1.
B.M.
Aa

B — A

1ere édition parue avec la trad. de Rob. de Bèze —
99 fig. sur bois —
2 vol
1950 — x

R. Stephanus 5th folio edition
printed in Geneva. 1557
Old Testament only

Dawlow & Maule 6139

BIBLIA

Vtriusque Testamenti.

DE QVORVM NOVA INTERPRETATIONE ET COpiosissimis in eam annotationibus lege quam in limine operis habes epistolam.

OLIVA ROB. STEPHANI.

M. D. LVII.

Ad Sacrarum literarum studium exhortatio ex sacris literis.

Deuter. 12.a.8. d.32.

Non facietis singuli quod vobis rectũ videtur: sed quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas ad illud, neque minuas ex eo.

Deuter. 31.c.11.

Leges verba Legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis, & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant impleántque omnes sermones Legis huius.

Iosue 1.b.8.

Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo. Tunc diriges viam tuã, & intelliges eam. Non declines à verbis Legis huius ad dexteram vel ad sinistram: vt intelligas cuncta quæ agis.

Prouerb. 30.a.5.

Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se: ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarísque mendax.

Rom. 15.a.4.

Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus.

2.Timoth. 3.d.14.

Tu verò permane in iis quæ didicisti & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quòd ab infantia Sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu. Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docẽdum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiẽdum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

1.Timoth.4.d.13.

Dum venio, attende lectioni, & doctrinæ.

Pio & verè Christiano lectori Rob. Stephanus gratiam et pacem a Deo patre per Iesum Christum.

NVLLVM vertendorum Bibliorum finem fieri, Christiane lector, & non minus varias eorum interpretationes, quàm varios interpretes hodie extare, iampridem multi querũtur: qui quidem è re Ecclesiæ esse existimant, certam aliquam, cui non nimiũ morosi homines acquiescant, ex tanto numero deligere: nimirũ eam quã in Veteri testamento, Hebraici sermonis: in Nouo, Græci vestigiis propius quàm cæteras videamus insistere. In hac quũ & nos opinione essemus, eorum pariter & nostro desiderio si non omnino, saltem ex parte satisfacere iãdudum conati sumus. Sed quũ hæc res semel atque iterum tentata, ex animi sententia non succederet: eam in hoc tempus reiiciendam existimauimus: quo tandẽ, iis ferè omnibus copiis quæ necessariæ videbantur, comparatis, hæc editio à nobis suscepta est. In ea autẽ quæ accipias, sigillatim visum est exponere.

Veteris interpretis tralationem in interiori paginæ parte minutioribus literis excusam damus, ad vetustissima exemplaria (quorũ nomina Bibliis anno M. D. XL & XLVI maiore volumine à nobis impressis indicata sunt) accuratissimè emendatam, versibúsque, vt in Hebraicis codicibus, distinctam.

In exteriori autẽ parte interpretationẽ Sanctis Pagnini (quam potissimũ, vt maximè fidã, omnes vno ore laudant) crassioribus literis excusam damus: sed hanc quidẽ certè multis partibus ea quam in aliis editionibus habes, meliorem. Nacti enim sumus duo ex prima illius editione exẽplaria, in quibus nõ solùm typographica errata nõ pauca, nec leuia, manu propria ipse author correxerat, sed multos etiã locos diligentius & accuratius quàm antea examinatos, recognouerat. Venerunt etiam in manus nostras eiusdem Sanctis in Vetus testamentũ annotationes, ex quibus itidem omnia quæ ad huius interpretationis recognitionem pertinebãt, sedulo excerpsimus. Eius præterea linguæ Hebraicæ Thesaurũ non sine magno fructu in consilium ferè semper adhibuimus. Sed nihilne, dicet aliquis, præter Sanctis laborẽ & industriam hæc editio nobis affert? Imò verò duorũ doctissimorum virorum in hanc ipsam interpretationem collatas operas accipis. Nam quum illum Franciscũ Vatablum, tanto tempore Lutetiæ tanta cum hominum admiratione literas Hebraicas professum, à Sanctis interpretatione non rarò discedere solitum (nunquam tamen sine optima & manifestissima ratione) animaduertissemus, eius quoque labore magnũ huic trãslationi adiumentum attulimus. Siquidẽ ex eius prælectionibus, quas Bertinus (qui etiam in illius locũ postea doctrinæ ergò suffectus fuit) ex eius ore fideliter exceperat, & exceptas cum illo ipso communicauerat, non solùm ii loci in quibus Sanctes minus perspicax fuerat, à nobis castigati fuere, sed etiam sæpenumero apertiora & vsitatiora dicendi genera in locum obscuriorum quorũdam & ab vsu Latini sermonis remotiorum substituta. adeò vt illius interpretationis inchoatæ atque rudis expolitio huic vni Vatablo accepta ferri debeat.

Iam verò quoniam Hebraica lingua est huiusmodi, vt quo magis quis in ea interpretanda verbum verbo reddit, eo magis illius simplicis & inaffectati sermonis dignitatem retineat, sed interim multas loquendi formas (quas Hebraismorum nomine intelligimus) non parum obscuras relinquat: nos huic incommodo mederi volentes, ea licentia quã nonnulli in ipso contextu sibi permiserant, in Annotationibus vti minus periculosum esse iudicauimus. Siqua igitur in contextu, seruata Hebraica phrasi, fideliter quidem, sed paulo obscurius conuersa fuerat, ea ad Latini sermonis cõsuetudinem reuocãtes (præfixis semper Hebraicis vocibus) apertissima effecimus. si quod item Hebraicũ vocabulum nõ satis significanter vno Latino in contextu redditum fuerat, nec reddi potuerat, operam dedimus vt eius vim multis Latinis synonymis quantũ fieri posset exprimeremus. Præterea verò quia multarum vocũ Hebrai

carũ,quòd ſint πολύσημοι, diuerſæ interpretationes à diuerſis allatæ fuerunt:ea quam doctiorũ iudicium comprobauerat, in contextu poſita, reliquas in his Annotationibus additas, varias lectiones(nimiũ generali fortaſſe vocabulo)appellauimus. Nec tamen, iis quæ ad exactam verborum interpretationem pertinebant, contenti, illa quæ ad ſenſum difficilium locorum intelligendũ neceſſaria erant,neglekimus: ſed varias expoſitiones ex eruditiſſimis Hebræorũ doctorum commentariis petitas inſuper annotauimus: adeò vt vix quicquam in illis reperiatur, ex iis quidem quæ lucem aliquam contextui afferre poſſunt, quæ non fide à Sancte ac potiſſimum à Vatablo (qui in his etiã Annotationibus primas tenet) ſummo ſtudio ſummáque cura & diligentia erutum,& ex illius quidem αὐτογράφῳ,huius autem dictatis à nobis deſcriptum & in has Annotationes tranſlatum fuerit. Quinetiam in locis obſcurioribus,præter Hebræos doctores, omnes propemodum qui Biblia enarrauerunt (qui quidem aliquo loco inter doctos haberi ſolent) maxime verò illos de quorum eruditione,iudicio & fide in Sacris literis explicandis publicum habemus teſtimonium, non ſine magna vtilitate conſuluimus, & eorum ſententiã quambreuiſſimè adſcripſimus. Hactenus de Veteri teſtmento.

Quod autem ad Nouum teſtamentum attinet, Theodori Bezæ interpretationem excudimus:quam te aliter ſequi nequaquam volumus,quàm ſi certiſſimis argumentis in ſuis Annotationibus illi fidem facere viſus tibi fuerit. Quam autem de ea rationem iniuerit, tu ex ipſius præfatione, in qua conſilii ſui rationem diligenter exponit,multo melius quàm ex me cognoſcere poteris.

In transferendis autem Apocryphis libris ſuam nobis operam nauauit Claudius Baduellus,Complutenſem editionem(quòd emendatior nulla extaret)ſecutus. Addidit ad ſuam interpretationem & annotationes:quibus cum alia obſcura,tum Hebraiſmos quos Græcus interpres vſurpauit,quo fuſius,eo apertius explicat.

Ad finem totius operis libellum qui Hebræorum, Chaldæorum,Græcorúmque propriorum nominum interpretationem continet, adiecimus: in quo etiam quantam diligentiam adhibuerimus,vt emendatiora nunc illa prodirent, liber ipſe cum poſteriore editione collatus teſtari poterit.

Pro Indicibus duobus in Vtrunque teſtamentum, quos aliquando Bibliis poſtpoſueramus,vt tum ferebant tempora: nunc tibi ſeorſum dedimus librum Concordantiarum, nouum prorſus & integrum, in quibus quenuis Scripturæ locum facilè reperire atque in promptu habere poſſis,ſi modò vox vna aut altera Veteris interpretis tibi ſuccurrant.

Hæc ferè ſunt, Lector,ea quæ iſta noſtra editio ad Bibliorum lectionem adiumenta tibi affert: quibus maiora in eo & verſionis & annotationum genere, à nullo quidem adhũc vſque diẽ allata eſſe certò ſcio,ſed afferri poſſe(facile enim eſt inuentis addere) nõ nego. Quare mecum Deum Opt.Max.ora per eius filium ſeruatorẽ noſtrum Ieſum Chriſtum, vt quas mihi vires ad inchoandum hoc opus miniſtrauit,eaſdem alii ad perficiendum,& ad ea in quibus (vt homines) errauimus, emendanda, pro ſua benignitate aliquando ſuppeditet. Interim hos libros ſolos Chriſtiano homine dignos Nocturna verſato manu,verſato diurna. Vale.

ANIMADVERTENDA QVÆDAM INTER LEGENDVM HANC EDITIONEM.

Legenti tralationem nouam vbi præfixa alicui voci nota hæc ′ occurret, ad annotationes, quæ aut eam ſolam, aut cum e totam ſententiam explicant,tibi eſſe veniendum: & quotum illi verſui in quo ea vox erit,numerum præfixum inuenies,eundem illic eſſe quærendum memento.

Et quoniam ea eſt Hebraici ac interdum etiam Græci ſermonis breuitas, vt niſi quædam ſuppleas, perobſcura ſit oratio futura: quæ neceſſario ſubaudienda fuerunt,minuſculis Italicis quas vocant,literis impreſſimus,vt internoſci poſſent.

Vbi autem has notas [ ] reperies,illis ea verba includi quibus Hebraici verbi ſignificatio alier atque aliter exprimitur:eáſque,ne particula VEL toties cum tædio repeteretur,à nobis poſitas eſſe ſcias.

Characteres autem Hebraici propriis nominibus aliquando inſerti fuerunt quoties hæ literæ ח,ט,צ,& ש occurrerunt,quarum prolationem vt vnà cum ſignificatione docerent docti quidam,duas nonnunquam,aliquando tres Latinas literas loco illarum ſcripſerunt. Non autem omnes quàm ſit adhuc inter ſingulas propè nationes cõtrouerſa earum literarũ prolatio. Nos itaque ex doctiſſimorum hominũ iudicio,vt vnicuique liberũ eſſet illas pronuntiare vt vellet,ipſarũ characteres Hebræos Latinæ conſonanti quæ ipſas vtcũque indicat, præpoſuimus,ſiue in principio,ſiue in medio,ac fine. Exempli gratia,Iehoחhanan, טSardi,טשhon,צSephath,שSuשan. Præterea quoties א aliter legebatur quàm per a,pro ratione puncti ſubſcripti ipſum addidimus, vt Iשraאel. Aſpirationẽ lenem ה, noſtro h,ſignificauimus non præpoſito charactere Hebraico. ט ſemper noſtro t expreſſimus, etiam quum dagueſſabitur. ח vbique per th. ף autem per quodſequente e & i, pronuntiari debet vt χ Græcum. In pronuntiando ע multi quoque ſudant, characteribus etiam Latinis ipſum exprimere conantes:nos illud(quoties occurrit)nulla litera Latina expreſſimus, ſed eadem ratione qua & præcedentes,ipſum vocali ſequenti præpoſuimus,hoc modo,Iaעaziאel,Abiעézer,Gibעon,עIram. In fine autem dictionum poſtpoſuimus vocali,Iaduaע,vt etiam ח,Ruách

Summa totius Sacræ ſcripturæ, librorũ videlicet Veteris & Noui teſtamenti.

Deus.

Eſa.45.c.14 Gene.21.d.33 dan.7.c.9 Geneſ.1.a.1 eſa.45.c.18 Exod.9.f.27 pſal.10.b.7 eſa.45.d.21 Exod.22.d.27 1.Cor.12.a.6 Rom.9.d.20 eſa.45.b.9 iere.18.a.6

Docent nos libri Veteris teſtamenti, Deum illum quem coluerunt Noe, Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, & cæteri Patres, ſolum verum eſſe Deum, eúmque omnipotentem & æternum: qui propter bonitatẽ ſuam Verbo ſuo cælum & terram, & quæ in eis ſunt, creauit: à quo omnia procedunt, ſine quo nihil quicquã eſt: iuſtum & miſericordem: quíque omnia operetur in omnibus ſecundum volũtatem ſuã: cui non liceat dicere quare ſic vel ſic faciat.

Creatio hominis. Peccatum.

Geneſ.1.d.27 Sapient.2.d.24 Rom.5.c.14 & d.18 Ephe.2.a.3

Adhæc, ipſum hunc Deum omnipotentem creaſſe poſt cætera omnia Adam primum hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam ſpiritualem, dominúmque eum cõſtituiſſe omnium creatorum in terra. Qui quidem Adam, inuidia & fraude diaboli, Creatoris ſui præcepto non obediens, ſuo peccato, peccatũ in hunc mundum inuexit tale, tantúmque, vt nos ſecundum carnem ab ipſo progeniti, natura filii iræ ſimus, & ob id morti, damnationi, iugo & tyrannidi diaboli obnoxii reddamur.

Promiſſus Chriſtus,

Geneſ.3.b.15 Geneſ.12.a.3 Geneſ.26.a.4 Geneſ.28.c.14 Hebr.2.d.14 2.Sam.7.c.11 pſal.132.c.11

Porrò autem promiſſum fuiſſe à Deo Patre ſemẽ illud benedictum IESVM CHRISTVM Filium ſuum ſaluatorem noſtrum, ipſi Adæ, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Dauidi, & reliquis Patribus, qui à peccatis & tyrãnide diaboli liberaret eos qui viua fide & operãte huic promiſſioni crederent, ipſiſque IESV CHRISTO fiderent, liberationem hanc ab ipſo & per ipſum ſperantes.

Lex, ſiue decalogus.

Exod.20.a.1 Rom.3.c.20 galat.3.c.19 Heb.7.c.18, & 10.a.1 Iohan.1.d.29

Interea autem dum à Patribus Iſraelitis expectabatur promiſſa ſalus & liberatio, quòd ea eſt hominum natura, tã ſuperba atque adeò corrupta, vt non libenter ipſi velint ſe agnoſcere peccatores, quibus promiſſo Salutari ſit opus: Legem ſcriptã in tabulis lapideis, datam fuiſſe à Deo per Moſen, vt per eam agnito peccato, & cordis humani malitia, ardentius ſitirent homines CHRISTI aduẽtum, qui ipſos à peccatis redimeret ac liberaret: quod neque Lex, neque ſacrificia & hoſtiæ Legis præſtabant. erãt enim vmbræ & figuræ veræ oblationis corporis CHRISTI, qua peccata omnia obliterãda erant & abolenda.

Chriſt⁹ Deus Saluator venit.

Rom.9.b.5 Luc.1.c.31 Galat.4.a.3 epheſ.1.b.10 Rom.5.b.8 Epheſ.2.b.9 tit.3.b.5. Rom.15.b.8 Epheſ.2.b.7 Tit.3.b.5

Noui autem teſtamenti libris, docemur, CHRISTVM illũ promiſſũ (qui eſt ſuper omnia Deus benedict⁹ in ſecula) & in libris Veteris teſtamẽti adumbratũ ſacrificiis ac figuratũ, miſſum tandẽ à Patre fuiſſe eo tẽpore quod apud ſe cõſtituerat ipſe Pater, eo inquã tempore quo abundabat in mũdo omnis iniquitas. Miſſum autem & incarnatum ipſum Saluatorem IESVM mortem paſſum eſſe, & à mortuis reſurrexiſſe, non ex bonis cuiuſquam operibus (nam omnes erant peccatores) ſed vt Deus & Pater noſter verax, abundantes gratiæ ſuæ diuitias quas promiſerat, exhiberet, & ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos faceret.

Agnus. Hoſtia. Pax. Adoptio.

Ieſa.53.b.7 Iohan.1.d.29 Epheſ.5.a.2 heb.9.g.26 Act.1.e.19 epheſ.2.c.14.15 Apoc.1.b.5 Heb.2.d.14 Galat.4.b.5 epheſ.1.a.5 Rom.8.c.17

In Nouo igitur teſtamento planiſſimè oſtenditur quòd IESVS CHRISTVS verus agnus & vera mundi hoſtia, hominum peccata delens, venit in mũdum, vt nobis pacem & gratiam cum Patre conciliaret, lauando nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: & liberaret à ſeruitute diaboli, (cui peccando ſeruiebamus) in filióſque Dei adoptaremur per ipſum, cohæredéſque eius efficeremur regni præclariſſimi & æterni.

Spiritus ſanctus.

epheſ.1.a.5 Rom.8.c.15 galat.4.a.6 Epheſ.1.c.1

Vt autem ſingulare hoc & maximũ Dei beneficium erga nos agnoſcamus, dat nobis Deus

¶.ii.

Fides. Spiritum suum sanctũ, cuius fructus & effectus est fides in Deum & CHRISTVM eius. Nam Galat.5.d.22
sine Spiritu sancto quo instruimur & signamur, neque credere possumus Deum Patrem mi- Ephes.1.c.13. & 4.g.30
sisse MESSIAM, neque IESVM esse CHRISTVM. nullus enim (inquit Paulus) dicere potest Do 1.Corinth.12.a.3
Charitas. minus IESVS, nisi in Spiritu Sancto. Idem Spiritus testatur spiritui nostro quòd sumus filii Rom.8.c.16
Spes. Dei, & diffundit in viscera nostra eam charitatem quã describit Paulus Corinthiis. Præterea Rom.5.a.5 1.Corinth.13.b.4
Spem, quæ est certa vitæ æternæ expectatio, cuius idem ipse arrhabo est & pignus, nobis im- Ephes.1.c.14
pertitur, & alia spiritualia dona, de quibus Paulus ad Galatas. Nequaquam igitur est negligẽ Galat.5.d.22
dus, aut paruifaciendus fidei fructus: per hanc enim in CHRISTVM fiduciã & fidem quæ per Galat.5.a.6 ephes.5.a.2
Iustificatio & sanctificatio. charitatem operatur, & se charitatis operibus exerit, ad illa hominem mouẽs, iustificamur & Heb.13.d.21 Rom.3.d.30.
sanctificamur: id est, Deus & Pater Domini nostri IESV CHRISTI (qui & Pater noster effe- & 4.a.2
ctus est per ipsum fratrem nostrum) nos pro iustis & sanctis habet, sua gratia, ac merito Filii galat.2.c.16 Matth.5.g.48. & 23.a.8
Bona opera. sui IESV CHRISTI, non imputans nobis ad gehennam delicta nostra. Heb.2.c.11 2.Corinth.5.d.19
Venit denique CHRISTVS ipse in mundũ vt nos per ipsum sanctificati & purificati à pec- Tit.2.c.11.d.13.14
catis, voluntatem eius operibus bonis sectantes, quæ carnis sunt abnegemus, ac liberè seruia- Luc.1.g.74
mus ei in iustitia & sanctitate omnibus diebus nostris: & vt per bona opera (quæ præparauit Ephes.2.b.10
Deus vt ambularemus in illis) nos ostendamus ad hanc gratiam & fidei donum vocatos:
quæ quidem bona opera qui non habet, testatur se fidem in CHRISTVM non habere qualem 2.Pet.1.b.10
Christus Magister, ille in nobis requirit.
Ad eum oportet nos accedere, & alacri animo ipsum sequi, vt nos doceat: est enim Ma- Ephes.5.a.2 Matth.23.a.8
Pontifex, gister noster, mitis & humilis corde. Exemplar nostrum, à quo discere oportet normã rectè Matth.11.d.29 Iohan.13.b.15
Mediator, viuendi. Noster præterea Episcopus & summus Pontifex, qui suum ipse sanguinem pro no- 1.Pet.2.d.25 Heb.4.d.14
Aduocatus. bis obtulit, vnus Mediator Dei & hominum: qui nunc ad dexteram Dei Patris sedet, nobis 1.Timoth.2.b.5
Aduocatus factus, orans interpellánsque pro nobis: qui proculdubio impetrabit quod vel ab 1.Iohan.2.a.1
ipso, vel ipsius nomine à Patre petierimus: si modò petentes ita illum facturum esse credide- Iohan.14.b.13. & 16.c.23
rimus. sic enim promisit. Ne igitur dubitemus, siquando peccauerimus, cum pœnitẽtia (ad Marc.11.c.24
quam nos initio statim suæ prædicationis inuitat & incitat) atque fiducia accedere ad thro- Matth.4.c.17
num gratiæ eius: credentes quòd misericordiam consequuturi sumus. nam ideo venit in mũ- Heb.4.d.16
Iudicium. dum vt peccatores sua gratia saluos faceret. 1.Timoth.1.c.15
Hic nimirum est CHRISTVS IESVS, qui in constituto à Patre temporis articulo veniet,
ac sedebit in maiestate magna, omnes iudicaturus, & redditurus vnicuique propria corporis Matth.25.c.31
Vita æterna. prout gessit, siue bonũ siue malum. dicturúsque est illis qui à dextris erunt, qui in hoc mun- 2.Timoth.4.a.1 2.Corinth.5.b.10
do futura bona (vitam videlicet æternam) expectauerint, Venite benedicti Patris mei, possi-
Ignis æternus. dete paratum vobis regnũ à cõstitutione mundi. Illis autẽ qui à sinistris, Discedite à me ma- Matth.25.c.34
ledicti in ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo & Angelis eius. Tunc verò finis erit quũ Chri-
stus hostibus omnibus planè deuictis regnum Deo & Patri tradiderit. 1.Corin.15.c.24

Hæc vt cognoscamus, bonitate Dei per Spiritum eius sanctum tradita sunt nobis sacra Biblia: & eius doctrinæ quæ in ipsis habetur, prædicatio, ac Sacramenta quibus obsignatur nobis huius doctrinæ veritas: vt cognoscamus inquam, & credamus vnum solum esse Deum verum, & quem, vt promiserat, misit IESVM CHRISTVM: vtque credentes, vitam habeamus in nomine eius. 1.Pet.1.d.19 Iohan.17.a.3 Iohan.20.d.31

Præter hoc fundamentum nemo aliud potest in Ecclesia CHRISTI ponere, quo quidem firma stabilísque consistit. Optátque Paulus eum anathema esse qui aliam fidem & salutẽ annũtiauerit, quàm per IESVM CHRISTVM: etiam si fuerit Angelus de cælo. 1.Corinth.3.b.11 Galat.1.b.8

Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: cui cum Patre & Spiritu sancto honor & gloria in secula seculorum. Amen. Rom.11.d.36

INDEX TESTIMONIORVM A CHRISTO ET APOSTOLIS

in Nouo teſtamento citatorum ex Veteri, quæ huc iuxta ordinem librorũ ipſius Veteris teſtamenti in id congeſta ſunt, vt pii lectores perſpiciant, Nouum teſtamentũ docere impletas eſſe promiſſiones quibus Deus pater miſericordiarum promiſerat Filium ſuum ſaluatorẽ omnibus peccatoribus: quæ in Veteri teſtamẽto ſcribuntur, in Lege, Pſalmis, & Prophetis. Simul etiam doceantur quomodo vtendum, & noſtris vſibus accommodandum quicquid reliquum eſt in Sacris literis præter promiſſiones, quum videmus in quem vſum Chriſtus Ieſus verus Sacrarum literarum interpres, Doctor, & Magiſter, & ſanctus eius Spiritus in Apoſtolis teſtimonia ex Veteri teſtamento protulerint.

EX GENESI

1.a.1 Fide intelligimus aptata eſſe ſecula. Hebr.11.a.3
Cæli erant prius & terra de,&c. 2.Petr.3.a.5
1.d.27 Adam primus formatus,&c. 1.Tim.2.d.13
Maſculum & fœminam fecit,eos. Matth.19.a.4,marc.10.a.6
2.a.2 Requieuit Deus die ſeptima,&c. Hebr.4.b.4
2.b.7 Factus eſt primus homo Adam,&c. 1.Cor.15.f.45
2.d.22 Non enim vir ex muliere.&c. 1 Cor.11.b.8
2.d.24 Dimittet homo patrem & matrem,&c. Matth.19.a.5, marc.10.a.7,ephe.5.g.31,1.cor.6.d.16
Erunt duo in carne vna Matth.19.a.6.marc 10.a.8,1.cor.6.d.16 ephe.5.g.31
3.a.4 Serpens ſeduxit Heuam,&c. 2.Cor.11.a.3
3.a.6 Adam non eſt ſeductus &c. 1.Tim.2.d.14
4.a.4 Fide plurimam hoſtiam Abel quàm Cain obt. Heb.11.a.4
4.b.8 A ſanguine Abel iuſti Matth.23.e.35
Non ſicut Cain,&c. 1.Iohan.3.b.12
Væ illis qui in via Cain abierunt Iudæ epiſt.b.12
5.c.24 Fide,Henoch tranſlatus &c. Hebr.11 a.5
6.c.13 Fide,Noe reſponſo accepto &c. Heb.11.b.7
6.d.22 Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe,&c. 1.Petr.3.d.20
7a4 Sicut in diebus ante diluuium,&c. Matth.24.d.37
7.b.7 Octauum Noe iuſtitiæ præconem.&c. 2.Petr.2.a.5
9.b.6 Omnes qui acceperint gladium,gladio pe. Matth.26.e.23, apo.13.c.10
12.a.1 Exi de terra tua, & de cogn.&c. Act.7.a.3
12.a.3 Et in ſemine tuo benedicentur.&c. Act.3.d.25,galat.3.b.8
12.a.4 Fide,qui vocatur Abraham.&c. Heb.11.b.8
14.d.18 Hic enim Melchi-ſedec,rex Salem,ſacerdos Dei ſummi Hebr.7.a.1
15 b.5 Sic erit ſemen tuum Rom.4.d.18
15.b.6 Credidit Abraham,&c. Rom.4.a.3,Iaco.2.d.22,Gala.3.a.6
15.c.13 Erit ſemen tuum peregrinum in terra,&c. Act.7.a.6
16.d.15 Abraham filium habuit de ancilla Galat.4.c.23
17.a.5 Quia patrem multarum gentium conſtitui te Rom.4.c.17
17.b.11 Et ſignum accepit Circuncìſionis,ſignaculum iuſtitiæ fidei Rom.4.b.11,act.7.a.8
18.b.10 Fide,& ipſa Sara ſterilis,virtutem,&c. Heb.11.c.11
18.b.12 Sicut Sara obediebat,&c. 1.Per.3.a.6
18.b.18 Secundum hoc tempus veniam,& erit,&c. Rom.9.b.9
19.e.24 Sicut factũ eſt in diebus Lot,&c. Qua die autem exiit Lot è Sodomis,&c. Luc.17.f.29
19.e.25 Euertit ciuitates Sodomorum,&c. 2.Pet.2.a.6
Sicut Sodoma & Gomorrha,&c. Iud.epiſt.a.6
19.e.26 Memores eſtote vxoris Lot Luc.17.g.32
21.a.2 Abraham duos filios habuit,&c. Galat.4.c.23
21.a.10 Eiice ancillam & filium eius Galat.4.d.30
21.b.12 In Iſaac vocabitur tibi ſemen Rom.9.b.7
22.a.1 Fide obtulit Abraham,&c. Heb.11.d.17
22.b.9 Offert Abraham filium,&c. Iacob.d.21
22.c.16 Sicut loquutus eſt ad Patres,&c. Luc.1.g.70
22.c.17 Niſi benedicens benedicam,&c. Heb.6.c.14
22.d.18 Quia benedicẽtur in te omnes gẽtes Act.3.d.25,galat.3.b.8
25.c.22 Rebecca ex vno concubitu habens,&c. Rom.9.c.10
25.c.23 Quia maior ſeruiet minori Rom.9.c.12
25.d.31 Nequis fornicator aut profanus vt Eſau,&c. Heb.12.d.16
27.d.18 Fide,& de futuris benedixit,&c. Heb.11.d.20
48.c.15 Fide, Iacob moriens.&c. Heb.11.d.21
49.b.10 Quem ſcripſit Moyſes in Lege Iohan.1.g.45
50.d.14 Fide,Ioſeph moriens,&c. Heb.11.d.22

EXODO

2 a.2 Fide,Moyſes natus,&c. Heb.11.e.23
2.b.11 Fide,Moyſes grãdis factus.negauit ſe eſſe, &c. Heb.11.e.24
Quũ vidiſſet Moyſes quendã iniuriã patiẽtẽ,&c. Act.7.c.24
3.a.2 Expletis annis quadraginta,&c. Act.7.d.30
3 b.6 Ego ſum Deus Abraham,&c. Matth.22.c.32, marc.12.c.26, luc.20.f.37
9.d.16 In hoc ipſum excitaui te,&c. Rom.9.d.17
12.d.21 Fide celebrauit Paſcha,&c. Heb.11.e.28
12.g.46 Os non comminuetis ex eo Iohan.19.f.36
13.a.2 Omne maſculinum adaperiens vuluam Luc.2.c.23
14.c.22 Omnes in Moyſe baptizati,&c. 1.Cor.10.a.2
Fide,tranſierunt mare rubrum Heb.11.e.29
16.d.15 Patres veſtri manducauerunt manna,&c. Iohan.6.e.49
16.d.16 Panem de cælo dedit eis manducare Iohan.6.d.31
Omnes eandem eſcam ſpiritualem,&c. 1.Cor.10.a.3
16.d.18 Qui multum non abundat,&c. 2 Corinth.8.c.15
19.b.6 Bibebant de ſpirituali,&c. 1.Corinth.10.a.4
19.a.6 Gens ſancta,populus acquiſitionis 1.Pet.2.b.9
19.c.13 Et ſi beſtia tetigerit montem,&c. Heb.12.e.20
20.b.12 Honora patrem,&c. Matth.15.a.4,marc.7.b.10,epheſ.6.a.2
20.b.13 Non homicidium facies Matth.19.c.18
Non occides Matth.5.c.31,luc.18.d.20
20.c.14 Non mœchaberis Matth.5.d.27
20.c.17 Non adulterabis,Nõ occides, 13 Nõ furtũ facies, 15,Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, 16 Non concupiſces,Rom.13.c.9
Non concupiſces Rom.7.b.7
20.c.18 Non enim acceſſiſtis ad,&c. Heb.12.e.18
21.c.17 Qui maledixerit patri,&. Matth.15.a.4,marc.7.b.10
21.c.24 Oculum pro oculo,&c. Matth.5.f.38
22.d.28 Principi populi tui non maledices Act.23.a.5
24.b.8 Lecto omni mandato,&c. Heb.9.e.19
Hic ſanguis teſtamenti,&c. Heb.9.e.20
25.d.40 Vide,omnia facito ſecundum,&c. Act.7.f.44,heb.8.b.5
26.a.1,36.a.2 Tabernaculum factum eſt primum Heb.9.a.2
32.a.1 Fac nobis deos qui,&c. Act.7.e.40
32.b.6 Neque idololatræ efficiamini 1.Cor.10.b.7
33.d.19 Miſerebor cui voluero,&c. Rom.9.c.15
34.d.33 Non ſicut Moyſes ponebat,&c. 2.Cor.3.c.13

LEVITICO

11.g.44 Sancti eritis,quoniam,&c. 1.Pet.1.c.16
12.a.3 In ſabbatho circunciditis hominem Iohan.7.c.22
Poſtquam impleti ſunt dies octo Luc.2.c.21
12.c.16 Vt darent hoſtiam ſecundum,&c. Luc.2.d.24
14.a.4 Offer munus tuum quod præcepit Moyſes,&c. Matth.8.a.4,marc.1.d.40,luc.5.c.14
16.c.14 Si enim ſanguis hircorum,&c. Heb.9.d.13
16.d.17 Omnis multitudo populi erat orans Luc.1.a.10
18.a.5 Qui fecerit homo,viuet in ea Rom.10.a.5,Galat.3.b.12
19.c.12 Non periurabis Matth.5.c.33
19.c.15 Nolite in perſonarum acceptione,&c. Iacob.2.a.1
19.d.17 Si peccauerit in te frater tuus,&c. Matth.18.b.15,luc.17.a.3
19.d.18 Diliges proximum tuum,&c. Matth.22.d.19,marc.12.c.31, rom 13.c.9,galat.5.c.14,iacob.2.b.8
Diliges proximum tuum Matth.5.g.43
20.b.9 Qui maledixerit patri,&c. Matth.15.a.4
20.b.10 In Lege Moyſi mãdauit nobis huiuſ. lapidare Iohan.8.a.5
24.d.20 Oculum pro oculo Matth.5.f.38
26.b.11 Quoniam inhabitabo in,&c. 2.Cor.6.d.16

NVMERIS

8.c.16 Omne maſculinum adaperiens vuluam Luc.2.d.23
9.b.12 Os non comminuetis ex eo Iohan.19.f.36
9.c.18 Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt 1.Cor.10.a.1
11.b.7 Panem de cælo dedit eis,&c. Iohan.6.d.31
12.b.7 Sicut & Moyſes in omni domo eius Heb.3.a.2
14.f.36 Neque murmuraueritis,ſicut quidam eorum 1 Cor.10.b.10
14.f.37 Cadauera filiorum Iſrael,&c. Heb.3.d.17
16.a.1 In contradictione Core perierunt Iudæ epiſt.d.11
19.a.3 Quorũ enĩ animaliũ ſãguis infertur pro pecc. Heb.13.b.11
20.b.10 Bibebant autem de ſpirituali,&c. 1.Cor.10.a.4
21.b.5 Neque tentemus Chriſtum,&c. 1.Cor.10.b.9
21.c.9 Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem Iohan.3.b.14
22.d.23 Animal mutũ ſubiugale corripuit veſaniã Bal. 2.Pet.2.c.16

22.g.40 Errore Balaã mercede effuſi ſunt 2.Pet.2.c.15,iud.epiſt.b.11
24.c.14 Balaam docebat Balac,&c. Apoc.2.d.14
25.b.6 Neque fornicemur,ſicut,&c. 1.Corinth.10.b.8
26.g.64 Proſtrati ſunt in deſerto 1.Corinth.10.a.5
28.b.8 Sabbathis ſacerdotes in tẽplo ſabbathũ violant Matt.12.a.5

DEVTERONOMIO

1.c.17,&16.d.19 Nolite in perſonarũ acceptione,&c.Iacob.2.a.1.b.9
4.d.24 Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt Heb.12.g.29
5.b.11 Non periurabis Matth.5.e.32
5.b.16 Honora patrem,&c. Matth.15.a.4,marc.7.b.10,epheſ.6.a.2
5.b.17 Non occides Matth.5.c.21,luc.18.d.20
5.c.18 Non mœchaberis Matth.5.d.27,luc.18.d.20
Non furtum facies. Luc.18.d.20,rom.13.c.9
5.c.20 Non loqueris cõtra proximum,&c. Luc.18.d.20,rom.13.c.9
5.c.21 Non concupiſces Rom.7.b.7,& 13.c.9
6.a.4 Audi Iſrael,Dominus Deus,&c. Marc.12.c.29
6.a.5 Diliges Dominũ,&c. Matth.22.d.37,marc.12.c.30,luc.10.e.27
6.c.13,& 10.d.20,Dominũ Deũ tuũ,tim.&c. Matth.4.b.10,luc.4.b.8
6.c.16 Non tentabis Dominũ Deum,&c. Matth.4.a.7,luc.4.b.12
8.a.3 Non in ſolo pane viuit homo Matth 4.a.4,luc.4.a.4
10.d.17 Non eſt acceptio perſo.apud Deũ Rom.2.b.11,act.10.c.34, col.3.d.26,ephe.6.b.9,& 1.petr.1.c.17
Deus perſonam hominis non accipit Galat.2.b.6
17.b.6 Irritam quis faciens Legem &c. Heb.10.c.28
18.a.1 Neſcitis quoniam qui in ſacrario operãtur,quæ de ſacrario, &c.1.Cor 9.b.13
18.c.15 Prophetã ſuſcitabit vobis Dominus, &c. Act.3.d.22,& 7.e.37
19.d.15 In ore duorũ vel,&c. 2.Cor.13.a.1,matth.18.b.16,iohan.8.b.17
19.d.21 Oculum pro oculo.dentem,&c. Matth.5.f.38
21.d.23 Maledictus omnis qui pendet &c. Gal.3.b.6
24.a.1 Quicunque dimiſerit vxorem ſuam,&c. Matth.5.c.31, & 19.a.7,marc.10.a.4
25.a.4 Non alligabis os boui trituranti 1.Cor.9.a.1,& 1.tim.5.c.18
25.a.5 Siquis mor tuus fu.&c. Mat.22.c.24,mar.12.b.19,luc.20.b.17
27.d.26 Maledictus omnis qui non,&c. Gal.3.b.10
30.c.12 Quis aſcendet in cælum,&c. Rom.10.a.6
30.c.14 Propè eſt verbum inore tuo,&c. Rom.10.b.7
32.c.21 Ego ad æmulationem vos adducam,&c. Rom.10.d.19
32.c.35 Mihi vindictam,ego retribuam. Rom.12.d.19

IOSVA

1.a.5 Non te deſeram,neque,&c. Heb.13.a.5
2.a.1 Similiter.& Rahab meretrix Iac.2.d.25
6.c.20 Muri Ierìcho corruerunt. Heb.11.f.30
6.c.22 Fide,Rahab meretrix non periit cũ incredulis Heb.11.f.30

I. SAMVELIS

21.b.6 Non legiſtis quid fecit Dauid quando eſ. Matt.12.a.3, marc.2.d.25,luc.6.a.4

II. SAMVELIS

7.b.14 Ego ero illi in patrem,& ipſe erit mihi in filium Hebr.1.b.5

I. REGVM

2.b.10 Liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid,&c. Act.2.e.29,& 13.c.36
10.a.1 Regina Auſtri venit à finibus terræ au di.&c. Mat.12.d.42, luc.11.d.31
17.a.1 In diebus Eliæ clauſum eſt cælum Luc.4.d.25
Elias homo erat ſimilis,&c. Iac.5.d.17
19.b.10 Domine Prophetas tuos occid.&c. Ro.11.a.3
19.d.18 Reliqui mihi ſeptem millia virorum Rom.11.a.4

II. REGVM

4.e.29 Neminem per viam ſalutaueritis Luc.10.a.4
5.d.13 Multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſæo propheta,&c. Luc. 4.e.27

I. PARALIP.

23.b.13 Nec quiſquam ſumit ſibi honorem , ſed qui vocatus,&c. Heb.5.b.5

IOB

1.d.21 Nihil intulimus in hunc mundum 1.Timoth.6.b.7
5.b.13 Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum 1.Cor.3.d.19
5.c.17 Beatus vir qui ſuffert tentationem Iacob.1.b.12
4.b.9 Non eſt perſonarum acceptor,&c. Act.10.e.34

PSALMIS

2.a.2 Quare fremuerunt gentes? Act.4.e.21
2.b.7 Filius meus es tu, ego hodie genui te Act.13.e.33,heb.1.b.5, & 5.b.5
2.c.9 Reges eos in virga ferrea Apoc.2.g.27,& 19.c.15
4.b.5 Iraſcimini,& nolite peccare Epheſ.4.f.27
5.c.10 Sepulchrum patens eſt,&c. Rom.3.b.13
6.c.9 Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem Matth. 7.d.23,& 25.d.41,luc.13.f.27
8.b.3 Ex ore infantium & lactentiũ perfeciſti lau. Matth.21.b.16
8.c.16 Quid eſt homo quòd memor es eius? Heb.2.b.6
8.c.8 Omnia ſubiecit ſub pedibus eius 1.Cor.15.d.27,heb.2.b.8
9.d.28 Quorum os maledictione & amaritudine,&c. Rom.3.b.14
13.a.1 Non eſt iuſtus quiſquam,non eſt intelligens Rom.3.b.10
13.b.3 Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinẽ Ro.3.b.15
15.c.8 Prouidebam Dominũ in conſpectu meo ſemper Act.2.d.25
15.d.10 Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem Act.2.d. 27,& 13.d.35
17.a.3 Ego ero fidens in eum Heb.2.c.13
17.g.50 Propterea confitebor tibi in Gentibus,&c. Rom.15.b.9
18.a.5 Et quidem in omnẽ terrã exiuit ſonus eorum Rom.10.d.18
21.a.2 Eli,eli,lamma ſabacthani Matth.27.e.46,marc.15.c.34
21.c.19 Diuiſerũt ſibi veſtimenta mea, Matth.27.d.35,iohã.19.d.24
21.e.23 Nuntiabo nomen tuum fratribus meis Heb.2.c.12
23.a.1 Domini eſt terra & plenitudo eius 1.Corinth.10.f.26
24.d.19 Odio habuerunt me gratis Iohan.15.d.25
30.a.6 In manus tuas commendo ſpiritum meum Luc.23.f.46
31.a.1 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates Rom.4.a.7
33.c.13 Qui enim vult vitã diligere,& dies videre bo. 1.Pet.3.b.10
39.b.7 Hoſtiam & oblationem noluiſti Heb.10.a.5
40.c.10 Qui manducat mecum panem Iohan.13.b.18
Filius hominis vadit ſicut ſcriptũ eſt Matth.26.b.24,marc. 14.b.18,luc.22.b.21
43.d.33 Propter te mortificamur,&c. Rom.8.g.36
44.b.7 Thronus tuus,Deus in ſeculum ſeculi Heb.1.c.8
50.a.6 Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis Rom.3.a.4
54.d.23 Iacta ſuper Dominum curam tuam 1.Pet.5.b.7
61.d.13 Vnuſquiſque autẽ propriã mercedẽ accipiet 1.Corin.3.b.8
67.c.19 Aſcendens in altũ,captiuam duxit captiuitatẽ Epheſ.4.b.8
68.b.10 Zelus domus tuæ comedit me Iohan.2.c.17
Improperia improperantium tibi, ceciderunt ſuper me Rom.15.a.3
68.e.22 In ſiti mea potauerunt me aceto Iohan.19.e.28
68.c.23 Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum Rom.11.b.9
68.c.26 Fiat commoratio eorum deſerta Act.1.d.20
77.a.2 Aperiam in parabolis os meum Matth.13.e.35
77.c.24 Panem cæli dedit eis Iohan.6.d.31
81.b.6 Ego dixi,Dii eſtis Iohan.10.f.34
88.c.21 Inueni Dauid ſeruum meum Act.13.d.23
90.c.11 Angelis ſuis mandauit de te Matth.4.a.6,luc.4.b.10
93.b.11 Dominus nouit cogitationes ſapientum quoniã vanæ ſunt 1.Cor.3.d.20
94.c.8 Hodie ſi vocem eius audieritis
94.d.11 Sicut iuraui in ira mea Heb.3.b.7
96.b.7 Et adorent eum omnes Angeli Heb.4.a.3
101.d.26 Tu in principio Domine terram fundaſti Heb.1.b.6
103.a.4 Qui facit Angelos ſuos ſpiritus Heb.1.c.10
108.b.8 Et epiſcopatum eius accipiat alter Heb.1.b.7
109.a.1 Dixit Dominus Domino meo Matth.22.d.44,luc.20.g.42, Act.1.d.20 Act.2.e.34
Sede à dextris meis
Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum Heb.1.d.13 Heb.1.d.13,1.cor.15.c.25
109.b.4 Iurauit Dominus,& non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum
111.c.9 Diſperſit,dedit pauperibus Heb.5.b.6,& 7.c.21
115.a.1 Credidi,propter quod loquutus ſum 2.Corin.9.c.9
115.a.2 Omnis homo mendax 2.Corin.4.c.13
116.a.1 Laudate Dominum omnes Gentes Rom.3.a.4
117.a.6 Dominus mihi adiutor, non timebo quid,&c. Rom.15.c.11 Heb.13.a.6
117.c.12 Lapidem quem reprobauerunt ædificantes Matth.21.d.42, marc.12.a.10,act.4.b.11,1.pet.2.b.7
117.d.25 Hoſanna filio Dauid
131.a.5 Petiit Dauid vt inueniret tabernaculum Deo Ia. Matth.21.b.9 Act.7.f.46
131.c.11 De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam Act.1.c.30
139.a.4 Venenum aſpidum ſub labiis eorum Rom.3.b.13

PROVERBIIS

3.a.7 Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos
3.b.11 Fili mi,noli negligere diſciplinam Domini,&c. Rom.12.e.26 Heb.12.b.5
3.b.12 Quem diligit Dominus,corripit,&c.Heb.12.b.6,apoc.3.d.17
10.b.12 Charitas operit multitudinem peccatorum 1.Pet.4.b.8
11.d.31 Si iuſtus vix ſaluabitur 1.Pet.4.d.18
17.b.13 Videte nequis malum pro malo alicui reddat 1.Theſſ.5. c.15,1.pet.3.b.9
17.d.27 Sit autem omnis homo velox ad audiendum,tardus autem ad loquendum
20.b.9 Si dixerimus quia peccatum non habemus,&c. Iacob.1.c.19 1.Iohã.1.d.8
22.c.20 Qui maledixerit patri vel matri Matth.15.a.4, marc.7.b.10
24.c.23 Nolite in perſonarum acceptione,&c. Iacob.2.a.1
25.a.6 Quum vocatus fueris ad prandium,vade,recumbe in nouiſſimo loco
25.c.21 Si eſurierit inimicus tuus,ciba illum Luc.14.b.10
26.b.11 Canis reuerſus ad vomitum Rom.12.d.20 2.Pet.2.d.22

ESAIA

1.c.19 Niſi Dominus ſabbaoth reliquiſſet nobis ſemen Ro.9.f.29
5.a.1 Homo plãtauit vineam Matth.21.c.33,marc.12.a.1,luc.20.b.9

6.a.3 Sanctus,ſanctus,ſanctus Dominus Deus Apoc.4.c.8

6.c.9 Auditu audietis,& non intelligetis Matth.13.b.14,marc.4.b.18,luc.8.b.10,iohan.12.f.40,act.28.f.26,rom.11.a.1

7.c.14 Eccce virgo in vtero habebit Matth.1.d.23

8.c.14 Ecce poſitus eſt hic in ruinam & in reſurrectionem multorum Luc.2.e.34

8.d.18 Ecce ego & pueri mei,&c. Heb.2.c.13

9.a.1 Terra Zabulon & terra Nephthali Matth.4.b.15

10.e.12 Si fuerit numerus filiorũ Iſrael tanquã arena maris Ro.9.f.27

11.a.4 Reuelabitur ille iniquus,&c. 2.Theſ.2.b.8

11.c.10 Erit radix Ieſſe Act.13.d.22,rom.15.c.12

18.b.10 Statim poſt tribulationem dierum illorũ ſol obſcurabitur Matth.24.c.29,marc.13.c.24,luc.21.e.25

21.c.9 Cecidit cecidit Baby.&c. Apo.14.b.8

22.d.13 Mãducemus & bibamus,cras enĩ moriemur 1.Cor.15.d.32

22.f.22 Hæc dicit Sãctus & ver⁹,qui habet clauẽ Dauid Apoc.3.b.7

25.c.8 Abſterget Dominus omnem lachrymam ab,&c. Apo.7.d.17,& 21.a.4

28.c.11 Quoniã in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic 1.Cor.14.d.21

28.d.16 Ecce pono in Sion lapidem offenſi. Act.4.b.11,rom.9.g.33,& 1.pe.2.a.6

29.d.13 Populus hic labiis me honorat Matth.15.a.8, marc.7.a.6

29.c.14 Perdam ſapientiam ſapientum,& prudentiã,&c.1.Cor.1.c.19

33.c.18 Vbi ſapiẽs? vbi ſcriba? vbi ĩquiſitor huius ſeculi? 1.Cor.1.c.20

40.a.3 Vox clamantis in deſerto Matth.3.a.3,marc.1.a.3,luc.3.a.4 iohan.1.c.23

40.b.6 Omnis caro fœnum Iac.1.b.10,1.petr.1.d.24

40.c.13 Quis enim cognouit ſenſum Domini,&c. Rom.11.d.34, 1.Cor.2.d.16

41.b.4,& 44.a.6 Ego ſum primus & nouiſſimus Apoc.1.d.17,& 12.c.13

41.b.8 Suſcepit Iſrael puerum ſuum Luc.1.e.54

42.a.1 Ecce puer meus quem elegi Matth.12.b.18

43.c.19 Ecce noua facio omnia Apoc.21.b.5,& 2.cor.5.d.17

45.d.23 Viuo ego,dicit Do.quoniam mihi flectetur omne genu Rom.14.b.11

45.b.9 Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit,&c. Rom.9.d.20

49.b.6 Poſui te in lucem Gentium Act.13.g.47

49.c.8 Tempore accepto exaudiui te,& in die ſalutis 2.Cor.6.a.2

49.c.10 Non eſurient,neque ſitient amplius Apoc.7.d.16

50.c.16 Tunc expuerunt in faciem eius Matth.26.g.67

52.b.5 Nomẽ Dei per vos blaſphematur inter Gentes Rom.2.d.24

52.b.7 Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacẽ Rom.10.c.15

52.c.11 Propter quod exite de medio eorum,& ſeparamini,&c. 2.Cor.6.d.17

52.d.15 Quibus non eſt annuntiatum de eo,videbunt Rom.15.c.21

53.a.1 Domine,quis credidit auditui noſtro? Ioh.12.f.38.rom.10.c.16

53.a.4 Ipſe infirmitates noſtras accepit Matth.8.c.17

53.b.7 Tanquam ouis ad occiſionem Act.8.f.32

53.c.9 Qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus,&c. 1.Pet.2.d.22,& 1.Iohan.3.a.5

53.d.12 Et cum iniquis reputatus eſt Marc.15.c.28, luc.22.d.37

Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo 1.Pet.2.d.24

54.a.1 Lætare ſterilis quæ non paris Galat.4.d.17

Beatæ ſteriles,& ventres qui non genuerunt Luc.23.d.29

54.f.13 Et erunt omnes docibiles Dei Iohan.6.e.45

55.a.1 Et qui ſitit,veniat:& qui vult,accipiat aquam vitæ gr. Apoc.22.d.17

55.a.3 Dabo vobis ſancta Dauid fidelia Act.13.e.34

56.c.7 Domus mea,domus orationis vocabitur Matth.21.b.13,marc.11.c.17,luc.19.g.46

58.b.7 Eſuriui,& dediſtis mihi manducare Matth.25.g.35

59.b.7 Contritio & infœlicitas in viis eorum Rom.3.c.16

59.d.17 Galeam ſalutis aſſumite Epheſ.6.c.17,& 1.theſſ.5.b.8

59.d.20 Veniet ex Sion qui eripiat , & auertat impietatem à Iacob. Rom.11.d.26

60.b.11 Et portæ eius non claudentur per diem,&c. Apoc.21.g.25

60.d.19 Et ciuitas non eget ſole Apoc.21.g.28.

Nox vltrà non erit Apoc.22.a.5

61.a.2. Spiritus Domini ſuper me Luc.4.c.18

62.d.11 Dicite filiæ Sion,Ecce Rex tuus venit Matth.21.a.5

63.a.1 Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine Apoc.19.c.13

64.a.4 Quod oculus non vidit,nec auris audiuit,&c. 1.Cor.2.b.9

65.a.1 Inuentus ſum à non quærentibus me Rom.10.d.20

Tota die expandi manus mea ad populum non credentem Rom.10.d.21

65.c.17 Nouos verò cælos & nouam terram 2.Pet.3.c.13,apoc.21.a.1

66.a.1 Cælum mihi ſedes eſt Act.7.f.49

66.g.24 Vbi vermis eorum non moritur Marc.9.g.44

IEREMIA

2.d.21 Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam Matth.21.d.33,marc.12.a.1,luc.20.b.9

7.b.11 Vos autem feciſtis illam,ſpeluncam latronum Matth.21.b.13,marc.11.c.17,luc.19.g.46

9.g.24 Qui gloriatur,in Domino glorietur 1.Cor.1.d.31,2.Cor.10.d.17

10.a.7 Quis non timebit te Domine? Apoc.15.b.4

17.b.10 Ego ſum ſcrutans renes & corda Apoc.2.f.23

18.a.6 Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit,&c. Rom.9.d.20

31.a.1 Ero vobis in patrem,& vos eritis mihi in filios 2.Cor.6.d.18

31.c.15 Vox in Rama audita eſt Matth.2.d.18

31.f.31 Ecce dies venient,dicit Dominus, & cõſummabo ſuper domũ Iſrael & ſuper domũ Iuda teſtamẽtũ nouũ Heb.8.c.8

31.f.33 Hoc autẽ teſtamẽtum quod teſtabor ad illos,&c. Dabo leges meas in cordibus eorum Heb.10.c.16

51.a.8 Cecidit,cecidit Babylon magna Apoc.18.a.2

EZECHIELE

3.a.1 Accipe librum,& deuora illum Apoc.10.d.9

12.f.22 Vbi eſt promiſſio aut aduentus eius? 2.Pet.3.a.4

18.b.7 Eſuriui,& dediſtis mihi manducare Matth.25.c.35

20.b.11 Qui fecerit homo,viuet in ea Rom.10.a.5

32.b.7 Sol obſcurabitur,& luna non dabit lumẽ ſuũ Matth.24.c.29

36.d.23 Nomen Dei per vos blaſphematur inter Gẽtes Rom.2.d.24

DANIELE

7.c.10 Et erat numerus eorum millia millium Apoc.5.d.11

9.g.27 Quum videritis abominationem deſolationis quæ dicta eſt à Daniele Propheta Matth.24.b.15,marc.13.b.14,luc.21.d.20

12.b.7 Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare Apoc.10.b.5

OSEA

1.d.10 Et erit,in loco vbi dictum eſt eis, Non plebs mea vos, &c. Rom.9.f.26

2.d.23 Vocabo non plebem meam,plebem meam Rom.9.e.25, 1.Pet.2.b.10

6.c.7 Miſericordiam volo,& non ſacrificiũ Matth.9.b.13,& 12.a.7

10.b.8 Tunc incipiẽt dicere mõtibus,Cadite ſuper nos:& collibus, Operite nos Luc.23.d.30

11.a.1 Ex AEgypto vocaui filium meum Matth.2.c.15

13.d.14 Abſorpta eſt mors in victoria 1.Cor.15.g.54

IOELE

2.g.28 Et erit in nouiſſimis diebus,dicit Dominus,effundã de Spiritu meo Act.2.c.17

2.g.32 Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini,ſaluus erit Rom.10.c.13

3.c.15 Sol obſcurabitur,& luna non dabit lumen ſuum Matth.24 c.29,marc.13.c.24,luc.21.e.25

AMOS

5.g.25 Nunquid victimas & hoſtias obtuliſtis mihi,&c. Act.7.e.42

6.a.1 Væ vobis diuitibus Luc.6.d.24

9.c.11 Poſt hæc reuertar,& reædificabo tabernaculum Dauid Act.15.c.16

IONA

2.a.1 Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus,&c. Matth.12.e.40,luc.11.d.30

3.b.5 Pœnitentiã egerunt in prædicatione Ionæ Matth.12.d.45, luc.11.e.32

MICHAEA

2.c.10 Non habemus hìc manentem ciuitatem Heb.13.c.14

4.c.7 Regnabit in domo Iacob in æternum Luc.1.c.33

5.a.2 Et tu Beth-lehem terra Iuda,&c. Matth.2.a.6

7.b.6 Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiã aduerſus matrem Matth.10.d.36,luc.12.g.53

9.b.9 Ecce Rex tuus venit Matth 21.a.5,iohan.12.b.15

11.c.17 Et acceperunt triginta argenteos Matth.27.a.9

12.c.10 Videbunt in quem compunxérunt Iohan.19.g.37

13.c.7 Percutiam paſtorem Matth.26.c.31,marc.14.b.27

NAHVM

1.d.15 Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem Rom.10.c.15

HABACVC

1.b.5 Videte contemptores,& admiramini,& diſperdimini: quia opus operor ego in diebus veſtris,&c. Act.13.f.41

2.a.4 Iuſtus autem ex fide viuit Rom.1.c.17,gal.3.b.11

AGGAEO

2.b.7 Adhuc ſemel,& ego mouebo non ſolùm terram, ſed & cælum Heb.12.g.26

ZACHARIA

8.c.16 Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo Epheſ.4.f.25

MALACHIA

1.a.2 Iacob dilexi,Eſau autem odio habui Rom.9.c.13

3.a.1 Ecce ego mitto Angelum meum Matth.11.b.10,marc.1.a.5,luc.7.d.27

4.b.5 Ipſe eſt Elias qui venturus erat Matth.11.b.14

Quid eſt quod Scribæ dicunt, quòd Eliam oporteat primũ venire,&c. Matth.17.b.14,marc.9.c.11

4.b.6 Vt conuertat corda patrum in filios Luc.1.b.16

Ordo librorum Veteris testamenti.

Genesis
Exodus
Leuiticus
Numeri
Deuteronomium

Iosue
Liber Iudicum
Ruth
Regum I, Hebræis dicitur Samuelis I.
Regum II, Samuelis II.
Regum III, Hebræis dicitur Regum I.
Regum IIII, Regum II.
Paralipoménon I.
Paralipoménon II.
Esdræ I.
Esdræ II.
Tobias
Iudith
Esther
Iob.

Liber Psalmorum

Prouerbia Salomonis

Ecclesiastes
Canticum canticorum
Liber Sapientiæ
Ecclesiasticus

Esaiæ prophetia
Ieremiæ
Baruch
Ezechielis
Danielis
Osee
Ioelis
Amos
Abdiæ
Ionæ
Michææ
Nahum
Habacuc
Sophoniæ
Aggæi
Zachariæ
Malachiæ

Machabæorum I.
Machabæorum II.

Hos Veteris testamenti libros CHRISTVS IESVS in Legem, Prophetas, & Psalmos sim-
plicissimè partitus est, Matthæi capite septimo, vndecimo & vigesimosecundo, & Lucæ vlti-
mo, Hæc sunt, inquit, verba quæ loquutus sum ad vos quũ adhuc essem vobiscũ, quoniã ne-
cesse est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis, de me. Quã
distinctionem sequuti sunt Apostoli, patrésque nostri Latini. Nec ab hac aliena est Hebræo-
rum distinctio, תּוֹרָה vocantium Legem, נְבִאִים Prophetas, הַכְּתוּבִים Hagiographa: inter quæ &
Psalmi Dauid numerãtur, vt etiam Hieronymus in prologo suo galeato, quem præposuit li
bris Regũ, testatur. tametsi Christus nomine Legis Psalmos cõprehendat aliquãdo, vt Iohan.
10.f.34, Nónne scriptũ est in Lege vestra, Ego dixi, dii estis? Qui locus scribitur Psal.82.b.6.

Ordo librorum Noui testamenti.

Euangelium secundum Matthæum
Euangelium secundum Marcum
Euangelium secundum Lucam
Euangelium secundum Iohannem
Acta Apostolorum

Pauli epistola ad Romanos
Ad Corinthios II.
Ad Galatas
Ad Ephesios
Ad Philippenses
Ad Colossenses
Ad Thessalonicenses II.

Ad Timotheum II.
Ad Titum
Ad Philemonem
Ad Hebræos

Iacobi epistola

Petri epistolæ II.

Iohannis epistolæ III.

Iudæ epistola

Apocalypsis.

VIGINTI & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt. nam & ipſi vigintiduo elementa habent eodem ſono, ſed diuerſis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant, figuris tantùm & apicibus diſcrepantes. Certúmque eſt Eſdram ſcribam Legíſque doctorem, poſt captam Ieroſolymam & inſtaurationem tēpli ſub Zorobabel, alias literas reperiſſe, quibus nunc vtimur: quum ad illud vſque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem ſupputatio ſub Leuitarum ac Sacerdotum cenſu myſticè oſtenditur. Et nomē Domini tetragrāmaton in quibuſdam Græcis voluminibus, vſque hodie antiquis expreſſū literis inuenimus. Sed & pſalmi triceſimus ſextus, & centeſimus decimus, & centeſimus vndecimus, & centeſimus decimus octauus, & centeſimus quadrageſimusquartus, quanquā diuerſo ſcribantur metro, tamen eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius, Salomonis quoque in fine prouerbia, ab eo loco in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? iiſdē alphabetis vel inciſionibus ſupputantur. Porrò quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt, Caph, Mem, Nun Pe, Sade. aliter enim ſcribuntur per has principia medietatéſque verborum, aliter fines. Vnde & quinque à pleriſque libri, duplices exiſtimantur, Samuel, Melachim, Dibre haiamim, Eſdras, Ieremias, cum Cinoth, id eſt lamentationibus ſuis. Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt per quæ ſcribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur: ita viginti duo volumina ſupputātur, quibus quaſi literis & exordiis in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iuſti eruditur infantia.

Primus apud eos liber, vocatur בְּרֵאשִׁית Bereſith, quem nos Geneſin dicimus.

Secundus, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת Veelle ſemoth: qui Exodus appellatur.

Tertius, וַיִּקְרָא Vaiicra, id eſt Leuiticus. Quartus, וַיְדַבֵּר Vaiedabber, quē Numeros vocamus.

Quintus, אֵלֶּה הַדְּבָרִים Elle haddebarim, qui Deuteronomium prænotatur.

Hi ſunt quinque libri Moyſi, quos propriè תּוֹרָה id eſt Legem appellant.

Secundum Prophetarum ordinem faciunt, & incipiunt ab Ieſu filio Naue, qui apud eos יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן Ioſue bin Nun dicitur.

Deinde ſubtexunt שׁוֹפְטִים Sophetim, id eſt Iudicum librum. Et in eundem cōpingunt Ruth: quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria.

Tertius ſequitur שְׁמוּאֵל Samuel, quem nos Regum primum & ſecundum dicimus.

Quartus, מְלָכִים Melachim, id eſt Regum, qui tertio & quarto Regum volumine continetur.

Meliúſque multo eſt מְלָכִים id eſt Regū, quàm מַמְלְכוֹת id eſt regnorū dicere. Non enim multarū gentiū deſcribit regna, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus duodecim cōtinetur.

Quintus eſt יְשַׁעְיָה Eſaias. Sextus, יִרְמְיָה Ieremias. Septimus, יְחֶזְקֵאל Ezechiel.

Octauus, liber duodecim Prophetarum: qui apud illos vocatur תְּרֵי עֲשַׂר There aſar.

Tertius ordo, הַכְּתוּבִים Hagiographa poſſidet.

Et primus liber incipit à אִיּוֹב Iob.

Secūdus à דָּוִד Dauid, quē quinque inciſionibus & vno Pſalmorū volumine cōprehendunt.

Tertius eſt שְׁלֹמֹה Salomon, tres libros habens, Prouerbia, quæ illi מִשְׁלֵי Miſle, id eſt Parabolas appellant. Quartus, Eccleſiaſtes, id eſt קֹהֶלֶת Coheleth.

Quintus, Canticum canticorum, quem titulo שִׁיר הַשִּׁירִים Sir haſſirim prænotant.

Sextus, eſt דָּנִיֵּאל Daniel.

Septimus, דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, id eſt Verba dierum: quod ſignificātius, Chronicon totius Diuinæ hiſtoriæ poſſumus appellare: qui liber apud nos Paralipoménō primus & ſecūdus inſcribitur. Octauus, עֶזְרָא Eſdras: qui & ipſe ſimiliter apud Græcos & Latinos, in duos libros diuiſus eſt. Nonus, אֶסְתֵּר Eſther.

Atque ita fiunt pariter Veteris Legis libri viginti duo, id eſt Moyſi quinque, & Prophetarū octo, Hagiographorū nouem. Quanquā nonnulli רוּת & קִינוֹת Ruth & Cinoth, inter Hagiographa ſcriptitēt, & hos libros in ſuo putēt numero ſupputādos, ac per hoc eſſe priſcæ Legis libros viginti quatuor: quos ſub numero viginti quatuor Seniorū Apocalypſis Iohānis in-

ducit adorãtes Agnum, & coronas ſuas proſtratis vultibus offerentes,ſtantibus corã quatuor animalibus oculatis antè & retrò,id eſt in præteritum & in futurũ reſpicientibus, & indefeſſa voce clamantibus,Sanctus,ſanctus,ſanctus Dominus Deus omnipotẽs,qui erat,& qui eſt, & qui venturus eſt. Hic prologus,Scripturarũ quaſi galeatum principiũ, omnibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum,conuenire poteſt: vt ſcire valeamus quicquid extra hos eſt, inter apocrypha eſſe ponendũ. Igitur Sapientia,quæ vulgo Salomonis inſcribitur,& Ieſu filii Sirach liber, & Iudith,& Tobias,& Paſtor,non ſunt in canone. Machabæorum primum librũ Hebraicũ reperi. Secũdus Græcus eſt: quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt. Quæ quũ ita ſe habeant,obſecro te lector ne laborem meum,reprehenſionẽ exiſtimes antiquorũ. In tẽplo Dei offert vnuſquiſque quod poteſt,alii aurum,argentum,& lapides pretioſos: alii byſſũ, & purpuram,& coccum offerunt,& hyacinthum: nobiſcũ bene agitur ſi obtulerimus pelles & caprarum pillos. Et tamẽ Apoſtolus cõtemptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat: vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo,& per ſingulas ſpecies,Eccleſiæ præſẽtis futuræque diſtinctio,pellibus tegitur & ciliciis: ardorémque ſolis & iniuriã imbrium ea quæ viliora ſunt, prohibent. Ego ſciens humilitatem meam,illius ſemper ſenten tiæ recordabor, Dixi,cuſtodiam vias meas,vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam quum conſiſteret aduerſum me peccator. Obmutui,& humiliatus ſum,& ſilui à bonis.

HIERONYMVS PAVLINO.

FRater Ambroſius tua mihi munuſcula perferens, detulit ſimul
& ſuauiſſimas literas, quæ à principio amicitiarum, fidem pro-
batæ iam fidei & veteris amicitiæ præferebant. Vera enim illa neceſ
ſitudo eſt,& Chriſti glutino copulata,quam non vtilitas rei familia-
ris,non præſentia tantùm corporum,non ſubdola & palpãs adulatio:
ſed Dei timor, & Diuinarum ſcripturarum ſtudia conciliant. Legi-
mus in veteribus hiſtoriis,quoſdã luſtraſſe prouincias, nouos adiiſ-
ſe populos,maria tranſiſſe: vt eos quos ex libris nouerant, corã quo-
que viderẽt. Sic Pythagoras Memphiticos vates,ſic Plato AEgyptũ
& Architam Tarentinum, eámque oram Italiæ quæ quondam ma-
gna Græcia dicebatur,laborioſiſſimè peragrauit: vt qui Athenis ma
giſter erat,& potens,cuiuſque doctrinam Academiæ gymnaſia per-
ſonabant,fieret peregrinus atque diſcipulus: malens aliena verecun-
dè diſcere,quàm ſua impudẽter ingerere. Denique quũ literas qua-
ſi toto fugientes orbe perſequitur,captus à piratis & venundatus,e-
tiam Tyrãno crudeliſſimo paruit,captiuus,vinctus,& ſeruus: tamẽ
quia philoſophus, maior emẽte ſe fuit. Ad Titum Liuium lacteo e-
loquentiæ fonte manãtem, de vltimis Hiſpaniæ Galliarúmque fini-
bus quoſdam veniſſe nobiles legimus: & quos ad cõtemplationem
ſui Roma non traxerat,vnius hominis fama perduxit. Habuit illa æ-
tas inauditum omnibus ſeculis,celebrandúmque miraculum,vt vr-
bem tantam ingreſſi,aliud extra vrbem quærerent. Apollonius,ſiue
ille magus(vt vulgus loquitur)ſiue philoſophus(vt Pythagorici tra-
dũnt)intrauit Perſas,pertranſiuit Caucaſum,Albanos,Scythas, Maſ
ſagetas,opulentiſſima Indiæ regna penetrauit: & ad extremum,latiſ
ſimo Phiſon amne tranſmiſſo,peruenit ad Brachmanas,vt Hiarchã
in throno ſedẽtem aureo,& de Tantali fonte potantem,inter paucos
diſcipulos de natura,de motibus ſiderũ,ac dierum curſu audiret do-
cẽtem. Inde per AElamitas,Babylonios,Chaldæos,Medos, Aſſyrios,
Parthos,Syros,Phœnices,Arabes,Palæſthinos, reuerſus Alexãdriã,
perrexit AEthiopiam, vt Gymnoſophiſtas & famoſiſſimã ſolis mẽ-
ſam videret in ſabulo. Inuenit ille vir vbique quod diſceret, & ſem-
II. per proficiens, ſemper ſe melior fieret. Scripſit ſuper hoc pleniſſimè
octo voluminibus Philoſtratus. Quid loquar de ſeculi homini
Act.9.c.15 bus,quũ Apoſtolus Paulus,vas electionis & magiſter Gentiũ,qui de
2.Corin.13.a.3 conſciencia tanti in ſe hoſpitis loquebatur, An experimentum quæ-
Galat.1.d.17 ritis eius,qui in me loquitur Chriſtus? poſt Damaſcum Arabiámque
luſtratam,aſcenderit Ieroſolymam, vt videret Petrum, & manſerit
apud eum diebus quindecim? Hoc enim myſterio hebdomadis &
Galat.2.a.2 ogdoadis futurus Gẽtium prædicator inſtruendus erat. Rurſumque
poſt annos quatuordecim,aſſumpto Barnaba & Tito,expoſuerit A-
poſtolis Euangelium, ne fortè in vacuum curreret, aut cucurriſſet.
Habet enim neſcio quid latentis energiæ viua vox, & in aures di-
ſcipuli de authoris ore tranſfuſa, fortius ſonat. Vnde & AEſchines
quum Rhodi exularet, & legeretur illa Demoſthenis oratio, quam
aduerſus eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, ſu-
ſpirans ait, Quid ſi ipſam audiſſetis beſtiam ſua verba reſonantem?
III. Hæc nõ dico, quòd ſit in me aliquid tale, quod vel poſſis à me au-
dire, vel velis diſcere: ſed quòd ardor tuus & diſcendi ſtudium etiã
abſque nobis per ſe probari debeat. Ingenium docile,& ſine docto-
re laudabile eſt. Non quid inuenias,ſed quid quæras conſideramus.
Mollis cera, & ad formandum facilis, etiamſi artificis & plaſtæ ceſ-
ſet manus: tamen virtute totum eſt quicquid eſſe poteſt. Paulus A-
Act.22.a.3 poſtolus ad pedes Gamalielis Legem Moyſi & Prophetas didiciſſe
ſe gloriatur,vt armatus ſpiritualibus telis, poſtea diceret confiden-
ter, Arma noſtræ militiæ non carnalia ſunt,ſed potentia Deo, ad de- 2.Corin.10.a.4
ſtructionem munitionum,conſilia deſtruentes: & omnem altitudi-
nem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & captiuãtem omnem
intellectum ad obediendum Chriſto,& parati ſubiugare omnẽ ino-
bedientiam. Ad Timotheum ſcribit,ab infantia Sacris literis erudi- 2.Tim.3.d.15
tum,& hortatur ad ſtudium lectionis, ne negligat gratiam quæ data 1.Tim.4.d.14
ſit ei per impoſitionem manus preſbyterii. Tito præcipit, vt inter cæ Tit.1.c.9
teras virtutes Epiſcopi,quem breui ſermone depinxit, ſcientiã quo-
que in eo eligat Scripturarum, Obtinentem(inquit) eum qui ſecun-
dum doctrinam eſt,fidelem ſermonem: vt potẽs ſit exhortari in do-
ctrina ſana,& contradicẽtes reuincere. Sãcta quippe ruſticitas ſo-
lùm ſibi prodeſt: & quantum ædificat ex vitæ merito Eccleſiam Chri IIII.
ſti,tantum nocet,ſi deſtruentibus non reſiſtat. Malachias propheta,
imò per Malachiam Dominus interrogauit Sacerdotes Legem: in Malach.2.b.7
tantum Sacerdotis officium eſt,interrogatum reſpondere de Lege.
Et in Deuteronomio legimus, Interroga patrẽ tuum,& annuntiabit
tibi: ſeniores tuos,& dicent tibi. In Pſalmo quoque centeſimo deci- Deut.32.a.7
mooctauo, Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregri
nationis meæ. Et in deſcriptione iuſti viri, quum eum Dauid arbori
vitæ quæ eſt in paradiſo, compararet, inter cæteras virtutes & hoc
intulit, In Lege Domini voluntas eius: & in Lege eius meditabitur
die ac nocte. Daniel in fine ſacratiſſimæ viſionis ait, iuſtos fulgere Pſal.1.a.2
ſicut ſtellas: & intelligentes,id eſt doctos,quaſi firmamentum. Vides Dani.12.b.3
quantum inter ſe diſtent iuſta ruſticitas & docta iuſtitia? alii ſtellis,
alii cælo comparantur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatem v-
trunque de eruditis poſſit intelligi. Ita enim apud eos legimus, Qui
autem docti fuerint,fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad
iuſtitiam erudiunt multos,quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Cur
dicitur Paulus Apoſtolus vas electionis? nempe quia Legis & Scri
pturarum ſanctarum erat armarium. Phariſæi ſtupent in doctrina
Domini: & mirantur in Petro & Iohanne quomodo Legem ſciant:
quum literas nõ didicerint. Quicquid enim aliis exercitatio,& quo- Act.4.b.13
tidiana in Lege meditatio tribuere ſolet, illis hoc Spiritus ſanctus
ſuggerebat,& erant iuxta quod ſcriptum eſt, θεοδίδακτοι. Duodecim
annos Saluator impleuerat, & in templo ſenes de quæſtionibus Le- Eſa.54.f.13
gis interrogans, magis docet dum prudenter interrogat. Niſi for- Iohan.6.e.45
te ruſticum Petrum, ruſticum dicimus Iohannem: quorum vter- Luc.2.g.46
que dicere poterat, Etſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Io-
hannes ruſticus,piſcator,indoctus: & vnde illa vox obſecro, In prin 2.Corin.11.b.6
cipio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Ver-
bum? ὁ λόγος enim Græcè multa ſignificat: nam & verbum eſt, & ra- Iohan.1.a.1
tio, & ſupputatio, & cauſa vniuſcuiuſque rei, per quam ſunt ſingu-
la quæ ſubſiſtunt: quæ vniuerſa, rectè intelligimus in Chriſto.
Hoc doctus Plato neſciuit, hoc Demoſthenes eloquẽs ignorauit.
Perdam, inquit, ſapientiam ſapientium, & prudentiã prudentium V.
reprobabo. Vera ſapientia perdet falſam ſapientiam: & quanquam Abd.1.c.8
ſtultitia prædicationis in cruce ſit, tamen Paulus ſapientiam loqui- Eſa.29.c.14
tur inter perfectos: ſapientiam autem non ſeculi huius,nec principũ 1.Cor.1.c.19
ſeculi iſtius, quæ deſtruitur, ſed loquitur Dei ſapientiam in myſte-
rio abſconditam,quam prædeſtinauit Deus ante ſecula. Dei ſapien-
tia,Chriſtus eſt. Chriſtus enim, Dei virtus,& Dei ſapientia. Hæc ſa-
pientia in myſterio abſcõdita eſt: de qua & noni Pſalmi titulus præ-
notatur, Pro occultis filii, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ &
ſcientiæ Dei abſconditi. Et qui in myſterio abſconditus erat, præde- Coloſſ.2.a.3
ſtinatus eſt ante ſecula: prædeſtinatus autem & præfiguratus in Le-

ge & Prophetis. Vnde & Prophetæ appellabãtur Videntes:quia vi-
Johan.8.g.56 debant eum quem cæteri non videbant. Abraham vidit diem eius,
Ezech.1.a.1 & lætatus est. Aperiebãtur cæli Ezechieli,qui populo peccatori clau
Psal.118 si erant.Reuela(inquit Dauid)oculos meos, & considerabo mirabi-
lia de Lege tua.Lex enim spiritualis est, & reuelatione opus est, vt
Rom.7.a.1 2.Cor.3.d.18 intelligatur, ac reuelata facie Dei gloriam contemplemur. Liber in
Apoc.5.a.1 Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur:quem si dederis ho-
Esa.29.d.12 mini scienti literas vt legat,respondebit tibi, Non possum :signa-
tus est enim.Quanti hodie putant se nosse literas,& tenent signatũ
Apoc.3.b.7 librum,nec aperire possunt,nisi ille reserauerit qui habet clauẽ Da-
uid: qui aperit, & nemo claudit:claudit,& nemo aperit? In Actibus
Act.8.f.32 Apostolorum sanctus Eunuchus,imò vir(sic enim eum Scriptura co
gnominat)quum legeret Esaiam prophetam , interrogatus à Phi-
lippo,Putásne intelligis quæ legis? Respõdit,Quomodo possum, ni
si aliquis me docuerit? Ego(vt de me loquar interim)nec sanctior sum
hoc Eunucho nec studiosior, qui de AEthiopia, id est de extremis
mundi finibus venit ad templum,reliquit aulam regiam:& tãtus a-
mator Legis, Diuinæque sciẽtiæ fuit , vt etiam in vehiculo legeret
Literas sacras.Et tamen quum librum teneret,& verba Domini co
gitatione conciperet,lingua volueret, labiis personaret , ignorabat
eum quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostẽdit
ei Iesum qui clausus latebat in litera. O mira doctoris virtus:eadem
hora credit Eunuchus,baptizatur,& fidelis & sanctus factus est , ac
magister de discipulo:plus in deserto fonte Ecclesiæ, quàm in aura
to synagogæ templo reperit.Hæc à me perstricta sunt breuiter : ne-
que enim epistolaris angustia euagari longius patiebatur,vt intelli-
geres te in Scripturis sacris sine præuio & monstrante semitam, nõ
VI. posse ingredi. Taceo de grãmaticis,rhetoribus, philosophis, geo-
metris,dialecticis,musicis,astronomis, astrologis,medicis: quorum
sciẽtia mortalibus vel vtilissima est,& in tres partes scinditur,τὸ δόγ
μα,τὴν μέθοδον,τὴν ἐμπειρίαν.Ad minores artes veniam, & quæ non
tã lingua,quàm manu administrãtur. Agricolæ,cæmẽtarii,fabri me
tallorum, lignorúmque cæsores,lanarii quoque& fullones, & cæteri
qui variã supellectilẽ & vilia opuscula fabricantur , absque doctore
esse nõ possunt quod cupiunt : quod medicorũ est , promittunt me
dici:tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarũ ars est quam sibi passim
omnes vendicãt. Scribimus indocti,doctique poemata passim. Hãc
garrula anus,hanc delirus senex,hanc sophista verbosus,hanc vni-
uersi præsumunt,lacerant,docent antequam discãt. Alii adducto su
percilio grandia verba trutinantes,inter mulierculas de Sacris lite-
ris philosophantur. Alii discunt(proh pudor)à fœminis quod viros
doceant:& ne parum hoc sit,quadam facilitate verborum,imò auda
cia edisserunt aliis quod ipsi non intelligũt.Taceo de mei similibus,
qui si fortè ad Scripturas sanctas post seculares literas venerint,& ser
mone composito aures populi mulserint,quicquid dixerint,hoc Le
gem Dei putant:nec scire dignantur quid Prophetæ , quid Apostoli
senserint,sed ad sensum suũ incongrua aptant testimonia: quasi grã
de sit,& non vitiosissimum docendi genus,deprauare sententias , &
ad voluntatem suam,Scripturam trahere repugnantem. Quasi non
legerimus Homerocentonas & Vergiliocentonas:ac non sic etiam
Maronem sine Christo possimus dicere Christianum,quia scripse-
rit,Iam redit & virgo,redeunt Saturnia regna: Iam noua progenies
cælo demittitur alto. Et Patrem loquentẽ ad Filium,Nate meæ vires,
mea magna potentia solus. Et post verba Saluatoris in cruce,Talia
perstabat memorans,fixúsque manebat. Puerilia sunt hæc,& circu-
latorum ludo similia,docere quod ignores: imò (vt cum stomacho
loquar)ne hoc quidem scire quòd nescias.
VII. Genesis. Videlicet manifestissima est Genesis , in qua de creatura mundi,
de exordio generis humani, de diuisione terræ , de confusione lin-
guarum & gentium,vsque ad exitum scribitur Hebræorum.
Exodus. Patet Exodus cum decẽ plagis,cum decalogo, cum mysticis Di-
uinisque præceptis.
Leuiticus. In promptu est Leuiticus liber,in quo singula sacrificia, imò sin-
gulæ penè syllabæ, & vestes Aaron , & totus ordo Leuiticus spirant
cælestia sacramenta.
Numeri. Numeri verò,nónne totius arithmeticæ,& prophetiæ Balaam, &
quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent?
Deuteronomiũ. Deuteronomium quoque secunda Lex , & Euangelicæ legis præ-
figuratio, nónne sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen noua sint o-
1.Cor.14.d.19 mnia de veteribus? Hucusque Moyses,hucusque Pentateuchus:qui-
bus quinque verbis loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur.
Iob. Iob exemplar patientiæ,quæ non mysteria suo sermone comple-
ctitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnés-
que leges dialecticæ,propositiõe,assumptione,cõfirmatione,cõclu
sione determinat.Singula in eo verba plena sũt sẽsibus.Et vt de cæte
ris sileã,resurrectionẽ corporũ sic prophetat, vt nullus de ea vel ma
Iob 19.d.26 nifestius,vel cautius scripserit.Scio,inquit, quòd redẽptor meus vi-
uit,& in nouissimo die de terra surrecturus sũ:& rursũ circundabor
pelle mea,in carne mea videbo Deũ:quẽ visurus sũ ego ipse,& oculi
me cõspecturi sunt,& nõ alius.reposita est hæc spes mea in sinu meo.
Iosue,siue Iesus Naue. Veniam ad Iesum Naue , qui typum Domini non solùm gestis,
verùm etiam nomine præfert:transit Iordanem,hostium regna sub-
uertit,diuidit terram victori populo: & per singulas vrbes, viculos,
montes,flumina,torrentes,atque confinia, Ecclesiæ cælestisque Ieru
salem spiritualia regna describit.
In Iudicum libro quot principes populi,tot figuræ sunt. Liber Iudicum.
Ruth Moabitis,Esaiæ explet vaticinium, dicẽtis, Emitte agnum Ruth
Domine, dominatorem terræ,de Petra deserti,ad montẽ filiæ Sion. Esaiæ 16.a.1
Samuel in Heli mortuo, & in occiso Saul,veterem Legem aboli- Regum I & II.
tam mõstrat. Porrò in Sadoc atque Dauid,noui sacerdotii,nouique
imperii sacramenta testatur.
Melachim , id est tertius & quartus Regum liber,à Salomone vs- Regum III & IIII.
que ad Iechoniam,& à Ieroboam filio Nabat vsque ad Osee qui du
ctus est in Assyrios,regnum Iuda & regnum describit Israel.Si histo
riam respicias,verba simplicia sunt: si in literis sensum latentem in-
spexeris , Ecclesiæ paucitas , & hæreticorum contra Ecclesiam bella
narrantur.
Duodecim Prophetæ in vnius voluminis angustias coartati,mul
to aliud quàm sonant in litera,præfigurant.
Osee crebrò nominat Ephraim,Samariam,Ioseph,Iezrahel, & v- Osee.
xorem fornicariam , & fornicationis filios,& adulteram cubiculo
clausam mariti , multo tempore sedere viduã, & sub veste lugubri,
viri ad se reditum præstolari.
Ioel filius Phatuel describit terram duodecim tribuum eruca, Ioel.
brucho, locusta, rubigine vastante consumptam , & post euersionẽ
prioris populi,effusum iri Spiritum sanctum super seruos Dei & an- Act.2.c.17
cillas,id est super centum viginti credentium nomina,& effusum iri
in cœnaculo Sion. Qui centum viginti ab vno vsque ad quindecim
paulatim & per incrementa surgentes, quindecim graduum nume-
rum efficiunt,qui in psalterio mysticè continentur.
Amos pastor,& rusticus,& ruborum mora distringẽs,paucis ver Amos.
bis explicari nõ potest. Quis enim dignè exprimat tria & quatuor sce
lera Damasci, & Gazæ, & Tyri, & Idumææ, & filiorum Ammon, &
Moab:& in septimo & octauo gradu Iudæ & Israel? Hic loquitur ad
vaccas pingues quæ sunt in Samariæ monte, & ruituram domũ ma-
iorem,minorémque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ, & stãtem
Dominum super murum litum vel adamantinum, & vncinum po-
morum attrahentem supplicia peccatoribus:& famem in terrã,non
famem panis,nec sitim aquæ,sed audiendi verbum Dei.
Abdias,qui interpretatur seruus Dei,pertonat contra Edom san- Abdias.
guineum terrenúmque hominem : fratris quoque Iacob semper æ-
mulum,hasta percutit spiritali.
Ionas pulcherrima columba naufragio suo passionẽ Domini præ- Ionas.
figurans,mundum ad pœnitentiam reuocat:& sub nomine Niniue,
Gentibus salutem nuntiat.
Michæas de Morasthi cohæres Christi, vastationem annuntiat fi- Michæas.
liæ latronis,& obsidionem ponit contra eam:quia maxillam percus-
serit Iudicis Israel.
Nahum consolator orbis increpat ciuitatem sanguinum , & post Nahum.
euersionem illius loquitur , Ecce super montes pedes euangelizan-
tis,& annuntiantis pacem.
Habacuc luctator fortis & rigidus, stat super custodiam suam, & Habacuc.
figit gradum super munitionem , vt Christum in cruce contemple-
tur, & dicat, Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra.
Splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: ibi abscõdita est
fortitudo eius.
Sophonias speculator, & arcanorum Dei cognitor, audit clamo- Sophonias.
rem à porta Piscium,& eiulatum à Secunda, & contritionem à col-
libus. Indicit quoque vlulatum habitatoribus Pylæ,quia conticuit
omnis populus Chanaan , disperierunt vniuersi qui inuoluti erant
argento.
Aggæus festiuus & lætus, qui seminauit in lachrymis , vt in gau- Aggæus.
dio meteret:destructum templum ædificat,Deumque patrem indu
cit loquẽtem, Adhuc vnum modicum, & ego commouebo cælum
& terram,& mare,& aridam:& mouebo omnes Gẽtes,& veniet De-
sideratus cunctis Gentibus.
Zacharias memor Domini sui,multiplex in prophetia,Iesum ve Zacharias.
stibus sordidis indutum,& lapidem oculorũ septem, candelabrúm-
que aureum cum totidem lucernis quot oculis:duas quoque oliuas
à sinistris lampadis cernit,& à dextris:vt post equos nigros,rufos,al
bos,& varios,& dissipatas quadrigas ex Ephraim,& equum de Ieru-
salem,pauperem Regem vaticinetur & prædicet,sedẽtem super pul
lum filium asinæ subiugalis.
Malachias apertè,& in fine omnium Prophetarum, de abiectio- Malachias.
ne Israel,& vocatione Gentium, Non est mihi, ait,voluntas in vobis,
dicit Dominus exercituum : & munus non suscipiam de manu ve-
stra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomẽ meũ
in Gentibus:& in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo o-
blatio munda.
Esaiam,Ieremiam,Ezechielem,& Danielem quis potest vel intel- Esaias.
ligere,vel exponere? Quorum primus non prophetiam mihi vide-
tur texere,sed Euangelium. Ieremias.
Secundus virgam nuceam,& ollam succensam à facie Aquilonis,
& pardum spoliatum suis coloribus , & quadruplex diuersis metris
nectit alphabetum.
Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus inuoluta, Ezechiel.
vt apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos ante annos tri
ginta non legantur.

Daniel.

Quartus verò qui & extremus inter quatuor Prophetas, temporum conscius,& totius mundi φιλίστωρ, lapidem præcisum de monte sine manibus,& regna omnia subuertētē,claro sermone pronūtiat.

David

Dauid Simonides noster,Pindarus& Alcæus,Flaccus quoque,Catullus, atque Serenus, Chrystū lyra personat,& in decachordo psalterio,ab inferis excitat resurgentem.

Prouerbia
Ecclesiastes
Canticum cant.

Salomō pacificus,& amabilis Domini,mores corrigit, naturam docet,Ecclesiam iungit,& Christum,sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.

Esther.

Esther in Ecclesiæ typo populū liberat de periculo,& interfecto Aman(qui interpretatur iniquitas)partes conuiuii,& diem celebrē mittit in posteros.

Paralipomenon liber.

Paralipoménon liber,id est Instrumenti veteris epitome, tantus ac talis est,vt absque illo siquis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare,seipsum irrideat. Per singula quippe nomina iuncturásque verborum,& prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Euangelii quæstiones.

Esdras
Nehemias

Esdras & Nehemias, adiutor videlicet, & consolator à Domino, in vnum volumen coarrantur, instaurant templum,muros extruūt ciuitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam,& descriptio Sacerdotum,Leuitarum Israelis,proselytorum, ac per singulas familias murorum,ac turrium opera diuisa, aliud in cortice præferunt,aliud in medulla retinent. Cernis meScripturarū amore raptū, excessisse modum epistolæ,& tamen non implesse quod volui. Audiuimus tantum quid nosse,quid cupere debeamus, vt & nos quoque possimus dicere, Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Cæterum illud Socraticum impletur in nobis,Hoc tantum scio quòd nescio.

Psal.118.c.20

Tangam & nouum breuiter testamentum.

Matthæus
Marcus
Lucas
Iohannes

Matthæus,Marcus,Lucas,& Iohannes quadriga Domini,& verū Cherubim,quod interpretatur scientiæ multitudo, per totum corpus oculati sunt,scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habēt rectos,& in sublime tendentes,terga pennata & vbique volitantia, tenent se mutuò,sibique perplexi sunt,& quasi rota in rota voluuntur,& pergunt quocunque eos flatus Spiritus sancti perduxerit.

Paulus Apostolus

Paulus Apostolus ad septem scribit ecclesias:octaua enim ad Hebræos,à plerisque extra numerum ponitur. Timotheum instruit, ac Titum & Philemonem pro fugitiuo famulo deprecatur.Super quo melius tacere puto quàm pauca scribere.

Actus Apostolorum.

Actus Apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere:sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum,cuius laus est in Euangelio, animaduertemus pariter omnia verba illius,animæ lāguentis esse medicinā.

Iacobus
Petrus
Iohannes
Iudas

Iacobus,Petrus,Iohannes, Iudas,septem epistolas ediderunt,tam mysticas quàm succinctas,& breues pariter ac longas:breues in verbis,longas in sententiis:vt rarus sit qui nō in earū cæcutiat lectione.

Apocalypsis

Apocalypsis Iohannis tot habet sacramēta quot verba. Parum dixi, pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te frater charissime, inter hæc viuere,ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quærere:nónne tibi videtur iam hic in terris regni cælestis habitaculum? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborū, quæ vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, vt rusticam concionem facilius instruerent, & in vna eadémque sententia aliter doctus,aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans & hebes, vt hæc me nosse pollicear, & eorum fructus capere quorum radices in cælo fixæ sunt:sed velle fateor. Sedenti me præfero,magistrum renuēs comitem spondeo. Petenti datur,pulsanti aperitur,quærens inuenit. Matth.7.a.7 luc.11.b.9
Discamus in terris, quorum sciētia nobis perseueret in cælo. Obuiis te manibus excipiā, & vt ineptè aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate effutiam,quicquid quæsieris,tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium qui literarum tuarū mihi gratiam duplicauit, referens honestatem morum tuorum, contemptū seculi,fidem amicitiæ,amorem Christi. Nam prudentiam & eloquii venustatem etiam absque illo ipsa epistola præferebat. VIII.
Festina,quæso te, & hærentis in salo nauiculæ funē magis præscinde, quàm solue. Nemo renunciaturus seculo, bene potest vendere quæ contempsit vt venderet. Matth.5.f.40
Quicquid in sumptus de tuo tuleris,pro lucro computa. Antiquum dictū est, Auaro tam deest quod habet,quàm quod non habet. Credenti totus mundus diuitiarum est: infidelis autem etiam obolo indiget. Sic viuamus tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. 2.Cor.6.c.10
Victus & vestitus diuitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam,vende:si non habes,proiice. Tollenti tunicam & pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu semper recrastinans, & diem de die trahens, cautè & pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus vnde alat pauperes suos. Totū Deo dedit qui seipsum obtulit. Apostoli nauem tantum & retia reliquerunt,vidua duo æra misit in gazophylacium,& præfertur Crœsi diuitiis. Matth.4.c.18 Marc.12.d.42 luc.21.a.1
Facilè contemnit omnia qui se semper cogitat esse moriturum.

PRAEFATIO SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI IN Pentateuchum Moysi.

DEsiderii mei desideratas accepi epistolas,qui quodam præsagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen: obsecrantis vt translatum in Latinam linguam de Hebræo sermone Pentateuchū, nostrorum auribus traderem. Periculosum opus certè,& obtrectatorum meorum latratibus patens:qui me asserūt in Septuaginta interpretum sugillationem noua pro veteribus cudere, ita ingenium quasi vinum probantes: quum ego sæpissimè testatus sim me pro virili portione in Tabernaculo Dei offerre quæ possim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. Quod vt auderem,Origenis me studium prouocauit,qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelo opus omne distinguēs: dum aut illucescere facit quæ minus antè fuerant: aut superflua quæque iugulat & confodit,maximè quæ Euāgelistarum & Apostolorum authoritas promulgauit. In quibus multa de Veteri testamēto legimus quæ in nostris codicibus non habentur: vt est illud, Ex AEgypto vocaui filiū meum: &, Quoniam Nazarenus vocabitur: &, Videbunt in quem compunxerunt:&,Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ:&, Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se: & multa alia quæ proprium σύνταγμα desiderant. Interrogemus ergo eos vbi hæc scripta sint: & quum dicere non potuerint,de libris Hebraicis proferamus. Primū testimonium est in Osee: secundum in Esaia: tertium in Zacharia: quartum in Prouerbiis: quintum æquè in Esaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur, & Hiberas nænias libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemæus vnius Dei cultor,etiam apud Hebræos duplicem Diuinitatem deprehenderet. Quod maximè idcirco faciebant,quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique vbicunque sacratum aliquid Scriptura testatur de Patre & Filio & Spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: vt & Regi satisfacerent,& arcanum fidei non vulgarent. Et nescio quis primus author septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit,quibus diuisi eadem scriptitarint:quū Aristæas eiusdē Ptolemæi ὑπερασπιστὴς, & multo pòst tempore Iosephus,nihil tale retulerint, sed in vna basilica congregatos, contulisse scribant,non prophetasse. Aliud est enim vatem,aliud est esse interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia,ea quæ intelligit transfert. Nisi fortè putādus est Tullius OEconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte,afflatus rhetorico spiritu transtulisse. Aut aliter de eisdem libris per Septuaginta interpretes,aliter per Apostolos Spiritus sanctus testimonia texuit: vt quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur?damnamus veteres?Minimè:sed post priorum studia,in domo Domini quod possumus,laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi, & quod nesciebant, dubiis protulere sententiis: nos verò post passionem & resurrectionem eius,non tam prophetiam quàm historiam scribimus. aliter enim audita,aliter visa narrantur:quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur æmule,obtrectator ausculta:non damno,non reprehendo Septuaginta: sed confidenter cunctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante Prophetas inter spiritalia charismata positos lego:in quibus vltimum penè gradum interpretes tenēt. Quid liuore torqueris?quid imperitorum animos contra me cōcitas? Sicubi in trāslatione tibi videor errare: interroga Hebræos, diuersarum vrbium magistros consule. Quod illi habent de Christo,tui codices non habent. Aliud est si contra se postea ab Apostolis vsurpata testimonia probauerunt: & emēdatiora sunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Verùm hæc contra inuidos. Nūc te precor Desideri charissime,vt me, quia tantum opus subire fecisti, & à Genesi exordium capere, orationibus iuues: quo possim eodem Spiritu quo scripti sunt libri, in Latinum eos transferre sermonem.

EIVSDEM IN IOSVE Præfatio.

Tandem finito Pentateucho Moysi,velut grandi fœnore liberati, ad Iesum filium Naue manum mittamus:quem Hebræi,יהושע בן נון, id est Iosue filium Nun,vocāt: & ad Iudicum librum, quem שפטים appellant, ad Ruth quoque & Esther, quos eisdem nominibus efferunt. Monemúsque lectorem vt syluam Hebraicorum nominum,& distinctiones per membra diuisas, diligens scriptor conseruet: ne & noster labor,& illius studiū pereat. Et vt in primis(quod sæpe testatus sum)sciat me non in reprehensionem veterum noua cudere, sicut amici mei criminantur: sed pro virili parte offerre linguæ meæ hominibus, quos tamen nostra delectāt: vt pro Græcorum ἑξαπλοῖς quæ & sumptu,& labore maximo indigent, editionem nostram habeant. Et sicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes,inueniant quod requirunt: maximè quū apud Latinos tot sint exemplaria quot codices: & vnusquisque pro arbitrio

ſuo vel addiderit vel ſubtraxerit quod ei viſum eſt:&vtique nõ poſſit verum eſſe quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato vulnere contra nos inſurgere ſcorpius, & ſanctum opus venenata carpere lingua: vel ſuſcipiens,ſi placet:vel contemnens,ſi diſplicet: memineritque Pſal.49.d.19 illorum verſuum,Os tuum abundauit malitia:& lingua tua concinnabat dolos.Sedẽs,aduerſus fratrem tuũ loquebaris: & aduerſus filiũ matris tuæ ponebas ſcãdalum:hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti inique quòd ero tui ſimilis:arguã te,& ſtatuam contra faciem tuã. Quæ enim audiẽtis vel legẽtis vtilitas eſt,nos laborãdo ſudare,& alios detrahẽdo laborare?dolere Iudæos quòd calumniãdi eis,& irridẽdi Chriſtianos ſit ablata occaſio,& Eccleſiæ homines id deſpicere,imò lacerare vnde aduerſarii torqueãtur? Quòd ſi Vetus eis tantũ interpretatio placet, quæ & mihi nõ diſplicet,&nihil extrà recipiendũ putãt:cur ea quæ ſub aſteriſcis & obelis vel addita ſũt, vel amputata,legunt,& negligunt? Quare Danielem iuxta Theodotionis trãſlationem Eccleſiæ ſuſceperunt? Cur Origenem mirãtur, & Euſebiũ Pamphili cunctas editiones ſimiliter differentes? Aut quæ fuit ſtultitia,poſtquam vera dixerint,proferre quæ falſa ſunt? Vnde autem in Nouo teſtamento probare poterunt aſſumpta teſtimonia quæ in libris veteribus non habentur? Hæc dicimus,ne omnino calumniãtibus tacere videamur. Cæterùm poſt ſanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum eſt,& hos libros quos Euſtochio virgini Chriſti negare non potui: decreuimus, dum ſpiritus hos regit artus,Prophetarum explanationi incumbere:&omiſſum iam diu opus,quaſi quodam poſtliminio,repetere: præſertim quum &admirabilis ſanctúſque vir Pammachius hoc idem literis flagitet:& nos ad patriam feſtinantes,mortiferos ſirenarũ cantur ſurda debeamus aure tranſire.

PRÆFATIONEM EIVSDEM HIERONYMI IN libros Regum,in nonam paginam huius codicis reiecimus,quòd librorum Sacrorum ordinem contineat,Prologum Galeatum inſcriptam.

EIVSDEM IN LIBRVM PARALIPOMEnon præfatio.

SI SEPTVAGINTA interpretũ pura,& vt ab eis in Græcum verſa eſt,editio permaneret,ſuperfluè me,Chromati Epiſcoporum ſanctiſſime atque doctiſſime,impelleres vt Hebræa tibi volumina Latino ſermone transferrem. Quod enim ſemel aures hominum occupauerat,& naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem: iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari. Nunc verò quum pro varietate regionum diuerſa ferantur exemplaria,&germana illa antiquáque tranſlatio corrupta ſit atque violata:noſtri arbitrii putas,aut è pluribus iudicare quid verum ſit, aut nouum opus in veteri opere cudere,illudentibúſque Iudæis,cornicum(vt dicitur) oculos configere. Alexandria & AEgyptus in Septuaginta ſuis,Heſychiũ laudat authorem: Conſtantinopolis vſque Antiochiam, Iuliani martyris exemplaria probat:mediæ inter has prouinciæ Palæſthinos codices legunt,quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pamphilus vulgauerunt: totúſque orbis hac inter ſe trifaria varietate compugnat. Et certè Origenes non ſolùm exempla cõpoſuit quatuor editionũ,eregione ſingula verba deſcribẽs,vt vnus diſſentiẽs ſtatim cæteris inter ſe conſentiẽtibus arguatur: ſed quod maioris audaciæ eſt,in editione ſeptuaginta,Theodotionis editionẽ miſcuit,aſteriſcis videlicet deſignãs quæ minꝰ fuerãt: & virgulis,quæ ex ſuperfluo videbãtur appoſita. Si igitur aliis licuit nõ tenere quod ſemel ſuſceperãt,&poſt Septuaginta cellulas quæ vulgò ſine authore iactãtur,ſingulas cellulas aperuere,hócq; in Eccleſiis legitur quod Septuaginta neſcierũt:cur me non ſuſcipiãt Latini mei,qui inuiolata editione Veteri ita nouã cõdidi,vt laborẽ meũ Hebræis,&(quod his maius eſt) Apoſtolis authoribus cõprobem? Scripſi nuper librũ de optimo genere interpretãdi,oſtẽdens illa de Euãgelio, Ex AEgypto vocaui filium meum: &,Quoniam Nazaræus vocabitur: &,Videbunt in quem compunxerunt:& illud Apoſtoli, Quæ oculus non vidit,nec auris audiuit,& nec in cor hominis aſcenderunt quæ præparauit Deus diligentibus ſe: cæteráque his ſimilia in Hebræorum libris inueniri. Certè Apoſtoli & Euangeliſtæ,Septuaginta interpretes nouerãt:& vnde eis hæc quæ in Septuaginta interpretibus nõ habentur? Chriſtus Dominus noſter vtriuſque Teſtamẽti conditor,in Euangelio ſecundum Iohannem, Qui credit,inquit,in me ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vtique ſcriptũ eſt quod Saluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptũ eſt? Septuaginta non habent:apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum eſt,vnde & Dominus loquitur,& diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace veterum loquor: & obtrectatoribus meis tantùm reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis,iidem & accuſatores & defenſores,quum in aliis probent quod in me reprobant: quaſi virtus & vitium non in rebus ſit,ſed cum authore mutetur. Cæterùm memini editionem Septuaginta tranſlatorum, olim de Græco emẽdatam tribuiſſe me noſtris: nec inimicum debere exiſtimari eorum quos in conuentu fratrum ſemper ediſſero. Et quod nũc דברי הימים,id eſt Verba dierum,interpretatus ſum: idcirco feci, vt inextricabiles moras, & ſyluam nominum,quæ ſcriptorum confuſa ſunt vitio, ſenſuúmque barbariem apertius, & per verſuum cola digererem, mihimet ipſi & meis iuxta Iſmeniam canens,ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum.

AD DOMNIONEM ET ROGATIANVM IN EVNDEM præfatio eiuſdem.

QVOMODO Græcorum hiſtorias magis intelligunt qui Athenas viderint: & tertium Virgilii librum, qui à Troade per Leucaten & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtia Tyberis nauigauerint:ita Sanctam ſcripturam lucidius intuebitur qui Iudæam oculis contemplatus ſit,& antiquarum vrbium memorias, locorúmque vel eadẽ vocabula, vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditiſſimis Hebræorum hunc laborem ſubire, vt circumiremus prouinciam quam vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ ſonant. Fateor enim,mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, nunquam me in Diuinis voluminibus, propriis viribus credidiſſe, nec habuiſſe opinionẽ meam: ſed ea etiam de quibus ſcire me arbitrabar, interrogare me ſolitum, quanto magis de iis ſuper quibus anceps eram? Denique quum à me nuper literis flagitaſſetis vt vobis librum Paralipomenon Latino ſermone transferrem,de Tyberiade quendam Legis doctorem qui apud Hebræos admirationi habebatur,aſſumpſi:& contuli cum eo à vertice(vt aiunt) vſque ad extremum vnguem: & ſic confirmatus,auſus ſum facere quod iubebatis. Liberè enim vobis loquor:ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber vitioſus eſt,vt non tam Hebræa quàm Barbara quædam & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum ſit. Nec hoc Septuaginta interpretibus(qui Spiritu ſancto pleni,ea quæ vera fuerunt tranſtulerant) ſed ſcriptorũ culpæ adſcribẽdum,dum de emendatis inemendata ſcriptitant:& ſæpe tria nomina,ſubtractis è medio ſyllabis,in vnum vocabulum cogunt: vel eregione vnum nomen propter latitudinem ſuam in duo vel tria vocabula diuidunt. Sed & ipſæ appellationes, non homines (vt plerique exiſtimant)ſed vrbes,& regiones,& ſaltus,& prouincias ſonant:& obliquè ſub interpretatione & figura eorum quædam narrantur hiſtoriæ:de quibus in Regnorum libro dicitur, Nónne ecce hæc ſcripta ſũt in Libro verborum dierum Regum Iuda? Quæ vtique in noſtris codicibus non habentur. Hoc primùm ſciendũ,quòd apud Hebræos, liber Paralipomenon vnus ſit: & apud illos vocatus דברי הימים,id eſt Verba dierum:qui propter magnitudinẽ, apud nos diuiſus eſt:quod nonnulli etiam in Bruto,Ciceronis dialogo faciunt, vt eum in treis partes ſecẽt,quum vnus à ſuo authore ſit editus. Deinde etiam illud attendendum,quòd frequenter nomina,non vocabula hominum,ſed rerum(vt dixi)ſignificantias ſonant. Ad extremũ quòd omnis eruditio Scripturarum in hoc continetur: & hiſtoriæ quæ vel prætermiſſæ ſunt in ſuis locis, vel perſtrictæ leuiter, hic per quædam verborum compendia explicentur. Orationum itaque veſtrarum adiutus auxilio, miſi librum beneuolis placiturum, tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo. Optima enim quæque(vt ait Plinius)malunt cõtemnere plerique,quàm diſcere. Siquis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehẽdere,interroget Hebræos,ſuã conſcientiam recolat,videat ordinem textúmque ſermonis: & tunc noſtro labori,ſi potuerit,detrahat. Vbicunque ergo aſteriſcos,id eſt ſtellas,radiare in hoc volumine videritis:ibi ſciatis de Hebræo additum quod in Latinis codicibus non habetur. Vbi verò obelus,tranſuerſa ſcilicet virga præpoſita eſt, illic ſignatur quid Septuaginta interpretes addiderint, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus ſancti authoritatem,licet in Hebræis voluminibus non legatur.

EIVSDEM AD DOMNIONEM ET ROGATIANVM, in Eſdram & Nehemiam præfatio.

VTRVM difficilius ſit facere quod poſcitis,an negare,necdũſtatui.nã neque vobis aliquid imperãtibus abnuere,ſentẽtiæ eſt: & magnitudo oneris impoſiti ita ceruices premit,vt antè ſub faſce ruendum ſit,quàm leuandũ. Accedunt ad hoc inuidorum ſtudia, qui omne quod ſcribimus,reprehendendũ putãt:& interdũ contra ſe,cõſcientia repugnante,publicè lacerant quod occultè legunt,intantum vt clamare cõpellar,& dicere, Domine, libera animã meam à labiis iniquis & à lingua doloſa. Tertius annus eſt quòd ſemper ſcribitis atque reſcribitis vt Eſdræ librum & Eſther vobis de Hebræo transferã: quaſi nõ habeatis Græca & Latina volumina:aut quicquid illud eſt quod à nobis vertitur,non ſtatim ab omnibus conſpuendũ ſit. Fruſtra autem(vt ait quidam)niti, neque aliud ſe fatigando niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt. Itaque obſecro vos mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, vt priuata lectione contenti, librum non efferatis in publicum,nec faſtidioſis cibos ingeratis: vitetiſque eorum ſupercilium qui iudicare tantùm de aliis, & ipſi facere nihil nouerunt. Siqui autem fratrum ſunt quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exempla, admonentes vt Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia eſt, diſtinctè & per interualla tranſcribant. Nihil enim proderit emendaſſe librũ,niſi emendatio,librariorum diligentia conſeruetur. Nec quenquã moueat quòd vnus à nobis liber editus eſt:nec apocryphorum tertii & quarti libri ſomniis delectetur: quia & apud Hebræos Eſdræ Nehimiæque ſermones in vnum volumen coartantur:& quæ non habentur apud illos,

nec de vigintiquatuor senibus sunt, procul abiicienda. Siquis au-
tem Septuaginta vobis opposuerit interpretes, quorum exempla-
ria varietas ipsa lacerata & inuersa demonstrat, nec potest vtique
verum asseri quod diuersum est: mittite eum ad Euangelia, in qui-
bus multa ponuntur quasi de Veteri testamento, quæ apud Se-
ptuaginta interpretes non habentur: velut illud, Quoniam Na-
zaræus vocabitur: &, Ex AEgypto vocaui filium meum: &, Videbũt
in quem compunxerunt: multáque alia quæ latiori operi reserua-
mus. & quærite ab eo vbi scripta sint: quumque proferre non po-
tuerit, vos legite de his exemplaribus quæ nuper à nobis edita, ma-
ledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed vt ad compendium
veniam, certè quod illaturus sum, æquissimum est. Edidi aliquid
quod nõ habetur in Græco, aut aliter habetur quàm à me versũ est.
Quid interpretem laniant? interrogent Hebræos, & ipsis autho-
ribus, translationi meæ vel arrogent vel derogẽt fidem. Porrò aliud
est si clausis (quod dicitur) oculis mihi volunt maledicere, & non i-
mitantur Græcorum studium ac beneuolentiam, qui post Septua-
ginta translatores, iam Christi Euangelio coruscante, Iudæos & He
bionitas Legis veteris interpretes, Aquilã videlicet & Symmachũ
& Theodotionem, & curiosè legunt, & per Origenis laborem in ἐξ-
απλοῖς, Ecclesiis dedicarũt. Quanto magis Latini grati esse deberẽt,
quòd exultantem cernerẽt Græciam à se aliquid mutuari? Primùm
enim magnorum sumptuum est, & infinitæ difficultatis, exemplaria
posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi sermo-
nis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis verius di-
xerit. Quod etiam sapientissimo cuidam nuper apud Græcos acci-
dit, vt interdum Scripturæ sensum relinquens, vniuscuiusque inter
pretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebrææ linguæ saltem
paruam habemus scientiam, & Latinus nobis vtcunque sermo non
deest, & de aliis magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligi-
mus, in nostra lingua promere. Itaque licet hydra sibilet, victórque
Sinon incendia iactet: nunquam meum (iuuante Christo) silebit elo
quium: etiam præcisa lingua balbutiet. Legant qui volunt: qui no-
lunt abiiciant. Euentilent apices, literas calumniẽtur: magis vestra
charitate prouocabor ad studium, quàm illorum detractione &
odio deterrebor.

EIVSDEM AD CHROMATIVM ET HELIOdorum in Tobiam præfatio.

MIRARI nõ desino exactionis vestræ instãtiam: exigitis enim vt
librum Chaldæo sermone cõscriptum, ad Latinum stylum traham:
librum vtique Tobiæ, quem Hebræi de catalogo Diuinarum scri-
pturarum secantes, iis quæ hagiographa memorant, manciparunt.
Feci satis desiderio vestro, non tamen meo studio. Arguunt & nos
Hebræorum studia, & imputant nobis contra suum canonem La-
tinis auribus ista transferre. Sed melius esse iudicans Pharisæorum
displicere iudicio, & Episcoporũ iussionibus deseruire, institi vt po-
tui. Et quia vicina est Chaldæorũ lingua sermoni Hebraico, vtriuf-
que linguæ peritissimum loquacem reperiens, vnius diei laborẽ ar-
ripui: & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego acci-
to notario sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris merce-
dem huius operis compensabo, quum gratum vobis didicero me
quod iubere estis dignati, complesse.

EIVSDEM PRAEFATIO IN LIBRVM IVDITH.

APVD Hebræos, liber Iudith inter hagiographa legitur: cuius au
thoritas ad roboranda illa quæ in cõtentionem veniunt, minus ido-
nea iudicatur. Chaldæo tamen sermone conscriptus, inter historias
computatur. Sed quia hunc librum Synodus Nicena in numero san
ctarum Scripturarum legitur computasse, acquieui postulationi ve
stræ, imò exactioni: & sepositis occupationibus quibus vehementer
artabar, huic vnam lucubratiunculam dedi, magis sensum è sensu,
quàm ex verbo verbum transferens. Multorum codicum varietatẽ
vitiosissimam amputaui: sola ea quæ intelligentia integra in verbis
Chaldæis inuenire potui, Latinis expressi. Accipite Iudith viduam,
castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis
declarate. Hanc enim non solùm fœminis, sed & viris imitabilẽ de-
dit qui castitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inui
ctum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.

EIVSDEM IN LIBRVM ESTHER PRAEFATIO.

LIBRVM Esther variis translatoribus constat esse vitiatũ, quem
ego de archiuis Hebræorum reuelans, verbũ è verbo expressius trã
tuli. Quem librum, editio Vulgata, laciniosis hinc inde verborum fi-
nibus trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant, & audiri: sicut
solitũ est scholaribus disciplinis, sumpto themate, excogitare qui-
bus verbis vti potuit qui iniuriam passus est, vel qui iniuriã fecit.
Vos autem, ô Paula & Eustochium, quoniã & bibliothecas Hebræo-
rum studuistis intrare, & interpretum certamina cõprobastis, tenẽ-
tes Esther Hebraicum librũ, per singula verba nostram translationẽ
aspicite: vt possitis agnoscere, me nihil etiã augmentasse addẽdo, sed
fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur, historiã He-
braicam Latinæ linguæ tradidisse. Neç affectamus laudes hominũ,
nec vituperationes expauescim⁹. Deo enim placere curantes, minas
hominũ penitus nõ timemus: quia Deus dissipat ossa eorum qui ho
minibus placere desiderant. & secundum Apostolum, Qui eiusmodi
sunt, serui Christi esse nõ possunt. Rursum in libro Esther alphabe-
tum ex minio vsque ad ט literam fecimus diuersis in locis, volentes
scilicet Septuaginta interpretum ordinẽ per hoc insinuare studioso
lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum, ordinem prosequi, etiã
in Septuaginta editione maluimus.

EIVSDEM IN LIBRVM IOB PRAEFATIO.

COGOR per singulos Scripturæ Diuinæ libros aduersariorũ re-
spõdere maledictis, qui interpretationẽ meã, reprehensionẽ Septua-
ginta interpretũ criminantur: quasi nõ & apud Græcos Aquila Sym
machus & Theodotio, vel verbũ è verbo, vel sensum è sensu, vel ex
vtroque cõmistum & mediè temperatũ genus translationis expres-
serint: & omnia Veteris instrumẽti volumina Origenes obelis aste-
riscisque distinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos
translationi antiquæ inseruit, probans defuisse quod additũ est. Dis-
cant igitur obtrectatores mei recipere in toto quod in partibus su-
sceperũt, aut interpretationẽ meam cũ asteriscis suis radere. Neque
enim fieri potest vt quos plura intermisisse susceperint, nõ eosdẽ etiã
in quibusdã errasse fateãtur, præcipuè in Iob: cui si ea quæ sub asteri
scis addita sũt, subtraxeris, pars maxima detrũcabitur, & hoc dũtaxat
apud Græcos. Cæterùm apud Latinos, ante eã translationem quã sub
asteriscis & obelis nuper edidimus, septingenti fermè aut octingẽti
versus desũt, vt decurtatus & laceratus, corrosusq; liber fœditatẽ sui
publicè legẽtibus præbeat. Hæc autẽ trãslatio nullũ de veteribus se-
quitur interpretem: sed ex ipso Hebraico Arabicóq; sermone, & in-
terdum Syro, nunc verba, nũc sensus, nunc simul vtrũque resonabit.
Obliquus enim etiã apud Hebræos totus liber fertur & lubricus, &
(quod Græci rhetores vocant) ἐσχηματισμένος, dũ qui aliud loquitur, a-
liud agit: vt si velis anguillã vel murenulã strictis tenere manibus,
quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelli
gentiã huius voluminis, Lyddæum quendã præceptorem, qui apud
Hebræos primus haberi putabatur, nõ paruis redemisse nummis: cu-
ius doctrina an aliquid profecerim, nescio: hoc vnũ sci[illegible] non potuis
se me interpretari nisi quod antè intellexerã. A principio itaq; volu
minis vsq; ad verba Iob, apud Hebræos prosa oratio est. Porrò à ver
bis Iob, in quibus ait, Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua di-
ctũ est, Conceptus est homo: vsque ad eũ locum vbi ante finẽ volu-
minis scriptũ est, Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiã in
fauilla & cinere: hexametri versus sũt dactylo spondæóq; currẽtes:
& propter linguæ idioma, crebrò recipiẽtes & alios pedes, nõ earun
dem syllabarũ, sed eorundẽ temporũ. Interdum quoque rhythmus
ipse dulcis & tinnulus fertur numeris pedum solutis: quod metrici
magis quã simplex lector intelligunt. A supradicto autẽ versu vsq;
ad finẽ libri, paruum cõma quod remanet, prosa oratione contexi-
tur. Quod si cui videtur ĩcredulũ, metra scilicet esse apud Hebræos,
& in morem nostri Flacci, Græcique Pindari, & Alcæi, & Sapphus,
vel Psalteriũ, vel Lamentationes Ieremiæ, vel omnia fermè Scriptu
rarũ cantica cõprehendi, legat Philonem, Iosephũ, Origenem, Cæsa-
riensem Eusebium, & eorũ testimonio me verũ dicere cõprobabit.
Quapropter audiãt canes mei, idcirco me in hoc volumine laboras
se, non vt interpretationẽ antiquam reprehenderẽ, sed vt ea quæ in
illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certè scriptorũ vitio deprauata,
manifestiora nostra interpretatione fierẽt, & qui Hebræorũ sermo-
nem ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipsis cunabulis inter
grãmaticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quòd si apud
Græcos post Septuaginta editionẽ, iam Christi Euangelio coruscã-
te Iudæus Aquila & Symmachus ac Theodotio iudaizãtes hæretici
sunt recepti, qui multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione
celarunt, & tamẽ in ἑξαπλοῖς habentur apud Ecclesias, & explanantur
ab ecclesiasticis viris: quantomagis ego Christianus, & de parẽtibus
Christianis natus, & vexillũ crucis in mea frõte portans (cuius studiũ
fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesiæ pu
ro & fideli aperire sermone) vel à fastidiosis, vel à malignis lectorib⁹
nõ debeo reprobari? Habeãt qui volunt veteres libros, vel in mẽbra-
nis purpureis auro argentóq; descriptos, vel vncialib⁹ (vt vulgò aiũt)
literis onera magis exarata, quàm codices: dummodo mihi meisque
permittãt pauperes habere schedulas, & nõ tã pulchros codices quã
emendatos. Vtraque autẽ editio, & Septuaginta iuxta Græcos, & mea
iuxta Hebræos, in Latinum meo labore trãslata est. Eligat vnusquis-
que quod vult: & studiosum me magis quàm maleuolum probet.

ALIA EIVSDEM PRAEFATIO.

SI AVT fiscellam iunco texerẽ, aut palmarũ folia cõplicarem, vt
in sudore vultus mei comederem panẽ, & ventris opus solicita mẽ-
te pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nũc autem
quia iuxta sententiã Saluatoris volo operari cibum qui non perit, &
antiquã Diuinorũ voluminũ viã sentibus virgultisque purgare, er-
ror mihi gemin⁹ infligitur: corrector vitiorũ, falsarius dicor, & erro
res nõ auferre, sed serere. Tãta est enim vetustatis cõsuetudo, vt etiã
confessa plerisque vitia placeant: dũ magis pulchros habere volunt

codices, quàm emendatos. Quapropter ô fratres dilectiſſimi,vnicum nobilitatis & humilitatis exemplar,pro flabello,calathis,ſportelliſque,munuſculis monachorum, ſpiritalia hæc & manſura dona ſuſcipite:ac beatum Iob qui adhuc apud Latinos iacebat in ſtercore, & vermibus ſcatebat errorum, integrum immaculatúmque gaudete. Quo modo enim poſt probationem atque victoriam,duplicia ſunt ei vniuerſa reddita:ita ego in lingua noſtra,vt audacter loquar,feci eum habere quæ amiſerat. Igitur & vos & vnumquenque lectorem ſolita præfatione commoneo,& in principiis librorū eadem ſemper annectens,rogo,vt vbicunque ſemper præcedentes virgulas videritis, ſciatis ea quæ ſubiecta ſunt, in Hebraicis voluminibus nō haberi. Porrò vbi ſtellæ imago præfulſerit,ex Hebræo in ſermone noſtro addita ſunt. Necnon & illa quæ haberi videbantur, & ita corrupta erant vt ſenſum legentibus tollerent, orantibus vobis,magno labore correxi: magis vtile quid ex otio meo Eccleſiis Chriſti venturum ratus,quàm ex aliorum negotio.

Argumentum in Librum Iob.

IN terra quidem habitaſſe Iob Huſitidi, in finibus Idumææ & Arabiæ fertur,& erat ei antè nomen Iobab. Et accepit vxorem Abiſſam:quæ genuit filium quem vocauit Ennon. Erat autem ipſe,filius quidem Zaræ,de Eſau filiis filius:de matre verò Boſra:ita vt ſit quintus ab Abraham. Et hi ſunt Reges qui regnauerunt in Edom, in qua & ipſe regnauit: ſed primus in ea regnauit Bela filius Beor: & nomē ciuitatis eiuſdem,Denaba. Poſt hunc autem Bela, Iobab, qui vocatur Iob. Poſt Iob autem Huſam, qui erat dux ex Themanorum regione. Et poſt illum regnauit Adad filius Badad, qui excidit Madian in campo Moab: & nomen ciuitatis eius Auith. In hoc verò libro hæc quæſtio tractatur, Anne etiā probis, à Deo malum accidat. Hic firmiſſimè perſtat Iob,quòd Deus etiam ſine cauſa,ſolummodo in laudem ſuam,puniat probos. Contra hoc opponunt ſe amici eius, & prolixis ſermonibus volunt conuincere, Deum eſſe iuſtum, qui non corripiat vllum probum:ſi verò corripiat,neceſſariò conſequi quòd ille peccauerit. Et ſic tam carnaliter ſentiunt de Deo & iuſtitia eius,acſi ipſe eſſet omnino quemadmodum homines ſunt, & iudicia eius ſicut iudicia illorum. Quanquā etiam Iob, vt qui in anguſtiis mortis decumberet, ex humana fragilitate nimium contra Deum loquitur,& in afflictione peccat:& tamen perſtat in eo, quòd tales paſſiones non meritus ſit: ſicut etiam verum erat. Tandem Deus iudicat, quòd quæ Iob in afflictione cōtra Deū loquutus eſt, iniuſtè loquutus ſit: quòd verò contra inimicos ſuos de innocentia ſua ante afflictionē tutatus eſt,rectè loquutus ſit. Sic liber iſte ſolum Deum iuſtum pronuntiat,quanuis etiā homo homini iuſtus ſit etiam coram Deo. In conſolationē noſtri ſcriptus eſt hic liber, quòd Deus ſanctos ſuos permittit aliquando impingere in aduerſitate. nam antequam Iob incidat in anguſtiam mortis, laudat Deum ſuper deprædatione bonorum ſuorum,& morte filiorum ſuorum. Quum verò obuerſatur ob oculos mors,& ſubducit ſe Deus, indicant verba eius quales cogitationes ſubeant hominem quantumuis etiam ſanctum,contra Deū in anxietate mortis. videlicet homini videtur Deus non eſſe Deus,ſed ſolùm iudex & iracundus tyrannus,qui vim exerceat,& non curet cuiuſpiā bonam vitam. Hunc librū intelligūt qui experiuntur & ſentiunt quid ſit pati iram Dei,& occultatam eſſe gratiam eius.

EIVSDEM IN PSALTERIVM QVOD SEcundum Septuaginta editionem correxit,præfatio.

PSALTERIVM Romæ dudum poſitus emendaram:& iuxta Septuaginta interpretes, licet curſim, magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rurſum videtis, ô Paula & Euſtochiū, ſcriptorum vitio deprauatum, pluſque antiquum errorem quàm nouam emendationem valere: me cogitis vt veluti quodam nouali ſciſſum iam aruum exerceam,& obliquis ſulcis renaſcentes ſpinas eradicem:æquū eſſe dicētes,vt quod crebrò male pullulat,crebrius ſuccidatur. Vnde conſueta præfatione commoneo tam vos,quibus fortè labor iſte deſudat, quàm eos qui exemplaria iſtiuſmodi habere voluerint,vt quæ diligenter emendaui,cum cura & diligentia tranſcribantur. Notet ſibi vnuſquiſque vel iacentem lineam, vel radiātia ſigna,id eſt obelos,vel aſteriſcos. Et vbicūque viderit virgulam præcedētem, ab ea vſque ad duo puncta quæ impreſſimus, ſciat in Septuaginta tranſlatoribus plus haberi. Vbi autem perſpexerit ſtellæ ſimilitudinem, de Hebræis voluminibus additum nouerit æquè vſque ad duo puncta, iuxta Theodotionis duntaxat editionē,qui ſimplicitate ſermonis à Septuaginta interpretibus non diſcordat. Hæc ergo & vobis & ſtudioſo cuique feciſſe me ſciens: non ambigo multos fore qui vel inuidia, vel ſupercilio malint contemnere videri præclara,quàm diſcere:& de turbulēto magis riuo, quàm de puriſſimo fonte potare.

EIVSDEM PRAEFATIO IN LIBROS Salomonis.

IVNGAT epiſtola quos iungit ſacerdotium, imò charta non diuidat quos Chriſti nectit amor. Commentarios in Oſee, Amos,Zachariā, Malachiā, quos poſcitis, ſcripſiſſem ſi licuiſſet præ valetudine. Mittitis ſolatia ſumptuum: notarios noſtros & librarios ſuſtentatis,vt vobis potiſſimum noſtrum deſudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diuerſa poſcētium:quaſi aut æquum ſit, me vobis eſurientibus,aliis laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam,præter vos,obnoxius ſim. Itaque longa ægrotatione fractus,ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus eſſem, tridui opus nomini veſtro conſecraui, Interpretationē videlicet triū Solomonis voluminum, משלי,quas Hebræi Parabolas, vulgata autem editio Prouerbia vocat: קהלת, quem Græcè Ἐκκλησιαστήν, Latinè Concionatorem poſſumus dicere: שיר השירים quod in noſtra lingua vertitur Canticum canticorum. Fertur & Panaretos Ieſu filii Sirach liber,& alius pſeudepigraphus,qui Sapientia Salomonis inſcribitur. Quorum priorem, Hebraicum reperi:non Eccleſiaſticū, vt apud Latinos,ſed Parabolas prænotatum:cui iuncti erant Eccleſiaſtes & Canticum canticorum,vt ſimilitudinem Salomonis, non ſolùm librorum numero, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquam eſt,quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter canonicas Scripturas nō recipit: ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad authoritatem Eccleſiaſticorum dogmatū cōfirmandam. Sicui ſanè Septuaginta interpretum magis editio placet,habet eam à nobis olim emendatam. Neque enim noua ſic cudimus, vt vetera deſtruamus. Et tamen quum diligentiſſimè legerit,ſciat magis noſtra ſcripta intelligi,quæ non in tertium vas trāſfuſa coacuerint, ſed ſtatim de prelo puriſſimæ commendata teſtæ, ſuum ſaporem ſeruauerint.

AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM IN TRANSlationem Eſaiæ ex Hebraica veritate,eiuſdem præfatio.

NEMO, quum Prophetas verſibus viderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari,& aliquid ſimile habere de Pſalmis & operibus Salomonis:ſed quod in Demoſthene & Tullio ſolet fieri, vt per cola ſcribantur & commata, qui vtique proſa, & non verſibus conſcripſerunt: nos quoque vtilitati legentiū prouidentes,interpretationem nouam, nouo ſcribendi genere diſtinximus. Ac primùm de Eſaia ſciendū,quod in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe vt vir nobilis & vrbanæ eloquētiæ,nec habens quicquā in eloquio ruſticitatis admiſtū. Vnde accidit vt præ cæteris florem ſermonis eius,tranſlatio non potuerit conſeruare. Deinde etiā hoc adiiciendum,quòd non tam Propheta dicendus ſit, quàm Euangeliſta. Ita enim vniuerſa Chriſti Eccleſiæque myſteria ad liquidum proſecutus eſt,vt non putes eum de futuro vaticinari,ſed de præteritis hiſtoriam texere. Vnde coniicio,noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes fidei ſuæ ſacramenta perſpicuè Ethnicis prodere, ne ſanctum canibus & margaritas porcis darent: quæ, quum hanc editionem legeritis, ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit Prophetas intelligere:nec facilè quēpiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit antequam legerit:nos quoque patere morſibus plurimorum, qui, ſtimulante inuidia,quod conſequi non valent,deſpiciēt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum, & nihilominus hoc à faſtidioſis lectoribus precor,vt quo modo Græci poſt Septuaginta tranſlatores, Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt,vel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, vel vt Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: ſic & iſti ſaltem vnum poſt priores habere dignētur interpretem. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne videantur non ex iudicio,ſed ex odii præſumptione ignorata damnare. Prophetauit autem Eſaias in Ieruſalem & in Iudæa, necdum decē tribubus in captiuitatē ductis,ac de vtroque regno,nunc commiſtim,nunc ſeparatim texit oraculum. Et quum interdū ad præſentem reſpiciat hiſtoriam, & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæā, tamen omnis eius cura de vocatione Gentium:& aduētu Chriſti eſt. Quem quāto plus amatis,ô Paula & Euſtochium, tanto magis ab eo petite vt pro obtrectatione præſenti, qua me indeſinēter æmuli laniant, ipſe mihi mercedem reſtituat in futuro, qui ſcit me ob hoc in peregrinæ Linguæ eruditione ſudaſſe, ne Iudæi de falſitate Scripturarum Eccleſiis eius diutius inſultarent.

EIVSDEM IN IEREMIAM PRAEFATIO.

IEREMIAS Propheta, cui hic prologus ſcribitur,ſermone quidem apud Hebræos Eſaia & Oſee & quibuſdam aliis Prophetis videtur eſſe ruſticior,ſed ſenſibus par eſt:quippe qui eodem Spiritu prophetauerit. Porrò ſimplicitas eloquii à loco ei in quo natus eſt,accidit. Fuit enim Anathotites(qui eſt vſque hodie viculus, tribus ab Ieroſolymis diſtans milibus) ſacerdos ex ſacerdotibus & in matris vtero ſanctificatus:virginitate ſua Euangelicū virum Chriſti Eccleſiæ dedicās. Hic vaticinari exorſus eſt puer, & captiuitatem vrbis atque Iudææ, non ſolùm ſpiritu ſed & oculis carnis intuitus

est:iam decem tribus Israel Assyrii in Medos transtulerāt,iam terras eorum,coloniæ Gentium possidebant. Vnde in Iuda tantùm & in Beniamin prophetauit,& ciuitatis suæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos mensuræ metri versibúsque reddidimus. Præterea ordinē visionū,qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est,ad pristinā fidē correximus. Librū autē Baruch notarii eius qui apud Hebræos nec legitur,nec habetur,prætermisimus:pro his omnibus maledicta ab æmulis præstolantes : quibus me necesse est per singula opuscula respondere.Et hoc patior,quia vos me cogitis. Cæterùm ad compēdium mali, rectius fuerat modum furori eorum silentio meo ponere,quàm quotidie noui aliquid scriptitantem, inuidorum insaniam prouocare.

EIVSDEM IN EZECHIELEM PRAEFATIO.

EZECHIEL Propheta cum Ioachin rege Iuda captiuus ductus est in Babylonem,ibique iis qui cum eo captiui fuerāt, prophetauit, pœnitētibus quòd ad Ieremiæ vaticinium se vltro aduersariis tradidissent,& viderent adhuc vrbem Ierosolymam stare,quam ille casuram esse prædixerat.Tricesimo autem ætatis suæ anno,& captiuitatis quinto,exorsus est ad concaptiuos loqui. Et eodem tempore, licet posterior hic in Chaldæa,Ieremias in Iudæa,prophetauerūt.Sermo eius nec satis disertus,nec admodum rusticus est, sed ex vtroque mediè temperatus.Sacerdos & ipse fuit,sicut Ieremias: principia voluminis & finem magnis habens obscuritatibus inuoluta.Sed & vulgata eius editio non multum distat ab Hebraico. Vnde nō satis miror quid causæ extiterit,vt si eosdem in vniuersis libris habemus interpretes, in aliis eadem,in aliis diuersa transtulerint. Legite igitur & hunc iuxta translationem nostram: quoniam per cola scriptus & commata,manifestiorem legentibus sensum tribuit.Si autem amici mei & hūc subsannauerint, dicite eis quòd nemo eos compellat vt scribant.Sed vereor ne illud eis eueniat quod Græcè significātius dicitur,vt vocentur φιλολοίδοροι.

EIVSDEM IN DANIELEM PRAEFATIO.

DANIELEM Prophetam, iuxta Septuaginta interpretes, Domini Saluatoris Ecclesiæ non legunt,vtentes Theodotionis editione:& hoc cur acciderit,nescio. siue enim quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus à nostro eloquio discrepat, noluerunt Septuaginta interpretes easdem linguæ lineas in translatione seruare:siue sub nomine eorū, ab alio nescio quo nō satis Chaldæam linguā sciente editus est liber: siue aliud quid causæ extiterit ignorans:hoc vnum affirmare possum, quòd multum à veritate discordet,& recto iudicio repudiatus sit. Sciendum quippe est,Danielem maximè & Esdram Hebraicis quidem literis, sed Chaldæo sermone conscripto, & vnam Ieremiæ περικοπὴν, Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere societatē. Denique & ego adolescentulus, post Quintiliani & Tullii lectionem ac flores rhetoricos,quum me in linguæ huius pistrinū reclusissem,& multo sudore multóque tempore vix cœpissem anhelantia stridentiáque verba resonare,& quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerē, impegi nouissimè in Danielem,& tanto tædio affectus sum,vt desperatione subita omnem laborem veterē voluerim contemnere. Verùm adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in sua lingua ingerente. Labor improbus omnia vincit:qui mihi videbar sciolus inter Hebræos,cœpi rursus esse discipulus Chaldaicus.Et vt verum fatear, vsque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere & intelligere,quàm sonare. Hæc idcirco refero, vt difficultatē vobis Danielis ostenderē,qui apud Hebræos nec Susannæ habet historiam,nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas,quas nos,quia in toto orbe dispersæ sunt,veru anteposito eásq; iugulante subiecimus,ne videremur apud imperitos magnā partem voluminis detruncasse. Audiui ego quendam de præceptoribus Iudæorum, quū Susannæ derideret historiam, & à Græco nescio quo eam diceret esse confictam, illud opponere quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι,de Græco sermone descēdere. Cuius rei nos intelligētiā nostris hanc possumus dare, vt verbi gratia,dicamus de arbore ilice dixisse eum,ilico pereas:& à lentisco, in lentem te comminuat Angelus, vel non lentè pereas,aut lentus, id est flexibilis ducaris ad mortem,siue aliud quid ad arboris nomen conueniens.Deinde tantum fuisse otii tribus pueris cauillabatur, vt in camino æstuantis incendii metro luderent, & per ordinem ad laudem Dei omnia elementa prouocarent,aut quod miraculū, Diuinæque aspirationis indicium, vel draconem interfectum offa picis, vel sacerdotū Belis machinas deprehensas:quæ magis prudentia solertis viri,quàm prophetali essent spiritu perpetrata? Quum verò ad Habacuc veniret,& de Iudæa in Chaldæam raptum discophorum lectitaret,quærebat exemplum vbi legissemus in toto Veteri testamento quenquam sanctorū graui volasse corpore,& in puncto horæ tanta terrarum spatia transisse. Cui quum quidam è nostris satis ad loquendū promptulus,Ezechielem adduxisset in mediū,& diceret eum de Chaldæa in Iudæā fuisse translatum:derisit hominem, & ex ipso volumine demonstrauit Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum. Denique & Apostolum nostrum,videlicet vt eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didicisset,nō fuisse ausum affirmare se raptum in corpore,sed dixisse, Siue in corpore,siue extra corpus,nescio, Deus scit. His & talibus argumentis apocryphas in libro Ecclesiæ fabulas arguebat. Super quare lectoris arbitrio iudicium derelinquēs,illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter Prophetas,sed inter eos qui hagiographa conscripserūt. In tres siquidem partes omnis ab eis Scriptura diuiditur,In Legem,in Prophetas,& in Hagiographa:id est in quinque & octo,& in vndecim libros:de quo non est huius temporis disserere. Quæ autem ex hoc Propheta, imò contra hunc librum Porphyrius obiiciat, testes sunt Methodius, Eusebius & Apollinarius, qui multis versuum millibus eius vesaniæ respondentes, nescio an curioso lectori satisfecerint. Vnde obsecro vos, ô Paula & Eustochium,fundatis pro me ad Dominum preces,vt quandiu in hoc corpusculo sum,scribam aliquid gratum vobis, vtile Ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe iudiciis oblatrantiū non satis moueor: qui in vtranque partem aut amore labuntur,aut odio.

EIVSDEM IN XII PROPHETAS PRAEFATIO.

IDEM non est ordo duodecim Prophetarum apud Hebræos, qui est apud nos. Vnde secundum id quod ibi legitur, hic quoque dispositi sunt. Osee commaticus est,& quasi per sententias loquens. Ioel planus in principiis,in fine obscurior. Et vsque ad Malachiā habent singuli proprietates suas:quem Esdram scribā,Legísque doctorem Hebræi autumāt. Et quia longum est nunc de omnibus dicere, hoc tantùm vos, ô Paula & Eustochium,admonitas volo,vnum librum esse duodecim Prophetarum:& Osee synchronum Esaiæ,Malachiam verò Aggæi & Zachariæ fuisse temporibus. In quibus autem tempus non præfertur in titulo : sub illis eos Regibus prophetasse,sub quibus & ii qui ante eos habent titulos,prophetauerunt.

EIVSDEM IN EVANGELISTAS AD DAMASVM praefatio.

NOVVM opus me facere cogis ex veteri : vt post exemplaria Scripturarū toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam:& quia inter se variant,quæ sint illa quæ cum Græca cōsentiant veritate,decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de exteris, ipsum ab omnibus iudicandū: senis mutare linguam,& canescētem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter,vel indoctus,quum in manus volumen assumpserit, & à saliua quā semel imbibit,viderit discrepare quod lectitat:non statim erumpat in vocem,me falsarium,me clamitans esse sacrilegū,qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduersus quā inuidiam duplex causa me consolatur:quòd & tu,qui summus sacerdos es,fieri iubes:& verum nō esse quod variat,etiam maledicorum testimonio cōprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda,respondeant quibus:tot enim sunt exemplaria penè quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus: cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus malè reddita,vel à præsumptoribus imperitis emendata peruersius:vel à librariis dormitantibus aut addita sunt,aut mutata,corrigimus? Neque verò ego de Veteri disputo testamento : quod à Septuaginta senioribus in Græcā linguam versum, tertio gradu ad nos vsque peruenit. Nō quæro quid Aquila,quid Symmachus sapiāt: quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio quam Apostoli probauerūt. De Nouo nunc loquor testamento: quod Græcum esse non dubium est:excepto Apostolo Matthæo,qui primus in Iudæa Euangeliū Christi Hebraicis literis edidit. Hoc certè quum in nostro sermone discordat,& diuersos riuulorum tramites ducit:vno de fonte quærendū est. Prætermitto eos codices quos à Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominū asserit peruersa contentio: quibus vtique nec in toto Veteri instrumento post Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in Nouo profuit emendasse:quum multarū gentium linguis scriptura antè translata,doceat falsa esse quæ addita sunt. Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantùm Euangelia,quorū ordo est iste, Matthæus,Marcus,Lucas,Iohannes, codicum Græcorum emendata collatione,sed veterum:quæ ne multum à lectionis Latinæ cōsuetudine discreparent, ita calamo temperauimus, vt iis tantùm quæ sensum videbantur mutare,correctis,reliqua manere pateremur vt fuerant.

IDEM IN CATALOGO SCRIPTORVM Ecclesiasticorum,De Matthæo Euangelista.

MATTHAEVS,qui & Leui,ex publicano Apostolus,primus in Iudæa propter eos qui ex circuncisione crediderant, Euangelium Christi Hebraicis literis verbísque composuit. Quod quis postea in Græcum transtulerit,non satis certum est. Porrò ipsum Hebraicum habetur vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca,quam Pāphilus martyr studiosissimè confecit. Mihi quoque à Nazaræis,qui in Berrhœa vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quòd vbicunque Euangelista,

siue ex persona sua, siue ex persona Domini Saluatoris, Veteris scripturæ testimoniis vtitur, non sequatur Septuaginta trāslatorum authoritatem, sed Hebraicam, è quibus illa duo sunt, Ex AEgypto vocaui filium meum. Et, Quoniam Nazaræus vocabitur.

IDEM IBIDEM DE MARCO EVANGEL.

MARCVS discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referētem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod quum Petrus audisset, probauit, & Ecclesiæ legendum sua authoritate edidit, sicut Clemēs in sexto ὑποτυπώσεων libro scribit. Et Papias Ierosolymitanus episcopus meminit huius Marci. & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis, figuraliter Romam significans, Salutat vos quæ in Babylone coelecta, & Marcus filius meus. Assumpto itaque Euangelio quod ipse cōfecerat, perrēxit Ægyptum, & primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam, tanta doctrina & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum cōuersatione scripsit. & quomodo Lucas narrat, Ierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autē octauo Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.

IDEM IBIDEM DE LVCA EVANGELISTA.

LVCAS medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis nō ignarus fuit, sectator Apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes: scripsit Euangelium, de quo idem Paulus, Misimus, inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. Et ad Colossenses, Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum, Lucas est mecum solus. Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo πράξεις ἀποστόλων prænotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id est vsque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositū. Igitur περιόδους Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est vt indiuiduus comes Apostoli, inter cæteras eius res, hoc solùm ignorauerit? Sed & Tertullianus vicinus eorum temporum refert, presbyterum quendam in Asia σπουδαστὴν Apostoli Pauli, cōuictum apud Iohannem, quòd author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse. Quidam suspicātur, quotiescunque in epistolis suis Paulus dicit, Iuxta Euangelium meum, de Lucæ significare volumine: & Lucam non solum ab Apostolo Paulo didicisse Euangelium, qui cum Domino in carne nō fuerat, sed à cæteris Apostolis. quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens, Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur Euangelium, sicut audierat, scripsit: Acta verò Apostolorum sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Cōstantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constātini anno, ossa eius cum reliquiis Andreæ Apostoli translata sunt de Achaia.

IDEM IBIDEM DE IOHANNE EVANGEL.

IOHANNES Apostolus, quem Iesus amauit plurimùm, filius Zebedæi, frater Iacobi Apostoli, quem Herodes post passionē Domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit Euangeliū, rogatus ab Asiæ episcopis, aduersus Cerinthum aliósque hæreticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatē dicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferūt, quòd quū legisset Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probauerit quidē textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tātum anni, in quo & passus est, post carcerem Iohannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam Iohannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse poterit iis qui diligenter quatuor Euangeliorum volumina legerint. Quæ res etiam διαφωνίαν, quæ videtur Iohannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & vnam epistolam, cuius exordium est, Quod fuit ab initio. quæ ab vniuersis Ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarū primæ principium est, Senior Electæ dominæ: & sequentis, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate: Iohannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostēditur: & nonnulli putant duas memorias eiusdem Iohannis Euangelistæ esse. super qua re quū per ordinem ad Papiam auditorē eius ventum fuerit, disseremus. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsin: quam interpretantur Iustinus martyr & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à Senatu rescissis, sub Pertinace principe rediit Ephesum: ibique vsque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit rexitque Ecclesias. & confectus senio, sexagesimo octauo post passionem Domini anno mortuus, iuxta eandem vrbem sepultus est.

IDEM IBIDEM DE PAVLO APOSTOLO.

PAVLVS Apostolus, qui antè Saulus, extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu Beniamin & oppido Iudææ Gischalis fuit: quo à Romanis capto, cum parētibus suis Tarsum Ciliciæ cōmigrauit. à quibus ob studia Legis missus Ierosolymā, à Gamaliele viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Quū autem interfuisset neci martyris Stephani, & acceptis à Pontifice templi epistolis, ad persequendos eos qui Christo crediderant, Damascum pergeret, reuelatione compulsus ad fidem (quæ in Actibus Apostolorū scribitur) in vas electionis de persecutore translatus est. Quūque primum ad prædicationem eius Sergius Paulus Procōsul Cypri credidisset, ab eo quòd eum Christi fidei subegerat, sortitus est nomē Paulus: & iuncto sibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuerténsque Ierosolymam, à Petro Iacobóque & Iohanne, Gentium Apostolus ordinatur. Et quia in Actibus Apostolorum plenissimè de eius conuersatione scriptum est, hoc tantùm dicam, quòd post passionem Domini vicesimoquinto anno, id est secundo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici, Romam vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputauit. Sciendum autem, in prima satisfactione, (necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ) Paulum à Nerone dimissum, vt Euangelium Christi, in Occidentis quoque partibus prædicaret: sicut ipse scribit in secunda epistola ad Timotheum (eo tempore quo & passus est, & de vinculis dictat epistolā) In prima mea satisfactione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit, & cōfortauit me, vt per me prædicatio compleretur, & audirent omnes Gētes: & liberatus sum de ore leonis. Manifestissimè leonem propter crudelitatem, Neronem significans. Et in sequentibus, Liberatus sum de ore leonis. Et statim, Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & saluauit me in regnum suum cæleste. Quòd scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium. Nam & in eadem epistola præmiserat, Ego enim iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat. Hic ergo decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Christo, capite truncatus, sepultúsque est in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimoseptimo. Scripsit autem nouem ad septem Ecclesias epistolas: ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas vnam, ad Ephesios vnam, ad Philippenses vnam, ad Colossenses vnam, ad Thessalonicenses duas. Præterea ad discipulos suos: Timotheo duas, Tito vnam, Philemoni vnam. Epistola autem quæ fertur ad Hebræos, non eius creditur, propter styli sermonisque distantiam: sed vel Barnabæ, iuxta Tertullianum, vel Lucæ Euāgelistæ, iuxta quosdam: vel Clementis Romanæ postea Ecclesiæ episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone. vel certè quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerat: scripserat, vt Hebræus Hebræis, Hebraicè, id est suo eloquio disertissimè, vt ea quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum. & hanc causam esse quòd à cæteris Pauli epistolis discrepare videatur. Legunt quidam & ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

IDEM IBIDEM DE IACOBO APOSTOLO.

IACOBVS, qui appellatur frater Domini, Apostolus, cognomēto Iustus (vt nōnulli existimāt, Ioseph, ex alia vxore: vt autē mihi videtur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Iohānes in libro suo meminit, filius) post passionē Domini, statim ab Apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tantum scripsit epistolam, quæ de septem catholicis est: quæ & ipsa ab alio quodā sub nomine eius edita asseritur: licet paulatim tempore procedēte, obtinuerit authoritatem. Hegesippus vicinus Apostolicorum temporum, in quinto cōmentariorum libro, de Iacobo narrans, ait, Suscepit Ecclesiam Ierosolymæ post Apostolos frater Domini Iacobus, cognomento Iustus. multi siquidē Iacobi vocabantur. Hic de vtero matris sanctus fuit, vinū & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nūquam attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic soli licitū erat ingredi Sancta sanctorum. siquidem vestibus laneis non vtebatur, sed lineis: solúsque ingrediebatur templum: & fixis genibus, pro populo deprecabatur, in tantum vt camelorum duritiem traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro Antiquitatum refert, (& Clemens in septimo ὑποτυπώσεων) mortuo Festo, qui Iudæā regebat, missum à Nerone esse successorem eius Albinū: qui quū necdum ad prouinciam peruenisset, Ananus, inquit, Pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, concilium congregauit: & compellens publicè Iacobum vt

Christum Dei Filium denegaret, contradicẽtem lapidari iussit. qui quum præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus adhuc semiuiuus tendens ad cælum manus, diceret, Domine ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt: fullonis fuste, quo rudia vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus, interiit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, vt propter eius necem, creditum sit subuersam esse Ierosolymam. Hic est de quo Paulus Apostolus scribit ad Galatas, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. Et Apostolorum super hoc crebrius Acta testantur. Euangeliũ quoque quod appellatur Secundum Hebræos (& à me nuper in Græcũ, Latinumque sermonem translatum est, quo & Origenes sæpe vtitur, post resurrectionem Saluatoris) refert, Dominus autem cum dedisset sindonem seruo sacerdotis, iuit ad Iacobum, & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusque post paululum, Afferte, ait Dominus, mensam & panem. Statimque additur, Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacôbo Iusto, & dixit ei, Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annos Ierosolymis rexit Ecclesiam, id est vsque ad septimum Neronis annum: & iuxta templum vbi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi, & vltimam Hadriani, notissimũ habuit. Quidam è nostris in Monte-oliueti eum putauerunt conditum: sed falsa eorum opinio est.

IDEM IBIDEM DE PETRO APOSTOLO.

SIMON Petrus filius Ionæ, prouinciæ Galilææ, vico Beth-saida, frater Andreæ Apostoli, & princeps Apostolorum, post episcopatum Antiochensis Ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorũ qui de circuncisione crediderant, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonẽ Magum Romam pergit. ibique vigintiquinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, id est decimumquartum. A quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis: asserens se indignum vt sic crucifigeretur vt Dominus suus. Scripsit duas epistolas quæ Catholicæ nominãtur: quarum secũda, à plerisque, eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & Euangelium iuxta Marcum qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius è quibus vnus Actorum eius inscribitur, alius Euangelii, tertius Prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus Iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romæ in Vaticano iuxta viam Triumphalem, totius vrbis veneratione celebratur.

IDEM IBIDEM DE IVDA APOSTOLO.

IVDAS frater Iacôbi paruam quidẽ, quæ de septem Catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimoniũ, à plerisque reiicitur: tamẽ authoritatẽ vetustate iam & vsu meruit, & inter Sanctas scripturas cõputatur.

PRIMVS LIBER MOSIS, Genesis vulgò dictus, Hebraicè בראשית

Primum istum Mosis librum Septuaginta interpretes γένεσιν inscripserunt, id est generationem, procreationem, & originem: quòd in eo ostendatur mundum à Deo conditum fuisse, neque illum esse creationis expertem, vt nonnulli Philosophi existimarunt: aut quòd generis humani, reliquorúmque animantium ortus, & generatio: in summa, omnium quæ terra capit, hoc libro comprehendatur. Hebræi verò בראשית à prima totius libri dictione, suo more appellauerunt. Bereschith enim significat In principio, quem tamen in plures sectiones partiti sunt, vt suis locis indicabimus.

VETVS.

Cap. I.

Psal. 32.b.13. & a.5 act. 14.c.15 & 17.f.24 eccli. 18.a.1

1 In Principio creauit Deus cælũ & terram.

2 Terra autem erat inanis & vacua: & tenebræ erãt super faciem abyssi: & Spiritus Dei ferebatur super aquas.

Hebr. 11.a.3

3 Dixitque De⁹, Fiat lux. & facta est lux.

4 Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris.

5 Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem: factúmque est vespere & mane dies vnus.

Psal. 32.b.6, & 135.a.5 iere. 10.b.12 & 51.b.15

6 Dixit quoque Deus, Fiat firmamẽtum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

1 In principio Creauit Deus cælum & terram.

2 Terra autem erat desolata & inanis: tenebræque *erant* in superficie voraginis: & Spiritus Dei agitabat sese in superficie aquarum. Terra. Abyssi.

3 Dixitque Deus, Sit lux. & fuit lux. Lux.

4 Viditque Deus lucem quòd *esset* bona: & diuisit Deus lucem à tenebris.

5 Vocauítque Deus lucem Diem, & tenebras vocauit Noctem: fuítque vespera & fuit mane dies vnus.

6 Dixit quoque Deus, Sit expansio in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Firmamentum siue cælum.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 In principio cr. Deus בראשית ברא אלהים Initio creauit Deus. Sic quidã ex doctioribus Hebræorũ. Alii subaudiũt הכל, vt vertas, Primum omniũ creauit. frequẽs enim est Hebræis, in rebus non ambiguis aliquid subticere, vt Iob 3.c.10, Quia nõ clausit ostia vẽtris mei. vbi non exponitur quis clauserit. Et Iesa. 8.a.4, Accipiet opes Dãmesec. & nõ dixit quis acciperet. Alii dicunt בראשית coniunctũ esse (quod aliàs vocant esse in regimine) cũ sequente verbo ברא, & vertunt, In principio creandi Deum. i. In principio quo creauit Deus, hoc est, Quũ primum creauit Deus, &c. tum terra, &c. vt referatur ad sequẽtem versum. Tunc autẽ ברא erit acsi esset scriptũ ברוא. & ו in principio secundi versus accipietur pro Tum, aut redundabit. Vtriusque versionis idem est sensus. Dilucidè sic vertas, Initio quũ creauit Deus cælum & terrã. Tum terra, &c. Per cælũ, intelligit omnia corpora cælestia: per Terrã autem terrestria. Proponit initio rem totã, vt author eius agnoscatur, & quòd mundus non fuit ab æterno (vt existimasse philosophos quosdã diximus) deinde ex nihilo Deũ aliquid creasse. Chaldæus para. vertit, In sapientiis. i. sapientissimè. Quidam vertunt Prius. Quod ad ברא attinet, doctus inter Hebræos dicit propriè significare aliquid è nihilo facere, siue excellentissimum in sua specie. Deus אלהים Vnum est ex Dei nominibus, quo solo vtitur in hac creationis descriptione Moses. Est autem plurale ab אלוה. Alter ex doctioribus Hebræorum scribit Mosen plurali vti pro more linguæ. nam quum inferior de maiore loquitur, plurali numero vti solent. Sic Iesa. 19.a.4, Tradam AEgyptum in manu dominorum duri. pro domini duri. Exod. 21.b.10, Et accipiet domini eius. pro dominus. Vocantur etiam Angeli Elohim, per quos sua opera facit Deus: sic & domini, iudices, & principes, quòd Dei iudicium exerceant. Hinc quidam Hebræorum dicunt אלהים vocari Deum, quòd sit Dominus & iudex omnium. Cælum השמים pluralis tantùm numeri est hæc dictio, vt apud Latinos arma & diuitiæ. vnde factum est vt interpretes vertant modo cælum, modò cælos. שמים autem dictos cælos fuisse dicunt docti inter Hebræos quasi שם מים illic aquæ. Nam paulo pòst versu 6 dicitur, Sit firmamentum in medio aquarum, & separet aquas ab aquis. Forma autem duali scribitur, ob duplices aquas, superiores & inferiores, quas diuidit firmamentum. 2 Terra autem והארץ Terram hic vocat per præoccupationem, acsi dicat, Id quod Deus postea vocauit terram, quum scilicet nudata fuit aquis, vt paulo pòst dicit, versu 10. Desolata & inanis: תוהו ובוהו Ad verbũ, desolatio & inanitas. vel, solitudo & vacuitas. Substantiua pro adiectiuis, desolata & inanis, siue solitaria & vacua. i. massa quædam ac moles rudis & indigesta. Voces istæ ferè vnum & idem significant, nempe terrã fuisse informem, incultam, & vacuam, quòd nullis adhuc vestita esset plantis, nullis herbis, vel arboribus ornata, vt exponit alter ex doctioribus Hebræorum. In superf. vorag. על פני תהום super faciem abyssi. Vel, super abyssum. i. tenebræ immensam aquarum vim ac profunditatem tegebant. Et Spiritus Dei agitabat sese ורוח אלהים מרחפת Quidam Hebræorũ intelligunt de vento: atque ita vertunt, spiritus Dei volitabat, vel mouebat se, aut (vt alii) incubabat, vt columba nido. Chaldæus paraph. vẽtus à cõspectu Dei sufflabat, &c. Spiritum Dei vocat ventum à Deo excitatũ: iuxta illud Psal. 147.c.18, Flabit spiritus eius, & fluẽt aquæ. Vel dicitur Spiritus Dei, ventus magnus. Quũ enim Hebræi magnitudinem alicuius rei significare volunt, adiiciunt hoc nomen Deus. Psal. 36.b.7, Iustitia tua sicut mõtes Dei. Et Psal. 80.b.11, Et rami eius *vt* cedri Dei. Vide infrà cap. 30.b.8. Doctioribus magis placet vt de Spiritu Diuino intelligatur: q.d. Spiritus Dei arcana sua virtute fouebat substantiã illam aqueam rudẽ & indigestam, vt stabilis permaneret ad tẽpus.

3 Dixitque ויאמר Dicere, pro iubere & præcipere vtuntur Hebræi. Alii accipiunt pro velle vel decernere. Sit יהי Fut. Heb. pro imperat. Alii vertunt, Fiat. Alii Existat. Lux. אור Hebræi solis fuisse lucem intelligunt, quòd sol sit fons & origo lucis: quòd autẽ infrà dicitur sol creatus die quarto, id per repetitionem dici. Doctioribus magis placet, hic per lucem significari à Mose, lucem subobscuram, & numeris suis nondum absolutam, quæ postea creato sole, illustrior & splendidior reddita sit.

4 Viditque וירא. i. Intellexit, Sensit, Agnouit. Bona: טוב suauis. amœna. delectabilis. vtilis. amabilis. His omnibus exprimunt interpretes vocem istam Hebraicam. Et diuisit, &c. ויבדל וגו' Ad verbum, & diuisit Deus inter lucem & inter tenebras. Alii vertunt, & distinxit [vel distinctionem fecit] Deus inter lucem & tenebras, i. seiunxit ac separauit lucem à tenebris.

5 Vocauitque ויקרא Appellauitque. i. Effecit vt postea homines vocarent lucem ipsam, Diem. Fuitque, &c. ויהי וגו' . i. vespera & mane coaluit in diem vnum naturalem. siue, ex vespera & mane cõpletus fuit primus dies. Alii, Fuitque vespera, & fuit mane diei primæ. Nã pro primo, VNVM vsurpãt Hebræi. q.d. Atque ita trãsactus est dies primus. Meminit prius vesperæ quàm mane, quòd Hebræi diem naturalem à vespera incipiant. 6 Expansio רקיע extensio, distẽsio. diffusio. Vnde Iesaias dicit, cap. 42.a.5, Creans cælos, & extendens illos. Et cap. 40.c.22, Qui extendit velut telam cælos, & expandit cælos velut tabernaculum ad habitandum. Psal. 104.a.2, Qui extendit cælum velut cortinam. Sit igitur expansio diffusum quoddam corpus aeris inter aquas supernas & infernas. Corpus autem illud aliquando ab Hebræis dicitur שמים, aliquãdo רקיע. Distinguitur verò in duas partes, in partem superiorem quæ appellatur æther. i. ignis: & in partẽ inferiorẽ quam vocarunt aerem. Rursum aerem ipsum diuiserunt in tres partes, in supremam, mediam, & infimam regionem. quæ infima regio distinguit aquas marinas & fluuiatiles ab illis quæ sunt in media regione aeris. licet enim aliquando cælum nostrum sit serenum, ita vt nullæ sint in eo nubes, nunquam tamen fit vt cælum totum careat nubibus. LXX interpretes vocarunt στερέωμα, quod Latini reddiderunt nomine firmamenti.

7 Et fecit Deus expansionem, diuisítque aquas quæ *erant* sub expan
sione, ab aquis quæ *erant* super expansionem. & fuit ita.
8 Vocauítque Deus firmamentum Cælum.'& fuit vespera & fuit
mane dies secundus.
9 'Dixit autem Deus, Congregentur aquæ quæ *sunt* sub cælo in lo-
cum vnum, appareátque arida.'& fuit ita.
Terra & mare.
10 'Vocauítque Deus aridam, Terram: cõgregationem verò aqua-
rum illarum appellauit Maria. & vidit Deus quòd *esset* bonum.
herbas et arbores.
11 Dixit insuper Deus,'Germinet terra germen,'herbam producẽ
tem semen,'arborem fructiferam facientem fructum'iuxta spe-
ciem suam,'cui insit semen suum super terram. & ita fuit.
12 Produxit enim terra germen, herbam producentẽ semen iuxta
speciem suam, & arborem facientem fructum, cui inerat semen
suum iuxta speciem suam. vidítque Deus quòd esset bonum.
13 'Et fuit vespera & fuit mane dies tertius.
Sol, luna, stellæ.
14 'Dixit etiam Deus,'Sint luminaria'in expansione cæli,'vt diui-
dant diem à nocte, & sint'in signa, & tempora, & dies, & annos.
15 'Sint inquam luminaria in expansione cæli,'vt illuminent ter-
ram. & fuit ita.
16 Fecit igitur Deus duo luminaria magna: luminare maius'in do-
minium diei, & luminare minus ad dominium noctis: & stellas.
17 Et posuit'ea Deus in expansione cæli, vt illuminarent terram,
18 'Vtque dominarentur diei ac nocti, ac diuiderent lucem à tene
bris. & vidit Deus quòd *esset* bonum.
19 Et fuit vespera & fuit mane dies quartus.
20 Dixit præterea Deus,'Producant aquæ'reptile animæ viuentis,
'& volatile volet super terram'in superficie expansionis cæli.
Pisces.
21 Creauit igitur Deus'cetos magnos,'& omnẽ animam viuẽtem

7 Et fecit Deus firmamentum, diuisítque aquas quæ erãt sub firmamento, ab his quę erãt super firmamentũ. & factum est ita. Psal.148.a.4
8 Vocauitque Deus firmamentum, cælum. & factum est vespere & mane dies secundus.
9 Dixit verò Deus, Cõgregentur aquæ quę sub cælo sunt, in locum vnũ, & appareat arida. & factum est ita. Psal.33.b.7,& 88.b.12,& 145.b.6 Iob.38.a.4
10 Et vocauit Deus aridam, Terram: cõgregationésque aquarũ appellauit Maria. & vidit Deus quòd esset bonũ. B
11 Et ait, Germinet terra herbam virẽtem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. & factum est ita.
12 Et protulit terra herbam virẽtem, & facientẽ semen iuxta genus suum, lignúmque faciens fructum, & habẽs vnũquodque sementem secũdum speciem suã. & vidit Deꝰ quòd esset bonũ.
13 Et factum est vespere & mane dies tertius.
14 Dixit autem Deus, Fiãt luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa, ac tempora, & dies, & annos. Psal.135.b.7
15 Vt luceant in firmamẽto cæli, & illuminent terram. & factum est ita.
16 Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas.
17 Et posuit eas Deus in firmamento cæli, vt lucerent super terram,
18 Et præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. & vidit Deus quòd esset bonum. C
19 Et factum est vespere & mane dies quartus.
20 Dixit etiam Deus, Producãt aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli.
21 Creauitq; Deus cete grãdia, & om

8 Et fuit vespera, &c. 'ויהי ערב וגו .i. vespere & mane coaluit in diem secundũ. Alii, & fuit vespere & fuit mane diei secundæ. i. Ita trãs-
actus est secundus dies. vide quintũ versum. 9 Dixit au. ויאמר Dixerat autẽ. vel, Iam verò dixerat. quando scilicet fecerat expan-
sionem illam. Istud enim pertinet ad opus secundi diei. De cõmutatione temporum apud Hebræos, dictum est in primum Psalmũ Daui-
dis, versu primo. Et fuit ita. ויהי כן: & factum fuerat ita. 10 Vocauitque, &c. 'ויקרא וגו Vocaueràtque Deus ipsam aridam, Ter-
ram: congregationem verò aquarum illarum appellauerat Maria. 11 Germinet terra, &c. 'תדשא הארץ וגו Ad verbũ, Herbificet
terra herbam, herbã seminificantem semen. Singularia pro pluralibus, Producat terra herbas, herbas producentes semen. per appositionem
dictum. i. quæ tandẽ euadant in herbas. Aut subaudi ET, & herbas producentes semen. דשא significat herbã tenellam quæ nuper producta
est, neq; dũ habet semẽ. עשב verò significat herbã quæ producto semine iam adoleuit. Arborẽ fru. עץ פרי Adverbũ, arborem fructus. i.
arborẽ fructiferã, siue producentẽ fructus. Vice enim adiectiui vtũtur sæpe Hebræi altero substantiuo, quod Latinis per genitiuũ reddirur.
Præterea singulare est pro plurali, arbores facientes fructũ iuxta genus suum, quarum semen sit in eis ipsis. Iuxta speciem s. למינו iuxta
genus suum. & sic postea. Genus & species nõnun quam a pud Hebræos cõfunduntur. Cui insit se. s. אשר זרעו בו Ad verbũ, cuius semen
eius in ipsa. sub. herba, vel in ipso germine. Sic versu sequenti. 13 Et fuit vespera, &c. 'ויהי ערב וגו Vide annotationem 5 & 8 versus.
14 Dixit etiã Deus, ויאמר אלהים Iuxta Latinorũ & Græcorũ opinionem sol quarto die creatus est, & ante eũ lux, herbæ, & arbores: ne
homines sibi persuaderẽt solẽ esse causam lucis generationisque herbarũ, & arborum: atque ita acciperent ansam idololatriæ. Hebræi verò
dicũt solem & lunam creatos fuisse primo die, vt dictum est versu tertio: Mosémque quum primo die cœpisset narrare creationem rerum
cælestium, omisisse tanquam res minus notas, velútque incognitas, & descendisse ad creationem rerum terrestium magis notarum nobis.
Postea quarto die repetisse omissa, ornatum nempe earum rerum cælestium. nam primo die creatus fuit sol. tunc autem sic vertendum e-
rit, Iam autem dixerat Deus, Fiant, &c. vt præteritũ vertatur per plusquam perfectum. Ex Sacris tamen literis nõ possis dicere quo tẽpore
creata fuerint luminaria illa, & creatæ stellæ illæ: solùm habes, hæc omnia fuisse creata intra diem quartum. Sint luminaria יהי מארות
Ad verbũ, Sit luminaria. Verbũ sing. pro plur. In expãsione cæli, ברקיע השמים. i. in ipso corpore cælesti, siue in ipso cælo. Vt diuidãt,
&c. 'להבדיל וגו Ad verbũ, ad diuidendũ inter diem & inter noctẽ. In signa, &c. 'לאותת וגו Quidã intelligunt per signa, momenta ipsa:
per tempora, horas: vt per motionẽ illorum corporũ cælestium designentur momenta, horæ, dies, & anni. Alii quædam subaudiunt, hoc pa
cto, in signa serenitatis aut tempestatis: & tempora, nempe veris, æstatis, autumni, & hyemis. Alii per signa intelligũt miracula & prodigia,
vt Iosue 10.c.12, & Iesa.38.b.7: per tempora autem solennitates & festa.
15 Sint in quam lumi. והיו למאורות. i. luceant in ipsa expansione cæli. Vt illuminent t. להאיר על הארץ vt luceant super terram.
16 In dominium d. לממשלת היום in dominatum diei. i. vt præesset diei. Istud intelligendum est de luce quam administrat sol diei.
Idem sentiendum est de luna: hoc est, vt interdiu luceret sol, & luna noctu. Quod Ieremias explicat cap.31.g.35, Qui dedit solem in lucẽ per
diẽ, & statuta lunæ & stellarũ in lucẽ noctis. etiam id præcedẽti versu, & sequenti explicatur, Vt illuminẽt terrã. siue luceant super terrã.
17 Ea אותם nempe solem, lunam, & stellas. 18 Vtque domin. ולמשול Vide paulo antè in 16 versu, eandem vocem.
20 Producant ישרצו Significat producere in magna abundantia. Alii, Repere faciant. Reptile animæ viu. שרץ נפש חיה Singul.
pro plur. i. reptilia animata viuentia: hoc est pisces maris & fluminũ. Reptilia dicũtur quæcũque pedibus carẽt, aut quæ breues admodũ pe-
des habent, ita vt pedes illi nõ sint apti ad gradiendũ in terra. Sunt autẽ reptilia terrestria & aquatilia. Et volatile volet ועוף יעופף Sing.
pro plur. volatilia volent, siue volitent. Quidam vertũt, & volatilia *quæ* volabunt, vel volitabũt. i. quorum natura ac proprietas sit volare. non
quòd ex sola aqua creata fuerint volatilia (imò partim ex aqua, partim ex terra facta fuerunt. siquidem infrà cap.2.c.19, dicit Deũ finxisse vo-
latile ex terra) sed quòd substãtia illa purissima aquæ fuerit præcipua causa materialis. Aquæ enim sunt principiũ passiuũ. sol actiuum: Deus
verò præcipua causa agens & efficiens. In superficie exp. על פני רקיע coram expansione, vel, ante cõspectum expãsionis cæli. i. in parte al
tissima aeris. Quidã, sub cælo ipso. 21 Cetos mag. את התנינם Hæc vox propriè significat animalia illa oblonga super terrã quæ præ
se ferunt formam serpentis: hic tamen accipitur pro animalibus aquatilibus immensæ magnitudinis. Et omnẽ ani. vi. ואת כל נפש החיה
Hebraismus, pro, & omnia animalia viuentia.

mnem animā viuentem atque motabilem, quam produxerāt aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suū. & vidit Deus ꝙ esset bonū.
22 Benedixitque eis, dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auésq; multiplicētur sup terrā.
23 Et factum est vespere & mane dies quintus.
24 Dixit quoque Deus, Producat terra animam viuentem in genere suo, iumēta & reptilia & bestias terræ secundū species suas. factúmque est ita.
25 Et fecit De⁹ bestias terræ iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo. & vidit De⁹ quòd esset bonum.

Coloss. 3.b.10 infrà 5.a.1, & 9 a.6 1.cor.11.b.7

26 Et ait, Faciamus hominem]ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra.

D

Sapient. 2.d.23 eccli. 17.a.1.6 Infrá 8.c.17, & 9.a.1 eccli. 17.a.1.6 matth. 19.a.4

27 Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum,]masculū & fœminam creauit eos.
28 Benedixitq; illis Deus, & ait,]Crescite & multiplicamini, & replete terrā, & subiicite eam: & dominamini piscib⁹ maris, & volatilib⁹ cæli, & vniuersis animātib⁹ quę mouētur sup terrā.

Infrà 9.a.3

29 Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui,]vt sint vobis in escam,
30 Et cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeāt ad vescendū. & factum est ita.

C

Exod. 31.d.17 eccli 39.c.21 marc. 7.d.37

31]Viditque Deus cūcta quæ fecerat, & erant valde bona. & factum est vespere & mane dies sextus. Cap. II.
1 IGitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum.
2 Cōpleuitque Deus die septimo opus suū quod fecerat:]& requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.

Exod. 20.b.11 & 31.d.17 deut. 5.b.14 heb. 4.b.4

reptantē, quā produxerūt aquæ iuxta speciē suam, atque omne volatile alatū secūdum speciem suam. viditque Deus ꝙ *esset* bonum.
22 'Benedixitq; illis Deus, dicendo, 'Crescite, ac multiplicamini, & replete aquas *quæ sunt* in marib⁹, & volatile multiplicet sese in terra.
23 'Et fuit vespera, fuitque mane dies quintus.
24 Dixit item Deus, 'producat terra 'animam viuentem, *quæque* secundum speciem suam, 'iumenta, & reptilia, atque bestias terræ secundum speciem suam. fuitque ita. — Bestiæ terræ.
25 Fecit ergo Deus bestias terræ secundum speciem suam, & iumēta secundum speciem suam, atque omnia reptilia 'terræ secūdum speciem suam: viditque Deus quòd *esset* bonum.
26 Dixit autem Deus, 'Faciamus hominem 'ad imaginem nostram, 'secundum similitudinem nostram, & dominētur piscibus maris, ac volatilibus cæli, atque iumentis, '& toti terræ, omníque reptili reptanti super terram. — Hominis creatio.
27 Creauit itaque Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginē 'Dei creauit 'illum, masculum & fœminam creauit illos.
28 'Et benedixit eis Deus, dixítque ad eos Deus, 'Crescite, ac multiplicamini, & replete terram, '& subiicite eam, atque dominamini piscib⁹ maris, ac volatili cæli, & omni bestiæ 'reptāti super terrā.
29 Dixítque Deus, 'Ecce 'dedi vobis omnem herbam 'producentē semen, quæ *est* in superficie totius terræ: '& omne lignum in quo *est* fructus arboris producentis semen, vobis erit in escam: — Homini vim generādi dat De⁹, eique omnia subiicit.
30 At omni bestiæ terræ cunctísque volucribus cæli, atque omnibus reptantibus super terram, in quibus est anima viuens, 'omne olus herbæ *erit* in escam. & fuit ita. — Prouidentia Dei de victu.
31 Vidítq; Deus omne quod fecerat, & ecce bonū *erat* valde. & fuit vespera, fuitque mane dies sextus. Cap. II.
1 PErfecti sunt itaque cæli & terra, '& omnis exercitus eorum.
2 'Et perfecit Deus die septimo opus suū quod fecerat, 'quieuítque die septimo ab omni opere suo quod fecerat. — Benedicitur Sabbathum.

Produxerunt שרצו produxerunt in magna abundantia. Alii, repere fecerant. 22 Benedixitque ויברך Benedictio in Sacris literis significat abūdantiam. q.d. dedit illis fœcūditatem verbo suo. Postea seipsum explicat, quid per benedicere intelligat, quum dicit, Crescite, siue fructum edite. Crescite, פרו Fructificate, siue fructum edite. Hebræi dicunt esse imperatiua pro futuris, Crescetis, &c.

23 Et fuit, &c. ויהי וגו' Vide suprà versu 5. 24 Producat תוצא Educat. Gignat. Animam viuentem נפש חיה Sing. Heb. pro plur. animalia viuentia. Seipsum postea declarat quid per animam viuentem intelligat, quum mox dicit, Iumenta, &c. Iumenta, &c. בהמה וגו' Sing. Heb. pro plur. vt & sequenti versu. בהמה significat species animantium quæ herbas comedunt, siue sint domestica, siue syluestria. Per bestias terræ, intelligit feras & animalia quæ carnibus vescuntur, vt lupi, leones, & eiusmodi.

25 Terræ הארץ Hoc addidit ad differentiam reptilium aquatilium, de quibus paulo antè, versu 20.

26 Faciamus hominem נעשה אדם Plurali numero vtitur Moses, vt significaret plures subesse in Deo personas, & Patrem in creatione hominis aduocasse in consilium Sapientiam suam, & virtutem, siue Spiritum. Hoc autem loco אדם non est nomen proprium, sed nomē speciei, vt & infra: & singulare pro plurali: nam mox sequitur verbū plurale, dominentur, siue præsint. Ad imaginem nost. בצלמנו Ad verbum, in imagine nostra. Secundum similit. no. כדמותנו iuxta similitudinem nostram. Quidam subaudiunt ET, & iuxta, &c. Vocibus imaginis & similitudinis, siue simulachri, eiusdem significationis, maximam similitudinem significat. q.d. nobis simillimos, vt quantū fieri poterit, accedant ad naturā nostrā. Intelligit autem similitudinem, non corporis sed animi, quæ cōsistit in immortalitate, innocentia, iustitia, & sanctitate reliquisque animi dotibus. Paulus dicit nos per Euangelium transfigurari, siue transformari in imaginem Dei, 2. Corin. 3.d.18, Et secundum ipsum regeneratio spiritualis nihil aliud est quàm eiusdem imaginis instauratio. Coloss. 3.b.10, Ephes. 4.f.23. Et toti terræ, ובכל הארץ .i. feris quæ dicuntur bestiæ terræ. vt sit continens pro contento: hoc est, vt profligatis feris, inhabitent homines quancunque voluerint terram. nam regiones redduntur inaccessæ propter feras. Vel, toti terræ .i. colant terram, & velut cogant sibi reddere fructum, omnibusque reptantibus in terra.

27 Dei אלהים Antecedens pro relatiuo, suam. Illum, אתו .i. vnumquenque eorum.

28 Et benedixit eis ויברך אתם Benedictio significat omnem fauorem, copiam, & fœcunditatem. vt versu 22. Sexto igitur die creati fuerunt vir & mulier, alioqui non diceretur, Et benedixit eis Deus. Quomodo autem creati fuerint, dicitur à Mose sequenti capite per repetitionem. Crescite, פרו Vide suprà versu 22. Et subiicite eam, וכבשוה .i. reddite eam vobis habitabilem subiugatis feris. vel, domate illam .i. colite illam, & quasi cogite vobis reddere fructum. Reptanti הרומשת gradienti. incedenti.

29 Ecce הנה Apud Hebræos pro Sanè, vel vtique ponitur. Dedi נתתי Præt. Heb. pro præs. do .i. permitto vobis vt comedatis omnem herbam, &c. Producentem זרע Ad verbum, seminificantem. Et omne lignum, &c. ואת כל העץ וגו' Hebraismus, pro omnis arbor pomifera .i. omnis fructus arboris pomiferæ. 30 Omne olus herbæ כל ירק עשב .i. omnis herba virens. Quidam vertūt, vniuersus viror herbæ.

IN CAPVT II.

1 Et omnis exerc. e. וכל צבאם & omnis ornatus eorum. quòd in exercitu seruetur ordo .i. omnia quæ sunt in cælis & in terra, & quicquid intra illa capitur, perfectum fuit transacto illo sexto die. Significat mundum suis omnibus ornamentis instructum fuisse.

2 Et perfecit, &c. ויכל וגו' Et finem imposuit diei sepimo. vel, finiuit, &c. Alii, Perfecerat autem ante diem septimum. aut, appetente die septima. Ita etiam doctiores Hebræorum. Quieuitque וישבות .i. cessauit à creando. Quies ista significat simplicem cessationem ab opere. non enim trahit ad se defatigationem vllam: quia nihil ad perfectionem mundi desiderari poterat, destitit creare nouas rerum facies.

3 Et benedixit Deus diei septimo,'& sanctificauit illum: quia in il
lo quieuerat ab omni opere suo quod creauerat Deus'vt faceret.

Repetitio prædictorum.

4 "Istæ *sunt* generationes cæli & terræ,quando creata sunt,"die qua
fecit'Iehouáh Deus cælum & terram,

5 'Et omne virgultum agri,antequam esset in terra : & omnē her-
bam agri,antequam 'oriretur. necdū enim pluerat Iehouáh Deus
super terram,"nec quisquam *erat* qui coleret terram.

Nubes è terra velut fons irrigans terram.

6 'Porrò vapor ascēdebat è terra, irrigabátque vniuersam superfi-
ciem terræ.

Repetit format. hominis.

Homo in paradiso voluptatis.

7 Formauerat igitur Iehouáh Deus hominē'è puluere terræ,'inspi
rauerátq;'in faciē ei9'spiraculū vitæ,&fuit homo'in animā viuētē.

8 'Plātauerat autem Iehouáh Deus'hortum in Edén ab Oriente,
& posuit illic hominem quem formauerat.

9 Germinare preterea fecerat Iehouáh Deus è terra omnē arborem
'concupiscibilem visu,& bonam ad vescendum:'arborem quoque
vitæ in medio horti,& arborem scientiæ boni & mali.

Lignum vitæ. Lignum sciētæ.

10 Fluuiúsque egrediebatur ex Edén,ad irrigandum hortum illū,
'& inde diuidebatur,erátque in quatuor'capita.

Phison.

11 Nomen'vnius'Pisón: ipse *est* qui circuit totam terram 'ḥHauiláh:vbi est aurum,

12 Et aurum terræ illius optimū:ibi est'bdeliū,& lapis onychinus.

Gehon.

13 Nomen verò secundi fluuii,'Giḥón : ipse circuit omnem ter-
ram Chúš.

Tigris.

Euphrates.

14 Porrò nomen fluuii tertii'ḥHiddécel:ipse *est* qui pergit ad Oriē-
talem plagam ante Aššúr.Et flumen quartum est'Peráth.

3 Et benedixit diei septimo, & sācti-
ficauit illum : quia in ipso cessauerat
ab ōni opere suo,quod creauit Deus
vt faceret.

4 Istæ sunt generationes cæli & ter-
ræ,quando creatæ sunt,in die quo fe-
cit Dominus Deus cælum & terram,

5 Et omne virgultum agri, antequā
oriretur in terra : omnémque herbā
regionis,priusquam germinaret: nō
enim pluerat Dominus Deus super
terram,& homo non erat qui opera-
retur terram.

6 Sed fons ascendebat è terra,irrigās
vniuersam superficiem terræ.

7 Formauit igitur Domin9 Deus ho
minem de limo terræ,& inspirauit in B
faciem eius spiraculum vitæ,& factus 1.Cor.15.f.45
est homo in animam viuentem.

8 Plātauerat autē Dominus Deus pa
radisum voluptatis à pricipio, in quo
posuit hominem quem formauerat.

9 Produxitque Dominus De9 de hu-
mo omne lignum pulchrum visu, &
ad vescendum suaue : lignum etiam
vitæ in medio paradisi:lignūquescien
tiæ boni & mali.

10 Et fluuius egrediebatur de loco vo
luptatis ad irrigandū paradisum, qui
inde diuiditur in quatuor capita.

11 Nomen vni9Phison:ipse est qui cir Eccli.24.f
cuit omnem terram Heuilah:vbi na-
scitur aurum,

12 Et aurū terræ illi9 optimū est: ibiq;
inuenitur bdeliū, & lapis onychinus.

13 Et nomen fluuii secundi Gehon:ip-
se est qui circuit omnem terram AE-
thiopiæ.

14 Nomē vero fluminis tertii,Tigris: C
ipse vadit cōtra Assyrios.Fluuius autē
quartus,ipse est Euphrátes.

3 Et sanctificauit il. ויקדש אותו Hic ו pro id est positū esse scribūt doctiores:vt seipsum exponat Moses quid per benedicere intelligat. Sāctificare Hebræis est segregare ex vulgi numero.Benedixit igitur,siue sanctificauit diem septimū,hoc est solennē,ac sanctū,venerabileq; eum haberi voluit.cœpit tamen sanctus ac celebris haberi data Lege,nō prius. Vt faceret.:לעשות.i.vt opus illud eo ordine quo nūc est disponeret. 4 Istæ *sunt* ge.אלה תולדות Hi sunt natales.vel,Hi sunt ortus.vel origines.q.d.Cælū creatū fuit vnà cum terra eo quo diximus modo. vel vt תולדות accipiatur actiue: acsi dicat, Quæ suprà dicta sunt,ea sunt quæ genuerunt cælum & terra postquā creata sunt à Deo. Die qua fec. ביום עשות Istam versus particulā adiecit Moses ne putemus Deū non esse causam istorū inferiorū.acsi dicat,quanuis videamus aliqua creata fuisse ex terra tanquā materiali causa & passiua,& sole tanquā causa efficiente & actiua,tamen omnium horum sola est causa Deus.In priore parte Cælū accipitur pro toto corpore cælesti:in posteriore verò pro toto illo corpore expanso à terra vsq; ad cælū ipsum.Notandū autē est,quæcunque dicuntur in hoc capite,per repetitionē dici:ideo verba vertimus per præterita plusq̄ perfecta. Iehouáh יהוה incipit meminisse nominis יהוה quod deducitur à radice היה fuit,quod quidem nō posuit ante absolutionē operis perfecti.De hoc vide Psal.1,versu 2. 5 Et omne virgul.וכל שיח Subaudiendū nonnihil ex præcedenti versu,sic, Quo die inquā fecit Deus omne virgultū,&c.i.omnes arbores pomiferas quæ crescere solēt in agro.quæ prius nō erant in terra ipsa. Quidam vertunt,Et omnē plantam.Significat hæc vox etiā arborē,vt vides infrà,21.c.15. Oriretur.יצמח germinaret.pullularet. Nec quisq.*erat.* q.col.ואדם אין לעבוד Ad verbū,Et homo nō ad colendum.Dominus nōdum demiserat pluuiā:nequis posset dicere imbrē fuisse causam herbarū,& omniū fructuum qui proueniunt in terra:neque erant homines qui colerent terrā ipsam. 6 Porrò vapor ואד In hac voce deest י pro איד quæ significat vaporem:pro qua alii fontē vertunt:alii nubem,vt Chaldæus paraph.quia nubes fit ex vaporibus eductis è terra calore solis,qui ascendunt in mediā regionem aeris:vbi propter eius frigiditatem cōuersi in aquam,descēdunt,& irrigant terram.Declarat creationem pluuiæ,& ad quid creetur,nempe vt irrigetur terra:quomodo item creetur,nempe ex vaporibus è terra ascendentibus.

7 E puluere terræ,עפר.מן'האדמה Ad verbū,puluerē è terra.Præpositio postposita,quæ priori dictioni inseruire debet:quod satis frequēs est Hebræis.E puluere igitur,sub.iam macerato ac tēperato imbre qui deciderat.q.d.ex massa quadā terræ madefacta. Inspirauerátque ויפח insufflauerátque.i.iniecerat,siue immiserat. In faciē e.באפיו in nares eius.hoc est,in corpus eius. Spiraculū vitæ,נשמת חיים.i.spiritū vitalem. In animā viu.:לנפש חיה Hoc est,factus est homo animatus,& viuere incœpit vita temporali,sic Paulus exponit,quum 1. Cor.15.f.45,antithesin statuit inter hanc animā viuentē,& spiritum viuificantē quem fidelibus cōfert Christus. 8 Plantauerat a.&c. ויטע וגו' Plantauerat autē Iehoua Deus paradisum in Eden . i.iusserat nasci arbores in Eden regione Orientali, in finibus Arabiæ & Mesopotamiæ.Sequēti versu seipsum declarat Moses,quū dicit,Germinare autē fecerat Iehoua Deus è terra omnem arborē,&c.Locum illū vocat hortū ob elegantiā situs,& formæ pulchritudinem. Vetus interpres nō ineptè paradisum transtulit, quandoquidē פרדסים Hebræi cultiores hortos nominātːà qua dictione Græci suū παράδεισον formarunt. 9 Concupiscibilē visu,&c.'נחמד למראה וגו desiderabilem visu,& suauem in cibū.i.pulcherrimā quanque arborē,afferentem suauissimum fructū . De hac dictione טוב vide præcedenti capite,versu 4. Arborem q.vi.ועץ החיים Ab effectu sic dicta fuit:nō quæ vitā homini conferret,qua iam antè præditus fuerat:sed vt symbolum ac memoriale esset vitæ Diuinitus acceptæ:vt quoties fructū illius arboris gustaret,se agnosceret,nō propria virtute,sed Dei vnius beneficio viuere,& perpetuò victurū si se in obsequio Domini cōtineret. Arbore autē scientiæ boni & mali à qua iussus est abstinere, admonebatur ne plus sapere appeteret quàm decebat:& ne proprio sensu cōfisus,excusso Dei iugo,arbitrū se boni & mali,ac iudicē constitueret:nec hoc vel illud tentādo,suæ prudentiæ periculū faceret,sed vni Deo addictus,saperet tātum quantū esset illi iussum. Per eam igitur probādus erat an obediens esset Deo. 10 Et inde ומשם.i.quū incipiebat influere in hortum. Capita.:ראשים Qui mihi rectius sentire videntur de loco horti istius vbi collocatus fuerit, dicūt capita significare tam principia ex quibus nascūtur fluuii Euphrates & Tigris,quàm ostia quibus se in mare exonerāt. 11 Vnius האחד.i.primi. Pišón:פישון fluuius est,vt quidā scribūt,qui Pasitigris dicitur Plinio, cuius meminit & Q.Curtius lib.5,qui ab accolis dicebatur Phasis. ḥHauiláh:החוילה Regio est Persidi vicina,vt doctis quibusdā placet. nam infrà,cap.25,narrabit Moses Ismaelitas habitasse ab Heuilah vsque ad Sur, quæ cōtigua est AEgypto qua itur in Assyriam.Opponitur terminus Heuilah termino Sur,quā Moses AEgypto propinquam facit,& quidem Assyriā versus. 12 Bdelium,הבדולח Quidam dicunt esse nomē lapidis pretiosi. Alii nomen arboris.scribit enim Plinius bdeliū esse arborem quæ crescit non lōgè à sinu Persico,in finibus Mesopotamiæ.vnde colligitur,partē Mesopotamiæ esse paradisum:saltē paradisum in Mesopotamia esse. 13 Giḥón:גיחון Tractus inferior Euphratis,illabens in sinum Persicū,à parte regionis Chus,siue AEthiopiæ,putatur quibusdam doctis esse qui Gihon hic dicitur.

14 ḥHiddécel:חדקל Tigrim omnes exponūt.Dicunt dictionem esse compositam ex duabus quæ rapidum & velox significant. Peráth. :פרת L X X & alii omnes Euphratem vertunt.

15 Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum.
16 Præcepitque ei, dicens, Ex omni ligno paradisi cõmede:
17 De ligno autẽ scientiæ boni & mali ne comedas: in quocũque enim die comederis ex eo, morte morieris.
18 Dixit quoque Dominus Deus, Nõ est bonum, hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.
19 Formatis igitur Dñs De⁹ de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adã, vt videret quid vocaret ea: õne enim quod vocauit adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius.
D 20 Appellauitque adã nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terrę. adæ verò nõ inueniebatur adiutor similis ei⁹.
21 Immisit ergo Dñs Deus soporẽ in Adã: cũque obdormisset, tulit vnã de costis eius, & repleuit carnem pro ea.
22 Et ædificauit Dominus Deus costã quã tulerat de adam in mulierem: & adduxit eam ad Adam.
1.Cor.11.b.8 23 Dixitq; adã, Hoc nũc, os ex ossib⁹ meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniã de viro sũpta est.
Matth.19.a.5 marc.10.a.7 ephes.5.g.31 1.cor.6.d.16 24 Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.
25 Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & vxor eius, & non erubescebant.

Cap. III.

Sapien.2.d.25 1 Sed & Serpẽs erat callidior cunctis animãtibus terræ quæ fecerat Dominus Deus: qui dixit ad mulierem, Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradisi?
2 Cui respondit mulier, De fructu lignorũ quæ sunt in paradiso vescimur,
3 De fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tãgeremus illud, ne fortè moriamur.
2.Corinth.11.a.3 4 Dixit autem Serpens ad mulierem, Nequaquam morte moriemini.
5 Scit enim Deus quòd in quocũque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut Dii scientes bonum & malum.

15 Tulit itaque Iehouáh Deus ipsum hominem, & posuit eum in
horto γEdén, vt coleret eum, & custodiret eum.
16 Præcepítque Iehouáh Deus homini, dicendo, Ex omni arbore — Interdicit homini Deus ligno scientiæ boni & mali.
horti 'comedendo comedes:
17 At de arbore scientiæ boni & mali non comedes 'ex ea: nam in
die quo comederis ex ea, 'moriendo morieris.
18 'Dixerat autem Iehouáh Deus, 'Non *est* bonum, hominem esse
solum, *propterea* faciam ei adiutorium 'quod *sit* coram eo.
19 Formauerat ergo Iehouáh Deus è terra omnẽ bestiã agri, & õne
volatile cæli, & adduxerat ad Adã vt videret quid vocaret 'illa: '& — Adam cunctis animantibus imponit nomina.
q̃cquid vocaret illi homo, *illi inquã* animæ viuẽti esset nomẽ eius.
20 Indidit itaq; homo nomina cuiq; iumẽto & volatili cæli, omníq; bestiæ agri: 'at homini nõ inuenit adiutoriũ quod esset corã eo.
21 'Cadere igitur fecit Iehouáh Deus soporem super hominem, &
obdormiuit: tulítque 'vnã è costis eius, '& clausit carnem pro ea.
22 'Et ædificauit Iehouáh Deus costam illam quam tulerat ex ho- — Creatur mulier.
mine in mulierem, & adduxit eam ad hominem.
23 Dixítq; homo, 'Hac vice os ex ossib⁹ meis, & caro ex carne mea: — Institutio sancti matrimonii.
propterea vocabitur Virissa, quia ex viro sumpta est ista.
24 Idcirco derelinquet vnusquisque patrem suum ac matrẽ suam,
& adhærebit vxori suæ, erúntque 'caro vna.
25 Erant autem ambo nudi, Adam & vxor eius, nec pudebat eos.

Cap. III.

1 Serpens verò erat callidior omni bestia agri quam fecerat Icho- — Serpens seducit mulierem.
uáh Deus: & dixit ad mulierem, 'Etiámne dixit Deus, Non co
medetis ex vlla arbore horti?
2 Dixit autem mulier ad Serpentem, De fructu 'arborum horti
'vescimur:
3 At de fructu arboris quæ est in medio horti, dixit Deus, Nõ co-
medetis ex ea, neque contingetis eam, ne fortè moriamini.
4 Et dixit Serpens ad mulierem, 'Non moriendo moriemini:
5 Sed nouit Deus quòd in die qua comedetis ex ea, aperientur o-
culi vestri: eritísque 'sicut Dii, scientes bonum & malum.

16 Comedendo comed. אכול תאכל: .i. Facio tibi comedendi potestatem. prorsus licet tibi per me comedere. ex fructu cuiusque arboris horti. 17 Ex ea: ממנו Hoc adiecit ad maiorem expressionem. Moriendo mo. מות תמות: Hebraismus, incurres in necessitatem moriendi, siue morti obnoxius eris. Mortem corporis & animæ significat.

18 Dixerat au. ויאמר Sub. die sexto: quo die fuit creata mulier. repetit enim creationem Heuæ, describens eius creationis rationem quã prætermiserat. Non *est* bonum, לא־טוב Non est conueniens. vel cõmodum. Non decet. Non conuenit. Quod *sit* coram eo. כנגדו: Ad verbũ, iuxta illum. vel, tanquã e regione ipsius. nam כ nota est similitudinis. hoc est per omnia correspondens & conueniens: aut (vt reddidit vetus interpres) simile sibi. Aliquid enim æquabile notare voluisse videtur Moses. Doctus autem inter Hebræos dicit כ esse veritatis expressiuum, hoc est rem affirmare. Alii exponunt quod sit coram illo, vt scilicet ministret ei. vt sit defectiua oratio, similis illi perfectæ quæ legitur in Ezechiele 44. c. 11, de Sacerdotibus loquente, Ipsique stabunt in conspectu eorum vt ministrent eis. Cui etiam imperfecta respondet apud Daniele͂, 1. a. 5, Vt exactis illis, starent coram Rege. Doctioribus tamen magis probatur prima interpretatio.

19 Illa: לו Sing. Heb. pro plur. illud, pro Vnumquodque illorum. Et quicquid, &c. וכל אשר וגו' Sing. Heb. pro plur. dilucidius sic vertas, & quodcũque nomen inderet illis homo ipse, *nempe* animalibus, esset nomen eorũ. i. hoc nomine appellarentur. Alii vertunt, quodcunque enim nomen homo viuentibus indidit, hoc nomine nominabantur. Alii, Omne enim quod ipse homo vocabat, in anima viuente illud nomen eius erat. 20 At homini, &c. ולאדם וגו' Hebraismus elegãs, de se loquitur in tertia persona. pro, at sibi non inuenit auxiliũ simile sibi. vt paulo antè versu 18. 21 Cadere, &c. ויפל וגו' Hebraismus, pro, Immisit ergo Iehoua Deus somnũ profundũ in hominem. Vna è costis e. אחת מצלעותיו vnũ ex lateribus. i. massam quandam carnis ex altero laterum eius. vel, vnam *portionem* ex vno laterum eius. Et clausit, &c. ויסגור וגו' .i. carne repleuit locum ademptæ illius costæ, vel massæ. 22 Et ædificauit, &c. ויבן וגו' Hebraismus, pro, Et fecit ex ea mulierem. 23 Hac vice הפעם sub. deprehendo, ac video, vel agnosco Deum mihi fecisse auxilium simile mihi. ratio, *Est enim* os ex, &c. 24 Caro vna. לבשר אחד: in vnam carnem.

IN CAPVT III.

1 Serpens verò והנחש Hebraicè est articulus præpositiuus ה, emphasin habens, quasi dicas, Ille verò Serpens: vt intelligamus Mosen loqui de serpente noto. Etiámne אף כי Videtur truncata fuisse sententia, vt post alia multa quæ Serpens dixerit mulieri, subiunxerit, Etiámne est verum quòd, &c. Verti etiam potest, Multo magis *miror* quòd prohibuerit ne, &c. q. d. Miror Deum vos priuasse magnis bonis: multo magis demiror quòd dixerit vobis, Ne, &c. Chaldæus paraph. vertit, Verumne est quòd Deus, &c. quem doctiores sequuntur, vertentes, Itáne dixit, &c. 2 Arborum עץ Sing. Heb. pro plur. Vescimur: נאכל: Fut. Heb. pro præs. i. vesci nobis licet.

4 Non moriendo morie. לא מות תמותון: Hebraismum sic quidam reddunt, Nequaquam moriemini. nam Morte mori, est certissimè mori, & sine dubio. Alii sic interpretantur, Nequaquam verum est vos esse morituros ea hora qua comedetis ex eo fructu: sed ideò vetuit, non quòd mors sequatur esum fructus, sed vt tollat à vobis scientiam perfectissimam.

5 Sicut Dii, כאלהים sicut Angeli. Posset etiam verti, sicut Deus.

Transgressio mandati.

6 Vidit igitur mulier quòd bona *esset* arbor ad vescendũ, quódque
desiderabilis *esset* oculis, & cõcupiscibilis arbor ad intelligendum:
& tulit de fructu ipsius, ac comedit, dedítque etiam viro suo secũ,
& comedit.

7 Tunc aperti sunt oculi amborum, cognouerúntque quòd nudi
essent, & consuerunt folia ficus, fecerúntque sibi cingulos.

Cognito peccato Adam & Heua suffugiunt faciẽ Dei, excusantes peccatum.

8 Et *mox* audierunt vocem Iehouæ Dei deambulantis in eo horto
ad auram diei: abscondítque se homo & vxor eius à facie Iehouæ
Dei, in medio arborum horti.

9 Vocauítque Iehouáh Deus hominem, & dixit ei, Vbi es tu?

10 Qui ait, Vocẽ tuam audiui in horto, & timui, quòd nud⁹ essem,
& abscondi me.

11 Cui dixit, Quis indicauit tibi quòd nudus esses? nõne de arbore
illa de qua præceperam tibi ne comederes, comedisti?

12 Et ait homo, Mulier quam dedisti *ut esset* mecum, ipsa dedit mi-
hi de arbore ipsa, & comedi.

13 Dixítque Iehouáh Deus ad mulierem, Cur hoc fecisti! Et ait mu
lier, Serpens ille seduxit me, & comedi.

Maledicitur serpens.

14 Tunc dixit Iehouáh Deus ad serpentem illum, Quia fecisti hoc,
maledictus eris præ omni animali, & præ omni bestia agri: super
ventrẽ tuũ gradieris, & puluerẽ comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

Semen Iesus promittitur Saluator. Euangelium. Mulieris ærumnæ ob peccatum.

15 Præterea inimicitias ponã inter te & ipsã mulierẽ, & inter semẽ
tuũ & semẽ eius: ipsũ cõteret tibi caput, & tu cõteres ei calcaneũ.

16 Ad mulierem dixit, Multiplicãdo multiplicabo dolores tuos,
& conceptus tuos, cum dolore paries filios: & ad virum tuum *erit*
desiderium tuum, ipséque dominabitur tibi.

Adæ pœna.

Homo addicitur labori.

17 Adæ verò ait, Quia paruisti voci vxoris tuæ, & comedisti de ar-
bore illa de qua præceperam tibi, dicendo, Non comedes ex ea:
maledicta terra propter te: in labore comedes *ex* ea cũctis diebus
vitæ tuæ.

18 Spinásque ac tribulos germinabit tibi, & comedes herbas agri.

19 In sudore vultus tui vescêris pane, donec reuertaris in terram: nã
ex ea sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertêris.

Heua

20 Et vocauit homo nomen vxoris suæ ⁿHauáh, quòd ipsa sit ma
ter omnium viuentium.

6 Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescẽdum, & pulchrũ oculis, aspectúque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit: deditque viro suo, qui comedit. Eccle.25.d.33. 1.tim.2.d.14

7 Et aperti sunt oculi amborũ: cũq; cognouissent se esse nudos, consuerũt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. B

8 Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

9 Vocauitque Dominus Deus Adã, & dixit ei, Vbi es?

10 Qui ait, Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, eo quòd nudus essem, & abscondi me.

11 Cui dixit, Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?

12 Dixitque Adam, Mulier quam dedisti mihi sociã, dedit mihi de ligno, & comedi.

13 Et dixit Dominus Deus ad mulierem, Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi. C

14 Et ait Dominus Deus ad serpentẽ, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuũ & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.

16 Mulieri quoq; dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios: & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. 1.Corint.14.f.34

17 Adæ verò dixit, Quia audisti vocẽ vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

18 Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.

19 In sudore vultus tui vescêris pane, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerẽ reuertêris. D

20 Et vocauit Adam nomen vxoris suæ, Heua: eo quòd mater esset cũctorum viuentium.

6 Bona *esset* arbor טוב העץ .i. aptissimus esset fructus illius arboris ad esum. Nomen verbale Heb. pro verbo. Desiderabilis תאוה
Ad verbũ, desideriũ.i. gratissima. Alii, desiderabilis arbor ad videndum. vel ad contemplandũ.i. quòd oculos contemplantium se remoraretur præ pulchritudine & elegantia. Et cõcupiscibilis ar. ad int. ונחמד העץ להשכיל & expetibilis arbor ad faciendũ intelligere, siue ad prudentiam conferendam. Ita Hebræi, quos sequuntur doctiores. Secum, עמה .i. vt vnà cũ ipsa ederet. Et comedit. ויאכל: sub. homo.
7 Tũc aperti s. ותפקחנה Ad verbũ, Et aperti sunt.i. malum suũ cœperunt sentire: tametsi nondũ seria culpæ suæ notitia tanguntur: nam nuditatis suæ tantũ eos pudet, nõ se humiliãt, nec metuunt Dei iudiciũ Folia עלה Sing. Heb. pro plur. Cingulos. חגורות: subligacula quibus scilicet cõtegerent pudenda. 8 Ad auram diei: לרוח היום Ad verbũ, ad ventũ diei.i. sub vesperã ipsam, quo tẽpore solet ventus attollere sese. Arborum עץ Sing. Heb. pro plu.i. inter arbores ipsius horti, siue in ea parte horti quæ densissima erat propter arbores.
10 Et abscondi me. ואחבא: Hic ו &, pro ideo positum. 13 Cur hoc fec. מה זאת עשית Quid hoc *est quod* fecisti? q.d. quale facinus perpetrasti! Admiratiuè legendũ. 14 Ventrem tuũ גחונך pectus tuũ. 15 Præterea inimicitias ואיבה Ad verbũ, Et inimicitiam. Et inter semen tuũ ובין זרעך Hic ו declarat id est inter semen. Ipsum conteret. tibi cap. הוא ישופך ראש ipsum conteret te *in* capite. vel percutiet. aut vulnerabit. Ipsum, subaudi semen, qui est Christus. LXX verterũt αὐτός, Christũ intelligentes. aut αὐτός refert non σπέρμα, sed τὸ σπόρον, quòd sit eiusdem cũ dictione σπέρμα significationis: idque Hebraico more. Christus (inquit) filius Virginis destruet opera tua, & te victo liberabit Christianos à ditione tua. Rom.16.d.20, Deus autẽ pacis conterat Satanam sub pedibus vestris. Conteres ei calc. תשופנו עקב: percuties ipsum *in* calcaneo. Alii à נשף deducentes, quod sufflare significat, vertunt, mordebis ipsum *in* calcaneo: quia serpens morsurus sufflare, siue sibilare solet.i. nocebis ei quacunque in re poteris: vt solent serpẽtes qui insidiosè appetũt ac mordẽt incautos.
16 Dolores t. & cõcep. t. עצבונך והרנך Duo substantiua copulata, quorũ alterũ Latinis esset genitiui casus sine copula. singularia item Heb. pro plur. dolores cõceptuũ tuorũ. Conceptũ autẽ hoc loco pro vteri gestatione accipere debemus, quod etiã ipsa vox Hebræa הרון significat. Vertere potes, Haud dubiè augebo dolorem tuũ, dolorẽ inquã qui tibi erit ex cõceptu & vteri gestatione. vel, Iterando iterabo dolorẽ tuũ, dolorẽ inquã cõceptus tui.i. iterabo tibi eũ dolorẽ quẽ senties in primo tuo cõceptu, siue vteri gestatione tua prima. q.d. Multis vicibus afficiã te dolore, nẽpe quoties cõcipies. Seipsum statim declarat, quũ dicit, In dolore paries. Cõplectitur quicquid molestiæ sustinẽt mulieres ex quo grauidæ esse incipiũt, fastidiũ cibi, deliquia animi, lassitudines, aliáq; innumera vsquedũ ventũ est ad partũ qui acerbissima tormẽta secũ affert. Desideriũ t. תשוקתך appetitus tuus. q.d. tibi nõ aliud appetendũ erit nisi quod volet maritus tuus. negat eam fore liberam ac proprii iuris, sed mariti sui imperio addictam, vt ab eius nutu pendeat. Alii exponũt, In dolore paries filios: & nec sic tamen refugies congressum viri tui: quàm autem rectè, ipsi viderint. 17 In labore בעצבון in dolore.i. cum summo labore & ærumnis.
18 Spinásque ac trib. וקוץ ודרדר Sing. Heb. pro plur. Herbas agri. את עשב השדה: Sing. Heb. pro plur.i. vescẽris herbis cãpestribus.
19 Et in puluerem ואל עפר Quidam ו &, vertunt per itaque, siue propterea. itaque in puluerem, &c. 20 ⁿHauáh, חוה .i. viuentem. Sit היתה futura esset. vt sit præt. pro fut. respiciendo ad tempus quo hæc scripta sunt.

Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos.

21 Fecítque Iehouáh Deus, Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, &
induit eos.

Et ait, Ecce Adã quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malũ: nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.

22 Dixit autem Iehouáh Deus, En homo iste factus est quasi vnus
ex nobis, sciendo bonũ & malũ: nunc ergo ne fortè mittat manũ
suã, & sumat etiam de arbore vitæ, & comedat, viuátq; in seculũ.

Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis vt operaretur terram de qua sumptus est.

23 Et emisit eum Iehouáh de horto yEdén ad colẽdum terram ex
qua sumptus fuerat.

Eiecitque Adam: & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiẽdam viam ligni vitæ.

24 Eiecit inquã hominem: & collocauit ab Oriẽte ipsius horti yE-
dén Cherubím, & aciem gladii versatilem, ad custodiẽdum viam
arboris vitæ. Cap. IIII.

Cap. IIII.

Adam verò cognouit vxorẽ suã Heuam: quæ cõcepit & peperit Cain: dicens, Possedi hominẽ per Dominum.

1 Porrò homo cognouit nHauáh vxorem suam: quæ concepit,
& peperit Cáin: tunc dixit, Acquisiui virum à Iehouáh. Cain

Rursúmque peperit fratrem eius Abel. fuit autem Abel pastor ouium: & Cain agricola.

2 Rursũque peperit fratrem eius Hébel. & fuit Hébel pastor ouiũ:
Cáin verò fuit agricola.

Factum est autem post multos dies vt offerret Cain de fructib' terræ munera Domino:

3 Fuit autem in fine dierum vt adduceret Cáin de fructu terræ o- Abel & Cain offerunt munera Domino.
blationem ipsi Iehouæ:

Hebr.11.a.4

Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipib' eorum. & respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius:

4 Hébel quoque etiam ipse adduxit de primogenitis pecudũ sua-
rum, & de adipe earum. respexit autem Iehouáh ad Hébel, & ad
oblationem eius:

Ad Cain autem & ad munera illius non respexit. iratúsque est Cain vehementer, & cõcidit vultus eius.

5 Ad Cáin verò, & ad oblationẽ eius nõ respexit. & iratus est Cáin
valde, cõcidítque vultus eius.

Dixitque Dominus ad eum, Quare iratus es? & cur cõcidit facies tua?

6 Et dixit Iehouáh ad Cáin, Vtquid succẽsa est ira tibi? & vtquid Cain obiurgatur à Deo.
cõcidit vultus tuus?

Nónne si bene egeris, recipies? sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus

7 Nónne si benefeceris, erit acceptatio? quòd si non benefeceris,
in foribus peccatum cubat? & ad te *erit* appetitus eius, & tu do-

21 En homo iste הן האדם Ironia est.q.d. Aliter se res habet. Sciẽdo לדעת sciens. ad sciendũ.i.quod ad cognitionẽ boni & mali attinet. Causam miseriæ exprimit, quòd scilicet Adam sorte sua nõ cõtentus, altius tentauerit ascendere quàm licebat, peruersa illicitæ scientiæ appetentia. Ne fortè mit.m.s. פן ישלח ידו Sub. cauendũ est. vel, cauete ô vos Angeli, ne mittat, &c. Arbor vitæ sacramentũ erat & figura qua immortalẽ vitã ipsi Adæ obsignauerat Deus, si nõ recederet à præcepto eius. Postquã autẽ defecit à Domino, morti illũ adiudicauit: simúlque arborem ei abstulit, quæ poterat ei esse fiduciæ materia de vitæ perpetuitate quam amiserat. acsi diceret, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolum teneat: excutiatur illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset.

24 Cherubim, את הכרובים Ex doctioribus Hebræorũ alter scribit Cherub nomẽ esse vniuersale ad omnẽ figurã: nisi q̃ Cherubim quorũ meminit Lex, humanam habebãt effigiem, vt nunc depinguũtur: quorum verò Ezechiel, quatuor animalium ibi descriptorũ habebãt figurã. Prisci Hebræorũ doctores (vt annotat doctus inter illos) putauerũt כ in כרוב notã esse similitudinis, & idem significare quod כרביא .i. sicut puer, q̃ sint instar puerorũ. Et aciẽ glad. &c. ואת להט החרב וגו׳ & laminã [vel lamellam] ensis versatilis. vel, flammeã. ita dicitur à fulgore. Gallicè dicimus, *l'allumelle*. Chald. para. acutũ gladiũ versatilẽ. i. cui duæ erant acies. Sunt qui putant istos Angelos non vnũ habuisse gladium, sed plures strictos enses splẽdentes & fulgentes admodũ: positúmque esse singulare pro plurali. q.d. Angelos habentes formã humanam, qui apparebant strictis ensibus fulgurantibus ac splendentibus, quos ipsi versabant & agitabant more militũ, custodientes nequis accederet ad arborem vitæ.

IN CAPVT IIII.

1 Cognouit ידע Rem alioqui turpẽ honesto exprimit vocabulo Lingua sancta. Quæ conc. & pep. Cain: tũc di. ותהר ותלד את קין ותאמר Ad verbũ, & cõcepit, & peperit Cain: & dixit. Acquisiui, &c. קניתי וגו׳ possedi [.i. nacta sum] hominẽ cũ Iehoua, hoc est fauẽte Domino, siue Dei dono & munere. 2 Rursúmq; pep. ותוסף ללדת Ad verbũ, Et addidit vt pareret. Hebraismus. Fuit agric. היה עובד אדמה: erat agricola. Ad verbum, fuit colens terram. 3 In fine dierum, מקץ ימים Hebraismus, Post aliquot annos. Dies pro annis hoc loco ponũtur, ex sententia Hebræorũ. Legitur, à fine dierũ: sed מ pro כ positũ esse dicunt Hebræi. Vt adduceret ויבא vt offerret. Sæpius Adducere pro offerre in Sacris literis reperias. 4 Pecudũ s. צאנו gregis sui. Et de adipe e. ומחלבהן & de pinguedine eius. sub gregis. vel earũ ouium. Quædam exemplaria habent ומחלביהן & de pinguedinibus. q.d. Etiam pinguissimas oues obtulit. Quidã volunt hanc particulã versus positã esse vice adiectiui, Adduxit, siue obtulit de primogenitis ouiũ suarũ, iísque pinguissimis. Respexit autem, &c. וישע וגו׳ Hebraismus, Fuit Abel gratus Domino, & oblatio eius. 5 Et iratus est ויחר vnde exarsit ira. vel excanduit. Concidit que vultus e. ויפלו פניו Ad verbum, & cõciderunt facies eius. i. pudore suffusus est. vel cœpit esse vultu demisso, more tristium hominũ: Describit habitum ac gestum hominis mœsti, ac tristitia magna affecti. 6 Succensa est ira tibi? חרה לך excanduisti?

7 Erit accept. שאת Sub. corã Deo. Infinitiuũ est, vel nomẽ à נשא quod tollere, attollere, eleuare, ferre, siue portare significat, parcere itẽ siue remittere: præterea suscipere, accipere, aut acceptare. hinc illa interpretationũ varietas. Vero propior est illa quã posuimus versio, quæ & Theodotionis est. Acceptio, siue acceptatio opponitur reiectioni. Præterea de sacrificiis loquitur, quòd illa Deus suscipiat vbi rite oblata sunt. Dicit igitur, Nõne si pura & legitima fuit tua oblatio, suscipietur à Deo, tãquam grata & boni odoris? Doctus inter Hebræos vertit, erit remissio aut venia. q.d. Si studueris rectè agere, & emẽdare opera tua mala, remittet tibi peccatũ tuũ Deus: túmq; gratas habebit oblationes tuas, vt gratas habuit fratris oblationes. Alii, eleuatio erit. i. eleuabis siue attolles, sub. vultũ tuũ, & non incedes vultu demisso more hominũ tristiũ. Alii, exaltatio erit vel gloria. q.d. Non est cur fraterno honori inuideas: quia si te rectè gesseris, in eundẽ honoris gradum te quoque euehet Deus, qui nũc tuis peccatis offensus, ignominiæ dãnauit. In forib' pec. cu. לפתח חטאת רובץ Valde emphatica oratio: quia Deus nõ modo refellit iniustã querimoniã, sed ostẽdit nihil fore ipsi Cain magis aduersum quàm propriũ peccatũ quod intus alit. acsi diceret, nihil tua obstinatione proficis: nam vt te non persequar, peccatum tuũ nihil relaxationis dabit quin te acriter exagitet, persequatur, vrgeat: neq; patietur elabi quãtuncũque dissimules peccatũ. quũ ad exitũ venies, illic peccatũ occurret, suas excubias agens, tũc deprehendetur cõsciẽtia quæ se prius solutã putabat, & duplices moræ pœnas soluet. Hebræi dicũt peccatũ significare pœnã peccati. q.d. Quòd si nõ benefeceris, si nõ corrigas vitã tuã, pœna debita peccato cubat, iacet præstóq; est, & cupit tibi adhærere. certitudinẽ supplicii indicat. Et ad te *erit* app. &c. ואליך תשוקתו וגו׳ Omnes ferè referũt hæc ad peccatũ: vt sit velut admonitio ad cohibẽdas prauas libidines quæ hominis animũ solicitãt ac impellunt: hoc sensu, Si peccatũ insurgit vt te subiiciat, cur indulges, ac nõ magis laboras in eo cohibẽdo ac frænãdo? tuũ est domare quos sentis Deo immorigeros & rebelles esse in carne tua affectus. Alii volũt de Abele hoc dictũ esse: tanquã Deus obiurget, arguátque ipsum Cain inuidiæ quã cõceperat aduersus fratrẽ. acsi dicat, Nulla tibi est causa inuidiæ aduersus fratrẽ, quòd illius sacrificia sint mihi acceptiora quã tua: quũ te iustior sit, & iure primogenituræ, semper remaneat tibi ius & imperiũ in ipsum: ipse permanebit in potestate tua, & tu tanquã primogenitus illi dominaberis. Loquutio Hebræis frequẽs, desideriũ, siue appetitũ alicuius ad alterũ esse pro alterius arbitrio subiectum esse. Vide idem genus dicendi & præcedenti capite, versu 16.

minaberis ei.
'Et dixit Cáin ad Hébel fratrem suum. fuit autem, quum essent 8
Occidit Abelem fratrem. in agro, insurrexit Cáin contra Hébel fratrẽ suum, & occídit eum.
Et dixit Iehouáh ad Cáin, Vbínã *est* Hébel frater tuus? 'Qui respõ 9
dit, Nescio: nunquid custos fratris mei ego?
Dixítque, Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me è 10
terra.
Maledicitur Cain. Nunc ergo maledictus es 'de terra, quæ aperuit os suum vt susci 11
peret sanguinem fratris tui è manu tua.
Quando coles terram, 'non dabit vltrà fructum suum tibi: vag' 12
& profugus eris in terra ipsa.
Desperat Cáin. Et dixit Cáin ipsi Iehouæ, Maior est iniquitas mea, 'quàm vt re- 13
mittat.
Ecce 'eiecisti me hodie à facie terræ, '& à facie tua abscõdar, eró- 14
que vagus & profugus in terra: erítque vt quicũque inuenerit me,
occídat me.
Et dixit ei Iehouáh, ' Propterea quisquis occiderit Cáin, 'septu- 15
plum vindicabitur. posuítque Iehouáh signum in Cáin, ne percu-
teret eum vllus qui inuenisset illum.
Egressus est itaq; Cáin à facie Iehouæ, & habitauit in terra 'Nód 16
ad Orientem yEdén.
Henoch. Et cognouit Cáin vxorem suam: quæ concepit, & peperit nHa- 17
nóch: 'ædificauítque vrbem, & vocauit nomẽ vrbis illius nomine
filii sui, nHanóch.
Irad. Et nat' est ipsi nHanóch yIrád, & yIrád genuit Mehuiaél, Me 18
Mauiael Mathusael. hhuiaél aũt genuit Methusaél, & Methusaél genuit Lémech.
Lamech & eius vxores. Accepit autem sibi Lémech duas vxores, nomen vnius yAdáh, 19
Ada. Sella. & nomen secundæ xSilláh.
Iabel. Peperítque yAdah ipsum Iabál: ipse fuit 'pater inhabitantiũ tẽ- 20
toria, & *pascentium* gregem.
Iubal Et nomen fratris eius Iubál: ipse fuit 'pater omnium contrectã 21
tium citharam & organum.
Thubal-cain. Et xSilláh etiam ipsa peperit Thubal-cáin 'acuẽtem omne opifi 22
Noema. cium æris & ferri. soror verò Thubal-cáin fuit Nayamah.
Et dixit Lémech vxoribus suis yAdáh & xSilláh, Audite vocem 23
meam vxores 'Lémech, auscultate sermonem meum, quòd virum
'occidero in vulnere meo, & puerum in liuore meo.

eius, & tu dominaberis illius. B
8 Dixitque Cain ad Abel fratrẽ suũ,
Egrediamur foras. quúmq; essent in
agro, insurrexit Cain aduersus fratrẽ
suum Abel, & interfecit eum. Sapient.10.a.3 matth.23.e.35 1. iohan.3.b.12 iudæ d.11
9 Et ait Dominus ad Cain, Vbi est
Abel frater tu'? Qui respõdit, Nescio:
nunquid custos fratris mei sum ego?
10 Dixitque ad eum, Quid fecisti? vox
sanguinis fratris tui clamat ad me de
terra.
11 Nunc igitur maledictus eris super
terram, quæ aperuit os suum, & susce
pit sanguinẽ fratris tui de manu tua.
12 Quum operat' fueris eam, non da-
bit tibi fructus suos: vagus & profu-
gus eris super terram.
13 Dixitque Cain ad Dominum, Ma-
ior est iniquitas mea, quã vt veniam
merear.
14 Ecce eiicis me hodie à facie terræ,
& à facie tua abscondar, & ero vagus
& profugus in terra: omnis igitur qui
inuenerit me, occidet me.
15 Dixitq; ei Domin', Nequaquã ita C
fiet: sed õnis qui occiderit Cain, septu
plum punietur. posuitque Dominus
in Cain signum, vt non interficeret
eum omnis qui inuenisset eum.
16 Egressúsque Cain à facie Domini,
habitauit profugus in terra ad Orien
talem plagam Eden.
17 Cognouit autem Cain vxorem suã:
quæ concepit, & peperit Henoch: &
ædificauit ciuitatem, vocauitque no-
men eius ex nomine filii sui, Henoch.
18 Porrò Henoch genuit Irad, & Irad
genuit Mauiael, & Mauiael genuit
Mathusael, & Mathusael genuit La-
mech,
19 Qui accepit duas vxores, nomẽ vni
Ada, & nomen alteri Sella.
20 Genuitq; Ada Iabel: qui fuit pater
habitantium in tẽtoriis, atque pasto-
rum.
21 Et nomẽ fratris eius Iubal: ipse fuit D
pater canentium cithara & organo.
22 Sella quoque genuit Tubal-cain:
qui fuit malleator & faber in cuncta
opera æris & ferri. soror verò Tubal-
cain, Noema.
23 Dixitque Lamech vxoribus suis A-
dæ & Sellæ, Audite vocem meã vxo-
res Lamech, auscultate sermonẽ meũ,
quoniam occidi virũ in vulnus meũ,
& adolescentulum in liuorem meũ.

8 Et dixit Cain, &c. 'ויאמר קין וגו Quidã subintelligũt has dictiones, Egrediamur in agrum. Alii, Dixit, interpretantur Narrauit. nempe quæ dixerat ei Deus. Alii, Et loquutus est Cain cum Hébel fratre suo. vt scilicet occasionẽ haberet inuadendi eũ. Defectiua certè oratio est, & aliquid subaudiendum: quid tamen reuera sit illud, incertum est. 9 Qui respondit, ויאמר Ad verbum, Et dixit.
11 De terra מן האדמה .i. ex parte ipsius terræ, siue respectu ipsius terræ. hoc est, terra quam coles, erit maledicta, quæ iam maledicta est propter peccatũ primi parẽtis cui dictũ fuit, Maledicta terra propter te. capite præcedenti, versu 17. Iterũ propter te maledicetur. Quid autẽ sit terram maledici, exponit quum dicit, Quando coles terram, &c. 12 Nõ dabit, &c. 'לא תוסף וגו Ad verbum, Non addet dare vim suam. i. facultates suas, fructus ac prouentus suos. 13 Quàm vt remittat. מנשוא: Infinit. Heb. quàm vt parcat. sub. Deus mihi. Alii vertunt, Maior est pœna iniquitatis meæ, quàm vt feram. i. quàm vt eam ferre possim. 14 Eiecisti גרשת Præt. Heb. pro præs. Eiicis. Expellis. Et à facie t. absc. ומפניך אסתר .i. non apparebo posthac in conspectu tuo offerẽs aliquid: oportebit enim me abscõdere.
15 Propterea quis. לכן כל. In veritate [certè] quisquis. Septuplũ vind. שבעתים יקם .i. multas vltiones capiẽt de eo qui illũ occiderit. vel grauissima vindicta sumetur de eo. Alii, Septuplum punietur. i. pœna septupla. Numerus certus pro incerto. q. d. Dabit grauissimas pœnas.
16 Nòd נוד Quidam putauerũt esse nomen appellatiuũ, & verterunt, In terra perfugii. i. in terra in qua erat perfugium ipsis profugis.
17 AEdificauítque ויהי בונה Sub. Cain. 20 Pater inhabit. &c. 'אבי ישב וגו Sing. Heb. pro plur. Hebraismus, Hic primus habitauit in tabernaculis vt pasceret gregem suum: hoc est primus adinuenit artem pastoritiam. Solent enim pastores ambulatoriis tabernaculis vti. 21 Pater omnium, &c. 'אבי כל וגו Ad verbum, pater omnis apprehendentis [tractantis. i. pulsantis] citharam & organum. q. d. Fuit author musices. Sing. Heb. pro plur. 22 Acuentem, &c. 'לטש וגו expolientem omne opus æris & ferri. i. quod fit ex ære & ferro. q. d. Is fuit author artis fabrilis. Hebraismus. 23 Lémech, למך .i. meæ. Hebræi solent loqui de se in tertia persona. antecedens pro relatiuo. Occidero in vul. m. &c. 'הרגתי לפצעי וגו Præt. Heb. pro fut. & indefinitè acceptũ. Sanguinarii homines vt aliis sunt terrori, ita passim omnibus sunt exosi. Propterea terrebat vxores Lamech mariti violentia, toti humano generi intolerabilis: ne facta conspiratione, omnes eum opprimerẽt: & de hac re admonuerunt maritum: qui tantum abfuit vt blanditiis vxorum mitiga retur sæuus & ferox, vt potius se magis ad crudelitatẽ acueret, ac cõfirmaret, adeò vt vxoribus patefecerit crudelitatem suam, iactando sibi satis animi esse, roboris & violẽtiæ ad fortissimũ quenq; hostem occidendũ, siqui ipsum aggredi auderẽt. acsi dicat, Si à quoquã, etiã viro fortissimo, vel ab adolescente qui viribus valet, vulnus acciperem, illũ interficerem. nõ est igitur quod mihi, vobis, aut liberis vestris timeatis. videbat enim vxores suas tristes. Quidam vertunt, occidero in vulnus meum, & puerum in liuorem meum: hoc sensu, Ego in caput meum securè recipio siquid est periculi, meo periculo accidat quicquid poterit: quia mihi in promptu est ratio qua euadam.

Septuplũ vltio dabitur de Cain: de Lamech verò septuagies septies.
Cognouit quoque adhuc Adam vxorem suam: & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth: dicens, Posuit mihi Deus semẽ aliud pro Abel quem occidit Cain.
Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos. iste cœpit inuocare nomen Domini.

Cap. V.

Hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illũ.
Masculũ & fœminam creauit eos, & benedixit illis: & vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt.
Vixit autem Adam centum triginta annis: & genuit ad imaginem & similitudinẽ suam, vocauitque nomen eius Seth.
Et facti sunt dies Adam postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios & filias.
Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est.
Vixit quoque Seth centumquinq; annis, & genuit Enos.
Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis: genuitque filios & filias.
B Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorũ, & mortuus est.
Vixit verò Enos nonaginta annis, & genuit Cainan.
Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis: & genuit filios & filias.
Factique sunt omnes dies Enos nõgenti quinque anni, & mortuus est.
Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel.
Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingẽtis quadraginta annis: genuitque filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Cainan nongẽti decem anni, & mortuus est.
Vixit autem Malaleel sexagintaquinque annis, & genuit Iared.
Et vixit Malaleel postquam genuit Iared, octingentis triginta annis: & genuit filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonagintaquinque anni, & mortuus est.
C Vixitque Iared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch.

Sapient.2.d.24 eccle.17.a.1 — 1.Paral.1.a.1

24 ˊQuòd septuplũ vĩdicabitur Cáin, & Lémech ˊseptuagies septies.
25 Cognouit autem Adám adhuc vxorem suam, & peperit filium,
vocauítque nomen eius שSeth: quia *inquit* posuit mihi Deus semen
alterum pro Hébel quem occidit Cáin.
26 Et ipsi שSéth etiã natus est filius, & vocauit nomẽ eius אEnóש. Cultus Dei restituitur.
tunc ˊcœptum est inuocari nomen Iehouæ. Cap. V.

1 Iste est ˊliber generationum Adám. In die quo creauit Deus ho- Repetit creationem hominis.
minem, ad similitudinem ˊDei fecit illum.
2 Masculum & fœminã creauit eos, & benedixit eis: ˊvocauítque
nomen eorum Adám, in die qua creati sunt. Homines.
3 Vixit autem Adám triginta & cẽtum annos: genuítque ˊad simi
litudinẽ suam, ad imaginẽ suam *filium*, & vocauit nomẽ eius שSeth.
4 Fuerúntque dies Adám postquã genuit שSeth, octingenti anni:
ˊ& genuit filios & filias.
5 Fuerunt itaque cuncti dies Adám quibus vixit, ˊnongenti & tri- Adæ ætas.
ginta anni, & mortuus est.
6 Et vixit שSeth quinque & centum annos, & genuit אEnóש. Seth.
7 Vixítque שSeth postquam genuit אEnóש septem & octingen
tos annos: & genuit filios & filias.
8 Fuerunt autem cuncti dies שSeth duodecim & nongenti anni,
& mortuus est.
9 Vixítque אEnóש nonaginta annos, & genuit Cenán. Enos.
10 Et vixit אEnóש postquam genuit Cenán, quindecim & octin-
gentos annos: genuítque filios & filias.
11 Fuerúntque cuncti dies אEnóש quinque & nongenti anni, &
mortuus est.
12 Vixit autem Cenán septuaginta annos, & genuit Mahalalеאél. Cainan.
13 Vixit deinde Cenán postquam genuit Mahalalеאél quadragin-
ta & octingentos annos: genuítque filios & filias.
14 Fuerúntque cuncti dies Cenán decem & nongenti anni, mor-
tuúsque est.
15 Vixit verò Mahalalеאél quinq; & sexaginta ãnos, & genuit Iéred. Malaleel.
16 Vixítque Mahalalеאél postquam genuit Ieréd, triginta & octin-
gentos annos: genuítque filios & filias.
17 Fuerũt autem cuncti dies Mahalalеאél quinque & nonaginta an
ni atque octingenti, & mortuus est.
18 Vixit verò Iéred duos & sexaginta annos, atque centum annos, Iared.
& genuit חHanóch.

24 Quòd septuplum, &c. כי שבעתים וגו' Sub. Scitote inquam. Deus voluerat Cain horribile aliis fugiendi homicidii esse exemplum: in hunc finem eum fœdo stigmate notauerat. Nequis tamẽ eius scelus imitaretur, septuplo grauius puniendum esse dixerat quisquis eum occideret. Hanc Dei sententiam impiè peruertens Lamech, illius seueritati illudit: nam inde arripit maiorem peccandi licentiam, acsi Deus homicidas singulari aliquo priuilegio donasset: non quòd seriò ita sentiat: sed quia vacuus omni pietatis sensu impunitatem sibi promittit, ac interea per iocum obtendit Dei nomen. Septuagies sept. שבעים ושבעה: Sicut numerus septenarius in Scriptura multitudinem designat, ita septuplicatio pro ingenti incremento capitur. Sic Matth. 18.c.22, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.

26 Cœptum est inuocari הוחל לקרוא .i. cœperunt homines inuocare Dominum, hoc est cœpit restitui verus Dei cultus qui propter impietatis diluuium, ferè interierat. Inuocandi enim verbum generaliter complectitur totum Dei cultum, qui cultus aptè sic denominatur à præcipua sui parte. Doctus inter Hebræos exponit, Tunc inquinatum [siue profanatum est] nomen Domini: quia (inquit) in diebus Enos errauerant post idola, & inuocatio nominis Domini polluta erat.

IN CAPVT V.

1 Liber generat. ספר תולדות Hic ספר liber pro catalogo & enumeratione, vel vt quidam Hebræorum volunt, enarratione, Hebraica phrasi dicitur. Generationes continuam successionem generis, vel continuam progeniem significant. dicit igitur. Ista est enumeratio liberorum Adæ, hoc est posteritatis Adæ. Dei אלהים Antecedens pro relatiuo, suam. Iterum repetit Moses quod antè docuerat, Fuisse Adam formatum ad imaginem Dei. q.d. Adam iste caruit patre & matre, sed Deus creauit eum, nullúmque habuit patrẽ in similitudine præter Deum solum. 2 Vocauitque, &c. ויקרא וגו' Indiuiduam mariti & vxoris societatem commendat. hoc enim dicendi genere significat post ordinatum coniugium, fuisse virum & vxorem instar vnius hominis.

3 Ad similitudinem suam, &c. כדמותו כצלמו Ad verbum, in similitudine sua, iuxta imaginem suam. Primum ad originem naturæ refertur: secundum, Iuxta imaginem suam, notat corruptionem & vitiositatem quæ ab ipso cõtracta per defectionem, ad omnes posteros defluxit. 4 Et genuit filios & filias. ויולד בנים ובנות: Hac loquutione significat multos alios liberos genuisse.

5 Nongenti & trig. anni, תשע מאות שנה ושלושים שנה Ad verbum, nouies centum anni & triginta anni. Sic in sequentibus bis ponitur dictio Annus, quam omisimus ne lectori non assueto Hebraismis, tædium pareret.

Vixit deinde Iéred postquam genuit חHanóch, octingentos an 19
nos: genuítque filios & filias.
Fueruntque cuncti dies Iéred duo & sexaginta anni atque non- 10
genti, & mortuus est.
Henoch. Vixit autem חHanóch quinq; & sexaginta annos, & genuit Me- 21
thuשélahח.
'Ambulauit autem חHanóch cum Deo postquam genuit Me- 22
thuשélahח, trecentos annos: genuítque filios & filias.
Fuerúntque cuncti dies חHanóch quinque & sexaginta anni at- 23
que trecenti.
Ambulauit inquam חHanóch cum Deo: 'postea esse desiit, quia 24
'tulit eum Deus.
Mathusala. Vixit autē Methuשélahח septem & octoginta annos atque cē- 25
tum annos, & genuit Lémech.
Et vixit Methuשélahח postquam genuit Lémech, duos & octo 26
ginta annos atque septingentos: genuítque filios & filias.
Fuerunt itaque cuncti dies Methuשélahח nouem & sexaginta 27
anni atque nongenti, & mortuus est.
Vixit verò Lémech duos & octoginta annos, atque centum, & 28
genuit filium,
Noe. Appellauítque nomen eius 'Nóahח, dicendo, Iste consolabitur 29
nos ab opere nostro, '& à dolore manuum nostrarum de terra cui
maledixit Iehouáh.
Vixítque Lémech posteaquā genuit Nóahח, quinque & nona- 30
ginta annos, atque quingentos annos: & genuit filios & filias.
Fuerunt itaque omnes dies Lémech septem & septuaginta anni 31
atque septingenti, & mortuus est.
Filii Noe. 'Quum verò esset Nóahח quingentorū annorū, genuit שSem, 32
חHam, & Iépheth.

Cap. VI.

Causa diluuii. Fvit autem, quum cœpissent homines multiplicari in superfi- 1
cie terræ, filiæque natæ essent illis:
'Viderunt 'filii Dei filias hominum quòd pulchræ essent, & ac- 2
ceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.
'Et dixit Iehouáh, 'Non disceptabit spiritus meus cum homine 3

Et vixit Iared postquā genuit Henoch, octingentis annis: & genuit filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Iared nōgenti sexaginta duo anni, & mortuus est.
Porrò Henoch vixit sexagīta quinque annis, & genuit Mathusalam. Eccli 44.16 hebr.11.a.5
Et ambulauit Henoch cum Deo, & vixit Henoch postquam genuit Mathusalam, trecentis annis: & genuit filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Henoch, trecenti sexaginta quinque anni.
Ambulauítque cum Deo: & nō apparuit, quia tulit eum Deus.
Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis: & genuit Lamech.
Et vixit Mathusala postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus ānis: & genuit filios & filias. D
Et facti sunt omnes dies Mathusalæ nongenti sexaginta nouem anni & mortuus est.
Vixit autem Lamech cētum octoginta duobus annis, & genuit filium,
Vocauitque nomen eius Noe, dicens, Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus.
Vixitque Lamech postquā genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis: & genuit filios & filias.
Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est.
Noe verò quum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iapheth.

Cap. VI.

Qvúmque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent:
Videntes filii Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.
Dixitque Dominus, Nō permanebit spiritus meus in homine in æter-

22 Ambulauit autem חHanóch cū Deo ויתהלך חנוך את־האלהים Hebraismus, Ne hominum corruptelis abduceretur, habuit vnius Dei respectum, vt pura conscientia, tanquam sub eius oculis, probitatem coleret. q.d. Piè & inculpatè vixit. Similis videtur esse loquutio cum ea quæ Deut. 13.a.3, legitur, Post Dominum Deum vestrum ambulabitis. 14 Postea esse desiit, ואיננו Ad verbū, & non ipse. i. nusquam comparuit. Tulit לקח rapuit. i. translatus fuit in cælum, donauitque eum immortalitate. de quo Apostolus ad Hebræos, cap. 11.a.5.
29 Nóahח, dicendo, Iste consol. nos נח לאמר זה ינחמנו Etymologia nominis נח non est petenda à verbo נחם, nisi literam ם superuacuam esse dicamus: vt interdum in compositione quædam literæ redundant. נוח significat quiescere: נחם verò consolari. A priore verbo deducitur nomen Nóahח. quare vel est literæ vnius in alteram transmutatio, vel allusio est duntaxat vbi dicit Lemech, Iste consolabitur nos ab opere nostro. Ex doctioribus Hebræorum alter ita scribit, Dicendum videbatur (vt nominis seruaretur etymologia) יניחנו requiescere faciet nos: & non ינחמנו consolabitur nos. At requiescere ab opere & dolore, & consolationem accipere ab opere & dolore, re, etsi nō verbo, est idem. Consolatio enim est requies à dolore cordis. Hebræi enim sensum & non verba obseruant, inquit ille. Vtcunque sit, sibi leuationem aut solatium à laboribus promittit. Et à dolore, &c. ומעצבון וגו' & de molestia manuum nostrarum è terra. vel, ex parte terræ. q.d. Nos post multos labores tempore suo melius habituri sumus opera istius. In labore manuum, est synecdoche: quia sub vna specie cō prehendit miserum statum in quem deciderat humanum genus. Rarum aliquod & insolitum auxiliū à tam misera, tristi & solicita vita, cui addictus fuerat Adam, Lamech à filio sperabat, idque tanquā Diuinitus promissum credebat. Hebræi ad agriculturam referunt, Laborē colendi agros cessare faciet, siue cessare nos faciet à labore agriculturæ: fuit enim inuentor instrumentorum quibus colere solent terram.
32 Quum verò esset, &c. ויהי־נוח וגו' Ad verbū, Et fuit Nóah filius quinque centum annorum, & genuit Nóah, &c. Hæc dicta sunt per hysteron proteron: euenerunt enim posteaquam Deus tulit sententiam de perdendis hominibus. Non seruatur autē semper in Sacris literis ordo historiæ. Illud Noe secundo loco repetitum, quòd durius esset Latinis auribus, cum coniunctione præcedente verbum omisimus, iuxta proprietatem linguæ Latinæ.

IN CAPVT VI.

2 Viderunt ויראו Considerauerunt. Contemplati sunt. Filii Dei filias hominum, בני האלהים וגו' Filios Dei vocat filios piorum quos Deus tanquam reconditum thesaurum ab aliis segregauerat: quales erant filii Seth, in cuius domo cultus Dei erat purus & legitimus: cuius tamen filii degeneres erant, qui promiscuè vagabantur, pro sua libidine ruentes, & Cainitis aliisque profanis gentibus se permiscentes: filias illorum profanorū assumebant sibi in matrimonium contra Dei præceptum. Quidam vertunt, filii principum, aut magnatum, aut nobilium. Alii, filii deorum, vel Angelorum. Prior interpretatio doctioribus magis placet.
3 Et dixit ויאמר sub. apud se. i. Statuit ac decreuit: quasi dixisset, Non, &c. Nō disceptabit, &c. לא ידון וגו' Non contendet Spiritus meus de homine in æternum. i. longo tempore. q.d. Non potest animus meus diutius ferre inobedientiam ac peruicaciam & nequitiam hominis quin illum puniam, sed tandem decernam quidnam facturus sim de eo. Defessus obstinata mundi peruicacia præsentem vindictam

denuntiat, quam hactenus distulerat. Quantisper enim pœnam suspendit Dominus, quodammodo disceptat cum hominibus, præsertim si vel minis, vel leuium castigationum exemplis ad resipiscētiam solicitet. sic rixatus fuerat iam aliquot seculis cum mundo, qui tamen subinde deterior fiebat. Nūc quasi tædio affectus, declarat sibi non esse animum litigādi diutius: acsi Gallicè quis diceret, *C'est trop plaider*. In hac significatione est à דין quod iudicare, & etiam litigare significat. Alii deducunt à נדן *neden*, quod vaginam significat, vertentes, Non permanebit tanquam in vagina, spiritus meus in homine, perpetuó. Ad verbum, si Latinè dici posset, non vaginabitur. tanquam si Deus spiritum suum nolit amplius teneri captiuum in corpore humano, quasi inclusum in vagina. q.d. non viuet diutius. Violenter nimium detorta est hæc expositio.

num, quia caro est: erūntque dies illi⁹ centum viginti annorum.

Gigātes autem erant super terram in diebus illis: postquā enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi.

B Infrà 8.d.21 match.15.b.19 Videns autē Dominus, quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore,

Pœnituit eum quòd hominem fecisset in terra: & tactus dolore cordis intrinsecus,

Delebo (inquit) hominē quem creaui, à facie terræ, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cæli: pœnitet enim me fecisse eos.

Noe verò inuenit gratiam coram Domino.

Eccli.44.c.17 Hæ sūt generationes Noe: Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit.

Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth.

Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate.

C Quūmque vidisset Deus terram esse corruptā (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram.)

Dixit ad Noe, Finis vniuersæ carnis venit coram me: repleta est terra

in seculum, ʹeo quòd sit etiam caro: ʹerunt tamen dies eius cētum CXX ānni ad cōuersionem dati.
& viginti anni.
4 ʹGigātes erāt in terra in diebus ipsis: ʹatque etiam ex quo ingres- Gigantes.
si sunt filii Dei ad filias hominum, genuerunt ʹillis. isti *sunt* ʹpoten-
tes qui ʹà seculo *fuerunt*, viri nominis.
5 Vidítque Iehouáh quòd multa *esset* malitia hominum in terra, Cordis hominis malitia irritat Deum.
ʹ*quòd*que omnis imaginatio cogitationum cordis eorum tantūmo-
do *esset* malum omni die.
6 Et pœnituit ʹIehouam quòd fecisset homines in terra, & doluit
in corde suo.
7 Dixítq; Iehouáh, Delebo homines quos creaui, à superficie ter-
ræ, ab hominibus vsque ad iumentum, vsque ad reptile, & vsque
ad volatile cæli: pœnitet enim me quòd ʹfecerim ea. Pœnitet Deum hominē fecisse.
8 At Nóanh ʹinuenit gratiam in oculis Iehouæ.
9 ʹIstæ *sunt* generationes Nóanh: Nóanh vir iustus, perfectus fuit נוח
ʹin generationibus suis, ʹcum Deo ipse ambulauit. Noe iusti generationes.
10 Et genuit Nóanh tres filios, שSém, חHám, & Iépheth.
11 ʹCorrupta autem erat terra coram Deo, & repleta erat ipsa terra
ʹiniquitate.
12 ʹVidit itaque Deus ʹterrā, & ecce corrupta erat: nam corruperat Prædicit Deus diluuium ipsi Noe.
omnis caro viam suam super terram.
13 Dixítque Deus ad Nóanh, Finis omnis carnis ʹvenit coram me:

Eo quòd sit etiam caro: בשגם הוא בשר Hoc est (vt exponit ex doctis Hebræorum alter) non modo propter hanc iniquitatem, verumetiā quia caro est. Carnis nomine, homines Deus appellat, quos tamen initio formauerat ad imaginem suam. Carnem vocat, rationis non capacem. Psal.78.d.39, Recordatusque est quòd caro essent: spiritus vadens, & non rediens. Erunt tamen והיו Ad verbum, & erunt. i. tempus intra quod resipiscere poterit, erunt centum & viginti anni. non enim intelligitur de duratione vitæ hominis.

4 Gigātes e. הנפילים היו Præt. perf. Heb. vertendū per imperf. נפילים à נפל cadere deducitur, ideò quòd (vt quidā existimant) ab eorū conspectu caderet vulgus hominum ob vastam corporis molē: vel quòd terrore suæ magnitudinis omnes alios prosternerēt. Verior mihi videtur eorum sententia, qui similitudinem esse dicunt sumptam à labe vel impetuosa procella: nempe quòd sicut tempestas & labes violenter cadens agros vastat & perdit, ita suis irruptionibus latrones isti perniciem & vastationem mundo intulerint. Nec verò inusitata fuisse corporis altitudine exprimit hic Moses, sed tātum fuisse robustos. Alibi scio, eadem voce notatur staturæ proceritas quæ formidabilis erat exploratoribus terræ Chanaan, Nume.13.g.34. Sed Moses eos de quibus in præsenti loco differit, nō tam corporum mole à reliquis discernit, quàm latrociniis & grassandi libidine. Atque etiam ex quo וגם אחרי כן Quinetiam adeó. nam primò narrat Moses tunc fuisse gigantes: deinde subiicit, nonnullos quoque fuisse ex sobole illa promiscua, ex quo se filii Dei miscuerant filiabus hominum. Illis. להם nempe gigantibus. id est tunc omnia erant plena gigantum rapina, quia illi pollebant viribus, neque poterat quisquam illis resistere. Potentes הגבורים heroes. fortes illi. robusti. A seculo, מעולם Id est antiqui. Seculum enim ferè pro vetustate accipitur: acsi dixisset Moses, primos exercuisse tyrannidem in mundo per potentiam, & nimis licentiosam ac effrænem dominandi cupidinem ab illis cœpisse. Sunt tamen qui exponunt, A seculo, coram mundo. nam hoc quoque significat vox Hebraica עולם. Nōnulli prouerbiali figura dictum hoc fuisse existimant: quia posterior ætas quæ diluuium sequuta est, similes non protulit. Prior expositio simplicior.

5 *Quòd*que omnis imaginatio וכל יצר & omne figmentum. Alii, desiderium. Alii concupiscentia.

6 Iehouam יהוה antecedens pro relatiuo, ipsum. 7 Fecerim ea. עשיתים: fecerim illos. sub. homines.

8 Inuenit gratiam, &c. מצא חן וגו׳ Hebraica est phrasis, quæ significat Deum illi propitiū fuisse ac fauentem. sic enim loqui solent Hebræi, Si inueni gratiam in oculis tuis: pro eo quod est, si tibi gratus sum, vel me dignaris beneuolentia & fauore.

9 Istæ *sunt* generationes אלה תולדות Hebraismus, Hæc sunt gesta, siue quæ contigerunt ipsi Noe: vt exponūt doctiores inter Hebræos. Et sic infrà cap.37.a.2, Istæ sunt generationes Iaַacób. iuxta illud Prouerb.27.a.1, Ignoras quid ילד pariat dies. i. quid euenturum sit in die. Hæc verò interpretatio non probatur cuidam Hebræorum, Non est (inquit) rectum quòd quæ homini accidunt, vocentur generationes. nam dicit, Istæ sunt generationes, vt & infrà ca.10.a.1, Istæ sunt generationes filiorum Nóah: & 25.b.12, Et istæ generationes Ismael. Dicit igitur, Istæ sunt generationes Noe, & sequenti versu repetit, Et genuit Nóah tres filios, &c. quia interposuerat per parenthesin, Noah vir iustus, &c. vt cōmonstraret cur illū iussisset ædificare arcā. Prior tamen opinio doctioribus magis probatur. Hebræi libros Legis in varias sectiones diuidūt, cuique sectioni, à primo, aut rariore verbo primi versus nomē dātes. Hanc huius libri secundā sectionē vocat נח, quòd quæ ipsi Noe acciderint, hìc describantur. In generationibus suis, בדורותיו Id est in ætatibus illis quibus vixit, siue inter homines sui seculi, nempe in ætate præcedente diluuium, quo tempore hominum mores erant corruptissimi: & in ætate sequēte diluuium. q.d. quandiu vixit, fideliter coram Deo vixit, & coram hominibus inculpaté. Emphaticum autē est quod dicit, In generationibus suis: quòd mirabile esset constantiæ exēplum, inter tam corruptos & impios homines integritatē seruasse. Cum Deo, &c. את האלהים וגו׳ Ad verbū, cū Deo ambulauit Noah. antecedens pro relatiuo. Iisdē verbis vtitur Moses præcedēti capite, versu 22, dicens, Henoch ambulauit cū Deo. Vide eo loco annotationē.

11 Corrupta autē erat, &c. ותשחת הארץ וגו׳ Iam verò corrupta erat terra corā Deo. Terra, pro incolis terræ sumitur. sequenti versu seipsum exponit, dicens, Omnis caro corruperat viam suam. Coram Deo, hoc est vidente & sciente Deo. quibus verbis longa Dei tolerantia cōmendatur. Iniquitate. חמס: vi. violentia. rapina. fraude. calumnia. hæc omnia significat vox ista.

12 Vidit itaque וירא Contemplatus est itaque. Considerauit. Terram, את הארץ hoc est incolas terræ, quos carnem mox vocat, sicut & Esa.cap.40.b.5, Videbit omnis caro gloriam Domini.

13 Venit coram me: בא לפני venit in conspectum meum. Hebraismus, Decreui ac proposui me deleturum omnem carnem.

quia repleta est terra iniquitate à facie eorum, itaque ego paratus sum disperdere eos cum terra.

iniquitate à facie eorū, & ego disperdam eos cum terra.

14 Fac tibi arcam è lignis gópher, nidos facies *in* ea arca, bituminabísque eam intrinsecus & extrinsecus bitumine.

14 Fac tibi arcam de lignis læuigatis, māsiunculas in arca facies,& bitumine linies intrinsecus & extrinsecus.

Forma arcæ.

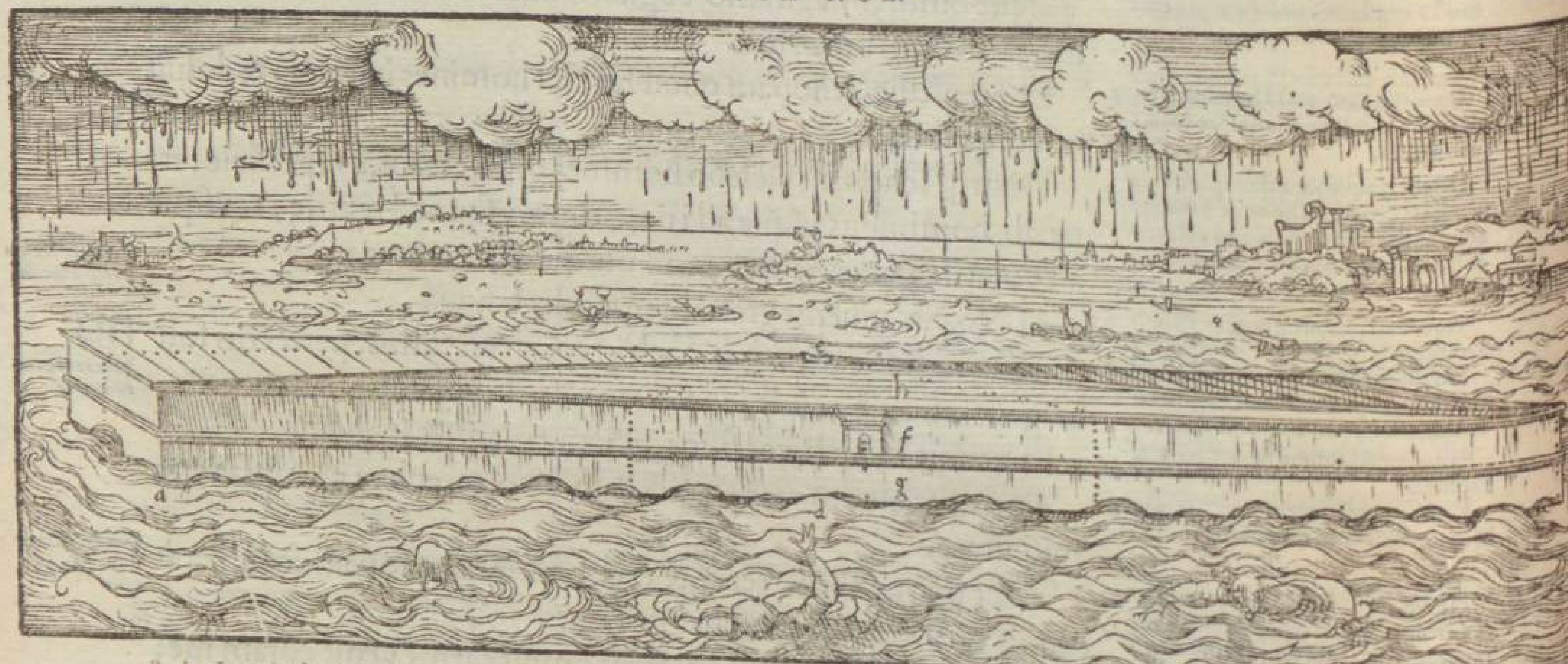
15 Et hoc *modo* facies eam: Trecētorum cubitorum *erit* longitudo ipsius arcæ,quinquaginta cubitorum latitudo eius,& triginta cubitorum altitudo ipsius.

15 Et sic facies eam, Trecentorum cubitorum erit lōgitudo arcæ,quinquaginta cubitorum latitudo , & triginta cubitorum altitudo illius.

16 Fenestram facies ipsi arcæ, & in cubito consummabis eam supernè:ostiū quoque arcæ ipsius, in latere eius pones: inferiora, secunda,& tertia facies *in* ea.

16 Fenestram in arca facies, & in cubito cōsummabis summitatem eius: ostium autem arcæ pones ex latere:deorsum,cœnacula & tristega facies in ea.

ARCA NOE.

a b Longitudo 300 cubitorum.
a c Latitudo 50 cubitorum.
d e Altitudo 30 cubitorum
f Ostium.
e Fenestra longitudinis vnius cubiti.
g f h Tristega,siue tabulata tria.

17 Ego verò ecce ego adduco diluuium aquarum super terram,vt disperdam omnem carnem in qua *sit* spiritus vitæ sub cælo, quicquid fuerit in terra morietur.

17 Ecce, ego adducam aquam diluuii super terram, vt interficiam omnem carnem in qua spiritus vitę est subter cælum, & vniuersa quæ in terra sunt, consumentur. D

Qui arcam ingredi deberent.

18 Statuam tamen pactum meum tecum: itaq; ingredieris arcam ipsam,tu,& filii tui,vxórque tua,& vxores filiorum tuorum tecū.

18 Ponámque fœdus meum tecum:& ingredieris arcam,tu,& filii tui,vxor tua,& vxores filiorum tuorū tecum.

19 Et ex omni viuēte vniuersæ carnis, bina ex singulis introduces in arcam vt viuifices tecum,masculus & fœmina erunt.

19 Et ex cunctis animantibus vniuersæ carnis,bina induces in arcam,vt viuant tecum:masculini sexus & fœminini.

20 Ex volatilibꝰ iuxta speciem suā,& ex iumētis iuxta speciem suā:

20 De volucribus iuxta genus suum,& de iumentis in genere suo,&ex omni

Iniquitate חמס Eadē vox quæ paulo antè versu 11. A facie e. מפניהם Hebraismus,propter ipsos.i.propter opera ipsorū hominū.per
eos.iis authoribus.hoc est,repleuerunt terrā rapinis & calumniis. Itaque ego,&c. והנני וגו׳ Ad verbū,& ecce ego disperdo eos cū terra.Præsens pro fut.i.paratus sum perdere illos vnà cum ornatu ipsius terræ,putà arboribus,plātis,&c.Alii vertunt, de terra vt sit את pro מן.
14 Gopher, גופר Genus est ligni leuissimi ad fluitandum super aquam aptissimi,quod nunquam putrescit.& hæc vox alio loco non reperitur in Sacris literis,vt aiunt doctiores inter Hebræos.Chaldæus paraph.cedrum vocat. Quidam existimant esse pinum:alii,abietem.
Nidos facies *in* ea arca, קנים תעשה את התבה nidulos facies eam. vel,domunculas facies eam . q.d.totam arcam distribues ac partieris in mansiunculas. Vox Hebræa propriè nidum significat:& per translationē,pro mansiuncula accipitur. Bituminabisque eam,&c. וכפרת אותה וגו׳ picabis eam extrinsecus & intrinsecus pice.Bitumen in illis locis Armeniæ est vice picis.
15 Et hoc *modo* facies eam: וזה אשר תעשה אותה Sermo est imperfectus,vt admonent Hebræi,& subaudiunt Mensura,sic,Et ista *est mensura* qua facies eam.i.hac ratione compones illam arcam,talisque illius erit proportio.
16 Ipsi arcæ, לתבה in ipsa arca. Consummabis eam supernè: תכלנה מלמעלה finies eam in summo.vel summitate. hoc est, Facies in cacumine illius arcæ fenestram quæ habeat longitudinem vnius cubiti.Latitudinem fenestræ non describit Moses,quam fuisse minimā oportuit. Quidam colligunt ex longitudine, latitudinem fuisse sextæ partis vnius cubiti. In latere eius בצדה Id est in altero laterum eius. Inferiora,&c. תחתיים וגו׳ Ita Hebraicè vt vertimus: nisi quòd potes vertere,facies eam.id est distingues eam in tria interstitia:hoc est,facies in ea tria tabulata,infima,media,& suprema.
17 Ego verò ecce ego ואני הנני q.d.Quod ad me attinet,en ipse adducturus sum,&c.Ad verbum legitur,Et ego,ecce ego.Alterum redundat. Adduco מביא Præs.Heb.pro fut.adducturus sum.vel inducam.protinus scilicet vt perfeceris arcam illam. Omnem carnem,&c. כל בשר וגו׳ Hebraismus,Caro in qua spiritus vitæ,pro omni carne viuente.q.d.Non solùm homines,sed etiam omnia animalia.
18 Statuam tamen והקימותי Stabiliam tamen.Ad verbum,Et surgere faciam.Statuam,siue Stabiliam pactum meum,id est Efficiam vt quod pepigi tecum,sit stabile ac firmum,ratúmque.Ex hoc intelligimus Deum illi promisisse quòd non moreretur aquis diluuii,vt scribit alter ex doctioribus Hebræorum: quod tamen non refertur à Mose. Quia difficillima erat arcæ fabrica , & innumera subinde obstacula superuenire poterant quæ abrumperent incœptum opus,addita promissione seruum suum Deus confirmat.Summa autem pacti,siue promissionis huius erat,Nóah futurum incolumem quamuis totus mundus diluuio periret.
19 Et ex omni viuen.vniuersæ car. ומכל החי מכל בשר Ad verbum,Et ex omni viuente,ex omni carne.Singul.Heb.pro plur. Et ex omnibus viuentibus vniuersæ carnis.i.ex omnibus animantibus, siue animalibus. Itaque ingred. ובאת Ad verbum,& ingredieris. Vt viuifices להחיות Ad verbum, ad viuificandum,id est,vt conserues in vita,& serues illa tecum incolumia.vel,vt conseruentur in vita,aut viua.

reptili terræ secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecũ vt possint viuere.

Tolles igitur tecum ex omnibus escis quæ mandi possunt, & comportabis apud te: & erũt tam tibi quàm illis in escam.

Fecit igitur Noe omnia quæ præceperat illi Deus.

Cap. VII.

2.Petr.2.a.5 Dixitque Dominus ad eum, Ingredere tu & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iustũ coram me in generatione hac.

Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena, masculum & fœminam: de animãtibus verò immundis duo & duo, masculum & fœminam.

Sed & de volatilib⁹ cæli septena & septena, masculũ & fœminã: vt saluetur semẽ super faciẽ vniuersæ terræ.

Adhuc enim & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctib⁹: & delebo omnem substantiam quam feci, de superficie terræ.

Matth.24.d.37 luc.17.f.26 1.petr.3.d.20 ¶Fecit ergo Noe omnia quę mandauerat ei Dominus.

Erátque sexcentorũ annorum quãdo diluuii aquæ inundauerunt super terram.

B ¶Et ingressus est Noe & filii eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo in arcam, propter aquas diluuii.

De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur super terram

Duo & duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & fœmina, sicut præceperat Deus Noe.

Quúmq; trãsissent septẽ dies, aquæ diluuii inundauerunt super terram.

Anno sexcentesimo vitæ Noe, mẽse secundo, septimodecimo die mensis, rupti sunt õnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt:

Et facta est pluuia super terrã quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

C In articulo diei illius ingressus est Noe, & Sem, & Cham, & Iapheth filii eius: & vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis in arcam:

Ipsi & omne animal secundum genus suum, vniuersáque iumenta in genere suo, & omne quod mouetur super terrã in genere suo, cunctúmque volatile secundũ genus suum, vniuersæ aues, omnésque volucres

Ingressæ sunt ad Noe in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat

---

ex omnibus *quoque* reptilibus terræ iuxta speciem suam, bina ex singulis ingredientur ad te, vt viuant.
21 Tu verò accipe tibi ex omni esca quæ comeditur, & collige tibi, 'vt sit tibi & illis in escam.
22 'Et fecit Nóanh iuxta omnia quæ præceperat ei Deus, sic fecit.

Cap. VII.

1 Dixit ergo Iehouáh ad Nóanh, Ingredere tu & tota domus tua arcam: quia 'te vidi iustum coram me in generatione ista. Præcipitur Noe arcam ingredi. Noe iustus.
2 Ex omni iumento mundo accipies tibi 'septena, 'masculum & fœmellam eius: at ex iumẽtis quæ munda non sunt, bina, masculum & fœmellam eius.
3 Ex volatili quoque cæli septena, masculum & fœmellam, 'ad viuificandum semen in superficie totius terræ.
4 Quia post dies adhuc septem ego 'pluam super terrã quadraginta dies & quadraginta noctes: delebóque omnẽ substantiam quam feci, à superficie terræ.
5 Fecit igitur Nóanh iuxta omnia quæ præceperat ei Iehouáh. Noe arcam ingreditur.
6 'Quum autem Nóanh esset sexcentorum annorum, diluuium illud fuit aquarum super terram.
7 'Venit itaque Nóanh, & filii eius, vxórque ipsius, atque vxores filiorum eius secum ad arcam, propter aquas diluuii.
8 Ex iumento mundo, & ex iumento quod non erat mundum, & ex volatili, atque ex omni quod reptat super terram
9 'Bina 'ingressa sunt ad Nóanh in arcã, masculus & fœmina, quẽadmodum præceperat Deus ipsi Nóanh.
10 Fuit autem vt 'septimo die aquæ diluuii 'inundarẽt super terrã.
11 Anno sexcẽtesimo vitæ Nóanh, 'mense secundo, decimoseptimo die 'mẽsis, ipso die rupti sunt omnes fontes 'voraginis magnæ, & fenestræ cæli apertæ sunt: Diluuii inundatio.
12 Fuítque pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.
13 'In ipsomet die ingressus fuerat Nóanh, & שׁSem, & חHám, & Iépheth 'filii Nóanh, vxor ipsius Nóanh, & tres vxores filiorum eius secum in arcam: Qui cum Noe ingressi.
14 Ipsi, '& omnis bestia iuxta speciem suam, omnéque iumentum iuxta speciem suam, atque omne reptile quod reptat super terram iuxta speciem suam, omne denique volatile iuxta speciem suam, *hoc est* omnes aues, omne alatum.
15 'Venerunt ergo ad Nóanh in arcam bina ex omni carne 'in qua

---

21 Vt sit והיה Ad verbum, & erit.
22 Et fecit Nóanh, &c. ויעש נוח וגו' Hebraismus, pro, Quod fecit Noe, prorsus vt præceperat ei Deus, &c.

IN CAPVT VII.

1 Te vidi iustum, &c. אותך ראיתי וגו' Vide eadem præcedenti capite, versu 9.
2 Septena, שבעה שבעה Ad verbum, septem septem. Sic sequẽti versu. Masculum & fœm. איש ואשתו Ad verbum, virum & virissam eius. Sequenti versu seipsum explicat. 3 Ad viuificandum לחיות Hebraismus, pro vt conserues in vita semen.
4 Pluã ממטיר Præs. Heb. pro fut. 6 Quũ autẽ, &c. ונוח וגו' Ad verbũ, Et Noah *erat* filius sexcentorũ annorũ, & diluuiũ, &c.
7 Venit itaque ויבא Accessit itaque. i. Appropinquauit arcæ, quum videret futurum propediem diluuium: nam eo die nõ est ingressus.
9 Bina שנים שנים Ad verbum, duo duo. Ingressa sunt באו vltrò scilicet & sua sponte. Vide paulo pòst versu 15.
10 Septimo die לשבעת הימים. i. quum illuxisset dies septimus. Chaldæus paraph. post tempus septem dierum. Inundare היו Ad verbum, fuerunt. 11 Mense sec. בחודש השני Non de ætate Noe, sed de ordine mensium ipsius anni intelligitur. Mensem istũ secũdum, doctiores interpretantur Martiũ. Mensis, לחודש Antecedẽs pro relatiuo, eiusdem. Voraginis mag. &c. תהום רבה וגו' abyssi ingentis. Per abyssum intellige immensam illam & profundam aquarum copiam quæ est subter terram. Fontes autem abyssi, sunt abyssi scaturigines. Fenestræ cæli, sunt nubes. q.d. Mare inundauit, & aquæ in terra multiplicatæ sunt supra modum: erumpebant enim vndique: Præterea nubes citò condensatæ sunt, & versæ in magnam vim aquarum: descenditque pluuia magno impetu, velut fenestris cæli apertis.
13 In ipsomet die בעצם היום הזה Ad verbum, In articulo [vel, substantia] diei ipsius. i. hoc ipso die, nempe decimoseptimo. Filii Nóanh, בני נוח Antecedens pro relatiuo, filii eius. 14 Et omnis bestia, &c. וכל החיה וגו' Singularia Heb. pro pluralibus, omnia animalia, omnia iumenta, omnia reptilia, omnia volatilia. hoc est omnes volucres, & quicquid habet alas.
15 Venerunt ergo, &c. ויבאו וגו' Id est sua sponte & vltrò, ita volente Deo venerunt ad Noe, vt introduceret ipsa in arcam. Dominus quicquid voluit saluum manere, de manu (quod aiunt) in manum ipsi Noe porrexit & obtulit. In qua *erat* spiritus vi. אשר בו רוח חיים: Vide præcedenti capite versum 17.

erat ſpiritus vitæ.
'Quæ autē ingreſſa ſunt, maſculus & fœmina ex omni carne in- 16
greſſa ſunt quemadmodū præceperat ei Deus:' & clauſit Iehouáh
ſuper eum.

Aquæ diluuii quàm magnæ.

Fuítque diluuium quadraginta dies ſuper terram,& multiplica- 17
tæ ſunt aquæ,& eleuauerunt arcam,quæ eleuata eſt'à terra.'
'Et roborauerunt ſe aquæ,ac multiplicatæ ſunt valde ſuper ter- 18
ram:'& ferebatur arca ſuper faciem aquarum.
Aquæ inquam roborauerunt ſe 'mirum in modum ſuper terrā, 19
'& operti ſunt omnes montes excelſi qui *erant* ſub toto cælo.
Quindecim cubitis ſupernè roborauerūt ſe aquæ,& operti ſunt 20
montes.
Et mortua eſt omnis caro quæ reptat ſuper terram,'tam de vo- 21
latili quàm de iumento,& beſtia, omníque reptili quod reptat ſu
per terram,'& omni homine.
Omnia'in quorū naribus *erat* halitus ſpiritus vitæ ex omnibus 22
quæ *erant* in ſicco,mortua ſunt.
Deleuit itaque *Deus* omnem'ſubſtantiam quæ erat ſuper faciem 23
terræ,ab homine vſque ad iumentū,vſque ad reptile,ac vſque ad
volatile cæli,deleta inquam ſunt è terra, & relictus eſt tantummo
do Nóaḥ & qui cum eo erant,in arca.
'Et roborauerunt ſe aquæ ſuper terram centum quinquaginta 24
diebus.

Cap. VIII.

Imminuuntur aquæ diluuii.

R'Ecordatus eſt autem Deus Nóaḥ,'& omnis beſtiæ,omníſq; 1
iumenti, quæ *erant* cum eo in arca: 'immiſítque Deus vētum
ſuper terram,'& quieuerunt aquæ.
'Et clauſi ſunt'fontes abyſſi,atque feneſtræ cæli:& prohibita eſt 2
pluuia è cælo.
Et reuerſæ ſunt aquæ'de terra,'eundo,& redeundo decreuerúnt- 3
que aquæ'in fine centum quinquaginta dierum.

Arca ſuper montes requieſcit.

Et requieuit arca menſe ſeptimo, decimaſeptima die menſis ſu 4
per montes'Ararát.
Aquæ autem abibant & decreſcebant vſque ad mēſem decimū: 5
decimo *verò*,'prima menſis viſa ſunt cacumina montium.

Emittitur coru[us]

'Elapſis itaque quadraginta diebus aperuit Nóaḥ feneſtram ar 6
cæ quam fecerat,
Et emiſit coruum,qui egreſſus eſt 'egrediēdo & redeundo,do- 7

ſpiritus vitæ.

16 Et quæ ingreſſa ſunt, maſculus & fœmina ex omni carne introierunt, ſicut præceperat ei Deus: & incluſit eum Dominus deforis.

17 Factſque eſt diluuium quadraginta dieb⁹ ſuper terram, & multiplicatæ ſunt aquæ, & eleuauerunt arcam in ſublime à terra.

18 Vehementer enim inundauerunt & omnia repleuerūt in ſuperficie terræ:porrò arca ferebatur ſuper aquas.

19 Et aquæ præualuerunt nimis ſuper terram:opertique ſunt omnes montes excelſi ſub vniuerſo cælo. D

20 Quindecim cubitis altior fuit aqua ſuper montes quos operuerat.

21 ‖Conſumptáque eſt ōnis caro quæ mouebatur ſuper terram, volucrum, animātium, beſtiarum, omniúmque reptilium quæ reptant ſuper terram: vniuerſi homines, — Sapient.10.b.4 Eccli.39.c.8

22 Et cuncta in quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra,mortua ſunt.

23 Et deleuit omnem ſubſtātiam quæ erat ſuper terram, ab homine vſque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli: & deleta ſunt de terra: remanſit autem ſolus Noe & qui cum eo erāt, in arca.

24 Obtinuerúntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

Cap. VIII.

1 REcordatus autem Deus Noe, cūctorúmque animantium, & omnium iumentorum quę erant cum eo in arca: adduxit ſpiritum ſuper terrā, & imminutæ ſunt aquæ.

2 Et clauſi ſunt fontes abyſſi,& cataractæ cæli: & prohibitæ ſunt pluuiæ de cælo.

3 Reuerſæque ſunt aquæ de terra,eūtes & redeuntes: & cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies.

4 Requieuitque arca mēſe ſeptimo, viceſimoſeptimo die mēſis ſuper mōtes Armeniæ.

5 At verò aquæ ibant & decreſcebāt vſque ad decimum menſem: decimo enim menſe, prima die menſis apparuerunt cacumina montium.

6 Quūmque tranſiſſent quadraginta dies,aperiēs Noe feneſtram arcæ quā fecerat, B

7 Dimiſit coruum:qui egrediebatur, & reuertebatur, donec ſiccarentur a-

16 Quæ autem ing.ſunt, והבאים Et quæ veniebant.Ad verbum,Et quæ ingrediētia. Et clauſit,&c. ויסגר יהוה בעדו : & concluſit eum Iehouáh.vel,& clauſit Iehouáh *oſtium* poſt eum.i.illo iam ingreſſo.Alii,clauſit Iehouáh pro eo.non enim poterat Noe extrinſecus claudere oſtium. 17 A terra. מעל הארץ : Ad verbum,de ſuper terram.
18 Et roborauerunt ſe ויגברו Et præualuerunt. Alii, Et inundauerunt. Alii, Et fortificatæ ſunt. Et ferebatur ותלך Ad verbum,& ambulauit.id eſt natare,ſiue fluitare cœpit.
19 Mirum in modum מאוד מאוד ſupra modum.maximè.Ad verbum,valde valde. Et operti ſunt ויכוסו adeò vt tegerentur.
21 Tam de volatili quàm de ium. בעוף ובבהמה Ad verbum, in volucri,& in iumento,&c.Quidam vertunt,in *genere* volucrum,& iumentorum,&c.Singularia pro plur. Et omni hom. וכל האדם : & omnes homines.
22 In quorum,&c. אשר נשמת וגו׳ Phraſis Hebræa,pro quæcunque viuebant & degebant in terra,perierunt.
23 Subſtantiam היקום ſub.viuentem.vniuerſale nomen eſt ad omnia viuentia.
24 Et roborauerunt ſe ויגברו & præualuerunt,vt paulo antè verſu 18.

IN CAPVT VIII.

1 Recordatus eſt autem ויזכור Recordatus hic ipſius Noe dicitur Deus, quòd quum vſque ad quintum menſem fluctuaret in aquis arca,mora illa qua paſſus fuerat ſeruum ſuum anxiè ac miſerè cruciari, quædam videri potuerat obliuio. Recordatur igitur ſuorum,quando poſt longas afflictiones eripit. Et omnis beſtiæ, ואת כל החיה Singul.Heb.pro plur.& omnium beſtiarum. id eſt ferarum, volatiliū & reptilium.ſic enim hic accipitur.Hinc diſcimus,Deum ſeruare etiam animalia ac beſtias propter hominē iuſtum. Immiſitque ויעבר induxitque.inuexit.Ad verbum,& tranſire fecit. Et quieuerunt וישכו & ſedatæ ſunt.
2 Et clauſi ſunt,&c. ויסכרו מעינות התהום וגו׳ Hebraiſmus,Deſierunt aquæ erumpere ex omnibus partibus terræ,deſierunt præterea nubes verti citò in aquam,& velut è foraminibus decidere in terram.
3 De terra מעל הארץ Ad verbum,de ſuper terram. Eundo & red. הלוך ושוב .i.euntes & redeuntes.q.d.aquæ ſubinde cœperunt decreſcere & imminui. In fine מקצה à fine.i.poſt.q.d.aquæ ipſæ poſt centum quinquaginta dies diminutæ ſunt.
4 Ararát. אררט : Armeniam ferè omnes interpretantur. 5 Prima באחד Ad verbum,in vna.
6 Elapſis,&c. ויהי מקץ וגו׳ Ad verbum,Et fuit,à fine quadraginta dierum.
7 Egrediendo & redeundo יצוא ושוב Id eſt egrediens & reuertens.Latinè dixeris,qui quidem egrediebatur & reuertebatur.

quæ ſuper terram.

nec ſiccarentur aquæ ſuper terram.

8 Emiſit quoque columbam poſt eũ, vt videret ſi iam ceſſaſſẽt aquæ ſuper faciem terræ.

8 Emiſit quoque columbam à ſe, vt videret an alleuiatæ eſſent aquæ à terra. Emittit Noe columbam.

9 Quæ quum non inueniſſet vbi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad eũ in arcã:(aquæ enim erãt ſuper vniuerſam terram) extẽditque manũ ſuam, & apprehenſam intulit in arcam.

9 Quæ quum non inueniſſet requiem plantæ pedis ſui, reuerſa eſt ad eum in arcam: quia aquæ *erant* in ſuperficie totius terræ. ille verò extendit manum ſuam, & accepit eam, introduxítque eam ad ſe in arcam.

10 Expectatis autẽ vltrà ſeptem diebus aliis, rurſum dimiſit columbam ex arca:

10 Expectauit autem adhuc ſeptem dies alios, & rurſum emiſit columbam ex arca: Rurſus eam emittit.

11 At illa venit ad eum ad veſperam, portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore ſuo. intellexit ergo Noe quòd ceſſaſſent aquæ ſuper terram.

11 Venítque ad eum columba tempore veſpertino, & ecce folium oliuæ raptum *erat* in ore eius. cognouit ergo Nóah quòd alleuiatæ eſſent aquæ ſuper terram.

C 12 Expectauitque nihilominus ſeptẽ alios dies: & emiſit columbam, quæ non eſt reuerſa vltrà ad eum.

12 Expectauit nihilominus ſeptem dies alios, & emiſit columbam quæ non addidit vt reuerteretur ad eum amplius.

13 Igitur ſexcenteſimo primo anno, primo menſe, prima die mẽſis imminutæ ſunt aquæ ſuper terram: & aperiens Noe tectũ arcæ, aſpexit, viditq; quòd exiccata eſſet ſuperficies terræ.

13 Et fuit ſexcẽteſimo primo anno, primo *menſe*, prima *die* menſis, exiccatæ ſunt aquæ ſuper terram: & amouit Nóah operimẽtum arcæ: vidítque, & ecce exiccata erat ſuperficies terræ. Siccantur aquæ.

14 Menſe ſecundo, ſeptimo & viceſimo die menſis arefacta eſt terra.

14 Menſe autem ſecundo, viceſima ſeptima die menſis aruit terra.

15 Loquutus eſt autem Deus ad Noe, dicens,

15 Et loquutus eſt Deus ad Nóah, dicendo,

16 Egredere de arca, tu & vxor tua, filii tui, & vxores filiorum tuorum tecum.

16 Egredere ex arca, tu, & vxor tua, ac filii tui, & vxores filiorũ tuorum tecum. Præcipitur Noe egredi arca.

Suprà 1.d.22 Infrà 9.a.1

17 Cuncta animantia quæ ſunt apud te, ex omni carne tam in volatilibus quàm in beſtiis & vniuerſis reptilibus quæ reptãt ſuper terram educ tecum, & ingredimini ſuper terram: creſcite, & multiplicamini ſuper eam.

17 Omnem beſtiam quæ eſt tecum, ex omni carne, tam de volatili quàm de iumento, & omni reptili quod reptat ſuper terram, educ tecũ: & repãt in terra, & creſcãt, & multiplicẽtur ſuper terrã.

D 18 Egreſſus eſt ergo Noe & filii eius, vxor illius, & vxores filiorum eius cũ eo:

18 Egreſſus eſt itaque Nóah & filii eius, vxórque eius, & vxores filiorum eius ſecum: Egreditur.

19 Sed & omnia animantia, iumenta, & reptilia quæ reptant ſuper terram ſecundum genus ſuum, egreſſa ſunt de arca.

19 *Sed &* omnis beſtia, omne reptile, & omne volatile, *atque* omne quod mouetur ſuper terram ſecundum ſpecies ſuas, egreſſa ſunt ex arca.

20 AEdificauit autem Noe altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare.

20 Et ædificauit Nóah altare ipſi Iehouæ, tulítque ex omni animali mundo, & ex omni volatili mundo, obtulítque holocauſta in altari illo. Offert holocauſtum Deo acceptum.

Suprà 6.a.5 matth.15.b.19

21 Odoratúſque eſt Dominus odorẽ ſuauitatis, & ait ad eum, Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua: nõ igitur vltrà percutiam omnẽ animã viuentẽ ſicut feci.

21 Odoratúſque eſt Iehouáh odorem quietis. dixítque Iehouáh in corde ſuo, Non addam vt maledicam vltrà terræ propter hominem: quia cogitatio cordis hominis mala eſt à pueritia ſua: neque addam vltrà vt percutiam omne viuens quemadmodum feci. Diluuium non vltrà futurum. Cor hominis malum.

22 Cunctis diebus terræ, ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyẽs, nox & dies non requieſcent.

22 Adhuc omnes dies terræ, ſementis & meſſis, frigúſque & æſtus, necnon æſtas & hyems, dies quoque & nox non ceſſabunt.

Super terram. : מעל הארץ Ad verbum, de ſuper terram.
8 An alleuiatæ eſſent הקלו an miteſcerent. ſedarentur. minuerentur. decreſcerent. A terra. : מעל פני הארמה Ad verbum, de ſuper faciem terræ. 9 Quæ quum, &c. ולא מצאה היונה Ad verbũ, Et non inuenit columba. antecedens pro relatiuo. Ille verò extendit וישלח Ad verbum, & emiſit. 10 Et rurſum emiſit ויסף שלח Ad verbum, & addidit emittere.
11 Folium oliuæ raptum עלה זית טרף frons oleæ decerpta. Hebraiſmus, Quæ reuerſa ad eum ſub veſperam, geſtabat in ore frondem quam ex olea decerpſerat, &c. Alleuiatæ eſſent קלו reſederant. imminutæ eſſent. Super terram. : מעל הארץ Ad verbum, de ſuper terram. 12 Expectauit nihilom. וייחל עוד Ad verbum, Et expectauit adhuc. Quæ non ולא Ad verbum, & non. Latinè vertes, quæ vltrà non rediit ad eum. 13 Sexcenteſimo primo anno, &c. באחת ושש מאות וגו' Ad verbum, in vno & ſexcenteſimo anno, in primo, in vna menſis. Antecedens ſecundo loco poſitum, pro, in primo menſe, in prima eiuſdem.
14 Menſis, לחודש Antecedens pro relatiuo, eiuſdem.
17 Tam de volatili, &c. בעוף ובבהמה וגו' Ad verbum, in volatili, & in iumento, & in omni reptili. Singularia pro plur. hoc eſt, ex volucrum genere, iumentorum, &c. Et repant ושרצו & reptent. Alii, prolificent. gignant, propagent genus ſuum.
19 Secundum ſpecies ſuas, למשפחותיהם ſecundum genera ſua. Ad verbum, ſecundum familias ſuas. vel cognationes.
20 In altari illo. : במזבח ſub. à ſe conſtructo, vt Deo gratias ageret de tanto beneficio accepto.
21 Odoratúſque, &c. וירח יהוה וגו' Olfecitque Iehouáh odorem ſuauitatis. i. ſuauem, ſiue ſuauiſſimum. vel quietis, vt vertit noſter interpres, id eſt quieſcere facientis iram Dei. q. d. quo placatus fuit Deus. Chaldæus paraph. Et ſuſcepit Dominus cum beneplacito oblationem eius. Sacra ſcriptura de Deo loquitur more humano propter nos. Dixitque Iehouáh, &c. ויאמר יהוה וגו' Hebraiſmus, Ita decreuit apud ſe Dominus, Non maledicam vltrà terræ. His verbis non quamlibet vindictam ſignificat Dominus, ſed quæ deleat orbem terrarum, & interitum afferat tam humano generi, quàm reliquis animalibus. Et ita ſeipſum exponit in Eſaia, 54 c. 9, quum pronuntians, ſe vna populi captiuitate fore contentum, eam comparat aquis Noah, his verbis, Nam *ut* aquæ Noah hoc mihi: cui iuraui quòd non tranſirent aquæ vltrà ſuper terram, ſic iuraui quòd non iraſcar contra te, nec increpem te. Propter hominem: בעבור הארם Chaldæus paraph. propter peccata hominum. Cogitatio יצר figmentum. vel deſiderium. Omne viuens כל חי Singul. pro plur. cuncta viuentia.
22 Adhuc, &c. עוד כל ימי הארץ Vltrà omnibus diebus terræ. i. quandiu terra erit in rerum natura. Alii, Poſthac,

Cap. IX.

Confirmatio cōiugii.

ET benedixit Deus Nóanh, atque filiis eius, dixítq; ad eos, 'Cre- 1
scite & multiplicamini, 'ac replete terram.

Homini omnia subiecta.

'Timórque vester, & pauor vester 'sit super omnem bestiam ter- 2
ræ, & super omne volatile cæli: 'cum omnibus quæ gradiuntur in
terra, & omnibus piscibus maris 'manui vestræ tradita sunt.

Concessio ciborum præter insocatum.

'Omne reptile quod est viuens, vobis erit in escam: 'sicut germē 3
herbæ, dedi vobis omnia:

Veruntamen carnem 'cum anima eius *quæ est* sanguis eius, nō co- 4
medetis.

Prohibetur homicidium.

'Et profectò sanguinem vestrum, *sedem* 'animarum vestrarum, re- 5
quirā: 'de manu cunctorū animalium requirā illū, '& de manu ho-
minis, 'de manu inquā viri fratris eius requirā animam hominis.

Ius gladii.

Qui effuderit sanguinem hominis 'in homine, sanguis eius effun 6
detur: quia ad imaginem 'Dei fecit hominem.

Vos autem 'crescite & multiplicamini, 'generate in terra, & mul 7
tiplicamini in ea.

Dixítque Deus ad Nóanh & ad filios eius *qui* cū eo *erant*, 'hunc in 8
modum,

Pactum Dei cū Noe nō rursum diluuium fore.

'Equidem ego statuo pactum meum vobiscum, & cum semine 9
vestro post vos:

Et cum omni anima viuente quæ *est* vobiscum, 'tam de volatili, 10

Cap. I X.

1 BEnedixitque Deus Noe & filiis eius, & dixit ad eos, | Crescite & multiplicamini, & replete terram. Suprà 1.d.28. & 8.c.17

2 Et terror vester ac tremor sit super cūcta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terrā: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt.

3 |Et ōne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia: Suprà 1.d.29

4 |Excepto quod carnē cum sanguine non comedetis. Leuit.17.d.14

5 Sāguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarū, & de manu hominis, de manu viri fratris ei⁹ requiram animam hominis.

6 |Quicunque effuderit humanū sanguinem, fundetur sanguis illius: |ad imaginē quippe Dei factus est homo. Matth. 26.f.52. apoc.13.c.10. Suprà 1.c.27

7 |Vos autem crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Suprà 1.d.28. & 8.d.17

8 Hęc quoque dixit Deus ad Noe & ad filios eius cum eo,

9 Ecce ego statuam pactū meum vobiscum, & cum semine vestro post vos:

10 Et ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum, tam in volucribus

IN CAPVT IX.

1 Et benedixit ויברך Benedicere, pro fœcunditatis gratiam dare, vel ablatam reddere, more Scripturæ positum est. Benedictio, male-
dictioni opponitur, quæ sterilitatē sæpissime in Scripturis etiam significat. Quid benedicere significet, mox declarat Moses quum Deum
loquentem inducit, & dicentem, Crescite, &c. Crescite פרו fructum ferte. Ac replete ומלאו sub. prole vestra.
2 Timórque, &c. ומוראכם וגו' Terrórque vester (actiuam habet significationem) ac territatio vestra. siue terriculamentum vestrum. He-
braismus, acsi dicat, Volo vos incutere terrorem animantibus quantuncunque truculentis & immanibus, & dominiū habere in illa, eáque
vobis subiecta esse. Sit יהיה Fut. Heb. pro imperat. Cum omnibus, &c. בכל אשר וגו' Fut. Heb. pro præs. & singularia pro plur. cum
omnibus quæ mouentur in terra. vel incedunt. ut, quæ calcant terram. Manui vest. בידכם Quidam subaudiunt nam, vel quia. q. d. nā
volo ea vobis subiici. 3 Omne reptile כל רמש Omne quod graditur. vel mouetur. vt præcedenti versu. Sicut germen herbæ,
כירק עשב sicut olus herbæ. Alii, sicut herbam virentem. q. d. Quæcunque gradiuntur, & eadem viuunt, erunt vobis in cibum. permitro vo-
bis vesci carnibus omnium animalium: sicut ante diluuium permiseram vobis vesci omnibus virentibus herbis. Sic omnes ferè interpretes
sentiunt, homini ante diluuium fas non fuisse vesci carnibus, sed natiuos tantùm fructus terræ illis fuisse pro cibo. Quibusdā magis placet,
Deum hic non plus largiri hominibus, quàm dederat, sed tantùm reddere quod fuerat ablatum, vt possessionem bonorum vnde fuerant de-
pulsi, iterum cernant. Nam quū prius mactarēt Deo victimas, & iugulare illis feras liceret, ex quarū corio & pellibus vestes sibi & taberna-
cula conficerent, non vident quænam eos ab esu carnium religio impedierit. Quia tamen non magni refert vtrumuis sentias, nihil affirmāt.
4 Cum anima e. &c. בנפשו דמו Vt exponeret Moses quid per animam intelligeret, addidit sanguinem, quasi diceret, carnem cum sua
vita, quodammodo vocari, vbi sanguine suo imbuta comeditur. Quare anima siue vita, & sanguis, nō ponuntur tanquā res diuersæ: sed vnū
significant. non quòd sanguis per se anima, siue vita sit: sed quia in eo præcipuè vigēt spiritus vitales, quoad sensum nostrū, quasi tessera, vitā
repræsentat. Et hoc sanè disertè expressū est, quo magis homines abhorrerēt ab esu sanguinis. Hac prohibitione voluit Dominus in abstinē-
tia pecuini sanguinis, homines ad mansuetudinem assuefacere: ne si in victu fero & effræni nimium audacesessent, non parcerent etiam tan
dē sanguini humano. 5 Et profectò ואך Et sanè. Melius Vetus interpres pro particula אך reddidit enim: vt sit causæ redditio, quàm
qui aduersatiuè legunt, Alioqui sanguinem vestrum. Ad verbum tamen optimè sic vertitur: vt vertimus. His verbis clarius testatur Domi-
nus se non animalium respectu vetare vsum sanguinis, sed quia pretiosam habeat hominum animam: & Legis suæ finem vnicum esse vt cō
munem illis inter se humanitatem commendet. q. d. Videte autem ne dum permitto animalia occidere in cibum, & eorum sanguinem ef-
fundere, existimetis vobis etiam permitti humanum sanguinem profundere, & homines occidere. Animarum vestrarum, לנפשותיכם
Id est vitæ vestræ. Alii, qui est in animas vestras. vel, in animabus vestris. aut, qui vobis est in animas. hoc est, qui vos viuificat & vegetat quā-
tum ad corpus. De manu, &c. מיד כל חיה אדרשנו Acsi dicat Dominus, Adeò mihi displicet effusio sanguinis, cædes, & homicidium,
vt etiam feræ ipsæ ratione carentes, daturæ sint mihi pœnas si hominem occiderint: vos igitur multo grauiores si cædem admiseritis.
Et de manu hom. ומיד האדם tum *etiam* de manu hominis, &c. Alii, quanto magis de manu hominis, &c. Hebraismus, Requirere sangui-
nem hominis de manu hominis, pro, supplicio extremo afficere aliquem qui hominem occiderit, & sanguinem eius fuderit. De manu
inquā viri fratris e. מיד איש אחיו Quidā sic interpretantur, de manu vniuscuiusque requiram proximum eius. vel, de manu vniuscuiusque,
etiam si frater proximus fuerit ei quem interfecit. frequētissimum enim est apud Hebræos, fratrem pro proximo accipi, & virum pro vno-
quoque. Quidam Hebræorum singulare Hominis, pro hominibus positum dicunt, de manu hominum, id est si plures occiderint, omnes illi
dabunt pœnas propter cædem admissam. Est verò repetitio Hebraica, De manu hominis requiram animam hominis, de manu viri fratris
sui, &c. q. d. dabit pœnas homo ille quicunque erit qui proximum occiderit. Chaldæus paraph. vertit. de manu viri qui effuderit sanguinem
fratris sui. requiram. 6 In homine, באדם per hominem. i. opera ac testimonio hominis: hoc est si affuerint testes, aut testificentur
homines. Alii, propter hominem ipsum. interfectum scilicet. Alii, à magistratu. Chaldæus paraph. per testes sententia Iudicum. Alii, inter
homines. i. publicè & in conspectu omnium, cunctísque videntibus. Alii referunt istud ad sequentia, In homine fundetur sanguis eius. q. d.
Propterea quòd hominem occidit, fundetur sanguis illius. Alii, propterea quòd hominē occiderit. Rectius mihi exponere videntur qui hac
particula, In homine, sceleris atrocitatem exprimi volūt, quòd quisquis hominem occidit, sanguinem & vitā fratris sui haurit in ipso. Hoc
versu homicidis mortem denuntiat, quomodocunque moriantur, siue iussu Magistratus, siue à quocunque aliunde à Deo misso carnifice.
Psal. 55. d. 25, Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. Dei אלהים Antecedens pro relatiuo, meam.
7 Crescite פרו fructificate. Generate שרצו gignite. procreate. propagate. sub. genus vestrum.
8 Hunc in mo. לאמר: Ad verbū, dicendo. 9 Equidē ego sta. ואני הנני מקים Ad verbum, Et ego ecce ego facio surgere. Vide
infrà cap. 13. d. 17. Præs. Heb. pro fut. statuam. stabiliam. i. Quantū ad me attinet, paratus sum statuere & ratum habere pactum quod inii vo-
biscum vt seruemini. 10 Tam de volatili, &c. בעוף בבהמה וגו' Ad verbum, in volatili, in iumento, & in omni bestia, &c. Singularia
pro plur. ב pro מן de, siue ex. tam ex volucrum genere quàm ex iumentis, & ex omnibus bestiis terræ.

quàm in iumētis & pecudibus terræ, cunctiſque quę egreſſa ſunt de arca, & vniuerſis beſtiis terræ.

quàm de iumento, & omni beſtia terræ *quæ ſunt* vobiſcū,'ab omnibus egreſſis ex arca, vſque ad omnem beſtiam terræ.

Eſa.54.c.9

11 ¶Statuam pactū meum vobiſcum, & nequaquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuii, neque erit deinceps diluuium diſſipans terram.

Statuaminquam pactum meum *quod pepigi* vobiſcum,'neque excidetur omnis caro vltrà ab aquis diluuii, neque erit vltrà diluuium ad diſperdendam terram.

12 Dixitque Deus, Hoc eſt ſignum fœderis, quod do inter me & vos, & ad omnem animam viuentē quæ eſt vobiſcum in generationes ſempiternas.

Et dixit Deus, Iſtud *erit* ſignum fœderis quod ego 'do inter me & inter vos, interque omnem animam viuētem quæ eſt vobiſcū, 'in generationes ſeculi. Signum confirmãs fœdus, iris in nubibus.

13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram.

Arcum meum ponam'in nube, 'eritque in ſignū fœderis inter me & inter terram.

Eccli.43.b.12 C

14 ¶Quúmque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubib⁹.

Eritque, quum'obnubilauero nubē ſuper terram, tum apparebit arcus in nube ipſa.

15 Et recordabor fœderis mei vobiſcū, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltrà aquę diluuii ad delēdam vniuerſam carnē.

Et recordabor fœderis mei quod eſt inter me & inter vos, & inter'omnem animam viuentem in omni carne: neque erunt vltrà aquæ in diluuium, vt diſperdant omnem carnem.

16 Eritque arcus in nubib⁹, & videbo illū, & recordabor fœderis ſempiterni quod pactum eſt inter Deum & inter omnem animam viuētem vniuerſæ carnis quæ eſt ſuper terram.

Eritque arcus ille in nube, & videbo illū, vt recorder pacti'perpetui inter Deum & inter omnem animam viuentem cum omni carne quæ eſt ſuper terram.

17 Dixitque Deus ad Noe, Hoc erit ſignum fœderis quod cōſtitui inter me & omnem carnem ſuper terram.

Et dixit Deus ad Nóanh, Hoc eſt ſignum fœderis quod ſtatui inter me & inter omnem carnem quæ eſt ſuper terram.

18 Erant ergo filii Noe qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Cham, & Iapheth: porrò Cham ipſe eſt pater Chanáan.

Fuerūt autem filii Nóanh qui egreſſi ſunt de arca, שSem, הH, & Iépheth. porrò הHam eſt'pater Chenáyan. Filii Noe. Chanáan.

19 Tres iſti, filii ſunt Noe: & ab his diſſeminatum eſt omne genus hominū ſuper vniuerſam terram.

Tres iſti, ſunt filii Nóanh: & ab iſtis ſparſa eſt vniuerſa'terra.

D

20 Cœpitque Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam.

Cœpit autem Nóanh'agricola plantare vineam. Noe agricola vineam plantat.

21 Bibénſque vinum inebriatus eſt, & nudatus in tabernaculo ſuo.

Bibitque de vino, ac inebriatus eſt, & diſcooperuit ſe in medio tabernaculi ſui.

22 Quod quum vidiſſet Cham pater Chanáan, verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata, nuntiauit duobus fratribus ſuis foras.

Vidit autem הHam pater Chenáyan,'turpitudinem patris ſui, & renuntiauit duobus fratribus ſuis'in platea. Inebriatus deridetur à filio.

23 At verò Sem & Iapheth pallium impoſuerunt humeris ſuis, & incedētes retrorſum, operuerunt verenda patris ſui: faciéſque eorum auerſæ erant, & patris virilia non viderunt.

'Tunc acceperunt שSem & Iépheth veſtimentum, quod poſuerunt ſuper humerum'ſuum, & euntes'retrorſum, operuerunt turpitudinem patris ſui: facies autem eorum erant auerſæ, & turpitudinem patris ſui non viderunt.

24 Euigilans autem Noe ex vino, quū didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor,

Expergefactus verò Nóanh'à vino ſuo, reſciuit quod feciſſet ſibi filius ſuus minor natu.

25 Ait, Maledictus Chanáan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.

Et dixit, Maledictus'Chenáyan,'ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Maledicitur Chanáan.

26 Benedictus Dominus Deus Sem: ſit Chanáan ſeruus eius.

Dixit præterea, Benedictus Iehouáh Deus שSē: & ſit Chenáyan ſeruus'eis. Benedicitur Sē & Iapheth.

Ab omnibus, &c. מכל יצאי וגו׳ .i. tam cum illis quæ egreſſa ſunt ex arca, quàm his quæ ſunt in terra, & quæ futura ſunt.

11 Neque excidetur ולא יכרת quod non delebitur. vel exterminabitur.

12 Do נותן pono. Addit ſymbolum quo promiſſionem obſignat. In generationes ſec. : לדורות עולם Hebraiſmus, per omnes ætates, hoc eſt quod in perpetuum ſeruaturus ſum. 13 In nube, בענן ſub. rorida, in qua exprimi poteſt arcus ille cæleſtis, qui eſt imago colorum ſolis. Eritque והיתה .i. vt ſit vice ſigni fœderis inter me & homines, animaliáque quæ habitāt in terra. Ante diluuium arcus cæleſtis fuit tantùm ſignum futuræ pluuiæ: nunc verò poſt diluuium, erit etiam ſignum fœderis quod pepigi vobiſcum.

14 Obnubilauero nubem בענני ענן Ad verbum, (ſi Latinè dici poſſet) quum nubificabo nubem .i. quum congregabo nubes ſuper terram in aere. 15 Omnem ani. viuentem כל נפש חיה .i. omnia genera animalium.

16 Perpetui inter Deum עולם בין אלהים Antecedens pro relatiuo, ſempiterni inter me, &c.

18 Pater Chenáyan. : אבי כנען Id eſt à quo orti ſunt Chananæi qui deſtruendi erant.

19 Terra. הארץ Continens pro contento .i. quotquot terrā inhabitant. q.d. Ex illis nati ſunt ac geniti qui per vniuerſam terram diſperſi ſunt. 20 Agricola, איש האדמה Ad verbū, vir terræ. Hebraiſmi duo, Vir terræ pro agricola: & Cœpit & plantauit, pro Cœpit plantare. Sic igitur verti debet vt vertit noſter interpres, Cœpit autem Noe &c. Quibus verbis non ſignificat tunc primū colēdis agris operam dediſſe Noe, ſed potius, ipſum collecto animo, quantumuis eſſet ſenex, rediiſſe ad agrorum culturam, & priſtinos ſuos labores. An autem vinitor fuerit, incertum eſt. 22 Turpitudinem ערות Ad verbum, nuditatē. ſic pudicè verenda ſignificat Sacra ſcriptura. In platea. : בחוץ foris. egreſſus eſt foras vt hoc renuntiaret fratribus.

23 Tunc accep. ויקח Ad verbum, Et accepit. Singul. pro plurali: quod ſequentia docent. Suum, שניהם Ad verbum, amborū ipſorum. Gallicè *d'eulx deux*. Retrorſum, אחורנית .i. auerſa facie. ſic mox declarat.

24 A vino ſuo, מיינו .i. excuſſa crapula, ſiue quum exhalaſſet crapulam.

25 Chenáyan, כנען Quidam ſubaudiunt אבי pater, quod paulo antè bis expreſſum eſt, Maledictus Cham pater Chananæorū. niſi quis dicat patrem maledici in filio. Seruus, &c. עבד וגו׳ Phraſis hæc Hebraica, Chanaan poſtremum fore, vel infimum inter ſeruos ſignificat: acſi dictum eſſet, Non tantùm ſeruilis erit eius conditio, ſed vulgari ſeruitute deterior.

26 Eis. : למו Singulare pronomen quod Hebræi dicunt poni pro להם.

'Dilatet Deus Iépheth, '& habitet in tabernaculis'Sem, sítque 27
Chenáyan seruus eis.
Vixit verò Nóach post diluuiū'trecentos quinquaginta annos. 28
AEtas Noe. Fuerunt itaque omnes dies Nóach nongenti quinquaginta an- 29
ni, & mortuus est. Cap. X.

Istæ autem *sunt* 'generationes filiorū Nóach, Sem, חHam, & Ié- 1
pheth: nati sunt autem eis filii post diluuium.
Filii Iapheth. Filii Iépheth: 'Gómer, & Magóg, & Madái, & Iauán, & Thubál, 2
& Méשech, & Thirás.
Filii autem Gómer: Aschenáz, & Ripháth, & Thogarmáh. 3
Filii verò Iauán: אEliשáh, & Tharשíש, Citthím, & Dodaním. 4
A quibus diuisæ regiones. Ab istis'separatæ sunt insulæ Gentium in terris suis, singulæ'iu 5
xta linguam suam, secundum familias suas, 'in gentibus suis.
Filii Cham. Porrò filii חHám: Chuש, & Mixráim, & Pút, & Chenáyan. 6
Filii autem Chúש: סSebá, חHauiláh, & סSabtháh, & Rayamáh, 7
& סSabthecá. filii autem Rayamáh: שSebá, & Dedán.
Nemrod. Chúש quoque genuit Nimród: iste cœpit esse'potens in terra: 8
Prouerbium. Is'fuit potens venator'corā Iehouáh: idcirco'dicitur, Sicut Nim 9
ród potens venator coram Iehouáh.
Babylon. 'Fuítque principium regni eius Babél, & אErech, & Achád, atq; 10
Chalnéh in terra'שSinyár.
Assur. Niniue ædificatur. E terra hac egressus est'Aששúr, & ædificauit Nineuéh, '& Recho 11
bóth ciuitatem, & Chálach,

Dilatet De⁹ Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, sítque Chanáan seruus eius. 27
Vixit autem Noe post diluuiū trecentis quinquaginta annis: 28
Et impleti sunt õnes dies eius nongētorum quinquaginta annorum, & mortuus est. Cap. X. 29
HAE sunt generationes filiorum Noe, Sem, Chā, & Iapheth: natique sunt eis filii post diluuium. 1
Filii Iapheth: Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. 2 1. Paral. 1. a
Porrò filii Gomer: Ascenez, & Riphath, & Thógorma. 3
Filii autem Iauan: Elisa, & Tharsis, Cethim, & Dodanim. 4
Ab his diuisæ sunt insulæ Gentium in regionibus suis, vnusquisque secūdum linguā suam & familias suas in nationibus suis. 5
Filii autem Chā: Chus, & Mesráim, & Phut, & Chanáan. 6
Filii autē Chus: Saba, & Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabathacha. filii Regma: Saba & Dadan. 7
Porrò Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens in terra: 8 B
Et erat robustus venator corā Domino: ab hoc exiuit prouerbiū, Quasi Nērod robustus venator corā Dño. 9
Fuit autem principium regni eius Babylon, & Arach, & Achad, & Chalanne, in terra Sennaar. 10
De terra illa egressus est Assur, & ædificauit Niniuen, & platéas ciuitatis, & Chale. 11

27 Dilatet יפת Id est Faciat Dominus vt semen Iapheth amplissimas regiones occupet. vel Numerosa sit progenies Iapheth. Ita vertunt omnes ferè interpretes. Alii, quia verbum istud significat etiam lactare blandis verbis, vel allicere in hanc vel illam partem, etiam propter continuò sequentia verba, malunt vertere, Blandè reducet[vel inclinabit] Deus ipsum Iapheth. nam tēporale fore dissidium inter Sem & Iapheth prædicit Noe: & postea futurum vt posteaquam dissiti fuissent posteri ipsius Iapheth qui erant Gētiles, & à tabernaculis Sem(ex cuius progenie Deus Ecclesiam sibi delegerat)remoti, propius tandē accederent, & simul habitarent quasi in communi domicilio. quod factum fuit blanda & suaui Dei voce quam in Euangelio protulit: & quotidie adhuc impletur vaticiniū hoc, quum dispersas oues inuitat Deus ad suum gregem. Et habitet וישכן sub. Iapheth, vt præcedenti annotatione dictum est. Alii subaudiunt, Deus: atque in hanc sententiam Chaldæus paraph. vertit, Dilatet Deus Iapheth, & habitet gloria eius in tabernaculis Sem.

28 Trecentos, &c. שלש מאות וגו' Ad verbum, trecentos annos & quinquaginta annos.

IN CAPVT X.

1 Generationes תולדות Actiuè accipiendum, Hi sunt quos filii Noe, nempe Sem, Ham, & Iapheth, genuerunt.

2 Gómer, גומר De his propriis nominibus vide libellum interpretationum nominum Hebraicorum, Chaldæorū, &c. quem fini istius operis attexuimus. 5 Separatæ sunt insulæ נפרדו איי diuisæ sunt insulæ. Intellige filios Iapheth partitos inter se transmarinas regiones. Nam Græcia & Italia, aliæque terræ continentes, Hebræis non minus quàm Rhodus: vel Cyprus, insulæ dicuntur propter mare interpositum. Alii vertunt, diuisi sunt *habitatores* insularum Gentium. Alii, Ab istis dispersi sunt *in* insulas Gentium. Iuxta linguam suam, ללשנו iuxta idioma suum. Vide penultimum versum huius capitis. In gent. suis. בגויהם : in nationibus[populis]suis.

8 Potens גבור fortis. tyrannus. i. cœpit vsurpare imperium & dominari in gente sua. q. d. primus omnium affectauit tyrannidem. Mediocris tunc erat hominum status, vt siqui aliis præessent, non tamen dominarentur, nec sibi imperium sumerent: sed dignitate aliqua contenti, ciuilem in modum regerent alios, & plus authoritatis haberent, quàm potentiæ. Iam dicit Moses, Nemrod, quasi oblitus foret se hominem esse, occupasse altiorem gradum. 9 Fuit potens ven. היה גבור־ציד erat robustus venator ציד à צור, propriè venationem significat: vnde ad verbum vertendum esset, fortis venatione. accipitur tamen sæpe pro cibo. Siue autem dicat Moses fuisse robustum in venatione, siue in rapienda præda, metaphoricè significat truculentum fuisse hominem, & beluis propiorem quàm hominibus.
Coram Iehouáh. לפני יהוה Hebraismus, pro, sub. cælo. id est fortissimus erat omnium hominum qui sub cælo erant. q. d. Nemo erat sub toto cælo qui æquipararet eum viribus. erat enim fortis & corpore & animo, qui auderet feras inuadere. Aliis, istud Coram Domino, exprimere videtur, quòd Nemrod eximere se conatus sit è numero hominum, quemadmodum superbi homines ventosa confidentia sese efferunt, & reliquos omnes quasi ex nubibus despiciunt. Dicitur, יאמר Quoniam verbum est futuri temporis, ita resolui potest, Nemrod potens & imperiosus fuit, vt dicere liceat, quemlibet fortem tyrannum, esse alterum Nemrod. Placet tamen veteris interpretis versio, inde manasse prouerbium de fortibus & violentis, eos esse similes Nemrod. neque dubitandum quin Deus primum tyrānidis authorem odiose per omniū ora traduci voluerit. 10 Fuitque principium ותהי ראשית fueruntque primitiæ. Sedem imperii Nemrod designat Moses, atque vrbes quatuor illi subiectas fuisse dicit, siue earum fuerit conditor, siue iustos inde dominos expulerit. שSinyár. שנער : Chaldæus paraph. vertit, in terra Babylonis: vt sit idem Sinear & Babel. Addita est autem Terra Senaar, ad notā discriminis: quia altera quoque Babylon AEgypti fuit, quam hodie Cairum vocant. Mirum videri posset, quomodo Babylonicus fuerit tyrannus Nemrod, quum sequenti capite subiiciat Moses incœptam illic fuisse turrim quæ nomen à linguis confusis sortita est. Quidam ὕστερον πρότερον esse volunt: & quod postea de ædificio turris narrabit Moses, fuisse temporis ordine prius. Quinetiam addunt, Quia malè cesserat turris structura, mutatum fuisse consilium vt vrbem conderent. Alii potius existimant [illegible] esse, & nomen vrbi tribui à Mose, quod postea ex nouæ rei euentu fuit impositum. Hæc coniecturæ ratio est, quòd iam tunc multos fuisse eius loci incolas probabile est, qui tantam operis molem aggressi sunt. Fieri etiam potest vt Nemrod famæ & potentiæ suæ cōsulens, hoc prætextu insanam eorum cupidinem accenderit, extruendum esse præclarum aliquod monumentum quo æterna illorum memoria extaret. Cæterùm quia Hebræis tritum est, quæ breuiter attigerūt, fusius deinde persequi, priorem illam sententiam doctiores non improbant.

11 Aשúr, אשור Hūc fuisse vnū ex posteris Sem credibile est. Vulgò autē obtinuit opinio hæc, per occasionē hic verba de eo fieri, quòd quum habitaret in vicinia Nemrod, violenter inde expulsus fuerit. hoc modo, barbaram ferociam Nemrod notaret Moses. Alii volunt nō violenter fuisse expulsum: sed quum esset Assur vir pius, ne cum homine impio habitaret, cessisse illi, quum videret eum affectare tyrannidem, & ædificasse Niniue & Rohoboth-Ir, atque Chalah. Vide Michæam cap. 5. b. 6. Alii legunt, Ex hac regione egressus est in Assyriam: vt scilicet eam subiugaret, & imperii sui fines prorogaret. Iuxta istorum opinionē, Assur nō erit nomen proprium viri, sed terræ, sic ab ipso vocatæ: ita sensus erit, Nemrod amplo & opulento regno non contentum, longius sua cupiditate vagatum esse, & protulisse imperii sui fines vsque in Assyriam, & illic quoque nouas condidisse vrbes. Et Rohobóth ciuit. ואת־רחבות עיר & Rohoboth-עיר. Quidam vertunt tanquam appellatiuum, & plateas ciuitatis.

12 Résen quoque inter Niniuẽ & Chale:hæc est ciuitas magna.
13 At verò Mesráim genuit Ludim, & Anamim,& Laabim,& Nephthuim,
14 Et Phetrusim & Chasluim:(de quibus egressi sũt Philisthiim) & Caphtorim.
15 Chanáan autem genuit Sidônẽ primogenitum suum,Hethæum,
C
16 Et Iebusæum, & Amorrhæum, & Gergesæum.
17 Et Heuæum,& Aracæum,Sinęum.
18 Et Aradium,Samaræum, & Hamathæũ: & per hos disseminati sunt populi Chananæorum.
19 Factiq; sunt termini Chanáan venientibus à Sidône Gerarã vsque ad Gazam,donec ingrediaris Sodomam & Gomorrham,& Adamam,& Seboim vsque Lasa.
20 Hi sunt filii Cham in cognationib⁹ & linguis,& generationibus,terrisq; & gentibus suis:
21 De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorũ Héber,fratre Iapheth, maiore,
1.Para.1.b.17 22 ¶Filii Sem, AElã & Assur,& Arphaxad,& Lud & Aram.
23 Filii Aram, Hus,& Hul,& Géther, Mes.
D
24 At verò Arphaxad genuit Sale: de quo ortus est Heber.
25 Natique sunt Héber filii duo,nomẽ vni Pháleg,eo quòd in diebus ei⁹ diuisa sit terra:& nomẽ fratris eius Iectã.
26 Qui Iactan genuit Elmodad,& Saleph,& Asarmoth,& Iare,
27 Et Adoram,& Vzal,& Decla,
28 Et Hebal & Abimael,Saba,
29 Et Ophir & Heuila & Iobab. omnes isti,filii Iectan.
30 Et facta est habitatio eorũ de Messa pergentibus vsque Sephar montem Orientalem.
31 Isti sunt filii Sem secundum cognationes,& linguas,& regiones,in gentibus suis.
32 Hæ familiæ Noe iuxta populos,& nationes suas:ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium.

Sapien.10.a.5

Cap.XI.

1 ERat autem terra labii vnius, & sermonum eorundem.

---

12 Réosen quoq; inter Nineuéh & Chálanh:'ea *est* ciuitas magna.
13 Mixráim autem genuit 'Ludím, & ץAnamím, & Lehabím, & Naphthunhím,
14 Pathruosím quoque & Chaoslunhím:('vnde egressi sũt Peliשּׁthím)'& Caphthorím. Philisthiim.
15 Chenáyan verò genuit ץSidón primogenitum suum, &חHeth, Chananæi
16 'Et Iebuosí,& אEmorí,& Girgaשּׁí,
17 Et Hiuí,& ץArcí,& oSiní,
18 Et Aruadí,& ץSemarí,& חHamathí:& postea 'sparsæ sunt familiæ Chenayanæorum.
19 Fuítque'terminus Chenayanæorum à ץSidón dum vadis Gerár vsque ad ץAzáh,donec ingrediaris oSedóm,& ץAmoráh, Admáh, & ץSebóim vsque ad Léשּׁay.
20 Isti sunt filii חHám'secundum familias suas,iuxta linguas suas, in terris suis,in gentibus suis.
21 'Ipsi quoq; שּׁSem natus est:etiam ipse est pater omnium filiorum ץEber frater Iépheth maior.
22 Filii ergo שּׁSem:ץElám & Aשּׁsúr,& Arpachsád,& Lúd, & Arã. Filii Sem.
23 Filii autem Arám,ץVץs,& חHúl,& Géther,& Maשּׁs.
24 Porrò Arpachשּׁád genuit שּׁSélanh:שּׁSélanh autem genuit ץEber.
25 Ipsi quoque ץEber nati sunt duo filii:nomen vnius Péleg,quia 'in diebus eius diuisa fuit terra: & nomen fratris eius Ioctán. Phaleg.
26 Ioctán verò genuit Almodád,& שּׁSéleph,& חHaץsarmáueth,& Iéranh,
27 Et Hadorám,& אVzál,& Dicláh,
28 Et ץObál,& Abimaאél,& שּׁSebá,
29 Et אOphír,& חHauiláh,& Iobáb. omnes isti filii Ioctán.
30 Fuítque habitatio eorum à Meשּׁá,dum pergis ad oSéphar montem Orientis.
31 'Isti *sunt* filii שּׁSem secundum familias suas, secundum linguas suas,in terris suis,in gentibus suis.
32 Istæ *itaque sunt* familiæ filiorum Nóanh'per generationes suas,in gentibus suis:& ab istis'diuisæ sunt gentes in terra post diluuium. Terræ à quibus diuisæ post diluuium.

Cap. XI.

1 ERat autem vniuersa terra'labii vnius,& verborum corũdem. Vnus sermo in terra.

---

12 Ea היא hæc.nempe Niniue. 13 Ludim,&c. 'לודים וגו Nominibus his pluralibus non tam filios Misraim recensere voluit, quàm prouincias populósque qui à filiis illis denominati sunt:perinde ac si dixisset,genuit Lud à quo denominati sunt Lydii.

14 Vnde egressi,&c.'אשר יצאו וגו .i.à quibus orti sunt,quasi essent colonia illorum,& ab illis sponte migrassent Palæsthini. Et Caphthorim. :ואת־כפתורים sub.genuit .i.Misraim genuit Caphthor à quo Caphthoræi.i.Cappadoces. ¶ 16 Et Iebuosi,&c. 'והיבוסי וגו Gentilia sunt nomina singularia,quibus & nomina,& prouinciæ,siue populi à filiis Chanaan denominati significantur,vt dictum est paulo antè versu 13,de pluralibus.Chaldæus paraph.vertit omnia per pluralem. 18 Sparsæ sunt,&c. 'נפוצו וגו dispersæ[diffusæ,disseminatæ] sunt cognationes Chananæorum. 19 Terminus גבול regio.id est Protendebatur à Sidone versus Gerar tibi pergenti, & c.

20 Secundum familias suas,&c. 'למשפחותם וגו Vide suprà versum 5

21 Ipsi quoque,&c. 'ולשם ילד וגו Ordinem turbatum Hebraicè,sic vertunt quidam docti,Ipsi quoque Sem, patri omnium filiorũ ץEber[.i.Ebræorum]*ac* fratri Iepheth maiori *natu*,etiam nati *sunt filii*. Singul. Heb.natus est,pro plurali, nati sunt:quòd frequens sit vsus huius verbi,ideo indifferenter ponunt in singulari,aut in plurali.i.Sem filios etiam habuit. Legi potest,nata est,sub.proles. Quidam vertunt,fratri Iepheth maiori. vt referatur ad Iepheth quem putant fuisse maiorem natu ipso Sem. Hic fit mentio de Iapheth,non de Ham, vt confirmetur illa promissio,Dilatet Deus,siue potius Blandè alloquetur Deus Iapheth,vt habitet in tabernaculis Sem. Neque vocatur hoc loco Sem frater Cham:quia resectus ex fratrũ ordine, & iure suo abdicat⁹ fuerat. Tantùm inter Sem & Iapheth manet fraternitas: quia tametsi diuisi erant, facturum se tamen receperat Deus vt ex dissidio rursus coirent. Quantùm ad nomen ץEber, qui gentile esse negant, sed deducunt à transitu,(quod ferè omnium Hebræorum est iudicium)hoc vno loco satis supérque refelluntur.

25 In diebus eius diuisa fuit terra: בימיו נפלגה הארץ Id est variis linguis vsi sunt habitatores terræ. Istud refertur ad diuisionem linguarum & habitationum, de qua sequenti capite. Natus est ergo Peleg tempore quo hæc diuisio facta est: vel ץEber propheta erat, qui indidit nomen filio à re quæ euentura erat eius tempore. 31 Isti *sunt* filii שּׁSem אלה בני־שם .i.hactenus recensuimus filios siue nepotes, & eos qui genus traxerunt à Sem,secundum cognationes suas,&c.id est varias habentes familias,varia idiomata,varias regiones,& nationes.

32 Per generationes suas,in gent.s.'לתולדותם בגויהם secundum generationes suas in nationibus suis. Diuisæ sunt gẽtes נפרדו הגוים Id est ab istis nati sunt qui totam terram incoluerunt post ipsum diluuium.

IN CAPVT XI.

1 Labii vnius,&c. 'שפה אחת וגו labium vnum,& verba eadem.Subaudienda est præpositio, In vniuersa terra erat labium vnum & verba eadem.hoc est,omnes vnico idiomate vtebantur,& omnia verba ab omnibus audiebantur ac intelligebantur.

Et fuit quum proficiscerentur ipsi ab Oriente, inuenerūt cam- 2
pum in terra שׁSinyár, & habitauerunt ibi.

AEdificatur turris Babel.

Dixeruntque alter ad alterum, Agite, faciamus lateres, & igni 3
coquamus *illos*. fuerúntque eis lateres vice lapidū, & bitumen fuit
eis vice cæmenti.

Dixerunt itaque, Agite, ædificemus nobis ciuitatem & turrim, 4
cuius caput *contingat* cælum, atque *ita* faciamus nobis nomē: ne for
tè dispergamur super faciem vniuersæ terræ.

Descēdit autem Iehouáh vt videret ciuitatem illam & turrim 5
quam ædificabant filii hominum.

Dixítque Iehouáh, En, populus vnus, & labium vnum *est* om- 6
nibus istis: & hoc *est* incipere eorum vt faciant, nunc autem non
prohibebitur ab eis quicquid cogitauerunt facere.

Trinitatis mysterium.

Age, descendamus, & confundamus ibi labium eorum, vt nō 7
exaudiant singuli labium proximi sui.

Cōfusio linguarum.

Dispersit itaque Iehouáh eos inde super faciem vniuersæ ter- 8
ræ, cessauerúntque ædificare vrbem illam.

Babel.

Propterea vocauit nomen eius Babél: quia illic confudisset Ie- 9
houáh labiū vniuersæ terræ, & inde dispersisset eos super faciem
vniuersæ terræ.

AEtas Sem.

Arphaxad.

Istæ generationes שׁSem. שׁSem quum natus esset centum an- 10
nos genuit Arpachשׁsád duobus annis post diluuium.

Vixítque שׁSem postquam genuit Arpachשׁsád, quingentos an- 11
nos: & genuit filios ac filias.

Sale.

Arpachשׁsád verò vixit quinque & triginta annos, & genuit 12
שׁSélanh.

Vixítque Arpachשׁsád postquā genuit שׁSélanh tres & quadrin- 13
gentos annos: & genuit filios ac filias.

Heber.

Porrò שׁSélanh vixit triginta annos, & genuit ע Eber. 14

Vixítque שׁSélanh postquam genuit ע Eber tres & quadringen- 15
tos annos: & genuit filios ac filias.

2 Quúmque proficiscerentur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.

3 Dixítque alter ad proximū suum, Venite, faciam⁹ lateres, & coquamus eos igni. habuerúntque lateres pro saxis, & bitumen pro cæmento:

4 Et dixerunt, Venite, faciam⁹ nobis ciuitatē & turrim, cuius culmen pertingat ad cælū, & celebremus nomen nostrum antequā diuidamur in vniuersas terras.

5 Descendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrem quam ædificabant filii Adam.

6 Et dixit, Ecce, vnus est populus, & vnum est labium omnibus: cœperúntque hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis donec eas opere cō pleant.

7 Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt nō audiat vnusquisque vocē proximi sui. B

8 Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem.

9 Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cūctarum regionum.

10 Hæ sunt generationes Sem. Sem erat cētum annorum quando genuit Arphaxad biennio post diluuium: 1.Par.1.b.17

11 Vixítque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias.

12 Porrò Arphaxad vixit trigintaquinque annis, & genuit Sale.

13 Vixítque Arphaxad postquam genuit Sale, quadringētis tribus annis: & genuit filios & filias.

14 Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Héber. C

15 Vixítque Sale postquam genuit Héber, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias.

2 Ab Oriente, מקדם de Oriente.i.ex Armenia.erant enim montes Armeniæ in Oriente. Verisimile est, trāsacto diluuio posteros Noe
aliquot annos mansisse in Armenia, vbi substiterat arca. Quum autem supra modum creuissent homines, coacti sunt deducere colonias
vbi sedem constituerent. Campum בקעה planitiem.vallem.conuallem.
3 Alter ad alt. איש אל־רעהו Ad verbum, vir ad proximum suum. Agite, fac.lat. הבה נלבנה לבנים Ad verbum, Da, laterificemus la
teres. Imperatiuum secundum rationem grammatices: sed secundum significationē magis est hortātis quàm imperatiui modi. Solent enim
Hebræi vti imperatiuis pro aduerbiis hortandi. Doctus inter Hebræos exponit, Da, nempe auxilium, vel cōsilium. Verùm ista expositio nō
potest esse vera, quū mox de Deo idē dicatur, Agite, descendamus. Et igni coq. *illos* ונשרפה לשרפה Ad verbū, & cōburamus in combu
stionē. Fuerúntque, &c. ותהי להם Ad verbū, fuitque eis later in lapidē. Sing. pro plur. Erat in ea regione penuria lapidū. Vice cæm.
לחומר: Significat illitum quod fit ex terra, aqua macerata ac temperata: vel ex arena & calce.i.cæmentum, aut aliquid quod est simile pici.
Scribit Plinius bitumen illius regionis esse liquidum. 4 Agite, הבה Vt præcedēti versu. Cuius caput, &c. וראשו בשמים Ad ver
bum, & caput eius in cælo. Hyperbolica est loquutio, qua magnificè per iactantiam structuræ quam moliuntur, altitudinem extollunt. At-
que huc pertinet quod mox attexunt, Paremus nobis nomen. significant enim tale fore opus quod miraculi specie non modo spectantium
in se conuertat oculos, sed passim vsque ad vltimos terrarum fines celebretur. Ne fortè dispergamur פן נפוץ .i. vt liceat nobis ad illam
recurrere si posthac contingat nos dispergi. vel vt alii exponunt, id perinde est acsi dicerent fieri nō posse vt crescente numero, omnes ipsos
regio illa semper caperet, ideo extruendum esse ædificium quod illic stabile & perpetuum seruaret eorum nomen, quanuis in diuersas pla-
gas dispersi forent. 5 Descendit autem וירד Hoc est, reipsa patefecit, sibi non esse incognitum quid Babylonii tentarent. Descensus
enim iste ad homines refertur potius quàm ad Deum quem scimus loco non moueri. Filii hom. בני האדם: .i. homines.
6 En populus, &c. הן עם וגו׳ .i. Isti sunt vnicus populus, & vnico sermone ac idiomate vtuntur. q.d. Pauci adhuc sunt, & vna tantū lin-
gua vtuntur, quid igitur non audebunt si ob multitudinem in varios populos dispersi fuerint? Aliis potius videtur subesse ironia: quasi Deus
difficultatem proponeret reprimendæ illorum audaciæ: vt sit sensus, Populus hic firma conspiratione conglutinatus est, eadem inter se lin-
gua communicant: qua igitur ratione frangi poterunt? Incipere eorum החלם .i. quod facere cœperunt. q.d. istud est initium eorum
quæ moliti sunt. istud, Incipere, sedulum conatum significat vnà cum violento operandi feruore. Non prohib. ab eis לא יבצר מהם Per
concessionem, Deus nullam fore ædificii interruptionem dicit, rebus ita compositis. Cogitauerunt יזמו decreuerunt.
7 Age, descendamus, הבה נרדה Vide paulo antè versu 3. Hic locus priori respondet vbi capite primo, versu 26, in creatione hominis di
cit Deus, Faciamus hominem ad imaginem nostram. Aptè enim & concinnè magno populo æternam suam Sapientiam & Virtutem Deus
opponit: acsi diceret nō opus sibi auxiliis alienis, sed intus sibi suppetere quod ad eos delēdos sufficiat. Quare ex hoc loco non ineptè pro-
batur subesse in vna Dei essentia tres personas. Et confundamus ונבלה & confundatur. Nam quidam volunt esse præteritum niphal.
alii futurum plurale cal. Labium e. שפתם .i. sermonem: & sic mox, Vt non exaudiant singuli labium proximi.i. vt alter alterius
sermonem non intelligat. 9 Labium vniuersæ terræ, שפת כל־הארץ Id est sermonem hominum incolentium totam terram.
10 Istæ generationes שׁSem. אלה תולדות שם Reperit seriem generationis illius electæ quæ de Sem erat (tametsi ipsius Sem posteritas
magna ex parte à vero Dei cultu desciuerit) per quam Moses ostendit Messiam ipsum descēsurum per Abraham ab Adam. Quum na-
tus esset centum an. בן־מאת שנה Ad verbum, filius centum annorum. Hebraismus.
11 Et genuit filios ac filias. : ויולד בנים ובנות .i. multos alios liberos quorum nomina omittit, quòd ex ipsis nō erat descensurus Messias.

1.Para.1.b.25
16 Vixit autẽ Héber triginta quatuor annis,& genuit Pháleg.
17 Et vixit Héber postquam genuit Pháleg,quadringẽtis triginta annis: & genuit filios & filias.
18 Vixit quoque Pháleg triginta annis,& genuit Reu.
19 Vixitque Pháleg postquam genuit Reu,ducẽtis nouem annis: & genuit filios & filias.
20 Vixit autem Reu triginta duobus annis,& genuit Sarug.
21 Vixit quoque Reu postquã genuit Sarug,ducentis septem annis: & genuit filios & filias.
22 Vixit verò Sarug triginta annis,& genuit Nachor.
23 Vixitque Saruch postquam genuit Nachor,ducentis annis: & genuit filios & filias.
24 Vixit autem Nachor vigintinouẽ annis, & genuit Thare.
25 Vixitque Nachor postquã genuit Thare,centum,decem & nouem annis:& genuit filios & filias.
D
26 Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram,& Nachor,& Aran.

1.Para.1.b.26 Iosue 24.a.2
27 Hæ sunt autem generationes Thare.Thare genuit Abram, Nachor, & Aran.porrò Aran genuit Lot.
28 Mortuúsque est Aran ante Thare patrẽ suum in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorum.
29 Duxerũt autem Abram & Nachor vxores:nomen vxoris Abram, Sarái: & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchæ & patris Ieschæ.

Iosue 24.a.2 Nehem.9.b.7 Iudith 5.a.6
30 Erat autem Sarái sterilis,nec habebat liberos.
31 ¶Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran filium filii sui,& Sarái nurum suam, vxorem Abrã filii sui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irẽt in terram Chanáan: venerúntque vsque Haran,& habitauerunt ibi.
32 Et facti sunt dies Thare ducentorũ quinque annorum, & mortuus est in Haran.

Cap. XII.

Act.7.a.3
1 Dixit autem Dominus ad Abram, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quã mõstrabo tibi:
2 Faciámque te in gentem magnam, & benedicam tibi,& magnificabo nomen tuum,erísque benedictus.
3 Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, at-

16 Vixit autẽ y Eber quatuor & triginta annos,& genuit Péleg. Phaleg.
17 Vixítque y Eber postquam genuit Péleg,triginta & quadringen
tos annos:& genuit filios ac filias.
18 Vixit verò Péleg triginta annos,& genuit Reyú. Reu.
19 Vixítque Péleg postquam genuit Reyú,nouem & ducentos an
nos:& genuit filios & filias.
20 Porro Reyú vixit duos & triginta annos,& genuit ש Serúg. Sarug.
21 Vixítque Reyú postquã genuit ש Serúg, septem & ducentos an
nos:& genuit filios ac filias.
22 Vixit autem ש Serúg triginta annos,& genuit Nanhór. Nachor.
23 Vixit ש Serúg postquam genuit Nanhór, ducentos annos: & ge
nuit filios ac filias.
24 Vixit autẽ Nanhór nouem & viginti annos, & genuit Théranh. Thare.
25 Vixítque Nanhór postquam genuit ipse Théranh,ʼcentum no-
uemdecim annos:& genuit filios ac filias.
26 Vixit autem Théranh septuaginta annos,& genuitʼAbrám, Na Abrã,Nachor, Aran.
nhór,& Harán:
27 Istæ itaq; sunt generationes Théranh. Théranh genuit Abrám, Lot.
Nahnór,& Harán. Harán verò genuit Lot.
28 Mortuus est autem Harán ʼcoram Théranh patre suo in terra na
tiuitatis suæ,nempe in אור Chawsdím.
29 ʼDuxerunt autem Abrám & Nanhór sibi vxores:nomen vxoris
Abrám,ש Sarái:& nomen vxoris Nanhór,Milcháh filia Haránʼpa- Sarái. Melcha.
tris Milcháh & patris Iosckáh.
30 Fuit autem ש Sarái sterilis,nec *erat* ei gnatus.
31 Tulítque Théranh Abrám filium suum,& Lot filium Harán,fi- Thare cum Abra it in Haran.
lium filii sui,& ש Sarái nurum suam,vxorem Abrám filii sui:egres
síque sunt cum eis de אור Chawsdím vt pergerent in terram Che
náyan:& venerunt vsque ad ה Harán,habitauerúntque ibi.
32 Fuerunt autem dies Théranh quinque & ducẽti anni, mortuús- Thare moritur.
que est Théranh in ה Harán.

Cap. XII.

לך לך
1 DIxerat autem Iehouáh ad Abrám,ʼAbi è terra tua, & è cogna
tione tua,& è domo patris tui,ad terram quãʼostendam tibi: Iubetur Abram egredi terram.
2 ʼFaciámque te in gentem magnam, ʼ& benedicam tibi,ʼac ma-
gnificabo nomen tuum,& eris benedictio.
3 ʼBenedicam quoque benedicentibus tibi, & maledicentibus

25 Centum nouemdecim,&c. תשע־עשרה וגו׳ Ad verbum,nouem & decem annos,& centum annos.

26 Abrám, אברם Hic Abram primus locatur inter fratres, non quia fuerit primogenitus, sed quia Moses finem historiæ suæ spectans, non admodum fuerit solicitus in ordinandis Thare filiis. Ac fieri potest vt alios etiam filios genuerit. Quòd peculiariter de tribus fratibus meminit Moses,factum fuit propter Lot,ac vxores Isaac & Iacob.

28 Coram Théranh patre suo, על־פני תרח אביו Hebraismus,superstite adhuc patre suo Therah.

29 Duxerunt autem ויקח Ad verbum,Et accepit. Patris Milcháh,&c. אבי מלכה וגו׳ Hebraismus, pro, qui fuit pater ipsius Milchah & sororis eius Ischah.q.d.Haran habuit duas filias,quarum alteram duxit Nachor.

IN CAPVT XII.

1 Dixerat a. ויאמר Præt.perf.Heb.vertendũ per plusquã perfectũ,dixerat,quum scilicet adhuc esset in Vr Chasdim,& sic interpretatur locum istũ Stephanus verba faciens ad Iudæos Act.7.a.2, Deus gloriæ apparuit Patri nostro Abrahæ quũ esset in Mesopotamia,priusquam moraretur in Charan:& dixit ad illum,Exi de terra tua,&c. Abi לך לך Ad verbum,Vade tibi. Redundat tibi, si Latinè velis vertere. Gallicè dicimus,*Va t'en*.quasi dicas,Vade te hinc.Hic incipit tertia huius libri apud Hebræos sectio, quam denominant ab his duabus dictionibus לך לך,vsque ad 18 caput. Ostendam tibi: אראך׃ Ad verbum,videre faciam te.

2 Faciámque te in gentem magnam, ואעשך לגוי גדול Hebraismus, Efficiam vt ex te nascatur gens maxima. Et benedicam tibi, ואברכך Benedicere,pro fortunatũ ac fœlicem reddere,atque etiam prolẽ dare,more Hebraico dicitur, de quo suprà cap.1.c.22.Est autẽ expositio præcedentis sententiæ:nam ne desperet Abram se ingentem populum ex semine suo habiturum,quòd eius vxor esset sterilis, benedictionem suam proponit Deus, quæ plus miraculo efficere poterat, quàm naturaliter in aliis fieri cernitur. Neque tamen ad sobolem tantùm pertinet ista benedictio,sed ea etiam significat, se illi prosperos ac lætos in omnibus negotiis successus daturum. Ac magnificabo nomen tuum,&c. ואגדלה שמך וגו׳ Quidam conuertunt ו in vt, vertentes,ac magnificabo nomen tuum vt sis benedictio.Fœlicitatem tantùm promittit,quæ omnes passim admiratione afficiat,vt sibi Abræ personam in formula benedicendi,quasi exemplar sumant.q.d. Reddam nomen tuum celebre,& insigne,ita vt tibi omnes bene precentur: vel,ita vt quum quis posthac bene alteri precabitur, sit precaturus vt illi eueniat sicut tibi euenit.

3 Benedicam quoque ואברכה Quidam nescio quamobrem per præteritum reddunt. Per futurum vertendum esse docet futurum sequens אאור maledicam. Hebraismus, id est, fauebo ac benefaciam amicis tuis,ac de inimicis tuis sumam vindictam.q.d.maxima pars orbis terrarum fauebit tibi , pauci verò erunt tibi inimici. Mira Dei benignitas quòd familiariter paciscitur cum Abraham , quemadmo-

dum solent homines cum sociis ac paribus suis. Hæc enim solennitas est fœderum inter Reges & alios formula, vt eosdem sibi fore hostes, & amicos mutuò promittant.

Christus.

tibi, maledicam: '& benedicentur in te omnes familiæ terræ.

Egreditur Abrã.

Abiit itaque Abrám, sicut dixerat ei Iehouáh, & perrexit cum eo 4
Lot. porrò Abrám natus erat septuaginta quinque annos quãdo
egressus est de הHarán.
Tulítque Abrám שSarái vxorem suam, & Lot filium fratris sui, 5
'ac omnem substantiam suam quam acquisierãt, '& animas quas
sibi acquisierant in הHarán, egressíque sunt vt pergerent in terram
Chenaען, 'ad quam tandem peruenerunt.
Et trãsiuit Abrám in terram illam vsque ad locum 'שSechém, 6
nẽpe vsq; ad Quercũ Moréh. 'Porrò Chenaענæus tũc *erat* in terra.

Promittitur ei terra Chanaan. Vetus testamentum.

'Et visus est Iehouáh ipsi Abrám, dixítq;, Semini tuo dabo ter- 7
ram istam: & ædificauit ibi altare 'Iehouæ qui apparuerat ei.
'Transtulit autem *se* inde ad montem 'ab Oriente ipsi Beth-אél, 8
tetendítque *illic* tabernaculum suum: Beth-אél erat ab Occidẽte, &
עAi ab Oriẽte. '& ædificauit ibi altare ipsi Iehouæ, 'inuocauítque
nomen Iehouæ.
Et profectus Abrám 'eundo ac proficiscendo ad Meridiem. 9

Famem fugiens descendit in AEgyptum.

'Fuit autem fames 'in terra: & descendit Abrám in Mixráim, 'vt 10
peregrinaretur ibi: quia grauis *erat* fames in terra.
'Et fuit, quando appropinquauit vt ingrederetur Mixráim, di- 11
xit ad שSarái vxorem suam, 'Ecce nũc noui quòd mulier 'pulchra
aspectu sis:
'Vnde accidet, quum contemplati te fuerint AEgyptii, vt di- 12
cãt, Vxor eius est: & occidẽt me, 'te verò seruabunt incolumem:
Dic quæso *quòd* soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, 'viuát- 13
que anima mea propter te.

Rapitur vxor eius in domũ Pharaonis.

Fuítque, quum ingrederetur Abrám Mixráim, 'vt contempla- 14
rentur AEgyptii mulierem quòd pulchra esset valde.
Et contemplati sunt eam principes Parעóh, laudauerúntque 15
eam Parעóni: & abducta fuit mulier in domum Parעóh.
Et ipsi Abrám 'benefecit propter eam: fuerúntque ei oues, & bo 16
ues, & asini, & serui, & ancillæ, & asinæ, & cameli.

que[in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. infrà 18.c.18, & 22.d.18, & 26.a.4 galat.3.b.8 hebr.11.b.8
4 Egressus est itaque Abrã sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot. septuaginta quinque annorum erat Abram quum egrederetur de Haran.
5 Tulitque Sarái vxorẽ suam, & Lot filium fratris sui, vniuersamque substantiam quã possederant, & animas quas fecerãt in Haran: & egressi sunt vt irent in terrã Chanáan. quúmque venissent in eam, B
6 Pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, & vsque ad Cõuallem illustrem. Chananęus autem tũc erat in terra.
7 Apparuitq; Dñs Abrã, & dixit ei, Semini tuo dabo terrã hãc. qui ędificauit ibi altare Dño q apparuerat ei. Infrà 13.d.15 & 15.d.18, & 26.a.4 deut.34.b.4
8 Et inde transgrediens ad montem qui erat cõtra Orientem Beth-el, tetendit ibi tabernaculũ suum, ab Occidente habens Beth-el, & ab Oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare Domino, & inuocauit nomen eius.
9 Perrexitque Abram vadens & vltrà progrediens ad Meridiem. C
10 Facta est autem fames in terra, descenditque Abram in AEgyptũ, vt peregrinaretur ibi: præualuerat enim fames in terra.
11 Qúmque propè esset vt ingrederetur AEgyptum, dixit Sarái vxori suæ, Noui quòd pulchra sis mulier:
12 Et quòd quũ viderint te AEgyptii, dicturi sunt, Vxor illius est: & interficient me, & te reseruabunt.
13 [Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. Infrà 20.a.2
14 Quum itaque ingressus esset Abrã AEgyptum, viderũt AEgyptii mulierem quòd esset pulchra nimis.
15 Et nuntiauerũt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum: & sublata est mulier ĩ domũ Pharaonis.
16 Abram verò benè vsi sunt propter illã: fuerũtq; ei oues, & boues, & asini & serui, & famulæ, & asinæ, & cameli. D

Et benedicentur, &c. ונברכו בך Hebræi exponunt, Qui alii bene precari volet, vtetur hac formula, Fœliciter tibi eueniat, vt ipsi Abrahæ euenit. Verùm doctioribus magis placet vt hæc promissio sit prorsus similis illi quæ infrà cap. 22.d.18, clarius repetitur his verbis, Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ. Et ipsum semen Paulus esse Christum interpretatur ad Galatas, cap. 3.c.16, dicens, Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius: non dicit, Et seminibus sed tãquam de vno, Et in semine tuo qui est Christus. In te igitur, id est in semine tuo: vel, propter te, id est propter semen tuum Christum.

5 Ac omnẽ, &c. ואת־כל־רכושם וגו' ac omnes opes suas quas possidebant vel, quas sibi cõparauerant. Et animas, &c. ואת־הנפש וגו' Ad verbum, & animam quam fecerant. Singulare pro plur. & Animæ pro personis. seruos emptitios intelligit, aut certè vernaculos, hoc est domi suæ natos. Hic primùm fit seruitutis mentio. Ad quam tandẽ per. ויבואו ארצה כנען: Ad verbum, & venerunt ad terrã Chenaען.

6 שSechém, &c. שכם עד וגו' Id est vsque ad locum qui hac tempestate dicitur Sechem, qui olim tempore Abrahæ vocabatur Quercus Moréh, vel Quercetum Moréh, aut Conuallis Moréh. Doctus inter Hebræos dicit Elon significare planitiem, vel quercum. Quidã eundem esse locum volunt cum eo qui & Mamre dicitur. Porrò Chenaענæus, &c. והכנעני או בארץ: Singul. Heb. pro plur. porrò Chananæi tunc temporis occupabant regionem illam.

7 Et visus est וירא Et apparuit. Iehouæ ליהוה Id est in honorem Iehouæ. Altare istud, symbolum fuit gratitudinis in beneficii memoriam, vt illic nomen Dei inuocaret, & gratias ageret, vt dicit versu sequenti.

8 Transtulit a. *se* ויעתק Digressus autẽ. vel, Transtulit autem, sub. tentorium suum. nam verbum (quorundã opinione) potest esse transitiuũ, vel in transitiuum. Ab Oriẽ. ipsi Beth-אel, מקדם לבית־אל .i. respectu Beth-el erat in Oriente. Et ædificauit, &c. ויבן שם מזבח His verbis significat, quocunque locorum subinde venit, in externo Dei cultu sese exercuisse: tum vt familiam suam in syncera pietate retineret: tum ne communes haberet ritus cum impiis qui passim altaria diis suis extruebant. Inuocauitque, &c. ויקרא בשם יהוה: Inuocauitque in nomine Iehouæ. id est professus est verum ac purũ Dei cultum, solenni ritu palàm faciens, nihil sibi esse commune cum Gentium superstitionibus.

9 Eundo ac proficisc. הלוך ונסוע Hoc dicit vt ostendat Abram diu progressum fuisse antequam pedẽ fixisset in regione illa Meridionali ad quam pergebat.

10 In terra: בארץ in ea regione. in qua scilicet Abram tetenderat tabernaculum. Vt peregrinaretur לגור vt veluti peregrinus habitaret. q.d. non perpetuò illic habitaturus, sed ad tempus.

11 Et fuit, quando, &c. ויהי כאשר הקריב Factumque est, quum iam ingressurus esset AEgyptum. Alii, quum admoueret [sub. tentorium] vt ingrederetur, &c. vt sit transitiuum. Ecce nunc הנה־נא Iam quidem. Sané. Profectò. Pulchra aspectu יפת מראה Hebraismus, bona forma, vel specie. id est formosa.

12 Vnde accidet, &c. והיה כי־יראו Ad verbum, Et erit, quum videbunt. Te verò ser. inc. ואותך יחיו: Ad verbũ, & te viuere facient.

13 Viuátque anima mea וחיתה נפשי Hebraismus, donetur mihi vita tui gratia.

14 Vt contemplarentur ויראו Ad verbum, & viderunt.

16 Benefecit היטיב Id est multis beneficiis affecit.

Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius propter Sarai vxorem Abram.

Vocauitque Pharao Abram, & dixit ei, Quidnam est hoc quod fecisti mihi? quare non indicasti mihi quòd vxor tua esset?

Quã ob causã dixisti esse sororẽ tuã, vt tollerẽ eã mihi in vxorẽ? nunc igitur ecce cõiũx tua, accipe eã, & vade.

Præcepitq; Pharao super Abrã viris, & deduxerunt eum & vxorẽ illi⁹, & omnia quæ habebat. Cap. XIII.

AScendit ergo Abrã de AEgypto, ipse & vxor eius, & õnia quæ habebat, & Lot cũ eo ad Australẽ plagã.

Erat autem diues valde Abram in possessione auri & argenti.

Reuersúsque est per iter quo venerat, à Meridie in Beth-el, vsque ad locum vbi prius fixerat tabernaculum inter Beth-el & Hai:

Suprà 12.b.7 In loco altaris [quod fecerat prius, & inuocauit ibi nomen Domini.

Sed & Lot qui erat cũ Abram, fuerunt greges ouium, & armenta, & tabernacula.

Infrà 36.a.7 B Nec poterat eos capere terra vt habitarent simul: [erat quippe substãtia eorum multa, & nequibant habitare communiter.

Vnde & facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot: eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa.

Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus.

Ecce vniuersa terra coram te est: recede à me obsecro. si ad sinistrã ieris, ego dexteram tenebo: si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.

Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur antequam sub- C uerteret Dominus Sodomam & Gomorrham, sicut paradisus Domini, & sicut AEgyptus, veniẽtibus in Segor.

Elegitque sibi Lot regionem circa Iordanem, & recessit ab Oriente: diuisique sunt alterutrum à fratre suo.

Abram habitauit in terra Chanáan: Lot verò moratus est in oppidis quæ erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis.

Homines autem Sodomitę pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis.

17 Percussit autem Iehouáh Paryóh'percussionibus magnis, & do- Percutitur Pharao à Deo propter raptam vxorem Abræ.
mum eius causa שSarái vxoris Abrám.
18 Vocauit igitur Paryóh Abrám, & dixit, 'Cur hoc fecisti mihi? vt
quid non'indicasti mihi quòd vxor tua esset?
19 Vtquid dixisti, Soror mea est? '& accepi eam mihi in vxorem:
nunc autem en *tibi* vxor tua, cape, & abi.
20 Præcepítque de illo Paryóh'viris, '& dimiserunt eum, & vxorẽ Redditur Abræ vxor.
eius, & omnia quæ *erant* ei. Cap. XIII.
1 AScendit itaque Abrám ex Mixsráim, ipse & vxor eius, & om Abram AEgyptum egreditur.
nia quæ *erant* ei, atque Lót cum eo'ad Meridiem.
2 *Erat* autem Abrám'diues valde in pecoribus, in argento & auro.
3 'Perrexítq; per profectiones suas à Meridie vsque ad Beth-אél,
'vsque ad locum vbi fuerat tabernaculum eius'in principio, *nempe*
inter Beth אél & עAi:
4 Ad locum scilicet altaris quod fecerat illic in principio, '& in-
uocauit illic Abrám nomen Iehouæ.
5 Quin & ipsi Lót ambulanti cum Abrám erant oues ac boues & Lot & Abram diuites.
tabernacula.
6 Neque *iam* ferebat eos terra vt habitarẽt pariter: quia'erat sub-
stantia eorum multa, nec poterant habitare pariter.
7 'Vnde exorta est contentio inter pastores pecoris Abrám & in-
ter pastores pecoris Lot: porrò Chenayanæus & Perizæus tunc ha-
bitabat in terra illa.
8 Dixítque Abrám ad Lot, 'Ne nunc sit contentio inter me & Abrã diuidit terram cum fratre suo Lot.
te, & inter pastores meos atq; pastores tuos: quia viri fratres sum⁹.
9 'Annon vniuersa terra coram te est? separa te quæso à me. 'si ie-
ris ad sinistrã, dexterã tenebo: & si ad dextrã ieris, sinistrã tenebo.
10 Sublatis igitur Lot oculis suis, 'vidit omnẽ planitiem Iardén,
'quòd tota esset irrigua: (*nam* antequam disperdidisset Iehouáh סSe
dóm & עAmoráh, *erat* sicut hortus Iehouæ, *&* sicut terra Mixsráim,
'ingrediente te in צSóyar.)
11 Delegítque sibi Lot totam planitiem Iardén, & profectus est Habitat Lot in Sodomis, & Abrã in Chanáan.
Lot ab Oriente, ac *ita* separauerunt se alter ab altero.
12 Abrám habitauit in terra Chenáyan, & Lot habitauit in vrbibus
planitiei, '& tetendit tabernaculum vsque ad סSedóm.
13 Porrò homines סSedóm *erant* mali, & peccatores'ipsi Iehouæ ad Sodomitæ.
modum.

17 Percussionibus נגעים plagis. ne scilicet vxorem Abræ violaret.
18 Cur hoc, &c. מה־זאת עשית לי Quid *est* hoc *quod* fecisti mihi? Indicasti הגדת renuntiasti.
19 Et accepi eam, &c. ואקח אותה וגו׳ Istud ו verti posset in propterea. acsi dicat, propterea quòd affirmasti eam esse sororem tuam, non dubitaui eam ducere vxorem. permittebant enim sibi plures habere vxores.
20 Viris, אנשים .i. aliquot ex seruis suis. Dat Abræ exeundi copiã: & custodes addit ne prædæ pateat. Et dimiserunt e. וישלחו אותו & concomitati sunt eũ. Alii, & honorificè deduxerunt ipsum. sub. abeuntẽ. Significat enim aliquãdo honoris gratia deducere aliquẽ quando abit. Alii coniungunt præcedentibus, & ו conuertunt in vt, vertentes, Præcepitque Pharao super eo viris vt eum cum vxore deducerent.

IN CAPVT XIII.

1 Ad Meridiem. הנגבה hoc est ad locum vbi prius tetenderat tabernaculum suũ, qui erat Australis respectu terræ Israel, sed quæ tunc erat terra Chanaan. Vide præcedenti capite, versu 9.
2 Diues כבד Ad verbũ, grauis. i. plenus opibus ac diuitiis magnis. q. d. descẽderat in AEgyptũ pauper, & ex illa reuersus est ditissimus.
3 Perrexitque per prof. s. וילך למסעיו Reuersusque est per mansiones suas. Vsque ad locum עד־המקום Declaratio est. Vide præcedenti capite versu octauo. In principio, בתחלה initio. prius. antè.
4 Et inuocauit, &c. ויקרא שם וגו׳ & inuocauit illic Abram in nomine Iehouæ. Vide præcedens caput, versu octauo.
6 Erat substantia eorum multa, היה רכושם רב opes eorum multæ erant.
7 Vnde exorta est cont. ויהי־ריב Ad verbum, Et fuit rixa. 8 Ne nunc אל־נא Ne quæso.
9 Annon vniuersa terra, &c. הלא כל־הארץ וגו׳ q. d. Licet tibi eam partem regionis eligere quæ tibi placuerit: regio ista est capax plurimorum, quòd sit fœcunda & fertilis. Si ieris ad sinistram, &c. אם־השמאל וגו׳ Ad verbum, si sinistrã [sub. elegeris,] ego dextrabo: & si dextram [sub. elegeris] & sinistrabo. i. si delegeris sinistram, ego ad dextram proficiscar: si verò, &c. Per sinistram, intelligit Septentrionem: per dextram verò, Meridiem. Chaldæus paraph. vertit, Si ad Septentrionem, &c.
10 Vidit וירא contemplatus est. considerauit. ו non vertitur. Quòd tota esset irrig. כי כולה משקה Ad verbum, quòd irrigatio. i. quòd scateret tota aquis & amnibus, & ideo amœnissim. Ingrediente te in צSóyar.) בואכה צוער .i. & vt erat pars illa AEgypti qua itur in Soar quæ irrigatur tota Nilo. 12 Et tetendit tab. ויאהל Ad verbum, & tabernaculauit, si Latinè posset dici.
13 Ipsi Iehouæ ליהוה Id est contra Iehouam, vel coram Iehouáh.

Rursum Abræ promittitur terra Chanaan.

Iehouáh autem dixit ad Abrám, posteaquam separauit se Lót 14
ab eo, Attolle nunc oculos tuos,& vide à loco in quo tu es, ad A-
quilonem,& Meridiem,& ad Orientem,& ad Occidentem.
Nam omnem terram quam tu vides, tibi dabo, & semini tuo 15
'vsque in seculum.
Ponā quoque semen tuum sicut puluerem terræ:'quia si pote- 16
rit quisquam numerare puluerem terræ, etiam semen tuum nu-
merabitur.
Surge,ambula per terram,per longitudinē eius,& per latitudi- 17
nem eius:nam tibi daturus sum eam.
Tetendit igitur tabernaculum Abrám, & venit vt habitaret'in 18
Quercubus Mārén,quæ sunt in חHebrón, ædificauítq; illic altare
ipsi Iehouæ.

AEdificat altare Domino.

Cap. XIIII.

Sodomitis,Amalecitisque,& reliquis infertur bellum.

F'Vit autem in diebus Amraphél regis'שSinyár, Arióch regis E 1
laosár, Chedor-layómer regis עElam, & Thidyál 'regis Gētiū,
'Fecerunt bellum contra Béray regem סSedóm, & Birשáy re- 2
gem עAmoráh, שSináb regem Admáh, & שSeméber regem צSe-
boiím,& regem Bélay,'ipsa *est* צSoyár.
Omnes isti'cōiuncti sunt in Valle שSiddím,ipsa est Mare salis. 3
Duodecim annos seruierant ipsi Chedor-layómer, tertiodeci- 4
mo verò anno'defecerunt.
Quartodecimo igitur āno venit Chedorlayómer,'& Reges qui 5
erant cū eo, percusserúntque Rephaxím in עAשstheroth-carnáim
& Zuzím in Ham,atque אEmím in שSauéh Ciriatháim.
'Et חHoræos in monte eorum,שSeyír:'vsque ad planitiem Pa- 6
rán,quæ *est*'super desertum.
Et reuersi sūt, venerúntque ad עEn-miשpát, ipsa est Cadéש, 7
& percusserunt omnem agrum עAmalecitæ,atque etiam אEmo-
ræum habitantem in חHaxsexsón-thamár.
Itaque egressus est Rex סSedóm, & Rex עAmoráh, & Rex Ad- 8
máh,& Rex צSeboiím, & Rex Bélay, ipsa est צSóyar,& ordinaue-
runt contra illos bellum in valle שSiddím,
Contra Chedor-layómer regem עElám, & Thidyál regē Gen- 9
tium,& Amraphél regem שSinyár,& Arióch regem אElaosár,qua
tuor Reges aduersus quinque
Porrò Vallis שSiddím'plena erat puteis cementi:fugerunt autē 10
Rex סSedóm, & עAmoráh,'& ceciderunt ibi:residui verò in mon
tem fugerunt.

Sodoma diripitur.

Ceperúntque omnē substantiā סSedóm & עAmoráh, ac omnes 11

14 Dixitque Dominus ad Abram post quam diuisus est ab eo Lot, Leua oculos tuos,& vide à loco in quo nunc es ad Aquilonem & Meridiem, ad Orientem & ad Occidentem.

Suprà 12,b.7 intrà 15.d.18, & 26.a.4 deut.34.b.4

15 Omnem terram quam conspicis,tibi dabo,& semini tuo vsque in sempiternum.

D

16 Faciámque semē tuum sicut puluerem terræ:si quis possit hominum numerare puluerē terræ, semen quoque tuum numerari poterit.

17 Surge,& perambula terram in longitudine & in latitudine sua:quia tibi daturus sum eam.

18 Mouēs igitur tabernaculum suum Abram,venit,& habitauit iuxta Conuallem Mambre, quæ est in Hebron, ædificauitque ibi altare Domino.

Cap. XIIII.

1 FActū est autē in illo tēpore vt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahómor rex AElamitarum,& Thadal rex Gentiū,

2 Inirent bellum contra Bara regem Sodomorū, & contra Bersa regē Gomorrhæ, & cōtra Senaab regē Adamæ, & contra Seméber regē Seboi,cōtráq; regē Balæ,ipsa est Segor.

3 Omnes hi conuenerunt in vallem Syluestrem,quæ nunc est Mare salis.

4 Duodecim enim annis seruierant Chodorlahómor,& tertiodecimo anno recesserunt ab eo.

5 Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahómor,& Reges qui erant cum eo:percusserúntque Raphaim in Astaroth Carnáim, & Zuzim cū eis, & Emim in Saue Cariatháim,

6 Et Corrhæos in montibus Seir, vsque ad campestria Pharan,quæ est in solitudine.

7 Reuersique sunt, & venerunt ad fōtem Misphat,ipsa est Cades:& percusserunt omnem regionem Amalecitarum & Amorrhęorum qui habitabāt in Hasason-thamar.

8 Et egressi sunt Rex Sodomorum, & Rex Gomorrhæ,Réxque Adamæ, & Rex Seboim,necnon & Rex Balę, quæ est Segor: & direxerunt aciē contra eos in valle Syluestri,

B

9 Scilicet aduersus Chodorlahômor regem AElamitarum, & Thadal regem Gentium, & Amraphel regem Sennaar, & Arioch regē Ponti: quatuor Reges aduersus quinque.

10 Vallis autem Syluestris habebat puteos multos bituminis: itaque Rex Sodomorū, & Gomorrhæ terga verterunt,ceciderúntque ibi:& qui remāserant, fugerunt ad montem.

11 Tulerunt autem omnem substantiā Sodomorū & Gomorrhæ,& vniuersa

15 Vsque in seculum. : עד־עולם Id est longo tempore.
16 Quia si poterit quis. אשר אם־יוכל איש nam si possit quisquam.vel,ita vt si possit quisquam. Hyperbole est,acsi dicat,Ita multiplicabo
semen tuum vt multitudine æquet puluerem terræ:nemo potest numerare puluerem terræ,sic nec semen tuum numerari poterit.
18 In Quercubus באלוני .i.in Querceto.Chaldæus paraph.in planitie. Vide infrà cap.18.a.1.

IN CAPVT XIIII.

1 Fuit autem in die. ויהי בימי Accidit autem,tempore,&c. שSinעár, שנער .i.Babylonis,vt vertit Chaldæus paraph.quæ prius di-
cta fuit שSinעar. Regis Gen. : מלך גוים .i. qui dominabatur Gentibus:vel potius Rex eius vrbis,aut prouinciæ quæ vocabatur Goiim.
hoc est tempore quo regnabant isti.Reges vocat hic Moses quoscunque qui in oppido aliquo & mediocri hominū cœtu primatū tenebant.
2 Fecerunt עשו Vt facerent. Ipsa *est* צSoעár. : היא־צוער id est,quæ postea dicta est Soar. Per occupationem enim hic dicitur
צSoעár siue Segor,& paulo pòst:quum postea sic nominata fuerit,Gene.19.c.22.
3 Coniuncti sunt, חברו coniunxerunt.sub.copias.Alii,congregati sunt. conuenerunt. In valle שSiddím, אל־עמק השדים in valle
campestri.ita Chaldæus paraph.Doctus inter Hebræos dicit שדים significare agros aratos.Quidam vertunt,in עEmec-hasiddim, quæ nunc
est Mare salis.Mare mortuum notat. 4 Defecerunt. : מרדו sub.ab eo.i.negauerunt tributum quod persoluere solebant. Alii,rebel-
lauerunt. 5 Et Reges qui *erant* cum eo, והמלכים אשר אתו Id est vnà cum Regibus sociis.
6 Et חHoræos ואת־החרי Singul.pro plur.Horæi,qui se receperant in montem suū,nēpe in Seir. Vsque ad planitiem Paran,עד איל פארן vsque ad אEl-parán. Super des. : על־המדבר Chaldæus paraph.vicina deserto.
10 Plena erat puteis cem. בארת בארת חמר Ad verbum, putei putei bituminis.i. scatebat puteis, siue scrobibus vnde extrahebant bi-
tumen. Et ceciderunt ibi: ויפלו שמה Quidam exponunt cecidisse in puteos, quod verisimile non est quum locorum ignari non
essent. Alii dicunt seruandæ vitæ causa illuc delapsos esse. Videtur autem dicere Moses,tam formidabiles illis fuisse hostium gladios,vt nō
dubitarent se præcipites iacere in foueas.subiicit enim continuo pòst,qui salui euaserant, fugisse in montes. vnde periisse colligimus qui in
foueas corruerant.

quæ ad cibum pertinent, & abierunt.

12 Necnon & Lot & substantiam ei⁹, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis.

C 13 Et ecce vnus qui euaserat, nuntiauit Abram Hebræo, qui habitabat in conualle Mambre Amorrhæi fratris Eschol, & fratris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum Abram.

14 Quod quum audisset Abram, captũ videlicet Lot fratrem suum, numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo: & persequutus est eos vsque Dan.

15 Et diuisis sociis, irruit super eos nocte: percussitque eos, & persequutus est eos vsque Hoba, quæ est ad leuam Damasci.

16 Reduxitque omnem substantiam, & Lot fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque & populum.

17 Egressus est autẽ Rex Sodomorum in occursum eius postquam reuersus est à cæde Chodorlahómor, & Regũ qui cum eo erãt in valle Saue, quæ est vallis Regis.

D 18 At verò Melchi-sedec Rex Salem, proferẽs panem & vinum (erat enim Sacerdos Dei Altissimi, Heb.7.a.3

19 Benedixit ei, & ait, 'Benedictus Abram Deo excelso qui creauit cælum & terram.

20 Et benedictus Deus excelsus, quo protegẽte, hostes in manibus tuis sũt. Et dedit ei decimas ex omnibus.

21 Dixit autem Rex Sodomorum ad Abram, Da mihi animas, cætera tolle tibi.

22 Qui respondit ei, Leuo manũ meã ad Dominum Deum excelsum possessorem cæli & terræ,

23 Quòd à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt: ne dicas, Ego ditaui Abram:

24 Exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum qui venerũt mecum, Aner, Eschol, & Mambre: isti accipient partes suas.

cibos eorum, & abierunt.

12 Ceperunt etiam Lot, & substãtiam eius, filium fratris Abrám,
& abierunt. hic autem habitabat in סSedóm.

13 Venit autẽ 'quidam qui euaserat, & nuntiauit Abrám עEbræo, Nũtiatur Abræ
'qui *tum* habitabat in Quercubus Mamréא אEmoræi fratris אEשſ-
chól & fratris עAnér: 'hi enim erant fœderati cum Abrám.

14 Audiuit itaque Abrám quòd capt⁹ esset 'frater suus, '& armauit Abrã eripit Lot
pueros suos, 'pueros domus suæ, *nempe* octodecim & trecentos: &
persecutus est vsque ad Dán.

15 'Et diuisit sese in eos nocte, ipse & serui ei⁹, & percussit eos, per-
secutúsque est eos vsque ad חHobáh, quæ *est* à leua Damméשsec.

16 Reduxítque omnem substantiam, ac etiam Lót fratrem suum,
substantiámque eius reduxit, atque etiam mulieres & populum.

17 Egressus est itaque Rex סSedóm in occursum eius, posteaquam
reuersus est ipse à cædẽdo Chedorlayómer, & Reges qui *erant* cum
eo, ad Vallem שSauéh. 'ipsa est Vallis regis.

18 *Porrò* Malchi-צsédec Rex שSalém 'protulit panem & vinum: & i- Melchi-sedec cibat ipsum Abrã, cui ipse Abram dat decimas.
pse quum *esset* Sacerdos Deo altissimo,

19 'Benedixit ei, & dixit, 'Benedictus Abrám Deo altissimo 'posses-
sore cæli & terræ.

20 'Et benedictus Deus altissimus, qui tradidit hostes tuos in ma-
num tuam. 'dedit itaque ei decimas de omnibus.

21 Et dixit Rex סSedóm ad Abrám, Da mihi 'animas, & substan-
tiam tolle tibi.

22 Et dixit Abrám ad Regem סSedóm, 'Leuaui manum meam ad Abram spolia renuit accipere.
Iehouam Deum altissimum, possessorem cæli & terræ,

23 'Si à filo vsque ad corrigiam calceamẽti accepero ex omnibus
quæ sunt tibi: 'ne dicas, Ego ditaui Abrám:

24 'Præter ea tantùm quæ comederunt 'pueri, & *præter* partem vi-
rorum qui perrexerunt mecum, עAnér, אEשschól, & Mamréא: ipsi
accipiant partem suam.

13 Quidam qui euaserat הפליט Ad verbum, euasor.i.vnus ex illis qui euaserant. Qui *tum* והוא Ad verbum, & ipse. Hi enim, &c. והם וגו׳ Ad verbum, & hi viri fœderis Abram.

14 Frater suus, אחיו .i.nepos suus ex fratre. Et armauit puc.s. וירק את־חניכיו & armis instructos eduxit tyrones suos.i.pueros quos (vt quidam volunt) instruxerat arte bellica, ac etiam Lege Diuina. Pueros domus s. ילידי ביתו .i.vernaculos.

15 Et diuisit sese in eos ויחלק עליהם Quúmque diuisisset sese in eos.i.copias suas in duas partes, assumpta altera turma irruit in eos. Alii vertunt, Quumque subduxisset [vel separasset se] ab aliis. A leua Dã. משמאל לדמשק: Chald. paraph. in parte Septẽtrionali respectu Dãmesec. 17 Ipsa est היא .i.quæ postea dicta est. Quidã subauditis pauculis vertunt, in *eum locum qui dicebatur* עEmec-שsaue, qui postea dictus est עEmec-hamelech. 18 Protulit panem & vinum: הוציא לחם ויין .i.lassum & famelicum exercitum regia liberalitate refecit. Neque enim exponendũ est vt vulgò, ipsum protulisse panem & vinum vt offerret Deo in gratiarum actionem, quòd Sacerdos esset. nam duo dicit quæ necessario distingui debẽt, ipsum Melchi-sedec fuisse Regem & Sacerdotem. Quòd esset Rex, Abrám ac eius comites accepit hospitio, atque aluit pane & vino. Panis nomine, intellige omne cibi genus. Quòd autem Sacerdos, benedixit iure sacerdotii, & decimas ab eo recepit. Vetus autem hic mos fuit, vt qui Reges erant, simul sacerdotio fungerentur.

19 Benedixit ei, ויברכהו Ad verbũ, Et benedixit ei. quia pendet hic versus à posteriore parte versus præcedentis, ו non est vertendũ: vt dilucidior sit sensus. Quomodo Sacerdotes iussi sint benedicere populo, vide Num.6.d.23. Benedictus Ab. Deo altiss. ברוך אברם לאל עליון .i.benedictus apud Deum altissimum. Melchisedec confirmat, ratámque facit Diuinæ vocationis gratiam sancto Abræ, quem benedictum Dei vocat, æterni fœderis respectu: acsi diceret quasi hæreditario iure residere Dei gratiam in vna familia & gente: quòd vnus Abram ex toto mundo selectus esset. Possessore קונה domino. sic paulo pòst, versu 22.

20 Et benedictus Deus altiss. וברוך אל עליון sub. sit vel est. q.d. Dignus est vt laudetur ab omnibus Deus altissimus. Dedit itaque ei ויתן לו .i.Dedit Abram ipsi Melchisedec. Sunt qui intelligant datas fuisse decimas Abræ: sed aliter Apostolus, qui docet in lumbis Abræ decimatum fuisse Leui: quum Abram præstantiori Sacerdoti decimas obtulit. Heb.7.b.8.

21 Animas, & substantiam הנפש והרכוש Sing. Heb. pro plur. animam, & substantiã. pro, animas, & diuitias. Animas verò intelligit personas, & homines captiuos.

22 Leuaui הרימותי Præt. Heb. pro præs. Leuo.i.sublata manu iuro per Dominum.

23 Si à filo אם מחוט Eclipticam iurandi formam habent Hebræi, in qua subaudienda est pœnæ imprecatio. Alibi, vt 1.Samu.14.f.44, & aliis locis, plena expressio occurrit, Hoc faciat mihi Dominus, & hoc addat. Quia tamen horrendum est incidere in manum Dei viuentis, quo maior in iuramentis colatur religio, abrupta ista loquutio homines admonet vt secum reputent quid agant. perinde enim est acsi manum sibi iniicerent, ac resisterent in medio sermonis cursu. Ne dicas, ואל תאמר Ad verbum, & non dices.i neque committã vt posthac dicere possis.

24 Præter ea tantùm בלעדי רק His tantùm exceptis. Ad maiorem exceptionem vtitur duabus dictionibus idem significantibus. Non vult suam liberalitatem sociis damnosam esse. Pueri, הנערים .i.milites isti.

Cap. XV.

Deus protector & merces Abræ.

POſt hæc fuit verbum Iehouæ ad Abrám "in viſione, dicẽdo, Ne 1
timeas Abrám, ego "ſcutum *ero* tibi, merces tua multa valde.
Et dixit Abrám, Domine Iehouáh, quid dabis mihi, "quum ego 2
incedã abſque liberis, "& filius procuratoris domus meæ eſt Dã-
méwſec אEliyézer?
Præterea dixit Abrám, En mihi non dediſti ſemen, & ecce "filius 3
domus meæ "hæres meus eſt.

Promittitur Abræ Iſaac filius.

Et ecce verbum Iehouæ ad eum, "dicendo, Hic non *erit* hæres 4
tuus: ſed qui egredietur de viſceribus tuis, ipſe hæres tuus *erit*.
Eduxítque eũ "foras, & dixit, Suſpice nunc cælũ, & numera ſtel- 5
las, ſi *tamen* poteris numerare eas. "addidítque ei, Sic erit ſemẽ tuũ.

Abrã fide iuſt.

Credidítque Iehouæ, "& imputatum eſt illud ei *ad* iuſtitiam. 6

Tertiò promittitur Abræ terra Chanaan.

Et dixit ad eum, Ego Iehouáh qui eduxi te de אור Chawſdím, 7
vt darem tibi terram iſtam, vt poſſideas eam.
Dixit autẽ, Domine Iehouáh, "in quo cognoſcam quòd poſſi- 8
debo eam?
Et reſpondit ei, Tolle mihi vitulam triennem, & capram trien- 9
nem, & arietem triẽnem, turturem quoque, & pullum colũbarũ.
Accipiẽs itaque omnia illa, diuiſit ea "per medium, & poſuit "v- 10
namquanque *partem* eregione partis correſpondentis: "ſed aues
non diuiſit.
Deſcẽderúntq; aues ſuper cadauera illa, & abigebat eas Abrã. 11
"Qúmque propè eſſet vt occumberet ſol, ſopor irruit ſuper A- 12
brám, & ecce "terror tenebroſus *ac* magnus cadens ſuper eum.

Prædicitur ſeruitus & liberatio filiorũ Iſrael ex AEgypto.

Et dixit ad Abrám, "Sciendo ſcias quòd peregrinum erit ſemen 13
tuum in terra non ſua: "& ſeruient illis, affligéntque eos quadrin-
gentis annis.
Et etiam gentem cui ſeruient, "iudico ego: & poſtea egredien- 14
tur cum ſubſtantia magna.

Cap. XV.

HIs itaque trãſactis, factus eſt ſermo Dñi ad Abrã per viſionẽ, dicens, Noli timere Abrã, ego ꝓtector tuus ſũ, & merces tua magna nimis.

Dixitque Abram, Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam abſque liberis, & fili⁹ ꝓcuratoris domus meæ iſte Damaſcus Eliézer.

Addiditque Abram, Mihi autẽ non dediſti ſemẽ: & ecce vernaculus me⁹ hæres meus erit.

Statímque ſermo Domini fact⁹ eſt ad eum, dicens, Non erit hic hæres tuus: ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hæredem.

Eduxitque eum foras, & ait illi, |Suſpice cælum, & numera ſtellas ſi potes. & dixit ei, Sic erit ſemen tuum. Rom.4.c.18

B |Credidit Abram Domino, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Suprà 12.a.4 rom.4.a.3 galat.3.a.6 iac.2.d.23

Dixitque ad eum, Ego Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorũ, vt darem tibi terram iſtam, & poſſideres eam.

At ille ait, Domine Deus, vnde ſcire poſſum quòd poſſeſſurus ſim eam?

Et reſpondẽs Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triẽnem, & caprã trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam.

Qui tollẽs vniuerſa hæc, |diuiſit ea per medium, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit: aues autem non diuiſit. Ierem.34.d.18

C Deſcẽderũtque volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abram.

Cúmque ſol occumberet, ſopor irruit ſuper Abrã, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum.

|Dictúmque eſt ad eum, Scito prænoſcens quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra nõ ſua: & ſubiicient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis. Act.7.a.6

Veruntamen gentem cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo: & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia.

IN CAPVT XV.

1 Poſt hæc 'אחר וגו His geſtis. Ad verbum, Poſt verba iſta. In viſione, במחזה ſub. nocturna, ſub lucẽ ſcilicet Fuit hic vnus ex duo-
bus ordinariis modis quibus ſe Dominus olim manifeſtare Prophetis ſuis ſolebat, ſicuti habetur Nume.12.b.6. Chaldæus paraph. per pro-
phetiam. i. ſicut ſolet Deus alloqui Prophetas ſuos. Scutum, &c. 'מגן לך וגו Hebraiſmus, ſum vel ero tibi vice clypei, hoc eſt propu-
gnator ac defenſor tuus, & merces tua ampliſſima propter fidem ac fiduciam quam habes in me.
2 Quũ ego incedam ואנוכי הולך Ad verbum, & ego vadẽs. Hebraiſmũ quidam ſic vertunt, quum ego perſeuerem. Alii, & ego abeo. i.
quum ego coſeneſcam: hoc eſt, quum iam prouectus ætate ſim ſine liberis. q. d. Quàm grata mihi fore putas omnia illa ſine liberis? Loqu-
tio eſt metaphorica, vitam noſtram ſimilem eſſe ſtadio ſcimus. Abram quum prouectæ iam eſſet ætatis, dicit ſe eouſque progreſſum, vt pau-
xillum ſibi ex hoc curſu reſtet. Iam (inquit) propè ad metam peruentum eſt: confecto itaque vitæ curſu, orbus moriar. Et filius pro-
curatoris, &c. 'ובן־משק וגו Quidam deducunt hanc vocem משק à שקק diſcurrere, & vertunt œconomum, vel procuratorem, vt hic noſter
interpres: quia huc & illuc ad negotia diſcurrat qui amplæ domus curam ſuſtinet. Alii à משש deriuant, quod derelinquere ſignificat: & ver-
tunt, & filius derelictionis meæ. i. is cui omnem curam rei familiaris meæ reliqui ac cõmiſi, œconomus, procurator, ſiue diſpenſator meus.
Sunt qui filium derelictionis perinde accipiant acſi vocaret filium orbitatis: quia hoc deſertæ & ſterilis domus teſtimonium erat, hæredi-
tatem ad hominem extraneum deuolui, qui locum vacuum & derelictum occupet. Poſterior hæc opinio propius vero accedit, verten-
dúmque, Et filius derelictionis meæ [.i. cui relinquam omnia adminiſtrãda poſt mortem tanquam hæredi] erit Eliyezer Damaſcenus. acſi di-
ceret, Ne vnus quidem ex conſanguineis meis hæres mihi obtinget, ſed homo Syrius ex Damaſco. Seipſum declarat ſequenti verſu.
3 Filius domus meæ בן־ביתי Sic vocat vernaculum Eliezerum. Hæres meus eſt. יורש אותי: Ad verbum, hæreditans me, pro,
hæreditabit me. vel, poſſidebit me. i. bona mea. Sic verſu ſequenti.
4 Dicendo, לאמור in hunc modum. 5 Foras, החוצה .i. extra tentorium. Addiditque ויאמר Ad verbum, Et dixit.
6 Et imputatum eſt il. ei ויחשבה לו & imputauit eam illi. Imputauit, nempe Deus. Eam, ſcilicet fidem. i. propterea quòd credidit Deo
pollicenti ſibi tantum ſemen, habitus eſt iuſtus apud Deum. 8 In quo במה Vnde. Quare. Qua ratione.
10 Per medium, בתוך id eſt in partes æquales. Vnamquanque, &c. 'איש וגו Ad verbum, virum partem ſuam eregione ſo-
ciæ ſuæ. i. quanlibet partem animalium ab ipſo diuiſorum eregione partis correſpondentis. q. d. partes illas diuiſas ſibi reſpondentes altrin-
ſecus poſuit. Quòd mactata animalia in partes ſecari iubet, videtur fuiſſe vetuſtus ritus in fœderibus pangendis, qui deinde ad Gẽtes quo-
que tranſiit, ſiue ineunda eſſet aliqua ſocietas, ſiue exercitus luſtrandi. Tranſibant autem per medias partes vel ſocii vel milites, vt ſanctius
in vnum corpus coaleſcerent, ſacrificio ſimul incluſi. Iudæis quidem vſitatum fuiſſe hunc morem teſtatur Ieremias, cap.34.d.18, vbi Deum
ita loquentem inducit, Violarunt fœdus meum quum vitulum conciderint in duas partes, & tranſierint inter diuiſiones eius, tam princi-
pes Iuda quàm proceres Ieruſalem, & totus populus terræ. Hic res duas oſtendit Dominus ipſi Abræ, duram ſeruitutem qua ferè vſque ad
interitum & lacerationem premendi erant Abræ filii: quod per occiſa animalia & in duas partes ſecta ſignificatur. Deinde redemptionem
quæ inſigne pignus foret Diuinæ adoptionis, quam indicant partes eregione inter ſe coaptatæ: quia ex diſſipatione rurſus colligendæ e-
rant. Sed aues ואת־הצפור Ad verbum, & auem.
12 Qúmque, &c. 'ויהי וגו Ad verbum, Et fuit, ſole occumbente. Terror אימה horror.
13 Sciendo ſcias, ידוע תדע Hebraiſmus, Certò ſcias, vel Hoc tibi perſuaſiſſimum ſit. Et ſeruient illis, ועבדום ſub. AEgyptiis.
plurale verbum, quia Semen eſt collectiuum. & affixum pro ſeparato, להם.
14 Iudico דן Præſ. Heb. pro fut. iudicaturus ſum.

15 Tu autē ibis ad Patres tuos in pace, sepultus in senectute bona.

15 Tu verò 'ingredieris ad Patres tuos in pace, sepelierísque 'in senectute bona.

Exod.12.f.40

D 16 [Generatione autem quarta reuertentur huc: necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque ad præsens tempus.

16 Et generatione quarta reuertentur huc, 'quia necdum completa est iniquitas אEmoræi vsque adhuc.

17 Quum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.

17 Fuit præterea, quum sol occūberet, caligo exorta est, & ecce 'furnus fumans, & lampas ignea quæ transibat 'inter diuisiones ipsas.

Suprà 12.b.7 & 13.d.15 infrà 26.a.4 deut.34.b.4 3.reg.4.c.21 2.para.9.f.26

18 In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens, [Semini tuo dabo terram hanc à fluuio AEgypti vsque ad fluuium magnū Euphraten,

18 Die ipso pepigit Iehouáh fœdus cum Abrám, dicendo, Semini tuo dabo terram hanc à flumine Mixsráim vsque ad flumen illud magnum, flumen Peráth,

Quartò terra Chanaã promittitur.

19 Cinæos, & Cenezæos, Cedmonæos,

19 Cenæum, & Cenizæum, & Cadmonæum,

20 Et Hethæos, & Pheresæos, Raphaim quoque,

20 Et הHitthæum, & Perizæum, & Rephaním,

21 Et Amorrhæos, & Chananæos, & Gergesæos, & Iebusæos.

21 אEmoræum, quoque & Chenayanæum, & Girgaשsæum, & Iebusæum.

Cap. XVI.

1 IGitur Sarái vxor Abram non genuerat sibi liberos, sed habens ancillam AEgyptiam nomine Agar,

1 POrrò שSarái vxor Abrám nondum pepererat ei: 'habebat autem ancillam AEgyptiam, cuius nomen *erat* Hagar.

Sarái dat viro ancillam suam.

2 Dixit marito suo, Ecce cōclusit me Dominus ne parerem: Ingredere ad ancillam meam, si fortè saltem ex illa suscipiā filios. quúmque ille acquieuisset deprecanti,

2 Dixit ergo שSarái ad Abrám, En nunc 'cōclusit me Iehouáh ne parerem: Ingredere quæso ad ancillam meam, si fortè 'filios suscipiam ex ea. & paruit Abrám voci שSarái.

3 Tulit Agar AEgyptiam ancillam suam, post annos decem quàm habitare cœperant in terra Chanáan: & dedit eam viro suo vxorem.

3 Tulit itaque שSarái vxor Abrám, Hagár AEgyptiam ancillam suam, in fine decem annorum ex quo habitare cœperat Abrám in terra Chenáyan: & dedit eam Abræ viro suo in vxorem.

4 Qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominā suam.

4 Et ingressus est ad Hagár, quæ concepit. Videns autem illa se concepisse, 'despectui fuit domina ipsius in oculis eius.

Concipit Agar, & dominam irridet.

B 5 Dixitque Sarái ad Abram, Iniquè agis contra me: ego dedi ancillā meā in sinum tuum, quæ videns quòd cōceperit, despectui me habet. iudicet Dominus inter me & te.

5 Dixit autē שSarái ad Abrám, 'Iniuria mea super te: ego dedi ancillam meam in sinum tuum: ea videns quòd concepit, 'despectui sum in oculis eius. 'iudicet Iehouáh inter me & te.

6 Cui respondens Abram, Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, vtere ea vt libet. Affligente igitur eam Sarái, fugam iniit.

6 'Cui respōdit Abrā, Ecce ancilla tua 'in manu tua, fac illi 'quod bonum est in oculis tuis. Afflixit itaque eam שSarái: & fugit à facie eius.

Fugit Agar Sarã.

7 Quúmque inuenisset eam Angelus Domini iuxta fontem aquæ in solitudine quæ est in via Sur in deserto,

7 Inuenit autem eam Angelus Iehouæ iuxta fontem aquæ, in deserto, iuxta fontem *inquam* illum *qui est* in via שSur:

8 Dixit ad illam, Agar ancilla Sarái vnde venis? & quò vadis? Quæ respō-

C dit, A facie Sarái dominæ meæ ego fugio.

8 Dixítque Hagár ancilla שSarái, 'vndénam venis? & quò vadis? illa dixit, 'A facie שSarái dominæ meæ ego fugio.

9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius.

9 Tunc dixit ei Angelus Iehouæ, Reuertere ad dominam tuam, & humilia te sub manibus eius.

Consolatur eam Angelus.

10 Et rursum, Multiplicās, inquit, multiplicabo semen tuum, & non numerabitur præ multitudine.

10 'Et adiecit Angelus Iehouæ, Multiplicādo multiplicabo semē tuum, neque numerari poterit præ multitudine.

15 Ingredieris ad pat.t. תבוא אל־אבותיך Hebraismus, ibis ad patres tuos, pro, morieris vt maiores tui. Moses voluit exprimere non modò longam fore Abræ senectutem, sed placidam, cui mors læta & pacata respondeat. In senectute bona. : בשיבה טובה .i. in senectute plena dierum. significat extremam illam senectutem.

16 Quia necdum cōpleta est iniquitas כי לא־שלם עון .i. nondum venit tempus quo puniantur Amorrhæi ob consummatam ipsorum iniquitatem: qui certè nullum finem sceleribus sunt facturi donec vltimum excidium sibi accersant. q. d. donec suis sceleribus promeriti fuerint vt iure pellantur, ad posteros tuos non perueniet eius terræ dominium.

17 Furnus, &c. 'תנור וגו Ad verbum, clibanus fumi, & fax ignis. Symbolum futuræ liberationis fuisse hoc, interpretantur doctiores, quòd cum re ipsa congrueret. Sunt enim duæ res in specie contrariæ, fumi obscuritas, & lampadis fulgor. hinc Abram fore cognouit vt lux è tenebris demum emergeret: qua libertas semini eius in media seruitute promittitur. non potuit enim magis ad viuum depingi Ecclesiæ conditio, quàm dum facem ardentem ex fumo prodire fecit Deus, ne afflictionum caligo nos obruat, sed bonam vitæ spem in morte foueamus. Inter diuis.ip. :בין הגזרים .i. inter frusta illa diuisa.

IN CAPVT XVI.

1 Habebat autem, &c. 'ולה וגו Ad verbum, & ei ancilla *erat* AEgyptia, & nomen eius Hagar.

2 Conclusit me עצרני .i. vuluam meam, siue vterum meum conclusit. q. d. ecce, nunc noui me sterilem esse ac infœcundam. Filios suscipiam אבנה Ad verbum, filiabor. vel, ædificabor. i. fortè ex ea filios mihi procreabis. Filius dicitur Hebræis בן *ben* à בנה ædificauit, quòd filii sint veluti ædificium aut ædificatio patris ac matris: siue quòd sint generis fulturæ, & familiam ædificent.

4 Despectui fuit, &c. 'ותקל וגו & viluit hera ipsius in oculis eius. Hebraismus, habuit contemptui Sarái heram suam.

5 Iniuria mea super te: חמסי עליך Hebraismus, Iniuria quæ mihi infertur, tibi iure imputari debet. q. d. iustè possum de te cōqueri. subiungit rationem. Despectui, &c. 'ואקל וגו vilis sum coram ea. i. me spernit. Iudicet, &c. 'ישפט וגו .i. Dominus iudicet de mea causa, & de tua. quasi dicat, Non deberes id ferre.

6 Cui resp. Abrám, 'ויאמר אברם וגו Ad verbum, Et dixit Abram ad Sarái. In manu tua, בידך .i. est adhuc in tua potestate. Quod bonum est in oc.t. הטוב בעיניך Hebraica phrasis, pro, quod tibi bonum videbitur. i. vtere ea vt lubet.

8 Vndénam venis? אי־מזה באת Ad verbum, Vbi vnde venisti. vbi est locus vnde venis? A facie Sarái מפני שרי A conspectu Sarái. i. propter Saram. 10 Et adiecit ויאמר לה Ad verbum, Et dixit ei.

11 'Adiecit quoque Angelus Iehouæ,'Ecce prægnans es,pariésque filium,& vocabis nomen eius Iɯſmayɴél: quia audiuit Iehouáh 'afflictionem tuam.

Iſmael qualis futurus.

12 Is autem erit'ferus homo:manus eius *erit* contra omnes,& manus omniũ contra eũ: '& coram omnibus fratrib⁹ ſuis habitabit.

13 'Vocauítque *Hagar* nomẽ Iehouæ qui loquebatur ſibi, Tu Deus 'videns me:quia dixit,'Nónne etiam hic vidi poſt videntem me?

14 Idcirco'vocauit puteum, Puteum'viuentis vidẽtis me: ecce *eſt* inter Cadéɯs & Béred.

15 Peperit autem Hagár Abræ,filium: & vocauit Abrám nomen filii ſui quem peperit Hagár Iɯſmayɴél.

16 Abrám verò *erat*'octoginta ſex annorum quando peperit Hagár Iɯſmayɴél.

Cap. XVII.

1 Q'Vum autem Abrám eſſet nonaginta nouem annorum apparuit ei Iehouáh,dixítque ad eum,Ego'Deus omnipotens,Ambula coram me,& eſto perfectus.

2 Ponámque pactũ meum inter me & te, & multiplicabo te vehementiſſimè.

3 Et cecidit Abrám ſuper faciem ſuam, loquutúſque eſt cum eo Deus,dicendo,

4 'Ego, ecce pactum meum tecum, eríſque 'pater multarum gentium.

11 Ac deinceps,Ecce, ait, cõcepiſti,& paries filium, vocabíſque nomẽ eius Iſmael, eo quòd audierit Domin⁹ afflictionem tuam.

12 Hic erit ferus homo:manus ei⁹ cõtra omnes,& manus omnium cõtra eum:& eregione vniuerſorum fratrũ ſuorum figet tabernacula.

13 Vocauit autem Agar nomen Domini qui loquebatur ad eam, Tu De⁹ qui vidiſti me: dixit enĩ, Profectò hic vidi poſteriora videntis me.

D

14 Propterea‖appellauit puteum illũ, Puteum viuentis & vidẽtis me:ipſe eſt inter Cades & Bárad.

Infrà 24.g.62 galat.4.c.24

15 Peperitque Agar Abræ filium: qui vocauit nomen eius Iſmael.

16 Octoginta & ſex annorum erat Abrã quando peperit ei Agar Iſmaelẽ.

Cap. XVII.

1 POſtquam verò nonaginta & nouem annorum eſſe cœperat, apparuit ei Dominus:dixitque ad eum, Ego Deus omnipotens: Ambula coram me,& eſto perfectus.

2 Ponámque fœdus meum inter me & te,& multiplicabo te vehementer nimis.

3 Cecidit Abram pronus in faciem, dixitque ei Deus,

4 Ego ſum,‖& pactum meum tecum erísque pater multarum gentium.

Eccli.44.c.20 rom.4.b.17

11 Adiecit quoque ויאמר לה Ad verbum,Et dixit ei. Ecce prægnans es, הנך הרה Tu quidem es prægnans.Tu ſanè geſtas vterum.
Afflictionem tuam. אל־עניך: .i.preces quas fudiſti in afflictione tua,exaudiuit.
12 Ferus homo: פרא אדם Ad verbum,onager homo.vel onager hominum.i.inter homines erit veluti aſinus ſylueſtris:hoc eſt erit ho-
mo ferus & agreſtis.Declarat Angelus qualis ſit futurus Iſmael,nempe fore hominem bellicoſum,& hoſtibus formidabilem,vt eum nemo
impunè laceſſat.huius expoſitio mox ſequitur quum dicit,Manus eius,&c. Et coram,&c. ועל־פני וגו' & in conſpectu omnium fra-
trum ſuorum figet tabernacula ſua.Quidam intelligunt,poſteris Iſmaelis fixam habitationem fore coram fratribus inuitis: acſi diceret vio
lenter occupaturos terram quam inhabitent,licet obſtare conentur fratres.Alii contrariam ſententiã afferunt, Iſmaelitis, in magna hoſtiũ
copia non defore tamen amicos & fratres.At potius ſignificat Angelus,populum hunc à reliquis ſeparatum fore:acſi diceret,Nõ erit pars,
vel membrum vnius gentis,ſed totum corpus efficiet vt habeat diſtinctum & ſpeciale nomen.
13 Vocauitque *Hagar* nomẽ Ieh. ותקרא שם־יהוה Inuocauitque nomen Iehouæ.Chaldæus paraph.orauit in nomine Iehouæ loquentis
ad eam. Videns me: ראי Viſionis.Quidã non rectè exponunt Deum viſionis vocari quòd appareat,ac ſe patefaciat hominibus. Do-
cti inter Hebræos exponunt,quem pii homines aliquando vident.L X X,qui piis hominibus apparere ſoles. Chaldæus paraph.qui vides ac
cernis omnia.i.qui te oſtendere ſoles iis quorum curam habes & geris. Agar antea fero & indocili ingenio prædita, Dei prouidentiã nunc
agnoſcere incipit:quum prius ſibi viſa eſſet fortuitò raptari per deſertum,nunc ſentit ac fatetur Diuinitus gubernari res humanas.Qui ita
ſentiunt,agnoſcunt Deum viſionis,ſiue reſpicientem nos. Nónne etiam,&c. הגם וגו' Variæ ſunt huius loci expoſitiones.Alii ſic ex-
ponunt, Nunquid vidi, aut proſequuta ſum illum abeuntem qui apparuit mihi? quemadmodum ſolemus proſequi homines abeuntes à
nobis,quandiu ſcilicet poteſt ferre viſio oculorum.q.d.Non.Hæc enim interrogatio exigit reſponſionem negatiuam. Quia planè citò diſ-
paruit,homo verò non tam citò diſparet:à ſubita diſparitione collegit ipſa Angelum eſſe Domini qui ſibi diſparuit vt ipſam conſolaretur.
Alii vertunt, An ego vidi poſt viſionem meam? hoc eſt, adeò tarde vt videndo cæcutirem? Secundum eos duplex fuit viſio Hagar: prior,
erronea,quum in Angelo nihil cæleſte apprehenderet: altera autem vera, poſtquam tacta eſt Diuinitatis ſenſu. In ſecundo etiam membro
diſſentiunt interpretes. Vetus vertit,Poſteriora videntis me.quod multi ad obſcuram viſionẽ referunt,vt ſit metaphorica loquutio. quẽ-
admodum enim non perſpicuè agnoſcimus homines à tergo,ita dicuntur videre tergum Dei,quibus non palàm,neque ad liquidum ſe ma-
nifeſtat.Atque hæc opinio communiter recepta eſt. Alii diuerſa figura Moſen vſum eſſe exiſtimant. dorſum enim Dei pro ſenſu iræ eius
accipiunt:ſicuti lucere nobis dicitur eius facies dum ſe propitium ac fauentem oſtendit. ita ſecundum eos, ſenſus eſt, Putaui me elapſam
eſſe ne amplius Dei ferulis vel caſtigationi obnoxia eſſem,ſed hic quoque mihi infenſum eſſe ſentio. Alii dicunt neminem horum inter-
pretum,Moſis mentem aſſequutum eſſe:ſcribuntque Hagar ſeipſam obiurgare, quòd quum prius nimis cæcutiuiſſet, nunc quoque in de-
ſerto nimis tardè & ſegniter oculos ad Deum cernendum aperuerit.Sæpius (inquiunt) multis documentis experta erat ſe reſpici à Domino
in domo Abræ,cæcutiens tamen contempſerat eius prouidentiam,acſi clauſis oculis illum ſibi coram oblatum præteriret: nunc ſe accuſat
quòd non citius experrecta ſit ſimulatque apparuit Angelus:acſi dicat, Antehac Deum non quæſiui, nec ad eum reſpexi niſi coacta: quum
prior ſuo me intuitu dignatus eſſet:nunc etiam in deſerto vbi malis afflicta ſaltem expergeſieri debueram,meo more obſtupui,neque in
cælum vnquam ſuſtuliſſem oculos niſi prius fuiſſem à Domino reſpecta.Hæc ſanè expoſitio verior eſſe videtur.
14 Vocauit קרא Subaudi,is qui ei nomen indidit.ſatis tritũ eſt Hebræis,verbũ ſic indefinitè accipi.Quo tamẽ ſenſus clarior ſit,quidã
in paſſiuum reſoluunt,vocatus eſt.Attamen hæc vulgaris appellatio ab Hagar profecta fuiſſe videtur,quæ vna ſimplici confeſſione non cõ-
tenta,teſtatam in futurum tempus eſſe voluerit Dei gratiam:ideóque eius teſtimonium quaſi per manus tradiderit. Viuentis videntis
me: לחי ראי His verbis teſtatur Hagar ſe à Deo viuo,vel authore vitæ reſpectam eſſe.
16 Octog.ſex an.&c. בן־שמנים וגו' Ad verbũ,filius *erat* octoginta annorũ & ſex annorum quando peperit Hagar Iſmaelẽ ipſi Abram.

IN CAPVT XVII.

1 Quum autem,&c. ויהי וגו' Ad verbum,Et erat Abram filius nonaginta annorum & nouem annorum,& viſus eſt Iehouáh Abræ.
Deus omnipot. אל שדי Nomen אEl, pro quo redditur Deus, à potentia deductum eſt. Eodem pertinet שדי: acſi pronuntiaret Deus,
ſe ad protegendum Abram ſatis habere virtutis.Non iactat potentiam ſuam Deus,quæ penes ipſum ſuppreſſa lateat, ſed quam explicet er-
ga filios ſuos vt inde materiam fiduciæ concipiat Abram.
4 Ego,ecce אני הנה Hac loquutione Deus ſe eſſe pronũtiat qui loquitur,vt certa verbis ſuis conſtet authoritas.Ideo pronomen EGO,
vice præfationis ſeorſum legendũ eſt,vt quieto animo ſit Abram,& exempta dubitatione oblatum fœdus ſuſcipiat. Pater mult.gen-
tium. לאב המון גוים: Ad verbum,in patrem multitudinis gentium. Conſtat populos diuerſos originem duxiſſe ab Abraham: nam Iſmael
in magnum populum excreuit,Idumæi ex altera parte longè latéque diffuſi ſunt:ex aliis etiam filiis quos ex Cetura ſuſcepit,fluxerunt am-
plæ familiæ.Sed longius reſpexit Moſes, quòd ſcilicet fide inſerendæ eſſent gentes in genus Abrahæ,licet ab eo non progenitæ ſecundum
carnem,vt teſtis eſt Paulus,Rom.4.b.11.

Rom 4.c.17

Nec vltrà vocabitur nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abraham: ‖quia patrem multarũ Gentium conſtitui te:

5 Neque vocabitur vltrà nomen tuum Abrám, ſed erit nomen
tuum Abrahám: quia patrem multitudinis gentium ʹpoſui te.

Abram.nominatur Abraham.

Faciámque te creſcere vehementiſſimè, & ponam te in Gẽtibus, Regéſque ex te egredientur.

6 Et multiplicabo te vehementiſſimè, ʹponámque te in Gentes,
& Reges ex te egredientur.

Et ſtatuã pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno: vt ſim Deus tuus & ſeminis tui poſt te.

7 ʹEt ſtatuam pactũ meum inter me & te: intérque ſemen tuum
poſt teʹin generationibus ſuis, fœdere perpetuo: vt ſim *ſalicet* tibi
in Deum, & ſemini tuo poſt te.

Quintò promittitur Abrahæ Chanaan.

B Dabóque tibi & ſemini tuo poſt te, terram peregrinationis tuæ, omnẽ terram Chanaan in poſſeſſionem æternam: eróque Deus eorum.

8 Dabóq; tibi & ſemini tuo poſt te, terram ʹperegrinationũ tuarum, *nempe* totam terram Chenáyan in poſſeſſionem perpetuam:
eróque eis in Deum.

Dixitque iterum Deus ad Abrahã, Et tu ergo cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.

9 Præterea dixit Deus ad Abrahám, Tu autemʹpactum meum cuſtodies, tu *inquam*; & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.

Circũciſio ſignũ fœderis.

Hoc eſt pactum meum quod obſeruabitis inter me & vos & ſemen tuũ poſt te, circuncidetur ex vobis omne maſculinum.

10 Hoc *eſt autem* pactũ meũ quod obſeruabitis inter me & vos, atq;
inter ſemẽ tuum poſt te, vt circũcidatur in vobis omnis maſculꝰ.

Leuit.12.a.3
Luc.2.21
Rom.4.b.11

Et circuncidetis carnem præputii veſtri, vt ſit‖in ſignum fœderis inter me & vos.

11 Circuncidetis verò carnem præputii veſtri, ʹerítque ſignum pacti inter me & vos.

Infãs octo dierũ circũcidetur in vobis, omne maſculinũ in generationibus veſtris: tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur, & quicunque non fuerit de ſtirpe veſtra.

12 ʹOmnis itaque maſculus octo dies natus circũcidetur in vobis
ʹin generationes veſtras: *etiamſi fuerit*ʹnatus domus, ʹ& emptus argento à quocunque alienigena qui non eſt de ſemine tuo.

Eritque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum.

13 ʹOmnino *igitur* circuncidetur natus domus tuæ, & emptus argẽto tuo: erítque pactum meũ in carne veſtra in fœdus perpetuũ.

C Maſculus cuius præputii caro circũciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit.

14 Incircunciſus autem maſculus qui non circunciderit carnem
præputii ſui, ʹvtique exterminabitur anima illa de populis ſuis:
nam pactum meum irritum fecit.

Dixit quoque Deus ad Abraham, Sarái vxorem tuam non vocabis Sarái ſed Saram.

15 Dixit quoque Deus ad Abrahám, שׂSarái vxoris tuæ non vocabis nomen שׂSarái, ſed שׂSaráh erit nomen eius.

Sarái.nominatur Sara.

Et benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium cui benedicturus ſum, eritq; in nationes, & Reges populorũ oriẽtur ex eo.

16 Et benedicam ei, ac etiam dabo ex ea tibi filium, benedicam ei
inquam, ʹerítque in gentes, Reges populorum ex ea erunt.

Rurſum promittitur Abraham Iſaac.

Cecidit Abraham in faciem ſuam, & riſit in corde ſuo dicens, Putáſne centenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria pariet?

17 Tunc cecidit Abrahám ſuper faciem ſuam, & riſit, dixítque in
corde ſuo, ʹNũquid cẽtenario naſcetur *proles*? ʹ& an שׂSaráh nonagenaria pariet?

Infra 18.b.10
& 21.a.2

Dixitque ad Deũ, Vtinam Iſmael viuat coram te.

18 Dixítq; Abrahám ad Deum, ʹVtinã Iשׂmayאél viuat coram te.

Abraham orat pro Iſmaele.

Et ait Deꝰ ad Abrahã, Sara vxor tua pariet tibi filium, vocabiſque nomen eius Iſaac, & cõſtituam pactum meũ ill, ‖in fœdus ſempiternum, & ſemini eius poſt eum.

19 Cui dixit Deus, ʹVerè שׂSaráh vxor tua pariet tibi filium, vocabíſque nomen eius Iצhác: & cõfirmabo pactum meum cum eo,
in pactum perpetuum ſemini eius poſt eum.

Super Iſmael quoque exaudiui te. D ecce benedicam ei, & augebo, & multiplicabo eum valde: duodecim duces generabit, & faciam illum in gentem magnam.

20 ʹPro IשׂmayאéI quoque audiui te: ʹecce benedicam ei, & creſcere faciam eum, multiplicabóque eum vehementiſſimè: duodecim principes generabit, ponámque illum in gentem magnam.

Benedicitur Iſmael.

5 Poſui te. נתתיך Præt.Heb.pro fut.conſtituam te. 6 Ponámque te in gen.ונתתיך Hebraiſmus, Faciam vt ex te gentes multæ naſcantur. 7 Et ſtatuam והקימותי Et ſtabiliam.vel, ratificabo. Ad verbum, Et faciam ſurgere. Vide infrà cap.23.d.17.
In generationibus ſuis, לדורותם .i.ſuis temporibus, hoc eſt illis ætatibus quibus vixerint.
8 Peregrinationum tuarum, מגוריך .i.regionem in qua nunc peregrinaris.
9 Pactum meum cuſt. את בריתי תשמור pactum meum cuſtodi. Hic pactum pro ſymbolo ac ſigno fœderis accipitur, nempe pro circunciſione: vt ſequenti verſu exponitur, Et erit ſignum pacti inter me & vos. 11 Eritque והיה ſub. iſta circunciſio.
12 Omnis itaque, &c. ובן שמונת וגו׳ Ad verbum, Et filius octo dierum circuncidetur in vobis, omnis maſculus. Ordo inuerſus & obſcurior, qui ſic conſtrui debet vt vertit noſter interpres. In generationes ve. לדורותיכם Hebraiſmus, temporibus veſtris. Natus domus, יליד בית verna. aut, vernaculus. Et emptus, &c. ומקנת וגו׳ Ad verbum, & comparatio argenti ab omni filio alienigenæ.i.ſeruus emptitius quem emeris ab alienigena.
13 Omnino *igitur* circ.&c. המול ימול וגו׳ Ad verbum, Circuncidendo circuncidetur natus domus tuæ, & comparatio pecuniæ tuæ,
14 Vtique exter.&c. ונכרתה וגו׳ vtique delebitur, &c.i.homo ille non erit particeps promiſſionum ac beneficiorum meorum.
16 Eritque in gentes, והיתה לגוים Hebraiſmus, erit mater multarum gentium, vel ex ea naſcentur gentes multæ.
17 Nunquid centenario הלבן מאה שנה Ad verbum, Nunquid filio centum annorũ. Et an שׂSara ואם שרה Ad verbum, & ſi Sara? an filia octoginta annorum? Duæ interrogationes vice vnius.
18 Vtinam, &c. לו ישמעאל וגו׳ Hebraiſmus, Satis mihi fuerit ſi filius meus Iſmael ita viuat vt tibi placeat, & obediat mandatis tuis. Alii exponunt, Viuere coram Domino, tantum valet ac ſeruari eius præſidio incolumem, vel ab ipſo benedici. Petit igitur Abraham à Domino vt quam Iſmaeli dedit vitam conſeruet.
19 Verè אבל Certè. Chaldæus paraph. in veritate. Doctus inter Hebræos exponit, Imò: quaſi dicat, non tantum modo tibi viuet Iſmael, ſed etiam, aut imò Sara, &c.
20 Pro IſשׂmayאNel q. ולי שמעאל שמעתיך Super Iſmaele quoq;.vel, De Iſmaele quoque.i.exaudiui preces tuas quas fudiſti corã me pro Iſmaele. Ecce ben.הנה ברכתי Præt.Heb.pro fut.certè benedicã. Quia promiſſiones Dei ſunt certæ, Scriptura præteritis pro fur. vtitur.

Pactum verò meum ʹstatuam cum Iצsmhác quē pariet tibi שSa- 21
ráh hoc statuto tempore, anno ʹaltero.
Et finiuit loqui cum eo, ascendítque Deus ʹab Abrahám. 22
Tulit itaque Abrahám Iשsmayאél filium suum, & omnes natos 23
domus suæ, & omnem emptum argento suo, omnem masculum
saliat ʹex domesticis suis: & circuncidit carnem præputii eorum ʹeo
ipso die, sicut loquutus fuerat cum eo Deus.
Porrò Abrahám ʹerat nonaginta nouem annorum quando cir- 24
cuncidit ipse carnem præputii sui.
Iשsmayאél verò filius eius erat tredecim annorum quando cir- 25
cuncisa fuit caro præputii sui.
ʹIpso eodē die circūcisus est Abrahám & Iשsmayאél filius eius, 26
Atque omnes viri domus eius, ʹnatus domus, & emptus argēto 27
à filio alienigenæ, circuncisi sunt cum ipso. Cap. XVIII.

וירא

ʹA Pparuit autem illi Iehouáh ʹin Quercubus Mamréא: & ipse 1
sedebat ad ostium tabernaculi dum calere inciperet dies.
Qúmque eleuasset oculos suos, vidit, & ecce tres viri stabant 2
iuxta eum: quos vt vidit, cucurrit in occursum eorum ab ostio ta
bernaculi, ʹ& incuruauit se super terram:
Dixítque, ʹDomine, ʹsi nūc inueni gratiā in oculis tuis, ne quæ- 3
so ʹtranseas à seruo tuo:
ʹCapiatur obsecro parū aquæ, & lauate pedes vestros, ʹ& inniti- 4
mini sub arbore.
ʹInterim accipiā buccellam panis, ʹ& fulcite cor vestrū, post- 5
ea transibitis: idcirco enim transistis ʹad seruum vestrum. Et dixe-
runt, Sic facias vt loquutus es.
ʹFestinauit itaque Abrahám ad tabernaculū ad שSaráh, & dixit, 6
ʹFestina tria sata farinæ ʹsimilæ, *ac* ʹmisce, & fac subcineritios panes.
ʹAd boues autē cucurrit Abrahám, & tulit ʹ vitulum tenerum 7
& bonum, dedítque ʹpuero: qui festinauit parare illum.
Tulit quoque butyrū, & lac, & vitulum quem parauerat, ʹ& po 8
suit corā eis: ipse verò stabat iuxta eos sub arbore, ʹ& comederūt.

Abrahā seipsū, Ismaelem, & domesticos circuncidit.

Mysterium trinitatis.

Abraham lauat pedes peregrinorum & infer uit mensæ.

21 Pactum verò meum statuam ad Isaac quem pariet tibi Sara tempore isto, in anno altero.
22 Qúmque finitus esset sermo loquētis cum eo, ascēdit Deus ab Abrahā.
23 Tulit autē Abraham Ismael filium suum, & omnes vernaculos domus suæ, vniuersósque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suæ: & circuncidit carnem præputii eorum statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus.
24 Abraham nonaginta & nouē erat annorum quando circūcidit carnem præputii sui.
25 Et Ismael filius suus tredecim annos impleuerat tempore circūcisionis suæ.
26 Eadem die circūcisus est Abraham & Ismael filius eius,
27 Et ōnes viri domus illius, tam vernaculi quàm emptitii & alienigenæ pariter circūcisi sunt. Cap. XVIII.
1 APparuit autem ei Dominus in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso feruore diei.
2 Qúmque eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eū: quos quū vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, & adorauit in terram:
3 Et dixit, Domine, si inueni gratiam in oculis tuis ne transeas seruum tuū:
4 Sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore.
5 Ponámque buccellam panis, & cōfortetur cor vestrum, postea transibitis: idcirco enim declinastis ad seruū vestrum. Qui dixerunt, Fac vt loquutus es.
6 Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei, Accelera, tria sata similæ commisce, & fac subcineritios panes.
7 Ipse verò ad armētum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum & optimū, deditque puero: qui festinauit & coxit illum.
8 Tulit quoque butyrum & lac, & vitulum quem coxerat, & posuit corā eis: ipse verò stabat iuxta eos sub arbore. Qúmque comedissent, B

21 Statuam אקים constituam. stabiliam. confirmabo. Ad verbum, surgere faciā. Vide infrà cap. 23. d. 17. Quicquid optabile est terrenæ vitæ respectu, Deus liberaliter & prolixè promisit Ismaeli: & tamen quicquid in eum donorum cōfert, nihili æstimat comparatione fœderis quod stabiliendum erat in Isaac, statuto tempore. Altero. : האחרת .i. sequente. q.d. anno elapso.
22 Ab Abraham. : מעל אברהם Ad verbum, de super, vel de iuxta Abraham.
23 Ex domesticis suis: באנשי בית אברהם Ad verbū, in viris domus Abrahæ. antecedens pro relatiuo. Eo ipso die, בעצם היום הזה Ad verbum, in substantia [vel essentia, aut corpore] ipsius diei. i. ipsomet die, statim ipso die. Sic paulo pòst versu 26.
24 Erat nonag. בן תשעים ותשע שנה Ad verbum, filius nonaginta & nouem annorum. sic sequenti versu.
26 Ipso eodem die בעצם היום הזה Ad verbū, In corpore diei ipsius. Vide paulo antè, versu 23. Eodē ipso die quo scilicet Deus imperauerat vt circunciderentur.
27 Natus domus, &c. יליד בית וגו׳ Singularia Heb. pro plur. omnes domestici eius, vernaculi, & empti ab extraneis.

IN CAPVT XVIII.

1 Apparuit autem וירא Ad verbum, Et visus est. Hic quarta est Hebræorum huius libri sectio vsque ad caput 23, quā denominant ab hac prima capitis dictione וירא. Serui sui animum noua hac visione confirmat Deus, sicut aliis subinde atque aliis adminiculis opus habet sanctorum fides. Fieri etiam potest vt in gratiam Saræ repetita fuerit promissio. In Quercubus : באלוני ממרא in Querceto. Alii, in NElone. verisimile est illic fuisse Quercetum vbi propter loci commoditatem habitauerit Abraham. Vide suprà cap. 13. d. 18.
2 Et incuruauit, &c. וישתחו ארצה & demisit vultum in terram vsque. Hoc reuerētiæ symbolū in communi vsu fuit apud Orientales.
3 Domine, אדני Quòd vnum peculiariter salutat, videtur ideo factum fuisse quòd præ aliis duobus excelluerit. Scimus enim Angelos vtplurimum apparuisse cum capite suo Christo: itaque hic in tribus Angelis vnū designat Moses legationis principē. Si nūc inueni, &c. אם נא מצאתי וגו׳ Hebraismus, si quicquam valeam gratia apud te, vel si tibi gratus sum, hoc est si tibi gratum sit. Transeas à seruo tuo. : תעבור מעל עבדך .i. ne prætereas domum siue hospitium serui tui quin venias in tentorium meum.
4 Capiatur יקח sub. à te domino meo. i. à vobis. Et innitimini והשענו & fulcite vos. sub. baculis vestris, aut aliqua alia re, quo commodius quiescatis. hoc est, fulciendo vos requiescite sub arbore: erat enim arbor ante tabernaculum.
5 Interim accip. ואקחה Ad verbum, Et capiam. i. Interim afferam ad vos. Et fulcite cor ve. וסעדו לבכם q.d. confirmate corda vestra. Ad seruum ve. על עבדכם iuxta seruum vestrum. i. iuxta tentorium serui vestri. Non intelligit consultò vel data opera venisse vt hospitium quærerent: sed opportunè id accidisse significat: acsi diceret, non fortuitò in eum locum delapsos esse, sed Dei consilio & manu adductos. Ad Dei prouidentiam refert quòd tam commodè in locum idoneum inciderint vbi se reficiant.
6 Festinauit it. וימהר Properauit itaque. i. Citò cucurrit. Festina מהרי .i. Citò capias. Similæ, סולת .i., farinæ purissimæ ac purgatissimæ. Misce, לושי sub. aqua in pastam. Alii, subige, sub. in massam. q.d. Para illis prandium, vel cœnam.
7 Ad boues autem ואל הבקר Ad armentum autem. Vitulum בן בקר Ad verbum, filium bouis. Sic versu sequenti. Puero, אל הנער sub. suo, id est famulo, vel coquo.
8 Et posuit co. eis: ויתן לפניהם & apposuit illis. vt scilicet comederēt. Et comederūt. : ויאכלו Deus qui totū mundū ex nihilo cōdidit, & quotidie mirus est in formādis creaturis artifex, corpora Angelis illis ad tēpus dederat, in quibus iniunctū sibi munus peragerent. Vnde hic dicuntur comedisse.

Dixerũt ad eum, Vbi eſt Sara vxor 9
tua? Ille reſpondit, Ecce in tabernacu
lo eſt.

Dixerunt autẽ ad eum, Vbi eſt שSaráh vxor tua? Qui reſpondit,
Ecce in tabernaculo.

Supra 17.c.19 infra 21.a.1 Rom 9.b.9

Cui dixit, |Reuertẽs veniam ad te 10
tempore iſto, vita comite, & habebit
filium Sara vxor tua. quo audito Sa-
ra riſit poſt oſtium tabernaculi.

Et dixit, ʹReuertendo reuertar ad te ſecundum tempus vitæ, &
ecce filius *erit* שSaræ vxori tuæ. porrò שSaráh auſcultabat ad oſtiũ
tabernaculi,ʺ& ipſum *erat* poſt eum.

Abrahæ ſeni promittitur Iſaac.

Erãt autem ambo ſenes, prouectæ 11
que ætatis: & deſierant Saræ fieri mu
liebria.

Abrahám autem & שSaráh *erant* ſenes *ac*ʹprogreſſi in dies: & deſie
rat eſſe ipſi שSaráhʹconſuetudo vt mulieribus.

1.Petr.3.a.6

Quæ riſit occultè, dicẽs, Poſtquam 12
conſenui, |& Dominus meus vetulus
eſt, voluptati operam dabo?

Riſit itaque שSaráh intra ſeſe, dicendo, Poſteaquam ſenui,ʹerit
mihi voluptas? præterea dominus meus ſenuit.

Dixit autẽ Dominus ad Abraham, 13
Quare riſit Sara, dicẽs, Num verè pa-
ritura ſum anus?

Tunc dixit Iehouáh ad Abraham, Vtquid riſit שSaráh, dicẽdo,
ʹNunquid etiam verè pariam, & ego ſenui?

Nunquid Deo quicquam eſt diffici- 14
le? iuxta cõdictum reuertar ad te hoc
eodem tempore, vita comite, & habe
bit Sara filium.

ʹAn *ergo* abſcondetur à Iehouáh quicquam? ad condictũ tempus
reuertar ad teʹſecundum tempus vitæ, & ipſi שSaræ *erit* filius.

Negauit Sara, dicens, Nõ riſi: timo 15
re perterrita. Dominus autem, Non
eſt, inquit, ita: ſed riſiſti.

Negauit autem שSaráh, dicendo, Non riſi: quia timuit. & dixit
Angelus, Nequaquam, riſiſti enim.

Quum ergo ſurrexiſſent inde viri, 16
direxerunt oculos contra Sodomam:
& Abraham ſimul gradiebatur dedu-
cens eos.

Conſurrexerunt igitur inde viri, & reſpexerunt contra faciem
סSedóm: Abrahám verò ibat cum eis vt deduceret eos.

Dixitque Dominus, Nũ celare po- 17
tero Abraham quæ geſturus ſum,

Et Iehouáh dixit, ʹNunquid cælabo ego Abrahám quod ego fa
cturus ſum,

Dei familiaritas & bonitas cum Abraham.

Suprà 12.a.3 infrà 22.d.17

C

Quum futurus ſit in gẽtem magnã 18
ac robuſtiſſimam, |& benedicẽdæ ſint
in illo omnes nationes terræ?

ʹQuum Abrahám omnino futurus ſit in gentẽ magnam, & for-
tem, benedicendæque ſintʹin eo omnes gentes terræ?

Scio enim quòd præcepturus ſit fi- 19
liis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe vt cuſto
diant viam Domini, & faciant iudi-
cium & iuſtitiam: vt adducat Domi-
nus propter Abraham omnia quæ lo
quutus eſt ad eum.

ʹNoui enim eum, propterea præcipiet filiis ſuis, & domui ſuæ
ʺpoſt ſe, vt cuſtodiant viam Iehouæ, faciántque iuſtitiam & iudi-
cium, vt venire faciat Iehouáhʺſuper Abrahám quod loquutus eſt
ʺſuper eum.

Chriſtus.

Abraham docet familiam ſuam viam Dei.

Dixit itaq; Dominus, Clamor So- 20
domorum & Gomorrhæorum mul-
tiplicatus eſt, & peccatum eorum ag
grauatum eſt nimis:

Ait itaque Iehouáh, Clamor סSedóm & עAmoráhʹquia multi-
plicatus eſt, & peccatum eorum quia aggrauatum eſt valde:

Prædicitur Abrahæ, interitus Sodomorum.

Deſcendã, & videbo vtrũ clamorẽ 21
qui venit ad me, opere cõpleuerint:
an non eſt ita, vt ſciam.

Deſcendam nunc, & videboʹan iuxta clamorem eius qui perue
nit ad me,ʺfecerint conſummationem: & ſi non, ſciam.

10 Reuertendo reu. ad te ſec. temp. v. שוב אשוב אליך כעת חיה Hebraiſmus quem ſic quidam exponunt, Certiſſimè reuertar [vel certò ſcias me reuerſurum] ad te hoc tempore, viuente, ſub. Sarah. hoc eſt, Sarah incolumi exiſtente. Alii rectius exponunt de fœtu: vt promittat Deus ſe venturum iuſto & legitimo pariendi tempore, vt Sarah vitalis fœtus mater fiat. Et ipſum, &c. והוא אחריו: .i. oſtium ipſum erat poſt illum Angelum. q.d. Angelus habebat faciem auerſam ab oſtio: ſiue angelo loquenti erat oſtium ad tergum.

11 Progreſſi in dies: באים בימים Hebraiſmus, prouecti erant ætate. Conſuetudo, &c. :ארח כנשים Ad verbum, via ſecundum mulieres. vel, ſicut mulieribus. id eſt, ſicut mulieribus quæ aptæ ſunt gignendis liberis, contingere ſolet. Quo genere loquendi verecundè menſes notat qui mulieribus fluunt. vnà autem cum fluxu menſtruo deſinit concipiendi facultas.

12 Erit mihi voluptas? היתה לי עדנה id eſt daturáne ſum operam voluptati?

13 Nunquid, &c. האף וגו׳ q.d. Dixitne ſeriò Dominus me parituram, quum iam ſenuerim?

14 An *ergo*, &c. היפלא וגו׳ Latétne Iehouam quicquam. vel, An difficile eſt ipſi Iehouæ quicquam? hoc eſt, Impoſſibiléne eſt Domino quicquam? Alii, An Iehouæ quicquam poteſt eſſe mirificum? q.d. Nõ debet ex hominum ſenſu æſtimari Dei facultas. neque enim mirũ eſt in rebus arduis nos deficere, vel ſuccũbere difficultatibus: ſed longè alia eſt Dei ratio, qui è ſublimi deſpicit quæ nos altitudine ſua deterrent. Secundum tempus vitæ, כעת חיה Vide paulo antè verſu 10.

17 Nunquid cælabo המכסה Præſentia Heb. pro fut. Quaſi de re dubia conſultat Deus in hominum gratiam: nam quid facturus eſſet, iam antè decreuerat. 18 Quum Abrahám, &c. ואברהם וגו׳ Ad verbum, Et Abraham eſſendo erit. Sed copulatiua particula in aduerbium cauſale reſolui debet. Nam hæc eſt ratio, quòd Deus horribilis ſuæ in Sodomitas vindictæ conſcium facere velit ſeruum ſuum, quia peculiaribus ipſum donis ante alios omnes ornauerat. In eo בו per eum. i. per ſemen illius, qui eſt Chriſtus, vt cap. 26.a.4, Benedicenturque in ſemine tuo omnes gentes terræ.

19 Noui enim eũ, propterea, &c. כי ידעתיו למען אשר יצוה Noui enim eũ, vt præcipiat. i. noui eum eſſe hominem pium, iuſtum, ac docilem, non inquam celabo eum. ſequitur ratio, vt præcipiat. Alii vertunt, Noui enim eum quòd præcepturus eſt, &c. & eſt ſecunda ratio cur ſui conſilii participem facere velit, quia non fruſtra, nec inutiliter id facturum præuideat, ſed fideliter boni patriſfamiliâs officio functurũ in ſuis docẽdis. Poſt ſe, אחריו .i. ipſo mortuo. q.d. nõ modo curã ſuorũ habebit quandiu viuet, ſed etiã ſolicitus erit vt poſt mortẽ ſuã apud ſuos permaneat ſancta viuendi ratio. Super Abr. על אברהם propter Abraham. Aliis tamen magis placet vt vertit interpres: vt ſignificet Moſes compotem promiſſæ ſibi gratiæ fore Abraham ſi ſuos erudiat in timore Domini, domúmque ſuam probè gubernet. Obſerua ו, more Scripturæ hic conſequentiam magis notare quàm cauſam. Super eum. :עליו de eo. i. vt adimpleat Dominus Abrahamo promiſſiones illi factas. Loquitur autem Deus de ſe in tertia perſona, pro, vt impleam, &c.

20 Quia multipl. &c. כי רבה וגו׳ Hic verſus ſequenti iungendus, Quia clamor Sodomorum multiplicatus eſt, & quia peccatum eorũ aggrauatum: Deſcendam, &c. Quidam vertunt כי per certè, vel vtique, vt ſæpe in Scriptura accipitur, Clamor Sodomæ & Gomorrhæ certè multiplicatus eſt, & peccatum eorum vtique aggrauatum eſt ſupra modum. Poſteriorem partem alii vertũt, ſicut & peccatũ eorum quod inualuit valde. Quoniam talis Dei tolerantia à nobis comprehendi non poteſt, eum humano more loquentem inducit.

21 An iuxta clam. eius הכצעקתה ſub. vrbis. Fecerint conſum. &c. עשו כלה וגו׳ .i. an perpetrauerint peccata ſumma, & extrema animaduerſione digna, vt audio illos feciſſe. quemadmodum ſuprà cap. 15.d.16, dixit nondum completas eſſe iniquitates Amorrhæorum. q.d. viſurus ſum ſintne prorſus deplorati, vt qui ad extremum malorum ſe proiecerint: an verò ſint adhuc in medio curſu vnde reuocari queãt ad ſanam mentem. Alii exponunt, ſi omnes perpetrauerint talia flagitia qualia audio illos illic perpetraſſe. Ex doctioribus Hebræorum alter exponit, An iuxta clamorem eius qui peruenit ad me, fecerint: *ſi ita res habeat, faciam* conſumptionem *in eis* [.i. prorſus delebo eos] ſin minus, noui *quid facturus ſim*. Prior ſenſus, melius quadrat.

Abraham intercedit pro Sodomitis.

'Et diuerterunt inde viri,perrexerúntque in סSedóm: Abrahám autem adhuc'stabat coram Iehouáh.
'Et accedẽs Abrahã dixit,'Nũquid etiã disperdes iustũ cũ impio?
Fortassis sunt quinquaginta iusti intra eam ciuitatem ,'nũquid etiam'disperdes,neque parces loco propter quinquaginta *illos* iustos qui *sunt* intra eam?
Absit à te vt facias'rem talẽ, vt mori facias iustum cum impio, 'sítque iustus sicut impius. absit *inquam* à te:nunquid iudex vniuersæ terræ'non faciet iudicium?
Et dixit Iehouáh,Si inuenero in סSedóm quinquaginta iustos intra vrbem ipsam,parcam vniuerso huic loco propter eos.

Abraham puluis & cinis perstat in oratione.

Respondénsque Abraham,dixit,Ecce nunc'cœpi loqui ad Dominum meum'qui sum puluis & cinis:
Forsitan defuerint ex quinquaginta iustis,quinque:nũquid disperdes propter illos quinque totam vrbem? Et dixit,Non disperdam si inuenero illic quadraginta quinque.
'Rursus loquutus est *Abraham*,& dixit,Fortè inuenientur ibi quadraginta. Et dixit,'Non faciam propter quadraginta.
Et dixit *Abraham*,Ne quæso 'excãdescat Dominus meᵘ, si loquar: Forsitan inuenientur illic triginta.'Respondit *Dominus*, Nõ faciam si inuenero illic triginta.
Dixítque *iterum*, Ecce nunc'cœpi loqui ad Dominum meum, Fortasse inuenientur ibi viginti.Respõdit *Dominus*,Non disperdam propter viginti.
Rursum dixit,Ne quæso irascatur Dominus meus si loquar'tãtummodo hac vice, Forsitan inuenientur ibi decem. Respondit, Non disperdam propter decem.
Abiítque Iehouáh posteaquam finiuit loqui ad Abrahám : Abrahám verò reuersus est ad locum suum.

Cap.XIX.

Lot hospitalitas Angelos hospitio suscipientis.

VEnerunt itaque duo illi Angeli in סSedóm vesperi, & Lot sedebat in porta סSedóm :vidénsque Lot, surrexit in occursum eorum,'& incuruauit sese *in* faciem super terram.
Et dixit, En quæso, domini mei declinate obsecro ad domum serui vestri, & pernoctate,lauate etiam pedes vestros,& mane surgentes,pergetis in viam vestram. At illi respõderunt,Nequaquã, sed in platea pernoctabimus.

Cœnã eis parat.

Ille verò compulit eos valde : qui diuertentes ad eum , ingressi sunt ad domum eius: & fecit eis conuiuium, infermentata quo-

22 Cõuerteruntque se inde, & abierũt Sodomam : Abraham verò adhuc stabat coram Domino.
23 Et appropinquãs ait , Nũquid perdes iustum cum impio?
24 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate,peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos,si fuerint in eo?
25 Absit à te vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio,fiatque iustᵘ sicut impius:non est hoc tuum: qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.
26 Dixitque Dominus ad eum Si inuenero Sodomis quinquagita iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. D
27 Respondénsque Abrahã, ait, Quia semel cœpi, loquar ad Dominũ meũ, quum sim puluis & cinis:
28 Quid si minus quinquaginta iustis, quinq; fuerint? delebis ꝑpter quinq; vniuersam vrbem? Et ait, Non delebo si inuenero ibi quadraginta quinque.
29 Rursúmque loquutus est ad eũ, Sin autẽ quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies? Ait, Non percutiam propter quadraginta.
30 Ne quæso, inquit, indigneris Domine si loquar: Quid si ibi inuẽti fuerint triginta? Respondit, Nõ faciam si inuenero ibi triginta.
31 Quia semel, ait, cœpi, loquar ad Dominum meum: Quid si ibi inuẽti fuerint viginti? Ait, Non interficiã propter viginti.
32 Obsecro, inq̃t, ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inuenti fuerint ibi decem? Et dixit, Non delebo propter decem.
33 Abiitque Dominus postquã cessauit loqui ad Abraham: & ille reuersus est in locum suum. Cap.XIX. Heb.
1 VEnerũntque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus ciuitatis . Qui quũ vidisset, surrexit, & iuit obuiam eis: adorauitque pronus in terram.
2 Et dixit, Obsecro domini, declinate in domum pueri vestri, & manete ibi: lauate pedes vestros, & mane proficiscemini in viam vestram . Qui dixerunt, Minimè, sed in platea manebimus.
3 Compulit illos oppidò vt diuerterent ad eum: ingressísque domum illius, fecit conuiuium, & coxit azyma,

22 Et diuerterunt ויפנו Iam verò diuerterant.vel,cõuerterant sese. Stabat,&c. עומד וגו' Primùm dicit Moses viros vlterius progressos esse,significans sermone finito,Vale dixisse Abrahæ vt domum rediret. deinde subiicit,Abraham stetisse coram Domino:vt solent qui dimissi non statim abeunt,eo quòd aliquid adhuc dicendum vel agendum restet.Et scitè Moses,quũ de itinere fit mentio,Angelis hominum nomen attribuit:Abraham verò non dicit coram hominibus stetisse,sed coram facie Dei: quia tametsi oculis cernebat hominum species,fide tamen Deum intuebatur.

23 Et accedens ויגש Stetit aliquandiu rogans illum,tandem accessit ad eum. Et verba eius satis demonstrant non loquutum esse quasi cum homine mortali. Nunquid etiam האף Vtrum etiam.q.d.Nunquid præter omnia illa quæ decreuisti facere eis,perdes,&c. 24 Disperdes, תספה perdes.delebis.sub.vrbem ipsam.

25 Rem talem, כדבר הזה Ad verbum,secundum rem istam. Sitque iustus,&c. והיה כצדיק וגו' Ad verbum,& erit sicut iustus sicut impius.i.talis futura sit apud te conditio iusti qualis conditio impii. Non faciet iudicium? לא יעשה משפט : non faciet æquitatẽ? .i.nónne iudex vniuersæ terræ rectè iudicabit?q.d.Nónne par est & æquum vt tu qui iudex es vniuersæ terræ,rectè iudices? Ne scilicet Domine Deus, malè audias apud impios & infideles.

27 Cœpi הואלתי gestio.volo.cupio.Præt.Heb.pro præs. Qui sum,&c. ואנכי עפר ואפר: .i.tametsi sim abiectissimus.Ita præfatur Abraham obtinendæ veniæ causa. 29 Rursus loq.est ויסף עוד לדבר Ad verbum,Et addidit vltrà loqui ad eum. Non faciam לא אעשה sub.consumptionem.Præcedenti versu dixit,Non disperdam.paulo pòst etiam dicit,Non disperdam.

30 Excandescat,&c. יחר וגו' succendatur [sub.ira]Domino meo,& loquar.i.si loquar.Sic paulo pòst versu 31. Respõdit ויאמר Ad verbum,Et dixit. 31 Cœpi loqui הואלתי לדבר Vide paulo antè versu 26. 32 Tantũmodo hac vice, אך הפעם tantũmodo semel.

IN CAPVT XIX.

1 Et incuruauit sese וישתחו honoris scilicet causa. Hebræi, quum quæritur cur vnus ex tribus Angelis subitò dispareat, duo tantùm Sodomam veniant, vnum venisse nugantur ad perdendum locum,alterum qui Lot seruaret. quum tamen ex contextu Mosis appareat illud esse friuolum,quia ambos videbimus paulo pòst fuisse liberationis ministros. Simplicius est quod à doctis quibusdã scribitur,hoc fuisse Abrahæ peculiaris gratiæ loco concessum, vt Deus non modò è media Angelorum turba duos ad eum mitteret,sed familiarius se illi patefaceret in Filio suo. Vnus enim(vt vidimus)principem locum,vt dignitate superior,obtinuit. Quanquam autem Christus semper fuit mediator,quia tamen magis obscurè ipsi Lot patefactus fuit quàm Abrahæ,tantùm duo Angeli Sodomam venerunt.

& comederunt.

Prius autem quàm irēt cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum à puero vsque ad senem, omnis populus simul.

Vocauerúntque Lot, & dixerūt ei, Vbi sunt viri qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, vt cognoscam⁹ eos.

Egressus ad eos Lot, post tergū accludens ostium,

B Ait, Nolite quæso, fratres mei, nolite malum hoc facere.

Habeo duas filias quæ necdum cognouerūt virum: educam eas ad vos, & abutimini eis sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis: quia ingressi sūt sub vmbra culminis mei.

At illi dixerunt, Recede illuc. & rursus, Ingressus es, inquiunt, vt aduena, nunquid vt iudices? te ergo ipsum magis quàm hos affligemus. Vimque faciebant Lot vehementissimé: iámque propè erat vt effringerent fores.

2.Petr 2.b.7

Et ecce miserūt manum viri, & introduxerunt ad se Lot, clauserúntque ostium.

Sapien.19 c.16

Et eos qui foris erant percusserūt cæcitate à minimo vsque ad maximū: ita vt ostium inuenire non possent.

Dixerunt autem ad Lot, Habes hîc quempiam tuorum? generum, aut filios, aut filias, omnes qui tui sunt, educ de vrbe hac:

C

Delebimus enim locum istum, eo quòd increuerit clamor eorum corā Domino, qui misit nos vt perdamus illos.

Egressus itaque Lot, loquutus est ad generos suos qui accepturi erant filias eius, & dixit, Surgite, egredimini de loco isto: quia delebit Dominus ciuitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui.

Cúmque esset mane, cogebāt eū Angeli, dicentes, Surge, tolle vxorem tuam & duas filias quas habes: ne & tu pariter pereas in scelere ciuitatis.

Dissimulante illo, apprehenderunt manum eius, & manū vxoris, ac duarum filiarum eius, eo quòd parceret Dominus illi.

que coxit, & comederunt.
4 Prius autem quàm irent cubitum, viri vrbis, viri *scilicet* Sedóm Sodomitarum libido.
'gyro cinxerunt domum 'à puero vsque ad senem, omnis populus
ab extremo.
5 Et vocauerunt Lot, dixerúntque ei, Vbinam sunt viri illi qui
venerunt ad te nocte? educ illos ad nos, 'vt cognoscamus eos.
6 Tunc egressus est ad eos Lót ad ostium, & fores clausit post se,
7 Et dixit, Ne quæso fratres mei 'malefaciatis.
8 En nunc mihi *sunt* duæ filiæ quæ nondum cognouerunt virum,
educam nunc eas ad vos, & facite eis 'sicut bonum *est* in oculis ve-
stris: tantùm viris istis ne faciatis quicquam: quia idcirco venerūt
ad vmbram 'tigni mei.
9 'Responderunt autem, Facesse hinc. adieceruntque, 'Vnicus ve-
nit ad peregrinandum, & iudicabit iudicando? nunc 'magis afflige
mus te quàm ipsos. 'Vim igitur fecerunt in virum, '*nempe* in Lot val
de: & accesserunt vt effringerent ostium.
10 'Miserunt autem viri manum suam, & introduxerunt Lót ad se
in domum, & fores occluserunt.
11 Præterea viros qui *erant* ad ostiū domus percusserūt 'cæcitatib⁹
à minimo vsque ad maximū: '& defatigati sunt vt inuenirent eū.
12 Dixerúntque viri ad Lot, 'Adhuc *est* aliquis tibi hîc? generum,
& filios tuos, & filias tuas, & omnia quæ *sunt* tibi in ciuitate, educ
de loco hoc:
13 Quia 'perdituri sumus locū hūc, eo quòd 'creuerit clamor eorū
coram Iehouáh. misit enim nos Iehouáh vt perdamus eum.
14 Egressus est itaque Lot, & loquutus est ad generos suos 'qui ac- Deripit Lot à Sodomitis, quorū prædicit subuersionem.
ceperant filias eius, & dixit, Surgite, egredimini de loco isto: quia
perditurus est Iehouáh istam ciuitatē. 'fuit autem sicut ludens in Lot ridetur à generis suis.
oculis generum suorum.
15 'Quum autem aurora ascendisset, 'vim faciebāt Angeli in Lot,
dicendo, Surge, cape vxorem tuam, & duas filias tuas 'quæ inue-
niuntur: ne fortè pereas 'in punitione ciuitatis.
16 'Quúmque tardaret, apprehenderunt viri manū eius, manúm- Egredi cogit ipsum Lot Deus.
que vxoris eius, ac manum duarum filiarum eius, 'eo quòd parce-
ret Iehouáh ei. eduxerúntque eū, & posuerūt eū extra vrbē ipsam.

4 Gyro cinxerunt נסבו circunfusi vallauerunt. A puero, &c. 'מנער וגו .i. tam iuuenes quàm senes, vniuersus populus ab extrema vrbe. q.d. etiam qui habitabant in extremis locis vrbis. vel (vt quidam Hebræorum) ab vno extremo vrbis vsque ad alterum extremum.

5 Vt cognoscamus e. : ונדעה אותם Rem fœdissimam honestissimè exprimunt Sacræ literæ. Quidam tamen non eo sensu accipiunt, sed perinde acsi dixissent, Volumus scire quosnam tu hospites in vrbem nostram inducas. Alioqui petulantius de nefando concubitu loquuti essent Sodomitæ: verùm tegendæ suæ nequitiæ causa, hic imperiosè cum sancto viro expostulant, quòd ausus fuerit recipere homines ignotos. 7 Malefaciatis. : תרעו id est ne tantum facinus ac flagitium admittatis.

8 Sicut bonū *est* in oculis vestris: כטוב בעיניכם Hebraismus, quemadmodum vobis placuerit. Tigni mei. :קורתי tecti mei. i. domus meæ. hoc est, subierunt domum meam. His verbis significat sibi cōmissos esse à Domino, séque perfidiæ reum fore, nisi protegere eos studeat. 9 Responderunt, &c. 'ויאמרו וגו Ad verbum, Et dixerunt, Secede illuc. vel vltrà. Et dixerunt, Vnicus, &c. Vnicus, &c. 'האחד וגו Solus [solitarius] venit vt habitaret *nobiscum*, & vult planè nos iudicare. i. esse iudex noster. Obiurgantis sermo est. q.d. Venitne aduena iste vt increparet nos? Magis affligemus te q. ipsos. נרע לך מהם Ad verbum, malefaciemus tibi *magis* quàm illis. Vim igitur fec. ויפצרו compulerunt igitur. vel, coegerunt. 10 Miserunt autem וישלחו Extenderunt autem.

11 Cæcitatibus בסנורים Plurali vtitur vt ostendat magna cæcitate fuisse percussos. Et defatigati s. וילאו sub. palpando.

12 Adhuc, &c. 'עוד וגו Vltrà quis *est* tibi ti. Quos hic adhuc cognatos aut affines habes præter hos quos videmus?

13 Perdituri s. משחיתים אנחנו Præs. Heb. pro fut. Creuerit clamor eorum גדלה צעקתם Ad verbum, magnificatus sit clamor eorum. i. clamor iniquitatum & scelerum ciuium vrbis. Quo plura peccata accumulant homines, eo altius surgit eorum malitia, & propius ad Deum accedunt vt vindictam exposcat.

14 Qui acceperant לוקחי Ad verbum, accipientes. Quidam vertunt, qui abduxerant ad se. Alii per futurum, accepturi erant. Fuit autem, &c. 'ויהי וגו Hebraismus, illi verò putauerunt eum non seriò, sed iocò dicere. visus est illis iocari.

15 Quum autem aurora ascendisset, וכמו השחר עלה Exoriente autem aurora. Cumprimum diluculauit. Vim faciebant ויאיצו coegerunt. cogere cœperunt. festinare iusserunt. Quæ inueniuntur: הנמצאת .i. quas habes in promptu. vel, quas habes domi tuæ. Alter ex doctioribus Hebræorum exponit adhuc innuptas, propterea quòd haberet duas alias filias quæ viris nupserant. q.d. ne cures alias.

In punitione בעון .i. ne tu vnà cum aliis intercipiaris subita hac subuersione vrbis. Alii vertunt, in iniquitate.

16 Quúmque tardaret, ויתמהמה Quúmque cunctaretur. vel moras necteret. præ trepidatione scilicet. solent enim homines præ metu ac timore fieri immobiles. Ad verbum, Et tardabat, & apprehenderunt. Eo quòd parc. &c. 'בחמלת וגו Ad verbum, in misericordia Iehouæ super eum. vel miseratione. i. eo quòd Dominus misereretur eius, vellétque eum eripere.

Egredi cogit ipsum Lot Deus.

Fuit autem, dum educerent eos foras, dixit, Erue teipsum'pro 17
anima tua,ne respicias post te,neque stes in tota hac planitie:'in
montem erue te,ne fortè pereas.

Segor ciuitas ad preces Lot seruatur.

Et dixit Lót ad eos,'Ne quæso,domini mei, 18
En nunc'inuenit seruus tuus gratiam in oculis tuis,& magnifi- 19
casti misericordiam tuam quam fecisti mecum ad conseruãdam
animam meam:at ego non potero 'eruere me in mõtem,ne fortè
'adhæreat mihi malum,& moriar.

Misericordiam Dei confitetur Lot.

En nunc ciuitas'ista propinqua, vt fugiã illuc, & ipsa *est* parua: 20
'eruã me quæso illuc:nũquid non 'parua est, & viuet anima mea?
Et dixit ad eum,En'suscepi faciem tuam etiam hac in re, vt nõ 21
subuertam vrbem hanc de qua loquutus es.
Festina,erue teipsum illuc: quia non potero facere quicquam, 22
donec perueneris illuc. Idcirco'vocauit nomen ciuitatis צSóyar.
'Sol egressus erat super terram quum Lót peruenit in צSóyar. 23

Sodomorum interitus.

Et Iehouáh pluit super סSedóm & super עAmoráh sulphur & 24
ignem'à Iehouáh è cælis.
Subuertítque vrbes, & omnẽ planitiem illam, omnes quoque 25
habitatores vrbium illarum,& germen terræ.

Vxor Lot in statuã salis versa.

Respexit autem vxor eius'retro eum,& effecta est'statua salis. 26
Et surrexit Abrahám mane, *et iuit* ad locum vbi steterat coram 27
Iehouáh:
Prospexítque'versus סSedóm & עAmoráh,& versus vniuersam 28
faciem terræ illius planitiei,aspexit inquam,& en ascendebat fu-
mus'terræ sicut fumus fornacis.

Propter Abrahã liberatus est Lot

Et fuit,quum disperderet Deus vrbes illius planitiei, recorda- 29
tus est Deus Abrahám:'& emisit Lot è medio subuersionis quum
subuerteret vrbes'in quibus habitabat Lot.

Lot egreditur Segor.

'Ascendit autem Lot è צSóyar,& habitauit in mõte,'ac duæ fi- 30
liæ eius cum eo:quia'timebat habitare in צSóyar,habitauítque in
spelunca,ipse & duæ filiæ eius.

Crimẽ incestus Lot cũ filiabus.

Dixítque primogenita ad minorem *natu*, Pater noster senuit, 31
neque vir superest in terra *hac*'vt ingrediatur ad nos secũdum mo-
rem vniuersæ terræ.

¶Eduxerúntque eum, & posuerunt extra ciuitatẽ,ibique loquuti sunt ad eum, dicentes, Salua animam tuam: noli respicere post tergum,nec stes in omni circà regione: sed in mõte saluum te fac,ne & tu simul pereas. *Sapien.10.a.6* D

Dixitq; Lot ad eos , Quæso domine mi,

Quia inuenit seruus tuus gratiam corã te, & magnificasti misericordiã tuam quam fecisti mecum vt saluares animam meam: nec possum in mõte saluari,ne fortè apprehendat me malum,& moriar.

Est ciuitas hęc iuxta,ad quam possũ fugere,parua, & saluabor in ea: nunquid non modica est, & viuet anima mea?

Dixitque ad eũ, Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas,vt non subuertam vrbem pro qua loquutus es.

¶Festina,& saluare ibi: quia non potero facere quicquã, donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum est nomẽ vrbis illius Segor. *Sapient.4.a.8* E

Sol egressus est super terrã, & Lot ingressus est Segor.

¶Igitur Dominus pluit super Sodomã & Gomorrham sulphur & ignẽ, à Domino de cælo: *Deut.29.d.23 esa.13.d.19 iere.50.f.40 ezech.16.f.49 osee.11.c.8 amos 4.d.11 luc.17.f.29 iudæ b.7*

Et subuertit ciuitates has, & omnẽ circa regionẽ, vniuersos habitatores vrbium,& cuncta terræ virentia.

¶Respiciénsque vxor eius post se, versa est in statuam salis. *Luc.17.g.32*

¶Abraham autem consurgens mane vbi steterat prius cum Domino, *Suprà 18.a.1*

Intuitus est Sodomam & Gomorrham, & vniuersam terram regionis illius: viditque ascendentem fauillam de terra quasi fornacis fumum.

Quum enim subuerteret Deus ciuitates regionis illius, recordatus est Abrahæ: & liberauit Lot de subuersione vrbium in quibus habitauerat. F

Ascenditque Lot de Segor, & mansit in monte,duæ quoque filiæ eius cũ eo (timuerat enim manere in Segor) & mansit in speluũca ipse, & duæ filiæ eius cum eo.

Dixitque maior ad minorem, Pater noster senex est,& nullus virorum remãsit in terra qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ.

---

17 Pro anima tua, על־נפשך .i.ratione vitæ tuæ.q.d.Fuga tibi consule:nam periclitaris de vita. In montem erue te, פהרח המלט
id est consule vitæ tuæ fugiendo in montem.
18 Ne quæso, אל־נא Nequaquam quæso.subaudi,ita fiat.
19 Inuenit,&c. מצאוני' Hebraismus, Alloquitur alterum ex Angelis, Video me gratum tibi fuisse & acceptum: nam maximè fuisti
erga me misericors ad conseruandam vitam meam. Ad verbum,ad viuificandum animam meam. Erueremeinmontem, להמלט
seruare me *fugiendo* in montana. Adhæreat mihi malum, תדבקני הרעה apprehendat me afflictio.
20 Ista הזאת .i.quam vides. Eruam me אמלטה *permitte* vt saluum me faciam *fugiendo* illuc. Parua est, מצער היא exigua
res est. Alii ad vrbem referunt,vt paruam esse ostendat,quo facilius exoret.acsi diceret,se tantùm angulum petere vbi saluus deliteat.
21 Suscepi faciem tuam נשאתי פניך Hebraismus,acquiesco precibus tuis.
22 Vocauit קרא sub.is qui ei nomen indidit.
24 A Iehouáh è cælis. מאת יהוה מן השמים 23 Sol egressus erat השמש יצא *Item* sol oriebatur.
Hebraismus,id est à se ex alto,nempe è cælo.i.quæ Dominus ipse emisit è cælo. Emphatica autem repetitio est,quòd non vsitato naturæ ordine tunc Dominus pluerit, sed tanquam exerta manu palàm fulminauerit præter solitum morem:vt satis constaret,nullis caussis naturalibus conflatam fuisse pluuiam illam ex igne & sulphure.
26 Retro eum, מאחריו .i.quæ erat à tergo eius,hoc est auersa à tergo illius quum sequeretur eum,& aspexit post se. Statua salis. נציב מלח Hebræi, aceruum siue massam salis interpretantur. Quidam non referunt ad saporem: sed quia statua notabile aliquid habuerit quod viatores moneret.oportuit enim notas aliquas illic esse impressas vnde omnes colligerẽt esse illud memorabile portentũ. Alii,statuã salis interpretantur statuam incorruptibilem, permansuram in sempiternum.q.d.mutata est in statuam quæ esset perpetuum incredulitatis exemplum. Ad hunc modũ dicitur Nume.18.c.19, Pactum salis est sempiternum coram Domino,tibi ac filiis tuis.i.incorruptibile & immortale,perpetuóque duraturum, quod Deus externo quoque symbolo sanciuit,ne vnquam euanescat. Ad salem autem metalicum alludit,& effotitium,qui nullo imbre liquescit:imò ad ædificandas domos est idoneus. Lege Plinium libro 31.cap.7,vbi id tradit.
28 Versus על־פני Ad verbum,super faciem.sic mox. Terræ הארץ .i.regionis illius.
29 Et emisit וישלח .i.eripuit. In quibus,&c. אשר ישב בהן Ad verbum,quibus habitabat in illis.Heb.pro in quarũ vna habitabat.
30 Ascendit autem ויעל .i. Discessit à Soar. Ac duæ filiæ eius cum eo: ושתי בנותיו עמו vnà cum duabus filiabus suis. Timebat habitare in צSóyar, ירא לשבת בצוער Ne scilicet Deus eam quoque subuerteret:videbat enim eadẽ vitia regnare in ea vrbe quæ in aliis.
31 Vt ingrediatur,&c. לבואנו' qui congrediatur nobiscum pro more totius terræ.quasi dicat,Nemo rei mansit aut superstes est ex hac subuersione,quem possimus habere pro marito.

32 Veni,inebriemus eũ vino,dormiamúsque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.

32 'Veni,potum demus patri nostro vinum, & dormiamus cum
co,'& suscitemus de patre nostro semen.

33 Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa. & ingressa est maior,dormiuitque cum patre:at ille nõ sensit nec quando accubuit filia, nec quando surrexit.

33 Potum igitur dederunt patri suo vinum nocte illa. & ingressa
est primogenita, dormiuítque cum patre suo: 'ille verò nõ percepit
siue quum illa accubaret,*siue* quum surgeret ipsa.

G 34 Altera quoque die dixit maior ad minorem,Ecce dormiui heri cum patre meo: demus ei bibere vinum etiã hac nocte: & dormies cum eo, vt saluemus semen de patre nostro.

34 'Postera autem die dixit primogenita ad minoré *natu*,Ecce dormiui
nocte præcedente cum patre meo : potum demus ei vinum
etiam hac nocte:& ingredere,dormi cum eo,'ac suscitemus de pa
tre nostro semen.

35 Dederúntque etiam & illa nocte patri suo bibere vinum, ingressáque minor filia dormiuit cum eo: & nec tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexit.

35 Potum ergo dederunt etiam hac nocte patri suo vinum. surrexítque
illa minor *natu*, & dormiuit cũ eo:ille verò non percepit *siue*
quum illa accubaret,*siue* quum surgeret ipsa.

36 Conceperunt ergo duæ filiæ Lot de patre suo.

36 Et conceperunt duæ filiæ Lót de patre suo.

37 Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab: ipse est pater Moabitarum vsque in præsenté diẽ.

37 Peperítque primogenita filium,& vocauit nomen eius 'Moáb: Moáb.
ipse est 'pater Moáb vsque hodie.

38 Minor quoque peperit filium,& vocauit nomẽ eius Ammon, id est filius populi mei:ipse est pater Ammonitarum vsque hodie. Cap.XX

38 Ipsa quoque minor *natu* peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon.
Ben-ƴammí:ipse est pater filiorũ ƴAmmón vsq; hodie.Cap.XX.

1 PRofectus inde Abraham in terrã Australem,habitauit inter Cades & Sur,& peregrinatus est in Geraris.

1 ET profectus est inde Abrahám ad terram Meridianam,habitauítque inter Cadéʋs & ʋSúr,& peregrinatus est in Gerár. Peregrinatur Abraham in Geraris, vbi rapitur eius vxor

2 Dixitque de Sara vxore sua, Soror mea est. misit ergo Abimélech Rex Geraræ,& tulit eam.

2 'Dixítque Abrahám de ʋSaráh vxore sua, Soror mea est. misit
ergo Abimélech Rex Gerár,'& accepit ʋSaram.

3 Venit autem Deus ad Abimélech per somnium nocte, & ait illi,En morieris propter mulierem quã tulisti: habet enim virum.

3 Venit autem Deus ad Abimélech 'in somnio noctu, & dixit ei, Obiurgatur Abimélech.
'En mortuus es propter vxorem quam accepisti:quum ipsa maritata
sit marito.

4 Abimélech verò non tetigerat eã: & ait, Domine num gentem ignorãtem & iustam interficies?

4 Abimélech verò'non appropinquauerat illi: & dixit, Domine Eius oratio.
'nunquid gentem etiam iustam occides?

5 Nónne ipse dixit mihi, Soror mea est: & ipsa ait,Frater meus est: in simplicitate cordis mei, & munditia manuum mearum feci hoc.

5 Annon ipse dixit mihi, Soror mea est: sed & ipsa dixit, Frater
meus est.'in perfectione cordis mei,'& in munditia manuũ mearum
feci hoc.

B 6 Dixitque ad eum Deus,Et ego scio quòd simplici corde feceris: & ideo custodiui te ne peccares in me, & non dimisi vt tangeres eam.

6 Dixítque ad eum Deus in somnio, Ego quoque noui quòd in Ne peccet Abimélech seruat Deus.
perfectione cordis tui fecisti hoc:'prohibui itaque ego te ne peccares
mihi,idcirco non permisi te vt tangeres eam.

7 Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te:quia propheta est, & viues.si autem nolueris reddere,scito quòd morte morieris tu, & omnia quæ tua sunt.

7 Nũc igitur redde vxorem viro:quia Propheta est,& orabit pro Propheta Abraham.
te,'& viues.quòd si tu non reddideris,scito te moriendo moriturum,&
quicquid est tuum.

8 Statimque de nocte consurgens Abimélech,vocauit omnes seruos suos, & loquutus est vniuersa verba hæc in auribus eorum: timuerũtq; omnes viri valde.

8 Surrexit itaque Abimélech mane, & conuocauit omnes seruos
suos,'& narrauit omnia verba ista in auribus eorum: timuerúntque
homines illi valde.

9 Vocauit autẽ Abimélech etiã Abra-

9 Deinde vocauit Abimélech Abrahám, & dixit ei, Quid fecisti

32 Veni, לכה Imperatiuum pro aduerbio,Eia.age. Et suscitemus ונחיה Ad verbum, & viuificemus.i.ex congressu patris nostri seruemus semen,hoc est genus nostrum paternum 33 *Ille* verò, &c. 'ולא־ידע וגו Ad verbum,& non cognouit in cubando[vel cubare]eam,& in surgendo eam. 34 Postera autem die dixit ויהי ממחרת ותאמר Ad verbum,Et fuit in crastino,& dixit. Ac suscitemus ונחיה Ad verbũ,& viuificemus. Vide paulo antè versu 32.

37 Moáb: מואב quasi dicas מן אב hoc est de patre:vt ex doctioribus Hebræorũ alter annotat.quòd de patre suo concepisset eũ. Pater Moáb אבי מואב pater Moabitarum vsque in hodiernũ diem.i.à quo Moabitæ traxerũt genus & originem,quotquot vsque hodie viuũt.

IN CAPVT XX.

2 Dixitque ויאמר Dicebátque.de more suo scilicet, interrogantibus quæ esset ipsa. Et accepit ʋSaram. ויקח את־שרה .i.missis nuntiis abduxit Abimélech Saram in domum suam.

3 In somnio noctu, בחלום הלילה per somniũ noctu.i.in visione nocturna. En mortuus es הנך מת .i.actum est de te,siue de vita tua.

4 Non appropinquauerat illi: לא קרב אליה Hebraico more dixit,non fuerat congressus cum ea. Nunquid gentem,&c. 'הגוי וגו.i. vtrum familiã vnam totam quæ etiam nihil peccauit in te,interficies?quasi dicat, Non. Quòd quidã ita exponũt quasi Abimélech tacitè se cum Sodomitis conferat,nimis fortè argutum est.Simplicior sensus videtur, Domine quantumuis acriter adulteria punias, an se ita tua in homines innoxios effundet,qui errore potius lapsi sunt,quàm scientes ac volentes peccarint?

5 In perfectione בתם in integritate.in simplicitate. Cordis simplicitatem vocat ignorantiam quæ malæ conscientiæ opponitur.q.d. Quum illã abduxi in domum meam,simplici animo feci,non existimans me quicquam malè facere.Hebraismus. Et in munditia ובנקין & in puritate. Manuum puritas siue mũditia, nihil aliud est quàm moderatio dum se à vi & iniuriis abstinent homines.

6 Prohibui itaque ego te ואחשוך גם אנוכי אותך retinui itaque ego te.Ad verbum,& prohibui etiam ego te.

7 Et viues. וחיה Ad verbum,& viue,vt superstes viuas. Imper.pro fut. 8 Et narrauit,&c. 'וידבר וגו Ad verbum,& loquutus est, &c.Hebraismus,Latinè dixeris,narrauit illis hæc omnia quæ illi dixerat Deus,illis omnibus audientibus.

nobis? & quid peccaui in te quòd induxiſti ſuper me & ſuper regnum meum peccatum grande? opera quæ non ſunt facienda, feciſti mecum.

Abimélech obiurgat ipſum Abraham.

10 ′Et adiecit Abimélech ad Abrahám, Quid′ſpectaſti quòd feciſti rem hanc?

11 Reſpondit Abrahám, Quia′dixi, ′Verè non eſt timor Dei in loco iſto: & occídent me′propter vxorem meam.

Sara neptis Thare ex filio, & neptis Abrahæ ex fratre.

12 ′Et etiam verè′ſoror mea eſt, filia patris mei: veruntamen non *eſt* filia matris meæ, ′& fuit mihi in vxorem.

13 ′Euenit autē quando′errare fecit me Deus de domo patris mei, tunc dixi ei, ′Hæc eſt miſericordia tua quam facies mecum, In omni loco ad quem veniemus, dic ′de me, Frater meus eſt.

Abimelech cum donis reddit vxorem.

14 Tulit itaque Abimélech oues & boues, ſeruos quoque & ancillas, & dedit *ea* Abrahám, reſtituíque ei ש Saram vxorem eius.

15 Dixítque Abimélech, Ecce terra mea ′coram te, ′vbi tibi commodum viſum fuerit, habita.

16 Ad ש Saráh autem dixit, Ecce dedi ′mile argenteos fratri tuo: profectò eſt tibi′velamen oculorum, *ac* omnibus qui *ſunt* tecum. ′& in omnibus erudita fuit.

Orat Abraham pro Abimélech

17 Orauit itaque Abrahám ad Deum: & ſanauit Deus ipſum Abimélech, vxorémque eius: atque ancillas eius, & pepererunt.

18 Quia ′claudendo clauſerat Iehouáh ſuper omnem vuluam domus Abimélech propter ש Saráh vxorem Abrahám.

Cap. X X I.

Naſcitur Iſaac.

1 Porrò Iehouáh ′viſitauit ש Saráh quemadmodū dixerat: ′fecítque Iehouáh ipſi ש Saráh quemadmodum loquutus fuerat.

2 Concepit enim ac peperit ש Saráh ipſi Abrahám filium′in ſenectute eius, tempore quod dixerat Deus.

3 Et vocauit Abrahám nomen filii ſui qui natus erat ipſi, quem pepererat ei ′ש Saráh, *vocauit inquam* Iyſhhác.

hā, & dixit ei, Quid feciſti nobis? quid peccauimꝰ in te, quia induxiſti ſuper me & ſuper regnum meum peccatum grande? quæ non debuiſti facere, feciſti nobis. C

10 Rurſúmque expoſtulans ait, Quid vidiſti vt hoc faceres?

11 Reſpondit Abrahā, Cogitaui mecum, dicens, Forſitan non eſt timor Dei in loco iſto, & interficient me ꝓpter vxorem meam.

12 |Aliàs autem & verè ſoror mea eſt, filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam in vxorem. Suprà 12.c.13

13 Poſtquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eā, |Hanc miſericordiam facies mecum, In omni loco ad quem ingrediemur, dices quòd frater tuus ſim. Infrà 22.c.13

14 Tulit igitur Abimélech oues & boues, & ſeruos & ancillas, & dedit Abraham, reddiditque illi Saram vxorem ſuam. D

15 Et ait, Terra corā vobis eſt, vbicunque tibi placuerit, habita.

16 Saræ autem dixit, Ecce mile argēteos dedi fratri tuo: hoc erit in velamen oculorum ad omnes qui tecum ſunt: & quocunque perrexeris, memēto te deprehenſam.

17 Orante autem Abraham, ſanauit Deus Abimélech, & vxorē, ancillaſq; eius, & pepererunt.

18 Concluſerat enim Dominus omnē vuluam domus Abi-mélech propter Saram vxorem Abrahæ.

Cap. X X I.

1 Viſitauit autem Dominus Sarā ſicut |promiſerat: & impleuit quæ loquutus eſt. Suprà 17.d.19 & 18.b.10

2 Concepitque, & |peperit filium in ſenectute ſua, tempore quo prædixerat ei Deus. Galat.4.c.23 hebr.11.c.11 Act.7.a.8

3 Vocauitque Abraham nomen filii ſui quem genuit ei Sara, Iſaac.

10 Et adiecit ויאמר Ad verbū, Et dixit. Spectaſti ראית Ad verbum, vidiſti. Alii, cōſideraſti. i. Quid tibi venit in mentē quòd, &c.
11 Dixi, אמרתי . i. ita reputaui apud me. Verè רק Tantùm. Tantummodo. q. d. Hoc vno carere videtur hic locus alioqui elegantiſſimus, quòd incolæ eius Deum non timent. Propter vx.m. על־דבר אשתי: Ad verbum, ſuper re vxoris meæ. i. ratione vxoris meæ.
12 Et etiam וגם Præterea. Adhæc. Inſuper. Soror mea אחתי Soror eius fuit, ſicut Lot frater eius. dixit enim ſuprà cap.13.b.8, Viri fratres ſumus: quum Lot fratris filius eſſet. Thare pater Abraham, genuit Aran. Aran genuit Sarai. Ita Sarai erat filia, id eſt neptis Thare patris Abrahæ. Nam apud Hebræos, nepos vocatur frater: & neptis filia. Soror igitur mea eſt, id eſt neptis ex fratre: neptis patris mei ex filio, non autem neptis matris meæ. nam Aran fratrem meum ſuſtulit pater meus ex alia vxore quàm ex matre mea. Alii ſic interpretantur, Verè ſoror mea eſt, filia Thare patris mei, ſed ex alia vxore quàm ex matre mea. Creditur enim Thare duas habuiſſe vxores, ex quarum altera Saram ſuſtulerit, ex altera Abrahamum & fratres eius. Et fuit, &c. ותהי־לי לאשה: id eſt quanuis ipſa ſoror mihi ſit, accepi tamen eam mihi in vxorem.
13 Euenit autem ויהי Ad verbum, Et fuit. Errare fecit me Deus התעו אתי אלהים Ad verbum, errare fecerunt me Deus. Plurale verbum pro ſingulari. i. errabundum eduxit me domo paterna. hoc eſt, iuſſit vt diſcederem à domo paterna, & quærerem ſedes quas mihi monſtraret. Alii vertunt, quando circunduxerunt me Angeli. nam quia verbum habetur pluralis numeri, potius de Angelis exponendū videtur, quòd circunduxerint Abraham per varios errores. Quidam nimis argutè perſonarum colligunt trinitatem, quaſi ſcriptum eſſet, Dii me fecerunt errare. Fateor quidem, nomen אלהים pro Deo paſſim accipi in Scriptura, ſed tunc ſemper verbi numerus eſt ſingularis: vbi autem accedit verbum plurale, tunc Angelos vel principes ſignificat. Non cōqueritur autem de Angelis Abraham quòd fallaci eorum ductu vagatus fuerit, ſed notat qualis fuerit pridem ſua conditio, nempe quòd relicta patria non modò in terram longinquam migrauerit, ſed ſubinde coactus fuerit mutare hoſpitium. Hæc eſt miſericordia, &c. זה חסדך וגו׳ Hebraiſmus, Hoc mihi beneficiū præſtabis. De me, לי propter me. i. in gratiam mei. 15 Coram te, לפניך in conſpectu tuo. i. tota regio mihi ſubdita, tibi conſpicua eſt. Vbi tibi &c. בטוב וגו׳ Ad verbū, in bono in oculis tuis. Hebraiſmus, In ea parte quæ videbitur tibi optima, & maximè allubuerit, delige tibi ſedem.
16 Mile argen. אלף כסף Chaldæus paraph. mile ſiclos argenti. Velamen oculorū, &c. כסות עינים וגו׳ . i. propugnator eſt pudoris tui: quicunque tibi eum eſſe virum nouerit, oculos à te auertet, & ab ancillis tuis. Alii vertūt, velamen oculorum omnibus qui tecum ſunt. Docetur Sara, maritum cui iuncta eſt, inſtar veli eſſe, quo ſe tegere debeat, ne expoſita ſit alienis. Paulus, 1.Cor.11.b.10, dicit velum quod capite geſtant mulieres, ſubiectionis eſſe ſymbolum: vnde ipſo matrimonii ordine quaſi velatæ ſunt. Dicit igitur Moſes, Tu ſi viro careres, obnoxia eſſes multis periculis: nunc quum tibi pudicitiæ cuſtodem Deus præfecerit, decuit te latere ſub velo illo: cur igitur te ſponte nudaſti? Hæc legitima obiurgatio fuit, quòd Sara ſe in mariti poteſtate eſſe diſſimulans, Diuino præſidio ſe nudaſſet, atque ita reprehenſa fuit. Et in omn. erudita f. ואת כל ונכחת: & cum omnibus *his* erudita fuit. vel, per hæc omnia. aut, propter hæc omnia. quæ ſcilicet acciderunt ei tam apud Pharaonem quàm Abimélech, erudita fuit ne vltrà diceret ſe ſororem eſſe Abrahæ. nam ſi dixiſſet ſe fuiſſe vxorem, non fuiſſet rapta ab illis. Alii vertunt, & in omnibus correpta fuit. vel caſtigata. quaſi dicat Moſes, paſſum fuiſſe Dominum vt Sara à prophano Rege coargueretur, quo maiore verecundia eam afficeret.
18 Claudendo clauſerat עצור עצר Hebraiſmus, Steriles prorſus & infœcundas reddiderat Dominus omnes mulieres totius familiæ Abimélech.

IN CAPVT XXI.

1 Viſitauit ש Saráh פקד את־שרה Seipſum declarat mox, per repetitionem, quæ frequens eſt in Scriptura. Chaldæus paraph. Et recordatus eſt Dominus Saræ. 2 In ſenectute eius, לזקניו pro ſenectute eius. i. qui futurus eſſet ſolatio illi iam ſeni.

Supra 17.b.10, matth.1.a.2

4 Et circuncidit eum octauo die, sicut ‖præceperat ei Deus

4 Circuncidítque Abrahám filium suum Ixſnhác, ‛quum natus es-
set octo dies, quemadmodum præceperat ei Deus.

5 Quum centum esset annorum: hac quippe ætate patris natus est Isaac.

5 Abrahám autem *erat* centum annorum quan do natus fuit ei Ixſ-
nhác filius suus.

6 Dixitque Sara, Risũ fecit mihi De⁹: quicunque audierit, corridebit mihi.

6 Dixítque שׂSaráh, ‛Risum fecit mihi Deus: ‛quicunque audierit, Gratitudo animi Saræ.
corridebit mihi.

7 Rursúmque ait, Quis auditur⁹ crederet Abraham quòd Sara lactaret filium quem peperit ei iam seni?

7 ‛Et adiecit, Quis ‛dixisset Abrahæ *quòd* lactatura esset filios שׂSa-
ráh? ‛quia peperi filium in senectute eius.

8 Creuit igitur puer, & ablactat⁹ est: fecítque Abraham grande conuiuiũ in die ablactionis eius.

8 ‛Quum autem creuisset puer, ablactat⁹ fuit: fecítque Abrahám
conuiuium magnum die quo ablactatus fuit Ixſnhác. Dies ablactationis Isaac.

9 Quúmque vidisset Sara filium Agar AEgyptiæ ludentem cum Isaac filio suo,

9 Vidit autem שׂSaráh filium Hagár AEgyptiæ, quem pepererat
ipsi Abrahám, ‛ludentem,

Galat.4.d.30

10 Dixit ad Abraham, ‖Eiice ancillam hanc, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.

10 Dixítque Abrahæ, Eiice ancillam hanc, & filium eius: quia non
hæreditabit filius ancillæ huius cum filio meo, *nempe* cum Ixſnhác.

B

11 Durè accepit hoc Abraham pro filio suo.

11 ‛Displicuit autem hic sermo valde in oculis Abrahám propter
filium suum.

Rom.9.b.7 hebr.11.d.18

12 Cui dixit Deus, Nõ tibi videatur asperum super puero & super ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: ‖quia in Isaac vocabitur tibi semen.

12 Et dixit Deus ad Abrahám, ‛Ne displiceat in oculis tuis propter
puerum & propter ancillã tuam: quicquid dixerit tibi שׂSaráh, ac- Veri filii Abrahæ ex Isaac.
quiesce voci eius: quia ‛in Ixſnhác vocabitur tibi semen.

13 Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam: quia semen tuum est.

13 Quin & filium ancillæ ‛in gẽtem ponam: quia semen tuum est.

14 Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & vtrem aquæ, imposuit scapulæ eius, tradiditque puerũ, & dimisit eam. quæ quum abiisset, errabat in solitudine Bersabee.

14 Surrexit itaque Abrahám summo mane, & tulit panẽ, ac vtrẽ a-
quæ, dedítq; Hagár, imponens humero eius, puerũ quoque *tulit*, & Eiicitur Agar cum Ismaele.
emisit eam. quæ abiit, & errauit in deserto Bexer-שׂébay.

15 Quúmque cõsumpta esset aqua in vtre, abiecit puerum subter vnam arborem quæ ibi erat.

15 Defecerúntque aquæ ex vtre, & proiecit puerum ‛subter vnam
ex arboribus.

16 Et abiit, seditque eregione procul quantum potest arcus iacere: dixit enim, Non videbo morientem puerũ. & sedens contrà, leuauit vocem suam & fleuit.

16 ‛Et discessit, sedítque eregione, ‛elongãdo se ‛quãtum est iactus
arcus: dicebat enim, Non videbo quando morietur puer. sedit in-
quam eregione, ‛& sublata voce sua fleuit.

C

17 Exaudiuit autem Deus vocẽ pueri: vocauitque Angelus Dei, Agar de cælo, dicens, Quid agis Agar? noli timere: exaudiuit enim Deus vocẽ pueri de loco in quo est.

17 ‛Audiuit autem Deus vocem pueri: ‛vocauítque Angelus Dei
Hagár de cælis, & dixit ei, Quid tibi *est* Hagár? ne metuas: quoniam Angelus consolatur ipsã Agar
exaudiuit Deus vocem pueri ‛in *loco* vbi est.

18 Surge, tolle puerum, & tene manũ illius: quia in gentem magnam faciã eum.

18 Surge, tolle puerum, ‛& apprehende manu tua illum: quia ‛in gẽ- Ab Ismaele populus magn⁹
tem magnam ponam eum.

4 Quum natus esset octo dies, בן שמונת ימים Ad verbum, filium octo dierum. i. octauo die ex quo natus fuerat.
6 Risum fecit mihi צחוק עשה לי Gaudiũ [Lætitiam] immisit mihi. vel, Inuexit. i. Effecit vt riderem, siue Affecit me gaudio. Reddidit me lætam. Quicunque audierit, corrid.m. :השומע יצחק לי qui audierit *me peperisse*, congaudebit mihi. vel, cõgratulabitur mihi. solent enim vetulæ mulieres summo affici gaudio quum parituræ sunt. Alii, ridebit de me. i. perfundetur gaudio propter me, quòd scilicet peperẽrim in senectute mea, & viro meo iam seni.
7 Et adiecit, ותאמר Ad verbũ, Et dixit. Quidam, Dixit quoque. Dixisset Abrahæ quòd lact &c. מלל לאברהם היניקה Ad verbum, dixit ad Abraham, Lactauit. Præteritum vertendum per præteritum perfect. subiunctiui, perinde acsi dicat, hoc nemini mortalium fuisse venturum vnquam in mentem. vnde constituit, solum Deum authorem esse: & iam seipsam ingratitudinis damnat, quòd tardè fidem habuerit narranti Angelo. Quia peperi כי ילדתי *&* quòd peperissem.
8 Quum autem, &c. ויגדל וגו׳ Ad verbum, Et creuit puer, & ablactatus fuit.
9 Ludentem, :מצחק irridentem. subsannantem. ita doctus inter Hebræos. Quemadmodum enim ridendi verbum bifariam accipitur apud Latinos: ita & Hebræi tam in bonam quàm in malã partem verbo צחק vtuntur, a quo participium מצחק deductum est. Non fuisse puerilem lusum & innoxiũ, ex indignatione Saræ apparet. Fuit igitur maligna subsannatio qua proteruus adolescens fratrem adhuc infantem præ se contempsit. 11 Displicuit, &c. וירע וגו׳ Hebraismus, Id autem ægrè tulit valde Abraham.
12 Ne displ. in oc. t. אל ירע בעיניך Ne sit malum [i. ingratum] in oculis tuis. Hebraismus, Ne ægrè feras eiectionem filii cum matre. In Isaac vocabitur tibi s. :כי ביצחק יקרא לך זרע Verbum Vocari, Paulus ad Rom. 9.b.8, exponit λογίζεσθαι, hoc est censeri, vel reputari. q. d. Filii ac nepotes Isaac, dicentur filii ac nepotes tui, non item qui ex Ismaele nascentur.
13 In gentẽ po. לגוי אשימנו Ad verbum, in gentem ponã eum. Redundat pronomen. Est autẽ Hebraismus, efficiã vt ex eo nascãtur populi multi. 15 Subter, &c. תחת וגו׳ sub vna arborũ. Alii, sub vno virgulto. hoc est, Quúmque defecisset illis aqua, incidit puer præ nimia siti in febrem, cœpitque ægrotare vsque ad mortem. quum autem videretur iamiam efflare animã, mater abiecit eum subter vnam arborem, posteaquam diu fouerat illum in gremio suo.
16 Et discessit, seditque ותלך ותשב לה Ad verbum, Et abiit, & sedit sibi. Relatiuũ redundat. Discessit, aliquantulum scilicet. Elongando se הרחק recedendo. Quantum est iactus כמטחוי Plurale est, quantum est vnus iactuum arcus. i. quantum arcus emittere potest sagittam. Ita doctus inter Hebræos. Quidam ex illis volunt esse participium. i. quantum distant iacientes sagittam (hoc est sagittarii) à sagitta iam emissa. Et sublata, &c. ותשא וגו׳ Ad verbum, & leuauit vocem suam, & fleuit. vel, plorare cœpit.
17 Audiuit autem, &c. וישמע וגו׳ .i. Misertus est pueri clamantis ad se, & conquerentis quemadmodum conqueri solent qui grauissimo morbo laborant. Vocauitque, &c. ויקרא וגו׳ Ad verbum, & clamauit Angelus Dei ad Agar. i. statim Hagar audiuit vocem è cælo emissam, dixitque illi Angelus In *loco* vbi est. :באשר הוא שם Hebræi exponunt במקום אשר הוא שם, in loco *in* quo ipse ibi. Redũdat שם. Quidam vertunt, ex eo loco in quo iacet. i. vocem pueri iacentis sub arbore sub qua deseruisti eum.
18 Et apprehende והחזיקי .i. sustenta eum. est enim debilis præ langore. In gentem, &c. לגוי וגו׳ Vide paulo antè versu 13.

Aperuítque Deus oculos eius, & vidit'puteum aquæ: perrexit 19
ergo, & impleuit vtrem aqua, potúmque dedit puero.
Et fuit Deus cum puero: & creuit, habitauítq; in deserto: & fuit 20
Ismael sagittari⁹ 'iaculator sagittarius.
Habitauit autem in deserto Pנarán: & accepit illi mater sua vxo 21
rem de terra Miצsráim.
Fœdus Abimélech cũ Abrahã. Fuit verò ipso in tẽpore, loquutus est Abimélech & Picól prin- 22
ceps exercitus eius ad Abrahám, his verbis, Deus tecum est in o-
mnibus quæ tu facis:
Nunc ergo iura mihi'hîc per Deum, 'Si mentieris mihi & filio 23
meo, & nepoti meo: 'iuxta misericordiã quam feci tecum, facies
mecum '& cum terra in qua peregrinatus es.
Et dixit Abrahám, Ego iurabo. 24
Abraham arguit ipsũ Abimélech ob puteos ablatos. 'Increpauit autẽ Abrahám ipsum Abimélech propter puteum 25
aquæ quem'rapuerant serui Abimélech.
Et dixit Abimélech, Nescio quis fecerit hanc rem: neque etiam 26
tu indicasti mihi, neq; etiam ego audiui *quicquam* præterquã hodie.
Accepit ergo Abrahám oues & boues, dedítq; ipsi Abimélech: 27
Percutiunt fœdus inter se. & percusserunt ambo fœdus.
Statuítque Abrahám septem agnas gregis seorsum. 28
Dixítq; Abimélech ad Abrahám, Quid sunt septem agnæ istæ 29
quas statuisti seorsum?
Respondit, 'Quia septẽ istas agnas accipies de manu mea, vt sit 30
mihi in testimonium quòd fodi puteum istum.
Ber-sabee. Idcirco 'vocauit locum ipsum 'Beנer-שsébay: quia ibi iuraue- 31
rant ambo.
Percusserũt itaque fœdus in Beנer-ששébay. surrexit autẽ Abi- 32
mélech & Pichól princeps exercitus eius, ac reuersi sunt in terrã
Peliשthím.
Abraham plãtat nemus, inuocat Deum. Plantauítque'nemus in Beנer-שsébay, & inuocauit ibi nomen 33
Iehouæ Dei'seculi.
Et habitauit Abrahã in terra Peliשthím dies multos. Ca. XXII. 34
Iubetur Abrahã immolare filiũ. ET fuit posthæc, Deus tẽtauit Abrahám, & dixit ad eum, Abra- 1
hám. 'Qui respondit, 'Ecce ego.
Et ait, Cape nunc filium tuum, vnicum illum tuum quem'dili 2
gis, *nempe* Iצnhác, '& vade ad terram 'Moriiáh, & offer eum illic in
holocaustum super vnum è montibus quem'dixero tibi.

19 Aperuitque oculos eius Deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, & impleuit vtrem, deditque puero bibere.
20 Et fuit Deus cum eo: qui creuit, & morat⁹ est in solitudine, factúsque est iuuenis sagittarius.
21 Habitauitque in deserto Pharan: & accepit illi mater sua vxorẽ de terra AEgypti.
22 Eodem tempore dixit Abimélech & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham, Deus tecum est in vniuersis quæ agis:
23 Iura ergo per Deum, ne noceas mihi & posteris meis, stirpique meę: sed iuxta misericordiam quam feci tibi, facies mihi & terræ in qua versatus es aduena. Suprà 20.d.14
24 Dixitque Abraham, Ego iurabo.
25 Et increpauit Abimélech propter puteum aquæ quem vi abstulerãt serui eius.
26 Responditque Abimélech, Nesciui quis fecerit hanc rem: sed & tu nõ indicasti mihi, & ego non audiui præter hodie. D
27 Tulit itaque Abraham oues & boues, & dedit Abimélech: percusserũtque ambo fœdus.
28 Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum.
29 Cui dixit Abimélech, Quid sibi volunt septem agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum?
30 At ille, Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, vt sint mihi in testimonium quoniam ego fodi puteũ istum.
31 Idcirco vocatus est locus ille Ber-sabee: quia ibi vterque iurauit.
32 Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. surrexit autem Abimélech, & Phichol princeps exercitus eius, reuersique sunt in terram Palæsthinorum.
33 Abraham verò plantauit nemus in Ber-sabee, & inuocauit ibi nomẽ Domini Dei æterni.
34 Et fuit colonus terræ Palæsthinorũ diebus multis. Cap. XXII.
1 QVæ postquam gesta sunt, tentauit Deus Abrahã, & dixit ad eũ, Abrahã. At ille respondit, Adsum. Iudith 8.a.22 heb.11.d.17
2 Ait illi, Tolle filium tuum, vnigenitum quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium quem monstrauero tibi.

19 Puteum aquæ: באר מים fontem aquæ.i.in quo erat aqua. 20 Iaculator sagitt.: רובה קשת: q.d. Venator. Ad verbum, iaculãs [sagittans] arcu. vt קשת *cassath* sit nomen substantiuum pro קשת *keseth*. Alii vertunt, iuuenis sagittarius. & ita Chaldæus paraph.
23 Hic הנה hoc loco.i. priusquam hinc discedas. Si mentieris mihi אם־תשקור Defectiua loquutio Hebræis, trita in formulis iurandi: quæ sic resolui debet, Si fefelleris datam mihi fidem, Deum inuocabimus, vt medius inter nos iudex sedeat, séque ostendat periurii vltorem. Mentiri autem hic quidam accipiunt pro iniquè & fraudulenter agere. Alii autem pro deficere. Simpliciter interpretandum videtur acsi dictum foret, Nihil perfidè ages mecum, vel cum meis nepotibus. Iuxta misericordiam, &c. 'כחסר אשר וגו Misericordiam facere cum aliquo, Hebræis significat, clementer & benignè eum tractare. neque enim supplex venit Abimélech vt Abrahæ misericordiam imploret: quin potius sibi ius regium vendicat. Et cum terra, &c. 'ועם־הארץ וגו .i.& regioni in qua tanquam aduena versatus es.
25 Increpauit au.&c. 'והוכיח וגו Expostulauit autem Abraham cum Abimelech. Rapuerant גזלו vi abstulerant. vel, vsurpauerant sibi. 30 Quia septem, &c. 'כיאת־שבע וגו q.d. Volo tibi dare septem agnas, vt hoc munus, sit, &c.
31 Vocauit קרא sub. is qui puteo nomen indidit. Alii, vocatus fuit. Beנer-שsébay: באר שבע: Suprà versu 14 ita nuncupauit Moses, sed per anticipationẽ: nunc autem ipse declarat quãdo & qua de causa inditum fuerit nomen, nempe quòd illic ambo iurassent. ideò transferendum Puteus iurisiurandi. Alii vertũt, Puteum septem. Sed Moses apertè à iurando deducit: nec refert quòd à ratione grammatica paulum discedit pronuntiatio, quæ in nominibus propriis adeò curiosè non obseruatur. Vide infrà cap.26.d.33.
33 Nemus אשל lucum. Alii, arborem.i. arbores. Alii, paradisum. Doctus inter Hebræos dicit esse nomen generale ad omnes arbores. Seculi. עולם: .i.æterni siue sempiterni. Significat Abrahamum de integro instituisse solennem cultum Dei, quo suam gratitudinem testatam faceret: quem cultum, inuocationis nomine designat per synecdochen: de quo vide suprà cap.4.d.16.

IN CAPVT XXII.

1 Et fuit post hæc, ויהי אחר הדברים האלה Ad verbũ, Et factum est post res istas, & Deus, &c.i. Euenit autem post hæc vt Deus tentaret, &c Qui respondit, ויאמר Ad verbum, Et dixit. Ecce ego. הנני: Sic solẽt respondere Hebræi accersentibus ipsos. Latini respondent, Adsum. Sic paulo pòst versu 7.
2 Diligis אהבת Præt.Heb. pro præs. q.d. quem vnicè amas. Et vade ולך־לך Ad verbũ, & vade tibi. Redundat tibi. Moriiáh, המוריה Nomen collis ad latus montis Sion, vbi templum fuit ædificatum postea. Dixero אמר .i.mõstrabo tibi. erat enim Locus ille Abrahæ incognitus.

3 Igitur Abraham de nocte cõsurgẽs strauit asinum suum: ducẽs secũ duos iuuenes,& Isaac filium suum: quúmque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus.

4 Die autem tertio,eleuatis oculis,vidit locum procul:

5 Dixitque ad pueros suos,Expectate hîc cum asino: ego autem & puer illucvsque properantes, postquam adorauerimus,reuertemur ad vos.

B 6 Tulit quoq; ligna holocausti,& imposuit super Isaac filium suũ: ipse verò portabat in manibus ignẽ & gladium.Quúmque duo pergerẽt simul,

7 Dixit Isaac patri suo, Pater mi. At ille respondit, Quid vis fili? Ecce, inquit,ignis & ligna: vbi est victima holocausti?

8 Dixit autem Abraham,Deus prouidebit sibi victimã holocausti,fili mi. pergebant ergo pariter.

9 Et venerunt ad locum quem ostenderat ei Deus,in quo ędificauit altare, & désuper ligna composuit.quúmque alligasset Isaac filium suũ, posuit eum in altari super struem lignorum.

10 Extẽditque manum,& arripuit gladium vt immolaret filium suum.

C 11 Et ecce Angelus Domini de cælo clamauit,dicens, Abraham, Abrahã. Qui respondit,Adsum.

12 Dixitque ei,Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam:nũc cognoui quòd timeas Deum,& non pepercisti vnigenito filio tuo propter me.

13 Leuauit Abraham oculos suos, viditque post tergum,arietem inter vepres hærentem cornibus:quem assumens obtulit holocaustum pro filio.

14 Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vsque hodie dicitur,In monte Dominus videbit.

15 Vocauit autem Angelus Domini Abraham secundò de cælo,

16 Dicens, |Per memetipsum iuraui, dicit Dominus,quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito,

D 17 Benedicam tibi,& multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in litore maris:possidebit semen tuum portas inimicorũ suorum.

18 Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ, quia obedisti voci meæ.

19 Reuersus est Abrahã ad pueros suos

Psal.104.a.9 eccli.44.d.21 1.mach.2.f.52 luc.1.g.73 heb.6.c.13

Suprà 12.a.3 & 18.c.18 infrà 26.a.4 eccli.44.d.25 act.3.d.25

3 Surrexit itaque Abrahám summo mane, & strauit asinum suũ:
accepítque duos 'pueros suos secũ, & Ixſhhác filium suum : quũq;
concidisset ligna 'holocausti, surrexit, & perrexit ad locum quem
dixerat ei Deus.
4 Die tertio leuauit Abrahám oculos suos,& vidit locũ 'procul:
5 Dixítque Abrahám pueris suis, 'Manete hîc cum asino:ego verò & puer pergem⁹ illucvsq; & adorabim⁹, ac reuertemur ad vos.
6 Accepit itaque Abrahám ligna holocausti, & posuit *illa* super
Ixſhhác filium suum:'ipse verò tulit in manu sua ignem &gladiũ:
& perrexerunt ambo pariter.
7 Dixit autem Ixſhhác ad Abrahám patrem suum,dixit inquam,
Pater mi. Qui respondit,'Ecce ego,fili mi. Et dixit, Ecce ignis &
ligna:sed vbi pecus in holocaustum?
8 Respondit Abrahám , Deus prouidebit sibi 'pecus in holocaustum,fili mi.pergebántque ambo pariter.
9 Quum autem peruenissent ad locum quem dixerat ei Deus,ædificauit ibi Abrahám altare , ordinauítq; ligna,& ligauit Ixſhhác
filium suum,& imposuit eum altari super ligna.
10 'Misítque Abrahám manum suam, & accepit gladium 'vt iugularet filium suum.
11 Tunc clamauit ad eum Angelus Iehouæ è cælo, & dixit, Abrahám,Abrahám. Qui respondit,Ecce ego.
12 Et dixit,Ne extendas manum tuam in puerum, neque facias ei
quicquam: nũc enim cognoui quòd timens Dei es,'quòd non pepperceris filio tuo,vnico tuo propter me.
13 Quum autẽ eleuasset Abrahám oculos suos,vidit,& en aries '*stabat* 'pòst, detentus 'in dumo cornibus suis: perrexítque Abrahám,
tulítque arietẽ illum,& obtulit eũ in holocaustum pro filio suo.
14 Vocauítque Abrahám nomen loci illius,'Iehouáh videbit.'Idcirco dicitur hodie, In monte 'Iehouáh videbitur.
15 Clamauit autem Angelus Iehouæ ad Abrahám secũdò è cælo,
16 Et dixit, Per memetipsum iuraui, dixit Iehouáh,'quandoquidem fecisti rem hanc,quòd non peperceris filio tuo, vnico tuo,
17 'Quòd *inquam* benedicendo benedicam tibi,ac multiplicãdo mul
tiplicabo semẽ tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est ad
litus maris,possidebítq; semen tuum 'portas inimicorũ suorum.
18 'Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ, eo quòd
obediuisti voci meæ.
19 Reuersus est itaque Abrahám ad pueros suos:qui surrexerũt,&

Obedientia Abrahæ erga verbum Dei.

Typus Christi, Isaac.

Timens Dei Abraham.

Benedicitur Abraham.

Christus.

3 Pueros suos נעריו famulos suos. Holocausti עולה .i.quæ erant necessaria ad holocaustum faciendum.
4 Procul: מרחוק: Ad verbum,è longinquo. 5 Manete שבולכם Ad verbum,Sedete vobis.redundat pronomen.
6 Ipse verò tulit ויקח Ad verbum,Et tulit.nempe Abraham. 7 Ecce ego, הנני Vide paulo antè versu 1.
8 Pecus השה agnus. 10 Misítque וישלח Extenditque Vt iugularet לשחוט vt immolaret.mactaret.
12 Quòd non peperceris,&c. ולא חשכת Ad verbum,& non prohibuisti filium tuum,vnicum tuum à me. 13 Pòst, אחר retrò.i.post se.siue à tergo ipsius. In dumo בסבך Ad verbum,in perplexitate,vel densitate.Accipitur pro ramo denso & implicato.i. inter spinas aut ramos seinuicem cõplectentes:siue inter virgulta inter se perplexa ac cõplicata.q.d.hærens arbusto implicato ac perplexo.
14 Iehouáh videbit. יהוה יראה Iehouáh prouidebit.Ita responderat filio suo interroganti suprà versu 8. Alii volunt esse futurum pro præterito,Iehouah vidit, vel prouidit. iam enim prouiderat Dominus de agno immolando: quem non fortuito illic errasse,sed Diuinitus oblatum esse agnoscit. Idcirco dicitur hodie, אשר יאמר היום *de* quo dici solet *etiam* hodie.i.tempore Mosis,quãdo sermo erat de illo monte. Iehouáh videbitur. : יהוה יראה Successu temporis mutatum fuit loci nomen data opera, non errore.nam qui actiuum verbum Videbit,siue Prouidebit,in passiuum transtulerunt: docere hac ratione volebant,Deum non tantùm suis prospicere,sed manifestum etiam auxilium illis ostendere vt vicissim conspicuus sit. Quidam vertunt,Iehouáh apparuit.& ita L X X. Vel per futurum,apparebit. nam simulatque Dominus prouidit de ariete immolando,apparuit & ipsi Abrahæ.
16 Quandoquidem,&c. ביען וגו׳ Ad verbum, quòd propterea quòd fecisti rem hanc, & non prohibuisti [subtraxisti, vel submouisti] filium tuum,vnicum tuum.
17 Quòd *inquam* כיברך Iungendũ verbo præcedenti,Iuro quòd benedicendo,&c. Aut redundat כי. Portas את שער Sing.Heb pro plur.i.propugnacula quæ in portis esse solent.Hebraismus, Hostibus suis erunt superiores.Significat Abrahæ sobolem, hostium suorũ victricem fore.nam & in portis erant propugnacula,& in his iudicia exercebantur.
18 Et benedicentur והתברכו Et beabunt sese. Vide suprà cap.12.a.3.

perrexerũt pariter in Beɴer-שsébay,habitauítque Abrahám in Be-
ɴerשsébay.

Filii Nachor ex Melcha.

10 'Et fuit,posthæc renuntiatum est ipsi Abrahám'hunc in modũ,
Ecce peperit etiam ipsa Milcháh filios Nanhór fratri tuo,
11 yVץs primogenitum suum,& Buz fratrem eius,& Cemuɴél'pa-
trem Arám,

Bathuel

12 Et Chéשsed,& nHazó,& Pildáשs,& Iidláph,atque Bethuɴél.

Rebecca.

13 Porrò Bethuɴél genuit Ribcáh. octo istos peperit Milcháh ipsi
Nanhór fratri Abrahám.

Roma.

14 'Sed & concubina eius cuius nomẽ erat Reɴumáh, peperit etiã
ipsa Tébanh & Gánham,& Thánhaשs & Mayacháh.

Cap. XXIII.

חיי שרה

1 FVit autem vita שSaráh cẽtum viginti septem anni:tot fuerũt
anni vitæ שSaráh.

Saram mortuã plangit Abrahã.

2 Et mortua est שSaráh in Ciriath-arbáy: ipsa est nHebrón in ter
ra Chenáyan:'venítque Abrahám vt plãgeret שSaráh & fleret eã.
3 Surrexit itaque Abrahám à conspectu'mortui sui, & loquutus
est ad filios nHéth,dicendo,
4 Peregrinus & aduena sum apud vos:date mihi'hæreditatem se-
pulchri vobiscum,& sepeliam'mortuum meum à facie mea.
5 Responderunt autem filii nHeth ad Abrahám,dicentes ei,

Emit agrum sepulturæ à filiis Heth.

6 Audi nos,domine mi,'Princeps Dei es in medio nostri,'in ele-
ctissimis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nemo nostrũ
sepulchrum suum'prohibebit à te ne sepelias mortuum tuum.
7 Surrexit itaque Abrahám, '& incuruauit se populo terræ, *nem-
pe* filiis nHeth.
8 Loquutúsque est cum eis,dicendo, 'Si vobis cordi est vt sepe-
liam'mortuum meum à facie mea, audite me, & intercedite pro
me apud yEphrón filium צSónhar,
9 Vt det mihi speluncam'Machpeláh, 'quæ est ei in extremo a-
gri sui:'argento pleno det eam mihi'in medio vestri in hæredita-
tem sepulchri.

abierũntque Ber-sabee,simul & habitauit ibi.

10 His itaque gestis nuntiatum est Abrahæ quòd Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo,

11 Hus primogenitum,& Buz fratrẽ eius,& Camuel patrem Syrorum,

12 Et Cased, & Azau, Pheldas quoque,& Iedlaph,

13 Ac Bathuel, de quo nata est Rebecca.octo istos genuit Melcha, Nachor fratri Abrahæ.

14 Concubina verò illius nomine Roma peperit Tábee & Gaham & Thahas & Maacha.

Cap. XXIII.

1 VIxit autem Sara centum viginti septem annis:

2 Et mortua est in ciuitate Arbee,quę est Hebron,in terra Chanáan: venitque Abrahã vt plangeret & fleret eã.

3 Cúmque surrexisset ab officio funeris, loquutus est ad filios Heth, dicens,

4 Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscũ, vt sepeliam mortuum meum.

5 Responderunt filii Heth,dicentes,

6 Audi nos domine,Princeps Dei es apud nos:in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullúsque te prohibere poterit quin in monumento eius sepelias mortuum tuum.

7 Surrexit Abraham,& adorauit populum terræ,filios videlicet Heth: B

8 Dixitque ad eos, Si placet animæ vestræ vt sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor:

9 Vt det mihi speluncam duplicem quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat eã mihi coram vobis in possessionem sepulchri.

10 Et fuit,&c.'ויהי וגו Hebraismus,His gestis.vel,Posteaquam hæc gesta fuerunt. Hunc in modum,לאמר Ad verbum,dicendo.
11 Patrem Aram, : אבי ארם .i.à quo genus duxerunt Syri.
14 Sed & concubina eius,&c. 'ופילגשו וגו Ad verbum,Et concubina eius,& nomen eius Reɴumáh,& peperit etiam ipsa,&c.

IN CAPVT XXIII.

1 Fuit autẽ vita שSaráh ויהיו חיי שרה Ad verbũ,Et fuerũt vitæ Sarah,cẽtum anni,& viginti anni,& septem anni.Latinè vertas, Quũ
autem Sarah vixisset centum viginti septem annos(tot enim annos vixit)mortua tandem est,&c.Ab hoc capite Hebræi incipiũt quintam
sectionem huius libri,quam denominant à secunda & tertia dictione capitis huius חיי שרה Vita Sarah.
2 Venitque ויבוא.i.Cœpit Abraham plangere ac deflere eam more patriæ. Alii putant Saram mortuã absente ipso Abraham:ideo Mo-
sen dixisse,Venit. 3 Mortui sui,מתו .i.cadaueris vxoris suæ demortuæ.q.d.Quum autem Abraham satis supérque planxisset Sa-
ram,relicto corpore profectus est ad filios Heth,vt cum ipsis loqueretur.
4 Hæreditatem sep. אחוזת קבר possessionem sepulchri. Alii, ius sepulturæ.i.permittite vt sepeliam mortuos meos cum vestris.q.d.
Ego apud vos,sicuti hactenus, versari peregrinus non recuso, non inhio vestris prædiis, vt proprium aliquid possidens, de æqualitate vo-
biscum certem:mihi locum habere sufficit vbi sepeliamur. Vel si dicat,Quandoquidem viuo permisistis in vestra ditione habitare,huma-
nitatis vestræ sit sepulchrum non negare mortuis. Mortuum meum,&c. :מתי מלפני Hebraismus,cadauer vxoris meæ mortuæ ela-
tum è domo mea ad sepulchrum,ne posthac videam illud.
6 Princeps Dei es in m.no. נשיא אלהים אתה בתוכנו Hebræi,quicquid excellit,Diuinum vocare solent.Ideo Principem Dei hoc loco
intellige eximium & singulari præstantia.Et meritò,quem propter virtutes colunt,hoc insigniunt elogio:vt se Deo vni ascribere testentur
quicquid virtutum in hominibus laude & reuerentia dignum est.Hebraismus iste perinde significat acsi dicerent, Te habemus pro excel-
lenti,atque præstanti principe.Vel vt alii exponunt,Te habemus pro homine iusto,ac sancto,& dilecto vnicè à Deo.siue,te reputamus vi-
rum iustum ac sanctum. In electissimis sepulchris nostris במבחר קברינו Ad verbum,in electione sepulchrorum nostrorum. Pro-
hibebit à te ne sepelias יכלה ממך מקבור denegabit tibi quominus sepelias,&c.
7 Et incuruauit se populo וישתחו לעם & inclinauit sese populo.i.exhibuit honorem ac reuerentiam, gratiásque egit pro sepulchro
sibi oblato,populo eius regionis. Alii vertunt, & adorauit populum terræ.eodem sensu: nam adoratio simpliciter pro reuerentia accipitur,
quam quis declarat geniculatione,vel alio corporis gestu.
8 Si vobis cordi est אם־יש את נפשכם Ad verbũ, Si est cum anima vestra.i.si sedeat animo vestro,si vobis placet vt sepeliam,&c.He-
braismus. Mortuum meum à facie mea, מתי מלפני id est vt efferam è domo mea ad sepulchrum corpus vxoris meæ demortuæ,
Hebraismus,de quo paulo antè versu 4.
9 Machpeláh, המכפלה Nomen loci, quod interpretantur duplicitatem,vel geminationem aut duplicem.vide infrà versu 17.
Quæ est ei in extremo אשר־לו אשר בקצה Ad verbum,quæ ei,quæ in extremo,&c.i.quã habet,siue possidet, quæ est in extrema par-
te agri sui. Argento pleno בכסף מלא Hebraismus,iusto pretio & sufficiente pecunia.Alii,pleno,perfecto,& iusti põderis. In me-
dio vestri,in hæred.sep. :בתוככם לאחוזת־קבר inter vos in possessionem sepulchri.Vide paulo antè versu 4.

(Habitabat autem Ephrō in medio filiorū Heth.) Respondítque Ephron ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam ciuitatis illi⁹, dicens,

10 (Is autem ꝟEphrón habitabat in medio filiorū ɲHéth.) Respō-
dit ergo ꝟEphrón ɲHithæus ad Abrahám 'in aurib⁹ filiorū ɲHéth,
omnium *scilicet* ingredientium portam ciuitatis suæ, dicendo,

C Nequaquā ita fiet, domine mí, sed tu magis ausculta quod loquor, Agrū trado tibi, & speluncam quæ in eo est, præsentibus filiis populi mei: sepeli mortuum tuum.

11 'Nequaquam domine mi, audi me, Agrum ipsum 'do tibi, '&
speluncam quæ est in eo, tibi quoque do 'in oculis filiorum popu
li mei, do eam tibi: *propterea* sepeli mortuum tuum.

Adorauit Abraham coram populo terræ.

12 'Tunc incuruauit sese Abrahám coram populo terræ.

Et loquutus est ad Ephron circunstāte plebe eius, Quæso vt audias me: Dabo pecuniam pro agro, suscipe eā, & sic sepeliam mortuum meum in agro.

13 Loquutúsque est ad ꝟEphrón 'in auribus populi terræ, dicēdo,
'Veruntamen si tu, quæso audias me: dabo argentum agri, accipe
à me, & sepeliam mortuum meum ibi.

Respondítque Ephron,

14 Rursum respondit ꝟEphrón ipsi Abrahám, dicendo ei,

Domine mi, audi me: terra quā postulas, quadringentos siclos argēti valet: istud est pretiū inter me & te: sed quantū est hoc? sepeli mortuum tuū.

15 Domine mi, audi me: terra quadringentorum ꝟsiclorū argen-
teorum est 'inter me & te, 'quid hoc? 'itaque mortuū tuum sepeli.

Infra 25.b.10 [Quod quum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulauerat, audiētibus filiis Heth, quadringentos siclos argēti probatæ monetæ publicæ.

16 Obediuit igitur Abrahā ipsi ꝟEphrón, & appēdit Abrahám ipsi
ꝟEphrón argētum quod dixerat 'in auribus filiorū ɲHéth, quadrin-
gentos ꝟsiclos 'argenteos transeuntes per mercatores.

D Cōfirmatúsque est ager quondam Ephronis in quo erat spelūca duplex respiciens Mambre: tam ipse quā spelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum,

17 'Confirmatus est itaq; ager ꝟEphrón qui *erat* 'in Macphelāh, qui
erat eregione Mamrēא: ager *inquā* & spelūca quæ *erat* in eo, omnésq;
arbores quæ *erant* in eo agro, quæ *scilicet erant* in toto termino eius,
per circuitum.

Abrahæ in possessionem, vidētibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius.

18 *Confirmatus est inquā* ipsi Abrahám in possessionem, 'in oculis filiorū
ɲHeth, 'in *oculis inquam* omnium ingredietium portam ciuitatis ei⁹.

Atque ita sepeliuit Abraham Sarā vxorem suam in spelunca agri duplici, qui respiciebat Mambre, hæc est Hebron in terra Chanaan.

19 Et postea sepeliuit Abrahám ꝟSaráh vxorem suam, in spelunca Sepelitur Sara.
agri Machpeláh, eregione Mamrēא, hæc est ɲHebrón in terra Che Mambre quæ & Hebron.
náyan.

Et confirmatus est ager & antrum quod erat in eo, Abrahæ in possessionem monumenti à filiis Heth.

20 Cōfirmatus est ergo ager ille & spelūca quæ *erat* in eo, ipsi Abra
hám in hæreditatem sepulchri 'à filiis ɲHeth. Cap. XXIIII.

Cap. XXIIII.

Erat autem Abraham senex dierúmque multorum: & Dominus in cunctis benedixerat ei.

1 Abrahám autem *iam* senex *erat*, *&* 'venerat in dies: ac Iehouáh 'be Mittit Abrahā seruū ad quærendam vxorē filio suo Isaac, quam ipsi Deus curat.
nedixerat ei in omnibus.

Infra 47.g.29 Dixitque ad seruum seniorē domus suæ, qui præerat oībus quæ habebat, [Pone manum tuā subter femur meū:

2 Dixit ergo Abrahám seruo suo seniori domus suæ, qui præerat Adiurādi Hebræorum mos.
omnibus quæ *erant* ei, 'Pone nūc manum tuam sub femore meo:

10 In auribus fil. ɲHeth, &c. באזני בני־חת וגו' Hebraismus, audientibus Hethæis, astātibus quotquot ingrediebantur portam vrbis eius. hoc est, publicè & coram omnibus, nempe in porta, non priuatim. Per hæc ostendit, locum vbi contractus fuit factus, fuisse locum publicū.

11 Nequaquam לא sub. ita fiet. i. Non accipies à me speluncā pretio ac pecunia: sed potius audi me. Do נתתי Præt. Heb. pro præs. vt & mox. In oculis filiorum pop. m. לעיני בני־עמי Hebraismus, præsentibus ac videntibus popularibus meis.

12 Tunc incuruauit sese וישתחו Vide paulo antè versu 7.

13 In auribus populi terræ, באזני עם־הארץ Hebraismus de quo paulo antè versu 10. i. audiente populo ipsius regionis. Veruntamen si tu, quæso aud. &c. אך אם־אתה וגו' Oratio defectiua, siue manca, in qua multa subaudienda, Verum, vel Sed non accipiam gratis à te agrū istum: Si tu id facturus es quod dicis, si tu daturus es agrum istum vt polliceris, Quæso audi me, acquiesce precibus meis. vel, Vtinā audias me, Dabo pretium pro agro ipso, accipe illud à me, tum demum sepeliam mortuum meum. Alii aliud subaudiunt, Sed si tu dederis mihi gratis, non accipiam. Chaldæus paraph. vertit, Attamen si tu facis mecum bonitatem, ausculta mihi, dabo pretium, &c.

15 Inter me & te, ביני ובינך Id est, ratione amicitiæ quæ est inter nos: & quia noui te virum iustum & sanctum, vilissimo pretio dabo tibi terram hanc. q. d. alteri non darē tam vili pretio. Quadringentis siclis æstimat terrā suam. Iam quum Iosephus siclum valuisse dicat quatuor drachmas Atticas, ex supputatione Budæi colligimus, pretium agri fuisse circiter ducentas & quinquaginta libras Francicæ monetæ. Quid hoc? מה־הוא q. d. paruo pretio emis, si spectes loci amœnitatem & fertilitatem: itaque mortuum tuum sepelito illic. Itaque mortuum tuum ואת־מתך Ad verbum, & mortuum tuum. ו pro Itaque.

16 In auribus filiorum ɲHeth, באזני בני חת Hebraismus, audientibus Hethæis. Sic paulo antè versu 10. Argenteos, &c. כסף עובר לסוחר: pecuniæ transeuntis mercatoribus. Hebraismus, quæ inter mercatores sine vlla controuersia recipiebatur. q. d. optimæ, & à mercatoribus approbatæ. Chaldæus paraph. argenti quod recipiebatur pro mercimoniis in vnaquaque prouincia. Sic loquitur Moses, quòd hic pecuniæ vsus, mutua sit inter homines communicatio: ea autem præcipuè versatur in mercibus emendis & vendendis.

17 Confirmatus est itaque ויקם Cessit itaque. Ad verbum, Et surrexit ager. Vsurpat enim hæc lingua Surgere, pro Cōfirmari, sicut & in Hiphil, capitur pro cōfirmare in actiuo genere. suprà cap. 17. b. 7, והקימתי את־בריתי, Et statuam pactum meum inter me & te. In actiuo ibidem, versu 21, ואת־בריתי אקים & pactum meum statuam. Vnde Hebræi exponunt קם pro נתקיים confirmatus est. In Machpeláh, במכפלה Vide paulo antè, versu 9. Mirum est quosdam hoc loco vertere, ager Hephron qui erat in spelunca duplici. quum ager non possit in spelunca esse: nisi fortè interpretentur, qui ager erat vbi erat spelunca duplex. Alii vertunt, ager Ephronis vnà cum spelunca duplici, omnino aliter quàm verba Hebraica ferant. Rectius proculdubio qui transferunt vt noster interpres, qui in Machpeláh.

18 In oculis, &c. לעיני בני־חת וגו' Hebraismus, Videntibus Hethæis, astantibus ac præsentibus quotquot erant in loco publico vrbis illius, nempe in porta. Significat emptionem publicè fuisse consignatā. licet enim priuatus homo venderet, populus tamen interfuit, ratúmque habuit quod à duobus contractum erat. 20 A filiis ɲHeth. מאת בני־חת: .i. ab Hethæis.

IN CAPVT XXIIII.

1 Venerat in dies: בא בימים Hebraismus, id est prouectæ erat ætatis, siue prouectus erat ætate. Benedixerat ei· ברך את־אברהם Ad verbum, benedixerat ipsi Abraham. Antecedens pro relatiuo, more Hebraico.

2 Pone nunc manum t. &c. שים נא וגו' Is erat mos adiurantiū. Hac etiam ratione seruus testabatur obedientiam hero suo, & herus potestatem in seruum suum: qua quidem ceremonia vtuntur etiam hodie in quibusdā Orientis partibus. q. d. Ego volo tibi committere negotium arduum, idcirco te adiurare volo.

ʹVt adiurem te per Iehouam Deum cæli & Deum terræ, vt non 3
capias vxorem filio meo de filiabus Chenayanæorum in quorum
medio ego habito:
ʹSed ʹad terram meam, & ad cognationem meam perges, & ca- 4
pies vxorem filio meo Iiſhhác.
Dixit autem ad eum ſeruus ille, ʹForſitan non volet mulier illa 5
ʹme ſequi ad terram hanc, reducẽdóne reducam filium tuum ad
terram vnde egreſſus es?

Fides Abrahæ in promiſſiones Dei.

ʹQui reſpondit, Caue ne reducas filium meum illuc. 6
Iehouáh Deus cæli qui tulit me ʹè domo patris mei, & è terra 7
cognationis meæ, loquutúſque eſt mihi: quíque iurauit mihi, di-
cẽdo, Semini tuo dabo terram hanc: ipſe mittet Angelum ſuum
ante te, & accipies vxorem filio meo inde.
Quòd ſi noluerit mulier te ſequi, ʹmũdus eris à iuramẽto meo 8
iſto: duntaxat filium meum ne reducas illuc.
Poſuit itaque ſeruus ille manum ſuam ſub fœmore Abrahám 9
ʹdomini ſui, & iurauit ei ſuper hac re.
Et accipiens ſeruus decem camelos è camelis domini ſui, abiit: 10
(ʹerant autẽ pretioſa quæque domini ſui in manu eius:) ſurrexit,
inquam, & abiit in Aram-naharáim ad ciuitatem Nahhór.
ʹEt accumbere fecit camelos extra vrbem ad puteum aquæ, tẽ- 11
pore veſpertino, quo *ſcilicet* tẽpore egrediuntur *puellæ* ʹquæ hauriũt.

Oratio fidelis ſerui Abrahæ ad Deum.

Dixítque, O Iehouáh Deus heri mei Abrahám, ʹoccurrere fac 12
quæſo coram me hodie *quod volo*: ʹ& fac miſericordiam cum domi-
no meo Abrahám.
En ego ſto iuxta fontem aquæ, & filiæ virorum huius vrbis e- 13
grediuntur ad hauriendum aquam:
Sit ergo *vt* puella cui dixero, Inclina nunc hydriam tuam, & bi- 14
bam: illáque dixerit, Bibe, & etiã camelis tuis potũ dabo: ipſa ſit
quam præparaſti ſeruo tuo Iiſhhác: & in hoc cognoſcam quòd fece
ris miſericordiam cum domino meo.

Sermo neſcienti offertur Rebeccæ virgo pulchra.

Fuit autem, antequam ipſe finiſſet loqui, ecce Ribcáh egredie- 15
batur, quæ nata erat Bethuéli filio Milcháh vxoris Nahhór fratris
Abrahám: & hydria eius *erat* ſuper ſcapulam ſuam,
Porrò puella *erat* pulchra aſpectu valde, virgo, & vir non cogno 16
uerat eam: quæ deſcẽdit ad fontem illum, impleuítque hydriam
ſuam, & aſcendit.
Tunc cucurrit ſeruus in occurſum eius, & dixit, Potum da mi- 17
hi quæſo parum aquæ de hydria tua.

Rebeccæ in verbis modeſtia.

Quæ dixit, Bibe domine mi. & feſtinauit deſcendere hydriam 18
ſuam ſuper manum ſuam, potúmque dedit ei.

3 Vt adiurem te per Dominum Deũ cæli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito:

4 Sed ad terrã & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac.

5 Reſpondit ſeruus, Si noluerit mulier venire mecũ in terram hanc, numquid reducere debeo filium tuũ ad locum de quo tu egreſſus es?

6 Dixitque Abraham, Caue nequando reducas filium meum illuc.

7 Domin⁹ cæli qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meę, qui loquutus eſt mihi, & iurauit mihi, dicẽs, |Semini tuo dabo terram hanc, ipſe mittet Angelum ſuum coram te,| & accipies inde vxorem filio meo.

Suprà 12.b.7 & 13.d.15 & 15.d.18 Infrà 26.a.4

8 Si autem mulier noluerit ſequi te, non teneberis iuramento: filium meũ tantùm ne reducas illuc.

9 Poſuit ergo ſeruus manum ſub fœmore Abraham domini ſui, & iurauit illi ſuper ſermone hoc.

10 Tulitque decem camelos de grege domini ſui, & abiit, ex omnib⁹ bonis eius portans ſecum, profectúſque perrexit in Meſopotamiam ad vrbẽ Nachor. B

11 Cùmque camelos feciſſet accumbere extra oppidum, iuxta puteum aquæ, veſpere, eo tempore quo ſolent mulieres egredi ad hauriendã aquã,

12 Dixit, Domine Deus domini mei Abraham, occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham.

13 Ecce ego ſto prope fontẽ aquæ, & filiæ habitatorũ huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam:

14 Igitur puella cui ego dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam: & illa reſponderit, Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipſa eſt quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac: & per hoc intelligam quòd feceris miſericordiam cũ domino meo.

15 Necdum intra ſe verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur filia Bathuel filii Melchæ vxoris Nachor fratris Abraham, habẽs hydriã in ſcapula ſua:

16 Puella decora nimis, virgóque pulcherrima, & incognita viro: deſcenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam, ac reuertebatur. C

17 Occurritque ei ſeruus, & ait, Pauxillum aquæ mihi ad bibendum præbe de hydria tua.

18 Quæ reſpondit, Bibe domine mi. celeritérque depoſuit hydriam ſuper vlnam ſuam, & dedit ei potum.

3 Vt adiurem te ואשביעך Ad verbum, Et adiurabo te. Quidam, Itaque adiurabo te.
4 Sed כי Hic כי pro כי־אם. Ad terram meam, &c. אל־ארצי ונו׳ Per terram, intelligit Haran: per cognationem verò, locum nati-
uitatis, nempe Vr Chaldæorum. ſic & paulo pòſt verſu 7.
5 Forſitan, &c. אולי ונו׳ q.d. Paratus ſum ire quocunque iuſſeris: ſi tamen eueniat quòd mulier illa noluerit venire in hanc patriam, re-
ducámne filium, &c. Me ſequi ללכת אחרי Ad verbum, venire poſt me. Sic paulo pòſt verſu 8.
6 Qui reſpondit, ויאמר אליו אברהם Ad verbum, Et dixit ad eum Abraham.
7 E domo patris mei, &c. מבית אבי ונו׳ Vide paulo antè verſu 4.
8 Mundus eris, &c. ונקית משבועתי זאת Hebraiſmus, abſoluéris, vel abſolutus eris à iuramento iſto mihi à te præſtito.
9 Domini ſui, אדניו Plurale eſt Heb. herorum ſuorum, pro ſingulari, heri ſui. Sic ſequenti capite.
10 Erant autẽ pret. &c. וכל־טוב אדניו בידו Ad verbũ, & omne bonum heri ſui, &c. Singul. pro plur. i. ſecũ deferebat de pretioſiſſimis qui-
búſque domini ſui. Alii volunt eſſe cauſæ redditionem, nec ui minus probabile videatur ſeruum ſibi ſumpſiſſe tantum poteſtatis: & ver-
tunt, nam totum bonum [id eſt tota ſubſtantia] heri ſui erat in manu eius. i. poteſtate.
11 Et accumbere fecit ויברך Ad verbum, Et cadere fecit in genua. ſolent enim cameli flectere genua dum requieſcere volũt. Quæ
hauriunt. : השואבת Infrà verſu 13, plena eſt locutio, ad hauriendum aquam.
12 Occurrere fac quæſo הקרה־נא Occurrere fac nunc. i. fac mihi occurrat hodie quod opto. hoc eſt, fac me voti compotem. Alii intrãſi-
tiuè legunt, Occurre quæſo. ſub. mihi. i. votis meis. q.d. exaudi me ac preces meas Chaldæus paraph. præpara. ſub. quod peto. Et fac miſe-
ricordiam ועשה חסד Id eſt proſequere miſericordia ac benignitate herum meum, vt es illi pollicitus. Significat enim non alio ſe iure fre-
tum, hoc audere, niſi quia Deus gratiam ſuam Abrahæ pollicitus fuerat.

Quúque ille bibisset, adiecit, Quin & camelis tuis hauriam aquã, donec cuncti bibant.

19 'Quúmque potum dedisset illi, dixit, Etiam camelis tuis hauri-
am, donec 'finierint bibere.

Effundénsque hydriam in canalib⁹, recurrit ad puteum vt hauriret aquã: & haustam omnibus camelis dedit.

20 'Festinanter igitur effudit hydriam suam in canalem: & cucur-
rit adhuc ad puteum ipsum vt hauriret *aquam*, & hausit omnibus ca
melis illius.

Ipse autem cõtemplabatur eam tacitus: scire volens vtrum prosperum iter suum fecisset Dominus, an non.

21 Porrò vir ille 'stupebat in ea, tacés: vt sciret an prosperam fecis-
set Iehouáh viam suam, nécne.

Postquam autem biberunt cameli, protulit vir inaures aureas, appẽdentes siclos duos, & armillas totidẽ, põdo siclorum decem.

22 Fuit autem, quum finissent cameli bibere, protulit vir inaurem
aureã, 'semissis põdus eius, & duas armillas *posuit* super manus eius,
decem aurei pondus earum.

Dixitque ad eam, Cuius es filia? indica mihi: est in domo patris tui loc⁹ ad manendum?

23 Dixítque, Filia cuius es? indica quæso mihi: éstne in domo pa-
tris tui locus nobis ad pernoctandum?

Quæ respondit, Filia sum Bathuelis filii Melchæ quem peperit Nachor.

24 'Cui respondit, Filia Bethuél sum filii Milcháh, quem peperit
ipsi Nahhór.

Et addidit, dicens, Palearum quoq; & fœni plurimum est apud nos, & locus spatiosus est ad manendum.

25 'Adiecítque ei, Etiam palea, & pabulum multum est apud nos:
quin & locus ad pernoctandum.

Inclinauit se homo, & adorauit Dominum,

26 'Incuruauit itaque se vir ille, & adorauit Iehouam,

Dicens, Benedictus Dominus De⁹ domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatem suam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei.

27 Dixítq;, Benedictus Iehouáh Deus domini mei Abrahám, qui — *Gratias agit Deo seruus.*
non 'subtraxit misericordiam suam & veritatem suam à domino
meo: 'me *enim quum essem* in via, duxit Iehouáh *ad* domũ fratrum do-
mini mei.

Cucurrit itaque puella, & nuntiauit in domum matris suæ omnia quę audierat.

28 Cucurrit interim puella, & renũtiauit domui matri suæ, 'iuxta — *Mirum studium Rebeccæ & Laban erga peregrinum.*
verba hæc.

D Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban: qui festinus egressus est ad hominem vbi erat fons.

29 Ipsi autem Ribcáh erat frater cuius nomen erat Labán: 'qui cu-
currit ad virum foras, ad fontem.

Quúmque vidisset inaures & armillas in manibus sororis suæ, & audisset cuncta verba referentis, Hæc loquutus est mihi homo: venit ad virũ qui stabat iuxta camelos & prope fõtem aquæ,

30 'Quum enim vidisset inaurem, & armillas in manibus sororis
suæ: quúmque audisset verba Ribcáh sororis suæ, dicentis, Sic lo-
quutus est ad me vir ille: venit ad virum, & ecce stabat iuxta ca-
melos ad fontem,

Dixitque ad eum, Ingredere benedicte Domini: cur foris stas? præparaui domum, & locum camelis.

31 Dixítque, 'Ingredere benedicte Iehouæ, cur stas foris, quum ego
præparauerim *tibi* domum, & locum camelis?

Et introduxit eum in hospitium: ac destrauit camelos, deditque paleas & fœnum, & aquam ad lauandos pedes camelorum, & virorum qui venerãt cum eo.

32 Venit itaque vir ille ad domum: '& soluit camelos, 'deditque
paleam & pabulum camelis: & aquam ad lauandum pedes eius,
ac pedes virorum qui *erant* secum.

Et appositus est in conspectu eius panis, qui ait, Non comedã, donec loquar sermones meos. Respondit ei, Loquere.

33 Deinde appositum fuit coram eo quod comederet. at ille dixit — *Narrat seruus causas itineris, & quæ acciderint ei in itinere.*
Nõ comedã, donec 'loquutus fuero verba mea. Et dixit, Loquere.

At ille, Seruus, inquit, Abrahã sum,

34 Dixit ergo, Seruus Abrahám sum,

Et Dñs benedixit domino meo valde, magnificatúsque est: & dedit ei

35 'Cui Iehouáh benedixit mirum in modum, & creuit: nã dedit — *Benedicere Dei, quid sit.*

19 Quúmque potum ded. illi, dixit, ותכל להשקתו ותאמר Ad verbum, Et finiuit potare illũ, & dixit. i. Quũ potasset illum satis, siue quantum volebat. Finierint bibere. כלו לשתות: Hebraismus, pro, quoad omnes biberint. vel, donec satis biberint.

20 Festinanter igitur eff. ותמהר ותער Ad verbum, Et festinauit, & effudit.

21 Stupebat in ea, משתאה לה admirabatur eam. vel propter eam. i. totus erat attonitus quum considerabat quæ illa faciebat.

22 Semissis בקע Docti inter Hebræos, exponunt, dimidium sicli.

24 Cui respondit, ותאמר אליו Ad verbum, Et respondit ad eum.

25 Adiecitque ei, Etiã palea, & pab. ותאמר אליו וגו' Ad verbum, Et dixit ad eũ, Etiam palea, etiã pabulum, &c. Est autem מספוא pabulum id omne quo vescuntur iumenta, præter paleam. 26 Incuruauit itaque se ויקוד Inclinauit itaque caput.

27 Subtraxit עזב Ad verbum, deseruit. Chaldæus paraph. prohibuit. Non iactat secundam fortunam, sed Deum prædicat clemẽter & fideliter egisse cum Abraham: hoc est, misericordiæ suæ causa veracem in promissis adimplendis fuisse. Transfertur quidem ad homines loquutio, sicuti infrà versu 49 sequitur, Si facturi estis misericordiam & veritatem cum domino meo Abraham, indicate mihi. Propriè tamẽ in Deum competit, quòd gratuito faueat hominibus, ideóque propensus sit ad beneficentiam: deinde quòd eorum spem nunquam frustrando, fidum se ac veracem probet. Me *enim quum essem* in via du. אנכי בדרך נחני Ad verbum, ego in via deduxit me.

28 Iuxta verba hæc. כדברים האלה: Hebraismus, quæcunque audierat, vel quæcunque gesta fuerant ad fontem.

29 Qui cucurrit וירץ לבן Ad verbum, & cucurrit Laban. Antecedens pro relatiuo.

30 Quum enim vidisset ויהי כראות Ad verbum, Et fuit, quum vidisset.

31 Ingredere bened. בוא ברוך Veni *domum* benedicte. i. cui fauet Deus, & cuius voluntate huc accessisti.

32 Et soluit camelos: ויפתח הגמלים & destrauit camelos. Alii, clitellas camelis detraxit. vt scilicet liberius quiescerent ac recumberent.

33 Loquutus fuero verba mea. דברתי דברי dixero sermones meos. i. donec exposuero qua de causa huc venerim.

35 Cui Iehouáh benedixit, &c. ויהוה ברך וגו' Ad verbum, Et Iehouáh benedixit domino meo valde, & magnificatus est [vel, magnus effectus est] & dedit ei, &c.

ei oues & boues, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos
& asinos.
Peperitque ꝟ Saráh vxor domini mei filium domino meo 'post 36
senium eius: & dedit ei quicquid est ei.
Et iurare fecit me dominus meus dicendo, Non accipies vxorē 37
filio meo de filiabus Chenayanæorū in quorū terra ego habito:
'Sed ad domum patris mei perges, & ad cognationem meam, 38
accipiésque *illinc* vxorem filio meo.
Dixi autem domino meo, Forsitan 'nolet sequi mulier illa me. 39
Et ait ad me, Iehouáh in cuius conspectu 'ambulaui, mittet An- 40
gelum suum tecum, & prosperam reddet viam tuam: '& accipies
vxorem filio meo de familia mea, & de domo patris mei.
Tunc 'mundus eris à iuramēto meo, quum perueneris ad fami- 41
liam meam: & si 'nō dederint tibi, 'eris mundus à iuramento meo.
Veni itaque hodie ad fontem, & dixi, O Iehouáh Deus heri mei 42
Abrahám, 'si tu nunc secundas viam meam per quā ego ambulo,
En ego sto iuxta fontem aquæ: sit ergo *ut* virgo quæ egredietur 43
ad hauriendam *aquam*, cui dixero, Da mihi potum nunc parum a-
quæ de hydria tua:
Illáque responderit mihi, Et tu bibe, & etiam camelis tuis hau- 44
riam: ipsa sit vxor quam præparauit Iehouáh filio domini mei.
'Antequam autem finissem loqui in corde meo, ecce Ribcáh e- 45
grediebatur, 'habēs hydriam suam super scapulam suam: quæ de-
scendit ad fontem ipsum, hausítque: & dixi ad eam, Potum præ-
be mihi rogo.
'Illa verò confestim deposuit hydriam suam à se, & dixit, Bibe, 46
& etiam camelis tuis potum dabo. bibi itaque, & etiam camelis
dedit potum.
Interrogaui autem eam, & dixi, 'Filia cuius es? Illa respondit, 47
Filia Bethuél filii Nahór quem pepererat ei Milcháh. tum po-
sui inaurem super nares eius, & armillas super manus eius.
Inclinans ergo me, adoraui Iehouam, '& benedixi Iehouæ Deo 48
heri mei Abrahám, qui duxit me 'per viam veritatis, vt acciperem
Rebecca neptis Nachor ex filio. filiam fratris domini mei filio eius.
'Nunc igitur si facitis misericordiam & veritatem cum domi- 49
no meo, indicate mihi: sin minus, indicate *etiam* mihi: '& diuertam
ad dexteram vel ad sinistram.
Deo omnia committunt. Tunc responderunt Labán & Bethuél, ac dixerūt, 'A Iehouáh 50
egressa est res *ista*: 'non possumus loqui tibi malum vel bonum.

oues & boues, argētum & aurum, ser
uos & ancillas, camelos & asinos.
36 Et peperit Sara vxor domini mei
filium domino meo in senectute sua:
deditque illi omnia quæ habuerat.
37 Et adiurauit me dominus meus, di-
cens, Non accipies vxorem filio meo
de filiabus Chananæorum in quorum
terra habito:
38 Sed ad domum patris mei perges, E
& de cognatione mea accipies vxorē
filio meo.
39 Ego verò respondi dn̄o meo, Quid
si noluerit venire mecum mulier?
40 Dominus, ait, in cuius cōspectu am
bulo, mittet Angelum suum tecum, &
diriget viam tuam: accipiésque vxorē
filio meo de cognatione mea, & de
domo patris mei.
41 Innocens eris à maledictione mea,
quum veneris ad proximos meos, &
non dederint tibi.
42 Veni ergo hodie ad fontem aquæ,
& dixi, Domine Deus domini mei A-
braham, si direxisti viam meā in qua
nunc ambulo,
43 Ecce sto iuxta fontē aquæ, & virgo
quæ egredietur ad hauriendam aquā
audierit à me, Da mihi pauxillū aquæ
ad bibendum de hydria tua.
44 Et dixerit mihi, Et tu bibe, & came
lis tuis hauriam: ipsa est mulier quā
præparauit Dominus filio dn̄i mei.
45 Dúmque hæc tacitus mecum vol-
uerem, apparuit Rebecca veniens cū
hydria quam portabat in scapula: de-
scenditque ad fontem, & hausit aquā.
& aio ad eam, Da mihi paululum bi-
bere.
46 Quæ festinans deposuit hydriam
de humero, & dixit mihi, Et tu bibe,
& camelis tuis tribuam potum. bibi,
& adaquauit camelos.
47 Interrogauique eam, & dixi, Cu-
ius es filia? Quæ respondit, Filia Ba- F
thuelis sum filii Nachor, quem pepe-
rit ei Melcha. suspendi itaque inaures
ad ornandam faciem eius, & armillas
posui in manibus eius.
48 Pronúsque adoraui Dominum, be-
nedicēs Domino Deo domini mei A-
braham, qui perduxit me recto itine-
re, vt sumerem filiam fratris domini
mei filio eius.
49 Quam ob rem si facitis misericor-
diam & veritatem cū domino meo,
indicate mihi: sin autem aliud placet,
& hoc dicite mihi, vt vadam ad dex-
teram, siue ad sinistram.
50 Respōderúntque Labā & Bathuel,
A Domino egressus est sermo: nō pos
sumus extra placitum eius quicquam
aliud loqui tecum.

36 Post senium eius: אחרי זקנתה posteaquam senuit ipsa. i. quum iam esset vetula.
38 Sed אם לא Ita transtulit Chaldæus paraph. & LXX interpretes.
39 Nolet, &c. : לא תלך האשה אחרי Ad verbum, non perget mulier illa post me.
40 Ambulaui, התהלכתי Præt. Heb. pro præs. vt quidā vertunt. Particulam istam, quidam ad probitatem & bonam conscientiam Abrahæ referunt: alii de fiducia potius interpretantur: quòd scilicet Deum sibi proposuerit vitæ gubernatorem, séque illi curæ esse confisus, ab eius gratia pependerit. Et accipies ולקחת vt accipias.
41 Mundus eris à iuram. m. הנקה מאלתי Id est absoluêris à iuramento mihi præstito. Eris mundus, &c. והיית וגו' Ad verbum, & eris mundus, &c. Redundat coniunctio. i. absolutus eris ab adiuratione mea, hoc est non teneberis iuramento quo te adiuraui. Repetitio.
42 Si tu nunc secundas אם ישך נא מצליח Ad verbum, si tu es nunc secundans. i. si tu velis hanc profectionem meam prosperam esse.
45 Antequam autem, &c. אני טרם וגו' . i. Necdum hæc tacitus apud me dixeram. Habens hydriam suam, &c. וכדה על שכמה ותרד Ad verbum, & hydria eius super humerum eius: & descendit.
46 Illa verò, &c. ותמהר וגו' Ad verbum, Et festinauit, & deposuit hydriam suam de super se. Vide suprà, versu 20.
47 Filia cuius es? בת מי את Cuiúsnam es filia? 48 Et benedixi Ieh. ואברך את יהוה . i. cœpi gratias agere ipsi Iehouæ. Per viam veritatis, בדרך אמת Hebraismus, per viam veram & rectam. i. quæ recto me itinere perduxit.
49 Nunc igitur, si facitis, &c. ועתה אם ישכם וגו' Hebraismus, quo humanitatem præstare, & bona fide agere cum aliquo significatur, Deo propriè conueniens. Quamobrem si liberaliter & ex animo daturi estis filiam vestram filio heri mei. Vide suprà in hoc capite, versu 26, vbi similis loquutio habetur. Et diuertam, &c. ואפנה על ימין וגו' . i. abibo & faciam prout diriget mentem meam & iter meum.
50 A Iehouáh, &c. מיהוה וגו' A Iehouáh profectum est *hoc* negotium. Hebraismus, tota res ista geritur nutu Diuino. Non possumus, &c. לא נוכל וגו' Phrasis Hebraica, pro, nulla ratione possumus tibi contradicere.

En Rebecca coram te est, tolle eã, & proficiscere, & sit vxor filii domini tui, sicut loquutus est Dominus.

51 En Ribcáh coram te *est*, & accipe, abi, sítq; vxor filio heri tui, quē-
admodum dixit Iehouáh.

Quod quũ audisset puer Abraham, procidens adorauit in terram Dominum.

52 Fuit autem, vt audiuit seruus Abrahám verba eorum, 'incurua-
uit se super terram ipsi Iehouæ.

Prolatísque vasis argenteis, & aureis, ac vestib⁹, dedit ea Rebeccæ pro munere: fratri quoque eius & matri dona obtulit.

53 Protulit itaque seruus ille vasa argentea, & vasa aurea, atque ve
stes, dedítque ipsi Ribcáh: pretiosa quoque *munera* dedit fratri ei⁹,
ac matri eius.

Munera ipsi Rebeccæ & parentibus ipsius offert seruus.

Inito conuiuio vescentes pariter & bibentes, manserunt ibi. surgens autem mane loquutus est puer, Dimittite me vt vadam ad dominum meum.

54 Comederunt ergo & biberunt, ipse & viri qui erant cum eo, ac
pernoctauerunt. 'mane autem quũ surrexissent, dixit, 'Dimittie
me *ut reuertar* ad dominum meum.

Respõderúntque frater eius & mater, Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur.

55 Dixit autem frater eius, & mater, Maneat puella nobiscum 'dies
aliquot, saltem decem, postea abibis.

Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: dimittite me vt pergam ad dominum meum.

56 Ille verò dixit ad eos, Ne retardetis me, quum Iehouáh secun-
dauerit viam meam: dimittite *ergo* me, vt vadã ad dominum meũ.

G Et dixerunt, Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem.

57 Dixerunt autem, Vocemus puellam, '& interrogemus os eius.

Quũmque vocata venisset, sciscitati sunt, Visne ire cũ homine isto? Quæ ait, Vadam.

58 Vocauerũt ergo Ribcáh, & dixerunt ad eam, 'Visne ire cum vi-
ro isto? Et dixit', Ibo.

Rogatur puellæ consensus.

Dimiserunt ergo eam, & nutricem illius, seruúmque Abraham, & comites eius:

59 Dimiserunt itaq; Ribcáh sororem suam, atque nutricem eius,
seruum quoque Abrahám, & viros eius.

Ducitur Rebecca ad Isaac.

Imprecantes prospera sorori suæ, atque dicẽtes, Soror nostra es, crescas in mille millia: & possideat semen tuũ portas inimicorum suorum.

60 'Et benedixerunt Ribcáh, dixerúntque ei, 'Soror nostra es, sis in
milia miliũ: possideátque semen tuum 'portã inimicorum suorũ.

Benedicunt ipsi Rebeccæ parentes.

Igitur Rebecca & puellæ illius ascensis camelis sequutæ sunt virum; qui festinus reuertebatur ad dominũ suum.

61 Surrexit itaque Ribcáh & puellæ eius, & conscensis camelis 'se-
quutæ sunt virum illum: 'tulítque seruus ille Ribcáh, & abiit.

Supra 16.d.14

Eo autem tempore deambulabat Isaac per viam quę ducit ad puteum cuius nomen est Viuentis & videntis: habitabat enim in terra Australi.

62 Porrò Ixſnhác 'reuertebatur à veniendo à puteo Viuentis viden
tis me: ipse autem habitabat in terra Meridiana.

Et egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata iam die. quũmque eleuasset oculos, vidit camelos veniẽtes procul.

63 Egressus enim erat Ixſnhác 'ad orandum in agro, 'dum appete-
ret vespera. 'qui quum attolleret oculos suos, vidit aduentantes
camelos.

Rebecca quoque conspecto Isaac, descendit de camelo,

64 Sustulit quoque Ribcáh oculos suos, vidítque Ixſnhác, '& de-
scendit de camelo,

Et ait ad puerum, Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei, Ipse est dominus meus. At illa tollẽs citò pallium suũ, operuit se.

65 ('Dixerat enim ad seruũ, Quis *est* vir iste qui venit per agrum in
occursum nobis? Responderat seruus, Is *est* dominus meus:) acce-
pítque 'pallium, & operuit se.

Seruus autem cuncta quæ gesserat, narrauit domino suo Isaac.

66 Narrauit itaque seruus ipsi Ixſnhác quæcunque gesserat.

Qui introduxit eam in tabernaculũ Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem: & intantum dilexit eam, vt dolorem qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.

67 'Introduxit autem eam Ixſnhác in tentoriũ ש Saráh matris suæ,
'& accepit Ribcáh, fuítque ei in vxorem, ac dilexit eam: & consola
tionem accepit Ixſnhác 'post matrem suam.

Isaac accipit Rebeccam in vxorem.

51 Coram te לפניך Id est præsto est ac in tua potestate.
52 Incuruauit se, &c. 'וישתחו וגו adorauit in terrã Iehouam. i. cœpit iterum pronus ac demisso vultu adorare Dominũ, & ei gratias agere.
54 Mane autem, &c. ויקומו בבוקר ויאמר Ad verbum, & surrexerunt mane, & dixit.
55 Dies *aliquot*, saltem decem, ימים או עשור Ad verbum, dies, vel decem. Quod doctus inter Hebræos exponit, annum, vel decem menses. nam illo tempore (inquit) virginibus tempus duodecim mensium dabatur, vt curarent ornamenta: si autem annum dare non libebat, saltem decem menses. Chaldæus paraph. tempus in tempus [id est aliquo tempore] vel decem menses.
57 Et interrogemus os eius. ונשאלה את פיה : Hebraismus, audiamus quid dictura sit. Chaldæus paraph. inquiramus eius voluntatem.
58 Visne ire התלכי Ad verbum, Ibisne. Ibo. אלך : Volo ire.
60 Et benedixerunt ויברכו Hebraismus, Vale dixerunt, vel bene precati sunt ei. Soror nostra es, sis, &c. 'אחותנו את וגו Sororem vocat consanguineam. q.d. Quum sis consanguinea nostra, petimus à Deo vt sobolem copiosissimam tibi donet. Quidam vertunt, sis in milia myriadum. i. crescas in multas myriades. Portam שער . i. propugnacula vrbium inimicorum suorum, quæ solent in portis esse. hoc est, sint hostibus superiores. 61 Sequutæ sunt vi. il. ותלכנה אחרי האיש Ad verbum, & iuerunt post hominem illum.
62 Reuertebatur בא מבוא Ad verbum, veniebat à veniendo.
63 Ad orandum לשוח Ita vertit Chaldæus paraph. Alii, ad meditandum. Nam hæc vox etiam meditari, & loqui apud se significat, id est, dicere aliquid submissa voce. Credibile est ex more secessum precibus fuisse quæsitum, quo mens omnibus auocamentis soluta, liberius Deo vacaret. Siue autem meditationi, siue precibus dare operam voluerit, Dominus læto isto occursu præsentiæ suæ signũ illi dedit. LXX verterunt, vt exerceret se. Ex doctioribus Hebræorum alter exponit, ad deambulandum inter virgulta. Dum appeteret vesp. לפנות ערב Ad verbum, dum aspiceret vespera. Qui quum attoll. &c. 'וישא עיניו וגו Ad verbum, & eleuauit oculos suos, & vidit, & ecce cameli veniebant. 64 Et descendit, &c. : ותפול מעל הגמל Ad verbum, & decidit de super camelum. i. deiecit se in terram sua sponte de camelo quem conscenderat. 65 Dixerat enim ותאמר Ad verbum, Et dixit. Præteritum, quod vertendum esse per plusquam perfectum admonet ex doctioribus Hebræorum alter: quòd illa de camelo non descendisset, nisi cognouisset virum illũ: cognoscere autem non potuit, nisi edocta à seruo. Pallium, הצעיף velum. peplum. significat amictum mulierum quo tegere solent faciem suam.
67 Introduxit autem eam ויביאה Deduxit autem eam. Et accepit, &c. 'ויקח את רבקה וגו Hebraismus, pro Et duxit eam in vxorem. Post matrem suam. : אחרי אמו Id est mortua matre sua. Chaldæus paraph. postquam mortua est mater sua. q. d. temperauit dolorem quem acceperat de morte matris suæ.

Cap. XXV.

Abraham Ceturam ducit in vxorem. Filii Ceturæ

1 ABrahám verò aliam duxit vxorem nomine Ceturáh,
2 Quæ peperit ei Zimrán, & Iocשׁán,& Medán, & Midián,
Iשׁsbác,& שׁSúanh.
3 Porrò Iocשׁán genuit שׁSebá,& Dedán. Filii autem Dedán fue
runt Aשׁſurím,& Letuשׁsím,& Leאummím.
4 Porrò filii Midián, עEpháh, & עEpher, & חHanóch,& Abidáy,
& אEldayáh. omnes, isti filii Ceturáh.

Isaac datur possessio: filiis concubinarũ munera.

5 Deditque Abrahám quæcunque habebat ipsi Ixſחhác:
6 Filiis verò concubinarum suarum dedit dona: & emisit eos ab
Ixſחhác filio suo, ipso adhuc viuente, ad Orientem, ad terram O-
rientalem.
7 Isti autem *sunt* dies annorum vitæ Abrahám quos vixit, centum
septuaginta quinque anni.

Moritur Abraham.

8 Et defecit ac mortuus est Abrahám in senectute bona, senex,
& saturus, & aggregatus est ad populos suos.
9 Sepelierunt ergo eum Ixſחhác & Iשׁsmaאél filii eius in spelun-
ca Machpeláh in agro עEphrón filii Sónהar חHithæi, qui *erat* ere-
gione Mamréא,
10 *in* agro *inquam* quem emerat Abrahám à filiis חHeth: ibi sepultus
est Abrahám & שׁSaráh vxor eius.

Benedicitur Isaac à Deo.

11 Posteaquam verò mortuus est Abrahám, benedixit Deus Ixſ-
חhác filio eius, qui habitauit apud puteum Viuentis videntis me.
12 Istæ autem *sunt* generationes Iשׁsmaאél filii Abrahám, quē pe-
pererat Hagár AEgyptia ancilla שׁSaráh ipsi Abrahám.

Genealogia Ismaelis.

13 Hæc *sunt* itaque nomina filiorum Iשׁsmaאél per nomina sua,
per generationes suas. primogenitus Iשׁsmaאél Nebaióth, & Ce-
dár, & Adbeאél, & Mibשׁsám,
14 Et Miשׁsmáy, & Dumáh, & Maשׁſá,
15 חHadár, & Themá, Ietúr, Naphíשׁs, & Cédmah.
16 Hi sunt filii Iשׁsmaאél, & hæc nomina eorum per villas suas,
& per palatia sua, duodecim principes *sunt* per familias suas.

Moritur Ismael.

17 Hi verò *sunt* anni vitæ Iשׁsmaאél, centum triginta septem an-
ni: defecitq;, & mortuus est, aggregatúsque est ad populos suos.
18 Habitauerũt autē ab חHauiláh vsque ad שׁSur, quæ *est* eregione
Mixſráim, dum pergis in Aשׁſur, in conspectu omnium fratrum
suorum mortuus est.

תולדות Generationes Isaac.

19 Hæ verò *sunt* generationes Ixſחhác filii Abrahám: Abrahám ge-

Cap. XXV.

1 ABraham verò aliam duxit vxorem nomine Ceturam,
2 Quæ peperit ei Zāran, & Iecsan, & Madan, & Madiã, & Iesboc, & Sue. 1. Paral. 1. c. 32.
3 Iecsan quoque genuit Saba, & Dadan. Filii Dadan fuerũt Assurim, & Latussim, & Laomim.
4 At verò ex Madian ortus est Epha, & Epher, & Henoc, & Abida, & Eldaa. omnes hi, filii Ceturæ.
5 Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac:
6 Filiis autem cõcubinarum largitus est munera: & separauit eos ab Isaac filio suo dũ adhuc ipse viueret, ad plagam Orientalem.
7 Fuerunt autē dies vitæ Abrahæ, centum septuaginta quinque anni.
8 Et deficiens mortuus est in senectute bona, prouectæque ætatis, & plenꝰ dierum, congregatúsque est ad populum suum.
9 Et sepelierunt eum Isaac & Ismael filii sui in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron filii Seor Hethæi, eregione Mambre,
10 Quam emerat à filiis Heth. ibi sepultus est ipse & Sara vxor eius. Suprà 23. c. d. B
11 Et post obitũ illius, benedixit Deus Isaac filio eius, qui habitabat iuxta puteum nomine Viuentis & vidētis. Suprà 16. d. 14
12 Hæ sunt generationes Ismael filii Abrahæ, quem peperit ei Agar AEgyptia famula Saræ:
13 Et hæc nomina filiorum eius in vocabulis & generationibꝰ suis. primogenitꝰ Ismaelis Nabaioth, deinde Cedar, & Adbeel, & Mabsam, 1. Paral. 1. b. 29
14 Masma quoque, & Duma, & Massa,
15 Hadad, & Thema, & Ietur, & Naphis, & Cedma.
16 Isti sunt filii Ismaelis: & hæc nomina per castella & oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum.
17 Et facti sunt anni vitæ Ismaelis, centum trigintaseptē, deficiénsque mortuus est, & appositus ad populũ suũ.
18 Habitauit autem ab Heuila vsque Sur, quæ respicit AEgyptum introeũtibus Assyrios, coram cunctis fratribus suis obiit.
19 Hæ quoque sunt generationes Isaac filii Abraham: Abraham genuit C

IN CAPVT XXV.

1 Abrahám verò, &c. ויוסף אברהם וגו׳ Ad verbum, Et addidit Abraham, & accepit vxorem, & nomen eius Ceturáh.
3 Aשׁſurim, &c. אשורים וגו׳ Nomina sunt populorum qui originem traxerunt à filiis Dedan.
6 Suarum dedit dona, &c. אשר לאברהם וגו׳ Ad verbum, quæ *erant* ipsi Abraham, dedit Abraham munera. Et emisit e. וישלחם
& amandauit eos. i. separauit eos ab Isaac filio suo. Ad terram Orient. אל־ארץ קדם: Declarat quod dixerat, Ad Orientem.
8 Et defecit ויגוע Et expirauit. significat leui morbo absumptum fuisse, vt solent senes: id enim significat גוע, quando scilicet aliquis
absumitur citra moram, ac intra paucos dies. Bona, טובה .i. quæ aliena erat à malis ac incommodis senectutis. Et saturus, ושבע
sub. dierum. Perfecta loquutio legitur infrà, cap. 35. d. 29, & 1. Paral. 23. a. 1, Dauid erat senex, & saturus dierum. Dicitur & plenus dierum, Iere.
6. b. 11, Senex cum pleno dierum. Et aggregatus est ad pop. s. ויאסף אל־עמיו: Hebraismus, mortuus est quemadmodum & alii, siue post
alios. Hac loquutione statum futuræ vitæ notari quidam volunt, contra eos qui euanescere hominis vitam post mortem, & in nihilum ho-
mines diffluere dicunt. nam residuum à morte facit alterius vitæ statum, vt migratio è mundo non sit totius hominis interitus.
11 Posteaquam verò mort. est ויחי אחרי מות Ad verbũ, Et fuit post mortem. Qui habit. וישב יצחק Ad verbũ, & habitauit Ixſחhac.
13 Per nomina sua, &c. בשמותם לתולדותם secundum nomenclaturas suas, & generationes suas. vel, in nomenclaturis suis, in genera-
tionibus suis. 16 Et per palatia sua, ובטירותם & per castella sua. vel, per oppida sua. Alii, in palatiis suis.
17 Defecitque, ויגוע Vide paulo antè versu 8. 18 Habitauerũt autem וישכנו .i. Fixerunt tentoria sua, siue tẽtoriis suis occupa-
uerunt totam regionem quæ est ab Hauila, &c. Quæ אשר scilicet Sur. Dum pergis in Aשׁſ. באכה אשורה .i. qua itur in Assyriã.
In conspectu omnium, &c. על־פני וגו׳ Hebraismus, pro, superstitibus omnibus fratribus mortuus est. ita exponit alter ex doctioribus
Hebræorum, qui etiã (vt & doctus inter illos) subaudit גורלו sors vel portio eius, exponẽtes, corã cunctis fratribus suis cecidit sors ipsius. i. nõ
procul à fratribus habitauit. Simplex videtur esse sensus, Ismaeli datam fuisse habitationem eregione fratrum: vt vicinus quidem esset, suos
tamen haberet discretos fines. Neque enim dubito quin ad oraculum respexerit quod suprà cap. 16. c. 12, legitur, vbi inter alia dicit Angelus
matri eius Hagar, Coram fratribus suis omnibus figet tabernacula. Ex doctioribus Hebræorum alter exponit vt vertit noster interpres.
19 Generationes תולדות Ab hoc versu Hebræi sextam huius primi libri Mosis sectionem incipiũt, quam ab hac secunda dictione ver
sus denominant תולדות .i. Generationes.

Isaac.

nuit Iysnhác.

Qui quum quadraginta esset annorum, duxit vxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban.

20 Erat autem Iysnhác'quadragenarius quando accepit Ribcáh fi-
liam Bethuɤél Aramæi'de Padán Arám, sororem Labán Aramæi,
sibi'in vxorem.

Deprecatúsque est Isaac Dominum pro vxore sua, eo quòd esset sterilis: qui exaudiuit eum, & dedit conceptũ Rebeccæ.

21 Et orauit Iysnhác Iehouam'pro vxore sua, quia sterilis erat:'& — *Isaac orat sibi dari prolem.*
complacuit ei Iehouáh, concepit itaque Ribcáh vxor eius. — *Concipit Rebecca.*

Sed collidebãtur in vtero eius paruuli. quæ ait, Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit me cõciperet Perrexitque vt consuleret Dominum.

22 Collidebãt autẽ sese filii in vtero eius:'propterea dixit, Si ita, vt
quid ego? Perrexit igitur'ad interrogandum Iehouam. — *Rebecca Deum consulit.*

Qui respondens ait, ‖Duę gẽtes sũt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur: populúsque populum superabit: ‖& maior seruiet minori.

23 Dixítque Iehouáh ad eam, Duæ gentes *sunt* in vtero tuo, & duo — *Hæc Paulus exponit ad Romanos 9.c.10*
populi de visceribus tuis diuidentur: populus autem'populo ro-
bustior erit, & maior seruiet minori.

Iam tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in vtero eius reperti sũt.

24 Quum autẽ impleti essent dies eius vt pareret,'inuenti sunt ge-
mini in vtero eius.

D

Osee 12.a.3 ‖Qui prim⁹ egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis, hispidus: vocatúmque est nomen eius Esau.

25 Et egressus est prior rufus, totus ipse veluti palliũ,'pilosus: vo- — *Esau.*
cauerúntque nomen eius yEwsáu.

Matth.1.a.2 ‖Protinus alter egrediens, plãtam fratris tenebat manu: & idcirco appellauit eum Iacob. sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli.

26 Postea autem egressus est frater eius, & manus eius tenebat cal- — *Iacob.*
caneum yEwsáu:'ideo vocatũ est nomen eius Iayacób. porrò Iys-
nhác erat sexagenarius'quando ipsa peperit eos.

Quibus adultis factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autẽ vir simplex habitabat in tabernaculis.

27 'Creuerũt itaque pueri illi, & fuit yEwsáu peritus venationis, — *Esau venator agricola: Iacob simplex.*
'agrestis: Iayacób verò erat vir'simplex habitans in tabernaculis.

Isaac amabat Esau, eo quòd de venationibus illius vesceretur: & Rebecca diligebat Iacob.

28 Dilexítque Iysnhác ipsũ yEwsáu, quia'venatio in ore eius: Rib-
cáh verò diligebat Iayacób.

Coxit autem Iacob pulmẽtum: ad quem quum venisset Esau de agro lassus,

29 Coxit autem Iayacób'pulmentum: & regressus est yEwsáu ex a- — *Esau vendit primogenita.*
gro, erátque lassus:

Abd.a.1 Ait, Da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum. quam ob causam vocatum est nomen eius‖Edom.

30 Et dixit yEwsáu ad Iayacób, Da mihi vt comedam quæso de ru
fo, rufo isto: lassus sum. Idcirco'vocauit nomen eius ℵEdóm. — *Edom.*

Cui dixit Iacob, Vẽde mihi primogenita tua.

31 Respondit Iayacób, Vende'hodie hoc tempore'primogeniturã
tuam mihi.

Ille respondit, En morior, quid mihi proderunt primogenita?

32 Et dixit yEwsáu, En ego'vado vt moriar, ad quid ergo mihi pri
mogenitura?

Hebr.12.d.16 Ait Iacob, Iura ergo mihi. Iurauit ei Esau, ‖& vendidit primogenita.

33 Et ait Iayacób, Iura mihi'hodie. Et iurauit ei, vendidítque pri-
mogenituram suam ipsi Iayacób.

Et sic accepto pane & lentis edulio

34 Iayacób ergo dedit yEwsáu panem, & pulmentum lenticularũ,

20 Quadragenarius בן ארבעים שנה Ad verbũ, filius quadraginta annorum. De Padán Arám, מפדן ארם de Mesopotamia Syriæ. Alii, de regione Syriæ. vt פדן idem sit quod שדה *sade*, quod terrã ac regionẽ significat. In vxorẽ.: לאשה Istud iungendũ est verbo præcedẽti, sic, quando accepit sibi in vxorẽ Ribcah, &c. 21 Pro vxore s. לנוכח אשתו Sunt qui vertant, præsente vxore: ac intelligũt hoc ideo factum vt ipsa quoque adderet suas preces, vt coniunctim Deo supplicarent. Ita doctus inter Hebræos. sed altera versio est simplicior. Alter quidam Hebræorum vertit, contra vxorem suam, siue eregione vxoris suæ. Ipse enim (inquit) orabat in vno angulo pro vxore, & illa in altero similiter. Et complacuit ei Ieh. ויעתר לו יהוה & exoratus est ab eo Iehouáh. i. Iehouáh exaudiuit eum.

22 Propt. dixit, &c. ותאמר אם כן וגו' Ad verbum, & dixit Si, &c. Concisa oratio, pro, Si sic futurum erat, nempe vt paruuli sese colliderẽt in vtero, adquidego concepi. i. quid mihi proderit cõcepisse? Ad interrogandum לדרוש vt consuleret. nempe vt sciret quid hoc rei esset, & quid significaret talis pugna. 23 Populo robustior erit, יאמץ מלאום populo fortior erit. id est alter alterum superabit.

24 Inuenti sunt gemini והנה תומים Ad verbum, & ecce gemini *erant*. i. peperit gemellos. 25 Pilosus: שער hispidus.

26 Ideò vocatũ est ויקרא Ad verbũ, & vocauit. sub. is qui ei nomen indidit. i. vocauerunt. Quando ipsa peperit e.: בלדת אותם Locũ non obscurum habes suprà cap. 16. d. 16. 27 Creuerunt itaque ויגדלו Adoleuerunt itaque. Agrestis: איש שדה Ad verbum, vir agri. i. qui libẽter versabatur in agro, procul ab vrbe. Simplex תם Hæc dictio pro integro & sincero vtplurimũ accipitur: sed hic referri debet ad antithesin. postquam Esau robustum fuisse, & venationi addictum, virúmque agrestem retulit: ingenium Iacob opponit, mansuetum & simplex: quia domi quietem coleret, vt potuerit videri ignauus qui domi reses, industriæ suæ specimen non proferret.

28 Venatio in ore eius: ציד בפיו Hebraismus, quem L X X sic vertunt, venatio illius, cibus ei. Chaldæus paraph. vertit, eo quòd de venatione illius Vesceretur. sic & Vetus interpres & quidam Hebræorum. Ex doctioribus illorum alter, annotat deesse verbum, afferebat, vel dabat: vt sæpe desunt verba Hebræis, Quia afferebat, vel dabat venationem in os eius. Alii subintelligunt verbum substantiuum Erat, Quia erat in ore eius venatio. Idem semper sensus Hebraismi, ipsum Iacob gustu ferinæ carnis fuisse inductum vt amaret Esau, qui eam illi venabatur & apparabat, vt videmus ex versu 31, capitis 27. 29 Pulmentum: נזיד Ad verbum, coctum. vel coctionem.

30 Vocauit קרא sub. is qui ei nomen indidit. Alii, vocatum est nomen eius.

31 Hodie hoc tẽ. כיום Ad verbum, iuxta hũc diem. i. præsenti tẽpore, hoc est iamiam & absque vlla dilatione. Primogenituram t. את בכורתך ius primogenituræ tuæ. Primogenitura, vt aiũt Hebræi, fuit successio in dignitate patris, & principatu, atque honore eius, & quòd authoritatẽ haberet in minores, ita vt minores illius fratres consurgerẽt à conspectu eius, & ministrarent illi sicut filii patri. Vide caput sequens, versu 29. & 37. Alii existimant primogenitum accepisse ex bonis paternis duas portiones, sacerdotium & regnum. Primogenitura etiã vitam æternam spectabat. 32 Vado vt moriar, הולך למות vado ad moriendum. Mortis sensu eum tactum fuisse præ fame, ex his verbis quidam colligunt: & scribunt eos falli qui sic accipiunt eius verba, Ecce morior, acsi diuturnæ vitæ se fore negaret, quia venãdo quotidie feris obiectus, versaretur in discrimine. quum potius, vt præsentem mortem effugiat, primogenitura cibum redimat. neque tamen ideo desinat grauiter peccare, dum primogenituram nihili æstimat, nisi in hac vita prosit. nam hinc fit vt spirituale bonũ terreno & caduco permutet. Qua ratione vocat eum Apostolus profanum, ad Hebræos 12. d. 16, vtpote qui in præsenti vita subsidens, altius non aspiret.

33 Hodie: ביום Vide paulo antè versu 31.

qui comedit ac bibit, surgénsque abiit: ac *ita* contépsit γEsáu pri
mogenituram. Cap. XXVI.

Deus in media fame benedicit & pascit Isaac.

FVit autem fames in terra præter famem priorem quæ fuerat 1
in diebus Abrahám: perrexit itaque Iγshhác ad Abimélech re-
gem Peliwsthím in Gerár.
Visus enim fuerat ei Iehouáh, & dixerat, Ne descédas in Mizs- 2
ráim, sed habita in terra quam dixero tibi.

Isaac promittitur Chanaan.

Inhabita ergo terram hanc, & ero tecum, benedicáque tibi: quia 3
tibi & semini tuo dabo omnes terras istas, statuámque iuramentū
quod iuraui ad Abrahám patrem tuum.
Multiplicabo quoq; semé tuū sicut stellas cæli, dabóq; semini 4
tuo, oés terras istas: & benedicétur in semine tuo oés gétes terræ.

Christus.

Eo quòd obediuerit Abrahám voci meæ, & custodierit custo- 5
diam meam, præcepta mea, statuta mea, & leges meas.
Habitauit itaque Iγshhác in Gerár. 6

Isaac vxorem suam, dicit esse sororem.

Interrogauerunt autem viri loci illius de vxore sua. Qui respó- 7
dit, Soror mea est. timuit enim dicere, Vxor mea est: ne fortè oc
cidant me viri loci illius ꝑpter Ribcáh, quia pulchra aspectu erat.
Accidítque quum aliquādiu illic immoratus esset, vt aspiceret 8
Abimélech rex Peliwsthím per fenestrā, viderétque Iγshhác lu-
dentem cum Ribcáh vxore sua.
Vocauit ergo Abimélech Iγshhác, & dixit, En verè vxor tua est: 9
quomodo ergo dixisti, Soror mea est? Et respondit ad eū Iγshhác,
Quia dixi, Ne fortè moriar propter eam.
Dixítque Abimélech, Quid hoc *est quod* fecisti nobis? paulum 10
abfuit quin dormierit vnus è populo cū vxore tua, & induxisses
super nos delictum.

Maxima Dei cura de Isaac & eius vxore.

Præcepit itaque Abimélech vniuerso populo, dicens, Qui teti- 11
gerit hominem istum, aut vxorem eius, moriendo morietur.
Seuit autem Iγshhác in terra illa, inuenítque eo anno centum 12
modios: & benedixit ei Iehouáh.
Creuit itaque vir ille, & promouit promouédo & crescendo, 13
donec creuerit valde.
Fuítque illi possessio pecudum & possessio boum, & familitiū 14
multum: inuiderunt ergo ei Peliwsthím.

Puteos Isaac obturāt Palæsthini, & eū expellunt.

Et omnes puteos quos foderant serui Abrahám patris sui tem 15
pore illius, obturauerunt Peliwsthím, & impleuerunt eos terra.
Dixítque Abimélech ad Iγshhác, Discede à nobis, quia multo 16
fortior es nobis.

comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vendidisset.

Cap. XXVI.

ORta autem fame super terram post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimélech Regem Palæsthinorū in Gerara.

Apparuitque ei Domin⁹, & ait, Ne descendas in AEgyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi.

Et peregrinare in ea, eróque tecū, & benedicam tibi: tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has, complens iuramentum quod spopódi Abraham patri tuo.

Supra 13.d.[illegible] 15.d.18

Et multiplicabo semē tuū sicut stellas cæli: dabóque posteris tuis vniuersas regiones has, & & benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ:

Supra 12.a.[illegible] 18.c.8.& 22.d.17 infra 28.a.[illegible]

Eo quòd obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legésque seruauerit. B

Mansit itaque Isaac in Geraris.

Qui quū interrogaretur à viris loci illi⁹ sup vxore sua, respōdit, Soror mea est. timuerat enim cōfiteri q sibi esset sociata cōiugio: reputās, ne fortè interficerent eū ꝑpter illius pulchritudinē.

Quúmque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palæsthinorum per fenestram, vidit eum iocantem cum Rebecca vxore sua.

Et accersito eo, ait, Perspicuum est quòd vxor tua sit: cur mentitus es eā sororem tuam esse? Respōdit, Timui ne morerer propter eam.

Dixitque Abimélech, Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum vxore tua, & induxeras super nos grande peccatum. C

Præcepitque omni populo, dicens, Qui tetigerit hominis huius vxorē, morte morietur.

Seuit autē Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei Dominus.

Et locupletatus est homo, & ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.

Habuitque possessiones ouium & armentorum, & familiæ plurimum: ob hoc inuidentes ei Palæsthini.

Omnes puteos quos foderant serui patris illius Abrahā illo tempore, obstruxerunt, implentes humo: D

Intantum vt ipse Abimélech diceret ad Isaac, Recede à nobis, quoniā potentior nobis factus es valde.

IN CAPVT XXVI.

1 Fuit autem fames ויהי רעב Exorta autem est fames. Cœpit autem grassari fames.
2 Visus e. fue. ei וירא אליו Apparuerat enim ei. 3 Statuámque והקימתי stabiliámque. vel, confirmabo. hoc est, implebo quod iurei rādo pollicitus sum ipsi Abraham. 5 Custodiā meam, משמרתי Hebraismus, mandata mea quæ mādaui custodienda. Seipsum mox exponit quum dicit, præcepta mea. 7 De vxore sua. לאשתו sub. quænam esset. Ne fortè occid. me פן יהרגני multa subaudienda, cuiusmodi, Dicebat enim in corde suo, Non dicam eam esse vxorem meam, ne occidant me. Pulchra aspectu טובת מראה Idem de Sara dicitur suprà cap. 12. c. 11, vbi & de fame fit mentio, quæ accidit temporibus Abrahæ.
8 Acciditque, &c. ויהי וגו׳ Ad verbum, Et factum est, quando prolongati sunt ei illic dies, & aspexit. Viderétque, &c. וירא וגו׳ Ad verbum, & vidit, & ecce Isaac ludebat. vel iocabatur. aut ridebat. 9 Quia dixi, כי אמרתי sub. apud me, ita, Ne, &c. i. cogitaui.
10 Quid hoc *est*, &c. מה זאת עשית לנו Similia vide suprà cap. 12. d. 18, & 20. c. 9. q. d. Quanto periculo exposuisti nos? Legi potest, Cur hoc fecisti nobis? Vnus è populo אחד העם Chaldæus paraph. qui primarius est in populo. i. ego qui primas teneo in hac gēte. Et induxisses, &c. והבאת וגו׳ Ad verbum, & venire fecisses super nos peccatum. Hebraismus, fecisses nos grauissimè peccare ac delinquere.
11 Aut vxorem e. ובאשתו Hic ו pro aut positum. Moriendo mor. מות יומת Hebraismus, confestim occidetur. vel, proculdubio morti adiudicabitur. 12 Centum modios: מאה שערים centum mensuras. i. centuplum. hoc est, centies tantum quantum seminauerat. Alii vertunt, centum æstimationes. i. centies tantum quantum æstimauerat. in idem recidit. Et benedixit ei ויברכהו benedixerat enim ei. i. locupletauerat eum. Hic apertè declaratur quid benedicere vtplurimum significet in Sacris literis.
13 Creuit itaque ויגדל Auctus est itaque. sub. magnis opibus. Et promouit, &c. וילך הלוך וגדל Ad verbum, & perrexit pergendo, & crescebat. Hebraismus, multum promouit, ac subinde maior ac locupletior factus est.
14 Possessio pec. &c. מקנה צאן וגו׳ grex ouium & armentum boum. Et famulitium ועבדה Significat seruos & ancillas. significat & prouentum qui obuenit ex cultura terræ: & comprehendit agros, vineas, hortos, pomeriáque. ita docti inter Hebræos.
15 Abraham patris, &c. אביו בימי וגו׳ Ad verbum, patris sui, in diebus Abraham patris sui, obturauerunt.
16 Multo fortior, &c. עצמת וגו׳ multo potentior. Ad verbum, fortificatus es plusquam nos valde. i. virtute & opibus superas ac vincis.

17 Et ille discedens vt veniret ad torrẽtem Geraræ, habitarétque ibi:

17 Abiit ergo illinc Iɤſnhác,& fixit tentoria in valle Gerár, habita- Benedicit Deus ipsi Isaac, dans ei diuitias.
uítque ibi.

18 Rursũ fodit alios puteos, quos foderãt serui patris sui Abraham, & quos illo mortuo olim obstruxerant Philisthiim: appellauitque eos eisdem nominibus quib⁹ antè pater vocauerat.

18 'Et rursũ Iɤſnhác fodit puteos aquæ, quos foderãt in dieb⁹ Abra-
hã patris sui, quósq; obstruxerãt Pelɯſtĩ mortuo Abrahã,'& voca
uit eos nominibus iuxta ea nomina quibus vocauerat pater suus.

19 Foderúntque in torrẽte, & repererunt aquam viuam.

19 Foderunt itaque serui Iɤſnhác in ea valle,& inuenerunt illic pu Alios puteos fodit.
teum aquæ viuæ.

B 20 Sed & ibi iurgium fuit pastorũ Geraræ aduersus pastores Isaac, dicẽtiũ, Nostra est aqua: quam ob rem nomẽ putei ex eo quod acciderat, vocauit Calumniam.

20 Iurgati sunt autem pastores Gerár cum pastoribus Iɤſnhác, di-
centes, Nostra est aqua: propterea vocauit nomẽ *eius* putei, ʏEɯſec,
quòd'iurgati essent cum eo.

21 Foderunt autem & alium: & pro illo quoque rixati sunt: appellauitque illum Inimicitias.

21 Foderunt quoque puteum alium,& contenderunt etiam super
eo: vocauit ergo nomen eius ɯSitnáh.

22 Profectus inde fodit alium puteũ, pro quo non contenderũt: itaque vocauit nomen eius Latitudo, dicens, Nunc dilatauit nos Dominus,& fecit crescere super terram.

22 'Et transtulit sese inde, fodítque puteum alium, & non sunt iur
gati super eo: propterea vocauit nomen eius Renhobóth,& dixit,
Nunc enim'dilatauit Iehouáh nobis,'& creuimus in terra. Gratiarum actio

23 Ascendit autem Isaac ex illo loco in Bersábee,

23 Ascendit autem inde in Beℵer-ɯſébay.

24 Vbi apparuit ei Domin⁹ in ipsa nocte, dicens, Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecũ sum: benedicam tibi,& multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham.

24 Et visus est ei Iehouáh'nocte ipsa,& dixit, Ego sum Deus Abra Cõsolatur ipsum Isaac Deus.
hám patris tui, *propterea* ne timeas, quia tecum sum, & benedicam
tibi, atque multiplicabo semẽ tuum propter Abrahã seruũ meũ.

25 Itaque ædificauit ibi altare: & inuocato nomine Domini extendit tabernaculum: præcepitque seruis suis vt foderent puteum.

25 Extruxit itaque illic altare,& inuocauit nomen Iehouæ, tetẽdít- Isaac Deum inuocat.
que ibi tabernaculũ suũ: deinde foderunt ibi serui Iɤſnhác puteũ.

26 Ad quem locum quum venissent de Geraris Abimélech, & Ochozath amicus illius,& Phichol dux militum,

26 Abimélech autem perrexit ad eum ex Gerár,'& Aᴎhuzáth *qui erat*
ex amicis eius,& Pichól princeps exercitus eius.

27 Loquutus est eis Isaac, Quid venistis ad me hominem quem odistis, & expulistis à vobis?

27 Et dixit ad eos Iɤſnhác, Cur venistis ad me, quum vos odio ha-
beatis me,'& emiseritis me ne *essem* vobiscum?

28 Qui responderunt, Vidimus tecum esse Dominũ: & idcirco nos diximus, Sit iuramẽtum inter nos, & ineamus fœdus:

28 Qui responderunt,'Videndo vidimus quòd esset Iehouáh tecũ,
& diximus,'Sit nunc iuramentum inter nos, inter nos *inquam* & in-
ter te, percutiemúsque fœdus tecum: Abimélech init fœdus cũ Isaac.

29 Vt non facias nobis quicquam mali, sicut & nos nihil tuorũ attigimus, nec fecimus quod te læderet, sed cum pace dimisimus auctum benedictione Domini.

29 'Vt nõ facias nobis malum, quemadmodum nõ tetigimus te,
'& quemadmodum fecimus tibi tantummodo bonum, atque di-
misimus te in pace:'tu nunc *es* benedictus Iehouæ.

30 Fecit ergo eis conuiuium: & post cibum & potum

30 Fecit itaque eis conuiuium,& ederunt atque biberunt.

31 Surgentes mane, iurauerũt sibi mutuò: dimisitque eos Isaac pacificè in locum suum.

31 Surgentésque summo mane, iurauerunt 'alter alteri: & dimisit
eos Iɤſnhác, qui abierunt ab eo in pace.

32 Ecce autẽ venerunt in ipso die serui Isaac annũtiantes ei de puteo quẽ foderant, atque dicentes, Inuenimus aquam.

32 'Eo ipso die venerunt serui Iɤſnhác,& nuntiauerunt ei'de puteo
quem foderant: dixerúntque ei,'Inuenimus aquam.

33 Vnde appellauit eum Abundantiã: & nomen vrbi impositum est Bersábee, vsque in præsentem diem.

33 Et vocauit eum ɯSibyáh: idcirco nomen vrbis illius *est*'Beℵer- Bersábee vrbs.
ɯſébay vsque ad diem hanc.

34 Esau verò quadragenarius duxit vxore Iudith filiam Beeri Hetthæi, & Basemath filiam Elon eiusdem loci.

34 Quum autem ʏEɯſáu esset quadragenarius, accepit vxorem Ie
hudíth filiam Beℵerí Hitthæi,& Boɯſmáth filiã ℵEIón ᴎHitthæi. Digamia Esau.

18 Et rursum,&c. 'וישב וגו Ad verbũ, Et reuersus est Isaac,& fodit. Hebraismus quem reddidit interpres, Duo verba copulata coniunctione ו, quorum alterum conuertitur in aduerbium Latinis. Et vocauit eos,&c. 'ויקרא וגו Hebraismus, pro, & indidit illis nomina iuxta ea nomina quæ imposuerat eis pater suus. 20 Iurgati essent,&c. : התעשקו עמו contendissent cum ipso. sub. Isaac. Nam ʏEɯſec significat iurgium, rixam, contentionem, controuersiam.

22 Et transt. sese inde, ויעתק משם Et profectus est illinc. i. Cõcessit alió. vel vt verbum sit transitiuũ, Et transtulit. sub. tabernaculũ suũ. Dilatauit הרחיב .i. eduxit nos de angustia in qua eramus, in latitudinẽ: hoc est plurimũ fauit nobis. Et creuimus ופרינו Quidã per futurũ vertunt, idcirco multiplicabimur. vel crescemus in hac regione. 24 Nocte ipsa, בלילה ההוא qua scilicet ascendit in Beersebа. 26 Et Aᴎhuzáth,&c. ואחזת מרעהו Quidam Hebræorum, atque etiã Chaldæus paraph. tanquam appellatiuum vertunt,& nomen alterum singulare per plurale, sic, & turma [comitatus, societas] amicorum eius, sic dicta ab אחז apprehẽdit, tenuit: quòd qui cõcomitantur principem, nunquam discedant ab eo, sed quasi eum teneant. Similem prorsus historiam habes suprà cap. 21. c. 22.

27 Et emiseritis, &c. : ותשלחוני מאתכם & expulistis me à vobis. i. è patria vestra.

28 Videndo vid. ראו ראינו .i. Certò percepimus tibi fauere Deum. Hebraismus. Sit nunc iur. &c. 'תהי נא וגו Chaldæus paraph.: Confirmemus nunc inter nos & te iuramentum quod fuit inter Patres nostros. q. d. Magna fuit cõcordia inter Patres nostros: sit ergo & inter nos concordia talis ac tanta. 29 Vt non facias אם תעשה Ad verbum, Si facies nobis,&c. i. Iura te non illaturum nobis iniuriam: quemadmodum nos non læsimus te, iura etiam te nunquam læsurum nos. Et quemadmodum, &c. 'וכאשר עשינו וגו .i. neque fecimus tibi quicquã nisi quod bonũ & æquum. Tu nũc *es*,&c. 'אתה עתה וגו *nã* tu es benedictus à Iehouáh. i. iã cognoscimus te diligi à Deo.

31 Alter alteri: איש לאחיו Ad verbũ, vir fratri suo. 32 Eo ipso die ven. 'ויהי ביום וגו Ad verbum, Et fuit in die illo,& venerunt. De puteo על אודות הבאר' Ad verbum, super negotiis putei. i. de negotio putei. Inuenimus aquam. : מצאנו מים .i. iam peruenimus ad aquam in eo puteo quem fodimus. 33 Beℵer-ɯſébay באר שבע Vide suprà cap. 21. d. 31. Puteus dedit nomen vrbi.

′Et irritabant spiritum Iꝛshhác & Ribcáh. Cap. XXVII. 35

Iubet Isaac Esau sibi ex venatione coquere pulmentum.

FVit autem quum senuisset Iꝛshhác, & caligassent oculi eius ita 1
vt non videret, vocauit yEʋsáu filium suum maiorem *natu*, &
dixit ei, Fili mi? Qui respondit, Ecce me.
Et dixit, Ecce iam senui, neque scio diem mortis meæ. 2
Nunc igitur cape quæso′instrumenta tua, ′pharetram tuam & 3
arcum tuum, atque egredere in agrum, & venare mihi venationẽ.
Fácque mihi ′cibos′quemadmodum′diligo, & affer mihi, ac co- 4
medam, ′vt benedicat tibi anima mea antequam moriar.

Iacob per astutiã matris præripit benedictionem Esau.

Ribcáh verò audierat dum loqueretur Iꝛshhác ad yEʋsáu filiũ 5
suum: discesserátque yEʋsáu in agrum, vt venaretur venationem
′quam afferret.
Ribcáh igitur dixit ad Iayacób filium suum in hunc modum, 6
En audiui patrem tuum loquentem ad yEʋsáu fratrem tuum, *ac*
dicentem,
Affer mihi venationem, & fac mihi cibos, vt comedam, & be- 7
nedicam tibi′coram Iehouáh antequam moriar.
Nunc ergo fili mi, obedi voci meæ in eo quod præcipio tibi. 8
Vade quæso ad gregem, & cape mihi illinc duos hœdos caprarũ 9
optimos, vt faciam ex eis escas patri tuo, quẽadmodum diligit.
Offerésque patri tuo, & comedet, *in* hoc vt benedicat tibi ante- 10
quam moriatur.
Dixit autem Iayacób ad Ribcáh matrẽ suam, Ecce yEʋsáu fra- 11
ter meus homo pilosus est, & ego homo′lenis:
Fortè attrectabit me pater meus, ′& putabit me velle sibi illude- 12
re: atque *ita* inducã super me maledictionem & non benedictionẽ.
Cui respõdit mater sua, Super me *sit* maledictio tua fili mi: ′ve- 13
runtamen obedi voci meæ, & vade, cape mihi.
Abiens itaque, tulit, atque attulit matri suæ: & præparauit ma- 14
ter eius cibos′quemadmodum diligebat pater eius.
Accepítque Ribcáh vestes yEʋsáu filii sui maioris *natu* ′elegan- 15
tiores, quæ erant apud se in domo, & induit *illis* Iayacób filium
suum minorem:
Et pelles hœdorum caprarum′circumposuit manibus eius & le- 16
nitati colli eius.
Ac tradidit cibos & panem, quos parauerat in manu Iayacób fi- 17
lii sui.
Venit itaque ad patrem suum, & dixit, Pater mi? Qui respõdit, 18
Ecce me. Quisnam es fili mi?
Dixítq; Iayacób patri suo, Ego sũ yEʋsáu primogenitus tuus, 19
feci quemadmodum dixisti mihi: surge quæso, sede, & comede de
venatione mea, ′vt benedicat mihi anima tua.

35 Quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebeccę. Infrà 27.g.46

XXVII.

1 SEnuit autem Isaac, & caligauerũt oculi eius, & videre non poterat: vocauitque Esau filium suum maiorẽ, & dixit ei, Fili mi, Qui respondit, Adsum.
2 Cui pater, Vides, inquit, quòd senuerim, & ignorem diem mortis meæ.
3 Sume arma tua, pharetram & arcũ, & egredere foras. quúmque venatu aliquid apprehenderis,
4 Fac mihi inde pulmentũ, sicut velle me nosti, & affer vt comedã: & benedicat tibi anima mea antequam moriar.
5 Quod quum audisset Rebecca, & ille abiisset in agrum vt iussionem patris impleret,
6 Dixit filio suo Iacob, Audiui patrẽ tuum loquẽtem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei,
7 Affer mihi de venatione tua, & fac cibos vt comedam, & benedicam tibi coram Domino antequam moriar. B
8 Nunc ergo fili mi acquiesce consiliis meis:
9 Et pergens ad gregem, affer mihi duos hœdos optimos, vt faciã ex eis escas patri tuo, quib⁹ libẽter vescitur:
10 Quas quũ intuleris, & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur.
11 Cui ille respondit, Nosti quòd Esau frater meus homo pilosus sit, & ego lenis:
12 Si attrectauerit me pater meus, & senserit, timeo ne p[illegible]tet me sibi voluisse illudere, & inducat super me maledictionem pro benedictione.
13 Ad quem mater, In me sit, ait, ista maledictio fili mi: tantùm audi vocẽ meam, & pergens affer quæ dixi.
14 Abiit, & attulit, deditque matri. parauit illa cibos sicut velle nouerat patrem illius.
15 Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum:
16 Pelliculásque hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit. C
17 Deditque pulmentũ, & panes quos coxerat, tradidit.
18 Quibus illatis, dixit, Pater mi? At ille respondit, Audio: quis es tu fili mi?
19 Dixitque Iacob, Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut præcepisti mihi: surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua.

35 Et irritabãt spiritum, &c. ותהיין מורת רוח וגו׳ Ad verbum, Fuerúntque amaritudo animi ipsi Isaac & Rebeccæ. hoc est, Istæ mulieres fuerunt immorigeræ & inobedientes ipsi Isaac & Rebeccæ, propterea affecti sunt Isaac & Rebecca amaritudine animi. In hac significatione erit מורת à מרר. Alii deducunt à מרה, & vertunt, fuerúntque rebelles animo. id est animo rebelli & contumaci ac proteruo. q.d. Et fuit vnaquæque earum rebellis animo erga Isaac & Rebeccam.

IN CAPVT XXVII.

3 Instrumenta tua, כליך Ad verbum, vasa tua. id est instrumenta. qualia fuerint, mox declarat, Pharetram, &c. Pharetram tuam תליך gladium tuum. vtrunque sic dicitur, quòd suspendatur è zona.
4 Cibos מטעמים pulmenta. fercula, sapida scilicet. Diligo, אהבתי Præt. Heb. pro præs. i. quibus libenter vescor. Vt benedicat tibi anima mea בעבור תברכך נפשי Hebraismus, vt benedicam tibi ex animo, vt exanimo bene tibi precer.
5 Quam afferret. : להביא Ad verbum, vt faceret venire. sub. patri suo.
7 Coram Iehouáh לפני יהוה .i. etiam Domino inspectante ac vidente. vel, vt omnia fœlicia imprecer tibi dari à Deo.
11 Lenis. : חלק glaber. non pilosus. 12 Et putabit, &c. והייתי וגו׳ Ad verbum, & ero in oculis eius sicut illusor: vel, illudens. i. videbor illi impostor, vel similis impostori. 13 Veruntamen אך tantùm.
14 Quemadmodum dilig. כאשר אהב Præt. Heb. vertendum per præt. imperf. id est quibus delectabatur.
15 Elegantiores, החמדת Ad verbum, desiderabiles. desideratas. concupiscibiles.
16 Circumposuit הלבישה Ad verbũ. vestiuit. i. in morem vestis aptauit super manus eius & super glabritatem, siue lenitatem colli eius.
19 Vt benedicat, &c. : בעבור תברכני נפשך Vide suprà versu 4.

10 Rursúmq; Isaac ad filiũ suum, Quomodo, inquit, tã citò iuenire potuisti, fili mi? Qui respõdit, Volũtas Dei fuit vt citò occurreret mihi quod volebã.
11 Dixitque Isaac, Accede ad me, vt tãgam te fili mi, & probem vtrũ tu sis filius meus Esau, an non.
12 Accessit ille ad patrem: & palpato eo, dixit Isaac, Vox quidẽ, vox Iacob est: sed manus, manus sunt Esau.
13 Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant. benedicens ergo illi,
D 14 Ait, Tu es filius meus Esau? Respõdit, Ego sum.
15 At ille, Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos quũ oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum. quo hausto,
16 Dixit ad eum, Accede ad me, & da mihi osculum, fili mi.
17 Accessit, & osculatus est eũ. statímque vt sensit vestimẽtorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait, Ecce odor filii mei sicut odor agri cui benedixit Dominus.
Hebr.11.d.20
18 Det tibi De⁹ de rore cæli, & de pinguedine terræ, abundantiam frumenti & vini.
19 Et seruiant tibi populi, & adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, & incuruẽtur ante te filii matris tuæ. qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.
E 30 Vix Isaac sermonem impleuerat, & egresso Iacob foras, venit Esau:
31 Coctósque de venatione cibos intulit patri, dicens, Surge pater mi, & comede de venatione filii tui: vt benedicat mihi anima tua.
32 Dixitque illi Isaac, Quis enim es tu? Qui respõdit, Ego sum filius tuus primogenitus Esau.
33 Expauit Isaac stupore vehementi: & vltrà quàm credi potest admirans, ait, Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus, prius quàm tu venires? benedixiq; ei, & erit benedictus.
34 Auditis Esau sermonibus patris, irrugit clamore magno: & consternatus ait, Benedic etiam & mihi, pater mi.
35 Qui ait, Venit germanus tuus fraudulẽter, & accepit benedictionẽ tuã.
F 36 At ille subiunxit, Iustè vocatum est nomẽ eius Iacob: supplantauit enim me en altera vice: primogenita mea antè tulit, & nunc secundò surripuit benedictionem meam. Rursúmque ad patrem, Nunquid non reseruasti, ait, & mihi benedictionem?
Supr.25.d.26

10 Dixit autem Iɤsnhác filio suo, 'Quid hoc, quòd tã citò inuenisti,
fili mi? Qui ait, Quia occurrere fecit Iehouáh Deus tuus 'corã me.
11 Dixítque Iɤsnhac ad Iayacób, Accede nunc, '& palpabo te, fili
mi, nunquid sis 'ipse filius meus yEʋsáu an non.
12 Accessit itaq; Iayacób ad Iɤsnhác patrem suum, & palpauit eũ:
tunc dixit, Vox, vox Iayacób: & manus, manus yEʋsáu.
13 Et nõ agnouit eum: quia erãt manus eius sicut manus yEʋsáu
fratris sui, pilosæ: & benedixit ei.
14 Dixítque, 'Túne es ipse filius meus yEʋsáu? Respondit, Ego.
15 Et dixit, Admoue mihi, vt comedam de venatione filii mei, vt
benedicat tibi anima mea. Admouit itaque ei, & comedit. attulit quoque ei vinum, & bibit.
16 Dixítque ad eum Iɤsnhác pater eius, Accede quæso nunc, & osculare me, fili mi. Osculatur filium suum Isaac.
17 Accessit itaque, & osculatus est eum: odoratúsque est odorem
vestimẽtorum eius, & benedixit ei, dixítque, 'Vide, odor filii mei
est sicut odor agri 'cui benedixit Iehouáh.
18 Det igitur tibi Deus 'de rore cæli, & de pinguedinib⁹ terræ, atque abundantiam frumenti & vini noui. Isaac benedicit ipsi Iaacob.
19 'Seruiant tibi populi, & incuruent se tibi nationes: esto dominus 'fratribus tuis, incuruéntque sese tibi filii matris tuæ. qui maledixerint tibi, *sint* maledicti: & qui benedixerint tibi, benedicti.
30 'Quúmque complesset Iɤsnhác benedicere ipsi Iayacób, víxque Reuersus à venatione Esau, affert cibos patri.
egressus fuisset Iayacób à conspectu Iɤsnhác patris sui, yEʋsáu frater eius venit à venatione sua.
31 Et præparauit ipse quoque cibos quos attulit patri suo: dixítque ei, Surgat pater meus, & comedat de venatione filii sui, vt benedicat mihi anima tua.
32 Dixit autem ei Iɤsnhác 'pater suus, Quis es? Ait ille, Ego sum filius tuus, primogenitus tuus yEʋsáu.
33 'Et expauit Iɤsnhác pauore magno vehementissimè, & dixit,
Quis *est*, *&* vbinam est ille qui venatus est venationem, & attulit
mihi, comedíque ex omnibus, antequam venires? & benedixi ei,
etiam benedictus erit.
34 Quum audisset yEʋsáu verba patris sui, clamauit clamore magno, '& amaritudine affectus est vehementissimè: dixítque patri suo, 'Benedic mihi, etiam ego *filius tuus sum* pater mi. Esau post magnas vociferationes, tandem benediciťur.
35 Qui ait, Venit frater tuus 'dolosè, & accepit benedictionem tuã.
36 Et dixit, 'Verè 'vocatum est nomen eius Iayacób: supplantauit
enim me iam duabus vicibus: ius primogenituræ meæ accepit, &
ecce nunc accepit benedictionem meam. Dixit quoque, Annon
reseruasti mihi benedictionem?

10 Quid hoc, quòd, &c. מה־זה מהרת למצוא בני Ad verbum, Quid hoc? festinasti inuenire fili mi. Coram me. לפני: Id est mihi. hoc est, Voluntate Diuina occurrit mihi quod optabam, nempe præda ipsa.
21 Et palpabo te, ואמושך Id est contrectando probabo te. Ipse זה Aut redundat זה, aut significat eum qui adest. i. sisne iste qui loqueris, hoc est tu qui loqueris. 24 Tune es ipse אתה זה Vide præcedentem annotationem.
27 Vide, odor ראה ריח Vide [sub. quisquis es] fragrãtia. Cui benedixit Ieho. אשר ברכו יהוה: Hebraismus, pro fertilissimi ac fœcũdissimi, & pleni floribus. 28 De rore, &c. מטל השמים וגו' Hebraismus, Rorem cæli & pinguedinem terræ vocat patriam fœcundissimam, in qua sit abundantia frumenti & vini. Seipsum enim exponit.
29 Seruiant tibi populi, יעבדוך עמים Id est sis dominus multorum populorum.
30 Quumque complesset Iɤsnhác benedic. &c. ויהי כאשר כלה יצחק וגו' Ad verbum, Et fuit, quando compleuit Isaac benedicere ipsi Iaacob, fuit inquam tantùm egrediendo egressus erat Iaacob, &c.
33 Et expauit Iɤsnhác, &c. ויחרד יצחק חרדה גדולה Tunc intremuit Isaac tremore maximo. vel, formidauit formidine maxima. id est percussus fuit tremore maximo. deprehendit enim se falsum esse.
34 Et amaritudine affectus est veh. ומרח עד מאוד & amaro admodum. id est amaritudine pleno. Benedic, &c. ברכני וגו' Benedic mihi etiam ipsi, pater mi. אני pro אותי. 35 Dolosè, & accepit במרמה ויקח Ad verbum, in dolo, & tulit. vel, præripuit.
36 Verè הכי Secundum rei veritatem. Benè. Rectè. Vocatum est קרא Ad verbum, vocauit. sub. is qui imposuit ei nomen.

Respondit Iyſnhác,& dixit ipſi yEὠſáu , Ecce dominum poſui 37
eum tibi, omnéſque fratres eius dedi ei in ſeruos:frumento quo-
que & vino 'ſtabiliui eum:tibi ergo nunc quid faciam,fili mi?

Dixit autem yEὠſáu patri ſuo,Num benedictio vnica eſt tibi, 38
pater mi?'benedic mihi, etiam ego *filius tuus*, pater mi. Suſtulítque
yEὠſáu vocem ſuam,& fleuit.

Iſaac benedicit ipſi Eſau.

'Reſpõdit itaque Iyſnhác pater eius,& dixit ad eum,Ecce in pin 39
guedinibus terræ erit habitatio tua,& de rore cæli'déſuper.

'Et gladio tuo viues, & fratri tuo ſeruies: quum autem incipies 40
dominari,'franges iugum eius à collo tuo.

Eſau odit ipſum Iacob,& mortẽ minatur.

Odio itaq; habuit yEὠſáu ipſum Iayacób, propter benedictio- 41
nem qua benedixerat ei pater eius:dixítque in corde ſuo,'Appro-
pinquabunt dies luctus patris mei,& occidã Iayacób fratrẽ meũ.

Nũtiata verò ſunt ipſi Ribcáh verba yEὠſáu filii ſui maioris *na-* 42
tu:quæ miſit,& vocauit Iayacób filium ſuum minorẽ, dixítque ad
eũ,Ecce yEὠſáu frater tuus'ſolatur ſeſe ꝓpter te ad occidendũ te.

Rebecca ipſi Iacob conſulit fugam in Meſopotamiam.

Nunc ergo fili mi,obedi voci meæ,& ſurge, 'fuge ad Labán fra 43
trem meum in nHarán:

'Et habita cum eo'dies aliquot,donec'quieſcat furor fratris tui: 44

Donec *inquam* quieſcat furor fratris tui'à te, & obliuiſcatur eorũ 45
quæ feciſti ei: 'tum mittam, & accipiam te inde. quare orbabor
ambobus vobis die vna?

Et dixit Ribcáh ad Iyſnhác, 'Anguſtiis affecta ſum in vita mea 46
propter filias nHeth:ſi acceperit Iayacób vxorẽ de filiab⁹ nHeth,
'ſimilibus iſtis,de filiabus huius terræ,'vtquid mihi vita?

Cap.XXVIII.

Prohibet Iſaac ipſi Iacob ne ducat vxorem de filiabus Chanáan, cui obedit Iacob.

Vocauit itaque Iyſnhác Iayacób , & *iterum* benedixit ei, præce- 1
pítque ei,dicens,Ne accipias vxorem de filiabus Chenáyan:

'Surge, vade in Padán Arám ad domum Bethuyél patris ma- 2
tris tuæ, & accipe tibi inde vxorem de filiabus Labán fratris ma-
tris tuæ.

Deus autem omnipotens 'benedicat tibi, '& creſcere faciat te, 3
& multiplicet te,'ſiſque in cœtum populorum:

Det quoque tibi benedictionem Abrahám , tibi, & ſemini tuo 4
tecum, vt hæreditate accipias 'terram peregrinationum tuarum,

37 Reſpondit Iſaac, Dominum tuum illum conſtitui,& omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui:frumento & vino ſtabiliui eum,& tibi poſt hæc,fili mi vltrà quid faciam?

38 Cui Eſau, Num vnam,inquit,tantũ benedictionẽ habes pater? mihi quoque obſecro vt benedicas.Cũmque eiulatu magno fleret,

39 Motus Iſaac dixit ad eum , In pinguedine terræ, & in rore cæli déſuper erit benedictio tua.

Hebr.11.d.

40 Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies: tẽpúſque veniet quum excutias & ſoluas iugũ eius de ceruicib⁹ tuis.

Abd.c.1.

41 Oderat ergo ſemper Eſau Iacob ꝓ benedictione qua benedixerat ei pater:dixitque in corde ſuo,Veniẽt dies luctus patris mei , & occidam Iacob fratrem meum.

42 Nuntiata ſunt hæc Rebeccæ : quæ mittẽs,& vocans Iacob filium ſuum, dixit ad eũ, Ecce Eſau frater tuus minatur vt occidat te.

43 Nũc ergo fili mi, audi vocẽ meam, & cõſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran:

44 Habitabiſque cum eo dies paucos, donec requieſcat furor fratris tui:

45 Et ceſſet indignatio eius,obliuiſcatúrque eorum quæ feciſti in eũ: poſtea mittam,& adducã te inde huc. cur vtroque orbabor filio in vno die?

46 Dixitque Rebecca ad Iſaac,Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: ſi acceperit Iacob vxorem de ſtirpe huius terræ,nolo viuere.

Supra 26.g.

Cap. XXVIII.

1 Vocauit itaque Iſaac Iacob,& benedixit eum,præcepitque ei,dicens, Noli accipere coniugem de genere Chanáan:

2 Sed vade , & proficiſcere in Meſopotamiam Syriæ,ad domum Bathuel patris matris tuæ ,& accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui.

3 Deus autem omnipotens benedicat tibi,& creſcere te faciat atq; multiplicet,vt ſis in turbas populorum:

4 Et det tibi benedictiones Abrahæ, & ſemini tuo poſt te: vt poſſideas terram peregrinationis tuę quam polli-

37 Stabiliui eum: סמכתיו Id eſt donaui eum abundantia ac copia omnium bonorum.
38 Benedic mihi,etiam ego ברכני גם־אני benedic mihi quoque ipſi. Perſonam patientem ſignificat hoc loco pronomen.
39 Reſpondit itaque ויען Loquutus eſt itaque.motus ſcilicet pietate,lachrymis ac fletu filii. Déſuper. מעל: ſub.dabit tibi Deus.
q.d.Tu habitabis in ſolo huberi ac pingui,quod Deus abundantia roris & pluuiæ fœcundum reddet.
40 Et gladio tuo viues, ועל־חרבך תחיה Prædicitur quod nunquam impletum fuit in perſona Eſau:vaticinium autem eſt de rebus procul adhuc remotis,qualis nẽpe poſteros Eſau maneat conditio.Huius autem Hebraiſmi duplex poteſt eſſe ſenſus,vel quòd cincti hoſtibus, militarem & inquietã vitam acturi ſint: vel quòd liberi futuri ſint,ac ſui iuris. Nullum enim ius gladii,vbi nulla eſt libertas. Franges ופרקת eiicies.excuties.Hæc ſecunda pars verſus ſic tota legitur ad verbum, Et erit,quando dominaberis,& eiicies,&c. Eſau licet gladio armatus, non tamen effugit ſubiectionem fratris.nam Idumæi tandem electo populo facti ſunt tributarii.ſed non fuit diuturna ſeruitus:quia diuiſis regnis, conciſa fuit illa potentia,quæ vicinos omnes in officio & metu tenebat.
41 Appropinquabunt dies,&c. יקרבו ימי אבל אבי Acſi dicat, Quum mors patris mei propter quam lugebitur, aduenerit,occidam fratrem meum. 42 Solatur ſeſe propter te,&c. מתנחם לך להרגך: Hebraiſmus,Solatur animum ſuum de iniuria ſibi à te illata,quòd cogitat & molitur interficere teipſum.q.d. non poteſt alio modo placari,quàm ſi te occiderit.
43 Fuge ברח־לך Ad verbum,Fuge tibi.redundat *tibi*.niſi fortè accelerationem denotet.
44 Et habita וישבת Et habitabis.Et habites. Dies aliquot, ימים אחדים dies paucos.Ad verbum,dies vnos. L X X,dies aliquot.
Conquieſcat תשוב reſideat.auertatur. Sic verſu ſequenti. Ad verbum,reuertatur.
45 A te, ממך .i.quem concepit contra te. Tum mittam,&c. ושלחתי ולקחתיך .i.tum mittam nuntios,& reuocabo te illinc.
46 Anguſtiis affecta ſum in vita mea קצתי בחיי Tædet me vitæ meæ.i.Vita mea eſt mihi moleſta propter mulieres Hethæas quas filius meus Eſau accepit. Similibus iſtis, כאלה quas ſcilicet accepit Eſau. Ad verbum,ſicut iſtas.Seipſum declarat verbis ſequentibus.
Vtquid mihi vita? למה לי חיים: q.d.moleſtum erit mihi poſthac viuere. hoc dixit vt acciperet anſam mittendi ipſum Iaacob in Haran.

IN CAPVT XXVIII.

2 Surge,vade קום לך Hebraiſmus,pro Citò proficiſcere.
3 Benedicat tibi, & creſcere fac.te, יברך אתך ויפרך benedicet tibi , & creſcere faciet te. Hic E T pro id eſt poſitum eſt: exponit enim quid ſignificet benedicere Dei,nempe facere creſcere,& multiplicare. Siſque in cœtum populorum: והיית לקהל עמים: eriſque in turmam [congregationem] populorum. id eſt ex te egredietur magna multitudo populorum.
4 Terram peregrinationum tuarum, את־ארץ מגוריך terram incolatus tui.id eſt regionem in qua tanquam peregrinus habitas.

citus est auo tuo.

Osee 12.d.12

5 ¶Quúmque dimisisset eum Isaac, profect⁹ peruenit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris suæ.

B 6 Vidēs autem Esau quòd benedixisset pater suus, Iacob: & misisset eū in Mesopotamiam Syriæ vt inde vxorē duceret: & quòd post benedictionem præcepisset ei, dicens, Non accipies vxorem de filiabus Chanáan:

7 Quódque obediens Iacob parentibus suis, isset in Syriam:

8 Probans quoque quòd non libēter aspiceret filias Chanáan pater suus:

9 Iuit ad Ismaelem, & duxit vxorem, absque iis quas prius habebat, Maheleth filiam Ismael filii Abraham, sororem Nabaioth.

10 Igitur egressus Iacob de Ber-sábee, pergebat Haran.

11 Quúmque venisset ad quendam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidib⁹ qui iacebant: & supponēs capiti suo, dormiuit in eodem loco.

C 12 Viditque in somnis scalam stātem super terrā, & cacumē illius tangens cælum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam:

Infrà 31.a.1, & 48.a.5

13 ¶Et Dominum innixum scalæ, dicentem sibi, Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac, terram in qua dormis, tibi dabo & semini tuo.

Deut.12.c.20, & 19.c.14
Suprà 26.a.4

14 Eritque semen tuum quasi puluis terræ: ¶dilataberis ad Oriētem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem: & ¶benedicētur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ.

15 Et ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hāc: nec dimittā nisi compleuero vniuersa quæ dixi.

D 16 Quúmque euigilasset Iacob de somno, ait, Verè Domin⁹ est in loco isto, & ego nesciebam.

17 Pauénsque, Quàm terribilis est, inquit, locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.

Infrà 31.b.13

18 Surgens ergo Iacob mane, tulit ¶lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper.

---

quam ʼdedit Deus ipsi Abrahám.
5 Misit igitur Iıṡnhác Iayacób, qui perrexit in Padán Arám ad Labán filiū Bethuʏél Aramæi filii Ribcáh matris Iayacób & yEʊ́sáu.
6 Vidit autem yEʊ́sáu quòd benedixisset Iıṡnhác ipsi Iayacób: & misisset eum in Padán Arám vt acciperet sibi inde vxorem: *quódque* benedixisset ei, quum præcepisset ei, dicendo, Non accipies vxorem de filiabus Chenáyan:
7 Et *quòd* obtēperasset Iayacób patri suo, & matri suæ, abiisſétque in Padán Arám:
8 Videns etiam yEʊ́sáu quòd ʼdisplicerent filiæ Chenáyan in oculis Iıṡnhác patris sui:
9 Tum abiit yEʊ́sáu ad Iʊ́smayʏél, & accepit Manhaláth filiā Iʊ́smayʏél filii Abrahám, sororem Nebaióth vltra vxores suas, sibi in vxorem. Esau, contra voluntatem patris accipit vxorem de filiabus Ismael.
10 ʼEgressus est itaq; Iayacób è Beʏer-ʊ́ſébay, & perrexit in nHarā. **ויצא**
11 Incurrit autem in locum quendam, & pernoctauit ibi, quia occubuerat sol: & tollens de lapidibus illius loci, posuit ʼ*sub* capite suo, & dormiuit in eodem loco. Iacob pergēs in Harā, videt scalā in somnis.
12 Et somniauit, & ecce ʼscala erecta erat super terram, & caput ei⁹ tangebat cælum: ecce præterea Angeli Dei ascendebant & descendebant per eam.
13 Ecce Iehouáh ʼstabat super illam, dixítque, Ego Iehouáh Deus Abrahám patris tui, & Deus Iıṡnhác, terram in qua tu dormis, tibi dabo & semini tuo. Promittitur Iacob terra Chanáan.
14 Erítque semē tuum sicut puluis terræ, ʼmultiplicaberis enim ad Occidentem, & ad Orientem, & ad Aquilonem, & ad Meridiem: & benedicentur in te omnes familiæ terræ, & in semine tuo. Christus promittitur.
15 ʼEt ecce ego tecum, & seruabo te ʼquocunque perrexeris, & reducam te ad terram istam: quia non deseram te, donec fecero quod loquutus sum tibi.
16 Quum autem expergefactus esset Iayacób à somno suo, dixit, Verè est Iehouáh in loco isto, ego verò non noueram. Cōsolatur Iacob Deus.
17 Timuit itaque, ac dixit, Quàm ʼterribilis est locus iste! non *est locus* iste aliud quàm domus Dei, & iste *est* ʼporta cæli. Domus Dei.
18 Surrexit autem Iayacób mane, & tulit lapidem quem posuerat ʼ*sub* capite suo, & posuit eum ʼ*in* titulum, & effudit oleum supra summitatem eius.

Dedit נתן Id est pollicitus est se daturum ipsi Abraham & semini eius.
8 Displicerent רעות Ad verbum, malæ *essent*. vel, molestæ. q. d. non poterat eas videre.
10 Egressus est itaque ויצא Hic Hebræorum septima est huius libri sectio, quam ab hac prima voce inscribunt ויצא Et egressus est.
11 *Sub* capite suo, מראשותיו Ad verbum, *sub* capitibus suis. plur. pro sing. Quidā vertunt, *vice* puluinaris. vel, puluinar suum. id est quem supposuit capiti suo vt esset vice ceruicalis. Vide paulò pòst versu 18.
12 Scala erecta erat super ter. סולם מוצב ארצה scala stabat in terra. id est defixa terræ stabat erecta. hoc est, In somnio vidit scalam cuius pars ima erat in terra, & summa pars eius pertingebat vsque ad cælum. Per istam scalam doctissimi Hebræorū dicunt significari, omnia ista inferiora dependere à superioribus. At potius docet quòd solus Christus est qui cælū terræ coniungit. hic solus est mediator qui pertingit à cælo vsque ad terram: ille idem est per quem bonorum omnium cælestium plenitudo deorsum ad nos fluit, nósque vicissim ad Deum conscendimus. Idem quum sit caput Angelorum, efficit vt illi membris suis terrenis ministrent. Itaque (vt legimus Iohan. cap. 1. g. 51.) hunc sibi propriè honorem vendicaturus erat, quòd postquam manifestatus esset mundo, Angeli ascenderent ac descenderent ministri beneficentiæ Patris erga nos, propter ipsum Christum. 13 Stabat super illam, נצב עליו innixus erat ei.
14 Multiplicaberis enim ופרצת dilataberis enim.
15 Et ecce ego tecum, והנה אנכי עמך Equidem ego *sum* [vel *ero*] tecum. id est fauebo tibi, & adero in omnibus. Quocunque perrexeris, בכל אשר תלך Ad verbum, in omni *loco ad* quem perges.
17 Terribilis est נורא stupendus est. terrificus. Porta cæli. שער השמים Portam cæli vocat, propter Dei manifestationē. nam quia Deo in cælis locatur quasi regia sedes, verè prædicat Iaacob se viso Deo, in cælum penetrasse. Quo sensu, Euangelii prædicatio vocatur Regnum cælorum, & Sacramenta dici possunt, cælorum portæ: quia in Dei conspectum nos admittunt.
18 *Sub* capite suo, מראשותיו ceruical suum. vel pro ceruicali suo. Vide paulo antè versu 11. *In* titulum מצבה *siue* metæ. Alii in statuam. Non intelligit Moses factum esse ex lapide idolum, sed vt visionis insigne monimentum foret. Vtitur quidem Deus hac voce quū statuas sibi erigi vetat, Leuit. 26.a.1 quia ad venerationem ferè prostabant omnes statuæ, acsi Dei essent imagines: sed aliud fuit consilium Iaacob, nempe vt testimonium relinqueret visionis sibi exhibitæ, non autem vt Deum symbolo illo vel figura repræsentaret.

Beth-el. Luza.

19 Vocauit igitur nomen loci illius Beth-él:'& sanè Luza *erat* nomen ciuitatis prius.

Votum Iacob.

20 Vouítque Iayacób votum, dicendo, Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via ista per quam ego ambulo, dederítque mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum:

Victum & vestitum petit.

21 Reuersus quoque fuero'in pace ad domum patris mei, erit Iehouáh mihi in Deum:

22 Et lapis iste quem posui '*in* titulum, erit domus Dei: præterea ex omnibus quæ dederis mihi,'decimas prorsus dabo tibi.

Cap. XXIX.

Venit Iacob ad Laban.

1 L'Euauit itaque Iayacób pedes suos, & abiit ad terrã Oriẽtaliũ.

2 'Et vidit, & ecce puteus *erat* in agro: ecce quoque illic tres greges ouium accubantes iuxta illum: nam ex puteo illo potum dabant gregibus: & lapis magnus *erat* super os putei.

3 Congregabãtur enim illuc omnes greges, & deuoluebant lapidem illũ ab ore illius putei, potúmque dabant pecudibus: dein reducebant lapidem super os putei in locum suum.

Fratres suos vocat, ignotos.

4 Dixítque ad eos Iayacób, Fratres mei, vndenam estis? Qui responderunt, De ḥHarán sumus.

5 Et dixit ad eos, Nostísne Labán filium Naḥhór? Qui dixerunt, Nouimus.

6 Et dixit *rursus* ad eos, 'Nunquid *est* pax illi? 'Responderunt, Pax: & ecce Raḥhél filia eius venit cum grege.

7 Dixítque, Ecce'adhuc dies magnus, nondum est tempus'vt cõgregetur grex: potum *ergo* date ouibus, & abite, *ac* pascite.

8 Qui respõderũt, Nõ possumus donec cõgregati fuerint omnes greges,'& deuoluerint lapidẽ ab ore putei, vt potũ demus ouibus.

Rachel pascit oues.

9 Adhuc eo loquente cum eis, Raḥhél superuenit cum grege'patris sui: nam illa pascebat gregem.

10 Fuit autem, quum vidisset Iayacób ipsam Raḥhél filiam Labán fratris matris suæ, & gregem Labán fratris matris suæ, accessit Iayacób, & deuoluit lapidem illum ab ore putei, potúmque dedit gregi Labán fratris matris suæ.

Iacob Rachel sãctè osculatur.

11 Et osculatus est Iayacób ipsam Raḥhél:'leuauítque vocem suã, & fleuit.

12 'Iã verò renũtiauerat Iayacób ipsi Raḥhél quòd'frater patris sui esset, quódq; filius Ribcáh esset: at illa currẽs, nũtiauit patri suo.

Laban complectitur ipsum Iacob, & osculatur

13 Fuit igitur, quum audisset Labán'rumorem de Iayacób filio sororis suæ, currens ei obuiã, amplexatus est eũ, atque osculatus est: & deduxit eũ in domũ suã. at ille narrauit ipsi Labán'omnia hæc.

14 Cui ait Labán, Profectò 'os meum & caro mea es. Et habitauit

19 Appellauitque nomẽ vrbis Beth-el, quæ prius Luza vocabatur.

20 Vouit etiam votum, dicens, Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum:

21 Reuersúsque fuero prosperè ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum:

22 Et lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei: cunctorúmque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

Cap. XXIX.

1 PRofectus ergo Iacob venit in terram Orientalem.

2 Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur.

3 Morísque erat vt cunctis ouibus cõgregatis, deuoluerẽt lapidem, & refectis gregibus rursum super os putei ponerent.

4 Dixitque ad pastores, Fratres, vnde estis? Qui responderunt, De Haran.

5 Quos interrogans, Nũquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt, Nouimus.

6 Sanúsne est, inquit? Valet, inquiũt: & ecce Rachel filia eius venit cũ grege suo.

7 Dixit que Iacob, Adhuc multũ diei superest, nec est tempus vt reducãtur ad caulas greges: date antè potũ ouibus, & sic eas ad pastum reducite.

8 Qui responderunt, Non possumus donec omnia pecora congregentur, & amoueamus lapidem de ore putei, vt adaquemus greges.

9 Adhuc loquebãtur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat.

B

10 Quam quum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam, ouésque Laban auũculi sui, amouit lapidem quo puteus claudebatur:

11 Et adaquato grege osculatus est eã & eleuata voce fleuit.

12 Et indicauit ei quòd frater esset patris sui, & filius Rebeccæ: at illa festinans nuntiauit patri suo.

13 Qui quum audisset venisse Iacob filium sororis suæ, occurrit obuiam ei: complexúsque eum, & in oscula ruẽs, duxit in domum suam. auditis autem causis itineris,

14 Respõdit, Os meũ es, & caro mea. Et postquam impleti sunt dies men-

19 Et sanè Luza, &c.'ואולם לוזונו Mirum est quòd Moses vrbem fuisse commemorat vbi paulo antè dixit, Iaacob sub cælo dormisse. Verùm vrbs nondum illic extructa erat. neque enim statim obtinuit hoc loci nomen quod Iacob imposuerat: sed diu sepultum latuit: imò quũ postea illic conditum esset oppidum, nulla fiebat mentio Beth-el, acsi nunquam illac transisset Iaacob. neque enim sciebant incolæ quid illic gestũ esset. suo igitur arbitrio vocarũt vrbẽ Luz: quæ nomẽ hoc retinuit vsquedũ Israelitæ occupata terra postliminio, prius nomẽ quod abolitũ fuerat, in cõmunẽ vsũ vocarũt. Hæc ita quidã. Quid si Beth-el fuit locus cõtiguus Luzæ, imò ager Luzæ? 21 In pace, בשלום incolumis, saluus. i. citra damnũ ac noxam. 22 In titulũ, מצבה in statuã. Vide paulo antè versu 18. Decimas, &c.' עשר ונו Ad verbum, decimando decimabo illud tibi. Mutatio personæ in hoc versu.

IN CAPVT XXIX.

1 Leuauit, &c.' וישא ונו More scilicet ambulantis. Exprimit gestum & habitum hominis ambulantis. q. d. Pedes profectus est, nõ eques.
2 Et vidit, וירא Et contemplatus est. sub. regionem. i. quũ cõsiderasset situm regionis, animaduertit puteum in eo agro in quẽ inciderat.
6 Nunquid pax *est* illi? השלום לו Hebraismus, Recténe habet? Sanúsne est? Responderunt, Pax: ויאמרו שלום Ad verbũ, Et dixerunt, Pax. i. Rectè quidem. Bene habet. sanus est. 7 Adhuc dies magnus, עוד היום גדול multum adhuc superest diei. id est nondum vespera appetit. Vt congregetur grex: האסף המקנה . i. reducendi ad caulas gregem ipsum.
8 Et deuoluerint וגללו sub. omnes pastores congregati. 9 Patris sui: אשר לאביה Ad verbum, qui *erat* patri suo.
11 Leuauitque וישא sub. Iaacob. 12 Iam verò renuntiauerat ויגד Ad verbũ, Et renuntiauit. Præt. vertendũ per plusq. perf. sub. antequã oscularetur eam. Frater אחי . i. nepos ex sorore. 13 Rumorem את־שמע Ad verbum, auditionem. Omnia hæc. כל־הדברים האלה: Ad verbum, omnia verba ista. i. quæcunque ei acciderant: hoc est quibus de causis illuc aduentasset.
14 Os meum, & caro mea עצמי ובשרי Os, ab osse, nõ ab ore. Hebraismus, tu es de ossibus meis & carne mea. id est cõsanguineus meus.

ſis vnius,

cum eo'menſem totum.

Dixit ei, Num quia frater meus es, gratis ſeruies mihi? dic quid mercedis accipias.

15 Dixítq; Labán ad Iayacób,'An quia frater meus es,'ſeruies mihi
gratis? indica mihi 'quid *erit* merces tua.

Habebat verò duas filias, nomē maioris, Lia: minor verò appellabatur Rachel.

16 Ipſi autem Labán *erant* duæ filiæ: nomen maioris, Leáh: & no-
men minoris, Ranhél.

Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decora facie, & venuſto aſpectu.

17 Porrò oculi Leáh erant'teneri: Ranhél verò *erat* pulchra forma, Lia lippis oculis.
'& pulchra aſpectu.

C

Quem diligens Iacob, ait, Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore, ſeptem annis.

18 'Dilexit autem Iayacób ipſam Ranhél, & ait, Seruiam tibi ſeptē Iacob ſeruit ſeptem annis pro Rachel.
annos pro Ranhél filia tua minore.

Reſpondit Laban, Melius eſt vt tibi eam dem quàm alteri viro: mane apud me.

19 'Reſpōdit Labán, Melius eſt vt dem eam tibi, quàm vt dem eā
viro alteri: mane mecum.

Seruiuit ergo Iacob pro Rachel ſeptem annis: & videbantur illi pauci dies, præ amoris magnitudine.

20 Seruiuit itaque Iayacób pro Ranhél ſeptē annos,'qui viſi ſunt
ei dies pauci, eo quòd diligeret eam.

Dixitque ad Laban, Da mihi vxorē meam: quia iam tēpus impletum eſt, vt ingrediar ad illam.

21 Et dixit Iayacób ad Labán, Da *mihi* vxorem meam: quia'cōple-
ti ſunt dies mei,'vt ingrediar ad eam.

Qui vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias.

22 Cōgregauit ergo Labán ōnes viros illius loci, & fecit cōuiuiū. Laban nuptias celebrat.

Et veſperè Liam filiam ſuam introduxit ad eum,

23 Fuit autem, veſperi accepit Leáh filiam ſuam, & adduxit eā ad il Ipſi Iacob datur Lia pro Rachel.
lum, & ingreſſus eſt ad eam.

Dans ancillam filiæ, Zelpham nomine, ad quam quum ex more Iacob fuiſſet ingreſſus,

24 Dedítque Labán ei Zilpáh ancillam ſuam, *nempe* Leáh filiæ ſuæ
ancillam.

Facto mane vidit Liam: & dixit ad ſocerum ſuum, Quid eſt quod facere voluiſti? nónne pro Rachel ſeruiui tibi? quare impoſuiſti mihi?

25 'Mane autē facto cognouit eſſe Leáh: & dixit ad Labán,'Quid
hoc feciſti mihi? annon pro Ranhél ſeruiui apud te? cur ergo de-
cepiſti me?

Reſpondit Laban, Non eſt in loco noſtro conſuetudinis vt minores antè tradamus ad nuptias

26 Reſpondit Labán, Non ita fit in loco noſtro'vt detur minor
ante primogenitam.

Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hāc quoque dabo tibi pro

D

opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis aliis.

27 'Exple hebdomadam huius, poſtea dabimus tibi etiam hāc pro
ſeruitute quam ſeruies apud me adhuc ſeptem annos alios.

Acquieuit placito: & hebdomada tranſacta, Rachel duxit vxorem:

28 Et fecit Iayacób ſic, expleuit enim hebdomadam illius: dein de-
dit ei Ranhél filiam ſuam in vxorem.

Cui pater ſeruam Balam tradiderat.

29 Dedítque Labán Ranhél filiæ ſuæ Bilháh ancillam ſuam, *dedit in-* Datur ei & Rachel.
quam in ancillam.

Tandémque potitus optatis nuptiis, amorē ſequētis priori prætulit, ſeruiens apud eum ſeptē annis aliis.

30 Ingreſſus eſt ergo etiā ad Ranhél, dilexítque etiam eam magis
quàm Leáh: & ſeruiuit apud eum adhuc ſeptem annos alios.

Videns autem Dominus quòd deſpiceret Liam, aperuit vuluam eius, ſorore ſterili permanente.

31 Videns autem Iehouáh quòd odio haberetur Leáh,'aperuit vul
uam eius: & Ranhél *erat* ſterilis.

Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens, Vidit Dominus humilitatem meam: nunc amabit me vir meus.

32 Concepit igitur Leáh, & peperit filium, vocauítque nomē eius Concepit Lia.
'ReואNubén:'dixit enim,'Quia vidit Iehouáh afflictionem meam: Ruben.
'nunc igitur diliget me vir meus.

Ruſúmque concepit & peperit filium, & ait, Quoniam audiuit me Dominus haberi contemptui, dedit etiā iſtum mihi. Vocauitque nomen eius Simeon.

33 Concepítque iterum, ac peperit filium, & dixit,'Quia audiuit
Iehouáh quòd odio haberer, dedit mihi etiam hunc. Vocauítque
nomen eius שSimyón. Simeon.

Menſem totum. : חודש ימים Ad verbum, menſem dierum. Hebraiſmus, menſem conſtantem omnibus ſuis diebus.

15 An quia, &c. 'הכי אחי וגו Verè [Reuera] frater meus [.i. nepos] es: ſeruies ergo mihi gratis? i. ſine mercede. q.d. non patiar. Vt vertit noſter interpres, ו tantùm præteritum vertit in futurum, propterea non vertendum. Quid *erit* מה quanta *erit*.i. quantum velis lucrari.

17 Teneri: רכות debiles. id eſt erat tenerrimis oculis. Chaldæus paraph. Et oculi Leáh erant elegantes. q.d. Commendabatur Leáh formoſitate tantùm oculorum: Rachel verò totius corporis, ac etiam venuſtate faciei. Et pulchra aſpectu. ויפת מראה Id eſt pulchro habitu corporis. 18 Dilexit autem ויאהב Diligebat autem. 19 Reſpondit ויאמר Ad verbum, Et dixit.

20 Qui viſi ſunt ei dies pauci, 'ויהיו בעיניו וגו Ad verbum, & fuerunt in oculis eius ſicut [vel quaſi] dies pauci.

21 Completi ſunt dies mei, 'מלאו ימי Id eſt, exactum eſt tempus illud quo tibi ſeruire debebam pro Rachel. Vt ingrediar ad eam. ואבואה אליה: Hebraiſmus, vt fruar illa, ſiue vt dem operam proli.

25 Mane autem, &c. 'ויהי בבוקר וגו Ad verbum, Et fuit mane, & ecce Leáh. Quid hoc מה זאת Quid iſtud *eſt quod*. vel, Quare hoc.

26 Vt detur לתת Ad verbum, ad dandum. ſub. nuptum. i. Non ita fieri ſolet apud nos vt minor natu elocetur ante maiorem.

27 Exple hebdom. huius, מלא שבוע זאת ſub. Lex. i. ſine tranſeant ſeptem dies feſti huius ac conuiuii.

31 Aperuit vuluam eius: ויפתח את רחמה Hebraiſmus, reddidit eam fœcundam.

32 ReואNubén: ראובן Id eſt, Videte filium. q.d. Deus dedit mihi hunc filium. Dixit enim, כי אמרה *ſic* enim cogitabat. Quia vidit Iehouáh, &c. "כי ראה יהוה בעני Sanè [Certè] conſiderauit Iehouáh afflictionem meam. id eſt me contemptam eſſe à viro meo. Nunc igitur כי עתה quoniam nunc. id eſt poſthac. 33 Quia audiuit, &c. 'כי שמע יהוה וגו Certè exaudiuit Iehouáh [ſub. me] quoniam odio haberer & dedit, &c. vel, *Noui* quòd exaudiuit Iehouáh [ſub. preces meas] quòd haberer odio, & dedit, &c.

34 Et cōcepit rursum, peperítque filium: & dixit, Iam hac vice co
pulabitur vir meus mihi: peperi enim ei tres filios. Idcirco voca-
Leui. uit nomen eius Leuí.

35 Rursus quoque concepit, ac peperit filiū, & dixit, Vice hac con
Iuda. fitebor Iehouæ. Idcirco vocauit nomen eius Iehudáh: & desiit pa
rere.

Cap. XXX.

Rachel conqueritur marito de infœcunditate.

1 VIdens autem Ranhél quòd non peperisset ipsi Iayacób, inui-
dit sorori suæ, dixítq; ad Iayacób, Da mihi filios: sin minus,
mortua sum.

2 Iratus est itaque furor Iayacób in Ranhél, & dixit, Nūquid pro
Deo sum, qui prohibuit à te fructum ventris?

3 Dixit illa, Ecce ancilla mea Bilháh: ingredere ad eam, pariétq;
super genua mea, & habebo filios ego quoque ex ea.

Dat Rachel Balam in vxorem marito.

4 Dedit itaq; ei Bilháh ancillam suam in vxorem: & ingressus est
ad eam Iayacób.

5 Concepítque Bilháh, & peperit ipsi Iayacób filium.

6 Et ait Ranhél, Iudicauit me Deus, ac etiam exaudiuit vocem
Dan. meam, dedítque mihi filium. Idcirco vocauit nomen eius Dan.

7 Cōcepítque adhuc, ac peperit Bilháh ancilla Ranhél filium se-
cundum ipsi Iayacób.

8 Et dixit Ranhel, Luctationibus vehemētibus luctata sum cum
Nephthali. sorore mea, etiam præualui. Vocauítque nomen eius Naphthalí.

9 Vidit autem Leáh quòd destitisset parere: & accepit Zilpáh an-
cillam suam, & dedit eam Iayacób in vxorem.

Zelpha ancilla Liæ concipit.

10 Peperítque Zilpáh ancilla Leáh ipsi Iayacób filium.

11 Gad. Et dixit Leáh, Venit prosperitas. Et vocauit nomen eius Gád.

12 Peperit quoque Zilpáh ancilla Leáh filium alterū ipsi Iayacób.

13 Et dixit Leáh, Vt beata dicar: quia beatam me dicent filiæ. Vo
Aser. cauítque nomen illius Awsér.

14 Perrexit autem Rewubén in diebus messis triticeæ, & reperit

Concepítque tertiò, & genuit aliū filium: dixitque, Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quòd pepererim ei tres filios. Et idcirco appellauit nomen eius Leui.

Quartò cōcepit, & peperit filium, & ait, Modò confitebor Domino. Et ob hoc vocauit eum Iudam: cessauítque parere.

Cap. XXX.

1 CErnens autem Rachel quòd infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos: alioqui moriar.

2 Cui iratus respondit Iacob, Nū pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?

3 At illa, Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illā, vt pariat super genua mea, & habeam ex illa filios.

4 Deditque illi Balam in coniugium: quæ ingresso ad se viro,

5 Concepit, & peperit filium.

6 Dixitq; Rachel, Iudicauit mihi Dominus, & exaudiuit vocē meam, dans mihi filium. Et idcirco appellauit nomen eius Dan.

7 Rursúmque Bala concipiens, peperit alterum:

8 Pro quo ait Rachel, Comparauit me Dominus cum sorore mea, & inualui. Vocauítque eum Nephthali. B

9 Sentiens Lia quòd parere desiisset, Zelpham ancillam suam marito tradidit.

10 Qua post conceptum edente filiū,

11 Dixit, Fœliciter. Et idcirco vocauit nomen eius Gad.

12 Peperit quoque Zelpha alterum.

13 Dixitque Lia, Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicēt mulieres. Propterea appellauit eum Aser.

14 Egressus autem Ruben tempore messis triticeæ in agrū, reperit man-

34 Copulabitur ילוה sociabitur. id est adhærebit mihi, ac vnicè me diliget. Vocauit קרא sub. is qui ei nomen indidit.
35 Vice hac confitebor Iehouæ. הפעם אודה את יהוה Nunc demum celebrabo Iehouam. Filium istum à laude ideo nuncupat (Iehudáh
enim laudem, siue laudationem significat) quòd singulari Dei beneficio datus sit. Iam prius quidem gratias egerat Domino: sed quia hube-
rior laudis materia suppetit, fatetur non semel, neque vno modo, sed sæpius se Dei gratia adiutam esse. q.d. Planè fatebor Dominum Deum
authorem esse omnium bonorum: vnde eum collaudabo, eique gratias agam. Et desiit parere. ותעמד מלדת & destitit parere. Ad
verbum, & stetit à pariendo.

IN CAPVT XXX.

1 Mortua sum. מתה אנכי Id est perii. actum est de me. Præt. Heb. pro fut. moriar.
2 Nunquid pro Deo sum, התחת אלהים אנכי Num Dei loco sum ego? Hebraismus. q.d. Fieríne potest vt pro Deo me habeas? hoc est,
Putásne me Deum esse qui id fecerim, aut qui id possim? Qui prohibuit, &c. אשר מנע ממך i. qui te priuauit liberis. q.d. nō possum te
reddere fœcundam. 3 Et habebo filios ואבנה Ad verbum, & filiabor. q.d. do tibi ancillam meam, procrea mihi liberos ex ea: &
quum pariet, excipiam puerum in gremium meum, quem habebo pro meo.
6 Iudicauit me דנני Id est Pronuntiauit pro me: hoc est Obtinui causam meam Deo iudice. Non tam Dei bonitatem celebrat Rachel,
quàm sibi ipsa plaudit: more hypocritarum qui vbi prosperior afflauit fortuna, ventosa iactantia insolescunt, acsi omnibus eorum factis &
dictis faueret Deus. 8 Luctationibus veh. &c. נפתולי אלהים נפתלתי Ad verbū, luctationibus Dei luctata sum. sub. vt superarē illā. i.
præclaris & magnis luctationibus. Hebræi enim excellentiā, Dei nomine significant: quòd vt maximè vnaquæque res excellit, ita Dei glo-
ria in ea refulget. Vide suprà cap. 1. a. 2. A פתל est. Quidā vertunt, Coniunctionibus Dei cōiuncta sum. vt glorietur se recuperasse quod per-
diderat: vel certè, gradu honoris se æquatā fuisse sorori. Alii, duplicata sum duplicationibus Dei. vtrique verò deducūt nomē & verbū à no-
mine פתיל quod est filū retortū. Et prior quidem sensus huc redit, Quū parem sortem adepta sit Rachel, nō esse iam cur soror quicquā sibi
proprium arroget. Alter verò maiorem iactantiam exprimit, dum se victricem & quasi duplo superiorem facit. Alii etiam à פתל supradic-
to deducentes, vertunt, Conatibus multis conata sum cum sorore mea. vt scilicet essem illi æqualis. vel, Summa animi contētione con-
tendi cum sorore mea, vt in susceptione prolis illi sociarer. nam פתל significat etiam peruertere, subuertere: quòd qui cum altero luctatur
(inquiunt docti inter Hebræos) vt vincat, quærit subuertere alterū quo ruere illum faciat. Hic sensus conuenit cum versione nostri interpre
tis: vt dicat luctationibus Diuinis, siue præclaris luctationibus luctatam fuisse cum sorore. præclaris dico luctationibus, pro Dei: quòd (vt di
ctum est) Hebræi omnem excellentiam, Dei nomine significent. Vide suprà cap. 1. a. 2. Præualui. יכולתי Id est in ea re intentionem me
am assequuta sum. q.d. fœliciter mihi cecidit.
11 Venit prosp. בגד Venit fœlicitas. i. bene cessit mihi ac fœliciter quòd tradiderim ancillam meam viro meo. Ex doctis Hebræorum
alter vertit, venit turma. sub. filiorū. nam (inquit) scribitur בגד, sine א, & legendū בא גד duabus dictionibus. Mirū est quosdā interpretari de
prospera fortuna: quū Moses infrà cap. 49. c. 19, in contrariū sensū nos ducat. neque enim quadraret allusio quā ponit, exercitu cū inuadet:
nisi consilium Lex fuisset de filiorum turma sibi gratulari. nam quum sesquialtera parte superior esset, prædicat se habere in magna copia
liberos. Alii, Venit coactor copiarum: vt idem sit quod גדוד. q.d. iste erit dux exercitus, siue imperator inter fratres suos.
13 Vt beata dicar: באשרי Ad fœlicitatem meam. vel, In beatitudine mea. id est mihi fœliciter cessit quòd dederim ancillam meam vi-
ro meo pro suscipienda prole. q.d. hac ratione sum beata ac fœlix. Filiæ. בנות Id est mulieres. q.d. beabor à sexu fœmineo. propter mul-
titudinem liberorum scilicet.
14 Triticeæ חטים Ad verbum, triticorum. pro tritici, siue triticeæ.

dragoras, quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partem de mandragoris filii tui.

15 Illa respondit, Parúmne tibi videtur quòd præripueris maritum mihi: nisi etiam mandragoras filii mei tuleris? Ait Rachel, Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui.

16 Redeúntique ad vesperam Iacob de agro, egressa est in occursum ei⁹ Lia, & ait, Ad me, inquit, intrabis: quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei. Dormiuitque cū ea nocte illa.

17 Et exaudiuit Deus preces eius, concepítque, & peperit filium quintum.

18 Et ait, Dedit De⁹ mercedem mihi: quia dedi ancillam meam viro meo. Appellauitque nomen eius Issachar.

19 Rursum Lia cōcipiens peperit sextum filium.

20 Et ait, Dotauit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eo quòd genuerim ei sex filios. Et idcirco appellauit nomē eius Zabulon.

21 Post quem peperit filiam nomine Dinam.

D 22 Recordat⁹ quoque Dominus Rachelis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius.

23 Quæ concepit, & peperit filium, dicens, Abstulit Deus opprobrium meum.

24 Et vocauit nomen eius Ioseph, dicens, Addat mihi Dominus filium alterum.

25 Nato autem Ioseph, dixit Iacob socero suo, Dimitte me vt reuertar in patriam meam, & ad terram meam.

26 Da mihi vxores & liberos meos pro quibus seruiui tibi, vt abeam: tu verò nosti seruitutē qua seruiui tibi.

27 Ait illi Laban, Inueniam gratiā in cōspectu tuo (experimēto didici quia benedixerit mihi Deus propter te)

28 Constitue mercedem tuam, quam dem tibi.

29 At ille respondit, Tu nosti quomodo seruierim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua.

E 30 Modicum habuisti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque tibi Deus ad introitum meum: iustum est igitur vt aliquando prouideam etiam domui meæ.

31 Dixitque Laban, Quid tibi dabo? At ille ait, Nihil volo: sed si feceris quod postulo, iterum pascam, & custodiam pecora tua.

mādragoras in agro, attulítque eas ad Leáh matrem suam. Et di-
xit Ranhél ad Leáh, Da quæso mihi de mandragoris filii tui.
Lia mādragoris emit à Rachel vt secū dormiat maritus, & concipit.
15 Cui illa respondit, Parúmne est *tibi quòd* acceperis virum meum,
nisi etiam auferre velis mādragoras filii mei? Et ait Ranhél, Idcir
co dormiet tecum hac nocte pro mandragoris filii tui.
16 Quum ergo rediret Iayacób ex agro vesperi, egressa est Leáh in
occursum eius, & dixit, Ad me ingredieris: quia mercede condu-
xi te mandragoris filii mei. Et dormiuit cum ea nocte illa.
17 Et exaudiuit Deus Leáh: quæ concepit, ac peperit ipsi Iayacób
filium quintum.
18 Dixítque Leáh, Dedit Deus mercedem meam: eo quòd dede-
rim ancillā meam viro meo. Ideò vocauit nomen eius Iשׂsachár. Issachar.
19 Et cōcepit rursum Leáh, ac peperit filium sextum ipsi Iayacób.
20 Dixítque Leáh, Donauit me Deus dono bono: hac vice habita-
bit mecum vir meus, quia peperi ei sex filios. Et vocauit nomen
eius Zebulún. Zabulon
21 Deinde peperit filiam, & vocauit nomen eius Dináh. Dina.
22 Recordatus est autem Deus Ranhél, exaudiuítque eam Deus, Dat Deus cōceptum Rachel.
& aperuit vuluam illius.
23 Concepit itaque, ac peperit filium: dixítque, Sustulit Deus op-
probrium meum.
24 Vocauítque nomen eius Iooséph, dicēdo, Addat Iehouáh mi- Ioseph.
hi filium alium.
25 Fuit autem, quum peperisset Ranhél Iooséph, dixit Iayacób ad Petit Iacob se dimitti, & mercedem sibi dari.
Labán, Dimitte me, vt abeam ad locum meum & ad terrā meam.
26 Da *mihi* vxores meas & liberos meos pro quibus seruiui apud te:
tu enim nosti seruitutem meam quam seruiui tibi.
27 Et dixit ei Labán, Si nunc inueni gratiam in oculis tuis (exper-
tus sum quòd benedixit mihi Iehouáh propter te.)
28 Dixit inquam, Cōstitue mercedem tuam mihi, & dabo eam.
29 Cui ait, Tu nosti qualiter seruierim tibi, & quantus fuerit grex Ditauit Deus ipsum Labā propter Iacob.
tuus mecum:
30 Nam paucum *erat* quod habebas ante me, & creuit vehemen-
ter: benedixítque Iehouáh tibi ad *ingressum* pedis mei: nunc autem
quando operabor etiam ego pro domo mea?
31 Et dixit, Quid dabo tibi? Respondit Iayacób, Non dabis mihi
quicquam: si feceris mihi istud, rursum pascam, pecudes tuas cu-
stodiam.

Mandragoras דוראים Id est fructum mandragorarum.

15 Parúmne, &c. חמעט וגו' Nunquid parum est *tibi* quòd abstuleris *mihi* virum meum, vt auferas etiam, &c. Idcirco dormiet, &c. לכן ישכב q.d. Ne videar tibi aliquid præripuisse, permitto tibi vt dormiat tecum hac nocte, pro mercede ac præmio mandragorarū filii tui.

16 Mercede conduxi te שכור שכרתיך Ad verbum, mercando mercatus sum te.

20 Donauit, &c. זבדני וגו' Dedit mihi ipsi Deus munus bonum. Chaldæus paraph. portionem meam. Hac vice הפעם iam. posthac. Habitabit mecum יזבלני Affixum pronomen pro separato יזבל אותי.

22 Et aperuit vuluam illius. ויפתח את רחמה: .i. reddidit eam fœcundam.

23 Opprobrium m. חרפתי: Dabatur enim vitio olim sterilitas: nam fœcūditas proueniebat ex benedictione Dei qui dixerat, Crescite & multiplicamini.

24 Addat יוסף Addet .i. dabit mihi adhuc alterum filium. q.d. Posteaquam semel parere cœpi, pariam adhuc alium.

26 Pro quibus, &c. אשר וגו' sub. vxoribus.

27 Si nunc inueni gratiam, &c. אם נא מצאתי וגו' Si quæso inueni, &c. i. si tibi charus sum. quæ sequuntur vsque ad finem versus, concludi debent parenthesi. Alii subaudiunt, Mane mecum: nam נחשתי expertus sum. vel experimento didici. Alii, augurio ac diuinatione deprehendi Deum auxisse facultates meas tua causa. Videtur esse translatio, acsi dixisset, nō secus sibi perspectam esse Dei benedictionē quàm si vaticinio testata foret, vel augurio cōperta.

28 Cōstitue merc. t. mihi, נקבה שכרך עלי Præscribe mercedē tuā mihi. i. Dic mihi quid velis lucrari.

29 Et quantus, &c. ואת אשר וגו' & quanta fuerit possessio tua apud me. i. quanta pecora cōmiseris mihi initio.

30 Quod habebas ante me, אשר היה לך לפני Ad verbum, quod erat tibi in conspectu meo. i. pauca erant pecora quæ fidei meæ commisisti, sed postea creuerunt plurimùm. Vetus interpres atque alii Hebraismum exponunt, antequam venirem ad te, referentes ad tempus. Hanc expositionem confirmat quod mox sequitur, Benedixit tibi Iehouáh ad ingressum pedis mei. Vehementer: לרוב Ad verbum, in multitudinem. Ad *ingressum* pedis mei: לרגלי Ad verbum, ad pedem meum. i. ad aduentum meum. Nunc autem, &c. ועתה וגו' .i. Quando tandem dabo operam vt cōgregem opes ad alendam familiam meam? q.d. Res tua satis hactenus creuit: iam tempus est vt prouideam domui meæ.

31 Dabo אתן sub. vt seruias mihi adhuc. Istud, הדבר הזה rem hanc. sub. quam dicturus sum. Rursum pascam, אשובה ארעה Ad verbum, reuertar, pascam.

Iacob varii coloris oues ex vnicoloribus natas, mercedem petit.

'Transibo per omnes oues tuas hodie,'remouendo inde omne 32
pecus'maculis paruis respersum,'& maculis latis:omne quoque
pecus'rufum inter oues,atq; respersum maculis latis,respersúmq;
maculis paruis in capris,'& erit merces mea.
'Et testificabitur de me iustitia mea'die crastina,'quum vene- 33
ris super mercedem meam,coram te.quicquid non fuerit macu-
lis paruis respersum,aut maculis latis in capris,'& rufum in pecu
dibus,furto ablatum erit'apud me.
Dixítque Labán,'Ecce vtinam sit secundum verbum tuum. 34
'Abstulit itaq; eo die hircos'lineis distinctos,& maculis magnis 35
respersos,omnésque capras punctis respersas, & maculis magnis:
omne *inquam* in quo *erat* aliquid albi, omne etiam'rufum in pecu-
dibus,'& posuit in manu filiorum suorum.
Posuit verò'iter trium dierũ inter se & Iayacób : & Iayacób pa- 36
scebat pecudes Labán residuas.

Variat Iacob gregis colorem, instincto,&mandato Dei,vt sequens caput indicat.

Tulit autem'sibi Iayacób'virgas populeas virides,'& amygda- 37
linas,& *ex* castanea,'& decorticauit in illis'decorticationes albas,
denudans candorem qui *erat* in virgis.
Statuítq; virgas quas decorticauit,in canalib⁹,*id est*'in adaquato- 38
riis aquarum,ad quæ'veniebant pecudes vt biberẽt: *statuit inquam* in
conspectu pecudũ,'& incalescebãt dum venirent ad bibendum.
'Incaluerúntque oues ipsæ in conspectu virgarum illarum , & 39
postea pariebant ipsæ oues *agnos & hædos*'maculis respersos in locis v-
bi colligari solent,& punctis paruis respersos,& maculis latis.
'Agnos autem separauit Iayacób,posuítque facies pecudũ'ver- 40
sus *fœtus* lineis distinctos,& *versus* omne'rufũ in grege Labán:& po-
suit sibi greges seorsum,& non posuit eos iuxta pecudes Laban.
Fuitque vt quãdocũque incalescebãt'fortiores, poneret Iaya- 41
cób virgas illas in oculis ouium in canalibus,'vt incalescerent ad

32 Gyra omnes greges tuos,& separa cũctas oues varias, & sparso vellere: & quodcunque furuũ,& maculosum, variúmque fuerit tam in ouibus quã in capris,erit merces mea.

33 Respõdebitque mihi cras iustitia mea, quando placiti tẽpus aduenerit corã te.& omnia quę non fuerint varia,& maculosa, & furua tam in ouibus quàm in capris,furti me argues.

34 Dixitque Laban , Gratum habeo quod petis.

35 Et separauit in die illa capras,& oues,& hircos,& arietes varios atque maculosos : cunctum autẽ gregẽ vnicolorẽ,id est albi & nigri velleris,tradidit in manu filiorum suorum.

36 Et posuit spatiũ itineris trium dierum inter se & generum qui pascebat reliquos greges eius.

37 Tollens ergo Iacob virgas populeas virides,& amygdalinas,& ex platanis, ex parte decorticauit eas: detractísque corticibus, in his quæ spoliata fuerant, candor apparuit : illa verò quæ integra fuerãt,viridia permanse-

38 runt:atque in hunc modum color effectus est varius.
Posuitq; eas in canalibus,vbi effundebatur aqua:vt quum venissent greges ad bibendũ, ante oculos haberẽt virgas,& in aspectu earũ cõciperent.

39 Factúmq; est vt in ipso calore coitus oues intuerentur virgas , & parerent maculosa,& varia,& diuerso colore respersa.

40 Diuisitq; gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum:erant autem alba & nigra quæque,Laban:cætera verò, Iacob: separatis inter se gregibus.

41 Igitur quãdo primo tempore ascẽdebantur oues,ponebat Iacob virgas in canalibus aquarum,ante oculos a-

32 Transibo,&c. 'אעבור וגו Transeam per omnes greges tuos.sub.tecũ. Remouendo הסר ad auferendũ.vt separem.Alii,& separabo. Alii,& separa.vel seiunge illinc. Maculis par.res.נקוד Ad verbum punctatum,si Latinè diceretur.i.paruis maculis ceu punctis quibusdam variatum,siue variis maculis sparsum. Et maculis la. וטלוא & maculosum.variegatum.i.maioribus maculis sparsum. Rufum חום fuluum.Alii,nigrum. Et erit והיה Subaudienda plura,sic,& illud quod nascetur tale,erit merces mea.i.pecudes quæ istis similes posthac nascentur,mihi cedent mercedis loco.q.d.quæ alba erunt,tua erunt:quæ verò variegata ac multicoloria, erunt mea.
33 Et testificabitur de me וענתה־בי Ad verbum, Et respondebit in me.i.pro me. Iacob prosperum successum nonnisi ex fide & integritate sua expectat. Die crastina, ביום מחר Id est in posterum.Gallicè,*demain,ou pour demain.* Quũ veneris,&c. 'כי־תבוא וגו quũ superuenerit mercedi meæ coram te.i.te vidente & inspiciente.Alii in secunda persona vertunt, eodem sensu, & tunc istud CORAM TE, referetur ad præcedentia,sic, Testificabitur iustitia mea corã te.& על erit pro אל.vertunt igitur,quãdo veneris ad mercedem meam,ante te .i.Iustitia mea testabitur tibi præsenti posthac de me,siue testimonium mihi feret quum tu venies ad mercedem meam, hoc est deprehendes me iustum esse,quum venies ad videndas oues quæ mihi mercedis loco cedent, & videris me nihil habere quod tuum sit. Testatur (vt dictum est) se à Domino sperare fidei & probitatis suæ testimonium ex fœlici laboris prouentu:acsi dixisset, Dominus qui optimus est iustitiæ meæ testis ac vindex,reipsa monstrabit quàm syncerè ac fideliter me hactenus gesserim.
Apud me. אתי : id est meritò dices me id furto tibi abstulisse. Et rufum וחום Vt versu præcedenti.
34 Ecce vtinam,&c. חן לו Hebraismus,Optarim fieri vt dicis.hoc enim esset mihi gratissimum.
35 Abstulit itaque ויסר Amouit itaque.vel Separauit.vt paulo antè versu 32. Lineis distinctos,העקודים Ad verbum,colligatos .i.quorum crura diuerso colore quasi reuincta erant(videntur enim quasi ligari zona ac vinculo quodam) hoc est,habentes circulos diuersi coloris circa crura. Rufum in pecud. חום בכשבים fuluum[vel nigrum]inter oues,vel agnos, vt paulo antè versu 32. Et posuit ויתן Ad verbum,& dedit.i.omnia illa tradidit Laban custodienda filiis suis.
36 Iter דרך .i.spatium itineris inter gregem suum & gregem quem commiserat ipsi Iaacob.
37 Sibi לו Redundat Latinè. Virgas populeas,&c. 'מקל לבנה וגו Singularia Heb.pro plur. virgam populi.i. ex populo arbore. Et amygdalinas,& *ex* cast. ולוז וערמון Ad verbum,& amygdali,& *ex* castanea.sub.arbore. Et decorticauit in illis dec. ויפצל בהן פצלות inciditque in illis incisuras albas,denudationem candoris,&c.Per appositionem dictum.i.ab illis detraxit summam partem corticis multis in locis:qua detracta reddidit virgas illas variis in locis albas.appositiuè denudationem,vel spoliationem candoris,siue alboris super virgas illas.i.detracta summa parte corticis,in diuersis partibus apparuit cãdor qui suberat illi,ac ita variegauit virgas illas.q.d.fecit vt virgæ illæ essent variorum colorum. 38 In adaquatoriis בשקתות in potatoriis.i.in vasis in quibus bibebant pecora. Veniebant תבואן venire solebant.vel,venturæ erant. Et incalescebant ויחמנה .i.calore coitus excitatæ concipiebant.
39 Incaluerúntque,&c. 'ויחמו וגו Ad verbum,Et incaluerunt oues ad virgas.i.Et in ipso calore coitus concipientes,aspiciebant ad virgas illas. Maculis respersos in,&c. 'עקודים וגו Vide paulo antè versu 35.
40 Agnos autẽ והכשבים Pecudes autem.sub.albas separauit à variegatis. Versus *fœtus* lineis di. אל עקוד Ad verbum,versus colligatum.Sing.Heb.pro plur.Vide paulo antè versu 35.i.obuertit aspectum ouium versus illas pecudes quæ præcedebant,habentes crura quasi fascia quadam diuerso colore reuincta.Hæc est secũda industria Iacob,Maculosos agnos iam natos in vnum redegit gregem:fecitque illum antecedere gregem ouium Laban, vt sequentes oues istius gregis Laban, contemplatione præcedentium illorũ maculosorum agnorũ alios parerent maculosos. 41 Fortiores, המקושרות robustiores,à קשר ligauit,colligauit:quòd ligamen sit fortitudo.hoc est,quæ priores incalescebant,id est prioris admissuræ, quæ fiebat mense Septembri , & pariebant mense Martio. Chaldæus paraph. oues primitiuæ. Vt incalescerent,&c. 'ליחמנה וגו .i. vt in ipso calore coitus concipientes,considerarent virgas illas diuersorum colorum.

rietum, & ouium, vt in eatũ contemplatione conciperent.

42 Quando verò serotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas: factáque sunt ea quæ erãt serotina, Laban: & quæ primi temporis, Iacob.

43 Ditatúsq; est homo vltra modũ, & habuit greges multos, ancillas, & seruos, camelos, & asinos. Cap. XXXI.

1 POstquam autem audiuit verba filiorum Laban, dicẽtium, Tulit Iacob omnia quæ fuerũt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclytus:

2 Animaduertit quoque faciẽ Laban quòd nõ esset erga se sicut heri & nudiustertius:

3 Maximè dicente sibi Domino, Reuertere in terram Patrũ tuorum, & ad generationem tuam, eróque tecũ:

4 Misit Iacob, & vocauit Rachel & Liam in agrum vbi pascebat greges:

5 Dixitque eis, Video faciem patris vestri quòd non sit erga me sicut heri & nudiusterti⁹: Deus autem patris mei fuit mecum.

6 Et ipsæ nostis quòd totis viribus meis seruierim patri vestro.

7 Sed & pater vester circunuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimisit eum Deus vt noceret mihi.

8 Siquando dixit, Variæ, erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oues varios fœtus. quando verò econtrario ait, Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt.

9 Tulitque Deus substantiam patris vestri, & dedit mihi.

10 B Postquam enim conceptus ouium tẽpus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super fœminas, varios, & maculosos, & diuersorum colorum.

11 Dixitq; Angelus Dei ad me in somnis, Iacob? Et ego respondi, Adsum.

12 Qui ait, Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendẽtes super fœminas, varios, maculosos, atq; resperſos. vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. Supra 28.d.18

13 Ego sum Deus Beth-el, [vbi vnxisti lapidem, & votum vouisti mihi. nũc ergo surge, & egredere de terra hac, reuertens in terram natiuitatis tuæ.

virgarum aspectum.

'Quando autem serotina faciebant pecudes, non ponebat: ac *ita* erant 'serotinæ, ipsius Labán: '& fortiores, ipsius Iayacób.

'Creuit itaque vir vehementissimè, fuerúntque ei oues multæ, & ancillæ, & serui, & cameli, & asini. Cap. XXXI. Ditissim⁹ Iacob.

ET audiuit verba filiorum Labán, 'dicentium, Abstulit Iayacób quicquid *erat* patri nostro, & ex his quæ *erant* patris nostri, 'fecit omnem gloriam istam. Murmurant filii Laban ob diuitias Iacob.

'Vidit quoq; Iayacób faciem Labán, & ecce nõ erat erga ipsum 'sicut heri & nudiustertius.

Et *quòd* dixisset ei Iehouáh, Reuertere ad terram Patrum tuorum, '& ad cognationem tuam, '& ero tecum. Iubet Deus ipsū Iacob reuerti in terram suam.

'Misit igitur Iayacób, & euocauit Ranhél & Leáh *ad se in* agrum 'ad pecudes suas:

Dixítque eis, Video faciem patris vestri quòd non sit erga me sicut heri & nudiustertius: '& Deus patris mei fuit mecum. Iacob narrat beneficia Dei erga se.

Et vos nostis quòd totis viribus meis seruiui patri vestro.

Pater autẽ vester 'mentitus est mihi, & mutauit 'mercedẽ meam 'decem vicibus: nõ tamen permisit ei Deus 'vt malefaceret mihi. Deus seruat Iacob ne noceat ei Labán.

Si ita dicebat, 'Pũctis paruis respersa, erunt merces tua: 'tũc pariebãt omnes pecudes respersa paruis pũctis. quòd si ita dicebat, 'Lineis distincta, erũt merces tua: tunc pariebant omnes pecudes lineis distincta.

'Itaque abstulit Deus 'gregem patris vestri, & dedit mihi.

Fuit enim tempore quo 'incalescebãt oues, leuaui oculos meos, & vidi in somnio, & ecce hirci ascendebant super 'pecudes maculis respersas vbi colligari solent, punctis paruis respersas, '& maculis albis.

Tũ dixit ad me Angel⁹ Dei in sõnio, Iayacób? 'Et respõdi, Adsũ.

Ille verò dixit, Leua nunc oculos tuos, & vide omnes hircos ascendentes super oues lineis distinctas, punctis paruis respersas, '& maculis albis: vidi enim quæcunque Labán facit tibi.

Ego 'Deus Beth-ꜵél, 'vbi vnxisti statuam, vbi vouisti mihi votum. 'nũc *igitur* surge, egredere de terra hac, & reuertere ad terram 'cognationis tuæ.

42 Quando autem serot.fa.pec. ובהעטיף הצאן .i.Quando dabant operam serotino conceptui. Ad verbum, Et quum serotinabant oues. Quod quidam vertunt, Quum posteriori admissuræ vacarent oues. quæ fiebat verno tempore, & pariebant in Autumno. Istud faciebat Iacob ne Laban deprehenderet artem suam: nam solebat Laban visitare gregem suum tempore illo verno. Serotinæ, העטופים .i.pecudes posterioris admissuræ. Et fortiores, והקשורים & robustiores. i. quæ erant prioris admissuræ.

43 Creuit itaque ויפרץ .i.Locupletatus est vir ille Iacob, vel plurimùm auctus est.

IN CAPVT XXXI.

1 Dicentium, לאמור Ad verbum, dicendo. Fecit om.gloriam istam. : עשה את כל־הכבוד הזה comparauit sibi omnem splendorem istum. i. ex his quæ habebat pater noster, comparauit sibi omnes has diuitias quibus gloriam istam assequutus est.

2 Vidit quoque וירא Considerauit quoque. Deprehendit. Sicut heri, &c. כתמול וגו' .i.sicut antea. hoc est, non exhibebat ei talem vultum qualem exhibere solebat. 3 Et *quòd* dixiss.&c. ויאמר יהוה אל־יעקב Ad verbum, Et dixit Iehoua ad Iacob. Et ad cognationem tuam ולמולדתך & ad natiuitatem tuam. i. ad locum natiuitatis tuæ. Et ero tecum. : ואהיה עמך ero enim tecum. i. adero tibi abeunti ac discedenti hinc. 4 Misit igitur וישלח sub. nuntios. Ad pecudes suas. : אל־צאנו ad gregem suum. i. ad locum in quo erant oues quas pascebat. 5 Et Deus patris mei fuit mecum. : ואלהי אבי היה עמדי Et Deus patris mei adfuit mihi. i. Deus quem pater meus colit, semper me auxit, fauitque mihi. q.d. in gratiam mei auxit semper oues patris vestri.

7 Mentitus est mi· התל בי illusit mihi. imposuit mihi. Mercedem meã משכורתי .i.rationẽ mercedis meæ. Decẽ vicibus: עשרת מונים Numerus certus pro incerto, multis vicibus. vnde quidam vertunt, pluries. Vt malefaceret m. : להרע עמדי .i.vt damnum inferret mihi, vel noceret mihi. 8 Punctis paruis res. נקודים Vide versum 32 capitis præcedentis. Tunc pariebant וילדו Hìc ו pro tunc positum est. Lineis distincta, עקודים Ad verbum, ligata. colligata. Vide versum 35 capitis præcedentis.

9 Itaque abstulit ויצל Itaque eripuit. Gregem את־מקנה possessionem. peculium.

10 Incalescebant oues, יחם הצאן Vide præcedenti capite, versu 38. i. feruore quodam incitabantur ad venerem: hoc est, quo tempore dabant operam proli. Pecudes הצאן Nomine pecudum siue ouium comprehenduntur & capræ. Et maculis albis. : וברודים Ad verbum, & grandinatas. i. maculis albis instar grandinis aspersas, vt exponit doctus inter Hebræos.

11 Et respondi, Adsum. : ואומר הנני Ad verbum, Et dixi, Ecce ego. 12 Et maculis albis. וברודים Vide paulo antè versu 10.

13 Deus Beth-ꜵel, האל בית־אל .i.Deus qui apparuit tibi in Beth-el. Vbi vnxisti, &c. אשר משחת וגו' Ad verbum, qui vnxisti ibi statuam. pro, vbi vnxisti titulũ. Redundat אשר. sic mox, qui vouisti mihi ibi votum. Titulũ, siue statuam, vocat lapidem quem erexerat instar metæ. Vide suprà cap. 29.d.18. Nunc עתה pro ועתה & nunc. Cognationis t. : מולדתך natiuitatis tuæ. Vide versu 3 huius capitis.

Et respondit Ranhél, & Leáh, & dixerunt ei, 'An adhuc *est* nobis 14
pars & hæreditas in domo patris nostri?
'Nunquid non extraneæ reputatæ sumus ab eo? vẽdidit enim 15
nos *tibi*, '& consumpsit etiam consumendo pecuniam nostram.
Iacob reuertitur in terram suam, inscio Labán.
'Quia õnes diuitiæ quas abstulit Deus patri nostro, nostræ sunt 16
ac filiorum nostrorum: nunc igitur omnia quæ dixit Deus tibi,
facito.
Surrexit Iayacób, '& ĩposuit filios suos & vxores suas camelis. 17
Duxítque 'omnes pecudes suas, & omnẽ substantiam suam quã 18
acquisierat, 'pecudes acquisitionis suæ quas acquisierat in Padán
Arám, vt reuerteretur ad Iyshhác patrem suũ in terrã Chenáyan.
Rachel furata patris idola.
Labán autem abierat ad tondendum oues suas: 'interim furata 19
est Ranhél 'idola quæ *erant* patri suo.
'Furatus est etiam Iayacób cor Labán Aramæi, eo quòd nõ in- 20
dicauit ei quòd fugeret.
Fugit itaque ipse, '& omnia quæ *erant* ei: surrexítque, & transiuit 21
'flumen, posuítque faciem suam ad montem Gilyád.
Et renuntiatũ fuit ipsi Labán die tertia quòd 'fugeret Iayacób. 22
Laban insequitur Iacob.
Assumptis itaque fratribus suis secum, persequutus est eum iti- 23
nere septem dierum: & assequutus est eum in monte in Gilyád.
Cura Dei pro Iacob, nequid mali inferat ei Labã.
Venit autem Deus ad Labán Aramæũ in somnio nocte illa, & 24
dixit ei, Caue tibi ne loquaris cũ Iayacób 'à bono vsque ad malũ.
Assequutus est ergo Labán ipsum Iayacób: Iayacob autem fixe 25
rat tabernaculum suum in eo monte, & Labán *similiter* fixit cum fra
tribus suis in *eodem* monte Gilyád.
Obiurgat Laban ipsum Iacob.
Dixítque Labán ipsi Iayacób, 'Quid fecisti? furatus es enim cor 26
meum, & abduxisti filias meas tanquam captiuas gladio.
Vtquid 'abscondisti te vt fugeres, & furatus es me, nec indicasti 27
mihi, '& dimisissem te cum lætitia, & canticis, cum tympano, &
cithara?
Et *quare* non permisisti mihi vt oscularer filios meos & filias 28
meas? 'nunc stultè egisti faciendo *hoc*.
'Est fortitudo in manu mea ad faciendũ vobis malũ: sed Deus 29
patris vestri nocte præterita dixit mihi, dicẽdo, Caue tibi ne loqua
ris cum Iayacób à bono vsque ad malum.
Conqueritur idola sibi esse ablata
Nunc autem *si* 'abeundo abiisti, quòd 'desiderando desiderabas 30
ire ad domum patris tui, vtquid furatus es deos meos?
Et respõdens Iayacób, dixit ipsi Labán, 'Quia timui: 'dixi enim 31
quòd fortè 'raperes filias tuas mihi.

Responderúntque Rachel & Lia, Nunquid habemus residui quicquam in facultatibus & hæreditate domus patris nostri?
Nõnne quasi alienas reputauit nos & vendidit, comeditque pretium nostrum?
Sed Deus tulit opes patris nostri, & eas tradidit nobis, ac filiis nostris: vnde omnia quæ pręcepit tibi Deus, fac. C
Surrexit itaque Iacob: & impositis liberis ac cõiugibus suis super camelos, abiit.
Tulitque omnem substantiam suã, & greges, & quicquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanáan.
Eo tempore ierat Laban ad tondẽdas oues: & Rachel furata est idola patris sui.
Noluítque Iacob confiteri socero suo quòd fugeret.
Quũmque abiisset tam ipse quàm omnia quæ iuris sui erant: & amne transmisso pergeret contra montem Galaad:
Nuntiatũ est Labã die tertio quòd fugeret Iacob.
Qui assumptis fratribus suis, persequutus est eum diebus septem: & cõprehendit eum in monte Galaad. E
Viditque in somnis dicentem sibi Dominum, Caue ne quicquam asperè loquaris contra Iacob. D
Iámque Iacob extenderat in monte tabernaculum: quũmque ille consequutus fuisset eum, cum fratribus suis in eodem monte Galaad fixit tentorium.
Et dixit ad Iacob, Quare ita egisti vt clam me abigeres filias meas quasi captiuas gladio?
Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi, vt prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis?
Non es passus vt oscularer filios meos & filias: stultè operatus es & nunc quidem.
Valet manus mea reddere tibi malum: sed Deus patris vestri heri dixit mihi, Caue ne loquaris cum Iacob quicquam durius.
Esto, ad tuos ire cupiebas, & desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos?
Respondit Iacob, Quòd inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas.

14 An adhuc, &c. 'העוד וגו An adhuc *est* nobis portio & possessio. i. Estne aliquid reliqui nobis in domo, &c. q. d. Nihil est quod nos hic remoretur. 15 Nunquid non extr. &c. 'הלוא נכריות וגו Nónne alienigenæ reputatæ sumus illi? Et consumpsit, &c. 'ויאכל וגו Hebraismus, prorsus absumpsit pretiũ nostrũ. i. quod nobis debebatur pro mariti nostri labore. fructus enĩ laborũ Iacob redibat ad Laban.
16 Quia כי Sanè. Certè. 17 Et imposuit וישא Ad verbum, & leuauit, &c. super camelos.
18 Omnes pecu. s. את־כל־מקנהו omne peculiũ suũ. vel, omnẽ possessionẽ suam. Pecudes acq. s. מקנה קנינו peculiũ possessionis suæ quod, &c. 19 Interim furata est ותגנוב Ad verbum, & furata est. Idola התרפים Quos hic vocat תרפים hoc est imagines ad similitudinem hominis factas (cuius rei testes sunt theraphim quos fecit Michol filia Saul, quos quia à Saule missi erant vt obsiderẽt domũ Dauid, putabãt esse Dauidẽ, 1. Sam. 19. b. 13.) infrà vers. 30 Laban vocat אלהים: nõ quia putaret Deitatẽ illic inclusam esse, sed quia in honorẽ deorum imagines illas colebat, vel potius quòd Deo sacra facturus, vertebat se ad illas imagines. Versu autem 34 rursum vocantur תרפים.
20 Furatus est c. ויגנוב Ad verbũ, Et furatus est. Furari cor alicuius, est facere aliquid eo nesciẽte. seipsum mox exponit. Hebraismus.
21 Et omnia quæ *erant* ei: וכל־אשר־לו. i. cum omnibus quæ possidebat. Flumen, posuitque, &c.' את־הנהר וישם וגו Euphratem intelligit. i. celeriter transmisit Euphratem, & pergere cœpit rectà ad montem Galaad. Id significat Ponere faciem suam ad montem Galaad.
22 Fugeret ברח fugisset. 24 A bono vsq; ad ma.: מטוב עד־רע Hebraismus, Caue ne quid dicas ipsi Iacob, siue blandũ, siue asperũ.
26 Quid fec. &c. 'מה עשית וגו. i. Vide quantum facinus admiseris: recessisti enim me inscio, & abduxisti filias meas quasi bello captas.
27 Abscondisti te, &c. 'נחבאת וגו. i. Curnam occultè aufugisti, & furatus es mentem meam, hoc est me ignorante recedere tentasti?
Et dimisissem te ואשלחך & deduxissem te. q. d. Quòd si indicasses mihi, deduxissem te. 28 Nũc stultè egisti עתה הסכלת insipiẽter quidem fecisti. 29 Est fortitudo, &c. יש־לאל־ידי Ad verbum, Est in facultate [vel potentia] manus meæ. Inuersio verborum Hebraicè, יש לאל ידי, pro, Est potentia in manu mea. & ita Chaldæus paraph. Hebraismus, Possum vobis nocere.
30 Abeundo abiisti, הלוך הלכת *esto quòd* abeundo abieris. i. prorsus discesseris. Desiderando desider. נכסוף נכספתה Hebraismus, magno desiderio tenebaris reuertendi domum, &c.
31 Quia timui: כי יראתי sub. ideò te inscio abii, quia timui. aut verte, quòd timerem. Vertere potes, Certè timui. Dixi enim כי אמרתי sub. intra me. i. cogitaui apud me. Raperes תגזול vi auferres

Quòd autem furti me arguis: apud quencunque inueneris deos tuos, necetur: coram fratribus nostris scrutare, quicquid tuorum apud me inueneris, aufer. hæc dicens ignorabat quòd Rachel furata esset idola.

32 Is apud quem inueneris deos tuos,'non viuat:'coram fratribus
nostris 'agnosce siquid *est rerum tuarũ* apud me, & cape tibi. nesciebat
autem Iayacób quòd Ranhel furata esset eos.

E Ingressus itaque Laban tabernaculum Iacob & Liæ, & vtriusque famulæ, non inuenit. cumque intrasset tentorium Rachelis,

33 Ingressus est ergo Labán tabernaculũ Iayacób & tabernaculum
Leáh, atque tabernaculum ambarum ancillarum: & non inuenit.
egressus autem tabernaculũ Leáh, venit in tabernaculũ Ranhél.

Illa festinans abscõdit idola subter stramẽta cameli, & sedit desuper: scrutantique omne tẽtorium, & nihil inuenienti,

34 Porró Ranhél acceperat'idola, & posuerat ea'in clitellis cameli, Rachel abscõsis idolis patris, deludit ipsum.
& sedit super ea: contrectauit autẽ Labán ' totum tabernaculum,
& non inuenit.

Ait, Ne irascatur dominus meus quòd coram te assurgere nequeo: quia iuxta cõsuetudinem fœminarum nũc accidit mihi. sic delusa solicitudo quærentis est.

35 Dixítque illa ad patrẽ suum, 'Ne sit ira in oculis domini mei
quòd non possum 'surgere à facie tua: quia'cõsuetudo mulierum
est mihi. 'scrutatus est itaque, & non inuenit idola.

Tuménsque Iacob cum iurgio, ait, Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me?

36 Iratus est ergo Iayacób, & iurgatus est cum Labán, loquutúsq;
est ipse, & dixit ipsi Labán, Quænam *est* præuaricatio mea, quodnã
peccatum meum, quòd persequutus es me?

Et scrutatus es omnem supellectilem meam: quid inuenisti de cuncta substãtia domus tuæ? pone hic coram fratribus meis & fratribus tuis, & iudicent inter me & te.

37 'Quando cõtrectasti 'omnem supellectilem meam, quid inuenisti ex omni supellectili domus tuæ? 'pone hîc coram fratribus
meis & fratribus tuis,'& declarent inter nos duos.

Idcirco viginti annis fui tecum? oues tuæ & capræ steriles non fuerũt: arietes gregis tui non comedi:

38 Iam viginti annos fui tecum: oues tuæ & capræ tuæ nõ aborti- Iacob fidem, diligentiam & laborem suum declarat ipsi Laban.
uerunt: præterea arietes'pecudum tuarum non comedi.

Exod. 22. c. 12

Nec captum à bestia ostendi tibi, ego damnũ omne reddebã: quicquid F furto peribat, à me exigebas:

39 'Raptum nõ attuli tibi, ego'pœnas luebã pro eo: de manu mea
requirebas illud quod furto ablatũ fuerat 'tam diu quàm noctu.

Die noctúque æstu vrebar, & gelu, fugiebâtque somnus ab oculis meis.

40 *ita* 'fui *ut* interdiu absumeret me æstus,'& gelu noctu: recedebât
que somnus meus ab oculis meis.

Sicque per viginti annos in domo tua seruiui tibi: quatuordecim pro filiabus, & sex pro gregibus tuis: immutasti quoque mercedem meam decẽ vicibus.

41 'Iã mihi *sunt* viginti anni in domo tua: seruiui tibi quatuordecim annis pro duabus filiabus tuis, & sex annis pro pecudib⁹ tuis:
mutasti autem mercedem meam'decem vicibus.

Nisi Deus patris mei Abraham & timor Isaac affuisset mihi, forsitã modò nudum me dimisisses: afflictionem meam & laborem manuum mearum respexit Deus, & arguit te heri.

42 Nisi Deus'patris mei, Deus Abrahám,'& pauor Iyshnhác affuisset mihi,'certè nunc vacuum dimisisses me: *sed* afflictionem meã
& laborem manuum mearum vidit Deus,'& increpauit *te* nocte
præterita.

Respondit ei Laban, Filiæ meæ & filii & greges tui, & õnia quæ cernis, mea sunt: quid possum facere filiis & nepotibus meis?

43 Respondens autẽ Labán, dixit ad Iayacób, Filiæ ipsæ, filiæ meæ
sunt: & filii, filii mei *sunt*: pecudésque, pecudes meæ *sunt*, imò quicquid tu vides, meum est: 'sed filiabus istis'meis quid faciã hodie,
vel filiis earum quos pepererunt?

Veni ergo, & ineamus fœdus: vt sit in testimonium inter me & te.

44 Nunc ergo veni, percutiamus fœdus ego & tu, & sit in testimo- Pactũ inter Laban & Iacob.
nium inter me & te.

Tulit itaque Iacob lapidem, & erexit illum in titulum.

45 Tulit itaque Iayacób lapidem, & erexit illum '*in* statuam.

Dixitque fratribus suis, Afferte lapides. Qui congregantes, fecerũt tumulum, comederúntque super eum.

46 Dixítque Iayacób'fratribus suis, Colligite lapides. Et tulerunt
lapides, fecerúntque tumulum: & comederunt ibi super tumulum illum.

32 Non viuat: לא יחיה .i. moriatur. Vel, non viuet. Coram fratribus nostris נגד אחינו .i. præsentibus cognatis nostris. Agnosce. הכר לך Ad verbum, explora tibi. Redundat pronomen.
34 Idola, את התרפים Eadem vox qua vsus est suprà versu 19. In clitellis בכר Quidam Hebræorum in Gallia natus scribit, vulgò dici *un bast*, apud nos, & apud Italos. Alii vertunt, in stramento. Totum tabernaculum, את כל האהל .i. quicquid erat in tentorio.
35 Ne sit ira in oculis dom. m. אל יחר בעיני אדוני Hebraismus, ne irascatur mihi dominus meus. i. ne displiceat tibi. Surgere à facie tua: לקום מפניך .i. assurgere tibi. Consuetudo mul. דרך נשים .i. fluunt mihi menses. Scrutatus est itaque, ויחפש sub. omnia alia.
37 Quando כי Hic כי pro כאשר positum esse annotant Hebræi. Omnem supellect. m. את כל כלי Ad verbum, omnia vasa mea. sic mox. Pone hic שים כה sub. siquid inueneris. i. profer in medium. Et declarent ויוכיחו & iudicent. vel, & disceptent: hoc est, in disceptatione nostra iudicent ac pronuntient. 38 Pecudum t. צאנך gregis tui.
39 Raptum טרפה sub. à bestia. i. partem ouis raptæ. Pœnas luebam pro eo: אחטנה .i. damnum rependebam, ac resarciebam. Tam diu quàm noctu. יום וגנובתי לילה: וגו' Ad verbum, diu. & quod furto ablatum fuerat noctu.
40 Fui *ut* interdiu הייתי ביום Ad verbũ, fui, in die. i. Ita me gessi in pascẽdo grege tuo vt interdiu, &c. Et gelu וקרח & frigus. glacies.
41 Iam mihi, &c. זה לי וגו' Id est, Iam viginti annis mansi in domo tua. Declarat postea. Decem vicibus. עשרת מונים Vide suprà versu 7. 42 Patris mei, Deus A. אבי אלהי אברהם .i. aui mei, Deus scilicet quem colebat Abraham. Et pauor Iyshnhác ופחד יצחק & timor Isaac. i. quem timebat ac reuerebatur pater meus Isaac. Certè nunc כי עתה *puto* quòd nũc. vel, *scio* quòd nunc. Et increpauit ויוכח & arguit. 43 Sed filiabus istis, &c. ולבנותי מה אעשה לאלה Ad verbum, Et filiabus meis quid faciam istis. aut ordo est inuersus: aut לאלה additur ad maiorem expressionem. q. d. Non sinit ius naturæ vt lædam filias meas, ac nepotes meos.
45 *In* statuam. מצבה: *in* titulum. *in* metam. 46 Fratribus suis, לאחיו .i. cognatis, siue affinibus suis.

Vocauítque illũ Labán 'Iegár שSahaduthá, & Iayacób vocauit 47
eum Galyéd.
'Dixerat enim Labã, Tumulus iste *sit* testis inter me & te hodie. 48
Idcirco vocauit nomen eius Galyéd.
'Et Mixspháh: quia dixerat, 'Speculetur Iehouáh inter me & te 49
quando 'abscondemur alter alteri,
Si afflixeris filias meas, & si acceperis vxores præter filias meas: 50
nemo est nobiscum, *sed* vide *quòd* Deus *est* testis inter me & te.
Adiecítque Labán ad Iayacób, En tumulus iste, & en statua quã 51
'ieci inter me & te,
'Testis *sit* tumulus iste, testis quoque statua ista quòd ego non 52
'transibo *eundo* ad te, & quòd tu non transibis *veniens* ad me ad tumu
lum istum & statuam istam 'ad malum.
Deus Abrahám, & dii Nanhór iudicent inter nos, Deus *inquam* 'pa 53
tris eorum. Iurauit itaque Iayacób 'per pauorẽ patris sui Iysnhác.
Immolauit quoque Iayacób 'victimam in monte, & inuitauit 54
fratres suos 'vt comederent panem: comederúntque panẽ, & per-
noctauerunt in monte.
Surrexítque Labán summo mane, & osculatus est 'filios suos ac 55
filias suas, benedixítque eis: 'abiénsque reuersus est ad locũ suum.

Cap. XXXII.

Angelorum visione, Deus confortat Iacob.

IAyacób verò 'abiit in viã suam, & occurrerunt ei Angeli Dei. 1
Dixítque Iayacób quãdo vidit eos, Castra Dei *sunt* hæc. Et vo 2
cauit nomen loci illius Manhanáim.

וישלח

Iacob missis nũtiis petit fauorẽ fratris sui Esau.

'Et misit Iayacób nuntios ante se ad yEשsáu fratrem suum in 3
terram שSeyir regionis אEdóm:
Præcepítque eis, dicendo, Sic dicetis domino meo yEשsáu, 'Sic 4
dicit seruus tuus Iayacób, Apud Labán habitaui & moratus sum
vsque ad hoc tempus.
Et sunt mihi boues & asini, pecudes, & serui & ancillæ: 'mittóq; 5
vt nuntiem domino meo, vt inueniam gratiam in oculis tuis.
Reuersíque sunt nuntii ad Iayacób, dicentes, Venimus ad fra- 6
trem tuum, ad yEשsáu, qui etiam pergit in occursum tui 'cũ qua-
dringentis viris secum.

Iacob diuidit sua in turmas.

Timuit autẽ Iayacób valde, & angustiis affectus est: diuisit ita- 7
que populum qui *erat* secum, pecudes quoque & boues & came-

47 Quem vocauit Laban Tumulũ testis: & Iacob, Aceruum testimonii, vterque iuxta proprieta tẽ linguæ suæ.
48 Dixitque Laban, Tumulus iste erit testis inter me & te hodie. Et idcirco appellatum est nomen eius Galaad, id est Tumulus testis.
49 Intueatur & iudicet Domin⁹ inter nos quando recesserimus à nobis,
50 Si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absq; Deo qui præsens respicit.
51 Dixitque rursus ad Iacob, En tumulus hic, & lapis quẽ erexi inter me & te,
52 Testis erit: tumulus inquam iste, & lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te: aut tu præterieris, malum mihi cogitans.
53 Deus Abraham & Deus Nachor Iudicet inter nos, Deus patris eorum. Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac.
54 Immolatísque victimis in monte, vocauit fratres suos vt ederent panẽ: qui quum comedissent, manserũt ibi.
55 Laban verò de nocte consurgens, osculatus est filios & filias suas, & benedixit illis: reuersúsque est in locum suum.

Cap. XXXII.

1 IAcob quoq; abiit in itinere quod cœperat: fuerúntque ei obuiã Angeli Dei.
2 Quos quũ vidisset, ait, Castra Dei sunt hæc. Et appellauit nomen loci illius, Mahanaim, id est Castra.
3 Misit autem & nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom:
4 Præcepitque eis, dicens, Sic loquimini domino meo Esau, Hæc dicit frater tous Iacob, Apud Laban peregrinatus sum, & fui vsque in præsentem diem.
5 Habeo boues & asinos & oues, & seruos & ancillas: mittóque nunc legationem ad dominum meum, vt inueniam gratiam in conspectu tuo.
6 Reuersique sunt nũtii ad Iacob, dicẽtes, Venimus ad Esau fratrem tuũ, & ecce properat in occursum tuum cum quadringentis viris.
7 Timuit Iacob valde: & perterritus diuisit populum qui secum erat, greges quoque & oues & boues & came-

47 Iegár שSahaduthá יגר שהדותא Hæ duæ voces sunt Syriacæ, & significant Tumulũ, siue Aceruum testimonii: idem quod vox Hebræa Galed. Seipsum postea interpretatur. 48 Dixerat enim ויאמר quando scilicet indidit nomen tumulo, Iegar Sahadutha.
49 Et Mixspáh: והמצפה Hæc vox significat speculam: nam tumulus ille erat velut specula. Mox interpretatur. Speculetur יצף Aspiciet. vel Aspiciat. sub. posthac. i. Contemplabitur Dominus quæ postea faciemu. Iudicio Dei vindicandum cõmendat Laban quicquid alter in alterum absentẽ peccauerit. quasi diceret, Quanuis ad me vsque non perueniet iniuriæ notitia, quia procul abero: Dominum tamẽ qui vbique adest, oro vt speculetur. Quam sententiã clarius sequenti versu exprimit dicẽs, Nemo nobiscum est, Deus inter me & te erit testis. quibus verbis significat Deum tunc acerrimum fore cuiuslibet sceleris vindicem vbi nullus sedebit in mundo iudex. Abscondemur, &c. נסתר וגו' Ad verbum, abscondemur vir [vel quisque] à socio suo. Hebraismus, quum discesserimus alter ab altero. q. d. Quum nemo nostrum alterum videbit. siue quando quisque nostrum erit procul à socio suo. 51 Ieci ירית .i. congestis lapidibus extruxi.
52 Testis עד sub. sit, aut est, vel erit fœderis nostri. Transibo אעבור præteribo. transgrediar. i. ego continebo me intra hunc terminum meũ, & tu intra tuum. q. d. Alter alterius fines non ingredietur vt ei iniuriam inferat. Ad malum. לרעה sub. inferendum.
53 Patris eorum. אביהם nempe Abrahæ & Nachor. Laban per Dei nomen adiurat Iacob. hæc enim est fœderum sanctitas, Deũ vtrinque aduocare vt inultam perfidiam non sinat. Perperam verò idola sua cõmiscet. Et ne deterior videatur sua religio, antiquitatis fuco eam colorat: nam Deum patris Patrum suorum appellans, gloriatur sibi à maioribus esse traditũ. Per pauorem בפחד Vide suprà versu 41.
54 Victimam זבח Eorum more scilicet qui fœdus pepigerant. Vt comederent, &c. לאכל וגו' Hebraismus, ad conuiuium, & epulati sunt. 55 Filios s. לבניו .i. nepotes suos. Abiénsque, &c. וילך וגו' Ad verbum, & abiit, & reuersus est Laban ad locum suũ .i. in patriam suam vnde venerat.

IN CAPVT XXXII.

1 Abiit in viam suam, הלך לדרכו .i. cœpit conficere iter incœptum. 3 Et misit וישלח Hæc est octaua Hebræorum sectio huius primi libri Mosis, quam suo more à prima dictione וישלח denominant.
4 Sic dicit, &c. כה אמר וגו' Hebraismus, Hæc seruus tuus Iacob vult tibi esse nota.
5 Mittóque vt nuntiem ואשלחה להגיד Præt. Heb. pro præs. Multa hic sunt subaudienda, acsi dicat, & mitto nuntios vt annuntient domino meo aduentum meum, vt inueniam, &c. Hoc est, missis nuntiis, volui indicare domino meo reditum meum: vt hac ratione inuenirem gratiam eius. Alii aliud subaudiunt, vt annuntient domino meo quæcunque præcepit mihi Dominus.
6 Cum quadringentis, &c. וארבע וגו' Ad verbum, & quater centum viri cum eo. Hi honoris causa illum comitabantur.

los in duas turmas.

8 Dicẽs,ſi venerit Eſau ad vnam turmam, & percuſſerit eam, alia turma quæ reliqua eſt,ſaluabitur.

C 9 Dixitque Iacob,Deus patris mei Abrahã, & Deus patris mei Iſaac: Domine quidixiſti mihi,Reuertere in terrã tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi:

10 Minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua quam expleuiſti ſeruo tuo. in baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nunc cum duab⁹ turmis regredior.

11 Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo: ne fortè veniens percutiat matrem cum filiis.

12 Tu locut⁹ es quòd benefaceres mihi, & dilatares ſemen meum ſicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non poteſt.

D 13 Cũque dormiſſet ibi nocte illa, ſeparauit de his quæ habebat, munera Eſau fratri ſuo,

14 Capras ducentas,hircos viginti, oues ducentas, & arietes viginti,

15 Camelos fœtas cum pullis ſuis,triginta,vaccas quadraginta, & tauros viginti, aſinas viginti, & pullos earum decem.

16 Et miſit per manus ſeruorum ſuorũ ſingulos ſeorſum greges,dixitq; pueris ſuis,Antecedite me,& ſit ſpatium inter gregem & gregem.

17 Et præcepit priori,dicens,Si obuiũ habueris fratrem meum Eſau,& interrogauerit te,Cuius es? aut,quò vadis? aut,Cuius ſunt iſta quæ ſequeris?

E 18 Reſpondebis, Serui tui Iacob,munera miſit domino ſuo Eſau:ipſe quoque poſt nos venit.

19 Similiter dedit mandata ſecundo & tertio, & cunctis qui ſequebantur greges,dicẽs, Iiſdẽ verbis loquimini ad Eſau quum inueneritis eum.

20 Et addetis, Ipſe quoq; ſeruus tuus Iacob iter noſtrum inſequitur. dixit enim,Placabo illum muneribus quæ præcedũt,& poſtea videbo illum,forſitan propitiabitur mihi.

21 Præceſſerunt itaque munera ante eum,ipſe verò manſit nocte illa in caſtris.

F 22 Quũmque mane ſurrexiſſet, tulit duas vxores ſuas & totidem famulas cum vndecim filiis,& tranſiuit Vadũ Iaboc.

23 Traductiſque omnibus quæ ad ſe pertinebant,

24 Remãſit ſolus:& ecce vir luctabatur cum eo vſque mane.

los in duas turmas.
8 Dixítque,Si venerit yEʋſáu ad turmã vnam, & percuſſerit eã,
ʹtunc erit turma quæ remanſerit,in euaſionem.
9 Et dixit Iayacób, O Deus patris mei Abrahám, & Deus patris
mei Iʋſhhác, ô Iehouáh, ʹqui dixiſti ad me, Reuertere ad terram
tuam,ʹ& ad cognationem tuam,& benefaciam tibi:
10 ʹInferior ſum cũctis miſericordiis & omni veritate quam feciſti cum ſeruo tuo: quoniam ʹcum baculo meo trãſiui Iardén iſtũ, nunc autem ʹhabeo duas turmas.
11 Erue me quæſo de manu fratris mei, de manu yEʋſáu: timeo enim eum,ne fortè veniat,& percutiat me,*atque* matrem cũ filiis.
12 ʹEt tu *quidem* dixiſti,Benefaciendo benefaciam tibi,& ponam ſemen tuum vt arenam maris,quæ numerari non poteſt præ multitudine.
13 Et pernoctauit ibi nocte illa, & tulitʹex iis quæ occurrebant ad manum ſuam,munus *mittendum* ad yEʋſáu fratrem ſuum:
14 *Nempe* capras ducentas,& hircos viginti,oues ducentas,& arietes viginti,
15 Camelos lactantes & pullos earum,triginta:vaccas quadraginta,& iuuencos decem,aſinas viginti,& pullos decem.
16 Tradidítque in manum ſeruorum ſuorum, ſingulos greges ſeorſum,dixítque ſeruis ſuis, ʹTranſite ante me,atque interſtitium ponite inter gregem & gregem.
17 Et præcepit primo, dicendo, Si occurrerit tibi yEʋſáu frater meus,& interrogauerit te,dicendo, Cuius es?&,quò pergis?& cuius *ſunt* iſta ante te?
18 Tunc dices,Serui tui Iayacób munus eſt,miſſum ad dominum meum yEʋſáu:& en etiam ipſe *eſt* poſt nos.
19 Et præcepit etiam ſecundo,etiam tertio, cunctis denique pergentibus poſt illos greges,dicendo,ʹIuxta verbum hoc loquimini ad yEʋſáu quum inueneritis eum.
20 ʹEt adiicietis,Ecce ſeruus tuus Iayacóbʹ*eſt* poſt nos.ʹdixit enim, Placabo ʹfaciem eius munere quod me antecedit, & poſtea videbo faciem eius,fortèʹſuſcipiet faciem meam.
21 Tranſiuit itaque munus ante eum:ipſe verò pernoctauit nocte ipſaʹcum turma.
22 Conſurgens autem nocte ipſa, accepit duas vxores ſuas, duáſq; ancillas ſuas,& vndecim liberos ſuos,tranſiuitq; vadum Iaboc.
23 Accipiens ergo eos, tranſire fecit illosʹflumen ipſum, tranſire quoque fecit quæ erant ſibi.
24 ʹRelictus eſt itaque Iayacób ſolus:& luctatus eſtʹvir cum eo do nec ʹaſcenderet aurora.

Orat Deum Iacob in ãguſtiis, arripiẽs promiſſionem Dei,& indignitatẽ ſuã confitens.

Iacob mittit munera ad Eſau fratrem ſuum.

Iacob luctatur cum Angelo ne poſteã timeat fratrem.

8 Tunc erit turma,&c. והיה המחנה וגו׳ Ad verbum,& erit turma reliqua in liberationem.i. alia turma euadet ac liberabitur.

9 Qui dixiſti האומר Ad verbum,qui dicens.Præſ.pro præt. i.cuius admonitione ac impulſu cœpi tractare conſiliũ redeundi in patriam meam. Et ad cognationem t. ולמולדתך Ad verbum,& ad natiuitatem tuam.i.ad terram natiuitatis tuæ.

10 Inferior ſum,&c.׳קטונתי וגו Ad verbũ,Minor ſum,&c.Hebraiſmus,Indignus erã in quem tanta beneficia conferres,indignus inquã eram omnibus promiſſionibus tuis quas adimpleſti ſeruo tuo. Cum bac.meo במקלי .i.cum ſcipione ſolo quem manu geſtabam.Chaldæus paraph.ſolus.i.incomitatus.q.d. Quum tranſirem Iordanem vt irem in Haran,habebam mecum tantùm ſcipionem meum,nunc autẽ deduco mecũ duas turmas. diuiſerat enim quæcunque habebat in duas turmas,vt dixit ſuprà. Habeo duas t. הייתי לשני מחנות Ad verbũ, factus ſum in duas,&c. 12 Et tu *quidem* dixiſti, ואתה אמרת Tu tamen dixiſti.i.Promiſiſti mihi quòd multis beneficiis me afficeres.

13 Ex iis quæ,&c.׳מן הבא וגו Hebraiſmus,adornauit munus ex his quæ habebat ad manum & in promptu.

16 Trãſite ante me,עברו לפני Præcedite me.Antecedite. 19 Iuxta verb.hoc כדבר הזה Hebraiſmus,Iiſdẽ verbis reſpõdebitis,&c.

20 Et adiicietis,ואמרתם גם Ad verbum,Et dicetis etiam Eſt poſt nos.אחרינו ſequitur nos. Dixit enim,כי אמר dicebat enim.i.ita apud ſe cogitabat. Faciem eius פניו iram eius.Ex facie hominis dignoſcitur ira. Suſcipiet fa.m.:ישא פני Hebraiſmus,me læta fronte ſuſcipiet:hoc eſt,fortaſſe ero ei gratus.vel,forſitan honorificè me ſuſcipiet.

21 Cum turma. :במחנה in caſtris ipſis. 23 Flumen הנחל id eſt torrentem.

24 Relictus eſt itaque ויותר nempe vltra Iordanẽ,à parte mõtis Galaad. Vir איש quiſpiã. Aſcẽderet עלות.i.inciperet apparere.

Quũ autẽ videret quòd nõ præualeret ei, tetigit palam femo- 25
ris eius,& mouit se pala femoris Iayacób quũ luctaretur cũ eo.
Dixítque, Dimitte me, quia ascendit aurora. Et dixit, Non di- 26
mittam te nisi benedixeris mihi.
Et dixit ei *Angelus*, Quod est nomen tuum? Respondit, Iayacób. 27
Ait autem, Nõ Iayacób dicetur vltrà nomen tuũ, sed Iwsranél: 28
quia princeps fuisti cum Deo,& cum hominibus præualebis.
Interrogauítque Iayacób, & dixit, Indica quæso nomen tuum. 29
Qui respõdit, Vtquid interrogas de nomine meo? Et benedixit ei
ibidem.
Et appellauit Iayacób nomẽ loci illius Peniél: Quia vidi, *inquit*, 30
Deum facie ad faciem, & euasit anima mea.
Exortúsque est ei sol quum prætermisset Penuél,& claudicabat 31
super femur suum.
Idcirco non comedunt filii Iwsranél neruum cõtractionis qui 32
est in pala femoris, vsque ad diem hanc: quia tetigit palam femoris Iayacób, & neruum contractionis. Cap. XXXIII.

Iacob nominatur Israel.

Iudæi neruũ femoris non comedunt.

Porrò eleuatis Iayacób oculis suis vidit, & ecce yEwsáu venie- 1
bat, quadringentíque viri cum eo: & partitus est liberos cum
Leáh,& cum Ranhél,& cum ambabus ancillis.
Posuítque ancillas & liberos earũ primo loco: deinde Leáh ac 2
liberos eius, posteriores: Ranhél autem & Iooséph postremos.
Ipse autem trãsiuit ante eos, & inclinauit sese in terram vsque 3
septem vicibus, donec accederet vsque ad fratrem suum.
Accurrit autem yEwsáu in occursum eius,&amplexatus est eũ, 4
iactauítque se super collũ eius, atque osculatus est eũ,& fleuerũt.
Eleuatísque oculis suis vidit vxores & liberos, dixítque, Qui 5
sunt isti? *suntne* tui? Qui respondit, Liberi *sunt* quos donauit Deus
seruo tuo.
Accesserunt itaque propius ancillæ ipsæ, & liberi earum,& in- 6
curuauerunt se.
Accessit quoque Leáh cũ liberis suis,& incuruauerũt se:& post- 7
ea accessit Iooséph & Ranhél, qui & incuruauerunt se.
Et dixit, Estne tua tota turma illa quam obuiam habui? Respõ 8
dit, Vt inueniam gratiam in oculis domini mei.

Esau venit obuiam fratri, cui occurrit Iacob.

Esau fratrem Iacob osculatur, placatúrque ei.

25 Qui quum videret quòd eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius,& statim emarcuit.
26 Dixitque ad eum, Dimitte me: iam enim ascendit aurora. Respondit, Nõ dimittam te nisi benedixeris mihi.
27 Ait ergo, Quod nomẽ est tibi? Respondit, Iacob.
28 At ille, Nequaquã, inquit, Iacob appellabitur nomen tuũ, sed Israel: quoniã si contra Deum fortis fuisti, quantomagis cõtra homines præualebis?
29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi, quo appellaris nomine? Respõdit, Cur quæris nomẽ meum? Et benedixit ei in eodem loco.
30 Vocauitque Iacob nomẽ loci illius Phanuel, dicens, Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.
31 Ortúsq; est ei statim sol postquam trãsgress[us] est Phanuel: ipse verò claudicabat pede.
32 Quã ob causam non comedunt neruũ filii Israel, qui emarcuit in femore Iacob, vsque in præsentem diem: eo quòd tetigerit neruum femoris eius, & obstupuerit. Cap. XXXIII.
1 Eleuãs autem Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & cum eo quadringẽtos viros: diuisitque filios Liæ & Rachel, ambarúmque famularum.
2 Et posuit vtranque ancillam & liberos earum in principio: Liam verò & filios eius in secundo loco: Rachel autem & Ioseph nouissimos.
3 Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius.
4 Currẽs itaq; Esau obuiã fratri suo, amplexatus est eum: stringẽnsq; collum eius, & osculans, fleuit.
5 Leuatísque oculis vidit mulieres & paruulos earũ, & ait, Quid sibi volũt isti? & si ad te pertinent? Respondit, Paruuli sunt quos donauit mihi De[us] seruo tuo.
6 Et appropinquãtes ancillæ & filii earum, incuruati sunt.
7 Accessit quoque Lia cũ pueris suis: & quum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt.
8 Dixitq; Esau, Quænã sũt istæ turmæ quas obuiã habui? Respõdit, Vt inuenirem gratiam coram domino meo.

Infra 35.b.10
G
B

15 Palam,&c. בכף־ירכו ויתקע כף־ירך acetabulũ[coxendicem]femoris eius,& mouit se loco acetabulum, vel coxendix. aut potius, os rotundum femoris loco suo motum est. כף enim significat vertebram & cotylen. i. ossis concauitatem illam in qua absconditur summa pars femoris quod ἰσχίον Græcis dicitur: & etiã caput illud femoris quod in ἰσχίον inseritur. Os igitur ipsum femoris quod in ἰσχίον inseritur, loco suo motum est, non acetabulum. 26 Dixitque, ויאמר sub. ille qui luctabatur cum Iacob. Nisi benedixeris mihi. כי אם ברכתני: i. nisi bene precatus fueris mihi. Cognouit Iacob athletã quo cum pugnauerat, Deum esse: quia benedictionẽ ab eo petit, quã ab homine mortali simpliciter petere non licebat. Sic doctiorum iudicio intelligi debet Osee locus cap. 12. 2. 3, In vtero supplantauit fratrem suum, & fortitudine sua præualuit Angelo, præualuit inquam Angelo & præualuit illi, fleuit, & rogauit eum. Significat enim Propheta, postquam victor euaserat Iacob, supplicem tamen fuisse Deo, & cum lachrymis precatum. 28 Princeps fuisti,&c. שרית וגו' Ad verbum, strenuè egisti [inualuisti] cum Deo, & cum hominibus,& præualuisti. Noster interpres cum Chaldæo paraph. & L X X, posterius præteritum conuertunt in futurum, & ו redundare volunt. Alii conuertunt illud in Quanto magis: & hic sensus doctioribus magis placet, Quum in lucta te heroicè gesseris cum Deo, illique præualueris: quanto magis superior futurus es hominibus? Nam certè consilium Dei fuit, seruũ suũ tam insignis victoriæ fiducia instructum, ad varias pugnas dimittere, ne in posterum vacillaret. non enim hominum more nomen imponit, sed rem ipsam simul confert, vt certò respondeat euentus. Alii exponunt vt Hebraicè legitur, Quia strenuũ te exhibuisti apud Deum & homines, certando ac luctando cum Angelo qui personam hominis sustinebat,& in ea lucta superior fuisti.

30 Et euasit anima mea. ותנצל נפשי & liberata est vita mea. id est, mortuus non sum.

31 Neruum contractionis את־גיד הנשה .i. neruum qui se contraxit & dimouit è loco suo. נשה enim est recedere, remouere, & obliuisci, acsi obliuisceretur loci sui,& ab illo recederet. q. d. Abstinent à musculo contrahente sese,& mouente, siue à parte illa coxendicis. In pala בכף in acetabulo. vel coxendice. siue in osse rotundo femoris mouente se in acetabulo.

IN CAPVT XXXIII.

1 Et partitus est,&c. ויחץ וגו' & partitus est pueros iuxta Leah, vel apud Leah,&c. separauit filios partim cum Leah, partim cum Rachel,& partim cum duabus ancillis. hoc est, distribuit eos in tres ordines: partem ponens cum Leah,&c.

5 Qui *sunt* isti? *suntne* tui? מי־אלה לך Quinam *sunt* isti tibi? Aut T I B I redundat, aut significat Qui tecum sunt.

8 Et dixit, ויאמר sub. Esau. Estne tua tota turma illa מי לך כל־המחנה הזה Quis *est iste* ad quem *mittis* totam turmam illam? Et לך redundat. vel, Quis tibi [id est, Quem habes] *ad quem mittis* vniuersam turmam istam? Alii, Cuius tuáne vniuersa,&c. Aut vt מי positum sit pro למי vel אל מי, Ad quem *mittis* vniuersam turmam istam? Alii, Cuius tuáne vniuersa,&c. Vt inueniam,&c. למצוא וגו' Hebraismus, vt ineam apud te gratiam, domine mi. q. d. Omnia illa misi ad te dominum meum vt essem apud te gratiosus.

At ille ait, Habeo plurima, frater mi,sint tua tibi.

C Dixitque Iacob, Noli ita obsecro: sed si inueni gratiam in oculis tuis,accipe munusculum de manibus meis. sic enim vidi faciem tuam,quasi viderim vultum Dei:esto mihi propitius,

Et suscipe benedictionem quã attuli tibi, & quã donauit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente suscipiens,

Ait,Gradiamur simul, eróque socius itineris tui.

Dixitq; Iacob, Nosti domine mi, quòd paruulos habeam teneros,& oues & boues fœtas mecũ: quas si plus in ambulando fecero laborare,morientur vna die cuncti greges.

Præcedat dominus meus ante seruum suum:& ego sequar paulatim vestigia eius,sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad dominũ meũ in Seir.

Respondit Esau, Oro te vt de populo qui mecum est,saltẽ socii remaneant viæ tuæ.Nõ est,inquit, necesse:

D hoc vno tãtùm indigeo, vti nueniam gratiam in cõspectu tuo, domine mi.

Reuersus est itaque illo die Esau itinere quo venerat,in Seir.

Et Iacob venit in Socoth,vbi ædificata domo & fixis tentoriis,appellauit nomen loci illius Socoth, id est tabernacula.

Transiuitque in Salem vrbẽ Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ:& habitauit iuxta oppidũ.

Emítque partem agri in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem centum agnis.

Et erecto ibi altari,inuocauit super illud fortissimum Deum Israel.

Cap.XXXIIII.

Egressa est autem Dina filia Liæ vt videret mulieres regionis illius.

Quam quum vidisset Sichem filius Hemor Heuæi,princeps terræ illius, adamauit eam:& rapuit,& dormiuit cum illa,vi opprimens virginem.

Et conglutinata est anima eius cum ea, tristémque deliniuit blanditiis.

Et pergens ad Hemor patrem suũ,

9 Dixítque yEשsáu, 'Est mihi multum,frater mi: sit tibi quod
tuum *est*.
10 Dixit autem Iayacób,'Ne quæso:si nunc inueni gratiam in ocu
lis tuis, accipe munus meum è manu mea:'nã idcirco vidi faciem
tuam,acsi viderem faciem'Angeli,'& places mihi.
11 Cape quæso'benedictionem meam quæ allata est tibi: quoniã
'donauit mihi Deus,súntque mihi omnia. 'Coegit igitur eum,&
accepit,
12 Aítque,'Proficiscamur,& eamus,ambulabóque'ante te.
13 Et dixit ad eum, Dominus meus nouit quòd pueri ipsi teneri
sunt,*quid*que pecudes & boues'fœtæ sunt mihi: '& *si* impellant die
vno,morientur omnes pecudes.
14 Trãseat quæso dominus meus ante seruum suum: ego verò'incedam pedetentim'ad pedem gregis qui est ante me,& ad pedem
puerorum,donec veniam ad dominum meum in שSeyír.
15 Dixit ergo yEשsáu,'Dimittam quæso tecũ de populo qui mecum *est*. Et dixit, Ad quid hoc ? 'inueniam gratiam in oculis domini mei.
16 Reuersus est itaque eo die yEשsáu per viam suam in שSeyír.
17 Iayacób autem profectus est in סSuchóth,& ædificauit sibi domum,'& gregi suo fecit tabernacula : idcirco vocauit nomen loci illius סSuchóth.
18 Venit itaque Iayacób incolumis in vrbem 'שSechém quæ *erat*
in terra Chenayan, quum veniret ipse de Padán Arám:'& mansit
ante vrbem.
19 Et emit partem agri, in quo tetẽderat tabernaculum suum, de
manu filiorum חHamór patris שSechém,centum'agnis.
20 Statuítque illic altare:'& appellauit illud,Fortis Deus Iשsraél.

Cap. XXXIIII.

1 EGressa est autẽ Dináh filia Leáh, quam pepererat ipsi Iayacób vt videret'filias terræ.
2 Quam quum vidisset שSechém filius חHamór 'חHiuæi princi
pis eius regionis,'tulit eam:& cõcubuit cum ea,'oppressítque eã.
3 'Et adhæsit anima eius ipsi Dináh filiæ Iayacób , adamauítque
puellam ipsam,'& loquutus est ad cor eius puellæ.
4 Dixit autẽ שSechém ad חHamór patrẽ suum,his verbis,Accipe

Benedictio pro munere & dono Esau suscipitmunus fratris sui Iacob.

Altare Deo ædificat Iacob.

Dinæ raptus.

9 Est mihi multum, יש־לי רב Sunt mihi quamplurima.i.habeo satis supérque:maneat tibi quod tuum est.
10 Ne quæso:אל־נא sub.recuses munus meum.Quidam ad sequentia referunt,vertentes,Ne quæso *id dicas*,si inueni gratiã apud te,*sed* accipe,&c. Nam idcirco,&c. כי־על־כן Hebraismus,Si acceperis hoc munus meum,tam libenter videbo te,quàm viderem Deum,vsqueadeò placebis mihi. Angeli, אלהים Dei.Chaldaus paraph.principis. vel,magnatis. Et places mihi, ותרצני: & sis mihi propitius.id est,hac ratione deprehendam te mihi propitium esse.
11 Benedictionem meam את־ברכתי Significat beneficium,siue munus. Donauit mihi חנני Ad verbum,misertus est mei Deus, & quia sunt mihi omnia. Hebraismus,benignè largitus est mihi Deus quamplurima, & omnia mihi suppetunt,& nulla re indigeo. Coegit igitur eum, ויפצר־בו .i.fecit vt quasi inuitus acciperet munus illud.
12 Proficiscamur, נסעה Proficiscere. Alii,Moue castra. Ante te. לנגדך: eregione tui.à latere tuo.i.æquis passibus incedam tecum.q.d.Ero tibi socius in itinere. 13 Fœtæ sunt mihi: עלות עלי lactantes *sunt* apud me.vel,super me.i.in mea cura.q.d.Meum est vt curem diligentissimè illas. Et *si* impellant ודפקום & *si* vrgeant.i.quòd si pastores semel compellant pecudes ipsas etiam die vno citius ambulare quàm solitæ sint,morientur omnes nimia lassitudine.
14 Incedam אתנהלה Ad verbum,deducam me.deducar. Ad pedem gregis לרגל המלאכה Ad verbum,ad pedem[vel gressum]ipsius operis.significat opus circa quod occupamur.i.gregis vel pecudum.erat enim occupatus in gregibus alendis.q.d.Iuxta passum facultatum quas ago ante me.nam præcipuæ eius facultates sitæ erant in pecudibus.
15 Dimittam quæso אצינה נא Ad verbũ,Statuam nunc.Stare faciam.i.Remanere faciã,Relinquam. Inueniam gr.&c.אמצא־חן וגו' Perinde valet hæc loquutio acsi dicas,Dũmodo gratus sim tibi domino meo,satis mihi est. 17 Et gregi f.ולמקנהו atque peculio suo.
18 שSechém,שכם Hæc vrbs apud Iohannem,cap.4.a.5,dicitur Sichar. Et mansit,&c. ויחן וגו' & castrametatus est eregione vrbis.
19 Agnis. קשיטה: numis. 20 Et appellauit illud, ויקרא־לו .i.construxit altare quod esset memoriale perpetuum quòd fortis Deus Israel liberasset illum. Alii vertũt,Et inuocauit super[vel iuxta]illud fortem Deum Israel. Chaldæus paraph.& coluit fortem Deum Israel.

IN CAPVT XXXIIII.

1 Filias terræ. בבנות הארץ: mulieres regionis illius. 2 חHiuæi princip. החוי נשיא Hiuæus princeps.vel,Hiuæi principis. Tulit ויקח rapuit.Ad verbum,& accepit. Oppressítque eam. ויענה: & violauit eam.vel stuprauit.
3 Et adhæsit ותדבק Et inclinata est. Et loquutus est ad cor,&c. וידבר על־לב הנערה: .i.iuxta mentẽ & animum:hoc est,loquutus est cum ea,grata & placentia.q.d.verbis blandis pertraxit eam in suam sententiam.

mihi puellam hanc in vxorem.

5 Iayacób autem audiuit quòd violasset Dináh filiam suam, (filii verò eius erant cum grege ipsius in agro,) '& siluit Iayacób donec venirent ipsi.

6 Egressus est itaque nHamór pater שׂSechém ad Iayacób 'vt loqueretur cum eo.

7 Porrò filii Iayacób venerant de agro: *qui* quum audierunt ipsi, dolore affecti sunt viri illi, 'iratíque sunt valde, quòd 'prauitatē fecisset in Iשׂraél, concumbendo cum filia Iayacób, '& sic non debebat fieri.

Hemor petit Dinam in vxorem filio.

8 Loquutus est ergo nHamór cū eis in hūc modū, 'שׂSechém filii mei adhæsit anima cum filia vestra: date quæso eam illi in vxorē.

9 Et connubia iungite nobiscum: filias vestras 'date nobis, & filias nostras accipite vobis.

10 Et nobiscum habitate: 'terra enim erit coram vobis: habitate *igitur*, & negotiamini in ea, 'possidetéque eam.

11 Dixit quoque שׂSechém 'patri eius, & fratribus eius, 'Inueniam gratiam in oculis vestris, & quod dixeritis mihi dabo.

12 'Augete mihi valde dotem, ac donum, & dabo quēadmodum dixeritis mihi, 'modò detis mihi puellam ipsam in vxorem.

Filii Iacob dolo se petunt Sichimitas circūcidi.

13 Responderunt autē filii Iayacób ipsi שׂSechém & ipsi nHamór patri eius 'in dolo, & loquuti sunt: eo quòd violasset Dináh sororem ipsorum.

14 Et dixerūt eis, Non possumus facere rem istam, vt demus sororem nostram viro cui *est* præputium: quia 'abominatio est nobis.

15 Verùm 'in hoc cōplacebimus vobis, Si fueritis similes nobis, vt circuncidatur in vobis omnis masculus.

16 Tunc dabimus filias nostras vobis, & filias vestras capiemus nobis: & habitabimus vobiscum, '& erimus in populum vnum.

17 Quòd si non obedieritis nobis, vt circūcidamini, recipiemus filiam nostram, & recedemus.

18 'Et placuerunt verba eorum ipsi nHamór '& ipsi שׂSechém filio nHamór.

19 Neque distulit puer facere rem illam: quia 'complacuerat ei filia Iayacób: ipséque *erat* 'honorabilior præ tota domo patris sui.

Oratio Hemor ad populum.

20 Venit itaque nHamór & Sechém filius eius ad portā vrbis suæ, loquutíque sunt ad viros vrbis suæ, dicendo,

21 Viri isti 'pacifici sunt nobiscum, '& habitabūt in hac regione & negotiabuntur in ea, ('nam terra sanè lata est locis ante eos) filias eorum accipiemus nobis in vxores, & filias nostras dabimus eis.

Accipe, inquit, mihi puellā hanc coniugem.

5 Quod quum audisset Iacob absentibus filiis, & in pastu pecorum occupatis, siluit donec redirent.

6 Egresso autem Hemor patre Sichē vt loqueretur ad Iacob,

7 Ecce filii eius veniebāt de agro: auditóque quod acciderat, irati sunt valde, eo quòd fœdam rem operatus esset in Israel, & violata filia Iacob, rē illicitam perpetrasset.

8 Loquut⁹ est itaque Hemor ad eos, Sichem filii mei adhæsit anima, filiæ vestræ: date eam illi vxorem. B

9 Et iungamus vicissim connubia: filias vestras tradite nobis, & filias nostras accipite.

10 Et habitate nobiscum: terra in potestate vestra est: exercete, negotiamini, & possidete eam.

11 Sed & Sichem ad patrem & ad fratres eius ait, Inueniam gratiam corā vobis, & quęcunque statueritis dabo.

12 Augete dotem, & munera postulate, & libēter tribuam quod petieritis, tantùm date mihi puellā hanc vxorē.

13 Responderūt filii Iacob Sichem & patri eius in dolo, sæuiētes ob stuprū sororis,

14 Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostrā homini incircūciso: quòd illicitum & nephariū est apud nos.

15 Sed in hoc valebimus fœderari, Si volueritis esse similes nostri, & circūcidatur in vobis omnis masculini sexus.

16 Tunc dabimus & accipiemus mutuò filias vestras ac nostras: & habitabim⁹ vobiscū, erimúsq; vnus popul⁹. C

17 Si autem circuncidi nolueritis, tollemus filiam nostram, & recedemus.

18 Placuit oblatio eorū Hemor & Sichem filio eius.

19 Nec distulit adolescens quin statim quod petebatur expleret: amabat enī puellam valde, & ipse erat inclytus in omni domo patris sui.

20 Ingressique portam vrbis, loquuti sunt ad populum,

21 Viri isti pacifici sunt, & volunt habitare nobiscum: negotiētur in terra, & exerceant eam, quæ spatiosa & lata cultoribus indiget: filias eorū accipiem⁹ vxores, & nostras illis dabim⁹.

5 Et siluit ויחריש & subticuit. 6 Vt loqueretur cum eo. לדבר אתו: de futuris scilicet nuptiis.
7 Iratique sunt ויחר להם Ad verbum, & incaluit[sub. furor eorum]ipsis. Prauitatem נבלה rem fœdam ac turpem. vel, prauam ac ignominiæ plenam. Et sic non debebat fieri. וכן לא יעשה: Ad verbum, & sic non fiet. Hebraismus, quum non liceret sic fieri.
8 שׂSechem filii, &c. שכם בני חשקה נפשו בבתכם Ad verbum, Sechem filius meus, cōplacect sibi anima eius in filia vestra. i. Sechem filius meus deperit[deamat]filiam vestram, i. tenetur maximo desiderio filiæ vestræ.
9 Date, &c. תתנו וגו' Fut. Heb. dabitis nobis, & filias nostras accipietis.
10 Terra enim erit coram v. והארץ תהיה לפניכם regio enim ipsa erit in conspectu vestro. Hebraismus, pro, in potestate vestra. hoc est licebit vobis habitare in quacunque parte regionis volueritis. Possidetéque eam. והאחזו בה: Ad verbum, & possessionem capite in ea. i. date operam vt sitis possessores eius. 11 Patri eius, אל אביה nempe puellæ. Inueniam gratiam in oc. v. אמצא חן בעיניכם Hebraismus, Sim vobis gratiosus. hoc est Annuite precibus meis.
12 Augete mihi, &c. הרבו עלי וגו' Hebraismus, Petite à me ingentem dotē ac ingentia munera. Modò detis ותנו Ad verbum, & date.
13 In dolo, & loq. s. במרמה וידברו Ordo inuersus, pro, & loquuti sunt in dolo. 14 Abominatio est חרפה הוא probrū est. vel, opprobrium esset. 15 In hoc compl. בזאת נאות hac in re cōsentiemus. acquiescemus hac lege. siue cōditione, & ita Chaldæus paraph. Vide infra, versu 22. 16 Et erimus in pop. v. והיינו לעם אחד: & erimus vnus populus. i. ex nobis omnibus fiet vnus populus.
18 Et placuerunt, &c. וייטבו וגו' Ad verbum, Et bona fuerunt verba eorum in oculis Hamor, & in oculis, &c.
19 Complacuerat ei filia חפץ בבת deamabat[vehementer amabat]filiam. Honorabilior, &c. נכבד וגו' clarus[inclytus]præ tota, &c. Hebraismus, erat clarissimus totius familiæ suæ.
21 Pacifici sunt nob. שלמים הם אתנו Hebraismus, Viri isti hactenus pacificè vixerunt nobiscum. Et habitabunt וישבו .i. vt habitare eis liceat in hac regione & negotiari. Quidam vertunt, habitaturi sunt itaque in hac regione. Nā terra sanè, &c. והארץ הנה וגו' Ad verbum, & terra ecce, &c. Hebraismus, nam terra spatiosissima est, & proinde etiam eorum capax.

Vnum est quo differtur tantum bonum, Si circuncidamus masculos nostros, ritum gentis imitantes.

22 Verùm 'in hoc complacebunt nobis viri habitare nobiscum,
vt simus populus vnus, Si circũcidatur in nobis omnis masculus,
quemadmodum ipsi *sunt* circuncisi.

Et substantia eorum, & pecora, & cuncta quæ possident, nostra erũt: tantùm in hoc acquiescamus, & habitãtes simul, vnum efficiamus populũ.

23 'Greges eorum & substantiam eorũ, & omnia iumenta eorum,
nõne nostra erũt? 'tãtùm cõplaceamus eis, & habitabũt nobiscũ.

Assensique sunt omnes, circuncisis cunctis maribus.

24 Obedierúntque חHamór & שSechém filio eius omnes egrediẽ-
tes per portam vrbis illius: '& circunciderunt se omnis masculus,
quotquot egrediebantur per portam ciuitatis eius.

D Et ecce, die tertio quando grauissimus vulnerũ dolor est, arreptis, duo filii Iacob, Simeõ & Leui fratres Dinę, gladiis, ingressi sunt vrbem confidenter: interfectisq; omnibus masculis,

25 'Tertio itaque die quum essent in dolore, acceperunt duo filii Circuncisos Sichimitas occidũt Simeon & Leui.
Iayacób שSimיyón & Leuí fratres Dináh, quisque gladium suum,
venerúntque 'in vrbem ipsam confidenter, & occiderunt omnem
masculum,

Hemor & Sichem pariter necauerunt, tollentes Dinam de domo Sichem, sororem suam.

26 Quin & חHamór & שSechém filium eius occiderunt 'acie gla-
dii, tulerúntque Dináh è domo שSechém, & egressi sunt.

Quibus egressis irruerũt super occisos cęteri filii Iacob: & depopulati sũt vrbem in vltionem stupri.

27 Filii verò *alij* Iayacób 'venerunt ad occisos: & deprædati sunt vr-
bem, eo quòd violauerant sororem suam.

Oues eorum, & armẽta, & asinos, cunctáque vastantes quæ in domibus & in agris erant.

28 Pecudes *quoque* eorum, & boues, atque asinos eorum, quæque
erant in vrbe & in agro, 'acceperunt.

Paruulos quoque eorũ & vxores duxerunt captiuas.

29 Sed & omnem substãtiam eorum, omnésque paruulos eorum,
atque vxores illorũ captiuas abduxerunt, ac prædati sunt, & quic-
quid *erat* 'in domo.

Quibus perpetratis audacter, Iacob dixit ad Simeon & Leui, Turbastis me, & odiosum fecistis me Chananæis & Pherezæis habitatoribus terræ huius. nos pauci sumus: illi congregati percutient me, & delebor ego & domus mea.

30 Dixit autẽ Iayacób ad שSimיyón & Leuí, Turbastis me, 'vt fœ- Increpãtur à Iacob patre suo.
tere faceretis me apud habitatores huius regionis, *nempe* Chenayanæum & Perizæum, 'quum habeam paucos homines mecum: cõ-
gregabúntque se aduersum me, ac percutient me, '& disperdar e-
go & domus mea.

Responderunt, Nunquid vt scorto abuti debuere sorore nostra?

31 Et responderunt, 'Nunquid tanquam scorto abuti debuerunt
sorore nostra?

Cap. XXXV.

INterea loquutus est Deus ad Iacob, Surge, & ascende Beth-el, & habita ibi: fácque altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrẽ tuum. Supra 28. c. 13

1 DIxit autem Deus ad Iayacób, 'Surge, ascende in Beth-אél, & Iacob anxiũ iubet Deus ascendere in Beth-el & altare ædificare.
mane ibi: fácque ibi altare Deo qui apparuit tibi dum fuge-
res à facie yEשsau fratris tui.

Iacob verò conuocata omni domo sua, ait, Abiicite deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini, ac mutate vestimenta vestra.

2 Tunc dixit Iayacób familiæ suæ, omnibúsque qui cum ipso *e-*
rant, Auferte deos alienos qui *sunt* 'in medio vestri, & mundami- Iubet Iacob auferri idola.
ni, 'ac mutate vestimenta vestra.

Surgite, & ascendamus in Beth-el, vt faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & socius fuit itineris mei.

3 Surgamúsque, & ascendamus in Beth אél, & faciamus ibi altare
Deo 'qui exaudiuit me in die angustiæ meæ, '& fuit mecum 'in
via qua ambulaui.

Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorum: at ille infodit eas subter terebinthum quæ est post vrbem Sichem.

4 Dederunt itaque ipsi Iayacób omnes deos alienos 'qui *erant* in
manu sua, inaures quoque 'quæ *erant* in auribus ipsorum, & abscõ-
dit eos Iayacób subter illam quercum quæ *erat* apud שSechém.

22 In hoc complacebunt nobis בזאת יאותו לנו hac lege consentient nobis. vel, acquiescent. Eadem ferè verba quæ suprà versu 15.
23 Greges eorum & subst. &c. מקנהם וקנינם וגו׳ Pecudes illorum, atque possessio illorum, omnia quoque armenta ipsorum. Ad verbum, omnis quoque bestia ipsorum. Tantùm complac. eis, אך נאותה להם modò [dũmodo] consentiamus eis. vel acquiescamus. vt versu præcedenti. 24 Et circunciderunt se om. masc. וימולו כל־זכר & circunciderunt omnem masculum.
25 Tertio itaque die, &c. ויהי ביום וגו׳ Ad verbum, Et fuit, in die tertia, quum essent dolentes. i. Quum die tertio oppressi essent dolore circuncisionis. In vrbem ipsam confidenter, על־העיר בטח contra vrbem, &c. Chaldæus paraph. ad vrbem quæ habitabat confidenter. i. quæ nihil tale expectabat. q. d. Inuaserunt vrbem incautam. 26 Acie gladii, לפי־חרב Ad verbum, in ore gladii. i. gladio, vel ense.
27 Venerunt ad occisos: באו על־החללים Chaldæus paraph. venerunt spoliatum interfectos.
28 Acceperunt. לקחו: rapuerunt. 29 In domo. בבית: Singul. Heb. pro plur. in domibus. sub. illorum.
30 Vt fœtere faceretis me לְהַבְאִישֵׁנִי Hebraismus, Fecistis enim vt posthac habitatores huius regionis abhorreant à me tanquam à re putida ac malè olente. hoc est, Vos effecistis vt redderetis me abominabilem & odiosum Chananæis. Huic Hebraismo cõtrarius est ille apud Paulum, 2. Corinth. 2. d. 15, Christi bonus odor sumus, pro, accepti sumus Christo. Quum habeam pau. ho. me. ואני מתי מספר Ad verbum, & ego homines numeri. sub. לי mihi. i. quum sint mihi pauci homines. Et disperdar ונשמדתי & delebor.
31 Nunquid tanquam scorto, &c. הכזונה וגו׳ Ad verbum, tanquam scortum facere debebat sororem nostram?

IN CAPVT XXXV.

1 Surge, asc. קום עלה. i. Citò ascẽde, siue Citò recipe te in Beth-el. 2 In medio v. בתוככם inter vos. Ac mutate, &c. והחליפו וגו׳ i. abiectis vestibus sordidis accipite mũdas. 3 Qui exaudiuit, &c. העונה וגו׳ qui exaudire solet me tẽpore quo affligor. Et fuit mecum ויהי עמדי Chaldæus paraph. & adiuuit me. In via qua ambul. בדרך אשר הלכתי: i. in ea peregrinatione quam susceperam.
4 Qui *erant* in manu s. אשר בידם Hebrais. quos habebant. Quæ *erant* in aur. ip. אשר באזניהם. i. dependebant ex auribus ipsorũ. Insignia certè erant alicuius superstitionis.

Deus terret hostes Iacob.

5 Et profecti sunt, ʹfuítque terror Dei super vrbes quæ *erant in* cir
cuitibus eorum, ʹ& non persequuti sunt filios Iayacób.

Venit Iacob in Beth-el.

6 Venit igitur Iayacób in Luz quæ *est* in terra Chenáyan (ʹhæc *est*
Beth-אél:)ipse & vniuersus populus qui *erat* secum.

Domus Dei.

7 AEdificauítque illic altare, ʹvocauítque locum אEl-Beth-אél:
quia ibi ʹapparuerat ei Deus dum fugeret à facie fratris sui.

Moritur Debora

8 ʹEt mortua est Deboráh nutrix Ribcáh, & sepulta fuit subter
Beth-אél, sub illa quercu: vocauítque nomē eius Allón Bachúth.
id est querous fletus.

9 Apparuit autem iterum Deus ipsi Iayacób quando redibat ipse
de Padán Arám, ac benedixit ei,

Deus rursum nominat Iacob Israelem.

10 Dixítque illi Deus, Nomen tuum *est* Iayacób: ʹnon vocabitur
nomen tuum vltrà Iayacób, sed Iשsraאél erit nomē tuum: Voca-
uit ergo nomen eius Iשsraאél.

11 Adiecítq; illi Deᵘˢ, Ego sū ʹDeᵘˢ ōnipotēs, cresce & multiplicare:
gens & cœtus gentium erit ex te, & Reges è lūbis tuis egredietur.

Iterum ipsi promittitur terra Chanaan.

12 Terrámque illam quam dedi Abrahám & Iצshác, tibi dabo, se-
mini quoque tuo post te dabo ipsam terram.

13 Et discessit ab eo Deus è loco vbi loquutus fuerat cum eo.

14 ʹErexit autem Iayacób titulum in eo loco in quo loquutus fue
rat cum eo, titulum *inquam* lapideum: ʹ& libauit super illum liba-
men, ʹ& fudit super illum oleum.

Beth-el.

15 ʹEt vocauit Iayacób nomen ipsius loci in quo loquutus fuerat
cum eo Deus, Beth-אél.

Rachel pariens Ben-iamin, moritur.

16 Profectique sunt de Beth-אél, erátque adhuc ʹfermè milliare ter
ræ vt veniret in אEphráth, ʹ& parturiuit Ranhél, difficultatémque
passa est dum pareret:

17 Quúmque difficultatem pateretur in pariendo, dixit ei obste-
trix, ʹNe timeas, quia etiam iste tibi filius.

18 Fuit autem ʹegrediente anima eius (nam mortua est) vocauit no
men illius ʹBen-אoní: at pater eius vocauit eum ʹBiniamín.

19 Mortua itaque est Ranhél, & sepulta fuit in via *qua itur* Ephráth:
hæc est Beth-léhem.

Ephratha.

20 ʹEt statuit Iayacób statuam ad sepulchrum eius: ea est statua se-
pulchri Ranhél ʹvsque ad diem hunc.

Sepulchrum Rachel.

21 Profectúsque est Iשsraאél, & tetendit tabernaculum suum trās
Migdal-yéder.

22 Fuit præterea, quum habitaret Iשsraאél in ea regione, perrexit

5 Quúque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitū ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes.

6 Venit igitur Iacob Luzam, quæ est in terra Chanáan, cognomento Beth el, ipse & omnis populus cum eo. B

7 AEdificauitque ibi altare, & appellauit nomē loci illius, domus Dei: ibi enim apparuit ei Deᵘˢ quum fugeret fratrem suum. Suprà 28.

8 Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebeccę, & sepulta est ad radices Beth-el subter quercū: vocatūq; est nomen loci illius, Quercus fletus.

9 Apparuit autem iterum Deus Iacob postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ, benedixitque ei,

10 Dicens, Non vocaberis vltrà Iacob, sed Israel erit nomē tuum. Et appellauit eum Israel Suprà 32.

11 Dixitque ei, Ego Deᵘˢ omnipotēs, cresce & multiplicare: gentes & populi nationum ex te erūt, Reges de lumbis tuis egredientur.

12 Terrámque quam dedi Abraham & Isaac, dabo tibi & semini tuo post te.

13 Et recessit ab eo.

14 Ille verò erexit titulum lapideum in loco quo loquutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina, & effundens oleum:

15 Vocánsq; nomē loci illius Beth-el.

16 Egressus autē inde, venit verno tēpore ad terrā quæ ducit Ephrátham: in qua quum parturiret Rachel,

17 Ob difficultatē partᵘˢ periclitari cœpit: dixitque ei obstetrix, Noli timere, quia & hunc habebis filium.

18 Egrediēte autē anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filii sui Ben-oni, id est filius doloris mei: pater verò appellauit eū Beniamin, id est filius dextræ.

19 Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via quæ ducit Ephrátham, hæc est Beth-lehem. Infrà 48. D

20 Erexitque Iacob titulum super sepulchrum eius: hic est titulus monumēti Rachel vsque in præsentē diē.

21 Egressus inde fixit tabernaculum trans Turrem gregis.

22 Quúmq; habitaret in illa regione,

5 Fuitque terror Dei super vrb. ויהי חתת אלהים על־הערים Hebraismus, Terror immissus à Deo inuasit habitatores ciuitatū circūuicina
rū. hoc est, terruit eos Deus. Et non perseq. sunt, &c. ולא רדפו וגו׳ Ad verbum, & nō sequuti sunt post filios Iaacob. i. atque ita factum est
vt non insequerentur filios Iaacob dum discederent. 6 Hæc *est* Beth-אél היא בית־אל .i. ea est quæ postea vocata fuit Beth-el.
7 Vocauitque ויקרא vocauerat autem. prius scilicet. Apparuerat ei Deus נגלו אליו האלהים apparuerant ei Angeli.
8 Et mortua est ותמת sub. eo tēpore. quod ipsa coniunctio ו etiā indicat. *Quercus fle.* propter planctū, scilicet excitatū ob mortem
ipsius Deboræ. 10 Non vocabitur לא־יקרא Quidam subaudiunt, tantummodo: sic, Non tantùm vocaberis posthac Iaacob, sed e-
tiam Israel. 11 Deus omnipotens, &c. אל שדי וגו׳ .q.d. Nihil est difficile apud me, mea benedictione efficietur vt crescas ac multi
pliceris, sisque pater multarum gentium & regum multorum. 14 Erexit autē Iaca. titulum ויצב יעקב מצבה Erexerat autem
[Iam verò statuerat] Iaacob statuam. metam. Et libauit ויסך & libauerat. i. oleo & vino eum diligenter lauerat. Et fudit ויצק &
effuderat consecrando scilicet eum Deo qui apparuerat ipsi. Quidam dicunt Iaacob duas erexisse statuas, Alii, vnicam.
15 Et vocauit ויקרא Et vocauerat, dum scilicet iret in Mesopotamiam.
16 Fermè milliare כברת Ita quidam Hebræorum exponunt vt versum est. Doctus inter Hebræos dicit כ esse similitudinis, & deducit
hanc vocem à ברה, scribitque mensuram esse ambulantium terram à mane vsque ad tempus cibi, puta prandii. Vnde quidam vertunt, & e-
rat adhuc quasi pastus terræ ad veniendum in Ephrath. i. supererat adhuc tantum itineris quantū confici potest ante vnum pastum, vt per-
uenirent, &c. hoc est, itinere alterius partis diei distabant ab Ephrath. Et parturiuit ותלד .i. quum parturire cœpit.
17 Ne timeas, quia, &c. אל־תיראי כי וגו׳ .i. Bono esto animo: quia iam habes alterum filium.
18 Egrediente anima e. בצאת נפשה quum exitura esset anima eius. i. quum illa expiraret. Ben-אoni בן־אוני Chaldæus paraph.
exponit, Filius doloris mei. Alii, filius calamitatis meæ. Alii, filius luctus mei. Biniamin. בנימין: Significat filiū dexteræ, hoc est dilectū
& charum. honoratior enim est (ait doctus inter Hebræos) dextera manus sinistra, & charior, quàque vti solemus in apprehendendis iis re-
bus, siue hominibus qui chari nobis sunt. præterquam quòd ii chariores esse solent parribus filii qui postremi nascuntur.
20 Et statuit, &c. ויצב וגו׳ Et erexit Iaacob metam. quæ esset tanquam monimētum & memoriale mortis Rachel: siue potius quæ o-
mnibus seculis testis esset secundæ vitæ. & Dei prouidentia superstes durauit hæc admonitio, donec ex AEgypto reuersus est populus.
Vsque ad diem hunc. עד־היום: vsque ad hoc tempus. i. quæ hodie quoque ita dicitur.

Infrà 49.a.4 abiit Rubē, & ‖dormiuit cū Bala cōcubina patris sui: quod illum minimè latuit. erāt autem filii Iacob duodecim

Reıאuben, & concubuit cū Bilháh ʹconcubina ʹpatris sui: ʹquod au
diuit Iשׂraנel. fuerunt autem filii Iayacób duodecim.

Concumbit Ruben cum concubina patris sui. Filii Iacob.

23 Filii Liæ: primogenitus, Ruben, & Simeon & Leui, & Iudas, & Issachar, & Zabulon.

Filii Leáh: primogenitus Iayacób, Reıאbén, & שׁSimıyón, & Le-
uí, & Iehudáh, & Iשׂsachár, & Zebulún.

24 Filii Rachel: Ioseph, & Beniamin.

Filii Raחhél: Ioסéph & Biniamín.

25 Filii Balæ ancillæ Rachelis: Dan, & Nephthali.

Et filii Bilháh ancillæ Raחhél: Dan, & Naphthalí.

26 Filii Zelphæ ancillæ Liæ: Gad, & Aser. hi sunt filii Iacob qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ.

Et filii Zilpáh ancillæ Leáh: Gád & Aשׂér. Isti *sunt* filii Iayacób,
qui nati sunt ei in Padán Arám.

27 Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre ciuitatem Arbee, hæc est Hebron, in qua peregrinat⁹ est Abraham & Isaac.

Venit itaque Iayacób ad Iצחhác patrem suum in Mamréא ciui
tate Arbáy, ʹhæc *est* חHebrón, vbi habitauit Abrahám & Iצחhác.

Iacob peruenit ad Isaac.

28 Et completi sunt dies Isaac cētum octoginta annorum.

Fuerunt autem dies Iצחhác centum octoginta anni.

29 Cōsumptúsque ætate mortuus est: & appositus est populo suo senex & plenus dierū: & sepelierunt eum Esau & Iacob filii sui. Cap. XXXVI.

ʹEt obiit Iצחhác, ac mortuus est, ʹ& collect⁹ est ad populos suos,
senex, ʹ& satur dierum: & sepelierunt eum yEשׂáu & Iayacób filii
eius. Cap. XXXVI.

Moritur Isaac.

1 HAE sunt autem generationes Esau, ipse est Edom.

ISTæ autem sunt generationes yEשׂáu, ʹipse *est* אEdóm.

2 Esau accepit vxores de filiab⁹ Chanaan: Ada filiam Elon Hethæi, & Oolibama filiā Anæ filiæ Sebeon Heuæi:

yEשׂáu accepit ʹvxores suas è filiab⁹ Chenáyan, yAdáh filiam
אEIón Hitthæi, & Aholibamáh filiā yAnáh ʹfiliæ צSibıyón חHiuæi:

Vxores Esau.

3 Básemath quoque filiam Ismael sororem Nabaioth.

Et Boשׂmáth filiam Iשׂmaנél, sororem Nebaióth.

1.Para.1.c.29 4 Peperit autem Ada, Eliphaz: Básemath genuit Rahuel:

Peperit autem yAdáh ipsi yEשׂáu אEliphác: & Boשׂmáth pepe
rit Reıyuנél.

5 Oolibama genuit Iehus & Ihelom & Core. hi filii Esau, qui nati sunt ei in terra Chanáan.

At Aholibamáh peperit Ieıyúשׁ, & Iaylám, & Córaחh. isti filii
yEשׂáu qui nati sunt ei in terra Chenáyan.

6 Tulit autem Esau vxores suas & filios & filias, & omnem animam domus suæ, & substantiam, & pecora, & cuncta quæ habere poterat in terra Chanáan: & abiit in alteram regionē, recessitque à fratre suo Iacob.

Tulitq; yEשׂáu vxores suas & filios suos, & filias suas, & omnes
ʹanimas domus suæ, & greges suos, omnia quoque ʹiumenta sua, &
omnem substantiam suam quam acquisierat in terra Chenáyan:
ʹ& iuit ad *aliam* terram ʹà facie Iayacób fratris sui.

Esau habitat in monte Seir.

Suprà 33.a.6 7 Diuites enim erant valde, & simul habitare non poterāt: nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum.

ʹErat enim substantia eorum multa, vt non quirent habitare pa
riter: neque poterat ʹterra peregrinationum eorum sustinere eos
propter greges eorum.

Esau & Iacob diuites.

Iosue 24.a.4 B 8 ‖Habitauitque Esau in monte Seir, ipse est Edom.

ʹEt habitauit yEשׂáu in monte שׂSeıyir: yEשׂáu ʹest אEdóm.

9 Hæ autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Seir,

Istæ ergo *sunt* generationes yEשׂáu ʹpatris אEdóm in monte
שׂSeıyir.

Generationes Esau patris Idumæorum.

1.Par.1.e.35 10 Et hæc nomina filiorum eius: Eliphaz filius Ada vxoris Esau, Rahuel quoque filius Básemath vxoris eius.

Ista *sunt* nomina filiorum yEשׂáu: אEliphác filius yAdáh vxo-
ris yEשׂáu: Reıyuנél filius Boשׂmáth vxoris *quoque* ʹeius.

11 Fuerúntque Eliphaz filii: Theman, Omar, Sepho, & Gatham, & Cenez.

Fuerúntque filii אEliphác: Themán, אOmár, צSephó, & Gay-
thám, & Cenáz.

12 Erat autem Thamna, concubina Eliphaz filii Esau: quæ peperit ei Amalec. hi sunt filii Ada vxoris Esau.

Porrò Thimnáy erat concubina אEliphác filii yEשׂáu: quæ pepe
rit ipsi אEliphác, yAmalék. hi *sunt* filii yAdáh vxoris yEשׂáu.

Amalec.

22 Concubina פילגש Hæc vox significat ancillam viro iunctam absque contractu & sponsalibus. Tamen in Sacris literis erat vera vxor, vt de Cetura legimus quæ vxor appellatur, Genes.25.a.1, Abraham duxit vxorem, nomine Ceturam. Eadem 1. Paral.1.c.32, dicitur concubina, Filii autem Ceturæ cōcubinæ Abraham. Iudicum cap.19.a.1, Quidam vir Leuites habitans in lateribus montis accepit sibi vxorem concubinam de Beth-lehem Iuda. Paulo pòst, versu 5, Dixit pater puellæ ad generum suum: hic generum vocat eum qui concubinam illam acceperat. Quod audiuit Iשׂraנel. וישמע ישראל Quæ postea acciderint, subticuit Moses.

27 Hæc *est* חHebrón היא חברון id est, & postea dicta fuit ea vrbs Hebron.

29 Et obiit ויגוע Et expirauit. vel defecit. sub. morbo leui. Vide suprà cap.25.b.8. Et collectus est, &c. ויאסף וגו׳ & appositus est populis suis. i. sepultus est cum maioribus suis: hoc est, mortuus est vt cæteri. Et satur dierum: ושבע ימים Vide suprà cap.25.b.8.

IN CAPVT XXXVI.

1 Ipse *est* אEdóm. הוא אדום: .i. cognomento Edom. vel, qui alio nomine dicitur Edom. 2 Vxores suas נשיו vxores sibi. Filiæ בת Pro nepte hic filiam accipit, vt infrà, b.14.

6 Animas נפשות .i. personas, siue homines. Iumenta sua. & om. subst. s. בהמתו וגו׳ armenta sua, atque omnem possessionem suam. vel facultates suas quas, &c. Et iuit ad *aliam* terram וילך אל ארץ Chaldæum paraph. sequutus est noster interpres, qui vertit, abiit in regionem aliam. Ad verbum legitur, abiit in terram. i. penetrauit longius in regionem illam. Vnde quidam vertunt, & vltrà progressus est, id est perrexit in vlteriorem partem regionis. Arcanam Dei prouidentiam commendat Moses, qua expulsus Esau in exilium fuit vt vacua maneret terræ possessio vni Iaacob. Non quòd proposuisset fratri cedere: sed Deus cæcum hominem manu sua direxit ne locum occuparet in terra quam seruo suo destinauerat. A facie, &c מפני וגו׳ propter Iaacob fratrem suum.

7 Erat e. substantia e. &c. כי היה רכושם וגו׳ Erant enim opes eorum maiores quàm vt habitare possent simul. Terra peregrinationum e. ארץ מגוריהם Id est ea regio in qua tanquam aduenæ ac peregrini habitabant. Moses ipse exponit in Exodo, cap.6.a.4, terram in qua peregrinati sunt. 8 Et habitauit וישב Habitauit tandem. Est אEdóm. הוא אדום: .i. alio nomine dicitur Edom. vel, qui cognomento dicitur Edom. 9 Patris אEdóm אבי אדום Quanquam binomius fuit Esau, hoc tamen loco secundum nomē refertur ad posteros qui vocati sunt Idumæi. Nam vt appareat quid ei Dominus in gratiam patris Isaac contulerit, cū disertè appellat Moses patrem celebris & famosi populi. 10 Eius. עשו: Antecedens Heb. pro relatiuo.

Isti autem *sunt* ʹfilii Reעuél, Nánhath, & Zéranh, שSammáh, & 13
Mizzáh. hi fuerunt filii Boשsmáth vxoris עEשsáu.
Isti verò fuerunt filii Aholibamáh filiæ עAnáh ʹfiliæ צSibעón ʹv- 14
xoris עEשsáu: quæ peperit ipsi עEשsáu: Ieעuש, & Iaעlā, & Córanh.
Isti *sunt* ʹduces filiorum עEשsáu. Filii אElipház primogeniti עE- 15
שsáu: dux Themán, dux אOmár, dux צSephó, dux Cenáz,
Dux Córanh, dux Gaעthán, dux עAmaléc. isti sunt *inquam* duces 16
ʹאElipház in terra אEdóm, isti *sunt* filii עAdáh.
Isti autem *sunt* filii Reעuél ʹfilii עEשsáu: dux Nánhath, dux Zé- 17
ranh, dux שSammáh, dux Mizzáh. isti *sunt* duces Reעuél in terra
אEdóm: isti *inquam sunt* filii Boשsmáth vxoris עEשsáu.
Hi verò *sunt* filii Aholibamáh vxoris עEשsáu: dux Ieעuש, dux 18
Iaעlám, dux Córanh. isti *sunt* duces ex Aholibamáh filia עAnáh v-
xore עEשsáu.
Hi *sunt* ʹfilii עEשsáu, & hi ʹduces eorum: ʹipse *est* אEdóm. 19
Isti *autem sunt* filii ʹשSeעír חHoræi, ʹhabitatores terræ, Lotán, & 20
שSobál, & צSibעyón, & עAnáh,
Et Diשsón, & אEצser, & Diשsán. isti *sunt* duces Horæorum, filii 21
שSeעír in terra אEdóm.
Fuerūtq; filii Lotán: חHorí, Hemám: & soror Lotā Thimnáy. 22
Isti autem *sunt* filii שSobál: עAluán, & Manánhath, & עEbál, 23
שSephó, & אOnám.
Et isti *sunt* filii צSibעón: Aiáh, & עAnáh. hic est עAnáh qui ad- 24
inuenit ʹmulos in deserto quū pasceret asinos צSibעón patris sui.
Isti verò *sunt* filii עAnáh, Diשsón, & Aholibamáh filia עAnáh. 25
Et isti *sunt* filii Diשsán, חHédán, & אEשbán, & Ithrán, & Cherán. 26
Isti *sunt* filii אEצser: Bilhán, & Zaעuán, & עAcán. 27
Isti *sunt* filii Diשsán, עVץs, & Arán. 28
Isti *sunt* duces Horæorum: dux Lotán, dux שSobál, dux צSib- 29
עón, dux עAnáh,
Dux Diשsón, dux אEצser, dux Diשsán. Isti *sunt* duces חHoræorū, 30
ʹin ducibus suis, in terra שSeעír.
Isti verò *sunt* Reges qui regnauerunt ʹin terra אEdóm antequam 31
regnaret Rex super filios Iשsraél.
Regnauit ergo in אEdóm, Bélaע filius Beעór: & nomen ʹvrbis 32
eius Dinhábah.
Et mortuus est Bélaע, regnauítque pro eo Iobáb filius Zéranh 33
de Boצsráh.
Mortuúsque est Iobáb, & regnauit pro eo חHuשsám è terra 34
Australi.
Mortuúsque est חHuשsám, & regnauit pro eo Hadád filius Be- 35
dád, ʹqui percussit Midián in agro Moáb: & nomen vrbis eius,
עAuith.
Quúmque mortuus esset Hadád, regnauit pro eo שSamláh 36

13 Filii autem Rahuel: Nahath & Zara, Samma & Meza. hi filii Básemath vxoris Esau.
14 Isti quoque erant filii Oolibama filiæ Anæ filii Sebeō, vxoris Esau, quos genuit ei Iehus & Ihelom & Core.
15 Hi duces filiorum Esau. Filii Eliphaz primogeniti Esau: dux Themā, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez,
16 Dux Core, dux Gatham, dux Amalec. hi filii Eliphaz in terra Edom, & hi filii Ada.
17 Hi quoque filii Rahuel filii Esau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza. hi autem duces Rahuel in terra Edom: isti filii Básemath vxoris Esau.
18 Hi autem filii Oolibama vxoris Esau: dux Iehus, dux Ihelom, dux Core. hi duces Oolibama filiæ Anæ vxoris Esau. C
19 Isti sunt filii Esau, & hi duces eorū: ipse est Edom.
20 Isti sunt filii Seir Horræi, habitatores terræ, Lotan & Sobal & Sebeon, & Ana,
21 Et Dison & Aser, & Disan. hi duces Horræi, filii Seir in terra Edom.
22 Facti sunt autem filii Lotan: Hori & Hemam. erat autem soror Lotan, Thamna.
23 Et isti filii Sobal: Aluā, & Manáhath & Ebal, & Sepho, & Onam.
24 Et hi filii Sebeon: Aia & Ana. Iste est Ana qui inuenit aquas calidas in solitudine quum pasceret asinas Sebeon patris sui.
25 Habuitque filium Dison, & filiam Oolibama.
26 Et isti filii Dison: Hamdā & Eseban & Iethran & Charan.
27 Hi quoque filii Eser: Balaan, & Zauan & Acan.
28 Habuit autē filios Disā: Hus & Arā.
29 Hi duces Horræorum: dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana,
30 Dux Dison, dux Eser, dux Disan. Isti duces Horræorum qui imperauerunt in terra Seir.
31 Reges autem qui regnauerunt in terra Edóm antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi: D
32 Bela filius Beor: noménque vrbis eius Denába.
33 Mortuus est autem Bela, & regnauit pro eo Iobab filius Zaræ de Bosra.
34 Quūmque mortuus esset Iobab, regnauit pro eo Husam de terra Themanorum.
35 Hoc quoque mortuo, regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in regione Moab: & nomen vrbis eius, Auith.
36 Quúmq; mortuus esset Adad, regna-

13 Filii בני .i. nepotes. 14 Filiæ צSibעón בת־צבעון neptis Sibeon. Vxoris אשת Refertur ad Aholibama.
15 Duces fil. עEשsau. אלופי בני־עשו principes filiorum Esau. i. qui ex filiis Esau nati sunt.
16 אElipház אליפז id est, qui descenderunt ab Eliphaz.
19 Filii עEשsau, בני־עשו Filios vocat nepotes. 17 Filii בני nepotes. Duces eorū: אלופיהם .i. qui traxerūt originē ab eis. Ipse *est* אEdóm. הוא אדום: Vide suprà versu 8. 20 שSeעir חHoræi שעיר החורי Scriptura nō meminit cuius filius fuerit iste Seir. Habitatores terræ ישבי הארץ .i. qui tum habitabant in ea regione, nempe in Seir.
24 Mulos הימם .i. procreationem mulorum, siue artem qua generantur muli. procreatio enim mulorum artificialis est potius quàm naturalis: nam coniunxit ac commiscuit duas species, nempe asinorum & equarum, ex quorum mistura nati sunt muli. Chaldæus paraph. vertit fortes. q. d. animalia fortia ac robusta: ferunt enim muli onera grauia.
30 In ducibus suis, לאלופיהם per duces suos. vel, secundū principes suos. i. iuxta varios principatus quos exercebant. Similis loquutio est suprà cap. 10. d. 31. 31 In terra אEdóm, בארץ אדום .i. in regione Idumæorum. 32 Vrbis eius עירו .i. in qua natus fuit.
35 Qui percussit Midian in agro המכה וגו׳ Hebraismus, pro, qui vicit Madianitas in regione Moab.

nit pro eo Semla de Masreca.

Hoc quoque mortuo regnauit pro eo Saul,de fluuio Rohoboth.

Quúmque & hic obiisset, successit in regnum Balanan filius Achobor.

Isto quoque mortuo, regnauit pro eo Adar:noménque vrbis eius Phau: & appellabatur vxor eius Meetabel: filia Matred filiæ Mezaab.

Hæc ergo nomina ducū Esau in cognationib⁹,& locis,& vocabulis suis: dux Thāna,dux Alua,dux Ietheth,

Dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon,

Dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar,

Dux Magdiel,dux Hiram. Hi duces Edom habitātes in terra imperii sui, ipse est Esau pater Idumæorum.

Cap. XXXVII.

HAbitauit autem Iacob in terra Chanaan,in qua pater suus peregrinatus est.

Et hæ sunt generationes eius: Ioseph quum sedecim esset annorū, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer:& erat cū filiis Balæ,& Zelphæ vxorum patris sui: accusauitque fratres suos apud patrē crimine pessimo.

Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios,eo quòd in senectute genuisset eum:fecitque ei tunicam polymitam.

Videntes autem fratres eius quòd à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterāt ei quicquā pacificè loqui.

B Accidit quoque vt visum somnium referret fratribus suis,quæ causa maioris odii seminarium fuit.

Dixitque ad eos, Audite somnium meum quod vidi,

Putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi cōsurgere manipulum meum, & stare, vestrósque manipulos circunstantes adorare manipulū meum.

Responderunt fratres eius, Nunquid Rex noster eris?aut subiiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum, atque sermonum, inuidiæ & odii fomitem ministrauit.

de Maʋsrecáh.
37 Mortuo autem ʋSamláh,regnauit pro eo ʋSaʋúl,de Renhobóth'fluminis.
38 Mortuus est & ʋSaʋúl, & regnauit pro eo Bayal-nhanán filius yAchbór.
39 Mortuo autē Bayal-nhanán filio yAchbór, regnauit pro eo Hadár:& nomē vrbis eius Payu:nomen autem vxoris eius Mehetabʋel filia Matréd'filiæ Me-zaháb.
40 Hæc ergo *sunt* nomina'ducum yEʋsáu,per familias suas, per loca sua,secūdū nomina sua:dux Timnáy,dux yAluáh,dux Iethéth,
41 Dux Aholibamáh,dux ʋEláh,dux Pinón,
42 Dux Cenáz,dux Themán,dux Mibʋsár,
43 Dux Magdiʋél,dux 'yIrán.Isti *sunt* duces ʋEdóm,per habitationes suas,in terra hæreditatis eorum,'ipse *est* yEʋsáu pater ʋEdóm.

Cap. XXXVII.

1 HAbitauit autem Iayacób'in terra peregrinationum patris sui, in terra Chenáyan. וישב
2 'Hæ *sunt* generationes Iayacób:Ioséph 'quum esset natus septē- Iacob terram Chanaā habitat.
decim annos, 'pascebat cum fratribus suis pecudes, '& erat puer
cum filiis Bilháh & cum filiis Zilpáh vxorum patris sui: retulítq; Ioseph accusat fratres suos.
Ioséph 'infamiam eorum malam patri suo.
3 Porrò Iʋsraʋél diligebat Ioséph præ cunctis filiis suis,'quia filius senectutis erat ei:'fecítque ei tunicam polymitam.
4 Quum autem animaduerterēt fratres eius quòd eum diligeret pater ipsorum præ cunctis fratribus eius, odio habuerunt eum, nec poterant alloqui eum'pacificé. Primum somnium Ioseph.
5 Somniauit autem Ioséph somnium:quod quum narrasset fratribus suis,'maiore odio eum prosequuti sunt.
6 Dixit enī ad eos,Audite quæso somniū istud quod somniaui,
7 En ligabamus manipulos in medio agri,& ecce surrexit manipulus meus,ac etiam stetit, 'circunstabant quoque manipuli vestri,& incuruabant sese manipulo meo.
8 Cui responderunt fratres ipsius,'Nunquid regnando regnabis super nos?an dominādo dominaberis nobis? 'Hinc maius odium conceperunt aduersus eum propter somnia eius, '& propter verba eius.

37 Fluminis. :הנהר Chaldæus paraph.Euphratis.id est,quæ Rehoboth est iuxta Euphraten.
39 Filiæ Me-zaháb. :בתמי זהב neptis Me-zahab.Alii,filia Matred *patris,ac* filia Me-zahab *matris*.
40 Ducum,&c. 'אלופי וגו .i.filiorum Esau qui duces fuerunt & capita familiarum in Idumæa,per cognationes suas,per loca sua, secūdum nomina sua.id est per loca sibi assignata in regionibus in quibus regnauerunt,& quas de nominibus suis appellauerunt.
43 Ipse *est* yEʋsáu,&c. הוא עשו Vide circiter principium capitis,versu 8.

IN CAPVT XXXVII.

1 In terra pereg.&c.'בארץ מגורי וגו .i.in ea regione in qua diu tanquā incola ac peregrinus habitauerat pater eius,nēpe in regione Chananæorum.Hic nonam huius libri sectionem incipiunt Hebræi,à prima(vt alias)capitis dictione eam denominantes,וישב Et habitauit.
2 Hæ *sunt* generationes אלה תולדות Voce תולדות non tam genealogia intelligi debet,quàm res gestæ,sicuti ex contextu melius constat.Nam Moses ita præfatus,non enumerat filios ac nepotes,sed exponit vnde nata sit inuidia fratrum contra Ioseph,vt facta conspiratione,illum venderent.Propterea quidam vertunt,Hæc sunt accidentia vel casus.i.quæ acciderunt ipsi Iaacob. Quum esset,&c. 'בן שבע וגו Ad verbum,filius decem & septem annorum. Pascebat,&c. היה וגו erat pastor cum fratribus suis in grege.vel,apud gregem.sub. patris sui. Et erat puer cum filiis,&c. 'והוא נער את־בני וגו & ipse *adhuc* puer *erat* cum,&c.i.agebat,vel manebat,ac versabatur. Alii subaudiunt,educabatur,ac nutriebatur cum,&c.Alii vertunt,& erat minister cum filiis,&c.i.vtebantur eo tanquam famulo:sicque eum contumelia afficiebant. Infamiam eorum malam דבתם רעה sermonem ipsorum malum.i.contestatus,ac conquestus est apud patrem de contumeliis quibus ipsum afficiebant.Alii vertunt,obloquutionem.
3 Quia filius senect.&c. 'כי־בן־זקונים וגו .i.quòd eum genuisset in senectute sua.vel vt alii exponunt, quo oblectabatur impensius .in senectute sua.Chaldæus paraph.quia filius sapiens erat.i.quum puer esset præseferens senectutem,hoc est senilem prudentiam referens. Fecitque ei.&c. 'ועשה וגו fecerátque ei tunicam variam.aut,versicolorem.Ad verbum,multorū frustorum,vel particularum.i.diuersis confectam particulis,quæ variis tinctæ erant coloribus. Aut quòd tunica diuersorum colorum videatur quasi constare diuersis frustis ac particulis.Alii,vt noster interpres,polymitam.i.ex diuersis pilis ac liciis confectam.L X X,variam.
4 Pacificè. :לשלום .i.verbis amicis. 5 Maiore odio,&c. 'ויוסיפו עוד וגו Ad verbum,& addiderunt vltrà odio habere eum.
7 Circunstabant quoque והנה תסובינה Ad verbum,& ecce erant in circuitu. 8 Nunquid regnādo,&c. 'המלך וגו Vtrum[An ergo]regnando, &c.q.d.Coniicisne ex hoc te regnaturū super nos?aut dominari nobis? Hinc maius odium,&c. 'ויוסיפו עוד וגו Ad verbum,Et addiderunt adhuc odisse eum.sic paulo antè,versu 5. Et propter verba eius. :ועל־דבריו atque huiusmodi verbis.

Alterum somnium Ioseph.

Somniauítque adhuc somnium alterũ, & narrauit illud fratri- 9
bus suis, dicens, Ecce somniaui somnium adhuc, Et ecce sol, & lu
na, & vndecim stellæʹincuruabant sese mihi.
Et narrauit patri suo,ʹ& fratribus suis: & increpauit eum pater 10
suus, dixítque ei, Quid *sibi vult* somniũ istud quod somniasti? nun-
quid veniẽdo veniemus ego & mater tua, fratrésque tui, vt incur-
uemus nos tibi in terram vsque?
Inuiderũt ergo ei fratres sui: at pater eius obseruabat rẽ ipsam. 11
Abierant autem fratres eius vt pascerent pecudes patris sui in 12
שSechém.
Dixítque Iשsraél ad Ioosépħ,ʹNõne fratres tui pascũt in שSe- 13
chém? veni, & mittam te ad eos. Qui respondit,ʹEn adsum.
Et dixit ei, Vade nunc,ʹvide pacem fratrum tuorum, & pacem 14
pecorũ, & refer mihi rem ipsam. Misit itaque eum ex valle חHe-
brón, & venit in שSechém.
Reperit autẽ eum vir, & ecce errabat in agro, interrogauítque 15
eum vir ille, dicendo, Quid quæris?
Respondit, Fratres meos quæro: indica oro mihi vbi ipsi pascãt. 16
Et dixit vir ille, Profecti sunt hinc: audiui autem *eos* dicentes, Ea 17
mus in Dotháń. Abiit itaque Ioséph post fratres suos, & inuenit
eos in Dotháń.

Fratres Ioseph cõsultant de eo occidendo.

Qui quum vidissent eumʹeminus, antequã propius accessisset 18
ad eos,ʹmachinati sunt contra eum vt interimerent eum,
Dixerúntqueʹalter alteri, Ecce somniator ille venit. 19
Nunc ergoʹvenite & occidamus illum, proiiciamúsque eum in 20
vnam è cisternis,ʹ& dicemus, Fera mala deuorauit eum: & videbi
musʹquid erunt somnia eius.
ʹAudiens *hoc* Reאubén, conatus est eripere eum è manu eorum, 21
& dixit, Ne percutiamusʹ*in* anima.

Ruben eripit ipsum.

ʹAdiecítque illis Reאubén, Ne effundatis sanguinem, proiicite 22
eum in cisternam hanc quæ est in deserto,ʹ& manum ne mittatis
in eum. *Hoc autem dicebat* vt erueret eũ è manu eorum, *&*ʹvt redde-
ret eum patri suo.

Ioseph mittitur in cisternam.

ʹQuúmque venisset Ioséph ad fratres suos, expoliauerũt eum 23
tunica sua, tunicaʹpolymita quæ *erat* super eum.
Et arreptum proiecerunt eum in cisternam: porrò cisterna illa 24
erat vacua, *id est* non *erat* in ea aqua.
Consederunt autemʹvt comederent panem: & quum attolle- 25
rent oculos suos, viderunt, & ecce turbaʹIשsmaעelitarumʹvenie
bat de Gilyád: & cameli eorum portabantʹaromata,ʹ& resinam &
stacten, euntes vt deferrent in Mizráim.

9 Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait, Vidi per somnium quasi solem, & lunã, & stellas vndecim adorare me.

10 Quod quum patri suo, & fratribus retulisset, increpauit eum pater suus, & dixit, Quid sibi vult hoc sõniũ quod vidisti? num ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram? C

11 Inuidebant ei igitur fratres sui: pater verò rem tacitus considerabat.

12 Quúmque fratres illius in pascẽdis gregib⁹ patris morarẽtur in Sichem,

13 Dixit ad eum Israel, Fratres tui pascunt oues in Sichimis: veni, mittam te ad eos. Quo respõdẽte, Prẽsto sum,

14 Ait ei, Vade, & vide si cũcta ꝓspera sint erga fratres tuos, & pecora: & renũtia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sihem:

15 Inuenitque eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quæreret. D

16 At ille respõdit, Fratres meos quæro: indica mihi vbi pascant greges.

17 Dixitque ei vir, Recesserũt de loco isto: audiui autem eos dicentes, Eam⁹ in Dothain. Perrexit itaque Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothain.

18 Qui quũ vidissent eum procul, antequã accederet ad eos, cogitauerunt illum occidere.

19 Et mutuò loquebantur, Ecce somniator venit,

20 Venite, occidamus eũ, & mittamus in cisternã veterem: dicemúsque, Fera pessima deuorauit eum: & tunc apparebit quid illi prosint somnia sua.

21 Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat, B

22 Non interficiamus animam eius, nec effundamus sanguinem: sed proiicite eum in cisternam hanc quæ est in solitudine, manúsque vestras seruate innoxias. hoc autem dicebat, volẽs eripere eum de manibus eorũ, & reddere patri suo.

23 Cõfestim igitur vt peruenit ad fratres suos, nudauerunt eum tunica talari, & polymita.

24 Miserúntque eum in cisternam veterem quæ non habebat aquam.

25 Et sedentes vt comederent panem, viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad: & camelos eorum portantes aromata, & resinam, & stacten in AEgyptum.

9 Incuruabãt sese m. משתחוים לי: .i. videbãtur me adorare. 10 Et fratribus s. ואל אחיו .i. fratribus suis astãtibus & audiẽtibus.
13 Nónne fratres tui, &c. הלוא אחיך .i. Nónne scis fratres tuos pascere gregem, &c. q. d. sic. En adsum. הנני: Ad verbum, Ecce ego.
14 Vide pacem, &c. ראה וגו' Hebraismus, considera sanitatem fratrum & pecorum .i. quo pacto valeant fratres tui, & quo pacto se habeant oues, & redde mihi responsum.
18 Eminus, מרחוק Ad verbum, è remoto. sub. loco. Machinati sunt ויתנכלו malum consilium inierunt. Chaldæus paraph. cogitauerunt. id est consilium inierunt de eo occidendo.
19 Alter alteri, &c. איש אל' וגו' Ad verbum, vir ad fratrem suum, En dominus [vel author] somniorum.
20 Venite לכו Impera. pro aduerbio hortantis, agite. Vt & Da, suprà cap. 11. a. 3. Et dicemus, &c. ואמרנו וגו' & dicamus, Fera truculenta. Quid erunt somnia e. מה יהיו חלומותיו: .i. quis euentus somniorum eius. Chaldæus paraph. quis erit finis somniorum eius.
21 Audiens, &c. וישמע וגו' Ad verbum, Et audiuit Ruben, & eripuit eum. In anima. נפש: .i. vita. Alii, percussione animæ, vel vitæ .i. vulnere lethali: hoc est plaga qua cogatur anima egredi è corpore. q. d. Ne occidamus eum.
22 Adiecítque illis ויאמר אליהם Ad verbum, Et dixit ad eos. Et manum, &c. ויד וגו' .i. Nolite vim ei inferre. q. d. Ne propriis manibus interficiatis eum. Vt redderet eum pa. s. להשיבו אל אביו: Ad verbum, vt reuerti faceret eum ad patrem suum.
23 Quúmque, &c. ויהי וגו' Ad verbum, Et fuit, quando venit Ioseph ad fratres suos, & exuere fecerunt Ioseph .i. iusserunt ei vt exueret tunicam, &c. vel coegerunt eum vt deponeret, &c. Polymita, הפסים Vide in principio, versu 3.
25 Iשsmaעelitarum ישמעאלים Chaldæus paraph. Arabum. Veniebat באה reuertebatur. Aromata נכאת opobalsamum. Alii, theriacam. Et resinam & stacten, וצרי ולט & ceram, atque guttam [vel lachrymam] myrrhæ, vel myrti. aut masticen.

F Dixit ergo Iudas fratribus ſuis, 26
Quid nobis prodeſt ſi occiderim⁹ fra
trem noſtrum, & celauerimus ſangui
nem ipſius?
Melius eſt vt venundetur Iſmacli- 17
tis, & manus noſtræ non polluantur:
frater enim, & caro noſtra eſt. acquie
Sapient.10.a.13 pſal.104.b.17 uerunt fratres ſermonibus illius. 18
Et prætereũtibus Madianitis nego
tiatoribus, extrahentes eum de ciſter
na, vẽdiderũt eum Iſmaelitis viginti
argẽteis: qui duxerũt eũ in AEgyptũ.
Reuerſúſque Ruben ad ciſternam, 19
non inuenit puerũ: & ſciſſis veſtibus,
Pergens ad fratres ſuos, ait, Puer 30
non comparet, & ego quò ibo?
Tulerunt autem tunicam eius, & in 31
ſanguine hœdi quem occiderant, tin-
xerunt:
Infrà 44.f.28 Mittentes qui ferrẽt ad patrem, & 32
dicerent, Hãc inuenimus: vide vtrum
G tunica filii tui ſit, an non.
Quam quum agnouiſſet pater, ait, 33
Tunica filii mei eſt, fera peſſima co-
medit eum, beſtia deuorauit Ioſeph.
Sciſſiſque veſtibus, indutus eſt cili 34
cio, lugẽs filium ſuum multo tempo-
re.
Congregatis autem cunctis liberis
eius vt lenirẽt dolorem patris, noluit 35
conſolationem accipere: ſed ait, De-
ſcendam ad filium meum lugẽs in in-
fernum. Et illo perſeuerante in fletu,
Madianitæ vendiderunt Ioſeph in 36
AEgypto Phutiphari eunucho Pha-
raonis, magiſtro militum.
Cap. XXXVIII.
EOdem tempore deſcendẽs Iudas 1
à fratribus ſuis, diuertit ad virum
1.Par.2.a.3 Odollamiten, nomine Hiram.
Viditque ibi filiam hominis Cha- 2
nanæi, vocabulo Sua: & accepta vxo-
re, ingreſſus eſt ad eam.
Quæ concepit, & peperit filium, & 3
vocauit nomen eius Her.
Rurſúmque concepto fœtu, natum 4
filium vocauit Onan.
Tertium quoque peperit: quem ap- 5
pellauit Sela. quo nato, parere vltrà
ceſſauit.
Dedit autẽ Iudas vxorẽ primogeni 6

Et dixit Iehudáh fratribus ſuis, Quæ vtilitas, ſi occiderimus fra-
trem noſtrum & celauerimus ſanguinem eius?
Agite, vẽdamus eũ Iſmaelitis, & manus noſtra ne ſit in eũ:
quia frater noſter, & caro noſtra eſt. & paruerunt ei fratres eius.
Quum ergo tranſirẽt viri *illi* Midianitæ mercatores, extraxerũt
ac eduxerũt Ioſéph è ciſterna, & vẽdiderũt illum Iſmaelitis
illis, viginti argenteis: qui abduxerunt Ioſéph in Mizráim.
Quum autem reuerſus eſſet Reubén ad ciſternam, & ampli⁹
non *eſſet* Ioſéph in ciſterna: ſcidit veſtimenta ſua,
Et reuerſus ad fratres ſuos, dixit, Puer nõ eſt, & ego quò, ego *quò*
ibo?
Acceperunt itaque tunicam Ioſéph, & iugulauerunt hœdum
caprarum, tinxerúntque tunicam illam in ſanguine.
Et miſerunt tunicam illam polymitam, attulerúntque ad pa-
trem eorum, & dixerunt, Hanc inuenimus, Agnoſce nunc vtrum
tunica filii tui ſit, an non.
Qui agnouit eam, dixítque, Tunica filii mei eſt, fera mala deuo
rauit eum, rapiendo raptus eſt Ioſéph.
Et ſcidit Iaacob veſtimenta ſua, poſuítque ſaccũ in lumbis
ſuis, & luxit filium ſuum diebus multis.
Surrexerunt verò omnes filii eius, & omnes filiæ eius vt conſo-
larentur eum, qui renuit conſolationem accipere: & dixit, Quia
deſcendam ad filium meum lugens ad ſepulchrum. Et fleuit eum
pater ſuus.
Interim Midianitæ illi vendiderunt eum in Mizráim, Potipha
ri principi Paróh, principi laniorum. Cap. XXXVIII.
FVit autem eo tẽpore vt deſcenderet Iehudáh à fratribus ſuis,
& diuerteret ad virum Adulamitẽ, cuius nomen erat Hiráh.
Vidítque illic Iehudah filiam viri Chenaanæi, nomine Súa:
& accipiens eam, ingreſſus eſt ad ipſam.
Quæ concepit, & peperit filium: vocauítque nomen eius Er.
Et illa concipiens rurſum, peperit filium: vocauítque nomen
eius Onán.
Addidit præterea parere filium, cuius nomen vocauit Seláh:
& erat in Chezíb quando peperit ipſa eum.
Accepit autem Iehudah vxorem ipſi Er primogenito ſuo, no-

Iudæ conſilio vẽditur Iſmaelitis.

Veſtis Ioſeph tincta in ſanguine hœdi, fertur ad patrem.

Iacob luget filiũ Ioſeph.

Phutiphari Ioſeph venditur.

Coniugium Iudæ.

Her.

Onan.

Sela.

Her ducit vxorem Thamar.

26 Sanguinem eius? : את־דמו Id eſt cædem eius. q.d. nihil profuerit celaſſe cædem. 17 Agite, לכו Ad verbũ, Venite. Vide paulo antè, verſu 20. Et manus, &c. וידנו אל־תהי־בו Paulo antè, verſu 21, dixit, & manum ne mittatis in eum.
28 Ac eduxerunt ויעלו Ad verbum, & aſcendere fecerunt. Argenteis: כסף Chaldæus paraph. ſiclis argenti.
29 Et amplius non *eſſet* Io. והנה אין־יוסף Ad verbum, & ecce non Ioſeph. Scidit ויקרע fregit. rupit. more ſcilicet dolentium.
30 Puer nõ eſt, הילד איננו puer ipſe non cõparet. Et ego, &c. ואני ונו .i. quò me recipiã, ſiue quò fugiam, puero mortuo? q.d. perii.
32 Polymitam, הפסים variam. i. pannis variorũ colorum confectam. Vide tertium verſum huius capitis. Attulerúntque ויביאו detulerúntque. ſub. ii quos miſerunt. Hanc זאת Hoc. id eſt hanc veſtem. Nunc נא quæſo. quæſumus.
33 Rapiendo raptus eſt טרוף טורף Id eſt à fera rapace dilaniatus eſt.
34 Et ſcidit ויקרע Et fregit. rupit. vt paulo antè de Ruben, verſu 29. Saccum שק cilicium. in ſignum doloris magni. Filium ſuum על־בנו Ad verbum, ſuper filium ſuum. vel, propter filium ſuum.
35 Filii eius, & omnes filiæ e. בניו וכל־בנותיו .i. nepotes eius & filiæ. Quia deſcendam כי־ארד Certè deſcendam. vel ſubaudiendum, Non admittam conſolationem veſtram: quia deſcendam, &c. i. Lugebo filium meum vſque ad mortem ipſam. hoc eſt, moriar in ipſo luctu.
36 Principi סריס Ita & Chaldæus paraph. Alii, eunucho. Significat enim hæc vox & eunuchum & principem, ſiue virum nobilem. Eunuchus autem vocatur, non quòd caſtratus eſſet, ſed apud Orientales vſitatum fuit, ſatrapas & aularum principes inſignire hoc nomine. Laniorum. : הטבחים carnificum. Hic Phutiphar princeps laniorum vocatur, quòd is præfectus eſſet coquis & pecorum mactatoribus quos Pharao habuit in aula ſua. Hanc interpretationem ſequuti ſunt LXX interpretes. Alii potius aſſentiũtur Chaldæo paraphraſtæ, qui vertit, præfecto, vel principi militum. non quòd toti militiæ præeſſet, verùm quia regios ſatellites habebat ſub manu ſua & imperio: quales nũc ſunt capitanei cuſtodiæ Regiæ, ſi alterũ munus cõiungas quod exercẽt præfecti hoſpitii. nã id ex 40 capite colligere licebit. Vide Iere. 39.b.9.

IN CAPVT XXXVIII.

1 Fuit autem, &c. ויהי בעת ההיא וירד Ad verbum, Et fuit in tempore ipſo, & deſcendit. Alii vertunt, Euenit autem ſub id tempus. Dicunt enim Hebræi id accidiſſe ante venditionem Ioſeph. Deſcendiſſe dicit, quòd declinauerit verſus plagam Meridionalem.
2 Illic שם nempe apud ciuem illum Odollamitem, vel in vrbe Odollam. Chenaanæi, כנעני Chaldæus paraph. mercatoris. Ingreſſus eſt ad ipſam. ויבוא אליה: Hebraiſmus, rem habuit cum ipſa. 3 Vocauitque ויקרא ſub. Iudas.
4 Vocauitque ותקרא ſub. ipſa, aut obſtetrix. ſic ſequenti verſu. 5 Addidit, &c. ותוסף עוד ונו' Ad verbum, Et addidit adhuc, & peperit, & vocauit nomen eius. Et erat in Chezib והיה בכזיב & erat [ſub. ipſe Iuda] in Chezib. vrbs eſt Palæſthinæ.

mine Thamár.
7 Fuítque yEr primogenitus Iehudáh'malus in oculis Iehouæ: &
interemit eum Iehouáh.
8 Dixit ergo Iehudáh ipsi אוOnan, Ingredere ad vxorẽ fratris tui,
'& affinitatem contrahe cum ea,'& suscita semen fratri tuo.
9 Sciebat autem אוOnán 'quòd non suum futurũ erat semen: vnde
factum est vt quandocunque ingrediebatur ad vxorem fratris
sui,'corrumperet *semen* super terram,'ne poneret semen fratri suo.

Her moritur. Onan inuidus percutitur à Domino.

10 Et displicuit in oculis Iehouæ id quod'faciebat : idcirco interfecit
etiam illum.

Thamar vidua moratur apud patrem.

11 Et dixit Iehudáh ad Thamár nurũ suam, 'Mane vidua in domo
patris tui, donec creuerit שSeláh filius me⁹.('Dixit enim, Ne fortè
moriatur etiam ipse sicut & fratres eius.) Discessit itaque Thamár,
& mansit in domo patris sui.

Iudas, mortua vxore, exit ad tondendas oues.

12 'Quũque multi dies præteriissent, mortua est Bath-שúay vxor
Iehudáh:'qui consolatione accepta ascendit ad tonsores ouium
suarum, ipse & חHiráh'amicus eius, yAdulamita, in Thimnáth.
13 Renuntiatũ est autem ipsi Thamár, his verbis, Ecce socer tuus
ascendit in Thimnáth ad tondendum oues suas.
14 Illa ergo positis vestibus viduitatis suæ à se, operuit se'velamine:
'celauítque sese, & mansit 'in ostio עEnáim, quod *erat* iuxta
viam *qua itur in* Thimnáth: videbat enim quòd creuisset שSeláh, &
ipsa non dabatur ei in vxorem.

Incestus Iudæ cum Thamar nuru sua.

15 Vidit autem eam Iehudáh, & reputauit eam'esse meretricem:
quia'operuerat faciem suam.
16 Declinauit ergo'ad eam è via: dixítque, 'Age quæso, 'ingrediar
ad te. (Nesciebat enim quòd nurus sua esset.) Quæ dixit, Quid dabis
mihi, si ingrediaris ad me?
17 Respondit, Ego mittam hœdum caprarum 'de pecudibus. Illa
dixit, *Faciam quod vis*, si dederis pignus donec miseris.
18 Dixit ergo,'Quod *est* pignus quod dem tibi? Illa respõdit,'Sigillum
tuum, & pallium tuum, '& virga tua quæ *est* in manu tua. Dedit
ergo illi, & ingressus est ad eam, concepítque ex eo.
19 Surrexit autem *illa*, & abiit: & abstulit velamẽ suum à se, induítque
se vestibus viduitatis suæ.

to suo Her, nomine Thamar.

7 Fuit quoque Her primogenitus Iudæ nequam in conspectu Domini: & ab eo occisus est. Num. 26.a.19 B
8 Dixit ergo Iudas ad Onan filium suum, Ingredere ad vxorẽ fratris tui, & sociare illi: vt suscites semen fratri tuo.
9 Ille sciens non nasci sibi filios, introiens ad vxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi, fratris nomine nascerentur.
10 Et idcirco percussit eum Dominus, eo quòd rem detestabilem faceret.
11 Quam ob rẽ dixit Iudas Thamar nurui suæ, Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus, (timebat enĩ ne & ipse moreretur sicut fratres eius.) Quę abiit & habitauit in domo patris sui. C
12 Euolutis autem multis annis, mortua est vxor Iudæ: qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsores ouium suarũ, ipse & Hiras opilio gregis Odolomites, i Thãnas.
13 Nuntiatúmque est Thamar quòd socer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oues.
14 Quæ depositis viduitatis vestibus assumpsit theristrum: & mutato habitu sedit in biuio itineris, quod ducit Thamnam: eo quòd creuisset Sela, & non eum accepisset maritum.
15 Quam quum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultum suũ ne agnosceretur. D
16 Ingrediénsque ad eam ait, Dimitte me vt coeam tecũ (Nesciebat enim quòd nurus sua esset.) Qua respondẽte, Quid dabis mihi, vt fruaris concubitu meo?
17 Dixit, Mittam tibi hœdum de gregibus. Rursúmque illa dicẽte, Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonẽ, donec mittas quod polliceris.
18 Ait Iudas, Quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit, Annulum tuũ & armillam, & baculum quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier concepit.
19 Et surgens abiit: depositóque habitu quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. E

7 Malus in oculis Ieh. רע בעיני יהוה Hebraismus, fuit insigniter malus. malitia eius nota erat Domino. non quòd interim obscura esset hominibus eius improbitas: sed intelligit Moses, non tantùm laborasse eum communibus vitiis, quin potius ita sceleribus fuisse deditum, vt non fuerit tolerabilis coram Domino. 8 Et affinitatem contrahe cum ea, ויבם אותה & accipe eam in vxorem. vel, sociare illi. Et suscita semen fratri tuo. : והקם זרע לאחיך Hebraismus, & procrea liberos qui censebuntur filii fratris tui.
9 Quòd non suum, &c. כי לא לו וגו' Chaldæus paraph. quòd non nomine suo vocaretur semen. i. filii quos procreaturus erat ex ea vxore. Corrumperet *semen* super terram, ושחת ארצה perdebat *semen proiiciendo illud* in terram. Ne poneret, &c. לבלתי וגו' ne daret, &c. Chaldæus paraph. vt non suscitaret semen fratri suo. i. ne procrearet filios qui vocarentur de nomine fratris sui defuncti.
10 Faciebat: עשה Præt. Heb. vertendum per imperfectum, faciebat, siue facere solebat.
11 Mane שבי Habita. Dixit אמר Præt. Heb. vertendũ per imperfectũ, Dicebat. sub. apud se. i. Cogitabat se non daturũ, ne fortè, &c.
12 Quũmque multi dies, &c. וירבו הימים וגו' Ad verbum, Et multiplicati sunt dies, & mortua est, &c. Hebraismus, Euolutis autem multis annis, mortua est, &c. Elapso multo tempore, siue Post multos annos. Qui consolatione acc. וינחם יהודה ויעל Ad verbum, & cõsolationem accepit Iehudáh, & ascendit. i. Deposito luctu, siue elapso tempore luctus. luxit enim eam Iudas pro more patriæ. Amicus eius, רעהו Qui vertunt, opilio eius, legisse videntur רועהו. Chaldæus paraph. socius eius.
14 Velamine: בצעיף velo. theristro. Vide suprà cap. 24. g. 65. Celauitque sese, ותתעלף absconditque sese. abdidit faciem suam velo illo, ne facilè cognosceretur à socero suo. L X X, ornauit sese. ita & Chaldæus paraph. In ostio עEnáim, בפתח עינים in Pethah-enáim. Nomen loci. Variè hunc locum exponunt interpretes. Ad verbum est, in ostio fontium, vel oculorum. Quidam putãt fuisse fontem in duos riuos diductum. Alii propatulum notari existimãt, in quo se oculorum intuitus huc illuc variè diffundit. Receptior est tertia expositio, vocari biuium hac loquutione: quia tunc ianua aperitur oculis, vt in duas partes exeant, quos vna via in se continet. In hanc sententiam & Chaldæus paraph. vertit, in diuisione oculorum. quòd in biuio ferè diuidatur aspectus noster. Probabile est locum fuisse vnde conspici posset Thamar, cui tamen propinquus esset recessus ad quem posset diuertere Iudas, ne in via publica & celebri, sub omnium oculis scortaretur.
15 Esse meretricem: לזונה Ad verbum, in meretricem. i. eam esse scortum suspicatus est. Operuerat כסתה Præt. Heb. vertendũ per imperf. tegebat. Hinc colligimus tunc non fuisse tam effrænem scortandi licentiam quàm hodie grassatur.
16 Ad eam è via: אליה אל הדרך ad eam in viam. i. in viam quæ ducebat ad illam. hoc est, relicto itinere recto, diuertit ad eam. Age הבה Vide annotationem suprà cap. 11. a. 3. 17 De pecudibus. מן הצאן è grege.
18 Quod *est* pignus, &c. מה הערבון וגו' Quod pignus vis tibi dari à me? q. d. Quid vis habere pro pignore? Sigillum tuũ, &c. חותמך ופתילך annulus tuus, & cidaris tua. i. tegmen capitis tui. ita doctus inter Hebræos. Chaldæus paraph. Annulus tuus & vestis tua. Vertere potes in accusatiuo, annulum, & vestem: vt subaudias, dabis mihi. Et virga tua, &c. ומטך וגו' & scipio quem manu gestas.

E Misit autem Iudas hœdum per pastorem suum Odollamitem, vt reciperet pignus quod dederat mulieri: qui quum non inuenisset eam,

Interrogauit homines loci illius, Vbi est mulier quæ sedebat in biuio? Respondẽtibus cunctis, Non fuit in loco isto meretrix:

Reuers⁹ est ad Iudã, & dixit ei, Nõ inueni eã: sed & homines loci illi⁹ di-
F xerũt mihi, nunquã sedisse ibi scortũ.

Ait Iudas, Habeat sibi, certè mẽdacii arguere nos non potest: ego misi hœdum quem promiseram, & tu nõ inuenisti eam.

Ecce autem post tres menses nuntiauerunt Iudæ, dicentes, Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere. Dixitque Iudas, Producite eam vt comburatur.

Quæ quum duceretur ad pœnam, misit ad socerum suum, dicens, De viro cuius hæc sunt, concepi: cognosce cuius sit annulus, & armilla, & baculus.

Qui agnitis muneribus, ait, Iustior me est: quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen vltrà non cognouit eam.

Matt.1.a.3

G ‖Instante autem partu, apparuerũt gemini in vtero.

Atque in ipsa effusione infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinum, dicens, Iste egredietur prior.

Illo verò retrahente manũ, egressus est alter: dixitque mulier, Quare diuisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocauit nomen eius Phares.

1.Par.2.a.4

Postea egressus est frater eius, in cuius manu erat coccinum: quem appellauit Zara. Cap. XXXIX.

IGitur Ioseph ductus est in AEgyptum, emitque eum Phutiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus sui, vir AEgypti⁹, de manu Ismaelitarum, à quibus perductus erat.

Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis prosperè agens: habitauitque in domo domini sui,

Qui optimè nouerat Dominum esse cum eo, & omnia quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius.

Inuenitque Ioseph gratiam coram domino suo, & ministrabat ei: à quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa quæ ei tradita fuerant.

B Benedixitq; Dominus domui AEgyptii propter Ioseph, & multiplicauit tã in ædibus quàm in agris, cunctã

---

10 Et misit Iehudáh hœdum caprarum per manum amici sui ỿAdullamitæ vt reciperet pignus è manu mulieris: & nõ inuenit eã.
21 Et interrogauit viros loci illius, dicẽdo, Vbinã est meretrix illa *quæ erat* in ỿEnáim iuxta viam? Illi dixerunt, Nõ fuit hîc meretrix.
22 Reuersus est autem ad Iehudáh, & dixit, Non inueni eam: ʹ& etiam viri loci dixerunt, Non fuit hîc meretrix.
23 Et dixit Iehudáh, ʹAccipiat sibi, ne fortè simus in cõtemptum: ecce misi hœdum hunc: tu autem non inuenisti eam.
14 Fuit autem, circiter tres menses renũtiatum fuit ipsi Iehudáh, hunc in modum, Fornicata est Thamár nurus tua, & etiam vtique est grauida ex fornicationibus. Et dixit Iehudáh, Educite eam, & comburatur. Iudas nurũ suam stupri accusatã, comburi iubet: postea culpam agnoscit.
25 Illa quum educeretur, misit ad socerum suum, dicendo, De viro cuius hæc *sunt*, sum grauida. Adiecítque, Agnosce quæso cuius *sint* isthæc, sigillum, & pallium, & virga.
26 Agnouit ergo Iehudáh, & dixit, Iustior me est: ʹid circo *enim hoc fecit*, quòd non dederim eam ש Seláh filio meo. Neque addidit vltrà cognoscere illam.
27 Fuit autem tẽpore quo pariebat ipsa, (ʹecce gemini *erant* in vtero eius) Parit Thamar geminos.
28 Fuit inquam, ea pariente, ʹdedit manum: quã accepit obstetrix, ligauítque ad manũ eius coccinũ, dicendo, ʹIste egressus est prior.
29 Fuit præterea, quum retraxisset manum suam, ecce egressus est frater eius: ʹdixítque, Cur ʹperrupisti? super te *sit* perruptio: ʹEt vocauit nomen eius Pereỿs. Phares.
30 Et postea egressus est frater eius ad cuius manum *erat* coccinũ: vocauítque nomen eius Zeráh. Cap. XXXIX. Zara.

1 POrrò Iooséph ʹdeductus fuit in Mixráim, emítque eum Pothi phár ʹprinceps Paryóh, princeps laniorũ, vir AEgyptius, è manu Iωsmaỿelitarum qui ʹdeduxerant eum illuc. Venditur Ioseph Phutiphari.
2 Fuit autem Iehouáh cum Iooséph, & erat vir ʹprosperè agens: habitabátque in domo domini sui AEgyptii. Deus est cum Ioseph.
3 Vidit autem dominus eius quòd Iehouáh *esset* cum eo, & omnia quæ ipse faciebat, Iehouáh ʹfortunaret in manu eius.
4 ʹInuenit igitur Iooséph gratiam in oculis eius, & ministrabat ei: præfecítque eum domui suæ, atque omnia quæ erant ei, tradidit in manu eius.
5 Vnde factum est vt ʹex quo præfecit eum domui suæ, & omnibus quæ erant ei, benediceret Iehouáh domui AEgyptii propter Iooséph: ʹfuítque benedictio Iehouæ in omnibus quæ erant ei, si- Deus benedicit ipsi Phutiphari propter Ioseph.

---

22 Et etiam וגם præterea. 23 Accipiat sibi, תקח־לה Habeat sibi.sub.pignus illud. Quidam ita accipiunt quasi excuset Iudas se præstitisse datam fidem: quod doctioribus non probatur: sed potius his verbis Iudas significat, se malle annulum perdere, quàm longius spargendo rem, materiam præbere vulgi sermonibus: quòd leuior sit pecuniæ quàm famæ iactura.
26 Idcirco *enim hoc fecit*, quòd כי־על־כן Dictiones inuersæ Hebræis pro על־כן־כי propterea quòd.
27 Ecce gemini והנה תאומים habebat enim gemellos. Per parenthesim hæc ponuntur.
28 Dedit ויתן sub.alter filiorum. 29 Dixitque, ותאמר sub.mater, vel obstetrix. Perrupisti? super, &c. פרצת עליך וגו' perrupisti [sub.secundinas?] tibi imputabitur *ista* perruptio. Alii, rupisti? super te ruptura.sub.maneat.vt sit velut imprecatio. Alii, Quare rupisti super te rupturam? id est Cur membranam qua operiebaris, rupisti, vt prodires ante fratrem tuum? Alii eodem sensu, Cur rupisti super te interstitium? Miratur enim obstetrix quomodo perrupto interstitio, Phares prior egressus fuerit. nam frater ipsum prægressus, instar muri intermedii oppositus erat. Quidam Hebræorum vertũt, Cur roborasti tibi robur? Chaldæus paraph. Quàm magna fortitudo fuit tibi vt prævaleres. Et vocauit ויקרא sub.pater eius, aut is qui nomen indidit illi.

IN CAPVT XXXIX.

1 Deductus fuit הורד Ad verbũ, factus est descendere. Princeps Paryóh, princeps laniorum. סריס פרעה וגו' Vide suprà cap.37. g.36. Deduxerunt eum הורידוהו Ad verbum, descendere fecerunt eum.
2 Prosperè agens: מצליח fœlix.fortunatus.id est cui cuncta succedebant pro voto.
3 Fortunaret מצליח .i.dirigeret.hoc est, successum fœlicissimum dabat omnibus rebus quas agebat.
4 Inuenit igitur, &c. וימצא יוסף וגו' Hebraismus, Ioseph fuit gratissimus hero suo, valuitque gratia apud illum.
5 Ex quo מאז Subaudi אשר, vt legas ad verbum, ex tunc quòd. Fuitque benedictio, &c. ויהי ברכת וגו' Hebraismus, auxit, siue multiplicauit Iehouah omnia quæ habebat & domi & ruri.

ue domi siue ruri.

eius substantiam.

6 Reliquit igitur omnia quæ *erant* sibi, 'in manu Ioséph: 'neque quicquam cum illo nouerat, nisi panem quem ipse comedebat. erat autem Ioséph 'pulcher forma, & pulcher aspectu.

Nec quicquam aliud nouerat, nisi panem quo vescebatur. erat autẽ Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu.

7 Fuit autem posthæc, leuauit vxor domini eius oculos suos in Ioséph, & dixit, 'Concumbe mecum.

Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos suos in Ioseph, & ait, Dormi mecum.

Ioseph denegat dominæ suæ stuprum.

8 Qui renuens dixit vxori domini sui, Ecce dominus meus 'non nouit mecum quid *sit* in domo: quin omnia quæ erant ei, dedit in manu mea.

Qui nequaquam acquiescẽs operi nefario, dixit ad eam, Ecce dominus meus omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua:

9 Non *est* maior me quisquam in domo hac, neque 'prohibuit à me quicquã nisi te, eo quòd tu *sis* vxor eius: quomodo igitur facerem grande malum hoc, 'peccando contra Deum?

Nec quicquam est quod nõ in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, prꝫter te quæ vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malũ facere, & peccare in Deum meum?

10 Fuit autem quum loqueretur ipsa ad Ioséph quotidie, & non pareret ei vt dormiret 'iuxta illam, 'vt esset cum ea:

Huiuscemodi verbis per singulos dies loquebatur, & mulier molesta erat adolescẽti, & ille recusabat stuprũ.

11 Fuit inquam, 'secundum diem hanc, vt veniret domum 'ad faciendũ opus suum: nec esset quisquã 'ex domesticis ibi in domo:

Accidit autem quadam die vt intraret Ioseph domũ, & operis quippiã, absque arbitris, faceret: C

12 Illa apprehendit eum in vestimento eius, dicendo, Concumbe mecum. Reliquit autem vestimentum suum in manu eius, & aufugit, egressúsque est foras.

Et illa, apprehensa lascinia vestimẽti eius, diceret, Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras.

13 Et fuit, quum illa vidisset quòd reliquisset vestimentum suum in manu sua, & fugisset foras,

Quùmque vidisset mulier vestem in manibus suis: & se esse contemptam,

Ioseph falsò accusatus stupri à domina sua, incarceratur.

14 Vocauit domesticos suos, dixítque ad eos in hunc modum, Vide te, 'adduxit nobis virum ײEbræum vt illuderet nobis: *nam* venit ad me vt concumberet mecum: '& clamaui voce magna:

Vocauit ad se homines domus suæ, & ait ad eos, En, introduxit virum Hebræum vt illuderet nobis: ingressus est ad me vt coiret mecum: quúmque ego succlamassem,

15 Quúmque ille audisset quòd eleuassem vocem meã, & clamassem, reliquit vestimentum suum apud me, & aufugit, egressúsque est foras.

Et audisset vocem meam, reliquit pallium quod tenebat, & fugit foras.

16 Retinuit ergo vestimentum eius apud se, donec veniret 'dominus eius ad domum suam.

In argumentum ergo fidei, retentũ pallium ostendit marito reuertenti domum, D

17 Quem alloquuta est 'his ferè verbis, dicendo, Venit ad me seruus ײEbræus quem adduxisti nobis vt illuderet mihi.

Et ait, Ingressus est ad me seruus Hebræus quem adduxisti vt illuderet mihi:

18 Quum verò sustulissem vocem meam, & clamassem, tum reliquit vestimentum suum apud me, & fugit foras.

Quúmque audisset me clamare, reliquit pallium quod tenebam, & fugit foras.

19 Fuit autẽ, quũ audisset dominus ei⁹ verba vxoris suæ quæ dixerat ipsi, dicẽdo, 'Talia fecit mihi seruus tuus: 'iratus est furor eius.

His auditis dominus, & nimiũ credulus verbis coniugis, iratus est valde,

20 Tulit ergo herus Ioséph ipsum, 'posuítq; eũ in domo carceris, *in* loco *in* quo vincti Regis *erãt* vincti, & fuit illic in domo carceris.

Tradiditque Ioseph in carcerem, vbi vincti Regis custodiebantur, & erat ibi clausus.

Miseretur ipsius Ioseph Deus.

21 Fuit autem Iehouáh cum Ioséph, '& inclinauit ad eum misericordiã: 'dedítque gratiã illius in oculis principis dom⁹ carceris.

[Fuit autem Dominus cum Ioseph, & misertus est illius: & dedit ei gratiã in cõspectu principis carceris. Psal.105.b

6 In manu ביד .i.in potestate.hoc est, Fidei Ioseph omnia bona sua commisit. Neque quicquam,&c. ולא־ידע וגו' Hebraismus, Nullam rationem reddebat Ioseph domino suo, nec herus ipse sua curabat, sed omnia fideli ministro committebat, nulla re alia solicitus quàm de edendo & bibendo. siue, ex omnibus rebus suis nullum fructum capiebat, præterquam quòd alebatur. Vide paulo pòst, versu 8. Alter ex doctioribus Hebræorum refert ad morem AEgyptiorum de cibis, qui alio genere victus vtebantur atque Iudæi. q.d. omnia curabat præter cibum domini sui, quòd aliis cibis vteretur Ioseph, aliis dominus eius. Panis, pro omni ciborum genere, apud Hebræos vsitatissimum.
Pulcher forma, & pulcher aspectu. : יפה תואר ויפה מראה Id est pulcher figura & statu corporis, q.d. formosissimus.
7 Concumbe שכבה Dormi. Cuba. 8 Non nouit,&c. לא ידעונו' Hebraismus, de quo paulo antè, versu 6. i. nihil solicitus est de rebus suis domesticis, delegata mihi omni cura 9 Prohibuit à me חשך ממני .i. subduxit, vel subtraxit mihi. q.d. nihil reseruauit sibi præter te. Peccando וחטאתי Ad verbum, & peccabo.
10 Iuxta illam, אצלה apud eam. iuxta latus eius. Vt esset cum ea. : להיות עמה .i. aut saltem fabularetur cum ea.
11 Secundum diem hanc, כהיום הזה Id est die quadam consimili huic, ac respondenti, qua scilicet cœperat solicitare Ioseph: hoc est, temporis successu, quum illa non desisteret stuprum offerre sancto Ioseph. Ad faciendum opus suum: לעשות מלאכתו vt fungeretur officio suo. Ex domesticis מאנשי הבית Ad verbum, ex viris domus.
14 Adduxit nobis הביא לנו introduxit ad nos. sub. vir meus. Et clamaui ואקרא tum clamare cœpi.
16 Dominus e. ארוניו Ad verbũ, domini eius. Plurale Heb. pro singul. 17 His ferè ver. כדברים האלה Ad verbũ, iuxta verba hæc.
19 Talia, כדברים האלה Ad verbũ, Iuxta verba hæc. Iratus est furor e. : ויחר אפו excanduit ira eius. Hebraismus, vehementer iratus est. cœpit excandescere mirum in modum. 20 Posuitque eũ in do. car. ויתנהו אל־בית הסוהר coniecitque illum in carcerem. Chaldæus paraph. tradiditque eum in domum vinctorum. i. in qua vincti asseruantur, hoc est in carcerem. Vox Hebræa significat carcerẽ rotundum in modum lunæ. 21 Et inclinauit, ויט & extendit. Hebraismus, dignatus est illum gratia & misericordia sua. Deditque gratiam,&c. ויתן חנו וגו' Hebraismus, reddidit eum gratiosum & charum apud præfectum carceris.

22 Qui tradidit in manu illius vniuersos vinctos qui in custodia tenebantur: & quicquid fiebat, sub ipso erat.

22 Et tradidit 'princeps domus carceris in manu Ioséph ōnes vin
ctos q *erant* in domo carceris: & quicqd 'faciebāt illic, ipse faciebat.

23 Nec nouerat aliquid cunctis ei creditis: Dominus enim erat cū illo, & omnia opera eius dirigebat.

23 'Neque princeps domus carceris videbat quicquā *ex iis quæ erant*
in manu eius: eo quòd Iehouah esset cū eo, & quód ipse faciebat,
Iehouáh 'secundabat.

Cap. XL.

1 HIs itaque gestis accidit vt peccarent duo eunuchi, pincerna Regis AEgypti, & pistor, domino suo.

1 A'Ccidit autem his gestis vt peccarent pincerna Regis Mixsráim, & pistor 'in dominum suum Regem Mixsráim. Pincernæ & pistori Pharaonis in carcere ministrat Ioseph.

2 Iratúsque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter pistoribus)

2 Iratus est ergo Paryóh contra ambos principes suos, *nempe* cō-
tra principem pincernarum, & contra principem pistorum.

3 Misit eos in carcerē principis militum, in quo erat vinctus & Ioseph.

3 Posuítque illos in carcere domus 'principis laniorum, in domo
carceris, *hoc est* in loco in quo Ioséph vinctus erat.

4 At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat eis: aliquātulum temporis fluxerat, & illi in custodia tenebantur.

4 'Et præposuit princeps laniorum Ioséph eis, & ministrabat eis:
fuerúntque '*per* annum in custodia.

5 Viderūtque ambo somnium nocte vna, iuxta interpretationē congruam sibi.

5 Et somniauerunt somnium vterque ipsorū, vnusquisque som Vident somnia.
nium suum, nocte eadem, quisque 'iuxta interpretationem som-
nii sui, *nempe* pincerna & pistor Regis Mixsráim, qui *erant* vincti in
domo carceris.

6 Ad quos quū introisset Ioseph mane, & vidisset eos tristes,

6 Venit itaque ad eos Ioséph mane, & contemplatus est eos, &
en erant 'dolore affecti.

7 Sciscitatus est eos, dicens, Cur tristior est hodie solito facies vestra?

7 Interrogauitq; illos principes Paryóh qui *erant* secū in custodia
domus domini sui, dicēdo, Cur facies vestræ, 'tristiores *sunt* hodie?

8 Qui responderunt, Somnium vidimus, & non est qui interpretetur nobis. Dixitque ad eos Ioseph, Nūquid non Dei est interpretatio? referte mihi quid videritis.

8 'Qui responderunt ei, Somnium somniauimus, '& non *est* qui
interpretetur illud. Et dixit ad eos Ioséph, Nónne Dei *sunt* inter-
pretationes? narrate quæso mihi.

9 Narrauit prior, præpositus pincernarum somnium suum, Videbam coram me vitem,

9 Narrauit ergo princeps pincernarum somniū suū ipsi Ioséph, Pincernæ somnium, quod Ioseph interpretatur.
dixítque ei, 'Me somniante, videre videbar vitem coram me,

10 In qua erant tres propagines, crescere paulatim in gēmas, & post flores, vuas maturescere:

10 Et in vite *erant* tres 'rami, & ea *erat* tanquam florescens, 'erumpe
bát*que* flos eius, *&* ad maturitatem perduxerunt botri eius vuas.

11 Calicémque Pharaonis in manu mea: tuli ergo vuas, & expressi in calicem quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni.

11 Calix autem Paryóh *erat* in manu mea: accipiebam ergo vuas,
& exprimebam eas in calicem Paryoh, dabámque calicem in ma-
nu Paryóh.

12 Respondit Ioseph, Hæc est interpretatio somnii, Tres ꝑpagines, tres adhuc dies sunt,

12 Dixítque ei Ioséph, Hæc est interpretatio eius, Tres 'rami, tres
dies sunt.

13 Post quos recordabitur Pharao ministerii tui, & restituet te in gradū pristinum: dabísque ei calicem iuxta officiū tuū sicut antè facere cōsueueras.

13 'In fine trium dierum 'exaltabit Paryóh caput tuū, '& restituet
te ad locum tuum, & dabis calicem Paryóh in manu eius secundū
consuetudinem priorem quando eras pincerna eius.

22 Princeps domus carceris שר בית־הסוהר Id est ille qui præerat carceri. Faciebant עשים facere solebant. id est quæcunque illi facere consueuerant, Ioseph satagebat facere. Imò potius quod vertit Chaldæus paraph. quicquid ibi fiebat, iuxta verbum ipsius fiebat. id est ipso authore, iussúque ipsius. 23 Neque princeps, &c. אין שר וגו׳ .i. Qui præerat carceri, non exigebat rationem à Ioseph eorum quæ tradiderat illi. omnia administrabat Ioseph, nec tamen administrationum vllam reddebat rationem. Secundabat. : מצליח id est dirigebat, aut efficiebat vt prosperè succederet.

IN CAPVT XL.

1 Accidit autem his gestis ויהי אחר הדברים האלה Ad verbum. Et fuit post verba ista. i. post res istas gestas.
3 Principis lanior. שר הטבחים Vide suprà cap. 37. d. 36. i. in carcere ipso destinato vinctis Regiis, qui iussu Regio vincti detinebātur.
4 Et præposuit princeps, &c. ויפקוד שר וגו׳ Et posuit [collocauit] princeps militum, Ioseph apud illos, vt ministraret eis. Alii, Et præcepit magister militum de Ioseph [vt esset] cum eis: & ministrabat eis. *Per* annum ימים Ad verbum, *per* dies. Doctus inter Hebræos vult pro diebus perfectis accipi, id est pro anno. Alii verò dicunt eos falli qui pro spatio vnius anni integri & absoluti accipiunt: & potius notationem esse diuturni, & tamen incerti temporis, vt ex aliis locis patet. In hunc sensum quidam verterunt, fuerúntque aliquot dies in carcere. 5 Iuxta interpretationem somnii sui, כפתרון וגו׳ Hebraismus, prout cuique euenit. vel quemadmodum res postea ostendit, vel, indicans quid in posterum esset euenturum vtrique eorum in officio suo.
6 Dolore affecti. : זועפים tristes. vel, perturbati & attoniti.
7 Tristiores רעים afflictæ. Ad verbum, malæ.
8 Qui responderunt ei, ויאמרו אליו Ad verbum, Et dixerunt ad eum. Et non est, &c. ופותר אין אותו Præposterus ordo Hebræis, & qui interpretetur illud, non *est*. 9 Me somniante, &c. בחלומי וגו׳ Ad verbum, In somnio meo, ecce vitis erat, &c.
10 Rami, שריגים propagines. Erumpebát*que* flos e. &c. עלתה נצה וגו׳ Ad verbum, ascendit flos eius, percoxerunt botri eius racemos. i. videbatur flores emittere, ipsique flores videbantur erumpere, & racemi ad maturitatem perduci.
12 Rami, השריגים propagines. 13 In fine trium dierum, בעוד שלושת ימים Intra tres dies. vel, Post tres dies Exaltabit Paryóh caput tuū, ישא פרעה את־ראשך recēsebit [vel numerabit] Paryóh caput tuū. i. te, sub. inter reliquos ministros. Extollere caput alicuius, significat erigere aliquem ex humili contemptáque fortuna vt censeatur aliquo loco. extollet ergo Pharao caput tuum, hoc est educet te ex tenebris carceris, vel iacentem leuabit vt in pristinum statū restituat. Et restituet te ad locum tuum, והשיבך על־כנך Ad verbū, & redire faciam te in gradum tuum. sub. pristinum. Chaldæus paraph. restituet te ministerio tuo. vel officio & muneri.

ʹSed memento mei apud te, quũ tibi bene fuerit:ʹ& facias quæ- 14
so mecum misericordiam, vt mẽtionem mei facias Paryóni,ʹ& e-
ducas me è domo hac:

Tantùm memento mei quum tibi bene fuerit: & facies mecũ misericordiã, vt suggeras Pharaoni vt educat me de isto carcere: C

Quiaʹfurto ablatus sum è terra yEbræorũ: neque feci hîc quic- 15
quam vt coniicerent me in carcerem.

Quia furtim sublatus sum de terra Hebræorum: & hîc innocẽs in lacum missus sum.

Somnium item pistoris exponit.

Vidit autem princeps pistorum quòd bene interpretatus esset, 16
& dixit ad Iooséph, Etiamʹme somniante videre videbar tria ca-
nistraʹalba super caput meum,

Videns pistorũ magister quòd prudenter somnium dissoluisset, ait, Et ego vidi somnium, Quòd tria canistra farinæ haberem super caput meum:

Porrò in canistro superiori *erant* ex omnibus cibis Paryóh opere 17
pistorio *factis*, & aues comedebant eos è canistro *quod erat* super ca-
put meum.

Et in vno canistro quod erat excelsius, portare me omnes cibos qui fiũt arte pistoria, auésq; comedere ex eo.

Respõdítque Iooséph, & dixit, Hæc est interpretatio ei⁹, Tria ca 18
nistra, tres dies sunt:

Respõdit Ioseph, Hæc est interpretatio sõnii, Tria canistra, tres adhuc dies sunt:

ʹIn fine trium dierum auferet Paryóh caput tuum à te, & suspẽ 19
det teʹin ligno, comedéntque aues carnem tuam désuper te.

Post quos auferet Pharao caput tuum, ac suspendet te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. D

Conuiuium Pharaonis in natali suo.

Fuit itaq; die tertio, die quo natus fuerat Paryóh, vt faceret cõ- 20
uiuium omnibus seruis suis:ʹ& recẽsuit caput principis pincerna
rum, & caput principis pistorum inter seruos suos.

Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat: qui faciens grande conuiuium pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarũ, & pistorum principis.

ʹEt restituit principem pincernarum ad propinationem suam, 21
& dedit calicem in manu Paryóh:

Restituítque alterum in locũ suũ, vt porrigeret ei poculum:

At principem pistorum suspendit, quemadmodum interpreta 22
tus fuerat ei Iooséph.

Alterum suspendit in patibulo, vt coniectoris veritas probaretur.

Ingratus pincerna.

Et non est recordatus princeps pincernarum ipsius Iooséph, sed 23
oblitus est eius. Cap. X L I.

Et tamen succedentibus prosperis, præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui. Cap. X L I.

מקץ

Somnium Pharaonis de septẽ bobus.

FʹVit prætere, exactis duobus annis Paryóh somniauit, Puta- 1
bat se stare iuxta flumen.

POst duos annos vidit Pharao sõnium, Putabat se stare super fluuium,

Et ecce, è flumine ascendebant septem vaccæ pulchræ aspectu, 2
ʹ& pingues carne, quæ pascebanturʹin carecto.

De quo ascẽdebant septem boues pulchræ & crassæ nimis: & pascebantur in locis palustribus.

Ecce item septem vaccæ aliæ ascendebant post eas è flumine, 3
turpes aspectu, ʹ& tenues carne, quæ stabãt iuxta vaccas illas quæ
erant iuxta ripam fluminis.

Aliæ quoque septem emergebant de flumine, fœdę, confectæque macie: & pascebantur in ipsa amnis ripa in locis virentibus.

Et deuorauerũt vaccæ illæ turpes aspectu & tenues carne, septẽ 4
vaccas pulchras aspectu & pingues.ʹ& expergefactus est Paryóh.

Deuorauẽruntque eas quarum miræ species & habitudo corporũ erat. expergefactus Pharao,

Somnium alterum de spicis.

Rursum dormiens somniauit secundò, ʹEt ecce septem spicæ 5
ascendebant in culmo vno pingues, & pulchræ:

Rursum dormiuit, & vidit alterum somnium, Septem spicæ pullulabant in culmo vno, plenæ atque formosæ:

Ecce item septem spicæ tenues, & arefactæ Euro, ʹoriebantur 6
post eas.

Aliæ quoque totidem spicę tenues, & percussæ vredine, oriebantur,

Et deuorauerunt spicæ illæ tenues, septem spicas pingues & ple 7
nas. expergefactúsque est Paryóh,ʹ& ecce somnium *erat*.

Deuorantes omnem priorum pulchritudinem. euigilans Pharao post quietem,

Manè autem factoʹconsternatus est spiritus eius: mitténsque, 8

Et facto mane, pauore perterritus,

14 Sed memento mei כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי Præt. Heb. pro fut. & fut. pro optatiuo, vel per modum deprecationis accipitur, vt loquuntur Hebræi. Sic & Chaldæus paraph. Veruntamen memineris mei obsecro. Alii, Tantùm recorderis mei. Et facias, &c. וְעָשִׂיתָ־נָּא וגו׳ Hebraismus, hoc beneficium conferas in me. Et educas me וְהוֹצֵאתַנִי Id est cures vt extrahar.

15 Furto ablatus sum גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי Ad verbum, furtim auferendo, furtim ablatus sum.

16 Me somniante vid. vid. אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה Ad verbum, vt versu 9, in somnio meo ecce tria, &c. Alba חֹרִי candida .i. facta è virgis decorticatis, quæ post earum decorticationes sunt albæ. Ita doctus inter Hebræos, tametsi probet interpretationem eorum qui exponunt, canistra foraminum, hoc est perforata, aut habentia multa foramina. Alii, canistra tortarum sub prunis decoctarum, quæ dicuntur עֻגוֹת. sic & Chaldæus paraph. Ierosolymitanus. Alii, canistra candoris .i. plena panis albi, siue candidi.

19 In fine trium die. בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים Vt suprà, versu 13, Post tres dies .i. Exacto spatio triũ dierum. In ligno, עַל־עֵץ in patibulo.

20 Et recensuit, &c. וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ וגו׳ .i. dum recitaretur catalogus seruorum Pharaonis, numerati sunt & isti inter seruos alios. Ad verbum, in medio seruorum suorum. 21 Et restituit וַיָּשֶׁב Ad verbum, Et redire fecit.

IN CAPVT XLI.

1 Fuit præterea, &c. וַיְהִי מִקֵּץ וגו׳ Ad verbum, Et fuit, à fine duorum annorum & Pharao somniauit, & ecce stabat iuxta amnem. Hic decima est Hebræorum sectio huius libri, quam à secunda dictione capitis inscribunt מִקֵּץ .i. A fine.

2 Et pingues carne, וּבְרִיאֹת בָּשָׂר .i. pingui, obeso, & crasso corpore. In carecto. בָּאָחוּ : in loco palustri.

3 Et tenues carne, וְדַקּוֹת בָּשָׂר .i. macilentæ. 4 Et expergefactus est וַיִּקַץ q.d. hoc viso, euigilauit.

5 Et ecce septem spicæ, &c. וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים וגו׳ Hebraismus, Putabat se videre septem spicas quæ videbantur erumpere è culmo vno. Quidam vertunt, ascendebant in culmum vnum. 6 Oriebantur צֹמְחוֹת pullulabant. emergebant. erumpebant.

7 Et ecce somnium *erat*. וְהִנֵּה חֲלוֹם : Id est deprehendit se somniasse. Hebraismus.

8 Consternatus est וַתִּפָּעֶם conturbatus est. ו redundat Latinis.

misit ad omnes cōiectores AEgypti, cunctósque sapiētes: & accersitis narrauit somnium, nec erat qui interpretaretur.

B

conuocauit omnes Magos Mixsráim, & omnes'sapientes eius: nar
rauítque Paryóh illis somnium suum, & non erat qui interpreta-
retur ea ipsi Paryóh.

Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait, Cōfiteor peccatum meum:

9 Loquutus est itaque princeps pincernarum ipsi Paryóh in hūc
modum, Peccatum meum ego 'reduco in memoriam hodie: Pincerna meminit Ioseph apud Pharaonem.

Iratus Rex seruis suis, me & magistrum pistorum retrudi iussit in carcerem principis militiæ:

10 Paryóh iratus fuerat contra seruos suos, & coniecerat me in cu
stodiam domus'principis laniorum, me & principem pistorum.

Vbi vna nocte vterque vidimus sōnium, præsagium futurorum.

11 Somniauimus autem somnium nocte eadem ego & ipse, singu
li'secundum interpretationem somnii sui somniauimus.

Erat ibi puer Hebræus, eiusdem ducis militum famulus: cui narrantes somnia,

12 Et illic *erat* nobiscum puer yEbræus seruus principis laniorū:
cui quū narrassemus, interpretatus est nobis somnia nostra, 'sin-
gulis secundum somnium suum interpretatus est.

Audiuim' quicquid postea rei ꝓbauit euētus. ego enim redditus sum officio meo: & ille suspēsus est in cruce.

Psal. 104. b. 20

D

13 Acciditque, queādmodum interpretatus est nobis, sic fuit: me
'restituit in locum meum, illum verò suspendit.

Protinus ad Regis imperium, eductum de carcere Ioseph totonderunt, ac veste mutata, obtulerunt ei.

14 Misit ergo Paryóh, & vocauit Iooséph, '& festinātér eduxerūt eū
'è carcere: 'totodítque, '& mutauit vestes suas, ac venit ad Paryóh. Ioseph educto è carcere Pharao narrat somnia sua.

Cui ille ait, Vidi somnia, nec est qui edisserat: quæ audiui te sapientissimè coniicere.

15 Et dixit Paryóh ad Iooséph, Somnium somniaui, '& non est qui
interpretetur illud: ego verò audiui de te 'dicere *quòd* audias som-
nium ad interpretandum illud.

Respōdit Ioseph, Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni.

16 Et respōdit Iooséph ad Paryóh, dicendo, 'Præter me *est* Deus *qui*
'respondebit pacem Paryonis.

Narrauit ergo Pharao quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis,

17 Dixit ergo Paryóh ad Iooséph, 'Me somniante putabam me sta-
re iuxta ripam fluminis,

C

Et septem boues de amne conscendere, pulchras nimis, & obesis carnibus, quæ in pastu paludis virecta carpebant.

18 Et ecce è flumine ascendebant septem vaccæ pingues carne, &
pulchræ forma, quæ pascebant in carecto.

Et ecce, has sequebantur aliæ septē boues, in tantum deformes & macilentæ, vt nunquam tales in terra AEgypti viderim.

19 Ecce item septem vaccæ aliæ ascendebant post eas, tenues, &
turpes forma valde, '& graciles carne: non vidi similes in tota ter-
ra Mixsráim 'in turpitudine.

Quæ deuoratis & consumptis prioribus,

20 Et deuorauerunt vaccæ graciles & turpes, septem vaccas prio-
res pingues,

Nullum saturitatis dedêre vestigiū: sed simili macie & squalore torpebāt. Euigilans, rursus sopore depressus,

21 Et deuenerunt in interiora earum, 'neque cognitū est quòd ve
nissent in interiora earum: 'nam aspectus earum turpis *erat* quem-
admodum in principio. & expergefactus sum.

Vidi somnium, Septem spicæ pullulabant in culmo vno, plenæ atque pulcherrimæ.

22 Vidi etiam dum somniarem, & ecce septem spicæ ascendebant
in culmo vno, plenæ & pulchræ.

Aliæ quoque septem tenues & percussæ vredine, oriebantur è stipula:

23 Ecce item septem spicæ 'paruæ, tenues, & 'arefactæ Euro, ger-
minabant post eas.

Quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. narraui coniectoribus sōniorum, & nemo est qui edisserat.

24 Et deglutiuerunt spicæ tenues, septem spicas pulchras. dixi au-
tem Magis, & non fuit 'qui indicaret mihi.

Respondit Ioseph, Somnium Regis vnum est: quæ facturus est Deus, ostendit Pharaoni.

25 Et dixit Iooséph ad Paryóh, Somnium Paryonis idem est: quod
Deus facturus est indicauit Paryoni. Exponit Ioseph Pharaoni sōnia, præd cens abundantiā & famē.

Sapientes eius: חכמיה sub. terræ AEgypti. 9 Reduco in memoriam מזכיר Quidam per futurum vertunt, recensebo. i. fatebor. q.d. cogor fateri nunc peccatum meum. 10 Principis laniorum, שר הטבחים Vide suprà cap. 37. d. 36.
11 Secundum interpretationem, &c. כפתרון חלומו חלמנו: Vide capite præcedenti, versu 5.
12 Singulis, &c. איש כחלומו פתר: Hebraismus, Vnicuique nostrum dixit quid portenderet somnium suum.
13 Restituit השיב reduxit. reuerti fecit. 14 Et festinanter edu. &c. ויריצוהו מן הבור Ad verbum, & currere fecerunt eum è lacu. vel fouea. Totonditque, ויגלח sub. eum tonsor. nam verbū est transitiuū. Et mutauit ve. s. ויחלף שמלותיו .i. depositis veteribus vestimētis, noua induit se. q. d. ornauit sese, quòd venturus esset in conspectum Regis, ne scilicet Rex sordido eius vestitu offenderetur.
15 Et non est qui, &c. ופותר אין אותו Inuersus dictionum ordo Heb. vt & capite præcedenti, versu 8, & interpretans non illud. Dicere, &c. לאמור תשמע וגו' quemadmodū auditurus sis somniū, &c. Hebraismus, pro, audiui de te quòd si audieris somniū, interpretaris illud. vel auditum somnium interpretari poteris illud. 16 Præter me *est* Deus, בלעדי אלהים q.d. Alius est qui interpretabitur somnium tuum, nempe Deus qui prospera interpretabitur tibi. Respondebit, &c. יענה וגו' respondeat. i. quem opto responsurum esse domino meo Regi prospera, siue fœlicia. vel, respondeat pacem Pharaoni, id est qui vtinam seruet Pharaonem.
17 Me somniante puta. &c. בחלומי וגו' Ad verbum, In somnio meo, ecce ego stabam. Vide principium huius capitis vbi eadem narrantur iisdem ferè verbis. 19 Et graciles carne: ורקות בשר .i. macilentæ & macræ. In turpitudine. לרוע: Ad verbum, in malicia. i. si maciem spectes. 21 Neque cogni. est, &c. ולא נודעו וגו' .i. deuoratis vaccis pinguibus, nihilo pinguiores apparuerunt. Nam aspectus earū ומראיהן Ad verbum, & aspectus earum. 23 Paruæ, צנומות graciles. Arefactæ Euro, שדופות קדים percussæ vredine.
24 Qui indicaret מגיד qui renunciaret. dissereret. exponeret.

Septem vaccæ pulchræ, ſeptem anni ſunt: & ſeptem ſpicæ pul- 26
chræ, ſeptem *itidem* anni ſunt: ſomnium idem eſt.

Septem boues pulchræ, & ſeptẽ ſpicæ plenę, ſeptẽ hubertatis anni ſunt: eãdémque vim ſomnii cõprehendũt.

Septem verò vaccæ' graciles & turpes aſcẽdentes poſt illas, ſe- 27
ptem anni ſunt: & ſeptẽ ſpicæ graciles areſactæ Euro, erunt *itidem*
ſeptem anni famis.

Septem quoque boues tenues atq; macilentæ, quæ aſcenderũt poſt eas, & ſeptem ſpicæ tenues, & vento vrẽte percuſſæ: ſeptem anni venturæ ſunt famis. D

Hoc eſt quod loquutus ſum Paryóni: quod Deus facturus eſt, 28
oſtendit Paryóni.

Qui hoc ordine complebuntur.

Ecce ſeptem anni' veniunt abundantiæ magnæ in vniuerſa ter- 29
ra Mixſráim.

Ecce, ſeptem anni venient fertilitatis magnę in vniuerſa terra AEgypti,

Surgent autem ſeptem anni famis poſt eos, & tunc tradetur o- 30
bliuioni omnis' abundantia *quæ fuerat* in terra Mixſráim: & conſu-
met fames' terram.

Quos ſequentur ſeptem anni alii tantæ ſterilitatis vt obliuioni tradatur cuncta retrò abundantia: conſumptura eſt enim fames omnẽ terram,

Neque cognoſcetur *vltrà* abundãtia illa in terra propter famem 31
ipſam *quæ erit* poſtea, quia grauiſſima erit.

Et hubertatis magnitudinem perditura eſt inopiæ magnitudo.

'Quòd autem iteratum eſt ſomnium' ipſi Paryóh duab⁹ vicibus: 32
ſignificat' quòd firma ſit res à Deo, & feſtinat Deus facere eam.

Quòd autem vidiſti ſecũdò ad eandem rem pertinẽs ſomnium: firmitatis indicium eſt, eo quòd fiat ſermo Dei, & velocius impleatur.

Nunc igitur prouideat Paryóh virum prudentem, & ſapiẽtem, 33
quem præficiat terræ Mixſraim.

Nunc ergo prouideat Rex virũ ſapientem & induſtrium, & præficiat eum terræ AEgypti.

'Faciat Paryóh, & cõſtituat præfectos ſuper regionẽ, '& quintã 34
partem accipiat ab incolis Mixſráim in ſeptem annis abũdantiæ.

Qui conſtituat præpoſitos per cunctas regiones: & quintam partem fructuum per ſeptem annos fertilitatis,

Et congregent omnem cibum annorum bonorum venturorũ 35
iſtorum: & congregent frumentum ſub manu Paryóh, *in* cibum
in vrbibus, '& ſeruent.

Qui iam nunc futuri ſunt, congreget in horrea: & omne frumentũ ſub Pharaonis poteſtate condatur, ſeruetúrque in vrbibus.

Et ſit cibus ille' in depoſitum terræ' pro ſeptem annis famis, qui 36
erunt in terra Mixſráim, ne ſuccidatur terra fame.

Et præparetur futuræ ſeptem annorũ fami quæ oppreſſura eſt AEgyptũ, & non conſumetur terra inopia.

Ioſeph conſtituitur ſuper annonam.

Et placuit ſermo in oculis Paryóh, in oculíſque ſeruorum eius. 37

Placuit Pharaoni conſilium, & cunctis miniſtris eius: E

Dixit ergo Paryóh ſeruis ſuis, Inueniemúſne ſimilem virum in 38
quo ſit Spiritus Dei?

Loquutúſque eſt ad eos, Num inuenire poterimus talem virum qui Spiritu Dei plenus ſit?

Dixítque Paryóh ad Iooſéph, Poſteaquam notũ fecit Deus tibi 39
totum hoc, 'non eſt intelligens & ſapiens ſicut tu.

Dixit ergo ad Ioſeph, Quia oſtendit tibi Deus omnia quæ loquut⁹ es, nunquid ſapientiorem & cõſimilem tui inuenire potero?

Tu *igitur* ſis ſuper domum meam, '& ad ſermonem tuum arma- 40
bitur vniuerſus populus meus: tantùm' ſolio maior ero te.

¶Tu eris ſuper domũ meã, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tãtũ regni ſolio te præcedã. Pſal.104.b.21 1 mach.2.f.53 act.7.b.10

Dixit præterea Paryóh ad Iooſéph, En conſtitui te ſuper om- 41
nem terram Mixſráim.

Dixitque rurſũ Pharao ad Ioſeph, Ecce conſtitui te ſuper vniuerſam terram AEgypti.

Et detrahens Paryóh anulum ſuum è manu ſua, poſuit illum in 42
manu Iooſéph: induítque eum veſtibus byſſinis, & poſuit torquẽ
auream in collo eius.

Tulitque anulum de manu ſua, & dedit eum in manu eius: veſtiuitque eum ſtola byſſina, & collo torquem auream circumpoſuit.

Equitare quoque fecit eum in curru' ſecũdi quem habebat: cla- 43
mabant autem ante eum, 'Abréch, *id eſt pater tener*. & conſtituit eum
ſuper omnem terram Mixſráim.

Fecitque eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpoſitum eſſe ſcirent vniuerſæ terræ AEgypti.

27 Graciles חרקות tenues. 29 Veniunt abund.ma. באות שבע גדול Ad verbum, venientes, ſaturitas magna. ſub. erit in illis. 30 Abundantia השבע Ad verbum, ſaturitas. ſic verſu ſequenti. Terram. את הארץ: Continens pro contento. i. incolas. 32 Quòd autem iteratum, &c. ועל השנות החלום וגו' Et propterea iteratũ eſt ſomnium Pharaoni duabus vicibus, quòd, &c. Quòd firma ſit, &c. כי נכון הדבר וגו' Id eſt quòd firmiſſimum ſit decretum cæleſte.

34 Faciat יעשה ſub. quod conſulo. Et quintam partem, &c. וחמש וגו' Ad verbum, & quintet terram AEgypti. 35 Et ſeruent. ושמרו: ſub. illud diligenter. 36 In depoſitum terræ לפקדון לארץ vice depoſiti ipſi regioni. i. ad alendã regionẽ. Pro ſeptem, &c. לשבע וגו' in ſeptennium penuriæ. 39 Non eſt intell. &c. אין נבון וגו' . i. nemo & prudentia & ſapientia cõferri tibi poteſt. 40 Et ad ſermonem, &c. ועל פיך ישק Ita vertit etiam Chaldæus paraph. vt noſter interpres. Eſt autem Hebraiſmus, tu eris magiſter militum: hoc eſt, conſtituo te ſecundum à me tempore pacis & belli. Alii vertunt, te iubente, oſculabitur *manum tuam* populus meus, in ſignum ſcilicet obedientiæ. eſt enim oſculum ſignum ſubiectionis. Doctus inter Hebræos vertit, & os tuum oſculabitur vniuerſus populus meus. vt ſcilicet oſtendant te eſſe dominum. Non notatur hic ſolenne adorationis ſymbolum, ſed metaphorica potius loquutio eſſe videtur, quòd populus amicè accipiet, atque obedienter amplexabitur quicquid profectum erit ab ore Ioſeph: acſi dixiſſet Pharao, quicquid iuſſeris, vno populi conſenſu, quaſi oſculum omnes porrigerent, excipi volo. Solio הכסא ſub. regio.

43 Secundi המשנה ſub. viri ab illo. i. quo is qui à Rege ſecundus erat, vehi ſolebat. His verbis Ioſeph omnibus AEgypti proceribus anteponitur. Abréch, אברך De hac voce variæ ſunt opiniones. Qui patrem tenerum interpretantur, quia tener adhuc annis Ioſeph, ſenili dotatus eſſet grauitate & prudentia, videntur parùm congruentem loco expoſitionem afferre. Qui vertunt Patrem Regis, inter quos eſt Chaldæus paraph. quaſi dictio ſit ex Hebraico nomine אב. & Arabico רך compoſita, paulo plus habent coloris. Probabilior eſt opinio docti illius inter Hebræos, qui Genu flecte exponit, vt א ſit loco ה. vel eſt ſignum futuri, vt idem ait, acſi dicat, Omnis homo viuens clamat ante eum, Genu flectam.

F Dixit quoque Rex AEgypti ad Ioseph, Ego sum Pharao: absque tuo imperio non mouebit quisquam manũ aut pedẽ in omni terra AEgypti.

44 Adiecítq; Paryóh ipsi Ioséph, Ego Paryóh, '& præter te nõ leua
bit quisquã manũ suam & pedem suum in tota terra Mixráim.

45 Vertitque nomen eius, & vocauit eum lingua AEgyptiaca, Saluatorem mũdi: deditque illi vxorem Aseneth filiam Phutipharis sacerdotis Heliopoleos. Egressus est itaque Ioseph ad terram AEgypti.

45 Et vocauit Paryóh nomen Ioséph 'Saphenáth-Paynéanh, *id est,*
absconditorum interpretem: dedítq; ei Asenáth filiã Poti-péray 'principis — Ioseph ducit vxorem.
On in vxorem. 'Et egressus est Ioséph super terram Mixráim.

46 (Triginta autem annorũ erat quando stetit in conspectu Regis Pharaonis) & circuiuit omnes regiones AEgypti.

46 (Ioséph autem 'trigenarius *erat* 'quum staret coram Paryóh Re-
ge Mixráim) 'egressus inquam est Ioséph à facie Paryóh, 'transiuít
que per totam terram Mixráim.

47 Venitque fertilitas septem annorũ: & in manipulos redactæ segetes congregatæ sunt in horrea AEgypti.

47 'Et produxit terra ipsa in septem annis illis saturitatis *frumenta* in
aceruos.

48 Omnis etiam frugum abundantia, in singulis vrbibus condita est.

48 Congregauítque 'omnem cibum septem annorum qui fuerãt
in terra Mixráim, '& reposuit cibum illum in vrbibus: 'cibũ *inquam* — Colligit Ioseph frumenta annorũ fœcũditatis.
cuiuslibet agri conuexit in eam vrbem quam ambiebat *ipse ager*.

49 Tantáque fuit abũdantia tritici, vt arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet.

49 Et congregauit Ioséph frumentum tanquam arenam maris
multum valde, adeò vt desierit numerari, quia non *erat* numerus.

Infrà 46.e.20 & 48.a.5

50 ‖Natique sunt Ioseph filii duo antequam veniret fames: quos peperit G ei Aseneth filia Phutipharis sacerdotis Heliopoleos.

50 Ipsi autem Ioséph nati sunt duo filii antequam veniret annus — Filii Ioseph.
famis: quos peperit ei Asenáth filia Poti-péray principis On.

51 Vocauitque nomen primogeniti, Manasses, dicens, Obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei.

51 Et appellauit Ioséph nomen primogeniti, Menasséh, *dicens,* — Manasses.
Quia obliuisci fecit me Deus omnis laboris mei, & vniuersæ fa-
miliæ patris mei.

52 Nomen quoque secundi appellauit Ephráim, dicens, Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.

52 Nomen verò secundi appellauit Ephráim, *dicens,* Quia 'crescere — Ephráim.
me fecit Deus in terra afflictionis meæ.

53 Igitur transactis septem hubertatis annis, qui fuerant in AEgypto,

53 Completi sunt igitur septem anni 'saturitatis quæ fuit in terra
Mixráim.

Psal.105.b.16

54 ‖Cœperunt venire septem anni inopiæ, quos prædixerat Ioseph: & in vniuerso orbe fames præualuit: in cuncta autem terra AEgypti panis erat.

54 Et cœperunt septem anni famis venire, quemadmodum dixe- — Fames in vniuerso orbe.
rat Ioséph: fuítque fames in omnibus regionibus: at in vniuersa
terra Mixráim 'erat panis.

55 Qua esuriente clamauit populus ad Pharaonem alimẽta petens. Quibus ille respondit, Ite ad Ioseph: & quicquid ipse vobis dixerit, facite.

55 'Tandem esuriit *etiam* tota terra Mixráim, & clamauit populus
ad Paryóh pro pane. Dixit autem Paryóh omnibus AEgyptiis, I-
te ad Ioseph: quod dixerit vobis, 'facietis.

56 Crescebat autem quotidie fames in omni terra: aperuitq; Ioseph vniuersa horrea, & vendebat AEgyptiis: nã & illos oppresserat fames.

56 Et fames *erat* super vniuersam faciem terræ: aperuit igitur Io-
séph omnia *horrea* in quibus *erat triticum*, & vendidit AEgyptiis:
inualuerat enim fames in terra Mixráim.

57 Omnésque prouinciæ veniebant in AEgyptum, vt emerent escas, & malum inopiæ temperarent.

57 'Et omnes *habitatores* terræ veniebant in Mixráim vt emerent à
Ioséph, quia inualuerat fames per totam terram.

Act.7.b.12

Cap. XLII.

1 A‖Vdiens autem Iacob quòd alimẽta venderentur in AEgypto,

Cap. XLII.

1 V'Idens autẽ Iayacób quòd esset 'frumentũ in Mixráim, dixit — Iacob mittit filios in AEgyptũ pro alimentis emendis.

44 Et præter te ובלעדיך Id est sine tuo permissu.

45 Saphenath-paynéanh צפנת פענח Voces sunt Hebraicæ, vt exponit doctus inter Hebræos, quæ significant Occulti reuelatorem. Idem scribit quosdam dicere esse voces AEgyptias. Chaldæus paraph. Et vocauit eum, Virum cui abscondita sunt reuelata. Principis כוהן Tametsi hæc vox sacerdotem significet, doctiores tamen hoc loco principem malunt transferre: nam consentaneum esse videtur, vnũ fuisse ex aulæ primoribus, qui etiam satrapa vel præfectus foret ciuitatis On. Chaldæus paraph. etiam principem vertit. Et egressus est, &c. ויצא יוסף וגו' Et perambulauit Ioseph terrã AEgypti. Alii, Et egressa est fama Ioseph per terrã AEgypti. i. notus fuit in tota illa regione.

46 Trigenarius בן שלושים שנה Ad verbum, filius triginta annorum. Quum staret coram Par. בעמדו לפני פרעה Id est quũ præerat AEgypto. Alii exponunt, quum eductus è carcere interpretaretur somnium Pharaoni, & ab eo istam potentiam acciperet. Et egressus est, &c. ויצא וגו' A facie Regis egredi, est accepto mandato Regis, ad perficiendum illud egredi. Sic Satan (Iob 1.c.12.& 2.b.7) à facie Domini egressus esse dicitur, accepta potestate affligendi Iob. Transiuitque ויעבור peragrauitque. vt scilicet frumenta colligeret.

47 Et produxit, &c. ותעשו וגו' Ad verbum, Et fecit terra septem illis annis saturitatis [id est abundantiæ] ad collectiones. siue congregationes. aut, in aceruos. i. Tantam abundantiam frumenti produxit terra, vt replerentur horrea. Chaldæus paraph. Et congregauerunt habitatores terræ in septem annis abundantiæ, frumentum in thesauros. i. in horrea.

48 Omnem cibum כל אוכל .i. omnia frumenta quæ superfuerant illis septem annis, postea quam incolæ habuerant satis. Et reposuit cibum ויתן אוכל Ad verbum, & dedit cibum. i. reposuit annonam, vel alimentum. Cibum, &c. אוכל שדה העיר וגו' Ad verbũ, cibum agri vrbis *qui erat* in circuitu eius, dedit in medio eius. q. d. triticum quod crescebat circa singulas vrbes, recondebat in ipsis vrbibus.

52 Crescere me fecit הפרני .i. multiplicauit me in regione AEgypti in qua pertuli multas afflictiones.

53 Saturitatis: השבע fertilitatis. vbertatis. 54 Erat panis. היה לחם: erant alimenta.

55 Tandem esuriit ותרעב Ad verbum, Et esuriit. Facietis. תעשו: facite. Fut. Heb. pro imperat.

57 Et omnes habitatores terræ וכל הארץ Ad verbum, Et vniuersa terra. id est omnes incolæ totius orbis. Hyberbole est, pro maxima hominum multitudine.

IN CAPVT XLII.

1 Videns autem וירא .i. Intelligens. Videre pro intelligere, vt & audire, frequens est Hebræis: éstque communicatio sensuum, & translatio ab externis sensibus ad internos. Frumentum שבר alimentum. annona.

filiis suis, Vt quid aspicitis vosipsos? — dixit filiis suis, Quare negligitis?

Addidítque, Ecce audiui quòd est frumentū in Mixráim: descé 2
dite illuc, & emite nobis inde, vt viuamus, & non moriamur.

Audiui quod triticum venundetur in AEgypto: descendite, & emite nobis necessaria, vt possimus viuere, & non consumamur inopia.

Descenderunt ergo fratres Iooséph decem, vt emerent frumen- 3
tum in Mixráim.

Descendētes igitur fratres Ioseph decem, vt emerent frumenta in AEgypto,

At Biniamín fratrem Iooséph nō misit Iayacób cum fratribus 4
suis: ′dixit enim, Ne fortè accidat illi mors.

(Beniamin domi retēto à Iacob: qui dixerat fratribus eius, Ne fortè in itinere quicquam patiatur mali.)

Et venerūt filii Iiſraél vt emerent ′in medio venientium: erat 5
enim fames in terra Chenáyan.

Ingressi sunt terram AEgypti cum aliis qui pergebant ad emēdum. erat autem fames in terra Chanáan.

Porrò Iooséph erat dominus regionis, ipse *erat* qui vendebat tri 6
ticum vniuerso populo regionis. Deuenerūt ergo fratres Iooséph,
′& incuruauerunt se ei *in* faciem super terram.

Et Ioseph erat prīceps in terra AEgypti, atque ad eius nutum frumēta populis vendebantur. Quúmque adorassent eum fratres sui,

Agnoscuntur & fratres à Ioseph.

′Et vidit Iooséph fratres suos, agnouítque eos, ′& alienum se o- 7
stendit eis, loquutúsque est cū eis dura: ac dixit eis, Vnde venistis?
Responderunt, De terra Chenáyan ad emendum cibum.

Et agnouisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos, Vnde venistis? Qui responderunt, De terra Chanáan, vt emamus victui necessaria. B

Agnouit autē Iooséph fratres suos, ipsi verò nō agnouerūt eum. 8

Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis.

Tentantur ab ipso.

Itaque recordatus est Iooséph somniorum quæ somniauerat de 9
eis, dixítque eis, Exploratores estis: ad videndum ′nuditatem ter-
ræ venistis.

Recordatúsque somniorum quæ aliquando viderat, ait ad eos, Exploratores estis: vt videatis infirmiora terræ venistis.

Qui responderūt illi, Nequaquam domine mi, sed serui tui ve 10
nerunt ad emendum cibum.

Qui dixerunt, Non est ita, domine: sed serui tui venerunt vt emerent cibos.

Omnes nos filii eiusdem viri sumus: ′veraces sumus, non sunt 11
serui tui exploratores.

Omnes filii vnius viri sumus: pacifici venimus, nec quicquā famuli tui machinantur mali.

Quibus rursum ait, Nequaquam: sed venistis ad videndum nu- 12
ditatem terræ.

Quibus ille respondit, Aliter est: immunita terræ huius considerare venistis. C

Illi dixerunt, Duodecim serui tui fratres sumus, filii viri eiusdé 13
in terra Chenáyan: & ecce minor *natu est* cum patre nostro hodie,
vnus verò non superest.

At illi dixerūt, Duodecim, inquiūt, serui tui fratres sumus, filii viri vnius in terra Chanáan: minimus cum patre nostro est, alius non est supèr.

Iooséph verò dixit eis, Hoc est quod dixi vobis quum dicerem, 14
Exploratores estis.

Hoc est, ait, quod loquutus sum, Exploratores estis.

Hac re probabimini, ′viuit Paryóh, si egressi fueritis hinc nisi 15
quum venerit frater vester minor huc.

Iam nunc experimentum vestri capiam: per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus.

Mittite ex vobis vnum, & accipiat fratrem vestrum: vos autem 16
′vincti estote *interim*, & probabuntur verba vestra an veritas sit vo-
biscum: & si non, viuit Paryóh quòd exploratores estis.

Mittite ex vobis vnum, & adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur quæ dixistis, vtrum vera an falsa sint: alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis.

Mittantur in custodiam.

17 Itaque aggregauit eos in custodiam tribus diebus.

Tradidit ergo illos custodiæ tribus diebus.

Dixit autem ad eos Iooséph die tertio, Hoc facite, ′& viuite: 18
Deum ego timeo.

Die autem tertio eductis de carcere, ait, Facite quæ dixi, & viuetis: Deū enim timeo.

Si veraces estis, frater vester vnus ligetur in domo ′custodiæ ve 19
stræ: vos autem ite, asportate ′frumentum *ad expellendam* famem è
domibus vestris.

Si pacifici estis, frater vester vnus ligetur in carcere: vos autem abite, & fertè frumēta quæ emistis, in domos vestras. D

Aspicitis vosipsos? : תתראו Mutuò se aspicere dicuntur homines, dum alius alium expectat, & inopia consilii, nemo quicquam tentare audet. Sic solent facere cessatores & desides, qui inuiti ad opus se accingunt, alios sinentes agere. Alii, Quid aspicitis vosipsos, tanquam saturi, & qui alimenta habeatis, quum alii eant ad emendum? Quare rationem vestri tantùm habetis, & non aliorum? Alii (vt refert doctus inter Hebræos) Quare contenditis inter vos: acsi dicat, Quare vno consensu non descenditis in AEgyptum ad emendum frumentum?

4 Dixit אמר sub. apud se. 5 In medio venientium. בתוך הבאים Chaldæus paraph. cum aliis venientibus.

6 Et incuruauerunt, &c. : וישתחוו לו אפים ארצה & adorauerunt eum prono vultu in terram vsque.

7 Et vidit, וירא Et considerauit. Et alienum se ostendit eis, ויתנכר אליהם & quasi alienus esset, alienum sese exhibuit. q.d. nō præbuit se cognoscendum illis, sed quasi ignotus esset, duriter est eos alloquutus.

9 Nuditatem את ערות turpitudinem. Significat partem regionis infirmiorem, ac minus munitam. Alii, infirma regionis. Alii, secreta. Sic dicuntur pudenda, quòd nunquam nuda sint, sed tegi soleant. 11 Veraces כנים fideles. probi.

15 Viuit Paryoh, חי פרעה Ad verbum, vita Pharaonis. i. per vitam Pharaonis. Ita solebant AEgyptii iurare, quemadmodum Hebræi, Viuit Dominus: quòd vita hominum ab eo pendeat. Scribunt Hebræi, adhuc hodie moris esse in AEgypto, vt siquis iuret per caput Regis, & non præstet, morte plectatur, nec permitti vt vel auro, vel vlla alia re vitam suam redimat.

16 Vincti estote, האסרו Imperat. Heb. pro fut. vincti eritis.

18 Et viuite: וחיו Imper. Heb. pro fut. & viuetis. vel, vt viuatis. q.d. si vultis consulere vitæ vestræ.

19 Custodiæ vestræ: משמרכם Id est in carcere in quo fuistis. Frumentum *ad expellendam* famem, &c. : שבר רעבון בתיכם Ad verbum, frumentum famis domus vestræ.

Et fratrem vestrũ minimum ad me adducite, vt possim vestros probare sermones, & non moriamini. Fecerũt vt dixerat.

Et loquuti sunt ad inuicem, Meritò hæc patimur: quia peccauimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius dum deprecaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit super nos ista tribulatio.

Suprà 37.d.22

E quibus vnus, Ruben, ait, Nũquid nõ dixi vobis, Nolite peccare in puerum: & non audistis me? en sanguis eius exquiritur.

E

Nesciebãt autem quòd intelligeret Ioseph: eo quòd per interpretem loqueretur ad eos.

Auertitq; se parumper, & fleuit: & reuersus loquutus est ad eos: tollẽsq; Simeon, & ligans, illis præsentibus,

Iussit ministris vt implerẽt eorum saccos tritico, & reponerẽt pecunias singulorũ in sacculis suis, datis suprà cibariis in via. qui fecerunt ita.

At illi portantes frumẽta in asinis suis, profecti sunt.

Apertóque vnus sacco vt daret iumento pabulũ in diuersorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi,

Dixit fratribus suis, Reddita est mihi pecunia mea, en habetur in sacco. Et obstupefacti, turbatique, mutuò dixerunt, Quidnam est hoc quod fecit nobis Deus?

F

Venerũntque ad Iacob patrem suũ in terram Chanáan, & narrauerunt ei omnia quæ accidissent sibi, dicẽtes,

Loquutus est nobis dominus terræ durè: & putauit nos exploratores esse prouinciæ.

Cui respondimus, Pacifici sumus, nec vllas molimur insidias.

Duodecim fratres vno patre geniti sumus: vnus nõ est supèr, minimus cũ patre nostro est in terra Chanáan.

Qui ait nobis, Sic probabo quòd pacifici sitis, Fratrem vestrum vnum dimittite apud me, & cibaria domib⁹ vestris necessaria sumite, & abite:

Fratrémque vestrum minimum adducite ad me, vt sciam quòd non sitis exploratores: & istum qui tenetur in vinculis, recipere possitis: ac deinceps quæ vultis, emẽdi habeatis licentiã.

G

His dictis cum frumenta effunderent, singuli repererunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritísque simul omnibus,

Dixit pater Iacob, Absq; liberis me

20 Fratrem verò vestrum minorem *natu* adducetis ad me, '& verifi
cabuntur verba vestra, & non moriemini. Fecerunt ergo ita.
21 Et dicebat alter alteri, Verè peccauimus aduersus fratrem no-
strum: 'nam vidimus angustiam animæ eius, dum deprecaretur
nos, & non audiuimus *eum*: idcirco venit super nos angustia hæc.
22 Respondit autem Reuubén eis, dicendo, Nonne dicebam vo-
bis hoc modo, Ne peccetis in puerum, & nõ audistis? 'en iam san-
guis eius requiritur.
23 At illi ignorabant quòd 'intelligeret Iooséph: quia 'interpres *fue-
rat* inter eos.
24 Et auertit se ab eis, & fleuit: dein reuersus ad illos, loquutus est
eis: & accepit ab eis Simyón, ligauítque eum 'in oculis eorum.
25 Præcepit autem Iooséph 'vt implerent vasa eorum frumento,
& restituerẽt pecuniam eorum, *pecuniam inquam* singulorum in saccũ
suum, darẽntque eis escam pro via. '& fecit eis sic.
26 Imposuerúntque frumentum suum super asinos suos, & abie-
runt illinc.
27 Et aperuit vnus saccum suum vt daret 'pabulum asino suo, in
hospitio: 'qui vidit pecuniam suam, quæ erat in ore sacci sui:
28 Dixítque ad fratres suos, Reddita est pecunia mea, '& etiam ecce
est in sacco meo. 'Tum egressum est cor eorum, & obstupuerunt,
alter alteri dicendo, 'Quid hoc *est quod* fecit Deus nobis?
19 Tandem deuenerunt ad Iayacób patrem suum in terram Che-
náyan, renuntiauerúntque 'ei omnia quæ acciderant eis, dicendo,
30 Loquutus est vir ille 'dominus regionis nobiscum 'dura: '& de-
dit nos tanquam exploratores terræ.
31 Et diximus illi, 'Veraces sumus, 'nunquã fuimus exploratores.
32 Duodecim sumus fratres 'filii patris nostri: vnus non extat, &
minor *natu* hodie *est* cum patre nostro in terra Chenáyan.
33 Et dixit ad nos vir ille dominus terræ, Hac re cognoscam quòd
veraces sitis, Fratrem vestrum vnum relinquite mecum, & *frumen-
tum ad expellẽdam* famem domorum vestrarum accipite, & discedite.
34 Adducitéque fratrem vestrum minimum ad me, vt cognoscã
quòd non sitis exploratores, sed veraces: *tum* fratrem vestrum da-
bo vobis, & in hac terra 'negotiabimini.
35 Fuit autem, ipsis euacuantibus saccos suos, ecce vniuscuiusque
'ligatura pecuniæ suæ *erat* in sacco suo: videntes autem ipsi & pa-
ter illorum, ligaturas pecuniarum suarum, timuerunt.
36 Dixítque ad eos Iayacób pater illorum, Me orbastis: Iooséph

Fratres Ioseph agnoscunt peccatum suum.

Flet Ioseph.

Simeon conicitur in carcerem.

Reuertentur ad patrem petentes Beniamin.

Pecunias reperiunt in ore saccorum.

20 Et verificabuntur verba ve. ויאמנו דבריכם tum demum verba vestra deprehendentur vera.
21 Nam vidimus angustiam animæ e. אשר ראינו צרת נפשו cuius animæ tribulationem vidimus.
22 En iam sanguis eius req. וגם דמו הנה נדרש: Ad verbum, & etiam sanguis eius ecce requiritur. id est Ad mortem poscimur quòd illum occiderimus: saltem in ea pericula coniecimus vnde non speraremus emersurum.
23 Intelligeret שומע Ad verbum, audiens. Audire pro intelligere, Hebræis vsitatum. Vide primum versum huius capitis. Interpres fuerat inter eos. המליץ בינותם: .i. loquuti fuerant prius cum Ioseph, & Ioseph cum illis per interpretem.
24 In oculis eorum. לעיניהם: Id est ipsis cernentibus coniecit eum in vincula.
25 Vt implerent וימלאו Ad verbũ, & impleuerũt. Et fecit eis sic. ויעש להם כן: .i. ita egit cũ eis ille cui istud iniunxerat Ioseph.
27 Pabulum מספוא Significat omnem cibum iumentorum præter paleam, vt hordeum, spicam, auenam. hic datur frumentum. Qui vidit, &c. וירא את כספו והנה הוא Ad verbum, & vidit pecuniam suam, & ecce erat, &c.
28 Et etiam ecce וגם הנה Admiratio est. q.d. non solùm frumentum est in sacco, sed etiam ipsa pecunia. Tum egressum est cor eorum, ויצא לבם Ad verbum, & egressum est cor eorum, Hebraismus, pro, exanimati sunt. Quid hoc *est quod* fecit Deus nobis? מה זאת עשה אלהים לנו: Quid hoc *sibi vult quod*, &c. Alii, Cur hoc fecit, &c.
30 Dominus regionis ארני הארץ .i. qui præest prouinciæ, siue qui primas tenet in ea regione. Dura: קשות sub. verba. id est durè, siue duriter. Et dedit nos ויתן אותנו & tradidit nos. sub. in carcerem. Oratio est concisa & ecliptica. Aut exponi debet, dedit, siue tradidit, pro habuit, reputauit, siue existimauit nos tanquam exploratores.
31 Veraces כנים Probi. Fideles. vt versu 11. Nunquã fu. expl. : לא היינו מרגלים q.d. nunquam nobis venit in mẽtem vt exploraremus terram tuam, tantum abest vt hoc tempore tam calamitoso velimus explorare. 32 Filii patris no. בני אבינו .i. nati eodem patre.
34 Negotiabimini. : תסחרו Id est tunc in hac prouincia emetis quæcunque volueritis.
35 Ligatura צרור Significat loculos in quibus reposuerant pecunias suas.

non extat,nec שׁSimאyón extat,& Biniamín accipietis:'ſuper me
reciderunt omnia hæc.

Iacob renuit dare Biniamin.

Dixit ergo Reאbén ad patrẽ ſuum his verbis,Duos filios meos 37
mori facias , niſi reduxero illũ ad te:'da illum in manu mea, & e-
go reducam eum ad te.

Et dixit,Non deſcendet filius meus vobiſcum:nam frater eius 38
mortuus eſt,& ipſe ſolus relictus eſt:'ſi accideret illũ mori in via
per quam ibitis, deſcẽdere faceretis canitiem meam cum dolore
ad ſepulchrum.

Cap. XLIII.

Remittũtur fratres Ioſeph vna cum Beniamin & muneribus.

PORrò fames grauis *erat* in ea regione. 1
Fuit igitur, quum finiſſent edere triticum quod attulerant 2
ex Miצráim,tum dixit ad eos pater eorum,'Reuertimini,compa
rate nobis puſillum cibi.

Et dixit illi Iehudáh his verbis,'Conteſtando conteſtatus eſt 3
nos vir ille,dicendo , Non vidébitis faciem meam ſine fratre ve-
ſtro vobiſcum.

Si *igitur* miſeris fratrem noſtrũ nobiſcum,deſcendemus,& eme- 4
mus tibi cibum.

Quòd ſi non miſeris,non deſcẽdemus:vir enim ille dixit nobis, 5
Non videbitis faciem meam ſine fratre veſtro vobiſcum.

Anguſtiæ Iacob

Et dixit Iשׂraאél,Quare *hoc* malo affeciſtis me,renuntiando vi- 6
ro illi'quòd adhuc frater eſſet vobis?

Reſponderunt , Interrogando interrogauit vir ille 'de nobis,& 7
de cognatione noſtra, dicens, An adhuc pater veſter viuit? an eſt
vobis frater? Et renuntiauimus ei 'iuxta verba iſta.'nunquid co-
gnoſcendo cognoſcere poteramus quòd dicturus eſſet,Adducite
fratrem veſtrum?

Et dixit Iehudáh Iשׂraאeli patri ſuo,Mitte puerũ illum mecũ, 8
tum ſurgemus & pergemus , vt viuamus , & non moriamur'&
nos, & tu,& paruuli noſtri.

Ego fideiubeo pro illo, de manu mea requiras eum: niſi redu- 9
xero eum ad te , & ſtatuero eum ante te, 'pœnæ obnoxius ero ti-
bi omnibus diebus.

Sanè niſi tardauiſſemus,certè nunc reuerſi fuiſſemus'iam bis. 10

Et dixit illis Iשׂraאél pater eorũ,'Si ita nunc *oportet*, iſtud facite: 11
tollite de optimis fructibus terræ in vaſis veſtris, '& deferte viro
illi munus,puſillum reſinæ,& puſillũ mellis,aromata,'& ſtacten,
pineas,& amygdala.

Pecuniam quoque duplicem accipite in manibus veſtris,& pe- 12
cuniam reductam in ore ſaccorum veſtrorum referte in manu ve
ſtra,fortè error fuit.

Fratrem prætereaveſtrum capite,& ſurgite, reuertimini ad vi- 13
rum illum.

eſſe feciſtis:Ioſeph nõ eſt ſup, Simeõ tenetur in vinculis; & Beniamin auſertis:in me hæc omnia mala reciderunt.

Cui reſpondit Ruben , Duos filios meos interfice,ſi non reduxero illum tibi:trade illum in manu mea , & ego eum tibi reſtituam.

At ille,Non deſcendet,inquit,filius meus vobiſcum: frater eius mortuus eſt,& ipſe ſolus remanſit:ſiquid ei aduerſitatis acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

Cap. XLIII.

INterim fames omnem terram vehementer premebat.

Conſumptiſque cibis quos ex AEgypto detulerãt, dixit Iacob ad filios ſuos, Reuertimini , & emite nobis pauxilium eſcarum.

Reſpondit Iudas,Denuntiauit nobis vir ille ſub teſtificatione iuſiurandi,dicens,Non videbitis faciem meã, niſi fratrem veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum.

Si ergo vis eum mittere nobiſcum, pergemus pariter, & emem⁹ tibi neceſſaria.

Si autem non vis, non ibimus: vir enim(vt ſæpe diximus)denũtiauit nobis,dicẽs,|Non videbitis faciẽ meam abſque fratre veſtro minimo. Suprà 42.d.15 B

Dixit eis Iſrael, In meam hoc feciſtis miſeriam vt indicaretis ei & aliũ habere vos fratrem.

At illi reſponderunt , Interrogauit nos homo per ordinem, noſtrã progeniẽ: ſi pater viueret, ſi haberemus fratrem: & nos reſpondimus ei conſequenter iuxta id quod fuerat ſciſcitatus. nũquid ſcire poteramus quòd dicturus eſſet , Adducite fratrem veſtrũ vobiſcum?

Iudas quoque dixit patri ſuo, Mitte puerum mecum, vt proficiſcamur, & poſſim⁹ viuere: ne moriamur nos, & paruuli noſtri.

|Ego ſuſcipio puerũ , de manu mea require illum: niſi reduxero & reddidero eum tibi , ero peccati reus in te omni tempore. Infrà 44.f.32

Si non interceſſiſſet dilatio, iam vice altera veniſſemus.

Igitur Iſrael pater eorum dixit ad eos, Si ſic neceſſe eſt, facite quod vultis:ſumite de optimis terræ fructibus in vaſis veſtris,& deferte viro munera, modicum reſinæ, & mellis, & ſtoracis, ſtactes, & terebinthi,& amygdalarum. C

Pecuniam quoque duplicem ferte vobiſcum: & illam quam inueniſtis in ſacculis,reportate, ne fortè errore factum ſit.

Sed & fratrem veſtrum tollite, & ite ad virum.

36 Super me,&c.: עלי היו כולנה in me reciderunt[Ad verbum,fuerunt]omnia iſta.i.omnia iſta infortunia reciderunt in caput meum.
37 Da illum in manu mea, תנה אותו על־ידי Id eſt committe illum fidei meæ.
38 Si accideret,&c. 'וקראהו וגו Ad verbum,& accidet illi mors in via ipſa per quã ibitis,& deſcendere facietis,&c.i.ſi moreretur per viã, mœrore & triſtitia morerer.

IN CAPVT XLIII.

2 Reuertimini,comparate שובו שברו Duo imperatiua Heb.ſine copula, vt aliquando Latinis, & Græcis ad maiorem accelerationem ſignificandam: alioqui in infinitiuum eſſet alterum vertendum.
3 Conteſtando conteſt. העד העיד בנו .i.Dixit nobis ſub atteſtatione iuſiurandi.ſiue,Denuntiauit nobis adhibito iuramento.
6 Quòd adhuc frater eſſet vobis? : העוד לכם אח Aut העוד pro אשר עוד accipiendũ,vt vertit noſter interpres.aut nonnulla ſubaudienda,hoc pacto,renuntiando vos habere fratrem viro illi qui interrogabat vos, An adhuc frater eſt vobis?
7 De nobis, לנו Id eſt de conditione noſtra. Iuxta verba iſta. על־פי הדברים האלה Id eſt id quod ſciſcitatus eſt. Nunquid cognoſcendo cognoſcere poter. הידוע נדע Id eſt Nunquid diuinare poteramus.
8 Et nos,& tu,& paruuli noſtri. : גם אנחנו גם־אתה גם־טפנו Ad verbum,etiam nos,etiam tu,etiam paruuli noſtri.
9 Pœnæ obnoxius ero t. וחטאתי לך Ad verbum,& peccabo tibi.i.reus ero peccati erga te.
10 Iam bis. : זה פעמים .i.altera vice. 11 Si ita nunc אם־כן ſub.neceſſe eſt fieri. Et deferte והורידו Ad verbum,& deſcendere facite. Et ſtacten, ולט & caſtaneas.

14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, & hunc Beniamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero.

15 Tulerunt ergo viri munera, & pecuniam duplicem, & Beniamin: descenderúntque in AEgyptum, & steterunt coram Ioseph.

D 16 Quos quum ille vidisset, & Beniamin simul: præcepit dispensatori domus suæ, dicẽs, Introduc viros domũ, & occide victimas, & instrue cõuiuiũ: quoniã mecũ sũt comesturi meridie.

17 Fecit ille sicut fuerat imperatum: & introduxit viros domum.

18 Ibique exterriti dixerunt mutuò, Propter pecuniam quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus: vt deuoluat in nos calumniam: & violenter subiiciat seruituti & nos, & asinos nostros.

19 Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem,

Supra 42.a.3 20 Loquuti sunt, Oramus domine vt audias nos. Iam antè descẽdimus vt emeremus escas.

E 21 Quibus emptis quum venissemus ad diuersorium, aperuimus saccos nostros, & inuenimus pecuniam in ore saccorum, quam nunc eodem pondere reportauimus:

22 Sed & aliud attulimus argentum, vt emamus quæ nobis necessaria sunt: non est in nostra conscientia quis posuerit eam in marsupiis nostris.

23 At ille respondit, Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in saccis vestris: nam pecuniam quam dedistis mihi, probatã ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon.

F 24 Et introductis domũ, attulit aquã, & lauerunt pedes suos, deditque pabulum asinis eorum.

25 Illi verò parabãt munera, donec ingrederetur Ioseph meridie. audierant enim quòd ibi comesturi essent panẽ.

26 Igitur ingressus est Ioseph domum suam, obtulerúntque ei munera, tenẽtes in manibus suis: & adorauerunt proni in terram.

27 At ille clementer resalutatis eis, interrogauit eos, dicens, Sanúsne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi, Adhuc viuit?

28 Qui respõderunt, Sospes est seruus tuus pater noster, adhuc viuit. Et incuruati adorauerunt eum.

29 Attollens autem Ioseph oculos, vidit Beniamin fratrem suum vterinum, & ait, Iste est frater vester par-

14 Deus autem omnipotens ʼdet vobis misericordias ante virum:
& remittat vobis fratrem vestrum alium, & hunc Biniamín: ʼego
verò quemadmodum orbatus sum, orbatus sum.
15 Acceperunt itaque viri illi munus illud, & duplicem pecuniã
acceperunt in manu sua, ac Biniamín: & surrexerunt, atque descẽ
derunt in Mixráim, ʼsteterúntque coram Iooséph.
16 Videns autem Iooséph cum illis Biniamín, dixit eiʼ qui præerat
domui suæ, Introduc viros illos in domum, & macta victimam,
ʼ& appara: quia mecum comedent viri isti in meridie.
17 Et fecit vir ille queádmodum dixerat Iooséph, introduxítque
vir ille homines illos in domum Iooséph.
18 Timuerũt autem viri illi quãdo introducti fuerunt in domum
Iooséph, ʼ& dixerunt, Propter pecuniam illam quæ reposita fuit
in saccis nostris in principio, sumus introducti: ʼvt deuoluat sese
supra nos, & irruat in nos: & tollat nos in seruos, & asinos nostros.
19 Et accesserunt ad virum illum qui præerat domui Iooséph, lo-
quutíque sunt ad eum *in* ostio domus,
20 Et dixerunt, ʼQuæsumus domine mi, descendendo descendimꝰ
in principio ad emendum escam.
21 Accidit autẽ vt quũ venissemus ad hospitium, & aperuissemus
saccos nostros, ecce pecunia vniuscuiusq; *erat* in ore sacci sui, pe-
cunia *inquã* nostra iuxta põdus suũ: & retulimus eã in manu nostra.
22 Aliam præterea pecuniam attulimus in manu nostra ad emen-
dum escam: nescimus quisnam reposuerit pecuniam nostram in
saccis nostris.
23 Et respõdit, ʼPax vobis, ne timeatis: Deus vester & Deus patris
vestri dedit vobis thesaurum in saccis vestris: ʼpecunia vestra per-
uenit ad me. Et eduxit ad eos את Simꝛyón.
24 Introduxit ergo vir ille homines ipsos ad domum Iooséph: de-
dítque *illis* aquam, & lauerunt pedes suos, dedit quoque pabulum
asinis eorum.
25 Et apparauerunt munus illud ʼinterim dum veniret Iooséph in
meridie. ʼaudierant enim quòd illic comesturi essent panem.
26 Venit ergo Iooséph domum, & attulerunt ei munus ʼquod *erat*
in manu ipsorum ad domũ: & incuruauerunt se ei in terrã vsque.
27 Et interrogauit eos ʼde sanitate, addidítque, Num sanus est pa-
ter vester senex, ʼ*de* quo dixistis, Viuítne adhuc?
28 Qui responderunt, ʼSanitas *est* seruo tuo patri nostro, *&* adhuc
viuit. Et incuruauerunt se, & adorauerunt.
29 Sublatis autem oculis suis, vidit Biniamín fratrem suum ʼfi-
lium matris suæ, & dixit, Estne iste frater vester minor, de quo

Ioseph iubet parari conuiuiũ fratribus in domo sua.

Educitur è carcere Simeon.

Lauantur pedes fratrum Ioseph.

Ioseph interrogat fratres de patre.

14 Det vobis miseric. &c. יתן לכם וגו׳ Hebraismus, reddat vobis placabilem, bene fauentem, & propitium virum illum. Ego verò quemad. &c. ואני כאשר וגו׳ Quidam alterum præteritum conuertunt in futurum, orbatus sum, orbabor. i. orbus manebo sicuti sum. Variè hæc verba interpretes exponunt. Quidã putant eũ conqueri quòd nunc in totum orbus fiat. Hebræi duobus modis exponunt. Primò, Quemadmodũ orbatus sum Iosepho & Simeone, sic modò orbabor & Beniamin. q.d. præsagit mihi animus quòd orbabor filio meo Beniamin sicut orbatus sum aliis duobus, Simeon & Ioseph. Secundò, Mortuo Ioseph, puto me omnibus priuatum esse. reputat enim nihil posse deterius sibi accidere ex quo Ioseph perdidit, quem omnibus præferebat. Fortasse melius sic interpretabimur, Video quid agatur mecum, ego sum miserrimus senex, domum quæ nuper populosa erat, ferè desertam video. vt in genere deploret se nudari omnibus filiis, non de parte solùm loquatur. 15 Steterúntque, &c. ויעמדו לפני יוסף: i. venerunt in conspectum Ioseph.
16 Qui præerat dom s. לאשר על־ביתו Ad verbum, qui erat super domum suam. Et appara: והכן ac conuiuium instrue.
18 Et dixerunt, ויאמרו sub. intra se. Vt deuoluat sese s.n. להתגולל עלינו i. vt hoc prætextu reddat nos seruos sibi.
20 Quæsumus domine mi, ביאדני Particula deprecantis, O domine. Chaldæus paraph. Quæso domine.
23 Pax vobis, שלום לכם Hebraismus, Res vestra salua est, nihil est periculi. vel vt loquuntur, Res vestra est in bono statu. Pecunia vestra, &c. כספכם באאלי Hebraismus, recepi pecuniam vestram. siue, eam vobis acceptam refero.
25 Interim dũ ven. עד בוא sub. ad prandiũ. Infinit. Heb. Ad verbũ, vsque ad venire. Audierãt, שמעו pro Intellexerãt positũ, more Hebræo. 26 Quod *erat*, &c. אשר־בידם i. quod detulerant. 17 De sanitate, &c. לשלום וגו׳ Ad verbũ, de pace. & dixit, An pax patri vestro? Hebraismus, de incolumitate, siue quomodo valerent. interrogauit præterea essétne sanus, & an rectè valeret pater eorum. De quo dixistis? אשר אמרתם i. de quo loquuti estis suprà cap. 45. c. 13. 28 Sanitas שלום Ad verbum, Pax.
29 Filium matris suæ, בן־אמו Hebraismus pro vterino.

dixeratis mihi? Et adiecit, Deus misereatur tui, fili mi.

Flet Ioseph.

"Tum festinauit Ioséph (quia "incalescebant miserationes eius 30
super fratrem suum) & quærebat flere: ingressus est igitur cubicu
lum, & fleuit ibi.
Lota postea facie sua, rursum egressus est, "& cōtinuit sese, & di 31
xit, Apponite panem.

Fratres epulātur cum eo.

AEgyptiis illicitum edere cum Hebræis.

Et apposuerūt illi seorsum, & illis seorsum, AEgyptiis quoque 32
qui comedere solebant cum eo, seorsum: "non enim possunt AE-
gyptii comedere cum yEbræis panèm, quia *illud* abominatio est
AEgyptiis.
Sederunt itaque coram illo, "primogenitus secundum primo- 33
genitură suam, & minor iuxta minorem ætatem suam: admirati-
sunt viri illi, "alter ad alterum.
"Et accepit partes à conspectu suo ad illos, "& multiplicauit par 34
tem Biniamín supra partes omnium quinque partibus: biberúnt-
que, "& inebriauerunt se cum eo.

Cap. XLIIII.

PRæcepit autem "præfecto domus suæ, dicendo, Imple saccos 1
virorum istorum "cibo, quantum potuerint ferre, & repone
cuiusque pecuniam in ore sacci sui.

Iubet Ioseph scyphum suum poni in sacco Beniamin.

"Scyphum præterea meum, scyphum argenteum pone in ore 2
sacci Iunioris, & pecuniam "tritici sui. Et fecit iuxta verbū Ioséph
quod dixerat.
Mane illuxit, & viri illi dimissi sunt, ipsi & asini eorum. 3

Deprehenditur scyphus in sacco Beniamin.

Ipsi egressi erant ex vrbe, neque procul aberāt, tunc Ioséph di 4
xit ei qui erat super domū suā, Surge, persequere viros: quū autē
apprehenderis eos, dic ad eos, Quare reddidistis malū pro bono?
Nónne "iste *est* in quo bibit dominus meus? "iste inquam in quo 5
augurando augurari solet, tentando tentat: malè fecistis quod
fecistis.
Assequutus ergo illos, dixit illis verba ista. 6
Qui responderunt ei, Vtquid dicit dominus meus "talia? absit à 7
seruis tuis vt faciant tale.
Ecce pecunia quam inuenimus in ore saccorum nostrorum, re 8
tulimus ad te è terra Chanáyan: quomodo ergo furati essemus è
domo domini tui "argentum, vel aurum?

uulus, de quo dixeratis mihi? Et rursū, De9, inquit, misereatur tui, fili mi.

Festinauitque (quia cōmota fuerant viscera eius super fratre suo) & erumpebant lachrymæ: & introiens cubiculum, fleuit.

Rursúmque lota facie egressus, cōtinuit se, & ait, Ponite panes. G

Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratrib9, AEgyptiis quoq; qui vescebantur simul, seorsum: (illicitum est enim AEgyptiis comedere cum Hebræis, & profanum putāt huiuscemodi conuiuium.)

Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam: & mirabantur nímis,

Sumptis partibus quas ab eo acceperant: maiórque pars venit Beniamin, ita vt quinque partibus excederet: biberūtque, & inebriati sunt cum eo.

Cap. XLIIII.

PRæcepit autem Ioseph dispensatori domus suæ, dicēs, Imple saccos eorum frumento quantū possunt capere, & pone pecuniam singulorū in summitate sacci.

Scyphum autem meum argēteum & pretium quod dedit tritici, pone in ore sacci iunioris. Factúmque est ita.

Et orto mane, dimissi sunt cum asinis suis.

Iámque vrbem exierant, & processerant paululum, quum Ioseph accersito dispensatore domus, ait, Surge, inquit, & persequere viros: & apprehensis dicito, Quare reddidistis malum pro bono?

Scyphus quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet: pessimam rem fecistis. B

Fecit ille vt iusserat: & apprehēsis, per ordinem loquutus est.

Qui responderunt, Quare sic loquitur dominus noster, vt serui tui tantū flagitii commiserint?

Pecuniā quam inuenimus in summitate saccorum, reportauimus ad te de terra Chanáan: & quomodo consequens est vt furati simus de domo domini tui aurum vel argentum?

30 Tum festinauit וימהר .i. Citò se recepit in cubiculū. Incalescebant, &c. נכמרו רחמיו Doctus inter Hebræos dupliciter exponit: primò, reuoluerunt se ac resonuerunt viscera eius, pro reuoluebantur ac resonabant. atque ita vertit Chaldæus paraph. secundò vt vertit noster interpres, incalescebant. 31 Et continuit sese, ויתאפק & cohibuit sese. q. d. induit aliam personam.

32 Non e. possunt כי־לא יוכלון non enim sustinent. Ad verbum, poterunt. id est non solent.

33 Primogenitus, &c. הבכור כבכרתו Chaldæus paraph. maior natu, iuxta maiorē suam ætatē. Significat pro ratione ætatis eos assedisse. Quanquam inter filios Iaacob quatuor erant ex ancillis nati: quia tamen maiores natu sunt, ordine præcedūt fratres suos minores qui ex matribus ingenuis descenderant. Alter ad alt. איש אל־רעהו: Ad verbum, vir ad socium suum. i. alter alterum admirabundi aspiciebant.

34 Et accepit, &c. וישא משאות וגו' Et tulit fercula [munera. dona] à facie sua. i. de paropside sua. hoc est de cibis sibi appositis misit fratribus suis. Et multiplicauit partem ותרב משאת & multiplicatum [vel auctum] est ferculum. aut, portio creuit. i. dedit maximam partem ipsi Beniamin. Et inebriauerunt se cum eo. וישכרו עמו: Hinc videmus lautius fuisse conuiuium in quo largè & hilariter, præter quotidianum morem excepti fuerint. hoc enim significat verbum שכר, quod inebriari vertunt, vel quia non semper vinum bibere solebāt: vel quia in mensis hospitalibus maior erat indulgentia. neque tamen hic notatur vlla intemperies, sed honesta, modestáque liberalitas. Verùm quidem est, verbum esse medium, & quod sæpe in malam partem capitur, vt suprà cap. 9. c. 21, & similibus locis: in loco tamen præsenti clarū est Mosis consilium. Quidam vertunt, & potauerunt vinum: quòd id significet aliquando verbum ipsum.

IN CAPVT XLIIII.

1 Præfecto domus s. את־אשר על־ביתו Ad verbum, ei qui *erat* super domum suam. Cibo, אוכל annona. frumento. significat quod emerāt, vt ex sequēti versu apparet. 2 Scyphū præt. m. ואת־גביעי Calicē præterea meū. Tritici s. שברו .i. tritici ab ipso cōparati.

5 Iste *est* זה sub. scyphus, vel calix. Iste inquam in quo, &c. והוא נחש וגו' iste inquam per quem diuinare solet. non quòd auguriis more Gentilium, Ioseph vsus fuerit, sed quòd ea quæ ad præsens negotium facerent, loquutus fuerit. Alii, & pro quo augurando auguratus est? i. nónne iste calix quem furati estis, est ille in quo bibere solet dominus meus, pro quo diuinos consuluit, vt sciret quis eū surripuisset? Alter ex doctis Hebræorum pro tētare & probare accipit, hoc sensu, Per hunc scyphum dominus meus vos tentauit, vt sciret num fures essetis. Alter quidam sic explicat, Cogitat herus meus amissionem scyphi ex quo bibit, sibi esse malum omen & augurium. Doctus inter Hebræos sic exponit, Augurando auguratur pro eo. hoc est interrogat augures propter eum. Sunt (inquit idē) qui exponunt quòd ipsemet auguratur pro eo. q. d. reputat amissionem scyphi omen malū sibi esse, eo quòd perierit ab illo vas ex quo bibebat. Chaldæus paraph. inquirendo inquirit pro eo. i. diligentissimè quærit augures propter eum, vt indicent quisnam sibi illum surripuerit. vel, is scyphus est quo vtitur ipse in auguriis, vel quem amissum diligentissimè quærit. 7 Talia? כדברים וגו' Ad verbum, secundum verba ista? absit à seruis tuis vt faciant secundum verbum hoc. 8 Argentum, vel aurum? כסף או זהב: Chaldæus paraph. vasa argentea, aut aurea?

Apud quencunque fuerit inuentum seruorū tuorū quod quæris, moriatur: & nos erimus serui domini nostri.

9 Apud quem inuenietur è seruis tuis, moriatur: & etiam nos erimus domino tuo serui.

C Qui dixit eis, Fiat iuxta vestrā sententiam: apud quēcunque fuerit inuētum, ipse sit seruus meus: vos autem eritis innoxii.

10 Et dixit, 'Etiam nunc, prout dixistis ita erit: apud quem inuentus fuerit, erit mihi seruus: vos autem eritis 'innocentes.

Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli.

11 'Festinantes igitur deiecerūt vnusquisque saccum suum super terram: & aperuerunt singuli saccum suum.

Quos scrutatus, incipiens à maiore vsque ad minimum, inuenit scyphum in sacco Beniamin.

12 Et scrutatus est: à maiore *natu* cœpit, & in minore finiuit: & inuentus est scyphus in sacco Biniamín.

At illi, scissis vestibus, oneratisque rursum asinis, reuersi sunt in oppidū.

13 'At illi scissis vestibus suis, onerauit quisque asinū suum, & reuersi sunt in ciuitatem. Ioseph fratres furti arguit.

Primúsque Iudas cum fratribus ingressus est ad Ioseph, (necdum enim de loco abierat) omnésque ante eum pariter in terram corruerunt.

14 Peruenit igitur Iehudáh & fratres eius ad domum Ioséph (ille verò erat adhuc illic,) & corruerunt ante ipsum super terram.

Quibus ille ait, Cur sic agere voluistis? an ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scientia?

15 Et dixit illis Iooséph, 'Quale *est* opus hoc quod fecistis? 'annon nostis quòd diuinando diuinat vir qui *est* similis mei?

D Cui Iudas, Quid respōdebimus, inquit, domino meo? vel q̄d loquemur, aut iustè poterimus obtendere? Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorū: en omnes serui sumus domini mei, & nos, & apud quē inuē tus est scyphus.

16 Et dixit Iehudáh, Quid dicemus domino meo? quid loquemur, '& quo iustificabimus nos? Deus 'inuenit iniquitatem seruorum tuorum: ecce nos sumus serui domini mei, etiam nos, etiam ille in cuius manu inuentus est scyphus.

Respondítque Ioseph, Absit à me vt sic agam: qui furatus est scyphum, ipse sit seruus meus: vos autem abite liberi ad patrem vestrum.

17 Qui respondit, Absit à me vt faciam hoc: *sed* vir in cuius manu inuentus est scyphus, ipse erit mihi seruus: vos autem ascēdite 'in pace ad patrem vestrum.

E Accedens autem propius Iudas, cōfidēter ait, Oro domine mi, loquatur seruus tuus verbum in auribus tuis, & ne irascaris famulo tuo: tu es enim post Pharaonem

18 'Et accessit ad eū Iehudáh, & dixit, Quæso domine mi, 'loquatur quæso seruus tuus verbum in auribus domini mei, & ne irascatur furor tuus in seruum tuum: quia 'sicut tu, sic Paryóh. ויגש Oratio Iudæ ad Ioseph.

Supra 42.c.13 Dominus meus. interrogasti prius seruos tuos, Habetis patrem, aut fratrem?

19 Dominus meus interrogauerat seruos suos, dicendo, Estne vobis pater, aut frater?

Et nos respondimus tibi domino meo, Est nobis pater senex, & puer paruulus, qui in senectute illius natus est, cuius vterinus frater mortuus est: & ipsum solum habet mater sua, pater verò tenerè diligit eum.

20 Tunc respondimus domino meo, Est nobis pater senex, '& puer senectutum paruus, cuius frater mortuus est, & *ita* remansit 'solus matri suæ, 'quem pater suus diligit.

Dixistique seruis tuis, Adducite eū ad me, & ponam oculos meos super illum.

21 Et dixisti seruis tuis, Adducite eum ad me, '& ponam oculum meum super eum.

Suggessimus domino meo, Nō potest puer relinquere patrem suum: si enim illum dimiserit, morietur.

22 Diximus verò domino meo, Non potest puer relinquere patrem suum: nam si reliquerit patrem suum, 'morietur.

Supra 43.a.3.f F Et dixisti seruis tuis, Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam.

23 Et dixisti seruis tuis, Nisi descēdat frater vester minor vobiscū, 'ne addatis videre faciem meam.

Quum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narrauimus ei omnia quæ loquutus est dominus meus.

24 Fuit igitur, quando ascendimus ad seruum tuum patrem meū, & narrauimus ei verba domini mei:

Et dixit pater noster, Reuertimini, & emite nobis parum tritici.

25 Tunc dixit pater noster, Reuertimini, emite nobis pusillum alimenti.

10 Etiam nunc, prout dix. גם־עתה כדבריכם Ad verbum, Etiam nunc secundum verba vestra. Gallicè dicimus, *Tout a ceste heure soit ainsi que nous dictes*. quum acceleramus, idque extēpore fieri vrgemus quod quis dicit, ne fortè mutet sententiam. Innocētes. : נקיים innoxii.
11 Festinantes igitur deiec. וימהרו ויורידו Ad verbum, Et festinauerunt, & descendere fecerunt.
13 At illi scissis vestibus suis, ויקרעו שמלותם Ad verbum, Et ruperunt vestimenta sua. in signum scilicet mœroris & tristitiæ.
15 Quale est opus, &c. מה־המעשה וגו' .i. Quidnam est hoc quod fecistis? q.d. Quantum scelus admisistis? Annon nostis, &c. הלא ידעתם וגו' .i. nónne nostis hominem similem mei augurari ac diuinare? vel, augures & diuinos consulere?
16 Et quo iustif. nos? ומה־נצטדק & qua re iustificabimur? aut, purgabimus nos? q.d. non possumus nos purgare. Inuenit iniquitatē מצא את־עון .i. recordatus est iniquitatis, &c. Non agnoscunt obiectū scelus: sed quia fraudis aliqua suberat suspicio, quòd ipsis iniustè grauandis fuisset illud excogitatum, causam in absconditum Dei iudicium transcribere malunt. Alii vertunt, inuenit mulctam peccati. i. Deus meritò punit nos propter peccata. 17 In pace לשלום Id est sine noxa.
18 Et accessit ויגש Hæc est vndecima Hebræorum sectio huius libri, quam inscribunt à prima dictione huius versus ויגש, Et accessit. Loquatur quæso, &c. ידבר־נא וגו' Hebraismus, Liceat seruo tuo loqui pauca verba te audiente. Sicut tu, sic Paryóh. : כמוך כפרעה Ad verbum, Sicut tu, sicut Pharao. i. Pharao est sicut tu, & tu es sicut Pharao. i. videris dignitate & authoritate æquare Pharaonem, vel per omnia es æqualis Pharaoni, aut secundas tenes à rege Pharaone.
20 Et puer senect. par. וילד זקונים קטן Hebraismus, puer quem genuit pater in senectute. Solus matri suæ, לבדו לאמו .i. solus ex illa vxore patris mei. q.d. mater eius duos tantùm genuit, & hic solus est relictus. Quem pater, &c. : ואביו אהבו Ad verbum, & pater eius diligit eum. 21 Et ponam oculum, &c. : ואשימה עיני עליו Hebraismus, vt intuear illum, siue vt eum possim intueri: non simpliciter tamen illud significat, sed cum quadam beneuolentia. Quod & LXX animaduertisse videntur, qui legunt ἐπιμέλημα αὐτοῦ, id est curam habebo illius. 22 Morietur. : ומת sub. pater. Ad verbum, & morietur. ו tantùm conuertit præt. in fut. vt suprà versu 9.
23 Ne addatis, &c. לא תוסיפון וגו' non addetis, &c. i. nō licebit vobis posthac me intueri. non admittā vos posthac in conspectū meum.

Et respondimus,Non possumus descendere: si *verò* fuerit frater 26
noster minor nobiscum,descendemus: nam nō possemus videre
faciem viri,fratre nostro minimo non existente nobiscum.
Et dixit seruus tuus pater meus nobis,Vos nostis quòd duos *tan* 27
tum peperit mihi vxor mea.
Et egressus est vnus à me,'de quo dixi,Profectò rapiēdo raptus 28
est:neque vidi eum hactenus.
'Quòd si tuleritis etiam hunc à facie mea, & acciderit ei mors, 29
tunc deducetis canitiem meam cum afflictione ad sepulchrum.
Tunc ergo quum venero ad seruum tuum patrē meum:& puer 30
nō fuerit nobiscum, ('& anima eius ligata est cum anima ipsius)
Accidet tum , quum viderit ipse quòd non aderit puer , mo- 31
rietur : & deducent serui tui canitiem serui tui patris nostri cum
dolore ad sepulchrum.
Seruus enim tuus fideiussit pro puero apud patrem meum di- 32
cendo, Si nō reduxero eum ad te,'tunc obnoxius ero pœnæ patri
meo omnibus diebus.
Nūc ergo remaneat quæso seruus tuus pro puero,seruus domi 33
no meo, & puer ascendat cum fratribus suis.
Quomodo enim ascendam ad patrē meum,& puer non sit me- 34
cum?'Ne fortè videam afflictionē quæ inueniet patrem meum.

Cap. X L V.

Ioseph se fratribus agnoscendi præbet.

NOn potuit autem Ioséph *vltrà* continere sese,'omnibus sibi 1
astantibus,quin clamaret,'Educite omnem virum à me.
Et non remansit quisquam cum eo,dum se agnoscēdum præbuit
Ioséph fratribus suis.
'Deditque vocem suam cum fletu:& audierunt *hoc* AEgyptii,au 2
diuit etiam domus Paryóh.
Et dixit Ioséph fratribus suis, Ego sum Ioséph , adhúcne vi- 3
uit pater meus? Neque potuerunt fratres eius respondere ei,quia
'territi erant à facie eius.
Dixit ergo Ioséph fratribus suis , Accedite quæso ad me. Qui 4
accesserunt.Et dixit,Ego sum Ioseph frater vester quem vendi-
distis in Mizráim.

Consolatur eos.

Nunc igitur, ne dolore afficiamini , 'neque sit ira in oculis ve- 5
stris quòd vēdideritis me huc:quia'propter vitam misit me Deus
ante vos.
Iā enim duo anni fuerunt famis in medio terræ:& adhuc quin- 6
que anni supersunt in quibus non erit aratio & messis.
Misitque me Deus ante vos 'vt ponerem vobis reliquias in ter- 7
ra,'vtque præberem vitam vobis in liberationem magnam.

Voluntate Dei missus Ioseph in AEgyptū, præficitur AEgypto, & patrē accersit.

Nūc itaque nō vos misistis me huc,sed Deus, qui & posuit me 8
'in patrem ipsi Paryóh,& in dominū vniuersæ familiæ eius,& do-

26 Cui diximus , Ire non possumus: si frater noster minimus descenderit nobiscum,proficiscemur simul:alioquin illo absente , non audemus videre faciem viri.
27 Ad quę ille respōdit,Vos scitis quòd duos genuerit mihi vxor mea. Suprà 37.f.g
28 Egressus est vnus,& dixistis , Bestia deuorauit eum: &hucusque non compâret.
29 Si tuleritis & istum,& aliquid ei in via contigerit,deducetis canos meos cum mœrore ad inferos.
30 Igitur si intrauero ad seruum tuum patrem nostrū,& puer defuerit: (quū anima illius ex hui⁹ anima depēdeat) C
31 Viderítque eum nō esse nobiscum, morietur:& deducēt famuli tui canos eius cum dolore ad inferos.
32 Ego propriè seruus tuus sim,qui in meam hunc recepi fidem, & spopōdi dicens, |Nisi reduxero eum , peccati reus ero in patrem meum omni tempore. Suprà 43.b.9
33 Manebo itaque seru⁹ tuus pro puero in ministerio domini mei , & puer ascendat cum fratribus suis.
34 Non enim possum redire ad patrē absente puero:ne calamitatis quæ oppressura est patrem meum , testis assistam.

Cap. X L V.

1 NOn se poterat vltrà cohibere Ioseph,multis corām astantibus: vnde præcepit vt egrederentur cuncti foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutuæ.
2 Eleuauitque vocem cum fletu: quā audierunt AEgyptii , omnisque domus Pharaonis.
3 Et dixit fratribus suis, Ego sum Ioseph:adhuc pater meus viuit? Nec poterant respondere fratres, nimio terrore perterriti.
4 Ad quos ille clementer , Accedite, inquit,ad me.Et quū accessissent propè,|Ego sum,ait,Ioseph frater vester, quem vendidistis in AEgyptum. Act.7.b.9 B
5 Nolite pauere,neque vobis durum esse videatur quòd vendidistis me in his regionibus : |pro salute enim vestra misit me Deus ante vos. Infrà 50.d.20
6 Biennium est enim quòd cœpit fames esse in terra : & adhuc quinque anni restāt , quibus nec arari poterit, nec meti.
7 Præmisitque me Deus vt reseruemini super terram, & escas ad viuendum habere possitis.
8 Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum:qui fecit me quasi patrem Pharaonis, & dominū vni- C

28 De quo dixi,&c. ואומר אך טרוף טורף Id est quem puto dilaniatum fuisse à fera.
29 Quòd si tuleritis,&c. 'ולקחתם וגו Ad verbū,Et accipietis etiam istū à conspectu meo,& accidet ei mors,& descendere facietis,&c.
30 Et anima eius,&c. 'ונפשו וגו Hebraismus,quē vnicè diligit. Chaldæus paraph. Anima eius tam dilecta est illi quàm anima sua.i.qui diligit eum tanquam animam suam. 32 Tunc obnoxius ero pœnæ וחטאתי tunc ero reus peccati in patrem meum.
34 Ne fortè videam,&c. 'פן אראה וגו Hebraismus,Ne cogar videre afflictionem quæ accidet patri meo.vel qua affligetur pater meus.

IN CAPVT XLV.

1 Omnibus sibi,&c. 'לכל הנצבים וגו .i.quanquam astarent multi,quin inclamauerit,&c.Ad verbum,omnibus astantibus iuxta illum, & clamauit. Educite,&c. 'הוציאו וגו Expellite[Eiicite]omnem,&c.id est summouete omnes è cubiculo meo.
2 Deditque vocē s. ויתן את־קולו .i.Exclamauitque. 3 Territi e. נבהלו perturbati erant.i.præ timore non potuerūt respōdere.
5 Neque sit ira,&c. ואל־יחר בעיניכם Hebraismus,neque sit vobis molestum. Propter vitam למחיה ad vitam.vel sustentationem. Quidam vertunt,pro viuificatione.Alii pro salute. Alii,pro victu.i.vt suppeditarem vobis victum.
7 Vt ponerem,&c. 'לשום וגו Hebraismus,vt hac ratione seruaretur semen vestrum in hac regione.siue vt essem causa vt superstites essent vobis nepotes. Vtque præberem,&c. 'ולהחיות וגו Ad verbum,& vt viuificem vos euasione magna. Hebraismus,Vt vos eriperem & liberarem à magno periculo vobis impendente.siue,vt mirabili liberatione eriperem vos à maximo illo periculo famis.
8 In patrem לאב Hebraismus,effecit vt essem Pharaoni vice patris.

uersæ domus eius, ac principem in omni terra AEgypti.

minatorem in tota terra Misraim.

Festinate, & ascédite ad patrẽ meũ: & dicetis ei, Hæc mandat filius tuus Ioseph, Deus fecit me dominum vniueriæ terræ AEgypti: descéde ad me, ne moreris.

9 'Festinate, & ascendite ad patrem meum, & dicite ei, Sic dicit fi
lius tuus Ioséph, Posuit me Deus in dominum totius Misraim,
descende ad me, 'ne subsistas.

Et habitabis in terra Gessen: erisq; iuxta me tu, & filii tui, & filii filiorum tuorum, oues tuæ, & armenta tua, & vniuersa quæ possides.

10 Et habitabis in terra Gówsen: erísque propinquus mihi, tu & fi
lii tui, & filii filiorum tuorum, greges tui, & boues tui, & quic-
quid *est* tibi.

D Ibique te pascã (adhuc enim quinque anni residui sunt famis) ne & tu pereas, & omnis dom⁹ tua, & omnia quæ possides.

11 Et alam te ibi, (quia adhuc quinq; anni famis *sunt*) ne fortè 'ino
pia conficiaris tu, & domus tua, & quicquid *est* tibi.

En oculi vestri, & oculi fratris mei Beniamin vident quòd os meum loquatur ad vos.

12 Et ecce, 'oculi vestri vidẽt, oculi quoque fratris mei Biniamín
quòd os meum loquitur ad vos.

Nuntiate patri meo vniuersam gloriam meam, & cuncta quæ vidistis in AEgypto: festinate, & adducite eum ad me.

13 Porrò enuntiabitis patri meo omnem gloriam meam in Mis
ráim, & quæcunque vidistis: festinate ergo, & adducite patrem
meum huc.

Quúmque amplexatus cecidisset in collũ Beniamin fratris sui, fleuit: illo quoque similiter flente sup collũ ei⁹,

14 'Et iactauit se super collum Biniamín fratris sui, fleuítque: Bin
iamín quoque fleuit super collum illius.

Osculatúsque est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos: post quæ ausi sunt loqui ad eum.

15 Et osculatus est omnes fratres suos, fleuítque super eos: & po-
stea loquuti sunt fratres eius cum eo. Osculatur fratres suos flens.

E Auditúmque est, & celebri sermone vulgatum in aula Regis, Venerũt fratres Ioseph. Et gauisus est Pharao, atque omnis familia eius.

16 'Et fama illa audita est in domo Paryóh, dicẽtes, Venerunt fra-
tres Iooséph. 'Et placuit in oculis Paryóh, & in oculis seruorũ eius. Præcipit Pharao Iacob adduci in AEgyptum.

Dixitque ad Ioseph vt imperaret fratribus suis, dicens, Onerantes iumenta, ite in terram Chanaan:

17 Dixítque Paryóh ad Iooséph, Dic fratribus tuis, Hoc facite, o-
nerate iumenta vestra, & ite, regredimini in terram Chenáyan:

Et tollite inde patrem vestrum & cognationem, & venite ad me: & ego dabo vobis omnia bona AEgypti, vt comedatis medullam terræ.

18 Et tollite patrem vestrum, atque familias vestras, & venite ad
me: & dabo vobis 'bonum terræ Misráim, 'comedetísq; pingue-
dinem terræ.

Præcipe etiam vt tollant plaustra de terra AEgypti, ad subuectionẽ paruulorum suorum ac coniugum: & dicito, Tollite patrem vestrum, & properate quantocyus venientes.

19 Tu autem 'iussus es, Hoc facite, capite vobis de terra Misráim
currus pro paruulis, & vxoribus vestris: & accipite patrem vest-
rum ac venite.

F Nec dimittatis quicquã de supellectili vestra: quia omnes opes AEgypti, vestræ erunt.

20 'Neque oculus vester parcat supellectili vestræ: quia 'bonum v-
niuersæ terræ Misráim vestrum erit.

Fecerúntque filii Israel vt eis mandatum fuerat. quibus dedit Ioseph plaustra secundum Pharaonis imperium, & cibaria in itinere.

21 Fecerunt autẽ sic filii Iosraél: dedítque eis Iooséph currus 'iux
ta mandatum Paryóh: dedit quoque eis escam pro itinere. Ioseph dat dona fratribus.

Singulis quoque proferri iussit binas stolas: Beniamin verò dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis:

22 'Omnibus ipsis dedit, vnicuique 'mutatorias vestes: at ipsi Bin-
iamín dedit trecentos argenteos, & quinque mutatorias vestes.

Tantundem pecuniæ & vestiũ mittens patri suo, addens ei asinos decẽ qui subueherent ex omnibus diuitiis AEgypti, & totidem asinas, triticum in itinere, panésque portantes.

23 Patri autem suo misit 'tantundem, & decem asinos ferentes 'ex
optimo bono Misráim, & decem asinas ferentes frumentum, &
panem, & escam patri suo, pro itinere.

G Dimisit ergo fratres suos: & proficiscentibus ait, Ne irascamini in via.

24 Dimisítque fratres suos, & abierunt, quibus dixerat, 'Ne tumul
tuemini in via. Ad charitatem hortatur eos.

9 Festinate, & ascend. מהרו ועלו .i. Citò ascendite. Ne subsistas. אל תעמוד: ne cuncteris, ne demoreris.
11 Inopia confic. תורש egestate premaris. 12 Oculi vestri vident, &c. עיניכם רואות Hebraismus, Vos facilè deprehenditis & agnoscitis quòd sim frater vester: nam videtis me iam loqui sermone vestro, non per interpretem.
14 Et iactauit se super collum ויפול על צוארי Et ruit in collum. vel, Et corruit vel, cecidit. Ad verbum, Et cecidit super colla.
16 Et fama illa והקול Ad verbum, Et vox illa. Et placuit in oculis, &c. וייטב בעיני וגו' Ad verbum, Et bonum visum est in oculis, &c. Hebraismus, gratissima fuit Pharaoni vox illa, & seruis eius.
18 Bonum terræ טוב ארץ .i. optimam partem regionis. partem feracissimam & fertilissimam. Comedetisque ping. t. ואכלו את חלב הארץ: Imperat. Heb. pro fut. Chaldæus paraph. comedetisque bona terræ. Pinguedinem terræ vocat electa & optima bona terræ.
19 Iussus es, צויתה sub. à me. i. Nunc tibi mando vt dicas fratribus tuis, Facite, &c. Pharao alloquitur ipsum Ioseph.
20 Neque oculus. &c. ועיניכם וגו' Ad verbum, & oculus vester ne parcat vasis [vel instrumentis] vestris. Duobus modis exponitur hic locus. vel quòd Pharao filios Israel admonuerit vt omnem supellectilem secũ in AEgyptum adducerẽt, nihil de vasis tam maioribus quàm minoribus in terra Chanaan relinquendo. vel quòd monere eos voluerit quòd non debeant multum esse soliciti, & dolere etiam si nõ possint omnem supellectilem secum accipere: vt parcere oculis hic accipiatur pro satisfacere oculis. quasi dicat Pharao, Nolite velle satisfacere desiderio oculorum, vt solent qui aliò migrant, omnia volentes secum vehere, & nihil post se relinquere: vos non sic, satis vasorum, satisque supellectilis est in AEgypto. Bonum vniuersæ t. טוב כל ארץ .i. optima pars totius terræ, & feracissima.
21 Iuxta mandatum על פי Ad verbum, iuxta os. vel, sermonem. 22 Omnibus ipsis dedit, vnic. לכולם נתן לאיש .i. Omnibus & singulis dedit, excepto Biniamin. Mutatorias ve. חליפות שמלות Ad verbum, mutationes vestium. i. vestes nouas ac recẽtes, elegãtiorésque. Vide Iudicum 14. c. 12. d. 19. 23 Tantundem, כזאת Ad verbum, sicut hoc. vel, sicut istud. i. quinque vestes, & trecentos argenteos: præterea decem asinos, &c. Ex optimo bono מטוב id est ex optimis ac laudatissimis fructibus AEgypti onustos.
24 Ne tumultuemini אל תרגזו Quidam vertunt, Ne expauescatis. tanquam Ioseph rogaret fratres vt placido essent animo, nec su-

peruacuo metu se turbarent. Verùm potius eos ad mutuam pacem hortatur. Nam quum, verbum רגז nunc tremere vel expauescere, nunc tumultuari significet, posterior sensus melius congruit circunstantiæ loci. Scimus enim filios Dei non modò esse placabiles siquid ipsis iniuriæ illatum fuerit, sed etiam curare vt alii inter se cōcordes agant. Placatus igitur Ioseph fratribus, simul etiam eos admonet nequid turbarum moueant. timendum enim erat ne quisque se purgando, crimen transferre in alios studeret, atque ita surgeret contentio.

Ascenderunt itaque ex Mixsráim, & venerunt in terram Che- 25
náyan ad Iayacób patrem suum.

Nũtiatur Iacob Ioseph filium viuere.

Et renuntiauerunt ei, dicendo, Adhuc Iooséph viuit: quin ipse 26
dominatur in vniuersa terra Mixsráim. 'Et debilitatum fuit cor
eius, quia non credebat eis.
Narrauerunt ei omnia verba Iooséph, quæ loquutus fuerat il- 27
lis: cernénsque currus quos miserat Iooséph ad deportãdum eum,
'reuixit spiritus Iayacób patris eorum.
Dixítque Iʋsraɴél, 'Sufficit, adhuc filius meus viuit: ibo, & vide 28
bo eum antequam moriar. Cap. XLVI.

Profectio Iacob in AEgyptum.

PRofectúsq; est Iʋsraɴél, & quicquid *erat* illi, & venit in Beɴer- 1
ʋsébay, sacrificauítque sacrificia Deo patris sui Ixnhác.
Loquutúsque est Deus ad Iʋsraɴél 'in visionib⁹ noctis, & dixit, 2
Iayacób, Iayacób? Qui respondit, 'Ecce adsum.

Deus cōsolatur Iacob, & promissiones renouat.

Et dixit, Ego sum Deus, Deus patris tui: ne metuas descendere 3
in Mixsráim: quia 'in gentem magnam ponam te ibi.
Ego 'descendã tecũ in Mixsráim, & ego 'ascendere faciam te etiã 4
ascendendo: & Iooséph 'ponet manum suam super oculos tuos.
Surrexit ergo Iayacób de Beɴer-ʋsébay, tulerúntque filii Iʋs- 5
raɴél Iayacób patrem suum, & paruulos suos, atque vxores suas,
in curribus quos miserat Paryóh ad ferendum eum.
Tulerúntque greges suos, & substantiam suam quam acquisie- 6
rant in terra Chenáyan, deuenerúntque in Mixsráim, Iayacób, &
omne semen eius secum,

Filii Iacob.

Filios suos, & filios filiorum suorum secum, filias suas, & filias 7
filiorum suorum, atque vniuersum semen suum deduxit secum
in Mixsráim.
Et hæc sunt nomina filiorũ Iʋsraɴél, qui ingressi sunt in Mixs- 8
ráim, Iayacób, & filii eius. Primogenitus Iayacób, Reɴubén.
Filii autẽ Reɴubén, nHanóch, & Phallhú, & nHexsrõ, & Charmí. 9
Filii verò ʋSimyón, Iemuɴél, & Iamín, & ɴOhad, & Iachín, & 10
xSónhar, & ʋSaɴúl filius Chenayanitidis.
Porrò filii Leuí, Gerʋsón, Cehâth, & Merarí. 11
Filii autẽ Iehudáh, yEr, & ɴOnán, & ʋSeláh, & Péreʒs, & Zéranh. 12
sed mortuus erat yEr, & ɴOnán in terra Chenáyan. Fuerúntque fi
lii Péreʒs, nHexsrón, & nHamúl.
Filii verò Iʋssachár, Tholáy, & Puuáh, & Iob, & ʋSimrón. 13
Et filii Zebulún, ɔSéred, & ɴElón, & Ianhleɴél. 14
Isti sunt filii Leáh, quos peperit ipsi Iayacób in Padán Arám, & 15
Dináh 'filiam eius. 'omnes animæ filiorum & filiarum eius fue-
runt triginta & tres.

25 Qui ascendentes ex AEgypto, venerunt in terram Chanáan ad patrem suum Iacob

26 Et nuntiauerunt ei, dicẽtes, Ioseph viuit: & ipse dominatur in omni terra AEgypti. Quo audito, Iacob quasi de graui somno euigilans, tamen nõ credebat eis

27 Illi econtra referebant omnem ordinem rei. Quúmque vidisset plaustra & vniuersa quæ miserat, reuixit spiritus eius.

28 Et ait, Sufficit mihi, si adhuc Ioseph filius me⁹ viuit: vadam, & videbo illũ antequam moriar. Cap. XLVI.

1 PRofectúsque Israel cum omnib⁹ quæ habebat, venit ad Puteum iuramẽti: & mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac,

2 Audiuit eum per visionem nocte vocantem se, & dicentem sibi, Iacob, Iacob? Cui respondit, Ecce adsum.

3 Ait illi Deus, Ego sum fortissimus Deus patris tui: noli timere, sed descẽde in AEgyptum: quia in gentem magnam faciam te ibi.

4 Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertẽtem: Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos.

5 Surrexit autem Iacob à Puteo iuramenti, tulerúntque eum filii cũ paruulis & vxoribus suis in plaustris quæ miserat Pharao ad portandum senẽ, Act.7.b.18

6 Et omnia quæ possederat in terra Chanáan: | venitque in AEgyptum cũ omni semine suo, Iosue 24.a.4 psal.104.b.23 esa.52.a.4

7 Filii eius, & nepotes, filiæ, & cuncta simul progenies.

8 Hæc sunt autem nomina filiorum Israel qui ingressi sunt in AEgyptum, ipse cum liberis suis. | Primogenitus Ruben. Exo.1.a.1.6.c.14 nume.26.a.5 1.par.5.a.1.&1

9 Filii Ruben: Henoch & Phallu & Hesron & Charmi.

10 |Filii Simeon: Iamuel & Iamin & Ahod & Iachin & Sohar, & Saul filius Chananitidis. 1.Par.4.a.24

11 |Filii Leui: Gerson & Cahath & Merari. 1.Paral.6.a.1 Supra 38.a.3

12 |Filii Iuda: Her & Onan & Sela & Phares & Zara. mortui sunt autem Her & Onan in terra Chanaan. natique sunt filii Phares, Hesron & Hamul. 1.Paral.2.a.3.4

13 |Filii Issachar: Thola & Phua & Iob & Simeron. 1.Para.7.a.1

14 Filii Zabulon: Sared & Elon & Iahelel.

15 Hi filii Liæ quos genuit in Mesopotamia Syriæ, cum Dina filia sua. omnes animæ filiorum eius & filiarum, triginta tres.

26 Et debilitatum fuit ויפג & dissolutum fuit. Quidam intelligunt suffocatum fuisse cor Iaacob, quòd velut ecstatico stupore correptus fuerit. Sed Moses aliam causam assignat, quòd fidem non habens filiis, inter spem & metum constrictus fuerit. Scimus autem qui audito incredibili nuntio suspensi hærent, torpere quasi exanimes. Non fuit ergo simplex lætitiæ affectus, sed mista quædam perturbatio quæ concussit mentem Iaacob. Ideo sequenti versu Moses dicit, reuixisse eius spiritum, vbi ad seipsum reuersus, composito animo, verũ esse credidit quod audierat. 17 Reuixit spir. ותחי רוח .i. cœpit esse bono animo, atque recreatus est. Vide præcedentem versum.
28 Sufficit, רב Satis est. Alii, Multum est *quòd* adhuc, &c. q.d. abundans est mihi gaudium quòd, &c.

IN CAPVT XLVI.

1 In visionibus noctis, במראות הלילה .i. in visione nocturna. 3 In gentem magnam, &c. לגוי גדול וגו' .i. faciam vt relinquas magnam posteritatem in AEgypto. 4 Descendam, &c. ארד וגו' q.d. Non priuabo te fauore meo, & gratia, semper habebis fauorem meum comitem. Ascendere, &c. אעלך וגו' Hebraismus, reducam te huc in patriam tuam. Ponet manum s. &c. ישית ידו וגו' .i. tibi morienti oculos claudet. q.d. illic relinques Ioseph superstitem. Vetustissimus fuit ritus, claudendi oculos: atque vt quisque sanguine vel amore erat proximus, hoc officio defungebatur.
15 Filiam e. בתו nẽpe Iaacob. Omnes an. כל נפש Sing. pro pl. Animas pro personis, siue hominibus accipit hic, vt & in sequẽtibus locis.

16 Filii Gad: Sephon, & Aggí, & Eſebō, & Suni, & Heri, & Arodi & Areli.

1.Para.7.f.30

17 ¶Filii Aſer: Iamna & Ieſua, & Ieſſui & Beria, Sara quoque ſoror eorum. Filii Beria: Heber & Melchiel.

18 Hi filii Zelphæ, quam dedit Laban Liæ filiæ ſuæ: & hos genuit Iacob, ſedecim animas.

C

19 Filii Rachel vxoris Iacob: Ioſeph & Beniamin.

Suprà 41.f.50

20 ¶Natique ſunt Ioſeph filii in terra AEgypti, quos genuit ei Aſeneth filia Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos: Manaſſes & Ephráim.

1.Para.7.b.6,& 8.a.

21 ¶Filii Beniamin: Bela, & Becor, & Aſbel, & Gera, & Naaman, & Echi, & Ros, & Mophim, & Ophim, & Ared.

22 Hi filii Rachel quos genuit Iacob: omnes animæ, quatuordecim.

23 Filii Dan: Huſin.

24 Filii Nephthali: Iaſiel, & Guni, & Ieſer, & Sallem.

25 Hi filii Balæ, quam dedit Labā Racheli filiæ ſuæ: & hos genuit Iacob: omnes animæ, ſeptem.

26 Cunctæque animæ quæ ingreſſę ſūt cum Iacob in AEgyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius, abſque vxoribus filiorum eius, ſexaginta ſex.

Deut.10.d.22

27 Filii autem Ioſeph qui nati ſunt ei in terra AEgypti: animæ duæ. Omnes animæ domus Iacob ¶ quæ ingreſſæ ſunt in AEgyptū, fuere ſeptuaginta.

28 Miſit autem Iudam ante ſe ad Ioſeph, vt nuntiaret ei, & ille occurreret in Geſſen.

D

29 Quò quum perueniſſet, iuncto Ioſeph curru ſuo, aſcendit obuiam patri ſuo ad eūdem locum: vidénſque eū irruit ſuper collum eius, & inter amplexus fleuit.

30 Dixitq; pater ad Ioſeph, Iā lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo.

31 At ille loquutus eſt ad fratres ſuos, & ad omnem domum patris ſui, Aſcēdam, & nuntiabo Pharaoni: dicámq; ei, Fratres mei & domus patris mei qui erant in terra Chanáan, venerunt ad me:

32 Et ſunt viri paſtores ouium, curámque habent alēdorum gregum: pecora ſua, & armenta, & omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt ſecum.

33 Quúmque vocauerit vos, & dixerit, Quod eſt opus veſtrum?

34 Reſpōdebitis, Viri paſtores ſumus ſerui tui, ab infantia noſtra vſque in præſēs, & nos & patres noſtri. hæc autem dicetis, vt habitare poſſitis in terra Geſſen: quia deteſtantur AEgyptii omnes paſtores ouium.

Cap. XLVII.

1 INgreſſus ergo Ioſeph nūtiauit Pharaoni, dicēs, Pater meus & fratres, oues eorum & armēta & cuncta quæ

16 Filii autem Gad: צSiphión, & חHaggí, שׁSuní, & אEצſbón, עErí,
Arodí, & Arאelí.
17 Filii verò Aשׁſer, Imnáh, & Iשׁſuáh, & Iשׁſuí, & Beriyáh, & שׁSé-
raחh ſoror eorum. porrò filii Beriyáh, חHéber, & Malchiאel.
18 Iſti *ſunt* filii Zilpáh quam dedit Labán Leáh filiæ ſuæ: & pepe-
rit iſtos ipſi Iayacób, ſedecim animas.
19 Filii Raחhél vxoris Iayacób: Ioסéph & Biniamín.
20 Et nati ſūt ipſi Ioסéph in terra Miצſráim, quos peperit ei Aסſe-
náth filia Poti-péray principis אOn: Menaשׁſéh, & אEphráim.
21 Porrò filii Biniamín, Bélay, & Bécher, & Aשׁſbél, Gerá, & Na-
yamán, Eחhí, & Rowשׁs, Muppím, & חHuppím, & Arde.
22 Iſti *ſunt* filii Raחhél qui nati ſunt ipſi Iayacób: omnes animæ,
quatuordecim.
23 Et filii Dan, חHuשׁſím.
24 Filii autem Naphthalí, Iaחhצſeאél, & Guní, & Iéצſer, & שׁSillém.
25 Iſti *ſunt* filii Bilhah, quā dedit Labán ipſi Raחhél filiæ ſuæ: & pe
perit iſtos ipſi Iayacób: omnes animæ, ſeptem.
26 Omnes animæ *quæ* venerunt cum Iayacób in Miצſráim, quæ e-
greſſæ ſunt de femore eius, præter vxores filiorū Iayacób, omnes
inquam animæ *erant* ſexaginta ſex.
27 Porrò filii Ioסéph qui nati ſunt ei in Miצſráim, animæ duæ. O-
mnes *igitur* animæ domus Iayacób quæ ingreſſæ ſunt in Miצſráim,
fuerunt ſeptuaginta.
28 Præmiſit autem Iehudáh ante ſe ad Ioסéph ad præparandū an-
te ſe in Gówשׁſen, deuenerunt ergo in terram Gówשׁſen.
29 Iunxit autem Ioסéph currum ſuum, & aſcendit in occurſum
Iשׂſraאél patris ſui in Gówשׁſen, & viſus eſt ei: iactauit autem ſe ſu-
per collum eius, & fleuit ſuper collum eius aliquantiſper.
30 Et dixit Iשׂſraאél ipſi Ioסéph, Moriar modò, poſteaquam ego
vidi faciem tuam: adhuc enim tu viuis.
31 Dixítque Ioסéph fratribus ſuis, & domui patris ſui, Aſcēdam,
& renuntiabo Paryóh, dicámque illi, Fratres mei, & domus patris
mei, qui *erant* in terra Chenáyan, venerunt ad me.
32 Illi autem homines paſtores *ſunt* ouium, nam homines pecua-
rii ſunt: greges quoque ſuos, & armenta ſua, & quicquid habebāt,
adduxerunt.
33 Quum autem vocauerit vos Paryóh, & dixerit, Quæ *ſunt* opera
veſtra?
34 Tum dicetis, Homines pecuarii fuerunt ſerui tui à pueritia no
ſtra vſque nunc, & nos, & patres noſtri. vt habitetis in terra Gó-
wשׁſen: quia abominatio AEgyptiis *eſt* omnis paſtor ouium.

Cap. XLVII.

1 VEnit ergo Ioסéph, & renuntiauit Poryóh, dixitque, Pater
meus & fratres mei, pecudes quoque eorū, & armenta eorū,

Septuaginta homines ingreſſi AEgyptum cū Iacob.

Iacob occurrēs patri oſculatur ipſum.

Paſtores abominātur AEgyptii.

Ioſeph nuntiat Pharaoni aduētū patris, & fratres introducit.

20 Principis אOn: כוהן און Vide ſuprà, cap. 41. g. 45. 26 Quæ egreſſæ ſunt יצאי Hebraicè legitur in maſculino, Qui egreſſi ſunt. & eſt concordia in ſenſu tantùm, non in voce. i. quos ille genuerat, & qui acceperant ortum & originem ab illo.

28 Ad præparandum, &c. להורות וגו׳ Ita & Chaldæus pharaph. Quia regio illa delecta fuerat à Ioſeph in hoſpitium patri & fratribus, ideo nunc rogat Iacob vt locum paratum adueniens reperiat, vt ſine moleſtia illic tabernacula figere liceat. Alii vertunt, vt indicaret ante faciem ſuam in Goſen. i. vt indicaret aduentum ſuum antequam veniret in regionem Goſen.

29 Iunxit autem ויאסור Ad verbum, Et ligauit. i. Iuſſit currum ſuum iungi & apparari. Et viſus eſt ei: iact. a. וירא אליו ויפול .i. oſtendit ſeſe Iſraeli patri ſuo: tum Iſrael cecidit ſuper collum Ioſeph, fleuitque more patrum qui deſiderio filiorum tenentur. Aliquātiſper. עוד : Chaldæus paraph. diu. 32 Pecuarii אנשי מקנה Ad verbum, viri pecoris. i. ſolent alere pecora, nec vnquam aliam artem exercuerunt quàm paſtoritiam. Sic paulo pòſt, verſu 34.

33 Quæ *ſunt* opera v. מה מעשיכם : .i. Quid facitis? vel, Quam artem exercetis? Sic ſequenti capite, verſu 3.

34 Homines pec. אנשי מקנה Ad verbum, homines pecoris, vt paulo antè verſu 32. Vt habitetis בעבור תשבו ſub. tunc inquam ſic dicetis, vt, &c. Abominatio AEgypt. תועבת מצרים .i. deteſtantur AEgyptii omnes paſtores ouium.

& omnia quæ *erant* eis, venerunt *huc* è terra Chenáyan : & ecce sunt in terra Gówsen.

possident, venerũt de terra Chanáan: & ecce consistunt in terra Gessen.

2 'Et de extremis fratribus suis cepit quinque viros, quos statuit ante Paryóh.

Extremos quoque fratrum suorũ quinque viros constituit corã Rege.

3 Et dixit Paryóh fratrib' illius, Quæ *sunt* opera vestra? Qui respõderunt Paryoni, 'Pastores ouium *sunt* serui tui, 'etiam nos, etiam patres nostri.

Quos ille interrogauit, Quid habetis operis? Responderũt, Pastores ouium sum' serui tui, & nos, & patres nostri.

4 Dixerũtque Paryoni, Vt peregrinemur in terra ista venim': quia non *est* pastus pecudibus quæ *sunt* seruis tuis : grauis enim fames *est* in terra Chenáyan : nunc igitur habitent quæso serui tui in terra Gówsen.

Ad peregrinãdum in terram tuam venímus: quoniam non est herba gregibus seruorum tuorum, ingrauescẽte fame in terra Chanáan : petimúsq; vt esse nos iubeas seruos tuos in terra Gessen.

5 Et loquutus est Paryóh ipsi Ioséph, dicendo, Pater tuus & fratres tui 'venerunt ad te.

B Dixit itaque Rex ad Ioseph, Pater tuus, & fratres tui venerunt ad te.

6 'Terra Mixráim coram te est: in optimo hui' regionis habitare fac patrem tuum & fratres tuos, habitent in terra Gówsen. & si cognoueris 'quòd sint inter eos viri robusti, pones eos principes super ea quæ *sunt* mihi.

Terra AEgypti in conspectu tuo est: in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Gessen. quòd si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorũ.

7 Introduxit quoque Ioséph Iayacób patrem suum, & statuit eum coram Paryóh, '& salutauit Iayacób ipsum Paryóh.

Posthęc introduxit Ioseph patrem suum ad Regem, & statuit eum corã eo: qui benedicens illi,

Iacob introduct' interrogatur à Pharaone.

8 Tũ dixit Paryóh ad Iayacób, Quot sunt dies annorũ vitæ tuæ?

Et interrogatus ab eo, Quot sunt dies annorum vitæ tuæ?

9 Dixit autem Iayacób Paryoni, Dies annorum peregrinationis meæ *sunt* centum & triginta anni, 'parui & mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, 'nec attigerunt dies annorum vitæ patrũ meorum in diebus peregrinationum suarum.

Respondit, Dies peregrinationis vitæ meæ cẽtum triginta annorũ sunt, parui & mali, & non peruenerunt vsque ad dies patrũ meorum quibus peregrinati sunt.

10 'Et salutauit Iayacób ipsum Paryóh, & egressus est à conspectu Paryóh.

C Et benedicto Rege egressus est foras.

Ipsi Iacob datur terra Gessen.

11 'Statuit igitur Ioséph habitationem patri suo & fratribus suis, dedítque eis possessionem in terra Mixráim 'in optimo regionis, in terra Raymeséos, quemadmodum præceperat Paryóh.

Ioseph verò patri & fratribus suis dedit possessionem in AEgypto in optimo terræ loco Ramesses, vt præceperat Pharao.

12 Et alebat Ioséph patrem suum, & fratres suos, & omnem domum patris sui pane, 'vsque ad os paruuli.

Et alebat eos, omnémque domum patris sui, præbens cibaria singulis.

IN CAPVT XLVII.

2 Et de extr. fr. s. ומקצה אחיו Ad verbũ, vt מ sit præpositio, Et de extremitate fratrũ suorũ. i. Aliquot ex fratribus suis accepit. siue, Et partem fratrũ suorũ, vt מ sit formatiuũ nominis: hoc est, Ex fratribus accepit quinque homines. Et istam quoque sententiam habẽt L X X. קצה Hebræis finem, terminum, extremitatem significat. Abutũtur autem Hebræi hac voce pro quidam & quædã: eo quòd extremitas sit pars in integro & toto aliquo. Alii sic legunt, Et de summa fratrum suorum tulit quinque. q. d. De tota summa fratrum suorum sumpsit quinque. vt sit metalepsis, finis pro summa. Rationis enim finis est summa. Eadem ferè hæc sententia cum priore est. Porrò quidam in hunc sensum accipiunt, Et de extremitate fratrum suorum, siue extremos fratrum suorũ. i. eos qui abiectiori erant aspectu & persona: ne si robustiores adduxisset, Pharao illos in militiam traxisset. Vel contrario modo, vt scilicet intelligas præstantiores, qui cæteris proceritate & viribus corporis superiores erant, adductos fuisse à Ioseph in conspectũ Pharaonis. Nam vox מקצה siue קצת in vtranque partem ab Hebræis etiam in Sacris scripturis sumitur, vbi vel de abiectioribus & infimæ sortis hominibus, vel de præstantioribus sermo est. De posteriori locus est Iudicũ cap. 18. a. 2, Miserunt ergo filii Dan ex cognatione sua quinq; viros de extremitate sua, viros exercitatos in militia, &c. Vbi per מקצותם (sicut ex ipso cõtextu claret) nõ abiecti & vulgares, sed peritiores & præstãtiores intelligũtur. Nõnulli, quoniã Hebræis קצה vtrãque extremitatẽ sonat, principii scilicet ac finis, assũptos fuisse ex primis & vltimis arbitrãtur, vt illorũ intuitu, de omniũ ætate iudiciũ Rex faceret.

3 Pastores רועה Singul. Heb. pro plur. Etiam nos, &c. 'גם אנחנו וגו Hebraismus, acsi dicat, Erãt patres nostri pastores, nos quoque pastores sumus. vel, Sicut nos sumus pastores, sic & illi erãt. Aut, Non modò nos sumus pastores, sed etiã patres nostri fuerũt pastores. Quidam exponunt, Quemadmodum & maiores nostri. siue, artem maiorũ nostrorum exercemus. Sic & suprà cap. 44. d. 16, Serui domini mei sumus, etiam nos etiam ille. i. Nos etiam sumus serui quemadmodum & ille. vel non modò ille, sed etiam nos. Vide Ierem. 51. b. 12.

4 Vt peregrinemur לגור Ad habitandum. vt habitemus. 5 Venerunt ad te. באו אליך: receperunt sese ad te.

6 Terra Mixráim coram te est: ארץ מצרים לפניך היא Hebraismus, In potestate & arbitrio tuo est. q. d. Offero tibi totã AEgyptũ, elige quam partem voles pro patre tuo. Quòd sint, &c. 'וישׁ בם וגו Ad verbum, & sint inter illos viri virtutis, vel roboris, siue fortitudinis. quod non tantùm de corporis, sed & animi robore intelligendum. Propterea Vetus interpres vertit, Si nosti in eis viros industrios, hoc est, peritos, & gnaros pecoris alendi.

7 Et salutauit ויברך Ad verbum, & benedixit. i. bene precatus est Iaacob Pharaoni, hoc est, salutauit. Latè accipitur Hebræis Benedicendi verbum hic pro salutare, salutem imprecari, collaudare, siue gratias agere: vt sit sensus, benedixit, id est salutauit, siue salutem imprecatus est Pharaoni, atque ita gratias egit quòd suos tantopere diligeret ac extulisset.

9 Parui & mali מעט ורעים Ad verbum, paucum quid & mali. i. pauci & afflictionum pleni, siue infœlices. q. d. Poterant adhuc in me vigere sensus integri, nisi quòd & continuis laboribus, & tristissimis curis, & grauissimis miseriis exhaustæ sunt vires. Nec attigerunt, &c. 'ולא השיגו וגו Hebraismus, longiorem ætatem vixerunt patres mei. 10 Et salutauit ויברך Ad verbũ, Et benedixit. Vt paulo antè, versu 7. 11 Statuit igitur Ioos. hab. &c. 'וישב יוסף את אביו וגו Ad verbum, Et habitare fecit Ioseph patrem suum & fratres suos. In optimo במיטב id est, in optima & feracissima parte.

12 Vsque ad os paruuli. לפי הטף: Quidam os paruuli exponunt acsi aluisset Ioseph patrem & totam familiã sicuti pueris in os ingeritur cibus, ac putant emphaticam esse loquutionem, quòd in fame non magis soliciti fuerint de comparando victu, quàm pueri, qui ne manũ quidem ad cibum extendunt. Alii vertunt, pubem, quæ Latinis etiam pro iuuentute accipitur. Alii simpliciter accipiũt pro ratione & numero paruulorum, & ita doctus inter Hebræos. Genuinus videtur esse sensus, quòd omnes à maximo vsque ad minimum pauerit.

In toto enim orbe panis deerat, & oppresserat fames terrã, maximè AEgypti & Chanáan.

15 Et panis non *erat* in tota terra: grauis enim fames *erat* admodũ,
'& defecit terra Mixsráim, & terra Chenáyan præ fame.

Ioseph pro pecuniis, & pecoribus, & terris dat frumentum.

E quibus omnem pecuniam cõgregauit pro venditione frumenti, & intulit eam in ærarium Regis.

14 Collegit autem Iooséph omnem pecuniam quæ inuenta est in
terra Mixsráim, & in terra Chenáyan pro alimento quod ipsi eme
bant: & intulit Iooséph pecuniam in domum Paryóh.

Qúmque defecisset emptoribus pretium, venit cuncta AEgyptus ad Ioseph, dicẽs, Da nobis panem: quare morimur coram te, deficiente pecunia?

15 'Qúmque cõsumpta esset pecunia è terra Mixsráim, & è terra
Chenáyan, venit tota Mixsráim ad Iooséph, dicendo, Da nobis pa
nem: cur enim moriemur coram te, quum defecerit pecunia?

D Quibus ille respondit, Adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habetis.

16 Et dixit Iooséph, Date pecora vestra, & dabo vobis *panem* pro pe
coribus vestris, si deficiat pecunia.

Quæ quũ adduxissent, dedit eis alimẽta pro equis, & ouibus, & bobus, & asinis: sustentauitque eos illo anno pro commutatione pecorum.

17 Adduxerũt igitur pecora sua ad Iooséph, & dedit eis Iooséph a-
limentũ pro equis, & pro pecore, & pro armẽto boũ, & pro asinis:
'& sustẽtauit eos pane pro omnibus pecoribus illorum ãno ipso.

Venerũt quoque anno secũdo, & dixerunt ei, Non celamus domino nostro quòd deficiente pecunia, pecora simul defecerũt: nec clam te est quòd absque corporibus & terra nihil habeamus.

18 Exacto autem illo anno, venerunt ad eum anno secundo, & di-
xerũt ei, Non abscondemus à domino meo quòd 'verè consum-
ptum est argentum, '& grex iumẽtorum *est* apud dominũ meum:
non remãsit coram domino meo præterquam corpus nostrum,
& terra nostra.

Cur ergo moriemur te vidente? & nos, & terra nostra tui erimus: eme nos in seruitutẽ regiam, & præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem.

19 Quare moriemur ãte oculos tuos, etiã nos, etiam terra nostra?
eme nos & terram nostram pro pane, erimúsque nos & terra no-
stra serui Paryóh, & da semen, vt viuamus, & nõ moriamur, & ter
ra non desoletur.

E Emit igitur Ioseph omnem terrã AEgypti, vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. subiecitque eam Pharaoni,

20 Emit ergo Iooséph omnem terram Mixsráim ipsi Paryóh: ven-
diderunt enim AEgyptii quisque agrum suum, eo quòd inualuis-
set super eos fames, factáque est terra Paryoni.

Et cunctos populos eius à nouissimis terminis AEgypti vsque ad extremos fines eius:

21 'Populum verò transire fecit ad vrbes ab *vna* extremitate termi-
ni Mixsráim vsque ad extremitatem eius.

Præter terram sacerdotum quæ á Rege tradita fuerat eis: quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur: & idcirco non sunt cõpulsi vendere possessiones suas.

22 'Tãtummodo terram sacerdotum non emit: 'quoniam portio
sacerdotibus *erat* à Paryone: & comedebant portionem suam quã
dabat eis Paryóh: idcirco non vendiderunt terram suam.

Sacerdotibus victus à Rege datur.

Dixit ergo Ioseph ad populos, En vt cernitis, & vos & terram vestram Pharao possidet: accipite semina, & serite agros,

23 Et dixit Iooséph populo, Ecce emi vos hodie, & terram vestrã
ipsi Paryóh: en vobis semen, seminate ergo illam.

Homines pro victu, se in seruos tradunt.

F Vt fruges habere possitis. Quintã partẽ Regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum familiis & liberis vestris.

24 Et erit 'è frugibus, dabitis quintampartem ipsi Paryóh: quatuor
autem partes erunt vobis pro semente agri, & pro cibo vestro,
eorúmque qui sunt in domibus vestris, & vt comedant paruu-
li vestri.

Qui responderunt, Salus nostra in manu tua est: respiciat nos tantũ dominus noster, & læti seruiemus Regi.

25 Tum dixerunt, 'Viuificasti nos: 'inueniamus gratiam in oculis
domini mei, & erimus serui Paryóh.

Ex eo tempore vsque in præsentẽ diem in vniuersa terra AEgypti, Regibus quinta pars soluitur, & factum est quasi in legẽ, absque terra sacerdotali, quæ libera ab hac cõditione fuit.

26 Et posuit ipsum Iooséph in statutum vsque ad diem hãc super
terram Mixsráim ipsi Paryóh 'ad quintam *partem*: 'duntaxat terra sa
cerdotum solummodo non fuit Paryoni.

15 Et defecit ותלה & insaniuit. vel, acta fuit in rabiem. 15 Qúmque consumpta esset ויתום Qúmque defecisset .i. Quum omnes fuissent exhausti pecunia, vt iam vulgo pecunia non sufficeret ad emendum frumentum.

17 Et sustentauit eos וינהלם Ad verbum, & deduxit eos. Chaldæus paraph. & aluit.

18 Verè consumptum est arg. אם־תם הכסף integra pecunia. Alii vertunt hanc partem versus hoc modo, Nõ celabimus dominum meum quòd si [.i. quum] defecerit pecunia, & possessio iumentorum, *quæ tradamus* domino meo, nihil est relictum, &c. Et grex iument. ומקנה הבהמה & possessio iumentorum .i. pecora.

21 Populum verò, &c. ואת־העם וגו' Ad verbum, Et populum transire fecit ipsum ad vrbes .i. Transtulit populum in diuersas vrbes. de vna vrbe in aliam. Hæc translatio fuit vt singuli ea loca & sedes vbi antea habitauerant, mutare, atque aliò migrare cogerentur, in signum videlicet quòd nihil proprii amplius haberent in terra.

22 Tantummodo רק Attamen. Verùm. Quoniam portio, &c. כי חוק וגו' .i. Pharao proprio sumptu alebat sacerdotes.

24 E frugibus, dabitis בתבואת Ad verbum, Et erit in fructibus, & dabitis. vel, in prouentibus .i. sed ea lege vt de fructibus detis quintam partem tempore quo fructus colligi solent.

25 Viuificasti nos: החיתנו .i. Reseruasti in vitam. Restituisti nos in vitam. Inueniamus, &c. נמצא וגו' Hebraismus, reputabimus hoc pro magno beneficio, si Pharao receperit nos in seruitium.

26 Ad quintam *partem* לחומש Hebraismus, pro, indixit Ioseph hanc consuetudinem in AEgypto quæ durat vsque in præsentẽ diem, vt quinta pars soluatur Pharaoni. Ita & Chaldæus paraph. Duntaxat, &c. רק אדמת וגו' nisi quòd terra sacerdotum, atque ea sola, non facta est Pharaonis. Chaldæus paraph. excepta terra Sacerdotum, quæ sola non cessit Pharaoni.

Habitauit igitur Iıſraėl in terra Miꝛſráim, 'in terra Góſen: 27
& poſſeſſiones habuerūt in ea, auctíque ſunt, & multiplicati ſunt
plurimúm.

ויחי

'Vixit autem Iayacób in terra Miꝛſráim, ſeptemdecim annos: 28
fuerúntque dies Iayacób & anni vitæ eius, 'centū quadraginta ſe-
ptem anni.
'Et appropinquauerūt dies Iıſraėl vt moreretur, vocauítque 19
filium ſuum Ioſéph, & dixit ei, 'Si nunc inueni gratiam in ocu-
lis tuis, 'pone quæſo manum tuam ſub femore meo: '& facies me-
cum miſericordiā & veritatē, Ne quæſo ſepelias me in Miꝛſráim.
'Quum dormiero cum Patribus meis, tolles me ex Miꝛſráim, 30
& ſepelies me in ſepulchro eorum. Dixit ergo ille, Ego faciam 'ſe-
cundum verbum tuum.

Iacob vult ſepeliri cū Patribus.

Et dixit, 'Iura mihi. Et iurauit ei, '& incuruauit ſe Iıſraėl ad ca 31
put lecti.

Cap. XLVIII.

ET fuit 'poſthæc, 'dictū fuit ipſi Ioſéph, Ecce pater tuus ægro- 1
tat: tulítque duos filios ſuos ſecum, Menaſſéh & Ephraim.

Ioſeph patrem ægrotantem viſitat cum filiis.

'Renuntiatū eſt autē ipſi Iayacób tale nūtium, Ecce filius tuus 2
Ioſéph venit ad te. 'Et cōfortatus eſt Iıſraėl, & ſedit ſuper lectū.
Dixítque Iayacób ad Ioſéph, Deus omnipotens viſus eſt mihi 3
in Luz in terra Chenáyan: & benedixit mihi,
Dixítque mihi, Ecce ego 'creſcere facio te, & multiplicabo te, 4
'daboque te in cœtum populorum: dabo quoque terram hāc ſe-
mini tuo poſt te in hæreditatem 'perpetuam.
Nunc ergo duo filii tui qui nati ſunt tibi in terra Miꝛſráim an- 5
tequam venirem ad te in Miꝛſráim, 'mei ſunt, Ephráim & Me-
naſſéh, ſicut Reūbén & Simyón 'erunt mei.

Iacob adoptat ſibi Ephraim & Manaſſe.

Liberi autē tui quos genuiſti poſt eos, tui erunt: 'de nomine fra 6
trum ſuorum vocabuntur in poſſeſſionibus ſuis.
'Equidem quū venirē ex Padán Arám, mortua eſt mihi Raħél 7

27 Habitauit ergo Iſrael in AEgypto, id eſt in terra Geſſen, & poſſedit eam: auctúſque eſt & multiplicatus nimis.

28 Et vixit in ea decē & ſeptem annis: factique ſunt omnes dies vitæ illius, cētum quadraginta ſeptem annorū.

G

29 Quúque appropinquare cerneret diem mortis ſuę, vocauit filium ſuum Ioſeph, & dixit ad eum, Si inueni gratiam in cōſpectu tuo, pone manum tuam ſub femore meo: & facies mihi miſericordiam & veritatem, Vt non ſepelias me in AEgypto. (Suprà 24.a.2)

30 Sed dormiam cum Patribus meis, & auferas me de terra hac, condáſque in ſepulchro maiorum meorum. Cui reſpōdit Ioſeph, Ego faciā quod iuſſiſti. (Infrà 50.a.5)

31 Et ille, Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurante, adorauit Iſrael Dominum conuerſus ad lectuli caput.

Cap. XLVIII.

1 HIs itaque tranſactis nuntiatum eſt Ioſeph quòd ægrotaret pater ſuus: qui aſſumptis duobus filiis Manaſſe & Ephráim, ire perrexit.

2 Dictúmq; eſt ſeni, Ecce filius tuus Ioſeph venit ad te. Qui confortatus, ſedit in lectulo.

3 Et ingreſſo ad ſe Ioſeph ait, Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ eſt in terra Chanáan: benedixítque mihi, (Suprà 28.c.19)

4 Et ait, Ego te augebo & multiplicabo, & faciā te in turbas populorū: dabóque tibi terram hāc, & ſemini tuo poſt te in poſſeſſionem ſempiternam.

5 Duo ergo filii tui qui nati ſunt tibi in terra AEgypti antequam huc venirem ad te, mei erunt: Ephráim & Manaſſes, ſicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi. (Suprà 41.f.50; Ioſue 13.b.7.& d.29. 16.17.14)

B

6 Reliquos autē quos genueris poſt eos, tui erunt: & nomine fratrum ſuorum vocabūtur in poſſeſſionib⁹ ſuis.

7 Mihi enim quando veniebam de Meſopotamia, mortua eſt Rachel in (Suprà 35.c.19)

27 In terra Góſen: בארץ גשן .i. in ea parte quæ dicebatur Goſen.

28 Vixit autem ויחי Hic incipit poſtrema huius quinti libri Moſis apud Hebræos ſectio, quam appellant à prima dictione huius verſus, ויחי Et vixit. Centum, &c. 'שבע שנים וגו Ad verbum, ſeptem anni, & quadraginta & centum anni.

29 Et appropinquauerunt, &c. 'ויקרבו וגו .i. Sub mortem ſuam, ſiue Paululum ante diem mortis ſuæ. aut, Quum autem propinquus eſſet morti, vocauit, &c. Si nunc inueni, &c. 'אם־נא מצאתי וגו Hebraiſmus, Si valeam gratia apud te. Si tibi charus ſim. Pone quæſo, &c. 'שים־נא וגו Quid ſibi velit hoc ſymbolum, dictū eſt ſuprà cap. 24. a. 2. Et facies, &c. 'ועשית וגו Hebraiſmus, & præſta mihi iam defuncto hoc beneficium. vel, iura te hauddubiè collaturum in me hoc beneficium, nempe quòd non ſepelies, &c. Vide idem genus dicendi ſuprà cap. 24. f. 49. & 40. c. 14. Et, pro quòd.

30 Quum dormiero, &c. 'ושכבתי וגו Hic ו pro כאשר Hebraiſmus, Quum mortuus fuero, tolles, ſiue auferes me, &c. Secundum verbum tuum. כדברך׃ Hebraiſmus, quod iubes.

31 Iura mihi. השבעה לי i. Adhibito iuramento pollicere mihi te hoc facturum. Et incuruauit ſe, &c. 'וישתחו וגו & adorauit Iſrael ad caput lecti. vel, in capite lecti. Gallicè, *ſur le cheuet du lict.* vbi ſcilicet ſedebat. ita enim iacebat vt eſſet capite erecto. Iacob pro ſingulari bono ducit, ſibi promiſſum fuiſſe à Ioſeph quod petierat de ſepultura. Nam ad gratias Deo agendas quo poteſt conatu debile corpus incitat, tanquam potitus re maximè optabili. dicitur enim adoraſſe ad caput lectuli: quia quum planè aſſurgere non poſſet è lecto in quo iacebat, ſe tamen in formam precantis prono vultu componit. Idem habetur de Dauide, 1. par. 39. c. 10. quum ſupremi voti compos factus, Dei gratiā celebrat. Græci verterunt, ad ſummitatem virgæ, quos Apoſtolus ſequutus eſt ad Hebræos, cap. 11. d. 21. Etſi autē ſimilitudine vocis fuiſſe deceptos apparet, quia apud Hebræos, eadem dictio מטה, lectum & virgam ſignificat pro ratione ſubiectorum punctorum. (nam מִטָּה *mitta* eſt lectus: מַטֶּה *matte* virga ſiue baculus) Apoſtolus tamen ſibi permiſit locum citari qualis tunc erat in communi vſu, ne rudes de nihilo offēderet. Porrò qui exponunt Iacob adoraſſe ſceptrū filii, nimis inſulſi ſunt. Aliorum expoſitio ſaltem tolerabilis eſt, quòd baculo innixus, caput incuruauerit. Sed quum nulla ſit in verbis Moſis ambiguitas, ſufficiat memoria tenere quod dictum eſt, gaudii ſui magnitudinem hac ceremonia palàm feciſſe.

IN CAPVT XLVIII.

1 Poſt hæc, 'אחרי וגו Ad verbū, poſt verba iſta. i. his geſtis. Dictum fuit ויאמר .i. renuntiatū fuit. Ad verbū, & dixit, ſub. aliquis.

2 Renuntiatum eſt, &c. 'ויגד וגו Ad verbum, Et renuntiauit [ſub. nuntius, vel qui renuntiat] ipſi Iaacob, & dixit. Et confortatus eſt ויתחזק Et fortificauit ſeipſum. vel confirmauit ſeſe. i. reſumptis viribus, dedit operam vt ſederet in lecto.

4 Creſcere facio te, מפרך Præſ. Heb. pro fut. Augebo te. Dabóque te ונתתיך ponámque te. i. faciam te in congregationem populorum. hoc eſt, relinques quamplurimos nepotes in terra. Perpetuam. עולם׃ Ad verbū, ſeculi. i. ſempiternam. Hac loquutione ſignificat. Iſraelitas fore perpetuos terræ hæredes vſque ad Chriſti aduentum quo renouatus fuit mūdus. Vox Hebraica עולם à quibuſdam pro diuturno ſolùm tempore, ab aliis pro æternitate accipitur. Sed quia gratiam olim Patribus adumbratam Chriſtus vſque ad finem mundi continuat, poſſeſſio ſeculi, doctiorum iudicio, tantundem valet atque æterna. Nam veteri populo vſque ad renouationem per Chriſtū inductam promiſſa fuit illa terræ portio: nunc ex quo totum orbem Dominus populo ſuo dicauit, plenior nobis conſtat hæreditatis fruitio.

5 Mei ſunt, לי־הם Id eſt, habeo eos pro meis. Erunt mei. יהיו־לי׃ ſub. hæredes.

6 De nomine, &c. 'על שם וגו Hebraiſmus, Quando diuidenda erit hæreditas terræ Chananæorum, comprehendentur ſub Ephraim & Manaſſe: non habebunt hæreditatem ſeiunctam à fratribus ſuis.

7 Equidem ואני Ad verbum, Et ego.

terra Chanáan in ipſo itinere: erátque vernum tẽpus: & ingrediebar Ephratham, & ſepeliui eã iuxta viã Ephrathæ. quæ alio nomine appellatur Beth-léhem.

in terra Chanáyan, in ipſo itinere, quũ adhuc eſſet'milliare terræ,
vt venirent in Ephráth: & ſepeliui eam illic in via Ephráth.'ipſa *eſt*
Beth-léhem.

Vidẽs autẽ filios eius, dixit ad eum, Qui ſunt iſti?

8 Et vidit Iשraאél filios Iooſéph, & dixit,'Cuius *ſunt* iſti?

Iacob filiis Ioſeph benedicit.

Reſpondit, Filii mei ſunt quos donauit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, vt benedicam illis.

9 'Qui reſpõdit patri ſuo, Filii mei ſunt quos dedit mihi De⁹ hîc.
Et dixit,'Admoue eos quæſo mihi, & benedicam eis.

(Oculi enim Iſrael caligabant præ nimia ſenectute, & clarè videre non poterat) applicitóſque ad ſe, deoſculatus & circumplexus eos,

10 (Oculi autẽ Iשraאél graues erãt præ ſenio, nec poterat videre)
& accedere fecit eos ad illũ, oſculatúſque eſt illos, & amplexatus.

Dixit ad filium ſuum, Nõ ſum fraudat⁹ aſpectu tuo: inſuper oſtendit mihi Deus ſemen tuum.

11 Et dixit Iשraאél ipſi Iooſéph, Videre faciem tuam'non putabã:
& ecce videre fecit me Deus etiam ſemen tuum.

Cúmque tuliſſet eos Ioſeph de gremio patris, adorauit pron⁹ in terram.

12 'Eduxit itaque Iooſéph eos è genibus ſuis,'& incuruauit ſe in fa
ciem ſuper terram.

C Et poſuit Ephráim ad dexteram ſuam, id eſt ad ſiniſtrã Iſrael: Manaſſen verò in ſiniſtra ſua, ad dexterã ſcilicet patris, applicuitque ambos ad eum.

13 Tulit autem Iooſéph ambos, אEphráim à dextera ſua, *quem poſuit*
ad ſiniſtram Iשraאél: & Menaשſſéh in ſiniſtra ſua, ad dextram Iש
raאél: & accedere fecit *illos* ad eum.

Qui extendens manum dexteram, poſuit ſuper caput Ephráim minoris fratris: ſiniſtram autem ſuper caput Manaſſe qui maior natu erat, commutans manus.

14 Extendens autem Iשraאél dexteram ſuam, poſuit ſuper caput
אEphráim qui erat minor *natu*: ſiniſtram verò ſuam ſuper caput
Menaשſſéh:'intelligere fecit manus ſuas, quãuis Menaשſſéh eſſet
primogenitus.

Hebr.11.d.21

¶Benedixítque Iacob Ioſeph, & ait, Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei Abraham & Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea vſque in præſentem diem.

15 Et benedixit ipſi Iooſéph, & dixit, Deus in cuius conſpectu am
bulauerunt patres mei Abrahám & Iצhhác, Deus *inquam*'qui pauit
me'à tempore meo vſque ad diem hanc.

Suprà 31.d.19

Angelus qui eruit me de cũctis malis, benedicat pueris iſtis: & inuocetur ſuper eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Iſaac, & creſcant in multitudinem ſuper terram.

16 Angelus ille qui eripuit me ab omni malo, benedicat pueris i-
ſtis:'& vocetur in eis nomen meum, & nomen Patrũ meorũ Abra
hám & Iצhhác,'& multiplicentur plurimùm in medio terræ.

D Videns autem Ioſeph quòd poſuiſſet pater ſuus dexteram manum ſuper caput Ephráim, grauiter accepit: & apprehenſam manum patris leuare conatus eſt de capite Ephráim, & transferre ſuper caput Manaſſe.

17 Videns autem Iooſéph quòd poneret pater ſuus manum dexte
ram ſuam ſuper caput אEphráim,'diſplicuit in oculis eius: & ap-
prehendit manum patris ſui, vt trãſferret eam à capite אEphráim
ſuper caput Menaשſſéh.

Dixitque ad patrem, Non ita conuenit pater: quia hic eſt primogenitus, pone dexterã tuã ſuper caput ei⁹.

18 Dixítque Iooſéph patri ſuo,'Non ſic, pater mi: nam iſte eſt pri-
mogenitus, pone dexteram tuam ſuper caput eius.

Qui renuens ait, Scio fili mi, ſcio: & iſte quidem erit in populos & multiplicabitur: ſed frater eius minor, maior erit illo: & ſemen illius creſcet in gentes

19 Renuit autem pater eius, & dixit, Noui fili mi, noui: etiam'ipſe
erit in populum, atque etiam ipſe creſcet: veruntamen frater eius
minor *natu*'creſcet magis quàm ipſe: & ſemen eius erit'plenitudo
gentium.

Benedixítque eis in tempore illo, dicens, In te benedicetur Iſrael, atque dicetur, Faciat tibi Deus ſicut Ephráim & ſicut Manaſſe. Conſtituitque Ephráim ante Manaſſen.

20 Et benedixit eis die illo, dicendo, In te'benedicet Iשraאél, his
verbis,'Ponat te,'Deus ſicut אEphráim & ſicut Menaשſſéh. Et po-
ſuit אEphráim ante Menaשſſéh.

Milliare terræ, כברת־ארץ Vide ſuprà cap.35.c.16. Ipſa *eſt* היא .i. quæ alio nomine dicitur. Cuius *ſunt* iſti? מי־אלה: Quinam ſunt iſti?

9 Qui reſpondit ויאמר יוסף Ad verbum, Et dixit Ioſeph. Admoue eos קחם Ad verbum, Cape eos. Sequenti verſu dicit, Et appropinquare fecit, ſiue admouit.

11 Non putabã: לא פללתי non putarã. vel, cogitauerã. Ad verbũ, non iudicaui. i. non venit mihi in mentẽ vt aliquãdo poſſem te videre.

12 Eduxit, &c. ויוצא וגו׳ .i. Remouit à ſe filios ſuos, & admouit illos patri ſuo. Alii, Iam verò abſtulerat filios ſuos à gremio ſuo. Ioſeph filios è gremio ſuo eductos ad patris genua admouit, non modo honoris cauſa, ſed vt Dei Prophetæ benedicendos offerret: quia certo perſuaſus erat non vulgari hominũ more, ſanctum Iaacob appetere nepotum complexum: ſed quatenus erat Dei interpres, depoſitam apud ſe gratiam ipſis velle conferre. Et incuruauit, &c. וישתחו & adorauit vultu prono in terram.

14 Intelligere fecit manus ſuas, שכל את־ידיו Hebraiſmus, doctè, ſcitè, & peritè impoſuit illis manus. Quum hebetes ſenio eſſent oculi, vt aſpectu non diſcerneret vter natu maior eſſet, conſultò tamen manus ſuas tranſuerſas poſuit: ideo dicit Moſes quòd intelligere fecerit manus ſuas, quaſi manus illæ eſſent conſciæ rerum futurarum: quia non temerè eas proiecit, nec palpandi cauſa huc vel illuc tranſtulit, ſed delectu adhibito ſciens ac volens manum dexteram direxit ad Ephraim qui minor erat natu: ſiniſtram autem primogenito impoſuit.

15 Qui pauit הרועה Præſ. Heb. pro præt. A tẽpore m. מעודי ex quo ſum. Subaudi in fine verſus, benedicat tibi ó fili mi Ioſeph.

16 Et vocetur, &c. ויקרא וגו׳ .i. poſthac dicantur filii mei, & filii maiorum meorum. Hæc nota eſt adoptionis, cuius nuper facta eſt mẽtio. ſuum enim illis nomen imponit, vt locum obtineant inter Patriarchas. Neque enim aliud ſibi vult phraſis Hebraica, quàm cenſeri ſub nomine. Sic dicitur inuocari nomen mariti ſuper vxorem, Ieſa.4.a.1, quia vxor à capite cui ſubeſt, nomen mutuatur. Et multiplicentur pl. וידגו לרוב Ad verbum, & inſtar piſcium ſint in multitudinem.

17 Diſplicuit in oc e. וירע בעיניו Hebraiſmus, ægrè tulit. ſiue grauatè & moleſtè tulit.

18 Non ſic, לא־כן Non ita. ſub. fieri debet. q.d. Erras, pater mi.

19 Ipſe erit in pop. הוא יהיה־לעם .i. multi populi orientur ex eo. Creſcet magis quàm ipſe, יגדל ממנו maior illo erit. Plenitudo gentium. מלא־הגוים: Hebraiſmus, variæ gentes, ſiue multi populi ex eo naſcentur. Chaldæus paraph. filii eius erunt potentes in populis.

20 Benedicet יברך ſub. filiis ſuis. Ponat te, &c. ישמך וגו׳ .i. Faxit Deus vt creſcas & multipliceris ſicut Ephráim.

Prædicit Iacob liberationem filiorum suorum.

21 Dixit quoq; Iשraél ad Iooséph, Ecce ego morior, & erit Deus vobiscum, reducétque vos ad terram Patrum vestrorum.

22 Ego verò dedi tibi ʻportionem vnā vltrà fratres tuos, quam accepi è manu אEmoræi ʻgladio meo, & arcu meo.

Cap. X L I X.

Iacob prædicit quid eventurum sit filiis suis.

1 VOcauit ergo Iayacób filios suos, & dixit, Congregamini, ʻ& renuntiabo vobis quod eventurum est vobis ʻin nouissimis diebus.

2 Congregamini, & audite filii Iayacób, audite inquam Iשraél patrem vestrum.

Ruben.

3 Reאubén primogenitʼ meus, tu fortitudo mea, ʻ& principium roboris mei: excellentia dignitatis, & excellentia roboris.

4 ʻLeuitas *fuit tibi* instar aquæ, ʻnon excelles: quia ascendisti ʻcubile patris tui: ex quo polluisti stratum meum, ʻeuanuit.

Simeon & Leui.

5 שSimyón & Leui ʻfratres, ʻarma iniquitatis in habitationibʼ suis.

6 ʻIn secretum eorum non eat ò anima mea, in cœtu eorū non vniatur ʻgloria mea: quia ʻin furore suo occiderunt virum, & voluntate sua ʻeradicauerunt murum.

7 Maledictus furor eorum, quia ʻpertinax: & ira eorum, quia indurata est. ʻdiuidam eos in Iayacób, & dispergam eos in Iשraél.

Iuda.

8 ʻIehudáh tu, laudabūt te fratres tui: ʻmanʼ tua *erit* in ceruice inimicorum tuorum, ʻincuruabunt se tibi filii patris tui.

Et ait ad Ioseph filium suum, En ego morior, & erit Deʼ vobiscum, reducétque vos ad terram Patrum vestrorum.

Do tibi ‖partem vnam extra fratres tuos, quam ‖tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Iosue 13.b.7. & 16.a.1 Iosue 24.b.8

Cap. X L I X.

VOcauit autē Iacob filios suos, & ait eis, Congregamini, vt annūtiem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. Deut. 33.a.b

Cōgregamini, & audite filii Iacob, audite Israel patrem vestrum.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principiū doloris mei: prior in donis, maior imperio.

Effusus es sicut aqua, non crescas: ‖quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Supra 35.d.22 1.para 5.a.1

Simeon & Leui fratres: vasa iniquitatis bellantia.

In cōcilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorū non sit gloria mea: ‖quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Suprà 34.d.25

Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura: ‖diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Iosue 19.a.1.b 21.a.b

B

Iuda, te laudabūt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorū, adorabunt te filii patris tui.

22 Portionem. שכם אחד De Sechem loquitur. Iohannes enim, cap. 4.a.5, de agro vicino vrbi Sichar (quæ olim Sichima fuerat) loquēs, eum esse dicit quem Iacob donauit filio suo Ioseph. Et Iosue vltimo capite, g.32, dicitur venisse in possessionem duobus filiis Ioseph.

Gladio meo, & arcu meo. בחרבי ובקשתי: id est, iure belli. Quod Simeon, & Leui fecerunt contra Sichimitas, ad se transfert. Etsi enim ab eorum scelere semper abhorruit, & illud proximò capite detestabitur: quia tamen armauerant totam eius domum, quasi sub eius auspiciis militarunt. Quod libenter fecisset, consequi non potuit, vt salui essent ciues Sichimæ: agrum tamen, eorum interitu vacuum & desertum ideò suum facit, quia in eius gratiam homicidis Deus pepercerat.

IN CAPVT XLIX.

1 Et renuntiabo ואגידה & indicabo. In nouissimis dieb. באחרית הימים: in fine dierum. i. vobis & nepotibus vestris.

3 Et principium roboris mei: וראשית אוני Id est, quem genui quum adhuc essem fortis, in florenti scilicet ætate mea. Bis idem dicit, Robur meum, & Principium roboris mei. Nomen און quidam pro semine, alii pro dolore accipiunt: atque ita vertunt, tu virtus mea, & principium doloris, vel seminis. Quibus placet vox doloris, rationem hanc assignant, quia liberi parentibus curam & anxietatem afferunt. Atqui si hæc significatio probatur, potius esset antithesis inter virturem & mœstitiam. Sed quia vno contextu Iaacob dignitatis elogia recenset quæ in primogenitum competunt, non dubium quin principium suæ virilitatis nominet. Nam quum homines in filiis quodammodo reuigescant, meritò vigoris principium dicitur primogenitus. Eodem pertinet quod statim sequitur, quòd fuerit excellentia dignitatis, & excellētia roboris antequam vtroque iure se priuasset. Ponit enim Iaacob filio Ruben ante oculos pristinum honorem, quia ei vtile est probè sentire vnde exciderit. Chaldæus paraph. robur meum, & principium fortitudinis meæ: te decebat vt acciperes tres partes, primogenituram scilicet, sacerdotium, & regnum. Simplicius reuera accipiendum vt dictum est, Si in suo gradu stetisset Ruben, primatum omnis excellentiæ futurum fuisse penes eum.

4 Leuitas, &c. פחז וגו׳ Hebraismus, Quemadmodum aqua celerrimè effluit facto foramine quo elabatur, ita fuit tibi ingenium leue admodum & procliue ad libidinē. Taxat impetum libidinis Ruben. Non excelles: אל תותר ne excellas. q. d. priuaberis illa excellentia quæ debebatur primogenito, id est non pertinebit ad te ius, neque sacerdotii, neque regni, neque primogenituræ: nam constuprasti Bilham concubinam meam. Ob id certè primogenitura delata fuit ipsi Ioseph, nam duas hæreditatis partes habuit, sacerdotium ad Leui, regnum verò ad Iudam translatum est. Cubile משכבי Plur. Heb. pro singul. stratum. lectum, id est concubuisti cum Bilha concubina mea. Euanuit. עלה: Ad verbum, ascendit, id est abiit & euanuit. veluti fumus ascendens discutitur. sensus est, dilapsam esse, ac extinctam excellentiam Ruben, ex quo polluit lectum patris. nam de lecto exponere, quòd desierit lectus esse coniugalis Iaacob propter repudium Bilha, nimis frigidum est.

5 Fratres, אחים id est socii in scelere perpetrando. Arma iniquitatis, &c. כלי חמס מכרותיהם: id est iniusta vis penes eos habitat: quia adeò sanguinarii fuerunt. Alii, vasa violentiæ, machæra eorum, id est gladii ipsorum scelerate fuerunt polluti sanguine innoxio: abusi sunt armis suis ad iniquitatem.

6 In secretum eorum בסודם In consilium illorum arcanum. q. d. Animus meus maximè abhorret à consilio eorum. Gloriam. כבודי Gloriam pro anima posuit, vt quibusdam placet. q. d. Recede longius à cœtu eorum. Idem bis dicit diuersis verbis. Alii exponunt pro lingua, hoc sensu, quòd Iaacob ex animo detestetur patratum à filiis scelus. nec vllum assensum lingua præbeat. In furore suo באפם Furor peruersum & cæcum iræ impetum significat: voluntas autem, siue libido, moderatæ rationi opponitur, quia nullo iure grassati sunt. Virum, siue hominem vocat Sichimitas: & est singul. pro plur. Eradicauerunt עקרו effoderunt. euerterunt. q. d. ne ædificiis quidem pepercerunt filii.

7 Pertinax: עז fortis. Iram Simeon & Leui eo magis detestabilem esse pronuntiat, quia & initio violenta, & vsque in finem implacabilis fuerit. Diuidam eos, &c. אחלקם וגו׳ Leuitæ enim non habuerunt possessionem separatam ab aliis fratribus, sed datæ fuerunt illis vrbes procul inter se dissitæ. In Simeone durauit quoddam, licet obscurum maledictionis vestigium: quia filiis eius non contigit forte propria regio, sed tribui Iudæ fuerunt permisti, sicuti habetur Iosue 19.a.1. Postea profecti in montem Seir, expulsis inde Amalecitis, eorum ditione potiti sunt, vt scriptum est 1. Paralip. 4.g.40.

8 Iehudáh tu, te laudab. יהודה אתה יודוך O Iehudáh, laudabunt, &c. In verbo laudādi allusio est ad nomen Iudæ. sic enim à matre vocatus fuerat, quòd materia esset laudandi Dei. Nouam etymologiam affert pater, quòd celebre erit & splendidum eius nomen inter fratres, vt ab omnibus instar primogeniti colatur. Manus tua, &c. ידך וגו׳ Ad verbum, manus tua in ceruice inimicorum tuorum. i. tu vertes in fugam inimicos tuos, atque expugnabis eos. Significat Iudam non fore immunem ab hostibus: sed quanuis multi negotium illi facessant, & eum iure suo depellere conentur, victoriā ei promittit. non quòd semper præualuerit, sed hac saltem in parte superior fuit quòd in illa tribu semper steterit regia sedes quam Deus probabat. Chaldæus paraph. Manus tua præualebit hostibus tuis, dissipabuntur inimici tui, erunt vertentes ceruicem coram te: præueniéntque te petituri pacem tuam filii patris tui.

1.Para.5.a.2

¶Catulus leonis Iuda:ad prædam,fili mi,ascendisti, requiesces accubuisti vt leo,& quasi leæna: quis suscitabit eum?

9 vt catulus leonis Iehudáh:è præda, fili mi, ascēdisti: incuruauit
se,accubuit sicut leo,& sicut leæna:quis suscitabit eum?

Matth.2.a.6 Iohan.1.g.46

Non auferetur Sceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec veniat qui mittēdus est: & ipse erit expectatio Gentium.

10 Nō recedet Sceptrum ex Iehudáh,&Legislator è pedibus eius: Christus è Iuda nasciturus.
donec veniat שׁ Siloh,& ei *erit* aggregatio populorum.

Ligans ad vineam pullum suum,& ad vitem,ô fili mi,asinam suam:lauabit in vino stolam suam,& in sanguine vuæ pallium suum.

11 Ligans ad vitem pullum suum, & ad vitem optimam filium
asinæ suæ: lauit in vino vestimentū suum,& in sanguine vuarum
operimentum suum.

Pulchriores sunt oculi eius vino,& dentes eius lacte candidiores.

12 Rubicundior oculis præ vino,& candidior dentibus lacte.

Zabulō in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sidônem.

13 Zebulún in portu maris habitabit, & *erit* in portū nauium: ter- Zabulon.
minúsque eius vsque ad צ Sidón. Issachar.

Issachar asinus fortis accubās inter terminos.

14 Iwssachár *ut* asinus fortis,recubans inter duas sarcinas.

Vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd optima:& supposuit humerum suum ad portandum,factúsq; est tributis seruiens.

15 Vidítque requiem quòd sit bona, & terram quòd sit pulchra:
propterea inclinauit humerum suum ad portandum, & fuit tri-
buto seruiens.

C Dan iudicabit populum suum,sicut & alia tribus in Israel.

16 Dan iudicabit populum suum sicut vna è tribubus Iwsraxél. Dan.

9 Catulus leonis גור אריה Similitudo hæc postremam sententiam confirmat,quòd hostibus formidabilis futurus sit Iuda. Tu(inquit) Iuda,velut catulus leonis vinces inimicos,& reportabis amplissima spolia. Ad posteros autem Iudæ referendum est:& debent omnia verti per futurum:prophetiæ enim sunt. Incuruauit se,accubuit sicut leo, כרע רבץ כאריה Præt.Heb.pro fut.id est,si semel recubuerit,nemo erit qui audeat eum excitare.q.d.nihil timebit, erit fortissimo audentique animo. Chaldæus paraph. quiescet, habitabit in fortitudine sicut leo & sicut leæna.non est regnum quod commouere eum possit.

10 Non recedet Sceptrum לא־יסור שבט Nō auferetur Sceptrum.sub.regium.i.Dignitas regalis esse non desinet.Dicit regnum permāsurum esse in Iuda vsque ad Christum,quantumuis affligeretur,& propè collapsum videretur. Nam regni cladem prædicit Ezechiel, cap. 21.f.26,Aufer,tolle cidarim,coronam:hæc non erit hæc:peruersam,peruersam,peruersam pono eam donec veniat cuius est.Satis hic demonstratur quomodo sceptrum diruendum,& tamen à Domino seruandum fuerit donec in manus Christi veniret. Aliæ promissiones sunt quæ Solii diruti & lacerati restitutionem prædicant,Ecce dies veniunt,quibus suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit,& ædificabo rupturas eius,& quæ corruerant instaurabo. Amos 9.c.11. Perpetua autem gubernatio quomodo interea fuerit in ea tribu post Dauidis regnum collapsum, sic ostendunt docti, Quum ab exilio reuersus est populus, loco regii sceptri fuit principatus, qui vsque ad Machabæos durauit. Deinde successit tertius regiminis modus:quia summa iudicandi potestas penes L X X fuit, quos ex genere regio delectos fuisse, ex historiis constat. Adeò autem non cōciderat illa regii generis authoritas,vt Herodes ad causam dicendam citatus,vix capitale supplicium effugerit,quia contumaciter se subduxerat. Quamuis igitur non resplenduerit regia maiestas à Dauide vsque ad Christum,stetit tamen aliquis principatus in tribu Iuda:atque ita impletum fuit oraculum. Deus enim non astringebatur visibilem regni gloriam è sublimi semper ostendere. Tenendum autem est,dum Iaacob vsque ad Messiæ aduentum sustinere vult suorum animos, ne longioris moræ tædio deficiant, specimen in temporali regno proponere:acsi dixisset, non esse cur Israelitæ collapso Dauidis regno, spes suas huc illuc inclinent: quia non alia succedet mutatio quæ Dei benedictioni respondeat, donec appareat Redemptor. Quòd duriter aliquot annos ante Christum exhibitum vexata gens fuit, ac seruiliter oppressa,mirabili Dei consilio factum est,vt continuis stimulis ad optandam redemptionem pungerentur.Interea stare oportuit aliquod gentis corpus in quo vigeret promissio. Et Legislator è pedibus eius: ומחוקק מבין רגליו Ad verbum,& scribens [vel scriba,aut scribere faciens] de inter pedes eius.Hoc dicit (vt scribunt doctiores Hebræi) quòd mos dominantis sit vt scriba ad pedes eius maneat. Regem igitur in solio locatum esse oportet, vt scriba sedeat inter eius pedes. Doctus inter Hebræos scribit rectum esse vt vox מחוקק exponatur pro dominante, siue dominatore: quòd is in sua terra scribat, siue ponat statuta & leges: acsi dicat,Non recedet virga,siue sceptrum de Iuda, & dominator de inter pedes eius, id est de semine eius, quod egreditur de inter pedes eius. Alludit ad situm pudendorum,quæ sunt instrumenta generationis. In hanc sententiam vertit Chaldæus paraph. his verbis, Et scriba de filiis filiorum eius. Thargum verò Ierosolymitanum habet,Non deficient Reges de domo Iehudah,neque Scribæ doctores Legis.

שׁ Siloh, שילה id est fœlicitas, siue author fœlicitatis,& abundantiæ omnium rerum: à verbo שלה quod prosperè & fœliciter agere significat. Christum saluatorem significat:etiā Hebræi ipsi de Messia exponunt.vnde & Chaldæus paraph.vertit,donec veniat Messiáh. Doctus inter Hebræos dicit in dictione שילה positum esse ה pro ו, quod est pronomen, & vertendum, donec veniat filius eius. Filium autem Iudæ Messiam intelligit qui de tribu Iudæ descendit,cui bona pars Gentium credidit. Aggregatio יקהת .i.ad eum congregabuntur populi,siue adiungentur. Alii vertunt,obedientia.id est obedient ei populi.

11 Ligans אוסרי In hac voce י redundat, id est Ligabit. De situ regionis loquitur quæ sorte filiis Iudæ obtigit. significat autem tantam illic fore vitium copiam,vt passim obuiæ prostent, non secus atque alti vepres vel infrugifera arbusta. Nam quum ad sepes ligari soleant asini,vites ad hunc contemptibilem vsum deputat. Filium asinæ suæ: בני אתונו id est pullum asinæ suæ. In בני redundat י vt ait doctus inter Hebræos. Non est igitur vertendum, Filius meus, neque Fili mi. Lauit כבס Præteritū Heb.pro futuro.Tantam vini abundantiam fore intelligit his hyperbolicis loquendi formis, vt promiscuè ad lotiones, perinde vt aqua, effundi queat sine magno dispendio.

12 Rubicundior oculis præ vino, חכלילי עינים מיין Eodem pertinent & hæ loquendi formæ, Rubescent etiam oculi virorum Iuda ab ipso vino, tanta abundantia vinum proferet terra illa: quin & lactis in ea tribu tanta erit copia, vt dentes ipsius ex frequenti eius vsu sint albicaturi.

13 Et *erit* in portum nauium: והוא לחוף אניות id est in ea tribu stabunt naues. Regio maritima datur tribui Zabulon, quam sorte post annos ducentos ab hac benedictione, adepta est.

14 Fortis, גרם Ad verbum,ossis,id est osseus & fortissimus. Inter duas sarcinas. : בין המשפתים Vulgò vocamus *Balles*,vt etiam scribit doctus inter Hebræos:quæ ad ferendum imponuntur asino,vna hinc,altera inde.acsi dicat, Asinus adeò fortis vt etiamsi iaceat inter duas sarcinas, resurget tamen cum illis. Alii exponunt, qui vltrò & sua sponte succumbit sarcinis. hoc est qui renuit ferre sarcinam magnam.quasi dicat,fortis quidem,sed piger. Quanquam enim vocetur asinus osseus ob fortitudinem qua ferendis laboribus sufficiet, ac præsertim rusticis,simul tamen notatur pigritia.nam paulo pòst additur,seruili fore ingenio. Quare sensus est, filios Issachar licet robore polleant,quietos tamen magis quàm cordatos fore,& ferendæ seruituti paratos,non secus atque latera sua clitellis ac sarcinis muli accommodant. Ratio etiam exprimitur, nempe quòd fertili & amœno suo agro contenti,modò quiete fruantur,non refugient vicinis suis pēndere tributum.

15 Viditque וירא id est Considerauit. Pulchra: נעמה amœna.q.d. Tametsi sit fortissimus,tamen considerauit bonum esse in quiete:& regionem suam esse iucūdam ob fructuum suauitatem:propterea maluit ferre onus sibi impositum, & pensitare tributum,quàm continuis atteri bellis. Propterea inclinauit ויט Ad verbum,& inclinauit. Alii,& extendet. Vt sit præt.pro fut. vt etiam mox,& erit tributo seruiens.id est tributaria erit tribus Issachar.

16 Iudicabit ידין .i.reget,& moderabitur. Allusio est ad nomen.nam quum Hebræis דין iudicare significet, Rachel Deo gratias agens, filio sibi ex ancilla nato inde nomen imposuerat,quasi Deum haberet causæ suæ iurisque vindicem. Nunc rationem nominis aliò conuertit

Iaacob, quòd licet Dan ex concubina sit natus, vnum tamen fore ex iudicibus Israel: quia penes eius sobolem in communi politia pars gubernationis & imperii erit, vt tribus ista caput vnum efficiat.

Erit Dan *ut* 'serpens iuxta viam, *ut* cerastes iuxta semitam, 'mor 17
dens calcaneos equi, & cadet sessor eius retrorsum.
Christus. Salutem tuam 'expectaui ô Iehouáh. 18
Gad. Gád, 'exercitus superabit eum: at ipse 'superabit tandem. 19
Aser. De *terra* Awsér pingui, panis eius: & ipse dabit 'delicias Regis. 20
Nephthali. Naphthalí *ut* 'cerua dimissa, 'dans eloquia pulchritudinis. 21
Ioseph. *ut* 'ramus crescens, Iooséph, ramus *inquam* crescens iuxta fontem: 22
'filiæ incedunt super murum.
Et amaritudine affecerunt eum, & iaculauerunt *in eum*, odióque 23
habuerunt eum 'sagittarii.
'Et habitauit in *loco* forti arcus eius, roborauerũtque sese brachia 24
manuum eius, 'in manibus Potentis Iayacób, 'vnde pascens lapidem Iwsraxél.
'A Deo patris tui, & adiuuabit te: & ab Omnipotente, & bene- 25
dicet tibi 'benedictionibus cæli sursum, benedictionibus abyssi

17 Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retró.
18 Salutare tuum expectabo Domine.
19 Gad, accinctus præliabitur ante eũ: ipse accingetur retrorsum.
20 Aser, pinguis panis ei⁹, & præbebit delicias Regibus.
21 Nephthali, ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.
22 Filius accrescens Ioseph, filius accrescens & decorus aspectu: filiæ discurrerunt super murum. 1. Par. 5. a. 1
23 Sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderũtque illi habẽtes iacula. E
24 Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sũt vincula brachiorum & manuum illius per manus potẽtis Iacob: inde pastor egressus est, lapis Israel.
25 De⁹ patris tui erit adiutor tu⁹, & omnipotẽs benedicet tibi benedictioni b⁹ cæli desuper, benedictionib⁹ abyssi.

17 Serpens iuxta viam, נחש עלי־דרך Repetitio est, verbis immutatis. Comparat Iaacob populũ hunc serpentibus qui ex latebris furtim adoriuntur incautos, quibus nocere volunt. Sensus ergo est, Non fore tam animosum vt strenuè & ingenuè in apertum certamen descẽdat, sed astu & insidiis pugnaturum. Interea tamen ostendit superiorem fore suis hostibus quos manibus consertis aggredi non auderet, vt serpentes occulto morsu equum & sessorem deiiciunt. Mordens calcaneos equi, & cadet הנושך עקבי־סוס ויפול Præt. Heb. pro futuro, quod indicat præcedens verbum יהי q.d. Non seruabuntur inimici eius opera & velocitate equorum.

18 Expectaui קויתי Præt. Heb. pro præs. Exclamatio est Iaacob: quum velut ex alta specula generis sui statum, variis inclinationibus subinde obnoxium fore cerneret, imò procellis iactandum, qui à subuersione parũ distarent, solicitudine & metu non poterat non cõmoueri. Videns igitur multas molestias, multa discrimina, multos insultus, multas etiam clades, quæ semini suo totidem minantur exitia, fieri non potuit quin condoleret, atque etiam secundum hominem turbaretur. Verùm vt victrice animi constantia contra omne tentationũ genus insurgat, sese ad Dominum transfert qui pollicitus fuerat se illius populi fore præsidem per Filium suum Messiam. Hac etiam exclamatione filiis suis consuluit, vt eos secum in eandem erigeret fiduciam.

19 Exercitus supe. &c. גדוד יגודנו וגו׳ exercitus inuadet illum, & expugnabit demum. vel, in fine. i. Tribum quidem Gad exercitus inuadet: at ipsa tandem expugnabit illum exercitum. Alludit etiam Iaacob ad nomen Gad. Sic vocatus fuerat quòd ex matre eius Lea numerosam sobolem genuisset Iaacob. Nunc admonet pater, etiam si nomen adeptus sit à multitudine, fore tamen ei negotium cum tanto hostium numero, vt ad tempus opprimendus sit. Atque hoc ideo prædicit, ne posteri viribus suis confisi superbiant, sed comparent se ad subeundas ærumnas: simul etiam erigat & animet ad sperandam tandem victoriam de inimicis.

20 De *terra* Awser, &c. מאשר וגו׳ Dictio שמנה fœminina, refert ארץ fœmineum, quod deest. vt sit, De terra pingui Aser erit panis eius, siue cibus. (nomine enim panis comprehendit omnem cibum.) Ita exponunt doctiores inter Hebræos. Hæreditatem Aser optimi frumenti & suauissimi feracem pronuntiat fore, vt alieno subsidio non indigeat quoad victum qui domi suppetet. Delicias Regis. מעדני מלך: voluptates Regis. i. Regias, siue dignas Regibus. q.d. Deportabuntur inde ad alias nationes deliciæ, siue fructus suaues, quibus etiam Reges contenti esse possint. Regias delicias pro exquisitis posuit.

21 Cerua dimissa, אילה שלוחה .i. quæ venatione capta nõ occiditur, sed potius fouetur in deliciis. Alii vertunt, cerua missa sub. ad aliquem principẽ, quæ solet esse pulcherrima. Putãt quidã laudari celeritatem in tribu Nephthali: at doctioribus alius sensus magis probatur, quod humanitati, suauibus verbis, & pacis artibus magis studebunt, quàm vt se armorum præsidio muniant. Dans eloquia pulchrit. הנותן אמרי־שפר: daturus est verba eloquentiæ. Præs. Heb. pro fut.

22 Ramus crescens, בן פורת Hoc loco בן est fœmineũ, quod ostendit פורת à פרה, id est crescens, vel fructifer, aut magnus, vt ait doctus inter Hebræos. Quidam vertunt, Filius decoris. Vtrũque conuenit. Doctiores in priorem sensum magis inclinant, quia illis respicere videatur Iaacob ad eius nomen quo notatur accessio, vel incremẽtum. & quod mox sequitur, satis indicat similitudinem esse sumptam ab arbore quæ iuxta fontem plantata, ab irrigua terra humorem & succum haurit, quo melius crescat. Dicit igitur quòd ad crescẽdum sit natus instar arboris prope fontem sitæ, vt sua pulchritudine & procera statura propinqua obstacula superet. Filiæ incedunt su. mu. בנות צעדה עלי־שור: Ad verbum, Filiæ deambulauit super murum. Aut vertendum, Quæque filia deambulauit, vel incessit circa murum. Aut singulare est pro plurali, & præteritum pro præs. Doctiores non interpretantur concursum fore virginum super muros, quas illexerit arboris conspectus: sed continuam esse metaphoram scribunt, ramusculos filias vocari existimantes: & discurrere super muros, quum aliè sese diffundunt. Porrò non simpliciter de tota tribu habetur sermo, nec merum vaticinium est futuri temporis, sed persona Ioseph cum suis posteris miscetur. ita quædam ei propriè conueniunt, alia ad duas tribus, Ephraim & Manasse pertinent.

23 Sagittarii. בעלי חצים: Ad verbũ, magistri sagittarum. i. periti sagittandi. Quidam præt. pro fut. esse dicunt. q.d. multos habitura est inimicos tribus ista. Doctiores istud referunt ad ipsum Ioseph. Et quia arbori eum cõtulerat, ita hostes tam fratres quàm Putiphar, & eius vxorem vocat sagittarios.

24 Et habitauit. &c. ותשב וגו׳ Sed sedit in loco forti arcus eius, & fortia fuerunt brachia manuum eius à manibus fortis Iaacob, &c. id est, Habitauit in loco forti cum auxilio forti: defendit illum locus fortis & milites fortes ope & auxilio fortis Dei Iaacob: vnde, siue à quo Deo, & cuius ope pauit lapidem, basim Israel, nempe me Iaacob qui sum pater omnium Israelitarum. Postquãenim multa perpessus fuerat, & variis iaculis petitus à fratribus & domina sua, tandem Dei auxilio immobilis permansit, & nutriuit patrem & fratres. Similitudinem mutat, quia Ioseph similem facit strenuo iaculatori cuius arcus non languescit, & cuius brachia non laxantur, nec quicquam remittunt ex suo vigore. quibus verbis prædicat (vt dictum est) eius fortitudinem: quia nullis quamlibet duris, infestisque ictibus succubuit.

In manibus potentis Iayacob, מידי אביר יעקב A manibus, &c. Admonet non propria virtute stetisse eius brachia, sed roborata fuisse Dei manu, quem insigni elogio nominat fortem Iaacob. i. quem coluit Iaacob. Vnde pascens lap. Isr. משם רועה אבן ישראל: Inde pastor Israel. acsi dicat Iaacob ipsum fuisse nutritium, & rupem vel fulturam domus suæ. Alii vertunt, pastor lapidis, in genitiuo: lapidem accipientes pro familia. Doctiores ad Deum referunt qui pastoris munus seruo suo iniunxit. Vnde autem factum est vt gentem suam aleret, nisi quia Diuinæ beneficentiæ erat minister?

25 A Deo patris tui, מאל אביך sub. hæc omnia proueniunt. Iterum plenius confirmat, Ioseph non propria industria, sed Dei gratia ereptum fuisse ex morte, & in tantam dignitatem euectum, ratione pacti sui cum Patribus initi. Benedictionibus cæli, &c. ברכות שמים וגו׳ Hebraismus, faciet vt habites in terra fertilissima ob frequentes pluuias & rores, agros irriguos, & copiosos frugum prouentus dabit tibi: fœlicem te præterea faciet gregum & liberorum copia. Abyssum vocat mare. q.d. dabit tibi tempestiuam & opportunam pluuiam. Alludit ad nubes quæ excitantur sursum è mari. Chaldæus paraph. Benedictionibus quæ descendunt de rore cælorum supernè: benedictionibus quæ ascendunt de profundis terræ infernè: benedictionibus patris tui & matris tuæ.

iacentis deorſum,benedictionibus vberum & vuluæ.
D Benedictiones patris tui confortatę ſunt benedictionibus Patrum eius: donec veniret deſiderium colliū æternorum, fiant in capite Ioſeph & in vertice nazaræi inter fratres ſuos.
Beniamin lupus rapax,mane comedet prędam, & veſpere diuidet ſpolia.
Omnes hi in tribubus Iſrael duodecim :hæc loquutus eſt eis pater ſuus: benedixitq; ſingulis,benedictionibus propriis.
Et præcepit eis,dicens,Ego congregor ad populum meum : ſepelite me cum Patribus meis in ſpelūca duplici quæ eſt in agro Ephron Hethæi,
Suprà 23.d.16
Contra Mambre in terra Chanáan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in poſſeſſionem ſepulchri.
Ibi ſepelierunt eum, & Saram vxorē eius:ibi ſepultus eſt Iſaac cum Rebecca coniuge ſua: ibi & Lia condita iacet.
Finitiſque mādatis quibus filios inſtruebat,collegit pedes ſuos ſuper lectulum,& obiit : appoſitúſque eſt ad populum ſuum.
Cap.L.
QVod cernens Ioſeph,ruit ſuper faciem patris flens & deoſculans eum.
Præcepitque ſeruis ſuis medicis vt aromatibus condirent patrem . quibus iuſſa explentibus,
Tranſierunt quadraginta dies: iſte quippe mos erat cadauerum conditorum fleuitq; eum AEgyptus ſeptuaginta diebus.
Et expleto planctus tempore , loquutus eſt Ioſeph ad familiam Pharaonis, Si inueni gratiam in conſpectu veſtro,loquimini in auribus Pharaonis:
Suprà 47.g.
Eo quòd pater meus adiurauerit me, dicens,En morior, in ſepulchro meo quod fodi mihi in terra Chanáan,ſepelies me.Aſcendam igitur,& ſepeliā patrem meum,ac reuertar.
Dixitq; ei Pharao, Aſcēde,& ſepe-

iacentis deorſum,benedictionibus vberum & vuluæ.
16 Benedictiones patris tui 'fortiores erunt benedictionibus pro-
genitorum meorum , vſque ad terminum collium'perpetuorum
erūt ſuper caput Ioséph,& ſuper verticem'nazaræi fratrū ſuorū.
17 Biniamín *ut* 'lupus rapiet, mane comedet prædam,& veſperi di- Beniamin
uidet ſpolia.
18 Omnes iſtæ tribus Iuſraél duodecim: & hoc eſt quod dixit illis
pater eorum:benedixit quoque illis, vnicuique'iuxta benedictio-
nem ſuam'benedixit.
19 Præcepítque eis,& dixit illis, Ego aggregor ad populū meum: Iacob vult ſepeliri cū Patribus.
'ſepelite me cum Patribus meis in ſpelunca illa quæ *eſt* in agro yE
phrón'nHitthæi,
30 In ſpelunca quæ *eſt* in agro'Machpeláh, quæ *eſt* eregione Mam-
réx,in terra Chenáyan , quam emit Abrahám vnà cū agro ipſo, ab
yEphrón nHitthæo 'in poſſeſſionem ſepulchri.
31 Illic ſepelierunt Abrahám & wSaram vxorem eius: illic ſepelie
runt Iyſhhác & Ribcáh vxorem eius:ibi quoque ſepeliui Leáh.
32 Emptio *autem* agri & ſpeluncæ quæ *eſt* in eo,*fuit* à filiis nHeth.
33 Qúmque finē feciſſet Iayacob præcipiendi filiis ſuis 'collegit Moritur.
pedes ſuos in lectū , & obiit: 'aggregatúſque eſt ad populos ſuos.

Cap. L.

1 ET cecidit Ioséph ſuper faciem patris ſui,ac fleuit ſuper eum, Vngitur corpus Iacob.
oſculatúſque eſt eum.
2 Præcepit ergo Ioséph ſeruis ſuis 'medicis vt aromatibus con-
dirent patrem ſuum : & aromatibus condiuerunt medici ipſum
Iuſraél.
3 'Et completi ſunt ei quadraginta dies: ('ſic enim complentur
dies eorum qui condiuntur aromatibus) & fleuerunt eum AEgy
ptii ſeptuaginta diebus.
4 Qúmque tranſiſſent dies luctus eius, loquutus eſt Ioséph cū Planctus AEgyptiorum.
familia Paryóh, dicēdo,'Si nunc inueni gratiam in oculis veſtris,
loquimini quæſo in auribus Paryóh,'his verbis,
5 Pater meus adiurauit me,dicēdo, Ecce ego'morior,in ſepulchro
meo quod fodi mihi in terra Chenáyan, 'ſepelies me. Nūc igitur
aſcendam obſecro,& ſepeliam patrem meum,& reuertar.
6 Et dixit Paryóh, Aſcende , & ſepeli patrem tuum quemadmo-

16 Fortiores erunt גברו Præt.Heb.pro præſ.aut fut.alii maiores ſunt. Dicit ſe efficacius benedicere filio, quàm ipſe benedictus fuerit à Patribus. Quanquam enim ab initio verax fuerat Deus in ſuis promiſſis , effectum tamen perinde diſtulit acſi verbis tantùm Abraham,Iſaac, & Iaacob lactaret.immenſum enim illud ſemen quod æquaret arenam maris,non datum fuit illis,ſed poſteris.fuit igitur multo fœlicior patre ſuo. Perpetuorum עולם Ad verbum,ſeculi. Quidam ad locorum diſtantiam,alii ad temporis perpetuitatem referri volunt.vterque ſenſus non malè conuenit, vel quòd fœlicitas Ioſeph ſe longè latéque ad extremos vſque mundi colles diffundet : vel quòd durabit quouſque ſtabunt colles ſeculi, qui ſunt firma terræ portio. Dicit autem fore ſuper caput ipſius,ne putetur vota ſua in aerem ſpargere.nā hac voce notatur ſubſiſtentia,vt ita loquar. Nazaræi נזיר.i.coronati,vel ſeparati.Sic vocat ipſum Ioſeph:vel quòd ſit corū corona propter communem gloriam quæ ab ipſo in omnes redundat : vel quia propter dignitatem qua excellit, ab omnibus ſit ſegregatus.Quidam vertunt principis.id eſt,eius qui principatum obtinet inter fratres. Chaldæus paraph. & ſuper virum qui ſeparatus fuit à fratribus ſuis. 17 Lupus rapiet, זאב יטרף .i.ſuperabit inimicos,lacerabit prædam,& omnia faciet quæ ſolēt facere victores. Quidam ſcribunt,ingenium ac mores totius gentis deſcribi,quòd ex præda victuri eſſent.

28 Iuxta benedictionem ſuā כברכתו Confirmat Moſes non tantùm filiis bene precatum eſſe Iaacob ex paterno voto,ſed protuliſſe quod Deus in ore eius poſuerat:quia tandem probauit euentus efficaces fuiſſe Prophetias. Benedixit. ברך אותם׃ Ad verbum,benedixit eis. Redundat EIS.

30 Machpeláh, המכפלה Vide ſuprà cap.23.b.9. In poſſeſſionem ſep. לאחזת־קבר׃ .i.vt illic ſepeliretur cum ſua poſteritate.

33 Collegit ויאסף Ad verbum,aggregauit.i.retraxit. Exprimit Moſes placidam ſancti viri quietem: acſi diceret, ſanctum ſenem trāquillo animi ſtatu membra direxiſſe quò voluit,qualiter ſani & vegeti ſe ad ſomnum componere ſolent. Aggregatuſque,&c. ויאסף וגו׳ id eſt,collectus eſt,ſiue appoſituſque ad populares,ſiue maiores ſuos.

IN CAPVT L.

2 Medicis, את־הרופאים Eos intelligit qui curandis funeribus præerant.

3 Et completi ſunt ei וימלאו־לו Hebraiſmus,pro Vacauerunt quadraginta diebus in condiendo corpore. Sic enim complen.&c. כי כן ימלאו וגו׳ id eſt apparatus ille non abſoluitur ante diem quadrageſimum.

4 Si nunc,&c. אם־נא וגו׳ Hebraiſmus,Si vobis ſum gratus & acceptus. His verbis, לאמר׃ Ad verbum,dicendo.

dum adiurauit te.

Ioseph sepelit patré in Chanáan, cũ magno comitatu & planctu.

Ascendit itaque Iooséph vt sepeliret patrem suum, & ascende- 7
rũt cum eo omnes serui Paryóh, seniores domus eius, atque vni-
uersi seniores terræ Mixráim:
Vniuersa quoque domus Iooséph & fratres eius, atque domus 8
patris eius: tantummodo paruulos suos, & greges suos, & armen-
ta sua reliquerunt in terra Góſsen.
Ascenderunt præterea cum eo & currus, & equites: fuítque tur 9
ma *illa* magna valde.

Celebrantur exequiæ Iacob.

Et venerunt vsque ad Góren Atád, quæ est trans Iardén: plan- 10
xerúntque ibi plãctu magno & graui valde: fecítque patri suo lu-
ctum septem diebus.
'Videntes autem habitatores terræ illius, *nempe* Chenayanæi, luctũ 11
in Góren Atád, dixerunt, Luctus grauis *est* iste AEgyptiis. Idcirco
'vocauit nomen eius Abél Mixráim, *id est luctus AEgyptiorum*, qui est
trans Iardén.
Fecerunt ergo illi sic filii eius quemadmodum præceperat eis. 12
Et tulerunt eum filii eius in terram Chenáyan, & sepelierunt 13
eum in speluca agri Machpeláh, quã emerat Abrahám cũ agro in
possessioné sepulchri, ab ɣEphrón ɴHitthæo eregione Mamrén.

Fratres Ioseph orant veniam.

Reuersúsque est Iooséph in Mixráim, ipse & fratres eius, atque 14
vniuersi qui ascenderant cum eo, vt sepelirent patrem eius, post-
quam sepeliuit patrem suum.
'Videntes autem fratres Iooséph quòd mortuus esset pater ipso 15
rum, dixerunt, Fortasse odio prosequetur nos Iooséph, & reddé-
do reddet nobis vniuersum malum quod retribuimus illi.
Mandauerunt ergo ipsi Iooséph, dicentes, Pater tuus præcepit 16
antequam moreretur, dicendo,
Sic dicetis Iooséph, Obsecro 'parce nunc præuaricationi fratrũ 17
tuorum, & peccato eorum: quia malũ retribuerunt tibi. 'nunc er-
go parce quæso præuaricationi seruorum Dei patris tui. Fleuit ve
rò Iooséph dum loquerentur sibi.

Ioseph fratribus iniuriam remittit, & eos blandè alloquitur.

'Accesserunt autem etiam fratres eius, & corruerunt coram eo, 18
atque dixerunt, 'Ecce nos tibi in seruos.
Quibus dixit Iooséph, Ne timeatis: 'num enim loco Dei sum? 19

Mala consilia Deus vertit in bonum.

Et vos 'cogitastis aduersum me malum, Deus *autem* cogitauit il- 20
lud in bonum, vt faceret 'secundum diem hanc, vt viuificaret po-
pulum multum.
Nunc ergo ne timeatis: ego alam vos, & paruulos vestros, 21

li patrem tuum sicut adiuratus es.

Quo ascendente, iersit cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu terræ AEgypti: B

Domus Ioseph cum fratribus suis, absque paruulis & gregibus, atque armentis quæ dereliquerãt in terra Gessen.

Habuit quoque in comitatu currus & equites: & facta est turba non modica.

Venerúntque ad Aream Atad, quæ sita est trans Iordanem: vbi celebrantes exequias plãctu magno atque vehementi impleuerunt septem dies.

Quod quum vidissent habitatores terræ Chanáan, dixerunt, Plãctus magnus est iste AEgyptiis. Et idcirco vocatum est nomen loci illius, Planctus AEgypti.

Fecerunt ergo filii Iacob sicut præceperat eis.

Et portantes eum in terram Chanáan, |sepelierunt eum in spelũca duplici, |quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Hephron Hethæo cõtra faciem Mãbre. Act. 7.b.16 Supra 23.d.4

Reuersúsque est Ioseph in AEgyptum cum fratribus suis & omni comitatu, sepulto patre.

Quo mortuo, timẽtes fratres eius & mutuò colloquentes, Ne fortè memor sit iniuriæ quam passus est, & reddat nobis omne malum quod fecimus ei:

Mandauerũt ei dicẽtes, Pater tuus præcepit nobis antequã moreretur,

Vt hæc tibi verbis illius diceremus, Obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. nos quoque oramus vt seruis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis fleuit Ioseph.

Venerúntque ad eum fratres sui: & proni adorantes in terram, dixerunt, Serui tui sumus.

Quibus ille respondit, Nolite timere: nũ Dei possum' resistere volũtati? Supra 45.b.5

Vos | cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me sicut impræsentiarũ cernitis, & saluos faceret multos populos. D

Nolite timere: ego pascã vos & par

10 Et graui v. ובכבד מאד atque acerbissimo. 11 Videntes a. habit. וירא יושב Sing. Heb. pro plur. Vocauit קרא sub. is qui indidit illi nomen. vel, vocatum est. 15 Videntes autem ויראו .i. Cogitantes & considerantes apud se.

17 Parce nunc, &c. שא נא וגו' condona nunc peccatum fratribus tuis, & iniquitatem eorum. vel peccatum. Vel, remitte nunc scelus [transgressionem aut iniquitatem] fratrum tuorum, & iniquitatem quam admiserunt. Nunc ergo ועתה Verba sunt legatorum.

18 Accesserunt autem וילכו Et perrexerunt. abierunt. adierunt. Ecce nos, &c. הננו לך לעבדים En sumus tibi serui.

19 Num enim, &c. כי התחת וגו' sub. vt sic fecerim? q.d. hoc non factum est consilio meo, sed Diuino. Alii sic intelligunt, Nolite timere: quia de vobis supplicium non sumam. neque enim Deus sum. Hæc opinio doctioribus non probatur, quòd ita sibi Ioseph non temperaret à retalianda iniuria, vt Deum fore vltorem speraret. Alii existimant, hoc ab eo propterea dictum esse quòd à fratribus adoraretur. acsi diceret, Hic honos, Deo, nõ mihi haberi debet. Sed hoc nihil habet coloris, quum sæpe aliàs passus sit hoc modo se coli, & longè alium fratribus animum esse sciat quàm Dei cultum in hominem mortalem trãsferre. Prior expositio doctioribus magis probatur. Ad verbum legitur, quia an sub Deo? כי causalis est particula. התחת cui præponitur interrogationis nota, nunc vicem denotat, vt Latinum Pro: nunc subiectionem. Itaque duobus modis verti potest locus, An enim sum vice Dei? vel, Annon enim sub Deo sum? Si priorem versionem sequaris, significabit se Deo minimè parem esse: vt quod ille in salutem disposuit, in perniciem conuertat. Si verò posteriorem, Annon enim sub Deo sum? tum admonebit Ioseph, quia Dei imperio subest, non suum esse præire, sed sequi. Vtramuis tamen expositionem eligas, quoad rei summam parum interest. Nam quia Ioseph Diuinæ prouidentiæ finem expendit, quasi iniecto fræno compescit suos affectus, ne intemperanter exultent. Erat quidem miti humanóque ingenio: sed nihil est sedandæ eius iracundiæ melius vel magis appositum quàm se Deo regendum submittere.

20 Cogitastis, &c. חשבתם וגו' Hebraismus, Machinati estis mihi malum, at Deus conuertit illud in bonum. Secundum diem hãc, &c. כיום הזה וגו' Hebraismus, vt extolleret me in istam dignitatẽ qualem videtis hodie, vt seruarem populũ multum, qui alioqui periisset.

uulos vestros, osculatúsque est eos, & blandè ac leniter est loquutus.
Et habitauit in AEgypto cum omni domo patris sui: vixitque centum decem annis.
Num.32.g.39 Et vidit Ephráim filios vsq; ad tertiam generationem: |filii quoq; Machir filii Manasse nati sunt in genibus Ioseph.
Hebr.11.d.22 Quibus transactis|loquutus est fratribus suis, Post mortem meam De⁹ visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob.
Exod.13.d.19. Iosue 24.g.32 Quúmque adiurasset eos, atque dixisset, Deus visitabit vos, |asportate ossa mea vobiscum de loco isto:
Mortuus est expletis cētum decem vitæ suæ annis: & cōditus aromatib⁹, repositus est in loculo, in AEgypto.

ʹita consolatus est eos, loquutúsque est ad cor eorum.
22 Habitauit autem Ioséph in Mixráim, ipse & domus patris sui: vixítque Ioséph centum & decem annos.
23 Et vidit Ioséph ipsi Ephráim filiosʹtertiorum: etiam filii Machír filii Menawschʹeducati sunt ad genua Ioséph.
24 Dixit verò Ioséph fratribus suis, Egoʹmorior: Deus autemʹvisitando visitabit vos, ʹ& ascendere faciet vos è terra hac ad terram ʹquam iurauit Abrahám, Ixhác, & Iayacób. Ioseph prædicit liberationem fratrum suorum.
25 Adiurauit igitur Ioséph filios Iwsraél, dicendo, ʹQuum visitādo visitauerit vos Deus, ascendere facite ossa mea hinc.
26 Mortuus est itaque Iosephʹnatus centum & decem annos: quē aromatibus condiuerunt, ʹ& positus est in arca, in Mixráim. Ioseph moritur.

21 Ita consolatus, &c. 'וינחם וגו Ad verbum, & consolatus est eos, & loquutus, &c. i. loquutus est illis grata, ac verbis blandis lenibúsque leniuit mœstitiam mœrorémque illorum.
23 Tertiorum: שלישים .i. filiorum qui tertia generatione nati sunt. q.d. Vidit quartam generationem nepotum suorum. Educati sunt ad, &c. 'ילדו על וגו Ad verbum, nati sunt. i. educati sunt apud illum. Chaldæus paraph. Filii quoque Machir filii Manasse nati sunt, quos nutriuit Ioseph. Vel, simulatque filios Machir filii Manasse [sub. vidit] quos Ioseph educauit.
24 Morior: מת .i. dies mortis meæ instant. sic in principio huius capitis, versu 5. Visitando visit. v. פקוד יפקוד אתכם reminiscendo reminiscetur vestri. Et ascendere fa. v. והעלה אתכם Hic ו pro id est ponitur. nam exponit quid Visitare, vel Reminisci significet. i. memor vestri educet vos è terra ista. Quam iurauit אשר נשבע .i. interposito iuramento pollicitus est se daturum Patriarchis.
25 Quum visitando visit. פקוד יפקוד Ad verbum, Visitando visitabit Deus vos, & ascendere facietis. vel, Recordando recordabitur. i. Quum visitauerit vos Deus, educite, vel asportate ossa mea ex hoc loco. Hic locus clarè docet quorsum spectauerit tam anxia sepulchri electio: nempe vt redēptionis sigillum foret. Postquā enim fidelem Deū asseruit, qui præstabit suo tēpore quod pollicitus est, continuo pòst, fratres suos adiurat vt ossa sua transferant. Illæ vtiles erāt reliquiæ quarum aspectus clarè personabat, hominū morte minimè extinctū esse æternū Dei fœdus, in quo Ioseph tutò quiescere iubet posteros. nam iusiurandum Dei adducere satis habet, vt de suo exitu nihil dubitent.
26 Natus centum, &c. 'בן מאה וגו Ad verbum, filius centum & decem annorum. Et positus est וישם Hic hiric est loco surec, & י loco ו pro וישם. Alii vertunt, & posuit. sub. is qui illum sepeliuit, in arcula, vel loculo, aut sarcophago.

Secundus Mosis liber, vulgò Exodus.

HEBRAICE שמות

Secundus liber Mosis Græcè dicitur ἔξοδος, Id est exitus: quod nomen habet ab insigni illo ac stupendo miraculo, quo filii Israel egressi sunt ex AEgypto, & pristinam, diúque expectatam libertatem recuperarunt. Hebraicè verò שמות Nomina, nuncupatur à secunda huius libri voce. Hunc & in plures sectiones partiti sunt Hebræi, singulis nomina imponentes, vt suis locis annotabimus.

VETVS.

Cap. I.

Genes.46.a.8 Hæc Sūt nomina filiorum Israel qui ingressi sunt in AEgyptū cum Iacob: singuli cum domibus suis introierūt: Ruben, Simeon, Leui, Iudas,
Issachar, Zabulon, & Beniamin,
Dan, & Nephthali, Gad, & Aser.
Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Iacob, septuaginta: Ioseph autem in AEgypto erat.
Quo mortuo, & vniuersis fratribus eius, omnique cognatione sua:
Act.7.c.17 B |Filii Israel creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt: ac roborati nimis, impleuerunt terram.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

1 Et hæc *sunt* nomina filiorum Iwsraél qui venerunt in Mixráim cum Iayacób: singuli cum familia sua ingressi sunt: Filii Iacob ingressi AEgyptū.
2 Reubén, Simyón, Leuí, & Ichudáh,
3 Iwsachár, Zebulún, ʹ& Biniamín.
4 Dán, & Naphthalí, Gád, & Awsér.
5 Fuerunt autē omnes animæ *eorum qui* ʹegressi sunt è femore Iayacób septuaginta animæ: ʹIoséph verò erat in Mixráim.
6 Mortuúsque est Ioséph, & omnes fratres eius, ʹatque vniuersa generatio illa.
7 Porrò filii Iwsraélʹcreuerūt, ʹ& nati sunt in multitudine, multiplicatíq; sunt: ac roboratiʹcopiosissimè, & repleta est terraʹillis.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Et hæc ואלה Hic ו redūdat, vt solet in principiis librorū Hebraicorū: nisi fortè aliquādo cōuertat præteritū in futurū, aut fut. in præt. Pollicitationē Abrahæ & semini eius factā Genes.15.a.5, scribit Moses. Quo verò ordine, quáque virtute & magnificentia hanc præstiterit Deus, præsenti libro prosequitur. Primùm autem nomina eorum qui AEgyptum cum Iaacob ingressi sunt recenset, ad præterita respiciēs, vt commodius ad futuram historiam initium sumat.
3 Et Biniamin. : ובנימן Beniamin præponitur Dan & aliis, non quòd esset maior natu, sed quoniam illi essent filii ancillarum.
5 Egressi, &c. יוצאי ירך Ad verbum, egressores femoris Ioseph verò ויוסף Nam Ioseph. q.d. Causa descensus eorum in AEgyptum fuit Ioseph, quòd is gratia valeret apud Regem AEgypti. Doctus inter Hebræos exponit, Cum Ioseph qui fuerat in AEgypto. sub. erant inquā septuaginta animæ. 6 Atque vniuersa gen. illa. : וכל הדור ההוא Hebraismus, pro, omnes homines illius ætatis. Hoc dicit vt ostendat afflictionem non accidisse Israelitis viuente Ioseph. Hic דור non cognationem significat, sed seculum.
7 Creuerunt, פרו Hac dictione significat augmentum plurimum. Et nati s. in multit. וישרצו Hæc vox propriè de piscibus dicitur, qui fœtum edunt multiplicem & numerosum. Chaldæus paraph. procreauerunt liberos. Copiosissimè, במאוד מאוד Ad verbum, valde valde. nam ב redundat. i. mirum in modum. Illis. : אותם Positum est pro מהם, ab את quando significat ex, & affixo.

Nouus Pharao opprimit populū Iſrael.

'Surrexit interim Rex nouus ſuper Mixſráim,qui 'non nouerat 8
Ioſeph:
Qui dixit ad populū ſuum,En populus'filiorum Iwſranél mul- 9
tus,& fortior nobis eſt.
'Agite,'ſapientiores ſimus illo,'ne multiplicetur: & accidat vt 10
quum'euenerit bellum,addatur etiam ipſe inimicis noſtris,atque
oppugnet nos,& aſcendat'è terra.
'Præpoſuerunt ergo ei principes tributorum, vt affligerent eos 11
'oneribus ſuis:'ædificauitque vrbes'theſaurorum ipſi Paryóh, Pi-
thóm,& Rayamoſéos.
'At quo magis affligebāt eum,eo magis creſcebat,eóque magis 12
multiplicabatur: '& anguſtiis afficiebātur propter filios Iwſranél.
Itaque redegerūt in ſeruitutem AEgyptii filios Iwſranél 'duré, 13
Et amaritudinibus affecerunt vitam illorum'opere duro,'in lu 14
to,& lateribus,& in omni opere'in agro, cum omni opere ſuo'in
quo opera illorum abutebantur'duré.

Obſtetrices Deū timentes conſeruant pueros Hebræorum.

Dixítque Rex Mixſráim obſtetricibus yEbræarum: quarum no 15
men vnius *quidem* 'wSiphráh,alterius verò Puyáh:
Dixit inquam, 'Quū obſtetricabitis yEbræas,& videbitis'ſuper 16
ſedem:ſi filius eſt,interficite eum:ſi verò filia eſt,tum'viuat.
Timuerunt verò obſtetrices illæ Deum, & non fecerunt quē- 17
admodum dixerat eis Rex Mixſráim, 'ſed viuos ſeruarūt pueros.
Accerſiuit igitur Rex Mixſráim obſtetrices,& dixit illis,Cur fe 18
ciſtis rem hanc,'vt viuos ſeruaretis pueros?

Surrexit interea Rex nouus ſuper AEgyptum,qui ignorabat Ioſeph:

Et ait ad populum ſuum, Ecce,populus filiorum Iſrael multus, & fortior nobis eſt.

Venite,ſapienter opprimamus eū: ne forte multiplicetur, & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris,expugnatiſque nobis,egrediatur de terra.

Præpoſuit itaque eis magiſtros operum vt affligerent eos oneribus:ędificauerūtque vrbes tabernaculorū Pharaoni,Phithom,& Rameſſes.

C

Quantóque opprimebant eos,tanto magis multiplicabātur, & creſcebant:oderántque filios Iſrael AEgyptii.

Et affligebant illudentes eis,

Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum,operibus duris luti,& lateris, omnique famulatu quo in terræ operibus premebantur.

Dixit autem Rex AEgypti obſtetricibus Hebræorū: quarum vna vocabatur Sephora,altera Phua:

Præcipiens eis,|Quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tēpus aduenerit:ſi maſculus fuerit, interficite eum:ſi fœmina,reſeruate. Sapient.18.b)

Timuerūt autem obſtetrices Deū, & non fecerunt iuxta præceptum Regis AEgypti,ſed conſeruabāt mares. D

Quib⁹ accerſitis ad ſe Rex ait,Quidnam eſt hoc quod facere voluiſtis,vt pueros ſeruaretis?

8 Surrexit interim ויקם Ad verbum,Et ſurrexit.q.d.Regnum AEgypti tranſlatum fuit ad alium. Non nouerat לא־ידע Emphaſim habet:neque enim corpore noſſe poterat Rex AEgypti Ioſeph,qui aliquot ſeculis antea obierat: ſed oblitus beneficiorum quibus Ioſeph affecerat AEgyptios,ingratus fuit.His igitur verbis non ſolū ingratitudo,malignitáſque,ſed & imprudētia ac ſtultitia Regis taxatur.

9 Filiorum Iwſranél בני ישראל filii Iſrael.nominatiuo caſu per appoſitionem dictum,En populus,nempe filii Iſrael.

10 Agite, הבה Imperatiuū verbū pro aduerbio hortandi. Vide Gen.11.a.3. Sapientiores,&c. נתחכמה לו Simus ſapientes erga illū. Hebraiſmus,Inueniamus rationem aliquā callidam & ſubtilem qua opprimere poſſimus illum. Alii vertunt,Conſilium capiamus de ipſis. Alii,Sapienter opprimamus illum. Euenerit bellum, תקראנה מלחמה Verbum plurale nomini ſingulari iunctum: propterea quidam vertunt,euenerint bellum & bellum.i.ingruerint crebra bella. Et erra. מן הארץ׃ id eſt è regione in qua nunc habitat.hoc eſt,faceſſat hinc,& recedat à nobis.

11 Præpoſuerunt ergo,&c. 'וישימו וגו id eſt,Exegerunt ab illo tributa magna. Oneribus ſ. בסבלותם .i. magnis tributis AEdificauitque ויבן ſub.populus Iſraeliticus iuſſu regio. Theſaurorū מסכנות theſaurarias, id eſt vrbes pro thecis & granariis frumentorum:id enim rectè hoc in loco ſignificat vox Hebraica מסכנות ſicut & in aliis locis,vt videre eſt 2.Paralip.17.c.12,& 32.f.17.Inter theſauros autem & frumenta connumerantur:ſuntque hæc repoſitoria, granaria, & thecæ frumentariæ Hebræis ab vtilitate dictæ. סכן enim illis, prodeſſe & vtile eſſe ſignificat: hinc fit מסכנות. ſunt enim maximè & neceſſaria & vtilia regnis.Neſcio quid vulgato interpreti in mentē venerit quòd vrbes tabernaculorum verterit:niſi quòd deceptus videtur vocum ſimilitudine,atque סוכות quod tabernacula ſignificat,pro מסכנות legiſſe. L X X verterunt πόλεις ὀχυρὰς ciuitates munitas.eſt enim mos Regum & principum,etiam extruendis munitionibus,præſidiis,arcibus,& huiuſmodi,ſubditos moleſtare.Sed ſententia Hebræorum hîc verior eſt.

12 At quo magis,&c. 'וכאשר יענו וגו Ad verbum,Et ſecundum quod affligebant eum,ſic creſcebat,& ſic multiplicabatur. Et anguſtiis affic. 'ויקוצו וגו adeò vt tæderet eos propter filios Iſrael.i.viſa proſperitate filiorum Iſrael.

13 Duré, בפרך׃ Ad verbum,cum duritia.i.citra clementiam,aut citra vllam miſericordiam.hoc eſt,in ſeruitutem duriſſimam.

14 Opere duro, בעבודה קשה ſeruitute aſpera.vel,famulatu immiti.aut,inclemente. In luto,& lateribus, בחומר ובלבנים Subaudienda ſingulis nominibus ſua verba,in luto parando,& in lateribus conficiendis. In agro, בשדה id eſt agreſti & ruſtico. In quo opera illorū abutebantur אשר־עבדו בהם Similis loquutio legitur & Ierem.25.c.14, vbi עבד conſtruitur cum ב,quod quoties fit,ſignificat ſeruitium quod exigunt domini:alioqui ſignificat ſeruitium impenſum à ſeruis.Quidam vertunt,in omni inquam opere in quo ſeruire fecerunt illos ſeruitutem. Duré· בפרך׃ Vide paulo antè,verſu 13.

15 wSiphráh שפרה Principes oportet fuiſſe iſtas duas inter alias obſtetrices,quas ſolas nominauerit:alioqui ſolæ non ſuffeciſſent.

16 Quum obſtetricabitis בילדכן .i. Quum officio obſtetricis fungemini erga Hebræas. Super ſedem: על־האבנים Varia eſt huius dictionis expoſitio. Quidam enim ſedem interpretantur in qua recipitur fœtus,vel in qua ſedet quæ parit.Alii per ſedem,vuluam ſignificari volunt,& per eam fœtum. acſi dicat, Quum videritis fœtum qui egredietur ex vtero matris. משבר autē vocari dicunt à frangendo,quòd quum fœtus eò peruenerit,cardines vuluæ rumpantur,& maximè torqueatur parturiens.אבנים verò à fœtu,ſiue à pueris inde enaſcentibus. Doctus inter Hebræos ſic locū iſtum exponit, האבנים locus eſt in quem cadit fœtus ex vtero matris ſuæ,qui & aliàs משבר vocatur. Verùm deriuatur hæc dictio האבנים à בן ſeu בנים quod filium & filios ſignificat,cum ſuperaddito א. At iuxta meam ſententiam(inquit ille) אבנים hoc in loco vuluam ipſam ſignificat,quæ ita vocatur à בנים fœtu ſeu filiis: ſicut & משבר vocatur propter fracturam mulieris parturientis. Nam ſi אבנים locus eſſet in quem fœtus recipitur poſtquam egreſſus eſt ex vtero matris, quid opus erat dicere, Et videritis in ipſis ſellis, &c.quum certè antequam totus egrediatur ex vtero, conſpiciant obſtetrices,maſculus an fœmella ſit? Nam maſculus faciem ſuam deorſum verſam habet, fœmella verò ſurſum.Idem paulo pòſt,Dictio אבנים habet formā dualis numeri,propter cardines qui ſunt in oſtio vuluæ: qui duo ſunt ſicut cardines ianuæ,quemadmodum tradiderunt nobis Rabbini noſtri, præſertim R. Eliezer. Hactenus doctus ille inter Hebræos. Alii,videritiſque in procinctu eſſe fœtum. אבן inquiunt,ſignificat lapidem,aut pondus,aut ſtateram.Senſus ergo eſt, Quum tempus partus aduenerit,hoc eſt dum in propinquo eſt(in propendendo ſcilicet,vt fit in librando,vtpote quum & puer exire, & mulier parere cogitur) Viuat. וחיה׃ ſeruetur.

17 Sed viuos,&c. 'ותחיין וגו Ad verbum,& viuificauerat pueros. ſiue mares editos in lucem.i.dederunt operam vt ſeruarentur incolumes. 18 Vt viuos ſeruaretis ותחיין Ad verbum,& viuificaſtis.

19 Responderunt autem obstetrices ad Paryóh, 'Quia non sicut
mulieres AEgyptiæ, yEbrææ *sunt*: 'nã viuaciores *sunt* ipsæ, antequã
veniat ad eas obstetrix, pepererunt.
10 Bene fecit ergo Deus obstetricibus, & multiplicatus est popu-
lus, & roborati sunt valde.

Obstetricib⁹ prõuidet Deus timẽtibus ipsum.

21 Fuit autẽ, quia 'timuerunt obstetrices Deum, 'fecit eis domos.
22 Præcepit itaque Paryóh omni populo suo, dicendo, Omnem fi-
lium qui nascetur, *in* flumen 'proiicite: omnem verò filiam 'serua
te incolumem.

Cap. II.

1 PErrexit autẽ 'vir de domo Leuí, & accepit filiam *de tribu* Leuí.
2 Concepit autem mulier illa, peperítque filium: 'quæ vi-
dens eum esse elegantem, abscondit eum 'tribus mensibus.

Nascitur Moyses.

3 Et quũ non posset vltrà abscondere eum, accepit illi 'arcam iun
ceam, 'quam liniuit bitumine & pice: posuítque in ea puerum,
atque exposuit in iunceto iuxta ripam fluminis.

Fiscella absconditus, iacitur in carectum.

4 'Stabat autem soror eius procul, vt sciret quid fieret de illo.
5 Porrò descẽdit filia Paryóh vt lauaret sese 'in flumine, '& puellæ
eius deambulabãt ad ripam fluminis: & visa arcula in medio iun
ceti, 'misit ancillam suam, & accepit eam.

19 Quę responderũt, Nõ sunt Hebrȩæ sicut AEgyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricãdi habent scientiã, & priusquam veniamus ad eas, pariunt.

10 Bene ergo fecit Deus obstetricib⁹: & creuit populus, confortatúsque est nimis.

21 Et quia timuerunt obstetrices Deũ, ædificauit eis domos.

22 Præcepit ergo Pharao omni populo suo, dicens, Quicquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite: quicquid fœminini, reseruate.

Cap. II.

Infra 6.c.20 num 26.g.59 1.para.23.b 13 act 7.c.20 heb.11.c.23

1 EGressus est post hæc vir de domo Leui, & accepit vxorẽ stirpis suæ.

2 Quæ concepit, & peperit filium: & videns eum elegantem abscondit tribus mensibus.

3 Quũmque iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: posuitque int⁹ infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis,

Act.7.c.21 heb.11.c.23

4 Stante procul sorore eius, & considerante euentum rei.

5 Ecce autem, descendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine: & puellæ ei⁹ gradiebãtur per crepidinẽ aluei. quæ quum vidisset fiscellã in papyrione, misit vnã è famulab⁹ suis, & allatã

19 Quia כי Quidam dicunt hanc vocem hoc loco redundare. Nam viuaciores *sunt* ipsæ: כי חיות הנה Id ab חיה deductũ est quod viuere significat. q.d. Mulieres Hebræorum nõ sunt ita teneræ, delicatæ, imbecilles & infirmæ vt AEgyptiorum: sed viuaces sunt, hoc est validæ, robustæ, patientes laborum & dolorum. Atque ita etiam exponit alter ex doctis Hebræorum, dicens, Nam robur vitæ multum est eis: acsi dicat, mulieres viuacissimæ ac robustissimæ sunt: præueniũt nos, neque indigent ope nostra. Alii חיות à nomine singulari חיה quod animal & bestiam significat, deducunt, hoc sensu, Mulieres Hebræorũ non sunt sicut mulieres AEgyptiorũ, sed similes sunt bestiis quæ dum pariunt, non indigent obstetricibus. Nonnulli חיות pro obstetricibus exponunt. quam significationem habet in Chaldæo, & frequens in hoc vsu est in commentariis Hebræorum. Vocantur autem sic ab חיה viuificando, sicut Hebræis מילדות à ילד pariendo, quòd scilicet mulieribus parturientibus adsint in partu, & iuuent eas vt fœtus in lucem veniat, & ita quasi viuificare fœtum videntur, vnde חיות nominantur. Est autem sensus iuxta hanc lectionem, Hebræorum mulieres non sunt similes AEgyptiis, sed ipsæmet sunt obstetrices, atque obstetricandi scientiam norunt, nec opus habent aliis obstetricibus, vt AEgyptiorum mulieres. Et hanc sententiam habet Chaldæus paraph. Thargum Ierosolymitanum vertit, Quoniam viuificant ipsæ antequam veniat ad eas obstetrix: orant coram Patre suo cælesti, & exaudit eas, atque ita pariunt. 21 Timuerunt יראו in seruandis scilicet pueris Hebræorum. Fecit eis domos. ויעש להם בתים: Quidam referunt ad populum Israeliticum, hoc sensu, quasi ipsi filii Israel suis obstetricibus domos munitas extruxerint, in quibus, quòd non exequerentur mandatum Regis de interficiendis infantibus, ab incursu AEgyptiorum tutæ esse possent. Alii ad Pharaonem referunt, quòd is videlicet proprias & peculiares domos illis extruxerit, vnde exire illis nõ licebat, sed expectare ibi cogebantur mulieres Hebræas parturientes quæ ad ipsas adducebantur ex præcepto regio: vt ista ratione, AEgyptii vnà cum illis cognoscerent num filius aut filia nasceretur. Alii, atque ii doctiores, ad Deum referunt, quòd ille fecerit eis domos: quod etiam variè exponunt: Vel quòd obstetricibus domos fecerit, id est protexerit ac defenderit eas. Quæ sententia non improbatur docto inter Hebræos, dicenti, Videtur mihi is esse sensus istorum verborum, Fecit eis domos, quòd Deus absconderit eas à Pharaone vt nihil mali eis faceret. iuxta illud quod dicitur de Ieremia & Baruch, Et abscondit eos Dominus, Ierem.36.f.26. Hæc ille. Vel quòd Deus propter beneficium quod contulerunt in Hebræos, non occidendo illorum infantes, eas remunerauerit, bonorũ videlicet vbertate, quæ per domos intelligatur, concessa: & ita domos illis construxerit, hoc est rem familiarem earum adauxerit, ita vt omnium rerum quæ ad regendam alendámque familiam requirebantur, copiam habuerint. Nam domum facere, Hebræis etiam rem domesticam curare, & re augendæ operam dare significat. Hinc Iaacob dicebat ad Laban, Et nunc quando faciam etiam ego domũ meã? Genes.30.e.30. hoc est, Quãdo curabo & prospiciã mihi quoque de rebus necessariis quæ requiruntur ad instituendã & sustentandã familiã? Vel quòd dederit illis prolem numerosissimã, hoc est reddiderit illas fœcũdas ex viris suis. Propterea Hebraicè vsus sit Moses relatiuo fœmineo: quia nomen à viris accipiunt familiæ. Aliquando tamen ם pro נ accipitur. Vel quòd fecerit eis domos, Sacerdotii scilicet & regni. Dicunt enim Hebræi duas illas obstetrices fuisse Mariam & Iochabed matrem eius, filiam Leui, ex qua nati sunt Aaron & Moses, penes quos sacerdotium & regnum fuit. Et qui hunc sensum sequuntur, hos mouit, quòd in Scripturis aliquando appellatione domus, regnum & sacerdotium veniunt. Et hæc sentẽtia placet Paraphrastæ Ierosolymitano, qui sic habet, Quia obstetrices timebãt Dominum, ideo conciliarũt sibi nomen bonum inter conciues, fecerúntque sibi domos, domum scilicet Leuitici ministerii, & domum sacerdotii magni. Vel quòd Deus fecerit eis domos, id est auxerit, & multiplicauerit eorum familias, scilicet filiorum Israel. nam pronomen relatiuum להם eis, masculinum est: vnde commodè ad vniuersum populum referri potest: & domum pro familia accipi, frequentissimum est Diuinis literis. Atque hæc postrema lectio quibusdam simplicissima omnium esse videtur: quam & doctus inter Hebræos probare videtur, exponens בתים domos, per בני בתים liberos domesticos, siue familias. Est ergo sensus, Timore obstetricum quo Deum timuerunt, & nõ interfecerunt pueros Hebræorum vt Rex Pharao præceperat, factum est vt familiæ Hebræorum in immensum creuerint, auctæ ac multiplicatæ fuerint, secundum illud quod versu 12 dictũ est, At quãto magis affligebant eũ, eo magis crescebat, eóque magis multiplicabatur. 22 Proiicite: תשליכוהו Ad verbum, proiicietis eum. Fut. Heb. pro imperat. Seruate incolumem. תחיון: Ad verbum, viuificabitis.

IN CAPVT II.

1 Perrexit autem וילך .i. Ex illa ciuitate in qua erat, abiit in aliam. Vir de domo Leui, איש מבית לוי .i. quidã Leuita. Hic fuit Amram qui amitam suam, siue patris sui sororem, duxit in vxorem, nempe Iochabed. Vide infrà cap.6.c.20. Chaldæus paraph. Ierosolymit. Et abiit vir de tribu Leui, duxitque Iochabed amitam suam in vxorem.

2 Quæ videns eũ, &c. ותרא אותו וגו' Ad verbũ, & vidit eum quòd pulcher esset, & abscondit, &c. Tribus mensibus. שלשה ירחים: Sunt qui dicant, iuxta edictum regium visitationem fieri solitam tertio quoque mense: idcirco non potuisse eum diutius occultare. Alii dicunt, tribus mensibus, id est quandiu potuit: non potuit autem diutius. De hoc meminit Stephanus, Act.7.c.20

3 Arcam iunceam תיבת גומא arculam iunci .i. ex iunco factam. Doctus inter Hebræos dicit גומא esse arborem admodum leuem. Alii (inquit idem) dicunt significare algam, vel cannam, ex qua fiunt nauiculæ, quas bitumine liniunt, vel pice, ne ingrediantur aquæ: suntque leues super faciem aquæ. Vide Iesa.18.a.2. Quam liniuit ותחמרה Ad verbum, & bituminauit eam.

4 Stabat autem ותתצב Collocata autem fuerat. sub. à matre.

5 In flumine, על היאור ad flumen. & à præcedenti verbo regitur, quod est descendit. Et puellæ eius ונערותיה interea dum ancillæ eius. q.d. sola remansit cum vna ex ancillis in vno loco, vt sese lauaret, reliquæ verò expatiabantur. Misit ancillam suam, ותשלח את־אמתה Si מ in אמה fit sine dagues, siue punctulo in vẽtre, significat famulam: si verò habeat dagues, significat cubitum, siue brachium. propterea quidam vertunt, extendit brachium suum. & ita Chaldæus paraph. quod alteri ex doctioribus Hebræorum non probatur hoc loco.

Qúmque aperuisset, vidit ipsum infantem: & ecce infans fle 6
bat: & miserta illius, dixit, De pueris yEbræorum *est* iste.

Moyses.

Et dixit soror eius ad filiam Paryóh, Ibóne & accersam tibi mu 7
lierem lactantem ex yEbræis, & lactabit tibi puerum?
Respondit filia Paryóh, Vade. Perrexit ergo puella, & accersiuit 8
matrem pueri.
Et dixit ei filia Paryóh, Tolle puerum istum, & lacta eum mihi: 9
& ego dabo *tibi* mercedem tuam. Et accepit mulier puerum, atque
lactauit eum.

Adoptatur à filia Pharaonis.

Creuit autem puer, & adduxit eum ad filiam Paryóh, fuítque 10
ei in filium: & vocauit nomen eius Moušéh, dixit enim, Quia ex a
quis extraxi eum.

AEgyptium occidit Moyses affligẽtẽ Hebræũ.

Fuit autem in diebus illis, & creuit Moušéh, egressúsque est ad 11
fratres suos: & vidit onera eorum: vidit præterea virum AEgy-
ptium percutientem virum yEbræum è fratribus suis.
Qúmque respexisset huc & illuc, vidissétque quòd nemo adess 12
set, percussit AEgyptium, & abscondit eum in arena.

Inter rixantes pacem cõponere nititur.

Egressus dein die secundo, ecce duo viri yEbræi litigabãt: & di- 13
xit impio, Vtquid percutis proximum tuum?
Qui respódit, Quis posuit te principem & iudicem super nos? 14
Nunquid occidere me tu cogitas, sicut occidisti AEgyptium? Ti
muit verò Moušéh, & dixit, Verè nota est res illa.

Fugit Moyses Pharone.u.

Audiuítque Paryóh rem hanc, & quæsiuit occidere Moušéh: fu 15
git autẽ Moušéh à facie Paryóh, & habitauit in terra Midián, se-
dítque iuxta puteum.

Defendit puellas ab iniuria pastorum.

Sacerdoti autem Midián *erant* septem filiæ: quæ venerant & 16
hauserant, impleuerántque canales vt potum darent pecudibus
patris sui.
Et venerunt pastores, & expulerunt eas. tum surrexit Moušéh, 17
& seruauit eas, potúmque dedit pecudibus earum.
Qúmque venissent ad Reyuеl auum suum, dixit, Cur festi- 18
nastis venire hodie?
Et dixerunt, Vir AEgyptius eruit nos è manu pastorum: & etiã 19
hauriendo hausit nobis, potúmque dedit pecudibus.
Et dixit ad neptes suas, Vbinam est? vtquid dimisistis virum? vo 20
cate eum, vt comedat panem.

Aperiens, cernénsque in ea paruulũ vagientem, miserta eius, ait, De infantibus Hebræorum est hic.

Cui soror pueri, Vis, inquit, vt vadã & vocem tibi mulierem Hebræam quæ nutrire possit infantulum?

Respondit, Vade. Perrexit puella, & vocauit matrem suam. B

Ad quam loquuta filia Pharaonis, Accipe, ait, puerũ istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, & nutriuit puerum:

Adultúmque tradidit filiæ Pharaonis: quem illa adoptauit in locum filii: vocauítque nomen eius Moyses, dicens, Quia de aqua tuli eum.

[In diebus illis postquam creuerat Moyses, egressus est ad fratres suos: viditque afflictionẽ eorum, & virum AEgyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus suis. Hebr.11.c.24.

Qúmque circũspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum AEgyptium abscondit sabulo.

Et egressus die altero, cõspexit duos Hebræos rixãtes: dixitq; ei qui faciebat iniuriam, Quare percutis proximum tuum?

Qui respondit, Quis constituit te principem, & iudicẽ super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti AEgyptiũ? Timuit Moses, & ait, Quomodo palam factum est verbũ istud? C

Audiuítque Pharao sermonẽ hunc, & quærebat occidere Moysen: qui fugiens de conspectu eius, moratus est in terra Madian: & sedit iuxta puteũ.

Erant autem sacerdoti Madian septem filiæ, quæ venerant ad hauriendam aquam: & impletis canalibus, adaquare cupiebant greges patris sui.

Superuenere pastores, & eiecerunt eas. surrexítque Moyses, & defensis puellis, adaquauit oues earum.

Quæ quum reuertissent ad Raguel patrem suum, dixit ad eas, Cur velocius venistis solito?

Responderunt, Vir AEgyptius liberauit nos de manu pastorum: insuper & hausit aquam nobiscum, potúmq; dedit ouibus.

At ille, Vbi est, inquit? quare dimisistis hominem? vocate eum vt comedat panem. D

6 Vidit ipsum inf. ותראהו את הילד Ad verbum, & vidit illum, infantem. quod Hebræi exponunt, vidit eum. quem vidit? puerum. Addidit puerum, vt declararet relatiuum. Sic Zach.12.c.8. Tanquam Deus, tanquam Angelus Iehouæ. Vide annotationem eo loco.
7 Soror eius אחותו nempe pueri, siue infantis. Et lactabit ותיניק vt lactet. vel, quæ lactet. 9 Ei לה nempe matri pueri.
10 Creuit a. puer, &c. ויגדל הילד וגו' Quum autem adoleuisset puer, adduxit eum. Dixit enim ותאמר Hic ו pro כי, vt ex versu 22 infrà sequente & similibus apparet. 11 Onera eorum, בסבלתם .i. oppressiones illorum considerauit. Quo ætatis suæ anno Moses inuiserit fratres suos Israelitas, habes Act.17.c.23. 13 Die secundo, ביום השני postridie. Et hæc narrantur à Stephano Iudæis, satis multis verbis, quæ intelligentiæ huius loci lucem afferunt, Act.7.d.24.25.26. Impio, לרשע improbo .i. ei qui inferebat iniuriam.
14 Principem לאיש שר Ad verbum, in virum principem.
15 Seditque iuxta puteum. וישב על הבאר׃ Multa subaudienda, cuiusmodi, vbi quum aliquandiu commoratus esset, quieuit, & sedit aliquantum temporis iuxta puteum. Fortasse rectius verteris vt quidam, præcedens illud ישב per proficisci, hoc modo, & profectus est in terram Madian, seditque iuxta puteum.
16 Sacerdoti autem ולכהן Chaldæus paraph. Principi autem. Vox ista significat aliquando ministrum Dei, id est sacerdotem qui facit sacra: aliquando verò ראש העם caput & magistratum populi. In qua significatione hic accepit Chaldæus paraph. Vocantur autem Magistratus & Principes כהנים Sacerdotes, etiam in Scripturis, eo quòd olim vtrunque officium, & sacerdotale & politicum penes illos erat, etiam apud Ethnicos: & quòd magistratus in primis cultum Dei, & quæ ad gloriam illius faciunt, promouere debet. Ob hoc enim maximè minister Dei vocatur, Rom.13.a.4. In hoc autem consentiunt Hebræi, quòd iste sacerdos seu princeps Madianitarum de quo hic sermo est, Iethro fuerit. Dissentiunt verò in hoc, quòd quidam putant eum fuisse sacerdotem cultorem idolorum: in qua sententia est doctus inter Hebræos. Alter verò ex doctioribus illorum in ea est sententia vt Dei sacerdotem & cultorem fuisse existimet. ita enim scribit, Omne vocabulum כהן quod in Bibliis extat, ministrum Dei aut idolorum significat: Iethro autem Dei minister erat.
17 Et expulerunt eas. ויגרשום Quidam annotant relatiuum referre צאן non בנות, quòd sit masculeum. Alii volunt ם pro ן positum esse, vt sæpe fit. Pecudibus earum. צאנם׃ Et hic ם pro ן. Alter ex doctioribus Hebræorum dicit factũ fuisse propter concursum duorum נ. 18 Auum s. אביהן patrem suum. nam binomius fuit iuxta quorundam opinionem. Festinastis venire מהרתן בוא .i. celerius solito venistis. 19 Hauriendo hausit דלה דלה sub. aquam. Ista verborum geminatio (vt sæpius dictum est) emphasin habet, id est diligenter ac magna cum fide, multóque sudore hausit.
20 Ad neptes suas, אל בנותיו ad filias suas. Vide paulo antè, versu 18. Vbinam est? ואיו Ad verbum, Et vbi ipse?

Infrà 18.a.7
2.para.23.b.13
21 Iurauit ergo Moyſes quòd habitaret cum eo. Accepitque Sephoram filiam eius vxorem:
22 Quæ peperit ei filium, quem vocauit Gerſam, dicens, Aduena fui in terra aliena.
23 Poſt multum verò temporis mortuus eſt Rex AEgypti: & ingemiſcentes filii Iſrael, propter opera vociferati ſunt: aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.
24 Et audiuit gemitũ eorum: ac recordatus eſt fœderis quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Iacob.
25 Et reſpexit Dominus filios Iſrael, & cognouit eos. Cap. III.
1 MOyſes autem paſcebat oues Iethro ſoceri ſui ſacerdotis Madian: cũque minaſſet gregẽ ad interiora deſerti, venit ad mõtẽ Dei Horeb.
Act.7.d.31.
2 Apparuitque ei Dominus in flãma ignis de medio rubi: & videbat quòd rubus arderet, & non combureretur.
3 Dixit ergo Moyſes, Vadam, & videbo viſionem hanc magnã, quare non comburatur rubus.
4 Cernens autẽ Dominus quòd pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi: & ait, Moyſes, Moyſes? B Qui reſpondit, Adſum.
5 At ille, Ne appropies, inquit, huc: ſolue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, terra ſãcta eſt.
Matth.22.c.32
marc.12.c.26
luc.20.f.37.
6 Et ait, Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahã, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Abſcondit Moyſes faciem ſuã: non enim audebat aſpicere contra Deum.
7 Cui ait Dominus, Vidi afflictionẽ populi mei in AEgypto, & clamorẽ eius audiui propter duritiam eorum qui præſunt operibus:
8 Et ſciens dolorem eius, deſcendi vt liberem eum de manibus AEgyptiorum. C & educam de terra illa in terram bonam, & ſpatioſam, in terram quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi.
9 Clamor ergo filiorum Iſrael venit ad me: vidique afflictionẽ eorum, qua ab AEgyptiis opprimuntur.
10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Iſrael de AEgypto.
11 Dixitque Moyſes ad Deum, Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, &

21 'Et voluit Moωſéh habitare cum viro. Dedítque ɤSipporáh 'neptem ſuam ipſi Moωſéh. Ducit vxorem Sephoram.
22 Et peperit filium, 'vocauítque nomẽ eius 'Gerωſóm: quia dixit, Peregrinus fui in terra aliena.
23 Fuit autem 'poſt dies multos illos, mortuus eſt Rex Miɤſráim: & ſuſpirauerunt filii Iωſraɤel propter opus, & vociferati ſunt: aſcendítque clamor eorum ad Deum 'propter opus. Clamãt ad Deũ filii Iſrael in tribulatione, & reſpicit eos.
24 Et audiuit Deus clamorem eorum, recordatúſque eſt Deus pacti ſui cum Abraham, Iɤſhhác, & Iayacób.
25 'Vidítque Deus filios Iωſraɤél, & cognouit Deus. Cap. III.
1 MOωſéh paſcebat pecora Ithró ſoceri ſui 'ſacerdotis Midián: & duxit pecora 'poſt deſertum, deuenítque ad montem Dei in hHoreb. Moyſes paſcit oues ſoceri.
2 Apparuit autẽ ei 'Angel⁹ Iehouæ 'in flãma ignis è medio rubi: & reſpexit, & ecce 'rubus ardebat igne, nec tamẽ rub⁹ cõſumebatur. Deus in medio rubi loquitur Moyſi de liberãdo Iſraele.
3 Dixit ergo Moωſéh, Declinabo nunc, & videbo viſionem magnam hanc, cur non comburatur rubus.
4 Videns autem Iehouáh quòd declinaret ad videndum, vocauit eum Deus è medio rubi: & dixit, Moωſéh, Moωſéh? Qui reſpõdit, Ecce adſum.
5 Et dixit, Ne appropinques huc: 'ſolue calceamenta tua è pedibus tuis, quia locus in quo tu ſtas, terra ſancta eſt. Terra ſancta.
6 Et dixit, Ego Deus patris tui, Deus Abrahám, Deus Iɤſhhác, & Deus Iayacób. Et abſcondit Moωſéh faciem ſuam: timebat enim aſpicere in Deum.
7 Et dixit Iehouáh, 'Videndo vidi afflictionem populi mei qui *eſt* in Miɤſráim, & clamorem eorum audiui 'propter exactores eius: noui enim dolores eius.
8 'Deſcendi itaque vt liberem eum è manu Miɤſráim, '& educam eum è terra illa ad terram bonam, & latam, ad terram *inquam* fluentem lacte & melle, ad locum Chenayanæi, & hHitthæi, & ɤEmoræi, & Perizæi, & hHiuæi, & Iebuωſæi.
9 Nunc autem ecce clamor filiorum Iωſraɤél 'venit ad me: & etiã vidi oppreſſionem qua AEgyptii opprimunt eos:
10 Nũc ergo 'veni, & mittã te ad Paryóh, & educes populum meũ filios Iωſraɤél ex Miɤſráim. Mittit Moyſen vt populum educat.
11 Et dixit Moωſéh ad Deũ, Quis ſum, 'vt vadam ad Paryóh, & vt

21 Et voluit ויואל Chaldæus paraph. Et conſenſit. acquieuit. i. placuit Moſi habitare cum illo. Quidam vertunt, Iurauit Moſes quòd habitaret cum eo. ſed loco parum conuenit. Neptem ſuam בתו filiam ſuam. vt ſuprà verſu 18, & præcedenti verſu.
22 Vocauitque ויקרא ſub. Moſes. Gerωſóm: גרשם Significat Peregrinus ibi. His nominibus pii ſeſe ad gratitudinem & laudem Dei excitare voluerunt, vt quandocunque liberos aſpicerent, aut nominarent, Diuinorum beneficiorum memoria eos ſubiret.
23 Poſt dies multos illos, בימים הרבים ההם Hebraiſmus, poſt multos annos. Propter opus. מן העבודה ſub. durum. Alii, propter ſeruitutem. ſub. illam duram. 25 Viditque Deus, &c. וירא אלהים וגו׳ Id eſt, Vidit quomodo palàm & publicè affligerentur: cognouit præterea cogitationes AEgyptiorum, quomodo ſcilicet illos perdere vellent.

IN CAPVT III.

1 Sacerdotis כהן Vide præcedenti capite, verſu 16. Poſt deſertum, אחר המדבר Id eſt in partem intimam deſerti. ad Auſtraliorẽ partem ſinus Elanitidis, qua is maximè in continentem ſe effundit. nam mons Horeb etiam intimo ſinu Elanidite eſt Auſtralior.
2 Angelus מלאך Quem nunc vocat Angelum, paulo pòſt verſu 4, appellat Deum. Sic vocauit Chriſtum Moſes, non modò quia Angelos ſemper comites habuit, & quaſi apparitores: ſed quòd illa populi redemptio noſtram omnium adumbrauit, cuius cauſa mittendus erat Chriſtus à Patre vt formam ſerui cum carne noſtra indueret. In flamma ignis בלבת אש Ad verbum, in corde ignis. i. de medio ignis. Quia cor in animantibus medium locum obtinet, ideo cor accipitur pro medio cuiuſcũque rei. Rubus ardebat הסנה בער Quid ſignificet rubus, ac quomodo Chriſtus vocetur Angelus, dictum eſt in Gloſa noſtra ordinaria in Acta Apoſtolorum, cap. 7. d. 30.
5 Solue calceamenta t. של נעליך Etiam iſtum locum reperies tractatum in Actis, cap. 7. d. 33.
7 Videndo vidi ראה ראיתי Hebraiſmus, quo & Græci ſæpe vtuntur, Eundo iuit. ſignificat autem hæc verborum geminatio aut vehementiã, aut certitudinẽ, aut celeritatem. Propter exactores e. מפני נגשיו .i. propter eos qui exigunt operas eorũ ſine vlla clemẽtia.
8 Deſcendi itaque וארד Deus deſcendere dicitur quando exaudit nos, fauet & auxiliatur nobis. nam omne auxilium, de cælo eſt. Et educam eum ולהעלותו Ad verbum, & vt aſcendere faciam eum.
9 Venit ad me: באה אלי q. d. Iamiam habiturus ſum rationem clamoris eorum.
10 Veni, לכה Verbum pro aduerbio hortantis, de quo Gene. 11. a. 3.
11 Vt vadam כי אלך Id eſt vt mittar à te. Humilis ſuiipſius abiectio, & plena verecundiæ excuſatio. q. d. Non ſum ſufficiens huic legationi, nec dignus ſubire tantam legationem.

educam filios Iשׂraנél ex Miצraim?

Deus cū Moyse.

Respondit autem,'Profectò tecū ero:& hoc tibi signum quòd 12
ego miserim te,Quum eduxeris populum istum ex Miצraim,co-
letis Deum super montem istum.

Et dixit Mowśéh ad Deum,Ecce ego ibo ad filios Iשׂraנél,& di 13
cam eis,Deus Patrum vestrorum misit me ad vos.Et dicent mi-
hi,Quod est nomen eius?quid *tum* respondebo eis?

Nomen Dei.

Quo ordine velit liberare populū suum docet Moysem Deus.

Et dixit De⁹ ad Mowśéh,'Ero qui ero.Dixit præterea,Sic dices 14
filiis Iשׂraנél,Ero misit me ad vos.

Adiecítque adhuc Deus ad Mowśéh,Sic dices filiis Iשׂraנél,Ie- 15
houáh Deus Patrum vestrorum, Deus Abrahám , Deus Iצnhác,
&Deus Iayacób misit me ad vos:'hoc *est* nomen meum in seculū,
& hoc *est*'memoriale meum in generationem & generationem.

Vade,'& congrega seniores Iשׂraנél , & dic eis, Iehouáh Deus 16
Patrum vestrorum apparuit mihi, Deus *inquam* Abrahám,Iצnhác,
& Iayacób , dicendo, 'Recordando recordatus sum vestri, & eius
quod factum fuit vobis in Miצraim.

'Propterea dixi , 'Educā vos ex afflictione Miצraim, ad terram 17
Chenayanæi,& nHithæi,& אEmoræi,& Perizæi,& nHiuæi,&Iebu
usæi,ad terram fluentem lacte & melle.

'Et obedient voci tuæ:ibis autem tu,& seniores Iשׂraנél ad Re 18
gem Miצraim,dicetísque ei, Iehouáh Deus yEbræorum'occurrit
nobis: nūc igitur'eamus quæso viam trium dierum in desertum,
vt sacrificemus Iehouæ Deo nostro.

Ego verò noui quòd non permittet vos Rex Miצraim vt per- 19
gatis,'nisi in manu forti.

'Mittā igitur manum meā,& percutiam Miצraim'omnibus mi 20
rabilibus meis quæ faciam in medio eius:& postea dimittet vos.

'Dabóque gratiam populo huic in oculis Miצraim: &erit,quā 21
do abibitis,non abibitis vacui,

'Sed postulabit mulier àvicina sua,'& ab hospita domus suæ va 22
sa argētea & vasa aurea,& vestes: 'quæ ponetis super filios vestros
& super filias vestras,'& spoliabitis Miצraim.

educam filios Israel de AEgypto.

12 Qui dixit ei,Ego ero tecum:& hoc habebis signū quòd miserim te, Quū eduxeris populum de AEgypto , immolabis Deo super montem istum.

13 Ait Moyses ad Deū, Ecce ego vadā ad filios Israel,& dicam eis, Deus Patrum vestrorum misit me ad vos . Si dixerint mihi,Quod est nomen eius? quid dicam eis?

14 Dixit Dominus ad Moysem , Ego sum qui sum. Ait, Sic dices filiis Israel,qui est misit me ad vos.

15 Dixitque iterum Deus ad Moysem, Hæc dices filiis Israel , Dominus Deus Patrum vestrorū,Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos: hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. E

16 Vade , & congrega seniores Israel, & dices ad eos , Dominus Deus Patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abrahā, & De⁹ Isaac, & Deus Iacob, dicens , Visitans visitaui vos : & vidi omnia quæ acciderunt vobis in AEgypto:

17 Et dixi vt educam vos de afflictione AEgypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi, ad terram fluētem lacte & melle. F

18 Et audient vocem tuam : ingredierisque tu & seniores Israel ad Regem AEgypti, & dices ad eum, Dominus Deus Hebræorum vocauit nos : ibimus viam trium dierum in solitudinem , vt immolemus Domino Deo nostro.

19 Sed ego scio quòd nō dimittet vos Rex AEgypti vt eatis, nisi per manū validam. G

20 Extendámque manum meam , & percutiam AEgyptum in cunctis mirabilibus meis , quæ facturus sum in medio eorum: post hoc dimittet vos.

21 Dabóque gratiam populo huic coram AEgyptiis: & quum egrediemini,non exibitis vacui, Infra 11.a. & 12.e.f.

22 Sed postulabit mulier à vicina sua & ab hospita sua, vasa argētea & aurea,ac vestes: ponetísque eas super filios & filias vestras, & spoliabitis AEgyptum.

12 Profectò tecū ero: כי־אהיה עמך Quidā vertunt,quòd,& subaudiūt Scito,vel Persuadeas tibi quòd ero tecum.i.Adero tibi,siue Fauebo.aut כי redundat. 14 Ero qui ero. אהיה אשר אהיה L X X,& Vulgata editio,hæc in præsenti transtulerunt,Sum qui sum.Frequēs enim est Hebræis futurum pro præsenti poni.Scribunt autem Hebræi ista loquutione æternitatem Dei significari.Futurum enim tria tempora complectitur:sicut etiam Thalmudistæ dicunt,verbum אהיה ero,trium temporum differentias in se continere,præteriti,præsentis,& futuri,fui,sum,& ero.asserúntque eo innui summam,omnimodam,& sempiternam Dei stabilitatem,qui semper fuit,est,& erit.Est Deus semper qui nunquam cœpit,nec vnquam desinit,sed transcendit omnem rationem temporis:& qui solus dicere potest,Sum & ero.est enim ipse omnis essentiæ atque vitæ fons & plenitudo:à quo omnia quæ sunt, habent esse quod sunt. Ipse dat omnibus vitam & halitum per omnia, vt inquit Paulus, Act.17.f.25.28.& in ipso mouemur,viuimus,& sumus.Quia igitur æternitas nullis finibus comprehenditur: ideo nullo tempore describi potest.Quo fit vt rectè vocetur, Qui est,qui fuit,qui erit.nam omnia tempora quum de Deo loquimur,confunduntur.Nomē hoc Dei,Græcè expressit Iohannes, Apoc.1.a.4,dicens, ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος.id est ab eo qui est, & qui erat, & qui erit. Doctus inter Hebræos sic locum istum explicat, vt primum אהיה sit nomen Dei,alterum verò אשר אהיה sit eius expositio:acsi dicat Moses, Nomē meum,Ero.ratio,quia ero in secula seculorum absque fine.dein quòd ero etiam vobiscum,vt redimam vos à tyrannide AEgyptiorum.Sūt enim plerique Hebræorum in ea sententia,quòd Deus hoc sermone ad Mosen,non tātùm æternitatē suam indicare voluerit,sed simul quoque indicare se populo suo præsentem fore sua ope Diuina, non tantùm in hac præsenti tribulatione , sed & in omnibus aliis adhuc futuris calamitatibus,ideóque repeti verbum אהיה.Ab hoc verbo deductum est Iehouáh,de quo Psal.1.a.2.

15 Hoc זה nempe Iehouáh.vel Ero. Memoriale m. זכרי .i.istud nomen meum est per quod homines recordabuntur mei omnibus ætatibus. 16 Et congrega ואספת Fut.pro imperat. Recordando record.ve.&c. פקוד פקדתי וגו' Id est Tandem recordatus sum vestræ afflictionis qua affligimini ab AEgyptiis.Quidam vertunt,Visitando visitaui vos:minus rectè.

17 Propterea dixi, ואומר sub.apud me.i.Proposui ac decreui.Eadem sententia quæ paulo antè,versu 8. Educam vos אעלה אתכם Ad verbum,Ascendere vos faciam. 18 Et obedient voci t. ושמעו לקולך Id est acquiescent dictis tuis.siue,credent tibi. Occurrit no. נקרה עלינו Id est visus est nobis,siue apparuit. Eamus נלכה Id est,per te liceat nobis ire.

19 Nisi in manu forti. : ולא ביד חזקה Hebraismus, nisi manu forti coactus fuerit. Ad verbum, & non in manu forti. quod quidam sic vertunt,neque in manu forti.atque ita exponunt,Scio inefficaces fore preces vestras apud tyrannum:adhæc nihil effecturam manum meam fortem quam ostendam variis signis ac miraculis: nulla re moueri poterit obstinati Regis animus. Alius potest esse sensus , Non in manu forti,hoc est vos non forti, aut armata manu exibitis : nam ego ducam vos. Prior sensus videtur esse genuinus : nam sequitur, Mittam igitur manum meam,&c. 20 Mittam igitur ושלחתי Ad verbū,Et mittam.i.Extendam. Omnibus mirabilibus m. בכל נפלאותי Id est omnibus operibus meis mirandis:hoc est,miraculis meis editis.

21 Dabóque gratiam,&c. ונתתי את חן וגו' Hebraismus,Reddam populum hunc gratissimum AEgyptiis.

22 Sed postulabit mulier ושאלה אשה Id est Mutuabitur quælibet mulier. Et ab hospita domus s. ומגרת ביתה .i.ab hospita sua. Quæ ponetis,&c. ושמתם וגו' Hebraismus, Quibus ornabitis liberos vestros. Et spoliabitis ונצלתם Id est hoc pacto, hac ratione, iussu meo spoliabitis AEgyptios.

Cap. IIII.

RESpondens Moyſes,ait,Non credent mihi, neque audiēt vocem meam: ſed dicent, Non apparuit tibi Dominus.

Dixit ergo ad eum, Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpōdit, Virga.

Dixitque Dominus, Proiice eam in terram. Proiecit,& verſa eſt in colubrum:ita vt fugeret Moyſes.

Dixitque Dominus, Extēde manū tuam, & apprehende caudam eius. Extēdit,& tenuit,verſaque eſt in virgam.

B Vt credant,inquit, quòd apparuerit tibi Dominus Deus Patrum ſuorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob.

Dixitque Dominus rurſum, Mitte manum tuam in ſinum tuum. Quam quum miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar niuis.

Retrahe,ait, manum tuam in ſinū tuum. Retraxit, & protulit iterum, & erat ſimilis carni reliquæ.

Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris,credent verbo ſigni ſequentis

Quòd ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocem tuam: ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridā, & quicquid hauſeris de fluuio,vertetur in ſanguinem.

C Ait Moyſes,Obſecro Domine,non ſum eloquēs ab heri & nudiuſtertius: & ex quo loquutus es ad ſeruum tuū, impeditioris & tardioris linguę ſum.

Dixit Dominus ad eum,Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum,videntem & cęcū? nónne ego?

Matth.10.c.19 Perge igitur,|& ego ero in ore tuo: docebóque te quid loquaris.

At ille, Obſecro Domine, inquit, Mitte quem miſſurus es.

Iratus Dominus in Moyſē,ait,Aa-

Cap. IIII.

1 REſpōdit autem Mowſéh,& dixit, ʹEcce non credēt mihi,ʹne-
que parebūt voci meæ:nā dicēt,Non apparuit tibi Iehouáh.
2 Dixit ergo illi Iehouáh,Quid hoc *quod eſt* in manu tua? Reſpon-
dit,Virga.
3 Et dixit,Proiice eam in terram. Et proiecit eam in terram,ver-
ſáque eſt in ſerpentem:ʹ& fugit Mowſéh à facie eius.
4 Dixit autem Iehouáh ad Mowſéh,Extēde manum tuam,& ap-
prehende caudam eius. Qui extendens manum ſuam, apprehen-
dit eam,& verſus eſt in virgam in manu eius.
5 ʹVt credant quòd apparuerit tibi Iehouáh Deus Patrū eorum,
Deus Abrahám,Deus Iɀſhhác,& Deus Iayacób.
6 Dixit autem ei Iehouáh rurſum: Introduc nunc manum tuam
in ſinum tuum. Et introduxit manum ſuam in ſinum ſuum:atq;
eduxit eam,& ecce manus eiusʹleproſa erat ſicut nix.
7 Dixit præterea,Reduc manum tuam in ſinum tuum. Qui redu
xit manum ſuam in ſinum ſuum. atque eduxit eam è ſinu ſuo, &
ecceʹreuerſa erat ſicut caro eius.
8 Erit autem, ſi non crediderint tibi, ʹnec obedierint voci ſigni
prioris,credent voci ſigni poſterioris.
9 Erit præterea, ſi non crediderint etiam duobus ſignis iſtis, nec
obedierint voci tuæ:tum accipies ex aqua fluminis,& effundes in
terrā,vertentúrque aquæ quas acceperis è flumine, vertentur in-
quam in ſanguinem in terra.
10 Et dixit Mowſéh ad Iehouam, Obſecro Domine, ʹnon ſum vir
verborumʹetiam ab heri, etiam à nudiuſtertius, etiam ex quo lo-
quutus es cum ſeruo tuo:quiaʹgrauis ore & grauis lingua ſum.
11 Cui reſpondit Iehouah,ʹQuis poſuit os in homine? vel quisʹpo
nit ſurdum,vel mutū,vel videntē,vel cæcū?nónne ego Iehouáh?
12 Nunc igitur vade, & ego ʹero cum ore tuo: & docebo te quid
loquaris.
13 Et dixit, Obſecro Domine, ʹmitte quæſo per manum illius *quē*
miſſurus es.
14 Et accēſus eſt furor Iehouæ in Mowſéh, dixítque,ʹNónne Aha-

Tria ſigna dat Deus Moyſi,quibus teſtetur Pharaoni ſe à Deo miſſū liberatorē.

Virga verſa in ſerpentem,& ſerpens in virgam.

Manus Moyſis leproſa.

Moyſes impeditæ linguæ ſe eſſe cauſatur.

Iratus Moyſi Deus,dat ei Aaron pro oratore.

IN CAPVT IIII.

1 Ecce, והן Ad verbum,Et ecce.Redundat ו.   3 Et fugit וינס perterritus ſcilicet.

5 Vt credant למען יאמינו Nonnulla ſubaudiri debent, cuiuſmodi, Iſtud facies coram filiis Iſrael. vel,Hoc tibi præcepi facere.vel,hoc feci coram te,vt,&c.Aut refertur ad illud,Proiice in terram,&c.

6 Leproſa erat,&c. מצורעת כשלג׃ .i.præ lepra,erat alba velut nix.hoc enim refertur ad candorem.Chaldæus paraph.erat alba ſicut nix, præ lepra ſcilicet.   7 Reuerſa erat ſicut caro e. שבה כבשרו׃ .i.recuperauit colorem priſtinum reliquæ carnis.

8 Nec obedierint,&c. ולא ישמעו וגו׳ Proſopopœia eſt:loquitur enim nobis Deus per miracula.i.ſi nō paruerint verbis tuis,neque crediderint ſermonibus quos confirmaueris priore miraculo,certè credent quum poſteriore miraculo illis fidem feceris.

10 Non ſum vir ver. לא איש דברים אנוכי Hebraiſmus,nō ſum eloquēs,facūdus & diſertus,quales oportet eos eſſe qui verba apud principes facturi ſunt.   Etiā ab heri,&c. גם מתמול וגו׳ neque à die externa,neque à die ab hinc tertia,neque ex quo cœpiſti alloqui ſeruū tuū. Hebraiſmus,nunquā fui eloquens.Hunc eſſe huius loci ſenſum,docent cōſequentia verba,& ſequēs verſus. Quidā annotāt ex Ioſepho,Moſen fuiſſe eloquentē,& propterea videri alium eſſe ſenſum,nēpe,Ecce ego ab hoc tēpore quo tecū cœpi loqui,ſic ſtupui vt iam planè loqui nihil ſciā. Quo magis mens humana in Deū eleuatur,hoc magis homo extra ſe rapitur,ſtupet caro ad Dei eloquiū: vehemens enim eſt, & efficax ſermo Domini. Rugiente leone,homo timet:ad vocē Dei quis non obſtupeſcet? Amos 3.b.8.   Grauis ore,&c. כבר־פה וגו׳ Hebraiſmus,tardus ſum ad loquendum,& linguæ impeditæ,vt loquente me,non poſſint intelligere quid dicam. De graui lingua habes Ezech. 3.a.5.& 6,vbi ſic loquitur Dominus,Non ad populos multos profundi labii,& grauis linguæ mitteris,quorum non intelligas verba.

11 Quis poſuit,&c. מי שם פה לאדם Id eſt quis donauit hominem facultate loquendi? Ponere pro dare,frequens Hebræis.   Ponit ישום Fut.Heb.pro præſ. Quidam vertunt,quis ponat.id eſt quis reddere poteſt mutum,&c.

12 Ero cum ore tuo: אהיה עם־פיך Hebraiſmus,Reddam te facundum ac diſertum. Mox ſeipſum exponit.

13 Mitte quæſo,&c. שלח־נא וגו׳ q.d.mitte quemcunque volueris,modò ne me mittas minus idoneum ad hoc munus. Quidam intelligunt de Aarone fratre. L X X verterunt,Elige potentem alium quem mittas. Alii præſentem locum ita intelligunt quaſi Moſes reſpexerit ad promiſſum Meſſiam quem ſuo loco mitti à Deo cupiuerit.q.d. Quādoquidem(quod ſcio Domine)miſſurus es quem promiſiſti(benedictū ſcilicet ſemen)iam eundem mitte:in illius manu rem perfice:is idoneus & ſatis potēs erit. Videmus enim veteres illos Patres in grauioribus iſtis cauſis & negotiis ſemper ad Chriſtum promiſſum reſpexiſſe, vt Iaacob patriarcha vaticinans de ſalute poſteris ſuis per Chriſtum conferenda, erumpit tandem in iſtam plenam gaudii & conſolationis de Chriſto vocem, Salutare tuum expecto Domine. Ita & Moſes videns adeſſe tempus liberationis AEgyptiacæ, non ſine magno gaudio illi in mentem venit, adeſſe tempus veri liberatoris Chriſti: ideóque vt ille mitteretur, maximo deſiderio à Domino poſtulauit dicens,Mitte,in manu[ſiue per manum] illius quem tandem mittes.q.d.Mitte obſecro eum quem promiſiſti,& quem tandem etiam miſſurus es,& illius opera hanc magnam rem perfice.

14 Nónne Aharón fratrem tuum,&c. הלא אהרן וגו׳ Nónne Aharon frater tuus Leuita, ſcio quòd loquendo loquetur ipſe?q.d. Scio

neceſſe eſſe vt vtaris opera Aharonis fratris tui, illéque pro te loquatur, quum ſis impedito ore. Mira elegantia Hebraici ſermonis, quo exéplar iratorum & concitatorum pulchrè exprimitur. ſic enim commoti loqui ſolent, verbum ſcilicet quod præcedere debebat, poſtponendo. Quidam hic, Loquendo loqui, pro vehementer diſertum & eloquentem eſſe exponunt.

ron fratrem tuum Leuitam noui quòd loquẽdo loquetur ipſe? &
etiam ecce ipſe egreditur in occurſum tui: qui videbit te, & læta-
bitur in corde ſuo.
15 Tu loquêris ad eum, ʼ& pones verba in ore eius, & egoʼero cum
ore tuo & cum ore eius: docebóque vos quæ facturi ſitis.
16 Et loquetur ipſe pro te ad populũ, *ſic* inquam erit ipſe, ʼerit tibi
pro ore, & tu eris ei pro Deo.
17 Virgam autem iſtam accipias in manu tua, qua facies ſigna.
18 Perrexit itaque Mowſéh, & reuerſus eſt ad Iéther ſocerũ ſuum:
& dixit ei, ʼEam quæſo & reuertar ad fratres meos qui ſũt in Mixſ-
ráim, & videam an adhuc viuant. Et dixit Ithró ad Mowſeh, ʼVa-
de in pace.
Pergit Moyſes in AEgyptum.
19 ʼDixerat enim Iehouáh ad Mowſéh in Midián, Vade, reuerte-
re *in* Mixſráim: mortui ſunt enim omnes viri ʼqui quærebant a-
nimam tuam.
20 Tulítque Mowſéh vxorem ſuam, & filios ſuos, ʼ& impoſuit eos
aſino: reuerſúſque eſt in terram Mixſraim: tulit quoque Mowſéh
virgam Dei in manu ſua.
21 Et dixit Iehouáh ad Mowſéh, Quum perrexeris vt reuertaris in
Mixſráim, vide vt omnia portenta ʼquæ poſui in manu tua, facias
coram Paryóh: ʼ& ego indurabo cor eius, vt nõ dimittat populũ.
22 Dices ergo ad Paryóh, Sic dixit Iehouah, Filius meus, ʼprimoge
nitus meus *eſt* Iwſraél.
23 Et dixi tibi, Dimitte filium meum, vt ſeruiat mihi: ʼ& renuiſti
dimittere illum: ecce ego occido filium tuum, ʼprimogenitũ tuũ.
Deus Moyſen vult occidere.
24 ʼEt fuit, in via, in diuerſorio occurrit illi Iehouáh, & quærebat
interficere eum.
Sephora circuncidit filium.
25 Tulit ergo xSipporáhʼacutũ gladiũ, & circũcĩdit præputiũ filii
ſui, ʼ& tetigit pedes eius, dixítque, ʼQuia ſpõſus ſanguinũ es mihi.
26 ʼEt receſſit ab eo: ʼtunc dixit, Sponſus ſanguinum: propter cir-
cuncisionem.

ron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquẽs ſit: ecce ipſe egredietur in occurſum tuũ, vidénſq; te, lætabitur corde. D

15 ‖Loquere ad eũ, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius: ‖ & oſtendam vobis quid agere debeatis. Eccli.45.a.7 Infrà 7.c.1

16 Et ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum: tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent.

17 Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna.

18 Abiit Moyſes, & reuerſus eſt ad Iethro ſocerum ſuũ: dixitque ei, Vadam & reuertar ad fratres meos in AEgyptum, vt videam ſi adhuc viuant. Cui ait Iethro, Vade in pace. E

19 Dixit ergo Dominus ad Moyſen in Madian, Vade & reuertere in AEgyptũ: mortui ſũt enim omnes qui quærebant animam tuam.

20 Tulit ergo Moyſes vxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum: reuerſúſque eſt in AEgyptum, portans virgam Dei in manu ſua.

21 Dixitque ei Dominus reuertenti in AEgyptum, Vide vt omnia oſtẽta quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum.

22 Dicéſque ad eum, Hæc dicit Dominus, Filius meus primogenit⁹, Iſrael.

23 Dixi tibi, Dimitte filium meum vt ſeruiat mihi: & noluiſti dimittere eũ, ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. F

24 Quúmque eſſet in itinere, in diuerſorio occurrit ei Domin⁹, & volebat occidere eum.

25 Tulit ilicò Sephora acutiſſimã petram, & circuncidit præputiũ filii ſui, tetigitque pedes eius, & ait, Sponſus ſanguinum tu mihi es.

26 Et dimiſit eum poſtquam dixerat, Spõſus ſanguinum tu mihi es: ob circuncisionem.

15 Et pones verba in ore e. ושמת את־הדברים בפיו Hebraiſmus, pro, omne negotium ei mandabis. Ero cum ore tuo אהיה עם־פיך Vide ſuprà verſu 12. 16 Erit tibi pro ore, יהיה לך לפה Hebraiſmus erit tibi vice interpretis: tu verò narrabis ei quæ ego dixero tibi, & te conſulet tanquam me. 18 Eam quæſo אלכה נא .i. Liceat mihi per te ire & reuerti ad, &c. Vade in pace. לך לשלום: Perinde hoc valet acſi dicas, Vade ſanus, vt L X X verterunt, βάδιζε ὑγιαίνων. Gallicè dicimus, *Va en bonne ſanté.*

19 Dixerat enim ויאמר Iam verò dixerat. Qui quærebant animam t. המבקשים את־נפשך: Hebraiſmus, Qui inſidiabantur animæ tuæ, & volebant te perdere. 20 Et impoſuit eos aſino: וירכבם על־החמור Ad verbum, & equitare fecit eos ſuper aſinum.

21 Quæ poſui in manu t. אשר שמתי בידך .i. quæ poſui in facultate & poteſtate tua, vt facias illa quum voles. vel, quæ me authore facere poteris, ſiue quorum authoritatem tibi dedi. Et ego ואני ego autem, ego verò. Alii, ego tamen.

22 Primogenitus meus *eſt* Iwſl: בכורי ישראל: Docet Moſen quo pacto ſermonẽ ordiatur coram Pharaone. q.d. Hoc ſcito Pharao, Iſraelem, id eſt populum Iſraeliticum, loco filii primogeniti mihi eſſe. Tam charus eſt mihi, tam pretioſus Iſrael, quàm ſolent patribus eſſe primogeniti. Ex omnibus enim mortalibus mihi hunc populum peculiariter ſelegi.

23 Et renuiſti ותמאן quoniã verò renuiſti. Alii, quòd ſi renueris. vt ſit præt. pro fut. Primogenitum tuum. בכורך: Quidam Primogenitum hic pro electis, præcipuis, & pretioſis quibuſque rebus accipiunt. Verùm primogeniti occiſi poſtea fiet mentio, cap. 11.

24 Et fuit, in via, &c. ויהי בדרך וגו' Quum autem in itinere eſſet in diuerſorio, occurrit, &c. Alii, Accidit autem in via, quum *eſſent* in diuerſorio, vt occurreret ei, &c. vel, vt irrueret in eum Iehouáh. i. correptus fuit grauiſſimo morbo (vt dicũt Hebræi) propter intermiſſam circuncisionem. Iraſcitur Dominus Moſi quòd filiolum ex Gentili vxore ſuſceptum, nimium indulgendo illi non circuncidiſſet. Dein quòd iter non maturaret, ſed in ipſo diuerſorio etiam hac in parte cum vxori, tum puero nimium indulgendo moram traheret, nõ ſtrenuè munus ac functionem ſuam ad quam ab ipſo Domino vocatus erat, exequendo. Quare Dominus ita in eum commotus fuit vt illum propterea per Angelum ſuum interficere voluerit. 25 Acutum צור Subaudiuit noſter interpres ex Ioſue cap. 5. a. 2, & 3. ſubſtantiuum gladius, vbi Dominus præcipit Ioſue, Fac tibi חרבות צורים cultros acutos. Alii petrã vertũt. Mulier impotẽtia animi ardẽs, Deo & marito obſtrepit, quòd filii ſanguinem ipſa effundere cogatur: non ignara tamẽ viro ſuo malum impendere propter incircuncisũ filium. Et tetigit pedes eius, ותגע לרגליו Ad verbum, & tangere fecit pedes eius. ſub. mariti. vel vt alii, Eleazari. i. proiecit ad pedes illius. nempe Angeli, vt nonnulli exponũt. præ ira & indignatione. Quia ſponſus, &c. כי חתן־דמים וגו' Certè ſponſus ſanguinũ tu mihi. id eſt Sanguine te redimere ac retinere cogor, nempe ſanguine filii mei: quem niſi circuncidiſſem, ac ſanguinem eius fudiſſem, actũ erat de vita tua, & iam mihi ereptus eſſes. Quidam ſic verba iſta accipiunt, Video me multa tecum paſſuram, intelligo te mihi multorum incommodorum ac periculorum occaſionem fore. Doctus inter Hebræos refert hæc ad Eleazarum, quem vocauerit ſpõſum ſuum, ſic, O fili, ſponſus es mihi, tinctus ſanguine, non cædis, ſed circũciſionis. q.d. propter te morietur maritus meus quòd te octauo die non circunciderit. Verùm prior expoſitio verior eſt.

26 Et receſſit ab eo, וירף ממנו ſub. Angelus. i. Morbus. acſi dicat, Circunciſo Eleazaro, Moſes ilico mortis periculo quam illi Angelus intentabat, liberatus fuit: ſtatim reſtituta fuit illi ſanitas. Tunc dixit, &c. אז אמרה וגו' tum autẽ dicere cœpit, Sponſus, &c. q.d. Tu moriturus eras, quia neglexeras circuncisionem filii tui. Alii vertunt per imperfectum, tum autem dixerat, Sponſus, &c. vt oſtendat quare Sephora vocauerit maritum ſuum, Sponſum ſanguinum: nempe propterea quòd coacta fuerit circuncidere filium, alioqui periiſſet vir eius.

Dixit autem Dominus ad Aaron, Vade in occursum Moysi in desertū. Qui perrexit obuiam ei in Montem Dei, & osculatus est eum.

27 Et dixit Iehouáh ad Aharón, Vade in occursum Mowséh in de-
sertū. Et perrexit, & occurrit ei in Mōte Dei, osculatúsque est eū. *Iussu Dei Aaron pergit in occursum Moysi.*

G Narrauitq; Moyses Aaron omnia verba Domini pro quib⁹ miserat eū, & signa quæ mandauerat.

28 Et renuntiauit Mowséh ipsi Aharón omnia verba Domini qui
ʹmittebat eum, & omnia signa quæ præceperat ei.

Venerúntque simul, & congregauerunt cunctos seniores filiorum Israel.

29 Perrexit igitur Mowséh & Aharón, congregauerúntque omnes
seniores filiorum Iwsranél.

Loquutúsque Aaron omnia verba quæ dixerat Dominus ad Moysen: & fecit signa coram populo.

30 Et loquutus est Aharón omnia verba quæ loquutus fuerat Ie-
houáh ad Mowséh: fecítque signa in oculis populi.

Et credidit populus: audierúntque quòd visitasset Dominus filios Israel, & quòd respexisset afflictionē illorū, & proni adorauerunt.

31 Et credidit populus, ʹpostquā audierūt quòd ʹvisitasset Iehouáh
filios Iwsranél, & quòd vidisset afflictionem eorum: & incuruaue
rūt se, & adorauerunt.

Cap. V.

Posthæc ingressi sunt Moyses & Aaron, & dixerūt Pharaoni, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Dimitte populum meum vt sacrificet mihi in deserto.

1 Postea autem venerunt Mowséh & Aharón, & dixerunt ad Par-
yóh, Sic dixit Iehouáh Deus Iwsranél, Dimitte populum meū
ʹvt festa celebrent mihi in deserto. *Moyses & Aarō aggrediūtur Pharaonem.*

At ille respondit, Quis est Domin⁹ vt audiam vocem eius, & dimittā Israel? nescio Dominum, & Israel nō dimittam.

2 Et dixit Paryóh, Quis est Iehouáh, vt pareā voci eius dimitten-
do Iwsranél? neque noui Iehouam, sed nec dimittam Iwsranél. *Renuit Pharao dimittere populū Israel.*

Dixerúntque, Deus Hebræorū vocauit nos, vt eamus viam trium dierū in solitudinem, & sacrificem⁹ Domino Deo nostro: ne fortè accidat nobis pestis aut gladius.

3 Et dixerunt, Deus yEbræorū ʹoccurrit nobis, ʹEamus quæso viā
trium dierum in desertū, vt sacrificemus Iehouæ Deo nostro: ne
fortè ʹoccurrat nobis peste vel gladio.

Ait ad eos Rex AEgypti, Quare, Moyses & Aaron, solicitatis populū ab operibus suis? ite ad onera vestra.

4 Et dixit illis Rex Mixráim, Vtquid ô Mowséh & Aharón, ʹcessa
re facitis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra.

Dixitque Pharao, Multus est populus terræ: videtis quòd turba succreuerit: quāto magis si dederitis eis requiem ab operibus?

5 Dixit quoque Paryóh, En multus est nunc populus terræ hu-
ius, ʹ& cessare facitis eos ab oneribus suis.

B Præcepit ergo in die illo præfectis operum & exactoribus populi, dicēs,

6 Præcepítque Paryóh in die illa exactoribus populi, & præfectis
eius, hoc modo,

Nequaquā vltrà dabitis paleas populo ad cōficiēdos lateres, sicut pri⁹: sed ipsi vadant, & colligant stipulas.

7 ʹNon dabitis posthac paleam populo ʹad conficiendos lateres
sicut heri & nudiustertius: ipsi pergant, & colligant sibi paleam. *Populum Dei laboribus opprimi iubet Pharao.*

Et mensuram laterum, quam prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quicquam: vacant enim, & idcirco vociferātur, dicentes, Eamus, & sacrificemus Deo nostro.

8 ʹSummam tamen laterum quam ipsi faciebant heri & nudius-
tertius, imponetis illis, non minuetis ex ea: quia ʹotiosi sunt, idcir-
co ipsi clamant dicendo, Eamus, sacrificemus Deo nostro.

Opprimantur operibus, & expleāt ea: vt non acquiescant verbis mendacibus.

9 ʹAggrauetur opus super viros illos, ʹ& occupentur in eo, & ne
confidant ʹin verbis mendacii.

Igitur egressi præfecti operum & exactores ad populum, dixerunt, Sic dicit Pharao, Non do vobis paleas.

10 Egressi sūt itaq; exactores populi, & præfecti eius, & dixerūt po
pulo, his verbis, Sic dicit Paryóh, ʹEgo nō sū daturus vobis paleā.

C Ite, & colligite sicubi inuenire poteritis: nec minuetur quicquam de opere vestro.

11 Vos ite, capite vobis paleam vbicunque repereritis: non enim
minuetur de opere vestro quicquam.

Dispersúsque est populus per omnem terram AEgypti ad colligendas paleas.

12 Et dispersus est populus per totam terram Mixráim, ʹvt colli-
geret stipulam ʹpro palea.

Præfecti quoque operum instabāt, dicentes, Complete opus vestrū quotidie, vt prius facere solebatis quando dabantur vobis paleæ.

13 Et exactores ʹvrgebant, dicēdo, Perficite ʹopera vestra, ʹpensum
diurnum tempore suo, quemadmodum quum esset *nobis* palea.

28 Mittebat eum, שלחו miserat eum. 31 Postquā aud. וישמעו Id est postquā intellexerūt. Hic ו pro postquā, vt scribit ex doctoribus Hebræorū alter. Alii, audierūt nāque. Visitasset Iehouáh filios Isr. יהוה את־בני ישראל פקד recordatus esset Iehouáh filiorū Israel.

IN CAPVT V.

1 Vt festa celebrent ויחגו Synecdoche est: per partem enim totum intelligitur. nam festum celebrare, oblationem & sacrificium cōplectitur: quòd in festiuitatibus etiam sacrificarent. 3 Occurrit nobis, נקרא עלינו apparuit nobis. Alii, inuocatur super nos. Eamus quæso נלכה נא .i. liceat nobis per te ire. Occurrat nobis יפגענו .i. irruat in nos, hoc est inuadat nos peste aut gladio. 4 Cessare facitis תפריעו abstrahitis. abducitis. 5 Et cessare facitis והשבתם propterea cessare facitis. i. auertitis eos ab operibus illis iniunctis. Fut. Heb. pro præs. q. d. Freti multitudine intermittitis opus, & cogitatis de rebellando. 7 Non dabitis posthac לא תאספון לתת Ad verbum, Non addetis vt detis. Ad conficiendos lat. &c. ללבן הלבנים וגו׳ Ad verbum ad laterificandum lateres, sicut heri, nudiustertius. i. ad conficiendos lateres, sicut antea, vel prius soliti estis. 8 Summam tamen ואת־מתכנת Ad verbum, Et summam. Quidam, At summam. Otiosi sunt, נרפים remissi sunt. vel, sunt enim animo remisso. 9 Aggrauetur opus תכבד העבדה .i. homines illi iam dediti otio, obruantur operibus. Et occupentur in eo, ויעשו־בה sub. opere. Ad verbum, & faciant in eo. In verbis mend. בדברי־שקר .i. Mosi & Aharoni, qui verbis fallacibus decipiunt illos. 10 Ego non sum daturus אינני נתן Ad verbum, Ego non dans. 12 Vt colligeret stip. לקושש קש Ad verbum, ad stipulandum stipulam, si Latinè dici posset. Pro palea. לתבן .i. qua vterentur vice paleæ. 13 Vrgebant, אצים sub. populum. Alii, instabant. vt sit intransitiuum. Opera vestra, מעשיכם .i. numerum laterū vobis iniunctum. Pensum diurnum tem. s. דבר־יום ביומו Ad verbum, rem diei in die suo. Per appositionem dictum. i. opus demensum in singulos dies tempore suo.

'Et cæsi sunt præfecti filiorum Iwsraél quos præposuerāt illis 14
exactores Paryóh, dicendo, Cur non perfecistis 'statutum vobis,
'conficiendo lateres vt prius, & heri & hodie?

Vociferantur ad Pharaonē præpositi Israel.

Propterea venerunt præfecti filiorū Iwsraél, & vociferati sunt 15
ad Paryóh, dicendo, Quare facis sic seruis tuis?
Palea non datur seruis tuis, '& dicunt nobis, Lateres facite: & ec 16
ce serui tui cæduntur, '& peccat populus tuus.
Et dixit, 'Vacatis, vacatis: idcirco dicitis, Eamus, sacrificemus 17
Iehouæ.
Nunc ergo ite, 'operamini: neque palea dabitur vobis, '& sum- 18
mam laterum dabitis.
Videntes præfecti filiorū Iwsraél 'seipsos *esse* in malo, quū dice 19
retur, Nō minuetis de laterib⁹ vestris, 'de penso diurno in die suo.

Incusantur à populo Moyses & Aaron.

Occurrunt ipsi Mowséh & Aharón stātibus 'in occursum eorū, 20
quando egrederentur à Paryóh:
Et dixerunt illis, 'Videat Iehouáh super vos, & iudicet: 'quia fœ 21
tere fecistis odorem nostrum in oculis Paryóh, & in oculis seruo-
rum eius, vt daretis gladium in manu eorum ad occidēdum nos.

Côqueritur Deo Moyses.

Et reuersus est Mowséh ad Iehouam, & dixit, Domine, vtquid 22
afflixisti populum istum? 'vtquid misisti me?
Nam ex eo tempore quo ingressus sum ad Paryóh vt loquerer 23
in nomine tuo, afflixit populum istum: nec eruendo eruisti po-
pulum tuum. Cap. VI.

Reminiscitur Deus promissionum suarum.

Dixit Iehouáh ad Mowséh, Nūc videbis quæ facturus sim Par 1
yoni: nam 'in manu forti dimittet eos, & in manu forti expel
let eos è terra sua.

וארא Adiecítque Deus ad Mowséh, & dixit ad eum, Ego Iehouáh. 2
'Apparuíque *ipsi* Abrahám, Iṣḥhac, & Iayacob 'in Deo omni- 3
potente: at *in* nomine meo Iehouáh non sum cognitus eis.

14 Flagellatique sunt qui præerant operibus filiorum Israel, ab exactorib⁹ Pharaonis, dicētibus, Quare non implestis mēsuram laterum sicut prius, nec heri nec hodie?

15 Venerúntque præpositi filiorum Israel, & vociferati sūt ad Pharaonē, dicētes, Cur ita agis cōtra seruos tuos?

16 Paleæ non dantur nobis, & lateres similiter imperātur: en famuli tui flagellis cædimur, & iniustè agitur cōtra populum tuum.

17 Qui ait, Vacatis otio, & idcirco dicitis, Eam⁹, & sacrificemus Domino.

18 Ite ergo, & operamini: paleæ nō dabuntur vobis, & reddetis consuetum numerum laterum. D

19 Videbántque se præpositi filiorum Israel in malo, eo quòd diceretur eis, Non minuetur quicquam de laterib⁹ per singulos dies:

20 Occurrerúntque Moysi & Aaron, qui stabant ex aduerso, egredientes à Pharaone:

21 Et dixerunt ad eos, Videat Domin⁹ & iudicet: quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone & seruis eius, & præbuistis eis gladium vt occideret nos.

22 Reuersúsque est Moyses ad Dominum, & ait, Domine, cur afflixisti populum istum? quare misisti me?

23 Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonē vt loquerer in nomine tuo afflixit populū tuū: & nō liberasti eos.

Cap. VI.

1 Dixitque Dominus ad Moysen, Nunc videbis quæ facturus sum Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robusta eiciet illos de terra sua.

2 Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens, Ego Dominus

3 Qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente: & nomen meum Adonái non indicaui eis.

14 Et cæsi sunt ויכו Et flagellati sunt. vel percussi. Statutum vobis חקכם pensum vestrum. opus demensum vobis. Conficiendo lateres, &c. 'ללבן כתמול וגו laterificando sicut heri & nudiustertius, etiam heri, etiam hodie? Posterius præcedenti iungendum est, Cur non perfecistis etiam heri, etiam hodie? i. Quare heri & hodie non reddidistis numerum illum laterum quem reddere solebatis?

16 Et dicunt, &c. 'ולבנים וגו Ad verbum, Et lateres, dicunt nobis, facite. Ordo inuersus. Et peccat וחטאת Præt. Heb. pro præs. id est dicitur peccare. fit reus peccati. aut, imputatur peccatum populo tuo, quasi rebelles sint & nolint parére mandato. ה ponitur pro ת, & א quiescit. Ex doctis Hebræorum alter dicit esse Præt. vertendum per fut. propter ו. q.d. populus tuus se reum peccati faciet. Ciuilitate autem quadam vtuntur quum de populo & subditis loquentes, de Pharaone ipso intelligunt: ac si dicerent, Tu es causa huius mali atque peccati: nā posses facilè cauere vt non ita sæuiretur in populum tuum: tua culpa fit quicquid fit. Nonnulli existimāt חטאת esse nomen, non verbū, vertentes peccatū populi tui est. q.d. Nos quidē præfecti cædimur: at peccatum. i. culpa, populi est. tametsi enim populus absoluere opus non potest quòd paleæ illis non dentur, nos nihilominus cædimur. 17 Vacatis, vacatis: נרפים אתם נרפים Remissi, remissi estis. i. Valde estis remissi. aut, Animo valde remisso estis. nimiū otiosi estis. 18 Operamini: עבדו facite opus vestrum. Et summā ותוכן & numerū. id est, & tamen reddetis singulis diebus numerum laterum. 19 Seipsos *esse* in malo, אותם ברע seipsos *esse* in afflictione. vel, miseria. hoc est, secum male agi. De penso, &c. דבר יום ביומו Ad verbum, de re diei in die suo.

20 In occursum e. לקראתם exaduerso [vel eregione] eorū. Apparet Mosen, & Aaronem se in aliquo loco statuisse, vt dum præfecti filiorum Israel à Pharaone exissent, intelligerent quidnam cum illis actum esset.

21 Videat Iehouáh, &c. 'ירא יהוה וגו Id est Deus, cognita causa, iudicet de vobis. Quia fœtere fecistis, &c. 'אשר והבא שתם וגו Hebraismus, Qui reddidistis nos abominabiles apud Pharaonem, veluti rem putidam, ac fœtidam. Vide Gene. 34. d. 30.

22 Vt quid למה זה Hic זה redundat.

IN CAPVT VI.

1 In manu forti, &c. 'ביד חזקה וגו Id est coactus virtute mea forti, dimittet filios Israel, inuitúsque magna vi adactus videbitur quasi eiicere è regione sua. 3 Apparuique וארא Hebræi secundam huius libri sectionem incipiunt à præcedenti versu, eámque appellant à prima voce huius versus, וארא In Deo omnipot. &c. 'באל שדי וגו Tria Dei nomina hic commemorantur: primum אל, quod robur & potentiam Dei notat, quod ab איל deducitur. Alterum est שדי quod copiam & sufficientiam Dei notat, quasi dicatur, 'שדי sive אשר די id est cui sufficit & satis est. Vel potius, vt alii volunt, vis, fortitudo, & potentia illa Dei, vltrix qua cunctos hostes suos dicto citius in nihilum redigere potest, designatur. Deductum nomen à verbo שדד quod contundere, deuastare, & depopulari significat: & י est loco literæ geminādæ, hoc est alterius ד. L x x in 5. cap. Iob, versu 17, & 11. b. 7, & 15. c. 25. verterūt παντοκράτωρ, omnipotēs. Aliquādo ἱκανὸς copiosus, sufficiens, valens: vt cap. 21. b. 15. Alii fortē exponunt, alii victorē. Tertiū Dei nomē est Iehouáh. Sensus autē huius loci est, vt doctioribus placet, Omnipotentē me illis declaraui, & mihi abundè esse diuitiarū vt illos diuites redderē: at opere non cōpleui quod illis sum pollicitus. hoc est, Promittentem quidem me illis terram Chananæorum audierunt & crediderunt: sed opere promissa complentem non viderunt, quemadmodum tu visurus es. Tibi igitur in nomine meo Iehouáh cognitus ero, id est videbis me id facere quod nomen meum sonat, nempe facientem esse, hoc est præstantem quod sum pollicitus: educam enim vos de terra AEgypti, & introducam in terram Chanáan. Quemadmodum antea vocatus sum Deus omnipotens, Deus altissimus qui creauit cælum & terram: ita nunc vocabor Iehouáh Deus qui eduxi vos de terra AEgypti. Hanc sententiam confirmant ea quæ hoc loco sequuntur, Pepigi fœdus cum eis vt darem illis terram Chanaan. Quòd siquis contendat nomen יהוה fuisse etiam Patribus ante Mosen cognitum & vsitatum, nihilominus tamen erit huius loci sententia, quòd Deus promiserit quidem Patribus terram Chanaan, non tamen impleuerit temporibus Patrum: nunc autem reipsa impleturus sit, vt confirmetur veritas nominis sui quo dicitur יהוה id est consistens, constans, firmus & verax in promissionibus suis. In hanc sententiam quidā etiam ma-

gni nominis apud Hebræos exponit locum istum in hæc verba, Promisi eis promissiones, & in omnibus eis dixi ad eos. Ego sum Deus omnipotens. At in nomine meo יהוה non sum notus factus eis. Non notum feci, non scribitur hic: sed non notus factus sum, id est non cognitus factus sum eis in proprietate veritatis meæ propter quam vocatur nomen meum יהוה, id est verax, fidele, costans: quia ecce promisi eis, & nondum præstiti, seu confirmaui. Hæc ille.

Pepigique fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanáan, terram peregrinationis corũ, in qua fuerũt aduenæ:

4 'Etenim statui pactum meum cum eis, quòd darem eis terram
Chenáyan, terram peregrinationũ eorũ 'in qua peregrinati sunt.

Ego audiui gemitum filiorum Israel: quo AEgyptii oppresserunt eos: & recordatus sum pacti mei.

5 Præterea ego audiui clamorem filiorum Iשׂraאél, quos 'AEgy- Promittit Deus liberationem, & terram Chanaã
ptii seruire faciunt: & recordatus sum pacti mei.

Ideo dic filiis Israel, Ego Dominus qui educam vos de ergastulo AEgyptiorum, & eruam de seruitute: ac redimam in brachio excelso, & iudiciis magnis.

6 Idcirco dic filiis Iשׂraאél, 'Ego Iehouáh, & educam vos 'ab one
ribus Mixfráim, eruam inquã vos à seruitute eorum, '& redimam
vos brachio extenso, & iudiciis magnis.

B Et assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus: & scietis quòd ego sum Dominus Deus vester qui eduxerim vos de ergastulo AEgyptiorum:

7 Accipiáq; vos mihi in populũ, & ero vobis in Deũ: 'ac scietis quod
sum Iehouah Deus vester 'qui educo vos ab oneribus Mixfráim.

Et induxerim vos in terram, super quam leuaui manũ meam vt darem eam Abraham, Isaac, & Iacob: dabóque illam possidẽdam vobis. ego Dominus.

8 Introducam quoque vos in terram pro qua leuaui manum
meam me daturum illam Abrahám, Iשׂhác, & Iayacob: dabóque
eam vobis in hæreditatem. ego Iehouáh.

Narrauit ergo Moyses omnia filiis Israel: qui non acquieuerũt ei propter angustiam spiritus, & opus durissimũ

9 Loquutus est autem Mowשׁeh sic filiis Iשׂraאél: & non audie- Non acquiescũt filii Israel monitis Moysi.
runt ipsum Mowשׁeh præ angustia spiritus, & seruitute dura.

Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,

10 Propterea loquutus est Iehouáh ad Mowשׁéh, dicendo, Mittitur Moyses & Aaron ad Pharaonem.

Ingredere, & loquere ad Pharaonẽ Regem AEgypti vt dimittat filios Israel de terra sua.

11 Ingredere, loquere ad Paryóh regem Mixfráim, vt dimittat fi-
lios Iשׂraאél è terra sua.

Respondit Moyses corã Domino, Ecce filii Israel nõ audiũt me: & quomodo audiet Pharao, præsertim quũ incircuncisus sim labiis?

12 Et loquutus est Mowשׁéh coram Iehouáh, dicẽdo, Ecce filii Iשׂ-
raאél non audierũt me: quomodo ergo audiet me Paryóh, '& ego
sum incircuncisus labiis?

Loquutúsq; est Dominus ad Moysen & Aaron: & dedit mandatum ad filios Israel, & ad Pharaonem Regẽ AEgypti vt educerent filios Israel de terra AEgypti.

13 Et loquutus est Iehouáh ad Mowשׁeh & Aharón, & præcepit eis
ut irent ad filios Iשׂraאél, & ad Paryóh Regem Mixfráim, vt educe-
rent filios Iשׂraאél è terra Mixfráim.

Gene. 46. a. 9. num. 26. a. 5. 1. par. 5. a. 1.

Isti sunt principes domorum per familias suas. Filii Rubẽ primogeniti Israelis: Henoch & Phallu, Hesron & Charmi. hæ cognationes Ruben.

14 'Ista *sunt* capita domus Patrum eorum. Filii Reאubén primoge Genealogia Ruben & Simeon.
C niti Iשׂraאél, חHanóch, & Phallúא, חHexrón, & Charmí. iste fami
liæ Reאubén.

1. Par. 4. c. 24

Filii Simeon: Iamuel, & Iamin, & Ahod, & Iachin, & Soher, & Saul filius Chananitidis. hæ pgenies Simeõ.

15 Filii autẽ שSimyón: Iemuאél, & Iamín & אOhad, & Iachín, &
צSónhar, & שSaאúl filius Chenayanitidis. istæ familiæ שSimyón.

Et hæc nomina filiorum Leui per cognationes suas: Gerson & Caath & Merari. anni autem vitæ Leui fuerunt centum triginta septem.

16 Hæc verò *sunt* nomina filiorum Leuí per generationes suas, Ger Genealogia Leui.
שׁón, & Cehát h, & Merarí. porrò anni vitæ Leuí *fuerunt* centum tri
ginta septem anni.

Num. 3. c. 17. 1. par. 6. a. 1. & 23. a. 6. Num. 26. f. 57. 1. par. 6. a. 1. & 23. b. 16.

Filii Gerson: Lobni & Semei, per cognationes suas.

17 Filii Gerשׁón: Libní & שSimyí per familias suas.

Filii Caath: Amram, & Isaar, & Hebron & Oziel. annique vitæ Caath, centum triginta tres.

18 Et filii Cehát h: yAmrám, & Ixhár, & חHebrón, & עVziאél. an-
ni autem vitæ Cehát h *fuerunt* centum triginta tres anni.

Filii Merari: Moholi & Musi. hæ cognationes Leui per familias suas.

19 Et filii Merarí: Manhlí, & Muשí. istæ familiæ Leuí per genera-
tiones suas.

Supra 2. a. 1. 2. nume. 26. g. 59.

Accepit autẽ Amram vxorem Iochabed patruelem suam: quæ peperit ei Aaron & Moysen. fuerúntque anni vitæ Amram, centum triginta septẽ.

20 Accepit autem yAmrám Iochébed 'sororem patris sui sibi in v- Amram pater Moysi & Aaron.
xorem: quæ peperit ei Aharón, & Mowשׁeh. & anni vitæ yAmram
fuerunt centum & triginta septem anni.

Filii quoq; Isaar: Core, & Nepheg, & Zechri.

21 Porrò filii Ixhár: Córanh, & Népheg, & Zichrí.

D Filii quoque Oziel: Misael, & Elisaphan, & Sethri.

22 Et filii עVziאél, Miשaאél, & אElxaphán, & סSithrí.

Accepit autẽ Aarõ vxorẽ Elisabeth

23 Accepítque Aharón, אEliשׁebay filiam yAmminadáb, sororem Aaron pater Nadab & Abiu.

4 Etenim, &c. וגם הקמתי וגו' Id est Nam interposito fœdere promisi me daturum illis terram, &c. Ad verbum, Et etiam. quod quidam vertunt in Præterea. In qua pereg. s. אשר גרו בה: Exponit quid significet per terram peregrinationis.

5 AEgyptii seruire faciunt: מצרים מעבירים Ad verbum, AEgyptus seruire faciunt. Continens pro contento. i. AEgyptii nimia seruitute opprimunt. 6 Ego Iehouáh, אני יהוה q. d. Ego Deus ille verax qui adimplere soleo quæ promisi. Ab oneribus Mis. מתחת וגו' Ad verbũ, de sub oneribus, vel sarcinis AEgypti. i. à subiectione illa AEgyptiaca. Seipsũ mox exponit. Et redimã vos והצלתי אתכם & eripiã vos. vel liberabo. i. ego vi magna & prodigiis magnis eripiam vos. Metaphora sumpta à forma iratorũ hominum qui præ indignatione & quo potentius percutiant, & conterant aliquid, altius brachium eleuant. Capitur autem pro summa vi & potestate, quæ potest comminuere omnia. Iudicia vocat signa & facta memorabilia. i. grauissimas vindictas, pœnas & supplicia.

7 Ac scietis וידעתם vt sciatis. Qui educo המוציא Ad verbum, qui educens. i. qui eduxerim.

12 Et ego sum incirc. lab.: ואני ערל שפתים. i. quũ ego sim rudis sermone, siue in loquẽdo rusticus & inelegans, qui nesciã aulicè loqui.

14 Ista *sunt* capita, &c. אלה ראשי וגו' Adiiciuntur hæc quasi per epilogum. dicta autem sunt vt appareat vnde nati sint isti per quos ingens hoc negotium Deus perfecerit. 20 Sororem pa. s. דודתו Ita Chaldæus interp. vt noster vertit. Alii, filiam fratris patris sui.

Nanhaωsón sibi in vxoré, quæ peperit ei Nadáb, & Abihúℵ, & ℵEl-
yazár, & ℵIthamár.

filiam Aminadab sororem Nahason, quæ peperit ei Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar. Num.3.d.

Filii verò Córanh: Aωssír, & ℵElcanáh, & Abiaωsáph. istæ fami- 24
liæ Cornhitarum.

24 Filii quoque Core: Aser, & Elcana, & Abiasaph. hę sunt cognationes Coritarum.

Eleazar pater Phinees.

ℵElyazár filius Aharón accepit *unam* è filiabus Putiℵél sibi in vxo 25
rem: quæ peperit ei Pinnháωs. ista sunt capita Patrum Leuitarum
per familias suas.

25 At verò Eleazar filius Aaron accepit vxorē de filiabus Phutiel: quæ peperit ei Phinees. hi sunt principes familiarum Leuiticarum per cognationes suas.

Hic est Aharón & Moωséh quibus dixit Iehouáh, Educite filios 26
Iωsraℵél è terra Mixsráim ʹper exercitus suos.

26 Iste est Aaron & Moyses quib⁹ præcepit Dominus vt educerent filios Israel de terra AEgypti p turmas suas.

Isti, isti *sunt inquam* qui loquuti sūt ipsi Paryóh regi Mixsráim, ʹvt 27
educeret filios Iωsraℵél ex Mixsráim: iste *est inquā* Moωséh & Aharō.

27 Hi sunt qui loquuntur ad Pharaonem regem AEgypti, vt educat filios Israel de AEgypto: iste est Moyses & Aaron,

Fuit autē ʹin ipsa die, dixit Iehouáh ad Moωséh in terra Mixsráī, 28

28 In die qua loquutus est Domin⁹ ad Moysen, in terra AEgypti.

Præcipitur Moysi loqui Pharaoni.

Loquutus est inquam Iehouáh ad Moωséh, dicendo, ʹEgo Ie- 29
houáh: loquere ad Paryóh regem Mixsráim omnia quæ ego lo-
quor ad te.

29 Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicēs, Ego Dominus: Loquere ad Pharaonem regem AEgypti, omnia quæ loquor tibi.

Dixítque Moωséh coram Iehouáh, Ecce ego ʹincircuncisus la- 30
biis, & quomodo ʹaudiet me Paryóh?

30 Et ait Moyses coram Domino, En incircūcisus labiis sum, quomodo audiet me Pharao?

Cap. VII.

Moyses cum Aarone mittitur ad Pharaonem.

ET dixit Iehouáh ad Moωséh, ʹVide, dedi te ꝑ Deo ipsi Paryóh: 1
Aharón autem frater tuus erit propheta tuus.

Cap. VII.

1 Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce cōstitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Supra 4.d.

Tu loquêris omnia quæ præcepero tibi, Aharón autem frater 2
tuus loquetur ad Paryóh, ʹvt dimittat filios Iωsraℵél è terra sua.

2 Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel de terra sua.

Signa facit Deus vt cognoscatur solus potens.

Ego verò indurabo cor Paryóh, & multiplicabo signa mea, & 3
portenta mea in terra Mixsráim.

3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo signa & ostenta mea in terra AEgypti,

Neque audiet vos Paryóh: ʹ& dabo manum meā in Mixsráim, 4
atque educam ʹexercitus meos, *nempe* populū meum filios Iωsraℵél
è terra Mixsráim ʹin iudiciis magnis.

4 Et non audiet vos: immittámque manum meam super AEgyptum, & educam exercitum & populum meū filios Israel de terra AEgypti per iudicia maxima.

Et scient AEgyptii quòd ʹego Iehouáh, quum extendero manū 5
meam super Mixsráim, & eduxero filios Iωsraℵél è medio eorum.

5 Et scient AEgyptii quia ego sum Dominus qui extenderim manū meā super AEgyptū, & eduxerim filios Israel de medio eorum.

Fecit itaque Moωséh & Aharón *sic*: quemadmodum præceperat 6
Iehouáh eis sic fecerunt.

6 Fecit itaque Moyses & Aaron sicut præceperat Dominus: ita egerunt.

Porrò Moωséh *erat* octogenarius, Aharon verò triū & octogin- 7
ta annorum quando loquuti sunt cum Paryóh.

7 Erat autem Moyses octoginta annorum, & Aaron octogintatriū, quando loquuti sunt ad Pharaonem.

Dixítque Iehouáh ad Moωséh & ad Aharón his verbis, 8

8 Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, B

Quando loquetur ad vos Paryóh, dicendo, ʹDate portentum: 9
tunc dices ad Aharón, Tolle virgam tuam, & proiice coram Par-
yóh, *&* vertetur ʹin draconem.

9 Quum dixerit vobis Pharao, Ostēdite signa: dices ad Aaron, Tolle virgā tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum.

Virga Moysi vertitur in colubrū.

Ingressus est autem Moωséh & Aharon ad Paryóh, & fecerunt 10
ita vt præceperat Iehouáh: proiecítque Aharon virgam suam co-
ram Paryóh, & coram seruis eius, & versa est in draconem.

10 Ingressi itaque Moyses & Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus: tulitque Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in colubrum.

Magi idē faciūt.

Vocauit autem etiam Paryóh sapientes, ʹ& maleficos: & fece- 11
runt etiam ipsi (magi *nempe* Mixsráim) incantationibus suis sic.

11 Vocauit autem Pharao sapiētes & maleficos: & fecerūt etiam ipsi per incātationes AEgyptiacas & arcana quædam similiter. 2.Tim.3.b.

Proiecerunt nanque singuli virgam suam, & versæ sunt in ser- 12

12 Proiecerūtque singuli virgas suas,

26 Per exercitus eorum. : על־צבאותם q.d. qui erant in maximo numero.

27 Vt educerent להוציא ad educendos. vel, vt educeret. sub. Deus.

28 In ipsa die, ביום Quidam iungunt versum istum sequenti, subaudientes אשר, hoc modo, Accidit autem die *quo* loquutus est ad Mosen, in terra AEgypti, vt ipse Iehouáh diceret ad Moséh his verbis.

30 Incircuncisus labiis, ערל שפתים Vide suprà, b.12. Audiet me ישמע אלי .i. acquiescet mihi, vel credet.

IN CAPVT VII.

1 Vide, dedi te, &c. ראה נתתיך וגו׳ .i. Attende diligenter quæ tibi dico, tu eris Pharaoni vice Dei: hoc est dices nomine meo & verbis meis Pharaoni quid ego velim fieri: Aharon autem frater tuus erit interpres verborum tuorum. Versu sequenti seipsum declarat: nam idem dicit aliis verbis. Chaldæus paraph. Vides quòd cōstitui te principē Pharaoni, & Aaron frater tuus erit interpres tuus.

2 Vt dimittat ושלח Ad verbum, & dimittet. i. etiam inuitus, velit nolit amandabit.

3 Et multiplicabo והרביתי & multa faciam. id est diuersa signa faciam.

4 Et dabo manum meam in Mixs. ונתתי את־ידי במצרים & ponam manum meam in AEgypto. i. percutiam AEgyptum. In iudiciis magnis. : בשפטים גדולים per magna iudicia. i. grauissimè puniendo AEgyptios. Vide præcedenti capite, versu 6.

5 Ego Iehouáh, אני יהוה Id est qui præsto quod promisi.

9 Date תנו לכם Ad verbum, date vobis. Redundat vobis. Date portentum. sub. ad confirmationem dictorum vestrorum. In draconem. : לתנין in colubrum. 11 Et maleficos: ולמכשפים & præstigiatores.

quæ versæ sunt in dracones: sed deuorauit virga Aaron virgas eorum.

pentes: at deglutiuit 'virga Aharon virgas eorum.

C 13 Induratúmque est cor Pharaonis, & non audiuit eos sicut præceperat Dominus.

13 'Et roborauit se cor Paryóh, neque paruit eis quemadmodum dixerat Iehouáh.

14 Dixit autem Dominus ad Moysen, Ingrauatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum.

14 Dixit ergo Iehouáh ad Mowséh, Aggrauatum est cor Paryóh, renuit dimittere populum istum.

15 Vade ad eum mane: ecce, egreditur ad aquas, & stabis in occursum eius super ripam fluminis: & virgam quæ conuersa est in draconem, tolles in manu tua:

15 Vade ad Paryóh mane: ecce egredietur ad aquas, & stes 'in occursum eius iuxta ripam fluminis: ac virgam quæ versa fuit in serpentem, tolles in manu tua:

16 Dicésque ad eum, Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens, Dimitte populum meum vt sacrificet mihi in deserto: & vsque ad præsens audire noluisti.

16 Et dices illi, Iehouáh Deus yEbræorum misit me ad te 'hisce mandatis, Dimitte populum meum, vt seruiant mihi in deserto: & ecce non obtemperasti hactenus.

17 Hæc igitur dicit Dominus, In hoc scies quòd sim Dominus: ecce percutiam virga quæ in manu mea est, aquam fluminis, & vertetur in sanguinem.

17 Sic *igitur* dixit Iehouáh, In hoc scies quòd ego sum Iehouáh, ecce ego percussurus sũ virga quæ est in manu mea, aquas quæ sunt in flumine, & vertentur in sanguinem.

18 Pisces quoque qui sũt in fluuio, morientur: & computrescent aquæ, & affligentur AEgyptii bibentes aquam fluminis.

18 d Et pisces qui sunt in flumine, morientur: '& fœtebit fluuius, '& laborabunt AEgyptii vt bibant aquas è flumine.

19 Dixit quoque Dominus ad Moysen, Dic ad Aaron, Tolle virgam tuã, & extende manum tuam super aquas AEgypti, & super fluuios eorum, & riuos ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in sanguinem:
D & sit cruor in omni terra AEgypti, tã in ligneis vasis quàm in saxeis.

19 Dixit ergo Iehouáh ad Mowséh, Dic ad Aharón, Tolle virgam tuam, & extende manũ tuã super aquas Mixráim, super flumina eorum, super riuos eorum, & super 'paludes eorum, & super omnem congregationem aquarum eorum, & efficientur sanguis: erítque sãguis in vniuersa terra Mixráim, '& in lignis & lapidibus. Aquæ in sanguinem versæ.

Infra 17.b.1 Psal.78.e.44

20 Fecerúntque ita Moyses & Aaron sicut præceperat Dominus: & eleuãs virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone & seruis eius: quæ versa est in sanguinem.

20 Et fecerunt sic Mowséh & Aharón vt præceperat Iehouáh: & eleuata virga percussit aquas quæ erant in flumine in oculis Paryóh, in oculísque seruorum eius: & versæ sunt omnes aquæ quæ erant in flumine, in sanguinem.

21 Et pisces qui erant in flumine, mortui sunt: computruitque fluuius, & non poterant AEgyptii bibere aquã fluminis: & fuit sanguis in tota terra AEgypti.

21 Pisces verò qui erãt in flumine, mortui sunt: '& fœtuit fluuius, vt non potuerint AEgyptii bibere aquam è flumine: & fuit sanguis in tota terra Mixráim.

Sapien.17.b.7

22 Fecerúntque similiter malefici AEgyptiorum incantationibus suis: & induratum est cor Pharaonis, nec audiuit eos, sicut præceperat Dominus.

22 Fecerunt quoque sic magi Mixráim incantationibus suis: '& roborauit se cor Paryóh, vt non audierit illos quemadmodum loquutus fuerat Iehouáh. Magi idem faciunt.

23 Auertitque se, & ingressus est domum suam, nec apposuit cor etiam hac vice.

23 'Et vertit se Paryóh, & venit in domum suam, 'nec apposuit cor suum etiam ad hoc.

24 Foderunt autem omnes AEgyptii per circuitum fluminis aquam vt biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis.

24 Foderunt autem omnes AEgyptii per circuitus fluminis aquas vt biberent: quia non poterant bibere ex aquis fluminis.

25 Impletique sunt septem dies postquam percussit Dominus fluuium.

25 'Et completi sunt septẽ dies postquã percussit Iehouáh flumẽ.

Cap. VIII.

1 Dixit quoque Dominus ad Moysen, ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum, Hæc dicit Dominus, Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi.

Cap. VIII.

1 Dixítque Iehouáh ad Mowséh, Ingredere ad Paryóh, & dicas illi, Sic dixit Iehouáh, Dimitte populum meum vt seruiat mihi. II. Ranæ.

2 Si autem nolueris dimittere, ecce ego percutiã omnes terminos tuos ranis:

2 Quòd si renueris dimittere, ecce ego 'percutio omnem terminum tuum ranis:

3 Et ebulliet fluuius ranas, quæ ascendent & ingredientur domum

3 'Et producet fluuius ranas, & ascendent & venient in domum

12 Virga Aharon, &c. 'מטה אחרן וגו .i. serpens ille in quem mutata fuerat virga, deuorauit serpentes illos in quos versæ fuerant virgæ illorum. 13 Et roborauit se ויחזק Et obduruit. vel, induratum fuit.
15 In occursum eius לקראתו eregione eius. exaduerso eius. 16 Hisce mandatis, לאמור Ad verbum, dicendo.
18 Et fœtebit ובאש & computrescet. Et laborabunt, &c. 'ונלאו וגו & delassabuntur AEgyptii bibendo aquas, &c. i. abhorrebunt à potu aquæ amnis. aut, grauatè bibent aquas, &c. De his AEgypti plagis, vide Psalmum 78.c.44, & 105.c.28.
19 Paludes e. אגמיהם riuos eorum. stagna eorum. Et in lignis & la.: ובעצים ובאבנים Chaldæus paraph. in vasis ligneis & lapideis.
21 Et fœtuit ויבאש & computruit. 22 Et roborauit se ויחזק & fortificauit sese. i. induratum fuit.
23 Et vertit se ויפן Et conuersus est. i. discessit. Nec apposuit, &c. 'ולא שת וגו Hebraismus, nec mouebat eum tantum periculum. vel, non adiecit animum ad tam insigne miraculum. aut, non curauit.
25 Et completi sunt, &c. 'וימלא שבעת ימים וגו .i. durauit septem dies portentum istud aquarum in sanguinem conuersarum.

IN CAPVT VIII.

2 Percutio נוגף Præs. Heb. pro fut. percutiam. paratus sum percutere omnem regionem tuam.
3 Et producet ושרץ Significat producere in magna copia.

tuam,'& in cubiculum lecti tui,& ſuper lectum tuũ,& in domum ſeruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, '& in conſperſiones tuas:

tuam,& cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratum tuum,& in domos ſeruorum tuorum,& in populum tuum,& in furnos tuos, & in reliquias ciborũ tuorum:

sed & in te, atque in populum tuum, & in omnes ſeruos tuos 'aſcendent ranæ. 4

Et ad te,& ad populum tuum,& ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ.

Dixítque Iehouáh ad Mowſéh, Dic ad Aharón, Extẽde manum 5
tuam cum virga tua ſuper flumina,ſuper riuos, '& ſuper paludes: '& aſcendere fac ranas ſuper terram Mixſráim.

Dixitque Domin⁹ ad Moyſen,Dic ad Aaron, Extende manum tuam ſuper fluuios ac ſuper riuos & paludes, & educ ranas ſuper terram AEgypti.

Et extendit Aharón manum ſuper aquas Mixſráim,'& aſcenderunt ranæ,& operuerunt terram Mixſráim. 6

Et extẽdit Aaron manum ſuam ſuper aquas AEgypti,& aſcenderũt ranæ,operuerúntque terram AEgypti. B

Fecerúntque ſic'magi incantationibus ſuis,& aſcẽdere fecerunt 7
ranas ſuper terram Mixſráim.

[Fecerũt autem & malefici per incantationes ſuas ſimiliter:eduxerũtque ranas ſuper terram AEgypti. Sapien.17.b.7

Rogat Pharao Moyſen vt pro ipſo oret.

Et vocans Paryóh Mowſéh & Aharón,dixit, Orate Iehouam vt 8
auferat ranas à me, & à populo meo,& dimittam populum,& ſacrificabunt Iehouæ.

Vocauit autem Pharao Moyſen & Aaron,& dixit eis,Orate Dominũ vt auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum vt ſacrificet Domino.

Dixítque Mowſéh ad Paryóh,'Gloriare ſuper me, & *dic* quando 9
deprecer pro te,& pro ſeruis tuis,& pro populo tuo'vt excidere faciam ranas à te & à domibus tuis: dũtaxat in flumine remanebũt.

Dixitque Moyſes ad Pharaonem, Conſtitue mihi quando deprecer pro te, & pro ſeruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te & à domo tua: & tantùm in flumine remaneant.

Qui reſpondit,Cras. Et *ille* dixit, Iuxta verbum tuum *fiat*:vt ſcias 10
quòd non *eſt* ſicut Iehouáh Deus noſter.

Qui reſpondit,Cras. At ille,Iuxta, inquit,verbum tuum faciam:vt ſcias qm̃ nõ eſt ſicut Domin⁹ De⁹ noſter. C

Et recedent ranæ à te,& à domibus tuis, & à ſeruis tuis,& à populo tuo:duntaxat in flumine remanebunt. 11

Et recedẽt ranæ à te & à domo tua, & à ſeruis tuis,& à populo tuo:& tantùm in flumine remanebunt.

Orat Moyſes pro Pharaone.

Egreſſus eſt itaque Mowſéh & Aharón à Paryone, & clamauit 12
Mowſéh ad Iehouam'propter ranas quas poſuerat Paryoni.

Egreſſique ſunt Moyſes & Aaron à Pharaone:& clamauit Moyſes ad Dominum pro ſponſione ranarum quá condixerat Pharaoni.

Et fecit Iehouáh 'iuxta verbum Mowſéh,& mortuæ ſunt ranæ è 13
domibus,'è villis,& ex agris.

Fecitque Dominus iuxta verbum Moyſi: & mortuæ ſunt ranæ de domibus,& de villis,& de agris.

Et congregauerunt eas aceruatim,'& fœtuit terra illa. 14

Congregauerúntque eas in immẽſos aggeres,& computruit terra.

Induratur Pharao.

Videns verò Paryóh quòd eſſet reſpiratio,aggrauauit cor ſuum, 15
& non obtemperauit eis quemadmodum dixerat Iehouáh.

Videns autem Pharao quòd data eſſet requies,ingrauauit cor ſuũ,& nõ audiuit eos,ſicut pręceperat Domin⁹. D

III. Ciniphes, ſiue pediculi in hominibus & in iumentis.

Dixítque Iehouáh ad Mowſéh, Dic ad Aharon, Extende virgã 16
tuam,& percute puluerem terræ, & conuertetur 'in pediculos in tota terra Mixſráim.

Dixitque Dominus ad Moyſen,Loquere ad Aaron,Extende virgam tuã, & percute puluerem terræ. & ſint ciniphes in vniuerſa terra AEgypti.

Qui fecerunt ſic: extendit nanque Aharon manum ſuam cum 17
virga ſua,percuſsítque puluerem terræ,& fuerunt pediculi in hominibus & iumentis: omnis puluis terræ verſus eſt in pediculos in tota terra Mixſráim.

Fecerúntque ita: & extendit Aaron manum,virgam tenens:percuſsitque puluerem terræ, & facti ſũt ciniphes in hominibus & in iumentis: omnis puluis terrę verſus eſt in ciniphes per totam terram AEgypti.

Fecerunt quoque ſic magi incantationibus ſuis, vt educerent 18

Fecerúntque ſimiliter malefici incantationibus ſuis, vt educerent ci-

Et in cubiculũ וּבַחֲדַר & in penetrale. Et in conſperſiones t. : וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ .i.in panaria tua.Propriè ſignificat locum in quo ſubigitur maſſa ad conficiendum panem. 4 Aſcendent יַעֲלוּ .i.te & tuos inuadent ranæ.

5 Et ſuper paludes: וְעַל־הָאֲגַמִּים & ſuper ſtagna. Et aſcendere fac והעל vt aſcendere facias.

6 Et aſcenderunt ותעל Singul.Heb.pro plur. 7 Magi החרטומים præſtigiatores magici. Significat genethliacos,qui ex die natali fortunam hominis,ſucceſſúmque pronuntinat,vt ex doctis Hebræorum alter ait.

9 Gloriare ſuper me, התפאר עלי hoc eſt,Hoc honoris tibi ſume vt deſignes mihi tempus in quo orẽ pro te. aut,Hoc tibi tribuo vt præfigas mihi tempus quando orem pro te. Alii hunc ſenſum eſſe volunt,Tunc gloriari poteris,atque bono animo eſſe quum me orante pro te, auferentur ranæ:hanc ſpem de tuis magis & ariolis habere non potes. Alii,Gloriari potes quòd me orante morituræ ſint ranæ. Ex doctioribus Hebræorum alter ita interpretatur, Faciam tibi hũc honorem vt orem ad Dominum qui auferat plagam in die qua petes. Chaldæus paraph.Pete tibi גבורה portentũ.vel potentiam,hoc eſt rem magnam & potentem,ad quã conficiendam requiritur magna vis & potentia. Hebræi etiam Deum à vi & potentia quam habet,גבורה nũcupant:vnde & ſenſus Chaldæi eſſe poteſt,Pete tibi Diuinum quiddã,ad quod perficiendum opus eſt Diuina quadã virtute. Vt excidere faciã ranas להכרים הצפרדעים ad exterminandas ranas.vel,ad abigendas ranas.

12 Propter ranas quas poſ. כדבר הצפרדים אשר־שם Ad verbũ,ſuper negotio ranarum quas poſuerat.i. immiſerat ita operãte Domino per ipſum.ſic & Chaldæus paraph.Alii vertunt,propter negotium ranarum quod propoſuerat Pharaoni. hoc eſt, pro ranis tollendis: quod ſe facturum pollicitus fuerat Pharaoni. Quæ lectio doctioribus magis probatur.

13 Iuxta verbum Mowſéh, כדבר משה Hebraiſmus,fecit per omnia quod petebat Moſes. E villis, מן־החצרות ex atriis.

14 Et fœtuit ותבאש & computruit. 16 In pediculos לכנים Hæc vox כנים,atque etiã Chaldaica קלמתא ſignificat genera quædam exiguarum beſtiolarum quæ infenſiſſimæ eſſe ſolent,lædentes cutem, & penetrantes per nares atque aures. Quidam dicunt ſignificare vermiculos alatos ſimiles culicibus. Veteres tamen Hebræi dicunt ſignificare pediculos. Ciniphes vocem ex Hebraico deſumptam putant,additis tamen quibuſdam literis:nec facilè etiam reperiri apud alios Græcos & Latinos ſcriptores. Philo de iſto animalculo ita ſcribit, Ea beſtiola tametſi exigua admodum ſit, infeſtiſſima tamen eſſe ſolet. non ſolùm enim ſummam cutem lædit, pruritum infenſum immittẽs,ac noxium, ſed etiam interius penetrat per nares atque aures. Lædit etiã oculos, niſi qui cautus fuerit. L X X verterunt σκνῖπες, qui ſunt vermiculi innaſcentes materiis,qui eroſo ligno ſubinde locum mutant. Origenes ſcribit,hoc animal pennis quidem ſuſpendi per aera volitans ſed ita ſubtile & minutum, vt oculi viſum,niſi acutè cernentis,effugiat: corpus tamen quũ inſederit,acerbiſſimo terebrare ſtimulo:ita vt quem volitantem videre quis non valeat,ſentiat ſtimulantem.

niphes tam in hominibus quàm in iumentis.

E Et dixerũt malefici ad Pharaonẽ, Digitus Dei est hic. Induratũque est cor Pharaonis,& non audiuit eos sicut præceperat Dominus.

Dixit quoque Dominus ad Moysen,Consurge diluculo, & sta coram Pharaõe: egredietur enim ad aquas, & dices ad eũ, Hęc dicit Domin⁹,Dimitte populũ meũ vt sacrificet mihi.

Quòd si nõ dimiseris eũ, ecce ego immittam in te,& in seruos tuos, & in oppulum tuum,& in domos tuas, omne genus muscarum:& implebuntur domus AEgyptiorum muscis diuersi generis,& vniuersa terra in qua fuerint.

F Faciámque mirabilẽ in die illa terram Gessen in qua populus meus est, vt non sint ibi muscę: & scias quoniã ego Dominus in medio terræ.

Ponámque diuisionem inter populum meum, & populum tuum: cras erit signum istud.

Sapien.16.b.

Fecitq; Dominus ita:|& venit musca grauissima in domos Pharaonis & seruorum eius, & in omnem terram AEgypti:corruptáque est terra ab huiuscemodi muscis.

Vocauitque Pharao Moysen & Aaron,& ait eis, Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac.

Et ait Moyses,Non potest ita fieri: abominationes enim AEgyptiorum immolabimus Domino Deo nostro: quòd si mactauerimus ea quæ colunt AEgyptii coram eis, lapidibus nos obruent.

G Suprà 3.f.18 Viam trium dierum pergemus in solitudinem:& sacrificabimus Domino Deo nostro,|sicut præcepit nobis.

Dixitque Pharao,Ego dimittã vos vt sacrificetis Domino Deo vestro in deserto: veruntamen lõgius ne abeatis:rogate pro me.

Et ait Moyses,Egressus à te, orabo Dominum: & recedet musca à Pharaone,& à seruis suis, & à populo ei⁹ cras:veruntamen noli vltra fallere,vt nõ dimittas populum sacrificare Domino.

Egressúsque Moyses à Pharaone, orauit Dominum:

Qui fecit iuxta verbum illius:& abstulit muscas à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius: nõ superfuit ne vna quidem.

Et ingrauatũ est cor Pharaõis,ita vt nec hac qdẽ vice dimitteret populũ.

pediculos, sed non potuerunt. 'fuerunt itaque pediculi in hominibus & iumentis.
19 Dixerunt ergo magi ad Paryóh,'Digitus Dei est.'Et roborauit se cor Paryóh,nec audiuit eos quemadmodũ dixerat Iehouáh. Digitus Dei pro potentia Dei.
20 Dixit autẽ Iehouáh ad Mowśéh,Surge mane,& sta corã Paryóh, ecce 'egreditur ad aquas: & dices ad eum, Sic dixit Iehouáh, Dimitte populum meum vt seruiat mihi. IIII. Muscæ,siue omne genus ferarũ, & bestiarum noxiarum.
21 Quòd si non dimiseris populum meum, en ego'mitto in te, & in seruos tuos,& in populum tuum,& in domos tuas 'omne insectorum noxiorum genus, & replebuntur domus AEgyptiorum omni insectorum genere, 'insuper & terra ipsa super quã ipsi sũt.
22 'Et separabo in die illa ipsã terrã Gówsen in qua populus meus manet,vt non sit ibi vllum insectorum noxiorum genus: vt scias quòd ego Iehouáh in medio terræ.
23 'Et ponam redemptionem inter populum meum & populum tuum:cras erit signum hoc.
24 Et fecit Iehouáh sic:venit enim omne insectorum noxiorum genus graue in domum Paryóh,& in domum seruorum eius,& in omnem terram Mixráim:'corrumpebatur terra propter omne insectorum noxiorum genus.
25 Vocauit autem Paryóh Mowśéh & Aharón,& dixit,Ite, sacrificate Deo vestro in terra. Rogat Pharao Moysen vt pro ipso oret.
26 Et dixit Mowśéh,Non est rectũ vt sic faciamus:quia abominationẽ Mixráim sacrificaremus Iehouæ Deo nostro.'ecce sacrificabim⁹ abominationẽ Mixráim in oculis eorũ,& nõ lapidabũt nos?
27 Viam trium dierum pergemus in desertum, & sacrificabimus Iehouæ Deo nostro quemadmodum dixit nobis.
28 Dixítque Paryóh, Ego dimittã vos,vt sacrificetis Iehouæ Deo vestro in deserto,'veruntamẽ elongando nõ elongabitis vos pergendo:orate pro me.
29 Respondit Mowśéh,Ecce ego egredior à te, & orabo Iehouam, 'vt recedat omne insectorum noxiorũ genus à Paryóh , & à seruis eius,& à populo eius cras: veruntamen'ne addat Paryóh mentiri, non dimittendo populum *istum* vt sacrificet Iehouæ.
30 Et egressus est Mowśéh à Paryóh,& orauit Iehouam:
31 'Fecítque Iehouáh iuxta verbũ Mowśéh , & abstulit omne insectorum noxiorũ genus à Paryóh, & à seruis eius, & à populo eius: ne vnum *quidem* remansit.
32 Et aggrauauit Paryóh cor suũ etiã hac vice,neq; dimisit populũ. Induratur Pharao.

18 Fuerunt itaque pedic. ותהי הכנם Singul.est Hebræis pro plurali.
19 Digitus Dei est. אצבע אלהים הוא Digitum Dei non rarò Scriptura manifestã Dei potentiam & virtutem quæ negari nõ potest,vocat.Quod enim manifestum & notum esse volumus,digito monstramus. Simili de causa Christus Digito Dei se eiicere dæmonia, dicebat contra Pharisæos,Luc.11.c.20.i.virtute Diuina,non humana, aut Diabolica. Loquitur ergo Scriptura ἀνθρωποπαθῶς de Deo,manus, digitos, brachium,aliáque membra illi tribuendo.Sunt qui synecdochicam figuram esse volunt,qua virtutem Dei Hebræi non eleuant, sed amplificant potius.q.d.tam potens est Deus vt solo digito omnium potentum huius mundi potentiam facilè superet. Et roborauit se ויחזק & induratum est.fortificauit se.vel,fortificatum est. 20 Egreditur יוצא Præs.Heb.pro fut.egressurus est.
21 Mitto משליח Præs.Heb.pro fut.missurus sum. Omne,&c. את הערוב Vox ista turbã,siue misturã collectã ex variis & multis speciebus bestiolarum,seu insectorũ significat,sicut testatur & doctus inter Hebræos, ita scribens, ערוב collecta animalia sunt ex speciebus multis. Alii intelligunt etiam serpentes & scorpiones,atque alia venenata animalia,vt & quidam Hebræorum sentit. Nonnulli dicunt fuisse incursionem leonum,pardorum,luporum,serpentium,& similium noxiarum bestiarum. Hieronymus dicit LXX vertisse κοινόμυιαν.i.generalem muscam, non κυνόμυιαν caninam muscam: vnde apparet corruptos esse Græcorum codices. Insuper & terra,&c. וגם האדמה וגו' Ad verbum,& terra ipsa *in* qua ipsi super eam. 22 Et separabo והפליתי .i.ponam diuisionem inter terram AEgypti & terrã Gosen.
23 Et ponam redẽ. ושמתי פדות .i.liberabo.Hebraismus.q.d.faciã vt populus tuus lædatur à feris noxiis,populus autẽ meus nõ lædatur.
24 Corrumpebatur terra, תשחת הארץ Id est perimebantur ac perdebantur omnia quæ erant in terra.
26 Ecce sacrificabimus,&c. הן נזבח וגו' Chaldæus paraph. ecce sacrificabimus pecudem AEgyptiorum ipsis videntibus,annon iubebunt lapidari nos?q.d.si sacrificauerimus oues quas colunt AEgyptii,lapidabunt nos. Colebant enim AEgyptii arietem:à quo cultu abhorrebant Iudæi:propterea non audebant coram AEgyptiis sacrificare Deo arietes,ne occiderentur.
28 Veruntamen elongando,&c. רק הרחק וגו' Hebraismus,modò ne longius abeatis.vel,ea lege quòd non procul discedetis.
29 Vt recedat וסר Ad verbum,& recedet. Ne addat,&c. אל יוסף וגו' ne vltrà Pharao mentiatur.vel,fallat.
31 Fecitque Iehouáh,&c. ויעש יהוה כדבר משה Hebraismus,exaudiuit Iehouáh deprecationem Mosis.

Cap. IX.

V. Mors pecorum.

DIxítq; Iehouáh ad Mouſéh, Ingredere ad Paryóh, & loquere 1
ad eum, Sic dixit Iehouáh Deus yEbræorum, Dimitte popu-
lum meum ʹvt ſeruiat mihi.
Quòd ſi renueris dimittere, & adhuc retinueris eos, 2
Ecce ʹmanus Iehouæ erit in pecoribus tuis quæ ſunt in agro, in 3
equis, ĩ aſinis, in camelis, ʹin bob⁹, & in ouib⁹, peſtis grauis valde.
Et diuidet Iehouáh inter pecora Iuſraẍél & inter pecora Miẍſ- 4
ráim, & nõ morietur ex omnib⁹ quæ ſunt filiis Iuſraẍél quicquã.
ʹEt poſuit Iehouáh tempus, dicendo, Cras faciet Iehouáh rem 5
hanc in terra.
Fecit ergo Iehouáh rẽ hãc poſtridie, & mortuũ eſt omne pecus 6
Miẍſráí: at de pecoribus filiorũ Iuſraẍél ne vnũ quidẽ mortuũ eſt.
ʹEt miſit Paryóh, & ecce nõ erat mortuum è pecoribus Iuſraẍél 7
ne vnũ quidẽ. & aggrauauit ſe cor Paryóh, ʹ& non dimiſit populũ.

VI. Vlcera.

Dixítq; Iehouáh ad Mouſéh & Aarón, Tollite vobis ʹplenas vo- 8
las veſtras è cinere fornacis, & ſpargat eum Mouſéh in cælum in
oculis Paryóh:
Et vertetur in puluerẽ ſuper vniuerſam terram Miẍſráim, erítq; 9
ſuper homines & ſuper animalia ʹin vlcus germinans inflationes
in vniuerſa terra Miẍſráim.
Tulerunt ergo cinerem è fornace, & ſteterunt coram Paryóh: 10
ʹtum ſparſit eum Mouſéh in cælum, ʹ& fuit vlcus inflationũ ger-
minans in hominibus & in animalibus:
Neque poterant magi conſiſtere coram Mouſéh propter ʹvlce- 11
ra: erat enim vlcus in magis & in omnibus AEgyptiis.
ʹEt roborauit Iehouáh cor Paryóh, neque obediuit eis quem- 12
admodum loquutus fuerat Iehouáh ad Mouſéh.

VII. Grando.

Et dixit Iehouáh ad Mouſéh, Surge mane, & ſta coram Paryóh: 13
dícque ad eum, Sic dixit Iehouáh Deus Hebræorum, Dimitte po-
pulum meum vt ſeruiat mihi:
Quoniam hac vice ego ʹmittam omnes plagas meas in cor tuũ, 14
& in ſeruos tuos, & in populum tuum: vt ſcias quòd non ſit ſimi-
lis mei in vniuerſa terra.
Nunc enim ʹmiſſurus ſum manum meã, & percutiam te & po- 15
pulum tuum peſte, & ſuccidêris è terra.
Et profectò ob id ʹconſtitui te, *nempe* vt oſtenderem tibi potentiã 16
meam, vtque narrent nomen meum in vniuerſa terra.
Adhuc ʹeleuas te in populum meum, non dimittendo eum? 17
Ecce ego ʹpluam cras hoc ipſo tempore grandinem grauem ad- 18
modum: ʹqualis non fuit in Miẍſráim à die quo fundata eſt vſque
ad hoc tempus.

Cap. IX.

1 DIxit autem Dominus ad Moyſen, Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum, Hęc dicit Domin⁹ Deus Hebręorum, Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi.
2 Quòd ſi adhuc renuis, & retines eos,
3 Ecce manus mea erit ſuper agros tuos, & ſup equos, & aſinos, & camelos, & oues, & boues peſtis valde grauis.
4 Et faciet Dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiones AEgyptiorũ, vt nihil omnino pereat ex his quæ pertinent ad filios Iſrael.
5 Conſtituitque Dominus tempus, dicens, Cras faciet Dominus verbum iſtud in terra.
6 Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die, mortuáque ſunt omnia animantia AEgyptiorum: de animalib⁹ verò filiorũ Iſrael nihil õnino periit. B
7 Et miſit Pharao ad videndum: nec erat quicquam mortuum de his quæ poſſidebat Iſrael. ingrauatúmque eſt cor Pharaonis, & nõ dimiſit populũ.
8 Et dixit Dominus ad Moyſẽ & Aaron, Tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illũ Moyſes in cælum coram Pharaone:
9 Sitque puluis ſuper omnem terrã AEgypti: erunt enim in hominibus & iumentis vlcera & vaſicæ turgentes in vniuerſa terra AEgypti.
10 Tulerúntque cinerem de camino, & ſteterunt coram Pharaone, & ſparſit illum Moyſes in cælum: factáque ſunt vlcera veſicarum turgentium in hominibus & iumentis:
11 Nec poterant malefici ſtare coram Moyſe propter vlcera quæ in illis erant, & in omni terra AEgypti. C
12 Indurauitque Dominus cor Pharaonis, & nõ audiuit eos, ſicut loquutus eſt Dominus ad Moyſen.
13 Dixitq; Dominus ad Moyſen, Mane conſurge, & ſta coram Pharaone: & dices ad eum, Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum, Dimitte populũ meum vt ſacrificet mihi:
14 Quia in hac vice mittã omnes plagas meas ſuper cor tuũ, & ſuper ſeruos tuos, & ſuper populum tuum: vt ſcias quòd non ſit ſimilis mei in omni terra.
15 Nunc enim extendens manum meã, percutiam te & populum tuũ peſte, peribiſque de terra.
16 [Idcirco autem poſui te, vt oſtendã in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Rom. 9. d. 17 D
17 Adhuc retines populum meum: & non vis dimittere eum?
18 En pluam cras hac ipſa hora grandinem multam nimis: qualis non fuit in AEgypto à die qua fundata eſt vſque in præſens tempus.

IN CAPVT IX.

1 Vt ſeruiat mihi. ויעבדוני׃ Ad verbum, & ſeruiet mihi. id eſt vt ſacrificet mihi.

3 Manus Iehouæ erit יד־יהוה הוה Præſ. Heb. pro fut. i. percutiam pecora & alia animalia peſte grauiſſima. Eſt enim appoſitio, Manus mea peſtis grauis. Chaldæus paraph. plaga à facie Iehouæ. In bobus & in ouibus, בבקר ובצאן in armentis & gregibus.

5 Et poſuit Iehouáh tempus, וישם יהוה מועד Et præfixit [condixit] Iehouáh tempus. Significat tempus præfixum & determinatum.

7 Et miſit וישלח ſub. in Goſen nuntios qui inuiſerent Iſraelitarũ pecora, num etiam mortua eſſent: qui retulerunt nullũ eſſe mortuum. Et non dimiſit pop. ולא שלח את־העם׃ neque dimiſit populum. Alii, vt non dimitteret populum.

8 Plenas volas, &c. מלא חפניכם וגו׳ Ad verbum, plenitudinem pugillorum veſtrorum fauillæ fornacis. i. tantum fauillæ fornacis quantum manibus veſtris continere poteritis. Intelligit cinerem tenuiſſimum quo operiuntur carbones extincti.

9 In vlcus germ. inflat. לשחין פורח אבעבועות in ſcabiem producentem puſtulas. vel, furunculos. aut, veſicas turgentes.

10 Tum ſparſit ויזרק Ad verbum, & ſparſit. Et fuit vlcus, &c. ויהי שחין וגו׳ & fuit ſcabies puſtularum germinans. vel, & orta eſt ſcabies plena puſtulis. ſiue, ſcabies veſicarum turgentium. 11 Vlcera: השחין Singularia Heb. pro plur.

12 Et roborauit ויחזק Et indurauit. 14 Mittam שולח miſſurus ſum. Præſ. Heb. pro fut. 15 Miſſurus ſum שלחתי Præt. Heb. pro fut. 16 Conſtitui te, העמדתיך Ad verbũ, ſtare faci te. vel, manere. i. nolui te illico ob tuam impietatem exterminare. vel, idcirco feci te Regem, vt, &c. Hunc locum exponit Paulus ad Rom. 9. d. 17. Vtque narrent ולמען ספר ſub. homines. Ad verbum, & propter narrare. vel, & ad narrandum. 17 Eleuas te מסתולל extolleris.

18 Pluam ממטיר Præſ. Heb. pro fut. Qualis non, &c. אשר לא וגו׳ Ad verbũ, qualis non fuit ſicut ipſa. Redundat Latinè Sicut ipſa.

Mitte ergo iam nunc, & congrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim & iumenta, & vniuersa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritque super ea grando, morientur.

Qui timuit verbum Domini de seruis Pharaonis, fecit confugere seruos suos & iumenta in domos.

E Qui autem neglexit sermonem Domini, dimisit seruos suos & iumenta in agris.

Et dixit Dominus ad Moysen, Extēde manum tuam in cælum, vt fiat grādo in vniuersa terra AEgypti sup homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in terra AEgypti.

Sapient. 16.c.16, & 19.d.19

|Extenditque Moyses virgam in cęlum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluitque Dominus grandinem super terram AEgypti.

Et grādo & ignis pariter mista ferebātur: tātęq; fuit magnitudinis, quāta antè nunquā apparuit in vniuersa terra AEgypti, ex quo gēs illa cōdita est.

F Et percussit grando in ōni terra AEgypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vsque ad iumentum: cūctámque herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit.

Tantùm in terra Gessen, vbi erant filii Israel, grando non cecidit.

Misitque Pharao, & vocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos, Peccaui etiam nunc: Dominus iustus, & ego & populus meus impii.

Orate Dominum vt desinant tonitrua Dei, & grando: vt dimittam vos, & nequaquam hic vltrà maneatis.

Ait Moyses, Quum egressus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, & cessabunt tonitrua, & grando non erit: vt scias quia|Domini est terra.

Psal. 24.a.1

Noui autem quòd & tu & serui tui G needum timeatis Dominum Deum.

Linum ergo & hordeum lęsum est, eo quòd hordeum esset virens, & linū iam folliculos germinaret:

Triticum autem, & far non sunt læsa, quia serotina erant.

Egressúsque Moyses à Pharaone ex vrbe, tetendit manus ad Dominum: & cessauerunt tonitrua & grando, nec vltrà stillauit pluuia super terram.

Videns autem Pharao quòd cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum:

Et ingrauatū est cor eius & seruorum illius, & induratum nimis: nec dimisit filios Israel, sicut pręceperat Dominus per manum Moysi. Cap. X.

ET dixit Dominus ad Moysen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim indurauit cor eius, & seruorum illius: vt faciam signa mea hæc in eo,

19 Nunc igitur mitte, cōgrega pecus tuū, & quæcūque habes in a-
gro: 'omnes homines & pecora quæ inuēta fuerint in agro, neque
cōgregata fuerint in domū, descendet super ea grādo, & morietur.
20 Qui *itaque* timuit verbum Iehouæ è seruis Paryóh, 'fugere fecit
seruos suos & pecus suum in domum.
21 'At qui non apposuit cor suum ad verbū Iehouæ, 'dereliquit ser
uos suos & pecus suum in agro.
22 Et dixit Iehouáh ad Mowséh, Extende manum tuam in cælum,
& erit grando in vniuersa terra Mixráim super homines & super
bestias, & super omnem herbam agri in terra Mixráim.
23 Extendit ergo Mowséh virgam suam ad cælum, & Iehouáh de-
dit tonitrua, & grādinem, 'descendítque ignis super terrā, & pluit
Iehouáh grandinem super terram Mixráim.
24 Et fuit grādo, '& ignis mistus grandini grauis valde: 'qualis nō
fuit in tota terra Mixráim ex quo 'facta est in gentem.
25 Et percussit grando in vniuersa terra Mixráim quicquid erat in
agro, ab homine vsque ad bestiam: omnem quoque herbam agri
percussit grando, & omnem arborem agri confregit.
26 'Tantū in terra Gówsen in qua erant filii Iwsraxél, nō fuit grādo.
27 Misit ergo Paryóh, & accersiuit Mowséh & Aharón, & dixit illis, Peccatum suum agnoscit Pharao, rogatque Moysē vt oret pro ipso.
Peccaui hac vice: Iehouáh iust⁹ est, at ego & populus meus impii.
28 Orate Iehouam, & sufficiat *illi*, ita vt non sint *posthac* 'tonitrua Dei,
& grando: & dimittam vos, '& amplius non manebitis.
29 Et dixit illi Mowséh, Quum egressus fuero ex vrbe, extendam
palmas meas ad Iehouam, & tonitrua cessabunt, & grando non e-
rit vltrà: vt scias quòd Iehouæ est terra.
30 'Scio quòd & tu & serui tui antequam *orem*, timeatis à facie Ie-
houæ Dei.
31 Et linum & hordeum 'fuerunt percussa: quia hordeum 'viride *e-
rat*, & linum *in* calamo:
32 At triticum & zea non sunt percussa, quòd 'serotina essent.
33 Egressus est ergo Mowséh à Paryóh de vrbe, & extendit palmas Orante Moyse, cessat grando.
suas ad Iehouam: cessauerúntque tonitrua, & grādo & pluuia nō
est effusa super terram.
34 Videns autem Paryóh quòd cessasset pluuia, & grando, & toni-
trua, rursum peccauit, & aggrauauit cor suum ipse & serui eius:
35 'Et roboratum est cor Paryóh, nec dimisit filios Iwsraxél, quē-
admodum dixerat Iehouáh per manum Mowséh. Cap. X.
1 DIxítque Iehouáh ad Mowséh, 'Ingredere ad Paryóh: quia ego בא
aggrauaui cor eius, & cor seruorum eius, 'vt ponā signa mea
hæc in medio eius,

VIII. Locustæ. Indurat Pharaonem Deus.

19 Omnes ho. &c. כל־האדם והבהמה Singularia Heb. pro plur. 20 Fugere fecit הנים cōpulit. i. fugiendo repetere fecit domos. 21 At qui non apposuit cor, &c. ואשר לא־שם וגו' Hebraismus, At qui verbum Dei neglexit. His contrarium est quod præcedenti versu posuit, Qui timuit verbum Domini. Dereliquit ויעזב sub. & ita perierunt. Hic ו tantum conuertit. 23 Descenditque ותהלך Ad verbum, & ambulauit. Quidam, discurritque. 24 Et ignis mistus grandini ואש מתלקחת וגו' Ad verbum, & ignis mistus in medio grandinis. i. fulgur permistum grandini. Qualis non fuit אשר לא־היה כמוהו Ad verbum, qualis non fuit sicut ipsa. Redūdat Latinè Sicut ipsa, vt versu 18. Facta est in gentem. היתה לגוי: Hebraismus, ex quo cœpit habitari. 26 Tantùm רק Veruntamen. 28 Tonitrua Dei, קולות אלהים. i. tonitrua illa ingentia. Vide Gen. 1. a. 2. Et amplius, &c. ולא תוספון לעמוד: Ad verbū, neque addetis stare. vel, manere. i. & vltrà non maneatis in AEgypto. 30 Scio quòd, &c. ואתה ועבדיך וגו' Ad verbū, Et tu, & serui tui noui quòd antequā timeretis à facie Iehouæ. Oratio imperfecta, quā doctus inter Hebræos sic perficit, Noui quòd tu & serui tui, antequā orarē pro vobis, timebatis à facie Domini Dei: at postquā oraui, cessarúntq; tonitrua ac pluuia, denuo peccatis. Chaldæus paraph. Tu verò & serui tui, noui quòd adhuc nō humiliati estis à facie Domini Dei. 31 Fuerūt perc. נכתה Singul. Heb. pro plur. Viride *erat*, אביב *erat in* spica. 33 Serotina אפילות Ad verbum, caliginosa. i. abscondita sub terra: vel, nondum erant in calamo. 35 Et roboratum est ויחזק Et induratum est. vel, indurauit sese.

IN CAPVT X.

1 Ingredere בא Hîc secundò partiuntur Hebræi secundum istum Mosis librum, quam sectionē inscribunt בא ingredere, quæ est quarta huius versus dictio. Vt ponam, &c. למען שתי וגו' i. vt edam in regno eius, ipso spectante, hæc signa mea.

2 'Et vt narres in aurib⁹ filii tui, & filii filii tui quæ fecerim in Mixſ
ráim, & ſigna mea quæ poſui in eis: ſciatíſque quòd ego Iehouáh.
3 Et ingreſſus eſt Mowſéh & Aharón à Paryóh, dixerúntque illi,
Sic dixit Iehouáh Deus yEbræorum, Quouſque 'renues humilia-
ri coram me? dimitte populum meum vt ſeruiat mihi.

VIII. Moyſes minatur Pharaoni locuſtas.

4 Quòd ſi renuas dimittere populum meum, ecce ego 'inducam
cras 'locuſtas in regionem tuam:
5 Et operient ſuperficiem terræ, neque poterit quiſquam videre
terrã: depaſcétque 'reſiduum quod euaſit, quod relictũ eſt vobis à
grãdine: comedét quoq; omnẽ arborẽ germinantẽ vobis 'in agro.
6 Et replebunt domos tuas, & domos omnium ſeruorum tuo-
rum, & domos omnium AEgyptiorum: 'quales non viderunt pa-
tres tui, & patres patrum tuorum à die qua fuerunt ſuper terram
vſque ad diem hanc. Et vertit ſeſe, egreſſúſque eſt à Paryóh.
7 Dixerũt autem ſerui Paryóh ad eum, Quouſque erit iſte nobis
'in laqueum? dimitte viros, vt ſeruiãt Iehouæ Deo ſuo: 'num antè
nis ſcire quòd periit Mixſráim?
8 Et reuocatus eſt Mowſéh & Aharón ad Paryóh: quibus dixit, I-
te, ſeruite Iehouæ Deo veſtro: 'quinam ſunt qui ituri ſunt?
9 Et dixit Mowſéh, Cum paruulis noſtris, & cum ſenibus noſtris
ibimus: cum filiis noſtris, atque filiabus noſtris, cũ pecoribus no-
ſtris, & armentis noſtris ibimus: quia 'ſolẽnitas Iehouæ *eſt* nobis.
10 Dixit ergo illis, Sit ita 'Iehouáh vobiſcum vt dimittam vos &
paruulos veſtros: 'videte quòd malum eſt contra faciem veſtrã.
11 Non ſic, ite nunc viri, & ſeruite Iehouæ: nã hoc ipſum vos quæ-
ritis. Et expulit eos 'à facie ſua.
12 Dixítque Iehouáh ipſi Mowſéh, Extende manum tuam ſuper
terram Mixſráim 'pro locuſta: & aſcendat ſuper terram Mixſráim,
& depaſcat omnem herbam terræ, *nempe* quicquid reliquit grãdo.
13 Extendit itaque Mowſéh virgam ſuam ſuper terram Mixſráim,
& Iehouáh 'adduxit ventum 'Orientalem in terram tota die illa,
& tota nocte: mane facto, ventus Orientalis 'eleuauit locuſtas.
14 Et aſcenderunt locuſtæ ſuper totam terram Mixſráim, '& demi
ſit in omnem terminum Mixſráim 'graues valde: ante illas nõ fue
runt tales locuſtæ, nec poſt illas futuræ ſunt tales.
15 Operuerúntque ſuperficiem totius regionis, & obſcurata fuit
terra, comederúntque omnem herbam terræ, atque omnem fru-
ctum arborum quem reliquerat grando: neque remanſit quicquã
viride in arboribus, & in herbis agri in tota terra Mixſráim.

Et narres in aurib⁹ filii tui, & nepo
tum tuorum, quoties cõtriuerim AE-
gyptios, & ſigna mea fecerim in eis:
& ſciatis quia ego Dominus.
Introierunt ergo Moyſes & Aaron B
ad Pharaonem, & dixerunt ei, Hæc di
cit Dominus Deus Hebræorum, Vſ-
quequo non vis ſubiici mihi? dimitte
populum meum, vt ſacrificet mihi.
¶Sin autem reſiſtis, & nõ vis dimit- Sapien.16.b.
tere eum, ecce ego inducam cras locu
ſtam in fines tuos:
Quæ operiet ſuperficiem terræ, ne
quicquam eius appareat, ſed comeda-
tur quod reſiduum fuerit grãdini: cor-
rodet enim omnia ligna quæ germi-
nant in agris.
Et implebũt domos tuas, & ſeruo-
rum tuorum, & omnium AEgyptio-
rum: quanta non viderunt patres tui,
& aui ex quo orti ſunt ſuper terram,
vſque in præſentẽ diem. Auertitque
ſe, & egreſſus eſt à Pharaone.
Dixerunt autem ſerui Pharaonis
ad eum, Vſquequo patiemur hoc ſcã-
dalum? dimitte homines, vt ſacrificẽt C
Domino Deo ſuo: nónne vides quòd
perierit AEgyptus?
Reuocauerũtque Moyſen & Aarõ
ad Pharaonẽ: qui dixit eis, Ite, ſacrifi-
cate Domino Deo veſtro: quinã ſunt
qui ituri ſunt?
Ait Moyſes, Cum paruulis noſtris,
& ſenioribus pergemus, cum filiis &
filiabus, cum ouibus & armentis: eſt
enim ſolennitas Domini.
Et reſpondit Pharao, Sic Dominus
ſit vobiſcum quomodo ego dimittã
vos, & paruulos veſtros: cui dubium
eſt quòd peſſimẽ cogitetis?
Non fiet ita, ſed ite tantùm viri, &
ſacrificate Domino: hoc enim & ipſi D
petiſtis. Statimque eiecti ſunt de con
ſpectu Pharaonis.
Dixit autem Dominus ad Moyſen,
Extende manum tuam ſuper terram
AEgypti ad locuſtam, vt aſcendat ſu-
per terram, & deuoret omnem herbã
quæ reſidua fuerit grandini.
Et extendit Moyſes virgã ſuper ter
rã AEgypti: & Dominus induxit ven
tum vrentem tota die illa & nocte: &
mane facto, ventus vrens leuauit lo-
cuſtas.
Quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam
terram AEgypti: & ſederunt in cun-
ctis finibus AEgyptiorum innumera
biles, quales ante illud tẽpus non fue
rant, nec poſtea futuræ ſunt.
Operuerúntque vniuerſam ſuperfi-
ciem terræ, vaſtantes omnia. deuora- E
ta eſt igitur herba terræ, & quicquid
pomorum in arboribus fuit, quæ grã
do dimiſerat: nihil quoque omnino
virens relictum eſt in lignis, & in her-
bis terræ in cuncta AEgypto.

2 Et vt narres, &c. ולמען תספר .i. vt filii Iſrael narrẽt filiis & nepotibus ſuis. 3 Renues מאנת Præt. Heb. pro fut. vel præſ. renuis.
4 Inducam מביא Præſ. Heb. pro fut. paratus ſum immittere. Locuſtas in re.t. ארבה בגבולך: Ad verbum, locuſtam in terminum tuum. Sing. Heb. pro plur. 5 Reſiduum quod euaſit את־יתר הפלטה Ad verbum, reſiduum euaſionis .i. quicquid remanſit intactum à grandine. In agro. מן השדה: Hic מן pro ב poſitum eſt. 6 Quales אשר quod. 7 In laqueum? למוקש in offendiculum? i. vſquequo iſtud quod fit ab iſtis, nobis dãnoſũ erit? Num antè *nis* ſcire הטרם תדע nónne prius ſcies. Prius .i. antequã dimittas populum. Chaldæus paraph. an adhuc non ſcis quòd perierit AEgyptus? 8 Quinam ſunt, &c. מי ומי ההולכים: Ad verbum, quis & quis *qui* ituri ſunt? 9 Solennitas, &c. חג־יהוה לנו: Hebraiſmus, ſumus celebraturi ſolennitatem Domini Dei noſtri.
10 Iehouáh vobiſcum, &c. יהוה עמכם וגו' Hebraiſmus, vellem Dominum non maiori animo eſſe erga vos vt vos iuuet, quàm ſum vt vos dimittam cũ, &c. acſi dicat, Nunquã ſum dimiſſurus vos cum paruulis. Videte quòd, &c. ראו כי וגו' Chaldæus paraph. Videte quòd malum quod vos putatis facere, in faciem veſtrã reuertetur. Imperatiuus eſt loco indicatiui, at cum interrogatione quadã. q.d. Videtis quòd malitia veſtra quam cogitatis, reuertetur in vos. Vel, videtis quòd malũ vobis eſt proximũ. aut, Videte quòd malũ vobis propoſitũ eſt. hoc eſt, quiuis poteſt videre quòd aliquid mali moliamini: ex vultu veſtro hoc ipſum apparet. Hanc poſteriorem ſententiam etiam Hebræorũ quidam ſequuntur, dicentes, quòd primò abitum cõceſſerit, quando dixit, Sit ita, & ſit Dominus vobiſcum: ſed intuens Moſen & Aharon ſuſpicatus eſt dolum ſubeſſe: ideo ſubiecit, Videte, malum ex facie veſtra dignoſcitur: & idcirco nõ fiet iuxta poſtulationem veſtram: nam fugam meditamini. 11 A facie ſua. מאת פני פרעה: Ad verbum, à facie Paryóh. Antecedens pro relatiuo.
12 Pro locuſta: בארבה Singul. Heb. pro plur. & ב pro בעבור. pro locuſtis, ſub. adducendis.
13 Adduxit נהג ſuſtulit. aduexit. Orientalẽ הקדים Sic vocant Hebræi Subſolanum, Eurum, Vulturnũ. Græci Apelioten appellant, quòd à ſole ſpiret: vnde & à Latinis, eadem ratione Subſolanus appellatur: ſed Subſolanus eſt ab Oriente æquinoctiali, ad Septentrionem Vulturnus, ad Meridiem Eurus. Hi ſunt calidi & ſicci, quia ſub ſole diu morantur, & in ortu diei ſalubres ſunt, quia veniunt ab aere temperato. Prædicti tres flant ab Oriente: & in Sacris literis plerunque additur רוח ventus, vt hic.
14 Et demiſit וינח & requieſcere fecit. Graues כבד .i. innumeras. Singularia Heb. pro pluralibus.

16 Quam ob rem festinus Pharao vocauit Moysen & Aaron, & dixit eis, Peccaui in Dominum Deum vestrū, & in vos:
17 Sed nunc dimittite peccatum mihi etiā hac vice, & rogate Dominū Deū vestrū vt auferat à me mortem istam.
18 Egressúsque est de conspectu Pharaonis, & orauit Dominum.
F 19 Qui flare fecit ventum ab Occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in Mare rubrum: non remansit ne vna quidem in cunctis finibus AEgypti.
20 Et indurauit Domin⁹ cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel.
21 Dixit autem Dominus ad Moysen, Extende manum tuam in cælū: & sint tenebræ super terram AEgypti, tam densæ vt palpari queant.
22 Extenditque Moyses manum in cælum: & factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra AEgypti trib⁹ dieb⁹.
23 Nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat: vbicunque autem habitabant filii Israel, lux erat.

Sapien. 17. a. 2
Sapient. 18. a. 1

G 24 Vocauitque Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis, Ite, sacrificate Domino: oues tantùm vestræ, & armēta remaneant, paruuli vestri eant vobiscū.
25 Ait Moyses, Hostias quoque & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro.
26 Cuncti greges pergent nobiscum: non remanebit ex eis vngula: quę necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri: præsertim quū ignorem⁹ quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perueniamus.
27 Indurauit autē Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos.
28 Dixitque Pharao ad Moysen, Recede à me, & caue ne vltrà videas faciem meam: quocunque die apparueris mihi, morieris.
29 Respondit Moyses, Ita fiat vt loquutus es, non videbo vltrà faciē tuā.

Cap. XI.

1 ET dixit Dominus ad Moysen, Adhuc vna plaga tangam Pharaonem & AEgyptum, & post hæc dimittet vos, & exire compellet.
2 Dices ergo omni plebi vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea & aurea.
B 3 Dabit autē Dominus gratiam populo suo coram AEgyptiis. Fuitque Moyses vir magnus valde in terra

Suprà 3. g. 22
infrà 12. e. 35
Eccli 45. a. 1

16 "Tunc festinauit Paryóh vocare Mowśéh & Aharón, & dixit, Pec
caui in Iehouam Deum vestrum, & vos: *Agnoscēs peccatum Pharao petit orari pro se.*
17 Nunc ergo remitte quæso peccatum meum dūtaxat vice hac,
& orate Iehouā Deum vestrū, & auferat à me tantùm "mortē istā.
18 Et egressus est à Paryone, & orauit Iehouam.
19 "Et conuertit Iehouáh vētum "Occidētalem fortem valde, & su *Orat Moyses pro Pharaone.*
stulit locustas, "& deiecit eas in Mare "Súph: non remansit locu-
sta vlla in tota regione Mixráim.
20 "Et roborauit Iehouáh cor Paryóh, neq; dimisit filios Iwsraxél. *IX Tenebræ palpabiles.*
21 Dixítque Iehouah ad Mowśéh, Extende manū tuam ad cælum,
& erunt tenebræ super terram Mixráim, "& palpabit tenebras.
22 Et extēdit Mowśeh manum suam in cælum: & fuerunt tenebræ
caliginosæ in tota terra Mixráim tribus diebus.
23 "Non videbat alter alterū, neque surrexerūt quisque è loco suo
trib⁹ diebus: at omnibus filiis Iwsraxél erat lux in habitaculis suis.
24 Tum accersiuit Paryóh Mowśéh, & dixit, Ite, seruite Iehouæ: tā-
tùm pecus vestrum & armentū vestrum "remanebit, etiam paruu
li vestri ibunt vobiscum.
25 Dixítque Mowśéh, Tu quoque dabis in manu nostra sacrificia
& holocausta, "vt faciamus Iehouæ Deo nostro.
26 Insuper pecudes nostræ ibunt nobiscum: non remanebit vn-
gula: quia ex eo accipiemus ad colendum Iehouam Deum no-
strum: nos autem nescimus "quo colemus Iehouam, donec perue
nerimus illuc.
27 Et roborauit Iehouáh cor Paryóh, neq; voluit dimittere illos.
28 Et dixit illi Paryóh, Recede à me, caue tibi ne amplius videas fa
ciem meam: qua enim die videbis faciem meam, morieris.
29 Respondit Mowśéh, "Rectum dixisti, non videbo vltrà faciem
tuam. Cap. X I.
1 D"Ixit præterea Iehouáh ad Mowśéh, Adhuc plagā vnam ad- *Dominus iubet vt spolient AEgyptios.*
ducam super Paryoh & super Mixráim, postea dimittet vos
hinc: quum dimiserit "omnino, expellendo expellet vos hinc.
2 Loquere nunc in auribus populi, "& petant singuli à proximo
suo, & quæque à proxima sua, vasa argentea & vasa aurea.
3 "Et dedit Iehouáh gratiam populo in oculis AEgyptiorum: e-
tiam vir Mowśéh magnus erat valde in terra Mixráim in oculis

16 Tunc festinauit וימהר Ad verbum, Et festinauit.
17 Mortem istam. את־המות הזה Id est perniciem istam, nempe multitudinem locustarum.
19 Et conuertit, &c. ויהפך וגו׳ i. Ventū Orientalē qui adduxerat locustas, vertit Dominus in ventum ab Occidente flantē. Alii, Flare fecit ex contraria cæli parte. Occidentalem ים Ad verbum, Maris. Mare mediterraneum pro Occidente accipiunt Hebræi, quòd illis sit ab Occidente. Et deiecit eas ויתקעהו Significat cum magna collisione & fragore deiicere. Relatiuum EAS, cum suo antecedente singulari Heb. pro plur. Suph: סוף Hæc vox significat caricem seu papyrum. Hebræi dicunt mare istud vocari ideo caricosum, siue papyrosum, quòd ad eius littora copiosissima sint carecta & papyriones. Mare rubrum à Latinis dicitur, teste Plinio, quòd arena eius rubra sit, & aquæ quasi rubere videantur. Græcis dicitur θάλασσα ἐρυθρὰ non à colore tantùm rubro, vt dictum est, sed à rege Erythra qui eo in loco regnauit. 20 Et roborauit ויחזק Et indurauit.
21 Et palpabit teneb.: וימש חושך sub. AEgyptius. i. oborientur tenebræ densissimæ, palpabiles. Alii, & expellent tenebras. q. d. posteriores illæ tenebræ expellent priores tenebras. i. erunt densiores tenebris nocturnis. 23 Non videbat alter al. לא־ראו וגו׳ Ad verbum, Non viderunt vir fratrem suum. Hebraismum Latinè conuertit noster interpres. 24 Remanebunt, יצג Quibusdam est præteritum pro futuro, locatum erit. i. consistet. sub. in loco suo. Aliis est participium, statutum. Gallice, *est arreste*, vt alio transferri nolim.
25 Vt faciamus ועשינו Ad verbum, & faciemus. i. vt sacrificemus illa. Sic Eze. 43. g. 25. 26 Quo colemus Ieh. מה־נעבד את־יהוה i. qua specie sacrificaturi simus Iehouæ. 29 Rectum כן Rectè. Benè. Verum.

IN CAPVT XI.

1 Dixit præterea ויאמר Quidam tres istos primos versus legunt per parenthesin, & vertunt per plusquam perfectum, Iam verò dixerat. quando scilicet apparuerat ei Dominus in rubo ardenti, vt vides suprà cap. 3. d. 20. 21 & 22. Omnino, &c. כלה גרש יגרש perfectè, eiiciendo eiiciet vos. i. quum dimittet vos sine vlla conditione (nam cap. 8. d. 28. cum conditione dicit, Dimittam, modò ne longius eatis. Et cap. 10. b. 11, Ite viri, sine paruulis & pecoribus. Paulo pòst, versu 24, Ite, & paruuli, tantùm pecora remaneant.) non cum pace & tranquillè dimittet, sed vi quodammodo expellet, nec sinet vt morā nectatis amplius. Quidā aduerbium Omnino, siue perfectè, sequentibus iungunt, sic, Omnino [siue consummatim & in vniuersum] repellendo repellet vos hinc. q. d. non partem aliquam duntaxat dimittet, retinendo vel paruulos vel pecora, vt antea cupiebat, sed vos omnes & omnia vestra dimittet.
2 Et petant sing. &c. וישאלו וגו׳ & mutuentur [. i. vt mutuentur, siue mutuò accipiant] singuli à socio suo.
3 Et dedit Iehouáh, &c. ויתן יהוה וגו׳ Hebraismus, Reddidit populum Israeliticum gratissimum AEgyptiis.

seruorum Paryóh,& in oculis populi.
X. Mors primogenitorum. 'Dixítque Mowséh, Sic dixit Iehouáh, 'Quum media *fuerit* nox, 4
ego egrediar,'*& transibo* per medium Mixráim,
Et morietur omne primogenitum in terra Mixráim,à primo- 5
genito Paryóh, 'qui se det super soliũ eius,vsque ad primogenitũ
ancillæ 'quæ *est* post molas, atque omne primogenitũ animalium.
Et erit clamor magnus in vniuersa terra Mixráim, 'qualis non 6
fuit,nec futurus est.
'At omnibus filiis Iwsraél non mouebit canis linguam suam,à 7
viro vsque ad animal:vt sciatis quòd 'diuiserit Iehouáh inter Mixs
ráim & Iwsraél.
Et descendent omnes serui tui isti ad me,'& incuruabũt se mi- 8
hi, dicendo, Egredere tu, & vniuersus populus qui *est* 'in pedibus
tuis:postea egrediar. Et egressus est à Paryone 'in ira furoris.
Dixítque Iehouáh ad Mowséh,Nõ audiet vos Paryoh, 'vt mul 9
tiplicem portenta mea in terra Mixráim.
Porrò Mowséh & Aharón fecerunt omnia portenta ista coram 10
Paryone: 'roborauit autem Iehouáh cor Paryóh, neque dimisit fi
lios Iwsraél è terra sua. Cap. XII.
Præceptum & ritus edendi agni paschalis. DIxit autem Iehouáh ad Mowséh & Aharón in terra Mixráim 1
in hunc modum,
Mẽsis iste vobis *erit* caput mẽsiũ:'prim' erit vobis ĩ mẽsibus ãni. 2
Loquimini ad omnẽ cœtum Iwsraél,dicendo,In decimo men 3
sis huius 'tollent sibi singuli 'agnum 'per domum patrum, 'agnum
per domum.
Quòd si 'minor fuerit familia 'quàm vt agnum *comedere* possit,ac- 4
cipiet ipse etiã vicinũ suum,proximũ domui suæ, 'pro numero a-
nimarũ, 'singuli secũdũ edere suũ numerabitis *animas* ꝑpter agnũ.
Agnus 'perfectus, masculus, 'anniculus erit vobis, *quem* ex oui- 5
bus 'aut è capris accipietis.
'Erítque vobis in custodiam vsque ad quartumdecimum diem 6
mensis huius:& immolabit eum vniuersa congregatio cœtus Iws
raél 'inter duas vesperas.

AEgypti coram seruis Pharaonis', & omni populo.
4 Et ait,Hæc dicit Dominus , Media nocte egrediar in AEgyptum,
5 Et morietur omne primogenitum in terra AEgyptiorum,|à primogenito Pharaonis q̃ sedet in solio eius,vsq; ad primogenitũ ancillæ quæ est ad molã,& oĩa primogenita iumẽtorũ. Sapient. 18.
6 Eritque clamor magnus in vniuersa terra AEgypti,qualis nec antè fuit, nec postea futurus est. C
7 Apud omnes autem filios Israel nõ mutiet canis ab homine vsque ad pecus: vt sciatis quanto miraculo diuidat Dominus AEgyptios & Israel.
8 Descẽdéntque omnes serui tui isti ad me,& adorabũt me,dicẽtes,Egredere tu & omnis populus q̃ subiectus est tibi:posthęc egrediemur.Et exiuit à Pharaone iratus nimis. D
9 Dixit autem Dominus ad Moysen, Non audiet vos Pharao, vt multa signa fiant in terra AEgypti.
10 Moyses autẽ & Aaron fecerũt oĩa signa quæ scripta sunt, corã Pharaone:& indurauit Domin' cor Pharaonis , nec dimisit filios Israel de terra sua. Cap.XII.
1 DIxit quoque Dominus ad Moysen & Aaron in terra AEgypti,
2 Mensis iste, vobis principium mensium:primus erit in mensibus anni.
3 Loquimini ad vniuersum cœtum filiorũ Israel , & dicite eis , Decima die mẽsis huius tollat vnusquisque agnũ per familias & domos suas.
4 Sin autẽ minor est numerus vt sufficere possit ad vescendum agnum:assumet vicinum suum qui coniunctus est domui suæ , iuxta numerum animarum quæ sufficere possunt ad esum agni.
5 Erit autem agnus absque macula, masculus,anniculus: iuxta quem ritũ tolletis & hœdum.
6 Et seruabitis eum vsque ad quartãdecimam diem mensis huius : immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam.

4 Dixitque Mowséh,ויאמר משה Dixit autem Moses.vel,Adiecit Pharaoni Moses:antequam scilicet egrederetur à facie ipsius Pharaonis.i.prædixit illi vltimam plagam.Redit enim ad interruptam historiam quæ est in fine præcedentis capitis. Quum media *fuerit* nox, בחצות הלילה circa medium noctis. *Et transibo* Istud subaudiuit noster interpres ex duodecimo versu sequentis capitis.
5 Qui sedet היושב sedente.i.sessuro.hoc est qui iure sessurus erat super solium patris. Quæ *est* post mo. אשר אחר הרחים .i.quæ in pistrino circumagit molam. 6 Qualis non fuit,&c. אשר כמוהו לא נהיתה וגו' Ad verbum , qui sicut ille non factus est , & sicut ille non addet.i.non erit vltrà. Ex doctioribus Hebræorum alter interpretatur, Qui pro re simili non factus est,& pro simili non est futurus.Interpretatur autem sic quòd verbum est fœmineum,& pronomen masculeum.
7 At omnibus filiis,&c. ולכל בני ישראל וגו' Apud omnes filios,&c.i.In omnibus domibus filiorum Israel ne canis quidẽ allatrabit vni ex filiis Israel,neque hominibus neque iumentis.Chaldæus paraph.Inter cunctos autem filios Israel non nocebit canis lingua sua,saltem latrando,ab homine vsque ad iumentum. Diuiserit יפלה discrimen posuerit.
8 Et incuruabunt se mihi, והשתחוו לי & adorabunt me.i.supplices dicẽt mihi. In pedibus tuis: ברגליך sub pedibus tuis.i.tibi subditus. In ira furoris. בחרי־אף: cum furore iræ.i.mirum in modum iratus.
9 Vt multiplicem port.mea למען רבות מופתי .i.quanuis multa prodigia edam. 10 Roborauit autem ויחזק indurauit autem.

IN CAPVT XII.

2 Primus erit,&c. ראשון הוא וגו' Eandem sententiam verbis diuersis effert. Sunt qui ita explicant,Mensis iste vobis caput mensium erit.hoc est mensis præcipuus inter omnes.vnde ab ipso annum posthac auspicabimini. Et hic mẽsis est qui postea Chaldaico vocabulo ניסן Nisan mensis est appellatus.& plerunque respondet Martio nostro.nam initium eius aliquando præcedit,& aliquando sequitur æquinoctiũ vernale,secundum quod annus embolismicus propè vel longè fuerit. Antea annum auspicabantur à mense תשרי Thisri, qui respondet Septembri : quòd isto mense mundum à Deo conditum fuisse opinarentur Hebræi. Sentiunt quoque illi Deum hoc tempore magis quàm alio educere voluisse populum suum ex A Egypto , quòd valde commodum sit iter facturis,propter temperatam tempestatem quæ tum nec nimis friget,nec nimis calet. 3 Tollent ויקחו tollãt.Redundat ו. Agnum שה Significat fœtũ & ouis & capræ. Per domũ patrũ,לבית אבות .i.per singulas familias. Agnum per domum. שה לבית: Repetitio est,agnum per singulas domos,siue familias.
4 Minor fue. ימעט sub.numero. Alii,paucior fuerit. Quàm vt agnum co.pos. מהיות משה Ad verbũ,quàm vt sit de agno.i. quàm vt sufficere possit edendo agno. Pro numero animarũ, במכסת נפשות Ad verbum,in numero animarum.i.habita ratione numeri personarum & capitum familiæ.q.d.prout numerosa fuerit familia,ita sibi magnam vel paruam familiam adiunget.oportet enim vt agnus ille ambabus sufficiat. Singuli,&c. איש לפי וגו' singuli secundũ comestionem suam,&c.i.singuli habita ratione cibi quem edere possint, numerabitis personas ad agnum edendum.q.d. quisque tot sibi assumet personas quot sibi satis esse possunt ad edendum agnum paschalẽ.
5 Perfectus, תמים integer.i.cui nihil desit,sine macula. Anniculus erit vobis, בן־שנה יהיה לכם Ad verbum,filius anni erit vobis. id est anniculus deligetur à vobis. Aut è capris ומן־העזים Ad verbum, & ex capris.ו prodisiunctiua particula aut,vel.
6 Erítque,&c. והיה לכם למשמרת Hebraismus,Custodietis antẽ illũ. Inter duas ves. בין הערבים: Doctus inter Hebræos sic exponit,

כן־הרעבים Inter vesperas, est tẽpus quo declinat sol ad occasum. ab hora sexta vsq; ad noctẽ. Vtitur autẽ duali, ꝙ sint duæ vesperæ. nã quum incipit sol inclinare, est vna vespera: & postquã occidit, est vespera secunda. Et quod est intra istud tempus, intelligitur per vesperas. Alter ex doctiorib⁹ Hebræorũ adhuc clarius exponit, his verbis, Ecce sunt duæ vesperæ: vna vespera solis, hoc est tẽpus quo occidit & absorbetur sub terram. Vespera secunda est lux, splendor, siue irradiatio illa quæ post occasum eius in nubibus adhuc aliquandiu apparet. Durat autem hoc tempus quod est inter occasum solis, & irradiationem illam eius in nubibus, ad integram horam & tertiam partem horæ. Hæc ille, qui non probat sententiam Chaldæi paraph. vertentis, inter duos soles: hoc est inter solem declinantem in puncto Meridiei: & inter solem occidentem, hoc est inter Meridiem & Occidentem. adducitque certos locos Scripturæ quibus illum errare probat, suámque sententiam stabilit.

B Et sument de sanguine eius, ac ponent super vtrunque postem, & in superliminaribus domorum in quibus comedent illum.

7 Accipiéntque è sanguine, & ponẽt super ambos postes, & in superliminari, in domibus in quibus comedent eum.

Et edẽt carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus.

8 Comedent autem ″carnem nocte ipsa, assam igni, ″& infermentata: ″cum amaroribus comedent eum.

Nõ comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni: caput cũ pedibus eius & intestinis vorabitis.

9 ″Ne comedatis ex eo ″crudum, ″& elixatum aqua, sed assum igni: ″caput eius vnà cum cruribus eius, & cum interioribus eius.

Nec remanebit quicquam ex eo vsque mane: siquid residuũ fuerit, igne comburetis.

10 Neque relinquetis ex eo vsque mane: quòd siquid relictum fuerit ex eo vsque mane, igni comburetis.

Sic autem comedetis illum, Renes vestros accingetis, & calceamenta vestra habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes: est enim Phase (id est trãsitus) Domini.

11 Sic autẽ comedetis eum, Lumbi vestri accincti *erunt*, calceamẽta vestra in pedibus vestris, & baculus vester in manu vestra, comedetísque festinanter: *nam* ″Pésah est Iehouæ.

Et transibo per terrã AEgypti nocte illa, percutiãque omne primogenitum in terra AEgypti ab homine vsque ad pecus: & in cunctis diis AEgypti faciam iudicia, ego Dominus.

12 ″Nam transibo per terram Mizráim nocte ista, & percutiam omne primogenitũ in terra Mizráim ab homine vsque ad bestiã: ″& in cunctis diis Mizráim faciam iudicia, ego Iehouáh.

Erit autem sanguis vobis in signũ, in ædibus in quibus eritis: & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens quãdo percussero terram AEgypti.

13 Et erit ″sanguis ille ″vobis ″in signum in domibus in quibus vos fueritis: ″qúmque videro sanguinẽ, præteribo vos, & non erit in vobis plaga ″ad perditionem quãdo percutiam in terra Mizráim.

C Habebitis autem hunc diem in monimentum: & celebrabitis eam solennem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.

14 Et erit dies iste vobis ″in memoriam: ″celebrabitísque illum festum ipsi Iehouæ ″in generationibus vestris, statuto ″perpetuo celebrabitis eum.

Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus vestris: quicunque comederit fermentum, peribit anima illa de Israel, à primo die vsque in diem septimum.

15 Septem diebus ″infermentata comedetis: veruntamen die primo ″cessare facietis fermentum è domibus vestris: quicunque enim comederit fermẽtatum à die primo vsque ad diem septimũ, ″excidetur anima ipsa ex Iisraél.

Dies prima erit sancta atque solennis: & dies septima eadem festiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescẽdum pertinent.

16 Et in die primo, ″cõuocatio sancta: die quoque septima, cõuocatio sancta erit vobis: omne opus nõ ″fiet in eis: veruntamẽ quod comedetur ab omni anima, illud tantummodo fiet à vobis.

Et obseruabitis azyma: in eadem enim ipsa die educam exercitũ vestrũ de terra AEgypti, & custodietis diem istũ in generationes vestras ritu perpetuo.

17 ″Obseruabitísque infermentata: quia ″hac ipsa die eduxi exercitus vestros è terra Mizráim: obseruabitis inquam diem istum in generationibus vestris, statuto perpetuo.

Leuit. 23. a. 5 / numer. 28. c. 16 — [Primo mense, quartadecima die mẽsis ad vesperam comedetis azyma vsque ad diem vicesimam primam eiusdem mensis ad vesperam.

18 In primo *mense*, decimoquarto die mẽsis, ″in vespera comedetis infermẽtata vsque ad diem vicesimum primũ mensis in vespera.

8 Carnem את־הבשר sub. illius agni. Et infermentata: ומצות & panes infermentatos. Cũ amaror. על־מרורים. i. cũ herbis amaris comedẽt illũ agnũ. 9 Ne comedatis אל־תאכלו Nõ comedetis. Crudũ, נא semicoctum. quod non satis assatum est. ita exponit magni nominis apud Hebræos vir. Ex doctis illorũ alter dicit נא opponi cocto: & significare quod aliàs Hebræi viuũ appellãt, vt 1. Samu. 2. c. 15. Et elixatũ aq. ובשל מבושל & Ad verbũ, & elixũ elixũ. Caput e. ראשו sub. comedite, vel comedetis. q. d. erit deuorãdus omnino. 11 Pésah est Ieh. פסח הוא ליהוה *nam* pésah est Iehouæ. i. nã imminet, vel instat hora qua Iehouáh trãsiturus, siue præteriturus est vos, percussis AEgyptiis. Latini qui ad nos ex Hebræo trãsferũt, dicunt Phase: Syri verò, siue Chaldæi, פסחא Pisha, quod nos & Græci, hiric in a siue α, & ח in ch siue χ mutato, dicimus pascha. Sensus autẽ huius loci perẽdus est ex paulo pòst sequẽti versu 13, & trãsibo, vel præteribo vos. 12 Nam transibo ועברתי Ad verbũ, Et transibo. Et in cunctis, &c. ובכל וגו׳ i. de omnibus idolis AEgypti sumam pœnas legitimas. 13 Sanguis ille הדם sub. agni paschatis, quo tincti fuerint postes. Vobis לכם . i. in vestram vtilitatem. In signum לאות sub. Angelo percutienti. Qúmque videro sang. præt. vos, וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם Ad verbum, & videbo sanguinẽ, & præteribo super vos. Ex doctis Hebræorũ alter exponit, aspiciã enim sanguinẽ, & præteribo vos. aut, viso sanguine transcendam domos vestras. aut, saltabo vltra vos. siue, transcendam vos. id significat פסח vnde pascha. Ad perditionem quando perc. למשחית בהכותי ad exterminationem quando percutiam. sub. primogenita.

14 In memoriam: לזכרון sub. tanti beneficii. vice memorialis. vel, in monimentum. Celebrabitísque, &c. וחגותם וגו׳ Ad verbum, festum agetis illum, festum *inquam* Iehouæ. vel, festiuabitis illum festum Iehouæ. i. celebrabitis in illo diem festũ solennem Domino. In generationibus vest. לדורותיכם per ætates vestras. Perpetuò עולם Ad verbum, mundi. i. sempiterno.

15 Cessare fa. תשביתו Hebraismus, auferetis, vel curabitis auferendũ. i. primo illo die auferetis totũ fermentũ, ita vt nullũ inueniatur in domibus vestris. Vide paulo pòst versu 19, interpretationẽ huius versus ab ipso Mose. Excidetur, &c. ונכרתה וגו׳ . i. is delebitur de catalogo Israelitarum. Inuersus est ordo Hebræis, excidetur anima illa ex Israel, à die primo, &c. pro, quicunque comederit fermentatum à die primo, &c. excidetur, &c. 16 Conuocatio sancta: מקרא־קודש indictio sanctitatis. i. dies solennis, & sancta, in qua conuocari iubetur populus. q. d. ex illis septem diebus primus & septimus erunt vobis solennes. Fiet יעשה parabitur. sub. in diebus illis. i. nullum opus fiet à vobis in illis diebus, præterquam quòd licebit vobis parare cibum necessarium.

17 Obseruabitísque infer. ושמרתם את־המצות . i. obseruabitis ritum edendi azymos panes. erat enim signũ quod Iudæos monere debuit Diuinæ liberationis, quæ eripuerat eos ab omni amaritudine spiritus. Hac ipsa die בעצם היום הזה Ad verbum, in corpore diei huius. Vide Genes. 7. b. n. 18 In vespera בערב id est nocte sequente.

Septem diebus fermētum non inuenietur in domibus veſtris: 19
quicunque enim comederit fermētatum, 'exterminabitur anima
illa è cœtu Iuſraél, 'tam peregrini quàm indigenæ terræ.

Omne fermentatum non comedetis: in omnibus habitaculis 20
veſtris comedetis infermentata.

Vocauit ergo Mouſéh omnes ſeniores Iuſraél, dixítque illis, 21
Trahite, & accipite vobis pecora per familias veſtras, & immolate Péſanh.

'Accipietis quoque faſciculum hyſſopi, & intingetis in ſanguine 22
qui *erit* in vaſe: '& applicabitis ſuperliminari & ambobus poſtibus de ſanguine qui *fuerit* in vaſe: vos verò nō egrediemini quiſque ex oſtio domus ſuæ vſque mane.

Et tranſibit Iehouáh ad percutiendum Mixſráim: quúmque vi- 23
derit ſanguinem in ſuperliminari & in ambobus poſtibus, 'trāſiliet Iehouah iuxta oſtium, neque permittet vaſtatorem ingredi domos veſtras ad percutiendum.

Obſeruabis itaque rem iſtam pro ſtatuto tibi, & filiis tuis vſ- 24
que in ſeculum.

Quúmque ingreſſi fueritis terram quam dabit Iehouáh vobis, 25
quemadmodum pollicitus eſt, tunc obſeruabitis 'cultum hunc.

Parētibus Præcipitur vt filios myſterium Paſchæ doceant.

'Quū autē dixerint vobis filii veſtri, 'Quid *eſt* cultus iſte vobis? 26

Tunc dicetis, 'Sacrificium Péſanh eſt ipſi Iehouæ, qui trāſiliit 27
domos filiorū Iuſraél in Mixſráim quando percuſſit Mixſráim, & domos noſtras eruit. 'Et incuruauit ſeſe populus, & adorauit.

Itaque abierunt, & fecerunt filii Iuſraél 'quemadmodū præ- 28
ceperat Iehouah Mouſéh & Aharoni, ſic fecerunt.

Clades primogenitorum AEgypti.

Fuit ergo in medio noctis, Iehouáh percuſſit omne primogeni- 29
tum in terra Mixſráim à primogenito Paryóh 'ſedente ſuper ſolium eius, vſque ad primogenitum 'captiui qui *erat* in domo carceris, & omne primogenitum animalis.

Surrexit ergo Paryóh nocte ipſa, & omnes ſerui eius totáque 30
Mixſráim: exortúſque eſt clamor magnus in Mixſráim: nulla enim erat domus in qua non eſſet 'mortuus.

Pharao eiicit filios Iſrael.

Et vocauit Mouſéh & Aharonem noctu, & dixit, Surgite, egre- 31
dimini è medio populi mei '& vos & filii Iuſraél: atque abite, ſeruite Iehouæ 'vt dicitis.

'Quin & greges veſtros & armenta veſtra accipite quemadmo- 32
dum poſtulaſtis: & abite, '& benedicite etiam mihi.

'Et inualeſcebat Mixſráim ſuper populum, feſtinādo dimitte- 33
re eos è terra: dicebant enim, 'Omnes ſumus mortui.

---

19 Septē diebus fermentū non inuenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Iſrael, tam de aduenis quàm de indigenis terræ.

20 Omne fermentatum non comedetis: in cūctis habitaculis veſtris edetis azyma. D

21 Vocauit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſrael, & dixit ad eos, Ite tollentes animal per familias veſtras, & immolate Phaſe.

22 ‖Faſciculū que hyſſopi tingite in ſāguine qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrūque poſtem: nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſque mane. Heb.11.c.28

23 Tranſibit enim Dominus percutiēs AEgyptios: quúmque viderit ſanguinē in ſuperliminari, & in vtroque poſte, tranſcendet oſtium domus, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras, & lædere.

24 Cuſtodi verbum iſtud legitimum tibi & filiis tuis vſque in æternum.

25 Quúmque introieritis terram quā Dominus daturus eſt vobis vt pollicitus eſt, obſeruabitis ceremonias iſtas.

26 Et quum dixerint vobis filii veſtri, Quæ eſt iſta religio?

27 Dicetis eis, Victima tranſitus Domini eſt, quādo trāſiuit ſuper domos filiorū Iſrael in AEgypto, percutiens AEgyptios, & domos noſtras liberās. Incuruatúſque populus adorauit.

28 Et egreſſi filii Iſrael fecerunt ſicut præceperat Domin⁹ Moyſi & Aaron.

29 Factum eſt autem, in noctis medio percuſſit Dominus omne primogenitum in terra AEgypti, à primogenito Pharaonis, qui in ſolio eius ſedebat, ‖vſq; ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. E Sapiē.18.a.7.b.11

30 Surrexitq; Pharao nocte & omnes ſerui eius, cunctáque AEgyptus: & ortus eſt clamor magnus in AEgypto: neque enim erat domus in qua non iacēret mortuus.

31 Vocatiſque Pharao Moyſe & Aaron nocte, ait, Surgite, egredimini à populo meo, & vos, & filii Iſrael: ite, immolate Domino ſicut dicitis.

32 Oues veſtras & armenta aſſumite vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi.

33 Vrgebántque AEgyptii populum de terra exire velociter, dicentes, Omnes moriemur.

---

19 Exterminabitur ונכרתה delebitur.excidetur. Tam peregrini, &c. 'בגר ובאזרח וגו Ad verbum, in aduena, & in indigena terræ.id eſt ſiue aduena, ſiue indigena terræ fuerit.

22 Accipietis quoque ולקחתם Verti hæc poſſunt per imperatiua, Et accipite, &c. & tingite, &c. Et applicabitis, &c. 'והגעתם וגו & aſpergetis ſuperliminare & ambos poſtes.

23 Trāſiliet Ieh.iuxta oſtiū, ופסח יהוה על הפתח Qui præpoſitionē על nō couertunt, transferūt, tranſiliet Iehoua oſtiū.i.relinquet domū illam intactam. 25 Cultum hunc. :העבודה הזאת ritum hunc.i.has ceremonias, & hanc religionem. Alii, opus hoc.

26 Quum autem dixerint והיה כי־יאמרו Ad verbum, Et erit, quum dicent. Quid *eſt*, &c. 'מה העבודה וגו Hebraiſmus, Quid ſibi vult cultus iſte quem obſeruatis? Quare hunc ritum obſeruatis?

27 Sacrificiū Péſanh eſt זבח פסח הוא .i. Victima eſt tranſilitionis, ſiue præteritionis: hoc eſt, quæ nobis eſt vice memorialis beneficii accepti, quòd Dominus tranſilierit, ſiue præterierit domos noſtras, nō affligens nos, quū AEgyptios percuteret, ſed domos noſtras reliquit illæſas. Vide ſuprà, verſu 11. Et incuruauit ſeſe, 'ויקוד וגו .i. Demiſſo capite adorauit.

28 Quemadmodum, &c.'כאשר וגו Declarat quod dixerat, Et fecerunt.

29 Sedente היושב ſeſſuro. Vide præcedenti capite, verſu 5. Captiui השבי Ad verbum, captiuitatis. Quidam vertunt, captiuæ.

30 Mortuus. :מת cadauer. 31 Et vos & filii גם אתם גם בני Ad verbum, etiam vos, etiam filii. Vt dicitis. :כדברכם Ad verbum, iuxta loqui veſtrum. 32 Quin & greges, &c. 'גם צאנכם וגו Ad verbum, Etiam pecora veſtra, etiam boues veſtros. Et benedicite, &c. 'וברכתם וגו .i. mihi quoque bene precemini. Chaldæus paraph. orate etiam pro me. 33 Et inualeſc. Mixſráim, &c. 'ותחזק מצרים וגו Et inſtabat AEgyptus, &c. Hebraica phraſis, Totis autem viribus AEgyptii vrgebant populum vt maturè diſcederet ex AEgypto. vel, feſtinabant magno conatu dimittere populum Iſraeliticum. Omnes ſu. mortui. :כלנו מתים id eſt, actum eſt de nobis.

34 Tulit igitur populus cõſperſam farinam antequam fermentaretur: & ligans in palliis, poſuit ſuper humeros ſuos.

34 Tulítque populus conſperſionem ſuam antequam fermẽtaretur: ʹconſperſiones *inquam* ſuas inuolutas veſtimentis ſuis ſuper humerum ſuum. Iudæi AEgyptios ſpoliant vaſis argenteis.

Suprà 3.g.22 & 11.a.2

35 Fecerúntque filii Iſrael ‖ſicut pręceperat Dominus Moyſi: & petierunt ab AEgyptiis vaſa argentea & aurea, veſtémque plurimam.

35 Porrò filii Iwſraél fecerũt iuxta verbum Mowſéh: ʹnam mutuò acceperunt ab AEgyptiis vaſa argentea, & vaſa aurea, & veſtes.

F

36 Dominus autem dedit gratiam populo coram AEgyptiis vt commodarent eis: & ſpoliauerunt AEgyptios.

36 Iehouáh autem ʹdedit gratiam populo in oculis AEgyptiorum, & commodauerunt eis: ac *ita* ſpoliauerunt AEgyptios.

Nume.33.a.3 Ioſue 24.b.6

37 ‖Profectíque ſunt filii Iſrael de Ramesſe in Sochoth, ſexcẽta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis.

37 Profectíqeu ſunt filii Iwſraél de Raymeɒſéos in ɒSuchóth circiter ſexcenta millia peditum virorum tantùm, præter paruulos. Egrediũtur filii Iſrael.

38 Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oues & armẽta, & animantia diuerſi generis multa nimis.

38 ʹEt etiam miſtio multa aſcendit cũ eis, ʹpecudes quoque & boues, pecora multa admodum.

39 Coxerúntque farinam quam dudũ de AEgypto conſperſam tulerant: & fecerũt ſubcineritios panes azymos: neque enim poterat fermentari, cogẽtibus exire AEgyptiis, & nullam facere ſinentibus moram: nec pulmenti quicquam occurrerat præparare.

39 Et coxerunt conſperſionem quam extulerant ex Mixſráim, *facientes* placentas infermẽtatas: quia non ʹerat fermẽtata, quòd eiecti fuiſſent ex Mixſráim, nec potuiſſent immorari: & etiam ʹviaticum non apparauerant ſibi.

Geneſ.15.d.16

40 ‖Habitatio autem filiorũ Iſrael qua manſerunt in AEgypto, fuit quadringentorum triginta annorum.

40 Habitatio verò filiorũ Iwſraél qua habitauerũt in Mixſráim, fuit quadringentorum triginta annorum. ccccxxx annos habitauerũt in AEgypto.

41 Quib⁹ expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de terra AEgypti.

41 Fuit autem in fine quadringentorũ triginta annorũ, fuit inquã ʹhac ipſa die, egreſſi ſũt omnes exercitus Iehouæ è terra Mixſráim.

42 Nox iſta eſt obſeruabilis Domini, quando eduxit eos de terra AEgypti: hanc obſeruare debent omnes filii Iſrael in generationibus ſuis.

42 ʹNox cuſtodiarum eſt Iehouæ, vt educeret eos è terra Mixſráim: ipſa *ergo* nox *erit* Iehouæ ʹobſeruãtiæ omnibus filiis Iwſraél per generationes ſuas.

G

43 Dixitq; Domin⁹ ad Moyſen & Aaron, Hæc eſt religio Phaſe, Omnis alienigena non comedet ex eo.

43 Et dixit Iehouáh ad Mowſéh & Aharón, ʹHoc ſtatutũ Péɒſanh, Omnis ʹalienigena non comedet ex eo. Mos celebrandi Phaſe.

44 Omnis autem ſeruus emptitius circuncidetur, & ſic comedet.

44 Et omnem ſeruum hominis ʹemptum argento, circuncídes, tũc comedet ex eo.

Nume.9.b.12 Iohan.19.f.36

45 Aduena & mercenarius non edent ex eo.

45 Aduena & mercenarius non comedet ex eo.

46 ‖In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, ‖nec os illius confringetis.

46 In eadem domo comedetur, nõ ʹeduces è domo de carne foras, & os non confringetis in eo.

47 Omnis cœtus filiorum Iſrael faciet illud.

47 Vniuerſus cœtus Iwſraél ʹfacient ipſum.

48 Quòd ſiquis peregrinorũ in veſtrã voluerit tranſire coloniam, & facere Phaſe Domini, circuncidetur prius omne maſculinum eius, & tũc rite celebrabit: eritque ſicut indigena terræ: ſiquis autem circunciſus non fuerit, non veſcetur ex eo.

48 Quum autem ʹperegrinabitur apud te peregrinus, ʹ& faciet Péɒſanh ipſi Iehouæ, circuncidetur ei omnis maſculus, & tunc accedet ʹad faciẽdum illud: erítque ſicut indigena terræ: ʹnullus enim habens præputium, comedet ex eo.

49 Eadem lex erit indigenæ & colono qui peregrinatur apud vos.

49 Lex vna erit indigenæ & peregrino qui peregrinatur in medio veſtri.

50 Fecerunt autem omnes filii Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron.

50 Fecerunt ergo omnes filii Iwſraél: ʹquemadmodum præcepit Iehouáh Mowſéh & Aharón, ſic fecerunt.

34 Conſperſiones ſuas, &c. משארותם צרורות בשמלותם cibos ſuos circunuolutos, &c. Alii, panaria ſua inuoluta veſtibus. i. vaſa in quibus ſeruabatur maſſa illa. vt tamen ſit continens pro contento. q.d. conſperſiones ſuas cõſperſas. Alii, reliquias ciborum inuolutas, &c. Alii ſubaudita præpoſitione ב, vertunt, *in* panariis ſuis inuolutis veſtibus. 35 Nam mutuò acceperunt וישאלו nam poſtulauerunt.
36 Dedit gratiam, &c. נתן וגו׳ Hebraiſmus, fecit vt populus gratia valeret apud AEgyptios.
38 Et etiam miſtio multa וגם ערב רב Chaldæus paraph. Alieni [Extranei] quoque multi. Pecudes quoque, &c. וצאן וגו׳ Ad verbum, greges quoque & armenta, pecus graue valde. 39 Erat fermentata, חמץ ſub. illa conſperſio. Viaticum צדה eſcam.
41 Hac ipſa die, בעצם היום הזה Vide ſuprà verſu 17, & Geneſ. 7. b. 11.
42 Nox cuſtodiarum eſt Ieh. ליל שימורים הוא ליהוה Nox obſeruantiarum eſt ipſi Iehouæ. Vel ita dicitur hæc nox quòd Dominus in ea cuſtodiuerit filios Iſrael ne læderẽtur à vaſtatore, vt poſtea educeret eos de terra AEgypti, & aſſereret in libertatem. Vel quòd filii Iſrael iſtam noctem poſthac omnibus ſeculis ſumma cum religione obſeruare deberent in honorem Iehouæ, atque in ea memores eſſe beneficiorum Dei, quomodo ipſi cuſtoditi eſſent, primogenitis AEgyptiorum omnibus interfectis: quódque ea nocte liberati eſſent à dura ſeruitute. Iuxta hanc expoſitionem vertenda erunt mox ſequentia, qua eduxit eos, &c. Obſeruantiæ שימורים plurale eſt. q.d. Nox iſta obſeruabitur ab omnibus filiis Iſrael in honorem Domini, per ætates ſuas, ſiue tempore ſuo.
43 Hoc ſtatutum Péɒſanh, זאת חוקת הפסח .i. Talis debet eſſe ritus ſiue obſeruantia edendi agni Paſchalis. hoc more celebrandum eſt Phaſe. Alienigena בן נכר Ad verbum, filius alienigenæ. i. extraneus, alienus à gente Iudæorum, & religione.
44 Emptum argento מקנת כסף Ad verbum, emptionem argenti. 46 Educes תוציא aſportabis.
47 Facient ipſum. יעשו אותו׃ præparabunt ipſum.
48 Peregrinabitur apud te יגור אתך Id eſt tranſibit per te, & habitabit apud te. Et faciet ועשה .i. facere volet. Ad faciendum illud: לעשותו .i. ad immolandum agnum Paſchalem. Nullus enim, &c. וכל ערל וגו׳ Ad verbum, & omnis præputiatus non comedet ex eo.
50 Quemadmodum, &c. כאשר וגו׳ Declarat quid fecerint filii Iſrael.

Et fuit hoc ipso die, eduxit Iehouáh filios Iשּׂraél è terra Mixs- 51
ráim per exercitus eorum. Cap. XIII.

Primogenita Deo sāctificāda.

Dixítque Iehouáh ad Mowséh, his verbis, 1
Sāctifica mihi omne primogenitū: quicquid aperit vuluā 2
in filiis Iשּׂraél tā in hominibus quàm in iumentis: meū *enim* est.

Memoria liberationis celebrāda.

Dixit ergo Mowséh ad populum, Mementote diei huius quo 3
egressi estis ex Mixsráim è domo seruorum: quoniam in fortitudi
ne manus eduxit vos hinc Iehouáh: neq; comedatur fermentatū.
Hodie vos egredimini mense Abib. 4
Quum autem introduxerit te Iehouáh in terrā Chenayanæo- 5
rum, הHitthæorum, & אEmoræorum, & הHiuæorū, & Iebusæo-
rum, de qua iurauit Patribus tuis se daturū, tibi terram fluentem
lacte & melle, tum coles cultum istum in mense isto.
Septem diebus comedes infermentata, die autem septimo so- 6
lennitas erit Iehouæ.
Infermentata comedentur septem diebus, nec conspicietur a- 7
pud te fermentatum, neque apparebit apud te fermentum in vni-
uerso termino tuo.

Filii docendi se liberatos fuisse à tyrannide Pharaonis.

Annuntiabísque filio tuo eo die, dicēdo, Propter hoc *quod* fecit 8
Iehouáh mihi quum exirem de Mixsráim.
Et erit tibi in signum super manum tuam, & in memoriale in- 9
ter oculos tuos, vt sit Lex Iehouæ in ore tuo, quia in manu forti
eduxit te Iehouáh ex AEgypto.
Obseruabísque statutum hoc in tempore suo quotannis. 10
Quúmque introduxerit te Iehouáh in terram Chenayanæorū, 11
quemadmodum iurauit tibi & Patribus tuis, & dederit eam tibi:

Primogenita omnia, Dei erant.

Tunc transferes omnem apertionem vuluæ ad Iehouam, om- 12

51 Et eadē die eduxit Dominus filios Israel de terra AEgypti per turmas suas. Cap. XIII.

1 Loquutúsque est Domin⁹ ad Moysen, dicens,

2 Sāctifica mihi omne primogenitū quod aperit vuluam in filiis Israel, tā de hominibus quàm de iumētis: mea sunt enim omnia.

Infrà 22.d.29. & 34.c.17 leuit.27.c.26 num.3.b.13. & 8.c.16 luc.2.d.23 Exod.34.c.19

3 Et ait Moyses ad populum, Memētote diei huius in qua egressi estis de AEgypto & de domo seruitutis: quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco isto: vt nō comedatis fermentatum panem.

4 Hodie egredimini mēse nouarum frugum.

5 Quúmque introduxerit te Domin⁹ in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Heuæi, & Iebusæi, quam iurauit Patribus tuis vt daret tibi, terram fluentem lacte & melle: celebrabis hunc morem sacrorum mēse isto.

6 Septem diebus vesceris azymis: & in die septimo erit solēnitas Domini.

7 Azyma comedetis septem diebus, non apparebit apud te aliquid fermētatum, nec in cunctis finibus tuis.

8 Narrabísque filio tuo in die illo, dicens, Hoc est quod fecit mihi Dominus quādo egressus sum de AEgypto. B

9 Et erit quasi signū in manu tua, & quasi monumētum ante oculos tuos: & vt Lex Domini, semper sit in ore tuo: in manu enim forti eduxit te Dominus de AEgypto.

10 Custodies huiuscemodi cultum statuto tempore à diebus in dies.

11 Quúmque introduxerit te Dominus in terram Chananæi, sicut iurauit tibi & Patribus tuis, & dederit tibi eā

12 Separabis omne quod aperit vuluā,

Infrà 22.d.29. & 34.c.19 ezech.44.f.30

51 Hoc ipso die, בעצם היום הזה Vide suprà versu 17, & Gen. 7.b.11. Per exercitus e.: על־צבאותם cū exercitib⁹ corū. vel, cū copiis suis

IN CAPVT XIII.

1 His verbis, לאמור: Ad verbum, dicendo. 2 Sanctifica קדש .i. consecra. vel, dedica. Quicquid aperit vul. פטר כל־רחם. Ad verbum, apertionem omnis vuluæ. Per appositionem dictum .i. adaperiens vuluam cuiusque animalis. Meum *enim* est. לי הוא: .q.d. meum esse volo in memoriam tanti beneficii quod à me accepistis.

3 Mementote זכור Infinit. pro imperat. E domo seruorum: מבית עבדים Per appositionem AEgyptum vocat domum seruorum, id est locum in quo seruiebant durissimam seruitutē. Neque comedatur fer.: ולא יאכל חמץ vt scilicet hac ratione memores sitis quomodo nō tantū vi existis ex AEgypto, sed etiam ita festinanter eiecti fuistis, vt non licuerit immorari diutius ad parandum viaticum, nondumque massæ vestræ essent fermentatæ, tantum abest vt vos retinuerint.

4 Abib. האביב: Id est spicæ. pro Spicarum. hoc est, mense quo Spicæ exeunt è calamis. nam hæc vox propriè significat calamum in cuius summitate est spica. Hoc in terra promissionis & apud AEgyptios fit mense Martio, vel in principio Aprilis: hoc est circa æquinoctiū Vernum: sicut collectio aliorum fructuum in fine anni (hoc est circa æquinoctium Autumnale) fieri solet. Incipiunt enim Hebræi annum suum circa æquinoctium Autumnale: licet in Sacris ab æquinoctio Verno illum iubeantur auspicari. Quidam אביב non pro nouis frugibus, aut tempore quo fruges ad maturitatem tendunt, accipiendum esse putant, sed pro florido & virenti: acsi dicat Moses, populum eo tempore egressum fuisse quo omnia florent ac virent, quod est verno tempore. Prior lectio verior est, quam & omnes Hebræi sequuntur.

5 Quum autem introduxerit והיה כי־יביאך Ad verbum, Et erit, quum introduxerit. Tum coles cultum istum ועבדת את־העבודה הזאת tum celebrabis ritum hunc. 7 Apud te לך tibi .i. à te. Sic mox.

8 Eo die, ביום ההוא quo scilicet comedes azyma. Propter hoc *quod* fecit בעבור זה עשה .i. Propter ea signa quæ fecit Dominus, (.i. propter occisa primogenita) celebramus Paschæ istius festū in memoriam beneficii accepti. Alii vertūt, Propterea hoc fecit mihi Iehouáh. sub. vt essemus memores accepti beneficii. q.d. Deus fecit illa signa quū egrederer ex AEgypto, vt perpetuò memores essemus illius beneficii, & quòd semper adesse solet suis in necessitate. Prior interpretatio verior.

9 Et erit tibi, &c. והיה לך וגו' .i. Externæ istæ ceremoniæ sint tibi nō secus acsi quis aliquod signum habeat in manu, aut monimentū ante oculos suos, quod eum perpetuò admoneat beneficii accepti. Solent enim qui tardioris ingenii, aut futilis memoriæ sunt, admoneri vt aliquid in manum sumant, aut signum aliquod sibi faciant, ne eorum quæ eis commissa sunt, obliuiscantur: aut si excidant, facilius reminiscantur. Signa in hoc prosunt, vt spiritualium cælestiúmque rerum aspectum terreno quodam modo nobis exhibeāt, omnésque sensus nostros exteriores exerceant, moneāt, ac solētur. Dicit ergo Deus per Mosen populo, Eā ob causam præcepi tibi hanc ceremoniā obseruari, vt potentiam ac beneficentiam meam qua te liberaui, ac è seruitute eduxi, quasi in oculos & manum dem: vt videant oculi tui, & palpent manus tuæ, ne vnquam tibi desit quod carnis infirmitatem adiuuet. Fiet autem quum hæc exteriora ob oculos versabūtur, & manibus tractabūtur, vt tibi potentia, gratia, & misericordia mea velut renouentur. nam harū te admonebunt ceremoniæ. Cōsiderata autē tanta Dei bonitate qua te liberauit, calefiet cor tuum vt tantum benefactorem redames, timeas, colas, innocēter coram eo ambules. quo enim plus amabis, hoc plus studebis eius voluntati obtemperare: sicque fiet vt Lex Dei semper sit in ore tuo, vt semper eius beneficentiam laudes, extollas, atque opere magnificias: vt tota vita tua Dei virtutem testeris, vt nusquam ab eius Lege vel vnguem latum discedas. Vide eadem paulo pòst, versu 16. Quia in manu forti eduxit te Iehouáh כי ביד חזקה הוציאך יהוה quòd in manu forti eduxerit te Iehouáh. Antecedēs pro relatiuo Ipse. 10 In tēpore s. quot.: למועדה מימים ימימה Ad verbū, in tēpore statuto à diebus in dies. Hebraismus, quotannis incipiēdo scilicet à diebus illis, & reuoluto anno, rursus in illis diebus celebrate Pascha. Nam quum annus diebus constet, vtuntur Hebræi diebus in plurali, pro annis. 12 Tunc transferes והעברת Ad verbum, Et transire facies .i. separabis ac consecrabis omne primogenitum Domino nam (vt inquit quidam Hebræorum) verbum העביר traduxit, transtulit, transire fecit, vbique separationem significat. Similiter exponit & ex doctis illorum alter, Transferas ad Dominū, vt non commisceatur cū aliis. Apertionē vuluæ פטר רחם Sic vocat primogenitū, vt ex secundo versu huius capitis apparet, in quo vtrunque coniungit, primogenitum, & apertionem vuluæ.

Domino, & quod primitiuũ eſt in pecorib⁹ tuis: quicquid habueris maſculini ſexus, conſecrabis Domino.

13 Primogenitum aſini mutabis oue: quòd ſi nõ redemeris, interficies: omne autem primogenitũ hominis de filiis tuis, pretio redimes.

C 14 Quúmque interrogauerit te filius tuus cras, dicens, Quid eſt hoc? reſpõdebis ei, In manu forti eduxit nos Dominus de terra AEgypti, de domo ſeruitutis.

15 Nam quũ induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitũ in terra AEgypti, à primogenito hominis vſque ad primogenitum iumentorum: idcirco immolo Domino omne quod aperit vuluam maſculini ſexus, & omnia primogenita filiorũ meorũ redimo.

16 Erit igitur quaſi ſignũ in manu tua, & quaſi appenſũ qd ob recordationẽ inter oculos tuos: eo quòd in manu forti eduxit nos Dñs de AEgypto.

17 Igitur quum emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philiſthiim quæ vicina eſt: reputans ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella cõſurgere, & reuerteretur in AEgyptum:

D 18 Sed circunduxit per viam deſerti, quę eſt iuxta Mare rubrum, & armati aſcenderunt filii Iſrael de terra AEgypti.

19 Tulit quoq; Moyſes oſſa Ioſeph ſecum: eo quòd adiuraſſet filios Iſrael, dicens, Viſitabit vos Deus, efferte oſſa mea hinc vobiſcum. (Gene.50.d.25 num.33.a.6 ioſue 24.g.32)

20 Profectique de Socoth, caſtrametati ſunt in Etham in extremis finibus ſolitudinis.

21 Dominus autẽ præcedebat eos ad oſtendendam viam per diem in colũna nubis, & per noctem in columna ignis: vt dux eſſet itineris vtroque tẽpore. (Num.14.c.14 deut.1.f.33 pſal.78.b.14 & 105.d.39 1.corinth.10.a.1)

22 Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo. (Nehem.9.d.19)

---

nem item ʹapertionem, emiſſionem iumenti, quod tuum erit, maſcula, Iehouæ *erunt.*

13 ʹOmne autem primogenitum aſini redimes ʹhœdo: quòd ſi non redemeris, ceruicem franges ei: omne quoque primogenitum hominis in filiis tuis, ʹredimes.

14 Quum autem interrogauerit te filius tuus ʹcras, dicendo, Quìd hoc? tũ dices ad eum, ʹIn fortitudine manus eduxit nos Iehouáh ex Mixſráim ʹè domo ſeruorum.

Filii docẽdi, cur primogenita in vſum Dei ſeparentur.

15 Et fuit, ʹquum induraſſet ſe Paryóh ʹquo min⁹ dimitteret nos, occidit Iehouáh omne primogenitum in terra Mixſráim à primogenito hominis vſque ad primogenitũ animalis: idcirco ego ſacrifico Iehouæ ʹomnem apertionem vuluæ ſexus maſculini: omne autem primogenitum filiorum meorum ʹredimo.

16 Et erit in ſignum ſuper manũ tuam, ʹ& in frõtalia inter oculos tuos: ʹquia in fortitudine man⁹ eduxit nos Domin⁹ ex Mixſráim.

בשלח

17 Factum eſt autem ʹquum emiſiſſet Paryóh populum, non deduxit eos Deus per viam terræ Peliwſthím, quòd propinqua eſſet: dicebat enim Deus, Ne fortè pœniteat populum quũ viderint ʹbellum, & reuertantur in Mixſráim.

Quare Domin⁹ filios Iſrael circũduxit per deſertum.

18 Circunduxit ergo Deus populũ per viam deſerti ʹMaris םſúph, ʹ& accincti aſcenderunt filii Iwſraxél è terra Mixſráim.

19 Tulit quoque Mowſéh oſſa Ioſéph ſecum: nam adiurando adiurauerat filios Iwſraxél, dicendo, ʹViſitando viſitabit vos Deus, & aſcendere facietis oſſa mea hinc vobiſcum.

Oſſa Ioſeph fert Moyſes

20 Profecti ſunt itaque è Suchóth, & caſtrametati ſunt in ℵEthám ʹin fine deſerti.

21 Et Iehouáh præcedebat eos interdiu in columna nubis, vt deduceret eos per viam: noctu verò in columna ignis, vt luceret eis, vt ambularent diu & noctu.

Columna nubis & ignis.

22 Non abſtulit columnam nubis interdiu, neque columnã ignis noctu ante populum.

Apertionem, emiſſionem iumenti, פטר שגר בהמה apertionem, ſub. vuluæ: appoſitiuè, emiſſionem iumenti. hoc eſt quod aperit vuluã beſtiæ, & emittit beſtiam. Significat pluribus verbis primogenitum. Chaldæus paraph. vertit, omnem apertionem, & fœtũ iumenti: per fœtum hic intelligens eiectitium (hoc eſt qui ante tempus à natura ſtatutum eiicitur) & hunc quoque adducendũ Domino. q.d. ſi tibi fuerit iumentum, cuius vterum fœtus aliquis etiam immaturus primò aperuerit, iſque maſculini fuerit ſexus, Domini erit.

13 Omne autem primog. וכל פטר Ad verbum, Omnem autem apertionem. ſub. vuluæ. Non licebat conſecrare aſinũ Domino, quòd immundum eſſet animal: ſed loco illius immolandus erat hœdus vel agnus. Hœdo: בשה agno. Vtrunque ſignificat hæc vox. Redimes. תפדה: ſub. animali mundo quod offeres pro eo.

14 Cras, מחר .i. in poſterum, poſthac. In fortitudine manus בחוזק יד .i. manu forti & robuſta. magnis viribus. E domo ſer. מבית עבדים: Vide in principio huius capitis, verſu 3.

15 Quum induraſſet, &c. כי הקשה וגו' Ad verbum, quum induraſſet ſe Pharao ad dimittendum nos. i. quum obfirmaſſet vultum ſuũ, ſe non dimiſſurum nos. Omnem apertionem vuluæ כל פטר רחם .i. omne quod aperit vuluam. hoc eſt, omne primogenitum. Vt paulo antè, verſu 12 & 13. Redimo. אפדה: redimere ſoleo. Fut. Heb. pro præſ.

16 Et in frontalia ולטוטפות Chaldæus paraph. & in thephillin. quod vocabulum hodie vſitatiſſimum eſt apud Iudæos, quo vocant ſigilla quæ ſingulis diebus tum capiti, tum ſiniſtro brachio alligant, vt admoneantur præceptorum Dei. תפלין autem quidam ea dicta putant à verbo תפל quod coniungere, alligare, & appẽdere ſignificat. quam rationem ſequutus eſſe videtur Vetus interpres, qui vertit, Et quaſi appenſum quid. Alii à voce תפלה quæ Hebræis preces & orationem ſignificat, deriuãt: quaſi dicas oratoria: ſic appellata quòd Iudæi iſtis ſignis in precibus & orationibus ſuis quotidie vtantur. Prior opinio verior. Dicit igitur Moſes, Hæc oblatio primogenitorum reuocabit tibi perpetuò in memoriam beneficia Dei, vt ſolent ſigna & frontalia Legem Domini. Paulo antè, verſu 9, pro frontali, Moſes poſuit memoriale. Quia in fortitudine, &c. כי בחוזק וגו' quòd in fortitudine manus eduxerit nos, &c. Sic potius vertendum videtur, vt ſit ſenſus, Iſta oblatio primogenitorum, reducet tibi in memoriam quòd in fortitudine manus eduxerit te, &c. vt ſolent ſigna & frontalia eſſe memoriale Legis Dei. Vide ſuprà, verſu 9.

17 Quum emiſiſſet בשלח Hic tertia eſt Hebræorum huius ſecundi libri Moſis ſectio, quam à ſecunda voce iſtius verſus appellant בשלח in emittendo. Bellum, מלחמה ſub. imminere.

18 Maris םSuph, ים סוף *adiacentis* Rubro mari. Chaldæus paraph. ad Mare rubrum. Et accincti וחמושים ſub. armis. Hæc vox accingi & armari ſignificat: ab חמש quæ quintam coſtam ſignificat, quòd circa eam arma quibus ſe homines muniunt, ferè adhiberi ſoleant. Sic omnes Hebræi. Chaldæus paraph. מזרזין accincti. vel (vt alii vertunt) feſtinabundi, ſoliciti, circunſpecti, & expediti. L X X, quinta autẽ generatione aſcenderũt, &c. i. quinto ſeculo, quòd videlicet iam ſupra quadringentos annos, quibus Deus ſemen Abrahæ in terra aliena peregrinum futurum prædixerat, effluxiſſent triginta anni, vt iam quintum ſeculum agi videretur. Quod vt ſic transferant, ambiguitas vocis eos mouit, quæ ab חמש deducta, quinque ſignificare poteſt. Verùm prior verſio, melior. Vult enim dicere Moſes, quòd filii Iſrael non vt ſerui fugitiui clàm ex AEgypto egreſſi fuerint, ſed palàm & armata manu.

19 Viſitando viſit. &c. פקוד יפקוד וגו' Hebraiſmus, Quum viſitauerit vos Deus, efferte, & aſportate.

20 In fine בקצה in ora. in extremitate.

Cap. XIIII.

Iubet Deus caſtrametari in periculoſo loco, vt magis glorificetur.

LOquutus eſt autem Iehouáh ad Mowſéh, dicendo, 1
Loquere ad filios Iwſraѫél vt reuertantur & caſtrametentur 2
ante Pi-hanhiróth inter Migdól & Mare, eregione Báyal ꭗSephón:
in conſpectu eius caſtrametabimini iuxta Mare.
Dicétq; Paryóh de filiis Iwſraѫél, 'Cófuſi ſunt ipſi in terra, 'clau 3
ſit *viam* illis deſertum.

Indurat cor Pharaonis Deus.

'Et roborabo cor Paryóh, & perſequetur eos, '& glorificabor in 4
Paryóh, & in omni exercitu eius: ſciéntque AEgyptii quòd ego Ie
houáh. 'Et fecerunt ſic.

Pharao inſequitur Iſraelem.

Nuntiatum eſt autem Regi Miꭗſráim quòd fugeret populus: '& 5
verſum eſt cor Paryóh & ſeruorum eius in populum, & dixerunt,
Quid hoc *eſt quod* fecimus, ꝙ dimiſimus Iwſraѫél, ne ſeruiret nobis?
'Iunxit autem currum ſuum, & populum ſuum aſſumpſit ſecũ. 6
Tulítque ſexcentos currus electos, & omnes currus Miꭗſráim, 7
& duces ſuper omnes illos.
Et roborauit Iehouáh cor Paryóh regis Miꭗſráim, perſecutúſq;
eſt filios Iwſraѫél: porrò filii Iwſraѫél 'egrediebãtur ĩ manu excelſa:
Perſecutíque ſunt eos AEgyptii, aſſequutíque ſunt eos 'caſtra- 9
metãtes iuxta Mare: 'omnes equi currus Paryóh, & equites eius, '&
exercitus eius iuxta Pi-hanhiróth ante Báyal ꭗSephón.

De ſalute deſperantes Iſraelitæ, murmurant.

'Qúumque Paryóh 'applicuiſſet, eleuauerunt filii Iwſraѫél ocu- 10
los ſuos, & ecce AEgyptii 'inſequebantur eos, timuerúntque vehe
menter, & clamauerunt filii Iwſraѫél ad Iehouam,
Dixerúntque ad Mowſéh, 'An quòd non *eſſent* ſepulchra in Mi- 11
ꭗſráim, tuliſti nos, vt moreremur in deſerto? quid hoc feciſti no-
bis vt educeres nos ex Miꭗſráim?
'Nónne hoc ipſum eſt quod dicebamus tibi in Miꭗſráim, dicẽ- 12
tes, 'Ceſſa à nobis, vt ſeruiamus AEgyptiis? nam melius erat no-
bis ſeruire AEgyptiis, quàm mori in deſerto.

Promittit eis ſalutem à Deo Moyſes.

Dixítque Mowſéh populo, Ne timeatis: 'ſtate, & videte 'ſalutẽ 13
Iehouæ quam facturus eſt vobis hodie: nam quos vidiſtis AEgy-
ptios hodie, 'non eſtis viſuri vltrà vſque in ſeculum.
Iehouáh pugnabit pro vobis, & vos 'tacebitis. 14

Clamans Moyſes ad Deum, iubetur virga Mare diuidere.

Dixítque Iehouáh ad Mowſéh, 'Quid clamas ad me? alloquere 15
filios Iwſraѫél vt proficiſcantur:
Tu verò eleua virgam tuam, & extende manum tuam ſuper 16
Mare, & ſcinde illud, & ingrediantur filii Iwſraѫél 'intra Mare

Cap.XIIII.

1 LOquutus eſt autem Dominus ad
Moyſen, dicens,
2 Loquere filiis Iſrael, Reuerſi caſtra
metẽtur eregione Phi-hahiroth quæ
eſt inter Magdalum & Mare contra
Beel-ſephon: in conſpectu eius caſtra
ponetis ſuper Mare.
3 Dicturúſque eſt Pharao ſuper filiis
Iſrael, Coarctati ſũt in terra, conclu-
ſit eos deſertum.
4 Et indurabo cor eius, ac perſeque-
tur vos: & glorificabor in Pharaone
& in õni exercitu eius: ſciéntque AE
gyptii quia ego ſum Dominus. Fece
rúntque ita.
5 Et nuntiatũ eſt regi AEgyptiorum B
quòd fugiſſet populus: immutatúm-
que eſt cor Pharaonis & ſeruorum e
ius ſuper populum, & dixerunt, Quid
voluimus facere vt dimitteremus Iſ
rael, ne ſeruiret nobis?
6 Iunxit ergo currum & omnem po
pulum ſuum aſſumpſit ſecum.
7 Tulitque ſexcentos currus electos
& quicquid in AEgypto curruum fu
it: & duces totius exercitus.
Indurauitque Dominus cor Phara
onis regis AEgypti, & perſecutus eſt
filios Iſrael: at illi egreſſi erant in ma
nu excelſa.
9 Qúumque perſequerentur AEgy
ptii veſtigia præcedentiũ, repererunt Ioſue 14.b.4 1.mach.4.a.1
eos in caſtris ſuper Mare: omnis equi-
tatus & currus Pharaonis, & vniuer-
ſus exercitus erant in Phi-hahiroth
10 contra Beel-ſephon.
Qúumq; appropinquaſſet Pharao, le
uãtes filii Iſrael oculos, viderunt AE-
gyptios poſt ſe: & timuerunt valde,
clamauerúntque ad Dominum,
11 Et dixerũt ad Moyſen, Forſitan nõ C
erant ſepulchra in AEgypto, ideo tu-
liſti nos vt moreremur in ſolitudine:
quid hoc facere voluiſti, vt educeres
nos ex AEgypto?
12 Nónne iſte eſt ſermo quem loque-
bamur ad te in AEgypto, dicẽtes, Re-
cede à nobis, vt ſeruiam⁹ AEgyptiis?
multo enim melius erat ſeruire eis,
quàm mori in ſolitudine.
13 Et ait Moyſes ad populum, Nolite
timere: ſtate, & videte magnalia Do-
mini quæ facturus eſt hodie: AEgy-
ptios enim quos nunc videtis, nequa-
quam vltrà videbitis vſque in ſempi-
ternum.
14 Dominus pugnabit pro vobis, &
vos tacebitis.
15 Dixitq; Domin⁹ ad Moyſen, Quid
clamas ad me? loquere filiis Iſrael vt
proficiſcantur:
16 Tu autẽ eleua virgã tuam, & extẽ-
de manum tuam ſuper Mare, & diui-
de illud: vt gradiãtur filii Iſrael in me-

IN CAPVT XIIII.

3 Confuſi ſ. נבוכים Perplexi ſunt. Clauſit, &c. סגר וגו' præcluſit ſeſe illis. q.d. viæ deſerti ſunt præcluſæ illis: ideo errant in deſerto, neſciúntque qua ituri ſint in deſerto ipſo.

4 Et roborabo וחזקתי Et indurabo. Et glorificabor ואכבדה & gloriabor. i. glorioſus apparebo. vel, gloria mea apparebit. Alii, magnificabor. magnalia, vel magnifica oſtendam. Et fecerunt ſic. ויעשו־כן׃ i. retroceſſerunt.

5 Et verſum eſt ויהפך & immutatum eſt. id eſt mutata eſt ſententia Pharaonis.

6 Iunxit autem ויאסור Vinxit autem. vel, Ligauit autem. Vide Gene. 46. d. 29. i. Curauit apparandum currum ſuum. olim enim pugnabant in curribus. 8 Egrediebantur, &c. יוצאים ביד רמה׃ i. egreſſi erant magna audacia & animo alacri, animoſi, magna ſperantes, hilares. qui enim læti ſunt, manus eleuant, altiúſque incedunt.

9 Caſtrametantes חונים i. quum caſtra poſuiſſent. Omnes equi currus כל־סוס רכב ſub. perſequuti ſunt inquam eos. Singularis Heb. pro plur. omnis equus currus Paryóh & equites eius. pro, perſequuti inquam ſunt eos omnes equi curruum Pharaonis, & equites. hoc eſt, omnis equitatus Pharaonis. Exponit quod dixerat, Perſequuti ſunt AEgyptii, &c. Et exercitus e. וחילו ſub. aſſequutus eſt eos, &c.

10 Qúumque Pa. applic. ופרעה הקריב Ad verbum, Et Pharao appropinquauit. vel, admouit. ſub. caſtra ſua. i. Quamproximè potuiſſet, poſuit caſtra ſua iuxta caſtra filiorum Iſrael. Inſequebantur eos, נוסע אחריהם Ad verbum, proficiſcebantur poſt eos.

11 An quòd non המבלי לא Duæ dictiones idem ſignificantes. Alii, an nulla erant ſepulchra, &c.

12 Nónne hoc ipſum eſt הלא זה הדבר Ad verbũ, Annõ hoc verbũ? Ceſſa à nobis חדל ממנו Diſcede à nobis. Faceſſe. Recede. i. Permitte nobis vt, &c. vel, Sine nos ſeruire. 13 State, התיצבו ſiſtite gradum. conſiſtite. Salutem Ieh. &c. את־ישועת יהוה opem Iehouæ quam laturus eſt. Non eſtis viſuri, &c. לא תוספו וגו' Ad verbum, non addetis vt videatis eos vltrà in ſempiternum. i. nũquam poſthac eſtis viſuri eos. 14 Tacebitis. תחרשון׃ i. quieſcetis. tranquilli & quieti eritis.

15 Quid clamas ad me? מה־תצעק Hic Moſes (vt nonnullis placet) populi perſonã ſuſtinet. q.d. Quare populus cui præes, clamat ad me?

16 Intra mare בתוך הים Ad verbũ, in medium maris. Quidã exiſtimant Iſraelitas traieciſſe penitus mare, ab vno latere ad alterum latus. At Hebræorum ſententia eſt, illos tantùm aliquouſque per modũ circuli ingreſſos fuiſſe in Mare, donec ipſe Pharao cum ſuo exercitu

ſuffocaretur:quo facto rurſum è Mari ad idem littus vnde ingreſſi fuerant,egreſſos fuiſſe. בתוך nanque aliquãdo medium ſignificat,vt vulgò hoc loco exponunt: aliquãdo In,vel Intra,vt Hebræi hic accipiunt,hoc ſenſu,filios Iſrael aliquouſque in ipſum Mare intrauiſſe.Nihil tamen obeſt ſenſui quin transferas,per medium mare,vt docti vertunt.& ſic paulo pòſt,verſu 22. neque intelligendum erit propterea de vna ripa ad alteram eos traieciſſe.

dio Mari per ſiccum.
Ego autem indurabo cor AEgypti- 17
orum vt perſequantur vos: & glorifi
cabor in Pharaone, & in omni exer-
citu eius,& in curribus & in equitib⁹
illius.
Et ſcient AEgyptii quia ego ſũ Do- 18
minus:quũ glorificatus fuero in Pha-
raone,& in currib⁹atque in equitibus
eius.
Tollénſque ſe Angelus Dei qui præ 19
cedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos:
& cum eo pariter columna nubis,pri
ora dimittens poſt tergum.
E Stetit inter caſtra AEgyptiorũ & 20
caſtra Iſrael: & erat nubes tenebroſa,
& illuminans noctem,ita vt ad ſe in-
uicem toto noctis tempore accedere
non valerent.
Iosue.4.d.23 Psal.114.a.3 Psal.78.b.13.f.53 1.cor.10.a.1 heb.11.e.29
Cúmque extendiſſet Moyſes ma 21
nũ ſuper Mare, abſtulit illud Domin⁹
flante vento vehementi & vrẽte tota
nocte, & vertit in ſiccum: diuiſáque
eſt aqua.
Et ingreſſi ſunt filii Iſrael per me 22
dium ſicci Maris:erat enim aqua qua
ſi murus à dextra eorum & læua.
Perſequentéſque AEgyptii,ingreſſi
ſunt poſt eos, & omnis equitat⁹ Pha 23
raonis,currus eius & equites per me
dium Maris.
Sapien.18.a.6
Iámque aduenerat vigilia matuti
na,& reſpiciens Dominus ſuper ca- 24
F ſtra AEgyptiorum per columnam
ignis & nubis , interfecit exercitum
eorum.
Et ſubuertit rotas curruum, ferebã 25
túrque in profundum. dixerunt ergo
AEgyptii,Fugiamus Iſraelem: Domi
nus enim pugnat pro eis contra nos.
Et ait Dominus ad Moyſen,Exten- 26
de manum tuã ſuper Mare , vt reuer-
tantur aquæ ad AEgyptios,ſuper cur
rus & equites eorum.
Cúmque extendiſſet Moyſes ma 27
num cõtra Mare ,reuerſum eſt primo
diluculo ad priorem locum: fugienti-
búſque AEgyptiis occurrerunt aquæ,
G & inuoluit eos Dominus in mediis
fluctibus.
Reuerſæque ſunt aquæ, & operue- 28
runt currus & equites cuncti exerci-
tus Pharaonis,qui ſequentes ingreſſi
fuerãt Mare,nec vnus quidem ſuper-
fuit ex eis.
Filii autem Iſrael perrexerunt per 29
medium ſicci Maris, & aquæ eis erant
quaſi pro muro à dextris & à ſiniſtris.
Liberauitque Dominus in die illa
Iſrael de manu AEgyptiorum. 30
Et viderũt AEgyptios mortuos ſu-
per littus Maris, & manum magnam 31
quã exercuerat Dominus contra eos:
timuitque populus Dominum,& cre
diderũt Domino, & Moyſi ſeruo eius.
Sapien.10.d.24

Cap.XV.
TVnc cecinit Moyſes & filii Iſrael 1

'per aridam.
17 Ego verò ecce ego 'roboro cor AEgyptiorum , & ingredientur
poſt eos:'& glorificabor in Paryóh,& in vniuerſo exercitu eius, in
curribus eius,& in equitibus eius.
18 Et ſciẽt AEgyptii quòd ego Iehouáh , quum glorificatus fuero
in Paryóh,in curribus eius,& in equitibus eius.
19 Profect⁹ eſt itaque angelus Dei qui præcedebat caſtra Iωſraнél, Angelo ſequente caſtra Iſrael, gradiuntur per medium Maris.
& iuit à tergo ipſorum: & profecta eſt columna nubis *quæ erat* ante
eos,& ſtetit à tergo ipſorum.
20 'Et venit inter caſtra AEgyptiorum & caſtra Iωſraнél : 'fuítque
nubes & tenebræ,'& illuminauit noctem:nec appropinquauit al-
ter alteri tota nocte.
21 Et extendit Mωſéh manum ſuam ſuper Mare,& recedere fecit
Iehouáh Mare vento Orientali vehementi tota nocte , poſuítque
Mare in ſiccum,'& iam ſciſſæ erant aquæ.
22 Ingreſſi ſunt igitur filii Iωſraнél intra Mare,per aridam:& aquæ
eis erant murus à dextera & à ſiniſtra eorum.
23 Et ſequuti AEgyptii ingreſſi ſunt poſt eos,omnes equi Paryóh, Pharaonem cũ exercitu ſubmergit Deus.
currus eius,& equites eius intra Mare.
24 Fuit autem in vigilia matutina , reſpexit Iehouáh ſuper caſtra
AEgyptiorum è columna ignis & nubis , & contriuit caſtra AE-
gyptiorum.
25 Et abſtulit rotas curruum eius,'& deduxit eos grauiter. tum di-
xit AEgyptius,Fugiam à facie Iωſraнél:quia Iehouáh pugnat pro
eis contra AEgyptios.
26 Dixítque Iehouáh ad Mωſéh,Extende manũ tuam ſuper Ma-
re,vt reuertantur aquæ ſuper AEgyptios, ſuper currus eius & ſu-
per equites eius.
27 Et extendit Mωſéh manũ ſuam ſuper Mare, reuerſúmque eſt
Mare,'reſpiciente mane,ad fortitudinẽ ſuam: at AEgyptii fugie-
bãt in occurſum eius,& excuſſit Iehouáh AEgyptios intra Mare.
28 Reuerſæ ſunt itaque aquæ,& operuerunt currus & equites,vni-
uerſum exercitum Paryóh qui ingreſſus fuerat poſt eos in Mare:
non remanſit ex eis vſque ad vnum.
29 At filii Iωſraнél ambulauerunt per ſiccum intra Mare : & aquæ
eis erant murus à dextera & à ſiniſtra eorum.
30 Et ſeruauit Iehouáh die illo Iωſraнelem è manu AEgyptiorũ:
vidítque Iωſraнél AEgyptios mortuos ad littus Maris.
31 Vidit præterea Iωſraнél'manum magnam quam 'fecit Iehouáh Viſo miraculo Iſraelitæ timẽt Deum,& credũt ei.
in AEgyptios,timuítque populus Iehouam:crediderunt autẽ Ie-
houæ & Mωſéh ſeruo eius.

Cap.XV.
1 TVnc 'cecinit Mωſéh & filii Iωſraнél canticum iſtud'Iehouæ, Gratias agunt Deo Moyſes & Iſraelitæ pro victoria.

Per aridam. ביבשה: per ſiccum.i.ſiccis pedibus. 17 Roborabo מחזק indurabo.Præſ.Heb.pro fut. Et glorificabor ואכברה vt in principio huius capitis,verſu 4.i.& ita obruam,ſiue interficiam ipſum Pharaonem,&c.vnde gloria mihi reddetur & laus.
20 Et venit ויבוא Et ingreſſus eſt.Alii,Et ingreſſa eſt nubes. Fuitque ויהי ſub.AEgyptiis. Et illuminauit ויאר & illuſtrauit, ſub. Angelus filiis Iſrael. 21 Et iam ſciſſæ erant aquæ. ויבקעו המים: ac ita diuiſæ ſunt aquæ.
25 Et deduxit eos gra. וינהגהו בכבדות & deducebat[agebat]illos[ſub.currus]cum difficultate.Ad verbum,cum grauitate.Chaldæus paraph.ita vt difficulter eos ducerent.i.cum magna difficultate deducerent currus ſuos.
27 Reſpiciente mane,&c. לפנות בוקר וגו' appetente mane.i.prima luce ad priſtinum vigorem.
31 Manum magnam. את היד הגדולה virtutem[potentiam]magnam.& ita Chaldæus paraph. Fecit עשה exercuerat.

IN CAPVT XV.

1 Tunc cecinit אז ישיר Fut.Heb.quod præter ſenſum,etiam particula אז indicat vertendum eſſe per præt.Singulariter autem dicit Cecinit,quòd ſolus Moſes compoſuerit canticum in laudem Domini,alii autem accinuerunt. Iehouæ, יהוה .i.in laudem Iehouæ.

& dixerunt in hunc modum, Cantabo 'Iehouæ, quia 'magnifican-
'do magnificatus eſt, equum & ſeſſorem eius proiecit in Mare.
'Fortitudo mea, & laus *eſt* Iáh: 'fuit enim mihi in ſalutẽ: iſte Deus 2
meus, 'propterea tabernaculum faciam ei: *iſte* Deus patris mei,
propterea exaltabo eum.
Iehouáh 'vir belli, Iehouáh nomen eius. 3
Currus Paryóh & exercitum eius proiecit in Mare, '& electi prin 4
cipes eius ſubmerſi ſunt in Mari ɒſuph.
'Voragines 'operuerunt eos, deſcenderunt in profunda tan- 5
quam lapis.
Dextera tua Iehouáh, 'magnificata eſt fortitudine: dextera tua, 6
ô Iehouáh, confregit inimicum.
'Et in multitudine magnificẽtiæ tuæ deſtruxiſti inimicos tuos: 7
immiſiſti iram tuam, deuorauit eos ſicut ſtipulam.
'Et ſpiritu naris tuæ coaceruatæ ſunt aquæ, ſteterũt ſicuti acer 8
uus fluenta, cóagulatæ ſunt voragines in corde Maris.
Dixit inimicus, Perſequar, comprehendam, diuidam ſpolia, 9
'explebitur eis anima mea, euaginabo gladiũ meum, perdet eos
manus mea.
Flauiſti vento tuo, & operuit eos Mare, 'abſorpti ſunt tanquam 10
plumbum in aquis vehementibus.
Quis ſicut tu in diis ô Iehouáh? quis ſicut tu, 'magnificus in ſan 11
ctitate, 'terribilis laudibus, faciens mirabilia?
Extendiſti dexteram tuam, 'deglutiuit eos terra. 12
'Duces per miſericordiam tuam populum hunc *quem* 'redemiſti, 13
duces in fortitudine tua 'ad habitaculum ſanctitatis tuæ.
'Audient populi, 'iraſcentur, dolor apprehendet habitatores Pa- 14
læſthinæ.
Tunc turbabuntur principes ℵEdóm, robuſtos Moáb apprehẽ- 15
det tremor, 'diſſoluentur omnes habitatores Chenáyan.
Cadet ſuper eos terror & pauor: 'ad magnitudinem brachii tui 16
tacebunt tãquam lapis: donec trãſierit populus tuus, ô Iehouáh,
donec tranſierit populus iſte *quem* 'acquiſiſti.
'Introduces eos, & plantabis eos in mõte hæreditatis tuæ, 'loco 17
quem præparaſti, ô Iehouáh, vt *illic* ſedeas: *nam* Sanctuarium Domi-
ne 'firmabunt manus tuæ.

carmẽ hoc Domino, & dixerũt, Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in Mare.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus, & glorificabo eum: Deus patris mei, & exaltabo eum. Eſa. 12. a. 2. pſal. 118. c. 14

Domin⁹ quaſi vir pugnator, Omnipotens nomen eius.
Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in Mare: electi principes eius ſubmerſi ſunt in Mari rubro.

Abyſſi operuerũt eos, deſcenderũt in profundum quaſi lapis.

Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine: dextera tua Domine percuſſit inimicum.

Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos: miſiſti iram tuam quæ deuorauit eos ſicut ſtipulam.

Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ: ſtetit vnda fluẽs, congregatæ ſunt abyſſi in medio Mari.

Dixit inimicus, Perſequar & comprehendam: diuidam ſpolia, implebitur anima mea: euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. B

Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos Mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbũ in aquis vehementibus.

Quis ſimilis tui in fortibus Domine? quis ſimilis tui, magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia?
Extendiſti manum tuam, & deuorauit eos terra.
Dux fuiſti in miſericordia tua populo quem redemiſti: & portaſti eum in fortitudine tua ad habitaculum ſanctum tuum.
Aſcenderunt populi, & irati ſunt: dolores obtinuerũt habitatores Philiſthiim.
Tunc cõturbati ſũt principes Edõ, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt õnes habitatores Chanaã. C
Irruat ſuper eos formido & pauor: in magnitudine brachii tui fiant immobiles quaſi lapis: donec pertranſeat populus tuus Domine, donec pertrãſeat popul⁹ tu⁹ iſte quẽ poſſediſti.
Introduces eos, & plãtabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo quod operatus es Domine: Sanctuarium tuum Domine quod firmauerunt manus tuæ.

Magnificando magnif. גאוה גאה Hebraiſmus, mirum in modum magnificatus eſt. ſtrenuè admodum egit. magnum, & fortem, ſtrenuúmque ſe eſſe oſtendit.
2 Fortitudo m. & laus עזי וזמרת .i. Deus eſt cuius auxilio hoſtibus ſuperior fui, & qui mihi propterea canticis celebrandus eſt: tulit enim mihi opem. Fuit enim ויהי Ad verbum, & fuit. Propterea tab. fa. ei: ואנוהו Ad verbum, & tabernaculum conſtruam ei: in quo ſcilicet illum colam. ſic mox. 3 Vir belli, איש מלחמה Hebraiſmus, bellicoſus admodum.
4 Et electi princip. e. ומבחר שלשיו Ad verbum, & electio principum eius. i. optimi quique principes eius.
5 Voragines תהומות Gurgites. Abyſſi. Operuerunt יכסיומו Fut. Heb. pro præt.
6 Magnificata eſt fort. נאדרי בכוח Hebraiſmus, pollet viribus mirabilibus. ornata eſt viribus. eſt inſignis robore admodum.
7 Et in multitud. magnif. t. וברוב גאונך Hebraiſmus, Magnificentia tua inſigni & multa. ſiue, Excellenti tua fortitudine.
8 Et ſpiritu naris tuæ וברוח אפיך .i. vento quem immiſiſti. eſt enim author flatuum. Alii vertunt, Et à ſpiritu furoris tui.
9 Explebitur eis an. m. תמלאמו נפשי .i. ſatiabitur diuitiis eorum deſiderium meum.
10 Abſorpti ſunt צללו demerſi ſunt. deſcenderunt in profundum.
11 Magnificus נאדר magnificatus eſt. i. præditus eſt inſigni ſanctitate. A ſecunda perſona ad tertiam eſt tranſitus. Terribilis laud. נורא תהלות Hebraiſmus, qui cum ſumma reuerentia, vel cum ſummo timore laudandus eſt.
12 Deglutiuit eos תבלעמו deuorauit eos. q. d. non ſolũ obruti ſunt aquis, ſed & terra aperuit os ſuum, & abſorpſit eos. Quidam per terram, aquas ſignificari volunt. 13 Duces נחית Præt. Heb. pro fut. vel, Deducas. Paulo pòſt, verſu 17, Hebraicè futura ſunt. Redemiſti, גאלת .i. eruiſti de ſeruitute. Ad habitaculum, &c. אל נוה קדשך .i. ad montem Sion in quo poſtea ædificatum fuit templum.
14 Audient שמעו Præterita Heb. pro futuris. Iraſcentur, ירגזון commouebuntur.
15 Diſſoluentur נמוגו id eſt, erunt animo diſſoluto ac remiſſo.
16 Ad magnitudinem brach. t. בגדל זרועך .i. ob fortitudinem tuam quam brachio tuo oſtendes. Alii vertunt, per brachium tuum forte. vt ſit inuerſio, pro בזרועך הגדול. Acquiſiſti. קנית : præparaſti.
17 Introduces eos, תבאמו Deduces eos. Perduces eos. Loco מכון *in* baſe. i. ſede illa. Ad verbum, loco ad habitandum te præparaſti, ô Iehouáh. Ordo dictionum inuerſus, pro, *in* baſi quam feciſti vt *illic* ſedeas. i. in qua propoſuiſti habitare. ſiue, quam delegiſti tibi.
Firmabunt כוננו Præt. Heb. pro fut. i. ædificabunt & extruent. q. d. nam præcipies tibi ædificari templum in ſede illa & loco in quo cõſtituiſti habitare.

18 Dominus regnabit in æternum & vltrá.

18 Tunc Iehouáh regnabit in seculum & in perpetuum.

19 Ingressus est enim equus Pharao cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris: filii autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.

19 Quia ingressi sunt equi Paryóh cum curribus eius & equitibus
eius in mare, & reduxit Iehouáh super eos aquas maris: filii autẽ
Iשׂraאél ambulauerunt per siccum in medio maris.

20 Sumpsit ergo María prophetissa soror Aarõ tympanum in manu sua: egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris.

20 Tulítque Miriám prophetissa soror Aharón tympanum in ma
nu sua, & egressæ sunt omnes mulieres post eam cum tympanis
& choris.

21 Quibus præcinebat, dicens, Cantemus Domino: gloriosé enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare.

21 Et respondit eis Miriám, Cantate Iehouæ, quoniam magnifi-
cãdo magnificatus est, equum & ascensorẽ eius proiecit in mare.

22 Tulit autem Moyses Israel de Mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur: ambulauerúntque tribus diebus per solitudinẽ, & nõ inueniebãt aquã.

D

22 Et proficisci fecit Moשéh Iשׂraאélẽ à mari סSuph, egressíque
sunt in desertum שׂSur, atque perrexerunt tribus diebus per deser
tum, & non repererunt aquas.

23 Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quòd essent amaræ: vnde & congruum loco nomẽ imposuit, vocans illum Mara, id est amaritudinem.

23 Quum autẽ deuenissent in Maráh, non poterant bibere aquas
de Maráh, quia amaræ erant: idcirco vocauit nomẽ eius Maráh.

24 Et murmurauit populus contra Moysen, dicens, Quid bibemus?

24 Propterea murmurabat populus cõtra Moשéh, dicẽdo, Quid
bibemus?

Iudith 5.e.15

Eccli 38.a.5.

25 At ille clamauit ad Dominum, qui ostẽdit ei lignum, quod quum misisset in aquas, in dulcedinẽ versæ sunt. Ibi constituit ei præcepta, atque iudicia, & ibi tentauit eum,

25 Clamauit autẽ ad Iehouã: & docuit illũ Iehouáh lignũ, quod
proiecit in aquas, & dulcuerũt aquæ. ibi posuit ei statutum & iu-
dicium, ibíque tentauit eum,

26 Dicens, Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo, feceris, & obedieris mãdatis eius, custodierísque omnia præcepta illius: cunctum languorem quem posui in AEgypto, non inducam super te. ego enim sũ Domin⁹ Deus sanator tuus.

Nume. 33.b.9

26 Et dixit, Si obediẽdo obedieris voci Iehouæ Dei tui, & rectum Audiẽdus Deus.
in oculis eius feceris, & aures præbueris præceptis eius, custo-
dierísque omnia statuta eius: vniuersum morbum quem posuiin Infirmitates.
AEgypto, non ponam super te: quia ego Iehouáh sanans te. Sanator Deus.

27 Venerunt autem in Elim filii Israel, vbi erant duodecim fontes aquarũ & septuaginta palmæ: & castrametati sunt iuxta aquas.

27 Venerunt autẽ in אElím, ibíque erant duodecim fontes aqua- Veniunt in Elim.
rũ, & septuaginta palmæ: castrametatíque sunt illic iuxta aquas.

Sapien. 11.a.2

Cap. XVI.

1 PRofectíque sunt de Elim, & venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quintodecimo die mẽsis secundi, postquam egressi sunt de terra AEgypti.

Cap. XVI.

1 PRofecti autem de אElím, venerunt omnis cœtus filiorum Veniunt in desertum Sin.
Iשׂraאél in desertum סSin, quod est inter אElím & סSinái,
quintadecima die mensis secundi, ex quo egressi fuerant è ter-
ra AEgypti.

2 Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aaron in solitudine.

2 Et murmurauerunt omnis congregatio filiorum Iשׂraאél con
tra Moשéh & contra Aharón in deserto.

3 Dixerúntque filii Israel ad eos, Vtinam mortui essemus per manũ Domini in terra AEgypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate: cur induxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame?

3 Quibus dixerunt filii Iשׂraאél, Vtinam mortui fuissemus per Murmurant pro cibo.
manum Iehouæ in terra AEgypti, quando sedebamus iuxta ol-
las carnium, & quando comedebamus panẽ ad saturitatem: quòd
eduxeritis nos in desertum hoc, vt interficeretis omnem cœtum
hunc fame.

4 Dixit autem Dominus ad Moysen, Ecce ego pluam vobis panes de cælo: egrediatur populus, & colligat quæ

4 Dixítque Iehouáh ad Moשéh, Ecce ego pluo vobis panẽ è cæ-
lo: & egredietur populus, colligétque quantum satis erit eo die,

18 Regnabit ימלך .i. semper dicetur Rex & Dominus. 21 Et respondit eis ותען להם nempe Mosi & aliis viris præcinentibus. vt enim ille dixerat, Cantabo Iehouæ, quia magnificando, &c. sic & hæc iisdem verbis prorupit in laudẽ, Cantate, &c. L X X verterunt, ἐξῆρχε δὲ αὐτῶν incepit autem illis. i. præcinuit. Alii volunt להם pro להן fœmineo esse positum, & vertunt, Et cecinit illis, nempe mulieribus: id est, præcinebat illis, Agite gratias Iehouæ. Ponitur hic initium tãtùm Cantici: verisimile est tamen illis præcinuisse totum Canticum: verũ noluit repetere. 22 Et proficisci fe. ויסע Et exire fecit. extraxit. Hic vocat desertũ Sur, quod Nume. 33.b.9, dicitur desertũ Etham.
23 Vocauit קרא sub. is qui illi nomen indidit. id est vocatum fuit.
24 Propterea murmurabat וילונו Ad verbum, Et murmurauerunt. Hic ו rectè vertit noster interpres in Propterea.
25 Et docuit illum ויורהו .i. ostendit illi, siue monstrauit. Quod proiecit וישלך Ad verbum, & proiecit. immisit. Posuit ei statutum & iudicium, שם לו חוק ומשפט Singul. Heb. pro plur. statuit ei statuta & iudicia. Non hîc statuta, siue ritus & iudicia scripta dedit Deus (nam hoc postea factũ legimus) sed pactũ refricauit, cum Patribus factũ: docuitq; populum suũ Deus per os Mosis: ne scilicet ex seruitute liberati, ad libidinem carnis libertate vterentur: vt bene & rectè coram Deo & cum proximo viuerent: vt in simplicitate & innocentia (sicut olim Patres) coram Deo ambularent. Apparet & istud, ante Legem ferè seruasse Israelitas moribus & consuetudine, quæ per Mosen postea sunt scripta in Lege præcepta. Tentauit eum, נסהו : probauit eum.

IN CAPVT XVI.

3 Vtinam mortui fuissemus מי יתן מותנו Ad verbum, Quis dabit mortuos nos esse. vel, nos mori. Hebraismus. Iuxta ollas carnium, על סיר הבשר Singul. Heb. pro plur. 4 Pluo ממטיר Præs. Heb. pro fut. i. paratus sum depluere. q. d. demissurus sum instar pluuiæ. Quantum satis, &c. דבר יום ביומו quantum satis erit in singulos dies. Ad verbum, rem diei in die suo. Hebraismus, qui pro loco vbi legitur, aliter atque aliter Latinè reddi debet, vt suprà cap. 5.c.13.d.19, & Daniel. 1.a.5. Paulo pòst, versu 16, dicit, quisque secundum edere suum, siue quantum edere possit.

vt 'tentem eum vtrum ambulaturus sit in Lege mea, an non.
5 Die verò sexta parabũt quod inferant *in domos*: 'eritque duplum
supra illud quod colligent quotidie.
6 Dixit ergo Mouséh & Aharón omnibus filiis Iusraél, 'Vespe
ri scietis quòd Iehouáh eduxerit vos è terra AEgypti.
7 'Et mane videbitis' gloriam Iehouæ: 'audiuit enim murmura-
tiones vestras 'contra se: & nos quid sumus, quòd murmuratis
contra nos?
8 'Dixit inquam Mouséh, Quum dederit vobis Iehouáh vesperi
carnem ad edendum, & panem mane 'ad saturandum: 'audiuit e-
nim Iehouáh murmurationes vestras quibus vos murmuratis cõ
tra illum: & nos quid sumus? non contra nos sunt murmuratio-
nes vestræ, sed contra Iehouam.

Contra Deum murmurat, qui cõtra ministros eius.

9 Dixítque Mouséh ad Aharón, Dic vniuerso cœtui filiorũ Iusraél, Accedite in conspectum Iehouæ: quia audiuit murmurationes vestras.
10 Fuit autem quum loqueretur Aharón ad vniuersum cœtum filiorum Iusraél, respexerunt ad desertum, & ecce gloria Iehouæ conspecta est in nube.

Loquitur Mosi Deus in nube.

11 'Iam autem dixerat Iehouáh ad Mouséh in hunc modum,
12 Audiui 'murmurationes filiorum Iusraél: alloquere eos, dicẽ
do, 'Inter duas vesperas comedetis carnem, & mane saturabimini
pane: '& scietis quòd sim Iehouáh Deus vester.
13 Fuit igitur in vespera, ascenderunt coturnices, & operuerunt
castra: mane verò fuit descensio roris circum castra.

Pluit coturnicibus & man.

14 'Et cessauit descẽsio roris, & ecce in superficie deserti *erat* minu
tum 'rotundum, minutum *inquam* vt pruina super terram.
15 *Quod* quum vidissent filii Iusraél, dixerunt alter alteri, 'Man
est: Ignorabant enim quid esset. tum dixit Mouséh illis, Hic est pa
nis quem 'dedit vobis Iehouáh ad vescendum.
16 Hoc est quod 'præcepit Iehouáh, Colligite ex eo quisque 'quã-
tum comedere possit, yómer per capita, *secundum* numerum ani-
marum vestrarum: singuli pro iis qui sunt in tabernaculo suo,
accipietis.

sufficiunt per singulos dies: vt tẽtem
eũ vtrũ ambulet in lege mea, an nõ.
5 Die autem sexto parent quod infe
rant: & sit duplũ quàm colligere sole
bant per singulos dies.
6 Dixerúntque Moyses & Aaron ad
omnes filios Israel, Vespere scietis
quòd Dominus eduxerit vos de ter-
ra AEgypti.
7 Et mane videbitis gloriam Domi-
ni: audiuit enim murmur vestrum cõ
tra Dominum: nos verò quid sumus
quia mussitastis contra nos?
8 Et ait Moyses, Dabit vobis Domi-
nus vespere carnes edere, & mane pa
nes in saturitate: eo quòd audierit
murmurationes vestras, quibus mur
murati estis contra eum: nos enim
quid sumus? nec contra nos est mur-
mur vestrum, sed contra Dominum.
9 Dixit quoque Moyses ad Aaron, C
Dic vniuersæ congregationi filiorum
Israel, Accedite coram Domino: audi
uit enim murmur vestrum.
10 Quúmque loqueretur Aaron ad o-
mnem cœtum filiorum Israel, respe-
xerunt ad solitudinem: & ecce gloria
Domini apparuit in nube.
11 Loquutus est autem Dominus ad
Moysen, dicens,
12 |Audiui murmurationes filiorum Eccli.45.24
Israel, loquere ad eos, Vespere come-
detis carnes, & mane saturabimini pa
nibus: scietisque quòd ego sum Do-
minus Deus vester.
13 Factũ est ergo vespere, & ascendẽs Nume.11.31
coturnix cooperuit castra: mane quo-
que ros iacuit per circuitum castrorũ.
14 Quúmque operuisset superficiem Nume.11.7
terræ, |apparuit in solitudinem mi- psal.77.d.24
nutum, & quasi pilo tusum in simili- sapien.16.c.20
tudinem pruinæ super terram. iohan.6.d.31
15 Quod quũ vidissent filii Israel, dixe
rũt adinuicem, Man hu, quod signifi-
cat, Quid est hoc? Ignorabant enim 1.Cor.10.a.3
quid esset. Quib⁹ ait Moyses, |Iste est
panis quẽ Dñs dedit vobis ad vescẽdũ.
16 Hic est sermo quẽ præcepit Dñs,
Colligat vnusquisque ex eo quantum
sufficit ad vescendum: gomor per sin-
gula capita, iuxta numerum animarũ
vestrarum quę habitant in tabernacu
lo, sic tolletis.

Tentem eum אנסנו probem eum. Per hoc voluit Dominus probare eos an crederent verbis eius, & non plus colligerent quàm illis opus esset per singulos dies. Voluit præterea dare illis cibos, non per singulos menses, sed per singulos dies: vt nullus præteriret dies in quo circa se non sentirent ipsius beneficium, atque ob id semper essent illius memores.

5 Eritque duplum והיה משנה .i. die sexto colligent duplo amplius quàm aliis diebus colligere solebant.

6 Vesperi scietis ערב וידעתם Ad verbum, Vespera *ueniet*, & scietis. vel, cognoscetis.

7 Et mane vid. ובקר וראיתם Ad verbum, Et mane *appetet*, & videbitis. Gloriam Ieh. כבוד יהוה De hac gloria vide paulo pòst, versu 10. Audiuit e. בשמעו Ad verbum, in audiendo eum. i. quum audierit. vel, eo quòd audiuit. Versu 9 dicit כי שמע quia audiuit.

Contra se: על־יהוה Antecedens Heb. pro relat. contra Iehouam, pro, contra se.

8 Dixit inquam ויאמר Concisa est oratio: subaudiendũ est enim ex præcedentibus versibus 6 & 7, Videbitis gloriam Iehouæ: vel, Cognoscetis quòd Iehouáh eduxerit vos de terra AEgypti, non autem nos, quum dederit Iehouáh vobis, &c. Ad saturandum: לשבוע ad explendum. sub. desiderium vestrum. i. quo saturemini. Audiuit enim Iehouáh בשמוע יהוה vt præcedenti versu, quum audierit. vel, eo quòd audierit. Antecedens pro relatiuo, eo quòd ipse audiuit.

11 Iam autem dixerat וידבר nempe suprà versu 4: tametsi illic non ponuntur verba ista, Audiui murmurationes vestras. sed tamen dicta fuisse apparet ex versu 7, vbi dicitur, Audiuit enim murmurationes vestras.

12 Murmurationes את־תלונות expostulationes. querelas. querimonias. Inter duas vesp. בין הערבים Vide annotationem suprà, cap. 12.b.6. Et scietis וידעתם vt *hac ratione* cognoscatis.

14 Et cessauit ותעל Euanuit. vel, disparuit. Rotundum, מחוספס Chaldæus paraph. decorticatum. i. album, vt sunt virgæ decorticatæ. Doctiores inter Hebræos exponunt Rotundum: quorum sentẽtiam probat quòd infrà versu 31 dicitur fuisse tanquam semen coriãdri.

15 Man מן A מנה significat donum: acsi dicerẽt, Donum est quod Dominus pollicitus erat se daturum nobis. Significat & portionem siue partem. tanquam dicant, Portio nostra est quam dedit nobis Dominus. Ita exponũt doctiores Hebræorum. Vetus interpres legisse videtur מה, quod est interrogatiuum Hebræis. & quod mox sequitur, Ignorabant quid esset, huic lectioni valde conuenit: quasi hæc impatientiæ ac contemptus verba fuerint: quòd quum viderent, sibi non pistum panem (vt fortè expectauerant) aduenire, per cõtemptum quodammodo dixerint, Quid est hoc? sic non solùm non contentos, sed & ingratos se exhibentes. Quidam Hebræorum quia מנה etiam præparare significat, idcirco hunc cibum מן appellatum putant à præparando: quòd cibus in seipso præparatus fuerit, non indigens alia præparatione. fuit enim in seipso bonus & esui aptus. Dedit נתן Præt. Heb. pro præs.

16 Præcepit צוה Quidam per præsens vertunt, præcipit. Quantum comedere possit, לפי אכלו Ad verbum, secundum edere suum. Prius dixerat, versu 4, quantum satis erit eo die.

Fecerúntque ita filii Israel: & collegerunt alius plus, alius minus.

2.Cor.8.d.15 Et mensi sunt ad mensurā gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt.

E Dixitque Moyses ad eos, Nullus relinquat ex eo in mane.

Qui non audierunt eum: sed dimiserunt quidam ex eis vsque mane, & scatere cœpit vermibus, atque computruit: & iratus est contra eos Moyses.

Colligebant autem mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum: Qúmque incaluisset sol, liquefiebat.

In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est duo gomor per singulos homines: venerunt autem omnes principes multitudinis, & narrauerunt Moysi.

Qui ait eis, Hoc est quod loquutus est Domin⁹, Requies sabbathi sanctificata est Domino cras: quodcunque operandum est, facite: & quæ coquēda sunt, coquite: quicquid autem reliquum fuerit, reponite vsq; in mane.

F Fecerúntq; ita vt præceperat Moyses: & non computruit, neque vermis inuentus est in eo.

Dixitque Moyses, Comedite illud hodie, quia sabbathum est Domino: non inuenietur hodie in agro.

Sex diebus colligite: in die autem septimo sabbathum est, idcirco non inuenietur.

Venitque septima dies: & egressi de populo vt colligerent, nō inuenerūt.

Dixit autem Dominus ad Moysen, Vsquequo nō vultis custodire mādata mea & Legem meam?

Videte quòd Dominus dederit vobis sabbathū, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices: maneat vnusquisq; apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo.

Et sabbathizauit populus die septimo.

Appellauitque domus Israel nomē eius Man: quod erat, quasi semen coriandri, album: gustúsque eius quasi similæ cum melle.

G Dixit autem Moyses, Iste est sermo quem præcepit Dominus, Imple gomor ex eo, & custodiatur in futuras retro generationes: vt nouerint panē quo alui vos in solitudine, quando educti estis de terra AEgypti.

17 Fecerunt autem sic filii Iשּׂraאél, collegerúntque ʹalii plus, alii
minus.
18 ʹPostea mensi sunt *in* yómer: ita vt non superfuerit *ei qui* plus,
neque defuerit *ei qui* minus *collegerat*: *sed* singuli ʹquantum comedere
poterant, collegerunt.
19 Dixítque Moשּׂéh ad eos, Nemo relinquat ex eo vsque mane.
20 Et non obediuerunt Moשּׂéh: ʹnam reliquerunt quidam ex eo Man seruatum fœtet & cōputrescit.
vsque mane, & scatere cœpit vermibus, & fœtuit: vnde iratus est
contra eos Moשּׂéh.
21 Collegerunt ergo illud singulis diebus mane, quisqueʹquātum
comedere poterat: qúmque incaluisset sol, liquefactum est.
22 Fuit autem die sexto collegerunt panem duplicem, duo yómer pro singulis: venerunt ergo omnes principes congregationis, ʹ& renuntiauerunt ipsi Moשּׂéh.

Sabbatho ne coquere quidem fas erat.

23 Et dixit illis, Hoc est quod loquutus est Iehouáh, ʹCessatiūcula,
cessatio *inquam* sancta Iehouæ *erit* cras: quod cocturi eratis, coquite:
& quod elixaturi eratis, elixate hodie: quicquid verò superfuerit,
ʹreseruate vobis in custodiam vsque mane.
24 ʹEt reseruarunt illud vsque mane, quemadmodum præceperat
Moשּׂéh: neque fœtuit, neque vermis fuit in eo.
25 Dixítque Moשּׂéh, ʹComedite illud hodie, quia ʹsabbathum est In sabbatho Deus non pluit man.
hodie ipsi Iehouæ: hodie non inuenietis illud in agro.
26 Sex diebus colligetis illud: die autem septimo est sabbathum,
ʹnon erit in eo.
27 Accidit verò die septimo, egressi sunt *quidam* è populo ad colligendum, & non repererunt.
28 Dixítque Iehouáh ad Moשּׂéh, Quousqueʹrenuetis custodire Increpat Deus populum, quòd sabbathum non custodiat.
præcepta mea, & Leges meas?
29 Videte quòd Iehouáh dedit vobis sabbathum, & *quòd* propterea
ipse dat vobis die sexto panem duorum dierum: ʹmanete quisq;
ʹapud se, neque egrediatur quisquam è loco suo die septimo.
30 ʹEt cessauerunt populus die septimo.
31 Vocauerunt autem domus Iשּׂraאél nomen eiusʹMan: quod erat, ʹtanquam semen coriandri, album: gustúsque eius ʹtanquam
conspersionis cum melle.
32 ʹDixítque Moשּׂéh, Hoc est quod præcepit Iehouáh, ʹImple yómer ex eo ad custodiā in generationibus vestris, vt videāt cibum Man reseruatur in memoriam posteris.
ʹquo alui vos in deserto posteaquam eduxi vos è terra AEgypti.

17 Alii plus, alii minus. המרבה והממעיט Ad verbum, multiplicans, & minuens. vel, qui plus, & qui minus. Id est (vt exponit ex doctioribus Hebræorum alter) alius parum, alius multum collegit: prout quisque vel copiosam, vel paruam habebat familiam.

18 Postea mensi sunt *in* yomer: ita vt non superfuerit 'וימודו בעומר ולא וגו Ad verbum, & mensi sunt in omer, & non superabundauit *ei qui* plus: & *ei qui* minus, non defuit. Verbum Collegerat, ex præcedentibus vel subsequentibus subaudiendum fuit. Ostendit Moses, tametsi alii aliis fuissent agiliores: & quidā plusquam necesse erat, in quotidianū vsum collegissent, alii minus: neminem tamē sibi in priuatum vsum sumpsisse quàm omer. modius enim ille à Domino præscriptus erat. Quum ita fieret, suppetebat omnibus quantum sufficeret, & nemo esuriebat. Hunc locum adducit Paulus 2.Corinth.8.c.15. confer locum illum cum isto. Quantum comed. pot. לפי אכלו Ad verbum, iuxta comedere suum. vel, cibum suum. 20 Nam reliq. ויותירו Ad verbum, & reliquerunt.

21 Quantum comedere po. כפי אכלו ad verbum, secundum comedere suum. vel iuxta cibum suum, vt paulo antè versu 18.

22 Et renuntiauerunt ויגידו sub. quòd collegissent panem duplicem. 23 Cessatiuncula, שבתון sabbathum. i. die crastino cessandum est vobis in honorem Domini. Reseruate הניחו Ad verbum, quiescere facite. i. conseruate, vel reponite vobis.

24 Et reseruarunt ויניחו Ad verbum, & quiescere fecerunt. i. reposuerunt. 25 Comedite il. אכלוהו subaudiendum aliquid, quale, Comedite illud ad satietatem: vt sequatur, Quicquid autem supererit, &c. Sabbathum est, &c. 'כי שבת וגו vt paulo antè versu 23.

26 Nō erit לא היה sub. manna. 28 Renuetis מאנתם Præt. Heb. pro fut. 29 Manete שבו maneat. sedeat. Apud se, תחתיו Ad verbum, sub se. i. in tabernaculo suo. Gallicè, *chez soy*. Mox dicitur ממקומו de loco suo. 30 Et cessauerunt וישבתו Et quieuerunt.

31 Man: מן Vide suprà versu 15. Tanquam semen cor. כזרע גד Assimilatur man coriandro, non colore, quum semina coriādri sint nigra: sed figura, quòd man fuerint granula parua in morem granulorū coriandri: vt ait doctus inter Hebræos. quod satis intelligitur ex illo loco Numerorum, cap. 11. a. 7, vbi dicitur, Et man sicut semen coriandri erat: & color eius sicut color bedólach. id est vnionis, siue margaritæ. Tanquam conspers. כצפיחת sicut lagani. vel, similæ frixæ.

32 Dixitque ויאמר Omnia hæc vsque ad finem capitis, dicuntur per anticipationem, quasi dicerentur post conditum templum & tabernaculum. Imple yómer, &c. 'מלא העומר וגו Ad verbum, plenitudo omer ex eo *erit* ad custodiā. i. quantum mensura omer capere potest, reponetur in custodiā ad futurā rei memoriā in futuras generationes. Quo alui v. אשר האכלתי אתכם Ad verbū, quē comedere feci vos.

Dixítque Moωſéh ad Aharón,Tolle'vnã vrnã,& pone illic'ple 33
num yómer man, ac repone illud coram Iehouáh in cuſtodiam
in generationes veſtras.
Quemadmodum præceperat Iehouáh Moωſéh, repoſuit illud 34
Aharón coram'Teſtimonio in cuſtodiam.
Porrò filii Iωſraél comederunt man quadraginta annis,donec 35
ingrederentur terram habitatam : man comederunt,donec veni-
rent ad extremitatem terræ Chenáyan.

Gomor.

yOmér autem decima pars eſt 'ephah. Cap.XVII. 36

Veniunt in Raphidim.

PRofectus itaque vniuerſus cœtus filiorum Iωſraél è deſerto 1
ᴅSin'per profectiones ſuas'ad præceptum Iehouæ, caſtrame-
tati ſunt in Rephidim,'vbi non erant aquæ vt biberet populus.

Murmurant ob aquæ penuriam.

'Vnde iurgatus eſt populus cum Moωſéh,& dixerunt,Date no 2
bis aquas,vt bibamus. Dixítque illis Moωſéh,Cur'iurgamini me-
cum? quare tentatis Iehouam?
Sitiuit ergo ibi populus'propter aquas,& murmurauit ipſe cõ- 3
tra Moωſéh,atque dixit, Vtquid 'aſcendere feciſti nos ex AEgy-
pto,vt interficeres me,filióſque meos,& pecora mea ſiti?

Orat Deum Moyses.

Et clamauit Moωſéh ad Iehouam,dicendo,Quid faciam popu 4
lo huic?'adhuc paululum,& lapidabunt me.
Dixit ergo Iehouáh ipſi Moωſéh,'Tranſi ante populum,& tol- 5
le tecum *aliquot* è Senioribus Iωſraél:virgam quoque tuã qua per-
cuſſiſti fluuium,tolle in manu tua,& abi.

Datur aqua è petra.

En ego'ſtabo coram te ibi ſupra petram,in nHoréb,& percuties 6
petram,egredientúrq; ex ea aquæ quas bibet populus. Et fecit ſic
Moωſéh in oculis Seniorum Iωſraél.

Tentare Deum.

Vocauítque nomen loci *illius* Maſſáh & Meribáh, propter iur- 7
gium filiorum Iωſraél,& quòd tentaſſent Iehouam, dicẽdo,'Eſt-
ne Iehouáh in medio noſtri,an non?

Amalecitæ occiduntur à filiis Iſrael, orante Moyſe.

Venit autẽ yAmalec,& pugnauit cum Iωſraél in Rhephidim. 8
Dixítque Moωſéh ad Iehoωſúay, Selige nobis viros, & egre- 9
dere,pugna cum yAmaléc:cras'ſtabo ſuper verticem collis,'& vir
ga Dei *erit* in manu mea.

Ioſue.

Fecítque Iehoωſúay quemadmodum dixerat ei Moωſéh, pu- 10
gnando cum yAmaléc: Moωſéh autem & Aharón & nHur aſcen-
derunt in verticem collis.
Et fuit, quũ eleuaret Moωſéh manũ ſuã, 'præualebat Iωſraél: 11
quando verò demittebat manum ſuam,præualebat yAmaléc.
Porrò manus Moωſéh'graues erant: tulerũt ergo lapidẽ,& po- 12
ſuerũt ſubter eum,ſedítque ſuper illum: Aharón verò & nHur ſuſ
tentabant manus eius,hinc vnus,& inde alter:& fuit vtraque ma
nus eius'firma,donec occubuit ſol.
Et contriuit Iehoωſúay yAmaléc, & populũ eius'in ore gladii. 13

33 Dixitque Moyſes ad Aaron, Sume vas vnum,& mitte ibi man, quãtum poteſt capere gomor: & repone corã Domino ad ſeruandum in generationes veſtras:

34 Sicut præcepit Dominus Moyſi: poſuitque illud Aaron in tabernaculo reſeruandum.

35 ‖Filii autem Iſrael comederunt mã quadraginta annis: donec venirẽt in terram habitabilẽ: hoc cibo aliti ſunt vſquequo tangerent fines terræ Chanáan.

Nehem.9.d.15 Iudith 5.c.15

36 Gomor autẽ decima pars eſt ephi.

Cap.XVII.

1 IGitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſerto Sin,per mãſiones ſuas iuxta ſermonem Domini, caſtrametati ſunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo.

2 ‖Qui iurgatus contra Moyſen, ait, Da nobis aquam,vt bibamus. Quibus reſpondit Moyſes, Quid iurgamini contra me? cur tentatis Dominum?

Num.20.a.2

3 Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moyſen,dicens,Cur feciſti nos exire de AEgypto,vt occideres nos,& liberos noſtros,ac iumenta ſiti?

4 Clamauit autem Moyſes ad Dominum,dicens,Quid faciã populo huic? adhuc paululum,& lapidabit me.

B

5 Et ait Dominus ad Moyſen, Antecede populum, & ſume tecum de Senioribus Iſrael: & virgam qua ‖percuſſiſti fluuium, tolle in manu tua, & vade.

Supra 7.d.19

6 ‖En ego ſtabo ibi corã te ſupra petram Horeb: percutiéſque petram,& exibit ex ea aqua, vt bibat populus. Fecit Moyſes ita coram Senioribus Iſrael.

Num.20.b.11 pſal.77.b.15 & 104.d.41 1.cor.10.a.4

7 Et vocauit nomen loci illius Tentatio & Lis, propter iurgiũ filiorum Irael: & quia tentauerunt Dominum, dicentes, Eſtne Dominus in nobis, an non?

C

8 Venit autem Amalec,& pugnabat contra Iſrael in Raphidim.

9 Dixitque Moyſes ad Ioſue,Elige viros, & egreſſus pugna cõtra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis,habẽs virgam Dei in manu mea.

Deut.25.d.17 iudith 4.d. ſapien.11.a.3

10 Fecit Ioſue vt loquutus erat Moyſes,& pugnauit contra Amalec: Moyſes autem & Aaron & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis.

11 Quúmque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet,ſuperabat Amalec.

12 Manus autem Moyſi erant graues: ſumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum,in quo ſedit: Aarõ autem & Hur ſuſtentabãt manus eius ex vtraq; parte. ‖Et factũ eſt vt manᵘˢ illiᵘˢ non laſſarẽtur vſque ad occaſũ ſolis.

D

Iudith 4.d.13

13 Fugauitque Ioſue Amalec, & populum eius in ore gladii.

33 Vrnam vnam, צנצנת אחת vrceolum vnũ.Alii,ſcutellã vnam.Alii,vas vnũ. Plenũ yomer man, מלא העומר מן Ad verbũ,plenitudinem omer man.i.tantum mannæ,quantũ menſura omer capere poteſt. 34 Teſtimonio, העדות .i.coram arca teſtimonii,hoc eſt fœderis.

IN CAPVT XVII.

1 Per profectiones ſ. למסעיהם Gallicè dicimus,*par leurs iournees*.nempe à deſerto ᴅSin in Daphca,inde in Alus,&de Alus in Raphidim, vt exponit ex doctioribus Hebræorum alter. Ad præceptum על פי ad verbum,ad os.i.de mandato Iehouæ. Vbi non ואין Ad verbum,& non. 2 Vnde iurgatus eſt וירב Ad verbũ,Et rixatus eſt.vel,contendit. Iurgamini תריבון Fut.Heb.pro præſ.cõtenditis. rixamini.expoſtulatis.q.d.vos eſtis ingrati,& obliuiſcimini beneficii à Deo accepti.num certo ſcitis, atque creditis Deum eſſe omnipotẽtem,& ita non deſerturum vos? 3 Propter aquas, למים Ad verbũ,ab aquis.i.penuria aquarũ,hoc eſt magna ſiti preſſus. Aſcendere feciſti nos העליתנו eduxiſti nos. 4 Adhuc paul. עוד מעט Hebraiſmus,ſi res paulo magis proceſſerit,lapidabunt me.
5 Tranſi ante pop. עבור לפני העם id eſt præcede populum. 6 Stabo עומד Præſ.Heb.pro fut.
7 Maſſa & Me. מסה ומריבה Id eſt tentatio & cõtentio.ſiue iurgiũ. Eſtne,&c. היש וגו' q.d.hac ratione ſciemus ſitne Iehoua inter nos,an non. 9 Stabo נצב Præſ.Heb.pro fut. Et virga Dei ומטה האלהים .i.qua Deus tanta miracula operatus eſt.
11 Præualebat וגבר Ad verbũ,& præualebit.Hîc ו verti non debet:nam tantũ conuertit præteritũ in futurũ, quod per imperfectũ vertendũ eſt.Huius cõflictus cũ Amalec meminit Moſes Deut.25.d.17. 12 Graues כבדים .i.ſua ſpõte demittebãtur. Firma אמונה Ad verbũ,ſtabilitas,firmitas.Chald.para.fueruntq; manᵘˢ eiᵘˢ extẽſæ in orationẽ. 13 In ore gl. לפי חרב acie gladii.Gallicè,*au trẽchãt de l'eſpee*.

Dixit autem Dominus ad Moyſen Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Ioſue: delebo enim memoriam Amalec ſub cælo.

14 Dixítque Iehouáh ad Moωſéh,Scribe iſtud *pro* memoriali'in libro,'& pone in auribus Iehoωſúay,quòd delendo delebo mentionem yAmaléc de ſub cælo. Amalecitarum interitum prædicit Deus.

AEdificauitque Moyſes altare: & vocauit nomen eius,Dominus,exaltatio mea,

15 Et ædificauit Moωſéh altare:vocauítque nomen eius,Iehouáh,'vexillum meum.

Dicens, Quia manus ſolii Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationē.

16 Et dixit'quòd manus ſuper thronum Iáh bellum Iehouæ cum yAmaléc à generatione in generationem.

Cap. XVIII.

Q Vúmque audiſſet Iethro ſacerdos Madian,cognatus Moyſi, omnia quæ fecerat Deus Moyſi,& Iſraeli populo ſuo, & quòd eduxiſſet Domin⁹ Iſrael de AEgypto:

1 A Vdiuit autem'Ithró'ſacerdos Midián ſocer Moωſéh omnia quæ fecerat Deus ipſi Moωſéh,& Iωſraél populo eius,quòd eduxiſſet Iehouáh Iωſraelem ex AEgypto. יתרו Iethro inuiſit Moyſen,cum vxore & filiis ipſius Moyſi.

Tulit Sephoram vxorem Moyſi quam remiſerat:

2 Tulítque Ithró ſocer Moωſéh ƨSipporám vxorem Moωſéh'poſt dimiſſionem eius:

ſuprà.2.d.22 Et duos filios eius, quorum vnus vocabatur Gerſam,dicēte patre,|Aduena fui in terra aliena:

3 Et duos'filios eius:nomen vnius,Gerωſóm: dixerat enim,Peregrinus fui in terra aliena.

Alter verò Eliézer,Deus enim,ait, patris mei,adiutor meus,& eruit me de gladio Pharaonis.

4 Nomē verò alterius, ᴎEliyézer:quia *dixerat*,Deus patris mei auxilio mihi fuit,& eruit me à gladio Paryóh.

Venit ergo Iethro cognatus Moyſi,& filii eius & vxor eius ad Moyſen in deſertum, vbi erat caſtrametatus iuxta Montem Dei.

5 Peruenit autem Ithró ſocer Moωſéh, & filii eius, & vxor eius ad Moωſéh in deſertum in quo caſtrametabatur 'ad montē Dei.

Et mandauit Moyſi,dicens,Ego Iethro cognatus tuus venio ad te,& vxor tua,& duo filii tui cum ea.

6 'Et dixit ad Moωſéh, Ego ſocer tuus Ithró venio ad te, & vxor tua,& duo filii eius cum illa.

Qui egreſſus in occurſum cognati ſui,adorauit,& oſculatus eſt eum:ſalutauerúntque ſe mutuò verbis pacificis.Qúumque intraſſet tabernaculū,

7 Et egreſſus eſt Moωſéh in occurſum ſoceri ſui,'& incuruauit ſe, oſculatúſque eſt eum:'& interrogauerunt alter alterum de pace: poſtea venerunt ad tabernaculum.

Narrauit Moyſes cognato ſuo cūcta quæ fecerat Dominus Pharaoni & AEgyptiis propter Iſrael: vniuerſúmq; laborē qui accidiſſet eis in itinere,& quòd liberauerat eos Dn̄s.

8 Et narrauit Moωſéh ſocero ſuo quæcūque fecerat Iehouáh ipſi Paryóh & AEgyptiis propter Iωſraelem,omnem *etiam* 'laborem qui inueniſſet eos in via,& eripuiſſet eos Iehouáh. Narrat Moyſes liberationem filiorum Iſrael ſocero.

Lætatúſq; eſt Iethro ſuper omnib⁹ bonis quæ fecerat Dominus Iſraeli, eo quòd eruiſſet eum de manu AEgyptiorum.

9 Et lætatus eſt Ithró ſuper omni bono quod'fecerat Iehouáh Iωſraeli,quem eripuit è manu AEgyptiorum.

Et ait, Benedictus Dominus qui liberauit vos de manu AEgyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum ſuum de manu AEgypti.

10 Dixítque Ithró, Benedictus Iehouáh qui eripuit vos è manu AEgyptiorum, & è manu Paryóh,qui *item* eripuit populum è manu AEgyptiorum. Deum Iſraelis confitens Iethro offert holocauſta.

Suprà 1.b.10.c.16.d.21.& 5.b.7.c.14.d.18,& 14.b.8. Nunc cognoui quia magnus Dominus ſuper omnes deos:eo quòd|ſuperbè egerint contra illos.

11 Nunc cognoui quòd magnus eſt Iehouáh præ omnibus diis: 'quia eadem re quam ſuperbè egerunt contra eos, *perdidit eos*.

Obtulit ergo Iethro cognatus Moyſi holocauſta & hoſtias Deo: veneruntque Aaron & omnes Seniores Iſrael, vt comederent panem cum eo coram Deo.

12 Et accepit Ithró ſocer Moωſéh holocauſtum & ſacrificia'Deo: poſtea venit Aharón & omnes Seniores Iωſraél'ad comedendū panem cum ſocero Moωſéh'coram Deo.

14 In libro, בספר ſub.Legis.vel,in libro bellorum Domini.Per anticipationē dictū. Et pone in aur.Ieh. ושים באזני יהושע Hebraiſmus,pro,inculca ipſi Iehoſuæ. 15 Vexillum meū. נסי: .i.ſub cuius vexillo vicimus Amalec. Alii,exaltatio mea. Alii,miraculū meū. q.d.miraculo & miſericordia Domini factum eſt iſtud. Chaldæus paraphr. in eam ſententiam vertit, Et cultum exhibuit ſuper eo coram Domino qui fecerat ei mirabilia. 16 Quòd manus,&c. 'כי יד וגו Hebraiſmus,dixit Dominum iuraſſe per ſolium ſuum,quod eſt cælum ſtabile & firmum,ſibi futurum eſſe bellum cum Amalec per omnes ætates & in ſempiternum. Manus ſuper thronū Iáh,Hebraiſmus,pro,manus Iáh ſuper thronū eius.inuerſus ordo.i.iurauit Iah per thronum ſuum. Et bellum Iehouæ,antecedēs pro relatiuo,bellū ſibi.

IN CAPVT XVIII.

1 Ithro יתרו Hìc quintò partiuntur Hebræi librum iſtum,appellantes eam partem יתרו. Sacerdos כוהן Vide ſuprà,cap.2.c.16.

2 Poſt dimiſſionem e. אחר שלוחיה: poſtquā remiſerat eam.ſub.ex diuerſorio in domum paternam,quando Dominus Moſi iratus, interficere eum voluit.ſuprà cap.4.d.25.ita doctus inter Hebræos. Alii,poſt dona eius.i.poſteaquam multa dona miſiſſet Moſi viro ſuo. vel, poſtquam Moſes miſiſſet ei munera. Putant enim quidam Hebræorū, Moſen,poſtquam populum ex AEgypto eduxiſſet,& iam in deſerto eſſet, vxori & liberis ſuis munera miſiſſe,quo ſocer ſuus Iethro princeps Madian eos ſibi rurſum eò facilius adduceret.

3 Filios eius: בניה nempe Sephoræ. 5 Ad montem Dei. : הר האלהים .i.in quo Deus miranda opera deſignauit. Chaldæus paraph.ad montem ſuper quo reuelauit ſe gloria Domini.

6 Et dixit ad Moωſéh, ויאמר אל משה id eſt,ſignificauit aduentum ſuum per nuntios.

7 Et incuruauit ſe, וישתחו & adorauit.i.reuerētiæ cauſa caput in terrā demiſit. Et interrogauerunt,&c. 'וישאלו וגו Hebraiſmus,interrogauerunt ſe mutuò de ſanitate,quomodo valerent. Quidā vertunt,bene precati ſunt alter alteri. Alii,ſalutauerūt ſe mutuò pacificè.i.verbis pacificis. 8 Laborem qui inue.e. התלאה אשר מצאתם moleſtiā quæ inuenerat eos. Hebraiſmus, moleſtiā quam ſuſtinuiſſent, & paſſi fuiſſent. 11 Quia eadem re,&c. 'כי בדבר וגו Cōciſa eſt oratio,vnde ſubaudiendū fuit,perdidit eos,aut aliquid ſimile. Chaldæus paraph.qua enim re cogitauerunt AEgyptii iudicare Iſraelem,eadem ipſi iudicati ſunt.acſi dicat, Quemadmodū ipſi pueros Hebræorum aquis ſubmerſerunt,ſic quoque & ipſi aquis ſubmerſi ac ſuffocati ſunt: Deo ſcilicet eadem mēſura remetiēte illis qua ipſi menſi fuerāt filiis Iſrael. 12 Deo: לאלהים .i.quas offerret Deo. Ad comedendū pa. לאכל לחם .i.vt cōuiuiū agerent,& epularētur. Corā Deo. :לפני האלהים hoc eſt,nō longè ab eo loco vbi Deum cōſulebant:ante tabernaculū ſcilicet fœderis,nō longè à tabernaculo Moſis. Nam tabernaculū Moſis erat iuxta tabernaculū fœderis. Hæc autem dicuntur per anticipationem:quia nondum erat tabernaculum fœderis. Alii, Coram Deo,pro,In honorem Dei.vel,Coram Deo,id eſt tanta vitæ ſanctimonia & pietate quaſi in conſpectu Dei epulati fuerint.

Et fuit,'poſtero die ſedit Mowſéh ad iudicandum populum: ſta 13
bátque populus iuxta Mowſéh à mane vſque ad veſperam.
Videns autem ſocer Mowſéh'quæcúque ipſe faciebat'populo, 14
dixit, Quid eſt hoc quod facis populo? cur tu ſedes ſolus,& vni-
uerſus populus ſtat iuxta te à mane vſque ad veſperam?

Quærere Deum quid.

Reſpondítque Mowſéh ſocero ſuo, Quia venit ad me populus 15
'ad quærendum Deum.
Quum eſt illis negotium *aliquod*, veniunt ad me, & iudico inter 16
virum & ſocium ſuum,'notáque facio ſtatuta Dei,& leges eius.
Dixítque ſocer Mowſéh ad eum,'Nõ eſt bonum quod tu facis. 17
'Succumbendo ſuccumbes, etiam tu, etiam populus iſte qui 18
eſt tecum: quia'ſupra vires tuas eſt res,nõ poteris'facere eã ſolus.

Iudices alios ſecum conſtituit Moſes, & quales.

Nũc *ergo* audi vocem meam,conſulam tibi, '& erit Deus tecũ: 19
eſto tu pro populo coram Deo,'& refer res *difficiles* ad Deum:
'Et doce eos ſtatuta & leges, & indica eis viam per quam ambu 20
lent,'& opus quod faciant.
Tu autẽ conſidera ex omni populo viros'fortes, timẽtes Deũ, 21
viros veridicos, odio habentes auaritiã,'& præfice illis principes
ſuper mille,centuriones,quinquagenarios,&'decanos,
Qui iudicabunt populũ omni tempore:'omnem verò rem ma- 22
gnam referent ad te, & omnem rem paruam iudicabunt ipſi:'at-
que *ita* leuiorem reddent tibi *ſarcinam*, quum tulerint tecum.
Si hoc feceris,'& præceperit tibi Deus,poteris ſtare,& etiam to 23
tus populus iſte'reuertetur ad locum ſuum pacificè.
Paruit ergo Mowſéh voci ſoceri ſui, fecítq; õnia quæ dixerat. 24
Et delegit Mowſéh viros'fortes ex omni Iwſraéle, & cõſtituit 25
eos capita ſuper populum, principes *ſuper* mille, cẽturiones, quin
quagenarios,'ac decanos,
Qui iudicabant populum omni tempore:'ardua referebant ad 26
Mowſéh,omnem verò rem paruam iudicabant ipſi.
'Dimiſit autem Mowſéh ſocerum ſuum,'& abiit ad terram ſuã. 27

Cap. XIX.

Veniunt ad montem Sinai.

MEnſe tertio ex quo egreſſi ſunt filii Iwſraél è terra AEgy- 1
pti,'die ipſo venerunt in deſertum ○Sinái.
'Profecti autẽ erant de Rephidim,& venerũt in deſertũ ○Sinái, 2

13 Altera autem die ſedit Moyſes vt iu- C
dicaret populum,qui aſſiſtebat Moy-
ſi à mane vſque ad veſperam.
14 Quod quũ vidiſſet cognatus eius,
omnia ſcilicet quæ agebat in populo,
ait, Quid eſt hoc quod facis in plebe?
cur ſolus ſedes,& omnis popul' præ-
ſtolatur de mane vſque ad veſperam?
15 Cui reſpõdit Moyſes, Venit ad me
populus quærens ſententiam Dei.
16 Quúmque acciderit eis aliqua diſ-
ceptatio, veniunt ad me vt iudicem
inter eos, & oſtendam præcepta Dei
& leges eius.
17 At ille, Non bonã, inquit, rẽ facis.
18 Stulto labore conſumeris, & tu, &
populus iſte qui tecum eſt: vltra vires
tuas eſt negotium, ‖ſolus illud nõ po Deut.1.b.9.
teris ſuſtinere.
19 Sed audi verba mea atque conſilia,
& erit Dominus tecum: eſto tu popu
lo in his quæ ad Deum pertinent, vt
referas quæ dicuntur, ad eum:
20 Oſtendáſque populo cæremonias,
& ritum colendi, viámque per quam
ingredi debeãt, & opus quod facere.
21 Prouide autem de omni plebe vi- D
ros potentes & timentes Deum, in
quibus ſit veritas, & qui oderint aua-
ritiam, & conſtitue ex eis tribunos,
& centuriones, & quinquagenarios,
& decanos,
22 Qui iudicent populum omni tem-
pore: quicquid autem maius fuerit, re
ferant ad te, & ipſi minora tantum-
modo iudicent: leuiúſque ſit tibi, par-
tito in alios onere.
23 Si hoc feceris, implebis imperium
Dei, & præcepta eius poteris ſuſten-
tare: & omnis hic populus reuertetur
ad loca ſua cum pace.
24 Quibus auditis Moyſes fecit õnia
quæ ille ſuggeſſerat.
25 Et electis viris ſtrenuis de cuncto Iſ
rael, conſtituit eos principes populi,
tribunos, & centuriones, & quinqua-
genarios, & decanos,
26 Qui iudicabant plebem omni tẽ-
pore: quicquid autem grauius erat,
referebant ad eum, faciliora tantum-
modo iudicantes.
27 Dimiſitque cognatum ſuũ: qui re-
uerſus, abiit in terram ſuam.

Cap. XIX.

1 MEnſe tertio egreſſionis filiorum Num.33.c.
Iſrael de terra AEgypti, in die
hac venerunt in ſolitudinem Sinai.
2 Nã pfecti de Raphidim, & peruenĩẽ

13 Poſtero die ממחרת Ad verbum, in craſtinum. מ pro ב hic poſitum eſt. poſtero die, aduentus ſcilicet Iethro. Vide Deut.1.b.9, vbi Moſes dicit ſe fuiſſe conqueſtum de onere. Simúlque docet quales debeant eſſe præfecti populi.

14 Quæcunque ipſe,&c. את כל אשר וגו .i.ſummum illum laborem quem ſuſtinebat propter populum. Populo, לעם .i.propter populum, ſiue populi cauſa. 15 Ad quærendum Deum. : לדרוש אלהים vt conſulat Deum. vel, requirat ſententiam Dei. Chaldæus paraph. vt quærat doctrinam à facie Domini. 16 Notáque facio והודעתי doceóque. vel, atque indico.

17 Non eſt bonum,&c. לא טוב וגו' Ad verbum, Non bona eſt res quam tu facis. i. non rectè facis.

18 Succumbendo ſuccumb. נבול תבול Deficiendo deficies. i. Proculdubio deficies. Alii, Defluendo deflues. aut, Concidendo concides .i. omnino aut certiſſimè ſub hoc onere cades. Supra vires t. eſt כבד ממך Ad verbũ, grauior eſt te. Facere e. עשוהו ſatiſfacere illi.

19 Et erit Deus tec. ויהי אלהים עמך .i. tibi feret opẽ. Et refer res,&c. והבאת אתה את הדברים Chaldæus paraph. præcedentẽ huius verſus partem cum iſta ſic vertit, Eſto tu populo quærens doctrinam à facie Domini, atque refer cauſas eorum corã Domino. Ad verbũ legitur, & venire fac tu verba ad Deum. Exponit quod dixerat, Eſto populo coram Deo: propterea vertendum eſſet, tu inquam refer res [id eſt contro-uerſias] ad Deum. q.d. res arduas & difficiles refer ad Deum, & ab illo pete conſiliũ pro populo, vt dixiſti te facere. paulo antè, verſu 15 & 16. Moſes enim erat mediator & ſequeſter inter Deum & homines, non autem in ſacrificando, quod ſacerdotum erat officium.

20 Et doce והזהרתה Fut. Heb. pro imperat. Et opus ואת המעשה Singul. Heb. pro plur. opera quæ facturi ſint.

21 Fortes, חיל Ad verbum, virtutis. hoc eſt ſtrenuos, fortes, magnanimos, qui ſint ferendo tanto oneri, patientes laboris. Quidam interpretantur, viros diuites & conſtantes qui in iudicio nec minis, nec muneribus à recto deflecti poſſint. Et præfice illis ושמת עליהם Ad verbum, & pones ſuper illos. i. ſuper populum, vt paulo pòſt verſu 25. Et decanos. : ושרי עשרות decarchos. Ad verbum, & principes ſuper decem. 22 Omnem verò rem והיה כל הדבר Ad verbum, & erit, omnem rem. Atque *ita* leuiorem,&c. והקל וגו' Infinit. Heb. pro fut. & ad alleuiandum deſuper te, & ferent tecum. i. hoc modo alleuiabunt tibi ſarcinam, quando tecum illam ferent.

23 Et præceperit tibi D. pot. ſtare, וצוך אלהים ויכולת עמוד .i. idque mandato Dei, poteris ſufficere huic labori. Reuertetur,&c. על מקומו וגו' Ad verbum, ad locum ſuum ibit in pace. i. reuertentur ad domos ſuas in ſumma tranquillitate, compoſitis rixis ac litibus.

25 Fortes חיל Vide paulo antè verſu 21. Ac decanos. : ושרי עשרות Ad verbum, & principes ſuper decem. vt ſuprà

26 Ardua הדבר הקשה negotium difficile. cauſas difficiles. 27 Dimiſit autem וישלח .i. honoris cauſa aliquouſque deduxit abeuntem. Et abiit וילך לו Ad verbum, & abiit ſibi. Redundat SIBI.

IN CAPVT XIX.

1 Die ipſo ביום הזה .i. eo ipſo die quo profecti ſunt de Raphidim. Hoc ideo dicit quòd eſſet magna diſtantia ex Raphidim ad montem Sinai. q.d. plus itineris confecerunt eo die quàm aliis diebus. Alii referunt ad finem diei menſis. q.d. primo die menſis tertii venerunt in deſertum Sinai.

tes vſque in deſertum Sinai, caſtrame
tati ſunt in eodem loco, ibique Iſrael
fixit tentoria eregione montis.

Act.7.e.38
3 |Moyſes autem aſcendit ad Deum:
vocauitque eum Dominus de mõte,
& ait, Hæc dices domui Iacob, & an-
nuntiabis filiis Iſrael,
Deut.29.a.2
4 |Vos ipſi vidiſtis quæ fecerim AEgy
ptiis, quomodo portauerim vos ſu-
per alas aquilarũ, & aſſũpſerim mihi.
Deut.5.a.2
5 |Si ergo audieritis vocem meam,
& cuſtodieritis pactum meum, eritis
mihi in peculium de cunctis populis:
Pſal.23.a.1
|mea eſt enim omnis terra.
1.Petr.2.b.9
6 |Et vos eritis mihi in regnum ſacer
dotale, & gens ſancta. hæc ſunt verba
quæ loqueris ad filios Iſrael.
B
7 Venit Moyſes, & conuocatis ma-
ioribus natu populi, expoſuit omnes
ſermones quos mãdauerat Domin⁹.
8 Reſponditque omnis populus ſi-
mul, Cuncta quæ loquutus eſt Domi
nus, faciemus. Quũmque retuliſſet
Moyſes verba populi ad Dominum,
9 Ait ei Dominus, Iam nunc veniã
ad te in caligine nubis, vt audiat me
populus loquentem ad te, & credat
tibi in perpetuum. (Nuntiauit ergo
Moyſes verba populi ad Dominum)
10 Qui dixit ei, Vade ad populum, &
ſanctifica illos hodie & cras, lauent-
que veſtimenta ſua.
11 Et ſint parati in diem tertium: in
die enim tertia deſcendet Dominus
corã omni plebe ſuper montẽ Sinai.
12 Cõſtituéſque terminos populo per
circuitum, & dices ad eos, Cauete ne
Heb.12.e.20
aſcendatis in montem, nec tangatis
fines illius: |omnis qui tetigerit mõ-
tem, morte morietur.
C
13 Manus non tanget eum, ſed lapidi-
bus opprimetur, aut confodietur ia-
culis: ſiue iumẽtum fuerit, ſiue homo,
non viuet. quũ cœperit clangere buc-
cina, tunc aſcendant in montem.
14 Deſcenditque Moyſes de mõte ad
populum, & ſanctificauit eum. quũq;
lauiſſent veſtimenta ſua,
15 Ait ad eos, Eſtote parati in diẽ ter-
tium, & ne appropinquetis vxoribus
veſtris.
16 Iámque aduenerat tertius dies, &
mane inclaruerat, & ecce cœperũt au-

caſtrametatíque ſunt in ipſo deſerto, caſtrametatus eſt inquam
ibi Iwſraʼél eregione montis.
3 Mowſéh autẽ aſcẽdit ʼad Deũ: vocauerat enĩ eũ Iehouáh è mõ-
te, dicẽdo, Sic dices domui Iayacób, & annũtiabis filiis Iwſraʼél,
4 Vos vidiſtis quæ fecerim AEgyptiis, & *quomodo* tulerim vos ʼſuper
alas aquilarum, & adduxerim vos ad me.
5 Nunc ergo ſi obediendo obedieritis voci meæ, & cuſtodieri-
tis pactum meũ, eritis mihi *tanquam* ʼtheſaurus dilectus præ omni-
bus populis: ʼquia mea eſt vniuerſa terra.
6 Vos autem eritis mihi ʼregnum Sacerdotale, & gens ſancta. hæc
ſunt verba quæ dices filiis Iwſraʼél.
7 Venit itaque Mowſéh, & vocauit Seniores populi, ʼpropoſuít-
que eis omnia verba iſta quæ præceperat ei Iehouáh.
8 Reſpõdit autẽ omnis populus pariter, & dixerunt, Quicquid di
xit Iehouáh, faciem⁹. Et retulit Mowſéh verba populi ad Iehouã.
9 Dixítque Iehouáh ad Mowſéh, Ecce ego ʼvenio ad te ʼin denſita
te nubis, vt audiat populus dum loquar tecum, & etiam tibi cre-
dãt in ſeculũ. Renũtiauerat enim Mowſéh verba populi ʼIehouæ.
10 Addidítque Iehouáh ad Mowſéh, Vade ad populum, ʼ& ſancti-
fica eos hodie & cras, lauéntque veſtimenta ſua.
11 Et ſint parati ad diem tertium: quia die tertia ʼdeſcendet Ieho-
uáh in oculis totius populi ſuper montem Sinái.
12 Conſtitues autem terminum populo per circuitum, dicendo,
Cauete vobis ne aſcendatis in ipſum montem, neque cõtingatis
terminum eius: quicũque tetigerit montem, moriẽdo morietur.
13 ʼNon tanget eum manus, ſed ʼlapidando lapidabitur, vel iacu-
lando iaculabitur: ſiue animal, ſiue vir *fuerit*, non viuet. ʼquũ pro-
traxerit buccina, ipſi aſcendent in montem.
14 Deſcendit autem Mowſéh è monte ad populum, & ſanctifica-
uit populum, & lauerunt veſtimenta ſua:
15 Dixítque ad populum, Eſtote parati in tertiũ diem: ne appro-
pinquetis ʼvxoribus.
16 Et fuit die tertia, quũ factũ eſſet mane, facta ſunt tonitrua, &

Populus Dei populus Iſrael.

Sacerdotale regnum.
Sancta gens.

Moyſes annuntiat verbũ Dei.

Moyſi verbis Deus vult fidẽ haberi.

Iubetur populus ſanctificari.

Tangens montẽ lapidatur.

Sanctificatur populus.

In tonitru & fulgure apparet De⁹ vt à populo timeatur.

3 Ad Deum: אל־האלהים Hebræi ſubaudiunt montem, & legunt, ad mõtem Dei. in quo ſcilicet Deus ſe manifeſtauit, & Legẽ tradidit.
4 Super alas aquil. על־כנפי נשרים Chaldæus paraph. tanquam ſuper alas aquilarũ. i. portaui vos quaſi in humeris meis, ſicut aquila portat pullos ſuos in alis, præter morem aliarum auium quæ pedibus portant. Quidam Hebræorum magni nominis apud illos, ſic ſcribit in iſtũ locum, Omnes aues præter aquilam, pullos ſuos ponunt inter pedes ſuos, eo quòd ſibi timeant ab auibus quæ ſupra ſe volitant: verùm aquila nõ ſibi timet niſi ab homine, ne fortè petat eam iaculo: quia nulla auis altius ipſa volat: propterea collocat pullos ſuos in alis ſuis, ita apud ſe reputans, Satius eſt vt me penetret iaculum, quàm pullos meos. Ita & ego feci, inquit Deus. iuxta illud, Et profectus eſt Angelus Dei, &c. & venit inter caſtra AEgyptiorum, &c. quúmque AEgyptii mitterent lapides & iacula, ipſa nubes excepit ea. Ab huius interpretatione non recedit & ex doctioribus Hebræorum alter, dicens, Nubes illa qua duxit Iſraelitas Deus, fuit inſtar expanſionis alarum. Deut.32.b.11, ſcribitur, Vt aquila quæ excitat nidum ſuum, ſuper populos ſuos cubat, expandit alas ſuas, accipit eum, portat eum ſuper alas ſuas.
5 Theſaurus dil. סגולה Hæc vox Hebræis rem charam ac pretioſam, quæ ab omnibus expetitur, ſignificat: vt eſt argentum, aurum, gemmæ, aliæque res pretioſæ, cuiuſmodi Reges in theſauris ſuis reponunt. Vocat ergo Dominus populum ſuum סגולה id eſt theſaurum vnicè dilectum præ cunctis populis: quia tradidit eis Legem ſuam, viuendi formam præſcripſit, cõtulitque eis regale ſacerdotium, quod nulli nationi fecit. Quia mea, &c. כי־לי וגו׳ q. d. tametſi mei ſunt omnes populi, diligam tamen vos vnicè, & ſupra omnes alios populos.
6 Regnum ſacerd. ממלכת כוהנים Ad verbum, regnum Sacerdotum, hoc eſt, regnum nõ profanum, quod ex opibus & armis: ſed quod ex Sacerdotibus, rebus ſacris ac Diuinis conſtat. q. d. ſacrum ac Diuinum erit hoc regnũ. Vel ſacrum regnum vocat, quia totus populus quaſi regia liberalitate præditus erat, & ex eius corpore electi erant Sacerdotes. Alii exponunt, Quemadmodũ apud omnes populos, Reges & Sacerdotes, ſummi, & præ cæteris honoratiores ſunt, ſic ego vos ex omnibus Gentibus ſelegi, vt ſitis præ omnibus populis præcipui, mihique dedicati. Petrus in prima ſua epiſtola, cap.2.b.9, vocat regale ſacerdotium: quod idem valet. Chaldæus paraph. vertit, Reges & Sacerdotes. cui concordat locus Apocalypſis, 1.b.6, & 5.c.10, Et feciſti nos Deo noſtro Reges & Sacerdotes, & regnabimus ſuper terram.
7 Propoſuitque eis וישם לפניהם Ad verbum, & poſuit in conſpectu eorum.
9 Venio בא Præſ. Heb. pro fut. mox venturus ſum. In denſitate nubis, בעב הענן .i. in denſiſſima nube. Iehouæ. אל־יהוה Datiuus. i. dixerat Moſes Domino quòd populus non crederet eum eſſe miſſum ab ipſo Deo, vt eos liberaret.
10 Et ſanctifica e. וקדשתם. i. præpara. 11 Deſcendet Iehouáh ירד יהוה Hebraiſmus, tertia perſona pro ſecunda, deſcendam.
13 Non tanget eum manus, לא־תגע בו יד .i. nemo conſequetur eum qui tetigerit montem, vt eripiat eum, ne lapidetur. Lapidãdo, &c. סקול וגו׳ id eſt lapidibus obruetur, & conficietur iaculis. Quum protraxerit buccina, במשך היובל ſub. vocem. i. quum prolixius inſonuerit. Iobel, cornu eſt, aut buccina, aut ſonus ipſe. Senſus eſt, dum ſatis protractus, adeóque finitus fuerit ſonitus tubarum, tum aſcẽdere poteſt populus, at præſente Domino nequaquam. neque enim veto, vt in perpetuum non aſcendatis: dum ergo ſonitus cornu ceſſauerit, poteritis aſcendere. Prolixior ſonus, ſignum erat Dominum maieſtatis montem deſeruiſſe.
15 Vxoribus. אל־אשה Singul. Heb. pro plur. i. ne contingatis vxores veſtras: abſtinebitis triduo ab vxoribus.

fulgura,& nubes'dẽſiſſima ſuper montẽ,'& clangor buccinæ in-
tentiſſimus:'expauitque vniuerſus populus qui erat in caſtris.
Et eduxit Mowſéh populum in occurſum Dei è caſtris: qui ſte- 17
terunt in inferiore parte montis.
Mons autem ɔSinái fumabat totus,eo quòd deſcendiſſet ſuper 18
eum Iehouáh'in igne:aſcẽdebátque'fumus eius ſicut fumus for-
nacis,'& commotus eſt vniuerſus mons vehementer.
Erat præterea clangor buccinæ'procedens,'& inualeſcebat val- 19
de: Mowſéh loquebatur,& Deus reſpondebat ei'in voce.
Deſcenderat autem Iehouáh ſuper mõtem ɔSinái ſuper verti- 20
cem montis : & vocauit Iehouáh Mowſéh ad verticem montis,
aſcendítque Mowſéh.
Dixítque Iehouáh ad Mowſéh, Deſcẽde,'conteſtare populum, 21
'ne deſerant ſtationem vt aſcẽdant ad Iehouam,'vt videãt, & cor
ruant ex eo'multitudo:
Sanctificentur Sacerdotes.
Quin & Sacerdotes qui accedunt ad Iehouam, 'ſanctificent ſe- 22
ſe,'ne fortè diſſipet eos Iehouáh.
Et dixit Mowſéh ad Iehouam,Non poterit populus aſcendere 23
ad montem ɔSinái,quia tu'conteſtatus es nos,dicendo,Cõſtitue
terminos monti,& ſanctifica eum.
Et dixit ad eum Iehouáh, Vade, deſcende , & *poſtea* aſcende tu& 24
Populus & Sacerdotes ne tangant montem.
Aharón tecum : ſacerdotes autem & populus'ne diruant *terminum*
vt aſcendant ad Iehouam,'ne fortè diſſipet eos.
Deſcendítque Mowſéh ad populum,& loquutus eſt cum eis. 25

Cap. X X.

LOquutúſque eſt Deus omnia verba iſta, dicendo, 1
Ego Iehouáh Deus tuus,qui eduxi te è terra Miwſráim,'è do- 2
mo ſeruorum.
Deos alienos ne habeamus.
Non erunt tibi dii alieni coram me. 3
Non facies tibi ſculptile,'neque vllam ſimilitudinem *eorum* quæ 4
ſunt in cælo ſurſum, neque *eorum* quæ in terra deorſum, neque *eorũ*
quæ in aquis ſubter terram.
'Nõ incuruabis te eis,neque coles ea: ego enim Iehouáh Deus 5
tuus,'Deus zelotes, 'viſitãs iniquitatem patrũ ſuper filios,'in ter
tiam & quartam *generationem*'odio habentibus me:
Et faciens miſericordiam 'millibus diligentibus me,& cuſto- 6
dientibus præcepta mea.
Iuramentum.
'Non aſſumes nomen Iehouæ Dei tui'in vanũ:quia nõ'inſontẽ 7

diri tonitrua,ac micare fulgura,& nu
bes denſiſſima operire montem,clan
górque buccinæ vehemẽtius perſtre-
pebat: & timuit omnis populus qui
17 erat in caſtris.
Quúmque eduxiſſet eos Moyſes
in occurſum Dei de loco caſtrorum,
ſteterunt ad radices montis.
18 ¶Totus autem mõsSinai fumabat, Deut.4.b.11 D
eo quòd deſcendiſſet Dominus Deus
ſuper eum in igne , & aſcenderet fu-
mus ex eo quaſi de fornace : erátque
omnis mons terribilis.
19 Et ſonitus buccinæ paulatim creſ-
cebat in maius,& prolixius tendeba
tur:Moyſes loquebatur, & Deus reſ-
pondebat ei.
20 Deſcenditque Dominus ſupermõ
tem Sinai in ipſo montis vertice , &
vocauit Moyſen in cacumen eius.
quò quum aſcendiſſet,
21 Dixit ad eum ,Deſcende , & conte-
ſtare populum,ne forte velit tranſcẽ-
dere terminos ad videndum Domi-
num,& pereat ex eis plurima multi-
tudo.
22 Sacerdotes quoque qui accedũt ad
Dominum,ſanctificentur , ne percu-
tiat eos.
23 Dixitque Moyſes ad Dominum,
Non poterit vulgus aſcendere in mõ
tem Sinai :tu enim teſtificatus es &
iuſſiſti,dicens , Pone terminos circa
montem,& ſanctifica illum.
24 Cui ait Dominus,Vade, deſcende:
aſcendéſque tu & Aaron tecum:ſacer
dotes autem & populus ne tranſeãt
terminos,nec aſcendant ad Dominũ,
ne fortè interficiat illos.
25 Deſcenditque Moyſes ad populum
& omnia narrauit eis.

Cap. X X.

1 LOquutúſque eſt Deus cunctos ſer
mones hos,
2 Ego ſum Dominus Deus tuus, qui
eduxi te de terra AEgypti , de domo
ſeruitutis.
3 ¶Nõ habebis deos alienos corã me. Leuit.26.a.1 deut.5.a.6 pſal.80.c.9 & 96.b.7 & 97 b.6
4 Non facies tibi ſculptile,neque om
nem ſimilitudinẽ quæ eſt in cælo dẽ-
ſuper, & quæ in terra deorſũ, nec eo-
rum quæ ſunt in aquis ſub terra.
5 Non adorabis ea, neque coles: ego
ſum Dominus Deus tuus fortis,zelo
tes,viſitans iniquitatem patrum in fi
lios,in tertiam & quartã generatio-
nem eorum qui oderunt me:
6 Et faciens miſericordiam in millia
his qui diligunt me,& cuſtodiũt præ-
cepta mea.
7 ¶Non aſſumes nomen Domini Dei Leuit.19.c.12 deut.5.b.11 matth.5.f.33
tui in vanũ: nec enim habebit inſon-

16 Denſiſſima כבד Ad verbum,grauis. Et clangor,&c. וקול וגו' Ad verbum,& vox buccinæ[vel,tubæ]fortis valde. Expauitque ויחרד intremuitque.vel,intremere cœpit.quaſi dicat,nullus fuit qui ad hæc non expauerit. 18 Fumus eius עשנו ſub. montis. In igne: באש.i.in medio ignis.q.d.circundatus igne. Et commotus eſt ויחרד & intremuit. 19 Procedens,הולך.i. ſtrepitus tubæ promouebatur,ſiue augebatur.' Et inualeſcebat וחזק Ad verbũ,& ſe reborãs.Toar vice participii. In voce. בקול: ſub. clara & exaudibili. 21 Conteſtare populum,העד בעם denũtia populo,quaſi teſtibus adhibitis. Ne deſerant,&c. פן־יהרסו וגו' Ad verbum,ne deſtruant ad Iehouam.i.ne ſtatione ſua deſerta, vel deſtructis ordinibus,aſcendãt ad Iehouam.In fine huius capitis,verſu 24, adiecit verbum quod hic ſubintelligi debet,quum ait, Ne diruant,vt aſcendant,&c. Vt videant, לראות ſub.eũ,vel gloriam eius. Multitudo. רב: maxima *pars*.vel,magna. 22 Sanctificent ſeſe, יתקדשו ſanctificentur. Ne fortè diſſipet,&c. פן־יפרץ וגו' Ad verbũ, ne rupturam faciat in eis Iehouáh.vel,diuiſionem faciat.i.vim afferat eis,aut interficiat eos. 23 Conteſtatus es nos, העדותה בנו denuntiaſti nobis.Vide paulo antè,verſu 21. 24 Ne diruant אל־יהרסו ne diſſipent. Ne fortè diſſip.e. פן־יפרץ בם: Vide paulo antè,verſu 22.

IN CAPVT XX.

2 E domo ſeruorum. מבית עבדים: Vide ſuprà,cap.13.a.3.Hæc eadem narrantur à Moſe,Deut.5.a.6.

4 Neque vllam ſimil. וכל־תמונה Ad verbum,& omnem imaginem.Vertere potes,aut vllam imaginem,&c.aut,*eorum* quæ,&c.

5 Non incuruabis te eis, לא־תשתחוה להם Non adorabis illa. Deus zelotes,אל קנא fortis zelotes.Vox קנא non ſolum affectum ſignificat qui eſt inter amantes,& nõ fert corriualem,ſed & eum quo animus commouetur atque iraſcitur & ſuis & ſuorum cõtumeliis & iniuriis:ita vt paratus ſit ad iniuriã vlciſcendã:vt de Phinees legimus,Num.25.b.11,vbi de eo dicit Dominus, Phinees auertit furorem meũ à filiis Iſrael, בקנאו את־קנאתי בתוכם quũ zelatus eſt zelũ meũ in medio eorũ.i.ardore quodã animi cõmotus eſt (vt ſolẽt zelotypi) propter me videns indigna cultu meo fieri,atque eam iniuriã vltus eſt.quæ ſignificatio huc maximè quadrare videtur. Alii vertunt,Deus zelotypus.q.d. qui non poſſum ferre vt alius ametur colatúrve, quàm ego: fortis ſum, qui poſſim & velim iniuriam mihi illatam vlciſci. Vide infrà,cap. 34.b.14. Viſitans פוקד in memoriam reducens. Vide hæc eadem infrà,cap.24.b.7. In tertiã,&c.על־שלשים וגו' Ad verbũ,in tertianos & quartanos. Odio hab.me. לשונאי: Chaldæus paraph.in iis ſcilicet qui odio habent me:quando videlicet filii imitantur peccata parentũ.

6 Millibus לאלפים.i.vſque in perpetuũ. 7 Nõ aſſumes לא תשא Ne vſurpes.Chald.pará.Ne iures,&c. In vanũ:לשוא frustra. ſiue temerè.q.d.ſiquid iuraueris te facturum adhibito nomine Iehouæ,illud præſtes. Inſontem habebit ינקה Ad verbum,inſontabit. ſi Latinè dici poſſet.Vertere potes,non habebit pro innocente.

[Leuit.19.c.11 deut.5.b.12 ezech.20.b.12 infra 31.b.14 matth.12.a.2]

tem Dominus eũ qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustrá.

habebit Iehouáh eum qui assumpserit nomen eius in vanum.

‖Memento vt diem Sabbathi sanctifices.

8 'Recordare diei Sabbathi,'vt sanctifices illum. [Sabbathum.]

Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.

9 Sex diebus operaberis,& facies omne opus tuum.

Septimo autem die sabbathum Domini Dei tui est, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus & ancilla tua, iumẽtum tuum, & aduena qui est intra portas tuas.

10 At die septimo sabbathum *erit* 'Iehouæ Deo tuo:non facies vllũ
opus'neque tu,neque filius tuus,neque filia tua,neque seruus tu-
us , neque ancilla tua,neque animal tuũ, neque peregrinus tuus
qui est'in portis tuis.

[Gen.2.a.2]

‖Sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram & mare,& omnia quæ in eis sũt:& requieuit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei Sabbathi,& sanctificauit eum.

11 Sex enim diebus fecit Iehouáh cælum & terram,mare, & quæ-
cunque *sunt* in eis:& requieuit die septimo:idcirco'benedixit Ie-
houáh diei Sabbathi,& sanctificauit eum.

[Deut.5.b.16 matth.15.a.4 ephe.6.a.2]

‖Honora patrem tuum & matrem tuam , vt sis longæuus super terram quã Dominus Deus tuus dabit tibi.

12 Honora patrem tuum & matrem tuam :'vt prolongentur dies [Parentes.]
tui super terram quam Iehouáh deus tuus dat tibi.

[Matt.5.c.16]

Non occides.

13 Non occides. [Occidere.]

Non mœchaberis.

14 Non committes adulterium. [Mœchari.]

Non furtum facies.

15 Non furaberis. [Furtum.]

[Rom.7.b.7, & 13.c.9] C

Non loqueris contra proximũ tuũ falsum testimonium.

16 Non loqueris aduersus proximum tuum'testimoniũ mẽdacii. [Falsũ testimon.]

Non concupisces domum proximi tui : nec desiderabis vxorem eius, non seruum,non ancillam,non bouẽ, non asinum,nec omnia quæ illius sũt.

17 Non concupisces domum proximi tui,'non concupisces vxo- [Concupiscentia]
rem proximi tui,'neque seruum eius,neque ancillam eius,neque
bouem eius,neque asinum eius, neque quicquã *eorum quæ sunt* pro-
ximi tui.

Cũctus autem populus videbat voces & lampades,& sonitum buccinæ, montémque fumantem:& perterriti ac pauore concussi , steterunt procul:

18 Omnis populus 'videbant tonitrua '& lampades, & clamorem
buccinæ,& montem fumantem:vidit inquam populus, & com-
moti sunt,steterúntque procul:

[Deut.18.c.16 heb.12.c.18]

Dicẽtes Moysi,‖Loquere tu nobis, & audiemus:non loquatur nobis Dominus,ne fortè moriamur.

19 Atque dixerunt ipsi Mou͘séh, Loquere tu nobiscum , & obse- [Vt timeretur apparuit in fulgure Deus.]
quemur:& ne loquatur nobiscum Deus,ne fortè moriamur.

Et ait Moyses ad populum, Nolite timere : vt enim probaret vos, venit Deus,& vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.

20 Respondit autem Mou͘séh populo,Ne timeatis:quia'vt tenta-
ret vos, venit Deus, & vt sit timor eius ante cõspectum vestrum,
vt non peccetis.

D

Stetitque populus delonge : Moyses autem accessit ad caliginẽ in qua erat Deus.

21 Stetit igitur populus procul : Mou͘séh autem appropinquauit
ad caliginem in qua erat Deus.

Dixit præterea Dominus ad Moysen,Hęc dices filiis Israel,Vos vidistis quòd de cælo loquutus sim vobis.

22 Dixítque Iehouáh ad Mou͘séh, Sic dices filiis Iu͘sraél, Vos vi-
distis quòd è cælo loquutus sum vobiscum.

Non facietis mecum deos argenteos,nec deos aureos facietis vobis.

23 Ne *ergo* faciatis'mecum deos argenteos,neque deos aureos:non [Dii argentei ne fiant.]
facietis *inquam* vobis.

[Infra 27.b.8, & 38.a.7]

‖Altare de terra facietis mihi,& offeretis super eo holocausta & pacifica vestra , oues vestras & boues:in omni loco ĩ quo memoria fuerit nominis mei,veniã ad te,& benedicã tibi.

24 Altare terreũ facies mihi , & sacrificabis super illud holocausta [Altare terreum.]
tua & pacifica tua,pecudes tuas,& boues tuos:in õni loco'in quo
meminisse fecero nominis mei,veniam ad te,& benedicam tibi.

[Deut.27.a.5 iosue 8.f.31]

‖Quòd si altare lapideũ feceris mihi , non ædificabis illud de sectis lapidibus:si enim leuaueris cultrum tuum super eum,polluetur.

25 Quòd si altare lapidũ feceris mihi, non ædificabis'eos excisos:
quia *si* gladium tuum eleuaueris'super illum,pollues illum.

8 Recordare diei זכור את־יום Deut.5.b.12,dicit,Custodi[vel,Obserua]diem. Vt sanctifices illum. : לקדשו ad sanctificandum illum.sub.diem.vel,illud,sub.sabbathum.Hebraismus,pro Da operam vt cesses ab operibus tuis die sabbathi.

10 Iehouæ ליהוה Id est in honorem Iehouæ. Neque tu,neque filius,&c. 'אתה ובנך וגו Ad verbũ,tu & filius tuus & filia tua,seruus tuus,&c.subauditur autem in singulis negatio præcedens:aut ו conuertendum in או aut, hoc modo, tu,aut filius tuus, aut filia tua, &c.

In portis tuis. : בשעריך intra portas tuas.i.qui habitat in tua vrbe. Moses, Deut.5.b.14,addit, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua sicut tu.Et memento quòd,&c. 11 Benedixit,&c. 'ברך יהוה וגו Quid benedicere,quidve sanctificare significet, vide Gene. 2.a.3.id est,voluit illum nobis esse sacrum & solennem & cultui suo deditum.

12 Vt prolongentur dies t. למען יאריכון ימיך vt longi sint dies tui.i.vt diu te incolumem habeant dies tui.hoc est vt diutissimè viuas.sic doctus inter Hebræos.Ex doctoribus illorũ alter transitiuè accipit,prolongent dies tuos.nempe parentes.i.sint in causa vt prolongentur dies tui.Sic etiam Chaldæus paraph. 16 Testimonium mend. : עד שקר testimonium falsitatis.i. mendax & falsum. Ex doctioribus Hebræorum alter vertit,ô testis false.vel mendax.Alter verò dicit עד aliquando esse nomen substantiuũ,quanuis vt plurimum sit adiectiuũ.

17 Non concupisces'vxo. לא־תחמוד אשת Verbum istud repetiuit Moses vt magis seipsum exponeret. nec enim diuiditur hoc præceptum in duo. Neque seruum eius, ועבדו aut seruum eius.& sic in sequentibus.

18 Videbant רואים videbãt.i.audiebãt.nam apud Hebræos,quod ad sensus attinet,alter pro altero vsurpatur,quòd sensus coniuncti sint quodammodo in vno loco,vt alter ex doctioribus illorum annotat. Et lampades, ואת הלפידים & faces.& flammas.

20 Vt tentaret vos, לבעבור נסות אתכם vt probaret vos.

23 Mecum אתי Id est vnà mecum eos colatis:volo vt me vnicum colatis,nolo habere socium.

24 In quo meminisse,&c. 'אשר אזכיר וגו Id est in quo instituam memoriam nominis mei.Istud iungendum est mox sequentibus.q.d. in quocunque loco ego fecero memoriam nomini meo,veniam ad te,hoc est exaudiam te,& fœlicem reddam.

25 Eos excisos: אתהן גזית eos *cum* excisione.ita ad verbũ.vel vt alii,ex eis *lapide* exciso. Super illum, &c. : עליה ותחלליה Relatiuũ

refert lapidem. Gladium, siue cultrum vsurpat pro quocunque instrumento ferreo.i. si ferreo aliquo instrumento polIueris, siue apparaueris illos lapides quibus ædificaturus sis altare, pollueris illos lapides.

26 Neque ascēdes per gradus ad altare meum, ne detegatur turpitudo tua iuxta illud.

Cap. XXI.

משפטים

1 HAEc autem sunt iudicia quæ pones coram eis.

De seruis emendis.

2 Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet, at septimo egredietur liber gratis.

3 Si cum corpore suo ingressus fuerit, cum corpore suo egredietur: si *verò* maritus mulieris erat, egredietur & vxor eius secum.

4 Si herus eius dederit ei vxorem, & pepererit ei filios vel filias, vxor & filii eius erunt heri sui, ipse verò egredietur cum corpore suo.

5 Quòd si dicendo dixerit seruus, Diligo herum meum, vxorem meam, & filios meos, non egrediar liber:

6 Tūc adducet eum herus suus ad Iudices, & adducet eum prætera ad ostiū, vel ad postem, perforabítq; herus eius aurem eius subula, & seruiet ei in seculum.

Filia vendita in ancillam.

7 Quum autem vendiderit quispiam filiā suam in ancillam, non egredietur quemadmodum egredi solent serui.

8 Si displicuerit hero suo, qui *iam* sibi despōsauit eā, redimere faciet eam: populo alieno non habebit potestatem vendendi eam, quum spreuerit eam.

9 Quòd si filio suo desponderit eam, secundum morem filiarum faciet ei.

10 Si aliam acceperit illi, alimentum eius, operimentum eius, & tempus eius non diminuet.

11 Et si tria hæc non fecerit ei, egredietur gratis absque argento.

Homicidium.

12 Qui percusserit virum, & mortuus fuerit, moriendo morietur.

13 At qui non insidiatus fuerit ei, sed Deus fuit causa *ut veniret* ad manum eius, tunc ponam tibi locum ad quem fugiet.

26 Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua.

Cap. XXI.

1 HAEc sunt iudicia quæ propones eis,

2 Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi: in septimo egredietur liber gratis.

Deut. 15. c. 12 Iere. 34. c. 14

3 Cum quali veste intrauerit, cum tali exeat: si habens vxorem, & vxor egredietur simul.

4 Sin autem dominus dederit illi vxorē, & peperit filios & filias: mulier & liberi eius erunt domini sui, ipse verò exibit cum vestimento suo.

5 Quòd si dixerit seruus, Diligo dominum meum, & vxorem, ac liberos, non egrediar liber:

6 Offeret eum dominus diis, & applicabitur ad ostium & postes, perforabitque aurem eius subula, & erit ei seruus in seculum.

7 Siquis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancillæ exire consueuerunt. B

8 Si displicuerit oculis domini sui cui tradita fuerat, dimittet eam: populo autem alieno vendendi non habebit potestatem, si spreuerit eam.

9 Sin autem filio suo desponderit eā, iuxta morem filiarum faciet illi.

10 Quòd si alteram ei acceperit, prouidebit puellę nuptias, & vestimenta, & pretium pudicitiæ non negabit.

11 Si tria ista nō fecerit, egredietur gratis absque pecunia.

12 Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur.

Leuit. 24. c. 17 C

13 Qui autem non est insidiatus, sed Deus illū tradidit in manus eius: cōstituā tibi locū in quē fugere debeat.

Deut. 19. a. 3

16 Ne detegatur, &c. אשר לא־תגלה ערותך ne reueletur nuditas tua. id est ne reuelentur pudenda tua.

IN CAPVT XXI.

1 Iudicia, המשפטים Hæc est sexta huius libri partitio Hebræis, quam inscribunt משפטים iudicia, id est leges quibus lites ortas dirimerent. Quæ pones coram eis. : אשר תשים לפניהם quæ propones eis. i. quibus vtentur in dirimendis litibus.

2 Liber לחפשי Quidam Hebræorum annotant ל redundare, & exponunt vt noster interpres vertit. Alii vertūt, ad liberum, sub. locum, id est ad locum in quo sit liber. q. d. egredietur è domo domini sui ad domum suam. Alii voluunt ' redundare, vertentes, ad libertatem. atque sic exponit magni nominis vir apud illos. Gratis. : חנם . i. sine argento. Paulo pòst versu 11, vtrunque iunxit Moses, חנם אין כסף gratis sine argento. 3 Si cum corpore suo, &c. אם־בגפו וגו' Hebraismus, si solus sine vxore venerit in domum tuam, sine vxore exibit. Quidam vertunt, Si cum veste sua, &c. verùm non tam rectè, quòd statim sequatur, si verò vxorem habuerit.

4 Cum corpore suo בגפו Hebraismus, vt præcedenti versu. id est liber.

5 Diligo אהבתי Præt. Heb. pro præs. Non egrediar liber. : לא אצא חפשי . i. nolo donari libertate.

6 Tunc adducet e. והגישו Ad verbum, Et accedere faciet eum. Adducet eū pr. והגישו & appropinquare faciet eum. vel, admouebit eū. vel applicabit. In secul. : לעולם . i. longo tēpore: hoc est vsque ad iubileum, siue is annus propè fuerit, siue lōgè abfuerit. q. d. legibus non cogetur herus donare illum libertate. Sic exponunt locum istum Hebræi. Etiam vox Hebræa לעולם non semper æternum, sempiternum, perpetuum, & infinitum tempus significat: sed aliquando longum & determinatum tempus, vt hoc loco.

7 Quemadmodū, &c. : כצאת העבדים . i. nō ea lege, sed potiore. serui enim quādo libertate donabantur, nudi & sine præmio egrediebantur: filiæ autē, cū mercede. 8 Displicuerit hero s. רעה בעיני ארוניה Ad verbū, mala fuerit in oculis heri sui. Qui *iam*, &c. אשר־לא יעדה qui non despondit eam. Scribitur apud Hebræos לא, & legitur לו sibi. Hebræi scribunt quindecim esse locos Scripturæ in quibus לא scribitur, & legitur לו, quorū iste est vnus. Chaldæus paraph. atque L X X, legunt לו sibi. Legēdum igitur (vt vertit noster interpres) qui *iam* sibi desponsauit eā. vel desponderat. Ea enim cōditione, Hebræorum puellæ vendebantur, vt heri qui eas emerēt, simul quoque matrimonio eas sibi copularent. Redimere fa. eam: והפרה Id est dabit pecuniam qua illa redimatur. aut saltem remittet illi pecuniam seruitii: ac perinde quasi pretium pro redemptione eius accepisset, liberam eam abire permittet. Redemptio ita sese habebat, Si pro sex libris eam emisset herus, discessura, tot de ista summa decedebant libræ, quot seruierat annis. quot verò anni vsque ad septimum annum adhuc reliqui erant, tot libras hero suo pro redemptione sui numerare tenebatur. Quum spreuerit eam. : בבגדו־בה quum spernat eam. nam est infinit. Heb. Alii, quum præuaricatus fuerit in eam. i. si corruperit eam. Id significabit, si legeris (vt vertit interpres) qui sibi desponsauit eam.

9 Secundum morē fil. כמשפט הבנות hoc est, dotē ei dabit vt moris est in Israel dare puellis: nihil videlicet causans quòd serua sit, quódque filio suo eam desponset. 10 Si aliam acceperit illi, אם אחרת יקח־לו sub. pater. i. si aliam vxorem tradet filio suo. Alii, Si aliam accipiat sibi. sub. filius. Alimentum eius, &c. שארה וגו' . i. antequam amittat eam à se, oportet vt prouideat illi de victu & vestitu: dètque illi integrum præmium pro tempore quo rem habuit cum ea. Doctiores vertunt, victum eius, vestitum eius, & mercedem pudicitiæ [. i. virginitatis corruptæ] non negabit illi. Nam עונה tēpus concubitus, vel concubitū significat. Gallicè dicimus, *pucelage*. i. prouidebit illi de victu, vestitu, & præmio ob pudicitiā eius à se corruptam. 11 Tria hæc שלש־אלה . i. si non desponsauerit eam sibi, si non dederit redimendi locum, filio quoque suo non desponsauerit eam. Egredietur ויצאה Ad verbum, & egredietur. ו non est vertendum, quòd tantùm conuertat præt. in fut. i. donabitur libertate. Absque argento. : אין כסף Deest ב ante אין, vt sit באין in non argento, pro, sine argento.

13 Fuit causa. &c. אנה לידו Chaldæus paraph. à facie Domini traditus est. i. sed Dominus voluit illum incidere in manum eius ob latentem aliquam causam. Quod ferè fieri dicūt Hebræi dum aliquis peccatum seu flagitium aliquod perpetrauit, propter quod non est punitus à Magistratu: & tamen tale peccatum est quod excidium, siue exterminium præmaturæ mortis mereatur. Tunc ponam ושמתי . i. tunc designabo. De loco asyli loquitur.

Siquis de industria occiderit proximũ suũ, & per insidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur.

14 Sin verò ″superbè egerit quispiã in proximum suum, ita vt oc-
cidat eum dolo, ″ab altari meo tolles eum vt moriatur.

Qui percusserit patrem suũ aut matrem, morte moriatur.

15 Et qui percusserit patrem suum aut matrem suam, ″moriendo Parentũ percussor.
moriatur.

Leuit.20.b.9 prou.20.c.20 matth.15.a.4 marc.7.b.10

¶Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.

16 Qui autem furatus fuerit aliquem, vendideritque illum, ″& in- Furtum.
uentus fuerit in manu eius, moriendo moriatur.

Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eũ, conuictus noxæ, morte moriatur.

17 Et qui maledixerit patri suo vel matri suæ, moriẽdo moriatur. Maledicus patri

D Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in lectulo:

18 Quum autem rixati fuerint aliqui, & percusserit aliquis proxi- Rixantes.
mum suum lapide vel pugno, & non fuerit mortuus, ″sed decide-
rit in lectum:

Si surrexerit, & ambulauerit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit, ita tamen vt operas eius, & impensas in medicos restituat.

19 Si surrexerit, & ambulauerit foris ″super baculum suum, ″tũ in-
nocens erit qui percussit: tantùm ″cessationem eius dabit, ″& me-
dendo mederi faciet.

Qui percusserit seruum summ vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit.

20 Quum autem percusserit quispiam seruum suum vel ancillam Percutiens seruum.
suam bacillo, ″& mortuus fuerit sub manu eius, ″vindicando vin-
dicabitur.

Sinautẽ die vno vel duobus superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est

21 Veruntamen si per diem vel per duos dies ″perstiterit, non vin-
dicabitur, quia ″pecunia eius est.

E Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subiacebit damno quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint.

22 Quum autem rixati fuerint viri, & percusserint mulierem præ- Percutiens mulierem prægnantem.
gnantem, ″ita vt egrediantur nati eius, nec *tamen* fuerit mors: puniẽ
do punietur quemadmodum imposuerit ei maritus mulieris, &
dabit ″secundum Iudices.

Sinautem mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima,

Leuit.24.d.20 deut.19.d.21 matth.5.f.33.

¶Oculum pro oculo, dentẽ pro dente, manum pro manu, pedẽ pro pede,

23 Quòd si mors ″fuerit, ″tunc dabis animam pro anima,

24 Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pe- Pœna talionis.
dem pro pede,

Adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.

25 Adustionẽ pro adustione, vuln⁹ pro vulnere, liuorẽ pro liuore.

Si percusserit quispiam oculum serui sui aut ancillę, & luscos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit.

26 Quum autem percusserit quispiam oculum serui sui vel ocu- Oculum eruens, vel dentem excutiens serui.
lum ancillæ suæ, & corruperit eum, ″liberum dimittet eum pro
oculo eius.

Dentem quoque si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.

27 Quòd si dentem serui sui vel dentem ancillæ suæ excusserit, li-
berum dimittet eum pro dente eius.

F Si bos cornu percusserit virum aut mulierẽ, & mortui fuerint, lapidibus obruetur: & non comedentur carnes eius, dominus quoque bouis innocẽs erit.

28 Et si cornu petierit bos virum vel mulierem, ita vt moriatur, Bos cornupeta.
″lapidando lapidabitur bos, neque comedetur caro eius: at domi-
nus bouis ″erit innocens.

Quòd si bos cornupeta fuerit ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eũ, occideritque virũ aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum eius occident.

29 Quòd si bos cornupeta fuerit ″ab heri & nudiustertius, ″& conte
statio facta fuerit domino eius, & non ″custodierit eum, occiderit
autem virum vel mulierem, bos ille lapidabitur, & etiam domi-
nus eius ″morietur.

Quòd si pretium fuerit ei impositũ, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus.

30 Si ″pretium redemptionis impositum fuerit ei, tunc dabit ″redẽ-
ptionem animæ suæ quantum impositum fuerit ei.

14 Superbè egerit יזיד superbierit.i.per superbiam & arrogantiam interfecerit proximum. Ab altari meo מזבחי .i à loco sacro. q.d.nusquam erit tutus. 15 Moriendo moriatur : מות יומת .i.sententia Iudicum interficiatur.

16 Et inuentus, &c. ונמצא בידו Hebraismus, si cõuincatur huius facti vel criminis. 18 Sed deciderit in le. : ונפל למשכב sed decubuerit lecto. 19 Super baculum suum, על משענתו Id est innixus scipioni suo. Tum innocens e. ונקה sub.à cæde. Quidam vertunt, tunc insons reputabitur. siue, habebitur pro insonte.i.non censebitur homicida. Cessationem e. שבתו sub.ab opere. id est iacturam operis, quam fecit cessando. Et medendo med.f. : ורפא ירפא & curando curabit.i.impensas in medicos soluet.

20 Et mortuus, &c. ומת תחת ידו Hebraismus, pro Interfecerit percutiendo manu sua. Vindicando vind. נקום ינקם .i.punietur. Chaldæus paraph.iudicando iudicabitur.i.criminis reus punietur, prout iudicauerint Iudices. Paulo pòst versu 22, dicit, puniendo punietur.

21 Perstiterit, non vindic. יעמוד לא יוקם .i.superuixerit, non punietur. Pecunia e.est. : כספו הוא .i.comparatus est pecunia eius.

22 Ita vt egrediantur ויצאו Ad verbum, & egressi fuerint, &c.i.& fecerit abortiuum. Secundũ iudices. : בפללים Id est iuxta sententiam Iudicum. Ad verbum, in Iudicibus. q.d.multabitur ea multa quam imposuerit maritus sententia Iudicum arbitrorum.i. dabit quãtum arbitri censuerint. 23 Fuerit, יהיה superuenerit. Tunc dabis ונתתה .i.pœnæ talionis subiicieris: vt interfecisti, interficieris: si oculum erueris, eruetur tibi oculus: si dentem alicui fregeris, dens tibi frangetur, &c.

26 Liberum dimittet eum ישלחנו manumittet eum.donabit illum libertate.sinet illum vel illam abire propter oculum quem perdidit.

28 Lapidando lapid. סקול יסקל lapidibus obruetur. Erit innocẽs. : נקי absoluetur.habebitur pro insonte.vt paulo antè, versu 19.

29 Ab heri & nudiust. מתמול שלשום Hebraismus, à multo tempore, vel antea. Et contestatio, &c. והועד & adhibitis testibus denuntiatũ fuerit. Custodierit e. ישמרנו seruauerit eum.continuerit.recluserit. Morietur. : יומת interficietur.sententia Iudicum scilicet. 30 Pretium redemp. כופר Ad verbum, redemptio.i.si habeat à Iudicibus potestatem redimendi se. Redemptionem, &c. פדיון נפשו .i.pro redemptione vitæ suæ omnino quantum imperatum fuerit illi, hoc est tantã pecuniam quanta imperata fuerit. Ad verbum, redemptionem animæ suæ secundum omne quod impositum fuerit super eum.

Siue filiū cornupetierit,'siue filiam cornupetierit,'secundū iu- 31
dicium hoc,fiet ei.
Si seruum cornupetierit bos, vel ancillam, 'argenti triginta 32
ʋséclos dabit'domino eius,& bos ille lapidabitur.
Fodiens cisternā in quam bos ceciderit. Quum autem'aperuerit aliquis cisternam,vel si foderit aliquis 33
cisternā,& nō cooperuerit eam,cecideritque illuc bos vel asinus:
Dominus illius cisternæ'reddet argentum,& restituet domino 34
eius:'& quod mortuum est,erit illius.
Bos bouem occidens. Et si percusserit bos alicuius,bouem proximi sui, mortuúsque 35
fuerit: tunc vendent bouem illum viuum,'& partientur *inter se* ar-
gentum eius, & etiam mortuum partientur.
Vel *si* notum fuerit quòd bos cornupeta sit'ab heri & nudius- 36
tertius, & non custodierit eum dominus eius:reddēdo reddet bo
uem pro boue,& mortuus,erit'illius. Cap. XXII.
Pœna furis. QVum furatus fuerit quis bouem aut pecudē, & iugulauerit 1
eum,aut vendiderit illum:quinque boues reddet pro illo bo
ue,& quatuor pecudes pro pecude illa.
Si'in effossione inuentus fuerit fur,& percussus fuerit,mortuús 2
que fuerit:'non erit *percussor* morti obnoxius.
Si ortus fuerit sol'super eum,'erit morti obnoxius, 'reddendo 3
reddet:'si non sit ei,vendetur propter furtum suum.
Si'deprehēdatur in manu eius furtum, 'à boue vsque ad asinū, 4
vsque ad pecus: viua duo reddet.
Damnum factū. Si'depasci fecerit aliquis agrum vel vineam, & immiserit iu- 5
mentum suum,pauerítque in agro alterius:'bonitatem agri sui &
bonitatem vineæ suæ reddet.
Quum egressus fuerit ignis,& inuenerit spinas, absumptúsque 6
fuerit aceruus,vel seges,vel ager: reddendo reddet qui ignem ac-
cenderit,'combustionem.
Depositi lex. Quum dederit quispiam proximo suo argentum vel vasa ad 7
custodiendum,& furto ablatum fuerit è domo viri illius: si inuē-
tus fuerit fur,reddet duplum:
Si non inuentus fuerit fur, 'tunc applicabitur dominus domus 8

31 Filium quoque & filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subiacebit.

32 Si seruum ancillámque inuaserit,triginta siclos argēti domino dabit,bos verò lapidibus opprimetur. G

33 Siquis aperuerit cisternam,& foderit, & non operuerit eam, cecideritq́ue bos aut asinus in eam:

34 Reddet dominus cisternæ pretium iumentorum: quod autem mortuum est,ipsius erit.

35 Si bos alienus bouem alterius vulnerauerit,& ille mortuus fuerit:vēdēt bouem viuum, & diuident pretium, cadauer autem mortui inter se dispertient,

36 Si autem sciebat quòd bos cornupeta esset ab heri & nudiustertius,& nō custodiuit eum dominus suus: reddet bouem pro boue, & cadauer integrū accipiet. Cap. XXII.

1 SIquis furatus fuerit bouē aut ouē, & occiderit,vel vendiderit: quinq; boues pro vno boue restituet,|& quatuor oues pro vna oue. 2.Regum

2 Si effringēs fur domum siue suffodiens fuerit inuentus,& accepto vulnere mortuus fuerit:percussor non erit reus sanguinis.

3 Quòd si orto sole hoc fecerit,homicidium perpetrauit:& ipse morietur: si non habuerit quod pro furto reddat,ipse venundabitur.

4 Si inuentum fuerit apud eum quod furatus est,viuēs,siue bos,siue asinus, siue ouis:duplum restituet.

5 Si læserit quispiam agrū vel vineā, & dimiserit iumentum suum vt depascatur aliena: quicquid optimum habuerit in agro suo vel in vinea,pro dāni æstimatione restituet.

6 Si egressus ignis inuenerit spinas & comprehenderit aceruos frugum,siue stātes segetes in agris: reddet damnū qui ignem succenderit.

7 Siquis commendauerit amico pecuniam aut vas in custodiam,& ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint: si inuenitur fur,duplum reddet:

8 Si latet fur, dominus domus appli-

31 Siue filium cor. ארבן יגח q.d. hæc lex intelligitur tam de paruulis,quàm de magnis: eidem omnes subiacebunt sententiæ,siue legi.
32 Argenti trig. ʋséc. כסף שלושים שקלים argentum,*nempe* triginta siclos. Domino eius, לארניו sub. serui,aut ancillæ.
33 Aperuerit יפתח Intelligit de cisterna prius effossa,quam repletā quis emundauerit, & rursum aperuerit: & de cisterna recens effossa.
34 Reddet argentum ישלם כסף .i. resarciet damnum summa quadam pecuniæ. Et quod mort. : והמת יהיה לו .i. habebit tantùm cadauer. 35 Et partientur וחצו Ad verbum,& dimidiabunt.vt & mox.
36 Ab heri & nudiust. מתמול שלשום .i. à multo tempore: vt paulo antè versu 29. Illius. : לו cuius scilicet bos interfecit alterum.

IN CAPVT XXII.

2 In effossione במחתרת Id est perfodiens domum. Non erit,&c. : אין לו רמים Ad verbum,non illi sanguines.i.non est reus sanguinis.vel,non fundetur sanguis percussoris propter occisum à se furem.non interficietur.
3 Super eum, עליו sub. furem. id est si interdiu fur conetur perfodere domum. Chaldæus paraph. Si oculus testium ceciderit super eum. Quod magni nominis apud Hebræos vir sic exponit,Si inuenerint eum testes antequam veniat pater familiâs,& vbi aduenerit,admoneatur ab eis ne interficiat eum.i.siquis furem domum effringentem præsentibus testibus occiderit,imputabitur illi homicidium,occidatur. Erit morti obnox. רמים לו Ad verbum, sanguines illi.i. percussor occidetur: fur autem reddet quod furto abstulerit. acsi dicat, furem diurnum non licet occidere. Reddendo reddet. שלם ישלם Quomodo(inquiunt quidam) restituere potest fur qui est à percussore interfectus? Respondent doctiores Hebræi, hæc cohærere cum superioribus quæ sunt initio huius capitis, vbi de restitutione furti agitur: & per perenthesin interiecta esse quæ de fure diurno & nocturno hic dicūtur: vt illud, Reddēdo reddet,cohæreat cum illo primi versus, Quatuor pecudes pro pecude. Atque ita construit ex doctioribus Hebræorum alter. Citant quoque & alios locos,vbi per huiusmodi parenthesin sententia interrūpitur: ita vt quæ sequuntur,nō ad ea quæ inclusa sunt parenthesi,sed ad ea quæ ante parenthesin sunt, pertineant. E quibus & istum locum proferunt qui est Psal. 51. a. 6, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. quæ dicunt non cohærere cum his quæ mox præcedunt, Tibi soli peccaui,& malum coram te feci: sed cum principio Psalmi, Miserere mei Deus. vel cum his, Quoniam iniquitatem meam agnosco. Præsens tamen locus etiam sic potest intelligi, Si exortus fuerit sol super talem furem qui domū effregit(vt habet veritas Hebraica) vel si præsentes fuerint testes(vt Chaldæus paraph. habet) non debet talis fur à patrefamiliâs occidi,sed deprehensus, ad restitutionem debet cogi. quòd si paterfamiliâs eum occiderit,sanguis erit ei,hoc est homicidium illi imputetur,& ipse quoque occidatur. Hæc lectio videtur omnium simplicissima esse. Si non sit ei, אם אין לו Id est,si non habeat vnde restituere possit.
4 Deprehendatur המצא תמצא Ad verbum,inueniendo inueniatur. A boue,&c. משור וגו' Hebraismus,pro, siue bos fuerit,siue asinus,siue pecus. 5 Depasci fecerit יבער Ad verbum,iumentauerit,à בעיר quod iumentum,siue animal significat.i. deduxerit iumentum.& ita quidam vertunt. Rectius tamen vertisse videtur noster interpres. nam quod mox sequitur,interpretatio est istorum verborum: & ו pro id est,positum erit,hoc modo, Si depasci fecerit aliquis agrum vel vineam,id est,immiserit iumentum suū,& depauerit agrum alterius. Bonitatem,&c. מיטב שרהו וגו' .i. optimum quodque agri sui,& optimum quodque vineæ suæ restituet illi cuius ager aut vinea depasta fuerit. 6 Combustionem את הבערה succensionem.i. quod igni consumptum fuerit. 8 Tunc applicabitur ונקרב unc adducetur.i. vocabitur in ius.

cabitur ad eos,& iurabit quòd non extenderit manum in rem proximi sui,

9 Ad perpetrandam fraudem, tam in bouequàm in asino,& oue,ac vestimẽto, & quicquid damnum inferre potest: ad deos vtriusque causa perueniet: & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo.

10 Siquis commendauerit proximo suo asinum,bouem,ouem,& omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit aut debilitatum,vel captum ab hostibus,nullúsque hoc viderit.

11 Iusiurandũ erit in medio quòd non extenderit manum ad rem proximi sui:suscipiétque dominus iuramentũ, & ille reddere non cogetur.

Gen.31.f.10
12 |Quòd si furto ablatum fuerit,restituet damnum domino.

13 Si comestum à bestia, deferat ad eũ quod occisum est,& non restituet.

14 Qui à proximo suo quicquid horum mutuum postulauerit, & debilitatum aut mortuum fuerit,domino C non præsente: reddere compelletur.

15 Quòd si impræsẽtiarum dominus fuerit,non restituet:maximè si conductũ venerat pro mercede operis sui.

Deut.22.d.29.
16 |Si seduxerit quis virginem necdũ desponsatam, dormieritque cum ea: dotabit eam,& habebit eamvxorem.

17 Si pater virginis dare noluerit,reddet pecuniam iuxta modũ dotis quã virgines accipere consueuerunt.

18 Maleficos non patieris viuere.

Leuit.19.a.4
19 Qui coierit cum iumento, morte moriatur.

Leuit.19.g.33
20 Qui immolat diis, occidetur, præterquam Domino soli.

21 |Aduenam non contristabis,neque affliges eum: aduenæ enim & ipsi fuistis in terra AEgypti.

Zach.7.c.10
22 Viduæ & pupillo non nocebitis.

23 D |Si læseritis eos,vociferabuntur ad me,& ego audiam clamorem eorum:

24 Et indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio: & erũt vxores vestræ viduæ,& filii vestri pupilli.

ad Iudices, *iuraturus* an nõ 'miserit manum suam in substantiã proximi sui.

9 'Super omni re præuaricationis,super boue,super asino,super
pecude,super vestimento, super omni re amissa: quum dixerit
quispiam 'hoc esse:'vsque ad Iudices veniet causa vtriusque:is quem
condemnauerint Iudices,reddet duplum proximo suo.

10 Si dederit quis proximo suo asinum,vel bouem,vel pecus,'aut Depositũ quomodo reddẽdũ.
quodcunque *aliud* animal ad custodiendum, & mortuum fuerit,
autconfractum,'aut ab hostibus abductum nemine vidente:

11 'Iuramentum Iehouæ erit inter vtrunque,an non miserit ma-
num suam in substantiam proximi sui: & suscipiet *iuramentum* ' do-
minus eius,'& non reddet.

12 Quòd si furãdo furtum ablatum fuerit ei,reddet domino eius.

13 Si verò rapiendo raptum fuerit,'afferet illi testem,raptum non
reddet.

14 Quúmque commodato acceperit quispiam à proximo suo, & Commodatum aut locatum.
confractum fuerit,aut mortuum,'domino eius absente: redden-
do reddet.

15 Si *verò* dominus eius fuerit cum eo,non reddet: *&* 'si cõductum
fuerit,veniens pro mercede sua.

16 Quum autem seduxerit quispiam virginem, quæ non est des- Constuprata virgo.
ponsata,& coierit cum ea,'dotando dotabit eam sibi in vxorem.

17 Si renuendo renuerit pater eius dare eam illi,argentum appen-
det'iuxta dotem virginum.

18 'Maleficam'non sines viuere. Malefici.

19 Quicunque concubuerit cum animali,moriendo morietur. Coiens cum iumento.

20 'Immolans diis,præterquam Iehouæ soli,occidetur. Idololatra.

21 'Et peregrino non inferes vim,nec opprimes eum:quia peregri- Aduena.
ni fuistis in terra AEgypti.

22 'Nullam viduam aut pupillum affligetis.

23 'Si affligendo afflixeris eum: quia 'si clamando clamauerit ad Vidua & pupillus.
me,audiendo audiam clamorem eius.

24 'Irascetúrque furor meus, & occidam vos gladio, erúntque v-
xores vestræ viduæ, & filii vestri pupilli.

Miserit manũ suam שלח ידו .i.contrectauerit. hoc est,an non retineat apud se rem perditam. Notãdus Hebraismus. mittere manum suã ad rem proximi,pro surripere & furari. 9 Super omni re præ. על־כל־דבר־פשע super omni negotio transgressionis.sic vocat quancunque transgressionem & quodcunque crimen,siue fuerit de boue,siue de asino,&c. Hoc esse: כי־הוא זה sub.quod perdiderit. Quidam vertunt,quòd ipsius sit hoc. Alii,quòd apud illum sit. vel, quia ipse est.hoc est, si dixerit testis eum esse reum, poteritque id probare coram Iudicibus: dabit reus duplum: sin testis deprehensus fuerit falsus,dabit ipse duplum.Sic magni nominis apud Hebræos vir exponit.

10 Aut quodcunque,&c. וכל־בהמה Ad verbum,& omne animal. Aut ab host.abd. או־נשבה aut captiuum ductum.in prædã scilicet.

11 Iuramentum,&c. 'שבועת יהוה וגו Hebraismus,Iurabit vterque per Iehouam. Dominus eius, בעליו sub.animalis perditi. Et non reddet. : ולא ישלם & non restituet.id est,qui ita iurauerit,non tenebitur restituere.

13 Afferet illi testem, יבאהו עד Id est partem animalis afferat quæ testetur animal illud fuisse dilaniatum à fera. Alii,afferet illud testem.nam est pronomen affixum pro separato.Illud,id est partem animalis dilaniati.

14 Domino eius absente: בעליו אין עמו Ad verbum, *&* dominus eius non cum eo.

15 Si conductum fuerit,&c. 'אם שכיר הוא וגו sub animal.Chaldæus paraph.præsertim si cõductitium sit, & venerit pro mercede. Hoc est,si pecunia conduxerit eum.Satis fuerat dixisse,si conductum sit:verùm amplius exposuit quum addidit,Veniẽs pro mercede sua.i.quod animal habetur data mercede.q.d.si pro mercede ei locatũ est, vltra mercedẽ nihil dabit. Potest & sic intelligi hic locus,Si cõductitium est, venit pro mercede sua.i.vt reciperet mercedẽ suam.vel,veniat pro mercede sua:hoc est,soluatur pro eo merces pro qua conductũ est:& nihil vltrà. 16 Dotando dotabit, &c. 'מהור ימהרנה וגו Hebraismus,assignabit illi dotem, & accipiet eam sibi in vxorem:vel data dote accipiet illam in vxorem. 17 Iuxta dotem virg. : כמוהר הבתולות .i.pro modo dotis quæ assignari solet virginibus.

18 Maleficam מכשפה Hæc lex intelligitur etiam de malefico:sed quia mulieres ad id vitium proniores sunt,ideo vtitur fœminino. Non sines viu. : לא תחיה Ad verbum,non viuificabis.

20 Immolans,&c. זבח לאלהים חרם Ordo talis est Hebræis, Qui immolauerit diis, occidetur, præterquã Iehouæ soli.i.qui adorauerit alium deum quàm Iehouam. 21 Et peregrino,&c. 'וגר לא תונה וגו Et aduenam non opprimes,neque affliges eum. Alii,peregrinum non decipies.neque fueris ei molestus.Hunc locũ Hebræi ferè sic exponunt,vt prius verbum ינה ad verba referãt:posterius לחץ ad rem,dum scilicet alicui sua bona auferuntur.Et גר peregrinum interpretantur pro eo qui venit vt recipiat super se verba Legis (quẽ proselytum appellare potes)quẽ in consortiũ Legis suæ recepissent. 22 Nullam,&c. 'כל־אלמנה וגו Ad verbũ,Omnẽ viduam & pupillũ non affligetis.

23 Si affligendo affl.eum: אם ענה תענה אתו Aposiopesis,siue reticentia est.sub.te postea affligam. vel dicitur comminatoriè, sub. puniam grauissimè.Singulare autẽ est pronomen pro plurali,eos,nẽpe viduam & pupillum. Si clamando,&c. אם צעק יצעק si vociferando vociferatus fuerit ad me.Singul.Heb.pro plur.Si vociferati fuerint.Geminatio verbi,assiduam & constantem vociferationem significat.

24 Irascetúrque furor m. 'וחרה אפי Hebraismus,pro,Vehementissimè irascar,ita vt vos occidam.

Pecunia mutuò data.
Si pecuniam mutuam dederis populo meo,'pauperi qui est te- 25
cum,non eris ei'ficut vfurarius,non imponetis ei vfuram.

Pignora quando reddenda.
'Si in pignus acceperis veſtimētum proximi tui,'antequam oc 26
cubuerit ſol, reſtitues illud ei.
Quia'ipſum ſolum eſt operimentum eius,illud veſtimentum 27
eius eſt cuti ſuæ,in quo'dormiat:'& erit,quū clamauerit ad me,
tunc exaudiam:ſum enim miſericors.

Magiſtratus & principes.
Iudicibus non maledices: neque principi in populo tuo ma- 28
ledices.
'Plenitudinem tuam & lachrymam tuam non tardabis *offerre*: 29
primogenitum filiorum tuorum dabis mihi.

Primitiæ. Primogenita.
'Sic facies de boue tuo,& de pecore tuo: ſeptē dies erit cum ma 30
tre ſua,die autem octauo dabis eum mihi.

Caro à beſtiis laniata.
Et homines ſancti eritis mihi,& carnem in agro'raptam nō co- 31
medetis,cani proiicietis illam.

Cap. XXIII.

Mendacium.
N'On aſſumes rumorem falſum mendacii:'ne ponas manum 1
tuam cum impio,vt ſis teſtis mendax.

Iudex æquus.
'Non eris poſt multos ad mala,'neque ſpōdebis in cauſa,vt de- 2
clines poſt multos ad peruertendum *iudicium*.

Pauper.
'Et pauperem non honorabis in cauſa ſua. 3
Si occurreris boui eius qui eſt inimicus tibi,aut aſino eius errā 4
ri:reducendo reduces eum illi.

Inimicis beneficiendum.
Si videris aſinum odio habentis te decūbentem ſub onere ſuo, 5
'& deſines auxiliari ei:auxiliando auxiliaberis vnà cum illo.
Non'peruertes iudicium'pauperis tui in lite eius. 6

Mendacium. Innocens.
'A ſermone falſo recedes,'neque innocentem & iuſtum occi- 7

---

25 Si pecuniam mutuam dederis populo meo,pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes.
26 Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum,ante ſolis occaſum reddes ei.
27 Ipſum enim eſt ſolū quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat:ſi clamauerit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum.
28 Diis non detrahes,|& principi populi tui non maledices. Act.23.a.5.
29 Decimas tuas & primitias tuas nō tardabis reddere: |primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. ſuprà 13.a.2.b.12 Infrà 34.c.19
30 De bobus quoque & ouibus ſimiliter facies:ſeptem diebus ſit cum matre ſua,die octaua reddes illum mihi.
31 Viri ſancti eritis mihi:|carnem quæ à beſtiis fuerit prægustata, non comedetis,ſed proiicietis canibus. Leuit.22.b.8 Eze.44.g.31

Cap. XXIII.

1 NOn ſuſcipies vocem mendacii: nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium.
2 Non ſequeris turbam ad faciēdum malum:nec in iudicio, plurimorū acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies.
3 Pauperis quoque non miſereberis in negotio.
4 Si occurreris boui inimici tui,aut aſino erranti:reduc ad eum.
5 |Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere,non pertranſibis: ſed ſubleuabis cum eo. Deut.22.a.4
6 Nō declinabis in iudicio pauperis.
7 Mendaciū fugies:|inſontē & iuſtum Dan.13.f.53

---

25 Pauperi את־העני Per expoſitionem poſitum:exponit enim quem vocet populum ſuum,nēpe pauperes. Sicut vſurarius, כנשה ſicut fœnerator. Ex doctioribus Hebræorū alteri videtur hanc vocem נשה ab eleuando & extollendo eſſe dictam,acſi dicat,Si mutuum illi dederis,non extollas te ſupra illum,vt cogatur propter beneficium à te acceptum,tibi ſupplicare,te venerari,& colere. Alius quidam ex illis in hunc locum ſic ſcribit,Ne ſis illi tanquam vſurarius,qui dominium vſurpat in eum qui à ſe mutuum accipit(iuxta illud Proue.22.a.7,Qui mutuum accipit,ſeruus eſt illius qui mutuum dat)quin potius exhibeas te erga illum in omni re,quaſi nihil vnquā à te mutuò acceperit. Neque ponas ſuper eum vſuram,nec pecuniæ,nec cibi:ſed commodato illi des ex pietate,non accipiens ab illo vllam vtilitatem gloriæ,nec ſubſtantiæ.Hactenus ille. 26 Si in pignus acceperis אם־חבול תחבול Ad verbum,Si in pignus accipiendo,acceperis in pignus,&c. Antequam occub. עד־בוא Ad verbum,ad occumbere.

27 Quia ipſum,&c. כי כסותה לבדה Ad verbū, Quia eſt operimentum eius ipſum ſolum.Ordo inuerſus.i.nihil aliud habet quo ſe operiat. Dormiat: ישכב: cubabit. cubare poterit.cubet. Et erit,quum clam. והיה כי־יצעק accidet autem, quum clamauerit.i.quumque clamauerit. 29 Plenitudinem tuam & lach. מלאתך ודמעך Abundantiam tuam & lachrymam tuam.i.Primitias muſti tui,& primitias olei tui primo quoque tempore offeres.Muſtū,מלאה.i.plenitudinē dici ſentiūt, quòd magna copia è torcularibus defluere ſoleat: Oleum verò דמעה lachrymam, quòd guttatim defluat quum fit in lacu. Doctus inter Hebræos, lachrymam tam de vino quàm de oleo dici ſentit,quòd vtrūque guttatim è torculari defluat.Idem alio loco hunc locū pluribus ſic explicat, Quū impletæ fuerint fruges tuæ, ſiue quū ad maturitatem peruenerint,dabis primitias:& deinde quum collectæ fuerint intra domū,dabis quoque lachrymam,id eſt vinū & oleum in vindemia quæ meſſem ſequitur.Ergo plenitudo,ſiue primitiæ,ad fruges ſpectat:lachryma verò ad liquamina,vinum ſcilicet & oleum. LXX legunt ἀπαρχὰς ἅλωνος καὶ ληνοῦ σου, Primitias areæ tuæ & torcularis tui.Chaldæus paraph. Primitias tuas & lachrymam tuam non differas.

30 Sic facies,&c. כן־תעשה וגו' Id eſt, de bobus tuis & ouibus tuis dabis primogenitum.

31 Raptam טרפה Ad verbum,quæ ſit rapina.id eſt à fera laniatam.

IN CAPVT XXIII.

1 Non aſſumes rum.fal. לא תשא וגו' Ad verbum,Non ſuſcipies auditionem mendacii.Duplex eſt ſenſus,prior, Ne ſis author falſi rumoris contra proximum tuum, aut fingas in corde tuo vnde fama eius lædi poſſit.Alter,Ne admiſeris rumorem falſum. & hunc ſenſum ſequitur etiam Chaldæus paraph. Attamen prior ſenſus videtur eſſe verior propter illud quod mox ſequitur,Ne ponas,&c. Ne ponas manum אל־תשת וגו' Hebraiſmus, Ponere manum cum aliquo,pro Adiuuare cauſam eius. q. d. non adiuuabis cauſam improbi falſo tuo teſtimonio.vel,Ponere manum, pro Iurare accipi poteſt. q.d. Non iurabis cum impio vt ſis teſtis iniquus.vt alludat ad hoc quòd iuraturi olim, ſuper librum Legis, aut aliquid tale quod ſacrum erat, manum ponere tenebantur. Sicut adhuc hodie mos eſt apud Iudæos, qui etiam nullum iuramentum alicuius momenti faciunt, niſi hoc quod fit impoſita manu ſupra librum Legis, quem habent in ſynagogis ſuis, & vulgò vocant ספר תורה liber Legis.

2 Non eris poſt multos ad mala, לא תהיה וגו' Hebraiſmus,quem Chaldæus paraph.ſic effert,Non ſequêris multos ad malefaciendum. vel multitudinem.ſiue,maiorem partem. Neque reſpond. ולא־תענה neque loquêris. i. in lite ne ſequaris plurium ſententiam vt peruertas iudicium.Si plures in iudicio condemnauerint innocentem,tu ſequere pauciores qui illum ſaluare conātur: & ne inclines in iudicium cum multis. 3 Et pauperem non hon. ודל לא תהדר .i.neque etiam habebis reſpectū perſonæ pauperis, vt illi faueas in cauſa ſua, ſiue controuerſia.Licet Deus multo fauore vbique proſequatur pauperes, & nolit opprimi:non vult tamen reſpectu paupertatis,iudiciū corrumpi. 5 Et deſines,&c. וחדלת וגו' tunc deſines deſerere[ſiue derelinquere]eum:dimittendo dimittas cum illo.i.nullo modo deſeres eum,ſed exonerabis aſinum cum eo qui te odio habet. Alii vertunt,num deſines ſubleuare eum:ſubleuando ſubleuabis cum eo. nempe onus aſini. Chaldæus paraph. caue derelinquas eum:relinquendo relinquas id quod habes in corde tuo contra eum,& ſoluas cum eo.

6 Peruertes חטה declinare facies.i.non facies cadere cauſa pauperē,quòd pauper ſit.q.d.neque faueas,neque aduerſeris pauperi in cauſa. Pauperis tui אביונך mendici tui.id eſt mendicorum qui ſunt apud te.

7 A ſermone,&c. מדבר שקר תרחק Ad verbum, A verbo mendacii elongabis te.i. à iudicio falſo longiſſimè abſis. Videtur enim Iudicem alloqui. Neque innocentem,&c. ונקי וצדיק אל תהרוג Chaldæus paraph.& eum qui iuſtificatus fuerit,& exierit iuſtus à iudicio, ne occidas.id eſt, ne ſententia tua morti adiudicaueris.

Deut.16.d.19 eccli.20.d.32

non occides:quia auersor impium.
|Nec accipies munera,quæ etiã ex- 8
cæcant prudentes,& subuertunt ver-
ba iustorum.
Peregrino molestus non eris:scitis 9
enim aduenarum animas, quia & i-
psi | peregrini fuistis in terra AEgy-
pti.

Gen.46.a.5 Leu.25.a.3

|Sex annis seminabis terram tuã, 10
& congregabis fruges eius.
Anno autem septimo dimittes eã, 11
& requiescere facies,vt comedãt pau
peres populi tui: & quicquid reliquũ
fuerit, edant bestiæ agri. ita facies in
vinea,& in oliueto tuo.
C Sex diebus operaberis:septimo die 12
cessabis, vt requiescat bos & asinus
tuus,& refrigeretur filius ancillæ tuæ,
& aduena.
Omniaquæ dixi vobis,custodite.Et 13
per nomen externorum deorum non
iurabitis, neque audietur ex ore ve-
stro.
Tribus vicibus per singulos annos 14
mihi festa celebrabitis.
Solennitatem azymorũ custodies. 15
Septem diebus comedes azyma,|sic-
ut præcepi tibi,tempore mensis no-
uorum,quando egressus es de AEgy-
pto:|non apparebis in conspectu meo
vacuus.

Suprà 13.a.5 infrà 34.c.22
Deut.16.d.16 eccli.35.a.6

D Et solennitatem messis primitiuo- 16
rum operis tui,quæcunque seminaue
ris in agro: solennitatem quoque in
exitu anni,quando congregaueris o-
mnes fruges tuas de agro.
Ter in anno apparebit omne ma- 17
sculinum tuum coram Domino Deo.
Nõ immolabis super fermento san 18
guinem victimæ meæ,nec remanebit
adeps solennitatis meæ vsque mane.
|Primitias frugum terrę tuę deferes 19
in domum Domini Dei tui. non co-
ques hœdum in lacte matris suæ.

Infrà 34.d.26 deut.14.c.21

E Ecce ego mitto Angelum qui præ- 20
cedat te,& custodiat in via,& introdu
cat in locum quem præparaui.
Obserua eum, & audi vocem eius, 21
nec contemnendum putes: quia non
dimittet quũ peccaueritis, & est no-
men meum in illo.
Quòd si audieris vocẽ eius, & fece- 22

des:quia non ʹiustificabo impium.
Nec munus accipies:quia munus excæcat ʹvidentes, & peruer- Munera.
titʹverba iustorum.
ʹPeregrinũ non afficies angustiis: vos enim nostisʹaffectus per- Peregrinus.
egrini,quandoquidem peregrini fuistis in terra AEgypti.
ʹSex annis seres terram tuam,& congregabis prouentum eius.
In septimo verò ʹrelinques eã, atque deseres,& comedent pau-
peres populi tui: residuum autem eorũ comedet bestia agri.sic fa
ciesʹvineæ tuæ & olueto tuo.
Sex diebus facies opera tua,die autem septimoʹquiesces:vt cõ Sabbathum septimi diei.
quiescat bos tuus, & asinus tuus,ʹ& respiret filius ancillæ tuæ, &
peregrinus.
Et in omnibus quæ dixi vobis,ʹcauti eritis. Neque nomẽ deorũ Dii externi.
aliorum memorabitis,ʹnon audietur in ore tuo.
Tribus vicibusʹfestum ages mihi in vnoquoque anno.
ʹSolennitatem infermentatorum custodies:septem diebus co- Festum Paschæ in Martio.
medes infermentata, quemadmodum præcepi tibi,tempore mẽ
sisʹAbib:ʹquia in eo egressus es ex AEgypto,ʹneque cõspicientur
coram me vacui.
Et solennitatem messis, *messis inquam* primitiuorum,ʹoperum tuo- Festum Pentecostes.
rum quæ seminaueris in agro: & solennitatemʹcollectionis *quæ fit* Tabernaculorum in Septembri.
in exitu anni,quando collegeris opera tua ex agro.
Tribus *illis* vicibus in *vnoquoque* conspicietur omnis masculus tuus
ʹcoram Domino Iehouáh.
ʹNon immolabis cum fermẽto sanguinem victimæ meæ, ne- Sanguis.
que pernoctabit adepsʹagni mei vsque mane.
Primitias primitiuorum terræ tuæ adduces in domum Iehouæ Primitiæ.
Dei tui.non coques hœdumʹin lacte matris suæ.
Ecce egoʹmitto Angelum coram te,vt custodiat te in via,& in- Angelus deducens populum Israel.
troducat te in locum quem præparaui.
ʹCaue à facie eius, & obtempera voci eius, ne exacerbes eum:
neque enim parcet præuaricationi vestræ, ʹnomen meum in me-
dio eius.
Nam si audiendo audieris vocem eius,& feceris quæcunque di

Iustificabo אצדיק Id est absoluam,vel habebo pro iusto.q.d.non sinam talem iudicem inultum qui innocentem morti adiudicarit.
8 Videntes, פקחים Id est sapientes & prudentes,siue qui videntur esse sapientes. Verba דברי res.i.negotia,& causam iustorum.
9 Peregrinum וגר Ad verbum,Et peregrinum.siue,aduenam.Redundat ו Latinis. Affectus את־נפש Ad verbum, animam.i.scitis quales sint peregrinorum affectus:quibus satis est id pœnarum quòd peregrini sunt,ne addatis & alias molestias.
10 Sex ושש Ad verbum,Et sex.& hic redundat Latinis ו.
11 Relinques eam, תשמטנה Verbũ istud שמט derelinquere,deserere,& negligere significat. q.d.non coles, neque seminabis eam,sed deseres:& quæ sponte nascentur,non congregabis,sed relinques pauperibus & bestiis terræ. Vineæ tuæ לכרמך .i.de vinea tua.
12 Quiesces: תשבות cessabis.Vide infrà cap.34.c.21. Et respiret וינפש & refrigeretur.vel,recipiat sese.aut,recreetur.
13 Cauti eritis. תשמרו cauti estote.i.magna attentione seruate. Non audietur,&c. לא ישמע על־פיך: q.d. non tantùm non coletis deos alienos,sed ne vllam quidem mentionem facietis ipsorum. 14 Festum ages תחוג festa celebrabis.
15 Solennitatem את־חג Festiuitatem.Celebritatem. Abib: האביב Vide suprà cap.13.a.4. Quia in eo egressus es ex AEg. כי־בו יצאת ממצרים Hebraismus est, pro, in memoriam egressionis vestræ ex AEgypto celebrabitis festum istud: in eóque festo filii Israel non apparebunt coram me vacui & sine muneribus. Neque conspicientur coram me vacui. ולא יראו פני ריקם: Ad verbum, neque videbuntur facies meæ inanes. id est,filii Israel non apparebunt coram arca fœderis super quam me illis præsentem exhibeo, sine muneribus,quibus testentur gratitudinem animi sui. 16 Operum t. מעשיך laborum tuorum.Festum messis,erat festum Pentecostes,in quo primitias frugum offerebant Domino.Vide hæc eadẽ infrà cap.34.c.22. Collectionis האסף Festũ erat tabernaculorum, quo tempore colligebãtur omnes fructus qui per totum annum creuerant.Mox seipsum declarat,quum dicit,Quando collegeris opera tua ex agro.
17 Coram Dom. Iehouáh. אל־פני האדון יהוה: Id est, ter in anno mares omnes venient ad eum locum vbi ego mei cultum instituero, nempe in Ierusalem:offerentque ibi munera mihi.Vide infrà cap.34.c.23.
18 Non immolabis,&c. לא־תזבח וגו׳ Id est, antequam immoles victimam Paschalem,remouebis fermentum & fermentatum de domo tua.Eadem habes infrà cap.34.c.25. Agni mei חגי victimæ meæ.i.hostiarum quæ mihi occiduntur.
19 In lacte mat.s. בחלב אמו: Id est,quandiu sugit lac. Hoc est,ne offeras mihi hœdum postea coquendum ministerio Sacerdotum, ne offeras inquam eum dum matris lac sugit.Alii vertunt,cum matre lactante.q.d.Satis tibi sit comedere hœdum,abstine à matre: hoc enim præ se fert crudelitatem quandam.Sic præcepit pullos auium comprehendere in nido,matre dimissa,Deut.22.a.6.Vide infrà cap.34.c.26.
20 Mitto שולח Præs.Heb.pro fut.mittam,vel præmittam.
21 Caue à facie eius, השמר מפניו Caue à conspectu illius.id est Caue tibi ab eo.vel,Caue ne coram eo aliquid iniquum designes. Nomen meum in medio e. שמי בקרבו: Istud debet referri ad præcedentia,Caue à facie eius.q.d.Caue tibi ab eo,quia Angelus est legatus meus:& quæ dicet,nomine meo dicet.

xero, tũc odio habebo illos qui te oderũt,& affligã affligentes te.
Nã ibit Angelus meus ante te, & introducet te ad Emoræum 23
& Hitthæũ & Perizæum, & Chenaȳanæum, Hiuæum,atque Ie
buſæum, & ſuccidam eum.
Dii alieni non adorandi. Non adorabis deos eorum,neque coles eos,neque facies ſecun 24
dum opera eorum:ſed deſtruendo deſtrues eos,& confringendo
confringes ſtatuas eorum.
Seruire Deo. Benedictio. Infirmitas. Sed coletis Iehouam Deum veſtrum, & benedicet pani tuo,& 25
aquis tuis:auferámque infirmitatem è medio tui.
Sterilis. Non erit abortiens & ſterilis in terra tua:numerum dierũ tuo- 26
rum complebo.
Terrorem meum mittam ante te,& interficiam omnem popu 27
lum ad quem ingredieris,dabóque omnes inimicos tuos tibi cer
uicem *uertentes.*
Mittam præterea crabronem ante te, qui expellat Hiuæum, 28
& Chenaȳanæum,& Hitthæum à facie tua.
Quare paulatim Deus expulit Chananæos. Non eiiciam illum à facie tua anno vno,ne ſit terra deſolatio, 29
& multiplicetur contra te beſtia agri.
Paulatim paulatim eiiciam illum à facie tua,donec creſcas,& 30
hæreditate accipias terram.
Ponam autem terminum tuum à mari Suph vſque ad mare 31
Peliſthin, & à deſerto vſque ad Fluuiũ: nam dabo in manũ ve-
ſtram habitatores terræ,& expelles illos à facie tua.
Non percuties cum eis & diis illorum fœdus. 32
Non habitabunt in terra tua,ne fortè peccare faciant te contra 33
me,quando colueris deos eorum:nam eſſet tibi in laqueum.

Cap. XXIIII.

Moſes iubetur rurſum ſcandere montem. ET ad Mouſéh dixit, Aſcende ad Iehouam, tu & Aharón, Na- 1
dáb,& Abihú,& ſeptuaginta è Senioribus Iſraél,& adorabi-
tis procul.
Accedat verò Mouſéh tantùm ad Iehouam: & illi non appro- 2
pinquent,neque populus aſcendat cum eo.
Venit ergo Mouſéh, & narrauit populo omnia verba Iehouæ, 3
omniáque iudicia:& reſpondit totus populus voce vna, ac dixe-
runt,Omnia verba quæ loquutus eſt Iehouáh,faciemus.
Scribit Moſes verba Dei in vnum volumen, eáque populo legit. Et ſcripſit Mouſéh omnia verba Iehouæ:ſurgénſque mane, æ- 4
dificauit altare ſub monte, & duodecim ſtatuas ſecundum duo
decim tribus Iſraél.
Miſitque iuniores filiorũ Iſraél, qui immolauerũt holocau- 5
ſta,& ſacrificauerunt ſacrificia pacifica ipſi Iehouæ, iuuencos.
Et tulit Mouſéh dimidium ſanguinis,& poſuit in crateribus:di 6
midium verò ſanguinis ſparſit ſuper altare.
Tulit præterea Librum fœderis,& legit in auribus populi:qui 7

ris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligã affligentes te. Infrà 33.a deut.7.c.11 ioſue.24.c.11

Præcedétque te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum,& Pherezæum,Chananæúmque,& Heuæum, & Iebuſæum,quos ego conteram.

Non adorabis deos eorum, nec coles eos:non Facies opera eorum, ſed deſtrues eos,& confringes ſtatuas eorum. F

Seruietiſque Domino Deo veſtro, vt benedicam panibus tuis & aquis: & auferam infirmitatẽ de medio tui. Deu.7.c.14

Non erit infœcunda nec ſterilis in terra tua: numerum dierum tuorum implebo.

Terrorem meum mittam in præcurſum tuum,& occidam omnem populum ad quem ingredieris: cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam.

Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum,& Chananæum, & Hethæum,antequam introeas. G

Non eiiciam eos à facie tua anno vno: ne terra in ſolitudinem redigatur,& creſcant contra te beſtiæ.

Paulatim expellam eos de conſpectu tuo,donec augearis, & poſſideas terram.

Ponam autem terminos tuos à Mari-rubro vſque ad mare Palæſthinorũ, & à deſerto vſque ad fluuium:tradam in manibus veſtris habitatores terræ, & eiiciam eos de conſpectu veſtro.

Non inibis cum eis fœdus, nec cũ diis eorum. Infrà 34.b deut.7.a.2

Non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant in me, ſi ſeruieris diis eorũ: quod tibi certè erit in ſcandalum.

Cap. XXIIII.

MOyſi quoque dixit, Aſcende ad Dominum tu & Aaron, Nadab & Abiu, & ſeptuaginta Senes Iſrael, & adorabitis procul.

Solúſque Moyſes aſcendet ad Dominum:& illi non appropinquabunt, nec populus aſcendet cum eo.

Venit ergo Moyſes,& narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia:reſponditque omnis populus vna voce, Omnia verba Domini quæ loquutus eſt,faciemus.

Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones Domini: & mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis,& duodecim titulos per duodecim tribus Iſrael.

Miſitque iuuenes de filiis Iſrael, & obtulerunt holocauſta , immolaueruntque victimas pacificas Domino, vitulos.

Tulit itaque Moyſes dimidiam partẽ ſanguinis,& miſit in crateras: partem autẽ reſiduam fudit ſuper altare.

Aſſuméſque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt,

23 Et ſuccidam e. : והכחדתיו & excidam eum.vel perdam,aut delebo eum.
25 Et benedicet,&c. וברך וגו׳ .i.dabo tibi cibum & potum in magna abundantia.Mutatio perſonæ:nam prius dixerat,Et ſuccidam eum.
27 Terrorem meum,&c. את־אמתי אשלח לפניך Hebraiſmus, terrebo omnes adueniente te. Ceruicem. : עורף Id eſt qui auertant faciem,& dent terga.q d.Omnes inimicos tuos vertam ante te in fugam.
28 Crabronem את־הצרעה veſpam.Sing.Heb.pro plur. 29 Deſolatio, שממה Id eſt deſolata.
30 Paulatim paul. מעט מעט Gallicè dicimus,*perit a petit.* Creſcas, תפרה multipliceris.
31 Fluuium: הנהר Euphraten intelligit. 32 Non percuties לא־תכרות Per imperatiuum vertere potes omnia iſta futura,Ne percutias,vel Ne ferias,Ne habitent,&c.

IN CAPVT XXIIII.

1 Ad Iehouam אל יהוה Antecedens pro relatiuo,ad me. 2 Accedat verò,&c. ונגש משה וגו׳ Et acceſſit propius Moſeh ſolus ad Iehouam,illi autem non acceſſerunt propius,& populus *reliquus* non aſcendit cum illo.nempe Moſeh,conuocatis illis ſeptuaginta.
4 Statuas, מצבה titulos.columnas.id eſt ſtationes.
5 Qui immolau. ויזבחו qui obtulerunt. Iuuencos. : פרים vitulos.per appoſitionem dictum.
6 Sanguinis, הדם ſub.victimarum illarum. 7 In auribus po. באזני העם Hebraiſmus,audiente populo.

Omnia quæ loquutus eſt Dominus, faciemus,& erimus obedientes.

Heb.9.e.20

8 Ille verò ſumptum ſanguinem reſperſit in populū,& ait.‖Hic eſt ſāguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his.

C

9 Aſcenderūntque Moyſes & Aaron, Nadab & Abiu, & ſeptuaginta de Senioribus Iſrael.

10 Et viderunt Deum Iſrael: & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cælum quum ſerenū eſt.

11 Nec ſuper eos qui procul receſſerant de filiis Iſrael, miſit manum ſuā: viderūntque Deum, & comederunt ac biberunt.

12 Dixit autem Dominus ad Moyſen, Aſcende ad me in montē, & eſto ibi, dabóque tibi tabulas lapideas,& Legem, ac mandata quæ ſcripſi, vt doceas eos.

13 Surrexerunt Moyſes & Ioſue miniſter eius: aſcendénſque Moyſes in montem Dei,

14 Seniorib⁹ ait, Expectate hic donec reuertamur ad vos. habetis Aaron,& Hur vobiſcum: ſiquid natum fuerit quæſtionis, referetis ad eos.

15 Quūmque aſcendiſſet Moyſes, operuit nubes montem.

16 Et habitauit gloria Domini ſuper Sinai, tegens illum nube ſex diebus: ſeptimo autem die vocauit eum de medio caliginis.

17 Erat autem ſpecies gloriæ Domini, quaſi ignis ardens ſuper verticem montis in conſpectu filiorum Iſrael.

Infrà 24.d.18 deut.9.b.9.c.18

18 Ingreſſúſque Moyſes medium nebulæ, aſcendit in mōtem: &‖fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

Cap. XXV.

1 Loquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

Infrà 35.a.5

2 Loquere filiis Iſrael vt tollant mihi primitias: ab‖omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas.

dixerunt, Quæcunque dixit Iehouáh, faciemus,& obediemus.
8 Tulit quoque Mowſéh ſanguinem,& ſparſit ſuper populum,&
dixit, En ſanguis fœderis quod pepigit Iehouáh vobiſcum ſu-
per omnibus rebus illis.
9 Aſcenderat inquā Mowſéh,& Aharon, Nadáb,& Abihú,& ſep-
tuaginta è Senioribus Iwſraél.
10 Et viderunt Deum Iwſraél: & ſub pedibus eius erat velut opus
lapidis ᴅſapphirini, & ſicut aſpectus cæli in ſerenitate.
11 Ad principes autem filiorum Iwſraél non miſit manum ſuā:
& viderunt Deum, & comederunt atque biberunt.
12 Dixitque Iehouáh ad Mowſéh, Aſcende ad me in montem, &
eſto ibi, dabóque tibi tabulas lapideas, & Legem atque præceptū,
quæ ſcripſi ad docendum eos.
13 Surrexit itaque Mowſéh & Iehowſúay miniſter eius,& aſcēdit
Mowſéh in montem Dei:
14 Senioribúſque dixit, Manete hîc donec reuertamur ad vos: &
ecce Aharon & ɴHur ſunt vobiſcum, quiſquis habuerit cauſas,
accedat ad eos.
15 Tunc aſcendit Mowſéh in montem, & operuit nubes mōtem.
16 Habitauítque gloria Iehouæ ſuper montem ᴅSinái, & operuit
eū nubes ſex diebus: vocauítque ipſum Mowſéh die ſeptimo è
medio nubis.
17 Et aſpectus gloriæ Iehouæ erat tanquam ignis cōburens in ver
tice montis, in oculis filiorum Iwſraél.
18 Et ingreſſus eſt Mowſéh in medium nubis, aſcendítque in mon
tem: & fuit Mowſéh in monte quadraginta diebus & quadraginta
noctibus. Cap. XXV.
1 ET loquutus eſt Iehouáh ad Mowſéh, dicendo,
2 Loquere ad filios Iwſraél vt accipiāt mihi oblationem: ab
omni viro cuius cor voluntariè dederit illam, accipietis oblatio-
nem meam.

תרומה Dona volūtaria exigit Deus à populo in ſtructurā tabernaculi.

8 Rebus illis. הדברים האלה: nempe iam dictis.

10 Velut opus lapidis ᴅſapphirini, כמעשה לבנת הספיר velut opus lateris ſapphirini. erat aliquid factum ex ſapphiro lato inſtar lateris. Alii vertunt, velut opus menſæ ſapphirinæ.i.ex ſapphiro lato & cōplanato in modū lateris & mēſæ. Quòd maieſtatē gloriæ ſuæ Deus forma lateris, ſapphiri colorem præ ſe ferentis principibus Iſrael oſtendere voluit, dicunt Hebræi ideo factum eſſe, vt illis in memoriam reuocaret duram illam ſeruitutem atque moleſtiam laborum quos perpeſſi fuerant in AEgypto in cōficiendis lateribus: à qua ſeruitute & moleſtia iam liberati eſſent beneficio Dei,& aſſerti in libertatem, quæ repræſentetur per viſionem ſapphiri qui cærulei coloris eſt,& aureis collucere punctis aiunt, ad ſignificandū quòd iam ex populo ſeruili, populus liber ac Diuinus factus eſſet: ita vt lutū illud in quo in AEgypto operati fuerāt, iam in pretioſiſſimum lapidem & aurum quodammodo mutatum videretur. Sunt tamen qui ſapphirum candidi coloris eſſe dicant: vnde & לבנת hic pro candido exponunt, legentes, Quaſi opus albi ſapphiri. Et ſicut aſpectus,&c. וכעצם השמים לטוהר: & velut ſubſtātia[vel eſſentia, ſiue corpus]cæli in puritate. vel præ puritate & munditia. Non poteſt ſermone humano exprimi thronus ille Dei.

11 Non miſit manum ſuam: לא שלח ידו Id eſt, Deus non læſit principes Iſrael qui illum viderant: biberunt enim & comederunt poſteæ quod argumentum fuit illos non fuiſſe à Deo occiſos, quum tamen ſcriptum ſit, infrà cap.33.d.20, Non videbit me homo, & viuet. Hebraiſmum iſtum expreſſit Chaldæus paraph. his verbis, Principibus autem filiorum Iſrael nullum incommodum fuit, & viderunt gloriam Domini. Quidam per miſſionem manus, intelligunt flatum Spiritus prophetici: quaſi ſcilicet Dominus principes Iſrael non tam largiter afflauerit ſicut Moſen, qui tantam vim Dei in ſe ſentiebat, vt per XL dies & noctes nihil ederet ac biberet: illi vero adhuc opus habebant cibo corporali: vnde mox additur, Viderunt Deum,& comederunt ac biberunt. Prior ſententia probabilior apparet, quòd ſcilicet ex viſione illa Diuina nihil læſi fuerint: cuius argumentū etiam erat quòd edebant ac bibebant, præ ſe ferentes ſigna lætitiæ & gaudii. Et viderunt,&c. ויחזו את האלהים .i. qui quū vidiſſent Deum, comederūt & biberunt vt antea, nullo accepto incōmodo. Subaudiri poteſt nōnihil, ſic,& viderunt Deū, ſed non ſunt mortui, imò poſtea comederūt,&c. 12 Dabóque ti. ואתנה לך vt dem tibi. Et Legē atque præc. והתורה והמצוה Sing. Heb. pro plur.& Leges & præcepta. 13 In montē Dei: אל הר האלהים .i. in quo apparebat gloria maieſtatis Diuinæ.

14 Manete שבו לנו Ad verbum, Manete nobis. Redundat NOBIS. Alii, Sedete. vel, Sedentes expectate nos hic. Quiſquis hab. cauſas, מי בעל דברים Ad verbum, quis dominus verborum. מי pro משיהיה is qui fuerit dominus verborum.i. qui cauſas habuerit loquendi, hoc eſt, qui habuerit lites. 16 E medio nubis. מתוך הענן: Id eſt, è parte nubis quæ denſiſſima erat.

IN CAPVT XXV.

1 Et loquutus eſt וידבר Hic ſeptima eſt huius libri apud Hebræos partitio, quam תרומה vocant.i. oblatio.

2 Oblationem: תרומה Hæc dictio quaruncunque rerum munificum & liberale donum ſignificat quod Domino ſeparatur. Chaldæus paraph. אפרשותא, id eſt ſeparationem, tranſtulit: intelligens ea quæ quiſque de bonis ſuis ſeparabat Domino pro extruendo tabernaculo. Apud Hebræos autem, oblationes non vno tantùm ritu offerebantur Domino. Aliquoties enim quod oblatum erat, eleuabatur coram Domino in altum. Vnde ea oblatio dicta eſt תרומה quod leuandam dicere poſſes. רום enim eſt eleuare ſiue exaltare. Aliquoties, quod oblatum erat, mouebatur coram Domino ad quatuor fines mundi, ſcilicet verſus Orientem, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem. vnde ea oblatio dicta eſt תנופה quod mouendam dicere poſſes. נוף enim eſt hinc inde mouere, aut ventilare. Prima oblatione ſignificabatur Chriſti exaltatio in cruce. Altera, eam Chriſti oblationem & expiationem prædicatione ſpargendam eſſe in omnes fines terræ.

Ista autem est oblatio quam capietis ab eis, Aurum, & argen- 3
tum, & æs,
'Et hyacinthum, & purpuram, & vermiculum cocci, & byssum, 4
& *pilos* caprarum,
Et pelles arietum rubricatas, & pelles 'taxorũ, & ligna 'ꞩsittím. 5
Oleum pro luminari, 'aromata pro oleo vnctionis & pro thy- 6
miamate aromatum:
Lapides 'onychinos, & lapides 'plenitudinũ pro 'ℵephod '& pro 7
pectorali.
Et facient mihi Sanctuarium, 'vt habitem in medio eorum. 8
'Omnino vt ego ostendam tibi 'similitudinem habitaculi & si- 9
militudinem omnium vasorum eius, sic facietis.
Arca. Facient etiam arcam è lignis ꞩsittím: duorum cubitorum & se 10
mis erit longitudo eius: cubitus verò & semis, latitudo eius: cu-
biti item & semis, altitudo eius.
Operiésque eam auro puro, intrinsecus & extrinsecus, operies 11
inquam eam, faciésque super eam 'coronam auream in circuitu.
Fundes quoque ei quatuor annulos aureos, quos pones ad qua- 12
tuor angulos eius: duos videlicet annulos in latere eius vno, &
duos annulos in latere eius altero.
Facies præterea vectes ex lignis ꞩsittím, quos cooperies auro. 13
Inducésque vectes in annulos *qui sunt* in lateribus illius arcæ, 'vt 14
illis deferatur arca.
In annulis illius arcæ erunt vectes, 'non remouebuntur ab ea. 15
Ponésque in arca 'Testimonium quod dabo tibi. 16
Propitiatorium. Facies & 'propitiatorium ex auro mundo: duorum cubitorum 17
& dimidii erit lõgitudo eius, cubiti verò & dimidii latitudo eius.

Hæc sunt autem quæ accipere debe-
tis, Aurum, & argentum, & æs,
Hyacinthũ & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byssum, pilos ca-
prarum,
Et pelles arietum rubricatas, pellésque ianthinas, & ligna setim.
Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum & thymia-
mata boni odoris:
Lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod ac rationale.
Faciéntque mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum:
Heb. 9. a. 2 ‖Iuxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius: sicque facietis illud.
Infrà 36. f. 37 ‖Arcam de lignis setim compingite, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos, latitudo cubitum & dimidium, altitudo cubitum similiter ac semissem.
B Et deaurabis eam auro mundissimo intus & foris: faciésque suprà, coronam auream per circuitum:
Et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos: duo circuli sint in latere vno, & duo in altero.
Facies quoque vectes de lignis setim, & operies eos auro.
Inducésque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, vt portetur in eis:
Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis.
Ponésque in arca Testificationem quam dabo tibi.
Facies & propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos & dimidiũ tenebit lõgitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo.

4 Hyacinthum, &c. 'ותכלת וארגמן וגו .i. vestes hyacinthinas, siue pannos hyacinthinos & cæruleos, vt Hebræi interpretantur: & pannos purpureos, & sericum coccineum, siue cocco tinctum: & byssum, & vestes factas ex pilis caprarũ. Hebræi scribunt de תכלת pro quo hyacinthum vulgo vertunt, Lanã esse tinctã sanguine vermiculi cuiusdam, cuius tinctura viridis est. Doctus inter Hebræos de ea sic scribit, Color est quem vulgò vocant 'כלב (vt est mare, Gallicè *bleu*) éstque tinctus sanguine vermiculi halazon, arte quadam composito. Iudæi Germani hodie vulgò lanam blauam, hoc est quæ cæruleum habet colorem, exponunt. Et illorum sententiam nonnihil confirmare videtur quòd Numeri 15. d. 38, præcepit Dominus filiis Israel vt vittam hyacinthinam ponerent in fimbriis vestimentorum: vt per eam admonerentur præceptorum Dei. Sed quid ad eã rem (inquis) conferebat vitta illa? Colore scilicet (vt respõdent Hebræi) cæruleo, siue æthereo quẽ habebat, admoneri debebant, hæc præcepta cælitus à Deo profecta esse. Tradunt quoque antiqui scriptores, quatuor istos colores ex quibus omnia quæ erãt tabernaculi, confecta fuere, quatuor elemẽtorum proprietates retulisse. Ex aqua enim (inquiunt) purpura, byssus è terra nascitur: hyacinthus autem qui subobscurus est, assimilatur aeri: coccus autem igni. Tabernaculum enim totum repræsentabat mundum, vtque è quatuor elemẽtis constat mundus, sic tabernaculum è quatuor coloribus qui elementa quatuor exprimunt. Pro Coccino, Chaldæus paraph. ad verbum habet, colorem lucidum: & hunc vulgo carmesinum vocant, quòd lucidior sit purpura.

5 Taxorum, תחשים Quidam Hebræorum putant fuisse animal mundum varii coloris: vnde nonnulli vocem Hebræam relinquũt, scribẽtes thassorum, quæ Hebraicè scribitur theתhaꞩsim. Alii, ianthinas vertũt. i. coloris violacei. Doctus inter Hebræos de hac voce sic scribit, Dicunt Rabbini תחש animal, tantùm in diebus Mosis fuisse, & mundum: habuisséque multos colores. vnde & Chaldæus paraph. vertit Sasgona, id est lætans & gaudens in multis coloribus suis. Idem alio loco, Sasgona vocatur à sex coloribus quos habet. Ex doctioribus illorum alter planè diuersam ab eo habet sentẽtiam: sic enim scribit, Theתhaꞩsim pelles sunt bestiæ quæ præpinguis est, similes corio bouis. Et iuxta opinionem meam, תחש est belua quæ dicitur bos. ꞩSittim. : שטים Cedri esse speciem optimam, dicit doctus inter Hebræos. Quidam existimant hoc genus ligni à filiis Israel ex AEgypto in desertum asportatum fuisse. Probabilior est alterius ex doctioribus Hebræorum opinio, qui coniicit hoc genus ligni circa montem Sinai creuisse. cui & astipulatur quidam ex illorum doctoribus, qui scribit, in deserto syluas fuisse in quibus hoc lignum creuerit: fuisséque lignum leue & pulchrum, ex quo & filii Israel sua tabernacula fecerint, iuxta illud Nume. 25. a. 1, Habitauit verò Israel in ꞩSittim. L x x verterunt, ξύλα ἄσηπτα ligna imputribilia, siue incorrupta. Dioscorides de Sittim loquens, Alii cedrum (inquit) alii piceam, alii buxum esse dicunt.

6 Aromata, &c. : בשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים aromata ad oleum vnctionis, & ad suffitum aromatum. vel, suauium odorum. Alii, vnguentum odoriferum, & ad suffitum odoratum. Hoc vnguento vngebantur Sacerdotes.

7 Onychinos, שוהם Lapis est pretiosus, candorem habens vnguis humani. Vnde à Græcis dicitur ὄνυξ, quod vnguem significat. Plenitudinum מלואים impletionis. sic vocat gemmas quæ auro & argento includi solent: atque ita replent locum factum in re aliqua argentea quam palam vocãt, vt videmus in annulis. ℵEphod לאפוד Vestis quædam fuit humeralis, quæ à cingendo sic fuit appellata. אפד enim Hebræis cingere significat. Et pro pectorali. : ולחושן Ornamentum fuit ex serico, auro, & pretiosis lapidibus facto, quod summus Sacerdos in pectore suo & super cor suum portabat, in quo erant Vrim & Thummim. Vide infrà cap. 28. e. 15.

8 Vt habitem, &c. : ושכנתי בתוכם Ad verbum, & habitabo in medio eorum. q. d. habebunt me semper præsentem. Hæc præcepit Deus vt eos auerteret ab idololatria. 9 Omnino vt ego, &c. ככל אשר אני מראה אותך Ad verbum, Secundum omnia quæ videre faciam te. Similitudinem את תבנית exemplar. 11 Coronam auream זר זהב limbum aureum. siue, labium. aut, circulum. i. circundabis eã circulo aureo per circuitum. 14 Vt illis deferatur arca. : לשאת את הארון בהם Ad verbum, ad portandum arcam cum eis.

15 Non remou. ab ea. : לא יסורו ממנו neque recedent ab ea. i. perpetuò adhærebunt ei.

16 Testimonium, את העדות Id est librum fœderis, tabulas lapideas continentes decalogum: quæ vobis testantur meam voluntatem.

17 Propitiatorium כפרת tegmen. siue, operimentum. aut, velamen & cælum, quale rebus pretiosis superponere solemus. Erat autem tabula quæ superponebatur arcæ. Vetus interpres sequutus L x x, noster item interpres, quum vertunt Propitiatorium, potius habẽt rationẽ

verbi à quo deducitur, quàm rei. verbum enim כפר à quo deducitur, aliquando significat Remouit iram, placauit, condonauit iniquitatem & peccatum. Solebat autem Dominus apparere Israelitis super operimentū illud, & illinc eos alloqui, & ostendere voluntatem suam (vt paulo pòst versu 22 dicit) iratusne esset, an placatus illis. Vnde factum est vt quidam verterint Propitiatoriū, quasi dicas locum in quo Dominus placatus alloquebatur populū. Vetus interpres etiā pro eo vertit Oraculū, propterea quòd illinc Domin⁹ oracula sua edebat id est, Mosi loquebatur, docebàtque eū quid populū Israeliticū facere vellet. LXX per duas voces reddidere, ἱλαστήριον ἐπίθεμα .i. propitiatoriū superpositionē.

Duos quoque cherubim aureos & productiles facies, ex vtraque parte oraculi:

18 Facies etiam duos cherubím aureos: ″ductiles facies eos ″in dua-
bus extremitatibus propitiatorii.

Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero.

19 Facies autem ″cherúb vnum in extremo hinc, & cherúb alterum
in extremo inde: ″ex propitiatorio facietis cherubím, duabus ex-
tremitatibus eius.

Vtrūque latus propitiatorii tegāt expandentes alas, & operientes oraculum, respiciántque se mutuò, versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca,

20 ″Expandéntque cherubím duas alas supernè tegētes alis suis pro
pitiatorium, ″& se mutuò aspicient: ad propitiatorium erunt fa-
cies cherubím.

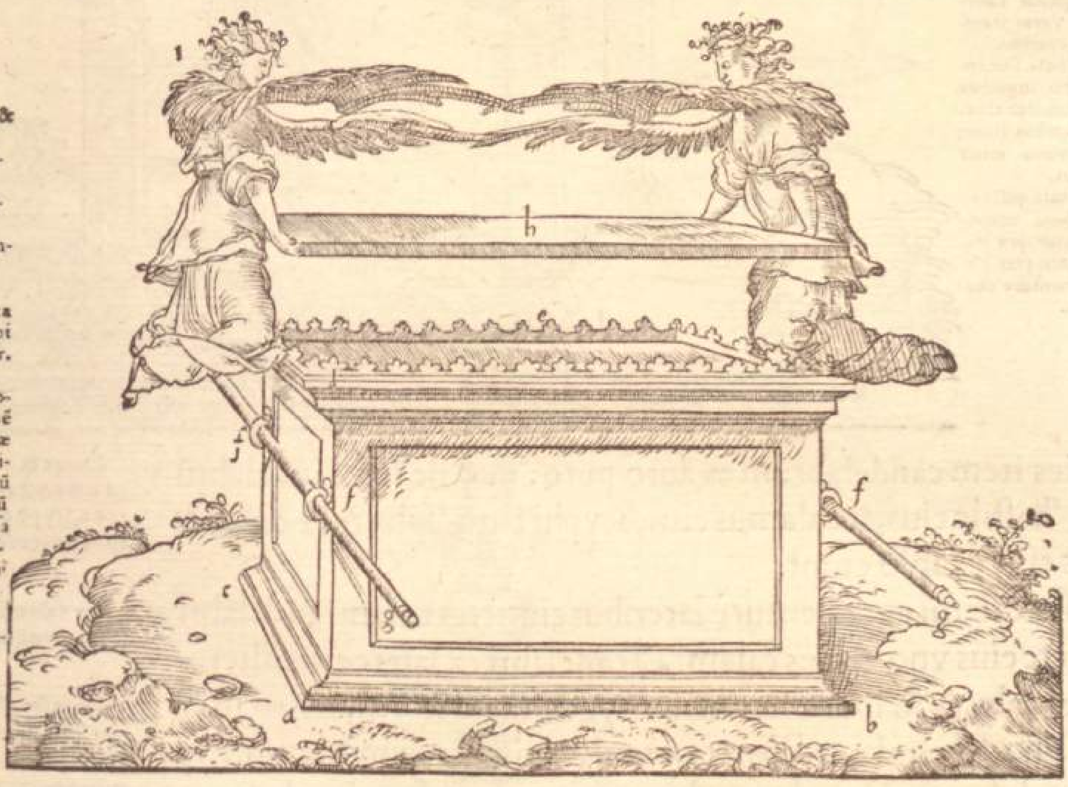
In qua pones testimonium quod dabo tibi.

21 Pones autē propitiatorium super arcam supernè, & in arca po-
nes testimonium quod dabo tibi.

C Inde præcipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum cherubim qui erūt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel.

22 Conueniámque tecum illuc, & loquar tecum ″è propitiatorio
inter duos cherubím ″quod est super arcam testimonii, quæcunq;
præcipiam tibi *dicenda* filiis Iשׂrael.

ARCA TESTIMONII.

a b Longitudo, duorum & semis cubitorum.
a c Latitudo, cubiti & semis.
a d Altitudo, cubiti & semis.
e Corona aurea, siue limbus aureus.
f Circuli, siue annuli.
g Vectes, quorum capita apparebāt coram propitiatorio, vt vides 2. Par. 5. c. 9.
h Propitiatorium, siue oraculum, quod & tegmē siue operimentum arcæ dicitur, eiusdem longitudinis & latitudinis cū arca. quod pictor in altū consultò sustulit, vt ipsa distinctione magis esset conspicuum. alioqui limbo suo aureo includendum erat.
i Cherubim obumbrantes propitiatorium.

Facies & mensā de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem.

23 Facies præterea mēsam è lignis שׂittim. duorum cubitorum e- Mensa.
rit longitudo eius, & cubiti *unius* latitudo eius: cubiti verò & dimi
dii altitudo eius.

Et inaurabis eam auro purissimo: faciésque illi labium aureū per circuitū.

24 Et teges eā auro puro: faciésque ei ″coronam aureā in circuitu.

Et ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis: & super illam, alteram coronam aureolam.

25 Facies quoque ei ″clausuram latam quatuor digitos in circui-
tu: faciésque coronam auream ″clausuræ illi in circuitu.

Quatuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quatuor angulis eiusdem mensæ per singulos pedes.

26 Facies insuper ei quatuor annulos aureos, quos pones in qua-
tuor angulis qui sunt in quatuor pedibus eius.

Subter coronam erūt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & possit mensa portari.

27 E regione illius clausuræ erunt annuli ″per quos traiiciētur ve-
ctes ad portandum mensam.

18 Ductiles מקשה opere ductili, & nō fusorio. Alii, solidos. vel opere integro & solido: vt scilicet tam operculū quàm Cherubim fuerint opus vnum absque vlla iunctura factum. In duabus משני Hic מ pro ב positum: vertēdúmque, in duabus, non, à duabus. & sic versu sequenti: in cuius fine pro מ ponitur על, super duas extremitates eius: vbi noster interpres vertit, in duabus, &c.

19 Cherúb כרוב De hac voce vide suprà cap. 3. d. 24. Ex propitiatorio מן־הכפרת .i. ex eadem materia qua tectum erat propitiatorium. Alii volunt מן pro ב positum, vertentes, in propitiatorio facies Cherubim.

20 Expandéntque, &c. והיו הכרובים פורשי Ad verbum, Et erunt Cherubim extendentes. Et se mutuò asp. ופניהם איש אל אחיו Ad verbum, & facies eorum, viri ad fratrem suum. vel, facies eorum, vnius ad alterum. i. ita erunt obuersæ, vt alter alterum respicere videatur.

22 E propitiatorio, &c מעל הכפורת וגו׳ Ad verbum, desuper propitiatorium, de inter duos Cherubim. Quod est אשר Alii referūt ad Cherubim, vertentes, qui sunt. 24 Coronam זר Vt paulo antè versu 11.

25 Clausuram מסגרת Clausuram vocat quod Gallicè dicimus *soubassement*. Clausuræ illi למסגרתו Ad verbum, in clausura eius.

27 Per quos traiic. vectes לבתים לבדים Ad verbum, loca vectibus. vel, in domos vectibus.

Sacra vasa. Facieſque vectes illos è lignis ſchittím, & operies eos auro, & 28
feretur illis menſa.

Ipſos quoque vectes facies de lignis ſetim, & circũdabis auro ad ſubuehendam menſam.

Facies etiam "ſcutellas eius, "& cochlearia eius, "& opercula eius, 29
& cratêres eius quibus tegetur: ex auro mundo facies ea.

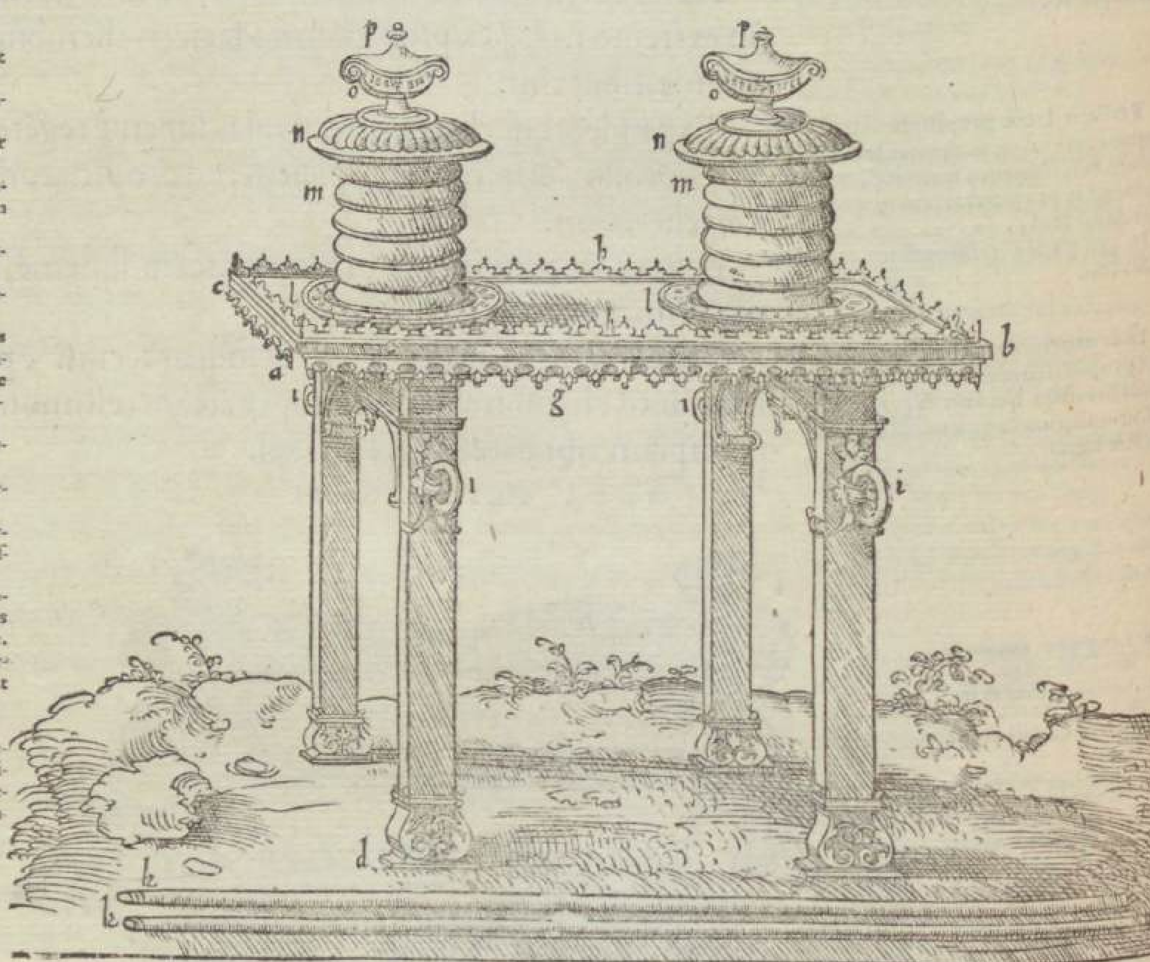
Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerẽda ſunt libamina, ex auro puriſſimo.

Et pones ſuper menſam illam "panem facierũ corã me iugiter. 30

Et pones ſuper menſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper.

MENSA PANVM PROPOSITIONIS.

a b Lõgitudo duorum cubitorum.
a c Latitudo cubiti.
d e Altitudo cubiti & ſemis.
e Clauſura lata quatuor digitos.
g Corona aurea per circuitũ clauſuræ.
h Corona aurea, limbus aureus, labium aureum.
i Circuli, ſiue annuli aurei.
k Vectes de lignis ſetim.
l Scutellæ in quibus reponebantur panes. pro quibus, acetabula vertit Vetus interpres.
m Panes propoſitionis.
n Crateres quibus tegebantur panes. pro quibus interpres Vetus tranſtulit cyathos.
o Thuribula, ſiue cochlearia, in quibus reponebatur thus. pro quibus interpres Vetus vertit phialas.
p Opercula quibus thuribula cooperiebantur. pro quibus interpres Vetus tranſtulit thuribula.

D

Candelabrum. Facies item candelabrum ex auro puro: "ductile fiet candelabrũ 31
illud: "haſtile eius, & calamus eius, "ſcyphi eius, "ſphærulæ eius, "&
flores eius "ex ipſo erunt.

Facies & candelabrũ ductile de auro mundiſſimo, haſtile eius, & calamos, ſcyphos, & ſphærulas, ac lilia ex ipſo procedentia.

Et ſex calami egredientur è lateribus eius: tres calami cãdelabri 32
ex latere eius vno, & tres calami *alij* cãdelabri ex latere eius altero.

Sex calami egrediẽtur de lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero.

Tres calyces "in ſpeciem nucis amygdalinæ deformati *erunt* in ca 33
lamo vno, ſphærula, & flos: & tres calyces in ſpeciem nucis amyg
dalinæ deformati in calamo altero, ſphærula, & flos: "ſic de ſex ca
lamis egredientibus è candelabro.

Tres ſcyphi quaſi in nucis modum per calamos ſingulos, ſphærulæque ſimul, & lilia: & tres ſimiliter ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphærulæque ſimul, & lilia. hoc erit opus ſex calamorum qui producendi ſunt de haſtili.

"Et in candelabro *erunt* quatuor calyces in ſpeciem nucis amyg- 34
dalinæ deformati, ſphærulæ eius, & flores eius.

In ipſo autẽ candelabro erunt quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos, & lilia.

"*Eritque* ſphærula ſub duobus calamis ex ipſo, ſphærula item ſub 35
duobus calamis ex ipſo, & ſphærula ſub duobus calamis ex ipſo:
ſic ſex calamis egredientibus è candelabro.

Sphærulæ ſub duobus calamis per tria loca, qui ſimul ſex fiunt procedẽtes de haſtili vno.

29 Scutellas e. קערותיו Vaſa quædã erant concaua admodũ, in quibus ponebantur panes. Et cochlearia e. וכפותיו & thuribula eius, in quibus ponebatur thus: כפות dicta fortaſſe quòd volæ cauitatẽ imitarentur. Et opercula & crat. quibus tegebatur: וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך sub. thus & panes. קשות ſignificat opercula quibus thus tegebatur. Qui magni nominis eſt apud Hebræos, dicit hãc vocem ſignificare calamos per medium ſectos, qui panibus ſuperponebantur inter ſingulos panes, vt ingrederetur vẽtus inter ipſos panes, ne mucidi efficerentur: erántque veluti operimentum ipſis panibus. מנקיות ſignificat cratêres quibus panes tegebantur. Operculis & crateribus panis tegebatur.

30 Panem facier. לחם פנים Sic vocabantur panes oblati & ſacrati Deo, quòd ſemper eſſent in facie & conſpectu Domini. vnde & mox additur, coram me ſemper. Huc reſpexerunt & LXX qui vertunt ἄρτους ἐνωπίους, quaſi dixeris panes præſentes & expoſitos.

31 Ductile fiet מקשה תיעשה opere ductili fiet. q. d. malleo fiet, & concuſione, non fuſione. Alii vertunt, opere integro fiet: eodem ſenſu. volunt enim candelabrum fuiſſe factum non ex diuerſis partibus in vnum coagmentatis, ſed ex craſſo ſtipite, vnde malleis producebantur calami, ſcyphi, &c. Haſtile eius, ירכה .i. truncus, & craſſus ſtipes. Scyphi e. גביעיה Intelligit partes quaſdam extenſas in ſpeciem calycis. Sphærulæ e. כפתוריה mala eius. globuli eius. Ex flores e. ופרחיה & lilia. Ex ipſo erunt. ממנה יהיו : .i. ex eadẽ materia, & non ex alia. malleo enim ex ipſo trunco formabantur omnia. 33 In ſpeciem, &c. משוקדים Ad verbum, amygdalati. Sic de ſex כן לששת ſub. dicendum eſt. Alii, ſic in ſex illis calamis. ſub. quemadmodum diximus, fiet.

34 Et in candelabro ובמנורה .i. in parte inferiore haſtilis, ſiue trunci candelabri.

35 Eritque ſphærula, &c. וכפתור וגו' .i. ſub ſingulis duobus calamis erit ſphærula vna. hoc eſt ſphærula prima erit ſub duobus primis calamis qui vtrinque ex ipſo ſunt candelabro. i. ex eadem materia candelabri. Deinde alia ſphærula erit ſub duobus ſecundis calamis qui vtrinque ex ipſo ſunt. Poſtremo ſphærula vna erit ſub duobus poſtremis calamis qui vtrinque ſint ex ipſo candelabro, ex eadémque candelabri materia: atque ita fiet vt ſint ſub ſex calamis de candelabro procedentibus.

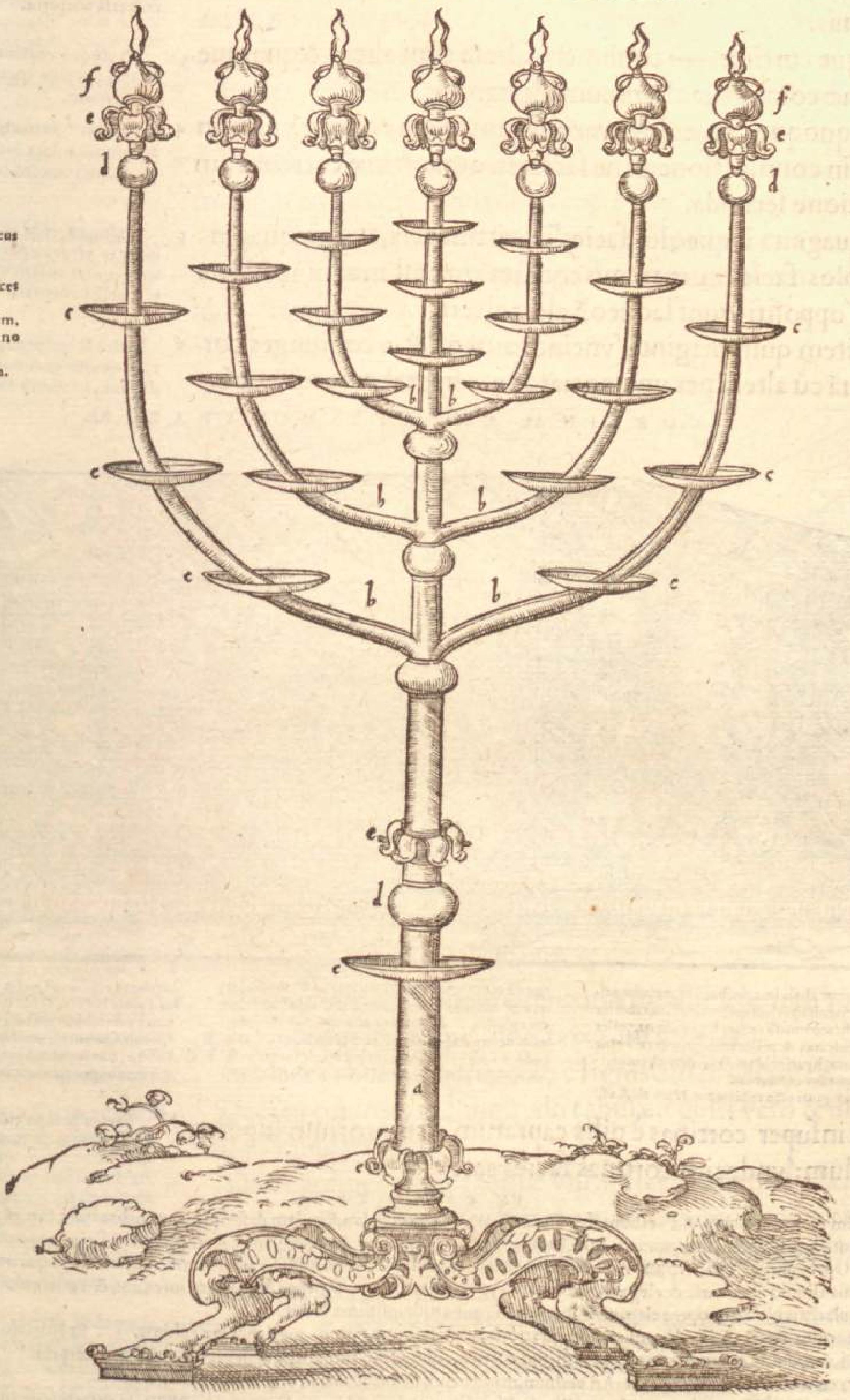
Et sphærulæ igitur & calami ex ipso erunt. vniuersa ductilia de auro purissimo.

Facies & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, vt luceant ex aduerso.

Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant auro purissimo.

36 Sphærulæ eorum & calami eorum ex ipso erunt: totum ipsum
"ductile vnum, ex auro puro.
37 Facies quoque lucernas eius septem, 'quas collocabis in subli-
mi, vt luceant ad latus faciei eius.
38 'Et forcipes ipsius, '& receptacula eius ex auro puro.

CANDELABRVM AVREVM TABERNACVLI.

a Hastile, siue truncus candelabri.
b Calami sex.
c Scyphi, siue calyces viginti duo.
d Sphærulæ vndecim.
e Lilia, siue flores nouem.
f Lucernæ septem.

Omne pondus candelabri cum vniuersis vasis suis habebit talentum auri purissimi.

Inspice, & fac secūdū exēplar quod tibi in monte monstratum est.

Heb.8.b, act.7.f.44

39 "Talento auri puri faciet illud, & omnia vasa ista.
40 'Vide autem vt facias iuxta similitudinem suam, 'quæ tibi ostē-
sa est in monte.

36 Ductile vnum, מקשה אחת opere ductili vno. 37 Quas colloc. in sub. vt luceant והעלה את נרותיה והאיר Ad verbum, & ascendere facies lucernas eius, & lucere facies, &c. i. pones ipsas lucernas in cacumine calamorum, vt versus eam partem lumen emittant ad quam versum erit candelabrum. 38 Et forcipes ip. ומלקחיה Et emunctoria eius. Et receptacula e. ומחתותיה .i. vasa in quibus reponūtur quæ emuncta sunt. Quidam Acerras exponunt. 39 Talento auri, &c. ככר זהב טהור Talentū auri puri faciet illud. sub. candelabrum. i. talentum suppeditabit materiam candelabro faciendo. Talentum vulgare siue profanum continet sexaginta libras: illud autē quo in templo vtebantur, duplum erat ad profanum. 40 Vide autem vt fa. וראה ועשה Ad verbū, Et vide, & fac. Quæ tibi ostensa est אשר אתה מראה Ad verbum, quam tu factus es videre.

Cap. XXVI.

Forma taberna-culi.

1 TAbernaculum verò facies ʹè decem cortinis è bysso retorta, & ʹhyacintho & purpura, ʹ& vermiculo cocci: Cherubim ʹopere phrygionico facies.

Cap. XXVI. TAbernaculũ verò ita facies, Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóq; bis tincto, variatas opere plumario facies.

2 Longitudo cortinæ vnius *erit* octo & viginti ʹcubitorum: ʹ& latitudo cortinæ vnius, quatuor cubitorum: mensura vna erit omnibus cortinis.

Longitudo cortinæ vnius habebit viginti octo cubitos: latitudo, quatuor cubitorum, erit: vnius mensuræ fient vniuersa tentoria.

3 Quinque cortinæ *erunt* coniunctæ ʹaltera cum altera, & quinque *aliæ* cortinæ coniunctæ altera cum altera.

Quinque cortinæ sibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu simili cohærebunt.

4 Facies quoque ʹlaqueolos hyacinthinos in ora cortinæ vnius ʹin extremo ʹin coniunctione: & sic facies in ora cortinæ ʹextremæ, ʹin coniunctione secunda.

Ansulas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, vt possint inuicem copulari.

5 Quinquaginta laqueolos facies ʹin cortina vna, & quinquaginta laqueolos facies in extremo cortinæ ʹquæ est in coniunctione secunda: ʹoppositi erunt laqueoli alter alteri.

Quinquagenas ansulas cortina habebit in vtraque parte, ita insertas vt ansa contra ansam veniat, & altera alteri possit adaptari. B

6 Facies item quinquaginta ʹvncinos aureos, & *ita* coniunges cortinas alterã cũ altera per vncinos: atque *ita* fiet tabernaculũ vnũ.

Facies & quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela iungenda sunt, vt vnum tabernaculum fiat.

CORTINAE CHERVBIMIS SPARSAE.

A Decem cortinæ alatis imaginibus ornatæ, quæ primum tabernaculi operimentũ, imò ipsum tabernaculum constituebant. illis enim saga cilicina, pelles arietum rubricatæ, & pelles taxorum, quas Vetus interpres vocat hyacinthinas, superstemebantur.
A E Latitudo quatuor cubitorum.
A D Longitudo viginti octo cubitorum. Nam ab A vsque ad B, sũt octo cubiti: à B vsque ad C, duodecim quæ est latitudo tabernaculi. & à C vsque ad D, octo cubiti. Longitudo asserum, siue altitudo, erat decem cubitorum: propterea cortinæ istæ quòd XXVIII cubitis tantùm essent longæ, erãt ab vtraque parte, Septentrionali & Meridionali, breuiores cubito vno, quàm vt possent tegere tabulas à parte infima, vt hîc depictum vides, vbi inferior pars tabularum non tegitur.
E Circuli, siue vncini aurei quinquaginta.
F G Ansulæ, siue laqueoli hyacinthini quinquaginta, qui coniunguntur vncinis.

7 Facies insuper cortinas è pilis caprarum ʹin tentorium super tabernaculum: ʹvndecim cortinas facies eas.

Facies & saga cilicina vndecim, ad operiendum tectum tabernaculi.

IN CAPVT XXVI.

1 E decem cort. עשר ידיעות Ad verbum, decem cortinas. vel decem aulæa. Eandem descriptionem habes infrà cap. 36. a. 8. Hyacintho משור Intelligit colorem siue pannum infectum colore hyacinthi. Et vermiculo cocci: וארגבן .i. serico coccino. Alii, & cocco bis tincto. Opere phryg. מעשה חושב Ad verbum, opere excogitationis. vel, artificii. i. opere artificis peritissimi, qui nouerit vi ingenii & excogitationis aliquid facere arte & eleganter: vt sunt phrygiones, qui acu vestimenta & alia auro intexunt, & variis coloribus. q. d. replebis cortinas simulachris illis alatis opere elegantissimo, texturáque artificiosissima factis.

2 Cubitorum: באמה Ad verbum, in cubito. i. ratione cubitali, siue in ratione metiendi per cubitos. Et latitudo cortinæ, &c. ורוחב ארבע וגו' Ad verbum, & latitudo quatuor cubitorum cortinæ vnius. Ordo turbatus, quem reposuit noster interpres.

3 Altera cum altera, אשה אל אחותה Ad verbum, mulier cum sorore sua. sic in sequentibus. Hebraismus.

4 Laqueolos לולאות ansulas. portulas. ocellos. Gallicè dicimus, *des lassets*. In extremo מקצה in extremitate. in labro. מ pro ב. In coniũctione: בחוברת .i. in ea extremitate quæ coniungenda est alterius cortinæ extremitati. Chaldæus paraph. vbi est locus coniunctionis. Extremæ, הקיצונה .i. alterius, siue secundæ, vt habet Chaldæus paraph. Videtur tamen הקיצונה positum pro בקצה quod sequenti versu ponitur, vt idem bis dicat ad maiorem expressionem, In ora cortinæ, in extremo *inquam* ipsius cortinæ quæ secundo loco præcedenti coniungenda est. Et ita de hac secunda cortina idem dicet quod de priore dixerat in principio istius versus, quódque etiam dicit sequenti versu. In coniunctione sec. : בחברת השנית Id est, in coniunctione quæ fit cum altera cortina.

5 In cortina vna, ביריעה האחת Desunt nonnulla ex præcedenti versu intelligenda, nempe, in extremo in coniunctione. Quæ est in coniunct. sec. אשר במחברת השנית .i. quæ secundo loco coniungitur priori. Paulo pòst versu 10, eodem sensu dicitur, In ora cortinæ coniunctionis secundæ. Oppositi erant laq. &c. מקבילות הלולאות Apertius vertit Chaldæus paraph. his verbis, respicientibus se mutuò laqueis ita vt alter alterum respiciat. Laquei enim primæ partis cortinarum, quæ quinque cortinis constat, respiciunt laqueos secũdæ partis, quæ etiam quinque constat cortinis. 6 Vncinos aureos, קרסי זהב fibulas aureas. Gallice, *des agrafes*.

7 In tentorium, לאוהל Id est, facies tectorium, siue tentorium tabernaculo ex pilis caprarum. Hebraismus. Vndecim cortinas, &c. : עשתי עשרה יריעות תעשה אותם Hebraismus, omnia illa facies ex vndecim cortinis.

Longitudo ſagi vnius habebit triginta cubitos: & latitudo, quatuor: æqua erit menſura ſagorum omnium.

8 Longitudo cortinæ vnius, triginta cubitorum : & latitudo cortinæ vnius, quatuor cubitorum : menſura vna *erit* vndecim cortinis:

E quibus quinque iũges ſeorſum, & ſex ſibi mutuò copulabis, ita vt ſextum ſagum in fronte tecti duplices.

9 Et cõiunges quinque cortinas ſeorſum, & ſex cortinas ſeorſum, & conduplicabis cortinam ſextam eregione faciei tentorii.

Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi vnius, vt cõiungi cum altero queat: & quinquaginta anſas in ora ſagi alterius, vt cũ altero copuletur.

10 Facies autem quinquaginta laqueolos in ora cortinæ vn iusin extremo in coniunctione, & quinquaginta laqueolos in ora cortinæ coniunctionis ſecundæ.

C Facies & quinquaginta fibulas æneas quibus iungãtur anſæ, vt vnũ ex omnibus operimentum fiat.

11 Facies item vncinos æreos quinquaginta, quos induces in laqueolos, & coniunges tentorium, & erit vnum.

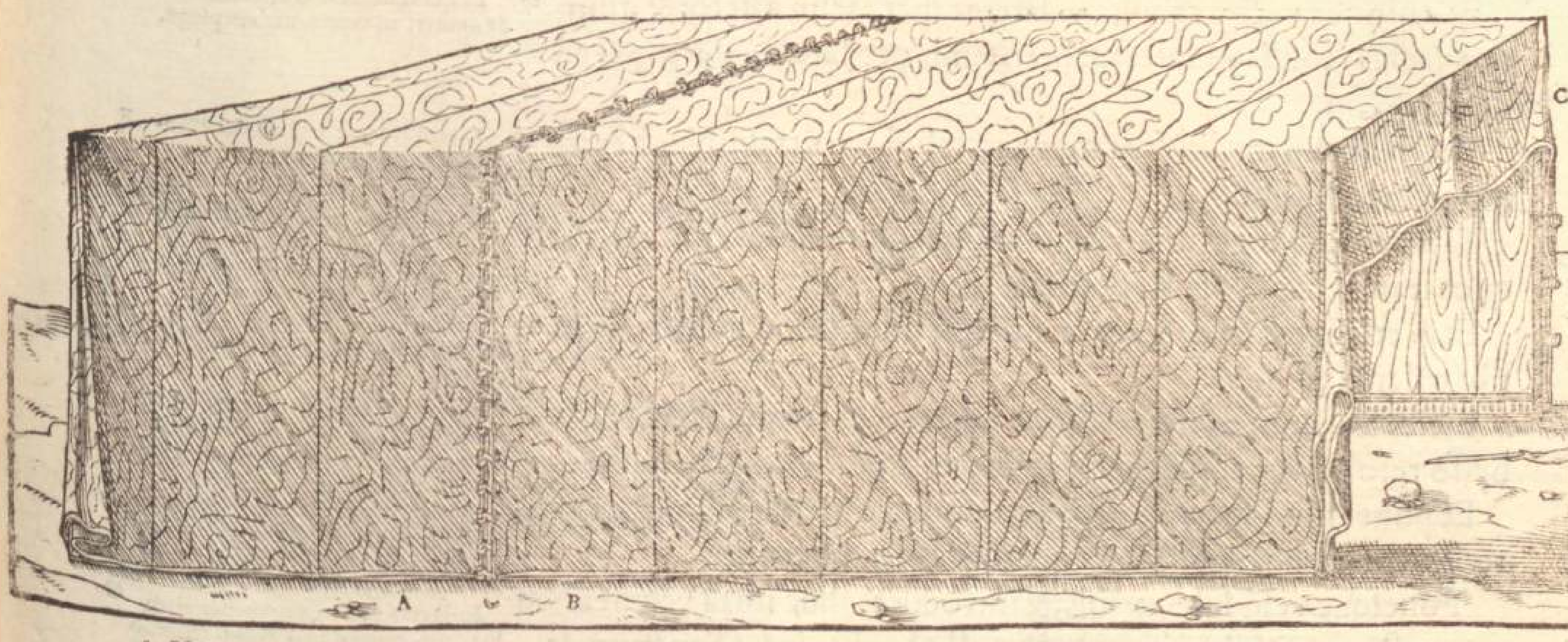
Quod autẽ ſuperfuerit in ſagis quæ parãtur tecto, id eſt vnũ ſagum quod amplius eſt, ex medietate eius operies poſteriora tabernaculi.

12 Superfluitas autem quæ redundat in cortinis tentorii, *nempe* dimidium cortinæ redundantis, ſuperfluet à tergo tabernaculi.

Et cubitus ex vna parte pendebit, & alter ex altera qui plus eſt in ſagorũ longitudine, vtrunque latus tabernaculi protegens.

13 Cubitúſque hinc & cubitus illinc, qui redundat in longitudine cortinarum tentorii, redundabit ſuper latera tabernaculi hinc & inde, vt tegat illud.

SAGA CILICINA.

A B Cortinæ vndecim cilicinæ, quæ coniũguntur anſulis, & fibulis ſiue laqueolis, vt cortinæ Cherubimæ, ſex cum quinque. Latitudo eadem quæ Cherubimis cortinis. Longitudo verò, x x x cubitorum, hoc eſt duobus cubitis longiores Cherubimis, vt tabulæ tegerẽtur parte infima, vt hic vides. qui duo cubiti ſuperfluere dicuntur, vt in annotationibus dictum eſt.

C Sexta cortina quæ conduplicabatur eregione faciei tabernaculi.

Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis: & ſuper hoc rurſum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus.

14 Facies etiam operimentũ tentorio è pellibus arietũ rubefactis: operimentum item è pellibus taxorum ſuperné.

Facies & tabulas ſtantes tabernaculi de lignis ſetim:

15 Facies & tabulas tabernaculo è lignis ſittím ſtantes.

D Quæ ſingulæ denos cubitos in lõgitudine habeant, & in latitudine ſingulos ac ſemiſſem.

16 Decem cubitorum longitudo tabulæ: cubiti verò & dimidii latitudo tabulæ vnius.

In lateribus tabulæ, duæ incaſtraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur.

17 Duo cardines erunt tabulæ vni, inſtar graduum ſcalæ diſpoſiti, alter eregione alterius: ſic facies omnibus tabulis tabernaculi.

Quarũ viginti erunt in latere Meridiano quod vergit ad Auſtrum.

18 Facies autem tabulas tabernaculo, viginti tabulas ad latus Meridianum ad Auſtrum.

8 Et latitudo ורוחב Vide paulo antè, verſu 2. 9 Eregione faciei ten. על־מול פני האוהל: .i. in facie, vel ante faciem tabernaculi. Per faciem tabernaculi intelligit anteriorem partem tabernaculi. 10 In extremo הקיצונה Vt quarto verſu. videtur הקיצונה poſitum pro בקצה, & idem ſignificare quod in principio illius quarti verſus, & in ſecunda parte quinti. In ora cortinæ coniunctionis ſecundæ. : על שפת היריעה החוברת השנית Idem vult quod quinto verſu, in extremo cortinæ quæ eſt in coniunctione ſecunda.

12 Tentorii, האוהל Vide paulo antè verſu 7. Dimidium cortinæ redundantis, חצי היריעה העודפת Dimidium cortinæ vocat dimidiam partem latitudinis cortinarum, id eſt duos cubitos. nam latæ erant quatuor cubitis. Præterea dimidiam cortinam redundantem, ſiue ſuperfluitatem vocat duos illos cubitos excedentes longitudinem cortinarum Cherubimarum, quibus erant longiores cubito vno à parte Septentrionali, & cubito altero à parte Meridionali. A tergo tabern. : על אחורי המשכן in altera parte tabernaculi.

13 Tentorii, האוהל Vide ſuprà, cap. 25. a. 5. Redundabit יהיה סרוח .i. extendetur. hoc eſt, longius cubitis duobus extendetur, quàm cortina prior quæ x x v i i i cubitos habebat. hæc enim x x x cubitos habet. Poſteriora tabernaculi vocat alteram partem quæ à tergo eius partis eſt quam reſpicis. 14 Rubefactis: מאדמים rubricatis. Alii, rutilantibus.

15 Tabulas את־הקרשים aſſeres. ſic in ſequentibus. 16 Tabulæ vnius. : הקרש האחד .i. ſingularum tabularum.

17 Duo cardines, &c. שתי ידות לקרש האחד .i. Duos cardines habebit vnaquæque tabula. i. duo illi cardines qui erunt in extremitate inferiore tabularum, erũt veluti duo parui vectes qui præ ſe ferent figuram graduum ſcalarum. Cardines hic vocat quod nos Galli *Les tenons qui ſe mettent en une mortaiſe.* 18 Ad Auſtrum. : תימנה Id eſt quod opponitur Auſtro. vel, quod ſpectabit Auſtrum.

19 Et quadraginta bases argenteas facies sub viginti tabulis, duas bases″sub vna tabula, *pro* duobus cardinibus eius: & duas bases sub tabula altera *pro* duobus cardinibus eius.

19 Quibus quadraginta bases argenteas fundes, vt binæ bases singulis tabulis per duos angulos subiiciantur.

20 In latere verò tabernaculi secundo ad plagam Aquilonis, viginti tabulas.

20 In latere quoque secũdo tabernaculi quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt,

B

21 Et quadraginta bases earum argenteas, duas bases sub vna tabula, & duas bases sub tabula altera.

21 Quadraginta habentes bases argenteas: binæ bases singulis tabulis supponentur.

22 ″Porrò in latere tabernaculi ad Occidentem, facies sex tabulas.

22 Ad Occidentalem verò plagam tabernaculi facies sex tabulas.

23 Et duas tabulas facies angulis tabernaculi ″in latere Occidẽtali:

23 Et rursum alias duas quæ in angulis erigantur post tergũ tabernaculi.

24 Quæ erũt″*quasi* gemellæ infernè, & simul″erunt *quasi* gemellæ in fastigio eius in circulum vnum: sic erit″de duabus illis: in duobus angulis erunt.

24 Erũntque cõiunctæ à deorsum, vsque sursum, & vna omnes compago retinebit: duabus quoque tabulis quæ in angulis ponendæ sunt, similis iunctura seruabitur.

25 Erunt igitur octo tabulæ, & bases earum argenteæ, sexdecim bases: duæ bases *erunt* sub tabula vna, & duæ bases sub tabula altera.

25 Et erunt simul tabulæ octo, bases earum argenteæ sedecim, duabus basibus per vnam tabulam supputatis.

26 Facies etiam vectes è lignis שִׁטִּים, quinque tabulis *pro* latere tabernaculi vno:

26 Facies & vectes de lignis setiquinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi,

27 Et quinque vectes tabulis *pro* latere tabernaculi altero: & quinque vectes tabulis *pro* latere tabernaculi, ″pro latere *inquam uergente* ad Occidentem.

27 Et quinque alios in altero, & eiusdẽ numeri ad Occidentalem plagã.

28 Vectis autem medius″per medium tabularum transibit ab extremo ad extremum.

E

28 Qui mittentur per medias tabulas à summo vsque ad summum.

29 Tabulas verò teges auro, atq; annulos earum facies ex auro, ″per quos traiicientur vectes, cooperiésque vectes ipsos auro.

29 Ipsas quoque tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos per quos vectes tabulata contineant, quos operies laminis aureis.

30 Et *ita* eriges tabernaculum secundum dispositionem eius, ″quæ tibi ostensa est in Monte.

30 Et eriges tabernaculum iuxta exemplar quod tibi in Monte monstratum est.

Supra 25.g.40

Velum.

31 Facies & velum″ex hyacintho, & purpura, & vermiculo cocci, & bysso retorta: opere phrygionico″faciet illud *cum figuris* Cherubím.

31 Facies & velũ de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum:

Situs arcæ.

32 Et pones illud super quatuor columnas שִׁטִּים obductas auro(″vncini earum aurei) super quatuor″bases argenteas.

32 Quod appendes ante quatuor colũnas de lignis setim, quæ ipsæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, sed bases argenteas.

G

33 ″Ponésque velũ sub vncinis, & introduces illuc″intra velum arcam testimonii: ″diuidétque velum illud vobis inter Sanctum, & Sanctum sanctorum.

33 Inseretur autem velum per circulos, intra quod pones arcam testimonii, quo & Sanctuarium, & Sanctuarii sanctuaria diuidentur.

Propitiatorii.

34 Pones insuper″propitiatorium super arcam testimonii in Sancto sanctorum.

34 Pones & propitiatorium super arcam testimonii in Sancta sanctorum.

Mensæ. Candelabri.

35 Pones quoque″mensam illam extra velum, & candelabrum e regione mensæ in latere tabernaculi ad Meridiem, & mensam pones in latere Aquilonis.

35 Mensámque extra velum, & contra mensam candelabrum in latere tabernaculi Meridiano: mensa enim stabit in parte Aquilonis.

Velum, siue tentorium in introitu tabernaculi.

36 Et facies velum ad ostium tabernaculi ex hyacintho, & purpura, & vermiculo cocci, & bysso retorta opere″acupictoris.

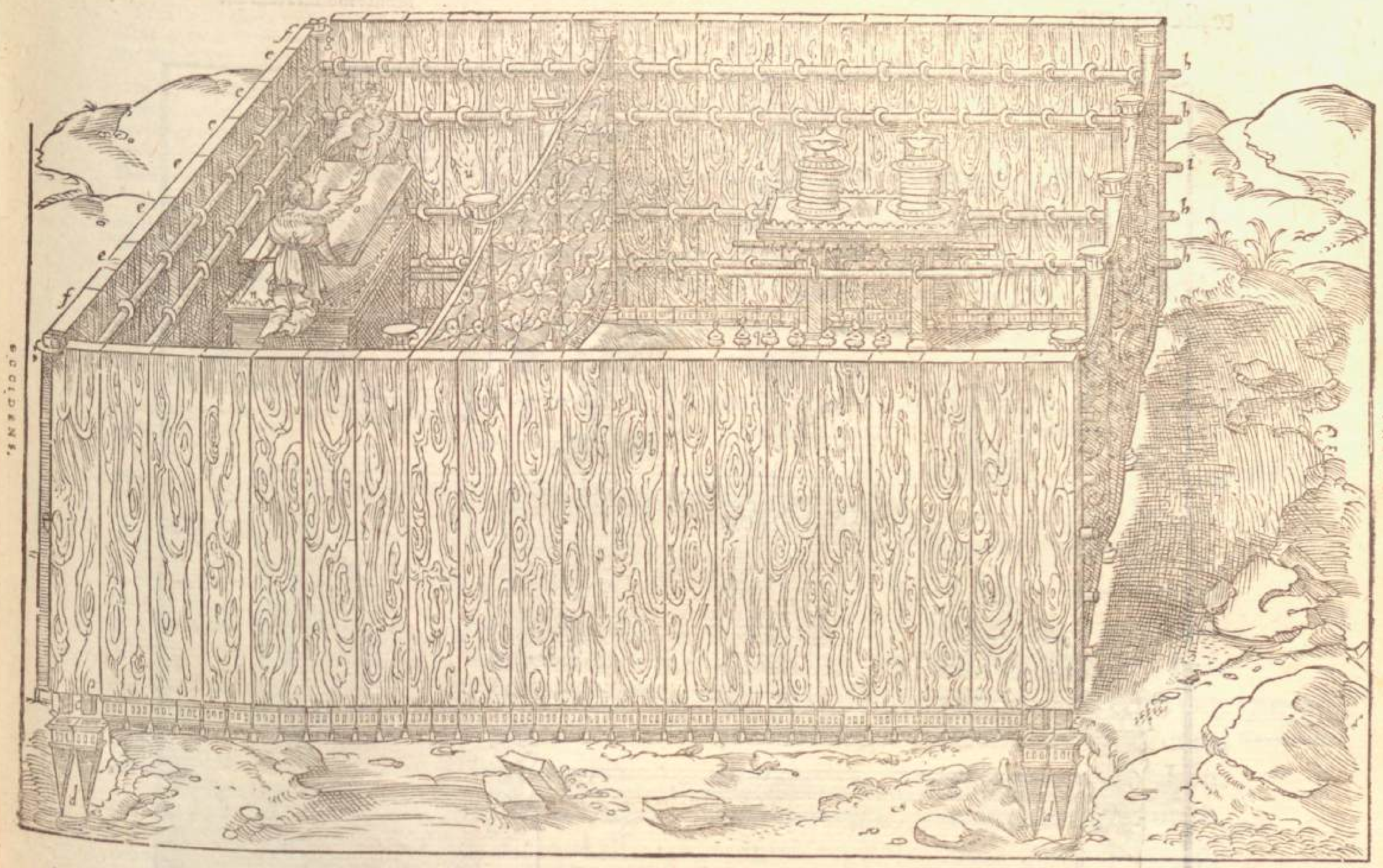
36 Facies & tentorium in introitu tabernaculi de hyacĩtho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarii.

37 Velo autem facies quinque columnas *ex* שִׁטִּים, quas teges auro, & vncini earum aurei: fundésque eis quinque bases æreas.

37 Et quinq; colũnas deaurabis lignorũ setim, ante quas ducetur tẽtoriũ, quarũ erunt capita aurea, & bases æneæ.

19 Sub tabula vna, תחת הקרש האחד Subaudiendum hìc aliquid, cuiusmodi, & sic de singulis dicendum est. alioqui progrediendũ esset vsque ad quadraginta. Sic versu 21. 22 Porrò in latere ולירכתי Ad verbum, Et in lateribus. id est in vno laterum, siue ex lateribus.
23 In latere בירכתים Duale est pro singulari, quasi dicas, in altero laterum, nempe Occidentali.
24 *Quasi* gemellæ תואמים .i. tam aptè coniungentur inter se asseres parte vna, vt videantur gemelli. Erũt *quasi* gem. יהיו תמים Magni nominis apud Hebræos vir dicit hìc תמים pro תואמים positum. q.d. tam bene compacti erũt vt gemelli, & ex duobus asseribus vnus esse videatur, qui in summitate iungetur circulo vno. Chaldæus paraph. sic totum versum conuertit, Et erunt coniunctæ *tabulæ* ab inferiori parte, simulque erunt coniũctæ in capite suo ad circulũ vnũ: sic erit, &c. De duabus illis: לשניהם .i. eadem erit ratio inferioris & superioris.
27 Pro latere לירכתים Duale est pro singulari, vt paulo antè versu 23. 28 Per medium tab. בתוך הקרשים .i. per crassitiem tabularum, per totam illam compagem. 29 Per quos traiic. ve. בתים לבריחים Ad verbum, loca vectibus, vel in domos vectibus, vt suprà cap. 25. d. 27. 30 Quæ tibi ostensa est אשר הראית Ad verbum, quam videre factus es. vt suprà cap. 25. g. 40.
31 Ex hyacintho, &c. תכלת וגו׳ Vide hæc singula in principio huius capitis, versu primo. Faciet יעשה sub. artifex.
32 Vncini earum וויהם Quidam vertunt, capitella: non rectè, vt opinor. nam versu sequenti, de vncinis istis loquẽs dicit, Ponésque velum sub הקרסים, quæ dictio nihil quàm vncinos incuruos significat. Bases argenteas. ארני־כסף׃ sub. erunt collocatæ illæ columnæ.
33 Ponésque velũ sub. vn. ונתתה את־הפרכת תחת הקרסים .i. appendes velũ vncinis. vel, facies vt pẽdeat ab vncinis. Intra מבית .i. vltra. Diuidétque והבדילה separabitque. i. ponet differentiam inter Sanctum & Sanctũ sanctorum. vel, quo velo separabitur sanctuarium à sacrario illo sanctissimo. 34 Propitiatorium את־הכפרת Vide suprà præcedenti capite 25. c. 17.
35 Mensam illam את־השולחן de qua suprà cap. 25. c. 23. 36 Acupictoris. רוקם׃ plumarii. i. illius qui nouit acupingere, seu intexere varia fila, diuersorúmque colorum.

TABERNACVLVM.
SEPTENTRIO.

MERIDIES.

a Tabulæ viginti in latere Aquilonari, longitudinis decem cubitorum, & latitudinis cubiti & dimidii.
b Tabulæ viginti in latere Meridiano.
c Incastraturæ duæ, vel potius cardines duo (Gallicè *deux tenons*) sub vnaquaque tabula. Idem videres in octodecim reliquis, nisi cardines immissi essent in foramina basium suarum in terram defixarum.
d Bases duæ sub vnaquaque tabula, quas quidã latiores potius fuisse parte inferna, quàm acutas existimant.
e Tabulæ sex ad Occidentem.
f Tabulæ duæ angulares, quæ viginti tabulis Meridionalibus, & viginti tabulis Septentrionalibus iunguntur compage vna, siue circulo vno.
g Compages, vel potius circuli.
h Vectes quatuor, qui per annulos mittuntur ad coniungendas tabulas.
i Vectis medius qui traiicitur per medias tabulas.
lz Annuli, siue circuli, in quos immittuntur vectes. Quidam existimant annulos cũ vectibus traiectis positos fuisse à parte externa tabularũ tabernaculi, ne impedimẽto essent versantibus in eo, atque ita pinxit pictor in figura cortinarum huius tabernaculi.
l Velum, quo Sanctum sanctorum à Sancto separatur.
m Columnæ quatuor, cum capitellis & basibus.
n Arca testimonii in Sancto sanctorum.
o Propitiatorium, siue cooperimentum arcæ.
p Mensa propositionis panum.
q Candelabrum.
r Tentorium aut velum in introitu tabernaculi.
ſ Columnæ quinque, cum capitellis & basibus.
t Sanctum. u Sanctum sanctorum.

Infrà 38.a.1

Cap. XXVII.

1 FAcies & altare de lignis setim, quod habebit quinq; cubitos in lõgitudine, & totidem in latitudine, id est quadrum, & tres cubitos in altitudine.

2 Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt: & operies illud ære.

3 Faciésque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes atque fuscinulas, & ignium receptacula: omnia vasa ex ære fabricabis.

4 Craticulámque in modum retis æneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei,

5 Quos pones subter arulam altaris, eritque craticula vsque ad altaris medium.

B

6 Facies & vectes altaris de lignis setim duos, quos operies laminis æneis.

7 Et induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum.

Cap. XXVII.

FAcies & altare è lignis ʷsittím: quinque cubitorum *erit* longitudo, & quinque cubitorum latitudo, quadratum erit altare: & trium cubitorum altitudo eius. — Forma altaris holocausti.

ʼHuic facies cornua in quatuor angulis eius: ʼex ipso erunt cornua eius, tegésque illud ære.

Facies præterea lebetes eius ad repurgandum cinerem eius, ʼ& scopas eius, & crateras eius, ʼ& tridentes eius, ʼ& receptacula eius: omnia ʼvasa eius facies ex ære.

Facies illi & ʼcribrum ʼopere retis æreum: & in illo reti quatuor annulos in quatuor ʼextremitatibus eius.

Ponésque illud ʼsub ambitu altaris infernè, & erit rete illud vsque ad medium altaris.

Facies præterea vectes altari, vectes *inquam* è lignis ʷsittím, & cooperies eos ære.

Inducentúrque vectes eius in illos annulos: & erunt vectes illi in vtroque latere altaris dum portabitur illud.

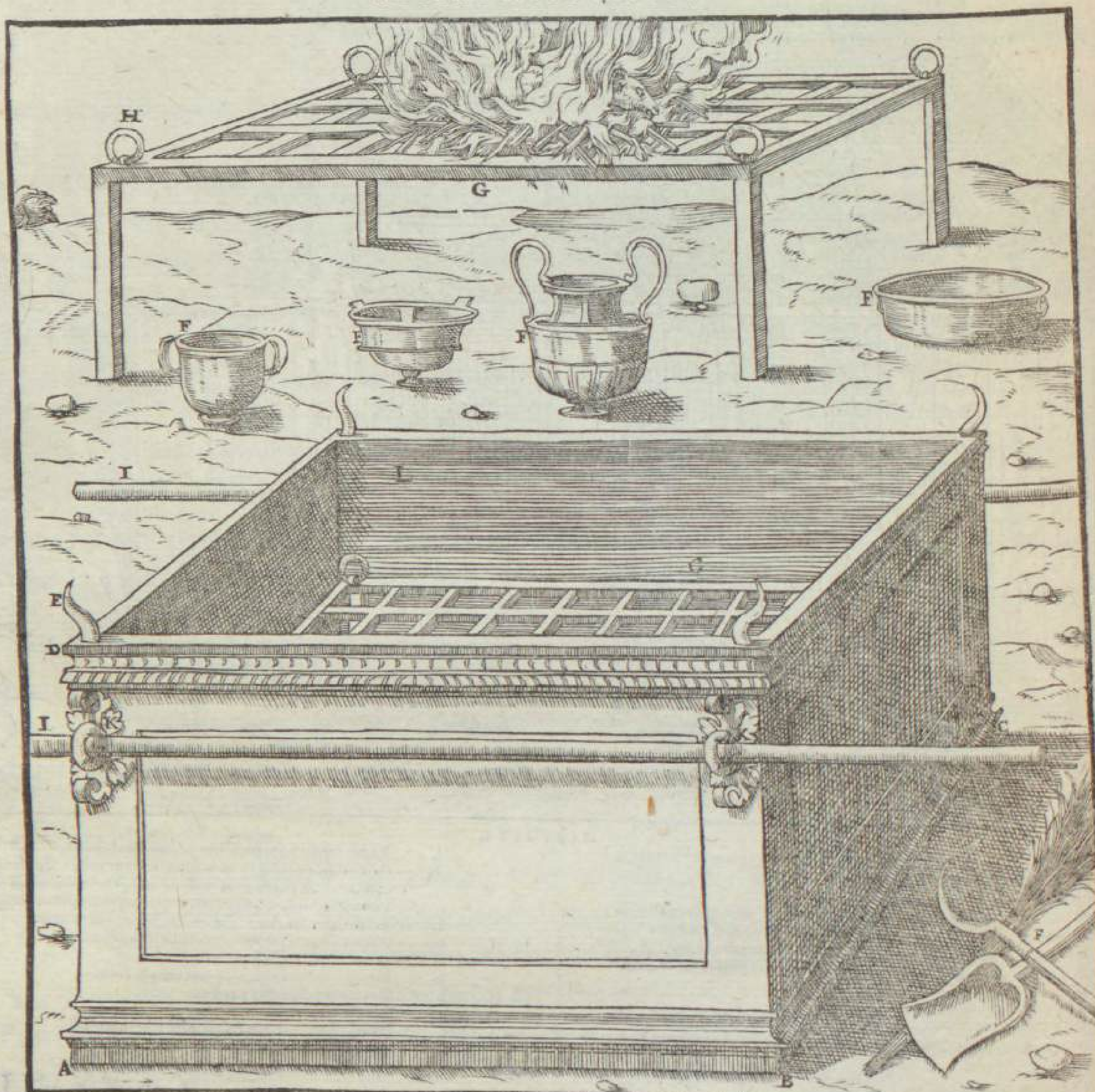
IN CAPVT XXVII.

2 Huic facies cornua ועשית קרנותיו Ad verbum, Et facies cornua eius. Ex ipso erunt ממנו תהיין id est ex eadem materia. 3 Et scopas eius, ויעיו & forcipes eius. Gallicè *tenailles*. Et tridentes eius, ומזלגותיו & fuscinulas eius. instrumenta ad extrahendas carnes ex olla. Et receptacula e. ומחתותיו & pateras eius. Alii, focos eius. Vas erat patens in quo recipiebãtur cineres. Vasa e. כליו instrumenta eius. 4 Cribrum מכבר craticulam. Opere retis מעשה רשת opere reticulato. i. in modũ retis facto. Extremitatibus e. קצותיו sub. retis. 5 Sub ambitu תחת כרכוב. i. intra ambitum altaris, in parte inferiore ipsius ambitus. Aliquãdo de sententia doctorũ Hebræorum pictum fuit altare in editionibus nostris Bibliorum, in cuius circuitu externo erat ambitus cãcellatus. Verùm ex ipsa descriptione Mosis aliter rem habere deprehenderunt docti quidam, nempè craticulam fuisse quæ intra ipsum altare, in concauo ipso altaris ponebatur, altam vsque ad medium altaris, supra quam ponebatur ignis: & holocaustum, per cuius cancellos cinis decidebat, vt ex sequenti subiecto oculis nouo schemate deprehendes.

ʼCauum tabulis facies illud: quemadmodū ʼostendit tibi in Mō- 8
te, sic ʼfacient.

Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in Monte monstratum est.

ALTARE HOLOCAVSTI.

A B Longitudo quinque cubitorum.
B C Latitudo quinqu e etiam cubitorum.
A D Altitudo trium cubitorum.
E Quatuor cornua ex ipso altari.
F Lebetes, forcipes, fuscinulæ, & alia vasa altari accommoda.
G Craticula in modum retis, ad medium altaris, hoc est cubiti & dimidii altitudinis. nam altare erat altum tribus cubitis. quæ seorsum picta est vt melius appareat.
H Quatuor annuli ærei in quatuor angulis craticulæ.
I Vectes ad portandum altare.
K Annuli in quos inducebantur vectes.
L Interius altaris, vt videas esse cauum.

ʼ Schema atrii tabernaculi reiecimus in finem huius libri, vbi illud cernere poteris cum erecto tabernaculo. simúlque quo ordine castrametarentur tribus filiorum Israel, quum tabernaculum iubente Deo excitandum erat a. dhæc non iniucundam hypotyposim oblationum & sacrificiorum.

Atrii tabernaculi forma.

Facies insuper atrium tabernaculi ʼad plagam Meridianam Au- 9
stralem: ʼcortinæ *erunt* atrio è bysso retorta: centum ʼcubitorū *erit*
ʼlongitudo angulo vni.
ʼColumnæ autem eius *erunt* viginti, & bases earum viginti æreæ: 10
ʼcapitella columnarum, ʼ& fila earum argentea.
Et sic lateri Aquilonari in longitudine *erunt* cortinæ cētum, & 11
columnæ eius viginti, basésque earum viginti æreæ: capitella co-
lumnarum, & fila earum argentea.
Porrò *in* latitudine atrii ad latus Occidentale, *erunt* cortinæ quin 12
quaginta cubitorū, & colūnæ earū *erunt* decē, & bases earum decē.
In latitudine verò atrii in latere Orientali ad Orientem, quin- 13
quaginta cubiti *erunt*.

9 Facies & atrium tabernaculi, in cuius Australi plaga contra Meridiem erunt tentoria de bysso retorta: centum cubitos vnum latus tenebit in longitudine.

10 Et columnas viginti cum basibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea.

11 Similiter & in latere Aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorū, columnæ viginti, & bases æneæ eiusdem numeri, & capita earū cum cælaturis suis argentea.

12 In latitudine verò atrii quod respicit ad Occidentem, erunt tētoria per quinquaginta cubitos, & colūnæ decem, basésque totidem.

13 In ea quoque atrii latitudine quæ respicit ad Orientem, quinquaginta cubiti erunt.

8 Ostendit הראה sub. Deus. i. ego. de se loquitur in tertia persona.

8 Cauum tabulis נבוב לוחות. i. tabulato cauato, siue concauo. Aut, vacuum facies illud. q. d. non solidū facies, sed cauū. Facient. יעשו sub. artifices. 9 Ad plagam Merid. Aust. לפאת נגב תימנה in latere Meridionali [sub. ipsius atrii] ad Austrū. Cortinæ *erunt* atrio קלעים לחצר. i. atrium fiet ex cortinis, siue aulæis, aut tapetibus factis ex bysso retorta. Cubitorum באמה Ad verbum, in cubito. i. in mensura cubitali, siue in ratione metiēdi per cubitos. Longitudo angulo vni. אורך לפאה האחת longitudo [sub. illorū] lateri vni. i. in latere vno ac primo. 10 Columnæ autem e. vig. ועמדיו עשרים q. d. singula latera atrii habebunt x x columnas. Capitella וי epistylia. Gallicè *les chapiteaux*. Et fila e. וחשוקיהם & zonæ earum. i. cælaturæ circulares, siue fila quibus quasi cinguntur columnæ.

14 In quibus, quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæque tres, & bases totidem:

15 Et in latere altero erũt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres, & bases totidem.

16 In introitu verò atrii fiet tentoriũ cubitorum viginti ex hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta opere plumarii: columnas habebit quatuor cum basibus totidem.

D

17 Omnes columnæ atrii per circuitũ vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis.

18 In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorũ erit: fiétque de bysso retorta, & habebit bases æneas.

19 Cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus & cæremonias, tam paxillos eius quàm atrii, ex ære facies.

20 Præcipe filiis Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, pilóque contusum: vt ardeat lucerna semper,

21 In tabernaculo testimonii, extra velum quod oppansum est testimonio: & collocabunt eam Aaron & filii eius vt vsque mane luceat corã Domino: perpetuus erit cultus per successiones eorum coram filiis Israel.

Cap. XXVIII.

1 APplica quoque ad te Aarõ fratrẽ tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungãtur mihi, Aaron, Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar.

2 Faciésque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem.

3 Et loquêris cũctis sapientibus corde, quos repleui Spiritu prudentiæ, vt faciãt vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi.

4 Hæc autem erunt vestimenta quæ facient, rationale & superhumerale,

---

14 Quindecim autem cubitorum *erunt* cortinæ 'lateri *uni*, columnæ
earum tres, basésque earum tres.
15 Lateri verò secundo quindecim cortinæ: columnæ earum tres,
& bases earum tres.
16 Et portæ atrii *disponetur* aulæum viginti cubitorũ ex hyacintho
& purpura & vermiculo cocci, & bysso retorta, opere acupictoris:
columnæ earum quatuor, basésque earum quatuor.
17 Omnes columnæ atrii in circuitu 'cinctæ erunt argẽto: capitella
verò earum *erunt* argentea, & bases earum æreæ.
18 Longitudo atrii *erit* cẽtum cubitorum: & latitudo 'quinquaginta
in quinquaginta: 'altitudo autem, quinque cubitorum: ex bysso
retorta, & bases earum æreæ.
19 Omnia vasa tabernaculi 'in omni ministerio eius, & omnes 'paxilli
eius, & omnes paxilli atrii, ex ære.
20 'Tu quoque præcipe filiis Iωsraél 'vt accipiãt tibi oleum 'oliuæ — Oleũ lucernæ.
purũ, cõtusum, 'pro luminari, 'vt ardere faciant lucernas semper.
21 'In tabernaculo ecclesiæ' extra velum 'quod est super testimonium,
disponet 'illas Aharón & filii eius à vespera vsque mane coram
Iehouáh: statutum perpetuum generationibus eorum 'à filiis
Iωsraél. Cap. XXVIII.
1 TV autem 'accerse ad te Aharonem fratrem tuum, & filios eius — Ornatus Aaronis sacerdotis & filiorum eius.
secum è medio filiorum Iωsraél: vt sacerdotio fungatur mi
hi Aharón, Nadáb, & Abihú, אElyazár & אIthamár filii Aharón.
2 Et facies vestes 'sacras Aharoni fratri tuo, 'in gloriã & decorem.
3 Tu itaque alloqueris omnes 'sapientes corde 'quos repleui Spiritu
sapientiæ, vt faciant vestes Aharón, 'ad sanctificandum eum,
vt sacerdotio fungatur mihi.
4 Hæ sũt autẽ vestes quas facient, 'pectorale, '& אephod, '& palliũ,

---

14 Lateri לכתף sub. frontis & ingressus atrii. 17 Cinctæ erunt arg. מחושקים כסף .i. cinctæ erunt zonis, siue cælaturis argenteis.

18 Quinquaginta in quinq. חמשים בחמשים Id est, latitudo erit per omnia æqualis in vtroque latere. erat atrium versus Orientem quadratum, ideo dicit quinquaginta in quinquaginta. Altitudo a. וקומה sub. cortinarum.

19 In omni minist. e. בכול עבודתו per omnem cultum eius. i. ad quencunque cultum eius necessaria sint. Paxilli e. יתדתיו Erant veluti quidam claui quibus extremitates cortinarum affigebantur, ne à vento dispellerentur.

20 Tu quoque præcipe ואתה תצוה Hic octauò partiuntur Hebræi librum istum: & istam partem appellant תצוה quæ secunda est huius versus dictio, quæ significat præcipies. Vt accipiant ויקחו id est vt capiendo afferant. Oliuæ purum, contusum, זית זך כתית Quidam scribunt singulare esse pro plurali. pro, oliuarum purarum & contusarum. Pro luminari, למאור ad lumen. sub. fouendum, vel accendendum. vel, luminis causa. Vt ardere fa. luc. להעלות נר Sing. Heb. pro plur. ad accendendas lucernas.

21 In tabernaculo ecclesiæ באוהל מועד In tabernaculo congregationis. congressus, aut conuentionis. Chaldæus paraphra. In tabernaculo temporis statuti. Tabernaculum congregationis, siue cõuentionis, dicebatur quòd Israel illuc cõueniretur, & congregaretur ad certum & statutum tempus. Vel quòd illuc conueniret Deus vt loqueretur Mosi & successoribus eius, vt suprà cap. 25. c. 22, Deus ipse exponit, quum dicit, ונועדתי Conueniámque tecum illuc, & loquar tecum. Et Nume. 17. a. 4, Coram testimonio vbi conueniam vobiscum. Alii vertunt, in tabernaculo fœderis: quòd illic Deus daret responsa. Vetus interpres vocauit tentorium testimonii, fortasse propter arcam testimonii quæ illic erat: sic dictum ob Legem quæ in ea asseruabatur, quæ Lex, dicitur aliquando testimonium. Porrò tabernaculum Hebræis iam משכן vocatur à שכן quiescendo, quòd ibi Deus quasi quiescere, habitare, & sedem suam habere videbatur. Iam אוהל, à tentoriis & cortinis vnde constabat. Quando sic vocatum fuerit, vide infra cap. 33. a. 7. Extra מחוץ Ad verbum, deforis. i. citra. Quod est super testimonium אשר על העדות id est, quod oppansum est testimonio, siue arcæ testimonii. Illas אותו sub. lucernas. nam אותו singulare, refert נר singulare pro plurali, vt dictum est præcedenti versu. A filiis Israel. מאת בני ישראל: sub. obseruandum. Alii vertunt, ritu sempiterno per generationes [successiones] eorum apud filios Israel. Alii liberius vertunt, ritus hic perpetuus erit filiis Israel, etiam apud posteros illorum.

IN CAPVT XXVIII.

1 Accerse הקרב Ad verbum, accedere [vel, appropinquare] fac. Quidam, applica ad te. Alii, adhibe tibi.

2 Sacras קודש Ad verbum, sanctitatis. In gloriam & decorem. לכבוד ולתפארת: .i. ad ornamentum, aut quibus ornabitur.

3 Sapientes corde חכמי לב Hebraismus, pro peritissimis artificibus. Quos repleui, &c. אשר מלאתיו וגו׳ Chaldæus paraph. disiungit hæc, vertendo, & quoscunque impleui Spiritu sapientiæ. Scientiam exponunt nonnulli sapientiam istam. Doctus inter Hebræos vult אשר referre cor, quod repleui, &c. vel, quorum cor repleui. Ad sanctificandum e. לקדשו Hebraismus, ad separandum eum, siue sequestrãdum, atque dedicandum eum.

4 Pectorale, חשן Ornamenti genus erat quod supra pectus Sacerdotis ponebatur. Et Nephod, ואפוד L X X ἐπωμίδα vertũt, quod significat superhumerale. Hebræis autem ephod est cinctorium, seu pallium. אפד enim cingere aut constringere significat. Vestis erat extima breuissima, quæ manicis carebat, & quodam modo arctabat & constringebat laxitatem interiorum vestium. Nec vnum tantum genus ephod fuit: alterum enim erat ephod generale, quod vocarunt lineum, quo in faciendis sacris non tantùm Sacerdotes & Leuitæ, verũetiam qui de aliis tribubus erant, vtebantur. De Sacerdotibus scribitur 1. Samuel. 22. d. 18, Trucidauit in die illa octoginta quinque viros portantes ephod lineum. De Samuele qui erat Leuita, habes 1. Samuel. 2. d. 18, Samuel administrabat ante faciem Domini puer accinctus ephod lineo. De Dauide autem qui erat de tribu Iuda, scribitur 2. Samuel. 6. c. 14, Dauid saltabat totis viribus ante Dominum, & accinctus erat ephod lineo. Nam de hoc generali ephod sentiunt scriptores tam Hebræi quàm Latini quòd fuerit simplex lineum, & toto candore purissimum. Alterum ephod de quo hic loquitur, fuit particulare quod contextum ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto & bysso retorta, soli summo Sacerdoti in sacris faciendis gestare licui. Hæc ex docto inter Hebræos. Et pallium ומעלי & interulam.

'& tunicam ocellatam, mitram & balteum: facient inquam ve-
stes *has* 'sacras Aharoni fratri tuo & filiis eius, vt sacerdotio fun-
gantur mihi.
Qui accipient aurum,& hyacinthum,& purpuram,& vermicu- 5
lum cocci,& byssum.
Superhumerale. Facient autem אephod ex auro,hyacintho,& purpura,vermicu 6
lo cocci,& bysso retorta,opere phrygionico.
'Duæ oræ iunctæ erunt in duabus extremitatibus eius,& *ita* con 7
iungetur.
Cingulum autem ipsius אephod eius quod in eo *erit*,'simile erit 8
texturæ ipsius,'ex ipso erit,*nempe* ex auro,hyacintho,& purpura, &
vermiculo cocci,& bysso retorta.
Accipies quoque duos lapides onychinos, & sculpes in eis no- 9
mina filiorum Iשsraél.
Sex è nominibus eorum in lapide vno,& nomina sex reliqua in 10
lapide altero,'secundum generationes eorum.
'Opere artificis lapidum & sculpturis annuli sculpes duos illos 11
lapides nominibus filiorum Iשsraél: 'circundatos palis aureis
facies eos.
Ponésque duos illos lapides'in lateribus אephod, 'lapides me- 12
moriæ *pro* filiis Iשsraél: & feret Aharón nomina eorũ coram Ie-
houáh in duobus humeris suis ad memoriam.
'Facies itaque palas aureas: 13
Et duas catenas ex auro puro'terminatas,'facies opere'plectili, 14
inserésque catenas plectiles palis illis.
Rationale. Facies deinde'pectorale iudicii, opere phrygionico: 'sicut opus 15
אephod facies illud,ex auro,&hyacintho,& purpura,& vermicu-
lo cocci,'& bysso retorta.
Quadratum erit & duplicatum:'palmus erit longitudo eius, & 16
palmus latitudo eius.
Et implebis'in eo impletione lapidum quatuor ordines lapidũ: 17

tunicam & lineam strictam, cidarim & balteum: facient vestimenta sancta fratri tuo Aaron & filiis eius,vt sacerdotio fungantur mihi.

Accipiéntque aurum & hyacinthũ & purpuram,coccúmque bis tinctum, & byssum.

Facient autem superhumerale de auro,& hyacintho,& purpura,coccóque bis tincto,& bysso retorta, opere polymito. B

Duas oras iunctas habebit in vtroque latere summitatum, vt in vnum redeant.

Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro,& hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta.

Suméſque duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel.

Sex nomina in lapide vno,& sex reliqua in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum.

Opere sculptoris & cælatura gemmarii, sculpes eos nominibus filiorũ Israel, inclusos auro atque circundatos.

Et pones in vtroque latere superhumeralis, memoriale filiis Israel. Portabitque Aaron nomina eorũ coram Domino super vtrunque humerum ob recordationem.

Facies & vncinos ex auro. C

Et duas catenulas auri purissimi sibi inuicem cohærentes, quas inseres vncinis.

Rationale quoque iudicii facies opere polymito iuxta texturam superhumeralis ex auro, hyacintho,& purpura,coccóque bis tincto,& bysso retorta.

Quadrangulum erit & duplex: mensurã palmi habebit tam in longitudine,quàm in latitudine.

Ponésque in eo quatuor ordines la

Et tunicam ocellatam, וכתונת תשבץ .i.opere phrygionico quibusdam velut ocellis intextam. Alii vertunt,tunicam inclusionis.hoc est,quæ fulgebat variis ornamentis,& præsertim inclusis lapidibus & margaritis,quas sepiebãt rosulæ,specula, & ornamenta aureis facta filis. Et hæc interior erat vestis,quam tegebat interior alia vestis linea:& hanc rursus cingebat ephod. Sacras קודש Ad verbum,sanctitatis. Per vestes intelligere oportet quæcunque ad vestitum quacunque ratione pertinere videntur.

7 Duæ oræ iunctæ שתי כתפות חוברות Duo latera cõiuncta. Sic dicta(inquit doctus inter Hebræos)quòd depẽdeant ex humeris, vel subiaceant illis.i.in parte anteriore superhumerale erit apertum,latera tamen illa coniungi poterunt,& ita claudetur.

8 Simile erit texturæ ip. כמעשהו Ad verbum, secundũ opus eius.sub.ephod,siue superhumeralis. Ex ipso ממנו ex eodem.sub. panno,vel ex eadem materia. 10 Secundum gen.e. :כתולדותם.i.habita ratione natiuitatis & ætatis eorum,vt maior natu sit prior.

11 Opere artificis lap.& sculpt.an. מעשה חרש אבן פתוחי חותם Artificem lapidum vocat gemmariũ:sculpturas annuli, quibus vti solent in annulis.q.d.curabis vt gemmarius sculptura qua solet vti in annulis,sculpat in illis lapillis nomina filiorum Israel. Circundatos,&c. ' מוסבת וגו .i.constringes illos lapillos palis aureis.q.d.curabis affigendas duas palas aureas.

12 Lapides memoriæ אבני זכרון .i.qui reuocabunt in memoriam Deo vel Aaroni filios Israel.mox enim sequitur,Portabit nomina eorum coram Domino ob recordationem. Vide infrà versu 29.

13 Facies itaque palas a. :ועשית משבצות זהב Hæc vel ad præcedentia,vel ad sequentia referri possunt. Ad præcedentia retulit noster interpres,vt sit recapitulatio eorum lapidum de quibus iam dixerat. Ad sequentia alii,vt intelligantur vncini siue fibulæ quibus affigi debebant catenulæ aureæ pectoralis. In quo sensu vertendum esset, Facies & fibulas aureas,vel vncinos aureos.

14 Terminatas, מגבלות finitæ magnitudinis. גבול Hebræis terminum significat. Vnde & lapicidæ in Hebraismo giblim dicũtur quòd (vt ait doctus inter Hebræos)dolantes lapides regula & mensura,certum terminum mensuræ lapidibus ponant. Vocantur ergo catenulæ istæ aureæ, catenulæ terminationis, siue terminatæ, vt Chaldæus paraph.transtulit,eo quòd breues essent,certæ,æqualis & præfinitæ magnitudinis ac longitudinis. Alii sic appellari sentiunt,quòd coniunctæ essent termino & extremitati pectoralis. Vide paulo pòst versu 22. Facies תעשהאתם Ad verbum,facies eos. Redundat pronomen,& ם pro ן positum. Plectili, עבות Ad verbum,funium,id est intorto, tortili,& complicato instar funium.

15 Pectorale iudicii, חושן משפט Ita dicebatur,quòd Sacerdos nunquam dicebat ius in re graui,nisi quum habebat pectorale super pectus collocatum. Quidam dicunt pectorale iudicii ideo dici,quod contineret iudicium & sententiam Dei,quæ erat,vt summus Sacerdos esset ornatus eruditione summa,& doctrina,morumque integritate absolutissima.hoc enim significabant voces illæ Vrim & Thummim,quæ intra pectorale erant.nam Vrim,id est illuminationes,significabant doctrinam sanctam, quæ est vitæ nostræ verum lumen. Et Thummim, perfectiones,id est singularem morum integritatem. Vocem Hebræam חושן verterunt L X X λογεῖον,quos sequutus Vetus interpres, vertit Rationale. λογεῖον enim nomẽ habet ἀπὸ τοῦ λόγου, id est à ratione. Videtur autem Rationale & Græcis & Latinis ita dictum, quòd cõtineret quæ summa prudentia & exacta ratione consideranda erant à summo Pontifice,nempe Vrim & Thummim,& nomina filiorum Israel.
Sicut opus כמעשה id est iuxta texturam. Et bysso retorta. :ושש משזר תעשה אותו Ad verbum,& bysso retorta facies illud. Redundat Facies illud,elegans tamen Hebræis repetitio,non Latinis.

16 Palmus זרת Doctores Hebræorum dicunt esse mediam partem vnius cubiti.

17 In eo בו sub.pectorali:id est palas in eo dispositas implebis lapillis.

pidum. in primo verſu erit lapis ſardius, & topazius, & ſmaragdus.

ordo *erit talis*: ″ſardius, ″topazius, ″& carbunculus, ordo primus.

In ſecũdo: carbunculus, ſapphirus, & iaſpis.

18 Ordo verò ſecundus: ″ſmaragdus, ″ſapphirus, ″& iaſpis.

In tertio: lyncurius, achates, & amethyſtus.

19 Ordo præterea tertius: ″lyncurius, ″achates, ″& amethyſtus.

In quarto: chryſolithus, onychinus & beryllus. incluſi auro erunt per ordines ſuos.

20 Poſtremò ordo quartus: ″chryſolithus, ″onychinus, ″& beryllus. conſtricti auro *erunt* ″in plenitudinibus ſuis.

Habebúntque nomina filiorum Iſrael: duodecim nominibus cælabuntur, ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus.

21 Porrò lapides illi erũt iuxta nomina filiorũ Iשׂraאél, duodecim, ″ſecundum nomina ipſorum, ″ſculpturis annuli ſinguli iuxta nomen ſuum, erunt duodecim tribubus.

D Facies in rationali catenas ſibi inuicem cohærentes ex auro puriſſimo.

22 Facies & ĩ pectorali catenas ″termini opē plectili ex auro puro.

Et duos annulos aureos quos pones in vtraque rationalis ſummitate.

23 Facies etiã in pectorali duos annulos aureos, & illos duos annulos pones in duabus extremitatibus pectoralis.

Catenáſque aureas iunges annulis qui ſunt in marginibus eius:

24 Pones itẽ ″duas catenas aureas in duobus annulis ″in extremitatibus pectoralis.

Et ipſarum catenarũ extrema duobus copulabis vncinis in vtroque latere ſuperhumeralis quod rationale reſpicit.

25 Et duas extremitates duarum catenarum inſeres duabus palis, & pones in lateribus אephod à fronte ipſius.

Facies & duos annulos aureos quos pones in ſummitatibus rationalis, in oris quæ eregione ſunt ſuperhumeralis, & poſteriora eius aſpiciunt.

26 Facies & duos annulos aureos, quos pones in duabus extremitatibus ipſius pectoralis in ora eius, quæ eſt in latere ipſius אephod ″intrinſecus.

Necnon & alios duos annulos aureos qui ponẽdi ſunt in vtroque latere ſuperhumeralis deorſũ, quod reſpicit cõtra faciẽ iuncturæ inferioris, vt aptari poſſit cum ſuperhumerali.

27 Facies itẽ duos *alios* annulos aureos, quos pones in duobus lateribus ipſius אephod ″infernè à ″fronte eius, eregione ″cõiunctionis eius ſupra ″baltheum אephod.

Et ſtringatur rationale annulis ſuis cum annulis ſuperhumeralis vitta hyacinthina, vt maneat iũctura fabrefacta, & à ſe inuicem rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari.

28 ″Ita iungẽt pectorale annulis ſuis ad annulos ipſius אephod filo hyacinthino, vt ſit ſupra baltheum ipſius אephod, neque ſeparetur pectorale ab אephod.

E Portabitque Aaron nomina filiorum Iſrael in rationali iudicii ſuper pectus ſuum, quando ingredietur ſanctuarium, memoriale coram Domino in æternum.

29 Itaque feret Aharón nomina filiorum Iשׂraאél in pectorali iudicii ſupra cor ſuum, quando ingredietur in ſanctuarium ″in memoriam coram Iehouáh iugiter.

Sardius, אודם Sardium etiam tranſtulerunt L X X interpretes. Hebræi vulgò hanc gemmam *rubinum* exponunt: quorum ſententiam non parum iuuat ipſum nomen אודם à rubedine dictum. nam אדם rubere ſignificat. vnde אודם lapis à rubro colore dictus eſt. Conſentit & Chaldæus paraph. qui vertit סמק à סמקן rubeſcere. Topazius, פטדה Hunc lapidem dicunt inueniri in AEthiopia, & viridis eſſe coloris: cui ſententiæ aſtipulatur nomen Chaldaicum ירקן. nam ירוק Hebræis virorem ſignificat. Atque hinc eſt quòd quidam ſmaragdum interpretantur. Topazius, Græca vox, à Topazo inſula quæ eſt in Mari rubro. Et carbunculus וברקת Chaldæus paraph. vocem Hebræam reliquit. à fulgore nomen habet Hebræis, qui dicunt lapidem eſſe pretioſum, flaui coloris vt aurum: ſic dictum quòd vt aurum ſplẽdeat ac fulgeat.

18 Smaragdus, נופך Chaldæus paraph. habet איזמרגדין. Hebræi carbunculum vocant. Docti inter illos dicũt eſſe gemmam nigri coloris, ſubatram, aut nigram. Thargum Ieroſolymitanum habet כרכדינא quod quidam exponunt vnionem, ſiue margaritam, alii cryſtallum.

Sapphirus, ספיר De colore huius gemmæ variant interpretes. quidã dicunt eſſe aerei coloris, alii rubri, alii candidi. vnde quidam Hebræorum cryſtallum vertunt. Doctus inter Hebræos accipit pro eo lapide quem Latini magnetẽ vocant, Galli *aimant*, vel *de l'aimant*. Et iaſpis. ויהלום: Ex doctis Hebræorum alter citat quendam ex ſuis Hiſpanum qui dicit fuiſſe lapidem qui alias vocetur almas. i. adamas, qui frãgit omnes lapides, atque etiam bdelliũ perforat. deductum nomen à verbo הלם quod frangere, conterere & contundere ſignificat, & י eſſe literam adiectitiam.

19 Lyncurius, לשם Iudæi vulgò *Turcuſs* & *lyncurer* exponũt. De iſta gemma ſcribit Plinius lib. 37. cap. 3.

Achates, שבו Doctus inter Hebræos ſcribit huius gẽmæ colorẽ declinare ad hyacinthũ, id eſt aereum, ſiue cæruleũ colorem. Chaldaicè is lapis vocatur טרקיא, quæ vox nonnihil affinitatis videtur habere cum eo quem vulgò *turcuſs* nominant. Achatem dictũ volunt ab Achate Siciliæ fluuio, gemmam verſicoloribus venulis ita diſtinctam, vt & nemorum, & fluminum, & montium, nonnunquam & iumentorum, & curruum ſpeciem referat. Et amethyſtus. ואחלמה: Sic vocant Hebræi ab חלום quod ſomnium ſignificat, quòd is qui hunc lapidem geſtat, ſemper ſomnia videat. Chaldaicè vocatur עין אינלא quòd ſcilicet formã & ſimilitudinem oculi vitulini præ ſe ferat. nam עין oculum, & אינלא vitulum ſignificat. Amethyſtus, gemma eſt diluto violæ colore, fulgore purpuræ, non prorſus igneo, ſed in vini colorem deſinente.

20 Chryſolithus תרשיש Doctus inter Hebræos dicit eſſe coloris cærulei. Videtur à mari, vnde prouenit, nomen ſuum accepiſſe. quare & Chaldæus paraph. vertit, כרום ימא. Onychinus, ושהם Dicunt hunc lapidem habere candorem vnguis humani, propterea onychem vertunt ferè omnes interpretes. nam ὄνυξ Græcis vnguem ſignificat. Chaldæus paraph. ferè ſemper בורלא vertit: quæ vox nonnihil affinitatis habere videtur cum eo lapide quem beryllum vulgò vocant. Et beryllus. וישפה L X X beryllum vocarunt, & eſt gemma ſubuiridis, & tranſparens, quæ vix alibi quàm in India reperitur. Vide Plinium lib. 37. cap. 5. Vox tamen Hebræa magis alludere videtur ad Iaſpis. In plenitudinibus ſuis. במלואותם: in repletionibus ſuis. id eſt in palis quas replent, & quibus continentur.

21 Secundũ nomina ip. על־שמותם. i. in ſingulis lapillis erũt ſingula nomina filiorũ Iſrael: tot erũt lapilli quot ſunt nomina Patriarcharũ. Sculpturis annuli פתוחי חותם. i. ſculpantur ſculptura annuli. Vide paulo ſuprà, verſu 11. 22 Termini גבלות Vide paulo ſuprà, verſu 14.

24 Duas catenas a. את־שתי עבותות הזהב Ad verbum, duos funiculos aureos. i. catenas illas factas opere intorto inſtar funis, ex auro. In extremitatibus אל־קצות nempe ſuperioribus. 26 Intrinſecus. ביתה: in parte interna. quæ ſcilicet contingit ephod.

27 Infernè מלמטה deorſum. i. in parte illa quæ ſubeſt pectorali. A fronte e. ממול פניו Ad verbum, eregione faciei eius. i. in parte anteriore. Coniunctionis e. מחברתו iuncturæ eius. quæ ſcilicet erit in medio. Baltheum לחשב artificium. i. cingulum, ita Hebraicè dictum quòd ſumma arte fieri ſoleat illud quo præcingimus nos. 28 Ita iungent וירכסו Ad verbum, Et iungent.

29 In memoriam לזכרן in recordationem. i. vt Deus ſit memor duodecim Patriarcharum. vel, vt ipſe Aaron, quum fuerit coram Domino, ſit memor duodecim Patriarcharum. Vide paulo antè verſu 12. Tametſi quibuſdam iſta interpretatio ridicula videatur, quòd his nominibus Aharoni nihil fuerit notius, neque tam obliuioſus iudicandus ſit Deus vt neceſſe haberet ſculptura gemmarum de hominibus admoneri. Quapropter quũ Deus iubet Aharonem portare in ephod ſuper humeros nomina filiorũ Iſrael in duobus lapidibus onychinis inſculpta, non facit ſibi (inquiunt) tanquã obliuioſo memoriale de populo ſuo: ſed vocat vniuerſam Eccleſiam ad cõſtantem fidem in Chriſtũ. Oſtendit autem his gemmis quòd Chriſtus tanta cura Eccleſiam ſuam complectatur, vt quemadmodum Aharon geſtat in humeris ſuis nomina filiorum Iſrael, ita ipſe potentia ſua, quæ per humeros ſignificatur, vniuerſam Eccleſiam defendat ac conſeruet.

30 Pones autẽ in pectorali iudicii″Vrím & Thũmím, vt ſint ſuper cor Aharón quãdo ingredietur corã Iehouáh : geſtabítq; Aharón ″iudiciũ filiorum Iωſraκél ſuper cor ſuum corã Iehouáh ſemper.

31 Facies & pallium ipſius κephod totum ex hyacintho.

32 Et erit″foramen ſummæ partis eius″in medio eius:labrũ *erit* foramini illius in circuitu opere textoris, ſicut foramen loricæ erit ei,ne rumpatur.

33 Facies & in fimbriis eius malogranata ex hyacintho & purpura & vermiculo cocci:in fimbriis *inquam* eius per circuitum,&tintinnabula aurea in medio illorum per circuitum.

34 Tintinnabulum aureum vnum & malogranatum, tintinnabulum aureũ *alterum* & malogranatũ in fimbriis pallii per circuitũ.

35 ″Erit autem ſuper Aharón ad miniſtrandum, & audietur ſonus eius quando ingredietur Sanctuarium coram Iehoua ,& quando egredietur:″& non morietur.

30 Pones autẽ in rationali iudicii Doctrinam & Veritatem , quæ erunt in pectore Aaron quãdo ingredietur coram Domino:& geſtabit iudicium filiorum Iſrael in pectore ſuo in conſpectu Domini ſemper.

31 Facies & tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam:

32 In cuius medio ſuprà erit capitiũ, & ora per gyrum eius textilis , ſicut fieri ſolet in extremis veſtium partibus,ne facilè rumpatur.

33 Deorſum verò ad pedes eiuſdem tunicæ per circuitum quaſi malapunica facies ex hyacitho,& purpura, & cocco bis tincto, miſtis in medio tintinnabulis:

34 Ita vt tintinnabulum ſit aureum & malum punicum:rurſumque tintinnabulũ aliud aureũ &malũ punicum.

35 ‖Et veſtietur ea Aarõ in officio miniſterii,vt audiatur ſonitus quãdo ingreditur& egreditur Sãctuariũ in cõſpectu Domini,& non moriatur. Eccli 45.b.

30 Vrim & Thummim את האורים ואת התומים Leuit.8.b.8,legitur,Et poſuit ſuper eum pectorale,poſuitque in pectorali Vrim & Thũmim.Quid hæc fuerint,mira eſt inter interpretes varietas.Doctus inter Hebræos ſic ſcribit,Non cõſtat nobis quid ſit Vrim & Thummim. nam apparet ex contextu quòd aliud quiddam fuerit quàm lapides pectoralis. Magni nominis apud eos, quem Magiſtrum noſtrum vocat ille,dicit fuiſſe ſcripturam nominis tetragrammati,repoſitam intra duplicitatem pectoralis, ſub ordinibus gemmarũ. Suprà enim verſu 16, dictum eſt pectorale eſſe duplex.Et addit,hanc ſcripturam dictam Vrim & Thummim,quòd Dominus per eam clarè & perſpicuè manifeſtet verbum ſeu voluntatem ſuam,ac quod loquitur,etiam perficiat.Vrim enim ſignificat illuminationes,ſeu ignes:Thummim autem,perfectiones & integritates.Idem dicit Vrim & Thummim non fuiſſe facta manu artificis: quod inde colligit,quia in parandis vaſis tabernaculi nihil præcipitur de Vrim & Thummim:ſed tantùm dicitur ad Moſem,Et pones in rationali iudicii Vrim & Thummim,&c. Vnde colligit Vrim & Thummim opus Diuinum fuiſſe in hunc vſum antea apparatum, & ab ipſo Deo Moſi in monte traditum fuiſſe, vel ab ipſo Moſe, non ab alio quodam artifice elaboratum , quemadmodum de eo in monte à Domino edoctus fuerat. Contra huius opinionem ſic doctus quidam ſcribit,Vrim & Thummim nec fuerunt ſcriptura nominis tetragrammati , nec fuerunt alii lapides duodecim illis gemmis ſuperadditi:ſed fuerunt(vtputo)illæ ipſæ duodecim gemmæ quæ commemoratæ ſunt,quemadmodum ſuprà cap.25.a.7,vocantur lapides plenitudinum,quòd ipſis impleatur pectorale,ſiue palæ pectoralis,& quòd in vſum pectoralis conſecrati fuerint:ita nunc vocãtur Vrim,quòd velut ignis,in pectore ſummi Sacerdotis(vt eſt natura tot ſimul coniunctarum gemmarum) ſplenduerint,ac perſpicuam lucem de ſe proiecerint.אור enim ignem ſignificat.Vocãtur & Thummim, quòd fuerint perfecti & integri,nec vllo vitio notati. תם ſignificat perfectionem & integritatem.Tametſi enim quidam ex Hebræis interpretibus conſtanter affirment Vrim & Thummim aliud fuiſſe quàm duodecim gemmas,tamen infrà cap.39.b.14, perſpicuè iudicatur,per Vrim & Thummim nihil aliud ſignificari quàm duodecim gemmas.Quum enim in eo loco commemoraſſet ſcriptura,Moſen mandato Dei obſequutum eſſe, ac poſuiſſe duodecim gemmas in pectorali, iuxta verbum Domini,ibi ne verbum quidem additur de Vrim & Thummim:quod certè haudquaquam omiſſum eſſet,ſi aliud quàm duodecim gẽmæ fuiſſent:præſertim quum alia longè minora & abiectiora diligentiſſimè & magna ſolicitudine,iuxta præceptum Dei confecta eſſe recenſeantur. Adhæc,quum Moſes magna religione in deſcribenda ſacrarum veſtium materia & forma verſetur, quo ſingula perſpicuè tradat, profectò paulo pluribus deſcripſiſſet Vrim & Thummim,ſi aliud quàm duodecim lapides per ea intellexiſſet. Nam quod dicitur, Pones in pectorali iudicii Vrim & Thummim,vt ſint ſuper pectus Aharonis:non iubet aliquid noui ſuperaddere, aut adiicere gemmis : ſed eſt repetitio ac inculcatio eorum quæ prius mandata erant:vt quod minimè prætereundum aut negligẽdum erat,bis aut ter inculcaretur. Portabit (inquit) Aharon nomina filiorum Iſrael in pectorali iudicii,quando ingredietur Sanctum.pro memoriali coram Domino ſemper. Atque adeò ne tu Moſe exiſtimes exigui momenti eſſe,ac oſcitanter facias quod ego præcipio, iterũ repeto,inculco, & dico, Ponas in pectorali iudicii Vrim & Thummim,hoc eſt duodecim nomina filiorum Iſrael inſculpta,vt ſint ſuper pectus Aharonis quando ingredietur coram Domino:& geſtabit iudicium filiorum Iſrael ſuper pectus ſuum,in conſpectu Domini ſemper. Ex hoc etiam loco vides quam ob cauſam pectorale dicatur pectorale iudicii. Alii quidem ſentiunt ſic dictum quòd per Vrim & Thummim fiat iudicium ac demonſtratio,num negotium de quo interrogatur Dominus,ſit faciendum,vel non. Alii,quòd geſtatio pectoralis ſit propitiatio Diuini iudicii & ſupplicii quod pro iniquitatibus inferendum eſſet.Sed quia משפט non iudicium tantùm,verumetiam ius & ſtatutum ſignificat:& iubentur nomina duodecim tribuum in gemmas inſculpi,vt Aharon portet ea pro memoriali ſuper pectus ſuum coram Domino: manifeſtum eſt pectorale ideo dici pectorale iudicii,vt hac cæremonia ſignificetur, ſingulas tribus Iſrael ſuũ habere ius in omnibus promiſſionibus Dei quæ ad Abraham Iſaac & Iaacob dictæ ſunt: videlicet quòd ſingulæ tribus ſint de numero populi Dei ,& quòd ad vnamquanque tribum pertineat ſuum hæreditatis ius in terra Chanaan in regno & ſacerdotio,quæcunque Patriarchis promiſſa ſunt.Vnde dicitur,Aharon portabit iudicium,hoc eſt ius,filiorum Iſrael ſuper pectus ſuum : videlicet vt ſingulæ tribus quarum nomina inſculpta erant in gemmas , admonerentur ſui iuris quod haberent in promiſſionibus Dei.Et hic vſus quod ad externam cæremoniam attinet.Moſaicus ſeu Iſraeliticus fuit. Cæterùm quod ſummi Pontifices in Iſrael ornatu ephod & pectoralis ad ſciſcitandã voluntatem Dei.præſertim pro Magiſtratu & publica ſalute populi aliquoties vſi fuerint,multa loca Scripturæ teſtãtur. In Numeris enim,cap.27.c.21,ita ſcribitur de Ioſua, Stabit ante Eleazarum ſacerdotem,qui interrogabit eum per iudicium Vrim.hoc eſt,organo & ornatu pectoralis in quo incluſa erant Vrim & Thummim, ſeu duodecim pretioſæ gemmæ. Et 1.Samuel. 23.b.9,quum Dauid reſciſſet quòd præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem, Applica ephod. cui ſcilicet affixum erat pectorale in quo continebantur Vrim & Thũmim.Et cap.30.b.7,Confortatus eſt Dauid in Domino Deo ſuo,& ait ad Abiathar ſacerdotem filium Achimelech,Applica ad me ephod.Et applicuit Abiathar ephod ad Dauid,& cõſuluit Dauid Dominum,videlicet per ſacerdotem Abiathar indutum ephod cum pectorali, iuxta pontificiam conſuetudinem.Idem habes cap.28.a.6,Quum Saul conſuluiſſet Dominum, non reſpondit ei Dominus neque per ſomnia,neque per Vrim,neque per Prophetas.Ex his perſpicuè vides,reſpõſa Dei quæſita eſſe per pectorale,ſeu per Vrim & Thummim,quæ erant in pectorali.Quo autem modo Deus reſponſa ſua dederit,aut voluntatem ſuam ſignificauerit,ſiue per Angelum,ſiue per ſplendorem gemmarum, ſiue per occultam Spiritus ſancti reuelationem, ſiue per aliud quoddam organum,quia nihil certi de hac re vel in Scriptura ſacra,vel in ſcriptis interpretum extat,nec mihi libet diuinare.Contenti ſimus quòd Deus per Sacerdotem ornatu pectoralis indutum reſponſa ſua dederit. Hactenus ille.Cuius verbis hoc tantùm reſpondebo, Vrim & Thummim mihi videri cum Hebræis diuerſum quiddam fuiſſe à gemmis,hac ratione,quòd non iuſſiſſet Dominus poni gemmas in pectorali, quæ iam in palis ipſius pectoralis incluſæ erant,& à quo non ſeparabantur,& ſine quibus non erat pectorale. Præterea non abs re duplex fuiſſe dicit,vt intra eã duplicitatem ponerentur Vrim & Thummim.De his iudicet Eccleſia Domini.Nõ præter rem fuerit & hic annotare, Ephod & Theraphim fuiſſe contraria:vt ex Oſea cap.3.b.4,apparet.Ephod enim,Dei erat,vt dictum eſt:theraphim autem idolorum,per quæ etiam annũtiabantur futura.L x x,pro Vrim & Thummim verterunt τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν.i.manifeſtationem & veritatem. Iudicium את משפט id eſt pectorale iudicii: vel memoriale quo negotia Iſraelitarum reuocabantur Deo in memoriam: non tamen quòd obliuioſus eſſet, aut illos minus curaret,ſed ſic voluit quodammodo excitari,vel potius populum ſuum vt ad ſe conuerterentur.

32 Foramen ſum.par.e. פי ראשו Ad verbum,os capitis eius. In medio eius: בתוכו ſummæ ſcilicet illius partis.i.in parte ſumma habebit foramen per quod traducetur caput ſummi Sacerdotis. 35 Erit autem ſuper Aharón והיה על אהרן .i.inducetur illo quotieſcunque miniſtrandum erit. Et non morietur. ולא ימות: .i.atque ita impune ingredietur & egredietur Sanctuarium.

Facies & laminam de auro puriſſi- ſimo: in qua ſculpes opere cælatoris Sanctum Domino.

36 Facies inſuper laminã ex auro puro, & ſculpes in ea ſculpturis annuli, Sanctitas ipſi Iehouæ.

Ligabiſque eam vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram,

37 Quam pones in filo hyacinthino, eríſque ſuper cidarim, exad- uerſo faciei cidaris erit.

Imminens fronti Pontificis: portabitque Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt & ſanctificauerunt filii Iſrael, in cunctis muneribus & donariis ſuis. Erit autem lamina ſemper in fronte eius, vt placatus ſit ei Dominus.

38 Et erit ſupra frontem Aharón, ferétque Aharón iniquitatem ſanctificationum quas ſanctificabunt filii Iuſraél in omnibus muneribus ſanctificationum ſuarum: erit inquam ſupra frõtem eius iugiter in beneplacitum eis coram Iehouáh.

G Stringéſque tunicam byſſo, & tiaram byſſinam facies, & balteum opere plumarii.

39 Et facies opere ocellato tunicam byſſinam, facies item cidarim byſſinam, cingulum quoque facies opere phrygionico.

36 Laminam ex auro ציץ זהב Hæc lamina, quæ capite ſequenti, a.6, corona vel diadema ſanctitatis, ſiue ſacrũ dicitur, figebatur ad cidarim, pertingebátq; ab aure ad aurẽ, & id quidẽ in parte capitis anteriore. Sculpturis annuli, פתחי חותם vt ſuprà, verſu 21 Sanctitas Ie. קודש ליהוה: i. Sanctitas decet Dominum. q.d. procul eſte profani, ſanctè colendus eſt. vel, Deus ſanctiſſimus eſt.

37 Quam pones ושמת אותו .i. quam ligabis vitta hyacinthina. Super cid. על המצנפת ſuper galerũ. Hebraicè dicitur à צנף quod innoluere & amicire ſignificat. Cidaris tegumentũ capitis, maximè Regũ Perſarũ. Galerus, pileus rotundus, à galeæ ſimilitudine. Exaduerſo, &c אל מול וגו׳ i. à frõte cidaris, ſiue in parte illa ãteriore galeri, ſiue cidaris.

38 Ferétq; Aharõ ini. &c. ונשא אהרן את עון וגו׳ tollétq; Aharon iniquitatẽ, &c. i. tollet iniquitatẽ quã admittere poſſent Iſraelitæ in ſãctificationib9 ſuis, hoc eſt in oblationibus ſuis ſanctis, & in omnibus aliis donis ſiquid peccent non rite offerendo, aut ea offerendo quæ offerri nõ debent, vel propter non oblata munera, cõdonabitur eis propter ſummũ Sacerdotem. is Chriſtum repræſentabat. In beneplacitũ eis, &c. לרצון להם וגו׳ Hebraiſmus, vt cõciliet illis fauorẽ & gratiam Dei, ſiue vt illos Deo gratos reddat cum muneribus ſuis.

39 Et facies opere ocel. ושבצת הכתונת שש Significat facere aliquid opere phrygionico, intertextis velut ocellis.

ORNATVS SVMMI SACERDOTIS.

a Superhumerale, ſeu ephod.
b c Duæ oræ ſuperhumeralis.
d Textura, ſiue artificium ſuperhumeralis. *La bordure.*
e Lapides onychini duo, quibus inſculpta erãt nomina duodecim filiorum Iſrael.
f Palæ aureæ, pro quibus Vet9 interpres vertit vncinos.
g Catenulæ.
h Pectorale iudicii, pro quo Vetus interpres vertit rationale iudicii, in quo duodecim lapides in quibus inciſa nomina duodecim filiorum Iſrael.
i Vncini in palis aureis.
k Annuli quatuor in extremitatibus pectoralis iudicii.
l Annuli in lateribus ſuperhumeralis.
m Vitta hyacinthina.
n Tunica quæ ſuperhumerali ſupponebatur, in cuius ſuperiori parte erat capitiũ ſiue foramen, per quod caput traiiciebat Sacerdos.
o Tintinnabula aurea.
p Mala punica.
q Lamina, quæ vitta hiacinthina religabatur tiaræ.
r Tunica byſſina.
ſ Tiara.
t Balteum ſiue cingulum.

40 Filiis autem Aharón facies ʹtunicas,facies quoque illis cingula ʹ& pileosʹad gloriam & decorem.

41 Et vesties illis Aharón fratrem tuum, & filios eius cum illo:atque vnges illos,ʹimplebísque manum eorum,ʹ& sanctificabis eos, vt Sacerdotio fungantur mihi.

42 Fac eis & feminalia linea ad tegendam carnem ʹturpitudinis: à lumbis vsque ad femora erunt.

43 Erúntque super Aharón & super filios eius quando ingredientur ʹtabernaculum ecclesiæ,aut quum accedent ad altare vt ministrent ʹin sanctitate: ʹ& non ferent iniquitatem, neque morientur.ʹStatutum perpetuum illi,& semini eius post eum.

Cap. XXIX.

Modus consecrandi Sacerdotes Dei, ritúsque offeredi pro eis.

1 HʹOc quoque facies eis ad sanctificandum eos,vt Sacerdotio fungantur mihi. Tolle iuuencum vnum ʹfilium bouis, & arietes duosʹimmaculatos:

2 Panes præterea infermentatos,& placentas infermentatas mistas oleo, & lagana infermentata vncta oleo : ex simila triticea facies ʹea.

3 Ponésque ea in canistrũ vnum,& offeres ea in canistro, ʹvnà cum iuuenco & duobus arietibus.

4 Tum Aharonem & filios eiusʹaccedere facies ad ostium tabernaculi ecclesiæ,& lauabis eos aqua.

5 Et accipies vestes,induésq; Aharón tunicã ʹ& pallium Nephod, ac Nephod & pectorale,cingésque eum ʹbalteo Nephod.

6 Pones præterea cidarim super caput eius : ʹcoronã autem sanctitatis pones super cidarim.

7 ʹPostremò accipies oleum ʹvnctionis, & fundes super caput eius,& vnges eum.

8 ʹPosthæc filios eius accedere facies,& indues eos tunicas:

9 Cingésque illos balteo, Aharón & filios eius, ʹ& aptabis eis pileos, & erit eis Sacerdotium ʹin statutum perpetuum,ʹimplebísque manum Aharón & manum filiorum eius.

10 ʹEt offeres iuuencum coram tabernaculo ecclesiæ:imponéntque Aharón & filii eius manus suas super caput iuuenci.

11 Tunc mactabis iuuencum coram Iehouah ad ostium tabernaculi ecclesiæ.

40 Porrò filiis Aaron tunicas lineas parabis & balteos ac tiaras in gloriam & decorem.

41 Vestiésque his omnibus Aaron fratrem tuum & filios eius cum eo: & cunctorum consecrabis manus, sanctificabísque illos,vt Sacerdotio fungantur mihi.

42 Facies & feminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suæ, à renibus vsque ad femora.

43 Et vtentur eis Aaron & filii eius quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quãdo appropinquãt ad altare vt ministrent in Sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. Legitimum sempiternum erit Aaron,& semini eius post eum.

Cap. XXIX.

1 SEd & hoc facies,vt mihi in Sacerdotium consecrentur.|Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos: Leuit.8.a.b.

2 Panésque azymos, & crustulã absque fermento, quæ cõspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies.

3 Et posita in canistro offeres : vitulum autem & duos arietes.

4 Et Aaron ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cùmque laueris patrem cum filiis suis aqua,

5 Indues Aaron vestimentis suis, id est linea & tunica, superhumerali & rationali, quod constringes balteo.

6 Et pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram.

7 Et oleum vnctionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur.

B

8 Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis:

9 Cingésque balteo, Aaron scilicet & liberos eius,& impones eis mitras, erúntque sacerdotes mihi religione perpetua. Postquam initiaueris manus eorum,

10 |Applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonii: imponéntque Aaron & filii eius manus super caput illius, Leuit.1.

11 Et mactabis eum in conspectu Domini, iuxta ostium tabernaculi testimonii.

40 Tunicas, כותנות palliola.nempe stricta ex bysso. Et pileos, ומגבעות תעשה להם Ad verbum,& pileos facies illis.Verbum redundat. Ad gloriam,&c :לכבוד ולתפארת in honorem & decorem.id est ad ornamentum eorum.

41 Implebísque manum e. ומלאת את־ידם .i.suppeditabis illis victimas,& trades in manus eorum, vt eas offerãt.In hunc sensum Chaldæus paraph.offerésque oblationes eorum.Alii interpretantur,tu mittes eos in possessionem Sacerdotii.nam quum aliquis mittitur in possessionem alicuius rei,traditur ea in manum eius.Alii exponunt,consecrabis:verùm mox sequitur,& sanctificabis eos.i.consecrabis. Et sanctificabis וקדשת & consecrabis.

42 Turpitudinis: ערוה nuditatis.i.ad tegendas partes pudendas.

43 Tabernaculum ecclesiæ, אל־אוהל מועד Vide præcedenti capite,versu 21. In sanctitate: בקודש .i.in sanctuario. Alii exponunt, cum sanctimonia,aut sanctè. Et non ferent iniq.neque mor. ולא־ישאו עון ומתו .i.nõ erunt rei iniquitatis,propterea non moriẽtur.Alii vertunt,neque sustinebũt iniquitatem,neque morientur.Alii,ne ferant iniquitatem,& moriantur.Hebraismus, ne si aliter faciant, peccent& moriantur. Statutum perpet.illi, חוקת עולם לו ritus perpetuus illi.sub.obseruandus.i.ritum istum perpetuò obseruabit,quotquot etiam postea summo fungentur Sacerdotio.

IN CAPVT XXIX.

1 Hoc quoque וזה הדבר אשר Ad verbum,Et hæc est res quam,&c.i.hac quoque ratione consecrabis illos vt mihi sint Sacerdotes. Filium bouis, בן־בקר .i. vaccæ.q.d.adhuc iuuenem,non adultum. Immaculatos: :תמימים integros.i.tales quales sunt arietes illi qui sanctificari solent,in quibus nihil sit quod reprehendi possit,aptos & idoneos ad sacrificium faciendum.

2 Ea. :אותם .i.omnia suprà dicta.

3 Vnà cum iuuenco ואת־הפר Ad verbum,& iuuencum.

4 Accedere facies הקריב applicabis.

5 Et pallium Nephod, ואת־מעיל האפוד .i.quod subest ipsi ephod.supra quod ponitur ephod. Balteo בחשב artificio.i.balteo siue cingulo facto in modum & figuram baltei.Vide capite præcedenti,versu 27.

6 Coronam a.sanct. את־נזר הקודש Coronam sanctam vocat,quam præcedenti capite,versu 36,laminam auream appellauit.

7 Postremò accipies ולקחת Ad verbum,Et accipies. Vnctionis, המשחה quo scilicet vngebantur Reges & Sacerdotes.

8 Posthæc filios e.accedere f. ואת־בניו תקריב Ad verbum,& filios eius appropinquare facies.sub.ad ostiũ tabernaculi ecclesiæ:vt paulo antè,versu 4.

9 Et aptabis eis וחבשת להם Ad verbum,& alligabis eis.vel arctabis. In statutum perp. לחוקת עולם .i. fungentur mihi Sacerdotio perpetuo. Implebísque manum ומלאת יד Vide præcedenti capite,versu 41.

10 Et offeres והקרבת Ad verbum,Et appropinquare facies.aut,accedere facies.vel,applicabis.

12 Sumptúmque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo. reliquum autem sanguinẽ fũdes iuxta basim eius.

Accipiésque è sanguine iuuenci,& pones super cornua altaris di
gito tuo: ″reliquũ autẽ sanguinẽ fundes ad fundamentũ altaris.

13 Leuit.3.a.5 Sumes & adipem totum qui operit intestina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem qui super eos est, & offeres incensum super altare.

Tolléfque omnem adipem operientem″intestina,& reticulum
quod est super iecur,& duos renes,& adipem qui est super illos,& in-
cendes ea super altare.

14 Carnes verò vituli & corium & fimum combures foris extra castra, eo quòd pro peccato sit.

At carnem iuuenci,& pellem eius,fimúmque eius combures i-
gni extra castra,″sacrificium pro peccato est.

15 Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron & filii eius manus.

Arietem quoque alterum accipies,& imponent Aharón & filii
eius manus suas super caput arietis.

16 C Quem quum mactaueris, tolles de sanguine eius, & fundes circa altare.

Tunc mactabis arietem,accipiésque sanguinem eius,″& asper-
ges super altare per circuitum:

17 Ipsum autem arietẽ secabis in frusta: lotáque intestina eius ac pedes pones super concisas carnes, & super caput illius.

Arietem autem concídes in frusta sua,& lauabis intestina eius,
cruráque eius,& pones″super frusta eius & super caput eius.

18 Et offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Domini.

Incẽdes præterea totum arietem super altare: *nam*″holocaustum
est Iehouæ *in* odorem quietis,oblatio ignita Iehouæ est.

19 Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron & filii eius ponent manus.

Accipies insuper arietem secundum,imponéntque Aharón &
filii eius manus suas super caput arietis.

20 Quem quũ immolaueris, sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorum eius, & super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundésque sanguinem super altare per circuitum.

Tunc mactabis arietem, accipiésque de sanguine eius, & po-
nes″super tenerum auris Aharón & super tenerum auris filiorum
eius dexteræ,& super pollicem manus eorũ dextræ, & super pol-
licem pedis eorum dextri: aspergésque sanguinem super altare
per circuitum.

21 Quũmque tuleris de sanguine qui est super altare & de oleo vnctionis, asperges Aaron & vestes eius, filios, & vestimenta eorum. Consecratisque ipsis & vestibus,

Tolléfque de sanguine qui *erit* super altare,& de oleo vnctionis,
atque asperges super Aharón,& super vestes eius,& super filios e-
ius, & super vestes filiorũ eius cum eo, & sanctificabitur ipse,ve-
stésque eius,& filii eius,vestésque filiorum eius cum eo.

22 D Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armúmque dextrum, eo quòd sit aries consecrationis.

Dein tolles de ariete adipem, & caudam,& adipem operiẽtem
″intestina,& reticulum iecoris,duósque renes, atque adipem qui
est super eos,& armum dextrum:quia aries″consecrationum est:

23 Tortámque panis vnius, crustulam cõspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini:

″Et tortam panis vnam,& placentam panis″ex oleo vnam,& la
ganum vnum è canistro infermentatorũ qui est coram Iehouáh.

24 Ponésque omnia super manus Aaron & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram Domino.

Ponésque omnia *illa* in manibus Aharón, & in manibus filiorũ
eius,″exaltabísque illa exaltationem coram Iehouáh.

25 Suscipiésque vniuersa de manibus eorum: & incendes super altare in holocaustum, odorem suauissimũ in conspectu Domini, quia oblatio eius est.

Accipies autem illa è manu eorum,& incendes super altare,vl-
tra holocaustum″in odorem quietis corã Iehouáh : oblatio igni-
ta est Iehouæ.

26 Sumes quoque pectusculũ de ariete quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud eleuatum coram Domino, & cedet in partem tuam.

Accipies itẽ pectus arietis″cõsecrationũ quod est ipsi Aharón,
″& exaltabis illud exaltationẽ corã Iehouáh,erítque tibi″in partẽ.

12 Reliquum a.sang. ואת־כל הדם Ad verbum,& omnem sanguinem. 13 Intestina, את־הקרב Singul.Heb.pro plur.

14 Sacrificium pro pec. חטאת הוא: Ad verbũ,peccatum est.i.sacrificium expiatorium.Sic Paulus 2.Corinth.5.d.21,Eum qui non nouerat peccatũ,pro nobis peccatũ fecit.Hic admonẽt Hebræi,Dominũ potissimum exigere pro suo sacrificio animalia illa & mẽbra quæ cõcupiscentiis subiiciuntur.Nõ vult habere animal infirmũ, aut quod testiculis sit priuatũ: requirit renes qui cõcupiscentiæ sunt officina. Vult habere hepar quod roborat libidinẽ:& adipes qui effrænem faciunt concupiscentiã,iuxta illud Deut.32.c.15,Impinguatus est Israel,dilatatus est,& recalcitrauit.Hæc omnia vult Dominus habere in suo sacrificio:non quòd illũ delectent renes, sed quòd hæc significent nobis mortificanda esse membra nostra super terram.Coloss.3.a.5. 16 Et asperges וזרקת & effundes.

17 Super frusta e. על־נתחיו id est,illa intestina & crura superpones frustis illius iuuenci in frusta concisi.

18 Holocaustum est,&c. עולה הוא וגו׳ holocaustũ *enim* est Iehouæ,odor quietis oblatio ignita est Iehouæ.i.est enim oblatio quæ tota igne absumi debet in honorẽ Iehouæ:éstque oblatio quæ quiescere facit iram Dei:hoc est,pacatum eum reddit hominibus. Quod addit, oblatio ignita est Domino:repetitio est verbis paulum mutatis.nam holocaustũ vocat oblationem ignitam,vt & Leuit.1.c.9,& 13.d.17. At Leuit.3.a.5, accipitur pro ea parte sacrificii pacificorũ,quæ cremabatur in igne holocausti in suauem odorem Domino.nã in tres partes diuidebatur sacrificiũ illud pacificorũ,vna pars(quæ refertur Leuit.3.a.3)tradebatur igni holocausti in suauẽ odorem Domino, vt dictũ est:altera,pectusculũ & dexter armus,tradebatur Sacerdoti,vt Leuit.7.d.34 legitur,& Deut.18.a.3.Reliqua erãt hominis offerẽtis,quibus ille vnà cũ familia sua vescebatur.Dicitur autẽ holocaustũ עולה à verbo עלה ascendit,quòd totum illud sacrificium in fumum(vt ita dicam)ascenderet & conuerteretur. 20 Super tenerum auris על־תנוך אזן super auriculam.vel,super vltimam auriculam.i.in ima parte auris.

22 Intestina, את־הקרב Singul.Heb.pro plur. Consecrationũ מלואים Ad verbũ,impletionũ.i.consecrationũ.hoc est,qui immolabatur in consecratione summi Sacerdotis. 23 Et tortã וככר Et bucellã.vel,Et frustulũ. Ex oleo שמן Ad verbũ,olei.i.aspersam oleo oliuarum. 24 Exaltabisque,&c. והנפת וגו׳ agitabisque illa,agitatione.sublatam enim hostiam agitabant seu motitabant primũ ab Oriente in Occidentem,dein à Septentrione in Meridiem:qua agitatione significabant Deum esse totius terræ Dominum.

25 In odorem quiet. לריח ניחוח Vide paulo antè,versu.18. 26 Consecrationũ,&c. המלואים וגו׳ vt paulo antè versu 22.Quidam vertũt,consecrationis Aaronis.i.de ariete mactato in cõsecratione Aaron. Et exaltabis והנפת Vide paulo antè versu 14. In partem. למנה id est erit pars tua.

"Sanctificabisitaque pectus"exaltationis,& armum"eleuationis 27
quod exaltatum est, & qui eleuatus est" de ariete consecrationũ
"ipsius Aharón & filiorum eius.
Et erit ipsi Aharón & filiis eius"in statutum perpetuũ à filiis Iſſ 28
raél,quia exaltatio est: & exaltatio erit à filiis Iſſraél" de sacrifi
ciis pacificorum suorum,exaltatio *inquam* eorum *erit* Iehouáh.
Porrò vestes sanctæ quæ sunt ipsius Aharón,erũt filiis eius post 29
eum"ad vngendum *eos* cum eis,"& ad consecrandum cum eis ma-
num eorum.
Septẽ diebus induet eas sacerdos *qui fuerit* loco ipsius de filiis e- 30
ius,"qui ingredietur tabernaculum ecclesiæ ad ministrandum "in
sanctificatione.
Arietem autem consecrationum tolles, & coques carnem eius 31
in loco sanctitatis.
Comedétque Aharón & filii eius carnem arietis , & panem qui 32
est in canistro,ad ostium tabernaculi ecclesiæ.
Comedent inquam illa"quibus expiatus fuit ad consecrandum 33
manum eorum,ad sanctificandum eos. & alienigena non come-
det,quia"sanctificatio sunt.
Quòd si superfuerit de carne"consecrationum , & de pane vsq; 34
mane,combures quod superest igni: non comedetur , quia san-
ctitas est.
Facies igitur ipsi Aharón & filiis eius sic,"iuxta omnia quæ præ- 35
cepi tibi:septem diebus"consecrabis manum eorum.
Et iuuencum pro peccato facies"per diem "pro expiationibus: 36
& expiabis altare "expiando illud, vngésque illud"ad sanctifican-
dum ipsum.
Septem diebus expiabis altare,& sanctificabis illud,eritque al- 37
tare "sanctitas sanctitatum : quicquid tetigerit altare , sanctifi-
cabitur.
Sacrificium iuge & quotidianũ
Hoc est autẽ quod facies "altari, Agnos anniculos duos in dies: 38
Agnum vnum facies mane , & agnum alterum facies "inter 39
duas vesperas.
"Et decimam partem similæ"mistæ oleo contuso,quartam par- 40
tem hin:& libamen, quartam partem hin vini in agnum vnum.
Agnum inquã alterum facies inter duasvesperas:"sicut minnhæ 41

Sanctificabisque & pectusculũ consecratum , & armum quem de ariete separasti. B

Quo initiatus est Aaron & filii eius,cedéntque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filiis Israel,quia primitiua sũt & initia deuictimis eorum pacificis quæ offerunt Domino.

Vestem autem sanctam qua vtetur Aaron, habebunt filii eius post eum, vt vnguantur in ea , & consecrentur manus eorum.

Septem diebus vtetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius, & qui ingredietur tabernaculũ testimonii vt ministrent in Sanctuario.

Arietem autem consecrationum tolles , & coques carnes eius in loco sancto.

Quibus vescetur Aaron & filii eius |Panes quoque qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonii, Leuit. 8. [illegible]

Comedent,vt sit placabile sacrificium , & sanctificentur offerentium manus : alienigena non vescetur ex eis,quia sancta sunt. B

Quod si remanserit de carnibus cõsecratis, siue de panibus vsque mane, combures reliquias igni : non comedentur,quia sanctificata sunt.

Omnia quæ præcepi tibi, facies super Aaron & filiis eius : septem diebus consecrabis manus eorum.

Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum: mundabisque altare quum immolaueris expiationis hostiam|, & vnges illud in sanctificationem.

Septẽ diebus expiabis altare & sanctificabis,& erit Sanctũ Sanctorũ:omnis qui tetigerit illud, sanctificabitur.

Hoc est quod facies in altari, |Agnos ãniculos duos per singulos dies iugiter: Nume. 28. G

Vnum agnum mane , & alterum vespere.

Decimam partem similæ conspersæ oleo tuso,quod habeat mensuram quartam partẽ hin, & vinum ad libãdum eiusdem mensuræ in agno vno.

Alterũ verò agnũ offeres ad vespe-

27 Sanctificabis itaque וקדשת .i.separabis & consecrabis,neque fines vt his vescatur vulgus,sed soli Sacerdotes Deo consecrati. Exaltationis, התנופה agitationis.i.iam exaltatum & agitatum coram Domino.Mox seipsum declarat. Eleuationis התרומה separationis.Sic mox,& qui separatus est.Gallicè dicimus,*qui est enleué*. De ariete consecr.&c. מאיל המלואים וגו' Ad verbum,de ariete consecrationum pro Aarone & filiis eius. Ipsius Aharon,&c. מאשר לאהרן וגו' de quo ipsi Aaron,& de quo filiis eius.sub.fuit consecratio.i.de ipso ariete qui immolatus fuerit pro consecratione ipsius Aaron & filiorum eius.
28 In statutum perp.à fil.Is. לחק עולם מאת בני ישראל .i.iure sempiterno accipient Aaron & filii eius à filiis Israel pectus & armum. De sacrificiis,&c. מזבחי וגו'.i.quũ pacifica sacrificia sua offerent,pars illa offeretur Domino,& propterea Sacerdotes habebunt illã,hoc est armum dextrum cum pectore.Chaldæus paraph.separatio est,& separatio erit à filiis Israel, de victimis sanctificationum suarum separatio inquam eorum est coram Domino.Expositio petenda est ex paulo pòst sequenti versu 31.
29 Ad vngendum,&c. למשחה וגו' .i.vt illis vestiti vnguantur & consecrentur. Et ad consecrandum,&c. ולמלא וגו' & impleant manum suam cum eis.Chaldæus paraph.& vt offerant in eis oblationes suas.
30 Qui ingredietur אשר יבא quando venerit. In sanctificatione. בקודש: in sanctitate.i.cum omni sanctimonia.Alii,in sancto.
33 Quibus expiatus fuit אשר כופר בהם sub.Aaron & filii eius.Ad verbum,quibus expiatus fuit in illis.Redundat ILLIS,& IN præcedentibus iungendum,in quibus expiatus fuit. Sanctificatio קודש sanctitas.id est, res sunt sacræ,siue sacrosanctæ.
34 Consecrationum המלואים id est arietis mactati in consecratione Aaron.vt paulo antè versu 26.
35 Iuxta omnia quæ præc. בכל אשר צויתי .i.prorsus vt præcepi. Consecrabis תמלא Ad verbum,implebis.Vide capite præcedẽti, versu 41. 36 Per diem ליום in diem,id est per singulos dies. Pro expiationibus: על הכפורים id est ad expiandum altare. Expiandoillud, בכפרך עליו Ad verbum,in expiando te illud.id est dum expiabis,vel purgabis illud. Ad sanctificandum ipsum. לקדשו: id est vt sanctum sit. Omnia ista intelliguntur de altari holocausti:postea de altari suffimenti loquetur.
37 Sanctitas san. קודש קדשים Hebraismus,erit sanctissimum,ita vt quicunque obtulerit aliquid super illud,fiat sanctum. Vide sequenti capite,versu 29. 38 Altari, על המזבח propter altare.altaris gratia. Alii,in altari. 39 Inter duas vesp. בין הערבים: .i.sub noctẽ ipsam. Vide suprà cap.12.a.6. 40 Et decimam part.ועשרון sub.ephi.Habet autẽ ephi tria sata,seu modios,siue bocellos,vt vocamus. Decima verò pars ephi tantum continet quantum quadraginta trium ouorum testæ. Hin verò est mensura liquidorum, continens duodecim login.Log verò mensura est quæ tantũ continet quantum sex ouorũ testæ.Porrò Omer,siue gomer,qui & corus dicitur,est mensura cõtinens tres mensuras ephi,hoc est,quantum mille ducentæ & nonaginta testæ ouorum. Mistæ בלול aspersæ.vel cõspersæ.aut,aspersam.
41 Sicut minnhæ,&c' במנחת וגו' iuxta ritum oblationis matutinæ,& iuxta ritum libaminis eius.De hoc vide capite sequenti,versu 9.

ram iuxta ritum matutinæ oblationis, & iuxta ea quæ diximus, in odorē ſuauitatis.

matutino, & ſicut libamini eius facies ei "in odorem quietis, "oblationem ignitam Iehouæ.

41 Sacrificium eſt Domino oblatione perpetua in generationes veſtras, ad oſtium tabernaculi teſtimonii coram Domino, vbi conſtituam vt loquar ad te.

41 Holocauſtum iuge "in generationes veſtras ad oſtium tabernaculi eccleſiæ coram Iehouáh quò conueniam vobiſcum vt alloquar te ibi.

43 Ibique præcipiam filiis Iſrael, & ſāctificabitur altare in gloria mea.

43 Et conueniam illuc cum filiis Iuſraël, & ſanctificabitur *locus* in "gloria mea.

44 Sanctificabo & tabernaculum teſtimonii cum altari, & Aaron cum filiis ſuis, vt ſacerdotio fungātur mihi.

44 "Sāctificabo inquam tabernaculū eccleſiæ, & altare: Aharonem quoque & filios eius ſanctificabo, vt ſacerdotio fungantur mihi.

45 Et habitabo in medio filiorum Iſrael, eróque eis Deus,

45 Habitabóque in medio filiorum Iuſraël, & ero eis in Deum:

46 Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra AEgypti, vt manerem inter illos, ego Dominus Deus ipſorum.

46 Et ſcient quòd ſum Iehouáh Deus eorum, qui eduxi eos è terra AEgypti, vt habitarem in medio eorum, ego Iehouáh Deus eorū.

Cap. XXX.

Cap. XXX.

1 Facies quoque altare ad adolendū thymiama, de lignis ſetim,

1 Facies & altare "incenſi thymiamatis, ex lignis ſittim facies illud. Forma altaris thymiamatis.

2 Habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id eſt quadrāgulū, & duos cubitos in altitudine: cornua ex ipſo procedent.

2 Cubitus longitudo eius, & cubitus latitudo eius, quadratum erit: & duo cubiti altitudo eius: "ex ipſo cornua eius.

3 Veſtiéſque illud auro puriſſimo, tā craticulam eius, quàm parietes, per circuitum, & cornua: facies quoque ei coronam aureolam per gyrum.

3 Teges autem illud auro puro, "tectum eius & parietes eius per circuitū, & cornua eius: faciéſque illi "coronā aureā per circuitū.

4 Et duos annulos aureos ſub corona per ſingula latera, vt mittantur in eos vectes, & altare portetur.

4 Duos præterea annulos aureos facies ei infra coronā ei' in duobus angulis eius, in vtroque latere eius, "& per illos traiicientur vectes ad portandum illud cum eis.

5 Ipſos quoque vectes facies de lignis ſetim, & inaurabis.

5 Facies autem illos vectes ex lignis ſittím, & teges eos auro.

6 Ponéſque altare contra velū quod ante arcam pendet teſtimonii, coram propitiatorio quo tegitur teſtimonium, vbi loquar tibi.

6 Et pones illud ante velum quod eſt iuxta "arcam teſtimonii, ante propitiatorium "quod eſt ſuper teſtimonium, vbi conueniam tecum. Situs eiuſdem.

7 Et adolebit incenſum ſuper eo Aaron, ſuaue fragrans mane: quando cōponet lucernas, incendet illud:

7 Et adolebit ſuper illud Aharón "ſuffimentū aromatum "ſingulis matutinis: "quando aptabit lucernas, adolebit illud.

8 Et quando collocabit eas ad veſperum, vret thymiama ſempiternum coram Domino in generationes veſtras.

8 Quando inquā incendet Aharón lucernas inter duas veſperas, adolebit illud ſuffimentum iugiter coram Domino in generationibus veſtris.

9 Nō offeretis ſuper eo thymiama cōpoſitionis alterius, nec oblationem & victimam, nec libabitis libamina.

9 Non offeretis ſuper illud ſuffimentum "alienum, neque holocauſtum, "neque minnham: ſed nec libamen libabitis ſuper illud.

10 Et deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annum, in ſanguine qui oblatus eſt pro peccato, & placabit ſuper eo in generationibus veſtris. ſanctum ſanctorum erit Do-

10 "Et expiabit Aharón ſuper cornua eius ſemel "in anno: ſanguine oblationis pro peccato "expiationū, ſemel in anno expiabit ſuper illud in generationibus veſtris. "ſanctitas ſanctitatum eſt Iehouæ.

B

In odorē quietis, לריח ניחוח Vide ſuprà verſu 18. Oblationē, &c. אשה ליהוה: oblatio vſtulata Iehouæ. i. quæ fit in honorē Iehouæ.

41 In generationes veſtras לדורותיכם per ætates veſtras. ſeculis veſtris.

43 Gloria mea. בכבודי: per gloriam meam. id eſt præſentia mea.

44 Sanctificabo inquam tabernaculum וקדשתי את אוהל Exponit ſuperiora.

IN CAPVT XXX.

1 Incenſi thymiam. מקטר קטורת Ad verbum, ſuffimenti ſuffitus. i. in quo incendes thymiamata, hoc eſt aromata. Paulo pòſt verſu 7, dicit, adolebit incenſum aromatum. 2 Ex ipſo ממנו .i. ex eodem ligno, non aliunde affixa & impacta.

3 Tectum eius & parietes e. את גגו ואת קירותיו .i. tabulam illam ſuperiorem & latera eius. Coronam זר Vide ſuprà cap. 25. b. 11.

4 Et per illos traiic. ve. והיה לבתים לבדים Ad verbum, & erit in loca [vel, domos] vectibus. Vt ſuprà cap. 25. c. 27.

6 Arcam teſtimonii, ארון העדות Arcam teſtimonii vocat, in qua Lex teſtimoniū Diuinæ voluntatis, duabus tabulis comprehenſum, ponebatur. Vide ſuprà cap. 7. d. 21. Quod eſt ſuper teſt. אשר על העדות .i. quod oppanſum eſt teſtimonio, ſiue arcæ teſtimonii. Sic ſuprà cap. 7. d. 21. 7 Suffimentum קטורת ſuffitum. incenſum. Singulis matu. בבוקר בבוקר Ad verbum, in mane in mane. Geminatio ſubſtantiui Hebræis, vltra proprium ſignificatum includit diſtributiuum: vt איש איש vir vir, id eſt ſinguli viri, vel vnuſquiſque.

Quando aptabit בהיטיבו Ad verbum, in bonificando ipſum. vel, quum ipſe bonas fecerit, id eſt, quum quicquid immunditiarum oleum & ellychnium contraxerit noctu, remouerit & repurgarit.

9 Alienū, זרה id eſt aliud quàm quod deſcribetur poſtea. Neque minnham: ומנחה Hæc vox variè ab interpretibus redditur, iam munus, iam oblatio, iam ſacrificium. Hoc autem nomine vocatur iuge illud & perpetuum ſacrificium. Et Hebræi deriuari putāt à verbo נחה adduxit. Fiebátque in veſpera, hoc eſt quum ſol inciperet declinare. Vnde vſus apud eos obtinuit vt ſæpe tempus veſpertinū vocent מנחה. Et licet Scriptura quoque vocet iuge illud ſacrificium quod mane fiebat, minha: tamen peculiariter adaptatur tempori veſpertino & eius ſacrificio. 10 Et expiabit וכפר Et placabit. remouebit, ſub. iniquitatem & peccatum, id eſt (vt exponit doctus inter Hebræos) quū poſuerit ſanguinem ſuper cornua altaris, remouebit iniquitates Iſrael, quia placet coram me locus. In anno: בשנה id eſt ſingulis annis. Expiationum, הכפורים .i. quod fiet die expiationum. Sanctitas, &c. קודש וגו' Hebraiſmus, tanquam ſacrum, ſiue ſacratum, aut dedicatum eſt Iehouæ. vel tanquam res Deo dicata, ſanctiſſimum erit vobis.

Pecunia in vsus tabernaculi.

Loquutus est autem Iehouáh ad Mo𐑢séh, dicendo,
Quando 'capies summam filiorum I𐑢raél per numeratos eorum, dabunt singuli 'redemptionem animæ suæ Iehouæ quando numeraueris eos, & non erit in eis plaga, quum numerabis eos.

Siclus.

Hoc *autem* dabunt, 'Omnis transiés ad numeratos dimidiū 𐑢seclí 'secundum 𐑢seclum sanctitatis. viginti 'obolorum est 𐑢seclus: dimidium 𐑢secli oblatio Terræ Iehouæ.

Quicunque transit ad numeratos à viro viginti annorum & suprà, dabit oblationem Iehouæ.

Diues non 'augebit, & pauper non diminuet de dimidio 𐑢seclo, quū dederint oblationē Iehouæ 'ad expiandas animas vestras.

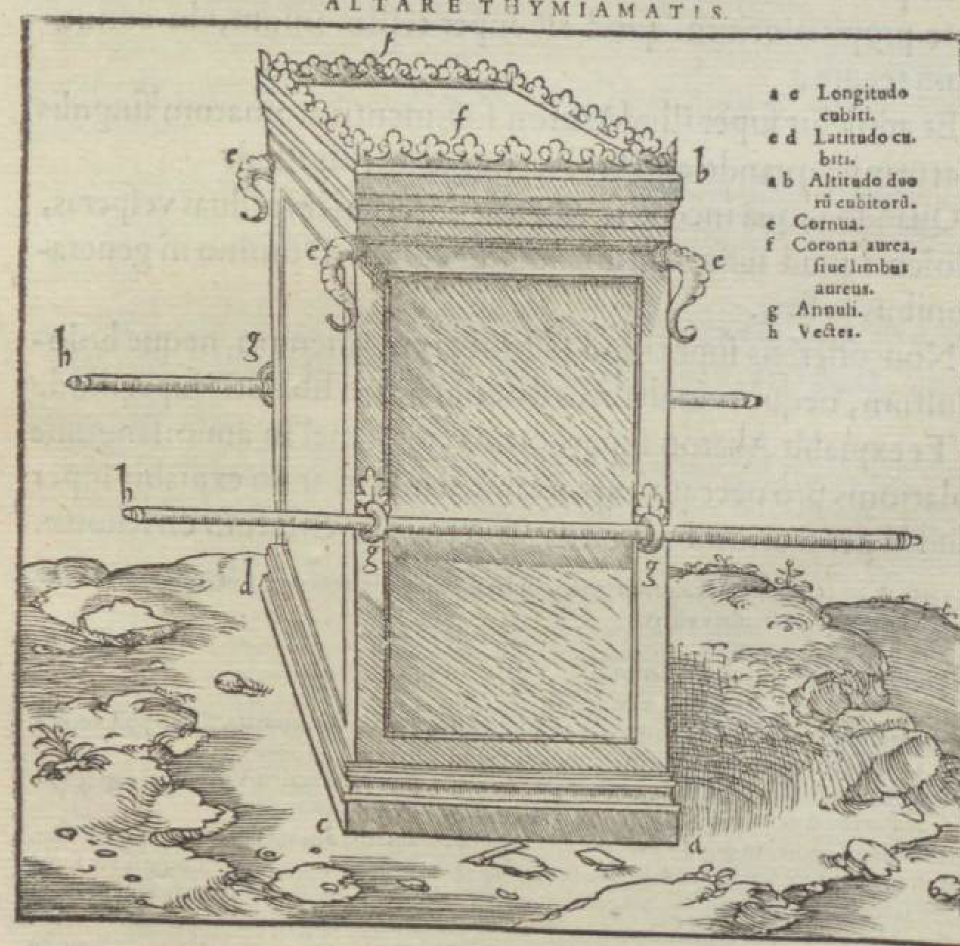
Accipiésque argentum expiationum à filiis I𐑢raél, & dabis illud in opus tabernaculi ecclesiæ: erítque filiis I𐑢raél 'ad memoriam coram Iehouáh 'ad expiandum animas vestras.

Labium æneū.

Loquutus est præterea Iehouáh ad Mo𐑢séh, dicendo,
Facies itē 'cōchā æneā, & basim eius æneam ad lauandū: ponésque illam inter tabernaculū ecclesiæ '& altare: ac pones in ea aquā.
Lauabunt Aharón & filii eius ex ea manus suas & pedes suos.
Quando ingredietur tabernaculum ecclesiæ, lauabūt se aqua, '& non morientur: aut quum appropinquauerint ad altare vt ministrent, 'vt incendant oblationem ignitam Iehouæ:
Lauabūt inquā manus suas & pedes suos, ne moriātur: 'erítq; illis statutum perpetuū, 'illi & semini eius per generationes suas.

11 Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,
12 ¶Quando tuleris summam filiorū Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, quū fuerint recensiti. Numeri 1.a.2
13 Hoc autem dabit omnis qui transit ad numerum, dimidium sicli iuxta mēsuram templi. ¶Siclus viginti obolos habet: media pars sicli offeretur Domino. Leuit.27.d.25 nume.3.g.47 ezech.45.d.12
14 Qui habetur in numero à viginti annis & suprà, dabit pretium.
15 Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet.
16 Susceptámque pecuniam, quæ collata est à filiis Israel, trades in vsus tabernaculi testimonii, vt sit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.
17 Loquutúsq; est Dominus ad Moysen, dicens, C
18 Facies & labium æneum cum basi sua ad lauandum: ponésque illud inter tabernaculum testimonii & altare: & missa aqua,
19 Lauabunt in eo Aaron & filii eius manus suas ac pedes,
20 Quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino:
21 Ne fortè moriantur. legitimū sempiternum erit ipsi, & semini eius per successiones.

ALTARE THYMIAMATIS.

12 Capies summā, &c. תשא את ראש וגו' .i. Quando recensere voles filios Israel qui veniunt in numerum. non enim omnes numerabantur. nam qui vicesimū annum nondum attigerant, reiiciebātur ab eo numero. Ad verbum legitur, Quum sumes caput filiorum Israel. Hic nona est apud Hebræos huius libri partitio, quam denominant à secunda huius versus dictione תשא capies. Redemptionem animæ s. כופר נפשו oblationem intelligit qua redimebant vitam suam: alioqui Deus interficiebat eos, vt fecit tēporibus Dauid. 13 Omnis trāsiens ad nume. כל העובר על הפקודים Hebraismus, Omnis qui numerabitur. Secundum 𐑢seclum sanct. בשקל הקודש ad pondus sacrum. hoc est quo vtebantur in tēplo, siue sanctuario. nam siclus templi (vt aiūt Hebræi, consentiente Iosepho) habebat quatuor drachmas: & quælibet drachma quinque obolos. Quare accidebat vt siclus tēpli, x x caperet obolos. Idem eueniebat in talento. nam talentum templi capiebat c x x libras: profanū verò quo vulgò vtebantur, L x tantùm, id est dimidiū. Ita & siclus vulgaris capiebat duas drachmas, id est didrachmum & decem obolos. Viginti obolorum erat siclus. Alii hæc dilucidius sic tradunt, Alius fuit siclus vulgaris, alius Ecclesiasticus, quem Scriptura siclum Sanctuarii vocat: & is fuit duplus ad vulgarē siclū. Porrò vulgaris siclus cōtinet duas drachmas, seu septē duodenos nostros turonicos, aut paulo plus: Ecclesiasticus verò cōtinet quatuor drachmas, hoc est quindecim duodenos plus minus. Scriptura hoc loco, & Num.3.g.47, & Ezech.45.d.12. dicit Ecclesiasticum siclum continere x x גרה *gerah*, quod Chaldæus paraph. interpretatur מען *main*, Græcus ὀβολούς. Ac Hebræi sentiunt, מעה hoc est obolum, cōtinere pondus sedecim granorum hordeaceorum. Quum igitur singuli Israelitæ iubentur in sumptū Sanctuarii conferre singulos dimidios siclos Ecclesiasticos, quorum totus duplus est ad vulgarem, manifestum est ab vnoquoque quartam ferè partem triginta duodenorum nostrorum turonicorū, aut paulo amplius exigi. Dicitur autem שקל siclus Hebræis à שקל, id est appendendo, seu ponderando, eo quòd olim appendebatur argentum, vt hodie numeratur.

Obolorum גרה L x x transtulerunt ὀβολούς, vt præcedenti annotatione dictum est. 15 Augebit, ירבה .i. plus dabit. Ad expiandas, &c. לכפר וגו' ad placandum *Iehouām* propter animas vestras. vel animabus vestris. id est, ne interficiat vos.

16 Ad memoriam לזכרון in memoriale. in monimentum. i. vt causa sit quamobrem recorder filiorum Israel. Hebraismus. de se loquitur in tertia persona. Ad expiandum, &c. לכפר וגו' vt præcedenti versu.

18 Concham כיור labrum. labium. peluim. Altare. המזבח sub. holocausti. 20 Et non morientur: ולא ימותו Hebraismus, ne moriantur: Vt incendant להקטיר Declarat quod præcessit, vt ministrent. 21 Eritque illis stat. perpet. והיתה להם חק עולם Hebraismus, quandiu viuent, perpetuò obseruabitur ab illis hæc lotio. Illi לו Nempe Aharoni

22 Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,
23 Sume tibi aromata, primæ myrrhæ & electæ quingẽtos siclos, & cinnamomi mediũ, id est ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta:
24 Casiæ autem quingentos siclos in põdere sanctuarii: olei de oliuetis mẽsuram hin:
25 Faciésque vnctionis oleum sanctũ, vnguentum compositum opere vnguentarii.
26 Et vnges ex eo tabernaculum testimonii, & arcam testamenti,
27 Mensámque cum vasis suis, candelabrũ & vtẽsilia eius, altaria thymiamatis
28 Et holocausti, & vniuersam supellectilem quæ ad cultũ eorũ pertinet.
29 Sanctificabísque omnia, & erũt sancta sanctorum: qui tetigerit ea, sanctificabitur.
D 30 Aaron & filios eius vnges, sanctificabísque eos vt sacerdotio fungãtur mihi.
31 Filiis quoque Israel dices, Hoc oleũ vnctionis sanctum erit mihi in generationes vestras.
32 Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud: quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis.
33 Homo quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.
34 Dixitq; Dominus ad Moysen, Sume tibi aromata, stacten & onychen, galbanem boni odoris, & thus lucidissimum: æqualis ponderis erũt omnia.
35 Faciésq; thymiama cõpositũ opere vnguentarii, mistũ diligenter, & purũ, & sanctificatione dignissimum.

22 Loquutus est & Iehouáh ad Mowséh, dicendo,
23 Tu autem accipe tibi ʹaromata optima: myrrhæ ʹliberè *fluentis* Confectio olei sancti.
quingentos *seclos*, & cinnami aromatici dimidium ipsius, ʹducẽtos
& quinquaginta: & calami aromatici ducentos & quinquaginta:
24 Casiæ verò quingẽtos *seclos*, põdere sanctitatis: & olei oliuæ hin:
25 Et facies ʹex eo oleum vnctionis ʹsanctitatis, ʹvnguentũ vnguenti, ʹopus vnguentarii: oleum vnctionis ʹsanctitatis erit.
26 Vnges eo tabernaculum ecclesiæ, & arcam testimonii,
27 Et mensam omniáque ʹvasa ipsius, & candelabrum omniáque
vasa ipsius, & altare suffimenti,
28 Altare quoque holocausti & omnia vasa ipsius, & concham &
basim eius.
29 Ita sanctificabis ea, erunt sanctitas sanctitatum: quicquid tetigerit ea, ʹsanctificabitur.
30 Aharón præterea & filios eius vnges, & sanctificabis eos vt sacerdotio fungantur mihi.
31 Ad filios autem Iwsraél loquêris, dicendo, Oleum vnctionis
sanctitatis erit hoc mihi per generationes vestras.
32 Super carnem hominis ʹnon vnget, neque secundum compositionem eius facietis similes: sanctum est, ʹsanctum erit vobis.
33 Quisquis confecerit vnguentum simile, & qui posuerit ex eo
ʹsuper extraneum, succidetur ʹè populis suis.
34 Et dixit Iehouáh ad Mowséh, Accipe tibi aromata, ʹstactẽ ʹ& onycham & galbanũ aromata, & thus purũ: ʹæquale pondus erit.
35 Et facies ʹex eo ʹsuffimentum aromaticum, ʹopus aromatarii, mi Cõfectio thymiamatis.
stum, purum, & sanctum.

ABIVM, SEV LABRVM AENEVM.

23 Aromata opt. בשׂמים ראשׁ Ad verbum, aromata capitis. i. capitalia, primæ notæ, præcipua & optima. Liberè *fluentis* דרור Ad verbũ, libertatis. i. liberæ, expertis vitii, nõ adulteratæ, hoc est electæ & optimæ. solẽt enim frequenter adulterari, vt tradit Plinius. Chaldæus paraph. myrrhæ purissimæ.

Ducentos & quinq. חמשׁים ומאתים Ad verbũ, quinquaginta & ducentos. Declarat quod dixit, Dimidium.

25 Ex eo אותו Ad verbum, illud. i. ex toto illo, hoc est ex omnibus illis aromatibus. Sãctitatis, קודשׁ. i. sanctæ. Vnguentum vng. רוקח מרקחת Hebraismus, suauissimum & optimum. per appositionem dictum. Opus vng. מעשׂה רוקח opus aromatarii. Per appositionem etiã dictum. i. vnguẽtum compositum & confectum opere vnguentarii.

27 Vasa ipsius, כליו id est vtensilia.

29 Sanctificabitur. יקדשׁ: erit sanctum. vt præcedenti capite, versu 37. q. d. ea re quæ tetigerit sanctificata, nõ licebit vti in rebus priuatis, sed tantùm in sacris.

32 Non vnget, לא ייסך sub. is qui vngit corpora. Oratiõ defectiua, vt annotat doctus inter Hebræos. q. d. Vngens vnguento carnem suam, non vnget se isto vnguento. Sanctũ erit v. קודשׁ יהיה לכם: i. pro sancto habebitis illud: hoc est, nõ vtemini eo ad alios vsus quàm meos: nempe quum vngetis sacerdotes meos. 33 Super extraneum, על־זר super alienum. i. qui non fuerit sacerdos, aut ex genere sacerdotali. Sic exponũt doctiores Hebræi: & hæc videtur esse genuina expositio huius loci. Alii non tantùm ad personas, sed ad alias quoque res referendũ putant: acsi dicat, Non solùm ad vsum hominum siue indigenarũ, siue alienigenarũ non adhibeatur hæc vnctio, sed ne ad alias quidem res. Alii per alienũ intelligunt eũ qui non est de filiis Israel.

E populis s. מעמיו: i. de populo Dei, populo Israelitico. 34 Stacten נטף Stacte vox Græca à verbo στάζω stillo, vnde σταγὼν gutta, aromatis genus. & hoc quoque propriè significat נטף, nempe stillam, siue guttã. Doctus inter Hebræos de hac dictione sic scribit, נטף צרי gutta: sic appellata quòd נוטף stillet de arbore incisa, myrrhæ recentis incisæ pinguedo. Dicunt doctores (inquit idem) צרי nihil aliud esse quàm שׂרף succum è ligno inciso, qui vulgò vocatur בלשׂמי balsamum, siue succus balsami. Quidam magni nominis apud illos idem dicit, addens, lingua barbara dici gummi & טריאקה theriacam. Et onycham ושׁחלת De hoc sic doctus inter Hebræos, שׁחל aroma est quod vocatur in Misnah (sic vocant textũ Thalmudicũ) צפורן *siphoren*, id est onyx, siue vnguis: & est leue & lucẽs vt vnguis. atque ita reddidit Chaldæus paraph. Eadẽ dicit & magni nominis apud illos. Et galbanũ וחלבנה Doctus inter Hebræos scribit, חלבנה aroma esse cuius odor est malus: & est radix arboris quæ inuenitur in vrbibus Græciæ, similis melli nigro, quæ & in Arabico dicitur מיעה. Dioscorides lib. 3. ca. 97, docet galbanum liquorem esse ferulæ in Syria nascentis. AEquale pond. erit. בד בבד יהיה: Ad verbũ, pondus in pondere erit. Significat id quod vertit noster interpres & L X X. Alii exponunt, singula seorsum sua pondera habebunt: vel pondus istius erit sicut pondus huius. Quidam vertunt, solum cum solo erit. nam בד idem est quod לבד. id est, singula seorsum in puluerem redigentur. Dicunt Hebræi, vniuscuiusque horum aromatum libras L X X Mosen accepisse.

35 Ex eo אותה Ad verbum, illud. vt supra versu 25. Suffimentum arom. קטרת רוקח confectionem aromaticam. Opus aromatarii, &c. מעשׂה רוקח וגו׳ Hebraismus. i. opere & industria aromatarii: & omnia ista miscebis diligẽter cum summa puritate & sanctimonia.

Et contundes'ex eo,'comminuẽdo,ponéſque'ex eo coram te- 36
ſtimonio in tabernaculo eccleſiæ, in quo cõueniam tecum illic:
'ſanctitas ſanctitatum erit vobis.

'Suffimentum quod facies,ſecundum compoſitionem eius nõ 37
facietis vobis:'ſanctitas erit tibi Iehouæ.

Quiſquis fecerit'ſimile ad odorandum illud,excidetur è popu- 38
lis ſuis. Cap. XXXI.

Artificibus Beſeleel & Ooliab dat Spiritũ ſuũ Deus,vt excogitent omnia quæ pertinent ad tabernaculum eleganter cõſtruendum.

ET loquutus eſt Iehouáh ad Mowſéh,dicendo, 1
'Vide,vocaui'ex nomine Bezſalél filium Vri filii Hur è 2
tribu Iehudáh,

Et repleui eum Spiritu'Dei,ſapientia,& intelligẽtia,ſcientia,& 3
omni'arte,

'Ad excogitandum quicquid fabrefieri poteſt ex auro & argen 4
to & ære,

Et in arte'gemmaria,ad replendum:& in arte lignaria,vt ope- 5
retur in omni opere.

Ego quoque ſanè'dedi cum eo Aholiáb filium Anhiſamách è 6
tribu Dan:& in corde omnis'ſapientis corde,dedi ſapientiam,vt
faciant quæcunque præcepi tibi,

Nempe Tabernaculum eccleſiæ, & arcam teſtimonii,'& propitia- 7
torium quod eſt ſuper eam,'& omnia vaſa tabernaculi:

Et menſam & vaſa eius, & candelabrum'mundum & omnia va 8
ſa eius,& altare ſuffimenti,

Et altare holocauſti,& omnia vaſa eius,& cõchã,& baſim eius, 9
'Et veſtes miniſterii,& veſtes ſanctitatis ipſi Aharón ſacerdoti, 10
& veſtes filiorum eius,vt ſacerdotio fungantur:

Et oleum vnctionis,& ſuffimentum aromaticum'pro Sanctua 11
rio.'iuxta omnia quæ præcepi tibi,facient.

Dixit præterea Iehouáh ad Mowſéh,dicendo, 12

Sabbathum quale ſignum.

Et tu loquere ad filios Iſraél, dicendo,'Veruntamen ſabba- 13
tha mea cuſtodietis:quia ſignum eſt inter me & vos'in generatio-
nibus veſtris:vt ſciatis quòd'ſum Iehouáh ſanctificans vos.

Quæ cumque in tenuiſſimum puluerẽ vniuerſa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo teſtimonii, in quo loco apparebo tibi: ſãctum ſanctorũ erit vobis thymiama.

Talem compoſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt Domino.

Homo quicunque fecerit ſimile,vt odore illius perfruatur,peribit de populis ſuis. Cap.XXXI.

LOquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen,dicens,

¶Ecce vocaui ex nomine Beſeleel filium Vri filii Hur de tribu Iuda, Infra [illegible]

Et impleui eum Spiritu Dei,ſapiẽtia,& intelligentia, & ſcientia in omni opere,

Ad excogitandum quicquid fabrefieri poteſt ex auro & argẽto, & ære,

Marmore,& gemmis, & diuerſitate lignorum.

Dedique ei ſocium Ooliab filiũ Achiſamec de tribu Dan.Et in corde omnis eruditi poſui ſapientiam : vt faciant cuncta quæ præcepi tibi, B

Tabernaculũ fœderis & arcam teſtimonii, & propitiatorium quod ſuper eã eſt,& cuncta vaſa tabernaculi.

Menſamque & vaſa eius , candelabrum puriſſimum cum vaſis ſuis , & altare thymiamatis,

Et holocauſti, & omnia vaſa eorũ, labium cum baſi ſua,

Veſtes ſanctas in miniſterio Aaron ſacerdoti, & filiis eius,vt fungãtur officio ſuo in ſacris:

Oleum vnctionis,& thymiama aromatũ in Sanctuario.omnia quæ præcepi tibi,facient.

Et loquutus eſt Dominus ad Moyſen,dicens, C

Loquere filiis Iſrael,& dices ad eos Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis:¶quia ſignũ eſt inter me & vos in generationibus veſtris: vt ſciatis quia ego Dominus qui ſãctifico vos. Supra [illegible]

36 Ex eo, ממנה ex ea compoſitione aromatica.ex eo ſuffimento. Comminuendo, חדק & comminues. Ex eo ממנה .i.partem aliquam compoſitionis huius aromaticæ. Sanctitas ſanct. קודש קדשים .i.erit vobis ſacroſancta hæc compoſitio,& hoc thymiama.
37 Suffimentumquod,&c. והקטורת וגו' Inuerſa verba Hebræis,quæ ſic Latinè ordinabis, Non facietis vobis ſuffimentum iuxta cõpoſitionem illam quam facies. Sanctitas,&c. קודש תהיה וגו' .i.hæc compoſitio ſacrabitur à te Domino Deo.
38 Simile כמוה ad verbum,ſicut ipſum.ſub.ſuffimentum.i.ſimilem compoſitionem,vt odore illius perfruatur.

IN CAPVT XXXI.

2 Vide,ראה q.d.ſcito. Ex nomine בשם de nomine.i. nominatim.q.d.præ omnibus,inter alios delegi illum. Vide Eſa.43.a.1,& 45.a.1.
3 Dei אלהים Antecedens pro relatiuo,meo.Mox declarat quid vocet Spiritum Dei,nempe ſapientiam,&c. Arte, :מלאכה Ad verbum,opere.i.arte ad facienda quæcunque opera. 4 Ad excogitandũ,&c. לחשוב מחשבות לעשות בזהב Ad verbũ, Ad excogitandum cogitationes ad operandum ex auro. 5 Gẽmaria, ad repl. אבן למלאת Ad verbũ,lapidis,ad replendum.vel,ad replendas, nempe pallas lapillis pretioſis. 6 Dedi cum eo נתתי אתו .i.adiunxi illi. Sapientis corde, חכם לב Sapientem corde vocat ingenioſum & induſtrium,cuius cor Dominus donauit ſapientia vt aliquid ingenioſè excogitare poſſit,& perficere quod excogitauerit.
7 Et propitiatorium ואת הכפורת Vide ſuprà cap.25.b.17. Et omnia vaſa tabern. ואת כל כלי האוהל: & omnem ſupellectilem eius.
8 Mundum הטהורה Ita dicebatur quòd ex auro puriſſimo eſſet factum.
10 Et veſtes min. ואת בגדי השרד & veſtimenta miniſterii.Infrà cap.35.c.19, vocat veſtes miniſterii ad miniſtrandum in Sanctuario. Ea veſtimenta ſignificat quibus arca,menſa,candelabrum,& omnia vaſa inuoluebantur quando tabernaculum deponebatur.
11 Pro Sanctuario. לקודש .i.confectum in vſum Sanctuarii. Iuxta omnia quæ præc. ככל אשר צויתך .i.prorſus vt præcepi tibi.
13 Veruntamen אך Eſt eclipſis.q.d.facient quidem omnia illa quæ iuſſi:nolo tamẽ ea fieri diebus feſtis. itaque ſabbatha mea i.mihi dicata ſeruate. In generationibus v. לדורותיכם per generationes veſtras.i.temporibus veſtris. Sum Iehouáh ſan. אני יהוה מקדשכם: Suprà cap.16.e.23,& 20.b.8,de ſabbatho præceperat:hoc autem loco iterum illius meminit vt authoritatem eius confirmet: & vt exponat,ſabbathum eadem ſacramenti ratione inſtitutum eſſe qua tabernaculum,& totus Diuinus cultus qui iam cõmemoratus eſt. Eadem ratio quæ hic habetur,repetitur & in Ezechiele,cap.20.b.12,Sabbatha mea(inquit)dedi eis vt eſſet ſignum inter me & eos, & ſcirent quòd ego Iehoua ſanctificans eos.Nam quemadmodum tabernaculum & cultus eius Diuinitus in Iſrael inſtituta fuerũt,non vt operibus horum cultuum ira Dei placaretur,& peccata expiarentur,ſed vt eſſent ſacramenta quibus certò cognoſcerent,Deũ Iſraelitis fauere,qui his ſignis Chriſtũ velut abſentem nondũ incarnatum illis adumbrabat, & illos exercebat ad fidem in ipſum Chriſtũ ſaluatorem & expiatorem ſolum:vt ex fide iuſtificati,ſalutem conſequerentur:ita inſtitutum eſt etiam ſabbathum, non vt Iſraelitæ externo otio mererentur fauorem Dei,& remiſſionẽ peccatorum,ſed vt eſſet ſacramentum quo agnoſcerent,Deum velle eos ſanctificare per verbum ſuum,quod ſabbatho vt publicè,ita maximè omnium tractandũ erat.nõ enim eſt ſanctificatio niſi à Deo per Filium ſuũ,quem nobis ſanctificatorem & iuſtitiã proponit per prædicationem verbi ſui.Quare quũ Deus ſabbathũ,in quo præcipuè verbũ eius tractandum eſt,inſtituit,perſpicuè ſignificat,ſe eũ ſolum eſſe qui per verbum ſuũ credentes ſanctificet,& à quo ſolo per Filiũ ſuum omnis ſanctificatio petenda ſit. Quapropter nõ abs re otium ſabbathi tãta ſeueritate exigit,vt conſeruet authoritatem eccleſiaſtici miniſterii: vt oſtendat quanta ſit neceſſitas audiendi Verbi Dei quod ſabbatho tractandũ eſt:vtq; perſpicuũ faciat quàm neceſſariũ ſit vt ab ipſo ſolo per verbũ ſuũ ſanctificationẽ & iuſtitiã expectem⁹,quã prædicatione Euãgelii ſui nobis in Chriſto ſuo manifeſtat & donat,quoties illi fidẽ habem⁹,& ab eo toti pẽdem⁹,aliũde nõ expectãtes ſanctitatẽ & iuſtitiã.

14 Custodite sabbathum, sanctum est enim vobis: qui polluerit illud, morte morietur: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui.

D 15 Sex diebus facies opus: in die septimo sabbathum est, requies sancta Domino, omnis qui fecerit opus in hac die, morietur.

16 Custodiant filii Israel sabbathum, & celebrent illud in generationibus suis: pactum est sempiternum,

Gen.1.d.31, & 2.a.7. 17 Inter me & filios Israel, signúmque perpetuũ. |sex enim diebus fecit Dominus cælũ & terram, & in septimo ab opere cessauit.

Deut.9.b.10. 18 |Deditque Dominus Moysi, completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas scriptas digito Dei.

Cap. XXXII.

Act.7.e.40. 1 VIdens autem populus quòd moram faceret descendendi de mõte Moyses, cõgregatus aduersus Aarõ, dixit, |Surge, fac nobis deos qui nos præcedãt: Moysi enĩ huic viro qui nos eduxit de terra AEgypti, ignoramus quid acciderit ei.

2 Dixitque ad eos Aaron, Tollite inaures aureas de vxorum filiorúmque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me.

3 Fecitque populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron.

Psal.105.c.19 4 Quas quũ ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum cõflatilem: dixerúntque, Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti.

5 Quod quum vidisset Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit, dicens, Cras solennitas Domini est.

1.Cor.10.b.7 B 6 Surgentésque mane, obtulerunt holocausta, & hostias pacificas: & |sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.

7 Loquutus est autem Dominus ad Moysen, Vade, descende: peccauit populus tuus quem eduxisti de terra AEgypti.

Deut.9.b.8 8 Recesserunt citò de via quam ostẽdisti eis: fecerúntque sibi vitulum cõflatilem, & adorauerunt: atque immolãtes ei hostias, dixerunt, |Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti.

3.Reg.12.g.28

Infrà 33.a.3 deut.9.c.13 9 Rursúmque ait Dominus ad Moysen, |Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit:

10 Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam.

C Psal.105.d.23 11 Moyses autem orabat Dominum Deum suum, dicens, |Cur Domine irascitur furor tuus cõtra populũ tuũ

---

14 Custodietis igitur sabbathum, quia 'sanctitas est vobis: 'quisquis profanauerit illud, moriendo morietur: quia omnis faciens in eo opus, excidetur anima ipsa è medio populorum suorum.

15 Sex diebus fiet opus, at die septimo 'sabbathum cessationis est, sanctitas Iehouæ: 'quicũq; fecerit opus die sabbathi, moriẽdo morietur.

16 Obseruabunt itaque filii Iשׂraél sabbathum, 'obseruando ipsum in generationibus suis: pactum est perpetuum.

17 Inter me & filios Iשׂraél signum est in perpetuum: quia sex diebus fecit Iehouáh cælos & terram, die autem septimo cessauit '& requieuit.

18 Et dedit ipsi Mouשׂéh, quum finem fecisset loquendi cum eo in monte Sinái, duas tabulas testimonii, tabulas *inquam* lapideas scriptas digito Dei. — *Tabulæ lapideæ digito Dei scriptæ.*

Cap. XXXII.

1 VIdens verò populus quòd 'tardaret Mouשׂéh descendere è monte, tunc congregatus est contra Aharón, & dixerunt ei, Surge, fac nobis Deos qui præcedant nos: huic enim Mouשׂéh viro illi qui eduxit nos è terra AEgypti, nescimus quid acciderit. — *Vitulo aureo tribuunt pars filiorum Israel liberationem suam, eúmque adorát.*

2 Et dixit illis Aharón, 'Separate inaures aureas quæ sunt in auribus vxorum vestrarum, filiorum vestrorum, & filiarum vestrarũ: atque afferte ad me.

3 'Separauerunt se igitur omnis populus ab inauribus aureis quæ erant in auribus eorum, & attulerunt ad Aharón.

4 Quas accepit de manu eorũ, formauítque 'illud 'stylo, & fecit ex illo vitulum 'fusilẽ: & dixerunt, Isti sunt dii tui ô Iשׂraél, qui eduxerunt te de terra AEgypti.

5 Quod videns Aharón, tunc ædificauit altare 'coram eo: & clamauit Aharon, dixítque, Solennitas *erit* Iehouæ cras.

6 Et summo mane surrexerunt sequenti die, atque obtulerũt holocausta, & admouerunt hostias pacificas: sedítque populus vt manducaret & biberet, 'postea surrexerunt vt luderent.

7 Loquutus est autem Iehouáh ad Mouשׂéh, Vade, descẽde: quia *uiam suam* corrupit populus tuus quem eduxisti è terra AEgypti. — *De peccato populi admonet Mosen Deus.*

8 Recesserunt citò de via quã præcepi eis, fecerunt sibi vitulum fusilem, adorauerúntque illum: & sacrificauerũt ei, dixerúntque, Isti dii tui Iשׂraél, qui eduxerunt te è terra AEgypti.

9 Dixit præterea Iehouáh ad Mouשׂéh, 'Vidi populum hunc, '& ecce populus duræ ceruicis est. — *Ceruicis duræ populus Israel.*

10 Nunc igitur 'dimitte me, vt excandescat furor meus in eos, cõsumámque eos: 'te autem faciam in gentem magnam.

11 Et precatus est 'Mouשׂéh faciẽ Iehouæ Dei sui, & dixit, Vtquid ô Iehouáh exardescet furor tuus in populũ tuũ, quẽ eduxisti è terra — *Orat Moses Deũ pro Israele citans promissiones.*

---

14 Sanctitas קודש .i.sanctum, siue sacrosanctum. Quisquis pro.il. מחלליה Ad verbum, profanatores illius.
15 Sabbathum cess. שבת שבתון Ad verbum, sabbathum sabbathi.vel, quies quietis. Frequens est Hebræis vt quæ maximè & studiosè fieri volũt, per huiusmodi vocum repetitionẽ efferãt: acsi dicat Dominus, At in die septimo omnino vobis cessandum est: dies enim is mihi sacer est & consecratus. Quicunque fecerit כל־העושה Ad verbũ, omnis faciens. 16 Obseruãdo ip. לעשות את־השבת Ad verbum, vt faciant sabbathum. 17 Et requieuit. וינפש: & recreatus est.vel quieuit animo. Hîc & alibi Scriptura humano more de Deo loquitur, acsi homo esset, qui post laborem recrearetur.

IN CAPVT XXXII.

1 Tardaret בושש Ad verbum, confusionem faceret. Confusio enim est populo quando destituitur gubernatore. Chaldæus paraph. sensum expressit, quum vertit, quòd moram faceret Moses. Sic & doctus inter Hebræos exponit hanc dictionẽ. 2 Separate פרקו Seponite.
3 Separauerunt se igitur ויתפרקו .i.priuauerunt se inauribus suis, vel detraxerunt inaures ab auribus.q.d.sponte & vltro obtulerunt.
4 Illud אותו .i.illas omnes inaures. Stylo, בחרט scalpello. Conflarunt enim totum aurum in igne in vnã massam, & eam rudem materiam scalpello postea formarunt, expresserúntque vituli imaginem: quod fit ab iis qui sigilla & aurea vasa exculpũt. Ita exponit magni nominis apud Hebræos, cum Chaldæo paraph. & docto inter illos. Alii vertunt, in formula.vel, typo, siue modulo. in quem scilicet Aaron proiecit aurum, quod fusum expressit vituli similitudinem. Gallicè dicimus, *Il le iecta en mosle.* sequitur enim, Fecit ex eo vitulum conflatilem. Fusilem: מסכה Ad verbum, fusionis.vel, conflationis.i.conflatilem. 5 Coram eo, לפניו sub vitulo.
6 Postea surrexerunt ויקומו Ad verbum, & surrexerunt. 9 Vidi ראיתי Contemplatus sum. Cõsideraui. Et ecce והנה & certè.vel, sanè. 10 Dimitte me, הניחה לי dimitte me in pace. Gallicè dicimus, *Laisse moy en paix.* Chaldæus paraph. Dimitte deprecationem tuam quam habes coram me. Te autẽ, &c. ואעשה וגו' .i.efficiam vt ex te gẽs oriatur magna: vel præficiã te gẽti multo maiori.

AEgypti in fortitudine magna,& manu forti?
'Vtquid dicent AEgyptii,dicendo,'Malitiosè eduxit eos vt oc 11
cideret eos in montibus, 'vtque cõſumeret eos è ſuperficie terræ?
cõuertere ab ira furoris tui,'& pœniteat te ſuper malo populi tui.
Recordare Abraham Iyſhác & Iwſraél ſeruorum tuorum,qui 13
bus iuraſti per teipſum,& dixiſti eis, Multiplicabo ſemẽ veſtrum
ſicut ſtellas cæli: & totam terram iſtam quam dixi , dabo ſemini
veſtro,& hæreditate accipient *illam* in ſeculum.
Et pœnituit Iehouam ſuper malo quod dixerat ſe facturum 14
populo ſuo.
Moyſes deſcendit de monte. Tabulæ à Deo ſcriptæ.
'Et cõuerſus eſt , deſcendítque Mowſéh è monte,& duæ tabulæ 15
teſtimonii erant in manu eius, tabulæ *inquam* ſcriptæ ex vtroque
latere earum,hinc & inde erant ſcriptæ.
Et tabulæ,opus Dei erãt: ſcriptura quoque,ſcriptura Dei erat, 16
ſculpta ſuper tabulis.
Audiens autem Iehowſúay vocem populi'in vociferatione eius, 17
dixit ad Mówſéh,'Strepitus pugnæ in caſtris.
Qui reſpondit,'Nõ eſt clamor vociferationis fortitudinis,ne- 18
que clamor vociferationis imbecillitatis,*ſed* vocẽ cãtus ego audio.
Iratus confringit tabulas & vitulum.
Fuit autem,quum appropinquaſſet ad caſtra, tunc vidit vitulũ 19
& choros: & excanduit furor Mowſéh, abiecítque è manibus ſuis
tabulas illas,& fregit eas'ſub monte.
Tulit præterea vitulum quem fecerant, & combuſſit igni, cõ 20
triuítque,donec in puluerem redegit, 'poſtea ſparſit in ſuperficiẽ
aquarum,& potauit filios Iwſraél.
Obiurgat Aaronem fratrem.
Et dixit Mowſéh ad Aharón,Quid fecit tibi populus iſte, quòd 21
'induxiſti ſuper eum peccatum *tam* grande?
'Reſpõdit Aharón,'Ne iraſcatur furor domini mei:tu noſti po 22
pulum quòd'in malo ſit.
Dixerunt enim mihi, Fac nobis deos qui præcedant nos: quia 23
iſti Mowſéh, viro *illi* qui eduxit nos è terra AEgypti , neſcimus
quid factum ſit.
Quibus reſpondi,Cui eſt aurum?'ſeparate vos *ab illo*. Et *illico* dede 24
runt mihi,& proieci illud in ignem,'egreſſúſque eſt vitulus iſte.
Vidit itaque Mowſéh populũ'quòd diſcoopertus eſſet (diſco- 25
operuerat enim eum Aharón ad ignominiã inter hoſtes eorum)
'Tũc ſtetit Mowſéh in porta caſtrorũ,& dixit, Quis eſt Iehouæ? 26
ad me *ueniat*.& congregati ſunt ad eum omnes filii Leui.

quẽ eduxiſti de terra AEgypti,in fortitudine magna, & in manu robuſta?
11 ¦Ne quæſo dicant AEgyptii , Callidè eduxit eos,vt interficeret in mõtibus & deleret è terra:quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Num.14.c.
13 Recordare Abrahã Iſaac & Iſrael ſeruorum tuorum , quibus iuraſti per temetipſum,dicens,¦Multiplicabo ſemen veſtrum ſicut ſtellas cæli: & vniuerſam terram hanc,de qua loquutus ſum,dabo ſemini veſtro,& poſſidebitis eam ſemper. Gen.12.b.15.b.7.&c.
14 Placatúſque eſt Dominus ne faceret malum quod loquutus fuerat aduerſus populum ſuum. D
15 Et reuerſus eſt Moyſes de monte, portans duas tabulas teſtimonii in manu ſua, ſcriptas ex vtraque parte,
16 Et factas opere Dei:ſcriptura quoque Dei erat ſculpta in tabulis.
17 Audiẽs autem Ioſue tumultum populi vociferantis,dixit ad Moyſen,Vlulatus pugnæ auditur in caſtris.
18 Qui reſpondit, Non eſt clamor adhortantium ad pugnam,neque vociferatio compellentium ad fugam:ſed vocem cantantium ego audio.
19 Cúmque appropinquaſſet ad caſtra,vidit vitulũ & choros, iratúſque valde proiecit de manu tabulas,& cõfregit eas ad radicem montis.
20 Arripiénſque vitulum quem fecerant,combuſſit,& contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſrael. E
21 Dixitque Moyſes ad Aaron, Quid tibi fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum?
22 Cui ille reſpõdit,Ne indignetur Dominus meus:tu enim noſti populum iſtum quòd pronus ſit ad malum.
23 Dixerunt mihi, Fac nobis deos qui nos præcedant: huic enim Moyſi qui nos eduxit de terra AEgypti, neſcimus quid acciderit.
24 Quibus ego dixi,Quis veſtrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi:& proieci illud in ignem, egreſſúſque eſt hic vitulus.
25 Videns ergo Moyſes populũ quòd eſſet nudatus (ſpoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum conſtituerat:)
26 Et ſtãs in porta caſtrorũ,ait,Siquis eſt Domini, iungatur mihi. Congregatique ſunt ad eũ omnes filii Leui.

11 Vtquid dicent למה יאמרו q.d.ne committas vt AEgyptii dicant,&c. Malitioſe ברעה Ad verbũ,in malo.Quidã,callidè.Alii,infœlici ſydere.quòd AEgyptii omnia tribuãt ſyderibus. Vtq; cõſumeret e. ולכלותם vtq; deleret eos. Et pœniteat te,&c.'והנחם על וגו Hebraiſmus,muta ſententiã de malo quod facere propoſuiſti populo tuo. Quædã ſubaudienda eſſe oſtẽdit verſus 14,in quo plena loquutio legitur. 15 Et conuerſus eſt ויפן id eſt,auertit faciem ſuam à Deo. 17 In vociferatione e. ברעה.i.vociferantis,vel dum vociferaretur. Strepitus pugnæ קול מלחמה Ad verbum,Vox pugnæ,vel belli.i.audio tanquam ſtrepitum pugnæ.

18 Non eſt clamor,&c.'אין קול ענות וגו Hebraiſmus,Non eſt ſtrepitus qualis eſſe ſolet vincentium,neque eorum qui vincũtur.In bello audiuntur duæ diuerſæ voces:vna eorum qui victi ſunt,& hæc eſt vox calamitoſa, & triſtitiæ plena: altera eſt eorum qui victoriam adepti ſunt,& illi iubilant pro fortitudine ſua.In caſtris autem Iſrael audiebatur vox gaudẽtium,ludentium,atque cantantiũ.Chaldæus paraph. Non eſt vox fortiũ præualentiũ in bello:neque etiã eſt vox imbecillium qui ſuperantur. 19 Sub mõte.: תחת ההר.i.ad radices mõtis.

20 Poſtea ſparſit ויזר Ad verbum,& ſparſit.Hoc fecit vt cum aqua abſorberent cineres dei ſui.

21 Induxiſti,&c. הבאת וגו' .i.quòd impuleris eum in tantum peccatum:ſiue quòd eum peccare feceris tam grauiter.Hebraiſmus.

22 Reſpondit ויאמר Ad verbum,Et dixit. Ne iraſcatur,&c. 'אל יחר וגו Hebraiſmus,Ne indigneris mihi domine. In malo ſit. ברע הוא Hebraiſmus,quòd omnino malus ſit.

24 Separate vos. : התפרקו Vt in principio huius capitis, verſu 3.i.priuate vos auro inaurium veſtrarum. Subaudiendum nonnihil, quale eſt,& afferte ad me.quod & fecerunt. Egreſſuſque ויצא id eſt,formatus eſt.

25 Quòd diſcoopertus eſſet,&c.'כי פרוע וגו quòd nudatus eſſet(nudauerat enim eũ Aaron,&c.i. quũ vidiſſet Moſes quòd detecta & nota facta eſſet malitia populi ipſius ad ignominiam eius apud aduerſarios. Erat enim magnum dedecus & magna confuſio Iſraelitis coram hoſtibus,vt deſerto Deo cæli qui tot & tanta miracula fecerat in oculis eorum & pro vtilitate eorum,eligerent alium Deum,etiam cum magno diſpendio auri & argenti ſui.Denudauit igitur Aaron populum illum, primùm quòd innoteſcere fecerit vniuerſo mundo qualem haberent animum,quum illis fabricauit vitulum quem adorauerunt.Præterea denudauit eum ornamentis ſuis aureis.Doctus inter Hebræos exponit,quòd manifeſtatus eſſet ex operibus ſuis malis.

26 Quis eſt Iehouæ? מי ליהוה Quis eſt pro Iehouáh?.i. Quis ſtat à parte Iehouæ,& illum colit?

27 Quibus ait, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ponat vir gladium super femur suum: ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorũ: & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.

28 Fecerúntque filii Leui iuxta sermonem Moysi, cecidérúntque in die illa quasi tria millia hominum.

29 Et ait Moyses, Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.

G Facto autẽ altero die loquutus est Moyses ad populum,

30 Peccastis peccatum maximum: ascendam ad Dominum, si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro.

31 Reuersúsque ad Dominũ, ait, Obsecro, peccauit populus iste peccatũ maximum, feceruntque sibi deos aureos.

32 Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.

33 Cui respondit Dominus, Qui peccauerit mihi, delebo eũ de libro meo:

34 Tu autem vade, & duc populum istum quò loquutus sum tibi, Angelus meus præcedet te: ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.

35 Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli quem fecerat Aaron.

Cap. XXXIII.

1 LOquutúsq; est Dominus ad Moysen, Vade, ascende de loco isto tu & populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, in terram quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens, | Semini tuo dabo eam.

Gene. 12. b. 7 suprà 32. c. 13 iosue 24. c. 13 Deut. 7. d. 22

2 Et | mittam præcursorem tui Angelum, vt eiiciã Chananæum, & Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebusæum,

Suprà 32. b. 9 deut. 9. c. 13

3 Et intres in terram fluentem lacte & melle. | non enim ascẽdam tecum: quia populus duræ ceruicis es, ne fortè disperdam te in via.

4 Audiénsque populus sermonẽ hũc pessimum, luxit: & nullus ex more indutus est cultu suo.

5 Dixitque Dominus ad Moysen, Loquere filiis Israel, Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. iam nunc depone ornatũ

27 Quibus dixit, ʹSic dixit Iehouáh Deus Iʋsraᴇ́l, Ponite quis- Interficiuntur idololatræ à Lyuitis, iussu Mosi.
que gladium suum super femur suum: transite, & reuertimini de
porta ad portam in castris: & occidite quisque fratrem suum, &
quisque amicum suum, & quisque propinquum suum.
28 Fecerunt autem filii Leui iuxta verbum Moʋséh: & ceciderunt
è populo in die illa ferè tria millia virorum.
29 Et dixit Moʋséh, ʹConsecrastis manum vestram hodie Iehouæ:
nam quisque *consecrauit manum suam* in filio suo, & in fratre suo, ʹvt det
vobis hodie benedictionem.
30 Et fuit in crastino vt diceret Moʋséh populo, Vos peccastis, pec- Peccatum populi reprehendit Moyses.
catum grande: nunc ergo ascendam ad Iehouam, fortè placabo il-
lum super peccato vestro.
31 Reuersus est itaque Moʋséh ad Iehouam, & dixit, ʹObsecro, pec- Vult deleri de libro Dei, aut populo peccatum dimitti.
cauit populus iste peccatũ grande: fecerũt enim sibi deos aureos.
32 Nunc autẽ ʹsi remittas peccatum eorum: aut si nõ, dele me pre-
cor de libro tuo ʹquem scripsisti.
33 Et dixit Iehouáh ad Moʋséh, Qui peccauit mihi, delebo illum Scripti in libro Dei.
è libro meo.
34 Nunc ergo vade, duc populum ad *locum* de quo loquutus sum
tibi, ecce Angelus meus ibit ante te: ʹin die autẽ visitationis meæ
tunc visitabo in eis peccatum ipsorum.
35 Percussit ergo Iehouáh populum, eo quòd fecissent vitulum
quem fecerat Aharón. Cap. XXXIII.
1 ET loquutus est Iehouáh ad Moʋséh, ʹVade, ascende hinc tu & Angelum dat populo Deus qui deducat.
populus quem eduxisti è terra ÆGypti in terram de qua iu-
raui ipsi Abrahã, Iʏshác & Iayacób, dicẽdo, Semini tuo dabo eã.
2 Et mittam ante te Angelum, & eiiciam Chenayanæum, & ʜEmoræum, & ʜHitthæum, & Perizæum, ʜHiuæum, & Iebusæum:
3 ʹAd terrã *saliat* fluentẽ lacte & melle. nõ enim ascendam in me- Deus renuit cũ populo ascẽdere.
dio tui: nam populus duræ ceruicis es, ne fortè ʹconsumã te in via.
4 Audiens autem populus verbum hoc malum, luxerunt: nec po- Luget populus.
suit quisquam ʹornamentum suum super se.
5 ʹDixit præterea Iehouáh ad Moʋséh, Dic filiis Iʋsraᴇ́l, Vos e-
stis populus duræ ceruicis: ʹmomento vno ascẽdam in medium
tui, & consumam te. nunc ergo ʹdepone ornamẽtum tuum à te, &

27 Sic dixit כה־אמר .i. hæc præcepit. 19 Consecrastis, &c. מלאו ידכם היום ליהוה Imperat. Heb. pro præt. vt quidam Hebræorum exponunt, quos sequutus est noster interpres. id est, reputatur vobis occisio illorum perinde acsi obtulissetis oblationem Domino. Alii vertunt per præteritum imperfectum, & per imperatiuum, sic, Iam antè dixerat Moses, Implete [Consecrate] manus vestras hodie Iehouæ: nam quisque in filio suo & in fratre suo. sub. consecrabit manus suas. Debebat hic versus præcedere: hoc enim dixerat antequam interficerẽt eos. q. d. hoc agite quod vobis dicam: quod factum, perinde reputabitur à Domino acsi obtuleritis ei dona & oblationes: tanquam enim sacrificium reputabit Dominus siquis filium suum idololatram interfecerit. Chaldæus paraph. Et dixit Moses, Offerte manibus vestris oblationem hodie coram Domino, vnusquisque pro filio suo, & pro fratre suo: & vt adducantur super vos hodie benedictiones. Vt det vobis ולתת עליכם Ad verbum, & ad ponendum [vel, vt ponat] super vos. Redundat ו hoc loco. id est, vt benedicat vobis.

31 Obsecro, אנא Profectó. Certé. Vtique. Alii, Fateor.

32 Si remittas pecc. c. אם־תשא חטאתם Oratio defectiua, in qua multa sunt subaudienda, acsi dicat, Si tantùm peccatũ remiseris eis, quid sentient de te Gentes? quanta apparebit misericordia tua? quibus te laudibus efferent? Quem scripsisti. אשר כתבת ׃ Id est, in quo scripsisti omnes electos tuos ab æterno. q. d. ne sim de numero electorum tuorum.

34 In die autem vis. m. &c. וביום פקדי וגו׳ .i. quo tempore puniam peccata, puniam & istud peccatum.

IN CAPVT XXXIII.

1 Vade, ascende לך עלה .i. hinc descendendo vade, & ascendas. quia pars Septentrionalis est editior Meridionali.

3 Ad terram, &c. אל ארץ זבת חלב ודבש Hebraismus, affluentem omnibus bonis suauibus & necessariis victui humano. Per lac enim intelligit omnes res necessarias ad victum, vt per mel delicatas quasque. Similem hubertatem describit & Ioel, cap. 3. d. 18, vbi pro melle habet mustum. Consumam te אכלך perdam te. deleam.

4 Ornamentum s. עדיו .i. vestes pretiosas, torques, &c. q. d. abstinuerunt singuli ab ornatu suo quo ornari solebant: vtebantur tantùm vestibus lugubribus in signum animi verè dolentis & resipiscentis de admisso peccato. Hunc sensum non malè expressit Vetus interpres, Et nullus ex more indutus est cultu suo. LXX tantùm habent, Luxerunt [siue defleuerunt] in lugubribus. sub. vestibus, atque hoc modo intelligunt, eos nullo solenni indutos ornamento, sed pullis amictos fleuisse. Chaldæus paraph. per ornamenta intelligit arma bellica, quæ mox deponere iubentur, vt facilius præcipites in hostilem impetum ruant.

5 Dixit præterea ויאמר Iam enim dixerat. Ordo historiæ non est requirendus in Scriptura. Momento vno רגע אחד breui tempore. Alii, vno impetu. i. si minimum temporis ascendero tecum, consumam te. Depone הורד Ad verbum, descendere fac. in signum scilicet animi resipiscentis & dolentis de peccato admisso: & considerabo quid faciam tibi.

ſciam quid faciam tibi.
Et ſpoliauerunt ſe filii Iſraél ornamẽtis ſuis à mõte Horeb. 6
Mośéh autem accepit tabernaculum, & extẽdit *illud* ſibi extra 7
caſtra' procul à caſtris: & vocauit illud, 'Tabernaculum eccleſiæ:
'& quicunque requirebat Iehouam, egrediebatur ad tabernacu-
lum eccleſiæ quod erat extra caſtra.

Tabernaculum eccleſiæ ſiue fœderis.

'Præterea quando egrediebatur Mośéh ad tabernaculũ, aſſur- 8
gebat vniuerſus populus, ſtabántque ſinguli ad oſtium tentorii
ſui,'& aſpiciebãt poſt Mośéh, donec ingrederetur tabernaculũ.
Erat autem, quando ingrediebatur Mośéh tabernaculum, de- 9
ſcẽdebat columna nubis, ſtabátque ad oſtium tabernaculi, '& lo-
quebatur cum Mośéh.

Moſes loquitur cum Deo familiariter.

Videns verò vniuerſus populus columnam nubis ſtantem *ad* 10
oſtium tabernaculi, aſſurgebat vniuerſus *ille* populus, & adorabat
quiſque ad oſtium tentorii ſui.
Et loquebatur Iehouáh ad Mośéh facie ad faciem, quemad- 11
modum alloquitur quiſpiam amicum ſuum. poſtea reuertebа-
tur ad caſtra: at miniſter eius Iehośúay filius Nun iuuenis, non
recedebat è medio tabernaculi.
Et dixit Mośéh ad Iehouam, 'Vide, tu dicis mihi, Educ populũ 12
hunc: tu auetm non indicaſti mihi 'quem miſſurus ſis mecum: &
tamen tu dixiſti, 'Noui te ex nomine, & etiam inueniſti gratiam in
oculis meis.

Poſtulat Deum eſſe ſecum in reducendo populo, & viam ſibi oſtendi. Inuenire gratiã coram Deo.

Nunc ergo ſi modò inueni gratiam in oculis tuis, oſtẽde quæ- 13
ſo mihi 'viam tuam, vt cognoſcam te, vt*que* inueniam gratiam in
oculis tuis, & vide quòd populus tuus ſit gens iſta.
Et dixit, 'Facies mea præcedet, & requieſcere faciam te. 14
'Cui reſpondit, 'Niſi facies tua præcedat, ne educas nos hinc. 15
Et qua in re notum erit hîc quòd inuenerim gratiam in ocu 16
lis tuis ego & populus tuus? nónne quum ambulaueris nobiſcũ,
& ſeparabimur ego & populus tuus 'ab omni populo qui eſt ſu-
per faciem terræ?
Et dixit Iehouáh ad Mośéh, Etiam rem hanc quam dixiſti fa- 17
ciam, quia inueniſti gratiã in oculis meis, '& noui te ex nomine.
'Adiecítque, Oſtende mihi quæſo 'gloriam tuam. 18

Exauditur Moſes.

Gloriam Dei petit videre.

tuum, vt ſciam quid faciam tibi.
6 Depoſuerunt ergo filii Iſrael ornatum ſuum à monte Horeb. B
7 Moyſes quoque tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra procul, vocauitque nomen eius Tabernaculum fœderis. & omnis populus qui habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra caſtra.
8 Quúmque egrederetur Moyſes ad tabernaculum, ſurgebat vniuerſa plebs, & ſtabat vnuſquiſque in oſtio papilionis ſui, aſpiciebántque tergũ Moyſi, donec ingrederetur tentoriũ:
9 Ingreſſo autem illo tabernaculum fœderis, deſcendebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebatúrque cum Moyſe,
10 Cernentibus vniuerſis quòd colũna nubis ſtaret ad oſtium tabernaculi: ſtabántque ipſi, & adorabant per fores tabernaculorum ſuorum.
11 Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. quúmque ille reuerteretur in caſtra, miniſter eius Ioſue filius Nun puer, nõ recedebat de tabernaculo. C
12 Dixit autem Moyſes ad Dominũ, Præcipis vt educam populũ iſtum: & non indicas mihi quem miſſurus es mecum: præſertim quũ dixeris, Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.
13 Si ergo inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi viam tuam, vt ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: reſpice populum tuum, gentem hanc.
14 Dixitque Domin⁹, Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi.
15 Et ait Moyſes, Si non tu ipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto.
16 In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inueniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi ambulaueris nobiſcum, vt glorificemur ab omnibus populis qui habitant ſuper terram? D
17 Dixit autem Dominus ad Moyſen, Et verbum iſtud quod loquutus es, faciam: inueniſti enim gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine.
18 Qui ait, Oſtende mihi gloriã tuam.

7 Procul הרחק Ad verbum, elongando. ſub. illud. Tabernaculum eccleſiæ: אוהל מועד Tabernaculum conuentus, aut congregationis. Vide ſuprà cap. 17. d. 21. Et quicunque requir. Ieho. והיה כל מבקש יהוה Ad verbum, & fuit, omnis qui requirebat Iehouam. i. qui volebat conſulere Iehouam. 8 Præterea והיה Ad verbum, Et fuit. Quidam vertunt, Accidebat autem. vel, Quum autem egrederetur, ſub. è caſtris vt iret ad tabernaculum. Et aſpiciebant poſt Mośéh, והביטו אחרי משה .i. obſeruabant Moſen abeuntem.
9 Et loquebatur ודבר nempe Moſes. 11 Facie ad faciem, פנים אל־פנים Hebraiſmus, pro, familiariſſimè & amiciſſimè loquebatur cum Moſe. Non enim poteſt intelligi Deum poſuiſſe Moſi ob oculos eſſentiam ſuam corporali ſpecie: ſed intelligendum eſt de familiaritate colloquii. Facies enim Dei hoc loco ſignificat fauorem, gratiam, & amicitiam Dei.
12 Vide, ראה Id eſt, Attende ad ea quæ dicturus ſum. Quem miſſurus ſis mecum: את אשר־תשלח עמי hoc eſt, non oſtendiſti mihi auxilia quorum virtute hoſtes vincam, & populum meum ſeruem. Noui te ex nomine, ידעתיך בשם noui te nominatim. i. præ cæteris te elegi. 13 Viam tuam, דרכך .i. modum & rationem qua velis populum tuum inter tot rerum diſcrimina ſeruare.
14 Facies mea, &c. פני ילכו Ad verbum, facies meæ ibunt. i. ego te præcedam. q. d. ego ipſe vobiſcum ibo, ego ipſe adero vobis fauore meo præſens & auxiliator, atque ita efficiam vt ſis bono, tranquillo, & ſecuro animo.
15 Cui reſpondit, ויאמר אליו ſub. Moſes. Ad verbum, Et dixit ad eum. Niſi facies tua אם־אין פניך .i. ſi non vis reuelare mihi viam & modum ſeruandi populi inter hoſtes. 16 Ab omni pop. &c. מכל־העם אשר על־פני האדמה׃ .i. ab aliis gentibus quæ habitant ſuper terram. 17 Et noui te ex nomine. ואדעך בשם׃ .i. tu mihi curæ es vt te conſeruem in ea vocatione.
18 Adiecitque, ויאמר Ad verbum, Et dixit ſub. Moſes ad Dominum. Gloriam tuam. את־כבודך׃ Hîc Moſes idem agit quod ſuprà cap. 3. d. 13, Si dixerint, Quod eſt nomen eius? quid dicam eis? Quum enim non potuerit impetrare à Deo reuelationem futurarum rerum de via & ratione qua Iſraelitæ conſeruentur in aduerſis: expetit nunc reuelationem præſentis maieſtatis Dei, Oſtende, inquiens, mihi gloriam tuam. hoc eſt, rogo, maieſtatem tuam ita reueles vt poſſim eam extrinſecus ſentire & palpare, ac populo viſibilem & palpabilem obtrudere. nam quòd Iſrael paulo antè tam fœdè à verbo tuo defecerit, hinc adeò accidiſſe mihi videtur, quòd hactenus non viderunt ſubſtantiam tuã externa & manifeſta maieſtate. Quare vtiliſſimum fuerit vt nobis ob oculos ponas maieſtatem tuam ſicut reipſa eſt, externo ſenſu comprehenſibilem, quo Iſraelitæ non audiant tantùm verbum tuum, ſed etiam teipſum ſenſibiliter videant, ac maieſtatem tuam manibus (vt ita dicam) palpẽt. Tametſi enim ſæpenumero inculcem eis quòd ſit Deus, quòd Deo curæ ſimus, quòd præſto nobis adſit in omnibus afflictionibus, quòd ſeruaturus nos ſit in omnibus aduerſis, quòd ducturus nos ſit incolumes ad terram Patribus promiſſam: atque adeò quòd quæ verba tuo mandato loquor, Dei verba ſint, & affirmem hæc omnia cõfirmari & certificari per ſtupẽda tua miracula, quæ partim in AEgypto, & in Mari rubro, partim in deſerto edidiſti: tamen tanta eſt cæcitas eorum, vt quia te non videant ac palpent externo ſenſu, quemadmodum ſubditus Regem ſuum, aut filius parentem ſuum videt, exiſtiment vaniſſima eſſe quæ de te prædicantur. Quod hîc Moſes vocat Gloriam Dei, Dominus ipſe reſpondens Moſi, verſu 20, vocat faciem ſuam: vnde videmus gloria & facie Dei idem ſignificari.

Rom.9.c.15.

19 Respondit, Ego ostendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine Domini coram te: & ‖ miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit.

20 Rursúmque ait, Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet.

21 Et iterum, Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram.

22 Quúmque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec transeam.

23 Tollámque manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autẽ meã videre non poteris.

Cap. XXXIIII.

Deut.10.a.1.

1 AC deinceps, Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum: & scribã super eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti.

2 Esto paratus mane, vt ascendas statim in montem Sinai, stabísque mecum super verticem montis.

3 Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem, boues quoque & oues non pascantur e contra.

4 Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: & de nocte consurgens, ascẽdit in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans secum duas tabulas.

5 Quúmque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, inuocans nomen Domini.

6 Quo transeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax,

Psal.142.a.2

Deut.5.a.9
Iere.32.c.18

7 Qui ‖ custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata: nullúsque apud te per se innocens est, ‖ qui reddis iniquita-

19 ´Qui respondit, Ego ´præterire faciam omne bonum meum an
te faciem tuam, ´& vocabo ex nomine Iehouæ coram te: ´& mise-
rebor cuius miserebor, & clemens ero in quem clemens ero.
20 Dixit præterea, Non poteris videre ´faciem meam: quia non vi
ebit me homo, & viuet.
21 ´Dixit postremò Iehouáh, Ecce locus ´apud me, & stabis supra
petram.
22 Erit autem, quum pertransibit gloria mea, ponam te in spelun
ca petræ, & protegam te manu mea, donec transiero.
23 Postea remouebo manum meam, & videbis ´posteriora mea,
facies verò mea non videbitur. Cap. XXXIIII.
1 ET dixit Iehouáh ad Mošéh, ´Dola tibi duas tabulas lapideas
similes prioribus: & scribam super tabulas illas verba quæ erãt
super tabulas priores quas fregisti.
2 Esto ergo paratus mane, & ascende mane in montẽ סSinái, stés-
que ´mihi illic super verticem ipsius montis.
3 ´Nemo autem ascendat tecum, neque vllus etiam videatur in
toto *illo* monte, *sed* nec pecus, nec bos pascant e regione mon-
tis huius.
4 Dolauit igitur duas tabulas lapideas similes prioribus: & surre-
xit mane, ascendítque in montem סSinái, quemadmodum præ-
ceperat ei Iehouáh, & accepit in manu sua duas tabulas lapideas.
5 Tunc descendit Iehouáh in nube, & stetit cum eo illic: ´& vo-
cauit ex nomine Iehouæ.
6 Et transiens Iehouáh ante eum, clamauit, Iehouáh, Iehouáh
´fortis, misericors ´& miserator, ´tardus ad iram, & ´multus miseri
cordia & veritate,
7 Seruans misericordiam millibus, ´auferẽs iniquitatem, & præ-
uaricationẽ, & peccatũ, ´& qui absoluẽdo nõ absoluat, ´visitãs ini-

Iubetur stare in petra.

Tabulas nouas parare iubet De⁹ Mosi.

Orat Deũ Moses vt cũ populo gradiatur, misericordiam Dei commendans.

19 Qui respondit ויאמר sub. Iehouáh. Ad verbum, Et dixit. Præterire faciam, &c. אעביר כל טובי על פניך .i. ostendam tibi vestigia aliqua bonorum meorum quæ sunt infinita: hoc est, tantum ostendam tibi de bonis meis, quantum mens humana capere & cognoscere potest. vel (vt alii exponunt clarius) reuelabo tibi omnem bonam meam voluntatem qua erga homines afficior: & manifestabo tibi cognomina mea (quod sequenti capite, versu 5 & 6 facit) ex quibus perspicuè intelliges quam ego voluntatem, quem animum, quos affectus erga vos homines geram: quid item vobis de me & animo meo polliceri debeatis. Et vocabo, &c. וקראתי בשם וגו' Hac forma loquendi significat Deus Mosi, se, audiente ipso, cõmemoraturum & recitaturum cognomina sua, è quibus intelligere possit quæ ad salutem bona & necessaria sunt. Vocabo (inquit) ex nomine Iehouæ. i. nomine meo. q.d. ego ipse dicam tibi quodnam illud sit bonum quod volo te rescire. illud indicat capite sequenti, versu 6. Similem loquendi formam habes supra cap. 31. a. 2, & infrà cap. 35. d. 30, vbi significatur Deum nominatim elegisse, ac nomine suo designasse Beseleel in artificem tabernaculi. Sic Esa. 43. a. 1, Dominus dicit ad Israelem, Vocaui te in nomine tuo. Similiter cap. 45. a. 1, ad Cyrum ait, Ego Dominus qui voco in nomine tuo. Alii vertunt, & inuocabo nomen Iehouæ coram te: nescio quo sensu. Alii rectius, (vt respondeat præcedenti verbo, Præterire faciam) sic vertunt, Clamabo nominatim, Iehouah. i. dum prætereo, dicam alta voce, Iehouah. sub. præterit. Vide capite sequenti, versu 5. Et miserebor, &c. וחנותי וגו' Exponit quodnam sit illud bonum suum omne. acsi dicat, Reuelabo tibi omnem bonam voluntatem meam qua erga homines afficior: quæ est (vt summatim dicam) Miserebor, &c. hoc est, ita affectus sum vt non sim nisi ipsa misericordia & clementia, qua etiam complector quemcunque visum mihi fuerit. salus hominis ex sola mea misericordia pendet: nemini mortalium sum debitor, gratuitæ beneficẽtiæ est quicquid illis benefacio. Paulus ad Romanos, cap. 9. c. 15, citans hunc locum, probat ex eo, electionem ad salutem constare in sola Dei misericordia. Vide locum.

20 Faciem meam: את פני Facies Dei hoc loco significat imperscrutabilẽ Dei essentiam & maiestatem. Faciem suam vocat, quod Moses gloriam Dei, versu 18, vocauerat. 21 Dixit postremò ויאמר Ad verbum, Et dixit. Apud me, אתי .i. habeo locum paratũ in hac rupe in qua soleo tibi apparere. 23 Posteriora mea, את אחורי id est partem posteriorem. hoc est, manifesta & visibilia Dei opera. Vnde & vulgus cognitionem ab effectibus, vocat cognitionem à posteriori. Et Paulus dicit ad Rom. 1. c. 20, inuisibilia Dei cognosci ex creatione mundi per opera. Et Act. 14. c. 17, Deus non expertem testimonii seipsum esse sinebat, dum beneficia conferret, de cælo dans nobis pluuias ac tempora fructifera, implens cibo ac lætitia corda nostra. Quomodo autem Deus reuelet sese à posteriori, seu à tergo, sequenti capite audiemus quum recitabit nomina sua coram Mose.

IN CAPVT XXXIIII.

1 Dola פסל Præcide. 2 Mihi לי .i. propter me. vel expectans me. Chaldæus paraph. coram me.
3 Nemo autem ascendat ואיש לא יעלה Ad verbum, Et vir non ascendat. q.d. tu solus ascende.
5 Et vocauit ex nomine Iehouæ. : ויקרא בשם יהוה & clamauit nominatim, Iehouáh est .i. Dominus clamauit ad Mosen, atque alta voce ei denuntiauit hanc vocem, Iehouah est: vt capite præcedenti, versu 19, dixerat, Exclamabo nomen Iehouæ corã te: siue clamabo nominatim, Iehouah est coram te. 6 Fortis, אל Deus. Et miserator, וחנון & clemens. Hæc omnia verba, Dei sunt, non Mosis, ostendẽ dentis Mosi bonum illud quod promiserat se ostensurum capite præcedenti, versu 19. Vt enim suprà dixerat, Clamabo nominatim, Iehouah est, & miserebor, &c. ita & hic idem dicit, Deus, vel fortis, misericors. q.d. Ego sum Dominus ille & Deus misericors quem tu rogasti pro populo, &c. Tardus ad iram, ארך אפים Ad verbum, lõgus irarum. i. lõganimis. Multus miser. &c. : ורב חסד ואמת .i. clementissimus & veracissimus in promissis suis. 7 Auferens iniq. נושא עון remittens [condonans] iniquitatem. Et qui absoluendo, &c. ונקה לא ינקה Ad verbum, & qui innocẽtem faciendo, non innocentem faciet. Alii, & qui mundando, non mundabit. i. qui nocentem non iudicat innocentem. Visitans iniquitatem patrum, &c. פוקד עון אבות וגו' Vide hæc eadem suprà cap. 20. a. 5. Ad verbum, Qui visitat iniquitatem patrum in filiis filiorum, in tertianis & in quartanis. i. in nepotibus tertii & quarti gradus, si imitentur mores maiorum.

quitatem patrum ſuper filios,& ſuper filios filiorum,ſuper tertiã
& quartam generationem,
Et feſtinans Mowſeh,demiſit caput in terram,& inclinauit ſe, 8
Atque dixit,'Si quæſo inueni gratiam in oculis tuis Domine, 9
gradiatur quæſo Dominus in medio noſtri: quia populus duræ
ceruicis eſt:'& parce iniquitati noſtræ,& peccato noſtro,& poſſi-
deas nos.
Et dixit, Ego'percuſſurus ſum fœdus *tecum* coram vniuerſo popu 10
lo tuo: faciam mirabilia quæ non'facta ſunt in tota terra, & in
omnibus Gẽtibus:videbítque vniuerſus popul⁹ ('in cuius medio
es)opus'Iehouæ: quia terribile erit quod ego'facturus ſum tecũ.

Promittit Deus terrã Chanáan.

'Cuſtodi tibi quod ego præcipio tibi hodie:ecce ego'eiiciam à 11
facie tua אEmoræum,& Chenayanæum,& חHitthæũ, & Perizæũ,
& חHiuæum,& Iebuſæum.

Prohibetur ſocietas Gentium, & idololatria.

Caue tibi ne fortè percutias fœdus'cum habitatoribus eius re- 12
gionis ad quã ingreſſurus es:ne fortè ſint'in laqueũ in medio tui:
Sed aras eorum diruetis, & ſtatuas eorum confringetis, lucóſ- 13
que eorum ſuccidetis.
Non enim'incuruabis te deo alteri:nam Iehouáh,'zelotes no- 14
men eius,Deus zelotes eſt.
'Ne fortè percutias fœdus cum habitatoribus eius regionis, & 15
fornicẽtur poſt deos ſuos, & ſacrificent diis ſuis:'vocet autem te
aliquis,& comedas de ſacrificio eius.
Et *ne* fortè accipias de filiabus ei⁹ filiis tuis, & fornicẽtur filiæ e- 16
ius poſt deos ipſarũ,& fornicari faciãt filios tuos poſt deos earũ.

Dii conflatiles.

Deos conflatiles non facies tibi. 17

Solennitas azymorum.

Solennitatem infermentatorum obſeruabis. ſeptem diebus co 18
medes infermentata,quemadmodum præcepi tibi,tempore mẽ-
ſis'Abib:quia menſe Abib egreſſus es de AEgypto.

De primogenitis.

'Quicquid aperit vuluam,meum eſt,'& omne pecus tuum *quod* 19
memorabitur *inter* primogenita bonum & ouium.
At primogenitum aſini redimes oue: quòd ſi non redemeris, 20
tum ceruicem præcides illi.omne primogenitum filiorum tuo-
rum redimes:neque'conſpicientur coram me vacui.

Sabbathum.

Sex diebus operaberis,at die ſeptimo ceſſabis:'in aratione & in 21
meſſe ceſſabis.

Feſtum Pentecoſtes & Tabernaculorum.

'Et ſolennitatem hebdomadarum facies tibi *in* primitiis meſſis 22
triticeæ:'& feſtum collectionis *in*'reuolutione anni.

tem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem.

8 Feſtinúſque Moyſes,curuat⁹ eſt pronus in terram,& adorans,

9 Ait, Si inueni gratiam in cõſpectu tuo Domine,obſecro vt gradiaris nobiſcum: populus enim duræ ceruicis eſt:auferas iniquitates noſtras atque peccata,nóſque poſſideas. B

10 Reſpondit Dominus,Ego inibo pactum videntibus cunctis, ſigna faciã quæ nunquam viſa ſunt ſuper terram nec in vllis gentibus: vt cernat populus in cuius es medio, opus Domini terribile quod facturus ſum.

11 Obſerua cuncta quæ hodie mandaui tibi:ego ipſe eiiciam ante faciẽ tuã Amorrhæum,& Chananæum,& Hethæum, Pherezæum quoque, & Heuæum,& Iebuſæum.

12 Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias,quæ ſint tibi in ruinam:

13 Sed aras eorum deſtrue, & confringe ſtatuas,lucóſque ſuccide.

14 Noli adorare deum alienum: Dominus zelotes nomen eius, Deus & æmulator.

15 |Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum: ne, quũ fornicati fuerint cum diis ſuis, & adorauerint ſimulachra eorum,vocet te quiſpiam, & comedas de immolatis.

16 |Nec vxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis: ne poſtquã,ipſæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant,& filios tuos in deos ſuos. C

17 Deos conflatiles non facies tibi.

18 Solennitatem azymorũ cuſtodies. ſeptem diebus veſceris azymis, ſicut præcepi tibi,in tempore mẽſis nouorum: menſe enim verni temporis egreſſus es de AEgypto.

19 |Omne quod aperit vuluam generis maſculini,meum erit:de cunctis animantibus tam de bobus, quàm de ouibus,meum erit.

20 Primogenitum aſini redimes oue: ſin autem nec pretium pro eo dederis, occidetur. primogenitũ filiorum tuorum redimes:nec apparebis in cõſpectu meo vacuus.

21 |Sex diebus operaberis,die ſeptimo ceſſabis arare & metere.

22 |Solennitatem hebdomadarum facies tibi in primitiis frugũ meſſis tuæ triticeæ, & ſolennitatẽ quãdo redeunte anni tempore cuncta conduntur.

9 Si quæſo אם־נא Si nunc. Et parce וסלחת Fut.Heb.pro imperat.vt & mox,& poſſide nos.
10 Percuſſurus ſum כורת Præſ.Heb.pro fut.percutiam. Facta ſunt נבראו Ad verbum,creata ſunt. In cuius medio es, אשר־אתה בקרבו Ad verbum, cuius tu in medio eius. Redundat Eius:& præpoſitio ב præponenda, in cuius medio es.i.quem ducis.Hebraiſmus. Iehouæ: יהוה .i.Diuinum,ſiue meum. Facturus ſum עושה Præſ.Heb.pro fut.
11 Cuſtodi tibi שמר־לך .i.diligenter obſerua. Eiiciam גרש expellam.Præſ.pro fut.
12 Cum habitatoribus eius regio. ליושב הארץ Singul.Heb.pro plur.cum incolis eius regionis.Mox præſ.Heb.pro fut.ingrederis,pro ingredieris. In laqueum in med.tui: למוקש בקרבך: in offendiculum in medio tui. id eſt ne tibi ſint cauſæ ruinæ, quum habitabunt tecum.fiet enim vt te inducant in idololatriam:vt poſtea declaratur.
14 Incuruabis,&c. תשתחוה לאל אחר adorabis deum alienum. Zelotes קנא zelotypus. vel æmulus. i. Dominus dicitur zelotypus, hoc eſt non patitur vt alius deus ſecum colatur:ſolus pro Deo amari & coli vult.Vide ſuprà cap.20.a.5.
15 Ne fortè per.fœdus פן־תכרות ברית ſub.Hoc iubeo,ne fortè,&c. Vocet autem,&c. וקרא לך ואכלת מזבחו: Confuſio numerorum,à pluralibus ad ſingularia,vt & ſequenti verſu. Hac de cauſa reprehendebat Chriſtianos quoſdam Paulus qui comedebant idolothyta, 1.Corinth.8.b.10. 18 Abib: האביב Vide ſuprà cap.13.a.4.
19 Quicquid aperit vuluam, כל־פטר רחם Ad verbum,Omnis apertio [vel emiſſio] vuluæ i.omne primogenitum. Et omne pecus tuum,&c. וכל־מקנך תזכר פטר שור ושה: & omne pecus tuum recenſebitur, primogenitum *tam in* armento *quàm in* pecore.i.omnia primogenita tam boum quàm ouium,recenſebuntur,& mea erũt.Chaldæus paraph.omniáque pecora tua maſculina ſanctificabis,primogenitum bouis & ouis. 20 Conſpicientur יראו apparebunt.ſub.filii tui.
21 In aratione,&c. בחריש ובקציר תשבות: .i.etiam tempore quo arandum eſt,& quo ſegetes demetendæ ſunt, volo diligenter obſeruari ſabbatha mea:tametſi vos aliò vocet priuata vtilitas vel arandi vel ſegetes demetendi.Chaldæus paraph.tam à ſeminando quàm à metendo quieſcas. 22 Et ſolennitatem hebd. וחג שבועת Id eſt feſtum Pentecoſtes. De hac ſolennitate vide Leuit.23.c.15, & 25.a.8:vide & ſuprà cap.23.c.16. Et feſtum collectionis וחג האסיף Id eſt feſtum tabernaculorum. De hoc feſto vide ſuprà 23.c.16, & Leuit. 23.f.34. Collectionis feſtum vocabatur,quòd celebraretur eo tempore quo omnia bona terræ condebantur, menſe Septembri. In reuolutione anni. תקופת השנה: Id eſt quando redeunte anno omnia conduntur.

Tribus tẽporibus anni apparebit omne masculinũ tuũ in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel.

Quum enim tulero Gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.

Non immolabis super fermẽto sanguinem hostiæ meæ, neque residebit mane de victima solennitatis Phase.

D

Suprà 23.d.19 deut.14.c.21

‖Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui. Non coques hœdum in lacte matris suæ.

Suprà 24.d.18 deut.9.b.9.c.18

Dixitque Dominus ad Moysẽ, Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Israel‖pepigi fœdus.

Deut.4.b.13

Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam nõ bibit, & scripsit in tabulis ‖ verba fœderis decem.

Quúmque descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, & ignorabat quòd cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini.

Videntes autem Aaron & filii Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt propè accedere.

Vocatique ab eo, reuersi sunt tam Aaron quàm principes synagogæ. & postquam loquutus est ad eos,

Venerunt ad eum etiam omnes filii Israel: quibus præcepit cuncta quæ audierat à Domino in monte Sinai.

2.Cor.3.c.13

Impletisque sermonibus‖posuit velamen super faciem suam.

Qui ingressus ad Dominum, & loquẽs cum eo, auferebat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata.

Qui videbant faciẽ egrediẽtis Moysi esse cornutam, sed operiebat ille rursus faciem suam siquando loquebatur ad eos.

Cap. XXXV.

Igitur cõgregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos, Hæc sunt quæ iussit Dominus fieri.

---

23 Tribus vicibus in anno ʹconspicietur omnis masculus tuus coram Dominatore Iehouáh Deo Iɯsraël.
24 Expellam enim Gentes à facie tua, & dilatabo ʹ terminum tuũ:
neque concupiscet quisquam terram tuam quando ascendes vt
conspiciaris coram Iehouáh Deo tuo tribus vicibus in anno.
25 Non immolabis ʹsuper fermentatum sanguinem sacrificii mei,
neque pernoctabit vsque mane sacrificium solennitatis Péɒsanh.
26 ʹPrincipium primitiuorum terræ tuæ inferes in domum Iehouæ Dei tui. Non coques hœdum in lacte matris suæ. Primitiæ
27 Et dixit Iehouáh ad Moɯséh, Scribe tibi verba hæc, quia ʹsecundum verba ista pepigi fœdus tecum & cum Iɯsraël.
28 Fuit autem ibi cum Iehouáh quadraginta dies & quadraginta
noctes: panem non edit, & aquam non bibit: ʹ& scripsit in tabulis Ieiunium Moysi.
verba fœderis, *id est* decem verba. Verba decem.
29 ʹFactúmque est quũ descenderet Moɯséh è monte ɒSinái habẽs
duas tabulas ʹ testimonii in manu sua: quum descenderet *inquam*
è monte, nesciebat quòd ʹ resplenderet cutis faciei suæ, quum lo- Facies Moysi
queretur ʹcum eo. cornuta.
30 Vidítque Aharón & omnes filii Iɯsraël ipsum Moɯséh, & ecce ʹresplendebat cutis faciei eius, ʹtimuerúntq; appropinquare ei.
31 Et vocauit illos Moɯséh, reuersíque sunt ad eum Aharón & omnes principes ʹsynagogæ: & loquutus est Moɯséh ad eos.
32 Postea quoque appropinquauerunt omnes filii Iɯsraël, quibus præcepit cuncta quæ loquutus fuerat Iehouáh cum eo in mõ
te ɒSinái.
33 Quúmque finiuisset Moɯséh loqui cum eis, posuit super faciẽ Velamen super
suam velamen. faciem Moysi.
34 ʹRursum quum ingrederetur Moɯséh in conspectum Iehouæ
ad loquendum cum illo, auferebat velamen, donec egrederetur:
egressus autem, alloquebatur filios Iɯsraël quod iussus erat.
35 Videbant igitur filii Iɯsraël faciem Moɯséh quòd ʹresplenderet cutis faciei Moɯséh: & reducebat Moɯséh velamen super faciem suam, donec ingrederetur vt alloqueretur illum.

Cap. XXXV.

1 Dʹein congregauit Moɯséh vniuersam synagogam filiorum ויקהל
Iɯsraël, & dixit illis, Hæc sunt verba quæ præcepit Iehouáh Præcipitur sabbathum.
vt faciatis ea.

23 Conspicietur omnis masc. tuus יראה כל־זכורך apparebit omne masculinum tuũ. Ad verbum (si Latinè dici posset) omnis masculinitas tua. i. omnes mares tui. Vide suprà cap.23.b.17. 24 Terminum tuum: את־גבולך .i. regionem tuam quam tibi daturus sum.
25 Super fermentatum על־חמץ Id est, quum fuerit fermentatum apud te. Vide eadem suprà cap.23.c.18.
26 Principium, &c. ראשית בכורי וגו׳ Versum istum habes suprà cap.23.c.19.
27 Secundum verba ista על־פי הדברים האלה .i. hac ratione & conditione. Decem verba intelligit, vt declarat sequenti versu.
28 Et scripsit ויכתוב sub. Iehouáh. 29 Factúmque est, &c. ויהי ברדת וגו׳ Ad verbum sic habet iste versus, Et fuit, quum descenderet Mose è monte Sinai, & duæ tabulæ testimonii in manu Mose, quum descenderet de monte: & Mose non cognouit quòd, &c.
Testimonii העדות Tabulæ testimonii dicebãtur decalogus, quòd testaretur Deus voluntatẽ suã in illis, séque Deum esse Israelis, & Israelem esse populum suum. Resplenderet קרן Ad verbum, resplenduisset. vel in modum cornu radiasset. Præt. Heb. pro præs. קרן Keren propriè cornu significat. Vnde verbum קרן caran splendere, fulgere, radiare: quòd scilicet quum homo (ait doctus inter Hebræos) solem aut quanuis aliam lucem intentè intuetur, iam videtur illi quodammodo cornuum instar, splendorem ac radios emittere. Ex falsa, aut malè intellecta Veteris interpretis versione, quæ sic habet, Ignorabat quòd cornuta esset facies sua: imperiti linguarum imposuerunt populo, Mosen habuisse duo cornua in capite. quod falsissimum esse, nemo non videt. LXX plenius veritatem Hebraicam expresserunt, qui legunt, καὶ Μωϋσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ, id est, & Moses ignorabat quòd glorificatus esset aspectus faciei suæ. Hunc sensum quoque sequutus est Apostolus, 2.Corin.3.b.7, Quòd si administratio mortis in literis, deformata in saxis, fuit in gloria, adeò vt non possent oculos intendere filii Israel in faciem Mosis, propter gloriam vultus eius quæ aboletur: cur non potius administratio mortis erit in gloria?
Cum eo. אתו: nempe Deo. vel, quum loqueretur cum eo, nempe Deus.
30 Resplendebat קרן splendida [vel fulgida] erat. vt versu præcedenti. Præt. Heb. quod per imperf. vertitur. Timuerúntque ויראו .i. non audebant accedere ad eum. 31 Synagogæ: בעדה congregationis. Ad verbum, *qui erant* in congregatione.
34 Rursum quum ingred. ובבא משה Ad verbum, Et quando veniebat. 35 Resplenderet, קרן Vide paulo antè, versu 29.

IN CAPVT XXXV.

1 Dein congregauit, &c. ויקהל וגו׳ Ad verbum, Et congregauit Mose vniuersum cœtum. vel, vniuersam synagogam, & congregationem. i. iussit congregari. Ab hoc capite incipiunt Hebræi decimam huius libri partitionem, denominantes eam à primo vocabulo ויקהל.

Sex diebus 'facies opus: at die septima sit vobis 'sanctitas, sab- 2
bathũ cessationis Iehouæ: quicũq; fecerit in eo opus, 'morietur.
'Nõ accẽdetis ignẽ in omnibus habitaculis vestris die sabbathi. 3
Dixítque Moωśeh ad vniuersam synagogam filiorũ Iωśraél, 4
his verbis, Hoc est verbum quod præcepit Iehouáh, dicendo,
Accipite 'à vobis oblationem Iehouæ: omnis 'spontaneus corde 5
suo, afferet eam *oblationem* Iehouæ, aurum, argentum, & æs,
Et hyacinthum, & purpuram, & vermiculũ cocci, & byssum, & 6
caprarum *pilos*,
Et pelles arietum rubricatas, & pelles taxorũ, & ligna ωśittím. 7
Et oleum pro luminari, & aromata pro oleo vnctionis, & ad suf 8
fimentum aromaticum.
Et lapides onychinos, & lapides plenitudinum pro ℵephod & 9
pro pectorali.
'Et omnes sapientes corde in vobis venient, & facient quæcun- 10
que præcepit Iehouáh,
'Tabernaculum, tentorium eius, & operimentum eius, & circu 11
los eius & tabulas eius, vectes eius, columnas eius, & bases eius:
'Arcam & vectes eius, propitiatorium, '& velum tentorii: 12
'Mensam, & vectes ipsius, & omnia vasa eius, & panẽ facierum: 13
'Et candelabrum luminaris & vasa eius, & lucernas eius, & oleũ 14
'luminaris:
'Et altare suffimenti & vectes eius, & oleum vnctionis, & suffi- 15
mentum aromaticum, & aulæum ostii pro ostio tabernaculi:
'Altare holocausti, '& cribrum eius æneum, & vectes eius, & o- 16
mnia vasa eius, & concham & basim eius:
'Cortinas ipsi⁹ atrii, colũnas ei⁹ & bases ei⁹, & aulæũ portæ atrii, 17
'Paxillos tabernaculi, & paxillos atrii & funiculos eorum: 18
'Vestes ministerii ad ministrandum in sanctuario, & vestes san 19
ctas Aharonis sacerdotis, & vestes filiorum eius ad fungendum
sacerdotio.
Egressi sunt itaque vniuersa synagoga filiorum Iωśraél à facie 20
Moωśeh:
Venerúnt que omnis vir cuius cor 'eleuauit ipsum, '& omnis 21
cuius spiritus erat spõtaneus apud ipsum, attulerúntque oblatio
nẽ 'Iehouæ ad opus tabernaculi ecclesiæ, & ad omne opus eius,
atque ad vestes 'sanctitatis.
Venerunt inquam viri cũ mulieribus, 'omnis spontaneus cor- 22

Exiguntur primitiæ & donaria.

Animi promptitudo populi offerentis.

2 Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus sabbathũ & requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidetur.
3 Non succẽdetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem sabbathi.
4 Et ait Moyses ad omnem cateruam filiorum Israel, Iste est sermo quẽ præcepit Dominus, dicens,
5 Separate apud vos primitias Domino. |Omnis voluntarius & prõpto animo, offerat eas Domino, aurum, & argentum, & æs,
Suprà 25.a.2.
6 Hyacinthum & purpurã, coccúmque bis tinctum, & byssum, pilos caprarum,
7 Pellésque arietum rubricatas & iãthinas, ligna setim,
8 Et oleũ ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentum, & thymiama suauissimum,
9 Lapides onychinos, & gemmas ad ornatum superhumeralis & rationalis.

B

10 Quisquis vestrum sapiens est, veniat, & faciat quod Dominus imperauit,
11 Tabernaculum scilicet & tectum eius, atque operimentũ, annulos, & tabulata cũ vectib⁹, & paxillos & bases:
12 Arcã & vectes, propitiatoriũ, & velum quod ante illud oppanditur:
13 Mensam cum vectibus & vasis, & propositionis panibus:
14 Candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius, & lucernas, & oleũ ad nutrimenta ignium:
15 Altare thymiamatis, & vectes, & oleũ vnctionis, & thymiama ex aromatibus, tẽtorium ad ostiũ tabernaculi:
16 Altare holocausti, & craticulã eius æneam cum vectibus & vasis suis, labrum & basim eius:
17 Cortinas atrii cum columnis & basibus, tentorium in foribus vestibuli:
18 Paxillos tabernaculi & atrii cum funiculis suis:
19 Vestimenta quorum vsus est in ministerio sanctuarii, vestes Aaron pontificis ac filiorum eius, vt sacerdotio fungantur mihi.
20 Egressáque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi,

C

21 Obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonii, quicquid ad cultũ & ad vestes sanctas necessarium erat.
22 Viri cum mulieribus præbuerũt ar

2 Facies opus: תעשה מלאכה fiet opus. sub. tabernaculi. Sanctitas, קודש Id est, dies septima erit vobis sacrosancta, in qua omnino ab operibus cessabitis. Morietur. יומת׃ moriatur. vel, occidatur. i. sententia Iudicum condemnetur.
3 Non accendetis, &c. לא־תבערו וגו׳ Sensus huius loci est, nullũ esse accendendum ignem sabbatho, vnde lucrum aliquod sperari possit: vt ex fornace, in qua lateres,| vel ollæ, aut calx decoquitur: aut si succẽderetur fornax ad coquendos panes. q. d. ne cibũ quidẽ eo die præparabitis vbicunque habitaueritis. 5 A vobis מאתכם. i. de facultatibus vestris: de his quæ apud vos sunt, quod offeratis Iehouæ. Spontaneus corde s. נדיב לבו liberalis[voluntarius]corde suo. i. quicunque animo est liberali & prono ad dandum. Hic versus, cum quatuor sequentibus, legitur suprà cap. 25. a. 2. vide illic annotationes.
10 Et omnes sapientes corde וכל־חכם־לב Singul. Heb. pro plur. Sapientes corde vocat (vt suprà cap. 28. a. 3) peritissimos artifices, & ingeniosissimos. 11 Tabernaculum, את־המשכן Vide & istud suprà cap. 26. a. 1.
12 Arcam, &c. את־הארן ואת־בדיו Constructionem arcæ & propitiatorii vide suprà cap. 25. b. 10 & 17. Et velũ tentorii: ואת פרכת המסך׃ & velum aulæi. i. quod oppandebatur propitiatorio, ne videretur. Qualẹ esset hoc velum, vide suprà cap. 26. f. 31.
13 Mensam, &c. את־השולחן Structura huius mensæ describitur suprà cap. 25. c. 23, vbi vasorum, siue vtensilium eius fit etiam mentio, & panum facierum. 14 Et candelabrum luminaris ואת־מנורת המאור Candelabrum luminaris vocat, in quo erant luminaria. Forma huius candelabri describitur suprà cap. 25. d. 31. Luminaris: המאור׃ Id est quo luminaria fouebantur.
15 Et altare suff. ואת־מזבח הקטורת Et altare thymiamatis. vel incensi. De hoc altari vide cap. 30. a. 1.
16 Altare holocausti, את מזבח העולה Describitur istud altare suprà cap. 27. a. 1. Et cribrum e. æneum, ואת־מכבר הנחושת אשר־לו Ad verbum, & cribrum æreum quod *erat* ei. 17 Cortinas ipsius atrii, את קלעי החצר Vide suprà cap. 27. b. 9.
18 Paxillos את־יתדת De his vide suprà cap. 27. d. 19. 19 Vestes ministerii את־בגדי השרד Vide suprà cap. 31. b. 10.
21 Eleuauit ip. נשאו. i. excitauit ipsum. Simile habes capite sequenti versu 2. Et omnis cuius, &c. וכל אשר נדבה רוחו אותו. i. quotquot præditi erant animo liberali & prono ad offerendum. Iehouæ יהוה Id est, quam offerrent Iehouæ. Sanctitatis. הקודש׃. i. sanctitas.
22 Omnis spontaneus corde, כל נדיב לב Id est, quotquot erant animo liberali & spontaneo, vt paulo antè versu quinto.

millas & inaures, annulos & dextralia: omne vas aureum in donaria Domini separatum est.

Siquis habebat hyacinthũ, & purpuram, coccúmque bis tinctum, byssum & pilos caprarum, pelles arietũ rubricatas, & ianthinas,

Argenti ærisque metalla obtulerũt Domino, lignáque setim in varios vsus.

Sed & mulieres doctæ, quæ neuerãt, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum ac byssum,

Et pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes.

D Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale & rationale,

Aromatáque, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandũ vnguentum, ac thymiama odoris suauissimi componendum.

Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierẽt opera quæ iusserat Dominus per manũ Moysi. cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicauerunt.

Supra 31.a.2. Dixitque Moyses ad filios Israel, Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel filium Vri filii Hur de tribu Iuda.

Impleuitque eum Spiritu Dei, sapientia & intelligentia & scientia, & omni doctrina,

Ad excogitandum, & faciendum opus in auro & argento, & ære:

Sculpendísque lapidibus, & opere carpẽtario: quicquid fabrè adinueniri potest,

Dedit in corde eius: Ooliab quoque filium Achisamech de tribu Dan:

Ambos erudiuit sapientia, vt faciãt opera abietarii, polymitarii, ac plumarii de hyacintho ac purpura, coccóque bis tincto, & bysso, & texant omnia, ac noua quæque reperiant.

Cap. XXXVI.

Fecit ergo Beseleel, & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam & intellectum, vt

de, attulerũt ʹfibulas, & inaures, & annulos, ʹ& dextralia, omne vas
aureum, & quicunque obtulerat oblationem auri Ichouæ.
23 Omnis vir apud quem inueniebatur hyacinthus, & purpura, &
vermiculus cocci, & byssus, & caprarum pili, & pelles arietum
rubricatæ, & pelles taxorum, attulerunt.
24 Quicũque offerebat oblationem argenti & æris, attulerunt o-
blationem Ichouæ: omnis item apud quem inueniebantur li-
gna שׁittím, ʹad omne opus ministerii attulerunt.
25 Omnis præterea mulier ʹsapiẽs corde, manibus suis neuerunt,
& attulerunt quod neuerant, hyacinthum, & purpuram, & ver-
miculum cocci, & byssum.
26 Omnes autem mulieres ʹquarum cor extulit illas in sapientia,
neuerunt caprarum pilos.
27 Principes verò attulerũt lapides onychinos, & lapides ʹplenitu-
dinum pro אephód & pectorali.
28 Aroma quoque, & oleum pro luminari, & pro oleo vnctionis,
& pro suffitu aromatico.
29 Omnis vir & mulier ʺquorũ spõtaneũ erat cor apud eos, ad affe-
rẽdũ pro omni opere quod præceperat Ichouáh vt facerẽt, ʺper ma
nũ Moשׁéh, attulerũt ʺfilii Iשׁraאél oblationẽ spõtaneã Ichouæ.
30 Et dixit Moשׁéh ad filios Iשׁraאél, Videte, ʹvocauit Ichouáh ex
nomine Besalאél filium אVri filii חHúr è tribu Iehudáh.
31 Et repleuit illum Spiritu ʹDei, sapientia, intelligentia, & scien-
tia, & omni ʺarte,
32 ʹAd cogitãdas cogitatiões ad operãdũ ʹin auro, & argẽto, & ære:
33 ʺEt in arte lapidaria ad replendas *palas*, & in arte lignaria: vt ope
retur in omni ʺarte cogitationis.
34 ʹDedit insuper in corde eius vt docere possit, ipse & Aholiáb fi-
lius Anhiosamách è tribu Dan.
35 Repleuit eos ʺsapientia cordis, vt faciant omne opus artificis,
ʺ& phrygionis, ʺ& acupictoris ex hyacintho, & purpura, & vermicu
lo cocci, & bysso, & *in opere* textorio, ʺfacientes omne opus, & cogi
tantes cogitationes.

Cap. XXXVI.

1 Fecit ergo Besalאél & Aholiáb, & omnis vir ʹsapiẽs corde, ʹqui-
bus dederat Ichouáh sapientiam & intelligentiam vt scirent

Beseleel & Ooliab artifices cõmendãtur populo à Moyse.

Fabricatio Tabernaculi. Hic eadem ferè verba quæ suprà cap. 26

Fibulas, חח Ornamentum cinguli ad vestem subligandam. Gallicè dicimus, *agrafe*, vel *boucle*. Alii vncinum exponunt quo nectunt duas oras vestis sub gutture. Alii spinulam interpretãtur, siue aciculã. Gallicè *espingle*. Singularia sunt omnia Heb. pro plur. Et dextralia, וכומז Ornamenta erant brachiorum, vt ex doctioribus Hebræorum alter exponit: ita & LXX. Doctus inter Hebræos accipit pro ornamento muliebri quod circa pudenda ponebatur. sic & magni nominis apud illos vir. Chaldæus paraph. pro subligaculo accipit.

24 Ad omne opus minist. לכל־מלאכה העבודה Id est pro opere illo faciundo.

25 Sapiens corde, חכמת־לב Id est industria & perita, siue ingeniosa. hoc est quæ optimè nere nouerat.

26 Quarum cor, &c. אשר נשא לבן אותנה בחכמה Hebraismus, quem Chaldæus paraph. aut qui Latinè illum conuertit, sic reddit, mulieres industriæ quibus animus erat. Quidã non obseruantes, aut negligentes distinctionem Hebræorũ, qui dictioni בחכמה supponunt atnah, coniungunt illud, in sapientia, sequentibus, hoc modo, quarum cor extulit illas, in sapientia neuerunt. hoc sensu, mulieres excitatæ in cordibus suis, peritissimè neuerunt caprarum pilos. 27 Plenitudinum המלואים repletionum. i. qui includi solent palis, & palas replent.

29 Quorum spont. erat cor apud eos ad off. אשר נדב לבם אותם להביא Hebraismus, qui voluntario ac spontaneo animo offerebant. Per manum Moשׁéh, ביד־משה sub. præceperat inquam. i. quod Moseh internuntio præceperat. Chaldæus paraph. aliter intellexit, quod præceperat Dominus fieri per manum Mosis. Filii IשׁraאNél בני־ישראל Id est illi qui erant ex filiis Israel.

30 Vocauit Ichouáh, &c. קרא יהוה בשם בצלאל Vide suprà cap. 31. a. 2.

31 Dei, אלהים Antecedens pro relatiuo, Spiritu suo. Arte, מלאכה: arte mechanica. Ad verbum, opere

32 Ad cogitandas cog. &c. ולחשוב מחשבות וגו׳ Id est ad excogitandas nouas quasdam adinuentiones operandi ex auro, &c.

33 Et in arte lapidaria: ובחרושת אבן Ad verbũ, Et in fabricatione [sculptura, artificio] lapidis. i. in arte gemmaria. sub. repleuit inquã Spiritu Dei, sapiẽtia, &c. vt doctè scalperet gemmas quas palis aureis includat. Arte cogitationis. מלאכת מחשבת: i. arte plena industriæ & ingenii, siue ingeniosa & industria. 34 Dedit insuper, &c. ולהורות נתן בלבו Chaldæus paraph. Simúlque vt alios doceat, dedit in corde eius. i. reddidit eum facilem, pronum, & procliuem ad docendum alios. Ad verbum, Et ad docendum dedit in corde ipsius.

35 Sapientia cordis, חכמת־לב Sapientiam cordis vocat peritiam artis & industriam, siue ingeniositatem, vt ita loquar. Et phrygionis, וחושב Vide suprà cap. 26. a. 1. Et acupictoris רוקם Vide suprà cap. 26. d. 36. Facientes, &c. עושי כל־מלאכה וגו׳ i. reddidit eos peritos lignarios, phrygiones, acupictores, vel plumarios, & textores: breuiter, ita peritos vt quoduis opus excogitare possent & facere. Alii vertũt, faciẽtiũ omne opus, & excogitãtiũ cogitationes. vt hic genitiuus plur. referat genitiuos superiores, artificis, phrygionis, &c. faciẽtiũ, &c.

IN CAPVT XXXVI.

1 Sapiens corde, חכם־לב Vide præcedenti capite, versu 25. significat quemcunque ingeniosum. Quibus dederat Ieh. sap. & intel. אשר נתן יהוה חכמה ותבונה Id est quos Ichouáh reddiderat ingeniosos.

facere omne opus ministerii sanctuarii: *fecit inquam* omnia quæ præ-
ceperat Iehouáh.
Vocauerat autem Mowſéh Beẏſalnél,& Aoliab, omnémque vi- 2
rum sapientem corde, in cuius corde dederat Iehouáh sapiētiam:
omnem *quoque* cuius cor eleuauerat ipsum,vt accederet ad opus vt
faceret illud.
Tulerúntque à facie Mowſéh omnem oblationē quam attule- 3
rāt filii Iwſraēl ad opus ministerii sanctuarii,ad faciēdum illud:
porrò illi afferebāt ad eū adhuc oblationē spontaneam quotidie.

Populi prompta voluntas.

Venerūt itaque omnes sapientes qui faciebant omne opus san- 4
ctuarii,singuli ab opere suo quod faciebant:
Et dixerūt ad Mowſéh his verbis, Plus affert populus afferēdo, 5
quàm opus sit ad ministerium pro opere faciendo quod præce-
cepit Iehouáh fieri.
Præcepit igitur Mowſéh vt proclamarēt in castris,dicēdo, Vir 6
& mulier ne faciant vltrà opus ad oblationem sanctitatis. itaque
prohibitus est populus ab offerendo.
Et substantia erat sufficiens eis pro toto opere , ad faciendum 7
illud,& superabundabat.
Et fecerunt omnis sapiens corde inter facientes opus,taberna- 8
culū *e* decē cortinis,*quæ erant ex* bysso retorta,& hyacintho,& purpu
ra,& vermiculo cocci,*ex* Cherubim opere phrygionico fecit illas.

Cortinarum fabricatio.

Lōgitudo cortinæ vnius *erat* octo & viginti cubitorum, & qua- 9
tuor cubitorum latitudo cortinæ vnius: mensura vna erat omni-
bus cortinis.
Postea coniunxit quinque cortinas alteram cū altera, & quin- 10
que *alias* cortinas coniunxit alteram cum altera.
Fecit & laqueolos hyacinthinos in ora cortinæ vnius, in extre- 11
mo in coniunctione : sic fecit in ora cortinæ extrema in coniun-
ctione secundæ.
Quinquaginta laqueolos fecit in cortina vna,& quinquaginta 12
laqueolos fecit in extremo cortinæ *secundæ* quæ *erat* in coniunctio-
ne secunda: oppositi *erant* laqueoli alter alteri.
Fecit & quinquaginta vncinos aureos,& coniunxit cortinas al 13
teram cum altera vncinis: *& ita* factum est tabernaculum vnum.
Fecit insuper cortinas è caprarum pilis in tentorium super ta- 14
bernaculum, vndecim cortinas.

Sagorum.

Longitudo cortinæ vnius , triginta cubitorum, & quatuor cu- 15
bitorū latitudo cortinæ vnius: mēsura vna *erat* vndecim cortinis.
Cōiunxítque quinque cortinas seorsum,& sex cortinas seorsū. 16
Fecit etiam laqueolos quinquaginta in ora cortinæ extrema in 17
cōiunctione: quinquaginta item laqueolos fecit in ora cortinæ,

sciuent fabrè operari quæ in vsus sanctuarii necessaria sunt, & quæ præcepit Dominus.

Quūmque vocasset eos Moyses,& omnem eruditum virum cui dederat Dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus,

Tradidit eis vniuersa donaria filiorū Israel. Qui quū instarēt operi,quotidie mane vota populus offerebat.

Vnde artifices venire compulsi,

Dixerunt Moysi,Plus offert populus quàm necessarium est.

Iussit ergo Moyses præconis voce cantari , Nec vir nec mulier quicquā offerat vltrà in opere sanctuarii . sicque cessatum est à muneribus offerendis.

Eo quòd oblata sufficerēt,& superabundarent.

Fecerúntque omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de bysso retorta , & hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto,opere vario, & arte polymita. B

Quarum vna habebat in longitudine vigintiocto cubitos, & in latitudine quatuor. vna mensura erat omnium cortinarum.

Coniunxitque cortinas quinque,alteram alteri , & alias quinque sibi inuicem copulauit.

Fecit & ansas hyacinthinas in ora cortinæ vnius ex vtroque latere , & in ora cortinæ alterius similiter,

Vt contra se inuicem venirent ansæ,& mutuò iungerentur.

Vnde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderēt cortinarum ansas,& fieret vnum tabernaculum.

Fecit & saga vndecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi:

Vnū sagū in lōgitudine habebat cubitos trigita, & in latitudine cubitos quatuor.vnius mēsuræ erāt oīa saga:

Quorum quinque iunxit seorsum, & sex alia separatim.

Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi vnius , & quinquaginta in ora sagi alterius , vt sibi inuicem iungerentur.

2 Eleuauerat ipsum, נשאו Id est,excitauerat ipsum.sic præcedenti capite,versu 21.
3 Ad opus למלאכת pro opere. Porrò illi afferebant והם הביאו Significat filios Israel.Præt.Heb.quod per imperfectum tempus Latinè reddi debet. Oblationem spont. נדבה Ad verbum,votū.sing.pro plur.vocat oblationes spontaneas vota. Quotidie. בבקר בבקר: Ad verbum,in mane in mane. 4 Ab opere suo ממלאכתו Id est relicto opere suo.
5 Plus affert,&c. מרבים העם להביא וגו׳ Ad verbum,Multiplicans *est* populus ad opus quod,&c. Fieri. לעשות אותה: Ad verbum, ad faciendum illud. 6 Vt proclamarent ויעבירו קול Ad verbum,& transire fecerunt vocem.Hebraismus. Vir & mulier,&c. איש ואשה וגו Hebraismus,nemo posthac aliquid offerat pro sanctuario.
7 Et substantia erat sufficiens והמלאכה היתה דים Ad verbum,Et substantia erat sufficientia illorum.i.materia præparata ad opus faciēdum,sufficiebat artificibus. Et superabundabat. והותר: Infinit.Heb.pro præterito, quod per præteritum imperfectum vertendum est, & redundabat.i.ita vt redundaret. 8 Omnis sapiens corde כל־חכם־לב Id est quotquot erant ingeniosi & industrii. Cherubim,&c. כרובים וגו׳ Id est Beseleel sparsit eas cortinas imaginibus alatis,qualia esse Cherubim pinguntur. Vide eādem descriptionem tabernaculi suprà cap.26.a.1. 11 In extremo,in coniunct. מקצה במחברת in extremitate in connexione.vide suprà cap.26.a.4.
12 In coniunctione במחברת in connexione.vel copula. Oppositi,&c. מקבילות הלולאות וגו׳ sese inuicem respiciebant ansulæ[laqueoli]altera alteram.i.ita dispositæ erant vt responderent altera alteri:& sic per singulas connexiones.
14 Vndecim cortinas. עשתי־עשרה יריעות עשה אותם: Ad verbum, vndecim cortinas fecit illas.i. fecit operimentum ex vndecim cortinis.vide suprà cap.26.b.14. 17 In coniunctione: בחוברת .i.in ea parte in qua cortina debet copulari cū alia cortina. Cortinæ,&c. היריעה וגו׳ .i.in ora cortinæ secundæ quæ sese iungit cum tertia.siue,per quam secunda cortina coniungitur cum tertia.

gerentur.

Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, vt vnum pallium ex omnibus sagis fieret.

Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietũ rubricatis: aliúdque desuper velamentũ de pellibus iãthinis.

Fecit & tabulas tabernaculi de lignis setim stantes.

Decem cubitorum erat longitudo tabulæ vnius: & vnum ac semis cubitum latitudo retinebat.

Binæ incastraturæ erãt per singulas tabulas, vt altera alteri iũgeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis.

E quibus viginti ad plagam Meridianam erant contra Austrum,

Cum quadraginta basibus argẽteis: duæ bases sub vna tabula ponebãtur ex vtraqueparte angulorum, vbi incastraturæ laterum in angulis terminantur.

Ad plagã quoque tabernaculi quæ respicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas,

Cum quadraginta basibus argẽteis: duas bases per singulas tabulas.

Contra Occidentem verò, id est ad eam partem tabernaculi quæ Mare respicit, fecit sex tabulas:

Et duas alias per singulos angulos tabernaculi retro,

Quæ iunctæ erant à deorsum vsque sursum, & in vnam compaginem pariter ferebantur: ita fecit ex vtraque parte per angulos:

Vt octo essent simul tabulæ, & haberent bases argenteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis.

Fecit & vectes de lignis setim, quinque ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi,

Et quinque alios ad alterius lateris coaptãdas tabulas: & extra hos, quinque alios vectes ad Occidẽtalem plagam tabernaculi contra Mare.

Fecit quoque vectẽ alium, qui per medias tabulas ab angulo vsque ad angulum perueniret.

Ipsa autem tabulata deaurauit, fusis basibus eorũ argenteis: & circulos eorũ fecit aureos, per quos vectes induci possẽt: quos & ipsos laminis aureis operuit.

Fecit & velũ de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac bysso retorta, opere polymitario variũ atque distinctum:

Et quatuor columnas de lignis setim, quas cum capitibus deaurauit, fusis basibus earum argenteis.

Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssóque retorta, opere plumarii:

Et columnas quinque cum capitibus suis, quas operuit auro, basésque earum fudit æneas.

Cap. XXXVII.

1 Fecit autem Beseleel & arcam de lignis setim, habentem duos semis cubitos in longitudine, & cubitum

---

in coniunctione secunda.
18 Fecit præterea vncinos æreos quinquaginta ad coniungẽdum
tentorium, vt esset vnum.
19 Fecit insuper operimentum tentorio è pellibus arietum rubri Operterii.
catis, & operimentum è pellibus taxorum supernè.
10 Fecit & tabulas tabernaculo è lignis שׁittím stantes. Tabularum.
21 Decem cubitorum *erat* longitudo tabulæ *unius*, cubiti verò & di-
midii latitudo 'tabulæ alterius.
22 'Duo cardines erãt tabulæ vni instar scalarum gradus dispositi,
alter eregione alterius: sic fecit omnibus tabulis tabernaculi.
23 Fecit inquam tabulas tabernaculo, viginti tabulas ad latus Au-
stri ad Meridiem.
24 Et quadraginta bases argenteas fecit sub viginti tabulis: duas
bases sub tabula vna pro duabus 'incastraturis eius, & duas bases
sub tabula altera pro duabus incastraturis eius.
25 In latere verò tabernaculi secũdo, *nempe* in latere Aquilonari, fe-
cit viginti tabulas,
26 Et quadraginta bases earum argenteas, duas bases sub tabula v-
na, & duas bases sub tabula altera.
27 'In latere autem tabernaculi 'ad Occidentem fecit sex tabulas.
28 Duas tabulas fecit angulis tabernaculi in duobus lateribus.
29 'Et erãt quasi gemellæ infernè, & pariter quasi gemellæ in sum
mitate eius, 'in circulum vnũ: sic fecit vtrique in duobus angulis.
30 Fuerunt itaque octo tabulæ, & bases earum argenteæ sedecim:
bases binæ sub qualibet tabula.
31 Fecit & vectes è lignis שׁittim, quinque pro tabulis 'vnius lateris Vectium.
tabernaculi,
32 Et quinque vectes pro tabulis alterius lateris tabernaculi, &
quinque vectes pro tabulis lateris tabernaculi in lateribus duobus
ad Occidentem.
33 Fecit item vectem medium vt transiret per medium tabularũ,
ab extremo ad extremum.
34 Tabulas autem texit auro, & annulos earum fecit ex auro, 'per
quos traiicerentur vectes, & texit vectes auro.
35 Fecit etiam velũ ex hyacintho, & purpura, & vermiculo cocci, Veli.
& bysso retorta, opere phrygionico 'fecit illud *cum figuris* Cherubim.
36 Et fecit illi quatuor colũnas *de lignis* שׁittim, & texit eas auro:
'vncini autẽ earum erãt aurei: & fudit eis quatuor bases argẽteas.
37 Fecit quoque velum ad ostiũ tabernaculi ex hyacintho, & pur- Tentorii.
pura, & vermiculo cocci, & bysso retorta, opere phrygionico:
38 Et columnas eius quinque, & vncinos earum: texítque capita
earum, '& fila eas cingentia auro, bases autem earum quinque æ-
reas.

Cap. XXXVII.

1 Fecit præterea Bezsalnél 'arcam è lignis שׁittim: duorum cu- Fabricatio arcæ testimonii.
bitorum & dimidii longitudo eius, & cubiti & dimidii lati-

21 Tabulæ alterius. הקרש האחד: .i. singularum tabularum. 22 Duo cardines שתי ידות Duæ incastraturæ. 24 Incastraturis e. ידותיו cardinibus eius. 27 In latere autẽ ולירכתי Ad verbum, In lateribus verò .i. in altero laterum. Ad Occidentem ימה Ad verbum, ad Mare. sub. Mediterraneum, quod respectu Ierusalem est ad Occidentem. 29 Et erant quasi gem. והיו תואמם Ad verbum, Et erant gemellizantes .i. ita coniunctæ vt ex duabus tabulis videretur facta vnica. In circulum vnum: אל הטבעת האחת Id est detinebantur circulo vno, vel annulo, sicque constringebantur vt disiungi non possent. 31 Vnius, האחת: Hanc dictionem postremo loco positam Hebraice, priore loco reddidit noster interpres, vt amphiboliam vitaret. 34 Per quos traiic. ve. בתים לבריחם Ad verbum, loca vectibus, vel domos. vt suprà cap. 25. c. 27, & 30. a. 4. 35 Fecit illud, &c. עשה אותה כרובים: .i. opere phrygionico repleuit ac sparsit velum illud Cherubimis. Vide suprà cap. 26. f. 31. 36 Vncini autem earum וויהם Vide suprà 38 Et fila eas cing. וחשוקיהם Fila vocat cælaturas quibus columnæ cælabantur.

IN CAPVT XXXVII.

1 Arcam את הארון De ista arca vide suprà cap. 25. a. 10.

tudo eius, cubiti quoque & dimidii altitudo eius:
Et texit eam auro mundo intrinſecus & extrinſecus : fecítque 2
illi coronam auream in circuitu.
Et fudit illi quatuor annulos aureos ad quatuor angulos eius: 3
duos videlicet annulos in latere ipſius vno, & duos annulos in latere ipſius altero.
Fecit & vectes è lignis שſittim, & texit eos auro. 4
Induxítque vectes in annulos in laterib' arcæ ad portādā arcā. 5
Propitiatorii. Fecit etiam propitiatorium ex auro mundo, duorum cubitorū 6
& dimidii longitudo eius, cubiti quoque & dimidii latitudo eius.
Fecit & duos cherubim ex auro, ″ductiles fecit eos in duabus 7
extremitatibus propitiatorii.
Cherub vnum ab extremo hinc, & cherub alterum ab extremo 8
inde: ″ex propitiatorio fecit cherubim in duab' extremitatibus eiꝰ.
″Cherubim autem extendebant alas ſurſum verſus, tegentes alis 9
ſuis propitiatorium: & facies eorum altera ad alteram, ad propitiatorium *erant* facies ″cherubim.
Mensæ. Fecit præterea ″menſam è lignis שſittím: duorum cubitorū *erat* 10
longitudo eius, & cubiti latitudo eius, cubiti autem & dimidii altitudo eius.
Et texit eam auro puro, fecítque ei coronam aureā in circuitu. 11
Fecit quoque ei clauſuram palmi per circuitum : & fecit coro- 12
nam auream clauſuræ illi per circuitum.
Fudit etiā ei quatuor annulos aureos, quos poſuit in quatuor 13
angulis qui erant in quatuor pedibus eius.
Contra clauſuram illam erant annuli ″per quos traducerentur 14
vectes ad portandum menſam.
Fecit item vectes è lignis שſittím, quos texit auro ad portan- 15
dum menſam.
Et fecit vaſa quæ erāt ſuper mēſam, ſcutellas eius, & cochlearia 16
eius, ″& crateras eius, & opercula quibus libabatur, ex auro mūdo.
Candelabri. Fecit & ″candelabrum ex auro puro, ductile fecit candelabrum: 17
haſtile eius, ″& calamus eius, ſcyphi eius, ſphærulæ eius, & flores eius ex ipſo erant.
Porrò ſex calami egrediebantur è lateribus eius: tres calami cā- 18
delabri ex latere ipſius vno, & tres calami candelabri ex latere eius altero.
Tres calices in ſpecié nucis amygdalinæ deformati *erant* in ca- 19
lamo vno, ſphærula & flos : & tres calices in ſpeciem nucis amygdalinæ deformati in calamo altero, ſphærula & flos: ſic ſex calamis *aliis* egredientibus è candelabro.
″Et in candelabro *erant* quatuor calices in ſpeciem nucis defor- 20
mati, ſphærulæ eius, & flores eius.
Et *erat* ſphærula ſub duobus calamis ″ex ipſo, & ſphærula *altera* 21
ſub duobꝰ calamis ″ex ipſo, & ſphærula *tertia* ſub duobus calamis ex ipſo, *ſic* ſex calamis egredientibus ex ipſo.
Sphærulæ eorum & calami eorum ″ex ipſo fuerunt: totum erat 22
″ductile vnum ex auro puro.

---

ac ſemiſſē in latitudine, altitudo quoque vnius cubiti fuit & dimidii.
2 Veſtiuitque eā auro puriſſimo intus ac foris : & fecit illi coronam auream per gyrum,
3 Conflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos eius: duos annulos in latere vno, & duos in altero.
4 Vectes quoque fecit de lignis ſetim, quos veſtiuit auro,
5 Et quos miſit in ānulos qui erāt in lateribus arcæ, ad portandum eam.
6 Fecit & propitiatorium, id eſt oraculum, de auro mundiſſimo: duorū cubitorum & dimidii in longitudine, & & cubiti ac ſemis in latitudine.
7 Duos etiam cherubim ex auro ductili, quos poſuit ex vtraq; parte propitiatorii.
B
8 Cherub vnum in ſummitate vnius partis, & cherub alterum in ſummitate partis alterius : duos cherubim in ſingulis ſummitatibus propitiatorii,
9 Extendentes alas, & tegētes propitiatorium, ſéque mutuò & illud reſpicientes.
10 Fecit & menſam de lignis ſetim in longitudine duorum cubitorum, & in latitudine vnius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitum ac ſemiſſem.
11 Circundeditque eā auro mūdiſſimo & fecit illi labiū aureum per gyrum:
12 Ipſique labio coronam auream interraſilem quatuor digitorum, & ſuper eandem, alterā coronam auream.
13 Fudit & quatuor circulos aureos, quos poſuit in quatuor angulis per ſingulos pedes menſæ,
14 Contra coronam : miſitque in eos vectes, vt poſſit menſa portari.
15 Ipſos quoque vectes fecit de lignis ſetim, & circundedit eos auro.
C
16 Et vaſa ad diuerſos vſus menſæ, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda ſunt libamina.
17 Fecit & candelabrum ductile de auro mundiſſimo: de cuius vecte calami, ſcyphi, ſphærulæque ac lilia procedebant.
18 Sex in vtroque latere, tres calami ex parte vna, & tres ex altera.
19 Tres ſcyphi in nucis modum per calamos ſingulos, ſphęrulæque ſimul & lilia : & tres ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphærulæque ſimul & lilia : æquum erat opus ſex calamorū qui procedebant de ſtipite cādelabri.
20 In ipſo autem vecte erant quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphęrulæque per ſingulos ſimul & lilia.
21 Et ſphærulæ ſub duobꝰ calamis per loca tria, qui ſimul ſex fiunt calami procedentes de vecte vno.
D
22 Et ſphęrulę igitur & calami ex ipſo erant: vniuerſa ductilia ex auro puriſſimo.

---

7 Ductiles מקשה opere ductili. Vide ſuprà cap.25.b.18. 8 Ex propitiatorio מן־הכפרת .i. ex eadem maſſa de qua factum fuerat propitiatorium. 9 Cherubim. : הכרובים Antecedens pro relatiuo Ipſorum. 10 Menſam את־השלחן Confer hæc cum iis quæ iam dicta ſunt ſuprà cap.25.c.23. 16 Et crateras e.& oper. ואת־מנקיתיו ואת־הקשות Suprà cap.25.c.29, legitur, & opercula & crateras: vbi & de his annotauimus quæ annotanda viſa ſunt. 17 Candelabrum את־המנרה De hoc habes & ſuprà cap.25.d.31, vbi annotauimus quæ hîc repeti debent. ſunt enim ſimilia ferè omnia. Et calamus eius, וקנה q.d. corpus eius. 20 Et in candelabro ובמנורה .i. in trunco candelabri. 21 Ex ipſo, ממנה ſub. procedentibus. 22 Ex ipſo ממנה nempe candelabro. i. ex eadem maſſa. Ductile vnum מקשה אחת opere ductili vno. i. ex vna maſſa.

Fecit & lucernas feptē cum emunctoriis fuis, & vafa vbi ea quæ emuncta funt, extinguantur, de auro mundiffimo.

23 Fecit & lucernas eius feptem, ʹ& forcipes eius, & receptacula
ipfius, ex auro puro.

Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vafis fuis.

24 E talento auri puri fecit ipfum & omnia vafa eius.

Fecit & altare thymiamatis de lignis fetim, per quadrum fingulos habens cubitos, & in altitudine duos: è cuius angulis procedebant cornua.

25 Fecit etiam altare ʹincenfi è lignis שִׁטִּים: cubitus longitudo Altaris thymiamatis.
eius, & cubitus latitudo eius, quadratum: duo autem cubiti altitu
do eius: ʹex ipfo erant cornua eius.

Veftiuitq; illud auro puriffimo cū craticula ac parietibus & cornibus.

26 Et texit illud auro puro, tectum eius *faliat*, & parietes eius in cir
cuitu, & cornua eius: fecítque ei coronam auream per circuitū.

Fecítque ei coronam aureolā per gyrum, & duos annulos aureos fubcorona per fingula latera, vt mittātur in eos vectes, & poffit altare portari.

27 Duos fimiliter annulos aureos fecit ei fub corona eius in duo-
bus angulis eius, in duobus lateribus eius, ʹper quos traiicerentur
vectes ad portandum illud ipfis.

Ipfos autem vectes fecit de lignis fetim, & operuit laminis aureis.

28 Et fecit vectes ipfos è lignis שִׁטִּים, & texit eos auro.

Compofuit & oleum ad fanctificationis vnguentum, & thymiama de aromatibus mundiffimis opere pigmentarii. Cap. XXXVIII.

29 Fecit & ʹoleum vnctionis, ʹfanctitatem, & fuffimentum aroma- Compofitio thymiamatis.
ticum purum opere vnguentarii. Cap. XXXVIII.

Fecit & altare holocaufti de lignis fetim quinque cubitorū per quadrum, & trium in altitudine:

1 Fecit quoque ʹaltare holocaufti è lignis שִׁטִּים: quinque cubi- Fabricatio altaris holocaufti.
torum longitudo eius, & quinque cubitorum latitudo eius,
quadratum: & trium cubitorum altitudo eius.

Cuiᵒ cornua de angulis procedebāt: operuitque illud laminis æneis.

2 Et fecit cornua eius in quatuor angulis eius: ex ipfo erant cor-
nua eius: & texit illud ære.

Et in vfus eius parauit ex ære vafa diuerfa, lebetes, forcipes, fufcinulas, vncinos, & ignium receptacula.

3 Fecit infuper ʹomnia vafa altaris, lebetes *faliat*, ʹ& fcopas, & crate-
ras, & tridentes, ʹ& receptacula: omnia vafa eius fecit ærea.

Craticulámque eius in modum retis fecit æneam, & fubter eam in altaris medio arulam,

4 Fecit præterea altari cribrum opere reticulato æneum fub am-
bitu eius infernè vfque ad medium eius.

Fufis quatuor annulis per totidem retiaculi fummitates, ad immittēdos vectes ad portandum.

5 Fudit item quatuor annulos in quatuor extremitatibus cribro
æneo, ʹin quos inducerentur vectes.

Quos & ipfos fecit de lignis fetim, & operuit laminis æneis:

6 Et fecit vectes è lignis שִׁטִּים, quos texit ære.

Supra. 27. b. 8 Induxitque in circulos qui in lateribus altaris eminebant. ipfum autem altare non erat folidum, fed cauum ex tabulatis, & intus vacuum.

7 Introduxítque vectes ipfos in annulos illos per latera altaris ad
ferendum illud illis: ʹvacuum tabularum fecit illud.

Fecit & labrū æneum cum bafi fua de fpeculis mulierum quæ excubabāt in oftio tabernaculi.

8 Fecit fimiliter ʹconcham æneam, & bafin eius æneam ʹex fpecu- Labri æneï.
lis *mulierum* conuenientium, quæ conueniebant ad oftium taberna-
culi ecclefiæ.

Fecit & atriū, in cuius Auftrali plaga erant tentoria de byffo retorta, cubitorum centum,

9 ʹFecit poftremò atrium ad plagam ʹAuftri ad Meridiem: corti- Atrii.
næ atrii è byffo retorta centum cubitorum.

B Columnæ æneæ viginti cum bafibus fuis, capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea.

10 Columnæ earum viginti, & bafes earum viginti ex ære: capitel-
la columnarum, ʹ& fila eas cingentia, ex argento.

AEquè ad Septentrionalem plagam tentoria, columnæ, bafefque, & capita columnarum eiufdem men-

11 Et ad plagam Aquilonis *cortinæ* centum cubitorum: columnæ
earum viginti, & bafes earum viginti ex ære: capitella colum-

23 Et forcipes e. &c. ומלקחיה ומחתותיה & emunctoria eius, & vafa eius. in quibus fcilicet reponebant quæ emuncta erant.
25 Incenfi הקטרת fuffitus. thymiamatis. De hoc altari vide fuprà cap. 30. a. 1. Ex ipfo ממנו .i. ex eadem materia. Cornua vocat cælaturas quafdam factas in angulis eius. 27 Per quos traiicerentur ve. לבתים לבדים Ad verbum, loca vectibus.
29 Oleum vnctionis, את־שמן המשחה Huius olei compofitionem habes fuprà cap. 30. c. 23. 24. 25. Sanctitatem, קדש Id eft, quod erat facrofanctum. per appofitionem dictum.

IN CAPVT XXXVIII.

1 Altare holocaufti את־מזבח העולה Vide eadem fuprà cap. 27. a. 1.
3 Omnia vafa את־כל־כלי omnia inftrumenta. Et fcopas, ואת־היעים & forcipes. Et receptacula: ואת המחתות fub. ignium.
5 In quos inducerentur vectes. : בתים לבדים Ad verbum, loca [vel domos] vectibus.
7 Vacuum tabularum fe. il. : נבוב לוחות עשה אותו .i. fecit illud ex tabulis concauum, & non folidum. replebatur enim terra.
8 Concham æneam, את הכיור נחשת labrum ex ære. peluim æneam. De hoc labro fiue labio vide fuprà cap. 30. c. 18. Ex fpeculis *mulierum* conuenientium, במראות הצובאות Chaldæus paraph. ex fpeculis mulierum quæ veniebant vt orarent in oftio tabernaculi fœderis. Doctus inter Hebræos fcribit, Congregabantur filiæ Ifrael ad fores tabernaculi teftimonii, afferentes manibus fuis etiam fpecula fua pro munere fpontaneo tabernaculi. Alter verò etiam inter eos doctus, in hunc locum fic ait, Mos erat omnium mulierum vt decorarent faciē fuam fingulis matutinis in fpeculis æneis, aut vitreis, atque ita adaptarent tiaras quas in capitibus fuis habebant: quarum & in libro Efaiæ, cap. 3. d. 20, mentio fit. qui mos Ifraelitarum erat, ficut eft mos Ifmaelitarum in hunc vfque diem. Ecce autem in Ifrael erant mulieres Deum colentes, quæ fpreta mundi vanitate, fua fpecula Domino fponte offerebant. non enim illis amplius opus habebant vt adornarent fefe, fed veniebant per fingulos dies ad oftium tabernaculi vt orarent & audirent præcepta. Et hoc eft quod dicitur הצובאות, id eft quæ militabant, fiue congregabant fefe, inftar fcilicet exercitus, ad oftium tabernaculi. nam plures erant. Hactenus ille. Iftiufmodi mulierum mentio fit, 1. Samu. 2. e. 21, vbi dicitur, Eli autem erat valde fenex, & audiuit omnia quæ faciebant filii fui vniuerfo Ifraeli, & quòd dormirent cum mulieribus הצובאות id eft quæ excubabant, fiue congregabantur ad oftium tabernaculi teftimonii. vbi iterum Chaldæus paraph. habet, Quæ veniebant vt orarent, &c. Ex illis nimirum piis mulieribus vna fuit & Anna propheteffa illa de qua legimus Luc. 2. e. 37, quæ non difcedebat è templo, ieiuniis ac deprecationibus feruiens nocte ac die, &c.
9 Fecit poftremò atrium ויעש את החצר Ad verbum, Et fecit atrium. Atrii iftius ftructuram habes & fuprà cap. 27. b. 9. Auftri ad Merid. נגב תימנה Meridianam ad Auftrum. 10 Et fila eas cing. וחשוקיהם & zonæ earum. id eft cælaturæ quibus illæ cingebantur.

natum,& fila eas cingentia ex argento.
Ad plagam verò Occidentis cortinæ quinquaginta cubitorum: 12
columnæ earum decem,& bases earum decem: capitella colum-
narum,& fila eas cingentia ex argento.
Et ad plagam Orietis ad Ortũ cortinæ, quinquaginta cubitorũ. 13
Cortinæ quindecim cubitorum *erant* in *vno* latere:columnæ ea- 14
rum tres ,& bases earum tres.
Et in latere altero'hinc & inde portæ atrii , cortinæ quindecim 15
cubitorum:columnæ earum tres,& bases earum tres.
Omnes cortinæ atrii per circuitum,*erant* ex bysso retorta: 16
Bases verò columnarum, ex ære:capitella columnarum & fila 17
eas cingentia, ex argento : & operimenta capitellorum earum *ex*
argento:ipsæ etiam omnes columnæ atrii cinctæ *erant* argento.
Velum autẽ portæ atrii opere phrygionis ex hyacintho,& pur- 18
pura & vermiculo cocci,& bysso retorta:*cuius* lõgitudo *erat* vigin-
ti cubitorum,altitudo verò'in latitudine,quinque cubitorum'*ad*
cortinas atrii.
Et columnæ earum quatuor, basésque earum quatuor ex ære, 19
'vncini earum ex argento: & operimenta capitellorum earum'&
fila eas cingentia,ex argento.
Omnes verò'claui tabernaculi & atrii in circuitu,*erant* ex ære. 20
פקודי 'Ista sunt numerata tabernaculi, tabernaculi *inquam* testimonii, 21
'quæ numerata sunt ad iussum Moשׁsch,per manum אIthamár fi-
lii Aharón sacerdotis,'*in* ministerium Leuitarum.
Beצsalאel autem filius Vri filii חHúr de tribu Iehudáh fecit o- 22
mnia illa quæ præceperat Iehouáh Moשׁsch:
Et cum eo Aholiáb filius Aחhiסsamách de tribu Dan'artifex,& 23
phrygio,& plumarius in hyacintho,& purpura,& vermiculo coc-
ci,& bysso.
Supputatio pretii à populo oblati. Vniuersum aurũ'insumptũ in ipso opere,*id est* in toto opere san- 24
ctitatis (fuit autẽ aurũ'oblationis)*fuit* nouẽ & viginti talentorum,
& septingentorũ triginta שׁseclorũ, 'secũdum שׁseclũ sanctitatis.
Et argentum'numeratorũ synagogæ, *erat* centũ talenta,& mil- 25
le septingẽti septuaginta quinque שׁsecli,secũdũ שׁseclũ sãctitatis.
'Semissis in singula capita,*id est* dimidium שׁsecli,secundum שׁse- 26
clum sanctitatis'omnibus transeuntibus ad numeratos,'ab eo qui
natus erat viginti annos & suprà,in sexcẽtis tribus millibus quin-
gentis & quinquaginta.
Fuerúntq; centũ talenta argẽti ad fundendas bases sanctitatis, 27
& bases veli:'centum bases *ex* centum talentis,talẽtum pro basi.
Et *ex* mille septingentis septuaginta quinque *siclis* fecit episty- 28

suræ,& operis ac metalli,erant.

12 In ea verò plaga quæ ad Occidentẽ respicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta,columnæ decem cũ basibus suis æneæ, & capita columnarũ, & tota operis cælatura argentea.

13 Porrò contra Orientem quinquaginta cubitorum parauit tentoria.

14 E quibus,quindecim cubitos, colũnarum trium ,cum basibus suis vnum tenebat latus:

15 Et in parte altera(quia inter vtraq; introitum tabernaculi fecit)quindecĩ æquè cubitorum erant tentoria,colũnæque tres,& bases totidem.

16 Cuncta atrii tentoria byssus retorta texuerat.

17 Bases columnarum fuere æneæ,capita autem earum cum cunctis cælaturis suis argentea:sed & ipsas columnas atrii vestiuit argento.

18 Et in introitu eius opere plumario fecit tentorium ex hyacintho,purpura, vermiculo,ac bysso retorta , quod habebat viginti cubitos in longitudine:altitudo verò quinque cubitorum erat iuxta mensuram quam cuncta atrii tentoria habebant. C

19 Columnæ autem in ingressu fuere quatuor cum basibus æneis, capitáq; earum & cælaturæ argenteæ.

20 Paxillos quoque tabernaculi & atrii per gyrum fecit æneos.

21 Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonii , quæ enumerata sunt iuxta præceptum Moysi in cæremonias Leuitarum per manum Ithamar filii Aaron sacerdotis.

22 Quæ Beseleel filius Vri filii Hur de tribu Iuda , Domino per Moysen iubente,compleuerat:

23 Iuncto sibi socio Ooliab filio Achisamech de tribu Dan:qui & ipse artifex lignorum egregius fuit , & polymitarius atque plumarius ex hyacintho,purpura,vermiculo,& bysso.

24 Omne aurum quod expensum est in opere sanctuarii, & quod oblatum est in donariis , vigintinouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum ad mensuram sanctuarii. D

25

26 Oblatum est autẽ ab his qui transierunt ad numerum à viginti annis & suprà, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta,armatorũ.

27 Fuerunt præterea centũ talenta argenti,è quibus cõflatæ sunt bases sanctuarii,& introitus vbi velũ pẽdet:cẽtũ bases factę sũt de talẽtis cẽtũ,singulis talẽtis p bases singulas supputatis.

28 De mille autem septingentis & septuaginta quinque fecit capita co-

15 Hinc & inde portæ at. מזה ומזה לשער החצר Id est,ex vtraque parte ostii,siue ianuæ.
18 In latitudine ברחב Id est quæ sumitur per latitudinem. *Ad* cortinas atrii.: קלעי החצר .i. iuxta rationẽ cortinarum atrii.siue obseruata proportione ad cortinas atrii. 19 Vncini וויהם cælaturæ earum.factæ scilicet in modum literæ ו. Et fila eas cingen. וחשוקיהם Vide paulo antè,versu 10. 20 Claui היתדות paxilli. Clauos, siue paxillos vocat quos vocamus Gallicè *afiches*, quibus retinebantur in terra cortinæ,siue tapetia,ne facilè à vento deturbarentur.
21 Ista sunt numerata אלה פקודי Id est,hæ sunt partes & instrumenta tabernaculi quæ numerata sunt, & numero tradita ac commissa Leuitis.Hæc per anticipationem dicuntur,quod ex principio libri Numerorum intelligitur.Hic Hebræi vndecimam huius libri sectionem incipiunt,quam vocant פקודי numerata. Quæ numerata sunt ad iussum M. אשר פוקד על פי משה Ad verbũ,quod numeratum fuit ad os Mose.i.de mandato & iussu Mosis. *In* ministerium Leu.&c.' עבודת הלוים וגו' Ordinem turbatum reposuit noster interpres:sic enim legitur Hebraicè,ad iussum Mosch,*in* ministerium Leuitarũ,per manum Ithamar filii Aaron sacerdotis.Per manũ Ithamar,i.opera Ithamar.
23 Artifex, חרש faber lignarius. 24 Insumptum העשוי Ad verbum,factum. Oblationis התנופה .i.sponte oblatum in donariis. Secundum,&c. : בשקל הקודש ad siclum sanctum.vel,in siclo[aut pondere]sancto.
25 Numeratorum synagogæ, פקודי העדה .i.eorum qui ex congregatione in numerum venerant.
26 Semissis בקע Ad verbum,Fragmentum. Quidam vertunt,drachma. Alii,Dimidium pondus. Omnib.transeun.ad nume. לכל העובר על הפקודים Sing.Heb.pro plur.i.omnibus qui numerati fuerant. Ab eo qui natus,&c. מבן עשרים שנה Ad verbum,à filio viginti annorum. 27 Centum bases,&c. מאת אדנים למאת וגו' Declarat proximè præcedens: acsi dicat,singula talenta insumpta fuerunt singulis basibus,vel singulæ bases pendebant talentum vnum.

lumnarum, quas & ipsas vestiuit argento.

AEris quoque oblata sunt talenta septuaginta duo millia, & quadringēti supra siclii.

Ex quibus fusæ sunt bases in introitu tabernaculi testimonii, & altare æneū cum craticula sua, omniáque vasa quæ ad vsum eius pertinent:

Et bases atrii tā in circuitu, quàm in ingressu eius, & paxilli tabernaculi atque atrii per gyrū. Cap. XXXIX.

DE hyacintho verò & purpura, vermiculo ac bysso fecit vestes, quibus indueretur Aaron quando ministrabat in sanctis, sicut præcepit Dominus Moysi.

Fecit igitur superhumerale de auro, hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta,

Opere polymitario. inciditque bracteas aureas, & extenuauit in fila, vt posset torqueri cum priorum colorū subtegmine,

Duásque oras sibi inuicem copulatas in vtroque latere summitatum,

Et balteum ex eisdē coloribus, sicut præceperat Dominus Moysi.

B Parauit & duos lapides onychinos, astrictos & inclusos auro, & sculptos arte gēmaria nominib⁹ filiorū Israel.

Posuitque eos in lateribus superhumeralis in monimentum filiorum Israel, sicut præceperat Domin⁹ Moysi.

Fecit & rationale opere polymito iuxta opus superhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta:

Quadrangulum, duplex, mensuræ palmi.

Et posuit in eo gemmarum ordines quatuor: in primo versu erat sardius, topazius, smaragdus.

C In secūdo, carbunculus, sapphirus, & iaspis.

In tertio, ligyrius, achates, & amethystus.

In quarto chrysolithus, onychinus, & beryllus, circundati & inclusi auro per ordines suos.

Ipsique lapides duodecim, sculpti erant nominibus duodecim tribuum Israel, singuli per nomina singulorū.

Fecerunt in rationali & catenulas sibi inuicem cohærentes, de auro purissimo:

Et duos vncinos, totidémque annulos aureos: porrò annulos posuerunt in vtroque latere rationalis:

E quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inseruerunt vncinis qui in superhumeralis angulis eminebant.

lia columnis, & texit ʹcapita ipsarum, ʹ& cinxit eas.
29 AEs autem oblationis *fuit* septuaginta talentorum & duorum
millium, & quadringentorum ʋseclorum.
30 Et fecit ex eo bases ostii tabernaculi ecclesiæ, & altare æreum,
ʹ& cribrum eius æreum, omniáque vasa altaris.
31 Et bases atrii per circuitū, & bases portæ atrii, præterea ōnes pa
los tabernaculi, omnésq; palos atrii per circuitū. Cap. XXXIX.
1 EX hyacintho autem, & purpura, & vermiculo cocci fecerūt ʹve Ornatus Aaron.
stes ministerii ad ministrandum in sanctitate: fecerunt itē ve-
stes sanctitatis quæ erant Aharonis, quemadmodum præceperat
Iehouáh ipsi Moʋseh.
2 Fecit ʹ& ɴephod ex auro, hyacintho, & purpura, & vermiculo Hæc eadem habes suprà cap. 28.
cocci, & bysso retorta.
3 ʹExtenderúntque bracteas aureas, ʹ& inciderunt fila, vt texerent
in medio hyacinthi, & in medio purpuræ, & in medio vermiculi
cocci, & in medio byssi, opere phrygionico.
4 ʹOras fecerunt ei copulantes sese, in duabus extremitatibus suis
coniungebatur.
5 Et cingulum ɴephod quod erat super illud, ʹex ipso erat ʹiuxta
opus suum, ex auro, hyacintho, & purpura, & vermiculo cocci, &
bysso retorta, quemadmodū præceperat Iehouáh Moʋséh.
6 Et aptauerunt lapides onychinos circundatos palis aureis, ʹscul
ptos sculpturis annuli cum nominibus filiorum Iʋsraɴél.
7 Posuítque ʹillos in lateribus ɴephod, *ut essent* lapides ʹmemoriæ fi
liis Iʋsraɴél, quemadmodum præceperat Iehouáh Moʋséh.
8 Fecit & pectorale opere phrygionis, sicut opus ɴephod, ex auro, Rationale.
hyacintho, & purpura & vermiculo cocci, & bysso retorta,
9 Quadratum erat, duplicatum fecerunt pectorale: palmus lon-
gitudo eius, palmúsque latitudo eius: ʹduplicatum.
10 Impleuerūt autem in eo quatuor ordines ʹlapidū: ordo *autem talis*
erat, sardius, topazius, & carbunculus, *erat* ordo primus.
11 Ordo verò secundus, smaragdus, sapphirus, & iaspis.
12 Ordo præterea tertius, lyncurius, achates, & amethystus.
13 Postremò quartus ordo, chrysolithus, onychinus, & beryllus,
circundati palis aureis in plenitudinibus suis.
14 Porrò lapides illi ʹiuxta nomina filiorum Iʋsraɴél erant, duo-
decim ʹiuxta nomina eorum, ʹsculpturæ sigilli, quilibet iuxta no-
men suum secundum duodecim tribus.
15 Fecerunt & super pectorale catenas terminationis opere plecti
li ex auro puro.
16 Fecerunt etiam duas palas aureas, & duos annulos aureos: po-
suerúntq; duos illos annulos in duab⁹ extremitatibus pectoralis.
17 Et inseruerunt duas ʹcatenas aureas duobus illis annulis *qui erant*
in extremitatibus pectoralis.

28 Capita ip. ראשיהם capitella ipsarum. nempe columnarum. Et cinxit וחישק sub. cælaturis quibusdam eo argento factis.
30 Et cribrum, &c. ואת־מכבר הנחשת אשר לו & craticulam eius æream. Ad verbum, & craticulam quæ erat illi. sub. altari æneo.

IN CAPVT XXXIX.

1 Vestes ministerii בגדי־שרד Vide suprà cap. 31. b. 10, & 35. c. 19. 2 NEphod את־האפוד De hoc vide suprà cap. 28. b. 6.
3 Extenderúntque וירקעו Extenuauerúntque. Et inciderūt, &c. וקצץ וגו׳ Ad verbū, & incidit fila vt facerēt. i. vt intexerēt aurū illud vel fila illa hyacintho. 4 Oras, &c. כתפות וגו׳ Latera fecerunt illi quæ sese coniungerent. vel, quæ copularentur inter se. Vide annotationes cap. 28. b. 6. 5 Ex ipso erat ממנו הוא .i. ex eadē materia. seipsū declarat mox, quū dicit, ex auro, &c. Iuxta opus s. כמעשהו. Id est similis texturæ. 6 Sculptos scul. an. מפתחות פתוחי חותם Vide suprà cap. 28. b. 11. 7 Illos אותם sub. lapides. vel lapillos. Memoriæ זכרון in memoriam. Vide suprà cap. 28. c. 19. 9 Duplicatum. כפול: .i. & ita erat duplex.
10 Lapidum: אבן Sing. Heb. pro plur. lapillorum pretiosorum. De lapillis istis dictum est capite 28. c. 18.
14 Iuxta nomina fil. Iʋs. על־שמות בני־ישראל .i. æquabant nomina filiorum Israel. Iuxta no. eo. על־שמתם .i. quot erāt filii Israel. Sculpturæ sig. פתוחי חותם sculpturæ annuli. Per appositionē dictum. q. d. lapides isti, siue gēmæ istæ erant sculptæ sculptura annuli, hoc est expressa, & quæ legi posset. 17 Catenas aureas עבתות זהב Ad verbum, funes auri. i. catenas aureas in modum funis intortas.

Duas autem extremitates duarum catenarum inferuerunt dua- 18
bus illis palis,posuerúntque eas in oris אephod à fronte ipsius.
Fecerűt itẽ duos ãnulos aureos,quos posuerűt in duab' extremi 19
tatibus pectoralis in ora eius *quæ erat* in latere אephod intrinsecus.
Fecerunt præterea duos *alios* annulos aureos,quos posuerunt in 20
duabus oris אephod infernè à fronte ipsius,eregione coniunctio-
nis eius,supra balteum אephod.
Et ligauerűt pectorale ab annulis suis ad annulos ipsius אephod 21
filo hyacinthino , vt esset supra balteum ipsius אephod,neque se-
pararetur pectorale ab אephod, quemadmodum præceperat Ie-
houáh ipsi Mowséh.
Tunica. Fecit insup palliũ ipsi אephod ope textoris,totũ hyacinthinũ: 22
Et foramen pallii in medio eius,sicut foramen loricæ:labrum 23
erat in orificio ipsius per circuitum,ne frangeretur.
Fecerúntque in fimbriis pallii malogranata ex hyacintho , & 24
purpura,& vermiculo cocci,& *bysso* retorta.
Fecerunt & tintinnabula ex auro puro,posuerúntque tintinna 25
bula illa in medio malogranatorum in fimbriis pallii per circui-
tum,in medio *inquam* malogranatorum:
Tintinnabulum & malogranatum,tintinnabulum & malogra- 26
natum in fimbriis pallii in circuitu, ad ministrandum, quemad-
modum præceperat Iehouáh ipsi Mowséh.
Post hæc fecerunt tunicas ex bysso opere textorio ipsi Aharón 27
& filiis eius:
Mitram quoque ex bysso, & decora galerorum ex bysso , & fe- 28
minalia linea ex bysso retorta:
Balteum præterea ex bysso retorta, & hyacintho, & purpura, & 29
vermiculo cocci,opere phrygionis, quemadmodum præceperat
Iehouáh ipsi Mowséh.
Lamina sacra. Fecerunt postremò laminam coronæ sanctificationis ex auro 30
puro,scripserúntque in ea scriptura cælaturarum annuli,Sancti-
tas ipsi Iehouæ.
Et inseruerunt in eam filum hyacinthinum vt poneretur super 31
tiaram supernè,quemadmodũ præceperat Iehouáh ipsi Mowséh.
Populus offert Domino cuncta quæ fieri iusserat. Perfectum est igitur totũ opus tabernaculi, tabernaculi eccle- 32
siæ:& fecerűt filii Iwsraél iuxta omnia quæ præceperat Iehouáh
ipsi Mowséh,sic fecerunt.
Attulerúntque tabernaculum illud ad Mowséh, tabernaculum 33
& omnia vasa eius, circulos eius,tabulas eius,vectes eius,& colũ-
nas eius,& bases eius,
Opertorium quoque ex pellibus arietum rubricatis,& operto- 34
rium ex pellibus taxorum, & velum tentorii,
Arcam testimonii,& vectes eius,& propitiatorium, 35
Mensam,omnia vasa eius,& panem facierum, 36
Candelabrum purum, lucernas eius, lucernas *inquam* ordinatio- 37
nis,& omnia vasa eius,& oleum luminaris:
Et altare aureum, & oleum vnctionis, & suffimentum aroma- 38
ticum,& aulæum pro ostio tabernaculi,
Altare æreũ,& cribrũ eius æreum,vectes eius,&oĩa vasa eius,& 39

D
18 Hæc & antè & retrò ita conueniebant sibi , vt superhumerale & rationale mutuò necterentur,
21 Stricta ad balteum & annulis fortius copulata , quos iungebat vitta hyacinthina, ne laxa fluerent , & à se inuicem mouerentur : sicut præcepit Dominus Moysi.
22 Fecerunt quoque tunicam superhumeralis totam hyacinthinam:
23 Et capitium in superiori parte contra medium,orámque per gyrum capitii textilem:
24 Deorsum autem ad pedes mala punica ex hyacintho,purpura,vermiculo,ac bysso retorta:
25 Et tintinnabula de auro purissimo, quæ posuerunt inter malogranata in extrema parte tunicæ per gyrum:
E
26 Tintinnabulum autem aureũ & malum punicum , quibus ornatus incedebat Pontifex quãdo ministerio fungebatur , sicut præceperat Dominus Moysi.
27 Fecerunt & tunicas byssinas opere textili Aaron & filiis eius:
28 Et mitras cũ coronulis suis ex bysso:feminalia quoque linea byssina:
29 Cingulũ verò de bysso retorta,hyacintho,purpura,ac vermiculo, distinctum arte plumaria,sicut præceperat Dominus Moysi.
30 Fecerunt & laminam sacræ venerationis de auro purissimo,scripserúntque in ea opere gemmario, Sanctum Domini.
F
31 Et strinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina, sicut præceperat Dominus Moysi.
32 Perfectum est igitur omne opus tabernaculi & tecti testimonii: fecerúntque filii Israel cuncta quæ præceperat Dominus Moysi.
33 Et obtulerunt tabernaculum & tectum & vniuersam supellectilem, annulos, tabulas , vectes , columnas,ac bases,
34 Opertoriũ de pellibus arietum rubricatis , & aliud operimentũ de ianthinis pellibus,velum,
35 Arcam,vectes,propitiatorium,
36 Mensam cum vasis suis & propositionis panibus,
G
37 Candelabrum, lucernas & vtensilia earum cum oleo,
38 Altare aureum , & vnguentum , & thymiama ex aromatibus , & tentorium in introitu tabernaculi,
39 Altare æneum, retiaculum, vectes, & vasa eius omnia,labrum cum basi

18 A fronte ipsius. : אל־מול פניו Ad verbum,contra faciem eius.vel,eregione faciei ipsius.i.in parte anteriore ipsius ephod.
25 In medio mal. בתוך הרמונים .i.inter malogranata. 26 Ad ministrandum, לשרת Istud exponitur suprà cap.28.f.35.
28 Et decora gal. ואת־פארי המגבעות & ornamẽta galerorũ.i.galeros elegãtes ac pulchros,in formã galeæ. 30 Coronæ sã. נזר־הקודש coronã sanctã. 31 Et inseruerũt in eã ויתנו עליו Ad verbũ,Et dederũt super eã.sub.ex vtraque parte. 32 Taber.tab.eccl. משכן אוהל מועד tabernaculi *quod alio nomine dicitur* tabernaculũ ecclesiæ.vel fœderis.De hoc vide suprà ca.17.d.21. 33 Circulos e. קרסיו vncinos eius.vel fibulas. 34 Et velũ tẽ. : ואת פרוכת המסך Vide suprà cap.35.b.12. 37 Ordinat. המערכה dispositionis.i.quæ quotidie bis,mane & vesperi,aptabãtur. Luminaris: : המאור .i.quo fouebatur lumẽ lucernarũ. 39 Eius אשר לו Ad verbũ,quod *erat* illi.

sua: tentoria atrii, & columnas cum basibus suis,		concham,& basim eius.
Tentorium in introitu atrii, funiculósque illius & paxillos. Nihil ex vasis defuit quæ in ministerium tabernaculi,& in tectum fœderis iussa sunt fieri.	40	Cortinas atrii,& columnas eius,& bases eius,& aulæū pro porta atrii,& funes eius,& palos eius,& omnia vasa ministerii tabernaculi,"tabernaculi ecclesiæ.
Vestes quoque quibus sacerdotes vtuntur in sanctuario, Aaron scilicet & filii eius,	41	Vestes ministerii ad ministrādū in sanctitate: vestes sāctas ipsi Aharón sacerdoti, & vestes filiorū eius ad fungendū sacerdotio.
Obtulerunt filii Israel, sicut præceperat Dominus.	42	Iuxta omnia quæ præceperat Iehouáh ipsi Mouséh, sic fecerūt filii Iusraél vniuersum opus.
Quæ postquam Moyses cuncta vidit completa, benedixit eis, Cap. XL.	43	"Videns verò Mouséh vniuersum opus, quòd prorsus fecissent illud queādmodū præceperat Iehouáh, benedixit illis. Cap. XL.
Loquutúsq; est Dominus ad Moysen, dicens,	1	Loquutus est autem Iehouáh ad Mouséh, dicendo,
Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum testimonii.	2	"Die *quadam* mensis primi, *nempe* prima eiusdem, curabis erigēdum tabernaculum,"tabernaculum ecclesiæ.
Et pones in eo arcam, demittésque ante illam velum:	3	Et pones ibi arcam testimonii, quam teges velo ipso:
Et illata mensa pones super eā quæ rite præcepta sunt: candelabrū stabit cum lucernis suis,	4	Introducésque mensam illam,& ordinabis"ordinationem eius: introduces insuper candelabrum,& accendes lucernas eius.
Et altare aureum in quo adoletur incensum, coram arca testimonii: tētorium in introitu tabernaculi testimonii pones.	5	Pones præterea altare aureum"ad suffimentum, eregione arcæ testimonii:& pones"aulæum ostii tabernaculi.
Et ante illud, altare holocausti:	6	Dein pones altare holocausti corā ostio tabernaculi, tabernaculi ecclesiæ,
Labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua.	7	Postea pones concham inter tabernaculum ecclesiæ & altare, "in qua pones aquam.
Circundabísque atrium tentoriis, & ingressum eius.	8	Postremò pones atrium in circuitu,& aulæum portæ atrii.
Et assumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur:	9	Tūc accipies oleū vnctionis, & vnges tabernaculū, atque ōnia quæ sūt in eo, sāctificabísq; illud & omnia vasa ei⁹, & erit sanctū.
Altare holocausti & omnia vasa eius:	10	Vnges & altare holocausti atque omnia vasa eius: sanctificabísque altare,& erit altare"sacrosanctum.
Labrū cum basi sua: omnia vnctionis oleo cōsecrabis, vt sint sancta sanctorum.	11	Vnges etiam concham & basim eius, sanctificabísque illam.
B Applicabísque Aaron & filios eius ad fores tabernaculi testimonii,& lotos aqua,	12	"Tunc appropinquare facies Aharón & filios eius ad ostium tabernaculi ecclesiæ, lauabísque eos aqua.
Indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat.	13	Et *postea* induere facies Aharón vestes sanctas, vngésque eum, & sanctificabis eum, vt sacerdotio fungatur mihi.
	14	Filios quoque eius appropinquare facies,& indues eos tunicis.
	15	Vngésque illos quemadmodum vnxisti patrē eorum, & sacerdotio fungētur mihi: "erítque vnctio eorum vt sit eis in sacerdotium perpetuum per generationes suas.
Fecitque Moyses omnia quæ præceperat Dominus.	16	Fecit ergo Mouséh: iuxta omnia quæ illi præceperat Iehouáh, sic fecit.
Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis collocatum est tabernaculum.	17	Et factum est mense primo, anno secundo, prima mensis, erectum fuit tabernaculum.
Nume.7.a.1 Erexitque Moyses illud, & posuit tabulas ac bases & vectes: statuitq; columnas.	18	"Erexit igitur Mouséh tabernaculū, posuítque bases eius,"& tabulas eius,& vectes eius: atque erexit columnas eius.
Et expandit tectum super taberna-	19	Extendit præterea"tētorium super tabernaculū,& posuit operi-

Erigitur tabernaculum.

43 Vidēs verò Mo.&c. וירא משה וגו׳ Ad verbū, Et vidit Mose vniuersū opus,& ecce fecerāt illud: quemadmodū præceperat Iehouáh, sic fecerant:& benedixit illis Mosch.

IN CAPVT XL.

2 Die *quadā*,&c. ביום החודש וגו׳ Ad verbū, In die mensis primi, vna mēsis.i.prima die mēsis Nisan. Ascēdit enim Moses altera vice mōtē Sinai, vicesimanona mēsis Ab.i.Iulii:& descēdit iterū de mōte decima die mēsis Thisri.i.Septēbris, qui fuit dies propitiationis: fuitque per totū mēsem Elul,& per decē dies mensis Thisri in mōte, x L scilicet diebus ac noctibus. Et mox vt descēdit, præcepit vt insisterēt operi tabernaculi perficiēdo: absoluerūntq; vniuersū opus ab autūno vsq; ad principiū mēsis Paschalis, qui iā erat secūdus annus (incipiēs scilicet) ab egressu de AEgypto. Tabernaculū eccl.: אוהל מועד .i.tabernaculū, quod alio nomine dicitur tabernaculū ecclesiæ, siue fœderis, vt præcedenti capite, ver.32. 4 Ordinationē e. את ערכו dispositionē eius.i.dispones rite panes super illā. 5 Ad suffim. לקטורת pro suffitu. De altari thymiamatis loquitur. Aulæū ostii tab. את מסך וגו׳ .i.pones in ostio tabernaculi aulæū illius. vel, pones tabernaculo aulæū ostii eius. 7 In qua po.aq. ונתת שם מים: & pones illic aquā. 10 Sacrosanctū. קודש קדשים: Ad verbū, sanctitas sanctitatū. vel, sanctificatio sanctificationū. 12 Tunc approp.fa. והקרבת Et accedere facies. applicabis. 15 Eritque,&c. והיתה וגו׳ Ad verbum,& erit vt sit eis in sacerdotium,&c. Ordo turbatus.i.hac vnctione futuri sunt mihi sacerdotes perpetui per sua secula.

18 Erexit igitur ויקם .i.erigendū curauit. Et tabulas e. וישם את קרשיו Ad verbū,& posuit tabulas eius. sic in sequētibus, verbum in singulis repetitur quod Latinis auribus molestum est: ideo omisit noster interpres. 19 Tentorium את האוהל quod scilicet factū erat ex pellibus caprarum. Hæc dictio aliquando accipitur pro tabernaculo: aliquando pro cortinis tegentibus tabernaculum, vt hoc loco,& suprà cap.36.b.14.c.19.

mentum tētorii super illud supernè,quemadmodum præceperat Iehouáh Mouséh.

culum,imposito desuper operimēto, sicut Dominus imperauerat.

20 Tulítque & posuit testimoniū in arca ipsa, posuit quoque vectes super arcam,& propitiatorium super arcam superné.

Posuit & testimonium in arca,subditis infra vectibus, & oraculum desuper.

21 Induxítq; arcā in tabernaculū,posuítque velū tentorii, & texit arcā testimonii, quemamodū præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Quúmque intulisset arcam in tabernaculū,appendit ante eam velum,vt expleret Domini iussionem. C

22 Posuit & mensam in tabernaculo ecclesiæ ad latus tabernaculi ad Aquilonem extra velum.

Posuit & mensam in tabernaculo testimonii ad plagam Septentrionalem extra velum,

23 Et ordinauit super eam ordinationem panum coram Iehouáh, quemadmodum præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Ordinatis corām propositionis panib⁹,sicut præceperat Domin⁹ Moysi.

24 Posuítque candelabrum in tabernaculo ecclesiæ ex aduerso in latere tabernaculi ad Meridiem.

Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonii eregione mensæ in parte Australi,

25 Et accendit lucernas coram Iehouáh, quemadmodum præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptum Domini.

26 Posuit etiam altare aureum in tabernaculo ecclesiæ corā velo:

Posuit & altare aureum sub tecto testimonii contra velum:

27 Et incendit super illud suffimentum aromaticum, quemadmodum præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Et adoleuit super eo incensum aromatum,sicut iusserat Dominus Moysi.

28 Posuit præterea aulæum ostii tabernaculi.

Posuit & tentorium in introitu tabernaculi testimonii.

29 Et altare holocausti posuit ad ostium tabernaculi, tabernaculi ecclesiæ:& obtulit super illo holocaustū & minnham, quemadmodum præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Et altare holocausti in vestibulo testimonii,offerens in eo holocaustum & sacrificia,vt Dominus imperauerat.

30 Et posuit concham inter tabernaculum ecclesiæ & altare, in qua posuit aquam ad lauandum:

Labrum quoque statuit inter tabernaculum testimonii & altare, implēs illud aqua.

31 Et lauabāt ex ea Mouséh Aharón & filii eius manus suas & pedes suos:

Lauerúntque in eo Moyses & Aaron ac filii eius manus suas & pedes, D

32 Quando ingrediebātur tabernaculū ecclesiæ,& quando accedebant ad altare, lauabāt se, sicut præceperat Iehouáh ipsi Mouséh.

Quum ingrederentur tectum fœderis,& accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi.

33 Postremò erexit atriū in circuitu tabernaculi & altaris,posuítque aulæum portæ atrii.itaque absoluit Mouséh opus ipsum.

Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tētorio.postquā omnia perfecta sunt,

Nubes Diuinæ præsētiæ signū, tabernaculū operit.

34 Et operuit nubes tabernaculum ecclesiæ,gloriáque Iehouæ repleuit tabernaculum.

Operuit nubes tabernaculum testimonii, & gloria Domini impleuit illud.

35 Neque poterat Mouséh ingredi tabernaculū ecclesiæ,quia habitabat super illud nubes,& gloria Iehouæ replebat tabernaculū.

Nec poterat Moyses ingredi tectū fœderis,nube operiēte omnia, & maiestate Domini coruscante: quia cuncta,nubes operuerat.

36 Quúmque recedebat nubes à tabernaculo,proficiscebantur filii Iusraél in cunctis profectionibus suis:

Siquando nubes tabernaculum deserebat,proficiscebātur filii Israel per turmas suas:

37 Quòd si non recedebat nubes, tum non proficiscebantur vsque ad diem qua recedebat.

Si pendebat desuper, manebant in eodem loco.

38 Quia nubes Iehouæ erat super tabernaculum interdiu,ignis verò erat noctu in eo, in oculis totius domus Iusraél in cūctis profectionibus eorum.

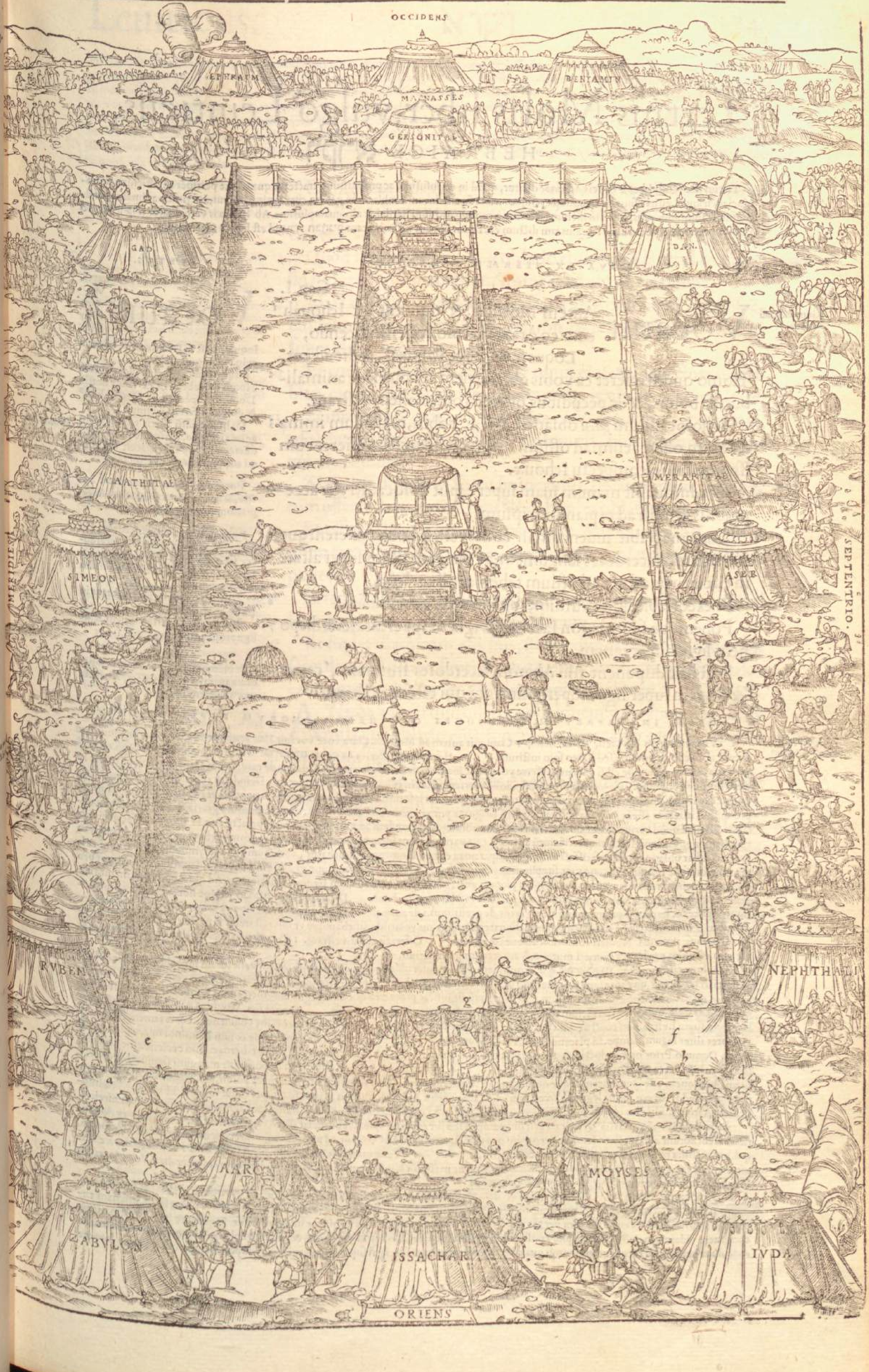
Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo,& ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas.

20 Tulitque,&c. ויקח וגו' Testimoniū vocat tabulas testimonii lapideas,nēpe decalogū scriptū in tabulis lapideis: de quibus vide suprà ca.31.d.18,& 34.d.29.Dilucidius sic,Tulitq; testimoniū,& posuit. Super ar. על־הארן .i.traduxit vectes per annulos qui erāt in ipsa arca.
21 Velum tent. את־פרוכת המסך Vide suprà cap.35.b.12. 23 Et ordinauit,&c. ויערך עליו וגו' .i.in ea rite ordinauit panem.
28 Aulæū,&c. את־מסך וגו' .i.oppandit ostio tabernaculi aulæum. 29 Et minnhā, ואת־המנחה & munus.Vide suprà cap.30.b.9.
31 Et lauabāt ורחצו Præt.Heb.pro imperf. 32 Lauabāt se,ירחצו Fut.Heb.pro præt.imperf. 34 Repleuit מלא replebat.
35 Habitabat שכן .i.incubabat ei. 38 In eo,בו sub.tabernaculo.Alii vertunt,in ea,scilicet nube.q.d.in nube noctu ignis apparebat. Atque ita L X X intellexerūt,qui legunt,καὶ πῦρ ἦν ἐπ' αὐτῆς νυκτός.i.& ignis erat in ipsa[nēpe nube]noctu.Volunt enim eandē fuisse nubem quæ interdiu sese ostēdebat, noctu verò in ignis speciē vertebatur,& illucebat Hebræis.non erat ergo alia nubes:quod & de colūna dicendum. Chaldæa paraphrasis Hierosolymitana habet,Quoniā gloria maiestatis Domini obumbrabat tabernaculū interdiu,& ignis illuminabat super ipsum tota nocte,vidente tota domo Israel in cunctis profectionibus suis. In oculis,&c. לעיני כל־בית ישראל וגו' .i.videntibus cunctis Israelitis,quoties proficiscebantur.Quidam exponunt,in oculis omnium filiorum Israel per omnes turmas suas. quasi is sit sensus,quòd hoc nubis spectaculum viderint omnes filii Israel per vniuersa castra.Prior expositio doctioribus magis placet.

A T R I I D E S C R I P T I O.

a b Longitudo atrii centū cubitorum,versus Meridiem,in qua x x colūnæ altitudinis quinque cubitorum cum basibus & capitellis,& tentoriis de bysso retorta.
c d Longitudo æqualis versus Septentrionem.
b c Latus Occidentale quinquaginta cubitorum longitudinis,in quo decem columnæ altitudinis quinque cubitorum , cum basibus & capitellis & tentoriis de bysso retorta.
a d Latus Oriētale etiam quinquaginta cubitorū.
e Tentoria quindecim cubitorum in latere vno de bysso retorta , cum tribus columnis altis quinque cubitos,capitellis & basibus suis.
f Tentoria æqualia in latere altero.
g Tentoria viginti cubitorum in introitu atrii opere phrygienico facta,cū columnis quatuor.
h Paxilli quibus funes tentoriorū alligabantur.

Secundum dimensiones quæ traduntur Exodi 27,atrium tabernaculi accedit ad formam quadratam potius quàm ad pyramidatam. Quòd verò in hoc schemate pyramidatam speciem præ se ferat magis quàm quadratam,id pictori tribues qui ne imperitiæ artis suæ damnaretur,hîc opticæ seruire voluit.
Ordinem castrorum filiorum Israel pete è capite secundo Numerorum.

OCCIDENS
EPHRAIM
MANASSES
BENIAMIN
GERSONITAE
GAD
DAN
CAATHITAE
MERARITAE
SIMEON
ASER
MERIDIES
SEPTENTRIO
RVBEN
NEPHTHALI
e
f
g
a
b
AARON
MOYSES
ZABVLON
ISSACHAR
IVDA
ORIENS

Tertius Mosis liber, vulgò Leuiticus,

HEBRAICE ויקרא

Tertius iste Moſis liber à Græcis Λευιτικὸς dicitur, quòd in eo fuſiſſimè ac prolixiſſimè tractētur quæcūque pertinēt ad officium & prouinciam tribus Leui: vt ſunt holocauſta, & reliqua omnia ſacrificiorum & oblationū genera, cura ignis perpetui, diſcrimen animalium mūdorum & immundorum, indictio dierum feſtorum, promulgatio anni iubilei, & alia quamplurima. Ab Hebræis verò dicitur ויקרא [.i. Et vocauit] à primo libri vocabulo, vt de aliis iam dictum eſt. Iidem librum iſtum vocant תורת הכהנים id eſt legem Sacerdotum.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

Ritus offerendi armenta.

VOCAUIT Autem Mowſéh, & loquutus eſt Iehouáh 1
cum eo è tabernaculo eccleſiæ, dicendo,
Loquere ad filios Iwſraél, & dic ad eos,
'Homo quum offeret ex vobis oblationem Iehouæ: 'de animali- 2
bus, de bobus, '& de pecudibus 'offeretis oblationem veſtram.
'Si holocauſtum *fuerit* oblatio eius, 'de bobus, maſculum imma 3
culatum offeret eum: ad oſtium tabernaculi eccleſiæ offeret eum
'ſponte ſua 'in conſpectu Iehouæ.
'Et admouebit manum ſuam ſuper caput holocauſti, '& acce- 4
ptabilis erit illi ad expiandum ipſum.
'Tunc mactabit iuuencum in conſpectu Iehouæ: offeréntque 5
filii Aharón ſacerdotes ſanguinem, ac ſpargent illum ſuper altare
in circuitu quod erit ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.
Et excoriabit 'holocauſtum, concidétque 'in fruſta ſua. 6
Ponéntque filii Aharón ſacerdotis ignem ſuper altare: & diſpo 7
nent ligna ſuper ignem.
Poſt hæc diſponent filii Aharón ſacerdotes fruſta illa, 'caput 8
'& adipem ſuper ligna ſuperpoſita igni qui eſt ſuper altare.

VETVS.

Cap. I.

VOCAUIT Autem Moyſé, & loquutus eſt ei Dominus de tabernaculo teſtimonii, dicens,
2 Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos, Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiā Domino de pecoribus, id eſt de bob⁹ & ouibus offerens victimas,
3 Si holocauſtū fuerit eius oblatio ac de armento, maſculū immaculatū offeret ad oſtiū tabernaculi teſtimonii ad placandum ſibi Dominum. Exod.29.b.
4 Ponétque manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens. B
5 Immolabitque vitulum coram Domino, & offerent filii Aaron ſacerdotes ſanguinem eius, fundentes per altaris circuitum, quod eſt ante oſtium tabernaculi.
6 Detractáque pelle hoſtiæ, artus in fruſta concident.
7 Et ſubiicient in altari ignem, ſtrue lignorum antè compoſita:
8 Et membra quæ ſunt cæſa, deſuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori,

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Vocauit autem Mowſéh, ויקרא אל־מושה Clamauit autem ad Mowſéh. Clara voce vocauit. Hæc præfatur Moſes vt intelligamus hæc ſacrificia nō eſſe ab homine, ſed à Deo ſolo inſtituta. 2 Homo quū offerret ex vobis אדם כי־יקריב מכם Hebraiſmus, pro Quū quiſpiā priuatus offerre volet, hoc eſt ſi priuatus offerre volet. Hic loquitur de ſacrificio priuato. Duabus de cauſis olim Deus præcepit ſacrificia Iudæis. Primū vt populus in idololatriā pronus, ab idolis auerteretur, & in cultu vnius Dei cōtineretur. Deinde vt typū haberet populus Dei ſacrificii Chriſti, quem aliquando oportebat in crucē agi pro peccatis ipſorum. ſimul etiā admoneretur populus grauitatis ſuorum peccatorū, pro quibus mactāda eſſent innoxia animalia, quorū ſanguine purgarentur. Nō quòd reconciliandæ Domino gratiæ, aut delendæ iniquitati par eſſet: ſed quòd verum huiuſmodi ſacrificium adumbraret, quod tandem ad vno Chriſto re ipſa peractū fuit. Et propterea ſacrificia illa vocabantur expiationis ſacrificia. Sacrificiorū autem Legis variæ fuerunt formæ, quæ ad duo membra omnes referri poſſunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam ſatiſfactionis ſpecie, qua noxa coram Domino redimebatur, vt dictum eſt: aut ſymbolum erat Diuini cultus, religioniſque teſtificatio: nunc vice ſupplicationis, ad fauorem Dei poſtulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis teſtandam: nunc pro ſimplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis ſanctionem. Ad quod poſterius membrum holocauſta, & libamenta, oblationes, primitiæ, & pacificæ victimæ pertinebant. De animalibus, מן הבהמה Hoc nomine non comprehēduntur piſces & ſerpentes. propterea quidam vertūt, de greſſilibus .i. de animalibus quæ gradiuntur, nempe ex armento, ſiue ex bobus, & ex gregibus offereris. Sacrificia iſta fiebāt ex animalibus terreſtribus aut volatilibus: fiebántque vt illis teſtarētur ſe gratias referre Deo. Et de pecudibus ומן הצאן Nomen commune ad oues & capras. Offeretis oblat. veſtram. תקריבו את־קרבנכם: Hebraiſmus eſt, pro, offerat eam. eſt enim perſonæ & numeri mutatio, & antecedens pro relatiuo.

3 Si holocauſtum, &c. אם־עולה וגו' q.d. Si quiſpiam offerre volet oblationem ex armento, quam velit totam igni abſumi. Hæc oblatio Hebræis עולה dicitur, quæ tota igni abſumebatur: ab עלה aſcendit, quòd tota in fumū aſcenderet & abiret. A Græcis verò ὁλόκαυστον, ſiue ὁλοκαύτωμα, quod totum cōbuſtum, aut totum igni abſumptū ſignificat, propterea quòd totū igne abſumeretur. Aliquādo tranſtulerūt ὁλοκάρπωσιν, & κάρπωμα, quòd hoc ſacrificium totum eſſet fructus & eſca ignis, præter pellem. Sponte ſua לרצונו Ad verbum, ſecundum voluntatem ſuam .i. vltro, non coactus. q.d. cum bona voluntate offerentis adduci debet, non præter illius voluntatem. LXX tamen & Vulgatus interpres aliter legunt, nempe, ad placandum ſibi Dominum. ſic & Chaldæus paraph. vt ſit ei placabile coram Domino: ſiue, accepta ſit illi coram Domino. Prior opinio doctioribus magis placet. In conſpectu Iehouæ. לפני יהוה: .i. ante tabernaculum eccleſiæ. ſiue, conuentus, vbi exhibebat ſe Deus præſentem filiis Iſrael. 4 Et admouebit, &c. וסמך ידו וגו' Impoſitione manuum ſignificabat offerēs, ſuam oblationem eſſe ſpontaneam, ſéque omnia quæ in manu ſua erant, à Deo accepiſſe. Manum ſuam poſuit, pro Manus ſuas, vt ait magni nominis apud Hebræos vir. nā legimus Exod.29.b.10, Et admouebit Aaron & filii eius manus ſuas ſuper caput iuuenci. Et verſu 15, Et admouebunt Aaron & filii eius manus ſuas ſuper caput hirci. Sic & infrà cap.16.c.21, Et admouebit Aaron ambas manus ſuas ſuper caput hirci.
Et acceptabilis, &c. ונרצה וגו' & grata erit illi [nempe Deo] vt expietur ipſe .i. vt proficiat illi ad expiationem. vel (vt exponit ex doctioribus Hebræorum alter) vt ſit redemptio pœnarum quas ille daturus erat. Alii vertunt, ad placandum [vel, reconciliandum] illum. ſub. Deum. q.d. hac victima reddetur Deus illi propitius & placatus. 5 Tunc mactabit iuuencum ושחט את־בן הבקר ſub. ſacerdos, vel Leuita. vt vides ex vndecimo verſu capitis tertii. Ad verbum, Et mactabit filium bouis. Ex doctioribus Hebræorum alter dicit, Vnus Sacerdos iugulabat, multi ſanguinem ſpargebant. vt infrà cap.9.c.12
6 Holocauſtū, את־העולה .i. victimā vnde fieri debet holocauſtū, & deartuabit illam. In fruſta ſ. לנתחיה: in mēbra ſua .i. mēbratim.
8 Caput את־הראש Deficit ו, & caput. aut את pro עם accipiendum, cum capite. Et adipem ואת־הפדר Vocem iſtam bifariam exponunt Hebræi. Veteres enim illorum per גוף quod corpus ſeu truncum corporis ſignificat, interpretantur. Atque hæc interpretatio magis congruere videtur, eo quòd quū Scriptura poſtea de adipibus loquitur, alio vtitur vocabulo: & quòd in holocauſto, non adeps tantùm, aut reticulum hepatis, ſed totum corpus vituli vnà cum capite impoſitum fuit igni ſuper ligna: cui etiam imponebantur crura prius à corpore

recisa, & intestina, vt totum præter pellem super altare cremaretur. Recentiores verò Hebræi interpretantur pro חלב quod significat adipem & pinguedinem. sentiúntque, adipem illũ, siue reticulum illud quod super intestina positum inuenitur, impositum fuisse in loco decollationis ad tegendum ipsum quando caput incendendum igni imponebatur. Reliquum verò corpus vnà cum intestinis & cruribus (prius tamen omnibus lotis) igni imponebantur post capitis cremationem. Huic lectioni astipulatur Chaldæus paraph. qui Adipem transtulit. Similiter & LXX, qui legunt, τὸ στέαρ. Doctus inter Hebræos sic scribit de hac dictione, פדר *pader* adipē significat, sicut & Thargũ vertit, adipem eius. Et dicunt Rabbini innui ibi quòd adeps tegebat locũ mactationis, & sic immolabatur, atque ita fiebat in honorem Dei. Hæc ille. Quidam scribunt non de quolibet adipe istud dici, sed de tenui qui intra intestina cõcrescit, & dici per transpositionem literarum à פרד diuidere, quòd ipsa intestina diuidat.

Intestinis & pedibus lotis aqua: adolebitq; ea sacerdos super altare in holocaustum & suauem odorem Domino.

9 Et intestina eius, & crura eius lauabit aqua: & adolebit sacerdos omnia *super* altare: holocaustum est, ″oblatio ignita odoris ″quietis Iehouæ.

C Quòd si de pecoribus oblatio est, de ouibus siue de capris holocaustum, masculum absque macula offeret:

10 Quòd si de pecoribus *fuerit* oblatio eius, de ouibus, vel de capris ″in holocaustum, masculum ″immaculatum offeret eum: Pecudes.

Immolabitque ad lat⁹ altaris quod respicit Aquilonem, coram Domino: sanguinem verò illius fūdēt super altare filii Aaron per circuitum.

11 Mactabítque illum ad latus altaris ad Aquilonem ″in conspectu Iehouæ: spargéntque filii Aharón sacerdotes sanguinem eius super altare in circuitu.

Diuidētque membra, caput, & omnia quæ adhærēt iecori: & imponent super ligna, quibus subiiciendus est ignis.

12 Et concīdet eũ ″in frusta sua, ″& caput eius, & adipē eius: ordinabítq; ea sacerdos super ligna, superposita igni qui est super altare.

Intestina verò & pedes lauabunt aqua: & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum Domino.

13 Et intestina & crura lauabit aqua: offerétque sacerdos omnia, adolebítque super altare: holocaustum est, ″oblatio ignita odoris quietis Iehouæ.

D Si autem de auibus, holocausti oblatio fuerit Domino: de turturibus & pullis columbæ.

14 ″Si autem de auibus fuerit holocaustũ, oblatio ipsius Iehouæ, tum offeret de turturibus aut ″de columbis oblationem suam. Aues.

Offeret eam sacerdos ad altare: & retorto ad collũ capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinē super crepidinem altaris.

15 Et offeret illam sacerdos super altare, ″& vngue secabit caput ipsius: & adolebit super altare, exprimetúrque sanguis eius super parietem altaris.

Vesiculã verò gutturis & plumas proiiciet prope altare ad Orientalē plagam, in loco in quo cineres effundi solent.

16 Et remouebit ″vesiculam eius ″cum pluma ipsius, proiiciétque illam prope altare ″ad Orientem ″ad locum cineris.

Confringétque ascellas eius, & nō secabit, neque ferro diuidet eam: & adolebit super altare, lignis igne supposito: holocaustum est & oblatio suauissimi odoris Domino. Cap. II.

17 Et findet illam ″cum alis suis, neque diuidet: adolebítque eam sacerdos *super* altare, super ligna quæ fuerunt super ignem: holocaustum est ″oblatio ignita odoris quietis Iehouæ. Cap. I I.

Anima quum obtulerit oblationem sacrificii Domino, simila erit eius oblatio: fundétque super eã oleum, & ponet thus:

1 A ″Nima autem quũ offeret oblationem ″minnham Iehouæ, simila erit oblatio eius: fundétque super eam oleum, ac ponet super eam thus. De oblatione sacrificiorũ similæ

Ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorũ vnus tollet pugillum plenum similæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale super altare in o-

2 Afferet autem eam ad filios Aharón sacerdotes, & accipiet inde ″plenum pugillum suum de simila eius, & de oleo ipsius ″vltra totum thus ipsius, adolebítque sacerdos ″odorem eius super altare: Thuris.

9 Oblatio ignita אשה Ad verbum, vstum. vel, vstulatum. sub. sacrificium. Vide Exod. 29. c. 18. Quietis ניחוח .i. gratissimi. q. d. holocaustum istud quod igni absumitur, nidorem reddit suauissimum quo placatur Dominus.

10 In holocaustum, לעולה .i. ad holocaustum faciendum. Immaculatum תמים perfectum. sine vllo vitio.

11 In conspectu Iehouæ: לפני יהוה nempe coram Sancto sanctorum ante Arcam fœderis.

12 In frusta sua, לנתחיו in membra sua. membratim. Et caput e. &c. ואת־ראשו וגו׳ sub. separabis à reliquo corpore. Ex doctioribus Hebræorum alter sic exponit, & vnà cum capite & adipe ordinabit sacerdos super, &c. 13 Oblatio ignita, &c. אשה ריח וגו׳ Vide paulo antè versu 9. 14 Si autem, &c. ואם מן וגו׳ Ordo est, Si autem holocaustum fuerit oblatio eius Iehouæ de volucribus. De columbis מן־בני היונה Ad verbum, de filiis columbæ.

15 Et vngue secabit ומלק & abrumpet. vel, & auellet. sub. à reliquo corpore. Doctus inter Hebræos sic in hunc locum scribit, מלק, id est יפרק rumpet ipsum contra ceruicem eius. Scribunt autem Rabbini nostri, Quomodo abrumpebatur hostia quæ fiebat ex aue? Ponebat sacerdos duas alas eius inter duos digitos suos, & duos pedes eius inter duos digitos suos: extēdebátque, siue extrahebat collũ eius super duos digitos suos, atque secabat vngue versus ceruicem, donec attingeret iugulum: atque ita amputabat ea, vel maiorem partem: non autem diuidebat, sicut dicitur infrà cap. 5. b. 8, Et non diuidet. Verùm in holocausto quod fit ex aue, de quo dicitur, Et abrumpat caput eius: nec dicitur, Et non diuidat: abrumpebatur & diuidebatur caput seorsim, & corpus seorsim. Hactenus ille. Est ergo מלק idem quod פרק rumpere ceruicem, non instrumento, sed digitis discerpere caput à corpore.

16 Vesiculam eius את־מוראתו LXX verterunt etiam vesiculam. Hebræi omnes hanc vocem interpretantur pro vesicula & ventriculo qui est in gutture auis: à ראה apparere, seu prominere, sicut & Græcis πρόλοβος. vel à ראי quod stercus & fimum significat. Cum pluma ipsius בנוצתה Chaldæus paraph. pro cibo qui in vesicula gutturis est, interpretatur. Et magni nominis apud Hebræos vir scribit נוצה significare rem turpem & sordidam. Sunt tamen apud illos qui interpretationem nostri interpretis & aliorum confirment. Ad Orientem קדמה .i. ad partem illam quæ procul distabat à loco sancto. Ad locum cineris. אל־מקום הדשן: Singul. Heb. pro plur. i. in quo reponebantur cineres qui extrahebantur de altari. 17 Cum alis suis, בכנפיו id est remanentibus alis eius. q. d. alæ eius non resecabuntur, neque separabit sacerdos partem alteram ab altera. Oblatio ignita, &c. אשה ריח וגו׳ Vide suprà versu 9.

IN CAPVT II.

1 Anima a. quum off. ונפש כי־תקריב Anima autem quum obtulerit. Chaldæus paraph. Homo autem quum obtulerit. priuatum hominem significat: & à parte nobiliori totus denominatur homo. Minnham מנחה Vide Nume. cap. 30. b. 9.

2 Plenum pug. s. מלא קומצו Ad verbum, plenitudinem pugilli sui. i. quantum pugillus eius capere potest. Vltra totum thus ip. על כל־לבונתה cum toto thure illius. על pro עם. Odorem eius. אזכרתה incensum eius. Alii, memoriale eius. i. adolebit id quod reducet Deo in memoriam ipsum offerentem: eáque res, sacrificium scilicet quod ita crematur, gratissima est Domino.

oblatio ignita est odoris quietis Iehouæ.
Et quod superest de minnha, ipsius Aharón erit & filiorũ eius, 3
'sanctum sanctorum est de oblationibus ignitis Iehouæ.
Panum. Quum verò obtuleris oblationem minnha, 'coctionem cliba- 4
Laganorum. ni, è simila 'placentæ infermentatæ *erunt* mistæ oleo, & lagana in-
fermentatorum vncta oleo.
Si verò minnha 'sartaginis oblatio tua, simila 'conspersa oleo 5
infermentata erit.
'Concides eam in frusta, & fundes super eam oleũ: 'minnha est. 6
Quód si minnha 'craticulæ oblatio tua, simila *cõspersa* oleo fiet. 7
Afferésque minnhã quæ fiet ex iis Iehouæ: '& offeres illam sacer 8
doti, 'qui admouebit illam altari.
Tollétque sacerdos de minnha illa 'odorem eius, & adolebit su- 9
per altare: 'oblatio est ignita odoris quietis Iehouæ.
Et quod superfuerit de minnha, ipsius Aharón erit & filiorum 10
eius: 'sanctum sanctorum est de oblationibus ignitis Iehouæ.
Fermentum nullũ erat in oblationibus. Omnis minnha quã offeretis Iehouæ, non fiet 'fermentata: quia 11
de nullo fermento & de nullo melle 'adolebitis oblationem i-
gnitam Iehouæ.
In oblatione primitiarũ offeretis 'ea Iehouæ, '& super altare non 12
ascendent in odorem quietis.
Sale condita oblatio. Et omnem oblationem minnhæ tuæ 'sale salies, 'neque cessare 13
facies 'sal fœderis Dei tui à minnha tua: in omni oblatione tua,

dorem suauissimum Domino.
|Quod autem reliquũ fuerit de sacrificio, erit Aarõ & filiorũ eius, sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Eccli.7.d.34
Quum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano, de simila, panes scilicet absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita. B
Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo & absque fermento:
Diuides eam minutatim, & fundes super eam oleum.
Sin autem de craticula fuerit sacrificiũ, æquè simila oleo conspergetur.
Quã offerens Domino, trades manibus sacerdotis.
Qui quum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino. C
Quicquid autem reliquum est, erit Aaron & filiorũ eius, sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Exod.29.b
Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quicquã fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini.
Primitias tantùm eorum offeretis ac munera: super altare verò non imponentur in odorem suauitatis.
Quicquid obtuleris | sacrificii, sale cõdies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione Marc.9.g.49 D

3 Sanctum sanct. &c. קודש קדשים sanctitas sanctitatum, *quia est* de incensis Iehouæ. vel, de iis quæ in honorem Domini incenduntur. q.d. id enim est sacrosanctũ: quia id est de iis quæ incẽdũtur in honorẽ Domini: eóq; comedi nõ possunt nisi à sanctis, hoc est sacerdotibus.
4 Coctionem clibani, מאפה תנור Per appositionem dictum. i. quum offerre voles munus quod coctum fuerit in clibano. Placentæ, &c. 'חלות וגו placentas infermentatas versatas in oleo. per appositionem dictum.
5 Sartaginis על המחבת Ad verbum, super sartaginem. על pro מן de sartagine. Cõspersa oleo בלולה בשמן versata [immersa] in oleo.
6 Concides פתות Infinit. Heb. pro fut. Diuides. Minnha est. מנחה הוא: munus est. i. tale est munus quod offerri debet Deo.
7 Craticulæ מרחשת Docti inter Hebræos dicunt significare sartaginem, sed profundiorem.
8 Et offeres illam והקריבה Mutatio personæ Heb. offeret, pro offeres. Qui admouebit, &c. 'והגישה וגו qui offerat eam altari.
9 Odorem e. את־אזכרתה suffitum eius. Alii, memoriale eius. sub. oblationis minhæ. i. quæ facit vt Deus recordetur illius oblationis minhæ. Significat partem illam quæ offertur in honorem Iehouæ. Oblatio est ignita, &c. 'אשה ריח וגו incensum [vel, sacrificium igni absumptum] est odoris suauissimi Iehouæ. q.d hæc munera etiam placent Domino. Vide Exod.29.c.18.
10 Sanctum sanctorum est, &c. קודש קדשים מאשי יהוה: Vide paulo antè versu 3.
11 Fermentata: חמץ id est de re fermentata. Adolebitis, &c. 'תקטירו וגו incendetis incensum Iehouæ.
12 Ea אותם illa. i. fermentatum & mel. hoc est fructus mellei saporis. Magni enim nominis apud Hebræos vir dicit, per mel significari omnes dulces fructus: vt sunt ficus, dactyli, & similia. & de his nihil comburebatur, sed duntaxar coram Domino offerebãtur. Alii vertunt, eas. nempe primitias. q.d. tempore nouarum frugum offeretis primitias. Hebraismus. de oblatione enim primitiuarũ frugum hic loquitur, non tamen de qualibet oblatione. Nam (vt quidam doctè in hunc locum scribit) tres sunt præcipuæ species sacrificii minhæ. Vna, farina nõdum cocta. Alia fit panibus ex farina coctis. Tertia fit granulis nouarum frugum è tunica sua excussis. De duabus speciebus suprà tractatum est: nunc tertia describitur. Non est autem sentiendum quòd hoc loco describatur ritus offerendarum omnium primitiarum noui frumenti quas Lex exigebat. fuerunt enim varia genera primitiarum frumenti, quarum vnaquæque suos habuit ritus offerendi. Vnum genus est noualium quod in cartallo offerendum erat, de quo scribitur Deut.26.a.2. Aliud est manipuli quod offerendum erat altero die Paschæ, de quo infrà, cap.23.b.10. Est & genus primitiarũ generale, sicut & decimarũ, de quo scribitur Exod.22.d.29, & 23.d.19, & Deut.12.c.17. Aliud quoque genus est primitiarum, duorum videlicet panum fermentatorum in festo Pentecostes, infrà cap.23.c.16. Est & oblatio placentæ ex noua massa, quam oportebat quẽque patremfamiliâs offerre, prius quàm vesceretur panibus è nouo frumento cõfectis. de qua vide Nume.15.b.20. Aliud est granulorum, quæ nondum erant in farinam contrita aut commolita, sed tantùm è recentibus spicis igni parumper adustis excussa. Et huius tantùm oblationis ritus hoc loco describitur. Habet autem eosdem ritus quos & aliæ species minhæ, de quibus dictum est suprà. nam qui volebat hoc genus sacrificii facere, is necesse habebat spicas maturescentes & demessas igni torrere: deinde grana earum non in farinam conterere (suprà enim de minha farinæ dictum est) sed tantùm è tunicis aut paleis suis expellere, seu excutere: quod confricatione manuum fieri solebat, vt ex paulo pòst sequẽti versu colligi potest. Et super altare, &c. ואל־המזבח id est non imponentur altari vt incẽdantur expiraturæ nidorem Domino: quia debent quidem offerri Deo primitiæ, sed non debent adoleri, quòd cedant in cibum sacerdotũ.
13 Sale salies, במלח תמלח Iubet Spiritus sanctus salem in omni sacrificio adhibere, vt hoc ritu depingat naturam Christi qui per sacrificium adumbrabatur. Christus enim verus ille ac cælestis sal est, quo tam homines quàm opera eorum redduntur Deo, tanquam sapidus cibus, grati & iucundi: quo etiam homines in ipsum credentes, ita (quanuis mortui) à putrefactione conseruantur, vt resurgant ad perpetuam vitam. Etenim propter peccatum homines facti sunt Deo insulsi & insipidi, vt non solùm non sumat ipsos in cibum in mensa cælestis regni, verumetiam detestetur eos, tanquam abominabilem saporem. Quum autem consperguntur & condiuntur sale qui est Christus Dominus noster, ibi tum nullus cibus Deo iucundior, nullus gratior est, quàm ii qui credunt in Iesum Christum. Et quod de personis ipsorum dictum est, hoc etiam intelligendum erit de ipsorum operibus. Opera enim hominum quantumuis iusta videantur, propter peccatum tamen carni agnatum, non sunt per se coram Deo perfectè bona. Quapropter non iustificatur in conspectu Dei omnis viuens. sed quia opera piorum condita sunt sale, hoc est, fiunt ex fide in Iesum Christum, idcirco sunt Deo gratissima, & reputantur ab ipso tanquam rectè facta. Propter peccatum mors in omnes homines pertransiit, vt ait Paulus: sed vt in Adam omnes moriuntur & putrescunt, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Christus enim cælestis sal est, quo si quis aspersus fuerit, nunquam ita putrescet, vt in morte pereat. Sic Deus (inquit) dilexit mundum, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Neque cessare facies ולא תשבית. i. neque auferes. aut subtrahes. Hebraismus. Sal fœderis מלח ברית Salem fœderis vocat quem iusserat Dominus adhiberi in omnibus oblationibus quas populo suo ordinauerat tanquam fœdus & statutum aliquod. vel, quem velut fœdere astringebantur adhibere omnibus oblationibus quas Deo offerebant, ne insulsum quid sacerdotes comederent. Ad quod respexit Ezechiel cap.43.g.24.

offeres sal.

offeres sal.

Si autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum Domino, de spicis adhuc virentibus torrebis igni, & confringes in morem farris: & sic offeres primitias tuas Domino,

14 Si verò obtuleris minnham primitiarum Iehouæ, spicā tostam igni, triticum contusum spicæ plenæ offeres minnham primitiarum tuarum.

Fundens super ea oleū, & thus imponens, quia oblatio Domini est.

15 Et pones super eam oleū, pones item thus super eā: minnha est.

De qua adolebit sacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti & olei ac totum thus.

16 Et adolebit sacerdos odorem eius de frumento eius contuso, & de oleo eius vltra totum thus ipsius: oblatio est ignita Iehouæ.

Cap. III.

Cap. III.

QVòd si hostia pacificorū fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre, marem siue fœminam, immaculatum offeret coram Domino.

1 QVòd si sacrificium pacificorum fuerit oblatio eius, si de bobus ipse offeret, siue masculū siue fœminam *offerat*, immaculatum offeret eum in conspectu Iehouæ. Hostiæ pacificorum de bobus.

Ponétque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii: fundēt que filii Aaron sacerdotes sanguinē per altaris circuitum.

2 Et imponet manum suam super caput oblationis suæ, & immolabit eam *ad* ostiū tabernaculi ecclesiæ: fundéntque filii Aharon sacerdotes sanguinem super altare per circuitum.

Exod.29.b.19 Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus:

3 Postea offeret de sacrificio pacificorum oblationem ignitam Iehouæ, adipem operientem intestina, & omnem adipem qui est super illa:

B Duos renes cū adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis.

4 Et duos renes, adipémque qui est super ipsos, *&* qui est super ilia, & fibram cum iecore, cum renibus remouebit.

Adolebúntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito: in oblationem suauissimi odoris Domino.

5 Adolebunt autē *omne* illud filii Aharón super altare vnà cum holocausto quod erit super ligna superposita igni: oblatio ignita est odoris quietis Iehouæ.

Si verò de ouibus fuerit eius oblatio & pacificorum hostia, siue masculum obtulerit siue fœminam, immaculata erunt.

6 Quòd si de pecudibus *fuerit* oblatio eius in sacrificium pacificorum Iehouæ, masculum aut fœminam immaculatum offeret eū. De ouibus.

Si agnū obtulerit coram Domino,

7 Si *verò* agnum offerat oblationem suam, tum offeret illum in cōspectu Iehouæ. De agnis.

Ponet manum suam super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonii: fundéntque filii Aaron sanguinē eius per circuitum altaris.

8 Imponétque manum suam super caput oblationis suæ: postea mactabit eum in conspectu tabernaculi ecclesiæ: & spargent filii Aharón sanguinem eius super altare per circuitum.

14 Primitiarum Ieh. בכורים ליהוה .i. de primitiis tuis quas offerre debes Iehouæ. Spicā, &c. אביב קלוי באש גרש כרמל Quidam subaudita præpositione vertunt, *de* spica tenera & virente tosta igni, *&* *de* tritico contuso [fracto] spicæ plenæ. vel teneræ & plenæ. גרש à גרם frāgere, contundere, & comminuere, כרמל spicam plenam, viridē, ac tenerā significat. Aliquando agrum fertilē & feracē, à similitudine Charmel montis, variis arboribus pleni, atque agris feracibus. 15 Et pones super eam, &c. ונתת עליה וגו' q.d. vnges eam oleo, atque super eam sparges thus. 16 Odorem e. את אזכרתה suffitum eius. Vide suprà versu 9. Vltra totum thus ip. על כל לבונתה vnà cum toto thure ipsius. sic suprà, versu 2. Oblatio, &c. אשה ליהוה: Vide paulo antè versu 9.

IN CAPVT III.

1 Pacificū שלמים Ad verbū, paciū .i. pacis summæ. q.d. si homo priuatus offerre voluerit hostiā pacis. Hoc genus sacrificii diuerso modo à nostris interpretibus redditur. LXX vertūt, hostiā salutis, θυσία σωτηρίου. Vulgata tralatio, hostiā pacificorū. nōnulli sacrificiū teleticum .i. expiatoriū, ἀπὸ τῆς τελετῆς. Et quia infrà cap.7.c.20, seueriter præcipitur nequis immūdus de carne huius sacrificii vescatur: idcirco quidā hoc sacrificium שלמים dictum putant quasi sacrificium integrum, perfectorum, immaculatorum, mundorum, & sanctorum: propterea quòd nō licebat de carne huius sacrificii edere, nisi iis qui iuxta Mosaicos ritus mūdi, puri, & sancti essent. atq; huc respexisse videtur paraph. Chaldæus, qui legit, hostiam sanctificatorum: quòd qui voluerunt de hoc sacrificio edere, necesse habuerint vt prius ab immunditiis suis purgati, & cum populo Dei reconciliati essent. Hebræi communiter sentiunt, hoc genus sacrificii sic vocatum, pacificorum scilicet, partim quòd pax mundo per ipsum impetraretur: partim quòd ex hoc sacrificio vna pars redderetur Domino in sacrificium ignitum, altera sacerdoti, & tertia offerenti. id quod in aliis sacrificiis non solet fieri. De bobus ipse off. מן הבקר הוא מקריב de iuuencis oblaturus sit. Præs. Heb. pro fut. In conspectu Iehouæ. לפני יהוה: .i. in atrio ante Sanctum sanctorum. Vide primo capite, versu 3.

2 Et immolabit eam ושחטו & mactabit illum. nempe bouem. vel illam oblationem. mactabit eam sacerdos. Vide primum caput, versu 5. Super altare על המזבח .i. supra extrema altaris. Alii, circa, vel iuxta.

3 Postea offeret והקריב sub. sacerdos. Oblationem ignitam Ieh. אשה ליהוה *in* incensum Iehouæ .i. pro incenso faciendo Iehouæ. Intestina, את הקרב exta vitalia scilicet. Vox Hebræa singularis tantùm numeri, quum medium cuiusque rei significat, ideo pro ventre, & intestinis ipsis sumitur. De duplici loquitur adipe, seu pinguedine, nempe de eo qui operit intestina: & hunc doctiores Hebræi propriè חלב adipem dici volunt, pinguedinem scilicet separatam à carne, quam nos axungiam appellare possumus. Atque de eo qui adhæret intestinis: quam pinguedinem שומן in Scripturis propriè dici sentiunt, quæ scilicet cōiuncta est carni. atque ita distinguunt inter חלב & שומן. Est porrò & hoc notandum, quòd adeps Chaldaicè תרבא, ab excellentia scilicet, bonitate, & præstātia dicitur. Atque hinc etiam est quòd in Scripturis, quæ optima & selectissima sunt, veniant appellatione Adipis. sic decimarum optima, vocantur adeps, Nume.18.c.17. Sic & frumenti optima dicuntur adeps, Psal.81.d.17. Hinc etiam est quòd aliquoties per adipem potentes & diuites intelliguntur, quòd sint optima & præcipua pars populi. Illa. על הקרב: nempe intestina. Antecedens pro relatiuo.

4 Qui est super ilia, אשר על הכסלים qui [renes] sunt iuxta ilia. Et fibram ואת היותרת & reticulum. Quidam omentum interpretantur. Hebræi dicunt esse rubeam carnem hepar complectentem, quæ quasi hepatis abundantia est iuxta nominis interpretationem, speciem habens pinguedinis. Cum iecore, על הכבד super iecur. Doctum inter Hebræos sequutus est noster interpres qui dicit על הכבד idem valere acsi legatur עם הכבד cum iecore, vt præpositio על habeat ibi vim præpositionis עם: & innuatur quòd portiunculam aliquam carnis etiam de hepate siue iecore vnà cum reticulo auferre debeat sacerdos. nam parum de hepate tollebat vnà cum reticulo.

5 Vnà cum holocausto על העלה sub. præcedente. quia sine illo non fiebant alia sacrificia. Ad verbum, super holocaustum, i. vnà cum holocausto. Vel, post holocaustum, nempe iuge illud quod quotidie offerebatur. vt innuat holocaustum illud iuge omnia alia sacrificia antecedere debere: atque ita etiam magni nominis apud Hebræos vir exponit. Quem sensum & LXX habent, qui legunt, ἐπὶ τὰ ὁλοκαυτώματα super holocausta. Oblatio ignita est, &c. אשה ריח וגו' Vide suprà cap.1.b.9. & 2.b.9.

Et offeret de ſacrificio pacificorum oblationẽ ignitam Ieho- 9
uæ,adipem eius,caudam integram,ʹeregione ſpinæ dorſi remoue
bit eam:ʹadipem quoque operientem inteſtina,atque omnem a-
dipem qui eſt ſuper illa.
Et duos renes,& adipem qui eſt ſuper illos, *&* qui eſt ſuper ilia, 10
& fibram *quæ eſt* ſuper iecur,cum renibus remouebit.
ʹAdolebítque illud ſacerdos ſuper altare:cibus oblationis igni- 11
tæ eſt Iehouæ.
De capris. Si verò capra *fuerit* oblatio eius, tum offeret eam in conſpectu 12
Iehouæ.
ʹPonétque manum ſuam ſuper caput eius,& mactabit eam co- 13
ram tabernaculo eccleſiæ: & ſpargent filii Aharón ſanguinẽ eius
ſuper altare per circuitum.
Poſtea offeret ex ea oblationem ſuam,oblationem ignitam Ie 14
houæ,adipẽ operientẽ inteſtina, & omnẽ adipẽ qui eſt ſuper illa.
Et duos renes,& adipem qui eſt ſuper illos,*&* qui eſt ſuper ilia, 15
& fibram *quæ eſt* ſuper iecur,cum renibus remouebit.
Adolebítque ea ſacerdos ſuper altare: cibus oblationis ignitæ 16
eſt odoris quietis. omnis adeps,Iehouæ eſt.
ʹStatutum perpetuumʹin generationibus veſtris,ʹin cunctis ha- 17
bitaculis veſtris, omnem adipem & omnem ſanguinem non co-
medetis.

Cap.IIII.

Hoſtiæ pro peccatis per ignorantiam.
ALloquutus eſt præterea Iehouáh Moſcheh,dicendo, 1
Loquere ad filios Iiſraël,dicendo,ʹAnima quum pecca- 2
uerit per errorem ʹex omnibus præceptis Iehouæ ʹquæ nõ ſunt fa-
cienda,ʹfecerítque *quidpiam* de vno ex illis:
Si ʹſacerdos vnctus peccauerit ʹſecũdum delictum populi, offe- 3
ret ſacrificium pro peccato ſuo quod peccauit, iuuencum vitulũ
ʹimmaculatum Iehouæ pro peccato.
Adducétque iuuencum illum ad oſtium tabernaculi eccleſiæ 4
in conſpectu Iehouæ,& admouebit manum ſuam ſuper caput iu
uenci,mactabítque iuuencum in conſpectu Iehouæ.
Accipiétque ſacerdos vnctus de ſanguine iuuenci, & inferet eũ 5
in tabernaculum eccleſiæ.
Dein ſacerdos tinget digitum ſuum in ſanguine, aſpergétque 6
de ſanguine illo ʹſeptẽ vicibus corã Iehouáh, ante velũ ʹſãctitatis.
Ponétque ſacerdos de ſanguine iſto ſuper cornua altaris ſuffi- 7
menti aromatici coram Iehouáh,ʹquod eſt in tabernaculo eccle-
ſiæ:totum autem ſanguinem ʹ*reliquum* iuuẽci effundet ad baſim al-
taris holocauſti quod eſt ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.

9 Et offerent de pacificorum hoſtia C
ſacrificium Domino, adipem & cau-
dam totam,
Cum renibus,& pinguedinem quæ
10 operit ventrem atque vniuerſa vita-
lia,& vtrunque renunculum cum adi
pe qui eſt iuxta ilia, reticulúmque ie-
coris cum renunculis.
11 Et adolebit ea ſacerdos ſuper alta-
re in pabulum ignis & oblationis Do
mini.
12 Si capra fuerit eius oblatio,& obtu
lerit eam Domino:
13 Ponet manum ſuam ſuper caput e- D
ius,immolabitque eam in introitu ta
bernaculi teſtimonii: & fundent filii
Aaron ſanguinem eius ſuper altaris
circuitum.
14 Tolléntque ex ea in paſtum ignis
Dominici,adipem qui operit ventrẽ,
& qui tegit vniuerſa vitalia.
15 Duos renunculos cũ reticulo quod
eſt ſuper eos iuxta ilia,& aruinam ie-
coris cum renunculis.
16 Adolebitque ea ſuper altare ſacer-
dos in alimoniã ignis, & ſuauiſſimi o-
doris.omnis adeps,Domini erit
17 Iure perpetuo in generationibus,&
cunctis habitaculis veſtris:nec ſãgui-
nem nec adipem omnino comedetis.

Cap.IIII.

1 LOquutúſq; eſt Dominus ad Moy-
ſen,dicens,
2 Loquere filiis Iſrael, Anima quum
peccauerit per ignorantiam,& de vni
uerſis mandatis Domini quæ præce-
pit vt non fierent,quidpiam fecerit:
3 Si ſacerdos qui vnctus eſt,peccaue-
rit,delinquere faciens populum,offe-
ret pro peccato ſuo vitulum immacu
latum Domino.
4 Et adducet illum ad oſtium taber-
naculi teſtimonii coram Domino,po
nétque manum ſuper caput eius, &
immolabit eum Domino.
5 Hauriet quoque de ſanguine vituli,
inferens illum in tabernaculum teſti
monii.
6 Quũmque intinxerit digitum in
ſanguinem, aſperget eo ſepties corã
Domino contra velum ſanctuarii.
7 Ponétque de eodem ſanguine ſuper B
cornua altaris thymiamatis gratiſſi-
mi Domino,quod eſt in tabernaculo
teſtimonii: omnem autem reliquum
ſanguinẽ fundet in baſim altaris ho-
locauſti in introitu tabernaculi.

9 Eregione ſpinæ d.לְעֻמַּת הֶעָצֶה.i.ea parte quæ adhæret & coniungitur ſpinæ dorſi,detrahet. Adipem quoque,&c. ואת החלב וגו' Vide tertium verſum huius capitis. 13 Ponétque וסמך Ad verbum,Et coniunget.Hæc vſque ad 17 verſum ſimilia ſunt iis quæ in principio huius capitis leguntur. 17 Statutum perp. חוקת עולם Ad verbum,Statutum ſeculi.i.perpetuum.Vertere potes in ablatiuo,Ritu perpetuo,vel Cæremonia perpetua,vt verſu præcedenti iungatur,Omnis adeps Iehouæ eſt,ritu perpetuo. In generat.veſt. לדורותיכם .i.veſtris temporibus,ſiue quandiu vixeritis. In cunctis habit.v. בכל מושבותיכם in cunctis habitationibus veſtris.id eſt,vbicunque contigerit vos habitare, abſtinebitis ab omni adipe & ſanguine.

IN CAPVT IIII.

2 Anima quum pec.per err. נפש כי תחטא בשגגה .i.quum quis peccauerit errore,vel ignorantia.Significat peccatum in quod incogitantia,imprudentia,& errore(impellente ſcilicet affectuũ mole ac impetu)animus perplexus præcipitatur, quominus rationis ac ſpiritus iudicium audiat. Ex omnibus מכל Subaudiendum nonnihil,in aliquo ex omnibus,&c. Quæ non ſunt fac. אשר לא תעשינה Ad verbum,quæ non fient.i.ex præceptis negatiuis. Fecerítque,&c. ועשה וגו' Hebraiſmus,pro,fecerítque quidpiam,vel aliquid de præceptis illis negatiuis. 3 Sacerdos vnctus הכוהן המשיח Summum ſacerdotem ſignificat. Secundum del.pop. לאשמת העם .i. admittendo tale delictum quale plebs admittere ſolet. Ad verbum,in delicto populi. Quidam vertunt,in delictum populi.i.faciendo delinquere populum:hoc eſt,ſi malè docuerit populum Legem,aut malè vixerit. Alii,propter delictum populi.i.ſi culpa ſacerdotis peccauerit populus, peccatum illius imputari ſolet ipſi ſacerdoti. Immaculatum תמים perfectum.integrum.omni labe carentem. 6 Septem vicibus שבע פעמים .i.pluribus vicibus. Sanctitatis. שקודש: .i.ſanctum:quod ſcilicet ſeparabat Sanctum ſanctorum à Sancto. 7 Quod אשר nempe altare. *Reliquum* Iſtud ſubaudiendum,aut ſimile,ex oratione integra,quæ habetur infrà cap.5.b.9,vbi ſic legitur,Et quod ſupereſt de ſanguine,exprimet,&c.

8 Et adipem vituli auferet pro pecca
to, tam eum qui vitalia operit, quàm
omnia quæ intrinſecus ſunt:
9 Duos renunculos & reticulū quod
eſt ſuper eos iuxta ilia, & adipem ie-
coris cum renunculis,
10 Sicut aufertur de vitulo hoſtiæ pa-
cificorum: & adolebit ea ſuper altare
holocauſti.
C 11 Pellem verò & omnes carnes cū ca
pite, & pedib⁹, & inteſtinis, & fimo,
12 Et reliquo corpore offeret extra ca
ſtra in locū mundum, vbi cineres effū-
di ſolent: incendétque ea ſuper ligno-
rum ſtruem, quæ in loco effuſorum ci
nerum cremabuntur.
13 Quòd ſi omnis turba Iſrael ignora
uerit, & per imperitiam fecerit quod
contra mandatum Domini eſt,
14 Et poſtea intellexerit peccatū ſuū,
offeret pro peccato ſuo vitulū, addu-
cétque eum ad oſtium tabernaculi.
15 Et ponent ſeniores populi manus
ſuper caput eius coram Domino: im
D molatóque vitulo in conſpectu Do-
mini,
16 Inferet ſacerdos qui vnctus eſt, de
ſanguine eius in tabernaculum teſti-
monii:
17 Tincto digito aſpergēs ſepties con
tra velum.
18 Ponétque de eodē ſanguine in cor-
nibus altaris, quod eſt coram Domi-
no in tabernaculo teſtimonii: reliquū
autem ſanguinem fundet iuxta baſim
altaris holocauſtorum, quod eſt in
oſtio tabernaculi teſtimonii.
19 Omnémque eius adipem tollet, &
adolebit ſuper altare.
20 Sic faciens & de hoc vitulo quomo
do fecit & prius: & rogante pro eis ſa
cerdote, propitius erit ei Dominus.
21 Ipſum autē vitulū offeret extra ca-
E ſtra, atq; cōburet ſicut & priorē vitu-
lū: quia eſt pro peccato multitudinis.
22 Si peccauerit princeps, & fecerit v-
num è pluribus per ignorantiā, quod
Domini Lege prohibetur,
23 Et poſtea intellexerit peccatū ſuū,
offeret hoſtiam Domino, hircū de ca
pris, immaculatum.
24 Ponétque manū ſuam ſuper caput
eius: quúmque immolauerit eum in
loco vbi ſolet mactari holocauſtū co
ram Domino, quia pro peccato eſt,
25 Tinget ſacerdos digitū in ſanguine

8 Totū prǽterea adipē iuuēci *oblati* pro peccato, tollet ab eo: *nempe*
adipem operientem inteſtina, & totum adipem qui eſt ″ſuper ea.
9 Duos quoque renes, & adipem qui eſt ſuper eos, *&* qui eſt ſu-
per ilia, & fibram *quæ eſt* ſuper iecur, cum renibus auferet,
10 Quemadmodum tollitur à boue ſacrificii pacificorum: adole-
bítque ea ſacerdos ſuper altare holocauſti.
11 ″Pellem præterea iuuenci, & omnem carnem eius, cum capite
eius & cruribus eius, & inteſtina eius, & fimum eius.
12 Educétque totum iuuencum extra caſtra ad locum mundum,
″ad *locum* vbi effunditur cinis, & comburet eum ſuper ligna igni: in
loco inquam vbi effunditur cinis, comburetur.
13 Quòd ſi tota ſynagoga Iſraël ″errauerit, ″& latuerit res in o-
culis congregationis, & fecerint ″vnum ex omnibus præceptis Ie-
houæ quæ non ſunt facienda, & deliquerint:
14 Notum autem fuerit peccatum ″quod peccauerunt: tunc offe-
ret cōgregatio iuuēcum filium bouis in ″ſacrificium pro peccato,
adducéntque illum ante tabernaculum eccleſiæ.
15 Ponéntque ſeniores ſynagogæ manus ſuas ſuper caput iuuenci
coram Iehouáh: tum mactabit iuuencum coram Iehouáh.
16 Inferétque ſacerdos ille vnctus de ſanguine iuuenci in taber-
naculum eccleſiæ.
17 Et intinget ſacerdos ille digitum ſuum ″in ipſo ſanguine, aſper-
gétque ſeptem vicibus coram Iehouáh ante velum.
18 De ſanguine quoque illo ponet ſuper cornua altaris quod eſt
coram Iehouáh, quod *eſt inquam* in tabernaculo eccleſiæ: ″poſt hæc
totum ſanguinem ″reliquum effundet ad baſim altaris holocauſti
quod eſt ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.
19 Totum autē adipem eius tollet ab eo, & adolebit ſuper altare.
20 ″Iuuenco verò faciet, queādmodū fecit iuuenco oblato pro pec
cato, ſic faciet ei: atq; ita expiabit eos ſacerdos, & remittetur eis.
21 Deinde iuuencū educet extra caſtra, & comburet eū queādmo-
dū cōbuſſit iuuēcū priorē: ″oblatio pro peccato cōgregationis eſt.
22 ″Si princeps peccauerit, fecerítq; vnū ex ōnibus præceptis Ieho
uæ Dei ſui quæ nō ſunt faciēda, *& id fecerit* per errorē, & deliquerit:
23 ″Vel indicauerit ei *quiſpiam* peccatū ſuum quod peccauit: ″tunc
afferet oblationem ſuā hircum caprarum maſculū immaculatū.
24 Ponétque manū ſuā ſuper caput hirci, & mactabit eū in loco in
quo ″mactare ſolet holocauſtū ″corā Iehoua: ″oblatio ꝓ peccato eſt.
25 Tollétque ſacerdos de ſanguine oblationis pro peccato, digito

Pro peccato ſynagogæ.

Pro peccato principis.

8 Super ea. עַל־הַקֶּרֶב׃ Antecedens Heb. pro relat. Vide præcedenti capite, verſu 3. 11 Pellem prꝶt. וְאֶת־עוֹר ſub. tollet.
12 Ad *locum* vbi effund. cinis, אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן Ad verbum, ad effuſionem cineris. Vide ſuprà cap. 1. d. 16.
13 Errauerit, יִשְׁגּוּ peccauerit. deliquerit. Concordia eſt in ſenſu, non in voce. nam eſt verbum plurale, errauerint. Et latuerit, &c. וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וגו׳ Hebraiſmus, idque lateat eam. Antecedens pro relatiuo. Vnum אַחַת id eſt quidpiam.
14 Quod peccauerunt: אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ Ad verbum, quod peccauerunt ſuper ipſum. i. in quo peccauerunt: ſiue quod peccauerunt: vt Thren. 1. c. 8, Peccatum peccauit Ieruſalem. 17 In ipſo ſang. מִן־הַדָּם Ad verbum, de ipſo ſanguine. מִן pro בְּ.
18 Poſt hæc totum ſanguinem וְאֵת כָּל־הַדָּם ad verbum, & totum ſanguinem.
20 Iuuenco verò faciet, וְעָשָׂה לַפָּר De iuuenco verò faciet. id eſt Apparabit verò, & ſacrificabit vitulum ipſum quemadmodum, &c.
21 Oblatio pro, &c. חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ hoc eſt, tale eſt ſacrificium quod fit pro peccato multitudinis.
22 Si princeps אֲשֶׁר נָשִׂיא Quum princeps. Quidam vertunt, Si autem qui peccauerit, fuerit princeps.
23 Vel indicauerit ei *quiſpiam* pec. ſ. אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ Diuerſo modo vertitur hic locus ab interpretibus propter verbū הוֹדַע quod vel actiuè vel paſſiuè accipi poteſt. Qui actiuè accipiunt, ſic intelligunt, Si cognouerit à ſemetipſo quòd peccauit, vel ſi alius quiſpiam indicaue rit ei peccatum ſuum quod peccauit. Qui verò paſſiue, ſic, Si innotuit, vel notum fuit ei peccatum ſuum. Et hāc lectionem ſequutus eſt Chaldæus paraph. Notandum autem quòd particula אוֹ, cōmodè accipitur pro אִם ſi, vt & annotat magni nominis apud Hebræos vir, vel pro coniunctione ET copulatiua: vt ita cohæreāt, Quū peccauerit princeps, & fecerit, &c. & innotuerit ei peccatū ſuum, &c. Doctus inter Hebræos אוֹ diſiunctiuè pro VEL accipiendam eſſe contendit, Senſus huius loci, inquit, eſt, vel innotuerit ei peccatum ſuum: quia dixit, Et deliquerit: hoc eſt, quum recordatus fuerit quòd peccauit, & ſeipſum reum conſtituerit: vel innotuerit ei, quòd non recordetur à ſemetipſo, ſed alii notum fecerint ei: ſi ita ſe habet, offerat oblationem, &c. Hæc ille. Hoc modo finis præcedentis verſus iungetur principio iſtius.
Tunc afferet וְהֵבִיא tunc offeret. vel, inferet. aut, adducet.
24 Mactare ſolet יִשְׁחַט Fut. Heb. pro præſ. Coram Iehoua: לִפְנֵי יְהוָה id eſt iuxta altare holocauſti. Oblatio, &c. חַטָּאת הוּא׃ Vt paulo antè, verſu 21. nam hoſtia eſt pro peccato. vel, dum hoſtia eſt pro peccato.

ſuo ,& ponet ſuper cornua altaris holocauſti: *reliquum* autē ſangui-
nem eius effundet ad baſim altaris holocauſti.
Totū verò adipē eius adolebit *ſuper* altare, ſicut adipē ſacrificii paci 26
ficorū: & *ita* expiabit illū ſacerdos à peccato eius,& remittetur ei.
Quòd ſi anima aliqua peccauerit per errorē, de populo terræ, fa 27
ciēdo vnū ex præceptis Iehouæ, quæ nō ſūt faciēda,& deliquerit,
Vel indicauerit ei *quiſpiam* peccatum ſuum quod peccauit: affe- 28
ret oblationem ſuam capellam caprarum immaculatam fœmi-
nam pro peccato ſuo quod peccauit.
Admouebítque manum ſuam ſuper caput oblationis pro pec- 29
cato,& mactabit oblationē illā pro peccato in loco holocauſti.
Dein tollet ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, ponétque ſu- 30
per cornua altaris holocauſti: totum verò *reliquum* ſanguinem eius
effundet ad baſim altaris.
Totū præterea adipē eius auferet, quemadmodum ablatus fuit 31
adeps à ſacrificio pacificorū: adolebítq; ſacerdos *ſuper* altare in o-
dorē quietis Iehouæ: atq; *ita* expiabit eū ſacerdos,& remittetur ei.
Quòd ſi pecudem attulerit oblationem ſuam pro peccato, fœ- 32
minam immaculatam afferet.
Ponétque manum ſuam ſuper caput illius oblationis pro pec- 33
cato,& mactabit illam pro ſacrificio peccati, in loco in quo ma-
ctare ſolet holocauſtum.
Deinde accipiet ſacerdos de ſanguine oblationis pro peccato, 34
digito ſuo, ponétque ſuper cornua altaris holocauſti: totum ve-
rò *reliquum* ſanguinem eius effundet ad baſim altaris.
Totū præterea adipem eius auferet quēadmodum auferri ſolet 35
adeps agni à ſacrificio pacificorū, adolebítque illa ſacerdos ſuper
altare in oblationem ignitam Iehouæ, atque *ita* expiabit eum ſa-
cerdos à peccato ſuo quod peccauit,& remittetur ei. Cap. V.

De eo qui adiuranti iudici, ſcelus non indicat.

QVum autem anima peccauerit, id eſt audierit vocem iura 1
menti, & ipſe ſit teſtis *quòd* aut viderit, aut ſciuerit, niſi renū
tiauerit, feret pœnam iniquitatis ſuæ.

Tangens immundum.

Aut ſi anima tetigerit aliquā rem immundā, ſiue cadauer feræ 2
immundæ, ſiue cadauer animalis immundi, ſiue cadauer reptilis
immundi, *id*que latuerit eā, tunc ipſe immūdus *erit*,& deliquit.
Aut ſi tetigerit immunditiā hominis in omni immūditia eius 3
qua polluitur,& latuerit eum, & ipſe cognouerit *poſtea*, deliquit.

Expiatio periurii.

Aut anima ſi iurauerit, proferendo labiis ſe malefacturam, aut 4

hoſtiæ pro peccato , tangens cornua altaris holocauſti, & reliquum fundēs ad baſim eius.
26 Adipem verò adolebit ſuprà , ſicut in victimis pacificorum fieri ſolet: rogabítque pro eo ſacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei. F
27 Quòd ſi peccauerit anima per ignorantiā, de populo terræ, vt faciat quicquam de iis quæ Domini Lege prohibentur, atque delinquat,
28 Et cognouerit peccatum ſuum: offeret capram immaculatam.
29 Ponétque manus ſuper caput hoſtiæ quæ pro peccato eſt , & immolabit eam in loco holocauſti.
30 Tollétque ſacerdos de ſanguine in digito ſuo: & tangens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim eius.
31 Omnem autem adipem auferens, ſicut auferri ſolet de victimis pacificorum, adolebit ſuper altare in odorē ſuauitatis Domino : rogabítque pro eo, & dimittetur ei. G
32 Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouē ſcilicet immaculatam:
33 Ponet manum ſuper caput eius, & immolabit eam in loco vbi ſolent cædi holocauſtorum hoſtiæ.
34 Sumétque ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, & tangens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim eius.
35 Omnem quoque adipem auferens, ſicut auferri ſolet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit ſuper altare incenſum Domini: rogabítque pro eo & pro peccato eius, & dimittetur ei.

Cap. V.

1 SI peccauerit anima, & audierit vocē adiurantis, teſtíſque fuerit quòd aut ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuā.
2 Anima quæ tetigerit aliquid immūdū, ſiue quod occiſum à beſtia eſt, aut per ſe mortuum, aut quodlibet aliud reptile , & oblita fuerit immunditiæ ſuæ, rea eſt, & deliquit.
3 Et ſi tetigerit quicquam de immūditia hominis iuxta omnem impuritatem qua pollui ſolet, oblitáque cognouerit poſtea, ſubiacebit delicto.
4 Anima quæ iurauerit, & protulerit

27 Anima aliqua נפש אחת .i. priuatus aliquis. 28 Vel indicauerit ei,&c. או הודע אליו חטאתו וגו' Vide paulo antè verſu 23.
31 In odorem quietis Ieh. לריח ניחוח ליהוה Vide Exod.29.c.18. id eſt vt inde excitetur odor gratiſſimus Domino.

IN CAPVT V.

1 Quum a. anima pec. ונפש כי תחטא .i. Quū quis priuatus peccauerit. Id eſt audierit vo. iur. ושמעה קול אלה Hic ו pro id eſt poſitū eſſe manifeſtiſſimū eſt. declarat enim quodnam ſit peccatū illud quod peccauerit. Variè autē vertitur ab interpretibus locus iſte, propter duplicē vocis Hebraicæ אלה ſignificationē: nam iuramentū, iuſiurādum,& adiurationē: execrationē item & maledictionē ſignificat. Vocem iuramenti ſiue adiurationis, vel (vt habet Chaldæus paraph.) adiurantis, vocat vocem iudicis adiurantis quempiam vt teſtificetur verum de eo quod viderit, aut audierit. Senſus igitur eſt, Quòd ſi priuatus quiſpiam vocem Iudicis adiurantis ipſum audierit, vt id quod res eſt, dicat, huiúſque rei teſtis eſſe poſſit de qua eū interrogat Iudex, eo quòd viderit,&c. Si id nō fecerit, atque ita peccauerit, offerat,&c. Alii aliter intelligunt, Quòd qui audierit vocem execrātis, hoc eſt qui viderit alterū facere talem iniquitatē, quam audiuit in Lege Domini maledictioni & execrationi obnoxiā eſſe, videlicet transferre terminos proximi, aut facere errare cæcū in itinere, aut accipere munera vt percutiat animam ſanguinis innocentis: hæc inquā ſiquis viderit alterū facere, & cōniuerit ac tacuerit, nec indicauerit, pro ſua videlicet ratione ac modo: reus eſt iniquitatis,& debet offerre ſacrificiū pro peccato. Nō deſunt qui ita locū accipiant quaſi hìc loquatur Scriptura de eo qui audit aliquē peierantem, execrantē, maledicentem,& abutentē nomine Dei,& nō dicat illud Magiſtratui vt is puniatur, illū reum fieri,& debere offerre pro delicto ſuo oblationem. Primā lectionem ſequūtur doctiores Hebræi & Latini. Et ipſe ſit teſtis והוא עד i. teſtificari poſſit. Aut ſciuerit, או ידע aut agnouerit. i. alia ratione rem perſpectam habuerit. Feret pœnā,&c. ונשא עונו: Ad verbum,& feret iniquitatem ſuam. i. dabit pœnas pro iniquitate illa apud Deum, etiam ſi lateat perpetuò homines. 2 Aut ſi anima tetigerit או נפש אשר תגע בכל דבר טמא Ad verbū, Vel anima quæ tetigerit in omni re immunda. Idque latuerit eam ונעלם ממנו Ad verbū,& abſcōditū fuerit ab ea, ſub. anima. tropus Hebraicus, pro neſcierit eſſe immundū. 3 Immunditiam ho. בטמאת אדם .i. hominem impurū. In omni immūditia,&c. לכל טומאתו וגו' . iuxta omnē impuritatem eius qua redditur impurus. i. quacunque impuritate redditus ſit immūdus, aut pollui poſſit. Et ipſe cognou. והוא ידע .i. ſi poſtea reſciuerit. Deliquit. ואשם: tunc delinquet.
4 Se malefacturam להרע ſe afflicturā. ſub. ſeipſam ieiuniis, aut huiuſmodi: aut aliquem beneficiis affecturam. Sic Hebræi interpretantur. Alii intelligunt de promiſſionibus quæ temere, ſubitò, vel falſo corde effutiuntur. Peccat enim coram Deo qui mala ſe facturum iurando pollicetur: & qui bona quæ pollicitus eſt, non facit: vnde fateatur peccatum oportet.

è labiis suis vt vel malè q̃d faceret, vel bene, & idipsum iuramẽto & sermone firmauerit, oblitáque postea intellexerit delictum suum:

B Agat pœnitentiam pro peccato,

Et offerat de gregibus agnam siue capram, orabitque pro ea sacerdos & pro peccato eius.

Sin autem non potuerit offerre pecꝰ, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino: vnum pro peccato, & alterum in holocaustum.

Dabitque eos sacerdoti: qui primũ offerens pro peccato, retorquebit caput eius ad pennulas, ita vt collo adhæreat, & non penitus abrumpatur.

Et asperget de sanguine eius parietem altaris: quicquid autem reliquũ fuerit, faciet distillare ad fundamentũ eius, quia pro peccato est.

Alterum verò in holocaustũ adolebit, vt fieri solet: rogabítque pro eo C sacerdos & pro peccato eius, & dimittetur ei.

Quòd si non quiuerit manus eius duos offerre turtures, aut duos pullos columbæ, offerat pro peccato suo similæ partem ephi decimam: non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est.

Tradétque eam sacerdoti, qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit super altare in monimẽtum eius qui obtulerit,

Rogans pro illo & expians: reliquã verò partem ipse habebit in munere.

Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,

Anima si præuaricans cæremonias, per errorẽ in his quæ Domino sunt sanctificata peccauerit, offeret pro D delicto suo arietem immaculatũ de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus sanctuarii.

Ipsúmque quod intulit damni, restituet: & quintam partem ponet suprà, tradens sacerdoti qui rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.

Anima si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his quæ Domini Lege prohibẽtur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam:

Offeret arietẽ immaculatũ de gre-

---

bene facturam, ″secundũ omnẽ quod profert homo iuramento, ″& *id* latuerit eũ, & ipse *postea* cognouerit: ″tũc delĩquet in vno ex istis. Expiatio periurii.
5 Erit autem, quum deliquerit in vno ex istis, ″& confessus fuerit
id super quo peccauit:
6 Adducet oblationem pro delicto suo Iehouæ pro peccato suo
quod peccauerit, fœminam de grege, agnam, aut capellam capra
rum pro peccato: & expiabit eum sacerdos à peccato suo.
7 ″Quòd si facultas afferẽdæ pecudis defuerit ei, tũc adducet obla
tionẽ pro delicto suo quod peccauit, duos turtures, aut duos pullos
columbæ Iehouæ: vnum in hostiam pro peccato, & alterũ in ho-
stiam holocausti.
8 Afferétque illos ad sacerdotem, & offeret eum qui est in hostiã
pro peccato, priorem: ″& vngue secabit caput ipsius eregione cer-
uicis eius, & non separabit.
9 Aspergétque de sanguine hostiæ pro peccato super parietem al
taris: & quod superest de sanguine, exprimetur in basim ipsius alta
ris: oblatio pro peccato est.
10 ″Alterum autem faciet holocaustum iuxta morem: ″atque *ita* ex
piabit eũ sacerdos à peccato suo quod peccauit, & remittetur ei.
11 ″Si verò non fuerit ei facultas afferendi duos turtures, aut duos
pullos columbæ, tunc afferet oblationem suam ″qui peccauerit,
decimã partẽ ″ephah similæ in oblationẽ pro peccato: nõ ponet
sup̃ eã oleũ, neq; ponet sup̃ eã thus, quia oblatio pro peccato est.
12 Afferet illam inquã ad sacerdotem: tum sacerdos accipiet ex ea
″plenũ pugillum suũ ″odorem eius, & adolebit *super* altare ″vltra o-
blationes ignitas Iehouæ: oblatio pro peccato est.
13 Et expiabit eũ sacerdos à peccato suo quod peccauit ″in vno de
istis, & remittetur ei: & erit sacerdoti ″sicut minnha.
14 Loquutus est insuper Iehouáh ad Moscéh, dicendo,
15 Anima quũ præuaricata fuerit præuaricationẽ, & peccauerit p̃ Expiatio furti rei consecratæ Deo, admissi per ignorantiam.
errorẽ *in vna re* ″ex sanctificationibꝰ Iehouæ, adducat oblationẽ pro
delicto suo Iehouæ, arietẽ perfectũ de pecudibꝰ ″secũdũ æstimatio
nẽ tuã, ″argenti sceclorũ, ″secundũ sceclũ sanctitatis, ″pro delicto.
16 ″Et quod peccauerit in sanctificatione, reddet, & quintam par-
tem ipsius addet ei, tradétque illud sacerdoti: sacerdos verò ″expia
bit eum in ariete oblationis pro delicto, & remittetur ei.
17 Quòd si anima peccauerit, ″& fecerit ″vnum ex omnibus præce
ptis Iehouæ *quæ* non sunt facienda, ″& nõ cognouerit, ″& delique-
rit, & portauerit iniquitatem suam:
18 Tũc adducet arietẽ immaculatũ de pecudibus, secũdũ æstimationẽ tuã

Secundum omne quod, &c. לְכֹל־אֲשֶׁר וגו׳ iuxta omnia quæ proferre solet homo iurando. Et *id* latuerit eum, ונעלם ממנו quòd scilicet deierarit. Tunc delinquet, &c. ואשם וגו׳ tunc peccabit contra vnum ex istis. i. reus erit peccati.

5 Et cõfessus f. &c. והתודה וגו׳ tunc cõfitebitur quòd peccauerit in eo. i. cõtra illud. hoc est, tenebitur fateri delictũ suũ coram sacerdote.

7 Quòd si facultas, &c. ואם־לא וגו׳ Ad verbum, Quòd si non attingat [adipiscatur, assequatur] manus eius sufficientiam agni. i. si adeò pauper sit vt non suppetat ouis quam offerat. 8 Et vngue secabit ומלק Vide suprà cap. 1. c. 15.

10 Alterum autem ואת־השני At *de* secundo. Atque *ita* expiabit eum וכפר עליו. i. declarabit illum esse mundum à peccato.

11 Si verò non fuerit ei fac. aff. ואם־לא־תשיג ידו Ad verbum, Et si non attigerit [vel, assequatur] manus eius, &c. Hebraismus qui paulo antè versu 7. Qui peccauerit, אשר חטא *pro peccato* quod peccauerit. Suprà versu 6. est plena loquutio. Epha האפה Vide Esa. 5. c. 10, & Ezech. 45. d. 10. 11. 12 Plenum pugil. s. מלוא קומצו Ad verbum, plenitudinem pugilli sui. i. quantum pugillo capere poterit. Odorem e. אזכרתה memoriale eius. Vide suprà cap. 2. b. 9. Vltra oblationes ig. Ieh. על אשי יהוה Vide eadem suprà cap. 2. a. 2. d. 16.

13 In vno מאחת Hic מן pro ב positum. Sicut minnha. כמנחה: i. sicut simila quæ dabatur pro sacrificio minhæ faciendo.

15 Ex sanctific. Ieh. מקדשי יהוה. i. in aliqua re quæ consecrata fuerit Iehouæ, siue dedicata. hoc est, si quis abstulerit aliquid ex his quæ consecrata fuerint Iehouæ. Secundum æstim. t. בערכך in æstimatione tua. nempe Mosis. Vide infrà 27. a. 3. Argenti sceclorum, כסף־שקלים. i. pretii duorum seclorum ad minus. Secundum sceclum s. בשקל־הקדש in seclo sanctuarii. q. d. fiet æstimatio iuxta siclum sanctuarii. Pro delicto. לאשם: id est vt inde fiat sacrificium pro delicto. 16 Et quod peccauerit, &c. ואת אשר חטא וגו׳ i. quod peccando abstulerit ex his quæ consecrata & dedicata fuerint Deo. Expiabit eum in ariete oblat. יכפר עליו באיל. i. declarabit cum emundatum à peccatis. per eum cuius erat aries figura, nempe per Christum. 17 Et fecerit ועשתה Hic ו pro id est positum est. nã est declaratio. Vnũ אחת. i. quiddam. Et non cog. ולא ידע. i. idque per errorem fecerit. Et deliquerit, &c. ואשם ונשא עונו: i. postea fateatur se deliquisse, cognoueritque se grauatum esse peccato suo, hoc est, senserit se reum esse illius peccati. Id significat portare iniquitatem suam. Gallicè dicimus, *il en aura senti sa conscience chargee.*

n. i.

in oblationẽ pro delicto, ad sacerdotẽ: & expiabit eũ sacerdos ab
errore suo quẽ ꝑ errorẽ admisit,'neque intellexit:& remittetur ei.
'Delictum est, delinquendo deliquit Iehouæ. Cap.VI. 19

Hostia pro peccato vltroneo.

LOquutus est præterea Iehouáh ipsi Mowséh,dicendo, 1
Anima quũ peccauerit,& præuaricata fuerit præuaricationẽ 2
cõtra Iehouã,'mẽtitus nẽpe fuerit proximo suo in deposito, 'aut
in depositione manus, 'aut raptũ, 'aut vim fecerit proximo suo:
Aut inuenerit amissum,'& negauerit illud,'aut iurauerit falsò in 3
vno ex omnibus quæ facere solet homo peccando in ipsis:
'Quum ergo peccauerit,'& deliquerit,tũc reddet raptum quod 4
rapuit,aut'vi extortum quod vi extorsit,aut depositum quod de-
positum fuerit apud illum,vel amissum quod inuenerit:
Aut *quidpiam aliud* ex omnibus de quibus iurauerit falsò:tunc red 5
det illud'in solidum, & quintum ipsius addet illi, eí*que* cuius erat,
reddet illud'die oblationis pro delicto suo.
Oblationem verò pro delicto suo adducet Iehouæ,arietem inte 6
grum è pecudibus,'secundum æstimationem tuam, ad faciẽdum
sacrificium pro delicto ad sacerdotem.
'Et expiabit eum sacerdos coram Iehoua,& remittetur ei,*expia* 7
bit inquam ab vno ex omnib' quæ facere solet *homo* delinquẽdo in eo.

צו

Loquutus est deinde Iehouáh ad Mowséh,'his verbis, 8

Lex holocausti.

'Præcipe Aharon & filiis ei', dicẽdo,'Hæc est lex holocausti('est 9
holocaustum propter adustionem super altare tota nocte vsque
mane:& ignis altaris'succendetur in eo)
'Induet se sacerdos veste linea, feminalibus itẽ lineis induet se 10
super carnem suam : tollétque cinerem 'quum absumpserit ignis
holocaustum,'ab altari,& ponet illum'apud altare.
Pòst exuet se vestes suas, & induet se vestibus aliis, efferétque 11
cinerem extra castra,ad locum mundum.
Et ignis *qui erit* super altare,'succẽdetur in eo,nõ extinguetur:& 12
'succẽdet in eo sacerdos ligna'quotidie mane, & ordinabit super
illud victimã holocausti,adolebítq; super illud adipes pacificorũ.

Ignis perpetuus.

Ignis perpetuò ardebit in altari,non extinguetur. 13

Lex sacrificii & libamentorum.

Ista autem est lex minnhæ *quam*'offerent filii Aharón coram Ie- 14
houa,coram altari.
Tollétque ab ea'pugillo suo de simila minnhæ,& de oleo eius, 15
ac totum thus quod erit super minnham:adolebítque super alta-
re *in* odorem quietis,'odorem eius Iehouæ.

gibus sacerdoti,iuxta mensuram æsti
mationémque peccati:qui orabit pro
eo, quia nesciens fecerit : & dimitte-
tur ei,
19 Quia per errorem deliquit in Do-
mino. Cap.VI.
1 LOquutus est Dominus ad Moy-
sen,dicens,
2 Anima quæ peccauerit,& contem-
pto Domino negauerit proximo suo
depositum quod fidei eius creditum
fuerat,vel vi aliquid extorserit,aut ca
lumniam fecerit,
3 Siue rem perditam inuenerit,& in-
ficians,insuper peierauerit, & quod-
libet aliud ex pluribus fecerit in qui-
bus solent peccare homines,
4 Conuicta delicti,
5 Reddet omnia quæ per fraudem vo
luit obtinere,integra,& quintam in-
super partem domino cui damnum
intulerat.
6 Pro peccato autẽ suo offeret arietẽ
immaculatum de grege,& dabit eum
sacerdoti,iuxta æstimationem mẽsu-
rámque delicti:
7 Qui rogabit pro eo coram Domi-
no,& dimittetur illi pro singulis quæ
faciendo peccauit.
8 Loquutúsque est Dominus ad Moy
sen,dicens,
9 Præcipe Aaron & filiis eius, Hæc
est lex holocausti. cremabitur in al-
tari tota nocte vsque mane : ignis in
eodem altari erit.
10 Vestietur tunica sacerdos & femi-
nalibus lineis:tollétque cineres quos
vorax ignis exussit, & ponens iuxta
altare,
11 Spoliabitur prioribus vestimentis,
indutúsque aliis, efferet eos extra ca-
stra,in loco mundissimo.
12 Ignis autem in altari semper arde-
bit,quem nutriet sacerdos subiiciens
ligna mane per singulos dies, & im-
posito holocausto, désuper adolebit
adipes pacificorum.
13 Ignis est iste perpetuus, qui nun-
quam deficiet in altari.
14 Hæc est lex sacrificii & libamento-
rum, quæ offerent filii Aaron coram
Domino,& coram altari,
15 Tollet sacerdos pugillum similæ,
quæ conspersa est oleo, & totum thus
quod super similam positum est,ado-
lebitque illud in altari in monimentũ
odoris suauissimi Domino.

18 Neque intellexit: והוא לא־ידע & ipse non intelligebat.i.per imprudentiam factum. 19 Delictum est, אשם הוא .i.oblatio est pro peccato:nam delinquendo,&c.

IN CAPVT VI.

2 Mentitus nempe f.&c.'וכחש בעמיתו וגו Hîc ו pro,Id est positum est.si contẽpto Domino negauerit in damnum proximi,ipsum proximum deposuisse apud se aliquid. Aut in depo.manus או־בתשומת יד sub.mentitus fuerit.hoc est, si negauerit datam sibi fuisse pecuniam negotiationis cõmunis causa. Aut raptum, או בגזל aut rapinam.sub.admiserit.i.pecuniam vi ac violentia extorserit. Alii subaudiunt,negauerit.i.aut negauerit se vi pecuniam extorsisse. Aut vim fecerit prox.s. או עשק את־עמיתו: aut occultè rapuerit *bona* proximi sui.vel,calumnia occupauerit *bona* proximi sui. 3 Et negauerit illud,וכחש בה .i.negauerit se inuenisse. Aut iurauerit ונשבע Hîc ו positũ esse pro או vel,declarat principiũ quinti versus,vbi istud repetitur.i.aut iurauerit falsò in vno ex omnibus quæ fieri nõ possunt ab homine sine peccato. 4 Quum ergo pec.והיה כי־יחטא Ad verbũ,Et erit,quũ peccauerit. Et deliquerit, ואשם .i.coram sacerdote fatebitur se deliquisse. Vi extortum,&c.'את־העושק וגו .i.opes quas prætextu aliquo inuaserit,vel per calumniam occupauerit.
5 In solidum,בראשו Ad verbum,in capite suo.vel,summa capitali.i.reddet illud ipsum. Die oblationis,&c. ביום אשמתו: die delicti sui.i.die quo fatebitur se peccasse. 6 Secundum æstimationem tuam, בערכך Vide præcedenti capite,versu 15.
7 Et expiabit eum וכפר עליו id est,declarabit eum esse mundum. 8 His verbis, לאמור Ad verbum,dicendo.
9 Præcipe צו Hîc est secũda Hebræorum libri huius sectio,quam à prima huius versus dictione denominant צו. Hæc est lex hol. זאת תורת העולה .i.hæ sunt cæremoniæ obseruãdæ in holocausto. Est holocaustum,&c. הוא העולה על מוקדה .i.dicitur holocaustũ quòd aduratur. Succendetur תוקד ardebit.i.& perpetuò ardebit ignis ille qui Diuinitus fuerit accensus super altare.
10 Induet se ולבש Hîc ו solummodo conuertit præt in fut.neque est vertendum. Quum absump. אשר תאכל Hîc אשר pro כאשר positũ est,quando. Ab altari,על־המזבח Ponitur hîc על pro מעל désuper. Apud altare. : אצל המזבח iuxta altare.in parte Orientali, procul à tentorio fœderis. 12 Succendetur in eo,תוקד בו iugiter incendetur.i.perpetuò ardebit,accensus Diuinitus. Et succendet,&c.' ובער וגו .i.nutriet illum lignis superiectis. Quotidie mane, בבוקר בבוקר Ad verbum,in mane in mane.
15 Pugillo suo de simila minnhæ, בקומצו מסולת המנחה significat parum similæ esse accipiendum. Odorem eius אזכרתה suffitum eius.memoriale eius.Vide suprà,cap.2.b.9.

C Reliquam autẽ partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento: & comedet in loco sancto in atrio tabernaculi.

16 Quod autem superfuerit ex ea, comedent Aharón & filii eius, 'in
azymis comedetur in loco sancto, in atrio tabernaculi ecclesiæ
comedent eam.

Ideo autẽ non fermentabitur, quia pars eius in Domini offertur incensũ: sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato, atque delicto.

17 'Non coquetur *in* fermentato: portionem eorum dedi 'illam ex
oblationibus meis ignitis: 'sanctificatio sanctificationum est, sic-
ut oblatio pro peccato, & sicut oblatio pro delicto.

Mares tantùm stirpis Aaron comedent illud: legitimum ac sempiternũ erit in generationibus vestris de sacrificiis Domini: omnis qui tetigerit illa, sanctificabitur.

18 Omnis masculus 'in filiis Aharón comedet eam: 'statutum per-
petuum est in generationibus vestris de oblationibus ignitis Ie-
houæ: quicquid tetigerit ea, 'sanctificabitur.

Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,

19 Et loquutus est Iehouáh ad Mouśéh, dicendo, — Oblatio A[illegible] & filiorũ eius in die vnctionis suæ.

Hæc est oblatio Aaron & filiorum eius, quam offerre debent Domino in die vnctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno: medium eius mane, & mediũ eius vespere.

20 Ista *est* oblatio Aharón & filiorum eius, quam offerent Iehouæ
die qua vngetur ipse. Decimam *partem* Nephah similæ, *in* minhham
iugiter: dimidium eius mane, & dimidium eius vesperi.

Quæ in sartagine oleo conspersa frigetur: offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino

21 'In craticula in oleo fiet, frictã afferes eam, 'coctiones minhhæ
frustorum offeres in odorem quietis Iehouæ.

Sacerdos, qui iure patri successerit: & tota cremabitur in altari.

22 Et sacerdos vnctus 'in locum eius è filiis eius 'faciet illam: statu-
tum perpetuum Iehouæ, tota suffietur.

D Omne enim sacrificium sacerdotũ igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo.

23 Et omnis minhha sacerdotis tota cremabitur, non comedetur.

Loquutus est autem Dominus ad Moysen, dicens,

24 Loquutus est autem Iehouáh ad Mouśéh, dicendo, — Lex hostiæ pro peccato.

Loquere Aaron & filiis eius, Ista est lex hostiæ pro peccato, in loco vbi offertur holocaustum, immolabitur corã Domino: sanctum sanctorum est.

25 Alloquere Aharonẽ, & filios eius, dicendo, Ista *est* lex hostiæ pro
peccato, In loco ĩ quo mactabitur *hostia* holocausti, mactabitur ho
stia pro peccato corã Iehoua, *quia* 'sãctificatio sanctificationũ est.

Sacerdos qui offert, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi.

26 Sacerdos *offerens* illam oblationem pro peccato, comedet illam,
in loco sancto comedetur, in atrio tabernaculi ecclesiæ.

Quicquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur: si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lauabitur in loco sancto.

27 Quicquid tetigerit carnẽ eius, sanctificabitur: '& si defluxerit de
sanguine eius super vestem, illud super quod defluxerit, lauabis
in loco sancto.

Vas autem fictile in quo cocta est, confringetur: quòd si vas æneum fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua.

28 Et vas testaceum 'in quo coquetur, confringetur: quòd si in va-
se æneo cocta fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua.

Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus eius: quia sanctum sanctorum est.

29 Omnis masculus 'in sacerdotibus comedet illam: sanctificatio
sanctificationum est.

Supra 4.a.5 heb.13.b.11

Hostia enim quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonii ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

30 Et omnis hostia pro peccato, de cuius sanguine inferetur *aliquid*
in tabernaculum ecclesiæ, ad expiandum 'in sanctitate, nõ come-
detur, igni comburetur.

Cap. VII.

HAEc quoque est lex hostiæ pro delicto: sancta sanctorum est.

1 I'Sta autẽ *est* lex hostiæ pro delicto: 'sãctificatio sãctificationũ est. — Lex hostiæ pro delicto.

Idcirco vbi immolabitur holocaustum, mactabitur & victima pro delicto: sanguis eius per gyrum altaris fundetur.

2 Quo in loco mactabunt hostiam holocausti, mactabunt ho-
stiã pro delicto, & sanguinẽ eius sparget super altare per circuitũ.

Offerent ex ea caudam & adipem qui operit vitalia.

3 Totum verò adipem eius offeret ex ea, caudam, & adipem ope-
rientem intestina.

Duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta ilia est, reticulumq; iecoris cum renunculis,

4 Duos quoque renes, & adipem qui est super illos qui est prope
ilia, & fibram super iecur, cum renibus remouebit.

Et adolebit ea sacerdos super altare: incensum est Domini pro delicto.

5 Adolebítque illa sacerdos super altare oblationem ignitam Ie-
houæ: oblatio pro delicto est.

Oĩs masculus de sacerdotali genere in

6 Omnis masculus in sacerdotibus comedet eam: in loco sancto

16 *In* azymis comedetur מצות תאכל .i. in panibus infermentatis comedetur simila. Subaudiendum ב In. 17 Non coquetur *in* ferm. לא תאפה חמץ .i. ex ea non fiet panis fermentatus qui postea coquatur in clibano. Illam אותה nempe similam reliquã. Sãctificatio sanct. est, קודש קודשים היא sanctitas sanctitatum est. i. sacrosancta est simila illa, propterea à solis sacerdotibus comedenda. 18 In filiis Aharõ בבני אהרן .i. de stirpe sacerdotali. Statutũ perp. חק עולם Vide suprà cap. 3. d. 17. Sanctificabitur. יקדש .i. reddetur sanctum, vt nõ liceat aliis quàm sanctis comedere illa. 21 In craticula, &c. על מחבת וגו' in sartagine cum oleo fiet. i. præparabitur: simila illa scilicet. Coctiones min. frust. תופיני מנחת פתים .i. minham coctam diuisam in frusta offeres. 22 In locum e. תחתיו .i. qui sufficietur in locum eius. Faciet illã: יעשה אותה præparabit illam. nẽpe similã, siue oblationẽ de simila. 25 Sãctificatio san. est. קודש קודשים היא sãctitas sanctitatũ est. hoc est, hostia illa sacrosãcta est, dicata Iehouæ. 27 Et si ואשר quuq;. 28 In quo coquetur, אשר תבושל בו sub. hostia illa. 29 In sacerdotibus בכוהנים .i. de genere sacerdotum. 30 In sanctitate, בקודש .i. in loco sancto.

IN CAPVT VII.

1 Ista autem *est* lex, &c. וזאת תורת וגו' .i. Hic est ritus obseruandus in mactanda hostia pro expiatione delicti. Sanctificatio, &c. קודש וגו' est *enim* sanctitas sanctitatum. i. sacrosanctum, hoc est ea res est sancta, ideo esus eius solis sacerdotibus permittitur.

comedetur:sanctificatio sanctificationum est.
Sicut hostia pro peccato, sic hostia pro delicto,lex eadem illis: 7
sacerdotis erit qui expiabit eum.
At sacerdos offerens hostiā holocausti alicuius, pellis holocau- 8
sti quod obtulerit,sacerdotis ipsius erit.
Omnis præterea minnha quæ coquetur in clibano,& omne præ 9
paratū in sartagine,& in craticula, erit sacerdotis offerentis illud.
Omnis item minnha mista oleo & arida, omnibus filiis Aharón 10
erit:erit'vnicuique sicut fratri suo.

Hostia pacificorum.

Hæc autem est lex sacrificii pacificorum quod offeret Iehouæ. 11
Si'pro gratiarum actione obtulerit illud,tunc offeret'pro sacri- 12
ficio gratiarum actionis placētas infermentatas versatas in oleo,
& lagana infermentata vncta oleo,& similam frictam, *vnà cum* pla-
centis illis versatis in oleo.
Cum placentis panis fermentati offeret oblationem suam'pro 13
sacrificio gratiarum actionis pacificorum suorum.
Offerétque ex eo vnum *panem* ex omni oblatione, oblationem 14
Iehouæ: sacerdotis spargentis sanguinem pacificorum'erit.
Caro autem hostiæ gratiarum actionis pacificorum eius,in die 15
oblationis eius comedetur:non dimittet ex eo vsque mane.
Quòd si'votum,vel spontaneum fuerit sacrificium oblationis 16
eius:die quo ille obtulerit sacrificium suum,comedetur,& sequē-
ti die comedetur'quod superfuerit ex eo.
Quod verò supfuerit de carne sacrificii die tertia,igni cōburetur. 17
'Si autē comedēdo comedatur *aliquid* de carne sacrificii'pacifico- 18
rū eius die tertia,'nō placebit offerēs illud,'neq; imputabitur illi:
abominatio erit,& anima comedēs ex eo,'iniquitatē suā portabit.
Et caro quæ contigerit vllum immundum, nō comedetur, *sed* 19
igni comburetur:'at carnes illas omnis mundus comedet.
Nā anima quæ comederit carnes de sacrificio pacificorū quod 20
est Iehouæ,'& immunditia eius *fuerit* super ipsum, tunc excidetur
anima illa è populis suis.
Anima item quum tetigerit quicquam immūdum, 'nempe de 21
immunditia hominis, aut animal immundum, aut omne reptile
immundum, comederítque de carnibus sacrificii pacificorum
quod est Iehouæ:'tunc excidetur anima illa è populis suis.
Loquutus est autem Iehouáh ad Mowséh, dicendo, 22

Adeps & sanguis non comededa.

Alloquere filios Iwsraél, dicēdo, 'Omnem adipem bouis & a- 23
gni & capræ non comedetis.

loco sancto vescetur his carnibus: quia sanctum sanctorum est.
7 Sicut pro peccato offertur hostia, ita & pro delicto: vtriusq; hostiæ lex vna erit:ad sacerdotem qui eam obtulerit, pertinebit.
8 Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius.
9 Et omne sacrificium similæ quod coquitur in clibano, & quicquid in craticula vel in sartagine præparatur, eius erit sacerdotis à quo offertur:
10 Siue oleo conspersa, siue arida fuerint, cunctis filiis Aaron mensura æqua per singulos diuidetur. B
11 Hæc est lex hostiæ pacificorū quæ offertur Domino.
12 Si pro gratiarū actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctámque similam, & collyridas olei admistione conspersas.
13 Panes quoque fermētatos cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis:
14 Ex quibus vnus pro primitiis offeretur Domino, & erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem.
15 Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vsque mane.
16 Si voto vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die: sed & siquid in crastinum remanserit, vesci licitum est:
17 Quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet.
18 Et siquis de carnibus victimæ pacificorū die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti: quin potius quæcunque anima tali se edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit. C
19 Caro quæ aliquid tetigerit immūdum, non comedetur, sed cōburetur igni: qui fuerit mūdus, vescetur ex ea.
20 Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis.
21 Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumēti, siue omnis rei quæ polluere potest, & comederit de huiuscemodi carnibus, interibit de populis suis.
22 Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,
23 Loquere filiis Israel, Adipem ouis, & bouis, & capræ non comedetis.

10 Vnicuique,&c. :איש כאחיו Hebraismus,pro,æqua mensura per singulos diuidetur. 12 Pro gratiarū act. על תורה Vox ista & confessionem,siue laudem,& gratiarum actionem significat,à ידה laudare & gratias agere.Hinc doctus inter Hebræos sacrificiū factum fuisse putat quando aliquis agnoscens se peccatorem,Domino peccata sua confiteri,atque se cum illo reconciliare volebat.Quū enim aliquis singulare quoddā cōmisisset peccatum,tunc oportebat eum aliud offerre sacrificium, nempe חטאת vel אשם id est hostiam pro peccato,vel hostiam pro delicto.Tunc תורה pro sacrificio cōfessionis exponendū.Vel hoc genus sacrificii adhibebatur quādo quis Dominum super aliquo signo laudare & gratias agere volebat:vt siquis periculū aliquod euasisset,puta si liberatus fuisset ex vinculis,aut ex graui infirmitate conualuisset,aut prolem ex sterili vxore impetrasset.Hoc genus sacrificii(inquit alius quidam) numeratur non inter sanctissima,sed inter vulgaria.licebat enim de reliquiis eius edere,non tantū sacerdotibus,sed etiā vulgo Israelitarū, si modò essent iuxta legitimos suos ritus sanctificati.Deinde recensentur duæ huius sacrificii species:altera vocatur תורה hoc est sacrificium cōfessionis & laudationis,quo videlicet offerens confitetur se accepisse beneficium à Deo,ac laudat,commendátque gloriam clementiæ ac bonitatis Dei.L X X verterunt, θυσίαν αἰνέσεως sacrificium laudationis. Altera(vt vides paulo pòst versu 16)vocatur נדר vel נדבה hoc est votum,aut spontaneum,quum videlicet offerens nōdum accepit à Deo beneficium quod sperauit:sed vel vouit sacrificium in expectatione beneficii accipiendi,vel spontanea voluntate adducit sacrificiū,vt excitet ac cōfirmet fidem suam in inuocatione nominis Dei pro optata & sperata salute. Pro sacrificio על זבח cum sacrificio.vel,in sacrificio.Sic versu sequenti. 14 Erit. :לו יהיה Ad verbum,ipsius erit.redundat לו.

16 Votum,vel spōtaneū נדר או נדבה Vide paulo antè,versu 12. Quod superfuerit והנותר Ad verbum,& quod superfuerit.Redūdat hic ו. 18 Pacificorum e.שלמיו sub.offerentis. Non placebit לא ירצה non erit gratus.vel,acceptus. Neque imputabitur illi: לא יחשב לו .i.neque quicquam illi profuerit. q.d.offerendo illud nihil proficiet. Iniquitatē s.port. :עונה תשא .i.dabit pœnas debitas peccato suo. 19 At carnes,&c. 'והבשר וגו Ad verbum,& carnem,omnis mundus comedet carnem.Antecedens loco relatiui positum,pro omnis mundus comedet carnes illas,nempe hostiæ immolatæ Deo in sacrificio pacificorum.

20 Et immunditia e.*su.* super ipsum, וטומאתו עליו id est quum impurus sit impuritate interna.

21 Nempe de immunditia בטומאת Ad verbum, in impuritate.i.hominem impurum,hoc est leprosum,vel patientem fluxū seminis. Tūc excidetur,&c.'ונכרתה וגו .i.ille eiicietur de cōgregatione populi sui. 23 Omnē adi.&c.'כל חלב וגו .i.nullū adipē,&c.comedetis.

Adipē cadaueris morticini, & eius animalis quod à bestia captum est, ha bebitis in varios vsus.

24 Adeps quidem″cadaueris & adeps rapti parabitur in omne op⁹,
ſed comedendo non comedetis illum.

Siquis adipem, qui offerri debet in incēſum Domini, comederit, peribit de populo suo.

25 Nā quicūq; comederit adipē animalis ex quo offeret oblationē
ignitā Iehouæ, tūc anima″quæ comederit, excidetur è populis ſuis.

Sanguinem quoque omnis animalis non ſumetis in cibo, tam de auib⁹ quàm de pecoribus.

26 Nullum etiam ſanguinem comedetis in cunctis habitationibus
veſtris, tam de auibus quàm de iumentis.

Omnis anima quæ ederit ſanguinē, peribit de populis ſuis.

27 Omnis anima quæ comederit vllum ſanguinem, excidetur ani-
ma illa è populis ſuis.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

28 Loquutus eſt inſuper Iehouáh ad Mouſéh, dicendo,

Loquere filiis Iſrael, dicens, Qui offert victimam pacificorum Domino, offerat ſimul & ſacrificium, id eſt libamenta eius.

29 Loquere ad filios Iuſraél, dicendo, Offerens ſacrificium paci-
ficorum ſuorum Iehouæ, afferet oblationem ſuam Iehouæ de ho
ſtia pacificorum ſuorum.

Tenebit manibus adipem hoſtiæ, & pectuſculum, quúmque ambo oblata Domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti,

30 Manus eius afferent′oblationes ignitas Iehouæ, adipem cum
pectuſculo afferet: pectuſculum *quidem*″ad agitandum illud agita-
tione coram Iehoua:

Qui adolebit adipem ſuper altare: pectuſculum autem erit Aaron, & filiorum eius.

31 Adolebit verò ſacerdos adipem *ſuper* altare: & erit pectuſculum
illud Aharoni & filiis eius.

Armus quoque dexter de pacificorum hoſtiis cedet in primitias ſacerdotis.

32 Armum autem dextrum dabitis′ad eleuationē ſacerdoti de ſa-
crificiis pacificorum veſtrorum.

Qui obtulerit ſanguinem, & adipē, filiorum Aaron, ipſe habebit & armū dextrum in portione ſua.

33 Qui offeret ſanguinem pacificorum, & adipem è filiis Aharo-
nis, ipſius erit armus dexter in portionem:

Pectuſculum enim eleuationis, & armum ſeparationis tuli à filiis Iſrael de hoſtiis eorum pacificis, & dedi Aaron ſacerdoti, & filiis eius lege perpetua, ab omni populo Iſrael.

34 Quia pectuſculum agitationis, & armum eleuationis tuli à fi-
liis Iſrael de ſacrificiis pacificorum ſuorum, & dedi illa Aharoni
ſacerdoti, & filiis eius in ſtatutum perpetuum à filiis Iuſraél.

Hæc eſt vnctio Aaron, & filiorum ei⁹ in cæremoniis Domini in die quo obtulit eos Moyſes vt ſacerdotio fungerentur,

35 ′Hæc eſt vnctio Aharón, & vnctio filiorū eius ex oblationibus
ignitis Iehouæ, ″à die qua accedere fecit eos ad ſacerdotio fun-
gendum″Iehouæ,

Et quæ præcepit eis dari Dominus à filiis Iſrael religione perpetua in generationibus ſuis.

36 Quas præcepit Iehouáh vt darent eis à die qua vnxit eos à filiis
Iuſraél ſtatuto perpetuo″in generationibus ſuis.′

Iſta eſt lex holocauſti & ſacrificii pro peccato atque delicto, & pro conſecratione & pacificorum victimis:

37 ′Hæc eſt lex holocauſti, minnhæ, & ſacrificii pro peccato, & ſa-
crificii pro delicto, ′& conſecrationū, & ſacrificii pacificorum:

Quam conſtituit Dominus Moyſi in monte Sinai, quando mandauit filiis Iſrael vt offerrent oblationes ſuas Domino in deſerto Sinai.

38 Quā præcepit Iehouáh Mouſéh in mōte Sinái, die quo præce
pit filiis Iuſraél vt offerrent oblationes ſuas″Iehouæ in deſerto
Sinái.

Cap. VIII.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

1 Loquutus eſt præterea Iehouáh ad Mouſéh, dicendo,

Tolle Aaron cum filiis ſuis, veſtes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, caniſtrum cum azymis:

2 Tolle Aharón & filios eius cū illo, & veſtes, & oleū vnctio-
nis, & iuuencum ſacrificii pro peccato, & duos arietes, & caniſtrū
″infermentatorum:

Conſecratio pōtificis Aaronis & filiorum eius.

Et congregabis omnem cœtum ad oſtium tabernaculi.

3 Atque omnē cœtum congrega ad oſtiū tabernaculi eccleſiæ.

Fecitque Moyſes vt Dominus imperauerat: congregatáque omni turba ante fores tabernaculi,

4 Et fecit Mouſéh quemadmodum præceperat illi Iehouáh: &
congregatus eſt cœtus ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.

Ait, Iſte eſt ſermo quem iuſſit Dominus fieri.

5 Tunc dixit Mouſéh ad cōgregationem, Hoc eſt verbum quod
præcepit Iehouáh″vt faciatis.

Statímque obtulit Aaron & filios eius: quúmque lauiſſet eos,

6 ′Et accedere fecit Mouſéh Aharonē & filios ei⁹, quos lauit aqua:

Veſtiuit pontificem ſubucula linea, accingens eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & deſuper

7 ′Eúmque induit tunicam, & cinxit illum balteo: dein pallio in-
duit eū, atq; ſuper eū poſuit ephod, cinxítq; eū cingulo ephod,

24 Cadaueris, &c. 'נבלה וגו .i. animalis mortui, animaliſq; à fera rapti & laniati præparabitur ad varios vſus, ſed nō comedetur à vobis.
25 Quæ comederit, האכלת ſub. de adipe illo. 30 Oblationes ign. את אשי incenſa. i. ea quæ ſolent incendi in honorē Iehouæ.
Ad agitandū il ag. להניף אותו תנופה Vide Exod. 29. d. 14. 31 Ad eleuationem תרומה ſub. faciendam. id eſt in oblationem.
35 Hæc eſt vnctio זאת משחת .i. hæc eſt merces vnctionis Aaronis. q. d. mercedis loco hoc habebit Aaron & filii eius ob vnctionē ſuam, ſiue ſacerdotiū ſuū, à filiis Iſrael: hoc eſt priuilegiū & ius ipſorum. Ita alter ex doctoribus Hebræorū. A die ביום Hîc ב pro מן poſitū eſt.
Iehouæ, ליהוה: Antecedens, pro relatiuo, ſibi. 36 In generat. ſuis. לדרותם: per generationes ſuas. vel, per ætates ſuas. i. quibus ſeculis illi vixerint. 37 Hæc eſt lex holoc. זאת התורה לעולה .i. talibus legibus & ritibus fieri debet holocauſtū, &c. Et conſecrationum, ולמלואים Ad verbum, & impletionum. i. ſacrificii quod fieri ſolet in conſecratione ſacerdotum. 38 Iehouæ ליהוה Antecedens pro relatiuo, ſibi.

IN CAPVT VIII.

5 Vt faciatis. לעשות: Infinit. Heb. facere. Alii vertunt, fieri. 6 Et accedere fecit ויקרב Et accerſiuit ad ſe.
7 Eúmque induit ויתן עליו את הכותנת Ad verbum, Et dedit ſuper eum tunicam.

cinxit inquam eum illo.
Et superposuit eum pectorali, posuítque in pectorali Vrím & 8
Thummím.
Deinde posuit mitram super caput eius, ponens super mitram 9
ante faciem eius laminam auream, coronam sanctam, quemad-
modum præceperat Iehouáh ipsi Mowséh.
Accepit quoque Mowséh oleum vnctionis, & vnxit tabernacu 10
lum, & quæcunque erant in illo, ″& consecrauit ea.
Et aspersit ex eo super altare septem vicibus, vnxítque altare, 11
atque omnia ″vasa eius, ″& conchã, & basim eius, vt cõsecraret ea.
Fudit etiam ex oleo vnctionis super caput Aharón, vnxítque 12
eum vt consecraret eum.
Fecit præterea Mowséh accedere filios Aharón, induítque illos 13
tunicis: & cinxit illos balteo, atque alligauit eis mitras, quemad-
modum præceperat Iehouáh ipsi Mowséh.
″Adduxit quoq; iuuẽcũ in hostiã ꝓ peccato, imposuítq; Aharõ 14
& filii eius manus suas super caput iuuenci hostiæ pro peccato.
Et mactauit, tulítque Mowséh sanguinẽ, posuítq; super cornua 15
altaris per circuitũ digito suo, & expiauit altare, *reliquum* verò san-
guinẽ fudit ad basim altaris, & sãctificauit illud ″ad expiãdũ illud.
Tulit præterea totum adipem qui erat super intestina, & fibrã 16
iecoris, & duos renes, adipémque eorum, adoleuítque *ea* Mowséh
super altare.
Iuuencum verò, & pellem eius, & carnem eius, & fimum eius 17
combussit igni extra castra, quemadmodum præceperat Iehouáh
ipsi Mowséh.
Posthæc adduxit arietem holocausti, & admouerunt Aharón & 18
filii eius manus suas super caput arietis.
Et mactauit, sparsítq; Mowséh sanguinẽ super altare ꝑ circuitũ. 19
Arietem quoque concídit in frusta sua, adoleuítque Mowséh 20
caput, & frusta, & adipem.
Intestina verò & crura lauit aqua, & adoleuit Mowséh totũ arie 21
tem super altare: holocaustũ est ″in odorem quietis, oblatio igni-
ta est Iehouæ, quemadmodum præceperat Iehouáh Mowséh.
Accedere fecit & arietem secundũ, arietẽ consecrationũ: posue 22
rúntque Aharón & filii eius manus suas super caput arietis.
Et mactauit, tulítque Mowséh de sanguine eius, & posuit ″super 23
tenerum auris Aharón dextræ, & super pollicem manus eius dex-
træ, & super pollicem pedis eius dextri.
″Adduxit & filios Aharón, posuítque Mowséh de sanguine super 24
tenerum auris eorũ dextræ, & super pollicem manus eorũ dextræ,
& super pollicem pedis eorum dextri: sparsítque Mowséh sangui
nem super altare per circuitum.
Tulit deinde adipẽ, & caudã, totũq; adipẽ qui erat sup intestina 25
& fibrã iecoris, duósque renes, & adipem eorũ, & armũ dextrum.
De canistro quoque infermẽtatorum quæ erãt corã Iehouáh, 26
tulit tortam infermentatã vnam, & tortã panis oleati vnam, & la
ganum vnum, posuítque cum adipe & cum armo dextro.

humerale imposuit.
8 Quod astringens cingulo, aptauit rationali, in quo erat & doctrina & veritas. B
9 Cidari quoque texit caput: & super eam contra frõtem posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus.
10 Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni supellectili sua.
11 Quúmque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, vnxit illud & omnia vasa eius, labrúmque cum basi sua sanctificauit oleo.
12 |Quod fundens super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit. Eccli 45.d.
13 Filios quoque eius oblatos vestiuit tunicis lineis, & cinxit balteis, imposuitque mitras, vt iusserat Dominus. C
14 Obtulit & vitulũ pro peccato: quúmque super caput eius posuisset Aaron & filii eius manus suas,
15 Immolauit eum, hauriens sanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum: quo expiato & sãctificato, fudit reliquum sanguinẽ ad fundamenta eius.
16 Adipem verò qui erat super vitalia & reticulum iecoris, duósque renunculos cum aruinulis suis adoleuit super altare:
17 Vitulum cum pelle & carnibus & fimo cremans extra castra, sicut præceperat Dominus.
18 Obtulit & arietem in holocaustũ: super cuius caput quum imposuissent Aaron & filii eius manus suas,
19 Immolauit eũ, & fudit sanguinem eius per circuitum altaris.
20 Ipsúmque arietem in frusta concidens, caput eius & artus & adipem adoleuit igni, D
21 Lotis prius intestinis & pedibus: totumque simul arietem incendit super altare, eo quòd esset holocaustũ suauissimi odoris Domino, sicut præceperat ei.
22 Obtulit & arietem secundum, in cõsecrationem sacerdotum: posuerúntque super caput eius Aaron & filii eius manus suas.
23 Quem quum immolasset Moyses, sumẽs de sanguine eius, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis.
24 Obtulit & filios Aaron: quúmque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, & pollicem manus ac pedis dextri, reliquũ fudit super altare per circuitum. E
25 Adipem verò & caudam, omnémque pinguedinẽ quæ operit intestina, reticulúmque iecoris, & duos renes cũ adipib⁹ suis & armo dextro separauit.
26 Tollẽs autẽ de canistro azymorũ, quod erat corã Domino, panẽ absque fermẽto vnũ, & collyridam cõspersã oleo, laganúmq; posuit super adipes, & armum dextrum.

Exod. 29 infra 28.

Exod. 29.

10 Et consecr. ea. :ויקדש אותם Ad verbum, & sanctificauit ea. sic versu sequenti.
11 Vasa eius, כליו instrumenta eius. Et concham, ואת־הכיור & labrum. aut, peluim.
14 Adduxit quoque ויגש Ad verbum, Et appropinquare fecit. Vel, accedere fecit.
15 Ad expiandum ill. :לכפר עליו ad expiandũ in eo. sub. omnia peccata. 21 In odorem quietis, לריח־ניחוח Vide suprà cap. 1. b. 9.
23 Super tenerum auris על־תנוך אזן in extremitate auris. vel, super extremam auriculam. Chaldæus paraph. in summitate auriculæ.
24 Adduxit & ויקרב Ad verbum, Et appropinquare fecit. aut, Accedere fecit. Quidam vertunt, Accersiuit & filios Aharon, &c.

F
17 Tradens simul omnia Aaron & filiis eius. qui postquam leuauerunt eā coram Domino,

18 Rursum suscepta de manibus eorū adoleuit super altare holocausti, eo quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis sacrificii Domino.

19 Tulitque pectusculum, eleuās illud coram Domino, de ariete cōsecrationis in partem suam, sicut præceperat ei Dominus.

30 Assuménsque vnguentum, & sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron & vestimenta eius, & super filios illius ac vestes eorum.

31 Quúmque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis, dicens, Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas: ‖panes quoque cōsecrationis edite, qui positi sunt in canistro, sicut præcepit mihi Dominus, dicēs, Aaron & filii eius comedent eos.

G

Exod. 29. f. 32
infrà 28. b. 9

32 Quicquid autem reliquū fuerit de carne & panibus, ignis absumet.

33 De ostio quoque tabernaculi non exibitis septem diebus, vsque ad diem quo complebitur tempus cōsecrationis vestræ: septem enim diebus finitur consecratio.

34 Sicut impræsentiarum factū est, vt ritus sacrificii compleatur.

35 Die ac nocte manebitis in tabernaculo obseruantes custodias Domini, ne moriamini: sic enim mihi præceptum est.

36 Fecerúntque Aaron & filii eius cūcta quæ loquutus est Dominus per manum Moysi.

Cap. IX.

1 FActo autem octauo die, vocauit Moyses Aaron & filios eius, & maiores natu Israel, dixitque ad Aaron,

Exod. 29. a. 1

2 ‖Tolle de armento vitulū pro peccato, & arietem in holocaustum, vtrūque immaculatum, & offer illos corā Domino.

3 Et ad filios Israel loquêris, Tollite hircum pro peccato, & vitulum atque agnum anniculos, & sine macula in holocaustum:

4 Bouem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram Domino, in sacrificio singulorum similam conspersam oleo offerentes: hodie enim Dominus apparebit vobis.

5 Tulerunt ergo cuncta quæ iusserat Moyses ad ostiū tabernaculi: vbi quū omnis multitudo astaret,

B

6 Ait Moyses, Iste est sermo quē præcepit Dominus: facite, & apparebit vobis gloria eius.

7 Et dixit ad Aarō, Accede ad altare, & immola pro peccato tuo, offer holocaustū, & deprecare pro te & pro populo: quūque mactaueris hostiā populi,

17 Et posuit omnia *hæc* in manibus Aharón, & in manibus filiorū
eius, "& ea agitare fecit agitatione coram Iehoua.
18 Dein accepit Mowséh illa ex manibus eorum, adoleuítque super altare in holocaustum: "consecrationes *enim* sunt in odorem
quietis, oblatio ignita est Iehouæ.
19 Tulítque Mowséh pectus, & agitauit illud agitatione coram Iehoua: *&* ex ariete consecrationum ipsi Mowséh fuit "in partem,
quemadmodum præceperat Iehouáh ipsi Mowséh.
30 Tulit etiam Mowséh ex oleo vnctionis, & de sanguine qui erat
super altare, aspersítque super Aharón, super vestes eius, & super
filios eius, & super vestes filiorum eius cum eo: consecrauítque
Aharonem & vestes eius, & filios eius & vestes filiorū eius cū eo.
31 Et dixit Mowséh ad Aharón & ad filios eius, Coquite carnes ad
ostium tabernaculi ecclesiæ, ibi denique comedite eam, & panem
qui est in canistro "consecrationum, quemadmodum præcepi, dicendo, Aharón & filii eius comedent eam.
32 "Quod verò superfuerit de carne & pane, igni comburetis.
33 Et ex ostio tabernaculi ecclesiæ non egrediemini septē diebus,
vsque ad diem quo completi fuerint dies cōsecrationum vestrarum: septem enim diebus "consecrabit manum vestram.
34 Quemadmodum "fecit in die hac, præcepit Iehouáh facere ad
expiandum vos.
35 Et ad ostium tabernaculi ecclesiæ manebitis die & nocte septē
diebus, obseruabitísque obseruationem coram Iehoua, "& non
moriemini: sic enim iussus sum.
36 Fecit itaque Aharón & filii eius omnia verba quæ præceperat
Iehouáh "per manum Mowséh. Cap. IX.
1 FActum est autē, die "octauo vocauit Mowséh Aharón & filios
eius, & seniores Iwsraél.
2 Dixítque ad Aharón, Tolle tibi vitulū filiū bouis "in sacrificiū pro
peccato, & arietē in holocaustū integros, & offer coram Iehoua.
3 Ad filios verò Iwsraél loquêris, dicendo, Tollite hircū caprarū
in sacrificium pro peccato, & vitulum & agnum anniculos immaculatos in holocaustum:
4 Bouem item & arietem pro sacrificio pacificorum, vt sacrificetis coram Iehoua, & minhham "conspersam oleo: quia hodie Iehouáh apparebit vobis.
5 Tulerūt ergo quæ præceperat Mowséh corā tabernaculo ecclesiæ: & accessit totus cœtus, steterúntque "coram Iehoua.
6 Tum dixit Mowséh, Hoc est verbum quod præcepit Iehouáh,
faciatis *illud*, "& apparebit vobis gloria Iehouæ.
7 Ad Aharón verò dixit Mowséh, Accede ad altare, & fac oblationem pro peccato tuo, & holocaustū tuū "& expiationē fac pro te
& pro populo: "fac quoque oblationem populi, & expiationē fac

שמיני
Prima Aaronis oblatio, pro se & populo.

27 Et ea agitare fecit, &c. ויניף אותם תנופה id est, fecit vt cum agitatione quadam illa offerrentur. Vide Exod 29. d. 24.
28 Consecrationes sunt מלואים הם id est oblationes quæ fiunt pro consecratione sacerdotum. 29 In partem, למנה .i. portio.
31 Consecrationum, המלואים oblationis consecrationum .i. quæ fiebat in consecratione summi Sacerdotis. Plur. Heb. pro singul.
32 Quod verò superfuerit והנותר sub. in crastinum diem.
33 Consecrabit ימלא Ad verbum, implebit. Quidam volunt tertiam personam futuri poni pro prima præteriti, consecraui.
34 Fecit עשה Et hic tertiam personam poni pro prima, nonnulli scribunt .i. quemadmodum ego Moses feci, sic præceperat Dominus vt facerem, vt emundarem vos à peccatis vestris. 35 Et non moriemini: ולא תמותו vt non moriamini.
36 Per manum Mowséh. ביד־משה: Hebraismus, opera & ministerio Mosis, siue per Mosen.

IN CAPVT IX.

1 Octauo השמיני Hac voce denominant Hebræi tertiam huius libri sectionem, ab hoc primo versu incipientes.
4 Cōspersam בלולה tinctam. versatam. permistam. 5 Coram Iehoua. לפני יהוה: .i. ante fores tētorii fœderis, siue ecclesiæ.
7 Et expiationem fac pro te וכפר בעדך .i. expia peccata tua, orando pro te: vt doctus inter Hebræos exponit. Alii, & deprecare pro te.
Fac quoque oblat. pop. &c. ועשה את־קרבן העם וגו׳ sacrifica quoque pro populo, & deprecare pro illis. vel, placatum redde Deū populo.

pro eis,quemadmodum præcepit Iehouáh.
Accessit itaque Aharón ad altare, & mactauit vitulũ˝suum ob- 8
lationem pro peccato.
Et obtulerunt filii Aharón sanguinem ei: qui tinxit digitũ suũ 9
in sanguine,posuítque super cornua altaris:*reliquum* verò sanguinẽ
fudit ad basim altaris.
Adipem autem,& renes,& fibram iecoris hostiæ pro peccato a- 10
doleuit super altare,quemadmodũ præceperat Iehouáh Mowsch.
At carnem & pellem combussit igni extra castra. 11
Mactauit & hostiam pro holocausto,& obtulerunt ei filii Aha- 12
rón sanguinem,quem sparsit super altare per circuitum.
Holocaustũ quoque obtulerunt ei cum frustis suis, & caput,& 13
adoleuit super altare.
Dein lauit intestina, & crura, & adoleuit cum holocausto su- 14
per altare.
Obtulit & oblationem populi,tulítque hircum oblationis pro 15
peccato˝qui *erat* populi,mactauítque eum,& pro peccato obtulit
ipsum sicut primum.
Obtulit quoque holocaustum , & apparauit illud˝iuxta morẽ. 16
Obtulit & minnhã, impleuítque manum suam ex ipsa , & ado- 17
leuit super altare,˝præter holocaustum matutinum.
Mactauit insuper bouem & arietem *in* sacrificium pacificorum 18
˝quod *erat* populi : & obtulerunt filii Aharón sanguinem, quem
sparsit super altare per circuitum:
Et adipes bouis,& arietis,caudam, & *adipem* qui operit *intestina*, & 19
renes,& fibram iecoris.
Posuerũtq; adipes˝sup pectuscula,& adoleuit adipes sup altare. 20
Pectuscula verò & armũ dextrum agitauit Aharón agitatione 21
coram Iehouáh,quemadmodum præceperat Iehouáh Mowsch.

Benedicit Aarõ populo.

Post hæc eleuauit Aharón˝manum suam ad populum , bene- 22
dixítque eis,˝& descendit à faciendo oblationem pro peccato,&
holocaustum,& sacrificium pacificorum.

Apparet gloria Domini.
Ignis à Domino egressus,deuorat holocaustum.

Et venit Mowsch & Aharón ad tabernaculũ ecclesiæ, & egressi 23
sũt,&benedixerũt populo:˝&apparuit gloria Iehouæ toti populo.
˝Egressúsque est ignis à facie Iehouæ,& consumpsit super alta- 24
re holocaustum & adipes:quod videns vniuersus populus,˝lauda-
uerunt,& ceciderunt super facies suas.

Cap. X.

Nadab & Abiu comburantur à Deo.

ACceperunt autẽ filii Aharón, Nadáb & Abihú, quisq; acerrã 1
suam,& posuerunt in eis ignem,cui superposuerũt suffimẽ-
tũ,obtulerũtq; corã Iehouáh˝ignẽ alienũ,˝quod nõ præceperat eis.

ora pro eis,sicut præcepit Dominus.
8 Statimque Aaron accedens ad altare,immolauit vitulum pro peccato suo.
9 Cuius sanguinem obtulerunt ei filii sui:in quo tingens digitum,tetigit cornua altaris, & fudit residuũ ad basim eius.
10 Adipémque,& renunculos, ac reticulum iecoris,quæ sunt pro peccato, adoleuit super altare , sicut præceperat Dominus Moysi:
11 Carnes verò & pellem eius , extra castra combussit igni.
12 Immolauit & holocausti victimam, obtulerúntq; ei filii sui sanguinẽ eius, quem fudit per altaris circuitum. C
13 Ipsam etiam hostiam in frusta concisam,cum capite & membris singulis obtulerunt:quæ omnia super altare cremauit igni,
14 Lotis aqua prius intestinis & pedibus.
15 Et pro peccato populi offerens,mactauit hircum:expiatóque altari,
16 Fecit holocaustum.
17 Addens in sacrificio libamẽta,quæ pariter offerũtur,& adolens ea super altare,absque cæremoniis holocausti matutini.
18 Immolauit & bouem atque arietẽ hostias pacificas populi, obtulerúntque ei filii sui sanguinem, quem fudit supr altare in circuitum.
19 Adipem autem bouis,& caudam arietis , renunculósque cum adipibus suis,& reticulum iecoris D
20 Posuerũt super pectora: quũmque cremati essent adipes super altare,
21 Pectora eorum & armos dextros separauit Aaron,eleuans corã Domino,sicut præceperat Moyses.
22 Et extendẽs manum ad populum, benedixit ei:sicque completis hostiis pro peccato,& holocaustis,& pacificis,descendit.
23 Ingressi autẽ Moyses & Aaron in tabernaculũ testimonii, & deinceps egressi,benedixerũt populo.| apparuítque gloria Domini õni multitudini. 2.Mac.2.a.1.
24 Et ecce egressus ignis à Domino,deuorauit holocaustum & adipes qui erant super altare : quod quum vidissent turbæ, laudauerunt Dominum ruentes in facies suas.

Cap.X.

1 ARreptísque Nadab & Abiu filii Aaron thuribulis,|imposuerũt ignẽ & incensum désuper,offerentes coram Domino ignem alienũ, quod eis præceptum non erat. Num.3.a.4. & 26.g.61. 1.paralip.24.a.2

8 Suum אשר לו Ad verbũ,quod ei.Quidã,quem habebat.vel,qui erat eius. 15 Qui *erat* populi, אשר לעם .i.quem populus volebat offerri pro peccato suo. 16 Iuxta morem. :כמשפט ritu suo.iuxta consuetudinem.vt decebat.
17 Præter holoc.mat. :מלבד עולת הבוקר vltra holocaustum matutinũ.i.quod singulis diebus mane offerri solebat. 18 Quod *erat* populi:אשר לעם qui *erat* populi.vt versu 8.i.pro populo offerebatur. 20 Super pectuscula,על החזות tã bouis scilicet,quàm arietis.
22 Manum suam ידו Legitur & ידיו manus suas. Et descendit וירד Quia altare erat in loco editiore, ideo descendere dicitur.Alii, vertunt,posteaquam descenderat. 23 Et venit Mowsch.& Aharón ad tab.ויבא משה ואהרן אל אוהל Et ingressus est Moses & Aharon tabernaculum.Ex doctioribus Hebræorum alter per plusquam perfectum vertit,Iam verò ingressus fuerat Moses & Aharon tabernaculũ,& egressi erant. Et apparuit,&c. 'ויירא כבוד יהוה וגו Quænam sit illa gloria , declarat sequenti versu , quum dicit ignem egressum à Iehoua. 24 Egressúsque est,&c. 'ותצא וגו Declarat quod dixerat,apparuisse gloriam Domini.Hoc miraculum idcirco editum est,vt Dominus significaret se approbare hunc ritum sacrificãdi,& sibi placere ministerium Aharonis.Sic approbauerat antea sacrificium Abelis:ignis enim de cælo descendit,& deuorauit sacrificium eius.Genes.4.a.4.Sic in dedicatione templi Salomonis,ignis descendit de cælo,& absumpsit holocausta & victimas:& maiestas Domini impleuit domum: vt significaret hunc cultum sibi placere.2.Paralip.7.a.1. Sic & Eliæ sacrificium absumptum est igne è cælo misso.1.Reg.18.f.38. Laudauerunt, וירונו Chaldæus paraph.transtulit vt noster interpres.Alii,exclamauerunt.vel,acclamare cœperunt.

IN CAPVT X.

1 Ignem alienum, אש זרה ignem externum.vel,pereginum.i.non Diuinum,non è cælo missum,& sumptum ex altari.Durauit autem ignis iste è cælo demissus super altare vsque ad constructionem templi Salomonis:quo tempore rursum renouatus fuit de cælis.Et ab eo tẽpore rursum durauit vsque ad tempora Manasse.Ita sentiunt Hebræi.Extat 2.Mach.1.d.19, scriptum de isto igni, quomodo tempore captiuitatis Babylonicæ à sacerdotibus absconditus fuerit in altum quendam puteum,& postea in reditu à Babylone,inuentam esse pro igne aquã crassam,quæ offusa sacrificiis,in ignem conuersa sit. Quod non præceperat eis.:אשר לא צוה אותם de quo non præceperat eis.

2 Egreſſúſque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram Domino,

Tum egreſſus eſt ignis à facie Iehouæ, '& conſumpſit eos, mortuíque ſunt coram Iehouáh.

3 Dixitque Moyſes ad Aarõ, Hoc eſt quod loquutus eſt Dominus, Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor. Quod audiens, tacuit Aaron.

Et dixit Moשſéh ad Aharón, Hoc eſt 'quod dixit Iehouáh, dicendo, In propinquis meis 'ſanctificabor, & in conſpectu totius populi glorificabor. Et ſiluit Aharón.

4 Vocatis autem Moyſes Miſaele & Eliſaphan filiis Oziel patrui Aaron, ait ad eos, Ite, & tollite fratres veſtros de conſpectu ſanctuarii, & aſportate extra caſtra.

Et vocauit Moשſéh Miשſaאél & אElyſaphán filios עVzziאél patrui Aharón, & dixit illis, Accedite, exportate fratres veſtros à cõſpectu ſanctitatis ad *locum* extra caſtra.

5 Confeſtimque pergẽtes, tulerũt eos ſicut iacebãt, veſtitos lineis tunicis, & eiecerunt foras, vt ſibi fuerat imperatum.

Acceſſerunt ergo, & exportauerunt eos cum tunicis ſuis ad *locum* extra caſtra, quemadmodum dixerat Moשſéh.

B 6 Loquutúſque eſt Moyſes ad Aarõ & ad Eleazar & Ithamar filios eius, Capita veſtra nolite nudare, & veſtimenta nolite ſcindere, ne fortè moriamini, & ſuper omnem cœtum oriatur indignatio: fratres quoque veſtri & omnis domus Iſrael plãgant incendium quod Dominus ſuſcitauit.

Et dixit Moשſéh ad Aharón & אElyazár & יאIthamar filios eius, 'Capita veſtra ne nudetis, & veſtimenta veſtra ne ſcindatis, & nõ moriemini, '*neque* in totam ſynagogam iraſcetur: fratres autem veſtri, tota *nempe* domus Iשſraאél, flebunt 'incendium quod incendit Iehouáh.

7 Vos autem non egredimini fores tabernaculi, alioquin peribitis: oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos Qui fecerunt omnia iuxta præceptũ Moyſi.

'Neque ab oſtio tabernaculi eccleſiæ egrediemini, ne moriamini: quia 'oleum vnctionis Iehouæ eſt ſuper vos. Et fecerunt iuxta verbum Moשſéh.

8 Dixitque Dominus ad Aaron,

Loquutus eſt præterea Iehouáh ad Aharon, dicendo,

9 Vinũ & omne quod inebriare poteſt, non bibetis tu & filii tui, quando intrabitis in tabernaculũ teſtimonii, ne moriamini: quia præceptum ſempiternũ eſt in generationes veſtras:

Vinum '& שſechár non bibes tu & filii tui tecum, quum intraturi eſtis tabernaculum eccleſiæ, '& non moriemini: ſtatutũ perpetuum eſt in generationes veſtras:

10 Et vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum, inter pollutum & mundum:

'Tum vt diſcernatis inter ſanctum & profanum, & inter immũdum & mundum:

C 11 Doceatiſque filios Iſrael omnia legitima mea quæ loquutus eſt Dominus ad eos per manum Moyſi.

Tum vt doceatis filios Iשſraאél omnia ſtatuta 'quæ loquutus eſt Iehouáh ad eos per manum Moשſéh.

12 Loquutúſque eſt Moyſes ad Aaron & ad Eleazar & Ithamar filios eius, qui erant reſidui, Tollite ſacrificium quod remanſit de oblatione Domini, & comedite illud abſque fermento, iuxta altare, quia ſanctum ſanctorum eſt.

Loquutus eſt autem Moשſéh ad Aharón & אElyazár & יאIthamár filios eius qui relicti fuerant, 'Tollite minחham quæ remanſit ex oblationibus ignitis Iehouæ, & comedite illam '*cum* infermẽtatis iuxta altare: quia 'ſanctitas ſanctitatum eſt.

13 Comedetis autem in loco ſancto: quod datum eſt tibi & filiis tuis de oblationibus Domini, ſicut præceptũ eſt mihi.

Comedetis inquam illam in loco ſancto, quia *in* 'ſtatutum tibi & *in* ſtatutum filiis tuis eſt de oblationibus ignitis Iehouæ: quia ſic iuſſus ſum.

14 Pectuſculum quoque quod oblatum eſt, & armum qui ſeparatus eſt,

Et pectuſculũ agitationis, & armum eleuationis comedetis in

Feruntur extra caſtra.

Planctus Iſrael ob incenſos Nadab & Abiu.

Interdicitur ſacerdotib' vino.

Sacerdotes comedunt reſiduũ oblationis.

2 Et conſumpſit eos, ותאכל אותם Id eſt exanimauit: neque enim in fauillam redacti ſunt, vt ex ſequentibus intelligere licet.

3 Quod dixit אשר־דבר Id eſt præmonuit. Sanctificabor, אקדש .i. ſanctus apparebo. q.d. ſumam pœnas de his qui propinquiores ſunt mihi. Quæritur vbi Dominus hæc dixerit. Reſpondent quidam Hebræorum, tunc quando dixit Exod. 29.g.43, Teſtificabor quoque ibi filiis Iſrael, & ſanctificabitur *tabernaculum* in gloria mea. Alii, quando dixit ad Moſen, Exod. 19.d.22, Sed & ſacerdotes qui applicati ſunt ad Dominum, ſanctificent ſe, ne fortè Dominus diſſipet eos, &c. Vnde iſtum locum hoc modo intelligunt, tanquam Deus dicat, Nec ſacerdotibus qui mihi ſunt propinquiores parcam, ſi aberrauerint & deliquerint: ſed ſanctificabor in illis. id eſt puniam: quanto magis alios? Hoc ſenſu exponit etiam magni nominis apud illos vir, ſic in iſtum locum ſcribens, Quum Deus ſanctus benedictus iudicium facit in iuſtis, timetur, extollitur, & laudatur: nam ſi in illis hoc facit, quanto magis in impiis? Alii ſentiunt, hoc dictum ſumptum ex generali mandato, quo Deus iuſſit Moſen ſacra iuxta verbum ſuum inſtituere, & ſacerdotes ea legitimè obſeruare, vt nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinent. quare ſic explicant, Sanctificabor (inquit) in iis qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis gloriæ ſanctificabor: hoc eſt, Ego omnino volo vt ſacerdotes qui miniſterio ſacrorum meorum funguntur, faciant ſacra iuxta verbum meum, non iuxta humanam ipſorum rationem. Quòd ſi id non fecerint, ſanctificabor in ipſis, declarabo manifeſtis ſuppliciis quibus in ipſos animaduertã, me ſanctum, firmum, & conſtãtem eſſe in mandatis meis, quibus iuſſi ſacra mea legitimè & iuxta verbum meum fieri: ac reuelabo publicè corã toto populo gloriam maieſtatis meæ, quòd ne Pontifici quidem parcam, ſi non rite ſacra mea peregerit. Hæc videtur huius loci genuina ſententia.

6 Capita veſtra ne nud. ראשיכם אל־תפרעו more ſcilicet lugentium. Dominus non vult eos eſſe triſtes propter mortem impiorum: neque vult vt contra præceptum eius quicquam faciant. *Neque* in totam, &c. ועל כל־העדה יקצף Negatio præcedens repeti debet. Aut verte, alioqui iraſcetur, & contra totam congregationem iraſcetur. Incendium quod, &c. את־השרפה אשר שרף .i. mortem filiorũ Aaronis qui perierunt igni. 7 Neque ab oſtio, &c. ומפתח אוהל וגו' .i. ne tamen ceſſaueritis ab officio veſtro, manete domi in loco ſancto, ibique vacate orationi & ſacrificiis, & his quæ ſunt muneris veſtri: nam ad hoc vncti eſtis oleo ſancto & cæleſti.

9 Et שſechar ושכר & omne quod inebriare poteſt. Et non moriemini: ולא תמותו alioqui moriemini.

10 Tum vt diſcernatis ולהבדיל Ad verbum, Et ad diſcernendum. Subaudi ex præcedentibus, Vinum ne bibatis, tum vt habeatis diſcretionem inter diem vel locum ſanctum & profanum, vel inter rem ſanctam & profanam: tum, &c.

11 Quæ loquutus eſt, &c. אשר דבר יהוה אליהם ביד־משה : Hebraiſmus, pro, quæ loquutus ſum ego miniſterio Moſis.

12 Tollite minחham, &c. קחו את־המנחה וגו' q.d. quum aliqua Domino offerentur, pars incendetur Domino, reliquum verò accipietis in vſum veſtrum. *Cum* infermenta. מצות .i. ex ea minha facietis panes infermentatos quos comedetis. Sãctitas ſanct. קודש קדשים Vide ſuprà cap.6.b.25. 13 Statutum tibi, &c. חקך וחק־בניך ius tuum & ius filiorum tuorum. vel, portio tua & portio filiorum tuorũ. id eſt, quia ex iure ſacerdotali hoc ad te pertinet ex his quæ incenduntur in honorem Domini. Gallicè, *Cela t'eſt baillé pour ton droict.* Locum ſanctum vocat atrium tabernaculi fœderis.

loco mūdo, tu & filii tui & filiæ tuæ tecum: quia *in* statutum tibi,
& *in* statutum filiis tuis data sunt de sacrificiis pacificorum filio-
rum Iʋsraël.
Armum eleuationis, & pectusculum agitationis cum oblatio- 15
nibus ignitis adipum afferent vt agites agitatione coram Iehoua:
& *hoc* erit tibi & filiis tuis tecum 'in statutum perpetuum, quem-
admodum præcepit Iehouáh.

Irascitur Moyses quòd non comederint residuum.

Et hircum oblatum pro peccato, requirēdo requisiuit Moʋséh, 16
& ecce combustus erat: tum iratus est cōtra אElayzár & אIthamár
filios Aharón relictos, dicendo,
Cur non comedistis oblationem pro peccato in loco sanctita- 17
tis? est enim sanctitas sanctitatum, quum illam dederit vobis 'ad
portandum iniquitatem congregationis, & 'ad expiandum eos co
ram Iehoua.
Ecce nequaquam illatus est sanguis eius in sanctitatem intrin 18
secus: comedendo comedere debueratis illam in sanctitate, quē-
admodum præcepi.
Loquutus est autē Aharón ad Moʋséh, Ecce hodie obtulerūt o- 19
blationē suam pro peccato, & holocaustū suum coram Iehoua:
at euenerūt mihi 'talia, & *si* comedissem oblationem pro peccato
hodie, nunquid placuisset in oculis Iehouæ?
Quod quum audisset Moʋséh, placuit in oculis eius. Cap. X I. 20

Animalia munda & immunda.

ET loquutus est Iehouáh ad Moʋséh & Aharón, dicēdo ad eos, 1
Loquimini ad filios Iʋsraël, dicendo, 'Hæc sunt animalia 2
quæ 'comedetis ex omnibus animalibus quæ sunt super terram.
Omne 'diuidens vngulam, '& findēs fissuram vngularum, '& ru- 3
minans inter animalia, illud comedetis.
Veruntamen hoc non comedetis ex his quæ 'ruminānt, '& ex his 4
quæ diuidūt vngulam: camelum: quia ruminat, & vngulam ipse
non diuidit, immundus erit vobis.

Chœrogryllus.

'Et cuniculum: quia ruminat, & vngulam non diuidit, immun 5
dus erit vobis.

Lepus.

Et leporem: quia ruminat, & vngulam non diuidit, immundus 6
erit vobis.

Sus.

Suem quoque: quia diuidit vngulam, & findit fissuram vngulæ, 7
ipse verò non ruminat, immundus erit vobis.
De carne eorum non comedetis, neque cadauer eorū tangetis, 8

---

edetis in loco mundissimo tu & filii tui & filiæ tuæ tecum: tibi enim ac liberis tuis seposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel.

15 Eo quòd armum & pectus, & adipes qui cremantur in altari, eleuauerunt coram Domino, & pertineāt ad te, & ad filios tuos lege perpetua, sicut præcepit Dominus.

16 ¶Inter hæc hircum qui oblatus fuerat pro peccato quum quæreret Moyses, exustum reperit: iratúsque contra Eleazar & Ithamar filios Aaron qui remanserant, ait, (2. Mach. 10. D)

17 Cur non comedistis hostiā pro peccato in loco sancto, quæ sancta sanctorum est, & data vobis vt portetis iniquitatē multitudinis, & rogetis pro ea in conspectu Domini:

18 Præsertim quum de sanguine illius non sit illatum intra sancta: & comedere debueratis eam in sanctuario, sicut præceptum est mihi?

19 Respondit Aaron, Oblata est hodie victima pro peccato, & holocaustum coram Domino: mihi autem accidit quod vides. quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri?

20 Quod quum audisset Moyses, recepit satisfactionem. Cap. X I.

1 LOquutúsque est Domin⁹ ad Moysen & Aaron, dicens,

2 Dicite filiis Israel, ¶Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ, (Deut. 14.)

3 Omne quod habet diuisam vngulā, & ruminat in pecoribus, comedetis.

4 Quicquid autem ruminat, & habet vngulam, sed non diuidit eā, sicut camelus & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabis.

5 Chœrogryllus qui ruminat, vngulámque non diuidit, immundus est.

6 Lepus quoque: nam & ipse ruminat, sed vngulam non diuidit.

7 Et ¶sus: qui quum vngulam diuidat, non ruminat. (2. Mach.)

8 Horum carnibus nō vescemini, nec cadauera contingetis: quia immunda (B)

---

15 In statutum perp. לחק־עולם in ius æternum. id est, hoc ad te pertinebit iure perpetuo.
17 Ad portandum iniq. cong. לשאת את־עון העדה ad remittendum iniquitatem congregationis. i. vt remissam declararetis. Ad expiandum e. לכפר עליהם Id est ad placandū Deum pro eis. 19 Talia, כאלה Ad verbum, sicut hæc. i. huiusmodi, hoc est tales tribulationes, mors nempe duorum filiorum. q. d. Agnosco quidem ordinationem Dei seruandam esse, & cum lætitia coram Domino edendum de partibus hostiæ pro peccato, cuius sanguis non est illatus in tabernaculum testimonii. Sed quî potui ego lætari in tam calamitoso & miserabili casu liberorum? Magnitudine igitur & necessitate doloris compulsus, malui conuiuium negligere, quàm conuiuium mœstus inire.

IN CAPVT XI.

2 Hæc sunt animalia זאת החיה Ad verbum, Hoc est animal. Singul. pro plur. Comedetis, תאכלו comedere poteritis.
3 Diuidens vngulam, מפרסת פרסה Id est habens vngulam diuisam, siue bisulcam. Et findens, &c. ושסעת שסע פרסות Id est habēs vngulam omnino fissam. hoc pertinet ad maiorem declarationem. Doctus inter Hebræos inter פרסה & שסע, id est vngulam & fissuram ita distinguit, vt per פרסה significetur vngula diuisa, sed non per totum: vt quū est supernè diuisa, infernè verò cōnexa: sicut apparet in camelo, vrso, cane, fele, & similibus. שסע verò quādo vngulæ supernè & infernè sunt fissæ, vt in ouibus, capris, vaccis, vitulis, & id genus aliis. Est ergo פרסה vngula vel tota integra, vel aliquousque diuisa, non autem per totum. שסע verò vngula per totum fissa, quam vngulam bifidam, aut bisulcam appellare poteris. Et ruminans מעלת גרה Ad verbum, ascendere faciens cibum. vel, reuocās sursum ruminationem. Hebræi ruminationē, siue cibū in stomachū demissum vocāt גרה *gerah*, à verbo גרר quod attrahere significat. Hinc גרה *gerah* ruminatio dicta, quòd sit (vt doctus inter Hebræos inquit) attractio cibi in guttur: quo fit vt cibus ex visceribus rursum in os reuocetur, vt bene cōtundatur & commolatur. atque hinc est fistula illa cibalis in gutture per quam transit cibus & potus. Magni nominis apud illos vir deducit à נגר, quod est fluere: quòd cibus refluat ad os ruminante animali. 4 Ruminant, ממעלי הגרה reuocant sursum cibum. vt in præcedente annotatione. Et ex his quæ diuid. וממפריסי aut ex diuidentibus, &c. Quum ex ruminantibus dicit, & ex diuidentibus vngulam, subaudi aduerbium TANTVM, vel SOLVM. q. d. ex animalibus quæ tantùm rumināt, aut vngulā tantùm. Quatuor enim genera animalium hic sunt attendenda: nam alia ruminant tantùm, alia diuidūt vngulam tantùm: alia neque ruminant, neque vngulam bisulcam habent: alia ruminant, & vngulam bisulcam habent. Animalia postremi huius generis munda sunt: reliqua impura.
5 Et cuniculum: ואת־השפן LXX, Et chœrogryllum animal esse volunt quod herinaceus, siue hericius dicitur. à χοῖρος porcus, & χύλλος quod idem significare aiunt. hinc chœrogryllos, histrix, vulgò porcus spinosus *porc espi*.

ſunt vobis.

im munda erunt vobis.

Hæc ſunt quæ gignūtur in aquis,& veſci licitū eſt: omne quod habet pinnulas & ſquamas, tam in mari, quàm in fluminibus & ſtagnis, comedetis.

9 Hoc *autē* comedetis ex omnib' quæ ſunt in aquis: oīa quibus ſūt
pinnæ & ſquamæ in aquis maris & in fluminibus, illa comedetis. Piſces mundi & immundi.

Quicquid autem pinnulas & ſquamas non habet eorum quæ in aquis mouentur & viuunt, abominabile vobis,

10 Omnia verò quibus nō ſunt pinnæ & ſquamæ in mari & in flu
minibus, tam de omni 'reptili aquatili, quàm de omni anima vi-
uente quæ eſt in aquis, abominatio erunt vobis,

Execrandúmque erit: carnes eorū nō comedetis, & morticina vitabitis.

11 'Abominatio inquam erunt vobis: de carne eorum non come-
detis, & cadauer eorum 'abominabimini.

Cuncta quæ non habēt pinnulas & ſquamas in aquis, polluta erunt.

12 Quicquid non habet pinnas & ſquamas in aquis, abominatio
erit vobis.

Hæc ſunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis: aquilam, & gryphem, & haliæetum,

13 Hæc autē abominabimini ex volatilibus (non comedentur, *quia* Aues immūdæ.
abominatio ſunt) aquilam, '& gryphum, '& haliæetum,

Et miluum, ac vulturem iuxta gen' ſuum,

14 Et vulturem, & miluum ſecundum ſpeciem ſuam,

Et omne coruini generis in ſimilitudinem ſuam,

15 Et 'omnem coruum ſecundum ſpeciem ſuam,

C Struthionem, & noctuam, & larū, & accipitrem iuxta genus ſuum,

16 'Et filiam ſtruthionis, & noctuam, '& larū, '& accipitrem ſecun-
dum ſpeciem ſuam,

Bubonem, & mergulum, & ibin,

17 'Et nycticoracem, '& mergulum, '& ibin,

Et cygnum, & onocrotalū, & porphyrionem,

18 'Et porphyrionem, '& pelicanum, '& cygnum,

Herodionem, & charadrion iuxta genus ſuum, vpupam quoque & veſpertilionem.

19 'Et ciconiam, 'charadrium ſecundum ſpeciē ſuam, '& vpupam,
& veſpertilionem.

Omne de volucribus quod graditur ſuper quatuor pedes, abominabile erit vobis.

20 "Omne reptile alatum ambulans ſuper quatuor *pedes*, abomina-
tio erit vobis.

Quicquid autem ambulat quidem ſuper quatuor pedes, ſed habet lōgiora retro crura per quæ ſalit ſuper terram,

21 Veruntamen hoc comedetis ex omni reptili alato quod gradi- Aues mundæ.
tur ſuper quatuor *pedes*, cui ſunt 'crura ſuper pedes ſuos "quibus ſa-
liant ſuper terram.

Comedere debetis: vt eſt brucus in genere ſuo, & attachus, atque ophio-

22 Hæc ex illis comedetis, 'locuſtā iuxta ſpeciem ſuam, '& attacū,

10 Reptili, &c. שרץ המים וגו׳ Per reptilia intelligit paruos piſces qui gignuntur in aquis: per animantia, maiores piſces qui procreantur ex cōmiſtione maris & fœminæ. 11 Abominatio inq. ושקץ .i. abſtinebitis ab eſu illorum. Abominabimini. תשקצו: .i. vitabitis tanquam impurum. 13 Et gryphum, ואת הפרס Noſter interpres ſequutus eſt L X X, qui verterunt καὶ τὸν γρύπα. Quibuſdam non fit veriſimile, Scripturam de hoc animali hoc loco loqui. Si enim gryphus (inquiunt) tale animal, eſt quale à quibuſdam deſcribitur, non facilè ipſum comedi continget. iam autem ab iis maximè dehortatur Scriptura quæ facilè edi potuiſſent. Interpretantur igitur genus accipitris. Doctus inter Hebræos dicit eſſe maximam auem quæ habitat in deſerto. Oſſifragam quidam eſſe volunt. Et haliæetum, ואת העזניה: L X X, καὶ τὸν ἁλιαίετον, id eſt aquilam marinam, à mari & piſcationibus ſic appellatā. Piſcatur enim piſces in mari. A multo robore & fortitudine dicitur עזניה, nam עז robur & fortitudinem ſignificat. 15 Omnem coruum את כל עורב .i. omnes ſpecies corui.
16 Et filiam ſtruth. & no. ואת בת היענה ואת התחמס Et ſtruthiocamelum, & vpupam. יענה auis eſt deſerta incolēs, ab ענה quod Hebræis vlulare aliquando ſignificat. vnde quidam vlulam interpretantur. Doctus inter Hebræos dicit auem iſtam ſemper volare, ſuóſque deſerere pullos: qui ob defectum cibi flent, & vlulant. Ad cuius naturam alludit Scriptura, Michææ 1.b.7, Faciam planctum ſicut dracones, & plāctum ſicut filiæ ſtruthionis. Thren. 4.a.3, Filia populi mei crudelis ſicut vlulæ. vel ſtruthiones. Filias, vocat pullos, vt idem annotat. תחמס noctuā, aut nycticoracem vertunt, ſic dictam (vt ſcribit doctus inter Hebræos) quòd rapiat & ſpoliet cæteras aues. Et larum, ואת השחף Auis eſt parua & nigra, habitans iuxta aquas: & tam in aqua, quàm in terra degit, quæ & fulica appellantur. Hebraicè שחף nominatur, à morbo quo laborat, qui Hebræis שחפת dicitur, attenuans ſcilicet corpus. Et accipitrem ואת הנץ .i. omnes ſpecies accipitrum. De hac aue ſic ſcribit doctus inter Hebræos, הנץ auis eſt qua capiunt cæteras aues, inſidens manui domini ſui, vulgo *eſpervier*.
17 Et nycticor. ואת הכוס & falconē. Id ſignificare ſcribit magni nominis apud Hebræos vir, teſte etiā docto illo inter eos, qui de hac aue ſic docet, כוס nomen eſt auis immūdæ, ignotæ nobis: & rabbi noſter Salomo dicit eſſe eā quā vulgò *falconē* nominăt. Verùm ea quam falconē vocāt, inuenitur eſſe domeſtica auis qua homines reliquas aues venātur. Et quia dicit Scriptura, Pſal. 102.a.7, Factus ſū vt כוס in ſolitudinibus: ideò veriſimile eſt quòd ſit auis ſylueſtris quæ in deſertis agit. Hæc ille. Alter inter illos doctus, ſcribit quoſdā exiſtimare auē iſtā ab occultādo & aſcondēdo dictā eſſe, quòd ſcilicet refugiat oculos hominū, & abdat ſe in loca deſerta quæ nō incolūtur. Quidā bubonē interpretātur. Et mergulū ואת השלך & ardeā. A שלך proiiciendo dicitur hæc auis, quòd ſe ad capiendū piſces in mare proiiciat. Chaldæus paraph. ob eandē rationem, nēpe quòd piſces in mari prædetur, vocat שלימנא *ſalemna*. Et ibin, הינשוף: Omnes Hebræi ſentiunt auem eſſe nocturnam, quæ ideo ינשוף à נשף crepuſculo dicitur (vt ait ex doctioribus illorum alter) quòd volet in crepuſculo: non enim apparet in die, eo quòd non poteſt ferre lucem & ſplendorem ſolis. 18 Et porphyrionē, ואת התנשמת L X X, καὶ τὸν πορφυρίωνα. De hoc porphyrione Plinius ſcribit lib. 10. cap. 46. Hebræi dicunt תנשמת eſſe ſpeciem auis ſic dictæ, quòd qui illam videt, obſtupeſcat, & admiretur. Magni nominis apud illos vir dicit materna noſtra lingua vocari *chauueſouris*. Et pelicanum, ואת הקאת L X X interpretes ſequutus eſt noſter. Vulgata editio, onocrotalum legit: quod mutuatum nomen eſt à Græcis. Auem eſſe dicunt cygno ſimilem, ſic dictam quòd collum in aqua mergens, ſpirānſque, veluti ruditum aſini edat. ὄνος enim aſinum: κρόταλος verò crepitaculum ſiue crepitum ſignificat. Hebræis dicitur קאת, quòd euomat cibum ſuum, ſiue regerat quæ ingeſſit, vt ſcribit ex doctioribus Hebræorum alter. à קאה euomere. Et cygnum, ואת הרחם: L X X κύκνον etiam vertunt. Hebræis nomen inditum à miſericordia, affectu, & amore, quòd hæc auis plurimum affecta ſit erga pullos ſuos, vt ſcribunt doctiores inter Hebræos. רחם enim miſereri, amare & diligere ſignificat.
19 Et ciconiam, ואת החסידה L X X, ἀρωδιὸν. Scribendum potius ἐρωδιὸν, vt eſt apud Homerū. Suidas ciconiam eſſe putat, aut aliquam ciconiæ ſimilem: dictámque quaſi ἑλώδιον, quòd in paludibus verſetur. Hebræis ab חסד *heſed*, quod pietatem & miſericordiā ſignificat, חסידה nuncupatur. Nota ciconiæ pietas. Charadrium האנפה Auis maritima magna & ingluuioſa, quam aſpicientes icterici, morbo liberātur, teſte AEliano lib. 15. cap. 26. Veteres Hebræi exponunt אנפה genus milui irritabilis, tanquam deductum ſit ab אנף quod iraſci ſignificat, vt etiam ex doctioribus Hebræorum alter exponit, quòd ſcilicet facilè irritetur. Verùm magni nominis apud illos vir ſcribit ſibi videri eam auem eſſe quam *un hairon* vocamus. Et vpupam, ואת הדוכיפת Gallum ſylueſtrem exponit magni nominis apud Hebræos vir, duplicatam habentem criſtam, à דו duo, & כפות criſtæ. Chaldaicè vocatur artifex montis, propter opera ſua, vt inquit idem.
20 Omne reptile alatum. כל שרץ העוף Singul. Heb. pro plur. Omnia reptilia alata.
21 Crura כרעים ſuffragines. i. quæ habent longa crura & oblonga. Singul. Heb. pro plur. Quibus ſaliant לנתר בהן Ad verbum, ad ſaltandum in eis. 22 Locuſtam את הארבה Id eſt omnes ſpecies locuſtarum. Et attacum, ואת הסלעם De hac volucri ſic doctus

inter Hebræos, סלעם vna est ex speciebus locustæ, cui est caluities, carens cauda, sed oblongum habẽs caput. Ex doctioribus alter sic nominatam putat, quòd saxis seu petris insideat.

iuxta speciem suam, ″& ophiomachum secundũ speciem suam,
″& bruchum secundum speciem suam.
Omne autem *reliquum* reptile alatum, cui sunt quatuor *pedes*, abo 23
minatio erit vobis.
Et his polluetis vos: quicunque tetigerit cadauer eorũ, ″immũ- 24
dus erit vsque ad vesperam:
Et quicunque ″portauerit cadauera eorum, lauabit vestimenta 25
sua, & immundus erit vsque ad vesperam.
Animalia immunda. Omne animal quod diuidit vngulam, ″at fissuram non findit, & 26
non ruminat, immunda erunt vobis: quicunque tetigerit ea, im-
mundus erit.
Et quicquid graditur super volas suas ″inter omnes feras quæ 27
gradiuntur super quatuor *pedes*, immunda erunt vobis: quicunque
tetigerit cadauera eorum, immundus erit vsque ad vesperam.
Et qui portauerit cadauera eorum, lauabit vestimenta sua, im- 28
mundúsque erit vsque ad vesperam: immunda erunt vobis.
Et hæc vobis immunda *erunt* inter reptilia quæ reptant super ter 29
ram, mustela, & mus, ″& rubeta secundum speciem suam:
″Et mygale, ″& chamæleon, & stellio, ″& lacerta, & talpa: 30
Ista immunda sunt vobis inter omnia reptilia: quicunque teti- 31
gerit illa postquã mortua fuerint, immũdus erit vsque ad vesperã.
Et omne super quod ceciderit ex eis aliquid postquam mortua 32
fuerint, immundũ erit, tam vas ligneum quàm vestis, aut pellis,
aut saccus: ″omne vas *in* quo fieri solet opus, in aquam mittetur,
& immundum erit vsque ad vesperam, ″& mundabitur.
Omne præterea vas testaceũ ″*intra* quod ceciderit aliquid ex ″eis, 33
quicquid erit in illo, immundum erit, & ipsum confringetis.
Cibus. ″Omnis cibus qui comeditur, super quem venerit aqua, immũ- 34
Potus. dus erit: & omnis potus qui potatur in omni vase *impuro*, immun-
dus erit.
Et omne super quod ceciderit *quicquam* de cadauere eorum, im- 35
mundum erit: clibanus, & chytropodes diruentur: immũda sunt,
& immunda erunt vobis.
Fons. Cisterna. Veruntamen fons & cisterna ″congregationis aquarũ erit mun 36
da: ″at quod tetigerit cadauer eorum, immundum erit.

machus, ac locusta, singula iuxta genus suum.

23 Quicquid autẽ ex volucribus quatuor tantùm habet pedes, execrabile erit vobis.

24 Et quicũque morticina eorum tetigerit, polluetur, & erit immundus vsque ad vesperum: D

25 Et si necesse fuerit vt portet quidpiam horum mortuum, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad occasum solis.

26 Omne animal quod habet quidem vngulam, sed non diuidit eam, nec ruminat, immundum erit: & quicquid tetigerit illud, contaminabitur.

27 Quod ambulat super manus ex cũctis animantibus quæ incedunt quadrupedia, immundum erit: qui tetigerit morticina eorum, polluetur vsque ad vesperum.

28 Et qui portauerit huiuscemodi cadauera, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperum: quia omnia hæc immunda sunt vobis. E

29 Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his quæ mouentur in terra, mustela, & mus, & crocodilus, singula iuxta genus suum:

30 Mygale, & chamæleon, & stellio, & lacerta, & talpa:

31 Omnia hæc immunda sunt: qui tetigerit morticina eorum, immundus erit vsque ad vesperum.

32 Et super quod ceciderit quicquã de morticinis eorum, polluetur tam vas ligneum & vestimentum, quàm pelles & cilicia: & in quocũque fit opus, tingentur aqua, & polluta erũt vsque ad vesperũ, & sic postea mundabũtur.

33 Vas autem fictile in quod horum quicquam intrò ceciderit, polluetur, & idcirco frangendum est.

34 Omnis cibus quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit: & omne liquens quod bibitur de vniuerso vase, immundum erit.

F

35 Et quicquid de morticinis huiuscemodi ceciderit super illud, immundũ erit: siue clibani, siue chytropodes, destruentur, & immundi erunt.

36 Fõtes verò & cisternæ, & omnis aquarũ cõgregatio mũda erit: qui morticinum eorum tetigerit, polluetur.

Et ophiomachum ואת־החרגול Genus est volucri, saut lacertæ pugnantis cum serpente, ex re nomen habens, Græcis. ὄφις enim est serpens & μάχη pugna. Verùm probabilius est חרגול genus esse locustæ, vt & doctus inter Hebræos scribit. Et bruchũ ואת החגב Est istud etiã nomen locustæ: vnde & vtplurimum interpretes locustam vertunt. Quatuor hæc genera locustarum quæ hic ponuntur, quia incognita sunt Iudæis, ideo non habent certa nomina quibus appellent, sed communi nomine locustas vocant.

24 Immundus erit, &c. יטמא עד־הערב׃ Id est, non poterit versari cum aliis, nec ingredi atrium, nec vesci oblatis: post vesperam autem poterit versari, &c. 25 Portauerit הנושא nempe extra castra.

26 At fissuram non fin. ושסע איננה שוסעת Id est, partim diuisa est illis vngula, sed non omnino est fissa.

27 Inter omnes feras בכל־החיה ex omnibus animalibus.

29 Et rubeta והצב & bufo. LXX, quos sequutus est Vetus interpres, crocodilum vertunt, qui tamen parum conuenit vt adiungatur mustelæ, & muri, illis planè dissimilis. 30 Et mygale, והאנקה LXX, μυγάλη. Istud animal doctus inter Hebræos inter reptilia ponit, ita scribens, אנקה reptile est: & fieri potest vt sic vocetur eo quòd clamet iugiter. Alii murẽ araneum interpretantur. Alii dicunt non satis cõstare quod animantis genus sit μυγάλη, neque Aristotelem de eo aliquid scribere: nomen tamen indicare esse id quod ex mure & mustela cõflatum sit. Magni nominis apud Hebræos vir putat hericium esse. Sunt tamen qui non existimant hericium inter animalia esse ponendum, de quibus hic sermo est. Chaldaicè ילא nominatur, quod videtur confirmare eorum sententiam qui אנקה à clamore dictũ volunt. ילל enim vlulare & clamare significat. Quidam ילא sanguisugam exponunt, sed non video quomodo huc coueniat. Et chamæleon, והכח LXX, χαμαιλέων. De hoc animali כוח sic scribit doctus inter Hebræos, Scribit. R. Ionáh כוח esse animal quod Arabibus vocatur Chardun, & est species bufonis. Verum R. Selomoh scribit esse animal quod vulgò lacertam vocant, *vn laizard*. Et lacerta, והחומט Hebræi communiter & vno consensu limacem interpretantur. 32 Omne vas, &c. כל כלי אשר־יעשה מלאכה Ad verbum, Omne vas quo fiet opus. i. omnia vasa quibus ars aliqua exerceri solet. Et mundabitur. וטהר׃ Id est, vespera facta reddentur pura vasa.

33 *Intra* quod, &c. אשר־יפל מהם אל־תוכו Ad verbum, *in* quod ceciderit ex illis in medium eius.

34 Omnis cibus qui com. מכל־האוכל אשר יאכל Ad verbum, Ex omni cibo qui comedetur. i. omnis cibus qui aqua pollutus fuerit, cõtraher impuritatem si ponatur in vase impuro. 36 Congregationis aq. מקוה מים Hebraismus, pro, in qua est magna copia aquæ. Quidam subaudita coniunctione vertunt, & congregatio aquarum. id est, cisterna non reddetur immunda, etiam si in eam ceciderit cadauer aliquod: sola aqua cisternæ quæ tetigerit cadauer, erit immunda. At quod tetigerit ונגע Id est, aqua quæ tetigerit.

Si ceciderit super sementẽ,non polluet eam.

Si autem quispiam aqua semẽtem perfuderit,& postea morticiniis tacta fuerit,illico polluetur.

Si mortuum fuerit animal quod licet vobis comedere,qui cadauer eius tetigerit,immundus erit vsque ad vesperum.

Et qui comederit ex eo quidpiã,siue portauerit,lauabit vestimenta sua, & immũdus erit vsque ad vesperum.

G Omne quod reptat super terram, abominabile erit,nec assumetur in cibum.

Quicquid super pectus quadrupes graditur,& multos habet pedes , siue per humum trahitur,non comedetis, quia abominabile est.

Nolite cõtaminare animas vestras, nec tangatis quicquam eorum,ne immundi sitis.

1.Pet.1.c.15 Ego enim sum Dominus Deus vester: | sancti estote, quia ego sanctus sum: ne polluatis animas vestras in omni reptili quod mouetur super terram.

Ego enim sum Dominus ,qui eduxi vos de terra AEgypti,vt essem vobis in Deum:sancti eritis,quia ego sanctus sum.

Ista est lex animantium ac volucrũ, & omnis animæ viuentis quæ mouetur in aqua,& reptat in terra,

Vt differentias noueritis mundi & immundi,& sciatis quid comedere & quid respuere debeatis.

Cap. XII.

Loquutúsq; est Dominus ad Moysen,dicens,

Luc.2.d.21 Iohan.7.c.22 Loquere filiis Israel,& dices ad eos, |Mulier si suscepto semine pepererit masculum,immunda erit septem diebus iuxta dies separationis mẽstruæ.

Luc.2.c.21 |Et die octauo circuncidetur infantulus:

B Ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. omne sanctum non tanget,nec ingredietur in sanctuarium,donec impleãtur dies purificationis suæ.

Sin autem fœminam pepererit, immũda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus mẽstrui , & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. C

37 Præterea si ceciderit *quicquam* de cadauere eorum super aliquod Sementis.
'semen satum,'quod seminabitur mundum erit.
38 At quum'fusa fuerit aqua super semen,& ceciderit *quicquam* de ca-
dauere eorum super illud,immundum erit vobis.
39 Quũ autẽ mortuũ fuerit aliquod animal quod sit vobis in ci- Animal mortuũ.
bum,qui tetigerit cadauer eius,immundus erit vsque ad vesperã.
40 Et qui comederit de cadauere eius,lauabit vestimenta sua,im-
mũdúsque erit vsque ad vesperã:is quoque qui extulerit cadauer
eius, lauabit vestimẽta sua,atque immũdus erit vsque ad vesperã.
41 Et omne reptile reptans super terram,abominatio est,non co- Reptile immundum.
medetur.
42 Quicquid *item* graditur super pectus, & quicquid incedit super
quatuor 'aut plures pedes inter omnia reptilia quæ reptant su-
per terram,non comedetis:quia abominatio sunt.
43 Ne impuras reddatis animas vestras in omni reptili quod re-
ptat,nec polluatis vos in eis,"neque coinquinetis vos per ea.
44 Quia ego Iehouáh Deus vester : sanctificate ergo vos , & estote
sancti, quia sanctus sum: & ne polluatis animas vestras per aliqua
reptilia quæ reptant super terram.
45 Ego enim sum Iehouáh'qui eduxi vos è terra AEgypti,vt essem
vobis in Deum,& essetis sancti,quia sanctus sum.
46 Hæc est lex'animalium *terrestrium* & volatilium, atque omnium
'animalium viuentium quæ reptant,& omnium animantium re-
ptantium super terram,
47 Ad distinguendum inter immundum & mundum, & inter be-
stias quæ comedi possunt,& bestias quæ comedi non possunt.

Cap. XII.

1 ET loquutus est Iehouáh ad Mosch,dicendo, תזריע Lex purgandæ mulieris post partum.
2 Loquere ad filios Iisraél,dicendo, Mulier'si misso semi-
ne conceperit,& pepererit masculũ,immũda erit septem diebus:
'iuxta dies separationis morbi sui immunda erit.
3 Porrò die octauo circuncidetur caro 'præputii eius.
4 Et triginta trib⁹ diebus sedebit in sanguine'purificationis: 'nul
lam rem sacram tanget,'& ad sanctuarium non veniet,donec cõ-
pleti fuerint dies purificationis suæ.
5 Quòd si fœminam pepererit,immũda erit duabus 'hebdomadi
bus'secundum separationem suam,& sexaginta sex diebus sede-
bit in sanguine purificationis suæ.

37 Semen satum, זרע זרוע .i.super sementem quæ serenda est   Quod seminab.&c. : אשר יזרע טהור הוא *sementis* quæ seminanda est, munda erit.   38 Fusa fuerit יותן־מים Ad verbum,data[vel,posita] fuerit aqua.
42 Aut plures עד כל־מרבה רגלים Ad verbum,vsque ad multiplicantem pedes.
45 Qui eduxi המעלה Ad verbũ,ascẽdere facio.præs.pro præt.   46 Animalium,&c. הבהמה והעוף וגו׳ Singularia õnia Heb. pro plur.

IN CAPVT XII.

1 Et loquutus est וידבר Hebræi ab hoc capite quartam suam huius libri sectionẽ incipiunt, quam à septima sequentis versus dictione vocant תזריע.   2 Si misso semine concep. כי תזריע Ad verbum,quũ seminificauerit.i.quum præbuerit materiam fœtui formando. Hebræi hic communiter sentiunt,mulierem filium parere quoties ipsa primùm semen ministrauerit:non quòd masculus generetur ex mulieris semine:sed mulier ministrat matrici rubedinem quandam(tale enim est mulieris semen) quæ mox coagulatur, & à superueniente viri semine retinetur,atque fortificatur,crescit,& tandem in membra consurgit.Ex albo virili semine formantur nerui & ossa:ex rubro verò mulieris producuntur caro sanguis & pili.   Iuxta dies,&c. כימי נדת דותה iuxta tempus secessionis morbi sui.i.sicut tempore quo secedere solet propter morbum suum , hoc est menses suos & fluxum sanguinis. vel, tot dies reputabitur impura , quot dies à commercio hominũ se subducere solet propter menstruorum fluxum.qua de re vide infrà cap.15.c.19. Hac re consulebat lex earum sanitati.Septem autem primis à partu diebus ita immunda erat vt nemini cum ea versari liceret,ne marito quidem:reliquis triginta tribus diebus versari quidem,sed non cum ea rem habere.   3 Præputii eius. : ערלתו nempe infantuli.Relatiuum sine antecedente.
4 Purificationis: טהרה puritatis.sub.suæ.i.domi se continebit(id sedere significat)tantisper dum pura reddetur à sanguinis fluxu quẽ in partu passa est.q.d.ante x x x dies mundari non poterit.   Nullam rem sacram בכל־קודש Ad verbum,omnẽ sanctitatem.   Et ad sanctuarium ואל־המקדש Id est ad locum in quo est tabernaculum & atrium,ad cuius atrii fores fiebant oblationes.
5 Secundum separ.s. כנדתה iuxta secessionem suam. i. quemadmodum impura reputari solet tempore quo à viro recedit dum patitur menses.Hoc non refertur ad numerum dierum,sed ad impuritatem.septem enim diebus, quæ patiebatur menses, immunda erat: hìc autem quæ peperit fœminam,quatuordecim.

Poſtquam autem impleti fuerint dies purificationis ſuæ 'pro 6
filio vel pro filia, afferet agnum 'anniculum in holocauſtum, &
pullum columbæ aut turturem in oblationem pro peccato, ad o-
ſtium tabernaculi eccleſiæ ad ſacerdotem.
Et offeret ipſum coram Iehoua, '& expiabit eam, '& mundabi 7
tur à vena ſanguinis ſui. 'Hæc *eſt* lex parietis maſculū vel fœminā.
Quòd ſi 'non potuerit offerre agnum, tunc accipiet duos turtu- 8
res, aut duos pullos columbæ, vnum in holocauſtum, & alterū ad
oblationē pro peccato, 'expiabítque eam ſacerdos, & mūdabitur.

Cap. XIII.

Conſideratio & diſtinctio lepræ à lepra.

LOquut' eſt præterea Iehouáh ad Mowſéh & ad Aharō, dicēdo, 1
'Quum in cute carnis hominis fuerit tumor, 'vel ſcabies, 2
'vel macula alba, fuerítque in cute carnis eius 'in plagam lepræ,
tūc adducetur ad Aharonem ſacerdotem, vel ad vnum è filiis eius
ſacerdotum.
Et aſpiciet ſacerdos plagā in cute carnis, '*ſi* pilus in plaga verſus 3
fuerit in alborem, '& aſpectus plagæ 'profundior fuerit cute car-
nis illius, plaga lepræ eſt: itaque conſiderabit eam ſacerdos, 'tum
iudicabit illum contaminatum.
Quòd ſi macula alba fuerit in cute carnis eius, & profundior 4
non fuerit aſpectus eius cute, neq; pilus eius verſus fuerit in albo-
rem, tum recludet ſacerdos 'plagam ſeptem diebus.
Poſtea contemplabitur eum ſacerdos die ſeptima: & quidem *ſi* 5
plaga 'ſteterit in oculis eius, nec creuerit plaga in cute, tum reclu-
det eum ſacerdos ſeptem diebus ſecundò.
Tūc perpēdet ſacerdos eā die ſeptima ſecūdò: & quidē *ſi* 'ſubni- 6
gra fuerit plaga, nec creuerit plaga in cute, tūc mundū declarabit
eū ſacerdos, *nam* ſcabies eſt: & lauabit veſtimēta ſua, & mūdus erit.
Si verò creſcendo creuerit ſcabies in cute poſteaquā oſtēſus fue 7
rit ſacerdoti 'in purificatione ipſius, 'oſtendetur ſecūdò ſacerdoti.
Itaque contemplabitur ſacerdos: & quidem *ſi* creuerit ſcabies 8
illa in cute, immundum declarabit eum ſacerdos: *nam* lepra eſt.
Plaga lepræ quum fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem. 9
Conſiderabit ſacerdos: & quidem *ſi* tumor albus fuerit in cute, 10
& is verterit pilū in alborē, '& ſanitas carnis viuæ eſt in tumore:
Lepra inueterata eſt in cute carnis eius, perinde immūdum de- 11
clarabit eum ſacerdos, nec recludet eum, quia immundus eſt.
Sinautem germinando germinauerit lepra in cute, & operuerit 12
lepra totā cutem plagæ à capite eius vſque ad pedes eius 'ſecundū
omnem aſpectum oculorum ſacerdotis:

6 Quūmque expleti fuerint dies pu
rificationes ſuæ, pro filio ſiue pro fi-
lia, deferet agnum anniculum in holo
cauſtum, & pullum columbæ ſiue tur
turem pro peccato ad oſtium taber-
naculi teſtimonii, & tradet ſacerdoti:
7 Qui offeret illa coram Domino, & D
orabit pro ea, & ſic mūdabitur à pro-
fluuio ſanguinis ſui. Iſta eſt lex parien
tis maſculum aut fœminam.
8 Quòd ſi nō inuenerit manus eius, Leui.d.4
nec potuerit offerre agnū, ſumet duos
turtures vel duos pullos columbarū,
vnum in holocauſtum, & alterū pro
peccato: orabitque pro ea ſacerdos,
& ſic mundabitur. Cap. XIII.

1 LOquutúſq; eſt Dominus ad Moy
ſen & Aaron, dicens,
2 Homo in cuius cute & carne ortus
fuerit diuerſus color ſiue puſtula, aut
quaſi lucens quidpiam, id eſt plaga le
præ, adducetur ad Aaron ſacerdotem
vel ad vnum quemlibet filiorū eius.
3 Qui quū viderit lepram in cute, &
pilos in album mutatos colorem, ip-
ſámque ſpeciem lepræ humiliorē cu-
te & carne reliqua, plaga lepræ eſt, &
ad arbitrium eius ſeparabitur.
4 Sinautem lucens candor fuerit in
cute, nec humilior carne reliqua, & pi
li coloris priſtini, recludet eum ſacer-
dos ſeptem diebus.
5 Et conſiderabit die ſeptimo: & ſi
quidem lepra vltrà non creuerit, nec
tranſierit in cute priores terminos,
rurſum recludet eum ſeptem diebus
aliis.
6 Et die ſeptimo contemplabitur: ſi
obſcurior fuerit lepra, & non creuerit
in cute, mundabit eum, quia ſcabies B
eſt: lauabitque homo veſtimenta ſua,
& mundus erit.
7 Quòd ſi poſtquam à ſacerdote viſus
eſt & redditus munditiæ, iterū lepra
creuerit: adducetur ad eum,
8 Et immunditiæ condemnabitur.
9 Plaga lepræ ſi fuerit in homine, ad-
ducetur in ſacerdotem.
10 Et videbit eū: quūq; color alb' in cu
te fuerit, & capillorū mutauerit aſpe
ctū, ipſa quoq; caro viua apparuerit:
11 Lepra vetuſtiſſima iudicabitur at-
que inolita cuti: contaminabit itaque
eum ſacerdos, & non recludet, quia
perſpicuæ immunditiæ eſt.
12 Sinautem effloruerit diſcurrens le-
pra in cute, & operuerit omnem car-
nē à capite vſque ad pedes, quicquid
ſub aſpectum oculorum cadit:

6 Pro filio, vel pro filia לבן או לבת .i. quæ enixa fuerit marem aut fœminam. Anniculum בן שנתו Ad verbum, filium anni ſui.
7 Et expiabit e. וכפר עליה & rogabit pro illa. vel, placabit pro ea. ſub. Dominum. Et mundabitur וטהרה Id eſt munda declarabitur. Hæc *eſt* lex זאת תורת Id eſt, Hoc facere tenetur illa quæ, &c.
8 Non potuerit, &c. לא תמצא ידה די שה Ad verbum, nō inuenerit manus eius ſufficientiam agni. Hebraiſmus, Si tenuiores fuerint eius fortunæ quàm vt vel agnum offerre poſſit. Expiabitque eam וכפר עליה Vide præcedenti verſu.

IN CAPVT XIII.

2 Quum in cute, &c. אדם כי יהיה בעור בשרו Ad verbum, Homo quum fuerit in cute carnis ſuæ. Vel ſcabies, או ספחת aut puſtula. Vel macula alba, או בהרת aut candor quidam nitens. Hæc dictio aliquādo ſola ponitur (vt in hoc verſu, & in fine huius capitis, verſu 56. pro macula alba vt nix, & nitente: aliquando adiungitur illi לבנה alba, vt infrà verſu 4 & 19. In plagam lepræ, לנגע צרעת Id eſt, ita vt id videatur eſſe lepræ ſimile. vel, ſuſpicionem ingerat lepræ.
3 Si pilus ושער Ad verbum, & pilus. Hic ו redundat. ſi pilus ſcilicet natura niger, mutatus fuerit. Et aſpectus, &c. ומראה הנגע עמוק & ſpecies plagæ demiſſior fuerit. i. intrò refugerit. vel, & ipſa ſuperficies loci affecti demiſſior fuerit. Tum iudicabit illū contam. וטמא אותו: Ad verbum, & contaminabit illum. 4 Plagam את הנגע Id eſt hominem ita affectum.
5 Steterit in oculis e. עמד בעיניו Id eſt, ſi iudicio ſuo plaga videbitur ſtetiſſe. ſiue perſeueraſſe, aut manſiſſe. Alii, ſteterit in colore ſuo. quia oculis percipitur color. Chaldæus paraph. ſteterit ſicut erat.
6 Subnigra fuerit כהה obſcurata fuerit. i. contraxerit nigrorem quendam. Alii, contraxerit ſeſe. q. d. corrugauerit.
7 In purificatione ipſius, לטהרתו quando purificatus fuerit. Oſtendetur ſec. ſacerd. ונראה שנית אל הכהן: Ad verbum, videbitur ſecundò à ſacerdote. 10 Et ſanitas ומחית & viuacitas.
11 Secundum omnem, &c. לכל מראה וגו׳ per omnem aſpectum, &c. i. per omne id quod ſub conſpectū ſacerdotis cadit. vel, in omni eo quod poteſt, vel ſolet videri à ſacerdote.

13 Tunc contemplabitur sacerdos:& *si* quidem operuit lepra om-
nem carnem eius,tunc mundam declarabit plagam:*nam* tota ver-
sa est in candorem,*propterea* munda est.
14 Et quo die conspecta fuerit in ea caro viua,"immunda erit.
15 Et contemplabitur sacerdos carnem *illam* viuam,immundã de-
clarabit illam:caro viua"immunda est,lepra est.
16 Aut quum reuersa fuerit caro viua,& conuersa in candorẽ,tunc
veniet ad sacerdotem:
17 Consideratbítque sacerdos:& *si* quidem versa fuerit plaga in cã-
dorem,mundam declarabit sacerdos plagam illam,munda est.
18 "Quum autem fuerit in cute carnis eius vlcus, & sanatũ fuerit:
19 Fueritq; in loco vlceris tumor albus,aut macula alba subrufa,
"ostendetur sacerdoti.
20 Tunc considerabit sacerdos:& *si* quidem aspectus eius humilior
fuerit cute, & pilus eius versus fuerit in candorem,immundum
declarabit illũ sacerdos, plaga lepræ est *quæ* in vlcere germinauit.
21 Quòd si considerauerit illã sacerdos, & ecce non fuerit in ea pi-
lus albus,nec demissior cute *reliqua*,sed fuerit subobscura:tunc re-
cludet illum sacerdos septem diebus.
22 Si verò crescendo creuerit per cutem, immũdam declarabit sa-
cerdos illam,plaga *lepræ* est.
23 At si in loco suo steterit macula illa alba , nec creuerit:adustio
vlceris est,mundam declarabit illam sacerdos.
24 Aut quum fuerit in cute carnis eius adustio ignis , & fuerit *in*
"sanitate adustionis macula alba,subrufa,aut alba:
25 Considerabit eam sacerdos: & *si* quidem versus fuerit pilus in
candorem in ea macula,& aspectus eius sit profundior cute *reliqua*:
lepra est *quæ* in adustione germinauit, & immundam iudicabit eã
sacerdos,plaga lepræ est.
26 Quòd si inspexerit eam sacerdos,& *si* quidem non fuerit in ma-
cula pilus albus , nec demissior fuerit cute ipsa, "sed fuerit subob-
scura,recludet eum sacerdos septem diebus.
27 Et contemplabitur eam sacerdos die septimo:si"crescendo cre-
uerit in cute,tũc immũdã eã declarabit sacerdos,plaga lepræ est.
28 Si verò in loco suo steterit macula illa,nec"creuerit in cute,"sed
sit subobscura,"tumor adustionis est,mundam declarabit eam sa-
cerdos,quia"adustio ambusti est.
29 "Quum autẽ viro aut mulieri exorta fuerit plaga in capite, aut
in barba:
30 Tunc intuebitur sacerdos plagã ipsam:& *si* quidẽ"aspectus eius
fuerit profundior cute *reliqua*, & in ea pilus flauus *&* "subtilis, tunc
immundam declarabit eam sacerdos: *nam* macula nigra est,"lepra
capitis aut barbæ est.
31 Quũ autẽ cõsiderauerit sacerdos plagã maculæ nigræ, & *si* qui-
dẽ aspectus eius nõ fuerit profundior cute *reliqua*,& pilus"niger nõ
fuerit in ea,recludet sacerdos"plagã maculæ nigræ septẽ diebus.

Considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eò quòd omnis in candorem versa sit:& idcirco homo mundus erit.

Quando verò caro viuens in eo apparuerit,

C Tũc sacerdotis iudicio polluetur,& inter immũdos reputabitur:caro eni viua si lepra aspergitur ,immũda est.

Quòd si rursum versa fuerit in alborem,& totum hominem operuerit,

Considerabit eum sacerdos , & mũdum esse decernet.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum est,& sanatum,

Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit siue subrufa , adducetur homo ad sacerdotem:

Qui quum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem,contaminabit eum, plaga enim lepræ orta est in vlcere.

Quòd si pilus , coloris est pristini, &cicatrix subobscura,& vicina carne non est humilior,recludet eum septẽ diebus.

Et si quidem creuerit, adiudicabit eum lepræ.

Sinautem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit.

Caro autẽ & cutis quam ignis exusserit , & sanata albam siue rufam habuerit cicatricem,

D Considerabit eam sacerdos:& ecce si versa est in alborẽ, & locus eius reliqua cute est humilior , cõtaminabit eum:quia plaga lepræ in cicatrice orta est.

Quòd si pilorum color non fuerit immutatus,nec humilior plaga carne reliqua,& ipsa lepræ species fuerit subobscura,recludet eum septẽ diebus.

Et die septimo contemplabitur: si creuerit in cute lepra , contaminabit eum.

Sinautem in loco suo candor steterit non satis clarus,plaga combustionis est:& idcirco mundabitur,quia cicatrix est combusturæ.

Vir siue mulier, in cuius capite vel barba germinauerit lepra,

Videbit eos sacerdos, & siquidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus,solitóque subtilior: contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est.

E Sinautem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni , & capillum nigrum:recludet eum septem diebus.

14 Immunda erit. ! יטמא .i.erit vera lepra. 15 Immunda est, טמא הוא .i.significat immunditiam & impuritatem. 18 Quum autem,&c. ובשר כי־יהיה וגו' Ad verbũ,Et caro quũ fuerit in eo in cute ipsius vlcus. 24 Sanitate adust.macula al. מחית המכוה בהרת לבנה .i.in parte ambusta quæ postea sanata fuerit,macula partim cãdida,& partim rubicũda [hoc est cuius candor vergat ad rubore]aut tantũmodo alba. 26 Sed fuerit sub. והוא כהה .i.coloris subnigri. Alii,cõtracta.astricta.i.sed cohibeat sese in loco suo,nec serpat in reliquas partes. 27 Crescẽdo,&c. פשוה תפשה בעור grassando grassata fuerit in cutẽ sanã. 28 Creuerit in cu. פשתה בעור grassata fuerit in cutem. Sed sit subob. והוא כהה sed sit cõtracta.vel,sed cõtraxerit sese. Tumor adu. שאת המכוה היא .i.hæc plaga nata est ex ea ambustione. Adustio ambusti est. ! צרבת המכוה היא hoc est,nascitur ex humoribus qui ambusti fuerunt colore externo. 29 Quũ autẽ,&c. ואיש או וגו' Ad verbũ,Et vir aut mulier quũ fuerit in eo plaga. 30 Aspectus e.&c. מראהו וגו' .i.si pars affecta videatur demissior cute reliqua,siue reliquo corpore. Subtilis, דק .i.subtilior quàm in aliis partibus. Lepra capi. צרעת הראש .i.quæ nasci solet in capite. 31 Niger שחור Præcedenti versu flauum vocauit,quia flauum magis accedit ad nigrum. Plagam maculæ את־נגע הנתק Id est hominem ita affectum.

Et intuebitur sacerdos plagam die septima: & *si* quidem non 31
creuerit macula illa nigra, nec fuerit in ea pilus flauus, & aspectus
maculæ nigræ non fuerit profundior cute:

Tunc radetur, sed maculam nigram non radet: recludétque sa- 33
cerdos maculam nigram septem diebus secundò:

Et considerabit sacerdos maculam nigram die septima: & *si* qui 34
dem non creuerit macula nigra in cute, nec aspectus eius fuerit
profundior cute, mundam declarabit eam sacerdos: 'lauabítque
vestimenta sua, & mundus erit.

Si autem crescendo creuerit macula illa nigra in cute post pu- 35
rificationem suam:

Tum inspiciet eam sacerdos: & *si* quidem creuerit macula illa 36
nigra in cute, 'non requiret sacerdos pilum flauum, immũda est.

Quòd si 'in oculis eius steterit macula nigra, & pilus niger or- 37
tus fuerit in ea, sanata est macula illa nigra: munda est, & mũdam
declarabit eam sacerdos.

'Porrò quum in cute carnis viri aut mulieris fuerint maculæ, 38
maculæ *inquam* albæ:

Inspiciet sacerdos ipse: & *si* quidem in cute carnis eorum fue- 39
rint 'maculæ albæ, subobscuræ: 'macula alba est *quæ* floruit in cu-
te, munda est.

Vir autem 'quũ depilatũ fuerit caput eius, caluus est, mũd' est. 40

Si verò ex parte faciei eius depilatum fuerit caput eius, recalua 41
ster est, & mundus est.

Quum autem fuerit in caluitio, aut in recaluatione plaga alba, 42
'rufa, lepra germinãs est in caluitio eius, vel in recaluatione eius.

Tunc considerabit illam sacerdos: & *si* quidem tumor plagæ al- 43
bus, & rufus in caluitio eius, aut in recaluatione eius, & 'sicut a-
spectus lepræ *in* cute carnis:

Vir leprosus est, immundus est, immundum declarando, im- 44
mundum declarabit illum sacerdos: in capite eius 'est plaga eius.

'Porrò leprosi in quo fuerit plaga illa, vestimenta erunt scissa, 45
& caput eius *erit* nudum, '& pilum *superioris* labri operiet: & ; Immũ
dus, immundus sum, 'clamabit.

Omnibus diebus quibus fuerit plaga in eo, contaminatus erit, 46
est enim immundus: solus habitabit, extra castra erit habitatio eius.

Quum autem in veste fuerit 'plaga lepræ, in veste lanea, aut in 47
veste linea,

Aut in stamine, aut in subtegmine ex lino, aut ex lana, aut in 48
pelle, aut 'in quauis supellectile pellicea:

Et fuerit plaga illa viridis, aut rufa in veste, aut in pelle, aut 49

31 Et die septimo intuebitur: si nõ creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis:

33 Radetur homo absque loco maculæ, & includetur septem diebus aliis.

34 Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibus suis mundus erit.

35 Sin autem post emundationem rursus creuerit macula in cute:

36 Non quæret amplius vtrum capillus in flauum colorem sit commutatus, quia apertè immundus est.

37 Porrò si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sanatum esse, & confidenter eum pronuntiet mundum.

38 Vir siue mulier in cuius cute cãdor apparuerit,

39 Intuebitur eos sacerdos: si deprehẽderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat nõ esse leprã, sed maculã coloris candidi, & hominem mundum.

40 Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus est.

41 Et si à fronte ceciderint pili, recaluaster & mundus est.

42 Sin autem in caluitio siue in recaluatione albus vel rufus color fuerit exortus,

43 Et hoc sacerdos viderit, condemnabit eum haud dubiè lepræ, quæ orta est in caluitio.

44 Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis,

45 Habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit.

46 Omni tempore quo leprosus est, & immundus, solus habitabit extra castra.

47 Vestis lanea siue linea, quæ lepram habuerit

48 In stamine atque subtegmine, aut certè pellis, vel quicquid ex pelle confectum est,

49 Si alba vel rufa macula fuerit, infe-

36 Non requiret לא־יבקר Id est non curabit de pilo flauo.

37 In oculis e. stet. בעיניו עמד in colore suo steterit. i. si colorem non demutauerit. Vide principium huius capitis, versu 5.

38 Porrò quum in cute, &c. ואיש או־אשה כי וגו' Ad verbum, Et vir siue mulier, quum fuerint in cute carnis eorum maculæ. Vide suprà versu 2.19.23.24, de macula alba. Vide etiam eundem Hebraismum suprà versu 19.

39 Maculæ albæ, subobscuræ: בהרות כהות לבנות Ordine suo reposuit vocabula Hebræa noster interpres, quæ sic leguntur, maculæ subobscuræ, albæ. De subobscuris maculis vide suprà versu 21 & 26. Macula alba est *quæ* floruit בוהק הוא פרח vitiligo est *id quod* natum est. Significat plagam albam cui multa est claritas, non tamen tanta quanta in בהרת & in שאת & in ספחת. A splendore nomen habet.

40 Quum depilatum fuerit cap. e. כי ימרט ראשו Hebraismus, pro, de cuius capite fluunt capilli. i. qui patitur defluuium capillorum.

42 Rufa, אדמדם subrubra. id est cuius color albus tendit ad rubedinem.

43 Sicut aspectus lepræ כמראה צרעת Id est, & præ se ferat speciem lepræ.

44 Est plaga e. נגעו: . i. lepra ipsius: hoc est, leprosum habet caput. 45 Porrò leprosi, &c. והצרוע אשר־בו וגו' Ad verbum, Et leprosus in quo fuerit plaga illa, vestimenta eius, &c. Et pilum, &c. ועל שפם יעטה & pilum *superioris* labri tegat. reiecta scilicet in humerum veste. Ita docti inter Hebræos intelligunt. Alii, barbam vtriusque labri significari volunt. Chaldæus paraph. labia sua instar lugentis inuoluat. Chaldaica alia lectio habet, Et os eius inuoluetur panno sicut lugens. Clamabit. : יקרא Id est clara voce declarabit se esse immundum. q. d. Cauete vobis, quia immundus sum. Chaldæus paraph. Ne contaminemini, ne contaminemini, clamabit.

47 Plaga lepræ, נגע צרעת Id est affectio quædam similis lepræ. Ad verbum, Vestis autem, quum fuerit in ea plaga lepræ.

48 In quauis supell. בכל־מלאכת Ad verbum, in omni opere.

ćta lepra reputabitur, ostendetúrque sacerdoti.

in stamine, vel in subtegmine, vel in quauis supellectile pellicea,
plaga lepræ est, ostendetur sacerdoti.

Qui consideratam recludet septē diebus.

50 Considerabítque sacerdos plagam, reeludétque plagam illam
septem diebus.

G Et die septimo rursus aspiciens, si deprehenderit creuisse, lepra perseuerans est: pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta.

51 Et considerabit plagam illam die septimo: ″si creuerit plaga in
veste, vel in stamine, vel in subtegmine, vel in pelle, *aut* ″in omni
opere quod fit ex pelle, lepra ″corrodēs est plaga illa, ″imunda est.

Et idcirco comburetur flammis.

52 Comburétque vestem, vel stamen, vel subtegmen ex lana vel
ex lino, vel omnem supellectilem pelliceam in qua fuerit plaga
illa, quia lepra corrodens est, *proptærea* igni comburetur.

Quòd si eam viderit non creuisse,

53 Si autem considerauerit sacerdos, & *si* quidem non creuerit pla
ga illa in veste, vel in stamine, vel in subtegmine, aut in omni su-
pellectile pellicea:

Præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludétque illud septem diebus aliis.

54 Tum præcipiet sacerdos, & lauabunt ″id in quo est plaga: & re-
cludet ″illud septem diebus secundò.

Et quum viderit faciem quidē pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iudicabit: & igne comburet, eo quòd infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum, lepra.

55 Dein contemplabitur sacerdos posteaquā lota fuerit plaga: &
quanuis non mutauerit plaga illa ″colorē suum, nec plaga creue-
rit, immunda est *tamen*, igni cōbures eam: ″infossio est ″in caluitio e-
ius vel in recaluatione eius.

Sin autem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrūpet eum, & à solido diuidet.

56 Si autē inspexerit sacerdos, & *si* quidē ″subobscura fuerit plaga
posteaquā lota fuerit, abscindet eā de veste, vel de pelle, vel de sta
mine, vel de subtegmine.

Quòd si vltrà apparuerit in his locis quæ prius immaculata erant, lepra volatilis & vaga: debet igne comburi.

57 Quòd si cōspecta fuerit vltrà in veste, vel in stamine, vel in sub-
tegmine, vel in omni supellectile pellicea: *lepra* ″germinās est, igni
″combures eam in qua fuerit plaga illa.

Si cessauerit, lauabit aqua ea quæ pura sunt, secundò, & munda erunt.

58 Vestis autem, siue stamen, siue subtegmen, aut quæuis supellex
pellicea quam laueris, & recesserit ab eis plaga: lauabitur secun-
dò, & tunc munda erit.

Ista est lex lepræ vestimenti lanei & linei, staminis atque subtegminis, omnisque supellectilis pelliceæ, quo modo mundari debeat vel contaminari.

59 ″Ista est lex plagæ lepræ vestimenti lanei vel linei, vel staminis
vel subtegminis, aut cuiusuis supellectilis pelliceæ, ad declaran-
dum illud mundum, vel ad declarandum illud immundum.

Cap. XIIII.

Cap. XIIII.

מצורע Lex mundandi hominis leprosi.

Matth. 8. a. 1 marc. 1. d. 40 luc. 5. c. 12

Loquutúsq; est Dominus ad Moysen, dicens,

1 ET loquutus est Iehouáh ad Mošéh, dicendo,

Hic est ritus leprosi quando mundandus est: adducetur ad sacerdotem:

2 ″Ista erit lex leprosi in die mundationis suæ: adducetur ad
sacerdotem:

Qui egressus de castris, quum inuenerit lepram esse mundatam,

3 Et egredietur sacerdos extra castra, contemplabitúrque *illum* sa-
cerdos: & *si* quidem sanata fuerit plaga lepræ à leproso,

Præcipiet ei qui purificatur, vt offerat duos passeres viuos pro se, quos vesci licitum est, & lignum cedrinum, vermiculúmque & hyssopum.

4 Tūc præcipiet sacerdos, ″& tollet ei qui mūdatur, ″duos passeres
viuos mūdos, & lignū cedrinū, & coccum vermiculi, & hyssopū.

Et vnū ex passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viuētes:

5 Præcipiétque sacerdos ″vt mactet passerem vnum super vas fi-
ctile super aquas viuas.

Alium autē viuum cū ligno cedrino,

6 Passerem viuum tollet, & lignū cedrinum, & coccū vermiculi,

51 Si creuerit plaga in ve. כי־פשה הנגע בבגד si grassata fuerit plaga in vestē. i. in reliquas partes sanas. In omni opere quod, &c. לכל אשר וגו׳ Ad verbū, in ōni quod fit ex pelle in opus, lepra, &c. Hebraismus. Paulo pòst pro eodē posuit, in ōni supellectile pellicea. Corrodēs ממארת Propriè significat dolorē inferre. Immunda est. טמאהוא : sub. vestis illa. 54 Id in quo את אשר־בו. i. vestē in qua, &c.
55 Colorem suum, את־עינו faciem suā. i. si permanserit vt erat prius. Infossio est פחתת הוא Significat corrosionē & labē quæ introrsum radices agit, quæ grassatur in imum, & agit intra id cui insederit. In caluitio, &c. : בקרחתו או בגבחתו. i. in parte posteriore, aut anteriore vestis. Chaldæus paraph. corrosio est in vetustate eius, vel in nouitate eius. In hunc sensū paraphrastæ Chaldæi doctus inter Hebræos exponit, quum dicit per caluitium videri sibi intelligendū esse pannum aut vestem quæ ob nimiam vetustatem amisit pilos, & tandē lepra corrūpitur: per recaluationem verò, vestem quā lepra priuat pilis. q. d. siue arrosio fuerit in nouo & piloso panno, siue in veteri, immūdus erit vobis.
56 Subobscura fue. כהה vel, videatur retrahere sese. vt suprà versu 26. 57 Germinās est, פורחת הוא. i. efflorescit in ea. Combures eā תשרפנו sub. vestem. 59 Ista est lex זאת תורת. i. hoc modo poterit cognoscere quando debebit vestimentū aliquod declarare purum aut impurum.

IN CAPVT XIIII.

1 Et loquutus est וידבר Hic quintam huius libri sectionē auspicantur Hebræi, à quarta sequentis versus dictione vocantes eam מצורע.
2 Ista erit lex, &c. זאת תהיה תורת וגו׳ Hebraismus, pro Hic est ritus qui seruari debet die quo is qui lepræ dānatus fuerat, siue leprosus declaratus, aut suspectus de lepra, iudicabitur alienus à lepra ab amicis vel propinquis.
4 Et tollet ei q. mund. ולקח למטהר vt tollat *aliquis* in gratiam eius qui mundandus est. Duos passeres viuos שתי־צפורים חיות duas auiculas viuas.
5 Vt mactet ושחט Ad verbum, & mactabit. sub. alius sacerdos.

& hyſſopum: & tinget illa, & paſſerem viuum in ſanguine paſſe-
ris mactati ſuper aquas viuentes.
Et ſparget ſuper mundandum à lepra, ſeptē vicibus, "mundabít 7
que eum, atque emittet paſſerem viuum "ſuper faciem agri.
Lauabítque qui emūdabitur, veſtimenta ſua, ac radet omnem 8
pilum ſuum, lauabítque ſe aqua, "& purus erit: dein poſtea ingre-
dietur caſtra, habitabítque extra tabernaculū ſuū ſeptem diebus.
"Die autem ſeptimo radet omnem pilum ſuum, caput ſuum, & 9
barbam ſuam, & ſupercilia oculorum ſuorum, atque omnem *reli-
quum* pilum ſuum radet: lauabit quoque veſtimenta ſua, poſtquā
lauerit carnem ſuam aqua, & purificabit ſe.
Die autem octauo tollet duos agnos immaculatos, & agnam 10
vnam anniculam immaculatam, & tres decimas ſimilæ pro min-
nha miſtam oleo, & ſextarium vnum olei.
Statuétque ſacerdos "qui mundat virum mundandum, "& illa co 11
ram Iehoua ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.
Tollétque ſacerdos agnum vnum, quem offeret in ſacrificium 12
pro delicto, & ſextariū olei, & agitabit ea agitatione corā Iehoua.
Mactabítq; agnū in loco in quo mactare ſolet oblationē ꝑ pec 13
cato, & holocauſtū, *nēpe* in loco ſāctitatis: quia "ſicut hoſtia pro pec
cato, *ita* oblatio pro delicto eſt ſacerdotis: ſānctitas ſānctitatū eſt.
Accipiétque ſacerdos de ſanguine oblationis pro delicto, & po 14
net "ſuper tenerum auris mundandi dextræ, & ſuper pollicem ma
nus eius dextræ, & ſuper pollicem pedis eius dextri.
Accipiet præterea ſacerdos de ſextario olei, & fundet "in manū 15
ſuam ſiniſtram.
Tingétque ipſe digitū ſuum dextrū in oleū quod eſt in manu 16
ſua ſiniſtra, ſpargétq; de oleo digito ſuo ſeptē vicibꝰ corā Iehoua.
De reſiduo verò olei quod eſt in manu ſua, ponet ſacerdos ſu- 17
per tenerum auris mundandi dextræ, & ſuper pollicem manus e-
ius dextræ, & ſuper pollicem pedis eius dextri, "vltra ſanguinem
oblationis pro delicto.
Quod autem ſupereſt de oleo quod eſt in manu eius, ponet ſu- 18
per caput mundandi: expiabítque eum ſacerdos coram Iehoua.
Faciet item ſacerdos oblationem pro peccato, "emundabítque 19
mundandum ab immunditia ſua, & poſtea mactabit holocauſtū.
"Et aſcēdere faciet ſacerdos holocauſtū & minnham ſuper alta- 20
re: expiabítque eum ſacerdos, "& mundus erit.
Si autem pauper fuerit, "& manus eius non poſſit aſſequi, tunc 21
accipiet agnum vnum in hoſtiam pro delicto in eleuationem "ad
expiandum illum, & decimam partem ſimilæ vnam permiſtam
oleo pro minnha, ſextariúmque olei:
Duos præterea turtures, aut duos filios columbæ, "quodcūque 22
apprehēdere poterit manus eius: erítque vnus in hoſtiam pro pec
cato, & alter pro holocauſto.

& cocco & hyſſopo tinget in ſanguine paſſeris immolati.

7 Quo aſperget illum qui mundādus eſt, ſepties, vt iure purgetur, & dimittet paſſerem viuū, vt in agrū auolet.

8 Quúmque lauerit homo veſtimēta ſua, radet omnes pilos corporis, & lauabitur aqua: purificatúſque ingredietur caſtra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum ſuum ſeptē diebus.

B

9 Et die ſeptimo radet capillos capitis, barbámque & ſupercilia, ac totius corporis pilos: & lotis rurſum veſtibus & corpore,

10 Die octauo aſſumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam abſq; macula, & tres decimas ſimilæ in ſacrificium, quæ conſperſa ſit oleo, & ſeorſum olei ſextarium.

11 Quúmque ſacerdos purificās hominē, ſtatuerit eum, & hæc omnia corā Domino in oſtio tabernaculi teſtimonii,

12 Tollet agnum, & offeret eum pro delicto, oleique ſextarium: & oblatis ante Dominum omnibus,

13 Immolabit agnum vbi ſolet immolari hoſtia pro peccato & holocauſtū, id eſt in loco ſancto. ſicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad ſacerdotē pertinet hoſtia: ſācta ſanctorū eſt.

14 Aſſuménſque ſacerdos de ſanguine hoſtiæ quæ immolata eſt pro delicto, ponet ſuper extremum auriculæ dextræ eius qui mundatur, & ſuper pollices manus dextræ & pedis.

C

15 Et de olei ſextario mittet in manū ſuam ſiniſtram:

16 Tingétque digitum dextrum in eo, & aſperget coram Domino ſepties.

17 Quod autem reliquum eſt olei in læua manu, fundet ſuper extremum auriculæ dextræ eius qui mundatur, & ſuper pollices manus ac pedis dextri, & ſuper ſanguinem qui effuſus eſt pro delicto,

18 Et ſuper caput eius.

19 Rogabítque pro eo coram Domino, & faciet ſacrificium pro peccato, tunc immolabit holocauſtum:

20 Et ponet illud in altari cū libamentis ſuis, & homo rite mundabitur.

21 Quòd ſi pauper eſt, & nō poteſt manus eius inuenire quæ dicta ſunt, pro delicto aſſumes agnum ad oblationē, vt roget pro eo ſacerdos, decimámque partem ſimilæ conſperſæ oleo in ſacrificium, & olei ſextarium,

22 Duóſque turtures ſiue duos pullos columbæ, quorum vnus ſit pro peccato, & alter in holocauſtum:

7 Mundabítque e. וטהרו .i. iudicabit eum eſſe mundum. Super faciem agri. : על פני השדה vt ſcilicet eat quocunque volet.
8 Et purus erit: וטהר .i. habebitur pro puro. 9 Die autem והיה ביום Ad verbum, Et erit, in die, &c.
11 Qui mūdat המטהר .i. qui declarat illum mūdum. Et illa ואותם nēpe ſuprà enumerata. 13 Sicut hoſtia, &c. כחטאת האשם .i. quemadmodū ad ſacerdotē pertinet hoſtia pro peccato, ita ad eū pertinet hoſtia pro delicto. 14 Super tenerū au. על תנוך אזן ſuper extremam auriculam. vel, ſuper extremam partem auriculæ. 15 In manum ſ. על כף הכוהן Ad verbū, ſuper volam ſacerdotis. Antecedens pro relatiuo. 17 Vltra ſanguinem על דם Ad verbum, ſuper ſanguinem. Alii, cum ſanguine hoſtiæ.
19 Emundabítque, &c. וכפר על המטהר מטומאתו emundabítque eum qui emundatur. Alii, rogabítque pro eo qui emundatur ab iniquitate ſua. vel, impuritate. 20 Et aſcendere fac. והעלה .i. imponet altari. Et mundus erit. : וטהר .i. tunc declarabit illum purum & mundum. 21 Et manus e. non p. aſſeq. ואין ידו משגת Ad verbum, & non manus eius apprehendens. ſub. illa ſuprà dicta. i. ſi nō habeat vnde poſſit ſibi illa comparare. Manum pro facultate poſuit. Ad expiandum illum, לכפר עליו ad rogandum pro illo.
22 Quodcunque appreh. poterit manus e. אשר תשיג ידו .i. quæcunque habere poterit.

D Offerétque ea, die octauo purificationis suæ sacerdoti ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino.

13 Afferétque ea octauo die purificationis suæ ad sacerdotem ad ostium tabernaculi ecclesiæ coram Iehoua.

Qui suscipiens agnum pro delicto & sextarium olei, leuabit simul:

14 Suscipiétque sacerdos agnum oblationis pro delicto, & sextarium olei, atque agitabit ea sacerdos ʼeleuationẽ coram Iehoua.

Immolatóque agno, de sanguine eius ponet super extremum auriculæ dextræ illius qui mundatur, & super pollices manus eius ac pedis dextri.

15 Mactabítque agnum oblationis pro delicto, ac tollet sacerdos de sanguine oblationis pro delicto, ponétque super tenerum auris mundandi dextræ, & super pollicem manus eius dextræ, & super pollicem pedis eius dextri.

Olei verò partem mittet in manũ suam sinistram,

16 De oleo quoque fundet sacerdos ʼin manum suam sinistram:

In quo tingens digitum dextræ manus, asperget septies coram Domino:

17 Spargétque sacerdos digito suo dextro de oleo quod est in manu sua sinistra, septem vicibus coram Iehoua.

Tangétque extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, & pollices manus ac pedis dextri in loco sanguinis qui effusus est pro delicto.

18 Ponet quoque sacerdos de oleo quod est in manu sua, super tenerum auris emundandi dextræ, & super pollicẽ manus eius dextræ, & super pollicem pedis eius dextri ʼin loco sanguinis oblationis pro delicto.

Reliquam autem partem olei quæ est in sinistra manu, mittet super caput purificati, vt placet pro eo Dominum.

19 Quod autẽ superest de oleo quod est in manu sacerdotis, ponet super caput emundandi, ad emundandum illum coram Iehoua.

Et turturem siue pullum columbæ offeret,

30 Faciet item vnum de turturibus, vel ex pullis columbarum, ʼex iis quæ apprehenderit manus eius:

Vnum pro delicto, & alterũ in holocaustum cum libamentis suis.

31 ʼQuod *inquam* apprehenderit manus eius, *faciet* vnum pro peccato, & alterum in holocaustum ʼcum minḥa: emundabítque sacerdos mundandum coram Iehoua.

E Hoc est sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in emũdationem sui.

32 ʼIsta est lex eius in quo fuerat plaga lepræ, cuius manus non poterat apprehendere mundationem sui.

Loquutúsque est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens,

33 Et loquutus est Iehouáh ad Mosch & ad Aharón, dicendo,

Quum ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionẽ, si fuerit plaga lepræ in ædibus:

34 Quum ingressi fueritis terram Chenáyan, quam ego ʼdo vobis in possessionem, ʼ& posuero plagam lepræ in domo terræ possessionis vestræ: Consideratio & purgatio domus leprosæ.

Ibit cuius est domus, nuntians sacerdoti, & dicet, Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea.

35 Veniet ille cuius erit domus, renuntiabítque sacerdoti, dicendo, Tanquam plaga *lepræ* ʼvisa est mihi in domo.

At ille præcipiet vt efferant vniuersa de domo priusquã ingrediatur eã, & videat vtrum leprosa sit, ne immũda fiant omnia quæ in domo sunt: intrabitque postea vt consideret leprã domus.

36 Tunc præcipiet sacerdos, ʼ& expurgabunt domum antequam ingrediatur sacerdos vt dispiciat plagam, ʼne polluatur quicquã quod sit in ea domo: & postea ingredietur sacerdos ad contemplandum domum.

Et quum viderit in parietibus illius quasi valliculas pallore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua,

37 Tunc considerabit plagam ipsam: ʼ& *si* quidem plaga *quæ est* in parietibus domus *fuerint* nigredines, flauedines, vel rubedines: ʼ& aspectus eorum fuerit depressior *reliquo* pariete:

Egredietur ostium domus, & statim claudet illam septem diebus.

38 Egredietur sacerdos è domo ad ostium domus, ʼ& claudet domum septem diebus.

F Reuersúsque die septimo, considerabit eam: si inuenerit creuisse leprã,

39 Postea reuertetur sacerdos die septimo, & contemplabitur: & *si* quidem creuerit plaga in parietibus domus,

Iubebit erui lapides in quibus le-

40 Tunc præcipiet sacerdos, & eruent lapides in quibus fuerit

24 Eleuationem תנופה oblationem.id est offeret illa tanquam oblatum.
26 In manum suam על כף הכהן Ad verbum, super volam sacerdotis. Antecedens pro relatiuo.
28 In loco sanguinis,&c. על מקום דם וגו' .i.in ea parte quæ tincta fuit sanguine hostiæ mactatæ pro delicto.
30 Ex iis quæ,&c. מאשר תשיג ידו: de eo quod assequetur manus eius. vel, quoscunque assequi poterit, &c.i.turturem sacrificabit, aut pullũ colũbæ, aut aliud genus auiũ quod habere poterit.q.d.eam speciem quã sibi cõparare poterit, sacrificabit. Repetitio Hebræis frequens.
31 Quod *inquam* appreh. את אשר תשיג Quoscunque *inquam* assequetur. Cum minḥa: על המנחה vltra minḥam.
32 Ista est lex,&c. זאת תורת וגו' .i.hæ sunt cæremoniæ obseruãdæ in purificatione eius qui à lepra mũdus esse declaratur, & qui pauperior erit quàm vt supradicta sibi cõparare possit. 34 Do נתן Præs.Heb.pro fut.daturus sum. Et posuero pla. ונתתי נגע Ad verbũ, & dedero plagã.i.immisero. Quum(inquit)in domibus quas ædificabitis in Terra sancta quam possessuri estis, immisero maculam siue plagã, ac labem parieti hærentem quæ speciẽ lepræ referet. 35 Visa est נראה apparuit.i.aliquid simile lepræ visũ est mihi in parietibus domus meæ. 36 Et expurgabunt d. ופנו את הבית .i.efferent omnia è domo.nam mox sequitur, ne polluatur quicquã in domo. Ne polluatur ולא יטמא Ad verbũ, & non polluetur. 37 Et *si* quidem,&c. והנה הנגע וגו' & sanè *si* plaga illa sit in parietibus domus atris & subuiridibus, aut subrubris. Alii pro Atris, vertũt Valliculas, aut fossas: vt שקערורת sit substãtiuũ, hoc sensu, Si plaga fuerit in parietibus, appareantq; valliculæ subuirides, aut subrubræ.i.si labes illa videatur intrò refugere, & speciẽ fossæ habeat quæ sit subuiridis. Seipsum declarat quũ dicit, Et aspectus, siue superficies fossarũ sit demissior pariete reliquo. Sic vertit Chaldæus paraph. Priorem lectionẽ ferè sequuntur Hebræi. Doctus inter illos putat dictionem שקערורת cõpositam esse ex שקע & שער, acsi dicat, profundæ nigredines. Et aspectus e. ומראיהן & superficies eorum.sub.parietum. 38 Et claudet והסגיר .i.præcipiet claudi.

ga illa, proiicientque illos extra ciuitatem in locum immundum.

Domum autem ʼradere iubebit intrinsecus per circuitum, & effundent puluerem ʼquem abraserint, extra ciuitatem in locum immundum.

Et accipient lapides alios quos reponent ʼloco lapidum *illorum*, & lutum aliud capiet, & complanabit domum.

Quòd si reuersa fuerit plaga, ʼ& effloreat in illa domo postquã erui fecit lapides & abradi domum, & posteaquam obducta fuit:

Tunc ingredietur sacerdos, & considerabit, & *si* quidem creuerit plaga in domo, lepra corrodens est in ipsa domo, immũda est.

Destruétque domum *&* lapides eius, & ligna eius, atque vniuersum lutum domus: educétque extra ciuitatem in locũ immũdũ.

Qui autem ingressus fuerit domum illam omnibus diebus quibus iusserit eam claudi, immundus erit vsque ad vesperam:

Et qui dormierit in ea domo, lauabit vestimẽta sua: quísque comederit in domo, lauabit vestimenta sua.

Purgatio eius.

Si autem ingrediendo ingressus fuerit sacerdos, contemplatúsque viderit nõ creuisse plagã in ipsa domo postquã ipsa obducta fuit: mundam iudicabit sacerdos domũ, quia sanata sit plaga illa.

Tollet itaque ad purificandum domum ʼduos passeres, & lignũ cedrinum, & coccum vermiculi, & hyssopum.

Mactabítque passerem viuũ ʼsuper vas fictile super aquas viuas.

Capiétque lignum cedrinum, & hyssopum, & coccum vermiculi, & passerem viuum, & tinget illa in sanguine passeris mactati, ʼ& in aqua viuente: aspergétque domum septem vicibus.

Purificabítque domũ illam sanguine passeris, & aqua viua, & passere viuo, lignóq; cedrino, & hyssopo, & cocco vermiculi.

Postea dimittet passerem viuum extra ciuitatem ʼsuper faciem agri, purgabítque domum, & munda erit.

ʼIsta est lex omnis plagæ lepræ, ʼ& maculæ nigræ,

Et lepræ vestis, & domus,

Et tumoris, & scabiei, ʼ& candentis maculæ,

Ad docendum quid agendum, ʼquo die immundus, & quo die mundus declarandus est.

Cap. XV.

De viro seminifluo.

LOquutus est autẽ Iehouáh ad Mo͡uſéh & ad Aharón, dicẽdo,

Loquimini ad filios Iſ͡uraél, & dicite eis, ʼVnusquisque quum semen eius defluet de carne sua, immundus est.

Hæc verò erit immũditia eius ʼin semine ipsiꝰ, *si* emittat caro eiꝰ semẽ suũ, ʼvel clauserit carnẽ suã semine suo, immũditia eius est.

Omne stratum in quo iacuerit qui patitur fluxum seminis, immundum erit: ʼ& omne id super quo sederit, immundum erit.

pra est, & proiici eos extra ciuitatem in locum immundum:

41 Domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra vrbem in locum immundum,

42 Lapidésq; alios reponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum.

43 Sinautem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita,

44 Ingressus sacerdos viderit reuersam leprã, & parietes respersos maculis, lepra est pseuerãs, & immũda domꝰ:

45 Quam statim destruent, & lapides eius ac ligna: atque vniuersum puluerem proiicient extra oppidum in locum immundum.

46 Qui intrauerit domũ quando clausa est, immundus erit vsque ad vesperum:

47 Et qui dormierit in ea, & comederit quippiam, lauabit vestimenta sua.

48 Quòd si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo, postquam denuo lita fuerit, purificabit eã reddita sanitate.

49 Et in purificationẽ eius sumet duos passeres, lignúmque cedrinum, & vermiculum atque hyssopum:

50 Et immolato vno passere in vase fictili super aquas viuas,

51 Tollet lignum cedrinum, & hyssopum, & coccum, & passerem viuum, & tinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viuentibus: & asperget domum septies:

52 Purificabitque eam tam in sanguine passeris, quàm in aquis viuẽtibus, & in passere viuo, lignóque cedrino, & hyssopo, atque vermiculo.

53 Quúmque dimiserit passerem auolare in agrum liberè, orabit pro domo, & iure mundabitur.

54 Ista est lex omnis lepræ & percussuræ,

55 Lepræ vestium & domorum,

56 Cicatricis & erumpentium papularum, lucentis maculæ & in varias species coloribus immutatis,

57 Vt possit sciri quo tẽpore mũdum quid, vel immundum sit. Cap. XV.

1 LOquutúsque est Dominꝰ ad Moysen & Aaron, dicens,

2 Loquimini filiis Israel, & dicite eis, Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit.

3 Et tunc iudicabitur huic vitio subiacere, quũ per singula momenta adhæserit carni eius atque concreuerit fœdus humor.

4 Omne stratum in quo dormierit, immundum erit, & vbicũque sederit.

41 Radere iubebit יקצע Ad verbum, radet, id est præcipiet radi. Quem abraserint, אשר יקצו .i. quem derasum coniecerint in angulum domus, vt postea eiiciant extra ciuitatẽ. Sic doctus inter Hebræos. 42 Loco lapidum אל תחת האבנים Id est in locũ priorũ lapidũ qui ablati fuerint. 43 Et effloreat ופרח & pullulet. & germinet. 49 Duos pass. שתי צפורים duas auiculas. sub. mundas. 50 Super vas fictile super, &c.: אל כלי חרש על מים חיים Hic אל pro על ponitur. i. super vas fictile in quo fuerit aqua fõtana, aut fluuiatilis. Id significat aqua viua. 53 Super faciem agri, אל פני השדה Id est, vt liberè eat quocunque volet. Hic אל pro על. 54 Ista est lex זאת התורה Hic est ritus. sub. obseruandus in curatione omnis lepræ. Et maculæ nigræ, ולנתק: quæ scilicet nascitur in barba aut capite. Vide suprà cap. 13. c. 30. 56 Et candentis ma. ולבהרת instar niuis scilicet. Vide secundum versum huius capitis. 57 Quo die immundus, &c. ביום הטמא וביום הטהור Ad verbum, in die immundi, & in die mundi. i. ad docendum sacerdotem de agendis die quo declarandus sit homo impurus, & quo die purus. Vel, die quo declarandũ est sitne impurũ aliquid, an purum. Aut hæ inquã sunt leges quæ declarant ritum obseruandum in curatione lepræ.

IN CAPVT XV.

2 Vnusquisque, &c. איש איש כי וגו׳ Ad verbum, Vir vir quum fuerit fluens de carne sua fluxum suum. q. d. quisquis patitur fluxum seminis, impurus est. Carnem vocat penem, vt Ezech. 23. c. 29.
3 In semine ip. בזובו Ad verbũ, in fluxu ipsius. Vel clauserit או החתים aut obthurauerit. Semen enim aliquando crassius est quàm vt exire possit per meatus suos. Si (inquit) semen illud non profluat, sed remaneat in vasis seminariis, tũc dicetur esse impurus, etiam si semen non profluat illi. Vt profluuium seminis externum, immundum est: ita & fluxus internus, qui fit quum semen è vasis seminariis exit quidẽ, sed foras non erumpit. 4 Et omne id וכל הכלי & omne instrumentum.

Et siquis hominum tetigerit lectũ eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Si sederit vbi ille sederat, & ipse lauabit vestimenta sua: & lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Qui tetigerit carnem eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Si saliuam huiuscemodi homo iecerit super eum qui mundus est, lauabit vestimenta sua: & lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Sagma super quod sederit, immundum erit.

B Et quicquid sub eo fuerit qui fluxũ seminis patitur, pollutũ erit vsq; ad vesperũ. qui portauerit horũ aliquid, lauabit vestimẽta sua: & ipse lotus aqua, immũdus erit vsque ad vesperũ.

Omnis quem tetigerit qui talis est, non lotis antè manibus, lauabit vestimenta sua: & lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Vas fictile quod tetigerit, cõfringetur: vas autem ligneũ lauabitur aqua.

Si sanatus fuerit qui huiuscemodi sustinet passionem, numerabit septẽ dies post emundationem sui: & lotis vestibus & toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus.

Die autem octauo sumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, & veniet in conspectum Domini ad ostiũ tabernaculi testimonii, dabitque eos sacerdoti:

Qui faciet vnum pro peccato, & alterum in holocaustũ: rogabitque pro eo coram Domino, vt emundetur à fluxu seminis sui.

C Vir de quo egreditur semen coitus, lauabit aqua omne corpus suum: & immundus erit vsque ad vesperum.

Vestem & pellem quam habuerit, lauabit aqua, & immunda erit vsque ad vesperum.

Mulier cum qua coierit, lauabitur aqua, & immunda erit vsque ad vesperum.

Mulier quæ redeunte mẽse patitur fluxus sanguinis, septem diebus separabitur: omnis qui tetigerit eam, immundus erit vsque ad vesperum:

Et in quo dormierit vel sederit diebus separationis suæ, polluetur.

Qui tetigerit lectum eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum.

Omne vas super quod illa sederit, quisquis attigerit, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, pollutus erit vsque ad vesperum.

5 Quicunque item tetigerit lectum eius, lauabit vestimenta sua,
'posteaquã lauerit sese aqua: erítque immũdus vsque ad vesperã.
6 Et qui sederit super aliquid super quo sederit seminifluus, la-
uabit vestimenta sua, posteaquã lauerit sese aqua: erítque immũ-
dus vsque ad vesperam.
7 Qui verò tetigerit carnem seminiflui, lauabit vestimenta sua,
posteaquã lauerit sese aqua: erítque immũdus vsque ad vesperã.
8 Et si despuerit seminifluus super mundum, lauabit vestimenta
sua, posteaquã lauerit sese aqua: erítq; immũdus vsq; ad vesperã.
9 'Et omne sagma sup quo equitauerit seminiflu⁹, immũdũ erit.
10 Atque omnis qui tetigerit omne quicquid fuerit subter eũ, im
mũdus erit vsq; ad vesperã: & qui portauerit ea, lauabit vestimẽta
sua, posteaquã lauerit sese aqua, erítq; immũdus vsq; ad vesperã.
11 Omnis autem quem tetigerit seminifluus, & manus suas non
abluerat aqua, lauabit vestimẽta sua, posteaquã lauerit sese aqua:
erítque immundus vsque ad vesperam.
12 Et vas fictile quod tetigerit seminifluus, confringetur: omne
autem vas ligneum lauabitur aqua.
13 Quum autem mundatus fuerit seminifluus à fluxu suo, nume
rabit sibi septem dies 'ab emundatione sua: lauabítque vestimẽta
sua, posteaquã lauerit quoque carnẽ suã aqua viua, '& mũdus erit.
14 Die verò octaua capiet sibi duos turtures, aut duos pullos colũ
binos, veniétque coram Iehoua ad ostium tabernaculi ecclesiæ,
& tradet eos sacerdoti:
15 'Quos sacrificabit sacerdos, vnum pro peccato, & alterum in
holocaustũ: '& emũdabit illũ sacerdos corã Iehoua à fluxu ipsius.
16 'Quum autem ex aliquo egressa fuerit effusio seminis, lauabit
aqua totam carnem suam, immũdúsque erit vsque ad vesperam.
17 Et omnis vestis, omnísque pellis super quam fuerit *aliquid* de ef
fusione seminis, lauabitur aqua, & immũda erit vsque ad vesperã.
18 Mulier quoque cum qua 'dormierit vir *patiens* effusionem semi-
nis, lauabunt se aqua, & immundi erunt vsque ad vesperam.
19 Mulier autem 'quum fuerit fluens sanguine, *&* erit fluxus eius
'per carnem eius, septem diebus erit 'in separatione sua: & omnis
qui tetigerit eam, immundus erit vsque ad vesperam.
20 Et omne super quo iacuerit in separatione sua, immundum e-
rit: omne quoque super quo sederit, immundum erit.
21 Omnis præterea qui tetigerit lectum eius, lauabit vestimenta
sua, & lauabit sese aqua: immundúsque erit vsque ad vesperam.
22 Omnis etiam qui tetigerit 'quancunque sedem super quam se-
derit, lauabit vestimenta sua, posteaquã lauerit sese aqua: immun
dúsque erit vsque ad vesperam.
23 'Quòd si *instrumentum aliquod* fuerit super stratum ipsum, vel su-
per sellam super quam sederit: quum tetigerit illud *aliquis*, im-

Purgatio eius.

De muliere mẽstruosa & sanguiniflua.

5 Pasteaquam lauerit sese ורחץ Ad verbum, & lauabit sese. Sic sæpius in sequentibus.
9 Et omne sagma וכל־המרכב Ad verbum, & omnis equitatura. Quidam vertunt, omne ephippium. vel omnis sella.
13 Ab emundat. sua: לטהרתו .i. à tempore quo recepit pristinam sanitatem. Et mundus erit. : וטהר & emundabitur. i. habebitur pro puro. 15 Quos sacrificab. ועשה אותם Ad verbum, Et faciet eos. Et mundabit illum וכפר עליו .i. declarabit illũ esse purũ.
16 Quum autem, &c. ואיש כי־תצא ממנו Ad verbum, Et homo quum egredietur ex eo, &c.
18 Dormierit, &c. ישכב איש וגו' concubuerit maritus concubitu seminis. vel, effusione seminis. i. Si vir imprudens, veluti noctu dormiens, passus est fluxum seminis, & sub auroram, eius rei non recordatus, cum vxore sua congrediatur, tunc per imprudentiã polluitur vterque. Chaldæus paraph. habet vt vertit noster interpres. 19 Quũ fuerit flu. &c. כי־תהיה זבה דם יהיה זובה quũ fluxum patietur, *&* fluxus eius erit sanguis. i. sanguineus. hoc est, quæ patietur menstrua. Per carnem eius, בבשרה .i. per verenda eius: hoc est, qui decurret per pudenda eius. In separatione sua: בנדתה Tempus menstruorum vocat separationem, vel à sanguine illo immundo qui à muliere separatur: vel ab eo quòd tum separata esse debebat à commercio mariti, atque aliorum hominum consuetudine, maximè ab ingressu tabernaculi, atque contactu rerum mundarum. 22 Quancunque sedem super quam בכל־כלי אשר Ad verbum, omne instrumentũ *super* quod.
23 Quòd si *instrumentum aliquod* fuerit, &c. ואם על־המשכב וגו' .i. Quòd si stragulum aliquod fuerit super lectum, aut super sedem super quam illa sederit, & quispiam illud tetigerit, impurus, &c.

mundus erit vſque ad veſperam.
Quòd ſi dormiendo dormierit quis cum ea,'& fuerit immun- 24
ditia eius ſuper eum,immundus erit ſeptem diebus:& omne ſtra-
tum ſuper quod dormierit,immundum erit.
Mulier autem,quum fluet fluxus ſanguinis eius diebus multis 25
'præter tempus menſtrui ſui, vel quum patietur fluxum ſangui-
nis'vltra menſes ſuos, cunctis diebus fluxus immunditiæ ſuæ e-
rit'ſicut diebus menſtrui ſui:immunda eſt.
Omne ſtratum in quo dormierit cunctis diebus fluxus ſui, ſi- 26
cut ſtratum'menſtrui ſui erit ei:& omnis ſedes ſuper qua ſederit,
immunda erit ſecundum immunditiam menſtrui ſui.
Quicũque tetigerit ea,immundus erit: lauabítque veſtimenta 27
ſua,& lauabit ſe aqua,immundúſque erit vſque ad veſperam.
Purgatio earũ. Quòd ſi mundata fuerit à fluxu ſuo,tunc numerabit ſibi ſeptẽ 28
dies,& poſtea mundabitur.
Die autẽ octauo tollet ſibi duos turtures,aut duos pullos colũ 29
binos, afferétque illos ad ſacerdotẽ ad oſtiũ tabernaculi eccleſiæ.
Et faciet ſacerdos vnum in hoſtiam pro peccato,& alterum in 30
holocauſtum:emundabítque illam ſacerdos coram Iehoua à flu
xu immunditiæ ſuæ.
Separabitíſque filios Iſraël ab immunditiis ſuis,ne morian- 31
tur propter immunditias ſuas dum polluerint tabernaculũ meũ
quod eſt in medio eorum.
Iſta eſt lex patientis fluxum ſeminis,& eius ex quo egreditur ef 32
fuſio ſeminis,'vt ſit immundus propter illam,
Et ægrotãtis'in fluxu ſuo,& eius qui profundit fluxum ſuum, 33
ſiue ſit maſculus,ſiue fœmina,& viri qui dormierit cũ immũda.

Cap. XVI.

אחרי מות

Quæ ſacerdoti erant obſeruanda antequam ingredi poſſent Sanctuarium.

LOquutus eſt autem Iehouáh ad Moſéh'poſtquam mortui 1
ſunt duo ex filiis Aharón:'qui dum accederent coram Iehoua,
mortui ſunt.
Dixítque Iehouáh ad Moſéh, Loquere ad Aharón fratrẽ tuũ, 2
vt ne ingrediatur omni tempore'ſanctuarium intra velum co-
ram propitiatorio quod eſt ſupra arcam, ne moriatur: in nube e-
nim apparebo ſupra propitiatorium.
'Cum hoc ingredietur Aharón ſanctuarium, cum iuuenco fi- 3
lio bouis in hoſtiam pro peccato,& ariete in holocauſtum.
Tunica linea'ſancta induet ſe, & feminalia linea erunt'ſuper 4
carnem eius, balteóque lineo accinget ſe, & mitra linea'velabit
ſeſe:veſtes ſanctitatis ſunt: lauabítque aqua carnem ſuam, & in-
duet ſe illis.
A cœtu autem filiorum Iſraël accipiet duos hircos caprarũ 5
in hoſtiam pro peccato,& arietem vnum in holocauſtum.
Offerétque Aharón iuuencũ ſacrificii pro peccato ſuũ,'& expia 6

Si coierit cum ea vir tempore ſanguinis menſtrualis, immũdus erit ſeptem diebus:& omne ſtratum in quo dormierit,polluetur.

D Mulier quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis non in tempore mẽſtruali, vel quæ poſt menſtruum ſanguinem fluere non ceſſat,quãdiu ſub iacet huic paſſioni,immunda erit,quaſi ſit in tempore menſtruo.

Omne ſtratum in quo dormierit,& vas in quo ſederit,pollutum erit.

Quicunque tetigerit ea,lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua immundus erit vſque ad veſperum.

Si ſteterit ſanguis, & fluere ceſſauerit, numerabit ſeptem dies purificationis ſuæ:

Et die octauo offeret pro ſe ſacerdoti duos turtures,aut duos pullos colũbarum ad oſtium tabernaculi teſtimonii.

Qui vnum faciet pro peccato,& alterum in holocauſtum: rogabítq; pro ea coram Domino, & pro fluxu immunditiæ eius.

Docebitis ergo filios Iſrael vt caueant immunditias,& non moriãtur in ſordibus ſuis,quũ polluerint tabernaculum meum quod eſt inter eos.

Iſta eſt lex eius qui patitur fluxum ſeminis,& qui polluitur coitu,

Et quæ menſtruis temporibus ſeparatur, vel quæ iugi fluit ſanguine, & hominis qui dormierit cum ea.

Cap. XVI.

LOquutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen poſt mortem duorum filiorũ Aaron,quando offerentes ignem alienum interfecti ſunt.

Et præcepit ei, dicens, Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca: vt non moriatur (quia in nube apparebo ſuper oraculum)

Niſi hæc antè fecerit : vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocauſtum.

Tunica linea veſtietur, feminalibus lineis verenda celabit, accingetur zona linea,cidarim lineam imponet capiti: hæc enim veſtimẽta ſunt ſancta: quibus cunctis,quum lotus fuerit,induetur.

B Suſcipiétque ab vniuerſa multitudine filiorũ Iſrael duos hircos pro peccato,& vnum arietem in holocauſtũ.

Quúmque obtulerit vitulũ, & ora-

24 Et fuerit immunditia e.ſuper e. ותהי נדתה עליו .i.& ſuperuenerint menſes mulieri dum homo dormit cum ea.
25 Præter tempus men.ſ. בלא עת נדתה Ad verbum,in non tempore menſtrui ſui.i.alio tempore quàm quo pati ſolet menſes. Vltra menſes ſuos,' על נדתה .i.poſt fluxum menſtrualem quem naturaliter pati ſolet. Sicut diebus menſtrui ſui,כימי נדתה .i.erit impura ſicut impura erat tempore menſtruorum ſuorum. 26 Menſtrui ſui erit ei: נדתה יהיה לה .i.erit impurum ſicut erat impurum ſtratũ in quo dormiebat tempore menſtruorum ſuorum. 32 Vt ſit immun.propter il. : לטמאה בה .i.per quam redditur impurus.
33 In fluxu ſuo, בנדתה in ſeparatione[vel elõgatione,aut ſegregatione]ſua.tempore ſcilicet menſiũ.i.eius quæ laborat fluxu mẽſtruo.

IN CAPVT XVI.

1 Poſtquam mortui ſunt אחרי מות Hîc incipiunt Hebræi ſextam huius libri ſectionem:quam ab his duabus dictionibus denominãt. Qui dum accederent בקרבתם ſub.vt adolerent thus. Vide ſuprà cap.10.a.1
2 Sanctuarium אל הקודש Sanctitatem.i Sãnctum ſanctorum.Semel in anno,Septembri menſe Summus ſacerdos ſolus ingrediebatur Sãctum ſanctorum. 3 Cum hoc בזאת .i.hoc ritu & his cæremoniis. 4 Sancta קודש Ad verbũ,ſanctitatis.i.ſacra. Super carnem e. על בשרו .i.ſuper verenda. Velabit ſeſe: יצנף .i.caput ſuum. 6 Et expiationem f. וכפר & rogabit.

uerit pro se & pro domo sua,

tionem faciet pro se & pro domo sua.

Duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii.

7 Postea capiet duos hircos, quos statuet coram Iehoua ad o stiũ
tabernaculi ecclesiæ.

Mittensque super vtrunque sortẽ, vnam Domino, & alteram capro emissario:

8 Mittetque Aharón super duos illos hircos sortes, sortem vnã Ie
houæ, & sortem alteram pro ÿAzazel.

Cuius exierit sors Domino, offeret illum pro peccato:

9 Offeret autem Aharón hircum super quem ceciderit sors pro Ie
houa, & faciet eum pro peccato.

Cuius autem in caprum emissariũ, statuet eum viuum coram Domino, vt fundat preces super eum, & emittat eum in solitudinem.

10 Hircum verò super quem ceciderit sors pro ÿAzazel, statuet vi-
uum coram Iehoua, ad emundandum per illum, ad emittendũ
illum in ÿAzazel in desertum.

His ritè celebratis, offeret vitulũ, & rogãs pro se & pro domo sua, immolabit eum.

11 Offeret autem Aharón iuuencum pro hostia peccati suum, &
expiationem faciet pro se & pro domo sua: mactabítque iuuencũ
pro hostia peccati suum.

C Assumptóq; thuribulo quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu cõpositum thymiama incensum, vltra velum intrabit in Sancta:

12 Assumet quoque plenum thuribulum prunis ignitis de altari à
conspectu Iehouæ, & plenas volas suas de incenso aromatico cõ-
minuto, & inferet intra velum.

Vt positis super ignem aromatib[us] nebula eorum & vapor operiat oraculum quod est supra testimonium, & non moriatur.

13 Ponétque incensum super ignem coram Iehoua: operiétque
nubes incensi propitiatorium quod est super testimonium, &
non morietur.

Heb.9.d.13. & 10.a.4

Tollet quoque de sanguine vituli, & asperget digito septies contra propitiatorium ad Orientem.

14 Deinde accipiet de sanguine iuuenci, & asperget digito suo cõ
tra faciem propitiatorii ad Oriẽtem: coram propitiatorio inquã
asperget septem vicibus de sanguine illo, digito suo.

Quúmque mactauerit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem eius intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, vt aspergat e regione oraculi.

15 Mactabit præterea hircum hostiam pro peccato, qui fuerit po-
puli, & inferet sanguinem eius intra velum: faciétque de sangui-
ne eius quemadmodum fecit de sanguine iuuenci, aspergens sci-
licet illum supra propitiatorium & coram propitiatorio.

D Et expiet sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, & à præuaricationibus eorum, cunctísque peccatis. iuxta hunc ritum faciet tabernaculo testimonii quod fixum est inter eos in medio sordium habitationis eorum.

16 Et emundabit sanctuarium ab immunditiis filiorum Iשׁsraél,
& à præuaricationibus eorum, cũctísque peccatis eorum: sic quo-
que faciet tabernaculo ecclesiæ quod moratur cum eis in medio Tabernaculi.
immunditiarum eorum.

Luc.1.a.10

Nullus hominum sit in tabernaculo quando pontifex sanctuarium ingreditur, vt roget pro se & pro domo sua & pro vniuerso cœtu Israel, donec egrediatur.

17 Nullus autẽ homo erit in tabernaculo ecclesiæ dũ ingredietur
ipse ad emundandũ in sanctuario, donec egrediatur ipse: & expia
tionẽ fecerit pro se & pro domo sua, & p vniuerso cœtu Iשׁsraél.

Quum autẽ exierit ad altare quod corã Domino est, oret pro se, & sumptum sanguinẽ vituli atque hirci fundat super cornua eius per gyrum.

18 Exibit autem ad altare quod est coram Iehoua, & expiabit il- Altaris.
lud: tollétque de sanguine iuuenci, ac de sanguine hirci, & ponet
super cornua altaris per circuitum.

Aspergénsq; digito septies, expiet & sanctificet illud ab immunditiis filiorum Israel.

19 Aspergétq; super illud de sãguine illo, digito suo, septẽ vicibus,
ac mũdabit illud, sãctificabítque ab immũditiis filiorũ Iשׁsraél.

Postquam emundauerit sanctuariũ & tabernaculum & altare, tunc offerat hircum viuentem.

20 Quum autem finierit expiare sanctuarium tabernaculúmque
ecclesiæ & altare, tunc offeret hircum viuum.

E Et posita vtraque manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta atque peccata eorum: quæ im-

21 Imponétque Aharón ambas manus suas super caput hirci vi- Peccatorũ Mosaica confessio.
ui, & confitebitur super illud omnes iniquitates filiorũ Iשׁsraél,
& omnes præuaricationes eorum cum omnibus peccatis eorum:

8 Iehouæ, ליהוה pro Iehoua. Pro ÿAzazel. : לעזאזל Nostri interpretes vocem istam tanquam appellatiuam vertunt, pro capro emissario, sic appellato quòd in desertum emitteretur. atque ita vox esset cõposita ex עז caper, & אזל abiit. At iuxta Hebræorum opinionem, Azazel mons fuit in deserto non procul à monte Sinai, qui hoc nomen à capro illo, qui eò emittebatur, obtinuit. Doctus inter Hebræos de eo sic scribit, Azazel est dictio composita ex עז & אזל: & mons ita vocatus est quòd caper illuc abiret.

10 Ad emundandum per il. לכפר עליו ad orandum pro illo. 11 Et expiationem faciet וכפר & rogabit.

12 Et plenas, &c. ומלא חפניו Ad verbum, & plenitudinem volarum suarum. i. quantum vtraque manus capere poterit.

13 Nubes incensi ענן הקטורת .i. vapor qui excitabitur ex thymiamate incenso. Super testim. על־העדות Oratio concisa, pro, super arcam testimonii. i. in qua erant tabulæ continentes præcepta Domini. Et non morietur. : ולא ימות si ita scilicet fecerit, non quemadmodum fecerunt Nadab & Abiu. Alii, ne moriatur, si aliter fecerit quàm Deus iussit, vt Nadab & Abiu fecerunt.

14 Cõtra faciem prop. על־פני הכפורת q.d. consperget partem anteriorem spectantem ad Orientem, & posteriorem spectantem ad Occidentem. 15 Supra propit. על הכפורת וגו׳ .i. asperget partem superiorem & anteriorem propitiatorii.

16 Quod mora. cũ eis השוכן אתם .i. quod fixũ est apud illos. In medio, &c. : בתוך טומאותם .i. inter illos impuros & cõtaminatos.

17 Ad emundandum לכפר ad rogandum. Et expiationem fecerit וכפר & rogauerit.

18 Et expiabit illud: וכפר עליו & emundabit illud. 20 Quum autem finierit exp. וכלה מכפר Ad verbum, Et complebit expiare.

& ponet illa super caput hirci, ac emittet *illum* per manū viri præ-
parati, in desertum.
Et portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorū 'in ter- 22
ram' inhabitabilem, '& abire sinet hircum illum in deserto.
Veniet post hæc Aharón in tabernaculum ecclesiæ, & exuet se 23
vestibus lineis quibus induerat se dū ingrederetur sanctuarium,
& ponet eas 'ibi.
Lauabítque carnem suam aqua in loco sancto, & induet se 've- 24
stibus suis. egredietur autem, & faciet holocaustum suum & holo
caustum populi, '& expiationem faciet pro se & pro populo.
Adipem verò hostiæ pro peccato adolebit super altare. 25
Qui verò deduxerit hircū in y Azazel, lauabit vestimēta sua, 'post 26
eaquā lauerit carnem suā aqua, & postea ingredietur castra ipsa.
Iuuencum autem pro peccato, & hircum pro delicto quorum 27
illatus fuerit sanguis ad emundandum 'in sanctuario, educet extra
castra, & comburent igni pellem eorum, & carnes eorum, & fi-
mum eorum.
Et qui combusserit ea, lauabit vestimenta sua, posteaquam la- 28
uerit carnem suam aqua, & postea ingredietur castra.

Festum expiationum à peccatis.

'Erítque vobis in statutum perpetuum: mēse septimo, decima 29
mensis' affligetis animas vestras, neque opus vllum facietis, indi-
gena & peregrinus qui peregrinatur in medio vestri.
In hac enim die expiabit vos vt emundet vos: ab omnibus pec 30
catis vestris coram Iehoua mundabimini.
'Sabbathum quietis est vobis, & affligetis animas vestras statu- 31
to perpetuo.
Expiabit autem sacerdos 'quem vnxerit *vngens*, & cuius conse- 32
crauerit manum ad fungēdum sacerdotio pro patre suo: induét-
que se vestibus lineis, vestibus sanctis.
Et expiabit sanctuarium sanctitatis & tabernaculum ecclesiæ, 33
altare quoque expiabit, & sacerdotes, & cunctū populum congre-
gationis expiabit.
Erítque hoc vobis in statutum perpetuum ad emundandum 34
filios Iωsraël ab omnibus peccatis suis 'semel quotānis. 'Et fecit
Moωséh secundum quod præceperat *ei* Iehouáh.

Cap. XVII.

Sacrificia dānat quæ non fiūt ad ostium tabernaculi fœderis.

LOquutus est præterea Iehouáh ad Moωséh, dicendo, 1
Loquere ad Aharón & ad filios eius, & ad omnes filios Iωs- 2
raël, dícq; illis, 'Istud est verbū quod præcepit Iehouáh, dicēdo,
'Quicūque de domo Iωsraël 'mactauerit bouem, aut agnum, 3
aut capram in castris, aut qui mactauerit extra castra:
Et ad ostium tabernaculi ecclesiæ non adduxerit eum, vt offe- 4

precans capiti eius, emittet illum per hominem paratum, in desertum.

Quúmq; portauerit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, & dimissus fuerit in desertum,

Reuertetur Aaron in tabernaculū testimonii, & depositis vestibus quibus prius indutus erat quum intraret sanctuarium, relictísque ibi,

Lauabit carnem suam in loco sancto, induetúrque vestibus suis. & postquam egressus obtulerit holocaustū suū ac plebis, rogabit tā pro se quàm pro populo:

Et adipem qui oblatus est pro peccatis, adolebit super altare.

Ille verò qui dimiserit caprum emissariū, lauabit vestimēta sua & corpus aqua, & sic ingredietur in castra. F

Vitulum autem & hircum qui pro peccato fuerant immolati, & quorū sanguis illatus est in sanctuarium vt expiatio compleretur, asportabūt foras castra, & cōburent igni tā pelles quàm carnes eorum, ac fimum.

Supra 4.a heb. 9.b

Et quicunque combusserit ea, lauabit vestimenta sua & carnem aqua, & sic ingredietur castra.

Eritque vobis hoc legitimū sempiternū: mense septimo, decima die mēsis affligetis animas vestras, nullúmque opus facietis, siue indigena siue aduena qui peregrinatur inter vos.

Infra 23.

In hac die expiatio erit vestri atque mundatio: ab omnibus peccatis vestris corā Domino mundabimini. G

Sabbathum enim requietionis est, & affligetis animas vestras religione perpetua.

Expiabit autē sacerdos qui vnctus fuerit, & cuius manus initiata est vt sacerdotio fungatur pro patre suo: induetúrque stola linea & vestibus sanctis.

Et expiabit sanctuarium & tabernaculum testimonii atque altare, sacerdotes quoque & vniuersum populū.

Exo. 30.

Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, vt oretis pro filiis Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat Dominus Moysi.

Cap. XVII.

ET loquutus est Dominus ad Moysen, dicens,

Loquere Aaron & filiis eius, & cunctis filiis Israel, dicens ad eos, Iste est sermo quē mādauit Dominus, dicēs,

Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris vel extra castra:

Et nō obtulerit ad ostiū tabernacu-

22 Inhabitabilem, גזרה Ad verbum, separationis. i. separatam à commercio hominum. i. inhabitabilem. Et abire sinet ושלח Id est, dimittet vt liberè quocunque volet, abeat. 23 Ibi. שם: Nempe in anteriore parte tabernaculi ecclesiæ.
24 Vestibus suis. את־בגדיו solitis videlicet. q. d. resumet vestes solitas. Et expiationem faciet וכפר & *rursum* rogabit.
26 Posteaquam lauerit. ורחץ Ad verbum, & lauabit. Sic in sequentibus sæpius.
27 In sanctuario, בקודש Quidam scribunt ordinem esse turbatum, & legendum, illatus fuerit sanguis in sanctuarium, ad emundandum.
29 Eritque vobis in stat. perp. והיתה לכם לחוקת עולם .i. hoc obseruabitis ritu perpetuo. Affligetis תענו sub. ieiunio. i. ieiunabitis.
31 Sabbathum quietis est שבת שבתון היא Quies quietis est. i. summa quies est, quietissima & tranquillissima. q. d. animo & corpore vobis quiescendum est. 32 Quem vnxerit אשר ימשח Id est qui vnctus fuerit, siue quem Dominus præceperit vngendum.
34 Semel quotannis. אחת בשנה Ad verbum, vna *uice* in anno. Et fecit Moωséh secundum, &c. : ויעש כאשר צוה יהוה את־משה Inuersus ordo, Hebræis elegans, quem Latinorum more reddidit noster interpres, addito pronomine. Apud illos sic legitur, Et fecit secundum quod præceperat Iehouáh ipsi Moωséh.

IN CAPVT XVII.

2 Istud est verbum quod præc. זה הדבר אשר־צוה Hebraismus, pro, Hoc est quod mandat, &c. vel, Hæc lex fertur à Deo. vt scilicet auertat illos ab idololatria. didicerant enim illi ab AEgyptiis, sacrificare idolis.
3 Quicunque איש איש Ad verbum, Vir vir. Hebraismus, pro Quicunque, vel Quisquis. Mactauerit אשר ישחט Hæc non de mactatione animalium quæ ad esum fit, intelligenda sunt, sed de mactatione sacrificiorum.

li oblationē Domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinē fuderit, sic peribit de medio populi sui.

rat oblationem Iehouæ, coram tabernaculo Iehouæ: ″sanguis imputabitur viro illi: *nam* ipse sanguinem fudit, ″excidetúrque vir ille è medio populi sui:

5 Ideo sacerdoti offerre debēt filii Israel hostias suas quas occidunt in agro, vt sanctificentur Domino ante B ostium tabernaculi testimonii, & immolēt eas hostias pacificas Domino.

5 Vt afferant filii Iesraēl sacrificia sua quæ mactaturi sunt ″in superficie agri, vt afferant inquam ″illa Iehouæ ad ostium tabernaculi ecclesiæ ad sacerdotem, & sacrificent illi sacrificia pacificorum Iehouæ.

6 Fundétque sacerdos sanguinem super altare Domini ad ostium tabernaculi testimonii, & adolebit adipem in odorem suauitatis Domino.

6 Spargétque sacerdos sanguinem ad altare Iehouæ, ad ostium tabernaculi ecclesiæ, & adolebit adipē ″in odorē quietis Iehouæ.

7 Et nequaquam vltrà immolabunt hostias suas dæmonibus cum quibus fornicati sunt: legitimum sempiternum erit illis & posteris eorum.

7 Et non sacrificabunt vltrà sacrificia sua ″dæmonibus ″cum quibus fornicantur: statutum perpetuum erit hoc illis ″in generationibus eorum. Domino, non dæmonibus offerendum.

8 Et ad ipsos dices, Homo de domo Israel, & de aduenis qui peregrinātur apud vos, qui obtulerit holocaustum siue victimam,

8 Dices præterea illis, Quicunque è domo Iesraēl, aut de peregrinis qui peregrinantur in medio vestri, obtulerit holocaustum aut sacrificium:

9 Et ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam vt offerat Do- C mino, interibit de populo suo.

9 Et ad ostium tabernaculi ecclesiæ non adduxerit illud ad faciēdum illud Iehouæ: ″tunc excidetur vir ille è populis suis.

10 Homo quilibet de domo Israel, & de aduenis qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo:

10 Et quicunque è domo Iesraēl, & è peregrinis qui peregrinantur ″in medio eorum, comederit vllum sanguinē, ″ponam faciem meam in animam comedentem sanguinem, & excidam eam è medio populi sui: Sanguis non comedendus.

11 Quia anima carnis in sanguine est: & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sāguis pro animæ piaculo sit.

11 Quia ″anima carnis in sanguine est: ego autem ″dedi illum vobis super altare ad expiandum animas vestras: quia sanguis ipse animam ″expiabit.

12 Idcirco dixi filiis Israel, Omnis anima ex vobis non comedet sanguinē, nec ex aduenis qui peregrinantur inter vos.

12 Idcirco dixi filiis Iesraēl, Nulla anima ex vobis comedet sanguinem, & peregrinus qui peregrinatur in medio vestri, nō comedet sanguinem. Sanguine expiatio peccatorum fiebat.

13 Homo quicunque de filiis Israel & de aduenis qui peregrinantur apud D vos, si venatione atque aucupio ceperit feram vel auem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius, & operiat illum terra.

13 Et quicūque è filiis Iesraēl, & è peregrinis qui peregrinantur in medio eorum, ″venatus fuerit venationem bestiæ, vel auis ″quæ comeditur, tūc effundet sanguinem eius, ″& operiet illū puluere.

Gen.9.b.4

14 ‖Anima enim omnis carnis in sanguine est: vnde dixi filiis Israel, Sanguinem vniuersæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est: & quicunque comederit illum, interibit.

14 Quia anima cuiuscunque carnis *est* sanguis eius, ″*qui est* in anima ipsa: dixique filiis Iesraēl, Sanguinem ″cuiuscunque carnis non comedetis: quia anima cuiuscunque carnis *est* sanguis eius: quicunque comederit illum, excidetur.

15 Anima quæ comederit morticinū vel captū à bestia, tā de indigenis quā de aduenis, lauabit vestimēta sua & semetipsū aqua, & cōtaminatus erit vsque ad vesperū: & hoc ordine mūdus fiet.

15 Omnis autē anima quæ comederit cadauer, ″aut raptū tam de īdigenis quàm de peregrinis, lauabit vestimēta sua, ″posteaquā lauerit *se* aqua: immūdúsque erit vsque ad vesperā, ″postea mūdus erit. Morticinum nō comedendum.

4 Sanguis imput. viro illi דם יחשב לאיש Sanguinem pro cæde accipit, acsi dicat, Perinde mihi displicebit, acsi hominem occidisset, ac mortis reus iudicabitur. Excidetúrque ונכרת delebitúrque. i. pro ethnico & incircunciso habebitur, & peribit anima illius. Tametsi Iudæi per hoc præmaturam mortem intelligant. 5 In superficie agri, על פני השדה .i. vbiuis locorum. Illa :אותם Pronomen Heb. in fine versus positum, huc transtulit interpres, quo dilucidior esset sensus.

6 In odorem quietis Iehouæ. :לריח ניחוח ליהוה Vide Exod. 29 c. 18, & suprà cap. 4. d. 31.

7 Dæmonibus לשעירים Significat præcipuè eos dæmones qui hirsuti & villosi instar hircorū, sui cultoribus apparere solebant, vt scribit doctus inter Hebræos. שער enim Hebræis crinem & pilum significat. Alii istos dæmones שעירים dictos putāt, quòd horripilare (vt ita cū aliis loquamur) faciant qui in eos inciderint. Porrò quia AEgyptus, è qua Israelitæ paulo antè profecti erant, varia animalia coluit, idcirco verisimile est coluisse etiam Satyros: & Israelitas exemplū AEgyptiorum sequutos, sacrificasse Satyris, vt aut nō nocerēt, aut mala depellerent. Quare Spiritus sanctus voluit vt Israelitæ in vno tātū & certo ac Diuinitus ordinato loco sacrificarēt: ne si permitteretur ipsis in quouis loco sacrificare, occasionem haberent colendi idola, & deficiendi à Lege. Cum quibus fornic. אשר הם זנים אחריהם Ad verbum, quia ipsi fornicantur post eos. i. quorum cultui hactenus dediti fuerunt. In generat. e. :לדורותם per ætates suas. i. suis temporibus.

9 Tunc excidetur ונכרת tum exterminabitur. vt paulo antè versu 4. 10 In medio e. בתוכם inter eos. Sic paulo pòst. Ponam faciem meam ונתתי פני ponam iram meam. q. d. toruo vultu aspiciam, more hominis irati. i. irascar illi qui comederit sanguinem.

11 Anima carnis in sangui. est: נפש הבשר בדם id est, anima carnalis, siue animalis qua viuimus, habet sedem in sanguine. est enim sanguis sedes animæ, vt vides Gene. 9. a. 5. Statim idem dicit versu 14 & 15. Dedi illum vobis, &c. נתתיו לכם וגו׳ Id est, præcepi vobis vt poneretis illum, hoc est funderetis super altare, siue ad basim altaris, ad expiandum vos. Expiabit. :יכפר Fut. Heb. pro præs. i. sanguis est id quod animam expiat, aut, sanguine expiantur animæ. Vnde Apostolus ad Heb. 9. f. 22, Et sine sanguinis effusione non fit remissio.

13 Venatus fuerit ven. יצוד ציד aucupio, vel venatu ceperit. Quæ comeditur, אשר יאכל id est quam Lege liceat comedere. Et operiet illum וכסהו ne scilicet moriatur illico, si edantur carnes cum sanguine.

14 *Qui est* in anima ipsa: בנפשו הוא *qui est* cōiunctus animæ ipsi. vel, *qui est* vnà cum anima ipsa. Cuiuscunque carnis כל בשר cuiuscunque animantis. Carnem pro animali accipit, vt & suprà. 15 Aut raptum וטרפה aut discerptum. vel, dilaniatum. sub. à feris. Hic ו pro Aut ponitur, Hebraico more. Posteaquam lauerit. וכבס Ad verbum, & lauabit. subaudi ex sequenti versu, carnem suam. Postea mundus erit. :וטהר Ad verbum, & mundabitur. id est, habebitur pro mundo.

Quòd si non'lauerit, & carnem suam non lauerit, tunc porta- 16
bit'iniquitatem suam. Cap.XVIII.

Qui coitus illiciti.

LOquutus est autem Iehouáh ad Mowséh,dicendo, 1
Alloquere filios Iwsraél,& dic eis,Ego IehouáhDe'vester: 2
'Secundum opus terræ AEgypti in qua habitastis, ne feceritis: 3
neque'secundum opus terræ Chenáyan in quam ego'introductu-
rus sum vos,faciatis:& in statutis eorum ne ambuletis.
Iudicia mea'facite, & statuta mea obseruate, 'vt ambuletis in 4
eis:'ego Iehouáh Deus vester.
Custodite autẽ statuta mea,& iudicia mea: 'quæ faciet homo, 5
& viuet in eis:ego Iehouáh.
'Nemo ad vllam propinquam carnis suæ accedat ad reuelandã 6
'turpitudinem:ego Iehouáh.
'Turpitudinem patris tui,& turpitudinem matris tuæ non reue 7
labis:mater tua est,non reuelabis turpitudinem eius.
Turpitudinem 'vxoris patris tui non reuelabis :'turpitudo pa- 8
tris tui est.
Turpitudinem sororis tuæ,filiæ patris tui,aut filiæ matris tuæ, 9
'quæ genita est domi, vel genita est foris: non reuelabis turpitu-
dinem earum.
Turpitudinẽ filiæ filii tui,vel filiæ filiæ tuæ'non reuelabis : quia 10
'turpitudo tua sunt.
Turpitudinem filiæ vxoris patris tui,prolis patris tui, *quæ* soror 11
tua est,non reuelabis.
Turpitudinem sororis patris tui non reuelabis: *nam* consangui- 12
nea patris tui est:
Turpitudinem sororis matris tuæ non reuelabis:quia consan- 13
guinea matris tuæ est.
Turpitudinem fratris patris tui non reuelabis, ad vxorem eius 14
non accedes:*nam* vxor fratris patris tui est.
Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis: vxor filii tui est, non 15
reuelabis turpitudinem eius.
Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis,*quia* 'turpitudo 16
fratris tui est.

16 Quòd si non lauerit vestimenta sua vel corpus,portabit iniquitatem suã.

Cap.XVIII.

1 LOquutus est Dominus ad Moysen,dicens,
2 Loquere filiis Israel,& dices ad eos, Ego sum Dominus Deus vester:
3 Iuxta consuetudinem terræ AEgypti in qua habitastis,non facietis : & iuxta morẽ regionis Chanáã ad quã ego introductur⁹ sum vos,nõ agetis: nec in legitimis eorum ambulabitis.
4 Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis,& ambulabitis in eis: ego Dominus Deus vester.
5 |Custodite leges meas atque iudicia: |quæ faciens homo, viuet in eis: ego Dominus.

Ezech.20.b. Rom.10.a. gal.3.b.

6 Omnis homo ad proximã sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius:ego Dominus.
7 Turpitudinẽ patris tui & turpitudinẽ matris tuæ nõ discooperies:mater tua est,nõ reuelabis turpitudinẽ eius.
8 Turpitudinem vxoris patris tui nõ discooperies : turpitudo enim patris tui est.
9 Turpitudinem sororis tuæ ex patre siue ex matre quæ domi vel foris genita est,non reuelabis. B
10 Turpitudinẽ filiæ filii tui vel neptis ex filia non reuelabis:quia turpitudo tua est.
11 Turpitudinem filiæ vxoris patris tui,quam peperit patri tuo, & est soror tua,non reuelabis.
12 Turpitudinem sororis patris tui non discooperies:quia caro est patris tui.
13 Turpitudinem sororis matris tuæ nõ reuelabis: eo quòd caro sit matris tuæ.
14 Turpitudinem patrui tui non reuelabis,nec accedes ad vxorẽ eius quæ tibi affinitate coniungitur.
15 Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis,quia vxor filii tui est:nec discooperies ignominiam eius.
16 Turpitudinem vxoris fratris tui nõ reuelabis : quia turpitudo fratris tui

16 Lauerit, יכבס sub.vestes suas. Iniquitatem s. עונו pœnam iniquitati suæ debitam.

IN CAPVT XVIII.

3 Secundum opus כמעשה .i.iuxta consuetudinem & morem.sic mox. Introducturus sum מביא Præs.Heb.pro fut.
4 Facite, תעשו Futura Heb.pro imperatiuis.vt & in sequentibus. Vt ambuletis in eis: ללכת בהם .i.vt viuatis iuxta illas leges.
5 Quæ faciet,&c. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם quæ *si* fecerit homo,viuet in eis. Alii,quia faciet illa homo,& viuet in illis. Quidã hæc exponunt de externa priuatorum hominum obedientia. Qui enim(inquiunt)publicis legibus obsequitur,viuit in eis.i.non punitur à Magistratu,sed ducit vitam tranquillam.Vis non timere potestatem? quod bonum est facito,& feres laudem ab illa.Rom 13.a.3. Re vera tamen (interprete Christo, Matth.19.c.19,& Paulo,Rom.10.a.5) tam de tota & perfecta Diuinæ Legis obedientia,quàm de vita æterna intelligi debet,quam assequitur perfecta Legis obedientia. Homo (inquit) faciens iudicia mea,viuet in eis:hoc est, quicunque perfectè impleuerit Legem meam,futuram vitam adipiscetur.Quis autem est qui Legem Dei perfectè impleuit? Nullus certè hominum præter vnum solum Iesum Christum Dominum nostrum. Quare non possumus consequi veram illã vitam in regno cælorum iustitia operum, seu Legis, sed necesse habemus,eam consequi iustitia fidei, videlicet vt confiteamur ore nostro Dominum Iesum, & credamus in corde nostro quòd Deus excitauit illum à mortuis.hoc enim est iustitia,salus,& vita nostra.
6 Nemo ad vllam.&c. איש איש וגו' Ad verbum,Vir vir ad omnem propinquitatem [vel,consanguinitatem]carnis suæ non accedent. Hebraismus,pro,Nemo rem habeat cum consanguinea sua,etiam data fide matrimonii. Turpitudinem: ערות nuditatem.Nuditatem vocat partes pudendas per antiphrasim,quòd nunquam nudæ esse debeant.sic in sequentibus.
7 Turpitudinem pa.t. ערות אביך Nuditatem patris tui.Hic actiuè sumitur,quasi dicat,cum ea quam nudauit pater tuus,ne concumbas.& intelligit matrem.Vnde mox tanquam expositionis gratia additur,Et turpitudinem, siue nuditatem matris tuæ non reuelabis. nam ו hoc loco pro Id est,positum est. 8 Vxoris patris tui אשת־אביך .i.nouercæ tuæ.Exemplum huius incestus habes 1.Corinth. 5.a.1. Turpitudo,&c. ערות אביך nuditas patris tui est.i.rem habuit pater tuus cum ea,& cum ea consueuit.
9 Quæ genita est,&c. מולדת בית או מולדת חוץ Ad verbum,prolis [generationis] domus, aut prolis deforis. i.quæ ex legitimo matrimonio nata sit,vel extra matrimonium : quando scilicet non præcesserunt cæremoniæ quæ obseruari solent in matrimonio contrahendo. Chaldæus paraph.cum sorore tua filia patris tui,aut cum sorore tua filia matris tuæ.
10 Non reuelabis! לא תגלה ערותן Ad verbum,non reuelabis turpitudinem earum.posteriora duo vocabula non reddidit noster interpres,quòd Latinis redundarent:Hebræis aliàs sermo venustus.neque etiam in fine sequẽtis versus redditũ est Latinè. Turpitudo tua s. ערותך הנה: id est,sunt filiæ eius cum qua rem habuisti.
16 Turpitudo fratris tui est. ערות אחיך הוא: id est,frater tuus consuetudinem habuit cum ea.

C 17 Turpitudinem vxoris tuæ & filiæ eius non reuelabis : filiam filii eius, & filiam filiæ illius non sumes, vt reueles ignominiam eius: quia caro illius sunt, & talis coitus incestus est.

18 Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente.

19 Ad mulierem quæ patitur menstrua non accedes, nec reuelabis fœditatem eius.

20 Cum vxore proximi tui nõ coibis, nec seminis cõmistione maculaberis.

Infra 20.a.2 4.reg.23.c.10

21 De semine tuo non dabis vt consecretur idólo Moloch, nec polluës nomen Dei tui: ego Dominus.

22 Cum masculo non comisceatis coitu fœmineo, quia abominatio est.

23 Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo: mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei: D quia scelus est.

24 Nec polluamini in omnib⁹ his quibus contaminatæ sunt vniuersæ Gentes, quas ego eiiciam ante conspectũ vestrum,

25 Et quibus polluta est terra : cuius ego scelera visitabo, vt euomat habitatores suos.

26 Custodite legitima mea atque iudicia, & nõ faciatis ex omnibus abominationibus istis, tam indigena, quàm colonus qui peregrinatur apud vos.

27 Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam.

28 Cauete ergo ne & vos similiter euomat, quum paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante vos.

29 Omnis anima quæ fecerit de abominationibus his quidpiam, peribit de medio populi sui.

30 Custodite mandata mea: nolite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante vos, & ne polluamini in eis: ego Dominus Deus vester.

17 'Turpitudinem mulieris & filiæ eius non reuelabis : filiam filii
eius, & filiam filiæ eius non accipies ad reuelandum turpitudinẽ
eius: consanguineæ sunt, 'scelus est.
18 Mulierem quoque cum sorore sua nõ accipies, 'ad affligendũ,
ad reuelandum turpitudinem eius, 'ea vidente in vita sua.
19 Ad mulierem præterea 'in menstruo immunditiæ suæ non accedes, reuelando turpitudinem eius.
20 Vxori proximi tui 'non dabis concubitum tuum in semine, vt
polluaris cum ea.
21 Et è semine tuo ne des 'vt transire facias *idolo* Mólech, neque polluas nomen Dei tui: ego Iehouáh.
22 Cum masculo autem 'ne concumbas concubitu mulieris, abominatio est.
23 Et cum nullo animali dabis coitum tuũ, 'vt polluaris cum eo:
'neque mulier stabit ante animal vt coeat cum eo: turpitudo est.
24 Ne polluamini in omnibus his: per hæc enim omnia polluerũt
se Gentes quas ego 'eiecturus sum à facie vestra. Gentium opera nõ vult suos imitari Deus.
25 'Polluta nanque est terra, & visitaui iniquitatem eius super eã,
euomuítque terra habitatores suos.
26 Custodite itaque vos statuta mea, & iudicia mea, & ne faciatis
aliquam ex omnibus abominationibus istis, *tam* indigena, quàm peregrinus qui peregrinatur in medio vestri:
27 (Omnes enim abominationes istas fecerũt homines terræ qui
fuerunt ante vos, & polluta fuit terra)
28 'Et non euomet vos terra quòd contaminanetis eam, quemadmodum euomuit gentem quæ fuit ante vos.
29 Quisquis enim fecerit *aliquam* ex omnibus abominationibus istis: tunc animæ quæ fecerint *talia*, excidẽtur è medio populi sui.
30 Custodite inquam 'custodiam meam, ne faciatis *aliqua* è statutis
'abominationum quæ facta sunt ante vos, neque polluatis vos in
illis: ego Iehouáh Deus vester.

17 Turpitudinem mulieris, &c. ערות אשה ובתה Id est, mortua matre non licet tibi contrahere matrimonium cum filia eius, etiam ex alio viro. Scelus est. :זמה הוא sub. si rem habueris cum illis.

18 Ad affligendum, לצרור ad lacessendum. sub. illam. i. vt altera alteram affligat. Etsi in Lege Mosis polygamia concessa fuit, tamen nõ licuit duabus simul sororibus iungi, ne videlicet perpetuò altera alteram affligeret: quod in coniugio Iaacob patriarchæ factum est. Est igitur sensus, Ne accipias mulierem aliquam pro vxore cum sorore eius, vt affligas eam concũbendo cum sorore eius, præsente siue viuente ea vxoris sorore. Ea vidente עליה Ad verbum, super eam, id est ea præsente, vel viuente.

19 In menstruo immund. s. בנדת טומאתה in segregatione pollutionis suæ. i. eo tempore quo separatur vxor tua propter menses.

20 Non dabis conc. t. לא־תתן שכבתך Nunquam habebis rem cum vxore proximi tui, vt per illam reddaris impurus.

21 Vt transire facias *idolo* Mólech, להעביר למולך Tametsi variæ sunt opiniones de isto idolo, quòd alii astrum quoddam, alii diabolum, alii omne idolorum genus hoc nomine vocari asseuerant: tamen Hebræorũ sententia probabilior esse videtur, qui pro quodam idolo habent, quod Ammonitæ maximè colebant, iuxta illud quod scribitur 1. Reg. 11. b. 7, Tunc ædificauit Salomon fanum Camos idolo Moab in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. Fuit igitur Moloch seu idolum, seu ritus colendi Dei, nõ institutus verbo Dei, sed excogitatus à Gentibus, siue ab illis Ammonitis (vt dictum est ex 1. Reg. 11. b. 7) siue ab aliis idololatris, & postea ab Israelitis exẽplo Gentium in honorem Dei vsurpatus. De hoc cultu, 2. Reg. 23. c. 10, Iosias cõtaminauit Thopheth, quod est in valle filiorum Hinnom, ne quis traduceret filium suum aut filiam per ignem ipsi Moloch. Et Ierem. 32. e. 35, Aedificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filiorum Hinnom, vt traducerent filios suos & filias suas ipsi Moloch. Quomodo autem hæc traductio per ignem facta sit, haud scio an hoc tempore aliquid certi habeatur. Hebræi interpretes dicunt Moloch fuisse imaginem concauam, in quam pueri includebantur, vt subiecto igni, in honorem Dei concremarentur & sacrificarentur. Existimabant enim impii illi hypocritæ quòd si Deo placerent vituli in holocaustum, multo magis placeret ei in holocaustũ oblatio liberorũ suorũ. Et si Deus (inquiebãt) delectatus est obedientia Abrahæ qui obtulit filiũ suũ Isaac, quomodo nõ delectaretur etiam istorum liberorum oblatione, totáque ipsorum crematione? Sunt qui sentiunt duos vtrinque rogos ignis succensos fuisse per quos puer transiuerit, vt hac quasi lustratione consecraretur Deo. itaque puer non erat crematus, sed tantùm lustratus & expiatus. Quod vtcunque se habeat, certè abominabilis fuit impietas, de qua & postea cap. 20. a. 2. Quod ad nomen ipsum attinet, videtur hoc illi impositum quòd hoc idolum, summum & maximum esset, & quasi primatum inter reliqua idola obtineret. nam videtur deductum à מלך regnauit. Vnde מולך quasi Rex, Imperaror, & gubernator. Atque huc fortasse respexerunt L X X, qui ἄρχοντα principem verterunt hoc loco.

22 Ne concumbas concub. m. לא תשכב משכבי אשה ne dormias dormitionibus mulieris, id est ne habeas rem cum mare.

23 Vt polluaris cum eo: לטמאה־בה .i. reddendo te impurum. Neque mulier, &c. ואשה לא־תעמוד וגו׳ .i. mulier non subiacebit bruto, vel non coibit cũ eo. 24 Eiecturus sum, &c. :משלח מפניכם Præs. Heb. pro fut. quas expellam ad aduentum vestrum.

25 Polluta nanque. &c. ותטמא הארץ וגו׳ Et polluetur terra, postea visitabo iniquitatem eius aduersus eam, tum euomet ipsa terra habitatores suos. i. Si homines polluerint sese his sceleribus, puniam eos, & terra euomet vos qui tunc incoletis eam. Metaphora à ventriculo valente, & non ferente cibos corruptos, sed euomente eos. 28 Et non euomet ולא תקיא Vt non euomat.

30 Custodiam m. את־משמרתי Singul. Heb. pro plur. custodias meas, id est obseruationes & iussa. Abominationum התועבות id est abominabilibus.

Cap. XIX.

קדושים
Sanctissimus.

1 L″Oquutus est autem Iehouáh ad Mošéh, dicendo,
2 ′Loquere ad vniuersum cœtum filiorum Išraél, & dic ad
eos, Sancti ″estote, quia sanctus *sum* ego Iehouáh Deus vester.

Parentes. Sabbatha.

3 Quisque matrem suam, & patrem suum timeatis: & sabbatha
mea seruate: ego Iehouáh Deus vester.

Idola fugienda.

4 Ne conuertatis vos ad idola, neque deos fusiles faciatis vobis:
ego Iehouáh Deus vester.

Hostia quando edenda.

5 Et quando sacrificaueritis sacrificium pacificorum Iehouæ, ″se-
cundum beneplacitum vestrum sacrificabitis illud.
6 Die quo sacrificaueritis, comedetur, & postridie: quod autem
superfuerit vsque ad diem tertium, igni comburetur.
7 Quòd si comedendo comedatur die tertio, ″profanum erit, ″ne-
que placebit.
8 Et qui comederit illud, pœnam iniquitatis suæ portabit: quia
″sanctitatē Iehouæ polluit, & excidetur anima ipsa è populis suis.

Messis.

9 Quum messueritis messem regionis vestræ, ″non finies metere
angulum agri tui, ″& collectionem messis tuæ non colliges.

Vindemia.

10 Et vineam tuam non racemabis, ″neque grana vineæ tuæ colli-
ges, pauperi & peregrino relinques ea: ″ego Iehouáh Deus vester.

Furtum. Mendacium.

11 Non furabimini, ″& non negabitis, ″neque mentiemini quisque
in proximum suum.

Periuria.

12 Et non iurabitis in nomine meo mēdaciter, ″neque polluas no
men Dei tui: ego Iehouáh.

Calumnia. Mercenarius.

13 ″Non vim inferes proximo tuo, neque ″rapies. Non morabitur
″opus mercenarii apud te vsque mane.

Surdus. Cæcus.

14 Non maledices surdo, & coram cæco nō pones offendiculum:
sed timebis *tibi* à Deo tuo: ego Iehouáh.

Iudiciū æquum. Acceptio personarum.

15 Non facies iniquitatem in iudicio, ″non suscipies faciem pau-
peris, neque honorabis faciem ″magni: ″in iustitia iudicabis pro-
ximum tuum.

Criminator.

16 ″Non incedes fraudulenter in populis tuis. ″Non stabis contra
sanguinem proximi tui: ego Iehouáh.

Odium.

17 Ne odio habeas fratrē tuum in corde tuo: *sed* ″corripiendo cor-
ripies proximum tuum, ″neque impinges illi crimen.

Vltio. Dilectio amici.

18 Non vlcisceris te, ″neque reseruabis *odium* cōtra filios populi tui:
sed diliges proximum tuum sicut teipsum: ego Iehouáh.
19 Statuta mea obseruabitis. Animal tuum non facies coire cum

Cap. XIX.

1 LOquutus est Domin⁹ ad Moysen dicens,
2 Loquere ad omnem cœtum filiorum Israel, & dices ad eos, |Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester.
3 Vnusquisque matrem suam & patrem suum timeat: Sabbatha mea custodite: ego Dominus Deus vester.
4 Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis: ego Dominus Deus vester.
5 Si immolaueritis hostiam pacificorum Domino vt sit placabilis:
6 Eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, & die altero: quicquid autē residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis.
B
7 Siquis post biduum comederit ex ea, profanus erit & impietatis reus.
8 Portabitque iniquitatem suā, quia sanctum Domini polluit: & peribit anima illa de populo suo.
9 |Quúmque messueris segetes terræ tuæ, non tondebis vsque ad solum superficiem terræ: nec remanentes spicas colliges.
10 Neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpēda dimittes: ego Dominus Deus vester.
11 Non facietis furtum: non mentiemini, nec decipiet vnusquisque proximum suum.
C
12 |Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui: ego Dominus.
13 |Non facies calumniā proximo tuo, nec vi opprimes eum. |Non morabitur opus mercenarii tui apud te vsq; mane.
14 Nō maledices surdo, nec corā cæco pones offendiculū: sed timebis Deum tuum: quia ego sum Dominus.
15 Non facies quod iniquum est, nec iniustè iudicabis. |Non cōsideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: iustè iudica proximo tuo.
D
16 Non eris criminator, nec susurro in populo. Non stabis contra sanguinē proximi tui: ego Dominus.
17 |Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum.
18 Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. |Diliges amicum tuum sicut teipsum: ego Dominus.
19 Leges meas custodite. Iumentum

IN CAPVT XIX.

1 Loquutus est autem וידבר Hic septimam huius libri sectionem incipiunt Hebræi, quam ab octaua sequentis versus dictione appellant קְדֹשִׁים. 2 Estote, תהיו Fut. Heb. pro imperat.
5 Secundum benepl. ve. לרצונכם sponte vestra. vltro. voluntarié. Hic ל pro ב positum.
7 Profanum erit, פגול הוא abominatio erit. vel, contaminatio. Neque placebit. לא ירצה: neque gratum erit. vel, acceptabitur.
8 Sanctitatē Ieh. את קודש יהוה .i. quod erit Deo consecratū. 9 Non finies, &c. לא תכלה פאת שדך non cōsumes metere terminū [finem] agri tui. Ad verbū, non finies angulum agri tui ad metendū. i. non exactè metes terminos agri tui, sed in illis angulis relinques aliquot spicas pauperibus. Et collectionem ולקט .i. spicas quæ remanserint à tergo messorum, & illis deciderint. Sic vocant Hebræi spicas, quòd à pauperibus postea colligantur. 10 Neque grana, &c. ופרט וגו׳ .i. paucula grana quæ deciderint inter vindemiandum. Ego Iehouáh אני יהוה sub. qui id præcipio. 11 Et non negabitis, ולא תכחשו sub. quod depositum fuerit apud vos. Neque mentiemini ולא תשקרו Id est, neque quisquam vestrum falsò exiget aliquid à proximo suo quod non dederit illi.
12 Neque polluas וחללת Subaudienda præcedens negatio לא. nisi particulam ITA subaudire malis, hoc modo, & ita polluas, &c. vt quod præcessit, exponat quid sit polluere nomen Dei. 13 Non vim inferes לא תעשוק Non facies calumniam. i. nihil ab eo exiges per calumniam. Rapies. תגזול spoliabis. sub. opibus. i. non vi opprimes. Opus פעולת .i. pretium operis, siue merces.
15 Non suscipies, &c. לא תשא וגו׳ .i. ne habueris rationem pauperis vel diuitis quando iudicabis. Magni: גדול potentis. In iustitia בצדק id est iustè. 16 Non incedes fraudulēter לא תלך רכיל De hac phrasi & dictione רכיל vide in Ieremia, cap. 9. a. 4. Non stabis contra sang. &c. לא תעמוד על דם רעך Id est, ne fueris in causa cur occidatur proximus tuus. Hebraismus. q. d. non occides proximum tuum, sed nec etiam cædis illius causa fueris. 17 Corripiendo corrip. הוכח תוכיח arguendo argues. vel, increpando increpabis. sub. fraterné. Neque impinges. &c. ולא תשא וגו׳ Ad verbum, & non eleuabis [vel, suscipies] super illū peccatum. i. neque falsum crimen illi adscripseris. Alii exponunt, ex Chaldæo paraph. vt non accipias eius causa pœnam. Alii, & non sines illum peccare.
18 Neque reseruabis *odium* ולא תטור neque memor eris *iniuriæ acceptæ* à popularibus tuis.

tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. Agrum tuũ nõ feres diuerso semine. veste quæ ex duobus texta est, non indueris.

'altero genere. Agrum tuum non feres diuerso semine, & vestis di uersarum specierum 'ex lana & lino" non ascendet super te. Ager. Vestis.

E Homo si dormierit cũ muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nobilis, & tamen pretio non redempta, nec libertate donata: vapulabunt am bo, & non morientur, quia non fuit libera.

20 Vir autem quum coierit cum muliere coitu seminis, & fuerit Dormiens cum ancilla.
ancilla 'desponsata viro, & redimendo non fuerit redẽpta, vel 'ma-
numissio non fuerit data ei, "vapulabunt: non morientur, quia nõ
est libertate donata.

Pro delicto autem suo offeret Domino ad ostium tabernaculi testimonii arietem:

21 Adducet autem oblationem pro delicto suo Iehouæ ad ostium
tabernaculi ecclesiæ, arietem *immolandum* pro delicto.

Orabitque pro eo sacerdos, & pro delicto eius corã Domino, & repropitiabitur ei, dimittetúrque peccatũ.

22 'Et expiabit illum sacerdos per arietem pro delicto coram Ie-
houa, propter peccatum suum quod peccauit, & remittet ei pec-
catum suum quod peccauit.

Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, au feretis præputia eorum: poma quæ germinant, immũda erunt vobis, nec edetis ex eis:

23 Quum autem ingressi fueritis terram, & plantaueritis 'omnis Primi arborum fructus vt præputia abiiciendi.
generis arborem fructiferam, 'tunc circũcidetis præputium eius,
fructum eius: tribus annis erit vobis incircuncisus, non comede-
tur eius fructus.

Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino.

24 Quarto autem anno erit omnis fructus eius 'sanctitas laudum
Iehouæ.

F Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ profe runt: ego Dominus Deus vester.

25 Anno verò quinto comedetis fructum eius, 'vt multiplicet vo
bis fructum eius: ego Iehouáh Deus vester.

Non comedetis cum sanguine. Nõ augurabimini, nec obseruabitis somnia.

26 Non comedetis *carnes* 'cum sanguine. Non augurabimini, 'ne- Sanguis. Auguria. Tempora non obseruanda.
que obseruabitis tempora.

Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam.

27 Non attondebitis in circuitum 'comam capitis vestri, 'neque Coma.
dissipabis extremitatem barbæ tuæ. Barba.

Deut. 14. a. 1. Et super mortuo non incidetis car nes vestras, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis: ego Domin⁹.

28 'Incisionem autem pro mortuo non facietis in carne vestra, & Mortuus.
scripturam "notæ non facietis in vobis: ego Iehouáh. Stigmata.

Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo.

29 'Ne polluas filiam tuam prostituendo eã, 'neque fornicetur ter- Filia non prostituenda.
ra, & impleatur 'ipsa scelere.

Sabbatha mea custodite, & sanctuarium meum metuite: ego Dominus.

30 Sabbatha mea obseruabitis, '& sanctuarium meum metuetis: Sabbathum.
ego Iehouáh.

Ne declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini per eos: ego Dominus Deus vester.

31 Ne vertatis vos ad pythones & ad haruspices, ne consulatis *eos* Arioli.
vt polluatis vos in eis: ego Iehouáh Deus vester.

19 Altero genere. כלאים Hæc vox dualis est numeri, & significat quod mistum est lana & lino, aut è duobus generibus seminum: vel è duobus quibuscunque generibus, vt è duobus diuersis animalibus, aut arboribus. Quidam vertunt, mistim. Prohibet commistionem diuersarum specierum. Mox eadem vox bis ponitur. Ex lana & lino שעטנז Hæc vox per appositionem addita, significat vestem ex lana & lino: composita ex שוע lenire טוה nere & נוז torquere filum. Non ascendet super te. :לא יעלה עליך .i. nõ indueris veste quæ cõtexta sit ex duobus. 20 Desponsata viro, נחרפת לאיש id est, quæ non est libera vxor, sed concubina. sic enim vocabatur serua, seu ancilla, cum qua quis habebat coniugii consuetudinem. Alii vertunt, suspectæ pudicitiæ: ab חרפה quod opprobrium & ignominiam significat. Manumissio חופשה libertas eius. i. libellus libertatis eius. Vapulabunt: בקורת תהיה vapulatio erit. aut, verberatio. i. vapulabunt ambo. Alii, inquisitio erit. quæ scilicet fiebat loris bubulis. 22 Et expiabit illum וכפר עליו Et rogabit pro illo.
23 Omnis gen. arb. fru. כל עץ מאכל Ad verbum, omnem arborem cibi. i. arbores fructiferas omnis generis. Tunc circunci. præp. e. וערלתם ערלתו את פריו Per appositionem dixit, fructum eius, explicans quid vocet præputium arborum. Per præputia nanque intelligit primos fructus trium primorum annorum qui ex arboribus decerpti, abiiciendi erant velut hominis præputium excisum. Fructum incircuncisum vocati mmundum: vt qui habent præputia, immundi sunt. Immundus præterea vocatur fructus quo vesci licitum nõ erat, neque comedere oportebat, vt mox dicit. 24 Sanctitas laudum Ieh. :קודש הלולים ליהוה Hebraismus, consecrabitur Iehouæ in laudem eius.
25 Vt multiplicet vo. להוסיף לכם Ad verbum, ad addere faciendum vobis. i. vt Deus multiplicet vobis prouentum ipsius arboris.
26 Cum sang. על הדם Prohibet eis carnibus vesci quarum sanguis non fuit effusus. Voluit enim eos à suffocatis abstinere. Neque obseruabitis temp. :ולא תעוננו neque diuinabitis. aut, prædiceris futura. Significat eos qui ex aspectu rerum cælestium futura se prædicere mentiuntur. 27 Comam cap. ve. פאת ראשכם Ad verbum, angulum capitis vestri. id est finem capillorum vestrorum. i. non attondebitis in rotundum comam. Neque dissipabis, &c. 'ולא תשחית וגו neque perdes [corrumpes] angulum barbæ tuæ. i. non rades barbam tuam. Quidam Hebræorũ, angulos barbæ vocãt genam superiorẽ & inferiorem in dextro & sinistro latere, & finẽ barbæ ipsum mentũ. Alii, duos angulos labii pro angulis barbæ interpretantur. 28 Incisionẽ, &c. 'ושרט לנפש וגו Ad verbũ, Et incisionẽ pro anima. Vide Deut. 14. a. 1. Notæ nõ faci. קעקע לא תתנו Ad verbũ, notæ nõ dabitis. i. ne lõga flagellatione vibicibus corpora vestra necetis propter mortuos.
29 Ne polluas filiam t. אל תחלל את בתך Prohibetur hîc lenocinium: nam nõ tantùm ii morte digni sunt qui peccata faciunt, verumetiã ii qui vel consentiunt, & approbant, vel defendunt, vel conniuent ad peccata. Quare Lex monet hoc loco patresfamiliâs vt non exerceant lenocinium, & non prostituant filias suas. Monet etiam Magistratum vt nõ toleret in politia sua publicam scortationem, seu quæ vocant lupanaria. Gentes enim vt sentiebant scortationem nõ esse flagitium, ita à lenocinio & prostitutione filiarum suarum non admodũ abhorrebant. Sunt tamen qui putant Scripturam hîc loqui de spirituali fornicatione, ne scilicet quis filiam suam fornicari faciat cum idolis, siue doceat illas cultum idolorum. Et huic sententiæ nonnihil fauere videtur Chaldæus paraph. qui ad verbum ita habet, Nõ profanes filiam tuam vt eã idola colere facias, ne idolis seruiat terra, & impleatur scelere & peccatis. Neque fornicetur terra ולא תזנה הארץ Hebraismus, neque homines ipsi colant idola. Ipsa הארץ Antecedens Heb. pro relat.
30 Et sanctuarium m. metuetis: ומקדשי תיראו & sanctuarium meum reueremini. Hîc nomine Sanctuarii eos intelligit qui in templo versabantur. q. d. Vos sacerdotes tam maiores quàm minores, qui ministratis mihi in templo, metuite me, & ne lugeatis mortuos, & reliqua omnia ne faciatis quæ solent facere AEgyptii idolorum cultores. Alii ex Hebræis hunc locum ita explicant, quòd licet omnia loca in quibus oratur, & docetur Lex, sint veneranda: tamen singulariter Ierosolyma propter sanctuarium est honoranda. Vnde colligunt, non debere pernoctare in ea mortuum, non transferri debere per eam ossa mortuorum, & alia eiusmodi.

Senes.

ʹAnte canitiem assurge, & honora faciē senis, ʹmetuásque Deū 32
tuum:ego Iehouáh.

Aduenæ.

Si autem peregrinatus fuerit tecum peregrinus in terra vestra, 33
ʹnon opprimetis illum.

Tanquam indigena ex vobis,erit vobis peregrinus qui peregri- 34
natur apud vos, & dilige eum sicut teipsum : quia *& uos* peregrini
fuistis in terra AEgypti:ego Iehouáh Deus vester.

Iudicium. Regula. Pondus. Mensura.

ʹNon facietis iniquitatem in iudicio,ʹin mensura *magna*,in pon- 35
dere,& in mensura *parua*.

Statera iusta,ʹpōdera iusta,ʹאִ epha iustū,& hin iustū erit vobis: 36
ego Iehouáh Deus vester qui eduxit vosè terra AEgypti.

Custodite igitur omnia statuta mea, & omnia iudicia mea, & 37
facite illa:ego Iehouáh. Cap. XX.

Liberos non sacrificandos Moloch.

LOquutus est autem Iehouáh ad Mowsch,dicendo, 1
Filiis præterea Iwsraēl dices, Quicunque è filiis Iwsraēl,& è 2
peregrinis qui peregrinantur in Iwsraēl, dederit de semine suo
ipsi Mólech, moriendo morietur: ʹpopulus terræ lapidabit eum
lapidibus.

Ego nanque ʹponam faciem meam in virum illum, & extermi 3
nabo illū è medio populi sui,quia de semine suo dederit ipsi Mó
lech,ʹvt contaminaret Sanctuarium meum,ʹ& pollueret nomen
sanctitatis meæ.

ʹQuòd si abscondendo abscondat populus terræ oculos suos à 4
viro illo quum dat de semine suo ipsi Mólech, non interficien-
do illum:

Tūc ponam ego faciem meam in virum illum,& in familiam 5
eius,& succidam eum,ʹ& omnes qui fornicātur post ipsum vt for
nicentur post Mólech,è medio populi sui.

Ad magos & ariolos non declinandum.

Anima autē quæ verterit sese ad pythones & haruspices ad for- 6
nicandum post eos,ponam faciem meam in animam illam,exter
minabóque illam è medio populi sui.

Sancti.

Sanctificate ergo vos,ʹ& estote sancti:quia ego Iehouáh Deus 7
vester.

Sanctificat Deus. Parentes.

Et custodite statuta mea,& facite ea:ego Iehouáh sāctificās vos. 8
Nā quicūq; maledixerit patri suo aut matri suæ,ʹmoriēdo mo 9
rietur:patri suo & matri suæ maledixit,ʹsanguis eius in eum *erit*.

32 Coram cano capite cōsurge,& honora personam senis: & time Dominum Deum tuū:ego sum Dominus. G

Exod.22.c.

33 |Si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei:

34 Sed sit inter vos quasi indigena: & diligetis eum quasi vosmetipsos:fuistis enim & vos aduenæ in terra AEgypti:ego Dominus Deus vester.

35 Nolite facere iniquum aliquid in iudicio,in regula,in pondere,in mensura.

36 Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius,æquúsque sextarius:ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra AEgypti.

37 Custodite omnia præcepta mea,& vniuersa iudicia,& facite ea: ego Dominus. Cap.X X.

Supra 18.e.

1 LOquutúsque est Domin⁹ ad Moysen,dicens,

2 Hæc loqueris filiis Israel,Homo de filiis Israel,& de aduenis qui habitāt in Israel, siquis dederit de semine suo idolo Moloch,morte moriatur:populus terræ lapidabit eum.

3 Et ego ponam faciem meam contra illum,succidámque eum de medio populi sui,eo quòd dederit de semine suo,Moloch, & contaminauerit Sanctuarium meum, ac polluerit nomen sanctum meum.

4 Quòd si negligens populus terræ, & quasi paruipendens imperiū meū, dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch,nec voluerit eum occidere:

5 Ponam faciem meam super hominem illum & cognationem eius,succidámque & ipsum,& omnes qui cōsenserunt ei vt fornicaretur cum Moloch,de medio populi sui.

6 Anima quæ declinauerit ad magos & ariolos,& fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam,& interficiam illā de medio populi sui. B

1.Petri 1.c.

7 |Sāctificamini,& estote sancti:quia ego sum Dominus Deus vester:

8 Custodite præcepta mea, & facite ea:ego Dominus qui sanctifico vos.

Exod.21.b. prouerb.20.b. math.15.a.

9 |Qui maledixerit patri suo & matri,morte moriatur. patri matrique qui maledixerit,sāguis ei⁹ sit super eū.

32 Ante canitiem מפני שיבה A conspectu senioris. Metuásque,&c. ויראת מאלהיך atque timeas *tibi* à Deo tuo.

33 Non opprimetis illum. לא תונו אותו: ne afficiatis illum molestia ne vim inferatis illi.

35 Non facietis,&c. לא תעשו וגו׳ .i.rectè iudicabitis quando aduena contendet de re aliqua coram vobis. In mensura במדה in dimensione.sub.agrorum.Alii,in quantitate.i.in rebus quæ ad quantitatem quandam vendi solent.Inter hæc tria Hebræi ita distinguunt,vt מדה referatur ad dimensionem agrorum,in qua dicunt iniquitatem committi quando mensuratur alicui prædium quum cælum serenum est:alteri verò quū pluuiosum est:tum enim(inquiūt)inæqualitas est in fune quo fit dimensio:nā & cælo sereno est cōtractior,pluuioso verò est longior.משקל referūt ad trutinam & ad pondera.& dicunt,non tantùm eum peccare qui vtitur iniusta trutina & ponderibus,sed & eum qui domi suæ habet, etiam si non vtatur. משורה dicunt esse mensuram,& generale esse vocabulum ad arida & liquida.Hac mensura iniquitatem fieri dicunt,quum quis metitur liquorem,& ex alto infundit, siue distillat illum in vas subiectum, vt ex illo casu & distillatione vertatur in spumam:quo fit vt vas plenum esse videatur,quum vix dimidia eius pars plena sit.

36 Pondera iusta, אבני צדק .Ad verbum,lapides iustitiæ. Lapidibus vice ponderum olim vtebantur. Vide Prouerb.11.a.1,& 16.b.11,& 20.b.10.d.23. אִEpha iustum,& hin איפת צדק והין De his mensuris vide Exod.29.g.40.Esa.5.c.10.Ezech.45.d.10.11.

IN CAPVT XX.

2 Populus terræ,&c. עם הארץ וגו׳ .i.populares eius,siue populus eius regionis in qua habitauerit, obruet eum lapidibus.Singul. Heb. pro plur.lapide,pro lapidibus. 3 Ponam faciem meam אתן את פני באיש Hebraismū expressit Chaldæus paraph.his verbis,Et ego dabo iram meam in virum illum.Nam Ponere faciem suam contra aliquem,est alicui vehementer irasci. acsi dicat Deus, Ego iratus,eum tollam de medio. Vt contamin.sanct.m. למען טמא את מקדשי Contaminare,siue polluere Sanctuarium Dei,dicebatur qui alio in loco immolabat quàm in ipso Sanctuario:quod faciebat qui idolo Moloch sacrificabat. Et pollueret,&c. ולחלל וגו׳ Polluere,siue profanare nomen Dei sanctum, est Deo honorem non præstare qui illi debetur:siue alium colere Deo spreto.

4 Quod si abscondendo,&c. ואם העלם וגו׳ Hebraismus, Si populus terræ conniueat,& negligat occidere hominem illum qui,&c.

5 Et omnes qui fornic.&c. ואת כל הזונים וגו׳ Hebraismus,pro,qui fornicationem,id est idololatriam eius imitati,colunt ipsum Moloch.Scortari enim,siue fornicari,pro idola colere,frequentissimum est Sacris literis.

7 Et estote sancti, והייתם קדשים Repetitio,quæ declarationis vice ponitur.

9 Moriendo mor. מות יומת id est interficiatur,vel interficietur. Sanguis eius in eum דמיו בו: Hebraismus,reus est mortis,vt vertit Chaldæus paraph.siue,mori debet.

Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui: morte moriantur & mœchus & adultera.

10 Vir autem qui adulterium cōmiserit cum vxore alicuius, qui *inquam* adulterium commiserit cum vxore proximi sui, moriendo morietur adulter & adultera. Mœchus. Adultera.

Deut.22.d.22 ioh.8.a.4

Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo: sanguis eorum sit super eos.

11 Etquicunque concubuerit cum vxore patris sui, turpitudinem patris sui reuelauit: moriendo morientur ambo, sanguis eorum super eos. Coitus morte puniendi.

Siquis dormierit cum nuru sua, vterque moriatur, quia scelus operati sunt: sanguis eorum sit super eos.

12 Vir autem qui coierit cum nuru sua, moriendo morietur ambo: "confusionem fecerunt, "sanguis eorum super eos.

Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nefas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos.

13 Quicunque præterea coierit cum masculo "coitibus mulieris, abominationem fecerūt ambo: moriendo morietur, sanguis eorum super eos.

Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri.

14 Qui verò acceperit mulierem & matrem eius, scelus est: ignicōburent "illum & illas, "ne sit scelus in medio vestri.

C Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite.

15 Siquis autem "dederit coitum suum in brutum, moriendo morietur, & iumentum occidetis.

Mulier quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo: sāguis eorum sit super eos.

16 Mulier item quæ accesserit ad aliquod animal ad coeundū cum eo, occides mulierem & animal: moriendo morietur, sanguis eorum super eos.

Qui acceperit sororem suam filiā patris sui, vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinem eius, illáque cōspexerit fratris ignominiam: nefariam rem operati sunt: occidentur in conspectu populi sui, eo quòd turpitudinem suā mutuò reuelauerint, & portabunt iniquitatem suam.

17 Quisquis verò acceperit sororem suam filiam patris sui, aut filiam matris suæ, "& viderit turpitudinem eius, ipsáque viderit turpitudinem eius, "opprobrium est, "propterea succidentur in oculis filiorum populi sui: turpitudinem sororis suæ reuelauit, "iniquitatem suam feret.

Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinē eius, ipsáque aperuerit fontem sanguinis sui: interficientur ambo de medio populi sui.

18 Et quicunque dormierit cum muliere "laborante, & reuelauerit turpitudinē eius, fontem eius discooperuerit, ipsa quoq; reuelauerit fontē sanguinis sui: succidētur ambo è medio populi sui.

Turpitudinem materteræ & amitę tuæ nō discooperies: qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudauit, portabunt ambo iniquitatem suam.

19 Turpitudinem sororis matris tuæ & sororis patris tui non discooperies: "quia propinquam suam nudauit, iniquitatem suam portabunt.

Qui coierit cum vxore patrui vel auunculi sui, & reuelauerit ignominiā cognationis suæ, portabūt ambo peccatum suū: absque liberis morientur.

20 Quisquis autem dormierit cum vxore fratris patris sui, turpitudinem fratris patris sui reuelauit, iniquitatem suam portabūt, "orbati morientur.

D Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinē fratris sui reuelauit: absque liberis erunt.

21 Qui item acceperit vxorem fratris sui, "opprobriū est: turpitudinem fratris sui reuelauit, orbati erunt.

Custodite leges meas atque iudicia, & facite ea: ne & vos euomat terra quam intraturi estis & habitaturi.

22 "Custodite itaque omnia statuta mea, & omnia iudicia mea, & facite illa: "& non euomet vos terra in quam ego "introducturus sum vos vt habitetis in ea.

Nolite ambulare in legitimis nationum quas ego expulsurus sum ante vos: omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.

23 "Neque ambuletis in statutis Gentis quam ego eiecturus sum à facie vestra: omnia enim ista fecerunt, & detestatus sum eas. Statuta Gentiū non imitanda.

Vobis autem loquor, Possidete terram eorum quam dabo vobis in hæreditatem, terram fluentem lacte & melle: ego Dominus Deus vester qui separaui vos à cæteris populis.

24 Vobis autem dixi, Possidebitis terram eorū, & ego daturus sum eam vobis vt hæreditate possideatis illam, terram fluentem lacte & melle: ego Iehouah Deus vester qui separaui vos "à populis. Separatus Israel à Deo in populum sibi.

12 Confusionē fecerunt, תבל עשו Id est, rem nefariā admiserunt. aut confusionem dicit, quòd confundantur duo semina, semen patris & filii. Sanguis e.&c.: דמיהם בם .i. morti adiudicentur. 13 Coitib. mu. משכבי אשה .i. quemadmodū solet cōcumbere cū muliere.
14 Illum & illas, אותו ואתהן Hoc intelligitur disiunctiuè, hunc vel illam, vt annotat alter ex doctioribus Hebræorum. Alii contrà. Ne sit ולא תהיה Ad verbum, & non erit .i. non regnabit diutius scelus illud.
15 Dederit coitum s. יתן שכבתו Id est, immiserit, vel iniecerit semen suum. hoc est, qui concubuerit cum iumento.
17 Et viderit turp.&c. וראה את ערותה וגו׳ Hebraismus, rem habuerit cum ea, illáque vicissim coierit cum illo. Opprobrium est, חסד הוא res illicita est. fœditas est. q.d. incestus est, vel incestum admiserunt. Propterea succidentur, &c. ונכרתו וגו׳ propterea exterminabuntur in oculis popularium suorum .i. tollentur è medio publicé. Iniquitatem s. feret. עונו ישא: .i. pœnam iniquitati suæ debitam feret. 18 Laborante, דוה propter fluxum mensium scilicet.
19 Quia propinq. s. nudauit, כי את שארו הערה nā *quisquis id fecerit*, cognatam suā reuelauerit .i. turpitudinem cognatæ suæ denudauerit.
20 Orbati mor. ערירים ימותו: *præterea* sine liberis morientur. 21 Opprobrium est: נדה הוא Vide paulo antè, versu 17.
22 Custodite itaque ושמרתם Vide similia suprà cap.18.d.16.17.18. Et non euomet, &c. ולא תקיא וגו׳ Vide suprà, cap.18.d.25. Introducturus sum מביא Præs. Heb. pro fut. facio intrare .i. mox introducturus.
23 Neque ambuletis, &c. ולא תלכו וגו׳ Hebraismus, ne vixeritis iuxta mores Gentium. Suprà cap.18.d.24, idem dicit, aliis verbis, Ne polluamini in omnibus his: per hæc enim omnia polluerunt se Gentes, quas ego, &c.
24 A populis.: מן העמים sub. pollutis, vt erant AEgyptii.

25 ˊVos igitur diſcrimen facite inter animal mundum & immun-
dum, & inter auem immundam & mundam,ˊ& ne abominabiles
reddatis animas veſtras in animalibus & volatilibus,atque in om
ni quod reptat in terra:quæ ſeparaui vobisˊad immunditiam.

Sancti.

26 Eritis autem ſancti mihi,quia ſanctus ſum ego Iehouáh,& ſe-
paraui vos à populis vt eſſetis mei.

Pythonici moriantur.

27 Vir autem ſiue mulier quum fuerit in eisˊPytho, vel haruſpicũ
ſpiritus,moriendo morientur:lapidibus lapidabunt eos,ˊſanguis
eorum ſuper eos. Cap.XXI.

אמור

Sacerdos nõ interſit mortuorum exequiis.

1 ET dixit Iehouáh ad Mowſéh, Alloquere ſacerdotes filios Aha
rón,& dicito eis,ˊSuper animam non contaminabit ſe *quiſquam*
veſtrum in populis ſuis:
2 Sed ſuper propinquo ſuo,propĩquo ſibi,*nempe* ſuper matre ſua,
&ſuper patre ſuo,& ſup filio ſuo,& ſuper filia ſua,& ſup fratre ſuo,
3 Et ſuper ſorore ſua virgineˊpropinqua ſibi, quæ non fuerit vi-
ro:ˊſuper ea contaminabit ſe.
4 ˊNon cõtaminabit ſe *in* prĩcipe in populis ſuis, vt polluat ſeſe.

Nõ radat caput nec barbam in gratiam mortuorum.

5 Non decaluabũt caluitium in capite ſuo,& extremitatem bar
bæ ſuæ non radent : & in carne ſua non incident *ullam* inciſuram.
6 ˊSancti erunt Deo ſuo , neque pollucnt nomen Dei ſui , quia
ˊoblationes ignitas Iehouæ,*&* panem Dei ſui offerunt,proinde e-
runtˊſancti.

Vxor ſacerdotis

7 Mulierem meretricẽˊaut profanã non accipient,neque mulie-
rem repulſam à viro ſuo accipient:quiaˊſanctus eſt Deo ſuo.

Sanctificator Deus.

8 ˊEt ſanctificabis eum,quiaˊpanem Dei tui offert:ſanctus erit ti
bi,quia ſanctus ſum ego Iehouáh ſanctificans vos.

Sacerdotis filia fornicans.

9 Porrò filia hominis ſacerdotisˊquum cœperit fornicari,patrem
ſuum contaminat,igni comburetur.

Pontifex non ingrediatur ad mortuum.

10 Sacerdos autem maximus inter fratres ſuos,ſuper cuius caput
fuſum fuerit oleũ vnctionis,& conſecrauerit manũ ſuã vt induat
veſtes,ˊcaput ſuum non diſcooperiet,& veſtes ſuas non ſcindet:
11 ˊEt ad omnes animas mortui nõ ingredietur: ne ſuper patre *qui-*
dem ſuo aut matre ſua contaminabit ſe.
12 ˊEt de ſãctuario nõ egredietur,neq; polluet ſanctuariũ Dei ſui,
quiaˊcorona olei vnctionis Dei ſui eſt ſuper eum:ego Iehouáh.

Virginem ducat vxorem.

13 Ipſe quoque vxoremˊin virginitate ſua accipiet.

25 Separate ergo & vos iumentũ mũdum ab immundo,& auem mundam ab immunda:ne polluatis animas veſtras in pecore & auibus , & cunctis quæ mouentur in terra, & quæ vobis oſtendi eſſe polluta.

26 Et eritis mihi ſancti , quia ſanctus ſum ego Dominus , & ſeparaui vos à cæteris populis,vt eſſetis mei.

27 ¶Vir ſiue mulier,in quibus pythonicus vel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriantur,lapidibus obruent eos:ſanguis eorum ſit ſuper illos. (1.reg.28.b.)

Cap.XXI.

1 DIxit quoque Dominus ad Moyſen,Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos , Ne contaminetur ſacerdos in mortibus ciuium ſuorum:

2 Niſi tantùm in conſanguineis , ac propinquis,id eſt ſuper patrem & matrem & filiũ & filiam,fratrem quoq;,

3 Et ſororem virginem quæ non eſt nupta viro:

4 Sed nec in principe populi ſui contaminabitur.

5 ¶Nec radẽt caput,nec barbam,neq; in carnibus ſuis facient inciſuras. (Supra 19.)

6 Sancti erunt Deo ſuo , & non polluent nomen eius:incẽſum enim Domini & panes Dei ſui offerunt , & ideo ſancti erunt.

7 Scortum & vile proſtibulum non ducet vxorem:nec eam quæ repudiata eſt à marito , quia conſecratus eſt Deo ſuo, B

8 Et panes propoſitionis offert , ſit ergo ſanctus,quia & ego ſanctus ſum Dominus,qui ſanctifico vos.

9 Sacerdotis filia ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violauerit nomen patris ſui,flammis exuretur.

10 Pontifex,id eſt ſacerdos maximus inter fratres ſuos , ſuper cuius caput fuſũ eſt vnctionis oleũ, & cuius man⁹ in ſacerdotio cõſecratæ ſunt, veſtitúſque eſt ſanctis veſtibus, caput ſuũ nõ diſcooperiet,veſtimẽta ſua nõ ſcidet:

11 Et ad omnẽ mortuũ non ingredietur omnino : ſuper patre quoque ſuo & matre non contaminabitur.

12 Nec egredietur de ſãctis,ne polluat ſãctuariũ Dei ſui, quia oleũ ſãctæ vnctionis Dei ſui ſuper eũ eſt:ego Dñs. C

13 Virginem ducet vxorem.

25 Vos igitur diſcrimen facite והבדלתם בין Ad verbũ,Et ſeparabitis inter,&c.i.Ponetis ergo differentiam.q.d.abſtinete ab immũdis. Et ne abominabiles,&c. ולא־תשקצו וגו׳ & ne polluatis animas,&c.Hebraiſmus, Ne polluatis vos comedẽdo animalia & aues impuras. Ad immunditiam. לטמא׃ id eſt iudicando illa impura.vel,vt iudiceris illa impura.

27 Pytho,vel haruſpicum ſpir. אוב או ידעני ſpiritus Pythonicus,aut diuinationis. Sanguis e.&c. דמיהם בם׃.i.erunt rei mortis,vel debent interfici.

IN CAPVT XXI.

1 Et dixit ויאמר Ab hoc capite Hebræi ſuam huius libri octauã ſectionem incipiũt,quam vocant אמור. Super animam לנפש Hic anima pro cadauere,vt & aliis locis.q.d.Nullus ex vobis ratione mortui alicuius in populo ſuo reddat ſe impurum, tangendo ſcilicet cadauer Iſraelitæ,aut curando funus eius,multo magis curando funus extranei.

3 Propinqua ſibi, הקרובה אליו .i.quæ nata fuerit ex vtroque parẽte ipſius. Super ea cõtam.ſe. לה יטמא׃ .i.poterit intereſſe funeri ſororis ſuæ ex vtroque parente,ſi illa obierit virgo. 4 Non contamin.ſe *in* principe לא יטמא בעל Hic noſter interpres ſubaudiuit ל ante בעל.q.d.ne funeri quidem principis intererit. Alii vertunt,Sed nec polluet ſeſe princeps in populo ſuo,vt polluatur:acſi dicat,Nullius funeri de populo ſuo intererit princeps,ne polluatur. Quæ interpretatio,omnino non videtur quadrare.nihil enim hîc principi populi præcipitur, ſed tantùm ſacerdotibus , quòd ipſorum officium in exequiis funerum eſſe debeat . Priorem interpretationem probat doctus inter Hebræos. 6 Sancti erunt Deo ſ. קדשים יהיו לאלהיהם .i.in ſumma ſanctimonia ſeruient Deo ſuo. Oblationes ig. Ieh.*&* pa. את־אשי יהוה לחם Ad verbum,ignem Iehouæ *&* panem.Ignem vocat ſacrificia ignita: panes verò,propoſitionis. Doctus inter Hebræos,nomine Panis dicit carnem & primitias comprehendi. Sancti. קודש׃ Ad verbum,ſanctitas. 7 Aut profanam וחללה aut cõſtupratã.ſiue contaminatã.ſcortũ non publicũ intelligit.Vide paulo pòſt,verſu 14. Sãctus eſt קדש הוא Mutatio numeri,pro,ſancti ſunt.

8 Et ſanctificabis eum, וקדשתו .i.habebis illum pro ſancto.hoc eſt,in honore. Panẽ Dei tui את־לחם אלהיך Sic vocat panes propoſitionis,quos per ſingula ſabbatha offerebant. 9 Quum cœp.fornic. כי תחל לזנות ſi fuerit polluta ſtupro.

10 Caput ſ.nõ,&c. את־ראשו לא וגו׳ .i.abſtinebit à cæremoniis lugentiũ,qui nudatione capitis & veſtimentorum diſciſſione teſtabantur luctum ſuum. 11 Et ad omnes,&c. ועל כל וגו׳ Hebraiſmus,pro,nullam domum ingredietur in qua fuerit cadauer.

12 Et de ſanctuario,&c. ומן המקדש וגו׳ .i.relicto templo non ingredietur domum funeſtam,etiam patris.pollutum enim fuiſſet templum Dei à ſacerdote,ſi ingreſſus fuiſſet illud poſtquam intrauerat domum patris mortui,vel matris. Corona olei,&c. נזר שמן וגו׳ .i.vnctus eſt oleo quo Deus eos vngi inſtituit,quod eſſet illis vice coronæ & diadematis,quibus Reges inſigniuntur.

13 In virginitate ſua בבתוליה Id eſt,ducet vxorem virginem.vt ſequenti verſu exponit.

Viduā autem,& repudiatam,& sordidam atque meretricē non accipiet: sed puellam de populo suo.

Ne commisceat stirpē generis sui vulgo gentis suæ: quia ego Dominus qui sanctifico eum.

Loquutúsq; est Dominus ad Moysen,dicens,

Loquere ad Aarō,Homo de semine tuo per familias suas qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo:

Nec accedet ad ministerium eius: si cæcus fuerit,si claudus,si vel paruo, vel grandi,vel torto naso:

D Si fracto pede,si manu,

Si gibbus,si lippus,si albuginē habens in oculo,si iugem scabiē,si impetiginem in corpore,vel herniosus:

Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo.

Vescetur tamen panibus qui offeruntur in sanctuario:

Ita duntaxat vt intra velū non ingrediatur,nec accedat ad altare,quia maculam habet, & contaminare nō debet sanctuarium meum: ego Dominus qui sanctifico eos.

Loquutus est ergo Moyses ad Aaron & ad filios eius,& ad omnem Israel cuncta quæ fuerant sibi imperata.

Cap. XXII.

Loquutus quoque est Dominus ad Moysen,dicens,

Loquere ad Aaron & ad filios eius, vt caueant ab his quæ cōsecrata sunt filiorū Israel,& nō cōtaminent nomē sanctificatorum mihi quæ ipsi offerunt:ego Dominus.

Dic ad eos & ad posteros eorum, omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filii Israel Domino, in quo est immunditia,peribit coram Domino:ego sum Dominus.

Homo de semine Aaron qui fuerit leprosus,aut patiens fluxum seminis non vescetur de his quæ sanctificata sunt mihi,donec sanetur:qui tetigerit immundū super mortuo,& ex quo egreditur semen quasi coitus,

Et qui tanget reptile, & quodlibet immūdum,cuius tactus est sordidus,

14 Viduam,& repudiatam,'& profanam,& meretricem,illas *inquam*
non accipiet:sed virginem è populis suis accipiet vxorem.
15 Neque'contaminabit semen suum in populis suis:quia ego Ie
houáh sanctificans eum.
16 Loquutus est autem Iehouáh ad Mowséh,dicendo,
17 Loquere ad Aharón,dicendo,Vir de semine tuo'in generationi
bus suis,in quo fuerit'macula,nō accedet vt offerat panē Dei sui: Ministros Dei quales esse oportebat.
18 Quia nullus vir in quo fuerit macula,'accedet:vir cæcus,vel clau
dus,'aut diminutus,vel superfluus:
19 Aut vir'*in* quo fuerit fractura pedis,vel fractura manus:
20 Aut'gibbosus,'vel lippus,'vel'qui habet maculam in oculo suo,
vel *in quo fuerit* 'scabies,vel impetigo,vel compressus testiculo:
21 Omnis vir in quo est'macula,è semine Aharón sacerdotis,non
accedet ad offerēdum oblationes ignitas Iehouæ:macula *inquam* in
eo *si fuerit*,non accedet ad offerendum panem Dei sui.
22 'Panē Dei sui'de sanctitatibus sanctitatū,'& de sanctis comedet.
23 Veruntamen intra velum non ingredietur,& ad altare non ac-
cedet, quia macula est in eo,& non polluet sanctuaria mea: quia
ego Iehouáh sanctificans eos.
24 'Dixit itaque *hæc* Mowséh ad Aharón & ad filios eius,& ad omnes
filios Iwsraelis. Cap. XXII.
1 Loquutus est insuper Iehouáh ad Mowséh,dicendo,
2 Loquere ad Aharón & filios eius,'vt separent sese à sanctifi-
cationibus filiorū Iwsraél,& ne polluant nomē sanctitatis meæ
'*in his* quæ ipsi sanctificant mihi:ego Iehouáh.
3 Dic illis,'In generationibus vestris omnis vir'qui accesserit ex Qui debeant abstinere ab esu sanctificatorum.
omni semine vestro ad sanctificationes quas sanctificauerint filii
Iwsraél Iehouæ,& immūditia sua fuerit super ipsum,'excidetur
anima ipsius à facie mea:ego Iehouáh.
4 'Quicunque è semine Aharón fuerit leprosus,vel seminifluus,
de sanctificationibus non comedet donec mundet se: & qui teti-
gerit quemuis'immundum super morticino,aut vir ex quo egre-
ditur effusio seminis,
5 Aut vir qui tetigerit quodcunque reptile per quod immundus
erit,aut hominem'propter quem immundus erit,'secundum om
nem immunditiam eius:

14 Et profanam,*&* meret. וחללה זונה Vide paulo antè,versu 7. 15 Contaminabit יחלל polluet.violabit.

17 In generat.s. לדורותם .i.quibuscunque seculis vixerint. Macula,מום Significat aliquam imperfectionem,aliquidve quod reprehendi possit. 18 Accedet: יקרב sub.ad offerendum. Aut diminutus,&c. או חרום וגו׳ Hebræi חרום interpretantur eum qui habet nasum planè depressum in radice oculorum, quem Latinè simum dicimus.שרוע verò qui habet membrum aliquod aut nimis paruum, aut nimis magnum:vt si oculus maior sit altero,aut tibia longior altera:vel qui quatuor aut sex digitos habet,aut aliquid tale.

19 *In* quo fuerit,&c. אשר יהיה וגו׳ Hebraismus,qui habuerit pedem fractum,aut manum fractam.

20 Gibbosus, גבן Doctus inter Hebræos pro gibboso hanc dictionem accipit, quæ nonnihil affinitatis habere videtur cum Latina. Alii pro deformitate palpebrarum,siue superciliorum accipiunt.sunt enim qui planè nulla habent supercilia:alii verò tam magna,vt oculos operiant. sunt qui vnum tantùm, sunt rursum qui diuersi coloris habent:atque ita multo plura superciliorum genera enumerantur.

Vel lippus, ארדק Doctus inter Hebræos exponit eum significare cuius oculus tenuissima membrana tegitur. Alii punctum intra nigredinem oculi interpretantur. Qui habet mac. תבלול sub.albam.significat eum qui in oculis membranā albam habet quæ nigredinem oculi turbat ac confundit.à בלל quod confundere significat. Scabies,vel impetigo גרב או ילפת Hæc vox significat scabiem foris & intus siccam:ילפת verò scabiem foris humidam,& intus siccam 21 Macula, מום imperfectio.

22 Panem לחם Escam.nam Panis nomine etiam carnes intelliguntur,vt dictum est versu 6. De sanctit. sanct. מקדשי הקדשים .i. de rebus sacrosanctis.hoc est,de sacrificiis quæ sacrificata sunt pro peccato & pro delicto. Et de sanctis ומןהקדשים sub.rebus.i.decimis & primitiis. 24 Dixit itaque וידבר Id est,exposuit hæc Moses Aharoni.

IN CAPVT XXII.

2 Vt separent sese,&c. וינזרו וגו׳ vt subducant sese à sanctificatis.i.abstineāt ab his quæ Deo oblata sunt,&c. Istud intelligitur pro tempore quo ipsi sacerdotes erant impuri.nam eo tempore non licebat illis vesci rebus huiusmodi.Sequenti versu seipsum declarat. *In his* quæ ipsi sanctificant mihi: אשר הם מקדשים לי *&* quod consecrant mihi.

3 In generationibus v. לדורותיכם, Hebraismus, Quocunque tempore contigerit vos viuere. Qui accesserit,&c. אשר יקרב וגו׳.i. quicunque sacerdos comederit de sanctificatis.Paulo diuersis verbis eadem dicit quæ superiore versu. Excidetur ונכרתה exterminabitur.extirpabitur.i.is tolletur è medio. 4 Quicunque,&c. איש איש וגו׳ Ad verbum,Vir vir de semine Aaron,& ipse leprosus. Immundum super mor. טמא נפש Ad verbum,immundum animæ.i.propterea quòd curauerit funus, aut funeri interfuerit. Et hîc anima pro cadauere. 5 Propter quem,&c. אשר יטמא לו.i.cuius contactu erit impurus. Secundum om.immund.e. לכל טומאתו: id est,quacunque tandem impuritate sit ille impurus.

p.i.

6 "Anima *inquam* quæ tetigerit illum, immunda erit vſque ad veſ-
peram: & non comedet de ſanctificationibus, niſi lauerit carnem
ſuam aqua.
7 "Quum autem occubuerit ſol, tum erit mundus, & poſtea come-
det de ſanctificationibus, quia cibus eius eſt.
8 "Cadauer & raptũ nõ comedet, vt polluat ſeſe ĩ eo: ego Iehouáh.
9 "Et cuſtodiant "cuſtodiã meam, "& ne portent peccatum propter
illud, & moriantur propter illud, "quum polluerint illam: ego Ie-
houáh ſanctificans eos.
10 "Omnis autem alienigena non comedet ſanctificationem: "in-
quilinus ſacerdotis, "& mercenarius nõ comedet ſanctificationẽ.
11 "Quòd ſi ſacerdos emerit hominem emptione argenti ſui, ipſe
comedet ex ea, & vernaculus eius: illi comedent "de cibo eius.
12 Filia autem ſacerdotis quũ fuerit viro "alieno, ipſa de oblatio-
ne ſanctificationum non comedet.
13 Filia verò ſacerdotis quũ fuerit vidua, aut repudiata, & ſemen
non fuerit ei, & reuerſa fuerit ad domum patris ſui, "ſicut *in* pueri-
tia ſua, de cibo patris ſui comedet. omnis autem alienigena non
comedet ex eo.
14 Quòd ſi aliquis comederit ſanctificationẽ per imprudentiã, ad-
det quintã partẽ eius ſuper ea, & dabit ſacerdoti cũ ſãctificatione.
15 Et non contaminabunt ſanctificationes filiorum Iſraél "quas
obtulerint Iehouæ:
16 "Neque portare facient eos iniquitatem delicti, dum comede-
rint "ſanctificationes eorum: ego enim Iehouáh ſanctificans eos.

Oblationes quales eſſe debeant.

17 Loquutus eſt prætera Iehouáh ad Moſeh, dicendo,
18 Alloquere Aharón & filios eius, & omnes filios Iſraél, & di-
cas illis, Quicũq; è domo Iſraelis, & è peregrinis ĩ Iſraele ob
tulerit oblationẽ ſuã "pro omnibus votis ſuis, & pro õnibus obla-
tionibus ſpontaneis ſuis, quæ obtulerint Iehouæ in holocauſtũ:
19 "Sponte veſtra *offeretis* immaculatum maſculum ex bobus, ex a-
gnis, & ex capris.
20 Omne in quo fuerit macula, non offeretis: quia non "acceptabi-
le erit pro vobis.
21 Vir autem quũ obtulerit ſacrificiũ pacificorũ Iehouæ, "ad ſol-
uendũ votũ, vel ad volũtariè offerendũ, ex bobus, vel ex ouibus,
immaculatum, erit acceptabile *Deo*, nullum vitium erit in eo.
22 Cæcum, aut fractum, vel conciſum *labijs*, "aut verrucatũ, vel ſca
bioſum, vel impetiginoſum, non offeretis iſta Iehouæ, neque o-
blationem ignitam dabitis ex his ſuper altare Iehouæ.

6 Immundus erit vſque ad veſperam, & nõ veſcetur iis quæ ſanctificata ſũt: ſed quum lauerit carnem ſuam aqua,

7 Et occubuerit ſol, tunc mũdatus veſcetur de ſanctificatis, quia cibus illius eſt.

B

8 ¶Morticinum & captum à beſtia nõ comedent, nec polluentur in eis: ego ſum Dominus.

9 Cuſtodiãt præcepta mea, vt nõ ſub iaceant peccato, & moriantur in ſanctuario, quũ polluerint illud: ego Dominus qui ſanctifico eos.

10 Omnis alienigena non comedet de ſanctificatis, inquilinus ſacerdotis & mercenarius non veſcentur ex eis.

11 Quem autem ſacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius fuerit, hi comedent ex eis.

12 Si filia ſacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit, de his quæ ſanctificata ſunt, & de primitiis non veſcetur.

13 Sin autẽ vidua, vel repudiata, & abſque liberis reuerſa fuerit ad domũ patris ſui: ſicut puella cõſueuerat, aletur cibis patris ſui. omnis alienigena comedendi ex eis non habet poteſtatẽ.

14 Qui comederit de ſanctificatis per ignorãtiam, addet quintam partẽ cũ eo quod comedit, & dabit ſacerdoti in ſanctuarium.

15 Nec cõtaminabũt ſanctificata filiorum Iſrael quæ offerunt Domino.

C

16 Ne fortè ſuſtineant iniquitatem delicti ſui, quũ ſanctificata comederint: ego Dominus qui ſanctifico eos.

17 Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

18 Loquere ad Aaron & filios eius, & ad omnes filios Iſrael, dicéſque ad eos, Homo de domo Iſrael, & de aduenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem ſuam vel vota ſoluẽs, vel ſponte offerens, quicquid illud obtulerit in holocauſtum Domini:

19 Vt offeratur per vos, maſculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & ex capris.

20 Si maculam habuerit, nõ offeretis, neque erit acceptabile.

21 ¶Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota ſoluens, vel ſponte offerens, tã de bobus quàm de ouib⁹, immaculatũ offeret, vt acceptabile ſit: õnis macula non erit ĩ eo.

22 Si cæcũ fuerit, ſi fractũ, ſi cicatricẽ habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem: nõ offeretis ea Domino, nec adolebitis ex eis ſuper altare Domini.

6 Anima quæ, &c. נפש אשר וגו׳ .i. quicunque tetigerit quicquã ex ſuprà dictis. 7 Quum autem, &c. ובא השמש וגו׳ Ad verbũ, Et occumbet ſol. 8 Cadauer, נבלה Animal ſua ſponte mortuum intelligit, vt mox Raptum, quod à fera dilaniatum eſt. 9 Et cuſtodiant ושמרו Vt cuſtodiãt. refertur enim ad præcedentia, vt quidã volunt. Alii, Cuſtodiãt igitur. Cuſtodiã m. את משמרתי .i. præcepta & leges meas, quas volo obſeruari. Ex doctioribus Hebræorũ alter intelligit Sanctuarium, ſiue templũ. Et ne portent, &c. ולא ישאו וגו׳ Hebraiſmus, & ne dent pœnas propter tranſgreſſionem illorum. Quũ poll. illam: כי יחללוהו: ſub. cuſtodiã, ſiue obſeruationem .i. leges. Alii, quòd polluerint illa. 10 Omnis autem, &c. וכל זר וגו׳ Nemo autẽ alienigena comedet de cõſecratis. ſub. Deo. Alienigenã vocat qui nõ eſſet de genere ſacerdotali. Inquilinus תושב Significat eum cuius auricula ſubula perforata fuerit poſt donatã ſibi libertatem, & noluerit abire. Et mercenarius ושכיר qui ſcilicet exacto ſeptennio donabatur libertate, qui emptus fuerat incircumciſus. 11 Quòd ſi ſa. emerit וכוהן כי יקנה נפש Ad verbũ, Et ſacerdos quũ emet animã. De cibo e. בלחמו: de eſca eius .i. de ſanctificatis. 12 Alieno, זר .i. qui non fuerit de genere ſacerdotali. 13 Sicut *in* pueritia ſ. כנעוריה .i. ſicut puella conſueuerat. 15 Quas obtulerint, &c. את אשר ירימו Quidam ſubaudiunt coniunctionem, vertentes, & id quod obtulerint. eleuando ſcilicet. 16 Neque portare, &c. והשיאו וגו׳ Subaudienda fuit negatio ex præcedenti verſu .i. non efficient, aut non erunt in cauſa vt plebs peccet exẽplo eorum. q.d. non erunt ſcandalo plebi. Quidã Hebræorum exponunt, & non facient ſeipſos ferre iniquitatem ſuam. Sanctificationes eorum: את קדשיהם .i. quæ ab illis Deo conſecrata ſunt. vel, EORVM refert Sacerdotum. hoc eſt, quæ ſacrata ſunt Deo, & ideo pertinent ad ſacerdotes. 18 Pro omnibus votis, &c. לכל נדריהם וגו׳ Hebraiſmus, pro, ſiue vota ſua ſoluens, ſiue ſponte offerens. 19 Sponte ve. *off.* imma. לרצונכם תמים Vltro *offeretis* immaculatũ. Alii, In placationẽ *pro* vobis integer maſculus. Iſtud, In placationem pro vobis, perinde eſt acſi dicat, Siquis aliquid voluerit offerre in holocauſtum Domino quod ipſe velit eſſe acceptum & gratum [vel, vt placetur vobis Deus] offerat maſculum integrum & ſine vitio, &c. alioqui non erit gratum Deo holocauſtum. 20 Acceptabile e. pro vo. לרצון יהיה לכם: gratum erit *Deo* vobis .i. in gratiã veſtri. 21 Ad ſoluendum votum, &c. לפלא נדר וגו׳ Ad verbum, ad ſeparandum votum, aut in oblationem ſpontaneam. 22 Aut verrucatum, או יבלת aut verrucis conſpurcatum.

D 23 Bouem & ouem aure & cauda amputatis, voluntariè offerre potes: votum autem ex iis solui non potest.
24 Omne animal quod vel contritis, vel tunsis, vel sectis, ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis.
25 De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea.
26 Loquutúsque est Dominus ad Moysen, dicens,
27 Bos, ouis, & capra qũ genita fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ: die autem octauo, & deinceps offerri poterunt Domino.
28 Siue illa bos, siue ouis, non immolabuntur vna die cum fœtibus suis.
29 Si immolaueritis hostiam pro gratiarum actione Domino, vt possit esse placabilis,
30 Eodem die comedetis eam: non remanebit quicquam in mane alterius diei: ego Dominus.
31 Custodite mandata mea, & facite ea: ego Dominus.
32 Ne polluatis nomen meũ sanctum vt sanctificer in medio filiorũ Israel: ego Dominus qui sanctifico vos,
33 Et eduxi de terra AEgypti, vt essē vobis in Deum: ego Dominus.

Cap. XXIII.

1 Loquutúsq; est Dominus ad Moysen, dicens,
2 Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Hæ sunt feriæ Domini, quas vocabitis sanctas.
3 Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbathi requies est, vocabitur sanctus: omne opus nõ facietis in eo: sabbathum Domini est in cunctis habitationibus vestris.
4 Hæ sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis.
5 Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperum, Phase Domini est.
6 Et quintadecima die mensis huius solennitas azymorum Domini est: Septem diebus azyma comedetis.
7 Dies primus erit vobis celeberrimus sanctúsq;: omne opus seruile nõ facietis in eo.
B 8 Sed offeretis sacrificiũ in igne Domino septem diebus: dies autem septimus erit celebrior & sãctior: nullũq; seruile opus facietis.
9 Loquutúsq; est Dñs ad Moysē, dicēs,
10 Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Quum ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, & messueritis segetē, feretis manipulos spicarũ primitias messis vestræ ad sacerdotem.

Et bouem & pecus ʺsuperfluum aut diminutum, pro oblatione voluntaria facies: at pro votoʺ non placebit.

ʺConcussum & contusum, ruptum & excisum non offeretis Iehouæ, & in terra vestra ʺnon facietis.

De manu autem alienigenæ non offeretis ʺpanem Dei vestri ex omnibus istis, quia ʺcorruptio eorum est in ipsis, macula est in eis: ʺnon accepta erunt *pro* vobis.

Loquutus est autem Iehouáh ad Mouséh, dicendo,

Bos, vel agnus, vel capra, quũ natus fuerit, erit septē diebus sub matre sua: à die autem octauo & deinceps, ʺerit gratum in oblationem sacrificii igniti Iehouæ.

Bouē autē vel pecus, ʺipsum & filiũ eius nõ mactabitis die vna.

Quum verò sacrificaueritis sacrificium gratiarum actionis Iehouæ, ʺsponte vestra sacrificabitis.

Die ipsa comedetur, non relinquetis ex eo vsque mane: ego Iehouáh.

Obseruate autem præcepta mea, & facite ea: ego Iehouáh.

Et ne polluatis nomen sanctum meum, & sanctificabor in medio filiorum Iusraèl: ego Iehouáh sanctificans vos,

Qui eduxi vos è terra AEgypti vt essem vobis in Deum: ego Iehouáh.

Cap. XXIII.

Loquutus est præterea Iehouáh ad Mouséh, dicendo,

Alloquere filios Iusraèl, & dicas eis, Solennitates Iehouæ ʺquas celebrabitis, ʺcelebritates sanctæ, istæ sunt solēnitates meæ. — Solēnitates siue festa Domini.

Sex diebus ʺfiet opus: die autem septimo ʺsabbathũ quietis est, ʺcelebritas sancta: nullum opus facietis: sabbathum est Iehouæ ʺin cunctis habitationibus vestris. — Sabbathum.

Istæ sunt solennitates Iehouæ, celebritates sanctæ, quas celebrabitis tempore suo.

Exod.12.c.18 Nume.28.c.16 Mense primo, decimoquarto *die eiusdem* mensis, inter duas vesperas *erit* ʺPésanh Iehouæ. — Phase.

Quintodecimo autē die mensis huius, solennitas *erit* infermentatorum Iehouæ: septem diebus infermentata comedetis.

Die primo ʺcõuocatio sãcta erit vobis: nullũ op[us] ʺseruile facietis.

Offeretis autē oblationē ignitã Iehouæ septē diebus: die septimo erit conuocatio sancta: nullum opus seruile facietis.

Loquutus est autem Iehouáh ad Mouséh, dicendo,

Alloquere Iusraèlem, & dic eis, Quũ ingressi fueritis terrã quã egoʺ do vobis, & messueritis messem eius, tũc offeretis ʺyomer primitias messis vestræ ad sacerdotem. — Primitiæ spicarum offerendæ Domino postero die Paschæ.

23 Superfluum, aut di. שרוע וקלוט auctũ, aut contractũ. i. habens coxã aut pedem nimis protractum & excrescentē: aut contractũ habēs pedem. Vide suprà, 21.c.18. Non placebit. לא ירצה: non erit acceptum. sub. Deo. 24 Concussum & cont. ומעוך וכתות Referuntur hæc ad testiculos. Non facietis. לא תעשו: .i. nõ sacrificabitis. 25 Panem Dei v. את לחם אלהיכם escam Deo vestro .i. sacrificiũ. Corruptio e. in ipsis, משחתם בהם Hebraismus, hæc vitiosa sunt & corrupta. Mox sequētibus seipsum exponit. Non accepta erũt, &c. לא ירצו לכם: .i. non erunt grata Deo pro vobis .i. in gratiam vestri. 27 Erit gratum in oblat. ירצה לקרבן .i. offerri poterit. 28 Ipsum & filium e. אותו ואת בנו .i. non licebit vobis eodem die interficere matrē vel patrē & fœtũ eius. 29 Spõte v. לרצונכם vltronei. Ad verbũ, in volũtate vestra. Vide paulo antè versu 19.

IN CAPVT XXIII.

1 Quas celeb. אשר תקראו אותם Ad verbum, quas vocabitis ipsas. Celebritates san. מקראי קודש conuocationes sanctæ. Vide paulo pòst versu 7. Per appositionē dictũ. q.d. Hæ sunt feriæ quas celebrabitis in honorē meum. Quidam vertunt, Solennitates Iehouæ quas vocabitis cõuocationes sanctas. Conuocationes sanctæ dicebantur, quòd tum vniuersus populus ad cultum & honorem Dei solenniter conuocaretur & congregaretur. Conuocabatur autem tum populus à sacerdotibus & Leuitis voce tubarum in hunc vsum institutarum. 3 Fiet תעשה sub. à vobis. Sabbathum quiet. שבת שבתון Ad verbũ, sabbath sabbathon .i. cessatio quietis, siue quieta .i. cessabitis prorsus. Celebritas sancta: מקרא קודש cõuocatio sancta. per appositionem dictũ, vt præcedenti versu. In cunctis ha. ve.: בכל מושבותיכם .i. vbicunque locorũ habitaueritis, abstinebitis ab operibus in honorē Domini. 5 Pesanh Ieh. פסח ליהוה: .i. celebrabitis Pascha, siue immolabitis agnum paschalem in honorem Iehouæ. De Pesah, siue Pascha, eius institutione, & duabus vesperis, vide Exod.12.b.6 & 11. 7 Cõuocatio sancta erit v. מקרא קודש יהיה לכם celebritas sancta erit vobis .i. erit vobis dies celeberrimus. Seipsum declarat sequētibus quũ dicit, nullũ opus facietis in eo. Vide Exod.12.c.16. Seruile עבודה Ad verbũ, seruitutis. 10 Do נותן Præs. Heb. pro fut. daturus sum. Omer את עומר De hac mensura vide Exod.16.g.36. Ita Hebræi hoc loco accipiũt omer, vt vertit noster interpres, pro mēsura illa granorum quæ è nouis spicis excutiebantur. Verùm quoniã omer manipulum etiã significat, vt Deut.24.d.19, Quum messueris messem tuã in agro tuo, & oblitus fueris עומר .i. manipuli tui in agro, nõ reuertaris vt capias illũ: docti quidã malũt etiã hoc loco accipi pro fasciculo: vertentes, afferetis fasciculum [manipulum, sub. spicarum] primitias messis vestræ. per appositionem dictum.

Qui offeret yómer coram Iehoua, 'vt sit acceptū pro vobis: 'in 11
crastino sabbathi' offeret illud sacerdos.
Facietísque die quo offeretis yómer, agnum perfectum annicu 12
lum, in holocaustum Iehouæ:
'Et minnhā eius, duas decimas similæ' pmistæ oleo, oblationē i- 13
gnitā Iehouæ, in odorē' quietis: & libamē ei⁹ vini quartā partē hin.
Panem verò, & polentam, '& spicam plenam non comedetis 14
'vsque ad hunc ipsum diem, donec obtuleritis oblationem Dei
vestri: statutum perpetuū *erit vobis* 'in generationibus vestris, in cun
ctis habitaculis vestris.

Pentecoste, seu dies festus hebdomadum.

Numerabitis autem vobis *dies* 'à postero *die* sabbathi, 'à die qua 15
obtuleritis yómer eleuationis, septem hebdomades plenæ erunt.
Vsque ad posterum *diem* sabbathi septimi numerabitis quinqua- 16
ginta dies, & offeretis minnham nouam Iehouæ.

Panes primitiarum.

Ex habitaculis vestris offeretis panem oblationis: duæ ex duab⁹ 17
decimis similæ erunt: *cum* fermento coquentur primitiæ Iehouæ.
Offeretísq; cum pane *illo* septem agnos perfectos anniculos, & 18
iuuencum filium bouis vnum, & arietes duos, erūt holocaustum
Iehouæ: & minnha eorum, libamináque eorū, oblatio ignita *erit*
odoris quietis Iehouæ.
Facietís quoque hircum caprarum vnum pro peccato, & duos 19
agnos anniculos in sacrificium pacificorum.
Offerétque sacerdos illa vltra panem primitiarū, eleuationem 20
coram Iehoua cū duobus agnis: 'sanctitas erūt Iehouæ sacerdoti.
Et celebrabitis hoc ipso die *celebritatem*: 'conuocatio sancta erit vo 21
bis: nullum opus seruile facietis. statutum perpetuum erit in cū-
ctis habitaculis vestris, in generationibus vestris.

Messis.

'Et quum metetis messem regionis vestræ, nō finies metere an- 22
gulum agri tui, nec collectionem messis tuæ colliges: pauperi &
peregrino relinques eam: ego Iehouáh Deus vester.
Loquutus est autem Iehouáh ad Mowséh, dicendo, 23

Festum tubarū.

Alloquere filios Iwsraél, dicendo, Mēse septimo, 'primo *die* e- 24
iusdē erit vobis' sabbathū' monimentū clāgoris, cōuocatio sancta.
Nullū op⁹ seruile facietis, & offeretis oblationē ignitā Iehouæ. 25
Loquutus est præterea Iehouáh ad Mowséh, dicendo, 26

Dies expiationis.

Verūtamē in decimo mēsis huius septimi, dies expiationū erit: 27

11 Qui eleuabit fasciculum corā Domino, vt acceptabilis sit pro vobis, altero die Sabbathi & sāctificabit illū.

12 Atque in eodē die quo manipulus cōsecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustū Domini.

13 Et libamenta offerentur cū eo, duæ decimæ similæ conspersæ oleo in incēsum Domini odorémque suauissimū: liba quoque vini, quarta pars hin.

14 Panem, & polentam, & pultes nō comedetis ex segete, vsque ad diē qua offeratis ex ea Deo vestro. præceptū est sempiternum in generationibus, cunctísque habitaculis vestris. C

15 ‖Numerabitis ergo ab altero die sabbathi in quo obtulistis manipulū primitiarū, septem hebdomadas plenas,

16 Vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum Domino.

17 Ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermētatæ, quos coquetis in primitias Domini.

18 Offeretísque cū panibus, septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento vnū, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamētis suis, in odorē suauissimū Domino.

19 Facietis & hircū pro peccato, duósque agnos anniculos hostias pacificorum.

20 Quúmque eleuauerit eos sacerdos cum panibus primitiarum corā Domino, cedent in vsum eius. D

21 Et vocabitis hunc diem celeberrimum, atque sanctissimū: omne opus seruile non facietis in eo. 'legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, & generationibus vestris.

22 ‖Postquam autem messueritis segetem terræ vestræ, non secabitis eam vsque ad solum: ‖nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas: ego sum Dominus Deus vester.

23 Loquutúsq; est Dñs ad Moysē, dicēs,

24 Loquere filiis Israel, ‖Mense septimo, prima die mensis erit vobis sabbathum, memoriale, clāgentibus tubis, & vocabitur sanctum.

25 Omne op⁹ seruile nō facietis in eo, & offeretis holocaustum Domino. E

26 Loquutúsq; est Dñs ad Moysē, dicēs,

27 ‖Decimo die mensis huius septimi dies expiationum erit celeberri-

11 Vt sit accep. pro vo. לרצונכם pro לרצון לכם positū est. In crastino sab. ממחרת השבת Hic מ pro ב positū. i. postero die. Offeret יניפנו eleuādo scilicet & agitādo. 13 Et minnhā, &c. ומנחתו Et minha eius *erit* duæ decimæ. i. ex duabus decimis. Permistæ oleo בלולה בשמן versatæ in oleo. conspersæ oleo. Quietis: ניחוח. i. suauissimū & gratissimū Domino. 14 Et spicā ple. וכרמל & spicā teneră. Alii, spicā tostā. Magni nominis apud Hebræos vir dicit farinā esse factam è spicis plenis, aut teneris ac virentibus, quā siccant in furno. Vsque ad hunc, &c. עד עצם היום הזה. i. antequam id feceritis. Seipsum mox declarat, quum ait, donec obtuleritis, &c. In generationibus ve. &c. לדורותיכם. i. quocunque tēpore vixeritis, & vbicunque vixeritis. 15 A postero *die* sab. ממחרת השבת Post Pascha describitur festū Pētecostes. πεντηκοστὴ quinquagesimā significat. De eo quod hic dicit, numerādā esse Pētecosten ab altero seu postero die, aut crastino sabbathi, nō cōuenit inter interpretes, à quo die festi Paschæ incipienda sit numeratio quinquagesimi diei. Alii enim per sabbathū intelligunt primū diem Paschæ. itaque numerant Pentecosten ab altero die Paschæ. Alii per sabbathū intelligunt totum festū Paschæ, hoc est omnes septem dies. Quare numerāt Pentecosten ab octauo die Paschæ, quem putant vocari alterū seu crastinū sabbathi. Attamen de his sentiat quisque quod volet: Iosephus perspicuè dicit Pentecosten numerari à secunda die Azymorū, quæ est decimasexta dies primi mēsis, hoc est altera Paschæ. Ad celebrandā igitur Pētecosten, primū omniū necesse erat vt altera die Paschæ offerretur Domino omer, &c.
20 Sanctitas e. Iehouæ sacerd. קודש יהיו ליהוה לכוהן. i. omnia ista cōsecrabūtur Domino, & cedent sacerdoti, siue sacerdos his vescetur.
21 Cōuocatio san. e. מקרא קודש Vide paulo antè, versu 2 & 7. 22 Et quū meteris, &c. ובקוצרכם וגו' Vide eadē suprà cap. 19. b. 9.
24 Primo *die* eiusd. באחד לחודש Ad verbū, in vna mensis. Antecedens pro relatiuo: & Vnus pro Primo. Sabbathū שבתון requies, cessatio. Monimentū clang. זכרון תרועה memoriale clangoris tubarū. Per appositionē dictum. De hoc festo vide Nume. 29. a. 1. Hebræi interpretes sentiunt hoc festū institutum esse in memoriā liberationis Isaac ab immolatione, vnde & eo die canunt cornu arietino: quòd aries pro Isaac demōstratus & immolatus sit. Sed Scriptura nō addit hāc causam, nec verisimile est Spiritū sanctum propter vnius hominis liberationē, publicum festū instituisse: nisi fortè hoc festo voluerit cōmendare promissionē de Christo tunc repetitā, & iuramento cōfirmatam, quū Dominus inquit, Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & nō pepercisti vnigenito filio tuo, benedicentur in semine tuo omnes Gētes terræ. Existimandum igitur Spiritum sanctum longè alio consilio instituisse hunc festum diem. In hoc enim septimo mense plures sunt festi dies quàm in vllo alio mense, ac totus propemodum mēsis festus est, adeóque tempus admodum idoneum est ad celebranda festa, quippe quòd tunc omnes fruges terræ, non tantùm frumēta, sed & poma & vina, & alia fructuum genera de agris collecta fuerint. Adhæc ab hoc mense inchoatur numeratio septimi anni, qui est annus sabbathi: inchoatur etiam ab eo numeratio iubilei, de quo postea cap. 25. b. 8. Quare quū multū in huius mēsis obseruatione sitū sit, voluit Spiritus sanctus primū eius diē, festo otio, clāgore & sacrificiis insignē facere, vt ex initio, mensis ipse notabilior fieret. Vnde & hic dies vocatur monimentum clangoris, quòd Israelitæ in eo die excitarentur clangore tubæ, seu cornu arietino ad obseruādum hunc mensem præ aliis propter festa quæ in eo peragerentur, & propter numerationem anni septimi ac iubilei, quæ ex ipso inchoatur.

mus, & vocabitur sanctus: aff ligetisque animas vestras in eo, & offeretis holocaustum Domino.

Omne opus seruile non facietis in tempore diei huius: quia dies propitiationis est, vt propitietur vobis Dominus Deus vester.

Omnis anima quæ aff licta nõ fuerit die hac, peribit de populis suis:

Et quæ operis quidpiam fecerit, delebo eam de populo suo.

Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternũ erit vobis in cũctis generationibus & habitationibus vestris.

Sabbathum requietionis est, & aff ligetis animas vestras die nono mẽsis: à vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra.

Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicens,

F Loquere filiis Israel, A quinto decimo die mẽsis huius septimi, erũt feriæ tabernaculorũ septẽ dieb⁹ Domino. Iohan.7.f.17

Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus seruile non facietis in eo.

Et septẽ diebus offeretis holocausta Domino: dies quoque octauus erit celeberrimus atque sanctissimus, & offeretis holocaustũ Domino: est enim cœtus atque collectæ: omne opus seruile non facietis in eo.

Hæ sũt feriæ Domini, quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas, offeretisque in eis oblationes Domino, holocausta & libamenta iuxta ritum vniuscuiusque diei:

Exceptis sabbathis Domini, donisque vestris, & quæ offertis ex voto, vel quæ sponte tribuitis Domino.

G A quintodecimo ergo die mẽsis septimi, quando cõgregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Dñi septẽ diebus: die primo & die octauo erit sabbathum, id est requies.

Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spathulásque palmarũ, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini coram Domino Deo vestro.

Celebrabitisque solennitatem eius septem diebus per annum: legitimũ sempiternum erit in generationibus vestris: mense septimo festa celebrabitis.

Et habitabitis in vmbraculis, septẽ diebus: omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis.

'conuocatio sancta erit vobis: 'aff ligetísque animas vestras, & offeretis oblationem ignitam Iehouæ.
28 Nullum opus facietis hoc ipso die: quia 'dies expiationum est,
'ad expiandum vos coram Iehoua Deo vestro.
29 Omnis enim anima quæ non fuerit aff licta eo ipso die, excidetur è populis suis.
30 Et quisquis fecerit quodcunque opus eo ipso die, perdam animam illam è medio populi sui.
31 'Nullum opus facietis: statutum perpetuum erit 'in generationibus vestris in cunctis habitationibus vestris.
32 'Sabbathum quietis est vobis, & aff ligetis animas vestras: nona mensis, in vespera: 'à vespera vsque ad vesperam 'quiescetis *in* sabbatho vestro.
33 Loquutus est & Iehouáh ad Mouséh, dicendo,
34 Alloquere filios Iusraél, dicendo, Decimoquinto die mensis
septimi 'huius, 'solẽnitas tabernaculorũ erit septẽ diebus Iehouæ. Festum tabernaculorum.
35 Die primo erit 'cõuocatio sancta: nullum opus seruile facietis.
36 Septem diebus offeretis 'oblationem ignitam Iehouæ: die octauo conuocatio sancta erit vobis, & offeretis oblationem ignitã Iehouæ: 'solennitas est: nullum opus seruile facietis.
37 Istæ sunt festiuitates Iehouæ quas celebrabitis, conuocationes sanctæ, vt offeratis *in eis* oblationem ignitam Iehouæ, holocaustũ, & minnham, sacrificium, & libamina 'suo quodque die:
38 Præter sabbatha Iehouæ, & præter dona vestra, prætérque omnia vota vestra, & præter omnes spontaneas oblationes vestras quas dabitis Iehouæ.
39 Veruntamen decimoquinto die mensis septimi, quando cõgregaueritis fructũ terræ, celebrabitis celebritatem Iehouæ septem diebus: die primo *erit* 'sabbathũ, die quoque octauo *erit* sabbathũ.
40 Sumetísque vobis die primo fructum 'arboris decoris, *&* 'ramos palmarum, & ramos arboris 'densarum frondium, & salices torrentis, & lætabimini coram Iehoua Deo vestro septem diebus.
41 Celebrabitis inquam istã celebritatem Iehouæ septem diebus quot annis: statutum perpetuum erit in generationibus vestris, mense septimo celebrabitis illam.
42 In tabernaculis habitabitis septem diebus: omnis indigena in Iusraele habitabunt in tabernaculis:

27 Conuocatio sancta erit v. מקרא־קודש יהיה לכם celebritas sancta erit vobis.i.ille dies erit celeberrimus vobis. Affligetisque, &c. 'ועניתם וגו Hic affligere animas pro Ieiunare positũ est more Hebraico. 28 Dies expiationũ, &c. 'יום כפורים הוא וגו Dies expiationũ est ad rogãdũ pro vobis Iehouã Deũ vestrũ. Alii, dies placationũ est ad placãdũ Iehouã Deũ vestrũ. Cæremoniæ huius festi institutæ fuerũt nõ vt propter ipsas peccata in iudicio Dei expiarẽtur, sed vt esset tantũ ciuilis expiatio corã externa cõgregatione populi Dei, & pædagogia, seu ludus, vt ita dicã, puerilis (fuerunt enim Israelitæ eo tẽpore, pueri sub elemẽtis mũdi) quo pii admonerentur de vera expiatione per Christum ventura. 31 Nullum opus fac. כל־מלאכה לא תעשו sub. seruile eo ipso die. In generat. vest. &c. 'לדורותיכם וגו Hebraismus, quocũque tempore vixeritis, & vbicũque habitaueritis. 32 Sabbathum quietis שבת שבתון Cessatio requietionis. cessationis.i. quieta. hoc est, cessabitis ab omni opere. A vespera vs. ad vesp. מערב עד־ערב q.d. exacta nona die, appetente nocte, quæ erat initium decimi. Quiescetis, &c.: תשבתו שבתכם Ad verbum, sabbathizabitis sabbathum vestrum.i. cessabitis ab omni opere.
34 Huius הזה.i. antecedẽtis. Solẽnitas tab. חג הסוכות Causa institutionis hui⁹ festi paulo pôst exponitur, versu 43, vbi dicitur, Vt sciãt generationes vestræ quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, quũ eduxi eos de terra AEgypti. Sed nõ simpliciter volebat Domin⁹ hæc recordari filios Israel, sed vt principio admonerẽtur de miserrima & calamitosa vita quã maiores eorũ in deserto duxerãt, in quo errarũt exules, sine domo, sine agro, & inter gẽtes inimicissimas. Deinde vt reuocarẽtur animi illorũ ad memoriã miraculorũ quib⁹ Dominus cõseruauerat eos, & tradiderat eis terrã Chanaã. Postremò vt cõferrẽt præsentẽ fœlicitatẽ cũ præterita miseria: videlicet q tũc errarint exules in deserto, nũc autẽ possideãt tot regna in terra Chanaan. quòd tũc nec domos nec agros possederint, sed necesse habuerint in tuguriis habitare, eáque subinde mutare: nunc autẽ possideant nõ domos tantũ, sed magnificas ædes, adeóque clarissimas & munitissimas vrbes. quódque tũc omnibus finitimis nationibus prædæ ac direptioni fuerint: nunc autẽ omnibus sint formidabiles. Hebræi sentiũt hoc festũ tabernaculorum eam ob causam maximè institutum fuisse, vt admonerentur Diuinæ protectionis ipsis per nubem exhibitæ, sub qua, tanquã sub vmbra, tuti proficiscebantur, & quæ dux itineris erat. Et huic sententiæ astipulatur Chaldæus paraph. qui sic vertit, Vt sciãt posteri vestri quòd in vmbraculo nubiũ sedere [siue habitare] fecerim filios Israel. Huius festiuitatis fit etiã mentio apud Iohannem, 7.a.2, quam vocat scenopegiam.
35 Cõuocatio מקרא celebritas. 36 Oblationẽ ig. אשה Vide Exod.29.c.18. Solennitas est: עצרת הוא festũ est. sic dicitur Hebraicè, quòd prohiberetur populo aliquid operis in eo facere. 37 Suo quodque die: דבר־יום ביומו: Ad verbũ, rẽ diei in die suo.i. secundũ ritũ cuiusque diei. Huius Hebraismi varius est vsus, vt vides ex hoc loco, & Exod.5.c.13.d.19, & 16.a.4. 39 Sabbathũ, שבתון quies. cessatio .i. vacatio ab omni opere. 40 Arboris dec. עץ הדר.i. arboris pulcherrimæ. Ramos כפות Hebræi dicunt significare frondes palmarũ, quãdo folia adhuc in surculo delitescũt, & surculus ipse sceptri præ se fert formã. Dẽsarũ fr. עבות Ad verbũ, densæ, vel perplexæ.

Vt ſciant °generationes veſtræ quòd in tabernaculis habitare fe 43
ci filios Iuſraněl,quando eduxi eos è terra AEgypti:ego Iehouáh
Deus veſter.
Loquutus eſt igitur Mouſéh de ſolénitatibus Iehouæ ad filios 44
Iuſraněl.

Cap.XXIIII.

Compoſitio lucernarum.

LOquutus eſt autem Iehouáh ad Mouſéh,dicendo, 1
Præcipe filiis Iuſraněl vt afferant tibi oleum oliuæ purum, 2
°contuſum pro luminari,ad accendendas°lucernas ſemper.
°Extra velum teſtimonii in tabernaculo eccleſiæ diſponet°eas 3
Aharón à veſpera vſque mane coram Iehoua ſemper:°ſtatutũ per
petuum *erit* in generationibus veſtris.
Super cãdelabrũ mundũ diſponet lucernas corã Iehoua ſẽper. 4

Duodecim panes propoſitionis.

Accipiéſque ſimilam,°& coques ex ea duodecim placẽtas:dua- 5
rum decimarum erit vnaquæque placenta.
Et pones°eas in duobus ordinibus: ſex *erunt* ordines ſuper men- 6
ſam mundam coram Iehoua.
Pones quoque°ſuper *utrunque* ordinem thus purum,erítque°pani 7
in odorem°& incenſum Iehouæ.
°Per ſingula ſabbatha °ordinabit illos *panes* coram Iehoua ſem- 8
per,°à filiis Iuſraněl fœdere ſempiterno.
°Et erit Aharonis & filiorum eius, qui comedent eum in loco 9
ſancto: quia ſanctitas ſanctitatum eſt ei° de oblationibus ignitis
Iehouæ ſtatuto perpetuo.

Blaſphemus lapidatur.

Egreſſus eſt autem filius mulieris Iſraelitidis,qui erat filius vi- 10
ri AEgyptii,in medio filiorum Iuſraněl: & iurgati ſunt in caſtris
ipſis filius Iſraelitidis & vir Iſraelita.
°Et expreſſit filius mulieris Iſraelitidis nomẽ,& maledixit: ad- 11
duxerúntq; eum ad Mouſéh:nomen autem matris eius erat Se
lomíth filia Dibri,de tribu Dan.
Et poſuerũt eum in cuſtodiam,°vt exponeret eis iuxta ſermo- 12
nem Iehouæ.
Loquutus eſt autem Iehouáh ad Mouſéh, dicendo, 13
Educ°blaſphemum extra caſtra,& ponant omnes qui audierũt, 14
manus ſuas ſuper caput eius,& lapidet eum vniuerſus cœtus.

43 Vt diſcant poſteri veſtri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael,quum educerem eos de terra AEgypti:ego Dominus Deus veſter.

44 Loquutúſque eſt Moyſes ſuper ſolennitatibus Domini ad filios Iſrael.

Cap.XXIIII.

1 ET loquutus eſt Dominus ad Moyſen,dicens,

2 Præcipe filiis Iſrael vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimũ ac lucidũ, ad concinnãdas lucernas iugiter,

3 Extra velum teſtimonii in tabernaculo fœderis. ponétque eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino ,cultu ritúque perpetuo in generationibus veſtris.

4 Super cãdelabrum mundiſſimũ ponẽtur ſemper in conſpectu Domini.

5 Accipies quoque ſimilã, & coques ex ea duodecim panes,qui ſinguli habebunt duas decimas:

6 Quorum ſenos altrinſecus ſuper mẽſam puriſſimam coram Domino ſtatues. B

7 Et pones ſuper eos thus lucidiſſimum,vt ſit panis in monimentũ oblationis Domino.

8 Per ſingula ſabbatha mutabuntur coram Domino,ſuſcepti à filiis Iſrael fœdere ſempiterno.

9 ‖Erúntque Aaron & filiorum eius, vt comedant eos in loco Sãcto:quia ſanctum ſanctorum eſt de ſacrificiis Domini iure perpetuo.

10 Ecce autem egreſſus filius mulieris Iſraelitidis, quem pepererat de viro AEgyptio inter filios Iſrael,iurgatus eſt in caſtris cum viro Iſraelite.

11 Quúmque blaſphemaſſet nomẽ Domini, & maledixiſſet ei , adductus eſt ad Moyſen.(vocabatur autem mater eius Salumith filia Dabri de tribu Dan. C

12 Miſerúntque eum in carcerem, donec noſſent quid iuberet Dominus.

13 Qui loquutus eſt ad Moyſen,dicẽs,

14 Educ blaſpemũ extra caſtra, & ponant omnes qui audierũt,manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus.

Exod.29 ... ſupra 8.ſa ... matth.12.

43 Generationes veſtræ דורותיכם Id eſt homines veſtri ſeculi.

IN CAPVT XXIIII.

1 Cõtuſum כתית .i.ex oliuis contuſis expreſſũ. Lucernas ſemper. נר תמיד: Singul.Heb.pro plur.i.ordinem lucernarum ſingulis noctibus.paulo infrà,verſu 4,plurali הנרות vtitur. 3 Extrà,&c. מחוץ וגו' Citra velum teſtimonii.i.quod diſcernebat partem illam interiorem in qua erant tabulæ,& citeriorem partem tabernaculi. Eas אותו Singul.Heb.pro plur.eam,nempe lucernam.tametſi relatiuum אותו ſit maſculeum,E V M,nempe ordinem lucernarum. Statutum perp. חוקת עולם cultu ſempiterno.ritu perpetuo.

5 Et coques,&c. ואפית וגו' Ad verbum,& coques eam *in* duodecim placentis.pro,ex ea facies duodecim placentas quas coques.

6 Eas אותם Aut ם pro ן poſitum eſt,vt referat placentas:aut refert panes.i.ſinguli ordines conſtabunt ſenis placentis.

7 Super ordinem על המערכת .i.ſuper vtrunque ordinem placentarum. Pani ללחם pro pane.vice panis.i.vice panis cremabitur in odorem ſuauitatis coram Iehoua.non enim poterat adoleri panis. Super panes erat thus per totam hebdomadem;die ſabbathi panis edebatur, & vice panis thus adolebatur. *Et* incenſum אשה *&* oblationem ignitam.

8 Per ſingula ſabb. ביום השבת ביום השבת Ad verbũ,In die ſabbathi,in die ſabbathi. Sic ſolent Hebræi diſtibutiua nomina exprimere geminatione earundem dictionum. Ordinabit illos יערכנו Ad verbum,ordinabit [diſponet] illum,nempe panem, Singul.pro plur. A filiis Iſr.&c. מאת בני ישראל וגו' ſub.acceptum.i.quos ſacerdos acceperit à filiis Iſrael fœdere,ſiue pacto,ſemper obſeruando.

9 Et erit והיתה ſub.panis ille. De oblationibus ignitis מאשי de incenſis.i.res ſacroſancta eſt de his quæ incenduntur Domino. ideóque eius eſus ipſi Aaroni ſoli & filiis eius permittitur.

11 Et expreſſit ויקוב ſuis ſcilicet literis nomen יהוה.L X X rectè tranſtulerunt,καὶ ἐπονομάσας diſertè nominauit,ſeu explicuit.Iudæi ſentiunt,filium iſtum Iſraelitidis ex adulterio conceptum ex eo AEgyptio quem Moſes occidit: quam fabulam magni nominis apud Hebræos vir refert,atque etiam Lyra.Et addunt etiam cauſam iurgii fuiſſe collocationem caſtrorum. Verùm hæc valeãt ſomnia.Moſes dicit iſtũ expreſſiſſe nomen,nempe יהוה, quod licet non ponatur,ſubaudiendum tamen , vt apparet ex infrà ſcripto verſu 16. Dicunt enim Hebræi Deum ſimpliciter השם Nomen dici,omiſſo יהוה,aut אל,ob ſummam reuerentiam:dicunt inquam iſtum non iuxta vulgarem conſuetudinem,אדני Adonai,ſed iuxta literas ſuas יהוה Iehouáh enuntiaſſe:quod eſt apud Iudæos nefandum. Simplicior magis videtur quorundam doctiſſimorum virorum interpretatio,qui dicunt quòd filius viri AEgyptii malè precatus ſit alteri in iurgio,vt fieri ſolet in contentionibus & iurgiis,& exoptauerit ei exitium aut calamitatem,idque non ſimpliciter,ſed per nomen Dei.Non dixit tantùm,Exopto tibi malum:ſed addidit, ac diſertè nominauit Deum, aut nomen Iehouæ, Iehouáh, inquiens, det tibi malum, & perdat te perpetuó.Sic autem per nomen Dei malè precari,eſt nomine Dei abuti, & ipſum profanare:eſt quoque blaſphemia aduerſus priorem tabulam.

12 Vt exponeret,&c. לפרוש וגו' .i.tantiſper dum Moſes declararet quidnam de eo faciendum eſſet,reuelante Domino.

14 Blaſphemum את המקלל Significat maledicum & contemptorem:hic verò conuitiatorem in Deum,& iniurium.

Et ad filios Israel loquêris, Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum:

Et qui blasphemauerit nomen Domini,morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo,ille ciuis siue peregrin⁹fuerit.qui blasphemauerit nomẽ Domini, morte moriatur.

Exod.21.b.12 ‖Qui percusserit & occiderit hominem, morte moriatur.

D Qui percusserit animal ,reddat vicarium,id est animam pro anima.

Math.5.f.24. Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorum: ‖sicut fecit, sic fiet ei.

Exod.21.e.24 Deut.19.d.21 Fracturam pro fractura,‖oculũ pro oculo,dentẽ pro dente restituet.qualem inflixerit maculam , talem sustinere cogetur.

Qui percusserit iumentum , reddat aliud: qui percusserit hominem, punietur.

AEquum iudicium sit inter vos, siue peregrinus , siue ciuis peccauerit: quia ego sum Dominus Deus vester.

Loquutúsque est Moyses ad filios Israel,& eduxerũt eũ qui blasphemauerat,extra castra,ac lapidib⁹ oppresserũt:fecerúntq; filii Israel,sicut præceperat Dominus Moysi. Cap.X X V.

LOquutúsque est Dominus ad Moysen in monte Sinai,dicens,

Exod.23.b.10 Loquere filiis Israel,& dices ad eos, Quando ingressi fueritis terram quã ego dabo vobis,‖sabbathizet sabbathum Domino.

Sex annis seres agrum tuum,& sex annis putabis vineam tuam,colligésque fructus eius.

Septimo anno sabbathum erit terræ requietionis Domini:agrum non seres,& vineam non putabis.

Quæ sponte gignit humus, nõ metes:& vuas primitiarum tuarum non colliges,quasi vindemiã. annus enim requietionis terræ est.

Sed erũt vobis in cibũ,tibi & seruo tuo,ancillæ tuæ & mercenario tuo,& aduenæ,qui peregrinantur apud te.

Iumentis tuis & pecoribus omnia quæ nascuntur,præbebunt cibum.

B Numerabis quoque tibi septẽ hebdomadas annorum,id est septies septem,quæ simul faciunt annos quadraginta nouem.

15 * Ad filios autem Iœsraël loquaris,dicendo, Quicunque male-
dixerit Deo suo,"portabit iniquitatem suam.
16 Et qui expresserit nomen Iehouæ,moriendo morietur,lapidan
do lapidabunt eum vniuersus cœtus:tam peregrinus, quàm indi
gena,quum expresserit nomen,moriatur.
17 Et vir quum percusserit"quamlibet animam hominis,morien- Pœna talionis.
do moriatur.
18 Qui verò percusserit"animam animalis,restituet illud,"animã
pro anima.
19 Vir autem qui dederit"maculam in proximum suum,secundũ
quod fecit,sic fiat ei.
20 "Fracturam pro fractura,oculum pro oculo,dentem pro dente,
"sicut dederit maculam in homine,sic dabitur in eo.
21 Qui percusserit animal,reddet illud:qui verò percusserit homi
nem,moriatur.
22 "Iudicium vnum erit vobis, sicut peregrinus,sic & indigena e- AEquum iudicium.
rit:quia ego Iehouáh Deus vester.
23 Loquut⁹est autẽ Mośéh ad filios Iœsraël,& eduxerũt blasphe
mũ extra castra,lapidauerũtq; eũ lapidib⁹:atq; *ita* filii Iœsraël fe
cerũt secundũ quod præceperat Iehouáh Mośéh. Cap.XXV.
1 LOquutus est autẽ Iehouáh ad Mośéh"in mõte Sinái,dicẽdo, בהר
2 Alloquere filios Iœsraël,& dic eis,Quũ ingressi fueritis ter- Sabbathum terræ anno septimo.
ram quã ego"do vobis,"tũc sabbathizabit terra sabbathũ Iehouæ.
3 Sex annis seminabis agrum tuum, & sex annis putabis vineam
tuam,colligésque"fructus eius.
4 Anno autem septimo sabbathũ requietionis erit terræ,"sabba-
thum Iehouæ:agrum tuum non seres,& vineam tuã non putabis.
5 "Quæ sua sponte nascũtur *in* messe tua,nõ metes,& vuas"separa-
tionis tuæ non vindemiabis:"annus requietionis erit terræ.
6 Erit autem"sabbathum terræ vobis in cibũ,tibi,& seruo tuo,&
ancillæ tuæ,& mercenario tuo,& aduenæ tuo,qui habitãt apud te:
7 Et animali tuo,& bestiæ quæ fuerit in terra tua,erit *inquam* omnis
"fructus eius in cibum.
8 Numerabis autem tibi septem"sabbatha annorũ, *id est* septẽ an- Iubileus annus. Hebdomades annorum.
nos septem vicibus:"qui quidem dies septem sabbathorum anno-
rum ,efficient tibi quadraginta nouem annos.

15 Portabit,&c.' ונשאונו ferat peccatum suum.i.multetur. Ad verbum,Vir vir quum blasphemauerit,portabit iniquitatem suam. * 17 Quamlibet ani.ho. כל־נפש אדם quencunque hominem.id est hominem cuiuscunque ordinis occiderit. Istud generaliter hic constituitur: circunstantiæ verò leguntur Exod.21.b.12,& Deut.19.a.4. 18 Animam animalis, נפש־בהמה Hebraismus, pro, quicunque occiderit aliquod animal, reddet eiusdem speciei animal, aut illius pretium. Paulo pòst,versu 21,dicit,Qui percusserit animal,reddet illud. Animam pro anima. נפש תחת נפש: sub.restituet. 19 Maculam מום vitium.noxam.Sequenti versu exponit quid per maculam intelligat,fracturã nempe,&c.i.siquis noxã inflixerit corpori proximi, sic detur in eo. 20 Fracturam,&c.' שבר וגו' sub.restituat. Seipsum declarat quum mox dicit,Sicut dederit maculam in homine, Sicut dederit,&c.' כאשר יתן וגו' sicut posuerit maculam in proximo,sic ponatur in eo.i.quali noxa affecerit proximum, tali afficietur à iudice.neque enim hæc lex fertur priuatis,sed Magistratui,vt recto & iusto iudicio malefactores legitimè puniat. 22 Iudicium vnum,&c.' משפט אחד וגו' .i.Idem ius erit vobis,siue fuerit peregrinus,siue indigena:idem ius reddetur peregrino & indigenæ. Ad verbum,Sicut peregrinus,sicut indigena. Hebraismus,pro,sicut peregrinus erit,sic indigena:& sicut indigena,sic & peregrinus.

IN CAPVT XXV.

1 In monte בהר Hic Hebræi nonã huius libri sectionẽ incipiunt,quam ab hac voce בהר denominant. 2 Do נותן Præs.Heb.pro fut. Tunc sabbathizabit,&c. ושבתה הארץ שבת tunc requiescet regio requietione.vel,cessatione.aut,quiete.i.terra erit in otio,nõ arabitur,neq; seminabitur,idq; in honorẽ Iehouæ. Vide sequẽtẽ versum. 3 Fructus c. תבואתה: prouẽtus eius. 4 Sabbathum Ieh. שבת ליהוה Appositiuè dictum.q.d.sabbathum illud,siue cessatio illa quieta & altum otium,celebrabitur in honorem Domini,non autem in honorem idolorum. Mox declarat quid sit sabbathum terræ, nempe quòd ager non sereretur, & vinea nõ putaretur,atque ita quiescere videretur quum fructum non ferret:nam quando seritur & metitur,fructum ferre solet:non igitur quiescit. 5 Quæ sua sponte,&c. את־ספיח וגו' Ad verbũ,Sponte nascens messis tuæ.i.quæ sponte nascuntur ex granis messis anni præcedẽtis. ספיח significat id quod sponte nascitur ex granis quæ deciderunt inter metendum. Separationis tuæ נזירך .i.quas separasti & consecrasti Deo. Ita quidã Hebræorũ exponunt. Doctus inter illos exponit,vuas à quibus separasti te,siue abstinuisti,& nõ laborasti in eis,colendo eas. Vnde quidã vertunt,derelictionis tuæ. Alii vertũt,vuas vinearũ non putatarũ.i.vuas natas è vineis nõ putatis & cultis. Annus requi.&c. שנת שבתון יהיה לארץ: .i.terra erit in quiete & summo otio anno illo. 6 Sabbathũ ter. שבת הארץ .i.quod sponte natum fuerit eo anno quo terra sabbathum suum aget,erit vobis in cibum. 7 Fructus eius תבואתה prouentus eius.sub.terræ. 8 Sabbatha שבתת hebdomadas. Qui quidem,&c. ויהיו לך ימי שבע Ad verbum,& erunt tibi[sub.numerãti]dies septem sabbathorum annorum,quadraginta nouem anni.id est dies septem hebdomadum assurgent in numerum quadraginta nouem annorum.

″Tunc transire facies tubam iubilationis mense septimo, deci- 9
mo mensis, *id est* die expiationum: trāsire *inquam* facietis tubam per
vniuersam terram vestram.
″Sāctificabitisq; annū quīquagesimū, & proclamabitis ″libertatē 10
in terra cūctis habitatorib⁹ eius: ″iobél ipse erit vobis: & reuertemi
ni quisq; ad possessionē suā, & quisq; ″ad familiā suā reuertemini.
″Iobél ipse, annus quinquaginta annorum erit vobis: non sere- 11
tis, neque metetis ″quæ sponte produxerit terra, neque vindemia-
bitis ″separationes eius:
Quia iobél est, sanctus erit vobis: ″agri comedetis fructum. 12
Anno iobél isto reuertemini singuli ad possessionem suam. 13
Hebræorū emēdi & vendendi modus.
″Quúmque vendideris ″vēditionem proximo tuo, aut emeris è 14
manu proximi tui, ″ne opprimatis singuli fratrem suum.
″Secūdum numerum annorum post iobél emes à proximo tuo: 15
″secundum numerum annorum fructuum vendet tibi.
Iuxta multitudinem annorum ″multiplicabis emptionem eius, 16
″& iuxta diminutionem annorū minues emptionē eius: ″numerū
enim fructuum ipse vendit tibi.
Ne igitur opprimatis quisque proximum suum: sed timebis à 17
Deo tuo: quia ego Iehouáh Deus vester.
Præcepta Dei custodienda.
Et facite statuta mea, iudiciáque mea seruate, & facite illa, & ha 18
bitabitis super terram illam ″confidenter.
Dabítque terra fructum suum, & comedetis ad saturitatem vs 19
que, atque habitabitis confidenter super illam.
Solicitudinē de victu tolli iubet Deus.
Quòd si dixeritis, Quid comedemus anno septimo? en non se- 20
remus, neque colligemus ″fructus nostros:
Benedictio Dei.
″Tunc præcipiam benedictioni meæ *pro* vobis anno sexto, & fa- 21
ciet fructum pro tribus annis.
Seretísque anno octauo, & comedetis ″fructū veterem vsque ad 22
annum nonum: donec venerit ″fructus eius, comedetis ″vetus.
Terræ venditio.
Terra autē nō vendetur ″absolutè: quia ″mea est terra: vos enim 23

Et clanges buccina mense septimo B
decima die mensis, propitiationis tē
pore in vniuersa terra vestra.

Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cūctis habitatoribus terræ tuæ, ipse est enī iubileus: reuertetur homo ad possessionem suā, & vnusquisque rediet ad familiam pristinam.

Quia iubileus est & quinquagesimus annus: non seretis atque metetis sponte in agro nascentia, & primitias vindemiæ non colligetis,

Ob sanctificationem iubilei: sed statim oblata comedetis.

Anno iubilei redient omnes ad possessiones suas.

Quando vēdes quippiam ciui tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum:

Sed iuxta numerum annorum iubilei emes ad eo: & iuxta supputationem frugum vendet tibi.

Quanto plures anni remanserint post iubileum, tanto crescet & pretiū: & quanto minus temporis nume C
raueris, tanto minoris & emptio cōstabit: tēpus enim frugum vēdet tibi.

Nolite affligere cōtribules vestros, sed timeat vnusquisque Deum suum: quia ego Dominus Deus vester.

Facite præcepta mea, & iudicia custodite, & implete ea, vt habitare possitis in terra absque vllo pauore.

Et gignat vobis humus fruct⁹ suos quibus vescamini vsque ad saturitatē, nullius impetum formidantes.

Quòd si dixeritis, Quid comedem⁹ anno septimo, si non seuerimus, neque collegerimus fruges nostras?

Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructus trium annorum:

Seretisq; anno octauo, & comedetis veteres fruges vsque ad nonū annū: donec noua nascātur, edetis vetera.

Terra quoque nō vendetur in per-

9 Tunc transire fa. tubā iub. והעברת שופר תרועה Hebraismus, clangetis cornu arietino, siue clangore tubæ significabitis annum iubileum aduenisse. Die expiationum: ביום הכפורים Controuersia est inter Hebræos de principio anni. Alii dicūt mensem Martium esse principiū anni, respicientes exitū filiorū Israel. Alii mensem Septembrē, spectantes creationem mūdi. Aut igitur à mundo condito numerant Hebræi, aut ab exitu filiorū Israel: certissimū tamē est, quādo Moses de anno iubileo loquitur, intelligere principiū anni esse Septēbrē.

10 Sanctificabitisque וקדשתם .i. pronuntiabitis eū esse sacrum & dicatum Deo. Libertatē, &c. דרור וגו' Hebraismus, proclamabitis omnes habitatores regionis esse liberos, qui prius erant serui. tunc enim fiebant rursum domini possessionum suarum quas vendiderant. Paulo pòst versu 13, seipsum declarat. Iobél ipse erit vobis: יובל הוא תהיה לכם .i. habebitis eum pro iubileo. יובל significat arietem: item buccinam è cornu arietino: præterea annum quinquagesimum, sic dictum quòd in eo clangerent buccina arietina. Ad familiam suam אל־משפחתו Hoc dicit quòd qui in seruos venditi fuerant ante annum iubileum, eo anno donabantur libertate.

11 Iobél ipse, &c. יובל הוא וגו' Iubileus erit vobis annus ille quinquagesimus. Alii, Iubileus est, & erit vobis annus quinquagesimus .i. habebitis illum pro anno quinquagesimo. Quæ sponte prod. ter. את־ספיחיה Ad verbū, sponte nascentia eius. sub. terræ. Vt paulo antè versu 5. Separationes e. את נזריה: derelictiones eius. sub. vineæ .i. vineas incultas quæ eo anno cultæ nō fuerint: vel vineas nō putatas eo anno. Vide paulo antè versu 5. 12 Agri comed. &c. מן השדה וגו' de agro comedetis prouētū .i. quod eo āno sponte produxerit ager.

14 Quūq; vendideris, &c. וכי־תמכרו וגו' Ad verbū, Et quū vendideritis venditionē proximo tuo, &c. Verbum plurale pronomini singulari iunctum. Mutatio numerorum frequens Hebræis. Venditionem ממכר .i. aliquid venale. Ne opprimatis אל־תונו ne decipiatis.

15 Secundum numerum במספר Ad verbū, in numero. Versum istum declarat sequens versus. q.d. Habenda est ratio annorū elapsorū à iubileo. si enim vicesimo anno à iubileo emes, nō tanti emes quāti emendum esset si decem tantū anni præteriissent. nam si viginti anni elapsi essent, triginta solū superessent: si decem, quadraginta. Si igitur plures supersint anni à iubileo, pluris tibi vendet: si pauciores, minoris. Secundum numerum an. fru. במספר שני־תבואות ad numerum annorum prouentuum .i. quibus capies fructum rei venditæ.

16 Multiplicabis, &c. תרבה וגו' .i. augebis pretium rei venditæ. Et iuxta diminutionē ולפי מעט & iuxta paucitatem .i. si pauciores supersunt anni à iubileo, minues pretium rei venditæ. Numerum enim fructuum מספר תבואת sub. & non fundum .i. tantùm tibi vendit fructum quem capies tempore annorum qui superfuerint à iubileo. 18 Confidenter. לבטח: .i. sine vllo timore.

20 Fructus no. את־תבואתנו: prouentus nostros .i. fructū terræ nostræ. 21 Tunc præcipiā, &c. וציויתי וגו' Tum mandabo benedictionem meā vobis .i. benedicā vobis. 22 Fructū veterem מן־התבואה ישן de prouentu veteri .i. qui creuerit anno sexto. Fructus eius, תבואתה anni scilicet octaui. Vetus. ישן: Quidam subaudiunt פרי, & vertunt, fruges antiquas .i. collectas anno sexto.

23 Absolutè: לצמתות omnino. in totum. Ad verbum, ad excisionem: vel vt quidam, in exterminationem, eodem sensu. Exterminari autem hic dicitur ager, quando penitus à possessore abdicatur. id quod apud Hebræos fieri nō potuit, sed prædia vendebantur vsque ad annū iubilei, siue is propè, siue longè abesset. Mea est terra: לי הארץ q.d. terra nō est vestra sed mea: capietis quidem fructum ex ea, sed meus est fūdus: nā peregrini & coloni mei estis. Domini quidem est terra & plenitudo eius: sed Terra Israel propriè dicitur Terra Domini, primū quia hanc elegit præ aliis, vt habitarent in ea posteri Patriarcharum: & instituerentur ibi Sacra quibus promissiones de Christo conseruarētur. Deinde quia Gētes Chananeæ, quæ prius hanc terram incoluerunt, deletæ sunt mandato Dei, & Israelitæ sunt in eam magnis & stupēdis miraculis à Deo introducti. Nam in Deut. 9. a. 5, dicitur, Nō propter iustitias tuas & æquitatē cordis tui ingredieris, &c. Quū igitur Israelitæ cōsequuti sint possessionē terræ Chanaan nō sua industria aut iustitia, sed clementia & beneficio Dei, exigit æquitas & gratitudo vt in contractibus suis ciuilibus conseruent eas leges & ordinationes, non quas quilibet pro priuato suo cōmodo excogitat, sed quas Deus ipse per Legislatorem suum seruandas proponit.

petuũ: quia mea est, & vos aduenæ & coloni mei estis.

D Vnde cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vẽdetur. 24

Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinqu⁹ eius, potest redimere quod ille vendiderat. 25

Sin autem non habuerit proximũ, & ipse pretium ad redimendũ potuerit inuenire: 26

Computabuntur fructus ex eo tempore quo vendidit: & quod reliquũ est, reddet emptori, sicq; recipiet possessionem suam. 27

Quòd si nõ inuenerit manus eius vt reddat pretium, habebit emptor quod emerat, vsque ad annũ iubileũ. in ipso enim omnis vẽditio redibit ad dominũ, & ad possessorem pristinũ. 28

Qui vẽdiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimẽdi, donec vnus impleatur annus. 29

Si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eã, & posteri eius in perpetuum: & redimi non poterit, etiam in iubileo. 30

E Sin autem in villa fuerit dom⁹, quæ muros nõ habet, agrorum iure vendetur: si antè redempta non fuerit, in iubileo reuertetur ad dominum. 31

AEdes Leuitarum quæ in vrbibus sunt, semper possunt redimi: 32

Si redemptæ nõ fuerint, in iubileo reuertentur ad dominos: quia domus vrbium Leuiticarum pro possessionibus sunt inter filios Israel. 33

Suburbana autem eorum non veneant, quia possessio sempiterna est. 34

Si attenuatus fuerit frater tuus & infirmus manu, & susceperis eũ quasi aduenã & peregrinũ, & vixerit tecũ: 35

Ne accipias vsuras ab eo, nec amplius quàm dedisti: time Deum tuum, vt viuere possit frater tuus apud te. 36

peregrini & aduenæ estis apud me.
24 In vniuersa autem terra ″possessionis vestræ, ″redemptionem dabitis terræ.
25 ″Quum attenuatus fuerit frater tuus, & vendiderit *aliquid* de possessione sua, tunc veniet ″redemptor eius propinquus ipsi, & redimet venditionem fratris sui. Redemptio agrorum.
26 ″Et si non fuerit viro redemptor, ″sed apprehẽderit manus eius, & inuenerit ″quod sufficit ad eius redemptionem:
27 Tunc supputabit annos ″vẽditionis suæ, & restituet quod superest viro cui vendidit, & reuertetur ad possessionem suam.
28 Si verò non inuenerit manus eius ″quod sufficiat ad reddendum illi, tum erit venditio eius in manu eius qui emit illã, vsque ad annũ iobél: ″at egredietur in iobél, reuertetúrque ad possessionẽ suã.
29 Vir autem quum vendiderit domum habitationis *in* vrbe murata, ″erit redemptio eius donec compleatur annus venditionis eius: ″anno vno erit redemptio eius. Domus vẽditio.
30 Quòd si non redimatur donec impleatur illi annus integer, remanebit domus quæ fuerit in ciuitate cui est murus, ″absolutè ementi illam ″in generationibus eius: non egredietur in iobél.
31 Domus autem villarum quibus non est murus in circuitu, ″secundum agrum terræ æstimabitur: redemptio erit ″ei, & in iobél egredietur.
32 ″Vrbium autem Leuitarum *&* domorum vrbium possessionis eorum, redemptio perpetua erit Leuitis. Vrbium & ædiũ Leuiticarum vẽditio.
33 Qui autem ″emerit à Leuitis, ″egredietur venditio domus & vrbis possessionis eius in iobél: quia domus vrbium Leuitarum est possessio eorum in medio filiorum Iשׂraél.
34 ″Ager autem suburbii vrbium eorum non vendetur: quia possessio perpetua est illis.
35 Quum autẽ attenuatus fuerit frater tuus, ″& nutauerit manus ei⁹ apud te, ″apprehẽdes illũ: ″*sicut* peregrinus & aduena viuet tecũ. Cum eo qui ad paupertatem redactus est, quomodo agẽdum.
36 Ne accipias vsuram ab eo ″& augmẽtum, sed timebis *tibi* à Deo tuo, viuétque frater apud te.

24 Possessionis vestræ, אחוזתכם Id est quas possidebitis. Redemptionem, &c. גאולה תתנו לארץ׃ Id est quicquid vendideris, sub conditione redemptionis vendes. hoc est, vt liceat redemptori redimere. 25 Quum attenuatus fuerit כי־ימוך Id est inciderit in paupertatem. Redemptor eius גאלו Id est qui habebit ius redimendi quod ille vendiderit.

26 Et si non fuerit, &c. ואיש כי לא יהיה לו גואל Ad verbum, Et vir, quum non erit illi redemptor. i. quum nõ habuerit propinquum cui sit ius redimendi quæ ille vendiderit. Sed apprehenderit ma. e. והשיגה ידו & assequatur manus eius. sub. pretium quo redimere possit. Seipsum mox exponit: idem enim dicit diuersis verbis. q. d. si manu vel opera sua tãtum facultatum assequutus fuerit ac comparauerit, vt redimere possit diuendita, semper hoc ei integrum erit: non præcludetur ei via redeundi ad bona sua. Quod suff. &c. כדי גאולתו׃ Ad verbum, iuxta sufficientiam redemptionis eius Sic versu sequenti. 27 Venditionis suæ, ממכרו .i. à quo tempore vendiderit agellum.

28 Quod sufficiat ad, &c. די השיב לו Ad verbum, sufficientiam reddendi illi. nempe emptori. At egredietur ויצא sub. agellus de possessione eius qui emit. 29 Erit והיתה .i. tum durabit redemptio donec completus sit annus à venditione facta. Seipsum exponit mox, quum dicit, intra totum spatium anni à venditione, posse redimi. Anno vno ימים Ad verbum, diebus.

30 Absolutè לצמיתות Vide paulo antè, versu 23. In generationibus eius: לדורותיו Id est, & posteris eius.

31 Secundum agrum t. æstim. על שדה הארץ יחשב cum agro terræ reputabitur. sub. vnaquæque earum. Nam Domus quod præcessit, est plurale Heb. .i. iure agrorum vel terræ vendentur. nam quemadmodum agellus redimi potest, ita & domus illæ redimi poterunt. Ei, לו nempe domui. vel vnicuique domui. i. illæ redimi poterunt. 32 Vrbium autem Leuit. &c. וערי הלוים וגו׳ Id est, Si Leuitæ vendiderint vrbem aut domum quæ fuerit in vrbe in qua habitabunt, semper poterunt redimere illam.

33 Emerit יגאל sub. domum aliquam. ita docti inter Hebræos. Alii aliter interpretantur. Hic גאל redimere, pro קנה emere ponitur. Egredietur venditio do. ויצא ממכר־בית .i. domus vendita egredietur de manu emptoris, & restituetur venditori in anno iubileo.

34 Ager autem ושדה Agrum suburbii vocat locum spatiosum extra vrbes, in quo Leuitæ pecora sua asseruabant. Chaldæus paraph. vertit, agrum spatiosum. 35 Et nutauerit ma. e. ומטה ידו Hebraismus, & facultates eius ita attritæ fuerint vt cogatur petere opẽ à te. Alii exponunt, Si opes eius fuerint infirmæ. Apprehendes illũ: והחזקת בו tum firmabis illum. i. iuuabis illũ pecunia tua & facultatibus tuis, nec patieris vt ad extremam veniat paupertatem: in tempore illi succurre dum adhuc aliquid habet. Metaphora sumpta est ab iis qui labascunt, quos apprehendimus & tenemus ne planè concidant. In hunc sensum & magni nominis apud Hebræos vir explicat, ita scribens, Ne dimittas eum vt descendat & concidat, & difficulter rursum possit erigi, sed apprehende siue corrobora eum ab hora seu tempore quo inclinat se manus eius. Cui autem talis, similis est? oneri scilicet quod est super asinum: dum adhuc ipsum est super asinum, vnus apprehendere ipsum & retinere potest. quod si in terram cadat, quinque non possunt ipsum erigere. *Sicut* peregri. & aduena, &c. גר ותושב וחי עמך׃ Iuxta hanc versionem ו in וחי tantùm vertit præt. in fut. Alii vertunt, *tam* peregrinum, quàm aduenam, & viuet apud te. vel vt alii, *siue* peregrinus, siue aduena fuerit, & viuet apud te. q. d. non solùm fratrem tuum Israelitam pauperem iuuabis, sed etiam peregrinum & aduenam qui ad paupertatem deuenerit. 36 Et augmentum, ותרבית & incrementum. Alii, fœnus. Alii, superabundantiam. Alii, amplius. Vide Prouerb. 28. b. 8. Ezech. 18. b. 8. c. 13, & 22. c. 12.

37 Pecuniam tuam non dabis ei ad vſuram, nec cum augmento dabis eſcam tuam.

Pecuniam tuam non dabis ei ad vſuram, & frugum ſuperabundantiam non exiges.

38 Ego Iehouáh Deus veſter, qui eduxi vos è terra AEgypti, vt darem vobis terram Chenáyan, vt eſſem vobis in Deum.

Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de terra AEgypti, vt darem vobis terrã Chanáan, & eſſem veſter Deus.

39 Si verò attenuatus fuerit frater tuus apud te, ″ita vt vendat ſe tibi, ″non vtêris opera eius *tanquam* ſerui opera.

Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum. F

40 Tanquam mercenarius, ″tanquam aduena erit tecum: vſque ad annum iobél ſeruiet tibi.

Sed quaſi mercenarius & colonus erit: vſque ad annum iubileum operabitur apud te.

41 Egredietur autem à te ipſe & liberi eius ſecũ, ac reuertetur ad familiam ſuam, & ad poſſeſſionem patrum ſuorum reuertetur.

Et poſtea egredietur cũ liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & ad poſſeſſionem patrum ſuorum.

42 Sunt enim ſerui mei, quos eduxi è terra AEgypti: ″non vendentur venditione ſeruili.

Mei enim ſerui ſunt, & ego eduxi eos de terra AEgypti: non veneant conditione ſeruorum.

43 Non dominaberis illi ″durè, ſed timebis à Deo tuo.

Ne affligas eum per potentiã, ſed metuito Deum tuum.

Seruus. Ancilla.

44 Seruus autẽ tuus & ancilla tua qui erunt tibi, de Gentibus *erunt* quæ ſunt in circuitu veſtro, ex eis emetis ″ſeruum & ancillam.

Seruus & ancilla ſint vobis de nationibus quæ in circuitu veſtro ſunt.

45 Et etiam de filiis incolarum qui verſantur apud vos, emetis, & de familia eorum qui apud vos ſunt, quos procreauerunt in terra veſtra, erúntque vobis in poſſeſſionem.

Et de aduenis qui peregrinãtur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra, hos habebitis famulos:

46 Et iure hæreditario poſſidebitis eos pro filiis veſtris poſt vos, ″ad poſſidendum poſſeſſionem: in perpetuum vtemini opera eorum: ″fratribus autem veſtris filiis Iʃraël, quiſque fratri ſuo non dominabitur duré.

Et hæreditario iure trãſmittetis ad poſteros, ac poſſidebitis in æternum: fratres autem veſtros filios Iſrael ne opprimatis per potentiam.

47 Si autẽ ″adepta fuerit manus peregrini & aduenæ qui eſt apud te, & attenuatus fuerit frater tuus qui apud illum *uerſatur*, ſéque vẽdiderit peregrino *&* aduenæ qui eſt apud te, vel ″ſtirpi familiæ peregrini:

Si inualuerit apud vos manus aduenæ atque peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe eius: G

48 Poſtquam vendiderit ſe, ″redẽptio erit ei: vnus è fratribus eius redimet eum:

Poſt venditionem poteſt redimi: qui voluerit ex fratribus ſuis, redimet eum:

49 Aut patruus eius, aut filius patrui eius redimet eũ: ″aut propinquus carnis eius, è familia eius, redimet eum: aut *ſi* ″adepta fuerit manus eius, tum redimet ſeipſum.

Et patruus, & patruelis, & conſanguineus, & affinis: ſi autem & ipſe potuerit, redimet ſe,

50 Et ſupputabit cum eo qui emit ipſum ab anno quo ſe vendidit illi, ″vſque ad annum Iobél: ″æſtimabitúrque pecunia vẽditionis eius ſecundum numerum annorum, *&* ″ſecundum dies mercenarii fiet cum eo.

Supputatis duntaxat annis à tempore venditionis ſuę vſque in annum iubileum: & pecunia qua venditus fuerat, iuxta annorum numerum & rationem mercenarii ſupputata.

51 ″Si adhuc multi fuerint anni, ″ſecundum eos reſtituet ″redemptionem ſuam de argento venditionis ſuæ.

Si plures fuerint anni qui remanẽt vſque ad iubileum, ſecundum hos reddet & pretium.

39 Ita vt vendat ſe tibi, ונמכר לך Ad verbum, & vendiderit ſe tibi. ſub. in ſeruum. Non vteris op. &c. לא תעבד וגו׳ non facies eũ famulari famulatu ſeruili. i. non abuteris eo tanquam ſeruo, ſiue non habebis eum pro ſeruo: verùm tractabis illum tanquam mercenarium & colonum, ſiue vteris eo tanquam mercenario & colono. De hoc verbo עבד quando conſtruitur cum ב, vide Exod. 1. c. 14, & Iere. 25. c. 14, & 27. b. 7. 40 Tanquam aduena כתושב tanquam colonus. Doctus inter Hebræos dicit hanc vocem ſignificare eum qui diu habitauit in aliquo loco. 42 Non vendentur, &c. לא ימכרו ממכרת עבד : i. propterea non poterunt vendi in ſeruos perpetuos.
43 Dure, בפרך Ad verbum, in duritia. i. durè & rigidè, ſiue cum ſumma ſeueritate.
44 Seruum & ancill. עבד ואמה : Singul. Heb. pro plur. 46 Ad poſſid. poſſeſſ. לרשת אחוזה Id eſt vt eos poſſideatis. Fratribus autem veſtris, &c. ובאחיכם וגו׳ Id eſt, nemo ex vobis durior ſit erga fratres ſuos Iſraelitas.
47 Adepta f. תשיג aſſequuta fuerit. ſub. magnas opes. Hebraiſmus, Si ad opes peruenerit, & diues effectus fuerit peregrinus qui apud te moratur. Stirpi לעקר radici. i. viro primario, vel aduenæ conuerſo ad Iudaiſmum, cuius radix erat ex familia aduenæ: aut homini cuius maiores erant aduenæ. 48 Redemptio erit ei: גאולה תהיה לו Id eſt redimi poterit.
49 Aut propinquus carnis e. או שאר בשרו aut de cognatione carnis eius. i. aut aliquis alius de cognatione eius. Adepta fuerit השיגה aſſequetur. ſub. opes. i. ſi rurſus diteſcat. 50 Vſque ad annum iobél: עד שנת היובל Annum iubileum intelligit eum qui ſequitur venditionem. AEſtimabiturque pecunia venditionis eius והיה כסף ממכרו Ad verbum, eritque pecunia venditionis eius, &c. Pecuniam venditionis eius vocat pecuniam qua venditus fuit. Vide annotationem ſequentis verſus. Secũdum dies mercen. fiet cum eo. : כימי שכיר יהיה עמו Ad verbum, ſecundum dies mercenarii erit cum eo. i. merces operæ eius qua inſeruiuit ei, tanti æſtimabitur quanti opera mercenarii æſtimari ſolet. In redemptione Iſraelitarum qui ſe alienigenis vendiderant, habebatur ratio operæ, quæ in ipſa redemptione æſtimabatur quanti æſtimari ex æquo & bono debebat. Pretium autem & merces operæ deducebantur de pretio redemptionis: & quod æſtimata opera emptitii Iſraelitæ, reliquũ erat, perſoluebatur ab eo ẽptori. 51 Si adhuc multi fue. אם עוד רבות בשנים Ad verbũ, Si adhuc multi in annis. i. ſi in annis qui ſuperſunt vſque ad iubileũ, ſint multi anni. q. d. ſi adhuc multi anni reſtent vſque ad iubileum. Secundum eos לפיהן . i. ſecundum numerum illorum. Redemptionem ſ. &c. : גאלתו מכסף מקנתו pretiũ redemptionis ſuæ, de pecunia *ſcilicet* qua emptus fuerit. Vt ſi x l aureis fuerit venditus, ſuper ſintque vſque ad annum iubilei x x anni: quum autem ſe redimere conabitur, adhuc decem ſuperſint anni vſque ad iubileum: iubebitur reſtituere de pretio quo emptus, ſiue venditus fuit, x x aureos, proportione ſcilicet pretii & temporis ſeruata, quum mercenarium magis egerit, quàm ſeruum. Non enim ipſe, ſed opera & labor eius vẽditus fuit domino.

52 Si pauci, ponet rationem cum eo iuxta annorum numerum: & reddet emptori quod reliquũ est annorum,

52 Quòd si parum reliquum sit ex annis vsque ad annum iobél,
tunc supputabit cum eo: & iuxta annos suos restituet redemptio
nem suam.

53 Quibus antè seruiuit mercedibus imputatis: non affliget eũ violenter in conspectu tuo.

53 Tanquam mercenarius annuus erit cum illo: nõ dominabitur
ei durè in oculis tuis.

54 Quòd si per hæc redimi non potuerit, anno iubileo egredietur cum liberis suis.

54 Si verò non se redemerit in illis, egredietur in anno iobél, ipse
& filii eius cum eo:

55 Mei enĩ sunt serui, filii Israel, quos eduxi de terra AEgypti: ego Dominus Deus vester. Cap. XXVI.

55 Quia mihi sunt filii Iisraél serui, serui mei sunt quos eduxi è terra AEgypti: ego Iehouáh Deus vester. Cap. XXVI.
(Serui Dei, Israelitæ.)

Exo.20.a.4 deut.5.a.8 psal.96.b.7

1 NOn facietis vobis idolũ & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum: ego enim sum Dominus Deus vester.

1 NOn facietis vobis idola & sculptile, & statuam non erigetis
vobis, neque lapidem pictũ ponetis in terra vestra vt incur-
uetis vos ei: ego enim Iehouáh Deus vester.
(Sculptilia prohibet fieri.)

Deut.28.a.1

2 Custodite sabbatha mea, & pauete sanctuarium meum: ego Dominus.

2 Sabbatha mea custodite, & sãctuariũ meũ timete: ego Iehouáh.
(Benedictio seruantibus præcepta.) בחקתי

3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea:

3 Si in decretis meis ambulaueritis, & præcepta mea seruaueritis,
& feceritis ea:

4 Dabo vobis pluuias tẽporibus suis, & terra gignet germen suũ, & pomis arbores replebuntur.

4 Dabo pluuias vestras tẽpore suo, dabítque terra fructum suũ,
& arbores agrorum dabunt fructum suum:

Iob.11.d.19

5 Apprehendet messium tritura vindemiã, & vindemia occupabit semẽtem: & comedetis panẽ vestrũ in saturitate, & absq; pauore habitabitis in terra vestra.

5 Apprehendétque vobis tritura vindemiam, & vindemia appre
hendet sementem: comedetísque panem vestrum ad saturita-
tem, & habitabitis confidenter in terra vestra.

6 Dabo pacẽ in finibus vestris: dormietis, & non erit qui exterreat: auferam malas bestias, & gladius nõ transibit terminos vestros.

6 Dabo nanque pacem in terra, & dormietis, neque erit exterrés:
auferámque bestias malas è terra, & gladius non transibit per ter
ram vestram.

B

7 Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis.

7 Et persequemini inimicos vestros, cadéntq; corã vobis gladio.

8 Persequentur quinque de vestris cẽtum alienos, & centum de vobis decẽ millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.

8 Persequentur quoque quinque ex vobis centum: & centum ex
vobis decem millia persequentur: & corruent inimici vestri co-
ram vobis gladio.

9 Respiciam vos, & crescere faciam: multiplicabimini, & firmabo pactum meum vobiscum.

9 Vertam enim me ad vos, & crescere faciam vos, atque multi-
plicabo vos, statuámque pactum meum vobiscum.

10 Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenictibus proiicietis.

10 Et comedetis vet[us] inueteratũ, & vetus propter nouũ educetis.

2.Cor.6.d.16

11 Ponam tabernaculum meũ in medio vestri, & non abiiciet vos anima mea.

11 Et ponam tabernaculum meum in medio vestri, neque abo-
minabitur vos anima mea.

12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vósque eritis populus meus.

12 Ambulabo autem in medio vestri, eróque vobis in Deum, &
vos eritis mihi in populum:

13 Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra AEgyptiorũ, ne seruiretis eis: & qui cõfregi catenas ceruі-

13 Ego Iehouáh Deus vester qui eduxi vos è terra AEgypti, ne es-
setis illis serui: & confregi lora iugi vestri, & incedere feci vos

52 Ex annis בשנים Hic ב pro מן positum est. Iuxta annos, &c. כפי שניו וגו׳ .i. pro ratione annorũ quibus seruiturus est, addet pro redemptione sua pecuniam. 53 Tanquam mercen. ann. כשכיר שנה בשנה Ad verbum, Tanquam mercenarius anni in annum. Non domin. ei לא־ירדנו Affixum pronomen pro separato, ירדנו pro ירד לו, id est non sines aduenã duriter dominari fratri tuo seruienti seruitutem apud illum. Durè in ocul. t.: בפרך לעיניך duriter te vidente. Vide paulo antè, versu 43.
54 In illis, באלה sub. annis. vel, per illa. sub. quæ diximus.

IN CAPVT XXVI.

1 Et statuam ומצבה & titulum. vel, & columnam, in qua scilicet collocetur sculptile. Vide eadem disertis verbis expressa Exod. 20. a. 4. Neque lapidem pictum ואבן משכית neque lapidem imaginis. vel effigiei. i. effigiem lapideam, siue simulachrum. Chaldæus paraph. lapidem adorationis, id est super quo adoratis. 2 Et sanctuarium meum timete: ומקדשי תיראו Vide suprà cap. 19. f. 30.
3 Si in decretis meis אם־בחקתי A secunda huius versus dictione Hebræi decimam huius libri sectionem incipiunt, appellantes eam בחקתי. Si (inquit) statura mea obseruaueritis. Idem inculcat diuersis verbis.
4 Et arbores, &c. ועץ השדה יתן Singularia Heb. pro plur. 5 Apprehendétque והשיג Assequetúrque. Occupabitque. i. Trituræ tẽpus durabit vsque ad tẽpus vindemiæ, & vindemiæ tempus durabit vsque ad tempus trituræ. hoc est, maximam vbertatem agrorũ & vitiũ consequemini: & hoc in gratiã vestri. q. d. messis tã copiosa erit vt tritura eius (quæ fiebat bobus calcantibus aristas) perduret vsque ad tẽpus vindemiæ: tãta præterea erit vindemiæ benedictio, vt collectio racemorũ perduratura sit vsque ad semẽtẽ: adeóque alia benedictio aliam trudet. Alii exponũt, Nihil spatii interponetur quin post messem succedat tritura, post triturã satio. aut, post triturã vindemia, post vindemiã satio. acsi dicat, nullus hostis impedimento erit, nulla calamitas, nullæ tẽpestates, nullæ grandines. Confidenter לבטח absque vllo pauore.
6 Auferámque best. mal. והשבתי חיה רעה Ad verbum, & cessare faciam bestiam malam. Singul. Heb. pro plur. Et gladius וחרב Hebraismus, neque bello aliquo opprimemini. 9 Vertã enim me ad vos, ופניתי אליכם .i. vertã faciem meã ad vos. q. d. aspiciã vos, & vestri curam agam. Statuámque והקימותי Hebraismus, ratum habebo. id est præstabo quod pacto fœdere pollicitus sum vobis.
10 Vetus inueteratum, ישן נושן q. d. tanta erit vobis annonæ copia, vt sufficiat vobis in annos plurimos. Educetis. תוציאו: extrà portabitis. i. educetis vetera ex horreis, vt pro illis inducantur noua. 11 Et ponam, &c. ונתתי משכני בתוככם Hebraismus, perpetuò habitabo vobiscum, semper adero vobis præsens, & fauebo vobis. Neque abomin. ולא־תגעל וגו׳ neque execrabitur. i. nõ erit mihi molestum neque dedignabor habitare apud vos. 12 Ambulabo, &c. והתהלכתי בתוככם acsi dicat, si vertatis solum, ego quoque vertam, vt sim vobiscum.
13 Lora מוטות habenas. vincula quibus alligantur iuga collo boum.

"erecta facie.

Maledictio non seruantibus præcepta.

Si autē non audieritis me, neque feceritis omnia præcepta ista: 14
Et si decreta mea "spreueritis, & iudicia mea "abominata fuerit 15
anima vestra, ita vt non faciatis omnia præcepta mea, "& irritū fa
ciatis pactum meum:
Etiam ego faciam hoc vobis, constituam super vos "terrorem, 16
"tabem, & febrē consumētia oculos, & dolore afficientia animā.
seretísque frustra semē vestrū: nam comedēt illud inimici vestri.
"Dabo præterea iram meam in vos, & cædemini "coram inimi- 17
cis vestris, dominabuntúrque vobis qui odio habent vos: fugietís
que, & non erit persequens vos.
Quòd si "vsque ad hæc non audieritis me, addam corripere vos 18
"septies propter peccata vestra.
Conterámque "superbiam fortitudinis vestræ, ac dabo "cælum 19
vestrum sicut ferrum, & terram vestram sicut æs.
Et consumetur frustra "fortitudo vestra, neque dabit terra vestra 20
fructum suū, "& arbores regionis *vestræ* non dabūt fructum suum.
Si autem ambulaueritis mecum "*in* casu, & nolueritis audire me, 21
addam super vos plagam "septies secundum peccata vestra.
Immittámque in vos "bestiam agri, & orbabit vos, & succîdet iu 22
mentū vestrū, ac pauciores reddet vos, "& desolabūtur viæ vestræ.
Quòd si per hæc "non recipiatis doctrinam meā, sed ambulaue- 23
ritis mecum "*in* casu:
"Ambulabo etiam ego vobiscum in casu, & percutiā vos quo- 24
que "septies propter peccata vestra:
Atque inducam super vos gladium "vltorem vltionis fœderis: 25
"congregabimini autē ad vrbes vestras, tum mittam pestilentiam
in medio vestri, ac trademini in manum inimici.
Dum confregero vobis "baculum panis, coquēt decem mulie- 26
res panem vestrum "in clibano vno, reddéntque panem vestrum
"in pondere: comedetis autem, & non saturabimini.
Quòd si "in hoc non audieritis me, "sed ambulaueritis mecum 27
in casu:

cum vestrarum, vt incederetis erecti.
14 Quòd si non audieritis me, nec fe
ceritis omnia mandata mea:
15 Si spreueritis leges meas, & iudi-
cia mea contempseritis, vt nō faciatis
ea quæ à me constituta sunt, & ad ir-
ritum perducatis pactum meum:
16 Ego quoque hæc faciam vobis, vi-
sitabo vos quoque velociter in egesta
te & ardore, qui conficiat oculos ve-
stros, & cōsumat animas vestras: fru-
stra seretis sementem, quæ ab hosti-
bus deuorabitur.
17 Ponam faciem meam contra vos:
& corruetis coram hostibus vestris,
& subiiciemini iis qui oderunt vos:
fugietis nemine persequente.
18 Sin autem nec sic obedieritis mihi,
addā correptiones vestras septuplū
propter peccata vestra.
19 Et conteram superbiam duritiæ ve
stræ: dabóque vobis cælum desuper
sicut ferrum, & terram æneam.
20 Consumetur incassum labor vester,
non proferet terra germen, nec arbo
res poma præbebunt.
21 Si ambulaueritis ex aduerso mihi,
nec volueritis audire me, addam pla-
gas vestras vsque in septuplum pro-
ter peccata vestra.
22 Emittámq; in vos bestias agri, quæ
consumāt vos & pecora vestra, & ad
paucitatem cuncta redigant, desertæ
que fiant viæ vestræ.
23 Quòd si nec sic volueritis recipere
disciplinam, sed ambulaueritis exad-
uerso mihi:
24 Ego quoque contra vos aduersus
incedam, & percutiā vos septies pro-
pter peccata vestra:
25 Inducámque super vos gladium vl
torem fœderis mei: quúmque confu-
geritis in vrbes, mittam pestilētiam
in medio vestri, & trademini in ma-
nibus hostium:
26 Postquam confregero baculum pa
nis vestri, ita vt decem mulieres in v-
no clibano coquant panes, & reddant
eos ad pondus: & comedetis, & non
saturabimini.
27 Sin autē nec per hæc audieritis me,
sed ambulaueritis contra me:

Deut. 28. b. 15. thren. 2. b. 17. malach. 2. a. 1.

C

D

Erecta facie.: קוממיות Hebræi exponunt בקומה זקופה, id est statura eleuata & erecta: hoc est erecta fronte, capite erecto & non demisso. Qui tristes sunt, vultum demittunt: contrà, hilares attollunt caput. 15 Spreueritis, תמאסו abominati fueritis. Abominata fue. תגעל spreuerit. contempserit. Et irritum fac. להפרכם & dissipetis. vel, frangatis. Ad verbum, ad irritum faciendum vos. 16 Terrorem, בהלה perturbationem. i. subiiciam vos perturbationi. inducam super vos turbationem. perturbabimini. Alii vertunt, cum festinatione, hoc est citò & festinanter tabem, &c. Tabem, את השחפת phthisin. Vide Deut. 28. c. 23. Vox Hebræa significat infirmitatē qua corpus efficitur macilentum, debile, deficiénsque semper in deterius. Varios morbos se immissurum minatur quibus consumantur siue conficiantur oculi, & anima dolore afficiatur. 17 Dabo præterea, &c. ונתתי פני בכם Hebraismus, irascar grauissimè in vos. Corā inim. v. לפני איביכם Hebraismus, pro Ab inimicis. i. cædēt vos inimici. 18 Vsque ad hæc עד אלה. i. per hæc. q. d. his flagellis admoniti. Paulo pòst versu 23. scripsit Mose באלה per hæc, & versu 27. בזאת. Septies, שבע septuplū. septē vicibus. q. d. grauioribus, vel grauissimis pœnis puniā vos. Vide idē paulo pòst versu 21. 19 Superbiā fortit. v. את גאון עזכם. i. frāgā vires vestras quibus superbitis. Hebraismus. Cælū vestrū את שמיכם. i. quod supra caput vestrū est, vt ipse Deut. 28. c. 23, exponit his verbis, Et erunt cæli tui qui sunt supra caput tuū, ærei: & terra quæ est subter te, ferrea. i. claudam cælū ne det vobis rorem: claudā quoque vobis terram, ne fructū suum edat, vt ipse ait per Aggæum, 1. c. 10. Seipsum sequenti versu declarat. 20 Fortitudo vestra, כחכם Id est labor vester. Et arbores reg. &c. ועץ הארץ וגו׳ Singularia Heb. pro plur. 21 *In* casu קרי *cum* casu. deficit ב, vt ex 24 versu apparet, vbi legitur בקרי. id est, si casui & fortunæ tribueritis quæ mihi tribuenda sunt. hoc est, si dixeritis, quæ à me vobis dantur, casu siue fortuna accidere, non à prouidentia mea. Eadem dictio & paulo pòst versu 23 & 24 repetitur. Ex doctioribus Hebræorum alter sic scribit in hunc locum, Dictio קרי (vt nonnulli dicunt) significat robur & victoriam: vt quum quispiam roborat cor suum, nec timet ab vllo superari. Et non est illi similis dictio in Sacris literis. Et secundum ipsos verti potest Pertinaciter. Alii exponunt, accidentaliter, siue forte fortuna. Hactenus ille. Chaldæus paraph. si ambulaueritis cōtra me in duritia. siue difficultate. hoc est, si vos ipsos mihi opposueritis, atq; duros, difficiles, & immorigeros erga me exhibueritis, &c. Septies שבע Id est septuplo grauiores plagas immittam. 22 Bestiam agri, & orbabit את חית השדה ושכלה Singul. Heb. pro plur. i. feras agrestes & truculentas quæ deuorabunt filios vestros, atque etiam iumenta vestra. Et desolabuntur viæ vestræ.: ונשמו דרכיכם i. vias publicas metu ferarum insistere & terere non audebitis. 23 Non recipiatis doctrinam m. לא תוסרו לי Id est non resipueritis. Ad verbum, non eruditi [castigati, emendati] fueritis mihi. Chaldæus paraph. & si in his non fuerititis correpti verbo meo. *In* casu: קרי: Vt paulo antè, versu 21. 24 Ambulabo etiam, &c. והלכתי וגו׳ Hebraismus, permittā vos casui & fortunæ: non curabo amplius res vestras: ita vobiscum agam vt videantur omnes res vestræ casu accidere: si sentiatis me mortalia nō curare, ego profectò res vestras non curabo. Septies שבע Vide paulo antè, versu 18. 25 Vltorem vlt. fœd. נוקמת נקם ברית Hebraismus, immittam homines armatos qui vlciscentur fœdus quod pepigeratis, fractum à vobis & violatum. Congregabimini a. ונאספתם Id est, si confugeritis ad vrbes vestras. vel, & quū collecti fueritis intra ciuitates vestras, mittam, &c. 26 Baculum panis, מטה לחם virgā panis. Chaldæus paraph. sustentationē cibi. i. vbi panis auxilio vos defraudauero, quo tāquam scipione innitimini. Vide Ezech. 4. d. 16, & 5. d. 16. In clib. vno, בתנור אחד q. d. tanta erit penuria vt decē familiis sufficiat clibanus vnus, idémque exiguus. In pondere: במשקל tanta scilicet erit panis inopia. Vide Ezech. 4. d. 16. 27 In hoc בזאת per hoc. i. per hāc inopiā. Sed ambul. &c. והלכתם Repetit quod antè dixerat, versu 23.

E Et ego incedam aduersus vos in furore contrario, & corripiam vos septem plagis propter peccata vestra.

Ita vt comedatis carnes filiorum vestrorum & filiarum vestrarum

Destruam excelsa vestra, & simulachra vestra confringam: cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, & abominabitur vos anima mea:

Intãtum vt vrbes vestras redigam in solitudinem, & deserta faciam sanctuaria vestra: nec recipiam vltrà odorem suauissimum.

Disperdámque terram vestram, & stupebunt super ea inimici vestri, quũ habitatores illius fuerint.

Vos autem dispergam in Gẽtes, & euaginabo post vos gladium: eritque terra vestra deserta, & ciuitates vestræ dirutæ.

Tunc placebunt terræ sabbatha sua cũctis diebus solitudinis suæ quãdo fueritis in terra hostili, sabbathizabit, & requiescet,

In sabbathis solitudinis suæ, eo quòd nõ requieuerit in sabbathis vestris quando habitabatis in ea.

F Et qui de vobis remãserint, dabo pauorem in cordibus eorũ in regionibus hostiũ, terrebit eos sonitus folii volãtis, & ita fugient quasi gladiũ: cadent nullo persequente,

Et corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes, nemo vestrum inimicis audebit resistere.

Peribitis inter Gentes, & hostilis vos terra consumet.

Quòd si & de iis aliqui remãserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorũ, & propter peccata patrũ suorum & sua affligentur:

Donec cõfiteantur iniquitates suas & maiorum suorum, quibus præuaricati sunt in me, & ambulauerunt ex aduerso mihi.

Ambulabo igitur & ego cõtra eos, & inducam illos in terram hostilem, donec erubescat incircũcisa mens eo-
G rum: tunc orabunt pro impietatibus suis.

Et recordabor fœderis mei quod pepigi cum Iacob & Isaac & Abraham.

28 Incedam vobiscum ′cum ira casus, ′& corripiam vos etiam ego
septies propter peccata vestra.
29 Comedetísque carnem filiorum vestrorum, & carnem filiarũ
vestrarum comedetis.
30 Atque dissipabo excelsa vestra, & succîdam ′imagines vestras,
ponámque cadauera vestra super cadauera idolorum vestrorum,
& abominabitur vos anima mea.
31 Dabóque ciuitates vestras *in* desolationem, ac desolabo sanctuaria vestra, neque odorabor ′odorem quietis vestræ.
32 Desolabo inquam ego terram, ′ita vt obstupescant super eam inimici vestri qui habitant in ea.
33 Vos autem dispergam in Gentes, & euaginabo post vos gladiũ:
eritque terra vestra desolata, & ciuitates vestræ erunt destructæ.
34 Tunc ′perficiet terra sabbatha sua cunctis diebus quibus desolata fuerit, vos autem *eritis* in terra inimicorum vestrorum: tũc *inquam*
′requiescet terra, & perficiet sabbatha sua.
35 Omnibus diebus quibus desolata fuerit, requiescet: ′quia nõ requieuit in sabbathis vestris dum habitaretis in ea.
36 Qui autem remanserint ′ex vobis, inducam ′teneritudinẽ in cor
eorum in terris inimicorum suorum, & persequetur eos sonus folii impulsi, & fugient ′fuga gladii, cadéntque ′nemine persequente.
37 Impingent autem ′alter in alterum tanquam à facie gladii, nullo persequente: neque erit vobis ′resistentia corã inimicis vestris.
38 Et peribitis inter Gentes, ′& absumet vos terra inimicorum vestrorum.
39 Et qui remanserint ex vobis, ′dissoluentur propter iniquitatẽ
suam in terris inimicorum vestrorum, atque etiam propter iniquitates patrum suorum, cum eis *inquam* dissoluentur:
40 ′Donec cõfiteantur iniquitatem suam, & iniquitatem patrum Confessio peccati, & pro eodem oratio.
suorum, iuxta præuaricationem suam qua præuaricati sunt in me:
′& etiam quòd ambulauerint mecum in casu:
41 *Quòd* etiã ego ′ambulauerim cũ illis in casu, & induxerim eos in
terram inimicorum suorum: ′túncque humilietur cor eorum incircuncisum, atque ′æquo animo ferant multam suam.
42 ′Tunc recordabor pacti mei *cum* Iayacób, & etiam pacti mei *cum* Promissiõis suæ memor De⁹, parcit populo confitẽti peccatum.

28 Cum ira casus, בחמת־קרי in ira fortunæ. hoc est, Si tribueritis adhuc fortunæ quod prouidentiæ meæ erat tribuendum: puniam ego vos ira grauissima, quæ non videbitur proficisci à me, sed à casu & fortuna quam colitis. Et corripiam, &c. ויסרתי וגו׳ Eadem habes paulo suprà, versu 18. 30 Imagines ve. את־חמניכם simulachra vestra. Hæc vox non simpliciter simulachra significat, sed eiusmodi quæ cultores Solis erigebant. nam חמה Solem significat. inde חמנים simulachra lignea (vt ait doctus inter Hebræos) quæ faciebant qui Solem colebant. Alter inter illos doctus exponit altaria & domos in quibus Solem adorabant. Lignea fuisse simulachra apparet ex 2. Paral. 34. b. 7, vbi legitur, Et omnia החמנים simulachra succidit. 31 Odorem quietis v. בריח ניחוחכם׃ Id est, odorem illum gratissimum quem suffietis mihi in sacrificiis vestris. Non placabor odoribus incensis à vobis. Vide Exod. 29. c. 18, & suprà cap. 4. d. 31.
32 Ita vt obstupescant ושממו Ad verbum, & obstupescent. 34 Perficiet terra sabb. s. תרצה הארץ את־שבתותיה De sabbatho terræ vide quid præcipiat Dominus suprà, cap. 25. a. 2. Requiescet תשבת sabbathizabit. sic versu sequenti.
35 Quia non, &c. אשר לא־שבתה בשבתותיכם quæ nõ sabbathizauit in sabbathis vestris. i. tẽpore quo debebatis celebrare sabbatha mea.
36 Ex vobis, בכם Hic ב pro מן positum est. Teneritudinem מורך mollitiem. i. reddam eos effœminatos & molles. Fuga gladii, מנוסת־חרב Id est quasi visis hostibus armatis. Nemine perseq. ואין רודף׃ Ad verbum, & non erit persequens.
37 Alter in alterum איש־באחיו Ad verbum, vir in fratrem suum. Resistentia תקומה consistentia. i. neque resistetis visis hostibus vestris. 38 Et absumet, &c. ואכלה אתכם וגו׳ & deuorabit vos. Idem bis dicit, verbis mutatis. i. moriemini in terra inimicorum.
39 Dissoluentur ימקו labascent. tabescent. Idem verbum in fine huius versus. i. peribunt.
40 Donec confiteantur והתודו Ad verbum, Et confitebuntur. Et etiam quòd ambulauerint, &c. ואף אשר־הלכו עמי בקרי׃ i. quòd ea tribuerint fortunæ quæ mihi tribuenda erant. Quidam volunt hic paucis repeti pœnas quas suprà minatus fuerat: ita tamen vt in spem veniæ resipiscentes erigat Moses. & vertunt hæc omnia vsque ad 44 versum, hoc modo, Et vtique quia ambulauerint mecum fortuitò, Etiã ego ambulabo cum ipsis fortuitò: & inducam eos in terram hostium suorum, si etiam humilietur cor eorum incircuncisum, & expient iniquitatem suam: Donec recorder fœderis mei cum Iaacob, & fœderis mei cum Isaac, atque etiam fœderis mei cum Abraham recorder, ac memor sim terræ, Terra deseretur ab eis, & fruetur sabbathis suis, quæ fuit desolata propter eos, donec expient iniquitatem suam.
41 Ambulauerim cum illis in casu, אלך עמם בקרי. i. permiserim omnia fieri quasi à me non fierent, sed fortuitó. Fut. Heb. pro præt. Subauditur verbum præcedens, confitebuntur. Verti posset, *Vnde* ego quoque ambulauerim, &c. Túncque או־אז Ad verbũ, aut tunc. או pro ו.
Æquo animo fe. mul. s. ירצו את־עונם׃ Ad verbum, amabunt iniquitatem suam. i. non grauiter ferent pœnam quam pro iniquitate sua expendent. Alii, exoluent pœnas quas dabunt propter iniquitates suas. Alii, rogabunt pro iniquitate sua. Chaldæus paraph. expiabunt peccata sua.
42 Tunc recordabor וזכרתי Ad verbum, Et recordabor.

Iıʃhac, & inſuper pacti mei *cum* Abrahám recordabor, terræ quo-
que memor ero.
ʹTerra interim deſeretur ab eis,& perficiet ſabbatha ſua quæ de- 43
ſolata eſt propter illos:& ipſi exoluent multā ſuā, eo quòd inquā
iudicia mea ſpreuerint,& decreta mea abominata ſit anima eorū.
ʹEt tamē etiam hoc modo quum ipſi fuerint in terra inimicorū 44
ſuorum, non ʹreprobaui eos,neque abominatus ſum eos,ʹvt con-
ſumerem eos,irritum faciendo pactum meum cum eis:ego enim
Iehouáh Deus eorum.
ʹSed recordabor propter eos pacti priorū,*ego* q. eduxi eos è terra 45
AEgypti in oculis Gētium, vt eſſem illis in Deum:ego Iehouáh.
Hæc ſunt decreta, & iudicia, & leges quas dedit Iehouáh inter 46
ſe & filios Iıʃraél in monte ɒSinái per manum Moʃéh.

Cap. XXVII.

De variis votis, & redemptione eorundem.

1 LOquutus eſt autem Iehouáh ad Moʃéh,dicendo,
Alloquere filios Iıʃraél,& dic eis,Vir quum ʹſeparauerit vo 2
tum ʹſecundum æſtimationem animarum, Iehouæ:
ʹErit æſtimatio tua:*pro* maſculo,ʹà filio viginti annorum vſque 3
ad filium ſexaginta annorū ʹerit æſtimatio tua quinquaginta ʹʃe-
clorum argenteorum,ſecundum ʃeclum ſanctuarii:
Quòd ſi fœmina fuerit,erit æſtimatio triginta ʃeclorum. 4
Si autem à filio quinque annorum vſque ad filium viginti an- 5
norum:erit æſtimatio tua,*pro* maſculo,viginti ʃeclorum:*pro* fœ-
mina verò,decem ʃeclorum.
ʹSi verò à filio mēſis vſque ad filium quinque annorum:erit æ- 6
ſtimatio tua,*pro* maſculo,quinque ʃeclorum argēteorum: *pro* fœ
mina verò,æſtimatio tua *erit* trium ʹʃeclorum argenteorum.
At ſi à filio ſexaginta annorum & ſuprà:ſi *pro* maſculo,erit æſti- 7
matio tua quindecim ʃeclorum:& *pro* fœmina,decem ʃeclorū.
Quòd ſi pauperior eſt quàm vt æſtimationem tuam *poſſit ſoluere*, 8
ʹtūc ſtatuet illum corā ſacerdote, & æſtimabit eum ſacerdos: ʹſe-
cundū quod apprehēderit manus vouētis,æſtimabit eū ſacerdos.
Si autem animal *vouerit* ʹde quo offerunt oblationem Iehouæ, 9
ʹomne de quo dederit Iehouæ,erit ʹſanctitas.
Non mutabit illud,neque cōmutabit illud, ʹmelius deteriore, 10

terræ quoque memor ero.

43 Quæ quū relicta fuerit ab eis, complacebit ſibi in ſabbathis ſuis patiēs ſolitudinem propter illos: ipſi verò rogabunt pro peccatis ſuis, eo quòd abiecerit iudicia mea, & Leges meas deſpexerint.
44 Attamen etiam quū eſſent in terra hoſtili,non penitus abieci eos, neq; ſic deſpexi vt conſumerētur, & irritum facerē pactū meum cum eis:ego enim ſum Dominus Deus eorum.
45 Et recordabor fœderis mei priſtini, quando eduxi eos de terra AEgypti in conſpectu Gentium, vt eſſē Deus eorum:ego Dominus.
46 Hæc ſunt iudicia atq; præcepta & leges, quas dedit Dominus inter ſe & inter filios Iſrael in monte Sinai per manū Moyſi. Cap. XXVII.
1 LOquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen,dicens,
2 Loquere filiis Iſrael,& dicēs ad eos, Homo qui votum fecerit, & ſpopōderit Domino animam ſuam,ſub æſtimatione dabit pretium.
3 Si fuerit maſculus à viceſimo anno vſque ad ſexageſimum annum,dabit quinquaginta ſiclos argenti ad menſuram ſanctuarii:
4 Si mulier,triginta.
5 A quinto autem anno vſque ad viceſimū,maſculus dabit viginti ſiclos, fœmina decem.
6 Ab vno menſe vſque ad annū quintum, pro maſculo dabuntur quinque ſicli,pro fœmina tres.
7 Sexagenarius & vltrà maſculus dabit quindecim ſiclos:fœmina decem.
8 Si pauper fuerit, & æſtimationem reddere non valebit, ſtabit coram ſacerdote:& quantum ille æſtimauerit, & viderit eum poſſe reddere, tantum dabit.
9 Animal autem quod immolari poteſt Domino,ſiquis vouerit Domino, ſanctum erit,
10 Et mutari non poterit, id eſt nec melius malo,nec peius bono. quòd ſi

43 Terra interim deſeretur והארץ תעזב Ad verbum,Et terra deſeretur. 44 Et tamen etiam hoc modo ואף גם זאת Ad verbum, Et etiam, etiam hoc. i. etiam ſi hoc modo expulerim eos terra ſua in captiuitatem, attamen non ita reprobaui & abominatus ſum vt penitus conſumantur,& rumpam fœdus meum. Alii vertūt,Et etiam hoc quoque *fuit*, vel *contigit*, quum ipſi eſſent,&c. Reprobaui eos, מאסתים ſpreui eos.flocci feci eos. Vt conſumerem eos, לכלותם .i.ita vt internecioni darem eos.

45 Sed recordabor propter eos pacti וזכרתי להם ברית Ad verbum, Et recordabor eis pacti. i. recordabor in gratiam eorum pacti mei initi cum maioribus.

IN CAPVT XXVII.

2 Separauerit יפלא Id eſt, quum quis nuncupauerit votum aliquod Deo,ita vt diſertè illud ore ſuo exprimat atque declaret. Ad verbū, mirificabit.פלא enim miraculum,ſiue rem admirandam ſignificat. Vnde quidam hunc ſenſum ſubeſſe putant,Siquis mirabile votum fecerit,vouēdo ſcilicet ſe,vel pecora,vel agros & prædia ſua Domino.hoc enim difficile quiddam eſſe videtur, & quod nō careat admiratione.

Secundum æſtimationem anim. בערכך נפשות Id eſt,qui votum fecerit,non quodcunque,ſed vt det æſtimationem animarum:hoc eſt perſonarum quas vouerit Domino.Sic exponunt Hebræi.Atque ita hic verſus ſequenti verſui iungitur, Quum vir ſeparauerit votū animarum,Tua erit æſtimatio,ò ſacerdos. Et ך vltimū in בערכך,opinione grāmaticorum redundat,neque eſt ſignum pronominis. eſtque בערכך idem quod בערך.In hac ſententia eſt ex doctioribus Hebræorum alter.Chaldæus item paraph.qui vertit, Qui ſeparauerit votum iuxta ſeparationem animarum. At doctus inter illos vult vltimum ך eſſe conſtitutiuum pronominis,& non redundare, exponens, iuxta æſtimationē tuam,ò ſacerdos(alloquitur ſacerdotem)æſtimabitur votum animarum quod factum eſt Domino.

3 Erit æſtimatio t. והיה ערכך Ad verbum,Et erit æſtimatio tua.Subauditur ò ſacerdos,vt manifeſtum eſt ex 12 verſu huius capitis,vbi integra ponitur loquutio.i.pretium conſtitues quod pro redemptione animarum det qui voto vouerit aliquam perſonā. Homines enim aut ſeipſos vouent,aut animalia,aut agros,aut domum.Qui ſeipſum vouebat,non iugulabatur ad ſacrificium,quemadmodū animalia munda:ſed redimebatur pecunia,idque iuxta ſexum & ætatem.Si fuerit(inquit)maſculus,&c. Hic ו verti non debet,quòd tantùm conuertat præteritum in futurum. A filio viginti,&c. מבן עשרים וגו׳ Hebraiſmus,pro,à vicenario vſque ad ſexagenarium. Erit æſtimatio tua והיה ערכך .i.tu æſtimabis quinquaginta ſiclos. Et hic ו tantùm conuertit. ʃeclorū שקל De ſiclo profano aut ſancto,& quid valeat, vide Exo.30.b.13. 6 Si verò à filio menſis,&c. ואם מבן חודש .i.ſi ſit de his qui attigerunt menſem vnū,& plures vſque ad annum quintum. 8 Tunc ſtatuet illum והעמידו ſub.aliquis alius ſacerdos. Aut eſt perſonæ mutatio,pro, ſtatues illum coram te, ò ſacerdos,& æſtimabis illum pro facultatibus ipſius,ſecundum quod perſoluere poterit. Secundum quod appreh.&c. אשר וגו׳ על פי Hebraiſmus,pro ratione facultatum vouentis. 9 De quo offerunt בהמה אשר יקריבו ממנה .i. de cuius genere offerre ſolent. Omne כל ſub.iumentum. Sanctitas: קודש Id eſt ſacrum.ſacratum.

10 Melius deter.&c. טוב ברע וגו׳ Ad verbum,bonum in malum,& malum in bonum.vel,bonum cum malo,& malum cum bono.

B mutauerit, & ipsum quod mutatum est, & illud pro quo mutatum est, cõsecratum erit Domino.

11 Animal autem immundũ quod immolari Domino nõ potest: siquis vouerit, adducetur ante sacerdotem:

12 Qui diiudicans vtrum bonum an malum sit, statuet pretium.

13 Quòd si dare voluerit is qui offert, addet super æstimationem, quintam partem.

14 Homo si vouerit domum suam, & sanctificauerit Domino, considerabit eam sacerdos vtrum bona an mala sit, & iuxta pretiũ quod ab eo fuerit constitutum, venundabitur.

15 Sin autẽ ille qui vouerat, voluerit redimere eã, dabit quintã partẽ æstimationis suprà, & habebit domum.

16 Quòd si agrum possessionis suæ vouerit, & cõsecrauerit Domino, iuxta mensurã sementis æstimabitur pretiũ: si triginta modiis hordei seritur terra, quinquaginta siclis venũdetur argenti.

17 Si statim ab anno incipientis iubilei vouerit agrum, quanto valere potest, tanto æstimabitur.

C 18 Sin autem post aliquantum tẽporis, supputabit sacerdos pecuniã iuxta annorum, qui reliqui sunt, numerum vsque ad iubileũ, & detrahetur ex pretio.

19 Quòd si voluerit redimere agrum ille qui vouerat, addet quintam partẽ æstimatę pecuniæ, & possidebit eũ.

20 Sin autem noluerit redimere, sed alteri cuilibet fuerit venundatus, vltra eũ qui vouerat, redimere non poterit.

21 Quia quũ iubilei venerit dies, sanctificatus erit Domino: & possessio cõsecrata, ad ius pertinet sacerdotum.

22 Si ager emptus, & non de possessione maiorum, sanctificatus fuerit Domino,

23 Supputabit sacerdos iuxta annorũ numerum vsque ad iubileum, pretiũ: & dabit ille qui vouerat eũ, Domino.

24 In iubileo autẽ reuertetur ad priorem dominum qui vendiderat eũ, & habuerat in sorte possessionis suæ.

Exo.30.b.13 nume.3.g.47 ezech.45.d.12

25 Omnis æstimatio siclo sanctuarii ponderabitur: ‖siclus viginti obolos habet.

26 Primogita quæ ad Dominum per-

aut deterius meliore: quòd si cõmutando commutauerit animal animali, & illud″ & commutatio eius erit sanctitas.
11 Si autem *fuerit* quodlibet animal immundum, de quo non offerunt oblationem Iehouæ, tunc statuet animal coram sacerdote:
12 AEstimabítque illud sacerdos, ″siue bonum *sit*, siue malum: ″secundum æstimationem tuam *ô* sacerdos, sic erit.
13 Si verò redimendo redemerit illud, addet quintam eius partem ″vltra æstimationem tuam.
14 Vir autem quum″ consecrauerit domum suam ″ consecrationẽ Iehouæ, æstimabit eam sacerdos ″siue bona *sit* siue mala: secũdum quod æstimauerit eam sacerdos, ″sic manebit.
15 Si autem consecrans redemerit domum suam, addet quintam partem pecuniæ æstimationis tuæ super eam, & illius erit.
16 Si verò de agro possessionis suæ consecrauerit quis Iehouæ, erit æstimatio tua ″secũdum sementem eius: ″semen cori hordeorum, quinquaginta שseclis argenteis æstimabitur.
17 Quòd si ab anno iobél consecrauerit agrum suum, secundum æstimationem tuam ″manebit.
18 Si verò post iobél consecrauerit agrum suum, tum supputabit cum eo sacerdos pecuniam secundum annos qui remanent vsque ad annum iobél, & detrahetur de æstimatione tua.
19 ″Si autem redimendo redimat agrum qui cõsecrauit ipsum, addet quintã partẽ pecuniæ æstimatiõis tuæ super eã, ″& manebit ei.
20 Si verò non redemerit agrum, & si ″vendiderit agrum viro alteri, ″non redimet vltrá:
21 Sed erit ager, ″quum egredietur iobél, ″sanctitas Iehouæ, ″sicut ager anathematis, sacerdoti erit possessio eius.
22 Si verò agrum ″emptum à se, ″qui non erat de agro possessionis suæ, consecrauerit Iehouæ:
23 Tunc supputabit ″illi sacerdos numerum æstimationis tuæ vsque ad annum iobél, dabítque æstimationem tuam in die illo, ″sanctitatem Iehouæ.
24 In anno iobél reuertetur ager ad eum à quo emerat ipsum, ad eum cuius *erat* possessio terræ.
25 Omnis autem ″æstimatio tua erit secundum שseclum sanctuarii: ″viginti obolorum est שsecél. Siclus.
26 Veruntamen primogenitum ″quod iure primogenituræ offer-

Et commutatio eius ותמורתו Id est, animal commutatum. 12 Siue bonum, &c. בין טוב ובין רע Ad verbum, inter bonum & inter malum. i. qualis qualis sit. Infrà versu 26, אם שור אם ישה si bos, si ouis. Secundum æstimationem t. &c. כערכך וגו׳ .i. persoluet pretium quod iusseris. 13 Vltra æstimationem tuam. על ערכך: Id est vltra pretium à te constitutum. 14 Cõsecrauerit יקדיש Ad verbum, sanctificauerit. i. Deo donauerit. Consecrationẽ קודש Per appositionem dictũ, Consecrare cõsecrationẽ Iehouæ, pro, aliquid cõsecrare Iehouæ. Sic manebit. כן יקום: sic stabit. sic statuetur. Alii, cõfirmabitur. Paulo antè versu 13, pro hoc dixit כן יהיה sic erit. i. tanti vendetur. 16 Secundũ sementẽ e. לפי זרעו secundum semen eius. Alii, iuxta mensuram prouentus eius. id est iuxta fertilitatem eius. q. d. iuxta fertilitatem eius agri pones pretium eius. habebis rationem & bonitatis eius & fertilitatis. Semen cori hordeorum, &c. זרע חומר שעורים וגו׳ .i. pro singulis coris hordei dabit quinquaginta siclos. 17 Manebit. יקום: Vt paulo antè versu 14. 19 Si autem red. redim. ואם גאול יגאל Si autem redimere voluerit. Et manebit ei. וקם לו: & stabilietur ei. vel stabit illi. i. recipiet illum agellum. Paulo antè versu 15, pro hoc verbo posuit והיה לו & erit illi. 20 Vendiderit מכר sub. sacerdos. Non redimet לא יגאל non poterit redimere. 21 Quũ egred. בצאתו sub. de dominio & possessione ementis. Sanctitas Ie. קודש ליהוה sanctus [sacratus] Iehouæ. Sicut ager anath. כשדה החרם .i. sicut ager Deo deuotus ex manubiis, aut pro redimenda culpa, sacerdos possidebit eum agrum iure hæreditario. Vox Hebræa חרם *herem*, quam ferè anathema vertũt, dicitur ab חרם *haram*, quod (vt scribit doctus inter Hebræos) significat occidere, euertere, delere, perdere, ac nullum de re sic perdita percipere commodum. Hinc est genus voti quãdo quis rem aliquam penitus à se abdicat, quam nec redimere potest, nec per æstimationem recuperare. Et illud hic vocatur anathema, quod sic Domino est consecratũ, vt ad profanos vsus nunquam applicari possit. Hoc votum ferè concipiebatur ab Israelitis, quum ex pacto internecionis, aut ex conditione euersionis alicuius vrbis homines aut spolia deuouebantur Deo: vt vides Num. 21.a.2. Deut. 13.d.15.16.17. & Iosue 6.c.17.18. ἀνάθεμα autem compositum ex ἀνὰ & θέμα, quasi dicas sepositum quiddam, aut reiectum. Vox apud Paulum frequens, vt Rom. 9.a.3, Optarim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. i. quasi quiddam sepositum & alienum, aut reiectum à Christo. Et 1. Corin. 12.a.3. Nullus per Spiritum Dei loquens, dicit anathema Iesũ. i. maledicit, & execratur. Significatur igitur hac dictione extremũ exitium. 22 Emptũ à se, מקנתו Ad verbũ, emptionis suæ. Qui non erat, &c. אשר לא ונו׳ .i. quẽ iure hæreditario non possidebat. 23 Illi facerd. &c. לו הכוהן וגו׳ pro illo sacerdos summã pretii à te constituti vsque, &c. Sanctitatem Iehouæ. קודש ליהוה: .i. sacratam Iehouæ. Per appositionem dictum. 25 AEstimatio tua ערכך sub. ô sacerdos. Viginti obo. עשרים גרה Vide Exo. 30.b.13. 26 Quod iure primog. off. אשר יבוכר Ad verbum, si Latinè dici posset, quod primogenitabitur. Fut. Heb. pro præs. i. quod iure primogenituræ debetur Iehouæ.

tur Iehouæ inter animalia,'nemo consecrabit: siue bos, siue ouis, Iehouæ est.

17 Si verò *fuerit* ex animalibus immundis, redimet iuxta æstimationem tuam,'& addet quintam partem eius vltra eam: & si non redimatur, vendatur iuxta æstimationem tuam.

Anathema neq; vendi, neque redimi potest.

18 Veruntamen omne anáthema quod consecrabit aliquis Iehouæ, ex omnibus'quæ habet, de hominibus & animalibus, & de agris possessionis suæ, non vendetur, neque redimetur. omne *enim* anáthema sanctitas sanctitatum erit Iehouæ.

19 Omne anáthema quod consecrabitur de hominibus, non redimetur, moriendo morietur.

30 Omnes autem decimæ terræ *siue* de semine terræ, *siue* de fructu arborum, Iehouæ sunt, sanctitas Iehouæ.

31 Si verò redimendo redemerit vir *aliquid* de decimis suis, quintã eius partem addet'vltra eam.

32 Et omnis decima'boum & ouium, omnium *nempe* quæ transeũt sub virga, decima *inquam pars* erit sanctitas Iehouæ.

33 'Non disquiret vtrum bonũ an malũ, neque permutabit illud: quòd si commutando cõmutauerit ipsum,'erit tã hoc quàm illud quod cõmutatum est, erit *inquam* sanctificatio, nõ redimetur.

34 Ista sunt præcepta quæ præcepit Iehouáh Mosséh'ad filios Iusraél in monte Sinái.

tinent, nemo sanctificare poterit & vouere: siue bos, siue ouis fuerit, Domini sunt.

17 Quòd si immundum est animal, redimet qui obtulit iuxta æstimationẽ tuam, & addet quintam partem pretii: si redimere noluerit, vẽdetur alteri quãtuncunq; fuerit antè æstimatũ. D

18 Omne quod Domino consecratur siue homo fuerit, siue animal, siue ager, non vaeniet, nec redimi poterit. quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. [illegible]

19 Et omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.

30 Omnes decimæ terræ de frugibus, siue de pomis arborum, Domini sunt, & illi sanctificantur.

31 Siquis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partẽ earum.

32 Omniũ decimarum bouis & ouis, quæ sub pastoris virga trãseũt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino.

33 Non eligetur nec bonum nec malũ, nec altero commutabitur. siquis mutauerit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur Domino, & non redimetur.

34 Hæc sunt præcepta quæ mandauit Dominus Moysi ad filios Israel in monte Sinai.

Nemo consecr. לא יקדיש איש אותו Ad verbum, non sanctificabit vir illud. q.d. nemo vota Deo nuncupare potest ex primogenitis, quòd ipsius sint. 17 Et addet ויסף sed *tamen* addet. 18 Quæ habet, אשר לו Ad verbum, quæ ei.
31 Vltra eam. : עליו nempe, æstimationem illius decimæ. 32 Boum & ouium, om. &c. בקר וצאן וגו' Singularia Heb. pro plur. Trãseuntia sub virga pastoris vocat animalia quæ à pastore reguntur, siue potius quæ ab illo numerantur, vt Hebræi exponunt, scribentes in hunc modum, Qui habet agnos, sic separat inde decimam. Colligit omnes agnos, vel omnes vitulos in stabulum: cui facit ostium paruũ, per quod non possint egredi duo simul. Constituunturque matres illorum extra ostium: vt quum agni illas balantes audiant, ordine alius post alium ex stabulo egrediantur. Tum incipit & numerat cum virga, Vnum, duo, tria, quatuor, quinque, sex, septem, octo, nouem: & quod decimo loco egressum fuerit, siue masculus siue fœmella sit, siue integrum, siue maculatum, signat ipsum rubro colore, quo tincta est virga: & dicit, Hoc erit pro decima. Hactenus Hebræi, ad quorũ morem in numerandis pecoribus pro decima, hic sanè Scriptura alludere videtur.
33 Non disquiret לא יבקר Non considerabit. i. is qui dabit decimã, non faciet discrimen inter pecus pingue & macilentum, non seliget quod daturus sit pro decima: sed quod sorte cõtigerit, dabit. Erit tam, &c. והיה הוא וגו' Ad verbum, & erit ipsum & cõmutatio eius, &c. 34 Ad filios Iusraél אל בני ישראל pro filiis Israel. i. vt illa exponeret filiis Israel. אל pro על positum, vt scribunt docti.

Quartus Mosis liber, vulgò Numeri.

HEBRAICE במדבר

Quartum hunc Mosis librum Græci inscripserunt Ἀριθμοὺς, Latini Numeros, quòd in ipsa libri fronte Moses & Aaron ineant numerum populi Israelitici, idque tributim. Hebræi verò, vt superioribus tribus libris, ita huic quoque à quarta primi versus huius libri dictione imposuerunt nomen במדבר, In deserto.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO. VETVS.

Cap. I.

1 L'oquutus Est autem Iehouáh ad Mosséh in deserto Sinái, in tabernaculo ecclesiæ,'in primo'mensis secundi, anno secundo ex quo egressi sunt è terra AEgypti, dicendo,

Iubentur numerari ad pugnam apti.

2 Capite'summã totius cœtus filiorum Iusraél per familias eorum, per domos patrum eorum, iuxta numerum nominum, omnem masculum'per capita eorum,

3 'A filio viginti annorum & suprà,'omnẽ egredientem ad bellũ in Iusraéle: numerabitis eos'per exercitus suos tu & Aharón.

Cap. I.

1 Loquutusque est Dominus ad Moysen in deserto Sinai in tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex AEgypto, dicẽs, Exod.

2 Tollite summam vniuersæ congregationis filiorũ Israel per cognationes & domos suas, & nomina singulorum, quicquid sexus est masculini,

3 A vicesimo anno & suprà, omnium virorum fortium ex Israel: & numerabitis eos per turmas suas, tu & Aarõ.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Loquutus est autẽ וידבר Hic ו quibusdã non copulat, sed tantùm futurũ vertit in præt. Sic sæpe in principiis librorum Hebraicorum. In primo באחד Ad verbum, in vno. sub. die. Mensis secundi, לחודש השני Hic mensis secundus Hebræorum, respondet nostro Aprili, & primus Martio. 2 Summam את ראש Ad verbum, caput. sic vocat summam, quòd ipsa sit caput numeri. q.d. summum siue vltimum numerum. Chaldæus paraph. numerum. Per capita e. : לגלגלותם .i. per singula capita, siue viritim: computando singula capita. Vide infrà versu 20. 3 A filio vig. ann. מבן עשרים שנה Id est, ab eo qui natus est annos viginti, & vltrá. Omnem egredientem ab bellum כל יוצא צבא .i. quotquot apti sunt ad militiam. Per exercitus suos לצבאותם per turmas suas.

Erũntque vobiſcum principes tribuum ac domorum in cognationibus ſuis:

4 ʹSíntque vobiſcum viri de ſingulis tribubus, quorum quilibet
caput domus ſit patrum ſuorum.

Quorum iſta ſunt nomina, De Ruben, Eliſur filius Sedeur.

5 Hæc ſunt autem nomina virorumʹqui ſtabunt vobiſcum. ʹde
Reıאubén,אElisúrʹfilius שSedeıאúr.

De Simeõ, Salamiel fili⁹ Suriſaddai.

6 De שSimıyón,שSelumiאél filius צSuriשſaddái.

De Iuda, Nahaſſõ filius Aminadab.

7 De Iehudáh,Nanhשſón filius עAmminadáb.

De Iſſachar, Nathanael filius Suar.

8 De Iשſachár,Nethanאél filius צSuyár.

De Zabulon, Eliab filius Helon.

9 De Zebulún,אEliab filius הHelón.

B Filiorum autẽ Ioſeph, de Ephráim, Eliſama filius Ammiud: de Manaſſe, Gamaliel filius Phadaſſur.

10 De filiis Ioſéph, de אEphráim,אEliשſamáy filius עAmmihúd:
de Menaשſéh,Gamliאél filius Pedahצſúr.

De Beniamin, Abidã fili⁹ Gedeonis

11 De Biniamín,Abidán filius Gidyoní.

De Dã, Ahiézer filius Ammiſaddai.

12 De Dan, Aʿnhiyézer filius עAmmiשſaddái.

De Aſer, Phegiel filius Ocran.

13 De Aשſér,Pagyiél filius עOchrán.

De Gad, Eliaſaph filius Duel.

14 De Gad,אEliaדſáph filius Deıyuél.

De Nephthali, Ahira filius Enan.

15 De Naphthalí,Aʿnhiráy filius עEnán.

Hi nobiliſſimi principes multitudinis per tribus & cognationes ſuas, & capita exercitus Iſrael:

16 ʹHi *ſunt* nobiliſſimi ſynagogæ, principes tribuum patrum ſuo-
rum:ʹcapita millium Iשſraאelis erant.

Quos tulerunt Moyſes & Aaron cũ omni vulgi multitudine.

17 Accepit igitur Moשſéh & Aharón viros iſtosʹqui expoſiti ſunt
per nomina.

Et congregauerunt primo die menſis ſecundi, recẽſentes eos per cognationes & domos ac familias & capita & nomina ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà,

18 Et vniuerſam ſynagogã congregauerunt primo menſis ſecun-
di, ʹ& ſecundum genealogiam recẽſiti ſunt per familias ſuas:ʹper
domos patrum ſuorum, ʹiuxta numerum nominum, à filio vi-
ginti annorum & ſuprà, per capita ſua.

Sicut præceperat Dominus Moyſi, numeratique ſunt in deſerto Sinai.

19 Quemadmodum præceperat Iehouáh ipſi Moשſéh, ʹnumera-
uit eos in deſerto סSinái.

De Rubẽ primogenito Iſraelis per generationes & familias ac domos ſuas, & nomiña capitum ſingulorum, omne quod ſexus eſt maſculini à viceſimo anno & ſuprà, procedentium ad bellum,

20 Fuerũt itaque filii Reıאubén primogeniti Iשſraאélʹ*per* genera- Ruben.
tiones ſuas, per familias ſuas, per domos patrum ſuorũ, ʹiuxta nu-
merum nominum per capita ſua, ʹomnis maſculus à filio viginti
annorum & ſuprà, omnis egrediens ad pugnam:

Quadraginta ſex millia quingenti.

21 ʹNumerati eorum de tribu Reıאubén, ſex & quadraginta millia
atque quingenti.

De filiis Simeon per generationes ſuas & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina & capita ſingulorum, omne quod ſexus eſt maſculini à viceſimo anno & ſuprà, procedentium ad bellum,

22 De filiis שSimıyón *per* generationes ſuas, per familias ſuas, per Simeon.
domos patrum ſuorum, ʹnumerati eius, iuxta numerum nomi-
num, per capita ſua, omnis maſculus à filio viginti annorum &
ſuprà, omnis egrediens ad pugnam:

Quinquaginta nouem millia trecenti.

23 Numerati *inquam* eorum de tribu שSimıyón, nouem & quinqua-
ginta millia atque trecenti.

De filiis Gad per generationes ſuas & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viginti annis & ſuprà, om-

24 De filiis Gad *per* generationes ſuas, per familias ſuas, per domos Gad.
patrũ ſuorum, iuxta numerum nominũ, à filio viginti annorum,

4 Sintque vobiſcum viri,&c. ואתכם יהיו איש איש למטה וגו׳ Ad verbum, Et vobiſcum erunt vir vir per tribum, vir caput,&c. i. Singuli de ſingulis tribubus erunt vobiſcum, ſinguli primores in domo paterna erunt. vel, homo vnus erit ſummus in domo paterna. 5 Qui ſtabunt vobiſcum. אשר יעמדו אתכם qui aſtabunt vobis. quum ſcilicet recenſebitis populum. De Reıאbén, לראובן ſub.tribu, De tribu Ruben. ſic in ſequentibus. Filius שSedeıאúr. בן שדיאור: Notandum ex hoc loco & aliis, Hebræos cognominis loco vti vocabulo FILIVS,& Patris nomine. Vel dicendum eſt, nomen Patris cum nomine FILIVS vſurpatum, vim habere nominis patronymici. quo genere loquendi vtuntur & Vualli inter Britannos. 16 Hi *ſunt* nobiliſſ. קרואי Ad verbum, Hi vocati. ſiue, nominati. hoc eſt famoſi, præcipui, nobiles, vt vertunt LXX, ἐπίκλητοι. qui ſcilicet vocari ſolent quum agitur de rebus arduis,& iuxta illorum ſententiam res ardux iudicantur. Capita ראשי duces. q.d. ſummi duces, non ſolum centenarii, ſed & millenarii. vel duces populi Iſraelitici qui conſtat multis millibus. 17 Qui expoſiti,&c. אשר נקבו בשמות: qui expreſſi ſunt nominibus ſuis. 18 Et ſecundũ geneal. recen. ſunt ויתילדו & natales ſuos profeſſi ſunt. i. quibus parẽtibus nati eſſent expoſuerũt. Alii, oſtenderunt natiuitatem ſuam. i. oſtenderunt de qua cognatione ac tribu nati eſſent. Alii, & oſtenſæ ſunt genealogiæ eorum. Per dom. patr. ſu. לבית אבותם .i. ſecundũ familias auitas, ſiue paternas. q.d. declarauerunt de qua domo ſiue familia eſſent. nam pro eodem ponit familiam & domum. Iuxta numerum no.&c. במספר שמות וגו׳ .i. quotquot fuerant nominati à viginti annis & ſuprà, computando ſingula capita. Vide paulo pòſt verſu 20. 19 Numerauit e. ויפקדם Ad verbum,& numerauit eos. Hic ו tãtum conuertit fut. in præt. Quidã vertunt, ſic recẽſuit. quia præceſſit Quemadmodum. 20 *Per* generation. ſ. תולדותם Hic & in ſequentibus verſibus 26. 28,&c. deeſt ל, quod mox ſequentibus duabus dictionibus præponitur. A genere ad ſpeciẽ progreditur Moſes, Generationes ponit, quia initiũ ab vniuſcuiuſq; tribu fieri oportuit. Deinde ad familias (quas & domos patrũ appellat tanquã ſynonyma) deſcẽdit. In familiis deinde cenſebãtur capita. Quia verò numerus nominũ expreſſius erat, definit Moſes quomodo numerandi eſſent homines, nempe iuxta capita: vt qui familiæ præeſt, nomen vnum faciat. Omnis maſculus.&c. כל זכר מבן וגו׳ Singul. Heb. pro plur. omnes mares, à viceſimo anno & ſuprà, quotquot poterant egredi in militiam. i. apti erant ad arma gerenda. 21 Numerati eorum de tribu Re. פקודיהם למטה ראובן Hebraiſmus, pro, qui de tribu Ruben numerati ſunt, fuerunt,&c. 22 Numerati e. פקודיו ſub. tribus. in genit. Eſt enim hic Simeon nomẽ tribus, vt & in cæteris tribubus, quarũ hic numerus recenſetur.

q.i.

& ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

nes qui ad bella procederent,

Numerati eorũ de tribu Gád, quinque & quadraginta millia, 25
atque ſexcenti quinquaginta.

Quadraginta quinque millia ſexcẽti quinquaginta.

Iuda.

De filiis Iehudáh per generationes ſuas, per familias ſuas, per 26
domos patrum ſuorum, iuxta numerũ nominum,à filio viginti
annorum & ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Iuda per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum, per nomina ſingulorum,à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere,

D

Numerati eorũ de tribu Iehudáh, quatuor & ſeptuaginta mil- 27
lia atque ſexcenti.

Recenſiti ſunt ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti.

Iſſachar.

De filiis Iwſſachár per generationes ſuas, per familias ſuas,per 28
domum patrum ſuorum,iuxta numerum nominũ,à filio viginti
annorum & ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Iſſachar per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum,per nomina ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui ad bella procederent,

Numerati eorum de tribu Iwſſachár, quatuor & quinquaginta 29
millia,atque quadringenti.

Recẽſiti ſũt quinquaginta quatuor millia quadringenti.

Zebulon.

De filiis Zebulún per generationes ſuas, per familias ſuas, per 30
domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominũ, à filio viginti
annorum & ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Zabulon per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà,omnes qui poterãt ad bellaprocedere,

Numerati eorum de tribu Zebulún, ſeptem & quinquaginta 31
millia atque quadringenti.

Quinquaginta ſeptem millia quadringenti.

Ioſeph.

De filiis Ioſéph,de filiis אEphráim, per generationes ſuas,per 32
familias ſuas,per domos patrum ſuorum,iuxta numerum nomi
num,à filio viginti annorum & ſuprà, omnis egrediẽs ad pugnã:

De filiis Ioſeph,filiorum Ephráim per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere,

Numerati eorum de tribu אEphráim, quadraginta millia, at- 33
que quingenti.

Quadraginta millia quingenti.

Manaſſe.

De filiis Menawſſéh per generationes ſuas,per familias ſuas,per 34
domos patrum ſuorum,iuxta numerum nominum, à filio vigin
ti annorum & ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

Porrò filiorum Manaſſe per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorũ à viginti annis & ſuprà,oẽs qui poterãt ad bella ꝓcedere,

E

Numerati eorum de tribu Menawſſéh,duo & triginta millia,at- 35
que ducenti.

Triginta duo millia ducenti.

Beniamin.

De filiis Biniamín per generationes ſuas, per familias ſuas, per 36
domos patrum ſuorum,iuxta numerum nominum,à filio vigin-
ti annorum & ſuprà, omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Beniamin ꝑ generationes & familias ac domos cognationum ſuarũ recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere,

Numerati eorum de tribu Biniamín, quinque & triginta mil- 37
lia & quadringenti.

Triginta quinque millia quadringenti.

Dan.

De filiis Dan per generationes ſuas, per familias ſuas, per do- 38
mos patrum ſuorũ, iuxta numerum nominum,à filio viginti an-
norum & ſuprà,omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Dan per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere,

Numerati eorum de tribu Dan, duo & ſexaginta millia atque 39
ſeptingenti.

Sexaginta duo millia ſeptingenti.

Aſer.

De filiis Awſér per generationes ſuas, per familias ſuas,per do 40
mos patrum ſuorum , iuxta numerum nominum , à filio viginti
annorum & ſuprà, omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Aſer per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere,

Numerati eorum de tribu Awſér, vnum & quadraginta millia 41
atque quingenti.

Quadraginta millia & mille quingenti.

F

De filiis Naphthalí per generationes ſuas,per familias ſuas,per 42
domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum,à filio vigin
ti annorum & ſuprà, omnis egrediens ad pugnam:

De filiis Nephthali per generationes & familias ac domos cognationum ſuarũ recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à viceſimo anno & ſuprà, omnes qui poterãt ad bella ꝓcedere,

Numerati *inquam* eorum de tribu Naphthali,tria & quinquagin- 43
ta millia atque quadringenti.

Quinquaginta tria millia quadringenti.

Iſti ſunt numerati illi quos numerauit Mowſéh & Aharón : at- 44
que principes Iwſraelis,ʹduodecim viri:ʺſinguli per domos pa-
trum ſuorum erant.

Hi ſunt quos numerauerunt Moyſes & Aaron , & duodecim principes Iſrael,ſingulos per domos cognationum ſuarum.

44 Duodecim viri: שנים עשר איש nempe iuxta numerum tribuum.nam ſinguli viri ex ſingulis tribubus delecti erant. per domos איש אחד לבית Ad verbum,Vir vnus per domum.

Singuli

45 Fuerúntque omnes ʼnumerati filiorum Iʋſraȣél per domos pa-
trum ſuorum, à filio viginti annorum & ſuprà, omnis egrediens
ad pugnam in Iʋſraȣele:
46 Fuerunt inquam omnes numerati, ſexcenta tria millia, & quin-
genti quinquaginta.
47 At Leuitæ per tribum patrum ſuorum nõ fuerunt numerati in
medio eorum.
48 Loquutus eſt autem Iehouáh ad Moʋſéh, dicendo,
49 ʼVeruntamen tribum Leui nõ numerabis, neque ſummam eo-
rum capies ʼin medio filiorum Iʋſraȣél.
50 Sed tu præfice Leuitas tabernaculo teſtimonii ʼ& omnibus va-
ſis eius, & omnibus quæ ad illud pertinent: ipſi portabunt taber-
naculum, & omnia vaſa eius, & ipſi miniſtrabunt illi, & in circui-
tu tabernaculi caſtrametabuntur.
51 Quando autem proficiſcetur tabernaculũ, ʼdeponent illud Le-
uitæ: quum autem cõſiſtet tabernaculum, ʼerigent illud Leuitæ:
ʼ& extraneus qui acceſſerit, morietur.
52 Et caſtrametabũtur filii Iʋſraȣél quiſque in caſtris ſuis, & quiſ
que iuxta vexillum ſuum per exercitus ſuos.
53 Leuitæ verò caſtrametabuntur in circuitu tabernaculi teſtimo
nii, & nõ erit ʼira ſuper cœtum filiorum Iʋſraȣél: ʼcuſtodiéntque
Leuitæ cuſtodiam tabernaculi teſtimonii.
54 Fecerunt ergo filii Iʋſraȣél: ʼiuxta omnia quæ præceperat Ieho
uáh Moʋſéh, ſic fecerunt.

Cap. II.

1 ET loquutus eſt Iehouáh Moʋſéh & Aharón, dicendo,
2 Singuli ʼiuxta vexillum ſuum, iuxta ſigna domus patrum
ſuorum caſtrametabuntur filii Iʋſraȣél: ʼprocul, circum taberna-
culum eccleſiæ caſtrametabuntur.
3 Hi autem caſtrametabuntur ad Orientem, ad exortum, vexillũ
ſcilicet exercitus Iehudáh per turmas ſuas: & princeps filiorum Ie-
hudáh *erit* Nanhʋſón filius ᵹAmminadáb.
4 ʼEt exercitus eius, numeratíque eorum, quatuor & ſeptuagin-
ta millia atque ſexcenti.
5 Caſtrametabũtur verò iuxta eum tribus Iʋſſachár. & princeps
filiorum Iʋſſachár *erit* Nethanȣél filius ᵹSuyár.
6 Et exercitus eius, numeratíque eius, quatuor & quinquaginta
millia, atque quadringenti.
7 ʼTribus *item* Zebulún. & princeps filiorum Zebulún, ȣEliáb fi-
lius ɲHelón.
8 Et exercitus eius, numeratíque eius, ſepté & quinquaginta mil-

45 Fuerúntque omnis numerus filiorũ Iſrael per domos & familias ſuas à viceſimo anno & ſuprà, qui poterãt ad bella procedere,
46 Sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta.
47 Leuitæ autem in tribu familiarum ſuarum non ſunt numerati cum eis.
48 Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,
G
49 Tribũ Leui noli numerare, neque pones ſummã eorũ cum filiis Iſrael:
50 Sed conſtitue eos ſuper tabernaculum teſtimonii & cuncta vaſa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet. ipſi portabunt tabernaculum & omnia vtenſilia eius: & erunt in miniſterio, ac per gyrum tabernaculi metabuntur.
51 Quum proficiſcendum fuerit, deponent Leuitæ tabernaculum: quum caſtrametãdum, erigent: quiſquis externorum acceſſerit, occidetur.
52 Metabũtur autem caſtra filii Iſrael vnuſquiſque per turmas & cuneos, atque exercitum ſuum.
53 Porrò Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tẽtoria, ne fiat indignatio ſuper multitudinem filiorum Iſrael, & excubabunt in cuſtodiis tabernaculi teſtimonii.
54 Fecerunt ergo filii Iſrael iuxta omnia quæ præceperat Dominus Moyſi.

Cap. II.

1 LOquutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen & Aaron, dicens,
2 Singuli per turmas, ſigna atque vexilla, & domos cognationum ſuarum caſtrametabuntur filii Iſrael per gyrum tabernaculi fœderis.
3 Ad Orientem Iudas figet tentoria per turmas exercitus ſui: eritq; princeps filiorum eius Nahaſon filius Aminadab.
4 Et omnis de ſtirpe eius ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti.
5 Iuxta eum caſtrametati ſunt de tribu Iſſachar: quorũ princeps fuit Nathanael filius Suar.
6 Et omnis numerus pugnatorum eius quinquaginta quatuor millia quadringenti.
7 In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon:
8 Omniſque de ſtirpe eius exercitus pugnatorum, quinquaginta ſeptem

Leuitarum officium.

Situs vexillorum filiorũ Iſrael, & nomina ducum eorum.

Vexillum Iuda.

45 Numerati filiorum Iʋſraȣél פקודי בני־ישראל Id eſt qui numerati fuerunt ex filiis Iſrael.
49 Veruntamen אך Iſtud reſpicit quod in principio capitis, verſu ſecundo dictum eſt, Capite ſummam, &c. In medio filiorũ Iʋſ. בתוך בני ישראל: .i. dum numerabis filios Iſrael, non comprehendes eos inter illos: nam ſeorſum volo eos numerari. quod fit intrà cap. 3. b. 15.
50 Et omnibus vaſis eius, ועל כל־כליו & vniuerſæ ſupellectili eius. vel vtenſilibus eius.
51 Deponẽt illud יורידו אותו Ad verbũ, deſcendere facient illud. id eſt quum tabernaculum erit aliò transferendum, Leuitæ reſoluent illud in partes quibus componitur: quum autem morabitur in loco vno, iidẽ Leuitæ conſtruent & erigent illud. Erigent יקימו Ad verbum, ſtare facient. Et extraneus, &c. והזר הקרב יומת: Extraneos ſiue alienos vocat omnes qui de tribu Leui non erant. Si (inquit) alius quàm de tribu Leui propius acceſſerit ad diſſoluendum, aut rurſus erigendum tabernaculum, interficietur iuxta ſententiam Iudicum.
53 Ira קצף ſub. Dei. i. nemini ex filiis Iſrael iraſcetur, hoc eſt neminem perdet. Cuſtodiéntque, &c. ושמרו וגו' .i. fungentur ſuo officio in tabernaculo.
54 Iuxta omnia quæ præceperat. ככל אשר צוה Id eſt omnino vt præceperat.

IN CAPVT II.

2 Iuxta vexillum ſ. על־דגלו Quatuor erant vexilla primaria quæ ſequebantur duodecim tribus Iſrael: tres tribus ſemper vexillum vnum ſequebantur. minora verò vexilla ferè innumera erant: ideò mox dicitur, iuxta ſigna domus patrum, &c. Alter ex doctis Hebræorum author eſt, in tribu Ruben, hominem: in tribu Iuda, leonem: in tribu Ephraim, bouem: in tribu Dan, aquilam fuiſſe pro vexillo. Procul, מנגד eminus. q. d. non ita prope. diſtabant enim ab inuicem (vt quidam volunt) vno milliari.
4 Et exercitus eius, numeratique eorum: וצבאו ופקודיהם Id eſt exercitus Iudæ, & qui in ea tribu numerabuntur, erunt LXXIIII. M. & VI. c. Per futurum vertes, ſi ſint verba Dei: ſi autem verba Moſis, per præteritum.
7 Tribus *item* Zebulún. מטה זבולן Dependet ex ſuperiori: acſi dicat, Dux iſtæ tribus, nempe Iſſachar & Zabulon, caſtrametabuntur iuxta tribum Iuda.

lia atque quadringenti.

'Omnes numerati in exercitu Iehudáh, centum octoginta ſex 9
millia atque quadringẽti per exercitus ſuos: primũ proficiſcẽtur.

Vexillũ Rubẽ. Vexillum exercitus Reאuben *erit* ad Meridiem per turmas ſuas. 10
& princeps filiorum Reאben *erit* אElisúr filius שSedeאúr.

Et exercitus eius, numeratíque eius, ſex & quadraginta millia 11
atque quingenti.

Caſtrametabuntur autem iuxta eum tribus שSimעón. & prin- 12
ceps filiorum שSimעón, שSelumiאél filius צSuri-שſaddái.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, nouem & quinquagin- 13
ta millia atque trecenti.

Tribus item Gad. & princeps filiorum Gad, אEliaסſáph filius 14
Reעuאél.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, quinque & quadragin- 15
ta millia atque ſexcenti & quinquaginta.

Omnes numerati in exercitu Reאubén, 'centum quinquagin- 16
ta millia, mille & quadringẽti quinquaginta, per exercitus ſuos:
& ſecundi proficiſcentur.

Tabernaculum. Tum proficiſcetur tabernaculum eccleſiæ, *nempe* 'caſtra Leuita- 17
rum, in medio caſtrorum: 'quemadmodum caſtrametabũtur, ſic
'proficiſcentur, quiſque in loco ſuo, iuxta vexilla ſua.

Vexillum Ephraim. Vexillũ exercitus אEphráim per turmas ſuas, *erit* ad Occidentẽ. 18
& princeps filiorũ אEphráim *erit* אEliשſamáy filius עAmmihúd.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, quadraginta millia & 19
quingenti.

Et iuxta eum erit tribus Menaשſſéh. & princeps filiorum Me- 20
naשſſéh *erit* Gamaliאél filius Pedahצſúr.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, duo & triginta millia 21
atque ducenti.

Tribus item Biniamín. & princeps filiorum Biniamín *erit* Abi- 22
dán filius Gidעoní.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, quinque & triginta mil- 23
lia atque quadringenti.

Omnes numerati in exercitu אEphráim, cẽtum & octo millia 24
atque centum, per exercitus ſuos: & tertii proficiſcentur.

Vexillum Dan. Vexillum caſtrorum Dan erit ad Aquilonẽ, per exercitus ſuos. 25
& princeps filiorum Dan, Ahhiעézer filius עAmmiשſaddái.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, duo & ſexaginta millia 26
atque ſeptingenti.

Caſtrametabuntur autem iuxta eum tribus Aשſér. & princeps 27
filiorum Aשſér *erit* Pagעiאél filius עOchrán.

Et exercitus eius, numeratíque eorum, vnum & quadraginta 28
millia & quingenti.

Tribus item Naphthali. & princeps filiorum Naphthali, Ahhi- 29
ráy filius עEnán.

Et exercitus eius, numeratíque eorũ, tria & quinquaginta mil- 30
lia atque quadringenti.

Omnes numerati in exercitu Dan, centũ millia & quinquagin 31

millía quadringentí.

Vniuerſi qui in caſtris Iudæ ãnumerati ſunt, fuerunt centum octoginta ſex millia quadringẽti: & per turmas ſuas primi egredientur.

B In caſtris filiorum Ruben ad Meridianam plagam erit princeps Eliſur filius Sedeur.

Et cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, quadraginta ſex millia quingenti.

Iuxta eum caſtrametati ſunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Suriſaddai.

Et cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, quinquaginta nouem millia trecenti.

In tribu Gad princeps fuit Eliaſaph filius Duel.

Et cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, quadraginta quinque millia ſexcẽti quinquaginta.

Omnes qui recenſiti ſunt in caſtris Ruben, centum quinquaginta millia & mille quadringenti quinquaginta per turmas ſuas: in ſecundo loco proficiſcentur.

C Leuabitur autem tabernaculum teſtimonii per officia Leuitarum & turmas eorum: quomodo erigetur, ita & deponetur, ſinguli per loca & ordines ſuos proficiſcentur.

Ad Occidentalem plagam erunt caſtra filiorum Ephraim: quorum princeps fuit Eliſama filius Ammiud.

Cunctus exercitus pugnatorũ eius, qui numerati ſunt, quadraginta millia quingenti.

Et cum eis tribus filiorum Manaſſe, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadaſſur.

Cunctúſque exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, triginta duo millia ducenti.

In tribu filiorum Beniamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis.

Et cunctus exercitus pugnatorum eius, qui recenſiti ſunt, triginta quinque millia quadringenti.

Omnes qui numerati ſũt in caſtris Ephraim, centũ octo millia centum, per turmas ſuas: tertii proficiſcentur.

Ad Aquilonis partem caſtrametati ſunt filii Dan: quorũ princeps fuit Ahiezer filius Ammiſaddai.

D Cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, ſexaginta duo millia ſeptingenti.

Iuxta eum fixere tentoria de tribu Aſer: quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran.

Cunctus exercitus pugnatorũ eius, qui numerati ſunt, quadraginta millia & mille quingenti.

De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan.

Cunctus exercitus pugnatorum eius, quinquaginta tria millia quadringenti.

Omnes qui numerati ſũt in caſtris Dan, fuerunt centum quinquaginta

9 Omnes numerati כל הפקודים Colligit etiam numerum eorum qui ſequebantur tribum Iuda.
16 Centum quinquaginta millia, &c. מאת אלף ואחד וגו' Ad verbum, centum millia & vnum & quinquaginta millia & quadringenti.
17 Caſtra Leuitarum, מחנה הלוים Vice expoſitionis iſtud eſt poſitum. q.d. Mox locum mutabit tabernaculum eccleſiæ, id eſt turma deferens tabernaculum: caſtra ſcilicet Leuitarum, quæ inter quatuor vexilla filiorum Iſrael proficiſcentur. Quemadmodum כאשר Id eſt quo in loco. Proficiſcentur, יסעו ſub. ipſi Leuitæ.

ſeptem millia ſexcenti: & nouiſſimi proficiſcentur.

31 Hic numerus filiorũ Iſrael, per domos cognationum ſuarum & turmas diuiſi exercitus, ſexcenta tria millia quingenti quinquaginta.

33 Leuitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſrael: ſic enim præceperat Dominus Moyſi.

34 Feceruntque filii Iſrael iuxta omnia quæ mandauerat Dominus: caſtrametati ſunt per turmas ſuas, & profecti per familias ac domos patrum ſuorum.

Cap. III.

1 HAE ſunt generationes Aaron & Moyſi in die qua loquutus eſt Dominus ad Moyſen in mõte Sinai.

Exod.6.d.23

2 Et hæc nomina filiorũ Aaron, primogenitus eius Nadab: deinde Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

3 Hæc nomina filiorum Aaron ſacerdotum qui vncti ſunt, & quorum repletæ & conſecratæ manus vt ſacerdotio fungerentur.

Infra 26.g.61 Leuit.10.a.1 1.Paral.24.a.2

4 Mortui ſunt enim Nadab & Abiu quum offerrent ignẽ alienum in conſpectu Domini in deſerto Sinai, abſque liberis: functique ſunt ſacerdotio Eleazar & Ithamar coram Aaron patre ſuo.

5 Loquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

6 Applica tribum Leui, & fac ſtare in conſpectu Aaron ſacerdotis, vt miniſtrent ei:

7 Et excubent & obſeruẽt quicquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo teſtimonii,

8 Et cuſtodiant vaſa tabernaculi, ſeruientes in miniſterio eius.

9 Dabiſque dono Leuitas Aaron & filiis eius, quibus traditi ſunt à filiis Iſrael.

10 Aaron autem & filios eius conſtitues ſuper cultũ ſacerdotii: externus q ad miniſtrãdũ acceſſerit, morietur.

11 Loquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

12 Ego tuli Leuitas à filiis Iſrael pro omni primogenito qui aperit vuluã in filiis Iſrael, eruntque Leuitæ mei.

Infra 8.c.16 Exo.13.a.2. & 34.c.19 Leui.27.c.26 Luc.2.d.23

13 Meum eſt enim omne primogenitũ: ex quo percuſſi primogenitos in terra AEgypti ſanctificaui mihi quic-

ta ſeptem millia, atque ſexcenti: poſtremi proficiſcentur per vexilla ſua.

Iſti ſunt numerati filiorum Iשׂſraאél per domos patrum ſuorũ, omnes numerati *qui erant in* caſtris, per turmas ſuas, ſexcenta tria millia atque quingenti quinquaginta.

Cæterùm Leuitæ non fuerunt numerati inter filios Iשׂſraאél, quemadmodum præceperat Iehouáh Moשׂſeh.

Et fecerunt filii Iשׂſraאél iuxta omnia quæ præcepit Iehouáh Moשׂſeh, ſic caſtrametati ſunt per vexilla ſua, ſicque profecti ſũt quiſque per familias ſuas, per domum patrum ſuorum.

Cap. III.

HAE ſunt autem generationes Aharón & Moשׂſeh ex quo loquutus eſt Iehouáh ad Moשׂſéh in monte סSinái.

Filii Aaron.

Hæc autem ſunt nomina filiorum Aharón: primogenitus, Nadab: & Abihu, אElyazár & איIthamár.

Iſta ſunt nomina filiorum Aharón ſacerdotum vnctorum, quorum conſecrauerat manum vt ſacerdotio fungerentur.

Mortuus eſt autem Nadáb & Abihu coram Iehoua, quando obtulerunt ignem externum coram Iehoua in deſerto סSinái: & filii non fuerunt eis, ac ſacerdotio functus eſt אElyazár & איIthamár coram Aharone patre ſuo.

Loquutus eſt autem Iehouáh ad Moſéh, dicendo,

Appropinquare fac tribũ Leui, & ſtare facias eam coram Aharone ſacerdote, vt miniſtrent ei:

Leuitis datur ad miniſtratio ſacrorum.

Et cuſtodiant cuſtodiam eius, & cuſtodiam vniuerſi cœtus coram tabernaculo eccleſiæ, vt exequantur cultum tabernaculi.

Cuſtodiant quoque omnia vtenſilia tabernaculi eccleſiæ, cuſtodiámque filiorum Iשׂſraאél, vt exequãtur cultum tabernaculi.

Da inquam Leuitas ipſi Aharón & filiis eius: dati, dati *nanque ſunt* illi à filiis Iשׂſraאél.

Aharón autem & filios eius præficies, cuſtodiéntque ſacerdotium ſuum: externus ſanè qui acceſſerit, morietur.

Loquutus eſt præterea Iehouáh ad Moשׂſéh, dicendo,

Ego quidẽ tuli Leuitas è medio filiorũ Iשׂſraאél, loco õnis primogeniti quod aperit vuluã, à filiis Iשׂſraאél, eruntq; mei Leuitæ.

Meum nanque eſt omne primogenitum: à die quo percuſſi omne primogenitũ in terra AEgypti, ſanctificaui mihi omne pri-

31 Per vexilla ſua. לדגליהם: ſcilicet minora & particularia. erant enim (vt dictum eſt) quatuor tantùm vexilla primaria: minora verò penè innumera: ideo dicit, per vexilla ſua, ſequendo ſcilicet particularia.

IN CAPVT XXIII.

1 Hæ ſunt autẽ generat. ואלה תולדות Hæc ſunt autem quæ acciderunt ipſi Aharon, &c. ſic exponit ex doctioribus Hebræorum alter. Vide Gene.6.b.9. Alii tamen generationem & hic pro familia, cognatione, & affinitate accipiunt. Et quanquã (inquiunt) contextus quaſi proponit vtriuſque cognationẽ tam Moſis quàm Aaronis, tamen Aaronis tantummodo familia deſcribitur, eo quòd hi potiſſimum in miniſterium aſſumpti ſunt: de filiis autẽ Moſis nihil eiuſmodi traditur: imò quod eſt mirũ, omnibus ferè locis de his ſiletur. Cognatio igitur Moſis & Aharon eadem eſt: & quicquid de Aharone ſcribitur, de Moſe quoque narratur. Ex quo ביום Hic ב pro מן Id eſt ex quo tempore loquutus, &c. 4 Mortuus eſt autem Nadab וימת נדב Vide Leuit.10.a.1, vbi de igne externo vel alieno annotauimus. & 1. Paralip. 24.a.2. Corã Aharone, &c. על־פני אהרן אביהם .i. ſuperſtite adhuc patre Aharone. 6 Et ſtare facias, &c והעמדת אתו לפני אהרן Id eſt offeras eam Aharoni. Seipſum exponit paulo pòſt verſu 9. Ei: אתו nempe Aharoni & filiis eius. vt paulo infrà, verſu 9. 7 Et cuſtodiant eu. &c. ושמרו את־משמרתו Hebraiſmus, pro, Et obſeruẽt cultũ quem Aharon & filii eius obſeruare tenentur, atque etiã ipſe populus. Vult eos eſſe quaſi nomophylacas tam iuris ſacerdotalis, quàm publici. Nam etſi Sacerdotes erant in ſuperiore gradu, Leuitæ tamen erant ſecũdarii adiutores. Cuſtodia autem Aharonis & tabernaculi, idem valent: quia intelligit Moſes templi cultum, & quicquid ſacerdotibus Deus mandauerat. Deinde ſequitur pars altera, vt populum in officio contineant. Vt exequantur cultum לעבוד את־עבודת Ad verbum, vt ſeruiant ſeruitutem. 8 Cuſtodiámque filiorum Iשׂſr. ואת־משמרת בני ישראל Id eſt ea quæ alioqui deberent cuſtodire filii Iſrael. 9 Dati, dati נתונים נתונים Hebraiſmus, pro, dono dati ſunt illi. Vel repetitio iſta ſignificat certitudinem. q.d. certiſſimum eſt eos datos eſſe Aharoni. Pro redemptione enim primogenitorum Dei dati fuerant Leuitæ Aharoni qui fungebatur vice Dei. 10 Præficies, תפקוד ſub. tribui Leuitarum. Sacerdotium ſuum: את־כהונתם Id eſt dignitatem ſuam ſacerdotalem quam habent à Deo. Externus ſanè qui acceſ. והזר הקרב Ad verbum, & extraneus qui appropinquauerit. ad miniſtrandum ſcilicet in tabernaculo. 12 Ego quidem tuli ואני הנה לקחתי Ad verbum, Et ego ecce accepi. id eſt ſelegi. E medio filiorum Iשׂſ. מתוך בני ישראל Id eſt ex omnibus filiis Iſrael. 13 Sanctificaui mihi הקדשתי לי Id eſt vendicaui mihi tanquam rem ſacram, ac retinui. Quod aperit vuluam, פטר רחם Hebraiſmus, quod primum naſcitur. Exponit quid vocet primogenitum.

mogenitum in Iwſraнele: ʹtā ex hominibus quàm ex animalibus,
mea erunt:ego Iehouáh.
Loquutꝰ eſt inſuper Iehouáh Mowſéh in deſerto ɒSinái,dicēdo, 14
Numera filios Leui per domos patrum ſuorum, per familias 15
ſuas:omnem maſculumʹab vno menſe & ſuprà,numerabis.
Leuitæ numerantur. Numerauit itaque eos Mowſéhʹiuxta ſermonem Iehouæ,quem 16
admodum iuſſus fuerat.
Et fuerunt iſti filii Leuiʹper nomina ſua,Gerwſón,& Cehắth,& 17
Merarí.
Hæc autem ſunt nomina filiorum Gerwſón per familias ſuas: 18
Libni,& wSimʸyí.
Porrò filii Cehắth per familias ſuas: yAmrám,& Iɤſhár, ɴHe- 19
brón,& yVzziél.
Filii verò Merarí per familias ſuas, Maнhalí,& Muwſi. iſtæ ſunt 20
familiæ Leui per domos patrum ſuorum.
De Gerwſón,familia Libnitica,& familia wSimʸyitica. iſtæ ſūt 21
familiæ Gerwſoniticæ.
ʹNumerati eorum ſecundum numerum omnis maſculi, ʹà fi- 22
lio mēſis & ſuprà,numerati *inquam* eorum,ſeptē millia & quingēti.
Gerſonitarum statio & custodia. Familiæ Gerwſuniticæ ʹpoſt tabernaculum caſtrametabuntur 23
ad Occidentem.
Et princeps domus patris Gerwſunitarum erat ℵEliaɒſáph fi- 24
lius Laℵél.
ʹCuſtodia autem filiorum Gerwſón in tabernaculo eccleſiæ, 25
erit tabernaculum,& tentorium, operimētum eius, & aulæum o-
ſtii tabernaculi eccleſiæ:
Cortinæ item atrii, & aulæum oſtii atrii quod erat iuxta taber- 26
naculum, & iuxta altare per circuitum, funes quoque eius pro o-
mni miniſterio eius.
Et ipſius Cehắth *erit* familia yAmramitica, & familia Iɤſhariti- 27
ca,& familia ɴHebronitica,& familia yVzzielitica. iſtæ ſunt fami
liæ Cehathiticæ.
ʹSecundum numerum omnis maſculi à filio menſis & ſuprà, 28
fuerunt octo millia & ſexcenti, ʹcuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii.
Cahathitarum. Familiæ filiorum Cehắth caſtrametabuntur ad latus taberna- 29
culi ad Meridiem.
Et princepsʹdomus patris familiarum Cehathitarum erat ℵEli- 30
ɤſaphán filius yVzziél.
ʹCuſtodia autem eorum *erit* arca,& menſa, & candelabrum, & 31
altaria,ʹ& vaſa ſanctitatis in quibus miniſtrabunt, & aulæum, ʹ&
vniuerſum opus eius.
Porrò princeps principum Leuitarum *erit* ℵElyazár filius Aha- 32
rón ſacerdotis:ʹpræfectura cuſtodientiū cuſtodiā ſanctitatis *erit ei*.
Meraritarum. Ipſius Merarí *erit* familia Maнhalitica & familia Muwſitica. iſtæ 33

quid primum naſcitur in Iſrael ab homine vſque ad pecus, mei ſunt: ego Dominus.
Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen in deſerto Sinai,dicens, C
Numera filios Leui per domos patrum ſuorum & familias,omnē maſculum ab vno menſe & ſuprà.
Numerauit Moyſes vt præceperat Dominus.
Et inuenti ſunt filii Leui per nomina ſua,Gerſon & Caath & Merari.
Filii Gerſon,Lebni & Semei.
Filii Caath,Amram,& Ieſaar, Hebron,& Oziel.
Filii Merari,Moholi & Muſi.
De Gerſon fuere familiæ duæ,Lebnitica & Semeitica.
Quarum numeratus eſt populus ſexus maſculini ab vno mēſe & ſuprà, ſeptem millia quingenti.
Hi poſt tabernaculum metabūtur ad Occidentem,
Sub principe Eliaſaph filio Lael.
Et habebunt excubías in tabernaculo fœderis
Ipſum tabernaculum & operimētum eius, tentorium quod trahitur ante fores tecti fœderis, & cortinas atrii:tentorium quoque quod appenditur in introitu atrii tabernaculi, & quicquid ad ritū altaris pertinet, funes tabernaculi & omnia vtēſilia eiꝰ. D
Cognatio Caath habebit populos Amramitas,& Iſaaritas,& Hebronitas,& Ozielitas.hæ ſunt familiæ Caathitarum,recēſitę per nomina ſua:
Omnes generis maſculini ab vno menſe & ſuprà, octo millia ſexcenti, habebunt excubias ſanctuarii,
Et caſtrametabuntur ad Meridianam plagam.
Princépſque eorum erit Eliſaphan filius Oziel:
Et cuſtodient arcam, menſámque & candelabrum, altaria & vaſa ſanctuarii in quibus miniſtratur,& velū, cunctámque huiuſcemodi ſupellectilem.
Princeps autē principū Leuitarum Eleazar filius Aaron ſacerdotis, erit ſuper excubitores cuſtodiæ ſāctuarii. E
At verò de Merari erūt populi Moholitæ & Muſitæ recenſiti per nomi-

Tam ex hominibus quàm ex animalibus, מארם עד־בהמה Ad verbum,ab homine ad animal.
15 Ab vno menſe מבן־חודש Ad verbum,à filio menſis.i.ab eo qui natus eſt menſem.
16 Iuxta ſermonem Ieh. על־פי יהוה Seipſum mox declarat quum dicit,quemadmodū iuſſus fuerat.i.acceperat in mandatis à Iehouáh.
17 Per nomina ſua, בשמותם Latinè dixeris,quorum nomina ſequuntur. 22 Numerati eorum,&c. פקודיהם וגו׳ Hebraiſmus, Qui in ea tribu numerati fuerint,numerando ſolùm mares natos menſem & ſuprà. 23 Poſt tabernaculum אחרי המשכן .i.in poſteriore parte tabernaculi. 25 Cuſtodia autem,&c. ומשמרת וגו׳ Id eſt iſti excubabunt ad tentorium.
28 Secundum numerum,&c. במספר כל וגו׳ Hebraiſmus qui & paulo antè verſu 22. Ad verbum,in numero,&c. pro,numerādo omnes mares à viceſimo anno,&c. Cuſtodientes,&c. שומרי משמרת הקודש: Hebraiſmus,fungentes officio in cultu ſanctuarii.
30 Domus patris famil. בית־אב למשפחות familiæ paternæ cognationum. 31 Cuſtodia autem,&c. ומשמרתם הארון Hebraiſmus,Munus autem eorum erit cuſtodire arcam,&c. Et vaſa,&c. וכלי הקודש וגו׳ & inſtrumenta ſanctuarii quibus vtentur. ſub.ſacerdotes in cultu Diuino. Et vniuerſum opus e. וכל עבודתו Chaldæus paraph.quicquid ad eius cultum pertinet.
32 Præfectura,&c. פקודת שומרי וגו׳ Id eſt qui in culto Diuino fungetur aliquo officio,erit ſub eo.vel,pertinebit ad illum.

na sua.

sunt familiæ Merari.

Omnes generis masculini ab vno mense & suprà, sex milia ducenti.

34 'Numerati autem eorum secundum numerum omnis masculi,
ab vno mense & suprà, sex millia & ducenti.

Princeps eorum Suriel filius Abihaiel: in plaga Septentrionali castrametabuntur.

35 Et princeps domus patris familiarum Merari *erit* 'Surihél filius
Abihhail: *atque hi* ad lat⁹ tabernaculi castrametabūtur ad Aquilonē.

Erunt sub custodia eorū tabulæ tabernaculi & vectes, & columnæ ac bases earum, & omnia quæ ad cultū huiuscemodi pertinent.

36 'Præfectura autem custodiæ filiorum Merarí, tabulæ tabernacu
li, & vectes eius, & colūnæ eius, & bases eius, 'omniáque vasa eius,
& vniuersum opus eius:

Columnæque atrii per circuitum cum basibus suis, & paxilli cum funibus.

37 Columnæ quoque atrii per circuitum, & bases earū, & claui ea-
rum, & funes earum.

Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id est ad Orientalem plagam Moyses & Aaron cū filiis suis, habētes custodiam sanctuarii in medio filiorum Israel. quisquis alienus accesserit, morietur.

F

38 Qui verò castrametabuntur ante tabernaculū, ad Orientem, in
parte *inquam* anteriore tabernaculi ecclesiæ, ad Orientem *erunt* Mo
wséh & Aharón, filiíque eius custodiētes custodiā sanctuarii, 'pro
custodia filiorū Iwsraél: 'externus certè qui accesserit, morietur.

Omnes Leuitæ quos numerauerūt Moyses & Aaron iuxta præceptū Domini per familias suas in genere masculino à mense vno & suprà, fuerunt viginti duo millia.

39 Omnes numerati Leuitarum, quos numerauit Mowséh & Aha Leuitarum numerus.
rón 'iuxta sermonem Iehouæ per familias eorum, omnes mares
'ab vno mense & suprà, duo & viginti millia.

Et ait Dominus ad Moysen, Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel ab vno mense & suprà, & habebis summam eorum.

40 Et dixit Iehouáh ad Mowséh, 'Numera omne primogenitū ma- Leuitæ loco primogenitorū Israelis, Dei sunt.
sculum filiorum Iwsraél ab vno mense & suprà, & accipe nume-
rum nominum eorum.

Tolléśque Leuitas mihi pro omni primogenito filiorū Israel, ego sum Dominus: & pecora eorum pro vniuersis primogenitis pecorum filiorū Israel.

41 'Capiésque Leuitas mihi (ego Iehouáh) 'loco omnium primo-
genitorum filiorum Iwsraél, & 'bestias Leuitarum loco omnium
primogenitorum ex bestiis filiorum Iwsraél.

Recensuit Moyses sicut præceperat Dominus primogenitos filiorum Israel:

42 Numerauit itaque Mowséh quemadmodum ei præceperat Ie-
houáh, omnem primogenitum in filiis Iwsraél.

Et fuerunt masculi per nomina sua à mense vno & suprà, viginti duo millia ducenti septuagintatres.

G

43 Fuerúntque omnia primogenita masculea, secūdum numerū
nominum, ab vno filio mensis & suprà, 'per numeratos eorum,
duo & viginti millia & ducenti septuaginta tres.

Loquutúsque est Domin⁹ ad Moysen, dicens,

44 Loquutúsque est Iehouáh ad Mowséh, dicendo,

Tolle Leuitas pro primogenitis filiorum Israel, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum: erúntque Leuitæ mei: ego sum Dominus.

45 'Cape Leuitas loco omnium primogenitorum in filiis Iwsra- Primogeniti excedentes numerum Leuitarum, quinque siclis singuli redempti.
él, & bestias Leuitarum pro bestiis eorum, erúntque mei Leui-
tæ: ego Iehouáh.

In pretio autem ducentorū septuagintatrium qui excedunt numerum Leuitarum de primogenitis filiorum Israel,

46 'Porrò redemptiones ducentorum septuaginta trium redun-
dant vltra Leuitas: à primogenitis filiorum Iwsraél

Infrà 18.c.16 exo.30.b.13 leuit.27.c.25 ezech.45.d.12

Accipies quinque siclos per singula capita ad mensuram sanctuarii: siclus habet viginti obolos.

47 Capies: 'quinos wseclos in singula capita, secundum wseclum
sanctuarii 'capies: viginti obolorum est wsécel.

Dabísque pecuniam Aaron & filiis eius pretium eorum qui suprà sunt.

48 Dabísque pecuniam illam Aharoni & filiis eius, 'redemptiones
eorum qui exuperant in illis.

Tulit igitur Moyses pecuniam eorum qui fuerant amplius, & quos redemerat à Leuitis:

49 Accepit ergo Mowséh pecuniam 'redemptionis ab iis qui su-
perabant 'vltra redemptos Leuitarum:

34 Numerati autem eorum, &c. ופקודיהם במספר כל זכר Hebraismus idem qui suprà versu 22.
36 Præfectura autem custodiæ fil. Mer. ופקודת משמרת בני מררי Chaldæus paraph. exponit istum Hebraismum, his verbis, Hæc autem tradita sunt ad custodiendum filiis Merari. Omniáque vasa eius, &c. וכל כליו וכל עבודתו: Hæc paulo antè versu 31, exposuimus.
38 Pro custodia fil. Iwsr. למשמרת בני ישראל Id est vice filiorum Israel. Externus certè, &c. והזר הקרב יומת: Vide eadem suprà, versu 10.
39 Iuxta sermonem Ieh. על פי יהוה Vt suprà, versu 15. Ab vno mense מבן חודש Ad verbum, à filio mensis.
40 Numera פקוד Recense. 41 Capiésque ולקחת Chaldæus paraph. Applicabísque. Loco omnium, &c. תחת כל בכור בבני ישראל Ad verbum, pro omni primogenito in filiis Israel. Singul. pro plur. Bestias בהמת Id est pecora.
43 Per numeratos eorum, לפקודיהם iuxta numerum ipsorum. Repetitio est. nam præcessit, Secundum numerum nominum.
45 Cape Leuitas, &c. קח את הלוים וגו' Repetitio est: idem enim paulo antè dixit, versu 41. Singularia Heb. pro plur.
46 Porrò redempt. &c. ואת פדויי וגו' Porròpro redemptione [vel, in redemptionem] illorum ducentorum septuaginta trium exuperantium numerum Leuitarum, à primogenitis, &c. Quoniam primogeniti omnium Hebræorum erant cum Leuitis æquandi, & consecrati erant Leuitæ loco illorum, & Domino sanctificati: nunc quia summa primogenitorum excedebat summam Leuitarum, præcipitur vt qui superessent ex illis, pretio quasi redimerentur, & pro eorum vnoquoque soluerentur quinque sicli, vt ea merces cederet in rem sacram loco eorum qui fuerant consecrandi, vel pro quibus consecrati fuerant Leuitæ: ne quisquam à Diuina charitate esset disiunctus.
47 Quinos wseclos in singula capita, חמשת חמשת שקלים לגלגלת Ad verbum, quinque quinque per caput. De seclo quanti valeret, vide Exod. 30. b. 13. Capies: תקח sub. pecuniam illam. 48 Redemptiones, &c. פדויי העודפים בהם: Per appositionem dictū, id est vt sint redemptio primogenitorum exuperantium. q. d. exuperantes numerum Leuitarum constabunt illis siclis. vel, dabis pecuniam Aaroni quæ erit pro redemptione excedentium numerum Leuitarum. 49 Redemptionis הפדיום Id est qua redimi debebāt primogeniti Israelis. Vltra redemptos Leuit. על פדויי הלוים: vltra illos qui redempti fuerant à Leuitis.

A primogenitis filiorum Iiśraél accepit pecuniam mille tre- 50
centos sexaginta quinque *seclos* secundum śeclum sanctitatis.

Dedítque Moúséh pecuniam 'redemptionum Aharoni & filiis 51
eius, 'iuxta sermonem Iehouæ, quemadmodum "præceperat illi
Iehouáh.

Cap. IIII.

Officia Leuitarũ

ET loquutus est Iehouáh ad Moúséh & Aharón, dicendo, 1
'Cape summam filiorum Cehàth è medio filiorum Leui, per 2
familias suas, '*&* per domos patrum suorum,

'Ab eo qui natus est triginta annos & suprà, vsque ad eum qui 3
natus est quinquaginta annos, 'quotquot ingrediuntur in congre-
gationem, vt faciant opus in tabernaculo ecclesiæ.

Officium Caathitarum.

Istud *erit* 'opus filiorum Cehàth in tabernaculo ecclesiæ 'sancti 4
sanctorum.

Venient autem Aharon & filii eius 'quando transferenda erunt 5
castra, & deponent 'velũ tentorii, & operient illo arcã testimonii.

Ponéntque super illam operimentum pellis taxeæ, & expãdent 6
pãnum totum hyacinthinum désuper, '& imponent vectes eius.

Et super mẽsam *panum* 'facierum expandent pãnum hyacinthi- 7
nũ, ponéntque super eam 'scutellas, & cochlearia, & crateras, & o-
percula 'operimenti: & panis ille iugis super eam erit.

Et expandent super illa pannum vermiculi coccini, operiéntq; 8
illa opertorio pellis taxeæ, postea imponent vectes eius.

Tollent præterea pannum hyacinthinum, & operient 'cande- 9
labrum luminaris, & lucernas eius, & forcipes eius, '& receptacu-
la eius, & omnia vasa olei eius 'quibus ministrabunt ei.

Ponéntque illud cum omnibus 'vasis eius in opertorio pellis 10
taxeæ, & ponent 'super vectes.

Super altare autem aureum expandent pannum hyacinthinũ, 11
& operient illum operimẽto pellis taxeæ, ponéntque vectes eius.

Tollent quoque omnia vasa ministerii quibus ministrabunt in 12
sanctuario, & ponent in panno hyacinthino, operiéntque illa o-
perimento pellis taxeæ, & ponent super vectes.

'Auferent & cinerem ab altari, & expãdent super illud pannum 13
purpureum.

'Ponéntque super illud omnia vasa eius quibus ministrant, re- 14
ceptacula, fuscinulas, & scopas, '& crateras, cuncta vasa altaris: &
expandent super illud operimentum pellis taxeæ, & imponent
vectes eius.

50 Pro primogenitis filiorum Israel, mille trecentorũ sexaginta quinque siclorum iuxta pondus sanctuarii.

51 Et dedit eam Aarõ & filiis eius iuxta verbum quod præceperat sibi Dominus.

Cap. IIII.

1 LOquutúsq; est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens.

2 Tolle summam filiorum Caath de medio Leuitarum per domos & familias suas,

3 A tricesimo anno & suprà, vsque ad quinquagesimum annum, omniũ qui ingrediuntur vt stent & ministrẽt in tabernaculo fœderis.

4 Hic est cultus filiorum Caath, Tabernaculum fœderis & sanctum sanctorum.

5 Ingredientur Aaron & filii eius, quando mouẽda sunt castra, & deponẽt velũ quod pendet ante fores, inuoluéntque eo arcam testimonii.

6 Et operiẽt rursum velamine iãthinarũ pelliũ, extẽdéntq; désuper palliũ totũ hyacinthinũ, & inducẽt vectes.

7 Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula & mortariola, cyathos & crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt.

8 Extendéntque désuper pallium coccineum, quod rursum operient velamento ianthinarum pellium, & inducent vectes.

9 Sument & pallium hyacinthinum quo operient cãdelabrum cum lucernis & forcipibus suis & emunctoriis, & cunctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt.

10 Et super omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, & inducẽt vectes.

11 Necnon & altare aureum inuoluẽt hyacinthino vestimento, & extendẽt desuper operimentum ianthinarum pellium, inducéntque vectes.

12 Omnia vasa quibus ministratur in sãctuario inuoluent hyacinthino pallio, & extendent desuper operimentũ ianthinarum pellium, inducéntque vectes. B

13 Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo vestimẽto.

14 Ponẽtque cum eo omnia vasa quibus in ministerio eius vtuntur, id est ignium receptacula, fuscinulas ac tridentes, vncinos & batilla, cuncta vasa altaris, operient simul velamine iãthinarum pellium, & inducẽt vectes.

51 Redemptionum, הפדוים Vt paulo antè versu 49. Iuxta sermonem Ieh. על־פי יהוה Vide suprà, versu 15. Præceperat illi Iehouáh. : צוה יהוה את־משה Ad verbum, præceperat Iehouáh Mosèh. Antecedens pro relatiuo.

IN CAPVT IIII.

2 Cape נשוא Id est Collige. Et per domos לבית Singul. Heb. pro plur. Subaudiuit noster interpres coniunctionem ET ex 46 versu huius capitis, quæ pro Id est posita esse videtur, vt domus & familia idem significent.

3 Ab eo qui natus est, &c. מבן שלושים שנה וגו' Ad verbũ, A filio triginta annorũ & suprà, vsque ad filiũ, &c. Hebraismus, quẽ Latinè reddidit noster interpres, Ab eo qui natus, &c. Quotquot ingrediũtur in cõgregationẽ, כל־בא לצבא .i. quotquot ingrediũtur turmam eorũ, siue quotquot admittuntur in consortium illud eorum qui ministraturi sunt in tabernaculo. vel, in cœtum eorum qui numerantur inter ministros tabernaculi fœderis. Alii vertunt, qui ad militiam ingrediuntur. id est quotquot obire possunt militiam, qui scilicet ad eam cùm ætate, tum corporis viribus apti sunt. Et hi scilicet deputentur vt inseruiãt portandis oneribus tabernaculi. Doctioribus magis placet prior expositio. 4 Opus עבודת officium. ministerium. munus. Sancti sanct. : קודש הקדשים .i. rerum sacratissimarum.

5 Quando transferenda erunt cast. בנסוע המחנה Ad verbum, in transferendo castra. id est quum mouenda erunt castra. Velum tentorii, את פרוכת המסך .i. velũ quo Sanctum sanctorum diuidebatur à Sancto. 6 Et imponent ve. c. : ושמו בדיו sub. in annulos.

7 Facierum הפנים Vide Exo. 25. c. 30. Scutellas, & cochlearia, &c. את־הקערות ואת־הכפות וגו' Hæc exponuntur Exod. 25. c. 29. & eadem sunt, nisi quod hic מנקית præponitur dictioni קשות, in Exodo contrà. Quidam etiam מנקית crateras exponunt, & קשות opercula. Alii contrà. Operimenti: הנסך Id est quibus panis operiebatur, siue tegebatur.

9 Candelabrum luminaris, את־מנורת המאור Vide Exod. 35. b 14. Et receptacula eius, מחתותיה Eadem habes Exod. 25. d. 38. Quibus ministrabunt ei. : אשר ישרתו־לה להם Id est quibus vtentur in ministerio illius.

10 Vasis eius כליה instrumentis eius. Super vectes. : על המוט Singul. Heb. pro plur. significat instrumẽtum compositum ex duobus vectibus. Sic infrà versu 12. 13 Auferent & cinerem ודשנו Ad verbum, Excinerabunt autem, si Latinè dici posset.

14 Ponéntque super illud ונתנו עליו Ad verbum, Et dabunt super illud. id est ponent vnà cum eo. Et crateras, ואת־המזרקת & libatoria vasa.

Quúmque inuoluerit Aaron & filii eius ſanctuarium & omnia vaſa eius in commotione caſtrorum, tūc intrabunt filii Caath vt portent inuoluta: & non tangēt vaſa ſanctuarii, ne moriantur. iſta ſunt onera filiorū Caath in tabernaculo fœderis:

15 'Quum autem finem fecerit Aharón & filii eius'operiendi ſan-
ctuarium, & omnia vaſa ſanctuarii, quando transferenda erunt ca
ſtra, tum poſtea venient filii Cehath vt portent: 'ne contingant
ſanctuarium, & moriantur. 'iſta ſunt onera filiorum Cehath in ta-
bernaculo eccleſiæ.

Super quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cuius curam pertinet oleū ad concinnandas lucernas, & cōpoſitionis incēſum, & ſacrificiū quod ſemper offertur, & oleū vnctionis: & quicquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniúmque vaſorum quæ in ſanctuario ſunt.

16 'Præfectura autem אElyazár filii Aharón ſacerdotis *eſt* oleū lu-
minaris, & ſuffimentum aromaticum, & minnha iugis, oleúmque
vnctionis: *atque* præfectura totius tabernaculi, & omniū quæ ſunt
in eo, 'in ſanctuario & vaſis eius.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens,
Nolite perdere populum Caath de medio Leuitarum:
Sed hoc facite eis, vt viuant, & non moriātur, ſi tetigerint ſancta ſanctorū. Aaron & filii eius intrabunt, ipſique diſponent onera ſingulorum, & diuident quid portare quis debeat.
Alii nulla curioſitate videant quæ ſunt in ſanctuario priuſquam inuoluantur, alioqui morientur.

17 Loquutus eſt autem Iehouáh ad Moſéh & Aharón, dicendo,
18 'Ne excidatis tribū familiarū Cehathitarum è medio Leuitarū:
19 Sed hoc facite illis, 'tum viuent, & non morientur: quando ac
ceſſerint'ad ſanctitatem ſanctitatum, Aharón & filii eius venient,
& conſtituent illos, quenque ſuper opus ſuum & ſuper onus ſuū:
20 Ne ingrediantur vt videant quando operient ſanctitatem, &
moriantur.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,
Tolle ſummam etiam filiorū Gerſon per domos ac familias & cognationes ſuas.
C
A triginta annis & ſuprà vſque ad annos quinquaginta, numera omnes qui ingrediuntur & miniſtrant in tabernaculo fœderis.

21 Loquutus eſt prætereà Iehouáh ad Moſéh, dicendo, נשא
22 'Cape ſummam'filiorum Gerſón, etiam ipſos per domos pa- Officium Gerſonitarum.
trum ſuorum, & per familias ſuas.
23 'Ab eo qui natus eſt triginta annos, & ſuprà, vſque ad illum qui
eſt quinquaginta annorum, numerabis eos: quotquot ingrediun-
tur in congregationem, vt faciant opus in tabernaculo eccleſiæ.

Hoc eſt officium familiæ Gerſonitarum.

24 Iſtud *erit*'opus familiarum Gerſonitarum ad miniſtrandum,
'& ad portandum.

Vt portent cortinas tabernaculi & tectum fœderis, operimentum aliud, & ſuper omnia velamen ianthinum, tentoriúmque quod pendet in introitu tabernaculi fœderis,
Cortinas atrii, & velum in introitu quod eſt ante tabernaculum. Omnia quæ ad altare pertinent, funiculos & vaſa miniſterii,

25 'Portabunt cortinas tabernaculi, & tabernaculum eccleſiæ, ope
rimentum eius, & operimētum pellis taxeæ quod ſuper illud eſt
ſupernè, & aulæum oſtii tabernaculi eccleſiæ.
26 Cortinas item atrii, & aulæum oſtii portæ atrii, 'quod eſt iu-
xta tabernaculū, '& iuxta altare per circuitum, & funes eorum, &
omnia vaſa'operis eorum, & quæcunque'facta ſunt pro illis: *& ita*
miniſtrabunt.

Iubente Aaron & filiis eius, portabunt filii Gerſon: & ſcient ſinguli cui debeant oneri mancipari.

27 Iuxta ſermonem Aharón & filiorum eius erit vniuerſum mini
ſterium filiorum Gerſonitarum, iuxta omnia onera eorum, &
iuxta omnem cultum eorū: '& deponetis apud eos in cuſtodiam
vniuerſa onera ipſorum.

Hic eſt cultus familiæ Gerſonitarū in tabernaculo fœderis: eruntque ſub manu Ithamar filii Aaron ſacerdotis.

28 Iſtud eſt miniſterium familiarum filiorum Gerſonitarum in
tabernaculo eccleſiæ: '& cuſtodia eorū *erit* per manum אIthamár
filii Aharón ſacerdotis.

Filios quoque Merari per familias & domos patrum ſuorū recenſebis.

29 Filios *prætereà* Merari per familias ſuas, per domos patrum ſuo- Officium Meraritarum.
rum'numerabis:

15 Quum autem, &c. וכלה אהרן Ad verbum, Et finem faciet Aharon, &c. Operiendi ſanct. לכסות את הקדש inuoluendi res ipſas ſacras. Ne contingant, &c. ולא יגעו וגו' Ad verbum, & non contingent *res* ſacras, & morientur. Alii, ne autem contingant ſancta, ne moriantur. Iſta ſunt onera אלה משא iſtud eſt onus. id eſt, hæc ex rebus tentorii fœderis ferent Caathitæ.
16 Præfectura a. אElyazar ופקדת אלעזר Functio autem Eleazar. i. Eleazar curam habebit olei luminaris, & ſuffimenti aromatici. Chaldæus paraph. Et quæ tradita ſunt Eleazar ſacerdoti hæc ſunt, oleum luminaris, &c. In ſanctuario & vaſis e. בקדש ובכליו: ſupra ſanctuariū & res ipſas ſacras. vt ſit ב pro על. 18 Ne excidatis אל תכריתו Ne exterminetis. i. Cauete ne incuria & negligentia veſtra pereant Caathitæ. q. d. Ipſe Aaron & filii eius prius omnia diligenter inuoluant, ne nuda à filiis Caath tractentur, & propterea moriantur. Sequentibus ſeipſum declarat. 19 Tum viuent, &c. וחיו וגו' vt viuant, & non moriantur. Ad ſanctit. ſanct. את קדש הקדשים Ad ſanctum ſanctorum. i. ad res ſacras deferendas. 22 Cape נשא A præcedenti verſu, ſecundam huius libri ſectionem incipiunt Hebræi quā ab hac prima huius verſus voce נשא denominant. Filiorum Ger. etiā ip. בני גרשון גם הם Hebraiſmus, ipſorum quoque Gerſonitarum.
23 Ab eo qui natus, &c. מבן שלשים שנה Idem verſus qui in principio huius capitis, verſu 3, vbi de Caathitis loquitur.
24 Opus עבודת munus. officium. Et ad portandum. ולמשא: quando ſcilicet transferetur tabernaculum.
25 Portabunt ונשאו Ad verbum, Et portabunt. Hic ו tantùm conuertit: aut verte, Portabunt námque, &c.
26 Quod אשר nempe atrium. Et iuxta altare ועל המזבח Intelligit altare holocauſti. Operis e. עבודתם miniſterii eorum. id eſt inſtrumenta quibus illi indigebunt. Facta ſunt יעשה Fut. Heb. pro præt. Vel, fieri ſolent.
27 Et deponetis apud eos ופקדתם עליהם & committetis illis. Senſus eſt, quòd antequam veniant filii Gerſon, omnia debeant parata & inuoluta eſſe: & quòd ſingulis præcipere debeant quo pacto ſuum munus in portandis vaſis tabernaculi exequi debeant.
28 Et cuſtodia eorum, &c. ומשמרתם וגו' Hebraiſmus, omnia hæc facient mandato Ithamar.
29 Numerabis. תפקוד אתם: Ad verbum, numerabis eos. Relatiuum cum antecedente, more Hebraico, quod Latinè non conuertitur.

30 Ab eo qui natus erat triginta annos & suprà, vsque ad eum qui natus erat quinquaginta annos: numerabis eos quotquot ingrediuntur in congregationẽ illã vt faciãt opus tabernaculi ecclesiæ.

31 Hæc autem *erit* custodia oneris eorum pro ministerio eorum in tabernaculo ecclesiæ, Tabulæ tabernaculi, & vectes eius, & columnæ eius, & bases eius.

32 Columnæ item atrii per circuitum, & bases earum, '& claui earum, & funes earum, cum omnibus instrumentis earum, & omne ministerium earum: & per nomina numerabitis vasa 'custodiæ oneris eorum.

33 Hoc *erit* ministerium familiarum filiorum Merarí, 'iuxta omne ministerium eorum in tabernaculo ecclesiæ, 'per manum אי Ithamár filii Aharón sacerdotis.

Recapitulatio.

34 Numerauítque Mouśéh & Aharón & principes congregationis filios Cehathitarum per familias suas, & per domos patrũ suorũ,

35 Ab eo qui natus erat triginta annos & suprà, vsque ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quotquot ingrediũtur in congregationem illã ad ministerium '*peragendum* in tabernaculo ecclesiæ.

36 Fuerúntque numerati eorũ per familias suas, duo millia septingenti quinquaginta.

37 Isti sunt numerati familiarum Cehathitarum, omnes ministrãtes in tabernaculo ecclesiæ, quos numerauit Mouśéh & Aharón iuxta imperium Iehouæ 'per manum Mouśéh.

38 Numerati filiorum Gerśón per familias suas, & per domum patrum suorum:

39 Ab eo qui natus erat triginta annos & suprà, vsque ad eũ qui natus erat quinquaginta annos, quotquot ingrediuntur in cõgregationem illam ad ministerium *peragendum* in tabernaculo ecclesiæ:

40 Numerati inquam eorum per familias suas, per domum patrũ suorum, duo millia & sexcenti triginta.

41 Isti sunt numerati familiarum filiorũ Gerśón, 'omnes ministrantes in tabernaculo ecclesiæ: quos numerauit Mouśéh & Aharón iuxta sermonem Iehouæ.

42 Numerati autem familiarum filiorũ Merarí per familias suas, per domos patrum suorum:

43 Ab eo qui natus erat triginta annos & suprà, vsque ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quotquot ingrediebantur in congregationẽ illam ad ministeriũ *peragendũ* in tabernaculo ecclesiæ:

44 Numerati inquã eorum per familias suas, tria millia & ducẽti.

45 Isti sunt numerati familiarum filiorum Merarí, quos numerauit Mouśéh & Aharón iuxta sermonẽ Iehouæ 'per manũ Mouśéh.

46 Omnes numerati quos numerauit Mouśéh & Aharõ, & prĩcipes Iśraël, de Leuitis per familias suas, & per domos patrũ suorũ,

47 Ab eo qui natus erat triginta annos & suprà, vsque ad eum qui natus erat quinquaginta annos, 'quotquot ingrediebãtur ad peragendum ministerium cultus, & *ad peragendum* opus oneris in tabernaculo ecclesiæ:

30 A triginta annis & suprà, vsque ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officium ministerii sui & cultum fœderis testimonii.

31 Hæc sunt onera eorum, Portabunt tabulas tabernaculi & vectes eius, columnas ac bases earum,

32 Colũnas quoque atrii per circuitũ cũ basibus & paxillis & funibus suis: omnia vasa & supellectilẽ ad numerum accipient, sicque portabunt.

33 Hoc est officiũ familiæ Meraritarũ & ministerium in tabernaculo fœderis: eruntque sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis.

34 Recensuerunt igitur Moyses & Aaron & principes synagogæ filios Caath per cognationes & domos patrũ suorum,

35 A triginta annis & suprà, vsque ad annum quinquagesimũ, omnes qui ingrediuntur ad ministerium tabernaculi fœderis:

36 Et inuenti sunt duo millia septingenti quinquaginta.

37 Hic est numerus populi Caath qui intrant tabernaculum fœderis: hos numerauit Moyses & Aarõ iuxta sermonem Domini per manum Moysi.

38 Numerati sũt & filii Gerson per cognationes & domos patrũ suorum,

39 A triginta annis & suprà, vsque ad quinquagesimum annum, omnes qui ingrediuntur vt ministrent in tabernaculo fœderis:

40 Et inuenti sunt duo millia sexcenti triginta.

41 Hic est populus Gersonitarũ, quos numerauerunt Moyses & Aaron iuxta verbum Domini.

42 Numerati sunt & filii Merari per cognationes & domos patrum suorũ,

43 A triginta annis & suprà, vsque ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis:

44 Et inuenti sunt tria millia ducenti.

45 Hic est numerus filiorum Merari, quos recensuerunt Moyses & Aaron iuxta imperium Domini per manum Moysi.

46 Omnes qui recẽsiti sunt de Leuitis, & quos recẽseri fecit ad nomen Moyses & Aarõ & principes Israel per cognationes & domos patrum suorum,

47 A triginta annis & suprà, vsque ad annum quinquagesimum, ingredientes ad ministerium tabernaculi, & onera portanda,

32 Et claui e. ויתדותם & paxilli earum. Custodiæ oneris eorum. משמרת משאם: .i. quæ committitis illis deferenda.
33 Iuxta omne minist. e. לכל־עבדתם id est in omni ministerio quo ministrabunt in tabernaculo fœderis. Per manum אי Ithamár ביד־איתמר sub manu Ithamar. vel, sub imperio & dominio Ithamar.
35 *Peragendum.* Istud subauditum est ex paulo pòst sequẽti 47 versu, vbi plena loquutio legitur, hoc modo, ad peragendũ ministeriũ cultus, &c. 37 Per manum Mouśéh. ביד־משה: Hebraismus, opera Mosis, numerante Mose. Vel, mandato Domini facto per Mosen.
41 Omnes ministrantes, &c. כל־העובד וגו' Sing. Heb. pro plur. i. quotquot in ea ætate erant qui ministrare possent in tabernaculo.
45 Per manum Mouśéh. ביד־משה: Hebraismus, cum Mose. Vide paulo antè, versu 37.
47 Quotquot ingred. &c. כל־הבא וגו' Id est quotquot erant segregati ad ministrandum in tentorio fœderis, & quotquot admittebantur in eam turmam quæ selecta erat ad ferenda onera in tabernaculo fœderis.

Fuerunt ſimul octo millia quingẽti octoginta.

48 Numerati inquã eorũ fuerũt octo millia & quingẽti octoginta.

Iuxta verbũ Domini recenſuit eos Moſes, vnumquenque iuxta officium & onera ſua, ſicut præceperat ei Dominus.

49 Iuxta ſermonem Iehouæ numerauit eos ʹper manum Mouſéh,
ſingulos ſecundum miniſterium ſuum, & ſecundum onus ſuum:
ʹnumerati autem eius *fuerunt hi* quos ipſi præceperat.

Cap. V.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

Præcipe filiis Iſrael vt eiiciant de caſtris omnem leproſum, & qui ſemine fluit, pollutúſque eſt ſuper mortuo:

Tam maſculum quàm fœminam eiicite de caſtris, ne contaminent ea, quum habitauerint vobiſcum.

Cap. V.

1 ET loquutus eſt Iehouáh ad Mouſéh, dicendo, Qui è caſtris eiiciendi.
2 Præcipe filiis Iuſraél vt eiiciant è caſtris omnẽ leproſum,
& omnem ſeminifluum, omnémque pollutum ʹſuper cadauere.
3 ʹTã maſculos quàm fœminas eiicietis, ʹextra caſtra eiicietis eos,
ne polluant ʹcaſtra eorum, in medio quorum ego habito.

Fecerúntque ita filii Iſrael, & eiecerunt eos extra caſtra, ſicut loquutus erat Dominus Moyſi.

4 Et fecerunt ſic filii Iſuraél, eiecerúntque eos extra caſtra: quẽadmodum dixerat Iehouáh Mouſéh, ſic fecerunt filii Iuſraél.

Leuit. 6. a. 5.

D

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

Loquere ad filios Iſrael, ‖ Vir ſiue mulier quum fecerint ex omnibus peccatis quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiã trãſgreſſi fuerint mãdatũ Domini, atq; deliquerint:

Confitebuntur peccatum ſuum, & reddẽt ipſum caput, quintámque partem déſuper ei in quem peccauerint.

5 Loquutus eſt præterea Iehouáh ad Mouſéh, dicendo, Expiatio tranſgreſſionis.
6 Alloquere filios Iuſraél, Vir ſiue mulier quum fecerint *aliquod*
ex omnibus peccatis hominum, ʹpræuaricando præuaricationem
in Iehouam, & deliquerit anima illa:
7 ʹFatebuntur peccatum ſuum quod fecerunt, ʹ& reſtituet delictum ſuum ʹin ſolidum, & quintam eius partem addet ſuper illam, dabítque ei in quem peccauerit. Cõfeſſio peccati.

Sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt Domino, & erit ſacerdotis, excepto ariete qui offertur pro expiatione, vt ſit placabilis hoſtia.

8 Quòd ſi non fuerit viro illi ʹredemptor cui reſtituat delictum:
ʹdelictum reſtituetur Iehouæ, ſacerdotis erit, præter arietem expiationum quo expiabit illum.

B

Omnes quoque primitiæ quas offerunt filii Iſrael, ad ſacerdotem pertinent.

9 Porrò omnis oblatio omnium ʹſanctitatum filiorum Iuſraél Lex primitiarũ.
ʹquam offerent ſacerdoti, eius erit.

Et quicquid in ſanctuariũ offertur à ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit.

10 ʹEt cuiuſque ſanctificata ipſius erunt: vir quum dederit ſacerdoti, illius erit.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Vir cuius vxor errauerit, maritũque contemnens,

Dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quiuerit, ſed latet adulterium, & teſtibus argui non poteſt, quia nõ eſt inuenta in ſtupro:

Si ſpiritus zelotypiæ concitauerit

11 Loquutus eſt inſuper Iehouáh ad Mouſéh, dicendo,
12 Alloquere filios Iuſraél, & dicas illis, ʹQuũ diuerterit vxor cu- Lex zelotypiæ.
iuſquam, & præuaricata fuerit contra eum præuaricationem,
13 Et coierit aliquis cum ea coitu ſeminis: ʹabſconditum autem
fuerit ab oculis viri ſui, ʹ& delituerit, ipſáque polluta fuerit, teſtis
verò non fuerit contra eam, neque ipſa fuerit deprehenſa:
14 ʹEt tranſierit ſuper eum ſpiritus zelotypiæ, zelatúſque fuerit

49 Numerati autem e. :'ופקודיו וגו Hebraiſmus, pro, quos Moſes numerauit, illi ſunt quos ipſe Iehouáh præceperat ei numerandos.

IN CAPVT V.

2 Super cadauere. : לנפש Ad verbum, ſuper anima. Vide Leuit. 21. a. 1. 3 Tam maſculos quàm fœm. מזכר עד־נקבה Ad verbũ, A maſculo ad fœminã. Sing. pro plur. Extra caſtra מחוץ למחנה. id eſt ad locum qui eſt extra caſtra. Caſtra eorum, מחניהם nempe filiorum Iſrael. Tria ſecundum Hebræos caſtra erant, Caſtra nempe Dei, id eſt tabernaculum: Caſtra Leuitarum, & Caſtra Iſrael. Leproſi ab omnibus arcebantur: Impuri per fluxum, à primis duobus excludebantur: Pollutus verò propter cadauer, ſolùm à tabernaculo eccleſiæ arcebatur. 6 Præuaricando præu. למעול מעל .i. quum admiſerint peccatum aliquod ex his quæ ſolent homines admittere præuaricando in Dominum. 7 Fatebuntur והתודו .i. tenebuntur fateri. Hic ו tantùm conuertit, propterea non eſt verſum. Loci huius ſenſus eſt, Qui aliquid ſurripuerit, aut vi extorſerit, & ſua ſponte id reddiderit, non cogatur niſi ad ſimplicem reſtitutionem. Sin falſò iurauerit, & conuictus fuerit quòd rem abſtulit, reſtituat rem in capitali ſuo, ſiue ſortem rei, & ſuperaddat quintam eius partem, eo quòd peierauit: & cum ſacrificio quod iubetur adducere, cõfiteatur peccatum. Hanc confeſſionem Hebræi vocant confeſſionem ſuper peccato ſingulari: quia in aliis ſacrificiis fiebat confeſſio peccatorum generalis. Dicunt quoque Iudæi, per oblationem pecoris intelligendum peccatorem. Nam quum pecus ad mortem ducitur, debet (inquiunt) peccator cogitare acſi ipſe propter peccata ſua duceretur ad mortem, & confiteri, O Domine, ego reus ſum mortis, ego commerui lapidari propter hoc peccatum, non animal iſtud, vel ſtrãgulari propter hanc præuaricationẽ, vel comburi propter hoc crimen, &c. Hæc Iudæi. Hæc ſacrificia Chriſtum verum Dei Patris agnum adumbrabant, qui noſtra peccata expiaturus erat, & pro ipſis redemptionem ſoluturus: quàm grauia igitur nos oportet agnoſcere & confiteri peccata noſtra, pro quibus nõ animal aliquod, ſed Filius Dei mortuus eſt innocens? Pater enim parcens nobis, Filium dedit in mortem. Et reſtituet והשיב ſub. is qui peccauerit. In ſolidum בראשו Ad verbum, in capite ſuo. vel, ſumma capitali. i. illud ipſum damnum proprium. vide Leuit. 6. a. 5. 8 Redemptor, גואל .i. propinquus. q. d. ſi is cui damnum intulit, fuerit mortuus, nec habuerit propinquum redemptorem cui reſtituat damnum quod intulerat mortuo. Delictũ האשם .i. damnũ quod illatum eſt. Delictum reſtit. Ieh. ſac. האשם המושב ליהוה לכוהן damnum redditum [ſiue, reſtitutum] *erit* Iehouæ. i. reſtituetur Iehouæ, & tradetur ſacerdoti. Chaldæus paraph. illud quod redditur pro peccato coram Domino, ad ſacerdotem pertinet. 9 Sanctitatum קדשי ſanctificationum. i. ſanctificatorum. q. d. ex omnibus quæ ſanctificantur à filiis Iſrael. Quam offerent אשר־יקריבו quam offerunt. vel, offerre ſolent: vt ſit fut. pro præſ.
10 Et cuiuſque, &c. 'ואיש וגו Sua ſunt cuiuſque ſanctificata: quiſque quum dederit ſacerdoti, ad eum ſpectabit. i. in poteſtate ſua erit, dare illa cuicunque ſacerdoti voluerit: & cuicunque ſacerdoti dederit ſanctificatum ſuum, ad illum ſpectabit cui traditum fuerit.
12 Quum diuerterit vx. cu. איש איש כי־תשטה אשתו Ad verbum, Vir vir quum aberrauerit vxor eius. ſub. à via pudicitiæ. Sequenti verſu ſeipſum exponit, quid per Diuertere vxorem, & præuaricari intelligat.
13 Abſconditum a. fuerit, &c. 'ונעלם מעיני וגו. i. idque latuerit maritũ, ſiue id q; inſcio marito. Et delituerit, ונסתרה. i. abſente marito.
14 Et tranſierit, &c. ועבר Quidam iſtum verſum liberius ſic vertunt, Si hunc inuaſerit vehemens zelus, ita vt indignetur zelo quodam aduerſus vxorem ſuam ipſa polluta exiſtente: aut ſi inuaſerit eum vehemens zelus, ita vt indignetur zelo quodam aduerſus vxorem ſuam, tametſi nõ fuerit polluta. Hebraiſmus autẽ eſt, Si aſcenderit ſuper eum ſpiritus zelotypiæ. pro, ſi zelotypus fuerit. i. ſi pudicitiã vxoris ſuæ ſuſpectam habuerit, ſiue polluta fuerit, ſiue nõ. Lata fuit lex zelotypiæ, id eſt lex qua explorabant vxorum pudicitiam mariti zelotypi, hoc eſt ſuſpicioſi in amore, & quos ſolicitos habet amor ne riualem nanciſcantur, lata inquam, ne ipſi ſæuirent in vxores quas haberent adulterii ſuſpectas: præterea vt vxores continerentur in officio, & ab impudicitia coercerentur metu tam grauis pœnæ.

vxorem suam,& ipsa polluta fuerit: vel transierit super eum spi-
ritus zelotypiæ,zelatúsque fuerit vxorem suam, & ipsa non fue-
rit polluta:
Tunc adducet vir vxorem suam ad sacerdotem,& afferet'obla- 15
tionem eius cum illa, *nempe* decimam partem אֵphah farinæ hor-
deaceæ : non fundet super eam oleum , neque ponet super eam
thus,quia oblatio zelotypiarum est, oblatio'memoriæ reuocans
in memoriam iniquitatem.
Et appropinquare faciet eã sacerdos,statuétq;'eã corã Iehoua. 16
Tollétque sacerdos aquam sanctam in vase testaceo: de puluc- 17
re quoque qui fuerit in pauimento tabernaculi tollet sacerdos,
& mittet in aquam illam:
Tum statuet sacerdos mulierem coram Iehoua,& discooperiet 18
caput illius mulieris , ponétque super manus eius,' oblationem
memoriæ,*quæ*'oblatio zelotypiarum est: & in manu sacerdotis e-
Aquæ amarissimæ. runt aquæ'amaræ maledictæ.
Et adiurabit eam sacerdos,dicétque illi, Si non coierit quispiã 19
tecum,& si non declinaueris ad immunditiã'sub viro tuo:'mun-
da esto ab aquis istis amaris maledictis.
Si verò'declinaueris sub viro tuo, & polluta fueris, dederítque 20
aliquis in te'semen suum præter virum tuum:
(Adiurabit inquam mulierem illam sacerdos adiuratione'ma- 21
ledictionis, & dicet mulieri) 'Det te Iehouáh in maledictionẽ '&
adiurationem in medio populi tui,quum dederit Iehouáh femur
tuum'cadens,& vterum tuum tumescentem.
Ingrediantúrque aquæ maledictæ istæ in interiora tua, vt tu- 22
mescere faciant vterum,'& cadere faciant femur.Et dicet mulier
illa,'Amen amen.
Et scribet maledictiones istas sacerdos in libro,& delebit *postea* 23
illas cum aquis amaris:
Potúmque dabit mulieri aquas amaras maledictas, & ingredi- 24
entur in eam aquæ maledictæ'in amaras.
Postea capiet sacerdos è manu mulieris oblationem zelotypia- 25
rum, & eleuabit illam coram Iehoua,offerétq; eam super altare.
Tollet etiam sacerdos *pugillum plenum* de oblatione'suffitum e- 26
ius , adolebítque illud super altare , & postea potum dabit mu-
lieri aquas.
Potum inquam dabit ei aquas illas: & erit,si polluta fuerit,præ- 27
uaricatáque fuerit præuaricationem in virum suum, tunc ingre-
dientur in eam aquæ maledictæ *uersæ* in amaritudinem, intume-
scétque vterus eius,'& cadet femur eius:& erit mulier illa in ma-

virum contra vxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur:

15 Adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro illa decimã partem sati farinæ hordeaceæ. non fundet super eã oleũ, nec imponet thus: quia sacrificium zelotypiæ est,& oblatio inuestigans adulterium.

16 Offeret igitur eam sacerdos, & statuet coram Domino,

17 Assumétque aquam sanctam in vase fictili, & pauxillum terræ de pauimento tabernaculi mittet in eam. C

18 Quúmque steterit mulier in cõspectu Domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus illius sacrificiũ recordationis,& oblationem zelotypiæ:ipse autem tenebit aquas amarissimas,in quibus cum execratione maledicta congessit.

19 Adiurabitque eam,& dicet,Si non dormiuit vir alienus tecum,& si non polluta es deserto mariti toro,non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ in quas maledicta congessi.

20 Sinautem declinasti à viro tuo, atque polluta es,& concubuisti cum altero viro:

21 His maledictionibus subiacebis, Det te Dominus in maledictionem, exemplúmque cunctorum in populo tuo:putrescere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus disrumpatur.

22 Ingrediãtur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumescente putrescat femur.Et respondebit mulier, Amen,amen.

23 Scribétque sacerdos in libello ista maledicta,& delebit ea aquis amarissimis in quas maledicta congessit: D

24 'Et dabit ei bibere: quas quum exhauserit,

25 Tollet sacerdos de manu eius sacrificium zelotypiæ,& eleuabit illud coram Domino , imponétque illud super altare::ita duntaxat vt prius.

26 Pugillũ sacrificii tollat de eo quod offertur,& incẽdat super altare:& sic potũ det mulieri aquas amarissimas.

27 Quas quum biberit , si polluta est, & contempto viro adulterii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, & inflato ventre cõputrescet femur: eritque mulier in maledictionem, &

15 Oblationem eius cum illa,את־קרבנה עליה munus eius[sub.vxoris]cum illa. Memoriæ זכרון recordationis.Sic vocabatur,quòd non expiaret iniquitatem,sed illam potius in memoriam reduceret,æmulationem Dei & mariti excitando.Est autem hic repetitio Hebræis frequens. 16 Eam אותה nempe oblationem.vel,illud munus.
18 Oblatio zelotyp.est: מנחת קנאות הוא .i.quæ dari solebat quando maritus erat zelotypus. Amaræ maled. המרים המאררים: Amaras vocat aquas quæ posteà fiebant amaræ. & maledictas ab effectu, quòd solerent mulieres impudicas reddere infœlices & miseras : nam maledictio significat infœlicitatem. 19 Sub viro tuo: תחת אישך .i.contempto marito tuo. Munda esto הנקי Hebraismus,immunis esto ab infœlicitate quam solent afferre aquæ istæ amaræ.
20 Declinaueris שטית aberraueris.sub.à pudicitia. Semen suum את־שכבתו Ad verbum,descensionem.nempe seminis.Integra loquutio legitur Leuit.15.c.17,שכבת זרע descensio[vel,effusio]seminis.
21 Maledictionis,האלה execrationis. Det te Ieh.in maled.יתן יהוה אותך לאלה Det te Iehouáh in execrationẽ.i.faciat te Deus miseram & infœlicem:faciat vt execrentur te omnes. Et adiurationem ולשבועה q.d.Sis tam misera & infœlix, vt publica & vulgata imprecatio sit,Contingat tibi quod mulieri illi contigit. Cadens,נופלת putridum.Hebraismus est,quum dederit femur putridum,pro reddiderit,vel fecerit vt putrescat femur tuum. 22 Et cadere faciant ולנפל & putrefaciant. Amen,amen. אמן אמן: .i.ita fiat,sic mihi contingat vt dicis,si peccauerim in maritum meum.Habes de hac voce annotationem Psal.41.c.14.
24 In amaras. למרים: sub.& vertentur.i.posteaquam illa biberit aquas illas maledictionem inferentes,fient amaræ.
26 Suffitum eius, את־אזכרתה Id est,id ex quo debet fieri suffitus. 17 Et cadet ונפלה & putrescet.

in exemplum omni populo.

28 Quòd si polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos.

29 Ista est lex zelotypiæ: si declinauerit à viro suo, & si polluta fuerit:

30 Maritúsque zelotypiæ spiritu concitatus adduxerit eam in conspectu Domini, & fecerit ei sacerdos iuxta omnia quæ scripta sunt,

31 Maritus absque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem suam.

Cap. VI.

1 LOquutúsq; est Dominus ad Moysen, dicens,

2 Loquere ad filios Israel, & dices ad eos, Vir siue mulier quum fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare:

3 A vino, & omni quod inebriare potest, abstinebunt, acetum ex vino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent: vuas recentes siccásque non comedent

4 Cunctis diebus quibus ex voto Domino consecrantur, quicquid ex vinea esse potest, ab vua passa vsque ad acinum non comedent.

Iudic.13.a.5

5 Omni tẽpore separationis suæ novacula non transibit super caput eius vsque ad completum diem quo Domino consecratur: sanctus erit, crescente cæsarie capitis eius.

6 Omni tempore consecrationis suę super mortuum non ingredietur

B

7 Nec super patris quidem & matris, & fratris sororísque funere contaminabitur: quia consecratio Dei sui super caput eius est.

8 Omnibus diebus separationis suæ sanctus erit Domino.

9 Si autem mortuus fuerit subitò quispiam coram eo, polluetur caput consecrationis eius: quod radet illico in eadem die purgationis suæ, & rursum septima.

10 In octaua antẽ die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ sacerdoti in introitu fœderis testimonii.

ledictionem in medio populi sui.

18 Quòd si non fuerit polluta mulier, sed mũda fuerit, ʼmunda erit, seminabitúrque semine.

29 Hæc est lex zelotypiarum quum diuerterit mulier sub viro suo, & polluta fuerit:

30 ʼAut viri ʼsuper quẽ transierit spiritus zelotypiæ, ʼ& zelatus fuerit vxorem suam, statuerítque mulierem coram Iehoua, ac fecerit ei sacerdos *secundum* omnem legem hanc:

31 ʼEt innocẽs erit vir ille ab iniquitate, mulier verò illa portabit iniquitatem suam.

Cap. VI.

1 ET loquutus est Iehouáh ad Moушéh, dicendo,

2 Alloquere filios Iшraнelis, & dicas eis, Vir aut mulier ʼquũ se parauerit se, vouendo votum nazaræi, vt separet sese Iehouæ: Lex consecratorum siue nazaræorum.

3 A vino ʼ& шechár separabit sese: acetum vini, & acetum шechár non bibet, ʼneque vllum madefactum vuis bibet, sed nec vuas recentes & siccas comedet.

4 Omnibus diebus ʼnazaræatus sui ex omni eo quod fit ʼè vite vini, ʼab acinis ipsis vsque ad corticem, non comedet.

5 Omnibus diebus voti nazaræatus sui ʼnouacula non transibit super caput eius, donec impleti fuerint dies ʼquibus consecrabit se Iehouæ, ʼsanctus erit, crescere sinet ʼcrinem capitis sui.

6 Omnibus diebus quibus separabit se Iehouæ, ʼad animam mortui non ingredietur.

7 Super patre suo aut super matre sua, super fratre suo aut super sorore sua, ʼnon polluet sese illis quum mortui fuerint: quia ʼconsecratio Dei sui est super caput eius.

8 Omnibus diebus nazaræatus sui ʼsanctus erit Iehouæ.

9 Si autem mortuus fuerit mortuus iuxta eum ʼstatim mox, & polluerit caput ʼseparationis eius: radet caput suum die purificationis suæ, die septimo radet illud.

10 Die autem octauo afferet duos turtures, vel duos pullos colũbæ ad sacerdotem, ad ostium tabernaculi ecclesiæ.

D

28 Mũda erit, &c. ונקתה וגו' tunc mũdabitur, &c. i. absoluetur, eritq; immunis ab õni noxia quã inferre solẽt aquæ illæ: & pariet liberos.

30 Aut viri או איש Quidam או pro אם Si, accipiunt, vertentes, Siquis sit qui ducatur spiritu zelotypiæ. Super quem, &c. אשר תעבור עליו רוח קנאה i. quem spiritus zelotypiæ concitauerit. Et zelatus fuerit vx. s. וקנא את אשתו & suspectam habuerit pudicitiã vxoris suæ.

31 Et innocens erit, &c. ונקה האיש מעון Et immunis erit vir ille ab iniquitate. i. vir zelotypus impunè illud faciet: mulier verò quòd impudica fuerit, dabit pœnas.

IN CAPVT VI.

2 Quum separauerit se, &c. כי יפלא לנדור נדר נזיר להזיר quũ separauerit sese ad vouendum votum nazaræi, ad separandum, &c. i. qui separauerit se à commercio profanorũ, & ab vsu rerum quarundam quæ in deliciis & voluptatibus habentur, vt est vsus vini, rasura, &c. atque sese ad tempus Domino consecrauerit. Alii, Quum mirandum aliquod fecerit. Mirandum enim esse dicunt quum quispiam voluptatibus & deliciis assuetus, votum abstinentiæ facit, & carnem suam à deliciis abstrahit. Nazaræi autem erant qui vt liberius vacarent Legi discendæ, & exponendæ benignitati Dei, aliorum cõmercio sese abdicabant ad tempus, & Domino sese totos dedebant. A נזר *nazar*, separatur: quòd (vt dictum est) à communi hominum vsu viuendi ad tempus separati essent: vnde isti & alio nomine (vt quidam existimant) à Iudæis פירושים id est separati & segregati dicebantur: hi scilicet qui in Nouo testamento Pharisæi vocantur.

3 Et שSechar separabit se: ושכר יזיר .i. abstinebit ab omni eo quod inebriare potest, vt est potus ille qui è fructuum succo, malorum, vel pyrorum, aut similium conficitur. Chaldæus paraph. pro Sechar, transtulit vinum vetus: quòd præcipuè inebriet vinum quum est vetustum. Neque vllum madefactum, &c. וכל משרת וגו' & omnem liquorem [siue, madefactionem] vuarum non bibat. משרת à שרה deducitur, quod humectare & madefacere significat. Ex doctioribus Hebræorum alter, dicit hoc tantùm loco in Bibliis reperiri vocem istam, & significare quicquid vuis dissoluitur, vel liquefit. Alii potum coctum interpretantur. Nec desunt qui per ipsum intelligant vinum secundarium, quod fit quando vuæ pressæ macerantur aqua.

4 Nazaræatus sui נזרו separationis suæ. consecrationis suæ. E vite vini, מגפן היין Id est è vite producente vinum. Ab acinis, &c. מחרצנים וגו' Id est siue illud fiat de acinis vuarum, siue de cortice eorum.

5 Nouacula non transibit, &c. תער לא יעבור וגו' Hebraismus, non curabit caput suum radendum. Quibus consecrabit se אשר יזיר i. quibus separabitur. vel, erit separatus. Sãctus erit, קדוש יהיה Hebraismus, dabit operã sanctimoniæ & sãctitati. Crinem capitis s. פרע שער ראשו: Ad verbum, nuditatem cæsariei capitis sui. Sic dicitur coma oblonga, quòd non tegatur.

6 Ad animam mortui על נפש מת Sic vocant Hebræi cadauer, siue corpus mortuum. q. d. nõ aderit funeri, nec curabit cadauer mortui.

7 Non polluet se illis, &c. לא יטמא להם וגו' Hebraismus, non aderit funeri cuiusquam ex illis, quum aliquis illorum mortuus fuerit. Consecratio, &c. נזר וגו' Id est in capite suo gestat crinem quem non curat tondendum in honorem Dei. Alii, corona Dei sui est, &c.

8 Sanctus erit Iehouæ. קדוש הוא ליהוה: id est consecrabitur Iehouæ.

9 Statim mox, בפתע פתאום repentè ac subitó. Hebræi istud ita exponunt, vt primùm sit, quando quis violenter præsente nazaræo interficitur: secundum verò, si casu quodam fortuito mors in hominem inciderit: tunc inquam nazaræus radet caput suum, & à contracta immunditia purificabit se, & de nouo incipiet seruare dies consecrationis. Separationis eius. נזרו Refert crinem, id est caput separationis crinis eius intonsi.

11 ʹEt faciet ſacerdos vnū pro peccato, & alterum in holocauſtū: expiabítque illum de eo quod peccauitʹſuper cadauere, & ſanctificabitʹcaput ſuum die illa.

12 Et ſeparabit Iehouæʹdies nazaræatus ſui, afferétque agnū anniculum pro delicto: & dies prioresʹerunt irriti, quoniam pollutus fuit nazaræatus eius.

13 Hæc autem eſt lex nazaræi: die quo completi fuerint dies nazaræatus eius, conferet ſe ad oſtium tabernaculi eccleſiæ.

14 Offerétque oblationem ſuam Iehouæ agnum anniculum ʹperfectum vnum in holocauſtum, & agnam vnam anniculam perfectam in ſacrificium pro peccato, & arietem vnum perfectum in hoſtiam pacificorum:

15 Caniſtrum præterea *panum* infermentatorum, ſimilam placentarumʹconſperſarum oleo, & lagana infermentata vncta oleo, & minhham eorum, & libamina eorum.

16 Et offeret *illa* ſacerdos coram Iehoua, faciétque ſacrificium pro peccato illius, & holocauſtum illius.

17 Arietem quoque faciet ſacrificium pacificorum Iehouæ, vnà cum caniſtro infermentatorum: faciet item ſacerdos minhham eius, & libamen eius.

18 Tum radet nazaræus *ad* oſtium tabernaculi eccleſiæʹcaput nazaræatus ſui, capiétqueʹcæſariē capitis nazaræatus ſui, & ponet ſuper ignem qui eſt ſubter ſacrificium pacificorum.

19 Capiet præterea ſacerdos armum coctum de ariete illo, & placentam infermentatam vnam è caniſtro, & laganum infermentatum vnum, & ponet ſuper manus nazaræi, poſteaquam raſus fueritʹnazaræatus eius.

20 ʹEt eleuabit ea ſacerdos eleuatione corā Iehoua: ʹſanctitas eſt ſacerdotiʹvltra pectuſculum eleuationis, & vltra armum exaltationis: & poſtea bibat nazaræus vinum.

21 Hæc eſt lex nazaræi ʹqui vouerit, *&* oblationis eius Iehouæ pro nazaræatu ſuo, ʹpræter id quod attingetʹmanus eius: ſecundum votum ſuum quod vouerit, ſic faciet ſecundum legem nazaræatus ſui.

Benedicendi populo modus.

22 Et loquutus eſt Iehouáh ad Mouſéh, dicendo,

23 Alloquere Aharón & filios eius, dicendo, Sic benedicetis filiis Iuſraél, dicendo eis,

24 ʹBenedicat tibi Iehouáh, & cuſtodiat te:

25 ʹLucere faciat Iehouáh faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui:

26 ʹAttollat Iehouáh faciem ſuam ad te, ʹ& ponat in te pacem:

11 Faciétque ſacerdos vnum pro peccato, & alterum in holocauſtū: & deprecabitur pro eo, quia peccauit ſuper mortuo: ſanctificabitque caput eius in die illo.

Exo.40.

12 Et conſecrabit Domino dies ſeparationis illius, offerēs agnum anniculum pro peccato: ita tamen vt dies priores irriti fiant, quoniam polluta eſt ſanctificatio eius.

13 Iſta eſt lex conſecrationis, Quum dies quos ex voto decreuerat, cōplebuntur: adducet eum ad oſtium tabernaculi fœderis: C

14 Et offeret oblationē eius Domino, agnum anniculum immaculatum in holocauſtum, & ouem anniculam immaculatam pro peccato, & arietē immaculatum, hoſtiam pacificam:

15 Caniſtrum quoque panum azymorum qui conſperſi ſint oleo, & lagana abſque fermento vncta oleo, ac libamina ſingulorum:

16 Quæ offeret ſacerdos corā Domino, & faciet tam pro peccato, quàm in holocauſtum.

17 Arietem verò immolabit hoſtiam pacificam Domino, offerens ſimul caniſtrum azymorum, & libamēta quæ ex more debentur.

18 |Tūc radetur nazaræus ante oſtiū tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ: tollétque capillos eius, & ponet ſuper ignem, qui eſt ſuppoſitus ſacrificio pacificorum. Act.21.

19 Et armum coctum arietis, tortámque abſque fermento vnā de caniſtro, & laganum azymum vnum: & tradet in manus nazaræi, poſtquam raſum fuerit caput eius. D

20 Suſceptáque rurſum ab eo, eleuabit in conſpectu Domini: & ſanctificata, ſacerdotis erunt, ſicut pectuſculum quod ſeparari iuſſū eſt, & femur: poſt hæc poteſt bibere nazaræus vinum.

21 Iſta eſt lex nazaræi, quum vouerit oblationem ſuam Domino tempore conſecrationis ſuæ, exceptis his quæ inuenerit manus eius: iuxta quod mēte deuouerat, ita faciet, ad perfectionē ſanctificationis ſuæ.

22 Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

23 Loquere Aaron & filiis eius, |Sic benedicetis filiis Iſrael, & dicetis eis, Eccli.

24 Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te.

25 Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui.

26 Conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem:

11 Et faciet ועשה .i. Et ſacrificabit. Super cadauere, על־הנפש Ad verbum, ſuper anima.i. ab illa impuritate quam contraxit propterea quòd fuerit in loco vbi aliquod cadauer fuerit. Caput ſuum את־ראשו caput eius. vt verbum referatur ad ſacerdotem.
12 Dies nazaræatus ſ. את־ימי נזרו dies conſecrationis ſuæ. Accuſatiuus eſt DIES.i. ab illo die octauo incipiet rurſus numerare tempus nazaræatus ſui, hoc eſt tempus quo vouerat ſe fore nazaræum. Erunt irriti, יפלו Ad verbum, cadent.i. non numerabuntur dies præcedentes pollutionem: tempus anteactum quo fuerat nazaræus, reputabitur pro nihilo.
14 Perfectum תמים .i. in quo nihil reprehendi poſſit. 15 Conſperſarum oleo, בלולות בשמן verſatarum in oleo.
18 Caput nazar. ſ. את ראש נזרו .i. cæſariem ſuam intonſam ratione voti. Cæſariem את־שער pilū.i. pilos qui hactenus fuerūt intōſi propter votum. 19 Nazaræatus eius. נזרו .i. cæſaries eius quæ hactenus fuit intonſa. Chaldæus paraph. poſtquam raſerit caput conſecrationis ſuæ. 20 Et eleuabit, &c. והניף וגו׳ Hebraiſmus, eleuando offeret Iehouæ. Sanctitas eſt ſac. קדש הוא לכהן ſanctitas erit ſacerdotis.i. ea omnia tanquam ſacra pertinebunt ad ſacerdotem. Vltra pectuſc. &c. על חזה וגו׳ vnà cum pectuſculo eleuationis, vnáque cum armo, &c. 21 Qui vouerit, *&* oblationis, &c. אשר ידור קרבנו וגו׳ qui vouerit oblationem ſuam Iehouæ pro ſeparatione ſua.i. qui vouerit ſe oblaturum oblationem quæ offerri ſolet pro nazaræatu. Præter id quod atting. &c. מלבד אשר־תשיג ידו excepto eo quod aſſequuta fuerit [aut, aſſequetur] manus eius. q.d. id faciet niſi poſſit plura facere.
24 Benedicat tibi יברכך id eſt det tibi Dominus copiam omnium bonorum. 25 Lucere faciat יאר Illuſtret.
26 Attollat, &c. ישא וגו׳ Coniiciat Iehoua ſuper te oculos ſuos.i. reſpiciat te ſemper. Et ponat in te pacem: וישם לך שלום: Ex doctioribus Hebræorum alter exponit, Ponat in te pacem, vt nihil tibi mali accidat neque ab hoſte, nec à mala beſtia, aut ab vlla alia re. Sunt qui iſtas benedictiones ſic explicant quaſi ſemper in qualibet benedictione poſtrema clauſula ſit expoſitio antecedentis: vt quum dicit, Benedicat tibi Dominus, mox explicet quid ſit hæc benedictio, nempe cuſtodiri ab omni malo. Ita lucere facies eius dicitur, quū ſcilicet propitius eſt, & remittit peccata. Attollere verò faciem ſuam, quum pacem largitur.

17 Inuocabúntque nomen meũ ſuper filios Iſrael,& ego benedicam eis.

Cap. VII.

Exo.40.b.18

1 FActum eſt autem,in die qua compleuit Moyſes tabernaculum, & erexit illud: vnxitque & ſanctificauit, cum omnibus vaſis ſuis, altare ſimiliter & omnia vaſa eius:
2 Obtulerunt principes Iſrael capita familiarum, qui erãt per ſingulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant,
3 Munera coram Domino ſex plauſtra tecta cum duodecim bobus: vnũ plauſtrũ obtulere duo duces, & vnũ bouem ſinguli, obtulerúntque ea in conſpectu tabernaculi.
4 Ait autem Dominus ad Moyſen,
5 Suſcipe ab eis vt ſeruiãt in miniſterio tabernaculi teſtimonii, & trades ea Leuitis iuxta ordinẽ miniſterii ſui.
6 Itaque quum ſuſcepiſſet Moyſes plauſtra & boues,tradidit ea Leuitis.
7 Duo plauſtra & quatuor boues dedit filiis Gerſon, iuxta id quod habebant neceſſarium.
8 Quatuor alia plauſtra & octo boues dedit filiis Merari ſecundum officia & cultũ ſuum, ſub manu Ithamar filii Aaron ſacerdotis.
9 Filiis autem Caath non dedit plauſtra & boues: quia Sanctuario ſeruiũt, & onera propriis portant humeris.
10 Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris die qua vnctum eſt, oblationem ſuam ante altare.
11 Dixitque Dominus ad Moyſen, Singuli duces per ſingulos dies offerant munera in dedicationem altaris.
B 12 Primo die obtulit oblationem ſuã Nahaſſon filius Aminadab de tribu Iuda:
13 Fuerũntque in ea acetabulum argẽteum pondo centum triginta ſiclorũ, phiala argentea habens ſeptuaginta ſiclos iuxta pondus ſanctuarii, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:
14 Mortariolũ ex decem ſiclis aureis plenum incenſo:
15 Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:
16 Hircúmque pro peccato:
17 Et in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc eſt oblatio Nahaſſon filii Aminadab.
18 Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Iſſachar:
19 Acetabulum argẽteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argẽ

17 Et ponent nomen meum ſuper filios Iשׂraאelis:"& ego benedicam eis.

Cap. VII.

1 ET fuit,die quo finiuit Moשſéh erigere tabernaculum, vnxit illud, atque ſanctificauit, omniáque vtenſilia eius, altare quoque & omnia vtenſilia eius,vnxit inquam ea,& ſanctificauit.
2 Tunc obtulerũt principes Iשׂraאelis capita domorum patrum ſuorum, iſti principes tribuum,"hi erant præfecti numeratis.
3 Et attulerunt oblationem ſuam coram Iehoua,ſex plauſtra"operta,& duodecim boues: plauſtrũ *unum* pro duobus principibus, & bouem in ſingulos:& obtulerunt ea coram tabernaculo.
4 Et dixit Iehouáh ad Moשſéh, dicendo,
5 Accipe ab eis,"& ſeruient in miniſterio tabernaculi eccleſiæ: & dabis ea Leuitis,vnicuique"ſecundum miniſterium ſuum.
6 Accepit itaque Moשſéh plauſtra & boues,& dedit ea Leuitis.
7 Duo plauſtra, & quatuor boues dedit filiis Gerשſón ſecundum miniſterium eorum.
8 Quatuor autẽ plauſtra & octo boues dedit filiis Merarí ſecundũ miniſteriũ eorũ,ſub manu אIthamár filii Aharón ſacerdotis.
9 Filiis verò Cehath nihil dedit:quia"miniſterium Sanctitatis *erat* ſuper eos *quod* humero ferebant.
10 Obtulerunt ergo principes pro dedicatione altaris die quo illud vnctum fuit, obtulerunt inquam principes oblationem ſuã coram altari.
11 Et dixit Iehouáh ad Moשſéh,"Singuli principes ſingulis diebus offerent oblationem ſuam ad dedicationem altaris.
12 "Et obtulit die primo oblationem ſuam Nanhaשſón filius עAmminadáb è tribu Iehudáh.
13 Oblatio autem eius fuit"ſcutella argentea vna,centum triginta *ſeclorum* pondus eius: phiala vna argẽtea ſeptuaginta שſeclorum ſecundum שſeclum Sanctuarii:ambæ ipſæ plenæ ſimila conſperſa oleo in minnham:
14 "Cochlear vnum decem *ſeclorum* aureum,plenum ſuffitu:
15 Iuuencus vnus"filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in holocauſtum:
16 Hircus caprarum vnus pro peccato:
17 Et pro ſacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci quinque,agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio Nanhaשſón filii עAmminadáb.
18 Die ſecũdo obtulit Nethanאél filius צSuyár princeps Iשſachár.
19 Obtulit oblationem ſuam ſcutellam argẽteam vnam , centum

Oblationes ſingulorum ducum populi Iſraelitici, in dedicatione tabernaculi.

Oblatio Nahaſſon tribus Iudæ.

Oblatio Nathanaelis tribus Iſſachar.

27 Et ponent nomen,&c. ושמו וגו' .i.quum benedicent eis,adiungent nomen meum. Et ego bened.eis. ואני אברכם: Hoc quidam referunt ad ſacerdotes quibus Dominus quoque benedicere velit,ſi fideliter ſuum exequantur munus. Alii ad populum referunt. Alii ad vtrunque.Simplex autem ſenſus eſſe videtur,Dicit Deus ſe ratam habiturum benedictionem ſacerdotum,ſi fiat iuxta verbum & voluntatem ſuam.Commendatur ergo hic miniſterium verbi & Eccleſiæ,per quod Deus benedicere vult populo ſuo.

IN CAPVT VII.

2 Hi erant præf.nume. הם העומדים על הפקודים: Ad verbum,hi aſtabant ſuper numeratos.i.qui aſtabant dum populus numeraretur, & numeratorum præfecti erant. 3 Operta,צב Ad verbum,operimenti.i.in modum lecticarum facta. Quidam lecticas vertunt. Doctus inter Hebræos exponit operimentum lecticæ aut currus quo deferuntur homines ſupra dorſum iumentorum. Chaldæus paraph.Ieroſolymitanus habet,ſex plauſtra biiuga.acſi dicat vnicuique plauſtro fuiſſe par boum trahens illud. 5 Et ſeruient in mi. והיו לעבוד את עבודת Ad verb , & erunt ad ſeruiẽdum in miniſterio.q.d.omnia illa quæ principes obtulerint,erunt vſui miniſterio tabernaculi. Secundum miniſt.ſ. כפי עבודתו: pro ratione miniſterii ſui.i.pro exigentia miniſterii.Sic in ſequentibus. 9 Miniſteriũ ſanct.*erat* ſuper eos עבודת הקודש עלהם Hebraiſmus, ad eos ſpectabat & illis erat cõmiſſum miniſterium Sanctuarii,ſiue rerum ſacrarum,quas propriis humeris ferre ſolebant. 11 Singuli principes ſing.dieb. נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו Ad verbum,Princeps vnus in die,princeps vnus in die offerent.Hac repetitione Hebræi exprimunt diſtributiua nomina. 12 Et obtulit ויהי המקריב Ad verbum,Fuitque qui obtulit. 13 Scutella argentea קערת כסף Scutellam magnam & latam eſſe dicunt,liquidarum rerum receptaculum. Alii,acetabulum argenteum. 14 Cochlear כף Vas erat patulum paruũ & concauum in modum cochlearis formatum,in quo thus aut aliud huiuſmodi ponebatur. 15 Filius bouis, בן בקר id eſt de armento.

triginta שseclorum pondus eius: phialam vnam argẽteam septuaginta שseclorum secundum שseclum Sanctuarii: ambas ipsas plenas simila conspersa oleo in minחham:
Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu: 20
Iuuencum vnum filium bouis, arietem vnum, agnum anniculum in holocaustum: 21
Hircum caprarum vnum pro peccato: 22
Et pro sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc est oblatio Nethanאél filii צSuyár. 23
Die tertio princeps filiorum Zebulún, אEliab filius חHelón. 24

Oblatio Eliab tribus Zabulon.

Oblatio autem eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum* pondus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorũ secundum שseclum Sanctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila conspersa oleo in minחham: 25
Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu: 26
Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in holocaustum: 27
Hircus caprarum vnus pro peccato: 28
Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci quinq;, agni quinq; anniculi. hæc fuit oblatio אEliáb filii חHelõ. 29

Oblatio Elisur tribus Ruben.

Die quarto prĩceps filiorũ Rעאubén, אEliצsúr fili⁹ שSedeעאúr. 30
Oblatio eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum* pondus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorum secundum שseclum Sãctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila conspersa oleo in minחham: 31
Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu: 32
Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in holocaustum: 33
Hircus caprarum vnus pro peccato: 34
Et pro sacrificio pacificorum, boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio אEliצsúr filii שSedeעאúr. 35

Oblatio Salamiel tribus Simeon.

Die quinto, princeps filiorum שSimעyón שSelumiאél filius צSuriשaddái. 36
Oblatio eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum* pondus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorum secundum שseclum Sanctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila conspersa oleo in minחham: 37
Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu: 38
Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in holocaustum: 39
Hircus caprarum vnus pro peccato: 40
Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio שSelumiאél filii צSuriשaddái. 41

Oblatio Eliasaph tribus Gad.

Die sexto princeps filiorum Gád, אEliaסsáph filius Deעuél. 42
Oblatio eius fuit scutella argẽtea vna, centũ triginta *seclorum* põdus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorũ secundũ שseclũ Sanctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila cõspersa oleo ĩ minחhã: 43
Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu: 44
Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus 45

team habentẽ septuaginta siclos, iuxta pondus Sãctuarii, vtrunque plenũ simila conspersa oleo in sacrificium:
20 Mortariolum aureum habens decẽ siclos, plenum incenso:
21 Bouem de armẽto & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:
22 Hircúmque pro peccato:
23 Et in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Nathanael filii Suar.
24 Tertio die princeps filiorum Zabulon Eliab filius Helon,
25 Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentẽ septuaginta siclos ad pondus Sãctuarii, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium:
26 Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:
27 Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:
28 Hircúmque pro peccato:
29 Et in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc est oblatio Eliab filii Helon.
30 Die quarto princeps filiorum Ruben, Elisur filius Sedeur,
31 Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, vtrũq; plenum simila conspersa oleo in sacrificium:
32 Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:
33 Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:
34 Hircúmque pro peccato:
35 Et in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Elisur filii Sedeur.
36 Die quinto princeps filiorum Simeon Salamiel filius Surisaddai,
37 Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sãctuarii, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium:
38 Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:
39 Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:
40 Hircúmque pro peccato:
41 Et in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Salamiel filii Surisaddai.
42 Die sexto princeps filiorum Gad Eliasaph filius Duel,
43 Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sãctuarii, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium:
44 Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:
45 Bouẽ de armento, & arietẽ, & agnũ

anniculum in holocaustum:

Hircúmque pro peccato:

Et in hostias pacificorũ boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Eliasaph filii Duel.

Die septimo princeps filiorum Ephráim Elisama filius Ammiud,

Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentẽ septuaginta siclos ad pondus Sãctuarii, vtrunque plenũ simila conspersa oleo in sacrificium.

Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:

Hircúmque pro peccato:

Et in hostias pacificorũ, boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Elisama filii Ammiud.

B Die octauo princeps filiorum Manasse Gamaliel filius Phadassur,

Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium:

Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:

Hircúmque pro peccato:

Et in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Gamaliel filii Phadassur.

Die nono princeps filiorum Beniamin Abidan filius Gedeonis,

Obtulit acetabulum argẽteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, vtrũque plenum simila conspersa oleo in sacrificium:

Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum,

Hircúmque pro peccato.

Et in hostias pacificorũ boues duos arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Abidan filii Gedeonis.

Die decimo princeps filiorum Dã Ahiézer filius Ammisaddai,

Obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, vtrũ-P que plenum simila conspersa oleo in sacrificium:

Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:

Hircúmque pro peccato.

Et in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc

---

in holocaustum:
46 Hircus caprarum vnus pro peccato:
47 Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci
quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio אEliadsáph filii Deyuאél.
48 Die septimo princeps filiorum אEphráim אEliשamáy filius
yAmmihúd.
49 Oblatio eius fuit scutella argentea vna, cẽtum triginta *seclorum*
pondus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorum secundum שseclum Sãctitatis: ambæ ipsæ plenæ simila conspersa oleo
in minnham:
50 Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu:
51 Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in
holocaustum:
52 Hircus caprarum vnus pro peccato:
53 Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci
quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio אEliשamáy filii yAmmihúd.
54 Die octauo princeps filiorum Menaשséh Gamliאél filius Pedáhysúr.
55 Oblatio eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum*
pondus eius, phiala vna argentea, septuaginta שseclorum secundum שseclum Sanctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila conspersa oleo in minnham:
56 Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu:
57 Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in
holocaustum:
58 Hircus caprarum vnus pro peccato:
59 Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci
quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio Gamliאél filii Pedahysúr.
60 Die nono princeps filiorum Biniámin, Abidã filius Gidyoni.
61 Oblatio eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum*
pondus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorum secundũ שseclũ Sãctuarii: ãbæ ipsæ plenæ simila cõspersa oleo in minnhã:
62 Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu:
63 Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in
holocaustum:
64 Hircus caprarum vnus pro peccato:
65 Et ꝓ sacrificio pacificorũ boues duo, arietes quinq;, hirci quinque, agni anniculi quinq;. hæc fuit oblatio Abidán filii Gidyoní.
66 Die decimo princeps filiorum Dan Aעhiyézer filius yAmmiשaddái.
67 Oblatio eius fuit scutella argentea vna, centum triginta *seclorum*
põdus eius: phiala vna argentea, septuaginta שseclorũ secũdũ שseclũ Sãctuarii: ambæ ipsæ plenæ simila cõspersa oleo in oblationẽ.
68 Cochlear vnum decem *seclorum*, aureum, plenum suffitu.
69 Iuuencus vnus filius bouis, aries vnus, agnus vnus anniculus in
holocaustum:
70 Hircus caprarum vnus pro peccato:
71 Et pro sacrificio pacificorum boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio Aעhiyézer fi-

Oblatio Elisama tribus Ephráim

Oblatio Gamaliel tribus Manasse.

Oblatio Abidan tribus Beniamin.

Oblatio Abiezer tribus Dan.

lii yAmmiwſaddái.

Oblatio Phegiel tribus Aſer.

Die vndecimo,princeps filiorũ Awſér,Pag'yiél filius yOchrã. 72
Oblatio eius fuit ſcutella argentea vna,centum triginta *ſeclorum* 73
pondus eius:phiala vna argentea,ſeptuaginta wſeclorum,ſecun-
dum wſeclum Sanctuarii:ambæ ipſæ plenæ ſimila conſperſa oleo
in minhham:
Cochlear vnum decem *ſeclorum*,aureum plenum ſuffitu: 74
Iuuencus vnus filius bouis,aries vnus,agnus vnus anniculus in 75
holocauſtum:
Hircus caprarum vnus pro peccato: 76
Et pro ſacrificio pacificorum boues duo , arietes quinque, hir- 77
ci quinque, agni anniculi quinque . hæc fuit oblatio Pag'yiél fi-
lii yOchrán:

Oblatio Ahira trib' Nephthali.

Die duodecimo , princeps filiorum Naphthalí , A'hhiráy filius 78
'yEnán:
Oblatio eius fuit ſcutella argentea vna,centum triginta *ſeclorum* 79
pondus eius : phiala vna a rgentea, ſeptuaginta wſeclorum,ſecun
dum wſeclum Sanctuarii:ambæ ipſæ plenæ ſimila conſperſa oleo
in minhham:
Cochlear vnum decem *ſeclorum*,aureum,plenum ſuffitu. 80
Iuuencus vnus filius bouis,aries vnus,agnus vnus anniculus in 81
holocauſtum:
Hircus caprarum vnus pro peccato: 82
Et pro ſacrificio pacificorum boues duo,arietes quinque, hir- 83
ci quinque, agni anniculi quinque. hæc fuit oblatio A'hhiráh fi-
lii 'yEnán.
"Hæc fuit dedicatio altaris, die quo vnctum fuit à principibus 84
Iwſraél:ſcutellæ argẽteæ duodecim,phialæ argenteæ duodecim,
cochlearia aurea duodecim.
Centum triginta *ſeclorum erat* ſcutella vna argentea:& ſeptuagin- 85
ta,phiala vna: omne argentum vaſorum, duo millia & quadrin-
genti wſecli,ſecundum wſeclum Sanctitatis.
Cochlearia aurea duodecim,plena ſuffitu:"decem *ſeclorum erãt* co 86
chlearia, ſecundum pondus Sanctitatis: omne aurum cochleariũ,
centum viginti *ſeclorum*.
Omnes boues in holocauſtum,duodecim iuuenci,arietes duo- 87
decim,agni anniculi duodecim,cum minhha ipſorum:& hirci ca
prarum duodecim pro peccato.
Omnes autem boues ſacrificii pacificorum,viginti quatuor iu- 88
uenci,arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta.
Hæc fuit dedicatio altaris poſtquam vnctum fuit.
Quum autem ingrediebatur Mowſéh tabernaculum eccleſiæ, 89
"vt loqueretur cum eo, audiebat vocem loquentis ad ſe "è propi-
tiatorio quod erat ſuper arcam teſtimonii"inter duos Cherubim,
& loquebatur "ei.

Cap. VIII.

בהעלותך

Diſpoſitio lucernarum.

ET loquutus eſt Iehouáh ad Mowſéh,dicendo, 1
Loquere ad Aharón, & dicas illi, Quando accendes lucer- 2
nas,"contra faciem candelabri lucebunt ſeptem lucernæ.

---

fuit oblatio Ahi-ezer filii Ammiſad-
dai.
72 Die vndecimo princeps filiorũ A-
ſer,Phegiel filius Ochran,
73 Obtulit acetabulum argenteum ap
pendens centum triginta ſiclos,phia-
lam argenteam habentem ſeptuagin
ta ſiclos,ad pondus Sanctuarii,vtrun-
que plenum ſimila conſperſa oleo in
ſacrificium:
74 Mortariolum aureum appendens
decem ſiclos,plenum incenſo:
75 Bouem de armento , & arietem, &
agnum anniculum in holocauſtum.
76 Hircúmque pro peccato:
77 Et in hoſtias pacificorum boues
duos,arietes quĩque,hircos quinque,
agnos anniculos quinque.hæc fuit o-
blatio Phegiel filii Ochran.
78 Die duodecimo princeps filiorum
Nephthali Ahira filius Enan,
79 Obtulit acetabulum argenteum ap
pendens centum triginta ſiclos, phia
lam argenteam habentẽ ſeptuaginta
ſiclos,ad pondus Sãctuarii, vtrunque
plenum ſimila oleo conſperſa in ſacri
ficium:
80 Mortariolum aureum appendens
decem ſiclos,plenum incenſo:
81 Bouem de armento,& arietem, &
agnum anniculum in holocauſtum:
82 Hircúmque pro peccato:
83 Et ĩ hoſtias pacificorũ boues duos,
arietes quinque, hircos quinque, a-
gnos anniculos quinque. hæc fuit o-
blatio Ahira filii Enan.
84 Hæc in dedicationem altaris obla-
ta ſunt à principibus Iſrael,in die qua
conſecratum eſt: acetabula argentea
duodecim,phialæ argẽteæ duodecim,
mortariola aurea duodecim:
85 Ita vt centum triginta ſiclos argen
ti haberet vnum acetabulum, & ſe-
ptuaginta ſiclos haberet vna phiala:
id eſt in commune vaſorum omnium
ex argento ſicli duo millia quadrin-
genti,pondere Sanctuarii.
86 Mortariola aurea duodecim plena
incenſo,denos ſiclos appendentia,põ
dere Sanctuarii : id eſt ſimul auri ſicli
centum viginti.
87 Boues de armento in holocauſtum
duodecim arietes, agni anniculi duo-
decim, & libamenta eorũ. hirci duo-
decim pro peccato.
88 In hoſtias pacificorum , boues vi-
gintiquatuor,arietes ſexaginta,hirci
ſexaginta , agni anniculi ſexaginta.
hæc oblata ſunt in dedicationem al-
taris,quando vnctum eſt.
89 Quúmque ingrederetur Moyſes ta
bernaculum fœderis, vt conſuleret o-
raculum,audiebat vocẽ loquentis ad
ſe de propitiatorio quod erat ſuper
arcam teſtimonii inter duos Cheru-
bim, vnde & loquebatur ei.

Cap. VIII

1 LOquutúſq; eſt Dominus ad Moy
ſen,dicens,
2 Loquere Aarõ,& dices ad eũ, Quũ
poſueris ſeptẽ lucernas, contra eam
partem quam candelabrum reſpicit,
lucere debebunt.

---

84 Hæc fuit dedicatio זאת חנוכת q.d. hæc prædicta fuerunt in dedicatione altaris. 86 Decem,&c. עשרה עשרה הכף Hebraiſmus,ſingula cochlearia pendebant decem ſiclos. 89 Vt loqueretur cum eo, לדבר אתו .i. vt conſuleret Deum. Relatiuum pro antecedente. E propitiatorio מעל הכפורת Ad verbum,deſuper propitiatorium. Inter duos מבין שני Ad verbum,de inter duos,&c. Ei. אליו nempe Moſi.

IN CAPVT VIII.

2 Contra faciem cand. אל מול פני המנורה .i. verſus eam partem quæ reſpondet fronti candelabri. Ab hoc capite Hebræi tertiam huius libri ſectionem incipiunt,quam à quinta ſecundi verſus dictione denominant בהעלותך.

Fecitque Aaron, & impoſuit lucernas ſuper cãdelabrum,vt præceperat Dominus Moyſi.

Hæc autem erat factura cãdelabri, Ex auro ductili,tã medi⁹ ſtipes quàm cũcta quæ ex vtroque calamorum latere naſcebãtur. iuxta exemplũ quod oſtẽdit Dominus Moyſi,ita operatus eſt candelabrum.

Et loquutus eſt Dominus ad Moyſen,dicens,

B Tolle Leuitas ex medio filiorum Iſrael,& purificabis eos,

Iuxta hunc ritum:aſpergãtur aqua luſtrationis,& radãt omnes pilos carnis ſuæ.Quumque lauerint veſtimẽta ſua,& mundati fuerint:

Tollent bouem de armẽtis,& libamentum eius ſimilam oleo conſperſam,bouem autem alterum de armẽto tu accipies pro peccato:

Et applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis,conuocata omni multitudine filiorum Iſrael.

Quũmque Leuitæ fuerint corã Domino, ponent filii Iſrael manus ſuas ſuper eos,

Et offeret Aaron Leuitas,munus in cõſpectu Domini à filiis Iſrael,vt ſeruiant in miniſterio eius.

Leuitæ quoque ponẽt manus ſuas ſuper capita boum, è quibus vnũ facies pro peccato,& alterum in holocauſtum Domini, vt depreceris pro eis.

Statuéſque Leuitas in conſpectu Aaron & filiorum eius, & cõſecrabis oblatos Domino.

C Ac ſeparabis de medio filiorum Iſrael,vt ſint mei.

Et poſtea ingrediantur tabernaculum fœderis,vt ſeruiant mihi : ſicque purificabis & conſecrabis eos in oblationem Domini:

Quoniam dono donati ſunt mihi à filiis Iſrael: pro primogenitis quæ aperiunt omnem vuluam in Iſrael, accepi eos.

Suprà 3.b.13 exod.13.a.2 luc.2.d.23

Mea ſunt enim omnia primogenita filiorum Iſrael,tam ex hominibus quàm iumentis, ex die quo percuſſi omne primogenitum in terra AEgypti,ſanctificaui eos mihi.

Et tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Iſrael.

Tradidique eos dono Aaron & filiis eius de medio filiorum Iſrael, vt ſeruiant mihi pro Iſrael in tabernaculo fœderis, & orent pro eis,ne ſit in populo plaga,ſi auſi fuerint accedere ad ſanctuarium.

D Feceruntque Moyſes & Aaron & omnis multitudo filiorum Iſrael ſuper Leuitis quæ præceperat Domi-

3 Fecítque ita Aharón,contra faciem candelabri accendit lucer-
nas eius,quemadmodum præceperat Iehouáh ipſi Mowſéh.
4 ʼEt hoc *eſt* opus cãdelabri, ʼductile aureum vſque ad haſtile ſu- Forma candelabri.
um,vſque ad flores ſuos ductile erat.ʼiuxta exemplar quod oſtẽ-
derat Iehouáh ipſi Mowſéh,ſic fecit candelabrum.
5 Loquutúſque eſt præterea Iehouáh ipſi Mowſéh,dicendo, Purgatio & oblatio Leuitarũ.
6 Cape Leuitas ʼè medio filiorum Iwſraél,& purifices illos.
7 Sic autem facies illis vt purifices illos, Sparge ſuper eos aquam
purificationis, ʼ& trãſire faciant nouaculam ſuper totam carnem
ſuam,lauéntque veſtimenta ſua,& purificentur.
8 ʼPoſtea capient iuuencum filium bouis,& minnham eius ſimi-
lam conſperſam oleo : & iuuencum alterum filium bouis capies
in ſacrificium pro peccato.
9 ʼTunc offeres Leuitas coram tabernaculo eccleſiæ: ʼ& congre-
gabis omnem cœtum filiorum Iwſraél:
10 Offeres inquam Leuitas corã Iehoua, ʼ& coniungent filii Iwſ-
raél manus ſuas ſuper Leuitas.
11 ʼOfferétque Aharón Leuitas *in* oblationẽ coram Iehoua à filiis
Iwſraél,& miniſtrabunt in miniſterio Iehouæ.
12 Leuitæ autem coniungent manus ſuas ſuper caput iuuencorũ:
ʼpoſtea facies vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum Ie-
houæ ʼad expiandum Leuitas.
13 Statuéſque Leuitas coram Aharón & coram filiis eius, & offe-
res illos oblationem Iehouæ.
14 Ac ſegregabis Leuitas ʼè medio filiorũ Iwſraél,erũt mei Leuitæ.
15 Poſtea autẽ venient Leuitæ ad miniſtrandũ in tabernaculo ec-
cleſiæ,& expiabis illos,offeréſque eos oblationem:
16 Quia ʼdati,dati *inquam* ſunt mihi è medio filiorum Iwſraél ʼpro
aperiente omnem vuluam, pro primogenito omnium filiorum
Iwſraél accepi eos mihi.
17 Meus eſt enim omnis primogenitus in filiis Iwſraél, tam ho-
minum quàm iumentorum: à die quo percuſſi omne primoge-
nitum in terra AEgypti, ʼſanctificaui illa mihi.
18 Cepi autem Leuitas pro omni primogenito in filiis Iwſraél.
19 Et dedi Leuitas *dono* datos Aharoni & filiis eius è medio filiorũ
Iwſraél, ʼvt fungantur officio filiorum Iwſraél in tabernaculo
eccleſiæ, ʼ& expient filios Iwſraél: neque ſit in filiis Iwſraél pla-
ga, ʼquum ipſi appropinquauerint ſanctuario.
20 Fecit itaque Mowſéh & Aharón, & omnis cõgregatio filiorum
Iwſraél *ſic* ʼde Leuitis, ſecundum omnia quæ præceperat Iehouáh

4 Et hoc *eſt* opus וזה מעשה Et hæc *eſt ratio qua* fuit factum.vel,Et hæc eſt factura. Ductile aureum,&c. מקשה זהב וגו׳ .i.tam haſtile eius quàm flores ac lilia eius erant ductilia,ſiue opere ductili facta.vel vt alii,opere integro,hoc eſt ex vna maſſa diductum,non per fragmenta & membra compoſitum. Iuxta exemplar,&c. כמראה וגו׳ Ad verbum,iuxta viſionem[vel,aſpectum]quã videre fecit Iehoua.
6 E medio filiorum Iſrael, מתוך בני ישראל Id eſt,ex omnibus filiis Iſrael ſelige Leuitas.
7 Et tranſire faciant,&c. והעבירו וגו׳ .i.totum corpus ſuũ curent radendum. 8 Poſtea capient ולקחו Ad verbũ,Et capient.
9 Tunc offeres, והקרבת Ad verbum,Et appropinquare facies. Et congregabis,&c. והקהלת וגו׳ q.d.id facies coram vniuerſa congregatione. 10 Et coniungent וסמכו &ponent.vel,component.i.aliqui ex illis nomine omnium imponent manus Leuitis,tanquam oblaturi eos ſua ſponte. 11 Offerétque,&c. והניף וגו׳ Ad verbum,Et eleuare faciet Aharon Leuitas eleuationem coram Iehoua à filiis Iſrael,& erunt ad miniſtrandũ,&c.Eleuare coram Iehoua dicit pro offerre Iehouæ,quòd oblationes offerrent eleuãdo & agitando illas coram Iehoua.Sic paulo pòſt verſu 13 & 15. 12 Poſtea facies ועשה Ad verbum,& fac. Ad expiandum Leuitas. לכפר על הלוים: .i.vt his ſacrificiis expientur Leuitæ. Alii,eodem ſenſu,vt placetur *Deus* Leuitis. Alii,vt remittatur peccatum Leuitis.
14 E medio fil.Iwſ. מתוך בני ישראל .i.ex omnibus filiis Iſrael. 16 Dati,dati נתונים נתונים Eadem habes ſuprà cap.3.b.9. Pro aperiente omnem vul. תחת פטרת כל רחם Ad verbum, loco apertionis omnis vuluæ.i.pro omni eo quod aperit vuluam. Quid intelligat per apertionem vuluæ,mox exponit,quum dicit,pro omni primogenito,&c. 17 Sanctificaui הקדשתי conſecraui.
19 Vt fungantur,&c. לעבוד וגו׳ Ad verbum,vt miniſtrent miniſtrationem filiorum Iſrael.i.miniſtrent mihi in miniſterio tabernaculi,quod alioqui curare tenerentur filii Iſrael. Et expient fil.Iwſ. ולכפר על בני ישראל & deprecentur *Deum* pro filiis Iſrael. Vel,placent *Iehouam* erga filios Iſrael. Quum ipſi approp.&c. בגשת וגו׳ Ad verbum,in appropinquando filios Iſrael ad ſanctuarium. Antecedens pro relatiuo,quum ipſi acceſſerint ad miniſtrandum in Sanctuario.
20 De Leuitis, ללוים Paulo pòſt verſu 22,ſcripſit על הלוים ſuper,vel de Leuitis.

Mowſch de Leuitis, ſic fecerunt illis filii Iwſraél.
Et purificauerunt ſeſe Leuitæ, lauerúntque veſtimenta ſua, & 21
obtulit Aharón illos oblationem coram Iehoua, ˊ& expiauit eos
Aharón, vt purificaret eos.
ˊHis peractis aggreſſi ſunt Leuitæ fungi miniſterio ſuo in taber 22
naculo eccleſiæ coram Aharón & coram filiis eius: quemadmo-
dum præceperat Iehouáh Mowſéh de Leuitis, ſic fecerunt illis.

AEtates Leuitarum.

Loquutus eſt autem Iehouáh ad Mowſéh, dicendo, 23
Hoc *quoque* eſt quod ad Leuitas *pertinet*, ˊà viceſimo quinto anno & 24
ſuprà ingredientur militare militiá in cultu tabernaculi eccleſiæ.
ˊA quinquageſimo autem anno reuertetur à militia cultus, nec 25
miniſtrabit vltrá:
Sed miniſtrabit cum fratribus ſuis in tabernaculo eccleſiæ ˊvt 26
munere *ſuo illi* fungantur: ˊat miniſterium non adminiſtrabit. ſic fa
cies de Leuitis ˊin cuſtodiis eorum. Cap. IX.

Phaſe præcipitur fieri.

LOquutus eſt autem Iehouáh ad Mowſéh in deſerto Sinái, an- 1
no ſecundo quo egreſſi ſunt è terra AEgypti, menſe primo,
dicendo,
ˊFacient filii Iwſraél ˊPéſanh in tempore ſuo. 2
Decimoquarto die ˊmenſis huius ˊinter duas veſperas facietis 3
illud tempore ſuo: iuxta omnes ritus ſuos, ˊ& iuxta omnes cære-
monias ſuas facietis illud.
Alloquutus eſt itaq; Mowſéh filios Iwſraél vt facerét Péſanh. 4
Fecerúntque Péſanh ˊin primo menſe, decimoquarto die eiuſ- 5
dem inter duas veſperas in deſerto Sinái: ˊiuxta omnia quæ præ-
ceperat Iehouáh Mowſéh, ſic fecerunt filii Iwſraél.

Immundi ſuper mortuo, Phaſe non prohibentur facere.

Fuerunt autem quidam immundi ˊſuper anima hominis, qui 6
non potuerunt facere Péſanh die ipſo, tunc acceſſerunt coram
Mowſéh & coram Aharon ipſo die:
Dixerúntque homines illi ad eum, Nos immundi ſumus ſuper 7
anima hominis, vtquid prohibebimur ne offeramus oblationem
Iehouæ tempore ſuo ˊin medio filiorum Iwſraél?
Et dixit ad eos Mowſéh, ˊState, & audiam quid præcipiat Ieho- 8
uáh pro vobis.
Loquutus eſt autem Iehouáh ad Mowſéh, dicendo, 9
Alloquere filios Iwſraél, dicendo, Quicunque fuerit immun- 10
dus ˊſuper anima, aut fuerit in via remota, ex vobis, vel ex genera
tionibus veſtris, faciet Péſanh Iehouæ.
Menſe ſecundo, decimoquarto die inter duas veſperas facient 11
illud: cum infermentatis ˊ& herbis amaris comedent illud.
Non relinquent *quicquam* ex eo vſque mane, neque os confrin- 12
gent in eo: iuxta omnes ritus Péſanh facient illud.

nus Moyſi.

21 Purificatique ſunt, & lauerunt veſtimenta ſua: eleuauitque eos Aaron in conſpectu Domini, & orauit pro eis,

22 Vt purificati ingrederentur ad officia ſua in tabernaculum fœderis corã Aaron & filiis eius: ſicut præceperat Dominus Moyſi de Leuitis, ita factum eſt.

23 Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

24 Hæc eſt lex Leuitarũ, A vigintiquinque annis & ſuprà, ingredientur vt miniſtrent tabernaculo fœderis.

25 Quámque quinquageſimum annũ ætatis impleuerint, ſeruire ceſſabunt.

26 Erúntque miniſtri fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis, vt cuſtodiant quæ ſibi fuerint commendata, opera autem ipſa non faciant. ſic diſpones Leuitis in cuſtodiis ſuis.

Cap. IX.

1 LOquutus eſt Dominus ad Moyſẽ in deſerto Sinai anno ſecũdo poſt quam egreſſi ſunt de terra AEgypti, menſe primo, dicens,

2 Faciãt filii Iſrael Phaſe in tempore ſuo,

3 Quartadecima die menſis huius ad veſperam, iuxta omnes cæremonias & iuſtificationes eius.

4 Præcepitque Moyſes filiis Iſrael vt facerent Phaſe.

5 Qui fecerunt tempore ſuo: quartadecima die menſis ad veſperã in mõte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat Dominus Moyſi, fecerunt filii Iſrael.

6 Ecce autem quidam immundi ſuper anima hominis, qui non poterãt facere Phaſe in die illo, accedentes ad Moyſen & Aaron,

7 Dixerunt eis, Immundi ſumus ſuper anima hominis: quare fraudamur vt non valeamus oblationem offerre Domino in tempore ſuo inter filios Iſrael?

8 Quibus reſpondit Moyſes, State vt conſulam quid præcipiat Dominus de vobis.

9 Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

10 Loquere filiis Iſrael, Homo qui fuerit immundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino.

11 In menſe ſecũdo, quartadecima die menſis ad veſperam, cum azymis & lactucis agreſtibus comedent illud.

12 Non relinquent ex eo quidpiã vſque mane, & os eius nõ confringent, omnem ritum Phaſe obſeruabunt.

21 Et expiauit eos ויכפר עליהם & rogauit pro eis. 22 His peractis, &c. ואחרי וגו׳ Ad verbum, Et poſtea venerunt Leuitæ ad miniſtrandum miniſtrationem ſuam. 24 A viceſimo, &c. מבן חמש וגו Ad verbum, A filio quinque & viginti annorum, &c. Hebraiſmus, Leuita incipiet fungi munere ſuo in tabernaculo, quum erit natus viginti quinque annos, aut plures.
25 A quinquageſimo, &c. ומבן חמשים וגו׳ Ad verbum, A filio quinquaginta annorum reuertetur, &c. ſub. quiſque illorum.
26 Vt munere *ſ. illi* fung. לשמור משמרת Ad verbum, ad cuſtodiendum cuſtodiam. At miniſterium non adm. ועבודה לא יעבור i. non faciet quæ facere ſolebat ante quinquageſimum annum. In cuſtodiis e. במשמרותם: i. iuxta ea quæ facere ſolent.

IN CAPVT IX.

2 Facient ויעשו Ad verbum, Et facient. ו redundat, Péſanh. את־פסח. De hac voce dictum eſt Exod. 12. a. 6.
3 Menſis huius בחודש הזה Ad verbum, in menſe iſto. Inter duas veſp. בין הערבים Vide Exod. 12. b. 11. Et iuxta om. cære. ובכל משפטיו Ad verbum, iuxta omnia iudicia ſua. i. ſeruatis omnibus ritibus ac cæremoniis eius. Chaldæus paraph. iuxta omne quod cõuenit ei.
5 In primo, &c. בראשון וגו׳ Ad verbum, in primo, in quarto decimo mẽſis. Iuxta om. q. præc. בכול אשר צוה Hebraiſmus, prorſus vt præceperat. 6 Super anima ho. לנפש אדם i. ſuper cadauere hominis, ſiue propter cadauer, quòd ſcilicet hominis mortui exequiis interfuiſſent. 8 State, & audiam עמדו ואשמעה Conſiſtite *tantiſper* dum audiam, vel intellexero quid præcipiat, &c.
10 Super anima, לנפש i. ſuper mortuo, vt paulo antè verſu 6. Ordo inuerſus Hebræis in hoc verſu, pro, Siquis ex vobis, aut ex generationibus [id eſt poſteris] veſtris fuerit immundus ſuper anima, aut fuerit in via remota. ſub. à loco in quo celebratur Paſcha.
11 Et herbis amaris ומרורים Ad verbum, & amaroribus.

13 Siquis autem & mundus est,& in itinere non fuit,& tamē nō fecit Phase,exterminabitur anima illa de populis suis,quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo:peccatum suum ipse portabit.

C

14 Peregrinus quoque & aduena si fuerint apud vos,facient Phase Domino iuxta cæremonias & iustificationes suas. Præceptum idem erit apud vos tam aduenæ,quàm indigenæ.

Exod.40.d.34

15 ¶Igitur die qua erectū est tabernaculum,operuit illud nubes: à vespere autem super tentoriū erat quasi species ignis vsque mane.

16 Sic fiebat iugiter: per diem operiebat illud nubes , & per noctem quasi species ignis.

17 Qu͂umque ablata fuisset nubes quæ tabernaculū protegebat, tunc proficiscebātur filii Israel: & in loco vbi stetisset nubes,ibi castrametabantur.

Cor.10.a.1

18 Ad imperium Domini proficiscebātur,& ad imperium illius figebant tabernaculum. ¶Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum,manebant in eodem loco:

D

19 Et si euenisset vt multo tēpore maneret super illud,erāt filii Israel in excubiis Domini,& nō proficiscebātur.

20 Quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum,ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant.

21 Si fuisset nubes à vespere vsque mane,& statim diluculo tabernaculum reliquisset,proficiscebantur: & si post diem & noctem recessisset, dissipabāt tentoria.

22 Si verò biduo aut vno mense vel lōgiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filii Israel in eodē loco,& non proficiscebantur : statim autem vt recessisset,mouebāt castra.

23 Per verbum Domini figebant tentoria,& per verbum illius proficiscebantur,erántque in excubiis Domini iuxta imperiū eius per manū Moysi.

Cap. X.

1 LOquutúsq; est Dominus ad Moysen,dicens,

2 Fac tibi duas tubas argēteas ductiles,quibus conuocare possis multitudinem quando mōuenda sunt castra.

3 Qu͂ūq; increpueris tubis,cōgregabitur ad te omnis turba ad ostiū taber.

13 Vir autem qui est mūdus,"aut in via non fuerit,& cessauerit facere Péσanh, excidetur anima illa è populis suis: quia "oblationē Iehouæ non obtulit tēpore suo,peccatum suum portabit vir ille.
14 Si verò habitauerit apud vos peregrinus, & fecerit Péσanh Iehouæ:iuxta ritum Péσanh,"& iuxta cæremonias eius sic faciet:ritus vnus erit vobis,tam peregrino quàm indigenæ terræ.
15 Quo autem die erectum fuit tabernaculum,operuit ipsa nubes tabernaculū "supra tectum testimonii:& in vespera "erat super tabernaculum "sicut species ignis,vsque mane.
16 Sic erat iugiter:nubes operiebat illud, & species ignis noctu.
17 "Quum autem discedebat nubes à tabernaculo, postea proficiscebantur filii Iωsraél:atque in loco in quo manebat nubes, ibi castrametabantur filii Iωsraél.
18 "Iuxta sermonem Iehouæ proficiscebantur filii Iωsraél, & iuxta sermonem Iehouæ castrametabantur:omnibus diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, "manere solebant.
19 "Quum verò morabatur nubes super tabernaculū diebus multis,tunc "obseruabant filii Iωsraél custodiam Iehouæ, & non proficiscebantur.
20 "Quando autē nubes diebus pauciserat super tabernaculum,ad sermonem Iehouæ manebant *vno in loco* , & ad sermonem Iehouæ proficiscebantur.
21 "Quando item erat nubes à vespera vsque mane,discedebat autem nubes mane, tum proficiscebantur:aut *quando* die & nocte,discedebat autem nubes,tum proficiscebantur.
22 Aut duobus diebus, aut mense, aut anno,"quando moram faciebat nubes super tabernaculum manendo super illud, "manebāt filii Iωsraél,nec proficiscebantur:"quum autem illa discedebat, proficiscebantur.
23 "Iuxta sermonem Iehouæ castrametabātur,& iuxta sermonem Iehouæ proficiscebantur:"custodiam Iehouæ seruabant iuxta sermonem Iehouæ per manum Moωséh. Cap. X.
1 ET loquutus est Iehouáh ad Moωséh,dicendo,
2 Fac tibi duas tubas argenteas,opere ductili facies illas: "quibus vteris ad conuocandum cœtum,& ad mouenda castra.
3 "Qu͂ūque clangēt illis,cōgregabūtur ad te omnis cœtus ad ostiū

Nube operientē tabernaculū, manēt: recedēte verò, proficiscūtur.

Tubæ argēteæ, & earū vsus.

13 Aut in via ובדרך Ad verbum,Et in via.ו pro Aut.i.si non fuerit absens tempore quo celebrabitur Pascha. Oblationem Iehouæ non ob. קרבן יהוה לא הקריב.i.non immolauit agnum Paschalem.

14 Et iuxta cæremonias eius וכמשפטו Vide in principio huius capitis,versu 3.

15 Supra tectum testimonii: לאוהל העדות q.d.nubes illa erat super tabernaculum,sed præcipuè super eam partem in qua erat arca. Erat יהיה Fut.Heb.pro præt.vertendum per imperfectum,vt & sequenti versu. Sicut species ignis,כמראה אש quasi visio ignis.i. non secus ac si quis ignem ardentem videret : ardebat quasi flamma,& longe latéque fulgorem ac lumen fundebat,& in media nocte flammarum nitor cernebatur.Ideo enim à vespera vsque mane ignis species tabernaculum occupabat, vt in mediis tenebris tanta gloria cerneretur,euidénsque Diuinæ maiestatis testimonium esset Hebræis.Similis loquutio legitur Ezech.1. d.14.

17 Quum autem discedebat ולפי העלות הענן Ad verbum,Et secundum quod eleuabat sese nubes.

18 Iuxta sermonem על פי Ad verbum, Ad os,id est ad imperium Iehouæ,siue ad mandatum. Manere solébant. יחנו subsistébant.Ad verbum,castrametabuntur.Fut.pro præt.quod per imperfectum vertendum est.

19 Quum verò morab. ובהאריך Quum verò moram faceret. Ad verbum,Et quum prolongabat se. Obseruabant,&c. ושמרו וגו' Id est tunc obseruabant præcepta,ritus & cæremonias quas iusserat Dominus obseruari:ministrabant Domino vt ipse præceperat.

20 Quando autem,&c. ויש אשר וגו' Ad verbum,Et erat,quando erat nubes diebus numeri super tabernaculum,ad os Iehouæ castrametabantur,& ad os Iehouæ proficiscebātur. Dies numeri vocat dies paucos, qui facilè numerari possunt. Castrametari dicit vt paulo antè versu 18,pro castris positis morabantur. 21 Quando item,&c. ויש אשר וגו' Ad verbum,Et erat,quādo *erat* nubes à vespera vsque mane,& eleuabat sese nubes,& proficiscebantur:aut die ac nocte,& eleuabat sese nubes,&c.

22 Quando moram faciebat nubes בהאריך הענן Ad verbū,quando prolōgabat se nubes.vt paulo antè versu 19. Manebant, יחנו Ad verbum,castrametabuntur.Fut.pro præt.vt paulo antè versu 18. Quum a.il.disced. ובהעלותו Ad verbū,quum autem eleuabat sese.

23 Iuxta sermonem Ich.castram. על פי יהוה יחנו Iuxta verbum Iehouæ manebant in eodem loco.vt paulo antè versu 18. Custodiā,&c. משמרת וגו' Hebraismus,custodierunt quæcunque iusserat Iehouáh custodiri,quemadmodum præceperat Iehoua per Mosen.

IN CAPVT X.

2 Quibus vteris,&c. והיו לך וגו' Ad verbum,& erunt tibi ad conuocationem cœtus,& ad proficisci faciendum castra.i.ad dandum signum vt castra mutentur. 3 Quumque clangent,&c. ותקעו וגו' Ad verbum,Et clangent cum illis,& congregabuntur.

tabernaculi ecclesiæ.
Si autem vna *tantum* clanxerint, tunc congregabūtur ad te prin- 4
cipes, ʹcapita millium Iשraאelis.
ʹSi verò clanxeritis taratātara, tum proficiſcentur caſtra caſtra- 5
metantium ad Orientem.
Quum autem clāxeritis taratantara ſecundò, tum proficiſcen- 6
tur caſtra caſtrametantium ad Meridiem: taratantara *inquam* clan-
gent ʹin profectionibus ſuis.
Quando verò congregabitis congregationem, ʹclangetis *ſolùm*, 7
& non taratantarizabitis.
Filii autem Aharón ſacerdotes clangent tubis illis, ʹerúntque 8
vobis in ſtatutum perpetuum generationibus veſtris.
Et quando venietis ad prælium in terra veſtra contra hoſtem 9
affligentem vos, taratātarizabitis tubis illis, ʹ& in memoria eritis
coram Iehoua Deo veſtro, ac ſeruabimini ʹab inimicis veſtris.
Præterea in die lætitiæ veſtræ, & in ſolennitatibus veſtris, & in 10
capitibus menſium veſtrorum clangetis tubis illis ſuper holocau
ſtis veſtris, & ſuper ſacrificiis pacificorum veſtrorum, ʹerúntque
vobis in memoriā coram Deo veſtro: ego Iehouáh Deus veſter.
De Sinai proficiſcuntur filii Iſrael. Fuit autem anno ſecundo, menſe ſecundo, viceſima menſis di- 11
ſceſſit nubes à tabernaculo teſtimonii.
Et profecti ſunt filii Iשraאél ʹper profectiones ſuas è deſerto 12
סSinái, ſubſtitítque nubes in deſerto Parán.
Profecti ſunt igitur ʹprimùm iuxta ſermonem Iehouæ per ma 13
Recenſentur caſtrorum duces. Iuda. num Mošéh.
Et proficiſci cœpit vexillum caſtrorū filiorū Iehudáh primùm 14
per exercitus ſuos: ſupérque exercitum eius erat Nanhשón filius
yAmminadáb.
Super exercitū autem tribus filiorum Iשſachár erat Nethan- 15
אél filius xSuyár.
Et ſuper exercitum tribus filiorum Zebulún *erat* אEliáb filius 16
חHelón.
ʹDepoſitum autem fuerat tabernaculū: & profecti ſunt filii Ger 17
שón & filii Merarí portantes ʹillud.
Ruben. Deinde proficiſci cœpit vexillum caſtrorum Reאubén ʹper ex- 18
ercitus ſuos: & ſuper exercitū eius erat אElixſúr fili⁹ שSedeאúr.
Super exercitum verò tribus filiorum שSimעón *erat* שSelu- 19
miאél filius xSuriשaddái.
Et ſuper exercitum tribus filiorum Gád *erat* אEliaסáph filius 20
Deיuאél.
Et progredi cœperūt Cehathitæ portantes ʹSanctuarium: ʹere- 21
xerunt autem tabernaculum donec venirent ipſi.
Ephraim. Poſtea proficiſci cœpit vexillum caſtrorū filiorum אEphráim 22

naculi fœderis.
4 Si ſemel clāgueris, veniēt ad te principes, & capita multitudinis Iſrael.
5 Si autem prolixior atque conciſus clangor increpuerit, mouebūt caſtra primi qui ſunt ad Orientalem plagā:
6 In ſecundo autem ſonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria qui habitant ad Meridiem. & iuxta hūc modum reliqui facient vlulantibus tubis in profectionem.
7 Quando autem congregandus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non conciſè vlulabunt.
8 Filii autē Aaron ſacerdotis clāgent tubis: eritque hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris.
9 Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes qui dimicāt aduerſum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio veſtri coram Domino Deo veſtro, vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorum.
10 Siquādo habebitis epulum, & dies feſtos, & calendas, canetis tubis ſuper holocauſtis, & pacificis victimis, vt ſint vobis in recordationem Dei veſtri: ego Dominus Deus veſter.
11 Anno ſecundo, menſe ſecundo, viceſima die menſis eleuata eſt nubes de tabernaculo fœderis:
12 Profectique ſunt filii Iſrael per turmas ſuas de deſerto Sinai, & recubuit nubes in ſolitudine Pharan.
13 Mouerúntque caſtra primi iuxta imperium Domini per manū Moyſi,
14 Filii Iuda per turmas ſuas, quorū princeps erat Nahaſſon filius Amminadab.
15 In tribu filiorum Iſſachar fuit princeps Nathanael filius Suar.
16 In tribu Zabulon erat princeps Eliab filius Helon.
17 Depoſitúmque eſt tabernaculum, quod portantes egreſſi ſunt filii Gerſon & Merari.
18 Profectique ſunt & filii Ruben per turmas & ordinē ſuum, quorum princeps erat Eliſur filius Sedeur.
19 In tribu autem filiorum Simeon princeps fuit Salamiel filius Suriſaddái.
20 Porrò in tribu Gad erat princeps Eliaſaph filius Duel.
21 Profectique ſunt & Caathitæ portantes Sanctuariū: tandiu tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum.
22 Mouerūt caſtra & filii Ephráim per

4 Capita ראשי duces. 5 Si verò clanxeritis ותקעתם תרועה Ad verbum, Et clangetis iubilationem. vel, cum iubilatione. i. tubis iubilantibus. Alii, Quum emittent ſonum prolixiorem, ſed interciſum. Erat quidam clangor ab aliis differens, vt apparet ex paulo pòſt ſequente verſu 7, nobis ignotus. Sic ſequenti verſu. 6 In profectionibus ſ. למסעיהם: .i. quoties mutabunt caſtra.
7 Clangetis, & non tarat. תתקעו ולא תריעו: Hic diſtinguit inter תקע clangere, & רוע vociferari, iubilare, ſiue taratantarizare.
8 Erúntque vobis, &c. והיו לכם וגו׳ acſi dicat, ſoli ſacerdotes clangent tubis illis quandiu vixeritis.
9 Et in memoria eritis coram Iehoua ונזכרתם לפני יהוה Id eſt Recordabitur veſtri Iehouah in bonum veſtrum. Ab inimicis ve. מאויביכם: .i. ab impetu inimicorum veſtrorum. 10 Erúntque vobis in mem. והיו לכם לזכרון .i. efficient vt Deus ſit memor veſtri.
11 Per profectiones ſuas למסעיהם Id eſt per turmas ſuas, ſeruato ordine procedendi.
13 Primùm בראשונה initio. Innuit primam caſtrorū motionem factam eſſe ex imperio Dei. cum clangore tubarū Moſe internūtio.
17 Depoſitum a. fuerat tab. &c. והורד המשכן ונסעו Iam verò depoſitum fuerat tabernaculum: (antequam ſcilicet inciperent proficiſci) & proficiſci cœperunt, &c. ſecundo ſcilicet loco, ſtatim poſt primum vexillum. Illud. המשכן: tabernaculum. Antecedens pro relat.
18 Per exer. ſ. לצבאותם per turmas ſuas. 21 Sanctuarium: המקדש .i. res ſanctiores, nempe arcā fœderis, altare aureum, &c. Erexèrunt a. והקימו erigebánt autem. nempe Gerſonitæ & Meraritæ in loco vbi nubes reſedit, interim dum venirent Caathitæ.

turmas suas, in quorum exercitu princeps erat Elisama filius Ammiud.

per exercitus suos: & super exercitum eius *erat* ℵEliϣsamáy filius yAmmihúd.

In tribu autē filiorū Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phadassur.

23 Super exercitum verò tribus filiorum Menaϣsséh *erat* Gamliℵél filius Pedahℵsúr.

Et in tribu Beniamin erat dux Abidan filius Gedeonis.

24 Et super exercitum tribus filiorum Biniamín *erat* Abidán filius Gidyóni.

Nouissimi castrorum omnium profecti sunt filii Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiézer filius Ammisaddái.

25 Proficisci insuper cœpit vexillū castrorum filiorum Dán, 'recolligens omnia castra per exercitus suos: & super exercitum eius *erat* Aʼnhiyézer filius yAmmiϣsaddái.

In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phegiel filius Ochran.

26 Super exercitum verò tribus filiorum Aϣsér *erat* Pagyiℵél filius yOchrán.

Et in tribu filiorū Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan.

27 Et super exercitum tribus filiorum Naphthali *erat* Aʼnhiráy filius yEnán.

Hæc sunt castra, & profectiones filiorum Israel per turmas suas quando egrediebantur.

28 'Istæ sunt profectiones filiorum Iϣsraℵél per exercitus suos, ac *ita* profecti sunt.

D Dixitque Moyses Hobab filio Raguel Madianitæ cognato suo, Proficiscimur ad locū quem Dominus daturus est nobis: veni nobiscum, vt benefaciamus tibi: quia Dominus bona promisit Israeli.

29 Dixit autem Moϣséh 'ad חHobáb filium Reyuℵél Midianitem socerum suum, Proficiscimur nos ad locum de quo dixit Iehouáh, Illum dabo vobis. veni nobiscū, & benefaciemus tibi: quia Iehouáh 'loquutus est bonum super Iϣsraℵelem.

Hobab renuit cū Moyse proficisci.

Cui ille respōdit, Non vadā tecum, sed reuertar in terram meam in qua natus sum.

30 Qui respondit ei, Non veniam, sed ad terram meam ' & ad cognationem meam pergam.

Et ille, Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster.

31 'Et dixit, Ne quæso derelinquas nos: 'nosti enim māsiones nostras in deserto, & fuisti nobis pro oculis.

Quūque nobiscū veneris, quicquid optimū fuerit ex opibus quas nobis traditurus est Domin⁹, dabimus tibi.

32 Quum autem veneris nobiscum, & euenerit nobis bonum illud quo benefacturus est Iehouáh nobis, tum benefaciemus tibi.

Profecti sunt ergo de mōte Domini viam trium dierum, arcáque fœderis Domini præcedebat eos per dies tres prouidens castrorum locum.

33 Profecti sunt itaque 'è monte Iehouæ via trium dierum, & arca fœderis Iehouæ proficiscebatur ante eos via trium dierum *illorum*, 'ad explorandam illis requiem.

Psal. 67. a. 2

Nubes quoque Domini super eos erat per diem quum incederent.

34 Et nubes Iehouæ *erat* sup̄ eos īterdiu 'dū ꝓficiscerētur è castris.

Quúmque eleuaretur arca, dicebat Moyses, Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderūt te, à facie tua.

35 'Quū autē cœpit proficisci arca, dicebat Moϣséh, Surge Iehouáh '& dispergantur inimici tui, & fugiāt odio habentes te, à facie tua.

Quum autem deponeretur, aiebat, Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.

36 Quando verò requiescebat, dicebat, 'Reuertere Iehouáh *ad* decem millia millium Iϣsraℵelis.

25 Recolligens, &c. מאסף וגו' .i. erat postremum omnium, secum trahens reliquam partem castrorum. Sic docti Hebræorum. LXX, nouissimi omnium castrorum. Alii Hebræi, Dan collectorem omnium castrorum dici sentiunt, quòd omnes qui vel defatigatione, vel morbo, vel alia causa impediti, castra sua sequi non poterāt, ad se colligeret ac reciperet. Sic quoque intelligūt quod dicitur Iosue 6. b. 9, Cœtus autem collectus [siue congregans, aut collector] ibat post arcam Domini. Vbi similiter intelligunt tribum Dan, quæ postremo loco incedens, colligebat ignauos & tardiores quosque. 28 Istæ sunt profect. אלה מסעי Hæ sunt progressiones .i. hic est ordo progressus filiorum Israel. 29 Ad חHobab לחובב Quidam existimant istum fuisse Iethro, iuxta quorum sententiam vertit noster interpres. Alii vertunt, Ad Hobab filium Reyuel Madianitæ soceri sui. Vide interpretationem nominum Hebraicorum. Loquutus est bonum, &c. דבר טוב וגו' Singul. Heb. pro plur. q. d. eris particeps eorum quæ Deus nobis daturus est: nam bona multa pollicitus est nobis.
30 Et ad cognationem meam ואל מולדתי & ad natiuitatem meam. id est ad locum in quo natus sum.
31 Et dixit, ויאמר sub. Mosch. Nosti enim māsiones n. & fuisti, &c. כי על כן ידעת חנתנו במדבר וגו' Horū verborū hunc esse sensum quidā scribunt, Tu nosti quomodo hactenus vixerimus in deserto isto squalido, vbi nullus est ager qui coli possit, sed tantū montes & valles sunt in eo, profuitque nobis auxilium & consilium tuum: quantomagis nunc egemus prudentia tua, quum terram promissionis ingressuri simus? Nec putes quòd frustra nos comitaturus sis: quandoquidem te participem facturi sumus omniū bonorū quæ Dominus tandem nobis exhibebit in terra Patribus nostris iamdudū promissa. Hic norādus est Hebraismus, Esse alicui pro oculis, id est ducem alicui esse. Præterea præteritum, ratione ו factū futurū, verti per præteritū. Alii verò cōuertunt, Quia propterea quòd nosti nos morari in deserto, esse debes nobis ductor. Docti quidā alii, quòd חנה significet castrametari, vertunt hoc modo, Quia reuera nosti nos habere castra in deserto, & eris nobis in oculos. q. d. scis quàm difficile sit in deserto inuio deducere tantā hominum turbā, & illis moderari: nosti præterea itinera: dux igitur eris nobis, atque mecum reges hunc populum, vt tuo quasi lumine omnes videant.
33 E monte Ieh. מהר יהוה Sic vocat montem Sinai. Ad explor. il. req. לתור להם מנוחה: .i. vt exploraret illis sedes quietas, siue locū in quo quiescerent. 34 Dum profic. è ca. בנסעם מן המחנה: .i. dū proficiscerētur à loco in quo fixerant tentoria sua in deserto Sinai.
35 Quum autem cœ. prof. ar. ויהי בנסוע הארן Ad verbum, Et fuit, in proficiscendo arcā. In dictione בנסוע, obseruant Hebræi vt in suis libris scriptis & impressis semper נ sit inuersum, atque etiā in primo versu sequētis capitis, in dictione כמתאוננים; dicūntque illud non carere mysterio: ac diuinant, נ inuersum in hac dictione huius versus, significare amicā & salutarē Domini conuersionē ad populū suum ad preces Mosis. Alterum autē in primo versu sequentis capitis, denotare impietatē, peruersitatē, & auersionem populi à Domino: qui scilicet nō rectè cōsiderans ingentem istam Dei beneuolentiā erga se, præclaráque beneficia quæ in ipsos cōtulerat, tam subitò auersionem meditatus est, & reditum in AEgyptum. Surge Ieh. קומה יהוה Exurge Iehouáh. Alludit scriptura ad morem militarem, vbi audita tuba, ad arma exurgere solet miles impiger & strenuus, vt ex Psalmo 35. a. 2 intelligere licet, vbi ad arma sumenda exhortatur Dominum, Apprehēde (inquit) arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. sic sæpius in ipsis Psalmis. Et dispergantur ויפצו & dissipabuntur. i. vt dissipentur.
36 Reuertere Ieh. *ad* decem m. שובה יהוה רבבות Reuertere Iehoua ad myriades, &c. Alii, Da quietem ô Iehouáh myriadibus militum, &c. i. fac quiescere infinitam illam multitudinem filiorum Israel. da sedes quietas infinitæ isti multitudini.

Cap. XI.

Murmurat populus ob laborē. ET fuit populus sicut iniustè de aliquo conquerentes: & displi- 1
cuit in auribus Iehouæ: audiuit nanque Iehouáh, & iratus est
Punitur igne. furor eius, incendítque se in eos ignis ipsius, & consumpsit extre
mum castrorum.
Exauditur Moyses. Clamauit ergo populus ad Mowsēh, & orauit Mowsēh Iehouā, 2
& absorptus est ignis.
Vocauítque nomen loci illius Thabyeráh: quia accēsus fuerat 3
in eos ignis Iehouæ.
Optat carnes. Et aggregatio quæ erat in medio eius, concupiuerunt concu- 4
piscentiam, & auersi sunt: ac fleuerunt etiam filii Iowsraél, & di-
xerunt, Quis comedere faciet nos carnem?
Recordamur pisciū quos comedebamus in AEgypto gratis, 5
cucumerum, & peponum, & porrorum, & ceparum, & alliorum.
Fastidit Man. Ac nunc anima nostra arida est: nec quicquam præter Man o- 6
culi nostri *vident*.
Man autem sicut semen coriandi erat, & color eius sicut co- 7
lor bedólahh.
Diffundebant se populus, & colligebāt, ac molebant in molis, 8
vel conterebant in mortario, atque coquebant in cacabo, facie-
bántque ex eo placentas subcineritias: sapor autem eius erat sicut
sapor recentis olei.
Quum verò descenderat ros super castra nocte, descēdebat Man 9
statim super illum.
Murmuratio & infidelitas Moysi. Audiuit itaque Mowsēh populū flentem per familias suas, quē- 10
que ad ostium tabernaculi sui: vnde iratus est furor Iehouæ valde,
ipsi quoque Mowsēh displicuit.
Et dixit Mowsēh ad Iehouam, Vtquid malefecisti seruo tuo? & 11
quare non inueni gratiam in oculis tuis, vt imponeres onus vni-
uersi populi huius super me?
An ego concepi vniuersum populū istum, & an ego genui eum, 12
quòd dicis mihi, Porta eū in sinu tuo, quemadmodū ferre solet

Cap. XI.

1 INterea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum: quod quum audisset Dominus, iratus est: & accensus in eos ignis Domini, deuorauit extremam castrorum partem.

2 Quúmq; clamasset popul⁹ ad Moysen, orauit Moyses ad Dominum, & absorptus est ignis.

3 Vocauítque nomen loci illius Incensio: eo quòd succensus fuisset contra eos ignis Domini.

4 Vulgus quippe promiscuum quod ascenderat cum eis, flagrauit desyderio, sedens & flens, iunctis sibi pariter filiis Israel, & ait, Quis dabit nobis ad vescendum, carnes?

5 Recordamur piscium quos comedebamus in AEgypto gratis: in mentem nobis veniūt cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & allia.

B

6 Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man.

7 Erat autem Man quasi semen coriandri, coloris bdellii.

8 Circuibátque populus, & colligēs illud, frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati.

9 Quúmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Mā.

10 Audiuit ergo Moyses flentem populū per familias, singulos per ostia tentorii sui: iratúsque est furor Domini valde: sed & Moysi intoleranda res visa est.

11 Et ait ad Dominnm, Cur afflixisti seruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te? & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me?

C

12 Nūquid ego concepi omnem hāc multitudinē, vel genui eā, vt dicas mihi, Porta eos in sinu tuo sicut portare

IN CAPVT XI.

1 Sicut iniustè de aliquo conq. כמתאוננים .i. tunc populus similis fuit iis qui iniustè cum aliquo expostulant. q.d. Tunc cœpit populus iniustè expostulare cum Mose: quod grauatè Dominus audiuit, ægréque tulit. Hæc expositio probatur docto inter Hebræos. Alii exponūt, nauseantes, vel mœrore affecti. Magni nominis apud illos vir exponit, occasionem quærentes. Occasionē enim quæsiuit populus quomodo recederet à Domino. Et tūc deducitur à nomine תואנה quod occasionē significat, ab אנה *innah* causam præbuit. quod nomē habetur Iudicū 14.a.4, vbi de Samsone dicitur quòd occasionem quæsiuerit contra Philisthæos. Huic sententiæ astipulatur Chaldæus paraph. L X X, quos sequutus est Vetus interpres, verterunt, Et erat populus murmurans mala contra Dominum. à voce און quæ dolorem & laborem significat. Hinc התאונן præ dolore lugere, querulari, & murmurare. iuxta illud Thren. 4.c.39, Quid luget [siue, dolet] homo viuus, &c. Non desunt tamen qui etiam pro mentiri exponunt, legentes, Et fuit populus tanquam mentientes, &c. Incenditque se ותבער exarsitque. Ignis ipsius, אש יהוה Ad verbum, ignis Iehouæ. Antecedens pro relatiuo. i. ignis à Iehoua de cælo immissus. Extremum castrorum. בקצה המחנה: Ad verbum, in extremitate castrorum. i. partem quandam castrorum. Alii exponūt, ignem deflagrasse & grassatū fuisse in eos qui erant in finibus castrorum, hoc est in vulgus illud collectum ac promiscuum, quod cū Israele egressum fuerat ex AEgypto, vt habetur Exod. 12.f.38, qui primum videlicet murmurare cœperunt contra Dominum, atque eò etiam Israelem incitarunt.

2 Et absorptus est ותשקע .i. extinctus est. 3 Vocauitque ויקרא sub. is qui vocauit, siue nomen indidit. Hebræi per actiuū, hoc dicēdi genus sæpissimè exprimūt, quod Latini per impersonale verbū, vocatū est. Thabyerah: תבערה significat incēsionē. Ratio mox sequitur cur ita vocatus sit locus. Versu etiā primo dixit, Incenditq; se in eos ignis. 4 Et aggregatio והאספסוף Significat promiscuum vulgus externorū & aduenarū qui sese adiunxerāt populo Israelitico, qui in animo suo defecerant à Deo: cum quibus & filii Israel plorantes dixerunt, Quis, &c. Magni nominis apud Hebræos vir dici putat de iis qui ex AEgypto misti cum eis ascendissent (Exod. 12.f.38) qui idololatriam respiciebant, & ad pessima quæque sæpe eos induxerant. nam vt ait Ouidius, -grex totus in agris, Vnius scabie cadit, & porrigine porci. Cōcupiuerunt conc. התאוו תאוה desiderarunt desiderium. Hebraismus, ardenter concupierunt. vel, flagrarunt desiderio. Habet enim emphasim geminatio verbi. Et auersi sunt: וישובו sub. à Deo in corde suo. defecerunt ab eo. Alii coniungunt sequētibus, & auersi sunt, & fleuerūt. i. auersi fleuerūt: tum hic distinguendū est, vt & Hebræi. 5 Recordamur זכרנו Præt. Heb. pro præs. Gratis, חנם .i. vili pretio quasi gratis. 6 Anima no. arida est נפשנו יבשה .i. esurimus. Nec quicquā, &c. אין כל בלתי Ad verbū, nō omne, tantummodo ad Man *sunt* oculi nostri. Acsi dicerent, Omnibus rebus quæ dictæ sunt, caremus, & fame perimus, tantūmodo Man expectamus.

7 Et color eius, &c. ועינו וגו' .i. Man erat album velut bdelium. De hoc manna habes eadem & Exod. 16.c.31. nisi quod hic additur, habuisse speciem bdelii, quod quidam gemmam albam esse dicunt, alii margaritam albam. Vide Gene. 2.b.12. Cadebat nanque manna in modum minutissimorum granorum alborum, quæ tam cocta quàm incocta comedi poterant: quidam in mola terebant, alii in mortario tūdebant, alii iuxta ignem in pulmentum resoluebant.

8 Recentis olei. לשד השמן: viridis olei. Alii, partis eximiæ olei. vel, humiditatis, hoc est olei suauissimi. Chaldæus paraph. pastæ oleatæ.

9 Man *statim* super illum. המן עליו: mā vnà cum illo. 10 Ipsi quoque Mo. di. ובעיני משה רע: Ad verbū, & in oculis Moseh malū.

11 Malefecisti seruo tuo? הרעות לעבדך afflixisti seruum tuum? Non inueni gr. &c. לא מצאתי חן וגו' Hebraismus, Cur non exaudisti preces meas, cur tam infœlicem me fecisti, vt imponeres, &c. Respicit ad hoc quod antea deprecatus erat suam vocationem, dicens se esse impeditæ linguæ, &c. Exod. 3.c.11.

solet nutrix infantulũ, & defer in terràm pro qua iurasti Patribus eorum?

nutritius infantem, in terram de qua iurasti Patribus eius?

13 Vnde mihi carnes vt dẽ tantæ multitudini? flent cõtra me, dicentes, Da nobis carnes vt comedamus.

Vnde mihi caro, vt dem vniuerso populo huic? flent enim ad-uersum me, dicendo, Da nobis carnes, vt comedamus.

14 Non possum solus sustinere omnẽ hunc populum, quia grauis est mihi.

Non possem ego solus ferre vniuersum populum hũc, quia su-pra vires meas est.

15 Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.

Quòd si ita tu facis mihi, occide me quæso occidendo, si inueni gratiam in oculis tuis, & ne videam malum meum.

16 Et dixit Dominus ad Moysen, Congrega mihi septuaginta viros de Senibus Israel, quos tu nosti quòd Senes populi sint ac magistri: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciésque ibi stare tecum:

Dixit ergo Iehouáh ad Mouséh, Congrega mihi septuaginta viros è Senioribus Iusraël, quos nosti quòd sint Seniores populi, & principes eius, adducásque eos ad ostium tabernaculi ecclesiæ, & stent ibi tecum: — Onus Moysi patitur Deus in LXX Seniores.

D 17 Vt descendam & loquar tibi: & auferam de Spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris.

Tunc descẽdam, & loquar tecum ibi: & separabo de Spiritu qui est in te, & ponam in eis, & sustinebunt tecum onus populi, & nõ sustinebis tu solus. — Spiritus Moysi.

18 Populo quoque dices, Sãctificamini cras, & comedetis carnes. ego enĩ audiui vos dicere, Quis dabit nobis escas carnium? bene nobis erat in AEgypto. vt det vobis Domin⁹ carnes, & comedatis:

Ad populum autem dices, Præparate vos in crastinum, & comedetis carnes: fleuistis enim in auribus Iehouæ, dicendo, Quis comedere faciet nos carnes? certè melius erat nobis in AEgypto. dabit enim Iehouáh vobis carnes, & comedetis. — Carnes promittit populo Deus.

19 Non vno die, nec duobus, vel quinque, aut decem, nec viginti quidem,

Non vno die comedetis, neque duobus diebus, neque quinque diebus, neque decem diebus, neque viginti diebus *tantùm*:

20 Sed vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam, eo quòd repuleritis Dominum qui in medio vestri est, & fleueritis coram eo, dicentes, Quare egressi sumus ex AEgypto?

sed vsque ad mẽsem dierum, donec egrediatur è naribus vestris, & sit vobis in abominationem: propterea quòd contempsistis Iehouam qui est in medio vestri: & fleuistis corã eo, dicẽdo, Vt quid huc egressi sumus ex AEgypto?

E 21 Et ait Moyses, Sexcenta millia peditum huius populi sunt: & tu dicis, Dabo eis esum carnium mense integro?

Et dixit Mouséh, Sexcentorum millium peditum *est* populus, in cuius medio ego sum: & tu dicis, Carnem dabo eis, & comedent mensem dierum?

Iohan.6.c.7 — 22 Nunquid ouium & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibũ? vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient?

Nunquid oues & boues iugulabuntur eis, & sufficient illis? an omnes pisces maris congregabuntur illis, & sufficient eis? — Infidelitas Moysi.

Esa.59.a.1 — 23 Cui respondit Dominus, Nunquid man⁹ Dñi inualida est? iã nũc videbis vtrum meus sermo opere cõpleatur.

Tũ dixit Iehouáh ad Mouséh, Nunquid manus Iehouæ abbreuiata est? nunc videbis vtrum eueniat tibi verbum meum, an nõ. — Omnipotens Deus.

24 Venit igitur Moyses, & narrauit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de Senibus populi, quos stare fecit circa tabernaculum.

Egressus est autem Mouséh, & loquutus est ad populum verba Iehouæ: congregauítque septuaginta viros è Senioribus populi, quos statuit in circuitu tabernaculi.

25 Descenditque Dominus per nubẽ, & loquutus est ad eum, auferens de Spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. quúmque requieuisset in eis Spiritus, prophetauerunt, F

Tum descendit Iehouáh in nube, & loquutus est ad eum: & separauit de Spiritu qui erat in eo, posuítque in septuaginta viris Senioribus: fuit autẽ, requiescẽte in eis Spiritu, prophetauerunt, — Prophetant Seniores, constituti à Deo principes populi cum Moyse.

12 De qua iurasti, &c. : אשר נשבעת לאבותיו Id est quam interposito iuramento pollicitus es te daturum Patribus eius.
13 Aduersum me, עלי coram me. 14 Supra vires meas est. : כבד ממני Ad verbum, grauior est à me.i. grauior & maior est prouincia illa quàm vt illam viribus meis sustinere possim. 15 Quòd si ita, &c. ואם ככה וגו׳ Verti potest per futurum, Quòd si ita facturus sis mecum, &c.i. Quòd si decreueris me portaturum vniuersum populum istum, interfice me quæso, si tibi sum gratus: ne videam miseriam meam, aut ne posthac subeam tantam calamitatem & infœlicitatem regendi populum tam rebellem. Quidam Hebræorum sic exponunt quasi Deus Mosi ostenderit omnia mala quæ immittere vellet super populũ: propterea orauerit Dominum vt prius ipsum occideret quàm videret ipsius calamitates. 16 Quòd sint Seniores, &c. כי הם זקני .i. quos reuera scis esse senes & dignos qui præsint aliis.
17 Et separabo ואצלתי & capiam. vel, tollam. 18 Præparate vos התקדשו Ad verbum, Sanctificamini. id est date operam vt puri sitis & incontaminati. In auribus Iehouæ, באזני יהוה Id est me audiente. Antecedens pro relatiuo.
20 Vsque ad mensem dierum, עד חודש ימים Sic vocant Hebræi mensem integrum constantem suis diebus. In abominationem: לזרא in nauseã. Alii, in dispersionem. q.d. ex naribus spargetis & flabitis carnes deuoratas. vel tanquam rem abominãdam quam aliquis auersatur, abiicit, & longissimè à se remotam cupit. Quidam (vt admonet magni nominis apud Hebræos vir) accipiunt pro gladio: acsi dicat, hæc res erit vobis excidio. Chaldæus paraph. in offendiculum. Huc זה Ad locum significat זה, vt & infrà cap.22.c.18, in loco, Manete quæso בזה hic, siue in loco isto. 21 Dicis, אמרת Præt. Heb. pro præs. 22 Et sufficient illis? ומצא להם q.d. fieri non potest vt oues & boues mactari possint in tanta abundantia, vt sufficiant tantæ multitudini: etiam pisces maris omnes congregati in vnum, non sufficerent illis. 23 Manus Ie. היד יהוה .i. nunquid manus mea minor est quàm quũ omnia creaui ex nihilo? Manus pro potẽtia, phrasi Hebraica ponitur. Loquitur autem Scriptura iuxta humanæ naturæ morem: quoniam enim hominis robur in brachiis ac manibus ferè consistit, ideo id de Deo prædicat quod de hominibus tantũ dici solet. Non quod Deo sit adscribendum quod humanum est: sed quòd res Diuinas facilius per res nostras intelligamus. Quare dicit Diuinam potentiam non esse diminutam quæ inexhausta est, & infiniti roboris. Rectè locum istum LXX interpretantur, μὴ κνέλου ἡ χεὶρ Κυρίου, id est, nunquid nõ sufficiet manus Domini? Videbis, &c. תראה היקרך וגו׳ Hebraismus, experieris an præstare possim quæ pollicitus sum, an non. Verbum pro Promissionibus.
24 Egressus est autem ויצא nempe de tabernaculo ecclesiæ. 25 Et separauit ויאצל & segregauit. vel, & accepit. Vt paulo antè versu 17. Prophetauerunt, & non add. : ויתנבאו ולא יספו Hic Prophetare Hebræi exponunt cantica & laudes dicere, iuxta illud 1. Samu. 10.a.5, Obuium habebis cœtum Prophetarum descendentium de Bamah, & ante eos erunt lyra, tympanum, & tibia, & cithara, & ipsi Pro-

phetantes. Quo loco Chaldæus paraph. habet, & ipsi laudes dicũt. Et paulo pòst, versu 10, Et requieuit super eum Spiritus Dei, & prophetauit in medio eorum. Vbi rursum Chaldæus paraph. & laudes dicebat inter eos. Quòd dicit, Et non addiderunt, à יסף, subaudi prophetare. q.d. tantum hoc die prophetarunt, & non amplius. quo sensu locũ istum exponunt veteres Hebræi, vt annotat doctus inter illos. Alii à סוף, quod deficere & desinere, siue cessare significat, vertunt, & non cessauerunt. quos sequitur Chaldæus paraph. Sensus igitur erit, quòd ab hoc die non amplius destituerit eos Spiritus Prophetiæ quandiu præfuerunt populo. Quorum sententiam sequuti sunt LXX interpretes.

& non addiderunt.

Eldad & Medad prophetãt in castris.

26 'Remanserunt autem duo viri in castris, nomen vnius אEldád, & nomen alterius Medád: super quos etiam requieuit Spiritus (erant verò inter scriptos, sed non egressi fuerãt ad tabernaculum) & prophetare cœperunt in castris.

17 Et cucurrit puer *quidam*, & nuntiauit Mowsch, dixítque, אEldád & Medád prophetant in castris.

18 Tunc respondit Iehowsúay filius Nun minister Mowsch 'ex iuuenibus eius, & dixit, Domine mi Mowsch, prohibe eos.

Moyses optat omnes prophetare.

19 Cui respondit Mowsch, 'Nunquid æmularis tu propter me? '& vtinam vniuersus populus Iehouæ prophetæ essent, *&* quòd daret Iehouáh Spiritum suum super eos.

30 'Recepit itaque sese Mowsch ad castra, ipse & Seniores Iwsraél.

Pluit coturnices

31 Et ventus egressus est à Iehoua, 'adduxitque coturnices è mari, '& dimisit super castra, 'itinere diei vnius hinc, & itinere diei vnius illinc, *per* circuitum castrorum, & ferè duorum cubitorum *altitudine* super faciem terræ.

32 Tunc surrexit populus toto die illo, & tota nocte, totóque die sequenti, & collegerunt sibi coturnices: 'qui pauciores *collegit*, collegit decem 'cumulos: '& expanderunt sibi expandendo, per circuitus castrorum.

Puniuntur carniuori.

33 Caro adhuc erat inter dentes eorum antequam 'concisa esset: tum furor Iehouæ exarsit in populum, percussítque Iehouáh populum plaga magna admodum.

34 'Et vocatum est nomẽ loci illius, 'Cibróth-hathaauáh: quia ibi sepelierunt populum 'concupiscentem.

35 De Cibróth-hathaauáh profecti sunt populus in חHaxseróth, '& substiterunt in eo loco.

Cap. XII.

Aaron & Maria murmurant cõtra Moysen.

1 ET loquuta est Miriám & Aharón contra Mowsch 'propter vxorem AEthiopissam quam acceperat: vxorẽ enim AEthiopissam acceperat.

nec vltrà cessauerunt.

26 Remanserant autem in castris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, super quos requieuit Spiritus (nam & ipsi descripti fuerãt, & non exierant ad tabernaculum) quúmque prophetarent in castris,

17 Cucurrit puer, & nuntiauit Moysi, dicens, Eldad & Medad prophetant in castris.

28 Statim Iosue filius Nun minister Moysi, & electus è pluribus, ait, Domine mi Moyses prohibe eos.

29 At ille, Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum suum?

30 Reuersúsque est Moyses, & maiores natu Israel in castra.

31 |Ventus autem egrediens à Domino, arreptas trãs mare coturnices detulit, & demisit in castra itinere quantum vno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum: volabántque in aere duobus cubitis altitudine super terram.

32 Surgens ergo populus toto die illo & nocte, ac die altero, cõgregauit coturnicum multitudinem: qui parum, decem coros: & siccauerunt eas per gyrum castrorum.

33 |Adhuc carnes erãt in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis.

34 |Vocatusque est ille locus Sepulchra concupiscentiæ: ibi enim sepelierunt populum qui desiderauerat.

35 Egressi autem de Sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth, & manserunt ibi.

Cap. XII.

1 LOquutáque est Maria & Aaron contra Moysen propter vxorem eius AEthiopissam.

26 Remanserunt autem וישארו Relicti autem fuerunt. & non fuerunt adducti à Mose ad ostium tabernaculi.

28 Ex iuuenibus e. מבחוריו quos scilicet delegerat vt sibi ministrarẽt. Alii, à pueritia sua. ita Chaldæus paraph. & doctus inter Hebræos. Priorem interpretationem probat ex doctis Hebræorum alter. 29 Nunquid æmularis, &c. המקנא אתה לי Id est, nunquid tu inuides aliis suam benedictionem mei causa? quibus tamen ego non inuideo, quum meum sit potius quàm tuum æmulari. Et vtinã ומי יתן Ad verbum, & quis det. Hebraismus. 30 Recepit itaque sese ויאסף Ad verbum, Et recollegit sese.

31 Adduxitque ויגז Ad verbum, & auulsit. vel, amouit. i. arreptas transtulit, siue auolare fecit. Et dimisit ויטוש sub. illas. q.d. cessauit ventus ille dum fuerunt iuxta castra. Itinere diei, &c. כדרך יום וגו׳ Ad verbum, secundum iter diei hinc, & secundum iter diei illinc *in* circuitibus castrorum, & secundum duos cubitos super faciem terræ. i. tanto spatio quantum vno die confici potest, nec altius attollebant sese à terra duobus cubitis. 32 Qui pauciores *collegit*, הממעיט Ad verbũ, diminuens. i. qui minus collegerat. Cumulos: חמרים aceruos. Ad verbum, homerim, quod vertunt choros. Quidam Hebræorum interpretantur mensuram quam asinus ferre potest. vnde & iisdem literis scribuntur, חמור *hamor* asinus, & חומר *homer* chorus mensura. Et expanderunt, &c. וישטחו להם וגו׳ Id est captas auiculas expanderunt per circuitum tabernaculorum, vt omnia plena auibus cernerentur, nutrientes illas donec maiorem partem deuorarunt.

33 Concisa esset: יכרת confecta esset. Fut. Heb. pro præt. 34 Et vocatum est ויקרא Ad verbum, Et vocauit. sub. is qui vocauit, siue nomen indidit. Cibroth-hathaauah: קברות התאוה .i. sepulchra concupiscentiæ. Concupiscentem. : המתאוים sub. carnes. i. qui flagrauit desiderio carnium. 35 Et substiterunt, &c. : ויהיו בחצרות Ad verbũ, & fuerunt in חHaxseroth. Antecedẽs pro relatiuo.

IN CAPVT XII.

1 Et loquuta est ותדבר Cohæret istud præcedenti capiti: acsi dicat, Quò quum peruenisset populus, obloquuta est Miriam & Aaron Mosi. Propter vxorem AEthiop. על אודות האשה הכושית Ad verbum, super causa mulieris, vel vxoris Chuwsith. Dicunt Hebræi hanc fuisse Sephoram Madianitidem, quæ AEthiopissa aliquando dicitur, quòd Madianitarum terra vicina esset AEthiopiæ Orientali. Nam propter vicinitatem (vt scribit etiam doctus inter Hebræos) fit vt AEthiopes, Madianitæ, & Ismaelitæ pro eodem accipiantur: iuxta illud quod dicitur Gene. 37. e. 25, Et ecce turma Ismaelitarum veniebat de Gilead. Et postea subditur, versu 28, Quũ ergo transirent viri illi Midianitæ mercatores, extraxerunt, ac eduxerunt Ioseph è cisterna, & vendiderunt illum Ismaelitis illis, viginti argenteis. Et versu 36, Interim Midianitæ illi vendiderunt eum in Misraim. Alii AEthiopissam vocatam sentiunt, non quòd natione AEthiopissa fuerit, sed quòd nigredine AEthiopes referret: à qua abstineret Moses non sanctimoniæ causa, sed quòd ea nigredine esset: vel (vt alii volunt) vt fidelius in domo Domini ministraret: ob idque Mariam & Aharonem murmurasse. Alii dicunt ideo obloquutos esse, quòd tantus vir alienigenam duxisset in vxorem. Et hæc potior videtur esse opinio: nam in Hebræo mox subiicitur, Vxorem enim AEthiopissam acceperat. Non debebat autem Moses ducere vxorem alienigenam contra morem Israelitarum. Chaldæus paraph. vertit, propter vxorem pulchram quam duxerat. Quod contrarium omnino videtur. Hebræi dicunt Sephoram formosissimam mulierem fuisse corpore & moribus: adeò vt ob nimiam pulchritudinem per contra-

rium quodammodo AEthiopissa vocata sit. Qua de causa & Dauid Psal.7.a.1, Saulem regem vocat Chus, id est AEthiopem, propter corporis videlicet formam & proceritatem qua præditus erat. Et hanc sententiam etiam habet author Paraphrasis Ierosolymitanæ, dicens, Et narrauerunt Miriam & Aharon contra Mosen de vxore AEthiopissa quam acceperat. Et ecce nõ fuit mulier AEthiopissa Sipporah vxor Mosis: sed quemadmodum AEthiops variat cute sua ab omnibus aliis hominibus, ita etiam Sipporah vxor Mosis, forma, pulchritudine, & bonis operibus, mirabiliter quodammodo superabat omnes reliquas mulieres. Hucusque ille.

2 Et dixerũt, Nũ per solũ Moysen loquutus est Dominus? nónne & nobis similiter est loquutus? Quod quum audisset Dominus, iratus est valde.
3 (Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra)
B
4 Statim loquutus est Dominus ad eum, & ad Aaron & Mariam, Egredimini vos tantùm tres ad tabernaculũ fœderis. Quúmque fuissent egressi,
5 Descẽdit Dominus in columna nubis, & stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron & Mariã. qui quũ issent,
6 Dixit ad eos, Audite sermones meos, Siquis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.
Hebr.3.a.2
7 At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est.
8 Ore enim ad os loquor ei: & palã, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. quare ergo non timuistis detrahere seruo meo Moysi?
9 Iratúsque contra eos, abiit:
10 Nubes quoque recessit quæ erat super tabernaculũ: & ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix. quúmque respexisset eam Aaron, & vidisset perfusam lepra,
11 Ait ad Moysẽ, Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatũ quod stultè commisimus,
D
12 Ne fiat hæc quasi mortua, & vt abortiuum quod proiicitur de vulua matris suæ: ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra.
13 Clamauitque Moyses ad Dominũ, dicens, Deus obsecro sana eam.
14 Cui respondit Dominus, Si pater eius spuisset in faciẽ illius, nónne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur.
15 Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: & populus nõ est motus de loco illo donec reuocata est Maria.

Cap. XIII.

1 PRofectúsque est populus de Haseroth, fixis tẽtoriis in deserto Pharan.
2 Ibique loquutus est Dominus ad Moysen, dicens,

2 Et dixerunt, Nunquid solummodo per Mowſéh loquutus est
Iehouáh? nónne etiam per nos loquutus est? Et audiuit Iehouáh.
3 (At vir ille Mowſéh erat mansuetissimus omnium hominum Mãsuetus Moyses.
qui erant super faciem terræ)
4 Mox ergo dixit Iehouáh ad Mowſéh & Aharón & Miriã, Egredimini vos tres ad tabernaculũ ecclesiæ. Et egressi sunt ipsi tres. Increpat Deus Aaron & Mariã.
5 Tunc descẽdit Iehouáh in colũna nubis, & stetit ad ostiũ tabernaculi: vocauítque Aharón & Miriám: & egressi sunt ambo ipsi.
6 Quibus dixit, Audite nũc verba mea, Si fuerit Propheta vobis, Prophetis in visione & per somnium loquitur Deus.
ego Iehouáh in visione apparebo illi, in somnio loquar cum eo.
7 Non sic seruus meus Mowſéh, qui in tota domo mea fidelis est. Moysen cõmendat Deus.
8 Ore ad os loquor cum eo, atque in visione: & nõ per ænigmata, neque per similitudinem Iehouæ aspiciet: quare ergo non timuistis loqui aduersus seruum meum, nempe Mowſéh?
9 Et exarsit furor Iehouæ in eos, & discessit.
10 Nubésque recessit à tabernaculo: & ecce Miriám erat leprosa sicut nix. respexítque Aharón Miriám, & ecce erat leprosa.
11 Dixit ergo Aharón ad Mowſéh, Quæso domine mi, ne nũc ponas super nos peccatum, quia stultè egimus, & quia peccauimus. Orat Aarõ Moysen pro Maria.
12 Ne quæso sit sicut mortuum, quod dum egreditur ex vtero matris suæ, consumptum est dimidium carnis eius.
13 Clamauit quoque Mowſéh ad Iehouam, dicendo, Deus quæso sana nunc illam. Orante Moyse sanatur Maria.
14 Respondit Iehouáh ad Mowſéh, Et si pater eius spuendo spuisset in faciem eius, nónne erubesceret septem diebus? excludatur septem diebus extra castra, & posteà reuocabitur.
15 Itaque reclusa est Miriám extra castra septẽ diebus: neque populus progressus est, donec reuocaretur Miriám. Cap. XIII.
1 POstea autem profectus est populus de Haxseróth, & castrametati sunt in deserto Parán. Mittuntur exploratores ad terram Chanaan.
2 Et loquutus est Iehouáh ad Mowſéh, dicendo,

2 Nunquid solummodo per Mowſéh, &c. הרק אך במשה וגו' Ad verbum, An duntaxat tantum in Mose, &c. duæ dictiones idem significantes. q.d. nunquid solus Moses est Propheta? nónne & nos quoque Prophetæ sumus?
3 Mansuetissimus, &c. ענו מאד מכל האדם Ad verbum, mansuetus valde, præ omnibus hominibus. q.d. Obloquutio Mariæ & Aaronis non latebat Mosen: verùm ipse tacebat, quòd esset vir mansuetissimus, qui nulla re offenderetur: nõ superbiebat, tametsi ore ad os loqueretur illi Deus. 4 Egredimini צאו sub. de tabernaculis vestris. 6 Propheta vobis, נביאכם Propheta ex vobis, vt annotat alter ex doctis Hebræorum. Pronomen affixum pro separato, לכם. Ego Iehouáh, יהוה *Propheta inquam* Iehouæ. In somnio בחלום in visione noctis. Alii, in ecstasi. Dominus aliquando apparet Prophetis suis in ecstasi, aliquando per somnium & dormientibus, aliquando vigilantibus. Vide paulo pòst versu 8. 7 Non sic לא כן Non est huiusmodi. i. non est talis, qui est omniũ familiarium meorũ fidelissimus.
8 Ore ad os loq. cum eo, פה אל פה אדבר בו Fut. Heb. pro præs. loqui soleo. i. coràm alloquor illũ. q.d. est mihi familiarissimus. Atque *in visi.* ומראה Nõ intelligit spectra illa de quibus antea loquutus est, sed figuras & formas rerum vt in se sunt, significat: & ad Deũ referendum est, quòd scilicet Deũ facie ad faciẽ viderit, quatenus Deus ab homine mortali videri potest. Et non per ænig. ולא בחידות AEnigmata vocat quum vnũ videtur, & aliud intelligitur. Quinque prophetiarũ genera ex hoc loco quidam colligunt, במראה per visionem, quũ rẽ intuemur per visiones. בחלום in somnio, quod per visionẽ etiam esse potest. בחידות in ænigmate, quũ aliud videtur, aliud innuitur: vt erat quum librum comederet Ezech.3.a.1. Et Iohannes in Apocalypsi. בתמונות per figuras, hoc est quum rerum imagines intuemur, quum acies, quum choros, quum pompas, quum præclarissima quædam conspicimus. Hæc autem superiora genera omnia per resolutionem corporis fiunt, siue dormiendo, siue etiam vigilando, quum sensus terrenarum rerum eripitur, vt neque videamus oculis, neque audiamus, neque tangamus: totáque mens ad eas corripiatur visiones. Ideò vltimum præstantissimumque genus est quod non fit per resolutionem, sed nihil statu corporis immutato, alloquutio Diuina fit, quod paucissimis contigit, fortasse vni Mose. *Neque* per simil. &c. ותמונת יהוה יביט Negatio præcedens repetita est, more Hebræorum. Alii non repetentes negationem, vertunt, sed per similitudinem Iehouæ videre solet. i. qua apparere possũ & volo. Tũ In visione, & Per similitudinẽ, idẽ erũt. 10 A tabernaculo מעל האוהל .i. ab ostio tabernaculi. nubes enim semper erat super tabernaculũ. Ad verbũ, de super tabernaculũ. Leprosa sicut nix. מצורעת כשלג .i. præ lepra reddita est cãdida sicut nix.
11 Ne nũc ponas, &c. אל נא תשת עלינו חטאת .i. ne imputes nobis hoc peccatum. Quia stultè, &c. אשר נואלנו וגו' q.d. fateor nos peccasse, ideo ignosce nobis. Alii, quod stultè egimus, quódque peccauimus. 12 Sicut mortuũ, כמת .i. similis abortiuo. Quod dũ egred. &c. אשר בצאתו וגו' Ordo verborum est inuersus, pro, cuius dimidium carnis est consumptum [putridũ] quum egreditur de vulua matris suæ. 14 Nónne erubesceret הלא תכלם nónne debuerat erubescere. vel, nónne puderet eam? q.d. Si præ ira pater eius spuisset in faciem eius, non auderet accedere ad patrem eius ante septem dies: quanto minus debet illa accedere ad me? Reuocabitur. תאסף Ad verbum, congregabitur. i. adiungetur ecclesiæ. Solebant enim leprosi recludi extra castra. Sic sequenti versu.

'Mitte tibi viros qui explorent terram Chenáyan, quam ego 'da- 3
turus sum filiis Iשsraאél: 'singulos viros de singulis tribubus patrū
suorum mittetis, 'vnumquenque principem inter eos.
Misit ergo illos Moשéh è deserto Parán 'iuxta sermonem Ie- 4
houæ: & vniuersi ipsi viri, principes filiorum Iשsraאél erant.
Hæc autē sunt nomina eorum: de tribu Reאubén, שSammúay 5
filius Zachúr.
De tribu שSimyón, שSaphát filius חHorí. 6
De tribu Iehudáh, Chaléb filius Iephunnéh. 7
De tribu Iשsachár, Igál filius Iooséph. 8
De tribu אEphráim, Houשéay filius Nun. 9
De tribu Biniamín, Palti filius Raphú. 10
De tribu Zebulún, Gaddiél filius סSodí. 11
De tribu Iooséph, de tribu Menaששéh, Gaddi filius סSusí. 12
De tribu Dán, yAmmiאél filius Gemallí. 13
De tribu Aשér, סSethúr filius Michaאél. 14
De tribu Naphthalí, Naחbí filius Vophsí. 15
De tribu Gád, Gאuאél filius Machí. 16
Hæc sunt nomina virorum quos misit Moשéh ad explorandū 17
terram: & appellauit Moשéh Houשéay filium Nun, Iehoשúay.
Misit igitur eos Moשéh ad explorandum terram Chenáyan, di- 18
cens illis, Ascendite hac per Meridiem, '& conscendatis montes:
Et consideretis terram ipsam qualis sit: & populum qui habitat 19
in ea, vtrum fortis sit, an debilis: vtrum paucus sit, an multus:
Qualis inquam sit terra 'in qua sit habitator, vtrum bona sit, 20
an mala: & quales vrbes in quibus sit habitator, vtrum in castris,
'an in munitionibus.
Qualis rursum terra, vtrum pinguis sit, an macra: vtrum sint in 21
in ea arbores, an nō. '& estote forti animo, atque decerpite è fru-
ctu terræ: dies autem *illi erant* dies 'primitiarum vuarum.
Ascenderunt igitur, & explorauerunt terram, à deserto צSin vs- 22
que ad Reחhób ingrediendo חHamáth.
Et ascenderunt per Meridiem, & venerunt vsque ad חHebrón: 23
ibi autem erat Aחhimán, שSeשsai, & Thalmái 'filii yAnác. חHe-
bron verò septem annis ædificata fuit ante צSóyan AEgypti.
Peruenerunt itaque 'vsque ad vallem אEשschól, & absciderunt 24
illinc 'palmitem & botrum vuarum vnum: & portauerunt illum
vecte 'bini: & de malogranatis, & de ficubus.
'Locus ille vocatus est Naחhál אEשschól propter botrum quē 25
absciderunt inde filii Iשsraאél.
Reuersi sunt autem ab explorando terram 'in fine quadraginta 26
dierum.

Palmes cū vuis suis à duobus viris portatur.

Reuersi exploratores, laudāt terræ hubertatem.

3 Mitte viros qui considerent terram Chanáan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus, ex principibus.
4 Fecit Moyses quod Dominus imperauerat, de deserto Pharan mittēs principes viros, Deut.1.d.23
5 Quorū ista sunt nomina. De tribu Ruben, Sammua filium Zechur.
6 De tribu Simeon, Saphat filiū Huri. B
7 De tribu Iuda, Caleb filiū Iephone.
8 De tribu Issachar, Igal filiū Ioseph.
9 De tribu Ephráim, Osee filiū Nun.
10 De tribu Beniamin, Phalti filium Raphu.
11 De tribu Zabulō, Geddiel filiū Sodi.
12 De tribu Ioseph, sceptri Manasse, Gaddi filium Susi.
13 De tribu Dā, Ammiel filiū Gemalli.
14 De tribu Aser, Sthur filiū Michael.
15 De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapsi.
16 De tribu Gad, Guel filium Machi. C
17 Hæc sunt nomina virorū quos misit Moyses ad cōsiderandam terram: vocauitque Osee filium Nun, Iosue.
18 Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos, Ascēdite per Meridianam plagā: quúmque veneritis ad montes,
19 Considerate terrā qualis sit: & populum qui habitator est eius, vtrum fortis sit an infirmus, pauci numero an plures:
20 Ipsa terra, bona an mala: vrbes quales, muratæ an absque muris:
21 Humus, pinguis an sterilis, nemorosa an absque arboribus. confortamini, & afferre nobis in fructibus terræ. erat autem tempus quando iam præcoquæ vuæ vesci possunt. D
22 Quúmque ascendissent, explorauerunt terram à deserto Sin, vsque Rohob intrantibus Emath.
23 Ascenderúntque ad Meridiē, & venerunt in Hebron, vbi erāt Achiman & Sisai & Tholmai filii Enac. nā Hebron septem annis ante Tanim vrbē AEgypti condita est.
24 Pergentésque ad torrentem Botri, Deut.1.d.24 absciderunt palmitem cum vua sua, quem portauerunt in vecte duo viri: de malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerunt, E
25 Qui appellatus est Nehel-eschol, id est torrens Botri, eo quòd botrum portassent inde filii Israel.
26 Reuersíque exploratores terræ post quadraginta dies, omni regione circuita,

IN CAPVT XIII.

3 Mitte tibi שלח־לך Id est mitte in rem tuam, pro commodo & vtilitate tua. A primo versu Hebræi quartam huius libri sectionem incipiunt, quam à primo huius versus vocabulo nominant שלח. Confer hanc historiam cum illis quæ scribit Moses, Deut.1.c.19.22. Daturus sum נותן Præs.Heb.pro fut. Singulos viros, &c. איש אחד וגו' Ad verbum, virum vnum, virum vnum de tribu patrum eius.
Vnumquenque principem כל נשיא .i. quorum quisque principatum obtineat inter eos.
4 Iuxta sermonem Ieh. על־פי יהוה Ad verbum, iuxta os Iehouæ .i. iuxta mandatum Iehouæ. siue, vt illi præceperat Iehouah.
18 Et conscendatis montes. ועליתם את־ההר: Singul.Heb.pro plur. montem. id est regionem montosam.
20 In qua sit habitator, אשר־הוא יושב בה Id est quæ inhabitatur. An in munitionibus. אם־במבצרים: sub. habitent.
21 Et estote forti animo, והתחזקתם Ad verbum, & roborate vos. Primitiarum vuarum. בכורי ענבים: Hebraismus, tum erat tempus in quo vuæ incipiebant maturescere. 23 Filii yAnac. ילידי הענק Ab hoc dicti sunt Anacim, siue Enacim: de quibus Deut.2.b.11. Quidam vertunt, filios gigantis, pro gigantum. erant homines proceræ admodum staturæ.
24 Vsque ad vallem עד־נחל אשכול vsque ad torrentem Eschol. Hoc dicitur per anticipationem, Ad vallem quæ postea dicta est Vallis botri. Palmitem & botrum v. זמורה ואשכול ענבים Hic ו pro Id est positum est: acsi dicat, palmitem id est botrum vuarum. hoc est palmitem plenum vuis. Bini: בשנים Ad verbū, in duobus. Gallicè, *a deux*. 25 Locus ille vocatus est למקום ההוא קרא Ad verbum, Locum illum vocauit. sub. ille qui indidit illi nomen. 26 In fine מקץ à fine .i. exacto iam quadragesimo die.

Venerunt ad Moyſen & Aaron,& ad omnem cœtum filiorum Iſrael in deſertum Pharan, quod eſt in Cades: loquutique eis & omni multitudini, oſtenderunt fructus terræ.

27 Et abierunt,ac venerūt ad Mowſéh & Aharón, & ad vniuerſum
cœtum filiorum Iwſraél in deſertum Parán in Cadéws: & retule
runt eis rem,& vniuerſo cœtui, oſtēdeiúntque eis fructum terræ.

F Et narrauerunt,dicentes,Venimus in terram ad quam miſiſti nos,quæ re vera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognoſci poteſt:

Sed cultores fortiſſimos habet, & vrbes grandes nimis atque muratas: ſtirpem Enacim vidimus ibi:

Amalec habitat in Meridie,Hethæ⁹ & Iebuſæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus verò moratur iuxta Mare,& circa fluenta Iordanis.

28 Narrauerúntque illi,ac dixerunt,Peruenimus ad terram ad quā
miſiſti nos, & certè fluēs eſt lacte & melle,& iſte eſt fructus eius:
29 Niſi quòd fortis eſt populus qui incolit eam regionē, & vrbes
munitæ ſunt,& magnæ admodū:ad hæc filios עAnác vidimus ibi.
30 Amaléc habitat in terra Meridiana: & חHitthæus & Iebuſæus
& אEmoræus habitant in montibus: Chenayanæus verò habitat
iuxta Mare,& ad ripam Iardén.

Inter hæc Caleb cōpeſcēs murmur populi qui oriebatur contra Moyſen, G ait,Aſcēdamus,& poſſideamus terrā: quoniam poterimus obtinere eam.

31 Et tacere fecit Chaléb populum cōtra Mowſéh,ac dixit, Aſcen-
dendo aſcendamus,& poſſideamus eam:nam præualendo præua
lebimus ei.

Caleb hortatur populū vt aſcendat in Chanáan.

Alii verò qui fuerant cum eo,dicebant,Nequaquā ad hūc populum valemus aſcēdere,quia fortior nobis eſt

32 At viri qui aſcenderāt cum eo,dixerunt,Non poterimus aſcen
dere contra populum illum:quia fortior eſt nobis.

Alii exploratores dehortantur.

Detraxerúntque terræ quam inſpexerāt,apud filios Iſrael,dicentes,Terra quam luſtrauimus,deuorat habitatores ſuos:populus quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt.

33 Et detraxerunt terræ quam explorauerāt,apud filios Iwſraél,
dicendo, Terra per quam tranſiuimus vt exploraremus eam, eſt
terra conſumens habitatores ſuos: & omnis populus quem vidi-
mus in medio eius, viri proceræ ſtaturæ ſunt.

Ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere gigāteo, quibus comparati,quaſi locuſtæ videbamur.

34 Ibi præterea vidimus gigantes filios עAnác *de genere* gigantū: Et
eramus in oculis noſtris ſicut locuſtæ, & ſic eramus in oculis eo-
rum.

Cap. XIIII.

IGitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa:

1 SVſtulit itaque vniuerſus cœtus,dedítque vocem ſuam,& fle-
uit populus nocte illa.

Populus flet & murmurat, ob exploratæ terræ deſperationem.

Et murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filii Iſrael, dicentes, Vtinam mortui eſſemus in AEgypto,& non in hac vaſta ſolitudine.

2 Et murmurauerunt aduerſum Mowſéh & aduerſum Aharón o-
mnes filii Iwſraél,dixerúntque eis vniuerſa multitudo, Vtinam
mortui eſſemus in terra AEgypti, aut in deſerto hoc, vtinam *in-
quam* mortui eſſemus.

Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terrā iſtam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi noſtri ducātur captiui: nónne melius eſt reuerti in AEgyptum?

3 Et quare Iehouáh introducit nos in terram hanc,vt cadamus
gladio,vxores noſtræ,& paruuli noſtri ſint in prædam? nónne ſa-
tius eſſet nobis reuerti in AEgyptum?

Dixeruntque alter ad alterum,Cōſtituamus nobis ducē, & reuertamur in AEgyptum.

4 Et dixerunt alter ad alterum,Conſtituamus ducem,& reuerta-
mur in AEgyptum.

Quo audito Moyſes & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſrael.

5 Tum cecidit Mowſéh & Aharón ſuper facies ſuas coram vniuer
ſo cœtu congregationis filiorum Iwſraél.

Eccli 46.b.9 1.Mach.2.f.56

At vero Ioſue filius Nun, & Caleb filius Iephone, qui & ipſi luſtrauerāt terram,ſciderunt veſtimenta ſua:

6 Iehowſúa verò filius Nun, & Chaléb filius Iephunnéh *qui erant* de
explorantibus terram,ſciderunt veſtimenta ſua:

Caleb & Ioſue terram laudant, quos populus vult lapidare.

Et ad omnem multitudinem filiorum Iſrael loquuti ſunt, Terra quam circuiuimus,valde bona eſt:

7 Ac dixerunt ad vniuerſam congregationem filiorum Iwſraél,
dicendo, Terra per quam tranſiuimus vt exploraremus eam, *eſt*
optima terra:

17 In Cadews: קדשה Hic Cades,pro Cadeſbarnea ponitur. Vide interpretationē nominum Hebraicorum. Et retulerūt eis rē, וישיבו אותם דבר Ad verbum,& redire fecerunt eis verbum.i.attulerunt eis reſponſum. Hic אותם pro להם poſitum. Retulerunt illis nuntiū de iis rebus pro quibus miſſi fuerant, & quas in mandatis habebant. 28 Illi, לו nempe Moſi. Et certè fluens eſt lacte & melle, וגם זבת חלב ודבש & vtique fluit lacte & melle.Obſerua גם pro Certè.De hac loquutione,quòd terra fluat lacte & melle,vide Exo.33.a.3.
19 Niſi quòd fortis אפס כי־עז Deeſſe nonnihil videtur,acſi dicat,Res ita ſe habet,niſi quòd,&c. Alii,Cæterùm fortes,&c. Filios עAnac ילדי־הענק filios gigantis,pro gigantum.id eſt gigantes,hoc eſt homines proceræ ſtaturæ. Vide paulo antè verſu 23.
30 In montibus: בהר Ad verbum,in monte.Singul.pro plur.in parte montana.
31 Contra Mowſéh, אל־משה Hic אל pro על poſitum.id eſt tentauit Chaleb compeſcere populum & reddere eum attentum dum loqueretur Moſes.Vel tacere fecit populum iam obſtrepentem Moſi. Præualendo præu. יכול נוכל לה׃ .i.facilè expugnabimus illum.
33 Et detraxerunt,&c. ויציאו דבת הארץ וגו׳ Ad verbum,Et protulerunt infamiam[aut,vituperationem]ipſi terræ quam explorauerant. id eſt mentiti ſunt in terram.detraxerunt terræ.Redundat EAM,more Hebræorum. Viri proceræ ſtat.ſunt. אנשי מדות׃ Ad verbum, Viri menſurarum.i.homines proceræ admodum ſtaturæ. Vide Deut.1.e.28. 34 Et eramus,&c. ונהי בעינינו וגו׳ Hebraiſmus,Quum eos videbamus,præ illis videbamur nobis locuſtæ:tales etiam illis videbamur.

IN CAPVT XIIII.

1 Suſtulit itaque ותשא Tum ſuſtulit.vel,Tum ſublata voce vniuerſa multitudo vociferari cœpit.
4 Alter ad alterum, איש אל־אחיו Ad verbum, vir ad fratrem ſuum. Hebraiſmus. 7 *Eſt* optima terra: טובה הארץ מאד מאד׃ Ad verbum,bona terra illa valde valde.Sic geminato poſitiuo,ſuperlatiuum exprimere ſolent Hebræi.

8 ʹSi complacitũ fuerit Iehouæ in nobis, introducet nos in terrã istã, tradétque eam nobis, *nempe* terrã quæ est fluens lacte & melle.

9 ʹVeruntamen contra Iehouam ne sitis rebelles: neque timeatis populum terræ huius, quia *veluti*ʹpanis noster sunt: recessitʹprotectio eorum ab eis, at Iehouáh est nobiscum: ne *igitur* timeatis eos.

10 ʹTunc dixit *apud se* vniuersa congregatio vt lapidarent eos lapidibus: & gloria Iehouæ apparuit in tabernaculo ecclesiæ omnibus filiis Iʋsraηél.

Irascitur Dominus in populum infidelem.

11 Dixítque Iehouáh ad Moʋséh, Vsquequo *tandem* irritabit me populus iste, quousque *inquam* nõ credẽt mihiʹin omnibus signis quæ feci in medio eius?

12 Percutiam eum peste, expellámque eum, ʹte autem faciam in gentem magnam, & robustiorem eo.

Oratio Moysi vt populo parcat Deus.

13 Et dixit Moʋséh ad Iehouam, ʹEt audient AEgyptii (nam eduxisti fortitudine tua populum istum è medio eius)

14 ʹAc dicent super habitatoré terræ huius: *qui* audierunt quòd tu ô Iehouáh eras in medio populi istius: quód*que* oculo ad oculum ʹapparebas tu ô Iehouáh, & nubes tua staret super eos, & in colũna nubis ambulabas ante eos interdiu, & in colũna ignis noctu:

15 Et *tamen* mori feceris populum istumʹtanquam virum vnum: ac dicent Gentes quæ audierintʹfamam tuam,ʹin hunc modum,

16 Quia non potuit Iehouáh introducere populum istum in terram *de* qua iurauerat eis,ʹoccidit eos in deserto.

17 Nunc igiturʹmagnificetur obsecro fortitudo Domini, quemadmodum loquutus es, dicendo,

18 Iehouáhʹtardus ad iram, & multus misericordia, remittens iniquitatem & præuaricationem, ʹ& *tamen* mundãdo non mũdat, visitans inquitaté patrũ super filiosʹin tertiã & quartã generationẽ.

Misericordia Dei.

19 Parce obsecro iniquitati populi huius secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, & quemadmodum pepercisti populo isti ʹab AEgypto vsque huc,

Exauditur Moyses.

20 Et dixit Iehouáh, ʹPeperci secundum verbum tuum.

21 ʹVeruntamen viuo ego, & replet gloria mea vniuersam terram:

22 Quòd omnes illi qui viderũt gloriam meam, & signa mea quæ feci in AEgypto, & in deserto, & tentauerunt me iam decem vicibus, nec paruerunt voci meæ:

8 Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humũ lacte & melle manantem.

9 Nolite rebelles esse cõtra Dominũ: neque timeatis populũ terræ huius: quia sicut panem, ita eos possumus deuorare. recessit ab eis omne præsidiũ: Dominus nobiscũ est, nolite metuere

10 Quúmque clamaret omnis multitudo, & lapidib⁹ eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israel.

11 Et dixit Dominus ad Moysen, Vsquequo detrahet mihi populus iste? quousque non credent mihi in omnibus signis quæ feci coram eis?

12 Feriam igitur eos pestilentia atque consumã: te autẽ faciã principẽ super gentẽ magnã, & fortiorẽ quã hæc est.

13 Et ait Moyses ad Dominum, ‖Vt audiant AEgyptii de quorum medio eduxisti populum istum,

14 Et habitatores terræ huius (qui audierunt quòd tu Domine in populo isto sis, & facie videaris ad faciem, ‖& nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem)

15 Quòd occideris tantam multitudinem quasi vnum hominem: & dicãt,

16 ‖Non poterat introducere populũ in terram pro qua iurauerat: idcirco occidit eos in solitudine.

17 Magnificetur ergo fortitudo Domini, sicut iurasti, dicens,

18 ‖Dominus patiens & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, nullúmque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios in tertiã & quartã generationẽ.

19 Dimitte obsecro peccatum populi huius secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de AEgypto vsque ad locum istum.

20 Dixitque Dominus, Dimisi iuxta verbum tuum.

21 Viuo ego: & implebitur gloria Domini vniuersa terra.

22 Attamẽ omnes homines qui viderunt maiestatem meam, & signa quæ feci in AEgypto & in solitudine, & tẽtauerunt me iam per decẽ vices, nec obedierunt voci meæ:

Exod. C Exod. Deut. Psal. D

8 Si complacitum fuerit, &c. אם חפץ בנו יהוה Hebraismus, Si fauore suo prosequutus est, vel prosequatur, & amet nos. Quidam אם per Quia vertunt, aut Certè, hoc modo, Quia amat nos plurimùm. vel, Certè bonam voluntatẽ habet erga nos, propterea inducet, &c. Hæc videtur huius loci vera interpretatio. nam id vult populo esse persuasum. 9 Veruntamen אך Acsi dicat, Nolite igitur. Panis noster sunt: לחמנו הם Hebraismus, populũ terræ huius perinde deuorabimus atque panẽ nostrũ. Protectio e. צלם præsidiũ eorũ. Ad verbũ, vmbra eorũ. acsi dicat, destituũtur omni præsidio. 10 Tunc dixit, &c. ויאמרו וגו׳ Ad verbũ, Et dixit omnis multitudo, &c. id est, tunc pronuntiauit vniuersa multitudo debere eos lapidari. 11 In omnibus signis בכל האותות .i. propter omnia signa. Hebraismus, quum tot signa fecerim ipso vidente? 12 Te autem faciam, &c. ואעשה אותך לגוי גדול Hebraismus, efficiam vt soboles tua euadat in gentem maiorem & robustiorem gente Israelitica, vt numero & potentia vincant populum Israeliticum. Alii, constituam te principem super gentem maiorem te. 13 Et audient ושמעו Videtur nonnihil subaudiendum, cuiusmodi, Tu percuties, & audient. vel, Si percutias, tum audient AEgyptii. Alii, Vt audiant AEgyptii. q. d. malè audies apud AEgyptios.

14 Ac dicent, &c. ואמרו וגו׳ Ac dicent de incolis terræ huius. i. malè loquentur de ipsis quos introducturus eras in terram istã. q. d. si percusseris incolas terræ istius sanctæ, hoc est Israelem, dicẽt alienigenæ sinistra de illis, ac malè loquentur, nẽpe propter nequitiam suam eos à te perdi & occidi, atque huiusmodi multa. Apparebas נראה Doctus inter Hebræos dicit esse benoni, siue participium præsens. Alter verò scribit esse tertiam personam pro secunda. Alii subintelligunt כבודך gloria tua. 15 Tanquam virum v. כאיש אחד Latini, omnes ad vnum. Famã t. את־שמעך huius scilicet rei à te gestæ. Ad verbum, auditũ tuum. In hunc modum, לאמור Ad verbũ, dicendo.

16 Occidit eos וישחטם iugulauit eos. mactauit. 17 Magnificetur יגדל De Deo loquitur in tertia persona, more Hebraico, pro Magnificetur quæso fortitudo tua: ostende te talẽ qualẽ aliquando dixisti. 18 Tardus ad irã, ארך אפים Ad verbum, longus iris. i. longanimis. Et mundando non m. ונקה לא ינקה Fut. Heb. pro præs. & *tamen* absoluendo non absoluit. sub. reum qui non agnoscit peccatum suum. q. d. & tamen punire solet eos qui non resipiscunt. In tertiam & quartam gen. : על שלשים ועל רבעים Ad verbum, super tertios & super quartos. Vide Exo. 20. a. 5. i. puniens patres, & filios, nepotes, ac pronepotes.

19 Ab AEgypto, &c. : ממצרים ועד הנה ab egressu AEgypti vsque ad hoc tempus.

20 Peperci secundum verbum tuum. : סלחתי כדברך Quidam per futurum vertunt, Condonabo vt petis.

21 Veruntamen viuo, &c. ואולם חי אני Et profecto viuo, &c. Formula est iurandi Scripturis vsitata, acsi dicat, Quemadmodum ego viuo, & gloria mea implet terram: sic quoque, &c. vel, quàm certum est me viuere, & gloriam meam implere terrã, tam etiam certũ est quòd omnes isti qui viderunt gloriam, &c. non sunt visuri terram, &c. Hebraicè legitur, & replebit, vel replebitur gloria mea. Fut. pro præs.

Non videbunt terrã pro qua iuraui patribus eorum, nec quisquã ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam.

23 ʹNon videbunt terram *de* qua iuraui Patribus eorum: ʹneque
quisquam eorum qui me irritauerunt, videbunt eam.

Iosue 14.b.6 ‖Sed seruum meũ Caleb qui plenus alio spiritu sequutus est me, inducam in terram hanc quam circuiuit, & semen eius possidebit eam.

24 At seruum meum Chaléb (ʹeo quòd fuit spiritus alter cum eo, Ipsi Caleb promittitur Chanãã
& adimpleuit ire post me) introducam eum in terram quam *iam*
ingressus est, & semen eius hæreditate accipiet eam.

Quoniã Amalecites & Chananæus habitant in vallibus, cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam Maris rubri.

25 ʹyAmalec autem & Chenayanæus habitat in valle: cras reuer-
timini, ʹ& proficiscimini in desertum via maris oSuph.

E Loquutúsque est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens,

26 Loquutus est præterea Iehouáh ad Moʋ́séh & Aharón, dicẽdo,

Psal.105.e.26 ‖Vsquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audiui.

27 Vsquequo *tandem* ʹferam congregationem malam istam quæ mur-
murat aduersum me? ʹmurmurationes filiorũ Iʋ́sraél qui mur- Murmuratorib. filiis Israel prædicit Deus interitũ in desertis.
murant aduersum me, audiam?

Infra 26.g.65.& 32.b.10 Dic ergo eis, ‖Viuo ego, ait Dominus: sicut loquuti estis audiẽte me, sic faciam vobis:

28 Dic illis, Viuo ego, dixit Iehouáh, si non queadmodum loqu-
ti estis ʹin auribus meis, sic fecero vobis:

Deut.1.f.35 In solitudine hac iacebunt cadauera vestra: ‖omnes qui numerati estis à viginti annis & suprà, & murmurastis contra me,

29 In deserto isto cadent cadauera vestra, ʹ& omnes numerati ve-
stri secundum omnem numerum vestrum à filio viginti annorũ,
& suprà, qui murmurastis aduersum me.

Non intrabitis terram super quam leuaui manum meã vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Iosue filium Nun.

30 ʹSi vos ingrediemini terrã *pro* qua ʹleuaui manum meam vt ha-
bitare facerem vos in ea, præter Chaléb filium Iephunnéh, & Ie-
hoʋ́súay filium Nun,

Paruulos autem vestros de quibus dixistis quòd prædæ hostibus forent, introducam, vt videant terram quæ vobis displicuit.

31 Ac paruulos vestros de quibus dixistis, In prædam erunt: intro-
ducam *enim* eos, & cognoscent terram ipsam quam despexistis.

Vestra cadauera iacebunt in solitudine.

32 ʹCadauera verò vestra cadent in deserto isto.

Ezech.4.b.6 Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & ‖portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto.

33 Filii autem vestri ʹerunt pastores in deserto hoc quadraginta an-
B nis, ʹ& portabunt fornicationes vestras, donec consumantur ca- Fornicatio.
dauera vestra in ipso deserto.

Psal.94.d.10 Iuxta numerum quadraginta dierũ quibus considerastis terram: (annus pro die imputabitur) ‖& quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, & scietis vltionem meam.

34 Iuxta numerum dierum quibus explorastis terram ipsam, qua-
draginta *scilicet* diebus (ʹDie pro anno, die pro anno *computato*) porta-
bitis iniquitates vestras quadraginta annis, & cognoscetis ʹinani-
D tionem meam.

Quoniam sicut loquutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ consurrexit aduersum me: in solitudine hac deficiet & morietur.

35 Ego Iehouáh loquutus sum, Si non istud fecero vniuersæ con-
gregationi malæ huic quæ congregata est aduersum me: ʹin deser
to isto consumentur, ibíque morientur.

Igitur õnes viri quos miserat Moyses ad contemplãdam terram, & qui reuersi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahẽtes terræ quòd esset mala,

36 Viri itaque quos miserat Moʋ́séh ad explorãdum terrã ipsam, Moriũtur exploratores, præter Caleb & Iosue.
& reuersi erant, murmuraréque fecerant aduersum eum vniuer-
sam congregationem *istam*, ʹdetrahendo terræ,

1.Cor.10.b.10. Heb.3.d.17. Iudæ b.5 ‖Mortui sunt atque percussi in conspectu Domini.

37 ʹMortui sunt homines illi qui terræ detraxerunt, ʹplaga coram
Iehoua.

Iosue autẽ filius Nun, & Caleb filius Iephone vixerũt ex omnibusqui perrexerant ad considerandam terram.

38 Iehoʋ́súay verò filius Nun, & Chaléb filius Iephunnéh ʹvixerũt
ex hominibus illis qui perrexerant ad explorandum terram.

23 Non videbunt אם־יראו Ad verbum, Si viderint. Ita exponendum dicunt Hebræi hoc loco. Quando vero אם sequitur dictionẽ significantem iuramentũ, vertendũ esse per NON. Vide Deut.1.f.35. Neque quisquam, &c. וכל־מנאצי Ad verbum, & omnes irritantes me. 24 Eo quòd fuit, &c. עקב היתה וגו׳ Hebraismus, quoniã fuit alio animo erga me atque alii, & impleuit voluntatem meã, sequendo me. 25 ע Amalec autem, &c. והעמלקי והכנעני וגו׳ Sed & Amalec & Chananæũ qui habitãt in planitie: cras, &c. sub. possidebis. vt præcedẽtibus iungatur. Alii, Amalecitæ autẽ & Chananæi habitãt in valle: *propterea* cras, &c. q.d. delitescunt in locis humilioribus vt vobis insidiẽtur. Alii, Quanuis Amalecitæ & Chananæi habitent in valle, *attamen* crastina die, &c. Vallem vocat regionẽ demissam. Et proficiscimini וסעו Retrocedite. nempe versus Mare rubrũ, declinando ab eis. Alii, progredimini. nemper versus eos, & nihil timeatis. Hebraicè additur לכם vobis, quod redundat Latinis. 27 *Feram* Alii subaudiunt, *parcam* congregationi, &c. Murmurationes את־תלונת expostulationes. 28 In auribus meis, באזני .i. me audiente. 29 Et omnes numerati v. וכל־פקודיכם .i. quotquot ex vobis numerati sunt. 30 Si vos ing. אם־אתם תבואו .i. Vos non ingrediemini. Vide paulo antè versu 23. Leuaui manum m. נשאתי את־ידי In signum scilicet iuramenti. 32 Cadauera verò ve. ופגריכם אותם Ad verbum, Et cadauera vestra vos. i. vestra ipsorum cadauera. 33 Erunt pastores יהיו רעים Hebraismus, more pastorum vagabuntur in deserto. Et portabunt fornic. ונשאו את זנותיכם Hebraismus, Dabunt pœnas pro fornicationibus vestris quibus defecistis à Deo vestro. 34 Die pro anno, die pro a. יום לשנה יום לשנה Hebraismus, Singulis diebus in singulos annos versis. Inanitionem meam. את־תנואתי׃ .i. an verba mea inania, & irrita futura sint, frustrá que à me pronuntiata & cassa. Alii, mendacium meum. i. an ego sim mendax. Hæc vox significat inanitionem, frustrationem, & retractationem verborum & cogitationum. Alii, prohibitionem meam. qua scilicet prohibebo vos ne ad terram meam perueniatis. 35 In deserto isto, &c. במדבר הזה וגו׳ Seipsum declarat. acsi dicat, Ego Dominus qui omnia possum, dixi omnia hæc illis euentura, profectò sic faciam eis vt dixi, hoc est, faciam vt moriantur in deserto. 36 Detrahendo terræ. להוציא דבה על־הארץ׃ Ad verbum, proferendo infamiam ipsi terræ. Sic sequenti versu. Vide præcedenti capite, versu 33. 37 Mortui sunt וימתו Hic ו non copulat, sed tantũ futurũ vertit in præteritũ. quod tamen per futurum reddendum est. Hæc enim dicuntur per anticipationem, pro morientur. Plaga corã Ie. במגפה לפני יהוה׃ .i. percussi à Iehoua. 38 Vixerũt ex ho.il. חיו מן־האנשים ההם .i. Remanserũt viui. superuixerũt.

Loquutus est igitur Mouséh verba ista omnibus filiis Iisraél, 39
& luxerunt populus valde.
Surrexerúntque mane, & ascenderunt in verticem montis, di- 40
cendo,'Ecce nos,vt ascédamus ad locum de quo loquutus est Ie-
houáh,quia peccauimus.
Et dixit Mouséh, Vtquid transgredimini sermonem Iehouæ? 41
'& hoc non prosperè cedet.
Ne ascendatis,quia non est Iehouáh in medio vestri:ne percu- 42
tiamini coram inimicis vestris.
yAmalec enim & Chenayanæus 'est ibi ante vos, & cadetis gla- 43
dio. nam propterea quòd'cõuersi estis *ne iretis* post Iehouā, neque
erit Iehouáh vobiscum.
'Et conati sunt ascendere in verticem montis: at arca fœderis 44
Iehouæ & Mouséh non recesserant è medio castrorum.
Descédit itaque yAmalecita & Chenayanæus qui habitabāt in 45
monte ipso, percusserúntque eos, '& cõtriuerunt eos vsque nHor-
máh. Cap. X V.

Agnoscit popul' peccatum suum.

Populus iniussu Dei ascendēs cõtra Amalec, occiditur.

Libamēta terrā ingressis offerenda.

Loquutus est autem Iehouáh ad Mouséh,dicendo, 1
Loquere ad filios Iisraél, & dicas eis, Quum ingressi fue- 2
ritis terrā habitationum vestrarum quas ego daturus sum vobis:
Et facere voletis oblationem ignitam Iehouæ holocaustum, 3
vel sacrificium,'vt soluatis votum'aut sponte vestra, 'aut in solen
nitatibus vestris,'vt faciatis odorem quietis Iehouæ de bobus, aut
ex pecudibus:
Tunc offeret offerens oblationem suam Iehouæ *pro* minnha si- 4
milæ decimam partem mistam cum quarta parte hin olei.
Et vini pro libamine quartam partem hin facies super holo- 5
caustum,'aut vltra sacrificium pro agno vno.
'Aut pro ariete facies minnham similæ duas decimas 'permi- 6
stæ'cum olei tertia parte hin.
Et vini pro libamine tertiam partem hin offeres in odorē quie- 7
tis Iehouæ.
Quòd si facere voles iuuencum *in* holocaustum, aut sacrificiū 8
ad soluendum votum,aut pacifica Iehouæ:
'Offeret vnà cum iuuēco minnham,similæ tres decimas permi- 9
stæ cum olei dimidia parte hin.
Et vinum offeres pro libamine dimidiam partem hin,oblatio- 10
nem ignitam odoris quietis Iehouæ.
Sic fiet boui vni, aut arieti vni,aut fœtui tam de ouibus quàm 11
de capris,
Iuxta numerum quem facietis'vni iuxta numerum illorum. 12

---

39 Loquutúsque est Moyses vniuersa verba hæc ad omnes filios Israel,& luxit populus nimis. G

40 Et ecce,mane primo surgentes ascē derunt verticem montis, atque dixerunt, Parati sumus ascendere ad locū de quo Dominus loquutus est: quia peccauimus. Deut.1.g.41

41 Quibus Moyses, Cur,inquit,transgredimini verbum Domini,quod vobis non cedet in prosperum?

42 Nolite ascendere: non enim est Dominus vobiscum:ne corruatis coram inimicis vestris.

43 Amalecites & Chananæus ante vos sunt,quorū gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum.

44 At illi contenebrati ascenderunt in verticē montis:arca autem testamenti Domini & Moyses non recesserunt de castris.

45 Descenditque Amalecites & Chananæus qui habitabat in monte: & percutiens eos atque concidens, persequutus est eos vsque Horma.

Cap. X V.

1 Loquutus est Dominus ad Moysen,dicens,

2 Loquere ad filios Israel, & dices ad eos , Quum ingressi fueritis terrā habitationis vestræ quā ego dabo vobis,

3 Et feceritis oblationem Domino in holocaustum aut victimam pacificam,vota soluentes, vel sponte offerentes munera, aut in solennitatibus vestris adolentes odorem suauitatis Domino,de bobus siue de ouibus:

4 Offeret quicunque immolauerit victimam,sacrificium similæ, decimam partem ephi conspersam oleo , quod mensurā habebit quartā partem hin:

5 Et vinum ad liba fundēda eiusdem mensuræ dabit in holocaustum siue in victimam per agnos singulos,

6 Et arietes,erit sacrificiū similæ duarum decimarum quæ conspersa sit oleo tertiæ partis hin:

7 Et vinum ad libamentū tertiæ partis eiusdem mensuræ offeret ad odorē suauitatis Domino.

8 Quando verò de bobus feceris holocaustum aut hostiam,vt impleas votum,vel pacificas victimas: B

9 Dabis per singulos boues similæ tres decimas conspersę oleo,quod habeat medium mensuræ hin.

10 Et vinum ad liba fundēda eiusdem mensuræ in oblationem suauissimi odoris Domino.

11 Sic facies per singulos boues & arietes & agnos & hœdos.

12

---

40 Ecce nos,vt ascend. הננו ועלינו Id est,En parati sumus ascendere ad locum ad quem præcepit Dominus vt ascendamus. Confer ista cum iis quæ scribuntur Deut.1.f.41. 41 Et hoc והוא & hæc.sub.ascensio,vel transgressio.
43 Est ibi ante vos, שם לפניכם .i.occurrent vobis. Conuersi estis,&c. שבתם מאחרי יהוה Hebraismus,quia deseruistis Dominum, ipse deseruit vos. 44 Et conati sunt ascendere ויעפלו לעלות Ad verbum,Et corroborauerunt[sub.cor suum]ad ascendendum.i.recepto animo ascenderunt. 45 Et contriuerunt,&c. ויכתום עד החרמה: Id est conterendo persequuti sunt eos vsque Horma.

IN CAPVT XV.

3 Vt soluatis votum לפלא נדר Id est vt adimpleatis. Ad verbum,vt separetis.Separare votū pro soluere,siue adimplere,ponitur: quòd pecudes & cætera animalia quæ quis vouisset in sacrificium,à communi & profano vsu ad sacrum vsum tunc separarentur quum adimplendum erat votū.Vide Leuit.22.c.21. Aut sponte ve. או בנדבה aut spontaneam oblationem. Aut in solennit.ve. או במועדיכם Hoc est,etiam ea sacrificia quæ facere debetis in solennitatibus vestris,facietis eodem ordine quem nunc dicam. Sacrificium dicebatur quod ex animalibus fiebat:oblatio verò, siue minha(quod & munus quidam vertunt)erat ex simila. Libamen autem ex vino. Nullum autem sacrificium fiebat sine minha & libamine. Vt faciatis odorem quietis Ieh. לעשות ריח ניחוח ליהוה Vide Exo.29.c.18.
5 Aut vltra sacrif. או לזבח aut cum victima pacificorū.Infrà versu 8,posuit שלמים. 6 Aut pro ariete או לאיל Hic או pro ו,Et pro ariete. Cum olei tertia parte hin. בשמן שלשית ההין: Paulo antè versu 4 dixit,decimam partem hin olei:posteriore loco ponēs שמן, quod in isto posuit priore. 12 Vni לאחד .i.singulis,vel per singulos. Vertere potes totū versū hoc modo,Pro numero quē sacrificabitis,ista obseruabuntur à vobis per singula,pro ratione eorum ex quibus fiunt minhæ & libamina.i. erit proportio sacrificiorum,minharū & libaminum. Alii vertūt,Qualem numerum in his feceris,talem quoque numerum facies in illis,q.d.tot minhas siue oblationes ex simila, tótque libamina ex vino,offeretis Domino,quot pecora sacrificabitis,nullum sacrificium pecorum fiet sine minha & libamine.

9 Offeret ותקריב Mutatio personæ, pro Offeres.

Tam indigenæ quàm peregrini eodem ritu offerēt sacrificia. Vnum præceptū erit atque iudicium tam vobis quàm aduenis terræ.

13 Omnis ciuis″faciet sic ista, vt offerat oblationem ignitam odoris
quietis Iehouæ.
14 ′Et quum peregrinatus fuerit apud vos peregrinus, aut quicunq;
est in medio vestri″per generationes vestras, feceritque oblationē
ignitam odoris quietis Iehouæ, quemadmodū facietis, sic faciet.
15 O congregatio, ′statutum vnum *erit* vobis & peregrino qui peregrinatur *apud vos*: statutum inquam perpetuum per generationes
vestras: sicut vos sic & peregrinus erit coram Iehoua.
16 ′Lex *inquam* vna & norma vna erit vobis & peregrino qui peregrinatur apud vos.

Loquutus est Dominus ad Moysē, dicens,

17 Loquutus est insuper Iehouáh ad Mowſéh, dicendo,

Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Quum veneritis in terram quam dabo vobis,

18 Alloquere filios Iwſraél, & dicas eis, Quum ingressi fueritis terram ad quam ego′introducturus sum vos,

Et comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino.

19 ′Tum fiet, quum cœperitis comedere de pane′terræ, ′offeretis oblationem Iehouæ.

De cibis vestris sicut de areis primitias separabitis, ita & de pulmentis dabitis primitiua Domino.

20 ′*De* primitiis conspersionum vestrarum, placentam offeretis *in* oblationem: ′sicut oblationem areæ, sic offeretis illam. Primitiæ.
21 De primitiis conspersionum vestrarum dabitis Iehouæ, oblationem per generationes vestras.

Quòd si per ignorantiam præterieritis quicquam horum quæ loquutus est Dominus ad Moysen,

22 Quúmque erraueritis, & nō feceritis omnia præcepta ista quæ Oblatio peccati per ignorantiā.
dixit Iehouáh ad Mowſéh.

Et mandauit per eum ad vos, à die qua cœpit iubere & vltrà,

23 Omnia *inquam* quæ præcepit Iehouáh vobis ′per manū Mowſéh
à die qua præcepit Iehouáh, ′& vltrà per generationes vestras.

Oblitáque fuerit facere multitudo: offeret vitulum de armento, holocaustum in odorem suauissimum Domino, & sacrificium eius ac liba vt ceremoniæ postulāt, hircúmque pro peccato.

C

24 ′Tum fiet ′si clam congregatione factū fuerit per errorē, faciet
vniuersa cōgregatio iuuencum filium bouis vnum in holocaustū
in odorē quietis Iehouæ, minnham quoque eius, & libamen eius
′secundū normā, & hircū caprarum vnū in sacrificiū pro peccato.

Et rogabit sacerdos pro omni multitudine filiorum Israel: & dimittetur eis, quoniā non sponte peccauerunt, nihilominus offerētes incensum Domino pro se & pro peccato atque errore suo.

25 Expiabítque sacerdos vniuersam congregationem filiorū Iwſraél, & condonabitur illis, quia error est: & illi offerent oblationem suam *in* oblationem ignitam Iehouæ, & *in* oblationem pro
peccato suo coram Iehoua, ′propter errorem ipsorum.

Et dimittetur vniuersæ plebi filiorum Israel, & aduenis qui peregrinātur inter vos, quoniam culpa est omnis populi per ignorantiam.

26 Et condonabitur vniuersæ congregationi filiorum Iwſraél, &
peregrino qui peregrinatur in medio illorum, quia ′vniuersi populi error est.

Quòd si anima vna nesciens peccauerit, offeret capram anniculam pro peccato suo:

27 ′Quòd si anima vna peccauerit per errorem, offeret capram anniculam in sacrificium pro peccato.

Et deprecabitur pro ea sacerdos, quòd inscia peccauerit coram Domino, impetrabitque ei veniā, & dimittetur illi.

28 Expiabítq; sacerdos′animā quæ peccauerit per errorē, quū peccauerit p errorē corā Iehoua, ′expiabit inquā illā, & remittetur ei.

Tam indigenis quàm aduenis vna lex erit omniū qui peccauerint ignorantes.

29 ′Ciui inter filios Iwſraél & peregrino qui peregrinatur inter illos, ′lex vna erit vobis″ei qui fecerit *peccatum* per errorem.

13 Faciet sic ista, יעשה ככה את־אלה i. obseruabit illa more descripto. 14 Et quum peregrin. &c. וכי־יגור אתכם גר Et quum habitabit apud vos aduena. Per generat. ve. לדורותיכם i. quocunque tempore contigerit vos viuere. 15 Statutum vnum *erit* vo. חוקה אחת לכם ritus idem *erit* vobis. Rem eandem diuersis verbis repetit. Sequenti versu legem & iudiciū vocat quod hic statutum dixerat. 16 Lex vna & norma v. תורה אחת ומשפט אחד Lex eadē & iudiciū idem. i. mos. Repetit quod præcedēti versu 18 Introducturus sum מביא Præs. Heb. pro fut. 19 Tum fiet, והיה sub. à vobis id quod sequitur. Ad verbum, Et erit. Terræ, הארץ i. eius regionis. Offeretis oblat. תרימו תרומה Ad verbum, eleuabitis eleuationem. Vide suprà cap. 8. b. 11. 20 *De* primitiis conspersionum v. ראשית עריסתכם *De* primitiis farinæ vestræ subactæ. Quidam vertunt, ciborum vestrorum. Hic loquitur Scriptura de prima farina in pastam subacta, quòd ex illa munus primitiarum Domino erat faciendū prius quàm vllus hominū quicquā gustare posset de nouo frumento. Præpositionem esse subaudiēdam in principio huius versus, indicat sequens vbi adscripta est בראשית Sicut oblationem, &c. כתרומת גורן i. quemadmodum offerre soletis quū triticum est repurgatū in area. 23 Per manū Mowſéh ביד־משה Hebraismus, per Mosem. Et vltrà והלאה & infrà. vel, in posterum. 24 Si clam congreg. אם־מעיני העדה Ad verbū, si ab oculis congregationis. Hebraismus. i. si quis non animaduertente multitudine admiserit peccatum aliquod. Alii vertunt, Si inquam contingat vt cæco errore à congregatione aliquid fiat. Hæc interpretatio videtur vero propius accedere, quòd infrà versu 27, legamus, Quòd si anima vna peccauerit. Vide Leuit. 4. a. 2. Secundum normam, כמשפט iuxta morem. Ad verbum, iuxta iudicium. vt suprà versu 16. 25 Propter errorem ips. על־שגגתם: pro errore suo. i. pro peccato quod admiserunt per ignorantiam. 26 Vniuersi populi error est. לכל־העם בשגגה i. ad vniuersum populum pertinet peccatū illud per errorem admissum. 27 Quòd si anima vna ואם־נפש אחת Chaldæus paraph. Quòd si homo vnus. 28 Animam quæ peccauerit, &c. על הנפש וגו׳ Chaldæus paraphr. Expiationémque faciat sacerdos pro homine illo qui ignorauerit siue per ignorantiam peccauerit. Expiabit inquam illam, לכפר עליו Ad verbum, ad expiandum illam. 29 Ciui inter filios Iwſraél האזרח בבני ישראל Indigenæ ex filiis Israel. Lex vna erit vobis תורה אחת יהיה לכם lex eadem erit vobis. i. eædem cæremoniæ. Mutatio est personæ. Aut redundat VOBIS. Ei qui fecerit לעשה Ad verbum, facienti.

24 Tum fiet והיה Ad verbū, Et erit. vt paulo antè versu 19, aut redundat.

Pœna per superbiam peccantis.

Et anima quæ fecerit in manu excelsa, tã ciuis quàm peregrin⁹, 30
Iehouã probris afficit: atque excidetur aĩa illa è medio populi sui.
Quia verbum Iehouæ spreuit, & præceptũ eius irritum fecit, ex- 31
cidendo excidetur anima illa, iniquitas eius *erit* in ipsa.

Lapidatur qui colligit ligna in sabbatho.

Quum autem filii Iwrasél essent in deserto, inuenerunt virum 32
colligentem ligna in die sabbathi:
Et adduxerunt illum qui inuenerunt eum colligentem ligna, 33
ad Mowséh & Aharón, & ad vniuersam congregationem.
Quem posuerunt in custodia, quia non erat expositum quid fa 34
ciendum esset ei.
Et dixit Iehouáh ad Mowséh, Moriẽdo moriatur vir ille, lapidet 35
eum lapidibus vniuersa congregatio extra castra.
Eduxerũt ergo eũ cõgregatio extra castra, & lapidauerũt eũ lapi 36
dib⁹: mortuúsque est quẽadmodũ præceperat Iehouáh Mowséh.
Et dixit Iehouáh ad Mowséh, dicendo, 37

Fimbriæ per angulos vestimentorum.

Alloquere filios Iwsraél, & dic eis vt faciant sibi fimbrias in an 38
gulis vestimẽtorum suorũ per generationes suas: & ponant in fim
bria anguli filum hyacinthinum.
Et erit vobis instar fimbriarum, videbitísque eam, & recordabi- 39
mini omniũ præceptorũ Iehouæ vt faciatis ea: & non aspicietis
post cor vestrum & oculos vestros, post quos vos fornicamini.

Fornicatio.

Vt recordemini *inquam*, & faciatis omnia præcepta mea, & sitis 40
sancti Deo vestro.

Sancti.

Ego Iehouáh Deus vester qui eduxi vos è terra AEgypti, vt es- 41
sem vobis in Deum: ego inquã Iehouáh Deus vester. Cap. XVI.

קרח

Rebellio Core, Dathan, & Abirom.

ET tulit *seipsum seorsum* Córanh fili⁹ Iẓháṛ filii Ceháth filii Leui, & 1
Dathán & Abirã filii אEliab, & אOn filius Péleth filii Reאubé:
Et surrexerũt corã Mowséh, & viri è filiis Iwsraél ducenti quin 2
quaginta, principes congregationis, maiores congregationis, vi-
ri nominati.
Cõgregatíq; sunt aduersũ Mowséh & Aharón, ac dixerũt eis, Sat 3
sit vobis: nã tota cõgregatio, vniuersi ipsi sãcti *sunt*, & in medio co-
rũ est Iehouáh: quare ergo effertis vos supra cõgregationẽ Iehouæ?

Anima verò quæ p superbiã aliquid cõmiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus: quoniã aduersus Dominũ rebellis fuit, peribit de populo suo.

Verbum enim Domini contẽpsit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem suam.

Factum est autem, quum essent filii Israel in solitudine, & inuenissent hominẽ colligentẽ ligna ĩ die Sabbathi:

Obtulerunt eum Moysi & Aarõ, & vniuersæ multitudini.

Qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent.

Dixitque Dominus ad Moysen, Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra.

Quũmque eduxissent eum foras, obruerunt eum lapidibus: & mortuus est sicut præceperat Dominus.

Dixit quoq; Dominus ad Moysen,

Loquere filiis Israel, & dices ad eos vt faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas:

Quas quũ viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes:

Sed magis memores præceptorum Domini faciant ea, sintq; sancti Deo suo.

Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra AEgypti, vt essem Deus vester. Cap. XVI.

ECce autem Core filius Isaar filii Caath filii Leui, & Dathan atq; Abirom filii Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben,

Surrexerũt contra Moysen, aliiq; filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tẽpore concilii per nomina vocabãtur.

Quũmque stetissẽt aduersum Moysen & Aarõ, dixerũt, Sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini?

30 In manu excelsa, ביד רמה per manum excelsam. hoc est per superbiam, temeritatem, aut per impudentiã. opponuntur enim hi illis qui per ignorantiã delinquunt. q. d. qui scienter & contumaciter Dei præceptũ transgreditur, hic Dei contẽptor & blasphemus iudicandus. Peccare igitur in manu excelsa, est totis conatibus peccare, & omnibus viribus adhibitis, & cũ audacia atq; arrogãtia, ac quasi per contẽptum. Chaldæus paraph. qui fecerit aliquid capite aperto. vel, manifesto. hoc est palàm, publicè, & manifestè. vel (vt alii sentiunt) arrogãter & superbè, cum fiducia, & fronte perfricta. Eandem loquutionẽ vide Exod. 14. b. 8. Tam ciuis quàm pereg. מן האזרח ומן הגר Ad verbum, à ciue & à peregrino. i. siue indigena fuerit, siue peregrinus. 31 Iniquitas eius, &c. עונה בה: Hebraismus, dabit pœnas pro iniquitate sua.

34 Expositum פורש declaratũ. i. decretũ à Domino qua morte deberet mori. Vide Leuit. 24. c. 11, vbi Moses interrogat Dominũ quid blasphemo fieri velit. 38 Fimbrias ציצת Singul. Heb. pro plur. De hac voce sic scribũt Hebræi, ציצת est tanquam cincinnus capitis: suntq; fila retorta. Vel extremitas vestis, hoc est id quod relinquitur post texturã in pãno, quódque pendet ab illo, vocatur sisith. in qua sẽtẽtia est doctus inter illos. Præcepitque Scriptura suspendere sisith in ora vestimenti: quod sic vocatur quòd rami formam præ se ferat propter multa fila commissa. Veruntamen fila assuta in ora vestimenti quæ non sunt texta, vocantur גדילים, quæ vox ponitur Deut. 22. b. 12. Quidã existimãt ציצית Hebræis fuisse quod Matthæus cap. 23. a. 5, phylacteria vocat, à φυλάττω custodio, quòd per ea significaretur, Diuina mandata memoriæ esse tenẽda, & diligẽter custodienda. Igitur per totã vestimẽtioram fimbria huius hyacinthini coloris, siue cærulei se porrigebat, quæ vocatur Hebraicè ציצת. Per generationes suas: לדורותם .i. suis temporibus. q. d. volo hoc præceptũ esse perpetuũ. Filum hyacinth. פתיל תכלת: vitta hyacinthina.

39 Et erit vobis instar fimbr. והיה לכם לציצת Ad verbum, Et erit vobis in fimbriam. Singul. pro plur. Erit, nempe vitta illa, vel filum illud. Alii, Et erit [sub. ea res. i. fimbriæ cum vitta] vobis fimbria. hoc est, tales erunt fimbriæ vestræ. Et nõ aspicietis, &c. ולא תתורו וגו' vt nõ exploretis post, &c. Hebraismus, Aspicere post cor suum & post oculos suos, pro, sequi cogitationes cordis sui & concupiscentiã oculorum suorum. Et post oculos fornicari est deficiendo à Deo, illos sequi. Idololatriam notat nomine fornicationis, vt & aliis locis. Chaldæus paraph. Et vt nõ erretis post cogitationem cordis vestri, & post visionem oculorũ vestrorum, post quæ vos erratis. Errationem pro fornicatione siue idololatria accipit.

40 Et sitis sancti Deo v. והייתם קדושים לאלהיכם: Hebraismus, Vt piè & sanctè colatis Deum vestrũ. De se loquitur in tertia persona. Chaldæus paraph. atque sancti sitis coram Deo vestro.

IN CAPVT XVI.

1 Et tulit *seipsum seorsum* Córanh ויקח קורח Quintã huius libri sectionẽ ab hoc capite incipiunt Hebræi, quã קרח inscribunt. Bifariam hic locus exponitur ab Hebræis. Primùm vt noster interpres vertit, Tulit *seipsum* vt surgeret, & discederet à Mose, hoc est diuisus est à toto cœtu Israel, quia seditionem excitare parabat. Et hanc sententiam habet Chaldæus paraph. qui vertit, Et diuisus est Corah. siue, seipsum diuisit. nã apud illũ est verbum coniugationis Hithpael quæ reciprocã habet significationẽ. q. d. suo motu, sua temeritate & præsumptione, & animo seditioso seipsum separauit à Mose, & ab vniuerso cœtu, vt sectam constitueret. Altera expositio est, Accepit [siue, assumpsit] Corah secum aliquot homines consortes, nempe ducentos & quinquaginta viros illos, quos pertraxit in suam sententiam: vt solent qui à principe aliquo volunt deficere.

2 Et surrexerunt coram Mowséh, ויקומו לפני משה Et surrexerũt in conspectũ Mosis. i. præsẽte Mose declarauerũt animi sui sententiam. Quidam vertunt, Et insurrexerunt in [vel, contra] Mosen. Maiores congregationis, קריאי מועד nobilissimi congregationis. i. qui semper vocabantur ad cõcionem. q. d. quum erant comitia, concilium, & conuentus principum, atque eorum qui præerant vniuersæ multitudini: quum videlicet erat aliquid consultandum, & statuendum, tunc ipsi quoque vocari solebant. Alii referunt מועד ad tabernaculum fœderis, hoc sensu, Qui vocari solebant ad tentorium fœderis concilii causa. Chaldæus paraph. qui vocabantur tempore concilii. Viri nominat. אנשי שם: Ad verbum viri nominis.

3 Sat sit vobis: רב לכם Satis sit vobis. q. d. forte vestra debueratis esse contenti: nimium vobis arrogatis.

Quod quum audisset Moyses, cecidit pronus in faciem:
Loquutúsque ad Core & ad omnẽ multitudinem, Mane, inquit, notum faciet Dominus qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei.
Hoc igitur facite, tollat vnusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum.
B Et hausto cras igne ponite désuper thymiama coram Domino: & quencunque elegerit, ipse erit sanctus: multum erigimini filii Leui.
Dixitque rursum ad Core, Audite filii Leui,
Num parum vobis est quòd separauit vos Deus Israel ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequẽtia populi, & ministraretis ei?
Idcirco ad se fecit accedere te & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam Sacerdotium vendicetis,
Et omnis globus tuus stet contra Dominum? quis est enim Aaron vt murmuretis contra eum?
Misit ergo Moyses vt vocaret Dathan & Abirom filios Eliab. Qui responderunt, Non venimus.
Nunquid parum est tibi quòd eduxisti nos de terra quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri?
Re vera induxisti nos in terrã quæ fluit riuis lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorũ & vinearum? an & oculos nostros vis eruere? non venimus.
C Iratúsque Moyses valde, ait ad Dominum, Ne respicias sacrificia eorũ: tu scis quòd nec asellum quidem vnquã acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum.
Dixitque ad Core, Tu & omnis cõgregatio tua state seorsum coram Dño, & Aarõ die crastino separatim.
Tollite singuli thuribula vestra, & ponite super ea incensum, offerentes Domino, ducenta quinquaginta thuribula, Aaron quoque teneat thuribulum suum.
Quod quum fecissent, stantibus Moyse & Aaron,
Et coaceruassent aduersum eos omnem multitudinem ad ostiũ tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini.
Loquutúsque Dominus ad Moysen & Aaron, ait,
D Separamini de medio congregationis huius, vt eos repẽte disperdã.
Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt, Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, num vno pec

4 Quod quum audisset Moυséh, proiecit se in faciem suam.
5 Et loquutus est ad Córanh & ad omnem congregationem eius,
dicendo, Mane ostendet Iehouáh 'qui *sint* eius, & quis sanctus, & vt
accedat ad se: & quem elegerit, accedere faciet ad se.
6 Hoc facite, capite vobis acerras, Córanh, & tota cõgregatio ei⁹,
7 Et ponite in illis ignem, imponite quoque in eis incensum coram Iehoua cras: & erit, vir quẽ elegerit Iehouáh, erit ille sanctus:
'satis sit vobis filii Leui.
8 Et dixit Moυséh ad Córanh, Audite quæso filii Leui, Moyses increpat Core.
9 An parum *hoc* vobis est quòd separauerit Deus Iυsraelis vos de
congregatione Iυsraél, vt accedere faceret vos sibi, vt ministraretis in ministerio tabernaculi Iehouæ, & vt staretis coram cõgregatione, 'vt ministraretis eis:
10 Et accedere fecit te, & omnes fratres tuos filios Leui tecum: 'nisi quæratis etiam Sacerdotium?
11 Idcirco tu & vniuersa congregatio tua, estis qui cõueniũt cõtra
Iehouã: at verò Aharón quid est, quòd murmurastis aduersus eũ?
12 Misit ergo Moυséh accersitum Dathán & Abirám filios Eliab.
qui responderunt, Non ascendemus.
13 Nunquid parum est quòd ascendere feceris nos è terra fluente
lacte & melle, vt mori faceres nos in deserto: nisi etiam dominari
velis nostri etiam dominando?
14 Insuper ad terram fluentem lacte & melle nõ introduxisti nos,
neque dedisti nobis hæreditatem 'agrorum & vinearum: 'num oculos virorum istorum effodies? non ascendemus.
15 Iratus est ergo Moυséh valde, & dixit ad Iehouã, 'Ne respicias Orat Moyses cõtra Core & socios.
ad oblationem eorum: ne asellum quidem vnum ab eis accepi, ne
que afflixi quenquam ex eis.
16 Postea dixit Moυséh ad Córanh, Tu & vniuersa cõgregatio tua
estote coram Iehoua, tu & illi & Aharón cras.
17 Et capite quisque acerram suam, & imponite in illis incensum:
atque applicare facite corã Iehoua quisque acerrã suam, ducẽtas
quinquaginta acerras: tu quoq; & Aharón quisque acerrã suam.
18 Tulerunt igitur quisque acerram suam, & posuerunt in eis ignẽ:
posuerunt quoque in eis suffitum, steterúntque ad ostium tabernaculi ecclesiæ, & Moυséh & Aharón.
19 Iam verò congregauerat aduersus illos Córanh vniuersam cõgregationem ad ostium tabernaculi ecclesiæ: & apparuit gloria Iehouæ vniuersæ congregationi.
20 Et loquutus est Iehouáh ad Moυséh & Aharón, dicendo,
21 Separate vos è medio turbæ istius, & consumã eos 'in momẽto.
22 'Et proiecerunt se super facies suas, ac dixerunt, Deus Deus spi- Oratio Moysi.
rituũ vniuersæ carnis, annon vir vnus peccauit, & contra vniuer-

5 Qui *sint* eius, &c. את־אשר־לו וגו׳ i. declarabit qui ad se pertineant, ostendétque quem velit esse sanctum, id est summũ Sacerdotem, vt illũ accedere faciat ad se. Seipsum declarat mox sequentibus. Et infrà versu 10, apertè declarat quid hoc loco nomine Sancti intelligat, quũ dicit, Nisi quæratis etiam Sacerdotium? 7 Satis sit vobis רב־לכם Eadem est loquutio quæ suprà versu tertio. Eadẽ enim verba Moses regerit in ipsum Corah, quæ Corah ipse exprobrarat ei. q. d. Vos me accusatis quasi ego mihi nimium tribuã, & non sim mea sorte contẽtus: imò vos istud facitis, & non estis cõtenti vestra sorte, sed vltra ministeriũ illud ad quod Dominus vos præ omnibus aliis elegit, atque adhibuit, etiã Sacerdotiũ, hoc est summũ Põtificatũ desideratis & ambitis. Obserua autem per Sacerdotiũ, hic summũ ministerium, hoc est summũ Sacerdotium, seu Põtificatum intelligi, sicut & Chaldæus paraph. trãstulit, Sacerdotiũ magnũ. 9 Vt ministraretis eis: לשרתם: vt ministraretis pro eis. vel, pro ea sub. cõgregatione. i. vt vice multitudinis seruiretis in tabernaculo? 10 Nisi quæratis etiã ובקשתם Ad verbũ, & quæritis etiam. Chaldæus paraph. & nunc vos petitis etiam Sacerdotiũ magnum? 14 Agrorum & vinearum: שדה וכרם Singul. Heb. pro plur. Num oculos, &c. העיני וגו׳ i. an existimas totam istam multitudinem cæcam esse? 15 Ne respicias ad obl. e. אל תפן אל־מנחתם Hebraismus, ne sis tibi grata. q. d. ne exaudias eos etiamsi obtulerint munus. Chaldæus paraph. ne suscipias cum voluntate oblationem eorum. Quidam vertunt, ne conuertas te ad oblationem eorum. Erat autem hæc cõuersio, vel respectio, quòd igne cælitus veniente, sacrificium absumebatur: atque ita Deus declarabat suam beneuolentiam erga offerentem. Eadem loquutio legitur & Gene. 4. a. 4.
21 In momento. כרגע: puncto temporis, subitò. Ad verbum, quasi momento. Thren. 4. b. 6, quæ destructa est כמו־רגע quasi momento.
22 Et proiecerunt se ויפלו Et ceciderunt. more scilicet supplicum.

ſam congregationem iraſceris?

Separatur populus à tabernaculis Core,

Tum loquutus eſt Iehouáh ad Mouſéh,dicendo, 23
Alloquere congregationem , dicendo , Diſcedite , è circuitu 24
tabernaculi Córanh Dathán & Abirám.
Itaque ſurrexit Mouſéh,& perrexit ad Dathán & Abirám: & ſe- 25
quuti ſunt eum ſeniores Iuſraélis.
Et loquutus eſt ad congregationẽ,dicens,Recedite quæſo à ta- 26
bernaculis virorũ impiorũ iſtorũ, neq; attingatis quicquã ex iis
quæ ad illos pertinẽt, ne fortè pereatis in omnibus peccatis eorũ.
Et receſſerunt à tabernaculo Córanh Dathán & Abirám è cir- 27
cuitu: at Dathán & Abirám egreſſi ſunt ſtantes ad oſtiũ taberna-
culorum ſuorũ,& vxores eorum,& filii eorum,& paruuli eorum.

Miſſus Moyſes.

Tunc dicit Mouſéh, In hoc ſcietis quòd Iehouáh miſerit me vt 28
facerem omnia opera hæc, & quòd non de corde meo:
Si vt moriuntur omnes homines, morientur iſti, & viſitatione 29
omnium hominum viſitabitur ſuper eos,non miſit me Iehouáh:
Sin autẽ creationẽ creauerit Iehouáh,& aperuerit terra os ſuũ,& 30
deglutiuerit eos atq; omnia quæ ad illos pertinẽt,& deſcenderint
viuentes in infernũ: tũ cognóſcetis ꝙ irritauerũt viri iſti Iehouã.

Core cum cohorte perit.

Fuit igitur,quum conſummaſſet loqui omnia verba iſta , rupit 31
ſeſe terra quæ erat ſub illis.
Aperuítque terra os ſuum , & deglutiuit eos & domos eorum, 32
atque omnes homines qui erant ipſi Córanh,& omnẽ ſubſtantiã.
Deſcẽderúntque ipſi & quotquot ad eos pertinebant,viuẽtes in 33
infernũ,ac operuit eos terra:& perierunt è medio cõgregationis.
Omnis autem Iuſraél qui erant in circuitu eorum,fugerũt ad 34
clamorem eorum: dicebant enim,Ne fortè deglutiat nos terra.

Igne interficiuntur CCL.

Porrò ignis egreſſus eſt à Iehoua, & conſumpſit ducentos illos 35
& quinquaginta viros offerentes incenſum.
Loquutus eſt autem Iehouáh ad Mouſéh,dicendo, 36
Dic ad Elyazár filiũ Aharón ſacerdotis,vt tollat acerras è me- 37
dio incendii,& ignem diſpergat vltra,quia ſanctificatæ ſunt:
Acerras *inquàm* peccatorũ iſtorũ in animas ſuas: vt faciant ex eis 38
extenſas laminas *in* opertoriũ altaris : quia obtulerunt *in* eis corã
Iehoua,& ſanctificatæ ſunt, & erunt in ſignum filiis Iuſraél.

Thuribula extẽduntur in laminas.

Tulit itaque Elyazár ſacerdos acerras æreas quibus obtulerãt 39
combuſti,& extenderunt eas *in* operimentum altaris,
Memoriale filiis Iuſraél vt nõ accedat quiſquam alienus qui 40
non eſt de ſemine Aharón,vt offerat incenſum coram Iehoua , ne
ſit ſicut Córanh,& ſicut congregatio eius, quẽadmodum dixerat
Iehouáh ipſi per manum Mouſéh.

Interficiuntur 14700,ob murmurationem in Moyſen.

Et murmurauerunt vniuerſa congregatio filiorum Iuſraél in 41
craſtino contra Mouſéh & Aharón,dicendo, Vos interfeciſtis po-
pulum Iehouæ.

cante,contra omnes ira tua deſæuiet?
23 Et ait Dominus ad Moyſen,
24 Præcipe vniuerſo populo vt ſeparetur à tabernaculis Core & Dathan & Abiron.
25 Surrexitque Moyſes,& abiit ad Dathan & Abiron: & ſequentibus eum ſenioribus Iſrael,
26 Dixit ad turbam,Recedite à tabernaculis hominum iſtorũ impiorum, & nolite tãgere quæ ad eos pertinẽt, ne inuoluamini in peccatis eorum.
27 Cumque receſſiſſent à tẽtoriis eorum per circuitum,Dathan & Abirõ egreſſi ſtabant in introitu papilionũ ſuorum cum vxoribus,& liberis,omnique frequentia.
28 Et ait Moyſes, In hoc ſcietis quòd Dominus miſerit me vt facerem vniuerſa quæ cernitis,& nõ ex proprio ea corde protulerim:
29 Si conſueta hominum morte interierint,& viſitauerit eos plaga qua & cæteri viſitari ſolẽt:nõ miſit me Dñs:
30 Sin autem nouam rem fecerit Dominus, vt aperiẽs terra os ſuũ deglutiat eos & oĩa quæ ad illos pertinent, deſcẽderintq; viuẽtes in infernũ,ſcietis quòd blaſphemauerint Dominũ.
31 Cõfeſtim igitur vt ceſſauit loqui, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum:
32 Et aperiẽs os ſuum,deuorauit illos cũ tabernaculis ſuis & vniuerſa ſubſtantia eorum.
33 Deſcẽderúntque viui in infernum operti humo , & perierunt de medio multitudinis.
34 At verò omnis Iſrael qui ſtabat per gyrum, fugit à clamore pereuntium, dicẽs,Ne fortè & nos terra deglutiat.
35 Sed & ignis egreſſus à Domino,interfecit ducẽtos quinquaginta viros qui offerebant incenſum.
36 Loquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen,dicens,
37 Præcipe Eleazaro filio Aaron ſacerdoti, vt tollat thuribula quæ iacẽt in incẽdio,& ignem huc illúcque diſpergat,quoniam ſanctificata ſunt:
38 In mortibus peccatorum : producátque ea in laminas,& affigat altari: eo quòd oblatũ ſit in eis incenſũ Domino, & ſãctificata ſint,vt cernãt ea pro ſigno & monimento filii Iſrael.
39 Tulit ergo Eleazar ſacerdos thuribula ænea in quibus obtulerant hi quos incendium deuorauit,& produxit ea in laminas,affigens altari:
40 Vt haberent poſtea filii Iſrael quibus commonerẽtur , nequis accedat alienigena, & qui non eſt de ſemine Aaron ad offerendum incenſum Domino,ne patiatur ſicut paſſus eſt Core,& omnis congregatio eius loquẽte Domino ad Moyſen.
41 Murmurauit autem omnis multitudo filiorum Iſrael ſequenti die contra Moyſen & Aaron,dicens,Vos interfeciſtis populum Domini.

24 Diſcedite העלו Ad verbum,Aſcẽdite. phraſi Hebraica dictum eſt pro recedite. Paulo pòſt verſu 26,pro eodẽ ponitur סורו Recedite.
25 Et ſequuti ſunt eum: וילכו אחריו Ad verbũ,& ambulauerunt poſt eum.i.comitati ſunt illũ. 26 Neq; attingatis, &c. ואל תגעו וגו׳ Ad verbũ,& ne tangatis in omnibus quæ ipſis. In omnibus pecc.e. בכל חטאתם: .i.propter tot peccata eorũ,vel vnà cũ illis qui tot peccata admiſerunt. 27 E circuitu: מסביב per gyrum.i.omni ex parte. 28 In hoc בזאת .i.Hac ratione.Hoc ſigno. Quòd non de corde meo.: כי לא מלבי: ſub.feci.i.& non animo meo me ad id impellẽte. 29 Et viſitatione om.&c. ופקודת כל האדם וגו׳ Hebraiſmus,Si qualia euenire ſolent cæteris hominibus qui benedictione Dei viſitantur in morte ſua,euenerint eis,dicite me non eſſe miſſum à Deo.
30 Creationem creauerit בריאה יברא creaturã creauerit.Hebraiſmus, Si Deus fecerit rẽ hactenus non viſam:ſi produxerit aliquid tãquam nouum & inſolitum.Seipſum declarat mox ſequentibus:eſt enim nouũ ,terram ſe aperire. 37 Vltra, הלאה ſub.altare.i.huc illuc ſpargendo proiiciat vltra altare. 38 Peccatorũ iſtorũ in an.ſ. החטאים האלה בנפשותם Chaldæus paraph.habet,peccatorũ iſtorum qui peccauerunt in animas ſuas.i.qui perdiderunt ſeipſos propter peccata ſua.Hebraiſmus,Peccare in animã ſuam,ſeipſum perdere,ſibiipſi cauſam excidii eſſe,atque ita perire propter peccata ſua. Extenſas laminas רקועי פחים Ad verbũ,extenſiones laminarum.vel,dilatationes. Obtulerunt *in* eis הקריבם Hic affixum pro ſeparato ponitur,pro הקריבו בהם. Et erunt in ſignum,&c. ויהיו לאות וגו׳ .i.vt quoties viderint filii Iſrael altare opertum laminis,recordentur eorum qui contra præceptum Domini obtulerunt illi incenſum.
39 Combuſti, השרופים .i.homines illi qui incẽſi perierant. 40 Ipſi לו: ſub.Eleazaro.Tranſpoſita particula,vt clarior eſſet ſenſus.

G Dixitque Dominus ad Moysen,

Quúmque oriretur seditio, & tumultus increscceret, Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis: quod postquam ingressi sunt, operuit nubes, & apparuit gloria Domini. 42

43

G Dixitque Dominus ad Moysen, 44

Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos. Quúmque iacerent in terra, 45

Sapi.8.d.21 Dixit Moyses ad Aaron, Tolle thuribulum, & hausto igne de altari mitte incensum désuper, pergens citò ad populum vt roges pro eis: iam enim egressa est ira à Domino, & plaga desæuit. 46

Quod quũ fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediã multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama. 47

Et stans inter mortuos ac viuẽtes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. 48

Fuerunt autẽ qui percussi sunt, quatuordecim millia hominũ & septingenti, absque iis qui perierant in seditione Core. 49

Reuersúsque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis, postquam quieuit interitus. Cap. XVII. 50

ET loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, 1

Loquere ad filios Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cũctis principibus tribuũ, virgas duodecim: & vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ. 2

Nomen autem Aaron erit in tribu Leui: & vna virga cunctas eorum familias continebit. 3

B Ponésque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te. 4

Quem ex his elegero, germinabit virga eius: & cohibebo à me querimonias filiorum Israel, quibus cõtra vos murmurant. 5

Loquutúsque est Moyses ad filios Israel: & dederũt ei omnes principes virgas per singulas tribus: fuerúntq; virgæ duodecim absque virga Aarõ. 6

C Quas quũ posuisset Moyses corã Domino in tabernaculo testimonii: 7

Sequenti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgẽtibus gemmis, eruperant flores, qui foliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt. 8

---

41 Fuit autem, ′quum congregaret se congregatio contra Mowséh
& Aharón, ′tum verterunt faciem ad tabernaculum ecclesiæ: & ec
ce operuit illud ′nubes illa, & conspecta est gloria Iehouæ.
43 Venit quoq; Mowséh & Aharón coram tabernaculo ecclesiæ.
44 Et loquutus est Iehouáh ad Mowséh, dicendo,
45 Recedite è medio congregationis huius, & consumam eos ′in
momento. Et proiecerunt se super faciem suam.
46 Dixit ergo Mowséh ad Aharón, Cape acerram, & pone in ea i- Orat Aaron pro populo.
gnem de altari, ac superpone incensum: ′ac perge citò ad congre-
gationem, ′& expia eos. ′egressus est enim furor à facie Iehouæ,
iam cœpit ′percussio.
47 Tulit ergo Aharón quemadmodum dixerat Mowséh, & cucur-
rit in medium congregationis, ′& ecce inceperat percussio in po-
pulo, posuítque incensum, & expiauit populum.
48 Stetítq; inter mortuos & viuẽtes, ′& prohibita est percussio illa.
49 Fuerúntq; qui mortui sunt percussione illa, quatuordecim mil-
lia & septingenti, præter mortuos ′propter Córaħ.
50 Postea reuersus est Aharón ad Mowséh ad ostium tabernaculi
ecclesiæ, & percussio prohibita est. Cap. XVII.
1 ET loquutus est Iehouáh ad Mowséh, dicendo, De virga Aaronis quæ germinauit, quo confirmabatur sacerdotium ipsius.
2 Alloquere filios Iwsraél, & cape ab eis singulas virgas ′per
domos patrum, à cunctis *scilicet* principibus eorum iuxta domos pa
trum suorum, duodecim virgas: & vniuscuiusque nomen scribes
super virgam eius.
3 Nomen autem Aharón scribes super virgam Leui: ′quia virga
vna erit capiti domus patrum suorum.
4 Reponésque illas in tabernaculo ecclesiæ ′coram testimonio,
′vbi conueniam vobiscum.
5 Et erit, vir ille quem elegero, illius virga ′florebit: & *ita* quiesce-
re faciam à me murmurationes filiorũ Iwsraél, quibus murmu-
rant aduersum vos.
6 Loquutus est ergo Mowséh ad filios Iwsraél, & dederũt illi o-
mnes principes eorum virgam, ′singuli principes virgam per do-
mos patrum suorum, duodecim *scilicet* virgas: virga autem Aha-
rón erat in medio virgarum eorum.
7 Et posuit Mowséh virgas corã Iehouã in tabernaculo ′testimonii.
8 Et fuit, postridie venit Mowséh ad tabernaculum testimonii,
′& ecce germinauerat virga Aharón ′è domo Leui, ac produxerat
germinationem, protuleratque flores, ′ad maturitatémq; perdu-
xerat amygdala.

---

41 Quum congregaret se congr. בקהל העדה i. quum oriretur seditio. Tum verterunt faciem ויפנו i. fugerunt, siue fugere cœperunt. Nubes illa, הענן quæ scilicet significabat præsentiam Iehouæ. 45 In momento. כרגע Vt suprà versu 21. 46 Ac perge citò והולך מהרה i. curre citò cũ illa, siue illam ferendo. Et expia eos: וכפר עליהם & deprecare pro illa. Egressus est enim, &c. יצא הקצף וגו' Hebraismus, Iam Dominus cœpit præ ira sæuire in populum. Percussio. הנגף: Plagam quidam vertunt: alii pestem. 47 Et ecce, &c. והנה וגו' i. iam plaga inuaserat populũ, & grassabatur. 48 Et prohibita est percussio illa. ותעצר המגפה: & cessauit plaga illa. 49 Propter Córaħ. על דבר קרח: Ad verbum, super verbum Corah. i. ob seditionem Core.

IN CAPVT XVII.

2 Per domos patrũ, לבית אב Singul. pro plur. Quidã vertunt, per familias auorũ, siue, auitas. 3 Quia virga vna, &c. כי מטה אחד וגו' Hebraismus, quem quidam sic cõuertunt, singulæ enim virgæ singulis principibus familiarum auitarũ erunt. id est, singuli principes singulas virgas dabunt. 4 Coram testimonio, לפני העדות i. ante arcam in qua est testimoniũ, id est liber fœderis, tabulæ lapideæ continentes decalogum, qui testatur Dei voluntatẽ, quid à nobis velit fieri. Vide Exod 25.c.16. Vbi conueniam vob. אשר אועד לכם שמה: Quidam futurũ vertunt per præsens, vbi conuenire soleo vobiscum. i. vbi soleo dare vobis responsa. Vide Exod. 27.d.21. 5 Florebit: יפרח germinabit. 6 Singuli principes virgam לנשיא אחד מטה לנשיא אחד Ad verbũ, pro principe vno, virga, pro principe vno. 7 Testimonii. העדות: i. arcæ in qua erat lex fœderis, vt suprà versu 4. 8 Et ecce germinauerat, &c. והנה וגו' Hebraismus, inuenit gẽmas trusisse, & emisisse flores, amygdaláque matura. E domo Leui, לבית לוי familiæ Leui. Ad maturitatémque, &c. ויגמל שקדים: Ad verbũ, & ablactauerat amygdala. i. habebat amygdala perducta ad crassitiem, siue ad maturitatem, vt doctus inter Hebræos exponit. Afferunt Hebræi interpretes causam cur magis amygdala, quàm alium fructum protulerit, quòd is fructus facilius & celerius quàm reliqui, erumpat. Vnde & amygdalus arbor apud Hebræos, ab euigilando & festinando nomen habet. שקד enim illis euigilare & festinare significat. Hinc שקד *saced* amygdalus arbor dicitur, quòd acceleret germen suum præ reliquis arboribus. Porrò non caret etiam suo mysterio quòd tria hic commemorantur quæ naturam, proprietatem, ordinem & progressionem egerminationis ostendunt. Primùm enim protruditur germen siue gemma, quod Hebræi פרח *perah*

vocāt. Inde flos, qui illis ציץ siue נץ *nes* dicitur. Tertiò fructus maturus quē פרי appellāt. Et quia non est dubiū per istam virgā Aharonis, Christi regnū ac sacerdotiū (cuius ille typus erat) adumbratū fuisse: Christus autē verus homo fuit, cuius humanitas suas veras progressiones habuit, ab infantia ad pueritiā, à pueritia ad adolescentiam, ab adolescentia ad iuuentutem, & inde ad virilem ætatem: idcirco Prophetæ quum loquūtur de vera Christi humanitate, de illius regni ortu & progressu, libenter hoc faciunt per huiusmodi appellationes, quòd Christū nunc germē, nunc florem, nunc fructum appellant, alludētes ad ordinem naturæ: simúlque nobis sub ista imagine veram Christi humanitatem pulcherrimè explicant.

Et protulit Mowséh omnes virgas illas a facie Iehouæ ad om- 9
nes filios Iwsraél: qui viderunt, & acceperunt singuli virgā suā.
Dixit autem Iehouáh ad Mowséh, Refer virgam Aharón coram 10
testimonio in custodiam, in signū filiis rebellibus: & cessare facies
murmurationes illorum apud me, vt non moriantur.
Et fecit Mowséh: quemadmodū præceperat Iehouáh ei, sic fecit. 11
Et dixerunt filii Iwsraél ad Mowséh, dicendo, Ecce mortui su- 12
mus, periimus, omnes nos periimus.
Quicunque accesserit, qui accesserit *inquam* ad tabernaculū Ieho 13
uæ, morietur: nūquid cōsumēdi sumus moriēdo? Cap. XVIII.

De officiis Leuitarum.

ET dixit Iehouáh ad Aharón, Tu, & filii tui, & domus patris tui 1
tecum portabitis iniquitatem Sanctuarii: tu quoque & filii tui
tecum portabitis iniquitatem sacerdotii vestri.
Et etiam fratres tuos, tribum Leui, tribum patris tui, accedere 2
fac ad te, & adhæreant tibi, ministréntque tibi: tu autē & filii tui
tecum *stabitis* coram tabernaculo testimonii.
Et custodient custodiam tuam, & custodiam totius tabernacu 3
li: veruntamen ad vasa Sanctitatis & ad altare non accedēt, ne mo
riantur tam ipsi quàm vos.
Et adhærebunt tibi, & custodiēt custodiā tabernaculi ecclesiæ 4
in omni cultu tabernaculi: & externus non accedet ad vos.
Custodietis igitur custodiam Sāctitatis, & custodiā altaris, ne 5
sit posthac ira aduersus filios Iwsraél.
Siquidem ego tuli fratres vestros Leuitas è medio filiorū Iws- 6
raél, vobis donum, datos Iehouæ, vt ministrēt in ministerio ta-
bernaculi ecclesiæ.
Tu autē & filii tui tecū custodietis sacerdotiū vestrū in ōnibus 7
quæ pertinēt ad altare & ītra velū: & ministrabitis: ministrationē
doni posui sacerdotiū vestrū: ideo externus q accesserit, morietur.

Aaronis erant primitiæ & decimæ, à filiis Israel Deo oblatæ.

Loquutus est præterea Iehouáh ad Aharón, Ego equidem dedi 8
tibi custodiā oblationū mearū: ōnes *quoque* sanctificationes filiorū
Iwsraél tibi dedi propter vnctionē, & filiis tuis ī statutū ꝑpetuū.
Hoc erit tuū de sanctificatione sanctificationū de igne: omnis 9

9 Protulit ergo Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israel: viderúntque, & receperūt singuli virgas suas.

10 Dixitq; Dominus ad Moysen, Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, vt seruetur ibi in signū rebellium filiorum Israel, vt quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur. Hebraice D

11 Fecitque Moyses sicut præceperat Dominus.

12 Dixerunt autem filii Israel ad Moysen, Ecce cōsumpti sumus, omnes periuimus:

13 Quicunque accedit ad tabernaculum Domini, moritur: num vsque ad internecionem cuncti delendi sumus?

Cap. XVIII.

1 DIxitque Dominus ad Aaron, Tu, & filii tui & domus patris tui tecum portabitis iniquitatē Sanctuarii: & tu & filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri.

2 Sed & fratres tuos de tribu Leui, & sceptrum patris tui sume tecum, præstóque sint, & ministrent tibi: tu autem & filii tui ministrabitis in tabernaculo testimonii.

3 Excubabúntque Leuitæ ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi: ita duntaxat vt ad vasa Sāctuarii & altare non accedant, ne & illi moriantur, & vos pereatis simul.

4 Sint autem tecum, & excubent in custodiis tabernaculi, & in omnibus cęremoniis eius: alienigena non miscebitur vobis.

5 Excubate in custodia Sanctuarii, & in ministerio altaris: ne oriatur indignatio super filios Israel.

6 Ego dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israel, & tradidi donum Domino, vt seruiant in ministeriis tabernaculi eius.

7 Tu autē & filii tui custodite sacerdotiū vestrū: & omnia quæ ad cultum altaris pertinēt, & intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur. si quis externus accesserit, occidetur.

8 Loquutúsq; est Dñs ad Aarō, Ecce dedi tibi custodiā primitiarū mearū: ōnia quæ sanctificantur à filiis Israel, tradidi tibi & filiis tuis pro officio sacerdotali, legitima sempiterna. B

9 Hæc ergo accipies de his quæ sanctificantur, & oblata sunt Dño. Om

10 Coram testimonio in cust. לפני העדות למשמרת ante conspectum *arcæ* testimonii, vt seruetur. Rebellibus: & cessare fa. לבני מרי והכל Ad verbum, rebellionis: & finies. i. finem impones querimoniis illorū de te apud me. hoc est vt posthac non conquerantur de te apud me.

12 Ecce mortui sumus, הן גוענו sanè defecimus. Significat hæc dictio obire, siue mori morte facili & breui, quæ non accidit longa ægritudine. Chaldæus paraph. ecce ex nobis interfecti sunt gladio, ecce ex nobis deglutiuit terra, ecce ex nobis mortui sunt peste.

13 Accesserit, &c. הקרב וגו׳ Quidā per præsens vertunt, accedit, accedit *inquam* ad tabernaculum, moritur. Nunquid consumendi, &c. האם תמנו לגוע: Anne consumpti sumus deficiendo? vel, ad moriendum? Alii, nunquid consumendi sumus ad internecionem?

IN CAPVT XVIII.

1 Portabitis iniq. Sanct. תשאו את־עון המקדש Hebraismus, dabitis pœnas siquid peccatum fuerit in cæremoniis Sanctuarii. Vel, vos custodes eritis Sanctuarii, & neminē qui nō sit de tribu vestra, permittetis ministrare in Sanctuario: alioqui vos portabitis perpetratū malū. Similiter tu Aharō & filii tui, quos delegi mihi in sacerdotes, obseruabitis diligēter ne alii Leuitæ vsurpēt sibi sacerdotale officiū: sed illi suum, & vos vestrū exequemini: ne in peccatum corruatis, &c. 2 Et adhæreant וילוו עליך & iungantur tibi. Alludit ad nomen Leui. Gene. 29. d. 34. Coram tabernaculo testimonii. לפני אוהל העדות: ante tabernaculum *arcæ* testimonii. i. fungemini officio sacerdotali.

3 Et custodient, &c. ושמרו וגו׳ Hebraismus, seruabunt præcepta tua. vel, diligentissimè obseruabunt & facient quod illis præceperis, & cæremonias totius tabernaculi peragent. Studium enim & diligentiam denotat istiusmodi repetitiones apud Hebræos, Custodire custodiam, Seruire seruitutem, &c. 4 Et adhærebūt tibi, ונלוו עליך vt paulo antè versu 2. In omni cultu לכל עבודת iuxta omne ministeriū. i. iuxta omnes cæremonias ipsius tabernaculi. Et externus, &c. וזר וגו׳ . i. qui non fuerit de tribu vestra, non miscebitur vobiscum in cultu Diuino.

5 Custodietis igitur, &c. ושמרתם וגו׳ Hebraismus, diligentissimè obseruabitis cæremonias sanctas, vel Sanctuarii, & cæremonias altaris. Ne sit posthac ira ולא יהיה עוד קצף Ad verbum, & non erit vltrà ira. Quidam vertunt, vt amplius nulla sit indignatio.

6 Siquidem ego ואני הנה Ad verbū, Et ego ecce. Vobis donū, datos Ieh. לכם מתנה נתנים ליהוה . i. vt eos vobis darē oblatos Iehouæ.

7 In omnibus quæ pert. ad altare לכל־דבר המזבח Ad verbū, in omni negotio [vel, re] altaris. Ministrationē doni, &c. עבודת מתנה וגו׳ . i. functionem gratuitam dedi sacerdotium vestrum: hoc est, dedi vobis dignitatem sacerdotalem, idque gratis.

8 Ego equidem ואני הנה Ad verbum, Et ego ecce. Custodiā oblat. mearum: את משמרת תרומותי Ad verbum, custodiam eleuationum mearū: id est ea quæ à filiis Israel offerendo eleuantur, vt sunt primitiæ, primogenita, & decimæ quæ sanctificātur, separantur, vt mihi offerantur, tibi ea tradidi: caue igitur ne immundus ea comedas. Propter vnctionem, למשחה . i. eo quòd vnctus es, vt fungaris sacerdotio. vel, quia tu es sacerdos. q. d. quæcunque offeruntur Deo, sacerdotum sunt. 9 De sanctificatione sanctificat. de igne מקודש הקדשים מן האש . i. Istud habebis de oblatione sacratiore quæ remanserit ex igne, hoc est quæ igne consumpta non fuerit.

nis oblatio, & ſacrificiũ, & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedit in ſancta ſanctorũ, tuũ erit & filiorum tuorum.

10 In ſanctuario comedes illud, mares tantùm edent ex eo, quia conſecratũ eſt tibi.

11 Primitias autem quas vouerint, & obtulerint filii Iſrael, tibi dedi & filiis tuis ac filiabus tuis iure perpetuo: qui mundus eſt in domo tua, veſcetur eis.

12 Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quicquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi.

13 Vniuerſa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vſus tuos: qui mundus eſt in domo tua, veſcetur eis.

14 Omne quod ex voto reddiderint filii Iſrael, tuum erit.

15 Quicquid primũ erũpit è vulua cunctæ carnis quam offerũt Dño, ſiue ex hominibus, ſiue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita duntaxat vt pro hominis primogenito pretiũ accipias, & omne animal quod immundũ eſt, redimi facias. C

Supra 3.g.17 exo.13.b.13, leuit.27.c.25, ezech.45.d.12

16 Cuius redẽptio erit poſt vnũ menſem, ſiclis argẽti quinque, põdere ſanctuarii. |Siclus viginti obolos habet.

17 Primogenitum autem bouis & ouis & capræ non facies redimi, quia ſanctificata ſũt Domino: ſanguinem tantùm eorum fundes ſuper altare, & adipes adolebis in ſuauiſſimũ odorem Domino.

18 Carnes verò in vſum tuum cedent, ſicut pectuſculum conſecratum, & armus dexter, tua erunt.

19 Omnes primitias ſanctuarii quas offerunt filii Iſrael Domino, tibi dedi & filiis ac filiabus tuis iure perpetuo: pactum ſalis eſt ſempiternũ coram Domino tibi ac filiis tuis.

Deut.10.b.9, & 18.a.1, Ioſue 13.b.14, & d.33, ezech.44.a.3

20 Dixitque Dominus ad Aaron, In terra eorum nihil poſſidebis, nec habebis partem inter eos: |ego pars & hæreditas tua in medio filiorũ Iſrael.

21 Filiis autem Leui dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſſionẽ, pro miniſterio quo ſeruiunt mihi in taberna culo fœderis:

22 Vt non accedãt vltrà filii Iſrael ad tabernaculum, nec committant pec-

oblatio eorum, ʼſiue ſit minnha eorum, ſiue oblatio ʼpro peccato
eorum, ſiue oblatio pro delicto eorum: ʼquod reddẽt mihi, ʼſancti
ficatio ſanctificationum tibi erit & filiis tuis.
10 ʼIn ſanctitate ſanctitatũ comedes eam, omnis maſculus come-
det eam, ʼſanctificatio erit tibi.
11 ʼ Hoc quoque tuum eritʼ*de* oblatione doni eorum: omnes obla-
tiones filiorũ Iwſraʼel tibi dedi & filiis tuis & filiabus tuis tecum
ʼin ſtatutum perpetuũ: omnis mũdus in domo tua comedet eam.
12 ʼOmnem pinguedinem olei, & omnem pinguedinem vini &
frumenti, primitias eorum quas dabunt Iehouæ, tibiʼdedi.
13 Primitiæ omnium quæʼin terra eorum, quas afferent Iehouæ,
tuæ erunt: omnis mundus in domo tua comedet eas.
14 ʼQuæcunque conſecratio in Iwſraʼele, tua erit.
15 Quicquid aperit vuluam in omni carne quod offerentʼIehouæ,
ʼtam de hominibus quàm de animalibus, tuum erit: ʼſed redimẽdo
redimes primogenitum hominis: primogenitum quoque anima-
lis immundi redimi facies.
16 ʼEt redemptiones eius à filio menſis redimi faciesʼſecundũ æſti-
mationem tuam, pecunia quinque wſeclorum ſecundũ wſeclum
ſanctuarii: viginti obolorum eſt *ſecel*.
17 Veruntamen primogenitum bouis, aut primogenitum ouis,
aut primogenitum capræ non redimes: ʼſunt *enim* ſanctificata: ſan-
guinem eorũ ſparges iuxta altare, & adipem eorum adolebis: obla
tio ignita eſt in odorem quietis Iehouæ.
18 Et caro eorũ erit tua: vt pectusʼeleuationis, & vt armus dexter, tua erit.
19 Omnes oblationesʼſanctificationum, quas obtulerint filii Iwſ-
raʼel Iehouæ, dedi tibi & filiis tuis & filiabus tuis tecum ʼin ſta-
tutum perpetuum: ʼpactum ſalis perpetuum eſt coram Iehoua ti-
bi & ſemini tuo tecum.
20 Dixit autem Iehouáh ad Aharón, De terra eorum ʼhæreditatẽ Aaronis hæreditas, Deus.
non habebis, nec portio erit tibi in medio eorum: ego portio tua,
& hæreditas tua in medio filiorum Iwſraʼel.
21 Filiis autem Leui ecce dedi omnes decimas in Iwſraʼeleʼin hæ- Decimæ Leuitis erant pro hæreditate.
reditatẽ, ʼpro miniſterio eorum ʼquod ipſi peragũt in miniſterio
tabernaculi eccleſiæ.
22 ʼEt non accedent poſthac filii Iwſraél ad tabernaculũ eccleſiæ,

Siue ſit minnha e.&c. לכל־מנחתם Ad verbũ, in omni minha eorũ, & in omni oblatione pro peccato eorũ, & in omni oblatione, &c. ל pro מן. Quod reddent mihi, אשר ישיבו לי Hoc non tantùm de quouis delicto in genere intelligendum eſſe, oſtendunt hæc verba, ſed & de ſpeciali delicto quod reſtitui debet, vt habes ſuprà cap.5.a.7. Sanctificatio ſanctific.&c. קודש קדשים וגו׳ Hebraiſmus, ad te & ad filios tuos vt ſacrũ & Deo dicatum pertinebit. 10 In ſanctitate ſanct. בקודש הקדשים Non ſignificat partem Sanctuarii ſacratiorem vbi erat arca, ad quam ſemel in anno ſummus Pontifex ingrediebatur, ſed ſecundam partem tabernaculi, quæ aliàs ſanctum dicitur. Vocatur autem ſic reſpectu tertiæ partis quæ vocabatur atrium. Sanctificatio erit tibi. קודש יהיה לך׃ Hebraiſmus, tua erit vt Deo ſacrata. 11 De oblatione doni e. תרומת מתנם .i. iſtud capies ex eo quod dabunt tibi dono filii Iſrael. Alii vertũt, Hoc quoque tibi: eleuatio [.i. oblatio] muneris eorum, de omnibus quæ ventilanda offerunt filii Iſrael, tibi tradidi ea. תרומת vocat oblationes quæ offerebantur Deo, agitando eas in omnes partes. In ſtatutum perp. לחק־עולם Ad verbum, in ſtatutum ſeculi.i. ſempiternum.q.d. iure irreuocabili. 12 Omnem pingued.&c. כל חלב וגו׳ Omnem adipem olei, & omnem adipem muſti. Per adipem intelligit quod optimũ eſt.q.d. optimum oleum & optimum muſtum, &c. vel, optimam quanque partem olei, ac optimam quanque partem muſti, &c. Chaldæus paraphr. Omne quoque bonum olei, omne bonum vini & frumenti, &c. Dedi. נתתים׃ Ad verbum, dedi ea. Redundat pronomen. 13 In terra eorum, בארצם ſub. creuerunt. 14 Quæcunque conſecratio כל חרם Quodcunque anathema.i. Quicquid ex voto conſecrauerint Iſraelitæ Domino. De anathemate vide Leuit.27.d.21. 15 Iehouæ, ליהוה .i. mihi. Antecedens pro relatiuo. Tã de hominibus quàm de an. באדם ובבהמה Ad verbũ, in homine, & in iumento. Quidã vertunt, ſiue ſit homo, ſiue animal. Sed redimendo אך פדה Veruntamen redimẽdo. Alii, ita duntaxat vt redimendũ cures, &c. De redemptione primogenitorũ vide Exod.34.c.20. Et ſuprà 3.g.46, vſque ad finem capitis, vbi & de ſeclo ſanctuarii, & Exod.30.b.13. 16 Et redemptiones eius ופדויו ſub. primogeniti. Secundum æſtim.t. בערכך .i. pretio tibi à me inſtituto, quod tibi exolui debet. Alii exponunt, pretio quod conſtitues. Et ita debere exponi apparet ex Leuit.27.a.3, vbi legimus, Erit æſtimatio tua, ô ſacerdos, ab eo qui natus eſt viginti annos, &c. 17 Sunt ſanctificata: קודש הם Ad verbum, ſanctificatio ſunt.i. Deo conſecrata. 18 Eleuationis, התנופה .i. quod eleuando offertur Deo ex hoſtiis pacificis. 19 Sanctificationum, הקדשים .i. ſanctas & ſacras, hoc eſt quæ mihi ſanctificãtur, dantur, & offeruntur. In ſtatutum perp. לחק־עולם Vide paulo antè verſu 11. Pactum ſalis ברית מלח Metaphoricè vocat fœdus ſalitum quod Deus externo quoque ſymbolo ſanciuit, ne vnquam euaneſcat, ſed ſemper vigeat.q.d. incorruptum, firmum, ſtabile, ac perpetuum. 20 Hæreditatem non habebis, לא תנחל Ad verbum, non hæreditabis. vel, poſſidebis. 21 In hæreditatẽ, לנחלה in poſſeſſionẽ. iure hæreditario. Pro miniſterio, &c. חלף עבודתם וגו׳ .i. pro opere & cultu eorũ. Quod ipſi peragunt in miniſterio אשר עובדים את עבודת propterea quòd ipſi peragunt miniſterium, &c. Ita erit ſubaudiendum ב ante אשר. Alii, qui ſcilicet exequuntur cultum, &c.i. miniſtrãt in tabernaculo eccleſiæ. 22 Et non accedent poſthac ולא־יקרבו עוד vt non accedant vltrà.

"vt portent iniquitatem ad moriendum.
"Sed ipsi Leuitæ facient opus tabernaculi ecclesiæ,& ipsi porta- 23
bunt"iniquitaté suam"statuto perpetuo per generationes vestras:
& in medio filiorum Iɯsraɴél non possidebunt hæreditatem.
Decimas enim filiorum Iɯsraɴél quas offerent Iehouæ *in* obla- 24
tionem, dedi Leuitis in hæreditatem:idcirco dixi *de* illis, In me-
dio filiorum Iɯsraɴél non possidebunt hæreditatem.

Leuitis præcipitur vt ex decimis decimas Deo offerant.

Et loquutus est Iehouáh ad Moɯséh, dicendo, 25
Et ad Leuitas loqueris,& dices eis, Quum acceperitis à filiis Iɯs- 26
raɴél decimas quas dedi vobis ab illis in hæreditatem vestrã,tunc
offeretis ex illis oblationem Iehouæ,decimas è decimis.
"Et reputabitur vobis oblatio *illa* vestra vt frumentum de area,& 27
vt plenitudo de torculari.
Sic offeretis vos quoque oblationem Iehouæ de omnibus deci- 28
mis vestris quas acceperitis à filiis Iɯsraɴél,& dabitis ex illis obla
tionem Iehouæ Aharón sacerdoti.
Ex omnibus"donariis vestris offeretis omnem oblationem Ie- 29
houæ,"de omni adipe eius,"sanctificationem eius de eo.
Dices præterea illis, Quum obtuleritis"pinguedinem eius ex eo, 30
reputabitur Leuitis vt fructus areæ,& vt fructus torcularis.
Comedetis auté"illud in omni loco vos & domus vestra : quia 31
merces est vobis pro ministerio vestro in tabernaculo ecclesiæ.
Et non portabitis"ob id peccatum , quum vos obtuleritis pin- 32
guedinem eius ex eo:"& *ita* sanctificationes filiorum Iɯsraɴél non
polluetis,& non moriemini. Cap. XIX.

חקת

Vacca rufa,ex cuius cineribus aqua aspersionis fiebat pro peccato.

LOquutus est insuper Iehouáh ad Moɯséh & Aharón,dicendo, 1
"Hoc est statutum legis quod præcepit Iehouáh dicendo, 2
Alloquere filios Iɯsraɴél , vt afferant ad te "vaccam rufam perfe-
ctam,in qua non sit"macula,"super quam non ascenderit iugum.
Et dabitis eam ɴElyazár sacerdoti,qui educet eã extra castra,"& 3
mactandam curabit ante se:
Capiétq; ɴElyazár sacerdos de sanguine eius digito suo,& spar- 4
get eregione faciei tabernaculi ecclesiæ de sanguine eius septem
vicibus.
"Postea comburendam curabit vaccam in oculis suis:pellem e- 5
ius,& carnem eius,& sanguinem eius vnà cum fimo eius cõburet.
Tunc accipiet sacerdos lignum cedrinum,& hyssopum,& coc- 6
cum vermiculi,proiiciétque"in medium combustionis vaccæ.
Et lauabit vestes suas"sacerdos, lauabit quoq; carnẽ suã aqua,& 7

catum mortiferum,
23 Solis filiis Leui mihi in tabernacu- D
lo seruientibus,& portantibus pecca-
ta populi , legitimum sempiternum
erit in generationibus vestris. nihil
aliud possidebunt:
24 Decimarum oblatione contentis
quas in vsus eorum & necessaria se-
paraui.
25 Loquutúsque est Dominus ad Moy
sen,dicens,
26 Præcipe Leuitis, atque denuntia,
Quum acceperitis à filiis Israel deci-
mas quas dedi vobis, primitias earũ
offerte Domino,id est decimam partẽ
decimæ:
27 Vt reputetur vobis in oblationem
primitiuorum tam de areis quàm de
torcularibus:
28 Et vniuersis quorum accipitis pri-
mitias,offerte Domino, & date ea A-
aron sacerdoti.
29 Omnia quæ offeretis ex decimis,&
in donaria Domini separabitis, opti-
ma & electa erunt cuncta.
30 Dicésque ad eos, Si præclara & me-
liora quæque obtuleritis ex decimis,
reputabitur vobis quasi de area & tor
culari dederitis primitias:
31 Et comedetis eas in omnibus locis
vestris , tã vos quàm familiæ vestræ:
quia pretium est pro ministerio quo
seruitis in tabernaculo testimonii.
32 Et non peccabitis super hoc, egre-
gia vobis & pinguia reseruantes: ne
polluatis oblationes filiorum Israel,
& moriamini. Cap. XIX.
1 LOquutúsque est Dominus ad
Moysen & Aaron,dicens,
2 Ista est religio victimæ, quam con-
stituit Dominus. Præcipe filiis Israel
vt adducant ad te vaccam rufam æta-
tis integræ , in qua nulla sit macula,
nec portauerit iugũ:
3 Tradetísq; eam Eleazaro sacerdo-
ti:qui eductam extra castra,immola-
bit in conspectu omnium:
4 Et tingens digitum in sanguine e- Hebraice
ius, asperget cõtra fores tabernaculi
septem vicibus.
5 Comburétque eam cunctis viden-
tibus,tã pelle & carnibus eius, quàm
sanguine & fimo flammæ traditis.
6 Lignũ quoque cedrinũ,& hyssopũ,
coccúmque bis tinctũ sacerdos mit-
tet in flammam quæ vaccam vorat.
7 Et tunc demum lotis vestibus &
corpore suo,ingredietur in castra,cõ-

Vt portent,&c. לשאת וגו׳ Hebraismus,ne peccent,& propter peccatum moriantur. 23 Sed ipsi Leuitæ facient opus עבד הלוי הוא את־עבדת Ad verbũ,Et operabitur Leuita ipse opus. Iniquitaté suam עונם .i.pœnam iniquitatis suæ,siquam admiserint in ministerio tabernaculi.i.punientur si non obseruauerint cæremonias quæ obseruari debẽt in cultu tabernaculi. Statuto perpetuo חקת עולם *hoc erit in* statutum perpetuum. 27 Et reputabitur,&c. ונחשב וגו׳ Hebraismus,tam grata erit oblatio vestra,quàm est grata oblatio corũ qui offerũt aliquid ex propria area,aut ex proprio torculari,siue ex propriis prædiis. Quid vocet plenitudinẽ torcularis, Vide Exod.22.d.29. Paulo pòst versu 30,paulo diuersis verbis idem dicit. 29 Donariis vestris מתנותיכם quæ scilicet receperitis à filiis Israel. De omni adipe eius, מכל־חלבו Hebraismus, quẽ sic conuertit Chaldæus paraphr.de omni quod optimum est.q.d.ex omnibus donariis quæ acceperitis à filiis Israel, optimam quanque illorum partem offeretis in oblationem Domino. Sanctificationem e. מקדשו .i.oblationem consecratam.
30 Pinguedinem eius ex eo,reputabitur,&c. בהרימכם את־חלבו וגו׳ Hebraismus,quod optimum est eius decimæ,siue oblationis ex ea decima,tunc vobis Leuitis id reputabitur,tanquam obtulissetis prouentus areæ,atque prouentus,siue fructus torcularis.q.d.tanquam ex area vestra obtulissetis mihi triticum, & de torculari vestro mustum. Idem dixit paulo antè versu 27. 31 Illud אותו .i.illas decimas.
32 Ob id עליו Ad verbum,super illo.i.non puniemini ob id quòd deteriora obtuleritis, quum quod optimum fuerit ipsius decimæ,obtuleritis. Et sanctificationes ואת־קדשי .i.oblationes quæ Deo separantur vt offerantur.

IN CAPVT XIX.

2 Hoc est statutum legis זאת חקת התורה Acsi dicat,Hãc legem fero de vacca rufa. Ab hoc capite incipiunt Hebræi septimã huius libri sectionem,quam à secunda huius versus dictione חקת nominant. Vaccam rufam perf. פרה אדומה תמימה vitulam rubrã perfectam.i.ætatis perfectæ,& adultam. Macula, מום vitium.i.in qua nihil culpari queat. Super quam non,&c. אשר לא עלה וגו׳ Hebraismus,quæ iugo subdita non fuerit.vel,non portauerit iugum. 3 Et mactandam curabit ante se: ושחט אותה לפניו: Ad verbum,& mactabit eam ante eum.i.sacerdos cui hoc negotiũ fuerit commissum,mactabit eam ante ipsum Eleazarum. 5 Postea comburendã ושרף Et comburet sub.sacerdos cui commissum erit negotium.nam paulo pòst dicitur,Et qui combusserit eam.
6 In medium combust.vaccæ. אל־תוך שרפת הפרה: intra rogũ illius vitulæ. 7 Sacerdos, הכוהן ille scilicet qui præerit incendio.

B maculatusque erit vsque ad vesperum.

Sed & ille qui combusserit eam, lauabit vestimenta sua & corpus, & immundus erit vsque ad vesperum.

Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam aspersionis: quia pro peccato vacca combusta est.

Quúmque lauerit qui vaccæ portauerat cineres, vestimenta sua, immundus erit vsque ad vesperum. habebũt hoc filii Israel & aduenæ qui habitãt inter eos, sanctum iure perpetuo.

Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc septem diebus fuerit immundus:

Aspergetur ex hac aqua die tertio & septimo, & sic mundabitur: si die tertio aspersus non fuerit, septimo nõ poterit emundari.

C Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aspersus hac cõmistione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, & peribit ex Israel: quia aqua expiationis non est aspersus, immundus erit, & manebit spurcitia eius super eum.

Ista est lex hominis qui moritur in tabernaculo, Omnes qui ingrediũtur tentorium illius, & vniuersa vasa quæ ibi sunt, polluta erunt septẽ diebus.

Vas quod non habuerit operculũ, nec ligaturã desuper, immundũ erit.

Siquis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulchrum, immundus erit septem diebus.

Tolléntque de cineribus combustionis atq; peccati, & mittẽt aquas viuas super eos in vas:

D In quibus quũ homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tẽtorium, & cunctam supellectilem, & homines huiuscemodi contagione pollutos.

Atque hoc modo mũdus lustrabit immũdum tertio & septimo die. expiatúsque die septimo, lauabit & se & vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperum.

Siquis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio ecclesiæ: quia sanctuarium Domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus.

Erit hoc præceptũ legitimum sempiternum: ipse quoque qui aspergit aquas, lauabit vestimenta sua: omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit vsque ad vesperum.

Quicquid tetigerit immundus, immundũ faciet, & anima quæ horum quidpiam tetigerit, immũda erit vsque ad vesperum.

postea ingredietur castra, immundúsque erit sacerdos vsque ad
vesperam.
8 Ille quoque qui combusserit eam, lauabit vestimenta sua aqua,
lauabit & carnem suã aqua, immundúsque erit vsque ad vesperã.
9 Colliget autem vir mundus cinerem illius vaccæ, & ponet *illum*
extra castra in loco mundo, erítque congregationi filiorum Iisraél
in custodiam in aquam separationis: *nam* expiatio est.
10 Et lauabit qui collegerit cinerem vaccæ, vestimenta sua, immũ
dúsque erit vsque ad vesperam: & erit filiis Iisraél, & peregrino
qui peregrinatur in medio eorum, in statutum perpetuum.
11 Qui tetigerit cadauer omnis animæ hominis, immundus erit
septem diebus.
12 Ipse purificabitur eo, die tertia & die septima mundus erit:
quòd si nõ purificatus fuerit die tertia, die septima nõ erit mũdus.
13 Quicunque tetigerit mortuum, animam hominis qui mortuus
fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum Iehouæ polluit, &
excidetur anima illa ex Iisraéle, quia aqua separationis non fuit
aspersa super eũ, immũdus erit, adhuc immunditia eius est in ipso.
14 Hæc *quoque* est lex, Quũ quis mortuus fuerit in tabernaculo, quicunque ingressus fuerat tabernaculũ, & quicquid fuerit in tabernaculo, immundum erit septem diebus.
15 Omne item vas apertum super quo non fuerit operculum adiunctum, immundum est.
16 Quicunque præterea tetigerit in superficie agri occisum gladio, aut mortuum, aut os hominis, aut sepulchrum, immundus erit septem diebus.
17 Tolléntque pro immundo de puluere cõbustionis oblationis
pro peccato, & ponent super eum aquam viuam in vase.
18 Capiet item hyssopum, & intinget in aquã vir mundus, & sparget super tabernaculum, & super omnem supellectilem, & super
animas quæ fuerint ibi, ac super eum qui tetigit os illud, vel occisum, vel mortuum, vel sepulchrum.
19 Asperget inquam mundus super immundum die tertia, & die
septima, & mundabit eum die septima: postea lauabit vestimẽta sua: lauabit quoque sese aqua, & mundus erit in vespera.
20 Vir autẽ qui immundus fuerit, & nõ purificauerit se, excidetur
anima illa è medio cõgregationis, quia Sanctuarium Iehouæ pol
luit: aqua separationis non est aspersa super eum, immundus est.
21 Et erit eis in statutum perpetuum: & qui sparserit aquam sepa
rationis, lauabit vestimenta sua: quique tetigerit aquam separationis, immundus erit vsque ad vesperam.
22 Et quicquid tetigerit immundus, immundum erit: & anima
quæ tetigerit *ipsum*, immunda erit vsque ad vesperam.

Lex morientis in tabernaculo.

Lex tangentis immundum.

9 In custodiã, &c. למשמרת למי נרה חטאת .i. diligentissimè seruabitur cinis ille à filiis Israel ad conficiendam aquam lustratoriam, qua expiabuntur ii qui propter impuritatem separabuntur à commercio aliorum.
10 Qui collegerit האוסף Præs. Heb. pro præt. Sic versu sequenti, Qui tetigerit. In statutũ perp. לחקת עולם: .i. perpetuò obseruabitur à filiis Israel & ab aduenis qui fuerint inter ipsos. 11 Omnis animæ ho. לכל נפש אדם omnis personæ hominis .i. cuiuscunque hominis.
12 Purificabitur יתחטא incipiet purificari. siue expiari. Eo, בו sub. cinere. vel ea aqua. Purificatus fuerit יתחטא inceperit purificari. 13 Animam hominis בנפש האדם .i. personam, siue cadauer hominis. Declarat quod dixerat mortuum.
14 Hæc *quoque* est lex, Quum, &c. זאת התורה אדם כי ימות Ad verbum, Hæc est lex, Homo quum mortuus fuerit .i. hanc quoque legem fero, Quum quis, &c. 15 Super quo non fuerit, &c. אשר אין צמיד פתיל עליו super cuius os frustum laneum [siue, fragmẽtum panni] non fuerit adiunctum .i. superpositum. ita exponit doctus inter Hebræos. 16 Aut mortuum, או במת .i. cadauer hominis per se mortui.
17 Tolléntque ולקחו sub. sacerdotes. De puluere cõb. מעפר שרפת de cinere incendii .i. vitulæ illius cõbustæ. Viuã חיים .i. fontis, vel fluminis. 19 Et mundabit eum וחטאו & purificabit eum. & expiabit eum. Postea lauabit וכבס sub. is qui antea immundus fuerat. Aqua, במים Aquã lustratoriã siue separationis intelligit, de qua suprà, versu 9. 20 Separationis נרה Vide suprà, versu 9.
21 Et erit eis, &c. והיתה להם לחקת עולם .i. Hæc lex perpetuò obseruabitur ab Israelitis. 22 Et anima quæ tetigerit *ipsum*, והנפש הנוגעת .i. persona quæ tetigerit quod tactum fuerit ab impuro, antequam tamen purificetur, tenebitur lauare vestimenta sua.

Cap. X X.

PEruenerunt autē filii Iwſraél vniuerſa congregatio in deſertū 1
ẋSin,'menſe primo, & remanſit populus in Cadews:vbi mor-
tua eſt Miriám,& ſepulta fuit ibi.

Moritur Maria. Populo murmuranti dantur aquæ è petra.

'Quúmque non eſſet aqua congregationi,conuenerunt aduer- 2
ſus Mowſch & Aharón.
Et iurgatus eſt populus cū Mowſéh,ac dixerunt'in hunc modū, 3
'Et vtinā'obiiſſemus quando obierunt fratres noſtri corā Iehoua.
'Et quare venire feciſtis congregationem Iehouæ in deſertum 4
iſtud,'vt moriamur hîc nos & iumenta noſtra?
Et quare'aſcendere feciſtis nos ex AEgypto,vt venire faceretis 5
nos ad locum'malum iſtum,'nō locum ſemētis, ficuum, & vine-
arum,& malogranatorum, & *in quo* aqua nulla eſt ad bibendum?
'Abierunt ergo Mowſch & Aharón à conſpectu congregationis 6
ad oſtium tabernaculi eccleſiæ,& proiecerunt ſe ſuper faciē ſuam,
apparuítque gloria Iehouæ ſuper eos.
Et loquutus eſt Iehouáh ad Mowſéh,dicendo, 7
Accipe virgam, & congrega cœtum tu & Aharón frater tuus, 8
'& loquimini petræ in oculis eorum, & dabit aquam ſuam, edu-
céſque illis aquā è petra,& potū dabis cœtui ac iumentis eorum.
Tulit ergo Mowſch virgam à conſpectu Iehouæ, quemadmo 9
dum præceperat ei.
Et congregauerunt Mowſch & Aharón eccleſiam ante petram, 10
dixítque illis, Audite nunc ô rebelles, nunquid de petra hac'edu-
cemus vobis aquam?
Et eleuauit Mowſéh manum ſuam, percuſſítque petram virga 11
ſua duabus vicibus,'tunc egreſſæ ſunt aquæ multæ, & bibit con-
gregatio ac iumenta eorum.

Moyſes & Aaron non ingreſſuri terram.

Et dixit Iehouáh ad Mowſéh & Aharón,Propterea quòd nō cre 12
didiſtis'mihi,vt ſanctificaretis me in oculis filiorū Iwſraél,idcir
co nō introducetis congregationē iſtam in terram quā dedi illis.

Aquæ contradictionis.

Iſtæ ſunt Aquæ'iurgii pro quibus iurgati ſunt filii Iwſraél cū 13
Iehoua,'& ſanctificauit ſeſe in illis.

Edō negat trāſitum filiis Iſrael.

Miſitque Mowſéh nuntios è Cadéws ad Regē ✕Edóm,'Sic dicit 14
frater tuus Iwſraél,Tu noſti'omnem laborē qui apprehēdit nos.
Deſcenderunt enim patres noſtri in AEgyptum, & manſimus 15
in AEgypto diebus multis: afflixerunt autem nos AEgyptii, &
patres noſtros.
Et clamauimus ad Iehouam qui exaudiuit vocem noſtram, & 16
miſſo Angelo eduxit nos ex AEgypto: & ecce *iam* ſumus in Ca-
déws ciuitate'extremi termini tui.
'Tranſeamus obſecro per terrā tuā:non tranſibimus'per agros, 17

Cap. X X.

1 VEneruntq́; filii Iſrael, & omnis multitudo in deſertum Sin,mēſe primo: & manſit populus in Cades. Mortuáque eſt ibi Maria,& ſepulta in eodem loco.

2 Quúmque indigeret aqua populus, conuenerunt aduerſum Moyſen & Aaron.

3 Et verſi in ſeditionem,dixerunt, Vtinam periiſſemus inter fratres noſtros coram Domino.

4 ¶Cur eduxiſtis eccleſiam Domini in ſolitudinem,vt & nos & noſtra iumenta moriamur?

5 Quare nos feciſtis aſcēdere de AEgypto, & adduxiſtis in locum iſtum peſſimum qui ſeri nō poteſt, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata: inſuper & aquam nō habet ad bibendum?

6 Ingreſſúſque Moyſes & Aaron dimiſſa multitudine in tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, & apparuit gloria Domini ſuper eos. B

7 Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen,dicens.

8 Tolle virgam,& congrega populū tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petrā corā eis, & illa dabit aquas. Quúmque eduxeris aquā de petra, bibet omnis multitudo, & iumēta ei⁹.

9 Tulit igitur Moyſes virgam quæ erat in conſpectu Domini, ſicut præceperat ei,

10 Congregata multitudine ante petram:dixitque eis, Audite rebelles & increduli, ¶ num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere?

11 Quúmque eleuaſſet Moyſes manum, percutiens virga bis ſilicem, egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ,ita vt populus biberet & iumenta eius.

12 Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron,¶Quia non crediditis mihi vt ſanctificaretis me coram filiis Iſrael, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.

13 Hæc eſt aqua contradictionis,vbi iurgati ſunt filii Iſrael contra Dominum,& ſanctificatus eſt in eis.

14 Miſit interea nuntios Moyſes de Cades ad Regem Edom,qui dicerēt, Hæc mandat frater tuus Iſrael, Noſti omnem laborē qui apprehēdit nos, C

15 Quomodo deſcenderint patres noſtri in AEgyptum,& habitauerimus ibi multo tēpore: afflixerintque nos AEgyptii,& patres noſtros:

16 Et quomodo clamauerimus ad Dominum,& exaudierit nos,miſeritque Angelum qui eduxerit nos de AEgypto:& ecce in vrbe Cades,quæ eſt in extremis finibus tuis,poſiti,

17 Obſecramus vt nobis tranſire liceat per terram tuā: non ibimus per

IN CAPVT XX.

1 Menſe primo, בחודש הראשון anni ſcilicet quadrageſimi ab ingreſſu ex AEgypto. Vide infrà,cap.33.c.36. 2 Quúmque non eſſet aqua ולא היה מים Ad verbum,Et non erat aqua.i.laborabat penuria aquarum. 3 In hunc modum, לאמור Ad verbum,dicendo. Et vtinam ולו Latinis auribus redundat ו,quod nos lingua noſtra exprimimus,quum magno affectu optamus aliquid, *Et plorasse* ולמה הבאתם *Dicen.* Obiiſſemus quando obierunt גוענו בגוע De hoc verbo dictum eſt ſuprà, cap.17.d.12. 4 Et quare venire fe. Sed quare[Curnam]introduxiſtis. 5 Aſcendere feciſtis העליתנו .i.eduxiſtis. Malū הרע .i.infœcundum.Seipſum mox declarat. Non locū ſementis לא מקום זרע .i.qui ſementē recipere nō poteſt.q.d.in eo nihil ſeri poteſt,neque illic creſcunt ficus,neque vineæ,neque malogranata. 6 Abierunt ergo ויבוא Receperunt ergo ſeſe. 8 Et loquimini,&c. ודברתם וגו׳ & dicatis.i.dic tu nomine tuo & fratris tui,ipſis præſentibus. 10 Educemus נוציא educere poterimus.q.d.fierine poterit vt educamus,&c. 11 Tunc egreſſæ ſunt ויצאו & eruperunt. 12 Mihi, בי in me. 13 Iurgii, pro quibus iurg. מריבה אשר רבו rixæ[vel,contentionis] pro quibus rixati ſunt.vel,cōtenderunt. Et ſanctificauit,&c. ויקדש בם & ſanctificatus eſt in illis.i.apparuit glorioſus filiis Iſrael,& omnipotens ſuperauit incredulitatē eorum.Ex doctis Hebræorū alter,ad Moſen & Aharon tantùm refert,iuxta id quod dicitur Leuit.10.a.3,In his qui appropinquant mihi,ſanctificabor.Vide illic interpretationes Hebraiſmi. 14 Sic dicit כה אמר .i.hæc tibi ſignificat. Omnem laborem,&c. כל־התלאה אשר מצאתנו omnem fatigationem quam pertulimus.i.omnes labores & fatigationes quas hactenus ſuſtinuimus.

16 Extremi term.t. קצה גבולך Ad verbum,extremitatis finium tuorum.i.ſita in extremitate patriæ tuæ.

17 Tranſeamus נעברה .i.Liceat nobis tranſire. Per agros,&c. בשדה ובכרם Sing.Heb.pro plur.

agros, nec per vineas: non bibemus aquas de puteis tuis: sed gradiemur via publica, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.

Cui respondit Edom, Non trāsibis per me, alioquin armatus occurram tibi.

Dixerúntque filii Israel, Per tritam gradiemur viā: & si biberimus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus quod iustū est: nulla erit in pretio difficultas, tantùm velociter transeamus.

D At ille respondit, Nō transibis. statimque egressus est obuius cum infinita multitudine & manu forti:

Nec voluit acquiescere deprecanti, vt concederet transitū per fines suos: quamobrem diuertit ab eo Israel.

Infra 33.d.37 Quúmque castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom:

Vbi loquutus est Dominus ad Moysen, dicens,

Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram quam dedi filiis Israel, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad Aquas contradictionis.

Infra 33.e.38 deut.32.g.50 Tolle Aaron & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor.

Quúmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filiū eius: & Aaron colligetur, & morietur ibi.

Deut.10.b.6 Fecit Moyses vt præceperat Dominus, & ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine.

Quúmque Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium eius. illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro.

Infra 33.e.43 Omnis autē multitudo videns occubuisse Aaron, fleuit super eo triginta diebus per cunctas familias suas.

Cap. XXI.

Qvod quum audisset Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiē, venisse scilicet Israel per exploratorū viā, pugnauit cōtra illū, & victor existens, duxit ex eo prædā.

At Israel voto se Domino obligās, ait, Si tradideris populū istum in manu mea, delebo vrbes eius.

Exaudiuitq; Dn̄s preces Israel, & tradidit Chananæū, quem ille interfecit subuersis vrbibus eius: & vocauit nomē loci illi' Horma, id est anáthema.

aut per vineas, 'neque bibemus aquam putei *cuiusquam*: via regia gra
diemur, neque declinabimus ad dexteram aut ad sinistram, donec
transierimus 'terminum tuum.
18 Cui respondit אEdóm, Non transibis 'per me: 'ne fortè cum gla
dio egrediar in occursum tui.
19 Et dixerunt ei filii Iשׂraאél, 'Per viam ascēdemus: quòd si aquas
tuas biberimus ego & pecudes meæ, dabo 'pretium earum: 'tātùm
nequid *sit impedimento*, pedibus meis transibo.
20 Dixit autē, Non transibis. egressúsque est אEdóm in occursum
eius cum populo multo & manu forti.
21 Renuit igitur אEdóm permittere Iשׂraאéli vt transiret per ter-
minum suum: itaque declinauit Iשׂraאél ab illo.
22 'Et profecti sunt è Cadéשׁ, venerúntque filii Iשׂraאél, tota illa
congregatio, ad Hor montem.
23 Et dixit Iehouáh ad Moשׁéh & Aharón in Hor mōte, in finibus
terræ אEdóm, dicendo,
24 'Congregabitur Aharón ad populos suos: non enim ingredie-
tur terram quam dedi filiis Iשׂraאél, eo quòd 'rebelles fueritis o-
ri meo in Aquis iurgii.
25 Accipe Aharón & אElyazár filium eius, & ascendere fac eos in Moritur Aaron.
Hor montem.
26 'Et exue Aharonem vestibus suis, & induas illis אElyazár filium
eius: nam Aharón 'congregabitur, & morietur ibi.
27 Fecítque Moשׁéh quemadmodum præceperat Iehouáh, & a-
scenderunt in Hor montem in oculis totius congregationis.
28 Et exuit Moשׁéh Aharonem vestibus suis, & induit illis אElya- Substituitur Eleazarus.
zarum filium eius: mortuúsque est Aharón ibi in vertice montis:
tum descendit Moשׁéh & אElyazár de monte.
29 Videns autem tota congregatio quòd obiisset Aharón, fleue- Luget Aaronē populus.
runt eum triginta diebus tota domus Iשׂraאél. Cap. XXI.
1 Qvúmque audisset Chenayanæus rex yArád habitās in Meri- Vincit Israel regem Arad.
die, quòd veniret Iשׂraאél 'per viam exploratorum, pugna-
uit cum Iשׂraאéle, '& abduxit ex eo prædam.
2 Vouit ergo Iשׂraאél votum Iehouæ, & dixit, Si tradendo tra- Votum Israel.
dideris populum istum in manu mea, delebo vrbes eorum.
3 Et exaudiuit Iehouáh vocē Iשׂraאélis, '& dedit Chenayanæū, '&
perdidit eos ac vrbes eorū: vocauítq; nomē loci illius, nHormáh. Horma.

C

Neque bibemus, &c. ולא נשתה מי באר Hoc dicit, quòd magna aquarū penuria sit in ea regione. Terminū tuum. גבולך: fines tuos. i. regionem tuam quæ terminis & finibus circunscripta est. 18 Per me: בי .i. per patriā meam. Ne fortè cū gladio פן בחרב .i. alioquiarmatus egrediar aduersum te. 19 Per viā במסלה .i. via publica, strata & trita. Gallicè, *une chaussee*: Hebraicè sic dictā à סלל exaltauit, eleuauit, quòd lapidibus aggestis consurgat in altitudinem. Pretium earum: מכרם Ad verbum, venditionē earum. Tantùm nequid, &c. רק אין דבר ברגלי אעבורה: si modò nihil fuerit, pedibus meis transibo. q.d. dabo tibi iustum pretium, modò nihil sit impedimento, trāsibo pedes, nec morabor. Chaldæus paraph. tantummodo sine vlla re mala, pedibus meis transibo. i. sine vllo tuo detrimēto. Iungi potest istud, pedibus meis, præcedētibus, sic, modò non sit res aliqua mala pedibus meis, transibo. i. modò nequid impediat transitū. Alii eodē sensu, tātùm transibo, si nihil me impediat. Alii, quoniā רגל *regel* aliquando peditem exercitum significat, ideo ita transferunt, quasi dicant filii Israel se nihil aliud petere quàm vt liceat ipsis cum suo exercitu pedestri rectà transire. 22 Et profecti sunt è Cadeשׁ ויסעו מקדש Vide Deut. 10.b.6. 24 Congregabitur יאסף אהרן אל עמיו Apponetur [Addetur. Adiungetur] Aharon cum populis suis. Hebraismus, pro morietur. q.d. tolletur de medio, & adiicietur popularibus suis iam vita functis. Causam huius phrasis talem assignant Hebræi, quòd is qui moritur, quasi ad totam stirpem, suósque maiores proficiscitur, ad eos coadunatur, cum eis commoratur, & inter defunctos censetur. Quòd autem Colligi ad populum suum, periphrasis sit mortis, liquet ex eo quod sequitur versu 26, Aharon autem colligatur, & moriatur ibi. vbi posterius est prioris expositio. Gene. 55.c.15, Abrahā dicitur ingressurus ad patres suos. De morte Aharonis vide infrà cap. 33.c.38. Rebelles fueritis ori meo מריתם את פי .i. non credideritis verbo meo. 26 Et exue, &c. והפשט את אהרן את בגדיו Et fac vt Aharon exuat vestes suas. Congregabitur, יאסף recolligetur. sub. ad populos suos, vt paulo antè versu 24, vbi integra est loquutio.

IN CAPVT XXI.

1 Per viam exploratorum, דרך האתרים .i. ea via qua venerant exploratores. Alii, via exploratorum exponunt, quòd per modum exploratorum (.i. tanquam fuissent exploratores) ingressi sint terram Amalec, qui hic per Chananæū intelligitur, quòd habitaret in Montanis ad Meridiem. LXX tanquam esset proprium loci nomen, verterunt, viam Atharim. Et abduxit ab eo prædam. וישב ממנו שבי: Ad verbum, & captiuam duxit ex eo captiuitatem. Quidam, & prædatus est ex eo prædam. 3 Et dedit ויתן subaudi ex præcedenti versu, in manu eius. Et perdidit ויחרם & deleuit. sub. Israel Chananæos. euertit, ita vt nihil omnino relictum sit. nHormáh חרמה: Significat anathema, euersionem illatam funditus, & omnimodam deletionem. De hac voce vide Leuit. 27.c.21.

Tædet populum itineris.

Et profecti sunt de Hor monte per viam maris סSuph, vt circui 4
rent terram אEdóm: "& angustiis affecta est anima populi in via.

Loquitur cotra Deum.

Loquutúsque est populus contra Deum & Mowsch, Vtquid a- 5
scendere fecistis nos ex AEgypto, vt moreremur in deserto?"non
est enim panis, neque est aqua, & ánima nostra "angustiis affecta
est, propter panem leuissimum.

Serpẽtibus ignitis percussi moriuntur.

Misit igitur Iehouáh in populum serpẽtes "ignitos, qui momor- 6
derunt populum: "ita vt moreretur populus multus ex Iwsraėle.

Tunc venit populus ad Mowséh, & dixerunt, Peccauimus; quia 7
loquuti sumus contra Iehouam & contra te: ora Iehouam vt aufe
rat à nobis serpentes istos. Et orauit Mowséh pro populo.

Et dixit Iehouáh ad Mowséh, Fac tibi ignitum serpentem, & po 8
ne eum "super vexillum: & erit, quicunque morsus fuerit, & aspe-
xerit illum, tunc viuet.

Figura Christi Iesu.

Fecit ergo Mowséh serpentem æneum, quem posuit "supra ve- 9
xillum: & fuit, quando momorderat serpens quẽquam, aspiciebat
ad serpentem æneum, "& viuebat.

Et profecti sunt filii Iwsraėl, castrametatíq; sunt in אObóth. 10
Profecti verò ex אObóth, castrametati sunt in עIie-עAbarim, 11
in deserto quod erat in conspectu *regionis* Moáb ab Ortu solis.

Castrametantur in Arnon.

Inde profecti, castrametati sunt "in valle Zéred. 12
Inde item profecti, castrametati sunt citra Arnón, quæ *erat* in 13
deserto, "egrediẽtem à termino אEmoræi. Arnón enim est termi-
nus Moáb, inter Moáb & אEmoræum.

Idcirco dicitur "in libro bellorum Iehouæ, ipsam Vaheb "in tur- 14
bine, & torrentes *qui adiacent* ipsi Arnón.

"Et decursum torrentium qui pergit vt quiescat *in* עAr, inniti 15
túrque termino Moáb.

Et illinc *profecti sunt* "in Beאér: is est puteus de quo dixerat Icho 16
uáh ad Mowséh, Congrega populum, & dabo illis aquam.

Tunc cecinit Iwsraėl carmen hoc, "Ascende Beאér, canite ei: 17

Putee quem foderunt principes, foderunt eum principes po- 18
puli "cum legislatore baculis suis. Et è deserto in Mathanah.

Profecti sunt autẽ & de mõte Hor, 4
per viam quæ ducit ad Mare rubrum, B
vt circumirent terram Edom: & tæ-
derecœpit populũ itineris ac laboris.
Loquutúsque contra Deũ & Moy- 5
sen, ait, Cur eduxisti nos de AEgypto,
vt moreremur in solitudine? deest pa
nis, non sunt aquæ: anima nostra iam
nauseat super cibo isto leuissimo.

Serpẽs æneus.

Quamobrem | misit Dominus in 6
populum ignitos serpentes, ad quo-
rum plagas & mortes plurimorum,

Venerunt ad Moysen, atque dixe- 7
rũt, Peccauimus, quia loquuti sumus
contra Dominum & te: ora vt tollat
à nobis serpentes. Orauit Moyses pro
populo. C

Et loquutus est Dominus ad eum, 8
Fac serpentem æneum, & pone eum
pro signo: qui percussus aspexerit eũ,
viuet.

4.Reg.18. Iohan.3.

|Fecit ergo Moyses serpentẽ æneũ, 9
& posuit eum pro signo: quem quum
percussi aspicerent, sanabantur.

Infra 33.

|Profectique filii Israel, castrame- 10
tati sunt in Oboth.
Vnde egressi, fixere tentoria in Ie- 11
abarim, in solitudine quæ respicit
Moab contra Orientalem plagam.

Et inde mouẽtes, venerunt ad tor- 12
rentem Zared.
Quem relinquentes, castrametati 13
sunt cõtra Arnon, quæ est in deserto,
& prominet in finibus Amorrhæi. si-
quidẽ Arnon terminus est Moab, di-
uidens Moabitas & Amorrhæos. D
Vnde dicitur in libro bellorũ Do- 14
mini, Sicut fecit in Mari rubro, sic fa-
ciet in torrentibus Arnon.
"Scopuli torrentium inclinati sunt 15
vt requiescerent in Arnon, & recum-
berent in finibus Moabitarum.
Et ex eo loco apparuit puteus, su- 16
per quo loquutus est Dominus ad
Moysen, Congrega populum, & da-
bo ei aquam.
Tunc cecinit Israel carmen istud, 17
Ascendat puteus. Concinebant,
Puteus quem foderunt principes, 18
& parauerunt duces multitudinis in
datore legis, & in baculis suis. De so-
litudine, Mathana:

4 Et angustiis affecta est, &c. ותקצר נפש העם בדרך: Ad verbũ, & abbreuiata est anima populi. hoc est, impatiẽs factus est animus populi à lõganimitate recessit. q.d. longo itinere fessus, cœpit destitui animo. siue, remissus fuit illi animus. 5 Non est enim panis, &c. כי אין לחם וגו׳ i. in quo deserto est maxima penuria panis & aquæ. Angustiis affecta est, &c. קצה בלחם הקלקל: abhorret ab esca leui. vel, affligitur [aut, affligit sese] percepto isto leuissimo cibo. Leuissimum cibũ vocat Man, quòd leuissimæ concoctionis esset, famem non eximeret, satietatem non afferret, sed inanem animam relinqueret, vt ipsi detrahebant & calumniabantur. L X X hunc sensum expressisse videntur, qui verterunt, Anima nostra offensa est [aut, stomachata] ob inanem panem istum. 6 Ignitos, השרפים Sic vocat ab effectu, quòd morsu inducerent calorem quendam intentissimum in carnem affectam veneno eorum. Ita vt moreretur וימת Ad verbum, & mortuus est.
8 Super vexillum: על נס .i. in extremitate hastæ vexillaris. Vox ista propriè significat vexillũ. hic autem pro hasta vexillari accipienda est. Alii volunt על pro אל positum, vertentes, in signum. i. vt sit vice signi. 9 Supra vexillum: על הנס vt præcedenti versu. Et viuebat. וחי: .i. conualescebat. vel, curabatur. 12 In valle Zéred. בנחל זרד: Vide hanc profectionem Deut.2.b.13.
13 Egredientem à termino היצא מגבול prominentẽ in fines Amorrhæorum. i. protendentẽ vsque ad terminos Amorrhæorum. Confer ista cum sexto versu capitis primi Deuteronomii. 14 In libro bellorum בספר מלחמות Hunc librum, quidam Hebræorum esse putant librum iudicum, in quo multa describuntur prælia quæ gesserunt filii Israel cum Amalec: aut alium librum qui recitat mirabilia Dei quæ gesta sunt in Mari rubro, & iuxta torrentem Arnon. Alii planè nullum librum in quo bella quædã peculiaria conscripta sint, intelligi existimãt: sed quia ספר non semper librum, sed & enarrationem & commemorationẽ alicuius rei significat, propterea hunc locum sic legunt, Ideo dicetur, (est enim יאמר futurum) in commemoratione bellorum. hoc est, quum bella Dei commemorabuntur, recensebuntur à posteris, quæ bella pro Israele in Mari rubro gesserit, & quæ ad hos torrentes. q.d. Hi duo loci, tanquam memorabiles, ab omni posteritate repetentur, in quibus Deus pro Israele dimicauit, vbi prodigia cælestia ostensa sunt. Quoniam autem textus Hebraicus est admodum breuis, ideo nonnihil obscurus est: hinc interpretum & commentatorum variæ interpretationes & expositiones. Quidam (inter quos & noster interpres) accipiunt והב pro nomine proprio vrbis: quibus accedit & doctus inter Hebræos, qui scribit se in emendatioribus codicibus hanc dictionẽ ita legisse את והב coniũcto articulo: & subaudiunt, deleuit & expugnauit Deus. Alii והב pro יהב positum esse dicunt, quod Dedit significat. sæpe enim mutatur י in ו, & cõtra: & sic explicant, Vt iuxta Mare rubrum Deus multa signa dedit, sic iuxta torrentem Arnon mirabilis in operibus fuit. Ita exponit magni nominis apud Hebræos vir. qui etiam scribit, hoc prælium factum fuisse anno quadragesimo post egressum ex AEgypto. In turbine, בסופה magno cum impetu. Quidam vertunt, in *mari* Suph. sic etiam Chaldæus paraph. qui vertit, quæ fecit Dominus ad Mare rubrum, & magnalia in torrente Arnon. 15 Et decursum, &c. ואשד וגו׳ .i. expugnauit regionem per quam defluunt amnes ab Arnon vsque ad Ar, defluuntque in regionem Moabitidem. 16 In Beאér: is est puteus בארה הוא הבאר Ab euentu sic denominatus est locus. Declarat mox quis ille fuerit puteus, In eo, inquit, loco erat puteus de quo, &c. 17 Ascende עלי Quia incidit locus putei Beer, recitat scriptura Dei beneficium populo suo exhibitum. Ascende, inquit, id est Exaltare. Istud est principium carminis, quod tamen non planè absoluitur. Inuersus est autem ordo, pro Canite ei, Ascende Beer, vel putee, &c.
18 Cũ legislatore bac.s. במחקק במשענתם Mosen intelligũt: q.d. quẽ puteũ, adhortãte Mose, principes foderũt baculis suis. Alii singularẽ

numerum poni pro plurali dicunt, vt Mosen & Aharonē significet, quibus consentit Chaldæus paraph. qui vertit, effoderunt capita populi, scribæ scilicet cum baculis suis. Quòd si roges quomodo principes populi hunc fontem baculis suis effoderint, respondent Hebræi, aquas ex petra promanantes, castra quocunque proficiscerentur, subsequutas fuisse per canales siue ductus, quos principes baculis quos in terra post se trahebāt, fecerint, ita vt ductus istos baculorum principum, aquæ sequutæ fuerint vbicunque eas habere vellēt. Ad quod respexisse videtur Chaldæus paraph. qui legit, Ex quo datus est eis fons ille, descēdit cū eis in cōualles, & ex conuallibus ascendit cū eis in colles: & ex collibus in vallem quæ erat in agris, siue in regione Moab, vsque ad summitatē collis quæ respicit versus Bethiesimon. Eadē ferè habet & Paraph. Ierosolymitanus.

DeMathana in Nahaliel: de Nahaliel in Bamoth:

19 Et è Mathanah *in* Naחaliאel: & de Naחaliאél *in* Bamóth:

De Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum.

20 Et de Bamóth *in* Hagaie quæ est ″in agro Moáb *in* vertice ″collis,
& respicit contra faciem solitudinis ″Ieשimon.

Deut.2.e.26 Iudic.11.d.19

|Misit autem Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens,

21 Misitque Iשraאél legatos ad סSiחón regem אEmoræi, dicēdo,

E Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam, non declinabimus in agros & vineas, nō bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos.

22 ″Transeam per terram tuā, non declinabimus per agros, neque Vincitur Sehon.
per vineam: nō bibemus aquas putei, via regia pergemus, donec
transierimus terminum tuum.

Qui cōcedere noluit vt transiret Israel per fines suos: quin potius exercitu congregato, egressus est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnauitque contra eum.

23 Et non permisit סSiחón Iשraאeli transire per terminū suum:
imò cōgregauit סSiחón vniuersum populum suum, egressúsque
est in occursum Iשraאeli in deserto, & venit in Iáhaץ, ac pugna-
uit cum Iשraאele.

Esa.24.b.8 Amos 2.c.9 Psal.134.c.11

|A quo percussus est in ore gladii, & possessa est terra eius ab Arnon vsque Ieboz, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebātur termini Ammonitarum.

24 Et percussit eum Iשraאél in ore gladii, & hæreditate accepit ter
ram eius ab Arnón vsque ad Iabbóc, *id est* vsq; ad filios עAmmón:
nam fortis erat terminus filiorum עAmmón.

F Tulit ergo Israel omnes ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet & viculis eius.

25 Et accepit Iשraאél omnes ciuitates istas, habitauítq; Iשraאél in Amorrhæorum vrbes possidet Israel.
omnib⁹ vrbibus אEmoræi in חHeשbón, atq; in omnibus villis ei⁹.

Vrbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnauit contra Regē Moab: & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat, vsque Arnon.

26 חHeשbón enim ciuitas סSiחón regis אEmoræi erat: ipse autem Hesebon.
pugnauerat contra regem Moáb ″primùm, & acceperat omnem Moabitæ victi ab Amorrhæis.
terram eius è manu eius vsque ad Arnón.

Idcirco dicitur in prouerbio, Venite in Hesebon, ædificetur & construatur ciuitas Sehon.

27 Idcirco dicunt ″parabolicè loquētes, Venite in חHeשbón, ædi-
ficetur, & instauretur ciuitas *ipsi* סSiחón.

Ignis egressus est de Hesebon, flāma de oppido Sehō, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelsorum Arnon.

28 Quia ″ignis egressus est de חHeשbón, & flamma è ciuitate סSi-
חón, *quæ* consumpsit עAr Moáb *&* ″dominos excelsorum Arnón.

Iudic.11.c.17 3.Reg.11.b.7

|Væ tibi Moab, peristi popule Chamos: dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem regi Amorrhæorum Sehon.

29 ″Væ tibi Moáb, peristi ″popule Chemóש: ″dedit filios suos eua- Chamos idolum Moabitarum.
sores, & filias suas in captiuitatem regis אEmoræi סSiחón.

Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, lassi peruenerunt in Nophe, & vsque Medaba.

30 ″Et lucerna eorū periit *ab* חHeשbón vsque ad Dibón, ″& dele-
uimus vsque ad Nopháחh, quæ *pertingit vsque ad* Medebá.

G Habitauit itaque Israel in terra Amorrhæi.

31 Habitauit igitur Iשraאél in terra אEmoræi.

Misitque Moyses qui explorarent Iazer: cuius ceperunt viculos, & possederunt habitatores.

32 Misitque Moשéh ad explorandum Iaעazér, & ceperunt villas
eius: ″& expulit אEmoræum qui erat ibi.

Deut.3.a.1, & 29.a.3

|Verterúntque se, & ascenderūt per viā Basan, & occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai.

33 ″Conuersi autem ascenderunt per viam Baשán: & egressus est Percutitur Og.
Og rex Baשán in occursum eorū, ipse & vniuersus populus eius,
ad bellum in אEdreעi.

Psal.134.c.11

Dixitq; Dominus ad Moysen, Ne timeas eū, quia in manu tua tradidi illum, & omnē populum ac terram eius: |faciésque illi sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebon.

34 Tum dixit Iehouáh ad Moשéh, Ne timeas eum: quia in manu
tua dedi eum & vniuersum populum eius, ac terram eius: faciés-
que ei quemadmodum fecisti סSiחón regi אEmoræi qui habita-
bat in חHeשbón.

20 In agro בשדה id est in regione. Collis, הפסגה Quidam retinent verbum Hebræum Phasga, dicentes verticem montis Abarim sic dici qua parte respicit Iericho: qua autem parte respicit Moabitidem regionem, dici Gai, de quo Deut.34.b.6. Ieשimon. הישימן: Alii tanquam appellatiuum vertunt, deserti. 22 Transeam אעברה Ad verbum, Transibo. i. liceat mihi transire. Vide eadem suprà capite præcedenti, c.17. Istam historiam repetit Moses in Deut.2.c 26. 26 Primùm, הראשון q.d. expugnauerat Regem Moabitarum, eum qui primus rex Moabitarum fuerat. Alii vertunt priorem. i. qui regnauerat ante Balac.
27 Parabolicè loquentes, המושלים id est qui parabolas & ænigmata inuulgant populo. Aut, historici scriptores. Ad verbū, parabolizantes, Vide Ezech.17.a.1.2. 28 Ignis אש Ex doctis Hebræorum alter seditionē interpretatur, quæ scilicet causa fuit vt Hesebon caperetur. Alii verò, copias. Chaldæus paraph. vertit, vētus vrens fortis sicut ignis egressus est de Hesebon, & facientes bellū, sicut flamma de ciuitate Sihón. Dominos excelsorū בעלי במות habitatores excelsorum. Chaldæus paraph: sacerdotes qui ministrabant in domo deorū altarium Arnon.
29 Væ tibi אוי לך q.d. Propterea infœlix es ô Moab. Popule Chemóש: עם כמוש .i. qui colis Chamos deum Moabitarū. 1. Reg.11.b.7. Declarat quàm inualidæ fuerint vires huius idoli. Dedit filios suos, &c. נתן בניו פליטם וגו .i. Chamos non potuit præstare neque prohibere quin cultores sui verterentur in fugā, ac fuga sibi consulerent: neque prohibere potuit quin ii qui adorabant eum, abducerentur in captiuitatem: dedit nanque eos captiuos Regi Amorrhæorū, nempe ipsi Sihon. 30 Et lucerna e. ונירם regnum. à נור. Doctus inter Hebræos dicit esse verbū à ירה, pro ונירה אותם Et iaculati sumus in eos, & pugnauimus cum eis, donec periit, &c. Alii, Et sagittis cōfecimus eos, periit Hesbon. &c. q.d. vicimus. Est autē initium carminis quod solet scribi à victoribus parta victoria, Superauimus eos, periit Hesbon vsque ad Dibon, & ad nihilum redegimus omnia vsque ad Nopha quæ protenditur vsque ad Medeba. Et deleuimus ונשים & destruximus.
32 Et expulit ויורש sub. Moses, vel Israel. 33 Conuersi autem ויפנו Ad verbum, Et verterunt sese.

Et percusserũt illum & filios eius, vniuersúmque populum eius, 35
adeò vt non remanserit ei superstes,& possederunt terram eius.

Per cusserunt igitur & hunc cum filiis suis , vniuersũmque populũ eius, vsque ad internecionem, & possederunt terram illius.

Cap. XXII.

R ℞ Balac mittit ad Balaam vt maledicat populo.

בלק

ET profecti sunt filii Iisraél , castrametatíque sunt in cam- 1
pestribus Moab citra 'Iardén Ierechó.
Quúmque vidisset 'Balác filius Tsippór quæcũque fecerat Iis- 2
raél ipsi Emoræo:
Timuit Moáb 'propter populum valde, quòd multus esset: & an- 3
gustia affectus est Moab propter filios Iisraél.
Dixit igitur Moáb ad seniores Midián, Nunc 'ablambẽt cõgre 4
gatio hæc omnes circuitus nostros, quẽadmodũ lambit bos gra-
mẽ agri. Porrò Balác filius Tsippór erat Rex Moáb tempore illo.
Misit igitur legatos ad Bilyám filium Beyór 'in Pethór quæ *e-* 5
rat iuxta flumen *in* terra 'filiorum populi sui, vt vocaret eum,dicẽ-
do,En populus egressus est ex AEgypto,ecce operuit superficiem
terræ,& habitat 'contra me.
Nunc ergo veni obsecro,maledic 'mihi populo huic, quia for- 6
tior est me: *&* fortè potero,*&* percutiã eum,expellámque 'è terra:
noui enim *quòd* cui benedixeris,benedictus erit:& cui maledixeris,
maledictus erit.
Perrexerunt igitur seniores Moáb & seniores Midián , '& diui- 7
nationum *pretium* erat in manu eorum:& peruenerunt ad Bilyám,
loquutíque sunt illi verba Balác.
Ille verò dixit eis, Pernoctate hîc nocte ista, '& reddam vobis re 8
sponsum,quemadmodum loquetur Iehouáh ad me. Manserúnt-
que principes Moáb cum Bilyám.
Et venit 'De⁹ ad Bilyã,ac dixit, Qui sunt viri isti *qui sunt* apud te? 9
Respondit Bilyám Deo , Balác filius Tsippór rex Moáb misit 10
ad me,

Balaã prohibet Deus maledicere Israelitis.

En populus iste qui egressus est ex AEgypto, operuit superficiẽ 11
terræ:nunc ergo veni,maledic 'mihi illi: 'fortè potero pugnare cũ
eo,& expellere eum.
Et dixit Deus ad Bilyám,Ne eas cum illis,neque maledicas po- 12
pulo:quia benedictus est.
Surrexit itaque Bilyám mane , & dixit ad principes Balác, Re- 13
uertimini ad terram vestram:quia renuit Iehouáh concedere mi-
hi vt eam vobiscum.

Cap.XXII.

PRofectique castrametati sunt in campestribus Moab, vbi trãs Iordanem Iericho sita est.

Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israel Amorrhæo:

Et quòd pertimuissent eum Moabitæ, & impetum eius ferre non possent:

Dixit ad maiores natu Madian, Ita delebit hic populus omnes qui in nostris finibus commorantur,quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere. Ipse autem erat eo tempore Rex in Moab.

Misi ergo nuntios ad Balaam filiũ Beor ariolum,qui habitabat super flumẽ terrę filiorũ Ammon,vt vocarent eum,& dicerent,Ecce egressus est populus ex AEgypto,qui operuit superficiem terræ,sedens contra me. B

Veni igitur , & maledic populo huic,quia fortior me est: siquo modo possim percutere & eiicere eum de terra. noui enim quòd benedictus sit cui benedixeris,& maledictus in quẽ maledicta congesseris.

Perrexerúntque seniores Moab, & maiores natu Madian habentes diuinationis pretium in manibus . Quũque venissent ad Balaã, & narrassent ei omnia verba Balac,

Ille respõdit, Manete hic nocte, & respõdebo quicquid mihi dixerit Dominus. Manentibus autem illis apud Balaam,

Venit Deus,& ait ad eum, Quid sibi volunt homines isti apud te?

Respõdit , Balac filius Sephor rex Moabitarum misit ad me, C

Dicens, Ecce populus qui egressus est de AEgypto,operuit superficiem terræ: veni,& maledic ei,siquo modo possim pugnans abiicere eum.

Dixitque Deus ad Balaam, Noli ire cum eis,neque maledicas populo: quia benedictus est,

Qui mane cõsurgens,dixit ad principes, Ite in terrã vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscũ.

IN CAPVT XXII.

1 Iardén Ierechó לירדן ירחו .i. qui labitur circa Iericho. vel,non procul à Iericho fluit. 2 Balac בלק Sextam huius libri sectionẽ incipiunt Hebræi ab hoc versu,inscribentes eam ab hac secunda huius versus dictione,בלק. 3 Propter pop. מפני העם Ad verbum,à facie populi. Sic mox. 4 Ablambent ילחכו הקהל .i. lambendo abradent,siue quasi lambendo absument vniuersas regiones nobis finitimas. 5 *In* Pethór quæ *erat* iuxta Flumen פתורה אשר על הנהר Chaldæus paraphrastes expressit vbinam esset Pethor , & quo nomine vocaretur fluuius,dicens,In Pethor Syriæ,quæ est ad Euphratem . Nomen fuisse loci, magni nominis apud Hebræos vir scribit,atque etiam LXX interpretes,qui verterũt,Misit legatos ad Balac filiũ Beor, Phatura. Quidam verterũt tanquã appellatiuũ,filium Beor hariolũ:quòd פתר Hebræis significet exponere,interpretari,& ænigmata soluere. Is autẽ Balaam eo tempore habitus est tanquã somniorum interpres,& ænigmatũ explicator, ad quẽ Reges vndique dabant literas,& illum in omnibus obscurissimis rebus interrogabant. Filiorũ populi sui, בני עמו .i. popularium suorũ:hoc est in propria patria ipsius Balaam. Quidã repetentes præcedens verbũ vertunt, *in* terra filiorũ populi sui. Cõtra me. ממלי .i. eregione mei.q.d.non procul à me,mihi imminet. 6 Mihi לי .i. in gratiã meã. Fortè potero, אולי אוכל sub. prævalere ei,si maledixeris ei. E terra: מן הארץ .i. è regione mea in qua nunc est. 7 Et diuinationũ,&c. וקסמים בידם Doctus inter Hebræos sic locum istum exponit,Et diuinationes in manibus eorum: sensus est, Et pretium diuinationũ: vel species, siue genera diuinationũ: aut ea quibus opus habebat ad diuinationes. Ex doctioribus Hebræorum alter simpliciter accipit pro diuinatoribus quos secũ habebãt, ne ipsos fallere posset,si fortè vel tempus,vel diem,vel horã,aut aliquid tale prætendere vellet, quasi modò non esset opportunũ vti diuinationibus,vt contrarium illi ostenderent per suos diuinatores quos secum adduxerant,atque ita cassa facerent eius verba. Alius quidam sic in hunc locum scribit, Quo incantationis genere vsus sit Balaam,perspectum est,insomniis scilicet,quum noctu accubaret,vt ex isto loco clarum fit. De alio verò diuinationis genere nihil scribitur. Deinde quæ verisimilitudo est vt illi homines afferrent secum incantationes:nónne apud magum potius esse debuerant,non apud illos:quid opus habere poterat eorum incantationibus ille, id est his rebus quibus incantabant? Non est igitur credibile aliquid einsmodi allatum esse ab illis:sed per incantationes hoc loco intelligimus aut pretium ipsum, aut id quod erat incantandum, id est rationem atque ordinem quo vti deberet ad populum maledicendum. 8 Et reddam vobis resp. והשבותי אתכם דבר Ad verbum,& referam vobis sermonem. Hic nomen Iehouæ interponit,vt imponat legatis ipsis.
9 Deus אלהים .i. Angelus. 11 Mihi לי .i. in gratiam meam.vt suprà versu 6.

Reuersi principes dixerunt ad Balac, Noluit Balaam venire nobiscū.

14 Et surrexerunt principes Moáb,& peruenerunt ad Balác,ac dixerunt,Renuit Bilyám venire nobiscum.

Rursum ille multo plures & nobiliores quàm antè miserat,misit.

15 "Rursus ergo misit Balác principes plures,& nobiliores istis.

Qui quum venissent ad Balaam,dixerunt,Sic dicit Balac filius Sephor, Ne cuncteris venire ad me:

16 Qui venientes ad Bilyám,dixerunt ei,Sic dixit Balác filius Sippór,"Noli quæso prohibere teipsum ne venias ad me:

D Paratus sum honorare te, & quicquid volueris,dabo tibi:veni,& maledic populo isti.

Infrà 24.c.13

17 Nam "honorando honorabo te valde:& quicquid dixeris mihi, faciam:veni igitur obsecro,& maledic mihi populo huic.

Respondit Balaam, Si dederit mihi Balac plenam domū suam argenti & auri, non potero immutare verbū Domini Dei mei, vt vel plus vel minus loquar.

18 Respondens autem Bilyám, dixit seruis Balác, Etiamsi daturus sit mihi Balác plenam domum suam argento & auro, non possim transgredi sermonem Iehouæ Dei mei, vt faciam *aliquid, siue* paruū siue magnum: Balaam non potest maledicere contra Domini voluntatem.

Obsecro vt hîc maneatis etiā hac nocte,& scire queā quid mihi rursum respondeat Dominus,

19 Nunc ergo manete obsecro hîc vos quoque hac nocte, vt sciam quid addet Iehouáh loqui mihi.

Venit ergo Deus ad Balaā nocte, & ait ei,Si vocare te venerint homines isti,surge,& vade cum eis:ita duntaxat,vt quod tibi præcepero,facias.

20 Tunc venit Deus ad Bilyám nocte,& dixit ei,Si ad vocādum te venerint viri isti, surge, vade cum eis: "veruntamen quod dixero tibi,illud facias.

B Surrexit Balaam mane, & strata asina sua profectus est cum eis.

21 Surrexit itaque Bilyám mane,& strauit asinam suam,perrexítque cum principibus Moáb. Balaam eunti ad maledicendū occurrit Angelus.

Et iratus est Deus: stetitque Angelus Domini in via contra Balaā, qui insidebat asinæ,& duos pueros habebat secum.

2.Pet.2.c.15 Iude b.11

22 "Iratus verò est furor Dei quòd ipse iret *cum illis*:stetítque Angelus Iehouæ in ipsa via, "in aduersarium illi: ipse autē equitabat super asinam suam,& duo "pueri eius erant cum eo.

E Cernens asina Angelum Domini stantem in via euaginato gladio, auertit se de itinere,& ibat per agrum: quam quum verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere,

23 At videns asina Angelum Iehouæ stantem in via, & gladiū eius euaginatū in manu eius,"declinauit illa è via,"& iuit in agrum:itaque percussit Bilyám asinam,vt declinare faceret eam in viam.

Stetit Angelus in angustiis duarū maceriarum, quibus vineæ cingebātur.

24 Stetítque *postea* Angelus Iehouæ in semita "vinearum:maceria *vna erat* hinc,& maceria *altera* inde.

Quem videns asina,iunxit se parieti,& attriuit sedentis pedem: at ille iterum verberabat eam:

25 Videns verò *secundò* asina Angelū Iehouæ, "coartauit sese parieti, coartauit quoque pedem Bilyám ad parietem: propterea "addidit percutere eam.

Et nihilominus Angelus ad locum angustum transiens,vbi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deuiari,obuius stetit.

26 Addidit præterea Angelus Iehouæ transire, & stetit in loco angusto vbi nulla erat via ad declinandum *siue* ad dexteram , siue ad sinistram.

Quúmque vidisset asina stantē Angelum, concidit sub pedibus sedētis. qui iratus, vehementius cædebat fuste latera eius.

27 Quum autē vidisset asina Angelum Iehouæ,succubuit sub Bilyám:vnde iratus furor Bilyám,percussit asinam baculo.

Aperuitque Dominus os asinæ, & loquuta est,Quid feci tibi?cur percutis me ecce iam tertiò?

28 Et aperuit Iehouáh os asinæ, dixítque illa ad Bilyám,Quid feci tibi,quòd percussisti me iam tribus vicibus? Loquitur asina.

F Respondit Balaam,Quia commeruisti, & illusisti mihi: vtinam haberem gladium vt te percuterem.

29 Tum dixit Bilyám ad asinam, Quia illusisti mihi: vtinam esset gladius in manu mea,certè nunc occiderem te.

Dixit Asina, Nónne animal tuum sum, cui semper sedere consueuisti vsque in præsentē diem? dic quid simile vnquam fecerim tibi. At ille ait, Nunquam.

30 Dixit autem asina ad Bilyám, Nónne sum asina tua? super me equitasti "ex quo esse cœpisti,vsque ad diem hanc:nunquid "solita sum facere tibi sic? Qui respondit, Nequaquam.

Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via euaginato gladio, adorauitque eum pronus in terram.

31 "Et detexit Iehouáh oculos Bilyám, vidítque Angelū Iehouæ stantem in via, & gladium eius euaginatum in manu eius: "tū demisso capite adorauit pronus in faciem suam.

15 Rursus ergo misit Balac ויוסף עוד בלק שלוח Ad verbum,Et addidit vltrà Balac mittere. 16 Noli quæso prohibere teip.ne ve. אל נא תמנע מהלך .i.ne causeris quidpiam quominus venias ad me. 17 Honorando honor. כבד אכבדך Hebraismus,cumulabo te innumeris beneficiis. 20 Veruntamen ואך Hic ו redundat.Alii,ita vt duntaxat,&c. Vide paulo pòst,versu 35,eandem sentētiam,verbis paululū aliis. 22 Iratus verò est furor ויחר אף Hebraismus,pro Vehementer iratus est. In aduersarium illi: לשטן לו vt illi aduersaretur. Pueri eius נעריו i.famuli,siue ministri.q.d.sequentibus duobus ministris. 23 Declinauit illa ותט האתון Ad verbum, declinauit asina. antecedens pro relatiuo. Et iuit in agrum; ותלך בשדה .i.concessit in agrum.coniecit se in agrum propinquum itineri. 24 Vinearum: הכרמים .i.quæ erat in vineis ipsis. 25 Coartauit sese ותלחץ iunxit sese.attriuit sese.vt scilicet recederet ab Angelo.Idem verbum mox sequitur, Et coartauit pedem. allisit.vel attriuit. Addidit percutere eā. ויוסף להכותה Hebraismus,iterū percussit eam.Sic sequenti versu. 30 Ex quo esse cœpisti, מעודך Ad verbum,à tempore tuo. Quidā exponunt,ex quo equitare cœpisti me.q.d.iandudum.Chaldæus paraph.habet vt vertit noster interpres. Solita sum ההסכן הסכנתי Ad verbum,consuescendo consueui. 31 Et detexit ויגל Et reuelauit.Oculi enim eius quasi velati tenebantur. Tum demisso capite,&c. ויקד וישתחו Ad verbum,& inclinauit se,atque incuruauit,reuerentiæ scilicet & honoris gratia.

Et alloquutus eſt eum Angelus Iehouæ, Quare percuſſiſti aſi- 32
nam tuam iam tribus vicibus? en ego egreſſus ſum in aduerſarium
tibi,quia declinauit à via coram me.
Et vidit me aſina, declinauítque ante me iam tribus vicibus: 33
quòd ſi non declinaſſet à facie mea, *ſcito* quòd nunc etiam te occi-
diſſem, & ipſam viuam reſeruaſſem.
Dixit igitur Bilyám ad Angelum Iehouæ, Peccaui:nõ enim ſcie 34
bam quòd tu ſtares in occurſum mei in via:nunc autem ſi malum
eſt in oculis tuis,reuertar mihi.
Angelus verò Iehouæ dixit ad Bilyám, Vade cum iſtis viris: ve 35
runtamen verbum quod loquar ad te,illud loquêris. Abiit igitur
Bilyám cum principibus Balác.
Balac rex magnificè excipit Balaam.
Audiens verò Balác quòd adueniret Bilyám, egreſſus eſt in oc- 36
curſum eius in ciuitatem *quandam* Moáb,quæ erat iuxta terminum
Arnón, quæ *eſt* in extremo finium.
Et dixit Balác ad Bilyám, Annon mittendo miſi ad te ad accer- 37
ſendum te? quare *ergo* non veniſti ad me? an verè non poſſum ho-
norare te?
Reſpondit autem Bilyám ad Balác, Ecce veni ad te: nũc autem 38
nunquid omnino potero loqui quicquam? verbum quod poſue-
rit Deus in ore meo,illud loquar.
Et perrexit Bilyám cum Balác,& peruenerũt in ciuitatem Hu 39
xſoth.
Et mactauit Balác boues & oues,miſitque ad Bilyám,& ad prin 40
cipes qui cum ipſo erant.
Poſtera autem die accepit Balác ipſum Bilyám,&aſcendere fe- 41
cit eum in excelſa Báyal,& vidit illinc extremum populi.

Cap.XXIII.

Balaam cõſtruit aras.
ET dixit Bilyám ad Balác, AEdifica mihi hîc ſeptem altaria, ap- 1
para quoque mihi hîc ſeptem iuuencos & ſeptem arietes.
Fecítque Balác quemadmodum dixerat Bilyám, & obtulit Ba- 2
lác & Bilyám iuuencum & arietem in altari.
Dixit autem Bilyám ipſi Balác, Conſiſte iuxta holocauſtum 3
tuũ, & ibo : ſi fortè occurrat Iehouáh in occurſum mei, & quic-
quid oſtenderit mihi,nuntiabo tibi. Abiit itaque ſolus.

32 Cui Angelus,C nquit,tertiò verberaſti aſinam tuam? ego veni vt aduerſarer tibi, quia peruerſa eſt via tua,mihique contraria:

33 Et niſi aſina declinaſſet de via,dans locum reſiſtenti,te occidiſſem, & illa viueret.

34 Dixit Balaã, Peccaui,neſciẽs quòd tu ſtares contra me: & nunc ſi diſplicet tibi vt vadam,reuertar.

35 Ait Angelus, Vade cum iſtis,& caue ne aliud quàm præcepero tibi, loquaris:iuit igitur cum principibus.

36 Quod quũ audiſſet Balac, egreſſus eſt in occurſum eius in oppido Moabitarum,quod ſitum eſt in extremis finibus Arnon.

37 Dixitque ad Balaam,Miſi nuntios vt vocarem te,cur non ſtatim veniſti ad me? an quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo?

38 Cui ille reſpondit,Ecce adſum:nunquid loqui potero aliud , niſi quod Deus poſuerit in ore meo?

39 Perrexerunt ergo ſimul,& venerũt in vrbem quæ in extremis regni eius finibus erat.

40 Quũmque occidiſſet Balac boues & oues,miſit ad Balaam & principes qui cum eo erant,munera.

41 Mane autẽ facto duxit eum ad excelſa Baal, & intuitus eſt extremam partem populi.

Cap.XXIII.

1 DIxitque Balaam ad Balac, AEdifica hic mihi ſeptem aras,& para totidem vitulos , eiuſdémque numeri arietes.

2 Quũque feciſſet iuxta ſermonẽ Balaam, impoſuerunt ſimul vitulum & arietem ſuper aram.

3 Dixitque Balaã ad Balac, Sta paulìſper iuxta holocauſtum tuum, donec vadam,ſi fortè occurrat mihi Dominus , & quodcunque imperauerit, loquar tibi.Quũq; abiiſſet velociter,

32 *Tibi*, Subauditum pronomen ex verſu 22,qui præceſſit. Declinauit ירט ſub.cor tuũ à via recta me ſpectante:nam adductus mercede,egreſſus es cum illis. Chaldæus paraph.quia manifeſtum eſtcoram me quòd tu vis ire in viam quæ eſt contra me.
33 Declinauitque ante me ותט לפני .i.declinauit à via trita,& ſtetit ante me, ab agro in quẽ declinarat,me ſpectans. Quòd ſi nõ,&c. אולי נטתה Doctus inter Hebræos exponit , forſitan declinauit à facie mea: quia nunc etiam te interfeciſſem,&c.i.etiam te interfeciſſem,ſicut interfeci eam: & ſi illa non declinaſſet, te interfeciſſem,& illam ſeruaſſem viuam. Et ipſam viuam reſer. ואותה החייתי: Ad verbum,& ipſam viuificaſſem.hinc colligitur,aſinam mortuam fuiſſe poſtquam loquuta eſt.
34 Si malum *eſt* in oculis t. אם רע בעיניך Hebraiſmus,ſi diſpliceat tibi. Mihi. לי: .i.in domum meam.
35 Veruntamen ואפס Eadem ſententia quæ ſuprà verſu 20, verbis paululum mutatis. Quidam vertunt, tantummodo verbum,&c. Vel, non niſi verbum. 36 Quæ *eſt* in extremo fi. אשר בקצה הגבול: Quæ[ſcilicet Arnon]eſt in extremis finibus. 37 An verè, &c. האומנם לא אוכל כבדך: q.d. putáſne me non poſſe te afficere multis honoribus ac muneribus? 38 Ecce הנה .i. ego quidem.
Nunquid om.pot. היכול אוכל Ad verbum,nunquid poſſendo potero, ſi Latinè diceretur.q.d.nunquid etiamſi coner totis viribus meis, aliquid loqui potero à me,& pro deſiderio tuo,niſi Deus dederit? Quod poſuerit D.in ore meo, אשר ישים אלהים בפי Hebraiſmus,quod ſuggeſſerit. 39 Huxſoth. חוצות: Quidam veluti appellatiuum,vertunt, platearum. nam id ſignificat Huſoth.vnde magni nominis apud Hebræos vir exponit ciuitatem populoſiſſimam,cuius ſcilicet plateæ viris,mulieribus,ac pueris erant refertæ : vt Rex id oſtenderet ipſi Balaam: acſi diceret, Obſecro miſerearis huiusmiſeræ multitudinis cui gladius & cædes impendet.
41 In excelſa במות Sic vocat Scriptura locos eminentes & nemoroſos,quos diis ſuis conſecrabant idololatræ,& ibi lætabantur cum ſumma corporis ignominia. Extremum קצה Ad verbum, extremitatem.i.extremam partem populi Iſraelitici.

IN CAPVT XXIII.

2 In altari במזבח: i.ſingulos vitulos & ſingulos arietes in ſingulis aris poſuerunt. 3 Et ibo: ואלכה & diſcedam.ſub.hinc,vt videam ſi fortè,&c. Occurrat Ieh.in occurſum mei, יקרה יהוה לקראתי Hebraiſmus,pro,occurrat mihi,vt iubeat quæ me velit facere.
Et quicquid oſt.&c. ודבר מה יראני וגו׳ Ad verbũ,& verbum cuiuſcunque rei quam fecerit me videre.i.quodcũque ſignum oſtenderit mihi,narrabo tibi. Solus. שפי: Quidam exponunt hanc dictionem pro,contrito & mœrenti animo eſſe : quam lectionem habet Chaldæa interpr.Ieroſolymitana,quæ ſic legit,Et abiit Bileam corde triſti. Alii pro celeriter incedere,& pro eo qui cupit aliquid explorare. Doctus inter Hebræos pro loco excelſo exponit:quæ lectio multis videtur eſſe probabilior. Abiit igitur in locum excelſiorem,aptiorem ſcilicet contemplationibus.Chaldæus paraph.Oncelus vertit Solus.

Occurrit illi Deus: loquutúsque ad eum Balaam, Septẽ, inquit, aras erexi, & imposui vitulum & arietẽ desuper.

4 Et occurrit Deus ipsi Bilyám, 'dixítque illi, Septem altaria dis-
posui, & obtuli iuuencum & arietem in *quolibet* altari.

Dominus autem posuit verbum in ore eius, & ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquêris.

5 'Posuit autem Iehouáh verbum in ore Bilyám, dixítque *illi*, Re- Deus dat Balaã quod loquatur.
uertere ad Balác, & sic loquêris.

Reuersus inuenit stantem Balac iuxta holocaustũ suum, & omnes principes Moabitarum.

6 Et reuersus est ad eum, & ecce stabat iuxta holocaustum suum,
ipse & omnes principes Moáb.

Assumptáque parabola sua, dixit, De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de mõtibus Orientis. Veni, inquit, & maledic Iacob, propterea & detestare Israel.

7 'Assumpsítque parabolã suam, ac dixit, 'De Arám adduxit me Balaã benedicit semini Israelis.
B Balác rex Moáb, de mõtibus Orientis, *dicendo*, Veni, maledic mihi
Iayacób, & veni, detestare Iשׂraאelem.

Quomodo maledicam cui non maledixit Deus? qua ratione detester quẽ Dominus non detestatur?

8 'Cur maledicam *ei cui* nõ maledixit Deus? & cur detestabor quẽ
non detestatus est Iehouáh?

De summis silicibus videbo eum, & de collibus cõsiderabo illum: populus solus habitabit, & inter Gentes nõ reputabitur.

9 Siquidẽ de vertice petrarum 'videbo eum, & de collibus intue-
bor illum: ecce populus 'confidenter habitabit, '& inter Gentes
non reputabitur.

Quis dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerũ stirpis Israel? moriatur anima mea morte iustorũ, & fiãt nouissima mea horum similia.

10 Quis numerabit 'puluerem Iayacób, 'ac numerabit quartam
partem Iשׂraאelis? 'moriatur anima mea morte rectorum, & sit no
uissimum meum sicut ipse.

Dixitque Balac ad Balaã, Quid est hoc quod agis? vt malediceres inimicis meis, vocaui te: & tu ecõtrario benedicis eis.

11 Et dixit Balác ad Bilyám, Quid fecisti mihi? vt malediceres ini-
micis meis, tuli te, & ecce benedixisti benedicendo.

Cui ille respondit, Num aliud possũ loqui nisi quod iusserit Dominus?

12 Qui respondens dixit, Nónne quod posuerit Iehouáh in ore
meo, 'id studebo dicere?

Dixit ergo Balac, Veni mecum in alterum locum vnde partem Israel videas, & totum videre non possis, & inde maledicito ei.

13 Dixit præterea ad eum Balác, Veni obsecro mecum ad locum
alium, vnde 'videas illum: ('*nam* tãtummodo extremum eius vidi-
sti, & totum ipsum non vidisti) '& maledic illi mihi inde.

Quũmque duxisset eũ in locũ sublimem, super verticem mõtis Phasga, ædificauit Balaam septem aras, & impositis suprà vitulis atque arietibus,

14 Et tulit eum '*in* שׂSede-צsophim, in 'verticem 'Piסgáh, ædifica-
uítque septem altaria, & obtulit iuuencum & arietem 'in altari.

Dixit ad Balac, Sta hîc iuxta holocaustũ tuũ, donec ego obuius pergã.

15 Dixit autem ad Balác, Consiste hîc iuxta holocaustum tuum,
'& ego occurram illic.

Cui quũ Dominus occurrisset, posuissétque verbum in ore eius, ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquêris ei.

16 Occurrit itaque Iehouáh ipsi Bilyám, & posuit verbum in ore
eius, dixítque, Reuertere ad Balác, & sic loquêris.

Reuersus inuenit eum stantem iuxta holocaustum suum, & principes Moabitarum cum eo. Ad quẽ Balac, Quid, inquit, loquutus est Dominus?

17 Venit itaque ad eum, & ecce ille stabat iuxta holocaustum suũ,
& principes Moáb cum illo. Cui dixit Balác, Quid loquutus est
Iehouáh?

At ille assumpta parabola sua ait, Sta Balac, & ausculta, audi fili Sephor,

18 'Tum assumpsit parabolam suam, & dixit, Surge Balác, & audi,
ausculta verba mea fili צSippór,

Non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur: dixit ergo, & nõ faciet? loquutus est, & non implebit?

19 Non est homo Deus, vt mentiatur: & filius hominis, 'vt pœni-
teat eũ: ipse dixit, & nõ faciet? loquutus est, & non præstabit illud?

4 Dixitque illi, ויאמר אליו Id est, Bilyám dixit Deo. 5 Posuit autem Ieho.&c. וישם יהוה דבר בפי Hebraismus, suggessit illi
quæ responderet. Seipsum exponit mox, quum dicit, Et sic loquêris. 7 Assumpsitque parabolam suam, וישא משלו Id est, Exorsus
que est sermonẽ propheticum, & dixit. Ita dicitur sermo propheticus, quòd frequentes sint parabolæ in Prophetis. Ierosolymitana paraphra
sis habet, Et assumẽs in parabola propheciã suam. De Aram adduxit me מן ארם ינחני De Arã deduxit me. i. de Mesopotamia accersiuit.
8 Cur מה Quid. Quomodo. 9 Videbo eum, אראנו Futura Heb. pro præs. vel præt. Intueor illum, atque de collibus contem-
plor eum. vel, consideraui eum, & de collibus contemplatus sum illum. Confidenter לבדד Id est securus. Alii vertunt, solitarius. id est
seorsum ab aliis Gentibus propter religionem. Et inter Gentes, &c. ובגוים לא יתחשב: Id est, non mutabit religionem suam vt cum aliis
Gẽtibus commisceatur. Paraphrasis Ierosolymitana habet, Populus iste solus habitabit, qui legibus, statutis seu, ritibus populorum non mi-
scebit se. 10 Puluerem עפר Id est multitudinem filiorum Iaacob. Ac numerabit quartam par. ומספר את רובע ac numerum
quartæ partis. Moriatur, &c. תמות נפשי וגו' Id est, ita moriatur vt & isti morituri sunt, & finis meus sicut finis istius populi. q.d. ita mi-
hi eueniat sicut illis. Hoc dicit Balaam quòd sentiret id quod postea Dauid prodidit, Psal. 116.a.15, Pretiosam esse mortem sanctorum in con
spectu Domini: mortem verò impiorum pessimam. Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & im
pii: sorte quæ post mortem vtrosque manet, inter se distinguuntur. 12 Id studebo dicere? אותו אשמור לדבר: Ad verbum, id serua-
bo vt dicam? 13 Videas illum: תראנו sub. totum, siue vniuersum. *Nam* tantummodo, &c. אפס קצהו וגו' Futura Heb. pro præt.
Declarat seipsum, Vnde videas illũ totũ: nã antea vidisti tantùm extremitatẽ eius, & totũ illũ non vidisti. Obseruanda est ista parenthesis,
alioqui locus obscurissimus est. Et maledic illi mi. וקבנו לי vt maledicas illi in meã gratiam. 14 *In* שׂSede-צsophim, שדה צפים
Nomen loci, vel regionis. Quidam tanquam appellatiua vertunt, in agro speculatorum. Magni nominis apud Hebræos vir dicit fuisse locũ
vbi speculator stabat & obseruabat nequis exercitus obrueret vrbem. Piסgáh, הפסגה Quidam tãquam appellatiuum vertunt, collis.
In altari. במזבח: Vide principium capitis, versu secundo. 15 Et ego occurram illic. ואנכי אקרה כה: vt ego occurram [sub.
Domino] illic. hoc est, vt ego cõsulam Dominum profectus eò loci. 18 Tũ assumpsit, &c. וישא משלו וגו' Vide eadem suprà versu 7.
19 Vt pœniteat eum: ויתנחם vt pœnitentia ducatur. id est vt mutet sententiam. Hic Balaam Dei aduersarius, vel inuitus in hanc senten-
tiam erumpit, Non esse Deum instar hominis, vt mentiatur: nec quasi hominis filium, vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid
dixerit, siue impleat quicquid promiserit.

Ecce,vt benedicerem accepi: & benedixit *benedictione*, & non re- 20
uocabo eam.
Non aſpexit iniquitatē in Iayacób , nec vidit præuaricationē 21
in Iſraele: Iehouáh Deus ei' eſt cū eo, & clangor Regis *eſt* in eo.
Deus eduxit illos ex AEgypto: ſicut robur vnicornis *eſt* ei. 22
Quia nō eſt auguriū in Iayacób, nec eſt diuinatio in Iſraele: 23
ſicut hoc tempore dicetur de Iayacób & Iſraele, Quid opera-
tus eſt Deus?
En populus *qui* tanquam leo magnus ſurget, & tanquā leo mi- 24
nor eleuabitur:non accubabit, donec comederit prædam,& ſan-
guinem occiſorum biberit.
Dixit autem Balác ad Bilyám, Etiam maledicendo ne maledi- 25
cas ei,etiam benedicendo ne benedicas ei.
Cui reſpondit Bilyám , dicens, Annon dixi tibi *quòd* quicquid 26
dixerit mihi Iehouáh,illud faciam?
Et dixit Balác ad Bilyám,Veni obſecro,ducā te ad locū alium, 27
vnde fortè placebit Deo vt maledicas ei mihi.
Tulit ergo Balác ipſum Bilyám *in* verticem Peyór, qui reſpicit 28
verſus Ieſimón.
Tum dixit Bilyám ad Balác , AEdifica mihi hîc ſeptem altaria, 29
& appara mihi hîc ſeptem iuuencos & ſeptem arietes.
Fecit itaque Balác quemadmodum dixerat Bilyám , & obtulit
iuuencum & arietem in altari. Cap. XXIIII.

Balaam prophetat de futuro regno Iſraelis.

QVum autem videret Bilyám quòd placeret Iehouæ vt bene-
diceret Iſraeli,non abiit ſicut ſemel & iterum, in occur
ſum auguriorū,ſed poſuit verſus deſertum faciem ſuā.
Qui quum eleuaſſet oculos ſuos,vidit Iſraelem habitantem 2
per tribus ſuas, fuítque ſuper eum Spiritus Dei.
Tum aſſumpſit parabolam ſuam,& ait, Dixit Bilyám filius Be 3
yór,dixit inquam vir apertum habens oculum:

20 Ad benedicēdum adductus ſum, benedictionem prohibere non valeo.
21 Nō eſt idolum in Iacob,nec videtur ſimulachrū in Iſrael: Dominus Deus eius cum eo eſt,& clāgor victoriæ Regis in illo.
22 Deus eduxit illum de AEgypto,cu ius fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis.
23 Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſrael: temporibus ſuis dicetur Iacob & Iſraeli quid operatus ſit Deus.
24 Ecce populus vt leæna conſurget, & quaſi leo erigetur: nō accubabit donec deuoret prædam , & occiſorū ſanguinem bibat.
25 Dixitque Balac ad Balaam, Nec maledicas ei,nec benedicas.
26 Et ille ait,Nōne dixi tibi quòd quicquid mihi Dominus imperaret, hoc facerem?
27 Et ait Balac ad eum,Veni, & ducam te ad aliū locum: ſi fortè placeat Deo vt inde maledicas eis.
28 Qúmque duxiſſet eum ſuper verticem montis Phogor, qui reſpicit ſolitudinem,
29 Dixit ei Balaam, AEdifica mihi hîc ſeptem aras,& para totidem vitulos, eiuſdémque numeri arietes.
Fecit Balac vt Balaam dixerat: impoſuitque vitulos & arietes per ſingulas aras. Cap. XXIIII.
QVúmque vidiſſet Balaam quòd placeret Domino vt benediceret Iſraeli, nequaquam abiit vt antè perrexerat,vt augurium quæreret : ſed dirigens contra deſertum vultum ſuum,
2 Et eleuans oculos, vidit Iſrael in tentoriis commorantem per tribus ſuas: & irruente in ſe Spiritu Dei,
3 Aſſumpta parabola ait, Dixit Balaā filius Beor , dixit homo cuius obthuratus eſt oculus,

20 Accepi: לקחתי ſub.præceptum à Domino.id eſt iuſſus ſum à Domino benedicere.
21 Non aſpexit iniquit.in Ia. לא־הביט און ביעקב Præt.Heb.pro præſ.vt quidam vertunt, Non aſpicit,non conſiderat in Iaacob iniquitatem.i.non imputat ipſi Iaacob iniquitatem propter fidem.Peccat quidē fidelis,ſed ſtatim cōdonatur ei peccatum.Quidam per iniquitatem idola intelligunt:in qua ſententia eſt Chaldæus paraph.qui ſic tranſtulit, Video quòd non ſunt qui colant idola in domo Iaacob, neque etiā ſerui moleſtiæ & vanitatis ſunt in Iſrael.Hæc verba ſunt periphraſis idololatriæ,quam Hebræi ſæpiſſime laborem ſiue moleſtiam & vanitatem,ſiue falſitatem vocāt,eo quòd qui idolis ſeruiunt,multos habeāt labores,multáſque moleſtias,ſed fruſtra:quódque miſerè tandem fallant,decipiant,& in ſummas afflictiones ſuos cultores coniiciant.Hunc ſenſum ſequitur Vetus interpres. Atque eum ſenſum videtur etiam confirmare quod ſequenti verſu dicitur,Non eſt augurium in Iaacob,&c.quæ verba videntur hunc verſum exponere. Et clangor Regis *eſt* in eo. ותרועת מלך בו: & iubilatio Regis in illo *eſt*. id eſt iubilatio ſimilis eſt clangori Regis victoris. q.d. vincet hic populus inimicos ſuos. 22 Sicut robur vnicornis *eſt* ei. כתועפת ראם לו: Hebraiſmus,tantis pollet viribus quantis vnicornis. Huius vnicornis, ſiue monocerotis meminit Dauid Pſal.22.c.22.& Pſal.92.b.11,Et exaltabis ſicut vnicornis cornu meum.
23 Non eſt augurium in Iayacób, לא־נחש ביעקב Id eſt,non ſunt dediti auguriis. Magni nominis apud Hebræos vir bifariam locum iſtum exponit. Primò, Digni ſunt filii Iſrael benedictione, eo quòd non habent inter ſe augures & diuinatores. Secundò, Non indigent Iſraelitæ magis & hariolis : quicquid enim illis ſcire neceſſarium eſt,hoc illis à Deo Diuinitus reuelatur per Prophetas ſuos,vel per Vrim & Thummim. Alii exponunt,Nullum augurium,nulla hariolatio,nulla diuinatio, aut aliquid tale, valet contra Iſraelitas. Sicut hoc tempore,&c. כעת יאמר ליעקב ולישראל iuxta hoc tempus dicetur de Iayacób,&c.id eſt ſimili tēpore,ſiue poſthac narrabitur quanta fecit Dominus pro Iſraele. Vel,ſicut hoc tempore dicitur de Iſraelitis quanta illis Deus fecerit,ita & in poſterum erit tempus quo dicetur de magnificis operibus quæ Deus faciet populo ſuo.q.d.non hæc tātùm,ſed adhuc multo plura faciet Deus Iſraeli. Quid operatus eſt Deus? מה־פעל אל: quid operatus ſit Deus.id eſt quanta egerit Deus in gratiam Iſraelis.
24 Surget, יקום ſub.in pedes. Eleuabitur: יתנשא exaltabitur. Donec comederit prædam,&c. עד־יאכל טרף וגו' Id eſt,donec detraxerit hoſti ſpolia,& ſuperauerit inimicos,atque fruatur omnibus opibus inimicorum ſuorum.
25 Etiam maledicendo,&c. גם־קוב וגו' Hæc phraſis Hebræa perinde valet acſi dicas , ſi nolis maledicere , nec benedicas. vel, ſi non vis maledicere illi,ſaltem ne benedixeris ei. 26 Cui reſpondit,&c. ויען בלעם ויאמר אל־בלק Ad verbum,Et reſpondit Bilyám,& dixit ad Balac. *Quòd*,&c. לאמור כל אשר Ad verbum,dicendo,Omne quod. 27 Vnde fortè,&c. אולי יישר בעיני האלהים וגו' Ad verbum,fortè rectū erit in oculis Dei,& maledices illi mihi inde.Primò verſu capitis ſequentis ſcribitur Bonum,pro eo quod hic ponitur Rectum. 28 Verſus על־פני Ad verbum,contra faciem. 30 In altari. במזבח: Vide primam annotationem huius capitis.

IN CAPVT XXIIII.

1 Quum autem videret,&c. וירא בלעם כי טוב וגו' Ad verbum,Et vidit Bilyám quòd bonum eſſet in oculis Iehouæ. Sicut ſemel & iterum, כפעם בפעם Ad verbum.ſecundum vicem in vice. vel,hac vice vt vice priore.i.vt antea ſolitus fuerat. hoc pacto inuerſus erit ordo verborum. In occurſum aug. לקראת נחשים .i.vt captaret auguria. Verſus deſertum אל־המדבר hoc eſt verſus eum locum vbi caſtrametabatur Iſrael,nempe in campeſtribus Moab. 2 Habitantem שוכן manentem.ſub. in tabernaculis ſuis. Fuítque ſuper eum Spiritus Dei. ותהי עליו רוח אלהים: Hebraiſmus,ſtatim fuit afflatus numine Diuino.
3 Tū aſſumpſit parabolam ſ. וישא משלו Hebraiſmus, Sublata voce exorſus eſt ſermonē ſuum propheticum. Aſſumendi enim verbo, ſiue eleuandi,innuitur ſublata voce pronuntiaſſe parabolam ſuam,ſiue propheticum ſermonem ſuum, ita vt clarè ac perſpicuè à Balac & aliis circunſtantibus audiri poſſet.cuius rei argumentum eſt, quòd Balac tandem multùm indignabatur quum audiret illum benedicere tantùm Iſraeli,& non maledicere. Dixit Bilyám נאום בלעם Ad verbum,Dictum Bilyam.Procemium eſt more Prophetarum.q.d. Pro-

phetia Bilʿám filii Beor, prophetia viri cuius apertus est oculus. Qua loquutione innuit Balaam apertum esse oculum mentis suæ, vt videat & intelligat quæ certò futura sint, quæque non sint vana. q.d. Prophetia veri, non vani Prophetæ est. Quem sensum expresserunt etiã LXX interpretes, his verbis, Dixit homo verax. Author vulgatæ editionis contrariũ sensum habet, vertens, Dixit homo cuius obthuratus est oculus. deceptus videlicet similitudine literarum verbi שתם, pro quo סתם quod obthurare, claudere, & abscondere significat, legisse videtur.

Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius,

4 Dixit audiens eloquia Dei, qui visioné Omnipotétis vidit, cadens, & discoopertum habens oculum,

Quàm pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel!

5 Quã pulchra tabernacula tua Iayacób, habitacula tua Iʃsraél!

Vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Domin⁹, quasi cedri prope aquas.

6 Sicut torrentes extensa sunt, sicut horti iuxta flumen, sicut arbores aloes *quas* plantauit Iehouáh, sicut cedri iuxta aquas.

B Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas, tolletur propter Agag, Rex eius, & auferetur regnum illius.

7 Defluet aqua è situla eius, & semen eius *erit* in aquis multis: & exaltabitur magis quã Agág, Rex eius, & eleuabitur regnum eius.

Supra 23.c.22 Deus eduxit illum de AEgypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis: deuorabunt Gentes hostes illius, ossáque eorũ confringent, & perforabunt sagittis.

8 Deus eduxit eum ex AEgypto, sicut vires vnicornis *sunt* illi: consumet Gentes hostes suos, & ossa eorum exossabit, & tela eius cõfodient.

Accubans dormiuit vt leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: qui maledixerit tibi, in maledictione reputabitur.

9 *Si* incuruauerit se vt accubet velut leo minor & vt leo maior, quis suscitabit eum? quicũque benedixerit tibi, *erit* benedictus: & quicunque maledixerit tibi, *erit* maledictus.

Iratúsque Balac contra Balaam, cõplosis manibus ait, Ad maledicédum inimicis meis vocaui te, quibus econtrario tertiò benedixisti.

10 Et iratus est furor Balác cõtra Bilʿyám, & percussit manus suás: Balac irascitur in Balaam.
ac dixit ipsi Bilʿyã, Vt malediceres inimicis meis, vocaui te: & ecce
benedixisti benedicendo iam tribus vicibus.

Reuertere ad locum tuum: decreueram quidẽ magnificè honorare te, sed Domin⁹ priuauit te honore disposito

11 Nunc ergo fuge in locum tuum: dixerã, Honorãdo honorabo te, & ecce priuauit te Iehouáh gloria.

C Respõdit Balaam ad Balac, Nónne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi,

12 Cui respondit Bilʿyám, Annon etiam nuntiis tuis, quos miseras ad me, loquutus sum, dicendo,

Supra 22.d.18 Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, vt vel boni quid vel mali proferam ex corde meo: sed quicquid Dominus dixerit, hoc loquar?

13 Si dederit mihi Balác plenam domum suã argento & auro, non potero transgredi sermonem Iehouæ, vt faciam *aliquid siue* bonum siue malum è corde meo: quod loquetur Iehouáh, illud loquar.

Veruntamen pergens ad populum meum, dabo tibi consilium quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore.

14 Nunc itaque ecce ego discedo ad populum meum: age, consulam tibi quid facturus sit populus iste populo tuo in nouissimis diebus.

Sũpta igitur parabola, rursum ait, Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obthuratus est oculus,

15 Tunc assumpsit parabolam suam, & dixit, Dixit Bilʿyám filius Beyór, dixit inquam vir apertum habens oculum, Christi aduentũ prædicit Balaã.

Dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi, & visiones Omnipotétis videt, qui cadens apertos habet oculos,

16 Dixit audiens eloquia Dei, & sciens scientiã Altissimi, *& qui* visionem Omnipotétis vidit: cadens, & discoopertũ habés oculũ,

Matth.2.a.2 Videbo eum, sed non modò: intuebor illum, sed non propè. orietur stel

17 Video illum, sed non modò: intueor illum, sed non déprope: Iesus.

4 Audiens שומע qui audiuit. Vidit, יחזה Fut. Heb. pro præt. Cadens, &c. נופל וגלוי עינים: qui iacet, & apertos habet oculos. id est, qui dormitat, & tamen habet oculos mẽtis reuelatos. Significat hæc sibi dormienti & in somnis reuelata fuisse. Hunc sensum expresserunt LXX, vertentes, Qui visionem Dei vidit in somnis, aperti, siue reuelati sunt oculi eius. Ad verbum Hebraicè legitur, reuelatus oculos. 6 Sicut torrentes extensa sunt, כנחלים נטיו Sicut amnes *sunt*, qui extensi sunt. id est latè sese diffundunt, ampli sunt & magni, in quorũ ripis sunt pulcherrimæ arbores. Sicut arbores aloes *quas* plant. Ieh. כאהלים נטע יהוה sicut arbores aromaticæ *quas* plantauit Iehouáh. Quia vox אהלים anceps est ad tentoria & ad arbores aromaticas, propterea quidam vertunt, sicut tabernacula quæ fixit Iehouáh. Chaldæus paraph. vertit vt noster interpres. 7 Defluet aqua è situla eius, יזל מים מדליו Hebraismus, erit fœcundus: multos procreabit liberos. Alii vertunt, Defluet aqua de ramis eius. id est, erit sicut arbor quæ irrigatur. Et semen eius *erit* in aquis m. וזרעו במים רבים Hebraismus, germinabit, & capiet magnum incrementum, quemadmodum & semina in locis humentibus. q.d. omnia necessaria ad hanc vitam copiosè affluent ei. Magis quàm Agag, מאגג Annotant Hebræi Agag fuisse commune nomen omnium Regum Amalecitarum: sicut à primo Cæsare, omnes Romanorum imperatores, Cæsares appellantur. Porrò per illum Regem qui ipso Agag fortior futurus sit, quidam intelligunt Saulem, alii Dauidem: alii (quod verius videtur) Christum, cuius illi typi fuere, maximè Dauid. 8 Exossabit, יגרם confringet. Et tela eius confodient. וחציו ימחץ: Ad verbum, & tela eius cõfodiet vel transfiget. Verbum singulare nomini plurali iunctum: propterea quidam vertunt, vnumquodque telorum eius confodiet. 9 *Si* incuruauerit, &c. כרע שכב וגו' Ad verbum, Incuruauit sese, dormiuit sicut leo minor, &c. i. si semel prostrauerit sese in terram vt dormiat, quis eum prouocare audebit ad bellum? Verba sine coniunctione posita in præterito, diligenter notanda, quæ cũ SI & VT vtplurimũ exponuntur per futurum. Quicunque benedixerit tibi, &c. מברכיך ברוך וגו' Ad verbũ, benedicentes tibi, benedictus, &c. Plurale, verbo sing. iunctum. 10 Et percussit ויספק & collisit. vel complosit. more scilicet hominum ægrè ferentium aliquid. Benedixisti bened. ברכת ברך .i. studuisti benedicere illi. 11 Fuge ברח לך Ad verbum, fuge tibi. redundat TIBI Latinis. i. recipe te citò in locum tuum. Dixeram, Honorãdo, &c. אמרתי כבד אכבדך dixerã, Glorificando glorificabo te. Hebraismus, decreuerã glorificare te. 13 Plenam domum s. מלוא ביתו Ad verbum, plenitudinem domus suæ. vt suprà cap. 22. c. 18, vbi eadẽ verba leguntur, nisi quòd pro, siue bonum siue malum, illic legitur, siue paruũ siue magnum. 14 Discedo, &c. הולך לעמי .i. paratus sum discedere ad populares meos. Age, לכה. Ad verbum, veni, pro hortantis aduerbio positum. Consulam tibi quid, &c. איעצך אשר וגו' .i. consulendo prædicam. Alii subauditis pauculis, vertunt, consulam tibi quid facturus sis: siquidem *hæc* facturus est, &c. 15 Tũc assũpsit parab. s. וישא משלו Vt in principio huius capitis, versu 3. Dixit Bilʿyám, &c. נאום בלעם וגו' Vide eadẽ suprà versu 3. 16 Dixit, &c. נאום שומע אמרי־אל Dictum eius qui audiuit eloquia Dei. i. Prædictio viri Prophetæ qui commercium habuit cum Deo. Vidit: יחזה Fut. Heb. pro præt. Cadens, נופל præ sopore scilicet. q.d. qui dormit quidẽ corpore, sed animo vigilat. Vide suprà ver. 4. 17 Video illum, sed non m. אראנו ולא עתה Fut. Heb. præs. Spiritu prophetico video illum qui post multa secula venturus est. Obserua post Sed. q.d. O Balac, consilium meum est vt tu sedeas quietus, & ne timeas hoc tempore. quod enim futurum prædico, non tuo tempo-

re,sed in nouissimis diebus eueniet,tempore scilicet Messiæ:quem quidem video,sed non in præsenti,longè adhuc abest. Quum ille venerit, veniet vt lux magna & splendor vehemens.id quod per stellam significatur,etiam secundum omnes Iudæos.

Iesus. procedet stella ex Iaעacób,& surget sceptrũ ex Iשraאele: & confodiet angulos Moáb,& destruet omnes filios שSeth.

18 Et erit אEdóm possessa,& erit possessa שSeעír ab inimicis suis, & Iשraאél faciet virtutem.

19 Et dominabitur de Iaעacób,& perdet reliquias de ciuitate.

Amalecitarum interitus.
20 Quúmque vidisset עAmaléc,assumpsit parabolam suam, & dixit, Principium Gẽtium עAmaléc, ideo nouissimum eius vsque ad perditionem.

Cinæorũ deletio
21 Videns præterea Cenæum,assumpsit parabolam suam,& dixit, Robustum *est* habitaculum tuum,& pone in petra nidum tuum.

22 Certè expelletur Cáin,vsquequo Aשúr captiuum ducat te.

De Romano imperio vaticiniũ.
23 Assumpsit item parabolam suam, & dixit,Væ,quis viuet quum statuerit istud?

24 Et naues de litore Chitthím, & affligent Aשúr, affligent quoque עEbér,& etiam illud vsque ad perditionem.

25 Surrexit itaque Bilעám, & abiit, reuersúsque est ad locũ suum: atque etiam Balác abiit in viam suam. Cap. XXV.

Fornicatur populus cum filiabus Moab.
1 QVum autem *aliquantisper* mãsisset Iשraאél in שSittím, cœpit populus fornicari cum filiabus Moáb,

2 Et vocauerunt populum ad sacrificia deorum suorum: comedítque populus,& adorauerunt deos earum.

3 Et adiunxit sese Iשraאél ipsi Báעal-peעór, accensús-

---

la ex Iacob , & consurget virga de Israel: & percutiet duces Moab , vastabitque omnes filios Seth.

18 Et erit Idumæa possessio eius:hæreditas Seir cedet inimicis suis:Israel verò fortiter aget. D

19 De Iacob erit qui dominetur,& perdat reliquias ciuitatis.

20 Quúmque vidisset Amalec,assumẽs parabolam,ait, Principium Gentium Amalec,cuius extrema perdentur.

21 Vidit quoque Cinæum:& assumpta parabola,ait, Robustum quidẽ est habitaculum tuum:sed si in petra posueris nidum tuum,

22 Et fueris electus de stirpe Cín,quãdiu poteris permanere? Assur enim capiet te.

23 Assumptáque parabola iterũ locutus est , Heu quis victurus est quando ista faciet Deus?

24 Veniẽt in trieribus de Italia, superabũt Assyrios, vastabúntq; Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt.

25 Surrexitque Balaam,& reuersus est in locum suum:Balac quoque via qua venerat,rediit. Cap. XXV.

1 MOrabatur autem eo tempore Israel in Setim,& fornicat⁹ est populus cum filiabus Moab,

2 Quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua:at illi comederunt, & adorauerũt deos earum.

3 Initiatúsq; est Israel Beel-phegor,

Procedet דרך Incedet.Præt.Heb.pro fut.Chaldæus paraph.de Christo interpretatur,his verbis,Video eũ,sed non modò:intueor eũ,sed nõ est propè:quũ surrexerit Rex de Iaacob,& vnctus fuerit Christus[vel,natus fuerit Messias]interficiet duces Moab,& dominabitur in omnes filios hominum. Sceptrũ שבט Ad verbũ,virga. Et confodiet ומחץ & percutiet.vt suprà versu 8. Omnes fil.Seth. כל בני שת: Sic vocat omnes filios mundi,quia à Seth qui in locum Abel interempti successit,omnes propagati sumus: proles autem Cain diluuio extincta est. Noe à Seth originem ducebat,à Noe omne genus hominum reparatum est. Quare filii Seth sunt sicut filii Adam,id est omne genus hominum,quia inde omnes prouenerunt. 18 Et Iשraאél fac.virt. וישראל עושה חיל: Hebraismus,viriliter aget,superabit omnes Gẽtes. Quia חיל aliquando diuitias significat,propterea nonnulli diuitias vertunt.similiter & Chaldæus paraph.prosperabitur in diuitiis, vbi scilicet possederit Edom & Seir. 19 Et dominabitur de Iaעa. וירד מיעקב .i.surget de Iaacob qui dominabitur. Reliquias de ciuitate. שריד מעיר: Singul.Heb.pro plur.i.perdet superstites omnes de ciuitatibus:q.d. fient omnes ex infidelibus fideles.

20 Quúmque vidisset וירא Spiritu scilicet Prophetiæ. Principium Gen.עAm. ראשית גוים עמלק Primitiæ Gentium Amalec.Hebraismus,Primi Amalecitæ inuaserunt filios Israel postquam egressi sunt ex AEgypto.Chaldæus paraph.Principium bellorum Israel,Amalec:ideo,&c.Idem habet Paraphrasis Ierosolymitana,dicens,Principium populorum qui instruxerunt aciem contra Israel,est familia Amalec:qui & ipsi in fine dierum bella gerent contra eos,sed finis eorum erit vt pereant in secula. Ideo nouissimum,&c. ואחריתו עדי אובד: ideo finis eius erit vsque ad internecionem. vel,ad interitum. Alii,& finis eius vsque in seculum peribit. Alter ex doctis Hebræorũ exponit, donec intereat. Ad verbũ,interiens.sub.sit..i.ipsi quoque tandẽ peribunt. 21 Robustũ *est* habit.t. איתן מושבך fortis *est* habitatio tua. Incipit prædicere quæ Cinæo euentura essent. Et pone,&c. ושים בסלע קנך: sed pone in rupe nidum tuum.Ironicè autẽ hæc dicuntur. q.d.etiãsi habitaueris in rupe fortissima & altissima,tu tamẽ superaberis,neque euades.Malè quidã alludere dicunt ad קן nidũ,quũ קין possessionẽ tantùm significet. 22 Certè expelletur Cain,' כי אם יהיה לבער קין וגו Ad verbũ,Sed[vel Quia si]ad expellendũ Cain,&c.vel,ad remouendum Cain.sub. de regione sua. Ab hoc Cinæus. Salamæum vocat Chaldæus paraph.dicens,Sed erit in deuastationẽ Salamæus,donec Assyrius captiuet te. Mutatio secundæ personæ in tertiam, antecedens item pro relatiuo,obscurũ reddunt sensum.sic dilucidius vertas,Certè expelleris Cinæe,abducẽris captiuus ab Assyriis. Istud VSQVEQVO, perinde valet acsi dicat,non tantùm expellẽris, sed etiam abducẽris captiuus.vel,ita expellẽris vt abducaris captiuus ab Assyriis. 23 Quum statuerit istud? : משומו אל Ad verbũ,in ponendo istud.i. quis viuere poterit ex quo euenire fecerit ista Deus? Relatiuum אל pro אלה loco antecedentis quod sequitur.

24 De litore Chi. מיד כתים sub.veniẽt.i.à Mari Italico,imperii Romani. Alii,à regno Turcorũ. Alii,Thusciæ. Et etiã,&c. וגם הוא וגו' .i.illud Romanũ imperiũ affligetur vsque ad internecionẽ.tandẽ peribit. Vide eadẽ verba paulo antè,versu 20. Ita Hebræi de Romano populo intelligẽdũ docẽt,quòd is tẽpore Messiæ planè periturus esset. Sed hoc videtur magis ad ipsos Hebræos referẽdũ esse:cui certè veritas Hebraica astipulari videtur,vt nonnulli eã vertũt,Qui & ipse in seculũ peribit. Paraphrasis Ierosolymitana hũc locũ ita habet,Et egrediẽtur copiæ multæ ex prouincia Italiæ vnà cum multis legionibus Romanorum,& humiliabunt Assyrios,affligéntque eos qui sunt extra fluuiũ:sed tandẽ futurũ est vt tam isti quàm illi in æternũ pereant. 25 Abiit in viã s. הלך לדרכו: abiit per viã suã.i.regressus est via qua venerat.

IN CAPVT XXV.

1 Quum autem,&c. וישב ישראל וגו' Ad verbum, Et mansit [vel ,stetit]Israel in Sittim,& cœpit. Fornicari לזנות Ad vtrunque referri potest,cùm ad scortationẽ,tum ad idololatriã.scortatione enim quam cũ illis exercuere,ad idololatriã quoque pertracti fuerunt. Sicut & Salomonẽ regem alienigenæ mulieres,cũ quibus rem habuit,ipsum tandẽ ad culturam idolorũ suorum pertraxerũt. Volunt autẽ hæc accidisse consilio Balaam,quod dederat ipsi Balac regi Moabitarũ, vt scilicet formosissimas mulieres mitteret ad castra filiorum Israel, quæ eos ad fœdã libidinem exercendam incitarent,ea tamen lege vt nullis sui copiã facerent,nisi & deos suos colerent atque adorarent: sic enim fore vt populus Israel grauissimã in se Dei iram prouocaret,inque hostiũ manus incideret. Hæc confirmant quæ infrà dicuntur cap.31.b.15. Dixitque ad eos Moses,Nunquid viuas reseruastis omnes mulieres? ecce istæ fuerunt quæ filios Israel per consilium Balaam,tradiderunt in præuaricationem coram Domino in causa Peor,factáque est plaga in congregatione Domini. Item locus qui est in Apocalypsi, cap.2.d.14. Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat in Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere ex his quæ simulachris immolabantur,scortari,&c. Cum his conueniunt & illa quæ Iosephus scribit in hunc locum, Antiquit. Iudaicarum lib.4.cap.5,vbi prolixam satis historiam de hac re narrat,& quale consilium Balaam fuerit.

2 Et vocauerunt ותקראן Inuitauerúntque. Et adorauerunt deos earum. : וישתחוו לאלהיהן & incuruauerunt se diis earum.

3 Baעal-peעor, לבעל פעור Peor,testantibus Hebræis,spurcissimum idolum Madianitarũ fuit,à denudando nempe nomen habens. פער enim aperire & denudare significat. Hinc Peor dictum asserunt,quòd cultores eius in eius venerationem foramen podicis distenderent, atque cacarẽt ante cõspectum eius. Cæterùm Baal generale nomẽ est ad omnia idola quæ בעלים à dominando dicũtur,quòd sint quasi domini suorũ cultorũ. Est ergo sensus,Et iunctus est Israel Baal peor .i.relicto cultu veri Dei,sequuti sunt cultũ idoli quod colebatur in mõte Peor.

& iratus Dominus

Deut.4.a.3 Ioſue 22.d.17

Ait ad Moyſen, Tolle cūctos princi 4
pes populi, & ſuſpende eos contra ſo-
lem in patibulis: vt auertatur furor
meus ab Iſrael.

B Dixitque Moyſes ad iudices Iſrael, 5
Occidat vnuſquiſque proximos ſuos,
qui initiati ſunt Beel-Phegor.

Et ecce vnus de filiis Iſrael intrauit 6
coram fratribus ſuis ad ſcortum Ma-
dianitidem, vidente Moyſe & omni
turba filiorum Iſrael, qui flebant ante
fores tabernaculi.

Pſal.105.e.30 1.mach.2.f.57 1.cor.10.b.8

Quod quum vidiſſet Phinees fili⁹ 7
Eleazari filii Aaron ſacerdotis, ſurre-
xit de medio multitudinis, & arrepto
pugione,

Ingreſſus eſt poſt virum Iſraelitam 8
in lupanar, & perfodit ambos ſimul,
virum ſcilicet & mulierem, in locis ge
nitalibus: ceſſauitque plaga à filiis Iſ-
rael.

C Et occiſi ſunt viginti quatuor mil-
lia hominum. 9
Dixitque Dominus ad Moyſen, 10
Phinees filius Eleazari filii Aaron
ſacerdotis auertit iram meam à filiis 11
Iſrael: quia zelo meo commotus eſt
cōtra eos, vt non ipſe delerē filios Iſ-
rael in zelo meo.

Eccli 45.d.24 1.mach.2.f.54

Idcirco loquere ad eum, Ecce do
ei pacem fœderis mei. 12
Et erit tam ipſi quàm ſemini eius 13
pactum ſacerdotii ſempiternum: quia
zelatus eſt pro Deo ſuo, & expiauit
ſcelus filiorum Iſrael.

D Erat autem nomen viri Iſraelitæ 14
qui occiſus eſt cum Madianitide, Zā-
bri filius Salu, dux de cognatione &
tribu Simeonis.
Porrò mulier Madianitis quæ pari 15
ter interfecta eſt, vocabat̃ Cozbi, filia
Sur pricipis nobiliſſimi Madianitarū.
Loquutúſq; eſt Dominus ad Moy- 16
ſen, dicens,

que eſt furor Iehouæ contra Iשſraאelem.
4 Et dixit Iehouáh ad Moשſéh, Aſſume omnes principes populi,
tunc ſuſpēde eos ′Iehouæ, coram ſole, & auertetur ira furoris Ie-
houæ ab Iשſraאele.
5 Dixit ergo Moשſéh ad Iudices Iשſraאél, Occidite quiſque ′vi-
ros ſuos qui adiunxerunt ſe ipſi Báyal Peyór.
6 ″Et ecce quidā de filiis Iשſraאél venit, ″& adduxit fratribus ſuis
Midianitidē″in oculis Moשſéh, atque in oculis totius congrega-
tionis filiorum Iשſraאél: ipſi autem flebant ad oſtium tabernacu-
li eccleſiæ.
7 Quod quum vidiſſet Pineחás filius אElyazár filii Aharón ſa-
cerdotis, ſurrexit de medio congregationis, & accepit lanceam in
manu ſua.
8 Ingreſſúſque eſt poſt virum Iשſraאél in tabernaculum, & tranſ-
fixit ambos ipſos, virum Iשſraאél & mulierem illam ′in ventre e-
ius: ′& repreſſa fuit plaga à filiis Iשſraאél.
9 Et fuerunt mortui plaga illa quatuor & viginti millia.
10 ″Tunc loquutus eſt Iehouáh ad Moשſéh, dicendo,
11 Pineחás filius אElyazár filii Aharón ſacerdotis ′auertit furorē
meum à filiis Iשſraאél, ′quū zelatus eſt ipſe zelum meū in medio
eorum, & non conſumpſi filios Iשſraאél in zelo meo.
12 Idcirco ′dic, Ecce ego ′do ei pactum meum, pacis *ſcilicet.*
13 Et erit ei & ſemini eius poſt eum, ″pactum ſacerdotii perpetui,
eo quòd zelatus eſt pro Deo ſuo, ″& expiauit filios Iשſraאél.
14 Porrò nomē viri Iשſraאél ″percuſſi, qui percuſſus eſt cū Midia-
nitide, *erat* Zimri filius סSalhוּ, princeps ′familiæ trib⁹ שSimעón.
15 Nomen verò mulieris occiſæ Midianitidis, Chozbí filia צSur:
princeps populorum, *princeps* domus paternæ in Midián erat.
16 Loquutus eſt autem Iehouáh ad Moשſéh, dicendo,

Phinees occidit Zābri & Cozbi.

פינחס Pactū Dei cum Phinees.

Zambri.

Cozbi.

Madianitas iubet De⁹ occidi.

4 Iehouæ, co.ſo. ליהוה נגד השמש .i. in gratiā Iehouæ, publicè. Gallicè, *en plein iour.* Hæc nō ſunt ita intelligenda quaſi principes ſuſpēdere debeat Moſes, vt ferè hæc verba ſonare videntur: ſed ſenſus eſt, quòd debeat cōuocare principes, & producere in conſpectū populi, atque illis præſentibus iudiciū ferre cōtra eos qui trāſgreſſi erant. Ergo pronomen EOS non eſt referendū ad principes, ſed ad populū, hoc eſt ad eos qui ex populo deliquerant. Quem ſenſum clarè expreſſit Chaldæus paraph. his verbis, Tolle omnes principes populi, & iudica atque occide eum qui reus eſt, vt occidatur coram Domino. Et hunc eſſe huius loci ſenſum, liquet etiā ex mox ſequenti cōtextu, Et dixit Moſes ad Iudices, Occidite vnuſquiſque, &c. vbi quos antea principes, nunc iudices vocat, qui in hoc à Moſe conuocantur, vt iudicium exequātur in tranſgreſſores quos quiſque ſibi ſubditos habebat. Hanc quoque ſententiam habet & Paraphraſis Ieroſolymitana, in qua ſic ſcriptum eſt, Et dixit verbū Domini ad Moſen, Tolle omnia capita populi, & ſtatue iudices eos corā Domino, & ſuſpendatur quicunque eſt reus mortis, &c. Quòd Coram ſole, vertit interpres, ſignificat in cōſpectu ſolis, publicè, palàm, in propatulo. q.d. ipſi palàm contra me peccauerunt, palàm ergo eos etiā puniri volo. Vel (vt alii intelligunt) ipſi peccauerunt intra tabernacula & in penetralibus contra me, & ego volo vt in publico puniantur. Quemadmodū Dominus & ad Dauid dicebat, Tu feciſti abſconditè, ego autem faciam hanc rem in conſpectu omnis Iſrael, & in conſpectu ſolis huius, 2. Samu. 12.c.11. 5 Viros ſuos אנשיו .i. ſubditos ſuos. 6 Et ecce quidam והנה איש Interea ſcilicet dum hæc fierēt. Et adduxit ויקרב Ad verbū, & appropinquare fecit. Doctus inter Hebræos exponit, tradidit. In oculis Moשſéh, לעיני משה Hebraiſmus, inſpectante Moſe. 8 In ventre eius: אל־קבתה in partibus genitalibus eius. ſcilicet mulieris. à radice קוב vel קבה. Alii, in tabernaculo eius. in qua ſignificatione paulo antè poſitum eſt, Poſt virum Iſrael in tabernaculum. à radice קבב. Et repreſſa fuit ותעצר & cohibita eſt. q.d. tunc placatus fuit Iehouáh. 10 Tunc loquutus eſt, &c. וידבר יהוה וגו' Hic incipiunt Hebræi ſeptimam huius libri ſectionem, quam appellant פינחס Pinchas, quæ prima eſt dictio ſequentis verſus.
11 Auertit השיב reuocauit. id eſt reconciliauit me filiis Iſrael. Quū zelatus eſt ipſe zelū, &c. בקנאו את קנאתי וגו' Id eſt, quum feruenti amore pro honore meo, non timuit occidere principem qui tam impudenter ſcortum introduxit, etiam quum plaga Domini iam ſæuiret in populum, & illi pœnitentia ducti, fletibus ſtuderent iratum Dominum placare. hinc factum eſt vt non conſumpſerim filios Iſrael.
12 Dic, אמור ſub. Iſraelitis. Alii ſubaudiunt, illi Phinees. Do ei pactum, &c. נותן לו את־בריתי שלום: decerno ei pactū meū pacis. Quidā per futurum vertūt, daturus ſum illi fœdus meum, fœdus pacis. Quod nōnulli ſic intelligunt, quaſi Deus iſto ſermone ipſū Phinees ſecurum reddere voluerit, vt ſibi nihil timeret ob interfectum principem. acſi dicat Dominus Moſi, Dic illi, ſis ſecurus, ne timeas tibi à fratribus interfecti: faciam vt illi non poſſint tibi nocere. Hanc expoſitionem ſequitur ex doctioribus Hebræorum alter. Alii verò referunt ad ſtabilitatem & perpetuitatem ſacerdotii, quod non ſit ab eo auferendum amplius. q.d. Ego illi dabo fœdus meum pace & quiete ſempiterna: vt nemo illi auferre poſſit, & de tanto gradu eum deturbare. Hanc ſententiā cōfirmat quod hic mox ſequitur, Et erit ei & filiis eius poſt eum fœdus ſacerdotii in æternum. Simile exēplum habemus in Leuitis, qui quòd etiam zelati eſſent pro gloria Dei, non veriti occidere cognatos & fratres ſuos qui vitulum aureum adorauerant, præ reliquis tribubus ſacerdotii dignitatem adepti ſunt. Exod. 32.f.29. Quòd quidam dicunt, neceſſe non fuiſſe promittere ſacerdotium ipſi Phinees, cui antea debebatur quòd eſſet ex ſemine Aharonis, nepos illius, hoc ſciāt, Deum hac promiſſione voluiſſe duo perſuaſa eſſe ipſi Phinees: nempe quòd ſuperuicturus eſſet patri: quódque illi nullo obſtaculo ſuperueniente, in ſacerdotio ſucceſſurus eſſet: de quibus antea non erat certus.
13 Pactum ſacerdotii perpetui, ברית כהונת עולם Hebraiſmus, dignitatem ſacerdotalem habiturus eſt tam ipſe quàm filii eius fœdere perpetuo & irreuocabili. Et expiauit fil. Iשſr. ויכפר על־בני ישראל: .i. expiauit ſcelus filiorum Iſrael. Alii vertunt, & reſtituit, vel repoſuit filios Iſrael in gratiam. ſub. cum Deo. Alii, placauit *Deum* pro filiis iſrael. Idem hæc loquutio ſignificat atque id quod paulo antè verſu 11, dixerat Dominus, Auertit furorem meum à filiis Iſrael. 14 Percuſſi, qui perc. המוכה אשר הוכה interfecti, qui interfectus eſt vnà cum, &c. Familiæ tribus בית־אב Ad verbum, domus patris.

'Angustiis affice Midianitas,& percutias eos: 17
Quia ipsi'afflixerunt vos'fraudibus suis,quibus fraudulenter e- 18
gerunt contra vos in negotio Peŵór, & in negotio Chozbí filiæ
principis Midián'sororis suæ, quæ percussa est in die plagæ pro-
pter Peŵór. Cap. XXVI.

Numeratur rursum filii Israel terrā Chanáan ingressuri.

ET fuit, post plagam dixit Iehouáh ad Mouśéh & ℵElyazár filiū 1
Aharón sacerdotis,dicendo,
'Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Iuśraℵél 2
'à filio viginti annorum & suprà, per domū patrum suorum, 'o-
mnium egredientium ad bellum in Iuśraℵele.
Itaque loquutus est Mouśéh & ℵElyazár sacerdos 'cum illis in 3
campestribus Moáb iuxta Iardén'Ierenhó,dicendo,
Numerate vniuersam congregationem filiorum Israel, à filio viginti annorum 4
& suprà, queádmodum præceperat Iehouáh Mouśéh & filiis Iuś-
raℵél qui egressi erant è terra AEgypti.

Ruben.

Reℵubén *fuit* primogenitus Iuśraℵelis. filii Reℵubén *fuerunt ali-* 5
quot:'*de* nHanóch,*fuit* familia nHanochitarū:de Pallúℵ, familia Pal
luℵitarum.
De nHeȝrón,familia nHeȝronitarū:de Charmi,familia Char- 6
mitarum.
Istæ sunt familiæ Reuℵbenitarum. &fuerunt numerati eorum, 7
tria & quadraginta millia,septingenti & triginta.
Et *ex* filiis Pallúℵ,ℵEliáb. 8
Filii autē ℵEliáb, Nemuℵél,& Dathán,& Abirám:isti sunt Da- 9
thā & Abirám'maiores synagogæ,'qui rixati sūt cōtra Mouśéh &
Aharón in cōgregatione Córanh,quū rixarētur ipsi cōtra Iehouā.
Et aperuit terra os suum, & deglutiuit eos & Córanh, quando 10
mortua est congregatio, dum consumpsit ignis ducentos quin-
quaginta viros:qui fuerunt'in signum.
Filii verò Córanh non *sunt* mortui. 11

Simeon.

Filii ŵSimŵó p familias suas: de Nemuℵél,familia Nemuℵeli- 12
tarū:de Iamín,familia Iaminitarū:de Iachín,familia Iachinitarū.
De Zéranh, familia Zarnhitarum: de ŵSaℵúl, familia ŵSaℵu- 13
litarum.
Istæ sūt familiæ ŵSimŵonitarū:'duo & viginti millia& ducēti. 14

Gad.

Filii Gad per familias suas:de ȝSephón, familia ȝSephonitarū: 15
de nHaggi,familia nHaggitarum:de ŵSuní,familia ŵSunitarum.
De ℵOzní,familia ℵOznitarum:de yEri,familia yEritarum. 16

17 Hostes vos sentiant Madianitæ,&
percutite eos:
18 Quia & ipsi hostiliter egerunt con-
tra vos,& decepere insidiis per idólū
Phogor & Cozbi filiam ducis Madiā
sororem suam,quæ percussa est in die
plagæ pro sacrilegio Phogor.

Cap. XXVI.

1 POstquam noxiorum sanguis effu
sus est, dixit Dominus ad Moysē
& Eleazarum filium Aarō sacerdotē,
2 Numerate omnem summā filiorū
Israel à viginti annis & suprà,per do-
mos& cognationes suas,cunctos qui
possunt ad bella procedere.
3 Loquuti sunt itaque Moyses & E-
leazar sacerdos, in cāpestribus Moab
super Iordanē contra Iericho, ad eos
qui erant
4 A viginti annis & suprà, sicut Do-
minus imperauerat, quorum iste est
numerus:
5 Ruben primogenitus Israel.huius
filius,Henoch,à quo familia Henochi
tarum:& Phallu, à quo familia Phal-
luitarum:
6 EtHesrō,à quo familia Hesronitarū:
& Charmi,à quo familia Charmitarū
7 Hæ sunt familiæ de stirpe Ruben:
quarū numerus inuentus est quadra-
ginta tria millia & septingēti trigita.
8 Filius Phallu,Eliab.
9 Huius filii,Namuel & Dathan & A-
biron.isti sūt Dathan & Abiron prin-
cipes populi qui surrexerunt contra
Moysen & Aaron in seditione Core,
quādo aduersus Dñm rebellauerunt.
10 Et aperiens terra os suum, deuora-
uit Core morientibus plurimis,quā-
do cōbussit ignis ducentos quinqua-
ginta viros : & factum est grande mi-
raculum,
11 Vt Core pereunte, filii illius non
perirent.
12 Filii Simeon per cognationes suas:
Namuel, ab hoc familia Namuelita-
rū:& Iamin, ab hoc familia Iaminita
rū:Iachin,ab hoc familia Iachinitarū:
13 Zare, ab hoc familia Zareitarum:
Saul,ab hoc familia Saulitarum.
14 Hæ sunt familiæ de stirpe Simeon,
quarum omnis numerus fuit viginti
duo millia ducenti.
15 Filii Gad per cognationes suas: Se-
phon,ab hoc familia Sephonitarum:
Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Su-
ni,ab hoc familia Sunitarum:
16 Ozni, ab hoc familia Oznitarum:
Heri,ab hoc familia Heritarum:

17 Angustiis aff. צרור Infinit.Heb.pro imperat.Afflige.q.d.Hostiliter agecū Madianitis:sentiant te hostē. LXX, hostes sitis Madianitis. 18 Afflixerunt צוררים hostiliter egerunt contra vos.Præs.Heb.pro præt. Fraudibus suis,&c. בנכליהם וגו' versutiis[vafritiis]suis quas excogitauerunt aduersum vos in negotio, &c. id est dolis quibus vos illexerunt ad adorandum idolum Phogor,& fornicandum cum Chozbi quæ percussa est tempore quo misit Dominus plagam propter cultum idoli Phogor. Negotium Phogor vocat rem pertinentem ad idolum Phogor,cultum quem ipso idolo exhibuerunt Israelitæ. Sororis suæ, אחותם Pronomen plurale,id est Madianitarum.q.d. qui non erubuerunt suæ gentis mulierem,imò suæ familiæ prostituere.

IN CAPVT XXVI.

2 Tollite summam שאו את ראש .i.Numerate. A filio viginti an. מבן עשרים שנה Vide suprà cap.1.a.3. Omnium egredientiū כל יוצא omnium qui egredi possunt.vel,procedere.Singul.Heb.pro plur. 3 *Cum* illis אתם Hic pro להם positū est. Ierenhó, ירחו Id est qua parte non procul distat ab Iericho.In fine huius versus, aut in principio sequentis subaudienda sunt hæc verba ex præcedenti versu, Numerate vniuersam congregationem filiorum Israel,vt & noster interpres fecit. Alii aliud subaudiunt minus loco cōueniens. Hoc est, Numerate iam populum eo modo quo suprà iussi fuistis numerare illū.Id fit quòd multi iam plagis interiissent: imò planè periissent omnes qui ex AEgypto ascenderant, vt in fine huius capitis dicitur. In qua numeratione reperitur tamen numerus paulo minor quàm in ea supputatione quæ suprà primo capite ponitur.In quo sanè elucet maxima Dei potentia quæ deletam suam gentem tam paruo tempore propagauerit,substituerit alios in locum deletorum,atque conseruarit. 5 *De* Hanóch, חנוך Subaudiuit noster interpres præpositionem ל ex continuò sequentibus. 9 Maiores synagogæ, קרואי העדה senarores[magnates.nobilissimi totius]congregationis. Vide suprà capite primo,versu 16. Qui rixati sunt אשר הצו qui rixari fecerunt filios Israel.i. authores fuerunt vt filii Israel rixarentur contra Mosen & Aharonem. 10 In signum. לנס: Id est fuerunt exemplo aliis filiis Israel,non esse rixandum & litigandum contra Dominum.Sunt tamen qui hoc signum & miraculum non referunt ad eos qui perierunt,& quos terra absorpsit, sed ad filios Core qui mortui non fuerunt:quasi scilicet magnum fuerit signum vel miraculum,quòd aliis pereuntibus,ipsi à terra non fuerint absorpti.
14 Duo שנים Subaudiendum ex septimo versu,numerati eorum fuerunt duo,&c.

Gen.38.a.5.b.7

Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarum.
Istæ sunt familiæ Gad, quarũ omnis numerus fuit quadraginta millia quingenti.
C ¶Filii Iuda, Her & Onan, qui ambo mortui sunt in terra Chanáan.
Fuerúntque filii Iuda per cognationes suas: Sela, à quo familia Selaitarũ Phares, à quo familia Pharesitarum: Zare, à quo familia Zareitarum.
Porrò filii Phares, Hesron, à quo familia Hesronitarum: & Hamul, à quo familia Hamulitarum.
Istæ sunt familiæ Iuda, quarum omnis numerus fuit septuaginta sex millia quingentorum.
Filii Issachar per cognationes suas: Thola, à quo familia Tholaitarum: Phua, à quo familia Phunitarum:
Iasub, à quo familia Iasubitarum: Semran, à quo familia Semranitarũ.
Hæ sunt cognationes Issachar, quarum numerus fuit sexaginta quatuor millia trecenti.
Filii Zabulõ per cognationes suas: Sared, à quo familia Sareditarũ: Elon, à quo familia Elonitarũ: Ialel, à quo familia Ialelitarum.
Hæ sunt cognationes Zabulõ, quarũ numerus fuit sexaginta millia quingentorum.
Filii Ioseph per cognationes suas: Manasse & Ephraim.
D De Manasse ortus est Machir, à quo familia Machiritarũ. Machir genuit Galaad, à quo familia Galaaditarum.
Galaad habuit filios: Iezer, à quo familia Iezeritarum: & Helec, à quo familia Helecitarum:
Et Asriel, à quo familia Asrielitarũ: & Sechem, à quo familia Sechemitarum:
Infrà 27.a.1. Et Semida à quo, familia Semidaitarum: & ¶Hepher, à quo familia Hepheritarum.
Fuit autẽ Hepher pater Salphaad, qui filios non habebat, sed tantùm filias, quarũ ista sũt nomina, Maala, & Noa, & Hegla, & Melcha, & Thersa.
Hæ sunt familiæ Manasse: & numerus earum, quinquaginta duo millia septingentorum.
Filii autem Ephraim per cognationes suas fuerunt hi: Suthala, à quo familia Suthalaitarum: Becher, à quo familia Becheritarum: Thehen, à quo familia Thehenitarum.
Porrò filius Suthala fuit Heran, à quo familia Heranitarum.
Hæ sunt cognationes filiorum Ephraim: quarum numerus fuit triginta duo millia quingentorum. E isti sunt filii Ioseph per familias suas.
Filii Beniamin in cognationibus suis: Bela à quo familia Belaitarum: Asbel, à quo familia Asbelitarũ: Achiram à quo familia Achiramitarum:
Supham, à quo familia Suphamitarum: Hupham, à quo familia Huphamitarum.
Filii Bela, Hered & Noeman: de Hered, familia Hereditarũ: de Noeman, familia Noemitarum.
Hi sunt filii Beniamin per cognationes suas, quorum numerus fuit

17 De Aród, familia Aroditarum: de Arאelí, familia Arאelitarum.
18 Istæ *sunt* familiæ filiorum Gád iuxta numeratos suos, quadraginta millia & quingenti.
19 Filii Iehudáh, ץEr & אOnán: & mortuus est ץEr, & אOnán in terra Chenáyan. Iuda.
20 Fuerunt inquam filii Iehudáh per familias suas: de שSeláh, familia שSelanitarum: de Péreצs, familia Parצsitarum: de Zéraחh, familia Zarחhitarum.
21 Fuerunt autem filii Péreצs, de חHeצsrón, familia חHeצsronitarum: de חHamúl, familia חHamulitarum.
22 Istæ *sunt* familiæ Iehudáh per numeratos suos, sex & septuaginta millia & quingenti.
23 Filii Iשsachár per familias suas, *de* Tholáע, familia Tholaעitarũ: de Puuáh, familia Punitarum: Issachar.
24 De Iaשsub, familia Iaשsubitarum: de שSimrón, familia שSimronitarum.
25 Istæ *sunt* familiæ Iשsachár iuxta numeratos suos, quatuor & sexaginta millia ac trecenti.
26 Filii Zebulún per familias suas: de סSéred familia סSarditarũ: de אElón, familia אElonitarũ: de Iaחhleאél, familia Iaחhleאelitarũ. Zabulon.
27 Istæ sunt familiæ Zebulonitarum iuxta numeratos suos, sexaginta millia & quingenti.
28 Filii Iosséph per familias suas, Menaשsséh & אEphráim. Ioseph.
29 Filii Menaשsséh, de Machir, familia Machiritarum: & Machir genuit Gilעád: de Gilעád, familia Gilעaditarum.
30 Isti *sunt* filii Gilעád: *de* אIעézer, familia אIעezritarum: de חHélec, familia חHelcitarum.
31 Et *de* Aשsriאél, familia Aשsriאelitarũ: de שSéchem, familia שSechemitarum.
32 Et *de* שSemidáע, familia שSemidaעitarum: & *de* חHépher, familia חHephritarum.
33 Et צSelophחhád filio חHépher non fuerũt filii, sed filiæ: quarũ hæc nomina, Maחhláh & Noעáh, חHogláh, Milcháh, & Thirצsáh. Filiæ Salphaad
34 Istæ *sunt* familiæ Menaשsséh: numerati autem eorum, duo & quinquaginta millia & septingenti.
35 Isti *sunt* filii אEphráim per familias suas: de שSuthélaחh, familia שSuthalחhitarum: de Bécher, familia Bachritarum: de Tháחhan, familia Thaחhanitarum. Ephraim.
36 Et isti *sunt* filii שSuthélaחh: de ץErán, familia ץEranitarum.
37 Istæ *sunt* familiæ filiorũ אEphráim iuxta numeratos suos, triginta duo millia & quingenti. isti sunt filii Iosséph per familias suas.
38 Filii Biniamín per familias suas: de Beláע, familia Balעitarum: de Aשsbél, familia Aשsbelitarum: de Aחhirám, familia Aחhiramitarum. Beniamin.
39 De שSephuphám, familia שSuphamitarum: de חHuphám, familia חHuphamitarum.
40 Fuerunt autem filii Béláע, Arde & Nayamán: *de Arde*, familia Arditarum: de Nayamán, familia Nayamanitarum.
41 Isti *sunt* filii Biniamín iuxta familias suas, & numeratos suos,

20 שSelanitarum שלני De hac formatione, vide infrà versu 23.
23 Punitarum: הפוני: Hic ו quod est in פוה, in formatione patronymici conuersum est in נ, ante י cõstitutiuum patronymici: ut etiam ה aliquando, ut à שלה quod est suprà versu 20, fit שלני, quod annotat doctus inter Hebræos.
33 Quarum hæc nomina, ושם בנות צלפחד Ad verbum, & nomina filiarum צSelophחhad.

quadraginta quinque millia & ſexcenti.

Dan. Iſti *ſunt* filii Dán per familias ſuas: de שSunham, famillia שSu- 41
nhamitarum: iſtæ ſunt familiæ Dán per familias ſuas.

Omnes familiæ שSunhamitarū iuxta numeratos ſuos, ſexagin- 43
ta quatuor millia & quadringenti.

Aſer. Filii Aשér per familias ſuas: de Imnáh, familia Imnahitarum: 44
de Iשſúi, familia Iשſuitarum: de Beriyáh, familia Beriyitarum.

De filiis Beriyáh, de חHebér, familia חHebritarum: de Mal- 45
chiאél, familia Malchiאelitarum.

Nomen autem filiæ Aשſer, erat שSáraחh. 46

Iſtæ *ſunt* familiæ filiorum Aשér iuxta numeratos ſuos, quin- 47
quaginta tria millia & quadringenti.

Nephthali. Filii Naphthalí per familias ſuas: de Iahצeél, familia Iahצe- 48
elitarum: de Guni, familia Gunitarum.

De Ieצer, familia Iiצritarū: de שSillém, familia שSillemitarū. 49

Iſtæ *ſunt* familiæ Naphthalí per familias ſuas: numerati autem 50
eorum, quadraginta quinque millia & quadringenti.

Iſti *ſunt* numerati filiorum Iשraél, ſexcenta millia, & mille ſe- 51
ptingenti ac triginta.

Loquutus eſt autem Iehouáh ad Mošéh, dicendo, 52

Iſtis diuidetur terra illa 'in poſſeſſionem ſecundum numerum 53
nominum.

'Numeroſiori dabis poſſeſſionem maiorem: & pauciori dimi- 54
nues poſſeſſionem ſuam: vnicuique ſecundum numeratos ſuos
dabitur hæreditas ſua.

'Verūtamen ſorte diuidetur terra, 'per nomina tribuum patrū 55
ſuorum hæreditatem accipient.

Secundū ſortes diuidetur hæreditas eius inter multū & paucū. 56

Numerus filiorum Leui. Iſti autem *ſunt* numerati Leuitarum per familias ſuas: de Ger- 57
שón, familia Gerשunitarū: de Cehátḥ, familia Cehathitarum: de
Merarí, familia Meraritarum.

Iſtæ *ſunt* familiæ Leuitarū, familia Libnitarum, familia חHeb- 58
ronitarum, familia Maחhlitarum, familia Mušitarum, familia
Corחhitarum. Cehátḥ autem genuit עAmrám.

Nomen verò vxoris עAmrám, Iochébed filia Leui, quam 'pepe 59
rit ipſi Leui in AEgypto: & quæ peperit ipſi עAmrám, Aharón &
Mošéh, & Miriám ſororem eorum.

'Natique ſunt ipſi Aharón, Nadáb & Abihúא, אElyazár, & אI- 60
thamár.

Porrò mortui ſunt Nadáb & Abihúא, dum offerrent ignem alie 61
num coram Iehoua.

Et fuerunt numerati eorum, viginti tria millia: 'omnes mares 62
à filio menſis & ſuprà: non enim numerati fuerāt inter filios Iש-
raél, quòd data non ſit illis hæreditas inter filios Iשraél.

Iſti *ſunt* numerati Mošéh & אElyazár ſacerdotis, qui numeraue 63
runt filios Iשraél in campeſtribus Moab, 'iuxta Iardén Ierinhó.

Inter iſtos autē nō fuit quiſquā de numeratis Mošéh & Aha- 64
rón ſacerdotis, qui numerauerāt filios Iשraél in deſerto סSinái.

quadragintaquinque millia ſexcenti.

Filii Dan per cognationes ſuas: Suham, à quo familia Suhamitarum. hæ ſūt cognationes Dā per familias ſuas.

Omnes fuere Suhamitæ, quorū numerus erat ſexaginta quatuor millia quadringentorum.

Filii Aſer per cognationes ſuas: Iemna, à quo familia Iemnaitarum: Ieſſui, à quo familia Ieſſuitarum: Brie, à quo familia Brieitarum.

Filii Brie, Heber, à quo familia Heberitarum: & Melchiel, à quo familia Melchielitarum.

Nomen autem filiæ Aſer, fuit Sara.

Hæ ſunt cognationes filiorum Aſer, & numerus eorum quinquaginta tria millia quadrigentorum.

Filii Nephthali per cognationes ſuas: Ieſiel, à quo familia Ieſielitarum: Guni, à quo familia Gunitarum:

Ieſer, à quo familia Ieſeritarū: Sellem, à quo familia Sellemitarum.

Hæ ſunt cognationes filiorum Nephthali per familias ſuas: quorum numerus quadraginta quinq; millia quadringentorum.

Iſta eſt ſumma filiorum Iſrael qui recenſiti ſunt, ſexcenta millia, & mille ſeptingenti triginta.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

Iſtis diuidetur terra iuxta numerū vocabulorum in poſſeſſiones ſuas.

Pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem: ſingulis, ſicut nunc recenſiti ſunt, tradetur poſſeſſio.

Ita duntaxat vt ſors terram tribubus diuidat & familiis.

Quicquid ſorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores.

Hic quoque eſt numerus filiorum Leui per familias ſuas: Gerſon, à quo familia Gerſonitarum: Caath, à quo familia Caathitarum: Merari, à quo familia Meraritarum.

Hæ ſunt familiæ Leui: familia Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Muſi, familia Core. at verò Caath genuit Amram:

Qui habuit vxorem Iochabed filiam Leui, quæ nata eſt ei in AEgypto. hæc genuit Amram viro ſuo filios, Aaron & Moyſen, & Mariam ſororem eorum.

De Aaron orti ſunt Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

Quorū Nadab & Abiu mortui ſūt, quum obtuliſſent ignem alienum coram Domino.

Fuerúntque omnes qui numerati ſunt, viginti tria millia generis maſculini ab vno menſe & ſuprà: quia non ſunt recēſiti inter filios Iſrael, nec eis cum cæteris data poſſeſſio eſt.

Hic eſt numerus filiorum Iſrael, qui deſcripti ſunt à Moyſe & Eleazaro ſacerdote, in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho.

Inter quos nullus fuit eorum qui antè numerati ſunt à Moyſe & Aaron in deſerto Sinai.

53 In poſſeſſionem ſecun. numer. no. : בנחלה במספר שמות Id eſt vt ab illis poſſideatur iure hæreditario iuxta familias quæ diuerſa nactæ ſunt nomina. 54 Numeroſiori, &c. לרב תרבה נחלתו Ad verbum, Multo multiplicabis hæreditatem ſuam.
55 Veruntamen ſorte אך בגורל Ita tamen vt ſorte. Per nomina, &c. לשמות וגו' Hebraiſmus, ſingulæ tribus accipient poſſeſſionē ſuam. 59 Peperit ילדה ſub. mater eius. 60 Natique ſunt ויולד Singul. Heb. pro plur. ſic verſu ſequenti.
62 Omnes mares à filio, &c. כל זכר וגו' Singul. Heb. pro plur. omnes maſculi ab vno menſe, &c.
63 Iuxta Iardén Ierinhó. : על ירדן ירחו Id eſt iuxta Iordanem qua parte parum diſtat à Iericho.

Supra 14.c.28

|Prædixerat enim Dominus quòd 65
omnes morerentur in solitudine:nul-
lúsque remāsit ex eis, nisi Caleb filius
Iephone,& Iosue filius Nun.

Cap. XXVII.

Supra 26.d.52 infra 36.a.1 Iosue 17.a.3

ACcesserūt autem |filiæ Salphaad 1
filii Hepher filii Galaad filii Ma-
chir filii Manasse qui fuit filius Io-
seph: quarum sunt nomina,Maala,&
Noa,& Hegla,& Melcha ,& Thersa.

Steterūntque corā Moyse & Elea- 2
zaro sacerdote , & cūctis principibus
populi ad ostiū tabernaculi fœderis,
atque dixerunt,

Supra 16.a.1.e.31

Pater noster mortuus est in deser- 3
to, nec fuit in seditione quæ|cōcitata
est contra Dominum sub Core,sed in
peccato suo mortuus est: hic non ha-
buit mares filios.

Cur tollitur nomen illius de fami- 4
lia sua,quia nō habet filium?date no-
bis possessionē inter cognatos patris
nostri.

B

Retulitque Moyses causam earum 5
ad iudicium Domini.

Qui dixit ad eum, 6

Iustā rem postulant filiæ Salphaad: 7
da eis possessionē inter cognatos pa-
tris sui,& in hæreditatem succedant.

Ad filios autē Israel loquêris hæc, 8
Homo quum mortuus fuerit absque
filio, ad filiam eius transibit hæredi-
tas.

Si filiam non habuerit,habebit suc 9
cessores fratres suos.

Quòd si & fratres non fuerint ,da- 10
bitis hæreditatem fratribus patris e-
ius.

Si autem nec patruos habuerit,da 11
bitur hæreditas his qui ei proximi
sunt.eritque hoc filiis Israel sanctum
lege perpetua, sicut præcepit Domi-
nus Moysi.

Deut.32.f.37 C

Dixit quoq; Dominus ad Moysen, 12
Ascende in montem istum Abarim,&
contemplare inde terram quam datu
rus sum filiis Israel.

Supra 20.b.12

Quúmque videris eam , ibis & tu 13
ad populū tuum,sicut iuit frater tuus
Aaron,

Quia|offendistis me in deserto Sin 14
in contradictione multitudinis , nec
sanctificare me voluistis coram ea su
per aquas. hæ sunt aquæ cōtradictio
nis in Cades in deserto Sin.

65 Dixerat enim Iehouáh *de* illis,Moriendo morientur in deserto.
& non fuit superstes ex eis quisquam , nisi Chaléb filius Iephun-
néh,& Iehowsúay filius Nun. Cap. XXVII.

1 ACcesserunt autē filiæ ׳Selophhhád filii ׳Hépher filii Gilyád
filii Machír filii Menawsséh de familiis Menawsséh ׳filii Io-
séph:hæc verò sunt nomina filiarū eius,Manhláh,Noyáh,& Ho-
gláh, & Milcháh,& Thirtsáh.

Lex hæreditatis filiarū Salphaad.

2 Hæ steterunt corā Mowséh & coram ׳Elyazár sacerdote , & co-
ram principibus , atque vniuersa congregatione ad ostium taber-
naculi ecclesiæ,dicendo,

3 Pater noster mortuus est in deserto, ׳qui tamen nō fuit in con
gregatione quæ cōgregata fuit aduersus Iehouam in cōgregatio
ne Córanh:׳quia in peccato suo mortuus est,& filii nō fuerūt ei.

4 Quare ׳tolletur nomē patris nostri de medio familiæ suæ , pro-
pterea quòd non sit ei filius ? da nobis hæreditatem ׳inter fratres
patris nostri.

5 ׳Retulit autem Mowséh causam earum coram Iehoua.

6 Et respondit Iehouáh ad Mowséh,dicendo,

7 ׳Rectum filiæ ׳Selophhhád loquuntur:׳dādo dabis eis possessio
nem ׳hæreditatis in medio fratrum patris sui,׳& transferas hæredi-
tatem patris earum ad eas.

8 Ad filios autem Iwsraél loquêris, dicendo, Quum quis mor-
tuus fuerit,& filius non fuerit illi, tum transferetis hæreditatem
eius ad filiam ipsius.

De hæreditate lex.

9 Quòd si non fuerit ei filia, tunc dabitis hæreditatem eius fra-
tribus ipsius.

10 Si verò non fuerint illi fratres,tunc dabitis hæreditatē eius fra-
tribus patris ipsius.

11 Quòd si nō fuerint fratres patri ipsius, tunc dabitis hæreditatē
eius ׳propinquiori illi de familia ipsius, ׳hæreditatéque accipiet
illam:erit autem *istud* filiis Iwsraél ׳in statutum iudicii, quemad-
modum præcepit Iehouáh Mowséh.

12 Dixit præterea Iehouáh ad Mowséh, Ascende in montem ׳A-
barím istum,& vide terram quam dedi filiis Iwsraél:

Ostēditur Moysi terra promissionis.

13 ׳Quam quū videris, aggregaberis ad populos tuos tu quoque,
quemadmodum *iam* aggregatus est Aharón frater tuus.

14 ׳Quemadmodū ׳rebelles fuistis ori meo in deserto ׳Sin ׳in iur-
gio cōgregationis, ׳vt sanctificaretis me ׳in aquis in oculis eorū.
istæ sunt Aquæ iurgii *habiti in* Cadéws *in* deserto ׳Sin.

IN CAPVT XXVII.

3 Qui tamen non fuit,&c. והוא לא־היה וגו׳ Ad verbum,& ipse non fuit in medio congregationis,&c.i.inter eos qui seditiosè conuenerunt contra Iehouam,quos excitauerat Coreh. Quia in peccato s.m.est, כי־בחטאו מת sed in peccato,&c.i.propter peccatum suum,vel in peccato suo,& non communi. 4 Tolletur יגרע .i.delebitur.obliterabitur.Ad verbum,diminuetur. Inter fratres בתוך אחי Ad verbum,in medio fratrum.Fratres vocat cognatos. 5 Retulit autem,&c. ויקרב וגו׳ Ad verbum,Et appropinquare fecit Moséh iudicium,&c.Hebraismus. 7 Rectum כן .i.quæ recta sunt. Alii,Veritatem:eodem sensu.hoc est Recta postulant. Dando dabis eis נתון תתן להם Hebraismus,Omnino volo vt des illis.להם pro לָהֶן. Hæreditatis נחלה .i.hæreditariam,siue quam iure hæreditario possideant. Et transferas והעברת Ad verbum,& transire facies.i.vt des ipsis quod possessurus erat pater eorum.
11 Propinquiori illi לשארו הקרוב אליו Ad verbum,propinquo eius qui est propinquus ei.i.illi qui proximè ad illum attinebit.Hebraismus. Hæreditatéque accipiet il. וירש אותה & possidebit illam.iure hæreditario accipiet. In statutum iudicii, לחקת משפט id est in iura & leges:hoc est,secundum hanc legem de huiusmodi iudicabunt inter filios Israel: manebitque sanctum, firmum, & inuiolabile hoc decretū,quod nullus Iudex mutare audebit. Mutatio personarū pro,sicut præcepi tibi. 13 Quam quum videris, aggreg. וראיתה אותה וגו׳ Ad verbum,Et videbis illam,& aggregaberis,&c. Adiūgi,siue aggregari ad populū suū, est mori quemadmodū & alii mortui sunt.
14 Quemadmodum,&c. כאשר וגו׳ Nonnihil deesse videtur,cuiusmodi , Ita moriemini vt rebelles fuistis dictis meis in deserto Sin, quum contenderent filii Israel,vt inquam rebelles fuistis dare mihi gloriam in aquis illis quas educturus eram è petra,illis præsentibus. q.d. quemadmodum recusastis extollere me,& celebrare potentiam meam quum populus tam vehementer postularet aquas, ita etiam non dignabor vos terra quam daturus sum filiis Israel. Rebelles fuistis ori meo מריתם פי Id est non obtemperastis sermoni meo,siue dictis meis. In iurgio congreg. במריבת העדה .i.quum rixaretur cōgregatio filiorū Israel. Vt sanctificaretis me לחקדישני Istud refertur ad initium versus,rebelles fuistis sanctificare me.i.dare mihi gloriam omnipotētiæ.i.non credidistis me esse omnipotentem,propterea non celebrastis me coram congregatione,dando mihi eam gloriam,quòd essem omnipotens. In aquis במים quas scilicet educturus eram de petra durissima illis videntibus.

Loquutus eſt igitur Mowſéh ad Iehouam, dicendo, 15
Præficiat Iehouáh Deus ſpirituum omnis carnis, virum ſuper 16
congregationem,
'Qui egrediatur ante eos, & qui ingrediatur ante eos, id eſt qui 17
educat eos, & introducat eos: ne ſit congregatio Iehouæ velut pe-
cudes quæ nullum habent paſtorem.
Et dixit Iehouáh ad Mowſéh, Cape tibi Iehowſúay filium Nun, 18
virum in quo eſt ſpiritus, '& imponas manum tuam ſuper eum.
Statuáſque illum coram אElyazár ſacerdote, & coram vniuerſa 19
congregatione: '& dabis illi mandata in oculis eorum.
'Et pones de gloria tua ſuper illum, vt audiant *illum* vniuerſa cō- 20
gregatio filiorum Iwſraél.
'Qui poſtea corā אElyazár ſacerdote ſtabit, '& interrogabit eum 21
'de iudicio אVrím coram Iehoua: 'ad verbum eius egredientur,
& ad verbū eius ingredientur ipſe & omnes filii Iwſraאél cum eo,
& tota congregatio.
Fecit ergo Mowſéh quemadmodum præceperat ei Iehouáh: ac- 22
cepit nanque Iehowſúay, & ſtatuit eum coram אElyazár ſacerdo-
te, & coram vniuerſa congregatione.
Impoſuítque manus ſuas ſuper illū, 'ac dedit illi mandata, quē- 23
admodū dixerat Iehouáh per manum Mowſéh. Cap. XXVIII.
ET loquutus eſt Iehouáh ad Mowſéh, dicendo, 1
Præcipe filiis Iwſraאél, & dic eis, 'Oblationem meam, 'panē 2
meū in oblationibus meis ignitis in odorem quietis meæ cuſto-
dietis, 'ita vt offeratis mihi *illa* in tempore ſuo.
Dices præterea illis, 'Hæc *eſt* oblatio ignita quā offeretis Ieho 3
uæ, agnos anniculos 'immaculatos duos 'per diē, holocauſtū iuge.
Agnū vnū 'facies mane, & agnū alterū facies inter duas veſpas. 4

15 Cui reſpondit Moyſes,
16 Prouideat Dominus Deus ſpirituū omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc:
17 Et poſſit exire & intrare ante eos, & educere eos vel introducere: ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore.
18 Dixitque Dominus ad eum, Tolle Ioſue filium Nun virū in quo eſt ſpiritus, & pone manum tuā ſuper eum.
19 Qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine:
20 Et dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis ſynagoga filiorum Iſrael.
21 Pro hoc ſiquid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum: ad verbū eius egredietur & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſrael cū eo, & cætera multitudo.
22 Fecit Moyſes vt præceperat Dominus: qúmque tuliſſet Ioſue, ſtatuit eū corā Eleazaro ſacerdote & omni frequentia populi.
23 Et impoſitis capiti eius manib⁹, cūcta replicauit quæ mandauerat Dominus. Cap. XXVIII.
1 DIxit quoq; Dominus ad Moyſē,
2 Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos, Oblationem meam & panes, & incēſum odoris ſuauiſſimi offerte per tempora ſua.
3 Hæc ſunt ſacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie ī holocauſtū ſēpiternū.
4 Vnum offeretis mane, & alterum ad veſperum.

Conſtituitur Ioſue dux populi pro Moyſe.

Quid quoque tēpore offerendū.

Quotidie.

Deut. […] D

Exod. […] Leuit. […]

16 Deus ſpirituū, &c. 'אלהי הרוחות וגו .i. qui nouit corda & mentes omniū hominū. 17 Qui egrediatur, &c. 'אשר־יצא וגו Egredi & ingredi ante populū, educere & introducere eū, Hebraiſmus idem ſignificans, pro præire, regere, gubernare, educere ad bellū & reducere.
18 Et imponas, &c. 'וסמכת וגו vt hoc pacto videaris reſignare officium tuum, & conſtituere illum ſuper totum populum.
19 Et dabis illi mandata, &c. : וצויתה אותו לעיניהם Ad verbum, & præcipies illi, &c. i. illis præſentibus inſtrue illum quid agere debeat.
20 Et pones de gloria tua ונתת מהודך Et dabis illi de ſplendore tuo. vel, Et impertieris *aliquid* de honore tuo. Quidam Hebræorum hoc intelligunt de ſplendore illo quo irradiabat vultus Moſis ex colloquio illo quod in monte cum Deo habuerat. Et comparationem inter Moſen & Ioſuam faciunt, vt Moſes ſit tanquā ſol, Ioſue verò ſicut luna quæ à ſole lumen accipit: propterea dicunt faciem Moſis vt ſolem enituiſſe, Ioſue verò vt lunam. Alii vocem Hebræam הוד laudem, alii gloriam & honorem, alii virtutem exponunt. Alii præterea referunt ad poteſtatem & authoritatem qua ipſe Moſes pollebat apud plebem. alii verò de māſuetudine & humilitate Moſis dictum volūt, quibus populum facilè ad parendum ſibi conciliabat. Manſuetudo enim & humilitas Moſen mirum in modum laudabilem reddiderunt: qui ob id quòd cum Deo loqui ſoleret vt amicus cum amico, nihilo ſuperbior factus, erga omnes pium & tractabilem ſe exhibuit.
21 Qui poſtea coram אElyazar ſac. ſtabit, ולפני אלעזר הכוהן יעמוד Ad verbum, Et coram Eleazar ſacerdote ſtabit. Et interrogabit eum ושאל לו .i. conſulet Eleazarum. De iudicio אVrim coram Iehoua: במשפט האורים לפני יהוה Obſeruarunt quòd vbicunque mētio fit Vrim pectoralis, ſemper coniungitur cum Thummim, vt Exod. 18. c. 30, Leuit. 8. b. 8, Eſd. 2. g. 63, & Nehe. 7. g. 65. Excipitur hic locus, & 1. Semu. 28. a. 6, vbi Vrim ſolum ponitur: & volunt ſimpliciter accipi pro ſummo Pontifice: vnde præſentem locum ſic legunt & exponunt, Ante Eleazarum ſacerdotem ſtabit, & interrogabit eum de iudicio Vrim coram Domino: hoc eſt, conſulet Pontificem de rebus agendis, tāquam conſcium voluntatis Dei: de rebus inquam quas reuelabit ei Dominus agendas, propter præſentiam nominis ſui quod ipſe ſacerdos geſtat in pectorali. Hic igitur Vrim pro ſummo Pontifice accipitur, vt ſit antecedens pro relatiuo. Interrogabit eum de iudicio Vrim, id eſt Pontificis, hoc eſt ſuo: interrogabit ſacerdotem de iudicio ſacerdotis: interrogabit ſacerdotem ſententiam ſuam quid Dominus velit. q. d. quum aliquid agere volet, interrogabit ſummum Pontificem qui geſtat Vrim & Thummim in pectorali. Alii exponūt, interrogabit eum de iudicio. i. ſententia Vrim, hoc eſt illuminationum, de ſententia illa Dei illuſtrantis & illuminantis, & dirigentis omnia. Vt Deus hic dicatur Vrim, vt ſe lucem mundi vocat Chriſtus, Iohan. 8. b. 12. Alii, interrogabit eum quid videatur Domino eſſe faciendum, quem conſulet adhibito Vrim, in tabernaculo coram arca, quam vocat Iehouam, quòd illinc Iehoua daret reſponſa. Vide Exod. 28. c. 30. Ad verbum eius על־פיו Hebraicè legitur, ad os eius. ſic vocatur verbum ſiue ſermo, quòd in ore formetur. De ſermone ſacerdotis intelligit. Non vult Dominus quicquam aggredi Ioſuam & populū inconſulto ſummo Pontifice, cui Dominus reuelabat ſuam ſententiam de rebus agendis omnibus. q. d. ſecundum quod ipſe Pontifex à me edoctus loquetur, ipſe & filii Iſrael ſuſcipient aliquid agendum, aut deſiſtent. Nota Hebraiſmum, Egredi & ingredi, pro, aliquid aggredi faciēdum, aut ſuſcepto deſiſtere. 23 Ac dedit il. mand. ויצוהו Ad verbū, & præcepit illi.

IN CAPVT XXVIII.

2 Oblationem meam קרבני .i. Ritum offerendi à me præceptum. Panem meum, &c. 'לחמי לאשי וגו panem meum pro ignitis ſacrificiis meis *quæ* fiunt in odorem, &c. Nomine Panis intelligit carnes, vt & infrà verſu 24. i. Cuſtodite ritum offerendi carnes meas & victimas meas quæ cremātur vt incenſa mihi fiant gratiſſima, quibus excitetur mihi odor gratiſſimus, & offerte ea mihi vt præcepi. Sacrificia autem Deus vocat cibum ſuum more hominum, quòd ſicut homines carnibus, vino, oleo, ſimila, & panibus, &c. potiſſimum veſcuntur & delectantur, ita & Deus illa in ſacrificiis ſuis habere voluit, non quòd illis, vt homo, veſceretur ac delectaretur, ſed quòd ipſi grata eſſent propter aliud, nempe ob fidem in dilectum Filium ſuum qui per omnia ſacrificia adumbrabatur. De odore quietis Iehouæ, vide Leuit. 1. b. 9. Ita vt offeratis להקריב offerendo. 3 Hæc *eſt* oblatio ignita, &c. 'זה האשה וגו .i. Iſte eſt ritus ſacrificii vſtulati, quod ſuo tempore offeretis Iehouæ. Immaculatos תמימם .i. nullam imperfectionem habentes, carentes omni macula. Per diem, ליום in ſingulos dies ſub-offeretis. Alii in nominatiuo vertunt, Agni anniculi, &c. per ſingulos dies *erunt in* holocauſtum iuge. i. quod nullo tēpore intermittetur.
4 Facies תעשה Id eſt rite ſacrificabis.

5 Decimam partem ephi ſimilæ,quæ cōſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat quartam partem hin.

6 Holocauſtum iuge eſt quod obtuliſtis in monte Sinai in odorem ſuauiſſimum incenſi Domini.

7 Et libabitis vini quartā partem hin per agnos ſingulos in Sanctuario Domini.

8 Alterúmque agnum ſimiliter offeretis ad veſperam iuxta omnem ritum ſacrificii matutini, & libamentorum eius,oblationē ſuauiſſimi odoris Domino.

B

9 Die autem ſabbathi offeretis duos agnos anniculos immaculatos,& duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio,& liba:

10 Quæ rite fundūtur per ſingula Sabbatha in holocauſtum ſempiternum.

11 In calendis autem , id eſt in menſiū exordiis, offeretis holocauſtū Domino,vitulos de armento duos,arietem vnū, agnos anniculos ſeptem immaculatos:

12 Et tres decimas ſimilæ oleo cōſperſæ in ſacrificio per ſingulos vitulos:& duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ per ſingulos arietes:

13 Et decimam decimæ ſimilæ ex oleo in ſacrificio per agnos ſingulos:holocauſtum ſuauiſſimi odoris atque incenſi eſt Domino.

14 Libamenta autem vini quæ per ſingulas fundenda ſunt victimas, iſta erunt,media pars hin per ſingulos vitulos,tertia per arietem , quarta per agnum.hoc erit holocauſtum per omnes menſes , qui ſibi anno vertente ſuccedunt.

C

15 Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocauſtum ſempiternum cum libamentis ſuis.

Exod.12.c.18 Leuit.23.a.5

16 Menſe autem primo , quartadecima die menſis,Phaſe Domini erit,

17 Et quintadecima die ſolennitas:ſeptem diebus veſcentur azymis.

18 Quarum dies prima venerabilis & ſancta erit:omne opus ſeruile nō facietis in ea.

19 Offeretiſque incenſum holocauſtū Domino vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem:

20 Et ſacrificia ſingulorum ex ſimila quæ conſperſa ſit oleo, tres decimas per ſingulos vitulos,& duas decimas per arietem,

21 Et decimam decimæ per agnos ſingulos,id eſt per ſeptem agnos.

22 Et hircū pro peccato vnum, vt expietur pro vobis:

23 Præter holocauſtum matutinum quod ſemper offertis.

D

24 Ita facietis per ſingulos dies ſeptē dierum in fomitem ignis,& in odorē ſuauiſſimum Domino, qui ſurget de holocauſto & de libationibus ſingulorum.

5 Et *offeres* decimam partem אֵ'ephāh ſimilæ in minnham permiſtæ oleo 'contuſo,*cum* quarta parte hin.

6 *Iſtud eſt* 'holocauſtum iuge quod factum eſt in mōte סSinái,in odorem quietis,oblationem ignitam Iehouæ.

7 Porrò libamē eius , quartam partem hin per ſingulos agnos in Sanctuario liba libamen 'שſechár Iehouæ.

8 Agnum autem alterum facies inter duas veſperas , iuxta oblationem matutinam, & iuxta libamen eius facies *in* oblationem ignitam ,in odorem quietis Iehouæ.

9 Die verò ſabbathi *facies* duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas *ephi* ſimilæ in minnhā permiſtæ oleo,& libamē eius. Die ſabbathi.

10 *Iſtud eſt* holocauſtum ſabbathi 'in ſabbatho ſuo,vltra holocauſtū iuge,& libamen eius.

11 'Similiter in capitibus menſium veſtrorum offeretis holocauſtum Iehouæ,iuuencos 'filios bouis duos,& arietem vnum,agnos anniculos ſeptem immaculatos. Calendis.

12 Et tres decimas *ephi* ſimilæ in minnham permiſtæ oleo in iuuēcos ſingulos, & duas decimas *ephi* ſimilæ in minnham permiſtæ oleo 'in ſingulos arietes.

13 Et ſingulas decimas oblationem ſimilæ in minnham permiſtæ oleo per ſingulos agnos,*in* holocauſtum odoris quietis,*& in* oblationem ignitam Iehouæ.

14 Hæc autem libamina eorum '*de* vino,dimidium hin erit per ſingulos iuuencos, & tertia pars hin per arietem, & quarta pars hin *erit* 'in ſingulos agnos.hoc eſt holocauſtum 'ſingulorum menſiū, per ſingulos menſes anni.

15 Et hircus caprarum vnus in ſacrificium pro peccato ipſi Iehouæ,præter holocauſtum iuge fiet,& libamen eius.

16 Mēſe autē primo,decimaquarta die mēſis,'Péſanh eſt Iehouæ.

17 Et in decimoquinto die menſis huius ſolennitas: ſeptem diebus *panis* infermentatorum comedetur.

18 Die primo cōuocatio ſancta *erit*,omne opus ſeruile nō facietis.

19 Offeretis autem 'oblationem ignitam *&* holocauſtum Iehouæ, iuuencos filios bouis duos,& arietem vnum,& ſeptem agnos anniculos: 'immaculati erunt vobis.

20 Et minnha eorum *erit* ſimila permiſtā oleo: tres decimæ in ſingulos iuuencos,& duas decimas in ſingulos arietes facietis.

21 Singulas decimas facies in agnos ſingulos in ſeptem agnis.

22 Et hircum in ſacrificium pro peccato vnum,ad expiandū vos.

23 Præter holocauſtum matutinum quod eſt holocauſtum iuge, facietis iſta.

24 'Secūdum hæc facietis ſingulis diebus ſeptem dierum, 'carnem oblationis ignitæ odoris quietis Iehouæ:vltra holocauſtum iuge fiet,& libamen eius.

5 Contuſo, כתית .i.expreſſo ex oleis contuſis,hoc eſt puriſſimo. 6 Holocauſtum,&c. עולת וגו' Hebraiſmus,acſi dicat,Iſtud intelligi debet de ſacrificio holocauſti perpetuo,quod fieri ſolitum erat in monte Sinai,ſed fuerat intermiſſum à tempore illo. 7 שSechár שכר vini.ſolebant enim inter ſacrificandum fundere vinum. 10 In ſabbatho ſ. בשבתו .i.per ſingula ſabbatha. 11 Similiter in cap.menſium veſt. ובראשי חדשיכם Item in exordiis menſium veſtrorum.i.in neomeniis,ſiue calendis. Filios bouis בני בקר .i.de armento,ſiue natos in armento. 12 In ſingulos arietes. : לאיל האחד Ad verbum,in ariete vno. 14 In ſingulos agnos. לכבש יין Ad verbum, per agnum, *de* vino.Iſtud,*de* vino,refertur ad præcedentia:propterea noſter interpres poſuit in principio verſus,vt clarior eſſet ſenſus,ſic,Libamina eorum *de* vino. Singulorum menſium,&c. חודש בחדשו וגו' Ad verbū, menſis in menſe ſuo,in menſibus anni.Hebraiſmus,pro,hoc eſt holocauſtum quod per ſingulos menſes fieri ſolet,per ſingulos mēſes anni. 16 Péסanh *eſt* Iehouæ. : פסח ליהוה Vide hæc eadem Leuit.23.a.5.vide & Exod.23.b.15. 19 Oblationem ignitam *&* holocauſtum אשה עולה *in* oblationē ignitam holocauſtum. Immaculati erunt v. : תמימם יהיו לכם .i. capietis eos immaculatos& integros,qui ſint ſine vllo vitio. 24 Secundum hæc כאלה Talia. Carnem oblationis,&c. לחם אשה וגו' carnem [victimam] in oblationem ignitam [vel in ſuffitum incenſi] odoris quietis Iehouæ:vltra holocauſtum iuge fiet *iſtud*,&c.

Septimo autem die 'conuocatio sancta erit vobis: omne opus 25
seruile non facietis.

Dies primitiuorum.

Porrò die 'primitiarum quando offeretis 'minnham nouam Ie- 26
houæ 'in hebdomadibus vestris, conuocatio sancta erit vobis, o-
mne opus seruile non facietis.

Et offeretis holocaustum in odorem quietis Iehouæ, iuuencos 27
filios bouis duos, arietem vnum, & septem agnos anniculos.

'Et oblationem eorum similam permistam oleo, tres decimas 28
in singulos iuuencos, duas decimas per arietes singulos:

Singulas decimas per agnos singulos, septem agnis. 29

Hircum 'caprarum vnum ad expiandum vos. 30

Præter holocaustum iuge & minnhā eius, facietis: (immaculati 31
erunt vobis) & libamina eorum. Cap. XXIX.

Quid prima die septimi mensis sit offerendum.

Mense autē septimo, primo *die* eiusdē conuocatio sancta erit 1
vobis: nullū opus seruile facietis, 'dies clāgoris erit vobis.

Et facietis 'holocaustum in odorem quietis Iehouæ, iuuencum 2
filium bouis vnum, arietem vnum, agnos anniculos septem im-
maculatos:

Et minnham eorum *ex* simila permista oleo, tres decimas per 3
singulos iuuencos, duas decimas per singulos arietes:

Et decimam vnam per agnos singulos, per septem agnos: 4

Et hircum caprarum vnum in sacrificium pro peccato ad ex- 5
piandum vos:

Præter holocaustum 'calendarum & minnham eius, & holocau 6
stum iuge minnhámque eius, & libamina eorum, 'secundum ri-
tus suos, in odorem quietis, oblatio ignita Iehouæ.

Decimo autem *die* mensis septimi huius, conuocatio sancta e- 7
rit vobis, affligetísque animas vestras: 'nullum opus facietis.

Et offeretis holocaustum Iehouæ in odorem quietis, iuuēcum 8
filium bouis vnum, arietem vnum, agnos anniculos septem: im-
maculati erunt vobis.

Et minnham eorum *ex* simila conspersa oleo, tres decimas in 9
singulos iuuencos, duas decimas in singulos arietes:

Singulas decimas per agnos singulos, per septem agnos. 10

Hircum caprarum vnum in sacrificium pro peccato: præter 11
oblationem pro peccato expiationum, & holocaustum iuge &
minnham eius, libaminaque eorum.

Porrò decimaquinta die mensis septimi, conuocatio sancta e- 12
rit vobis: nullum opus seruile facietis, & celebrabitis solennitatē
Iehouæ septem diebus.

'Et offeretis holocaustum & oblationem ignitam in odorem 13
quietis Iehouæ, iuuēcos filios bouis tredecim, arietes duos, agnos
anniculos quatuordecim: immaculati erunt.

Minnham quoque eorum *ex* simila cōspersa oleo, tres decimas 14
in iuuencos singulos tredecim iuuencis: duas decimas in arietes

Dies quoque septimus celeberrim⁹ & sanctus erit vobis: omne opus seruile non facietis in eo.

Dies etiam primitiuorum quando offeretis nouas fruges Domino, expletis hebdomadibus venerabilis & sancta erit: omne opus seruile non facietis in ea.

Offeretísque holocaustum in odorē suauissimum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos septem:

Atque in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos: per arietes, duas:

Per agnos, decimam decimæ, qui simul sunt agni septem.

Hircum quoque vnum qui mactatur pro expiatione:

Præter holocaustum sempiternum & liba eius. immaculata offeretis omnia cū libationib⁹ suis. Cap. XXIX.

Mensis etiam septimi prima dies venerabilis & sancta erit vobis, omne opus seruile non facietis in ea, quia dies clangoris est & tubarum.

Offeretísque holocaustum in odorē suauissimum Domino, vitulum de armento vnum, arietē vnum, & agnos anniculos immaculatos septem:

Et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem:

Vnam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem:

Et hircū pro peccato, qui offertur in expiationem populi:

Præter holocaustum calendarum cum sacrificiis suis, & holocaustum sempiternum cum libationibus solitis: eisdem cæremoniis offeretis in odorē suauissimū incēsum Domino.

Decima quoque dies mēsis huius septimi erit vobis sancta atque venerabilis, & affligetis animas vestras: omne opus seruile non facietis in ea.

Offeretísque holocaustum Domino in odorem suauissimum, vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septē.

Et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem:

Decimam decimæ per agnos singulos, qui sunt simul agni septem:

Et hircum pro peccato: absque his quæ offerri pro delicto solent in expiationem & holocaustum sempiternū, & sacrificio & libaminibus eorū.

Quintadecima verò die mensis septimi, quæ vobis sancta erit atque venerabilis, omne opus seruile non facietis in ea: sed celebrabitis solennitatem Domino septem diebus.

Offeretísque holocaustum in odorem suauissimum Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

Et in libamētis eorū similæ oleo cōspersæ tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim: &

25 Conuocatio sancta מקרא קודש Id est festiuitas celeberrima. Vide Leuit. 23. a. 2 & 7.

26 Primitiarum הבכורים .i. nouarum frugum. Eo die proponebatur panis propositionis confectus ex nouis frugibus. Fuerat autem is dies institutus ad commemorationem Legis datæ ipso eodem die. Minnham nouam מנחה חדשה .i. panes ex nouis frugibus. In hebdomadibus vest. בשבועתיכם Id est expletis septem hebdomadibus quas numerare debetis.

28 Et oblationem eorum, &c. ומנחתם וגו' Quidam per nominatiuum conuertunt, Oblatio autem eorum *erit* simila mista cum oleo.

30 Caprarum עזים Id est filium vnius ex capris.

IN CAPVT XXIX.

1 Dies clangoris יום תרועה q.d. hoc die celebrabitis festum clangoris tubarum, in quo tubis clangetis. Vide Leuit. 23. c. 24

2 Holocaustum in odorem עלה לריח in holocaustum odoris. Sic quidam, qui ל transpositum putant.

6 Calendarum החודש Ad verbum, mensis. subaudiendū, principii: vt sit, præter holocaustum principii mensis. Secundum ritus suos, כמשפטם Ad verbum, secundum iudicium eorum. i. iuxta morem quo illa fieri solita sunt.

7 Nullum opus, &c. כל מלאכה וגו' ita vt ne cibum quidem apparare liceret. non enim dicit seruile.

13 Et offeretis והקרבתם prima die scilicet.

duas decimas arieti vno, id eſt ſimul arietibus duobus,
Et decimam decimæ agnis ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, & ſacrificio & libamine eius.
C In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos ãniculos immaculatos quatuordecĩ:
Sacrificiáque & libamina ſingulorũ per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque & libamine eius.
Die tertio offeretis vitulos vndecĩ, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:
Sacrificiáque & libamina ſingulorum per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque & libamine eius.
Die quarto offeretis vitulos decẽ, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:
Sacrificiáque & libamina ſingulorũ per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.
Die quinto offeretis vitulos nouẽ, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:
Sacrificiáque & libamina ſingulorum per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.
D Die ſexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:
Sacrificiáque & libamina ſingulorum per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.
Die ſeptimo offeretis vitulos ſeptẽ, & arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:
Sacrificiáque & libamina ſingulorũ per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.
Die octauo qui eſt celeberrimus, omne opus ſeruile non facietis,
Offerentes holocauſtum in odorẽ ſuauiſſimum Domino, vitulum vnũ, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem:
Sacrificiáque & libamina ſingulorum per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis.
Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque eius & libamine.
Hæc offeretis Domino in ſolennitatibus veſtris: præter vota & oblationes ſpontaneas in holocauſto, in ſacrificio, in libamine, & in hoſtiis pacificis.

ſingulos duobus arietibus.
15 Et ſingulas decimas per agnos ſingulos, quatuordecim agnis.
16 Et hircum caprarum vnum in ſacrificium pro peccato: præter
holocauſtum iuge, minnham eius, & libamen eius.
17 Die autẽ ſecundo iuuencos filios bouis duodecim, arietes du- Die ſecundo.
os, agnos anniculos quatuordecim immaculatos.
18 Et minnham eorum, & libamina eorum in iuuencos, in arietes,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, ″iuxta morem.
19 Et hircum caprarum vnum in ſacrificium pro peccato: præter
holocauſtum iuge, & minnham eius, & libamina eorum.
20 Die verò tertio iuuencos vndecim, arietes duos, agnos annicu- Die tertio.
los quatuordecim immaculatos.
21 Et minnham eorum, & libamina eorum in iuuẽcos, in arietes,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem.
22 Et hircum in ſacrificiũ pro peccato vnũ: præter holocauſtum
iuge, & minnham eius, & libamen eius.
23 Die autem quarto iuuencos decẽ, arietes duos, agnos anniculos Die quarto.
quatuordecim immaculatos.
24 Minnham eorum, & libamina eorum in iuuencos, in arietes, &
in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem.
25 Et hircum caprarum vnum in ſacrificium pro peccato: præter
holocauſtum iuge, minnham eius, & libamen eius.
26 Et die quinto iuuencos nouem, arietes duos, agnos anniculos Die quinto.
quatuordecim immaculatos.
27 Et minnham eorum, & libamina eorũ, in iuuencos, in arietes,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem.
28 Et hircum in ſacrificium pro peccato vnum: præter holocau-
ſtum iuge, & minnham eius, & libamen eius.
29 Die præterea ſexto iuuencos octo, arietes duos, agnos annicu- Die ſexto.
los quatuordecim immaculatos.
30 Et minnham eorum, & libamina eorum in iuuẽcos, in arietes,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem.
31 Et hircum in ſacrificium pro peccato vnum: præter holocau-
ſtum iuge, minnham eius, & libamina eius.
32 Et die ſeptimo iuuencos ſeptem, arietes duos, agnos anniculos Die ſeptimo.
quatuordecim immaculatos.
33 Et minnham eorum, & libamina eorum in iuuencos, in arietes,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem eorum.
34 Et hircum in ſacrificium pro peccato vnum: præter holocau-
ſtum iuge, minnham eius, & libamen eius.
35 Die octauo ſolennitas erit vobis: nullum opus ſeruile facietis. Die octauo.
36 Et offeretis holocauſtum & oblationem ignitam odoris quie-
tis Iehouæ, iuuencum vnum, arietem vnum, agnos anniculos ſe-
ptem immaculatos.
37 Minnham eorum, & libamina eorum in iuuencum, in arietem,
& in agnos, ſecundum numerum eorum, iuxta morem.
38 Et hircum in ſacrificium pro peccato vnum: præter holocauſtũ
iuge, & minnham eius, & libamen eius.
39 Iſta facietis Iehouæ in ſolẽnitatibus veſtris: præter vota veſtra,
& ſpontanea veſtra″in holocauſtis veſtris, & minnhis veſtris, & li
baminibus veſtris, & pacificis veſtris.

18 Iuxta morem. כמשפט pro conſuetudine. vt ſolitum eſt fieri. 39 In holocauſtis v. &c. לעולתיכם וגו׳ .i. præter ea quæ ſponte offeretis in holocauſtis veſtris, &c. q. d. ſacrificia ordinaria non excludent extraordinaria.

Cap. XXX.

Vota quomodo reddenda.

ET dixit Mowséh ad filios Iwsraél 'secundum omnia quæ præ- 1
ceperat Iehouáh ipsi Mowséh.

מטות

Loquutus est præterea Mowséh 'ad capita 'tribuum, 'de filiis Iwſ 2
raél, dicendo, Hoc est quod præcepit Iehouáh,

Quicúque uouerit uotum Iehouæ, aut iurauerit iuramentum, 3
'astringendo obligatione animā suam, 'non polluet verbum suū,
iuxta omne quod egressum est ex ore suo, faciet.

Puella uouens.

At mulier quum uouerit uotū Iehouæ, & astrinxerit se obliga- 4
tione 'in domo patris sui in pueritia sua:

'Et audierit pater eius uotū ipsius, & obligationē qua astrinxit 5
animam suam, '& tacuerit illi pater eius: tum firma erunt omnia
vota illius, omnísque obligatio qua obligauerit animam suam,
stabilis erit.

Si autem 'irritū fecerit pater eius illud qua die ipse audierit om 6
nia vota eius, & obligationes eius quibus obligauerit animam
suam: 'non erunt stabilia, & Iehouáh parcet ei, quia irritum fecit
pater eius illud.

'Quòd si nupserit viro, '& vota vouerit, aut protulerit labiis suis 7
aliquid quo obligauerit animam suam:

'Et audiuerit vir eius, '& die qua audiuerit, tacuerit ei: stabilia e- 8
runt vota eius, & obligatio eius qua obstrinxerit animam suam,
stabilis erit.

Si verò die qua audiuit vir eius, 'irritū fecerit illud, tūc irritum 9
reddet votum illius 'quod vouit, & quod protulit labiis suis, quo
obstrinxerat animam suam, '& Iehouáh parcet ei.

'Omne autem votum viduæ & repudiatæ quo obligauit animā 10
suam, firmum erit.

Si autem '*in* domo viri sui vouerit, aut obstrinxerit obligatio- 11
ne *aliqua* animam suam cum iuramento:

'Si audierat vir eius, & tacuerat ei, nec irritum fecerat illud, tum 12
stabilia erunt omnia vota eius, & omnis obligatio qua obstrinxe
rit animam suam, stabilis erit.

'Quòd si irritū faciēdo irrita fecerat ea vir eius die qua audiue- 13
rat, omnis egressio labiorū eius in votis eius, & in obligatione ani
mæ ei⁹, nō erit stabilis: vir ei⁹ irrita fecit ea, & Iehouáh parcet illi.

Cap. XXX.

1 NArrauitque Moyses filiis Israel omnia quæ ei Dominus imperarat.

2 Et loquutus est ad principes tribuū filiorum Israel, Iste est sermo quem præcepit Dominus,

3 Siquis virorū votū Domino vouerit, aut se cōstrinxerit iuramēto, nō faciet irritum verbū suum, sed omne quod promisit, implebit.

4 Mulier si quidpiā vouerit, & se constrinxerit iuramēto, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari: B

5 Si cognouerit pater votū quod pollicita est, & iuramentū quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est & iurauit, opere complebit.

6 Sin autem statim vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erūt: nec obnoxia tenebitur spōsioni, eo quòd cōtradixerit pater.

7 Si maritum habuerit, & vouerit aliquid, & semel de ore eius verbū egrediēs animā ei⁹ obligauerit iuramēto:

8 Quo die audierit vir, & non cōtradixerit, voti rea erit, reddétque quodcunque promiserat.

9 Sin autem audiens, statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, verbáque quibus obstrinxerat animam suam, propitius erit ei Dominus. C

10 Vidua & repudiata quiquid vouerint, reddent.

11 Vxor in domo viri quum se voto constrinxerit & iuramento:

12 Si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcunque promiserat.

13 Sin autem extemplo cōtradixerit, non tenebitur promissionis rea: quia maritus contradixit, & Dominus ei propitius erit.

IN CAPVT XXX.

1 Secundum omnia quæ præcep. בכל אשר־צוה prorsus vt præceperat. המטות Hic Hebræi octauam huius libri sectionem incipiunt, quam ab hac voce denominant מטות. 2 Ad capita אל ראשי ad principes. Tribuum לבני ישראל pro filiis Israel. id est, vt dicerent filiis Israel: vt exponit ex doctioribus Hebræorum alter. De filiis Iwsraél,

3 Astringendo oblig. ani. s. לאסור אסר על־נפשו vt liget ligamine animā suā. Astringere animā suā, Hebraismus est, pro Obligare seipsum, siue fidem suā. Frequens enim Hebræis est, animā pro seipso ponere. dicit igitur, aut interposito iuramento astrinxerit se alicui, promittēdo illi aliquid. Non polluet verb. s. &c. לא יחל דברו וגו׳ i. non irritum faciet quod est pollicitus: sed quicquid verbo pollicitus est, præstabit.

4 In domo pa. &c. בבית אביה בנעוריה: Hebraismus, quum adhuc sit sub cura patris, & in pueritia sua.

5 Et audierit ושמע i. Si intellexerit. vel, resciuerit. Et tacuerit illi והחריש לה i. tacendo consenserit. vel, non contradixerit.

6 Irritum fecerit הניא i. declarauerit non habere ratum. Non erunt stab. לא יקום Sing. Heb. pro plur.

7 Quòd si nupserit viro, ואם־היו תהיה לאיש Ad verbum, Et si essendo fuerit viro. Et vota vouerit, &c. ונדריה עליה וגו׳ Ad verbum, & vota eius super eam, aut prolatio labiorum eius qua, &c. Hebraismus. i. si vouere cœperit, aut dixerit aliquid quo obstrinxerit fratri fidem suam, interposito iuramento. 8 Et audiuerit ושמע i. si intellexerit, aut resciuerit. Et die qua, &c. ביום שמעו החריש לה Ordo coniunctionis ו inuersus Hebræis, quem reposuit noster interpres. i. non contradixerit illi quo die intellexit.

9 Irritū fecerit יניא Vt paulo antè versu 6. Quod vouit, אשר עליה Ad verbum, quod *est* super eam. Et Iehouáh parcet ei. ויהוה יסלח־לה: q. d. non peccabit, si non reddiderit vota illa. 10 Omne autē, &c. ונדר אלמנה וגו׳ Ordinem dictionis כל mutauit noster interpres, vt dilucidior esset sensus: nam ita Hebraicè legitur, Et votum viduæ & repudiatæ, omne quo obligauit se super animam suam, stabile erit super eam. Quidam pauculis subauditis, nihil mutato ordine, vertunt, *Hoc est* autem votum viduæ aut repudiatæ: omne quo obligauerit seipsam, ratum erit apud illam. vel, *Hæc est* autem *ratio* voti viduæ aut repudiatæ. id est, quicquid promiserit, aut vouerit, tenebitur reddere. 11 *In* domo viri sui בית אישה Hebraismus, dum adhuc viueret vir suus. Vt suprà versu 4.

12 Si audierat ושמע Ad verbum, Et audierat. Eadem dicendi genera in hoc versu quæ in præcedentibus versibus: idcirco hæc cum illis confer, cum versu quarto & sexto. i. si compertum sit quòd intellexerit maritus eius, & tacendo consenserit, & non declarauerit irritum esse illud: tunc, &c. 13 Quòd si irritū faciēdo, &c. ואם־הפר וגו׳ Hebraismus, Si verò vir eius declarauerit irrita quæ vouerit, aut promiserit, quicquid dixerit vouendo aut obstringendo seipsam, declarauit irrita vir eius, non peccabit, si non reddiderit. vt suprà versu 9.

D 14 Si vouerit,& iuramento ſe cōſtrinxerit vt per ieiuniū vel cæterarū rerū abſtinentiā affligat animā ſuā: in arbitrio viri erit ſiue faciat,ſiue nō faciat.

Omne votum,& omne iuramentum obligationis "vt affligat animam,vir eius ſtabiliet illud,& vir eius irritum faciet illud.

Affligere animam.

15 Quòd ſi audiēs vir tacuerit,& in alteram diem diſtulerit ſententiā: quicquid vouerat atque promiſerat, reddet:quia ſtatim vt audiuit tacuit.

"Quòd ſi tacēdo tacuerit illi vir eius "à die in diē, "tunc ſtabiliet omnia vota eius, "vel omnes obligationes eius quæ ſunt ſuper eā: ſtabiliet ea,quia tacuit illi in die qua audiuit.

16 Sin autem contradixerit poſtquam reſciuit,portabit ipſe iniquitatē eius.

"Et ſi irrita faciendo irrita fecerit ea poſtquā audiuit, "tunc portabit iniquitatem illius.

17 Iſtæ ſunt leges quas conſtituit Dominus Moyſi inter virum & vxorē, inter patrem & filiam quæ in puellari adhuc ætate eſt, vel quæ manet in parentis domo.

Iſta ſunt ſtatuta quæ præcepit Iehouáh Mouſéh inter virum & vxorem eius,inter patrem & filiam eius "in pueritia eius *in* domo patris ſui.

Cap. XXXI.

Supra 27.d.17

1 LOquutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen,dicens,

ET loquutus eſt Iehouáh ad Mouſéh,dicendo,

2 Vlciſcere prius filios Iſrael de Madianitis, & ſic colligeris ad populum tuum.

Vlciſcere "vltionem filiorum Iuſraél de Midianitis, poſtea "aggregaberis ad populos tuos.

Madianitæ interficiuntur,& vrbes ipſorum comburuntur.

3 Statimq; Moyſes, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnā,qui poſſint vltionem Dñi expetere de Madianitis.

Loquutus eſt itaq; Mouſéh ad populū,dicēdo, "Accingāt ſe ex vobis viri ad bellū, "& ſint cōtra Midián,vt dēt vltionē Iehouæ in Midián.

4 Mille viri de ſingulis tribubus eligātur ex Iſrael,qui mittātur ad bellum.

Mille de ſingulis tribubus, de omnibus tribubus Iuſraél mittetis ad bellum.

5 Dederúntque millenos de ſingulis tribubus,id eſt duodecim millia expeditorum ad pugnam:

Et traditi ſunt ex millibus Iuſraél mille per ſingulas tribus, duodecim millia accincti ad militiam.

6 Quos miſit Moyſes cum Phinees filio Eleazari ſacerdotis, vaſáque ſancta,& tubas ad clangendum tradidit ei.

Quos miſit Mouſéh , mille de ſingulis tribubus ad bellum, *miſit inquam* illos, & Pinehháꝺs filiū Elyazár ſacerdotis ad bellum,& vaſa ſancta, "& tubæ clangoris erant in manu eius.

Ioſue 13.c.21

7 Quicunque pugnaſſent contra Madianitas atq; viciſſent, omnes mares occiderunt,

Et pugnauerunt contra Midián,quemadmodum præceperat Iehouáh Mouſéh,& occiderunt omnem maſculum.

B 8 Et Reges eorum Eui,& Recem,& Sur,& Hur, & Rebe,quinque principes gentis: Balaam quoque filiū Beor interfecerunt gladio.

Reges quoque Midián occiderunt "cum occiſis eorum,Eui,& Récem,& Sur,& Hur,& Rebay,quinque Reges Midián: "& Bilyám filium Beyór occiderunt gladio.

Balaam interficitur.

9 Ceperúntque mulieres eorū& paruulos, omniáque pecora & cunctam ſupellectilem: quicquid habere potuerant,depopulati ſunt.

Abduxerūt autem captiuas filii Iuſraél vxores Midianitarum & paruulos eorum,atque omnia iumenta eorum, omniáque pecora eorum,& omnem ſubſtantiam eorum prædati ſunt.

10 Tam vrbes quàm viculos & caſtella flamma conſumpſit.

Omnes quoque vrbes eorum "per habitationes eorum , "& omnes ædes eorum combuſſerunt igni.

11 Et tulerunt prædā, & vniuerſa quæ ceperant tam ex hominibus quam ex iumentis:

Tulerúntque omnia ſpolia, & omnem prædam, tam de hominibus quàm de iumentis.

Prædam afferūt Iſraelitæ ad Moyſen & Eleazarū.

12 Et adduxerunt ad Moyſen & Eleazarum ſacerdotē, & ad omnem multitudinem filiorum Iſrael: reliquā autē vtenſilia portauerunt ad caſtra in cāpeſtribus Moab,iuxta Iordanem contra Iericho.

Et adduxerunt ad Mouſéh & Elyazár ſacerdotē,& ad congregationem filiorum Iuſraél, "captiuitatem, & prædam, & ſpolia ad caſtra ipſa in cāpeſtribus Moáb,quæ ſunt iuxta Iardén "Ierehhó.

13 Egreſſi ſunt autē Moyſes& Eleazar ſacerdos,& omnes principes ſynagogæ in occurſum eorum extra caſtra.

Egreſſi ſunt ergo Mouſéh & Elyazár ſacerdos,& omnes principes congregationis in occurſum eorum extra caſtra.

14 Vt affligat animam , לענות נפש Id eſt de affligenda anima. Affligere animam poſuit,pro caſtigationem aliquam aut abſtinentiam ſuſcipere. Huius verſus ſenſus eſt, Siue vouerit mulier, Siue iuramento pollicita fuerit ſe afflicturam corpus: mariti erit vel ratum habere votum illud,vel diſſipare,ſiue irritum facere,ratúmque non habere.

15 Quòd ſi tacendo,&c. ואם החרש וגו' Hebraiſmus,ſi omnino tacuerit,& conſenſerit illi. A die in diem, מיום אל יום .i. à die quo reſciuit, differendo in alium diem,hoc eſt, differendo improbationem illam in alium diem. Tunc ſtabiliet והקים tunc rata faciet. Vel omnes obligationes,&c. או את כל וגו' Hic או pro ו Et. id eſt, & omnia promiſſa quæ illa promiſerit.

16 Et ſi irrita faciēdo,&c. ואם הפר וגו' Hebraiſmus, Si declarauerit ſe nō habere rata. Tūc por.&c. ונשא את עונה: Hebraiſmus,tunc pro illa dabit pœnas,& imputabitur illi peccatum eius. 17 In pueritia e.&c. בנעוריה וגו' .i. in ætate puerili quando eſt in cura paterna.

IN CAPVT XXXI.

2 Vltionem נקמת vltione.in ablatiuo.i. vlciſcere filios Iſrael. Aggregaberis ad populos t. תאסף אל עמיך: Hebraiſmus,de quo ſuprà cap.27.b.13. 3 Accingant ſe החלצו Ad verbum, Accingamini. Accingite vos.i. arment ſe. Et ſint contra M. ויהיו על מדין Hebraiſmus,impetum faciant in Madianitas,& vlciſcantur Dominum de Madianitis.

6 Et tubæ clangoris,&c. וחצצרות התרועה בידו: Hic ו pro id eſt ponitur: nā exponit quid per vaſa ſancta intelligat,nēpe tubas quibus clangere,ſiue taratantarizare in honorem Dei in rebus ſacris ſolebant. Hebræi per vaſa ſancta intelligunt arcā: magis probatur doctis vt tubæ intelligantur. 8 Cum occiſis e. על חלליהם .i. vnà cum militibus eorum.q.d. vltra milites occiſos,interfecerunt & Reges eorum. Et Bilyám ואת בלעם qui ſcilicet conſilium dederat Madianitis vt pertraherent Iſraelitas in idololatriam. Hic erat de populo illo, vt quidam volunt. Alii dicunt quòd de terra ſua,ad quam iuerat poſt receſſum ſuum à Balac, redierit ad Madianitas imminēte bello eorum vt malediceret exercitui Iſrael,& ſic vinceretur,ipſe verò reportaret lucrum à Madianitis.

10 Per habitationes e. במושבותם .i. quæ erant in locis in quibus habitare ſolebant. Et omnes ædes e. ואת כל טירותם & omnia Palatia eorum. 12 Captiuitatem, את השבי Significat animas captiuas,mulieres & paruulos captos. Ierehhó. ירחו: .i. qua parte non procul abeſt ab Iericho.

Iratúſque eſt Moʋſéh contra præfectos exercitus, tribunos & 14
centuriones qui reuertebantur de militia belli.
Et dixit eis Moʋſéh,'Reſeruaſtis omnes mulieres? 15
En ecce ipſæ fuerunt filiis Iʋſraël,'cōſilio Bilyám *occaſio*,'vt da- 16
rent præuaricationem in Iehouam 'in re Peyór, & fuit plaga in
congregatione Iehouæ.
Nunc ergo occidite'omnes mares in paruulis, & omnem mu- 17
Mulieres interficiuntur. Virgines reſeruantur.
lierem quæ cognouerit virum concubitu maſculi,occidite.
Omnes autem paruulas inter mulieres, quæ non cognouerint 18
concubitum maſculi,'ſeruate viuas vobis.
Vos verò manete extra caſtra ſeptem diebus:omnis qui occide 19
rit'perſonam aliquam,quicunque item tetigerit occiſum,purifi-
cabitis vos die tertia & die ſeptima,vos'& præda veſtra.
Omne quoque veſtimētum, & omnem ſupellectilem pelliceā, 20
& omne opus è pilis caprarū,& omne vas ligneum purificabitis.
Et dixit אElyazár ſacerdos'ad milites qui iuerant ad bellū, Hoc 21
eſt ſtatutum'Legis quod præceperat Iehouáh ipſi Moʋſéh,
Profectò aurum,& argentum,æs,ferrum, ſtannū,& plumbum: 22
Ignis.
Hoc eſt, quicquid'ingreditur ignem,trāſire facietis per ignem, & 23
Aqua.
mundabitur, 'veruntamen aqua expiationis purificabitur: quic-
quid autem non ingreditur ignem,'tranſire facietis per aquam.
Lauabitis præterea veſtimenta veſtra die ſeptima, & mundi e- 24
ritis,ac poſtea intrabitis caſtra.
Dixit præterea Iehouáh ad Moʋſéh,dicendo, 25
Præda ex æquo diuiditur omnibus.
Cape ſummā prædæ 'captiuitatis, tam de hominibus quàm de 26
iumentis, tu & אElyazár ſacerdos, & capita patrū cōgregationis:
'Et partieris in duas partes prædam,inter'bellatores qui egreſſi 27
ſunt ad pugnam,& inter vniuerſam congregationem.
Tolléſque cenſum Iehouæ à viris bellatoribus qui egreſſi ſunt 28
ad militiam, vnam animam de quingentis, ex hominibus, & ex
bobus,& ex aſinis,& ex pecudibus.
'De media parte illorum capietis: & dabitis אElyazaro ſacer- 29
doti oblationem Iehouæ.
Et de media parte filiorum Iʋſraël capies 'vnam portionem
ex quinquaginta,ex hominibus, ex bobus,ex aſinis,& ex pecori-
bus,*id eſt* ex omni iumento:& dabis illa Leuitis'cuſtodiētibus cu-
ſtodiam tabernaculi Iehouæ.
Et fecit Moʋſéh & אElyazár ſacerdos quemadmodum præce- 31
perat Iehouáh ipſi Moʋſéh.
Numerꝰ prædæ.
Et fuit præda, reſiduum *ſcilicet* prædæ quam prædati ſunt 'mili- 32
tes,ouium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia,
Et boum ſeptuaginta duo millia, 33

14 Iratúſque Moyſes principibus exercitus,tribunis & cēturionibus qui venerant de bello,
15 Ait,Cur fœminas reſeruaſtis? C
16 Nónne iſtæ ſunt quæ ‖ deceperūt filios Iſrael ad ſuggeſtionē Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Dominū ſuper peccato Phogor, vnde & percuſſus eſt populus? Supra 25.
17 Ergo cunctos interficite quicquid eſt generis maſculini,etiā in paruulis: & mulieres quæ nouerūt viros in coitu,iugulate.
18 Puellas autem & omnes fœminas virgines reſeruate vobis:
19 Et manete extra caſtra ſeptem diebus: qui occiderit hominē, vel occiſū tetigerit, luſtrabitur die tertio & ſeptimo.
20 Et de omni præda, ſiue veſtimentū fuerit, ſiue vas, & aliquid in vtenſilia præparatum,de caprarum pellibus & pilis & ligno expiabitur.
21 Eleazar quoq; ſacerdos ad viros exercitus,qui pugnauerāt, ſic loquutus eſt,Hoc eſt præceptū Legis quod mādauit Dominus Moyſi,
22 Aurum,& argentū, & æs, & ferrū, & plumbum,& ſtannum, D
23 Et omne quod poteſt tranſire per flāmas, igne purgabitur: quicquid autem ignem nō poteſt ſuſtinere, aqua expiationis ſanctificabitur.
24 Et lauabitis veſtimenta veſtra die ſeptimo, & purificati poſtea caſtra intrabitis.
25 Dixit quoq; Dominus ad Moyſē,
26 Tolle ſummam eorum quæ capta ſunt,ab homine vſque ad pecus,tu & Eleazar ſacerdos & principes vulgi:
27 Diuidéſque ex æquo prædam inter eos qui pugnauerunt,egreſſique ſunt ad bellum,& inter omnem reliquam multitudinem.
28 Et ſeparabis partem Domino ab his qui pugnauerūt & fuerunt in bello,vnam animam de quingentis,tam ex hominibus quàm ex bobus, & aſinis, & ouibus,
29 Et dabis eam Eleazaro ſacerdoti, quia primitiæ Domini ſunt.
Ex media quoque parte filiorum Iſrael accipies quinquageſimum caput hominum, & boum, & aſinorum, & ouium,cunctorúmque animantium: & dabis ea Leuitis, qui excubant in cuſtodiis tabernaculi Domini. E
31 Fecerúntque Moyſes & Eleazar ſicut præceperat Dominus.
32 Fuit autem præda quam exercitus ceperat,ouium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia,
33 Boum ſeptuaginta duo millia,

15 Reſeruaſtis om.mul.: החייתם כל־נקבה Admirantis eſt,& ſing.Heb. pro plur.q.d.debueratiſne alicui mulieri parcere? nulli ſanè:& in hoc peccaſtis. 16 Conſilio Bilyám, בדבר בלעם Ad verbum,ad ſermonē Bilyam.Chaldæus paraph.conſilio. Vt darent præuar.&c. למסר־מעל וגו' Hebraiſmus,vt facerent filios Iſrael præuaricari in Dominum. In re Peyór, על־דבר־פעור in negotio Peor.i.propter cultum Peor. 17 Omnes mares in par. כל־זכר בטף .i.omnes paruulos ſexus maſculini. 18 Seruate vi. החיו Ad verbum, viuificate. 19 Perſonam aliquam, נפש Ad verbum,animam. Et præda veſtra. :ושביכם & captiuitas veſtra.i.quos abduxiſtis captiuos. 21 Ad milites אל־אנשי הצבא Ad verbum,ad viros pugnæ. Legis התורה .i.quod habetur in Lege.
23 Ingreditur ignem, יבוא באש .i.vim ignis ſuſtinere poteſt,& nihil detrimenti capit. Veruntamen aqua exp. אך במי נדה Ad verbum,veruntamen in aqua purificationis.Alii,Ita tamen vt,&c.vel,ea tamen lege vt aqua expiationis purificetur,tertio ſcilicet die antequam tranſeat per ignem. Tranſire facietis per aquam. :תעבירו במים.i.lauabuntur. 26 Captiuitatis, השבי .i.captiuorum.
27 Et partieris in d.par. וחצית Ad verbum,Et dimidiabis. Bellatores תופשי המלחמה Ad verbum,apprehendentes bellum.vel, tractantes bellum.i.qui bello decertarunt.Sequenti verſu vocat viros bellatores.Et verſu 32,populum militiæ.
29 De media parte illorum ממחציתם nempe militum.i.quæ ceſſit militibus.
30 Vnam portionē אחד אחז Ad verbum,vnum captum è quinquaginta.i.quod capietur,hoc eſt ſeparabitur,vt infrà verſu 42. Cuſtodientibus,&c. שומרי משמרת וגו' .i.qui magno ſtudio curant res tabernaculi fœderis.
32 Milites, עם הצבא Ad verbum,populus militiæ.Paulo antè,verſu 27,vocauit,apprehendentes bellum.

Asinorū sexaginta millia & mille:
34 Et asinorum vnum & sexaginta millia:

Animæ hominum sexus fœminei, quæ non cognouerant viros, triginta duo millia.
35 Et animarum hominis, è mulieribus quæ non cognouerāt coitum masculi, omnium *inquam* animarum, duo & triginta millia.

Datáque est media pars his qui in prælio fuerant, ouiū trecenta triginta septem millia quingentæ.
36 Fuit autē dimidia pars, portio eorum qui egressi fuerant ad militiam, numerus ouiū trecēta triginta septem millia & quingētæ.

E quibus in partem Domini supputatæ sunt oues sexcentæ septuaginta quinque.
37 ʹFuit verò cēsus pro Iehoua, ex ouib⁹ sexcētæ septuagīta quīque.

F Et de bobus trigintasex millibus, boues septuaginta & duo:
38 Et boum, sex & triginta millia: & census eorum Iehouæ, duo & septuaginta.

De asinis triginta millibus quingētis, asini sexaginta vnus.
39 Et asinorum triginta millia & quingenti: census autem eorum Iehouæ, vnus & sexaginta.

De animabus hominū sedecim millibus, cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ.
40 Et animarum hominum, sedecim millia: cēsus verò eorum Iehouæ, duæ & triginta animæ.

Tradiditque Moyses numerum primitiarū Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum,
41 Dedítque Mowséh censum oblationis Iehouæ, ipsi Elyazár sacerdoti, quemadmodum præceperat Iehouáh Mowséh.

Ex media parte filiorum Israel, quā separauerat his qui in prælio fuerant.
42 Et de dimidia parte filiorū Iwsraēl, ʹquam partitus est Mowséh à viris qui militauerant:

De media verò parte quæ contigerat reliquæ multitudini, id est de ouibus trecētis triginta septem millibus quingentis,
43 (Fuit autem dimidia pars cōgregationis de ouibus, trecenta & triginta septem millia & quingentæ:

Et de bobus triginta sex millibus,
44 Et boum sex & triginta millia:

Et de asinis triginta millibus quingentis,
45 Et asinorum triginta millia & quingenti:

Et de hominibus sedecim millibus,
46 Et animarum hominum sedecim millia.)

Tulit Moyses quinquagesimum caput, & dedit Leuitis qui excubabant in tabernaculo Domini, sicut præceperat Dominus.
47 ʹDe dimidia inquā parte filiorum Iwsraēl tulit Mowséh ʹportionem vnam è quinquaginta ex hominibus & ex iumētis, & dedit eam Leuitis custodientibus custodiam tabernaculi Iehouæ, quemadmodum præceperat Iehouáh Mowséh.

G Cūmque accessissēt principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionésque,
48 Et accesserunt ad Mowséh ʹpræfecti millium militiæ, tribuni & centuriones:

Dixerūt, Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra: & ne vnus quidem defuit,
49 Dixerúntque ad Mowséh, Serui tui tulerunt summam virorum bellatorū qui sunt in manu nostra, & nō defuit ex nobis quisquā: Gratiarū actio à filiis Israel, quod ex eis nullus in bello cecidisset.

Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides & armillas, annulos & dextralia ac murænulas, vt depreceris pro nobis Dominum.
50 ʹPropterea obtulimus oblationem Iehouæ quisque quod inuenit, ʹvasa aurea, brachiale, & ornamentū manus, annulū, inaurē, & subligaculū fœmineū, ad expiādū animas nostras corā Iehoua.

Susceperúntque Moyses & Eleazar sacerdos omne aurum in diuersis speciebus,
51 Et accepit Mowséh & Elyazár sacerdos aurum ab illis, ʹomnia vasa operis.

Pondo sedecim millia septingētos quinquaginta siclos, à tribunis & centurionibus.
52 Fuítq; omne aurū ʹoblationis quod obtulerūt Iehouæ, sedecim millia, septingēti & quīquaginta wsecli, à tribunis & cēturionibus.

(Vnusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat)
53 (ʹViri *nanque* exercitus prædati fuerant quisque sibi)

Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monimētum filiorum Israel coram Domino.
54 Accepit inquam Mowséh & Elyazár sacerdos aurum à tribunis & centurionibus, & intulit illud in tabernaculum ecclesiæ in memoriam ʹfiliis Iwsraēl coram Iehoua.

Cap. XXXII.

Filii autem Ruben & Gad habebāt pecora multa, & erat illis in iumentis infinita substantia: cūmque vidissent Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras,
1 ET ʹpeculium multū erat filiis Rewubén, & filiis Gad multum admodum: ʹqui viderunt terram Iayazér & terram Gilyád, & ecce locus *ille* erat locus ʹpeculii. Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse petunt sibi dari possessionem trans Iordanem ad Orientem.

37 Fuit verò census Ieh. ויהי המכס ליהוה Id est, portio quæ offerebatur Domino de portione militum, erat, &c.
41 Quam partitus est אשר חצה Id est, quam partiendo accepit à militibus.
47 De dimidia inquam parte, &c. ויקח משה וגו' Vt dilucidior esset sensus, ordinem dictionum paululum mutauit noster interpres.
Portionem vnam האחוז אחד Ad verbum, captum vnum è quinquaginta. i. quod apprehendi debebat, nempe vnum è quinquaginta. Alius hîc est istarum dictionum ordo, quàm suprà versu 30, idem tamen sensus.
48 Præfecti millium militiæ, הפקודים אשר לאלפי הצבא. i. qui præfecti erant exercitui numeroso filiorum Israel.
50 Propterea obtul. ונקרב ore scilicet, aut mēte. i. vouimus nos daturos Iehouæ, &c. Vasa aurea, &c. כלי זהב וגו' Sing. Heb. pro plur.
51 Omnia vasa operis. כל כלי מעשה: Hebraismus, omnia vasa summa arte facta. Exponit quid intellexerit per aurum, nempe omnia vasa operis. Singul. Heb. pro plur. 52 Oblationis, התרומה Mox seipsum exponit quum dicit, quod obtulerunt Iehouæ.
53 Viri *nanque* exercitus אנשי הצבא. i. milites. q. d. quod milites prædati sunt, retinuerūt quisque sibi, neque dederūt centurionibus suis.
54 Filiis Iwsraēl לבני־ישראל filiorum Israel. i. vt sit coram Domino tanquam memoriale filiorum Israel.

IN CAPVT XXXII.

1 Et peculium ומקנה Significat substantiam quæ constat pecoribus. Qui viderunt ויראו. i. considerauerunt. Peculii. מקנה: Id est pascendis pecoribus aptus.

Venerũt igitur filii Gád & filii Reאubén, & dixerũt ad Moשéh 2
& אElyazár ſacerdotem,& ad principes congregationis,dicendo,
עAtaróth,& Dibón,& Iayazér,& Nimráh,& חHeשbón, & אElya 3
léh,&שSebám,& Nebó,& Bebyón:
Terra quam percuſſit Iehouáh ante congregationem Iשſraאél, 4
terra peculii eſt,& ſeruis tuis eſt peculium.
Dixerunt inquam,Si inuenimus gratiã in oculis tuis,detur ter- 5
ra hæc ſeruis tuis in poſſeſſionem:ne tranſire facias nos Iardén.
Reſpõdit autem Moשéh filiis Gád & filiis Reאubén, Num fra- 6
tres veſtri ′ingredientur pugnam,& vos manebitis hîc?
Et quare ′frangetis cor filiorum Iשſraאél, ne tranſeãt ad terram 7
quam dedit eis Iehouáh?
Sic fecerunt patres veſtri quando miſi eos de Cadéש Barnéay 8
vt viderent terram iſtam.
Aſcẽderunt nanque vſque ad vallẽ אEשchól,viderúntque ter- 9
ram,poſtea fregerunt cor filiorum Iשſraאél,′ne ingrederẽtur ter-
ram quam dederat eis Iehouáh.
Vnde iratus furor Iehouæ in die illa,iurauit,dicendo, 10
Si videbunt homines qui aſcenderũt ex AEgypto,à filio vigin- 11
ti annorum & ſuprà, terrã *de* qua iuraui Abrahám , Iצhac , & Ia-
yacób: quia′non compleuerunt *ire* poſt me:
Præter Chaléb filiũ Iephunnéh Cenizæum,& Iehoשúay filium 12
Nun,quia compleuerunt *ire* poſt Iehouam.
Et iratus eſt furor Iehouæ in Iשſraאelem, ′vagaríq; fecit eos in 13
deſerto quadraginta annis,donec conſumeretur tota illa genera-
tio,′quæ fecerat malum in oculis Iehouæ.
Ecce autẽ′ſurrexiſtis pro patribus veſtris,′educatio hominũ pec 14
catorũ,vt adderetis adhuc ad irã furoris Iehouæ contra Iשſraאelẽ.
′Si auerſi fueritis *ut non eatis* poſt eum, tunc addet adhuc deſerere 15
illum in ipſo deſerto,& perdetis vniuerſum populum hunc.
′Et acceſſerunt *propius* ad eum,ac dixerũt, Caulas pecudum ædi- 16
ficabimus peculio noſtro hîc,& vrbes paruulis noſtris:
Nos verò′accincti erimus armis,feſtinantes ante filios Iשſraאél, 17
donec introduxerimus eos ad locum ſuum: & manebunt paruuli
noſtri in vrbibus munitis propter habitatores terræ.
Non reuertemur ad domos noſtras, donec poſſideant filii Iשſ-
raאél, quiſque hæreditatem ſuam: 18
Non enim hæreditatem accipiemus cũ eis trãs Iardén & vltrà: 19
′quòd euenerit hæreditas noſtra nobis citra Iardén ad Orientem.
Et dixit illis Moשéh, Si feceritis hoc, ′ſi accinxeritis vos armis 20
coram Iehoua ad bellum:
′Et trãſierint ex vobis omnes accincti armis ipſum Iardén ante 21
Iehouam,donec expulerit inimicos ſuos à facie ſua,

Rubenitæ & Gaditæ corripiũtur à Moyſe,quòd periculis ſe nolint obiicere cũ fratribus.

Rubenitæ & Gaditæ promittunt ſe reducturos fratres in terrã promiſſionis.

2 Venerunt ad Moyſen & ad Eleazarum ſacerdotem,& principes multitudinis,atque dixerunt,
3 Ataroth,& Dibon, & Iazer,& Nẽra,Heſebon,& Eleale,& Sabã, & Nebo,& Beon,
4 Terra quam percuſſit Dominus in cõſpectu filiorum Iſrael, regionis huberrimæ eſt ad paſtũ animaliũ: & nos ſerui tui habemus iumenta plurima.
5 Precamúrque, ſi inuenimus gratiã corã te,vt des nobis famulis tuis eam in poſſeſſionẽ, nec facias nos tranſire Iordanem.
6 Quibus reſpondit Moyſes,Nũquid fratres veſtri ibunt ad pugnam,& vos hîc ſedebitis? B
7 Cur ſubuertitis mentes filiorum Iſrael , ne trãſire audeant in locũ quem eis daturus eſt Dominus?
8 Nõnne ita egerunt patres veſtri quãdo miſi de Cades Barne ad explorandam terram?
9 ‖Quúmque veniſſent vſque ad Vallem botri,luſtrata omni regione,ſubuerterunt cor filiorum Iſrael , vt non intrarẽt fines quos eis Domin⁹ dedit.
10 Qui iratus iurauit,dicens,
11 ‖Si videbunt homines iſti qui aſcenderunt ex AEgypto à viginti annis & ſuprà,terrã quam ſub iuramento pollicitus ſum Abraham,Iſaac,& Iacob: & noluerunt ſequi me:
12 Præter Caleb filium Iephone Cenezæum , & Ioſue filium Nun : iſti impleuerunt voluntatem meam. C
13 Iratúſque Dominus aduerſum Iſrael,circũduxit eum per deſertum quadraginta annis, donec conſumeretur vniuerſa generatio quæ fecerat malũ in conſpectu eius.
14 Et ecce,inquit, vos ſurrexiſtis pro patribus veſtris, incrementa & alũni hominum peccatorum , vt augeretis furorem Domini contra Iſrael.
15 Quòd ſi nolueritis ſequi eum,in ſolitudine populum derelinquet,& vos cauſa eritis necis omnium.
16 At illi propè accedentes dixerunt, Caulas ouium fabricabimus,& ſtabula iumentorum, paruulis quoque noſtris vrbes munitas:
17 Nos autem ipſi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Iſrael,donec introducamus eos ad loca ſua: paruuli noſtri & quicquid habere poſſumus,erunt in vrbibus munitis, propter habitatorum inſidias. D
18 Non reuertemur in domos noſtras vſquedum poſſideant filii Iſrael hæreditatem ſuam.
19 Nec quicquam quæremus trãs Iordanem , quia iam habemus noſtram poſſeſſionem in Orientali eius plaga.
20 Quib⁹ Moyſes ait,‖ Si facitis quod promittitis , expediti pergite coram Domino ad pugnam:
21 Et omnis vir bellator armatus Iordanem tranſeat,donec ſubuertat Dominus inimicos ſuos.

Ioſue 4.c. Supra 13. Supra 14. Deut. 1.b. Ioſue 14.b. & 22.a. Gen. 4.d. Ioſue 1.c.

6 Ingredientur pugnam, יבואו למלחמה præliabuntur. Alii, ibunt ad bellum. 7 Frangetis cor תנואון את־לב Quidam per præſens vertunt,frangitis cor.vel,animum.i.quare deterretis. 9 Ne ingrederentur לבלתי־בוא ne auderent ingredi. 11 Non cõpleuerunt,&c.: לא־מלאו אחרי sub. ללכת vt irent,vel ſequendo. Hebraiſmus,id eſt, Non impleuerunt voluntatem meam [vel, præceptum meum]ſequendo me.i.non obtemperauerunt mihi:vel,non ſequuti ſunt me. Sic verſu ſequenti. 13 Vagarique fecit eos וינעם Idem verbum quo vtitur Moſes quum de Cain dicit, Vagus & profugus eris in terra. Gen. 4.b.12. Per quadraginta annos ſtationes mutabant in deſerto,donec paulatim peſſima illa generatio aboleretur,nouúmque genus ſurgeret. Quæ fecerat malum,&c. העשה הרע וגו׳ Hebraiſmus,quæ diſplicuerat Iehouæ. 14 Surrexiſtis pro pat.ve. קמתם תחת אבותיכם Hebraiſmus,ſuffecti eſtis in locum patrum,ſucceſſiſtis patribus,ac vitam moréſque illorum imitamini. Educatio תרבות proles.alumni.per appoſitionem dictum. 15 Si auerſi fue.&c. כי תשובן וגו׳ Ad verbum,Si reuertamini depoſt eum.i.vt poſtea non ſequamini eum. q.d.ſi deſieritis illum ſequi. 16 Et acceſſerunt ויגשו vt ſcilicet familiarius alloquerentur eum. 17 Accincti erimus ar. נחלץ accingemur.armabimur. 19 Quòd euenerit hæred.n.no. כי באה נחלתנו אלינו .i.iam enim nacti ſumus hæreditatem & poſſeſſionem noſtram. 20 Si accinxeritis,&c. אם תחלצו וגו׳ ſi accingamini coram Iehoua ad bellum.i.ſi accincti & armati procedatis ad bellum coram arca Domini. 21 Et tranſierint,&c. ועבר Singul Heb.pro plur.

22 Et ſubiiciatur ei omnis terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum & E apud Iſrael, & obtinebitis regiones quas vultis coram Domino.

23 Sinautem quod dicitis nõ feceritis, nulli dubium eſt quin peccetis in Deũ: & ſcitote quoniam peccatum veſtrũ apprehendet vos.

24 AEdificate ergo vrbes paruulis veſtris, & caulas & ſtabula ouibus ac iumẽtis: & quod polliciti eſtis, implete.

25 Dixerũntque filii Gad & Ruben ad Moyſẽ, Serui tui ſum*, faciemus quod iubet dominus noſter.

26 Paruulos noſtros & mulieres, & pecora ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad:

27 Nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, ſicut tu domine loqueris.

28 ¶Præcepit ergo Moyſes Eleazaro ſacerdoti, & Ioſue filio Nun, & principibus familiarum per tribus Iſrael,

F 29 Et dixit ad eos, Si tranſierint filii Gad, & filii Ruben vobiſcum Iordanẽ omnes armati ad bellum coram Domino, & vobis fuerit terra ſubiecta: date eis Galaad in poſſeſſionem.

30 Sinautem noluerint trãſire armati vobiſcum in terrã Chanáan, inter vos habitandi accipiant loca.

31 Reſponderúntque filii Gad & filii Ruben, Sicut loquutus eſt Dominus ſeruis tuis, ita faciemus:

32 Ipſi armati pergemus coram Domino in terram Chanaan, & poſſeſſionem iam ſuſcepiſſe nos cõfitemur trans Iordanem.

33 ¶Dedit itaque Moyſes filiis Gad & Ruben, & dimidiæ tribui Manaſſe filii Ioſeph regnum Sehon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Baſan, terram eorum cum vrbibus ſuis per circuitum:

G 34 Igitur extruxerũt filii Gad, Dibon, & Ataroth, & Aroer,

35 Et Roth, & Sopham, & Iazer, & Iegbaa,

36 Et Beth-nemera, & Beth-aran, vrbes munitas, & caulas pecoribus ſuis.

37 Filii verò Ruben ædificauerunt Heſebon, & Eleale, & Cariatháim,

38 Et Nabo, & Baal-meon verſis nominibus, Sabama quoque: imponentes vocabula vrbibus quas extruxerant.

39 ¶Porrò filii Machir filii Manaſſe perrexerunt in Galaad, & vaſtauerũt eam interfecto Amorrhæo habitatore eius.

40 Dedit ergo Moyſes terram Galaad Machir filio Manaſſe, qui habitauit in ea.

41 Iair autem filius Manaſſe abiit, & occupauit vicos eius, quos appellauit Hauot-Iair, id eſt Villas Iair.

42 Nobe quoque perrexit, & apprehẽdit Canath cũ viculis ſuis: vocauítq; eam ex nomine ſuo Nobe.

22 'Et ſubiiciatur terra illa corã Iehoua: poſtea reuertemini, & eritis "abſoluti à Iehoua, & ab Iשraאele: "erítque terra iſta vobis in poſſeſſionem "coram Iehoua.

23 Quòd ſi non feceritis ita, ecce "peccaſtis Iehouæ, '& perpendite peccatum veſtrum quod inueniet vos.

24 AEdificate *ergo* vobis ciuitates pro paruulis veſtris, & caulas ouibus veſtris, "& quod egreditur ex ore veſtro, faciatis.

25 "Et dixerunt filii Gád & filii Reאubén ad Moשſéh, dicẽdo, Serui tui facient quemadmodum dominus meus præcipit.

26 Paruuli noſtri, vxores noſtræ, pecora noſtra, & omnia iumenta noſtra erunt ibi in vrbibus Gilyád:

27 Serui autem tui "tranſibunt omnes accincti armis *ad* militiã coram Iehoua ad bellum, quẽadmodum dominus meus loquitur.

28 "Et præcepit de eis Moשſéh ipſi אElyazár ſacerdoti & Iehoשſúay filio Nun, & principibus patrum tribuum filiorum Iשraאél:

29 "Et dixit illis, Si trãſierint filii Gád & filii Reאubén vobiſcũ Iardén, omnes accincti armis ad bellũ corã Iehoua, "& ſubiecta fuerit terra "coram vobis, dabitis eis terram Gilyád in poſſeſſionem.

30 Quòd ſi non tranſierint accincti armis vobiſcum, tum poſſeſſionem habebunt in medio veſtri in terra Chenáyan.

31 Et reſponderunt filii Gad & filii Reאubén, dicendo, Quod dixit Iehouáh ſeruis tuis, ſic faciemus:

32 Nos tranſibimus accincti armis coram Iehoua in terram Chenáyan, "vt nobiſcum ſit poſſeſſio hæreditatis noſtræ citra Iardén.

33 Dedit itaque illis Moשſéh, filiis Gad & filiis Reאubén, & dimidiæ tribui Menaשſſéh filii Ioסéph, regnum סSinhón Regis אEmoræi, "& regnum עOg regis Baשſán, terram cum vrbibus ſuis, cum terminis, vrbes terræ per circuitum. — Rubenitis & Gaditis datur poſſeſſio trans Iordanẽ ad Oriẽtẽ.

34 Et ædificauerunt filii Gád Dibón, & עAtaróth, & עAroyér,

35 Et עAtróth, שSophán, & Iayazér, & Iogbehál,

36 Et Beth-nimráh & Beth-harán vrbes munitas, & caulas ouium.

37 Filii verò Reאuben ædificauerunt חHeשſbon, & אElyalén & Ciriatháim,

38 Et Nebó, & Bayal-meyón "verſis nominibus, & שSibmáh: "& vocauerunt nominibus nomina vrbium quas ædificauerunt.

39 Et perrexerũt filii Machir filii Menaשſſéh in Gilyád, ceperúntque eam, & expulerunt אEmoræum qui erat in ea. — Manaſſe poſſeſſio. Amorrhæus occiditur.

40 Et dedit Moשſéh Gilyád ipſi Machír filio Menaשſſéh, & habitauit in ea.

41 "Iaאir præterea filius Menaשſſéh perrexit, & accepit "vicos eorum: & vocauit eos חHauóth Iaאir. — Iair poſſeſſio.

42 Nóbaחh ſimiliter perrexit, & cepit Cenáh & villas eius: vocauítque eam Nóbaחh ſecundum nomen ſuum. — Nobe poſſeſſio.

22 Et ſubiiciatur ונכבשה Et capiatur. vel, expugnetur. Abſoluti à Ieh. נקים מיהוה inculpabiles apud Iehouam. Erítque terra iſta והיתה הארץ q.d. hac lege terram hanc poſſidebitis. Coram Iehoua. לפני יהוה: Hebraiſmus, Iehoua annuente.
23 Peccaſtis חטאתם q.d. iam peccaſtis in Iehouam. Alii volunt eſſe præteritum pro fut. Et perpendite, &c. 'ודעו וגו Ad verbum, & cognoſcite, &c. i. perpẽdite quale ſit peccatum quod cõmittitis, pro quo luetis pœnas. Alii per futurum vertunt, & cognoſcetis peccatũ veſtrum, &c. i. Dominus inultum tranſire non ſinet, dabitis pœnas pro eo. Peccatum erat, quòd ex eorũ ſegregatione reliqui Iſraelitæ trepidaſſent trãſire Iordanẽ, & diffiſi fuiſſent de Domini auxilio, cupiſſéntque redire in AEgyptũ: vt prius contigerat quũ exploratores populũ puſillanimem reddidiſſent. 24 Et quod egr. de ore v. והיוצא מפיכם Hebraiſmus, & quod promittitis. Alii per præteritũ vertunt, quod egreſſum eſt. 25 Et dixerunt ויאמר Singul. Heb. pro plur. dixit vnus nomine omnium. 27 Tranſibũt 'יעברו ſub. Iordanem.
28 Et præcepit de eis ויצו להם Et dedit mãdata propter illos. 29 Et dixit il. ויאמר משה אלהם Ad verbũ, Et dixit Moſe illis. Et ſubiecta fue. ונכבשה & capta [ſubiugata] fuerit. Corã vobis, לפניכם. i. vobis ſpectãtibus. 32 Vt nobiſcũ ſit, &c. 'ואתנו אחזת וגו Ad verbũ, & nobiſcũ poſſeſſio hæreditatis noſtræ. i. quanuis iam aſſignata ſit nobis hæreditas citra Iordanem. Quidã vertunt, quum iam apud nos ſit poſſeſſio hæreditatis noſtræ. Alii, vt [in poteſtate noſtra maneat poſſeſſio, &c. 33 Et regnum Og, &c. 'ואת ממלכת עוג וגו Quomodo Iſraelitæ deuicerint Regem iſtũ, vide Deut. 3. a. 1. 38 Verſis nom. מוסבות שם Ad verbum, mutatas nomine. Et vocauerunt nominibus nom. vrb. ויקראו בשמות את שמות הערים Hebraiſmus, Indiderunt nomina vrbibus. 41 Iaאir præterea ויאיר. i. poſteri Iair. nepotes eius. Vicos e. את חותיהם viculos eorum. ſub. Galaaditarum. Alii, vrbes eorum.

Cap. XXXIII.

מסעי

Numerantur XLII mansiones filiorū Israel

IStæ sunt profectiones filiorum Iשׂraél qui egressi sunt è terra 1
AEgypti per exercitus suos, per manum Moשׂséh & Aharón.
Scripsit autem Moשׂséh egressus eorum per profectiones eorū 2
iuxta sermonem Iehouæ: istæ inquam sunt profectiones eorum
per egressus eorum.
Profecti sunt igitur è Rayameסséס mense primo, decimaquin- 3
ta die mensis primi, postera *die* Pésaח egressi sunt filii Iשׂraél
in manu excelsa, in oculis omnium AEgyptiorum.
(AEgyptii autem *interim* sepeliebāt quos percusserat Iehouáh ex 4
eis, omnē primogenitū, & in diis eorū fecerat Iehouáh iudicia)
Profecti sunt inquam filii Iשׂraél è Rayameסséס, & castrame- 5
tati sunt in סSuchóth.
Profecti autē de סSuchóth, castrametati sūt in אEthám, quæ est 6
in extremo deserti.
Et profecti de אEthám, reuersi sunt ad Pi-haחhiróth, qui est 7
ante Bayal-צséphón, & castrametati sunt ante Migdól.
Profecti verò de Pene-haחhiróth, transierunt per medium Ma- 8
ris in desertū: & ambulauerunt viam trium dierum per desertum
אEthám, & castrametati sunt in Maráh.
Profecti autem de Maráh, venerunt in אElim. in אElim verò 9
erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, & castra-
metati sunt illic.
Et profecti ex אElim, castrametati sunt iuxta mare סSuph. 10
Profecti autē è mari סSuph, castrametati sunt in deserto סSin. 11
Et profecti è deserto סSin, castrametati sunt in Dophcah. 12
Profecti item è Dophcáh, castrametati sunt in Alúשׂs. 13
Et profecti ex Alúשׂs, castrametati sunt in Rephidím, vbi non 14
erant aquæ populo ad bibendum.
Ideo profecti è Rephidím, castrametati sunt in deserto סSinái. 15
Profecti autem è deserto סSinái, castrametati sunt in Cibróth- 16
Hathaauáh.
Et ꝓfecti è Cibróth-hathaauáh, castrametati sūt in חHaצseróth. 17
Et profecti de חHaצseróth, castrametati sunt in Rithmáh. 18
Profecti verò è Rithmáh, castrametati sūt in Rimmón Péreצs. 19
Et profecti è Rimmón Péreצs, castrametati sunt in Libnáh. 20
Profecti verò è Libnáh, castrametati sunt in Riסsáh. 21
Et profecti è Riסsáh, castrametati sunt in Cehelóth. 22
Profecti item è Cehelóth, castrametati sunt in monte שׂSépher. 23

Cap. XXXIII.

HAE sunt mansiones filiorum Israel qui egressi sūt de AEgypto per turmas suas in manu Moysi & Aaron.

Quas descripsit Moyses iuxta castrorū loca, quæ Domini iussione mutabant.

Profecti igitur de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, filii Israel in manu excelsa, videntibus cunctis AEgyptiis,

(Et sepeliētib⁹ primogenitos quos percusserat Dominus: nam & in diis eorum exercuerat vltionem)

Castrametati sunt in Socoth:

Et de Socoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finib⁹ solitudinis.

Inde egressi, venerunt cōtra Phi-hahiroth, quæ respicit Beel-sephon, & castrametati sunt ante Magdalum.

Profectique de Phi-hahiroth, trāsierūt per mediū Mare in solitudinem: & ambulātes tribus diebus per desertum Ethā, castrametati sunt in Mara.

Profectique de Mara, venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmæ septuaginta: ibiq; castrametati sunt.

Sed & inde egressi, fixerunt tentoria super Mare rubrum.

Profectique de Mari rubro, castrametati sunt in deserto Sin.

Vnde egressi, venerunt in Daphca.

Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus.

Egressique de Alus Raphidim, fixere tentoria, vbi populo defuit aqua ad bibendum.

Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai.

Sed & de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulchra concupiscentiæ.

Profectique de Sepulchris concupiscētiæ, castrametati sunt in Haseroth.

Et de Haseroth venerūt in Rethma.

Profectique de Rethma, castrametati sunt in Remmon Phares.

Vnde egressi, venerunt in Lebna.

De Lebna castrametati sūt i Ressa,

Egressiq; de Ressa, venerūt i Ceelatha.

Vnde profecti, castrametati sunt in monte Sepher.

IN CAPVT XXXIII.

1 Profectiones מסעי Describit à quo loco egressi sint, & ad quem profecti, vt seipsum sequenti versu exponit. Ab hac autem dictione מסעי, hanc nonam huius libri sectionē denominant Hebræi. Per exercitus suos, לצבאתם per turmas suas. turmatim. Per manū, &c. ביד־משה וגו׳ Hebraismus, ducibus Mose & Aharon. 2 Egressus e. per prof. e. את־מוצאיהם וגו׳ .i. quibus ex locis egressi, ad quæ loca peruenerint. Iuxta serm. Ie. על־פי יהוה Hebraismus, pro iussu Iehouæ, siue iubēte Iehoua. Profectiones, &c. מסעיהם וגו׳ Hebraismus, id est loca ad quæ deuenerunt ex locis è quibus egressi sunt. 3 Primi, הראשון Antecedens pro relatiuo, eiusdem. Hanc profectionem vide Exod. 12. f. 37. Postera *die* Pe. ממחרת הפסח .i. luce altera, postridie quàm immolatus fuerat agnus Paschalis.

4 Ex eis, בהם inter illos. Omnem primog. כל־בכור Subaudiendū verbum quod præcessit, percusserat autem. Fecerat Ieh. iud. עשה יהוה שפטים: Hebraismus, de illis sumpserat pœnas. nam corruerant omnia. 6 In extremo בקצה in principio .i. in finibus ipsius deserti Etham. Hæc profectio describitur Exod. 13. d. 20. 7 Reuersi sunt ad וישב על Singul. Heb. pro plur. Exod. 14. a. 1. dicitur, Loquere ad filios Israel vt reuertantur & castrametentur ante Pi-haחhiróth. Hic על pro אל positum. 8 De Pene-haחhiróth, מפני החירות Idem locus qui præcedēti versu dicitur Pi-hahiroth. Maris הים sub. rubri. Per desertū אEtham, במדבר אתם Istud desertū dicitur & desertum שׂSur à Mose, Exod. 15. d. 22, Proficisci(inquit) fecit Moséh Israelem à mari Suph, egressique sunt in desertū שׂSur, atque perrexerūt tribus diebus per desertū. In Marah. במרה: De hac profectione vide Exod. 15. d. 23. 9 In E'אlim: ובאילם Vide Exo. 15. d. 27.

11 In deserto סSin. במדבר־סין: Multa accidisse in isto deserto filiis Israel, scribitur Exod. 16. a. 1

12 In Dophcah. ברפקה: Huius castrametationis & proximè sequentis nulla fit mentio in Exodo cap. 17. a. 1, sed è deserto סSin narrantur venisse in Raphidim. 15 Ideo prof. ויסעו Quòd noster interpres ו in Ideo conuertit, propterea factum esse apparet, quòd Exod. 17. a. 2, dicitur iurgatus populus quòd non essent aquæ, Vbi(inquit)non erant aquæ, Et iurgatus est populus, &c.

16 In Cibroth-hathaauah. בקברות התאוה: Significat Sepulchra concupiscentiæ, de quibus suprà cap. 11. g. 34. 17 In חHaצseróth. בחצרת Quid actum sit eo loco, scribitur suprà cap. 13. a. 1, vbi narratur murmuratio Mariæ & Aaronis contra Mosen. In fine capitis illius, filii Israel de Haseroth in desertum Paran venisse scribitur. 18 In Rithmáh. ברתמה: De hac mansione & subsequentibus, vsque ad 36 versum, nihil legitur in præcedentibus capitibus.

24 Egressi de monte Sepher, venerunt in Harada.
Profecti quoq; è mõte ʋSépher, castrametati sũt in ħHaradáh.

25 Inde proficiscẽtes, castrametati sunt in Maceloth.
Et profecti sũt è ħHaradáh, & castrametati sunt in Machelóth.

26 Profectique de Maceloth, venerunt in Thâhath.
Et profecti è Machelóth, castrametati sunt in Tháħath.

D 27 De Thâhath castrametati sunt in Thare.
Profecti autem è Tháħath, castrametati sunt in Tháraħ.

28 Vnde egressi, fixere tẽtoria ĩ Methca.
Profecti quoque è Tháraħ, castrametati sunt in Mithcáh.

Deut.10.b.6

29 Et de Methca castrametati sunt in Hesmona.
Profecti item è Mithcáh, castrametati sunt in ħHaʋsmonáh.

30 Profectique de Hesmona, venerũt in Moseroth.
Et profecti sunt de ħHaʋsmonáh, & castrametati sunt in Mooseróth.

31 Et de Moseroth castrametati sunt in Bene-iaacan.
Et profecti de Moo seróth, castrametati sunt in Bene-iaɣacán.

32 Profectique de Bene-iaacan venerunt in montem Gadgad.
Profectíque è Bene-iaɣacán, castrametati sunt in ħHor Gidgád.

33 Vnde profecti, castrametati sunt in Ietebátha.
Et profecti de ħHor Gidgád, castrametati sunt in Iotbáthah.

34 Et de Ietebátha venerũt ĩ Hebrona.
Et profecti é Iotbáthah, castrametati sunt in ɣAbronáh.

35 Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Asion-gáber.
Profecti verò ex ɣAbronáh, castrametati sunt in ɣEʋsió-gáber.

E 36 Inde profecti, venerunt in desertum Sin, hæc est Cades.
Et profecti ex ɣEʋsió-gáber, castrametati sunt ʼin deserto ʏSin, quod est Cadéʋs.

Suprà 20.d.22

37 Egressique de Cades, castrametati sunt in mõte Hor in extremis finibus terræ Edom.
Et profecti sũt è Cadéʋs, & castrametati sunt ʼin Hor monte, in extremo terræ אEdóm.

Suprà 20.d.25 Deut.32.g.50

38 Ascẽditque Aaron sacerdos in mõtem Hor iubẽte Domino: & ibi mortuus est anno quadragesimo egressionis filiorum Israel ex AEgypto, mẽse quinto, prima die mensis,
Ascendit autem Aharón sacerdos in Hor montẽ ʼiuxta sermonẽ Iehouæ, & mortuus est ibi anno quadragesimo ex quo egressi sunt filii Iʋsraél è terra AEgypti, mense quinto, primo *die* mensis.

39 Quum esset annorum centum viginti trium.
Erátque Aharón natus centum ac viginti tres annos quando mortuus est in Hor monte.

Suprà 21.a.1

40 Audiuitque Chananæus rex Arad, qui habitat ad Meridiẽ in terra Chanaan, venisse filios Israel:
Audiuit autem Chenaɣanæus ʼrex ɣArád (is verò habitabat in Meridie, in terra Chenaɣán) quum ingrederentur filii Iʋsraél.

41 Et profecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmona.
ʼEt profecti de Hor monte, castrametati sunt in ʏSalmonáh.

Suprà 21.c.10

42 Vnde egressi, venerunt in Phunon.
Profecti verò è ʏSalmonáh, castrametati sunt in Punón.

F 43 Profectique de Phunon, castrametati sunt in Oboth.
Et profecti è Punón, castrametati sunt ʼin אObóth.

44 Et de Oboth venerũt in Ie-abarim, quæ est in finibus Moabitarum.
Profecti item ex אOboth, castrametati sunt in ɣIie-haɣabarim in termino Moáb.

45 Profectique de Ie-abarim, fixere tẽtoria in Dibon-gad.
Et profecti ex ɣIím, castrametati sunt in Dibón-gád.

46 Vnde egressi, castrametati sunt in Helmon-deblathaim.
Profecti item è Dibón-gád, castrametati sunt in ɣAlmón-diblatháim.

47 Egressique de Helmon-deblatháim, venerunt ad montes Abarim contra Nabo.
Profecti præterea ex ɣAlmón-diblatháim, castrametati sunt in montibus ɣAbarím ante Nebó.

48 Profectique de montibus Abarim, transierunt ad campestria Moab, supra Iordanem contra Iericho.
Et profecti è montibus ɣAbarím, castrametati sunt in campestribus Moáb iuxta Iardén ʼIereħó.

49 Ibique castrametati sunt de Beth-simoth vsque ad Abel-satim in planioribus locis Moabitarum:
Tandem castrametati sunt iuxta Iardén à Beth-ieʋsimóth vsque ad Abel-sittím in campestribus Moáb.

50 Vbi loquutus est Dominus ad Moysen,
Loquutus est autem Iehouáh ad Moʋséh in cãpestribus Moáb, iuxta Iardén Iereħó, dicendo,

Deut.7.a.2. Iosue 11.b.12

51 Præcipe filiis Israel, & dic ad eos, Quando transieritis Iordanem, intrãtes terram Chanaan,
Alloquere filios Iʋsraél, & dicas eis, ʼQuum transieritis Iardén ad terram Chenáɣan,

G 52 Disperdite cunctos habitatores terræ illius: cõfringite titulos, & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate,
Expellite omnes habitatores terræ à facie vestra, & perdite ʼomnes picturas eorũ, & omnes imagines ʼconflaturarum eorum perdetis, omniáque excelsa eorum vastabitis.
Chananæos iubet Deus occidere.

53 Mundantes terram, & habitãtes in ea: ego enim dedi vobis illam in possessionem.
Expelletis inquam ʼhabitatores terræ, habitabitísque in ea: vobis enim dedi terram vt eam possideatis.

36 In deserto ʏSin, במדבר־צן De hac profectione vide suprà cap.10.a.1. 37 In Hor monte, בהור ההר Vide hanc profectionẽ suprà cap.20.d.22.vbi & mors Aharonis describitur. 38 Iuxta sermonem על־פי Vide in principio huius capitis, versu secundo. 40 Rex ɣArad מלך ערד Quomodo fuerit expugnatus Rex iste, vide suprà cap.21.a.1. 41 Et profecti ויסעו sub. filii Israel. 43 In אOboth. באובת: Vide hanc profectionem suprà cap.21.b.10. 48 Iereħó. ירחו: .i. qua parte vergit ad Ierichontem, aut alluit Ierichontem. 51 Quum transieritis כי אתם עוברים Quandoquidem[vel, Quia] vos transitis. Præs. Heb. pro fut. 52 Omnes picturas את כל־משכיתם omnia spectra .i. idola, sic dicta quòd præbeant se visenda, aut spectentur. Hæc vox legitur & Leuit. 26.a.1. Conflaturarum e. מסכתם Hebraismus, pro, conflatiles, siue factas opere conflatili. 53 Habitatores terræ, את־הארץ Ad verbum, terram. Continens pro contento. pro יושבי הארץ.

Poſſidebitis autem terrā illam per ſortē, ʼper familias veſtras: 54
ʼpluribus multiplicabitis hæreditatem eorum, & paucioribus di-
minuetis hæreditatē eorū: ʼin *loco* in quo egredietur illi ſors, erit illi:
per tribus patrum veſtrorum hæreditatem capietis.
Quòd ſi nō expuleritis habitatores terræ à facie veſtra, tū erit vt 55
quos reliqueritis ex eis, *ſint* ʼin cultros in oculis veſtris, & in ſpinas
in laterib⁹ veſtris, & affligēt vos ſuper terrā in qua vos habitabitis.
Eueniétque *ut* queādmodum cogitaui facere illis, faciā vobis. 56

Cap. XXXIIII.

ET loquutus eſt Iehouáh ad Moſchéh, dicendo, 1
Præcipe filiis Iſraél, & dicas eis, ʼQuum intraueritis terrā 2
Chenáyā, (iſta eſt terra ʼquæ cadet vobis in hæreditatē, terra Che-
náyan per terminos ſuos)

Terræ promiſſionis fines & termini.

Erit vobis ʼplaga Meridiei à deſerto צSin vſque ʼad terminos אE- 3
dóm: erit inquam vobis terminus Meridiei ʼab extremo Maris ſa-
lis ad Orientem.
ʼEt circuibit vobis iſte terminus à Meridie, ad Mayalé עAcra- 4
bím, & tranſibit vſque ad צSin: & erunt egreſſus eius à Meridie in
Cadeſch Barnéay, atque *illinc* egredietur ad villam Addár, & tranſ-
ibit vſque ad עAſmón.
Præterea circuibit terminus iſte ab עAſmón vſque ad ʼflumen 5
AEgypti: & erunt *illinc* egreſſus eius ʼad Occidentem.
ʼTerminus autem Occidentalis erit vobis Mare magnum, ter- 6
minus inquam iſte erit vobis terminus Occidentalis.
Iſte verò erit vobis terminus Aquilonaris, à Mari magno ʼdeſcri 7
betis vobis Hor montem.
Ab Hor monte deſcribetis ʼvſque ad introitum חHamáth: & e- 8
runt egreſſus termini illius ad צSedád.
Et *illinc* egredietur terminus iſte ad Ziphrón, erúntque egreſſus 9
eius ad villam עEnán: iſte erit vobis terminus Aquilonaris.
Deſcribetis præterea vobis ʼterminum ad Orientem, à villa עE- 10
nan vſque ad ש Sephám.
Et deſcendet iſte terminus à שSephám vſque ad Ribláh ab O- 11
riente עAin: & deſcendet terminus iſte, perueniétque ʼad latus ma
ris Cinneréth ad Orientem.

54 Quam diuidetis vobis ſorte: pluribus dabitis latiorem, & paucioribus anguſtiorē: ſingulis vt ſors ceciderit, ita tribuetur hæreditas: per tribus & familias poſſeſſio diuidetur.

55 Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remāſerint, erunt vobis quaſi claui in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduerſabūtur vobis in terra habitationis veſtræ:

56 Et quicquid illis cogitauerā facere, vobis faciam.

Cap. XXXIIII.

1 LOquutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens,

2 Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos, Quum ingreſſi fueritis terram Chanáan, & in poſſeſſionem vobis ſorte ceciderit, his finibus terminabitur,

3 ‖Pars Meridiana incipiet à ſolitudine Sin, quæ eſt iuxta Edom: & habebit terminos contra Orientem Mare ſalſiſſimum.

4 Qui circuibunt Auſtralem plagam per Aſcenſum ſcorpionum, ita vt trāſeāt in Senna, & perueniāt ad Meridiē vſque ad Cadeſ barne, vnde egrediētur confinia ad villam nomine Adar, & tendent vſque ad Aſemona.

5 Ibitque per gyrū terminus ab Aſemona vſque ad torrentem AEgypti, & Magni maris litore finietur.

6 Plaga autem Occidentalis à Mari magno incipiet, & ipſo fine claudetur.

7 Porrò ad Septentrionalem plagam à Mari magno termini incipiēt, peruenientes vſque ad mōtem altiſſimū:

8 A quo venient in Emath vſque ad terminos Sedáda.

9 Ibúntque cōfinia vſque ad Zephrona, & villam Enan: hi erunt termini in parte Aquilonis.

10 Inde metabuntur fines contra Orientalem plagam de villa Enan vſq; Sephāma,

11 Et de Sephāma deſcendent termini in Reblátha contra fontē Daphnim: inde peruenient contra Orientem ad mare Cenereth,

54 Per familias ve. למשפחותיכם .i.nomine familiarum & cognationum veſtrarum. Pluribus multiplicabitis לרב תרבו Ad verbum, multo multiplicabitis.i.pluribus aſſignabitis maiorem hæreditatem. In *loco* in quo, &c. אל אשר יצא וגו׳ .i.hæreditas erit ei in eo loco in quem ceciderit ſors.q.d.ſingulis tribuetur hæreditas vt ſors ceciderit.

55 In cultros לשכים Doctus inter Hebræos admonet quoſdam ſuorum interpretari hanc vocem Cultros, alios verò, Tribulos.i.erunt inſtar tribulorum oculis veſtris. Gallicè dicimus, *Ils vous creueront les yeulx*. Quidam vertunt, ſtimuli in oculis, & ſpicula in lateribus.i. oculos veſtros ad idola ſtimulabunt, & vos armis conficient.q.d.inſtigabunt atque prouocabunt vos ad idololatriam, atque vobis occaſio erunt vt pereatis. Sūpta videtur metaphora à bubus cæteriſque animantibus quæ vt magis gradiendo promoueant, acutis ſpiculis pungi ſolent. Chaldæus paraph. futurum eſt vt hi quos reſiduos feceritis, ſint in turmas quæ arma capient contra vos, & in caſtra quæ circundabunt vos, anguſtiabúntque vos, &c.

IN CAPVT XXXIIII.

2 Quum intraueritis כי אתם באים Quandoquidem vos ingredimini.vel, quia iam ingreſſuri eſtis. Quæ cadet vobis in hær. אשר תפול לכם בנחלה .i.quam miſſis ſortibus iure hæreditario accipietis. 3 Plaga פאת angulus.terminus.limes. Ad terminos אEdom: על ידי אדום iuxta Idumæam.i.propinquum Idumææ. Ab extremo, &c. מקצה וגו׳ finis[extremitas]Maris ſalis *vergendo* ad Orientem. Mare ſalſum, aliàs Lacus Aſphalthites, ſiue Mare mortuū dicitur. Ad Orientem.i.qua parte terminus Maris ſalſi iungitur termino Orientali. 4 Et circuibit vobis iſte t. ונסב לכם הגבול q.d.excurret, ſiue protendetur non recta linea, ſed ſinuoſa.

5 Flumen נחלה torrentem. Ad Occidentem. הימה: Ad verbum, ad Mare ipſum. AEgyptiacum ſcilicet, ſiue Mediterraneum.

6 Terminus autem Occid.&c. וגבול וגו׳ Quidam ſic vertunt, Eſt & terminus Maris.i.Occidentis, ſtatim autem vobis occurret Mare magnum, *quod* ipſum erit terminus. Alii, nulla habita ratione diſtinctionis Hebræorum quæ eſt ſub וגבול, vertunt poſteriorem partem hoc modo, terminus inquam iſte erit vobis terminus Occidentalis. 7 Deſcribetis תתאו deſignabitis.ſub.lineam quandam.q.d.protendetur à Mari magno vſque ad Hor mōtem. Quidā pro eo mōte accipiunt cuius frequens antea mentio facta eſt, in quo ſcilicet mortuus eſt Aharon. Alii verò volūt eſſe nomē promōtorii: propterea vertūt, deſcribetis vobis Hor promōtoriū. Et verſu ſequenti, Ab Hor promōtorio.

8 Vſque ad introitum לבא Ad verbum, ad veniendum.veniendo.pergendo. Meminit locorum inſigniorū huius tractus & aliorum.

10 Terminum לגבול in terminum.i.deſignabitis lineam quandam pro deſignando termino Orientali.

11 Ad latus maris, &c. על כתף ים כנרת קדמה: Id eſt ad litus lacus Cinnereth ad Orientem. Nō eſt mare, ſed lacus. quoniā autem Sacræ literæ omnem aquarum congregationem vocant maria, ideo hic mare Cinnereth vocauit, quod aliàs corrupto vocabulo lacus Geneſareth vocatur. Thargum Ieroſolymitanum ſcribit Cinnereth vrbem fuiſſe in regno Amorrhæorum: vnde fortè hic lacus nomen ſumpſit. ſicuti videmus fluuios, ſtagna, & lacus ferè à locis & vrbibus quas alluunt, nomen accipere.

Et tendent vſque ad Iordanē, & ad vltimum ſalſiſſimo claudentur Mari: hanc habebitis terram per fines ſuos in circuitu.

Præcepitque Moyſes filiis Iſrael, dicens, Hæc erit terra quā poſſidebitis ſorte, & quam iuſſit Dominus dari nouem tribubus & dimidiæ tribui.

Tribus enim filiorū Ruben per familias ſuas, & tribus filiorū Gad iuxta cognationum numerum, media quoque tribus Manaſſe,

Id eſt duæ ſemis tribus, acceperunt partem ſuam trans Iordanem contra Iericho ad Orientalem plagam.

Et ait Dominus ad Moyſen,

Ioſue 14.a.1

D |Hæc ſunt nomina virorū qui terrā vobis diuident, Eleazar ſacerdos, & Ioſue filius Nun,

Et ſinguli principes de tribubus ſingulis,

Quorum iſta ſunt vocabula, De tribu Iuda, Caleb filius Iephone.

De tribu Simeō, Samuel filius Ammiud.

De tribu Bēiamin, Elidad filius Chaſelon.

B De tribu filiorū Dā, Bocci fili⁹ Iogli.

Filiorum Ioſeph de tribu Manaſſe, Haniel filius Ephod.

De tribu Ephraim, Camuel filius Sephthan.

De tribu Zabulon, Eliſaphan filius Pharnach.

De tribu Iſſachar, dux Phaltiel filius Ozan.

De tribu Aſer, Ahiud filius Salomi.

De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud.

Hi ſunt quibus præceperat Dominus vt diuiderent filiis Iſrael terram Chanaan.

Cap. XXXV.

HAEc quoque loquutus eſt Dominus ad Moyſen in campeſtribus Moab ſupra Iordanē, cōtra Iericho.

Ioſue 21.a.2

|Præcipe filiis Iſrael vt dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis

Vrbes ad habitandum, & ſuburbana earum per circuitum: vt ipſi in oppidis maneant, & ſuburbana ſint pecoribus ac iumentis.

Quæ à muris ciuitatum forinſecus, per circuitum, mille paſſuum ſpatio tendentur.

Contra Orientem duo millia erunt cubiti, & cōtra Meridiē ſimiliter erūt duo millia: ad mare quoque quod reſpicit ad Occidentem, eadem menſura erit, & Septētrionalis plaga æquali termino finietur: erūntque vrbes in medio, & foris ſuburbana.

12 Et deſcendet iſte terminus ad Iardén, erúntque egreſſus eius ad
Marc ſalis: ʹiſta erit vobis terra per terminos ſuos per circuitum.
13 Præcepit autem Moשéh filiis Iשraél, dicendo, Hæc eſt terra
quā poſſidebitis ſorte, & quam præcepit Iehouáh vt darē nouem
tribubus & dimidiæ tribui.
14 Acceperunt enim tribus filiorum Reאbenitarū per domos patrum ſuorum, & tribus filiorum Gaditarum per domos patrum
ſuorum, & dimidia tribus Menaשſéh, acceperunt *inquam* hæreditatem ſuam.
15 ʹDuæ tribus, & dimidia acceperunt poſſeſſionē ſuam citra Iardén Ierenhó ad Orientem ad exortum *ſolis*.
16 Loquutus eſt præterea Iehouáh ad Moשéh, dicendo,
17 Iſta ſunt nomina virorumʹqui poſſidebūt vobis terram: אElyazár ſacerdos & Iehoשúay filius Nun. Nomina eorum qui terram debebant diuidere.
18 ʹEt principes ſingulos de qualibet tribu capietis ʹad poſſidendam terram.
19 Et iſta ſunt nomina virorum, De tribu Iehudáh, Chaléb filius
Iephunnéh.
20 Et de tribu filiorum שSimyón, שSemúאel filius yAmmihúd.
21 De tribu Biniamín, אElidád filius Chiſlón.
22 Et de tribu filiorū Dan, princeps Bucci filius Ioglí.
23 De filiis Ioſéph, de tribu filiorum Menaשſéh, princeps nHanniאél filius אEphód.
24 Et de tribu filiorū אEphráim prīceps Cemuאél filius שSiphtán.
25 Et de tribu filiorū Zebulún, princeps אElixſaphā filius Parnách.
26 Et de tribu filiorum Iשſachár princeps Paltiél filius yAzzán.
27 Et de tribu filiorum Aשſér princeps Aחhihúd filius שSelomí.
28 Et de tribu filiorum Naphthalí, princeps Pedahאél filius
yAmmihúd.
29 Iſti ſunt quibus præcepit Iehouáh ʹvt poſſiderent terras filiis
Iשraél in terra Chanáyan. Cap. XXXV.
1 ET loquutus eſt Iehouáh ad Moשéh in campeſtribus Moáb iuxta Iardén Ierenhó, dicendo, Vrbes Leuitis danda.
2 Præcipe filiis Iשraél vt dent Leuitis de hæreditate poſſeſſionis ſuæ vrbes ad habitandum: ʹ& ſuburbana vrbium *ipſarum* per
circuitus earum dabitis ipſis Leuitis.
3 Erúntq; vrbes illis ad habitandū: ſuburbana verò earū erunt animalibus eorū, ʹ& ſubſtantiæ eorum, & omnibus beſtiis eorum.
4 Et ſuburbana vrbium *earum* quas dabitis Leuitis, ʹà pariete vrbis & forinſecus, mille cubitorum erunt per circuitum.
5 Præterea metiemini extra vrbē à plaga Orientali duo millia cubitorū: & à plaga Meridiana duo millia cubitorū: & à plaga Occidētali duo millia cubitorū: & à plaga Aquilonari duo millia cubitorū: & vrbs *ipſa erit* ī medio: ʹiſta *mēſura* erit eis ſuburbanorū vrbiū.

12 Iſta erit vobis, &c. זאת תהיה לכם וגו׳ : Hebraiſmus, Hæc eſt Terræ ſanctæ deſcriptio perfecta & abſoluta. 15 Duæ tribus שני המטות Declarat quod præcedenti verſu dixerat. 17 Qui poſſidebunt אשר ינחלו .i. qui poſtea vobis eam diſtribuent poſſidendā per familias. Ex doctioribus Hebræorū alter exponit, qui facient vos poſſidere. Vnde quidam vertunt, qui diuident. 18 Et principes ſing. de qual. tr. ונשיא אחד נשיא אחד ממטה Ad verbū, Et principē vnū, principem vnū de tribu. Ad poſſidendā t. לנחל את הארץ: .i. inter quos diſtribuatur terra ipſa. Idem verbū quod præcedenti verſu. 29 Vt poſſiderent לנחול .i. vt diſtribuerent poſſidendam. Vide idem verbum ſuprà verſu 17.

IN CAPVT XXXV.

2 Et ſuburbana ומגרש Singul. Heb. pro plur. i. prædia adiacētia vrbibus, ſiue agros publicos qui adiacent vrbi. Suburbanū Hebræis dicitur מגרש à גרש expulit & eiecit, tanquā ſit ex vrbe expulſum, vt ait doctus inter Hebræos. Erat autē ſpatium ſiue planities illa tantùm pro ciuitatis decore: nec poterant Leuitæ in ea extruere domos, ſerere agros, aut plātare vineas. 4 A pariete מקיר .i. à muro, ſiue mœnibus. 5 Iſta *menſura*, &c. זה יהיה וגו׳ Ad verbum, hoc erit eis ſuburbana vrbium. i. iſta erit illis ratio agrorum publicorum vrbium. Duas hic Moſes ponit ſpecies agri publici: prima eſt illa de qua verſu ſecundo dictum eſt: altera in qua licebat ſerere & ædificare. eos agros non licebat Leuitis vendere. Primam ſignificat per mille cubitos: ſecundam per bis mille cubitos.

'De vrbibus autem quas dabitis Leuitis, *erunt* ſex vrbes'refugii, 6
quas,dabitis vt fugiat illuc homicida: '& præter illas dabitis qua-
dragintaduas vrbes.
Omnes vrbes quas dabitis Leuitis, *erunt* quadraginta octo vr- 7
bes:ipſas & ſuburbana earum *dabitis*.
Et vrbes quas dabitis de poſſeſſione filiorũ Iιſraél, 'ab eo qui 8
plures habuerit, plures accipietis: & ab eo qui pauciores, paucio-
res capietis: ſinguli'pro quantitate poſſeſſionis ſuæ quam poſſe-
derint,dabunt ex vrbibus ſuis Leuitis.
Et loquutus eſt Iehouáh ad Moιſch,dicendo, 9
Vrbes perfugii. Alloquere filios Iιſraél,& dicas eis,'Quum tranſieritis Iardén 10
in terram Chenáyan:
Conſtituetis vobis vrbes,vrbes autem'refugii erunt vobis:quò 11
fugiet homicida qui percuſſerit'aliquem per errorem.
Et erunt vobis vrbes illæ in refugium'à propinquo:& non mo- 12
rietur homicida,'donec ſteterit ipſe ante cōgregationẽ ad iudiciũ.
Et *ex* vrbibus quas dabitis,ſex vrbes refugii erunt vobis. 13
Tres vrbes dabitis citra Iardén, & tres vrbes dabitis in terra Che 14
náyan:vrbes refugii erunt.
Filiis Iιſraél,& peregrino, '& incolæ in medio eorum,erũt ſex 15
vrbes illæ in refugium, vt fugiat illuc quicunque percuſſerit ali-
quem per errorem.
Lex homicidii. Si autem inſtrumento ferreo percuſſerit eum, & mortuus fue- 16
rit,homicida eſt:'moriendo morietur homicida.
Si verò 'lapide manus,quo moriatur,percuſſerit eũ,& mortuus 17
fuerit,homicida eſt:moriendo morietur homicida.
Aut'inſtrumento ligneo manus, quo moriatur, percuſſerit eũ, 18
& moriatur, homicida eſt:moriendo morietur homicida.
'Propinquus ſanguinis ipſe interficiet homicidam: quum ipſe 19
obuiauerit illi,ipſe interficiet eum.
Quòd ſi per odium impulerit eum,aut proiecerit *aliquid* in eum 20
per inſidias,& mortuus fuerit:
Aut per inimicitiam percuſſerit eum manu ſua, mortuúſque 21
fuerit: moriendo morietur percuſſor,homicida eſt: propinquus
ſanguinis interficiet homicidam,quum ipſe occurrerit illi.
Si autem'caſu abſque inimicitiis impulerit eum,vel proiecerit 22
in eum quoduis inſtrumentum abſque inſidiis,
Aut quẽuis lapidẽ quo moriatur, *quem prius* non videbat, & cade- 23
re fecerit ſuper illum,mortuúſque fuerit, & ipſe non erat illi ini-
micus,'neque quærebat malum eius:

6 |De ipſis autẽ oppidis quæ Leuitis dabitis,ſex erunt in fugitiuorum auxilia ſeparata,vt fugiat ad ea qui fuderit ſanguinẽ: & exceptis his alia quadragintaduo oppida, Deut.4.f.41 Ioſue.20.a

7 Id eſt ſimul quadragintaocto cum ſuburbanis ſuis.

8 Ipſæque vrbes quæ dabũtur de poſſeſſionibus filiorum Iſrael, ab his qui plus habent,plures auferentur:& qui minus,pauciores:ſinguli iuxta menſurã hæreditatis ſuæ dabunt oppida Leuitis. B

9 Ait Dominus ad Moyſen,

10 Loquere filiis Iſrael,& dices ad eos, |Quãdo tranſgreſſi fueritis Iordanem in terram Chanaan: Deut.19.a Ioſue.20.a

11 Decernite quæ vrbes eſſe debeãt in præſidia fugitiuorum qui nolentes ſanguinem fuderint.

12 In quibus quum fuerit profugus,cognatus occiſi nõ poterit eum occidere, donec ſtet in conſpectu multitudinis,& cauſa illius iudicetur.

13 De ipſis autem vrbibus que ad fugitiuorum ſubſidia ſeparantur,

14 Tres erunt trans Iordanem, & tres in terra Chanaan,

15 Tã filiis Iſrael,quàm aduenis atque peregrinis,vt cõfugiat ad eas qui nolens ſanguinem fuderit.

16 Siquis ferro percuſſerit,&mortuus fuerit qui percuſſus eſt : reus erit homicidii,& ipſe morietur.

17 Si lapidem iecerit,& ictus occubuerit:ſimiliter punietur. C

18 Si ligno percuſſus interierit: percuſſoris ſanguine vindicabitur.

19 Propinquus occiſi homicidam interficiet: ſtatim vt apprehenderit eũ, interficiet.

20 |Si per odium quis hominem impulerit, vel iecerit quidpiam in eum per inſidias: Deut.19.a

21 Aut quũ eſſet inimicus, manu percuſſerit,& ille mortuus fuerit: percuſſor homicidii reus erit:cognatus occiſi ſtatim vt inuenerit eum, iugulabit.

22 Quòd ſi fortuitu abſq; odio & inimicitiis quicquam horum fecerit,

* *

6 De vrbibus autem ואת הערים Hic את pro מן accipiendum. Refugii, המקלט perfugii.à קלט collegit,contraxit:quòd illic colligerentur,contraherentur,ac congregarentur fugitiui.Chaldæus paraph.euaſionis.ve,|ſaluationis.quòd ad illas fugitiuus euaderet,atque ita ſaluaretur. Et præter illas ועליהם & vltra illas.הם pro הן poſitum.
8 Ab eo qui plures,&c. מאת הרב תרבו וגו' Ad verbum,à multo[vel,numeroſiore]multiplicabitis:à pauciore diminuetis.Eundem Hebraiſmum habes ſuprà capite 33.g.54 Pro quantitate,&c. כפי נחלתו וגו' Ad verbum,ſecundum hæreditatem [vel,poſſeſſionem] ſuam, quam in hæreditatem accipiet.vel,poſſidebit. 10 Quum tranſieritis Iardén כי אתם עוברים את־הירדן Quum vos iamiam tranſituri ſitis Iordanem.vel,Quandoquidem vos mox tranſituri eſtis Iordanem.Vt in principio præcedentis capitis,verſu 1.
11 Refugii מקלט perfugii.Vide paulo antè,verſu 6. Aliquem per err. נפש בשגגה: animam[id eſt aliquem]per imprudentiam & non dedita opera. 12 A propinquo, מגואל à conſanguineo,vel cognato.ſub.interfecti.Propriè ſignificat redimentẽ ſiue redemptorem.Sic autem vocatur propinquus,quòd illi cōpetat ius redemptionis.Hic optimè vertas,à redemptore ſanguinis.Vt enim in elocatis agris & vineis propinquus ius habebat redemptionis:ita quoque permittebatur illi, vlciſci fratrem, aut alium cōſanguineum interfectum.Et vltio iſta hic vocatur redemptio,etiamſi propinquus occiſus ad poſſeſſionem reuocari non poſſet,vt ager elocatus,aut filius in ſeruitutem venditus,recuperabatur. Donec ſteterit,&c. עד עמדו וגו' Id eſt donec tota ſynagoga cognouerit de cauſa eius.
15 Et incolæ ולתושב & habitanti. 16 Moriendo mor. מות יומת .i.interficietur Iudicum ſententia.
17 Lapide manus, באבן יד Id eſt lapide quem manu proiecerit.Hebraiſmus. 18 Inſtrumento lig.manus בכלי עץ יד .i. inſtrumento quod manu geſtabat aut,quod manu proiecerit. 19 Propinquus ſanguinis גואל הדם Conſanguineus occiſi vel, Vltor ſanguinis,ſiue interfecti. 22 Caſu בפתע fortuitò.Alii,repente.ſubitò,id eſt caſu repentino.
23 Neque quærebat malum eius. ולא מבקש רעתו: neque ſtudebat nocere ei.

24 Et hoc audiente populo fuerit com probatum, atque inter percuſſorē & propinquū ſāguinis, quæſtio vētilata:

25 Liberabitur innocēs de vltoris manu, & reducetur per ſententiā in vrbē ad quam cōfugerat, manebitque ibi, donec Sacerdos magnus, qui oleo ſācto vnctus eſt, moriatur.

26 Si interfector extra fines vrbiū quæ exulibus deputatæ ſunt,

D 27 Fuerit inuentus, & percuſſus ab eo qui vltor eſt ſanguinis: abſque noxa erit qui eum occiderit.

28 Debuerat enim profugus vſque ad mortem Pontificis in vrbe reſidere: poſtquam autem ille obierit, homicida reuertetur in terram ſuam.

29 Hæc ſempiterna erunt, & legitima in cunctis habitationibus veſtris.

30 Homicida ſub teſtibus punietur: ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur.

31 Non accipietis pretium ab eo qui reus eſt ſanguinis, ſtatim & ipſe morietur.

32 Exules & profugi ante mortem Pōtificis nullo modo in vrbes ſuas reuerti poterunt.

33 Ne polluatis terram habitationis veſtræ quæ inſontium cruore maculatur: nec aliter expiari poteſt, niſi per eius ſanguinem qui alterius ſanguinē fuderit.

34 Atque ita emundabitur veſtra poſſeſſio me commorante vobiſcum: ego enim ſum Dominus qui habito inter filios Iſrael.

Cap. XXXVI.

1 ACceſſerunt autem & principes familiarum Galaad filii Machir filii Manaſſe de ſtirpe filiorū Ioſeph: loquutique ſunt Moyſi coram principibus Iſrael:

2 Atque dixerunt, Tibi domino noſtro præcepit Dominus vt terram ſorte diuideres filiis Iſrael, & vt filiabus Salphaad fratris noſtri dares poſſeſſionem debitam patri.

B 3 Quas ſi alterius tribus homines vxores acceperint, ſequetur poſſeſſio ſua, & tranſlata ad aliam tribum, de noſtra hæreditate minuetur.

---

24 Tunc iudicabit congregatio inter percuſſorem & propinquum
ſanguinis ſecundum iudicia iſta.
25 'Et eruet cōgregatio homicidam è manu 'propinqui ſanguinis,
& reuerti facient eum congregatio ad vrbem refugii ſui, ad quā
cōfugerat: habitabítque in ea, donec moriatur Sacerdos magnus
'qui vnctus eſt oleo ſanctitatis.
26 Quòd ſi egrediendo egreſſus fuerit homicida terminum vrbis
refugii ſui ad quam confugerat:
27 Et inuenerit eum propinquus ſanguinis extra terminum vrbis
refugii ſui, atque occiderit propinquus ille ſanguinis homicidā,
'nōn erit obnoxius morti.
28 In ciuitate enim refugii ſui habitabit, donec moriatur Sacerdos magnus: poſteaquam autem mortuus fuerit Sacerdos magnus, reuertetur homicida in terram poſſeſſionis ſuæ.
29 'Et erunt iſta vobis in ſtatutū iudicii per generationes veſtras,
in omnibus habitationibus veſtris.
30 Quicūque 'percuſſerit aliquem, ad verbum teſtium occidet homicidā: 'ſolus enim teſtis nō teſtificabitur in animā vt moriatur. — *Vnius teſtimonio nullus condemnandus.*
31 Neque accipietis 'pretiū pro anima homicidæ ' qui eſt impius
vt moriatur: ſed moriendo morietur.
32 Sed nec accipietis pretium vt fugiat ad vrbem refugii ſui, vt reuertatur habitare in *ea* terra donec moriatur Sacerdos.
33 Et *ita* non polluetis terram in qua fueritis, quia 'ſanguis iſte polluet terram: neque terra expiabitur propter ſanguinē qui effuſus eſt in ea, niſi per ſanguinem illius qui effudit illum.
34 Ne ergo polluatis terram in qua habitatis, *&* in cuius medio ego habito: ego enim Iehouáh habito in medio filiorum Iꝟſraél.

Cap. XXXVI.

1 ACceſſerunt verò principes patrum è familia filiorum Gilyád
filii Machir filii Menaꝟſſéh 'de familiis filiorum Ioſéph: & — *Lex connubiorum filiarum Salphaad.*
loquuti ſunt coram Moꝟſéh & coram principibus 'capitibus patrum filiorum Iꝟſraél:
2 Ac dixerunt, Domino meo præcepit Iehouáh vt daret terram
in poſſeſſionem ſorte filiis Iꝟſraél: *ſimul* 'etiam domino meo præceptum eſt à Iehoua vt daret 'poſſeſſionem Selophhád fratris noſtri filiabus eius.
3 'Quæ ſi alicui de filiis *aliarum* tribuum filiorum Iꝟſraél dentur
in vxores, minuetur hæreditas earum ab hæreditate patrum noſtrorum, addetúrque *id* hæreditati tribus *eorum* quibus nupſerint,
& de ſorte hæreditatis noſtræ minuetur.

---

25 Et eruet והצילו Et abſoluet. liberabit. Propinqui ſang. גואל הדם Vt paulo antè verſu 19. Qui vnctus eſt אשר משח אותו Ad verbum, quem vnxit eum. ſub. ille qui vnxit. & redundat alterum relatiuum. 27 Non erit obnoxius morti. אין לו דם Ad verbum, non erit ei ſanguis. i. non morietur propterea. 29 Et erunt iſta, &c. והיו אלה לכם וגו' Hebraiſmus, Hæc erunt vobis iura quæ in iudicio dicendo obſeruabunt Iudices [vel, ſic de his ſtatuent Iudices in iudiciis ſuis] quandiu vixeritis, & vbicunque habitaueritis.

30 Percuſſerit aliquem, מכה נפש Iure ſcilicet. De Iudicibus loquitur, quòd non debent quenquam adiudicare morti, niſi teſtibus conuictū. Animam pro aliquo homine poſuit Moſes. Præterea aliquem homicidam intelligit: nam prius de homicidis fuit ſermo. & mox dicit, occidet homicidam. Quicunque igitur Iudex condēnauerit aliquem homicidā, id faciet teſtibus adhibitis, non autem ſolo teſte. Præſ. Heb. pro præt. Solus enim, &c. ועד אחד לא יענה Ad verbū, & teſtis vnus non loquetur. i. ſolo teſte Iudex non adiudicabit quēquam morti. Anima pro homine, vt dictū eſt. 31 Pretium כופר Redemptionē ſignificat, ſiue pretium pro redēptione vitæ homicidæ. Qui eſt impius vt mor. אשר הוא רשע למות Hebraiſmus, qui eſt dignus morte. 33 Sanguis iſte חרם הוא .i. homicidium iſtud. Intelligit de eo qui adiudicandus erat morti.

IN CAPVT XXXVI.

1 De familiis ממשפחות Id eſt quæ erat vna de familiis, vel cognationibus filiorum Ioſeph. Certabant paſſim tribus Iſrael pro connubio harum puellarum, quatenus hæreditatem earum in ſortes ſuas traherent. Quod quum filii Manaſſe animaduertiſſent, cauſam legiſlatori proponunt, & conſilium quærunt. Capitibus ראשי primatibus. appoſitiuè dictum.

2 Etiam domino meo, &c. ואדוני צוה ביהוה Ad verbum, & dominus meus iuſſus eſt à Iehoua .i. Dominus meus accepit in mandatis à Iehoua. Poſſeſſionē את נחלת .i. hæreditatem quam poſſiderent. 3 Quæ ſi alicui, &c. והיו לאחד וגו' Ad verbū, Et erunt vni de filiis tribuum filiorum Iſrael in vxores, & minuetur hæreditas earum ab hæreditate patrum noſtrorum, & addetur hæreditati tribus cuius erunt, & de, &c. i. Si alicui nupſerint qui ſit de alia tribu, tantundem hæreditatis auferetur de hæreditate quam à maioribus accepimus, atque tantundē accedet ad hæreditatem tribus virorum quibus nupſerint, & de hæreditate noſtra quæ nobis ſorte obuenerit, aliquid diminuetur.

Iubileus.

4 Quúmque fuerit Iobél filiis Iꞷsraél, addetur hæreditas earum hæreditati tribus *earum* quibus nupſerint: atque *ita* de hæreditate tribus patrum noſtrorum detrahetur hæreditas earum.

5 Præcepit itaque Moꞷſéh filiis Iꞷsraél iuxta ſermonẽ Iehouæ, dicendo, Rectum tribus filiorum Ioſéph loquitur.

6 Hoc eſt quod præcepit Iehouáh de filiabus ꞷSelophhád, dicẽdo, Vt placebit illis, ſint in vxores: veruntamen familiæ tribus patris ſui ſint in vxores.

Viris è ſua tribu ducẽda vxor, mulieribus ſimiliter nubendum.

7 Ne transferatur hæreditas filiorum Iꞷsraél de tribu ad tribum *aliam*: nam filii Iꞷsraél ſinguli adhærebunt hæreditati tribus patrum ſuorum.

8 Et omnis filia quæ poſſederit hæreditatẽ de tribubus filiorum Iꞷsraél, vni de familia tribus patris ſui erit in vxorem: vt poſſideant filii Iꞷsraél ſinguli hæreditatem patrum ſuorum.

9 Ne transferatur poſſeſſio de tribu ad tribum aliam: ſed ſinguli ex tribubus filiorum Iꞷsraél hæreditati ſuæ adhærebunt.

10 Quemadmodum præceperat Iehouáh Moꞷſéh, ſic fecerũt filiæ ꞷSelophhád:

11 Nam Mahhaláh, Thirꞷſáh, & hHoglah, & Milcháh, & Noyáh *omnes* filiæ ꞷSelophhad, filiis patruorum ſuorum fuerunt in vxores:

12 *iis qui erant* de familia filiorum Menaꞷſſéh filii Ioſéph, fuerunt in vxores: fuítque hæreditas earum tribui familiæ patris earum.

13 Iſta ſunt præcepta & iudicia quæ præcepit Iehouáh per manũ Moꞷſéh filiis Iꞷsraél in cãpeſtribus Moáb iuxta Iardén Iereħhó.

4 Atque ita fiet vt quum iubileus, id eſt quinquageſim⁹ annus remiſſionis aduenerit, cõfundatur ſortiũ diſtributio, & aliorũ poſſeſſio ad alios trãſeat.

5 Reſpõdit Moyſes filiis Iſrael, & Domino præcipiente ait, Rectè tribus filiorum Ioſeph loquuta eſt.

6 Et hæc lex ſuper filiabus Salphaad à Domino promulgata eſt, Nubant quibus volunt, tantùm vt ſuæ tribus hominibus:

7 Ne commiſceatur poſſeſſio filiorũ Iſrael de tribu in tribũ: omnes enim viri ducent vxores de tribu & cognatione ſua:

8 Et cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient: vt hæreditas permaneat in familiis.

9 Nec ſibi miſceantur tribus, ſed ita maneant,

10 Vt à Domino ſeparatæ ſunt. Feceruntque filiæ Salphaad vt fuerat imperatum:

11 Et nupſerũt Maala, & Therſa, & Hegla, & Melcha, & Noa filiis patrui ſui,

12 De familia Manaſſe, qui fuit filius Ioſeph: & poſſeſſio quæ illis fuerat attributa, manſit in tribu & familia patris earum.

13 Hæc ſunt mãdata atque iudicia quæ præcepit Dominus per manum Moyſi ad filios Iſrael, in cãpeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho.

4 Quibus nupſerint: אשר תהיינה Ad verbum, quibus erunt. 5 Rectum tribus fil. &c. : כן מטה בני־יוסף דוברים Id eſt, quod æquum & iuſtum eſt, tribus filiorum Ioſeph per primates ſuos petunt. 6 Vt placebit illis, לטוב בעיניהם Ad verbum, Vt bonum in oculis earum. i. iis qui placebũt illis nubant. 7 Nam filii Iꞷsraél, &c. כי איש בנחלת וגו׳ Ordinem turbatum repoſuit noſter interpres, Ad verbum enim legitur, Quiſque enim hæreditati tribus patrum ſuorum adhærebunt filii Iſrael.

13 Iſta ſunt præcepta & iud. אלה המצות והמשפטים .i. hæc ſunt præcepta tã cæremonialia quã moralia, & iudicia de homicidis quæ mandauit Iehouah internuntio Moſe filiis Iſrael in campeſtribus Moab ad ripam Iordanis, qua parte non procul diſtat à Iericho.

Quintus Moſis liber, vulgò Deuterono-MIVM, HEBRAICE דברים

Quintus iſte Moſis liber dicitur à Græcis τὸ δευτερονόμιον, ἀπὸ τοῦ δευτέρου quod ſecundum ſignificat, καὶ τοῦ νόμου legem: quaſi tu dicas ſecundam, ſiue ſecundariam legem. Sic autem vocatur, non quòd alia ſit quàm ea quæ in monte Sinai data eſt, ſed quòd denuo repetita ſit, nouo pacto per miniſterium Moſis, coram iis qui priorem in monte Sinai non audierant. Siquidem illi qui ab ipſo Domino eam audierant, omnes in deſerto perierant. Ipſe etiam Moſes infrà cap. 17. d. 18, vocat משנה התורה ſecundam legem, quo loco LXX verterunt τὸ δευτερονόμιον. Hebræi ſuo more à ſecunda voce primi verſus inſcripſerunt דברים, id eſt verba.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO. VETVS.

Cap. I.

Breuis repetitio geſtorum, à manſione in monte Horeb, vſque ad manſionem in Cades-barne.

1 Hæc ſunt Verba quæ loquutus eſt Moꞷſéh ad omnem Iꞷsraélẽ trans Iardén in deſerto, in planitie, eregione ꞷSuph, inter Parán & Thóphel, & Labán, & hHaꞷſeróth, & Di-zaháb.

Cap. I.

Hæc ſũt Verba quæ loquutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael trans Iordanem in ſolitudine campeſtri, contra Mare rubrũ, inter Pharan & Thophel, & Laban, & Haſeroth, vbi auri eſt plurimum:

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Trans Iardén בעבר הירדן vltra Iordanem. Reſpectu ſcilicet Terræ ſanctæ. hoc eſt, in ea parte Iordanis quæ erat in terra Moab, non quæ in terra Chanaan. Hebræi enim eadem dictione בעבר vtuntur, ſiue vltra Iordanem, ſiue citra Iordanem velint dicere: vt nonniſi ex loco loquentis & audientis iudicare poſſis vltràne an citra dicendum ſit. In deſerto, במדבר Non ſic vocatur deſertũ Hebræis quòd nihil ibi ſit hominum vel rerum, quũ in Scripturis multæ vrbes in deſerto ſitæ deſcribãtur, ſed quòd ſit ſylueſtris locus. In planitie, בערבה in campeſtri loco. Propriè ſignificat planitiem, vbi ſine ſyluis & montibus latè patent campi. ꞷSuph, סוף Mare rubrum intelligit, de quo Exod. 10. f. 19. Et Thóphel, & Labán, ובין תופל ולבן Hæc nomina quia non ponuntur aliàs in Scriptura, præſertim Nume. 33, vbi loca manſionum filiorum Iſrael enumerantur: ideo putant quidam per Thophel ſignificari murmurationem quam fecerunt ſuper Laban, hoc eſt Manna album: quam lectionem ſequitur Chaldæus paraphraſtes: qui etiam Di-zaháb, quod ſonat ſufficientiam auri, tanquam appellatiuum conuertit. eius autem ſunt verba totius verſus, Hæc ſunt verba quæ loquutus eſt Moſes cum vniuerſo Iſraele citra Iordanem: redarguens eos, quòd peccauiſſent in deſerto, & quòd irritauiſſent Deum in planitie eregione Maris rubri: quódque murmuraſſent in Paran ſuper Manna, & in Haſeroth ad iram prouocaſſent Deũ propter carnes, & quòd feciſſent vitulum aureum. Hucuſque Paraphraſtes. In hunc

sensum vertit eundem versum etiam paraphrasis Ierosolymitana. Alii tamen docti sanè, dicunt Thophel & Laban & Di-zahab propria fuisse nomina locorum, etiamsi in Numeris non ponantur, & pro ipsis alia posita esse. cui sententiæ subscribunt docti quidam Hebræorum. Magnũ enim illud & horribile desertũ in quo filii Israel quadraginta annis vagati sunt, varia ab adiacentibus locis nomina habuerũt. Inde sunt istæ appellationes, desertũ סSinai, desertũ צSur, desertũ אEthan, desertũ סSin, desertũ Paran, desertũ Cadeשׁs, desertũ צSin, desertũ Moab, &c.

Vndecim diebus de Horeb per viã montis Seir vsque ad Cades barne.

2 Vndecim dies *sunt* ab חHoréb, ʺitinere mõtis שׂSeyír vsquead Ca
deשׁs Barnéay.

Quadragesimo ãno, vndecimo mẽse, prima die mẽsis loquutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat illi Dominus vt diceret eis:

3 Fuit autem, quadragesimo anno, vndecimo mense, ʺprima men-
sis, loquutus est Moשׁéh ad filios Iשׂraél ʺiuxta omnia quæ præ-
ceperat Iehouáh ei ad illos:

Tob.1.b. [C]

Nume.21.e.14

¶Postquam percussit Sehon regem Amorrhæorum, qui habitauit in Hesebon: & Og regem Basan, qui mansit in Astharoth & in Edrai,

4 Posteaquam ʺpercusserat סSinhón regem אEmoræorum, qui ha
bitabat in חHeשׁbón, & עOg regẽ Baשׁsan, qui habitabat in עA-
שׁtaróth ʺin אEdréyi.

Trãs Iordanẽ in terra Moab. Cœpitque Moyses explanare Legẽ & dicere,

5 ʺTrans Iardén in terra Moáb ʺincœpit Moשׁéh explanare Legẽ Moyses Legem explanat.
hanc, dicendo,

Domin⁹ Deus noster loquutus est ad nos in Horeb, dicens, Sufficit vobis quòd in hoc monte mansistis:

6 ʺIehouáh Deus noster loquutus est nobis in חHoréb, dicendo,
ʺSat vobis est habitasse in monte isto:

B Reuertimini, & venite ad montem Amorrhæorũ, & ad cætera quæ ei proxima sunt, campestria atque mõtana & humiliora loca contra Meridiem, & iuxta litus maris, terrã Chananæorum, & Libani vsque ad flumen magnum Euphraten.

7 ʺVertite vos, & proficiscimini, & ite ʺad montẽ אEmoræum, ʺ&
ad omnes vicinos eius, ʺin solitudine, in monte, ʺ& planitie, & Me
ridie, ʺ& in litore maris, ʺ*ad* terram Chenayanæi, & *ad* Lebanón, vs-
que ad flumen magnum flumen Peráth.

D

En, inquit, tradidi vobis: ingredimini & possidete eam, super qua iurauit Dominus patribus vestris Abraham, Isaac, & Iacob, vt daret illã eis, & semini eorum post eos.

8 ʺVide, dedi ʺcoram vobis terram, ingredimini, & possidete terrã
illam quam iurauit Iehouáh patribus vestris Abrahám, Iשׂhác, &
Iayacób, se daturum *eam* eis, & semini eorum post eos.

Exod.18.c.18

Dixique vobis illo in tempore, Nõ possum solus sustinere vos:

9 ʺEt dixi vobis in tẽpore illo, dicẽdo, Nõ possum solus ferre vos. Moyses non valẽs solus administrare populum, constituit secum & alios.

Quia Dominus Deus vester multiplicauit vos, & estis hodie sicut stellæ cæli, plurimi.

10 Iehouáh Deus vester multiplicauit vos, ʺita vt sitis hodie sicut
stellæ cæli in multitudine.

(Dominus Deus Patrum vestrorũ addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis sicut loquutus est)

11 (Iehouáh Deus Patrũ vestrorũ ʺaddat super vos, sicut estis, mil-
le vicibus: & benedicat vobis quẽadmodum loquutus est vobis)

Non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus ac iurgia.

12 Quomodo feram solus ʺlaborem vestrum, & onus vestrum, &
lites vestras?

C Date ex vobis viros sapiẽtes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes.

13 Date ex vobis viros sapientes, ʺ& intelligẽtes, ʺ& notos ʺè tribu- Principes quales esse debeant.
bus vestris, ʺvt præficiam illos vobis.

Tunc respondistis mihi, Bona res est quam vis facere.

14 Et respondistis mihi, atque dixistis, ʺBona res est quam dixisti
vt faciamus.

Tuliq; de tribubus vestris viros sa-

15 Tulíque principes tribuum vestrarum, viros sapientes, & no-

2 Itinere דרך per viam. id est eundo per montem, &c. 3 Prima mensis, באחד לחודש Ad verbum, vna mensis. Antecedens pro relatiuo, prima eiusdẽ. Iuxta o. quæ præc. ככל אשר צוה Hebraismus, prorsus, vel omnino vt præceperat. Nõ nisi mandatũ sibi à Domino Moses loquitur: propterea toties in isto libro repetit & inculcat Sicut præceperat Iehouah. 4 Percusserat הכותו sub. Dominus. 5 Trans Iarden, בעבר הירדן Vltra Iarden. Vide primo versu. Incœpit הואיל Hæc dictio velle & incipere significat: vnde quidã vertunt, voluit [placuit. sedit animo] Moses, & explanauit. 6 Iehouáh Deus noster יהוה אלהינו דבר Hic fusius tractat Moses quæ paucis perstrinxerat Nume.21.b.13. Sat vobis est רב לכם Sufficit vobis *hactenus*. vel, Sufficiat vobis. Postquam in Horeb siue Sinai fermè toto anno mansissent, in quo Legem acceperant, tabernaculum ædificauerãt, sacerdotibus & magistratu pro legitima populi administratione institutis, item populo per vexilla & acies ordinato & numerato: denique quum omnia in iustum ordinem redacta fuissent, iussit eos anno secundo, mense secundo proficisci: & sic ordinatos & instructos recta via tendere ad terram Chanaan, ad quam vndecim dierum itinere pertingerent per viam montanorum Seir. Et hoc est quod hic dicit, Satis fuistis in hoc monte, conuertite vos, & proficiscimini vt veniatis ad montana Amorrhæi. Et sic profecti sunt, & mansione vicesima tertia venerunt in Pharan siue Cades, quæ & צSin dicitur, vt habes Nume.10.b.11.&.33. 7 Vertite vos, פנו Vertite solum, Discedite, Abite hinc. Ad montem אEmor. הר האמורי Mons hic & similibus locis in quibus terras & populos significat, pro montanis accipi debet, seu potius pro tota terra in qua varii montes sunt. Hinc sæpius legimus, in monte Ephraim, in monte Iuda: sic & hic, Mõs Amorrhæi. Deinde Amorrhæus, singulare pro plurali, seu pro gentili, nõ pro ipso proprio nomine ponitur. Confer istos limites cum capite sequenti 11.f.24. Et ad omnes vicin.e. ואל כל שכניו & ad omnia vicina eius. id est quæ sunt illi proxima. In solitudine, בערבה in loco campestri. Et planitie, ובשפלה & in loco demisso. vel depresso. Et in litore maris, ובחוף הים Singul. Heb. pro plur. & in litoribus maris. in quibus scilicet sunt portus. Ad terram ארץ Deest hoc loco præpositio אל Ad. 8 Vide, ראה Singul. Heb. pro plur. Videte. Sunt verba Dei. Coram vobis לפניכם ante conspectum vestrum. q. d. licet eam vobis possidere, ita permitto vobis. Similis loquendi modus qui Gene.13.b.9, & 34.b.10. 9 Et dixi vobis ואמר אליכם quum scilicet adhuc essetis in monte Horeb. de quo paulo antè versu 6, dixit, Loquutus est nobis in Horeb. Dixit autem hoc Exod.18.c.13, suggerente Iethro antequam Legem accepissent. Ideo hic locus narrando sequitur, qui tamen re gesta præcessit priorem. Vide infrà versu 22. 10 Ita vt sitis hodie והנכם היום Ad verbum, & ecce vos hodie. 11 Addat super vos, &c. יוסף עליכם וגו׳ Hebraismus, reddat numerum vestrum millies maiorem quàm nũc est. Formula benè precandi. 12 Laborem vestrum, טרחכם molestias vestras. negotia vestra. 13 Et intelligentes, ונבונים & prudentes. Sic vocantur Hebraicè qui intenti & acri iudicio seu animo vigilantes obseruant, atque de omnibus rectè & sanè iudicant, & ἐπιεικείαν, id est æquitatem callent. siquidem multa imponunt sapientibus, nisi intelligentes sint: & multa fallunt, nisi experti & scientes sint. Et notos וידועים Id est quorum probitas nota sit in populo: multo tamen magis qui sint experti, & rerum gnari. vt eosdem notos & intelligentes intelligas. E tribubus ve. לשבטיכם per tribus vestras. Vt præficiam, &c. ואשימם בראשיכם׃ Ad verbum, & ponam illos in capita vestra. 14 Bona res est, &c. טוב הדבר וגו׳ Ad verbũ, bonũ verbũ quod dixisti, factu. vel, ad faciẽdũ. vel, optimũ verbũ factu est quod dixisti,

tos,ac cõstitui eos principes super vos, ˊtribunos, & centuriones,
& quinquagenarios,& decuriones,& præfectos tribubus vestris.
Atque præcepi Iudicibus vestris tempore illo,dicendo,ˊAudite 16
Iudicium iustũ. inter fratres vestros , & iudicateˊiustèˊinter virum & fratrẽ suum,
& inter peregrinum eius.
ˊNon agnoscetis faciẽ in ipso iudicio:ˊsicut paruũ,sic & magnũ 17
audietis:ˊnon timebitis à facie cuiusquã , quia iudicium Dei est:
rem autẽˊquæ grauior erit vobis,ˊreferetis ad me,& audiã illam.
Præcepíque vobis tempore illo omnia quæ facere deberetis. 18
Profecti verò de ℵHoréb,perambulauimus totam solitudinem 19
magnam , & terribilem hanc quam vidistis ˊper viam montis ℵE-
moræi, quemadmodum præceperat Iehouáh Deus noster nobis:
ac *tandem* peruenimus ˊvsque ad Cadéשׁ Barnéaע.
Et dixi vobis,Peruenistis vsque ad montem ℵEmoræi,quem Ie 10
houáh Deus noster dat nobis.
Vide,ˊdedit Iehouáh Deus tuusˊcoram te terram:ascende,pos- 21
side *eam*, quẽadmodum dixit Iehouáh Deus Patrum tuorum tibi:
ne timeas,neque consterneris.
Mittũtur exploratores. ˊAccessistis autem ad me omnes vos,&dixistis,Mittamus viros 22
ante nos,& explorent nobis terram ipsam,& referant nobisˊrem,
& viam per quam ascendamus,& vrbes ad quas veniamus.
ˊQuod placuit in oculis meis,& tuli ex vobis duodecim viros, 23
ˊvirum vnum per tribum.
ˊQui verterunt se, & ascenderunt in montem illum,venerúnt- 24
que vsque ad vallem ℵEשׁchól,& explorauerunt eam.
Tulerúntque in manu sua è fructu terræ illius, ˊ& attulerũt no- 25
bis,retulerúntque nobisˊrem,ac dixerunt,Bona est terra quam Ie
houáh Deus noster dat nobis.
Populus incredulus non vult ascendere. Et *tamen* noluistis ascendere , ˊsed rebellastis verbo Iehouæ Dei 26
vestri.
Et murmurastis in tabernaculis vestris,dicẽtes, Propterea quòd 27
odio habebat nos Iehouáh, eduxit nos è terra AEgypti, vt trade-
ret nos in manum ℵEmoræi,vt perderet nos.
Quò nosˊascendimus? fratres nostri ˊdissoluerunt cor nostrum, 28

pictes & nobiles, & cõstitui eos principes,tribunos,& cẽturiones, & quinquagenarios,ac decanos, qui docerẽt vos singula.

Præcepique eis,dicẽs, Audite illos, & [quod iustum est iudicate : siue ciuis sit ille,siue peregrinus. Iehan.

[Nulla erit distãtia personarum, ita paruum audietis vt magnũ : nec accipietis cuiusquã personã , quia Dei iudiciũ est: quòd si difficile vobis visũ aliquid fuerit,referte ad me, &ego audiã Infra 16.d. leuit. prouerb. ecclesiast. iacob.

Præcepique omnia quæ facere debe. retis.

Profecti autẽ de Horeb,trãsiuimus per eremum terribilem & maximam quam vidistis,per viam mõtis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus De⁹ noster nobis . quúmque venissemus in Cades-Barne, Exod.13.d. D

Dixi vobis,Venistis ad montem Amorrhæi, quẽ Dominus Deus noster daturus est nobis. Nume.14.d.

Vide terram quam Dominus Deus tuus dat tibi , ascende & posside eam, sicut loquutus est Dominus Deus noster Patrib⁹ tuis:noli timere,nec quicquam paueas.

Et accessistis ad me omnes,atque dixistis, Mittamus viros qui cõsiderent terrã, & renuntient per quod iter debeamus ascendere , & ad quas pergere ciuitates. Infra 3.d.26. 4.c.21,&34.b. Num.20.b.

Quúmque mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros, singulos de tribubus suis. Nume.

[Qui quum perrexissent,& ascẽdissent in montana , venerunt vsque ad vallem Botri: & considerata terra, Nume.

Sumentes de fructibus eius,vt ostẽderent hubertatem,attulerũt ad nos, atque dixerunt , Bona est terra quam Dominus Deus noster daturus est nobis. Nume.14.g. E

Et noluistis ascendere, sed incredu li ad sermonẽ Domini Dei vestri,

Murmurastis in tabernaculis vestris,atque dixistis, Odit nos Dominus,& idcirco eduxit nos de terra AEgypti,vt traderet nos in manu Amorrhæi,atque deleret.

Quò ascendemus? nuntii terruerũt

15 Tribunos,& centuriones,&c. שרי אלפים ושרי וגו׳ Ad verbũ,Principes *super* millia,& principes *super* cẽtenos,& principes *super* quinquaginta,& principes *super* decem,& præfectos tribuum vestrarum.siue,tribubus vestris. Ex doctioribus Hebræorũ alter exponit Præfectos qui exequebantur quod iudicauerat Iudex,& peruersos cogebant. 16 Audite שמוע Sing.Heb.pro plur.q.d.controuersiã dirimite, siue lites subortas inter fratres. Iustè צדק Subaudiendum ב,vt legas,in iustitia,hoc est iustè. Inter virum,&c. בין איש וגו׳ Hebraismus,inter quemuis,& inter ciues,& inter peregrinos.aut,inter quoscunque,siue ciues fuerint,siue peregrini.

17 Non agnoscetis,&c. לא תכירו וגו׳ Ad verbum , Non faciatis cognosci facies in iudicio.hoc est,non ex vultu iudicetis.Est autem cognoscere faciem in iudicio,siue ex facie,aut vultu iudicare,Hebraismus, pro non secundum ipsam rem & causam, vt in se est, sed iuxta externam laruam vel qualitatem iudicare,prout quis amicus vel inimicus, diues vel pauper,vir vel mulier, iuuenis vel senex, doctus vel indoctus est. Facies enim quia maximè patet in corpore humano,ideò eius appellatione omnia partẽtia,apparentia,& personalia illa,puta amicitia,opulentia,potentia,sapientia,& id genus alia intelliguntur,iuxta illud 1.Samu.17.b.7,Ne respicias in faciem eius,&c. nam homo videt ea quæ patent,Deus autẽ intuetur cor. Sicut paruum,&c. כקטן כגדול תשמען Ad verbum,sicut paruũ,sicut magnum audietis.i.sicut paruũ auditis,sic & magnũ audietis:& sicut magnum auditis,ita & paruũ audietis. q.d.ex æquo reddetis iudicium:siue pauperi siue diuiti,siue infimæ sortis homini,siue magnæ reputationis in populo,& alicuius potestatis,gradus,aut ordinis.neutrius habebis rationem in reddendo iudicio.Explicat quod dixerat,Non agnoscetis faciem in iudicio. Non timebitis, &c. לא תגורו מפני איש .i.minas præpotentium non reformidabitis.Opponũtur hæc duo,Cognoscere faciem in iudicio,pro,in gratiam alicuius ex affectu humano iudicare:& Timere faciem alicuius,pro potẽtiã alicuius vereri. Quæ grauior erit v. אשר יקשה מכם .i.quæ difficilior erit quã vt de ea pronũtiare,siue statuere valeatis. Referetis תקרבון Ad verbum,accedere[vel,appropinquare]facietis. 19 Per viam montis ℵEm. דרך הר האמרי .i.pergẽdo recta versus montem Amorrhæorum. Vsque ad Cadéשׁ Barnéaע. : עד קדש ברנע Nume.13.a.1,dicit castrametatos fuisse in Pharan:quod est desertum in quo est Cades Barné. 21 Dedit Iehouáh,&c. נתן יהוה וגו׳ Hebraismus,pro offert,& proponit tibi terrã quam pollicitus est. 22 Accessistis autem ותקרבון Nume.13.a.1, scribit Moses exploratores iussu Domini missos esse. Et suprà versu 13, dicit idem Moses,sese dixisse velut proprio consilio,Date ex vobis viros,&c.quum ex Exod.18.c.13,hoc suggerẽte Iethro dixerit. Vnde hic certum est,exploratores esse exigente populi incredulitate missos,& Dominum infirmitati ipsorum indulsisse & cessisse , ac dixisse ad Mosen, Mitte viros qui explorent terram,&c. Rem, דבר Id est responsum,qualis scilicet sit ipsa terra.

23 Quod placuit in oc.m. וייטב בעיני הדבר Ad verbum, Et bonum fuit in oculis meis verbum.i. placuit mihi sermo vester. Virũ vnum per tribum. : איש אחד לשבט Hebraismus,singulos homines per singulas tribus. 24 Qui verterunt se, ויפנו .i.abierunt.

25 Et attulerunt nobis,ויורדו Ad verbum,& descendere fecerunt ad nos. Rem, דבר vt paulo antè versu 22.reddiderunt nobis responsum. 26 Sed rebellastis verbo ותמרו את־פי Ad verbum,& irritastis os.i.repugnastis imperio Iehouæ.

28 Ascendimus? עולים ascendere volumus? Dissoluerunt cor nostrum, המסו את־לבבנו .i.fregerunt nobis animum.

cor nostrũ,dicentes,Maxima multitu
do est, & nobis statura procerior: vr-
bes magnæ,& ad cælũ vsque munitæ,
filios Enacim vidimus ibi.
29 Et dixi vobis,nolite metuere, nec
timeatis eos:
30 Domin⁹ Deus qui ductor est vester,
pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in
AEgypto cunctis videntibus.
31 Et in solitudine ipsi vidistis , porta-
uit te Dominus Deus tuus , vt solet
homo gestare paruulum filium suum,
in omni via per quam ambulastis,do-
nec veniretis ad locum istum.
32 Et nec sic quidem credidistis Do-
mino Deo vestro,
33 Qui præcessit vos in via,& metatus
est locum in quo tentoria figere debe
retis , ‖nocte ostendens vobis iter per
ignem,& die per columnam nubis.
34 Quûmque audisset Dominus vocẽ
sermonũ vestrorũ,irat⁹ iurauit,& ait,
35 ‖Non videbit quispiam de homini-
bus generationis huius pessimæ terrã
bonam, quam sub iuramento pollici-
tus sum Patribus vestris:
36 Præter Caleb filium Iephone : ipse
enim videbit eam,&ipsi dabo terram
quã calcauit,& filiis eius, quia sequu-
tus est Dominum.
37 ‖Nec mirãda indignatio in populũ,
quũ mihi quoq; iratus Dñs propter
vos dixerit, ‖Nec tu ingredieris illuc:
38 Sed Iosue filius Nun minister tuus,
ipse intrabit pro te:hũc exhortare &
robora, & ipse sorte terram diuidet
Israeli.
39 Paruuli vestri de quibus dixistis
quòd captiui ducerentur , & filii qui
hodie boni ac mali ignorant distan-
tiam , ipsi ingredientur: & ipsis dabo
terram,& possidebunt eam.
40 Vos autem reuertimini, &abite in
solitudinem per viam Maris rubri.
41 ‖Et respondistis mihi, Peccauimus
Domino:ascẽdemus& pugnabimus,
sicut præcepit Dominus Deus noster.
Quûmque instructi armis pergeretis
in montem,
42 Ait mihi Dominus, Dic ad eos, No
lite ascendere,neque pugnetis:non e-
nim sum vobiscum:ne cadatis coram
inimicis vestris.
43 Loquutus sum, & non audistis, sed
aduersãtes imperio Domini,& tumẽ
tes superbia ascendistis in montem.
44 Itaque egressus Amorrhæus,qui ha
bitabat in montibus , & obuiam ve-
niens persequutus est vos, sicut solẽt
apes persequi:& cecidit de Seir vsque
Horma.
45 Quûmque reuersi ploraretis corã
Domino,nõ audiuit vos,nec voci ve-
stræ voluit acquiescere.

dicendo,ˊPopulus iste maior & procerior nobis est: vrbes magnæ
& munitæ vsque ad cælum:& etiamˊfilios gigantum vidimus ibi.
29 Tunc dixi vobis,Ne paueatis,neque timeatis ab eis:
30 Iehouáh Deus vester qui præcedit vos,ˊipse pugnabit pro vo-
bis,ˊprorsus vt fecit vobiscum in AEgypto in oculis vestris:
31 ˊEt *ut* in ipso deserto, *ubi* vidisti quòd portauit te Iehouáh Deus
tuus quemadmodum portare solet homo filium suum , *& hoc* per
totã viam per quã ambulastis,donec veniretis vsque ad locũ istũ:
32 ˊEt *tamen* per hoc non credidistis Iehouæ Deo vestro,
33 Qui præcedebat vos per viam ad explorãdum vobis locum in
quo castra figeretis,per ignem in nocte,vt ostenderet vobis viam
per quam ambularetis,& per nubem in die.
34 Audiuit autem Iehouáh vocẽ verborum vestrorum , iratúsque
est,ac iurauit,dicendo,
35 ˊNõ videbit quisquam ex hominibus illis *de* generatione mala
hac terram bonam quam iuraui me daturum Patribus vestris:
36 Præter Chaleb filiũ Iephũnéh: ipse *enim* videbit eam,eíque dabo
terrã quã calcauit,& filiis ei⁹,eo quòd adimpleuit *ire*ˊpost Iehouã.
37 ˊEtiam contra me iratus est Iehouáh propter vos,dicendo,Etiã
tu non ingredieris illuc.
38 Iehoשúay filius Nun qui stat coram te, ipse ingredietur illuc:
ipsum *ergo*ˊrobora:quandoquidẽ ipseˊsorte diuidet illã Iשraאeli.
39 Et paruuli vestri de quibus dixistis,In prædam erunt:ac filii ve-
stri qui non norunt hodie ˊ*nec* bonum nec malum, ipsi intrabunt
illuc,illísque dabo eam,& ipsi possidebunt eam.
40 Vos autemˊconuersi,proficiscimini in desertum,per viam ma-
ris סSuph.
41 Et respondistis , & dixistis ad me,ˊPeccauimus Iehouæ:nos a-
scendemus, & pugnabimusˊiuxta omnia quæ præcepit nobis Ie-
houáh Deus noster. Et accinxistis vos singuliˊarmis suis bellicis,
& parati fuistis ascendere in montem.
42 Dixit autem Iehouáh mihi, Dic eis, Ne ascendatis, neque pu-
gnetis,quia non sum in medio vestri: & ne percutiamini coram
inimicis vestris.
43 ˊEt loquutus sum hæc vobis, & nõ audistis,ˊimò rebelles fuistis
verbo Iehouæ,ˊ& temere ascendistis in montem.
44 Itaque egressus est אEmoræus qui habitabat in mõte illo, in oc
cursum vestri,persequutíque sunt vos quemadmodum facere so
lent apes,& contriuerunt vos in שSeעír vsque ad חHormáh.
45 ˊEt reuersi fleuistis coram Iehoua,& non exaudiuit Iehouáh vo
cem vestram,nec auscultauit vobis.

Incredulus populus nõ videbit terrã promissã.

Caleb.

Moyses incredulitate non est ingressus terram.

Peccatum agnoscit populus.

Contra voluntatem Dei ascendens Israel contra Amorrhæũ, cæditur.

Plorat populus.

Populus iste maior,&c. עם גדול Vide Nume.13.d.33,verba exploratorum. Filios gigantum בני ענקים Id est gigantes.
30 Ipse pugnabit,&c. הוא ילחם וגו' Id est expugnabit illos vobis cessantibus , haud secus atque fecit in AEgypto vobis spectantibus.
Prorsus vt fecit ככל אשר עשה Ad verbũ,iuxta omnia quæ fecit. 31 Et *ut* in ipso deser.&c. ובמדבר אשר ראית Subaudiendum est verbum præcedens,quemadmodum fecit.Desertum Sinai intelligit.Præterea subauditur שם vbi.
35 Nõ videbit אם יראה Si videbit.s i pro Non.q.d.ne vnus quidẽ ex omnibus hominibus istius generationis pessimæ videbit terrã, &c.Vide hæc pluribus descripta, Num.14.d.23.24,vbi Hebraismus explicatur. 36 Post Iehouã. : אחרי יהוה Antecedẽs loco pronominis primæ personæ ME. 37 Etiã contra me iratus est גם בי התאנף Moses hic dicit Dominum etiam sibi iratum fuisse propter populum,quum tamẽ eam iram sibi accersiuerit sua infidelitate,vt scribitur Nume.20.d.24,vbi Dominus ait, Eo quòd rebelles fuistis ori meo in aquis Iurgii.Verum eruditi quidam ita intelligendum esse existimant, Quòd Moses occasione regendi tam morosi & increduli vulgi,tãdem lapsus sit in incredulitatem.Et hoc vocat hic iram Domini propter illos sibi inflictam.
38 Robora: חזק Id est iube illum bono ac forti esse animo.Hebraismus. Sorte diuidet illam Iשsr. : ינחלנה את ישראל tradet illam iure hæreditario possidendam Israeli. Ad verbum,hæreditare faciet eam Israelem.id est filios Israel.
39 Nec bonum nec malum, טוב ורע Ad verbum,bonum & malum.id est qui non norunt quid differat bonum à malo.
40 Conuersi,profi. פנו לכם וסעו Ad verbum,vertite vos,& proficiscimini. 41 Peccauimus Iehouæ: חטאנו ליהוה Hæc historia scribitur & Nume.14.g.40. Iuxta omnia quæ præc.no. ככל אשר צונו Id est prorsus,siue omnino vt præcepit. Armis suis bellicis, את כלי מלחמתו Ad verbum,armis belli sui. 43 Et loquutus sum *hæc* vo. ואדבר אליכם .i.hæc renuntiaui vobis. Imò rebelles f.verbo ותמרו את פי Ad verbum,& irritastis os,&c. Vide suprà versu 26. Et temere ascẽdistis ותזדו ותעלו Ad verbum,& temere egistis,& ascendistis.
45 Et reuersi fle. ותשבו ותבכו Ad verbum,Et conuersi estis,& plorastis.i.pœnitentia ducti,fleuistis.

Et mansistis in Cadéשs diebus multis 'iuxta numerum dierum 46
quibus *antea* manseratis. Cap. II.

Præcipitur populo transituro per mōtē Seir, vt emat cibos & aquam ab eis.

P'Ostea reuersi, profecti sumus 'in desertum illud per viam Ma 1
ris סSuph, quemadmodum loquutus est Iehouáh ad me: & cir
cuiuimus montem שSeעír 'diebus multis.
Tandem dixit Iehouáh ad me in hunc modum, 2
'Sufficit vobis circuisse montē istū: cōuertite vos ad Aquilonē. 3
Et populo præcipe dicendo, Vos 'mox transituri estis per termi 4
num fratrum vestrorum, filiorū עEשsáu qui habitant in שSeעír,
'quanuis timeant sibi à vobis, cauete tamen diligenter
'Ne irritetis eos: non enim daturus sum vobis de terra eorum 5
'vsque ad calcationem plantæ pedis, quia in hæreditatem ipsi עE-
שsáu dedi montem שSeעír.
Cibum emetis ab eis argento, '& comedetis: & etiam aquam e- 6
metis ab eis argento, & bibetis:

Benedictio Dei, & solicitudo pro Israelitis, & prouidentia.

Siquidē Iehouáh Deus tuus benedixit tibi in omni opere man⁹ 7
tuæ, & 'nouit quòd ābules per desertū magnū istud: iam quadra
ginta annis Iehouáh Deus tuus fuit tecū, neque indiguisti aliquo.
Et transiuimus à fratribus nostris filiis עEשsáu qui habitabāt in 8
שSeעír 'per viam solitudinis 'ab אElát h & ab עEצsion-gáber: con-
uersi autem transiuimus *ad* viam deserti Moáb.

Israeli præcipitur ne cōtra Moabitas prælietur.

Dixítq; Iehouáh ad me, Ne 'oppugnes Moáb, 'neque irrites eos 9
bello: quia non dabo tibi de terra eius possessionem *ullam*: nam fi-
liis Lot dedi עAr in hæreditatem.

Possessio filiorū Lot.

Emim.

אEmim antea habitabant in ea, populus 'magnus, & multus, '& 10
excelsus, 'sicut עAnacím.
Gigātes reputabantur etiam ipsi sicut עAnacím: & Moabitæ vo 11
cabant eos 'אEmim.

Horrhæi.

In שSeעir autem habitauerunt 'חHorím antea, quos filii עEשsáu 12
expulerunt, & perdiderunt eos à facie sua, habitauerúntque loco

46 Sedistis ergo in Cades-Barne multo tempore.

Cap. II.

1 PRofectique inde venimus in solitudinē, quæ ducit ad Mare rubrū, sicut mihi dixerat Dominus: & circuiuimus montē Seir longo tempore.

2 Dixitque Dominus ad me,

3 Sufficit vobis circuire mōtem istū: ite contra Aquilonem.

4 Et populo præcipe, dicens, Trāsibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, & timebunt vos: videte ergo diligenter

5 Ne moueamini contra eos: neque enim dabo vobis de terra eorū quātū potest vnius pedis calcare vestigium: quia in possessionem Esau dedi montem Seir.

6 Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam haurietis, & bibetis.

7 Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarū: nouit iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnā, per quadraginta annos habitans tecū Dominus Deus tuus, & nihil tibi defuit. B

8 Cúmque transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitabāt in Seir, per viam campestrem, de Elath, & de Asion-gaber, venimus ad iter quod ducit in desertum Moab.

9 Dixitque Dominus ad me, Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium: non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filiis Lot tradidi Ar in possessionem.

10 Emim primi fuerunt habitatores eius, populus magnus, & validus, & tam excelsus vt de Enacim stirpe,

11 Quasi gigantes & crederentur, & essent similes filiorū Enacim: denique Moabitæ appellant eos Emim. C

12 In Seir autem prius habitauerunt Horrhæi: quibus expulsis atque deletis, habitauerunt filii Esau, sicut fecit

46 Iuxta numerum dierum, &c. : כימים אשר ישבתם Ad verbum, secundum dies quibus mansistis. i. quanto tempore prius habitaueritis illic ante reditum exploratorum illorum.

IN CAPVT II.

1 Postea reuersi, prof. ונפן ונסע Ad verbum, Et conuertimus nos, & profecti sumus. In desertum illud המדברה nempe Sinai. Diebus multis. : ימים רבים Id est (vt ipse postea, versu 14 dicit) triginta octo annis, vt sensim perirent impii murmuratores.

3 Sufficit vobis circ. רב־לכם סוב Id est, Satis circuistis. vt capite præcedenti, versu 6. Satis, inquit, circuistis montana hæc, ite contra Aquilonem, scilicet relictis Edomæis à sinistris, & Moabitis & Ammonitis (qui ad Orientem Terræ promissionis habitāt) à dextris, vt recta via tenderent ad Aquilonem ad Amorrhæos. Deinde victis Ammorhæis, ad Occidentem versi, Iordanem transirent in terram Chanaan. Tres autem populos illos, Edomæos, Moabitas, & Ammonitas scribit Moses à Domino exceptos, quum tamen Nume. 20. d. 10, dicat Edomitas vi prohibuisse transitum Israeli. Sed diuersis locis ista contigerunt. Id quod in Numeris scribitur, gestum est in Cades confinio Edom & Amorrhæorum, vbi compendio poterant transire ad Amorrhæos: sed Dominus curauit vt Edomæi resisterent. Hoc autem loco scribit de confinio Edomæorum & Moabitarum, post longissimum illum circuitum montis Edom, per viam Maris rubri, vbi iam populi illi territi miraculis & virtutibus Dei celebratis in Israele, opus habebant præsidio Dei. 4 Mox transituri estis עוברים Ad verbum, transeuntes. Sic sæpe participium præsens reddunt doctiores. Quanuis timeant, &c. וייראו מכם וגו' Ad verbum, & timebunt sibi à vobis, & cauebitis vobis valde. Sensus est, Diligenter cauete ne prouocetis eos ad pugnam, ne lædatis eos: [vel, diligēter custodite vos ne fortè irruant in vos, & noceāt vobis] quia timent sibi à vobis. Seipsum declarat sequenti versu. 5 Ne irritetis eos: אל־תתגרו בם Ad verbum, Ne misceatis vos cum eis, nempe in lite: quæ dictio Litis, aliquando illi coniungitur, vt Prouerb. 28. c. 25, Latus animo יגרה מדון miscebit litem. Id est ne prouocetis eos ad bellum. Vsque ad calcationem pl. pe. עד מדרך כף־רגל Id est ne tantillum quidem quantum planta pedis occupat.

6 Et comedetis: ואכלתם quo vescamini. Et mox, quam bibatis. 7 Nouit quòd ambules ידע לכתך Ad verbum, nouit ambulare tuum. Alii vertūt, quòd perambulaueris. Quia Nosse, siue Cognoscere in Scripturis sæpe pro Fauere, bene velle, & benefacere accipitur: vt Psal. 1. b. 6: ideò hunc locum sic trāstulit Chaldæus paraph. sufficienter dedit tibi necessaria quum ambulares per desertum magnum istud his quadraginta annis. vt Cognoscere iter, sit benefacere in itinere, omnia affatim in itinere suppeditando. Hæc autem quidam Hebræorum sic cum antecedentibus coniungunt, quasi dicat Deus, Quanuis opus alio cibo vobis non sit (nam Dominus Deus vester cælesti benedictione, quod ederetis suppeditauit hactenus) nihilo secius tamen si edendi alia esculenta cupiditas vos incesserit, habetis abundè pecuniarum vnde ematis omnia. Sunt ergo hæc verba quasi redditio causæ: acsi dicat, Non est opus vt capiatis commeatum ab Edomitis: ex benedictione enim Domini abūdè suppetit quo emere licebit. Per opera manuum eorum intelligit pecora, & id genus, quorum magnam copiam ab Aegyptiis, deinde ab Amalecitis habuerant: Dominus autem inter manus ea curantium amplissimè adauxerat.

8 Per viam solitud. מדרך הערבה Hic מן pro ב accipitur, per viam planitiei. Ab אElath, &c. מאילת ומעציון גבר Docti quidam etiam hoc loco volunt מן pro ב positum esse, ad Elath & ad Hesion-gaber. Huius profectionis fit mentio Nume. 33. d. 35.

9 Oppugnes תצר obsideas. Neque irrites eos bel. ואל־תתגר בם מלחמה Idem verbum quod paulo antè versu 5. nisi quod hîc adiungit illi substantiuum Belli, Neque disceptes cum eis prælio. vel, ne ineas aduersus eos bellum. siue, decertes cum eis bello.

10 Magnus, גדול Id est nobilis & insignis. Et excelsus, ורם & proceræ staturæ. Sicut עAnacim. : כענקים instar gigantum.

11 אEmim. : אמים Significat terribiles & metuendos ab איום quod terribilem significat.

12 חHorim החרים Significat nobiles, illustres, candidos, optimates: ab חור albo, siue candore: vel quòd in Oriente principes alba veste vtantur, sicut Latini trabea & purpura: vel quòd præ aliis spectabiles essent.

Israel in terra possessionis suæ quam dedit illi Dominus.

13 Surgentes ergo vt transiremus torrentem Zared, venimus ad eum.

14 Tempus autem quo ambulauimus de Cades Barne vsque ad transitū torrentis Zared, triginta & octo annorū fuit: donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorū de castris, sicut iurauerat Dominus:

15 Cuius manus fuit aduersum eos, vt interirent de castrorum medio.

16 Postquā autem vniuersi ceciderunt pugnatores,

D 17 Loquut' est Dominus ad me, dicēs,

18 Tu trāsibis hodie terminos Moab, vrbem nomine Ar:

19 Et accedens in vicina filiorū Ammō, caue ne pugnes contra eos, ne mouearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Lot dedi eam in possessionem.

20 Terra gigantum reputata est: & in ipsa olim habitauerunt gigātes, quos Ammonitæ vocant Zomzommim.

21 Populus magnus, & proceræ longitudinis sicut Enacim, quos deleuit Dominus à facie eorum, & fecit illos habitare pro eis:

22 Sicut fecerat filiis Esau qui habitāt in Seir, delens Horrhæos, & terram eorum illis tradens, quam possident vsque in præsens.

E 23 Heuæos quoque qui habitabant in Haserim vsque ad Gazam, Cappadoces expulerunt: qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt pro illis.

24 Surgite, & transite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Sehon regem Hesebon Amorrhæum & terram eius incipe possidere, & committe aduersus eum prælium.

25 Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos qui habitant sub omni cęlo: vt audito nomine tuo paueant, & in morē parturientium contremiscant, & dolore teneantur.

16 Misi ergo nūtios de solitudine Cademoth ad Sehon regē Hesebon verbis pacificis, dicens,

27 Transibo per terram tuam, publica gradiar via: non declinabo neque ad dextram, neque ad sinistram.

28 Alimēta pretio vēde mihi, vt vescar: aquā pecunia tribue, & sic bibā: tantū est mihi concedas transitum.

29 Sicut fecerunt filii Esau, qui habitāt in Seir, & Moabitæ qui morantur in Ar: donec veniā ad Iordanē, & transeā

ipsorum, quemadmodum fecit Iשraél in terra ʼpossessionis suæ,
quam dedit Iehouáh illis.
13 Nunc surgite, & transite ʼtorrentem Zéred: & transiuimus tor-
rentem Zéred.
14 Dies autē quibus ambulauimus de Cadéשs Barnéay, donec trā
iremus torrentem Zéred, fuerūt trigintaocto anni, donec consu-
meretur tota generatio virorum bellatorū ʼde medio castrorum,
quemadmodum iurauerat Iehouáh illis.
15 Præterea ʼmanus Iehouæ fuit in eos vt perderet eos è medio ca-
strorum, donec ʼconsumeret eos.
16 Et fuit, postquam consumpti fuerunt omnes viri bellatores, vt
morerentur è medio populi,
17 Tunc loquutus est Iehouáh ad me, dicendo,
18 Tu transiturus es hodie terminum Moáb, *nempe* עAr:
19 Et accedes eregione filiorū עAmmón: ne obsideas eos, neque — Ne contra Ammon pugnet, præcipitur Israeli.
ʼirrites eos: quia non daturus sum tibi de terra filiorum עAm-
món possessionem *aliquam*: nam filiis Lot dedi illam *in* possessionē.
20 Terra gigātum reputata fuit etiam ipsa, ʼgigantes habitauerunt
in ea olim: quos עAmmonitæ vocabant Zamzummím. — Zomzommim.
21 ʼPopulus magnus, & multus, & excelsus sicut עAnacím, & perdi-
dit eos Iehouáh à facie eorum, ʼpossederúntque eos, & habitauerūt
loco ipsorum:
22 Quemadmodum fecit filiis עEשsáu habitātibus in שSeעir, ʼ*pro-
pter* quos disperdidit חHoræos à facie eorum, & possederunt eos,
habitauerúntque loco ipsorum vsque in hanc diem.
23 Et עAuæos qui habitabant ʼin חHaצserím vsque עAzzáh, ʼCaph- — Heuæi à Cappadocibus victi.
thorim qui egressi sunt de Chaphthór, perdiderunt eos, & habita-
uerunt loco ipsorum.
24 Surgite, proficiscimini, & transite ʼtorrentem Arnón: ʼvide, dedi
in manu tua סSinhón regem חHeשbon אEmoræū & terram eius:
ʼincipe possidere, ʼ& discepta prælio cum illo.
25 Hodie incipiam ʼdare pauorem tuum, & formidinē tuam super
faciem populorum qui sunt sub toto cælo qui audierunt famam
tuam, & pauebunt, timebúntque à facie tua.
26 ʼEt misi nuntios è deserto Cedemóth ad סSinhón regem חHeש- — Sehon denegans transitum, vincitur.
bón verbis pacificis, dicendo,
27 ʼTranseam per terram tuam, ʼper viam per viam ambulabo, nō
declinabo ad dexteram, neque ad sinistram.
28 Cibum argento vendes mihi, & comedam: aquam quoque ar-
gento dabis mihi, & bibam: tantùm transibo pedibus meis:
29 Quemadmodū fecerūt mihi filii עEשsáu qui habitāt in שSeעír,
& Moabitæ qui habitāt in עAr, donec ʼtrāsiero Iardén ad terrā quā

Possessionis suæ ירושתו .i. quam postea possedit iure hæreditario. 13 Torrentem Zéred: נחל זרד: Hanc profectionē vide Nu-
me. 21. b. 12. 14 De medio cast. מקרב המחנה .i. qui erant in castris. 15 Manus Ieh. יד יהוה Chaldæus paraph. plaga à facie
Domini. Consumeret eos. חומם: absumerentur. id est perderentur. 19 Irrites eos: תצרם Vt suprà versu 5 & 9, Ne lacessas
eos prælio. 20 Gigantes, &c. רפאים ישבו בה Declarat quod proximè dixerat, Terra gigantum reputabatur.
21 Populus magnus, &c. עם גדול ורבורם .i. nobilis & multus numero. Possederuntque eos, ויירשום .i. sedes eorum occupauerūt.
22 Propter quos אשר Vide paulo antè versu 12. 23 In חHaצserim בחצרים Idem videtur esse quod Haseroth vna mansionum,
Nume. 33. c. 17. Caphthorim כפתרים Nō videntur fuisse quos vulgò transferūt Cappadoces, quū Cappadoces sint in Asia: nisi paruā ali-
quā manū Cappadocū irrupisse in Auæos quis dicat. 24 Torrentē Ar. נחל ארנן Quibusdā Arnon est rupis in sublime proiectæ
nomen inter Moabitas & Amorrhæos. Quod si verum est, oportet torrentem fuisse in valle sub rupe: ad quod & Nume. 21. f. 28, alludit Moses,
vbi recitat cantico vulgari cantatum esse, Ignis deuorauit ciues excelsorum Arnon. Et in fine huius, versu 36, videtur torrentem separare ab
Arnon: vbi dicit de oppido in torrente sito, & non addit Arnon. Vide, ראה Mutatio personæ. Incipe poss. החל רש Ad verbum,
incipe, posside. Et discepta והתגר Idem verbum quod iam suprà versu quinto, nono, & 18.
25 Dare pauorem tuum, &c. תת פחדך ויראתך Hebraismus, pro, reddam omnes populos territos audito nomine tuo.
26 Et misi nuntios ואשלח מלאכים Hic refert eandem historiam quam Nume. 21. c. 21, scripsit, pluribus tamen verbis.
27 Transeam אעברה Liceat mihi transire. Per viam per viam בדרך בדרך Hac repetitione tritissimam & publicam viam intelli-
git, viam regiam. Nume. 21. c. 22, pro hoc Moses scripsit, Via regia pergemus.
29 Transiero Iardén ad terram אעבור את הירדן אל הארץ Id est transmisso Iordane ingrediar terram, &c.

Iehouáh Deus noster dat nobis.
Et noluit ס Sinhón rex ה Hewsbón vt transiremus per se:indura- 30
uerat enim Iehouáh Deus tuus spiritũ eius, & obfirmauerat cor
eius,vt daret eum in manu tua,'vt hodie *est*.
Dixit autem Iehouáh ad me,Vide,iam cœpi'dare coram te ס Si- 31
nhón,& terram eius,'incipe possidere,vt possideas terram eius.
Egressus est autẽ ס Sinhón in occursum nostrum,ipse & vniuer- 32
sus populus eius ad bellum in Iaháys:
Et tradidit illũ Iehouáh Deus noster ante nos ,percussimúsque 33
eum & filios eius, atque omnem populum eius.
Cepimus quoque omnes vrbes eius eo tempore , ac destruxi- 34
mus omnes vrbes,viros,& mulieres,& paruulos: non reliquimus
superstitem.
'Veruntamen iumenta prædati sumus nobis , & spolia vrbium 35
quas cepimus.
Ab y Aroyér quæ est iuxta ripam torrentis Arnón , '& vrbe quæ 36
est in valle, vsque ad Gilyád, non fuit vrbs'quæ effugerit à nobis,
omnes tradidit Iehouáh Deus noster coram nobis.
Veruntamen ad terram filiorum y Ammón non accessisti, *ad* o- 37
mnem locũ torrentis Iabbóc,& vrbes montanas, atque *ad* omnia
loca quæ præcepit Iehouáh Deus noster. Cap. III.

Og rex Basan occiditur.

Conuersi autem ascendimus per viam Bawsán: & egressus est 1
ש Og rex Bawsán in occursum nostrum, ipse & vniuersus po-
pulus eius ad prælium in א Edróyi.
Et dixit Iehouáh ad me,Ne timeas illum:in manu enim tua tra 2
didi eũ & vniuersum populũ eius,ac terrã eius: faciésque ei quẽ-
admodũ fecisti ס Sinhón regi א Emoræi qui habitabat in ה Hewsbõ.
Tradidit itaque Iehouáh Deus noster in manu nostra etiã ש Og 3
regem Bawsán & vniuersum populum eius:percussimus eũ,'adeò
vt non reliquerimus ei superstitem.
Cepimus quoque omnes vrbes eius'eo tempore:non fuit vrbs 4
ulla'quam non ceperimus ab eis,*nempe* sexaginta vrbes,omnem re-
gionem Argób regni ש Og"in Bawsán.
Omnes *autem* istæ vrbes *erant* munitæ'muris altis, portis & vecti- 5
bus: præter vrbes'non muratas multas valde,
'Quas vastauimus,quemadmodũ fecimus ס Sinhón regi ה Hews- 6
bón,vastando omnem vrbem,viros,mulieres & paruulos.
Omnia autem iumenta,& spolia vrbium prædati sumus nobis. 7
Tulimus itaque eo tẽpore terrã è manuduorũ Regũ א Emoræo- 8
rũ,quæ erat trãs Iardén,à torrẽte Arnón vsq; ad montẽ ה Hermõ:

Hermon mons qui & Sarion,& Sanir.

(צ Sidonii vocant ה Hermón, ש Sirión:& א Emoræi vocant eum 9
ש Senír)
Omnes vrbes'planitiei, & totum Gilyád, & omnem Bawsán v- 10
que ad ס Salcháh,& א Edréyi,vrbes regni ש Og in Bawsán:

ad terrã quam Dominus Deus noster daturus est nobis.

30 Noluitque Sehon rex Hesebõ dare nobis trãsitum:quia indurauerat Dominus Deus tuus spiritũ eius,& obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas,sicut nunc vides.

31 Dixitque Dominus ad me,|Ecce cœpi tibi tradere Sehon & terrã eius, incipe possidere eam.

32 Egressúsque est Sehon obuiã nobis cũ omni populo suo ad præliũ in Iasa.

33 Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis : percussimúsque eum cum filiis suis & omni populo suo.

34 Cunctásque vrbes in tẽpore illo cepimus , interfectis habitatoribus earum , viris ac mulieribus & paruulis: non reliquimus in eis quicquam.

35 Absque iumentis,quæ in partem venere prædantium: & spoliis vrbium quas cepimus.

36 Ab Aroer quæ est super ripam torrentis Arnõ , & oppido quod in valle situm est,vsque Galaad,non fuit vicus & ciuitas quæ nostras effugeret manus : omnes tradidit Dominus Deus noster nobis.

37 Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus,& cunctis quæ adiacent torrẽti Ieboc,& vrbibus mõtanis,vniuersísque locis à quibus nos phibuit Dñs Deus noster. Cap. III.

1 Itaque conuersi ascẽdimus per iter Basan : egressúsque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai.

2 Dixitque Dominus ad me, Ne timeas eum:quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciésq; ei|sicut fecistiSehon regi Amorrhæorum,qui habitauit in Hesebon.

3 |Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan & vniuersum populum eius:percussimúsque eos vsque ad internecionem,

4 Vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore: nõ fuit oppidum quod nos effugeret:sexaginta vrbes, omnẽ regionem Argob regni Og in Basan.

5 Cũctę vrbes erãt munitę muris altissimis,portisq; & vectib⁹,absq; oppidis innumeris quæ non habebãt muros.

6 Et deleuim⁹ eos,sicut feceramus Sehõ regi Hesebõ,disperdẽtes omnẽ ciuitatẽ,virósq; ac mulieres & puulos.

7 Iumẽta autem & spolia vrbium diripuimus.

8 Tulimúsque illo in tẽpore terrã de manu duorum Regũ Amorrhęorũ qui erant trans Iordanem: à torrente Arnon vsque ad montem Hermon,

9 (Quem Sidonii Sarion vocant,& Amorrhæi Sanir)

10 Omnes ciuitates quæ sitæ sunt in planitie,& vniuersam terram Galaad & Basan vsque ad Selcha & Edrai ciuitates regni Og in Basan.

30 Vt hodie *est*. : ביום הזה Ad verbum,secundum diem hanc.Hebraismus,quem quidam sic exponunt,Vt *testatur* dies ista.vel,quemadmodum omnibus hodie notum est. 31 Dare coram te תת לפניך Id est ponere in potestate tua.Gallicè,*a ton commandement*.Esse coram aliquo,pro,in potestate eius esse,& arbitrio. Incipe possid.&c. החל רש לרשת Ad verbum,incipe,posside vt possideas.i.incipe possidere iure hæreditario terram eius. 35 Veruntamen רק Tantummodo. 36 Et vrbe quæ *est* in valle, והעיר אשר בנחל imò ab ea vrbe quæ sita est in ipso torrente.Vallis dicitur נחל à torrente perfluente in ea. Quæ effug.à nobis, אשר שגבה ממנו Latini dicunt quæ effugerit manus nostras.id est quæ ita natura loci munita fuerit vt euaserit è manibus nostris.

IN CAPVT III.

3 Adeò vt non reliq. עד בלתי השאיר Quidam vertunt,ita vt non remaneret illi superstes. Alii,ita vt non superesset ei reliquus.
4 Eo tempore: בעת ההיא in tẽpore ipso.sic in sequentibus. Quam nõ ceperimus ab eis, אשר לא לקחנו מאתם Id est quam non expugnauerimus,ipsis deuictis. In Bawsán. : בבשן Nonnihil subaudiendum,cuiusmodi,qui regnabat in Basan.
5 Muris altis, חומה גבוהה Singul.Heb.pro plur.muris altis.q.d.natura loci munitæ erant,& cinctæ mœnibus altissimis. Non muratas, הפרזי paganorum.id est in quibus pagani habitabant,quæ sine muro sunt.
6 Quas vastauimus, ונחרם אותם Ad verbũ,Et vastauimus eas.vel,desolauimus.aut,deleuimus. 10 Planitiei, המישור cãpestres.

Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum: monstratur lectus eius ferreus qui est in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad mẽsuram cubiti virilis manus.

Nume.32.f.33 ❘Terrámque possedimus tẽpore illo ab Aroer, quæ est super ripã torrentis Arnon, vsque ad mediã partẽ montis Galaad: & ciuitates illius dedi Ruben & Gad.

Reliquã autem partem Galaad, & omnẽ Basan regni Og, tradidi mediæ tribui Manasse, omnem regionem Argob: cunctáque Basan vocatur terra gigantum.

Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri & Machati: vocauitque ex nomine suo, C Basan Hauoth-Iair, id est villas Iair, vsque in præsentem diem.

Machir quoque dedi Galaad.

Et tribubus Ruben & Gad dedi de terra Galaad vsque ad torrentem Arnon medium torrentis, & confinium, vsque ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon:

Et planitiem solitudinis atque Iordanem, & terminos Cenereth vsque ad Mare deserti, quod est salsissimũ, ad radices mõtis Phasga cõtra Orientẽ.

Præcepique vobis in tempore illo, dicens, Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hæreditatem, expediti præcedite fratres vestros filios Israel omnes viri robusti:

Absque vxoribus, & paruulis atque iumentis. (noui enim quòd plura habeatis pecora) & in vrbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis:

Donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris sicut vobis tribuit: & possideãt ipsi etiam terram quam daturus est eis trans Iordanem: tunc D reuertetur vnusquisque in possessionem suam quam dedi vobis.

Nume.27.d.18 ❘Iosue quoque in tempore illo prę cepi, dicens, Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus vester duobus his Regibus: sic faciet omnibus regnis ad quæ transiturus es.

Ne timeas eos: Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis.

Precatúsque sum Dominũ in tempore illo, dicens,

Dñe Deus, tu cœpisti ostẽdere seruo tuo magnitudinẽ tuã, manúmq; fortissimã: neque enim est alius Deus vel in cælo, vel in terra, q̃ possit facere opera tua, & cõparari fortitudini tuæ.

11 Solus quippe שOg rex Baשán remanserat ex reliquis giganti- Lectus Og regis.
bus: ecce lectus eius, lectus ferreus, nónne est in Rabbáth filiorũ
yAmmón? nouem cubitorum longitudo eius, & quatuor cubito-
rum latitudo eius ʹad cubitum hominis.
12 Et hanc *quidem* terram *quam* possedimus eo tempore ab yAroyér, Possessio Rubẽ, Gad, & dimidiæ tribus Manasse.
quæ *sita erat* ʹad torrentẽ Arnón, & dimidium montis Gilyád, & vr-
bes eius, dedi Reאubenitis & Gaditis.
13 Residuũ verò Gilyád, & vniuersam Baשán regni yOg dedi di-
midiæ tribui Menaשséh, omnem regionẽ Argób, ʹtotam Baשán Basan, terra gigantum.
quæ vocabatur terra gigantum.
14 ʹIaאír filius Menaשséh cepit omnem regionem Argób, vsque
ad terminum Geשurí & Mayachathí: & vocauit eas secundum no-
men suum, Baשán nHauóth Iaאír vsque ad diem istam. Hauoth Iair.
15 Porrò ipsi Machír dedi Gilyád.
16 Reאubenitis verò & Gaditis dedi à Gilyád vsque ad torrentem
Arnón, ʹmedium torrentis, ʹ& terminum: & vsque ad Iabbóc tor-
rentem, ʹterminum filiorum yAmmón.
17 ʹEt planitiẽ, & Iardén, ʹ& terminũ, ʹà Chinnéreth vsque ad Ma-
reʹ planitiei, Mare salis, ʹsub effusionibus *aquarum* collis ad Orientẽ.
18 ʹPræcepique vobis eo tempore, dicendo, Iehouáh Deus vester Rubenitis & Gaditis præcipitur vt armati deducãt fratres in terram Chanaan.
dedit vobis terram istam vt possideatis eam, accincti armis trãsi-
bitis ante fratres vestros filios Iשraél, ʹquotquot robusti estis.
19 Tantummodo vxores vestræ, & paruuli vestri, & pecudes ve-
stræ (noui *enim* quòd pecora multa sint vobis) remanebunt in vrbi
bus vestris quas dedi vobis:
20 Donec requiẽ dederit Iehouáh fratribus vestris sicut vobis, &
possederint etiam ipsi terram quam Iehouáh Deus vester dat eis
trans Iardén: tunc reuertemini singuli ad possessionem suam quã
dedi vobis.
21 Ipsi quoque Iehoשúay præcepi eo tempore, dicẽdo, Oculi tui Iosue constituitur dux super Israelem.
ʹvident quæcunque fecit Iehouáh Deus vester duobus Regibus il-
lis, sic facturus est Iehouáh omnibus regnis ad quæ tuʹ transis.
22 Ne timeatis eos: quia Iehouáh Deus vester ʹipse est qui pugnat
pro vobis.
23 ʹEt rogaui Iehouam in tempore ipso, dicendo, ואתחנן
24 Domine Iehouáh tu cœpisti ostendere seruo tuo magnitudi- Orans Moyses, omnipotentiam Dei cõfessus, petit ingredi terrã Chanaan, & nõ exauditur.
nem tuam, & manum tuam validam: quis enim Deus in cælo, ʹaut
in terra qui faciat ʹsicut opera tua & secundum fortitudines tuas?

11 Ad cubitum hominis. : באמת איש Id est ad vulgarem rationem longitudinis cubitalis. Loquitur de vulgari mensura cubiti.
12 Ad torrentem על נחל ad vallem. Quando dederint Rubenitis terram istam, vide Nume.32.f.33.
13 Totam Baשsan לכל הבשן Basan, Argob, & Trachonitis, eadem est regio. Quidam coniungunt partem istam versus cũ præcedenti, vertentes, totus funiculus Argob per totam Basan, ille vocatur Terra gigantum. i. tota regio Argob quæ extenditur per totam Basan, vocatur, regio gigantum. 14 Iaאir filius Menaשséh, &c. יאיר בן מנשה וגו׳ Vide eadem Nume.32.g.41.
16 Medium torrentis, תוך הנחל & internam partem torrentis. Et terminum: וגבול & confinium. id est regionem adiacentem torrenti. Terminum גבול Per appositionem dictum, qui est terminus. 17 Et planitiem & Iardén, והערבה והירדן Et campestria & Iordanem. id est campestria adiacentia Iordani. Et terminum, וגבול Id est, & regionẽ finitimam quæ illi adiacet. A Chinnéreth מכנרת Sic vocat lacum Genesareth, qui & mare Galilææ, siue Tiberiadis dicitur. Planitiei, Mare salis, הערבה ים המלח solitudinis, Mare salsum. per appositionem dictum. id est Mare mortuũ. Sub effusionibus, &c. תחת אשדות הפסגה Id est ad radices collis quæ fontibus rigari solent. Quidam non transferunt ipsa nomina Hebraica, Asdoth Pisga, tanquam proprium nomen. Incertum tamen est adhuc sitne proprium, an appellatiuum nomen: tametsi huc ferantur docti quidam vt propè credant vrbis nomen esse, moti ex Iosue capite 13. c.20, vbi inter vrbes tribus Ruben numeratur Asdoth Pisga, hoc est, Asdoth in radice montis Pisga. Sed & Hieronymus lib. de locis Hebraicis, dicit esse nomen vrbis. Significat alioqui id quod vertit noster interpres, effusiones aquarum, sicut scatebras & scaturigines.
18 Præcepique vrbis ואצו אתכם Vide Nume.32.c.21. Quotquot robusti estis. : כל בני חיל Ad verbum, omnes filii roboris. id est quotquot polletis viribus. hoc est, quotquot arma gestare potestis. 21 Vidẽt הרואות Ad verbum, videntes. sub. fuerunt. id est viderunt. Transis. : עובר transiturus es. 22 Ipse est qui pugnat pro vobis. : הוא הנלחם לכם Id est, est propugnator vester. Alii vertunt per futurum, pugnaturus est pro vobis. 23 Et rogaui Iehouam ואתחנן אל יהוה Ab hoc versu secundam suam huius libri sectionem incipiunt Hebræi, inscribentes eam ואתחנן, Et rogauit. Annotant hoc loco Hebræi propriè hoc verbum significare, pro gratia orare, offensum precibus placare, non meritis niti. est enim deductum verbum à nomine חן *hen* quod gratiam significat.
24 Aut in terra ובארץ Hîc ו pro או Vel, siue, aut. Sicut opera tua, &c. : כמעשיך וכגבורתך Hebraismus, opera similia tuis, & stratagemata similia tuis, siue talia qualia facere soles.

Transeam quæso,& videam terram illam optimā quæ est trans 25
Iardén,*&* montem optimum istum,'& Lebanón.
Iratus autem fuerat Iehouáh contra me propter vos,propterea 26
non exaudiuit me: 'sed ipse dixit mihi, Sufficiat tibi,'ne posthac
alloquaris me super hac re.

Moysi Deus terram ostendit.

Ascende verticem'Piosgáh , & leua oculos tuos ad Occidētem, 27
& ad Aquilonem,& ad Meridiē,& ad Orientē,'ac vide oculis tuis:
non enim transibis Iardén istum.
'Præcipe item Iehowsúay, '& cōforta eum,'& robora eum: ipse 28
enim'transiturus est ante populum istum,ipséque'tradet illis pos-
sidendam terram quam videbis.
'Mansimus verò'in valle,eregione'Beth-peωór. Cap. IIII. 29

Adhortatio ad Legē seruādam.

NVnc ergo ô Iωsraél, audi'statuta'& iudicia quæ ego 'doceo 1
vos,vt faciatis,vt viuatis: atque ingrediamini,& possideatis
terram quam Iehouáh Deus Patrum vestrorum dat vobis.

Verbo Dei nihil addendum aut detrahendum.

Non addetis ad verbum quod ego'præcipio vobis,neque'dimi 2
nuetis *quicquam* ex eo , 'vt custodiatis præcepta Iehouæ Dei vestri
quæ ego præcipio vobis.

Beel-phegor.

Oculi vestri'viderunt quæ fecit Iehouáh'propter Bayál-peωór: 3
omnem enim hominem qui perrexerat post Bayál-peωór,perdi-
dit Iehouáh Deus tuus è medio tui.

Adhærere Deo.

Vos autem'qui adhæsistis Iehouæ Deo vestro, viuitis vniuer- 4
si hodie.

Præcepta obseruanda.

'Videte,docui vos statuta & iudicia,quemadmodum præcepit 5
mihi Iehouáh Deus meus , vt ita faciatis in medio terræ ad quam
vos ingredimini,vt eam possideatis.

Sapiētia & intelligentia nostra.

Custodite ergo, & facite, quia ea est sapientia vestra '& intelli- 6
gentia vestra in oculis populorū qui audient omnia statuta ista,
& dicēt,'Vtique populus sapiens & intelligens,gens'magna ista.

Orationibus nostris adest Deus.

Quæ enim est gens *ita* magna,cui sint dii'propinqui, sicut est Ie 7
houáh Deus noster in cunctis pro quibus inuocauerimus eum?
Et quæ est gēs *ita* magna,cui sint statuta & iudicia iusta,sicut est 8
vniuersa Lex ista quam ego'do coram vobis hodie?

25 Transibo igitur & videbo terrā hāc optimam trans Iordanem,& mōtem istum egregium,& Libanum.

26 ‖Iratúsque est Dominus mihi propter vos , nec exaudiuit me , sed dixit mihi,Sufficit tibi,nequaquam vltrà loquaris de hac re ad me.

Infra 34.a.1

27 Ascēde cacumen Phasgæ, & oculos tuos circunfer ad Occidentem , & ad Aquilonē, Austrúmque,& Orientē,& aspice:nec enim trāsibis Iordanē istū.

28 Præcipe Iosue, & corrobora eū atq; cōforta: quia ipse præcedet populum istū,& diuidet eis terrā quā visurus es.

29 Mansimúsque in valle contra fanū Phogor. Cap.IIII.

1 ET nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te: vt faciens ea,viuas:& ingrediens possideas terrā quam Dominus Deus Patrū vestrorum daturus est vobis.

2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo : custodite mandata Domini Dei vestri quæ ego præcipio vobis.

3 ‖Oculi vestri viderūt omnia quæ fecit Dominus cōtra Beel-phegor,quomodo contriuerit omnes cultores eius de medio vestri.

Num.25.a.4. Iosue 22.d.17

4 Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro , viuitis vniuersi vsque in præsentem diem.

5 Scitis quòd docuerim vos præcepta atque iustitias, sicut mādauit mihi Dominus Deus : sic facietis ea in terra quam possessuri estis:

6 Et obseruabitis, & implebitis opere:hæc est enim vestra sapiētia & intellectus coram populis, vt audiētes vniuersi præcepta hæc,dicant, En populus sapiēs & intelligēs,gēs magna.

7 Nec est alia natio tam grandis,quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cūctis obsecrationibus nostris.

8 Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias , iustáq; iudicia , & vniuersam Legē quā ego proponam hodie ante oculos vestros?

25 Et Lebanón. : והלבנן .i.locum in quo postea extruetur templum ex lignis cedrinis quæ afferentur è mōte Libano. Hæc dixit Spiritu prophetico. 26 Sed ipse dixit mihi, ויאמר יהוה אלי Ad verbum,& dixit Iehouáh ad me. Antecedens pro relatiuo. Ne posthac, &c. אל תוסף דבר וגו' ne amplius[vltrà]loquaris mihi de hac re. Ad verbum,ne addas vt loquaris mihi amplius in verbo isto.
27 Piosgáh, הפסגה Videtur mons accliuis esse,cuius cacumen aut fastigium Nebo dicebatur,ex quo vniuersa Terra perspici poterat. Ac vide oculis tuis: וראה בעיניך Hebraismus,aspice diligenter. 28 Præcipe item וצו Id est,præceptis ac mandatis instrue. Et conforta eum, וחזקהו & corrobora eū.i.iube eum bono esse animo ac forti. Et robora eum: ואמצהו Duabus dictionibus idem significantibus vtitur,vt Iosuam Moses magis ac magis corroboret,nec desinat stimulos addere. Transiturus est,&c. יעבר לפני העם Hebraismus,introducturus est populum in terram promissam. Tradet illis possid. ינחיל אותם diuidet illis.partietur illis sorte.
29 Mansimus verò ונשב Iam verò manseramus. In valle, בגיא Quidam volunt esse loci proprium,Gai. Beth-peωór. בית פעור: fanum Peor.erat idolum quod colebant Ammonitæ.

IN CAPVT IIII.

1 Statuta החקים Propriè significat ritum & morem sacrorum. Et iudicia המשפטים Hæc vox primò significat ipsum officiū seu administrationem iuris. Inde liber Iudicum.i.principum,rectorum,consulum,vel magistratuum. Secundò ipsum opus & exequutionē iudicii. Hinc illud Facere iudicium & iustitiā. Vltimò id quod Latinè dicimus iura,& leges,quibus homines inter se ciuiliter in rebus profanis reguntur:& sæpius pro consuetudine & more aliquo ponitur:vel pro iure gentium & naturali. ampla significatio aliquando obscuritatem loco parit. Hæc duo in Scripturis celebratissima sunt. Ab hoc veniunt Iudices & iudicandi potestas:ab illo verò,regendi in spiritualibus magister,quem מחוקק vocant, Gene.49.b.10. Doceo מלמד docturus sum.
2 Præcipio מצוה præcepturus sum. Diminuetis תגרעו detrahetis. Vt custodiatis לשמור Causatur Moses ideo nihil esse addendum vel demendum verbis Dei,ne non seruentur præcepta Dei:quòd traditiones hominum verbo Dei additæ,obstaculo sint ne seruentur. Præcepta enim hominum auertunt à veritate,Tit.1.d.14,& seducunt corda innocentium,Rom.16.c.18.
3 Viderunt הרואות Ad verbum.videntes.sub.fuerunt.i.viderunt. Propter Bayál-peωór: בבעל פעור Chaldæus paraph.cultoribus Baal-peor. Sic mox, Qui ambulauerunt post cultores Baal-peor. 4 Qui adhæsistis הדבקים Ad verbum, adhærentes.sub.fuistis.id est qui adhæsistis. 5 Videte, ראה Singul.Heb pro plur. Verbū positū videtur pro exhortantis siue excitantis aduerbio, Eia, Agite,docui vos hactenus.&c. 6 Et intelligētia ובינתכם & prudētia. Sapientē vocat qui ea norit quæ fidei sunt & religionis erga Deū, & iuris ac charitatis erga proximum: intelligentem verò siue prudentem,qui in vtrisque acutus,prudens, & cautus sit,vt rectè in his incedat,& nulla fallacia seducatur. Si,inquit,hæc feceritis,apud exteras gentes reputabimini sapientes & intelligentes,siue prudētes. Vtique רק Certé. Alii,Tantum. q.d. Solus iste populus veram habet sapientiam & intelligentiam ex statutis & iudiciis Dei veri. vt paulo pòst dicit versu 7. Magna הגדול eximia.inclyta. 7 Propinqui, קרובים .i.propitii ac fauorabiles,qui præsto adsint & succurrant inuocantibus ipsos in afflictione. 8 Do corā vo. נותן לפניכם daturus sum ante conspectum vestrū.i.propositurus sum vobis & explicaturus.

Custodi igitur temetipsũ & animã tuam solicitè, ne obliuiscaris verborũ quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ: docebis ea filios ac nepotes tuos.

Diem in quo stetisti corã Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi, dicens, Cõgrega ad me populũ, vt audiãt sermones meos, & vt discãt timere me õni tẽpore quo viuũt in terra, doceántque filios suos.

‖Et accessistis ad radices mõtis qui ardebat vsque ad cælum: erántque in eo tenebrę, & nubes, & caligo.

Loquutúsque est Dominus ad vos de medio ignis: vocem verborum eius audistis, & formã penitus nõ vidistis.

Et ostendit vobis pactũ suum quod præcepit vt faceretis, & decem verba quæ scripsit in duab' tabulis lapideis.

C Mihique mandauit in illo tempore vt docerẽ vos cæremonias & iudicia quæ facere deberetis in terra quã possessuri estis.

Custodite igitur solicitè animas vestras (non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis)

Ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ:

Similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auiũ sub cælo volantium:

Atque reptilium quæ mouentur in terra, siue piscium qui sub terra morantur in aquis:

Ne fortè eleuatis oculis ad cælum, videas solem & lunã, & omnia astra cæli, & errore deceptus adores ea & colas, quę creauit Dominus De' tuus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cælo sunt.

Vos autem tulit Dominus, & eduxit de fornace ferrea AEgypti, vt haberet populum hæreditariũ, sicut est in præsenti die.

‖Iratúsque est Dominus contra me propter sermones vestros, & iurauit D vt non transirem Iordanẽ, nec ingrederer terram optimam quam daturus est vobis.

Ecce morior in hac humo, nõ trãsibo Iordanem: vos transibitis, & possidebitis terram egregiam.

Caue nequando obliuiscaris pacti Domini Dei tui quod pepigit tecum: & facias tibi sculptam similitudinem eorum quę fieri Dominus prohibuit.

Quia Dominus Deus tuus ‖ ignis consumens est, Deus æmulator.

9 Veruntamen caue tibi, '& custodi animam tuam solicitè, ne o-
bliuiscaris rerum quas viderunt oculi tui, néve recedant à corde
tuo cunctis diebus vitæ tuæ, & doceas ea filios tuos & filios filio-
rum tuorum.
10 'Die quo stetisti coram Iehoua Deo tuo in nHoréb, quum di-
ceret Iehouah mihi, Congrega mihi populum, 'vt recenseam illis
verba mea, 'quæ discent, vt timeãt me omnibus diebus quibus vi-
xerint super terram, & filios suos doceant.
11 Itaque accessistis, & stetistis 'sub monte, (mons autem ille arde-
bat igni 'vsque ad medium cæli, 'tenebræ, nubes, & caligo)
12 Et loquutus est Iehouáh ad vos è medio ignis: vocem verborũ
vos audiebatis, 'at imaginem *ullam* non videbatis præter vocem.
13 Et renuntiauit vobis 'pactum suum quod præcepit vobis vt fa-
ceretis, decem verba, & scripsit illa in duabus tabulis lapideis.
14 Mihi quoque præcepit Iehouáh eodem tẽpore vt docerem vos
statuta & iudicia, vt faceretis ea in terra ad quam transitis vt pos-
sideatis eam.
15 Cauete ergo diligenter 'animabus vestris (non enim vidistis vl-
lam imaginem die quo loquutus est Iehouáh ad vos in nHoréb è
medio ignis)
16 Ne fortè 'corrũpatis *vias vestras*, & faciatis vobis sculptile, *aut* 'ima-
ginem vllius simulachri, *id est* effigiem masculi aut fœminæ:
17 Effigiem cuiuscunque animalis quod in terra *degit*, effigiem cu-
iuscunque volucris alatæ quæ volet 'per cælum:
18 Effigiem cuiuscunque repentis in terra, effigiem cuiuscunque
piscis qui in aqua *degit* 'sub terra:
19 Néve attollas oculos tuos in cælum, '& videas solem, & lunam,
& stellas, omnem militiam cæli, '& impellaris, & incurues te illis,
colásque ea, quæ 'distribuit Iehouáh Deus tuus omnibus populis
sub toto cælo.
20 'Vos autem tulit Iehouáh, & eduxit vos 'è fornace ferrea, ex AE-
gypto, vt sitis ei 'in populum hæreditatis, sicut die ista.
21 At Iehouáh iratus est in me 'propter verba vestra, iurauítque
quòd non transirem Iardén, neque ingrederer terram optimam
quam Iehouáh Deus tuus dat tibi *in* hæreditatem.
22 Ego enim 'morior in terra ista, neque transeo Iardén, vos autẽ
transitis, & possidebitis terram optimam istam.
23 Cauete *ergo* vobis ne fortè obliuiscamini pacti Iehouæ Dei ve-
stri quod pepigit vobiscum, & faciatis vobis sculptile, *aut* 'imagi-
nem cuiuscunque rei 'sicut præcepit tibi Iehouáh Deus tuus.
24 Nam Iehouáh Deus tuus 'ignis consumens est, 'Deus zelotes.

Operum Dei ne obliuiscamur.

Filii quid docendi.

Dehortatio à quacunque similitudine adorãda.

Astra.

Hæreditas Dei populus Israel. Moyses non ingressurus terrã promissionis.

Sculptilia ne fiant quæ adorentur, solicite rursum dehortatur Moyses.

Ignis consumẽs Deus.

Heb.12.g.29

9 Et custodi, &c. וּשְׁמוֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד & serua teipsum diligenter. Ad verbum, & serua animam tuam valde.
10 Die quo יוֹם אֲשֶׁר Subaudiendum verbum præcedens, Ne obliuiscaris inquam, &c. Vt recenseam illis וְאַשְׁמִעֵם Ad verbum, & audire faciam eos. i. vt illis audiẽtibus loquar. Quæ discent, vt tim. me אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי quibus discent timere me. vel, vt discãt timere me. 11 Sub monte, תַּחַת הָהָר Hebraismus, ad radices montis. Vsque ad mediũ c. עַד לֵב הַשָּׁמַיִם Ad verbũ, vsque ad cor cæli. i. videbatur ignis pertingere vsque ad medium cælum. Tenebræ, nubes, חֹשֶׁךְ עָנָן sub. erant sub eo. i. circũdabatur nube & caligine. Alii vertunt, tenebræ nubis [.i. nubes tenebricosa] & caligo. 12 At imaginem וּתְמוּנָה at figuram. similitudinem. formam.
13 Pactum suum אֶת בְּרִיתוֹ Ita vocat leges ac conditiones pacti cum illis initi. 15 Animabus ve. לְנַפְשֹׁתֵיכֶם Id est vobis.
16 Corrumpatis, &c. תַּשְׁחִתוּן וגו' corrũpamini, & faciatis. i. corrupti animo ac mente, curetis faciendũ sculptile. Imaginẽ vll. simũ. תְּמוּנַת כָּל סָמֶל similitudinẽ cuiusuis idoli. 17 Per cælũ: בַּשָּׁמָיִם: in cælo. i. aere. 18 Sub terra: מִתַּחַת לָאָרֶץ: .i. quæ concauitatibus terræ capitur, siue cõprehenditur. 19 Et videas וְרָאִיתָ & aspicias. vel cõtempleris. Et impellaris, וְנִדַּחְתָּ sub. ita vt coruas à fide illa pristina, vsqueadeò vt illa adores. Distribuit חָלַק impartitus est. i. in ministerium omnium gentium creauit.
20 Vos autem tulit, &c. וְאֶתְכֶם לָקַח וגו' q. d. Si aliis gentibus contulit multa beneficia, vobis certè quamplurima contulit, quòd vnicè vos amet. E fornace ferrea, מִכּוּר הַבַּרְזֶל .i. seruitute durissima. Vehementi verbo appellat seruitutem AEgypti fornacẽ ferream, nõ solùm propter historiæ crudelitatem, sed & propter conscientiarum miseriam, sub Legis ira & traditionum tyrannide oppressarum. In populũ hæred. לְעַם נַחֲלָה Hebraismus, populus hæreditarius. 21 Propter verba ve. עַל דִּבְרֵיכֶם Hebraismus, propter vos. vestra culpa.
22 Morior מֵת Præsentia, hoc versu pro futuris, moriturus sum, transibo, transituri estis.
23 Imaginem תְּמוּנַת formam. vt suprà versu 12. Sicut אֲשֶׁר Pro כַּאֲשֶׁר positum est, Quemadmodum.
24 Ignis consumens est, אֵשׁ אֹכְלָה ignis deuorans. i. qui nihil reliquum faciat impiis. Deus zelotes. אֵל קַנָּא: Vide Exo. 20. a. 5.

25 Quum genueris filios & nepotes,'& senueritis in terra illa, corruperitis autem *uos*, & feceritis sculptile, imaginē cuiuscūque rei, atque *ita* feceritis malū in oculis Iehouæ Dei vestri, irritando illū:

26 'Testor contra vos hodie cælum & terrā quòd pereundo peribitis citò è terra ad quā *pergendo* transituri estis Iardén, vt possideatis eam: non protrahetis dies in ea, quia'disperdendo disperdemini:

27 Ac disperget vos Iehouáh inter populos, & relinquemini'homines pauci numero in gentibus ad quas deducet vos Iehouáh.

28 'Seruietísque ibi diis, operi manuū hominum, ligno & lapidi, quæ non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odorantur.

Toto cordeque ærendus Deus in tribulatione.

29 Quòd si requisieris illinc Iehouam Deum tuum, tum inuenies, si requisieris eum toto corde tuo, & tota anima tua.

30 Quum fuerit tibi angustia, inuenerintque te omnia'ista:'in nouissimis diebus si reuersus fueris ad Iehouam Deum tuum, & parueris voci eius:

Misericors De⁹. Deus memor pacti. Beneficia Dei erga populum Israel, vt cognosceretur esse solus Deus.

31 (Quia Deus misericors est Iehouáh Deus tuus) non derelinquet te, nec disperdet te, neque obliuiscetur pacti Patrum tuorum de quo iurauit illis.

32 Interroga enim nunc'de diebus antiquis qui fuerunt ante te à die quo creauit Deus hominem super terrā,'& ab extremo cæli vsque ad *alterum* extremum cæli,'an facta fuerit res similis huic tā magnæ, aut auditum fuerit aliquid tale:

33 Nunquid audiuit populus vocem Dei *sui* loquentis è medio ignis, quemadmodum audisti tu, & vixit?

34 Aut nunquid tentauit deus *aliquis* vt veniret ad capiendum sibi gentem *aliquam* è medio gētis *alterius*'cum tentationibus, cum signis, & cum portentis, & bello, & manu valida, & brachio extento, & terroribus magnis,'quemadmodū fecit vobis Iehouáh Deus vester'in AEgypto in oculis tuis?

Deus noster solus Deus.

35 'Tibi ostensum est, vt scires quòd Iehouáh est Deus, *&* non est vltrà præter eum.

36 E cælis audire te fecit vocem suam, vt erudiret te: & super terram ostendit tibi ignem suum magnum, & verba eius audisti è medio ignis.

37 Et quoniam dilexit Patres tuos, elegit'semen eius post eum, eduxítque te ante se potentia sua maxima ex AEgypto:

38 Vt expelleret gentes maximas, & robustiores te à facie tua,'vt introduceret te, vt daret tibi terram eorum *in* hæreditatem,'sicut hodie.

Deus Israel, solus Deus est.

39 Scito ergo hodie,'& reuocato ad cor tuum, quòd Iehouáh est Deus ille in cælo desuper, & super terram deorsum,'nec est vltra.

40 Et custodi statuta eius & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi hodie, vt benè sit tibi & filiis tuis post te,'vtque prolōges dies super terram quam Iehouáh Deus tuus dat tibi,'omnibus diebus.

Nume.33

25 Si genueritis filios ac nepotes, & morati fueritis in terra, deceptique feceritis vobis aliquam similitudinem, patrantes malum corā Domino Deo vestro, vt eū ad iracundiā prouocetis:

Iosue 23.c

26 Testes inuoco hodie cælū & terrā, citò perituros vos esse de terra quam transito Iordane possessuri estis: non habitabitis in ea longo tempore, sed delebit vos Dominus:

27 Atque disperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus ad quas vos ducturus est Dominus.

28 Ibique seruietis diis qui hominum manu fabricati sunt, ligno & lapidi, qui non vident, nec audiūt, nec comedunt, nec odorantur. B

29 ¶ Quúmque quæsieris ibi Dominū Deum tuū, inuenies eū: si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ.

30 Postquā te inuenerint omnia quæ prædicta sunt, nouissimo autem tempore reuertêris ad Dominū Deū tuū, & audies vocem eius:

31 (Quia Deus misericors Dominus Deus tuus est) non dimittet te, nec omnino delebit, neque obliuiscetur pacti in quo iurauit Patribus tuis.

32 Interroga de diebus antiquis qui fuerūt ante te ex die quo creauit De⁹ hominem super terrā, à summo cælo vsque ad summum eius, si facta est aliquando huiusmodi res, aut vnquam cognitum est,

Exo.19.b

33 Vt audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, & vixisti.

34 Si fecit Deus vt ingrederetur, & tolleret sibi gentem de medio nationū per tentationes, signa atque portenta, per pugnam & robustam manum, extentúmque brachium, & horribiles visiones iuxta omnia quæ fecit pro vobis Dominus Deus vester in AEgypto, videntibus oculis tuis:

Exo.20.a Leuit.26.a Psal.96.b

35 Vt scires quoniam Dominus ipse est Deus, & nō est alius præter eum.

36 De cælo te fecit audire vocem suā, vt doceret te: & in terra ostendit tibi ignem suum maximū, & audisti verba illius de medio ignis.

Exo.14.a Iere.32.c

37 Quia dilexit Patres tuos, & elegit semen eorum post eos: ¶ eduxitque te præcedens in virtute sua magna ex AEgypto,

38 Vt deleret nationes maximas & fortiores te in introitu tuo: & introduceret te, darétque tibi terram earū in possessionem, sicut cernis in præsenti die.

39 Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo quòd Dominus ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius.

40 Custodi præcepta eius atque mandata quæ ego præcipio tibi: vt benè sit tibi, & filiis tuis post te, & permaneas multo tēpore super terrā quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

25 Et senueritis ונושנתם .i.longo tempore habitaueritis. 26 Testor העידותי Præt.Heb.pro præs. Appello, siue Aduoco in testes. Disperdendo disperdemini. : השמד תשמדון delendo delebimini. Hebraismus, certò delebimini.
27 Homines pauci num. מתי מספר homines numeri. i.qui numerari poterunt, vt vertit Chaldæus paraph. hoc est pauci.
28 Seruietísque ibi diis, ועבדתם־שם אלהים coletisque ibi deos, &c. 30 Ista: הדברים האלה Ad verbum, verba illa. sub. supradicta.
In nouissimis die. באחרית הימים .i.tandē. 32 De diebus ant. לימים ראשונים dies antiquos. i.cōsule diaria & annales. Et ab extremo, &c. ולמקצהונו' .i.ab Exortu solis vsque ad Occasum. An facta fuerit, &c. הנהיה כדבר וגו' Ad verbū, an factū sit sicut res magna ista, vel auditū sit sicut ipsa. 34 Quemadmodum fecit ככל־אשר־עשה Ad verbum, secundū omnia quæ fecit. i.prorsus vt fecit.
In AEgypto במצרים in AEgyptios. 35 Tibi ostensū est, vt sci. אתה הראת לדעת Ad verbū, Tu factus es videre, ad cognoscendū.
37 Semen eius post e. בזרעו אחריו .i.semen Iaacob eo mortuo. 38 Vt introduceret te, לחביאך sub. in regionem earū, vt adires hæreditatem earum. Sicut ho. : כיום הזה sub. cernis. 39 Et reuocato ad cor t. והשבות אל־לבבך .i.cogitato apud te. Nec est vltra. : אין עוד sub. eū. i.nullus est alius. 40 Vtque prolō.d. ולמען תאריך ימים vtque extrahas tēpus. i.longo tēpore habites in terra.
Omnibus die. : כל־הימים Quidam referunt hæc verba ad id quod paulo antè præcessit, Vt bene sit tibi cūctis diebus. i.vt multa beneficia cōferat tibi Deus omnibus diebus tuis. Alii referūt ad verbū Custodi, quod præcessit hoc modo, Custodi omnibus diebus statuta eius.

34 Cū tentationibus, במסות .i.cum probationib⁹ vt infrà capi. 7.c.19.

Nume.35.a.6 41 Tunc separauit Moyses tres ciuitates trãs Iordanẽ ad Orientalẽ plagã,
G
42 Vt cõfugiat ad eas qui occiderit nolens proximum suum, nec sibi fuerit inimicus ante vnum & alterũ diẽ, & ad harũ aliquã vrbiũ possit euadere:

Iosue 20.c.8 43 Bosor in solitudine, quæ sita est in terra cãpestri de tribu Ruben: & Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: & Golã in Basan, quæ est in tribu Manasse.

44 Ista est lex quam proposuit Moyses coram filiis Israel:

45 Et hæc testimonia & cęremoniæ atque iudicia quæ loquutus est ad filios Israel, quãdo egressi sũt de AEgypto,

46 Trans Iordanẽ in valle contra Fanum Phogor in terra Sehon regis Amorrhæi, qui habitauit in Hesebon, quem percussit Moyses. filii quoque Israel egressi ex AEgypto,

47 Possederunt terram eius, & terram Og regis Basan duorũ Regum Amorrhæorum, qui erant trans Iordanem ad solis Ortum,

48 Ab Aroer quæ sita est super ripam torrentis Arnon, vsque ad montẽ Siõ, qui est & Hermon,

49 Omnẽ planitiem trans Iordanẽ ad Oriẽtalẽ plagã, vsque ad Mare solitudinis, & vsq; ad radices mõtis Phasga.

Cap. V.

1 VOcauitque Moyses omnem Israelem, & dixit ad eum, Audi Israel cęremonias atque iudicia quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete.

Exo.19.b.3 2 Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.

3 Non cum Patribus nostris iniit pactum: sed nobiscum qui impræsentiarum sumus & viuimus.

4 Facie ad faciem loquutus est nobis in monte de medio ignis:

5 Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius: timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem, & ait,

Exo.20.a.2 Leui.26.a.1 Psal.96.b.7 6 Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti de domo seruitutis.

7 Non habebis deos alienos in conspectu meo.

8 Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cælo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis sub terra.

Exo.34.a.7 Iere.32.c.18 9 Non adorabis ea, & non coles: ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddẽs iniquitatem patrum super filios in tertiã & quartã generationẽ iis qui oderunt me:

B
10 Et faciens misericordiam in multa millia, diligentibus me, & custodien-

41 Tunc separauit Mouséh tres vrbes trans Iardén ad Exortũ solis: Tres ciuitates perfugii.
42 Vt fugeret illuc homicida qui occidisset proximũ suum ignoranter, qui non odisset eum ᐟab heri & nudiustertius, fugeret inquam ad vnam ex vrbibus istis, & viueret:
43 Nẽpe Bétser in deserto ipso, in terra planitiei ᐟde Reubenitis: & Ramóth in Gilyád de Gaditis, & Golã in Bausán de Menassitis.
44 Hæc itaque est lex quam proposuit Mouséh corã filiis Iusraél:
45 Hæc sunt ᐟtestimonia & statuta & iudicia quæ dixit Mouséh filiis Iusraél, quum egressi essent ex AEgypto,
46 Trans Iardén ᐟin valle eregione Beth-peyór, in terra Sihhón regis Emoræorũ qui habitabat in Hesbón, quem percussit Mouséh, & filii Iusraél quum egressi fuissent ex AEgypto:
47 Et possederunt terram eius, & terram Og regis Bausán, duorũ regum Emoræorum, qui *habitabant* trans Iardén ad Ortum solis,
48 Ab Aroyér quæ *erat* iuxta ripam torrentis Arnón, vsque ad mõtem Sión qui est Hermón: Mons Sion, quĩ & Hermon.
49 Et vniuersam solitudinem trans Iardén ad Orientem, vsque ad Mare ᐟsolitudinis, ᐟsub effusionibus aquarum.

Cap. V.

1 VOcauitque Mouséh vniuersum Iusraelem, & dixit eis, Audi Iusraél statuta & iudicia quæ ego ᐟloquor in auribus vestris hodie, & discite ea, & custodite faciendo ea. Repetit Moyses decalogum & leges Dei. Discẽda & facienda præcepta Dei.
2 Iehouáh Deus noster pepigit nobiscum pactum in Horéb.
3 Non cum Patribus nostris *tantum* pepigit Iehouáh ᐟpactum istud, ᐟsed etiam nobiscũ qui sumus hîc, & hodie nos vniuersi viuimus.
4 ᐟFacie ad faciem loquutus est Iehouáh vobiscum in eo monte è medio ignis:
5 (Ego verò stabam inter Iehouam & vos eo tempore, vt renuntiarem vobis verbum Iehouæ: timebatis enim à facie ignis, & nõ ascendistis in montem) dicendo, Mediator Moyses.
6 Ego Iehouáh Deus tuus qui eduxi te è terra AEgypti ᐟè domo seruorum.
7 Non erunt tibi dii ᐟalii coram me.
8 Non facies tibi sculptile *ullum*, *aut* vllam imaginẽ *eorum* quæ sunt in cælo sursum, & *eorum* quæ in terra deorsum, & *eorum* quæ in aquis ᐟsubter terram.
9 ᐟNon incuruabis te eis, neque coles ea: ego enim Iehouáh Deus tuus, Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum super filios, & in tertiam & in quartam generationem, iis qui odio habent me:
10 Et faciens misericordiam millibus, iis qui diligunt me, & ser- Misericordia.

41 Ab heri & nudiust. מתמול שלשום Hebraismus, ante vnum aut alterum diem. i. antea. Gallicè dicimus, *ne d'hier, ne de deuant hier.*
43 De Reubenitis: לראובני de tribu Ruben. Alii, in Reubenitis. sic in sequentibus. siue, in tribu Rubenitarum.
45 Testimonia העדות Id est quibus testatur Deus per Legem & verbum suum sese adesse, & nos curare, quo conscientiam de eo habeamus, quẽ aliàs neque videmus, neque sentimus, neque intelligimus. 46 In valle בגיא in Gai. vt suprà versu vltimo capitis tertii.
49 Solitudinis, הערבה planitiei. Vide suprà cap.3.c.17, vbi Mare solitudinis dicit vocari Mare salsum. Sub effusionibus aquarum. תחת אשדות הפסגה: sub Asdoth Pisgah. Vide suprà cap.3.c.17.

IN CAPVT V.

1 Loquor in auribus vest. דובר באזניכם loquuturus sum vobis audientibus. 3 Pactum istud, את־הברית הזאת fœdus istud. Pactũ, siue fœdus vocat conditiones fœderis quæ hîc describũtur. q. d. Proposuit nobis in decalogo cõditiones quibus inter ipsũ & nos fœdus firmum erit, & permanebit, non aliter. Sed etiam nobiscum כי אתנו Hic כי pro כי אם positum est. Tametsi aliter intelligat ex doctioribus Hebræorum alter, nempe, Non cum maioribus nostris qui mortui sunt in AEgypto, sed nobiscum qui viuimus. Atque ita intellexisse videtur Chaldæus paraph. qui vertit, Non cum Patribus nostris pepigit fœdus istud, sed nobiscum qui omnes hodie hic viuimus.
4 Facie ad faciem פנים בפנים Hebraica loquutio, qua significatur mutuus inter colloquendum aspectus, quo coràm & in facie amicus loquitur amico. Sic Exod.33.c.11, Loquebatur Dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Non quòd viderent speciem Dei, quum suprà cap.4.c.15, dixerit, Nullam speciem Dei vidistis. sed significat Deum cum ipsis fuisse loquutũ manifestis verbis & signis quæ viderunt, vt negari non possit quin Deus fuerit. 6 E domo seruorum. : מבית עבדים Vide annotationem in Exodo, cap.13.a.3. 7 Alii coram me. : אחרים על־פני alieni in conspectu meo. i. me spectante. q. d. quũ nihil me lateat. Quidam vertunt, Non erit tibi vllus ex diis alienis. 8 Subter terram. : מתחת לארץ sub terra. id est quæ comprehenduntur intra lineam illam circularem qua continetur globus terræ. 9 Non incuruabis te eis, לא־תשתחוה להם Non adorabis ea.

uant præcepta mea.

Iuramentum.

Non aſſumes nomen Iehouæ Dei tui in vanum : non enim Ie- 11
houáh inſontẽ habebit eum qui acceperit nomen eius in vanum.

Sabbathum.

Obſerua diem ſabbathi, vt ſanctifices eum queadmodum præ- 12
cepit tibi Iehouáh Deus tuus.

Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: 13

Die autem ſeptima ſabbathum *erit* Iehouæ Dei tui : non facies 14
vllum opus, tu neque filius tuus neque filia tua, neque ſeruus tuus
neque ancilla tua, neque bos tuus neque aſinus tuus, neque vllum
iumentum tuum, neque peregrinus tuus qui *habitauerit* intra portas
tuas: vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua ſicut tu.

Et memineris quòd ſeruus fueris in terra AEgypti, & eduxerit 15
te Iehouáh Deus tuus inde in manu valida, & brachio extento:
idcirco præcepit tibi Iehouáh Deus tuus vt faceres diẽ ſabbathi.

Honorandi parentes.

Honora patrem tuum & matrem tuam, quemadmodum præ- 16
cepit tibi Iehouáh Deus tuus, vt prolongentur dies tui, & vt bene
ſit tibi ſuper terram quam Iehouáh Deus tuus dat tibi.

Non facies homicidium. 17

Neque adulterium committes. 18

Nec furaberis. 19

Neque dices in proximum tuum teſtimonium falſum. 20

Neque concupiſces vxorem proximi tui, nec concupiſces do- 21
mum proximi tui, agrum eius, aut ſeruum eius, aut ancillam e-
ius, bouem eius, aut aſinum eius, *ne*que quicquam eorum quæ
ſunt proximo tuo.

Verba hæc loquutus eſt Iehouáh ad omnem congregationem 22
veſtram in ipſo monte è medio ignis, nubis, & caliginis, voce ma
gna, & non addidit: ſcripſitque illa in duabus tabulis lapideis, &
dedit ea mihi.

Ingenium legis eſt vt mentem terreat.

Fuit autem, quum audiuiſſetis vocem è medio tenebrarũ (mõs 23
enim ardebat igne) acceſſiſtis ad me, omnes duces tribuum veſtra-
rum, & ſeniores veſtri.

Et dixiſtis, En oſtendit nobis Iehouáh Deus noſter gloriam ſuã, 24
& magnitudinem ſuam, & vocem eius audiuimus è medio ignis:
hodie vidimus quòd loquutus eſt Deus cum homine, & vixit.

Nũc igitur quare moriemur? cõſumet enim nos ignis magnus 25
iſte: ſi iterum audierimus vocem Iehouæ Dei noſtri, moriemur.

Nam quæ eſt omnis caro, vt audiat vocem Dei viuentis, lo- 26
quentis è medio ignis, ſicut nos, & viuat?

Accede tu, & audi omnia quæ dixerit Iehouáh Deus noſter, tu 27
autem loquêris ad nos quæcunque dixerit Iehouáh Deus noſter
tibi, & audiemus, atque faciemus.

Audiuítque Iehouáh vocem verborum veſtrorum quum lo- 28
queremini ad me, & dixit Iehouáh mihi, Audiui vocẽ verborũ po
puli huius quæ dixerũt tibi: benè dixerũt quæcũque loquuti ſũt.

---

tibus præcepta mea.

11 Non vſurpabis nomẽ Domini Dei tui fruſtra: quia nõ erit impunitus qui ſuper re vana nomen eius aſſũpſerit.

12 Obſerua diem ſabbathi, vt ſanctifices eum ſicut præcepit tibi Dominus Deus tuus.

13 Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua:

14 Septim⁹ dies Sabbathi eſt, id eſt requies Domini Dei tui : non facies in eo quicquã operis, tu & filius tuus & filia, ſeruus & ancilla, & bos & aſinus, & omne iumentum tuum, & peregrinus qui eſt intra portas tuas: vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua ſicut & tu.

15 Memento quòd & ipſe ſerui eris in AEgypto, & eduxerit te inde Domin⁹ Deus tuus in manu forti, & brachio extento : idcirco præcepit tibi vt obſeruares diem ſabbathi.

16 Honora patrem tuũ & matrẽ, ſicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, vt longo viuas tempore, & bene ſit tibi in terra quã Dominus Deus tuus daturus eſt tibi.

17 Non occides. C

18 Neque mœchaberis.

19 Furtúmque non facies.

20 Nec loquêris cõtra proximum tuũ falſum teſtimonium.

21 Non concupiſces vxorem proximi tui, non domum, non agrum, non ancillam, non bouem, non aſinum, & vniuerſa quæ illius ſunt.

22 Hæc verba loquutus eſt Dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius: & ſcripſit ea in tabulis lapideis quas tradidit mihi.

23 Vos autem poſtquam audiſtis vocem de medio tenebrarum, & montẽ ardere vidiſtis, acceſſiſtis ad me omnes principes tribuum & maiores natu, atque dixiſtis.

24 Ecce oſtẽdit nobis Dominus Deus noſter maieſtatem & magnitudinem ſuam: vocem enim eius audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie quòd loquente Deo cum homine, vixerit homo.

25 Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? ſi enim audierimus vltrà vocem Domini Dei noſtri, moriemur. D

26 Quid eſt omnis caro, vt audiat vocẽ Dei viuẽtis, qui de medio ignis loqtur ſicut nos audiuimus, & poſſit viuere?

27 Tu magis accede: & audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi: loquêriſque ad nos, & nos audientes faciemus ea.

28 Quod quum audiſſet Dominus, ait ad me, Audiui vocem verborum populi huius quæ loquuti ſunt tibi; bene omnia ſunt loquuti.

---

14 Neque filius tuus, ובנך Vide annotationẽ Exo.20.b.10. Vt requieſcat, &c. למען ינוח Hæc addidit ad ea quæ ſcripſit Exo.20.b.10. 16 Vt prolongentur, &c. למען ואריכון ימיך Vide Exo.20.b.12. 21 Neque quiquam eorum quæ וכל אשר Ad verbum, & omne quod. Præcedentem negationem ſubaudiuit noſter interpres. 22 Et non addidit: ולא יסף Docti inter Hebræos exponunt, non addidit vltrà loqui voce magna ſicut illa. Cauſa mox ſubditur, Quia non poterant ſuſtinere terribilẽ illam vocẽ. Alii exponunt, & non ceſſauit. nã vtrũque ſignicat vox Hebræa יסף. hoc eſt, durauit per totos quadraginta dies quibus Moſes ſtetit in mõte. ita vertit & Chaldæus paraph. Et dedit ea ויתנם & dedit illas. tabulas ſcilicet. 24 Oſtendit nobis הראנו Ad verbum, videre fecit nos. Hodie vidimus, &c. היום הזה ראינו וגו׳ q.d. ſatis probauimus, ſiue deprehendimus quòd loquatur, ſiue loqui poſſit, Iehouah cũ homine qui viuat. vel, & viuet homo ille, non morietur propterea. 25 Si iterum audier. &c. אם יוספים אנחנו Ad verbum, ſi addentes nos. pro, ſi addiderimus vt audiamus vocẽ Iehouæ Dei noſtri amplius, moriemur. 26 Vt audiat אשר שמע vt audire poſſit. Et viuat? : ויחי & viuere poſſit, non ſtatim moriatur? 28 Benè dixerunt, &c. : היטיבו כל אשר דברו Ad verbum, bonificarunt (ſi Latinè dici poſſet) omnia quæ dixerunt.

Quis det talem eos habere mẽtem vt timeant me, & custodiant vniuersa mãdata mea in omni tempore, vt bene sit eis & filiis eorũ in sempiternũ?

Vade, & dic eis, Reuertimini in tentoria vestra:

Tu verò hîc sta mecũ, & loquar tibi omnia mandata mea, & cæremonias atque iudicia: quæ docebis eos vt faciant ea in terra quam dabo illis in possessionem.

Custodite igitur & facite quæ præcepit Domin⁹ Deus vobis: nõ declinabitis neq; ad dexterã, neq; ad sinistrã:

Sed per viam quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis, vt viuatis, & bene sit vobis, & protelẽtur dies vestri in terra possessionis vestræ.

Cap. VI.

HAEc sũt præcepta & cæremoniæ atque iudicia quæ mandauit Dominus Deus vester vt docerem vos, & faciatis ea in terra ad quam transgredimini possidendam,

Vt timeas Dominum Deum tuum, & custodias omnia mandata & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi & filiis ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, vt prolongentur dies tui.

Audi Israel, & obserua vt facias: & bene sit tibi, & multipliceris amplius sicut pollicitus est Dominus Deus Patrum tuorum tibi, terrã lacte & melle manantem.

Math. 22.d.37 Marc.12.c.29 luc.10.c.27

Audi Israel, Dominus Deus noster Dominus vnus est.

B

Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.

Infra 11.c.18

Erũtque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo:

Et narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulãs in itinere, dormiẽs, atque cõsurgens.

Et ligabis ea quasi signum in manu tua, erũtque & mouebuntur inter oculos tuos.

Scribésque ea in limine & ostiis domus tuæ.

Quũmque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram pro qua iurauit Patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob: & dederit tibi ciuitates magnas & optimas quas non ædificasti,

Domos plenas cunctarum opum quas nõ extruxisti, cisternas quas nõ fodisti, vineta & olïueta quæ non plãtasti, & comederis, & saturatus fueris:

C

D

29 ʼQuis det vt sit cor eorũ istud illis, vt timeant me, & custodiãt
omnia præcepta meaʼomnibus diebus, vt bene sit illis, & filiis eo-
rum in seculum? — Optat Deus vt timeat ipsum populus, & præcepta impleat.
30 Vade, dic illis, Reuertimini ad tabernacula vestra:
31 Tu verò hîc sta mecum, vt dicam tibiʼomnia præcepta, & statu-
ta, & iudicia quæ docebis illos, vt faciant illa in terra quam ego
do eis, vt possideant eam.
32 ʼCustodite ergo vt faciatis quemadmodum præcepit Iehouáh — Verbo Dei adhærendum.
Deus vester vobis: ne declinetis ad dexteram, aut ad sinistram.
33 Per omnem viam quam præceperit Iehouáh Deus vester vo-
bis, ambuletis, ʼvt viuatis, & bonum *sit* vobis, ʼ& prolongetis dies
in terra quam possidebitis. Cap. VI.
1 IStud autem est præceptum, statuta, & iudicia quæ præcepit Ie- — Expositio primi præcepti.
houáh Deus vester vt docerem vos, vt faciatis *illa* in terra ad quã
vosʼtransitis vt possideatis eam:
2 ʼVt timeas Iehouam Deum tuum, custodiendo omnia statuta
eius, & præcepta eius quæ ego præcipio tibi, ʼtu & filius tuus, & fi-
lius filii tui, omnibus diebus vitæ tuæ: & vt prolõgentur dies tui.
3 Audias ergo ô Iωsraél, ʼ& custodias vt facias, vt bene sit tibi, vt
que multiplicemini valde, quemadmodumʼdixit Iehouáh Deus
Patrum tuorum tibi, *in* terram fluentem lacte & melle.
4 Audi Iωsraél, Iehouáh Deus noster, Iehouáh vnus est. — Deus diligendus.
5 Diliges ergo Iehouam Deum tuum toto corde tuo, & totaʼani
ma tua, & totaʼfortitudine tua.
6 Erúntq; verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, ʼin corde tuo: — Leges Domini & docendæ, & perpetuò memoria repeten[dæ]
7 ʼEt repetes ea filiis tuis, ʼ& loquêris de eisʼquãdo sedebis in do-
mo tua, & quãdo ambulabis per viam, & quando iacebis in lecto,
& quando surges.
8 Ligabísque eaʼin signum in manu tua, & eruntʼin frontalia in-
ter oculos tuos.
9 Scribes quoque illaʼin postibus domus tuæ & in portis tuis.
10 Erit autem, quum introduxerit te Iehouáh Deus tuus in terrã
de qua iurauit Patribus tuis Abrahám, Iιsħác, & Iayacób, se datu
rum tibi eam, & vrbes magnas ʼ& pulchras quas non ædificasti:
11 Et domos plenas omni bono quas non replesti, & cisternasʼef-
fossas quas non effodisti: vineas & olïueta quæ non plantasti: ʼ&
comederis, & saturatus fueris:

29 Quis det, &c. מי־יתן וגו׳ Hebraismus, Vtinam sit animus eorum iste [.i. talis] illis. Omnibus diebus, כל־הימים Istud potest referri ad principium huius versus, Vt sit cor eorũ istud illis omnibus diebus. vel ad secundam clausulam, Vt timeant me omnibus diebus, id est omni tempore. 31 Omnia præcepta כל־המצוה Singul. Heb. pro plur. 32 Custodite ergo, &c. ושמרתם וגו׳ Hebraismus, Obseruate diligenter vt faciatis, &c. Alii, Custodiatis ergo *illa* opere complendo. Mutatio personæ. 33 Vt viuatis, & bonũ *sit* vobis, למען תחיון וטוב לכם Hebraismus, vt fruamini vita, eáque beata ac fœlice. Et prolongetis והארכתם & protrahatis. vel, & producetis, id est longo tempore viuetis.

IN CAPVT VI.

1 Transitis עוברים Ad verbum, transeuntes. i. iam transituri estis: vt quidam exponunt.
2 Vt timeas למען תירא Mutatio numeri & personæ. Tu אתה sub. vt timeas eum inquam tu, &c.
3 Et custodias vt facias, ושמרת לעשות & obserues vt facias. sub. quod præcipio. Vel, diligenter obserues vt facias. Alii, & obseruabis opere cõplendo. Dixit דבר .i. promisit. 5 Anima tua, נפשך Animam pro affectu posuit. Fortitudine tua. מאדך: facultate tua. i. totis viribus cordis tui. 6 In corde tuo: על־לבבך: Id est in mente tua, vel memoria. q.d. nunquam tibi mente excidant.
7 Et repetes ea ושננתם Ad verbum, Et acues ea. Per translationem vtitur hac voce Moses. Metaphora ducta à gladio, qui dum acuitur, sæpius impellitur ad cotem. Innuit studium & diligentiam qua pueris præcepta Dei inculcari debent. Doctus inter Hebræos hãc vocem per Continuo loqui exponit. i. inculcabis illa, vel identidem repetes & dices illa filiis tuis. Et loquêris de eis ודברת בם & commentaberis [verba facies] de eis. Quando sedebis in, &c. בשבתך בביתך quum mãseris in domo tua. vel, quando continebis te domi. i. domi & foris, noctu & interdiu. 8 In signũ לאות .i. facies ex illis brachialia quæ obuersabũtur oculis tuis, vt reducant in memoriã. Metaphora à sagittariis qui intentissimos habent oculos in signum, siue scopum. In frontalia לטוטפות velut frontalia. i. facies tibi ex illis brachialia & frontalia, vt iugiter redeant tibi in memoriam. Aut, versabuntur tibi inter oculos velut frõtalia quædam in interstitio quod est inter oculos. 9 In postibus על־מזוזות Significat latera ostii & ingressus domus. Gallicè, *Les iambes d'une huisserie de maison.* Hoc præcipiebat Dominus, vt quotiescunque quis ingrederetur domum, intueretur illa, & reminisceretur.
10 Et pulchras וטובות Ad verbum, & bonas, id est egregias & eximias.
11 Effossas quas non effodisti: חצובים אשר לא־חצבת excisas quas non excidisti. vel, excauatas quas non excauasti. Et comederis, & saturatus fueris: ואכלת ושבעת: Hebraismus, pro, comederis vsque ad saturitatem.

Caue tibi ne obliuiſcaris Iehouæ qui eduxit te è terra AEgypti 12
è domo ſeruorum.

Deus timendus, & illi ſoli ſeruiẽdum. Per nomẽ illius iurandum.

Iehouã Deũ tuũ timebis,& ipſũ coles: ac per nomẽ ei⁹ iurabis. 13
Non ambulabitis poſt deos alios è diis populorum qui ſunt in 14
circuitibus veſtris:
(Deus enim zelotes, Iehouáh Deus tuus in medio tui eſt)ne for 15
tè iraſcatur furor Iehouæ Dei tui in te, & diſperdat te de ſuperfi-
cie terræ.

Non tẽtandus.

Non tentabitis Iehouam Deum veſtrum, quẽadmodum ten- 16
taſtis in Maſſa.
Cuſtodiendo cuſtodietis præcepta Iehouæ Dei veſtri, & teſti- 17
monia eius,& ſtatuta eius quæ præcepit tibi:
Faciéſque quod rectũ *eſt* &bonum in oculis Iehouæ:vt bene ſit 18
tibi, & ingrediaris, poſſideáſque terram optimam *de* qua iurauit
Iehouáh Patribus tuis:
Vt propulſet omnes inimicos tuos à facie tua, quemadmodũ 19
loquutus eſt Iehouáh.

Præcepta Dei,ſ lijs inculcanda.

Quum interrogauerit te filius tuus cras,dicendo, Quid ſibi vo- 20
lunt teſtimonia,& ſtatuta,& iudicia quæ præcepit Iehouáh Deus
noſter vobis?
Tunc dices filio tuo, Serui fuimus Parỳóh in AEgypto, & edu- 21
xit nos Iehouáh ex AEgypto in manu forti:
Dedítque Iehouáh ſigna & portenta magna, & peſſima in AE- 22
gypto in Paryonem & in totam domum eius in oculis noſtris:
Atque nos eduxit inde, vt introduceret nos, *ac* daret nobis terrã 23
de qua iurauit Patribus noſtris.
Itaque præcepit nobis Iehouáh vt faciamus omnia ſtatuta iſta, 24
vt timeamus Iehouam Deum noſtrum in bonum noſtrum om-
nibus diebus, vt conſeruaret nos in vita, vt in hac die.
Et iuſtitia erit nobis, quum cuſtodierimus vt faciamus omne 25
præceptum iſtud coram Iehoua Deo noſtro, quemadmodũ præ-
cepit nobis.

Cap. VII.

Cum Gentibus fœdus non ineũdum.

QVum introduxerit te Iehouáh Deus tuus in terram quam 1
tu ingreſſurus es vt poſſideas eam, & auulſerit gentes mul-
tas à facie tua, nHitthæũ, & Girgaשׁſæum,& אEmoræũ,
& Chenaÿanæum,& Perizæum,& yHiuæum, & Iebuſæum, ſeptẽ
gentes, multas & robuſtiores te:
Et tradiderit eas Iehouáh Deus tuus corã te,& percuſſeris eas: 2
perdendo perdes eas:non inibis cum illis pactum, neque miſere-
beris earum.
Neque iunges te affinitate cum eis:filiam tuam non dabis filio 3
eius,& filiam eius non accipies filio tuo.
Auocabit enim filium tuũ *ne eat* poſt me, & colẽt deos alienos: 4
propterea iraſcetur furor Iehouæ in vos,& diſperdet te citó.

12 Caue diligenter ne obliuiſcaris Do-
mini qui eduxit te de terra AEgypti,
de domo ſeruitutis.
13 Dominum Deum tuum timebis,&
illi ſerues, ac per nomẽ illius iurabis.
14 Non ibitis poſt deos alienos cũcta-
rum gẽtiũ quæ in circuitu veſtro ſunt:
15 (Quoniã Deus æmulator Dominus
Deus tuus in medio tui) nequando i-
raſcatur furor Domini Dei tui contra
te,& auferat te de ſuperficie terræ.
16 Non tentabis Dominũ Deum tuũ,
ſicut tentaſti in loco tentationis.
17 Cuſtodi præcepta Domini Dei tui,
ac teſtimonia & cęremonias quas pręcepit tibi:
18 Et fac quod placitum eſt & bonum
in conſpectu Domini,vt bene ſit tibi:
& ingreſſus poſſideas terram optimã,
de qua iurauit Domin⁹ Patribus tuis,
19 Vt deleret omnes inimicos tuos co
ram te,ſicut loquutus eſt.
20 Quum interrogauerit te filius tuus
cras,dicens, Quid ſibi volunt teſtimo
nia hæc, & cęremoniæ, atque iudicia
quæ præcepit Dominus Deus noſter
vobis?
21 Dices ei,Serui eramus Pharaonis
in AEgypto,& eduxit nos Dominus
de AEgypto in manu forti:
22 Fecitq; ſigna atq; prodigia magna
& peſſima in AEgypto, contra Pha-
raonem & omnem domum illius in
conſpectu noſtro:
23 Et eduxit nos inde, vt introductis
daret terram ſuper qua iurauit Patri-
bus noſtris.
24 Præcepitque nobis Dominus vt
faciamus omnia legitima hæc, & ti-
meamus Dominum Deum noſtrum,
vt bene ſit nobis, cunctis diebus vitæ
noſtræ ſicut eſt hodie.
25 Eritque noſtri miſericors, ſi cuſto-
dierimus & fecerimus omnia præce-
pta eius corã Domino Deo noſtro,
ſicut mandauit nobis.

Cap. VII.

1 QVum introduxerit te Domin⁹
Deus tuus in terram quã poſ-
ſeſſurus ingrederis, & dele-
uerit gentes multas corã te, Hethæũ,
& Gergezæum,& Amorthæum,Cha
nanæum, & Pherezæum, & Heuæũ,
& Iebuſæum, ſeptem gentes multo
maioris numeri quàm tu es, & robu-
ſtiores te:
2 Tradideritq; eas Dominus Deus
tuus tibi,percuties eaſvſque ad inter-
necionem: non inibis cũ eis fœdus,
nec miſereberis earum.
3 Neque ſociabis cum eis cõiugia: fi-
liam tuam non dabis filio eius,nec fi-
liam illius accipies filio tuo.
4 Quia ſeducet filium tuum ne ſe-
quatur me,& vt magis ſeruiat diis a-
lienis: iraſcetúrque furor Domini, &
delebit te citó.

13 Ac per nomen e.iur. :וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ ſub.& non per nomen idoli,quod quum res nihili ſit,de re vlla non poteſt teſtari,& fidem facere.acſi dicat,quãdo voles aliquid affirmare,aut ſi voles cum aliquo inire fœdus, ſiquando iubearis à Magiſtratu iurare,aut in vſum proximi,non aduocabis alium in teſtimonium quàm Deum tuum veracem, rerum omnium conſcium,qui ſolus rerum omnium teſtis eſt verax: non muta idola,& ſine ſenſu.Ita Hebræi exponunt. Ne autem exiſtimes pro quauis re leui iuramentum hic præcipi in nomine Dei:nam de ſolenni iuramento tantùm intelligendus eſt locus. 16 In Maſſáh. :בַּמַּסָּה Vide Exod.17.b.7.
17 Cuſtodiendo cuſt. שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן Hebraiſmus, Diligenter cuſtodietis. 19 A facie t. מִפָּנֶיךָ ſub.in aduentu tuo.
20 Cras, מָחָר .i.in poſterum,ſiue poſthac. 24 In bonum no לְטוֹב לָנוּ .i.vt bene eſſet nobis ſemper. Vt conſeruaret nos in vita,&c. לְחַיֹּתֵנוּ וגו׳ Ad verbum,vt viuificaret nos ſecundum diem iſtam.i.vt ſeruaret nos incolumes,vt vides nos incolumes eſſe hodie.
25 Quum cuſt.vt faciamus כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת quum ſeruabimus faciendo.vel, opere complendo.

IN CAPVT VII.

1 Et auulſerit וְנָשַׁל & expulerit.& deleuerit. Multas רַבִּים numeroſiores.i.quæ te numero ac viribus ſuperant.
2 Perdendo perdes eas: הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם interficiendo interficies eas.i.prorſus interficies.
4 Auocabit enim כִּי־יָסִיר .i.hac ratione aliquis eorum auocare poſſet & abducere filium tuum ne poſtea colat me.

Quin potius hęc facietis eis, Aras eorum subuertite, & confringite statuas, lucósque succidite, & sculptilia combur etis.

Infra 14.a.2,& 26.d.18 |Quia populus sanctus es Domino Deo tuo:te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram.

B Non quia cũctas gẽtes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, quum omnibus sitis populis pauciores:

Sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit Patribus vestris, eduxitque vos in manu forti, & redemit de domo seruitutis, de manu Pharaonis regis AEgypti.

Et scies quia Dominus Deus tuus, ipse est De⁹ fortis & fidelis, custodiẽs pactum & misericordiam diligẽtibus se, & his qui custodiũt pręcepta eius, in mille generationes:

Et reddens odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & vltrà non differat, protinus eis restituẽs quod merẽtur.

Custodi ergo præcepta & cæremonias atque iudicia quæ ego mãdo tibi hodie vt facias.

Si, postquam audieris hęc iudicia, custodieris ea & feceris, custodiet & Dominus Deus tuus pactũ tibi, & misericordiam quam iurauit Patribus tuis.

Et diliget te ac multiplicabit, be-C nedicétque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, frumẽto tuo atque vindemiæ, oleo, & armentis, gregibus ouium tuarum super terram pro qua iurauit Patribus tuis vt daret eã tibi.

Exod.23.f.26 Benedictus eris inter omnes populos.| Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus quàm in gregibus tuis.

Auferet Dominus à te omnem languorem, & infirmitates AEgypti pessimas quas nouisti, non inferet tibi, sed cunctis hostibus tuis.

Deuorabis omnes populos quos Dominus Deus tuus daturus est tibi: non parcet eis oculus tuus, nec serues diis eorum, ne sint in ruinã tui.

Si dixeris in corde tuo, Plures sunt gentes istæ quàm ego, quomodo potero delere eas?

Noli metuere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni & cunctis AEgyptiis,

Plagas maximas quas viderunt oculi tui, & signa atque portenta, manúmque robustam & extentum brachiũ vt educeret te Dominus Deus tuus: sic faciet cunctis populis quos metuis.

5 'Sed sic facietis eis, Altaria eorũ destruetis, & statuas eorũ cõfrin Statuæ subuertendæ.
getis, lucósque eorũ succidetis, ac sculptilia eorũ cõburetis igni: Sanctus.
6 Nã populus sanctus es Iehouæ Deo tuo: te elegit Iehouáh De⁹ Electio à dilectione Dei.
tuus, vt sis illi populus peculiaris ex omnibus populis qui sunt in Iudæi, populus Dei.
superficie terræ.
7 Non 'quia plures essetis præ omnibus populis, 'amauit vos Ie-
houa, & elegit vos: (vos enim eratis pauciores omnibus populis)
8 Sed quia diligebat vos Iehouáh, & custodire volebat iuramẽtũ Iuramentũ Dei.
quod iurauerat Patribus vestris, eduxit vos Iehouáh in manu for
ti, & redemit vos è domo seruorũ, è manu Paryóh regis AEgypti.
9 'Et scies quòd Iehouáh Deus tuus est Deus, Deus *inquam* 'fidelis,
custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & custodiẽ- Misericordia.
tibus præcepta sua, vsque ad mille generationes:
10 Et reddens odio habenti ipsum, 'in faciem eius, *ita* vt perdat eũ:
neque 'tardabit, odio habenti ipsum, in faciem eius reddet ei.
11 Custodias ergo præcepta, & statuta, & iudicia quæ ego præcipio Benedictio seruãtibus præcepta.
tibi hodie vt ea facias.
12 Et erit, 'propterea quòd audieritis iudicia ista, & custodieritis עקב
fecerítisque ea: custodiet Iehouáh Deus tuus tibi pactum, & mi-
sericodiam 'de qua iurauit Patribus tuis.
13 Diliget quoque te, & benedicet tibi, 'multiplicabítque te: be- Dilectio & benedictio Dei.
nedicet nanque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, frumen-
to tuo, & musto tuo, & oleo tuo, 'fœtui boum tuorum, & gregi-
bus ouium tuarũ in terra de qua iurauit Patribus tuis se daturum
tibi.
14 Benedictus eris præ cunctis populis, non erit in te infœcundus Sterilis.
neque infœcunda, neque in iumentis tuis.
15 Auferétque à te Iehouáh omnem infirmitatem, '& omnes ægri- Infirmitates.
tudines AEgypti pessimas quas nosti: non ponet illas in te, sed
ponet eas in omnibus qui te oderint.
16 Absuméśque omnes populos quos Iehouáh Deus tuus dat tibi: Idololatras præcipit Deus occidi, & quare.
non parcet oculus tuus eis, nec coles deos eorum, quia 'laqueus
est tibi.
17 Quum dixeris in corde tuo, Plures sunt gentes illæ quàm ego, Scandalum.
quomodo potero expellere eas?
18 Ne timeas tibi ab eis: *sed* recordando recorderis quæ fecerit Ie- Dei potentia & opera reuocãda in memoriam.
houáh Deus tuus ipsi Paryóh & omnibus AEgyptiis,
19 'Tentationum magnarum quas viderunt oculi tui, & signorũ,
portentorúmque, & manus validæ, brachiíque extenti quo edu-
xit te Iehouáh Deus tuus: sic faciet Iehouáh Deus tuus omnibus
populis à quorum conspectu times tibi.

5 Sed כיאם Quin potius. 7 Quia plures essetis מרובכם quia numerosiores essetis. Amauit חשק dilexit. desiderauit. id est, non fuit captus amore vestri. 9 Et scies וידעת quum scilicet adimpleuerit omnes promissiones suas. Fidelis, הנאמן verax. id est seruans promissi. seipsum declarat mox. 10 In faciem eius, אל־פניו Id est viuenti. dum adhuc viuit. Sic exponit Chaldæus paraph. & doctus inter Hebræos. Alii ad Deum referunt, & Faciem hic pro Ira accipiunt: hoc sensu, Deus odientibus se vicissitudinem reddit facie sua irata, vt scilicet eos perdat. Alii exponũt, in faciem eius, nempe Dei. q. d. contra cuius Dei faciem reflectitur eius odium. Deum enim benedictum ac gloriosum oderunt qui pessimè viuunt, contemnentes illius mandata. Alii, in faciem eius, exponunt, stans contra faciem eius, atque increpans. Alii, in faciẽ eius, pro Manifestè accipiunt. Alii, in faciem suam. i. reddens ac retribuens illi ipsi qui oderit ipsum, iniuriam acceptam. vt In faciem suam, sit vice pronominis, iuxta illud Exod. 33. c. 14, Et facies meæ ibũt ante te. i. ego te præcedam. Tardabit, יאחר Fut. Heb. pro præs. tardat. differt. i. non nectit moras, statim ei à quo acceperit iniuriam, adhuc eo viuente, refert iniuriam acceptam. Aut expone In faciem eius, vt paulo antè. 12 Propterea quòd עקב Hæc est tertia huius libri apud Hebræos sectio, quam nominant עקב. Quidam Mercedem exponunt, contra doctissimorum Hebræorum & Latinorum iudicium. De qua iurauit אשר נשבע. i. quam interposito iuramento maioribus pollicitus est. 13 Multiplicabitque te: והרבך. i. semen tuum & opes tuas. Seipsum mox exponit. Fœtui boum t. שגר אלפיך Ad verbum, emissioni boum tuorum. i. partui armenti tui. 15 Et omnes ægrit. וכל־מדוי & omnes plagas. vel, dolores. aut, infirmitates. 16 Laqueus est tibi. מוקש הוא לך: offendiculum est tibi. sub. cultus ille idolorum. scandalum est tibi. q. d. auertit te à Deo tuo, ne te totum coniicias in eum, & ab illo solo pendeas. 19 Tentationum המסות Id est probationum.

20 Præterea crabronem immittet Iehouáh Deus tuus in eos, donec pereant qui superfuerint, & qui absconderint se à facie tua.

21 Ne paueas *igitur* à facie eorũ: quia Iehouáh Deus tuus est in medio tui, Deus maximus & terribilis.

22 Expellétque Iehouáh Deus tuus gentes istas à facie tua paulatim paulatim : non poteris absumere eas citò, ne multiplicetur contra te bestia agri.

23 Attamen tradet eas Iehouáh Deus tuus corã te, & conteret eas contritione maxima, donec perdantur ipsæ.

24 Tradétque Reges earum in manũ tuã, & perdes nomen eorum de sub cælo: non consistet quisquam coram te, donec perdas eos.

25 Sculptilia deorum ipsorum combures igni: non concupisces argentum & aurum *quæ sunt* super ea, & capias tibi: ne illaqueres te in illo: abominatio enim Iehouæ Dei tui est.

26 Neque introduces abominationem in domum tuam, & sis anáthema sicut illud: detestando detestaberis illud, & abominando abominaberis illud, quia est anáthema.

Cap. VIII.

1 OMne præceptum quod ego præcipio tibi hodie, custodietis vt faciatis, vt viuatis, & multiplicemini, & ingrediamini vt possideatis terram de qua iurauit Iehouáh Patribus vestris.

2 Meminerísque totius viæ per quam deduxit te Iehouáh Deus tuus iam quadraginta annis in deserto, vt affligeret te, ac tentaret te, vt sciret quid *haberes* in corde tuo, vtrũ obseruaturus esses præcepta eius, an non.

3 Et afflixit te, ac esurire te fecit, postea pauit te Man, quod non noueras, neque nouerant patres tui: vt scire faceret te quòd non in pane solo viuet homo, sed omni eo quod egreditur ex ore Iehouæ, viuet homo.

4 Vestimentum tuum nequaquam veterauit super te, neque pes tuus intumuit iam quadraginta annis.

5 Sciásque in corde tuo quòd quemadmodum corripit homo filium suum, *sic* Iehouáh Deus tuus corripit te.

6 Et custodies præcepta Iehouæ Dei tui, vt ambules per vias ei⁹, & timeas eum.

7 Iehouáh enim Deus tuus introducit te in terram optimã, terrã torrentium, aquarum, fontium, & voraginum erumpentium per

Paulatim Gétes erant interficiédæ, & quare.

Sculptilia siue imagines

Cómemoratio afflictionú ác beneficiorum Dei, qua cófirmat Iudæorum fidé vt séper & vbique soli Deo fidant.

Tentat Deus.

Cor hominis.

Quæcunque te viuere potest homo, si iussent Deus.

Erudit nos De⁹.

Terra possessionis qualis.

D

20 Insuper & crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes atque disperdat qui te fugerint, & latere potuerint.

21 Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus & terribilis:

22 Ipse consumet nationes has in cõspectu tuo paulatĩ atque per partes: nõ poteris eas delere pariter: ne fortè multiplicentur cõtra te bestiæ terræ.

23 Dabitque eos Dominus Deus tuus in cõspectu tuo: & interficiet illos, donec penitus deleantur.

24 Tradétque Reges eorũ in manus tuas, & disperdes nomina eorum sub cælo: nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos.

25 Sculptilia eorum igne cõbures: non cõcupisces argentũ & aurũ de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quicquã, ne offendas propter ea: quia abominatio est Domini Dei tui.

26 Nec inferes quidpiã ex idolo in domum tuam, ne fias anathema sicut & illud est : quasi spurcitiã detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.

Cap. VIII.

1 OMne mandatum quod ego præcipio tibi hodie, caue diligenter vt facias: vt possitis viuere, & multiplicemini, ingressique possideatis terram pro qua iurauit Dñs patribus vestris.

2 Et recordaberis cuncti itineris per quod adduxit te Dominus Deus tu⁹ quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non.

3 Afflixit te penuria, & dedit tibi cibũ Manna, quod ignorabas tu & patres tui : vt ostenderet tibi quòd non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini.

B

4 Vestimentum tuum quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, & pes tuus non est subtritus en quadragesimus annus est:

5 Vt recogites in corde tuo quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te,

6 Vt custodias mãdata Domini Dei tui, & ambules in viis eius, & timeas eum.

7 Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum aquarumq; & fontium in cu-

Exod.23.c. Iosue 24.a. 2.Mach.12. Nume.20.b. Exod.16.c.15 Infra 29.a. Matth.4.a. Luc.4.a. Infra 29.a.

20 Crabronem את־הצרעה muscam venenatam.vespam.insecta. 21 Deus אל fortissimus.
22 Ne multiplicetur, &c. פן־תרבה וגו׳ .i.ne terra deserta pariat feras multas quæ te deuorent.
23 Attamen tradet eas ונתנם Ad verbũ, Et dabit eas.i.Sed tandem tamẽ tradet eas. Corã te, לפניך ante conspectum tuum.i.in tuam potestatem. 25 *Quæ sunt* super ea, עליהם sub.idola.i.quo teguntur idola illa.Subauditur ש vel אשר. Illaqueres te תוקש offendas.scandalum patiaris.vt paulo antè versu 16. Abominatio, &c. תועבת וגו׳ .i.ab hoc maximè abhorret Iehouáh. Detestando
26 Abominationem תועבה .i.idola abominanda. Anáthema חרם De hac voce vide Leuit.27.c.21. Nume.21.a.3. detest.illud, שקץ תשקצנו abhorrendo abhorrebis ab eo. Est anáthema. חרם הוא: .i.omnino perdi debet.

IN CAPVT VIII.

1 Custodietis vt faciatis, תשמרון לעשות dabitis operam vt faciatis. Vel vt alii, custodietis faciendo. 2 Meminerísque וזכרת Mutatio personæ & numeri, vt & in præcedenti versu. An non. אם־לא: Particula אם ante לא vt plurimum accipitur pro aduerbio An.
3 Vt scire faceret te למען הודיעך vt pro comperto haberes. Viuet יחיה victurus est. Fut.Heb.pro præs. viuit. viuere possit. aut soleat. Omni eo quod egred.ex ore Ieh. על־כל־מוצא פי־יהוה Ad verbum, omni egressu oris Iehouæ.i. omni verbo quod egreditur, &c. vt Euangelistæ Matthæus, cap.4.a.4, & Lucas 4.a.4, hunc locum adducunt. Quidam falsò hæc verba ad spiritualem vitam detorquent, acsi dictum esset, animas non ali visibili pane, sed Dei verbo. Est id quidem in se verum: sed aliò respexit Moses. nam quum nullus ad manum esset panis, commemorat Man extraordinarium alimentum fuisse populo: vt hoc documento testatum in omne tempus fieret, hominum vitam non esse inclusam in pane, sed pendere à nutu & beneplacito Dei. Itaque Verbum nõ pro doctrina capitur, sed pro decreto quod Deus publicauit quo ad tuendũ naturæ ordinem, & fouendas creaturas. neque enim cõditos à se homines abiicit, sed ea lege vitam illis infundit, vt semel datam, assiduè sustineat. Sic dicit Apostolus, Heb.1.a.3, omnia sustineri potenti eius verbo: hoc est vegetari totum mundum, & singulas eius partes in suo manere statu, nutu eius ac decreto, cuius potentia sursum & deorsum vbique diffunditur.
4 Veterauit בלתה vetustate consumptum fuit. Intumuit בצקה fuit discalceatus.q.d.calcei tui non fuerunt attriti. Alii, infectus luto. instar scilicet digitorum mulierum quæ pastam subigunt.
5 Sciásque in corde tuo, וידעת עם־לבבך Sciásque apud te.vel, Cogitabis ergo apud te. Corripit יסר castigat.erudit.
7 Iehouah enim כי יהוה Quidam vertunt, Quum Iehouah Deus tuus introduxerit te, &c. Et comederis, &c. per futurum coniunctiui: & iungunt versui vndecimo, Caue tibi, &c.

ius campis & montibus erũpunt fluuiorum abyssi:
8 Terram frumenti, hordei, ac vinearũ, in qua ficus, & malogranata, & oliueta nascuntur, terram olei ac mellis:
9 Vbi absque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: cuius lapides ferrũ sunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur:
C 10 Vt quum comederis & satiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima quam dedit tibi.
11 Obserua & caue, nequãdo obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius atque iudicia & cęremonias quas ego pręcipio tibi hodie:
12 Ne postquam comederis & satiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis,
13 Habuerísque armẽta boum, & ouiũ greges, & argẽti & auri, cũctarúmque rerum copiam,
14 Eleuetur cor tuũ, & non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra AEgypti, de domo seruitutis:
D 15 Et ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpẽs flatu adurens, & scorpio, ac dipsas, & nullæ omnino aquæ: |qui eduxit riuos de petra durissima:
16 |Et cibauit te Manna in solitudine, quod nescierunt patres tui: & postquam afflixit ac probauit te, ad extremum misertus est tui,
17 Ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt:
18 Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse vires tibi præbuerit, vt impleret pactum suum super quo iurauit Patribus tuis, sicut præsens indicat dies.
19 Si autem oblitus Domini Dei tui, sequutus fueris deos alienos, coluerísque illos & adoraueris: ecce nunc prædico tibi quòd omnino dispereas.
20 Sicut gẽtes quas deleuit Domin⁹ in introitu tuo, ita & vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri.

Cap. I X.

1 AVdi Israel, Tu transgrederis hodie Iordanem, vt possideas nationes maximas & fortiores te, ciuitates ingẽtes, & ad cælũ vsq; muratas:
2 Populũ magnũ atque sublimem, filios Enacim quos ipse vidisti & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere.
3 Scies ergo hodie quòd Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis deuorans atque consumens, qui conterat eos, & deleat atque disperdat ante faciem tuam velociter, sicut loquutus est tibi.
4 Ne dicas in corde tuo quum deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, Propter iustitiam meam introduxit me Dominus vt terram hanc possiderem, quum propter impietates suas istę deletæ sint nationes.

'valles & per montes,
8 Terram frumẽti, & hordei, & vitis, & ficus, & malogranati, terrã
'oliuæ olei & mellis:
9 Terram in qua non comedes panem in penuria, nec indigebis
vlla re in ea: terram 'cuius lapides *sunt* ferrum, & è montibus eius
excides æs.
10 Comedes inquam, & saturaberis, túncque benedices Iehouæ Gratiæ Deo agendæ.
Deo tuo propter terram optimam quam dederit tibi.
11 Caue tibi ne obliuiscaris Iehouæ Dei tui, vt nõ obserues præce
pta eius, & iudicia eius, & statuta ei⁹ quæ ego præcipio tibi hodie:
12 Ne fortè comedas & satureris, & domos egregias ædifices, at- Comedere. Saturari.
que habites *in illis*:
13 'Et boues tui, ouésque tuæ multiplicẽtur, argentum quoque &
aurũ multiplicetur tibi, omne inquã quod est tibi, multiplicetur:
14 Tum eleuetur cor tuum, & obliuiscaris Iehouæ Dei tui qui edu Cor ne eleuetur.
xit te è terra AEgypti, è domo seruorum:
15 Qui deduxit te per desertum magnum & terribile 'serpentis a-
durẽtis, & scorpionis, & sitis, in quo nulla erat aqua: qui eduxit ti-
bi aquam 'è petra silicis:
16 Qui pauit te Man in deserto, quod non nouerant patres tui, vt
affligeret te, & probaret te, vt benefaceret tibi 'in nouissimo tuo.
17 Et *caue ne* dicas in corde tuo, Potentia mea, & robur manus meæ Diuitiæ & alia corpori necessaria, misericordiæ Dei tribuẽda, non nostris viribus.
'parauit mihi has opes:
18 Sed memineris Iehouæ Dei tui, quia ipse dat tibi potẽtiam ad
parandas opes, vt confirmet pactum suum quod iurauit Patri-
bus tuis, 'sicut in hac die.
19 'Quòd si obliuiscendo oblitus fueris Iehouæ Dei tui, & ambula
ueris post deos alienos, coluerísq; eos, '& incuruaueris te eis: 'te-
stor contra vos hodie quòd pereundo peribitis.
20 Sicut gentes quas Iehouáh 'perditurus est à facie vestra, sic per-
ibitis, eo quòd non parueritis voci Iehouæ Dei vestri. Cap. I X.
1 AVdi Iשּׂrael, tu transis hodie Iardén, 'vt ingrediaris ad possi-
dendas gentes 'maiores & robustiores te, *&* vrbes magnas '&
munitas vsque ad cælum:
2 Populum magnum & excelsum, 'filios ע Anacím quos tu nosti,
túque 'audisti, Quis consistet coram 'filiis ע Anác?
3 Scito itaque hodie quòd Iehouáh Deus tuus est qui transit an-
te te, *sicut* ignis consumens, qui delebit eos, & idem humiliabit eos
ante te, ac *ita* expelles eos: perdésque eos citò, quemadmodum di-
xit Iehouáh tibi.
4 Ne dicas in corde tuo, quum propulsauerit Iehouáh Deus tuus Iustitiæ hominũ non tribuenda Dei beneficia.
illos à facie tua, dicendo, Propter iustitiam meam introduxit me
Iehouáh vt possideam terram istam, & propter impietatem gen-
tium istarum Iehouáh expellit eas à facie tua.

Per valles, &c. בבקעה ובהר: Singul. Heb. pro plur. 8 Oliuæ olei זית שמן .i. oleæ fructiferæ. 9 Cuius lapides, &c. אשר אבניה .i. in qua enascuntur metalla ferri & æris. 13 Et boues t. ouésque t. ובקרך וצאנך Et armentum tuum & grex tuus. 15 Serpentis adurentis, & scorpionis, נחש שרף ועקרב Id est, in quo erant serpentes igniti & adurentes, & scorpiones. E petra silicis: מצור החלמיש: Id est è rupe silicea, hoc est durissima. 16 In nouissimo t. באחריתך: Id est vt tandẽ tibi multa beneficia conferret. 17 Parauit mihi has opes: עשה לי את החיל הזה: Ad verbum, fecit mihi substantiam hanc. Sic versu sequenti. 18 Sicut in hac die. כיום הזה: .i. vt hodie res habet. 19 Quòd si obliuiscendo והיה אם שכח Ad verbum, Et erit, si obliuiscendo. Et incuruaueris te eis: והשתחוית להם & adoraueris ipsos. Testor העדתי sub. cælum & terram. 20 Perditurus est à fa. ve. מאביד מפניכם Præs. Heb. pro fut. perditurus propter vos. vel, sub aduentum vestrum.

IN CAPVT IX.

1 Vt ingred. ad possid. לבוא לרשת .i. vt ingressus terram promissam, possideas. Maiores גדולים numerosiores. Et munitas ובצורת Pro muratas positum est. 2 Filios ע Anacim בני ענקים filios gigantum .i. gigantes. Audisti, שמעת sub. de eo ab exploratoribus, nempe quæ sequuntur. Filiis ע Anác בני ענק: .i. gigantibus.

Æquitas cordis

Non propter iustitiã tuã & rectitudinẽ cordis tui tu ingrederis 5
ad possidendũ terrã eorũ: sed propter impietatẽ gẽtiũ istarũ Iehouáh Deus tuus expellit eas à facie tua, & vt cõfirmet verbũ quod iurauit ipse Iehouáh Patribus tuis Abrahám, Iyshháe, & Iayacób.

Proinde scito quòd non propter iustitiam tuam Iehouáh Deus 6
tuus dat tibi terram istam optimam, vt possideas eam: siquidem populus duræ ceruicis es.

Redacit Moyses in memoriã Israelitis qui peccatores sunt, vt bonitatem Dei cognoscant.

Memento, *&* ne obliuiscaris quòd ad iram prouocasti Iehouam 7
Deum tuum in deserto: à die qua egressus es è terra AEgypti, donec ingressi estis ad locum istum, rebelles fuistis Iehouæ.

Moyses ascendit in mõtẽ Horeb.

Etiam in Horéb prouocastis ad iram Iehouam, & iratus est Ie- 8
houáh contra vos vt perderet vos.

Duæ tabulæ.

Quum ascẽdissem in montem illum vt acciperem tabulas lapi- 9
deas, tabulas inquam pacti quod pepigerat Iehouáh vobiscũ, tunc mansi in monte quadraginta dies & quadraginta noctes, *ubi* panẽ non comedi, & aquam non bibi.

Et dedit Iehouáh mihi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei: 10
& in eis *erat* iuxta omnia verba quæ dixerat Iehouáh vobis in mõte è medio ignis, in die congregationis.

Fuit autẽ in fine quadraginta dierũ & quadraginta noctiũ, de- 11
dit Iehouáh mihi duas tabulas lapideas, tabulas *inquam* pacti.

Vitulus aureus.

Dixítq; Iehouáh mihi, Surge, descende celeriter hinc, quia *uiam* 12
suam corrupit populus tuus quẽ eduxisti ex AEgypto, recesserũt citò de via quam præceperam illis, fecerunt sibi conflatile.

Dixit quoque Iehouáh ad me, dicendo, Vidi populum istum, & 13
certè populus duræ ceruicis est.

Dimitte me vt perdam eos, deleámque nomen eorum sub cæ- 14
lo, & faciam te in gentem robustiorem & maiorem illa.

Verti itaque me, & descendi è monte (mons autẽ ille ardebat 15
igni) & duæ tabulæ pacti erant in duabus manibus meis.

Tabulas constringit Moyses.

Qúmque aspexissem, ecce peccaueratis Iehouæ Deo vestro, 16
feceratis *enim* vobis vitulum conflatilem, recesseratis citò de via quam præceperat Iehouáh vobis.

Deserere viam Dei.

Tunc apprehendi duas illas tabulas, & proieci eas è duabus ma- 17
nibus meis, confregíque illas in oculis vestris.

Oratio Moysi cum ieiunio.

Et prócidi corã Iehoua sicut prius, quadraginta diebus & qua- 18
draginta noctibus, *&* panem non comedi, & aquam nõ bibi propter omne peccatum vestrum quod peccaueratis, faciendo malũ in oculis Iehouæ, irritando eum.

(Timui enim propter furorẽ & irã qua iratus erat Iehouáh cõtra 19
vos vt perderet vos) & exaudiuit me Iehouáh hac quoque vice.

Iratus Deus cõtra Aaronem.

In Aharón etiã iratus est Iehouáh vehementer, *ita ut uellet* perde- 20
re illum: tum oraui etiam pro Aharón illo tempore.

Peccatum autem vestrum quod feceratis, *id est* vitulum accepi, 21
& combussi illum igni, contriuíque illum molendo bene, donec

5 Neque enim propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingrederis vt possideas terras earũ: sed quia illæ egerunt impiè, introeunte te deletæ sunt: & vt compleret verbum suum Dominus, quod sub iuramẽto pollicitus est Patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob.

6 Scito ergo quòd non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terrã hãc optimã in possessionẽ, quum durissimæ ceruicis sis populus. B

7 Memento, & ne obliuiscaris quomodo ad iracundiã prouocaueris Dominum Deum tuum in solitudine: ex eo die quo egressus es ex AEgypto vsque ad locum istum semper aduersum Dominum contendisti. *Exod. 14. & 16. & 17.*

8 Nam & in Horeb prouocasti eum, & iratus delere te voluit,

9 Quãdo ascẽdi in mõtẽ vt acciperẽ tabulas lapideas pacti quod pepigit vobiscũ Dominus: & perseueraui in mõte quadraginta diebus ac noctib᷒, panẽ nõ cõmedens, & aquã nõ bibẽs. *Exod. 24.*

10 Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, & continentes omnia verba quæ vobis loquutus est in mõte de medio ignis, quando concio populi cõgregata est. *Exod. 31.*

11 Qúmque transissent quadraginta dies & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis,

12 Dixitque mihi, Surge, & descende hinc citò: quia populus tuus quẽ eduxisti de AEgypto, deseruerunt velociter viam quam demonstrasti eis, feceruntque sibi conflatile. C

13 Rursúmque ait Dominus ad me, Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit.

14 Dimitte me vt conteram eum, & deleam nomen eius de sub cælo, & cõstituam te super gentem quæ hac maior & fortior sit.

15 Qúmque de monte ardente descẽderẽ, & duas tabulas fœderis vtraque tenerem manu,

16 Vidissémque vos peccasse Domino Deo vestro, & fecisse vobis vitulum cõflatilem, ac deseruisse velociter viã eius quam vobis ostenderat:

17 Proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro.

18 Et procidi ante Dominum sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem nõ comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata vestra quæ gessistis contra Dominũ, & eum ad iracundiam prouocastis.

19 (Timui enim indignationem & irã illius, qua aduersum vos concitatus, delere vos voluit) & exaudiuit me Dominus etiam hac vice.

20 Aduersum Aaron quoque vehementer iratus, voluit eũ conterere, & pro illo similiter deprecatus sum.

21 Peccatum autem vestrum quod feceratis, id est vitulum, arripiens, igne combussi, & in frusta comminuens,

7 Ne obliuisc. quòd ad, &c. אל־תשכח וגו׳ Ad verbum, ne obliuiscaris *eius per* quod ad iram, &c. A die למן־היום Hîc ל redundat.
8 Vt perderet vos. להשמיד אתכם: ad delendos vos. i. ita vt interminaretur se deleturum vos. Vide infra versu 19
10 Et in eis, &c. ועליהם וגו׳ .i. in quibus omnia illa continebantur quæ dixerat vobis Dominus. Confer istum versum & sequentem cũ 18 versu capitis 31 Exodi. 11 Fuit a. in fine, &c. ויהי מקץ וגו׳ Exactis autem quadraginta, &c. vel, Tandem exactis, &c.
12 *Viam suam* corrupit שחת corrupit sese. corruptus est. perdidit sese, Hæc leges Exod. 32. b. 7. Conflatile. מסכה: .i. vitulum conflatilem, vt est in Exodo. 14 Et faciam te in gentem, &c. ואעשה אותך לגוי וגו׳ Hebraismus, efficiam vt ex te prodeat gens robustior & numerosior. 15 Verti itaque me & desc. ואפן וארד Tunc conuersus descendi. Nume. 32. c. 16.
18 Et prócidi ואתנפל Et corrui. Et concidi. Vide Exod. 32. g. 31. Omne peccatum ve. כל־חטאתכם Singul. Heb. pro plur. omnia peccata vestra, vt quidam vertunt. Irritando eum. להכעיסו: vt eum ad iracundiam prouocaretis. i. quo illum grauiter irritastis.
19 Timui enim כי יגורתי Subaudiendum verbum præcedens, Prócidi inquam, siue corrui: nam timui, &c. Vt perderet vos. להשמיד אתכם ad perdendos vos. i. quæ tam vehemens erat vt paratus esset perdere vos. Vide suprà versu 8. 21 Molendo טחון contundendo.

D omninóque in puluerē redigens, proieci in torrentē qui de mōte deſcēdit.

Exod.17.b.7 Nume.11.a.1.&

¶In Incendio quoque, & in Tentatione, & in Sepulchris cōcupiſcentiæ prouocaſtis Dominum:

Et quando miſit vos de Cades Barne, dicens, Aſcēdite, & poſſidete terrā quā dedi vobis: & cōtēpſiſtis imperiū Domini Dei veſtri, & non credidiſtis ei, neque vocem eius audire voluiſtis:

Sed ſemper fuiſtis rebelles à die qua noſſe vos cœpi.

Et iacui corā Domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum ſuppliciter deprecabar, ne deleret vos vt fuerat comminatus.

Et orās dixi, Domine Deus, ne diſperdas populū tuū, & hæreditatē tuā, quā redemiſti ī magnitudine tua, quos eduxiſti de AEgypto in manu forti.

Recordare ſeruorū tuorū, Abrahā, Iſaac, & Iacob: ne aſpicias duritiā populi hui⁹, & impietatē, atque peccatū:

Nume.14.c.16

Ne fortè dicant habitatores terræ de qua eduxiſti nos, Non poterat Dominus introducere eos in terrā quam pollicit⁹ eſt eis, & oderat illos: idcirco eduxit vt interficeret eos ī ſolitudine.

Qui ſunt populus tuus & hæreditas tua, quos eduxiſti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento.

Exod.34.a.1

Cap. X.

IN tempore illo dixit Dominus ad me, Dola tibi duas tabulas lapideas, ſicut priores fuerunt, & aſcende ad me in montem: faciéſque arcam ligneam.

Et ſcribā in tabulis verba quæ fuerunt in his quas ante confregiſti, ponéſque eas in arca.

Feci igitur arcam de lignis ſetim: quúmque dolaſſem duas tabulas lapideas inſtar priorum, aſcendi in montem, habens eas in manibus.

Scripſitq; in tabulis iuxta id quod prius ſcripſerat, verba decem, quę loquutus eſt Dominus ad vos in mōte de medio ignis, quando populus congregatus eſt, & dedit eas mihi.

Reuerſúſque de monte, deſcendi, & poſui tabulas in arcam quā fecerā, quæ hucuſque ibi ſunt, ſicut mihi præcepit Dominus.

Num.33.d.38 Nume.20.d.28 B

Filii autem Iſrael mouerunt caſtra ex Beroth filiorum Iacan in Moſera, ¶vbi Aaron mortuus & ſepultus eſt, pro quo, ſacerdotio functus eſt Eleazar filius eius.

Inde venerūt ī Gadgad: de quo loco profecti, caſtrametati ſunt Ietebatha in terra aquarum atque torrentium.

Eo tempore ſeparauit tribum Leui vt portaret arcam fœderis Domini, & ſtaret coram eo in miniſterio, ac benediceret in nomine illius vſque in præſentem diem.

eſſet comminutus in puluerem: poſteà proieci puluerem eius in
torrentem qui deſcendebat è monte illo.
22 ʹEt in Tabyerāh ʹ& in Maſſāh, ʹ& in Cibróth Hatthaauāh ad irā Sepulchra cōcupiſcentiæ.
prouocaſtis Iehouam.
23 Et quum miſiſſet vos Iehouāh de Cadēſ Barnéa, dicendo, A-
ſcendite, & poſſidete terrā quam dedi vobis: ʹrebellaſtis verbo Ie-
houæ Dei veſtri, neque credidiſtis ei, neque obediuiſtis voci eius. Infidelitas.
24 Rebelles fuiſtis Iehouæ à die *qua* cognoui vos.
25 Et prócidi corā Iehoua quadraginta diebus & quadraginta no-
ctibus quibus prócidi: quia dixerat Iehouāh ſe deleturum vos.
26 ʹEt oraui Iehouam, dicens, Domine Iehouāh, ne diſperdas po- Oratio Moyſi pro Iſraelitis.
pulum tuum, & hæreditatē tuam quam redemiſti ʹmagnitudine
tua, quem eduxiſti ex AEgypto manu valida.
27 Memento ſeruorū tuorū, Abrahā, Iſhhác, & Iayacób, ne reſpi-
cias ad duritiē populi huius, & ad impietatē eius, & ad peccatū ei⁹:
28 Ne fortè dicātʹincolæ huius terræ vnde eduxiſti nos, Propterea
quòd non potuit Iehouāh introducere eos in terram quā dixerat
illis, aut quòd odiſſet illos, eduxit eos vt īterficeret eos in deſerto.
29 Ipſi autem ſunt populus tuus, & hæreditas tua ʹquam eduxiſti
fortitudine tua magna, & brachio tuo extento.

Cap. X.

1 IʹN tempore illo dixit Iehouāh ad me, ʹDola tibi duas tabulas Inſtauratio tabularum.
lapideas ſimiles prioribus, & aſcende ad me in montē, & fac ti
bi arcam ligneam.
2 Et ſcribam in tabulis illis verba quæ erant in tabulis prioribus
quas fregiſti, & pones eas in ea arca.
3 Feci igitur arcam è lignis ſittim, ac dolaui duas tabulas lapi- Arca in qua tabulæ. Moyſes aſcendit in montem cum tabulis.
deas ſimiles prioribus, aſcendíque in montem cum duabus tabu-
lis illis in manu mea.
4 ʹScripſitque in tabulis iuxta ſcripturam priorem, decem verba
quæ loquutus fuerat Iehouāh vobiſcum in monte ipſo è medio
ignisʹin die illius congregationis, & dedit illas Iehouāh mihi.
5 Cōuerſus autē deſcēdi è mōte illo, poſuíq; tabulas illas in arca
quā fecerā, & fuerūt illic quēadmodū præceperat mihi Iehouāh.
6 Filii autem Iſraél profecti ſuntʹde Beneróth filiorum Iayacán
in Moſerāh: illic mortuus eſt Aharón, & ſepultus eſt ibi, functúſ-
que eſt ſacerdotio Elyazár filius eius pro eo.
7 Inde profecti ſunt in Gudgódah, & de Gudgódah in Iotbáth,
ʹterram torrentium aquarum.
8 ʹIn tēpore illoʹſeparauit Iehouāh tribū Leui, vt portaret arcam Tribus Leui, miniſterio Domini præficitur.
pacti Iehouæ, *&* ʹvt ſtaret coram Iehoua ad miniſtrandum ei, ʹ&
ad benedicendum in nomine ipſius, vſque ad diem hanc.

22 Et in Thabyerāh, ובתבערה Nomen loco ab euentu impoſitum. ſignificat enim incendiū, quòd accenſus fuiſſet in populum ignis Iehouæ eo loco, de quo Nume 11.a.1. Et in Maſſāh, ובמסה Nomen item loci, quod tentationem ſignificat, de quo Exod.17.b.7. Et in Cibróth-hatthauāh. ובקברות התאוה Nomen loci ab euentu impoſitum, vt vides ex hiſtoria quæ ſcribitur Nume.11.g.34.
23 Rebellaſtis verbo ותמרו את פי repugnaſtis verbo. Ad verbum, & rebelles fuiſtis ori.
26 Et oraui ואתפלל Vide hæc Exod.32.c.11. Magnitudine t. בגדלך .i. virtute & fortitudine, vt vltimo huius capitis verſu dicit.
28 Incolæ huius terræ הארץ Ad verbum, terra pro יושבי הארץ. 29 Quam eduxiſti אשר הוצאת quia eduxiſti.

IN CAPVT X.

1 In tempore illo dix. בעת ההיא אמר Tunc dixit. Hæc ſcribuntur Exod.34.a.1. Dola פסל Præcide. æqua.
4 Scripſitque ויכתוב ſub. Dominus. In die illius congrega. ביום הקהל .i. quo tempore populus Iſrael congregatus fuit ad radices montis, vt audiret conditiones pacti quod inire volebat vobiſcum. 6 De Beneróth, &c. מבארות וגו׳ Nume.20.d.22, legitur, Et profecti ſunt è Cades, venerúntque filii Iſrael tota illa congregatio ad Hor montem. Hinc colligimus, quum eadem fuerit profectio, loca habuiſſe diuerſa nomina. 7 Terram torrentium aq. ארץ נחלי מים: .i. patriam. ſiue regionem in qua ſunt multi torrentes. Nume. 21.b.10, dicuntur filii Iſrael profecti de Hor monte, caſtra poſuiſſe in Oboth: hic verò in Gudgodah.
8 In tempore illo בעת ההיא Quo ſcilicet data fuit Lex. vide Nume.3.b.6. Separauit הבדיל ſegregauit tanquā rem ſacram. Vt ſtaret coram Iehoua, &c. לעמוד לפני יהוה וגו׳ Similis loquutio & Ezech.44.c.11, de qua & Gen.1.c.18. Et ad benedicendum, &c. ולברך וגו׳ De hac benedictione habes Nume.6.d.23.

9 Idcirco non fuit ipsi Leui portio & hæreditas cum fratribus
suis: Iehouáh *enim* est hæreditas eius, quemadmodum dixerat ei Ie-
houáh Deus tuus.

Moyses in monte X L diebus.

10 Ego autem steti in eo mõte iuxta dies priores, quadraginta dies
& quadraginta noctes: & exaudiuit me Iehouáh hac quoque vice
ipsa, *&* noluit Iehouáh perdere te.

11 Tandem dixit Iehouáh mihi, Surge, vade ʹproficiscẽdo ante po-
pulum, vt ingrediantur, & possideant terram quam iuraui Patri-
bus eorum me daturum illis.

Timere Deum. Ambulare in viis Dei. Diligere. Seruire Deo.

12 Nunc ergo Iisraél, quid Iehouáh Deus tuus petit à te, nisi vt
timeas Iehouam Deum tuum, vt ambules in omnibus viis eius,
& vt diligas eum, colásque Iehouã Deum tuũ ʹin toto corde tuo,
& tota anima tua?

13 ʹCustodiẽdo præcepta Iehouæ, & statuta eius quæ ego præcipio
tibi hodie, ʹvt bene *sit* tibi.

Magnitudinem & bonitatem Dei ostendit.

14 Ecce Iehouæ Dei tui *sunt* cæli, & cæli cælorum, terra, & omnia
quæ *sunt* in ea.

Amor Dei. Electio.

15 ʹTantũmodo in Patribus tuis beneplacitũ est Iehouæ, ʹvt dilige-
ret eos, & elegit semen eorum post eos, *nempe* vos, ex omnibus po-
pulis, ʹsicut hodie.

Circuncisio cordis.

16 ʹCircuncidite igitur præputium cordis vestri, & ceruicem vestrã
ne induretis vltrà.

Deum personã non accipit.

17 Iehouáh enim Deus vester est, Deus deorum, & Dominus ʹdo-
minorum, Deus magnus, potens & terribilis, qui nõ accipit per-
sonam, neque recipit munus.

18 Faciens iudicium pupillo & viduæ: diligens item peregrinum,
dando ei panem & vestimentum.

19 Diligite igitur peregrinũ: quia peregrini fuistis ĩ terra AEgypti.

Timor Dei. Iuramentum.

20 Iehouam Deum tuum timebis, illum coles, illíque adhærebis,
ʹ& per nomen eius iurabis.

Laus.

21 Ipse est ʹlaus tua, & ipse est Deus tuus qui fecit tecum magna &
terribilia ista quæ viderunt oculi tui.

22 Cum septuaginta ʹanimabus descenderunt Patres tui in AEgy-
ptum: nunc autem ʹposuit te Iehouáh Deus tuus sicut stellas cæli
in multitudinem.

Cap. XI.

Exhortatio ad primum præceptum seruandũ. Amor Dei.

1 Dilige igitur Iehouam Deum tuũ, & custodi ʹcustodiã eius, &
statuta eius, & iudicia eius, & præcepta eius omnibus diebus.

2 ʹEt scitote hodie (ʹnõ enim cũ filiis vestris *loquor* qui nõ nouerũt,
neq; ʹviderũt) ʹcastigationem Iehouæ Dei vestri, magnitudinem
eius, manum eius validam, & brachium eius extentum.

---

9 Quãobrem non habuit Leui partẽ
neque possessionẽ cum fratribus suis:
quia ipse Dominus possessio eius est,
sicut promisit ei Dominus Deus tu9.

10 Ego autẽ steti in mõte, sicut prius,
quadraginta diebus ac noctibus: exau
diuitque me Dominus etiã hac vice, C
& te perdere noluit.

11 Dixitque mihi, Vade, & præcede po
pulũ, vt ingrediatur & possideat terrã
quã iuraui Patribus eorũ vt traderem
eis.

12 Et nunc Israel quid Dominus Deus
tuus petit à te, nisi vt timeas Dominũ
Deum tuũ, & ambules in viis eius, &
diligas eum, ac seruias Domino Deo
tuo in toto corde tuo, & in tota ani-
ma tua:

13 Custodiásque mandata Domini, &
cæremonias eius quas ego hodie præ-
cipio tibi, vt bene sit tibi?

14 En Domini Dei tui cælũ est, & cælũ
cæli, terra, & omnia quæ in ea sunt.

15 Et tamen Patribus tuis cõglutina-
tus est Dominus, & amauit eos, ele-
gitque semẽ eorũ post eos, id est vos,
de cunctis gentibus, sicut hodie com-
probatur.

16 Circũcidite igitur præputium cor- D
dis vestri, & ceruicem vestram ne in-
duretis amplius.

17 Quia Dominus Deus vester ipse
est Deus deorum, & Dominus domi-
nantium, Deus magnus, & potens, &
terribilis, qui personam nõ accipit,
nec munera.

18 Facit iudicium pupillo & viduæ: a-
mat peregrinum, & dat ei victum at-
que vestitum.

19 Et vos ergo amate peregrinos: quia
& ipsi fuistis aduenæ ĩ terra AEgypti.

20 Dominum Deum tuum timebis,
& ei seruies: ipsi adhærebis, iurabisq;
in nomine illius.

21 Ipse est laus tua, & Deus tuus, qui
fecit tibi hæc magnalia & terribilia
quæ viderunt oculi tui.

22 In septuaginta animabus descen-
derunt Patres tui in AEgyptum: &
ecce nunc multiplicauit te Dominus
Deus tuus sicut astra cæli.

Cap. XI.

1 Ama itaque Dominũ Deum tuũ,
& obserua præcepta eius & cæ-
remonias, iudicia, atque mandata o-
mni tempore.

2 Cognoscite hodie (quæ ignorant fi-
lii vestri qui non viderunt) disciplinã
Domini Dei vestri, magnalia eius &
robustã manũ, extẽtúmque brachiũ.

---

11 Proficiscendo לִסְּעַ vt proficiscaris. 12 In toto corde tuo, &c. בכל לבבך וגו׳ in tota mente tua, & toto affectu tuo.
13 Vt bene *sit* t. לְטוֹב לָךְ: Ad verbum, in bonum tibi. 15 Tantummodo רק Profectò. Certè. Alii, Verùm. Magis tamen loco cõgruit Tantummodo. Vt diligeret eos, &c. לאהבה אותם וגו׳ diligendo eos, & deligendo. i. solùm Patres tuos vehementissimè dilexit, non alias nationes: & propter eos solos te delegit quẽ amaret, & beneficiis omnis generis cumularet. Sicut hodie. כַּיּוֹם הַזֶּה: i. vt hodie videtis.
16 Circuncidite ig. præp. cordis v. ומלתם את ערלת לבבכם i. tollite velum & operimentum quo impeditur cor vestrum & mens ne videat: curate vt videat cor vestrum, & cernat res agendas vobis. Chaldæus paraph. sensum expressit, dicens, Auferatis ergo stultitiam cordis vestri. L X X, Circuncidetis duritiem cordis vestri. Ieremias cap. 4. a. 4, de hac circuncisione loquens, ait, Nouate vobis nouale, & nolite seminare in spinas: circuncidamini Domino, & auferte præputia cordis vestri, viri Iuda & habitatores Ierusalem.
17 Dominorum, האדונים dominantium. 20 Et per nomen eius iurabis. ובשמו תשבע: Vide suprà, 6. c. 13.
21 Laus tua, תהלתך Id est de quo gloriari debes, iactando eius beneficia erga te.
22 Animabus נפש Animas pro hominibus posuit. & sub. tantummodo. q. d. Erant tantùm septuaginta quum descenderunt, &c. Vide Genes. 46. c. 17, & Exod. 1. a. 5. Posuit te, &c. שמך וגו׳ Ponere in multitudinem, pro multiplicare, Hebraismus.

IN CAPVT XI.

1 Custodiam e. משמרתו i. quæ præcepit custodienda. 2 Et scitote hodie וידעתם היום Tandémque scitote. i. ostendatis opere vos scire & tenere memoria castigationẽ. Principiũ istud versus iungitur accusatiuis sequentibus, interiecta parenthesi, cuius parẽthesis reddit rationẽ paulo pòst, versu 7, quare eos alloquatur, non filios, dicens, Quia oculi vestri vident opus Domini magnum. &c. vt scribit ex doctis Hebræorum alter. Non enim cũ filiis, &c. כי לא את בניכם וגו׳ Hæc per parenthesim legenda, vt dictum est, & annotat magni nominis apud Hebræos vir. Ex doctis illorum alter sine parenthesi legit, exponens in hæc verba, Et scitote hodie quòd illa miracula non erũt in futurum, vt videant ea filii vestri, sed vos vidistis ea, nempe castigationem eius, magnitudinem eius, &c. Castigationem את מוסר Id est quibus modis vos erudierit post egressum ex AEgypto.

Signa & opera quæ fecit in medio AEgypti Pharaoni regi, & vniuersæ terræ eius,

3 Et signa eius,& opera ei⁹ quæ fecit in medio AEgypti, ipsi Par
yóh regi AEgypti,& vniuersæ terræ eius:

Opera Dei erga Israelem.

Omnique exercitui AEgyptiorum, & equis ac curribus: quomodo operuerint eos aquę Maris rubri, quū vos persequerentur, & deleuerit eos Dominus vsque in præsentem diem:

4 Et quæ fecit exercitui AEgyptiorū,equis eius, & curribus eius:
'qui inundare fecit aquas maris סSuph super facies eorū,dum vos
persequerentur,& perdidit eos Iehouáh'vsque in hanc diem.

Vobisque quæ fecerit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum:

5 Quæ præterea fecit vobis in deserto, donec veniretis vsque ad
locum istum.

Num. 16.c.31 Psal. 105.c.17

Dathan atque Abirom filiis Eliab, qui fuit filius Rubē: quos aperto ore suo terra absorbuit cū domibus & tabernaculis,& vniuersa substātia eorū, quam habebant in medio Israel.

6 Et quæ fecit Dathán & Abirám filiis אEliáb filii Reuובén:'quā
do aperuit terra os suum,& deglutiuit eos,domósque eorū, ac ta-
bernacula eorum, atque vniuersam substantiam' quæ *erat* in pe-
dibus eorum in medio totius Iשraelis:

Dathan & Abirom.

Oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna quę fecit,

7 'Quandoquidē oculi vestri'viderunt'omnia opera Iehouæ ma-
gna quæ fecit.

Vt custodiatis vniuersa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, vt possitis introire, & possidere terrā ad quam ingredimini,

8 Custodite ergo omne præceptū quod ego'præcipio vobis ho-
die,vt roboremini,& ingrediamini, possideatísque terram ad quā
vos transitis vt possideatis eam:

B Multóque in ea viuatis tēpore: quā sub iuramēto pollicitus est Dominus Patribus vestris, & semini eorū, lacte & melle manantem.

9 Atq; vt prolōgetis dies super terrā quam iurauit Iehouáh Patri-
b⁹ vestris se daturū illis & semini eorū, terrā fluētē lacte & melle.

Iuramentū Dei

Terra enim ad quā ingrederis possidendam, nō est sicut terra AEgypti de qua existi, vbi iacto semine in hortorum morē aquæ ducuntur irriguæ:

10 Terra enim quam tu ingrederis vt possideas eam, non est sicut
terra AEgypti,ex qua egressi estis,'*in* qua seminabas semen tuum,
'& irrigabas pede tuo, vt hortum oleris.

Sed montuosa est & campestris, de cælo expectans pluuias,

11 At terra ad quā vos transitis vt possideatis eam,terra montium
& vallium est,de pluuia cæli 'bibes aquam.

Terra promissionis, qualis.

Quā Dominus Deus tuus semper inuisit, & oculi illius in ea sunt à principio anni vsque ad finem eius.

12 *Est* terra quam Iehouáh Deus tuus'requirit, semper sunt'oculi
Iehouæ Dei tui in ea,à principio anni vsque ad extremum anni.

Oculi Dei.

Si ergo obedieritis mādatis meis, quæ ego præcipio vobis, vt diligatis Dominum Deum vestrū, & seruiatis ei in toto corde vestro, & in tota anima vestra:

13 Erit itaque,si obediendo obediueritis præceptis meis quæ ego
præcipio vobis hodie,'ita vt diligatis Iehouā Deum vestrum, &
colatis eum toto corde vestro,& tota anima vestra:

Toto corde Deo seruiendum.

Dabit pluuiam terræ vestræ temporaneam & serotinam, vt colligatis frumentum, & vinum, & oleum,

14 Dabo pluuiā terræ vestræ in tēpore suo,'temporaneā & seroti-
nam,& *ita* colliges frumentū tuū,& vinū tuum,ac oleum tuum.

Abundantia tēporalium.

Fœnúmque ex agris ad pascenda iumenta, & vt ipsi comedatis ac saturemini.

15 Et dabo herbam in agro tuo pro iumentis tuis,'comedésque,
ac saturaberis.

Cauete ne fortè decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino, seruiatísque diis alienis,& adoretis eos:

16 Cauete ergo vobis ne fortè seducatur cor vestrum,& recedatis,
colatísque deos alienos,'& incuruetis vos eis:

Idololatria fugienda,

C Iratúsque Dominus claudat cælū, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum, pereatísque velociter de terra optima quam Dominus daturus est vobis.

17 Vnde irascatur furor Iehouæ in vos,& claudat cælos,ac non sit
pluuia,neque terra det fructum suum,pereatísque celeriter è ter
ra optima quam Iehouáh dat vobis.

Supra 6.b.

Ponite hæc verba mea ī cordib⁹ &

18 Sed ponite verba mea hæc in corde vestro & animo vestro,atq;

Verbum Dei in corde & ob oculos semper habendum.

4 Qui inundare fec. אשר הציף Ad verbum,qui natare fecit. Quidā אשר pro כאשר positum esse volūt,& vertunt,quādo inundare fecit.i.quando operuit,siue obruit eos aquis Maris rubri. Vsque in hanc diem. עד היום הזה q.d. ita attritæ sunt vires eorū vt vsque in hodiernū diem sint adhuc infirmæ & imbecilles. 6 Quando אשר Hic אשר pro כאשר positum est. Vide hanc historiam Num.20.a.1. Quæ *erat* in ped.e. אשר ברגליהם Hebraismus,quam habebant præsentem. substantia enim eorū consistebat in armentis & gregibus. 7 Quandoquidē כי Vertere potes Sed,si iungas fini parenthesis secūdi versus præcedētis. Viderunt הרואות Ad verbū,videntes.sub. fuerunt. Omnia opera,&c. את־כל־מעשה וגו׳ Singul. Heb. pro plur. 8 Præcipio v. מצוך Ad verbū,præcipio tibi. Singul. pro plur. 10 *In* qua seminabas אשר תזרע Deest בה in ea. Fut. Heb. quod per præteritū imperf. reddidit noster interpres: alii per præsens, iacis semē tuum,& irrigas,&c. Et irrigabas pede t. והשקית ברגלך Irrigare pede suo hortum, est deducere aquas quocunque quis vult per sulcos, acsi dicat, humana opera irrigabatur AEgyptus: at terra Chanaan de cælo irrigabitur. Significatur ergo labore & aquæductu per totā AEgyptum deduci solitam aquā è flumine Nilo, vt etiam indicat magni nominis apud Hebræos vir, qui pedes hoc loco pro labore sumi dicit. Dicitur ergo terra Israel melior esse terra AEgypti, quòd in AEgypto oporteat irrigari agros more hortorum, quum illic nunquam pluat, sed Nilus certo anni tempore, loco pluuiæ, totam terram sua inundatione irriget & fœcundet: & extra illud tempus, arens terra multo labore aquis ex Nilo apportatis humectetur. Terra autem Israel bibit aquam ex pluuiis cælestibus quas Dominus tempore opportuno immittit. 11 Bibes תשתה Quidā per tertiam personā futuri vertūt, vt referatur ad terrā AEgypti, vertentes, ad pluuiā cæli bibit aquam, pro bibet. i. quū pluit, irrigatur pluuia cæli. 12 Requirit, דורש אותה .i. curat. cuius curā habet. Oculi Ieh. עיני יהוה .i. semper aspicit in eā, vt videat si indigeat re aliqua. 13 Ita vt diligatis Ieh.&c. לאהבה את־יהוה וגו׳ diligendo Iehouam Deum vestrum,& colendo eum. 14 Temporaneā & serot. יורה ומלקוש tempestiuā & serotinā. Pluuiam temporaneā, siue tempestiuā vocat eam quæ decidit semente facta, germinationis causa: quod fit in principio anni, hoc est in Octobri qui est Hebræis ferè principiū anni. Et hæc dicitur Hebræis יורה *iorch*, à docendo & erudiēdo, quòd quasi doceat & erudiat terrā vt proferat fructus. Serotinam autem pluuiā intelligit eam quæ decidere solet in Martio, quū iam grādior est seges. Et hæc Hebræis dicitur מלקש ab implendis spicis: quòd quū venit, spicas quodammodo adimplet, & segetes pleniores efficit. Cōposita vox ex verbo מלא impleuit, & קש *cas* stipula siue spica. vel quòd descendat super spicas & super stipulas seu culmos, vt inquit magni nominis apud Hebræos vir. Vel à tardando. לקש enim etiam tardare significat, maximè apud Chaldæos. est enim vltima pluuia quā recipit seges ante messem. 15 Comedésq;,& sa. ואכלת ושבעת: .i. comedes vsque ad saturitatē. 16 Et incurue-
tis v. eis: והשתחויתם להם: & adoretis eos.

y.ii.

ea ligate 'in signum in manu vestra, síntque in frontalia inter oculos vestros.

Filii docēdi verbum Dei. Verbū Dei quā diligēter legēdū.

Et docete ea filios vestros, 'vt loquamini de eis quū sedebis in domo tua, & quum ambulabis per viam, quúmque iacebis in lecto, '& quum surges:

Scribes quoque ea in postibus domus tuæ & in portis tuis:

Vt multiplicentur dies vestri & dies filiorum vestrorum super terram quam iurauit Iehouáh Patribus vestris se daturum illis 'iuxta dies cæli super terram.

Diligere Deū.

Ambulare in viis Dei.

Si enim custodiēdo custodieritis 'omne præceptum istud quod ego præcipio vobis, vt faciatis illud, vt diligatis Iehouam Deum vestrum, & vt ambuletis in omnibus viis eius, adhæreatísque illi:

Tum expellet Iehouáh omnes gentes istas à facie vestra, & possidebitis gentes maiores & robustiores vobis.

Omnis locus quem calcauerit planta pedis vestri, vester erit: 'à deserto, & Lebanón, à flumine 'flumine Peráth, vsque ad Mare 'nouissimum, erit terminus vester.

Non consistet quisquam corā vobis: 'pauorem vestri, & timorem vestri dabit Iehouáh Deus vester super faciē totius terræ quā calcabitis, quemadmodum loquutus est vobis.

ראה

Benedictio obedientibus verbo Dei, maledictio non obedientibus.

'Vide, ego pono corā vobis hodie benedictionē & maledictionē:

Benedictionē, si obedieritis præceptis Iehouæ Dei vestri quæ ego præcipio vobis hodie:

Maledictionem verò, si non obedieritis præceptis Iehouæ Dei vestri, sed recesseritis de via quam ego præcipio vobis hodie, ita vt ambuletis post deos alienos quos non nouistis.

'Quúmque introduxerit te Iehouáh Deus tuus in terram quam tu ingrederis vt possideas eam, 'tunc dabis benedictionem super montem Gerizím, & maledictionem super montem ע Ebál.

Garizim mons. Hebal mons.

'An non sunt trās Iardén 'post viam Occasus solis in terra Chenayanæi, qui habitat in planitie eregione Gilgál, 'iuxta campestria Moréh?

'Vos enim transituri estis Iardén, vt pergatis ad possidendum terram quā Iehouáh Deus vester dat vobis, & possidebitis illam, & habitabitis in ea.

'Custodite ergo vt faciatis omnia statuta & iudicia quæ ego do coram vobis hodie.

Cap. XII.

HAEc sunt statuta & iudicia 'quæ custodietis vt faciatis in terra quā 'daturus est Iehouáh Deus Patrum tuorū tibi, vt possideas eam omnibus diebus quibus vos vixeritis super terrā illam.

---

in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocate.

19 Docete filios vestros, vt illa meditētur, quādo sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, atque surrexeris:

20 Scribes ea super postes & ianuas domus tuæ:

21 Vt multiplicētur dies tui & filiorū tuorum in terra quā iurauit Dominus Patribus tuis vt daret eis quandiu cælum imminet terræ.

22 Si enim custodieritis mandata quæ ego precipio vobis, & feceritis ea, vt diligatis Dominū Deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius, adhærentes ei:

23 Disperdet Dominus omnes gentes istas ante faciē vestrā, & possidebitis eas quæ maiores & fortiores vobis sunt.

24 |Omnis locus quē calcauerit pes voster, vester erit: à deserto, & à Libano, à flumine magno Euphrate vsque ad mare Occidētale erūt termini vestri.

25 Nullus stabit cōtra vos: terrorē vestrum & formidinem dabit Dominus Deus vester super omnē terrā quam calcaturi estis, sicut loquut⁹ est vobis.

26 En propono in cōspectu vestro hodie benedictionem & maledictionē:

27 Benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis:

28 Maledictionem, si non obedieritis mandatis Domini Dei vestri, sed recesseritis de via quam ego nunc ostendo vobis, & ambulaueritis post deos alienos, quos ignoratis.

29 Quum verò introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, ad quā pergis habitandam, |pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal.

30 Qui sunt trans Iordanem post viā quæ vergit ad solis Occubitum in terra Chananæi, qui habitat in campestribus contra Galgalam, quæ est iuxta vallē tendentē & intrantē procul.

31 Vos enim transibitis Iordanem, vt possideatis terram quam Dominus Deus vester daturus est vobis, vt habeatis & possideatis illam.

32 Videte ergo vt impleatis ceremonias atque iudicia quæ ego hodie ponam in conspectu vestro.

Cap. XII.

1 HAEc sunt præcepta atque iudicia quæ facere debetis in terra quā Dominus Deus Patrum tuorum daturus est tibi, vt possideas eam, cūctis diebus quibus super humū gradieris.

---

18 In signum in manu &c. לאות על־ידכם והיו לטוטפת Vide eadem vsque ad 21 versum, suprà cap.6.b.8. 19 Vt loquamini de eis לדבר בם vt cōmentemini de eis. Alii, loquendo. 21 Iuxta dies cæli, &c. 'כימי השמים וגו Hebraismus, quandiu cæli imminebunt terræ, hoc est perpetuó. 22 Omne præc. istud, &c. 'את כל המצוה וגו Quidam singulare pro plurali positum esse volunt.

24 A deserto, מן־המדבר nempe Sin. i. à parte Australi. Flumine נהר Ista geminatio nobilissimū fuisse significat, & nominatissimū flumen. Euphratem intelligit qui erat ab Oriente ipsi Terræ sanctæ. Nouissimum, האחרון Mediterraneum significat, quod erat Occidētale respectu Terræ sanctæ. Videtur hæc promissio fusior priore, quæ est suprà, cap.1.b.7. Vide Nume.34.a.2. Alio nomine dicitur Mare magnum. Nam quū Hebræi omnem collectionē aquarū vocent maria, vt differat ab his quæ minora maria sunt, à stagnis scilicet & lacubus, vt est mare Genesareth, & lacus quem Iordanis in media ferè Israelitica terra efficit: ideo vocatur Mare magnum, Nume.34.b.5. Nouissimum autem mare, quod eousque Terræ sanctæ fines excurrerent. Sic etiā infrà 34.a.2. 25 Pauorē ve. &c. 'פחדכם וגו Horū interpretatio petenda suprà, cap.2.c.25. 26 Vide, ראה Ab hoc verbo Hebræi quartam huius libri sectionem incipiunt. Singul. est pro plurali, Vide. te. q. d. Videat vnusquisque vestrū, propositurus sum vobis hodie summā fœlicitatē, & summā infœlicitatem hæc significant benedictio & maledictio. 29 Quúmq; intr. te. והיה כי יביאך Ad verbū, Et erit, quū introduxerit te. Tūc dabis ונתתה i. dandā curabis, opera scilicet Leuitarū, iubente Mose successore meo. Vide infrà 27.b.12, & Iosue 8.g.33. 30 An non sunt הלא המה Per interrogationē frequētius dicūt Hebræi quod affirmare volūt. q. d. Qui certe sunt. Post via, &c. 'אחרי דרך וגו i. in latere viæ regiæ quæ pergit ad Occasum solis. Iuxta cāpestria 'אצל אלוני iuxta planities. i. iuxta ingentem illā planitiem Moreh. Chaldæus paraph. in latere planitiei Moreh. Alii, iuxta NElonē Moréh. 31 Vos enim, &c. כי אתם Reddit rationem versus 19. 32 Custodite ergo vt fac. ושמרתם לעשות Hæc loquutio sæpius vsurpatur hic à Mose. Vide suprà 5.d.32.

IN CAPVT XII.

1 Quæ custodietis vt fa. אשר תשמרון לעשות i. quæ facere debetis. Daturus est נתן Præt. Heb. pro fut.

2 Subuertite omnia loca in quibus coluerū: gētes quas possessuri estis, deos suos, super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum.

2 Perdendo perdetis omnia loca in quibus seruierunt gētes quas vos ʹpossessuri estis, diis suis, super mōtes excelsos, & super colles, & sub omni arbore ʹviridi.

Fugienda idololatria.

3 Dissipate aras earum, & cōfringite statuas, lucos igne cōburite, & idola comminuite: disperdite nomina earū de locis illis.

3 Diruetísque aras earum, ac statuas earū cōfringetis, lucos item earum comburetis igni, & sculptilia deorum earum concidetis, perdetísque nomen earum è loco ipso.

4 Nō facietis ita Domino Deo vestro:

4 ʹNon facietis sic Iehouæ Deo vestro:

1.Par.7.c.12

5 ‖Sed ad locū quē elegerit Dominus Deus vester de cūctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis:

5 Sed locum quem elegerit Iehouáh Deus vester de cunctis tribubus vestris, ʹvt ponat nomen suum ibi, ʹvt habitet ipse, requiretis, & venietis illuc:

Comedendū in loco quē elegerit Dominus in terra promissionis.

6 Et offeretis in loco illo holocausta & victimas vestras, decimas & primitias manuū vestrarū, & vota atque donaria, primogenita boum & ouium.

6 Et adducetis eò holocausta vestra, & sacrificia vestra, & decimas vestras, & oblationem manus vestræ, & vota vestra, & spontanea vestra, & primogenita ʹboum vestrorum & ouium vestrarum.

7 Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac lætabimini in cunctis ad quę miseritis manū vos & domus vestræ, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester.

7 Comedetísque illic ʹcorā Iehoua Deo vestro, & lætabimini ʹin omni re ad quam miseritis manum vestrā, vos & domus vestræ, in quibus benedixerit tibi Iehouáh Deus tuus.

8 Nō facietis ibi quæ nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectū videtur.

8 Non facietis ʹiuxta omnia quæ nos facimus hîc hodie, singuli quicquid rectum *est* in oculis suis.

Faciēdum quod Deus præcipit, nō quod rectum nobis videtur.

9 Neque enim vsque in præsens tempus venistis ad requiē, & possessionē quam Dominus Deus vester daturus est vobis.

9 ʹNon enim venistis hucusque ad requiem & hæreditatem quā Iehouáh Deus tuus ʹdat vobis.

10 Transibitis Iordanē, & habitabitis in terra quā Dn̄s Deus vester daturus est vobis, ‖vt requiescatis à cunctis hostibus per circuitum: & absque vllo timore habitetis.

10 Sed trāsibitis Iardén, & habitabitis in terra quā Iehouáh Deᵘˢ vester ʹdat vobis possidendā iure hæreditario, & requiem dabit vobis ab omnibus inimicis vestris in circuitu, & habitabitis ʹcōfidenter.

3.Reg.8.c.19

11 In loco quē elegerit Dominus Deᵘˢ vester, ‖vt sit nomen eius in eo, illuc omnia quæ præcipio cōferetis, holocausta vestra, & hostias, ac decimas, & primitias manuū vestrarū: & quicquid præcipuū est in muneribus quæ vouistis Domino.

11 ʹTūc *ad* eū locū quē elegerit Iehouáh Deus vester vt habitare faciat nomē suū illic, cōferetis ōnia quæ ego præcipio vobis, holocausta vestra, & sacrificia vestra, decimas vestras, ʹ& oblationes manus vestræ, ʹ& ōne quod præcipuū est ī votis vestris quæ vouebitis Iehouæ.

12 Ibi epulabimini corā Dn̄o Deo vestro, vos & filii ac filiæ vestræ, famuli & famulæ, atque Leuites qui in vrbibus vestris cōmoratur: neq; enim habet aliā partē & possessionē inter vos.

12 ʹEt lætabimini corā Iehoua Deo vestro, vos & filii vestri & filiæ vestræ, & serui vestri & ancillæ vestræ, ʹ& Leuitæ qui fuerūt intra portas vestras: quia non est ei portio & hæreditas vobiscum.

13 Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris:

13 Caue tibi ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris:

2 Possessuri estis, ירשים אותם Præs. Heb. pro fut. Viridi. רענן: frōdosa. Alii enim colebant idola in montibus altissimis, alii in collibus, alii in locis frondosis & opacis. 4 Non facietis sic לא־תעשון כן .i. talia qualia faciūt Gentes. q. d. nō vbicunque libuerit, coletis cum, sed cōferetis vos ad locum quem, &c. 5 Vt ponat nomen s. ibi, לשום את־שמו שם Sæpius ponitur istud à Mose in hoc libro, vt infrà b.11.c.11, & 14.c.23, & 16.a.2.b.6.c.11. Nomen suū vocat arca fœderis, vnde ipse responsa dabat populo suo, & inuocantē exaudiebat, præsentiæ eius signum. Vt etiam eadem arca vocatur Deus, vocatur Iehoua, Rex gloriæ, facies Dei, Psal.14.c.8.10, & 95.b.6, & 105.a.4, & aliis locis. Pro verbo Ponēdi, infrà 16.a.2, Moses posuit Habitare facere, Ad locū quē elegerit Iehouah Deus tuᵘˢ vt habitare faciat nomē suū ibi. i. vt ibi arca fœderis mei collocetur, corā qua offeratis omnia quæ iubeo. Sic Iere.7.c.12, Ite quæso ad locū meum qui erat in Silo, vbi habitare feci nomen meū in principio. Arca Domini primò fuit in tribu Ephraim in Silo cū tabernaculo plus quàm trecentis annis: quem locum abiecisse Dominum, narrat in prædicto loco Ieremias, & Dauid Psal.78.f.60, vbi & terroriū, & fortitudo, & gloria Dei dicitur, quam dicit traditam fuisse in manū hostis. Tempore verò intermedio postquā à Philisthæis arca capta & reducta est, 1.Samu.4.c.11, vsque ad illud tempus quo Dauid reuelatione Diuina induxit eā in Ierusalē, 2.Samu.15.c.25, & post eū Salomo in templū, 1.Reg.8.a.4, trāslata est in diuersa loca, & ideo nō vno in loco sacrificatū fuit. Inde non licuit alibi quàm Ierusalē sacrificare, quia ille erat locus quē elegerat Dominus vt illic habitaret nomen eius. i. arca. 2.Para.6.a.5. Vt habitet ip. לשכנו *&* habitationē eius. appositiuè dictū. i. locū habitaculi eius. 6 Boū v. &c. בקרכם וגו׳ armenti vestri, & gregis vestri. 7 Coram Ieh. לפני יהוה .i. ante arcam. In omni re ad quā, &c. בכל משלח ידכם וגו׳ Ad verbum, in omni missione manus vestræ. i. in omni re quam tractaueritis. 8 Iuxta omnia quæ, &c. ככל אשר וגו׳ omnino vt nos facimus. Vt scilicet offeratis sacrificia & oblationes variis locis, sicut nos facimus hodie in deserto vbi non habemus certam mansionē: sed quocunque nos columna ignis duxerit, illic erecto tabernaculo passim sacrificia offerimus. Alii sic intelligūt, quòd quandiu filii Israel in deserto fuerunt, etiā post cōstructionem tabernaculi, licuerit illis sacrificia & oblationes volūtarias alibi quàm in tabernaculo offerre, vt inquit magni nominis apud Hebræos vir: nō autē sacrificia & oblationes quæ Lege obstringebātur in tabernaculo offerre. & hoc fuit illis licitū quousq; quietē promissā adipiscerētur in terra promissionis: ad quod vsq; tēpus dicūt adhuc quatuordecim annos intercessisse. Sed quando quietē adepti essent, nō debebāt offerre prædicta nisi vno in loco, vbi positū fuisset tabernaculū: & iste locus primò fuit in Silo, vt quinto versu dictū est, vbi tabernaculū & arca Domini habuerūt stabilem māsionem, ducentis scilicet quadraginta tribus annis, vt probari potest ex supputatione temporū Iudicum qui fuerunt à Iosua vsque ad mortē Eli, quia tūc arca fuit capta, vt legimus 1.Samu.4.c.11. Postea capta arca à Philisthæis, translata fuit in Cariathiarim, & inde in Masphat, & inde in Galgal, & inde in Nobe, & inde in Gabaon, & inde in domū Obed-Edom, & inde in Ciuitatem Dauid, 2.Samu.6.c.17, & inde in templum Salomonis. Ex his colligunt, tempore deserti libertatem habuisse vbique sacrificandi: quæ cessauit arca quiescēte in Silo vsque ad tempora Eli, sub quo postquam capta fuit arca, rursum in variis locis offerre licuit, donec extrueretur templum Salomonis. 9 Non enim venistis hucusq. ad req. כי לא־באתם עד־עתה אל־המנוחה Necdum enim ingressi estis requiem illam. Dat vobis. נותן לך: Ad verbum, dat tibi. pro, daturus est vobis. Sing. Heb. pro plur. 10 Dat vobis poss. iur. hæ. מנחיל אתכם Ad verbū, facit vos possidere. vel, hæreditatē accipere facit vos. Cōfidenter. בטח: Deest ל vt sit לבטח in fiducia. securè. siue, securi, plurali numero. 11 Tunc ad eum locū והיה המקום Ad verbū, Et erit, *ad* eum locum. Et oblationes manus ve. ותרומת ידכם Singul. Heb. pro plur. oblationes manuum vestrarum. i. primitias quas soletis offerre Deo. sic in sequētibus. Et omne quod præcip. &c. וכל מבחר נדריכם Ad verbū, & omnē electionē votorum vestrorum. Præcipua & optima vocat, quòd de melioribus rebus & animantibus vota sumi debebant. 12 Et lætabimini ושמחתם .i. exultabimini cum gaudio & lætitia, vt paulo antè versu 7. Et Leuitæ והלוי Singul. Heb. pro plur.

Sed in loco quẽ elegerit Iehouáh, in vna tribuũ tuarum, ibi offe 14
res holocausta tua, ibíque facies omnia quæ ego præcipio tibi.

A sanguine abstinendum.

″Tantũmodo″in omni desiderio animæ tuæ mactabis,& comes- 15
des carnes″iuxta benedictionẽ Iehouæ Dei tui, quam dederit tibi
″intra omnes portas tuas: immundus & mundus comedet eas,″si-
cut capream & ceruum.
″Veruntamen sanguinem nõ comedetis, super terram effundetis- 16
tis illum instar aquæ.

Decimæ vbi comedebantur.

″Non poteris comedere intra portas tuas decimã frumenti tui, 17
& vini tui, & olei tui, & primogenita″boum tuorum, & pecudum
tuarum,& omnia vota tua quæ voueris,& spontanea tua,& obla-
tiones manus tuæ:
Sed corã Iehoua Deo tuo comedes illa, in loco quem elegerit 18
Iehouáh Deus tuus, tu & filius tuus & filia tua,& seruus tuus & an
cilla tua,& Leuita qui est intra portas tuas: & lætaberis coram Ie-
houa Deo tuo″in omni re ad quam miseris manum tuam.

Leuitæ alendi.

Caue *autem* tibi ne derelinquas Leuitam omnibus diebus tuis su- 19
per terram tuam.
″Quum dilatauerit Iehouáh Deus tuus terminũ tuum, quem- 20
admodum loquutus est tibi,″& dixeris, Comedam carnem: quòd
concupiscat anima tua vesci carnibus:″iuxta omne desiderium a-
nimæ tuæ comedes carnes.
″Quum longinquus fuerit à te locus quẽ elegerit Iehouáh Deus 21
tuus″vt ponat nomẽ suum ibi, mactabis de bobus tuis,& de pecu-
dibus tuis quas dederit Iehouáh tibi, quẽadmodũ præcepi tibi,&
vescêris in portis tuis secundum omne desiderium animæ tuæ.
Certè quemadmodũ comeditur caprea & ceruus, sic comedes 22
illas: immundus & mundus pariter vescentur illis.

Sanguis non comedendus.

Tantùm″roborare vt nõ comedas sanguinem: quia sanguis est 23
anima,& non comedes animam vnà cum carnibus suis.
Non comedes illum, *sed* in terram effundes illum instar aquæ. 24
Non vescêris illo, vt bene sit tibi & filiis tuis post te, quum fe- 25
ceris quod rectum est in oculis Iehouæ.
Verùm″sãctificata tua quæ fuerint tibi,& vota tua″tolles, vt ve 26
nias ad locum quem elegerit Iehouáh:
Et facies holocausta tua″carnem & sanguinem super altare Ie- 27
houæ Dei tui: sanguis autem *aliorum* sacrificiorum tuorum funde-
tur super altare Iehouæ Dei tui,& carnes comedes.
Custodi,& audi omnia verba ista quæ ego præcipio tibi, vt be- 28
ne sit tibi & filiis tuis post te vsquè in seculum, quũ feceris quod

14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarũ offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi.

15 Si autem comedere volueris, & te esus carniũ delectauerit, occide,& comede iuxta benedictionem Domini Dei tui, quã dedit tibi in vrbibus tuis: siue immundum fuerit, hoc est maculatum & debile: siue mundum, hoc est integrum & sine macula, quod offerri licet, sicut capreã & ceruũ comedes,

16 Absque esu duntaxat sanguinis, quẽ super terram quasi aquam effundes: C

17 Non poteris comedere in oppidis tuis decimã frumenti, & vini, & olei tui, primogenita armentorũ & pecorum,& omnia quæ voueris,& sponte offerre volueris, & primitias manuũ tuarum:

Supra 4.a. prouerb.

18 Sed corã Domino Deo tuo comedes ea in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus, tu & filius tuus & filia tua, & seruus & famula, atq; Leuites qui manet in vrbibus tuis: & lętaberis,& reficieris corã Domino Deo tuo in cũctis ad quæ extenderis manum tuam.

19 Caue ne derelinquas Leuitẽ in omni tempore quo versaris in terra.

20 Quãdo dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut loquutus est tibi, & volueris vesci carnib⁹ quas desiderat anima tua:

Gen. ... Infra ...

21 Locus autem quem elegerit Dominus Deus tuus, vt sit nomen eius ibi, si procul fuerit, occides de armentis & pecoribus quæ habueris, sicut præcepi tibi, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet.

22 Sicut comeditur caprea & ceruus, ita vescêris eis: & mundus & immundus in commune vescentur.

23 Hoc solùm caue, ne sanguinem comedas: sanguis enim eorum pro anima est,& idcirco non debes animam comedere cum carnibus:

24 Sed super terrã fundes quasi aquã. D

25 Vt bene sit tibi & filiis tuis post te, quum feceris quod placet in conspectu Domini.

26 Quæ autem sanctificaueris,& voueris Domino, tolles,& venies ad locũ quem elegerit Dominus:

27 Et offeres oblationes tuas carnem & sanguinẽ super altare Domini Dei tui: sanguinem hostiarum tuarũ fundes in altari, carnibus autem ipse vescêris.

28 Obserua & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum

15 Tantummodo רק Veruntamen. In omni desid.ani.t. בכל אות נפשך Hebraismus, prorsus vt desiderabis,& quantũcunque libuerit. q.d. Siquando libuerit comedere carnes, occide & manduca. Iuxta benedictionem,&c.´ כברכת וגו׳ Hebraismus, pro ratione facultatum quas dederit tibi Deus. Intra om.portas t. בכל שעריך Portas pro vrbibus vsurpat. q.d. in quacunque vrbe habitaueris, vbicunque locorum fueris. Sicut capream & cer. כצבי וכאיל: Sunt enim munda animalia, sed Domino non offeruntur. q.d. vt vesci potestis capreis & ceruis. 16 Veruntamen sang.non co. רק הדם לא תאכלו Ita duntaxat vt sanguinem non comedatis.

17 Non poteris,&c.´ לא תוכל וגו׳ Non poteris comedere in vrbibus in quibus habitaueris,&c. Exceptio est, ne existimarent sibi licere quibuscunque carnibus, etiam Domino consecratis, in quolibet loco vesci. acsi dicat, Carnes quidem quaslibet permitto tibi vt sacrifices & comedas domi, vbicunque habitaueris, siue mũdus sis, siue immũdus: verùm quæcũque Deo offerre debueris, vel volueris, prorsus nolo vt illa alio in loco quàm à Deo constituto offeras,& comedas: etiã si fuerit is locus procul. Concedo quidem vt carnes quasuis sacrifices in vsum tuũ,& comedas: verùm quæ Deo offerri volueris, ad locũ cõstitutũ deferas: vel si deferere non poteris, pecuniis cõmutes, quibus alia in loco à Deo constituto emas. vt dicit infrà, cap. 14. c. 24. Boum tuorum,& pec.t. בקרך וצאנך armenti tui & gregis tui. Sic infrà versu 21.

18 In omni re,&c. בכל משלח ידך: Vide paulo antè versu 7. 20 Quum dilatauerit,&c.´ כי ירחיב וגו׳ Hic rursum dicit quæ à duodecimo versu vsque ad istum dixerat, ferè iisdem verbis. Et dixeris, Comedam ואמרת אכלה sub. apud temetipsum. q.d.& statueris te comedere. Iuxta omne desideriũ,&c. בכל אות .i. pro desiderio tuo,& vt libebit, vesci poteris carnibus. vt paulo antè versu 15.

21 Quum longinquus fue.à te locus כי ירחק ממך המקום Quum procul abfuerit locus à loco habitationis tuæ. Vt ponat nomen suum ibi, לשום שמו שם Vide suprà versu 5. 23 Roborare vt non comedas,&c. חזק לבלתי אכול הדם fortis esto vt non vescaris sanguine. i. constanter abstine ab esu sanguinis. 26 Sanctificata tua,&c.´ קדשיך וגו׳ Id est quæ consecraueris Deo tuo. Tolles, vt venias תשא ובאת Ad verbum, feres,& venies. 27 Carnem & sang. הבשר והדם .i. ex carne & sanguine. vel vt Chaldæus paraph. habet, quorum caro & sanguis offeratur.

feceris quod bonum eſt & placitum
in conſpectu Domini Dei tui.
29 Quãdo diſperdiderit Dominus De⁹
tuus ante faciem tuã gentes ad quas
ingrederis poſſidendas, & poſſederis
eas, atque habitaueris in terra earũ:
30 Caue ne imiteris eas, poſtquam te
fuerint introeunte ſubuerſæ, & requi-
ras cæremonias earum, dicens, Sicut
coluerunt gentes iſtæ deos ſuos, ita
& ego colam.
31 Non facies ſimiliter Domino Deo
tuo: omnes enĩ abominationes quas
auerſatur Dominus, fecerũt diis ſuis,
offerẽtes filios & filias, & cõburentes
igni.
32 Quod præcipio tibi, hoc tantũ faci
to Domino: ‖nec addas quicquã, nec
minuas.

Supr. 4. a. 2. Prouerb. 30. b. 6.

Cap. XIII.

1 SI ſurrexerit in medio tui prophe-
tes, aut qui ſomniũ vidiſſe ſe dicat,
& prædixerit ſignũ atque portẽtum,
2 Et euenerit quod loquutus eſt, & di
xerit tibi, Eamus & ſequamur deos a-
lienos (quos ignoras) & ſeruiam⁹ eis:
3 Non audies verba prophetæ illius
aut ſomniatoris: quia tentat vos Do-
minus Deus veſter, vt palàm fiat vtrũ
diligatis eum an non, in toto corde
& in tota anima veſtra.
4 Dominum Deum veſtrũ ſequimini,
& ipſum timete, & mandata illius cu
ſtodite, & audite vocem eius: ipſi ſer-
uietis, & ipſi adhærebitis.
5 B Propheta autem ille aut fictor ſom
niorum interficietur: (quia loquutus
eſt vt vos auerteret à Domino Deo
veſtro, qui eduxit vos de terra AEgy-
pti, & redemit vos de domo ſeruitu-
tis: vt errare te faceret de via quam ti
bi præcepit Dominus Deus tuus) &
auferes malum de medio tui.
6 Si tibi voluerit perſuadere frater
tuus filius matris tuæ, aut filius tuus
vel filia, ſiue vxor quæ eſt in ſinu tuo,
aut amicus quem diligis vt animam
tuam, clàm dicens, Eamus, & ſeruia-
mus diis alienis (quos ignoras tu &
patres tui)
7 Cunctarum in circuitu gentiũ quæ
iuxtà vel procul ſunt, ab initio vſque
ad finem terræ;
8 Non acquieſcas ei, nec audias, ne-
que parcat ei oculus tuus vt miſerea-
ris & occultes eum,

bonum eſt & rectum in oculis Iehouæ Dei tui.
Quũ exciderit Iehouáh Deus tuus gẽtes ad quas tu pergis vt poſ
ſideas eas ″à facie tua, & poſſederis eas, habitaueriſq; in terra earũ:
Caue tibi ne″illaqueès te *eundo* poſt eas, poſtquam perierint à fa-
cie tua: ne inquiras de diis earum, dicendo, Quomodo colebant
gentes illæ deos ſuos, & faciam ſic etiam ego.
″Non facies ſic Iehouæ Deo tuo: quia ′omnem abominationẽ
Iehouæ quam odit, fecerunt″diis ſuis: nam etiam filios ſuos & fi-
lias ſuas comburebant igni″diis ſuis.
Quicquid ego præcipio vobis, ″cuſtodietis vt faciatis: nõ addes
ad illud, neque diminues ex eo.

Cap. XIII.

QVum ſurrexerit in medio tui propheta, vel″ſomniãs ſomniũ
(″& dederit tibi ſignum, vel portentum,
Euenerítque ſignũ & portẽtũ quod loquutus eſt tibi)
″dicẽdo, Eamus poſt deos alienos (quos non noſti) & colamus eos:
Nõ obedies verbis prophetæ illius, aut″ſomniatori illi: quia tẽ-
tat Iehouáh Deus veſter vos, ′vt ſciat an diligatis Iehouã Deum
veſtrum toto corde veſtro & tota anima veſtra.
Poſt Iehouam Deum veſtrum″ambulabitis, & illum timebitis,
ac præcepta eius cuſtodietis, vocique eius obedietis, atque illum
coletis, eíque adhærebitis.
Propheta autem ille, aut ſomniator ille interficietur: (quia lo-
quutus eſt″auerſionem contra Iehouam Deum veſtrum, qui edu
xit te è terra AEgypti, & redemit″te è domo ſeruorum, vt depelle
ret te de via quam præcepit tibi Iehouáh Deus tuus, vt ambula-
res per eam) & auferes malum è medio tui.
″Si incitauerit te frater tuus, ″filius matris tuæ, aut filius tuus,
aut filia tua, aut″vxor ſinus tui, vel amicus tuus qui ſit ſicut anima
tua, clàm dicendo, Eamus & colamus deos alienos (quos non no-
ſti tu & patres tui)
De diis populorum qui ſunt *in* circuitibus veſtris, propinquio-
rum tibi, aut remotorum à te, ab extremo *uno* regionis vſque ad
alterum extremum eius:
Non acquieſces illi, neque obedies illi, ″nec parcet oculus tuus
illi, neque″indulgebis, ″neque occultabis illum:

Idololatria fugienda.

Filios combürẽtes in honorem deorum.

Verbũ Dei ſolũ faciẽdum, eique nihil addendum.

Pſeudopropheta miraculis à verbo Dei abducẽs.

Miraculis tentat fidem noſtram Deus.

Occidendus qui à fide & fiducia in Deum abducere tentat, etiã ſi ſit vxor.

29 A facie tua, מפניך .i. ad aduentum tuum. 30 Illaquees te, &c, תנקש אחריהם in laqueũ coniicias teipſũ, ſequẽdo eas. i. imitã-do cultum earum. 31 Non facies ſic Ieh. לא תעשה כן ליהוה .i. non afficies Dominum tanta contumelia, vt vnà cum illo colas deos alienos. Omnẽ abom. Ieh. quã odit כל תועבת יהוה אשר שנא .i. omne id quod maximè deteſtatur Dominus. Diis ſuis. לאלהיהם:
in honorem deorum ſuorum.

IN CAPVT XIII.

1 Somnians ſom. חולם חלום Hebraiſmus, pro fictore ſomniorũ. q. d. ſiquis inter vos dicat ſe præditum eſſe prophetia, aut per ſomniũ ali quid ſibi à Deo reuelatũ. Et dederit tibi ſig. &c. ונתן אליך וגו׳ Quidam exiſtimant locũ iſtum intelligendum de ſignis aliquid repræſentantibus: cuiuſmodi ſignum quod fecit Ieremias, qui portauit iugũ in collo ſuo, vt hoc indicio ſignificaret populo captiuitatem futurã, Iere. 27. a. 2. Et Sedecias pſeudopropheta impoſuit capiti ſuo cornua ferrea, pollicens Regi victoriã mendacẽ, 1. Reg. 22. b. 11. Alii intelligunt de ſignis quæ fiunt per incantationem & artem magicam, qualia fecerunt magi in AEgypto. Alii Dare ſignum, aut portentum, ſiue miraculũ, dicunt aliud non ſignificare quàm prædicere: propter illud quod mox ſequitur, Euenerítque ſignum & portentũ quod loquutus eſt tibi. quibus verbis nihil aliud ſignificatur, quàm Et id euenerit quod ille pſeudopropheta dixerat ſignum ſuũ portẽdere, aut quod dixerat futurũ ſigno adhibito ad confirmationem. 2 Dicendo, לאמור Iungi debet iſtud principio verſus, Si ſurrexerit propheta, dicendo. Totum iſtud caput poſuit Moſes ad confirmationem illius quod dixit in fine præcedentis capitis, Non addes quicquam, &c. volens verbo Dei tanta religione adhæreri, vt nec perſonis, nec ſignis moueri debeamus: vt prorſus ſolo Dei verbo nitamur, & omnia ex oculis & ſenſibus remouamus: quia amiſſo verbo, amittitur Deus. Nequis autẽ moueatur quod hic prohibeat fidẽ adhiberi Prophetæ faciẽti & prædicẽti ſigna quæ eueniant: quũ infrà cap. 18. d. 22, dicat hoc pacto dignoſci, verbum eſſe Dei, ſi euenerit id quod Propheta prædixerit. nam in hoc capite loquitur de verbo Dei præterito, quod iam receptum, ſigniſque ſuis confirmatum eſt: ſicut dicit, Non addas quicquam nec minuas. Et iterum, Mandata Dei ſeruate, & vocem eius audite. Aduerſus tale verbum non ſunt admittendi prophetæ vlli, etiamſi pluerent ſigna & prodigia, ne Angelus quidem de cælo, vt Paulus ad Galatas cap. 1. b. 8, dicit. Hic propheta, ſcribitur daturus ſigna ad hoc vt alios deos introducat: hoc iam eſt aduerſus verbum acceptum de vno ſolo Deo colendo: ideo non eſt audiendus. At cap. 18, loquitur de nouo verbo nondum receptum, quod non ſit contrarium recepto. ſicut Chriſtus Euangelium ſuum ſignis firmauit, quum eſſet vltra Moſen prædicandum, Marc. 16. d. 34. Deus enim non reuelat aliquod verbum nouum, niſi confirmet ipſum ſignis. 3 Somniatori illi: אל חולם החלום ההוא Ad verbum, illi ſomnianti ſomnium. Vt ſciat לדעת Ad verbum, ad ſciendum. Quidam, vt palàm fiat. vel, ſit. 4 Ambulabitis, תלכו ambuletis. ſic ſequentia verba. 5 Auerſionem סרה defectionem. i. ſermonem auertentem. q. d. verbis conatus eſt auertere à cultu Iehouæ Dei veri. Te אתכם vos. Mutatio numeri. 6 Si incitauerit te כי יסיתך Si ſuaſerit tibi. vel, Quãdo voluerit ſuadere tibi. Filius matris tuæ, בן אמך .i. vterinus tuus. 8 Nec parcet oculus tuus illi, ולא תחוס עינך Iſtud exponit Moſes, quum mox dicit, non indulgebis illi. Indulgebis תחמול miſereberis. Neque occultabis ולא תכסה nec teges. ſub. ſilentio factum iſtud. reuelabis etiam quod dixerit in aurem.

Sed occidendo occides eum: manus tua erit in eum prius, vt in- 9
terficias ipsum, & manus vniuersi populi postea.
Et lapidabis eũ lapidibus, & morietur: quia quæsiuit depellere te 10
à Iehoua Deo tuo qui eduxit te è terra AEgypti, è domo seruorũ.
Vt vniuersus Iıశraél audiant, & timeant, nec addant facere ali 11
quid simile huic rei pessimæ in medio tui.

Ciuitatem à fiducia in Deũ abductam iubet ipse Deus cõburere, & habitatores occidere.

Si audieris de vna vrbium tuarũ quam Iehouáh Deus tuus dat 12
tibi vt habites ibi, 'aliquem dicentem,
Egressi sunt *quidam* homines 'filii impietatis è medio tui, 'qui im- 13
pulerunt habitatores vrbis suæ, dicendo, Eamus & colamus deos
alienos quos non nostis:
Tunc inquires & inuestigabis, ac interrogabis diligenter: '& si 14
quidem veritas sit *&* rumor verus *quòd* facta sit abominatio ista in
medio tui:
Percutiẽdo percuties habitatores vrbis illius acie gladii, perdẽ- 15
do eam, & quicquid in ea fuerit, & iumenta eius acie gladii:
'Atque omnia spolia eius congregabis in medio plateæ eius, & 16
cõbures igni vrbẽ ipsã, & omnia spolia eius prorsus 'Iehouæ Deo
tuo: erítque tumulus perpetuus, non ædificabitur amplius.
'Neque adhærebit manui tuæ quicquã de anathemate, vt auer- 17
tatur Iehouáh ab ira furoris sui, & det tibi misericordias, miserea-
túrque tui, ac multiplicet te, quemadmodũ iurauit Patribus tuis,
Quando obedieris voci Iehouæ Dei tui, custodiendo omnia 18
præcepta eius quæ ego præcipio tibi hodie, vt facias rectum in
oculis Iehouæ Dei tui.

Cap. XIIII.

Non imitandus ritus Gẽtium super mortuis.

Filii estis Iehouæ Dei vestri: 'nõ incidetis *igitur vos*, 'neque pone- 1
tis caluitium inter oculos vestros super mortuum.
Popul' enim 'sanctus es Iehouæ Deo tuo, & te elegit Iehouáh vt 2
sis illi ĩ populũ peculiarẽ ex oĩbus populis qui sũt sup faciẽ terræ.
Non comedes vllam 'abominationem. 3

Quæ animalia munda, quæ immunda.

'Hæc sunt animalia quæ comedetis: bouem, 'agnum ouium, & 4
hœdum caprarum,
Ceruum, & capream, & bubalum, & hircum syluestrem, '& da- 5
mam, & bouem syluestrem, & capram rupicolam,
Omne animal 'findens vngulam, '& findens fissuram duarũ vn- 6
gularum, ruminans inter animalia, illud comedetis.
'Veruntamen hoc non comedetis ex ruminantibus & ex finden 7
tibus vngulam diuisam, camelum, & leporem, & cuniculũ: quia
ruminant & vngulam non diuidunt, immunda sunt vobis:
'Et porcũ, qa findit vngulã & nõ ruminat, immũdus est vobis: 8
de carne eorũ non comedetis, & cadauera eorum nõ contingetis.

Pisces mundi & immundi.

Hoc comedetis ex omnibus quæ sunt in aqua: quicquid habet 9

Sed statim interficies: | sit primùm manus tua super eũ, & post te omnis populus mittat manum. *Infra 17.b.7* C

Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo qui eduxit te de terra AEgypti de domo seruitutis:

Vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltrà faciat quidpiam huius rei simile.

Si audieris in vna vrbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos,

Egressi sũt filii belial de medio tui, & auerterunt habitatores vrbis suæ, atque dixerunt, Eamus & seruiamus diis alienis quos ignoratis:

Quære solicitè, & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam: D

Statim percuties habitatores vrbis illius in ore gladii, & delebis eã, omniáque quę in illa sũt, vsque ad pecora.

Quicquid etiam supellectilis fuerit, cõgregabis in medio platearũ eius, & cum ipsa ciuitate succẽdes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo tuo, & sit tumulus sempiternus: non ædificabitur amplius.

Et nõ adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua: vt auertatur Dominus ab ira furoris sui, & misereatur tui, multiplicétque te, sicut iurauit Patribus tuis,

Quãdo audieris vocẽ Domini Dei tui, custodiens omnia præcepta eius quæ ego pręcipio tibi hodie, vt facias quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

Cap. XIIII.

Filii estote Domini Dei vestri: nõ vos incidetis, nec facietis caluitium super mortuo:

Quoniã populus sanctus es Domino Deo tuo: & te elegit vt sis ei in populũ peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram.

Ne comedatis quæ immunda sunt.

|Hoc est animal quod comedere debetis: bouem, & ouem, & capram,

Ceruum, & capream, bubalum, tragelaphum, pygargum, orygem, camelopardalum,

Omne animal quod in duas partes findit vngulã & ruminat, comedetis.

De his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, hęc comedere nõ debetis, camelum, leporem, chœrogryllum: quia ruminant & non diuidunt vngulam, immunda erũt vobis. B

Sus quoque quoniam diuidit vngulam & non ruminat, immunda erit: carnibus eorum non vescemini, & cadauera non tangetis.

Hæc comedetis ex omnibus quæ morantur in aquis: quæ habent pin-

---

12 Aliquem dicentem, : לאמור Ad verbum, dicendo. 13 Filii impietatis בני־בליעל Hebræi ferè omnes consentiunt, hac dictione significari homines malignos, pessimos, impiissimos, quibus tanquã suorum scelerum ministris vtitur diabolus. L X X verterunt παρανόμους exleges, peruersos, prauos, sceleratos. Qui impulerunt וידיחו qui detruserunt. i. abduxerunt à vero Dei cultu.
14 Et si quidem veritas, &c. 'והנה אמת וגו Ad verbum, & ecce veritas, rectum verbum, facta est. vel admissa est, &c. Ecce pro Si, vt infrà 19.d.17. 16 Atque omnia spol. ואת־כל־שללה Singul. Heb. pro plur. Iehouæ Deo tuo: ליהוה אלהיך .i. in honorem Dei tui.
17 Neque adhærebit ma. t. ולא־ידבק בידך Hebraismus, non reseruabis apud te quicquã de facultatibus illis quæ cremari debent & prorsus perdi.

IN CAPVT XIIII.

1 Non incideris לא תתגודדו sub. carnem vestram, cultro aut vnguibus. Morẽ idololatrarum fugiendũ describit. 1. Reg. 18. e. 28, de sacerdotibus Baal scribitur, Clamabant voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. Vide Leuit. 19. f. 28. Neque ponetis, &c. 'ולא־תשימו וגו .i. non tondebitis partem illam anteriorem capitis propter mortuũ, quæ respondet parti illi quæ est inter oculos vestros. Ierem. 16. a. 6, scribitur, Et morientur magni & parui in terra hac, non sepelientur, nec plangent eos, neque se incidẽt, nec decaluabũt se propter eos. 2 Sanctus קדוש .i. dicatus & consecratus Deo. 3 Abominationẽ. : תועבה .i. de carnibus cuiuscunque animalis immundi. 4 Hæc sunt anim. &c. 'זאת הבהמה וגו Singul. pro plur. hæc sunt animalia quorum carnibus vesci poteritis. Agnum, &c. : שה כשבים ושה עזים .i. fœtum agnorum & fœtum caprarum, hoc est vitulum adultum & hœdum.
5 Et damam, ודישון & vnicornem. 6 Findens vngulã, &c. 'מפרסת פרסה וגו Idẽ versus legitur Leuit. 11. a. 3. vide illic annotationes.
7 Veruntamen hoc non comed. &c. 'אך את זה וגו Et hæc omnia habes Leuit. 11. a. 4. 8 Et porcum, ואת־החזיר sub. nõ comedetis.

nulas & squamas, comedite:
10 Quæ absque pinulis & squamis sūt, ne comedatis, quia immunda sunt.
11 Omnes aues mundas comedite.
12 Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, & gryphem, & haliæetum,
13 Ixon, & vulturē, ac miluū iuxta genus suum:
14 Et omne coruini generis:
15 Et struthionem, ac noctuā, & larū, atque accipitrem iuxta genus suum:
16 Herodium, ac cygnum, & ibin:
17 Ac mergulum, porphionem, & nycticoracem:
18 Onocrotalum, & charadriū, singula in genere suo: vpupam quoque, & vespertilionem.
C 19 Et omne quod reptat & pennulas habet, immūdū erit, & nō comedetur.
20 Omne quod mūdum est, comedite.
21 Quicquid autē morticinū est, ne vescamini ex eo: peregrino qui intra portas tuas est, da vt comedat, aut vende ei: quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. ¶Non coques hœdum in lacte matris suæ.

Exod.23.d.19. & 34.d.26

22 Decimam partem separabis de cūctis fructibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos,
23 Et comedes in conspectu Domini Dei tui (in loco quem elegerit vt in eo nomen illius inuocetur) decimam frumēti tui, & vini, & olei, & primogenita de armentis & ouibus tuis: vt discas timere Dominum Deum tuū omni tempore.
24 Quum autem longior fuerit via, & locus quem elegerit Dominus Deus tuus, tibique benedixerit, nec potueris ad eum hæc cuncta portare,
D 25 ¶Vendes omnia, & in pretium rediges, portabisque manu tua, & proficisceris ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus:
26 Et emes ex eadē pecunia quicquid tibi placuerit, siue ex armentis, siue ex ouibus, vinum quoque, & sicerā, & omne quod desiderat anima tua: & comedes coram Domino Deo tuo, & epulaberis tu & domus tua,
27 Et Leuita qui intra portas tuas est, caue ne derelinquas eū: quia non habet aliam partem in possessione tua.
28 Anno tertio separabis aliā decimā ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tēpore, & repones intra ianuas tuas.
29 Veniétque Leuites qui aliam non habet partem nec possessionem tecū, & peregrinus ac pupill⁹ & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabūtur, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in cūctis operibus manuū tuarū quæ feceris. Cap. XV.
1 SEptimo anno facies remissionē,
2 Quæ hoc ordine celebrabitur.

pinnulam & squamam, comedetis:
10 Quicquid verò non habet pinnulā & squamam, nō comedetis,
immundum est vobis.
11 Omnem auem mundam comedetis.
12 Hæ autem sunt ex quibus non comedetis, aquila, & gryphus,
& haliæetus:
13 ˮEt ixus, & vultur, & miluus secundum speciem suam:
14 Et omnis coruus secundum speciem suam:
15 Et filia struthionis, & noctua, & larus, & accipiter secundum
speciem suam:
16 Et herodius, & ibis, & cygnus:
17 Et pelicanus, & porphirio, & mergulus:
18 Et ciconia, & charadrius secundum speciem suam: & vpupa, &
vespertilio.
19 Et omne reptileˮalatum immundum est vobis, nō comedetur.
20 Omnem auem mundam comedetis.
21 Nō comedetisˮvllū cadauer: peregrino qui est intra portas tuas
dabis illud, & comedet illud, aut vēde alienigenæ: popul⁹ enim sā
ctus es Iehouæ Deo tuo.ˮNō coques hœdum in lacte matris suæ.
22 ˮDecimando decimabis omnem prouentum seminis tui, quod
egressum fuerit ex agro annuatim.
23 Et comedes coram Iehoua Deo tuo in loco quem elegeritˮvt
habitare faciat nomen suum ibi, decimam frumenti tui, vini tui,
& olei tui, & primogenitaˮboum tuorum & pecudum tuarum:
vt discas timere Iehouam Deum tuum omnibus diebus.
24 ˮQuòd si lōgior fuerit via quàm vt per eā ferre possis illas, quòd
distet à te locus ille quem elegerit Iehouáh Deus tuus vt ponat
nomen suum ibi, quum benedixerit tibi Iehouáh Deus tuus,
25 ˮTunc dabis pro pecunia,ˮ& colligabis pecuniam in manu tua,
& ibis ad locum quem elegerit Iehouáh Deus tuus:
26 ˮEt dabis pecuniam pro omni eo quod desiderat anima tua, pro
bobus, & pro ouibus, & pro vino, & pro שֵׁכָר, & pro cunctis de-
nique quæ postulauerit à te anima tua: & comedes ibi corā Ieho-
ua Deo tuo,ˮ& lætaberis tu & domus tua.
27 Leuitam autē qui intra portas tuas habitauerit, nō derelinques:
quia non est ei pars & hæreditas tecum.
28 ˮTertio quoque anno proferes omnes decimas prouētus tui an-
no ipso, & repones intra portas tuas.
29 Veniétque Leuita (quia non est ei portio & hæreditas tecum) &
peregrinus, & pupillus, atque vidua, qui sunt intra portas tuas:ˮ&
comedēt, & saturabuntur, vt benedicat tibi Iehouáh Deus tuus in
omni opere manus tuæ quod feceris. Cap. XV.
1 SˮEptimo quoque annoˮfacies remissionem.
2 ˮHæc autem *est* ratio remissionis,ˮvt remittat omnis

Aues immūdæ.

Morticina non comedenda. Peregrinus.

Decimæ dādæ.

Leuitæ, peregrini, pupilli, & viduæ alendi.

Remissio debitorum anno septimo.

13 Et ixus, והראה Species est vulturis, alba, minor vulture, vt ait doctus inter Hebræos. Ab acumine visus sic dicta auis, vt scribunt illorū doctores. 19 Alatum חעוף .i. volans mēbranula qua vtitur vice pennulæ. 21 Vllū cadauer: כל־נבלה Hoc est vllā autem per se mortuam. Nō coques hœ.&c. לא תבשל וגו' Vide Exo.23.d.19, & 34.d.26. 22 Decimando, &c. עשר תעשר וגו' .i. dabis diligenter decimā partē fructuū sementis tuæ, hoc est ex eo quod produxerit ager tuus. 23 Vt habitare, &c. לשכן שמו שם Vide suprà cap.12.a.5. Boū tuorū, &c. בקרך וצאנך armenti tui & gregis tui. 24 Quòd si longior, &c. וכי־ירבה וגו' Ad verbū, Et si multiplicata fuerit præ te via, vt non possis ferre eā. nempe decimā. Seipsum declarat mox sequentibus. 25 Tūc dabis ונתתה sub. decimas illas. Et colligabis וצרת .i. colligatā pecuniā in fasciculū pones in manu tua. 26 Et dabis pec. &c. ונתתה הכסף וגו' .i. Et cōparabis ea pecunia quicquid voles. Et lætaberis ושמחת .i. cū gaudio & lætitia epulaberis. 28 Tertio quoque anno מקצה שלוש שנים Ad verbum, In fine trium annorum. Hebraismus. 29 Et comedent, & saturab. ואכלו ושבעו Hebraismus, comedent ad saturitatem.

IN CAPVT XV.

1 Septimo quoque anno מקץ שבע־שנים Ad verbum, In extremitate septem annorū. vel, à fine. priore scilicet, hoc est initio septimi anni. quum septimus annus aduenerit. קץ significat extremitatem: quod non solùm de exitu rei, sed & de initio intelligendum est. Quidā vertunt, Septimo tandem anno. Facies remissionem. תעשה שמטה: Id est remittentur debita debitoribus qui non fuerint soluendo.
2 Hæc autem *est* ratio וזה דבר Ad verbum, Et hoc *est* verbum. vel, Et hæc *est* res. i. regula, siue modus. q.d. Hoc autem pacto remittentur debita. Vt remittat שמוט Remittet. Infinitiuus est.

'qui mutuum dederit manu sua *id quod* mutuum dederit' amico
suo:non reposcet ab amico suo,aut à fratre suo: quia'proclamata
est remissio Iehouæ.
Ab alienigena reposces:at quod fuerit tibi apud fratrem tuum, 3
remittet manus tua:

Alēdi pauperes, neque permittēdū vt mendicēt.

'Intātum vt non sit in te mendicus : quia benedicendo benedi- 4
cet tibi Iehouáh in terra quā 'ipse Deus tuus dat tibi in hæredita-
tem vt possideas eam:
'Sed *ita* dūtaxat si obediēdo obedieris voci Iehouæ Dei tui , 'ita 5
vt custodias faciendo omne præceptum istud quod ego præcipio
tibi hodie:
'Nā Iehouáh Deus tuus benedixit tibi,quēadmodum dixit tibi: 6
'tū mutuò accepto pignore dabis gētibus multis, tu autē nō acci-
pies mutuò:& dominaberis gētib⁹ multis,at tibi nōdominabūtur.

De fratre in paupertatē redacto.

Si fuerit apud te mendicus quispiā è fratribus tuis in vna è por- 7
tis tuis in terra tua quā Iehouáh Deus tuus dat tibi: nō indurabis
cor tuum,neque claudes manum tuam à fratre tuo mendico:

Mutuū dādum, etiamsi non sit spes recipiendi.

Sed'aperiendo aperies illi manū tuam,'& accepto pignore,mu- 8
tuando mutuabis ei ad sufficientiam vsque,'id quo indiguerit.
Caue tibi'ne sit quidpiam in corde tuo impiū,dicēdo, 'Propin- 9
quus est annus septimus, annus remissionis: '& malignus *sit* ocu-
lus tuus in fratrem tuum mendicum,ita vt non des ei:'clamet au
tem contra te ad Iehouam,& erit in te peccatum.
Sed dādo dabis ei, 'neque malignum erit cor tuum quū dederis 10
ei: quia huius rei gratia benedicet tibi Iehouáh Deus tuus in om-
nibus operibus tuis,'& in omni re quam tractaueris.

Pauperes semper futuri.

Non enim deerit mēdicus de medio terræ:idcirco præcipio ti 11
bi,dicendo, Aperiendo aperies manum tuam fratri tuo,*id est* pau-
peri tuo,& mendico tuo in terra tua.

Serui & ancillæ Hebræi anno septimo libertate donandi.

'Si vēditus fuerit tibi frater tuus Hebræus, vel Hebræa,& seruie 12
rit tibi sex annis,anno septimo'dimittes eum liberum à te.
Et quum dimittes eum liberum à te,non dimittes eum vacuū: 13
'Onerando onerabis eū:de pecudibus tuis,'& de area tua, & de 14
torculari tuo,in quib⁹ benedixerit tibi Iehouáh De⁹ tuus,dabis ei.
Et recordaberis quòd seruus fuisti in terra AEgypti,& redeme- 15
rit te Iehouáh Deus tuus:idcirco ego præcipio tibi hoc hodie.

cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo,repetere non poterit, quia ann⁹ remissionis est Domini.

3 A peregrino & aduena exiges : ciuē & propinquum repetendi nō habetis potestatem.

4 Et omnino indigens & mēdicus nō erit inter vos:vt benedicat tibi Dominus in terra quam traditurus est tibi in possessionem.

5 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui,& custodieris vniuersa quę iussit,& quæ ego hodie præcipio tibi:

6 Benedicet tibi,vt pollicitus est: fœnerabis gētibus multis,& ipse à nullo accipies mutuū: dominaberis nationibus plurimis, & tui nemo dominabitur.

7 Si vnus de fratribus tuis qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in terra quā Dñs Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem deuenerit:nō obdurabis cor tuum,nec contrahes manum:

8 Sed aperies eam pauperi , & dabis mutuū quo eū indigere perspexeris.

9 Caue ne fortè subrepat tibi impia cogitatio , & dicas in corde tuo , Appropinquat septimus annus remissionis,& auertas oculos tuos à paupere fratre tuo,nolēs ei quod postulat mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominū,& fiat tibi in peccatū.

10 Sed dabis ei,nec ages quippiam callidè in eius necessitatibus subleuādis: vt benedicat tibi Dominus Deus tu⁹ in omni opere , & in cunctis ad quæ manum miseris.

11 Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi qui tecum versatur in terra.

12 Quū tibi vēditus fuerit frater tuus Hebręus,aut Hebręa,& sex annis seruierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum.

13 Et quē libertate donaueris, nequaquam vacuum abire patieris:

14 Sed dabis viaticum de gregibus, & de area & torculari tuo,quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi.

15 Memēto quòd & ipse serueris in terra AEgypti,& librauerit te Dñs De⁹ tuus,& idcirco ego nūc pręcipio tibi.

Qui mutuum dederit ma.s. בעל משה ידו Ad verbum, patronus mutui manus suæ. Hebraismus, qui mutuum dederit id quod dederit. creditor,id quod crediderit. Amico suo: ברעהו sodali suo.proximo suo. Proclamata est קרא Ad verbū,proclamauit.sub.proclamator,siue præco. Quidam vertunt,proclamabitur.denuntiabitur. 4 Intantum vt,&c. אפס כי ונו' Significat Dominus fore vt nemo inter eos egeat,si istam legem diligēter seruent:nec esse quod timeant , se minus diuitiarū habituros si hoc beneficium septimo anno in debitores suos conferant. Alii vertunt,veruntamen non, &c.q.d.nō timebis hanc meam legem tibi fraudi futuram: siquidē si boni æmulatores fueritis præceptorū meorum, adeò benedicā vobis,& multiplicabo ea quibus opus habetis,vt nullus inter vos futurus sit pauper cui mutuo quicquā sit dandum.In hunc sensum exponit ex doctis Hebræorū alter. Alii,Solūmodo vt non sit egenus,&c.acsi præcipiat ne vllum inter se egere sinant:sic enim fore vt largā Dei benedictionem in omnibus sentiant. Alii,Præterquā quum non erit in vrbe tua pauper.vel,Nisi quando non erit,&c.i.nisi quum frater tuus fuerit diues.q.d.hæc regula non intelligitur nisi illi fuerint pauperes.nam pauperibus fratribus remittes pecuniā creditam:verùm diuites fratres excipio,quibus non remittes quod mutuum dederis,quum habeant vnde reddere possint. Ipse יהוה Antecedēs.Heb.pro relatiuo. 5 *Sed ita* duntaxat si ob. רק אם שמוע Si tamen obediēdo.i.Id ita demū fiet,si,&c. Ita vt custod.fac. לשמור לעשות ita vt obserues facere omnia præcepta,&c.siue opere perficere. 6 Nā Iehouáh,&c. כי יהוה ונו' Quidā præteritū conuertunt in futurum,benedicet. Alii,Quum autē Iehouah Deus tuus benedixerit tibi. Tū mutuò dabis והעבטת accepto scilicet pignore. 8 Aperiendo aperies,&c. פתוח תפתח את ידך .i.aperta manu dabis illi. Et mutuādo mut.&c. והעבט תעביטנו ונו' Doctus inter Hebræos admonet quosdam interpretari,& interrogādo interrogabis eum de sufficientia defectus ipsius qui defecerit ei. .i.quibus illi sit opus ad subleuandā inopiam qua premitur. 9 Ne sit quidpiā,&c. פן יהיה ונו' Hebraismus,ne subrepat tibi cogitatio aliqua impia. Propinquus est קרבה Præt.Heb.pro præs. Et malignus *sit* oculus t. ורעה עינך Per malū, siue malignum oculū Scriptura parcum, inuidentē,immisericordem,qui non libenter miseretur pauperū,intelligit.Hinc nata metaphora Hebræis,quòd animi habitus oculis se maximè prodit.Contrà oculum bonum pro animo liberali & benefico accipiunt. Prouerb.22.b.9, Bonus oculus benedicetur, quia dat de cibo suo pauperi.Et cap.23.a.6,Ne edas cibum oculi mali,& ne desideres delicias eius.Qua phrasi vsus est Christus Dominus noster,Matth.6.c.22,Si igitur oculus tuus fuerit simplex.Et cap.20.b.15, An oculus tuus malus est quòd ego bonus sum? Vide infrà cap.28.f.54. Clamet autem וקרא Ad verbū,& clamabit. 10 Neque malignū erit cor t. ולא ירע לבבך nec malū sit cor tuū.i.neque grauetur, vel grauabitur. Et in om.re,&c. ובכול משלח ידך Ad verbū,& in omni missione manus tuæ.vel,& in omni ad quod extēderis manū tuā. 12 Si venditus fue.ti. כי ימכר לך Quum emeris seruū Hebræum,aut seruā Hebræam. Dimittes eū libe.à te. תשלחנו חפשי מעמך .i. donatū libertate,sines ire quocunque volet. 14 Onerando oner.e. העניק תעניק לו sub.muneribus. Alii,Ornando ornabis eū.quēadmodū ornari solent homines torquibus.Mox seipsū declarat. Et de area tua,&c. ומגרנך ונו' .i.de frumento areæ tuæ,& de vino prelituo.

16 Sinautem dixerit, Nolo egredi: eo quòd diligat te, & domũ tuã, & bene sibi apud te esse sentit:

17 Assumes subulã, & perforabis aurẽ eius in ianua domus tuæ, & seruiet tibi vsque in æternum. ancillæ quoque similiter facies.

18 Nõ auertas ab eis oculos tuos quãdo dimiseris eos liberos: quoniã iuxta mercedem mercenarii per sex annos seruiuit tibi: vt benedicat tibi Domi. Deus tu⁹ in cũctis operibus quę agis.

19 De primogenitis quæ nascuntur in armentis & ouibus tuis, quicquid est sexus masculini, sanctificabis Domino Deo tuo: nõ operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouium.

20 In cõspectu Domini Dei tui comedes ea per annos singulos in loco quẽ elegerit Dominus, tu & domus tua.

Leuit.22.c.17 eccli 35.b.14

21 Sinautẽ habuerit maculã, & vel claudum fuerit vel cæcũ, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo.

22 Sed intra portas vrbis tuę comedes illud: tã mũdus quàm immũdus similiter vescẽtur eis, quasi caprea & ceruo.

23 Hoc solũ obseruabis vt sanguinem eorũ nõ comedas, sed effundes in terram quasi aquam. Cap. XVI.

1 Obserua mensem nouarũ frugũ, & verni primùm tẽporis, vt facias Phase Domino Deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de AEgypto nocte.

2 Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ouib⁹, & de bobus in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus vt habitet nomen eius ibi.

3 Non comedes in eo panem fermẽtatum: septẽ diebus comedes absque fermento afflictionis panẽ: quoniam in pauore egressus es de AEgypto: vt memineris diei egressiõis tuæ de AEgypto omnibus diebus vitæ tuæ.

4 Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis septem diebus, & non remanebit de carnibus eius quod immolatum est vespere in die primo, vsque mane.

5 B Non poteris immolare Phase in qualibet vrbium tuarum quas Dominus Deus tuus daturus est tibi.

6 Sed in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi: immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de AEgypto.

7 Et coques, & comedes in loco quẽ elegerit Domin⁹ Deus tuus, maneq; cõsurgens vades in tabernacula tua.

8 Sex diebus comedes azyma: & in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus.

Leuit.23.c.15

9 Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris:

10 Et celebrabis diem festum hebdomadarũ Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui.

16 "Quòd si dixerit tibi, Non egrediar à te: propterea quòd diligat te & domum tuam, *&* quòd "bonum *sit* ei tecum:

17 Tunc accipies subulã, "& pones in aure eius, & in porta: eritque tibi seruus in seculum. sic etiam ancillæ tuæ facies. Auris perforata serui, quid significet.

18 "Non sit durum in oculis tuis, quum dimittes eum liberũ à te: quia "duplo mercedis mercenarii seruiuit tibi sex annis: & benedicet tibi Iehouáh Deus tuus in omnibus quæ facies.

19 Omne primogenitũ quod nascetur "in armento tuo aut in grege tuo, masculum sanctificabis Iehouæ Deo tuo: "nõ vteris opera primogeniti bouis tui, neque tondebis "primogenita gregis tui. Primogenita Deo sanctificanda qualia esse debeant.

20 Coram Iehoua Deo tuo comedes illa annuatim, in loco quẽ elegerit Iehouáh, tu & familia tua.

21 Quòd si fuerit in eo macula, *aut fuerit* cæcum vel claudũ, *aut* quouis *alio* vitio *deturpatum*, non sacrificabis illud Iehouæ Deo tuo.

22 Intra portas tuas comedes illud, immundus & mundus pariter *comedet* perinde atque capream & ceruum.

23 "Tantummodo sanguinem eius non comedes, *sed* super terram fundes illum tanquam aquam. Cap. XVI.

1 Obserua mensem "Abib, & fac Pésah Iehouæ Deo tuo: quia mẽse Abib eduxit te Iehouáh Deus tuus ex AEgypto nocte. Tria Iudæorum festa primaria. Phase.

2 Et sacrificabis Pésah Iehouæ Deo tuo de pecudib⁹ & bobus, in loco quẽ elegerit Iehouáh vt habitare faciat nomen suum ibi.

3 Non comedes "cum illo fermentatum: septẽ diebus comedes cũ illo infermentata, "panem afflictionis: quia festinanter egressus es è terra AEgypti: vt memineris diei quo egressus es è terra AEgypti, omnibus diebus vitæ tuæ.

4 Neque conspicietur tibi fermentum in omni termino tuo septem diebus, neque pernoctabit *quicquam* de carnibus quas sacrificabis in vespera die primo, vsque mane.

5 Non poteris sacrificare Pésah "in aliqua è portis tuis quas Iehouáh Deus tuus dat tibi:

6 Sed in loco quẽ elegerit Iehouáh Deus tuus vt habitare faciat nomen suum ibi: sacrificabis Pésah ad vesperam, occumbente sole, tempore quo egressus es ex AEgypto.

7 Assabis autem, ac comedes in loco quẽ elegerit Iehouáh Deus tuus: postea mane conuersus reuerteris in tabernacula tua.

8 Sex diebus comedes infermentata: die autem septima erit "solennitas Iehouæ Deo tuo, non facies opus *ullum*.

9 "Septem *deinde* hebdomadas numerabis tibi: ex quo cœperit falx esse in segete, incipies numerare septem hebdomadas: Pentecostes

10 Postea celebrabis solennitatem hebdomadum Iehouæ Deo tuo: "iuxta sufficientiam spontaneæ manus tuæ *erit* quod dabis, prout benedixerit tibi Iehouáh Deus tuus.

16 Quòd si dixerit והיה כי־יאמר Ad verbum, Et erit, si dixerit. Bonũ *sit* ei tecum: טוב לו עמך׃ .i. quòd gratũ sit illi habitare tecũ. vel, quòd sentiat se bene habere tecum. Vide infrà cap.23.c.16. 17 Et pones, &c. ונתתה וגו׳ Hebraismus, per aurẽ eius adiges subulã in fores siue ianuam. 18 Non sit durũ in oc.t. לא־יקשה בעינך Hebraismus, Ne graueris dimittere eũ. ne sit tibi molestum. Duplo mercedis, &c. משנה שכר וגו׳ .i. bis tanto tempore seruiuit tibi quã seruire solet mercenarius. Mercenarii enim serui apud Hebræos operas suas locabant ad tres annos. Vel, duplicem mercedem ad mercedem mercenarii accipere debet. 19 In armento t. &c. בבקרך ובצאנך Ad verbũ, in bobus tuis & in ouibus tuis. Sing. Heb. pro plur. Non vteris opera primog. bo. לא תעבוד וגו׳ Gallicè dicimus, *Tu ne te seruiras point de, &c.* Vide supra cap.21.a.3. Primogenita, &c. בכור צאנך׃ Singul. Heb. pro plur. 23 Tantummodo רק Veruntamen.

IN CAPVT XVI.

1 Abib, האביב Vide Exo.13.a.4. 3 Cum illo עליו nempe sacrificio paschali. Panem afflict. לחם עני Per appositionem dictum. q.d. monimenta afflictionis quam pertulistis in AEgypto, & illius anxiæ noctis in qua egressi estis ex AEgypto, vt mox dicit. 5 In aliqua è portis t. באחד שעריך Portas pro vrbibus accipit, In aliqua vrbiũ tuarũ. 8 Solennitas עצרת Sic vocatur solennitas à cõgregando, vel prohibendo, quòd eo die prohiberetur populus aliquod opus facere. 9 Septẽ *deinde* hebd. שבעה שבועת De festo Pentecostes loquitur, de quo & Exo.34.c.22. 10 Iuxta sufficientiam, &c. מסת נדבת וגו׳ iuxta sufficientiam donarii spõtanei manus tuæ *erit* quod dabis. i. dabis quod spontaneo & liberali animo potueris pro ratione opum. Alii, ex oblatione spontanea erit quod dabis.

11 Et lætaberis corā Iehoua Deo tuo, tu & filius tuus & filia tua, &
seruus tuus & ancilla tua, & Leuita qui est intra portas tuas, & per-
egrinus, & pupillus, & vidua, qui fuerint in medio tui, in loco quē
elegerit Iehouáh Deus tuus vt habitare faciat nomen suum ibi.
12 Et recordaberis quòd seruus fueris in AEgypto: propterea cu-
stodies, ac facies statuta hæc.

Festum tabernaculorum.

13 Solennitatē tabernaculorum facies septem diebus, quum col-
legeris tu de area tua & de torculari tuo.
14 Et lætaberis in solennitate tua, tu & filius tuus & filia tua, & ser-
uus tuus & ancilla tua, & Leuita, & peregrinus, & pupill⁹, & vidua,
qui *habitauerint* intra portas tuas.
15 Septē dieb⁹ solēnitatē celebrabis Iehouæ Deo tuo in loco quē
elegerit Iehouáh: quū benedixerit tibi Iehouáh Deus tu⁹ in cūctis
frugibus tuis, & in omni opere manuū tuarū, & eris vtiq; lætus.

Primogenita.

16 Tribus vicibus quotannis cōspicietur omnis masculus tuus co
ram Iehoua Deo tuo, in loco quem elegerit, in solennitate infer-
mentatorum, & in solennitate hebdomadum, & in solennitate ta-
bernaculorum: neque *quisquam* conspicietur coram Iehoua vacuus.
17 Quisque iuxta donum manus suæ, iuxta benedictionem Ieho-
uæ Dei tui quam dedit tibi.

שופטים

Quales magistratus esse debeant.

18 Iudices & præfectos pones tibi intra omnes portas tuas quas
Iehouáh Deus tuus dat tibi in tribubus tuis, qui iudicabunt po-
pulum iudicio iustitiæ.
19 Nō inclinabis iudiciū, nō agnosces personā, neque capies mu-
nus: quia mun⁹ excæcat oculos sapiētū, & destruit verba iustorū.
20 Iustitiam iustitiam sequēris, vt viuas, & possideas terram quā
Iehouáh Deus tuus dat tibi.
21 Non plantabis tibi lucum quaruncunque arborum apud alta-
re Iehouæ Dei tui quod facies tibi.
22 Neque eriges tibi statuam: id quod odio habet Iehouáh Deus
tuus.

Cap. XVII.

Vitiosa hostia non offerenda.

1 NOn sacrificabis Iehouæ Deo tuo bouē, aut agnū, in quo fue-
rit macula, *aut* qdpiā vitii: qa abominatio Iehouæ Dei tui est.

Pœna idololatræ.

2 Si inuentus fuerit in medio tui, in vna è portis tuis quas Ieho-
uáh Deus tuus dat tibi, vir aut mulier qui fecerit malum in ocu-
lis Iehouæ Dei tui, transgrediendo pactum eius:
3 Et perrexerit, colueritque deos alienos, atque incuruauerit se
illis, & soli, vel lunæ, vel omni militiæ cæli, quod non præcepi:
4 Et renūtiatū fuerit tibi, & audieris, & quæsieris diligēter: & si q-
dē veritas sit, & rumor ver⁹, *quòd* facta sit abominatio ista ī Iisraele:
5 Tunc educes hominem illum, aut mulierem illam, qui fece-
runt malum hoc, ad portas tuas, hominem aut mulierem, & lapi-
dabis eos lapidibus, & morientur.

11 Et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus, & ancilla tua, & Leuites qui est intra portas tuas, & aduena ac pupillus & vidua, qui morantur vobiscū: in loco quē elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. C
12 Et recordaberis quoniā seruus fueris in AEgypto: custodiésque ac facies quæ præcepta sunt.
13 Solennitatē quoque tabernaculorū celebrabis per septē dies, quādo collegeris de area & torculari fruges tuas.
14 Et epulaberis in festiuitate tua, tu & filius tuus & filia, & seruus tuus & ancilla, Leuites quoque, & aduena, & pupill⁹ ac vidua qui ītra portas tuas sūt.
15 Septē diebus Domino Deo tuo festa celebrabis in loco quē elegerit Domin⁹: benedicétque tibi Dn̄s Deus tu⁹ in cūctis frugibus tuis, & in ōni opere manuum tuarum, erísque in lætitia.
16 Tribus vicibus per annū apparebit omne masculinū tuū in cōspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit, in solēnitate azymorū, & in solēnitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum: non apparebit ante Dominum vacuus: D
17 Sed offeret vnusquisque secundum quod habuerit, iuxta benedictionem Domini Dei sui, quam dederit ei.
18 Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas: vt iudicent populum iusto iudicio,
19 Nec in alterā partē declinent: non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.
20 Iustè quod iustum est persequēris: vt viuas, & possideas terram quā Dominus Deus tuus dederit tibi.
21 Non plātabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui.
22 Nec facies tibi atque constitues statuam: quæ odit Dominus Deus tuus.

Cap. XVII.

1 NOn immolabis Domino Deo tuo bouem & ouem in quo est macula aut quidpiam vitii: quia abominatio est Domino Deo tuo.
2 Quum reperti fuerint apud te intra vnā portarum tuarū quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciāt malū in cōspectu Domini Dei tui, & transgrediantur pactum illius,
3 Vt vadāt, & seruiant diis alienis, & adorent eos, solem & lunam, & omnē militiam cæli, quæ non præcepi:
4 Et hoc tibi fuerit nuntiatū, audiénsque inquisieris diligenter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israel:
5 Educes virum ac mulierem qui rē scceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur.

Vi-

13 De area tua & de tor. t. מגרנך ומיקבך: .i. frumentū tuum & vinū tuum. 15 Frugibus t. תבואתך prouentibus tuis. 16 Quotannis בשנה Ad verbū, in anno. que lætus. אך שמח: tantū lætus. sub. & nō tristis. q. d. nihil aliud quàm lætitiæ indulgebis.
Conspicietur יראה apparebit. sub. à te oblatus. q. d. tribus vicibus singulis annis offeres primogenita tua. Vide Exo. 34. c. 23.
17 Iuxta donum ma. s. כמתנת ידו Hebraismus, iuxta quod conferre poterit. q. d. quisque offeret quod poterit, & pro modo facultatum suarū quas dederit illi Deus. 18 Iudicio iustit. משפט צדק: Hebraismus, summa æquitate & iustitia. A prima huius versus dictione quintā huius libri sectionem incipiunt Hebræi, quam vocant שופטים. 19 Inclinabis תטה declinare facies. q. d. Tu qui iudicio præfectus es, non inclinabis in alterā partē amore vel odio. Non agnosces pers. לא תכיר פנים Vide suprà cap. 1. c. 17. Et destruit ויסלף & peruertit. i. peruertere solet sententiā iudicum iustissimorum. 20 Iustitiam iust. צדק צדק Hebraismus, Quod maximè iustum est, vel, quod æquum & iustum est sequēris, siue absoluas, siue condemnes. 22 Eriges תקים more scilicet idololatrarum.

IN CAPVT XVII.

1 Quidpiam vitii: כל דבר רע Ad verbum, vlla res mala. Abominatio Ieh. תועבת יהוה Id est detestatur Iehouah.
2 In medio tui, בקרבך Id est inter conciues tuos. Vir aut mulier איש או אשה Hebraismus, aliquis, aut aliqua.
3 Atque incuruauerit se il. וישתחו להם atque adorauerit illa. Et soli, ולשמש Hic ו pro Id est (vt nonnulli vertunt) positum est.
4 Et quæsieris ודרשת tunc inquires. Et si quidem veritas, &c. והנה אמת וגו' Vide eadem verba suprà cap. 13. c. 14

Infrà 19.d.15 matth.18.c.16 2.corinth.13.a.1

6 In ore duorũ aut triũ testiũ peribit
qui interficietur. nemo occidatur, v-
no contra se dicente testimonium.

Suprà 13.c.9

7 Manus testiũ prima interficiet eũ,
& manus reliqui populi extrema mit
tetur:vt auferas malum de medio tui.

2.Paral.19.c.10

8 Si difficile & ambiguum apud te iu-
diciũ esse perspexeris inter sanguinẽ
& sanguinẽ, causã & causam, leprã &
non leprã: & Iudicũ inter portas tuas
videris verba variari: surge, & ascẽde
ad locũ quẽ elegerit Dñs Deus tuus.

9 Veniésque ad Sacerdotes Leuitici ge
neris, & ad Iudicem qui fuerit illo tẽ-
pore: quærésque ab eis, qui indicabũt
tibi iudicii veritatem.
10 Et facies quodcunque dixerint qui
præsunt loco quẽ elegerit Dominus,
C & docuerint te
11 Iuxta legem eius: sequerísque sentẽ-
tiam eorũ, nec declinabis ad dexterã,
neque ad sinistram.

12 Qui autem superbierit, nolens obe
dire Sacerdotis ĩperio qui eo tempore
ministrat Domino Deo tuo: ex decre-
to Iudicis morietur homo ille, & aufe
res malum de Israel:
Cũctúsque populus audiẽs timebit,
13 vt nullus deinceps intumescat superbia.
Quum ingressus fueris terrã quam
14 Dominus Deus tuus dabit tibi, & pos
sederis eã, habitauerísque in illa, & dixe
ris, Cõstituã super me Regẽ, sicut ha-
bent omnes per circuitum nationes:
Eum cõstitues quẽ Dominus Deus
15 tuus elegerit de numero fratrum tuo-
rum: non poteris alterius gentis ho-
minem Regem facere, qui non sit fra
ter tuus.
D Quúmque fuerit constitutus, non
16 multiplicabit sibi equos, nec reducet
populum in AEgyptũ, equitatus nu-
mero subleuatus: præsertim quũ Dñs
præceperit vobis vt nequaquam am-
plius per eandem viam reuertamini.
Non habebit vxores plurimas quæ
17 alliciant animũ eius, neque argẽti &
auri immensa pondera.
Postquam autẽ sederit in solio re-
18 gni sui, describet sibi Deuteronomiũ
Legis huius in volumine, accipiẽs exẽ-
plar à sacerdotibus Leuiticæ tribus,
Et habebit secũ, legétque illud om-
19 nibus diebus vitæ suæ, vt discat time-
re Dominum Deum suum, & custodi
re verba & cærimonias eius, quæ in
Lege præcepta sunt.
Nec eleuetur cor eius in superbiam
20 super fratres suos, neque declinet in
partẽ dexterã vel sinistrã, vt longo tẽ
pore regnet ipse & filii eius sup Israel.

6 ʺIn ore duorum testium, vel trium testiũ, interficietur qui mo- Testes.
riturus est: non *autem* interficietur in ore testis vnius.
7 Manus testium erit primùm in illum, ad interficiendũ illum, &
manus vniuersi populi postea: & ita auferes malum è medio tui.
8 ʺSi latuerit te aliquid in iudicio, inter sanguinem & sanguinẽ, Ambiguã & difficiliorẽ causam referat Iudex ad Sacerdotes, aut ad supremum Iudicẽ, summum Sacerdotem.
inter causam & causam, & inter plagã & plagam, *in* rebusʺrixarum
ʺintra portas tuas, tunc surges, & ascendes ad locum quem elegerit
Iehouáh Deus tuus.
9 Et venies ad Sacerdotes Leuitas, & adʺIudicem qui fuerit in die-
bus illis,ʺ& quæres, & indicabunt tibiʺverbum iudicii:
10 Et facies iuxta verbũ quod indicauerint tibi è loco illo quẽ ele-
gerit Iehouáh, & obseruabis facereʺiuxta omnia quæ docuerĩt te:
11 ʺIuxta legem quam docuerint te, & iuxta iudicium quod dixe-
rint tibi, facies: non declinabis à verbo quod indicauerint tibi, ad
dexteram aut ad sinistram.
12 Vir autem ʺqui fecerit per superbiam vt non obediat Sacerdoti Rebellis & cõtumax puniendus.
qui steterit vt ministret illic coram Iehoua Deo tuo, aut Iudici,
morietur vir ille, & auferes malum ex Iשׂraẽle.
13 ʺVt vniuersus populus audiat & timeat, & nõ superbè agat vltrà.
14 Quum ingressus fueris terrã quam Iehouáh Deus tuus dat tibi, Institutio Regis, & eius officium.
& possederis eam, & habitaueris in ea,ʺac dixeris, Cõstituam super
me Regem *aliquem*, vt omnes gentesʺquæ *sunt in* circuitibus meis:
15 Constituendo cõstitues super te Regẽ quem delegerit Iehouáh
Deus tuus: è medio fratrũ tuorũ constitues super te Regẽ, nõ po-
teris constituere super te virum alienigenã qui nõ sit frater tuus.
16 ʺTantùm ne multiplicet sibi equos, neque reducat populum in
AEgyptum ʺvt multiplicet *sibi* equos: ʺpræsertim quum Iehouáh
dixerit vobis, Non reuertemini iterum per viam istam posthac.
17 Neque multiplicabit sibi vxores, neʺdeclinet cor eius: neque ar
gentum & aurum multiplicabit sibi valde.
18 ʺQuum autem sederit super solium regni sui, scribet sibiʺitera- Rex legat Deuteronomium Moysi.
tam Legem hanc in libroʺà conspectu Sacerdotum Leuitarum:
19 Erítque apud illum, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ, vt
discat timere Iehouam Deũ suum, vt custodiat omnia verba Le-
gis huius, & statuta hæc, vt faciat illa:
20 Ne eleuetur cor eius supra fratres ipsius, neque declinet à præ-
cepto ad dexteram aut ad sinistram: ʺvt prolonget dies in regno
suo, ipse & filii eius in medio Iשׂraẽlis.

6 In ore duorũ, &c. על־פי שנים וגו׳ Hebraismus, Sub testimonio duorũ aut trium testiũ, nõ testimonio vnius. Vide Num.35.d.30, & infrà 19.d.15. 8 Si latuerit, &c. כי יפלא וגו׳ Hebraismus, Si causa aliqua fuerit ambigua, & difficilior quàm vt de illa pronũtiare possis, cuiusmodi inter sanguinem & sanguinẽ, hoc est inter innocentem & crimine capitali damnandũ, qui aliis rationibus videtur tibi esse innocens: inter causam & causam, hoc est inter litem pecuniariam & quæ sit minoris momenti, vel inter litem actoris & litem defensoris: & inter plagam & plagã, hoc est inter liuorem & vulnus. Inter causam & causam, בין־דין לדין inter iudicium & iudicium. Rixarum ריבות litiũ. i. in rebus controuersis. 9 Iudicem השופט Per hunc Iudicem summũ, intelligendum dicunt Hebræi summũ Pontificem. Sacerdotes & Leuitæ in Iudices eligebãtur, si sapientia & timore Domini pollebãt. Deinde etiam Israelitæ qui peritia Legis ac religione pares Sacerdotibus, similiter Iudicibus annumerabantur, vt habes Exo.18.d.21, Nume.11.c.24, Deut.1.c.13, quemadmodum & cõsensus Hebrææ antiquitatis confirmat in libro Sanhedrin. Et quæres, ודרשת & inquires. sub. ab illis. Alii, & cõsules eos. Verbum iudicii: את דבר המשפט: i. sententiã ipsã, siue quomodo pronuntiandũ tibi sit de re illa. 10 Iuxta omnia, &c. ככל אשר יורוך: omnino vt te docuerint. 11 Iuxta Legem, &c. על־פי התורה וגו׳ .i. iuxta instructionẽ qua instruxerint te. 12 Qui fecerit per sup. אשר־יעשה בזדון qui admiserit contumaciã. i. siquis per arrogantiã nolit obedire Sacerdoti qui ibi steterit vt iudicet, &c. 13 Vt vniuersus, &c. וכל־העם וגו׳ Ad verbum, Et vniuersus populus audiet, & timebit. i. Vt quum vniuersus populus audierit, timeat, & nil tale postea faciat per arrogántiam. 14 Ac dixeris, &c. ואמרת אשימה וגו׳ Hebraismus, ac constitueris apud te, Regẽ tibi creare. Quæ *sunt in*, &c.: אשר סביבותי: quæ circũ me habitant. 16 Tantùm ne mult. רק לא ירבה Ita duntaxat quòd non multiplicabit. Alii, Veruntamen nõ multiplicabit. i. non alẽt multos equos. Vt multiplicet *sibi* eq. למען הרבות סוס .i. vt cõparet sibi equitatũ numerosum. Præsertim quũ Ieh. &c. ויהוה אמר וגו׳ Ad verbũ, & Iehouah dixit vobis, Non addetis vt reuertamini per viã istã vltrà. 17 Declinet יסור recedat. deficiat. sub. à Lege Dei. 18 Quum autẽ sed. והיה כשבתו Ad verbũ, Et erit secundũ sedere ipsũ, &c. i. quũ regnare cœperit. Iteratã Le. hanc את־משנה התורה הזאת L X X, τὸ δευτερονόμιον τοῦτο, secundariã Legẽ hanc. Iosue 8.f.32, legimus, Et scripsit ibi in lapidibus את משנה תורת משה secundariã Legem Mosis. Quidam (vt etiã doctus inter Hebræos) vertunt, duplum (Latinè, descriptum, siue exscriptum) Legis huius. Gallicè, *le double*. i. curabit sibi describendũ apographum huius Legis. Rectius vertisse videntur L X X, si conferas locum istum cũ illo Iosue, quos sequutus est noster interpres. A conspectu Sacer. מלפני הכהנים Hebraismus, ad exemplar Sacerdotum, vel accepto exemplari Sacerdotum. 20 Vt prolonget dies, &c. למען יאריך וגו׳ Hebraismus, vt diu regnet.

Cap. XVIII.

Leuitis nulla datur possessio.

NOn erit sacerdotibus Leuitis,& toti tribui Leui portio & hæ- 1
reditas cum *reliquo* Iisraele:oblationes ignitas Iehouæ & hæ
reditatem eius comedent.
Et hæreditas non erit illi in medio fratrum suorum:Iehouáh est 2
hæreditas eius,quemadmodum dixit illi.

Leuitis quid datur.

'Istud autẽ erit ius sacerdotũ à populo, è sacrificãtib⁹ sacrificiũ, 3
siue bouẽ,siue agnũ,dabit sacerdoti armũ,& maxillas,& vẽtriculũ.
Primitias frumenti tui, vini tui,& olei tui, & primitias velleris 4
ouium tuarum dabis illi.
Ipsũ enim elegit Iehouáh Deus tuus è cũctis tribub⁹ tuis, vt stet 5
ad ministrãdũ 'nomini Iehouæ,ipse & filii eius omnibus diebus.
Quum autem venerit Leuita ex aliqua portarum tuarum ex o- 6
mni Iisraele, vbi ipse peregrinabitur, '& venerit toto desiderio
animæ suæ ad locum quem elegerit Iehouáh:
Ministrabit nomini Iehouæ Dei sui,sicut omnes fratres ei⁹ Le- 7
uitæ qui stant illic coram Iehoua.
'Partem similem parti *aliorum* comedent, 'præter venditiones e- 8
ius ad patres.

Fugiẽda omnis idololatria.

Quum ingressus fueris terrã quam Iehouáh Deus tuus dat tibi, 9
non disces facere secundum abominationes Gentium illarum.

Diuinos incantatores, & similes abominatur Deus.

Nõ inuenietur in te qui trãsire faciat filiũ suũ aut filiã suã per 10
ignẽ,diuinãs diuinationes,præstigiator,& augur,neq; maleficus:
'Neque incantator,neque interrogans pythonẽ,neque magus, 11
neque quærens à mortuis.
Abominatio enim Iehouæ est quicunque facit hæc , & propter 12
abominationes istas Iehouáh Deus tuus eiicit 'illas à facie tua.
'Perfectus eris cum Iehoua Deo tuo. 13
Gentes enim istæ quas possessurus es, ariolos & diuinos consu- 14
lunt:tu autem non sic:'dedit *enim* tibi Iehouáh Deus tuus.

Propheta Christus promittitur.

'Prophetam è medio tui è fratribus tuis, vt ego sum , suscitabit 15
tibi Iehouáh Deus tuus,illum audietis:
'Iuxta omnia quæ postulasti à Iehoua Deo tuo in nHorẽb , in 16
die congregationis,dicendo,Ne addam audire vocẽ Iehouæ Dei
mei,neque ignem magnum istum videam amplius,ne moriar.

Cap. XVIII.

NOn habebunt sacerdotes & Leuitæ , & omnes qui de eadẽ tribu sunt , partem & hæreditatem cum Israel,|quia sacrificia Domini,& oblationes eius comedent,

Et nihil aliud accipiẽt de possessione fratrum suorum : |Dominus enim ipse est hæreditas eorum,sicut loquutus est illis.

Hoc erit iudicium sacerdotum à populo, & ab his qui offerunt victimas: siue bouẽ, siue ouẽ immolauerint,dabunt sacerdoti armum ac ventriculũ:

Primitias frumẽti,vini, & olei,& lanarum partem ex ouium tonsione.

Ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis , vt stet, & ministret nomini Domini ipse & filii eius in sempiternum.

Si exierit Leuites ex vna vrbiũ tuarum ex omni Israel in qua habitat, & voluerit venire , desiderãs locum quẽ elegerit Dominus:

Ministrabit in nomine Domini Dei sui,sicut õnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino.

Partem ciborũ eandẽ accipiet quã & cæteri,excepto eo quod in vrbe sua ex paterna ei successione debetur.

Quando ingressus fueris terrã quã Dominus Deus tuus dabit tibi , caue ne imitari velis abominationes illarum Gentium.

Nec inueniatur in te qui lustret filium suum,aut filiam,ducẽs per ignẽ: aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet sõnia atque auguria:nec sit malefic⁹,

|Nec incantator, neque qui pythones consulat,nec diuinos , |& quærat à mortuis veritatem.

Omnia enim hæc abominatur Dominus , & propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo.

Perfectus eris & absque macula cũ Domino Deo tuo.

Gentes istæ quarũ possidebis terrã, augures & diuinos audiũt:tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es.

Prophetam de gente tua de fratribus tuis sicut me,suscitabit tibi Dominus Deus tuus,ipsum audies:

Vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb,quando cõcio congregata est, atque dixisti,|Vltrà non audiã vocem Domini Dei mei,& ignẽ hunc maximum amplius nõ videbo,ne moriar.

IN CAPVT XVIII.

1 Et hæreditatem e. ונחלתו .i.quod tanquã hæreditario iure pertinet ad eum. 3 Istud autẽ e.ius Sacer. 'וזה יהיה וגו Hebraismus. Hæc iure suo accipient sacerdotes à populo offerenti sacrificia. 5 Nomini Ieh. בשם יהוה .i.in honorẽ ipsius. Antecedẽs pro relatiuo. 6 Et venerit toto,&c. ובא בכל אות נפשו Hebraismus,magno desiderio,& magna animi alacritate. Alii vertunt,tunc veniet pro desiderio animæ suæ.i.pro voto.siue prout voluerit. 8 Partem similẽ,&c. חלק כחלק יאכלו Ad verbũ,partem sicut partẽ comedent.i.Eandem ciborum partẽ comedent quã & cæteri. Præter venditiones, &c. 'לבד ממכריו וגו præter venditiones eius à patribus. i. præter ius eius quod venditũ fuerit à maioribus ipsius. vel,nisi tẽpore maiorum suorũ venditum & distractum fuerit:hoc est, nisi maiores eius vendiderint ius ipsius. Quibusdam videtur is esse huius loci simplex sensus, Omnes Leuitas qui Ierosolymã venirent vt ibi ministrarẽt Domino, ex æquo participare posse omnibus portionibus quæ ex oblationibus illis obuenirent : non autem teneri vt alius cum alio diuideret & partiretur ea bona quæ à maioribus suis tanquam propria habebat. Licet enim Leuitæ non haberent hæreditatẽ in terra promissionis vt aliæ tribus:tamen poterant sibi quædã emere à filiis Israel quæ illis propria manebant, & quæ filiis suis postea relinquebant. Chaldæus paraph. præter id quod per vices sabbathi ei obuenerit,sicut constituerũt patres. Cuius paraphrasis sensus esse videtur, Omnes oblationũ portiones Leuitis ex æquo communes esse debere,præter eas quæ in sabbathis obuenirẽt:eæ enim illorum tantũ esse debebãt qui tum ministrabãt: quod ex constitutione patrum natum esse videtur. Ex doctioribus Hebræorũ alter sic explicat, Nisi vendiderit domum suã quam hæreditate accepit à patribus suis,quemadmodum scriptum est Leuit.25.c.33, Et egredietur venditio domus & vrbis possessionis eius in Iobel. Et hæc est expositio illius quod dicit A Patribus,vel Super Patres. Non dicet illi,Hoc est tuum,non comedes partem sicut partẽ,siue æqualẽ partem. Hactenus ille. 11 Neque incantator, וחובר חבר Ad verbũ,Et incantãs incantationẽ. Negatio ex præcedenti versu repetita est, vt dilucidior sit sensus. 12 Illas אותם sub. Gẽtes. 13 Perfectus תמים Immaculatus.i.sincero corde ac impolluto coles Deum tuum. 14 Dedit,&c. 'נתן לך וגו sub. terram illorum,propterea quòd consulant diuinos,&c. Magni nominis apud Hebræos vir coniungit præcedentibus, Tibi autem non sic permisit Iehouah Deus tuus consulere diuinos,&c. Sic vertit & Chaldæus paraph.
15 Prophetã è medio tui נביא מקרבך .i. Prophetam de gente tua. Hanc de Christo vero Propheta prædictionẽ habes citatam Act.3.d.22,& 7.e.37. 16 Iuxta omnia quæ post. בכל אשר שאלת Hebraismus,subaudiendũ verbum præcedens, Suscitabit tibi prorsus vt petisti in concione illa insigni & celeberrima,de qua suprà cap.10.a.4. De hac petitione nulla mentio in Exodo,20.c.19, vbi populus dicit, Ne loquatur nobiscum Deus,ne fortè moriamur. sed Moses ex his verbis,nõ quid sonẽt,sed quid velint concipit:spectat enim intimum affectũ & cardinẽ desiderii eorũ. nã sic affecti erant ex terrore vocis,vt summo cordis æstu optarint mitius & blandius verbũ. Ipsa enim mors intentata per vocẽ Legis,coegit eos suspirare ad vitã & ad verbũ salutis:& in tali angustia magis optãt,quàm audẽt petere aliud verbũ. Deus autẽ qui scrutatur profũda cordis,audit & respondet,nõ secundũ verba exterius sonãtia,sed secundũ affectũ interius ardentẽ. Sicut apud Lucã,19.a.5. Christus Zacchæũ suspexit, nõ secũdũ quod foris loquebatur,sed secũdũ affectũ cordis. Nõ enim ausus fuisset Zacchæus foris petere vt domũ suã Christus intraret,& tamẽ intus nihil magis optabat:vnde & cũ gaudio eũ suscepit,impleto desiderio suo quod ipse vix sentiebat antè.

Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt loquuti,
D |Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponā verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi.
Qui autē verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.
Propheta autem qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine alienorum deorū, interficietur.
Quòd si tacita cogitatione responderis, Quomodo possum intelligere verbū quod Dominus nō est loquut⁹?
Hoc habebis signum, Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus nō est loquutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit: & idcirco non timebis eum.

Cap. XIX.

Qvum disperdiderit Dominus Deus tuus gentes quarum tibi traditurus est terrā, & possederis eā, habitaueríſque in vrbibus earum & in ædibus:
|Tres ciuitates separabis tibi in medio terræ quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem,
Sternens diligenter viam: & in tres æqualiter partes totā terræ tuæ prouinciam diuides: vt habeat è vicino qui propter homicidiū profugus est, quò possit euadere.
Hæc erit lex homicidæ fugiētis, cuius vita seruanda est: qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri & nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur:
Sed abiisse cū eo simpliciter in syluam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrúmque lapsum de manubrio amicū eius percusserit, & occiderit: hic ad vnam supradictarū vrbium confugiet, & viuet:
Ne forsitan proximus eius cuius effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, & apprehendat eū si longior via fuerit, & percutiat animam eius qui non est reus mortis, quia nullum contra eum qui occisus est, odiū prius habuisse monstratur.
Idcirco præcipio tibi, vt tres ciuitates æqualis inter se spatii diuidas.
Quum autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut iurauit Patribus tuis, & dederit tibi cunctam terram|quam eis pollicitus est:
(Si tamē custodieris mandata eius, & feceris quæ hodie præcipio tibi, vt diligas Dominum Deum tuū, & ambules in viis eius omni tēpore) addes tibi|tres alias ciuitates, & supradictarū trium vrbium numerū duplicabis:
C Vt nō effūdatur sanguis innoxi⁹ in medio terræ, quā Dn̄s Deus tu⁹ dabit tibi possidendā, ne sis sanguinis reus.

17 Et dixit Iehouáh mihi, ʼBene egerunt *in hoc* quod loquuti sunt.
18 Prophetā suscitabo illis de medio fratrū suorūʼsicut tu,ʼ& ponā
verba mea in ore eius, & loquetur eis omnia quæ præcepero illi.
19 Erit autem, quicunque non audierit verba mea quæ loquetur
in nomine meo, egoʼrequiram ab eo.
20 Veruntamen prophetaʼqui superbè egerit vt loquatur verbum
in nomine meo quod non præcepi ei loqui, quíque loquetur in
nomine deorum alienorum, morietur propheta ille.
21 Quòd si dixeris in corde tuo, Quomodo cognoscemus verbum
quod non loquutus fuerit Iehouáh?
22 ʼQuando loquetur propheta in nomine Iehouæ, & nō extiterit
res illa, neque euenerit *illud*, est verbū quod non loquutus est Ieho
uáh, per superbiā loquutus est illud propheta ille: ne timeas ab eo.

Cap. XIX.

1 Qvum exciderit Iehouáh Deus tuus gētes quarū *ipse* Iehouáh
Deus tuus dat tibi terram, & possederis eas, habitaueríſque
in vrbibus earum, & in domibus earum:
2 Tres vrbes separabis tibi in medio terræ tuæ quā Iehouáh Deus
tuus dat tibi vt possideas eam.
3 Præparabis tibiʼitinera, ʼ& in tres partes diuides terminū terræ
tuæ quam in hæreditatem daturus est tibi Iehouáh Deus tuus, e-
rítque vt fugiat illuc omnis homicida.
4 ʼHæc autem *est* res homicidæ qui fugiet illuc, & viuet: qui per-
cusserit proximum suum ʼignoranter, neque oderat eum ab heri
& nudiustertius:
5 Quíque abierit cum proximo suo in syluam ad cædendū ligna,
ʼ& impulsa fuerit manus eius in securim ad cædendum lignum,
ʼelapsum autē fuerit ferrumʼè ligno, inueneríque proximū suū, &
moriatur: is fugiet ad vnam vrbium istarum, & viuet:
6 Ne persequaturʼpropinquus sanguinis homicidam illum ʼquū
incaluerit cor eius, & assequatur eum, quòdʼlongior fuerit via, ʼ&
percutiat eum anima, ʼquum tamen non sit reus mortis, quòd o-
disset eum ab heri *&* nudiustertius.
7 Idcirco ego præcipio tibi, dicēdo, Tres ciuitates separabis tibi.
8 Quòd si dilatauerit Iehouáh Deus tuus terminū tuum, quemad
modum iurauit Patribus tuis, & dederit tibi vniuersam terram
quam dixit Patribus tuis se daturum:
9 Quū custodierisʼoīa præcepta ista, vt facias ea quæ ego præci-
pio tibi hodie, *nempe* vt diligas Iehouā Deū tuū, & ambules in viis
eius, oībus diebus: tunc addes tibi adhuc tres vrbes vltra tres istas:
10 Vt nō effundatur sanguis innocēs in medio terræ tuæ quā Ieho
uáh Deus tuus dat tibi in hæreditatē, ʼnéve sint super te sāguines.

Propheta aliud quàm verbū Dei prædicans, interficiendus.

Pseudopropheta quomodo dignoscendus.

Ciuitates perfugii, homicidii causa.

Qui homicidæ innocentes.

17 Bene egerunt, &c. היטיבו אשר דברו : Rectè loquuti sunt quod dixerunt. 18 Sicut tu, כמוך similem tui. Et ponam, &c. ונתתי דברי בפיו Hebraismus, per illū loquar, ei suggerā quid dicat. i. erit interpres volūtatis meæ ad illos. 19 Requirā ab eo. : ארדוש מעמו Hebraismus, sumā pœnas de illo. 20 Qui superbè, &c. אשר יזיד לדבר qui superbia elatus, loquutus fuerit. i. qui præsumpserit loqui quod non dixerim illi. 22 Quando loquetur proph. אשר ידבר הנביא Vide suprà cap. 13. a. 1, eandem sententiam diuersis verbis.

IN CAPVT XIX.

3 Itinera, הדרך Singul. Heb. pro plur. i. sternes tibi vias ad illas vrbes. Et in tres partes, &c. ושלשת את־גבול Ad verbū, & tertiabis terminum. pro, terminos. i. prouinciā terræ tuæ. 4 Hæc autem *est*, &c. וזה דבר וגו׳ Hebraismus, Istud est propter quod illuc fugiet homicida: vt quū fugerit illuc, viuere possit: nēpe si percusserit, &c. Quidā vertunt, Hac verò de causa homicida fugiet illuc, vt viuat. Ignoranter, בבלי־דעת per ignorantiā. per imprudentiā. imprudens. Vide hæc Num. 35. b. 15. 5 Et impulsa fue. &c. ונדחה ידו בגרזן. i. & impulerit manu sua securim in arborē. Elapsū autē, &c. ונשל הברזל וגו׳ auulsum autē fuerit ferrū è manubrio. vel, & elabatur ferrū de manubrio. 6 Propinquus sang. גואל הדם Vide Num. 35. c. 12. i. cōsanguineus eius cuius sāguis effusus est. Quū incal. cor e. כי יחם לבבו. i. dū ira cōmotus fuerit animus. Longior fuerit ירבה Ad verbū, multiplicata fuerit. Et percutiat eū ani. והכהו נפש ablatiuus Anima. & percutiat eū *percussione* animæ. i. vulnere lethali. Quum tamē, &c. ולו אין משפט־מות Ad verbum, & illi non est iudiciū mortis. 9 Omnia præcepta ista, &c. את־כל־המצוה וגו׳ Singul. Heb. pro plur. Quidam vertunt, Si tamen obseruaueris omnia præcepta hæc, opere implendo illa. 10 Néve sint super te sang. : והיה עליך דמים Repetita negatio ad clariorem intelligentiam. Ad verbū, & sint super te sanguines. i. cædes, hoc est pœna sanguinis. q. d. ne imputetur tibi effusio illa sanguinis, & ob eam luas pœnas.

Voluntarius homicida occidendus à Magistratibus.

At quum fuerit quiſpiam qui oderit proximum ſuum, & inſi- 11
diatus fuerit ei, inſurrexeritque in eum, & percuſſerit eum ᐟanima,
& mortuus fuerit: fugerit autem ad vnam vrbium iſtarum:
Tunc mittent ſeniores ᐟvrbis illius, & abſtrahent eum inde, da- 12
búntque eum in manu propinqui ſanguinis: & morietur.
Non parcet oculus tuus ei, ᐟ& auferes ſanguinem innocẽtem ex 13
Iıſraele, & bene erit tibi.

Termini non transferendi.

ᐟNon apprehendes terminũ proximi tui, ᐟquem terminauerunt 14
priores in hæreditate tua quam poſſidebis in terra quam Iehouáh
Deus tuus dat tibi vt poſſideas eam.

Vno teste nullus condemnandus.

Non ſtabit teſtis vnus cõtra quenquã in quacunque iniquitate, 15
ᐟ& in quocunque peccato, in quocunque *inquam* peccato quod pec-
cauerit: ᐟin ore duorum teſtiũ aut in ore triũ teſtiũ ᐟſtabit verbũ.

Pœna falsi testis.

Quum ſteterit teſtis mendax cõtra aliquem ᐟvt teſtificetur con- 16
tra eum verbum peruerſum:
Tunc ſtabunt duo illi homines ᐟquibus eſt lis, ᐟcoram Iehoua, *id eſt* 17
coram Sacerdotibus & Iudicibus qui fuerint in diebus illis:
Et inquirent Iudices diligẽter: ᐟ& ſi teſtis ille eſt teſtis mendax, 18
mendacium teſtificatus eſt contra fratrem ſuum:

Pœna talionis.

Facietis ei quemadmodum cogitauit facere fratri ſuo, & *ita* au- 19
feres malum è medio tui.
Et qui remanſerint, ᐟaudient, ac timebunt, nec addent facere vl- 20
trà ᐟmalum ſimile huic in medio tui:
Neque parcet oculus tuus, ᐟanimã pro anima, oculũ pro oculo, 21
dentem pro dente, manũ pro manu, pedem pro pede. Cap. X X.

Israelitis pugnã inituris fiducia in Deum annitiatur.

QVũ egredieris ad bellũ cõtra inimicos tuos, & videris equos 1
& currus, & populũ ᐟmaiorẽ te, ne timeas ab eis: Iehouáh e-
nim Deus tuus eſt tecũ, qui eduxit te de terra AEgypti.
ᐟErit autem, quum appropinquaueritis ad conflictum, accedet 2
Sacerdos, & alloquetur populum.

Adhortatio qua vtebatur Sacerdos imminente prælio.

Ac dicet illis, Audi Iıſraél, appropinquaui hodie conflictui 3
cõtra inimicos veſtros: ne molleſcat cor veſtrum, ne timeatis, ne-
que paueatis, neque formidetis à facie eorum:
Quia Iehouah Deus veſter ᐟiturus eſt vobiſcum vt pugnet pro 4
vobis cum inimicis veſtris, vt ſeruet vos.

Qui ad bellum procedere non debeant.

Et alloquẽtur præfecti populũ, dicendo, Quis eſt vir qui ædifi- 5
cauit domũ nouã, ᐟ& non dedicauit eã? abeat, & reuertatur ad do-
mum ſuã: ne fortè moriatur in prælio, & aliquis alius dedicet eã.
Et quis eſt vir qui plantauit vineam, ᐟ& non fecit eam commu- 6
nem? abeat, & reuertatur ad domum ſuam: ne fortè moriatur in
prælio, & aliquis alius communem faciat eam.

11 ‖Siquis autẽ odio habens proximũ ſuũ, inſidiatus fuerit vitæ eius, ſurgẽſque percuſſerit illũ, & mortuus fuerit, fugeritq; ad vnã de ſupradictis vrbib⁹:
12 Mittent ſeniores ciuitatis illius, & atripient eum de loco effugii, tradéntque in manu proximi, cuius ſanguis effuſus eſt: & morietur.
13 Non misereberis eius, & auferes innoxium ſanguinem de Iſrael, vt bene ſit tibi.
14 Non aſſumes & trãſferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores ‖in poſſeſſione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra quã acceperis poſſidendam.
15 ‖Non ſtabit teſtis vnus contra aliquẽ, quicquid illud peccati & facinoris fuerit: ſed in ore duorum aut triũ teſtium ſtabit omne verbum.
16 Si ſteterit teſtis mendax contra hominem, accuſans eũ præuaricationis:
17 Stabũt ambo quorũ cauſa eſt, ante Dominum in conſpectu Sacerdotũ & Iudicum qui fuerint in diebus illis.
18 Quúmque diligentiſſimè perſcrutãtes inuenerint falſum teſtẽ dixiſſe cõtra fratrem ſuum mendacium:
19 ‖Reddẽt ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui.
20 Vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeãt facere.
21 Et non misereberis eius, ‖ſed animã pro anima, oculum pro oculo, dentẽ pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Cap. X X.
1 SI exieris ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equitat⁹ & currus, & maiorem quàm tu habeas, aduerſarii exercitus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecũ eſt qui eduxit te de terra AEgypti.
2 Appropinquante autem iam prælio, ſtabit Sacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum,
3 Audi Iſrael, vos hodie cõtra inimicos veſtros pugnam committitis: nõ pertimeſcat cor veſtrũ, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos:
4 Quia Dñs De⁹ veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit, vt eruat vos de periculo.
5 Duces quoq; p ſingulas turmas audiẽte exercitu proclamabũt, ‖Quis eſt homo qui ędificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reuertatur in domũ ſuam, ne fortè moriatur in bello, & alius dedicet eam.
6 Quis eſt homo qui plãtauit vineã, ‖& necdũ fecit eã eſſe cõmunẽ, de qua veſci oĩbus liceat? vadat, & reuertatur in domũ ſuã, ne fortè moriatur in bello, & alius homo eius fũgatur officio.

11 Anima, נפש ablatiuus eſt, *percuſſione* animæ. i. vulnere lethali, vt paulo antè verſu 6. 12 Vrbis illius, עירו ſub. homicidæ. 13 Et auferes ſanguinem innoc. ובערת דם הנקי .i. expiabis peccatum effuſi ſanguinis innocentis in Iſraele, ſiue expiabis Iſraelem à cæde hominis innocentis. 14 Non apprehendes, &c. לא תסיג גבול רעך Nõ aſſequeris terminũ vicini tui. i. nõ inuades, non transferes terminum ſeparantẽ agrẽ proximi tui à tuo, poſitũ inter agrum tuũ & agrũ proximi tui. Quẽ termin. אשר גבלו Ad verbũ trãſtulit noſter interpres. i. quẽ poſuerunt. quẽ fixerunt. 15 In ore duorũ teſt. על פי שני עדים .i. Ad teſtimoniũ duorum teſtiũ. Vide ſuprà cap. 17. a. 6. Stabit verbũ. יקום דבר : conſiſtet verbũ. i. accuſatio ipſa erit firma & ſtabilis. Stabiliri verbũ, eſt de re ipſa pronuntiari vt lis finiatur. q. d. ſi lis, aut accuſatio confirmata fuerit duorũ aut trium teſtimonio, rata erit. Hæc verba citat Chriſtus apud Matthæum 18. b. 16. Et Paulus, 2. Cor. 13. a. 1. 16 Vt teſtificetur, &c. : לענות בו סרה vt accuſet eũ rebellionis. impietatis. auerſionis. Id ſignificat סרה. 17 Quibus eſt lis, אשר להם הריב quibus eſt rixa. vel, qui inter ſe litigant. Corã Ieh. לפני יהוה Obſerua coram Iehoua ſtare eos qui ſunt corã Sacerdotibus & Iudicibus à Iehoua cõſtitutis. 18 Et ſi teſtis והנה עד Ad verbũ, & ecce teſtis. Sæpiſſimè poſitũ הנה pro Si, vt ſuprà cap. 13. c. 14. 20 Audient, ישמעו ſub. iudicium iſtud. Malum ſimile huic כדבר הרע הזה Ad verbum, ſecundum verbũ malum hoc. 21 Animam pro anima, &c. נפש בנפש וגו׳ Simile genus dicendi habes Leuit. 24. d. 20. i. vitam pro vita exiges.

IN CAPVT XX.

1 Maiorem te, רב ממך numeroſiorem te. 2 Erit autem, &c. והיה כקרבכם וגו׳ Quum autem imminebit conflictus. 4 Iturus eſt ההולך Ad verbum, ambulans. ſub. erit. 5 Et non dicauit e. ולא חנכו .i. nondum habitauit in ea. 6 Et non fecit eam cõm. ולא חללו Quidã vertunt, & non profanauit eam. eodẽ ſenſu. Nam ante quintũ annum à plãtatione vitis ſiue arboris non licebat cuiquam ex eius fructu veſci: quinto autem anno omnibus licebat veſci, atque ita communis omnibus fiebat fructus, & velut profanus. Vide Leuit. 19. f. 25. Nonnulli vertunt, & non vindemiauit eam.

7 Quis est homo qui despõdit vxorẽ, & non accepit eam? vadat & reuertatur in domum suã , ne fortè moriatur in bello,& alius homo accipiat eam.

Iudicum 7.a.3

8 His dictis addent reliqua, & loquẽtur ad populum, |Quis est homo formidolosus, & corde pauido? va dat & reuertatur in domum suam: ne pauere faciat corda fratrum suorũ , sicut ipse timore perterritus est.

9 Quúmque siluerint duces exercitus, C & finẽ loquendi fecerint,vnusquisque suos ad bellandũ cuneos præparabit.

10 Siquãdo accesseris ad expugnãdam ciuitatem,offeres ei primùm pacem.

11 Si receperit,& aperuerit tibiportas, cunctus populus qui in ea est,saluabitur,& seruiet tibi sub tributo.

12 Sinautẽ fœdus inire noluerit , & cœperit cõtra te bellũ,oppugnabis eam.

13 Quúmque tradiderit Dominus De⁹ tuus illã in manu tua,percuties omne quod in ea generis masculini est,in ore gladii.

14 Absque mulieribus & infãtibus, iumẽtis & cæteris quæ in ciuitate sunt: omnem prædam exercitui diuides: & comedes de spoliis hostiũ tuorũ quæ Dominus Deus tuus dederit tibi.

15 Sic facies cunctis ciuitatibus quæ à te procul valde sũt,& non sunt de his vrbibus quas in possessionẽ accepturus es.

D 16 De his autem ciuitatibus quæ dabũtur tibi , nullum omnino permittes viuere:

17 Sed interficies in ore gladii, Hethæũ videlicet,& Amorrhæum, & Chananæum, Pherezæum, & Heuæum, & Iebusæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus:

18 Ne fortè doceant vos facere cũctas abominationes quas ipsi operati sũt diis suis, & peccetis in Dominũ Deũ vestrum.

19 Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circundederis vt expugnes eam, nõ succides arbores de quib⁹ vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & nõ homo, nec potest bellantium contra te augere numerum.

20 Siqua autẽ ligna nõ sunt pomifera, sed agrestia , & in cæteros apta vsus, succide, & instrue machinas, donec capias ciuitatem quæ cõtra te dimicat.

Cap. X X I. 1 QVando inuentum fuerit in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadauer occisi, & ignorabitur cædis reus:

2 Egredientur maiores natu & iudices tui,& metientur à loco cadaueris singularũ per circuitũ spatia ciuitatũ:

3 Et quã viciniorem cæteris esse perspexerint , seniores ciuitatis illius

7 Et quis est vir qui despondit mulierem,& non accepit eam? ab-
eat , & reuertatur domum suam , ne fortè moriatur in prælio , &
aliquis alius accipiat eam.
8 Addent præterea præfecti alloqui populum,ac dicent,Quis est
vir timidus,'& tener corde? abeat,& reuertatur domum suum,'ne
dissoluatur cor fratrum eius,sicut cor illius.
9 Et erit , quum finem fecerint præfecti loquendi ad populum,
'tunc constituent principes turmarum in capite populi.
10 Quum accesseris ad vrbem *aliquam*, vt expugnes eam , clamabis Quid agendũ in oppugnatione vrbium.
ad eam'pacem.
11 Et erit,'si pacẽ respõderit tibi,& aperuerit tibi,vniuersus popu-
lus qui fuerit repertus in ea,erunt tibi tributarii,seruiéntque tibi.
12 Si verò pacem non fecerit tecum, sed faciat tecum præliũ,obse-
derísque eam:
13 Et dederit eam Iehouáh Deus tuus in manu tua, tũc percuties Ius belli erga expugnatas vrbes.
'omnem masculum eius acie gladii.
14 Tãtùm mulieres & paruulos, & animalia, & quicquid fuerit in
vrbe,omnia spolia eius'prædaberis tibi: comedésque spolia inimi
corum tuorum quos dederit tibi Iehouáh Deus tuus.
15 Sic facies omnibus vrbibus'longinquis à te valde, quæ nõ sunt
de vrbibus gentium istarum.
16 Tantùm de vrbibus populorum istorum quos Iehouáh Deus Chananæos & huiusmodi penitus occidi iubet Deus.
tuus dat tibi in hæreditatem,'non viuificabis vllam animam:
17 Sed perdendo perdes eos, הHitthæum, אEmoræum, Chenaya-
næum,& Perizæum, הHiuæum, & Iebusæum, quemadmodum
præcepit tibi Iehouáh Deus tuus:
18 Ne doceant vos facere secundum omnes abominationes suas
quas faciunt diis suis,& peccetis in Iehouam Deum vestrum.
19 Quũ obsederis vrbẽ *aliquam* diebus multis pugnãdo aduersus eã, Arbores frugiferas nõ vult De⁹ excindi à militibus.
vt capias eam,non disperdes arbores eius,impellendo in eas secu-
rim:'quia ex illarũ *fructibus* vescêris,propterea ipsas non succides('*est*
enim *uita* hominis arbor agri)vt veniat à facie tua in obsidionem.
20 Veruntamen arbores quas noueris non esse'fructiferas, disper-
des & succides: & ædificabis munitionem aduersus vrbem illam
quæ tecum dimicat,donec'descendat ipsa. Cap. X X I.
1 QVum inuentũ fuerit cadauer hominis occisi in terra quam Lex expurgationis super occiso, cuius author ignoretur.
Iehouáh Deus tuus dat tibi vt possideas eam,prostratum in
agro,nec cognitum fuerit quis percusserit eum:
2 Tunc egredientur seniores tui & iudices tui, & metiẽtur vsque
ad ciuitates quæ sunt in circuitib⁹ cadaueris hominis illius occisi:
3 'Et seniores vrbis propinquioris illi cadaueri occiso, capient

8 Et tener corde? ורך הלבב & mollis corde i. animo pauido. Ne dissoluatur, &c. ולא ימס וגו' ne liquescat cor fratrum eius, &c. i. ne cæteri terreantur vt ille. 9 Tunc constituent,&c. ופקדו שרי צבאות id est acies ipsas instruent.
10 Pacem. לשלום: pro pace. id est sublata voce compellabis eam verbis pacificis. inuitabis eam ad deditionem.
11 Si pacem resp. tibi, אם שלום תענך si *in* pace responderit tibi. Hebraismus, si pacem receperit à te oblatam,& aperuerit tibi portas suas.
13 Omnem masculum e. את כל זכורה. i. omne quod fuerit in ea generis masculini. 15 Longinquis הרחקות remotis. id est quæ plurimùm à te distabunt. 16 Non viuificabis,&c. לא תחיה כל נשמה: Hebraismus, non sines aliquem viuere. i. nulli parces.
19 Quia ex illarum *fructibus* vesc.&c. כי ממנו תאכל Ad verbũ, sed ex illis vesceris, propterea illas,&c. *Est* enim *uita* hominis arbor agri. כי האדם עץ השדה Per parenthesin hæc interseruntur, vt quibusdam placet: & significat, arbores victum homini suppeditant. Ex doctis Hebræorũ alter legit, homo arbor agri. & exponit, victus hominis est arbor agri. atque loquutionẽ esse similem illi quæ infrà legitur cap. 24. b. 6, Animam pignori accipit. i. illud quo sustinetur & conseruatur anima, hoc est vita. Quæ vero sequuntur, præcedentibus ita iungũtur, Ipsas arbores non succides, vt ex illis extruas machinas quibus vrbem expugnes, aut eam obsidione cingas. Quidam sine parenthesi vertunt, hoc ordine, Et illas non succides, vt veniat vrbs à facie tua in obsidionẽ. nã *uita* hominis sunt arbores agri. Alii etiam sine parenthesi legunt per interrogationem,& sequentibus iungunt, hoc modo, Num enim homo arbor agri, vt veniat contra te in obsidionem? Sic & Chaldæus paraph. vertit, Non enim est sicut homo arbor agri, vt veniat contra te in obsidionem.
20 Fructiferas, עץ מאכל Ad verbum, arborem cibi. Singul. pro plur. Descendat ipsa. רדתה: corruat ipsa. i. capiatur & expugnetur.

IN CAPVT XXI.

3 Et seniores,&c. והיה העיר וגו' Ad verbum, Et erit, vrbis propinquioris illi occiso capient seniores vrbis illius vitulam,&c.

vitulā de armēto, ʹqua nemo vſus fuerit, & quæ nō traxerit iugū:
Et adducent ſeniores eius vrbis vitulā ad vallēʹaſperā, quæ nū- 4
quam fuerit arata, neque ſeminata, ʹ& præcident ceruicem vitulæ
illic in valle.
Et accedēt ſacerdotes filii Leui (eos enim elegit Iehouáh Deus 5
tuus vt miniſtrent ipſi, & ad benedicendum in nomine Iehouæ:
ʹ& iuxta quorum ſermonem erit omnis lis, atque omnis plaga)
Et omnes ſeniores eius vrbis propinquiores cadaueri hominis 6
occiſi, ʹlauabunt manus ſuas ſuper vitulam ʹpercuſſam in valle.
Et teſtificabuntur, ac dicent, Manus noſtræ non effuderunt ſan- 7
guinem iſtum, neque oculi noſtri viderunt:
ʹExpia populum tuum Iſraél quem redemiſti Iehouáh, & ne 8
ʹimputes ſanguinem innocētem in medio populi tui Iſraél. ʹEt
expiabitur ab eis ſanguis.
Tu autem auferes ſanguinem innocentem è medio tui: quum 9
feceris ʹquod rectum *eſt* in oculis Iehouæ.

תצא — Quomodo ducenda captiua in vxorem.

ʹQuum egreſſus fueris ad bellū contra inimicos tuos, ʹ& dederit 10
eos Iehouáh Deus tuus in manū tuā, ʹ& ex eis captiuos abduxeris,
Videris autem ʹin captiuitate mulierē pulchrā forma, ʹ& deama- 11
ueris eam, & acceperis tibi in vxorem:
Introduces eam domū tuam, & radet caput ſuum, ʹac præcidet 12
vngues ſuos,
Deponétque veſtimentum ʹcaptiuitatis ſuæ à ſe, & manebit in 13
domo tua, ac flebit patrē ſuum & matrem ſuā ʹmenſem integrū: &
poſtea ingredieris ad eam, eríſque maritus eius, & erit tibi vxor.
Quòd ſi nō ʹcomplacueris tibi in ea, tum dimittes eam ʹanimæ 14
ſuæ, nec vendendo vendes eam pecunia, ʹneque negotiaberis de
ea, quòd ʹafflixeris eam.

Ius primogenituræ non dandū pro animi libidine.

Quū fuerint viro duæ vxores, vna dilecta, & altera exoſa, & pepe 15
rerīt ei filios dilecta & exoſa: fuerit autē filiꝰ primogenitꝰ exoſæ:
ʹDie quo hæredes inſtituet filios ſuos eorum quæ habuerit, nō 16
poterit dare ius primogenituræ filio dilectæ ʹante filium exoſæ
primogenitum:
Sed primogenitum filium exoſæ ʹagnoſcet, vt det ei ʹmenſuram 17
duorum ex omnibus ʹquæ habuerit: ipſe enim eſt ʹprincipium for
titudinis eius, ipſius eſt ius primogenituræ.

De filio proterno.

Quū quis habuerit filiū ʹdeclinātē & rebellē, nō obedientē voci 18
patris ſui & voci matris ſuæ, & correxerint eum, nec paruerit illis:
Tum apprehendent eum pater eius & mater eius, educéntque 19
illum ad ſeniores vrbis ſuæ, & ad portam loci ſui.

tollent vitulam de armento, quę non traxit iugum, nec terrā ſcidit vomere:
Et ducent eā ad vallē aſperā atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt, nec ſementem recepit, & cædent in ea ceruices vitulæ.
Accedéntque ſacerdotes filii Leui, (quos elegerit Dominus Deus tuus vt miniſtrent ei, & benedicant in nomine eius) & ad verbū eorum omne negotium, & quicquid mundum vel immundum eſt, iudicetur.
Et venient omnes maiores natu ciuitatis illius ad interfectū, lauabúntque manus ſuas ſuper vitulam quæ in valle percuſſa eſt, B
Et dicēt, Manus noſtræ nō effuderūt ſanguinem hunc, nec oculi viderunt:
Propitius eſto populo tuo Iſrael, quē redemiſti Domine, & ne reputes ſāguinē innocētē in medio populi tui Iſrael. Et auferetur ab eis reatus ſanguinis.
Tu autē alienus eris ab innocentis cruore qui fuſus eſt, quū feceris quod præcepit Dominus.
Si egreſſus fueris ad pugnā cōtra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuóſque duxeris,
Et videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueriſque habere vxorem:
Introduces eam in domum tuam: quæ radet cæſariem, & circuncidet vngues,
Et deponet veſtē in qua capta eſt: C ſedénſque in domo tua, flebit patrem & matrem ſuam vno mēſe: & poſtea intrabis ad eam, dormiéſque cum illa, & erit vxor tua.
Si autem poſtea non ſederit animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam: quia humiliaſti eam.
Si habuerit homo vxores duas, vnam dilectam, & alterā odioſam, genuerintque ex eo liberos, & fuerit filius odioſæ primogenitus:
Volueritque ſubſtātiam inter filios ſuos diuidere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odioſæ:
Sed filium odioſæ agnoſcet primogenitum, dabítque ei de his quæ habuerit, cuncta duplicia: iſte eſt enim principium liberorū eius, & huic debentur primogenita.
Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit: D
Apprehēdent eū, & educēt ad ſeniores ciuitatis illius & ad portā iudicii.

Galat.3.
Exod.23.

Qua nemo vſus fu. אשר לא עובד בה .i. cuius opera nemo vſus ſit in aratione. Gallicè dicimus, *de laquelle on ne ſe ſera point ſerui.* vt ſuprà ca. 15.d.20. 4 Aſperam, איתן .i. ſaxoſam. Et præcident cer. וערפו Ad verbum, & deceruicabūt. ſi Latinè dici poſſet. Sic verſu 6. 5 Et iuxta quorū, &c. ועל פיהם וגו׳ .i. quorum ſententia & iudicio pronuntiabitur de omni rixa ſiue controuerſia, & omni ſpecie lepræ. 6 Lauabunt manus ſ. ירחצו את ידיהם Per hoc teſtantes innocentiā ſuam. 8 Expia populum tuū כפר לעמך Parce populo tuo. Verba ſunt ſacerdotum. Imputes תתן Ad verbum, des. vel, ponas. i. ne imputes cædem huius innocentis populo tuo Iſraeli. Et expiabitur ab eis ſanguis. ונכפר להם הדם : & remittetur eis ſanguis ille. i. pœna homicidii illius condonabitur eis. 9 Quod rectū *eſt* הישר .i. gratum. hoc eſt, quū alienus fueris à reatu ſanguinis. 10 Quum egreſſus fu. כי תצא Ab hoc verſu ſextam huius libri ſectionem incipiunt Hebræi, quam תצא nominant. Et dederit eos ונתנו Ad verbum, & tradiderit eū. ſub. inimicū. Mutatio numeri. Et ex eis capt. abd. ושבית שביו: Ad verbū, & captiuaueris captiuitatē eius. 11 In captiuitate, בשביה .i. inter captiuos, ſiue in numero captiuorum. Et deamaueris eā, וחשקת בה & deſideraueris eam. 13 Captiuitatis ſ. שביה .i. quo induta capta fuit. Menſem integrū, ירח ימים Ad verbū, menſem dierum. Vide Num. 11. d. 20. 14 Complacueris ti. in ea, חפצת בה cōplacitum ſit tibi in ea. i. ſi non ames illam. Animæ ſuæ, לנפשה Hebraiſmus, pro voto ſuo. i. ſines eā abire liberam quocunque volet. Neque negotiab. לא תתעמר בה .i. nulla ratione poteris eā diſtrahere, aut cōmutare. Doctus inter Hebræos exponit, non vtéris opera eius vt ancillæ. Alii, exiſtimant ע poſitum pro א, ab אמר, quod in Hiphil ſignificat exaltare: & vertunt, non extolles teipſum ſupra illam, quaſi per vim rem habueris cum illa. Afflixeris eam. ענִיתה : Affligere mulierem, pro Rem habere cum ea per vim. 16 Die quo, &c. והיה ביום וגו׳ Ad verbum, Et erit, in die quo hæreditare faciet. Ante filium exoſæ primogenitum: על פני וגו׳ Ad verbum, in conſpectu filii exoſæ primogeniti. id eſt viuente primogenito exoſæ. 17 Agnoſcet, יכיר .i. habebit pro primogenito. Menſuram duo. פי שנים .i. partem duplicem. Quæ habuerit: אשר ימצא לו Ad verbum, quæ inuenta fuerint ei. Principiū for. c. ראשית אונו fortitudinem, ſiue virtutē procreatricē ſignificat. Vide idē genus dicendi Gen. 49. a. 3. i. illum primū procreauit propterea ad eū pertinet ius primogenituræ. 18 Declinantē סורר deſertorē. i. contumacem & impiū. Seipſū declarat mox. Sic paulo pòſt verſu 20.

6 Percuſſam הערופה Idem verbum quod verſu 4. præciſam habentē ceruicem.

12 Ac præcidet ועשתה Ad verbum, & faciet. Gallicè dicimus, *faire ſes ongles.*

Dicéntque ad eos, Filius noster iste proteruus & cõtumax est, monita nostra audire contẽnit,comessationibus vacat,& luxuriæ atque conuiuiis.

20 Dicéntque senioribus vrbis illius, Filius noster iste declinãs &
rebellis est,non est obediens voci nostræ,epulo & potator est.

Lapidibus eum obruet populus ciuitatis,& morietur:vt auferatis malum de medio vestri,& vniuersus Israel audiens pertimescat.

21 Tunc lapidabunt eum omnes 'homines vrbis suæ lapidibus, &
morietur:atque *ita* auferes malum è medio tui,vniuersúsque Is-
raël audient,& timebunt.

Quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & adiudicatus morti,appensus fuerit in patibulo:

22 Quum fuerit in aliquo 'peccatum *&* iudicium mortis, & inter- De suspensis in patibulo.
ficiendus fuerit,& suspenderis eum in ligno:

Galat.3.b.13 Non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur:quia maledictus à Deo est qui pendet in ligno, & nequaquã cõtaminabis terrã tuam quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

23 Non'pernoctabit cadauer eius in ligno, sed sepeliendo sepelies
eum codẽ die,'quia maledictio Dei *est* suspensus: '& non contami
nabis terrã tuã quam Iehouáh Deus tuus dat tibi in hæreditatẽ.

Cap.XXII.

Exod.23.a.4 NOn videbis bouẽ fratris tui aut ouem errãtem,& pręteribis:sed reduces fratri tuo.

Cap. XXII.

1 NOn videbis bouem fratris tui aut agnũ eius aberrantes, '& Res proximi perdita non negligenda.
abscõdes te ab eis: *sed* reducendo reduces eos ad fratrẽ tuũ.

Etiamsi non est propinquus frater tuus,nec nosti eum: duces in domum tuam,& erunt apud te quãdiu quærat ea frater tuus,& recipiat.

2 Etiamsi non fuerit propinquus frater tuus tibi, neque noueris
illum , colliges tamen illos in domũ tuam, & erunt tecum donec
requirat frater tuus illos,& restitues eos illi.

Similiter facies de asino,& de vestimento, & de omni re fratris tui quæ perierit:si inueneris eam, ne negligas quasi alienam.

3 Et sic facies de asino eius,sic facies & de vestimento eius,sic itẽ
facies de omni re amissa fratris tui quæ perierit ab eo, & inuene-
ris illam:'non occultabis te *ab illis*.

Si videris asinũ fratris tui aut bouẽ cecidisse in via,non despicies,sed subleuabis cum eo.

4 'Nõ videbis asinum fratris tui aut bouem eius 'iacentes in via,
& abscondes te ab eis:erigendo eriges cum eo.

Nõ induetur mulier veste virili,nec vir vtetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deũ est qui facit hæc.

5 'Mulier non feret arma viri,neque induet vir vestimẽtum mu- Mulier veste virili,ne vtatur.
liebre:quia'abominatio Iehouæ Dei tui est quicũque hæc facit.

Si ambulans per viã, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis desuper incubantem,non tenebis eam cum filiis:

6 Quum occurrerit nidus auis'coram te in via,in quauis arbore, De nido inuẽto.
aut super terram,*in quo sint* pulli vel oua,& mater cubet super pullos
aut super oua,non accipies matrem cum filiis:

Sed abire patieris,captos tenens filios,vt bene sit tibi,& longo viuas tẽpore.

7 'Dimittendo dimittes matrem,& pullos capies tibi, vt bene sit
tibi,& prolonges dies.

B Quum ædificaueris domum nouã, facies murum tecti per circuitum: ne effundatur sanguis in domo tua,& sis reus labente alio,&in præceps ruẽte.

8 Quum ædificaueris domum nouam,facies 'sepimentum *per cir-* Tectum domus muro cingendũ.
cuitum tecto tuo:'ne ponas sanguinem in domo tua, si ceciderit ca-
dens ex eo.

Nõ seres vineã tuã altero semine:ne & semẽtis quã seuisti, & quæ nascuntur ex vinea,pariter sanctificentur.

9 Non seres vineam tuam 'diuersis speciebus seminum, ne fortè Vinea.
'polluatur'fructus seminis quod seuisti,& fructus vineæ.

21 Homines vrbis s. אנשי עירו .i. conciues eius. 22 Peccatum *&* iudicium mortis,חטא משפט מות Hebraismus,quum quis admiserit peccatum propter quod morte plectendus sit.Seipsum declarat sequentibus.

23 Pernoctabit תלין.i.manebit.siue,remanebit. Quia maledictio Dei,&c.כי קללת אלהים וגו׳.i.iam luit pœnas pro flagitio admisso,& legi satisfecit qui affixus est cruci,& pendet in ligno. Alii, quanuis sit maledictio à Deo qui suspensus est.i.etiamsi admiserit grauissimum peccatum. Alii,quanuis maledictio Dei sit suspensus,id est quanuis Deo admodum sit execrabilis qui vitam suspendio finit, tamen iure sepulturæ non est fraudãdus,neque debet cadauer eius pernoctare in patibulo.Suspendium fuit ignominiosissimũ supplicium apud Iudæos: tantúmque in crucem agebãtur blasphemi & idololatræ.Neque hoc supplicii genus illis tantùm vsitatum & familiare fuit,sed etiam Romanis,vt septima actione in Verrem docet Cicero:A Egyptiis quoque, vt Genes.40.d.19:atque etiam Persis, vt Esther 7.d.9. Et non contaminabis ולא תטמא vt non polluas.

IN CAPVT XXII.

1 Non videbis לא תראה .i.Si videris.Hebraismus.Exod.23.a.4,legitur,Si occurreris boui. Et abscondes te ab eis: והתעלמת מהם Hebraismus,nõ dissimulabis quasi non videas. 3 Non occultabis te *ab illis*. לא תוכל להתעלם: Ad verbum,Non poteris occultare te.i.non poteris dissimulare te videre, & præterire quasi illa non videas.

4 Non videbis לא תראה Vt versu primo. Vide Exod.23.a.5. Iacentes נופלים cadentes.i.qui ceciderint.qui succubuerint oneri. Alii,prostratos. 5 Mulier non feret,&c. לא יהיה כלי גבר על אשה Ad verbum,Non erit instrumentum viri super mulierem.Instrumenta bellica significat.Vetat ne mulieres ad militiam cum viris proficiscantur,more Orientalium mulierum.exponunt enim se periculo violandæ pudicitiæ.Simul præcipitur ne vir vtatur vestibus muliebribus,propter honestatem publicè tutandam, & cauendas scortationes.alioqui enim imberbis adolescens muliebri vestitu inter mulieres facilè lateret. Abominatio Ieh. תועבת יהוה Id est abominabilis est Domino quicunque.vel,abominatur eum Dominus,&c.

6 Coram te לפניך tibi.Vitandam omnem confusionem docet, & seruandam omnem honestatem & mansuetudinem. speciem enim animi crudelis præ se fert qui incubantem pullis auiculam simul interficit.

7 Dimittẽdo di.שלח תשלח.i.sines auolare,vel abiges. 8 Sepimentũ מעקה Significat hæc vox propriè angustiã:hic autẽ accipitur pro sepimẽto siue peribolo auferẽte angorẽ ab eo qui ambulat in loco excelso.Inest enim metus quidã & animi angustia cõstitutis in loco excelso ne cadãt,si nullum adsit obstaculũ prohibens casum.Doctus inter Hebræos sic de hac voce scribit,מעקה ædificiũ est quod faciebant per circuitum tecti,ædificium scilicet decem palmorum aut amplius,nequis inde caderet.In Palæsthina,tecta domorũ sunt plana.Vertipotest,claustra,vel cãcellos,aut septũ. Ne ponas sã.ולא תשים דמים Hebraismus,ne sis causa & author necis,si corruerit aliquis de tecto tuo.

9 Diuersis spe.semi. כלאים Quia Palæsthina calida est,semper aliquid seminatur in interuallis quæ sunt inter vites, vt triticum, aut siligo, vel auena,aut hordeum. nolebat Dominus duas species in illis seri.Leuit.19.d.19,dicitur,Agrum tuum non seres diuerso semine. Polluatur תקדש Ad verbum,sanctificetur.Per antiphrasim dictum:hoc est ne pereant tibi fruges enatæ è diuersis seminibus,& cum illis fructus vineæ. Fructus המלאה fruges.Ad verbum,plenitudo:quod pro fructu abundante & maturo accipiendum est.

Arare.
'Non arabis cum boue & asino pariter. 10

Vestimentum.
Non indues te'diuersa specie *panni*,lana & lino pariter. 11

Fimbriæ.
'Fibrias facies tibi in quatuor oris operimēti tui quo operies te. 12

De vxore nō inuenta virgine.
Quum acceperit aliquis vxorem,& ingressus fuerit ad eam,'at- 13
que odio habuerit eam,
'Et imposuerit ei occasiones verborū,'& infamauerit eam,dixe 14
rítq;,Vxorē hāc accepi,'& accessi ad eā,&nō īueni ī eā'virginitatē:
Tunc accipiet pater puellæ & mater eius , '& proferent *signa* vir- 15
ginitatis puellæ ad seniores vrbis ad portam.
Dicétque pater puellæ senioribus,Filiam meam dedi viro huic 16
in vxorem,& odio habet eam:
Et ecce ipse'imposuit occasiones verborum, dicendo,Non in- 17
ueni in filia tua virginitatem:& en signa virginitatis filiæ meæ:&
expandent'vestimentum coram senioribus ciuitatis.
Tunc apprehēdent seniores eius vrbis virū,'& flagellabūt eum, 18
Ac mulctabunt eum centū'argēteis,quos dabunt patri puellæ, 19
quoniam ' infamauit virginem Iisraëlis : habebítque eam vxo-
rem,quam non poterit dimittere omnibus diebus suis.
'Quòd si vera fuerit accusatio ista , *&* non inuēta fuerit virgini- 20
tas in puella:
Tunc educent puellam ad ostium domus patris sui, & lapida- 21
bunt eam homines 'vrbis eius, lapidibus,ac morietur , quia fecit
'stultitiam in Iisraële fornicando *in* domo patris sui:atque *ita* au
feres malum è medio tui.

Pœna adulterii.
Quum quis deprehensus fuerit coiens cum muliere maritata 22
marito,tunc morientur etiam ambo ipsi, vir coiens cum ea mu-
liere,& mulier ipsa:atque *ita* auferes malum ex Iisraële.

De virgine desponsata oppressa in ciuitate vel agro.
Quum fuerit puella virgo desponsata viro,& inuenerit eam a- 23
liquis in vrbe,coierítque cum ea:
Educetis vtrunque ad portam vrbis eius,& lapidabitis eos lapi- 24
dibus,ac morientur: puellam quidem quòd non clamauerit in vr
be *illa*: & virum propterea quòd 'afflixit vxorem proximi sui . at-
que *ita* auferes malum è medio tui.
At si in agro inuenerit vir puellam desponsatā,& apprehende- 25
rit eā vir ille,& coierit cū ea:morietur vir qui coierit cū illa,solus.
Puellæ verò nō facies quicquam:'non *enim* est *illi* puellæ pecca- 26
tum mortis. nam quemadmodum insurgit quis in proximum
suum,'& occīdit eum anima,sic se habet res ista.
In agro enim inuenit eam: clamauit puella despōsata, & nemo 27
adfuit qui seruaret eam.

Lex viri opprimentis virginem non desponsatā.
Quū quis inuenerit puellam virginem quæ desponsata non sit, 28
& apprehenderit eam,coierítque cum ea,& deprehensi fuerint:

10 Non arabis in boue simul & asino.
11 Non induêris vestimento quod ex lana linóque contextum est.
12 Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos pallii tui quo operiris. Nume.15.d.
13 Si duxerit vir vxorē, & postea odio habuerit eam,
14 Quæsieritque occasiones quibus dimittat eā,obiiciens ei nomē pessimū, & dixerit,Vxorem hanc accepi,& ingressus ad eam,non inueni virginem:
15 Tollent eam pater & mater eius,& ferent secū signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui in porta sunt:
16 Et dicet pater, Filiā meam dedi huic vxorem:quam quia odit,
17 Imponit ei nomen pessimum, vt dicat , Non inueni filiā tuam virginem: & ecce hæc sūt signa virginitatis filiæ meæ:expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis: C
18 Apprehēdéntque senes vrbis illius, virum,& verberabunt illum,
19 Cōdēnātes insuper centū siclis argēti,quos dabit patri puellæ,quoniā diffamauit nomē pessimū super virginē Israel:habebitq; eā vxorē,& nō poterit dimittere eā ōnibus dieb' vitę suę.
20 Quòd si verū est quod obiicit,& nō est in puella inuenta virginitas:
21 Eiicient eā extra fores domus patris sui,& lapidibus obruent viri ciuitatis illius,& morietur, quoniam fecit nefas in Israel , vt fornicaretur in domo patris sui:& auferes malum de medio tui.
22 Si dormierit vir cum vxore alterius, & vterque morietur, id est adulter & adultera: & auferes malum de Israel. Leuit.
23 Si puellā virginem desponderit vir & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea:
24 Educes vtrunque ad portam ciuitatis illius,& lapidibus obruentur:puella,quia non clamauit quum esset in ciuitate:vir,quia humiliauit vxorē proximi sui. & auferes malum de medio tui. D
25 Sin autē in agro repererit vir puellam quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cum ea,ipse morietur solus.
26 Puella nihil patietur , nec est rea mortis : quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum , & occidit animā eius, ita & puella perpessa est:
27 Sola erat in agro: clamauit,& nullus affuit qui liberaret eam.
28 Si inuenerit vir puellam virginem quæ non habet sponsum,& apprehēdens concubuerit cum illa , & res ad iudicium venerit:

10 Non arabis,&c.'לא תחרוש וגו .i. arando nō iunges bouē cū asino,quia vires nō sunt æquales:sed iūges boues bobus,& asinos asinis. Ita exponit ex doctis Hebræorū alter. Alii,non arabis cū animalibus diuersarum specierum,quorū vnum est mundū,& alterum est immundum. Admonemur hoc exemplo, omnia debere ordine & æquabiliter fieri. 11 Diuersa specie שעטנז Vide Leuit.19.c.19. 12 Fimbrias גדילים De his dictum est Nume.15.d.38. 13 Atque odio hab.eam, ושנאה: .i.cœperit eam habere odio. 14 Et imposuerit ei occ.verb. ושם לה עלילות דברים Hebraismus,& effecerit vt alii malè loquantur de ea.vel,fuerit author vt malè audiat. Et infamauerit e. והוציא עליה שם רע Ad verbum,& eduxerit[siue,protulerit]super eam nomen malum.i.traduxerit eam. Et accessi ad eam, ואקרב אליה .i.rem habui cum ea. Virginitatem: בתולים: Ad verbum,virginitates.i.sanguinem indicem virginitatis.hoc est non inueni eam virginem. 15 Et proferent *signa* virg. והוציאו את־בתולי Ad verbum,& educent virginitates.i.lintea infecta sanguine rupti hymenis,indicia virginitatis,in quibus congressus primùm fuerat maritus cum virgine,quæ parentes seruare solebant. Hæc lex data videtur aduersus eos qui post primum aut aliquot congressus cupiebant ab vxoribus diuertere,quòd suam libidinem explessent. 17 Imposuit occ.verb. הוא שם עלילות דברים Hebraismus qui paulo antè versu 14.effecit vt malè loquantur de ea. Vestimentum שמלה .i.linteum. 18 Et flagellabunt e. ויסרו & castigabunt eum. 19 Argenteis, כסף sub.siclis.vt habet Chaldæus paraph. 'מאה סלעין וגו Infamauit,virg. הוציא שם רע על בתולת Ad verbum,protulit nomen malum contra virginem. 20 Quòd si vera,&c. 'ואם אמת וגו Ad verbum,Et si veritas fuerit verbum hoc. 21 Vrbis eius, עירה sub.puellæ. Stultitiam נבלה.i.scelus.ignominiam. 24 Afflixit ענה humiliauit.i.compressit eam quæ paulo pòst futura erat vxor proximi. 26 Non *enim* est *illi* puellæ pec.m. אין לנערה חטא מות .i.non admisit facinus dignum morte. Et occidit eum anima, ורצחו נפש Hebraismus,& confecit eum vulnere lethali. Vide suprà cap.19.a.6.

Exod.22.c.16

Dabit qui dormiuit cum ea, patri puellæ quinquaginta ſiclos argẽti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ ſuæ.

Non accipiet homo vxorem patris ſui, nec reuelabit opperimẽtum eius.

Cap. XXIII.

NOn intrabit eunuchus attritis vel ãputatis teſticulis, & abſciſſo veretro, eccleſiam Domini.

Non ingredietur manzer, hoc eſt de ſcorto natus, in eccleſiam Domini vſque ad decimam generationem.

Ammonites & Moabites etiã poſt decimam generationem nõ intrabũt eccleſiam Domini in æternum:

Nume.22.a.5

Quia noluerunt vobis occurrere cũ pane & aqua in via quãdo egreſſi eſtis de AEgypto: & quia cõduxerũt cõtra te Balaã filium Beor de Meſopotamia Syriæ, vt malediceret tibi:

Et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem eius in benedictionem tuam, eo quòd diligeret te.

B Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ, in ſempiternum

Nõ abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt: nec AEgyptium, quia aduena fuiſti in terra eius.

Qui nati fuerint ex eis tertia generatione, intrabunt in eccleſiam Domini.

Quando egreſſus fueris aduerſus hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala.

Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus ſit ſomnio, egredietur extra caſtra:

Et non reuertetur priuſquam ad veſperam lauetur aqua: & poſt ſolis occaſum regredietur in caſtra.

Habebis locum extra caſtra ad quẽ egrediaris ad requiſita naturæ,

Gerens paxillum in balteo: quúmque ſederis, fodies per circuitum, & egeſta humo operies quo releuatus es.

C Dominus enim Deus tuus ambulat in medio caſtrorum tuorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos:

---

29 Tunc dabit vir ille qui coierit cum illa, patri puellæ quinqua-
ginta argenteos, & erit illi vxor, eo quòd afflixerit eã: non poterit
eam dimittere omnibus diebus ſuis.
30 Non capiet quiſquã vxorẽ patris ſui, neque diſcooperiet oram Vxor patris non ducenda.
patris ſui. Cap. XXIII.
1 NON ingredietur qui contuſione fractos aut abſciſſos habet Spadones & qui adgignendũ inepti ſunt, Iſraelitidas in vxores ducere nõ debent.
teſticulos, in congregationem Iehouæ.
2 Non ingredietur ″ſpurius congregationem Iehouæ: etiam″generatione decima non ingredietur congregationem Iehouæ.
3 ′Non ingredietur עAmmonita & Moabita cõgregationem Ie- Moabitis & Ammonitis ne elocentur mulieres Iſraeliticæ.
houæ: etiam″generatione decima non ingredietur congregatio-
nem Iehouæ vſque in ſeculum:
4 Eo quòd″non exceperint vos cum pane & aqua in via, poſtea-
quã egreſſi eſtis ex AEgypto: & quòd ′mercede conduxerit aduer-
ſum te Bilyám filium Beyór de Pethór è Meſopotamia Syriæ vt
malediceret tibi:
5 Sed noluit Iehouáh Deus tuus audire Bilyám, & conuertit Ie-
houáh Deus tuus tibi maledictionem in benedictionem, quòd di
ligeret te Iehouáh Deus tuus.
6 ″Non quæres pacem eorum & bonum eorũ cũctis diebus tuis,
in ſeculum.
7 Non abominaberis אEdomæum, quia frater tuus eſt: non abo- Idumæi & AEgyptii non abominandi.
minaberis AEgyptium, quia peregrinus fuiſti in terra eius.
8 Filii qui naſcentur eis generatione tertia, ingredientur congre-
gationem Iehouæ.
9 Quum egreſſus fueris″*in* caſtris cõtra inimicos tuos, caue ab o- Bellum.
mni re mala.
10 Quum fuerit in te aliquis qui non″fuerit mundus,″caſu noctur Pollutio nocturna.
no, egredietur extra caſtra, neque″ingredietur ea.
11 ″Appetente autem veſpera, lauabit ſe″aqua: & quum occubuerit
ſol,″ingredietur caſtra.
12 Et locus *quidam* erit tibi extra caſtra, egredieríſque illuc foras. Extra caſtra vẽter leuandus.
13 ″Paxillus item erit tibi cũ armis tuis: eritque,″quando deſidere
voles extrà, fodies eo, & conuerſus operies excrementa tua.
14 Iehouáh enim Deus tuus ambulat per medium caſtrorũ tuorũ,
vt eripiat te, & tradat inimicos tuos corã te: ſint itaque caſtra tua

IN CAPVT XXIII.

1 Non ingredietur qui contuſione, &c. לא־יבוא פצוע דכא וגו′ Ad verbum, Non ingredietur fractus attritione, aut abſciſſus teſticulum, in eccleſiam Iehouæ. Veteres duo eunuchorum genera ponunt. alteros, qui ſic nati ſunt: ad quos referebãtur etiam qui morbo aliquo vitium illud corporis contraxiſſent: tales à cœtu Domini non arcebantur. Alteros autem, quibus virilia execta, aut tuſa, aut aliqua arte debilitata ſunt: de talibus dicunt hoc loco ſtatuere Scripturam. Ad quam diſtinctionem Chriſtus apud Matthæum, 19.b.12, alluſiſſe videtur. Sunt enim eunuchi, inquit, qui ex vtero matris ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi facti ab hominibus. Ingredi eccleſiam Iehouæ, eſt habere commercium cum populo Dei, & habere ius ducendi Iſraelitidem. De Lege enim & fide nulla hic mentio. q.d. Virgines Iſraelitides non nubent iis qui fractos habent teſticulos, aut pudenda amputata: inepti ad generandum, non ducent Iſraelitidas in vxores. 2 Spurius ממזר Quidam de ſcorto natum interpretantur. Aliis non probatur iſta expoſitio, ſed volunt eum ſignificari qui ex coitu dãnato Legibus Dei, hoc eſt ex inceſtu natus eſt, contra quẽ capitale ſupplicium decretũ eſt, aut plagæ quadraginta, vna minus. Generatione decima דור עשירי hoc eſt nunquam. eſt enim abſolutus atque perfectus numerus. q.d. nunquam poterunt ducere Iſraelitidem in vxorem. Sequenti verſu velut exponens quid ſignificet Generatione decima, addit In ſeculum. 3 Non ingredietur עAmmonita, &c. לא יבוא עמוני וגו′ .i. filias veſtras non elocabitis Ammonitis aut Moabitis in æternum. Hoc de maribus, non de mulieribus intelligitur: nam Ruth Moabitis nupſit viro Iſraelitæ. Porrò Moabitæ & Ammonitæ non tam ex eo quòd ex inceſtu nati erant, in Eccleſiam Domini venire prohibentur, quàm quòd ſe ingratos erga filios Iſrael exhibuerint. Nam ſuprà cap.2.b.9, Dominus vetuit ne Moſes eos bello laceſſeret. Huius illi beneficii immemores, inimicos ac hoſtes ſeſe exhibuerunt. 4 Non exceperint vos לא־קדמו אתכם non præuenerint vos. Vel, non venerint vobis obuiam. Mercede conduxerit שכר ſub. Moab. Vide Nume.22.a.4. 6 Non quæres pacem, &c. לא־תדרוש שלומם וגו′ .i. Nunquam conſulas tranquillitati eorum, & vtilitati. 9 In caſtris מחנה Subauditur ב, cũ exercitu. Alii vertunt, quum exercitus egredietur. 10 Caſu nocturno, מקרה־לילה Ad verbum, ab accidente noctis. i. propter pollutionem quæ noctu acciderit. Ingredietur ea. יבוא אל־תוך המחנה: Ad verbũ, ingredietur mediũ caſtrorũ. priuſquã ſcilicet fuerit expiatus. 11 Appetente autẽ veſpera, והיה לפנות־ערב Ad verbũ, Et erit, in aſpiciẽdo veſperã. dũ aſpexerit veſpera. Aqua: במים expiatoria ſcilicet. Ingredietur יבוא Pro Reuertetur poſitum. 13 Paxillus item erit, &c.′ ויתד תהיה וגו Habebis quoque paxillum cum inſtrumentis tuis. i. cum enſe tuo. יתד *iathed*, id eſt inſtrumentum quo fodiebant terrã vice ligonis, ac ſcrobiculum excauabant, in quam onus ventris egererent, vt mox dicit, quem habere oportebat vnà cum armis bellicis. Quando deſidere voles בשבתך ſoluendo ventrem ſcilicet extra caſtra.

'sancta: & ne videat in te'turpitudinē aliquam,'& auertatur à te.

Seruus fugitiuus non tradendus domino suo.

15 Non trades seruum 'domino suo,'qui eruerit se ad te à domino suo.

16 Tecum habitabit'in medio tui,in loco quem elegerit'in vna vrbium tuarum,'vbicunque placuerit ei:non vim inferes ei.

Meretrix & scortator.

17 Non erit meretrix è filiabus Iשּׂraël, neque erit scortum masculum è filiis Iשּׂraël.

Merces prostibuli.

18 'Non adduces mercedē meretricis, & pretium canis in domum Iehouæ Dei tui pro quocunque voto : quia'abominatio Iehouæ Dei tui etiam vtrunque est.

Non fœnerādū.

19 'Non fœnerabis fratri tuo fœnus pecuniæ, fœnus cibi , fœnus cuiuscunque rei quæ fœnori dari solet.

Vsura.

20 Extraneo fœnerabis,at fratri tuo non fœnerabis: vt benedicat tibi Iehouáh Deus tuus'in cunctis ad quæ extenderis manum tuam super terram ad quam ingrederis vt possideas eam.

Votū reddēdum.

21 Quū voueris votū Iehouæ Deo tuo, non differes reddere illud: quia requirendo requiret illud Iehouáh Deus tuus à te , & erit in te'peccatum.

22 Si autem desieris vouere,non erit in te peccatum.

23 'Quod egressum fuerit è labiis tuis,præstabis,& facies quemadmodum vouisti Iehouæ Deo tuo sponte tua , posteaquā loquutus es ore tuo.

De vinea & segete proximi.

24 'Quū ingressus fueris vineā proximi tui,comedes vuas'pro desiderio tuo *ad* saturitatem tuam:at in vase tuo non pones.

25 'Quū ingressus fueris segetē proximi tui,decerpes spicas manu tua:'at falcem nō eleuabis in segetē proximi tui. Cap. XXIIII.

Permissio repudii.

1 SI acceperit vir mulierem,& coierit cum ea,accidat autem vt non inueniat gratiam in oculis eius,quòd inuenerit in ea'turpitudinem aliquam,'& scripserit ei libellum repudii, ac posuerit in manu eius,eiecerítque eam è domo sua:

2 Et egressa è domo illius,abierit,ac nupserit viro alteri.

3 Et ille quoque vir posterior odio habuerit eam, atque scripserit ei libellum repudii,posuerítque in manu eius,ac eiecerit eam è

& sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis,ne derelinquat te.

15 Nō trades seruum domino suo , qui ad te confugerit.

16 Habitabit tecum in loco quí ei placuerit, & in vna vrbium tuarū requiescet:ne contristes eum.

17 Nō erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.

18 Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui,quicquid illud est quod vouerint:quia abominatio est vtrunque apud Dominum Deum tuum.

19 Nō fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges,nec quamlibet aliam rem,

20 Sed alieno:fratri autem tuo absque vsura id quo indiget,commodabis:vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra ad quā ingrederis possidendam.

21 ¶Quū votum voueris Domino Deo tuo,non tardabis reddere: quia requiret illud Domin⁹ Deus tuus: & si moratus fueris,reputabitur tibi ī peccatū.

22 Si nolueris polliceri, absque peccato eris.

23 Quod autem semel egressum est de labiis tuis, obseruabis,& facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria volūtate & ore tuo loquutus es.

24 Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum.

25 Si intraueris segetem amici tui,frāges spicas,& manu conteres:falce autem non metes.

Cap. XXIIII.

1 SI acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquā fœditatem : scribet libellum repudii, & dabit in manu illius,& dimittet eā de domo sua:

2 Cúmque egressa alterum maritū duxerit,

3 Et ille quoque oderit eam, dederítque ei libellum repudii , & dimiserit

Eccl. 5.a.4. *Nume. 30.* *Matth. 12.a.1.* *Matth. 5.d.31. & 19.a.7. Marc. 10.a.4.*

14 Sancta: קדוש Ad verbum,sanctitas.i.pura & munda. Turpitudinem aliquam, ערות דבר Ad verbum,turpitudinem rei.i.aliquid turpe. Et auertatur à te.: ושב מאחריך & deserat te. Ad verbum,& auertatur de post te.

15 Domino s. אדניו.i. hero suo. Ad verbū,dominis suis.sing.Heb.pro plur. Qui eruerit se,&c. אשר-ינצל אליך qui se apud te eripi cupit à domino suo.Alii,qui confugerit ad te,&c. 16 In medio tui, בקרבך .i.in prouincia tua. In vna vrbium t. באחד שעריך Ad verbum,in vna portarum tuarum. Vbicunque plac. ei בטוב לו Ad verbum,in bono sibi.i.in loco illi gratissimo. Gallicè, *ou bon luy semblera.*

18 Non adduces,&c. לא תביא Non offeres. Quod illicito vsu corporis acquisierit meretrix, ex eo nihil voueri potest,& nuncupari altari. Vt Deus odit rapinam in holocaustum,ita & omnia quæ peccato & iniquitate parta sunt,quum velit reuerenter coli.ideo illud non est cōferendum ad domū Dei,siue pro sacrificio, siue pro structura, quod vilitatem & ignominiam, aut turpitudinem habet connexam. Atque hæc ratio est cur & pecunia qua canis venditur,non sit offerenda:quia canis vilissimū animal in Scripturis habetur,vt etiam prouerbiis seruiat,sicut ait Abner,2.Samu.3.b.8,Sūmne ego caput canis,&c.Et 1.Samu.17.f.43,dicit Goliath,Nūquid canis ego sum? Abominatio Ieh. תועבת יהוה .i.detestatur omnia illa Dominus. 19 Non fœnerabis,&c. לא תשיך וגו' .i.Non dabis fratri tuo pecuniam ad vsuram,neque cibum,neque rem quancunque quæ ad vsuram dari soleat. 20 In cunctis ad quæ,&c. בכל משלח וגו' Ad verbum,in omni missione manus tuæ.sic suprà cap.15.b.10. 21 Peccatum. :חטא .i.mulcta.q.d.dabis pœnas,siue multaberis.

23 Quod egressum,&c. מוצא שפתיך וגו' Ad verbum, Prolationem labiorum tuorū custodies.i.quod semel pollicitus fueris,præstabis.

24 Quum ingress.f.vin. כי תבוא בכרם רעך .i.Quū locaueris operā tuam tempore vindemiæ proximo tuo.Chaldæus paraph. Si mercede conductus fueris in vineam fratris tui.De vindemiatoribus est sermo,quibus non permittit aliquid efferre in sporta sua. Pro desiderio t. כנפשך Ad verbum,secundum animam tuam. 25 Quum ingressus fu. כי תבוא vt scilicet metas.De messoribus loquitur. At falcem non eleuabis,&c. וחרמש לא תניף וגו' Hebraismus,segetem non secabis quam efferre voles.

IN CAPVT XXIIII.

1 Si acceperit,&c. כי יקח וגו' Quum quis duxerit aliquam in vxorem,& rem habuerit cum ea. Turpitudinem aliquam, ערות דבר Ad verbum,turpitudinem rei.i.aliquid turpe:vt præcedenti capite,versu 14. Et scripserit ei,&c. וכתב לה וגו' Quidam non coniungunt hæc sequenti quarto versui,vertentes,Tunc scribet ei libellum repudii,ac dabit in manu eius,eiiciétque eam de domo sua. Et egressa de domo illius abibit,eritque alteri viro. Quòd si etiam vir posterior odio habuerit eam,atque scripserit illi libellum repudii,& ponens in manu eius eam eiecerit de domo sua:aut si mortuus fuerit vir ille posterior qui duxerat eam in vxorē:Non poterit,&c. Libellus repudii,Hebraicè dicitur libellus succisionis: quòd eo libello velut excidebatur à domo mariti vxor. Formam libelli repudii non tradunt Sacræ literæ.magistri autem Hebræorum in his libellis vtuntur hac forma,In quarta sabbathi,in vicesima mensis Siuan, anno quinquies millesimo ducētesimo nonagesimo tertio à creatione mundi,hic & in hac ciuitate,ego Iacob,sic cognominatus filius Rabi Isaac,volui ex animo,atque citra vllam coactionem dimisi,& eieci hāc quæ hactenus fuit vxor mea,filiā illius Rabi,dóque ei facultatem & potestatem vt pro animi sententia eat quò voluerit, ducique possit ab alio quocunque viro, nec eam quisquam prohibeat. In cuius rei testimonium dedi ei libellum repudii, & schedam amissionis, atque signaculum diuortii, iuxta constitutionem Mosis & Israelis. Formula autem libelli repudii qua vsi sunt veteres Romani,fuit hæc, Res tuas curato,res tuas tibi habeto. Lege tractatum De diuortiis.

de domo ſua, vel certè mortu⁹ fuerit:

Nō poterit prior maritus recipere 4
eam in vxorē:quia polluta eſt,& abo-
minabilis facta eſt corā Domino : ne
peccare facias terrā tuam quā Domi-
nus Deus tu⁹ tradiderit tibi poſſidēdā.

Quum acceperit homo nuper vxo- 5
rem , non procedet ad bellum , nec ei
B quippiā neceſſitatis iniungetur publi-
cæ , ſed vacabit abſque culpa domui
ſuæ,vt vno anno lętetur cū vxore ſua.

Non accipies loco pignoris inferio 6
rem & ſuperiorem molā: quia animā
ſuam appoſuit tibi.

Si deprehenſus fuerit homo ſolici- 7
tans fratrē ſuū de filiis Iſrael,& vendi-
to eo acceperit pretiū:interficietur,&
auferes malum de medio tui.

Obſerua diligenter ne incurras pla- 8
gam lepræ, ſed facies quæcunque do-
cuerint te ſacerdotes Leuitici generis
iuxta id quod pręcepi eis, & imple ſo-
licitè.

Nume.12.c.10
|Memento quæ fecerit Dn̄s Deus 9
tuus Mariæ in via quū egrederemini
de AEgypto.

Quum repetes à proximo tuo rem 10
aliquam,quā debet tibi, nō ingredie-
C ris domum eius vt pignus auferas:
Sed ſtabis foris, & ille tibi proferet
quod habuerit. 11
Sinautem pauper eſt,non pernocta
bit apud te pignus. 12
Sed ſtatim reddes ei ante ſolis occa 13
ſum: vt dormiens in veſtimento ſuo,
benedicat tibi, & habeas iuſtitiam co
ram Domino Deo tuo.

Leuit.19.c.13 Tob.4.c.15
Non negabis mercedem indigen-
tis,& pauperis fratris tui,ſiue aduenę 14
qui tecum moratur in terra, & intra
portas tuas eſt:
Sed eadem die reddes ei pretium la
boris ſui ante ſolis occaſum,quia pau 15
per eſt,& ex eo ſuſtētat animam ſuā:
ne clamet contra te ad Dominum, &
reputetur tibi in peccatum.

4.Reg.14.a.6 Ezech.18.c.20
|Non occidentur patres pro filiis, 16
nec filii pro patribus:ſed vnuſquiſque
D pro peccato ſuo morietur.
Non peruertes iudicium aduenæ &
pupilli:nec auferes pignoris loco vi- 17
duæ veſtimentum.
Memento quòd ſeruieris in AEgy-
pto,& eruerit te Dominus Deus tuus 18
inde: idcirco præcipio tibi vt facias
hanc rem.

domo ſua , aut ſi mortuus fuerit vir ille poſterior qui acceperat
eam ſibi in vxorem:

Non poterit maritus eius prior qui eiecerat eam,‘iterum acci-
pere eam vt ſit illi vxor, poſteaquā polluta eſt : quia abominatio
eſt coram Iehoua,& nō pollues terram quam Iehouáh Deus tuus
dat tibi *in* hæreditatem.

Quum quis acceperit vxorem nouā,non egredietur ad bellum, Indulgentia nuper coniugatis.
‘neque iniūgetur illi vllum *publicum* negotium:immunis erit in do-
mo ſua anno vno,& delectabit vxorem ſuam quam accepit.

Non accipiet *quiſquam* pro pignore ‘metā & catillū: quoniam ‘a- Non accipiendū in pignus, id quo commode carere non poteſt proximus.
nimam ipſe acciperet pro pignore.

Si deprehēſus fuerit aliquis qui furatus fuerit ‘animam è fratri- Prædo vendens hominem.
bus ſuis è filiis Iiſraél,‘& negotiatus fuerit cum eo,aut vendide-
rit eum:morietur fur ille,& auferes malum è medio tui.

Caue tibi‘in plaga lepræ,vt obſerues‘diligenter,& facias‘omni- Cauēdū à lepra
no vt docebunt vos ſacerdotes Leuitæ: quemadmodum præcepi
eis,‘cuſtodietis faciendo.

Memento eorum quæ fecit Iehouáh Deus tuus ipſi Miriám in
ipſo itinere ,poſteaquam egreſſi eſtis ex AEgypto.

Quum mutuaueris proximo tuo mutuum aliquod,non ingre- Quomodo accipiendū pignus, & quando reddendum.
dieris domum eius,‘vt capias pignus eius:

Foris ſubſiſtes:& vir cui mutuaueris,efferet ad te pignus foras.

Quòd ſi vir pauper fuerit,‘non dormies cum pignore eius:

Reſtituendo reſtitues illi pignus illud quum occubuerit ſol,
vt dormiat‘in veſtimento ſuo,& benedicat tibi:‘tibíque erit iuſti
tia coram Iehoua Deo tuo.

‘Non vim inferes mercenario pauperi,& egeno,*tam* de fratribus Non retinenda merces.
tuis quàm de peregrinis tuis q ſunt‘in terra tua intra portas tuas.

‘In die ſuo dabis mercedem eius: ‘neque occumbet ſuper eam
ſol,quoniam pauper eſt,‘&cum ea ſuſtentat animam ſuam:ne cla
met contra te ad Iehouam,‘& ſit in te peccatum.

‘Nō interficientur patres pro filiis, neque filii interficiētur pro Boni pro malis non puniendi.
patribus:quiſque pro peccato ſuo morietur.

‘Non peruertes iudicium peregrini,pupilli, neque capies in pi Pupillus,aduena,vidua.
gnus veſtimentum viduæ:

Sed recordare quòd ſeruus fueris in AEgypto , & redemerit te Reliquiæ in agro,vinea,oliueto,pupillis,aduenis,& viduis relinquendæ.
Iehouáh Deus tuus inde:idcirco præcipio tibi vt facias hāc rem.

4 Iterum accipere eam לשוב לקחתה Ad verbum,reuerti ad accipiendum eam. 5 Neque iniungetur,&c. ולא־יעבור וגו׳ Ad verbum,& non tranſibit ſuper eum vlla res. 6 Metam & catillum: רחים ורכב molam inferiorem & ſuperiorem.רחים à ריח duale eſt, quòd ſint duæ molæ,ſuperior quæ רכב catillus,& inferior quæ רחים meta. Dicitur etiam רחים de vtraque,& non de inferiore tantùm : quia inferior tantùm dicitur שכב,vt ſuperior רכב.vnde vertere potes,Non accipies in pignus vtranque molam, imò ne ſuperiorem quidem.quæ ſcilicet minor eſt.q.d. tantum abeſt vt accipere debeas vtranque molam , vt molam ſuperiorem , breuiorem, viliorem, & leuiorem accipere atque offerre non permittam. Animam נפש .i.victum hominis, ſiue id vnde ſibi quærit victum. Anima pro vita:& vita pro victu quo vita ſuſtentatur. 7 Animam נפש Pro homine accipit.De plagiario loquitur. Et negotiatus fuerit cū eo, והתעמר בו .i.permutauerit illum.nempe hominem,quem nomine animæ ſignificat.Gallicè,*& ait faict marchandiſe de luy.*
8 In plaga lepræ,בנגע־הצרעת à plaga lepræ.i.vide diligenter ne tranſgrediaris leges quas tuli in gratiā leproſorum.q.d.Leproſi ſunt ſeparandi à cōmuni cōſortio ciuium, quū ſit cōtagioſa lepra : populū autē mundū ac validū requirit reſp.Exemplū dat Miriā ſororem Moſis quæ excluſa eſt iuſſu Iehouæ.Si huic ergo non eſt parſum,vt maneret in caſtris,nulli eſt parcendum.Vel,vt alii volunt,Obſerua ne tale quid cōmittas vnde lepra percutiaris(ſicut Miriam percuſſa eſt, Nume.12.c.10)aut ſi percuſſus fueris, vt facias ſicut decet leproſum corā Leuitis. Diligenter, מאד Ad verbum,valde. Omnino vt docebunt ככל אשר־יורו Ad verbū,ſecundum omnia quæ docebunt,&c. Cuſtodietis faciendo. תשמרו לעשות: .i.diligenter ac ſolicitè facietis. 10 Vt capias pignus e.לעבט עבטו: non vult vt qui repetit debitum,ingrediatur domum debitoris, accepturus ſcilicet pignus quod illi placuerit: quod eſſet vim inferre: ſed quod debitor protulerit pro ſua facultate,id accipiat. 12 Non dormies cū pig.e. לא תשכב בעבטו: id perinde eſt acſi dicat,antequam eas cubitum reddes illi. 13 In veſtimento ſ. בשלמתו in veſte ſua.quam ſcilicet dederat tibi pignori. Tibique erit iuſtitia,&c. ולך תהיה צדקה וגו׳ .i. illud reputabit tibi Deus ad iuſtitiā,hoc eſt probabit opus tuum tanquā bonum & iuſtum. 14 Non vim inferes,&c. לא־תעשק וגו׳ Non opprimes mercenariū pauperem & egenū,&c.ſiue ſit de fratribus tuis,ſiue de peregrinis tuis.i.non retinebis per vim, aut per calūniam mercedem mercenarii. In terra tua,&c. בארצך וגו׳ .i.in patria tua,in vrbe tua. 15 In die ſuo ביומו Hebraiſmus.Eodem die. Neque occūbet ſuper eam ſol,ולא־תבוא עליו השמש Hebraiſmus,nō retinebis illam vſque ad occaſum ſolis. Et cum ea ſuſtentat a.ſ. ואליו הוא נשא את־נפשו & ad illam eleuat animam ſuam.i.totam ſpem in ea mercede ponit quòd ex ea viuet.hoc eſt,ex ea viuit. Et ſit in te peccatum. והיה בך חטא: Hebraiſmus,& luas pœnas. 16 Non interficientur לא־יומתו ſub.à Iudicibus.
17 Non peruertes לא תטה Id eſt non facies inclinare in alteram partem.

Reliquiæ in agro, vinea, olineto, pupillis, adnenis, & viduis relinquendæ.

'Quũ messueris messem tuã in agro tuo, & oblitus fueris mani- 19
pulum aliquem in agro, non reuertêris ad recipiendum illũ: pere-
grino, pupillo, & viduæ erit: vt benedicat tibi Iehouáh Deus tuus
in omni opere manuum tuarum.
Quũ excusseris oliuas tuas, 'non scrutaberis ramos *quos reliqueris* 20
post te: peregrino, pupillo, & viduæ erit.
Quum vindemiaueris vineã tuam, non 'colliges racemos post 21
te: peregrino, pupillo, & viduæ erit.
Et memento quòd seruus fueris in terra AEgypti: idcirco præ- 22
cipio tibi vt facias hanc rem. Cap. XXV.

De pœnis delinquentium.

SI fuerit lis inter aliquos, & accesserint ad iudicium, & iudica- 1
uerint eos: 'iustificauerintque iustũ, & impiũ condẽnauerint:
'Si quidem cædẽdus fuerit impius, 'tũc prosternet illum Iudex, 2
& cædere iubebit illum coram se 'secundũ impietatem eius iuxta
numerum.
'Quadragenis *plagis* cædere iubebit eũ, non 'addet: ne fortè si ad- 3
dat cædere illum vltra istas *plagas* plagis multis, 'vilescat frater tu-
us in oculis tuis.

Merces laboranti reddenda.

'Non obthurabis *os* bouis quando triturat ipse. 4

Lex suscitandi semen fraternũ.

Quum habitauerint fratres pariter, & mortuus fuerit vnus ex 5
eis, '& filius non fuerit ei, non nubet vxor mortui 'extrà viro ex-
traneo: cognatus eius ingredietur ad eam, & capiet eam sibi in v-
xorem, affinitatémque contrahet cum ea.
Erit autem, primogenitus quem pepererit, 'stabit nomine fra- 6
tris sui defuncti, ne deleat nomen eius ex Iωsraκele.
Quòd si nolueritvir ille accipere cognatã suã, 'tũc ascẽdet cogna 7
ta ei⁹ ad portã ad Seniores, & dicet, Renuit cognat⁹ meus suscitare
fratri suo nomẽ in Iωsraκele, 'nõ vult affinitatẽ cõtrahere mecũ.
Tunc accersent illum Seniores vrbis eius, & loquentur cum eo, 8
'& stabit, ac dicet, 'Nolui accipere eam.
Accedet postea cognata ei⁹ ad ipsũ in oculis Seniorũ, '& soluet 9
calceamentũ eius à pede ipsius, & spuet in faciẽ eius, loquetúrq;
ac dicet, Sic fiet viro 'qui non ædificauerit domum fratris sui.

Domus discalceati. Mulieris manus abscindẽda, qua pudẽda hominis apprehenderit.

Et vocabitur nomen eius in Iωsraκele, Domus 'discalceati. 10
Quũ rixati fuerint aliqui simul, 'alter cum altero, & accesserit 11
vxor vnius vt eruat virũ suum è manu percutientis ipsum, & im-
miserit manum suam, apprehenderítque 'verenda eius:
Tunc abscindes manum illius, 'non parcet oculus tuus. 12

Leuit. 19.
19 |Quãdo messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reuertêris vt tollas illum: sed aduenam, & pupillum, & viduã auferre patieris: vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in õni opere manuũ tuarũ.
20 Si fruges collegeris oliuarum, quicquid remanserit in arboribus, non reuerteris vt colligas: sed relinques aduenæ, pupillo, ac viduę.
21 Si vindemiaueris vineã tuã, non colliges remanentes racemos, sed cedent in vsus aduenæ, pupilli, ac viduæ.
22 Memento quòd & tu seruieris in AEgypto: & idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. Cap. XXV.
1 SI fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint Iudices: quem iustum esse perspexerint, illi iustitiæ palmã dabũt: quẽ impiũ, cõdẽnabũt impietatis.
2 Sin autem eum qui peccauit, dignũ viderint plagis: prosternent, & coram se facient verberari: pro mensura peccati, erit & plagarum modus:
3 Ita duntaxat vt |quadragenariũ numerũ non excedãt: ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.
4 |Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.
5 |Quãdo habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui: B
6 Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel.
7 Sin autem noluerit accipere vxorẽ fratris sui quæ ei lege debetur, perget mulier ad portã ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicétq;, |Nõ vult fratrem viri mei suscitare nomẽ fratris sui in Israel, nec me in coniugiũ sumere.
8 Statimque accersiri eum facient, & interrogabunt: si responderit, Nolo eam vxorem accipere:
9 Accedet mulier ad eũ corã Senioribus, & tollet calceamẽtũ de pede eius, spuétque in faciem illius, & dicet, Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui. C
10 Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati.
11 Si habuerint inter se iurgiũ viri duo & vnus cõtra alterũ rixari cœperit, volénsq; vxor alterius eruere virũ suum de manu fortioris, miserit manum, & apprehenderit verenda eius:
12 Abscindes manum illius, nec flecteris super eam vlla misericordia.

---

19 Quum messueris, &c. כי תקצור וגו' Vide eadem Leuit. 19. b. 9. 10 Non scrutaberis ra. post te: לא תפאר אחריך Ad verbum, Nõ ramiculabis (si Latinè dici posset) post te. i. non scrutaberis, aut rimaberis ramos iã à te excussos, an fructus aliquos reliqueris quos excutias. A פוארה quod ramũ significat 21 Colliges racemos תעולל racemabis. IN CAPVT XXV.
1 Iustificauerintque והצדיקו .i. absoluerint. 2 Si quidem cædendus f. imp. והיה אם בן הכות הרשע Ad verbum, Et erit, si fuerit filius verberum impius. Tunc prosternet illum והפילו Tunc prosterni iubebit. Secundũ impietatem e. &c. כדי רשעתו במספר: i. pro qualitate impietatis eius iuxta numerum in Lege constitutũ. ר' syllabica est adiectio. 3 Quadragenis ארבעים q. d. potest percuti vsq; ad XL plagas, non plures. Vide 2. Corinth. 11. f. 24. Addet: יסיף sub. minister Iustitiæ. Vilescat, &c. ונקלה וגו' .i. ne dum pluribus plagis percusserit illum, moriatur vt animal contemptibile & vile te inspectante. 4 Non obthurabis לא תחסום Non claudes. Alii, Non frænabis. sub. in area tua. i. nõ alligabis ori bouis aliquod instrũmentum quo prohibeatur spicas carpere inter triturandum fruges tuas. Vide interpretationem huius loci apud Paulum, 1. Corin. 9. b. 9, & 1. Timo. 5. c. 18. 5 Et filius non f. ei, ובן אין לו. i. & fuerit sine liberis. Matthæus, cap. 22. c. 24, apud quem istud Christo proponunt Sadducæi, habet, nõ habens filium: Marcus, 12. b. 19, liberos non relinquat: Lucas, 20. e. 28, isque sine liberis mortuus fuerit. Extrà החוצה Quid istud Extrà significet, mox declarat, quum dicit, Viro extraneo. i. transeundo in aliam familiam. 6 Stabit יקום Ad verbum, surget. Quidam exponunt, succedet in nomen fratris sui. Alii, vocabitur de nomine fratris sui. hoc est, dicetur filius mortui, & ad eum pertinebit defuncti hæreditas. Erant enim distinctæ possessiones ante Babylonicam captiuitatem: quæ sic discretæ, per hanc legem seruabantur. 7 Tunc ascendet ועלתה .i. illico conferet sese. Non vult affinit. &c. לא אבה יבמי: i. noluit me ducere in vxorem, tanquam cognatam suam. 8 Et stabit, ac dicet, ועמד ואמר & stabit, sub. ante Iudices, ac dicet. vel vt alii, quòd si perseueret dicere: vt sequẽti versu iũgatur. Nolui, &c. לא חפצתי לקחתה: Non placet mihi ducere eam. 9 Et soluet וחלצה & detrahet. nempe consanguinea. Hæc lex conferatur cum eo quod Ruth 4. b. 6. 7. 8, scribitur. Illic vir sibi detrahit calceamentum: hic verò consanguinea viro detrahit. Hic ad ignominiam detrahitur: illic in signum concessi iuris propinquitatis. Qui nõ ædificauerit domum אשר לא יבנה את בית .i. qui noluerit suscitare semen fratri suo. 10 Discalceati. חלוץ הנעל Ad verbum, soluti calceum. i. hominis cui calceus fuerit detractus de pede à cognata. 11 Alter cum altero, איש ואחיו Ad verbum, vir cum fratre suo. Verenda eius: במבשיו: Ad verbum, confusionem eius, Chaldæus paraph. domum, siue locum inferiorum eius. Ita honestè circumloqui solent pudenda. 12 Non parcet oculus t. לא תחוס עינך: Hebraismus, non misereberis eius.

13 Non erit tibi 'in loculo tuo 'pondus & pondus, maius & minus. Pondera æqua, & mensuræ.
14 Non erit tibi in domo tua modius & modius, 'maior & minor.
15 Pōd⁹ 'perfectū & iustū erit tibi: modi⁹ perfect⁹ & iustus erit tibi.
'vt prolōgēt dies tuos super terrā quā Iehouáh Deus tuus dat tibi:
16 Quia abominatio Iehouæ Dei tui est quicunque facit hæc, omnis faciens iniquitatem.
17 Memento eorum 'quæ fecit tibi ỿ Amalēc in via, quādo egressi estis ex AEgypto. Iubetur Amalec occidi.
18 Quòd occurrerit tibi in via, '& in cauda agminis percusserit te, omnium debilium *qui erant* post te, quum esses lassus, & fatigatus, & non timuit Deum.
19 Erit ergo, quum dederit requiem Iehouáh Deus tibi ab omnibus inimicis tuis per circuitū, in terra quam Iehouáh Deus tuus dat tibi in hæreditatem vt possideas eam, delebis memoriam ỿ Amalēc de sub cælo: ne obliuiscaris. Cap. XXVI.

תבא

1 Q'Vum autē ingressus fueris terrā quā Iehouáh Deus tuus dat tibi *in* hæreditatem, & possederis eam, & habitaueris in ea:
2 Tūc accipies de primitiis omniū fructuū terræ, quas afferes è terra tua quam Iehouáh Deus tuus dat tibi, & pones in canistro, ibísque ad locum quem elegerit Iehouáh Deus tuus, 'vt illic habitare faciat nomen suum:
3 Et venies ad sacerdotē qui erit in diebus illis, dicésque illi, 'Annuntio hodie Iehouæ Deo tuo quòd ingressus sum terram quam iurauit Iehouáh Patribus nostris se daturum nobis. Primitiæ grati animi symbolũ.
4 Capiétque sacerdos canistrum è manu tua, & ponet illud corā altari Iehouæ Dei tui.
5 'Et loquēris, ac dices corā Iehoua Deo tuo, 'Syrus *ille* penuria laborās pater meus, descēdit in AEgyptū, & peregrinatus est illic cū viris paucis, & euasit illic in gentem magnam, robustā, & multā.
6 'Molestia autem nos affecerūt AEgyptii, & afflixerunt nos, imposuerúntque nobis seruitutem duram.
7 Clamauimus itaque ad Iehouam Deum Patrum nostrorum, & exaudiuit Iehouah vocem nostram, '& aspexit afflictionem nostram, & laborem nostrum, & oppressionem nostram:
8 Et eduxit nos Iehouáh ex AEgypto cum manu forti, ac brachio extento, & terrore magno, & signis atque portentis.
9 Et introduxit nos ad locum istum, dedítque nobis terram istā, terram fluentem lacte & melle.
10 Nunc igitur ecce, attuli primitias fructus terræ quā dedisti mihi ô Iehouáh. '& relinques illud coram Iehoua Deo tuo, atque adorabis coram Iehoua Deo tuo.
11 Et lætaberis in omni bono quod dederit tibi Iehouáh Deus tuus & domui tuæ, tu & Leuita, & peregrinus qui est in medio tui.

Non habebis in sacculo diuersa pōdera, maius & minus:
Nec erit in domo tua modius maior & minor.
D Pōdus habebis iustum & verum, & modius æqualis & verus erit tibi: vt multo viuas tempore super terrā quā Dominus Deus tuus dederit tibi.
Abominatur enim Dominus tuus eum qui facit hæc, & auersatur omnē iniustitiam.
Exod.17.c.8. Memēto quæ fecerit tibi Amalec in via, quādo egrediebaris ex AEgypto:
Quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit, quādo tu eras fame & labore confectus: & non timuerit Deum.
Quū ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiē, & subiecerit cunctas per circuitum nationes in terra quam tibi pollicitus est, delebis nomen eius sub cælo: caue ne obliuiscaris.

Cap. XXVI.

QVúmque intraueris terrā quā Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendā, & obtinueris eam, atque habitaueris in ea:
Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergésque ad locum quem Dominus Deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius.
Accedésque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eū, Profiteor hodie corā Domino Deo tuo, quòd ingressus sum in terrā pro qua iurauit Dominus Patribus nostris vt daret eam nobis.
Suscipiénsque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui.
B Et loqueris in conspectu Domini Dei tui, Syrus persequebatur patrem meum, qui descēdit in AEgyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero: creuitque in gentem magnam ac robustam & infinitæ multitudinis.
Afflixerúntque nos AEgyptii, & persequuti sunt, imponētes onera grauissima.
Et clamauimus ad Dominum Deū Patrum nostrorū, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, & laborem, atque angustiam.
Et eduxit nos de AEgypto in manu forti & brachio extēto, in ingenti pauore, in signis atque portentis.
Et introduxit ad locum istū, & tradidit nobis terram lacte & melle manantem.
Et idcirco nunc offero primitias frugum terræ quam Dominus dedit mihi. & dimittes eas in cōspectu Domini Dei tui: & adorato Domino Deo tuo,
C Epulaberis in ōnib⁹ bonis quæ Dñs Deus tuus dederit tibi & domui tuæ, tu & Leuites, & aduena qui tecū est.

13 In loculo tuo בכיסך in sacculo tuo. in marsupio tuo. De ponderibus & mensuris vide Leuit.19.g.35. Pondus & pondus, אבן ואבן lapis & lapis. Hebraismus, diuersa pondera. Seipsum exponit quum mox dicit, maius & minus. Sic versu sequenti 'Nepha & 'Nepha, modius & modius, pro, diuersus modius. 14 Maior & minor. גדולה וקטנה: i. capacior & minus capax. 15 Perfectum שלמה completum. æquale. Vt prolongent dies t. למען יאריכו ימיך vt producant dies tuos. sub. pondera iusta & modii iusti: hoc est sint causa vt producantur dies tui, siue diu viuas. 17 Quæ fecit אשר־עשה Vide Exod.17.c.8. 18 Et in cauda, &c. ויזנבנו & decaudauerit in te, si Latinè dici posset. i. postremum agmen tuum percusserit, in quo erant omnes debiles & infirmiores.

IN CAPVT XXVI.

1 Quum autem ingr. f. והיה כי־תבוא Ad verbum, Et erit quum ingredieris. Hebræi ab hoc capite septimam huius libri sectionem incipiunt, appellantes eam תבא. 2 Vt illic hab. fa. &c. לשכן וגו' Vide suprà cap.12.a.5. 3 Annuntio הגדתי Præt. Heb. pro præs. i. Profiteor, siue fateor Deū stetisse promissis. 5 Et loquēris, ועניתּ Et respondebis sub. sacerdoti interroganti te, Quid gestas in canistro? Syrus penuria lab. ארמי אובד Ad verbum, Syrus periens. q. d. Has diuitias nō accepimus à parētibus, à patre nostro Iaacob, sed à Deo nostro. Nā pater noster Iaacob qui habitauit in Syria, illic laborauit penuria, ita vt ipsi Labā seruierit postea. idē in terra Chanaā laborās rursum penuria, descēdit in AEgyptū tēpore famis, &c. Hæc omnia eò tendunt vt ostendat Moses filios Israel accepisse Terram sanctā solo Dei dono. 6 Molestia au. aff. וירעו Ad verbum, Et malefecerunt nobis. 7 Et aspexit וירא aspexit nanque. vel, considerauit. 10 Et relinques illud והנחתו sub. canistrum, de quo suprà versu secundo.

Primitiæ tertio quoque anno Leuitis,pupillis,viduis & aduenis persoluendæ.

Postquã cõpleueris 'dare decimã omnium decimarum fructuũ 12
tuorum anno tertio,'anno decimæ,& dederis Leuitæ,peregrino,
pupillo,& viduæ,& comederĩt intra portas tuas,& saturati fuerĩt:
Tunc dices corã Iehoua Deo tuo, Extuli sanctificatum è domo, 13
& etiam dedi illud Leuitæ, & peregrino, pupillo,& viduæ,secun-
dum omne præceptum tuũ quod præcepisti mihi : non præteri-
ui *ullum* de præcepis tuis,neque oblitus sum.
Nõ comedi 'in tristitia mea ex eo, neque extuli ex eo 'in re pro- 14
fana, neque dedi *quicquam* ex ea in funere: obediui voci Iehouæ Dei
mei,feci iuxta omnia quæ præcepisti mihi.
Respice de habitaculo sanctitatis tuæ,è cælo,& benedic populo 15
tuo Iisraeli, & terræ quam dedisti nobis, quẽadmodum iurasti
Patribus nostris,terræ fluenti lacte & melle.
Hodie Iehouáh De' tu' præcipit tibi vt facias statuta hæc & iu 16
dicia: custodias ergo & facias ea toto corde tuo & tota anima tua.
Iehouam 'exaltasti hodie, quòd sit tibi in Deum, & ambules in 17
viis eius,& custodias statuta eius, & præcepta eius, & iudicia eius,
& obedias voci eius.

Iudæi in gloriã Dei assumpti in populum.

Iehouáh quoque exaltauit te hodie quòd sis ei in populũ pecu- 18
liarem,quemadmodum loquutus est tibi,& quòd custodias om-
nia præcepta eius:
Et ponat te superiorem omnibus gẽtibus quas fecit, 'ad laudẽ, 19
& nomen,& gloriam, & vt sis populus sanctus Iehouæ Deo tuo,
quemadmodum dixit.

Cap. XXVII.

Iubet Moyses vt transmisso Iordane, filii Israel aliquot lapides erigant, in quibus describatur Decalogus.

ET præcepit Mouséh & Seniores Iisraelis populo,dicẽdo,'Cu 1
stodi omne præceptum quod ego præcipio vobis hodie:
Erit autẽ, die qua trãsieritis Iardén,'*ut eatis* ad terrã quã Iehouáh 2
Deus tuus dat tibi,eriges tibi lapides 'magnos, quos linies calce:
Et scribes in illis omnia verba Legis huius quum trãsieris vt in- 3
grediaris terram quam Iehouáh Deus tuus dat tibi,terram fluen-
tem lacte & melle,quemadmodum loquutus est Iehouáh Deus
Patrum tuorum tibi.
Quũ inquã trãsieritis Iardén,erigetis lapides istos quos ego præ 4
cipio vobis hodie,in monte עEbál,liniésque eos calce.
AEdificabis quoque ibi altare Iehouæ Deo tuo,altare lapideũ: 5
non eleuabis super eos 'ferrum.
E lapidibus 'perfectis ædificabis altare Iehouæ Dei tui,& offe- 6
res super illud holocausta Iehouæ Deo tuo:
Atque sacrificabis pacifica,comedésque illic,atq; lætaberis co- 7
ram Iehoua Deo tuo.

12 Quando compleueris decimã cunctarum frugum tuarũ,anno decimarũ tertio dabis Leuitæ & aduenę, & pupillo & viduæ, vt comedant intra portas tuas,& saturentur:

13 Loquerísque in conspectu Domini Dei tui, Attuli quod sanctificatum est de domo mea, & dedi illud Leuitæ & aduenæ,& pupillo ac viduæ,|sicut iussisti mihi : non præteriui mãdata tua, nec sum oblitus imperii tui. Suprà 14.d.28

14 Nõ comedi ex eis in luctu meo, nec separaui ea in qualibet immunditia, nec expendi ex iis quicquam in re funebri: obediui voci Domini Dei mei, & feci omnia sicut pręcepisti mihi.

15 |Respice de sãctuario tuo, & de excelso cælorum habitaculo, & benedic populo tuo Israel, & terræ quã dedisti nobis, sicut iurasti Patribus nostris, terræ lacte & melle mananti. Esaiæ 63.d.15 baruch 2.d.16 D

16 Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi vt facias mandata hæc atque iudicia: vt custodias & impleas ex toto corde tuo,& ex tota anima tua.

17 |Dominum elegisti hodie,vt sit tibi Deus,& ambules in viis eius,vt custodias cæremonias illius, & mãdata atque iudicia,& obedias eius imperio. Suprà 7.a.6

18 Et Dominus elegit te hodie vt sis ei populus peculiaris, sicut loquutus est tibi,& custodias õnia præcepta illius:

19 Et faciet te excelsiorem cunctis gẽtibus quas creauit in laudem, & nomen, & gloriam suam vt sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut loquutus est

Cap. XXVII.

1 PRæcepit autem Moyses & Seniores Israel populo, dicentes, Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie.

2 Cũmque transieritis Iordanem in terram quã Dominus Deus tuus dabit tibi,eriges ingentes lapides,& calce læuigabis eos:

3 Vt possis in eis scribere omnia verba Legis huius, Iordane transmisso, vt introeas terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, terram lacte & melle manantem, sicut iurauit Patribus tuis.

4 |Quãdo ergo transieritis Iordanẽ, erigite lapides quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, & læuigabis eos calce. Exod. 20.d.25 iosue 8.f.31

5 Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus quos ferrum nõ tetigit,

6 Et de saxis informibus impolitis: B & offeres super eo holocausta Domino Deo tuo.

7 Et immolabis hostias pacificas, comedésque ibi, & epulaberis corã Domino Deo tuo.

12 Dare decimam om.dec.fru.t. לעשר את־כל־מעשר תבואתך Ad verbum, decimare omnem decimam prouentus tui.i.quum tandem dederis decimam omnium frugum tuarum. Anno decimæ,שנת המעשר Per appositionem dictum.i.anno quo decimæ dari solent pauperibus.Singulis enim annis decimæ Leuitis tantùm,at tertio quoque anno pauperibus dabantur & Leuitis.Seipsum declarat sequentibus.

14 In tristitia mea באוני in luctu meo.i.in calamitate mea.vel,in paupertate mea.siue egestate pressus, non comedi aliquid ex sanctificatis,siue rebus sacris,hoc est decimis. In re profana, בטמא .i.vt expenderem illud in rem immundam & profanam. Nihil enim ex decimis in re profana expendi debebat,quòd Deo sacræ essent.

17 Exaltasti האמרת Doctus inter Hebræos scribit hoc verbum deduci vel ab אמיר quod summum illum ramum & palmitem in arbore significat,à quo metaphoricῶς pro Exaltare,vel efferre accipitur:vel ab אמר dixit,siue loquutus est,vt האמיר sit deprædicare,siue laudibus vehere,hoc sensu, Dominum extulisti hodie,ita vt velit tibi esse Deus, propterea quòd ambules,&c. Vel potius vt vertit noster interpres, Summo honore affecisti Dominũ, quòd illum in Deum receperis,nõ idola,ita vt ambules,&c. Ille quoque summo honore te affecit quòd te in populum peculiarem receperit.dederitque tibi seruanda omnia præcepta sua,non aliis populis.

19 Ad laudem,לתהלה Referendum ad verbum Ponat,& ponat te ad laudem,vel in laudem.

IN CAPVT XXVII.

1 Custodi שמור Custodite.est infinitiuus Hebræis. 2 *Vt eatis* Istud addidit noster interpres ex sequenti versu,vt perficeretur oratio,in quo sequenti versu plena est. sic enim legitur,quum transieris vt ingrediaris terram.In qua oratione etiam deest quod hic expressum est,nempe Iardén. Magnos, גדולות insignes. 5 Ferrum.:ברזל .i.instrumentum aliquod ferreum.q.d.non cædes,siue incides,aut dolabis illos lapides.Seipsum sequenti versu declarat. Mutatio numeri crebra.

6 Perfectis שלמות integris.non sectis,sed informibus,qui ferro non fuerint formati,æquati, & politi. Gallicè *toutes entieres,non taillees.*

8 Itaque ſcribes in lapidibus omnia verba Legis iſtius,'declarando diligenter.
9 Et loquutus eſt Mowſéh & Sacerdotes Leuitæ ad omnem Iwſranél,dicendo,Auſculta & audi Iwſranél,hodie'factus es in populũ
Iehouæ Deo tuo.
10 Audias ergo vocem Iehouæ Dei tui, & facias præcepta eius, &
ſtatuta eius,quæ ego præcipio tibi hodie.
11 Præcepítque Mowſéh populo eo die,dicendo,
12 Hi'ſtabunt ad benedicendum populo ſuper mõtem Gerizím, Benedictiones in mõte Garizim.
quando trãſieritis Iardén,wSimwón,& Leui,& Iehudáh, & Iwſſachár,& Ioſéph,& Biniamín.
13 Iſti verò ſtabunt'ad maledictionem in mõte wEbál, Rewbén, Maledictiones in mõte Hebal.
Gád,& Awſér,& Zebulún,Dán,& Naphthalí.
14 Loquentur autem Leuitæ , ac dicent ad omnẽ virum Iwſranél
voce excelſa,
15 Maledictus vir ille qui fecerit ſculptile,& conflatile,abominationem Iehouæ,opus manuum artificis,& poſuerit in abſcõdito.
& reſpondebunt vniuerſus populus,ac dicent,Amen.
16 Maledictus qui vilipendit patrem ſuum aut matrem ſuam. &
dicet vniuerſus populus,Amen.
17 Maledictus qui tranſfert terminum proximi ſui.& dicet vniuerſus populus,Amen.
18 Maledictus qui aberrare facit cæcum in via. & dicet vniuerſus
populus,Amen.
19 Maledictus qui peruertit iudicium peregrini,pupilli, & viduæ,
& dicet vniuerſus populus,Amen.
20 Maledictus qui coierit cum vxore patris ſui:quia diſcooperuit
'oram patris ſui.& dicet vniuerſus populus,Amen.
21 Maledictus qui coierit cum quouis animali. & dicet vniuerſus
populus,Amen.
22 Maledictus qui coierit cum ſorore ſua, filia patris ſui vel filiã
matris ſuæ.& dicet vniuerſus populus,Amen.
23 Maledict⁹ q coierit cũ ſocru ſua.& dicet vniuerſus popul⁹,Amẽ.
24 Maledictus qui percuſſerit proximum ſuum abſcondité. & dicet vniuerſus populus,Amen.
25 Maledictus qui acceperit munus vt percutiat'*plagã* animæ,'ſanguinem innocentem.& dicet vniuerſus populus,Amen.
26 Maledictus qui non'ſtatuerit verba Legis iſtius faciendo illa.&
dicet vniuerſus populus,Amen. Cap. XXVIII.

1 ET erit,ſi audiendo audieris vocẽ Iehouæ Dei tui,'vt cuſtodias Succeſſus eorum qui mãdata Dei ſeruauerint.

8 Et ſcribes ſuper lapides omnia verba Legis huius planè & lucidè.
9 Dixerũntque Moyſes & Sacerdotes Leuitici generis ad omnem Iſraelem, Attẽde, & audi Iſrael ,hodie factus es populus Domini Dei tui.
10 Audies vocẽ eius , & facies mãdata atque iuſtitias quas ego præcipio tibi hodie.
11 Præcepitque Moyſes populo in die illo,dicens,
12 Hi ſtabunt ad benedicendũ populo ſuper montem Garizim,Iordane trãſmiſſo: Simeon, Leui, Iudas, Iſſachar, Ioſeph,& Beniamin.
13 C Et e regione iſti ſtabunt ad maledicendum in mõte Hebal, Ruben,Gad, & Aſer,& Zabulõ,Dã,& Nephthali. Dan.a.c.11
14 Et pronũtiabunt Leuitę,dicéntque ad omnes viros Iſrael excelſa voce,
15 Maledictus homo qui facit ſculptile & conflatile, abominationem Domini, opus manuũ artificum , ponétque illud in abſcõdito. & reſpondebit omnis populus,& dicet,Amen.
16 Maledictus qui non honorat patrẽ ſuum & matrem ſuã . & dicet omnis populus,Amen.
17 Maledictus qui transfert terminos proximi ſui. & dicet omnis populus, Amen.
18 Maledictus qui errare facit cæcum in itinere . & dicet omnis populus, Amen.
19 Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ,pupilli & viduæ.& dicet omnis populus,Amen.
20 D Maledictus qui dormit cum vxore patris ſui,& reuelat operimentum lectuli eius . & dicet omnis populus , Amen.
21 Maledictus qui dormit cum omni iumento . & dicet omnis populus, Amen.
22 Maledictus qui dormit cum ſorore ſua, filia patris ſui vel matris ſuæ. & dicet omnis populus,Amen.
23 Maledictus qui dormit cum ſocru ſua.& dicet omnis populus,Amen.
24 Maledict⁹ qui clàm percuſſerit proximũ ſuum. & dicet omnis populus, Amen.
25 Maledictus qui accipit munera vt percutiat animam ſanguinis innocẽtis.& dicet omnis populus,Amen.
26 Maledictus qui nõ permanet in ſermonibus Legis huius, nec eos opere perficit.&dicet omnis populus,Amẽ.
Cap.XXVIII.
1 SI autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias

8 Declarando dilig. באר היטב: explicando exactè. Ex doctioribus Hebræorum alter ad Scripturam refert,quòd ſcilicet debeat eſſe benè diſtincta,litera bene picta & legibilis. 9 Factus es in pop. נהיית לעם Hoc eſt,iniit tecum fœdus vt ſis populus eius.
12 Stabunt ad bened.populo יעמדו לברך את העם .i.iſtæ tribus ſtabunt ſuper montem Garizim, vt populo audiente recitentur benedictiones. Aut,Iſtæ tribus ſtabunt in monte Garizim ad audiendam benedictionem. Hic Moſes ad benedictiones,potiores tribus elegit,filios nempe liberarum Rachelis & Liæ. Ad maledictiones verò,ſex tribus,filios ancillarum,Zelphæ & Bileam,cum duobus filiis Ruben & Zebulon de libera Lea.fortè quòd benedictio honorabilior & dignior ſit quàm maledictio: ideò ornanda fuit præſtantioribus tribubus. Annotant autẽ quidam Hebræorum,benedictiones & maledictiones hoc ordine factas,vt ſex capita tribuum liberarum conſiſterent in monte Garizim:ex aduerſo autem,in monte Ebal ſeruarũ liberi. In campo interiacente, ſacerdotes erãt ferentes arcã Domini,quos circunſtabant Leuitæ:hinc autem & hinc ſub radicibus vtriuſque montis vniuerſa Iſraelitarũ multitudo. Leuitæ igitur facie ad montẽ Garizim conuerſa, ſic ordiebantur, Benedictus ſit quiſquis non fecerit ſculptile,&c. Populus ad hoc reſpondebat, Amen. Rurſus conuerſa ad Ebal faciẽ dixerunt,Maledictus ſit qui fecerit ſculptile,&c.Sic per reliquas maledictiones conſequenter. In Ioſua,cap.8.g.33, videre eſt quo ordine benedictiones & maledictiones factæ ſint:nã primò benedictiones,deinde maledictiones,poſtea verba Legis cũ benedictionibus & maledictionibus,prout in libro Legis habentur,recitata ſunt. 13 Ad maledict. על הקללה ſub audiendã.i.vt recitentur maledictiones corã illis.
20 Oram patris ſui. כנף אביו .i.operimentum lectuli patris ſui.aut,angulum pallii. i.rem opertam patri ſuo,quam nemo alius attingere debet,operimentum quo turpitudo patris tegitur,hoc eſt verenda nouercæ ſuæ.
25 *Plagæ* animæ, נפש Anima.ablatiuus,hoc eſt plaga mortali. Sanguinem innocentem. דם נקי per appoſitionem dictum,vt occidat hominem innocentem. 26 Statuerit יקים ſtabilierit.confirmauerit.ratificauerit.

IN CAPVT XXVIII.

1 Vt cuſtodias faciendo לשמור לעשות vt cuſtodias ad faciendum.vel,vt cuſtodias & facias,vt legis infrà verſu 13. Hebraiſmus,vt ſolicitè agas.Vide Ioſue 1.b.7.

faciẽdo omnia præcepta eius quæ ego præcipio tibi hodie: tunc
cõstituet te Iehouáh Deus tuus superiorẽ omnibus gẽtibus terræ.
Et venient super te omnes benedictiones istæ, apprehẽdéntque 2
te, si modò obedieris voci Iehouæ Dei tui.
Benedictus eris in vrbe ipsa, & benedictus eris in agro. 3
Benedictus fructus vẽtris tui, & fructus terræ tuæ, & fructus iu- 4
mẽti tui, primogenitus boum tuorum, & greges ouium tuarum.
Benedictum canistrum tuum, & conspersio tua. 5
Benedictus eris quando ingredieris, & benedictus eris quando 6
egredieris.
Dabit Iehouáh hostes tuos qui insurrexerint in te, percussos 7
coram te: per viam vnam egredientur ad te, & per septem vias fu-
gient coram te.
Mandabit Iehouáh tecum benedictionem in horreis tuis, & in 8
omni ad quod miseris manũ tuam, & benedicet tibi in terra quã
Iehouáh Deus tuus dat tibi.
Statuet te Iehouáh sibi in populũ sãctũ, quẽadmodũ iurauit ti 9
bi, quũ custodieris præcepta Iehouæ Dei tui, & ãbulaueris ĩ viis ei⁹.
Tunc intelligẽt omnes populi terræ quòd nomẽ Iehouæ inuo- 10
catum sit super te, & timebunt sibi à te.
Et abundare faciet te Iehouáh in bonum, fructu ventris tui, & 11
fructu iumenti tui, & fructu terræ tuæ, super terram quam iurauit
Iehouáh Patribus tuis se daturum tibi.
Aperiet Iehouáh tibi thesaurum suum optimum, cælum, vt det 12
pluuiã terræ tuæ in tempore suo, & benedicat omni operi manus
tuæ: & mutuabis gentibus multis, tu verò nõ accipies mutuum.
Ponétque te Iehouáh in caput, & non in caudam, erísque dun- 13
taxat sursum, & nõ deorsum, quando obedieris præceptis Iehouæ
Dei tui quæ ego præcipio tibi hodie vt custodias & facias:
Neque recesseris ab omnibus verbis quæ ego præcipio vobis 14
hodie, ad dextram aut ad sinistrã, eundo post deos alienos vt co-
latis eos.

Calamitates eorũ qui Dei mandata non seruauerint.

Contrà, si non obedieris voci Iehouæ Dei tui, vt custodias fa- 15
ciẽdo omnia præcepta eius, & statuta eius quæ ego præcipio tibi
hodie, venient super te õnes maledictiones istæ, & apprehẽdẽt te.
Maledictus eris in vrbe ipsa, & maledictus in agro. 16
Maledictum canistrum tuum, & conspersio tua. 17
Maledictus fructus ventris tui & fructus terræ tuæ, primogeni- 18
tum boum tuorum, & greges ouium tuarum.

omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus De⁹ tuus excelsiorẽ cunctis gentibus quæ versantur in terra.
2 Veniéntque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te: si tamen præcepta eius audieritis.
3 Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro.
4 Benedictus fructus vẽtris tui, & fructus terræ tuæ, fructúsque iumentorũ tuorum, greges armẽtorum tuorum, & caulæ ouium tuarum.
5 Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ.
6 Benedictus eris ingrediens & egrediens.
7 Dabit Dominus inimicos tuos qui consurgunt aduersum te, corruẽtes in cõspectu tuo: per vnã viã veniẽt cõtra te, & per septem fugient à facie tua.
8 Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarũ: benedicétque tibi in terra quam acceperis.
9 Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut iurauit tibi: si custodieris mãdata Domini Dei tui, & ambulaueris in viis eius.
10 Videbúntque omnes terrarum populi quòd nomen Domini inuocatũ sit super te, & timebunt te.
11 Abũdare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, & fructu iumentorum tuorum, fructu terræ tuæ quam iurauit Dominus Patribus tuis vt daret tibi.
12 Aperiet dominus thesaurum suum optimum, cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tempore suo: benedicétque cunctis operibus manuum tuarũ: & fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies.
13 Constituet te Dominus tuus in caput, & non in caudam: & eris semper suprà, & non subter: si tamen audieris mandata Domini Dei tui quæ ego præcipio tibi hodie, & custodieris & feceris:
14 Ac non declinaueris ab eis nec ad dexteram nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neque colueris eos.

Leuit. 26. b. 14. thren. 2. f. 17. malach. 2. a. 2. baruch 1. d. 20.

15 Quòd si audire nolueris vocẽ Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cæremonias quas ego præcipio tibi hodie, veniẽt super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te.
16 Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro.
17 Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ.
18 Maledictus fructus vẽtris tui & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorũ, & greges ouium tuarum.

Tunc constituet te ונתנך Ad verbum, & ponet te. i. faciet. 2 Si modò כי quum. si tamen. 3 Benedictus eris ברוך אתה Hebraismus, Omnia tibi prosperè cedent siue in vrbe, siue in agro. Abundabis omnibus rebus necessariis, siue vrbem incolas siue agrum. Aut, Fœlix eris, siue res vrbanas tractes, siue rusticas. 4 Primogenitus boum t. שגר אלפיך fœtus [ad verbũ, emissio] armenti tui. Et greges ou. t. ועשתרות צאנך: & oues gregis tui. q. d. Abũdabis liberis, & terra gignet tibi copiosum fructũ, abũdabis iumentis, armẽto, grege. Hebraismum istum exponit ipse Moses paulo pòst, versu 11, dicens, Abundare te faciet, &c. 5 Canistrum tuum, &c. טנאך וגו' In quo scilicet reponi solent fructus arborum. Et conspersio tua. ומשארתך: Hæc vox à relinquendo venit: vnde quidam reliquias vertunt: & per istas reliquias alii cibos, siue panem in panariis, alii annonam & alimentum, alii fructus, puta vinum, oleum, mel, & reliqua: alii arcam vel cistam panariam exponunt. q. d. calathi tui in quibus reponere soles fructus arborum, benedicti erunt, nunquam erunt vacui, & semper erit panis in cista tua panaria. 6 Quando ingredieris, &c. בבאך וגו' in ingressu tuo, &c. i. ingressus tuus in locum aliquem, & egressus ex loco aliquo fœlix erit. Alii ad bellum hoc referunt. q. d. quum egressus fueris ad bellum, & reuersus fueris è bello.
7 Percussos coram te. נגפים לפניך .i. efficiet vt cædas eos. 8 Mandabit Iehouáh, &c. יצו יהוה וגו' Hebraismus, Mittet Dominus benedictionem in cellaria tua, siue benedicet cellariis tuis & omnibus rebus quibus admoueris manum. Et in omni ad quod, &c. ובכל משלח ידך Ad verbum, & in omni missione manus tuæ. 11 Et abundare faciet te והותירך Pro Benedicere, hic nunc posuit Abundare facere, siue redundare. In bonum, לטובה Id est fœliciter.
13 Ponétque te Iehouáh in caput, &c. ונתנך יהוה לראש וגו' Hebraismus, Faciet te Dominus primum & non vltimum, primum omniũ populorum, & non abiectissimum: eris præterea tantummodo in summo, & non in imo. q. d. semper eris superior, nunquam inferior.
Quando כי si tamen. vel, si modò. 15 Contrà, &c. והיה אם לא. Ad verbum, Et erit, si non, &c. Vt custodias faciendo לשמור לעשות Vt suprà versu primo. 16 Maledictus eris in vrbe, &c. ארור אתה בעיר וגו' Hic versus & tres sequentes, contrarii sunt prorsus prioribus 3. 4. 5 & 6. Confer hæc cum iis quæ Leuit. 26. b. 14, minatur Dominus iis qui non obseruabunt præcepta eius.

19 Maledictus eris quando ingredieris, & maledictus quando e-
gredieris.
20 Mittet Iehouáh in te maledictionem, ʹcōtritionem & perditio-
nemʹin omni quod tractaueris & feceris, donec delearis, & pereas
velociter propter malitiā operū tuorū per quæ dereliquisti me.
21 ʹAdiunget Iehouáh tibi pestilentiam, donec cōsumat te de ter-
ra ad quam tu ingrederis vt possideas eam.
22 Percutiet te Iehouáhʹphthisi, & febre, & ardore, & æstu, & gla-
dio,ʹ& ariditate, & robigine, & persequentur te donec pereas.
23 Eruntque cæli tui qui sunt supra caput tuum,ʹærei: & terra quæ
est subter te, ferrea.
24 ʹDabit Iehouáh pluuiam terræ tuæ puluerem & cinerem: è cæ-
lisʹdescendet super te, donec disperdaris.
25 ʹDabit te Iehouáh cæsum coram inimicis tuis: per viam vnam
egredierisʹad illum, & per septem vias fugies coram eo, erísqueʹin
commotionem omnibus regnis terræ.
26 Erit præterea cadauer tuum esca omni volucri cæli & animali
terræ, nec eritʹterrens.
27 Percutiet te Iehouáh vlcere AEgypti, ʹ& morbis ani, & scabie,
& prurigine, quibus non possis curari.
28 Percutiet te Iehouah amentia, & cæcitate, & stupore cordis.
29 Palpabisque in meridie, quemadmodum palpat cæcus in cali-
gine, neque secundabis vias tuas: ʹ& eris tantummodo oppressus
& direptus omnibus diebus, nec erit seruator.
30 Vxorem desponsabis, & vir alius dormiet cum ea: domum ædi-
ficabis, & non habitabis in ea: vineam plantabis, ʹ& non commu
nem facies eam.
31 Bos tuus mactabitur in oculis tuis, & nō comedes ex eo: asinus
tuus rapietur à facie tua, ʹnec reuertetur ad te: pecudes tuæ tra-
dentur inimicis tuis, nec erit tibi ʹseruator.
32 Filii tui & filiæ tuæ tradētur populo alteri, & oculi tui videbūt,
ʹac deficiēt propter illos tota die: nec erit fortitudo in manu tua.
33 Fructum terræ tuæ & omnē laborem tuum comedet populus
quem non noueras: ʹ& eris tātummodo oppressus & confractus
omniʹtempore:
34 ʹEt obstupescesʹpropter ea quæ videbunt oculi tui.
35 Percutiet te Iehouah vlcere pessimo in genibus ʹ& in coxis, ita
vt non possis curari, à planta pedis tui vsque ad verticem tuum.
36 Abducet Iehouáh te & Regem tuum quem constitues super
te, ad gentem quam non nosti tu & patres tui, colésque ibi deos

19 Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens.

20 Mittet Dominus super te famē & esuriē, & increpationē in omnia opera tua quæ tu facies: donec cōterat te & perdat velociter, propter adinuētiones tuas pessimas ī quib' reliquisti me.

C

21 Adiungat tibi Dominus pestilentiā, donec consumat te de terra ad quam ingredieris possidendam.

22 Percutiat te Dominus egestate, febri & frigore, ardore & æstu, & aere corrupto ac rubigine, & persequatur donec pereas.

Leuit.16.c.19

23 Sit cælum quod supra te est, æneū: & terra quam calcas, ferrea.

24 Det Dominus imbrē terræ tuæ puluerē, & de cælo descendat super te cinis, donec conteraris.

25 Tradat te Dominus corruentē ante hostes tuos: per vnā viam egrediaris cōtra eos, & per septem fugias, & dispergaris per omnia regna terræ.

26 Sitque cadauer tuum in escā cūctis volatilibus cæli & bestiis terræ, & nō sit qui abigat.

27 Percutiat te Dominus vlcere AEgypti, & partem corporis per quam stercora egeruntur, scabie quoque & prurigine, ita vt curari nequeas

28 Percutiat te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis.

29 Et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas: omniq; tēpore calūniam sustineas, & opprimaris violētia, nec habeas qui liberet te.

30 Vxorem accipias, & alius dormiat cum ea: domum ædifices, & non habites in ea: plantes vineam, & nō vindemies eam.

D

31 Bos tuus immoletur corā te, & nō comedas ex eo: asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, & non reddatur tibi: oues tuæ dentur inimicis tuis, & non sit qui te adiuuet.

32 Filii tui & filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, & deficientibus ad cōspectū eorū tota die: & non sit fortitudo in manu tua.

33 Fructus terræ tuæ, & ōnes labores tuos comedat populus quē ignoras: & sis semper calumniam sustinens, & oppressus cunctis diebus:

34 Et stupens ad terrorem eorum quæ videbunt oculi tui.

35 Percutiat te Dominus vlcere pessimo in genibus & in suris, sanarique non possis, à plāta pedis vsque ad verticem tuum.

36 Ducet te Dominus & Regē quē cōstitues super te in gētē quā ignoras tu

20 Contritionem & perd. את־המהומה ואת־המגערת confractionem & correptionem. siue increpationem. מהומה significat strepitum terribilem in quo omnia turbatione sunt plena. In omni quod tract. בכל־משלח ידך Ad verbum, in omni missione manus tuæ.
21 Adiunget Iehouáh tibi ידבק יהוה בך Adhærere tibi faciet Iehoua. q.d. Dominus mittet tibi pestem quæ tenacissime adhærebit tibi, ita vt separari à te non possit. 22 Phthisi, בשחפת macie. Vide Leuit.16.c.16 Et ariditate, & robigine, ובשדפון ובירקון Vide de his duabus dictionibus 1.Reg.8.d.37. 23 AErei נחושת Vide Leuit.16.c.19, vbi istud exponitur.
24 Dabit Iehouáh plu.&c. יתן יהוה את־מטר Hebraismus, quem sic quidam reddunt, Vertet Iehoua pluuiam in puluerem & cinerem. q.d. tanta erit caliditas vt vice imbris descendat è cælo puluis. Vis venti excitabit puluerem, qui postea vice imbris decidet. Descendet ירד sub. cinis sulfureus. 25 Dabit te Iehouáh cæsum coram, &c. יתנך יהוה נגף לפני וגו׳ Hebraismus, Cædet te Iehoua opera inimicorum. Immittet inimicos qui te cædant & percutiant. Ad illum, אליו sub. inimicum tuum. In commotionem לזעוה in tremorem. vel, terrorem. q.d. audita calamitate tua, commouebuntur, vel contremiscent omnia regna.
26 Terrens. : מחריד qui terreat. id est qui terrendo abigat feras à corpore tuo.
27 Et morbis ani, ובעפלים .i. infirmitatibus partis corporeæ secretioris. dicunt esse scabiem siccam, impetiginem quæ coniuncta est prurituі. 29 Et eris tantummodo oppr. והיית אך עשוק .i. nihil aliud quàm oppriméris, & spoliaberis toto vitæ tempore. Verti posset, certè etiam oppriméris, &c. 30 Et non comunem facies eam. :ולא תחללנו Vide suprà cap.10.a.6.
31 Nec reuertetur ad te: ולא ישוב לך Id est, non restituetur tibi. Seruator. : מושיע .i. qui eripiat.
32 Ac deficient וכלות ac consumentur. expectando scilicet reditum eorum. q.d. tota die aspicies an reuertantur: nec poteris eripere filios tuos de manu illius gentis. 33 Et eris tantummodo, &c. והיית רק וגו׳ Vide paulo antè, versu 19. 34 Et obstupesces והיית משגע Et efficieris insanus. corripieris furore, vel amentia. Propter ea quæ, &c. ממראה וגו׳ Ad verbum, ob visionem oculorum tuorum quam videbis. 35 Et in coxis, ועל־השוקים & in cruribus. & in suris.

alienos, lignum & lapidem.

37 Et eris ʹin stuporem, ʹ& parabolam, & fabulam omnibus popu-
lis ad quos deducet te Iehouáh.

38 Semen multum ʹeduces *ad* agrum, & parum colliges: quia absu-
met illud locusta.

39 Vineas plantabis, & coles, & vinum non bibes, neque colliges:
quia deuorabit illud vermis.

40 Oliuæ erunt tibi in omni termino tuo, at oleo non vnges te:
quia ʹdecidet oliua tua.

41 Filios & filias generabis, ʹ& nõ erũt tibi: quia ibũt in captiuitatẽ.

42 Omnem arborem tuã, & fructum terræ tuæ absumet locusta.

43 Peregrinus qui est in medio tui ʹascẽdet super te supernè, super-
nè: & tu descendes infernè, infernè.

44 ʹIpse mutuabit tibi, & tu nõ mutuabis ei: ipse ʹerit in caput, & tu
eris in caudam.

45 Venient autem super te omnes maledictiones istæ, téque perse-
quentur, & apprehendent te, donec disperdaris: eo quòd non obe-
dieris voci Iehouæ Dei tui, custodiendo præcepta eius, & statuta
eius quæ præcepit tibi.

46 Et erunt in te ʹin signum & in portentum, & in semine tuo vs-
que in seculum:

47 Propterea quòd non coluisti Iehouam Deum tuum in lætitia,
& in hilaritate cordis, propter abundantiam omnium rerum.

Seruite Deo in gaudio.

48 Et seruies inimicis tuis quos immiserit Iehouáh contra te in fa
me, & siti, & nuditate, & penuria omnium rerum: ponétque iugũ
ferreum super collum tuum, donec disperdat te.

49 Adducet Iehouáh aduersum te gentem à longinquo, ab extre-
mo terræ, quemadmodum volat aquila, gentem *inquam* cuius non
intelliges linguam:

50 Gentem ʹrobustã facie, ʹquæ non eleuabit faciem ad senem, nec
puero parcet:

51 Et deuorabit fructum iumenti tui, & fructum terræ tuæ, donec
disperdaris, quæ non relinquet tibi frumentum, vinum nouum,
& oleum, *nec* ʹprimogenitum boum tuorum, ʹnec greges ouiũ tua-
rum, donec perdat te.

52 Et obsidebit te in omnibus vrbibus tuis, donec ʹcorruant muri
tui excelsi & muniti, quibus tu fidis, in tota terra tua, & obsidebit
te in omnibus vrbibus tuis, in omni terra tua quam dedit Iehou-
áh Deus tuus tibi.

53 Et comedes fructum vteri tui, carnem filiorum tuorum & filia
rum tuarum, quos dedit tibi Iehouáh Deus tuus, ʹin obsidione, ʹ&
coartatione qua coartabit te inimicus tuus.

Minatur Moyses Iudæis fore vt liberos comedãt præcibi penuria, si nõ obedierint verbo Dei.

& patres tui: & seruies ibi diis alienis,
ligno & lapidi.

37 Et eris perditus, in prouerbium ac
fabulam omnibus populis ad quos te
introduxerit Dominus.

38 ‖Semẽtem multam iacies in terrã,
& modicum cõgregabis: quia locustæ
deuorabunt omnia.

Mich.6.d.15 aggei.1.a.6

39 Vineam plãtabis & fodies, & vinũ
non bibes, nec colliges ex ea quippiã:
quoniam vastabitur vermibus.

40 Oliuas habebis in omnibus termi-
nis tuis, & non vngêris oleo: quia de-
fluent & deperibunt.

41 Filios generabis & filias, & nõ fruẽ
ris eis: quoniã ducẽtur in captiuitatẽ.

42 Omnes arbores tuas & fruges terræ
tuæ rubigo consumet.

43 Aduena qui tecũ versatur in terra,
ascẽdet super te, eritque sublimior: tu
autem descendes, & eris inferior.

E

44 Ipse fœnerabit tibi, & tu non fœne-
rabis ei: ipse erit in caput, & tu eris in
caudam.

45 Et venient super te omnes maledi-
ctiones istæ, & persequentes apprehẽ
dent te, donec intereas: quia non au-
disti vocem Domini Dei tui, nec ser-
uasti mandata eius, & cæremonias
quas præcepit tibi.

46 Et erunt in te signa atque prodigia,
& in semine tuo vsq; in sempiternũ;

47 Eo quòd nõ seruieris Domino Deo
tuo in gaudio, cordísque lætitia, pro-
pter rerum omnium abundantiam.

48 Seruies inimico tuo quem immit-
tet tibi Domin⁹, in fame, & siti, & nu
ditate, & omni penuria: & ponet iugũ
ferreum super ceruicem tuam, donec
te conterat.

49 Adducet Dominus super te gentẽ
de longinquo, & de extremis terræ fi-
nibus in similitudinem aquilæ volan-
tis cum impetu, cuius linguam intelli-
gere non possis:

50 Gentem procacissimam, quæ non
deferat seni, nec misereatur paruuli:

51 Et deuoret fructum iumentorum
tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec in-
tereas: & non relinquat tibi triticum,
vinum & oleum, armẽta boum & gre
ges ouium, donec te disperdat:

52 Et cõterat in cũctis vrbibus tuis, &
destruantur muri tui firmi atque su-
blimes, in quibus habebas fiduciam
in omni terra tua: obsideberis intra
portas tuas in omni terra tua quam
dabit tibi Dominus Deus tuus.

F

53 Et comedes fructũ vteri tui, & car-
nes filiorum tuorum & filiarum tua-
rũ, quas dederit tibi Dominus Deus
tuus, in angustia & vastitate qua op-
primet te hostis tuus.

37 In stuporem, לשמה Vide Ierem.25.b.9. Et parabolam, & fabulam למשל ולשנינה Vide eadem Ierem.24.b.9.i.audita calamitate tua obstupescent omnes populi exteri, omnésque alios infœlices comparabunt tibi, ac tuam calamitatem assiduè in ore habebunt.
38 Educes תוציא sub.ex horreis tuis, quod curabis deferri in agrum, vt sementem facias, 40 Decidet ישל Ad verbum, euellet se.extirpabit se. defluet. anteq̃ scilicet colligatur. 41 Et nõ erũt tibi: ולא יהיו לך.i.illis priuaberis. 43 Ascẽdet super te, &c. יעלה עליך וגו׳ Hebraismus, multis modis, aut longè erit superior te, tu autem eris longè eo inferior. Repetitio ad exaggerationem rei. Vide suprà in benedictione, versu 13. 44 Ipse mutuabit tibi, הוא ילוך q.d.longè ditior te erit, ita vt possit tibi mutuò dare pecuniam. Erit in caput, &c. יהיה לראש וגו׳ Vide suprà 13, in benedictione.euadet primus, siue tenebit primas: tu autem eris infimus & infimæ fortis.
46 In signum & in por. לאות ולמופת in signũ & prodigium.i.vice signi & prodigii.q.d.hæc nota & infamia perpetuò durabit tibi ac posteris tuis. 50 Robustam facie, עז פנים duram facie. Hebraismus, impudentem & perfrictæ frõtis. Prouerb.21.d.19, Roborat impius faciem suam. Quæ non eleuabit fa.ad senẽ, אשר לא ישא פנים לזקן Hebraismus, quæ faciem senis non reuerebitur. aut, seni non deferet.
51 Primogenitum boum tuorũ, שגר אלפיך fœtus boum tuorũ. Nec greges ouium t. ועשתרות צאנך nec fœtas gregis tui. Vel, oues gregis tui. Vide suprà versu 4. 52 Corruant רדת Infinitiuus, significans ad verbum, descendere, pro, descendant.
53 In obsidione, במצור Istud ad principium versus referendum est.i.tempore obsidionis. Et coartatione, &c. ובמצוק וגו׳ & in angustia. qua anget te. vel, premet, i. in ipsa oppugnatione.

Homo delicatus in te, & luxuriosus valde, inuidebit fratri suo, & vxori quę cubat in sinu suo,

54 Viri teneri apud te & delicati valde, 'malignus erit oculus in fra-
trem suum, & in vxorem sinus sui, & in reliquos filios suos quos
reliquos fecerit,

Ne det eis de carnibus filiorū suorū quos comedet: eo quòd nihil aliud habeat in obsidione & penuria qua vastauerint te inimici tui intra omnes portas tuas.

55 Ne det cuiquā illorū de carne filiorum suorum quos comedet:
eo quòd nō 'reliquerit illi *aliud* in obsidione, & coartatione qua co-
artabit te inimicus tuus in omnibus vrbibus tuis.

Tenera mulier & delicata quę super terram ingredi nō valebat, nec pedis vestigium figere propter mollitiem & teneritudinem nimiā, inuidebit viro suo qui cubat in sinu eius, super filii & filiæ carnibus,

56 Teneræ apud te & delicatæ, quæ non tentauit plantā pedis sui
'statuere super terram, præ deliciis & teneritudine, 'malignus erit
oculus in virum sinus sui, & in filium suum, & in filiam suam,

Et illuuie secundinarū quæ egrediūtur de medio feminū eius, & super liberis qui eadē hora nati sūt: comedēt eni eos clàm propter rerū ōniū penuriā, i obsidione & vastitate qua opprimet te inimic⁹ tuus intra portas tuas.

57 Et in secundas suas quæ egrediuntur de inter pedes eius, & in fi-
lios suos quos pepererit: quia comedet eos præ egestate omnium
rerū clàm, in obsidione & coartatione qua coartabit te inimicus
tuus in vrbibus tuis.

Nisi custodieris, & feceris ōnia verba Legis huius, quæ scripta sūt in hoc volumine, & timueris nomē eius gloriosum & terribile, hoc est Dominum Deum tuum:

58 'Nisi custodieris vt facias omnia verba Legis istius quæ scripta
sunt in libro isto, 'vt timeas nomen gloriosum & terribile istud,
Iehouam Deum tuum:

Augebit Dominus plagas tuas, & plagas seminis tui, plagas magnas & G perseuerantes, infirmitates pessimas & perpetuas:

59 'Augebit mirū in modum Iehouáh plagas tuas, & plagas semi-
nis tui, plagas magnas '& perseuerantes, & infirmitates pessimas
ac perseuerantes:

Et cōuertet in te omnes afflictiones AEgypti, quas timuisti, & adhęrebunt tibi.

60 Conuertétque in te 'omnem infirmitatē AEgypti, 'à quibus ti-
muisti tibi, & adhærebunt tibi.

Insuper & vniuersos languores, & plagas quæ non sunt scriptæ in volumine Legis huius inducet Dominus super te, donec te conterat.

61 Omnem etiam infirmitatē, & omnem plagā quæ nō est scripta
in libro Legis huius, inducet Iehouáh super te, donec 'tu perdaris.

Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cæli præ multitudine: quoniam non audisti vocem Domini Dei tui.

62 Et relinquemini cum viris paucis 'pro eo quòd eratis sicut stel-
læ cæli in multitudinem: quia non obedisti voci Iehouæ Dei tui.

Et sicut antè lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vósque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subuertens, vt auferamini de terra ad quam ingredieris possidēdam.

63 Erit præterea, quemadmodū lætatus est Iehouáh super vos, be-
nefaciendo vobis, & multiplicando vos: sic lætabitur Iehouáh su-
per vos, perdendo & delendo vos, euelleminíque è terra ad quam
ingredimini vt possideatis eam.

Disperget te Domin⁹ in omnes populos, a summitate terræ vsque ad terminos eius: & seruies ibi diis alienis quos & tu ignoras, & patres tui, lignis & lapidibus.

64 Et disperget te Iehouáh in omnes populos, ab *uno* extremo terræ
vsque ad *alterum* extremum terræ: colésque ibi deos alienos quos
non nosti tu, neque patres tui, lignum & lapidem.

In Gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui: dabit enim tibi Dominus ibi cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore.

65 Neque in Gētibus ipsis requiesces, neque erit requies plātæ pe-
dis tui: dabit item illic Iehouáh tibi cor pauidum, '& defectum
oculorum, & mœrorem animi.

Et erit vita tua quasi pendens ante te: timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ.

66 Et erit vita tua 'suspensa tibi eregione, ac pauebis nocte & die,
'neque credes vitæ tuæ.

Mane dices, Quis mihi det vesperū? & vespere, Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem qua terreberis, & propter ea quæ tuis videbis oculis.

67 Mane dices, 'Quis dabit vesperam? & in vespera dices, Quis da-
bit mane? 'præ pauore cordis tui quo pauebis, '& præ visione ocu-
lorum tuorum quam videbis.

54 Malignus erit ocul. &c. 'תרע עינו וגו Hebraismus. i. inuidebit fratri & vxori, &c. q. d. Mollissimus & delicatissimus quisque, qui tantùm lectissimis & delicatissimis cibis vescitur, inuidebit fratri suo & vxori suæ quæ dormit in sinu suo, & reliquis suis liberis, ita vt illos nō faciat participes carniū filiorum suorū quibus vescetur. Malignū & nequā esse oculū alicuius, est illū esse illiberalem, tenacem, & inuidum. Vide suprà cap. 15. b. 9. sic paulo pòst versu 56. 55 Reliquerit השאיר sub. inimicus, edendū. 56 Statuere הצג figere. i. quæ præ mollitie vix antea terram attingebat pedibus suis, ne impingeret. Malignus erit ocu. &c. 'תרע עינה באיש וגו Hebraismus, pro inuida. i. erit illiberalis & tenax erga maritū. illa enim seruabit sibi carnes filiorum suorum interfectorū, neque illarum faciet participē maritum suū, filios & filias, siue paruuli fuerint illi, siue natu grandiores. Per secundas figuratè intelligit paruulos anniculos, bimos, aut trimos. Filios autem quos peperit, intelligit grandiores & adultos. Quod verò ait, de inter pedes eius, est Hebraismus, pro, E medio femoris sui.
58 Nisi custodieris vt fac. אם לא תשמור לעשות Nisi custodieris faciendo. Vide suprà versu 1. Vt timeas ליראה timēdo. *&* timueris.
59 Augebit, &c. 'והפלא וגו Ad verbum, Mirificabit [. i. mirabiles reddet] Iehouah plagas tuas, & plagas seminis tui, plagas *inquam* magnas, &c. Alii, Intendet mirum in modum. Et perseuerantes, ונאמנות & permanentes. siue, fixas.
60 Omnem infirm. את כל מדוה Singul. Heb. pro plur. omnes dolores. vel, ægritudines. A quibus timuisti ti. אשר יגורת מפניהם Ad verbum, à quarū conspectu timuisti. conuersis dictionibus. i. quas timuisti ne immitterē tibi. 61 Tu perdaris. השמדך: delearis tu. vel, intereas. 62 Pro eo quòd eratis תחת אשר הייתם quum prius essetis. i. quum antea stellas cæli numero & multitudine æquaretis,
65 Et defectum oculorum, וכליון עינים . i. spem & expectationem vanam, vt non possis cernere & vitare mala.
66 Suspensa tibi ereg. תלואים לך מנגד quasi pendens tibi exaduerso. i. ante oculos tuos. Neque credes vitæ t. ולא תאמין בחייך: neque confides in vita tua hoc est, parum sperabis de vita tua. 67 Quis dabit vesp. מן יתן ערב Hebraismus, pro aduerbio optandi, vtinam esset vespera. Præ pauore מפחד propter pauorem. Et præ visione ocul. t. וממראה עיניך & propter visionem oculorum tuorum. id est propter ea quæ videbis.

Reducétque te Iehouáh in AEgyptum in nauibus per viam de 68
qua dixi tibi,'Nō addes adhuc vt videas illam:'& vendetis vos illic
inimicis vestris in seruos & in ancillas,& non erit qui emat.

Cap. XXIX.

Cōmemoratione beneficiorū Dei, ad mādata seruāda hortatur

HAEc sunt verba pacti quæ præcepit Iehouáh ipsi Mowéh,vt 1
pāgeret cum filiis Iwraél in terra Moáb,præter pactū quod
pepigit cum eis in nHoreb.

Vocauit itaque Mowéh vniuersū Iwraelē, & dixit eis, Vos ipsi 2
vidistis omnia quæ fecit Iehouáh in oculis vestris in terra AEgy-
pti,ipsi Paryóh & omnibus seruis eius,& vniuersæ terræ eius,

Tentationes magnas quas viderunt oculi tui,signa & portenta 3
magna illa:

Neque tamen dedit Iehouáh vobis cor'ad intelligendū,& ocu- 4
los ad videndum,& aures ad audiendum,vsque in hanc diem.

Et deduxi vos quadraginta annis per desertum :'non inuetera- 5
uerunt vestimenta vestra super vos,& calceamentū vestrum'non
veterauit super pedem vestrum.

Panem non comedistis,neque vinum & wechár bibistis: vt in- 6
telligatis quòd ego Iehouáh *sum* Deus vester.

'Et peruenistis ad locū istū:egressúsque est oSinhón rex nHewś- 7
bón,& עOg rex Bawā in occursū nostrū ad bellū,& percussim⁹eos:

Et tulimus terram ipsorum, tradidimúsque eam in hæreditatē 8
Reuubenitis,& Gaditis,& dimidiæ tribui Menawæ.

Custodiatis igitur verba pacti istius, & facite ea,'vt secundetis 9
omnia quæ facturi estis.

נצבים 'Vos astatis hodie omnes vos coram Iehoua Deo vestro,princi 10
pes vestri tribuum vestrarum,seniores vestri,& præfecti vestri,o-
mnes viri Iwraél:

Paruuli vestri, vxores vestræ, & peregrini tui qui habitant in 11
medio castrorum tuorum, à cæsore lignorum tuorum vsque ad
haurientem aquas tuas:

'Vt transeas in pactum Iehouæ Dei tui, & in iusiurandum eius 12
quod Iehouáh Deus tuus pangit tecum hodie:

'Vt statuat te hodie sibi in populum, & ipse sit tibi in Deum, 13
quemadmodum loquutus est tibi,& quemadmodum iurauit Pa-
tribus tuis,Abrahám,Ixhhác,& Iayacób.

Neque vobiscum solis pāgo pactum istud,& iusiurādum istud: 14
Sed 'cum eo qui est hîc nobiscum stans hodie coram Iehoua 15
Deo nostro,& cum eo qui non est hîc nobiscum hodie.

Vos enim nostis quomodo habitauimus in terra AEgypti, & 16
quomodo transiuimus per medium gentium quas transistis:

Et vidistis abominationes earum,& idola earum, lignum & la- 17
pidem,argentum & aurum,'quæ *sunt* apud illas.

68 Reducet te Dominus classibus in AEgyptum per viam de qua dixit tibi vt eam amplius non videres: ibi venderis inimicis tuis in seruos & ancillas,& non erit qui emat.

Cap. XXIX.

1 HAEc sūt verba fœderis quod præcepit Dominus Moysi vt feriret cum filiis Israel in terra Moab:præter illud fœd⁹quod cū eis pepigit ī Horeb.

2 Vocauitque Moyses omnē Israel, & dixit ad eos, |Vos vidistis vniuersa quæ fecit Domin⁹ corā vobis in terra AEgypti Pharaoni & omnibus seruis eius,vniuersæque terræ illius, Exod.19.a.4

3 Tentationes magnas quas viderūt oculi tui,signa illa portētáq; ingētia:

4 Et nō dedit vobis Dominus cor intelligens,& oculos videntes, & aures quæ possit audire, vsq; in pręsētē diē.

5 |Adduxit vos quadraginta ānis per desertū:non sunt attrita vestimēta vestra, nec calceamenta pedum tuorum vetustate consumpta sunt. Suprà 8.a.4

6 Panē non comedistis,vinū & siceră non bibistis: vt sciretis quia ego sum Dominus Deus vester.

7 |Et venistis ad hūc locum: egressúsque est Sehon rex Hesebō, & Og rex Basan,occurrētes nobis ad pugnam: & percussimus eos: Nume.21.g.21 Suprà 3.a.1 B

8 Et tulimus terram eorum,ac tradidimus possidendam Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manasse.

9 Custodite ergo verba pacti huius, & implete ea,vt intelligatis vniuersa quæ facitis.

10 Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri, & tribus,ac maiores natu,atque doctores,omnis populus Israel:

11 Liberi & vxores vestræ, & aduena qui tecū moratur in castris, exceptis lignorum cæsoribus, & his qui cōportant aquas:

12 Vt transeas in fœdere Domini Dei tui,& in iureiurando quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum:

13 Vt suscitet te sibi in populum, & ipse sit Deus tuus,sicut loquutus est tibi,& sicut iurauit Patribus tuis Abraham,Isaac,& Iacob.

14 Nec vobis solis ego hoc fœdus ferio,& hæc iuramenta confirmo:

15 Sed cunctis præsentibus & absentibus.

16 Vos enim nostis quomodo habitauerimus in terra AEgypti, & quomodo trāsierimus per medium nationū quas transeuntes, C

17 Vidistis abominationes & sordes, id est idola eorum, lignum & lapidē, argentum & aurum,quæ colebant.

68 Non addes adhuc vt vid.il. לאֿתוסיף עוד לראותה Hebraismus,Posthac non es visurus illā. Et vendetis vos והתמכרתם & reddetis vos vendibiles.vel,quæretis vt vendamini.

IN CAPVT XXIX.

1 Hæc sunt verba pacti אלה דברי הברית .i.Hæ sunt conditiones fœderis. 4 Ad intelligendū, לדעת .i.intelligens.sic mox,oculos videntes,aures audientes.q.d.audiebatis multa,sed non intelligebatis. 5 Non inueterauerunt לאֿבלו non sunt attrita.i.nequaquā propter vetustatem vestimenta vestra deposuistis,aut abiecistis. Vide suprà 8.b.4. Non veterauit לאֿבלתה .i.non ita cōputruit vt abiiceretis eum à pede vestro. 7 Et peruenistis ad locum istum: ותבואו אלֿהמקום Vide suprà 3.a.1,vbi hæc narrantur.

9 Vt secundetis למען תשכילו vt prospera & fœlicia reddatis.i.vt fœlicia sint ac prospera quæcunque estis facturi.

10 Vos astatis אתם נצבים Hic octauam huius libri sectionē incipiunt Hebræi,denominantes eā à secunda huius versus dictione נצבים.

12 Vt transeas in pactū לעברך בברית Sentiunt Hebræi in percussione huius fœderis ritum solennē sanciendi fœderis obseruatū: vt scilicet transierint inter partes animalis in partes diuisi,sicut & de Abraham legimus, Gene.15.b.9.d.17. Nā pecus quæ in hoc cædebatur, dissecta in duas partes,hinc & hinc ponebatur, ita vt partes ex opposito sibi ordine responderent:& qui fœdus erant acturi, per spatium interiectùm transibant,sic dicentes,Sic dissecetur qui huius fœderis leges prior violarit. Vide Gene.15.b.10,vbi de hoc ritu plura.

13 Vt statuat למען הקים Vt suscitet.Vt erigat. 15 Cum eo qui est hic,&c. אתֿאשר ישנו וגו' .i.cum iam natis & cum nascituris.

17 Quæ *sunt* apud illas. אשר עמהם: Id est simulachra lignea,lapidea,argentea, & aurea quæ ab illis coluntur.

Ne fortè sit inter vos vir, aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auersum est hodie à Domino Deo nostro: vt vadat & seruiat dijs illarū gētiū, & sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem.

Quūmque audierit verba iuramēti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens, Pax erit mihi, & ābulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria sitientem.

Et Dominus nō ignoscat ei, sed tūc quammaximè furor eius fumet, & zelus contra hominem illum: & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sūt in hoc volumine, & deleat Dominus nomen eius sub cælo.

Et consumat eum in perditionē ex omnibus tribubus Israel, iuxta maledictiones quę in libro Legis huius ac fœderis continentur.

Dicētque sequens generatio, & filii qui nascentur deinceps, & peregrini qui delōge venerint, videntes plagas D terræ illius, & infirmitates quibus eā afflixerit Dominus,

Gene.19.e.25 Sulphure, & salis ardore cōburēs, ita vt vltrà nō seratur, nec virens quippiā germinet, in exēplū subuersionis Sodomę, & Gomorrhæ, Adamę, & Seboī, quas subuertit Dominus in ira & in furore suo.

3.Reg.9.b.8 Iere.22.b.8 Et dicent omnes gentes, Quare sic fecit Dominus terrę huic? quæ est hęc ira furoris eius immensa?

Et respondebunt, Quia dereliquerunt pactum Domini quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra AEgypti:

Et seruierunt dijs alienis, & adorauerunt eos quos nesciebāt, & quibus non fuerant attributi:

Idcirco iratus est furor Domini cōtra terram istam, vt induceret super eam omnia maledicta quæ in hoc volumine scripta sunt.

Et eiecit eos de terra sua in ira & in furore, & in indignatione maxima: proiecitque in terram alienam, sicut hodie comprobatur.

Abscondita, Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt, nobis & filiis nostris vsque ad sempiternum, vt faciamus vniuersa verba Legis huius.

Cap. XXX.

Psal.105.g.41 QVū ergo venerint super te omnes sermōes isti, benedictio, siue maledictio quā proposui in conspectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui in vniuersis gētib^9, in quas disperserit te Dominus Deus tuus:

Et reuersus fueris ad eū & obedieris

18 Ne fortè sit inter vos vir, aut mulier, aut familia, aut tribus, cu-
ius cor auertat sese hodie à Iehoua Deo nostro, vt vadat ad colē-
dum deos gentium harum: ne fortè sit in vobis radix *aliqua*″ fructi-
ficans venenum & absinthium.

19 Sítque, quum ipse audierit verba maledictionis huius, ″vt bene-
dicat sibi in corde suo, dicendo, ″Pax erit mihi, etiamsi ″in cogita-
tione cordis mei ambulauero: ″vt addat ebriam sitienti.

20 ″Nō vult Iehouáh parcere illi, quia tūc fumabit furor Iehouæ,
& zelus eius in eū virū: & recubabit in eo omnis maledictio quæ
scripta est in libro isto, & delebit Iehouáh nomē eius de sub cælo.

21 ″Et separabit eam Iehouáh″ in malum, ab vniuersis tribubus Isra-
nelis, iuxta ōnes maledictiones pacti scripti in hoc libro Legis.

22 Et dicet generatio posterior, filii vestri qui surgent post vos, &
alienigena qui veniet è terra longinqua: ″quū viderint plagas ter-
ræ hui^9, & infirmitates eius ″quib^9 ægrotare fecerat Iehouáh in ea:

23 (*Nam*″ sulphur, & sal, & combustio totum solum eius: nō seretur,
neque germinabit, neque ascendet in ea vlla herba, vt in subuer-
sione ○Sedóm, & ○Amoráh, Admáh, & ○Seboiím, quas subuertit
Iehouáh in furore suo & in ira sua.)

24 Dicent inquam omnes gentes, Quare fecit Iehouáh sic terræ Causa furoris Domini in populum.
huic? quæ est ira furoris magni istius?

25 Et dicēt, Eo quòd dereliquerunt pactū Iehouæ Dei patrū suo-
rum, quod pepigit cum eis quum educeret eos è terra AEgypti.

26 Et abeuntes coluerunt deos alienos, incuruauerúntque se eis,
deos *inquam* quos non nouerant, ″& qui nihil impertiti fuerāt illis.

27 Et iratus est furor Iehouæ in terram ipsam, vt induceret super
eam, omnem maledictionem scriptam in hoc libro.

28 Extirpauítque eos Iehouáh è terra ipsorū in ira, & indignatione,
& furore magno, & proiecit eos in terram aliam, ″sicut hodie.

29 ″Abscondita, Iehouæ Dei nostri *sunt*: & reuelata, nostra sunt & fi- Dei est occultā idololatriam punire, apertam vero, hominum.
liorum nostrorum vsque in seculum, vt faciamus omnia verba
Legis huius. Cap. XXX.

1 ERit autem, quum euenerint tibi omnia verba hæc, benedictio Pœnitentibus promittitur misericordia.
& maledictio ″quas proposui tibi, & reduxeris ″ad cor tuum in
cunctis gentibus ad quas expulerit te Iehouáh Deus tuus:

2 Et conuersus fueris ad Iehouam Deum tuum, obedierísque vo-

18 Fructificans פורה producens. proferens. i. ne anima aliqua peccet grauissimé. Per venenum & absinthium grauissima peccata intelligit quæ Deū amarum & iratum reddunt: cuiusmodi idololatria est, & illa hominū impiorum opinio, dicētium non esse quòd timeamus nobis à Deo, quum nihil boni aut mali agamus, sed omnia in nobis efficiat: quanuis omnes conscientiam habeāt, qua sese coram Deo vel accusant, vel defendunt, quam isti delere cupiunt, negantes quicquā esse cuius nos accusemus, quum omnia fiant à Deo. De huiusmodi Moses sanè loqui videtur. 19 Vt benedicat sibi in corde suo, והתברך בלבבו .i. seipsum benedictum putet. Pax erit mihi, שלום יהיה לי Hebraismus, non contingent mihi hæ maledictiones, siue quicquam incommodi. In cogitatione בשררות in temeritate. prauitate. nequitia. Vt addat ebriam sitienti. למען ספות וגו' vt anteponat [præferat] ebriam sitienti. Hic את pro על positum. Ebriam vocat partem animæ quæ inebriatur concupiscentiis, nempe concupiscentiam. Sitientem vocat rationem quæ abstinet à voluptatibus huius seculi. q.d. vt det primas partes parti concupiscibili, hoc est cōcupiscentiæ: & posteriores partes parti rationali, hoc est rationi. Ita doctus inter Hebræos. Verum si propius verba Mosis considerentur, aliorum magis probabitur sententia, qui Addat vertunt, & exponunt his verbis, Moses id vocat radicem fel & absinthium germinantem, quum adulationibus conamur omnem synæresin sopire, nobísque ita imponere vt malum putemus ludicrum esse. Ac reuera quod in vniuerso orbe venenum lethalius aut pestilentius esse potest? Id etiam vocat ebrietatem siti adiungere: ac meritò: naturalis enim affectio nostra inordinatus est appetitus, & veluti malè agendi sitis. Quum igitur nobis ipsi benedicimus, vt hic ait, atque nobis persuademus nos pace potituros quandiu nequiter & perditè viuemus: id perinde est ac si quis vehementi siti accensus sese inebriaret vino, ne vllo amplius tangeretur sensu: quum potius sitim illam frænare & restinguere sobrietate & abstinentia debuisset. 20 Non vult לא אבה Noller. 21 Et separabit eam והבדילו sub. tribum. In malum, לרעה Id est in perniciem illius. 22 Quum viderint וראו Ad verbum, & videbunt. Quibus ægrotare, &c. אשר חלה יהוה בה: quas induxerat Iehouah in eā. sub. regionē. i. quibus afflixerat incolas eius regionis. 23 Sulphur, & sal, & cōb. גפרית ומלח שרפה .i. solum eius vertetur in sulphur & combustionem. Per parenthesim hæc includenda sunt. 26 Et qui nihil, &c. ולא חלק להם .i. à quibus nulla beneficia acceperāt. Singul. Heb. pro plur. q.d. nullus eorum impartitus fuerat eis quicquam. Alii vertunt, & non assignauerat eos [sub. Deus] illis. i. nō præfecerat eos illis. 28 Sicut hodie. כיום הזה: sub. res se habet. 19 Abscondita, Ieh. &c. הנסתרת ליהוה וגו' Quidā sic locū istum exponunt, Dei est punire idololatriam occultā: ad nos autem pertinet punire idololatriam apertam: neque solum ad nos, sed etiam ad posteros nostros vsque in sempiternum. Debemus autem hæc facere si velimus implere Legē hanc. Atque hæc interpretatio placet ex doctis Hebræorum alteri. Alii vertunt, Secreta Iehouæ Dei nostri reuelata sunt nobis & filiis nostris. iuxta illud Dauidis, Non fecit taliter omni nationi, iustitias & iudicia sua non manifestauit eis.

IN CAPVT XXX.

1 Quas proposui tibi, אשר נתתי לפניך Ad verbum, quas dedi coram te. Ad cor tuum, אל לבבך Id est in memoriam.

ci eiº per omnia, vt ego præcipio tibi hodie, tu & filii tui toto cor-
de tuo, & tota anima tua:
'Tum reducet Iehouáh Deus tuus captiuitatem tuam, & mise- 3
rebitur tui, '& cōuersus congregabit te de cunctis populis ad quos
disperserit te Iehouáh Deus tuus.
Si fuerit 'expulsus tuus in extremo cæli, illinc cōgregabit te Ie- 4
houáh Deus tuus, & illinc 'accipiet te:
Reducétque te Iehouáh Deus tuus ad terram quam possederāt 5
Patres tui, ac possidebis eam: benefaciétque tibi, & multiplicabit
te magis quàm Patres tuos.
Et circuncîdet Iehouáh Deus tuus cor tuum & cor seminis tui, 6
vt diligas Iehouā Deum tuum toto corde tuo, & tota anima tua,
'propter vitam tuam.
Dabit autē Iehouáh Deus tuº omnes maledictiones istas super 7
inimicos tuos, & super odio habentes te, qui persequuti sunt te.
Tu ergo reuertaris, & obedias voci Iehouæ, & facias omnia præ- 8
cepta eius quæ ego præcipio tibi hodie.
(Et abūdare te faciet Iehouáh Deus tuus in omni opere manuū 9
tuarum, in fructu ventris tui, & in fructu iumenti tui, & in fructu
terræ tuæ in bonum: quoniam cōuertetur Iehouáh vt lætetur su-
per te in bonum, quemadmodum lætatus est super Patres tuos:
'Si tamen obedieris voci Iehouæ Dei tui, custodiēdo præcepta 10
eius, & statuta eius, scripta in hoc libro Legis: quum cōuersus fue-
ris ad Iehouam Deum tuum toto corde tuo & tota anima tua)
'Nam hoc præceptum quod præcipio tibi hodie, non est occul 11
tum à te, 'neque remotum est:
Non in cælo est, vt dicas, Quis ascendet *pro* nobis in cælum, 'vt 12
tollat illud nobis, & recitet nobis illud, vt impleamus illud?
Neque trans mare est, vt dicas, Quis transfretabit *pro* nobis ma- 13
re, vt afferat illud nobis, & recitet nobis, vt impleamus illud?
Sed propinquum est tibi verbum valde 'in ore tuo & in corde 14
tuo, vt facias illud.
Vide, 'proposui tibi hodie vitam '& bonū, mortem itē & malū: 15

Purificat Deus cor nostrum, vt possimus eum diligere.

Præciditur hic Iudæis occasio citandi ignorantiam Legis.

Vita, & Mors.

eiº imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi cum filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua:

3 Reducet Dominus Deus tuus captiuitatem tuā, ac miserebitur tui, & rursum cōgregabit te de cunctis populis in quos te antè dispersit.

4 Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus,

5 ¶Et assumet, atque introducet in terrā quā possederunt Patres tui, & obtinebis eā: & benedicēs tibi, maioris numeri te esse faciet, quā fuerint Patres tui. (2. Mach. 1. f. 9. & 2. c. 18.) B

6 Circūcidet Dominus Deus tuº cor tuum & cor seminis tui: vt diligas Dominū Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere.

7 Omnes autem maledictiones has conuertet super inimicos tuos, & eos qui oderunt te, & persequuntur.

8 Tu autem reuerteris, & audies vocē Domini Dei tui: faciésque vniuersa mādata quæ ego præcipio tibi hodie:

9 (Et abūdare te faciet Dominus Deº tuus in cūctis operibus manuū tuarū, in sobole vteri tui, & in fructu iumentorum tuorū, in hubertate terræ tuæ, & in rerū omniū largitate: reuertetur enim Dn̄s vt gaudeat super te in oībº bonis, sicut gauisus est ī Patribº tuis: C

10 Si tamē audieris vocē Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius & cæremonias, quæ in hac Lege cōscripta sūt: & reuertaris ad Dominū Deū tuū ī toto corde tuo, & ī tota anima tua)

11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, nō supra te est, neque procul positum:

12 Nec in cælo situm, vt possis dicere, ¶Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? (Rom. 10. a. 6)

13 Neq; trās mare positū: vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit trāsfretare mare, & illud ad nos vsque deferre: vt possimº audire, & facere qd̄ p̄ceptū est?

14 Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum.

15 Cōsidera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & econtrario mortem & malum:

3 Tum reducet, &c. 'ושב יהוה וגו .i. reducet captiuos tuos è captiuitate. Et conuersus ושב .i. mutata sententia quasi pœnitentia ductus congregabit te. 4 Expulsus tuus נדחך Singul. Heb. pro plur. i. si exules tui fuerint in fine mundi, siue orbis, &c. Accipiet te. : יקחך congregabit te. i. captiuos tuos. 6 Propter vitam t. : למען חייך .i. vt viuas vitam, nempe æternam.
10 Si tamen obed. &c. 'כי תשמע בקולו וגו Ea tamen Lege vt audias vocē, &c. 11 Nā hoc præceptum, &c. 'כי המצוה הזאת וגו Pendet hic versus ab octauo superiore versu, Tu ergo reuertaris, & obedias, &c. nā hoc præceptum, &c. Per præceptū Moses non hîc solam Legē designat, sed totam in genere Dei doctrinā intelligit, quæ Euangelium sub se comprehendit, vt clarè ostendit Paulus Rom. 10. b. 8, vbi hic locus explicatur. Ostendit autē Moses facilitatem perficiendæ Domini voluntatis, ex eo quòd modò illis occulta non est, nec longè dissita, sed sub aspectum posita, in opere ac præsidio Spiritus qui prædicato Euangelii verbo datur credentibus, qui opus suum potenter in illorum infirmitate peragat. Neque rem. est: ולא רחוקה הוא: neque dissitū est. vel, neque procul positum. 12 Vt tollat, &c. 'ויקחה וגו Ad verbū, & accipiet illud nobis, & audire faciet nos illud, & faciemus illud. 14 In ore tuo & in corde t. בפיך ובלבבך Quidā existimāt, Oris vocabulo per synecdochen vsū fuisse Mosen hoc loco pro Facie, seu cōspectu, vt dicat cōspectui populi sui proposuisse verbū, vt corde recipiatur per fidem, atque ita perficiatur. Aut testatur Moses Deū in os & cor dedisse, vt & certa fide ipsum apprehendamus, & cum fiducia confiteamur. Conuersio autē verborum esse videtur: nam melior ordo futurus erat si præmissa cordis fiducia, oris confessio subiecta foret, quæ ex eā nascitur. Hebræi ad solā Legem referunt istud, & exponunt, Propinqua tibi est Lex: nam est in ore tuo. i. tibi illa frequenter recitatur, & velut in os ingeritur à Leuitis. Gallicè *Tu n'oys parler d'autre chose*. Hoc dicit propter frequentē recitationē quæ in os & corā fit: de qua Act. 15. d. 21. In corde dicit, quia Legē (inquiunt) cordibus Iudæorum inscripserat Dominus prius quàm in tabulis illis lapideis Decalogum insculpsisset. Posset & sic intelligi, vt iidē scribūt, In ore tuo. i. in ore Leuitarū qui è popularibus tuis sunt. nam labia Sacerdotis custodiūt scientiā, & Legem ex ore eius requirent, Malach. 2. b. 7. Præterea infrà cap. 33. b. 10, cōmittitur Leuitis cura docendi populū. Posuit igitur Legem in ore Sacerdotū & Leuitarum qui sunt è tuis popularibus, vt ab illis requiras quæ ad bene viuendū pertinent, & illi te doceāt sine vlla mora. Ita Hebræi. Verū si de sola Lege sermo esset, friuolū fuisset argumentum, quū nihilo sit factu facilior Lex Dei ante oculos posita, quàm si procul abesset. Moses igitur isto capite vt & quarto, insignē Dei beneuolentiam populo cōmendare studet, vt ex Pauli loco Rom. 10. b. 8, intelligimus, ex eo quòd eum in suam disciplinā & magisterium susceperat. Quæ cōmendatio à nuda Lege sumi nō poterat. Nec obstat quòd hîc Moses de vita ad Legis regulam formāda concionatur: nam cum gratuita fidei iustitia cōiunctus est regenerationis Spiritus. Itaque alterum ex altero colligit: quia Legis obseruatio est ex Christi fide. Quidā exponūt, Propè est verbum quod per os prædicatur, & corde creditur. q. d. Præceptum meū non statim implebis, quum audieris, sed si corde ipsum dilexeris: quod non facies nisi prædicato verbo per os, & credito in corde. Doctus quidā in hūc locum sic scribit, Hunc locū accōmodauit ad causam suā Paulus: nam quū propriè pertineat ad Decalogū, trāstulit eleganter & eruditè ad fidem quæ os requirit vt promulgetur, & cor vt corde credatur. Diligenter autē obseruandum, ex consensu Hebræorum caput hoc ad regnum Christi pertinere. vnde etiam quidam illorum dicit, hoc loco promissionē esse quòd sub Rege Messiah omnibus qui de fœdere sunt, circuncisio cordis contingeret, citans Ioelē, cap. 2. g. 28. 15 Proposui tibi נתתי לפניך Ad verbum, dedi coram te. Præt. pro præs. propono. Et bonum, ואת הטוב Sic vocat fœlicitatem: vt mox, malum, infœlicitatem.

D 16 Vt diligas Dominum Deum tuum, & ābules in viis eius,& custodias mādata illius ac cæremonias atque iudicia, & viuas,atque multiplicet te, benedicátque tibi in terra ad quā ingrederis possidendam.

17 Si autē auersum fuerit cor tuū,& audire nolueris,atque errore decept⁹,adoraueris deos alienos,& seruieris eis

18 Prædico tibi hodie quòd pereas, & paruo tēpore moreris in terra ad quā Iordane transmisso ingredieris possidendam.

B 19 Testes inuoco hodie cęlū & terrā, quòd proposuerī vobis vitā & mortē, benedictionē & maledictionē: elige ergo vitam,vt & tu viuas,& semen tuū.

20 Et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci eius , & illi adhæreas(ipse est enim vita tua,& longitudo dierū tuorū)vt habites in terra pro qua iurauit Dñs Patribus tuis,Abraham,Isaac,& Iacob,vt daret eā illis.

Cap. XXXI.

1 Abiit itaque Moyses , & loqututs est omnia verba hæc ad vniuersū Israel,

Supra 3.d.26 2 Et dixit ad eos,Centum viginti annorū sum hodie,nō possum vltrà egredi & ingredi, præsertim quum & Dominus dixerit mihi,|Nō transibis Iordanem istum.

C 3 Dominus ergo Deus tuus tuus trāsibit ante te: ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo , & possidebis eas: & Iosue iste transibit ante te, Nume.27.c.18 |sicut loquutus est Dominus.

Num.21.e.24 4 Faciétque Dominus eis | sicut fecit Sehon & Og regibus Amorrhæorū, & terræ eorum,deleuitque eos.

5 Quum ergo & hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepi vobis.

Supra 7.a.1 B 6 |Viriliter agite,& cōfortamini:nolite timere,nec paueatis ad conspectū eorum:quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus , & non dimittet , nec derelinquet te.

7 Vocauitque Moyses Iosue, & dixit ei coram omni Israel, Confortare, & esto robustus: tu enim introduces populum istum in terram quam daturū se Patribus eorum iurauit Dominus, & tu eam sorte diuides.

8 Et Dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum:non dimittet, nec derelinquet te:noli timere,nec paueas.

9 Scripsit itaque Moyses Legē hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Leui, qui portabant arcam fœderis Do-C mini,& cunctis Senioribus Israel.

10 Præcepitque eis,dicens, Post septē annos, anno remissionis, in Solennitate tabernaculorum,

11 Couenientibus cunctis ex Israel,vt appareant in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Dominus: leges verba Legis huius coram omni Israel,audientibus eis,

---

16 Quando ego præcipio tibi hodie vt diligas Iehouā Deum tuū,
vt ambules in viis eius,& custodias præcepta eius, & statuta eius,
& iudicia eius,vt viuas,& multipliceris,benedicátq; tibi Iehouáh
Deus tuus in terra ad quam ingrederis vt possideas eam.

17 Quòd si auerterit se cor tuum, & non audieris,'& impellaris, & In inobedientes Dei verbo.
incuruaueris te diis alienis,coluerísque eos:

18 'Denūtio vobis hodie quòd pereundo peribitis,nō prolōgabitis
dies super terrā'ad quam Iardén trāsmisso pergis,vt possideas eā.

19 'Testor aduersum vos hodie cælum & terrā,*quod* vitam & mortē
proposui,benedictionem & maledictionem: deligas ergo vitam,
vt viuas tu & semen tuum:

20 Vt diligas Iehouam Deum tuum,& vt obedias voci eius,adhæ- Vita.
reásque illi: ipse enim est vita tua, & lōgitudo dierum tuorum,vt
habites super terram quam iurauit Iehouáh Patribus tuis Abrahā,
Ixsanhác,& Iayacób,se daturum illis. Cap. XXXI.

1 A'Biit itaque Mowséh,& loquutus est verba ista ad vniuersum וילך
Iwsraelem:

2 Dixítque eis,'Cētum & viginti annorum sum hodie, non pos- Moyses cōponit se ad mortem.
sum vltrà'egredi & ingredi: præterea Iehouáh dixit ad me, Non
transibis Iardén istum.

3 Iehouáh Deus tuus ipse 'transiturus est ante te , ipse disperdet Gentes delēdæ.
gentes istas à facie tua,possidebísque eas:Iehowsúay'ipse transitu- Iosue præficitur populo , loco Moysi.
rus est ante te,quemadmodum dixit Iehouáh.

4 Faciétque Iehouáh illis quemadmodum fecit ๐Sinhón & ᴡOg
regibus ℵEmoræi,& terræ eorum'quos disperdidit.

5 Quum ergo dederit eas Iehouáh'ante faciem vestram, tunc fa-
cietis eis'omnino iuxta præceptum quod præcepi vobis.

6 'Estote fortes,& roborate vos,ne timeatis,neque paueatis'à fa-
cie eorum: Iehouáh enim Deus tuus est qui pergit tecum, nō de-
seret te,neque te derelinquet.

7 Vocauit ergo Mowséh Iehowsúay , & dixit illi in oculis totius Iosue constituitur dux populi.
Iwsraelis, Esto fortis,& robora te:tu enim ingredieris cū populo
isto terram quam iurauit Iehouáh Patribus eorum , se daturum
illis,& ipse'sorte diuides eam illis.

8 Iehouáh autē est'qui præcessurus est te, ipse erit tecum: non te
deseret,neque derelinquet te:ne timeas,neque paueas.

9 Scripsítque Mowséh Legē istā, & dedit eā Sacerdotibus filiis Le Scribitur Deuteronomium.
ui portātibus arcā fœderis Iehouæ,'& oībus Senioribus Iwsraél.

10 Et præcepit illis Mowséh,dicēdo,'Septimo quoque anno,'tem- Præcipitur legi Deuteronomiō septimo quoque anno,omni populo.
pore anni remissionis,in solennitate tabernaculorum,

11 Quum venerit vniuersus Iwsraél vt appareat coram Iehoua
Deo tuo,in loco quem elegerit,leges Legem istam coram vniuer
so Iwsraele,'in auribus eorum.

17 Et impellaris, ונדחת sub.in errorem.i.& aberres inductus persuasionibus quibusdam. Sic suprà cap.4.c.19. 18 Denuntio הגדתי Præt.Heb.pro præs. Ad quam Iarden transmisso pergis , אשר אתה עובר את הירדן לבוא Ad verbum,ad quam tu transis Iarden vt pergas. 19 Testor העדותי Præt.Heb.pro præs.

IN CAPVT XXXI.

1 Abiit itaque וילך Hîc incipit nona huius libri sectio apud Hebræos,quā vocant וילך. 2 Centum,&c. בן מאה וגו' Ad verbū,filius centum & viginti annorum.Hebraismus. Egredi & ingredi: לצאת ולבוא .i.non possum vltrà è castris egredi ad militiam,& è militia reuerti ad castra.Gallicè,*Ie ne puis plus aller ne uenir.*q.d.non possum vltrà fungi munere Ducis. 3 Transiturus est הוא עובר Præs.Heb.pro fut.i.erit tibi vice Ducis.Sic mox de Iehosua. 4 Quos disper. : אשר השמיד אותם Ad verbū,quos disperdidit[vel,deleuit]eos. 5 Ante faciē v. לפניכם .i.vobis.quū effecerit vt veniant in potestatē vestrā. Omnino iuxta præc. ככל המצוה Ad verbū,secundū omne præceptum. 6 Estote fortes,& robor. חזקו ואמצו Hebraismus,Estote forti & inuicto animo.Sic sequenti versu. A facie eorum: מפניהם ad conspectū eorum. 7 Sorte diuides eā il. : תנחילנה אותם Ad verbū, hæreditare facies eā illos.i.trades eam illis iure hæreditario possidendam. 8 Qui præcessurus est te, ההולך לפניך Ad verbum,qui ambulat ante faciem tuam.i.qui tibi erit vice Ducis. 9 Et omnibus Se.Iwś. ואל כל זקני ישראל: q.d.præsentibus Senatoribus Israelis. 10 Septimo quoque an. מקץ שבע שנים Ad verbū,In principio septimi anni.i.ineunte septimo anno.Vide suprà cap.15.a.1. Tēpore anni rem. במועד שנת השמטה .i.qui est annus remissionis. 11 In auribus eo. : באזניהם .i.ipsis audientibus,elata voce,& nō submissa.

12 'Congrega populum, viros & mulieres, & paruulos, & peregrinos tuos qui sũt intra portas tuas, vt audiãt, & discãt, timeántque Iehouã Deũ vestrũ, & custodiãt 'faciẽdo õnia verba Legis huius.

13 Et filii eorũ qui non 'nouerunt, audiant, & discant timere Iehouam Deum vestrum, omnibus diebus quibus victuri estis *super* terram ad quam 'transmisso Iardén pergitis, vt possideatis eam.

Moysi & Iosue prædicit De⁹ futurũ vt Moyse mortuo populus conuertatur ad idola.

14 Et dixit Iehouáh ad Mouséh, Ecce appropinquauerunt dies tui vt moriaris: voca Iehousúay, & state in tabernaculo ecclesiæ, '& præcipiam ei. Perrexit ergo Mouséh & Iehousúay, steterúntque in tabernaculo ecclesiæ.

15 Et apparuit Iehouáh in tabernaculo, in colũna nubis: stetítque columna nubis super ostium tabernaculi.

Fornicantes à Deo.

16 Et dixit Iehouáh ad Mouséh, Ecce tu 'dormiturus es cum patribus tuis: postea surget populus iste, & fornicabitur post deos alienigenæ terræ, ad quã pergit *ut habitet* in medio eius: & derelinquet me, irritúmque faciet pactum meum quod pepigi cum eo.

17 Itaque irascetur furor meus contra eum, ipso die, ac derelinquã eos, & abscõdam faciem meã ab eis: '& consumetur, '& inuenient eũ mala multa & angustiæ: dicétque in die illa, Nónne propterea quòd non est Deus meus in medio mei, inuenerunt me mala hæc?

18 Ego verò abscondẽdo abscondam faciem meã in die illa, propter omne malũ quod fecerit, 'quòd cõuerterit se ad deos alienos.

Canticũ siue cãtilenã iubet De⁹ à Moyse cõponi, de futura Israelitarum idololatria & afflictionibus eorundẽ.

19 Nunc itaque 'scribite vobis canticum istud, & doce illud filios Iusraelis: 'pone illud in ore eorum, vt sit mihi cãticum istud in testem contra filios Iusraelis.

Saturitas.

20 Introducam enim eum in terram quam iuraui Patribus eius, fluentem lacte & melle: comedet autem, & saturabitur, impinguabítque se: tum conuertet se ad deos alienos, & colent eos, 'irritabúntque me, & irritum facient pactum meum.

21 Quũ autẽ inuenerint eũ mala plurima, & angustiæ, 'tunc respõdebit canticũ istud in cõspectu eius in testem: 'nõ enim obliuioni tradetur ab ore seminis eius: noui enim 'ingenium eius, *&* quid ipse faciat hodie antequã introduxerim eum in terrã *de* qua iuraui.

22 Scripsit itaque Mouséh canticum istud eo die, & docuit illud filios Iusraelis.

Iosue introducturus populum.

23 'Dein præcepit Iehousúay filio Nun, ac dixit, 'Fortis esto, & roborare, quia tu introduces filios Iusraelis in terram *de* qua iuraui eis: & ego ero tecum.

24 Quum autem finẽ fecisset Mouséh scribendi verba Legis istius in libro, donec ea complerentur,

25 Præcepit Mouséh Leuitis portantibus arcam fœderis Iehouæ, dicendo,

Liber Deuteronomii reponi iubetur in latere arcæ.

26 Capite librum istũ Legis, & ponite eum in latere arcæ fœderis Iehouæ Dei vestri, sítque ibi contra te in testem.

12 Et in vnum omni populo cõgregato, tã viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiãt impleãtq; õnes sermones Legis hui⁹.

13 Filii quoque eorũ qui nũc ignorant: vt audire possint, & timeant Dominũ Deum vestrum cunctis diebus quibus versantur in terra ad quã vos Iordane transmisso pergitis obtinendam. D

14 Et ait Dominus ad Moysen, Ecce propè sũt dies mortis tuę: voca Iosue, & state in tabernaculo testimonii, vt pręcipiã ei. Abierũt ergo Moyses & Iosue, & steterunt in tabernaculo testimonii:

15 Apparuitque Domin⁹ ibi in colũna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi.

16 Dixitque Dominus ad Moysẽ, Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste cõsurgẽs fornicabitur post deos alienos in terra ad quã ĩgreditur vt habitet in ea: ibi derelinquet me, & irritũ faciet fœdus quod pepigi cũ eo.

17 Et irascetur furor meus contra eum in die illo: & derelinquã eum, & abscõdam faciem meam ab eo, & erit in deuorationẽ: inueniẽt eum omnia mala & afflictiones: ita vt dicat in illo die, Verè quia non est Deus mecum, inuenerunt me hæc mala. E

18 Ego autem abscondam, & celabo faciem meam in die illo propter omnia mala quę fecit, quia sequutus est deos alienos.

19 Nunc itaque scribite vobis canticũ istud, & docete filios Israel: vt memoriter teneãt, & ore decantẽt, & sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel.

20 Introducam enim eum in terrã pro qua iuraui Patribus eius, lacte & melle manantem: quúmque comederint, & saturati crassique fuerint, auertentur ad deos alienos, & seruient eis: detrahéntque mihi, & irritum faciẽt pactum meum.

21 Postquam inuenerint eũ mala multa & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit obliuio ex ore seminis sui: scio enim cogitationes eius, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eũ in terram quam ei pollicitus sum. F

22 Scripsit ergo Moyses canticum, & docuit filios Israel.

23 Præcepitque Iosue filio Nun, & ait, Confortare, & esto robustus: tu enim introduces filios Israel in terram quã pollicitus sum, & ego ero tecum.

24 Postquã ergo scripsit Moyses verba Legis huius in volumine, atque cõpleuit:

25 Præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens,

26 Tollite librũ istum, & ponite eũ in latere arcę fœderis Domini Dei vestri: vt sit ibi contra te in testimonium.

12 Congrega הקהל Infinitiuus est, quem sic quidam vertunt, Postquã congregaueris. Faciendo לעשות *&* faciant. Vide suprà cap. 28.a.t. 13 Nouerunt, ידעו sub. Legem hanc. Transmisso Iarden perg. עוברים את־הירדן Ad verbũ, transitis Iarden. i. ad quã pergendo transitis Iordanem. 14 Et præcipiam ei. ואצונו .i. dabo illi præcepta aliqua. 16 Dormiturus es שוכב Præs. Heb. pro fut. breui moriturus es, quemadmodũ mortui sunt patres tui. 17 Et consumetur והיה לאכול Ad verbum, & erit ad comedendum. i. deuorabitur & absumetur. finam eum absumi. Et inuenient eum mala multa ומצאוהו רעות רבות .i. conficietur malis & angustiis multis.
18 Quòd conuerterit, &c. כי פנה וגו' quòd auersus *à me, abierit* ad deos alienos. 19 Scribite v. כתבו לכם Curate describendum vobis. Mosen & Iosue alloquitur Dominus. q. d. Vt hac ratione reuocentur à cultu idolorum, curate vobis transcribendum canticũ istud quod sequitur. Pone illud in ore eorum שימה בפיהם .i. fac vt illud memoria teneant, & ore decantent.
20 Irritabúntque me, ונאצוני spernéntque me. 21 Tunc respondebit, &c. וענתה וגו' .i. tunc hoc carmẽ testabitur illos deliquisse, & à me desciuisse: quũ viderint sibi ea mala accidisse quæ in ipso prædicuntur desertoribus meis. Nõ enim obliuioni, &c. כי לא תשכח וגו' Hebraismus, Semper Israelitæ habebunt illud in ore. Ingenium eius, את יצרו cogitatum eius. imaginationem eius.
23 Dein præcepit ויצו Posthac dedit [sub. Iehouah] præcepta *quædam* ipsi Iehosuæ. Fortis esto & roborare, חזק ואמץ Viriliter age, & esto robustus. esto forti ac inuicto animo.

G Ego enim scio contẽtionem tuam, & ceruicẽ tuã durissimã: adhuc viuẽte me & ingrediẽte vobiscũ, sẽper cõtẽtiosè egistis cõtra Dominum: quanto magis quum mortuus fuero?

Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atq; doctores, & loquar audientibus eis sermones istos, & inuocabo cõtra eos cælum & terram.

Noui enim quòd post mortem meã iniquè agetis, & declinabitis citò de via quam præcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tẽpore, quando feceritis malũ ĩ cõspectu Domini, vt irritetis eũ per opera manuum vestrarum.

Loquutus est ergo Moyses audiẽte vniuerso cœtu Israel verba carminis huius, & ad finem vsque compleuit.

Cap. XXXII.

AVdite cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.

Concrescat in pluuiã doctrina mea: fluat vt ros eloquiũ meũ, quasi imber sup herbã, & quasi stillę sup gramina.

Quia nomẽ Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro.

Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia: De⁹ fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus.

Peccauerunt ei, non filii eius in sordib⁹, generatio praua atque peruersa.

Hęccine reddis Dño, popule stulte & insipiẽs? nũquid nõ ipse est pater tu⁹ qui possedit te, & fecit, & creauit te?

Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.

Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam,

27 Ego enim noui rebellionem tuam, & ceruicem tuam duram:
ecce adhuc me viuente vobiscum hodie, rebelles estis Iehouæ, &
quanto magis posteaquam mortuus fuero?
28 Congregate ad me omnes seniores tribuum vestrarum, & præfectos vestros, vt loquar in auribus eorum verba ista: & testes inuocem contra eos cælum & terram.
19 Noui enim quòd posteaquam mortuus fuero, corrũpendo corrumpetis vos, & recedetis de via quam præcepi vobis: vnde eueniet vobis malũ in nouissimo dierum, quum feceritis malum in oculis Iehouæ, irritando eum opere manuum vestrarum.
30 Itaque loquutus est Moὑséh in auribus totius congregationis Iὑsraél verba cãtici huius, ⸍donec ea cõplerentur. Cap. XXXII.
1 A⸍Vscultate cæli, ⸍& loquar, ⸍& audiat terra eloquia oris mei.
2 ⸍Stillet vt pluuia, doctrina mea: ⸍stillet vt ros, eloquiũ meũ,
vt pluuiæ super ⸍gramen, ⸍& vt imber super herbam.
3 ⸍Quia nomẽ Iehouæ inuocabo, date magnitudinẽ Deo nostro.
4 ⸍Dei ⸍perfectum est opus: omnes enim ⸍viæ eius iudiciũ: ⸍Deus
veritas, & non est iniquitas *in eo*, iustus & rectus est.
5 ⸍Corrupit *sese* illi, non filii eius, macula eorum, generatio praua & peruersa.
6 ⸍Nunquid Iehouæ retribuitis istud, populus stulte, & insipiens?
nõne ipse est pater tu⁹ *qui* ⸍possedit te, ipse fecit te, ⸍& præparauit te?
7 Memẽto ⸍dierũ seculi, ⸍intellige ãnos ⸍generationis & generationis: ĩterroga patrẽ tuũ, ⸍& annũtiabit tibi: senes tuos, & dicẽt tibi.
8 ⸍Quãdo hæreditates distribuit Excelsus Gẽtibus, quãdo separauit

Moyses cõuocatis principibus Israel, prædicit eos à Deo recessuros.

האזינו Canticũ Moysi.

Doctrina.

Opera Dei.

Hortatur Moyses populum, vt consideret Dei beneficia ergase.

30 Donec ea complerentur. : עד תומם vsque ad finem eorum.

IN CAPVT XXXII.

1 Auscultate האזינו Auribus percipite. Arrigite aures. Audite. Hæc est decima huius libri sectio apud Hebræos, quã ab hac prima huius capitis dictione denominant האזינו. Hebræi scribunt canticũ istud esse summarium totius Legis. facit enim mẽtionem de magnificentia Dei, de creatione mundi, de vno Deo colẽdo, de generatione diluuii, de diuisione linguarum & terrarũ, de electione populi Israelitici, de beneficio in deserto ei exhibito, & futura mortuorũ resurrectione, &c. Præterea quòd cælum & terram in testimonium adducat, hoc fieri ex affectu exhuberantissimo: idque duabus rationibus. Altera, quòd cælum & terra perpetuò durent, homines autem pereant & moriãtur. Altera, vt innuat quòd si non essent seruaturi præcepta Dei, fore vt cælũ non daret pluuiam suã, terra non daret fruges suas: secus verò si Legem Dei seruarent. Hactenus Hebræi. Hæc sanè est grauissima contestatio: nam perinde est acsi hominibus nullæ essent aures, propterea ad elementa confugiendũ fuit. Sic enim loquitur Moses vt de re prodigiosa & stupenda quæ mutis etiam elemẽtis horrorem incutere debeat, quòd Israelitæ defecturi sint à Deo, à quo tot beneficiis ornati erant. Simili præfatione vsus est & Iesaias, cap. 1. a. 1.

Et loquar: ואדברה Hebraismus, pro, me loquentẽ. q. d. Attendite diligẽter ad ea quæ dicturus sum. Et audiat terra ותשמע הארץ Mutatio personæ, pro Tu terra audi, &c. q. d. vos cælum & terra inuoco testes. 2 Stillet יערוף Fut. Heb. pro præs. optatiuo. sub. in corda Israelitarum. q. d. vtinã doctrina mea efficiat quod in agris aqua: vt ea non sit vana, sed fructum afferat. Quidã vertunt, descendat. Stillet תזל defluat. in animos scilicet audientium, vt ros gratissimus qui terrã fœcundare solet. Chaldæus paraph. totũ versum sic vertit, Suauis sit sicut pluuia doctrina mea, suscipiatur sicut ros verbũ meũ, sicut venti pluuiæ qui perflant super gramen, & sicut guttulæ imbris serotini quæ veniunt super herbam. Gramen, דשא Significat herbam recentem & teneram. Vide Gene. 1. b. 11. Et vt imber, &c. וכרביבים וגו' & vt pluuia vehemens [vel, densus & minutus] super herbam. Multis verbis eandem rem dicit: acsi tantum diceret, Vtinam doctrina mea & sermo meus non sit inutilis in vobis. 3 Quia nomen, &c. כי שם וגו' Quoniã nomen Iehouæ celebrabo. vel cantabo. i. cantabo de inuocando & colendo vno solo Deo contra idololatras futuros in populo meo: date magnitudinẽ Deo nostro. Hebraismus, pro, magnificate. i. nolite vllũ alium Deum colere, aut vlli quicquã maiestatis, aut potestatis tribuere, nisi vni Deo nostro. huius solius est maiestas, magnitudo, potestas: omnes alii dii, vani, mendaces, & nihili sunt. Alii vertunt, Quoniã [Quando] nomen Domini prædico [vel, celebro] magnificate *interim* Deum nostrum. sub. in cordibus vestris. Hic est finis præfationis. alloquitur autem non solum cælum & terram, sed & omnes auditores.

4 Dei הצור Ad verbũ, Rupis. vt infrà versu 18. Vocat Scriptura Deũ rupem ob stabilitatẽ, immutabilitatẽ, & perseuerantiã, qui stat promissis suis. Perfectũ est opus: תמים פעלו Sing. Heb. pro plur. perfecta opera eius. Cõmẽdat Deũ ab operibus. q. d. nulla ratione culpari, aut reprehendi possunt opera Dei. Viæ eius iud. דרכיו משפט viæ eius *in* iudicio. i. iustæ & æquæ semper. Repetitio. Quicquid agit, iustũ est & æquũ. Deus ver. אל אמונה Deus fidei. i. fidelis in promissionibus suis. 5 Corrupit *sese*, &c. שחת לו וגו' Difficilis est locus, propter dictionũ ordinẽ inuersum. sic autẽ construi debet & verti, Generatio praua atque peruersa, qui nõ sunt filii eius, in ignominiã suã corrupit *sese* illi. i. Generatio praua & peruersa, appositiuè, quæ non est filii eius, quæ non habet Deũ pro patre, non agnoscit Deũ creatorem suũ: corrupit *se*, deprauauit ingeniũ suum, in ignominiã illi, scilicet Deo: hoc est, in dedecus Dei. vel, in ignominiã suam: hoc est, quod est illi probro. Sic de illis futurũ asserit, quòd non erãt mansuri in sana doctrina & vero cultu Dei: sed sicut solet generatio praua & adultera (vt Christus quoque eos vocat Matth. 12. c. 39) corrumpuntur, vt iam non sint filii, propter fœditatem, & vitiosam religionem à se repertam, sed spurii.

6 Nunquid Ieho. &c. הליהוה וגו' An hoc Iehouæ redditis popule stulte, &c. Hæccine retribuitis, vel reddere debetis, &c. Fut. Heb. pro præs. Hic incipit exprobrare ingrato populo. Vide autẽ ardentissima & vehementissima verba. Possedit te, קנך cõparauit te. vel acquisiuit. i. asseruit in libertatẽ. Alludit ad seruitutẽ Ægyptiacã. q. d. quorsum hæc ingratitudo? nónne deberes illũ agnoscere creatorẽ tuũ, & gratias agere? Et præparauit te? ויכוננך : & cõcinnauit te? adaptauit. arte scilicet indicibili. 7 Dierũ seculi, ימות עולם dierum antiquorũ. i. temporũ præteritorũ, siue priscorũ. q. d. Reuoca in memoriã tẽpus elapsũ. Incipit ex ordine numerare beneficia in populũ ingratũ collata & perdita. Intellige בינו cõsidera. Mutatio numeri Heb. Generationis & gen. דור ודור Hebraismus, multarũ generationũ. i. priscos. Et annuntiabit tibi: ויגדך & indicabit tibi. beneficia scilicet quæ cõtulit huic gẽti. 8 Quando hære. &c. בהנחל עליון Ad verbũ, Quũ hæreditare fecit Altissimus. vel, assignauit hæreditatẽ. i. Quando Altissimus diuisit patrias & regiones, & assignauit eas cunctis gentibus: iam tum decreuerat dare filiis Israel terrã illorũ septem populorum quos sub aduentũ ipsorum Israelitarũ eiecit è terra Chanaan. vel, tunc dedit septem gentibus, Amorrhæis scilicet, Heuæis, &c. tantam regionis planitiem, quæ numero filiorum Israel sufficeret. Primum beneficium est, quòd quum Deus sit, & omnium gentium Deus, vt quas diuisit, Gene. 11. b. 8, & distribuit eis orbem terrarũ, vnicuique genti suam portionem & terminum, vt Paulus hunc versum æmulatus, Act. 17. f. 16, docet: tamen nõ omnes elegit sibi in populum quorũ pecu-

liariter esset Deus vero & legitimo cultu:sed posuit limites,vt solùm vbi filii Israel essent, ibi esset populus eius. Vbi verò finiretur limes filiorum Israel,ibi cessaret populusDei,& inciperent termini Gentium.

filios hominum,"statuit terminos populorum secundum nume-
rum filiorum Iשׂraꭓelis.
Pars enī Iehouæ est popul⁹ eius,"Iaעacób sors hæreditatis eius. 9
"Inuenit eū in terra deserti,"& in vastitate horroris deserti:"cir- 10
cunduxit eum,instruxit eum,custodiuit eum vt pupillā oculi sui.
Vt aquila"quæ excitat nidū suum, super pullos suos"cubat, ex- 11
pandit alas suas,"assumit eum,portat eum super alas suas.
Iehouáh solus deduxit illū,"& nō fuit cum eo deus alienigenæ. 12
"Imposuit eum super excelsa terræ, & comedit fructus agri,"& 13
fecit vt sugeret mel è petra,& oleum"è silice petræ:
"Butyrum bouis, & lac ouium,"cum adipe agnorum, & arietes 14
"filios Baשׂsan,& hircos"vnà cum adipe granorū tritici,"& sangui-
nem vuæ bibisti merum.
Saturatus Israel & ingratus, conuertitur ad idola
Et impinguatus est"Iשׂraꭓél"& recalcitrauit:"impinguatus es, 15
incrassatus es,operuisti:& dereliquit Deum *qui* fecit eum,"ac despe
xit Deum salutem suam.
"Zelare fecerunt eum propter extraneos,"per abominationes 16
irritauerunt eum.
Sacrificauerunt dæmoniis, non Deo, diis quos non nouerant, 17
"nouis *qui* de propinquo venerunt,quos nō timuerūt Patres vestri.
"Dei qui genuit te,oblitus es:oblitus es inquam Dei"qui gene- 18
rauit te.
Minatur afflictiones De⁹ Iudæis ingratis.
"Quum autem vidisset Iehouáh,exacerbatus est præ ira in filios 19
& filias suas.
Et dixit,Abscōdam faciem meam ab eis,videbo"quid in nouis 20
simo eorum: generatio enim peruersitatū sunt, & filii in quibus
nulla est fides.

B
constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel:
9 Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius.
10 Inuenit eū in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis:circunduxit eum, & docuit: & custodiuit quasi pupillam oculi sui.
11 Sicut aquila prouocās ad volādum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas:& assumpsit eum,atque portauit in humeris suis.
12 Dominus solus dux eius fuit:& non erat cum eo deus alienus.
13 Cōstituit eum super excelsam terrā, vt comederet fructus agrorum, & sugeret mel de petra,oleúmque de saxo durissimo:
14 Butyrū de armento,& lac de ouibus cū adipe agnorū,& arietū filiorūBasā, & hircos cū medulla tritici,& sanguinem vuæ biberet meracissimum.
C
15 Incrassatus est dilectus,& recalcitrauit:incrassatus,impinguat⁹,dilatatus, dereliquit Deum factorē suum, & recessit à Deo salutari suo.
16 Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.
17 Immolauerūt dæmoniis & nō Deo, diis quos ignorabāt:noui recētésq; venerūt,quos nō coluerūtPatres eorū.
18 Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Dei creatoris tui.
19 Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est: quia prouocauerunt eum filii sui & filiæ.
20 Et ait, Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum : generatio enim peruersa est, & infideles filii.

Statuit יצב assignauit. 9 Iaעacób sors,&c. יעקב חבל נחלתו׃ Iaacob funiculus[.i.portio]hæreditatis eius.i.est hæreditas eius.funiculis enim diuideban tur hæreditates.Istud est declaratio prioris partis huius versus.q.d. non est mirum quòd expulsis illis populis dederit Dominus patriam illorum Israelitis: sūt enim Israelitæ populus eius,& quidem tam proprius,quàm est alicuius portio hæreditaria.vel(vt alii exponūt)nō latius patet popul⁹ eius,quā quousque extēditur natio Israelitica.Istis scilicet verbis describitur quā peculiaris sit iste popul⁹ Dei.
10 Inuenit eū ימצאהו Deprehendit eū. nempe Iaacob,siue populū Israeliticum,cui apparuit in nube quū erraret in deserto, & cœpit eū deducere.In mōte Sinai pepigit fœdus cum eo.Istud est alterū beneficium. Et in vastit.&c.'ובתהו וגו Hebraismus,in vasto & horrendo deserto. Circunduxit eum,&c. יסובבנהו יבוננהו Ad verbum,circuire fecit eum,intelligere fecit eum.sub.Legem.i.docuit.
11 Quæ excitat nidū s. יעיר קנו Fut.Heb.pro præs. quæ prouocat nidū suum.i. prouocat ad volandū pullos suos,qui sunt adhuc in nido. Continens pro contento.His verbis significat quomodo eos in deserto fouerit,mores corū tulerit,atque tētauerit,ac benefecerit eis, vt discerent volare.i.fidere in eum,vt capite octauo videri potest. Cubat, ירחף Fut.Heb.pro præs. Assumit e.&c. 'יקחהו וגו sub.nidum.i. illos pullos suos,& portat eos super alas suas.Sing.Heb.pro plur. 12 Et non fuit,&c. ואין עמו אל נכר׃ .i.nullus Deus alienus adiuuit eū.
13 Imposuit eū,&c.'ירכבהו וגו Ad verbū,Equitare faciet eū super excelsa terræ.i.in regione excelsa & alta.Hoc dicit quòd Terra sancta sit in medio climate mundi. Posuit igitur eū in sūma parte orbis.Tertiū beneficiū quo describitur situs & opulētia terræ Chanaan illis donatæ, quòd in terra sublimi & egregia habitaret,& fructu agrorū alerētur copiosè.Quidā per futurū vertere malūt,quòd sit prophetia. Et fecit vt sug.&c.'ויניקהו דבש מסלע וגו Poeticè dicit,& figuratè,mel de petra,& oleū de saxo sugi,vt significet fuisse in ea terra maximā abundātiā mellis & olei.q.d.illic nullus locus erit infœcundus & vacuus rebus bonis & suauibus: etiam in rupibus ipsis erunt oliuæ & mel. Siquidem & oliuæ gaudent petrosis & sterilibus locis,& apes mellificant vbiuis,etiā vbi nullus est ager. E silice petræ. מחלמיש צור׃ .i.è petra durissima.Sic suprà cap.8.c.15. 14 Butyrum bouis,חמאת בקר sub.fecit vt comederet.Et hic Poetica quadam phrasi, opulentiam describit,quòd butyro & lacte,& pinguibus agnis alerentur,& arietibus saginatis,&c. Cum adipe agn. עם חלב כרים Hebraismus,cum agnis pinguibus. Filios Baשׂsan, בני־בשן .i.enutritos & educatos in monte ac regione Basan. Arietes filios Basan, phrasi Hebraica vocat pinguissimos arietes. Vnà cūm adipe gran.tritici, עם־חלב כליות חטה Ad verbum,cū adipe renum tritici.i.granorū:quòd renibus sint similia à radice כלה.hoc est,cum farina optima granorū triticeorum,quæ præ se ferunt figuram testiculorum & renunculorum.Subaudiendū autem Comedit. Et sanguinem vuæ ודם־ענב Phrasi Hebraica succū vuarum vocat sanguinē,quòd propter colorē videatur sanguis.Merum autem,per appositionem positum.hoc est,vinum optimum & rubrum bibes.Quidam in futuro malunt vertere,vt dictum est.
15 Iשׂraꭓél ישורון Ad verbū,Rectus.sic dictus Israel quòd fuerit rectus,à ישר.Quidā deducunt à שור aspicere.verū rectius est vt à ישר deducatur,vt scribit ex doctis Hebræorū alter,Succulentus(inquit)factus Israel,Deo rebellis fuit. Impinguatus es,&c. שמנת עבית כשית Mutatio personæ,pinguis factus es[cuasisti pinguis& succulētus]cōtraxisti crassitiē,operuisti.sub.pinguedine cor tuū, siue animū,qui penè suffocatus fuit,adeò vt nihil intelligas.Paulo plenior est loquutio in Psalmo 17.c.10,Adipe suo clauserūt.Integra legitur Iob 15.c.27,Operuit impius faciem suā adipe suo. Ac despexit וינבל ac floccifecit.vilipēdit.Doctus inter Hebræos exponit,depressit.vel,deprimere conatus est.sub.à magnitudine sua.aut,depressit dignitatē Dei sui.Chaldæus paraph.sic versum istum transtulit,Diues factus est Israel,& recalcitrauit:admodum prosperè successit,& acquisiuit facultates,& reliquit cultum Dei factoris sui,exasperauit fortissimum redemptorem suum.
16 Zelare fec.eū,&c. יקניאוהו בזרים Prouocauerunt eū ad æmulationē in externis.sub.diis.vel,per externos.Chaldæus paraph.Ad æmulationem concitauerunt eū cultu idolorum.Eadē habes paulo pòst versu 21. Per abominationes,&c. בתועבת יכעיסוהו׃ in abominationibus ad irā prouocauerunt eū.i.per cultum idolorū contenderūt prouocare ad irā.Idē bis dicit aliis verbis.Sequēti versu seipsum declarat.
17 Nouis *qui* de propinquo ve. חדשים מקרוב באו recentibus qui nuper venerunt.i.quorum fama nuper ad homines ipsos peruenit.
18 Dei צור Ad verbū,Rupis,vt suprà versu 4. Qui generauit te. מחוללך׃ qui creauit[vel formauit]te.ab חול. Præs.Heb.pro præt.
19 Quum autē vid.&c. 'וירא יהוה וגו Ad verbum,Et vidit Iehouah,& abominatus est præ ira filios suos & filias suas.i.viros ac mulieres. Chaldæus paraph.Manifestatum itaque est coram Domino,& excanduit furor eius,eo quòd irritauerūt eum filii & filiæ. 20 Quid in no.e. מה אחריתם sub.futurum sit.vel,quid in fine suo.sub.patientur.i.quid ad extremum facturi sint.vel,quid accidet illis ad extremum.

Iere.15.c.14 Rom.10.d.19

21 Ipsi me prouocauerunt in eo qui nō erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis: |& ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.

'Ipsi zelare fecerunt me in *re quæ* non *est* deus, irasci fecerūt me
in vanitatibus suis: '& ego zelare faciā eos in *eo qui* nō est populus:
in gente stulta prouocabo eos ad iram.

D 22 Ignis succēsus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima: deuorabitque terrā cum germine suo, & montium fundamenta comburet.

Ignis enim succendetur in furore meo, '& ardebit vsque ad in-
fernum inferiorem, deuorabítque terram, & fructum eius, & in-
flammabit fundamenta montium.

23 Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo in eis.

'Consumam super eos mala, sagittas meas consumam in eis.

24 Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo: dētes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentiū super terrā atque serpētiū.

'Combusti *erunt* fame, & comesti 'ægritudine calida, '& excisione
amara: dentes quoque bestiarum immittam in eos 'cum veneno
serpentium super terram.

25 Foris vastabit eos gladius, & intus pauor: iuuenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.

'Foris orbabit gladius, & in cubiculis *erit* terror: 'etiā iuuenem,
etiam virginem, lactentem cum viro 'sene.

26 Et dixi, Vbinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

'Dicerem, 'Dispergam eos per angulos, cessare faciam ex homi-
nibus memoriam eorum:

27 Sed propter iram inimicorū distuli: ne fortè superbirent hostes eorum, & dicerent, Manus nostra excelsa, & nō Dominus fecit hæc omnia.

Nisi 'iram inimici timerem, ne fortè 'extraneè se gerant hostes
eorum, ne fortè dicant, Manus nostra 'excelsa, neque Iehouáh o-
peratus est omnia ista.

28 Gens absque cōsilio est, & sine prudentia.

Gens enim 'periens consiliis sunt, nec est illis 'intelligentia.

29 Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.

'Si sapientes essent, intelligerēt hoc, intelligerēt 'nouissimū suū.

E 30 Quomodo persequatur vnus mille, & duo fugarent decem millia? nōnne ideo quia Deus suus vendidit eos, & Dominus conclusit illos?

Quomodo 'persequutus fuisset vnus mille, & duo fugassent de-
cem millia, nisi quòd Deus eorum vendidisset eos, & Iehouáh 'tra
didisset eos?

31 Nō enim est Deus noster vt dii eorum: & inimici nostri sunt iudices.

Nam non est sicut Deus noster, deus illorum: '& inimici nostri
sunt iudices.

32 De vinea Sodomorum, vinea eorū, & de suburbanis Gomorrhæ: vua eorum, vua fellis, & botri amarissimi.

'Ex vite enim ᴅSedóm est vitis eorum, & ex vitibus ʏAmoráh:
vuæ eorum, vuæ veneni, botri 'amaritudinum sunt eis.

33 Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.

Venenū draconum, vinum eorū: & venenum aspidū 'crudele.

21 Ipsi zelare fecerunt me, &c. חם קנאוני בלא־אל Confer versum istū cum paulo antè præcedenti versu 16, Ipsi inuidere fecerunt me in non deo id est conati sunt facere vt inuiderē ei qui non erat deus. Et ego zelare faciam eos, &c. ואני אקניאם בלא־עם ego quoque prouocabo eos ad inuidiā in non populo. Edicit Dominus qua vltione vindicaturus sit populi sui defectionem, vbi ad idololatriam declinauerit. Quemadmodū (inquit) nouis diis inductis, me ad zelum prouocauerunt: ita ego quoque nouum populum suscitabo, quo ipsi zelo accendantur. Atque vt deos fecerunt qui dii non sunt: ita gentem constituam ex non gente. Sic factum est (teste Paulo, ad Rom. 10. d. 19) quum Gentes assumptæ sunt per Euangelium. Vnde vsque hodie implacabiliter irritantur Iudæi, quòd illos negamus esse populum Dei, nos verò asserimus nos esse populum Dei, vt hic versus prædicit. 22 Et ardebit vsque ad infernum, &c. ותיקד עד־שאול תחתית Ignis hic nō solum ignē, sed totam vastitatē significat quæ igne fit, qualis fuit ignis regis Babylonis & Romanorū, vbi terra, licet non tota fuerit exusta & vastata, vt in Ierusalē & aliis locis, vt ne lapis quidē super lapidem relinqueretur. hoc significat quòd ardere illum dicit vsque ad infernum. acsi dicat, nihil reliquum super terram erit, vel ædificii, vel germinis. sed & ipsum solum, & mōtes vbi ædificia steterant, exurētur. quasi ignis deorsum per terram velit ad infernum vsque ardere, sicut videmus fieri in locis igne desolatis. q.d. etiam profunda & infima terræ loca vertam in sterilitatem. 23 Consumam אספה Absumam. id est Expendam contra eos omnia mala. Eadē mox vocat sagittas suas.
24 Combusti *erunt* fame, מזי רעב Id est Adurentur, siue absumentur præ fame. Ægritudine calida, רשף caumate. siue morbo calido, febre ardenti & pestifera absumentur. Et excisione amara: וקטב מרירי Id est peste amarissima, siue morbo exitiali qui citò enecat. Peste quæ ex aere corrupto prouenit, vt ait doctus inter Hebræos. Cum veneno serpentium super ter. : עם חמת זחלי עפר Ad verbum, cum veneno reptantium terræ. id est serpentium. hoc est, & animalia venenata immittam.
25 Foris orbabit gladius, מחוץ תשכל־חרב Hebraismus, vastabit ensis. q.d. absumentur bello. Etiam iuuenem, גם־בחור sub. orbabit, siue vastabit. Singul. Heb. pro plur. vastabit inquam iuuenes, puellas, &c. Sene. : שיבה Ad verbum, canitiei.
26 Dicerem, אמרתי Præt. Heb. quod quidam per imperfectum coniunctiui vertunt, vt hic noster. Alii per præt. perf. eiusdem modi, Dixissem, & timuissem, in sequenti versu, hoc sensu, Iam dixissem apud me [id est statuissem, siue decreuissem] in hunc modum. Dispergam eos, אפאיהם Detrudam eos. פאה *peah* nomen, significat extremitatem & finem cuiuscunque rei, angulum quoque & plagam: vnde deducitur hoc verbum, quod est Dispergere, siue detrudere in extremitatem vel angulum. Sunt qui hanc dictionem diuidūt in tres, אף א׳ חם *in furore meo*, Vbi ipsi? i. dixissē in furore meo, Dabo eos acsi nō essent: vt dicant qui illos viderint, Vbi sunt? Verùm prior lectio verior, Statuissem procul abigere à me in locum orbis tā remotum, vt postea homines nullā illorum mentionē facerent. Ex doctis Hebræorū alter exponit, Exterminabo, siue Exterminassem eos. 27 Iram inimici כעס אויב .i. inimicum iratum illis, & infensum. Extraneè se ger. ינכרו alienos se ostendant. id est vt vertit Chaldæus paraph. ne magnificè se efferant. Alii, non agnoscant. vel, simulent se agnoscere. aut, cant inficias, sub. id factum esse à me, & sibi tribuant. In hunc sensum exponit magni nominis apud Hebræos vir, his verbis, Ne fortè agnoscant rem hostes eorum, & meam potentiam attribuant alteri cui non est potentia. Excelsa, רמה Id est inuictæ sunt vires nostræ.
28 Periens consiliis אובד עצות perdita consiliis. id est perditi consilii, siue inconsulta. De inimicis populi Israelitici loquitur. Intelligentia. : תבונה prudentia. id est imprudens. 29 Si sapientes essent, &c. לו חכמו ישכילו וגו׳ Si sapuissent, intellexissent istud. nempe, me perdidisse populum meum propter peccata ipsorum, non autem id sibi tribuerent. Nouissimum suum. : לאחריתם finem suum. id est quis finis eos maneat, & reputassent eadem sibi euentura propter peccata sua.
30 Persequutus fuisset vnus ירדף אחד persequi potuisset vnus. vel, persequatur. aut persequi possit. id est qui fieri potuisset vt hostis vnicus persequeretur mille Israelitas, nisi quòd, &c. Tradidisset eos? : הסגירם sub. hostibus. Quidam per futurum vertunt hæc omnia, quòd prophetiam contineant nondum impletam de futuro supplicio in Israelitas idololatras.
31 Et inimici nostri sunt iud. : ואויבינו פלילים Id est, etiam inimicis nostris testibus, hæc sunt vera. Verba Mosis.
32 Ex vite enim ᴅSedóm, &c. כי מגפן סדם וגו׳ q.d. sicuti deus hostium nostrorum non est conferendus cum Deo nostro, ita ipsi non sunt nobis comparandi: quia nati sunt parentibus iniquis, quales erant Sodomitæ & Gomorrhæi. vel, vt doctioribus magis placet, quia studia Sodomitarum imitantur. Amaritudinum מרורת Hebraismus, substantiuū plurale, ad exprimendū superlatiuum, ferunt vuas amarissimas. Per hæc intelligit malitiam operum illorum. 33 Crudele. : אכזר .i. citò enecans. Eadem quæ præcedenti versu, verbis mutatis.

34 'Nónne est reconditum apud me, sigillatum in thesauris meis?

34 Nónne hęc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?

Vltio Dei est.

35 'Mea est vltio, & retributio, tépore *quo* nutabit pes eorum : quia propinqu⁹ est dies afflictionis corũ, '& festinãt quæ futura sũt eis.

35 |Mea est vltio, & ego retribuã in tẽpore, vt labatur pes eorum : iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tẽpora.

Eccli.28.a.1 rom.12.d.19 hebr.10.f.30

Misericordia.

36 Quia 'iudicabit Iehouáh populũ suũ, & sup seruos suos 'pœnitebit ipsũ, 'quũ videbit quòd abierit man⁹, & nõ *sit* clausus & derelictus.

36 Iudicabit Domin⁹ populũ suũ, & in seruis suis miserebitur: videbit quòd infirmata sit manus, & clausi quoque defecerunt, residuique cõsumpti sunt.

37 'Et *quando* dicet, Vbi sunt dii eorum, deus 'in quo sperabant?

37 Et dicet, Vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam:

38 Qui adipem sacrificiorum illorum comedebãt, *&* bibebant vinum libaminis illorum : surgant, & opitulentur vobis, 'sit super vos absconsio.

38 De quorũ victimis comedebant adipes, & bibebant vinũ libaminum? surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.

De⁹ noster, De⁹ solus est.

39 'Videte nunc quòd ego, ego sum, '& non sunt dii mecum : ego mori faciam, & viuere faciam: 'percutiam, & ego sanabo, & nemo est qui de manu mea eruat,

39 Videte quòd ego sim solus, & nõ sit alius Deus præter me: |ego occidam, & ego viuere faciam: percutiã, & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere.

F 1.Reg.2.b.6 tob.13.a.2 sap.16.b.13

40 'Quum eleuauero ad cælum manum meam, & dixero, Viuo ego in seculum.

40 Leuabo ad cælum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum.

41 Si acuero 'aciem gladii mei, '& arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & odio habentibus me retribuã.

41 Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudiciũ manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & iis qui oderunt me, retribuam.

42 'Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnem, sanguine inquam 'occisorum, '& captiuorũ 'de capitibus *in* vltionibus inimici.

42 Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorũ, & de captiuitate nudati inimicorum capitis.

43 'Laudate Gẽtes populum eius, quia sanguinem seruorum suorum 'vindicabit, & vindictam reddet hostibus suis, '& expiabit terram suam, populum suum.

43 |Laudate Gentes populũ eius, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur: & vindictam retribuet in hostes eorum, & propitius erit terræ populi sui.

2.Mach.7.b.6

44 Venit autem Mowsch, & recitauit omnia verba cantici istius in auribus populi, ipse & Iehowsúay filius Nun.

44 Venit ergo Moyses, & loquutus est omnia verba cantici huius in auribus populi, ipse & Iosue filius Nun.

45 Et finiuit Mowsch recitare oĩa verba ista ad vniuersũ Iwsraelẽ,

45 Compleuitque omnes sermones istos, loquens ad vniuersum Israel.

Cor ad verba Dei.

46 Dixítque illis, 'Ponite cor vestrum ad omnia verba quæ ego testificor aduersum vos hodie, vt præcipiatis ea filiis vestris, vt custodiant, & faciant omnia verba Legis istius.

46 Et dixit ad eos, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis vestris custodire & facere, & implere vniuersa quæ scripta sunt Legis huius.

G

47 'Non enim *est* verbum inane *ut contemni debeat* à vobis, sed est vita vestra, '& per hoc verbum prolongabitis dies super terram ad quã 'possidendam, vos 'transitis Iardén.

47 Quia non incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerẽt: quę facientes, longo perseueretis tempore in terra ad quam Iordane transmisso ingredimini possidendam.

Moyses scandit montẽ Abarim, consideraturus terrã promissã.

48 Loquutúsque est Iehouáh ad Mowséh 'eo ipso die, dicendo,

48 |Loquutúsq; est Dominus ad Moysen in eadem die, dicens,

Num.27.c.12

34 Nónne est reconditum apud me, הלוא הוא כמוס עמדי Singul. Heb. pro plur. q. d. Annon hæc impia omnia noui, & secreta teneo, licet foris cogar benefacere impiis illis propter nomen meum: ipsi autem non vident quid apud me super eos definitum sit, ideo securi sunt. Affirmat omnes mortalium res aduersas in thesauris suis esse reconditas: quo significat, eas res iusto eius iudicio in homines immitti, tanquam scelerum ac flagitiorum vindices: quásque, si homines suis fraudibus irã illius nõ prouocarent, quasi in arca inclusas & reconditas cõtineret.

35 Mea est vltio, לי נקם q.d. Ego vlciscar & retribuam, quum corruere debebunt. Et festinant וחש Singul. Heb. pro plur. q.d. vnũquodque eorum. id est propediem interibunt, citò accident quæ euentura sunt illis. 36 Iudicabit Iehouáh populum s. ידין יהוה עמו Hebraismus, vlciscetur populum suum de inimicis suis. Consolatio succedere solet mœrori, in Prophetis. Pœnitebit ipsum, יתנחם Id est mutabit sententiam, nec affliget eos vt decreuerat. Quum videbit quod abierit, &c. כי יראה כי אזלת וגו׳ .i. quum videbit populũ suũ redactum esse ad istã summam miseriam, nempe quum videbit manum, id est robur populi sui abiisse, hoc est destitutum esse viribus: quũ præterea videbit neminem esse clausum arcibus, quòd omnes sint expugnatæ: neminem itẽ superfuisse, qui non sit abductus in captiuitatẽ.

37 Et *quando* dicet, ואמר sub. inimicus, ridendo Israelitas. 38 Sit super vos absconsio. יהי עליכם סתרה: Id est protectio deorũ illorũ. q.d. protegant vos. 39 Videte ראו Attendite. Et non sunt dii mecum: ואין אלהים עמדי .i. quòd solus sum Deus. q.d. vos qui cõfiditis diis illis, videte quòd ego ipse sum solus Deus, & præter me non est alius. id est quòd non habeam parem & consortem Diuinitati. Percutiam, מחצתי Præt. Heb. pro fut. transfodiam. vulnerabo. 40 Quum eleuauero, &c. כי אשא אל שמים ידי More scilicet iurantis. Per seipsum iurare solet Deus, quum maiorem se neminem habeat, vt ait Apostolus Heb.6.c.13. Præcedenti versui hic versus iungitur, hoc modo, Non est qui de manu mea possit eruere, quum iurauero per me viuum & victurum in secula. Alii vertunt, Leuabo enim in cælum manum meam, & dicam, &c. Quod & sic exponunt, Hoc iurantis, vel gloriantis more dicitur, quòd præter Deum nihil possit gloriari, neque de esse suo, neque de viuere, sed solus ipse dicit, Ego sum, ego viuo. vt scilicet timeatur, & præsumptio nostra conteratur.

41 Aciem ברק Ad verbum, laminam. fulgorem. id est gladium meum fulgentem. Significat ferrum gladii, fulguris speciem habens. Et arripuerit iudicium manus mea, ותאחז במשפט ידי Hebraismus, & semel cœpero facere iudicium.

42 Inebriabo אשכיר Tingam. i. conficiam sagittis inimicos meos. Occisorum, חלל Singul. Heb. pro plur. interfectorũ. i. vulneratorum, sed non vsque ad mortem. Et captiuorũ ושביה Singul. Heb. pro plur. Ad verbũ, & captiuitatis. hoc est captiuorũ & vulneratorũ qui abduci solent, quòd vulnere accepto non interierint. De capitibus, &c. מראש פרעות אויב: Et hic Sing. pro plur. i. quũ sumã vindictã de hostibus meis, tunc gladius meus deuorabit carnes de capitibus ipsorum hostiũ. hoc est, ense amputabo capita hostium meorũ. Verti etiã potest, In principio *in* vltionibus inimici. aut, in principio vindictarum inimici. hoc est, quum primùm sumam pœnas de inimicis meis.

43 Laudate gentes populum eius, הרנינו גוים עמו Verba sunt Mosis. Doctus inter Hebræos exponit, O gentes quæ estis populus eius, laudate, sub. Iehouam. Vindicabit, & vindictam יקום ונקם vlciscetur, & vltionem, &c. Et expiabit, &c. וכפר אדמתו עמו: & propitius erit terræ suæ *&* populo suo. vel, parcet terræ suæ *&* populo suo. 46 Ponite cor vestrum, שימו לבבכם Hebraismus, Aduertite animum. 47 Non enim *est* verbum, &c. כי לא דבר רק הוא וגו׳ Non enim est res vana vobis, sed est, &c. Alii, Non enim est res vilior [.i. minoris momenti] vobis, *quàm ut eam audiatis*: sed est, &c. Et per hoc verbum ובדבר הזה & per hanc rem. hac re. Possidendam vos, &c. עוברים את הירדן שמה לרשתה: Ad verbum, vos transitis Iarden illuc vt possideatis eam. i. ad quam possidendam vos properatis, transmisso Iordane. 48 Eo ipso die, בעצם היום הזה Ad verbum, in corpore diei huius. Sic Gene.7.c.13.

49 Ascende in montem istum Abarim, id est trãsituum, in montẽ Nebo, qui est in terra Moab contra Iericho: & vide terram Chanaan, quam ego trado filiis Israel obtinendam.

Nume.20.d.25, & 33.d.38

50 Et morere in monte, quem conscẽdens iungêris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis:

Nume.20.b.10, & 17.c.14

51 Quia prævaricati estis cõtra me in medio filiorum Israel ad Aquas contradictionis in Cades deserti Sin: & nõ sanctificastis me inter filios Israel.

52 Ecõtra videbis terrã, & nõ ingredieris in eam quã ego dabo filiis Israel.

Cap. XXXIII.

1 HAEc est benedictio qua benedixit Moyses homo Dei, filiis Israel, ante mortem suam.

2 Et ait, Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia: in dextera eius ignea lex.

Sapien.3.a.1

3 Dilexit populos, omnes sãcti in manu illius sunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipiẽt de doctrina illi'.

4 Legem præcepit nobis Moyses hæreditatem multitudinis Iacob.

5 Erit apud rectissimum Rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israel.

6 Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero.

7 Hæc est Iudæ benedictio, Audi Domine vocem Iudæ, & ad populum suũ introduc eum: manus eius pugnabũt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.

B

8 Leui quoque ait, Perfectio tua, &

49 Ascende in mõtem y Abarím istum, montem Nebóh, qui est in terra Moáb, *et* qui *est* eregione Ierinhó, & vide terram Chenáyan quam ego do filiis Iwsraxelis in hæreditatem:

50 Et morere in mõte ad quem ascendis, & congregare ad populos tuos, quemadmodum mortuus est Aharón frater tuus in Hor monte, & congregatus est ad populos suos:

51 Eo quòd prævaricati estis in me in medio filiorũ Iwsraxelis ad Aquas iurgii Cadéws deserti x Sin, eo quòd nõ sanctificastis me in medio filiorum Iwsraxelis.

52 Eregione quidem videbis terram, sed illuc non ingredieris ad terram illam quam do filiis Iwsraxelis. Cap. XXXIII.

1 HAEc autem *est* benedictio qua benedixit Mowséh vir Dei filiis Iwsraxelis antequam moreretur. הברכה

Moyses moriturus, benedicit singulis tribubus Israel.

2 Et dixit, Iehouáh in o Sinái venit, & ortus est è w Seyír eis: illuxit è monte Parán, & venit cum decem millibus sanctitatis: à dextera eius *erat* lex ignis illis.

3 Etiã diligit populos, omnes sancti eius sunt in manu tua: illi quoque adiunxerunt sese pedibus tuis. accipient de eloquiis tuis.

A Deo docentur qui ei se submittunt.

4 Legem præcepit nobis Mowséh, hæreditatem congregationi Iayacób:

5 Fuitque in Iwsraxele *tanquam* Rex, quãdo congregata sunt capita populi, pariter tribus Iwsraxelis.

6 Viuat Rexuben, & nõ moriatur, nec sit virorũ eius numerus. Ruben.

7 Hæc autem ipsi Iehudáh: & dixit, Audi Iehouáh vocẽ Iehudáh, Iuda.

& ad populum suum deduc illum: manus eius contendent pro illo, & auxilium ab hostibus eius eris.

8 Ad Leui verò dixit, Perfectiones tuæ & doctrinæ tuæ *fuerunt* vi- Leui.

49 Et vide וראה & aspice. vel, contemplare. In hæreditatem. לאחזה: possidendam. 50 Et morere ומות Imperatiuus pro fut. morieris, vt & mox, congregare, pro congregaberis, siue apponéris, addéris, aut adiungéris, &c. De hoc dicendi genere vide Nume. 20. d.24, vbi & mors Aharonis describitur, & cap.33.e.39. Vide & 27.c.11, vbi & de morte Mosis. 51 Prævaricati estis in me in medio fil. מעלתם בי בתוך בני peccastis in me [transgressionem admisistis] inter filios, &c. Iurgii, &c. מריבת וגו' contentionis *in* Cades *quæ est in* deserto Sin. Vide Nume.20.a.3, & 27.c.14. Non sanctificastis me לא־קדשתם אותי Hebraismus, nõ dedistis mihi honorẽ & gloriã, nõ existimastis me posse præstare quod dicebam.

IN CAPVT XXXIII.

1 Hæc a. *est* bened. וזאת הברכה Hic postremam huius libri sectionẽ incipiunt Hebræi, quã הברכה denominãt. Hoc caput cõtinet in principio & fine benedictionem vniuersalem totius populi: in medio, benedictionem particularem & commendationem beneficiorum Dei quæ contulit in Patriarchas. Vir Dei איש האלהים Sic vocat Prophetam Diuinum. Antequam moreretur. לפני מותו: sub mortem suã. vel, paulo ante mortem suã. Dicunt Hebræi has benedictiones factas fuisse die mortis Mosis. Ex contextu tamen Mosis non liquet vtrũ ipso die quo mortuus est, benedixerit filiis Israel, an pridie sui obitus, an pluribus antè diebus.

2 In o Sinai מסיני Hic מן pro ב. neq; enim vt quidã, de Sinai, sed In Sinai, vertẽdũ est. Huius loci sensus talis esse videtur doctis quibusdam, quòd significet aduentũ Dei gloriosum & insignẽ in Terrã promissionis. Illuc enim venit incipiẽs à mõte Sinai, id est Dominus cœpit exercere vires suas & ostendere virtutem suã quũ in Sinai dedit Legem suã: & in monte Seir qui est in finibus Idumæorum, ostendit claritatem suã (vt sol quando apparere solet mundo) tanquã nouo regno illustraturus terrã illam. Ex hoc monte alloquutus est Dominus Mosen, quũ illi præcepit vt serpentem æneum fabricaret, Nume.21.b.8. Idem ostendit gloriã suam in monte Pharan, ex quo monte alloquutus est Mosem quum illi coturnices est pollicitus, Nume.11.g.30. Venit autem cũ multis millibus sanctitatis (hic מן pro עם positum est). i. cum populo Israel, quorum fuerunt quidem multa millia, licet non singuli sancti, tamen sancta fuerunt millia, quòd Deus illos sanctificasset, & in populum suum illos sibi segregasset. A dextera e. &c. מימינו וגו' Chaldæus paraph. Legem scriptam dextera eius de medio ignis dedit nobis. De Lege loquitur quæ data fuit in fulgure cum signis mirabilibus, vt ostenderet eam terrere homines, non aliter quàm ignis cælestis.

3 Populos, עמים. i. verè Israelitas. Sancti e. קדשיו nempe Israelis. In manu t. בידך .i. in potestate tua, ô Domine. q.d. tu defendis ac tutaris omnes veros Israelitas. Illi quoque adiun. והם תכו לרגלך Hebraismus, ipsi quoque sectati sunt vestigia tua, & memoriæ mandauerunt bonã partem verborum tuorum. Hoc amoris Dei pignus erat, quòd ministerium verbi in hoc populo instituisset, vbi licebat ad pedes eius auditores sedere & audire verbum eius in synagogis, & in templo, vel in tabernaculo.

4 Hæreditatem, &c. מורשה וגו' Per appositionem dictũ. i. quæ quasi iure hæreditario transiret ad filios Israel. ל subauditur ante קהלת. Alii vertũt, hæreditatẽ *inquam* congregationis Iaacob. Hic de se loquitur Moses, quo officio fungeretur, nempe quòd Legem ipsam (de cuius ministerio iam dixit) ipse attulit. 5 In Israele בישרון Ad verbum, in Recto. Et hic Israelem vocat Rectum vt præcedenti capite, versu 15. subauditur כ similitudinis ante מלך. Quando congregata sunt בהתאסף quando congregauerunt se. sub. ad illum.

6 Viuat Rexuben, & non mo. יחי ראובן ואל־ימות In eundẽ sensum videntur hæc dici à Mose quo Iaacob dixerat in benedictione ipsius Reuben, nempe quòd non velit eum excellere propter peccatum in patrem admissum, neque etiam penitus perire. Nec sit ויהי Subauditur negatio præcedens, more Hebræorum, & *non* sit. 7 Hæc autem ipsi Iehudáh: וזאת ליהודה sub. fuit benedictio. i. sic autem benedixit Iehudam. Et ad populum s. ואל־עמו .i. ad portionem quam iure hæreditario sortiturus est te iubente. Manus eius contendent pro illo, ידיו רב לו Sing. Heb. pro plur. i. suis viribus pugnabit cum hostibus suis. Alii, manus eius satis erunt [vel, sufficient] illi. i. erit satis fortis, neminem timebit, si modò defendas illum ô Domine.

8 Ad Leui verò וללוי De Leui verò, vt sit ל, pro על. Perfectiones tuæ, & doctrinæ t. תמיך ואוריך Hoc est, Dedisti vestem sacerdotalem viro Aaroni, qui fuit sanctus tuus, id est vir sanctissimus: vestem inquam in qua erant perfectiones tuæ & doctrinæ tuæ, id est Vrim & Thummim: Leuit.8.b.8, qui vir fuit sanctissimus, prætérquã quòd lapsus est in loco qui dicitur Massa, qui propterea dictus est Aquæ Meriba, id est Aquæ contradictionis, Exod.17.b.8. Quasi dicat, Tu dederas dignitatem sacerdotalem homini Leuitici generis, Aaroni, qui erat alioqui vir sanctissimus: prætérquam quòd peccauit in hoc, quòd contendit apud Aquas cõtradictionis. Chaldæus paraph. diuerso sensu ab hac expositione transtulit, Thummim & Vrim induisti virum qui inuentus est pius coram te: quem tentasti in *loco* tentationis, & fuit perfectus: probauisti eum ad Aquas contradictionis, & inuentus est fidelis.

ro misericordi tuo,quem *tamen* tentasti in Massa:&'contendere fe
cisti eum ad Aquas Mariba.
'Qui dicit patri suo & matri suæ, Non vidi eum: & fratres suos 9
non agnouit, & filios suos non cognouit : nam'custodierunt elo
quium tuum,& pactum tuum'seruauerunt.
'Docebunt Iudicia tua,ipsum Iaacób,& Legē tuam Iisraelē: 10
'ponent suffitum in nares tuas,& holocaustum super altare tuum.
'Benedic Iehouáh substātiæ eius , & in opere manuum eius cō 11
placeas tibi : 'transfige lumbos inimicorum eius , & odio haben
tium eum,'ne resurgant.
Beniamin. 'Ad Biniamín dixit,Dilectus Iehouæ'habitabit confidenter iu 12
xta illum,'tegens illum tota die,'& inter humeros eius habitabit.
Ioseph. 'Ad Iooséph verò dixit,Benedicta à Iehoua terra eius'ob delicias 13
cæli,ob rorem,& ob voraginem cubantem deorsum,
'Et ob delicias fructuum solis,'& ob delicias influentiæ lunæ: 14
'Et ob *delicias* cacuminis mōtium antiquorum,& ob delicias col 15
lium perpetuorum:
'Et ob delicias terræ, & *ob* plenitudinem eius: '& *ob* volūtatē ha 16
bitatoris rubi'veniat super caput Iooséph,& super verticem'sepa
rati à fratribus suis.
'Primogenitus bouis eius decor *erit* ei,& cornua 'vnicornis cor 17
nua eius:'ipsis populos cornupetet simul *vsque ad* 'fines terræ.'atq;
hæc *sunt* decem millia Ephráim, & ista millia Menasséh.
Zabulon. Issachar. Et ipsi Zebulún dixit, Lætare Zebulún 'quū egredieris, & Iis 18
sachár'in tabernaculis tuis.

doctrina tua viro sancto tuo,quē probasti in tentatione , & iudicasti ad Aquas contradictionis.

9 Qui dixit patri suo,& matri suæ,Nescio vos: & fratrib⁹ suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos : hi custodierunt eloquium tuum,&pactum tuum seruauerunt,

10 Iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel : ponent thymiama in furore tuo,& holocaustū super altare tuum.

11 Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuū illius suscipe:percute dorsa inimicorum eius , & qui oderūt eum,non consurgant.

12 Et Beniamin ait,Amantissimus Domini habitabit cōfidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.

13 Ioseph quoque ait,De benedictione Domini terra eius , de pomis cæli , & rore,atque abysso subiacente. C

14 De pomis fructuum solis ac lunæ:

15 De vertice antiquorum montiū, de pomis collium æternorum:

16 Et de frugibus terræ , & de plenitudine eius:benedictio illi⁹ qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticē nazaræi iter fratres suos. Exod.3.a.2.

17 Quasi primogeniti tauri,dulchritudo eius:cornua rhinocerotis, cornua illius:in ipsis ventilabit Gentes vsque ad terminos terræ.hæ sunt multitudines Ephraim,& hæc millia Manasse.

18 Et Zabulon ait , Lætare Zabulon in exitu tuo,& Issachar in tabernaculis tuis.

Contendere fecisti eum חריבהו .i.permisisti vt cōtenderet cū filiis Israel.Repetitio est. 9 Qui dicit patri s.&c.' האומר לאביו וגו Qui dixisset de patre suo & de matre sua,Non vidi eum:& fratres suos nō agnouisset, neque filios suos cognouisset. Significat Aaronē fuisse incorruptibilem & æquissimū iudicē,qui rationē non habebat personæ litigantis:etiamsi pater & mater cōtendissent, eo iudice,si fratres, aut filii, ipsos condemnasset,si iniusta fuisset illorum causa.Chaldæus paraph. Qui patris sui & matris suæ non est misertus quādo rei fuerunt iudicii, faciem fratrum suorum & filiorum suorum non accepit: sed custodierunt custodiam verbi tui, & pactum tuum non fecerunt irritum. Custodierunt שמרו homines scilicet Leuiticæ tribus,Moses & Aaron. Seruauerunt. ינצורו: Fut.Heb.pro præt.
10 Docebunt יורו Quidam per præteritum vertunt,Docuerunt iudicia tua,&c.posuerunt suffitū,&c. tota nempe illa tribus. Idem bis dicit, mutatis verbis. Iacob enim & Israel idem significant. Ponent suffitum,&c.' ישימו קטורה וגו Vel per præteritum,posuerunt suffitum in nares tuas.i.obtulerunt ante te suffitum aromatum.Chaldæus paraph.Digni sunt isti vt doceāt iudicia tua Iaacob, & Legem tuam Israelem,ponant incensum aromatum coram te,&c. 11 Benedic Iehouáh,&c.' ברך יהוה וגו Hebraismus,Auge gratias tuas in ea,& opus manuum eorum habe grata.Chaldæus paraph.& oblationem manuum eius suscipe cum voluntate. Transfige lumbos,&c. מחץ מתנים וגו' vulnera *in* lumbis aduersarios eius.aut,vulnera vulnere lumborum,&c. Ne resurgant. : מן יקומון ita vt postea nō insurgāt.
12 Ad Beniamin לבנימן De Beniamin.Subticetur benedictio Simeonitarum quòd fuerint idololatræ, quòd perdiderint ducem,quòd etiam benedictio Leuitarū videatur ad eos pertinere.etenim Iacob simul cū Leuitis,benedixit illis,Gen.49.a.5. Habitabit,&c.' ישכון וגו habitet tutus[securus]iuxta illum.nempe Iehouam.i.Dominus habitet in medio Beniamin. Tegens eū tota die,חופף עליו כל היום sub. sit[.i.protegat]illū omni tēpore. Et inter humer.&c. :ובין כתפיו שכן Præt.Heb.pro fut.habitet.Hebraismus,Inter humeros habitare,pro habitare in medio.quod enim est inter humeros,est in medio.Optat vt in medio tribus Beniamin ædificetur templū Domini. quod etiam factum est. 13 Ad Ioseph verò וליוסף De Ioseph veró. Ob delicias cæli, ממגד שמים Nomine deliciarum,significat id quod optimum est.מגד *meged* enim significat omne pretiosum & optimū tam in fructibus quàm in auro,argento, lapidibus pretiosis, & vestibus, aliisque.vnde vnumquodque pro loco intelligendum,& vertendum.Seipsum declarat mox,quum dicit,ob rorem cæli,&c.q.d.benedicta erit terra eius ob rorem delicatissimum quo supernè irrigabitur,tempore id exigente : item ob fontes è terra scaturientes & erumpentes,sic vocat voragines,siue abyssos quæ sunt infrá.Chaldæus paraph.Benedicta à facie Domini terra eius,profert suaues fructus de rore cæli desuper,de venis fontium & abyssorum,quæ fluunt de profundis terræ inferné.
14 Et ob delicias fructuum solis, וממגד תבואת שמש Vel,prouentuum.i.propter fructus optimos qui prouenire solent beneficio caloris solis.Chaldæus paraph. Profert quoque poma & fructus quos egerminare facit sol. Et ob delicias influentiæ lunæ: : וממגד גרש ירחים Ad verbum,lunarum.i.propter fructus optimos & delicatissimos quorum maturitatem iuuat luna,quæ singulis mensibus renouatur.nam luna humectat noctu fructus qui torrentur die à sole. 15 Et ob *delicias* cacuminis mon.ant.ומראש הררי קדם מגד Subaudiendū quod præcessit.Idem bis dicit,verbis paulum mutatis.i.ob fructum prouenientem in cacuminibus montium & colliū qui fuerūt ab initio.
16 Et ob delicias terr. וממגד ארץ sub.arabilis. Et *ob* voluntatem,&c. ורצון וגו & *ob* fauorem eius qui habitauit in rubo.i.qui apparuit Mosi in rubo.Exod.3.a.2. Veniat תבואתה sub.hæc benedictio. Separati à fratribus s. נזיר אחיו: .i.Vtinam atque vtinam propter fauorem Dei altissimi hæc benedictio veniat super Ioseph qui venditus fuit à fratribus suis,& abductus in AEgyptum.
17 Primogenitus bo.e.&c. בכור שורו וגו' Quidam exponunt,bouis,id est tribus,cuius primogenitus,id est præcipuus ac princeps,Iehosua,decorus & inclytus fuit,atque potens.Ita Hebræi. Verùm de Ephraim potius intelligendū,vt paulo pòst dicitur. Alii vertunt,Bos eius primogenitus,&c.i.primogenitus eius erit illustrissimus,& inclytus. Chaldæus paraph,Maior natu filiorum eius decorem habet. Vnicornis ראם Vide Nume.23.d.22. Ipsis populos cornupetet בהם עמים ינגח Hoc est,ea fortitudine inuadet populos,& dilatabit imperium suum vsque ad fines terræ. Atque hæc *sunt*,&c.' והם רבבות וגו & hæ *sunt* myriades Ephraim, hæ quoque sunt chiliades Menasse. Tribuuntur myriades ipsi Ephraim primogenito benedictione,& chiliades ipsi Menasse primogenito natura: quòd Ephraim maior futurus erat fratre suo Manasse,& infinitis populis dominaturus. Vide benedictionē Iaacob qua benedixit Ephraim & Manasse, Ge.48.d.19
18 Quum egredieris, בצאתך sub.ad bellum.Significat enim futurum bellicosum.q.d.promitte tibi victoriam quum ad bellum proficisceris.Chaldæus paraph. Lætare Zebulun quum egredieris ad bellum contra hostes tuos. Alii ad negotiationem referunt, vt iubeatur hic lætari Zebulon,quòd habiturus esset in negotiationibus successum.habitabat enim iuxta mare,vt habes Gen.49.b.13.Iubetur & Issachar lætari,qui multum commercii cum Zebulon habuit,nisi quòd quieti vacabat.&c. In tabernaculis tuis. : באהליך sub.lætare.q.d.tu eris amator pacis,quietis ac religionis.

19 Populos vocabunt ad montem: ibi immolabũt victimas iustitiæ: qui inũdationē maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.
20 Et Gad ait, Benedictus in latitudine Gad: quasi leo requieuit, cepitque brachium & verticem.
21 Et vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus: qui fuit cũ principibus populi, & fecit iustitias Domini, & iudiciũ suũ cũ Israel
D
22 Dan quoque ait, Dā catulus leonis, fluet largiter de Basan.
23 Et Nephthali dixit, Nephtali abundātia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini: Mare & Meridiē possidebit.
24 Aser quoque ait, Benedictus in filiis Aser, sit placēs fratribus suis, & tingat in oleo pedem suum.
25 Ferrũ & æs calceamētum eius: sicut dies iuuētutis tuæ, ita & senectus tua.
26 Nō est alius vt Deus rectissimi: ascē sor cæli, auxiliator tuus: magnificētia eius discurrunt nubes.
27 Habitaculũ eius sursum, & subter, brachia sempiterna: eiiciet à facie tua inimicum, dicétque, Conterere.
Iere.23.b.6.& 33.c.16
28 Habitabit Israel confidenter & solus, oculus Iacob, in terra frumenti & vini, cælique caligabunt rore.
29 Beatus es tu Israel, quis similis tui popule qui saluaris in Domino? scutum auxilii tui, & gladius gloriæ tuæ. negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.

Cap. XXXIIII.

1 Ascendit ergo Moyses de campestribus Moab super mōtē Nebo,

19 "Populos *ad* montem vocabũt: *&* illic sacrificabũt sacrificia iustitiæ, quoniam "affluentiam maris sugent, "& tecti thesauri arenæ.
20 "Et ad Gád dixit, Benedictus "qui dilatare fecerit Gád: "sicut leo Gad.
habitabit, & rapiet brachium atque verticem.
21 "Et vidit principium sibi, "quòd illic *esset* portio legislatoris tecta, "veniet autem cum principibus populi: iustitiā Iehouæ "faciet, & iudicia eius cum Iwsraele.
22 "Et ad Dán dixit, Dán *vt* catulus leonis, saltabit è Bawsán. Dan.
23 "Et Naphthalí dixit, O Naphthalí satur beneplacito, & plene be Nephthali.
nedictione Iehouæ, Occidentem & Meridiem "posside.
24 "Et ad Awsér dixit, Benedictus "præ filiis Awsér, erit "beneplacēs Aser.
fratribus suis, "& tingens in oleo pedem suum.
25 "Ferrum & æs, calceamenta tua: "& sicut dies tui, fortitudo tua.
26 Nō est "sicut Deus ô Iwsraél, "equitans cælum in auxilium tui,
& in magnificentia sua cælos.
27 "*vt* habitaculũ *est* Deus æternus: "& subter, brachia sempiterna:
"& eiecit à facie tua inimicum, & dixit, Disperde.
28 "Et habitabit Iwsraél fons Iayacób, confidenter solus: in terra
frumenti & vini, etiam "cæli eius stillabunt rorem.
29 "Beatus es Iwsraél, quis sicut tu popule "qui seruaris per Iehouā
scutum "auxilii tui, & qui est gladius "excellentiæ tuæ? humiliabũtur autem "inimici tui, "& tu super excelsa eorum calcabis.

Cap. XXXIIII.

1 Ascendit ergo Mowséh "è planitie Moab ad mōtem "Nebó, in Moyses mōte cōscenso, cōsiderat terrā promissā.

19 Populos *ad* montem vocabunt: עמים הר־יקראו .i. alias tribus inuitabunt, vt eant secum ad templum in Ierusalem. Affluentiam maris sugent, שפע ימים יינקו Hebraismus, mercibus marinis abundabunt, ideo erunt diuites, & opulentissimi. Et tecti thesauri arenæ. ושפוני טמוני חול: & abditi thesauri *in* arena. sub. erunt illis. q. d. ratione maris erunt ditissimi, ita vt abscondant in arena multos thesauros. Alii referunt ad ea quæ euomere solent maria. Alii referunt ad præcedens verbum Sugent, & vertunt in accusatiuo, & thesauros abditos *in* arena. i. effodient è terra arenosa aurum, &c. 20 Et ad Gad ולגד Et de Gad. Qui dilatare fecerit מרחיב .i. cesserit illi locum, & non restiterit ei dilatāti fines suos. Sicut leo habitabit, כלביא שכן Præt. Heb. pro fut. i. in terra sua nō erit aliter atque leo quem reliqua animalia timēt, erit omnibus formidolosus: interficiet præterea principes & Reges. hi enim per brachia & vertices, siue capita, significantur.
21 Et vidit principium sibi, &c. וירא ראשית לו וגו' Et vidit primitias sibi, &c. Hoc est, Iam petiuit à me portionem & partem terræ quam habitaret, nempe terram Sehon regis Amorrhæorum, & Og regis Basan, quæ citra Iordanem est ad Orientem Terræ sanctæ: quòd illic videret multas arces tectas materia pretiosa: erāt enim illic palatia legislatorũ [sing. Heb pro plur.] .i. principũ. Per legislatorē intelligit principē: quòd principis sit cōdere leges. Non habitabit autē illic antequam veniat vnà cũ principibus ad subiugandā terram quā Dominus est pollicitus fratribus eius Israelitis: vt faciat iustitiam & iudicium Dei cum ipsis. i. vt quemadmodum illi præceperat Dominus vt faceret cum fratribus, faciat. Præceperat autem illi Dominus vt comitaretur fratres suos in Terram sanctam, & iuuaret eos in debellandis Chananæis, quod se facturũ receperat, Nume. 32. f. 17. Facere igitur iudiciũ & iustitiā Dei, est facere quod præcepit Deus, & vt Deo promisimus nos facturos. Quòd illic *esset* portio Legis. tecta, כי־שם חלקת מחוקק ספון quòd videat illic esse portionem Legis latoris tectam. Singul. pro plur. Legislatorum, siue principum. quòd illic erant arces principum & palatia tecta materia nobili & pretiosa. Sic autem vocantur principes, quòd leges ferre soleant populis quibus dominantur. Chaldæus paraph. Et accepit in principio partem suam: quoniam ibi in hæreditate sua Moses scriba magnus & princeps Israel sepultus est. i. quòd in illa regione Moses sepeliendus esset. Veniet autem cum principib. pop. ויתא ראשי עם ibunt autem principes populi, nempe ipsius Gad. Faciet, עשה Præt. Heb. pro fut.
22 Et ad Dan ולדן Et de Dan. Saltabit è Bawsan. יזנק מן־הבשן: Fut. Heb. pro præs. qui saltat, vel prosilit, aut saltando egreditur è Basan. In Basan erant fortissimi leones. Dicit autem Dan futurum fortissimum, vt leones Basan, & bellicosissimum.
23 Et Naphthali, &c. ולנפתלי וגו' Et de Naphthali dixit, Naphthali satur [vel, plenus] fauore, & plenus benedictione, &c. sub. erit, vel sit, aut fuit. Chaldæus paraph. Nephthali satur erit desiderio, & implebitur benedictionibus à facie Domini. Posside. ירשה: cape in possessionem. 24 Et ad Awser ולאשר Et de Awser. Præ filiis מבנים nomine filiorum. vel, ex parte filiorum. aut, ob nepotes. Beneplacens רצוי gratissimus. acceptissimus. Et tingens, &c. וטובל וגו' Hebraismus, Magna erit copia olei in terra eius, vt eo pedem suum lauare possit. q. d. abundabit oleo. Gen. 49. d. 20, De *terra* Aser pingui, panis eius.
25 Ferrum & æs, calceam. t. ברזל ונחשת מנעלך .i. calcatio tua. instrumentum pro actione. q. d. Quicquid calcaueris calceamentis tuis, erit ferrum & æs. Est autem Hebraismus, pro, In regione tua erunt fodinæ ferri & æris. Et sicut dies tui, &c. וכימיך דבאך: Hebraismus, Quandiu vixeris, eris fortis: vires tuæ tandiu durabunt, quandiu viues.
26 Sicut Deus כאל similis Deo. Equitans cælum, &c. רוכב שמים בעזרך q. d. Nam Deus tuus habitat in cælo, vnde fert tibi opem: siue nubes conscendit, & illis insidet, vt properet ad opem tibi ferendam. Maiestatem suam ostendendo, insidet nubibus, siue cælis.
27 Vt habitaculum מענה Significat tuguriolum illud quod fit in agro, aut vineis. Deus (inquit) æternus erit populo suo Israeli protectio. i. proteget populum suum, velut tugurium defendit habitatores suos ab iniuria cæli. Et subter, brachia semp. ומתחת זרעת עולם .i. sub populo Israelitico sunt brachia infatigabilia quæ sustentant ipsum. q. d. à vertice ad calcem diligenter custodit totum Israelem Dominus. Et eiecit, &c. ויגרש וגו' Vertere potes per futurum, & expellet à facie tua inimicum, & dicet, Dele. q. d. faciet vt deleas illum.
28 Et habitabit, &c. וישכן וגו' Ordo inuersus Hebræis, Et habitabit Israel confidenter, fons Iaacob. Per appositionem, Israel dicitur fons Iaacob. q. d. populus Israeliticus qui est velut riuus deductus à Iaacob qui est fons, solus habitabit, non permistus aliis gentibus. Cæli e. שמיו .i. pars cælorum quæ respondebit terræ illi. 29 Beatus es אשריך Vt connectas hæc superioribus, subaudi Ob id beatus es, &c. Qui seruaris per Ieh. נושע ביהוה .i. popule eius qui est tibi auxilio. Auxilii tui, עזרך .i. quo adiuuaris. Excellentiæ t. גאותך Hebraismus, quo paratur tibi gloria & splendor. Et tu super excelsa e. cal. ואתה על־במותימו תדרך Hebraismus, tu pedibus calcabis & conteres ceruicem Regum & principum inimicorum tuorum.

IN CAPVT XXXIIII.

1 E planitie מערבות de campestribus. Dicunt Hebræi, hoc caput scriptum fuisse à Iosue, Spiritu prophetico. Nebó, in verticem collis נבו ראש הפסגה Nebo, in verticem Pisgah: ita quidam vertunt, vt & Nume. 21. d. 20.

verticem collis 'qui *eſt* contra faciem Ierenhó, & oſtédit illi Iehouáh omnem terram, *nempe* Gilyád vſque Dán,
Et vniuerſam Naphthalí, & terrā ℵEphráim, & Menawſſéh, & o- 2
mnem terram Iehudáh, vſque ad 'Mare nouiſſimum:
Et Meridiem, & planitiem, 'vallem Ierenhó vrbis palmarum, 3
vſque ad ℵSóyar.
Et dixit ei Iehouáh, Hæc eſt terra *de* qua iuraui Abrahā, Iyſnhác, 4
& Iayacób, dicendo, Semini tuo dabo illam. *eam* videre feci te oculis tuis, at illuc non tranſibis.

Moritur Moyſes & ſepelitur à Domino.

Itaque mortuus eſt illic Mowſéh ſeruus Iehouæ, in terra Moáb, 5
'iuxta ſermonem Iehouæ.
'Et ſepeliuit eū 'in Gaí, in terra Moáb, e regione 'Beth-peyór: ne- 6
que cognouit quiſquam ſepulchrum eius vſque ad diem hanc.
Mowſéh autem 'natus erat centum & viginti annos quando 7
mortuus eſt: non 'caligauit oculus eius, neque 'aufugit viror eius.

Fletur Moyſes ab Iſraelitis.

Et fleuerunt filii Iwſraℵél Mowſéh, in campeſtribus Moáb tri- 8
ginta diebus: completíque ſunt dies fletus luctus Mowſéh.

Ioſue ſubſtituitur.

Iehowſúay autē filius Nun repletus eſt 'Spiritu ſapientiæ', quo- 9
niam poſuerat Mowſéh manus ſuas ſuper eum: paruerúntque ei filii Iwſraℵél, ac fecerūt quēadmodū præceperat Iehouáh Mowſéh.
Neq; ſurrexit Propheta vltrà in Iwſraℵele ſicut Mowſéh, 'quem 10
noſſet Iehouáh facie ad faciem,
'In omnibus ſignis & portētis *ad* quæ facienda in terra AEgypti 11
Paryoni & ſeruis eius, & vniuerſæ terræ eius, miſerat eū Iehouáh,
'Et in omni manu forti, & in omni 'terrore magno, quæ *omnia* fe- 12
cit Mowſéh in oculis totius Iwſraℵelis.

in verticem Phaſga contra Iericho: |oſtenditque ei Dominus omnē terrā Galaad vſque Dan,

Supra 3.d.27 2.mach.2.a.4

Et vniuerſū Nephthali, terrámque Ephraim & Manaſſe, & omnem terrā Iuda vſque ad Mare nouiſſimum,

Et Auſtralē partē, & latitudinē cāpi Iericho, ciuitatis palmarū vſq; Segor. B

Dixitque Dominus ad eū, |Hæc eſt terra pro qua iuraui Abrahā, Iſaac, & Iacob, dicēs, Semini tuo dabo eā. vidiſti eā oculis tuis, & nō trāſibis ad illā.

Gene.12.b.7.& 13.d.15.15.d.18.& 26.a.4

Mortuúſque eſt ibi Moyſes ſeruus Domini i terra Moab, iubēte Domino.

Et ſepeliuit eū in valle terræ Moab cōtra Phogor: |& nō cognouit homo ſepulchrū eius vſque in præſentē diē.

Iudæ c.9

C

Moyſes cētum & viginti annorum erat quando mortuus eſt: nō caligauit oculus eius, nec dētes illius moti ſūt.

Fleuerúntque eum filii Iſrael in cāpeſtribus Moab triginta diebus: & cōpleti ſunt dies plāctus lugētiū Moyſē.

Ioſue verò filius Nū repletus eſt Spiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas: & obedierunt ei filii Iſrael, fecerúntque ſicut præcepit Dominus Moyſi. D

Et non ſurrexit vltrà Propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem,

In omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum, vt faceret in terra AEgypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius,

Et cunctam manum robuſtam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſrael.

Qui *eſt* contra faciem Ie. אשר על־פני ירחו qui oppoſitus eſt Iericho. vel, qui reſpondet. 2 Mare nouiſſ.: הים האחרון Vide ſuprà cap. 11. c. 24. 3 Vallem בקעת per appoſitionē dictū. Aut verte, *planitiem in quā* vallis, in qua ſita eſt Iericho vrbs quæ abūdat palmis. 5 Iuxta ſermonem Iehouæ.: על־פי יהוה de ſententia Iehouæ. i. iubente Iehoua.

6 Et ſepeliuit eum ויקבור אותו ſub. Deus, vel Angelus. i. ſepultus fuit. Ex doctioribus Hebræorū alter vertit, Et ſepeliuit ſemetipſum, id eſt ingreſſus eſt ſpeluncam quæ fuit illi loco ſepulchri. In Gai, בגי Vide Nume. 21. d. 20. Quidam vertunt, in ipſa valle. Beth-peyór: בית פעור fani Peyor. vel, ædis Phogor. 7 Natus erat centum vig. an. בן־מאה ועשרים שנה Ad verbum, filius centum & viginti annorum. Caligauit כהתה caligabat. i. valebat acie oculorum. Aufugit נס emarcuerat. euanuerat. q. d. ſenectus nullum incommodum ei attulit: valebat adhuc acie oculorū, & facies erat ei ſemper ſucculenta. Gallicè, *Il auoit touſiours le uiſage frais*. ſolet enim ſenectus eſſe ſicca. 9 Spiritu ſapientiæ, רוח חכמה Id eſt Spiritu ſancto per impoſitionem manuum.

10 Quem noſſet Iehouáh, &c. אשר ידעו יהוה וגו׳ Hebraiſmus, qui ſic familiariter conuerſaretur & loqueretur cum Iehoua, qui talem cōſuetudinem haberet cum Deo. 11 In omnibus ſignis, &c. לכל־האותות Subaudi, Non fuit inquam Propheta ſimilis Moſi in omnibus, &c. Alii, propter omnia ſigna, &c. Verbū Miſerat, poſteriore loco poſuit interpres noſter, vt clarior eſſet ſēſus, quod priore loco Hebraicè ponitur. 12 Et in omni manu forti, &c. ולכל היד החזקה וגו׳ Intelligit ea quæ facta ſunt in exitu de AEgypto & in Mari rubro. Terrore המורא qui ſcilicet corripuit populum, quando Dominus dedit Legem in monte Sinai.

Liber Iosue, Hebraicè יהושע

Hic liber primus est Prophetarum priorum, quos vocant Hebræi, qui ab illis inscribitur יהושע בן נון Iehosua filius Nun, à LXX verò Ἰησοῦς τοῦ Ναυή, Iesus Naue. In eo ingressus filiorum Israel in Terram sanctam describitur.

VETVS

Cap.I.

1 Et factũ est post mortem Moysi serui Domini, vt loqueretur Dominus ad Iosue filium Nun, ministrum Moysi, & diceret ei,
2 Moyses seruus meus mortuus est: surge, & transi Iordanem istum tu & omnis populus tecum, in terrã quã ego dabo filiis Israel.
3 Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradã, sicut loquutus sum Moysi.
Infra.14.c.9
4 A deserto & Libano vsque ad fluuium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorũ vsque ad Mare magnum cõtra solis occasum erit terminus vester.
Deut.11.c.24
5 Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cũ Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te.
Heb.13.a.5
B
6 Confortare & esto robustus: tu enim sorte diuides populo huic terrã pro qua iuraui patribus suis vt traderem eam illis.
7 Confortare igitur, & esto robustus valde: vt custodias & facias omnẽ Legem quam præcepit tibi Moyses seruus meus: ne declines ab ea ad dextrã vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis.
8 Nõ recedat volumen Legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quæ scripta sũt in eo: tũc diriges viam tuã, & intelliges eam.
9 Ecce præcipio tibi, cõfortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere: quoniam tecũ est Dominus Deus tuus in omnibus ad quęcunque perrexeris.
10 Præcepitque Iosue principibus populi, dicens:
11 Transite per medium castrorum,

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap.I.

1 Et fuit post mortẽ Mowsch serui Iehouæ, dixit Iehouah ad Iehowsúay filium Nun ministrũ Mowsch, dicendo, — *Dominus instimat Iosue ad inuadendã Terram promissam.*
2 Mowsch seruus meus mortuus est: nunc ergo surge, transi Iarden istum tu & omnis populus iste, "ad terram quam ego "do illis, "filiis Iwsraél.
3 Omnem locum quem calcauerit planta pedis vestri, vobis dedi illum, quemadmodum loquutus sum ad Mowsch.
4 "A deserto & Lebanón isto, vsque ad "flumen magnum, flumen Peráth: tota terra "nHitthæorum "vsque ad Mare magnum, ad occasus solis, erit "terminus vester. — *Termini Terræ promissionis.*
5 Non cõsistet quisquã ante te, omnibus diebus vitæ tuæ: quemadmodum fui cum Mowsch "ero tecum: non derelinquam te, neque deseram te.
6 "Cõforta te, & robora te, quia tu "possidere facies populum hũc terram *de* qua iuraui patribus eorum me daturum illis.
7 Tamen conforta te, & robora te valde, "vt custodias *&* facias secũdum omnem Legem quam præcepit tibi Mowsch seruus meus: "ne declines ab eo "ad dexteram aut ad sinistram, "vt prosperè agas in omnibus *ad* quæ perrexeris.
8 Non recedat liber Legis iste ab ore tuo, sed mediteris in eo, die ac nocte, "vt custodias *&* facias secundum omne quod scriptum est in eo: tunc enim "secundabis vias tuas, & tunc intelliges. — *Præcipit conti nuam lectionem Deuteronomii.*
9 "Annon præcepi tibi, cõforta te, & robora te, "ne cõsterneris, neque terrearis? quia tecũ est Iehouah Deus tuus "in omnibus *ad* quæ perrexeris.
10 Itaque præcepit Iehowsúay "præfectis populi, dicendo,
11 Transite per medium castrorum, & præcipite populo, dicendo, — *Iubet Iosue cibaria præparari.*

VARIÆ INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Et fuit ויהי Pendet (vt scribunt Hebræi) huius libri principium à fine Deuteronomii: quòd Iosue qui hunc librum scripsit, scripserit quoque finem Deuteronomii, ab eo scilicet loco in quo Scriptura cõmemorat mortuum Mosen. Et hinc est quòd hic liber incipit à coniunctione copulatiua ו. Alioqui tantùm conuerteret futurum in præteritum, nec Latinè vertenda esset.

2 Ad terram אל־הארץ Sub. ללכת vt pergas, vel לבוא vt intres. i. vt pergas ad terram, &c. Do נותן Præs. Heb. pro fut. daturus sum. Filiis Israel. לבני ישראל: per appositionem dictum. declarat enim quid pronomine להם id est illis, significet.

4 A deserto מהמדבר nempe צSin in terra Edom, quod aliàs Cades, & desertũ Pharan dicitur. i. ab Austro: & à Lebanon. i. Septentrione. Flumen magnum, הנהר הגדול Sic dicitur Euphrates respectu aliorum marium quæ sunt in Terra sancta, nempe Maris salsi, & lacus Genesareth. ה Hithæorũ החתים Vnum populum nominat pro omnibus, vel (quod doctioribus magis probatur) istum solum nominat, quòd ille habitauerit in occasu. Vsque ad Mare magnum ועד־הים הגדול Redundat ו in ועד. Etiam Mare magnum vocat Mare Ægyptiacum, siue Mediterraneum, quod & Mare nouissimũ dicitur. Deut. 11. c. 24 Terminus vester. : גבולכם. i. Regio vestra: quæ scilicet finibus illis terminabitur.

5 Ero tecum: אהיה עמך Esse cum aliquo, est illi adesse, & fauere. Chald. paraphrastes, adiuuabo te.

6 Conforta te, & robora te, חזק ואמץ Idem significant duæ istæ voces, corroborare & indurare. Quidam vertunt, corroborare & viriliter age. aut, esto robustus, i. forti, robusto, ac infracto sis animo. Possidere fa. תנחיל i. diuides, trades possidendam populo.

7 Vt custodias *&* facias לשמור לעשות vt obserues facere. i. vt diligenter adimpleas per omnia Legem, &c. Vide similem loquutionẽ Deut. 28. a. 1. Ne declines ab eo אל־תסור ממנו Ne deflectas ab eo. scilicet Mose legislatore. Vel vt alii, ab eo, nempe libro Legis. Massoreth tamen qui varias lectiones Hebraici codicis Bibliorum collegit, admonet positũ esse pro ab ea. Hæc doctus inter Hebræos. Ad dextrã, aut ad sinistrã ימין ושמאל Ire ad dextram, est addere verbo Dei: Ire verò ad sinistrã, detrahere. Vt prosperè agas, &c. : למען תשכיל בכל אשר תלך vt sis fœlix quocunque perrexeris. Vox שכל propriè significat intelligere. Quoniã autem qui sapiũt, fœliciter res suas administrãt, & assequuntur vota: ob id prosperè agere significat.

8 Vt custodias & facias תשמור לעשות Vide versu præcedenti. i. vt diligẽter adimpleas quæcunque scripta sunt in eo. Secundabis תצליח prosperas reddes. vel prosperabis. quo verbo vtitur Liuius. Alii vertunt, prosperaberis in omnibus viis tuis, vt את accipiatur pro ב, & verbum sit intransitiuum: vt admonet doctus inter Hebræos.

9 Annon præcepi tibi, הלוא צויתך Est potius hortantis & excitantis oratio, quàm interrogantis, vt admonet doctus inter Hebræos: sicut & illud Ruth. 2. b. 8, Annon audisti filia mea? ne vadas, &c. Ne cõsterneris, neque ter. אל־תערוץ ואל־תחת ne formides, neque paueas. Chaldæus Paraph. ne frangaris. sub. metu. In omnibus, &c. : בכל אשר תלך quocunque perrexeris, vt in septimo versu.

10 Præfectis את־שוטרי caduceatoribus. satellitibus.

Parate vobis annonam: quia post triduum vos trãsituri estis Iar
dén hunc, vt ingrediamini ad possidendum terram quam Iehouáh
Deus vester dat vobis ad possidendum eam.
Reubenitis autem, & Gaditis, & dimidiæ tribui Menaſſéh ait 12
Iehoſúay, dicendo,
Mementote verbi quod præcepit vobis Moſéh seruus Iehouæ 13
dicendo, Iehouáh Deus vester quiescere vos fecit, dabítque vobis
terram hanc.
Vxores vestræ, paruuli vestri, & pecora vestra maneant in terra 14
quam dedit vobis Moſéh trans Iardén: vos autem trãsibitis ac-
cincti armis ante fratres vestros, omnes potentes fortitudine, &
auxiliabimini eis:
Donec quiescere faciat Iehouáh fratres vestros sicut vos, & pos 15
sideant etiã ipsi terram quã Iehouáh Deus vester dat eis: & *tunc* re-
uertemini ad terram possessionis vestræ, & possidebitis eam quã
dedit vobis Moſéh seruus Iehouæ, trans Iardén ad ortum solis.
Et responderunt ad Iehoſúay, dicendo, Omnia quæ præcepi- 16
sti nobis faciemus: & quocunque miseris nos, pergemus.
Prorsus vt obediuimus ipsi Moſéh, obediemus tibi: tamen sit 17
Iehouáh Deus tuus tecum, quemadmodum fuit cum Moſéh.
Quicunque rebellauerit ori tuo, & non obedierit verbis tuis in 18
omnibus quæ præceperis ei, interficietur: tantùm cõforta te & ro
bora te. Cap. II.

Tribum Ruben Gad, & dimidiã Manaſſe hortatur ad auxilium fratrum.

Iosue mittit exploratores in Iericho.

MIsit autem Iehoſúay filius Nun è Sittim duos viros ex 1
ploratores clàm, dicendo, Ite, considerate terrã, & Ierinho.
Profecti sunt igitur, & ingressi sunt domum mulieris hospitæ, cu
ius nomen erat Ranháb, & dormierunt illic.
Dictum autem fuit Regi Ierichó, dicendo, Ecce viri venerunt 2
huc nocte hac è filiis Iſraél, ad explorandum terram.
Tunc misit Rex Ierinhó ad Ranhab, dicẽdo, Educ viros qui in- 3
gressi sunt ad te, qui venerunt ad domum tuã: quia ad exploran-
dum totam terram, venerunt.

Absconduntur à Rahab.

(Assumpserat autem mulier ambos viros, & absconderat eos) 4
Quæ ait, Profectò venerunt ad me viri, sed non noueram vnde-
nam essent.
Fuit autẽ, dum porta clauderetur in tenebris, viri egressi sunt: 5
nec cognoui quò abierint illi: sequimini citò eos, quia compre-
hendetis eos.

& imperate populo, ac dicite, Præparate vobis cibaria: quoniã post diẽ tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendã terrã quã Dominus Deus vester daturus est vobis
12 Rubenitis quoque, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse ait,
13 Mementote sermonis quem præcepit vobis Moyses famulus Domini, dicens, Dominus Deus vester dedit vobis requiem, & omnem terram.

Num. 32. d. 20

14 Vxores vestræ, & filii, ac iumenta manebũt in terra quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem: vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis:

D

15 Donec det Dominus requiem fratribus vestris, sicut & vobis dedit, & possideant ipsi quoque terram quã Dominus Deus vester datur[9] est eis: & sic reuertemini in terram possessionis vestræ, & habitabitis in ea quã vobis dedit Moyses famulus Domini trãs Iordanem, contra solis ortũ.
16 Responderuntque ad Iosue, atque dixerunt, Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus: & quocunque miseris, ibimus.
17 Sicut obediuimus in cunctis Moysi, ita obediemus & tibi: tantùm sit Dominus Deus tuus tecũ, sicut fuit cum Moyse.
18 Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus quos præceperis ei, moriatur: tu tantùm confortare, & viriliter age. Cap. II.
1 MIsit igitur Iosue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito: & dixit eis, Ite, & considerate terram, vrbémque Iericho. Qui pergẽtes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieuerunt apud eam.

Iacob. 2. d. 25
Heb. 11. d. 31

2 Nũtiatúmque est Regi Iericho, & dictum, Ecce, viri ingressi sũt huc per noctem de filiis Israel, vt explorarẽt Terram.
3 Misitq; Rex Iericho ad Rahab, dicens, Educ viros qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam: exploratores quippe sunt, & omnem Terram considerare venerunt.
4 Tollénsque mulier viros, abscondit, & ait, Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vnde essent.
5 Quúmque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quò abierunt: persequimini citò, & comprehendetis eos.

11 Annonam צדה viaticum. Post triduum בעוד שלשת ימים non cõprehenso scilicet die promulgationis. Transituri estis עברים Ad verbum, transeuntes. sub. eritis. i. parati eritis trãsire. 13 Mementote verbi quod זכור את הדבר אשר Memẽtote verbi quod, &c. Vide Nume. 32. d. 20. Singul. Heb. pro plural. vt etiam vertit Chaldæus Paraph. estote memores Quiescere vos fecit מניח i. dedit vobis sedes quietas. 14 Trãs Iardén: בעבר הירדן citra Iarden. Siĉ versu sequenti. Transibitis תעברו Fut. Heb. pro imperat. transite. Omnes potentes fort. כל גבורי החיל i. quotquot valent viribus. 15 Donec quiescere faciat עד אשר יניח i. donec sedes quietas dederit.
16 Et quocunque miseris nos, ואל כל אשר תשלחנו Ad verbum, & ad omnia ad quæ miseris nos.
17 Prorsus vt obediuimus בכל אשר שמענו Ad verbum, Iuxta omnia *in* quibus obediuimus. Quidam vertunt, Sicut obediuimus in omnibus Mosi. 18 Quicũque rebell. ori tuo, רכל איש אשר ימרה את פיך Ad verbum, vt quidam volunt, omnis vir qui mutauerit os tuum. i. rebellis fuerit sermoni tuo. Interficietur: יומת i. sententia Iudicum, morti adiudicabitur.

IN CAPVT II.

1 Misit autem, וישלח Miserat autem. Exploratores clàm, מרגלים חרש qui explorarent *in* silentio. i. secretò, vel tacitè. i. qui explorarẽt silendo, siue tacendo: hoc est, sine vllo strepitu, ne scilicet persentiscerent incolæ regionis. Chaldæus paraph. cõiungit חרש verbo sequẽti, secretò, dicendo: nescientibus scilicet Israelitis, ne corda illorũ terrerentur, vt prius sub Mose contigit. Num. 13. g. 34, & 14. a. 1 Et Ierinhó. ואת ירי חו præsertim Iericho. Hospitæ זונה cauponariæ. quæ cauponariam artem exercet: sic dicta quòd escas præparet ac vendat, à זון. Doctus inter Hebræos exponit זון מוכרת vendentis escam. Quidam à זנה fornicari deducentes, vertunt, meretricis: quòd (vt ait doctus inter Hebræos) hospitæ aliquando corpus suum prostituere soleant. Et dormierunt וישכבו & quieuerunt aliquantisper scilicet.
2 Dictum autem fuit ויאמר Renuntiatum autem fuit. Viri אנשים quidam.
4 Et absconderat eos ותצפנו Ad verbum, & abdiderat eũ. i. quemlibet ex eis. separatim scilicet. Profectò venerunt כן באו Verum est *quòd* venerunt. Sed non noueram ולא ידעתי Ad verbum, & non noui
5 Porta השער Ciuitatis scilicet. aut hospitii. Clarius sic vertas, Quum autem claudenda esset porta, quòd nox iam atra esset. Chaldæus paraph. Et fuit tempus ad claudendam portam. i. in quo claudi solet porta. In tenebris בחושך propter tenebras.

6 Ipſa autem fecit aſcendere viros in ſolarium domus ſuæ, operuitque eos ſtipula lini, quæ ibi erat.

7 Ii autem qui miſſi fuerant, ſequuti ſunt eos per viam quæ ducit ad vada Iordanis: illiſque egreſſis, ſtatim porta clauſa eſt.

8 Necdum obdormierãt qui latebãt: 9 & ecce mulier aſcendit ad eos, & ait, Noui quòd Dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ.

10 Audiuimus quòd ſiccauerit Dominus aquas Maris rubri ad veſtrũ introitum, quando egreſſi eſtis ex AEgypto: & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus qui erant trãs Iordanem, Sehon & Og, quos interfeciſtis.

Num.21.c.24

11 Et hæc audientes pertimuimus, & elãguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum. Dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cælo ſurſũ, & in terra deorſũ.

12 Nunc ergo iurate mihi per Dominum, vt quomodo ego miſericordiã feci vobiſcum, ita & vos faciatis cũ domo patris mei: detiſque mihi verum ſignum:

13 Et ſaluetis patrem meũ & matrẽ, fratres ac ſorores meas, & õnia quæ illorum ſunt, & eruatis animas noſtras à morte.

14 Qui reſponderunt ei, Anima noſtra ſit pro vobis in mortem: ſi tamẽ non prodideris nos. Quũmque tradiderit nobis Dominus terram: faciemus in te miſericordiam & veritatẽ.

15 Demiſit ergo eos per funem de feneſtra: domus enim eius hærebat muro.

16 Dixitque ad eos, Ad montana conſcendite, ne fortè occurrant vobis reuertentes: ibique latitate tribus diebus donec redeãt, & ſic ibitis per viã veſtram.

17 Qui dixerunt ad eam, Innoxii erimus à iuramento hoc quo adiuraſti nos.

18 Si ingredientibus nobis terram, ſignũ fuerit funiculus iſte coccineus, & ligaueris eum in feneſtra, per quã demiſiſti nos: & patrem tuum ac matrem, fratreſque, & omnẽ cognationem tuam congregaueris in domũ tuam.

19 Qui oſtiũ domus tuæ egreſſus fuerit, ſanguis ipſius erit in caput eius, & nos erimus innoxii. Cunctorũ autem ſanguis qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput noſtrum, ſi eos aliquis tetigerit.

Ipſa autem aſcendere fecerat eos in tectum, & abſconderat eos
"in culmis lini" ordinatis ab ea ſuper tectum.
Et viri perſequuti ſunt eos itinere Iarden "vſque ad vada, portãque clauſerũt paulo poſtquã egreſſi ſunt ii qui eos inſequebãtur.
"Antequam autẽ dormirent, ipſa aſcendit ad eos ſuper tectum:
Et ait ad viros, Noui quòd Iehouáh dederit vobis terrã, & quòd
"cecidit terror veſter ſuper nos, & quòd" defluxerunt omnes habitatores terræ à facie veſtra:
Audiuim⁹ enim quomodo ſiccari fecerit Iehouáh aquas maris
ᴅSuph à facie veſtra, dum exiretis ex AEgypto: & quæ feciſtis duobus Regibus ᴋEmoræi, qui erant trans Iardén, ᴅSihon & yOg, quos interemiſtis.
Audiuimus inquã "& diſſolutum eſt cor noſtrum, neque "conſtitit vltrà ſpiritus in quoquam "à facie veſtra: Iehoua enim Deus veſter eſt Deus "in cælo ſurſum, & ſuper terram deorſum.
Nunc igitur iurate quæſo mihi per Iehouam (feci enim vobiſcum miſericordiam) quòd facietis etiam vos cum domo patris mei miſericordiam, & dabitis mihi ſignum verum,
"Quòd viuos ſeruabitis patrem meum & matrem meam, & fratres meos, & ſorores meas, & omnes qui ad eos pertinent, eruetíſque animas noſtras à morte.
Dixerúntque ei viri, "Anima noſtra pro nobis ad moriendũ, ſi *tamen* nõ prodideritis "ſermonem noſtrũ hunc: & erit, quũ tradiderit Iehoua nobis terrã, "tum faciemus tecũ miſericordiam & veritatẽ.
Demiſit itaque eos fune per feneſtram: domus enim eius erat
"in pariete muri, & in muro ipſa habitabat.
Dixítque eis, "Ad montem pergite, ne fortè occurrãt vobis qui inſequũtur *vos*: & latitate ibi tribus diebus, donec redeant qui inſequuntur: & poſtea ibitis per viam veſtram.
Dixerúntque ei viri, "Innoxii erimus à iuramento tuo hoc, quo iurare feciſti nos:
Ecce quum ingrediemur terram, "funiculũ fili coccinei hoc ligabis in feneſtra "per quam demiſiſti nos: tum patrem tuũ, "& matrem tuam, fratréſque tuos, ac omnem domum patris tui congregabis ad te in domum.
Erit autem, quicũque egreſſus fuerit ex oſtiis domus tuæ foras,
"ſanguis eius erit in caput eius, nos verò innoxii: & quicunque fuerit tecum in domo, ſanguis illius in caput noſtrum "ſi manus fuerit in illum.

Rahab agnoſcit Deum Iſrael eſſe ſummũ Deum.

Petit Rahab, ſui & ſuorum rationem haberi, ex pugnata Ieric ho.

6 In culmis lini בפשתי העץ Ad verbum, in linis ligni vel arboris. inuerſæ dictiones, pro, in lignis lini. i. in culmis, vel ſtipulis linorum. quia adhuc linum erat in culmo, qui vocatur lignum, ſeu arbor, aut culmus. In Scriptura autem inueniuntur huiuſmodi coniunctiones, vt idem ſit coniunctum [. i. quod eſt in regimine] & id cui coniungitur, vt Exod. 15. a. 4. & vermiculum cocci. Et Leuit. 14. a. 4. & coccũ vermiculi. Chaldæus paraph. in faſciculis lini. Ordinatis ab ea הערוכות לה Ad verbum, ordinatis ei. hic ל pro מ poſitum eſſe annotant Hebræi.
7 Vſque ad vada על המעברות Hic על pro עד ponitur. 8 Antequam autem dormirent, ipſa והמה טרם ישכבון והיא Illi autem nondum dormire cœperãt, & ipſa, &c. 9 Cecidit terror ve. ſuper nos, נפלה אימתכם עלינו Hebraiſmus, territi ſumus propter vos. Defluxerunt. נמוגו diſſoluti ſunt præ timore ſcilicet. i. remiſſo ſunt animo propter vos. 11 Et diſſolutum eſt cor n. וימס לבבנו Hebraiſmus, fuimus territi admodum. Conſtitit. קמה Chaldæus paraph. remanſit. A facie veſtra. מפניכם propter vos: In cælo ſurſum, &c. בשמים ממעל וגו .i. vbique faciens mirabilia. 13 Quòd viuos ſeruabitis והחיתם Ad verbum, Et viuificabitis. Hic ו pro quòd poſitum eſt. i. quòd viuos, incolumeſque ſeruabitis, vita donabitis. Seipſum declarat poſtea.
14 Anima noſtra &c. נפשנו תחתיכם למות Hebraiſmus, Seruabimus vos, etiamſi nobis moriendum fuerit, faciemúſque vobiſcum miſericordiam, hac lege quòd &c. Sermonem noſtrum h. את דברנו זה .i. hãc rationem qua volumus vos ſeruare. vel, hos ſermones noſtros quibus pollicemur nos ſeruaturos te & patrẽ, &c. Vide paulo pòſt verſu 20. Et erit והיה Aut iſtud redundat, vt alias ſæpe: aut poſitum eſt ad confirmandum quod præceſſit, quódque ſequitur. q. d. fiet quod diximus, ne dubita: tibi rurſum pollicemur quòd vbi Iehoua, &c. Tum faciemus, &c. : ועשינו עמך חסד ואמת .i. ſeruabimus vos in vita, neque fallemus, verè præſtabimus quod pollicemur.
15 In pariete muri בקיר החומה .i. in ea parte domus habitabat quæ proxima erat muro vrbis.
16 Ad montem ההרה qui ſcilicet adiacebat vrbi.
17 Innoxii erimus נקים אנחנו Immunes erimus. ſi Latinè dici poſſet, deobligati erimus. Doctus inter Hebræos ſubaudit, hac conditione quæ ſequitur. 18 Funiculũ fili coc. את תקות חוט השני Laciniã fili coccinei. i. factã ex filo coccineo. Significat id quod vocamus Gallicè *vng chordon* vel *bende*. 19 Sanguis eius. &c. דמו בראשנו Hebraiſmus, erit reus & cauſa ſuæ mortis, cædéſque eius illi imputabitur.
Si manus fuerit in eum. : אם יד תהיה בו ſi quis in eum iniecerit manum.

Si verò'prodideris verbum nostrum hoc, erimus innocentes à 10
iuramento tuo quo nos iurare fecisti.

Reuertūtur exploratores

'Illa respondit, Vt loquuti estis ita sit. Tunc dimisit eos, & abie 21
runt:ligauítque filum coccineum in fenestra.

Abeuntes autem, peruenerunt ad montem, & manserunt ibi tri 22
bus diebus, donec reuerterentur insequutores: qui quæsierunt
illos per omnem viam, & non inuenerunt.

Reuersi igitur duo illi postquam descenderunt de monte, 'trās 23
ierunt, venerúntque ad Iehoשſúay filium Nun, & narrauerunt ei
omnia'quæ sibi acciderant.

Dixerunt autem ad Iehoשſúay, Tradidit Iehouáh in manus no- 24
stras totam terram, 'dissoluti enim sunt omnes habitatores terræ
à facie nostra.

Cap. III.

Venit Iosue cū populo ad Iordanem.

SVrrexit autē Iehoשſúay summo mane,'& profecti sunt è שSit- 1
tim: venerúntque vsque ad Iardē ipse & omnes filii Iשſraél:
pernoctauerúntque ibi antequam transirent.

Et fuit,'à fine trium dierum trāsierunt præfecti per medium ca 2
strorum.

Arcam portant Leuitæ præcedētes populum.

Præceperúntque, populo dicendo, Quum videritis arcam fœde 3
ris Iehouæ Dei vestri, & Sacerdotes Leuitas portantes eam, profi
ciscemini è loco vestro, ibitísque post illam.

Veruntamen interstitium erit inter vos & ipsam, ferè duum mi 4
lium cubitorum'in mensura:'ne appropinquetis ei,'vt cognosca-
tis viam per quam ambuletis:non enim transistis per viam istam
'ab heri *&* nudiustertius.

'Dixerat autem Iehoשſúay ad populum,'Præparate vos:cras e- 5
nim faciet Iehouáh in medio vestri mirabilia.

Dixit item Iehoשſúay ad Sacerdotes,'his verbis, Tollite arcā 6
fœderis, & transite ante populum. Tulerunt itaque arcam fœde
ris, & ambulauerunt ante populum.

Miraculis ostendit Deus se esse cū Iosue, & docere populum.

Dixerat autem Iehouáh ad Iehoשſúay, Die hac incipiam ma- 7
gnificare te in oculis totius Iשſraאél:'vt sciant quòd quēadmo-
dum'fui cum Moשſéh, *sic* ero tecum.

Tu ergo præcipies Sacerdotibus portantibus arcā fœderis, di- 8
cēdo, Quum ingressi fueritis'vsque ad extremum aquæ Iardén,
in Iardén stabitis.

Dixítque Iehoשſúay ad filios Iשſraאél, Accedite huc, & audite 9
verba Iehouæ Dei vestri.

'Dixit præterea Iehoſúay,'In hoc cognoscetis quòd Deus viuēs 10

---

10 Quòd si nos prodere volueris, & sermonem istum proferre in mediū, erimus mundi ab hoc iuramēto quo adiurasti nos.

21 Et illa respōdit, Sicut loquuti estis ita fiat. Dimittésque eos vt pergerēt, appendit funiculum coccineum in fenestra.

22 Illi verò ambulantes peruenerunt ad mōtana, & mānserunt ibi tres dies, donec reuerterentur qui fuerant persequuti: quærētes enim per omnem viam, non reppererunt eos.

23 Quibus vrbē ingressis, reuersi sunt, & descenderūt exploratores de monte: & transmisso Iordane, venerūt ad Iosue filium Nun, narrauerúntque ei omnia quæ acciderant sibi.

24 Atque dixerunt, Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius.

Cap. III.

1 IGitur Iosue de nocte consurgens mouit castra: egre diētésque de Setim, venerunt ad Iordanem ipse, & omnes filii Israel, & morati sunt ibi per tres dies.

2 Quibus euolutis, transierūt præcones per castrorum medium.

3 Et clamare cœperunt, Quando videritis arcā fœderis Domini Dei vestri, & Sacerdotes stirpis Leuiticæ portantes eam, vos quoque consurgite, & sequimini præcedentes:

4 Sitque inter vos & arcam spatium cubitorum duum milium: vt procul videre possitis, & nosse per quā viam ingrediamini: quia prius non ambulastis per eā. & cauete ne appropinquetis ad arcam. B

5 Dixítque Iosue ad populum, Sanctificamini: cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.

6 Et ait ad Sacerdotes, Tollite arcā fœderis, & præcedite populum. qui iussa complentes, tulerunt, & ambulauerunt ante eos.

7 Dixítque Dominus ad Iosue, Hodie incipiam exaltare te corā omni Israel: vt sciant quòd sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim.

8 Tu autem præcipe Sacerdotibus qui portāt arcam fœderis, & dic eis, Quum ingressi fueritis partem aquæ Iordanis, state in ea.

9 Dixítque Iosue ad filios Israel, Accedite huc, & audite verbum Domini Dei vestri.

10 Et rursum, In hoc, inquit, scietis

---

20 Prodideris תגידי Vide paulo antè versu 14. 21 Illa respondit.&c. ותאמר כדבריכם Ad verbum, Et dixit, Secundum verba vestra, &c. 23 Transierunt ויעברו nempe Iordanem Quæ sibi acciderant. : המוצאות אותם Ad verbum, quæ inuenerant ipsos. 24 Dissoluti enim sunt וגם נמוגו Ad verbum, & etiam dissoluti sunt, id est, sunt animo consternati. vt suprà versu nono. Chaldæus paraph. Fracti sunt. timore scilicet.

IN CAPVT III.

1 Et profecti sunt, &c. ויסעו וגו Asserunt Hebræi Mosen mortuū fuisse septima die Februarii: & septima Martii sequētis, nempe sub finem triginta dierū luctus, Dominum alloquutū Iosue, & eodē die promulgationē factam populo de parādis cibis. Quinta verò die eiusdem missos fuisse exploratores, & octaua ipsos reuersos fuisse: nona autem die filios Israel profectos à Sittim, & deuenisse ad ripas Iordanis: ac decima illos transiuisse Iordanem ipsum. 2 A fine trium di. אל מקצה שלושתימים à promulgatione scilicet de parandis cibis.
4 In mensura: במדה ad mensurā. sub. sacrā, vel regiā. Ne appropinquetis ei אל תקרבו אליו ne accedatis propius ad eam. Prohibet Dominus vt non nimiū vel accedant, vel recedant ab arca: vt ad montē Sinai non permittebātur accedere, nec longius recedere: vt scilicet vbique Domino debitum honorem exhibeant. Vt cognoscatis viam למען אשר תדעו את הדרך sub. qua ire possitis ad orationem ante arcam in Sabbatho, vt sit vobis iter apertum, & non impeditum tentoriis. Si enim propius accessissent, via non fuisset aperta, sed occupata, vt non facilè dignosci posset. Ab heri *&* nud. : מתמול שלשום .i. non ambulastis antea per huiusmodi profectiones, siue per hanc viam.
5 Præparate vos: התקדשו Expiate vos. sanctificamini. date operam sanctitati.
6 His verbis, לאמור Ad verbum, dicendo. 7 Dixerat autem ויאמר antequam scilicet Iosue alloqueretur Sacerdotes. Vt sciant אשר ידעון Hic אשר pro למען positū. Fui cum Moשſéh, &c. הייתי עם וגו .i. Adfui Mosi, ita adero tibi. Doctus inter Hebræos exponit, Sicut diuisi Mare rubrum ante Mosen, sic diuidam Iordanem ante te: atque hac re scient quòd ero tecum sicut fui cum Mose. Vide sequens caput, versu 23. 8 Vsque ad extremum aquæ, &c. עד קצה מי הירדן .i. quū perueneritis ad vlteriorem ripā Iordanis, in Iordane, hoc est in alueo Iordanis iam siccato, consistatis, donec populus transierit in vlteriorem ripam.
10 Dixit præterea ויאמר יהושע Ad verbum, Et dixit Iehouáh. In hoc בזאת .i. hac ratione, siue hoc pacto.

C quodDominus Deus viuẽs in medio veſtri eſt,& diſperdet in conſpectuve ſtro Chananæum,& Hethæum, Heuæum & Pherezæum, Gergeſæũ quoque,& Iebuſæum,& Amorrhæum.

eſt in medio veſtri, & quòd expellẽdo expellet à facie veſtra Chenayanæum,&הHitthæum,&הHiuæum,& Perizæum,& Girgaשſæum,&אEmoræum,& Iebuסſæum.

11 Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedet vós per Iordanem.

11 Ecce arca fœderis Dominatoris vniuerſæ terræ,"tranſibit ante vos per Iardén.

12 Parate duodecim viros de tribub⁹ Iſrael ſingulos per ſingulas tribus.

12 Nunc ergo tollite vobis duodecim viros de tribubus Iשſraאél, "ſingulos viros per ſingulas tribus.

13 Et cum poſuerint veſtigia pedum ſuorum Sacerdotes qui portant arcã Domini Dei vniuerſæ terræ in aquis Iordanis, aquæ quæ inferiores ſunt, decurrent atque deficient: quæ autẽ déſuper veniũt,‖in vna mole cõſiſtẽt.

Psal.113.a.3 Act.7.f.45

13 "Quum autẽ quieuerint plãtæ pedũ Sacerdotũ portantiũ arcã Iehouæ dominatoris vniuerſæ terræ,in aquis Iardén,aquæ Iardén "intercidẽtur:& aquæ"deſcẽdentes déſuper,"cõſiſtẽt *in* aceruũ vnũ. Tranſit populus Iordanem.

14 ‖Igitur egreſſus eſt populus de tabernaculis ſuis, vt tranſiret Iordanẽ. & Sacerdotes qui portabant arcã fœderis,pergebant ante eum.

14 Et fuit quũ proficiſceretur popul⁹ è tabernaculis ſuis vt trãſiret Iardén,Sacerdotes qui portabãt arcã fœderis, *erant*"ante populũ.

15 D Ingreſſiſque eis Iordanem,& pedibus eorum in parte aquæ tinctis(‖Iordanis autem ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat)

Eccli.24.c.36

15 Quum autem deuenerunt qui portabant arcam, vſque ad Iardén,& pedes Sacerdotum portantium arcã"intincti fuerunt in extremo aquarum(Iardén autem"erat plenus vltra omnes ripas ſuas toto tempore meſſis)

16 Steterunt aquæ deſcendentes in loco vno,& ad inſtar montis intumeſcẽtes apparebãt procul ab vrbe quæ vocatur Adam vſque ad latus Sarthan: quæ autem inferiores erant, in Mare ſolitudinis(quod nunc vocatur mortuum)deſcenderunt vſquequo omnino deficerent. Populus autem incedebat contra Iericho:

16 Conſtiterunt aquæ quæ deſcendebãt deſuper & aſſurrexerunt *in* aceruum vnum"procul valde ab Adám vrbe quæ eſt ad latus צSarthán: & quæ deſcendebant ad Mare ſolitudinis,*id eſt ad*"Mare ſalis, conſumptæ ſunt,& interciderunt: populus autẽ trãſierunt e regione Ierihó. Siccatur alueus Iordanis.

17 Et Sacerdotes qui portabant arcã fœderis Domini,ſtabãt ſuper ſiccam humum in medio Iordanis accincti. omniſque populus per arentem alueum tranſibat.

17 Stabant autem Sacerdotes portantes arcam fœderis Iehouæ in ſicco,in medio Iardén"præparati,& totus Iשſraאél tranſibant"per ſiccum,donec finem facerent vniuerſa gens tranſeundi Iardén.

Cap. IIII.

1 QVibus trãſgreſſis, dixit Dominus ad Ioſue,

1 QVũ verò finiſſet vniuerſa gens tranſire Iardén ("dixerat autem Iehouáh ad Iehoשſúay,dicendo, Duodecim lapides ex alueo eriguntur in monimentum ſiccati Iordanis.

2 Elige duodecim viros ſingulos per ſingulas tribus:

2 Tollite vobis è populo duodecim viros,"viros ſingulos de *qualibet* tribu:

3 Et præcipe eis vt tollãt de medio Iordanis alueo, vbi ſteterunt pedes Sacerdotũ, duodecim duriſſimos lapides, quos ponetis in loco caſtrorũ vbi fixeritis hac nocte tentoria.

3 Et præcipite eis,dicendo,Tollite vobis hinc è medio Iardén,"è loco vbi ſtant pedes Sacerdotum præparatorum, duodecim lapides,& transferatis eos vobiſcum,"& deponatis in diuerſorio in quo pernoctabitis"nocte.)

4 Vocauitque Ioſue duodecim viros, quos elegerat de filiis Iſrael, ſingulos de ſingulis tribubus:

4 Tum vocauit Iehoשſúay duodecim viros, quos præparauerat de filiis Iשſraאél viros ſingulos,de *qualibet* tribu:

5 Et ait ad eos,Ite ante arcã Domini Dei veſtri ad Iordanis mediũ,& portate inde ſinguli ſingulos lapides in humeris veſtris, iuxta numerũ filiorum Iſrael:

5 Dixítque ad eos Iehoשſúay, Tranſite ante arcam Iehouæ Dei veſtri in medium Iardén,"& tollite vobis ſinguli lapidẽ vnum"ſuper humerum ſuum,iuxta numerum tribuum filiorum Iשſraאél:

6 Vt ſit ſignum inter vos: & quando interrogauerint vos filii veſtri cras, dicentes,Quid ſibi volũt iſti lapides?

6 Vt ſit hoc"ſignum in medio veſtri, quũ interrogauerint filii veſtri"cras patres ſuos,dicendo,Quid lapides iſti"vobis?

11 Tranſibit עובר Præſ.Heb.pro fut,i.commonſtrabit vobis viam.
12 Singulos viros,&c. אישאחד איש אחד לשבט Ad verbum,virum vnũ,virum vnum de tribu.i.ſingulos viros de ſingulis tribubus.
13 Quum autem quieuerint והיה כנוח Ad verbum, Et erit, quum quieuerint.i.cœperint quieſcere, hoc eſt figentur. Intercidentur: יכרתון diſſecabuntur. Deſcendẽtes הירדים .i. quæ antea defluebant ſupernè. Cõſiſtent,&c ויעמדו נד' .i.aſſurgentes intumeſcent inſtar montis.& ſic paulo pòſt,verſu 16. 14 Ante populum לפני העם .i.præcedebant populum.
15 Intincti fuerunt,&c. קבטבלו בקצה המים .i.cœperunt tingi in extremitate aquarum, ſiue in primis aquis. Erat plenus מלא q.d.erat maximus, quanuis eſſent dies meſſis, neque poterat capi alueo ſuo,ſed replebat omnes ripas ſuas:quod miraculo erat,flumẽ in æſtate non capi ſuo alueo. 16 Procul הרחק remotæ,recedentes. Mare ſalis ים המלח Mare ſalſum.dicitur & Mortuum mare. Per appoſitionem Mare ſolitudinis,id eſt campeſtrium Iericho,vocat Mare ſalſum. Dicit totum alueum ab eo loco vſque ad Mare mortuũ ſiccatum fuiſſe.
17 Præparati, הכן .i.pede fixo,aut de induſtria.Infinitiuus eſt Heb.pro participio paſſiuo,vt admonet doctus inter Hebræos. Per ſiccum, בחרבה in arida.i.in alueo ſicco.

IN CAPVT IIII.

1 Dixerat autem,&c. ויאמר Obſeruanda parentheſis,vſque ad finem ſecundi verſus,de qua admonet doctus inter Hebræos.
2 Viros ſingulos איש אחד איש אחד Ad verbum,Virum vnum,virum vnum,vt præcedenti capite,verſu 12.
3 E loco vbi ſteterunt p.Sa. ממצב רגלי הכוהנים הכן Ad verbum,de ſtatione pedum Sacerdotum præparatorum.i.de loco vbi conſiſtunt pede fixo. Et deponatis והנחתם Ad verbum,Et collocetis. Nocte. הלילה: ſub.ſequenti.i.in loco vbi figetis tentoria ſequenti nocte.finis eſt parentheſis. 5 Et tollite,&c. והרימו נד' .i.imponite humeris veſtris.
6 Signum in medio veſtri, אות בקרבכם Signum inter vos .i. quod reuocabit vobis in memoriam tantum beneficium. Cras מחר .i. poſthac,in poſterum,in futurum. Vobis? לכם: ſub.ſignificant.i.quid ſibi volunt lapides iſti?

Dicetis eis quòd interciderunt aquæ Iardén ante arcam fœde- 7
ris Iehouæ (*nam* quum transiret Iardén, intercisæ sūt aquæ Iardén)
erúntque lapides isti in memoriā filiis Iuſraêl vſque in ſeculū.
Et fecerunt ſic filii Iuſraêl ita vt præceperat Iehouſúay: & tule 8
runt duodecim lapides è medio Iardén, quemadmodum dixerat
Iehouáh ad Iehouſúay, ſecundum numerum tribuū filiorum Iuſ
raêl: & trāſtulerūt eos ſecū ad diuerſoriū, & depoſuerūt eos illic.
Porrò duodecim lapides erexit Iehouſúay in medio Iardén ſub 9
loco vbi ſteterant pedes Sacerdotum portantium arcam fœderis:
fuerúntque ibi vſque ad diem hanc.
Sacerdotes autem portantes arcam ſtabāt in medio Iardén, do 10
nec compleretur omne verbum quod præceperat Iehouáh ad Ie
houſúay vt diceret populo prorſus vt præceperat Mouſeh ipſi Ie
houſúay itaque feſtinanter tranſiuit populus.
Quum autem finem trāſeundi feciſſet vniuerſus populus trāſ- 11
iuit arca Iehouæ & Sacerdotes *qui erant* ante populum.
Trāſierúntque filii Reubén, & filii Gad, & dimidia tribus Mena 12
uſſeh armati armis ante filios Iuſraêl, quemadmodum loquut⁹
fuerat ad eos Mouſeh.

Rubenitæ, Gaditæ & dimidia tribus Manaſſe armati præcedūt fratres ſuos.

Circiter quadraginta millia armatorum militum trāſierunt an 13
te Iehouam ad prælium ad campeſtria Ierinhó.
In die ipſa magnificauit Iehouáh Iehouſúay in oculis totius Iuſ 14
raêl, & timuerunt eum, quemadmodum timuerāt Mouſeh om
nibus diebus vitæ eius.
Dixerat autem Iehouáh ad Iehouſúay his verbis, 15
Præcipe Sacerdotibus portantibus arcam teſtimonii, vt aſcen 16
dant ex Iardén.
Et præcepit Iehouſúay Sacerdotibus, dicendo, Aſcendite ex 17
Iardén.
Quū autem aſcendiſſent Sacerdotes portantes arcā fœderis Ie 18
houæ è medio Iardén, *&* tranſlatæ fuiſſent plantæ pedū Sacerdo
tū ad ſiccum reuerſæ ſunt aquæ Iardén ad locū ſuum, & fluxerūt
ſicut heri *&* nudiuſtertius ſuper omnes ripas eius.

Iordanis in alueū reuertitur.

Populus autē aſcenderunt ex Iardén decima mēſis primi, & ca- 19
ſtrametati ſunt in Gilgál ad partem Orientalem Ierinhó.
Et duodecim lapides illos quos tulerant ex Iardén, ſtatuit Ie- 20
houſúay in Gilgál.
Dixítque ad filios Iuſraêl hoc pacto, Quum interrogauerint 21
filii veſtri cras patres ſuos, dicendo, Quid lapides iſti?
Indicabitis filiis veſtris, dicendo, Per aridam tranſiuit Iuſraêl 22
Iardén iſtum.
Quoniā ſiccauit Iehouáh Deus veſter aquas Iardén à facie ve- 23
ſtra donec tranſiretis, quemadmodum fecit Iehouáh Deus veſter
mari Suph, quod ſiccauit à facie noſtra donec tranſiremus.
Vt cognoſcant omnes populi terræ manū Iehouæ quòd fortis 24
eſt, vt timeatis Iehouam Deum veſtrum cunctis diebus.

7 Reſpōdebitis eis, Defecerūt aquæ
Iordanis ante arcam fœderis Domi-
ni, quum trāſiret eum: idcirco poſiti
ſunt lapides iſti in monimentum fi-
liorum Iſrael vſque in æternum.
8 Fecerunt ergo filii Iſrael ſicut præ- B
cepit eis Ioſue, portantes de medio
Iordanis alueo duodecim lapides, vt
Dominus ei imperarat iuxta nume-
rum filiorum Iſrael, vſque ad locum
in quo caſtrametati ſunt, ibique po-
ſuerunt eos.
9 Alios quoque duodecī lapides po-
ſuit Ioſue in medio Iordanis alueo, v
bi ſteterunt Sacerdotes qui portabāt
arcā fœderis, & ſunt ibi vſque in præ
ſentem diem.
10 Sacerdotes autem qui portabāt ar
cam, ſtabant in Iordanis medio, do-
nec omnia complerentur quæ Ioſue
vt loqueretur ad populum, præcepe-
rat Dominus, vt dixerat ei Moyſes.
feſtinauitque populus, & tranſiit.
11 Quúmque tranſiſſent omnes, trāſ
iuit & arca Domini: Sacerdotes quo
que pergebant ante populum.
12 Filii quoque Ruben, & Gad, & di- Num.32.d.19 C
midia tribus Manaſſe, armati præce-
debant fratres ſuos filios Iſrael, ſicut
eis præceperat Moyſes:
13 Et quadraginta pugnatorū millia
per turmas & cuneos incedebāt per
plana atque cāpeſtria vrbis Iericho.
14 In die illo magnificauit Dominus
Ioſue coram omni Iſrael, vt timerēt
eum, ſicut timuerant Moyſen dū ad-
huc viueret.
15 Dixitque ad eum,
Præcipe Sacerdotibus qui portāt
16 arcā fœderis, vt aſcendāt de Iordane.
17 Qui præcepit eis, dicēs, Aſcendite
de Iordane.
18 Quúmque aſcendiſſent portantes
arcam fœderis Domini, & ſiccam hu
mum calcare cœpiſſent, reuerſæ ſunt
aquæ in alueum ſuum, & fluebant ſi-
cut antè conſueuerant.
19 Populus autem aſcendit de Iorda-
ne decimo die mēſis primi, & caſtra-
metati ſunt in Galgalis contra Oriē-
talem plagam vrbis Iericho.
20 Duodecim quoque lapides, quos
de Iordanis alueo ſumpſerant, poſuit
Ioſue in Galgalis,
21 Et dixit ad filios Iſrael, Quādo in-
terrogauerint filii veſtri cras patres
ſuos, & dixerint eis, Quid ſibi volunt
lapides iſti?
22 Docebitis eos, atque dicetis, Per
arentem alueum tranſiuit Iſrael Ior-
danem iſtum,
Siccante Domino Deo veſtro a- Exod.14.d.21
23 quas eius in conſpectu veſtro, donec
trāſiretis: ſicut fecerat prius in Ma-
ri rubro, quod ſiccauit donec tranſi-
remus:
Vt diſcāt omnes terrarum populi
24 fortiſſimam Domini manum, vt &
vos timeatis Dominū Deum veſtrū
omni tempore.

7 Quòd interciderunt אשר נכרתו quomodo interciſæ fuerunt. Ante arcam מפני ארון Ad conſpectum [ſiue ad aduentum] arcæ. In memoriam לזכרון in memoriale. in monumentum.
9 Sub loco vbi ſteterant pedes Sacerdotum תחת מצב רגלי הכהנים Ad verbum, Sub ſtatione pedum Sacerdotum, vt paulo antè, verſu tertio. i. in loco vbi ſtabant Sacerdotes deferentes, &c. Quidam exponunt תחת in imo alueo.
10 Stabant עומדים ſteterunt. Prorſus vt præceperat ככל אשר צוה Ad verbum, iuxta omne quod præcepit. Itaque feſtinanter, &c. וימהרו העם ויעברו: Ad verbum, & feſtinauit populus, & tranſiuit.
11 Ante populum לפני העם: i. qui præceſſerant populum. Quidam Hebræorum exponit, inſpectante populo. Alii, vt irent ante populum.
13 Ante Iehouam לפני יהוה Sic ſæpe in Scripturis vocatur arca fœderis Domini.
16 Vt aſcendant ex Iarden. ויעלו מן הירדן: id eſt, vt veniant in vlteriorem ripam Iordanis.
18 Et tranſlatæ fuiſſent, &c. נתקו וגו' i. quumprimum receſſerunt ex alueo. Et fluxerunt וילכו Ad verbum, & iuerunt. i. decurrerunt eodē modo quo antea facere cōſueuerant. 21 Iſti? האלה: ſub. ſibi volunt, aut ſignificant. 22 Per aridā ביבשה i. pedibus ſiccis.

Cap.V.

POstquam ergo audierũt omnes Reges Amorrhæorum qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebãt Magni maris loca, quòd siccasset Dominus fluenta Iordanis coram filiis Israel donec trãsirent, dissolutũ est cor eorũ, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israel.

Eo tẽpore ait Dominus ad Iosue, Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò filios Israel.

B Fecitque quod iusserat Dominus, & circuncidit filios Israel in Colle præputiorum.

Hæc autem causa est secundæ circũcisionis, Omnis populus q egressus est de AEgypto, generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto per lõgissimos viæ circuitus.

Qui omnes circuncisi erant: populus autem qui natus est in deserto

Per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircũcisus fuit: donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, & quibus antè iurauerat vt non ostenderet eis terram lacte & melle manantem.

C Horum filii in locum successerunt patrũ, & circuncisi sunt à Iosue: quia sicut nati fuerant, in præputio erãt, nec eos in via aliquis circunciderat.

Postquam autem omnes circuncisi sunt, manserunt in eodẽ castrorum loco, donec sanarentur.

Dixitque Dominus ad Iosue, Hodie abstuli opprobrium AEgypti à vobis. Vocatúmque est nomen loci illius Galgala, vsque in præsentẽ diẽ.

Manserúntque filii Israel in Galgalis: & fecerunt Phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho.

Et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, & polen-D tam eiusdem anni.

Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec vsi sunt vltrà cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Chanáan.

Quum autẽ esset Iosue in agro Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, euaginatum tenẽ-

Cap.V.

1 FVit autem, quum audisset omnes Reges Emoræi qui *habitabant*
trans Iardén ad Occidẽtem, & omnes Reges Chenayanæi, qui
habitabant iuxta mare, quòd siccasset Iehouáh aquas Iardén à facie fi-
liorum Iשׂraél donec transirent″ liquefactum est cor eorũ, ″neque fuit in eis vltrà spiritus à facie filiorum Iשׂraél.
2 ″Eo tẽpore dixit Iehouáh ad Iehoשׂúay, Fac tibi″ cultros acutos,
& iterum circuncide filios Iשׂraél secundó.
3 Et fecit sibi Iehoשׂúay ″cultros acutos, ″circuncidítque filios
Iשׂraél″ in Colle præputiorum.
4 Hæc autem est causa propter quam circuncidit Iehoשׂúay, Vni-
uersus populus qui egressus fuerat ex AEgypto ″masculi, omnes
″viri bellatores mortui erãt in deserto in ipsa via, posteaquam e-
gressi sunt ex AEgypto.
5 Nam circuncisus fuerat vniuersus populus qui egressus fuerat:
at vniuersum populum qui natus fuerat in deserto, in via postea-
quam egressi sunt ex AEgypto, non circunciderant.
6 Nã quadraginta annis ambulauerunt filii Iשׂraél per desertũ,
donec cõsumeretur vniuersa gens virorũ bellatorũ qui egressi fue-
rant ex AEgypto, ″qui nõ audierant vocẽ Iehouæ: quibus *scilicet* iu-
rauerat Iehouah quòd nõ ostẽderet eis terrã *de* qua iurauerat Ieho-
uáh Patribus eorũ se daturũ illã nobis, terrã fluentẽ lacte & melle.
7 At filios eorũ″ quos substituit in locũ ipsorũ, illos circũcidit Ie-
hoשׂúay, quia incircuncisi erãt: non enim circũciderat eos in via.
8 ″Quum autem fuit circuncisus vniuersus populus, manserunt
in loco suo in castris, ″donec sanarentur.
9 Dixítq; Iehouáh ad Iehoשׂúay, Hodie ″deuolui opprobriũ AE-
gypti à vobis. Et vocauit nomẽ loci illius Gilgál vsque in diẽ hãc.
10 Iã verò castrametati erãt filii Iשׂraél in Gilgál: & fecerũt Pé-
sanh quartadecima die ″mẽsis″ ad vesperã, in cãpestribus Ierinhó.
11 Et comederũt ″de fructu terræ″ in crastino Pésanh infermen-
tata, ″& polentam in ipsomet die.
12 ″Et cessauit man in crastino, dũ comedissent de frumento ter-
ræ, neque fuit vltrà filiis Iשׂraél man, sed comederunt de fru-
ctu terræ Chenáyan eo anno.
13 Cõtigit autem quum esset Iehoשׂúay″ in Ierinhó, leuauit ocu-
lo suos, ac vidit, & ecce vir stabat cõtra eum, ″in cuius manu erat

Incolæ Chanáan timent aduentũ Israelitarũ, auditis mirabilibus Dei.

De secũda circũcisione sub Iosue, & quam ob rem.

Deficit manna.

Angelus Domini qui præiturus erat exercitui Israelitico.

IN CAPVT V.

1 Liquefactum est וימס Dissolutum est. i. cœpit remitti animus eorum. Neque fuit in eis, &c. ולא היה בם עוד רוח i. cœperunt destitui prorsus animo ad aduentum filiorum Israel. 2 Eo tempore בעת ההיא Posteaquam scilicet ingressi sunt Terram sanctam trãsmisso Iordane. 3 Cultros acutos חרבות צורים Ad verbũ, cultros acierum. i. præditos acie acutissima. Chald. paraph. nouaculas acutas. Notandum quòd intermissa fuerat Circuncisio ab eo tempore quo celebrauerant Pascha, nempe à secundo anno post egressum ex AEgypto: quòd quandiu fuerunt in deserto, subinde figebant castra, & mouebant illa ad imperium Domini: neque sciebant quandiu manendum esset in eodem loco. at motio loci nocebat admodum recenter circuncisis. Circuncidítque וימל i. curauit circuncidẽdos. In Colle praeput. אל־גבעת הערלות In Gibeath yaraloth. nomen loci sic dicti quòd illic circuncisi fuerint filii Israel.

4 Masculi, הזכרים mares. generis masculini. Viri bellatores אנשי המלחמה i. omnes apti ad militiam, qui excesserant iam vicesimum annum. 6 Qui non aud. אשר לא־שמעו בקול יהוה Qui non paruerant voci [.i. imperio] Iehouæ.

7 Quos substituit in locum ip. הקים תחתם אותם Ad verbum, quos stare fecit pro eis.

8 Quum autem, &c. ויהי כאשר־תמו וגו' Ad verbum, Et fuit quando completa [finita] fuit vniuersa gens circuncidi. Donec sanarentur. עד־חיותם i. donec inciperent conualescere, ac rectius habere, manserunt in tentoriis suis.

9 Deuolui opprob גלותי את־חרפת מצרים i. abstuli opprobriũ, siue ignominiam AEgypti, hoc est præputiũ, cui ignominiæ obnoxii eratis, propterea quòd diu habitaueratis in AEgypto. Quidam Hebræorũ interpretãtur ignominiam, opinionẽ quam alii habebant quòd deos AEgyptiacos coluissent. Potius interpretaberis ignominiã & probrum quod AEgyptii iaciebant in Israelitas, nempe Dominum eduxisse ipsos Israelitas vt eos perderet: quod verum non fuit, & cessauit probrum, quum ipse Dominus induxit eos in terram promissam.

10 Mensis לחודש nempe primi, id est Martii. Ad vesperam בערב quod erat initium diei decimiquinti.

11 De fructu מעבור de frugibus: anni scilicet præcedentis. Non licebat enim illis vesci nouis frugibus, quousque obtulissent primitias Domino. In crastino Pésa. ממחרת הפסח postridie Paschæ, id est decimasexta die Martii. nam nox est diei sequentis. Et polentam וקלוי & spicas tostas. 12 Et cessauit, &c. וישבות המן וגו' Nam cessauit man postridie quum comederent de frugibus terræ, &c.

13 In Iericho, ביריחו In regione Ierichuntina, siue in agro Iericho. In cuius manu, &c. וחרבו שלופה בידו Ad verbum, Et gladius eius euaginatus in manu eius. id est, tenens manu euaginatum gladium.

gladius eius euaginatus: & iuit Iehoשׁúay ad eū, atque ait ei, 'Ex
nostris es,an ex aduersariis nostris?
Et dixit,'Non:sed sum'princeps exercitus Iehouæ,nūc'veni. Et 14
cecidit Iehoשׁúay in faciem suam in terram,&adorauit,dixítque
ei,Quid Dominus meus'loquitur ad seruum suum?
Et dixit princeps exercitus Iehouæ ad Iehoשׁúay,Solue'calcea 15
mentum tuum de pedibus tuis:quia locus'super quo tu stas, 'san-
ctitas est. Et fecit Iehoשׁúay sic. Cap. VI.

Deus dat vrbem Iericho Iosue.

IErichó autē'clausa erat diligentissimè propter filios Iשׂraël: 1
nec erat egrediens,neque ingrediens.
Dixit autem Iehouah ad Iehoשׁúay,'Vide, dedi in manum tuā 2
Ierichó,& Regem eius,& 'potentes exercitus.
Circuibitis itaque vrbē omnes viri bellatores gyrando 'eam se- 3
mel:sic facies sex diebus.
Porrò septem Sacerdotes ferent septem 'tubas arietinas ante ar 4
cam: die autem septima circuibitis vrbem septem vicibus,& Sa-
cerdotes illi clangent tubis.
Quum autem 'protrahent *sonitum* cornu arietino, cumprimū au- 5
dieritis vocem tubæ,vociferabitur vniuersus populus vociferatio
ne magna,& cōcidet murus vrbis'sub se, '& ascēdet populus quis
que eregione sui.

Iosue cū Sacerdotibus inuadit Iericho.

Vocauit ergo Iehoשׁúay filius Nun Sacerdotes,&dixit ad eos, 6
Tollite arcam fœderis, septē autem *alii* Sacerdotes tollāt septem
'tubas arietinas coram arca Iehouæ.

Iubet Iosue vt Rubenitæ, Gaditæ,& Manassitæ armati præcedant arcā.

Dixit quoque ad populum, Transite,& circuite vrbem, & 'ar- 7
matus præcedat arcam Iehouæ.
Quum autē *hæc* dixisset Iehoשׁúay ad populū,septem Sacerdo- 8
tes ferentes septem tubas arietinas,præcesserunt *arcam* Iehouæ, &
clanxerunt tubis:arca autem fœderis Iehouæ sequebatur eos.
Armatus verò præcedebat Sacerdotes clāgentes tubis, '& con- 9
gregans sequebatur arcam eundo & clangendo tubis.
Populo autem præceperat Iehoשׁúay,his verbis, Nō vocifera- 10
bimini, neque facietis audire vocē vestram, neque egredietur ex
ore vestro verbum *ullum* vsque ad diem quo dixero vobis, Voci-
feramini:& vociferabimini.
'Circuiuit itaque arca Iehouæ,vrbem gyrando semel:'& reuer- 11
si sunt ad castra, manserúntque 'in illis.
Rursum surrexit Iehoשׁúay mane, tulerúntque Sacerdotes ar- 12

tem gladium,perrexitque ad eum, & ait,Noster es,an aduersariorum?

14 Qui respondit,Nequaquam,sed sū princeps exercitus Domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terrā, & adorans ait,Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum?

15 Solue, inquit, calceamentum tuū de pedibus tuis: locus enim in quo stas,sanctus est. Fecitque Iosue vt sibi fuerat imperatum.

Cap.VI.

1 IEricho autem clausa erat atque munita,timore filiorum Israel,& nullus egredi audebat aut ingredi.

2 Dixitque Dominus ad Iosue,Ecce dedi in manus tuas Iericho,& Regē eius,omnésque fortes viros.

3 Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem:sic facietis sex diebus

4 Septimo autem die sacerdotes tollent septem buccinas, quarū vsus est in iubileo, & præcedent arcam fœderis: septiésque circuibitis ciuitatem, & sacerdotes clangent buccinis.

5 Quúmque insonuerit vox tubæ lōgior atque concisior, & in auribus vestris increpuerit, cōclamabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent ciuitatis, ingredientúrque singuli per locum cōtra quem steterint.

6 Vocauit ergo Iosue filius Nun Sacerdotes, & dixit ad eos, Tollite arcam fœderis: & septem alii Sacerdotes tollant septem iubileorum buccinas,& incedāt ante arcā Domini.

7 Ad populū quoque ait,Ite, & circuite ciuitatem armati,præcedentes arcam Domini.

8 Quúmque Iosue verba finisset, & septem Sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, B

9 Omnísque præcederet armatus exercitus,reliquū vulgus arcā sequebatur,ac buccinis oīa concrepabāt.

10 Præceperat autem Iosue populo, dicens,Non clamabitis,nec audietur vox vestra, neque vllus sermo ex ore vestro egredietur, donec veniat dies in quo dicam vobis,Clamate,& vociferamini.

11 Circuiuit ergo arca Domini ciuitatem semel per diem, & reuersa in castra,mansit ibi.

12 Igitur Iosue de nocte consurgēte,

Ex nostris es,&c. הלנו אתה וגו׳ Pro nobis es.vel Noster es,an aduersariorum? Quidā Hebræorū dicunt id accidisse ipsi Iosue per visionē, dum scilicet ipse cogitaret de expugnanda vrbe. 14 Non: לא sub.sum pro aduersariis vestris. Princeps exercitus Ieh. שר־צבא יהוה i.Michael Angelus qui præsum exercitui Iehouæ. Veni. באתי Quidam præteritum vertunt in præsens,venio. Loquitur מדבר Præs.Heb.pro futuro,vt nonnulli vertunt,dicturus est seruo,id est mihi.

15 Calceamentum,&c. נעלך מעל רגלך Singul.Heb.pro plurali, vt quibusdam placet,calceamenta tua de pedibus tuis. Super quo tu stas, אשר אתה עומד עליו קדש הוא Ad verbum,*in* quo tu stas super eum,sanctitas est.i.sanctus, propter præsentiam meam scilicet.

IN CAPVT VII.

1 Clausa erat dilig. סוגרת ומסוגרת Ad verbum,Claudens,& clausa.Duo participia fœminina ab eodem verbo,quorum prius est actiuæ significationis,posterius verò passiuæ,& coniugationis quā Hebræi vocant Pihel. Doctus inter Hebræos exponit,Claudebat viros intra se, ne quispiam egrederetur ciuitatem: & claudebatur,ne quis ingrederetur. Vnde exponens quod dixerat,ait,Non erat egrediens,neque ingrediens. Vel idem geminat,vt indicet penitus fuisse clausam,& cum summa diligentia.

2 Vide,dedi ראה נתתי Attende,tradidi. Potentes exercitus. גבורי החיל fortes virtutis.i.virtute bellica illustrissimos.

3 Eam semel: את־העיר פעם אחת Antecedens pro relat.Heb.circundando eam semel,singulis scilicet diebus.

4 Tubas arietinas שופרות היובלים Ad verbum, cornua arietum.i.tubas factas ex cornibus arietum. tametsi quidam שופר tubam, siue buccinam exponant, sed corneam. 5 Protrahent *sonitum* cornu arie. במשך בקרן היובל prolixius clangent tubis arietinis. Sub se, תחתיה in loco suo.i.absorptus est in terrā. Sic infrà versu 20. Et ascendet,&c. ועלו העם איש נגדו: i.intrabit populus vrbem,singuli per partem muri sibi oppositam. 7 Et armatus והחלוץ Singul. Heb. pro plur.armati,id est tribus Ruben,tribus Gad,& dimidia tribus Manasse. Sic versu nono. 9 Et congregans,&c. והמאסף הולך אחרי הארון Congregantem vocat tribum Dan, vt videre est ex Nume.10.d.25,vbi sic legitur,Proficisci insuper cœpit vexillum castrorum filiorum Dan, recolligens omnia castra per exercitus suos. Chaldæus paraph.& tribus familiæ Dan. Alii vertunt,& qui erant in extremo agminis,sequebantur arcam.

11 Circuiuit itaque ויסב Circuire fecit itaque.sub.Iosue.i.curauit vt circuiret. Et reuersi sunt ויבאו Ad verbum,& venerunt.paulo pòst versu 14 legitur,Et reuersi sunt. In illis. במחנה: in castris. Antecedens Heb.pro relatiuo.

tulerũt Sacerdotes arcam Domini.

13 Et ſeptem ex eis ſeptem buccinas, quarum in Iubileo vſus eſt: præcedebántque arcam Domini ambulãtes, atque clangentes. & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum ſequebatur arcam, & buccinis perſonabat.

14 Circuierúntque ciuitatem ſecundo die ſemel, & reuerſi ſunt in caſtra. ſic fecerunt ſex diebus.

15 Die autem ſeptimo diluculo conſurgentes, circuierũt vrbem ſicut diſpoſitum erat ſepties,

C

16 Quumque ſeptimo circuitu clangerent buccinis Sacerdotes, dixit Ioſue ad omnẽ Iſrael, Vociferamini: tradidit enim vobis Dominus ciuitatẽ:

17 Sitque ciuitas hæc anáthema, & omnia quæ in ea ſunt, Domino: ſola Rahab meretrix viuat cum vniuerſis qui cum ea in domo ſunt: ‖abſcondit enim nuntios quos direximus.

Suprà 2.a.4

18 Vos autem cauete ne de his quæ præcepta ſunt, quidpiã contingatis, & ſitis præuaricationis rei, & omnia caſtra Iſrael ſub peccato ſint, atque turbentur.

19 Quicquid autẽ auri & argenti fuerit, & vaſorum æneorum ac ferri, Domino conſecretur, repoſitum in theſauris eius.

20 Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquam in aures multitudinis vox ſonitúſque increpuit, ‖muri ilico corruerunt: & aſcendit vnuſquiſque per locum qui contra ſe erat, ‖ceperúntque ciuitatem.

Heb.11.f.30

2.Mach.12.c.15

21 Et interfecerunt omnia quæ erant in ea, à viro vſque ad mulierẽ, ab infante vſq; ad ſenem: boues quoq; & oues, & aſinos in ore gladii percuſſerunt.

D

Suprà 2.c.14

Heb.11.f.31

22 Duobus autem viris ‖qui exploratores miſſi fuerãt, dixit Ioſue, Ingredimini domum mulieris meretricis, & producite eã, & omnia quæ illius ſunt, ſicut illi iuramento firmaſtis.

D

23 Ingreſſique iuuenes, eduxerunt Rahab, & parẽtes eius, fratres quoque, & cunctam ſupellectilem ac cognationem illius, & extra caſtra Iſrael manere fecerunt.

24 Vrbem autẽ, & omnia quæ inuenta ſunt in ea, ſuccenderunt: abſque auro & argẽto, & vaſis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini conſecrarunt.

25 Rahab verò meretricem, & domũ patris eius, & omnia quæ habebat, fecit Ioſue viuere, & habitauerunt in medio Iſrael vſque in præſentẽ diẽ: eo quòd abſconderit nuntios quos miſerat vt explorarẽt Iericho. In tẽpore illo imprecatus eſt Ioſue, dicẽs,

1.Reg.16.g.34

26 ‖Maledictus vir coram Domino qui ſuſcitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho: in primogenito ſuo fundamenta illius iaciat, & in nouiſ-

cam Iehouæ.
13 Septem autem Sacerdotes ferentes ſeptem tubas arietinas, præ
cedebant arcam Iehouæ eundo, & clangebant tubis: armatus ve-
rò præcedebat eos: & congregans ſequebatur arcam Iehouæ eun-
do, & clangendo tubis.
14 Circuierúntque ciuitatem die ſecundo, vice alia: & *poſtea* reuer-
ſi ſunt ad caſtra. ſic fecerunt ſex diebus.
15 ″Quum autem ſeptimus dies aduenisſet, ſurrexerunt cumpri-
mum aſcendit aurora, & circuierunt vrbem iuxta hunc morem ſe-
ptem vicibus: tantùm die iſta circuierunt vrbem ſeptem vicibus.
16 ″Hac inquã vice ſeptima quum clangerẽt Sacerdotes tubis, dixit
Iehowſúay ad populũ, Vociferamini, tradidit Iehoua vobis vrbẽ.
17 ″Sit autem vrbs anáthema, ipſa & quæcunque ſunt in ea ″Ieho-
uæ: tantùm Ranhab cauponaria viuet, ipſa, & omnes qui fuerint
cum ea in domo: quia abſcondit nuntios quos miſimus.
18 Veruntamẽ vos cauete ab anathemate, ne fortè contingatis ali
quid de anathemate, tollatíſq; de anathemate: ″& ponatis caſtra
Iwſraxél anáthema, & turbetis ea.
19 Omne autem argentum & aurum, & vaſa ærea & ferrea, ″ſancti
tas eſt Iehouæ, theſaurum Iehouæ ingredietur.
20 Itaque vociferatus eſt populus, poſteaquam clanxerunt tubis: — Iericho capitur
quũ enim audiſſet populus vocem″tubarum, vociferatus eſt popu
lus vociferatione maxima, & cecidit murus″ſub ſe: tũ aſcẽdit po-
pulus in vrbem quiſque e regione ſui, & *ita* ceperunt eam:
21 ″Deſolauerúntque omnia quæ erant in vrbe, ab homine vſque
ad mulierem, à puero vſque ad ſenem, & vſque ad bouẽ, & ouem,
& aſinum, acie gladii.
22 Duobus autem viris qui explorauerãt terrã, dixit Iehowſúay, — Seruatur Rahab.
Ingredimini domum mulieris cauponariæ, & educite inde″eam,
& quæcunque habet, quemadmodum iuraſtis ei.
23 Ingreſſi itaque pueri exploratores, eduxerunt Ranháb, & pa-
trẽ eius, & matrẽ eius, & fratres eius, & omnia quæ erant ei, & om-
nes″familias eius eduxerũt,″ac poſuerũt eos extra caſtra Iwſraxél.
24 Vrbem autem ſuccenderunt igni, & omnia quæ erant in ea: ta- — Iericho comburitur.
men argentum & aurum, & vaſa ærea & ferrea poſuerunt in the-
ſauro domus Iehouæ.
25 Et Ranháb cauponariam, & domum patris eius, & omnia quæ — Rahab cum ſuis habitat inter filios Iſrael.
erant ei, ″viuere fecit Iehowſúay, habitauítque in medio Iwſraxél
vſque in diem hanc: quia abſconderat nuntios quos miſerat Ie-
howſúay ad explorandum Ierinhó.
26 Adiurauit autem Iehowſúay tempore illo, dicendo, Maledictus — Maledicitur reædificator vrbis Iericho.
ſit vir ille ante Iehouam″qui ſurget, & ædificabit vrbẽ iſtam Ieri-
nhó: ″in primogenito ſuo fundabit eam, & in paruo ſuo ſtatuet

15 Quum autem ſeptimus, &c. ויהי ביום השביעי וישכמו וגו׳ Ad verbum, Et fuit in die ſeptimo, & ſurrexerunt quum aſcenderet aurora.
16 Hac inquam, &c. ויהי בפעם השביעית וגו׳ Ad verbum, Et fuit vice ſeptima, clanxerunt ſacerdotes tubis: dixitque Iehoſua, &c.
17 Sit autem vrbs anáthema, והיתה העיר חרם id eſt, prorſus deleatur ac perdatur. Eſſe anáthema, eſt prorſus deleri, perdi, deſtrui, ac exterminari. Vide Leu.27.c.21. Iehouæ: ליהוה id eſt, in gratiam Iehouæ. 18 Et ponatis caſt. Iſ. anáthema, ושמתם את־מחנה ישראל לחרם Hebraiſmus, ne ſitis cauſa perditionis caſtrorum Iſrael. 19 Sanctitas eſt Ieh. &c. קודש הוא ליהוה אוצר יהוה יבוא: ſanctitas ſunt Iehouæ, in theſaurum Iehouæ deueniant. i. tanquam conſecrata Iehouæ, in ærarium eius inferantur.
20 Tubarum, השופר Singul. Heb. pro plur. Sub ſe: tum, &c. תחתיה ויעל וגו׳ Vide ſuprà verſu 4. Chaldæus paraph. cecidit murus ciuitatis, abſorptuſque eſt infra ſe. 21 Deſolauerúntque ויחרימו Perdiderúntque.
22 Eam, & quæcunque habet, האשה ואת כל אשר־לה Ad verbum, mulierem, & omnia quæ ei. Antecedens pro relatiuo.
23 Familias eius משפחותיה cognationes eius. ſiue affines. Ac poſuerunt eos ויניחום ac collocauerunt eos, &c. donec ſcilicet edocti eſſent Legem. 25 Viuere fecit החיה viuificauit. i. ſeruauit incolumia. Alii referunt ad victum, aſſignauit eis victum, deditque eis vnde viuere poſſent. 26 Adiurauit a. וישבע ſub. filios Iſrael. Qui ſurget, & ædificabit אשר יקום ובנה i. qui tentabit, ſtudebit, conabiturq; inſtaurare Iericho. In primogenito ſuo, &c. בבכורו ייסדנה וגו׳ cum primogenito ſuo iaciet fundamenta illius: & cum minimo liberorum ſuorum ſtatuet portas eius. Hebraiſmus, quum incipiet eam inſtaurare, etiamſi tum multos liberos habuerit: quum tamen finem imponet operi, paucos habebit, aut certe vnicum, vel potius, nullum. hoc eſt, euadet orbus, & priuabitur liberis, quẽadmodũ accidit ipſi Hiel, 1. Reg.16.g.34.

portas eius.
27 'Fuit autem Iehouáh cum Iehoשúaע, & fama eius fuit in tota
Achan vsurpat de Anathemate.
Terra. Cap. VII.
1 PRæuaricati sunt autem filii Iשraאél præuaricationem in ana
themate: tulit nanque עAchán filius Charmi, filii Zabdi, filii
Zéranh de tribu Iehudáh, de anathemate: '& accensus est furor Ie
uæ contra filios Iשraאél.
Exploratur Hai.
2 Porrò misit Iehoשúaע viros *aliquot* de Ierichó 'in עAi quæ erat
iuxta Beth-auén ad Oriētem Beth-אél: dixítque illis 'in hæc verba,
'Ascendite, & explorate terram. ascenderunt itaque viri, & explo
rauerunt עAi.
3 Qui reuersi ad Iehoשúaע, dixerunt illi, Ne ascendat totus po-
pulus: circiter duo millia virorum, aut *ad summum* circiter tria millia
virorum ascendant, '& percutient עAi: ne fatiges *mittendo* illuc totũ
populum, quia pauci sunt.
Populus Hai percutit Israelem.
4 Ascenderunt ergo è populo illuc ferè tria millia virorum, & fu-
gerunt coram viris עAi.
5 Percusseruntque ex eis viri עAi circiter triginta & sex viros, &
persequuti sunt eos 'à porta vsque ad שSebarim, & percusserunt
eos 'in descensu: 'proinde liquefactum est cor populi, fuítque ve-
lut aqua.
Iosue flet coram Domino.
6 Itaque scidit Iehoשúaע vestimenta sua, cecidítque in faciem
suam in terram cora arca Iehouæ vsque ad vesperam, ipse & senes
Israel, '& posuerunt puluerem super caput suum.
Conqueritur Iosue coram Domino, Israelem superari.
7 Dixítque Iehoשúaע, Aháh Domine Iehouáh, vtquid traduxi-
sti traducendo populum hunc Iardén, vt traderes nos in manum
אEmorrhæi, vt perdat nos? & vtinam 'voluissemus, & mansisse-
mus trans Iardén.
8 O Domine, 'quid dicã, postquam vertit Iשraאél ceruicẽ co-
ram inimicis suis?
9 Audiéntque Chenaעanæus, & omnes habitatores terræ: & ver-
tent se contra nos, 'disperdéntque nomen nostrũ è terra: 'sed quid
facies nomini tuo magno?
10 Dixítque Iehouáh ad Iehoשúaע, Surge, 'vt quid tu cadis super
faciem tuam?
11 Peccauit Iשraאél, & etiam transgressi sunt pactum meũ quod
præceperam eis, & etiam acceperunt de anathemate, & etiam fu-
rati sunt, & etiam 'mentiti sunt, & etiam posuerunt 'inter vasa sua.
12 Ideo non poterunt filii Iשraאél 'stare coram inimicis suis, cer-
uicem vertent corã inimicis suis, quia 'fuerunt in anathemate: nõ
addam esse vobiscum, nisi disperdatis anáthema è medio vestri.

simo liberorum ponat portas eius.
27 Fuit ergo Dominus cum Iosue, & nomen eius vulgatũ est in omni Terra.
Cap. VII.
1 FIlii autem Israel præuaricati sũt mandatũ, & vsurpauerunt de anathemate. §Nam Achã filius Charmi filii Zabdi filii Zare de tribu Iuda, tulit aliquid de anathemate: iratúsque est Dominus contra filios Israel.
Infrà 22.d. 1. para. 2.b?
2 Quumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hai, quæ est iuxta Beth-auen, ad Orientalem plagã oppidi Beth-el, dixit eis, Ascendite, & explorate terram. Qui præcepta complentes, explorauerunt Hai.
3 Et reuersi dixerunt ei, Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergãt, & deleant ciuitatem: quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos?
4 Ascenderũt ergo tria millia pugnatorum: qui statim terga vertentes,
5 Percussi sunt à viris vrbis Hai, & corruerunt ex eis triginta & sex homines: persequutique sunt eos aduersarii de porta vsque ad Sabarim, & ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor populi, & ad instar aquę liquefactum est.
6 Iosue verò scidit vestimẽta sua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini vsque ad vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israel: miserúntque puluerem super capita sua,
7 Et dixit Iosue, Heu Domine De⁹, quid voluisti traducere populũ istũ Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes? vtinam, vt cœpimus, mansissemus trans Iordanem.
B
8 Mi Domine Deus, quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem?
9 Audient Chananæi, & omnes habitatores Terræ, & pariter conglobati circundabũt nos, atque delebũt nomen nostrum de terra: & quid facies magno nomini tuo?
10 Dixitque Dominus ad Iosue, Surge, cur iaces pronus in terra?
11 Peccauit Israel, & præuaricatus est pactum meum: tulerúntque de anathemate, & furati sunt atque mentiti, & absconderunt inter vasa sua.
12 Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eósque fugiet: quia pollutus est anathemate: nõ ero vltrà vobiscum, donec conteratis eum qui huius sceleris reus est.

27 Fuit autem, &c. ויהי יהוה וגו׳ Hebraismus, Adfuit autem Iehoua ipsi Iehoשua, & fama eius *sparsa* fuit per totam terram.

IN CAPVT VII.

1 Et accensus est furor Ieh. ויחר א׳ Hebraismus, vehementer iratus est Iehoua.
2 In עAi, העי Duplex fuit עAi, altera Amorrhæorum, altera Ammonitarum. Amorrhæorum hæc fuit, quæ maior erat: propterea tam diligenter eius situm describit. In hæc verba, לאמור Ad verbum, dicendo. Ascẽdite, &c. עלו וגו׳ .i. Hinc discedẽtes explorate regionem: itaque illinc discedentes viri illi, explorauerunt Ai. 3 Et percutient עAi. ויכו את העי id est expugnabitur Ai.
5 A porta לפני השער id est, à loco qui erat ante portam. In descensu: במורד Hoc est, in loco decliui. Proinde liquefac. &c. וימס לבב העם .i. fuit animo valde remisso. 6 Et posuerunt ויעלו Ad verbum, & ascendere fecerunt. i. consperserunt capita sua puluere, more lugentium. 7 Voluissemus & mansiss. הואלנו ונשב Hebraismus, placuisset nobis habitare.
8 Quid dicam, מה אומר .i. Quid respondebo iis qui volent detrahere nomini tuo, hoc est hostibus persequentibus nos?
9 Disperdéntque והכריתו extirpabuntque. Sed quid facies, &c. ומה תעשה לשמך qui scilicet pollicitus es te daturum nobis hanc regionem dicéntque Gentes te non potuisse id facere. q. d. consule nomini tuo.
10 Vt quid tu cadis למה זה אתה נופל curnam tu corruisti pronus? sub. in terram. 11 Mentiti sunt, כחשו id est, negauerunt se accepisse. Inter vasa sua. בכליהם: id est, cũ supellectile sua. 12 Stare corã inimicis לקום לפני איביהם id est, resistere inimicis. Sic sequenti versu. Fuerunt in anathemate: היו לחרם .i. polluti sunt anathemate. Vel vt alii, acceperũt de anathemate. Perinde id est quod infrà versu 13. inuerso sermone dicit, Anathema est in medio tui Israel. Non addam esse vobiscum לא אוסיף להיות עמכם Hebraismus, non adero, id est, non fauebo posthac vobis.

Surge,ſanctifica populũ,& dic eis, Sãctificamini in craſtinũ: hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael, Anáthema in medio tui eſt Iſrael: non poteris ſtare coram hoſtibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus eſt ſcelere.

13 ʼSurge,præpara populum,& dicas,Præparate vos in craſtinũ: ſic enim dicit Iehoua Deus Iʋſraél, Anáthema eſt in medio tui Iʋſraél:non poteris ſtare coram inimicis tuis,donec abſtuleritis anáthema è medio veſtri.

Accedetiſque mane ſinguli per tribus veſtras: & quancunque tribum ſors inuenerit,accedet per cognationes ſuas,& cognatio per domos,domúſque per viros.

C

14 ʼAccedetíſque mane per tribus veſtras:& tribus quã deprehẽdet Iehouáh accedet per familias: & familiaʼquam deprehendet Iehouáh,accedet per domos:& domus quam deprehendet Iehouáh,accedet per viros.

Et quicunque ille in hoc facinore fuerit deprehenſus, comburetur igni cum omni ſubſtantia ſua: quoniam præuaricatus eſt pactum Domini,& fecit nefas in Iſrael.

15 Qui autem deprehẽſus fuerit in anáthemate,comburetur igni, ipſe,& omnia quæ eius ſunt: quòd tranſgreſſus ſit pactũ Iehouæ, quódque fecerit nefas in Iʋſraél.

Comburi iubet Deus furẽ rerũ anathemati addictarum.

Surgens itaque Ioſue mane, applicuit Iſrael per tribus ſuas, & inuenta eſt tribus Iuda.

16 Surrexit itaque Iehoʋſúay mane,& accedere fecit Iʋſraél per tribus ſuas,ʼ& deprehenſa eſt tribus Iehudáh.

Quæ cum iuxta familias ſuas eſſet oblata,inuenta eſt familia Zare: illã quoque per domos offerens, reperit Zabdi.

17 Tum applicuit familiam Iehudáh,& deprehẽdit familiam Zarhi: applicuit deinde familiam Zarhi ʼper viros, & deprehenſa eſt *familia* Zabdi.

Cuius domum in ſingulos diuidẽs viros,inuenit Achan filium Charmi, filii Zabdi,filii Zare de tribu Iuda.

18 Et applicuit domum eius per viros, deprehenſúſque eſt yAchán filius Charmi,filii Zabdi,filii Zeranh de tribu Iehudáh.

Et ait Ioſue ad Achã,Fili mi,da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere,atque indica mihi quid feceris,ne abſcondas.

19 Dixítque Iehoʋſúay ad yAchán,Fili miʼda quæſo gloriam Iehouæ deo Iʋſraél,ʼ& da ei confeſſionẽ,atque indica nũc mihi quid feceris,ʼne abſcondas à me.

Reſponditque Achan Ioſue, & dixit ei, Verè ego peccaui Domino Deo Iſrael,& ſic & ſic feci.

20 Reſpondit yAchán ad Iehoʋſúay,& ait, Verè ego peccaui Iehouæ Deo Iʋſraél,ʼ&tale & tale feci.

Quid ſubduxerit Achan de iis quæ flammis abſumi debebant.

Vidi enim inter ſpolia palliũ coccineum valde bonum,& ducentos ſiclos argẽti, regulámque aureã quinquaginta ſiclorum: & concupiſcens abſtuli,& abſcondi in terra cõtra medium tabernaculi mei,argentúmque foſſa humo operui.

D

21 Vidi inter ſpoliaʼpalliũ Babylonicum quoddãʼbonũ,& ducẽtos ʋſeclos argenteos,ʼ& virgam auream vnam, quinquaginta ʋſeclorum pondus eius, quæ concupiui,tulíque illa, & ecce abſcondita ſunt in terra in medio tabernaculi mei,& argentumʼſub eo.

Miſit ergo Ioſue miniſtros:qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cuncta abſcondita in eodem loco,& argentum ſimul.

22 Tum miſit Iehoʋſúay nuntios, qui cucurrerunt ad tabernaculum,ecce abſconditum erat in tabernaculo eius,& argentũ ſub eo.

Auferentéſque de tentorio,tulerũt ea ad Ioſue,& ad omnes filios Iſrael, proiecerúntque ante Dominum.

23 Acceperunt ergo ea de medio tabernaculi, & attulerunt ea ad Iehoʋſúay, & ad omnes filios Iʋſraél, ſtatuerúntque ea coram Iehouáh.

Tollẽs itaque Ioſue Achan filium Zare,argentúmque & pallium,& auream regulam,filios quoque & filias eius, boues & aſinos & oues,ipſúmque tabernaculum,& cunctam ſupellectilem: & omnis Iſrael cum eo,duxerunt eos ad Vallem Achor.

24 Tollens igitur Iehoʋſúay yAchánʼfilium Zéranh,& argẽtum,& pallium,& virgam aureã, & filios eius,& filias eius, & boues eius, & aſinos eius, & pecora eius & tabernaculum eius, & omnia quæ erant eius: itaque vniuerſus Iʋſraél *qui erat* cum eo,ʼdeduxerũt ea in Vallem yAchór.

Vbi dixit Ioſue,Quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Iſrael:& cuncta quæ illius erant, igne conſumpta ſunt.

25 Dixítque Iehoʋſúay,Cur turbaſti nos?ʼturbet te Iehouáh in die hac. & obruerunt eum vniuerſus Iʋſraél lapidibus, combuſſerúntque eos igni,ʼac lapidauerunt eos lapidibus.

Achã lapidatur, & omnes facultates ipſius cõburuntur,propter furtum anathematis.

Congregauerúntque ſuper eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vſque in præſentem diem. Et auerſus eſt furor Domini ab eis: vocatũque eſt nomen loci illius,Vallis achor, vſque hodie.

26 Et ſtatuerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum vſque in diem hanc: ʼ& auerſus eſt Iehouáh ab ira furoris ſui: ideoʼvocauit nomen loci illius,Vallem yAchór,vſque ad diem hanc.

13 Surge,קום q.d.Rumpe moras. 14 Accedetiſq; mane per trib.ve. ונקרבתם בבוקר לשבטיכם id eſt,conuenietis ſinguli ad tribum veſtram. Quam deprehendet Iehoua. אשר ילכדנו יהוה id eſt,quæ deprehendetur indicante Domino accepiſſe de anathemate:hoc eſt, ſuper quam ſors temperata à Domino ceciderit. 16 Et deprehenſa eſt. וילכד ſub.reſeruaſſe de anathemate. 17 Per viros, לגברים Significat principes familiarũ. 19 Da quæſo glor.Ieh. שים נא כבוד ליהוה Ad verbum,Pone quæſo [vel nũc] gloriam Iehouæ.Hebraiſmus,id eſt,glorifica Deum cuius nutu cecidit ſors ſuper te. Et da ei confeſſ. ותן לו תודה Hebraiſmus, fatere peccatum in gloriam eius & laudem. Ne abſcondas à me. אל תכחד ממני: Hebraiſmus,ne me celes. 20 Et tale & tale וכזאת וכזאת & ſic & ſic. vel,& hoc & hoc. 21 Pallium אדרת chlamydem.veſtem.Stolam Babylonicam. Bonum,טובה pulchrum.elegans. Et virgam ולשון ligulam.vel,laminam. Sub eo. תחתיה: ſcilicet pallio. 24 Filium בן Pro nepote poſitum. Deduxerunt ea ויעלו אתם Ad verbum,& aſcendere fecerunt ea. 25 Turbet te יעכרך turbabit te.i.ſumet de te pœnas. Ac lapidauerunt,&c. ויסקלו אתם באבנים: i.poſteaquam lapidauerunt eos. Alii ita exponunt, & coniecit in eum vniuerſus Iſrael lapides: dum ſcilicet duceretur ad ſupplicium, & combuſſerunt eos igni, & coniecerunt ſuper illos,id eſt,ſuper cineres illorum, magnam vim lapidum. 26 Et auerſus eſt,&c. וישב יהוה מחרון אפו i.placatus eſt Iehoua, ſedata eſt ira eius. Vocauit קרא ſub.is qui indidit nomen loco. Quidam,vocauerunt.vel,vocatum fuit.

Cap. VIII.

Deus dat vrbẽ Hai in manus Ioſue.

DIxítque Iehouáh ad Iehoωſúay, Ne timeas, & ne'terrearis: ca 1
pe tecum'omnem populum bellatorem, & ſurge, aſcende in
yAi: vide, dedi in manu tua regem yAi, ac populũ eius, vrbémque
eius, & terram eius:
Faciéſque yAi, & Regi eius quemadmodũ feciſti Ierihhó, & Re 2
gi eius: tamẽ ſpolia eius, & animalia eius'prædabimini vobis. po-
ne tibi inſidias ciuitati'à tergo eius.

Ioſue compoſito exercitu proficiſcitur ad Hai.

Surrexit itaque Iehoωſúay & omnis populus bellator, vt aſcen- 3
derent in yAi: & elegit Iehoωſúay triginta millia virorũ fortium
robore, miſitque eos nocte:
Ac præcepit eis, dicendo, 'Videte vos, inſidiabimini vrbi à tergo 4
eius: ne'elõgetis vos ab ea valde, ſed eſtote *ſemper* omnes vos parati:
Ego autem, & omnis populus qui mecum eſt, accedemus ad vr 5
bem. quum autem egredietur in occurſum noſtrum, ſicuti prius,
fugiemus ante eos:
Tunc egredientur poſt nos, donec' auellamus eos ab vrbe, di- 6
cent enim, Fugiunt ante nos, vt prius: & fugiemus ante eos.
'Vos autẽ ſurgetis ex inſidiis,'& expelletis *habitatores* vrbis: tradét- 7
que eam Iehouáh Deus veſter in manum veſtram.
Quum ceperitis vrbem, ſuccendetis eam igni: iuxta verbum Ie 8
houæ facietis:'videte, præcepi vobis.
Miſit inquam eos Iehoωſúay, & perrexerunt ad inſidias, man- 9
ſerúntque inter Beth-ℵél & yAi ab Occidente yAi: manſit autem
Iehoωſúay nocte illa in medio populi.
Poſtea ſurrexit Iehoωſúay ſummo mane, 'numerauítque po- 10
pulũ,'atque aſcẽdit ipſe & Seniores Iωſraℵél ante populũ *ad* yAi.
Omnis quoque populus bellator qui erat cũ eo, aſcenderũt, & 11
appropinquauerũt, venerúntque e regione vrbis, atque caſtrame-
tati ſunt'ab Aquilone ipſi yAi:'vallis autẽ erat inter ipſum & yAi.
Tulit præterea circiter quinque millia virorum, quos poſuit'in 12
inſidiis inter Beth-ℵél & yAi ab Occidente ipſi ciuitati.
'Et propius acceſſit'populus, *id eſt*, omnia caſtra quæ erãt ab A- 13
quilone ipſi ciuitati,'& inſidiæ eius *quæ erant* ab Occidẽte ipſi ciui-
tati:'perrexítque Iehoωſúay nocte illa in medium vallis.
Et fuit,'quũ videret Rex yAi,'feſtinauerũt, & mane ſurrexerũt, 14
atque egreſſi ſunt homines vrbis'in occurſum Iωſraℵél in præliũ,
ipſe & vniuerſus populus eius ad tempus conſtitutum,'ante cam-
peſtria: neſciebat autem quòd inſidiæ eſſent ſibi à tergo ciuitatis.

Ioſue fugam ſimulat.

'Et cæſi ſunt Iehoωſúay & vniuerſus Iωſraℵél ante eos, & fuge- 15
runt per viam'ſolitudinis.

Cap. VIII.

1 DIxit autem Dominus ad Ioſue, Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & conſurgens aſcende in oppidum Hai. ecce tradidi in manũ tuam Regem eius, & populũ, vrbem que & terram.

2 Faciéſque vrbi Hai, & Regi ei⁹: ſicut feciſti Iericho, & regi illius: prædam verò, & omnia animãtia diripietis vobis: pone inſidias vrbi poſt eã. Supr. 6.c.

3 Surrexitque Ioſue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt aſcenderent in Hai: & electa triginta millia virorum fortium miſit nocte:

4 Præcepitque eis, dicens, Ponite inſidias poſt ciuitatem: nec longius recedatis, & eritis omnes parati:

B

5 Ego autem, & reliqua multitudo quæ mecum eſt, accedemus ex aduerſo, cõtra vrbem. quúmque exierint contra nos, ſicut antè fecimus, fugiemus, & terga vertemus:

6 Donec perſequentes ab vrbe, longius protrahãtur: putabũt enim nos fugere ſicut prius.

7 Nobis ergo fugiẽtibus, & illis perſequẽtibus, cõſurgetis de inſidiis, & vaſtabitis ciuitatẽ: tradétque eã Dominus Deus veſter in manus veſtras.

8 Quúmque ceperitis vrbẽ, ſuccẽdite eam, & ſic omnia facietis vt iuſſi.

9 Dimiſitque eos, & perrexerunt ad locum inſidiarum, ſederúntque inter Beth-el & Hai, ad Occidẽtalem plagam vrbis Hai: Ioſue autem nocte illa in medio manſit populi,

10 Surgénſque diluculo recenſuit ſocios, & aſcendit cum Senioribus in fronte exercitus,

C

11 Vallatus auxilio pugnatorum. quúmque veniſſent, & aſcendiſſent ex aduerſo ciuitatis, ſteterunt ad Septentrionalem vrbis plagam, inter quam & eos erat vallis media.

12 Quinque autem millia viros elegerat, & poſuerat in inſidiis inter Beth-el & Hai ex Occidentali parte eiuſdem ciuitatis:

13 Omnis verò reliquus exercitus ad Aquilonem aciẽ dirigebat, ita vt nouiſſimi multitudinis Occidentalẽ plagã vrbis attingerent. abiit ergo Ioſue nocte illa, & ſtetit in vallis medio.

14 Quod quum vidiſſet rex Hai, feſtinauit mane, & egreſſus eſt cũ omni exercitu ciuitatis: direxítque aciem contra deſertum, ignorãs quòd poſt tergum laterent inſidiæ.

15 Ioſue verò & omnis Iſrael ceſſerunt loco, ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam.

IN CAPVT VIII.

1 Terrearis: תחת formides. Omnem pop. bell. את כל־עם המלחמה .i. vniuerſos milites. 2 Prædabimini. תבוז diripietis. A tergo eius. מאחירה: .i. ad plagam Occidentalem, vt infrà verſu 9. 4 Videte vos, inſid. ראו אתם אורבים לעיר Attẽdite vos, inſidiabimini. Præſ. Heb. pro fut. Elongetis vos תרחיקו recedatis. 6 Auellamus חתיקנו abducamus. abſtrahamus.
7 Vos autem ſurg. ואתם תקומו Vos interim ſurgetis. Et expelletis והורשתם & propelletis. i. perdetis.
8 Videte, præcepi vob. ראו צויתי אתכם .i. attendite diligenter quòd præceperim vobis. 10 Numerauitq; ויפקוד recenſuitque. aut viſitauit. i. attentè cõſiderauit an omnes parati eſſent. Atq; aſcendit. ויעל .i. præceſſit populũ vt pergeret, comitatus Senioribus Iſrael, qui erant ei à conſiliis. 11 Ab Aquilone מצפון in parte Septẽtrionali ad quam deflexerant. Vallis autẽ והגי inſignis ſcilicet: aut ea in qua prius cæſi fuerant Iſraelitæ. 12 In inſidiis אורב Has ſecundas inſidias miſit vt falleret ciues vrbis, ne ſcilicet ſuſpicarentur alias eſſe inſidias.
13 Et propius acceſſit וישימו ſub. ad vrbem. appropinquauit vrbi. Ad verbum, Et poſuerunt. ſub. ſeſe propinquiores. Populus, *id eſt* omnia caſtra העם את־כל־המחנה Per appoſitionẽ dictũ, omnia caſtra q.d. populus, hoc eſt vniuerſus exercitus qui erat, &c. Et inſidiæ eius ואת־עקבו Sic dicuntur ab aſtutia & calliditate. q.d. coniunxerunt ſeſe inſidiæ quinque millium cum caſtris. Perrexitque וילך .i. deduxit exercitum. Alii vertunt, perrexitque Iehoſua per medium vallis, vbi erat exercitus, curando ſcilicet quæ ad illum ſpectabant.
14 Quũ videret כראות .i. quũ intelligeret quæ fierent. Feſtinauerũt, וימהרו ipſe ſcilicet cũ ſuis. In occurſum לקראת .i. vt occurrerent, hoc eſt inuaderent. Ante campeſtria: לפני הערבה ante ſolitudinem. Chaldæus paraph. in planitie. quæ ſcilicet erat ante vallem in qua erat exercitus. 15 Et cæſi ſunt וינגעו Et percuſſi ſunt. i. finxerunt ſe non poſſet ſuſtinere impetum eorum, & fugerunt via quæ ducit ad deſertum. Solitudinis. המדבר: deſerti. Doctus inter Hebræos ducit, nomine Deſerti intelligi etiam locum quencunque paſcuorum.

D 16 At illi vociferantes pariter, & se mutuò cohortantes, persequuti sunt eos. quumque recessissent à ciuitate,

17 Et ne vnus quidem in vrbe Hai, & Beth-el remansisset qui nō persequeretur Israel (sicuteruperāt, aperta oppida relinquentes)

18 Dixit Dominus ad Iosue, Leua clypeum qui in manu tua est contra vrbem Hai: quoniam tibi tradam eam. Quúmque eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis,

19 Insidiæ quæ quæ latebant, surrexerunt confestim: & pergentes ad ciuitatem, ceperunt, & succenderunt eā.

20 Viri autem ciuitatis qui persequebantur Iosue, respicientes, & vidētes fumum vrbis ad cælum vsque conscēdere, non potuerunt vltrà huc illucque diffugere: præsertim cum hi qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequētes fortissime restitissent.

E 21 Vidénsque Iosue & omnis Israel quòd capta esset ciuitas, & fumus vrbis ascenderet, reuersus percussit viros Hai.

22 Siquidem & illi qui ceperāt & succenderant ciuitatem, egressi ex vrbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. quū ergo ex vtraque parte aduersarii cæderētur, ita vt nullus de tanta multitudine saluaretur:

23 Regē quoque vrbis Hai apprehēderunt viuētem, & obtulerūt Iosue.

24 Igitur omnibus interfectis qui Israelem ad deserta tendentem fuerāt persequuti, & in eo [illegible]m loco gladio corruentibus, reuersi filii Israel percusserunt ciuitatem.

25 Erant autem qui in eodem die cōciderant, à viro vsque ad mulierem, duodecim milia hominum, omnes vrbis Hai.

26 Iosue verò non cōtraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.

27 Iumenta autem & prædam ciuitatis diuiserūt sibi filii Israel, sicut præceperat Dominus Iosue.

28 Qui succendit vrbem, & fecit eam tumulum sempiternum:

29 Regem quoque eius suspendit in patibulo vsque ad vesperam & solis occasum. Præcepitq; Iosue, & deposuerunt cadauer eius de cruce: proieceruntq; in ipso introitu ciuitatis, cō gesto super eū magno aceruo lapidū, qui permanet vsq; in præsentē diē.

30 Tunc ædificauit Iosue altare Domino Deo Israel in monte Hebal,

31 Sicut præceperat Moyses famulis Domini filiis Israel, & scriptum est in volumine legis Moysi, Altare de lapidibus impolitis quos ferrum non tetigit: & obtulit super eo holocausta Domino, immolauitque pacificas victimas.

Exod. 20. d. 25 Deut. 27. a. 5

16 "Et conuocati sunt omnes populi in ciuitate vt persequerētur
eos: & persequuti sunt Iehoωsúay, "auulsique sunt à ciuitate.
17 Neque remansit quisquam de ϒAi & Bethél qui non egressus
sit post Iωsraél: reliquerúntque ciuitatem apertam, & persequu-
ti sunt Iωsraél.
18 Dixit autē Iehouáh ad Iehoωsúay, "Eleua hastam quæ est in ma- Deus cōsulit ipsi Iosue quid agat.
nu tua contra ϒAi: quia in manu tua dabo eam. Et eleuauit Ieho-
ωsúay hastam quæ erat in manu sua contra ciuitatem,
19 Tum insidiæ surrexerunt festinanter è loco suo, & cucurrerunt
quum eleuasset "manum suam, venerúntque ad vrbem, & ceperūt
eam, "ac festinantes succenderunt vrbem igni.
20 "Conuertentes autē sese viri ϒAi post tergum, viderunt. & ecce Hai succēditur.
ascēdebat fumus vrbis ad cælum, "& non erant eis loca ad fugien-
dum huc aut illuc: populus autem qui fugerat in desertum, con-
uersus est in persequentes.
21 Iehoωsúay verò & vniuersus Iωsraél vbi viderunt quòd insidiæ Hai populus occiditur.
cepissent vrbem, ascendissétque fumus vrbis, reuersi sunt, & percus-
serunt viros ϒAi.
22 "Illi præterea egressi sunt de ciuitate in occursum eorum, "fue-
rúntque Iωsraéli in medio, isti hinc, & illi inde: & percusserūt eos Rex Hai cōprehensus ducitur ad Iosue.
"vsquequo non remaneret eis superstes & euasor:
23 Regémque ϒAi ceperunt viuum, "& obtulerūt eū Iehoωsúay.
24 Quum autem finem fecisset Iωsraél occidendi omnes habita-
tores Hai in agro, *id est* in deserto, "quò persequuti fuerant eos, &
cecidissent omnes ipsi acie gladii, donec "consumerentur, reuersus
est vniuersus Iωsraél ad ϒAi, & percusserunt eam acie gladii.
25 Fuítque *numerus* omniū qui ceciderunt in die illa, à viro vsque ad 12000. occisi.
mulierem, duodecim milia, omnes viri ϒAi.
26 Porrò Iehoωsúay "non reduxit manum suam quam extenderat
ad lanceam, donec interficeret omnes habitatores ϒAi.
27 Tantùm animalia & spolia vrbis eius prædati sunt sibi filii Iωs- Præda diuiditur.
raél, iuxta verbum Iehouæ, quod præceperat ipsi Iehoωsúay.
28 Succendit igitur Iehoωsúay ϒAi, & posuit eam "tumulum sem-
piternum "desolationem vsque in diem hanc.
29 Regē verò ϒAi suspendit in ligno vsque ad tempus vespertinū: Rex Hai suspēditur.
qúmque occubuisset sol, "præcepit Iehoωsúay, "& deposuerūt ca
dauer eius de ligno, & proiecerūt illud "ad ostiū portæ ciuitatis, "&
statuerunt super illud aceruū lapidum grandē vsq; ad diem hanc.
30 "Tunc ædificauit Iehoωsúay altare Iehouæ Deo Iωsraél in mō Construitur altare lapideum cui inscribitur Deuteronomium.
"te ϒEbál,
31 Quēadmodū præceperat Moωséh seruus Iehouæ filiis Iωsraél,
"sicut scriptum est in libro Legis Moωséh, altare *inquam* ex lapidibus
"integris, super quos non "leuauit ferrū: & immolauerunt super il-
lud holocausta Iehouæ, & sacrificauerunt pacifica.

16 Et cōuocati sunt, &c. ויזעקו כל העם אשר בעיר לרדוף אחריהם Itaq; cōgregatus est vniuersus populus qui erat in vrbe, vt persequeretur eos. Auulsique sunt וינתקו abductique. vel abstracti. 18 Eleua נטה Hæc vox tendere, siue extendere, aut expandere significat: hic autem eleuare, vt etiam Chaldæus interpres vertit. In fine hastæ erat vexillum. Eleua igitur dixit, vt daret signum iis qui erant in insidiis. 19 Manum s. ידו quæ scilicet tenebat lanceam. Ac festinantes succend. וימהרו ויציתו Ad verbum, ac festinauerunt, & succenderunt. pro, festinanter succenderunt, vel festinauerunt succendere. 20 Conuertentes autem sese, &c. ויפנו אנשי העי וגו׳ Porrò ciues Ai retro spectantes, viderunt fumum vrbis in cælum vsque ascendētem. Et non erant eis loca, &c. ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה & non erat in eis locus ad fugiendum, &c. vel vt Chaldæus paraph. vertit, & non erat eis virtus vt fugerent. 22 Illi præterea ואלה Significat insidias quæ incenderant vrbem, quæ deliturerant. Fuerúntque IsraÉli in medio, ויהיו לישראל Hebraismus, intercepti sunt ab Israelitis, ita vt à fronte & à tergo cingerentur ab Israelitis. Vsquequo non remaneret, &c. עד בלתי השאיר להם ita vt nemo illorum superstiterit, aut euaserit. 23 Et obtulerunt ויקרבו Ad verbum, & accedere fecerunt. vel appropinquare. 24 Quò persequuti fue. e. אשר רדפום בו Ad verbū, quò persequuti fuerant eos in eo. Eos, nempe Israelitas. Consumerentur תומם finirentur. i. perderentur ad vnum omnes. 26 Non reduxit manum s. &c. לא השיב ידו אשר נטה non retraxit manum, &c. i. non deposuit lanceam quam manu tenebat. 28 Tumulum תל sub. lapidum. Desolationem שממה solitudinem. vel, ruinam. 29 Præcepit Ieh. & depos. צוה יהושע ויורידו Hebraismus, pro, præcepit Iehosuah vt deponerent. Ad ostiū portæ אל פתח שער .i. in foueā quandā quæ erat iuxta portā vrbis. Et statuerūt ויקימו & erexerūt. 30 Tunc אז expugnata scilicet vrbe. 31 Sicut scriptū est בכתוב Vide Exo. 20. d. 24, & Deu. 27. a. 3. Integris שלמות .i. non cæsis, aut dolatis. mox se ipsum declarat. Leuauit הניף sub latomus.

Scripsit quoque ibi in lapidibus ʹiteratam Legem Moȣśéh,quã 32
scripsit coram filiis Iȣśraɤél.

Vniuersus autẽ Iȣśraɤél & Seniores eius, & Præfecti ac Iudices 33
eius stabant ʹhinc & inde ad arcam in conspectu Sacerdotum, Le
uitis portantibus arcam fœderis Iehouæ,tam peregrinus quàm in
digena:media pars eius *erat* contra montẽ Gerizím, & media pars
eius contra montem ɣEbál, quemadmodũ præceperat Moȣśéh
seruus Iehouæ,vt benediceret populo Iȣśraɤél primúm.

Iosue benedicit populo Israel.

Et post hæc legit omnia verba Legis,benedictionem & maledi 34
ctionem ʹomnino vt scriptum est in libro Legis.

Non fuit ʹverbum ex omnibus quæ præceperat Moȣśéh, quod 35
non legerit Iehoȣśúay coram vniuerso cœtu Iȣśraɤél,& mulieri-
bꝰ,& paruulis,& peregrinis ʹambulãtibus in medio eorũ. Cap. IX.

Congregantur Reges aliquot contra Iosue.

QVum autem audissent omnes Reges qui erant ʹtrans Iardén 1
in monte,& in planitie, ʹ& in toto litore Maris magni
eregione Lebanón, ħHitthæus, ℵEmoræus,Chenaɤanæus, Peri-
zæus,ħHiuæus, & Iebusæus:

Gabaonitæ callidè petunt pacẽ à Iosue.

Congregauerunt sese pariter ad pugnandum cum Iehoȣśúay & 2
Iȣśraɤél ʹconsensu vno.

At habitatores Gibɣón audientes quod fecerat Iehoȣśúay ipsi 3
Ierihhó & ɣAi,

Egerunt etiam ipsi callidè: abierũt nanque &ʹfinxerunt se lega- 4
tos esse, & tulerunt saccos ʹveteres asinis suis,& vtres vini veteres,
ʹ& scissos,atque colligatos:

Et calceamẽta vetera, ʹ& resarta in pedibus suis,& vestes veteres 5
super se:& vniuersus panis ʹviatici eorũ aruerat, & mucidus erat.

Perrexerunt ergo ad Iehoȣśúay in castra *quæ erant in* Gilgál, dixe- 6
rúntque ei, ʹ& ad virum Iȣśraɤél, E terra longinqua venimus: ʹ&
nunc percutite nobiscum ʹfœdus.

Tunc respondit vir Iȣśraɤél ʹad ħHiuæum, Fortè ʹin medio mei 7
tu habitas,& quomodo percutiam tecum fœdus?

At illi dixerunt ad Iehoȣśúay, ʹServi tui sumus. Quibus ait Ie- 8
hoȣśúay,Quinam estis,& vnde venistis?

Responderunt ei, E terra longinqua valde venerunt serui tui, 9
in nomine Iehouæ Dei tui. audiuimus enim famã eius, & omnia
quæ fecit in AEgypto:

Omnia item quæ fecit duobus Regibus ℵEmoræi, qui erãt trãs 10
Iardén, Sihhón regi ħHeśbón, & ɣOg regi Baȣśan, *qui habitabant* in
ɣAȣśtharóth.

Dixerúntque nobis ʹSeniores nostri & omnes habitatores terræ 11
nostræ,his verbis,Tollite in manu vestra escam pro itinere, & ite
in occursum eorum,ac dicite illis, ʹServi vestri sumus:& nũc per-
cutite nobiscum fœdus.

32 Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israel.

33 Omnis autem populus,& maiores natu, ducésque ac iudices stabant ex vtraque parte arcæ, in conspectu Sacerdotum qui portabãt arcam fœderis Domini, vt aduena ita & indigena.media pars eorum iuxta mõtem Garizim, & media iuxta montem Hebal, sicut præceperat Moyses famulus Domini, Et primúm quidem benedixit populo Israel. G

34 Post hæc legit omnia verba benedictionis & maledictionis, & cuncta quæ scripta erant in Legis volumine

35 Nihil ex iis quæ Moyses iusserat reliquit intactum, sed vniuersa replicauit corã omni multitudine Israel, mulieribꝰ ac paruulis,& aduenis qui inter eos morabantur. Cap.IX.

1 QVibus auditis, cuncti Reges trans Iordanem qui versabantur in montanis & campestribus,in maritimis ac litore Magni maris, ii quoque qui habitabant iuxta Libanum,Hethæus,& Amorrhæus,Chananæus,Pherezæus, & Heuæus, & Iebusæus,

2 Congregati sunt pariter, vt pugnarent cõtra Iosue & Israel,vno animo eadémque sententia.

3 At ii qui habitabãt in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Iosue, Iericho & Ha,

4 Et callidè cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & vtres vinarios scissos atq; consutos:

5 Calceamentáque perantiqua quæ ad indicium vetustatis,pittaciis consuta erãt,induti veteribus vestimẽtis: panes quoq; quos portabãt ob viaticũ,duri erãt,& in frustra cõminuti:

6 Perrexerúntque ad Iosue qui tunc morabatur in castris Galgalæ, & dixerũt ei, atque simul õni Israeli, De terra lõginqua venimus,pacẽ vobiscum facere cupientes. Respõderúntque viri Israel ad eos,atque dixerũt,

7 Ne fortè in terra quæ nobis sorte debetur,habitetis,& nõ possimus fœdus inire vobiscum.

8 At illi ad Iosue, Serui,inquiunt, tui sumus. Quibus Iosue ait, Quinã estis vos,aut vnde venistis?

9 Respõderunt,De terra longinqua valde venerunt serui tui in nomine Domini Dei tui. audiuimus enim famam potentiæ eius,cuncta quæ fecit in AEgypto,

10 Et duobus Regibus Amorrhæorũ qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erant in Astaroth: Num. 21.

11 Dixerúntque nobis Seniores & omnes habitatores terræ nostræ, Tollite in manibus vestris cibaria ob lõgissimam viam,& occurrite eis, & dicite, Serui vestri sumus: fœdus inite nobiscum.

32 Iteratam Legem את משנה תורת Vide Deuter.17.d.18. 33 Hinc & inde ad arcam מזה ומזה לארן .i.ex vtraque parte arcæ. 34 Omnino vt ככול Ad verbum,iuxta omne quod,&c. 35 Verbum דבר quicquam. Ambulantibus,&c. ההולך בקרבם: incedentibus in medio eorum.i.qui versabantur inter illos,& conuersi erant ad fidem illorum.

IN CAPVT IX.

1 Trans בעבר vltra,respectu scilicet campestrium Moab. Et in toto litore,&c. ובכול חוף הים וגו׳ .i.in toto illo tractu qui adiacet Mari mediterraneo,& respicit Libanum qui est in parte Septentrionali. 2 Consensu vno. פה אחד: Ad verbũ,ore vno. Hebraismus,pro, consensu vnanimi,& eadem sentẽtia,vt exponit doctus inter Hebræos. 4 Egerũt etiã ipsi callidè: ויעשו גם המה בערמה Vsi sunt & ipsi astutia.vt & Iosue fuerat vsus in expugnatione ɣAi. Quidam Hebræorum exponit,sicut etiam fecerant filii Iaacob בערמה in dolo cum filio Sichem filio Hamor,qui fuit Heuæus, Gene. 34.b.13. Et habitatores Gabaon,ex Heuæis fuerũt, vt habes paulo pòst, versu 7. Quæ subauditio longius petita videtur. Finxerunt se legatos esse ויצטירו Ad verbũ,fecerunt se legatos. Veteres בלים putridos.vetustos,id est vetustate cõsumptos,quibus strauerũt asinos suos. Et scissos,atq; colligatos. ומבוקעים ומצוררים & ruptos[præ vetustate scilicet]& colligatos, præ ruptura. 5 Et resarta ומטולאות .i.quæ varia frusta corii assuta habebant. Viatici e. צידם Hæc vox significat cibũ,siue escã.propriè venationẽ. Paulo pòst seipsum explicat versu 11.quũ pro vna dictione Viatici dicit Cibum pro itinere. 6 Et ad virum Iȣśr. ואל איש ישראל Phrasis Hebræa,pro Israelitis,vt & sequenti versu.nisi quendã ex Israelitis exponas. Et nunc percutite ועתה כרתו obsecrantes vt percutiatis. Fœdus. ברית pacis scilicet. 7 Ad ħHiuæum, אל החוי .i.ad Gabaonitas qui erãt Heuæi. In medio m. בקרבי .i in terra quã Dominus dedit mihi. 8 Serui tui su. עבדיך אנחנו Hebraismus, Volumus tibi seruire. 11 Seniores nostri זקינינו Significant Senatum. Serui vestri su. עבדיכם אנחנו q.d.agnoscimus vos dominos ac victores,volumúsque esse serui vestri.

11 En panes quando egressi sumus de domibus nostris vt veniremˀ ad vos, calidos sumpsimus: nūc sicci facti sūt & vetustate nimia comminuti.

13 Vtres vini nouos impleuimus, nūc rupti sūt & soluti. vestes & calceamēta quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, & penè consumpta.

14 Susceperunt igitur de cibariis eorum, & os Domini non interrogauerunt.

2.Reg.21.a.2

C 15 [Fecitque Iosue cum eis pacem], & inito fœdere pollicitus est vt non occiderētur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis.

16 Post dies autem tres initi fœderis, audierunt quòd in vicino habitarent, & inter eos futuri essent.

17 Moueruntque castra filii Israel, & venerūt in ciuitates eorum die tertio: quarum hæc vocabula sunt, Gabaon & Caphira & Beroth & Cariath-iarim.

18 Et non percusserunt eos, eo quòd iurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. murmurauit itaque omne vulgus contra principes.

19 Qui responderunt eis, Iurauimus eis in nomine Domini Dei Israel. & idcirco nō possumus eos cōtingere.

20 Sed hoc faciemus eis, Reseruētur quidem vt viuant, ne contra nos ira Domini cōcitetur, si peierauerimus eis.

21 Sed sic viuant, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquásque cōportent. Quibus hæc loquentibus,

D 22 Vocauit Gabaonitas Iosue, & dixit eis, Cur nos fraude decipere voluistis, vt diceretis, Procul valde habitamus à vobis: quum in medio nostri sitis?

23 Itaque sub maledictione eritis, & nō deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquásque comportans in domum Dei mei.

24 Qui responderunt, Nuntiatum est nobis seruis tuis quòd promisisset Dominus Deus tuus Moysi seruo suo vt traderet nobis omnem terram, & disperderet cunctos habitatores eius: timuimus igitur valde, & prouidimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, & hoc consilium iniuimus.

25 Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis.

26 Fecit ergo Iosue vt dixerat, & liberauit eos de manu filiorum Israel, vt non occiderentur.

27 Decreuitque in illo die eos esse in ministerio cūcti populi & altaris Domini, cædentes ligna, & aquas com-

---

12 Iste *est* panis noster, calidum pro viatico ˀparauimus de domibus
nostris die qua egressi sumus vt veniremus ad vos: nunc autem ecce aruit & siccus est.
13 Et isti *sunt* vtres vini, quos impleueramus nouos, & ecce scissi
sunt: & ista *sunt* vestimenta nostra & calceamenta nostra, veterauerunt propter maximum iter.
14 Acceperunt ergo ˀviri illi de viatico illorum, ˀ& os Iehouæ non
interrogauerunt.
15 Et fecit cū eis Iehoשּׁúay pacē, ac percussit cū eis fœdus ˀquòd
sineret eos viuere: ˀiurauerúntque eis principes congregationis.
16 ˀPost tres autem dies à fœdere cū illis inito, audierūt quòd pro
pinqui essent ipsis, & in medio ipsorum habitarent.
17 Profectíque sunt filii Iשּׁraél, & venerunt ad ciuitates eorum
die tertio: ciuitates autem eorum *erant* Gibיyon & Chephiráh, &
Beeróth, Ciriáth-ieyarim.
18 Et non percusserunt eos filii Iשּׁraél: quòd iurassent eis princi-
pes synagogæ per Iehouam deum Iשּׁraél. & murmurauit ˀvniuer
sa synagoga contra principes.
19 ˀDixerúntque omnes principes ad vniuersā synagogam, Nos iu
rauimus eis per Iehouam Deum Iשּׁraél, idcirco nūc non possu
mus attingere eos.
20 *Sed* hoc faciemus eis, ˀseruabimus eos viuos, vt nō sit contra nos
ira propter iuramentum quod iurauimus eis.
21 ˀDixerūt præterea ad principes illos, Viuant, ˀ& cædant ligna, Gabaonitæ præficiuntur lignis cædēdis & aquæ portandæ.
& hauriant aquam toti synagogæ, quemadmodum ˀloquuti sunt
eis principes.
22 Vocauit itaque Iehoשּׁúay, & loquutus est ad eos, dicēdo, Vt-
quid decepistis nos, dicendo, ˀLonginqui sumus à vobis valde:
quum in medio nostri habitetis?
23 Nunc ergo maledicti estis, ˀ& non delebuntur ex vobis serui,
& cædentes ligna, & haurientes aquam in domum Dei mei.
24 Qui responderunt ad Iehoשּׁúay, atque dixerunt, Quum renun
tiādo renuntiatū fuit seruis tuis quomodo præceperat Iehouáh
Deus tuus Moשּׁéh seruo eius vt daret vobis terram *hanc*, & disper
deret omnes habitatores terræ à facie vestra, ˀtimuimus valde ˀani
mabus nostris à facie vestra, & fecimus istud.
25 Et nūc, ecce sumus in manu tua: sicut placet, & sicut rectum est
in oculis tuis vt facias nobis, fac.
26 Et fecit eis ˀita: liberauítque eos de manu filiorum Iשּׁraél, nec
interfecerunt eos.
27 ˀConstituítque eos Iehoשּׁúay eo die cæsores lignorum, & hau-
stores aquæ synagogæ & altari Iehouæ, vsque ad diem hanc in lo-

---

12 Parauimus nobis הצטידנו אתו Ad verbum, Parauimus ipsum. i. ex eo adhuc calente viaticum adornauimus.
14 Viri illi האנשים nempe Israelitæ comederunt de viatico illorum in signum fœderis initi. Et os Ieh. &c. ואת־פי יהוה לא שאלו: Hebraismus, Dominum non consuluerunt. Iudic. 1. a. 1, legitur Interrogauerunt filii Israel Dominum.
15 Quòd sineret eos viu. לחיותם Ad verbum, Ad viuificandum eos. i. quòd non occideret eos. Iurauerúntque וישבעו se scilicet seruaturos pactum initū cum illis. 16 Post tres autē dies, &c. ויהי מקצה שלושת וגו׳ Ad verbū, Et fuit in fine trium dierū postquā percusserunt cum eis fœdus. 18 Vniuersa synagoga כל־העדה i. totū vulgus. 20 Seruabimus eos viuos והחיה אותם ולא־יהיה Ad verbum, Et faciendo viuere eos, & non erit, &c. i. vt non irascatur cōtra nos propter transgressionē iuramenti. Verti non debet ו in והחיה
21 Dixerunt præt. ויאמרו Quidam vertunt, Et addiderunt principes. q. d. dixerunt illis & hæc. Et cædant ligna ויהיו חוטבי עצים Ad verbū, Et sint cædentes ligna. Quidam vt expleant sententiam, vertunt, Sed sint cæsores lignorum, & haustores aquæ toti congregationi: (i. in vsum totius multitudinis) fuerunt itaque cæsores lignorum, &c. Loquuti sunt eis דברו להם dixerunt eis, vel de eis.
22 Longinqui sumus רחוקים Remoti sumus. In medio nostri בקרבנו i. in medio regionis nostræ.
23 Et non delebuntur ex vobis serui, ולא יכרית מכם עבד Ad verbum, & non delebitur [vel excidetur] ex vobis seruus. Singul. pro plur. i. nō deficiet à vobis seruus, hoc est de stirpe vestra. q. d. semper eritis serui, & cæsores lignorum, &c. ante diuisionem Terræ sanctæ scilicet.
24 Timuimus ונירא Ad verbum, & timuimus. ו non conuertit noster interpres, quòd hæc præcedentibus connectantur. Animabus nostris לנפשותינו i. vitæ nostræ. 26 Ita כן nempe vt dictum est.
27 Constituitque, &c. ויתנם יהושע ביום ההוא Ad verbum, Et dedit eos Iehosue in die illa. i. Eo die, vel ex eo die constituit eos vt comportarent ligna, & haurirent aquam in vsum congregationis, vt dictum est suprà versu 21.

co quem delegerit. Cap. X.

Gabaonitis bellum infertur ab Amorrhæis quod cum Iosue pacē fecissent.

QVum autem audisset Adoni-ṣédec rex Ieruwsaláim quòd 1
'cepisset Iehowsúay ỵAi, '& desolasset eam: (quemad-
modum *enim* fecerat Ierihhó & Regi eius, sic fecit ỵAi &
regi eius,) & quòd 'pacem fecissent habitatores Gibỵyón cum Iwsraxél, '& essent in medio eorum:
'Tunc timuerunt valde, quòd ciuitas magna esset Gibỵyón, 've- 2
luti vna è ciuitatibus regni: quódque esset maior ỵAi, omnésque
viri eius fortes.
Propterea misit Adoni-ṣédec rex Ieruwsaláim ad Hohám regē 3
nHebrón, & ad Pirám regem Iarmúth, & ad Iaphíay regē Lachiws,
& ad Debir regem ỵEglón, dicendo,
Ascendite ad me, & auxiliamini mihi, & percutiemus Gibỵyón 4
quia pacem fecit cum Iehowsúay & filiis Iwsraxél.
Itaque congregati sunt, & ascenderunt quinque reges xEmo- 5
ræi, rex Ieruwsaláim, rex nHebron, rex Iarmuth, rex Lachis, rex ỵE
glón, ipsi '& omnes exercitus eorū, & castrametati sunt iuxta Gib
ỵyon, pugnauerúntque aduersus eam.

Gabaonitæ petunt auxiliū à Iosue.

Miserunt ergo viri Gibỵyon ad Iehowsúay, ad castra in Gilgal, 6
dicendo, 'Ne contrahas manus tuas à seruis tuis: ascende ad nos
citò, & serua nos, atque auxiliare nobis: congregati enim sunt cō
tra nos omnes Reges xEmoræi habitantes *in* monte.

Iosue expugnat Amorrhæos

Ascendit itaque Iehowsúay de Gilgál, ipse '& vniuersus populus 7
bellator cum eo, omnes 'potentes viribus.
Dixit autem Iehouáh ad Iehowsúay, Ne timeas ab eis: in manū 8
enim tuā tradidi eos, nec consistet quisquā ex eis in cōspectu tuo.
Et venit ad eos Iehowsúay repente: tota *enim* nocte ascendit de 9
Gilgal.
Et contriuit eos Iehouáh coram Iwsraxél, percussitque eos pla- 10
ga magna in Gibỵyón, '& persequutus est eos per viam ascensus
Beth-nhorón, & percussit eos 'vsque ỵAzecáh, & vsque Maccedah.

Pluit lapidibus

Dum autem fugerent à facie Iwsraxél, *& essent* in descensu Beth- 11
nhorón, Iehouáh demisit super eos 'lapides magnos è cælo vsque
ad ỵAzecah, & mortui sunt: plures mortui sunt lapidibus grandi-
nis, quàm quos interfecerunt filii Iwsraxél gladio.

Sistitur Sol, & prolōgatur dies.

Tūc 'loquutus est Iehowsúay ad Iehouā die qua tradidit Ieho- 12
uáh xEmoræum 'coram filiis Iwsraxél. 'dixerant autem in oculis
Iwsraxel, Sol in Gibỵyón 'expecta, & luna in valle Aialón.
Et expectauit sol, & luna cōstitit, 'donec vlcisceretur se gens de 13
inimicis suis. Annō 'hoc scriptū est in libro Iawsár? Stetit ergo sol
'in medio cæli, nec festinauit occumbere circiter die *una* integra.

portantes, vsque in præsens tempus, in loco quem Dominus elegisset.

Cap. X.

QVæ quum audisset Adoni-sedec rex Ierusalem, quòd scilicet cepisset Iosue Hai, & subuertisset eam (sicut enī fecerat Iericho, & Regi eius, sic fecit Hai, & Regi illi') & quòd transfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent fœderati eorum:

Timuit valde: vrbs enim magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regaliū, & maior oppido Hai, omnésque bellatores eius fortissimi.

Misit ergo Adoni-sedec rex Ierusalem ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Ierimoth, ad Iaphia quoque regē Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens,

Ad me ascendite, & ferte præsidiū, vt expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israel.

Cōgregati igitur ascēderunt quinque reges Amorrhæorum: rex Ierusalē, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam.

Habitatores autem Gabaon vrbis obsessæ miserūt ad Iosue, qui tūc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei, Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum: ascēde citò, & libera nos, férque præsidium. conuenerunt enim aduersum nos omnes reges Amorrhæorum qui habitant in montanis, B

Ascenditque Iosue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cum eo, virique fortissimi.

Dixitque Dominus ad Iosue, Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ex eis tibi resistere poterit.

Irruit itaque Iosue super eos repēte, tota nocte ascēdēs de Galgalis.

Et conturbauit eos Dominus à facie Israel: contriuitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon, & percussit vsque Azeca & Maceda.

Quúmque fugerent filios Israel, & essent in descensu Beth-horon, Dominus misit super eos lapides magnos de cælo vsq; ad Azeca: & mortui sunt multo plures lapidibus grādinis, quàm quos gladio percusserāt filii Israel. C

Tunc loquutus est Iosue Domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitque coram eis, ‖Sol cōtra Gabaon ne moueris, & luna cōtra vallem-Aialon.

Ecc. 46.

Steteruntque sol & luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis. Nónne scriptum est hoc in libro Iustorum? Stetit itaque sol in medio cæli, & nō festinauit occumbere spatio vnius diei.

IN CAPVT X.

1 Cepisset. לכד id est, expugnasset. Et desolasset e. ויחרימה & deleuisset eam. perdidisset, exterminasset: Pacē fecissent השלימו i. fœdus pacis iniuissent. Et essent in medio e. ויהיו בקרבם: Hebraismus, habitarent cum illis.

2 Tunc timuerunt. וייראו ipse scilicet cum suis. Veluti vna è ciuit. re. כאחת ערי הממלכה velut vna è ciuitatibus regiis. i. in quibus est sedes regni. 6 Ne contrahas manus t. אל תרף ידיך ne remittas manus tuas. i. negligas, vel negligens fueris ferre opē seruis tuis. In monte. ההר *in* montanis. 7 Et vniuersus pop. bel. וכל עם המלחמה. i. cum vniuersa turba militum suorum.

10 Et persequutus est eos וירדפם nempe Israel. Vsque ỵAzecáh עד עזקה Nonnihil subaudiendum, percussit eos persequendo vsque Azeca. 11 Lapides magnos אבנים גולות id est, grandine quæ erat instar lapidum.

12 Loquutus est ידבר sub. canticum. Chaldæus paraph. laudauit. cantico scilicet. i. gratias egit. Coram filiis Iof. לפני בני ישראל Hebraismus, in potestatem filiorū Israel Dixerat autē in oculis, &c. ויאמר לעיני וגו'. i. fuderat orationē ad Deū præsentibus Israelitis. Expecta. דום consiste. siste gradum. i. Sol qui es suprà Gabaon, consiste, & tu luna consiste in planitie Aialon. q. d. O Domine permitte vt sol & luna non deserant nos luce sua donec deuicerimus hostes nostros. 13 Donec vlcisceretur se gens עד יקום גוי tantisper dum vlciscebatur se gens. i. populus Israeliticus, vt vertit Chaldæus paraph. Hoc היא sub. canticum, vel miraculū istud. In medio cæli, &c. בחצי השמים וגו'. i. in linea illa Septentrionali, in medio scilicet Orientis & Occidētis, hoc est in Meridie. nec properauit occumbere spatio vnius diei integré. Quidam dicunt canticum illud hîc non memoratum, sed in libro Iasar, qui quidem periit in captiuitate. Alii verò dicūt initium Cantici esse illud, Et stetit sol, &c. Quidam præterea Hebræorum putat solem & lunam reuera non stetisse, sed quòd visi fuerint stetisse, ob breuitatem scilicet temporis quo Israelitæ deuicerūt hostes suos. quod quidem erat negotium multorum dierum. q. d. Da Domine vt isto tam breui interuallo vlciscamur nos de hostibus nostris, quanto sol hodie stabit supra Gabaon, & luna hac nocte supra Aialon. Per diem integram siue perfectam doctus inter Hebræos intelligit diem longissimam, quanta scilicet est in solstitio æstiuali.

Non fuit antea & poſtea tam longa dies obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael.

14 Et non fuit ſicut dies illa ante eam nec poſt eam, *in qua* obediret
Iehouáh voci viri: Iehouáh enim pugnabat pro Iwſraél.

Obediens Deus voci Ioſue.

Reuerſúſque eſt Ioſue cum omni Iſrael in caſtra Galgalæ.

15 Reuerſus autem eſt Iehowſúay & vniuerſus Iwſraél cum eo ad
caſtra in Gilgál.

Fugerant enim quinque Reges, & ſe abſconderant in ſpelunca vrbis Maceda.

16 Fugerántque quinque Reges iſti, & abſconderant ſe in ſpelun-
ca in Maccedáh.

Reges quinque latitantes in ſpelunca.

Nuntiatúmque eſt Ioſue quòd inuenti eſſent quinque Reges latentes in ſpelunca Maceda.

17 Et nuntiatũ fuit ipſi Iehowſúay hiſce verbis, Inuenti ſunt quin
que Reges abſconditi in ſpelunca in Maccedáh.

D Qui præcepit ſociis, & ait, Voluite ſaxa ingentia ad os ſpeluncæ, & ponite viros induſtrios qui clauſos cuſtodiant:

18 Dixítque Iehowſúay, Deuoluite ſaxa magna ad os ſpelũcæ, & cõ
ſtituite iuxta eam viros, vt cuſtodiant eos:

Vos autem nolite ſtare, ſed perſequimini hoſtes, & extremos quoſque fugiẽtium cædite: nec dimittatis eos vrbiũ ſuarũ intrare præſidia, quos tradidit Domin⁹ Deus in man⁹ veſtras.

19 Vos verò perſequimini inimicos veſtros, & caudam eorum cæ
dite: nec ſinatis eos ingredi vrbes ſuas: tradidit enim eos Iehouáh
Deus veſter in manum veſtram.

Cæſis ergo aduerſariis plaga magna, & vſque ad internecionem penè conſũptis, hi qui in Iſrael effugere potuerũt, igreſſi ſunt ciuitates munitas.

20 Quum autẽ finem feciſſet Iehowſúay & filii Iwſraél percutien
di eos plaga magna valde, donec conſumerẽtur: & ſuperſtites qui
ſuperfuerunt ex eis, ingreſſi eſſent vrbes munitas:

Reuerſúſque eſt õnis exercitus ad Ioſue in Maceda, vbi tunc erant caſtra, ſani & integro numero: nullúſq; contra filios Iſrael mutire auſus eſt.

21 Reuerſi ſunt vniuerſus populus ad caſtra ad Iehowſúay in Mac
cedah in pace: non mouit contra filios Iſraél quiſquam lin-
guam ſuam.

Præcepitque Ioſue, dicens, Aperite os ſpeluncæ, & producite ad me quinque Reges qui in ea latitant.

22 Dixítque Iehowſúay, Aperite os ſpeluncæ, & adducite ad me
quinque Reges illos de ſpelunca.

Fecerúntque miniſtri vt ſibi fuerat imperatũ: & eduxerunt ad eum quinque Reges de ſpelũca, Regem Ieruſalem, Regem Hebron, Regem Ierimoth, Regem Lachis, Regem Eglõ.

23 Et fecerunt ita: eduxerunt nanque ad eum quinque Reges il-
los de ſpelunca, Regem Ieruwſaláim, Regẽ nHebrón, Regem Iar-
múth, Regem Lachiwſ, Regem yEglón.

Quúmque educti eſſent ad eum, vocauit omnes viros Iſrael, & ait ad principes exercitus qui ſecum erant, E Ite, & ponite pedes ſuper colla Regũ iſtorum. Qui quũ perrexiſſẽt, & ſubiectorum colla pedibus calcarent,

24 Quúmque eduxiſſent quinq; Reges illos ad Iehowſúay, voca-
uit Iehowſúay omnem virum Iwſraél, dixítque ad principes vi-
rorum bellatorum qui perrexerant ſecum, Accedite, ponite pe-
des veſtros ſuper colla Regum iſtorum. Qui acceſſerunt, poſue-
rúntque pedes ſuos ſuper colla eorum.

Rurſum ait ad eos, Nolite timere, nec paueatis, confortamini & eſtote robuſti: ſic enim faciet Dominus cũctis hoſtibus veſtris aduerſum quos dimicatis.

25 Dixítque ad eos Iehowſúay, Ne timeatis, & ne paueatis, cõfor-
tate vos, & roborate: ſic enim faciet Iehouáh omnibus inimicis
veſtris contra quos pugnatis.

Percuſſítque Ioſue, & interfecit eos, atque ſuſpendit ſuper quinque ſtipites: fuerúntque ſuſpenſi vſque ad veſperum.

26 Percuſſit itaque eos Iehowſúay poſt hæc, & interfecit eos, ac
ſuſpẽdit illos in quinque lignis, fuerúntque ſuſpenſi in lignis vſ-
que ad veſperam.

Quinque Reges ſuſpenduntur.

Quúmque occumberet ſol, præcepit ſociis vt deponerent eos de patibulis: qui depoſitos proiecerunt in ſpeluncam in qua latuerant: & poſuerunt ſuper os eius ſaxa ingentia, quę permanent vſque in præſens.

27 Fuit præterea, tempore quo occũbit ſol, præcepit Iehowſúay, &
depoſuerũt eos de lignis, proiecerúntque eos in ſpelũcam in qua
ſe abſconderant: & poſuerunt lapides ingentes ad os ſpelũcæ vſ-
que ad hunc ipſum diem.

Eodem die Macedam quoque cepit Ioſue, & pcuſſit in ore gladii, Regemque illius interfecit, & omnes habitatores eius: nõ dimiſit in ea ſaltem paruas reliquias: fecitque Regi Maceda ſicut fecerat regi Iericho.

28 Maccedam verò cepit Iehowſúay eo die, & percuſſit eam acie
gladii, & Regem eius occidit vnà cum illis, & omnem animã quæ
erat in ea: non reliquit ſuperſtitẽ, fecítque Regi Maccedáh quem
admodum fecerat Regi Ierinhó.

Macceda vrbs capitur.

Tranſiuit autem cum omni Iſrael

29 Trãſiuit deinde Iehowſúay & vniuerſus Iwſraél cũ eo de Mac-

14 Voci viri: בקול איש petentis ſcilicet curſum naturæ immutari.
15 Reuerſus autem eſt וישב Quidam per anticipationem dictum volunt, & vertunt, Reuerſus autem fuerat.
19 Et caudam eorum cædite: וזנבתם אותם .i.percutite eos qui fuerint in extremo agmine eorum.
20 Plaga מכה percuſſione. Conſumerentur: תומם conſummarentur. vel finirentur.i.ad internecionem vſque. Ingreſſi eſſent vrbes ויבואו אל־ערי .i.ſe recepiſſent in vrbes. 21 In pace: בשלום Hebraiſmus, ſaluus & incolumis. Quiſquã לאיש Hic ל redundat. Alii volunt eſſe articulum datiui, & vertunt, non mouit *quiſquam* contra filios Iſrael, ne vni quidem linguam ſuam.i.nemo auſus eſt mutire contra filios Iſrael: hoc eſt, nemo læſit eos, ne verbo quidem.
24 Principes קציני dominos. præfectos. Ponite pedes veſtros, &c. שימו את־רגליכם וגו׳ .i.calcate pedibus veſtris ceruices illorum, in ſignum ſubiectionis & victoriæ. 26 Et interfecit eos, ac ſuſp. וימיתם ויתלם .i.iuſſit interfici ac ſuſpendi. Lignis עצים patibulis. crucibus. 27 Tempore quo occumbit ſol, לעת בוא השמש Sub occaſum autem ſolis, Quum autem occubuiſſet ſol.
28 Eo die, ביום ההוא quo ſcilicet interfecit illos Reges. Et percuſſit eam ויכה .i propugnatores eius. Et omnẽ animam ואת־כל־הנפש .i.omnes alias perſonas. Superſtitem, שריד ſub. vnicum. ita vt nullus euaſerit.

Lebna.

cedáh in Libnáh,'& pugnauit cum Libnáh:
Tradidítque Iehouáh etiam eam in manum Iשraאél,& Regem 30
eius: & percussit eam acie gladii,omnémque animam quæ erat in
ea, non reliquit in ea superstitem: fecítque Regi eius quemadmo
dum fecerat Regi Ierichó.

Lachis.

Transiuit præterea Iehoשúay & vniuersus Iשraאél cum eo, 31
de Libnáh in Lachiש,castrametatúsque est iuxta eam, & pugna-
uit cum ea.
Dedítque Iehouáh Lachiש in manum Iשraאél, & cepit eā 'die 32
secunda,& percussit eam acie gladii,omnémque animam quæ e-
rat in ea,'prorsus vt fecerat ipsi Libnáh.

Horā rex Gazer occiditur.

Tunc ascendit Horám rex Gézer ad auxiliandū Lachiש:& per 33
cussit eum Iehoשúay,ac populum eius,"donec non reliquit ei su
perstitem.

Expugnatur Eglon.

Transiuit insuper Iehoשúay & omnis Iשraאél cum eo de La- 34
chiש in עEglón, & castrametati sunt aduersus eam, & pugnaue-
runt contra eam.
"Ceperúntque eam die ipsa,& percusserunt eā acie gladii : & o- 35
mnem animam quæ erat in ea,die ipsa interfecit prorsus vt fece-
rat ipsi Lachiש,
Ascendit autem Iehoשúay & vniuersus Iשraאél cum eo,de עE 36
glón in חHebrón, & pugnauerunt contra eam.

Hebron.

Et ceperunt eam,ac percusserunt acie gladii,'& Regem eius, & 37
omnes'vrbes eius, atque omnem animā quæ erat in ea:non reli-
quit superstitem, prorsus vt fecerat ipsi Eyglón:& perdidit eam,
atque omnem animam quæ erat in ea.
Reuersus est deinde Iehoשúay & vniuersus Iשraאél cum eo 38
in Debir,& pugnauit contra eam.

Dabir.

Cepítque eam & Regem eius , ac omnes vrbes eius: percusse- 39
rúntque eos acie gladii, atque interfecerunt omnem animā quæ
erat in ea,non reliquit superstitem : quemadmodum fecerat ipsi
חHebrón, sic fecit ipsi Debír & Regi eius, & quemadmodum fe-
cerat ipsi Libnáh & Regi eius.
Percussit itaque Iehoשúay omnem terram mōtanam & Me- 40
ridianam & campestrem , "& Aשsedóth , & omnes Reges earum:
nō reliquit superstitem:& omnem animam interfecit , quemad-
modum præceperat Iehouáh Deus Iשraאél.
Percussit autem Iehoשúay à Cadeש-barnéay vsque עAzzáh, 41
& vniuersam terram Góשsen vsque Gibעón.
Cunctos verò Reges istos & terram eorū cepit Iehoשúay'vice 42
vna:quia Iehouáh Deus Iשraאél'pugnabat pro Iשraאél.

Deus pugnat pro Iosue.

Reuersus est autem Iehoשúay atque vniuersus Iשraאél cū eo, 43
"ad castra in Gilgál.

Cap. XI.

Congregantur aliquot Reges contra Iosue.

QVum autem audisset Iabín rex חHaצsór, misit ad Iobáb re- 1
gem Madón,& ad Regem שSimrón,& ad Regem Ach
שsaph.

de Maceda in Lebna,& pugnabat cō
tra eam. F
30 Quam tradidit Dominus cum rege
suo in manus Israel:percusserúntque
vrbem in ore gladii,& omnes habita
tores eius,non dimiserunt in ea vllas Suprà 6.a.21
reliquias:fecerūtque Regi Lebna, sic
ut fecerant Regi Iericho.
31 De Lebna transiuit in Lachis cum
omni Israel: & exercitu per gyrum dis
posito oppugnabat eam.
32 Tradiditque Dominus Lachis in
manus Israel , & cepit eā die altero,
atque percussit in ore gladii, omném
que animam quæ fuerat in ea,sicut fe
cerat Lebna.
33 Eo tempore ascendit Horam rex
Gazer,vt auxiliaretur Lachis:quē per
cussit Iosue cum omni populo eius vs
que ad internecionem.
34 Transiuitque de Lachis in Eglon
& circundedit.
35 Atque expugnauit eam in eadē die,
percussitque in ore gladii omnes ani
mas quæ erāt in ea iuxta omnia quæ
fecerat Lachis.
36 Ascendit quoque cum omni Israel
de Eglon in Hebron, & pugnauit cō-
tra eam.
37 Cepitque, & percussit in ore gladii G
Regē quoque eius, & omnia oppida
regionis illius , vniuersásque animas
quæ in ea fuerant commoratæ: non
reliquit in ea vllas reliquias: sicut fe-
cerat Eglon,sic fecit & Hebrō, cūcta
quæ in ea reperit,cōsumens gladio.
38 Inde reuersus in Dabir,
39 Cepit eam, atque vastauit:Regem
quoque eius atque omnia per circui-
tū oppida percussit in ore gladii:non
dimisit in ea vllas reliquias : sicut fe-
cerat Hebron & Lebna & Regibus
earum,sic fecit Dabir & Regi illius.
40 Percussit itaque Iosue omnem ter
ram montanam & Meridianam:atq;
campestrē,& Asedoth cum Regibus
suis:nō dimisit in ea vllas reliquias,
sed omne quod spirare poterat in-
terfecit,sicut præceperat ei Domin⁹
Deus Israel.
41 A Cades-barne vsque Gazam,Om-
nem terram-Gosen vsque Gabaon,
42 Vniuersósq; Reges & regiones eo-
rū vno impetu cepit atque vastauit:
Dominus enim Deus Israel pugna-
uit pro eo.
43 Reuersúsque est cum omni Israel
ad locum castrorum in Galgala.

Cap. XI.

1 QVæ quum audisset Iabin rex
Hasor, misit ad Ioab regem
Madon,& ad regem Seme
ron,atque ad Regem Achsaph:

29 Et pugnauit cum Libnáh: וילחם עם־לבנה: .i.oppugnauit Libnah.Et sic infrá.
32 Die secunda, ביום השני oppugnationis scilicet. Prorsus vt fecerat ככל אשר עשה .i. Ad verbum,iuxta omnia quæ fecerat.sic infrá.
35 Ceperúntque e.die ipsa, וילכדוה ביום ההוא .i.expugnauerunt eam primo die oppugnationis.
37 Et Regem eius, ואת־מלכה qui scilicet suffectus fuerat in locum interfecti. Vrbes eius, עריה .i.illi subditas.erat enim metropolis.
40 Et Aשsedoth, והאשדות & decliuia.i.regionem quæ erat in decliuitate montium.
42 Vice vna: פעם אחת semel.i.vno impetu,siue vnico bello,non interrupto:hoc est,vna expeditione. Pugnabat נלחם Præt.Heb. quod melius per præteritum imperf.redditur.
43 Ad castra in Gilgál. אל־המחנה הגלגלה: .i.ad locū castrorum,vbi scilicet erat tabemaculū,vt illic gratias ageret Deo de tanta victoria.

Ad Reges quoq; Aquilonis, qui habitabant in montanis & in planitie contra Meridiem Ceneroth, in campestribus quoque & regionibus Dor iuxta mare:

2 AdReges quoque qui *habitabant* ab Aquilone[2] in montanis, & in planitie ad Austrū[2] Chinneroth[2] & in planitie,[2] & in Naphóth-Dór ab Occidente:

Chananæum quoque ab Oriente & Occidente, & Amorrhæum atque Hethæum ac Pherezæum & Iebusæū in mōtanis: Heuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha.

3 *Et ad* Chenaעanæum[3] ab Oriente & Occidenre, & אEmoræum, & הHitthæum & Perizæum & Iebusæum in montanis, & הHiuæū [3]sub הHermón in terra Miצspáh.

Egressique sunt omnes cū turmis suis, populus multus nimis sicut arena quæ est in litore maris, equi quoque & currus immensæ multitudinis

4 Et egressi sunt ipsi,[4] & omnia castra eorū cum eis, populus multus tanquam arena quæ est iuxta litus maris, præ multitudine, & equi, & currus multi valde.

Côuenerūntque omnes Reges isti in vnum ad Aquas-merom: vt pugnarent contra Israel.

5 Côuenerúntque omnes Reges isti, & veniētes castrametati[5] sūt pariter ad aquas Meróm, vt pugnarent cum Iשsraאél.

Dixitque Dominus ad Iosue, Ne timeas eos: cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israel: equos eorum subneruabis, & currus igne cōbures.

6 Dixit autem Iehouáh ad Iehoשsúay, Ne timeas[6] à facie eorum: cras enim hoc tempore[6] tradā omnes istos occisos corā Iשsraאél: equos eorum[6] subneruabis, & currus eorum combures igni. — *Deus tradit Iosue ōnes Reges qui coniurauerant in eum.*

B

Venitque Iosue, & ōnis exercitus cum eo aduersus illos ad Aquas-merom subitò, & irruerunt super eos.

7 Vénit itaque Iehoשsúay & cūctus populus bellator cum eo, aduersus eos, ad aquas Meróm repente, & irruerunt in eos. — *Iosue occidit Hetæos, Iebusæos, & reliquos.*

Tradiditque illos Dominus in manus Israel. Qui percusserūt eos, & persequuti sunt vsque ad Sidonē magnā & Aquas-maserephoth, campúmque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Itaque percussit omnes, vt nullas dimitteret ex eis reliquias:

8 Et tradidit eos Iehouáh in manum Iשsraאél, percusserúntque eos,[8] & persequuti sunt eos vsque צSidon[8] magnā, & vsque[8] Miשsrephóth aquarum, & vsque[8] ad campum Miצspéh ad Orientem: ac percusserunt eos, donec non reliquerit eis superstitem:

Fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorū subneruauit, currúsque combussit igni.

9 Fecítque eis Iehoשsúay quēadmodū dixerat ei Iehouáh: equos eorum[9] subneruauit, & currus eorum combussit igni.

Reuersúsque statim cepit Asor: & Regē ei[9] percussit gladio: Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat.

10 Et reuersus Iehoשsúay, eodem tempore cepit הHaצsór,[10] & Regem eius percussit gladio: הHaצsór enim[10] antea fuit caput omniū regnorum istorum. — *Vrbs Asor percutitur.*

Percussitque omnes animas quæ ibidem morabātur: non dimisit in ea vllas reliquias, sed vsque ad internecionem vniuersa vastauit, ipsámque vrbem combussit incendio.

C

11 Percusserunt insuper omnem animam quæ erat in ea, acie gladii[11] interficiendo: non remansit vlla anima, & הHaצsór combussit igni.

Et omnes per circuitum ciuitates, Reges quoque earū cepit, percussit, atq; deleuit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini.

Num. 33.f.52 deu. 7.a.2

12 Omnes quoque vrbes Regum istorum, & vniuersos Reges earum cepit Iehoשsúay, percussítque eos acie gladii, interficiendo eos, quemadmodum præceperat Moשséh seruus Iehouæ.

Absque vrbibus quæ erant in collibus & in tumulis sitæ, cæteras succendit Israel: vnam tantùm Asor munitissimam flamma consumpsit.

13 [13]Tantummodo omnes vrbes quæ *adhuc*[13] stabant in robore suo, non combussit Iשsraאél: præter הHaצsór solam, quam combussit Iehoשsúay.

Omnémque prædā istarum vrbiū ac iumenta diuiserunt sibi filii Israel, cunctis hominibus interfectis.

14 Et omnia spolia vrbium istarum, & iumenta prædati sunt sibi filii Iשsraאél: tantùm omnes homines percusserunt acie gladii, donec perdiderunt eos: non reliquerunt vllam animam. — *Prædam partiūtur inter se Israëlitæ.*

Exod. 34.b.11 Deut. 7.a.2

[Sicut præceperat Dñs Moysi seruo suo] ita præcepit Moyses Iosue, & ille vniuersa cōpleuit: nō præteriit de vniuersis mandatis nec vnū quidē verbū quod iusserat Dominus Moysi.

15 Quemadmodum præceperat Dominus Moשséh seruo suo, sic præcepit Moשséh ipsi Iehoשsúay, sic quoque fecit Iehoשsúay:[15] nihil omisit ex omnibus quæ præceperat Iehouáh ipsi Moשséh. — *Iosue omnia impleт quæ præcepit ei Moses.*

IN CAPVT XI.

2 In montanis, בהר Ad verbū, in monte. Chinneroth כנרות .i. maris Chinnereth, siue Genesareth. Dixit autem pluraliter, aut propter sinus eius, aut propter loca illi adiacētia. Chaldæus paraph. singulariter, Ginosar. Vide Deut. 3. c. 14. Et in planitie, ובשפלה & in campestribus. in locis planis. siue, in regione humiliore. Et in Naphoth-Dor, ובנפות־דור Quidam vertunt, & in climatibus [regionibus] Dor.
3 Ab Oriente מזרח Paucula subaudienda, qui habitabat ab Oriente, vel ad Orientem, aut versus Ortum solis. sic in sequentibus. Singul. Heb. pro plur. Chanaעanæos. Sub הHermon תחת חרמן .i. ad radices montis Hermon.
4 Et omnia castra eorum וכל־מחניהם & omnes exercitus eorum. vel, turmæ.
6 A facie eorum: מפניהם à conspectu eorum. vel, propter illos. aut, ab illis. Tradam נותן Præs. Heb. pro fut. Subneruabis, תעקר eneruabis. i. equis eorum suffragines, vel crura, aut neruos præcides. Gallicè, *tu leur couperas les iarets*: ne posthac scilicet vtaris illis in bello, & fiduciam ponas in eis. 8 Et persequuti sunt e. וירדפום eos scilicet qui euaserāt è prælio. Magnā, רבה .i. populosam. Miשsrephoth. משרפות Significat adustiones. propterea quidam vertunt, vsque ad salinas. Doctus inter Hebræos exponit etiam, aquas calidas, id est locum in quo scaturiunt aquæ calidæ. & hac ratione locum istum vocatum fuisse Misrephoth-maim. Ad campum בקעת ad planitiem.
9 Subneruauit, עקר Vide paulo antè, versu 6.
10 Et Regem eius ואת־מלכה qui scilicet ad eam sese receperat, aut alium quem nuper suffecerant in locum demortui. Antea fuit לפנים היא olim fuerat. 11 Interficiendo: החרם perdendo. omnia scilicet. i. vsque ad internecionē. Paulo pòst versu 14, dicit, donec perdiderūt eos. 13 Tantūmodo רק Veruntamen. Quæ *adhuc* stabant in robore suo, העומדות על־תלם Sic & Chaldæus paraph. vertit. id est, quæ non fuerant dirutæ in ipsa expugnatione. Alii vertunt, quæ *adhuc* stabant in cumulo suo. i. vt erant sitæ: nam tum temporis vt plurimum sitæ erant in loco edito. 15 Nihil omisit, &c. לא הסיר דבר וגו' Ad verbum, non remouit verbum ex omnibus, &c.

Et cepit Iehoשúaע omnem terram istam, *nempe* montanam, & 16
omnem Australem, omnémque terram Goשsen, & planitiem at-
que campestria, montem quoque Iשsraאél, & planitiem eius:
A monte ʼLeni ʼqui assurgit versus שSeעir ʼ vsque Baעal-gád in 17
campo Lebanón sub monte חHermón: omnes quoque Reges eo
rum cepit, & percussit eos, atque interfecit.
Diebus multis gessit Iehoשúaע cum omnibus Regibus istis 18
bellum.

Heuæus.

Non fuit vrbs quæ pacem fecerit cum filiis Iשraאél, præter 19
חHiuæos habitatores Gibעyón, omnes *alias* ceperunt prælio:

Induratæ à Deo Gentes.

Quia ʼà Iehouáh fuit *hoc* vt induraret cor eorũ ʼin occursum belli 20
cum Iשsraאél, vt deleret eos ʼvt nõ esset eis misericordia: sed vt ʼdis
perderet eos, sicut præceperat Iehouáh Moשéh.

Enacim interfecti.

Venit autem Iehoשúaע in tempore illo, ʼ& excidit עAnacim 21
de montanis, *nempe* de חHebrón, de Debír, & de עAnáb, de õni quo
que mõte Iehudáh, & de omni monte Iשraאél: vnà cum vrbibus
eorum deleuit eos Iehoשúaע.
Non remansit *de* עAnacim in terra filiorum Iשraאél: tãtùm in 22
Gath, & in Aשdód remanserunt.
Accepit ʼitaque Iehoשúaע totam terram prorsus vt dixerat Ie- 23
houáh ad Moשéh, ʼ& tradidit eam in hæreditatẽ ipsi Iשraאel, ʼiu
xta diuisiones eorum per tribus suas: ʼ& terra quieuit à bello.

Cap. XII.

Catalogus Regũ percussorum à filiis Israel trans Iordanem.

HI autem sunt Reges ʼterræ quos percusserunt filii Iשraאél, & 1
possederunt terram eorum trans Iardén ad Ortum solis, ʼà
torrente Arnón vsque ad montem חHermon, & omnem plani-
tiem Orientalem.
סSinhón rex אEmoræus qui habitabat in חHeשbón, quí*que* do- 2
minabatur ab עAroyér *quæ sita erat* ad ripam torrentis Arnón, & *in*
medio torrentis, & *in* media parte Gilעád, vsque ad Iabbóc torrẽ-
tem, *qui est in* termino filiorum עAmmón.
Et à planitie vsque ad mare ʼ Chinneróth ad Orientẽ, & vsque 3
ad Mare ʼdeserti, *id est* Mare salis ad Orientem per viam Beth-haie-
שimóth: & ab Austro ʼsub effusionibus *aquarum collis* Piסgáh.
Terminus prætererea עOg regis Baשán ʼex residuo Rephaאím, 4
qui habitabat in עAשtharóth & in אEdréעi:
Quíque dominabatur in monte חHermón, & in סSalcháh, & in 5
tota Baשán, ʼvsque ad terminum ʼGeשurí & Maעachathi, & me-
diam partem Gilעád, terminum סSinhón regis חHeשbón.
Moשéh seruus Iehouæ, & filii Iשrael percusserunt eos, & de- 6
dit eam Moשéh seruus Iehouæ in possessionem Reאubenitis &

16 Cepit itaque Iosue omnem terrã montanam, & Meridianam: terrámque Gosen, & planitiem, & Occidentalem plagam, montémque Israel, & campestria eius:

17 Et partẽ montis quæ ascendit Seir vsque Baal-gad per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes Reges eorum cepit, percussit, & occidit. D

18 Multo tempore pugnauit Iosue cõtra Reges istos.

19 Non fuit ciuitas quæ se traderet filiis Israel, præter Heuæũ qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellãdo cepit:

20 Domini enim sentẽtia fuerat vt indurarentur corda eorum, & pugnarẽt contra Israel, & caderent: & non mererẽtur vllam clementiã, ac perirẽt, sicut præceperat Dominus Moysi.

21 In illo tempore venit Iosue, & interfecit Enacim de mõtanis Hebrõ, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Israel, vrbésque eorũ deleuit.

22 Nõ reliquit vllũ de stirpe Enacim, in terra filiorum Israel: absque ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solùm relicti sunt.

23 Cepit ergo Iosue omnem terram, sicut loquutus est Dominus ad Moysen, & tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes & tribus suas: quieuitque terra à præliis.

Cap. XII.

1 HI sunt Reges quos percusserunt filii Israel, & possederunt terrã eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon vsque ad mõtem Hermon, & omnem Oriẽtalem plagam quæ respicit solitudinem.

2 Sehon rex Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, dominatus est ab Aroer quæ sita est super ripã torrẽtis Arnon, & mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad, vsque ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon. B

3 Et à solitudine vsque ad mare Ceneroth contra Oriẽtem, & vsque ad mare deserti, quod est mare salsissimũ, ad Oriẽtalẽ plagã per viã quæ ducit Beth-simoth: & ab Australi parte, quæ subiacet Asedoth Phasga.

4 Terminus Og regis Basan, de reliquiis Raphaim, qui habitauit in Astaroth, & in Edrai.

5 Et dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atque in vniuersa Basan, vsque ad terminos Gessuri & Machati, & dimidiæ partis Galaad, terminũ Sehon regis Hesebon.

6 Moyses famulus Domini, & filii Israel percusserunt eos, tradiditque terram eorum Moyses in possessio-

17 Leni החלק glabro.i.carente arboribus. Chaldæus paraph. diuiso. Qui assurgit העולה .i.assurgendo tendit. Vsque Baעal-gad, &c. ועד־בעל גד בבקעת וגו׳ vsque ad planitiem Gad, *quæ est* in campestribus [aut valle] Lebanon, ad radices montis Hermon.
20 A Iehoua fuit מאת יהוה היתה .i.Iehoua hoc fecit. In occursum belli cum Iשׂ. לקראת המלחמה וגו׳ Hebraismus, imminente bello cum Israelitis. Vt non esset eis miseric. לבלתי היות להם תחנה .i.vt non misererentur illorum: hoc est, sine vlla misericordia. Disperderet eos, השמידם nempe Israel. 21 Et excidit עAnacim ויכרת את הענקים & exterminauit gigantes.
22 De עAnacim ענקים *de* gigantibus. aut, *vllus* gigantum.
23 Et tradidit eam ויתנה per synecdochen dictum, pro, maximam partem. Hebraicè hic rursum ponitur Iehosua. Iuxta diuisiones eorum כמחלקתם iuxta partitiones eorum. Et terra quieuit à bello. והארץ שקטה ממלחמה: .i.Iosue cessauit à bello inferendo.

IN CAPVT XII.

1 Terræ הארץ .i.eius regionis. A torrente Arnon, &c. מנחל ארנן וגו׳ .i.ad Austrum & ad Septentrionem.
3 Chineroth כנרות Vide præcedenti capite, versu 2. Deserti, הערבה solitudinis. campestrium. id est, cui adiacet planities magna. Vide Deute.3.c.17. Sub effusionibus, &c. תחת אשדות הפסגה: Vide Deut.3.c.17, & 4.g.49.
4 Ex residuo Reph. מיתר הרפאים ex reliquiis [.i.de stirpe] gigantum.
5 Vsque ad terminum עד־גבול Nonnihil subaudiendum, qua parte protendebat sese vsque ad, &c. Geשurí & Maעachathi, הגשורי והמעכתי Gessuræorum & Maachathæorum.

nem Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse.

C Hi sunt Reges terræ quos percussit Iosue & filii Israel trãs Iordanem ad Occidentalem plagam, à Baal-gad in campo Libani, vsque ad montem cuius pars ascẽdit in Seir: tradiditque eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas.

Tam in montanis quàm in planis atque campestribus: in Asedoth, & in solitudine ac in Meridie Hethæus fuit & Amorrhæus, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebusæus.

Rex Iericho vnus rex Hai, quæ est ex latere Beth-el, vnus.

Rex Ierusalem vnus: rex Hebron vnus.

Rex Ierimoth vnus: rex Lachis vnus.

D Rex Eglon vnus: rex Gazer vnus.

Rex Dabir vnus: rex Gader vnus.

Rex Herma vnus: rex Hered vnus

Rex Lebna vnus: rex Adullã vnus.

Rex Maceda vnus: rex Beth-el vnus.

Rex Taphua vnus: rex Hepher vnus.

Rex Aphec vnus: rex Lasarõ vnus.

Rex Madon vnus. rex Asor vnus.

Rex Semeron Meron vnus: rex Achsaph vnus.

Rex Thenac vnus, rex Mageddo vnus.

Rex Cedes vnus, rex Iachanã Carmeli vnus.

Rex Dor, & prouinciæ Dor vnus, rex Gentium Galgal vnus,

Rex Thersa vnus: omnes Reges, triginta vnus. Cap. XIII.

Iosue senex prouectæque ætatis erat, & dixit Dominus ad eũ, Senuisti, & longæuus es, terráque latissima derelicta est, quæ necdum sorte diuisa est:

Omnis videlicet Galilæa, Philisthum, & vniuersa Gessuri:

A fluuio turbido qui irrigat AEgyptũ, vsque ad terminos Accaron cõtra Aquilonem, terra Chanáã: quæ in quinque regulos Philisthum diuiditur, Gazæos, & Azotios, Ascalonitas, Gethæos, & Accaronitas.

Ad Meridiem verò sunt Heuæi, omnis terra Chanáan, & Maara Sidoniorum, vsque Apheca & terminos Amorrhæi,

Eiúsque cõfinia. Libani quoque regio cõtra Orientẽ à Baal-gad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath.

Omnium qui habitant in mõte, à Libano vsque ad Aquas Maserephoth

Gaditis, & dimidiæ tribui Manaשéh.
7 Isti autem sunt Reges terræ quos percussit Iehoשúay & filii
Iשsraél trans Iardén ad Occidentẽ, ʼà Báyal-gád *quæ est* in cãpo Le-
banón, ʼvsque ad mõtem Lenem qui assurgit in שSeyir: & tradidit
eam Iehoשúay tribubus Iשraél in possessionem ʼsecundum par-
tes eorum,
8 In montanis, & in planitie, & in campestribus, ʼ& in Aשsedóth,
& in deserto, ʼ& in Austro הHitthæus, אEmoræus, Chenayanæus,
Perizæus, הHiuæus, & Iebusæus.
9 Rex Ierihó vnus: rex yAi, quæ erat ex latere Beth-אél, vnus.
10 Rex Ieruשsaláim vnus: rex הHebrón vnus.
11 Rex Iarmúth vnus: rex Lachiש vnus.
12 Rex הEglón vnus: rex Gézer vnus.
13 Rex Debír vnus: rex Géder vnus.
14 Rex הHormáh vnus: rex yArád vnus.
15 Rex Libnah vnus: rex yAdullám vnus.
16 Rex Maccedah vnus: rex Beth-אél vnus.
17 Rex Thappúah vnus: rex הHépher vnus.
18 Rex Aphec vnus: rex Laשsarón vnus.
19 Rex Madón vnus: rex הHayór vnus.
20 Rex שSimrón Merón vnus: rex Achשsáph vnus.
21 Rex Thaynách vnus: rex Megiddó vnus.
22 Rex Cédeש vnus: rex Iocneyám ʼCharmeli vnus.
23 Rex Dor ʼipsius Napháth-dor vnus: rex Goim *quæ erat* in Gilgál,
vnus.
24 Rex Thirsáh vnus: omnes Reges, triginta & vnus. Cap. XIII.
1 QVum autem Iehoשúay *iam* senuisset, *&* venisset in dies, dixit Iubet Dominus Iosue vt diuidat reliquam terram Israelitis.
Iehouáh ad eum, Tu senuisti *ac* venisti in dies, ʼ& valde
multa terra relicta est ad possidendum.
2 Hæc *verò* est terra ʼquæ relicta est: omnes limites Pelisthinorum,
ʼ& omnis Geשsuri:
3 ʼA Nilo qui est super faciẽ AEgypti, vsque ad terminum yEcron
ad Aquilonem, ʼipsius Chenayanæi reputatur: ʼquinque satrapæ
Pelisthinorum, yAzzathæus, Aשsdodæus, Aשscelonæus, & Git-
thæus, & yEcronæus, & yAuæi.
4 Ab Austro ʼvniuersa terra Chenayanæi, & Meyaráh quæ est צSi-
doniorum, vsque ad Aphéc, vsque ad terminum אEmoræi:
5 Et terra Gibli, & totus Lebanón ad Ortum solis ʼà Bayal-gád sub
monte הHermon, donec peruenias הHamáth.
6 Omnes habitatores ʼmontis, à Libano vsque ad ʼMiשsrephoth

7 A Bayal-gad מבעל־גד à planitie Gad. Vsque ad montem Lenem ועד־ההר החלק .i. quæ adiacet radicibus montis Lenis. Vide præcedenti capite versu 17.
8 Secundum partes e. כמחלקותם secundum diuisiones [vel distributiones] eorum. Et in Aשsedoth ובאשדות & in accliuitatibus. Et in Austro ובנגב & in parte Australi. q.d. in regione fertili.
22 Charmeli לכרמל .i. quæ erat iuxta Charmelum. 23 Ipsius Naphath-dor לנפת־דור climatis [vel prouinciæ] Dor. i. quæ erat in prouincia Dor.

IN CAPVT XIII.

1 Quum autẽ Iehoשúay *iam* senuisset, &c. ויהושע זקן בא בימים ויאמר Ad verbũ, Et Iehosua senuit, venit in dies. Venisse in dies dicitur phrasi Hebraica quẽ Latini annosum vocant: & ipsi Hebræi alias plenum, siue saturum dierum vocat. Vide Gen. 25. a. 8. Et valde multa, &c. והארץ נשארה הרבה מאוד לרשתה & plurimum terræ relictum est vt possideatur. i. magna pars regionis superest debellanda, vt postea possideatur. Ad verbum, & terra relicta est multa valde ad possidendum eam.
2 Quæ relicta est: הנשארת .i. quæ superest debellanda. Et omnis Geשsuri: וכל־הגשורי & omnes Gessuritæ.
3 A Nilo qui est super faciem AEgy. מן השיחור אשר על־פני מצרים A Nilo qui est cõtra AEgyptũ. i. qui terminat eam partem Terræ sanctæ quæ respicit AEgyptum. ab Austro scilicet. Alii, Ab amne turbido. i. riuulo quodam Nili: qui scilicet influit in mare Pelusiacum ad Gazam. Ipsius Chenayanæi לכנעני Chananæorum. Quinque חמשת Subaudiendum aliquid, Et illic sunt, vel habitãt quinque, &c.
4 Vniuersa terra Chenayanæi, כל־ארץ הכנעני sub. superest debellanda. 5 A Bayal-gad מבעל־גד à planitie Gad, quæ est ad radices montis Hermon. Vide suprà cap. 11. c. 17.
6 Montis, ההר .i. montanorum, siue regionis montanæ. Misשsrephoth aquarum משרפות מים Vide suprà cap. 11. b. 8.

aquarum, omnes ɣSidonios expellam à facie filiorum Iωſraℵél: tantùm "cadere fac eam ipſi Iωſraℵél in hæreditatem, ſicuti præce pi tibi.
Nunc ergo diuide terram iſtam in hæreditatem nouem tribu- 7
bus, & dimidiæ tribui Menaωſſéh.
"Cum ea, Reℵubenitæ & Gaditæ acceperunt" partes ſuas quas 8
dedit eis Moωſéh trans Iardén ad Oriētem, ſicut dederat eis Mo-
ωſéh ſeruus Iehouæ:
"Ab ɣAroɣér quæ eſt iuxta ripam fluminis Arnón, & vrbē ipſam 9
quæ eſt in medio vallis, & totam planitiem Medebáh vſque ad
Dibón:
Et omnes vrbes ɔSinhō regis ℵEmoræi, qui regnabat in nHeωſ 10
bón vſque ad terminum filiorum ɣAmmón:
Et Gilɣád, & terminum Geωſuri & Maɣachathi, & totum mon 11
tem nHermón, & vniuerſam Baωſán vſque ad ɔSalcháh:
Vniuerſum regnum ɣOg in Baωſán, qui regnabat in ɣAωſtha 12
roth & in ℵEdreɣi: "hic ſupererat ex reſiduo Rephaím, & percuſſit
eos Moωſéh, & expulit eos.
Gessuri, Machati. Non expulerunt autē filii Iωſraℵél "Geωſurí & Maɣachathí: pro 13
pterea habitauit Geωſúr & Maɣachath in medio Iωſraℵél vſque
ad diem hanc.
Tribui Leui non datur poſſeſſio. "Tantùm tribui Leui non dedit hæreditatem: "ſacrificia Ieho- 14
uæ Dei Iωſraℵél ſunt hæreditas eius, quemadmodum loquutus
eſt "ei.
Poſſeſſio filiorū Ruben. "Dedit ergo Moωſéh tribui filiorū Reℵuben per familias ſuas: 15
Fuítque illis "terminus ab ɣAroɣér, quæ eſt iuxta ripam torrē- 16
tis Arnón, & vrbs quæ eſt "in medio vallis, & vniuerſa planities *quæ*
eſt "iuxta Medebáh:
nHeωſbón, & omnes "vrbes eius quæ erant in planitie: Dibón & 17
Bamóth-báɣal, & Beth-báɣal-meɣón,
Et Iahaɣſáh, & Cedemóth, & Mepháath, 18
Et Ciriathaím, & ωSibmáh, & ɣSéreth-ωſánhar "in monte val- 19
lis,
Et Beth-péɣor, "& Aωſdóth-piɔſgáh, & Beth-ieωſimóth, 20
Et omnes vrbes "planitiei, & vniuerſum regnum ɔSinhón regis 21
ℵEmoræi qui regnabat in nHeωſbón, quem "percuſſit Moωſéh: &
principes Midían, ℵEui & Recem, & ɣSur, & nHur, & Rébaɣ du-
ces ɔSinhon habitatores terræ.
Balaam occiſus. Et Bilɣám filium Beɣor "diuinatorem occiderunt filii Iωſraℵél 22
gladio "cum interfectis ſuis.
Fuit autem "terminus filiorum Reℵuben, Iarden, "& terminus. 23
hæc eſt hæreditas filiorum Reℵuben per familias ſuas, vrbes, &
villæ earum.

vniuerſique Sidonii: ego ſum qui delebo eos à facie filiorū Iſrael: veniat ergo in partem hæreditatis Iſrael, ſic ut præcepi tibi. B

7 Et nūc diuide terram in poſſeſſionem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manaſſe,

8 Cum qua Ruben & Gad poſſederunt terram, |quam tradidit eis Moyſes famulus Domini trās fluenta Iordanis, ad Orientalem plagam: Nume.32.f.33 infrà.22.a.4

9 Ab Aroer quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & in vallis medio, vniuerſáque campeſtria Medaba, vſque Dibon:

10 Et cunctas ciuitates Sehon regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon vſq; ad terminos filiorum Ammon.

11 Et Galaad, ac terminum Geſſuri & Machati, & omnem montē Hermō, & vniuerſam Baſan, vſq; ad Salecha:

12 Omne regnum Og in Baſan, qui regnauit in Aſtaroth & Edrai, ipſe fuit de reliquiis Raphaim: percuſſitque eos Moyſes, atque deleuit.

13 Noluerūntque diſperdere filii Iſrael Geſſuri & Machati: & habitauerūt in medio Iſrael vſque in præſentem diem,

14 Tribui autem Leui non dedit poſſeſſionem: ſed ſacrificia & victimæ Domini Dei Iſrael, ipſa eſt eius hæreditas, |ſicut loquutus eſt illi. Num.18.e.20

15 Dedit ergo Moyſes poſſeſſionē tribui filiorum Ruben iuxta cognationes ſuas: C

16 Fuitque terminus eorū ab Aroer, quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & in valle eiuſdem torrentis media: vniuerſā planitiē, quæ ducit Medaba.

17 Heſebon, cunctóſque viculos eius qui ſunt in campeſtribus: Dibō quoque, & Bamoth-baal, & oppidum Baalmeon,

18 Et Iaſſa, & Cedimoth, & Mepháath,

19 Et Cariatháim, & Sabama, & Sarathaſar in monte conuallis.

20 Beth-phogor & Aſedoth-phaſga, & Beth-ieſimoth,

21 Et omnes vrbes cāpeſtres, vniuerſáque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon, |quem percuſſit Moyſes, cum principibus Madian, Heuæum, & Recem, & Sur, & Hur, & Reba duces Sehon habitatores terræ. Nume.31.a.8

22 Et Balaam filiū Beor ariolum occiderunt filii Iſrael gladio cum cæteris interfectis.

23 Factúſque eſt terminus filiorū Ruben Iordanis fluuius. hæc eſt poſſeſſio Rubenitarum per cognationes ſuas vrbium & viculorum.

Cadere fac eam הפלה id eſt, miſſis ſortibus diuide eam Iſraeli.
8 Cum ea, עמו .i. cum alia media tribu Manaſſe. Partes ſuas, נחלתם poſſeſſionem ſuam.
9 Ab ɣAroɣer מערוער ſub. acceperunt.
12 Hic ſupererat, &c. הוא נשאר מיתר הרפאים hic ſupererat ex reliquiis gigantum. i. hic vnus ex omnibus gigantibus ſupererat.
13 Geωſuri & Maɣachathi הגשורי ואת המעכתי Geſuræos & Maachathæos.
14 Tantùm רק Veruntamen. Sacrificia, &c. אשי וגו .i. capiet ex hoſtiis vice poſſeſſionis ſuæ. vide infrà verſu vltimo. Ei לו de illa nempe tribu Leui. 15 Dedit ergo ויתן ſub. poſſeſſionem.
16 Terminus הגבול ſub. regionis aſſignatæ, &c. i. regio illis aſſignata. q. d. regio illa continet, &c. In medio vallis, בתוך הנחל in ipſo torrente. Iuxta Medebah. על מידבא .i. quæ adiacet vrbi Medebah. Chaldæus paraph. *quæ protenditur* vſque ad Medeba.
17 Vrbes eius עריה id eſt, illi ſubditæ.
19 In monte vallis, בהר העמק *quæ ſita eſt* in monte planitiei. i. in tumulo qui eſt in planitie.
20 Et Aωſdóth, &c. ואשדות הפסגה Vide Deut. 3. e. 17. 21 Planitiei, המישור .i. campeſtres. Percuſſit הכה .i. debellauit. Vide Nume. 31. a. 7. 22 Diuinatorem הקוסם ariolum, Heb. diminutiuū. Cum interfectis ſuis. אל חלליהם .i. vnà cum aliis à ſe trucidatis.
23 Terminus גבול limes. ſub. regionis aſſignatæ, &c. Et terminus וגבול cum termino. ſub. eius. i. & regio adiacens illi.

Deditque Moyses tribui Gad & filiis eius per cognationes suas possessionem, cuius hæc diuisio est,

24 Dedítque Mowséh tribui Gad, filiis Gad per famil ias suas: — Possessio tribus Gad.

Terminus Iazer, & omnes ciuitates Galaad, & dimidiam partem terræ filiorum Ammon, vsque ad Aroer quæ est contra Rabba:

25 Et fuit eis terminus, Iayazér, & omnes vrbes Gilyád, & dimi-
diũ terræ filiorũ yAmmõ, vsque ad yAroyér, quæ est corã Rabbáh:

D Et ab Hesebon vsque Ramath, Masphe & Betonim: & à Manáim vsque ad terminos Dabir,

26 Et ab nHewsbón vsque ad Ramáth ipsius Mixspéh & Betoním:
& à Manhanáim vsque ad terminum ipsius Debír.

In valle quoque Beth arã, & Bethnemra, & Socoth, & Saphon reliquã partem regni Sehon regis Hesebon: hui⁹ quoque finis, Iordanis est vsque ad extremam partẽ maris Cenereth trans Iordanem ad Orientalẽ plagã.

27 Et in valle Beth-harám & Beth-nimráh, & oSuchóth, & xSa-
phón: residuũ regnio Sinhon regis nHewsbon, Iardén, & cõfiniũ,
vsque ad extremum maris Chinnéreth, trans Iardén ad Oriẽtem.

Hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, ciuitates & villæ earũ.

28 Hæc est hæreditas filiorum Gad per familias suas, vrbes & vil-
læ earum.

Dedit & dimidiæ tribui Manasse, filiisque eius iuxta cognationes suas possessionem,

29 Dedit præterea Mowséh dimidiæ tribui Menawséh: fuítque di- — Possessio dimidiæ tribus Menasse.
midiæ tribui filiorum Menawséh per familias suas,

Cuius hoc principium est: A Manáim vniuersam Basan, & cuncta regna Og regis Basan, omnésque vicos Iair qui sũt in Basã, sexagita oppida.

30 Fuit *inquam* terminus eorũ à Manhanáim omnis Bawsán totius re
gni yOg regis Bawsán, & omnes nHauóth Iaʾnir quæ sunt in Ba-
wsán, sexaginta vrbes.

Et dimidiam partem Galaad, & Astaroth, & Edrai vrbes regni Og in Basan: filiis Machir filii Manasse, dimidiæ parti filiorũ Machir iuxta cognationes suas.

31 Et dimidiũ Gilyád, & yAwstharóth, & xEdréyi, vrbes regni yOg
in Bawsán, filiorum Machir filii Menawséh, dimidio filiorum
Machir per familias suas.

Hanc possessionem diuisit Moyses in campestribus Moab, trãs Iordanẽ contra Iericho ad Oriẽtalem plagã.

32 Istæ sũt *hæreditates* quas tradidit Mowséh in campestribus Moáb
à transitu Iardén ipsi Ierinhó ad Orientem.

Nume.18.c.20 Tribui autem Leui non dedit possessionem: quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio eius, vt loquutus est illi.

33 Tribui autem Leui non dedit Mowséh hæreditatem: Iehouáh
Deus Iwsraxél ipse est hæreditas eorum, quemadmodũ dixit illis.

Cap. XIIII.

HOc est quod possederunt filii Israel in terra Chanáan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos & Iosue filius Nun, & principes familiarum per tribus Israel:

1 ISta sunt autem quæ hæreditate acceperũt filii Iwsraxél in terra
Chenáyan, quæ tradiderũt illis iure hæreditario possidẽda xEl-
azár sacerdos & Iehowsúay filius Nun, & capita patrum tribuum
filiorum Iwsraxél,

C Num.14.g.14 Sorte omnia diuidẽtes, sicut præceperat Dominus in manu Moysi, nouem tribubus, & dimidiæ tribui.

2 Per sortem hæreditatis eorum, sicuti præceperat Iehouáh per
manum Mowséh vt daret nouem tribubus & dimidiæ tribui.

(Duabus enim tribubus & dimidiæ dederat Moyses trans Iordanem possessionem) absque Leuitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos:

3 Dederat enim Mowsch hæreditatem duabus tribubus & dimi-
diæ tribui citra Iardén: Leuitis autem non dederat hæreditatem
in medio eorum.

B Sed in eorum successerunt locum filii Ioseph in duas diuisi tribus, Manasse & Ephráim: nec acceperunt Leuitæ aliam in terra partẽ, nisi vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta & pecora sua.

4 Fuerũt enim filii Ioséph duæ tribus, Menawséh & xEphráim: — Manasse & Ephraim, vice Leuitarum accipiunt hæreditatem.
neque dederũt partẽ Leuitis in terra, præter vrbes ad habitãdum,
& suburbana earum pro iumentis eorum & gregibus eorum.

Sicut præceperat Dominus Moysi, ita fecerunt filii Israel, & diuiserũt terram.

5 Quemadmodum præceperat Iehouáh Mowséh, sic fecerũt filii
Iwsraxél, & diuiserunt terram.

Num.14.d.14 Accesserũt itaque filii Iuda ad Iosue in Galgala, loquutúsque est ad eũ Caleb filius Iephone Cenezæus, No-sti quid loquutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me & te

6 Accesserunt autẽ filii Iehudáh ad Iehowsúay in Gilgál: dixítque — Chaleb postulat sibi promissam hæreditatem.
ad eum Chaléb filius Iephunnéh Cenizæus, Tu nosti verbum
quod loquutus est Iehouáh ad Mowséh virũ Dei propter me & te

24 Deditque ויתן sub. possessionem.
25 Terminus, הגבול limes. regionis scilicet assignatæ. Et dimidium terræ וחצי ארץ .i. media pars regionis filiorũ Ammone, hoc est quæ fuerat olim Ammonitarum, & postea occupauit eam Sehon rex Amorrhæorum.
27 Et in valle ובעמק Et in planitie. vel in loco campestri. Residuum יתר Nonnihil subaudiendum, cuiusmodi, & vt vno verbo dicã, residuum, &c. Et confinium, וגבול & terminus. vel limes. sub. eius regionis, adiacens illi, quæ protendebatur vsque, &c.
29 Dedit præterea ויתן sub. possessionem. 30 Terminus eorum גבולם .i. terminus regionis assignatæ illis.
31 In Bawsán, בבשן .i. in regione Basan, vel qui regnabat in Basan. Filiorum לבני sub. fuerũt. i. nepotum Machir. Dimidio לחצי id est, dimidiæ parti. q.d. non omnium, sed aliquot. 32 A transitu Iardén ipsi Ieri. מעבר לירדן יריחו citra Iardén Iericho. Citra dicit, quòd meminit Iericho. i. citra Iordanem qua parte non procul distat ab Iericho. 33 Hæreditas eorum, נחלתם id est, est illis vice hæreditatis. debent enim accipere quæcunque Deo offeruntur. Vide suprà versu 14. Illis. לחם: id est de illis.

IN CAPVT XIIII.

1 Ista sunt autem, &c. ואלה אשר נגו Hæ autem sunt *hæreditates* quas iure hæreditario possederunt filii Israel in terra Chenáyan, quas tradiderunt illis iure hæreditario possidendas. Et capita patrum וראשי אבות & principes familiarum.
2 Per sortem hæreditatis e. בגורל נחלתם per sortem hæreditatis suæ. Istud iungitur præcedenti versui. i. quæ possederunt missis sortibus, siue per sortem quæ indicabat & assignabat vnicuique suam hæreditatem. Per manum Mowséh ביד משה .i. per Mosen, siue Mose internũtio. Nouem tribubus, &c. לתשעת המטות וחצי המטה: Quidam distingunt post Daret, vt præcedentibus iungatur: & vertũt sequentia sic, de nouem tribubus & dimidia tribu. 4 Pro iumentis, &c. למקניהם ולקנינם: pro armentis & gregibus eorum. pascendis scilicet.
5 Et diuiserunt. ויחלקו diuidendo. 6 Tu nosti verbum quod אתה ידעת את הדבר אשר Tu nosti sermonem quem. i. quid loquutus sit Iehoua, &c.

in Cadewſ-barnéay.
Quadragenarius eram quãdo miſit Mowſéh ſeruus Iehouæ me 7
de Cadewſ-barnéay ad explorandum terram: & retuli ei verbum,
quemadmodum erat cum corde meo.
Et fratres mei qui aſcenderunt mecum, diſſoluerunt cor popu 8
li: ego autem adimpleui *ire* poſt Iehouam Deum meum.
Et iurauit Mowſéh eo die, dicendo, Si non terra quam calcauit 9
pes tuus tua erit in hæreditatem & filiis tuis in æternũ: quia adim
pleuiſti *ire* poſt Iehouam Deum meum.
Nunc autem Iehouáh conceſſit mihi vitam ſicut dixerat, iam 10
quadraginta & quinque anni ſunt ex eo tẽpore quo loquutus eſt
Iehouáh hãc rem ad Mowſéh, ex quo ambulauit Iwſraẻl per De
ſertum: & nũc quidem hodie ſum quinque & octoginta annorũ.
Et adhuc ſum hodie *ita* fortis vt *eram* in die qua miſit me Mo- 11
wſéh: quanta erat fortitudo mea tunc, tanta nunc fortitudo mea
ad prælium, & ad exeundum & ingrediendum.
Nunc ergo da mihi montem iſtum, vt loquutus eſt Iehouáh eo 12
die: tu enim audiſti eo die quòd yAnacim ſũt ibi, & vrbes magnæ
& munitæ, fortè Iehouáh *erit* mecum, & expellã eos, quemadmo-
dum dixit Iehouáh.
Traditur ei Hebron
Et benedixit ei Iehowſúay: deditque nHebrón ipſi Chaléb filio 13
Iephunnéh in hæreditatem.
Iccirco fuit nHebrón ipſius Chaléb filii Iephunnéh Cenizæi in 14
hæreditatem, vſque ad diem hanc, eo quòd adimpleuit *ire* poſt Ie-
houam Deum Iwſraẻl.
Nomẽ autem nHebrón antea fuit Ciriath arbay, *qui Arba* homo 15
magnus inter yAnacím fuit: & terra quieuit à bello. Cap. XV.
Sors filiorum Iudæ.
Fuítque ſors tribui filiorum Iehudah per familias eorum iuxta 1
terminum ℵEdóm & deſertum צSin ad Auſtrum ab extremo
Auſtri.
Fuítq; eis terminus Meridiei ab extremo Maris ſalis, *hoc eſt* à pe- 2
tra quæ reſpicit ad Meridiem.
Et egreditur ad Meridiem Mayale-yacrabim, & *illinc* tranſit in 3
צSin: progrediens autẽ à Meridie in Chadewſ-barnéay trãſit *illinc*
in nHexſrón, & *rurſum* aſcendit in Adár, vnde circuit in Carcaya.

in Cadeſ-barne.
Quadraginta annorum eram quã-
do miſit me Moyſes famulus Domi-
ni de Cades-barne, vt conſiderarem
terram, nuntiauique ei quod mihi
verum videbatur.
Fratres autem mei qui aſcenderãt
mecum, diſſoluerunt cor populi: & ni
hilominus ego ſequutus ſum Domi-
num Deum meum. C
Iurauitque Moyſes in die illo, di- Supra 1.b.1
cens, Terra quam calcauit pes tuus, e
rit poſſeſſio tua, & filiorum tuorum
in æternum: quia ſequutus es Domi-
num Deum meum.
Conceſſit ergo Dominus vitã mi-
hi, ſicut pollicitus eſt, vſque in præſẽ
tem diem. quadraginta & quinque ã-
ni ſũt ex quo loquutus eſt Dominus
verbũ iſtud ad Moyſen, quãdo ambu
labat Iſrael per ſolitudinem: hodie o-
ctoginta quinque annorum ſum,
Sic valens vt eo valebam tempore
quando ad explorandum miſſus ſum: Eccli 46.b
Illius in me tẽporis fortitudo vſque
hodie perſeuerat, tã ad bellãdũ quàm
ad gradiendum.
Da ergo mihi montem iſtum quẽ D
pollicitus eſt Dominus te quoque au
diente, in quo Enacim ſunt, & vrbes
magnæ atque munitæ: ſi fortè ſit Do-
minus mecum, & potuero delere eos
ſicut promiſit mihi,
1.Mach.2.f
Benedixitque ei Ioſue: & tradidit
ei Hebron in poſſeſſionem,
Atque ex eo fuit Hebron Caleb
filio Iephone Cenezæo vſq; in præ-
ſentem diem: quia ſequutus eſt Do-
minum Deum Iſrael.
Nomen Hebron antè vocabatur
Cariath-Arbe: adã maximus ibi in-
ter Enacim ſitus eſt: & terra ceſſauit à
præliis. Cap. XV. Num.34.a
Igitur ſors filiorum Iudæ per co-
gnationes ſuas iſta fuit: A termi-
no Edom deſertum Sin contra Meri
diem, & vſque ad extremam partem
Auſtralis plagæ.
Initium eius à ſummitate Maris
ſalſiſſimi, & à lingua eius quæ reſpi-
cit Meridiem.
Egreditúrque contra Aſcenſum-
ſcorpionis, & pertrãſit in Sina: aſcẽ-
ditque in Cades-barne, & peruenit
in Heſron, aſcẽdens ad Addar: & cir-
cuiens Carcaa.

7 Verbum, &c. דבר כאשר עם־לבבי Hebraiſmus, reſponſum prout ſentiebam in animo meo. hoc eſt veritatem ipſam.

8 Et fratres mei ואחי Alios exploratores ſignificat. Diſſoluerunt cor, &c. המסיו את־לב וגו׳ Hebraiſmus, deterruerunt populum, & ademerunt eis animos: ego verò impleui voluntatem Domini, eundo poſt ipſum, quum conarer addere illis animos.

9 Si non אם־לא Iurantis ſermo, in quo ſubaudiendum, Diſperream, aut aliquid ſimile. de quo aliis locis. In æternum: עד־עולם .i. longo tempore. Adimpleuiſti, &c. מלאת Vt præcedenti verſu.

10 Iehouáh conceſſit mihi vitam החיה יהוה אותי Ad verbum, viuere fecit Iehouáh me. id eſt, ſeruauit me ſaluũ & incolumem. Ex quo אשר pro אשר עמו cum quo. i. quo duce obambulauit, ſiue vagatus eſt. Et nunc quidem, &c. ועתה הנה אנוכי היום בן־חמש וגו׳ Ad verbum, & nunc ecce ego hodie filius ſum quinque & octoginta annorum. pro, natus ſum octoginta quinque annos.

11 Quanta erat fortitudo mea, &c. כבוחי אז וכבוחי עתה Ad verbum, ſicut fortitudo mea tunc, ſicut fortitudo mea nunc. Hebraiſmus, quanta erat tunc fortitudo mea, tanta nunc eſt: & quanta eſt fortitudo mea nunc, tanta erat tunc. q. d. tunc non erat maior, neque minor eſt nunc.
Et ad exeundum, &c. ולצאת ולבוא: .i. ad iter capeſſendum. Gallicè, *a aller & uenir.*

12 Vt loquutus eſt אשר־דבר de quo loquutus eſt. yAnacim ענקים .i. gigantes. Fortè אולי Non eſt dubitantis, ſed dixit modeſtiæ cauſa, nihil ſibi arrogans, Fortè aderit mihi, ſiue fauebit, & perdam, exterminabóque eos.

14 Adimpleuit מלא Vide paulo antè verſu 8.

15 Antea לפנים .i. olim. antiquitus. Magnus inter yAnacim הגדול בענקים הוא maximus gigantum fuit. i. clariſſimus. Quieuit à bello. שקטה ממלחמה: .i. non amplius vexata fuit præliis, ſed quieuit ad tempus.

IN CAPVT XV.

1 Iuxta terminum אל־גבול Hîc אל pro על poſitum, iuxta limites. Ab extremo Auſtri. מקצה תימן: in extremitate Auſtri. i. in latere illo quod aſpicit Auſtrum. hoc eſt, tribus illa à parte Auſtrali habuit pro limite Idumæam & Deſertum צSin.

2 Eis להם filiis Iudah ſcilicet. vel, ei, nẽpe, tribui. hoc eſt, habuit tribus illa pro termino Auſtrali extremũ Maris ſalis. ſiue, incipit terminus Auſtralis eius ab extremitate Maris mortui. A petra מן הלשון Ad verbũ, à lingua. Linguam vocat promontorium, quòd longius excurrat in mare. Chaldæus paraph. petram, ſiue promontorium vertit. Alii, ab excurſu maris: ſcilicet in terram. quòd longius ac ſtrictius inſtar linguæ excurrat in terram. Quæ reſpicit, &c. הפונה נגבה .i. quod promontorium vergit ad Meridiem.

3 Et egreditur, &c. ויצא אל־מנגב וגו׳ .i. Et hinc excurrit ad locum qui eſt ad Meridiem loci qui dicitur Mayale yacrabim, id eſt Aſcenſus ſcorpionum. montana ſunt quæ ſe in modum ſcorpionum incuruant. צSin: צנה Vrbs eſt quæ deſerto צSin nomen dedit. Progrediens autem, &c. ועלה מנגב וגו׳ Ad verbum, & aſcendit [i. aſcendendo progreditur] à Meridie in Chadewſ-barneay, & *illinc* vertit ſeſe [i. tendit] in Hexſron.

4 Atque inde pertransiens in Asemona, & perueniens ad Torrentē AEgypti: eruntque termini eius Mare magnum: hic erit finis Meridianæ plagæ.

Inde trāsit in עAצmón, & egreditur *ad* torrentē AEgypti: sūnt
que egressus huius termini ad Occidentem: iste erit vobis termi-
nus ad Meridiem.

5 Ab Oriente verò erit initium Mare salsissimum vsque ad extrema Iordanis: & ea quæ respiciunt ad Aquilonem à Lingua maris vsque ad eundē Iordanis fluuium.

Terminus verò ad Orientem, *est* Mare salis vsque ad extremita-
tem Iardén: terminus autem anguli Aquilonaris à petra maris ab
extremo Iardén.

6 Ascenditque terminus in Beth-hagla, & transit Ab Aquilone in Betharaba, ascendens ad Lapidem-Boen filii Ruben.

Ascendítque terminus iste in Beth-חhogláh, & transit ab Aqui
lone ad Beth-yarabáh: atque *illinc* ascēdit terminus iste ad Lapidē
Bóhan filii Reאubén.

7 Et tendens vsque ad terminos Debera de Valle-achor, contra Aquilonem respiciēs Galgala, quæ est ex aduerso Ascensionis adommim, ab Australi parte torrētis: trāsitque aquas quæ vocantur Fons-solis: & erunt exitus eius ad Fontem-rogel.

Ascendit præterea terminus iste in Debir à Valle עAchór, & ad
Aquilonem respicit ad Gilgál, quæ est eregione ascensus Adum-
mim, quæ *quidem* est ab Austro torrenti: & transit terminus iste ad
aquas עEn-שsemeש, súntque exitus eius ad עEn-rogél.

8 Ascenditque per vallem filii Ennō ex latere Iebusæi ad Meridiem, hæc est Ierusalē: & inde se erigens ad verticem montis qui est contra Ge-Ennom ad Occidentem in summitate Vallis-raphaim contra Aquilonem.

Et ascendit terminus iste ad Vallem filii Hinnom, ad latus Ie-
buסsæi à Meridie, ipsa est Ieruשsaláim; ascendit insuper termi-
nus iste ad verticem montis qui est eregione vallis Hinnóm ad
Occidentem, quæ *quidem* est in extremitate Vallis Rephaím ad A-
quilonem.

9 Pertransitque à vertice montis vsque ad fontē aquæ Nephtoa: & peruenit vsque ad vicos mōtis Ephrón: inclinatúrque in Baala, quæ est Cariath-iarim, id est vrbs syluarum.

Circuit autem terminus à vertice ipsius montis, ad fontem a-
quæ Nephthóaחh, & egreditur ad vrbes mōtis Hephrón, circuít
que terminus iste in Bayalah, ipsa est Ciriath-ieyarim.

10 Et circuit de Baala contra Occidē tem, vsque ad montē Seir: transitque iuxta latus montis Iarim ad Aquilonem in Cheslon: & descendit in Bethsames, transitque in Thamna.

Et *illinc* gyrat terminus iste à Bayaláh ad Occidentem ad montē
שSeyír, & *illinc* pertransit ad latus montis Ieyarim ab Aquilone,
ipsa est Cheסsalón, descendítque in Beth-שsémeש, & pertrāsit *in*
Timnáh.

11 Et peruenit contra Aquilonē partis Accaron ex latere: inclinatúrque Sechrona, & transit montem Baala: peruenitque in Iebneel, & magni Maris contra Occidentē fine cōcluditur.

Egreditúrque terminus ad latus yEcrón ad Aquilonem, &
circuit terminus iste ad שSichrón, pertransítque vsque ad mon-
tem Bayaláh, & *illinc* egreditur in Iabneאél: súntque exitus huius
termini ad Mare.

12 Hi sunt termini filiorum Iuda per circuitum in cognationibus suis.

Porrò terminus Occidentalis ad Mare magnum & terminum,
iste est terminus filiorū Iehudáh per circuitū, per familias suas. Sors Chaleb.

13 Caleb verò filio Iephone dedit partem in medio filiorū Iuda, sicut præceperat ei Dominus: Cariath-Arbe patris Enac, ipsa est Hebron.

Chaléb autem filio Iephunnéh dedit partem in medio filiorū
Iehudáh iuxta sermonem Iehouæ ad Iehoשsúay, Ciríath-arbáy
patris yAnác, ipsa est חHebrón.

14 [Deleuitque ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai, & Ahiman, & Tholma de stirpe Enac.

Expulítque inde Chaléb tres filios yAnác, שSeשsadi, & Anhi-
mán, & Thalmái, *qui fuerunt* filii yAnác.

15 Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-sépher, id est ciuitas literarum.

Ascēdítque inde ad habitatores Debir: cuius nomē antea fuit
Ciriáth-סsépher.

4 Et egreditur ויצא Et excurrit. Torrentem נחל Quidam volunt Nahal, quod torrentem significat, esse nomen loci: aut est Nilus. Vide infrà, versu 47. Egressus תוצאות fines. i. limites. q. d. desinit ad Mare mediterraneum.

5 Vsque ad extremitatem Iardén: עד־קצה הירדן .i. vsque ad eum locum in quo Iordanis influit in Mare salsum. Anguli Aquil. לפאת צפונה lateris Septentrionalis. A petra, &c. מלשון הים מקצה הירדן: *incipit* à promontorio [vel excursu *altero*] Maris *salsi* ab extremitate [siue, termino] Iardén. i. ab ea parte qua Iordanis influit Mare salsum. Vide paulo antè, versu primo.

6 Lapidē Bohan אבן בוהן אEben-bohan. nomen loci. 7 Ad Gilgal, אל־הגלגל versus Gilgal. Súntque exitus eius והיוה תוצאותיו i. desinit in עיEn-rogel.

8 En-rogél. עין רגל: Significat fontem, siue oculum fullonis, sic dicti quòd pedibus vestes mundet. Iebuסsæi היבוסי Iebusæorū. Ipsa est Ieruשs. היא ירושלים .i. Iebusæi habitant in Ierusalē. Ascendit insuper ועלה .i. progreditur.

9 Circuit antē ותאר הגבול Et describitur [siue vt quidā, figuratur] terminus. Alii, ducitque lineam terminus. i. lineam arcuatam siue obliquam quasi circino facit. Vel, Linea arcuata [siue obliqua] tendit terminus. i. sese confert. Alii, Deflectit autem limes iste. Et egreditur ויצא & excurrit. Circuitque ותאר ducitque lineam, id est sese confert. Alii, vergitque, aut deflectit. Idem verbum quod in principio huius versus, & infrà cap. 18. c. 14.

10 Gyrat ונסב Alii, vertit sese. i. tendit. Ad latus אל־כתף ad extremitatem. Ab Aquilone, מצפונה ad plagam Septentrionalem.

11 Egréditurque ויצא Excurritque. Et circuit ותאר & ducit lineam. Alii, deflectit. Idem verbum quod in principio noni versus. i. confert sese. Et *illinc* egreditur ויצאו & excurrit. i. pergit. Súntque exitus, &c. והיו תוצאות .i. tandem desinit in Mari.

12 Ad Mare magnum הימה הגדול sub. contendit. Mare magnum vocat Mare mediterraneum. i. terminus Occidentalis situs est iuxta Mare mediterraneum, & terminum eius, hoc est regionē finitimam Mari mediterraneo. q. d. Mare mediterraneum & regio illi finitima efficiunt terminum ac limites Occidentales eius. Iste est terminus זה גבול Ista est regio suis terminis definita.

13 In medio, &c. בתוך וגו׳ id est in tribu Iuda. Iuxta sermonem, &c. אל־פי יהוה ליהושע Ad verbum, Ad os Iehouæ ad Iehosuaע. i. de mandato Domini facto Iosue. Patris עAnac, אבי הענק patris gigantum. i. celeberrimi inter gigantes.

14 Inde משם .i. ex agro Hebron. Hæc sequentia de Chaleb per anticipationem dicuntur. nam mortuo Iosue facta sunt, vt legimus Iudic. cap. 1. c. 12. Filios עAnac, בני הענק filios gigantum. i. tres gigantes, siue tyrannos. Alii, filios Arba gigantis celebratissimi. Et sic infrà in fine versus.

15 Cuius nomen ושם־דבר Ad verbum, & nomen Debir.

Dixítque Chaléb, Qui percusserit Ciriáth-ɔséphér,& ceperit eã,
dabo ei yAchɔsáh filiam meam in vxorem.
Cepit autem eam yOthniél filius Cenáz 'fratris Chaléb: dedítque ei yAchɔsáh filiam suam in vxorem.

A patre Chaléb petit à patre terram irriguam.

'Fuítque quum veniret ipsa 'suasit illi vt peteret à patre suo agrum, '& descendit de asino, dixítque ei Chaléb, Quid tibi est?
Illa respondit, Da mihi 'benedictionem: quandoquidem terrã 'aridam dedisti mihi, da mihi 'fontes aquarum. Et dedit ei 'fontes superiores & fontes inferiores.
Ista est hæreditas tribus filiorum Iehudáh per familias suas.

Catalogus maiorũ vrbium tribus Iuda & minorum illis subditarum.

Fuerunt autem vrbes in extremitate tribus filiorum Iedudáh iuxta terminum ʼEdóm ad Meridien, Cabʃeʼel,& yEder,& Iagur,
Et Cináh,& Dimonáh,& yAdyadáh,
Et Cédeʃ,& ḥHaʃór,& Ithnán,
Zíph,& Thélem,& Beyalóth,
Et ḥHasór ḥHadatháh,& Cerióth, Heʃrón, ipsa est ḥHaʃór,
Amam,& ɔSemáy,& Moladáh,
Et ḥHaʃár, Gaddá,& ḥHeʃmón, Beth-phéleth,
Et ḥHaʃár-ʃuyál,& Beʼer-ʃébay,& Biziotheiá,
Bayalá,& yiim,& yAʃem,
Et ʼEltholád,& Cheɔsíl,& ḥHormáh,
Et ʃSiclág,& Madmannáh,& ɔSansannáh,
Et Lebaóth,& ʃSilḥhim,& yAin,& Rimón: omnes vrbes viginti & nouem,& villæ earum.
In planitie ʼEʃthaʼól,& ʃSoryáh,& Aʃnáh,
Et Zanóaḥh,& ʼyEn-gannim, Thaphúaḥh & ʼyEnám,
Iarmúth,& yAdulám, Sochóh,& yAzecáh,
Et ʃSayaráim,& yAditháim,& Gederáh, & Gederotháim: vrbes quatuordecim,& villæ earum.
ʃSenán,& ḥHadaʃáh,& Migdál-gád,
Et Dilyán,& Miɔspéh,& Iocthe'él,
Lachiʃ,& Boʃcáth,& yEglón,
Et Chabbón,& Laḥhmám,& Chithlíʃ,
Et Gederóth, Bethdagón, & Nayamáh,& Maccedáh: ciuitates sexdecim,& villæ earum.
Libnáh,& yEther,& yAʃán,
Et Iephtháḥh,& Aʃnáh,& Neʃib,
Et Cheyiláh,& Achzíb,& Mareʃáh: ciuitates nouem,& villæ earum.
'yEcrón & oppida eius,& villæ eius.
Ab yEcrón & ad mare, omnes quæ sunt 'ad latus Aʃdód,& villæ earum.
Aʃdód, oppida eius, & villæ eius: yAzzáh, oppida eius, & villæ eius 'vsque ad torrentem AEgypti,& Mare magnũ, '& terminus.
'Et in monte, ʃSamir,& Iathir,& ʃSochóh,

16 Dixitque Caleb, Qui percusserit Cariath sepher,& ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam vxorem.
17 Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb iunior: deditque ei Axam filiam suam vxorem.
18 Qui quum pergerent simul, suasa est à viro suo vt peteret à patre suo agrum: suspirauitque vt sedebat in asino. Cui Caleb, Quid habes, inquit?
19 At illa respôdit, Da mihi benedictionem: terram Australem & arentem dedisti mihi, iunge & irriguam. Dedit itaque ei Caleb irriguum superius & inferius.
20 Hæc est possessio tribus filiorum Iuda per cognationes suas.
21 Erántque ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Edom à Meridie: Cabseel & Eder & Iagur,
22 Et Cina & Dimona & Adada,
23 Et Cedes & Asor & Iethnan,
24 Ziph & Telem & Baloth,
25 Asor noua,& Carioth, Hesron, hæc est Asor,
26 Amam, Sama,& Molada,
27 Et Aser-gadda & Hassemõ & Beth phelet,
28 Et Haser-sual & Ber-sabee & Baziothia,
29 Et Baala & Iim & Esem,
30 Et Eltholad & Cesil & Harma:
31 Et Siceleg & Medemena & Sesena,
32 Lebaoth & Selim & Aen & Rẽmõ: omnes ciuitates vigintinouem,& villæ earum.
33 In campestribus verò, Estaol & Sarea & Asena,
34 Et Zanoe & En-gãnim & Taphua & Enaim,
35 Et Ierimoth & Adullam, Socho & Azeca,
36 Et Saráim & Adithâim & Gedera & Gederothâim: vrbes quatuordecim,& villæ earum.
37 Sanan & Hadassa & Magdal-gad,
38 Delean & Masepha & Iecthel,
39 Lachis & Bascath & Eglon,
40 Chebbon & Leheman & Cethlis,
41 Et Gideroth & Bethdagon & Naama & Maceda: ciuitates sedecim,& villæ earum.
42 Labana & Ether & Asan,
43 Iephtha & Esna & Nesib,
44 Et Ceila & Achzib & Maresa: ciuitates nouem,& villæ earum.
45 Accaron cum vicis & villulis suis.
46 Ab Accaron vsque ad mare, omnia quæ vergunt ad Azotum & viculos eius.
47 Azotus cum vicis & villulis suis. Gaza cum vicis & villulis suis, vsque ad Torrẽtem AEgypti, & Mare magnum terminus eius.
48 Et in monte, Samir & Iether & Socoth,

17 Fratris Caleb: אחי כלב frater Caleb. i. cognatus. vel nepos.
18 Fuitque quum veniret ipsa, ויהי בבואה Fuitque quum ingrederetur ipsa. sub. domum sponsi. q. d. quum deduceretur in domum sponsi sui. Suasit illi ותסיתהו incitauit eum. i. cœpit illi suadere vt peteret à patre suo agrum aliquem, hoc est regionem aliquam arabilem ac fertilem. Et descendit ותצנח & desiliit. deiecit sese de asino. i. descendendo de asino quo vehebatur, coniecit sese in pedes: quum scilicet pater non acquiesceret petitioni eius. 19 Benedictionem: ברכה .i. munus aliquod. Aridam הנגב Ad verbum, siccitatis. i. arentem, siticulosam. Fontes aquarum. גלותמים scaturigines aquarum. vnde scilicet possim irrigare terram arentem. Fontes superiores, &c. את גלות עליות וגו' .i. agrum in quo erant fontes in parte superiore & inferiore. Quidam Scaturigines superiores, interpretantur fontes erumpentes è terra: & inferiores scaturigines, puteos.
45 yEcron עקרון Metropolis scilicet,& vrbes illi subditæ. Sic in sequentibus. 46 Ad latus על יד .i. quæ adiacent.
47 Vsque ad torrentem AEg. עד נחל מצרים Quidam Nilum significari volunt. Alii tanquam nomen propriũ, vertunt, vsque ad Nahal AEgypti. vide suprà versu 4. Et terminus. וגבול & fines. sub. eius. 48 Et in monte, ובהר id est Et in montanis.

49 Et Dāna & Cariath-senna, hæc est Dabir.
50 Anab & Istemo & Anim,
51 Gosen & Holon & Gilo: ciuitates vndecim & villæ earum.
52 Arab & Ruma & Esaan.
53 Et Ianū & Beth-thaphua & Aphe-
G ca.
54 Athmatha & Cariath-arbe, hæc est Hebron, & Sior: ciuitates nouem & villæ earum.
55 Maon & Charmel & Ziph & Iota.
56 Iezrael & Iucadam & Zanoe,
57 Accain, Gabaa & Thāna: ciuitates decem, & villæ earum.
58 Halhul, & Beth-sur, & Gedor,
59 Mareth, & Beth-anoth, & Eltheco̅: ciuitates sex, & villæ earum.
60 Cariath-baal, hæc est Cariath-iari vrbs syluarum, & Arebba: ciuitates duæ & villæ earum.
61 In deserto: Beth-araba, Meddin, & Sachacha.
62 Et Nebsan, & Ciuitas salis, & Engaddi: ciuitates sex, & villæ earum.
63 Iebusæum autem habitatorem Ierusalem non potuerunt filii Iuda delere: habitauitque Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem vsque in præsentem diem. Cap. XVI.
1 Cecidit quoque sors filiorum Ioseph ab Iordane contra Iericho & aquas eius, ab Oriente: solitudo quæ ascendit de Iericho ad montem Beth-el.
2 Et egreditur de Beth-el Luzam: trāsitque terminum Archi, Ataroth.
3 Et descendit ad Occidentem iuxta terminum Iephleti, vsque ad termi-
B nos Beth-horon inferioris, & Gazer: finiuntúrque regiones eius Mari magno.
4 Possederúntque filii Ioseph, Manasses & Ephráim:
5 Et factus est terminus filiorum Ephráim per cognatioens suas: & possessio eorum contra Orientem Ataroth-adar, vsque Bethorō superiorē.
C 6 Egrediuntúrque confinia in mare. Machmethath verò Aquilonem respicit, & circuit terminos contra Orientem in Thanathselo: & pertrāsit ab Oriente Ianoe.
7 Descēditque de Ianoe in Ataroth & Naarátha: & peruenit in Iericho, egreditúrque ad Iordanem.
8 De Taphúa pertransit cōtra mare in Vallē arundineti, súntque egressus eius in mare salsissimum. hæc est possessio tribus filiorum Ephráim per fa-
D milias suas.

49 Et Dannáh, & Ciriath-סsannáh, ipsa est Debir.
50 Et yAnáb, & אEשsthemóh, & yAním.
51 Et Goשsán, & חHolón, & Gilóh: ciuitates vndecim, & villæ earū.
52 Arab, & Dumáh, & אEשsyán,
53 Et Ianúm, & Beth-thappúaחh, & Aphecáh,
54 Et חHumtáh, & Ciriath-arbáy, ipsa est חHebrón, & צSiyór: ciuitates nouem, & villæ earum.
55 Mayón, Charmél, & Ziph, & Iuttáh,
56 Et Izreyאél, & Iocdeyám, & Zanóaח.
57 Cáin, Gibyah, & Thimnáh: ciuitates decem, & villæ earum.
58 חHalחhul, & Beth-צsúr, & Gedór,
59 Et Mayaráth, & Beth-yanóth, & אElthecón: ciuitates sex, & villæ earum.
60 Ciriath-báyal, ipsa est Ciriath-ieyarím, & Rabbáh: ciuitates duæ, & villæ earum.
61 In deserto: Beth-yarabáh, Middin, & סSechacháh,
62 Et Nibשsán, & Ciuitas salis, & יyEn-gedi: ciuitates sex, & villæ earum.
63 Porrò Iebuסsæos habitatores Ieruשsaláim non potuerunt filii Iehudáh expellere: itaque habitauit Iebusæus cum filiis Iehudáh in Ieruשsaláim vsque ad diem hanc. Cap. XVI.
1 EGressa est autē sors filiis Ioסséph à Iardén Ierinhó, ad aquas Ierinhó, ad Orientem, *ad* desertum quod ascendit à Ierinhó in montem Beth-אél. Sors Ephraim.
2 Egreditúrque à Beth-אél in Luz, & *hinc* pertransit ad terminū אArchi yAtaróth.
3 Postea ascendit ad Mare, ad terminum Iaphleti, vsque ad terminum Beth-חhorón inferiorē, & vsque ad Gázer, súntque exitus eius ad Mare.
4 Itaque hæreditatem acceperūt filii Ioסséph, Menaשsch & אEphráim:
5 Fuit autem terminus filiorū אEphráim per familias suas: fuit inquam terminus hæreditatis eorū ad Orientē *ab* yAtróh אAddár, vsque ad Beth-חhorón superiorem.
6 Et exit terminus ille ad Mare, ad Michmethah ab Aquilone: & circumit terminus ad Orientē *ad* Thaanathשsilóh, & transit illam ab Oriente *ad* Ianóaחh.
7 Et descendit à Ianóaחh in yAtharóth, & Nayaráth, & peruenit in Ierinhó, egreditúrque ad Iardén.
8 A Thappúaחh pergit terminus ad Mare ad Torrentem arundinis, súntque exitus eius ad Mare. hæc est hæreditas tribus filiorū אEphráim per familias suas.

62 Et ciuitas salis, ועיר־המלח quæ scilicet sita est iuxtà Mare salsum, & dedit nomen mari.
63 Porrò Iebusסæos ואת־היבוסי Iebusæi illi non erant de septem illis populis, sed originem trahebāt à Iebus qui erat de stirpe Philisthæorum. Cum filiis את־בני iuxta filios. erant enim contigui tribui Iehuda. Vsque ad diem hanc עד־היום הזה: vsque in hodiernū diem. Hoc dicitur respectu temporis quo hæc scripta sunt.

IN CAPVT XVI.

1 Egressa est autem sors ויצא Quidam per præsens vertunt, Egreditur autem [siue excurrit] sors filiorum, &c. Ierichó, יריחו .i. qua parte fluit iuxta Iericho. Ad aquas Ierinhóh, למי יריחו Nomen loci. In montē Beth-אel בהר בית־אל: in montanis [per montana] ad Beth-אel. 2 Luz, לוזה non est illa cui indidit nomen Iaacob. Archi הארכי .i. Archæorum. 3 Ad Mare, ad ter. Iaph. ימה אל גבול היפלטי versus Occidentē, ad fines Iaphlitæorum. Súntque exitus, &c. והיו תוצאותיו ימה: .i. tandem desinit vel finitur in Mari, nempe mediterraneo. 5 Ad Orientem מזרחה ab ortu solis. id est incipit à latere Orientali. Describitur latitudo hæreditatis filiorum Ephraim, quæ respicit ortum solis. 6 Et exit ויצא Et excurrit. Describitur longitudo eius ab Occasu, vergendo ad Ortum. Terminus ille הגבול Occidentalis scilicet. Ab Aquilone: מצפן .i. quæ quidem vergit ad Septentrionem. Et circumit term. ונסב הגבול & vertit sese terminus. i. linea describens terminū ac fines. Ab Oriente ad Ianóaחh מזרחה ינוחה: Quidam Hebræorum exponunt, ab Oriente Ianóaחh. 7 Egreditúrque ויצא excurritque. 8 A Thappuaחh pergit. מתפוח ילך Describitur regressus lōgitudinis versus Occasum. Pergit terminus. i. regreditur linea describēs terminū ac fines, ad Occasum. vnde scilicet venerat. Súntque exitus e. &c. והיו תוצאותיו הימה .i. ac tandē excurrit, hoc est finitur Mari mediterraneo.

"Et vrbes separatæ filiis אEphráim in medio hæreditatis filiorũ 9
Menaשּׁéh,"omnes vrbes, & villæ earum.
Neque expulerunt Chenaעanæum habitantem inGázer:itaque 10
habitauit Chenaעanæus in medio אEphráim vsque ad diem hãc,
& fuit"tributo seruiens. Cap.XVII.
FVit quoque"sors tribui Menaשּׁéh, (ipse enim fuit primoge- 1
nitus Iooséph,) ipsi Machir primogenito Menaשּׁéh patri Gil
yád(Ipse enim fuit vir bellicosus) fuit inquã ei Gilyád & Baשán.
"Fuit item filiis Menaשּׁéh"reliquis per familias suas, filiis עA- 2
biyézer,& filiis חHélec,& filiis Aשׂriél, & filiis שSéchem, & filiis
חHépher, & filiis Semidáy. isti sunt"filii Menaשּׁéh filii Ioosèph
mares per familias suas.
Porrò צSelophehád filio חHépher,filii Gilyád,filii Machir,filii 3
Menaשּׁéh non fuerunt filii,sed filiæ:"quarum ista sunt nomina,
Machaláh,& Noyáh,חHogláh,Milcháh,& Thirצáh.
"Hæ accesserunt in conspectum אElyazár sacerdotis, & in con- 4
spectum Iehoשּׁúaע filii Nun, atque in conspectum principum,
dicendo, Iehouáh præcepit Moשéh vt daret nobis hæreditatem
"in medio fratrum nostrorũ. Itaque dedit eis iuxta sermonem Ie
houæ,hæreditatem"in medio fratrum patris earum.
"Et ceciderunt hæreditates Menaשּׁéh decem, præter terram 5
Gilyád & Baשán,quæ erant trans Iardén.
Filiæ enim Menaשּׁéh sortitæ sunt hæreditatẽ in medio filio- 6
rum eius:terra autem Gilyád fuit"filiis Menaשּׁéh reliquis.
"Fuit autẽ terminus Menaשּׁéh ab Asér *ad* Michmetháh quæ est 7
coram שSechém,"& pergit terminus ad dexteram"ad habitatores
עEn-thappúanh.
Ipsius Menaשּׁéh fuit terra Thappúanh:"at Thappúanh *quæ erat* 8
"ad terminum Menaשּׁéh,est filiorum אEphráim.
"Descenditque terminus *ad* Torrentem arundinis ad Meridiem 9
ipsius Torrẽtis:"ciuitates istæ *tribus* אEphráim *sunt* "in medio ciuita-
tum Menaשּׁéh: at terminus Menaשּׁéh est ab Aquilone ipsius
Torrentis:"suntque exitus eius ad Mare:
"Ad Meridiem est ipsius אEphráim, & ad Aquilonẽ ipsius Me- 10
naשּׁéh, "estque Mare terminus eius,"& in Aשér occurrunt se ab
Aquilone, & in Iשּׂachár ab Oriente.
Fuitque ipsi Menaשּׁéh in Iשּׂachár & in Aשér,Beth-שeán,& 11
oppida eius:& Ibleyám,& oppida eius:"& habitatores Dor,& op-

Chananæus

Sors dimidiæ tribus Manasse.

Salphaad filiab[9] datur possessio.

9 Vrbésque separatæ sunt filiis Ephráim in medio possessionis filiorũ Manasse,& villæ earum.

10 Et non interfecerunt filii Ephráim Chananæum qui habitabat in Gazer: habitauitque Chananæus in medio Ephráim vsque in diem hanc tributarius. Cap. XVII.

1 CEcidit autem sors tribui Manasse(ipse enim est primogenitus Ioseph) Machir primogenito Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitque possessionem Galaad & Basan.

2 Et reliquis filiorum Manasse iuxta familias suas, filiis Abi-ezer, & filiis Helec,& filiis Esriel,& filiis Sechem, & filiis Hepher, & filiis Semida. isti sunt filii Manasse filii Ioseph, mares, per cognationes suas. Nume.26.d.

3 Salphaad verò filio Hepher filii Galaad filii Machir filii Manasse non erant filii,sed solæ filiæ:quarũ ista sunt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Thersa. Nume.27.a.1 & 36.a.1

4 Venerũntque in conspectu Eleazari sacerdotis,& Iosue filii Nun, & principum, dicentes, Dominus præcepit per manum Moysi vt daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorũ. deditque eis iuxta imperium Domini possessionem in medio fratrum patris earum. B

5 Et ceciderunt funiculi Manasse, decem, absque terra-Galaad & Basan trans Iordanem.

6 Filiæ enim Manasse possederũt hæreditatem in medio filiorũ eius: terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant.

7 Fuitque terminus Manasse ab Aser, Machmathath, quæ respicit Sichem: & egreditur ad dexteram iuxta habitatores Fontis Taphuæ.

8 Etenim in sorte Manasse ceciderat terra Taphuæ, quæ est iuxta terminos Manasse filiorum Ephráim.

9 Descenditque terminus Vallis-arundineti in Meridiem torrentis ciuitatũ Ephráim, quæ in medio sunt vrbium Manasse: terminus Manasse ab Aquilone torrẽtis, & exitus eius pergit ad mare: C

10 Ita vt possessio Ephráim sit ab Austro,& ab Aquilone Manasse,& vtrãque claudat mare, & cõiungantur sibi in tribu Aser ab Aquilone, & in tribu Issachar ab Oriente.

11 Fuitque hæreditas Manasse in Issachar & in Aser, Beth san & viculi eius,& Ieblaam cum viculis suis, & ha

9 Et vrbes separatæ והערים המבדלות Et vrbes segregatæ.i.sunt in ea hæreditates & vrbes separatæ. Omnes vrbes,&c.: כל הערים וחצריהן Nonnihil hic subaudiunt quidam,omnes inquam vrbes quæ ad eos pertinent,&c.

10 Tributo seruiens.: למס עובד Ad verbum,in tributum seruientis.i.fuerunt illi tributarii & serui.

IN CAPVT XVII.

1 Sors הגורל .i.hæreditas sorte assignata. 2 Fuit item filiis ויהי לבני .i.nepotibus Manasse fuit hæreditas. Reliquis הנותרים .i. alteri dimidiæ tribui Manasse. Filii בני id est nepotes. 3 Quarũ ista sunt nomina ואלה שמות בנותיו Ad verbũ,& ista sunt nomina filiarum eius. 4 Hæ accesserunt ותקרבנה Ad verbum,Et accesserunt. De his filiabus Salphaad vide Nume.27.a.1.& 36.a.1 In medio frat.no. בתוך אחינו .i.inter cognatos nostros. 5 Et ceciderunt,&c. ויפלו חבלי־מנשה עשרה .i.habuit decem portiones. Dicunt Hebræi, Sex illæ familiæ suprà memoratæ acceperunt sex portiones.& filiæ Salphaad quatuor, nempe portionem patris sui:& duas pro auo suo Hepher, quòd fuerit primogenitus:& vnam pro fratre patris sui, qui mortuus erat in deserto absque liberis. Et illi tres egressi fuerant ex AEgypto:ideo debebatur illis portio in distributione hæreditatis.

6 Filiis Menaשּׁéh reliquis לבני־מנשה הנותרים .i.alteri dimidiæ tribui Manassæ.

7 Fuit autem terminus ויהי גבול Describitur situs hæreditatis tribus Manasse ad latus Australe. Fuit autem,id est peruenit,siue tendit terminus,hoc est linea finiens ac terminans,ab ea parte qua habet tribum Aser sibi coniunctã. Et pergit terminus והלך הגבול אל הימין & abit terminus.i.[qui inde progreditur]ad partem Australem. Ad habitatores אל יושבי .i.ad ciuitatem. Sic infrà.

8 At Thappuah ותפוח vrbs scilicet ipsa. Ad terminũ Menaשּׁéh אל גבול מנשה iuxta fines Manasse.i.contermina tribui Manasse.

9 Descenditque terminus וירד הגבול .i. Et hinc, à Thappuah scilicet descendit retrocedendo,hoc est reuertendo vnde venerat. Ciuitates istæ ערים האלה vrbes istæ. quæ scilicet sunt à Thappuah vsque ad Torrentem arundinis. In medio ciuitatum בתוך ערי .i.includũtur in tribu Manasse. Suntque exitus eius,&c. ויהי תוצאותיו הימה vt præcedenti capite,versu 8.q.d.hinc excurrit ad Occasum vnde cœperat.

10 Ad Meridiem. נגבה i.quod vertitur ad Austrum, est sors ipsius Ephraim. Estque Mare,&c. ויהי הים גבולו .i.ad Occasum terminatur Mari mediterraneo. Et in Aשér occurrunt ובאשר יפגעון Fut.Heb.pro præs.Et in Aser incurrunt, nempe filii Manasse.i.ad plagã Septentrionalem coniungitur tribus Manasse cum tribu Aser,& eam sibi coniunctam habet.

11 Et habitatores ואת יושבי & ciues.i.& ciuitas.

bitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum viculis suis: similiterque habitatores Thenach cum viculis suis, & habitatores Mageddo cum viculis suis, & tertia pars vrbis Nopheth.

Nec potuerunt filii Manasse has ciuitates subuertere, sed cœpit Chananæus habitare in terra ista.

Post quam autem conualuerunt filii Israel, subiecerunt Chananæos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.

Loquutique sunt filii Ioseph ad Iosue, & dixerunt, Quare dedisti mihi possessionem sortis & funiculi vnius, quum sim tãtæ multitudinis, & bene dixerit mihi Dominus?

D

Ad quos Iosue ait, Si populus multus es, ascende in syluã, & succide tibi spatia in terra Pherezæi & Raphaĩ: quia angusta est tibi possessio montis Ephraim.

Cui responderunt filii Ioseph, Non poterimus ad montana conscendere, quum ferreis curribus vtãtur Chananæi qui habitant in terra campestri, in qua sitæ sunt Beth-san cum viculis suis, & Iezrael mediam possidẽs vallem.

Dixitque Iosue ad domum Ioseph Ephraim & Manasse, Populus multus es, & magnæ fortitudinis, nõ habebis sortem vnam:

B

Sed transibis ad montem, & succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia: & poteris vltrà procedere quum subuerteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus & esse fortissimum.

Cap. XVIII.

Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculũ testimonii, & fuit eis terra subiecta.

Remanserant autem filiorũ Israel septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas.

C

Ad quos Iosue ait, Vsquequo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendã terram, quã Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis?

Eligite de singulis tribubus ternos viros: vt mittam eos, & pergant atque circumeant terram, & describãt eam iuxta terminum vniuscuiusque multitudinis: referãtque ad me quod descripserint.

---

pida eius: & habitatores ʏEn-dór, & oppida eius: & habitatores
Thaʏanách, & oppida eius: & habitatores Magiddó, & oppida eius,
tres regiones.
12 Et non potuerunt filii Menaʋʃʃéh expellere *habitatores* vrbium i-
starum, sed cœpit Chenaʏanæus habitare in terra ipsa.
13 Quum autem roborati essent filii Iʋsraél, posuerunt Chenaʏa
næum tributarium, nec expellendo expulerunt eum.
14 Loquuti sunt autem filii Iosséph ad Iehoʋʃúaʏ, dicẽdo, Cur de
disti mihi in hæreditatem sortem vnam, & hæreditatem vnã, quũ
ego sim populus multus, itaquòd hucusque benedixerit mihi
Iehouáh?
15 Dixítque ad eos Iehoʋʃúaʏ, Si populus multus es, ascende in
syluã, & succíde tibi illic in terra Perizæi, & Rephaím, si angustus
est tibi mons אEphráim.
16 Cui responderunt filii Iosséph, Non sufficiet nobis mons ille:
& currus ferrei sunt in omni Chenaʏanæo qui habitat in terra val
lis, *&* ei qui *habitat* in Beth-ʋʃeán & oppidis eius, & ei qui *habitat* in
valle Izreʏél.
17 Dixítque Iehoʋʃúaʏ ad domum Iosséph, *nempe* ad אEphráim &
Menaʋʃʃéh, dicẽdo, Populus multus es, & fortitudo magna est ti-
bi: non erit tibi sors vnica:
18 Mons enim erit tibi, quia sylua est: succídes ergo eam, & erũt
tibi exitus eius: quia expelles Chenaʏanæum, quãquam currus
ferrei sint ei, quanquam fortis sit.

Cap. XVIII.

1 Congregata est autem vniuersa multitudo filiorum Iʋsraél
in ʋSilóh, & collocauerunt ibi tabernaculum ecclesiæ, post-
quam terra subiecta erat coram eis.
2 Remanserãt autem è filiis Iʋsraél quibus non diuiserant hæ
reditatem suam, septem tribus.
3 Dixítque Iehoʋʃúaʏ ad filios Iʋsraél, Vsquequo cessatis in-
gredi, vt possideatis terram quã dedit nobis Iehouáh Deus Pa-
trum vestrorum?
4 Tradite ex vobis tres viros per tribum, quos mittam: surgént-
que, & ambulabunt per terram, describéntque eam iuxta hæredi-
tatem suam, postea reuertentur ad me.

Chananæi tributarii filiis Israel.

Filii Ioseph, Manasse & Ephráim petunt maiorem possessionem.

Mittuntur qui describant terrã pro reliquis septem tribubus inter filios Ioseph & Iuda.

Tres regiones. ! שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת tria climata. ipsius Dor scilicet.

12 Et non potuerunt וְלֹא יָכְלוּ sub. in principio. vel tum. *Habitatores* vrbiũ ist. אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה Ad verbum, vrbes istas. Sed cœpit וַיּוֹאֶל sed [proinde] voluit. optauit. 13 Quum autẽ roborati ess. וַיְהִי כִּי חָזְקוּ Ad verbũ, Et fuit, quũ roborati essent. vel fortiores facti essent. i. collegissent vires. Posuerunt Chenʏa. trib. וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לְמַס Ad verbum, dederunt Chenaʏanæum in tributum. i. reddiderunt tributarios Chananæos contra præceptum Domini. 14 Loquuti sunt autem וַיְדַבְּרוּ .i. expostulauerunt autẽ filii Ioseph: maximè qui erant de tribu Manasse, cum Iosue. Ita quòd hucusque, &c. עַד אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרְכַנִי intantum hucusque benedixit mihi Iehouáh?

15 Si populus multus es, אִם־עַם־רַב אַתָּה .i. Quum populus multus sis, ascende in syluam, id est ad montem qui plenus est nemoribus. Et succide tibi illic וּבֵרֵאתָ שָׁם לְךָ & præcide tibi illic. sub. arbores, vt ædifices illic: præpara inquã tibi locum habitationis in regione Pherezæorum & gigantũ. Alii, & præpares tibi illic. sub. locũ habitationis. Alii, & elige tibi illic. sub. locũ ad habitandum. vide paulo pòst, versu vltimo. Si angustus est tibi כִּי־אָץ לְךָ si videatur tibi angustus. 16 Non sufficiet לֹא־יִמָּצֵא sub. ad habitandum. Ferrei בַּרְזֶל .i. falcati. In terra vallis, בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק in terra planitiei .i. apud omnes Chananæos qui habitant in regione plana & campestri. In valle בְּעֵמֶק in planitie. vltra montem scilicet. 17 Vnica: אֶחָד : definita scilicet ac præcisa, quam habitare non possis.

18 Mons enim, &c. כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא Nam mons erit tuus: est enim sylua. q. d. est inutilis fratri tuo. est enim plenus arboribus. Succides ergo eam, וּבֵרֵאתוֹ præcide ergo illam. i. repurga illam arboribus. Et erunt tibi exitus e. וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו .i. hac ratione vltrà poteris progredi. Quia expelles כִּי־תוֹרִישׁ quum expuleris. sub. quandoquidem poterunt alioqui tibi nocere. Quanquam כִּי Quidam vertunt, quum expuleris: istud כִּי per quia vertunt, quia currus ferrei illis, *&* quia fortes sunt. i. quia habent currus falcatos, siue quos dicis habere currus falcatos, eósque fortes esse.

IN CAPVT XVIII.

1 Congregata, &c. וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת וגו׳ Ad verbum, Congregati sunt autem totus cœtus, &c. Postquam terra וְהָאָרֶץ Ad verbum, & terra. i. posteaquam terra fuit subiugata ab illis. 2 Remanserant autem וַיִּוָּתְרוּ Supererant autem. Reliqui autem erant. 3 Cessatis מִתְרַפִּים segnes estis. remissi. negligentes. i. Quousque tandem estis animo remisso, & non ingredimini ad possidendã terram? siue, non accingimini ad occupandam terrã? 4 Per tribum, לַשָּׁבֶט per singulas tribus. i. ex singulis tribubus. Qos mittã: וְאֶשְׁלָחֵם Ad verbum, & mittam eos. Surgéntque, וְיָקֻמוּ .i. accingent sese itineri. Iuxta hæreditatem suam, לְפִי נַחֲלָתָם .i. iuxta rationem hæreditatis quam accipere debent.

'Et partientur eam in septem portiones: Iehudáh stabit "in fini 5
bus suis à Meridie: '& familiæ Ioosḗph stabunt in finibus suis ab A
quilone.

Diuidite vobis terrã in septempar tes: Iudas sit in terminis suis ab Australi plaga, & domus Ioseph ab Aquilone:

'Vósque describatis terram in septem partes, '& afferatis ad me 6
huc: "tum proiiciam vobis sortem hîc corã Iehouáh Deo nostro.

Mediam inter hos terram in septẽ partes describite: & huc venietis ad me, vt coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem.

"Non est enim pars Leuitis in medio vestri, quia 'sacerdotium 7
Iehouæ est hæreditas eius: Gad autem & Reʼubén, & dimidia tri
bus Menaʃʃéh acceperunt hæreditatem suam citra Iardén ad 'O-
rientem, quam dedit eis Moʃéh seruus Iehouæ.

Quia non est inter vos pars Leuitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hæreditas. Gad autem & Rubẽ, & dimidia tribus Manasse iam acceperant possessiones suas trans Iordanem ad Orientalem plagam: quas dedit eis Moyses famulus Domini. B

Surrexerúntque viri illi, atque abierũt, præcepítque Iehoʃúay 8
istis qui ibãt vt describerent terram, dicendo, Ite, & ambulate per
terram, ac describite eam: postea reuertemini ad me, & hîc proii-
ciam vobis sortem coram Iehouáh in ʃilóh.

Cúmque surrexissent viri vt pergerent ad describendam terram, præcepit eis Iosue, dicens, Circuite terram, & describite eam: ac reuertimini ad me, vt hic coram Domino, in Silo mittam vobis sortem.

Abierunt itaque viri, & transierunt per terram, atque descripse 9
runt eam per vrbes in septem partes, 'in libro: reuersíque sunt ad
Iehoʃúay ad castra *in* ʃilóh.

Itaque perrexerunt: & lustrantes eam, in septem partes diuiserunt, scribẽtes in volumine: reuersique sunt ad Iosue in castra Silo.

Misit autem eis Iehoʃúay sortem in ʃilóh coram Iehouáh: 10
partitúsque est ibi Iehoʃúay terram filiis Iʃraʼél secundũ par-
tes eorum.

Qui misit sortes coram Domino in Silo, diuisitque terram filiis Israel in septem partes.

Sors filiorum Beniamin.

Ascendit autem sors tribus filiorum Biniamin per familias suas 11
'& exiuit terminus sortis eorũ inter filios Iehudah & filios Ioseph:

Et ascendit sors prima filiorũ Beniamin per familias suas, vt possiderẽt terrã inter filios Iuda & filios Ioseph.

'Fuitque eis terminus ad latus Aquilonis à Iardén: & ascẽdit ter 12
minus ad latus Ierinhó ab Aquilone, 'ascendítque in montem ad
mare, ac exitus eius sunt ad desertum Beth-ʼáuen.

Fuitque terminus eorum cõtra Aquilonem à Iordane: pergens iuxta latus Iericho Septentrionalis plagæ, & inde cõtra Occidentẽ ad montana conscendens, & perueniens ad solitudinem Beth áuen.

Luza quæ & Beth-el.

Illinc autẽ pertransit terminus in Luz ad latus Luz Austra- 13
le ("ipsa est Beth-ʼél) & descendit terminus in ʕAteróth-Adár,
iuxta montem qui est à Meridie ipsi Beth-nhorón inferiori.

Atque pertransiens iuxta Luzã ad Meridiẽ, ipsa est Beth-el: descẽditque in Ataroth ad dar in montemqui est ad Meridiem Bet-horon inferioris:

'Et designatur terminus, circuítque ad latus Maris ad Meridiẽ, à 14
monte qui est eregione Beth-nhorón, ad Meridiem: súntque exi-
tus eius ad Ciriath-báʕal (ipsa est Ciriáth-Ieʕarím) vrbẽ filiorum
Iehudáh. hoc est latus Maris.

Cariath-bàal.

Et inclinatur circuiens contra mare ad Meridiem montis qui respicit Bet-horon contra Africum: súntque exitus eius in Cariath-báal, quæ vocatur & Cariath-iarim, vrbem filiorũ Iuda. hæc est plaga contra mare, ad Occidentem.

Latus autẽ ad Meridiẽ, 'ab extremo Ciriáth-Ieʕarím: 'itaq; exit 15
terminus ad Mare, exit inquam ad fontem aquarũ Nephthóanh.

A Meridie autẽ ex parte Cariathiarim egreditur terminus cõtra mare, & peruenit vsque ad fontẽ aquarum Nephtôa,

'Et descendit terminus ad extremum montis qui est eregione 16
vallis Ben-hinnóm, quíque est "in valle Rephaím ad Aquilonem,
descendítque ad vallem Hinnóm ad latus 'Iebuʃæi ad Meridiem,
& *illinc* descendit ad ʕEn-rogél.

Descenditque in partem montis qui respicit Vallem filiorũ Hennóm: & est contra Septentrionalẽ plagam in extrema parte Vallis-Raphaim. Descenditque in Ge-Ennom, id est Vallẽ Ennom, iuxta latus Iebusæi ad Austrũ: & peruenit ad Fontẽ-rogel,

"Et circuit ab Aquilone, & exit ad En-ʃémeʃ, atq; egreditur 17
ad 'Gelilóth, quæ est eregione contra ascensum Adummím: &

Transiens ad Aquilonem, & egrediens ad En-semes, id est fontem-solis: & pertransit vsque ad Tumulos qui sunt eregione ascẽsus Adommim:

5 Et partientur, &c. והתחלקו אתה לשבעה חלקים Ad verbum, Et partientur sese in ea iuxta septem partes. In finib. suis על־גבולו in prouincia sua. Ad verbũ, iuxta terminum suum. Et familiæ Ioseph ובית יוסף i. tribus Ephraim cum dimidia tribu Manasse. q. d seclusa tamen terra quam iam possidẽt tribus Iuda & Ioseph. 6 Vósque ואתם Vos ergo. qui scilicet estis mihi oblati à fratribus vestris. Et afferatis ad me הבאתם אלי sub. descriptionẽ. Tum proiiciam vobis, &c. וירית לכם גורל i. missis sortibus assignabo singulis hæreditatem coram Deo vestro à quo temperantur sortes. 7 Non est enim, &c. כי אין חלק i. Nullam partem capient Leuitæ inter vos. Sacerdotium Ieh. כהנת יהוה hoc est à Domino institutum. q. d. vice hæreditatis habebunt quæ Sacerdotes accipere debent ex præcepto Domini. Citra מעבר Refert ingressum filiorum Israel in Terram sanctam. 9 In libro על־ספר in tabulis.

11 Et exiuit terminus sortis e. ויצא גבול גורלם i. euenit vt prouincia illis sorte assignata: sita fuerit inter filios Iuda & Ioseph.

12 Fuitque eis, &c. ויהי להם וגו Describit longitudinem sortis Beniamin, & incipit à latere Aquilonari, siue quod Aquilonem respicit. Ascenditque, &c. ועלה הגבול אל־כתף i. tenditque per montana Iericho versus Mare, siue Occidentem.

13 Ipsa est Beth-ʼel היא בית־אל Duplex est Bethel, altera filiorum Beniamin, altera in tribu Ephraim, quæ est Luz.

14 Et designatur terminus, ותאר הגבול Et lineam circularẽ [siue obliquã] ducit. i. ducendo lineam circularem, tendit & vertit se per angulũ Occidentalem ad Meridiem, &c. Is angulus est Australis Occidentalis, id est, fit ex linea Australi & Occidentali: contrà prior erat Aquilonaris Occidentalis. Quidam vertunt. Et circuit. Idem verbum quod suprà, cap. 15. b. 9. Describit latus Occidentale latitudinis.

15 Ab extremo מקצה sub. est, vel incipit. Describit terminum, siue latus Australe, quod quidem vergit ab Occasu ad Orientem. Itaque exit ויצא itaque egreditur. Ad verbũ, & exiuit. 16 Et descendit terminus וירד הגבול i. à termino Occidẽtali ducitur funiculus vel linea ad, &c. In valle Reph. בעמק רפאים in planitie Rephaim. Quidam vertũt, in ʕEmec Rephaim. vt sit nomen loci. i. qui est in parte Aquilonari vallis Rephaim. Iebusæi היבוסי i. ad latus Australe Iebusæorum habitantium in Ierusalem. Dicunt quidã Ierusalem esse in duabus trbuibus, in tribu Iuda & Beniamin, sed maximam partem esse in tribu Beniamin.

17 Et circuit ותאר Et lineam circularẽ ducit. sub. illinc à Septentrione. q. d. relicto Septentrione. Geliloth גלילות aliâs dicitur Calgal.

descenditque Aben-Boen, id est lapidem Boen filii Ruben.
D Et pertransit ex latere Aquilonis ad campestria: descenditque in planitiem,
Et prætergreditur cõtra Aquilonẽ Beth-hagla: súntque exitus eius contra Linguã maris salsissimi ab Aquilone in fine Iordanis ad australẽ plagam.
Qui est terminus illius ab Oriẽte, hæc est possessio filiorũ Beniamin per terminos suos in circuitu, & familias suas.
Fuerúntque ciuitates eius, Iericho & Beth-hagla & Vallis casis.
Beth-araba & Samarãi & Beth-el
Et Auim & Aphara & Ophera,
Villa-hemona & Ophni, & Gabee: ciuitates duodecim, & villæ earum.
Gabaon & Rama & Beroth,
Et Mesphe, & Caphara & Amosa,
Et Recem, Iarephel, & Tharela
Et Sela, Eleph, & Iebus, quæ est Ierusalẽ Gabaath & Cariath: ciuitates quatuordecim, & villæ earum. Hæc est possessio filiorum Beniamin iuxta familias suas.

Cap. XIX.

Et egressa est sors secunda filiorũ Simeon per cognationes suas: fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda:
Ber-sabee, & Sabee, & Molada,
Et Haser-sual, Bala & Asem,
Et Eltholad, Bethul & Harma,
Et Siceleg & Beth marchaboth & Haser-susa,
Et Beth-lebaoth & Sarohẽ, ciuitates tredecim, & villæ earum.
Ain, & Remmõ, & Athar & Asan, ciuitates quatuor, & villæ earum.
Omnes viculi per circuitũ vrbium istarum vsque ad Baalath, Beer, Ramath contra Australem plagam. hæc est hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas,
In possessione & funiculo filiorum Iuda: quia maior erat. & idcirco filii Simeon possederunt in medio hæreditatis eorum.
Ceciditque sors filiorum Zabulon per cognationes suas: & factus est terminus possessionis eorum vsque Sarid.
Ascenditque de Mari & Merala, & peruenit in Debbáseth: vsque ad Torrentem qui est contra Ieconam.
Et reuertitur de Sarid cõtra Orientem in finem Chaseleth thabor: & egreditur ad Dabéreth, ascẽditque cõtra Iaphie.

descendit אEben Bóhan filii Reאubén.
18 Illinc pertransit ad latus quod est e regione planitiei ad Aquilo-
nem; & descendit in עArabáh.
19 Inde pertransit terminus ad latus Bethחhogláh ad Aquilonem:
súntque exitus termini ad limitem Maris salis ad Aquilonem,
ad extremum Iardén ad Meridiem. iste est terminus Austri.
20 Et Iardén terminat eum ad latus Orientis. Ista est hæreditas fi-
liorum Biniamin per terminos suos in circuitu per familias suas.
21 Fuerúntque vrbes istæ tribus filiorum Biniamin per familias
suas, Ierichó, & Beth-חhogláh, & vallis Cezisz,
22 Et Beth-עarabáh, & צSemaráim, & Beth-אél,
23 Et עAuim, & Paráh, & עOphráh,
24 Et villa Haעamonái, & עOphni, & Gabáע: ciuitates duodecim,
& villæ earum.
25 Gibעón, & Ramáh, & Beאeróth,
26 Et Mizpéh, & Chephiráh, & Moצáh,
27 Et Récem, & Irpeאél, & Tharaláh.
28 Et צSelah אEléph, & Iebuסi (ipsa est Ieruשaláim,) Gibעáth, Cir
iáth, ciuitates quatuordecim, & villæ earum. ista est hæreditas fi-
liorum Biniamin per familias suas. Cap. XIX.
1 Egressa est autem sors secunda ipsi שSimעón, tribui filiorum Sors Simeon.
שSimeעón per familias suas: & fuit hæreditas eorũ in medio
hæreditatis filiorum Iehudáh.
2 Fuítque eis in hæreditate eorum Beאer-שsebaע, & שSébaע, &
Moladáh,
3 Et חHazár-שsuעál, & Bálah, & עAzém,
4 Et אEltholád, & Bethúl, & חHormah,
5 Et צSiclág, & Beth-marchabóth, & חHazárסusáh,
6 Et Beth-lebaאóth, & שSaruחẽ: ciuitates tredecĩ, & villæ earũ.
7 עAín, Rimmón, & עEther, & עAשán: ciuitates quatuor, & villæ earum.
8 Et omnes villæ quæ erant per circuitus vrbium istarum vsque
ad Baעaláth-beאér, Rámath Australem. Ista est hæreditas tribus
filiorum שSimעón per familias suas.
9 De portione filiorũ Iehudáh facta fuit hæreditas filiorũ שSim
עón: erat enim portio filiorum Iehudáh maior ipsis, itaque hæ-
reditatem acceperunt filii שSimעón in medio hæreditatis eorũ.
10 Ascendit autem sors tertia filiis Zebulún per familias suas: & Zabulon.
fuit terminus hæreditatis eorum vsque ad שSarid.
11 Ascendítque terminus eorum ad Mare, & Marעaláh, & pertin-
git ad Dabbaשeth: peruenítque ad flumen quod est e regione
Iocneעám.
12 Reuertitúrque à שSarid ad Orientem *id est* ad ortum solis, ad ter
minum Chiסlóth Thabór, & *illinc* egreditur ad Dobráth, & ascen-
dit *in* Iaphíaע.

18 Illinc pertransit ועבר Ad verbum, Et pertransiuit. עArabah הערבה Hæc etiam Beth-arabah dicitur: non est autem ea quæ enumeratur in catalogo vrbium. 19 Beth-חhogla בית־חגלה Non est ea quæ recensetur in catalogo vrbium. Ad limitem Maris salis אל־לשון ים המלח ad excursum Maris salis. i. ad locum illum in quo mare illud salsum excurrit in terras. Ad extremũ Iarden אל־קצה הירדן. i. ad locum vbi Iordanis influit in mare. 20 Et Iarden והירדן Descriptio alterius lateris latitudinis quod respicit Orientem. 24 Et villa Haעamonái וכפר העמוני Et Chepher & Haעamonai. Omnes istæ vrbes sitæ sunt inter tribum Iudah & tribum Ephraim.

IN CAPVT XIX.

1 Et fuit ויהי sub. inclusa. 2 In hæreditate eorum בנחלתם nempe filiorum Iudah. 8 Ramath Australem רמת נגב Ramath Negeb. 9 De portione מחבל Ad verbum, de funiculo. Ipsis מהם. i. quàm pro numero eorum: hoc est quàm vt occupari & habitari possit ab illis. 11 Et pertingit ופגע & incurrit, vel incidit in Dabaseth. Ad flumen quod est ereg. אל־הנחל אשר על־פני ad torrentem qui est contra [siue coram] Iocneam.

B

Inde præterea transit adOrienté,ad ortū,ad Githáh nHephér,& 13
ad yIthâh-caxsin:& *illinc* exit in Rimmón, ʹquæ gyrat ad Neyáh:
ʹGyrat item idem terminus ab Aquilone ad Hannathón: súnt- 14
que egressus eius ad vallem Iphthan-אél,
Et Cattáth,& Nahalál,& שSimrón, & Idaláh, ʹ& Beth-lénhem: 15
vrbes duodecim,& villæ earum.
Hæc est hæreditas filiorum Zebulún per familias suas:ʹvrbes i- 16
stæ & villæ earum.
ʹIpsi Iשsachár egressa est sors quarta, filiis *inquam* Iשsachár per 17
familias suas.
Et fuit terminus eorum,Izreyאeláh,& Chesulóth,&שSuném. 18
Et nHapharáim,& שSiאon,& Ananharáth, 19
Et Rabbíth,& Ciשsión,& Abeץs, 20
Et Rémeth,& yEn-gānim,& yEn-nhaddáh,& Beth-paxséץs. 21
ʹEt peruenit terminus in Thabór, & שSanhaxsimáh, & Beth- 22
שsemeש: erúntque exitus termini eorum ad Iardén: vrbes sede-
cim,& villæ earum.
Hæc est hæreditas tribus filiorū Iשsachár per familias suas:vr- 23
bes & villæ earum.
Egressa est autē sors qnta tribui filiorū Aשsér per familias suas. 24
Fuitq;ʹtermin⁹ eorū nHelcáth,& nHali,& Bethén,& Achשsaph, 25
Et Alamélech, & yAmyád, & Miשsal, ʹ& peruenit in Charmél 26
ad Mare,& in שSihór Libnáth.
Et reuertitur ad ortum solis in Bethdagón, & peruenit in Ze- 27
bulún & in vallem Iphthanh-אél ad Aquiloné, & *in* Beth-yémec,
& Neyiאél:ʹ& exit ad Chabúl ʺà sinistra,
ʹEt yEbrón,& Renhób,& nHammón,& Canáh,vsque ad xSidō 28
magnam:
Reuertitúrque terminus in Ramáh,vsque ad vrbem munitam 29
ʹpetræ:inde reuertitur terminus in nHoסáh:ʹsúntque exitus eius
ad Mare à funiculo ad Achzib,
Et yVmmáh, & Aphéc, & Renhób: vrbes viginti duæ, & villæ 30
earum.
Hæc est hæreditas tribus filiorū Aשsér per familias suas: ʹvrbes 31
istæ,& villæ earum.
Filiis Nephthali exiuit sors sexta,filiis *inquam* Nephthali per fa- 32
milias suas.
Fuit que terminus eorum ab nHéleph, & ab אElón ʹin xSayanan 33
ním,& Adami Néceb,&Iabneאél vsque ad Lacum:ʹsúntqu e exi-
tus eius ad Iardén.
ʹPostea reuertitur terminus ad Mare ad Aznóth-thabór:& pro- 34
greditur illinc in nHuccóc,ʹ& peruenit ad Zebulún à Meridie, &
ad Aשsér peruenit ab Occidente, & ad Iehudáh ʺin Iardén, ad Or-

Et inde pertransit vsque ad Orientalem plagam Geth-hepher & Tacasin:& egreditur in Remmō, Amthar & Noa:
Et circuit ad AquilonemHanathó: sūt queegressus ei⁹ Vallis-iephthael,
Et Cateth & Naalol & Semerō & Iedala &Beth-léhem:ciuitates duodecim,& villæ earum.
Hæ c est hæreditas tribus filiorum Zabulō per cognationes suas: vrbes & viculi earum.
Issachar egressa est sors quarta per cognationes suas:
Fuitque eius hæreditas Iezrael & Casaloth & Sunem,
Et Hapharáim & Seon & Anaharath,
Et Rabboth & Cesion,Abes,
Et Rameth & En-gannim & Enhadda & Beth pheses.
Et peruenit terminus eius vsque Thabor & Sehesima & Beth-semes: erúntque exitus eius Iordanis:ciuitates sedecim,& villæ earum.
Hæc est possessio filiorum Issachar per cognationes suas: vrbes,& viculi earum.
r Ceciditque sors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas:
Fuitque terminus eorum Halcath & Chali & Beten & Axaph,
Et Elmelech & Amaad & Messal:& peruenit vsque ad Carmelum maris & Sihor & Labanath.
Ac reuertitur cōtra Orientē Bethdagón: & pertransit vsque Zabulon & Vallem-iephthael contra Aquilonem in Bethémec & Nehiel: egredi-túrque ad leuam Cabul,
Et Abran & Rohob & Hamon & Cana,vsque ad Sidonem magnam:
Reuertitúrque in Horma vsque ad ciuitatem munitissimam Tyrum, & vsque Hosa : erúntque exitus eius in mare de funiculo Achziba,
Et Amma & Aphec & Rohob:ciuitates vigintiduæ,& villæ earum.
Hæc est possessio filiorum Aser per cognationes suas,vrbésque & viculi earum.
Filiorum Nephthali sexta sors cecidit per familias suas:
Et cœpit terminus de Heleph & Elon Saananim & Adami,quæ est Neceb, & Iebnael vsque Lecū: & egressus eorum vsque ad Iordanem.
Reuertitúrque terminus cōtra Occidentem in Azanoth-thabor, atque inde egreditur in Hucuca,&pertrāsit in Zabulon contra Meridiem, & in Azer contra Occidentem,& in Iuda

G

13 Quæ gyrat המתואר quæ circuit,id est per lineam circularem tendit ad,&c. 14 Gyrat item idem ter. נסב אותו הגבול Ad verbū,Et circuit ei idem terminus.pro,vertit sese idem terminus,&c. Redundat ει. 15 Et Beth-lenhem: ובית־לחם Alia est à Beth-lehē tribus Iudæ. 16 Vrbes istæ,&c. : הערים האלה וחצריהם Istud tanquam expositio ponitur. q.d. vrbes inquam istæ & villæ earū, sunt tribus filiorum Zabulon. 17 Ipsi Iשsachar ליששכר Notandum quòd tribus Issachar Orientalior est tribu Aser: quæ quidem vergit magis ad Aquilonem,respectu tribus Manasse. 22 Et peruenit ופגע Et incurrit.vel incidit.
25 Terminus eorum גבולם .i.tractus possessionis eorum. 26 Etperuenit ופגע & incidit.incurrit.aut,vergit.Sic sequēti versu.
27 Et exit ויצא & egreditur.id est deuenit.Notandum quòd tribus Aser erat Aquilonior,tribus verò Zabulon Orientalior. A sinistra, משמואל: .i.ab Aquilone. 28 Et yEbrón, ועברן Nōnihil subaudiendum, Præterea in eo tractu siue prouincia sunt vrbes,Ebron,&c.
29 Petræ: צור .i.quæ sita erat in rupe alta. Súntque exitus,&c. ויהיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה: .i.& de tractu in quo sita est Achzib, desinit versus Mare.siue in mare.Alii,tandem deuenit pergendo versus Mare ab Hebel ad Achzib.
31 Vrbes istæ,&c. : הערים האלה וחצריהן sub.sunt possessio filiorum Aser.
33 In xSayanannim, בצעננים .i.quæ vrbes sunt in regione Sayanannim. Súntque exitus e. ויהי תוצאותיו .i.hinc peruenit ad Iarden.
34 Postea reuertitur ושב ab Ortu scilicet. Et peruenit ופגע & incidit.incurrit,aut vergit.vt paulo antè, versu 26. In Iardén הירדן iuxta Iarden.q.d.non magna distantia incurrit in Iordanem ipsum.

ad Iordanem contra Ortum solis.

35 Ciuitates munitissimæ, Assedim, Ser, & Emath & Reccath & Cenereth,

36 Et Edema & Arama, & Asor,

37 Et Cedes & Edrai, En-hasor

38 Et Ieron & Magdalel, Horem & Beth-anath & Beth-sames: ciuitates decem & nouem & villæ earum.

39 Hæc est possessio tribus filiorũ Nephthali per cognationes suas, vrbes & viculi earum.

40 Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima:

41 Et fuit terminus possessionis eius Saraa, & Estaol, & Hir-semes, id est Ciuitas solis.

42 Selebin & Aialon & Iethela.

43 Elon & Themna & Acron.

44 Elthece, Gebbethon & Baalath,

45 Et Iud & Bane & Barac & Geth-remmon.

46 Et Aquæ Iercon & Areccõ, cum termino qui respicit Ioppen,

47 Et ipso fine cõcluditur. Ascẽderũnt que filii Dan, & pugnauerunt contra Lesem, ceperũntque eam: & percusserunt eam in ore gladii, & possederũt, & habitauerunt in ea, vocãtes nomẽ eius Lesem Dan, ex nomine Dan patris sui.

48 Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, vrbes & viculi earum.

49 Qũumque cõplesset sorte diuidere terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui,

50 Iuxta præceptum Domini, vrbem quam postulauit, Thamnath saraa in monte Ephraim. & ædificauit ciuitatem, habitauitque in ea.

51 Hæ sunt possessiones quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarũ, ac tribuum filiorũ Israel, in Silo coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitique sunt terram.

Cap. X X.

1 ET loquutus est Dominus ad Iosue, dicens,

2 Loquere filiis Israel, & dic eis, Separate vrbes fugitiuorũ, de quibus loquutus sum ad vos, per manũ Moysi,

3 Vt cõfugiat ad eas quicũque animã percusserit nescius: & possit euadere irã proximi qui vltor est sanguinis,

4 Quum ad vnã harum cõfugerit ciuitatũ: stabitque ante portam ciuitatis, & loquetur cũ Senioribus vrbis illius ea quæ se comprobẽt innocentem: sicque suscipient eum, & dabũt ei locum ad habitandum.

Nume. 35. b, deu. 19. a.

---

tum solis.

35 'Et vrbes, munitæ, ʏSiddím, ʏSer & nHămáth, Raccath, '& Chinnéreth,

36 Et Adamáh, & Ramáh, & nHaʏsór.

37 Et Cédeʊs, & ʁEdréʏi, & ʏEn, nHaʏsor.

38 Et Iʁʁón, & Migdal-ʁél, nHorém, & Beth-ʏanáth, & Beth-ʊʃémeʊs: vrbes nouem decim & villæ earum.

39 Hæc est hæreditas tribus filiorum Naphthali per familias suas, vrbes *istæ* & villæ earum.

Possessio tribus Dan.

40 Tribui filiorum Dán per familias suas exiuit sors septima.

41 Fuítque 'terminus hæreditatis eorum, ʏSoryáh, & ʁEʊsthaʁól, & ʏIr-ʊsemeʊs,

42 Et Saʏalabbin, & Aialón, & Ithláh.

43 Et ʏʁElón, & Thimnáthah, & ʏEcrón

44 Et ʁElthecé, & Gibbethón, & Baʏaláth,

45 Et Iehúd, & Bene berác, & Gath-rimón,

46 Et Me-haiarcón, & Raccón 'cum termino contra Iapho.

47 'Et exiuit terminus filiorũ Dán ab eis: ascẽderúntque 'filii Dán, & pugnauerunt cum Leʊsém, ceperúntque eam, ac percusserunt eam acie gladii, '& hæreditate acceperunt eã, habitauerúntque in ea: & vocauerunt 'Leʊsem Dan 'secundum nomen Dán patris sui.

48 Hæc est hæreditas tribus filiorum Dán per familias suas, ciuitates istæ & villæ earum.

Possessio Iosue.

49 'Quum autẽ finem fecissent partiendi terram vt *possiderent singuli* terminos suos, dederunt filii Iʊsraʁél hæreditatẽ ipsi Iehoʊsúaʏ filio Nun 'in medio sui.

50 'Iuxta sermonem Iehouæ dederunt ei vrbem quam petiuit, Thimnáth ɔséranh in monte ʁEphráim: & ædificauit vrbem, habitauítque in ea.

51 Istæ sunt hæreditates quas tradiderunt possidendas ʁElyazár sacerdos, & Iehoʊsúaʏ filius Nun, & principes patrũ tribuum filiorum Iʊsraʁél per sortem in ʊSilóh corã Iehoua ad ostium tabernaculi ecclesiæ, & finẽ fecerũt diuidẽdi terrã. Cap. X X.

Ciuitates perfugii.

1 LOquutus est autem Iehouáh ad Iehoʊsúaʏ, dicendo,

2 Alloquere filios Iʊsraʁél, his verbis, 'Date vrbes refugii, quas loquutus sum ad vos per manum Moʊséh:

3 Vt fugiat illuc homicida percutiẽs 'animam 'per errorẽ, absque scientia: erúntque vobis in refugium 'à propinquo sanguinis.

4 'Et fugiet ad vnam ex ciuitatibus istis, stabítque 'ad ostiũ portæ vrbis, 'ac loquetur in auribus Seniorũ vrbis ipsius verba sua, & recolligẽt eũ in vrbẽ ad se, dabúntque ei locũ, & habitabit apud eos.

35 Et vrbes, ועָרי sub. sunt in eo tractu. Et Chinnereth, : וכנרת Ab hac vrbe denominatum fuit mare Chinnereth. 41 Terminus hæred. c. גבול נחלתם tractus possessionis eorũ. 46 Cum term, &c. : עם גבול הגבול יפו Id est cum toto illo tractu, qui erat coram, siue e regione Iapho. hoc est qui adiacebat Iapho. hæc est Ioppe. 47 Et exiuit terminus filiorum Dan ab eis: ויצא גבול בני דן מהם i. substractus fuit ab illis. q. d. destituit illos: hoc est fuit minor & angustior quàm vt eos capere posset. siue, non habuerunt regionem capacẽ tantæ multitudinis. Filii Dan, בני דן .i. aliquot ex filiis Dan. Et hæreditate acceperunt eã: ויירשו אותה & possederũt eam. Leʊsem Dan ללשם דן Scribunt Hebræi, Lesem, siue Dan esse fontem siue originem ipsius Iordanis, assignántque illi etymon, ירדן id est שיורד מן דן i. qui descendit ex Dan. Estque Dan extremum Terræ sanctæ. Secundũ nomen כשם iuxta nomen. de nomine. 49 Quum autem, &c. ויכלו לנחול את הארץ לגבולותיה Ad verbum, Compleuerunt autẽ in hæreditatem diuidere terram per terminos suos, dederúntque, &c. In medio sui. :בתוכם i. in medio hæreditatis suæ. 50 Iuxta sermonem Ieh. על פי יהוה Iuxta præceptum Iehouæ. i. de mandato Iehouæ. Videntur filii Israel dedisse tantummodo ipsi Iosue locum, in quo tamen postea ædificata fuit vrbs.

IN CAPVT XX.

2 Date, &c. 'תנו לכם את ערי וגו Tradite [Assignate] vrbes perfugii de quibus dixi vobis per Mosen. i. Mose internũtio, siue interprete. מקלט propriè significat susceptionem, siue recollectionẽ. Vide Nume. 35. a. 6. Deut. 19. a. 3. 3 Animam נפש id est quẽpiam. Per errorem, absq. sc. בשגגה בבלי דעת per ignorantiam, citra scientiam. i. imprudenter, & non dedita opera. A propinquo מגואל à consanguineo. vel cognato. vide Nume. 35. c. 12. i. ne fortè interficiat eũ proximus eius qui interfectus fuerit. Notanda phrasis Hebraica, propinquus sanguinis, pro propinquo interfecti. 4 Et fugiet ונס .i. vt quũ fugerit ad, &c. stet ad, &c. Ad ostium פתח .i. in introitu, siue ingressu. Ac loquetur in aur. sen. 'ודבר וגו Hebraismus, exponet audiente Senatu causam suam.

Quum autem persequutus fuerit eum propinquus sãguinis, nõ 5
tradent homicidam in manu eius: quia 'absque scientia percussit
proximũ suũ, neque odio habuerat eum 'ab heri & nudius tertius.
Et habitabit in ea ciuitate donec stet 'ante cœtum ad iudicium, 6
aut donec moriatur Sacerdos magnus qui erit in diebus illis: tunc
enim reuertetur homicida, veniétque ad ciuitatem suam, & ad domum suam, ad ciuitatem vnde fugerat.
'Et parauerũt Cedésh in Galil in monte Naphthali, & Sechém 7
in monte Ephráim, & Ciriath-arbáy (ipsa est Hebrón) in monte
Iehudáh.
'De trans Iardén autem Ierichó, ad Orientem dederunt Bezér 8
'in deserto in planitie, de tribu Reubén: & Ramóth in Gilyád, de
tribu Gad: & Golán in Bashán, de tribu Menashséh.
Istæ fuerunt ciuitates 'conuentionis omnibus filiis Ishraél, & 9
peregrino 'qui peregrinatur in medio eorum: vt fugeret illuc 'quicunque interfecisset aliquem per errorem, & non moreretur manu 'propinqui sanguinis, donec 'stetisset coram cœtu.

Ciuitates Leuitis traditæ.

Cap. XXI.

ACcesserũt autem principes patrum Leuitarum ad Elyazár 1
sacerdotem, & ad Iehoshúay filium Nun, & ad principes patrum tribuum filiorum Ishraél.
Loquutíque sunt ad eos in Silóh in terra Chenáyan, dicendo, 2
Iehouáh præcepit 'per manum Moshéh vt daretis nobis vrbes ad
habitandum, & suburbana earum 'pro animalibus nostris.
Dederunt ergo filii Ishraél Leuitis de hæreditate sua iuxta ser 3
monem Iehouæ vrbes istas, & suburbana earum.

Sors Caathitarũ

'Egressa est autẽ sors per familias Cehathitarum: 'fuerúntque 4
filiis Aharón sacerdotis 'de Leuitis, de tribu Iehudáh, & de tribu
Simyón, & de tribu Biniamín per sortem, ciuitates tredecim. 5
Filiis autem Cehath 'reliquis, de familiis tribus Ephráim, & de
tribu Dan, & de dimidia tribu Menashséh, per sortem, ciuitates
decem.

Gersonitarum.

Filiis verò Gershón de familiis tribus Isschár, & de tribu A- 6
shér, & de tribu Naphthali, & de dimidia tribu Menashséh in Bashán, per sortem, ciuitates tredecim.

Meraritarum.

Filiis Merari per familias suas, de tribu Reubén, & de tribu 7
Gád, & de tribu Zebulún, ciuitates duodecim.
Dederunt inquam filii Ishraél Leuitis ciuitates has, & subur- 8
bana earum, sicut præceperat Dominus per manum Moshéh,
per sortem.

Ciuitates Caathitarum.

'Dederunt ergo de tribu filiorum Iehudáh, & de tribu filiorum
Simyón ciuitates istas 'quas vocauit nomine, 9

5 Quicumque vltor sanguinis eum fuerit persequutus, non tradent in manus eius: quia ignorans percussit proximum eius, nec ante biduum triduúmve eius probatur inimicus.

6 Et habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, & moriatur Sacerdos magnus qui fuerit in illo tempore: tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatem & domum suam de qua fugerat. C

7 Decreuerúntque Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephráim, & Cariath-Arbe (ipsa est Hebron) in monte Iuda.

8 Et trans Iordanem contra Orientalem plagam Iericho, statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de tribu Manasse. Deu. 4. d D

9 Hæ ciuitates constitutæ sunt cunctis filiis Israel, & aduenis qui habitabãt inter eos: vt fugeret ad eas qui animã nescius percussisset, & non moreretur in manu proximi effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suã.

Cap. XXI.

1 ACcesserúntque principes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iosue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel: Num. 35. a

2 Loquutique sũt ad eos in Silo terræ Chanáan, atque dixerũt, Dominus præcepit per manum Moysi, vt darentur nobis vrbes ad habitandum, & suburbana earũ ad alenda iumẽta.

3 Dederũtque filii Israel de possessionibus suis iuxta imperium Domini, ciuitates & suburbana earum.

4 Egressáque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis de tribu Iuda & Simeon & Beniamin, ciuitates tredecim.

5 Et reliquis filiorum Caath, id est Leuitis qui superfuerant, de tribubus Ephráim, & Dan, & dimidiæ tribus Manasse, ciuitates decem.

6 Porrò filiis Gerson egressa est sors, vt acciperent de tribubus Issachar & Aser & Nephthali, dimidiáque tribu Manasse in Basan, ciuitates numero tredecim.

7 Et filiis Merari per cognationes suas de tribubus Ruben & Gad & Zabulon, vrbes duodecim.

8 Dederúntque filii Israel Leuitis ciuitates & suburbana earũ, sicut præcepit Dominus per manum Moysi, singulis sorte tribuentes.

9 De tribubus filiorũ Iuda & Simeõ dedit Iosue ciuitates: quarũ istæ sunt nomina, B 1. Paral. 6.

5 Absque scientia בבלי־דעת citra scientiam.i.per imprudentiã, & non dedita opera. Ab heri & nud. : מתמול שלשום .i.antea.
6 Ante cœtum לפני העדה coram concilio.i.senatu hoc est, donec ab asylo reuocetur à iudicibus vrbis suæ, & ipsi iudicẽt de causa ipsius. q.d.donec audiat ius. 7 Et parauerunt ויקדשו Et præparauerunt.i.designauerunt. 8 De trans Iard.au. Ier. ומעבר לירדן ירחו Citra Iordanem autẽ Ericho. respectu scilicet ingressus filiorum Israel in Terram sanctã, qua parte Iordanis fluit non procul ab vrbe Ierichuntina. In deserto in planit. במדבר במישור .i.in solitudine campestri. 9 Conuentionis המועדה .i.perfugii, siue refugii, ad quas debet conuenire qui occidit quempiam per errorem. Qui peregrinatur in med.e. הגר בתוכם .i.qui habitat inter illos. Quicunque interf.aliquem כל־מכה נפש Ad verbum, omnis percutiens animam. Propinqui sanguinis גואל הדם i..consanguinei interfecti. vide suprà tertio versu. Stetisset corã cœtu. :עמדו לפני העדה stetisset coram concilio. vel senatu.i.cognitum esset de causa eius.

IN CAPVT XXI.

2 Per manũ Moshéh ביד־משה Hebraismus, de quo aliis locis, per Mosen, siue internũtio Mose. Pro animalib. nostris. :לבהמתנו .i.pro alendis pecoribus nostris. 4 Egressa est autem, &c. ויצא הגורל למשפחות וגו׳ Hebraismus, Cahathitæ missis sortibus acceperunt possessionem suam. Fueruntque ויהי Singul Heb. pro plur. Propterea quòd vsus huius verbi est frequentissimus, non attenditur in eo numerus aut genus. De Leuitis, מן־הלוים .i. qui erant de genere Leuitico, & ex Cahath, sed patre Amram: erántque omnes sacerdotes.
5 Reliquis, הנותרים .i.aliis ab Aharonitis, hoc est filiis Aharonis: quandoquidem erant tantummodo Leuitæ.
9 Dederunt ergo ויתנו .i.assignauerũt Leuitis vrbes istas quas acceperũt de tribu, &c. Quas vocauit nomine, :אשר־יקרא אתהן בשם Vocauit, inquit sub.is qui illis dedit nomina.i.quæ ita vocantur ex nomine.q.d.quarum sequuntur nomina.

10 Filiis Aaron per familias Caath Leuitici generis (prima enim sors illis egressa est)
11 Cariath-arbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in mōte Iuda, & suburbana eius per circuitum.
Iosue 14.d.14 1 Par.6.e.56
12 Agros verò & villas eius dederat Caleb filio Iephone ad possidendum
13 Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugii ciuitatem, ac suburbana eius: & Lobnam cum suburbanis suis.
14 Et Iether, & Estemoa,
15 Et Holon, & Dabir,
16 Et Ain, & Ieta, & Beth-sames, cum suburbanis suis: ciuitates nouem de tribubus (vt dictum est) duabus.
17 De tribu autem filiorum Beniamin Gabaon & Gabae,
18 Et Anathoth & Almō, cum suburbanis suis: ciuitates quatuor.
19 Omnes simul ciuitates filiorū Aaron sacerdotis tredecim, cum suburbanis suis.
20 Reliquis verò per familias filiorū Caath Leuitici generis hæc est data possessio.
21 C De tribu Ephráim vrbes confugii Sichem cum suburbanis suis in mōte Ephráim & Gazer.
22 Et Cibsáin & Beth-horon, cū suburbanis suis, ciuitates quatuor.
23 De tribu quoque Dan, Eltheco & Gabathon.
24 Et Aialon & Geth-remon cū suburbanis suis, ciuitates quatuor.
25 Porrò de dimidia tribu Manasse, Thanac & Geth-remon, cum suburbanis suis, ciuitates duæ.
26 Omnes ciuitates decem & suburbana earū datæ sunt filiis Caath inferioris gradus.
27 Filiis quoque Gerson Leuitici generis dedit de dimidiā tribu Manasse confugii ciuitates, Gaulon in Basan, & Bosran cum suburbanis suis, ciuitates duas.
28 Porrò de tribu Issachar, Cesion, & Dabereth,
29 Et Iaramoth, & En-gannim, cum suburbanis suis, ciuitates quatuor.
30 De tribu autem Azer, Masaa & Abdon,
31 Et Helcath, & Rohob cum suburbanis suis, ciuitates quatuor.
32 De tribu quoque Nephthali ciuitates confugii, Cades in Galilæa, & Hammoth-dor, & Carthan, cū suburbanis suis, ciuitates tres.

10 Fueruntque filiis Aharón 'de familiis Cehathi, de filiis Leui: 'il-
lis enim fuit sors prima.
11 Dederúntq; eis Ciriáth-arbáע 'patris עAnóc (ipsa est חHebrón) Ciuitates Caath-tarum.
in monte Iehudáh, & suburbana eius per circuitum eius.
12 Agrum verò *eius* ciuitatis & villas eius dederunt Chaléb filio Ie
phunnéh in possessionem eius.
13 'Filiis inquā Aharón sacerdotis dederūt ciuitatē refugii 'homi-
cidæ, 'חHebrón, & suburbana eius: & Libnáh, & suburbana eius:
14 Et Iathir, & suburbana eius: & אEשּׁthemóaע & suburbana eius:
15 חHolón, & suburbana eius: & Debír, & suburbana eius:
16 Et עAin, & suburbana eius: & Iuttáh, & suburbana eius: & Beth-
שּׁémeשּׁ, & suburbana eius: ciuitates nouem de duabus tribu-
bus istis.
17 De tribu verò Biniamín, Gibעón, & suburbana eius: & Gébaע,
& suburbana eius:
18 עAnathóth, & suburbana eius: עAlmón, & suburbana eius: ciui-
tates quatuor.
19 Omnes ciuitates filiorum Aharón sacerdotum, tredecim ciuita
tes, & suburbana earum.
20 Familiis verò filiorum Cehath Leuitarū qui residui erant de fi-
liis Cehath (fuerūt autē ciuitates 'sortis eorū, de tribu אEphráim)
21 Dederunt inquam illis ciuitatem refugii homicidæ שּׁSechém,
& suburbana eius in mōte אEphráim: & Gézer, & suburbana eius.
22 Et Cibצáim, & suburbana eius: & Beth-חhorón, & suburbana
eius: ciuitates quatuor.
23 De tribu verò Dán, אElthecé, & suburbana eius: & Gibbethón,
& suburbana eius:
24 Et Aialón, & suburbana eius: & Gath-rimmon, & suburbana e-
ius: vrbes quatuor.
25 De dimidia verò tribu Menaשּׁéh, Thaעanách, & suburbana e-
ius: Gath-rimmón, & suburbana eius: ciuitates duæ.
26 Omnes ciuitates decē, & suburbana earum, 'familiis filiorū Ce
háth residuis.
27 Porrò filiis Gerשּׁón 'de familiis Leuitarum, de dimidia tribu Gersonitarum ciuitates.
Menaשּׁéh ciuitatē refugii 'homicidæ, Golán in Baשּׁán, & subur-
bana eius: Beעeשּׁtheráh, & suburbana eius: ciuitates duæ.
28 De tribu Iשּׁachár, Ciשּׁión, & suburbana eius: Dabráth, & sub-
urbana eius:
29 Iarmúth, & suburbana eius: עEn-gannim, & suburbana eius, ci-
uitates quatuor.
30 De tribu autem Aשּׁér, Miשּׁál, & suburbana eius: עAbdón, &
suburbana eius:
31 חHelcáth, & suburbana eius: & Reחhób, & suburbana eius: ciui-
tates quatuor.
32 De tribu verò Naphthali ciuitatē refugii homicidæ, Cedéשּׁ in
Galil, & suburbana eius: & חHamóth-דּor, & suburbana eius: &
Carthán, & suburbana eius: ciuitates tres.

10 De familiis Cehathi, &c. ממשפחות הקהתי מבני לוי .i. de Cehathitis Leuitis. Illis enim, &c. כי להם וגו׳ .i. illis primū, siue primo loco cecidit sors. hoc est, pro illis sors prima egressa est. 11 Patris עAnoc אבי הענוק .i. maximi gigantum, siue inter gigantes & tyrannos. 13 Filiis inquam Aharón ולבני אהרן .i. qui fuerūt sacerdotes vt pater. Homicidæ, הרוצח Sing. Heb. pro plur. homicidarum .i. ad quā fugere solebāt homicidæ. חHebron, חברון quo ad habitationē scilicet: nam dominium retinuerat Chaleb. 20 Sortis eorū, גורלם .i. quas missis sortibus acceperūt à filiis Israel. 26 Familiis, &c. למשפחות וגו׳ Verbū aliquod subaudiendū, Omnes vrbes quæ sunt decē, & suburbana earum, fuerunt familiarum filiorum Cahath .i. Cahathitarum reliquorum. Vel, Omnes vrbes fuerunt decem & suburbana earum, quas dederunt familiis filiorum Cahath residuis. 27 De familiis Leuit. ממשפחות הלוים .i. qui fuerunt etiam Leuitæ, dederunt de dimidia tribu Manasse: quæ scilicet erat citra Iordanem, ad Ortum solis. Homicidæ, הרוצח Vide suprà, versu 13.

Omnes ciuitates Gerשunitarū per familias suas, tredecim ci- 33
uitates, & suburbana earum.
Familiis autem filiorum Merari Leuitarum ʺresiduorū,de tribu 34
Zebulún, Iocneyám,& suburbana ei⁹: Cartháh, & suburbana eius:
Dimnáh,& suburbana eius: Nahalál, & suburbana eius, ciuita- 35
tes quatuor.
De tribu verò Reאuben,Béצser,& suburbana eius: & Iahaצsá, & 36
suburbana eius:
Cedemóth,& suburbana eius:Mepháyath,& suburbana eius:ci- 37
uitates quatuor.
Et de tribu Gad ciuitatem refugii homicidæ, Ramóth in Gil- 38
yád,& suburbana eius: & Manhanáim,& suburbana eius:
חHeשbón,& suburbana eius: Iayazér,& suburbana eius:ciuita- 39
tes quatuor.
ʺOmnes ciuitates filiorum Merari per familias suasʺqui residui 40
erant de familiis Leuitarū: fuítque sors eorū,ciuitates duodecim
Omnes vrbes Leuitarum in medio possessionis filiorum Iש- 41
raאél,ciuitates quadraginta octo,& suburbana earum.
ʺFuerunt ciuitates istæ singulæ & suburbana earum per circuitū 42
ipsarum:sic omnibus ciuitatibus istis.

Promissiones de terra Chanaan impletæ.

Dedit itaque Iehouáh ipsi Iשraאél vniuersam terram de qua iu 43
rauerat se daturum eam Patribus eorum:& possederunt eam, ha-
bitauerúntque in ea.

Pax Israelitis.

ʺRequiem quoque dedit eis Iehouáh in circuitu ʺprorsus vt iu- 44
rauerat Iehouah Patribus eorum: ʺneque fuit quisquam qui resi-
steret illis ex omnibus inimicis eorum : omnes inimicos eorum
tradidit Iehouáh in manum eorum.
ʺNó cecidit *vllum* verbū ex omni verbo bono quod loquutus fue 45
rat Ieuouah ad domū Israel,omnia euenerūt. Cap.XXII.

Tribus Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, remittuntur in possessionē suā.

TVnc accersiuit Iehoשúa y Reאbenitas & Gadditas ac dimi- 1
diam tribum Menaשéh,
Dixítq; ad eos, Vos custodistis omnia quæ præcepit vobis Mo 2
שéh seruus Iehouæ, & obedistis voci meæ in cunctis quæ præce-
pi vobis.
Non deseruistis fratres vestros ʺiā diebus multis vsque ad diem 3
hanc,ʺsed custodistis custodiam præcepti Iehouæ Dei vestri.

Pax Israelitis.

Nunc autem ʺrequiem dedit Iehouáh Deus vester fratribus ve- 4
stris,quemadmodum dixerat eis:nunc igitur reuertimini,& pro-
ficiscimini ad tabernacula vestra , ad terram possessionis vestræ,
quam dedit vobis Moשéh seruus Iehouæ trans Iardén.
ʺTantùm obseruate diligēter vt faciatis præceptū & Legem quā 5
præcepit vobis Moשéh seruus Iehouæ,vt diligatis Iehouā Deum
vestrum, & ambuletis ʺin omnibus viis eius, seruetísque præcepta
eius , & adhæreatis ei: atque seruiatis ei toto corde vestro, & tota

Omnes vrbes familiarum Gerson tredecim,cum suburbanis suis.

Filiis autem Merari Leuitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon,Iecnam &Cartha,

Et Damna & Naalol,ciuitates quatuor,cum suburbanis suis.

De tribu Ruben vltra ciuitates refugii,Bosor in solitudine,Misor & Iaser: & Iethson & Mephaad,ciuitates quatuor cum suburbanis suis, D

De tribu Gad ciuitates cōfugii:Galaad & Manáim & Hesebō &Iaser,ciuitates quatuor cum suburbanis suis.

Omnes vrbes filiorum Merari per familias & cognationes suas duodecim.

Itaque ciuitates vniuersæ Leuitarū in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo,

Cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ.

Deditque Dominus Deus Israeli omnem terram,quam traditurum se Patribus eorum iurauerat:& possederunt illam,atque habitauerunt in ea.

Datáque est ab eo pax in omnes per circuitū nationes : nullúsque eis hostium resistere ausus est,sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt.

Ne vnū quidem verbum quod illis præstiturū se esse promiserat,irritum fuit,sed rebus expleta sunt omnia.
Cap. XXII.

EOdē tempore vocauit Iosue Rubenitas,& Gaditas, & dimidiam tribum Manasse:

Dixitque ad eos , Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini , mihi quoque in omnibus obedistis:

Nec reliquistis fratres vestros longo tempore vsque in præsentē diem, custodiētes præceptum Domini Dei vestri.

Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem & pacem,sicut pollicitus est: reuertimini,& ite in tabernacula vestra, & in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Iordanem.

Ita dūtaxat, vt custodiatis attētè, & opere cōpleatis mādatum & Legē quam præcepit Moyses famulus Domini,vt diligatis Dominū Deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius,& obseruetis mandata illius,ad- B

34 Residuorum, הנותרים reliquorum.Vocat Meraritas Leuitas reliquos,quòd postremo loco enumerentur.
40 Omnes ciuitates,&c. כל־הערים וגו׳ Deest & hic verbum,vt suprà versu 26. Omnes vrbes istæ fuerunt Meraritarū.vel,Omnes vrbes istas dederunt filiis Merari,per cognationes suas,qui reliqui erant.i. qui restabant ex cognationibus,hoc est ex numero Leuitarum.fuerunt enim postremo loco numerati. 42 Fuerunt ciuitates,&c. תהיינה הערים וגו׳.i.Singulæ harum vrbium habuerunt sua suburbana:ita se res habuit per omnes istas vrbes.q.d omnibus istis vrbibus adiuncta fuerunt suburbana.
44 Requiem quoque,&c. וינח וגו׳ i.summam pacem ac tranquillitatem. Prorsus vt iur. ככל־אשר־נשבע Ad verbum,iuxta omnia quæ iurauerat. Neque fuit quisquam,&c. ולא־עמד איש בפניהם Ad verbum, & non stetit vir in conspectu eorum.Hebraismus.
45 Nō cecidit,&c. לא־נפל דבר וגו׳ Non intercidit[.i.nō euanuit,non fuit irritum]quicquā ex omnibus rebus bonis quas dixerat,[.i.pollicitus fuerat]domui Israel.i. filiis Israel omnia euenerūt, vt pollicitus fuerat scilicet:idque vt ostendatur Deus verax in omnibus promissis suis.

IN CAPVT XXII.

1 Tunc אז adimpletis scilicet promissionibus Diuinis. 3 Iam diebus multis זה ימים רבים iam à multo tempore. Sed custodistis cust.&c. ושמרתם את־משמרת וגו׳ Hebraismus,obseruastis præceptum Iehouæ quod erat vobis obseruandum.
4 Requiem dedit הניח .i.sedes quietas. 5 Tantùm obseruate diligenter,&c. רק שמרו מאוד לעשות את־המצוה Ita duntaxat vt custodiatis diligenter[vel attentè]& faciatis præceptum. In omnibus viis e. בכל־דרכיו per omnes vias eius.

de,& in omni anima vestra.

Benedixitque eis Iosue, & dimisit eos: qui reuersi sunt in tabernacula sua.

Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: & idcirco mediæ quæ superfuit dedit Iosue sortē inter cæteros fratres suos trans Iordanem ad Occidētalem plagam. Quumque dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixisset eis,

Dixit ad eos, In multa substātia atque diuitiis reuertimini ad sedes vestras, cum argento & auro, ære ac ferro, & veste multiplici: diuidite prædā hostium cum fratribus vestris.

Reuersique sunt, & abierunt filii Ruben, & filii Gad, & dimidia tribus Manasse, à filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanáan, vt intrarēt Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta imperium Domini in

C manu Moysi.

Quúmque venissēt ad tumulos Iordanis, in terram Chanáan, ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis,

Quod quum audissent filii Israel, & ad eos certi nūtii detulissent ædificasse filios Rubē, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse altare in terra Chanáan super Iordanis tumulos, contra filios Israel,

Conuenerunt omnes in Silo, vt ascenderent, & dimicarent contra eos.

Et interim miserūt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis,

Et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.

Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse in terram Galaad, dixerúntque ad eos,

Hæc mandat omnis populus Domini, Quæ est ista trāsgressio? cur reliquistis Dominum Deum Israel, ædificantes altare sacrilegum, & à cultu illius recedentes?

Nume.25.a.4

D An parum vobis est quòd peccastis in Beel-phegor, & vsque in præsentē diem macula huius sceleris in nobis permanet, multique de populo corruerunt?

Et vos hodie reliquistis Dominū, & cras in vniuersum Israel ira eius desæuiet.

anima vestra.

6 ʹBenedixítque eis Iehoשׁúay, ac dimisit eos, abierúntque in ta-
bernacula sua.

7 Dimidiæ autem tribui Menaשׁéhʹ dederat Moשׁéh in Baשׁán: Sors filiorum Manasse.
ʺ*alteri* autem eius parti dedit Iehoשׁúay cū fratribus suis trans Iar-
dén ad Occidentem. ʺEt etiam quum dimitteret eos Iehoשׁúay in
tabernacula sua, & benedixisset eis,

8 Tunc dixit ad eos, dicendo, Cum diuitiis multis reuertimini ad Vt partē prædæ diuidāt fratrib' Rubenitæ, Gaditæ, & Manassitæ iubet Iosue.
tabernacula vestra, ʺ& cum possessione multa valde, cum argento,
& auro, & ære, & ferro, & vestibus multis valde: diuidite spolia ini
micorum vestrorum cum fratribus vestris.

9 Reuersi sunt itaque; & abierūt filii Reאubén, & filii Gad, & dimi
dia tribus Menaשׁéhʹ à filiis Iשׁraאél de שׁilóh quæ est ī terra Che
náyan vt irēt ad terrā Gilyád, ad terrā possessionis suæ, ʺ*in* qua pos-
sessionem acceperantʺ iuxta sermonē Iehouæ per manū Moשׁéh.

10 Deuenerunt autem ʺad limites Iardén qui erant in terra Chená Altare immēsæ magnitudinis ædificatur ab eis in monumentū religionis.
yan, & ædificauerūt filii Reאubén, & filii Gad, & dimidia tribus Me
naשׁéh ibi altare iuxta Iardén, altare ʹmagnum visu.

11 Audierunt autem filii Iשׁraאél dicere, Ecce ædificauerunt filii
Reאubén, & filii Gad, & dimidia tribus Menaשׁéh altare eregio-
ne terræ Chenáyan in cōfinibus Iardén in trāsitu filiorū Iשׁraאél.

12 Audierunt inquam filii Iשׁraאél, & cōuenerunt vniuersus cœ-
tus filiorum Iשׁraאél in שׁilóh, vt ascenderēt cōtra eos ad pugnā.

13 ʹMiserūt autem filii Iשׁraאél ad filios Reאubén, & ad filios Gad,
& ad dimidiam tribum Menaשׁéh, ad terram Gilyád, Pinnhás fi-
lium אElyazar sacerdotis,

14 Et decem principes cū eo, ʹsingulos principes per singulas do-
mos auitas ex omnibus tribubus Iשׁraאél: singuli nanque princi-
pes familiarum patrum suorum erant ʹin millibus Iשׁraאél.

15 Venerunt ergo ad filios Reאubén, & ad filios Gád, & ad dimi- Reprehendūtur à cæteris filiis Israel.
diam tribum Menaשׁéh, ad terram Gilyád, loquutíque sunt cum
eis, dicendo,

16 ʺSic dixerunt vniuersus cœtus Iehouæ, ʹQuæ est præuaricatio
ista quam præuaricati estis contra Deum Iשׁraאél, vt auertamini
hodie ʹne eatis post Iehouam, ædificando vobis altare, vt rebelle-
tis hodie contra Iehouam?

17 ʺAn parum nobis est cum iniquitate Peyór, ʹà qua necdū sumus
mundati etiam hodie, ʺ& *tamen* fuit plaga in cœtu Iehouæ?

18 Vos autē auertimini hodie ʹne eatis post Iehouā: & erit, vos rebel
labitis hodie cōtra Iehouā, & cras in totū cœtū Iשׁraאél irascetur.

6 Benedixítque, &c. ויברכם Hoc dicitur per anticipationē. 7 Dederat נתן sub. possessionem. *Alteri* autem e parti ולחציו Ad verbum, dimidio verò eius. Et etiam וגם præterea. insuper. 8 Et cum possessione multa valde: ובמקנה רב מאוד & cum pecoribus [armentis] multis admodum. 9 A filiis Iשׁr. מאת בני ישראל sub. reliquis. *In* qua possessionem, &c. אשר נואחזו בה i. cuius possessores facti fuerant. i. quam possederant. Iuxta sermonē, &c. : על פי יהוה ביד משה Hebraismus, de mādato Domini per Mosen. 10 Ad limites Iarden אל גלילות הירדן ad regionem quæ adiacet Iordani. Magnum visu : גדול למראה. i. spectandæ magnitudinis. 13 Miserunt autem וישלחו sub. interim. 14 Singulos principes, &c. נשיא אחד נשיא אחד לבית אב Ad verbum, principē vnum, principē vnum per domū patris. In millibus Iשׁraאel. : לאלפי ישראל. i. totius populi Israelitici qui erat in magno numero. Nota quòd regio quam possidebant filii Israel circa Iordanem in campestribus Moab, vocatur etiam interdum terra Chanáan, quòd Amorrhæi qui prius habitabāt in ea regione, vocabantur etiam Chananæi, quòd descendissent omnes à patre Chanaan. 16 Sic dixerūt vniuersus cœtus Ieh. כה אמרו וגו׳ Sic dicit vniuersa cōgregatio Iehouæ. q. d. Hæc mādauerunt vobis dicēda viri Israel religiosi qui honorē Domini maximè diligunt. Quæ est præuaricatio ista, &c. מה המעל הזה וגו׳ Quanta est [vel, Quid sibi vult] præuaricatio ista? i. quantam putatis esse præuaricationem istam quā admisistis contra Deum Israel, vt hoc tēpore deficeretis à Domino, extruendo vobis altare, vt essetis rebelles hoc tempore Domino? Ne eatis post Iehouam מאחרי יהוה Ad verbū, depost Iehouā. 17 An parū, &c. המעט לנו את עון פעור An parua nobis sit iniquitas cū Peor. i. an parua nobis videri debeat? q. d. nónne contenti esse debemus iniquitate illa, nisi etiam aliā adiungamus? Dilucidius sic vertas, An paruū nobis videtur scelus quod admisimus in colēdo idolū Peor? A qua necdū sumus, &c. אשר לא יהטהרנו ממנו עד היום הזה Ad verbum, à qua non sumus purgati vsque ad diem hanc. i. propter quam necdum hactenus placatus est Dominus. Et *tamen* fuit plaga, &c. ויהי הנגף בעדת יהוה: i. propter illud afflictus fuit cœtus Domini. hoc est multos perdidit Dominus. 18 Ne eatis post Iehouam: מאחרי יהוה Ad verbum, depost Iehouam. Quidam sic vertunt totum versum, Vos autem derelinquetis hodie Iehouam, & eueniet, vos eritis rebelles, &c. i. quòd si derelinquatis Dominum, & deficiatis ab eo, mox [id significat Cras] parata erit vltio aduersus omnes filios Israel.

Et quidem 'si immunda est terra possessionis vestræ, transite ad 19
terram possessionis Iehouæ, in qua 'habitat tabernaculum Iehouæ,
'& possessiones accipite in medio nostrum, & contra Iehouam ne
rebelletis: 'neque à nobis deficiatis, ædificãdo vobis altare præter
altare Iehouæ Dei nostri.

Nónne y Achã filius Zéranh præuaricatus est præuaricationem 20
'in anathemate, & contra omnem cœtum Iשׂsraél 'fuit ira? & ille
vir 'vnus non obiit propter iniquitatem suam.

Purgant se fratribus.

Responderunt autem filii Reאuben, & filii Gad, & dimidia tri- 21
bus Menaשׂséh, loquutíque sunt cũ principibus 'milliũ Iשׂsraël,

'Deus deorum Iehouáh, Deus deorum Iehouáh ipse 'nouit, & 22
Iשׂsraél 'cognoscet, si per rebellionem, & si per præuaricationẽ in
Iehouam, 'ne serues nos die hac.

Si cogitauimus ædificare nobis altare 'vt auerteremur *ne iremus* post Ieho 23
uã, & si ad immolandũ super illud holocausta & sacrificiũ, & si 'ad
faciendũ super illud sacrificia pacificorũ, Iehouáh ipse ' inquirat.

Et si non *potius* timore huiusce rei fecimus hoc, 'dicendo, 'Cras di 24
cent filii vestri filiis nostris dicendo, 'Quid vobis & Iehouæ Deo
Iשׂsraél?

'Præterea terminum posuit Iehouáh inter nos & vos filii Reאu 25
bén & filii Gad, Iardén: non est vobis portio in 'Iehoua: '& cessare
facient filii vestri filios nostros vt non timeant Iehouam.

Et diximus, 'Demus nũc operam vt ædificemus altare, nõ pro 26
holocausto, nec pro sacrificio:

'Sed vt testis sit inter nos & vos, & inter 'generationes nostras 27
post nos, 'vt seruiamus seruitutem Iehouæ coram eo in holocau
stis nostris, & in sacrificiis nostris, & pacificis nostris: & ne dicant
filii vestri 'cras filiis nostris, Non est vobis pars in Iehouáh.

Diximus præterea, 'Et erit, si dixerint nobis aut generationi- 28
bus nostris cras: 'tũ dicemus, Videte similitudinẽ altaris Iehouæ
quod fecerunt Patres nostri, 'non pro holocausto, neque pro sa-
crificio, sed vt testis sit inter nos & vos.

'Absit à nobis vt rebellemus contra Iehouam, & auertamur 29
hodie ne eamus post Iehouam, 'ædificãdo altare pro holocausto,
pro oblatione, & pro sacrificio, vltra altare Iehouæ Dei nostri
quod est ante tabernaculum eius.

Audiens verò Pinnhás sacerdos, & principes cœtus, capitáque 30
millium Iשׂsraél qui cum eo erant, verba quæ loquuti fuerant
filii Reאbén, & filii Gad, & filii Menasשׂéh, 'placuit in oculis eorũ.

19 Quod si putatis immundã esse terram possessionis vestræ, transite ad terram in qua tabernaculum Domini est, & habitate inter nos: tantùm vt à Domino, & à nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei nostri.

20 [Nónne Achan filius Zare præteriit mandatum Domini, & super omnem populum Israel ira eius incubuit? & ille erat vnus homo, atque vtinam solus periisset in scelere suo. Suprà 7.a.1.

21 Responderúntque filii Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse principibus legationis Israel,

22 Fortissimus Deus Dominus, Fortissimus Deus Dominus ipse nouit, & Israel simul intelliget, si præuaricationis animo hoc altare construximus, nõ custodiat nos, sed puniat nos in præsenti.

23 Et si ea mente fecimus vt holocausta, & sacrificium, & pacificas victimas super eo imponerem*, ipse quærat & iudicet.

24 Et nõ ea magis cogitatione atque tractatu, vt diceremus, Cras dicent filii vestri filiis nostris, Quid vobis & Domino Deo Israel?

25 Terminum posuit Dominus inter nos & vos ô filii Ruben & filii Gad, Iordanem fluuium, & idcirco partẽ non habetis in Domino: & per hãc occasionem auertent filii vestri filios nostros à timore Domini. putauimus itaque melius,

26 Et diximus, Extruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas, F

27 Sed in testimonium inter nos & vos, & sobolem nostram vestrámque progeniem, vt seruiamus Domino, & iuris nostri sit offerre & holocausta, & victimas, & pacificas hostias: & nequaquam dicant cras filii vestri filiis nostris, Non est vobis pars in Domino.

28 Quod si voluerint dicere, respondebũt eis, Ecce altare Domini quod fecerũt Patres nostri nõ in holocausta, neque in sacrificiũ, sed in testimonium nostrum ac vestrum.

29 Absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à Domino, & eius vestigia relinquamus extructo altari ad holocausta & sacrificia, & victimas offerendas, præter altare Domini Dei nostri quod extructum est ante tabernaculum eius.

30 Quibus auditis, Phinees sacerdos, & principes legationis Israel, qui erant cũ eo, placati sunt: & verba filiorũ Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, libentissimé susceperunt.

19 Si immũda אם־טמאה si polluta. cõtaminata. opinione vestra scilicet, propterea quòd in ea non sit altare Domini. Habitat שכן. i. erectum est. Et possessiones acc. והאחזו & possessores estote. i. habete possessionem. Neque à nobis deficiatis, ואותנו אל תמרודו & nobis ne sitis rebelles. i. neque à Domino, neque à nobis deficiatis, ne subtrahatis vos à consortio nostro.

20 In anathemate, בחרם. i. reseruando sibi aliquid de anathemate. Vide suprà, cap. 7. a. 1. Fuit ira? היה קצף sub. Iehouæ. i. iratus est Iehoua. Vnus אחד vnicus. i. solus. sub. quanto magis propter peccata multorum multi peribunt?

21 Millium אלפי. i. populi Israelitici qui erat in maximo numero. 22 Deus deorum אל אלהים. i. qui vnicus dici debet Deus. repetitur autem ad maiorem confirmationem. Nouit, ידע sub. quo animo fecerimus. Cognoscet, ידע sub. postea. Ne serues nos אל תושיענו sub. ô Iehoua. q. d. perdat nos Deus si ea mente id fecimus vt deficeremus à cultu Diuino, & à consortio aliorum.

23 Vt auerteremur, &c. לשוב מאחרי יהוה ea mente vt derelinqueremus Dominum. Ad faciendum לעשות. i. offerendũ. Requirat: יבקש sub. in nos, & postea animaduertat in nos. 24 Dicendo, לאמור sub. apud nos. Cras מחר. i. posthac, in posterum. Quid vobis, &c. מה לכם וליהוה. q. d. nihil est vobis cõmune cum Iehoua. Iehoua non est Deus vester. Sequenti versu seipsum declarat.

25 Præterea terminum וגבול Ad verbũ, Et terminum. i. Præterea dicẽt, Terminũ, &c. Et cessare faciẽt והשביתו. i. & ita auertent filii vestri filios nostros à timore Domini, efficient vt non timeant Dominum. 26 Demus nunc operã, &c. נעשה נא לנו לבנות Ad verbum, Faciamus nunc nobis ædificando. i. demus operã vt extruamus altare, &c. q. d. ea ergo mente dedimus operam vt extrueremus altare, &c.

27 Sed vt testis sit כי עד הוא Sed testis erit, &c. Generationes no. דורותינו. i. sobolem nostram. progeniem. Vt seruiamus seruit. Ieh. לעבוד את עבודת vt exerceant [compleant] cultum Iehouæ. i. vt agere possint rem Diuinã. Cras מחר. i. posthac. vel aliquãdo. sic & mox.

28 Et erit, si dixerint והיה כי יאמרו Si futurum est vt *sic* dicãt. Vel si accidat vt *sic* dicant. nẽpe nos non habere partem siue portionem in Domino. Tum dicemus ואמרנו. i. tunc filii nostri dicent. Non pro holocausto, לא לעולה non ad holocaustum. i. non vt offerant in eo holocaustũ. 29 Absit à nobis חלילה לנו ממנו Ad verbũ, Absit nobis à nobis. AEdificãdo altare לבנות מזבח. i. extructo altari.

30 Placuit, in oculis e. : וייטב בעיניהם Hebraismus, responsio fuit illis grata.

Dixitque Phinees filius Eleazari ſacerdos ad eos, Nunc ſcimus quòd nobiſcum ſit Dominus, quoniã alieni eſtis à præuaricatione hac, & liberaſtis filios Iſrael de manu Domini.

Reuerſúſque eſt cum principibus à filiis Rubē & Gad de terra Galaad, in terram Chanáan ad filios Iſrael, & retulit eis.

Placuitque ſermo cunctis audientibus: & laudauerunt Deum filii Iſrael, & nequaquam vltrà dixerũt vt aſcenderent contra eos atque pugnarent, & delerent terram poſſeſſionis eorũ.

Vocauerũntque filii Ruben & filii Gad altare quod extruxerant, Teſtimonium noſtrum, quòd Dominus ipſe ſit Deus.

Cap. XXIII.

EVoluto autem multo tempore, poſtquam pacem dederat Dominus Iſraeli, ſubiectis in gyro nationib⁹ vniuerſis, & Ioſue iam longæuo, & perſenilis ætatis,

Vocauit Ioſue omnem Iſraelē, maioréſque natu, & principes, ac iudices, & magiſtros, dixitque ad eos, Ego ſenui, & progreſſioris ætatis ſum:

Vóſque cernitis omnia quę fecerit Dominus Deus veſter cũctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipſe pugnauerit.

Et nunc quia vobis ſorte diuiſi omnē terram, ab Orientali parte Iordanis vſque ad Mare magnum, multæque adhuc ſuperſunt nationes:

B Dominus Deus veſter diſperdet eas, & auferet à facie veſtra, & poſſidebitis terrã, ſicut vobis pollicit⁹ eſt.

Tantùm cõfortamini, & eſtote ſoliciti vt cuſtodiatis cũcta quæ ſcripta ſunt in volumine Legis Moyſi: & nõ declinetis ab eis neque ad dexteram neque ad ſiniſtram:

Ne poſtquam intraueritis ad Gentes quæ inter vos futuræ ſunt, iuretis in nomine deorum earum, & ſeruiatis eis, & adoretis illos.

Sed adhæreatis Domino Deo veſtro, quod feciſtis vſque in diē hanc.

Et tunc auferet Dominus Deus in conſpectu veſtro Gentes magnas & robuſtiſſimas, & nullus vobis reſiſtere poterit.

C Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros: quia Dominus Deus ve-

31 Dixítque Pinnháos filius אElyazár ſacerdotis filiis Reאubē,
& filiis Gád, & filiis Menaשſéh, Hodie nouim⁹ quòd in medio no
ſtri ſit Iehouáh, ʹquòd non præuaricati ſitis contra Iehouam præ
uaricationē iſtã: ʹtunc liberaſtis filios Iשraאél de manu Iehouæ.
32 Reuerſus eſt igitur Pinnháos filius אElyazár ſacerdotis, & princi
pes illi à filiis Reאubén, & à filiis Gad, de terra Gilאád ad terram
Chenáאan ad *reliquos* filios Iשraאél, & retulerunt eis ʹrem.
33 ʹPlacuítque res in oculis filiorum Iשraאél, atque benedixerunt
Deo filii Iשraאél: ʹneque dixerunt quòd aſcēderet contra eos ad
pugnam, ʹvt diſperderent terram in qua filii Reאubén & filii Gad
habitabant
34 Vocauerũt autē filii Reאubén & filii Gád altare אEd *dicendo*, Quia
teſtis erit inter nos quòd Iehouáh eſt Deus.

Cap. XXIII.

1 FʹVit autem poſt dies multos poſtquam requiem dedit Iehouáh Iשraאeli ab omnibus inimicis eorũ in circuitu, Iehoשſúaא ſenuit *&* ʹvenit in dies: — Ioſue dehortatur populum à commercio & falſa religione Gentium.
2 Tũc vocauit Iehoשſúaא omnem Iשraאél, ſeniores eius, & capi
ta eius, & iudices eius, & præfectos eius, dixítque ad eos, ʹEgo ſe
nui *&* veni in dies:
3 ·Vóſque vidiſtis omnia quæ fecerit Iehouáh Deus veſter omni
bus gētibus iſtis in cõſpectu veſtro, quòd Iehouáh Deus veſter pu
gnauerit pro vobis.
4 Videte, ʹſorte diſtribui vobis gētes iſtas reſiduas in hæreditatē
per tribus veſtras, à Iardén, atque omnes gentes quas diſperdidi
vſque ad Mare magnum ab Occaſu ſolis.
5 Iehouáh autem Deus veſter ipſe propulſabit eas à facie veſtra,
& expellet eas à conſpectu veſtro, & iure hæreditario poſſidebi
tis terram earum, quemadmodum loquutus eſt Iehouáh Deus ve
ſter vobis.
6 ʹRoborate igitur vos valde, vt cuſtodiatis, & faciatis quicquid
ſcriptum eſt in libro Legis Moשſéh, vt non recedatis ʹab eo ne
que ad dexteram neque ad ſiniſtram.
7 ʹNeque commiſceamini inter gentes iſtas ʹquæ remanent vo- — Non iurandum per nomina idolorum.
biſcum, & nomen deorum earum ne commemoretis, ʹnec adiu
retis, ʹneque ſeruiatis eis, neque incuruetis vos eis.
8 Sed Iehouæ Deo veſtro adhæreatis, ſicut feciſtis vſque ad
diem hanc.
9 Propterea expulit à facie veſtra gentes magnas & fortes, ʹnec
ſtetit quiſquam in conſpectu veſtro vſque ad diem hanc.
10 Vir vnus ex vobis perſequutus eſt mille, quia Dominus Deus

31 Quòd non præuaricati ſitis, &c. אשר לא־מעלתם i. quòd alieni eſtis à præuaricatione quæ vobis imputabatur. Tunc liberaſtis, &c. אז הצלתם וגו׳ i. alioqui animaduertiſſet Dominus in illos.
32 Rem. : דבר Ad verbum, ſermonem. ſiue verbum, i. reſponſum. 33 Placuítque res, &c. וייטב הדבר וגו׳ Hebraiſmus, Et grata fuit reſpõſio filiis Iſrael, laudauerúntque Deum, & gratias egerunt illi. Neque dixerunt, &c. ולא אמרו וגו׳ Hebraiſmus, & nequaquam cogitauerunt vltrà aſcendere contra eos tanquam dimicaturi. Vt diſperderent לשחת Ad verbum, vt corrumperent.

IN CAPVT XXIII.

1 Fuit autem, &c. ויהי מימים רבים וגו׳ Tranſacto autē multo tempore, poſtquam quietem dediſſet Iehoua Iſraeli ab omnibus inimicis eius per circuitum, & ſenuiſſet Ioſue, eſſétque iam prouectæ ætatis: vocauit, &c. Venit in dies: ! באבימים Hebraiſmus, venire, ſiue procedere in dies, ſignificat eſſe grandæuum ac prouectæ ætatis. Sic Gene. 24. a. 1.
2 Ego ſenui, *&* veni in dies: אני זקנתי באתי בימים: i. Ego quidem iam ſenio confectus ſum, & ætatis prouectæ. q. d. ego breui moriturus ſum.
4 Sorte diſtribui הפלתי Ad verbũ, cadere feci. q. d. conſiderate, reuocate in animũ, quòd iactis & miſſis ſortibus, diſtribui vobis patriam harum gentium quæ ſuperſunt [id eſt quæ nondum ſuperatæ ſunt] in poſſeſſionem, per tribus, &c.
6 Roborate igitur vos, &c. וחזקתם מאוד לשמור ולעשות Eſtote ergo forti admodũ animo ad obſeruandum & opere complendum. vel, in obſeruando & faciendo quæcunque ſcripta ſunt. Ab eo ממנו ſub. libro. i. ab illis quæ in eo ſcripta ſunt.
7 Neque cõmiſceamini gent. לבלתי־בוא בגוים האלה Et vt nõ commiſceatis vos gentibus iſtis. i. ne cõuerſemini cum gentibus iſtis. Ad verbum, vt non ingrediamini ad gentes iſtas. Quæ remanent vo. הנשארים האלה אתכם quæ relictæ ſunt apud vos. i. quæ necdum ſunt ſuperatæ. Nec adiuretis, ולא תשביעו ſub. alios per idola eorum. Neque ſeruiatis, &c. ולא תעבדום ולא תשתחוו להם: neque colatis eos, neque adoretis eos.
9 Nec ſtetit, &c. לא־עמד איש בפניכם i. non potuit vobis reſiſtere quiſquam vſque ad hoc tempus.

vester est qui pugnat pro vobis, sicut loquutus fuerat vobis.

Dilige̅dus Deus

'Præcauete ergo diligẽtissimè vobis, vt diligatis Iehouã Deum 11
vestrum:
'Quia si auertendo auersi fueritis, & 'adhæseritis residuis Gen 12
tibus istis, residuis *inquam* istis quæ sunt vobiscum :'& affinitatem
contraxeritis cum eis,'& misceatis vos cum eis, & ipsæ vobiscum:
'Iam nunc scitote quòd posthac Iehouáh Deus vester non expel 13
let omnes Gentes istas à facie vestra : sed *potius* erunt vobis in la-
queum, & offendiculum, & flagellum 'in lateribus vestris, '& in spi
nas in oculis vestris, donec pereatis è terra optima ista quam de-
dit vobis Iehouáh Deus vester.

Via vniuersæ terræ.

Promissiones suas Iudæis factas impleuit Deus.

En autem ego 'vado hodie per viam vniuersæ terræ : cogno- 14
scite ergo toto corde vestro, & tota anima vestra quòd 'non ceci-
dit verbum vnum ex omnibus 'verbis optimis quæ loquutus est Ie
houáh Deus vester 'super vos, omnia euenerunt vobis, 'non ceci-
dit ex eis verbum vnum.

Mala quæ minatur Deus deserentibus ipsum.

'Sicut ergo euenit vobis omne verbum bonum quod loquutus 15
est Iehouáh Deus vester ad vos: sic adducet Iehouáh super vos 'om
ne verbum malum, donec disperdat vos è terra optima ista quam
dedit vobis Iehouáh Deus vester.
Quum transgressi fueritis pactum Iehouæ Dei vestri quod præ 16
cepit vobis, & abieritis & seruieritis diis alienis, incuruaueritís-
que vos eis, irascetur furor Iehouæ contra vos, & peribitis citò è
terra optima quam dedit vobis. Cap. XXIIII.

Iosue cõmemoratis Dei beneficiis hortatur populum ad Legis obseruantiam.

C'Ongregauit autem Iehoשׁúay 'omnes tribus Iשׁraél in שׁSe 1
chém, vocauítq; Seniores Iשׁraél,'& capita eius, iudicésque
eius, ac præfectos eius: steterúntque 'coram Deo.
Dixítque Iehoשׁúay ad vniuersum populum, 'Sic dicit Ieho- 2
uáh Deus Iשׁraél, 'Trans Flumen 'habitauerũt Patres vestri 'à se-
culo, *vt* Théranh pater Abraham, & pater Nanhór, seruierúntque
diis alienis.
Et tuli patrem vestrum Abraham è loco qui erat trãs Flumen, 3
& deduxi per vniuersam terram Chenayan : multiplicauíque se-
men eius, '& dedi ei Iשׂnhác.
Et dedi ipsi Iשׂnhác Iayacób & yEשׂsáu : tradidíque ipsi yEשׂsáu 4
mõtem שׂSeyír, vt possideret eum: Iayacób autem & filii eius de-
scenderunt in AEgyptum.
Misíque Mosשׁéh & Aharon, & percussi 'AEgyptum, 'quemad- 5
dum feci in medio eius, & postea eduxi vos.

ster pro vobis ipse pugnabit, sicut
pollicitus est.
11 Hoc tantùm diligentissimè præca-
uete, vt diligatis Dominum Deum
vestrum.
12 Quòd si volueritis Gentiũ harum
quæ inter vos habitãt, erroribus ad-
hærere, & cum eis miscere cõnubia,
atque amicitias copulare:
13 Iam nunc scitote quòd Dominus
Deus vester non eas deleat ante faciẽ
vestram : sed erunt vobis in foueã ac
laqueum, & offendiculũ ex latere ve-
stro, & sudes in oculis vestris, donec
vos auferat atque disperdat de terra
hac optima quam tradidit vobis.

D

14 En ego hodie ingredior viam vni-
uersæ terræ, & toto animo cognosce
tis quòd de omnibus verbis quæ se
Dominus præstiturum vobis esse pol
licitus est, vnum non præterierit in-
cassum,
15 Sicut ergo ĩpleuit opere quod pro
misit, & prospera cũcta venerunt: sic
adducet super vos quicquid malorũ
cõminatus est, donec vos auferat at-
que disperdat de terra hac optima
quam tradidit vobis,
16 Eo quòd prætererítis pactum Do
mini Dei vestri, quod pepigit vobi-
scum, & seruieritis diis alienis, & ado
raueritis eos: citò atque velociter cõ-
surget in vos furor Domini, & aufe-
remini ab hac terra optima quã tra-
didit vobis. Cap. XXIIII.
1 COngregauitque Iosue omnes tri
bus Israel in Sichem, & vocauit
maiores natu, ac principes, & iudi-
ces, & magistros: steterúntque in con
spectu Dei,
2 Et ad populũ sic loquutus est, Hæc
dicit Dominus Deus Israel, ‖Trans
Fluuium habitauerunt Patres vestri
ab initio, Thare pater Abrahã & Na
chor: seruierúntque diis alienis.

Gen. 11. d. 24

3 Tuli ergo patrem vestrum Abra-
ham de Mesopotamiæ finibus: & ad-
duxi eum in terram Chanáan: multi-
plicauique semen eius,
4 ‖Et dedi ei Isaac, illique rursum de-
di Iacob & Esau. ‖E quibus, Esau de-
di montem Seir ad possidendum. ‖Ia-
cob verò & filii eius descenderunt in
AEgyptum.

Gen. 21. a. 2. & 25. d. 26

Gen. 36. a. 8

Gen. 46. a. 6

5 ‖Misíque Moysen & Aarõ, & per-
cussi AEgyptum multis signis atque
portentis.

Exod. 3. c. 10

11 Præcauete ergo dil. vo. ונשמרתם מאוד לנפשותיכם Ad verbum, Et custodite valde animabus vestris. Frequens est Hebræis istud, Animabus vestris, verbo Custodiendi coniungere, loco pronominis secundæ vel tertiæ personæ: quod aliud non significat quàm, Præcauete diligenter vt diligatis, &c. Quidam tamen sequentibus adiungunt, Videte diligenter vt ex animo diligatis Iehouam.

12 Quia si auertẽdo, &c. כי אם שוב תשובו Quòd si descisceatis. [sub. à Deo] & adhæreatis, &c: vt paulo antè, versu 7. Et affinitatẽ cõtraxeritis cum eis, &c. והתחתנתם בהם & cõnubia misceatis cum eis. Et misceatis, &c. ובאתם בהם Ad verbum, & ingressi fueritis cum eis, &c.

13 Iam nunc scitote, &c. ידוע תדעו וגו׳ Ad verbũ, Sciendo scitote quòd non addet Iehoua Deus vester vt expellat, &c. In laterib. ve. לצננים בצדיכם .i. quo pulsentur, siue percutiantur latera vestra. Nume. 33. g. 55, legitur, Et in spinas in lateribus vestris. Et in spinas in oc. ve. לצננים בעיניכם & in cultros in oculis vestris. Nume. 33. g. 55, Moses dixit, Spinas [vel cultros] in lateribus vestris. vide illic annotationẽ. i. quibus pungãtur oculi vestri. q. d. mirũ in modũ affligentes vos. 14 Vado hodie, &c. הולך היום בדרך כל הארץ Præs. Heb. pro fut. ingressurus sum hodie per viã vniuersæ terræ. i. carnis. q. d. hodie moriturus sum, quemadmodũ constitutũ est omnibus hominibus. Non cecidit לא נפל nõ intercidit. non fuit irritum. Verbis optimis הדברים הטובים .i. bonis promissionibus quas, &c. Super vos, עליכם de vobis. Nõ cecidit, &c. לא נפל ממנו דבר אחד : non intercidit ex eis quicquã. 15 Sicut ergo, &c. והיה כאשר בא עליכם Ad verbũ, Et erit, sicut euenit, &c. Hebraismus, vt adimpleuit vobis omnes bonas promissiones suas. Omne verbum malũ, כל הדבר הרע .i. quicquid malorum cõminatus est.

IN CAPVT XXIIII.

1 Cõgregauit a. ויאסף sub. Iterũ. Omnes tribus כל שבטי id est, nouẽ tribus cũ dimidia. Et capita eius, ולראשיו & principes eius. Corã Deo. לפני האלהים: .i. corã arca. 2 Sic dicit כה אמר Præt. Heb. pro præs. i. hæc dicit: per me scilicet. Trans Flumen בעבר הנהר vltra fluuiũ. Euphratem intelligit. i. in Mesopotamia. Habitauerunt ישבו habitabant. A seculo מעולם .i. olim, vel initio.

3 Et dedi ei Iשׂnhac. ואתן לו את יצחק : .i. posteaquam dedi illi Isaac. hoc est, per Isaacum dedi illi prolem numerosam.

5 AEgyptum, את מצרים Subaudiunt Hebræi אנשי, vt vertas, homines AEgypti, hoc est AEgyptios. Quemadmodũ feci כאשר עשיתי i. prout, aut secundum quod feci, sub. plagas in medio eius: hoc est tantisper vt immitterem in eos plagas varias.

Exod.12.f.37 Exod.14.b.9
|Eduxique vos & Patres vestros de AEgypto, & venistis |ad mare: persequutique sunt AEgyptii Patres vestros cum curribus & equitatu, vsque ad Mare rubrum. (B)

Clamauerunt autem ad Dominum filii Israel: qui posuit tenebras inter vos & AEgyptios: & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in AEgypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tempore:

Et introduxi vos in terram Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem. |Quúmque pugnarent cõtra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis terram eorum, atque interfecistis eos. (Nume.21.e.29)

|Surrexit autẽ Balac filius Sephor Rex Moab, & pugnauit contra Israelem: misítque, & vocauit Balaã filiũ Beor, vt malediceret vobis: (Nume.22.a.5) (C)

Et ego nolui audire eum, sed econtrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius.

Trãsistísque Iordanem, & venistis ad Iericho: |pugnauerúntque contra vos viri ciuitatis eius, Amorrhæus & Pherezæus & Chananæ9 & Hethæus & Gergesæus & Heuæus & Iebusæus: & tradidi eos in manus vestras. (Suprà 3.d.14. & 6.a.1. & 11.a.3)

|Misique ante vos crabrones, & eieci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, nõ in gladio & in arcu tuo. (Suprà 11.d.20 Deut.7.c.20)

Dedique vobis terram in qua nõ laborastis, & vrbes quas nõ ædificastis, vt habitaretis in eis, vineas & oliueta quæ non plantastis.

D Nunc ergo timete Dominũ, & seruite ei perfecto corde atque verissimo: & auferte deos quibus seruierũt Patres vestri in Mesopotamia & in AEgypto, ac seruite Domino.

Sin autem malum vobis videtur vt Domino seruiatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui seruire potissimum debeatis, vtrum diis quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorũ terra habitatis: ego autẽ & domus mea seruiemus Domino.

Respondítque populus, & ait, Absit à nobis vt relinquamus Dominũ, & seruiamus diis alienis.

Dominus Deus noster ipse eduxit nos & Patres nostros de terra AEgypti, de domo seruitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, & custodiuit nos in omni via per quam ambulauimus, & in cunctis populis per quos transiuimus. (E)

Et eiecit vniuersas Gentes, Amorrhæum habitatorem terræ quã nos intrauimus: seruiemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster.

Dixitque Iosue ad populum, Non poteritis seruire Domino: Deus enĩ sanctus & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atq; peccatis.

6 ″Et eduxi Patres vestros ex AEgypto, deuenistísque ad Mare, &
persequuti sunt AEgyptii Patres vestros cum curribus & equitibus vsque ad Mare rubrum.
7 Tum clamauerũt ad Iehouam, ″& posuit caliginem inter vos &
AEgyptios: induxítque ″super eum Mare, ac operuit eum: & viderunt oculi vestri quæ feci in AEgypto, & habitastis in solitudine diebus multis.
8 Postea adduxi vos ad terram אEmoræi habitantis trans Iardén:
prælia tíque sunt vobiscum, & tradidi eos in manum vestram: possedistísque terram eorum, ac deleui eos à facie vestra.
9 Surrexit autem Balác filius צSippór Rex Moáb, ″& præliatus est
cum Iשraאél: misitque, & vocauit Bilyám filium Beyhor, vt male diceret vobis:
10 Et nolui audire Bilyam, sed benedixi benedicendo vobis, & li-
beraui vos manu eius.
11 Transistísque Iardén, & venistis ad Ierinhó: pugnauerúntque
cõtra vos viri Ierinhó, ″אEmoræus, & Perizæus, & Chenaуanæus,
& חHitthæus, & Girgaשsæus, & חHiuæus, & Iebuסsæus: tradidíque
eos in manum vestram.
12 Et misi ante vos ″crabrones, qui expulerunt eos à facie vestra,″
duos Reges אEmoræi, non gladio tuo, nec arcu tuo.
13 Dedíque vobis ″terram in qua non laborastis, & vrbes quas non ædificastis, & habitastis in eis: vineas & olіueta quæ non plantastis, comeditis.
14 Nunc ergo timete Iehouam, & seruite ei ″in perfectione & ve-
ritate, & auferte deos quibus seruierunt patres vestri ″trans Flumen & in AEgypto, & seruite Iehouæ.
15 ″Quòd si molestum est vobis seruire Iehouæ, eligite vobis hodie ″quos colatis: siue deos quibus seruierũt Patres vestri qui fuerunt trans Flumen: siue deos אEmoræi, in quorum habitatis terra: ego verò, & domus mea colemus Iehouam.
16 Cui respondit populus, dicens, Absit à nobis vt derelinqua-
mus Iehouam, ″seruiendo diis alienis.
17 Iehoua enim Deus noster ipse est qui eduxit nos & Patres no-
stros è terra AEgypti, ″è domo seruorum, & qui fecit in oculis nostris signa ″ista magna: seruauítque nos in omni via per quã ambulauimus, & in omnibus populis per quorũ transiuimus mediũ.
18 Expulítque Iehouáh omnes populos, ″præsertim אEmoræũ ha-
bitatorem terræ ″à facie nostra: etiam nos seruiemus Iehouæ, quia ipse est Deus noster.
19 Dixítque Iehoשúay ad populum, ″Non poteritis seruire Ieho-
uæ, quia Deus ″sanctus est, Deus æmulator est: non parcet sceleribus vestris atque peccatis vestris.

6 Et eduxi ואוציא. Declarat quod præcedenti versu dixerat. 7 Et posuit caliginem וישם מאפל .i. nube caliginosa separauit AEgyptios ab Israelitis. Super eum עליו nempe Pharaonem. vel AEgyptum, id est AEgyptios.
9 Et præliatus est וילחם animo scilicet & voluntate. 11 אEmoræus, &c. האמורי וגו׳ Hi sese receperant in eam vrbem vt resisterent filiis Israel: quòd vrbs illa esset clauis Terræ sanctæ. 12 Crabrones, &c. את הצרעה ותגרש Singul. Heb. pro plur. crabronem, & expulit. id est, crabrones ipsi verterunt eos in fugam. 13 Terram ארץ .i. fructum terræ.
14 In perfectione: בתמים in integritate. Trans Flumen בעבר הנהר Euphraten intelligit. sic versu sequenti.
15 Quòd si molestum est ואם רע בעיניכם Ad verbum, Et si malũ est in oculis vestris. Quos colatis את מי תעבדון quem colatis. vel, cui seruiatis. aut, quibus seruiatis. 16 Seruiendo diis alienis: לעבוד אלהים אחרים vt colamus deos alienos.
17 E domo seruorum, מבית עבדים .i. de loco vbi seruiebamus duram seruitutem. Ista magna: הגדולות האלה prædicta scilicet.
18 Præsertim אEmor. ואת האמורי Ad verbum, & אEmoræum. Quidam vertũt, & *præsertim* אEmoræum. A facie nostra: מפנינו .i. ante aduẽtum nostrum. 19 Non poteritis לא תוכלו Non potestis. sub. cũ simulachris vestris. Sanctus est, Deus æmulator est: קדושים הוא אל קנוא Sanctus est, Deus zelotes. siue zelotypus. q. d. si coleretis simulachra vnà cum Domino, pollueretis sanctitatem eius: Deus est qui nõ patitur riualem in amore.

'Si dereliqueritis Iehouam,& seruieritis deo alieno,cōuertet se, 20
& malefaciet vobis, consumétque vos, 'postquam benefecerit
vobis.
'Cui respondit populus, Nequaquam': sed Iehouæ seruiemus. 21
Dixítque Iehoשſúay ad populum,'Testes estis contra vos quòd 22
vos elegeritis vobis Iehouam vt illi seruiatis. Et dixerunt, Testes.
Nunc ergo auferte deos alienos 'qui sunt in medio vestri,& in- 23
clinate cor vestrum ad Iehouam Deum Iשſraאél.
'Cui respondit populus, Iehouæ Deo nostro seruiemus,& voci 24
eius obediemus.
Percussit itaque Iehoשſúay fœdus cum populo 'in die illa:'& pro 25
posuit ei præceptum & iudicium in שSechem.
Scripsítque Iehoשſúay verba ista 'in libro Legis Dei: tulit quo- 26
que lapidem magnum, statuítque eum ibi subter quercum quæ
erat 'in sanctuario Iehouæ.
Dixítque Iehoשſúay ad vniuersum populum, En lapis iste 'erit 27
nobis in testimoniū: ipse enim audiuit omnia 'verba Iehouæ quæ
loquutus est nobiscum, 'eritque contra vos in testimonium, ne
fortè mentiamini contra Deum vestrum.
Remisítque Iehoשſúay populum, quēlibet in hæreditatē suam. 28
'His autem gestis, mortuus est Iehoשſúay filius Nun seruus Ie- 29
houæ centum & decem annorum.
Sepeliérúntque eum 'in termino hæreditatis eius in Thimnáth 30
סſeránh, quæ est in monte אEphráim ad Aquilonē mōtis Gáyaשׁ.
Seruiuítque Iשſraאél Iehouæ cunctis diebus Iehoשſúay, cun- 31
ctísque diebus Seniorū qui 'diu vixerunt post Iehoשſúay, quíque
nouerant omne opus Iehouæ quod fecerat ipsi Iשſraאél.
Ossa autem Ioסéph quæ detulerant filii Iשſraאél ex AEgypto, 32
sepelierunt in שSechém, in parte agri quam acquisierat Iayacób
à filiis חHamór patris שSechém centum 'nummis, '& fuerūt filiis
Ioסéph in possessione sua.
Porró אElyazár filius Aharón mortuus est,& sepelierunt eū in 33
Gibyáth Pinחháס filii eius,'qui datus fuit illi in mōte אEphráim.

Corda inclinanda ad Deum.

Fœdus populi cum Domino.

Lapis in testimonium erectus.

Moritur Iosue.

Israel seruit Deo.

Ossa Ioseph sepeliuntur.

Eleazar moritur.

20 Si dimiseritis Dominum,& seruieritis diis alienis,conuertet se,& affliget vos,atque subuertet postquā vobis præstiterit bona.

21 Dixitque populus ad Iosue, Nequaquam ita vt loqueris erit: sed Domino seruiemus.

22 Et Iosue ad populū, Testes, inquit, vos estis quia ipsi elegeritis vobis Dominum vt seruiatis ei. Respōderúntque, Testes.

23 Nūc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri,& inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel.

24 Dixitque populus ad Iosue, Domino Deo nostro seruiemus,& obedientes erimus præceptis eius.

25 Percussit ergo Iosue in die illo fœdus; & proposuit populo præcepta atque iudicia in Sichem.

26 Scripsit quoquē omnia verba hæc in volumine legis Domini: & tulit lapidem pergrādem, posuitque eū subter quercum quæ erat in sanctuario Domini.

27 Et dixit ad omnem populum, En lapis iste erit vobis in testimoniū quòd audierit ōnia verba Domini quæ loquutus est vobis: ne fortè postea negare velitis,& mētiri Domino Deo vestro.

28 Dimisitque populum, singulos in possessionem suam.

29 Et post hæc mortuus est Iosue filius Nun seruus Domini, centum & decē annorum.

30 Sepeliérūtque eum in finibus possessionis suæ in Thamnathsare, quæ est sita in monte Ephráim, à Septentrionali parte montis Gaas.

31 Seruiuitque Israel Domino cūctis diebus Iosue & Seniorum, qui longo vixerant tempore post Iosue, & qui nouerant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel

32 Ossa quoque Ioseph, [quæ tulerāt filii Israel de AEgypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri quem emerat Iacob] à filiis Hemor patris Sichem, centū nouellis ouibus, & fuit in possessionem filiorum Ioseph.

Gene.50.d.25 exod.13.d.19

Gene.33.d.19

33 Eleazar quoque filius Aaron mortuus est: & sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii eius, quæ data est ei in monte Ephráim.

20 Si dereliqueritis,&c. כי תעזבו את יהוה וגו' Quum deserueritis Iehouam,& colueritis deos alienos, tunc auertetur.i.mutata sententia affliget & perdet vos. Postquam benef.v. אחרי אשר הטיב לכם: posteaquam benefecit vobis.

21 Cui respondit pop. ויאמר העם Ad verbum, Et dixit populus ad Iehosuam.

22 Testes estis עדים אתם testes eritis. 23 Qui sunt in medio vestri, אשר בקרבכם .i.simulachra quæ cepistis expugnatis vrbibus, aut extulistis ex Ægypto. 24 Cui respondit pop. ויאמרו העם אל יהושע Et dixerunt populus ad Iehosuam.

25 In die illa: ביום ההוא eodem die.vel, tempore illo. Et proposuit ei præcep.& iud. וישם לו חק ומשפט & statuit[.i.dedit]eis statutum & iudicium. Singul. Heb. pro plur. i. proposuit eis præcepta moralia & cæremonialia: nihil adiecit Legi, sed conditiones huius fœderis docuit eos.

26 In libro בספר qui scilicet erat in arca. In sanctuario Ieh. במקדש יהוה: .i.in loco in quo erat arca Domini qui sanctificabatur præsentia arcæ: propterea sanctuariū vocat. 27 Erit nobis in test. תהיה בנו לעדה erit inter nos in testimonium.i.vice testimonii: hoc est testabitur hic initum fuisse fœdus cum Domino Deo, ea lege vt semper coleamus ipsum. Verba Iehouæ, אמרי יהוה .i. verba fœderis quod pepigimus cum Domino: hoc est, leges illæ fuerunt latæ iuxta lapidem istum. Eritque contra vos,&c. והיתה בכם לעדה וגו' q.d. suo modo accusabit vos, ne fortè postea mentiamini, hoc est dicatis vos non pepigisse fœdus his legibus cum Domino.

29 His autem gestis, ויהי אחרי הדברים האלה Ad verbum, Et fuit, post verba hæc.

30 In termino hæred. בגבול נחלתו in finibus possessionis eius.i.in possessione sua.

31 Diu vixerunt האריכו ימים Ad verbum, prolongauerunt dies.

32 Nummis, קשיטה agnis.i.nummis, fortasse quòd formam agnæ impressam haberent. Et fuerunt filiis,&c. ויהיו לבני יוסף לנחלה: & fuerunt.[i.cesserunt]filiis Ioseph in possessionem.sub.suam.hoc est, ita factum est vt habuerint ossa patris sui sepulta in possessione sua.

33 Qui datus fuit illi אשר נתן לו .i.qui locus datus fuit illi à populo Israelitico.

Liber Iudicum, Hebraicè שופטים

Secundus est Prophetarum priorum liber, qui ab Hebræis שופטים appellatur, id est Iudices,& à LXX similiter, κριταί. sic enim dicebantur ii quorum opera Deus gubernabat Israeliticum populum post Mosen & Iosuam. Aiunt autem Hebræi Samuelem prophetam scripsisse hunc librũ, in quo delicta Israelis & prouidentia Dei conspiciuntur. Simul describitur ratio qua Dominus temp. Israeliticã administrauit ante Reges.

VETVS.

Cap. I.

1 Post Mortem Iosue cõsuluerũt filii Israel Dominũ, dicentes, Quis ascendet ante nos cõtra Chananæum, & erit dux belli?

2 Dixitque Dominus, Iudas ascẽdet: ecce tradidi terram in manus eius.

3 Et ait Iudas Simeoni fratri suo, Ascende mecum in sortem meam, & pugna cõtra Chananæum, vt & ego pergam tecum in sortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.

4 Ascenditque Iudas, & tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum: & percusserũt in Bezec decem millia virorum.

5 Inuenerúntque Adoni-bezec in Bezec, & pugnauerunt contra eũ, ac percusserunt Chananæum & Pherezæũ.

B

6 Fugit autem Adoni-bézec: quẽ persequuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum eius ac pedum.

7 Dixitque Adoni-bezec, Septuaginta Reges amputatis manuum ac pedũ summitatibus, colligebant sub mẽsa mea ciborũ reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxerúntque eũ in Ierusalem, & ibi mortuus est.

8 Oppugnantes ergo filii Iuda Ierusalem, ceperunt eam, & percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incẽdio ciuitatem.

9 Et postea descendentes pugnauerunt contra Chananæum qui habitabat in montanis, & ad Meridiem in campestribus.

C

10 Pergénsque Iudas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, (cuius nomen fuit antiquitus Cariath-arbe) percussit Sesai, & Ahiman, & Tholmai: Iosue 15.d.14

11 Atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cariath-sepher, id est ciuitas literarum.

12 Dixitq; Caleb, Qui percusserit Cariath-sepher, & vastauerit eam, dabo ei Axam filiam meam vxorem.

13 Quumque cepisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam coniugem.

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap. I.

1 Fuit Autem post mortem Iehoשׁúay, interrogauerunt filii Iשׂraél Iehouam, dicentes, Quis ascendet ad Chenayanæum in principio ad pugnandum cum eo? Tribus Iuda dux belli constituitur.

2 Dixítque Dominus, Iehúdah ascendet: ecce dedi terram in manum eius.

3 Dixítque Iehudáh ad שׁimyón fratrem suum, Ascende mecũ in sortem meam, vt pugnemus contra Chenayanæum: & ibo etiã ego tecum in sortem tuam. Et perrexit cum eo שׁimyón.

4 Ascendítque Iehudáh, & tradidit Iehouáh Chenayanæum & Perizæum in manum eorum, percusserúntque eos in Bézec, decem millia virorum. Iudas cũ Simeone expugnat Chananæos.

5 Et inuenerũt Adoni-bézec in Bézec, & pugnauerunt contra eũ, percusserúntque Chenayanæum & Perizæum.

6 Fugit itaque Adoni-bézec, & persequuti sunt eum, comprehẽderúntque eum, & absciderunt pollices manuũ eius & pedum eius. Adoni-bezec comprehenditur.

7 Dixítque Adoni-bézec, Septuaginta Reges, pollicibus manuũ eorum ac pedum abscissis, colligebãt sub mẽsa mea: sicut feci, sic reddidit mihi Deus. Et deduxerunt eum in Ieruשׁalaim, & mortuus est ibi.

8 Pugnauerant autem filii Iehudáh contra Ieruשׁálaim, & ceperant eam, percusserántque eam acie gladii, & ciuitatem miserant in ignem. Ierusalem expugnatur.

9 Et postea descenderũt filii Iehudáh ad pugnandũ contra Chenayanæum habitantem in monte & Meridie & planitie.

10 Perrexit quoque Iehudáh ad Chenayanæum qui habitabat in חHebrón (nomen autem חHebrón antea fuit Ciriath-arbáy) & percusserunt שׁeשׁai & Anhimán & Thalmái.

11 Perrexit præterea inde ad habitatores Debír (nomen verò Debír antea fuit Ciriáth-ספher.) Dabir capitur.

12 Dixítque Chaleb, Qui percusserit Ciriáth-ספhér, & ceperit eam, dabo ei yAchסáh filiam meam in vxorem.

13 Cepit autẽ eam yOthniאél filius Cenáz fratris Chaléb, qui minor eo erat: dedítque ei yAchסáh filiam suam in vxorem. Othoniel.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Interrogauerunt וישאלו Mortuo Iosue consuluerunt Israelitæ Dominũ, quum nullum alium haberent ducem. In principio בתחלה .i. quis primus nostrum, aut, quæ ex nostris tribubus omnium prima parabit expeditionem in Chananæos, vt oppugnemus eos.

2 Iehudah יהודה Tribum Iudæ significat.

3 Ad שׁimyón לשמעון Totam tribum hîc etiam intelligit. Ascende mecum in sor.m. עלה אתי בגורלי .i. Veni mecum vt oppugnemus eos qui patriam mihi sorte assignatam occupant. Et ibo, &c. והלכתי וגו׳ .i. adiuuabo te in expugnandis hostibus qui patriam tibi sorte assignatam occupant. 4 Percusserúntque eos in Bez. ויכום בבזק percusserúntque ex eis in Bezec .i. in agro vicino vrbi Bezec.

5 Adoni-bézec אדני בזק Dominum Bezec: ita quidam vertunt. Et pugnauerunt contra eum וילחמו בו .i. oppugnauerunt vrbem vt eum caperent. Chenayanæum הכנעני qui scilicet adiuuabat illum.

6 Et absciderunt ויקצצו & amputauerunt. truncauerunt. præciderunt.

7 Pollicibus manuum, &c בהונות ידיהם וגו׳ quorum pollices manuum ac pedum erant amputati, me scilicet iubente, vt hac ratione essent inepti ad bellum, & vt deterrerem alios à bello ipso.

8 Pugnauerant autem, &c. וילחמו Iam autem oppugnauerant, &c. Hæc enim dicũtur per recapitulationem. Et ciuitatem miserant in ignem. ואת העיר שלחו באש׃ Pro, immiserunt ignem in ciuitatem, totam vrbem incenderunt.

9 Descenderunt ירדו Ita dicit, quòd Ierusalem esset in loco ędito. In monte ההר in montanis.

11 Perrexit præterea, &c. וילך וגו׳ Hæc omnia vsque ad 16 versum, leguntur Iosue 15.d.15. 12 Chaleb כלב princeps scilicet tribus Iuda, & cui promissa erat Hebron. 13 Filius Cenaz, &c. בן קנז אחי כלב הקטן ממנו Cenezæus, frater Chaleb, minor eo .i. iunior.

Axæ filiæ dat Caleb terrā irriguā.

Fuit autem,'quum pergeret ipsa,'instigauit eū vt peteret à patre 14
suo agrum:'& descēdit de asino,dixítque ei Chaleb,Quid est tibi?
Dixítque ei, Da mihi'benedictionem: quia terram aridam dedi 15
sti mihi,da mihi fontes aquarum. Et dedit ei Chaleb fontes'supe-
riores & fontes inferiores.
'Filii autem Ceni soceri Moשéh'ascenderunt de Ciuitate pal- 16
marum cum filiis Iehudáh in desertum Iehudáh quod est in Meri
die עArád,'& perrexit,& habitauit cum populo.
Et abiit Iehudáh cū שSimyón fratre suo,percusserúntque Che- 17
yanæum habitatorem צSepháth,'& vastauerunt eam,'vocauítque
nomen ciuitatis חHormáh.

Horma.

Gaza. Ascalon. Accaron.

Cepítque Iehudáh עAzzáh,& terminum eius:& Aשcelón,& ter 18
minum eius:& עEcron,& terminum eius.
'Fuítque Iehouáh cum Iehudáh,'& possedit montem: nō enim 19
poterat expellere'habitatores vallis,quia currus ferrei erant eis.
Dederúntque ipsi Chaleb חHebrón,'sicut loquutus fuerat Mo- 20
שéh,& expulit inde tres'filios עAnác.

Iebusæus habitat Ierusalem.

Iebusæum autem habitatorem Ieruשaláim non expulerunt 21
filii Biniamín:propterea habitauit Iebusæus cū filiis Biniamín,
in Ieruשaláim vsque ad diem hanc.

Beth-el quæ & Luza expugnatur à filiis Ioseph.

Ascenderunt quoque domus Iosséph & ipsi In Beth-אél,& Ieho 22
uáh fuit cum eis.
Et explorari fecerunt domus Iosséph,Beth-אél: 'cuius nomen 23
antea fuit Luz.
Viderúntque'custodes virum egredientem ex vrbe, dixerúnt- 24
que ei,Ostende nobis quæso'ingressum vrbis,'& faciemus tecum
misericordiam.
Qui ostendit eis introitū vrbis, percusserúntque vrbē acie gla- 25
dii:virum autem & omnem familiam eius,dimiserunt.

Luza.

Perrexit ergo vir in terram חHitthím,& ædificauit vrbem,vo- 26
cauítque nomen eius Luz.hoc est nomen eius vsque ad diē hanc.
Non expulit autem Menaשséh'Beth-שean, & oppida eius : & 27
Thayanách, & oppida eius: & habitatores Dor, & oppida eius: &
habitatores Ibleyám , & oppida eius: & habitatores Megiddo, &
oppida eius:cœpítque Chenayanæus habitare in terra ipsa.

Chananæi tributarii.

'Et fuit,quum roboratus esset Iשraél,posuit Chenayanæū tri- 28
butarium,nec expellendo expulit eum.
אEphráim quoque non expulit Chenayanæum habitantem in 29
Gázer:idcirco habitauit Chanayanæus in medio eius in Gázer.
Zebulún non expulit habitatores Citrón, & habitatores Naha- 30
lól: propterea habitauit Chenayanæus in medio eius, fuerúnt-
que ei tributarii.

14 Quam pergentē in itinere monuit vir suus vt peteret à patre suo agrū. quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb, Quid habes?
15 At illa respondit, Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi:da & irriguā aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius & irriguum inferius. D
16 Filii autem Cinæi cognati Moysi ascenderunt de Ciuitate palmarum, cum filiis Iuda in desertum sortis eius quod est ad Meridiem Arad:& habitauerunt cum eo.
17 Abiit autem Iudas cum Simeone fratre suo,& percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephath, & interfecerūt eum. vocatúmque est nomē vrbis, Horma, id est anáthema
18 Cepitque Iudas Gazam cū finibus suis,& Ascalonem, atque Accaron cū terminis suis,
19 Fuitque Dominus cum Iuda,& mōtana possedit:nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. E
20 Dederúntque Caleb Hebron, sicut dixerat Moyses:qui deleuit ex ea tres filios Enac. Iosue 14.d.14 & 15.d.14 nume.14.d.24
21 Iebusæum autem habitatorem Ierusalē non deleuerunt filii Beniamin habitauitque Iebusæus cum filiis Beniamim in Ierusalem vsque in præsentem diem.
22 Domus quoque Ioseph ascendit in Beth-el, fuitque Dominus cum eis.
23 Nam quum obsiderent vrbem,quæ prius Luza vocabatur,
24 Viderunt hominem egrediētem de ciuitate, dixerúntque ad eum, Ostende nobis introitum ciuitatis,& faciemus tecum misericordiam.
25 Qui quum ostendisset eis, percusserunt vrbem in ore gladii: hominem autem illum, & omnem cognationē eius dimiserunt.
26 Qui dimissus, abiit in terā Hethim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam: quæ ita appellatur vsque in præsentem diem. F
27 Manasses quoq; non deleuit Beth-san,& Tanach cum viculis suis,& habitatores Dor,& Ieblaam,& Mageddo cum viculis suis, cœpitque Chananæus habitare cum eis.
28 Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit.
29 Ephráim etiam non interfecit Chananæum qui habitabat in Gazer, sed habitauit cum eo.
30 Zabulon non deleuit habitatores Cetron,& Naalol:sed habitauit Chananæus in medio eius, factúsque est ei tributarius.

14 Quum pergeret ipsa, כבואה .i.quum deduceretur domum sponsi sui. Instigauit e. ותסיתהו suasit illi. Et descendit,&c. ותצנח quum scilicet ille cunctaretur,aut renueret petere,illa desiliit,siue deiecit sese de asino suo quo vehebatur.hoc est,accidit ad genua patris.
15 Benedictionem ברכה .q.d.da mihi munus aliquod(significat enim augmentum boni)nam agrum arentem dedisti mihi,da mihi etiam scaturigines,siue locum scatentem aquis. Superiores עלית superioris.sub.partis agri,& fontes inferioris.
16 Filii autem Ceni ובני קיני .i.nepotes Ceni,hoc est Iethro Cenæi Ascenderunt עלו .i.recesserunt,siue abierunt è Ciuitate palmarum,quæ sita erat in agro Ierichuntino:moti gloria & fœlicitate tribus Iudæ. Et perrexit וילך princeps scilicet Ceni,vnà cum filiis Iuda.
17 Et vastauerunt eam,ויחרימו & perdiderunt eam,vel funditus euerterunt. Vocauitque ויקרא propterea vocata fuit.
19 Fuitque Ieh.cum Ieh. ויהי יהוה את־יהודה Erátque Iehoua cū Iudah.i.fauebat illi. Et possedit montem: ויורש את־ההר propterea expulit montana.i.Chananæos qui tum habitabant in montanis. Habitatores vallis, את־ישבי העמק .i.eos qui habitabant in campestribus.
20 Sicut loquutus f. כאשר דבר .i.sicut præceperat.Vide Nume.14.d.24. Filios עAnac. בני הענק filios gigantum.i.tres potentissimos tyrannos. 23 Cuius nomen ושם־העיר Ad verbum,& nomen vrbis.
24 Custodes השומרים obseruatores.i.qui obseruabāt quicquid egrederetur. Ingressum vrbis, מבוא העיר id est,qua parte facilius expugnari possit vrbs ista. hoc est,qua parte vrbe expugnata ingrediemur ipsam.significat enim partem infirmiorem ac imbecilliorem. Et faciemus tecum misericordiam.:ועשינו עמך חסד Hebraismus,hanc gratiam rependemus tibi:hoc beneficium compensabimus.
27 Beth-שeעan, בית־שאן Subaudiendum ex sequentibus יושבי habitatores,vt legas,non expulit habitatores Beth-שean.
28 Et fuit,quum roboratus esset ויהי כי־חזק Quum autem fortior euasisset.

Aſer quoque non deleuit habitatores Accho, & Sidonis, Ahalab, & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob.
G Habitauitque in medio Chananæi habitatoris illius terræ, nec interfecit eum.

Nephthali quoque non deleuit habitatores Beth-ſémes, & Beth-anath: & habitauit inter Chananæum habitatorem terræ, fuerúntque ei Bethſemitæ & Bethanitæ tributarii.

Arctauitque Amorrhæus filios Dã in monte, nec dedit eis locum vt ad planiora deſcenderent:

Habitauitque in mõte Hares, quod interpretatur teſtaceo, in Aialon & Salebim: & aggrauata eſt manus domus Ioſeph, factúſq; eſt ei tributari⁹.

Fuit autem terminus Amorrhæi ab Aſcenſu ſcorpionis, Petra, & ſuperiora loca.

Cap. II.

AScẽditque Angelus Domini de Galgalis ad Locum-flentium, & ait, Eduxi vos de AEgypto, & introduxi in terram pro qua iuraui Patribus veſtris: & pollicitus ſum vt nõ facerem irritum pactum meum vobiſcum in ſempiternum:

Ita duntaxat vt nõ feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum ſubuerteretis: & noluiſtis audire vocẽ meam. cur hoc feciſtis?

Quamobrem nolui delere eos à facie veſtra: vt habeatis hoſtes, & dii eorum ſint vobis in ruinam.

Quúmq; loqueretur Angelus Domini hæc verba ad oẽs filios Iſrael, eleuauerunt vocem ſuam, & fleuerũt.

Et vocatum eſt nomen loci illius, Locus-flentium ſiue lachrymarum: immolauerúntque ibi hoſtias Dño.

Ioſue 24.f.28

B [Dimiſit ergo Ioſue populum, & abierunt filii Iſrael vnuſquiſq; in poſſeſſionem ſuam, vt obtinerent eam:

Seruierúntque Domino cũctis diebus eius, & Seniorum qui lõgo poſt eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini quæ fecerat cum Iſrael.

Mortuus eſt autẽ Ioſue filius Nun famulus Domini, centum & decem annorum,

Et ſepelierunt eum in finibus poſſeſſionis ſuæ in Thamnáth hares in mõte Ephráim, à Septentrionali plaga montis Gaas.

Omniſque illa generatio congregata eſt ad patres ſuos: & ſurrexerunt alii, qui non nouerant Dominum, &

31 Aשſér non expulit habitatores yAchó, & habitatores צSidón, & Aחhláb, & Achzib, & חHelbáh, & Aphic, & Reחhób:

32 Et habitauit Aשſér in medio Chenayanæi habitatoris terræ: nõ enim expulit eum.

33 Naphtali *quoque* nõ expulit habitatores Beth-שſémeש, & habitatores Beth-yanáth: proinde habitauit in medio Chenayanæorum habitatorum terræ: & habitatores Beth-שſémeש & Beth-yanáth erant eis tributarii.

34 "Et compulerunt אEmoræi filios Dan ad montem: non enim permittebant eis vt deſcenderent in vallem.

35 'Cœpítque אEmoræus habitare in mõte חHéreס, in Aialón, & in שSayalbím: & aggrauata eſt manus domus Iooſéph, & fuerunt tributarii.

36 Terminus autem אEmoræi erat 'ab Aſcenſu ſcorpionum à Petra, & ſuprá.

Cap. II.

1 AScendit autem "Angelus Iehouæ de Gilgál ad Bochim, "& dixit, "Eduxi vos ex AEgypto, & introduxi vos in terrã *pro* qua iurauerã Patribus veſtris, & dixi, Non irritum faciam pactum meũ "vobiſcum in æternum:

Angelus exprobrat Iſraelitis quòd cum Chananæis fœdus fecerint.

2 Modò vos non feriatis pactum cum habitatoribus terræ huius, altaria eorum diruatis: & nõ obediſtis 'voci meæ. 'cur hoc feciſtis?

3 "Et etiam dixi, Non expellam eos à facie veſtra, ſed erunt vobis "in lateribus, & dii eorum erunt vobis "in laqueum.

Populo incredulo idola relinquit Deus in ruinam.

4 "Et fuit, quũ loqueretur Angelus Iehouæ verba hæc ad omnes filios Iſraאél, leuauerunt populus vocem ſuam, & fleuerunt:

5 Vocauerúntque nomen loci ipſius Bochim: immolauerúntque ibi Iehouæ.

6 "Dimiſerat autem Iehoשſúay populũ, & abierant filii Iſraאél vnuſquiſque ad hæreditatem ſuam, ad poſſidendum "terram.

7 Seruierúntque populus Iehouæ cũctis diebus Iehoשſúay, & omnibus diebus Seniorũ 'qui prolõgauerũt dies poſt Iehoשſúay, qui viderant "omne opus Iehouæ magnum quod fecit Iſraאeli.

8 Mortuus eſt autem Iehoשſúay filius Nun ſeruus Iehouæ quũ eſſet centum & decem annorum.

9 Sepelierúntq; eum in termino hæreditatis eius "in Thimnáth-חhéreס, in monte אEphráim "ab Aquilone monti Gáyaש.

10 Et etiam omnis generatio illa "aggregata eſt ad patres ſuos: ſurrexítq; generatio alia poſt eos, qui nõ nouerant Iehouã, & etiam

Iſraelitæ qui oper. Dei non nouerant, adorant idola.

34 Et compulerunt אEmoræi, &c. וילחצו האמורי וגו׳ .i. coegerunt ſe recipere in montana.

35 Cœpitque ויואל Optauitque .i. quum autem totis viribus conarentur habitare in, &c. tum aggrauata eſt manus domus Ioſeph, hoc eſt præualuit illis Amorrhæis. q.d. ſuperauerunt & profligauerunt illos filii Ioſeph.

36 Ab aſcenſu ſcorp. ממעלה עקרבים à Maale-acrabbim. Hic locus erat in parte Auſtrali Terræ ſanctæ. dicit igitur, fines Amorrhæorum incipiebant à Maale-acrabbim in parte Auſtrali Terræ ſanctæ, imò à סSelaע vrbe Arabiæ, & vltrà. i. multum protendebatur dominium eorũ, nempe vſque, &c. & porrigebatur verſus Septentrionem vſque ad Dan.

IN CAPVT II.

1 Angelus מלאך legatus. vel Propheta miſſus à Domino. Hebræi aiunt hunc fuiſſe Phinees. Et dixit, ויאמר ſub. in perſona Domini. q.d. hoc dicit Dominus Deus. Eduxi אעלה Ad verbum, Aſcendere faciam. fut. pro præt. Vobiſcum אתכם Nonnihil ſubaudiendũ, quod pepigi vobiſcum. i. nunquam facturus eram irritum pactum quod pepigeram vobiſcum, ita duntaxat vt non feriretis pactum, &c. vel, ea lege vt non, &c. 2 Modò vos non feriatis pa. ואתם לא תכרתו ברית Ad verbum, & vos non feriatis pactum. Voci meæ. בקולי .i. præcepto meo. hoc eſt, non ſeruaſtis leges & conditiones pacti. Cur מה Quid. Qua de cauſa.

3 Et etiam dixi, וגם אמרתי .i. quamobrem iure dicere potui. vel, quamobrem non expellam. In lateribus, לצדים Subaudiẽdum ex Ioſue, cap. 23. c. 13, in vepres in lateribus. i. inſtar ſpinarum quibus pungentur latera veſtra. q.d. mirum in modum affligent vos. Quidam vertũt, in retia, vel laqueos. In laqueum. למוקש׃ in ſcandalum. in offendiculum.

4 Et fuit. quum loquer. Ang. ויהי כדבר מלאך Quum autem dixiſſet Angelus. vel legatus. i. Propheta miſſus à Deo.

6 Dimiſerat autem וישלח Iam autem dimiſerat. poſteaquam ſcilicet miſſis ſortibus diuiſit terram. hæc enim dicuntur per recapitulationem. Vide Ioſue 24. f. 28. vbi & mors eius deſcribitur. Terram. את הארץ׃ .i. eam partem terræ quam aſſequuti fuerant.

7 Qui prolong. dies, &c. אשר האריכו Hebraiſmus, qui ſuperuixerunt ipſi Ioſue. Omne opus כל מעשה .i. omnia prodigia quæ fecerat in gratiam Iſraelis. 9 In Thimnath-חhéreס, בתמנת חרס Ioſue 24. f. 30, dicitur Thimnath-ſerah, tranſpoſitis literis poſterioribus. Ab Aquilone, &c מצפון להר געש׃ pro, in parte Aquilonari montis Gaas. 10 Aggregata eſt ad pa. ſ. נאספו אל אבותיו .i. condita fuit cum maioribus ſuis in ſepulchris: hoc eſt, mortua eſt.

*opus quod fecit Iὠſraɴéli.
Fecerúntque filii Iὠſraɴél malum in oculis Iehouæ, ſeruierúnt- 11
que Beɣalim.
Et dereliquerunt Iehouam Deum Patrum ſuorum, qui eduxe 12
rat eos è terra AEgypti, & iuerūt poſt deos alienos qui *erant* è diis
populorum qui *erant* in circuitu eorū, & incuruauerūt ſe eis: proin
de irritauerunt Iehouam,
Dereliquerunt inquam Iehouam, & ſeruierunt ipſi Báɣal, & ɣA 13
ὠſtharóth.

Traduntur in manus hoſtium.

*Et iratus eſt furor Iehouæ cōtra Iὠſraɴél, & tradidit eos in ma 14
num diripientium, diripuerúntque eos, *& vendidit eos in manū
inimicorum eorum in circuitu, nec potuerunt vltrà conſiſtere co
ram inimicis ſuis.
Quocunque egrediebantur, *manus Iehouæ erat contra eos in 15
malum, ſicuti loquutus fuerat Iehouáh, & ſicut iurauerat Ieho
uáh eis, & anguſtiis affecti ſunt vehementer.

Iudices cōſtituit Deus ſuper Iſraelem, vt ipſum liberent.

Suſcitauit autem Iehouáh Iudices, *qui eriperent eos è manu 16
diripientium eos.

Fornicatio.

*Et ne Iudices quidem ſuos audierunt, ſed fornicati ſunt poſt 17
deos alienos, & incuruauerunt ſe eis, receſſerunt citò de via per
quam ambulauerant patres eorum vt audirent præcepta Ieho-
uæ, non fecerunt ſic.
Quum autem ſuſcitaſſet Iehouáh eis Iudices, erat Iehouáh 18
cum Iudice, & ſeruabat eos è manu inimicorū ipſorum omnibus
diebus Iudicis: (*pœnitebat enim Iehouam ad gemitum eorum
propter oppreſſores eorum & coartatores eorum.)

Sequuntur ſuas adinuentiones.

*Tandem mortuo Iudice, reuertebātur *& corrumpebantur ma 19
gis quàm patres eorum, ambulando poſt deos alienos, ſeruiendo
eis, & incuruando ſe eis: *nō remittebant de actibus illorum & de
via illorum dura.
Propterea iratus eſt furor Iehouæ contra Iὠſraɴelē, & dixit, Eo 20
quòd transgreſſa eſt gens iſta pactum meum quod præcepi Patri-
bus eorum, nec obedierunt voci meæ:
Etiam ego *poſthac non expellam quēquam à facie eorum de 21
Gentibus quas reliquit Iehoὠſúay, & mortuus eſt:
Vt per eas tentem Iὠſraɴelem, ſíntne ſeruaturi viam Iehouæ, 22
ambulando per eam, ſicut ſeruauerunt Patres eorum, an non.
Itaque reliquit Iehouáh Gentes iſtas, nō expellēdo eas citò, nec 23
tradidit eas in manum Iehoὠſúay. Cap. III.

Chananæi, Amorrhæi, & huiuſmodi, quare relicti a Deo inter Iudæos.

ISTæ autem ſunt Gentes quas reliquit Iehouáh vt per eas tētaret 1
Iὠſraɴélem, omnes qui non nouerant *omnia bella Chenaɣán:
*Tantùm vt ſcirent generationes filiorum Iὠſraɴél, & *vt docce- 2
ret eos bellum: *tantùm qui antea *non cognouerant ea:

opera quæ fecerat cum Iſrael.
11 Fecerūntque filii Iſrael malum in conſpectu Domini, & ſeruierunt Baalim.
12 Ac dimiſerunt Dominum Deū patrū ſuorum, qui eduxerat eos de terra AEgypti: & ſequuti ſunt deos alienos, deóſque populorum qui habitabant in circuitu eorū, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt Dominum,
13 Dimittentes eū, & ſeruientes Baal & Aſtharoth.
14 Iratúſque Dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos, & vendiderunt hoſtibus qui habitabant per gyrū: nec potuerunt reſiſtere aduerſariis ſuis.
15 Sed quocūque pergere voluiſſent, manus Domini ſuper eos erat, ſicut loquutus eſt, & iurauit eis: & vehemēter afflicti ſunt.
16 Suſcitauitque Dominus Iudices qui liberarent eos de vaſtantium manibus:
17 Sed nec eos audire voluerunt, fornicantes cum diis alienis, & adorantes eos: citò deſeruerunt viam per quam ingreſſi fuerāt Patres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria.
18 Quúmque Dominus Iudices ſuſcitaret, in diebus eorū flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium.
19 Poſtquam autem mortuus eſſet Iudex, reuertebātur, & multo faciebāt peiora quàm fecerant patres eorum, ſequētes deos alienos, ſeruiētes eis, & adorātes illos. Non dimiſerūt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimā per quam ambulare conſueuerant.
20 Iratúſque eſt furor Domini in Iſrael, & ait, Quia irritū fecit gens iſta Pactum meum quod pepigeram cū patribus eorum, & vocem meam audire contempſit,
21 Et ego non delebo Gētes quas dimiſit Ioſue, & mortuus eſt:
22 Vt in ipſis experiar Iſrael, vtrū cuſtodiant viam Domini, & ambulent in ea, ſicut cuſtodierunt Patres eorū, an non.
23 Dimiſit ergo Dn̄s omnes nationes has, & citò ſubuertere noluit, nec tradidit in manus Ioſue. Cap. III.
1 HAE ſunt Gētes quas Dominus dereliquit vt erudiret in eis Iſraelem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum.
2 Et poſtea diſcerent filii eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem præliandi:

Opus את־המעשה .i.ingentia opera quæ fecerat in gratiam Iſraelis.
14 Et iratus eſt furor Ieh. ויחר־אף יהוה Quamobrē vehementer iratus eſt Iehoua. Et vendidit eos וימכרם .i.tradidit eos more vendentis, in manum, &c. 15 Manus Iehouæ, &c. יד־יהוה וגו׳ Hebraiſmus, vincebantur authore Deo.
16 Qui eriperent eos ויושיעום Ad verbum, & ſeruauerūt eos. 17 Et ne Iudices, &c. וגם אל־שופטיהם לא שמעו Ad verbum, Et etiā Iudices ſuos non audierunt. 18 Pœnitebat enim, &c. כי־ינחם וגו׳ Hebraiſmus, mutabat ſententiam, & flectebatur miſericordia quum gemitus illorum videret tempore quo maximè affligebantur & vrgebantur. 19 Tandem mortuo Iudice, והיה במות השופט Ad verbū, Et fuit, mortuo Iudice.i. Mox vt mortuus erat Iudex. Et corrumpebantur והשחיתו & perdebant.ſub.vias ſuas. Non remittebant, &c. לא הפילו ממעלליהם וגו׳ Ad verbum, non cadere faciebant de, &c.i.dum colerent idola, nihil diminuebant, aut omittebant de ſtudiis patrum ſuorum, neque de via illorum dura, difficili, mala, & inobediente, ſed deteriora potius committebant.
21 Poſthac non expellam לא אוסיף להוריש Ad verbum, non addam expellere.

IN CAPVT III.

1 Omnia bella Cehnaɣán: את כל־מלחמות כנען: .i.qua ratione geſta fuiſſent prælia illa contra Chananæos.
2 Tantùm רק ſub.reliquit Iehoua eas Gentes, vt, &c. Vt doceret eos bell. ללמדם מלחמה .i.vt ſcirēt filii Iſrael qui poſtea naſcerentur, & quaſi cogeret eos Dominus diſcere rationem belli, quàque ratione gerenda eſſent bella. Tantùm qui antea רק אשר־לפנים Verùm qui antea.ſub.fuerant. Non cognouerant ea: לא ידעום: .i.non nouerant eam artem bellicam qua Dominus pugnabat pro illis.

Quinque satrapas Philisthinorum omnémque Chananæum, & Sidoniū atque Heuæum qui habitabāt in mōte Libano, de monte Baal-hermō vsque ad introitum Emath. 3

3 Quinque satrapæ Peliשthim, ōnésque Chenayanæi, & עSidonii
& הHiuæi habitantes in monte Lebanón: à monte Bayal הHer-
món ᵛvsque ad introitum הHamáth.

Dimisítque eos, vt in ipsis experiretur Israelem vtrum audirent mandata Domini quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non. 4

4 ᵛFuerūt inquam vt tentaret per eas Iשraאelem, vt sciret an pa-
rerent præceptis Iehouæ quæ præcepit patribus eorum per ma-
num Moשéh.

Itaque filii Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi: 5

5 Habitauerunt ergo filii Iשraאél in medio Chenayanæi, הHit- Israelitæ miscēt connubia cū idololatris, & obliuiscuntur Dei.
thæi, & אEmoræi, & Perizæi, & הHiuæi, & Iebusæi.

Et duxerunt vxores filias eorū, ipsique filias suas filiis eorū tradiderunt, & seruierunt diis eorum. 6

6 Acceperúntque filias eorum sibi in vxores, & filias suas dede-
runt filiis eorum, seruierúntque diis eorum.

Fecerúntque malum in conspectu Domini, & obliti sunt Dei sui, seruiētes Baalim & Aseroth. 7

7 Fecerunt igitur filii Iשraאél ᵛmalum in oculis Iehouæ, oblití-
que sunt Iehouæ Dei sui, & seruierunt Beyalím & lucis.

Iratúsque contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan-rasathâim regis Mesopotamiæ, seruierúntque ei octo annis. 8

8 Itaque iratus est furor Iehouæ contra Iשraאel, ᵛ& vendidit eos
in manum ᵛChuשán-riשyathâim regis ᵛAram-naharáim: seruie-
rúntque filii Iשraאél Chuשán-riשyathâim octo annos.

B Et clamauerunt ad Dominum: qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem: 9

9 ᵛClamauerunt autē filii Iשraאél ad Iehouā, suscitauítque Icho- Othoniel liberat populum.
uáh ᵛseruatorem filiis Iשraאel, & seruauit eos, עOthniאelem ᵛfiliū
Cenáz fratrem Chaleb minorem illo.

Fuitque in eo Spiritus Domini, & iudicauit Israel: egressúsque est ad pugnam, & tradidit Dominus in manus eius Chusan-rasathaim regē Syriæ, & oppressit eum. 10

10 ᵛEt fuit super eum Spiritus Iehouæ, iudicauítque Iשraאelem: e- Spiritus Dei in iudice.
gressus autem ad bellum, tradidit Iehouáh in manum eius Chu-
שán-riשyathâim regem Aram: ᵛ& roborata est manus eius super
Cuשán-riשyathâim.

Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez. 11

11 Quieuítq; terra quadraginta annis: & mortuus est עOthniאél
filius Cenáz.

Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini: qui confortauit aduersum eos Eglon regem Moab: quia fecerūt malū in cōspectu eius. 12

12 ᵛRursum fecerunt filii Iשraאél malum in oculis Iehouæ: ᵛ& ro- Israelitæ conuersi ad idola, seruiunt Eglon regi Moab.
borauit Iehouáh עEglón regem Moab contra Iשsאelē, propterea
quòd fecerant malum in oculis Iehouæ.

Et copulauit ei filios Ammon & Amalec: abiitque & percussit Israel, atque possedit Vrbem-palmarum. 13

13 ᵛQui cōgregauit ad se filios עAmmon & עAmaléc: & profectus
percussit Iשraאelem, & possederunt ᵛVrbem palmarum.

Seruierúntque filii Israel Eglon regi Moab decem & octo annis. 14

14 Seruierúntq; filii Iשraאél עEglō regi Moáb octodecim annos.

Et postea clamauerunt ad Dominum: qui suscitauit eis saluatorē vocabulo Aod, filium Gera filii Iemini, qui vtraque manu pro dextera vtebatur. Miserúntque filii Israel per illum munera Eglon regi Moab. 15

15 ᵛClamauerūt autē filii Iשraאél ad Iehouam, suscitauítque Icho-
uáh eis seruatorem אEhúd filium Gerá filii Iemini, virum ᵛcaptū Aod liberat populum, percussit Rege.
manu dextera sua: miserúntque filii Iשraאél munus per manum
eius ipsi אEglón regi Moáb.

C Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo subter sagū in dextro femore. 16

16 ᵛFecit autem sibi אEhúd gladium habentem duas acies: cubi-
tus longitudo eius: accinxítque se eo sub vestibus suis super fe-
mur dextrum suum.

Obtulitque munera Eglon regi Moab: erat autem Eglon crassus nimis. 17

17 Obtulit itaque munus עEglón regi Moáb: עEglón autem erat
vir pinguis valde.

Quúmque obtulisset ei munera, prosequutus est socios qui cum eo venerant. 18

18 ᵛQuum autem obtulisset munus, prosequutus est populum qui
detulerat munus.

3 Vsque ad introitum הHamath. עד לבוא חמת: donec eundo *ingrediaris* Hamath. quæ scilicet est inter Orientem & Septentrionem.
4 Fuerunt inquā, &c. ויהיו לנסות sub. relictæ. i. Remanserunt itaque vt probaret, &c. 7 Malum in oculis Ieh. את הרע בעיני יהוה
Hebraismus, quod displicebat Domino. 8 Et vendidit eos וימכרם .i. more vendentis seruos, tradidit eos in, &c. Chuשán, &c.
כושן־רשעתים Doctus inter Hebræos ait esse nomen Regis Mesopotamiæ. Alii vertunt, Chusan de Risathâim. Chaldæus paraph. Chusan nefarii.
vel impii hominis. Aram-naharáim: ארם־נהרים Syriæ fluuiorum. i. Mesopotamiæ. Vide interpretationem nominum Hebræorum.
9 Clamauerunt autem ויזעקו Ingemuerunt autem. Et vociferati sunt. vel, Quum autē ingemuerunt. Seruatorem, &c. מושיע לבני
ישראל ויושיעם liberatorem filiis Israel, qui liberauit eos. Filium Cenaz בן קנז Quidem exponunt Cenezæum.
10 Et fuit super eum Spir. Ieh. ותהי עליו רוח־יהוה Hebraismus, Cœpit agi Spiritu fortitudinis Domini. vel, Excitauit Dominus animū eius,
& fortitudine donauit. Et roborata est, &c. ותעז ידו וגו׳ Hebraismus, superior euasit, vel præualuit aduersus Chusan.
12 Rursum fecerunt, &c. ויוספו בני ישראל וגו׳ Ad verbum, Et addiderunt filii Israel facere malum, &c. i. rursum fecerūt rem ingratam Do-
mino omnia intuenti. vel, malum, vidente Domino. Et roborauit ויחזק .i. superiorem reddidit.
13 Qui congreg. ad se ויאסף אליו .i. adiunxit sibi socios. Vrbem palmarum. את־עיר התמרים: Chaldæus paraph. dicit esse Iericho. Alii
Vrbem quandam in agro Ierichuntino. 15 Clamauerunt autē ויזעקו Vt paulo antè versu 9. Captum manu dextera f. אשר יד־ימינו
.i. scæuam, siue scæuolam, qui tantùm vtebatur manu sinistra, & cuius manus dextra erat contracta, neque ea vti poterat. Gallicè, *manchot*.
16 Fecit autem ויעש .i. curauit sibi faciendum gladium habentem duas acies i. scindētem ex vtraque parte. Ad verbum, Et fecit sibi Ehud
gladium, & ei erant duæ acies. 18 Quum autem obtulisset, &c. ויהי כאשר כלה וגו׳ Ad verbum, Et fuit, quum finem fecisset offerendi
munus, & dimisit, &c. i. deduxit socios qui secum detulerant munus illud.

r Ipse autem reuersus est à lapidicinis quæ erant in Gilgal, & di- 19
xit, Verbum secreti est mihi ad te, ô Rex. Cui respõdit, 'Sile. Et e-
gressi sunt ab eo omnes 'qui stabant iuxta eum.
Tũ אEhud 'ingressus est ad eum: is autem 'sedebat in cœnaculo 20
'æstiuo 'solus: dixítque אEhúd, 'Verbum Dei mihi est ad te. Et sur
xit de solio.
Tunc misit אEhúd manum sinistram suam, tulítque gladium 21
à femore dextro suo, ac infixit eum in ventrem eius.
'Et ingressus est etiam capulus post ferrũ, '& clausit adeps post 22
ferrum. non enim 'poterat educere gladium è ventre illius: '& exi
uit stercus.
Egressus est autem אEhúd 'per vestibulum, & clausit fores cœ- 23
naculi 'super illum, & obfirmauit sera.
Quum autem egressus fuisset, serui eius ingressi sunt, & viderũt, 24
& ecce fores cœnaculi obseratæ: tum dixerunt, Certe 'tegit pedes
suos in cœnaculo æstiuo.
'Et expectauerunt donec tardaret: & ecce nõ aperiebat fores cœ 25
naculi: tulerunt igitur clauem, & aperuerunt: & ecce dominus eo
rum ceciderat in terram mortuus.
אEhúd autem 'euaserat dum tardarent illi, & transierat lapidici 26
nas, euaserátque in שSeyiráth.
Quũ autẽ peruenisset *ad suos*, clanxit tuba in 'monte אEphráim, 27
descenderúntque cum eo filii Iשraאél dé monte, & ipse ante eos.
Dixítque ad eos, Sequimini me: tradidit enim Iehouáh inimi- 28
cos vestros, Moáb in manum vestram. Descenderunt itaque post
eum, & occupauerunt vada Iardén ipsi Moáb, neque permiserunt
quenquam transire.
Percusserúntque 'Moáb tempore illo circiter decem millia vi- 29
rorum, omnem pinguem, & omnem virum fortem, nec euasit
quisquam.
'Humiliatúsque est Moáb in die illa sub manu Iשraאél, '& qui- 30
euit terra octoginta annis.
Post ipsum autẽ fuit שSamgár filius yAnáth, & percussit *ex* Pe- 31
liשsthim sexcentos viros stimulo bouis, seruauítque etiam ipse
Iשraאelem.

Moabitas tradit Deus in manus Israel & occiditur.

Samgar percutit Philisthiim vomere.

Cap. IIII.

Israelitæ ad idola conuersi, traditur in manus Iabin.

ADdiderunt autem filii Iשraאél facere malum in oculis Ie- 1
houæ, אEhúd mortuo.
'Et vendidit eos Iehouáh in manum Iabín regis Chenáyan, 2
'qui regnauerat in חHáצsór, & princeps exercitus eius erat סSiסse-
ra: ipse autem habitabat 'in חHaróשseth-gentium.
Et clamauerunt filii Iשraאél ad Iehouam, quia nongenti cur- 3

Et reuersus de Galgalis, vbi erãt idola, dixit ad Regem, Verbum secretum habeo ad te ô Rex. Et ille imperauit silentium: egressisque omnibus qui circa eum erant,

Ingressus est Aod ad eum: sedebat autem in æstiuo cœnaculo solus: dixitque, Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno.

Extenditque Aod sinistram manũ, & tulit sicam de dextro femore suo, infixitque eam in ventrem eius,

Tam validè vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur. nec eduxit gladium, sed ita vt percusserat, reliquit in corpore. statimque per secreta naturæ alui stercora proruperunt.

Aod autem clausis diligẽtissimè ostiis cœnaculi, & obfirmatis sera,

Per posticũ egressus est. seruique Regis ingressi viderunt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt, Forsitan purgat aluum in æstiuo cœnaculo.

Expectantésque diu donec erubescerent, & videntes quòd nullus aperiret, tulerunt clauem: & aperientes inuenerunt dominum suum in terra iacentem mortuum.

Aod autem dum illi turbarentur, effugit, & pertrãsiit locũ idolorũ vnde reuersus fuerat. Venitque in Seirath.

Et statim insonuit buccina in monte Ephráim: descẽderúntque cum eo filii Israel, ipso in fronte gradiente.

Qui dixit ad eos, Sequimini me: tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderúntque post eum, & occupauerũt vada Iordanis quæ transmittunt in Moab: & nõ dimiserunt trãsire quenquam.

Sed percusserunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robustos & fortes viros: nullus eorum euadere potuit.

Humiliatúsque est Moab in die illo sub manu Israel: & quieuit terra octoginta annis.

Post hũc fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philisthiim sexcentos viros vomere: & ipse quoque defendit Israel.

Cap. IIII.

ADdiderúntque filii Israel facere malum in conspectu Domini post mortem Aod. (1. Reg. 12. b)

Et tradidit illos Dominus in manus Iabin regis Chanáan, qui regnauit in Asor: habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram, ipse autem habitabat in Haroseth-gentium.

Clamauerúntque filii Israel ad Dominũ: nongentos enim habebat fal-

19 A lapidicinis מן הפסילים à latomiis. Sil e. הס Tace. donec scilicet recesserint isti. Qui stabant iuxta eum. העומדים עליו .i. domestici, vel aulici. 20 Ingressus est בא .i. propius accessit. Sedebat יושב habitabat. Æstiuo המקרה Ad verbum, refrigerationis. Solus: אשר לו לבדו: Ad verbum, qui ei soli. Verbum Dei דבר אלהים .i. quod accepi à Deo. q.d. Est quod tibi dicam iussu Dei.
22 Et ingressus est etiam, &c. ויבא גם הנצב אחר הלהב Et sequutus est capulus ferrum. Et clausit ויסגור sub. vulnus. siue ora vulneris, Adacto ferro. i. astrinxit. Poterat educere שלף Ad verbum, euaginauit. Et exiuit ויצא & *statim* cœpit exire. sub. per vulnus.
23 Per vestibulum, המסדרונה Ita dicitur Hebræis vestibulũ, quòd in eo essent multæ columnæ. Super illum: בעדו nempe yEglon. i. inclusit eum in cœnaculo, foribus sera obseratis. 14 Tegit pedes suos מסיך הוא את רגליו Hebraismus, egerit. purgat aluum. Honestissima loquutione habitum egerentis expressit. 25 Et expectauerunt donec tar. ויחילו עד בוש Et expectauerunt donec cunctaretur. Hebraismus, diu expectauerunt. pro עד שבוש 26 Euaserat נמלט .i. receperat se.
27 Quum autem peruen. ויהי בבואו Ad verbum, Et fuit, in veniendo eum. i. quum peruenisset ad suos.
29 Moab את מואב de Moab. siue, de Moabitis. 30 Humiliatúsque est Moab ותכנע מואב Ad verbũ, Humiliatáque fuit [sub. עדת congregatio] Moab. i. Moabitæ venerunt in potestatem Israelitarum. Et quieuit terra ותשקוט הארץ .i. habitatores terræ vixerunt in pace.

IN CAPVT IIII.

2 Et vendidit eos וימכרם .i. more vendentium, seruos tradidit eos in manus, &c. Qui regnauerat, &c. אשר מלך בחצור sub. in paternam Rex Hasor fuit deuictus à Iosue. i. cuius prædecessores Reges regnauerãt in Hasor. vel ad quem ius regni Asor pertinebat. Aut fuerat vrbs illa coædificata. In חHaroשseth gentium. בחרושת הגוים: .i. in Sylua gentium. Nomen loci, sic dictum quòd abundaret munitionibus. Chaldæus paraph. in solitudine munitionum.

catos currus, & per viginti annos vehementer oppresserat eos.

4 Erat autem Debora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populũ in illo tempore.

5 Et sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur inter Rama & Bethel in monte Ephraim: ascẽdebántque ad eam filii Israel in omne iudicium.

6 Quæ misit, & vocauit Barac filiũ Abinoem de Cedes Nephthali: dixitque ad eum, Præcepit tibi Dominus Deus Israel, Vade, & duc exercitum in montem Thabor, tollésque tecũ decẽ millia pugnatorũ de filiis Nephthali, & de filiis Zabulon:

7 Ego autem adducam ad te in loco torrentis Cison, Sisaram principem B exercitus Iabin, & currus eius, atque omnem multitudinẽ, & tradam eos in manu tua.

8 Dixitque ad eã Barac, Si venis mecum, vadam: si nolueris venire mecũ, non pergam.

9 Quæ dixit ad eum, Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara. Surrexit itaque Debora, & perrexit cũ Barac in Cedes.

10 Qui, accitis Zabulon & Nephthali, ascendit cum decẽ millibus pugnatorum, habens Deboram in comitatu suo.

11 Haber autẽ Cinæus recesserat quõdam à cæteris Cinæis fratribus suis filiis Hobab cognati Moysi: & tetẽderat tabernacula vsque ad vallem quæ vocatur Sennim, & erat iuxta Cedes.

12 Nuntiatúmque est Sisaræ quòd ascendisset Barac filius Abinoem in montem Thabor.

13 Et congregauit nongẽtos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroseth gẽtium ad torrentem Cison.

C 14 Dixitque Debora ad Barac, Surge: hæc est enim dies in qua tradidit Dominus Sisarã in manus tuas: en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo,

15 Perterruitque Dominus Sisaram & omnes currus eius, vniuersámque multitudinem in ore gladii ad cõspectum Barac: intantũ vt Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret:

16 Et Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum vsque ad Haroseth gentium, & omnis hostiũ multitudo vsque ad internecionẽ caderet.

17 Sisara autẽ fugiens peruenit ad tẽtorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat autẽ pax inter Iabin regẽ Hasor,

rus ferrei erant ei: & ipse oppresserat Iשsraאelem fortiter viginti
annis.
4 Deboráh autem mulier ʼprophetis vxor ʼLappidóth iudicabat
Iשsraאelem tempore illo.
Deborah iudicat Israelem.
5 Ea autem habitabat ʼsub palma Deboráh, inter Ramáh & Beth-
אél in monte אEphráim: ʼ& ascendebant filii Iשsraאél ad eam ad
iudicium.
6 ʼMisítque, & vocauit Barác filium Abinóyam de Cédeשs Naph
thali: dixítque ad eum, ʼNónne præcepit Iehouáh Deus Iשsraאél,
Vade, ʼ& pertrahe in montem Thabór, & tolle tecum decem mil
lia virorum de filiis Naphthali & de filiis Zebulún?
Mittit Barac ad expugnandum Sisaram.
7 ʼEt pertraham ad te ad torrẽtem Ciשsón סSiסserá principem ex
ercitus Iabin, & currus eius, & multitudinem eius, & tradam eum
in manum tuam.
8 Dixítque ad eam Barác, Si veneris mecum, ibo: si autem non ve
neris mecum, non ibo.
9 Quæ respondit, ʼIbo quidẽ tecum, verùm in *hoc* ʼnon erit gloria
tua in via per quam tu ambulas: quia in manum mulieris ʼtra-
det Iehouáh סSiסserá. Surrexit itaque Deboráh, & perrexit cum
Barác in Cedéשs.
10 Congregauit itaque Barác Zebulún & Naphthali in Cedéשs, ʼ&
ascendit in pedibus suis, & decem millia virorum: ascendit quo-
que cum eo Deboráh.
11 הHéber autem Cenæus separauerat se ʼà Cáin ʼà filiis הHobáb so
ceri Moשséh, ʼ& tetẽderat tabernaculum suum vsque ad אElón in
צSayanannim, quæ est in Cedéשs.
12 Renuntiauerunt autem ipsi סSiסserá quòd ascendisset Barác fi-
lius Abinóyam in montem Thabór.
13 Congregauit igitur סSiסserá omnes currus suos, nongentos cur-
rus ferreos, & omnem populum qui erat secum de הHaróשseth
gentium ad torrentem Ciשsón.
Sisara pergit obuiam Deboræ.
14 Dixítque Deboráh ad Barác, ʼSurge: hæc enim est dies in qua
tradidit Iehouáh סSiסserá in manum tuam: nónne Iehouáh egres-
sus est ante te? Et descẽdit Barác de monte Thabór, & decem mil-
lia virorum post eum.
15 Et cõtriuit Iehouáh סSiסserá, & omnes currus, ac omnia castra
acie gladii ante Barác: descendítque סSiסserá de curru, & fugit pe-
dibus suis.
Sisaræ exercitus occiditur à Deo.
Sisara fugit.
16 Barác autem persequutus est currus & castra vsque הHaróשseth
gentium, & ceciderunt omnia castra סSiסserá acie gladii, non re-
mansit ne vnus quidem.
17 סSiסserá autem fugit pedibus suis ad tabernaculum Iayél vxo-
ris הHéber Cenæi. pax enim erat inter Iabín regem הHaצór, & fa-
Iahel mulier occidit Sisaram, defixo per tempora clauo.

4 Prophetis נביאה .i. Diuinæ Legis gnara, populo petenti, responsa ex oraculis Dei dabat. Lappidoth לפידות Dicunt Lappidóth & Barac eundem fuisse, nempe maritum ipsius Deboræ: sed quũ ipsa ageretur Spiritu prophetico, eum ad tempus procul habitasse ab illa. Alii exponunt mulierem Lappidoth, id est quæ cõcinnabat ellychnia, siue myxas in templo Domini. Verior est prior opinio. 5 Sub palma Deb. תחת־תומר דבורה Quibusdã videtur nomẽ Debora referendum ad pronomen E A, sic, Ea autẽ Debora habitabat, &c. Alii exponũt, sub palma quæ postea dicta fuit Debora. Et ascendebant, &c. ויעלו אליה וגו׳ .i. accedebant filii Israel ad eam ad ius audiendum. nam dirimebat lites. 6 Misítque, & vocauit ותשלח ותקרא .i. Quæ misso nuntio, accersiuit Barac. Nónne præcepit הלא־צוה q.d. certè præcipit, & iam præcepit. Et pertrahe ומשכת .i. tecum assumas & ducas. 7 Et pertraham ומשכתי Verba sunt Dei. i. efficiam vt descendant. 9 Ibo quidem הלך אלך, Ad verbũ, Eundo ibo. Non erit gloria, &c. לא תהיה תפארתך וגו׳ Hebraismus, hoc non erit tibi honori in expeditione quam paras contra illum. Tradet ימכור .i. tradidisse dicetur. 10 Et ascendit in ped. s. ויעל ברגליו & ascendere fecit [.i. deduxit] ad pedes suos. i. secum. 11 A Cáin מקין .i. à cognatione Cenæorum, qui scilicet habitabãt in deserto Iuda. A filiis הHobáb מבני חובב .i. à nepotibus Hobab. Et tetenderat, &c. ויט אהלו וגו׳ .i. suis tentoriis occupabat magnam partem agri Cedes. 14 Surge: קום q.d. Rumpe moras.

miliam חHéber Cenæi.
Et egreſſa eſt Iayél in occurſum סSiſerá, dixítque ad eum, De- 18
clina domine mi, declina ad me,ne timeas. Et declinauit ad eam
in tabernaculum,& operuit eum 'tegumento.
Dixítque ad eam, Da quæſo mihi bibere paululum aquæ,quia 19
'ſitio. Et aperuit vtrē lactis,potúmque dedit ei,atque operuit eū.
Dixit præterea ad eam, Sta ad oſtium tabernaculi: 'vt ſiquis in 20
greſſus fuerit, & interrogauerit te, ac dixerit, Eſtne hìc quiſquā?
dicas, Non.
'Et tulit Iayél vxor חHéber ' clauū tabernaculi, & poſuit malleū 21
in manu ſua: ingreſſáque eſt ad eum 'clàm, infixítque clauū 'in tē
pus eius, 'atque infixus eſt in terram (ille autem 'ſoporatus erat &
laſſus) & *ita* mortuus eſt.
Ecce autem Barác perſequebatur סSiſerá: & egreſſa eſt Iayél 22
in occurſum eius, dixítque ei, Veni, & oſtendam tibi virum quē
quæris. Qui ingreſſus eſt ad eam, & ecce סSiſerá ' erat proſtratus
humi mortuus, & clauus in tempore ipſius.
Humiliauit itaque Deus die illo Iabin regē Chenáyan coram 23
filiis Iשſraאél.
'Et promouit fortitudo filiorum Iשſraאél, fuítque durior cō- 24
tra Iabin regem Chenáyan, donec exciderint ipſum Iabin regem
Chenáyan.

Cap. V.

Canticū & gratiarum actio Deboræ & Barac post victoriam.

CEcinit autem Deboráh & Barác filius Abinóyam die illa, di- 1
cendo,
Dum vlciſcitur vltiones in Iשſraאél, 'dum ſponte ſe offert po- 2
pulus, benedicite Iehouæ.
Audite Reges, auribus percipite Principes: ego Iehouæ, ego *in-* 3
quam canam, pſallam Iehouæ Deo Iשſraאél.
Iehouáh 'quum egreſſus es è שSeעir, dum receſſiſti ex agro אE- 4
dóm, terra 'concuſſa eſt, etiam cæli 'ſtillauerunt, etiam nubes 'ſtil-
lauerunt aquas:
Montes 'fluxerunt à facie Iehouæ, 'iſte סSinái *tremuit* à facie Ie- 5
houæ Dei Iשſraאél.
In diebus שSamgár filii עAnáth, in diebus Iayél 'ceſſauerunt 6
ſemitæ: '& ambulantes per ſemitas, ambulauerunt per ſemitas
tortuoſas.
'Ceſſauerunt villæ in Iשſraאél, ceſſauerunt *inquam*, donec ſurrexi 7
ego Deboráh, *donec inquam* ſurrexi mater in Iשſraאél.

& domum Haber Cinæi.
18 Egreſſa igitur Iahel in occurſum Siſaræ, dixit ad eum, Intra ad me domine mi, ne timeas. Qui ingreſſus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio,
19 Dixit ad eā, Da mihi obſecro paululum aquæ, quia ſitio valde. Quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum.
20 Dixitque Siſara ad eam, Sta ante oſtium tabernaculi: & quū venerit aliquis interrogās te, & dicēs, Nunquid hic eſt aliquis? reſpōdebis, Nullus eſt.
21 Tulit itaque Iahel vxor Haber, clauum tabernaculi, aſſumens pariter & malleū: & ingreſſa abſconditè, & cū ſilentio poſuit ſupra tēpus capitis eius clauum, percuſſumque malleo defixit in cerebrū vſque ad terrā: qui ſoporē morti ſocians defecit, & mortuus eſt.
22 Et ecce Barac ſequens Siſaram veniebat: egreſſaque Iahel in occurſū eius, dixit ei, Veni, & oſtendam tibi virum quem quæris. Qui quū intraſſet ad eam, vidit Siſaram iacentem mortuū, & clauum infixū in tēpore eius.
23 Humiliauit ergo Deus in die illo Iabin regē Chanáam corā filiis Iſrael.
24 Qui creſcebāt quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanáan, donec delerent eum.

Cap. V.

1 CEcinerúntq; Debora & Barac filius Abinóem in illo die, dicētes,
2 Qui ſponte obtuliſtis de Iſrael animas veſtras ad periculum, benedicite Domino.
3 Audite Reges, auribus percipite principes: ego ſum, ego ſū quæ Dn̄o canam, pſallam Domino Deo Iſrael.
4 Domine quū exires de Seir, & trāſires per regiones Edom, terra mota eſt, cælique ac nubes diſtillauerunt aquis.
5 Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Iſrael.
6 In diebus Sāgar filii Anath, in diebus Iahel quieuerunt ſemitæ: & qui ingrediebantur per eas, ambulauerunt par calles deuios.
7 Ceſſauerūt fortes in Iſrael, & quieuerunt: donec ſurgeret Debora, ſurgeret mater in Iſrael.

D

18 Tegumento. בשׂמיכה: ſtragula villoſa. 19 Sitio. צמתי Præt.Heb.pro præſ.
20 Vt ſiquis ingreſſus והיה אם איש יבא Ad verbum,& erit,ſiquis ingredietur.
21 Et tulit ותקח quum ſcilicet ſenſit illum ſomno preſſum. Clauum את יתד paxillum. Vide ſequenti capite, verſu 26. Clàm, בלאט ſenſim, pedetentim, ſecretó. In tempus e. ברקתו in alterum temporum eius. Atque infixus eſt ותצנח perforato ſcilicet, ac tranſuerberato capite illius. Soporatus,&c. נרדם ויעף erat preſſus ſopore præ laſſitudine, vel, fatigatione.
22 Erat proſtratus humi נפל iacebat.
24 Et promouit,&c. ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה Ad verbum, Et iuit manus filiorum Iſrael eundo,& dura erat,&c. i. ex eo tempore vſque adeo cœperunt augeſcere vires filiorum Iſrael, támque fortes ac potentes euaſerunt, vt Regem Chanaan exterminauerint ac perdiderint.

IN CAPVT V.

2 Dum ſponte ſe offert בהתנדב עם & quū ſponte ſua ſumit arma populus, vt ſcilicet defendat ſeſe contra inimicos ſuos. addebat enim illis Dominus robur & animum quum volebat eos liberare. i. dum ſumit pœnas Deus de Iſraele propter peccata, dúmque populus ſponte ſumit arma. q.d. tempore afflictionis & liberationis, tempore calamitoſo & fœlici, laudate Dominum.
4 Quum egreſſus es, &c. בצאתך משעיר וגו׳ .i. quum cœpiſti relinquere montem Seir, & quum receſſiſti de Idumæa. q.d. quum cœperunt filii Iſrael vltrà procedere, Domino eos præcedente,&c. Concuſſa eſt, רעשה tremuit. i. habitatores regionis Idumæorum tremuerunt. Stillauerunt, נטפו Idem bis dicit, Cæli ſtillauerunt,& Nubes ſtillauerunt aquas. ſimul videmus cælum pro nubibus accipi. hoc eſt, cælum fuit obſcuratum ac plenum nubibus. fuerat enim author eius victoriæ. Huiuſmodi phraſi ſignificat principes & duces deſpondiſſe animum.
5 Fluxerunt à fac. Ieh. נזלו מפני יהוה .i. verſi ſunt in aquam aduentante Domino. Iſte סSinái זה סיני quemadmodum Sinai ſub. tremuit. q.d. ſi mons cœpit tremere, quæ eſt creatura ſine ſenſu, quanto magis homines?
6 Ceſſauerunt ſemitæ: חדלו ארחות deſierunt [ſiue, deſierant] peregrinantes. q.d. nemo audebat peregre proficiſci. Et ambulantes,&c. והולכי נתיבות .i. qui autem peregrè proficiſcebantur, ire ſolebant per calles deuios.
7 Ceſſauerunt villæ חדלו פרזון .i. deſerti ſunt, ſiue deſerti erant vici, hoc eſt vrbes non munitæ.

8 Noua bella elegit Deus, & portas hoſtiū ipſe ſubuertit: clypeus & haſta ſi apparuerunt in quadraginta milli-
B bus Iſrael.
9 Cor meum diligit principes Iſrael, qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini, benedicite Domino.
10 Qui aſcenditis ſuper nitentes aſinas, & ſedetis ſuper iudicium, & ambulatis in via, loquimini.

Alii legūt, ſedentes in iudicio.

D

11 Vbi colliſi ſunt currus, & hoſtium ſuffocatus eſt exercitus, ibi narrentur iuſtitiæ Domini, clementia in fortes Iſrael: tunc deſcendit populus Domini ad portas, & obtinuit principatū.
12 Surge, ſurge Debora, ſurge ſurge, & loquere canticū: ſurge Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abinoē.
13 Saluatæ ſūt reliquiæ populi, Dominus in fortibus dimicauit.
14 Ex Ephráim deleuit eos in Amalec & poſt eum ex Beniamín in populos tuos ó Amalec: de Machir principes deſcenderunt, & de Zabulon, qui exercitum ducerent ad bellandum.
C
15 Duces Iſſachar fuere cum Debora, & Barac veſtigia ſūt ſequuti, qui quaſi in præceps ac barathrum ſe diſcrimini dedit: diuiſo cōtra ſe Rubē, magnanimorum reperta eſt contentio.
16 Quare habitas inter duos terminos, vt audias ſibilos gregum? diuiſo contra ſe Ruben, magnanimorum reperta eſt contentio.
17 Galaad trans Iordanē quieſcebat, & Dan vacabat nauibus: Aſer habitabat in litore maris, & in portubus morabatur.
18 Zabulon verò & Nephthali obtulerunt animas ſuas morti in regione Merome.

8 "*Quum* elegit deos nouos, tunc fuit bellum in portis: "clypeus ſi
conſpectus eſt, & lancea in quadraginta millibus in Iשſraél.
9 Cor meum "ad principes Iשſraél, qui voluntarii fuerunt in po
pulo: "benedicite Iehouæ.
10 Qui aſcenditis aſinas "candidas, qui habitatis "iuxta Middín, "&
qui incceditis in via, loquimini.
11 "Propter ſonitum iaculantiū ſagittas in locis vbi hauritur aqua,
"illic narrēt iuſtitias Iehouæ, "& iuſtitias villarum eius in Iשſraél:
"tunc deſcenderunt ad portas populus Iehouæ.
12 "Exurge, exurge Deboráh: exurge exurge, loquere cāticum: "ſur
ge Barác, & captiuam duc "captiuitatem tuam fili Abinóyam.
13 Tunc "dominatus eſt euaſor "fortibus populi: Iehoua dominari
fecit me fortibus.
14 "De אEphráim radix eorum, contra yAmaléc, "poſt te "Biniamín
contra populos tuos: "de Machír "deſcenderunt "principes, & de Ze
bulún "trahentes ſtylo ſcribæ.
15 Principes quoque "in Iשſachár cū Deboráh, "& Iשſachár: "ſic Ba
rác in vallē miſſus eſt pedibus ſuis: "in diuiſionibus Reאubén ma
gnæ erant cogitationes cordis.
16 Cur "ſediſti inter duas caulas, "vt audires ſibilos gregum? "in diui
ſionibus Reאubén magnæ erant inueſtigationes cordis.
17 Gilyád "trans Iardén manſit: "ſed Dan vtquid habitauit in naui
bus? Aשſér "ſedit in portu marium, "& in fracturis ſuis habitauit.
18 Zebulún *eſt* populus *qui* expoſuit animam ſuam ad moriendum:
& Naphthalí "ſuper altitudines agri.

8 *Quum* elegit יבחר ſub. Iſrael. Fut. Hebr. pro præt. Quum eligebat. ſiue deligebat ſibi. i. quum primùm incipiebat colere idola, tunc in vrbibus eius erat bellum: vel, hoſtes cœperunt expugnare vrbes illorum, & cogere eos vt ſe reciperent in illas. Clypeus, &c. מגן אם־יראה וגו' Subaudiendum aliquid, quale, Diſpeream ſi clypeus, &c. i. Diſpeream ſi inter XL millia hominum quiſquam illorum fuiſſet auſus aſſumere arma. q. d. nullus Iſraelitarum audebat aſſumere arma contra hoſtes, adempto illis à Deo animo: includebant ſeſe in vrbibus ſuis ab hoſte obſeſſis, nec audebant prodire.

9 Ad principes לחוקקי Ad primores. ad magnates. Sic vocantur Hebraicè principes, quòd habeāt poteſtatem legum condēdarum. Dicit autem, Ex animo diligo principes qui tam ſtrenuè pugnauerunt, liberalique animo ſe expoſuerunt periculo, pugnantes cum Iſrael. Benedicite Ieh. ברכו יהוה Subauditur aliquid, quale, & dico illis, Laudate Iehouam, ſiue Gratias agite Iehouæ, quòd ſcilicet vobis reſtituerit animos.

10 Candidas, צחורות albas. nitentes. i. magni pretii illic. q. d. O vos mercatores qui equitatis aſinis albis quæ in pretio habentur. Iuxta Middín, על־מדין . i. qui eſtis vicini loco illi qui infeſtabatur frequētia hoſtium. Middin aliquando nomen vrbis, vt in Ioſua legimus, cap. 15. g. 58. Aliquando nomen viæ, vt hìc. Et qui inceditis in via, loq. והולכי על־דרך שיחו: . i. qui ſoletis pedites iter facere, loquimini laudem Deo. hoc eſt, agite illi gratias. 11 Propter ſonitum מקול Propter ſtrepitum. qui iam ſopitus eſt, nec auditur amplius in locis illis vbi aqua hauriri ſolet. Illic narrent iuſt. Ieh. שם יתנו צדקות יהוה . i. illic quotquot egrediuntur ad hauriendam aquam, dicant Dominum eſſe iuſtiſſimum, qui perdiderit illas. *Et* iuſtitias villarum, &c. צדקות וגו' . i. iuſtitiam Domini qui effecit vt filii Iſrael poſtea ſine timore habitent in villis: qui reſtituit Iſraeli villas ſuas quæ antea nō habitabantur præ metu hoſtium ſuorū. Tunc deſcenderunt, &c. אז ירדו . i. confecto bello cum Siſara deſcendit populus ad portas vt egrederetur vrbem: hoc eſt, populus egreſſus eſt vrbes ſine vllo timore ac periculo, qui prius continebatur intra illas.

12 Exurge, &c. עורי עורי וגו' Excitare, excitare Deborah, excitare excitare, dic canticum. i. lauda Iehouam. Surge קום excitare. q. d. lauda etiam Dominum, quoniam ab eo adiutus, multos captiuos abduxiſti. Captiuitatem tuam שביך . i. captiuos tuos.

13 Dominatus eſt euaſor ירד שריד dominari fecit ſuperſtitem. pro ſuperſtites. i. filios Iſrael qui euaſerant incolumes, & quos ſeruauerat in bello, Dominus ſuperiores fecit inclytis illis qui erāt cū ipſo Siſara. Fut. Heb. pro præt. Fortibus לאדירים clariſſimis. inclytis. admirabilibus. i. Principibus populi Siſaræ. 14 De אEphraim, &c. מני אפרים וגו Deeſt verbū Heb. quod ſubaudiendū eſt, ſic, Qui erat de Ephraim, id eſt qui radix eorū erat, dominatus eſt in Amalec. vel pugnauit contra Amalec. i. Ioſue princeps & dux tribus Ephraim ſuperauit Amalecitas. Poſt te אחריך ſub. ó Ephraim. i. vos qui eſtis de tribu Ephraim. Biniamín cōtra pop. t. בנימין בעממיך ſub. pugnabit. i. contra populos à te olim ſuperatos, nēpe Amalecitas. Alii minus rectè, vnà cū populis tuis. i. tota tribus (hoc eſt, omnes alii) alacritate bellandi venit ad bellandū. De Machir מני מכיר . i. de filiis Machir, qui habitabant vltra Iordanem. Deſcenderunt ירדו ſub. vt opem ferrent fratribus. Principes, מחקקים primates. De hac dictione dictum eſt paulo antè verſu 9. Trahentes מושכים ſub. literas. i. qui ſcribere ſolebant. Quidam vertunt, qui ducere [. i. tractare] ſolebant ſtylum ſcribæ. q. d. & principes, imò etiam ipſi ſcribæ dediti ſtudiis, ceperunt arma, & venerunt in auxilium fratrum.

15 In Iשſachar בישׂשכר . i. tribus Iſſachar. ſub. deſcenderunt, aut venerunt. Et Iשſachar וישׂשכר Totam tribum intelligit. q. d. non modò principes tribus Iſſachar affuerunt, ſed etiam tota ipſa tribus. Sic Barác, &c. כן ברק וגו' Et etiam Barac in valle coniecit ſeſe in pedes ſuos. q. d. tanta alacritate bellandi acceſſit ad prælium, vt veniret pedes. In diuiſionibus Reאubén, &c. בפלגות ראובן וגו' de diuiſionibus Ruben, &c. i. de Rubenitis Iordane ſeparatis ab aliis, vehementer miror quòd non venerint vt opem ferrent fratribus ſuis. Cor enim (inquit doctus inter Hebræos) diſceptabat apud ſe, & reputabat de illis quòd non veniſſent ad prælium. Quidam vertunt, magni erant cogitabundi corde.

16 Sediſti inter duas caulas, ישבת בין המשפתים remanſiſti inter duos ordines. ſub. ouium. vel inter duas caulas. Vt audires ſibilos gregū? לשמוע שרקות עדרים q. d. in tam alto otio, interim dum videres fratres tuos in ingenti eſſe periculo. In diuiſionibus, &c. לפלגות וגו' Eadem verba quæ verſu præcedenti, De diuiſionibus inquam Ruben magnæ ſunt inquiſitiones, vel diſceptationes cordis. i. cogitationes. q. d. vehementer miror cur huic bello Rubenitæ non affuerint.

17 Trans בעבר vltra. Per interrogationē legūt alii, Galaad quieuitne [vel, remanſit] citra Iordanem? q. d. non. Sed Dan, &c. ודן למה וגו' Sed Dan cur apud naues degit? Si (inquit) ille qui habitabat vltra Iordanem, venit in auxilium: cur Dan præ metu opes ſuas tranſtulit vltra Iordanem? Enumerat eos qui bello non interfuerunt. Sedit in portu marium, ישב לחוף ימים Per imperf. alii, habitabat ad litus maris. Et in fracturis ſuis ועל מפרציו ישכון Fut. Hebr. pro præt. perf. quod per imperf. quidam vertunt, & in rupturis ſuis manebat. Rupturas vocat vrbes ſemidirutas. non enim habebant [Aſeritæ] vrbes ſatis munitas, & longè habitabāt: ob id non venerunt. Alii vertunt, ad ſinus ſuos. Doctus inter Hebræos exponit pro loco vbi diffunduntur flumina.

'Venerunt Reges, pugnauerunt: tunc pugnauerunt Reges Che- 19
náyan 'in Thayanách, *&* iuxta aquas Megiddó: 'desiderabile argen-
tum non acceperunt.

Venerũt Reges, & pugnauerũt: pugnauerunt Reges Chanáan in Thanach, iuxta aquas Mageddo, & tamẽ nihil tulere prædantes.

De cælo 'pugnauerunt, stellæ 'de viis suis pugnauerunt cum 10
ɒSiɒsera.

De cælo dimicatum est contra eos: stellæ manẽtes in ordine & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauerunt.

Torrens Ciʋsón 'scopauit eos, torrens 'antiquitatum torrẽs Ci- 21
ʋsón, 'calcasti ô anima mea *in* fortitudine.

Torrens Cison traxit cadauera eorum, torrens Cadumim, torrens Cison: conculca anima mea robustos.

Tunc 'quassatæ sunt calces equi à sono pedum, 'sono pedum for 22
tium eius.

Vngulæ equorum ceciderũt, fugiẽtibus impetu, & per præceps ruentibus fortissimis hostium.

Maledicite 'Meróz, dixit 'Angelus Iehouæ': maledicite maledi- 23
cendo habitatoribus eius: quia non adfuerunt ad auxilium Ieho-
uæ, ad auxilium *inquam* Iehouæ 'contra fortes.

Maledicite terræ Meroz, dixit Angelus Domini, maledicite habitatoribus eius: quia non venerunt ad auxilium Domini, in adiutorium fortissimorum eius.

'Benedicatur præ mulieribus Iayél vxor ɦHéber Cinæi, præ mu- 24
lieribus *quæ* in tabernaculo benedicatur.

D

Benedicta inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo.

Aquam postulauit, lac dedit: 'in phiala fortium obtulit 'butyrũ. 25

Aquam petenti lac dedit, & in phiala principum obtulit butyrum.

Manum suam 'ad clauum 'misit, & dexteram suam ad malleum 26
'laborantium, cõcassauítque ɒSiɒsera: abscidit caput eius, '& per-
fodit, & perforauit tempus eius.

Sinistram manum misit ad clauum, & dextram ad fabrorũ malleos: percussitque Sisarã quærẽs in capite vulneri locũ, & tempus validè perforãs.

Inter pedes eius 'incuruatus est, cécidit, 'dormiuit inter pedes 17
eius: incuruauit *inquam* sese, cecidit vbi incuruauit sese, ibi cecidit
'vastatus.

Inter pedes ei⁹ ruit, defecit, & mortuus est: voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis & miserabilis.

Per fenestram 'respexit, & vlulauit mater ɒSiɒsera, per cancellos 18
inquam, dicens, Cur 'moratur currus eius venire? cur tardauerunt 'pedes
quadrigarum eius?

Per fenestram respiciens, vlulabat mater eius: & de cœnaculo loquebatur, Cur moratur regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius?

'Sapientiores principum eius 'responderunt, 'ipsa quoque se- 29
ipsam solabatur *his uerbis,*

Vna sapientior cæteris vxoribus eius hæc socrui verba respondit,

'Annon inuenerunt, *&* diuidunt spolia? 'puella *una, aut* duæ pu- 30
ellæ capiti viri: 'spolia discoloriũ ipsi ɒSiɒsera, spolia *inquam* disco-
loriũ acupicta: discolor, ex vtraq; parte acupictæ in collũ spolii.

Forsitan nũc diuidit spolia, & pulcherrima fœminarum eligitur ei: vestes diuersorum colorum Sisaræ traduntur in prædam, & supellex varia ad ornanda colla congeritur.

Sic pereãt oẽs inimici tui Iehouáh: 'diligẽtes autẽ te sint sicut o- 31
ritur sol in fortitudine sua. Quieuit autẽ terra quadraginta annis.

Sic pereãt omnes inimici tui Dñe: qui autem diligũt te, sicut sol in ortu suo splẽdet, ita rutilent. Quieuitque terra per quadraginta annos.

19 Venerunt Reges, באו מלכים vt scilicet Israelem oppugnarent. In Thaʋanach, &c. בתענך על־מי מגדו q.d. venerunt cum maximo exercitu, vt qui complecterentur totam regionẽ quæ est inter Thaanach & Megiddo. vel, oppugnarunt Thaanach, postea Megiddo. Desiderabile arg. בצע כסף Ad verbum, desiderium argenti, &c. i. nullam prædam sunt assequuti, quod sperauerant. Doctiores vertunt, frustum argenti [.i. numos] non accipiebant. q.d. nemini parcebant, etiam oblata pro redemptione quacunque pecunia.

10 Pugnauerunt, נלחמו pugnabant. sub. cælestes pro illis. De viis suis ממסלותם de semitis suis. Quidam, de stationibus suis. i. de cælo in quo feruntur. q.d. facilè filii Israel expugnauerunt Sisaram, quoniam cælestes pro eis pugnabant contra illum.

21 Scopauit eos, גרפם .i. more scoparum abduxit eos. Antiquitatum קדומים .i. de numero priscorum, hoc est antiquus. q.d. in hoc à Deo ordinatus fuit torrens Cison ab initio, vt in eo perirent Chananæi: iuxta illud Prouerb. 16.a.4. Omnia operatus est Dominus propter semetipsum. Hæc doctus inter Hebræos. Calcasti תדרכי sub. amnem illum. i. ego pedibus meis transiui fortiter & viriliter, citráque periculũ. q.d. me verò mulierem infirmam non potuit rapere transuersam. 22 Quassatæ sunt calces eq. הלמו עקבי־סוס contusæ [attritæ] sunt plantæ [vngulæ] equorum. Sing. Heb. pro plur. Sono pedũ, &c. מדהרות דהרות אביריו: Ad verbum, à calcationibus fortiũ eius. i. propter crebras & frequentes concursiones equitum, siue equorũ eius Sisaræ. 23 Meróz, מרוז .i. illi vrbi quæ prælio non interfuit. Angelus מלאך sub. qui per me loquitur. Contra fortes. בגבורים: .i. contra Chananæos qui fortiter pugnabant contra filios Israel.

24 Benedicatur præ mul. תבורך מנשים Benedicta sit [laudetur] supra *alias* mulieres. 25 In phiala fortium בספל אדירים in cratere insignium. vel nobilium. i. in huiusmodi cratere in quo solent bibere nobiles homines. Butyrum. חמאה: Ad verbũ, *lac* butyri. i. ex quo fuerat expressum butyrum. 26 Ad clauum ליתד Hæc dictio significat clauum siue pax illum quo solent fimbriam tentorii figere in terram. Misit, &c. תשלחנה וגו' Ad verbum, Manus eius *sinistra* ad clauum mittent sese, & dextera eius ad malleum laborantium. Ordo turbatus, & fut. pro præt. pro, Manus eius ad clauum, & dextera eius ad malleum laborantium miserunt sese. id est, requisierunt. hoc est, arripuerunt. Laborantium, עמלים .i. fabrorũ & aliorum artificũ. Et perfodit, &c. ומחצה וחלפה רקתו: .i. posteaquã perforauerat & penetrauerat tempora eius. 27 Incuruatus est, כרע incuruauit sese. inclinauit sese. i. corruit. Dormiuit שכב iacuit. prostratus est mortuus. q.d. subitò concidit in terrã mortuus. Vastatus. שדוד: spoliatus. sub. vita. q.d. vnico ictu interfecit eum. 28 Respexit, & vlul. נשקפה ותיבב transpiciebat, & vlulabat. desiderio scilicet filii. Moratur בושש tardat. cunctatur. Pedes quadrig. e. פעמי מרכבותיו: .i. pedes equorum trahentiũ currus eius. 29 Sapientiores, &c. חכמות שרותיה .i. mulieres principes sapiẽtes, siue prudentes, quæ illi famulabantur. Responderunt, תענינה .i. verbis solabantur illam. Fut. est Heb. pro præt. quod per imperfectum redditur quibusdã, respondebant. Ipsa quoque, &c. אף־היא וגו' Ad verbum, etiam ipsa conuertet verba sua ad se. Hebraismus, quem quidam sic conuertunt, quin & ipsa sibiipsi reddebat verba. vel (vt alii) quinetiam ipsa respondebat sibimetipsi. i. solabatur sese. Fut. Heb. pro præt. quod per imperfectum reddidit noster interpres.

30 Annon inuenerunt, *&* diuidunt הלא ימצאו ויחלקו Fut. Hebr. pro præt. q.d. Annon inuenerunt spolia? occupati sunt in illis diuidendis. Puella, &c. רחם רחמתים לראש גבר Hebraismus, Capiti viri, pro Singulis. Puella vna, aut duæ puellæ dabuntur singulis. Spolia discolorium, &c. שלל צבעים וגו' Spolia colorum, &c. i. colorata. q.d. spolia colorata, infecta & tincta pretioso colore, referet Sisara, spolia inquam exornata arte plumaria: & color, siue discolor, hoc est vestes coloratæ, & vtrinque acupictæ, erunt in collum, hoc est caput spolii. i. separabuntur vt dentur principi, nempe Sisaræ. Alii, dabuntur collo spolii, id est principi exercitus.

31 Diligentes autem te, &c. ואהביו וגו' Ad verbum, & diligentes cum erunt secũdum egressum solis. i. proficiant, siue sumant vires quemadmodum sol quum exoritur, subinde lucidior euadit: hoc est, subinde maiores ac clariores fiant: similes scilicet soli exoriẽti. Quieuit autem terra ותשקוט הארץ .i. mansit in pace & tranquillitate: vt in fine capitis tertii.

Cap. VI.

FEcerunt autem filii Israel malũ in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madiã septẽ annis.

Et oppressi sunt valde ab eis: feceruntque sibi antra & speluncas in mõtibus, & munitissima ad repugnandũ loca.

Quũmque seuisset Israel, ascendebat Madian & Amalec, cæteríque Orientalium nationum.

Et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis, cũcta vastabãt vsque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebãt in Israel, non oues, non boues, nõ asinos.

Ipsi enim & vniuersi greges eorũ, veniebãt cum tabernaculis suis, & instar locustarum vniuersa complebãt, innumera multitudo hominũ, & camelorum, quicquid tetigerant deuastantes.

B Humiliatúsque est Israel valde in conspectu Madian.

Et clamauit ad Dominũ, postulãs auxiliũ contra Madianitas,

Qui misit ad eos virum prophetã, & loquutus est, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego vos feci conscendere de AEgypto, & eduxi vos de domo seruitutis,

Et liberaui de manu AEgyptiorum & omnium inimicorum qui affligebant vos: ejecique eos ad introitum vestrũ, & tradidi vobis terrã eorum:

Et dixi, Ego Dominus Deus vester, ne timeatis Deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. & noluistis audire vocem meam.

Venit autem Angelus Domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas patrem familiæ Ezri. Quũmque Gedeõ filius eius excuteret atque purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian,

Apparuit ei Angel⁹ Dñi, & ait, Dominus tecum virorum fortissime.

C Dixitque ei Gedeõ, Obsecro mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? vbi sunt mirabilia eius quæ narrauerunt patres nostri, atque dixerũt, De AEgypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, & tradidit in manus Madian.

Respexitque ad eum Dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian: scito quòd miserim te.

Qui respondens ait, Obsecro mi Domine in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei.

Dixitque ei Dominus, Ego ero te-

Cap. VI.

1 FEcerunt autem filii Iשׂraנél malum in oculis Iehouæ: tradi- *Israelitæ ad idola cõuersi opprimuntur à Madiã septẽ annis.*
dítque eos Iehouáh in manum Midián septem annis.
2 Proinde prævaluit manus Midián super Iשׂraנél: à facie Mi-
dián fecerunt sibi filii Iשׂraנél antra *illa* quæ *sunt* in mõtibus, & spe
luncas, & munitiones.
3 Quum enim seuerat Iשׂraנél, ascendebat Midián & y Amaléc,
& filii Cedém ascendebant aduersus eum.
4 Qui castrametabantur aduersus eos, & vastabant fructum ter-
ræ, donec venias in y Azzáh, neque relinquebãt victũ in Iשׂraנél,
nec pecudes, nec boues, nec asinos:
5 Nam ipsi gregésque eorum ascẽdebant, & tabernacula eorum:
veniebántque instar locustarum præ multitudine, neque ipsorũ
camelorúmque eorum erat numerus: veniebant inquam in terrã
ad deuastandum eam.
6 Attenuatus est igitur Iשׂraנél valde à facie Midián: & clamaue-
runt filii Iשׂraנél ad Iehouam.
7 Quum autẽ clamassent filii Iשׂraנel ad Iehouã propter Midián,
8 Misit Iehouáh virum Prophetam ad filios Iשׂraנél, dixítque ad
eos, Sic dixit Iehouáh Deus Iשׂraנél, Ego eduxi vos ex AEgypto,
eduxi inquam vos è domo seruorum,
9 Atque erui vos de manu AEgyptiorũ, & de manu omniũ oppri
mentium vos: quos expuli à facie vestra, dediq; vobis terrã eorũ:
10 Ac dixi vobis, Ego Iehouáh Deus vester, ne timeatis deos אEmoræorum in quorum terra vos habitatis. & non obtemperastis
voci meæ.
11 Venit autẽ Angelus Iehouæ, & mansit sub quercu quæ erat in *Angelus apparet Gedeoni.*
y Ophráh, quæ erat ipsi Ioáשׂ Abiyezeritæ: Gidעón autẽ filius eius
excutiebat fruméta in torculari, vt fugere faceret à facie Midián.
12 Et conspectus est illi Angelus Iehouæ, ac dixit ei, Iehouáh te-
cum vir fortis.
13 Respõdítque illi Gidעón, Obsecro domine mi, éstne Iehouáh *Gedeon queritur Deo Israelẽ tradi Madianitis.*
nobiscum? & vt quid inuenit nos totum hoc? & vbinam sunt o-
mnia mirabilia eius quæ narrauerunt nobis patres nostri, dicẽdo,
Nónne de AEgypto eduxit nos Iehouáh? & nunc dereliquit nos
Iehouáh, tradidítque nos in manum Midián.
14 Respexit autẽ ad eum Iehouáh, & ait, Vade in fortitudine tua *Mittit Deus Gedeonem vt liberet Israelem.*
hac, & saluum *facies* Iשׂraנelem de manu Midián: nónne misi te?
15 Dixítque ad eum, O Domine mi, in quo saluum faciam Iשׂ-
raנelẽ? ecce pater meus pauper est in Menaשׂשéh, & ego minimus
in domo patris mei.
16 Tum dixit ad eum Iehouáh, Quia ero tecum, percutiésque Mid

IN CAPVT VI.

1 Fecerunt autem, &c. ויעשו Hebraismus, de quo suprà cap.3.b.7.c.11. 2 Proinde prævaluit, &c. ותעז יד Hebraismus, Madianitæ euaserunt superiores. A facie Midián מפני מדין Hebraismus, propter Madianitas, siue metu Madianitarum. 3 Quum enim seuerat והיה אם זרע Ad verbum, Et fuit, si seuerat. Et filii Cedém ובני קדם .i. Orientales. 4 Fructum את יבול i. segetes ipsas. Venias בואך ingrediaris i. vsque ad agrum Gazæ. Nec pecudes, ושה Ad verbum, & oues. præcedẽtem negationem subaudiuit noster interpres. 5 Ascendebant, יעלו .i. veniebant. 6 Attenuatus est igitur, &c. וידל .i. Proinde vires filiorum Israel fuerunt valde accisæ. 7 Clamassent ויזעקו ingemuissent. 10 Ego Iehoua אני יהוה quem scilicet colere debetis. Ne timeatis לא תיראו ne reuereamini. 11 Venit autem Angelus, &c. ויבא מלאך יהוה וגו׳ .i. Misit Dominus Angelum suum, qui substitit aliquandiu sub ter quercum, &c. In torculari בגת .i. in magno illo horreo patris sui, in quo erat etiam torcular, ibique reponebantur fruges. Vt fugere faceret להניס Hebræi subaudiunt, patrem suum. i. vt eo aleret familiam paternam fugientem ad aduentum Madianitarum. 12 Et conspectus est וירא præbuit se visendum. 13 Et vt quid, &c. ולמה מצאתנו כל זאת Hebraismus, quare ergo hæc omnia nobis euenerunt? Et vbinam, &c. ואיה וגו׳ q.d. quare nunc non facit similia? Et nunc dereliquit ועתה נטשנו quum nunc dereliquerit nos, &c. 14 Respexit a. ad eum ויפן אליו .i. Tunc Angelus Domini conuertit sese, vel faciẽ suam ad illũ. In fortitudine tua hac, בכחך זה .i. hac tua virtute fretus. q.d. esto contentus hac virtute nunc tibi data. Nónne misi te? הלא שלחתיך: q.d. Nónne ita se res habet, quòd Deus per me misit te? ne igitur posthac hæsites. Hic vides missum loqui nomine mittentis. Censetur enim missus de nomine mittentis. 15 Minimus הצעיר .i. debilissimus & infirmissimus in familia paterna, siue inter cognatos meos. 16 Percutiésque, &c. והכית וגו׳ .i. tam facile vinces Madianitas, quàm vinci solet vnicus vir.

ián tanquam virum vnum.

Signũ à Deo petit Gedeon quo certus sit se ab eo mitti.

Tunc ait illi, 'Si quæso inueni gratiam in oculis tuis, fac mihi si 17
gnum quòd tu loquaris mecum:
Ne quæso recedas hinc, donec veniam ad te, '& educam sacrifi 18
cium meum, & ponam coram te. Ille respondit, Ego manebo, do
nec reuertaris.

Gedeon offert Deo holocaustũ, quod ignis totum absumit.

Gidኑón autẽ 'ingressus est, & apparauit hœdũ caprarũ, & *de* mo 19
dio farinæ infermentato panes: carnes posuit in canistro, & ius *car-
niũ* posuit in olla, '& eduxit ad *eũ quũ erat* sub quercu illa, & obtulit.
Dixítque ad eum Angelus Dei, Tolle carnes illas, & panes illos 20
infermẽtatos, ac pone in rupe ista, & ius *carniũ* 'effũde. Qui fecit sic.
Postea extendit Angelus Iehouæ summitatem baculi qui erat 21
in manu sua, tetigítque carnes, & infermentata, ascenditque ignis
de rupe illa, & consumpsit carnes & infermentata: Angelus autem
Iehouæ 'recessit ab oculis eius.

Timet Gedeon quòd Angelũ facie ad faciem viderit.

Vidẽs verò Gidኑón ꝙ Angel' Iehouæ esset, dixit, Heu Domine 22
Iehouáh nã propterea *quòd* vidi Angelum Iehouæ facie 'ad faciẽ.
Dixítque ei Iehouáh, 'Pax tibi, ne timeas, non morieris. 23

Altare.

Et ædificauit ibi Gidኑón altare Iehouæ, vocauítque illud, Ieho 24
uáh שׁ Salõ 'vsque ad hãc diẽ: adhuc est in ዖOphráth 'Abiዖezeritæ.

Iubetur Gedeon euertere aram Baal, & altare Deo cõstruere.

Fuit autem, 'nocte ipsa dixit ei Iehouáh, Tolle iuuencum bouis, 25
qui est patris tui, & iuuencũ 'secundũ 'septennẽ: destruésque altare
Báዖal, quod est 'patris tui, lucũ quoq; qui est iuxta illud, succídes.
Et ædificabis altare Iehouæ Deo tuo super verticẽ 'arcis huius, 26
'in planitie, tollésque iuuencum secũdum, '& ascendere facies ho-
locaustum cum lignis luci quæ succideris.
Tulit igitur Gidኑón decẽ viros de seruis suis, & fecit quemad- 27
modum dixerat illi Iehouáh: qúmque timeret familiam patris
sui, & viros ciuitatis 'ne faceret interdiu, fecit noctu.
Quum autem surrexissent viri ciuitatis mane, 'viderũt destru- 28
ctum altare Báዖal, & lacus qui erat iuxta illud, succisus erat, & iu
uencum secundum oblatum super altare ædificatum.
Dixerúntque 'alter ad alterum, Quis fecit hoc? '& requisierũt, 29
ac inuestigauerunt, atque dixerũt, Gidኑón filius Ioáשׁs fecit hoc.
Tum dixerunt viri ciuitatis ad Ioáשׁs, Educ filium tuum, & mo- 30
riatur: quia diruit aram Báዖal, & quia succidit lucum qui erat iu-
xta illam.

Ioas pater Gedeonis callidè saluti filii sui consulit.

Respondit Ioáשׁs omnibus qui stabant iuxta se, Vósne 'litigabi- 31
tis pro Báዖal? num saluũ facietis eum? qui 'litigauerit pro eo, inter-
ficiatur vsq; manè. si Deus est, 'litiget sibi quòd dirui erit arã eius.

cum, & percuties Madian quasi vnũ virum.
Et ille, Si inueni, inquit, gratiã coram te, da mihi signũ quòd tu sis qui loqueris ad me.
Nec recedas hinc, donec reuertar ad te, portans sacrificium, & offerens tibi. Qui respondit, Ego præstolabor aduentum tuum.

D

Ingressus est itaque Gedeon, & coxit hœdum, & de farinæ modio azymos panes: carnésque ponens in canistro, & ius carnium mittens in ollã, tulit omnia sub quercu, & obtulit ei.
Cui dixit Angelus Dei, Tolle carnes & azymos panes, & pone supra petrã illã, & ius désuper fũde. Quumque fecisset ita,
Extendit Angelus Domini summitatem virgæ quam tenebat in manu, & tetigit carnes, & panes azymos: ascenditque ignis de petra, & carnes, azymósque panes cõsũpsit: Angelus autẽ Domini euanuit ex oculis eius.
Vidénsque Gedeon quòd esset Angelus Domini, ait, Heu mi Domine Deus: quia vidi Angelum Domini facie ad faciem:
Dixitque ei Dominus, Pax tecum: ne timeas, non morieris.

E

AEdificauit ergo ibi Gedeõ altare Dño, vocauitque illud, Domini pax, vsque in præsẽtẽ diẽ. Quũque adhuc esset in Ephra quæ est familiæ Ezri,
Nocte illa dixit Dominus ad eum, Tolle taurũ patris tui, & alterũ tãtũ annorum septem, destruésque aram Báal, quæ est patris tui: & nem' quod circa aram est, succide:
Et ædificabis altare Dño Deo tuo in summitate petræ huius, super quã antè sacrificiũ posuisti: tolléśq; taurũ secũdũ, & offeres holocaustũ sup struẽ lignorum quæ de nemore succideris.
Assũptis ergo Gedeõ decẽ viris de seruis suis, fecit sicut præceperat ei Dñs. timens autẽ domũ patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed oĩa nocte compleuit.

F

Qúmque surrexissent viri oppidi eius mane, viderũt destructam aram Báal, lucúmque succisum, & taurum alterum impositũ super altare quod tunc ædificatum erat.
Dixerúntque adinuicẽ, Quis hoc fecit? Qúmque perquirerent authorem facti, dictum est, Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia.
Et dixerunt ad Ioas, Produc filium tuũ huc, vt moriatur: quia destruxit aram Báal, & succidit nemus.
Quibus ille respondit, Nunquid vltores estis Báal, vt pugnetis pro eo? qui aduersarius est eius, moriatur antequã lux crastina veniat. si deus est, vindicet se de eo qui suffodit arã ei'.

17 Si quæso inueni, &c. אם־נא מצאתי חן Hebraismus, si tibi gratus sum, vel si tibi gratum fuerit, edito signo in gratiam meã ostende quòd tu loquaris mecum verbis Dei. 18 Et educam sacrifi. meum, והצאתי את־מנחתי .i. & proponam, vel offeram munus meum, siue cibos meos. 19 Ingressus est, בא sub. domum suam. Et eduxit ויוצא & tulit. 20 Effunde. שפך sub. super carnes.
21 Recessit ab oculis e. הלך מעיניו׃ .i. euanuit ab oculis eius. 22 Ad faciem. אל־פנים׃ sub. ideo moriturus sum. Istud esse subaudiendum, apparet ex sequenti versu. 23 Pax tibi, שלום לך Hebraismus, eris incolumis, seruaberis. i. nihil mali inde tibi continget.
24 Vsque ad hanc diem, &c. עד היום הזה וגו׳ .i. ita vocatur vsque in hodiernum diem, & adhuc videtur. Abiዖezeritæ. אבי העזרי׃ .i. ipsius Ioas Abiezeritæ. 25 Nocte ipsa, בלילה ההוא .i. nocte insequente. Patris tui, לאביך .i. quem pater tuus alit. q.d. taurũ illum insignem iam grandem & adultum, quem curat alendum pater tuus, vt tandem sacrificetur idolo Baal. Secundum השני sub. ab illo. hoc est secundæ notæ, non ita magnum, nec conferendum cum primo. Septennem: שבע שנים Chaldæus paraph. qui à septennio saginatur.
26 Arcis huius, המעוז הזה fortis loci huius. i. huius petræ. In planitie, במערכה .i. in loco æquali, & plano, qui est ad libellã adæquatus, vt illic possis ex ordine componere lapides ex quibus extruas altare. Et ascendere fa. holoc. והעלית עולה .i. vt ex eo facias sacrificiũ holocausti.
27 Ne faceret מעשות ita vt non auderet facere. i. quum id non auderet facere interdiu propter timorem.
28 Viderunt הנה Ad verbum, & ecce. 29 Alter ad alterum, איש אל־רעהו Ad verbum, vir ad proximum suum. Et requisierunt, &c. וידרשו ויבקשו ויאמרו .i. quum diligenter perquisissent, dixerunt. qui scilicet renuntiauerunt.
31 Litigabitis תריבון .i. litigare debetis. hoc est agere causam ipsius Baál? nunquid debetis esse patroni eius? Litigauerit pro eo, inter. &c. יריב לו וגו׳ .i. qui tantum sibi sumet vt audeat litigare pro eo, hoc est qui agere volet causam eius, interficiatur vsque mane. i. crastina die mane. q.d. interficietur, sed non ante diem crastinum. Notandum dicendi genus, Ante mane Litiget sibi, &c. ירב לו וגו׳ .i. causam suam agat (non enim indiget ope humana) quòd subuerterit aram eius. i. quòd ara eius sit destructa.

32 Ex illo die vocatus est Gedeon, Ierobáal, eo quòd dixisset Ioas, Vlciscatur se de eo Báal, qui fodit aram eius.

33 Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul: & transeuntes Iordanem, castrametati sunt in Valle Iezrael.

G

34 Spiritus autem Domini induit Gedeon: qui clangens buccina, conuocauit domũ Abi-ézer, vt sequeretur se.

35 Misitque nuntios in vniuersũ Manassen, qui & ipse sequutus est eũ: & alios nuntios in Aser & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei.

36 Dixitque Gedeon ad Deum, Si saluum facies per manum meam Israel, sicut loquutus es,

37 Ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quòd per manũ meam, sicut loquutus es, liberabis Israel.

38 Factúmque est ita. & de nocte cõsurgens expresso vellere, concham rore impleuit.

39 Dixitque rursus ad Deum, Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc semel tentauero, signum quærens in vellere. Oro vt solum vellus siccũ sit, & omnis terra rore madens.

40 Fecitque Deus nocte illa vt postulauerat: & fuit siccitas in solo vellere, & ros in omni terra. Cap. VII.

1 IGitur Ierobáal (qui & Gedeon) de nocte consurgens, & omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Harad: erant autem castra Madian in valle ad Septentrionalẽ plagam collis excelsi.

2 Dixitque Dominus ad Gedeõ, Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus eius: ne glorietur contra me Israel, & dicat, Meis viribus liberatus sum.

Deut. 20. b. 1. Mach. 3. g. 56

3 Loquere ad populum, & cũctis audiẽtibus prædica, Qui formidolosus & timidus est, reuertatur. Recesserúntque de monte Galaad, & reuersi sunt ex populo vigintiduo millia virorum, & tantùm decem millia remanserunt.

B

4 Dixitque Dominus ad Gedeon, Adhuc populus multus est: duc eos ad aquas, & ibi probabo illos: & de quo dixero tibi vt tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, ipse reuertatur.

5 Quũmque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeõ, Qui lingua lambuerint aquas, sicut solẽt canes lãbere, separabis eos seorsum: qui autẽ curuatis genibus biberint, in altera parte erunt.

6 Fuit itaque numerus eorũ qui manu ad os proiiciente, lambuerunt aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat.

---

32 Et vocauit eum in die ipsa, Ierubbáyal, dicendo, Litiget 'cum eo Báyal, quia diruit aram eius. Gedeon Ierobáal dictus.
33 Omnis autem Midián, & yAmaléc, '& filii Cédẽ congregati sũt pariter, '& transierunt, castrametatíque sunt in valle Izreyel.
34 Spiritus autem Iehouæ 'induit Gidyón, '& clanxit tuba, congregatúsque est Abieyézer post eum. Spiritu Dei indutus Gedeon procedit ad bellum.
35 Nuntiósque misit in omnem Menasséh, ac congregatus est etiam ipse post eum: nuntios quoque misit in Asér, & in Zebulún, & in Naphthali, 'ascenderúntque in occursum eorum.
36 Dixítque Gidyón ad Deum, 'Si saluas per manum meã Iysraelem, quemadmodum loquutus es, Fides eius in promissionem Dei, accepto signo in vellere, corroboratur.
37 Ecce ego 'statuam vellus lanæ in area: si ros fuerit super vellus tantùm, & super 'totam terram fuerit siccitas, tũc *certò* sciam quòd saluũ facies per manũ meã Iysraelé, quemadmodũ loquutus es.
38 Et fuit ita: surrexit nanque in crastino, & constrinxit vellus, expressítque rorem de vellere, plenam phialam aqua.
39 Dixit præterea Gidyón ad Deum, Ne irascatur furor tuus contra me, & loquar 'tantũ semel, 'tentẽ quæso tantũ semel in vellere. Sit quæso siccitas super vellus tantũ, '& super totam terram sit ros.
40 Fecítque Deus sic nocte ipsa, & fuit siccitas super vellus tantũ, & super totam terram fuit ros. Cap. VII.
1 SVrrexit autem summo mane Ierubbáyal (ipse est Gidyón) & omnis populus qui erat cum eo, castrametatíque sunt iuxta fontem nHaród: castra autem Midián erant ei ab Aquilone citra collem Hammoréh in valle. Deus volens omnia sibi soli tribui, iubet bellatorũ numerum minui.
2 Dixítque Iehouáh ad Gidyón, 'Maior est populus qui tecum est, quàm vt tradam Midián in manum eorũ: ne fortè 'glorietur contra me Iysraél, dicendo, Manus mea 'salutem fecit mihi.
3 Nunc igitur proclama modò in auribus populi, dicendo, Quis est 'formidolosus & pauidus? 'reuertatur, & mane facto discedat è monte Gilyád. & reuersa sunt de populo viginti & duo millia, & decem millia *tantùm* remanserunt.
4 Dixítque Iehouáh ad Gidyón, Adhuc populus multus est: 'deduc eos ad aquas, '& probabo eum tibi illic: erit nanque, de quo dixero tibi, Iste vadat tecum: ipse perget tecum. & de quocunque dixero tibi, Iste ne eat tecum: ipse non ibit. Probantur ad aquas, quos velit Dominus pergere cũ Gedeone.
5 Et deduxit populũ ad aquas: dixítque Iehouáh ad Gidyón, Omnem qui 'lambuerit lingua sua de aqua, quemadmodum 'lambit canis, stare facies seorsum: atque omnem qui curuauerit se super genua sua ad bibendum.
6 Fuítque numerus 'eorum qui è manu sua lambẽdo, ore suo trahebãt aquam, trecenti viri: 'totum autem reliquum populi curuauerunt sese super genua sua ad bibendum aquam.

---

32 Cum eo בו contra eum. i. causam suã tueatur contra illum. q. d. malè eum perdat. 33 Et filii Cédem ובני־קדם & populi Orientales. Et transierunt, ויעברו sub. Iordanem. 34 Induit לבשה. i. repleuit. Et clanxit tuba, ויתקע בשופר vt scilicet conuocaret milites. 35 Ascenderúntque in occ. e. ויעלו לקראתם: i. qui ascendentes venerunt obuiam illis qui iam aggregati erant. 36 Si saluas אם ישך מושיע Præs. pro fut. i. Si seruaturus es per me & mea opera. 37 Statuam מציב Præs. Heb. pro fut. Totam terram כל־הארץ reliquam terram. quæ scilicet est in circuitu. 39 Tantùm semel, אך הפעם adhuc hac vice. Tentem אנסה i. sine tentem te quæso tantùm hac vice in vellere. Et super totam terram ועל־כל־הארץ i. super reliquam terram quæ erit in circuitu.

IN CAPVT VII.

2 Maior est populus, &c. רב העם וגו׳ i. maior est numerus populi qui tecum est, quàm vt tradere velim, &c. Glorietur יתפאר iactet sese. Salutem fecit mihi. הושיעה לי: seruauit me. i. viribus meis me seruaui. 3 Formidolosus & pa. ירא וחרד timidus & formidolosus. 4 Deduc eos הורד אותם Ad verbum, fac descendere eos. Sic versu sequenti. Et probabo eum ואצרפנו i. probatum seligam. 5 Lambuerit, &c. ילוק בלשונו וגו׳ bibet lambendo de aqua. Lambit ילק lambendo bibere solet. 6 Eorum qui è manu, &c. המלקקים בידם וגו׳ Ad verbum, lambentium in manu sua ad os suum. i. qui lambentes in manu sua sumptã aquam bibebant de manu. Versu præcedenti dixit, qui lambuerit lingua sua de aqua. Totum autem reliquum pop. וכל יתר העם vniuersus autem reliquus populus.

Page missing - it will be recreated and added at a later date

fregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas, clamauerúntque, Gladius Domini & Gedeonis:
Stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. omnia itaque castra turbata sunt, & vociferãtes, vlulantésque fugerunt:
Et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes.|Immisitque Dominus gladiũ in omnibus castris, & mutua se cæde truncabant, fugientes vsque ad Beth-seca, & crepidinem Abel-mehula in Tebbath.
Cõclamantes autem viri Israel de Nephthali & Aser, & omni Manasse persequebantur Madian.

Misitque Gedeon nuntios in omnẽ montem Ephráim, dicens, Descendite in occursum Madian, & occupate aquas vsque Beth-bera atque Iordanem. Clamauitque omnis Ephráim, & præoccupauit aquas atque Iordanẽ vsque Beth-bera.
|Apprehẽsósque duos viros Madiã Oreb & Zeb interfecit, Oreb in Petra Oreb, Zeb verò in Torculari Zeb: & persequuti sũt Madian, capita Oreb & Zeb portãtes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.

Cap. VIII.

Dixerúntque ad eũ viri Ephráim, Quid est hoc quod facere voluisti, vt nos nõ vocares, quũ ad pugnã pergeres contra Madian? iurgãtes fortiter, & propè vim inferentes.
Quibus ille respondit, Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis? nónne melior est racemus Ephráim vindemiis Abi-ezer?
|In manus vestras Deus tradidit principes Madiã, Oreb & Zeb: quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod quũ loquutus esset, requieuit spiritus eorũ quo tumebãt cõtra eũ.
Quúmque venisset Gedeon ad Iordanem, transiuit eum cum trecentis viris qui secũ erant: & præ lassitudine, fugientes persequi non poterant.
Dixitque ad viros Socoth, Date, obsecro, panes populo qui mecũ est, quia valde defecerunt: vt possimus persequi Zebee & Salmana reges Madian.
Responderunt principes Socoth, Forsitan palmæ manuum Zebee & Salmana in manu tua sunt, & idcirco postulas vt demus exercitui tuo panes.
Quibus ille ait, Quũ ergo tradiderit Dominus Zebee & Salmana in manus meas, conterã carnes vestras cum spinis tribulísque deserti.
Et inde conscendens, venit in Phanuel, loquutúsque est ad viros loci il-

arripuerúntq; manu sinistra suas lãpades, manu verò dextera sua
tubas vt clangerẽt: clamauerúntque, 'Gladius Iehouæ & Gidɯón.
21 Substiterúntque|simul in loco suo per circuitum castrorum:'&
confracta sunt vniuersa castra, & vociferati sunt, ac fugerunt.
22 Quum ergo clangerent 'trecenti illi tubis, 'posuit Iehouáh gladium cuiusque in proximum eius, & in õnia castra: fugit itaque
exercitus vsque ad Beth-haɯsittáh in צSererath, & vsque ad limitem Abel-meɴholáh iuxta Tabbath.
23 Congregati sunt autem viri IɯsraNél de Naphthali, & de Aɯsér,
& de tota *tribu* Menaɯsséh, & persequuti sunt Midián.
24 Nuntiósque 'misit Gidɯón 'in omnem montem אEphráim, dicendo, Descendite in occursum Midián, & præoccupate eis 'aquas
vsque ad Beth-baráh & Iardén. Congregati itaque sunt õnes viri
אEphráim, & occupauerunt aquas vsque ad Beth-baráh & Iardén.
25 Et comprehenderunt duos principes Midián, ɯOreb & ZeNéb:
interfecerúntque ɯOréb in rupe ɯOréb, & ZeNéb occiderunt 'in
torculari ZeNéb, & persequuti sunt Midián: caput autem ɯOréb
& ZéNeb attulerunt ad Gidɯón 'trans Iardén. Cap. VIII.
1 Dixerunt autem ad eum viri אEphráim, 'Cur hoc fecisti nobis, quòd non vocaueris nos quum pergeres ad pugnãdum
contra Midián? & iurgauerunt cum illo 'fortiter.
2 Quibus respondit, Quid feci nunc 'sicut vos? 'nónne melior est
racematio אEphráim vindemia 'אAbiyézer?
3 In manum vestram tradidit Deus principes Midián, ɯOréb &
ZeNéb: & quid potui facere 'sicut vos? tũc 'leniuit se spiritus eorũ
ab eo, quum loquutus est verbum hoc.
4 Peruenit ergo Gidɯón ad Iardén: 'erat autem transiturus ipse
& trecenti viri qui cum eo erant 'lassi, & persequentes.
5 Dixítque viris סSuchóth, Date obsecro 'tortas panis populo
'qui est in pedibus meis, quia 'lassi sunt: ego autem persequor Zébanh & צSalmunnáy reges Midián.
6 'Dixítque *unus ex* principibus סSuchóth, 'Nunquid palma Zébanh & צSalmunnáy nunc est in manu tua, vt demus exercitui
tuo panem?
7 Dixítque Gidɯón, Idcirco quum tradiderit Iehouáh Zébanh
& צSalmunnáy in manũ meam, 'tunc triturabo carnem vestram
'spinis deserti ac tribulis.
8 Ascendit autẽ illinc in PenuNél, loquutúsque est ad eos 'simile:

Oreb & Zeb principes occidũtur

Viri Ephraim insurgunt in Gedeonem, quos lenit laudãdo eos.

Socothitæ negãt panes Gedeoni persequenti Zebee & Salmana.

Ironia.

Negant & ciues Phanuel.

21 Gladius Iehouæ, &c. חרב ליהוה ולגדעון: sub. vincet inimicos. q.d. hodie vincet inimicos suos, reportabítque victoriã Iehoua & Gedeon. 21 Et confracta sunt vniu.ca. וירץ כל המחנה Noster interpres à radice רצץ ita transtulit. Alii à radice רוץ quod currere significat, deducũt: ac vertunt, & cucurrit vniuersus exercitus. i. cœpit trepidare ac discursare huc illuc. 22 Trecenti illi tubis, ויתקעו שלש מאות השופרות trecentæ illæ tubæ. Posuit Iehouah, &c. וישם יהוה את חרב. i. & conuertit Iehoua, &c. hoc est, effecit vt per vniuersum exercitum mutua se cæde perimerent. 24 Misit שלח miserat. In omnem montem בכל הר per omnia montana. Aquas המים vada. ne scilicet transiri possint. 25 In torculari ביקב Chaldæus paraph. in planitie. Hæc per occupationẽ dicuntur. Trans Iardén. מעבר לירדן: vltra Iordanem, ad plagam Orientalem.

IN CAPVT VIII.

1 Cur hoc fecisti no. מה הדבר הזה עשית לנו Quod est verbum hoc quod fecisti nobis? q.d. Quare tantopere nos contempsisti, vt, &c. Hæc etiam dicta videntur per anticipationem. Fortiter. בחזקה: Ad verbum, in fortitudine. i. vehementer, vel acriter. 2 Sicut vos? ככם. i. tale quale vos fecistis? Nónne melior, &c. הלא טוב וגו' i. maiorẽ gloriam reportabitis ex hoc certamine vos qui aduenistis confecto bello, quàm ego qui illud incepi. Chaldæus paraph. infirmissimi tribus Ephraim præstantiores sunt robustissimis familiæ Abiezer. Racemationem vocat interfectionẽ Oreb & Zeb, post perfectum præliũ: vindemiam verò, prælium ipsum. אAbiɯezer: אביעזר: i. cognationis Abiezer, hoc est Abiezeræorum, nempe Gedeonis. 3 Sicut vos? ככם q.d. Sed quidnam ego possem facere simile facto vestro? Leniuit se spiritus e. ab illo רפתה רוחם מעליו remissa est[vel remitti cœpit, aut quiescere]ira eorum in illum. i. cœperunt esse animo æquiore erga illum hoc dicto. 4 Erat autem transiturus עובר הוא sub. Iordanem. Ad verbum, transiens ipse. Lassi, & perseq. עיפים ורודפים: i. vt fessi erant, adhuc persequebantur Madianitas. 5 Tortas ככרות buccellas panis. panes. Qui est in ped. m. אשר ברגלי Hebraismus, quem mecũ duco. Lassi sunt: עיפים fatigati sunt. fessi sunt. i. præ nimia fatigatione penè deliquiũ animi patiuntur. 6 Dixitque, &c. ויאמר שרי Ad verbum, Et dixit principes. i. cui respondit vnus ex principibus. Quidã dicunt singulare verbum poni pro plurali. Nunquid palma, &c. הכף וגו' Hebraismus, acsi dicat, Videris loqui quasi iam victor euaseris: nondum vicisti illos Reges, vt audeas petere à nobis dari exercitui tuo panes. 7 Tunc triturabo ודשתי tum conteram. i. percutiam corpus vestrũ nudum spinis. Spinis deserti את קוצי המדבר. i. spinis quæ crescunt in deserto. Chaldæus parap. super spinas deserti. 8 Simile: כזאת Ad verbum, sicut hoc. i. talia qualia dixerat ciuibus Suchoth.

& reſponderūt ei ciues Penuאél ſicuti reſpōderāt viri סSuchoth.
Dixítque etiam ciuibus Penuאél, Quum reuerſus fuero in pa- 9
ce, diruam turrim iſtam.
Zébaחh autem & צSalmunnáh erant in Carcór, vnà cum caſtris 10
ſuis fermè quindecim millia, omnes qui reliqui fuerāt ex vniuer
ſis caſtris filiorum Cédem. qui autem ceciderant, *fuerunt* centum
& viginti millia virorum educentium gladium.
Et aſcendens Gidיyón per viam habitantium in tabernaculis 11
ab Oriente ipſius Nóbaחh & Iogbeháh, percuſſit caſtra: caſtra au
tem erant *cum* fiducia.
Quum autem fugerent Zébaחh & צSalmunnáy, inſequutus eſt 12
eos, cepítque duos *illos* Reges Midián, Zébaח & צSalmunnáy, & v-
niuerſa caſtra perterruit.
Atque reuerſus eſt Gidיyón filius Ioáשׁ è prælio ante aſcenſum 13
ſolis.
Cepítque puerum de viris סSuchoth, & interrogauit eū: & ſcri- 14
pſit ei principes סSuchóth, & ſeniores ei[9] ſeptuaginta ſeptē viros.
Veniens autē ad viros סSuchóth, dixit, En Zébaחh & צSalmun- 15
náy, ſuper quibus exprobraſtis mihi, dicendo, Nū manus Zebaחh
& צSalmunnáy nunc in manu tua ſunt, quòd *poſtulas ut* demus viris
tuis laſſis panem?
Tulit itaque ſeniores ciuitatis, ſpináſque deſerti ac tribulos, & 16
confregit cum eis viros סSuchóth.
Et turrim Penuאél diruit, & interfecit viros ciuitatis. 17
Dixit autem ad Zébaחh & צSalmunnáy, Quales erant viri illi 18
quos interfeciſtis in Thabór? Illi reſponderunt, Qualis tu, tales &
ipſi: vnus ſecundum formam filiorum Regis erat.
Et ait, Fratres mei, filii matris meæ erāt: viuit Iehouáh, ſi viuos 19
ſeruaſſetis eos, non occiderem vos.
Dixit ergo ad Iéther primogenitum ſuum, Surge, interfice eos. 20
Non eduxit autem puer gladium ſuum: timebat enim, quia ad-
huc erat puer.
Et ait Zébaחh, & צSalmunnáy, Surge tu, & irrue in nos: quia ſi- 21
cut vir, *eſt* fortitudo eius. Surgēs itaque Gidיyón, interfecit Zébaחh
& צSalmunnáy: tulítq; lunulas quæ erāt in collis camelorū eorū.
Dixerúntque viri Iשׂraאél ad Gidיyón, Dominare nobis etiam 22
tu, etiam filius tuus, etiam filius filii tui: quia ſaluaſti nos de ma-
nu Midián.
Gidיyón autem reſpondit illis, Non dominabor ego vobis, nec 23
dominabitur filius meus vobis, *ſed* Iehouah dominabitur vobis.

Socothitæ luunt pœnas immiſeri cordiæ ſuæ.

Phannel habitatores occidūtur. Zebee & Salmana interficiūtur.

Dominari Iſrael Deum, non ſe, vuit Gedeon.

lius ſimilia: cui & illi reſponderunt ſicut reſponderant viri Socoth.
9 Dixit itaque eis, Quū reuerſus fuero victor in pace, deſtruā turrim hāc.
10 Zébee autem & Salmana requiefcebant cum ōni exercitu ſuo. quindecim enim millia viri remanſerant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæſis centum viginti millibus bellatorum, & educentiū gladiū. C
11 Aſcendénſque Gedeon per viā eorum qui in tabernaculis morabantur ad Orientalem partem Nobe & Iegbaa, percuſſit caſtra hoſtiū qui ſecuri erant, & nihil aduerſi ſuſpicabātur.
12 Fugerúntque Zébee & Salmana, quos perſequens Gedeon comprehēdit, turbato omni exercitu eorum.
13 Reuerténſque de bello ante ſolis ortum,
14 Apprehēdit puerū de viris Socoth, interrogauitque eū nomina principū & ſeniorum Sochoth, & deſcripſit ſeptuaginta ſeptem viros.
15 Venitque ad Socoth, & dixit eis, En Zébee & Salmana ſuper quibus exprobraſtis mihi, dicentes, Forſitan manus Zébee & Salmana in manib[9] tuis ſunt, & idcirco poſtulas vt dem[9] viris qui laſſi ſūt & defecerūt, panes. D
16 Tulit ergo ſeniores ciuitatis, & ſpinas deſerti ac tribulos, & contriuit cū eis, atque cōminuit viros Socoth.
17 Turrim quoque Phanuel ſubuertit, occiſis habitatoribus ciuitatis.
18 Dixitque ad Zébee & Salmana, Quales fuerunt viri quos occidiſtis in Thabor? Qui reſponderunt, Similes tui, & vnus ex eis quaſi filius Regis.
19 Quibus ille reſpondit, Fratres mei fuerunt, filii matris meæ: viuit Dominus, quia ſi ſeruaſſetis eos, non vos occiderem.
20 Dixitque Iether primogenito ſuo, Surge, & interfice eos. Qui nō eduxit gladium: timebat enim, quia adhuc puer erat. E
21 Dixerúntque Zébee & Salmana, Tu ſurge, & irrue in nos: quia iuxta ætatem robur eſt hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zébee & Salmana: & tulit ornamenta ac bullas quibus colla regalium camelorum decorari ſolent.
22 Dixerúntque omnes viri Iſrael ad Gedeō, Dominare noſtri tu & filius tuus, & filius filii tui: quia liberaſti nos de manu Madian.
23 Quibus ille ait, Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur vobis Dominus.

9 In pace, בשלום Hebraiſmus, incolumis & victor ſuperatis hoſtibus meis. 10 In Carcór, בקרקור Erat vrbs vltra Iordanē ad Orientē. Omnes qui reliqui f. כל הנותרים *nempe* quotquot remāſerant ex vniuerſo exercitu Orientaliū. Educentiū gladiū.: שולף חרב .i. pugnatorū.
11 Per viam habitantium, &c. דרך השכוני באהלים מקדם .i. via quæ ducebat ad eos qui, &c. hoc eſt via deſerti, in quo Arabes tendebāt tentoria ſua q.d. non via recta aſcendit. Percuſſit caſtra: ויך את המחנה percuſſit exercitum. i. irruit in exercitum. Caſtra autem e. *cum* fiducia. : והמחנה היה בטח exercitus autem agebat ſecurè. erat ſecurus. i. nihil tale ſuſpicabantur.
12 Et vniuerſa caſtra pert. : וכל המחנה החריד & vniuerſum exercitū terruit. vel, diſturbauit. 13 Ante aſcēſum ſolis: מלמעלה החרס .i. antequam ſol aſcenderet ſuper Orizontem. Chaldæus paraph. antequam exortus eſſet ſol. Hoc bellum vna nocte fuit inceptum & confectum, quod ad laudem Dei refertur. 14 Et interrogauit eum: וישאלהו Nonnulla ſubaudienda ad perficiendā ſententiā, hoc modo, interrogauit eum quinam eſſent principes & ſenatores vrbis. qui recenſuit & ſcripſit. 16 Et confregit cum eis וידע בהם & contriuit cum eis. i. percuſſit ad necem vſque. Alii, & erudiuit per illas. vel potius, notum fecit per illas ciuibus Suchoth. ſub. peccatum ſuum. i. ita cæſi, nouerunt peccatum ſuum. 18 Quales erant איפה Ad verbum, Qualiter. i. quali vultu, vel quo oris habitu ac forma erant. Chald. paraph. Qualiter ſe habebāt, vel quales erant. Alii, Vbinam ſunt quos, &c. Qualis tu, tales & ipſi: כמוך כמוהם Ad verbum, Sicut tu, ſicut illi, id eſt erant ſimillimi tui. Vnus ſecundum formā, &c. אחד כתואר וגו' vnus *ex illis erat* forma ſimilis filiis Regis. Alii diſtinguunt poſt אחד, & vertunt, vna [vel eadem] *ſpecies erat illis, erant autem* iuxta formam filiorum Regis. i. erant formoſiſſimi.
19 Filii matris meæ בני אמי .i. vterini, ex parte matris meæ. 21 Sicut vir, *eſt* fortitudo e. כאיש גבורתו .i. robur reſpondet ætati & ſtaturæ: iuxta ætatem reſpondet robur hominis, vel iuxta naturam: ille eſt paruus, non habet id roboris vt poſſit nos interficere. Lunulas את השהרונים monilia. torques. qui ſcilicet præ ſe ferebant figuram lunæ. 22 Dominare, &c. משל בנו .i. Eſto dominus ac princeps noſter. q.d. Dignus es qui cum poſteris domineris in nos.

24 Dixítque ad eos, Vnam petitionẽ postulo à vobis. Date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitæ habere consueuerant.

25 Qui responderunt, Libētissimè dabimus. Expandentésque super terrã pallium, proiecerunt in eo inaures de præda.

26 Et fuit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus, & veste purpurea, quibus Reges Madian vti soliti erant, & præter torques aureas camelorum.

27 Fecitque ex eo Gedeō Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra. fornicatúsque est omnis Israel in eo, & factũ est Gedeoni & omni domui eius in ruinam.

28 Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt vltrà ceruices eleuare: sed quieuit terra per quadraginta annos quibus Gedeon præfuit.

29 Abiit itaque Ierobáal filius Ioas, & habitauit in domo sua.

30 Habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore eius, eo quòd plures haberet vxores.

31 Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimélech.

32 Mortuúsque est Gedeon filius Ioas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri.

33 Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filii Israel, & fornicati sunt in baalim. Percusserúntque cũ Baal fœdus, vt esset eis in deum:

34 Nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorũ suorum omniũ per circuitum:

35 Nec fecerunt misericordiã cum domo Ierobáal Gedeon iuxta omnia bona quæ fecerat Israeli. Cap. IX.

1 ABiit autem Abimélech filius Ierobáal in Sichem ad fratres matris suæ, & loquutus est ad eos, & ad omnem cognationem domus patris matris suæ, dicens,

2 Loquimini ad omnes viros Sichē, Quid vobis est melius, vt dominētur vestri septuaginta viri omnes filii Ierobáal, an vt dominetur vobis vnus vir? simúlque cōsiderate quòd os vestrum, & caro vestra sum.

3 Loquutique sunt fratres matris eius de eo, ad omnes viros Sichem vniuersos sermones istos, & inclinauerunt cor eorum post Abi-mélech, dicentes, Frater noster est.

4 Dederúntque illi septuaginta pondera argēti de fano Baal-berith: qui conduxit sibi ex eo viros inopes & vagos, sequutique sunt eum.

24 Dixit prætereà ad eos Gidῳón, Postulabo à vobis postulationẽ
ʹvt detis mihi quisque inaurem ʹspoliorũ suorum. Inaures enim
aureæ erant eis: quia Iῳsmeγᴕelitæ erant.
25 Et dixerunt, Dando dabimus. Et expandētes vestimentũ, proiecerunt
illuc quisque inaurem ʹspoliorum suorum.
26 Fuit autem pondus ʹinaurium aurearum quas postulauerat, mille
ʹ& septingentorum aureorum, præter lunulas, & monilia, & vestes
purpureas ʹquæ erant super Reges Midián, & præter torques
ʹquæ erant in collis camelorum eorum.
27 ʺEt fecit ex eo Gidῳón ᴕEphód, posuítque illud in ciuitate sua,
in γOphráh. & fornicati sunt vniuersus Iῳsraᴕél ʺpost eum ibi, fuitque
Gidῳón ipsi & domui eius in offendiculum.
28 Humiliatus est itaque Midián coram filiis Iῳsraᴕél, ʺneque postea
eleuauerunt caput suum: ʺquieuítque terra quadraginta annis
in diebus Gidῳón.
29 Abiítque Ierubbáγal filius Ioáῳs, & mansit in domo sua.
30 Ipsi autem Gidῳón fuerunt septuaginta filii qui egressi erāt de
femore eius: *uxores* enim plures fuerant ei.
31 Concubina autem eius quæ erat in ῳSechém, pepererat ei etiã
ipsa filium, & imposuit illi nomen Abimélech.
32 Mortuus est autem Gidῳón filius Ioáῳs ʺin senectute bona, sepultúsq; est in sepulchro Ioáῳs patris sui in γOphráh Abiγezerǽi.
33 Fuit autem quum mortuus esset Gidῳón, reuersi sunt filii Iῳsraᴕél,
& fornicati sunt post ʹBeγalím, posuerúntque sibi Báγal-beríth
pro deo.
34 ʺNeq; recordati sunt filii Iῳsraᴕél *amplius* Iehouæ Dei sui, qui eruit
eos de manu omnium inimicorum ipsorum per circuitum.
35 ʺNec fecerunt misericordiã cum domo Ierubbáγal Gidῳón, iuxta
omnia bona quæ fecerat in Iῳsraᴕél. Cap. IX.
1 ABiit autē Abimélech filius Ierubbáγal in ῳSechém ʺad fratres
matris suæ, loquutúsque est ad eos & ad omnem familiam
domus patris matris suæ, dicendo,
2 Loquimini obsecro ʺin auribus omnium virorum ῳSechém,
ʺVtrum melius vobis est, vt dominentur vobis septuaginta viri,
omnes filii Ierubbáγal, an vt dominetur vobis vir vnus? *interim* me
mentote ʹquòd os vestrum & caro vestra sum.
3 Et loquuti sunt fratres matris eius de eo in auribus omniũ virorum
ῳSechém omnia verba ista, & inclinauit se ʺcor eorũ post
Abimélech: dixerunt enim, Frater noster est.
4 Et dederunt ei septuaginta ʹargenteos è domo Báγal-beríth, &
illis conduxit Abimélech viros ʹvacuos & ʺvagos qui irēt post se.

Danturinaures aureæ Gedeoni à populo.

Ephod Gedeonis in offendiculum Israeli.

Septuaginta filii Gedeonis, ex pluribus vxoribus.

Abimélech.

Moritur Gedeō.

Abimélech filius Gedeonis occidit 70 fratres suos.

24 Vt detis ותנו־לי Ad verbũ, & date mihi Quidã aliquid subaudiũt, quod si concedatis, date ergo. Alii volũt ו redundare. Spoliorũ suorum, שללו de præda vestra. Quia Iῳsmeγᴕelitæ erant. כי־ישמעאלים הם: quum Ismaelitæ essent. i. Madianitæ. Chaldæus paraph. Arabes.
25 Spoliorum suorum. שללו: de præda sua. 26 Et septingent. aur. ושבע־מאות זהב sub. siclorum. Siclus, aut aliud ponderis nomen frequenter omittitur ab Hebræis, quod & Latinis familiare est. Quidam vertunt, septingenti aurei sicli. Quæ erant super Reges שעל מלכי id est quibus ornabantur Reges. 17 Et fecit ex eo ויעש אותו Ad verbum, Et fecit illud. i. conuertit illud in ephod, in memoria tantæ victoriæ. Post eum אחריו post ipsum. sub. Gedeonem. i. mortuo Gedeone. Vel, in illo, sub. ephod. i. fuit causa idololatriæ Israelitis.
28 Neque postea leuau. ca. s. ולא יספו לשאת ראשם Ad verbum, & non addiderunt vt leuarent caput suum. i. non erexerunt vltrà ceruicem. Quieuitque terra ותשקוט הארץ. i. fuit summa pax, &c. 32 In senectute bona בשיבה טובה. i. iam senio cōfectus. Abiγezerai אבי העזרי: i. de cognatione Abiezer. refertur enim ad Iuas. 33 Beγalim, הבעלים idola. q. d. mutata priore religione, cœperunt esse idololatræ. 35 Nec fecerunt misericordiam, &c. ולא־עשו חסד Hebraismus, Neque rependerunt gratiam ac beneficium acceptum familiæ Gedeonis.

IN CAPVT IX.

1 Ad fratres matris s. אל־אחי אמו. i. vt conueniret omnes cognatos suos ex parte matris. 2 In auribus omn. viro. באזני כל־בעלי in auribus omnium dominorum, &c. i. audientibus omnibus dominis, id est principibus. sic infrà. Vtrum melius מה־טוב vtrum præstabilius. Quòd os vestrum, &c. כי־עצמכם ובשרכם אני: Chaldæus paraph. quòd propinquus vester sum. i. cognatus sum. Os, hoc loco, ab osse, nō ab ore, vt ex Hebræo liquet. 3 Cor eorum לבם. i. animus & affectus. q. d. præposuerunt eum potius quàm alium quempiam, quòd esset cognatus ipsorũ. 4 Argenteos כסף. i. siclos argēti acceptos è fano Baal berith. Vacuos ריקים. i. otiosos. Et vagos ופחזים Chaldæus paraph. contemptibiles. i. nihili.

Ioatham filius Gedeonis minimus latitat.

Et venit in domũ patris sui in ℣Ophráh, interfecítque fratres suos 5
filios Ierubbáyal septuaginta viros super lapidem vnum: remansit
autem Iothám filius Ierubbáyal paruus, quòd abdidisset sese.

Abimélech constituitur Rex.

Congregauerunt autem sese omnes viri ℣Sechém, totáque do 6
mus Milló, & ierunt, ac constituerunt Abimélech Regẽ, iuxta pla
nitiem statuæ quæ *erat* in ℣Sechém.

Ioatham proposita lig. orum parabola prædicit interitum Sichimitarum & Abimelech.

Nuntiauerunt autem ipsi Iothám: qui perrexit, & stetit in verti 7
ce montis Gerizim: & sublata voce sua clamauit, ac dixit eis, Au-
dite me viri ℣Sechém, & audiat vos Deus.
Eundo iuerũt arbores ad vngendum super se Regem: dixerunt 8
que oleæ, Regna super nos.
Quibus respondit olea, Deserámne pinguedinem meam, qua 9
per me honorificant deos & homines: & vadam vt promouear su
per arbores?
Dixerunt præterea arbores ad ficum, Veni tu, regna super nos. 10
Quibus respondit ficus, Num derelinquam dulcedinem meã, 11
& fructũ meum optimum, & vadã vt promouear super arbores?
Dixerunt insuper arbores ad vitem, Veni tu, regna super nos. 12
Quibus respondit vitis, Num derelinquã mustum meũ quod 13
lætificat Deum & homines, & ibo vt promouear super arbores?
Dixerunt postremò omnes arbores ad rhamnum, Veni tu,
regna super nos. 14
Respondit autem rhamnus arboribus, Si in veritate vos vngi- 15
tis me in Regẽ super vos, venite, sperate in vmbra mea: & si non,
egrediatur ignis de rhamno, deuorétque cedros Lebanón.
Nunc ergo si in veritate & integritate egistis, quum constitui- 16
stis regẽ Abimélech, & si rectè egistis cum Ierubbáyal, & cum do-
mo eius, si præterea secundũ retributionẽ manuũ eius fecistis ei,
(Quia pugnauit pater meus pro vobis, ac proiecit animã suam 17
alonge, vt eriperet vos è manu Midián:
Vos autem insurrexistis contra domũ patris mei hodie, & in- 18
terfecistis filios eius, septuaginta viros super lapidẽ vnum, & con-
stituistis Regem Abimélech filium ancillæ eius super viros ℣Se-
chém quia frater vester est)
Si inquã in veritate & integritate egistis cũ Ierubbáyal, & cum 19
domo eius hodie, lætemini de Abimélech, & lætetur etiam ipse
de vobis.
Quòd si non, egrediatur ignis de Abimélech, & deuoret viros 20
℣Sechém, & domum Milló: egrediatur quoque ignis à viris ℣Se-
chém & de domo Milló, & deuoret Abimélech.
Fugítque Iothám, fugit inquam, atque abiit in Beʼer: & mansit 21
illic à facie Abimélech fratris sui.

5 Et venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Ierobáal septuaginta viros, super lapidẽ vnũ, remansítque Ioatham filius Ierobáal minimus, & abscõditus est.

6 Congregati sunt autem omnes viri Sichem, & vniuersæ familiæ vrbis Mello: abierúntque, & cõstituerũt regem Abimélech, iuxta quercum quæ stabat in Sichem.

7 Quod quum nuntiatũ esset Ioathã, iuit, & stetit in vertice montis Garizim: eleuatáque voce, clamauit & dixit, Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos Deus.

8 Ierunt ligna, vt vngerent super se regẽ: dixeruntque oliuæ, Impera nobis.

9 Quæ respondit, Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dii vtuntur, & homines: & venire vt inter ligna promouear?

10 Dixeruntque ligna ad arborẽ ficũ, Veni, & super nos regnum accipe.

11 Quæ respondit eis, Nunquid possũ deserere dulcedinẽ meam, fructúsque suauissimos, & ire vt inter cætera ligna promouear?

12 Loquutáque sunt ligna ad vitem, Veni, & impera nobis.

13 Quæ respondit eis, Nunquid possũ deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri?

14 Dixerúntque omnia ligna ad rhamnum, Veni, & impera super nos.

15 Quæ respondit eis, Si verè me Regẽ vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite: si autem non, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.

16 Nunc igitur si rectè & absque peccato constituistis super vos regem Abimélech, & bene egistis cum Ierobáal, & cum domo eius, & reddidistis vicem beneficiis eius,

17 (Qui pugnauit pro vobis, & animã suam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian,

18 Qui nunc surrexistis contra domũ patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super vnum lapidem, & constituistis regẽ Abimelech filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eo quòd frater vester sit)

19 Si ergo rectè & absque vitio egistis cum Ierobáal, & domo eius, hodie lætemini in Abimélech, & ille lætetur in vobis.

20 Sin autẽ peruersè, egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello: egrediatúrque ignis de viris Sichem & de oppido Mello, & deuoret Abimélech.

21 Quæ quum dixisset, fugit, & abiit in Bera: habitauitque ibi ob metum Abimélech fratris sui.

C

6 Viri בעלי primores. domini. i. ciues. Domus Millo, בית מלוא .i. omnes principes ad quos negotia publica referebãtur, qui solebant cõgregari in loco dicto Beth-millo, Gallicè *La maison de la uille.* Potest etiã accipi continens pro cõtento, locus pro vicis. i. vniuersa curia. Millo etiam congregationem significat. Posset accipi pro loco comitiorũ vbi de negotiis publicis cõsultabatur, vt erat in Ierusalem. Alii existimant Millo fuisse vrbem propinquam ipsi Sichem. Iuxta planitiem statuæ עם־אלון מוצב in planitie statuæ. i. in platea in qua erat statua quædam. Nomen loci. In ℣Sechém. בשכם: in *agro* Sechem. 8 Eundo iuerunt. הלוך הלכו admiratiuè legit hæc Chaldæus paraphrastes. Ad vngendum super se Regem: למשוח עליהם מלך .i. vt constituerent super se Regẽ. Regna super nos. מלוכה עלינו: q.d. Esto Rex noster. Imperatiuus est masc. 9 Deserámne ping. m. החדלתי את־דשני .i. desereréne possim vel debeo oleum meum? Aut, destituárne .i. efficiámne vt priuer. q.d. debeóne abiicere sortem meã quæ optima est, qua per me honore afficiunt Deum in lucernis & oblationibus: & homines, id est adornantur munera Regibus? Vt promouear super arb. לנוע על העצים: .i. superem dignitate arbores. 14 Ad rhamnum, אל האטד Quibusdam est genus rubi siue dumi qui nullum fert fructum. Aliis est rubus odoratus ferens rosas, Gallicè *Eglantier.* Doctus inter Hebræos dicit vocari peregrina lingua קרדון *Vn chardon.* 15 In veritate באמת .i. seriò. In vmbra mea: בצלי Hebraismus, hoc est protectione. Cedros את־ארזי .i. nobilissimos quosque ex vobis. 16 Secundum retributionem m. e. כגמול ידיו Hebraismus, pro si rependistis illis vicem pro beneficiis acceptis. 17 Ac proiecit animam s. alonge, וישלך את נפשו מנגד ac proiecit animam suam procul à se. Hebraismus, se periculo mortis exposuit. Vt eriperet ויצל Ad verbum, & eripuit. vel, liberauit. 19 Lætemini שמחו .i. lætemini eo, & ille fruatur vobis. q.d. sit fœlix ac fausta inauguratio ista in Regem. 20 Quòd si non, ואם־אין Sin minus. i. si improbè egistis. 21 Fugit inquam, atque abiit ויברח וילך & properè ac festinanter se recepit. A facie מפני .i. metu.

22 Regnauit itaque Abimélech super Israel tribus annis.
23 Misitque Deus spiritum pessimum inter Abimélech & habitatores Sichem: qui cœperunt eum detestari:
24 Et scelus interfectionis septuaginta filiorum Ierobáal, & effusionem sāguinis eorum cōferre in Abimélech fratrem suum, & in cæteros Sichimorum principes qui eum adiuuerant.
D 25 Posuerúntque insidias aduersum eū in sūmitate montiū: & dum illius præstolabantur aduentum, exercebāt latrocinia, agentes prædas de prætereūtibus: nūtiatúmque est Abimélech
26 Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, & trāsiuit in Sichimā: ad cuius aduentum erecti habitatores Sichem,
27 Egressi sūt in agros vastātes vineas, vuásque calcantes: & factis cantantiū choris ingressi sunt fanum Dei sui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimelech,
28 Clamāte Gaal filio Obed, Quis est Abimélech, & quis est Sichem, vt seruiamus ei? nunquid nō est filius Ierobáal, & constituit principē Zebul seruum suum super viros Emor patris Sichem? cur ergo seruiemus ei?
29 Vtinam daret aliquis populū istū sub manu mea, vt auferrem de medio Abimélech. Dictúmque est Abimélech, Congrega exercitus multitudinem, & veni.
30 Zebul enim princeps ciuitatis auditis sermonibus Gaal filii Obed, iratus est valde.
31 Et misit clàm ad Abimélech nuntios, dicens, Ecce, Gaal filius Obed venit in Sichimam cū fratribus suis, & oppugnat aduersum te ciuitatem.
E 32 Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, & latita in agro.
33 Et primo mane oriente sole, irrue super ciuitatē. illo autem egrediente aduersum te cum populo suo, fac ei quod potueris.
34 Surrexit itaque Abimélech cum omni exercitu suo nocte, & tetendit insidias iuxta Sichimam in quatuor locis.
35 Egressúsque est Gaal filius Obed, & stetit in introitu portæ ciuitatis: surrexit autem Abimélech & omnis exercitus cum eo de insidiarū loco.
36 Quúmque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul, Ecce de mōtibus multitudo descendit. Cui ille respondit, Vmbras mōtium vides quasi capita hominum, & hoc errore deciperis.

22 "Imperauit autem Abimélech super Iᵕsraᵑelem tribus annis.
23 "Immisítque Deus spiritum malum inter Abimélech & viros ᵕSechém, "præuaricatíque sunt viri ᵕSechém in Abimélech.
24 "Vt veniret iniuria septuaginta filiorū Ierubbáyal," & vt sanguiné eorum poneret super Abimélech fratrem eorum qui interfecerat eos, & super viros ᵕSechém quia "roborauerāt manus eius vt occideret fratres suos.
25 Posuerúntque aduersus illum viri ᵕSechém insidias "super cacumina montium, prædabantúrque omnem qui transibat iuxta illa per viam: quod renuntiatum est ipsi Abimélech.
26 Præterea venit Gáyal filius yEbed, & fratres eius, "& transierunt in ᵕSechém, "ac spem suam posuerunt in eo viri ᵕSechém.
27 "Vnde egressi in agrum, vindemiauerunt vineas suas, "& calcauerunt, & læti sunt: ingressíque sunt domū dei sui, ac comederunt "& biberunt, & maledixerunt ipsi Abimélech.
28 Dixit autem Gáyal filius yEbed, "Quis est Abimélech, & quis est ᵕSéchem, vt seruiamus ei? nónne filius est Ierubbáyal, & Zebúl præpositus eius? "seruite *potius* viris ṅHamór patris ᵕSechém. sed quare seruiemus ei nos?
29 "Et quis det populum hunc in manu mea, & auferā Abimélech? "Et dixit ipsi Abimélech, "Auge exercitum tuum, & egredere.
30 Audiens autem Zebul princeps ciuitatis verba Gáyal filii yEbed, "iratus est vehementer.
31 Misítque nuntios ad Abimélech "in dolo, dicendo, Ecce Gáyal filius yEbed & fratres eius veniunt in ᵕSechém, & ecce "obsident ciuitatem contra te.
32 Nunc igitur surge noctu, tu "& populus qui est tecum, & insidiare in agro.
33 Et primo mane ad exortum solis surgens "inuades vrbē. quúmque ipse & populus qui est cum eo, egredietur ad te, facies ei secundum quod "inuenerit manus tua.
34 Surrexit autem Abimélech, & vniuersus populus qui erat cum eo, noctu, & insidiati sunt ipsi ᵕSechém "quatuor cunei.
35 Et egressus est Gáyal filius yEbed, stetítque in introitu portæ ciuitatis: surrexit autem Abimélech & populus qui erat cum eo de insidiis.
36 Videns autem Gáyal populum, ait ad Zebúl, Ecce populus descendit de cacuminibus montiū. Cui respondit Zebúl, Vmbram montium vides quasi homines.

Domin⁹ immisit spiritū odii inter Sichimitas & Abimélech eique insidiantur.

Gaal pugna cōtra Abimélech.

22 Imperauit autē וישר Tenuit autem principatū. q.d. egit principem super partem Israelis. 23 Immisítque, &c. וישלח אלהים רוח רעה Spiritū malū vocat spiritū dissensionis. q.d. oborta est discordia inter eos, ita volēte Deo. Præuaricatíque sunt ויבגדו i. defecerūt à Rege suo. 24 Vt veniret iniuria, &c. לבוא חמס וגו' .i. vt iniuriā illam cōferret in caput Abimélech: hoc est, vt puniret eū propter iniuriā illatā septuaginta filiis Ierobaal. Et vt sanguinem e. ודמם crimen cædis eorum. Idem bis dicit verbis diuersis. Roborauerant manus e. חזקו את־ידיו confortauerant manus eius. Hebraismus, qui adiuuerāt illum in cæde fratrum. 25 Super cacumina montiū, על ראשי ההרים vt scilicet illū interciperent si illac transiret. 26 Et transierunt ויעברו .i. relicta priore habitatione venerunt in Sichem. Ac spem suam pos. in eo ויבטחו בו ac sperauerunt [cōfisi sunt] in eo. i. erecti sunt in spem maiorem aduentu illius. 27 Vnde egressi in agrū, &c. ויצאו וגו' Ad verbū, Et egressi sunt in agrum, vindemiauerūt, &c. hoc dicit quòd prius se continerent in vrbe, metu Abimélech. Et calcauerunt, & læti sunt: וידרכו ויעשו הלולים & calcauerunt *uuas*, & fecerunt choros. sub. canentium ac saltantium. Et biberunt, וישתו sub. coram deo suo, ibique inter epulas maledixerunt ipsi Abimélech. 28 Quis est Abim. &c. מי־אבימלך q.d. Estne præstantior ipso Sechem? hoc est, an tantus est vt debeamus illi seruire? Seruite, &c. עבדו q.d. deberetis potius seruire iis qui traxerunt originē ab Hamor & Sechē, quàm ipsi. 29 Et quis det, &c. ומי יתן וגו' Hebraismus, Vtinam populus iste esset mihi subditus, tunc auferrem, vel abigerem, aut tollerem prorsus Abimélech, detraherem illi regiam dignitatem. Et dixit ipsi Abimélech, ויאמר לאבימלך dicebátque ipsi Abimélech. nēpe absenti tanquam præsenti, vel coram præfecto eius. Auge exercitum t. רבה צבאך .i. cape tecum exercitum maximū, & egredere, hoc est decerta mecum armis. q.d. cape tecum exercitum quantumlibet magnum, & egredere de loco in quo habitas, vt mutuò armis decertemus. 30 Iratus est vehementer. ויחר אפו: Ad verbum, & iratus est furor eius. 31 In dolo, בתרמה fraudulenter. i. cauté. Chaldæus paraph. clàm. secretó. Alii, in Thorma, vt sit eadem vrbs quæ Aruma. Obsident צרים oppugnāt. id est (vt ait doctus inter Hebræos) propterea custodiunt vrbem ne ingrediaris in eam, hoc est, ne tibi pateat ad eam accessus quando voles. Gallicè, *Ils tiennent fort en la ville contre toy.* 32 Et populus qui est tecum, והעם אשר אתך .i. milites tui. 33 Inuades vrbē. ופשטת על־העיר irrues in vrbē. Inuenerit manus t. תמצא ידך: .i. facere poteris. 34 Quatuor cunei. ארבעה ראשים: quatuor turmæ. sub. militum. Alii, cum quatuor cuneis. vel turmis. hoc est, diuisi in quatuor turmas.

Tunc adiecit Gáyal, ac dixit, Ecce populus descendunt de vm- 37
bilico terræ, & dux vnus venit per viam planitiei Mowonením.
Dixit autem ad eum Zebúl, Vbi nunc est os tuum quo dicebas, 38
Quis est Abimélech, vt seruiamus ei? nónne iste est populus quẽ
spreuisti? egredere obsecro nunc, & pugna contra eum.
Et egressus est Gayál coram viris שSechém, pugnauítque con- 39
tra Abimélech.

Expugnatur exercitus Gaal ab Abimelech.

Et persequutus est eum Abimélech, postea quã fugere cœperat à 40
facie eius, ceciderúntque vulnerati multi vsque ad introitũ portæ.

Gaal eiicitur ex Sichem.

Remansit autem Abimélech in Arumáh, & expulit Zebúl ipsũ 41
Gáyal & fratres eius, ne manerẽt in שSechém.
Postridie autẽ egressus est populus in agros, & renuntiauerũt 42
ipsi Abimélech.
Tulit igitur populũ, & partitus est eos in tria capita, insidiásque 43
posuit in agro: vidénsque populum egredientem de ciuitate,
insurrexit in eos, ac percussit eos.

Abimélech destruit vrbem sichẽ, interfectis habitatoribus eius.

Ipse itaque Abimélech & capita quæ *erant* cum eo, grassati 44
sunt, & constiterunt ad introitum portæ ciuitatis: duo autem *alia*
capita grassata sunt aduersus omnes qui erant in agro, & percus-
serunt eos.
Abimélech præterea oppugnauit vrbẽ toto die illo, & expugna 45
uit eã, ac populum qui erat in ea interfecit: diruítque vrbem, &
seminauit in ea sal.

Turris Sichem cum 1000 hominibus cõburitur.

Audientes autem omnes viri turris שSechém, venerunt ad ar- 46
cem Beth-אel-beríth.
Renuntiatum verò est ipsi Abimélech quòd illic congregati 47
essent omnes viri turris שSechém:
Et ascendit Abimélech in montẽ צSalmón, ipse & totus popu- 48
lus qui erat cum eo: tulítque Abimélech secures, & præcidit ra-
mos arborum, quos sustulit, ac posuit super humerum suum, di-
xítque ad populum qui erat secum, Quod vidistis, feci: festinate,
facite sicut ego.
Præciderunt itaque etiam vniuersus populus quisque ramum 49
suũ, & iuerũt post Abimélech, deposuerúntque ad arcẽ, & succẽ-
derunt super illos arcẽ igni: mortuíque sunt etiã omnes viri tur-
ris שSechém, ferè mille viri & mulieres.

Abimélech oppugnãs ciuitatẽ Thebes, à muliere vulneratur.

Abiit deinde Abimélech ad Thebéץ, & castrametatus est iuxta 50
Thebéץ, cepítque eam.
Turris autem fortis erat in medio ciuitatis, & fugerunt illuc o- 51
mnes viri, & mulieres, & omnes viri ciuitatis, & clauserunt super
se, & ascenderunt super tectum turris.

37 Rursúmque Gaal ait, Ecce populus de vmbilico terræ descendit, & vnus cuneus venit per viam quæ respicit quercum.

38 Cui dixit Zebul, Vbi est nũc os tuũ quo loquebaris, Quis est Abimélech vt seruiamus ei? nónne hic populus est quem despiciebas? egredere, & pugna contra eum.

39 Abiit ergo Gaal, spectãte Sichimorum populo, & pugnauit contra Abimélech,

40 Qui persequutus est eum fugientẽ, & in vrbem compulit: ceciderúntque ex parte eius plurimi, vsque ad portã ciuitatis,

41 Et Abimélech sedit in Ruma: Zebul autẽ, Gaal & socios eius expulit de vrbe, nec in ea passus est cõmorari.

42 Sequenti ergo die egressus est populus in campum: quod quum nuntiatum esset Ahimelech,

43 Tulit exercitum suum, & diuisit in tres turmas, tendẽs insidias in agris: vidénsque quòd egrederetur popul9 de ciuitate, surrexit, & irruit in eos,

44 Cum cuneo suo oppugnans & obsidens ciuitatẽ: duæ autem turmæ palantes per campum, aduersarios persequebantur.

45 Porro Abimélech omni die illo oppugnabat vrbem: quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipsáque destructa, ita vt sal in ea dispergeret.

46 Quod quum audissent qui habitabant in turre Sichimorum, ingressi sunt fanum dei sui Berith, vbi fœdus cũ eo pepigerãt, & ex eo locus nomẽ 47 acceperat, qui erat munitus valde.

Abimélech quoque audiens viros turris Sichimorũ pariter cõglobatos,

48 Ascendit in montem Selmon cum omni populo suo: & arrepta securi, præcidit arboris ramũ, impositúmque ferens humero, dixit ad socios, Quod me vidistis facere, citò facite.

49 Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducẽ: qui circundantes præsidium, succenderunt: atque ita factum est vt fumo & igne mille hominum necarentur, viri pariter & mulieres, habitatorũ turris Sichem.

50 Abimélech autẽ inde proficiscens, venit ad opidum Thebes, quod circundans obsidebat exercitu.

51 Erat autẽ turris excelsa in media ciuitate, ad quã cõfugerant simul viri ac mulieres, & omnes principes ciuitatis, clausa firmissimé ianua, & super turris tectũ stãtes per propugnacula.

37 Tunc adiecit Gayal, &c. ויוסף עוד געל לדבר ויאמר Ad verbum, & addidit adhuc Gayal vt loqueretur, & ait. De vmbilico terræ, מעם טבור .i. de loco eminentiore terræ, de parte terræ altissima, hoc est de summis montibus. Per viam planitiei מדרך אלון Ad verbum, de via planitiei.i. per viam qua itur in campestria Mehonenim. 39 Coram viris לפני בעלי .i. spectante populo. 40 Posteaquam fugere cœperat וינס Ad verbum, & fugit. hoc est iam versum in fugam. 41 Ne manerent משבת ne posthac ad sua habitarent. 42 Postridie autem ויהי ממחרת Ad verbum, Et fuit, in crastinum. In agros, השדה Singul. Heb. pro plur. ad sua scilicet negotia peragenda. Et renuntiauerunt ויגידו quod iam renuntiauerant futurum. 43 In tria capita, לשלושה ראשים in tres cuneos. vel, turmas. Vidénsque populum וירא והנה העם Ad verbũ, & vidit, & ecce populus. 44 Et capita, &c. והראשים וגו׳ & principes qui cum eo erant. q. d. nobilissimi milites ac bellicosissimi. Grassati sunt פשטו impetum fecerunt. i. impetu facto contenderunt rectà ad portam vrbis. Duo autem *alia* cap. grass. ושני הראשים פשטו duæ autem *aliæ* turmæ impetum fecerunt. irruerunt. inuaserunt. 45 Abimélech præterea, &c. ואבימלך וגו׳ Ad verbũ, Et Abimélech pugnauit contra vrbẽ, & cepit vrbem. pro Quum autẽ Abimelech oppugnasset vrbẽ toto illo die, tandẽ expugnauit vrbem ipsam, &c. Et seminauit, &c. ויזרעה מלח: ne scilicet postea aliquid nasceretur in ea, vt esset sterilis. 46 Viri בעלי domini. vel habitatores. vrbem scilicet esse captã. Beth-אel-berith בית אל ברית: Beth-אel *pro fœdere*. ita Chaldæus paraph. vt inirent fœdus cum illis qui erant in arce. 48 Quod vidistis, feci: מה ראיתם עשיתי Quod vidistis, *quod* feci. i. quod vidistis me fecisse, facite: & id quidem citó. 49 Et succenderunt super illos ויציתו עליהם .i. succenderunt arcem in qua illi erãt inclusi. Mortuique sunt etiã וימותו גם sub. quemadmodũ ciues vrbis Sechem mortui fuerãt. vel, quemadmodũ & custodes illius arcis mortui fuerant. 51 Et clauserunt super se, ויסגרו בעדם sub. arcem, siue portam arcis. Super se. i. posteaquam ingressi sunt. Super tectum על גג vbi scilicet erant propugnacula.

52 Venit ergo Abimélech vsque ad turrim, & oppugnauit eã: ac-
cessitque vsque ad ostium turris, vt combureret illud igni.
53 Tum deiecit mulier quædam fragmen″molæ super caput Abi-
mélech, confregítque″illi caluariam.
54 Qui mox accersito puero portante arma sua, dixit ei, Euagina
gladium tuum, & interfice me: ne fortè dicãt de me, Mulier inter
fecit eum. perfodit itaque eum puer eius, & mortuus est.
55 Videntes autem viri Iשׁsraאél quòd mortuus esset Abimélech,
abierunt quisque ″in locum suum.
56 ″Reddidit itaque Deus malum Abimélech quod fecerat patri
suo, interficiendo septuaginta fratres suos.
57 Sed & omne malum virorum שׁSechém reddidit Deus in caput
eorum: & euenit eis″maledictio Iothám filii Ierubbáyal.

Cap. X.

1 SVrrexit autem post Abimélech, ″vt saluum faceret Iשׁsraאél, Thola, dux Israel cõstituitur.
Tholáy filius Puáh filii Dodo, vir de *tribu* Iשׁssachár: ipse autem
habitabat in שׁSamír, in monte אEphráim.
2 ″Iudicauítque Iשׁsraאelẽ viginti & tribus annis: & mortuus est, ac
sepultus in שׁSamir.
3 Post hunc surrexit Iaאir Gilyadites, iudicauítque Iשׁsraאelẽ vi- Huic succedit Iair.
ginti & duobus annis.
4 Fuerunt autem ei triginta filii equitãtes super triginta″pullos:
″quibus & triginta erant vrbes ″quas vocabant חHauoth Iaאir vs-
que ad diem hanc, quæ sunt in terra Gilyád.
5 Mortuus verò est Iaאír, & sepultus est in Camón.
6 ″Rursum autem filii Iשׁsraאél fecerunt malũ in oculis Iehouæ, Ob idololatriã filii Israel traduntur in manus Philisthinorum.
seruierúntque Beyalím, & yAשׁstharóth, & diis Arám, diisque
ySidón, & diis Moab, ac diis filiorũ yAmmón, diis denique Peli-
שׁsthim, ″dereliquerúntque Iehouam, & non seruierunt ei.
7 Propterea iratus est furor Iehouæ contra Iשׁsraאelẽ, & tradidit
eos in manum Peliשׁsthim, & in manum filiorum yAmmón.
8 Qui attriuerunt & confregerunt filios Iשׁsraאél ″anno ipso, ″o-
ctodecim annis cunctos filios Iשׁsraאél, qui erant trans Iardén in
terra אEmoræi, quæ est in Gilyád.
9 ″Trãsierúntque filii yAmmón Iardén, vt præliarẽtur etiã cum
Iehudáh & Biniamín, etiam cum domo אEphráim, ″& angustia
affectus est Iשׁsraאél valde.
10 Clamauerúntque filii Iשׁsraאél ad Iehouam, dicendo, Peccaui- Confitentes Deo peccatũ suũ, clamant ad ipsum.
mus tibi, & quia dereliquimus Deum nostrum, & *quia* ″seruiuimus
Beyalim.
11 ″Dixit autẽ Iehouáh ad filios Iשׁsraאél, ″Nónne ab AEgyptiis, Arguit Israelitas ingratitudinis Deus.
& אEmoræo, & filiis yAmmón, & Peliשׁsthim,

52 Accedénsque Abimélech iuxta turrim, pugnabat fortiter: & appropinquans ostio, ignem supponere nitebantur. 1.Reg.11.c.21
53 Et ecce vna mulier fragmẽ molæ désuper iaciens, illisit capiti Abimélech, & confregit cerebrum eius.
54 Qui vocauit citò armigerum suum & ait ad eum, Euagina gladium tuũ, & percute me: ne fortè dicatur quòd à fœmina interfectus sim. qui iussa perficiens, interfecit eum.
55 Illo quoque mortuo, omnes qui cũ eo erant de Israel, reuersi sũt in sedes suas.
56 Et reddidit Deus malũ quod fecerat Abimélech contra patrem suum interfectis septuaginta fratribus suis.
57 Sichimitis quoque quod operati erant, retributũ est: & venit super eos maledictio Ioatham filii Ierobáal.

Cap. X.

1 POst Abimélech surrexit dux in Israel Thola filius Phua patrui Abimélech, vir de Issachar, qui habitauit in Samir montis Ephraim:
2 Et iudicauit Israelem viginti & tribus annis, mortuúsque est, ac sepultus in Samir.
3 Huic successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israelem per viginti & duos annos:
4 Habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta ciuitatum quæ ex nomine eius sunt appellatæ Auoth Iair, id est oppida Iair, vsque in præsentẽ diem in terra Galaad.
5 Mortuúsque est Iair, ac sepultus in loco cui est vocabulum Camon.
B
6 Filii autẽ Israel peccatis veteribus iungentes noua, fecerunt malum in conspectu Domini: & seruierũt idôlis, Baalim & Astaroth, & diis Syriæ ac Sidônis & Moab & filiorum Ammõ & Philisthiim: dimiserúntque Dominum, & non coluerunt eum.
7 Contra quos Dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthiim & filiorum Ammon.
8 Afflictíque sunt & vehemẽter oppressi per annos decẽ & octo, omnes qui habitabant trans Iordanẽ in terra Amorrhæi, quæ est in Galaad:
9 Intantum vt filii Ammon Iordane transmisso vastarent Iudam & Beniamin & Ephráim: afflictúsque est Israel nimis.
C
10 Et clamantes ad Dominum, dixerunt, Peccauimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deũ nostrum, & seruiuimus Baalim.
11 Quibus loquutus est, Nunquid nõ AEgyptii & Amorrhæi, filiique Ammon & Philisthiim,

53 Molæ רכב sub. superioris. ab insidendo sic dicitur Hebraicè. Illi caluariam. אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ: cranium eius.
55 In locum suum. לִמְקוֹמוֹ: i. in domum suam 56 Reddidit itaque Deus malũ וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת־רָעַת Conuertit ergo [sub. in caput eius] malum. i. scelus, siue flagitium quod, &c. Plena loquutio versu sequenti habetur, Reddidit Deus, vel conuertit, in caput eorum.
57 Maledictio קְלָלַת execratio. i. ita accidit illis vt Iotham imprecatus fuerat.

IN CAPVT X.

1 Surrexit autem ויק Hebraismus, Successit autem ipsi Abimélech. Vt saluum faceret לְהוֹשִׁיעַ vt seruaret. vt liberaret.
2 Iudicauitque Iשׁsr. וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל q.d. Rexit Israelem nõ instar tyranni, sed more Iudicis. 4 Pullos, עֲיָרִים sub. asinarum. i. mulos. q.d. vehebantur mulis egregiis & iuuenibus. Alii intelligunt equos iuuenes. Quibus & triginta erant vr. וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים לָהֶם i. qui præerãt triginta vrbibus. Quas vocabãt לָהֶם יִקְרְאוּ Ad verbũ, eas vocabunt. Fut. Heb. per imperf. vertendũ. 6 Rursum autẽ, &c. וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע Ad verbũ, Addiderunt autẽ filii Israel vt facerent malũ. Dereliquerúntque Ieh. וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה q.d. etiam cũ illis prorsus abiecerunt cultũ Iehouæ. 8 Anno ipso, בַּשָּׁנָה הַהִיא quo scilicet desciuerũt à cultu Diuino. Alii, anno ipso quo mortuus est Iair. Octodecim annis, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה sub. attriuerunt inquã. refertur enim ad sequẽtia. 9 Transierúntque, &c. וַיַּעַבְרוּ וגו' posteaquã scilicet afflixerãt filios Israel qui habitabãt vltra Iordanẽ ad Orientẽ, traiecerunt Iordanẽ. Et angustia affectus, &c. וַתֵּצֶר יִשְׂרָאֵל מְאֹד & afflictio fuit Israeli valde. i. atque ita vehemẽter afflictus fuit Israel. 10 Seruiuimus Beyalim. וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים: & coluimus idola. q.d. duobus modis peccauimus, & quòd Dominum dereliquimus, & quòd coluimus idola. 11 Dixit autem וַיֹּאמֶר sub. per Prophetam quẽ tum misit, qui loquebatur in persona Dei. Aposiopesis ad exprimendam vim iracundiæ Diuinæ. Nónne, &c. הֲלֹא sub. liberaui vos.

Præterea y Sidonii & y Amalec, & Maγόnitæ oppresserunt vos, 12
& clamastis ad me, saluósque feci vos de manu eorum.
'Vos autē dereliquistis me, & seruiuistis diis alienis: iccirco 'non 13
liberabo vos vltrá.
Ite, & clamate ad deos quos elegistis: 'ipsi saluent vos tempore 14
angustiæ vestræ.

Non cessantium confiteri peccatum, & semper clamantiū miseretur Deus.

Responderunt autem filii Iשsraאél Iehouæ, Peccauimus: fac tu 15
nobis 'secundum quod bonum est in oculis tuis: tantū libera nos
quæsumus, die hac.
Et abstulerunt deos alienos de medio sui, 'seruierúntque Iehouæ: '& angustiis affecta est anima eius propter laborem Iשsraאél. 16
Congregati sunt autem filii y Ammón, & castrametati sunt in 17
Gilγad: congregati sunt quoque filii Iשsraאél, & castrametati sunt
in Mi'spah.
Dixerúntque populus & principes Gilγád 'quilibet ad proxi- 18
mum suum, 'Quicunque cœperit pugnare cōtra filios y Ammón,
erit dux omnibus habitatoribus Gilγad.

Cap. XI.

Iephte, meretrice matre natus, occidit fratres suos.

IPhthánh autem Gilγadites erat 'potens viribus, erátque filius 1
mulieris 'meretricis, genuerátque Gilγád ipsum Iphthánh.
Peperit autem vxor Gilγád ipsi filios: 'creuerúntque filii vxoris, 2
& expulerunt Iphthánh, dixerúntque ei, Non accipies hæreditatē
in domo patris nostri: quia filius mulieris 'alterius es.
Fugit itaq; Iphthánh 'à facie fratrū suorū, & mãsit 'in terra Tób: 3
collectiq; sunt ad Iphthánh homines 'vacui, & egressi sunt 'cū eo.

Iephte cōstituitur super Israelē.

'Fuit autē, post *aliquot* dies pugnauerūt filii y Ammón cū Iשsraאél. 4
'Quum ergo oppugnare cœpissent illos y Ammonitæ, perrexe- 5
runt 'seniores Gilγád vt reducerent Iphthánh de terra Tób.
Dixerúntque ad Iphthánh, Veni, & esto nobis in principem, vt 6
pugnemus contra filios y Ammón.
Respondit Iphthánh senioribus Gilγád, Nónne 'odio habuistis 7
me, & expulistis me è domo patris mei? & cur venistis ad me nūc
quando angustia est vobis?
Dixerúntque seniores Gilγád ad Iphthánh, Idcirco nūc reuersi 8
sumus ad te, vt venias nobiscum, pugnésque contra filios y Am-
món, & sis nobis dux, omnibus habitatoribus Gilγád.
Tunc respondit Iphthánh senioribus Gilγád, Si reducatis me 9
vos ad pugnandum contra filios y Ammón, tradideritque eos Ie-
houah 'coram me: erōne vobis dux?
Tum dixerunt seniores Gilγád ad Iphthánh, 'Iehouáh audiet 10
inter nos, si non secundum verbum tuum fecerimus.

12 Sidonii quoque & Amalec & Chanáan oppresserunt vos: & clamastis ad me, & erui vos de manu eorum?
13 Et tamen reliquistis me, & coluistis deos alienos: idcirco non addam vt vltrà vos liberem.
14 Ite, & inuocate deos quos elegistis: ipsi vos liberent in tēpore angustiæ.
15 Dixerúntque filii Israel ad Dominū, Peccauimus, redde tu nobis quicquid tibi placet: tantū nūc libera nos.
16 Quæ dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola proiecerūt, & seruierūt Domino Deo: qui doluit super miseriis eorum.
D
17 Itaque filii Ammon conclamantes, in Galaad fixere tentoria: cōtra quos congregati filii Israel, in Maspha castrametati sunt.
18 Dixerúntque principes Galaad singuli ad proximos suos, Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.

Cap. XI.

1 FVit itaque illo in tempore Iephte Galaadites vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad.
2 Habuit autem Galaad vxorem, de qua suscepit filios: qui postquā creuerant, eiecerunt Iephte, dicentes, Hæres in domo patris nostri esse nō poteris, quia de altera matre natus es.
3 Quos ille fugiens atque deuitans, habitauit in terra Tob: cōgregatique sunt ad eū viri inopes, & latrocinantes, & quasi principem sequebantur.
4 In illis diebus pugnabant filii Ammon contra Israel.
5 Quibus acriter instātibus, perrexerūt maiores natu de Galaad, vt tollerēt in auxiliū sui Iephte de terra Tob:
6 Dixerúntque ad eum, Veni, & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon.
7 Quibus ille respondit, Nónne vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, & nūc venistis ad me necessitate compulsi?
B
8 Dixerúntque principes Galaad ad Iephte, Ob hanc igitur causam nunc ad te venimus, vt proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammō, sisque dux omnium qui habitant in Galaad.
9 Iephte quoque dixit eis, Si verè venistis ad me vt pugnē pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero vester princeps?
10 Qui respōderunt ei, Dominus qui hæc audit, ipse mediator ac testis est quòd nostra promissa faciemus.

13 Vos autem ואתם Et tamen vos. Non liberabo vos vltrá. לאאוסיף להושיע Ad verbum, non addam vt saluos faciam vos.
14 Ipsi saluent vos המה יושיעו ipsi seruabunt vos. Hoc dicitur ironicé. Vel, & videte an ipsi seruabunt vos. 15 Secundum quod bonum est in oc.t. ככל הטוב בעיניך Hebraismus, reddē nobis quicquid tibi placuerit. q. dicat, animaduerte in nos propter peccatum nostrum vt voles. 16 Seruierúntque Iehouæ: ויעבדו את יהוה coluerúntque Iehouā. Et angustiis affecta est ani. &c.: ותקצר נפשו בעמל ישראל & coarctatus est [abbreuiatus est] animus eius propter afflictionem Israelis. Hebraismus, Doluit vehementer super afflictione Israelis. q. d. non potuit vltrà æquo animo ferre miseriam Israelis. id enim opponitur longanimitati ac patientiæ, & est anthropopathia.
18 Quilibet ad proximum s. איש אל רעהו Hebraismus, alter alteri. Quicunque, &c. מי האיש וגו' Ad verbum, Quis vir ille qui incipiet pugnare contra filios y Ammon, *et* erit caput, &c. i. princeps.

IN CAPVT XI.

1 Potēs viribus, גבור חיל virtute bellica. i. erat fortissimus ac pugnacissimus. Meretricis, זונה cauponariæ. ita vertit Chaldæus paraph. De hac voce vide Iosue 2. a. 1. 2 Creuerúntque ויגדלו adoleuerúntque. Alterius אחרת. i. eo quòd sis natus aliā vxore, nēpe concubina. Sic vocat meretricē, vt quibusdam placet. Nulla obseruatione cæremoniarum recipiebantur concubinæ à viris, quæ in legitima vxore adhibebantur: hoc excepto, erant vxores legitimæ. 3 A facie fr. s. מפני אחיו. i. ob metum fratrum suorū. q. d. deuitans iram fratrū suorū. In terra Tob: בארץ טוב in prouincia Tob. i. cui præerat vir quidam nomine Tob. Vacui, ריקים. i. otiosi. q. d. quem comitati sunt egentē homines otiosi, eiusque partes sequuti sunt. 4 Fuit autē, post, &c. ויהי מימים Hebraismus, Elapso autem aliquanto tempore oppugnauerunt Ammonitæ Israelem. 5 Quum ergo oppug. &c. ויהי כאשר נלחמו וגו' Ad verbū, Et fuit, quum pugnarent filii Ammon cum Israel. Seniores זקני. i. legati missi à ciuibus. 7 Odio habuistis, &c. שנאתם אותי ותגרשוני. i. præ odio & iniustè expulistis me domo paterna. 9 Coram me: לפני. i. in potestatem meam. Dux? לראש: Ad verbum, in caput? i. princeps.
10 Iehouáh audiet inter nos, יהוה שומע בינותינו Hebraismus. acsi dicat, Dominus qui audit omnia, erit testis auritus huiusce rei quam tibi pollicemur: sumétque debitas de nobis pœnas, si non præstiterimus.

11 Abiit itaque Iephte cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui: loquutúsque est Iephte omnes sermones suos coram Domino in Maspha.

12 Et misit nuntios ad Regem filiorũ Ammon, qui ex persona sua diceret, Quid mihi & tibi est quia venisti cõtra me vt vastares terram meam?

Num.21.c.13

C 13 Quibus ille respondit, Quia tulit Israel terram meam, quando ascẽdit de AEgypto à finibus Arnõ vsque Ieboc atque Iordanem: nunc ergo cum pace redde mihi eam.

14 Per quos rursũ mãdauit Iephte, & imperauit eis vt diceret Regi Ammõ.

15 Hæc dicit Iephte, Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon:

16 Sed quando de AEgypto conscenderunt, ambulauit per solitudinem vsque ad Mare rubrũ, & venit in Cades:

Nume.20.f.29

17 Misitque nũtios ad Regem Edõ, dicẽs, Dimitte me vt trãseam terram tuã. Qui noluit acquiescere precibus eius. misit quoque ad Regem Moab, qui & ipse transitum præbere contẽpsit: mansit itaque in Cades.

Nume.21.c.13, & 22.c.14

18 Et circuiuit ex latere teram Edõ, & terram Moab: venitque contra Orientalem plagam terræ Moab, & castrametatus est trans Arnon: nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe confinium est terræ Moab.

19 Misit itaque Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, & dixerunt ei, Dimitte vt transeam per terram tuam vsque ad fluuium.

20 Qui & ipse Israel verba despiciẽs, non dimisit eum transire per terminos suos: sed infinita multitudine cõgregata egressus est contra eum in Iasa, & fortiter resistebat.

21 Tradiditque eũ Dominus in manus Israel cum omni exercitu suo, & percussit eum, & possedit omnẽ terram Amorrhæi habitatoris regionis illi⁹.

22 Et vniuersos fines eius de Arnon vsque Ieboc, & de solitudine vsque ad Iordanem.

E 23 Dominus ergo Deus Israel subuertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel, & tu nunc vis possidere terram eius?

24 Nónne ea quæ possedit Chamos deus tuus, tibi iure debentur? quæ autem Dominus Deus noster, victor obtinuit, in nostrã cedẽt possessionẽ.

Nume.22.a.2

25 Nisi fortè melior es Balac filio Sephor rege Moab: aut docere potes, quòd iurgatus sit contra Israel, & pu

11 Perrexit itaque Iphthánh cũ senioribus Gilyád, præposuerúntque eũ populus supra se in ducem & principẽ: loquutúsque *est* Iphthánh omnia verba sua coram Iehoua in Mixspáh.

12 Misit itaque Iphthánh legatos ad Regem filiorũ y Ammón hisce mandatis, Quid mihi & tibi, quòd venisti coram me vt pugnes contra terram meam? Petit Iephte per nuntios ab Ammonitis quare Israelitas affligant.

13 Dixítque Rex filiorum y Ammón ad legatos Iphthánh, Quia tulit Iωsraנél terram meam quãdo ascendit ex AEgypto, ab Arnón vsque ad Iabbóc, & vsque ad Iardén: nunc ergo redde eas cũ pace.

14 Rursum autẽ Iphthánh misit legatos ad Regẽ filiorũ y Ammón: Ammon repetit terras sibi ab Israelitis possessas.

15 Dixítque ei, Sic dixit Iphthánh, Non cepit Iωsraנél terrã Moáb, neque *terram* filiorum y Ammón:

16 Sed quũ ascenderent ex AEgypto, perambulauit Iωsraנél per desertum vsque ad mare o Suph, & peruenit in Cadéωs.

17 Misítque Iωsraנél legatos ad Regem א Edóm, dicendo, Transeam obsecro per terram tuam. Et non audiuit Rex א Edóm. misit quoque ad Regem Moáb *legatos*: & noluit. mansit itaque Iωsraנél in Cadéωs.

18 Quúmque proficisceretur per desertum, circuiuit terram א Edóm & terram Moáb: deueníτque ab Ortu solis terræ Moáb, & castrametati sunt citra Arnón: nec intrauerunt terminum Moáb: Arnón enim est terminus Moáb.

19 Propterea misit Iωsraנél legatos ad o Sinhón regem א Emoræũ & Regem n Hexbón: & dixit ei Iωsraנél, Transeam obsecro per terram tuam vsque ad locum nostrum.

20 Et non fidit o Sinhón Iωsraנeli vt transiret per terminũ suum, sed congregauit o Sinhón vniuersum populum suum, & castrametati sunt in Iaháyς, & pugnauit contra Iωsraנelem.

21 Tradidítque Iehouáh Deus Iωsraנél o Sinón & vniuersum populum eius in manu Iωsraנél, & percusserunt eos: possedítque Iωsraנél totam terram א Emoræi habitatoris illius terræ.

22 Possederunt insuper omnem terminum א Emoræi ab Arnón vsque ad Iabbóc, & à deserto vsque ad Iardén.

23 Nunc ergo Iehouáh Deus Iωsraנél eiecit א Emoræum à facie populi sui Iωsraנél, & tu possidebis eum?

24 Nónne quod possidendũ dederit tibi Chemóωs deus tuus, illud possidebis? Sic quicquid expulerit Iehouáh Deus noster à facie nostra, illud possidebimus.

25 Et nunc, num multo præstantior es Balác filio ɣ Sippór rege Moáb? nũquid iurgãdo iurgatus est cũ Iωsraנele? annõ pugnãdo

11 Loquutúsque *est*, &c. וידבר .i. recensuit omnia verba suprà dicta, & conditiones prædictas. Coram Icho. in Mi. לפני יהוה במצפה .i. pro concione, siue audiente populo in Mispah vbi erant congregati. 12 Quid mihi & tibi, &c. מה לי ולך Hebraismus, Quid mihi & tecũ, id est, Quid mihi negotii tecum, quòd ad me venisti, & bellum infers patriæ meæ? q.d. nihil habeo tecum cõmune, quòd inuaseris me, & oppugnaueris patriam meam. 13 Cum pace. בשלום .i. pacificè, & sine bello. 14 Rursum autem, &c. ויוסף עוד יפתח וישלח Ad verbum, Et addidit Iphthánh, & misit, &c. 15 Dixitque ויאמר sub. per legatos qui habebant orationem.
16 Sed quum ascenderent כי בעלותם Sed quum egrederentur. Vel, Quandoquidem quũ egressus esset. Sing. Heb. pro plur.
17 Transeam obsecro &c. אעברה נא בארצך .i. liceat mihi quæso transire per patriam tuam. Audiuit שמע acquieuit.
18 Ab Ortu solis ממזרח שמש .i. ad finẽ terræ Moab, qui quidẽ respiciebat Ortũ solis. 19 Propterea misit וישלח Misit itaque. Ad verbum, Et misit. Transeam obsecro &c. נעברה נא Plur. Heb. Transeamus quæso per terram tuam vsque ad locum nostrum. i. fac nobis potestatem transeundi per patriam tuam in terram quam Deus pollicitus est Patribus nostris.
20 Et non fidit, &c. ולא האמין .i. Non tantum credidit Sihon Israeli vt sineret eum transire per patriam suam.
22 Omnem ter. את כל גבול omnes fines. vniuersam regionem. 23 Nunc ergo, &c. ועתה יהוה וגו' Quum ergo Iehouáh Deus Israel expulerit Amorrhæos sub aduentũ nostrum, túne debes tibi vendicare eam patriã? Non certè. 24 Nónne, &c. הלא את אשר וגו' Loquitur iuxta opinionem ipsius Sihon. q.d. Nónne cuius dederit tibi dominium Chamos deus tuus, dices illud tuum esse? Sic eadem ratione omnẽ quem expulerit Dominus, id est patriam eorũ quos expulerimus authore Deo nostro, illã possidebimus. Sic quicquid ואת כל אשר וגו' Ad verbum, & omne quod, &c. 25 Num multo præst. הטוב טוב Ad verbum, num bonus bonus es? Hebraismus, pro, an melior? Nunquid iurgando iurg. הרב רב Nunquid rixando rixatus est, &c. q.d. nunquid prima ista est ab eo controuersia?

gnauit contra eos?

Quum habitaret Iשraél in חHeשbón, & in viculis eius, & in 26
עAroyer, & viculis eius, & in omnibus ciuitatibus quæ sunt iuxta
terminos Arnón trecentis annis, cur non eruistis in tempore illo?

Ego autem non peccaui in te, & tu facis mihi malum, pugnan 27
do contra me: iudicet Iehouáh iudex hodie inter filios Iשraél
& filios עAmmón.

Ammonitæ superbi.

Et non audiuit Rex filiorum עAmmón verba Iphtháה quæ mi 28
sit ad eum.

Spiritu Dei accitus Iephte, inuadit Ammonitas.

Fuit autem super Iphtháה Spiritus Iehouæ, & trãsiuit Gilyád 29
& Menaשséh, pertransiuit item Mixspéh Gilyád, & de Mixspéh
Gilyád transiuit *ad* filios עAmmón.

Votum Iephte.

Vouítque Iphtháה votum Iehouæ, & ait, Si tradendo tradide- 30
ris filios עAmmón in manum meam,

Egrediens quod egressũ fuerit è foribus domus meæ in occur- 31
sum meum, quũ reuertar in pace à filiis עAmmón, erit Iehouæ,
aut offeram illud *in* holocaustum.

Vincuntur Ammonitæ ab Iephte.

Transiuit itaque Iphtháה ad filios עAmmón vt præliaretur cõ 32
tra illos, tradidítque eos Iehouáh in manum eius.

Et percussit eos ab עAroyér vsquequo venias in Minnith, vigin 33
ti vrbes, & vsque ad אAbél vinearum plaga magna valde: humi-
liatíque sunt filii עAmmón à conspectu filiorum Iשraél.

Iephte reuerteti occurrit filia ipsius.

Veniente autẽ Iphtháה in Mixspháh ad domum suam, en filia 34
eius egreditur in occursum eius cum tympanis & choris: & tantũ
ipsa vnica: non erat ei ex se filius *alius*, vel filia *alia*.

Fuit autẽ quum vidisset eam, scidit vestimenta sua, & ait, Aháh 35
filia mi incuruando incuruasti me, & tu es inter turbantes me:
etenim aperui os meum ad Iehouam, nec potero retractare.

Cui illa respondit, Pater mi si aperuisti os tuum Iehouæ, fac mi 36
hi quemadmodum egressum est ex ore tuo, posteaquam fecit ti-
bi Iehouáh vltiones de inimicis tuis de filiis עAmmón.

Dixit præterea patri suo, Fiat mihi hoc: dimitte me duobus 37
mensihus, vt eam, & descendam super mõtes, ac fleam super vir-
ginitate mea ego & amicæ meæ.

Ille ait, Vade. Dimisítque eam duobus mẽsibus: abiit ergo ipsa, 38
& amicæ eius, & fleuit super virginitate sua super montes.

gnauerit contra eum,

26 Quando habitauit in Hesebon & viculis eius, & in Aroer & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta Arnõ per trecẽtos annos: quare tãto tẽpore nihil super hac repetitiõe tẽtastis?

27 Igitur nõ ego pecco in te, sed tu cõtra me malè agis, indicẽs mihi bella nõ iusta. iudicet Dominus arbiter huius diei inter Israel & inter filios Ammon.

28 Noluítque acquiescere Rex filiorũ Ammon verbis Iephte, quæ per nuntios mandauerat.

F

29 Factus est ergo super Iephte Spiritus Domini, & circuiens Galaad & Manasse, Maspha quoque Galaad, & inde transiens ad filios Ammon,

30 Votũ vouit Domino, dicẽs, Si tradideris filios Ammõ in manus meas:

31 Quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.

32 Transiuitque Iephte ad filios Ammon, vt pugnarent contra eos: quos tradidit Dominus in manus eius.

33 Percussitque ab Aroer vsque dum venias in Mennith, viginti ciuitates, & vsque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis: humiliatique sunt filii Ammon à filiis Israel.

34 Reuertenti autem Iephte in Maspha domum suam, occurrit ei vnigenita filia sua cũ tympanis & choris: non enim habebat alios liberos.

35 Qua visa, scidit vestimenta sua, & ait, Heu me filia mi, decepisti me, & ipsa decepta es, aperui enim os meũ ad Dominum, & aliud facere non potero.

G

36 Cui illa respondit, Pater mi, si aperuisti os tuũ ad Dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, cõcessa tibi vltione atque victoria de hostibus tuis.

37 Dixitque ad patrem, Hoc solũ mihi præsta quod deprecor, dimitte me vt duobus mensibus circumeã montes, & plangam virginitatem meam cum sodalibus meis.

38 Cui ille respõdit, Vade. Et dimisit eã duobus mensibus. quúmque abiisset cũ sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus.

26 Eruistis הצלתם eripuistis. i. quare non tentastis recipere, siue recuperare eas vrbes tanto temporis spatio?
27 Ego autem, &c. ואנכי לא חטאתי. i. Quũ ego non peccauerim contra te, reddis mihi malũ. Facis mihi malum, עושה אתי רעה iniquè agis contra me. Iudex hodie, &c. השופט היום בין וגו׳. i. Deus qui est iustus iudex, iudicet de causa ac cõtrouersia quæ nunc est inter Israelitas & Ammonitas. 28 Quæ misit ad eũ.: אשר שלח אליו sub. per legatos. i. quæ per legatos ei mandauerat. 19 Fuit autẽ super, &c. ותהי על יפתח רוח יהוה Hebraismus, Cœpit agi siue duci Spiritu Domini. hoc est Actus Spiritu Dei pertrãsiit, &c. Chaldæus paraph. Spiritũ fortitudinis vertit. q. d. effecit Dominus vt ille forti animo inuaderet ipsos Ammonitas. Trãsiuit *ad* fi. ע Am.: עבר בני עמון. i. vt inuaderet ipsos Ammonitas. 31 Egrediẽs quod egressum f. והיה היוצא אשר יצא Ad verbũ, Et erit, egrediẽs quod egressum fuerit. i. animal quod egredietur mihi obuiã, vel qui primus è familia mea egredietur mihi victori obuiã. In pace בשלום. i. incolumis, victis Ammonitis. Erit Iehouæ, והיה ליהוה. i. consecrabitur Iehouæ, dicabitur cultui Diuino. hoc est perpetuò seruiet Iehouæ. Aut offerã illud *in* hol. והעליתהו עולה: Hic ו pro aut positum. cõsecrabitur, inquit, aut immolabitur, si immolari possit. Votum istud est conditionale, sub disiunctione: nam homines non sacrificabantur Domino, nec id Deus vult nec est anáthema: nam hoc fiebat imperante Domino.
33 Viginti vrbes, עשרים עיר *in* viginti vrbibus. i. expugnauit in ea regione viginti vrbes. אAbel אבל Quidam tãquam appellatiuum vertunt, planitiem vinearum. vel campestria. Plaga magna valde: מכה גדולה מאד q. d. ex eis reportauit insignem victoriam.
34 Veniente autem Iphtháה ויבא יפתח Ad verbum, Et venit Iphtháה, pro Quum autem reuerteretur Iephthe. Vnica: יחידה solitaria. sola sub. erat illi. i. eam solam tantùm habebat. Ex se ממנו Alii vertunt, ex ea. q. d. quæ filia nullos liberos habebat.
35 Incuruando incuruasti me, הכרע הכרעתני deprimendo depressisti me. Vel, humiliando humiliasti me. q. d. eram nuper elatus ea victoria quam reportaueram de Ammonitis superatis: tu verò depressisti me, imò verò prorsus perdidisti ac exterminasti: actum est de posteritate mea. Es inter turbãtes me: היית בעוכרי Præt. Heb. pro præs. i. tu es de numero eorũ qui me turbant & exterminãt. Etenim aperui, &c. ואנכי פציתי פי אל יהוה quũ ego aperuerim os meum ad Iehouã. Vel, ego enim aperui, &c. Ad verbum, & ego aperui, &c. Aperire os suũ Domino, pro vouere. Hebraismus. 36 Aperuisti os tuum, &c. פציתה את פיך וגו׳ Hebraismus, Si voueris aliquid Domino, fac de me vt vouisti, posteaquam vltus est te Dominus de inimicis tuis, videlicet Ammonitis. 37 Fiat mihi hoc: יעשה לי הדבר הזה i. concedatur hoc mihi. Et descendam וירדתי Ita dicit quòd (vt ait doctus inter Hebræos) domus Iephthe esset in arduo monte, vnde oporteret descendere: aut quòd intercesserit vallis inter domum eius & montem. Alii, descendam super montes, exponunt, pergam in montes. Ac fleam super virginitate m. ואבכה על בתולי. i. deplorem virginitatem meam quam perpetuò seruatura sum. Virgines enim quæ vouebantur Deo, non tradebantur nuptum, sed recludebantur. Sequenti versu dicitur, Neque cognouit virum. Et amicæ meæ. ורעותי: & sodales meæ. vel, sociæ.

Expletísque duobus mensibus, reuersa est ad patrem suum, & fecit ei sicut voluerat: quæ ignorabat virum. exinde mos increuit in Israel, & consuetudo seruata est,

Vt post anni circulum conueniant in vnum filiæ Israel, & plangant filiā Iephte Galaaditæ diebus quatuor.

Cap. XII.

ECce autē in Ephráim orta est seditio: nam transeuntes contra Aquilonem, dixerunt ad Iephte, Quare vadens ad pugnā contra filios Ammon, vocare nos noluisti, vt pergeremus tecū? igitur incendemus te & domum tuam.

Quibus ille respondit, Disceptatio erat mihi & populo meo cōtra filios Ammon vehemens: vocauique vos vt præberetis mihi auxilium, & facere noluistis.

Quod cernēs, posui animam meā in manibus meis, trāsiuique ad filios B Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. quid cōmerui, vt aduersum me consurgatis in prælium?

Vocatis itaque ad se cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephráim: percusseruntq; viri Galaad Ephráim, quia dixerat, Fugitiuus est Galaad de Ephráim, & habitabat in medio Ephraim & Manasse.

Occupaueruntque Galaaditæ vada Iordanis, per quæ Ephráim reuersurus erat: quúmque venisset ad ea de Ephráim numero, fugiens, atque dixisset, Obsecro vt me trāsire permittas: dicebant ei Galaaditæ, Nunquid C Ephratæus es? Quo dicēte, Nō sum: Interrogabant eū, Dic ergo Schibbóleth, quod iterpretatur spica. Qui respondebat, Sibbóleth: eadem litera spicā exprimere nō valēs. statimque apprehēsum iugulabāt in ipso Iordanis trāsitu. & ceciderūt in illo tēpore de Ephráim quadraginta duo millia.

Iudicauit itaque Iephte Galaadites Israel sex annis: & mortuus est ac sepultus in ciuitate sua Galaad.

Post hunc iudicauit Israel Abesan de Beth-léhem.

Qui habuit triginta filios, & totidē filias: quas emittēs foras, maritis dedit, & eiusdē numeri filiis suis accepit vxores, introducēs in domū suā. D qui septem annis iudicauit Israel.

Mortuúsque est, ac sepultus in Beth léhem.

Cui successit Elon Zabulonites: & iudicauit Israel decem annis.

Mortuúsque est ac sepultus in Zabulon.

39 ʼCircafinem autem duorum mēsium reuersa est ad patrem suū,
״& fecit de ea votum suum quod vouerat: itaque ea״non cognoue
rat virum.״& fuit in consuetudinem in Iשׂraאél,
40 ʼAnnuatim ʼibant filiæ Iשׂraאél״vt alloquerentur filiam Iph-
thánh Gilyaditæ quatuor diebus in anno. Cap. XII.
1 COngregati sunt autem viri אEphráim,״& transierunt ad Aqui
lonem, dixerúntque ad Iphthánh, Quare transisti ad pugnan- *Seditio Ephráim contra Iephte.*
dum contra filios yAmmón, & non vocasti nos vt pergeremus te
cum? domum tuam״& te comburemus igni.
2 Et dixit Iphthánh ad eos,״Vir rixæ fui ego ac popul⁹ meus, & filii
yAmmón valde: vocauíque vos, & nō seruastis me ē manu eorū.
3 ״Videns verò quòd non seruaretis, posui animam meā in ma-
nu mea, ac transiui ad filios yAmmón, & tradidit eos Iehouáh in *Pugna Iephte cōtra Ephráim.*
manum meam: sed vt quid ascendistis ad me die hac ad pugnan-
dum contra me?
4 Congregauit itaque Iphthánh omnes viros Gilyád, & pugnauit
cū אEphráim: & percusserunt viri Gilyád ipsum אEphráim, ʼquòd
dixissent abiecti אEphráim, Estis Gilyád in medio אEphráim &
in medio Menaשׂéh.
5 ʼEt cepit Gilyad vada Iardén ipsi אEphráim. & fuit, quando di-
cebant״fugitiui אEphráim, Transeā: dicebāt ei viri Gilyád, Num
אEphrathæus es?״Si dicebat, Non:
6 Tum dicebant ei, Dic nunc״שׂSibóleth. *ille* autem dicebat, סSi-
bóleth: nec״rectè poterat loqui sic. tum apprehenso eo iugulabāt
eum in vadis Iardén.״& ceciderunt tempore illo de אEphráim
quadraginta duo millia.
7 ״Iudicauit autem Iphthánh Iשׂraאelē sex annis, & mortuus est *Moritur Iephte.*
Iphthánh Gilaydites, ac sepultus est in *una ex* ciuitatibus Gilyád.
8 Iudicauit autem post eum Iשׂraאelē אIbצán de Beth-léhem. *Abesan iudicat Israelem.*
9 Et fuerunt ei triginta filii: & triginta filias״misit foras: ac trigin
taʼfilias introduxit filiis suis deforis: iudicauítque Iשׂraאelem
septem annis.
10 Mortuus est autem אIbצán, ac sepultus est in Beth-léhem.
11 Et iudicauit post eum Iשׂraאelem איElón Zebulonites: iudica- *Elon succedit.*
uítque Iשׂraאelem decem annis.
12 Et mortuus est איElón Zebulonites, ac sepultus est in Aialón in
terra Zebulún.

39 Circa finem autem, &c. ויהי מקץ שנים חדשים Exacto autem spatio duorū annorum. Et fecit de ea, &c. ויעש לה את נדרו .i. adimpleuit in ea quod vouerat. hoc est, dicauit eam cultui Diuino. Non cognouerat virum, לא ידעה איש .i. perpetuò seruauit virginitatem. Et fuit in consuet. ותהי חוק .i. inde inoleuit consuetudo, quæ sequenti versu scribitur. 40 Annuatim מימים ימימה Ad verbū, de diebus in dies. hoc est de anno in annum. i. quotannis. Ibant תלכנה Fut. per præt. imperf. vertendū. i. ire solebant, vel accedere. Vt alloquerentur לתנות vt colloquerentur, vt consolarentur: quòd scilicet coacta esset propter votum patris seruare virginitatē. Alii vertunt, ad lamentandū siue plangendum. aut, vt plangerent eam.

IN CAPVT XII.

1 Congregati sunt autem viri Eph. ויצעק איש אפרים Singul. Hebr. pro plur. Conuocati sunt autem viri, &c. Et transierunt ויעבור .i. transmisso Iordane perrexerunt ad Septentrionem. Et te comburemus שורף עליו באש Ad verbum, comburemus super te in igne. 2 Vir rixæ fui, &c. איש ריב הייתי Hebraismus, Controuersia magna orta est inter me populare̅sque meos, & Ammonitas: & implorau opē vestram, sed noluistis mihi ferre opē contra illos. 3 Videns verò quòd, &c. ואראה כי אינך מושיע וגו׳ Ad verbum, Et vidi quòd tu seruator non esses, &c. Hebraismus, Quum autē vidissem quòd nolletis ferre mihi auxilium, exposui vitā meam periculo, & paraui expeditionem in Ammonitas: ac ita factum est vt authore Deo venirent in potestatē meam. quid ergo commerui vt moueretis hodie bellum aduersum me? 4 Quòd dixissent, abiecti כי אמרו פליטי .i. quòd dicere soliti essent antea abiectissimi quique & pessimi ex Ephraim, Vos estis qui habitatis Galaad. q. d. nihil aliud estis quàm Galaaditæ habitantes inter Manasse & Ephraim. Gallicè, *Vous estes Galaadites pour tout potage.* estis homines obscuri & ignobiles, ac nullius nominis, habitantes inter duas tribus clarissimas & nobilissimas, ac maximi nominis. 5 Et cepit וילכד Et occupauit. parta scilicet victoria, ne recipere possent sese in patriam suam. q. d præclusit illis transitū per vada Iordanis. Fugitiui פליטי Ad verbum, euasores. i. qui ex Ephraim fugerant & euaserant è prælio incolumes. hoc est, Quúmque diceret aliquis ex illis, Transeam: i. liceat mihi transire: tum dicebant, &c. Si dicebat, ויאמר Ad verbum, Et dicebat. 6 שSiboleth, שבלת Hæc dictio significat decursum aquarum, siue locum per quē defluunt aquæ cum impetu. ex re igitur præsente tentabant eos. Significat etiam spicam. סSiboleth: סבלת Istud ס vt quibusdam placet, proferebatur vt שׂ cum puncto in sinistro cornu, hoc est vt s nostrum inter duas vocales in medio dictionis, tanquam pronuntiares, Ziboleth per z: quum fuisset pronuntiandum vt pronuntiamus s in principio dictionis, Siboleth. Rectè poterat יכין Ad verbum, rectificabat. i. non exactè proferebat vt proponebatur illi. Et ceciderūt ויפל Sing. Heb. pro plur. cecidit. sub. numerus. 7 Iudicauit autē וישפט .i. rēpublicam Israelis administrauit, non more Regis, aut tyranni, sed more Iudicis ac cōsultoris. 9 Misit foras: שלחה חוצה .i. locauit viris. Filias בנות .i. nurus. q. d. totidē filias tradidit filiis suis,

Poſt quẽ, Abdõ.

Et poſt eũ iudicauit Iשsraאél, y Abdón fili⁹ Hillél Piryathonites. 13
Hic habuit quadraginta filios, & triginta filios filiorum equitan 14
tes ſuper ſeptuaginta ʼpullos: iudicauítque Iשsraאelẽ octo annis.
Mortuus eſt autem y Abdón filius Hillél Piryathonites, ac ſepul 15
tus eſt in Piryathón, in terra אEphráim, in monte y Amalecitarũ.

Cap. XIII.

Idololatræ filii Iſrael traduntur Philiſthæis.

ʼADdiderunt præterea filii Iשsraאél facere malum in oculis Ie 1
houæ, tradidítque eos Iehouáh in manum Peliשſthinorum
quadraginta annis.

Samſonis natiuitas prænũtiatur matri eius.

Fuit autem vir quidã vnus de צSoryáh, de familia Danitarum, 2
ʼnomine Manóaח: cuius vxor erat ſterilis, nec pepererat.
Apparuítque Angelus Iehouæ mulieri, & dixit ei, Ecce nunc es 3
ſterilis, nec peperiſti: concipies autem, & paries filium.
Nunc igitur caue bibas vinum, aut שSéchar, & ne comedas vl 4
lum immundum:
Quia ecce ʼprægnans *eris*, pariéſque filium: ʼ& nouacula non a- 5
ſcendet ſuper caput eius, quia ʼneziræus Dei erit puer ab vtero: &
ipſe incipiet ſeruare Iשsraאelem de manu Peliשſthinorum.

Samſõ nazaræus liberaturus Iſraelem.

Venítque mulier, & dixit *hæc* viro ſuo, his verbis, Vir *quidam* Dei 6
venit ad me, cuius aſpectus erat tãquam aſpectus Angeli Dei, ʼter-
ribilis valde: & non interrogaui eum vndenam eſſet, neque no-
men ſuum indicauit mihi.
Dixítque mihi, Ecce prægnans eris, & paries filium: nunc ergo 7
ne bibas vinum aut שsechár, neque comedas vllum immundum:
quia neziræus Dei erit puer ʼab vtero, vſque ad diem mortis ſuæ.

Petit Manue quid agere debeat de filio naſcituro.

Orauit itaque Manóaח Iehouam, & ait, Obſecro domine mi, 8
vir Dei quẽ miſiſti, veniat quæſo iterum ad nos, doceátque nos
quid faciamus puero naſcituro.

Apparet angelus Manue.

Exaudiuit autem Deus vocẽ Manóaח: venit nanque Angelus 9
Dei iterum ad mulierem illam, & ipſa ſedebat in agro: Manóaח
autem vir eius non erat cum ea.
Feſtinans itaque mulier, cucurrit, & nuntiauit viro ſuo, dicens 10
ei, Ecce viſus eſt mihi vir ille qui venerat hodie ad me.
ʼSurgens verò Manóaח, venit poſt vxorem ſuam: & acce- 11
dens ad virum, ait illi, Túne es vir ille qui loquutus erat mulieri?
Et ait, Sum.
Dixítque Manóaח, ʼNunc veniat ſermo tuus, *ſed* quodnam e- 12
ritʼiudicium pueri, & opus eius?
Reſpondit Angelus Iehouæ ipſi Manóaח, Ab omnibus quæ di 13
xi mulieri, caueat,
De vllo ʼquod egreditur de vite vini, ne comedat, id eſt vinũ 14
aut שsechár ne bibat, neque vllum immundum comedat: quic-
quid præcepi ei, cuſtodiat.
Dixítq; Manóaח ad Angelũ Iehouæ, ʼRemoremur quæſo te, & 15

13 Poſt hunc iudicauit Iſrael Abdon, filius Ellel Pharathonites:
14 Qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarũ, & iudicauit Iſrael octo annis.
15 Mortuúſque eſt ac ſepultus in Pharathon terræ Ephráim, in monte Amalec.

Cap. XIII.

1 RVrſúmque filii Iſrael fecerũt malum in cõſpectu Domini, qui tradidit eos in manus Philiſthinorum quadraginta annis.
2 Erat autem quidã vir de Saraa, & de ſtirpe Dan, nomine Manue, habẽs vxorem ſterilem.
3 Cui apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es & abſque liberis: ſed concipies, & paries filium.
4 Caue ergo ne bibas vinum ac ſiceram, nec immundum quicquam comedas:
5 Quia concipies, & paries filũ, ‖ cuius non tanget caput nouacula: erit enim nazaræus Dei ab infantia ſua & ex matris vtero, & ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſthinorum.
6 Quæ quũ veniſſet ad maritum ſuũ, dixit ei, Vir Dei venit ad me, habens vultum Angelicum, terribilis nimis. Quem quum interrogaſſẽ quis eſſet, & vnde veniſſet, & quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere:

Namolaj

B

7 Sed hoc reſpondit, Ecce cõcipies, & paries filium: caue ne vinũ bibas nec ſicerã, & ne aliquo veſcaris immũdo: erit enim puer nazaræus Dei ab infantia ſua, & ex vtero matris ſuæ, vſque ad diem mortis ſuæ.
8 Orauit itaque Manue Dominum, & ait, Obſecro Domine vt vir Dei quem miſiſti, veniat iterũ, & doceat nos quid debeamus facere de puero qui naſciturus eſt.
9 Exaudiuitque Deus deprecantem Manue, & apparuit rurſum Angelus Dei vxori eius ſedenti in agro: Manue autẽ maritus eius non erat cum ea. quæ quum vidiſſet Angelum,
10 Feſtinauit, & cucurrit ad virũ ſuũ: nuntiauitque ei, dicẽs, Ecce apparuit mihi vir quem antè videram.
11 Qui ſurrexit, & ſequutus eſt vxorẽ ſuam: veniénſque ad virũ, dixit ei, Tu es qui loquutus es mulieri? Et ille reſpondit, Ego ſum.

C

12 Cui Manue, Quãdo, inquit, ſermo tuus fuerit expletus, quid vis vt faciat puer? aut à quo ſe obſeruare debebit?
13 Dixitque Angelus Domini ad Manue, Ab omnibus quæ loquutus ſum vxori tuæ, abſtineat ſe:
14 Et quicquid ex vinea naſcitur, nõ comedat, vinum & ſicerã non bibat, nullo veſcatur immundo: & quod ei præcepi, impleat atque cuſtodiat.
15 Dixitque Manue ad Angelum Domini, Obſecro te vt acquieſcas pre-

14 Pullos: עירים ſub. aſinarum, vel equorum. i. equos iuuenes & alacres. q. d. fuit etiam benedictus in prole numeroſa: nam habuit quadraginta filios, & triginta nepotes, omnes equeſtris ordinis.

IN CAPVT XIII.

1 Addiderunt præterea, &c. ויוסיפו וגו׳. i. rurſum autem perpetrarunt rem ingratam Domino omnia intuenti.
2 Nomine, &c. ושמו וגו׳ Ad verbum, & nomen eius Manóaח, & vxor eius ſterilis, & non peperit. i. quæ hactenus non pepererat.
5 Prægnans eris, הרה concipies. ſic paulo antè. Et nouacula non aſcendet ומורה לא יעלה & nouaculã non faciet aſcendere. ſub. tonſor. i. nouacula non radentur capilli capitis eius. Neziræus נזיר Vide Nume. 6. a. 2. 6 Terribilis valdè: נורא מאד. i. mirum in modum erat facie veneranda. 7 Ab vtero, מן הבטן. i. ab ortu, ſiue natiuitate. 11 Surgens verò, &c. ויקם וילך מנוח אחרי אשתו Qui ſtatim ſequutus eſt vxorem ſuam. 12 Nunc veniat ſer. t. עתה יבוא דבריך Hebraiſmus, ita eueniat vt prædixiſti. Iudiciũ pueri, &c. משפט הנער ומעשהו ius pueri & opus eius. i. quænã erit ratio educationis pueri: ſiue qua ratione educabitur puer iſte? & quid illi faciemus? i. quomodo tractabimus eum? 14 Quod egreditur de vite vini, אשר יצא מגפן היין. i. quod producit vitis quæ fert vinũ. Cuſtodiat. תשמור: ſeruabit. q. d. in ſũma, cauebit ab omnibus quæ prohibui illi. 15 Remoremur נעצרה Detineamus. q. d. ſubſiſtito hîc aliquãtiſper.

præparabimus coram te hœdum caprarum.
16 Respondit autem Angelus Iehouæ ipse Manóaחh, Etiã si mora- Angelus nō vult sibi offerri holocaustū, sed Deo.
tus fueris me, non *tamen* comedam de pane tuo: si verò feceris ho-
locaustū, Iehouæ offeras illud. Nō enim sciebat Manóaחh quòd
esset Angelus Iehouæ.
17 Dixit ergo Manóaחh ad Angelū Iehouæ, Quod est nomen tuū,
vt quum euenerit verbum tuum, honore prosequamur te?
18 Cui respondit Angelus Iehouæ, Vtquid interrogas de nomine
meo quum sit occultum?
19 Tulit itaque Manóaחh hœdum caprarum, & oblationem, & ob- Manue offert Deo holocaustū.
tulit super petram Iehouæ: & miraculum fecit, Manóaחh & vxo
re eius intuentibus.
20 Quum autem ascenderet flamma de altari in cælum, ascendit
Angelus Iehouæ in flamma altaris: Manóaחh autem & vxor eius
intuebantur, & ceciderunt super faciem suam in terram.
21 Et vltrà non apparuit Angelus Iehouæ ipsi Manóaחh & vxori
eius: tunc cognouit Manóaחh quòd Angelus Iehouæ esset.
22 Dixítque Manóaחh ad vxorem suã, Moriendo moriemur, quia
Deum vidimus.
23 Cui respondit vxor sua, Si voluisset Iehouáh occidere nos, non
suscepisset de manu nostra holocaustum & oblationem, nec ostē-
disset nobis omnia hæc, neque *hoc* tempore dixisset nobis talia.
24 Peperit itaque mulier filium, & vocauit nomē eius שSimשón: Nascitur Sãson.
creuítque puer, & benedixit ei Iehouáh.
25 Cœpítque Spiritus Iehouæ roborare eum in Castris Dan, in-
ter צSorעah & אEשthaól.

Cap. XIIII.

1 DEscendit autem שSimשón in Thimnáth, viditque mulierē Samson ducit vxorem de filiabus Philisthiim.
in Thimnáth de filiabus Peliשthinorum:
2 Et ascendit, nuntiauítque patri suo ac matri suæ, & ait, Mulie-
rem *quandam* vidi in Thimnáth de filiabus Peliשthinorum: nunc
ergo accipite eam mihi in vxorem.
3 Dixítque ei pater suus & mater sua, Annon est inter filias fra-
trum tuorum, & in omni populo meo mulier: quòd tu vadis vt
accipias vxorem de Peliשthinis incircuncisis? Respondit שSim-
שón patri suo, Eam accipite mihi: quia placuit in oculis meis.
4 Pater verò eius & mater eius nesciebant quòd à Iehoua esset,
quòd occasionem quæreret à Peliשthæis: nam tempore illo do-
minabantur Peliשthæi in Iשraél.
5 Descendit itaque שSimשón & pater eius & mater eius in
Thimnáth, venerũtque ad vineas Thimnáth, & ecce catulus leo- Samson leonis catulū dilacerat.
num rugiens in occursum eius.
6 Et irruit in eum Spiritus Iehouæ, & diuisit eum sicut diuidi-

cibus meis, & faciamus tibi hœdum de capris.
16 Cui respondit Angelus, Si me cogis, non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Et nesciebat Manue quòd Angelus Domini esset.
17 Dixitque ad eum, Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te?
18 Cui ille respondit, Cur quæris nomen meum, quod est admirabile?
19 Tulit itaque Manue hœdum de capris, & libamenta, & posuit super petram, offerens Domino qui facit mirabilia: ipse autem & vxor eius intuebantur.
D
20 Quúmque ascēderet flamma altaris in cælū, Angelus Domini pariter in flamma ascendit. Quod quū vidissent Manue & vxor eius, proni ceciderunt in terram,
21 Et vltrà eis non apparuit Angelus Domini, statimque intellexit Manue Angelum Domini esse,
22 Et dixit ad vxorē suam, Morte moriemur, quia vidimus Deum.
23 Cui respondit mulier, Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta, non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neque ea quæ sunt ventura, dixisset.
24 Peperit itaque filium, & vocauit nomē eius Samson. creuitque puer, & benedixit ei Dominus.
25 Cœpitque Spiritus Domini esse cū eo in Castris Dan inter Saraa & Esthaol.

Cap. XIIII.

1 DEscendit ergo Samson in Thãnátha: vidénsque ibi mulierē de filiabus Philisthiim,
2 Ascendit, & nuntiauit patri suo, & matri suæ, dicens, Vidi mulierem in Thamnátha de filiabus Philisthinorum: quam quæso vt mihi accipiatis vxorem.
3 Cui dixerunt pater & mater sua, Nunquid nō est mulier in filiabus fratrum tuorū, & in omni populo tuo, quia vis accipere vxorem de Philisthiim qui incircūcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum, Hãc mihi accipe: quia placuit oculis meis.
4 Parentes autē eius nesciebãt quòd res à Domino fieret, & quæreret occasionem cōtra Philisthiim: eo enim tempore Philisthiim dominabantur Israeli.
5 Descendit itaque Samson cum patre suo & matre in Thamnátha: quũque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sæuus & rugiens, & occurrit ei.
B
6 Irruit autem Spiritus Domini in Samson, & dilacerauit leonem, quasi

16 Iehouæ offeras illud. ליהוה תעלנה sub. nō mihi, nec idolis. Nō enim sciebat, &c. כי לא ידע וגו' Hæc iungūtur præcedētis versus verbis illis, Remoremur, &c. 17 Quod est nomen tuū, מי שמך Cōcisus sermo, pro מי אתה ומי שמך quis es, & quis vocaris? vel, pro מי אתה בשמך quis es nomine tuo? Vt quū euenerit, &c. כי יבא דבריך וכבודך: Ad verbū, quando venerit verbū tuū, [i. quod prædixisti] & honore te prosequemur. 18 Vtquid למה זה Quamobrē. Quum sit occultū? והוא פלאי: Ad verbū, & ipsum occultū: i. quū non sit familiare ac notū hominibus, siue inter homines. 19 Et oblationem, ואת המנחה & minhám. i. munus. Vide Exod. 30. b. 9. Et miraculum fecit, ומפלא Ad verbum, & mirificauit. sub. Angelus. eduxit enim ignem de petra qui absumeret hœdum, spectantibus & cernentibus Manoha & vxore. 21 Et vltrà non apparuit, &c. ולא יסף עוד וגו' Ad verbum, Et non addidit vltrà Angelus Iehouæ vt conspiceretur ipsi Manohæ. i. tunc disparuit, nec postea visus est ab illis. 23 Neque *hoc* tempore, &c. וכעת לא השמיענו כזאת: Ad verbum, & secundum tempus non fecisset audire nos secundum hoc. i. non prædixisset nobis huiusmodi. 25 Cœpitque Spiritus, &c. ותחל רוח וגו' Hebraismus, Donauit eum Iehoua robore. hoc est cœpit agi Spiritu Diuino. In Castris Dan, במחנה דן in Maחhane Dan. i. Castra Dan, nomen loci, qui ita dictus fuit, quòd Danitæ, quum in vrbem Lais educerent exercitum, in eo castra posuerint. qui quidem locus erat inter Sorah & Esthaol.

IN CAPVT XIIII.

2 Et ascendit, nuntiauitque ויעל ויגד. i. Qui quum reuersus esset domum paternam, renuntiauit parentibus suis.
3 De Peliשthinis מפלשתים. i. ex filiabus Philisthinorum. Placuit in oculis m. ישרה בעיני: Hebraismus, summopere mihi placet.
4 A Peliשthæis: מפלשתים sub. deficiendi, & inuadendi illos. 5 Catulus leonū כפיר אריות. i. catulus iam adultus leonis vel leænæ.
6 Et irruit in eū ותצלח עליו Et inuasit eū. Et diuisit eum sicut diu. וישסעהו כשסע & discerpsit eum perinde atque discerperet hœdū.

tur hœdus,ʼnec quicquam erat in manu eius:& non indicauit pa
tri suo & matri suæ quod fecerat.
Descendit inquã,& loquutus estʼmulieri quæ placuerat in ocu 7
lis שׁSimשׁsón.
Reuersus autem ʼpost dies *aliquot*, ʼvt acciperet eam, declinauit 8
vt videret cadauer leonis, & ecce examen apum erat in cadauere
leonis,ʼ& mel.
ʼSumpsítque illud in manus suas,ʼ& perrexit pergendo accome 9
dendo:qui perueniẽs ad patrem suum & matrem suam, dedit eis,
& comederunt: sed non indicauit eis quòd de cadauere leonis
sumpsisset mel.
Descendítque pater eius ad mulierem:fecítque ibi שׁSimשׁsón 10
conuiuium:sic enimʼfaciebant iuuenes.
ʼQuum autem vidissent eum,acceperunt triginta socios,&fue 11
runt cum eo.
Dixítque eis שׁSimשׁsón, ʼProponam nũc vobis ænigma:si indi 12
cando indicaueritis illud mihi septem diebus cõuiuii,ʼ& inueneri
tis,dabo vobis trigintaʼlinteamina,& triginta mutatorias vestes:
Si verò non potueritis indicare mihi, dabitis vos mihi triginta 13
linteamina, & triginta mutatorias vestes. Qui responderunt ei,
ʼPropone ænigma tuum,& audiemus illud.
Dixítque eis, De comedẽte exiuit cibus, & de fortiʼegressa est 14
dulcedo. Et non potuerunt indicare ænigma tribus diebus.
ʼFuit igitur, die septima dixerunt vxori שׁSimשׁsón, ʼPersuade 15
viro tuo vt indicet nobis ænigma, ʼne fortè cõburamus te, & do-
mũ patris tui igni.ʼan vt possideret nos,vocasti nos?ʼannon *sic est?*
Fleuítque vxor שׁSimשׁsón apud eũ, & ait,Profectò ʼodisti me, 16
& nõ diligis me:ænigma proposuistiʼfiliis populi mei,& *tamen* mi-
hi nõ ʼindicasti. Qui ait illi, Ecce patri meo & matri meæ non in-
dicaui,& tibi indicabo?
Fleuit itaque apud eum ʼseptem diebus quibus fuit eis conui- 17
uium:fuit autẽ vt die septima indicauerit ei,quiaʼcoartabat eum:
quæ indicauitʼænigma filiis populi sui.
Dixerunt ergo ei viri ciuitatis die septima, antequam occum- 18
beret sol,Quid dulcius melle, & quid fortius leone? Qui dixit eis,
Nisi arassetisʼin vitula mea,non inuenissetis ænigma meum.
ʼEt irruit in eum Spiritus Iehouæ, & descendit in Aשׁscelón, 19
& percussitʼex eis triginta viros:ʼexuuiásque eorum tollens,dedit

Mel cum apum examine in corpore leonis.

Nuptiæ Samsonis.

Sãson sodalibus suis proponit ænigma de leone quẽ occiderat,in cuius cadauere mel enatum fuerat.

Vxori exponit ænigma.

hœdum in frusta decerperet, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri noluit indicare.

7 Descenditque, & loquutus est mulieri quæ placuerat oculis eius.

8 Et post aliquot dies reuertẽs vt acciperet eam,declinauit vt videret cadauer leonis: & ecce examẽ apum in ore leonis erat ac fauus mellis.

9 Quem quũ sumpsisset in manibus, comedebat in via: veniénsque ad patrem suum & matrem,dedit eis partẽ, qui & ipsi comederunt: nec tamẽ eis voluit indicare quòd mel de corpore leonis assumpserat.

10 Descendit itaque pater eius ad mulierem,& fecit filio suo Samson conuiuium:sic enim iuuenes facere consueuerant.

C

11 Quum ergo ciues loci illius vidissent eum, dederũt ei sodales triginta qui essent cum eo.

12 Quibus loquutus est Samson,Proponam vobis problema: quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuii, dabo vobis triginta sindones,& totidem tunicas:

13 Sinautem non potueritis soluere, vos dabitis mihi triginta sindones,& eiusdẽ numeri tunicas.Qui respõderũt ei,Proponeproblema,vtaudiam*

Dixitque eis,De comedente exiuit
14 cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nec potuerunt per tres dies propositionem soluere.

Quũmque adesset dies septimus,di
15 xerunt ad vxorem Samson,Blandire viro tuo, & suade ei vt indicet tibi quid significet problema: quod si facere nolueris, incendemus te & domum patris tui. an idcirco vocastis
16 nos ad nuptias vt spoliaretis?

Quæ fundebat apud Sãson lachrymas, & querebatur dicens, Odisti me,& non diligis: idcirco problema quod proposuisti filiis populi mei,nõ vis mihi exponere.At ille respondit, Patri meo, & matri nolui dicere: &

D

17 tibi indicare potero?

Septem igitur diebus conuiuii flebat ante eũ:tandémque die septimo, quum ei esset molesta,exposuit: quæ statim indicauit ciuibus suis.

18 Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum,Quid dulcius melle, & quid fortius leone?Qui ait ad eos, Si non arassetis in vitula mea, nõ inuenissetis propositionem meam.

19 Irruit itaque in eum Spiritus Domini,descenditque Ascalonẽ, & percussit ibi triginta viros:quorum abla-

Nec quicquã,&c. ומאומה אין בידו & nihil erat in manu eius. i.quũ careret omnibus armis, nec quicquam haberet quo se tueretur contra leonem. 7 Mulieri לאשה de muliere.i.verba habuit de muliere apud parentes illius. 8 Post dies מימים Quidã Hebræorũ exponunt,post annum. Vt acciperet eam לקחתה.i.vt duceret eam in vxorẽ quam antea desponsauerat. Et mel. ודבש:.i.fauus mellis.
9 Sumpsítque illud in ma. וירדהו אל כפיו .i.manibus suis auulsit à cadauere. Et perrexit perg. ac com. וילך הלוך ואכול.i.inter eundum comedit de fauo. 10 Faciebant יעשו facere solebant iuuenes quiducebant vxores. Fut.Heb.quod per imperfectum redditur.
11 Quum autẽ vidissent e. ויהי כראותם Ad verbũ,Et fuit,quũ vidissẽt eũ.sub.ciues eius vrbis,dederũt illi triginta sodales qui illi adessent.
12 Proponã,&c. אחודה נא לכם חידה Ad verbũ, Ænigmaticè nũc vobis loquar ænigma.sub.vnũ.vel problema ænigmaticũ. Et inueneritis,ומצאתם sub.solutionem eius. Linteamina, סדינים sindones.Hebræi exponunt,linteũ tam nocturnum quàm diurnũ, quo operimur nocte vel die. 14 Egressa est dulcedo. יצא מתוק egressum est dulce. i.res dulcis.
15 Fuit igitur,die septima ויהי ביום השביעי Ad verbum,Et fuit,die septima hebdomadis scilicet.id est die quarto à proposito ænigmate.incidebat enim sabbathum die quarto conuiuii. Persuade viro tuo פתי את־אישך blandire viro tuo. id est blanditiis allice virum tuum vt indicet nobis ænigma.hoc est,vt indicet tibi,& postea renunties nobis. Vel, indicet propter nos.id est vt postea resciamus à te. Vel NOBIS redundat. Ne fortè comburamus te,פן נשרוף אותך id est,alioqui comburemus te. An vt possideret nos, הלירשנו an vt possideretis nos.i.substanitam nostram.hoc est vt spoliaretis nos.Chaldæus paraph.nónne vt ad inopiam redigeretis nos,vocastis nos huc?i.ad nuptias.
16 Odisti me,& non dil.m. שנאתני ולא אהבתני Præt.Heb.pro præsenti. Filiis populi mei, לבני עמי id est popularibus meis. Indicasti.הגד indicas.vt sit præt.pro præs.sub.expositionem. 17 Septem diebus שבעת הימים .i.vsque ad septimum diem,quo scilicet tẽpore celebrabatur ab eis conuiuiũ.hoc est vsque ad finem septẽ dierum.inceperat enim ipsa quarto die flere. Coartabat eũ: הציקתהו premebat illum.vel,molesta erat illi. Ænigma filiis populi sui. :החידה לבני עמה.i.solutionem ænigmatis popularibus suis.
18 In vitula mea, בעגלתי cum vitula mea.i.nisi vxoris meæ opera vsi fuissetis,non potuissetis inuenire solutionem ænigmatis mei.
19 Et irruit in eum ותצלח עליו Et inuasit eum. i.tum subitò authore Deo factus est fortior solito,& audacior. Ex eis מהם sub. Ascalonitis. Exuuiásque e. את־חליצותם.i.vestes eorum.

tas vestes dedit iis qui problema sol-
uerant: iratúsque nimis ascẽdit in do-
mum patris sui.

Vxor autẽ eius accepit maritum
vnum de amicis eius & pronubis.

Cap.XV.

POst aliquantulum autem tempo-
ris, quũ dies triticeæ messis insta-
rent, venit Samson inuisere volens
vxorem suam, & attulit ei hœdũ de
capris. quúmque cubiculum eius so-
lito vellet intrare, prohibuit illum pa
ter illius,

Dicens, Putaui quòd odisses eam,
& ideo tradidi illam amico tuo: sed ha
bet sororem, quæ iunior & pulchrior
illa est, sit tibi pro ea vxor.

Cui Samson respondit, Ab hac die
nõ erit culpa in me cõtra Philistæos,
faciam enim vobis mala.

Perrexitque, & cepit trecentas vul
pes: caudásque earum iunxit ad cau-
das, & faces ligauit in medio:

Quas igne succẽdẽs, dimisit vt huc
illúcque discurrerent: quæ statim per.
rexerunt in segetes Philisthinorum.
quibus succẽsis, & comportatæ iam
fruges, & adhuc stantes in stipula cõ-
crematæ sunt, in tantũ vt vineas quo
B que & oliueta flamma consumeret.
Dixerúntque Philisthijm, Quis fe-
cit hanc rem? Quibus dictum est, Sã-
son gener Thamnathæi: quia tulit
vxorem eius, & alteri tradidit, hæc
operatus est. Ascenderúntque Phili-
sthiim, & cõbusserunt tam mulierem
quàm patrem eius.
Quibus ait Samson, Licet hæc fe-
ceritis, tamen adhuc ex vobis expetã
vltionem, & tunc quiescam.
Percussitque eos ingenti plaga, ita
vt stupentes, suram femori impone-
rent. & descendens habitauit in spe-
lunca petræ Etam.
Igitur ascendẽtes Philisthiim in
terrã Iuda, castrametati sunt in loco,
qui postea vocatus est Lechi, id est
maxilla, vbi eorũ fusus est exercitus.
Dixerúntque ad eos de tribu Iuda,
Cur ascẽdistis aduersum nos? Qui re-
sponderunt, Vt ligemus Sãson veni-
mus, & reddamus ei quæ in nos ope-
ratus est.
Descenderũt ergo tria millia viro-
rum de Iuda, ad specum silicis Etã: di-
xerúntque ad Samson, Nescis quòd
Philisthiim imperent nobis? quare
ergo hoc facere voluisti? Quibus ille
ait, Sicut fecerunt mihi, sic feci eis.
Ligare, inquiunt, te venimus, & tra
dere in manus Philisthinorum. Qui-
bus Samson, Iurate, ait, & spondete
mihi quòd non occidatis me.

"mutatorias iis qui indicauerant ænigma: "& iratus est furor eius,
ascendítque in domum patris sui.
20 "Et fuit vxor שSimשón sodali suo, quem associauerat sibi. Vxor Sãsonis alteri datur.

Cap. XV.

1 FVit autem post dies *aliquot*, in diebus messis triticeæ, visitauit Samson propter ablatam vxorẽ segetes Philisthinorum exurit.
שSimשón vxorem suã "cum hœdo caprarum, dixítque, Ingre-
diar ad vxorem meam in cubiculũ. Et non permisit illi pater eius
vt ingrederetur.
2 Dixítque pater eius, "Putaui quòd odisses eã, propterea tradidi
eam sodali tuo: annon est soror eius "minor pulchrior illa? sit nũc
tibi pro illa.
3 Dixítque ei שSimשón, "Innocens ero vice hac à Peliשsthæis,
quum fecero ego illis malum.
4 Abiens ergo שSimשón, cepit trecentas vulpes: acceptísque "fa
cibus, conuertit caudam ad caudam, & posuit facem vnam inter
duas caudas in medio.
5 Postea succendit ignẽ in facibus, "& emisit in segetes Peliשsthi-
norum, & succendit "ab aceruo vsque ad segetem, & vsque ad vi-
neas *&* oleas.
6 Dixerúntque Peliשsthæi, Quis fecit hoc? Et dixerunt, שSim-
שón gener "Thimnæi: quòd abstulerit vxorem eius, & tradiderit
eam sodali eius. Ascenderunt itaque Peliשsthæi, & combusserunt Cõburitur vxor Samsonis à Philisthæis.
eam & patrem eius igni.
7 Quibus dixit שSimשón, "Si fecissetis sicut hoc: "sed vindicabo
me de vobis, & postea cessabo.
8 Itaque percussit eos "*in* coxa vnà cum femore plaga magna: &
descendens mansit "in cacumine petræ עEtám.
9 Ascenderunt autem Peliשsthim, & castrametati sunt in Iehu-
dáh, "extenderúntque se in Lehi.
10 Dixerúntque viri Iehudáh, Vtquid ascendistis aduersum nos? Samson ligatus traditur Philisthæis.
Respõderunt, Vt ligemus שSimשón ascendimus, vt faciamus ei
quemadmodum fecit nobis.
11 Descenderunt ergo tria millia virorum de Iehudáh ad summi-
tatẽ petræ עEtám, dixerúntque ad שSimשón, Annõ nosti quòd
dominantur nobis Peliשsthim? cur igitur hoc fecisti nobis? Re-
spondit illis, Quemadmodum fecerunt mihi, sic feci eis.
12 Dixerunt præterea ei, Ad ligandum te descendimus, vt trada-
mus te in manum Peliשsthinorum. Respondit quoque eis שSim-
שón, Iurate mihi "quòd non irruetis in me vos.

Mutatorias החליפות sub. vestes. Et iratus est furor e. ויחר אפו Hebraismus, iratus est vehementer, quòd vxor sua indicasset solutionem ænigmatis. 20 Et fuit vxor, &c. ותהי אשת וגו' .i. nupsit vxor Samson illi quem sibi adiunxerat socium ac comitem, hoc est viro qui antea erat charissimus Samsoni.

IN CAPVT XV.

1 Fuit autẽ post dies, in d. ויהי מימים בימי קציר Post aliquot autẽ dies, tempore messis, &c. Cum hœdo capr. בגדי עזים .i. ferens secum hœdum capræ. 2 Putaui quòd odisses eã, אמור אמרתי כי שנוא שנאתה ואתננה Ad verbũ, Dicendo dixi quòd odiendo odisses eã, & tradidi eam. Minor הקטנה sub. natu. 3 Innocẽs ero hac vice, &c. נקיתי הפעם מפלשתים וגו' Præt. Heb. pro fut. i. culpa carebo posthac, etiã si perdã Philisthæos: testor innocentiã meã, quòd quicquid facturus sum posthac Palæsthinis, id iure fecisse videbor, nẽpe ab his læsus. Posterior pars versus variè vertitur, Facturus sum enim illis malũ. i. citra culpam rependere possum illis malum. Alii, quũ faciam illis malum. Vel, innocẽs ero posthac apud Philisthæos si fecero illis malum. i. si iniuriam acceptam retulero: fui enim prior lacessitus ab illis. 4 Facibus, לפידים tædis. titionibus. 5 Et emisit וישלח sub. ipsas vulpes. Ab aceruo vsque ad seg. &c. מגדיש ועד קמה וגו' .i. tam ipsas segetes quæ dispositæ erant per aceruos, quàm segetes stantes, & vineas, & oliueta. vel, vineas iunctas oliuetis. 6 Thimnæi: התמני .i. ciuis vrbis Thimna. 7 Si fecissetis sicut hoc: אם תעשון כזאת Verba hominis irati, ob id multa subintelligẽda. hoc modo, Si fecissetis tale quid initio, quum primùm scilicet adempta fuit mihi vxor mea, fuissem placatus. Sed vindicabo me, &c. כי אם נקמתי בכם Quidã aliquid subaudiunt, certè non mihi satisfecero, nisi pœnas adhuc de vobis sumpsero. Alii, sed vlciscar me de vobis prius quàm desistam. 8 In coxa vnà cum fem. שוק על ירך .i. tam in cruribus quàm femoribus: hoc est vehementer, atque acriter. Gallicè, *Il les batit dos & ventre.* q.d. fecit stragem magnam. Chaldæus paraphrastes, percussit ex eis tam pedites quàm equites. In cacumine petræ בסעיף סלע in promontorio rupis. significat partẽ rupis quæ excurrit longius more ramorũ. habitabat enim in regione editiore. 9 Extenderuntque se וינטשו effusique sunt. vel, effuderunt sese, more castrametantium scilicet. 12 Quòd nõ irruetis in me פן תפגעון בי Ad verbum, ne fortè irruatis in me. q.d. ego sinam me ligari, modò iuretis mihi quòd tantummodo ligabitis me, & non irruetis in me.

Tũ dixerunt ei his verbis, ˝Non, sed ligãdo ligabimus te, trade- 13
músque te in manũ eorũ: ˝at occidẽdo nõ occidemus te. ligaue-
rũt itaque eũ duobus funibus nouis, ˝& abduxerunt eũ de Petra.
Qui quum peruenisset vsque ad Lénhi, Peliשthim ˝vociferati 14
sũt in occursum eius: ˝irruit autem in eum Spiritus Iehouæ, & fue
rũt funes ˝qui erant in brachiis eius, tanquam lina quæ ˝combusta
sunt igni, & dissoluta sunt vincula eius de manibus eius.

Maxilla asini, Spiritu Dei motus, mille viros occidit.

Inuenítque maxillam asini ˝recentem, missáque manu sua su- 15
stulit illam, & percussit cum ea mille viros.
Dixítque שSimשón, Cum maxilla asini ˝aceruus, duo aceruí: cũ 16
maxilla asini percussi mille viros.
Quúmque finẽ fecisset loquẽdi, proiecit maxillam è manu sua, 17
& vocauit locum ipsum Rámath lenhi.

Victoriam Deo tribuit.

Sitiuit autem vehementer, & clamauit ad Iehouã, atque ait, Tu 18
dedisti ˝per manum serui tui salutem hanc magnam: nunc autem
moriar siti, & cadam in manum incircuncisorum.

Aquis è dẽte molari asini fluẽtibus, sitim leuat.

Tum rupit Deus ˝molarem dentem qui erat in maxilla, & egres- 19
sæ sũt ex eo aquæ, & bibit: reuersúsque est spiritus eius, ˝ac reuixit:
idcirco vocauit ˝nomen eius ˝עEnhaccoréא, qui est in Lénhi vsque
ad diem hanc.
Iudicauítque Iשraאelem ˝in diebus Peliשthinorum viginti an- 20
nis.

Cap. XVI.

Samson ingreditur ad mulierem meretricem.

PErrexit autẽ שSimשón in עAzzáh, vidítque illic mulierem 1
˝meretricem, ˝& ingressus est ad eam.
˝עAzzitis *dictum fuit* dicẽdo, Venit שSimשón huc. ˝Et circundede- 2
runt, ˝& insidiati sunt ei tota nocte in porta vrbis: ˝tacuerúntque
tota nocte, dicendo, Vsque ad lucem matutinam *expectemus*, & oc-
cidemus eum.

Portas Gazæ in montem defert.

Dormiuit autem שSimשón vsque ad dimidium noctis, media 3
autem nocte surrexit: apprehendénsque fores portæ vrbis cum
duobus postibus˝, ˝profectus est cum eis vnà cũ vecte, ˝quum im-
posuisset humeris suis: ascendítque cum eis in verticem montis,
qui erat contra faciem חHebrón.

Samson amat Dalilam, quã sæpe deludit petentem in quo esset eius maxima fortitudo.

Postea autem deamauit mulierem ˝in torrente שSoréc, cuius 4
nomen erat ˝Delilàh.
˝Ascenderunt autem ad eam satrapæ Peliשthinorum, dixerúnt- 5
que ei, ˝Decipe eum, & vide in quo sit fortitudo eius magna, ˝&
qua re præualeamus illi, ˝vt ligatum affligamus ipsum: & nos da-
bimus tibi singuli mille & centum argenteos.

13 Dixerunt, Nõ te occidemus, sed vinctum trademus. ligauerúntque eum duobus nouis funibus, & tulerunt eũ de petra Etam.
14 Qui quũ venisset ad locum Maxillæ, & Philisthiim vociferantes occurrissẽt ei, irruit Spiritus Domini in eũ, & sicut solent ad ardorem ignis lina consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt & soluta.
15 Inuentámque maxillam, id est mãdibulam asini, quæ iacebat, arripiẽs, interfecit in ea mille viros,
D
16 Et ait, In maxilla asini, in mandibula puli asinarũ deleui eos, & percussi mille viros.
17 Quũque hæc verba canẽs cõplesset, proiecit mandibulã de manu, & vocauit nomen loci illius Ramathlechi, quod interpretatur, eleuatio maxillæ.
18 Sitiénsque valde, clamauit ad Dominum, & ait, Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam atque victoriam: & en siti morior, incidámque in manus incircuncisorum.
19 Aperuit itaque Deus molarem dẽtem in maxilla asini, & egressæ sũt ex eo aquæ: quibus haustis refocillauit spiritum, & vires recepit: idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons inuocantis de maxilla, vsque in præsentem diem,
20 Iudicauitque Israel in diebus Philisthiim viginti annis.

Cap. XVI

1 ABiit quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, ingressúsque est ad eam.
2 Quod quũ audissent Philisthiim, & percrebruisset apud eos, intrasse vrbem Samson, circundederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus: & ibi tota nocte cum silẽtio præstolantes, vt facto mane exeuntem occiderent.
3 Dormiuit autem Samson vsque ad medium noctis: & inde consurgens apprehẽdit ambas portæ fores cum postibus suis & sera, impositásque humeris suis portauit ad verticẽ montis qui respicit Hebron.
4 Post hæc amauit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, & vocabatur Dalila.
5 Venerúntque ad eã principes Philisthinorum, atque dixerunt, Decipe eum, & disce ab illo in quo habeat tantam fortitudinem, & quomodo eum superare valeamus, & vinctum affligere: quod si feceris, dabimus tibi singuli mille & cẽtum argenteos.
B

13 Non, לא .i. nequaquam irruemus in te. At occidendo, &c. וחמת לא נמיתך te autem nõ occidemus. Et abduxerunt e. ויעלוהו Ad verbum, & ascendere fecerunt eum. 14 Vociferati sunt הריעו præ gaudio scilicet .i. occurrentes illi iubilauerunt. Irruit autẽ ותצלח venit autem. Alii, sedit .i. tum factus est solito fortior. Qui erant in brach. e. אשר על זרועותיו .i. quibus erant vincta brachia eius. Cõbusta sunt בערו arserunt. 15 Recentem, טריה .i. recens mortui, hoc est adhuc humentẽ, humidam, succulentam, nondũ siccam. 16 Aceruus, duo acerui: חמור חמורתים .i. aceruus vnus & alter. cadauerũ scilicet hominum mortuorũ. sub. factus est. Vel, aceruũ vnum & alterum *feci*. 18 Per manum serui t. ביד עבדך .i opera serui tui. Quidã vertunt, Tu posuisti in manu serui tui. In eam sitim inciderat interficiendo Palæsthinos. 19 Molarem dentẽ את המכתש concauitatem. siue, locũ concauũ in quo erat dens molaris. Chaldæus paraph. petrã. quæ scilicet similis erat mortario: hoc est saxum quoddã concauũ. Ac reuixit: ויחי .i. recreatus est. Nomen eius שמה nẽpe fontis. עEn haccoréא עין הקורא i. fons inuocantis, vel implorantis. sub. opem diuinã. 20 In diebus Peliשth. בימי פלשתים .i. imperantibus Palæsthinis toto tempore illius.

IN CAPVT XVI.

1 Meretricem, זונה cauponariã. Nulla enim fit mentio quòd Samson hanc amarit, ob id vertendũ potius cauponariam, vt vertunt nõnulli. Et ingressus est ad eam ויבא אליה: .i. diuertit ad eam. 2 עAzzitis לעזתים sub. renuntiatum fuit. omisit enim verbum, vt indicaret celeritatem renuntiationis. Et circundederunt ויסבו Et circuierunt .i. circum vrbem munierunt loca per quæ euadere poterat. Et insidiati sunt ei ויארבו לו & insidias posuerunt ei. id est tota nocte illa diligenter occluserunt portam vrbis, ne exiret per illam. Tacuerúntque ויתחרשו conticuerúntque. Quidam verterunt, simularunt se mutos & surdos tota illa nocte. 3 Profectus est cum eis vnà cum vecte, ויסעם עם הבריח transtulitque illa vnà cum vecte. sub. transuersario. Gallicè, *La barre de la porte*. Quum imposuisset וישם Ad verbum, & imposuit. 4 In torrente בנחל in valle. Delilàh. דלילה: Hebræi aiunt Delilam fuisse edoctam à Samsone Legem Mosis antequã commercium haberet cũ ea. 5 Ascenderunt a. ויעלו .i. Accesserunt autẽ. Decipe eum, & vide פתי אותו וראי .i. demulce blanditiis, & ita disce ab eo in quo, &c. Et qua re præual. ובמה נוכל לו & qua ratione præualebimus ei. Vt ligatum afflig. ip. ואסרנוהו לענותו Ad verbum, ligabimusque eum, vt affligamus ipsum. Argenteos. כסף: Chaldæus paraph. argenteos siclos.

6 Dixit ergo Deliláh ad ש Simשſón , Indica quæſo mihi in quo
ſit fortitudo tua magna,″& quo ligatus affligi poſſis.
7 Reſpondit ei ש Simשſón, Si ligauerint me ſeptem″virgis viridi-
bus quæ necdum aruerint: tūc infirmus reddar, ″& ero ſicut vnus
ex *cæteris* hominibus.
8 ″Attulerunt ergo ad eam ſatrapæ Peliשſthinorum ſeptem″vir-
gas virides quæ necdum aruerant, & ligauit eum illis.
9 Porrò inſidiæ″erant diſpoſitæ apud illam″in cubiculo: dixítque
ad eum, Peliשſthim″ſuper te ש Simשſón. Et rupit″virgas quemad-
modum rumpitur filum ſtupæ″quum olfacit ignem, & non eſt″a-
gnita fortitudo eius.
10 Dixítque Deliláh ad ש Simשſón,″Ecce deluſiſti me, loquutúſq;
es mihi mendacia:″nunc indica quæſo mihi″quo ligêris.
11 Qui reſpondit ad eam, Si″ligãdo ligauerint me funibus″nouis,
quibus non factum ſit aliquid operis, tunc″infirmus reddar, & ero
ſicut vnus ex *cæteris* hominibus.
12 Tulit igitur Deliláh funes nouos, & ligauit eũ illis, dixítque ad
eum, Peliשſthim″ſuper te ש Simשſón (inſidiæ autem erant diſpo
ſitæ in cubiculo) Et rupit eos à brachiis ſuis tanquam filum.
13 Dixítque Deliláh ad ש Simשſón, Hactenus deluſiſti me , & lo-
quutus es mihi mendacia: indica mihi″quo ligêris. Reſpondit illi,
Si attexueris″ſeptem cincinnos capitis mei ″licio.
14 ″Et fixit clauo : dixítque ad eum, Peliשſthím″ſuper te ש Sim-
שſón. Et expergefactus ſomno ſuo,″profectus eſt cum clauo tex-
turæ & licio.
15 *illa* rurſum dixit ei, Quomodo dicis,″Diligo te,″& cor tuum nõ
eſt mecum? iam tribus vicibus deluſiſti me, nec indicaſti mihi in
quo ſit fortitudo tua magna.
16 Fuit itaque quum″coartaret eum verbis ſuis, ſingulis diebus, &
moleſtaret eũ,″anguſtiis affecta eſt anima eius, ita vt moreretur. Samſon tandem indicat Dalilæ in quo ſit ſua fortitudo, & decipitur.
17 Quapropter indicauit ei totum cor ſuum, dixítque ei, ″Noua-
cula non aſcendit ſuper caput meum, quia nazaræus Dei ſum ab
vtero matris meæ: ſi raſus fuero , recedet à me fortitudo mea , ″&
infirmus reddar, & ero″ſicut omnes homines.
18 ″Vidés autem Deliláh quòd indicaſſet ei totum cor ſuum, mi-
ſit accerſitum principes Peliשſthinorum , his verbis , Aſcendite
hac vice , quia indicauit mihi totum cor ſuum. Aſcenderunt igi-

Loquuta eſt ergo Dalila ad Samſõ, Dic mihi obſecro in quo ſit tua maxima fortitudo, & quid ſit quo ligatus erumpere nequeas.

Cui reſpondit Samſon , Si ſeptem neruiceis funibus necdũ ſiccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines.

Attulerúntque ad eam ſatrapæ Philiſthinorum ſeptem funes, vt dixerat quibus vinxit eum,

Latentibus apud ſe inſidiis, & in cubiculo finem rei expectãtibus: clamauitque ad eum , Philiſthiim ſuper te Samſon . Qui rupit vincula quomodo ſi rumpat quis filum de ſtupa tortum ſputamine, quum odorẽ ignis acceperit: & non eſt cognitũ in quo eſſet fortitudo eius.

Dixitque ad eum Dalila, Ecce illuſiſti mihi, & falſum loquutus es: ſaltem
C nunc indica mihi quo ligari debeas.

Cui ille reſpondit, Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum ſimilis.

Quibus rurſum Dalila vinxit eũ, & clamauit, Philiſthiim ſuper te Samſon: in cubiculo inſidiis præparatis. Qui ita rupit vincula quaſi fila telarũ.

Dixitque Dalila rurſum ad eum, Vſquequo decipis me, & falſum loqueris? oſtende quo vinciri debeas. Si inquit, ſeptem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero.

Quod quum feciſſet Dalila, dixit ad eũ, Philiſthiim ſuper te Samſon. Qui conſurgens de ſomno extraxit clauũ cum crinibus & licio.

D Dixitque ad eum Dalila, Quomodo dicis quòd amas me, quũ animus tuus non ſit mecum? per tres vices mentitus es mihi , & noluiſti dicere in quo ſit maxima fortitudo tua.

Quúmque moleſta eſſet ei , & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatiũ ad quietẽ non tribuẽs, defecit anima eius, & ad mortem vſque laſſata eſt.

Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam , Ferrum nunquã aſcendit ſuper caput meũ, quia nazaræus , id eſt conſecratus Deo ſum de vtero matris meæ: ſi raſum fuerit caput meũ, recedet à me fortitudo mea , & deficiam, eróque ſicut cæteri homines.

Vidénſque illa quòd confeſſus ei eſſet omnem animum ſuum , miſit ad
E principes Philiſthinorum ac mãdauit , Aſcendite adhuc ſemel, quia nũc mihi aperuit cor ſuũ. Qui aſcẽderũt,

6 Et quo ligatus affligi poſſis. ובמה תאסר לענותך: Ad verbum, & in quo ligaberis ad affligendum te.
7 Virgis viridibus יתרים לחים vinculis [vel reſtibus] recentibus. quæ necdũ aruerint. i. adhuc humentibus. Et ero ſicut vnus ex hom. והייתי כאחד האדם: & euadam ſimilis cuiuis homini. 8 Attulerunt ergo ויעלו Ad verbum, Et aſcendere fecerunt. Virgas virides יתרים לחים vincula humentia. reſtes recentes, vt verſu 7. 9 Erant diſpoſitæ יושב Ad verbũ, manebant. i. deliteſcebant. In cubiculo: בחדר in cubiculo ſecretiore. in penetrali. Super te עליך aduerſum te. ſub. venerunt. i. parati ſunt irruere in te. Hoc dicit vt terreat, & periculum faciat an poſſit rumpere vincula. Quum olfacit ignem, בהריחו אש quum primum ſentit ignem. ſiue quum propius admouetur igni. Agnita נודע . i. manifeſtata. vel, non potuit deprehendere qua re conſtaret fortitudo eius.
10 Ecce deluſiſti me, הנה התלת בי En decepiſti me. impoſuiſti mihi. i. mentitus es mihi. Nunc עתה . i. tandem. Quo ligêris. במה תאסר: qua re ligari poſſis. 11 Ligando liga. me אסור יאסרוני . i. diligenter & exactè conſtrinxerint me. Nouis, חדשים . i. craſſioribus. Infirmus reddar, וחליתי . i. deſtituar virtute mea. vt paulo antè verſu 7. 12 Super te, &c. עליך וגו׳ Eadem quæ paulo antè verſu 9. 13 Quo ligêris. במה תאסר vt paulo antè verſu 10. Septem cincinnos שבע מחלפות . i. ſeptem partes capillorum ſimul conglobatorum: habebat enim crines oblongos & criſpos ac intricatos, ſiue contortos. Licio. עם המסכת: telæ. vel cũ tela illa quæ inuoluta eſt circum iugum liciatorium. i. quæ eſt iam texta. Eſt enim lignum teres ac rotundum, ſic dictum quòd tegatur tela quæ voluitur circa ipſum.
14 Et fixit clauo: ותתקע ביתד Subaudiendum aliquid, cuiuſmodi, Et ita attexuit, & fixit clauo, aut vecte. ſub. iugum ipſum. i. firmauit, ſiue obfirmauit, aut ſtabiliuit iugum ipſum clauo, ſiue paxillo, vt iugum maneret fixum & immobile, ne commoueri poſſet. Super te עליך Vt paulo antè verſu 9. Profectus eſt cum, &c. ויסע את היתד וגו׳ Abſtulit clauum iugi liciatorii, & telam ipſam. i. ſecum detulit clauum, ſiue paxillum iugi liciatorii, & telam ipſam quæ erat circum iugum inuoluta. q. d. traxit ſecum omnia.
15 Diligo te, אהבתיך Præt. Heb. pro præſ. Et cor tuum, non eſt mecum? ולבך אין אתי Hebraiſmus, quum alieno ſis à me animo.
16 Coartaret הציקה vrgeret. obtunderet. opprimeret. Anguſtiis affecta eſt ותקצר elanguit. emarcuit. i. cœpit elangueſcere, id eſt eſſe animo remiſſiore ſolito, ita vt optaret mortem. ſiue, tunc cœpit eum tædere vitæ ſuæ, & optare mortem.
17 Nouacula non aſcendit, &c. מורה לא עלה וגו׳ Hebraiſmus, caput meum nunquam fuit raſum. Et infirmus reddar, &c. וחליתי וגו׳ Vide ſuprà verſu 7. Sicut omnes homines. ככל האדם: . i. ſicut cæteri homines. q. d. non erunt mihi maiores vires quàm cæteris hominibus.
18 Videns autem Deliláh, &c. ותרא דלילה וגו׳ . i. Quum autem intellexiſſet Delilah quòd ſibi aperuiſſet quicquid haberet in animo ſuo,

tur ad eam principes Peliʋſthinorum,deferētes "argentum in ma-
nibus ſuis.

Samſoni deficit fortitudo.

"Et dormire fecit eum ſuper genua ſua,vocauítque "virum, & ra 19
di fecit ſeptem "cincinnos capitis eius,cœpítque affligere eum, &
receſſit fortitudo eius ab eo.
Dixítque, Peliʋſthim "ſuper te ʋSimʋſón. Expergefactus autē 10
ſomno ſuo, dixit,Egrediar "ſicut ſemel & iterum, "& excutiā me.
Et neſciebat quòd Iehouáh "receſſiſſet à ſe.

Apprehenſum Samſonem excæcant Philiſthiim.

Apprehēdentes igitur eum Peliʋſthim,effoderunt oculos eius, 21
"& deſcendere fecerunt eum in ץAzzáh, & ligauerunt eum "compe
dibus,"& molebat "in domo vinctorum.
Cœpit autē pilus capitis eius "germinare poſteaquā raſus fuit. 22
Satrapæ autem Peliʋſthinorum congregati ſunt "vt ſacrificarēt 23
ſacrificium magnum Dagón deo ſuo,"& vt lætarentur : & dixe-
runt,Tradidit nobis deus noſter iu manum noſtrā ʋSimʋſón ini
micum noſtrum.

Dagoni idolo tribuunt Gazitæ,quòd captus ſit Samſon.

Quúmque vidiſſent eum populus, laudauerunt deū ſuum:dice 24
bant enim,Tradidit deus noſter in manus noſtras inimicum no-
ſtrum,& eum qui deuaſtabat terram noſtram,quíque "multiplica-
uit occiſos noſtros.

Illudūt Samſon Philiſthiim.

Fuit autem, quum exhilaratū eſſet cor eorum,dixerunt, Voca- 25
te ʋSimʋſón, "& ludat *coram* nobis. Vocauerunt ergo ʋSimʋſón,
de domo vinctorum,& luſit ante eos: collocauerúntque eum in
ter columnas.
Et ait ʋSimʋſón ad puerū qui "tenebat manum eius, "Duc me, 26
& fac palpare me columnas ſuper quas domus "firmatur, vt inni-
tar eis.
Porrò domus ipſa plena erat virorum & mulierum,ibíque erāt 27
omnes ſatrapæ Peliʋſthim , & ſuper tectū, circiter tria millia vi-
rorum & mulierum,qui ſpectabant "dum luderet ʋSimʋſón.

Orat Samſon reddi ſibi fortitudinem.

Clamauit autem ʋSimʋſón ad Iehouā,& ait,Domine Iehouáh 28
memento mei obſecro,"& fortifica me obſecro,tātùm vice hac ô
Deus,& ſumā vltionē vnā è duobus oculis meis de Peliʋſthinis.
"Complexus itaq; eſt ʋSimʋſón ambas columnas "medias,qui- 29
bus domus ipſa "nitebatur, & innixus eſt illis : vna erat à dextera
eius,& altera à ſiniſtra eius.

Moritur cum principibus Philiſthinorum & reliqua multitudine.

Simúlque dixit ʋSimʋſón , Moriatur anima mea cum Peli- 30
ʋſthæis , & inclinauit ſe "fortiter, cecidítque domus ſuper ſatra-
pas, ſupérque vniuerſum populū qui erat in ea: fuerúntque mor-
tui quos interfecit quum moreretur ipſe *plures*, quàm quos mori
fecit dum viueret ipſe.
Deſcenderūt autem fratres eius, & tota domus patris eius,tu- 31

aſſumpta pecunia quā promiſerant.

19 At illa dormire eum fecit ſuper genua ſua,& ī ſinu ſuo reclinare caput: vocauitque tonſorem,& raſit ſeptem crines eius, & cœpit abigere eum, & à ſe repellere:ſtatim enim ab eo fortitudo diſceſſit:

10 Dixitque, Philiſthiim ſuper te Samſon. Qui de ſomno conſurgens, dixit in animo ſuo, Egrediar ſicut antè feci,& me excutiam:Neſciens quòd receſſiſſet ab eo Dominus.

21 Quem quū apprehendiſſent Philiſthiim , ſtatim eruerunt oculos eius, Et duxerūt Gazam vinctum catenis, & clauſum in carcere molere fecerūt.

22 Iámque capilli ei⁹ renaſci cœperāt:

23 Et principes Philiſthinorum cōuenerunt in vnum, vt immolarent hoſtias magnificas Dagon deo ſuo , & epularentur, dicentes, Tradidit deus noſter inimicum noſtrum Samſon in manus noſtras.

F

24 Quod etiam populus videns , laudabat deum ſuū , eadémque dicebat, Tradidit Deus noſter aduerſariū noſtrū in manus noſtras, qui deleuit terram noſtram,& occidit plurimos.

25 Lætantéſque per cōuiuia, ſumptis iam epulis,præceperunt vt vocaretur Samſon,& ante eos luderet: qui adductus de carcere,ludebat ante eos,fecerúntque eū ſtare inter duas colūnas.

26 Qui dixit puero regēti greſſus ſuos, Dimitte me,vt tangā columnas quibus omnis imminet domus, & reclíner ſuper eas,& paululum requieſcā.

27 Domus autem erat plena virorum ac mulierum,& erāt ibi omnes principes Philiſthinorum , ac de tecto & ſolario circiter tria millia vtriuſque ſexus ſpectantes ludentem Samſon.

G

28 At ille inuocato Domino ait, Domine Deus memento mei , & redde mihi nunc fortitudinē priſtinā Deus meus,vt vlciſcar me de hoſtib⁹ meis, & pro amiſſione duorum luminum vnam vltionem recipiam.

19 Et apprehendens ambas colūnas, quibus innitebatur domus, alterámque earum dextera , & alteram leua tenens,

30 Ait,Moriatur anima mea cum Philiſthiim. Concuſſiſque fortiter colūnis,cecidit domus ſuper omnes principes & cæteram multitudinem quæ ibi erat : multóque plures interfecit moriens,quàm antè viuus occiderat.

31 Deſcendentes autem fratres eius, & vniuerſa cognatio tulerūt corpus

Argentum הכסף quod ſcilicet promiſerant ipſi Dalilæ. 19 Et dormire fecit eum ותישנהו id eſt dedit operam vt corriperetur ſomno. Virum, לאיש tonſorem intelligit. Cincinnos מחלפות quibus ſcilicet conſtabat tota eius cæſaries.erat enim diſtincta in ſeptem cincinnos ſiue cirros oblongos & contortos. 20 Super te עליך Vide ſuprà verſu 8. Sicut ſemel & iterum, כפעם בפעם Ad verbum,ſecundum vicem in vice.i.vt aliàs,hac quoque vice.q.d.vt aliàs feci,ita nunc. Et excutiam me. ואנער ſub.de manibus eorum.i.elabar. Receſſiſſet à ſe. סר מעליו: .i.ſe iam deſtitutum eſſe virtute illa quam habebat à Deo.
21 Et deſcendere fecerunt eum ויורידו אותו .i.deduxerunt eum. Compedibus, בנחושתים ſub.ferreis.Chaldæus paraph.catenis ferreis. Et molebat ויהי טוחן Ad verbum,& factus eſt molens.i.vt moleret. In domo vinctorū. בבית האסירים: Sic Hebræi vocant carcerem.
22 Germinare poſteaquam,&c. לצמח כאשר גולח: renaſci vt raſus fuerat.i.vt erat quando raſus fuit.
23 Vt ſacrificarent,&c. לזבח זבח־גדול vt celebrarent ſacrificium magnum. vel,vt ſacrificarent hoſtias magnificas. Et vt lætarentur: ולשמחה & vt epularentur. 24 Multiplicauit occiſos noſtros. הרבה את־חללינו: Hebraiſmus,qui plurimos ex nobis occidit.
25 Et ludat *coram* nobis. וישחק לנו vt ludat coram nobis.vel,vt riſum nobis faciat. Gallicè *afin que nous en prenions noſtre paſſetemps.*
26 Tenebat manum e. המחזיק בידו .i.qui manu deducebat eum. Duc me,&c. הניחה אותי וגו׳ Dimitte me,[vel,ſtatue me]& admoue me columnis.i.accedere me facias ad columnas. Firmatur, נכון ſuſtentatur.innititur. 27 Dum luderet בשחוק ludentem Simſonē.
28 Et fortifica me חזקני & corrobora me.q.d.reſtitue me in robur priſtinum. 29 Complexus itaque eſt וילפת Apprehendit itaque. Medias, התוך .i.quæ erant in medio domus. Nitebatur, נכון imminebat.i.quibus domus ipſa tota fulciebatur.
30 Fortiter, בכח cum virtute.i.vt fortius impelleret.q.d.magno impetu impulit.

eius, & sepelierunt inter Saraa & Esthaol in sepulchro patris sui Manue: iudicauitque Israel viginti annis.

Cap. XVII.

1 FVitque eo tempore vir quidā de monte Ephráim nomine Michas:
2 Qui dixit matri suæ, Mille & centū argenteos quos separaueras tibi, & super quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo, & apud me sūt. Cui illa respōdit, Benedictus filius meus Domino.

3 Reddidit ergo eos matri suæ, quæ dixerat ei, Consecraui, & voui hoc argentum Domino, vt de manu mea suscipiat filius meus, & faciat sculptile atque cōflatile: & nūc trado illud tibi. B

4 Reddidit igitur eos matri suæ: quæ tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, vt faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ.

5 Qui ædiculā quoque in ea Deo separauit, & fecit ephod & theraphim, id est vestem sacerdotalem & idola: impleuitque vnius filiorum suorum
C 6 manum, & factus in est ei sacerdos.
In diebus illis non erat Rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectū videbatur, hoc faciebat.
7 Fuit quoque alter adolescēs de Bethléhem Iuda ex cognatione eius: erátque ipse Leuites, & habitabat ibi,
8 Egressúsque de ciuitate Beth-léhem peregrinari voluit vbicunque sibi cōmodum reperisset: quúmque venisset in montem Ephráim iter faciens, & declinasset parūper in domū Michæ:
D 9 Interrogatus est ab eo vnde venisset. Qui respondit, Leuita sū de Bethléhem Iuda, & vado vt habitem vbi potuero, & vtile mihi esse pspexero.

10 Dixitque Michas, Mane apud me, & esto mihi parens ac sacerdos: dabóque tibi per annos singulos decē argenteos ac vestem duplicē, & quæ ad victum sunt necessaria.

11 Acquieuit, & mansit apud hominem, fuitque illi quasi vnus de filiis.

12 Impleuitque Michas manum eius, & habuit puerum sacerdotē apud se,

13 Nunc scio, dicens, quòd benefaciet mihi Dominus habenti Leuitici generis sacerdotem.

---

lerúntque eum, & ascenderūt, sepelierúntque eum inter ʢSoryáh & ℵEʊ́sthaól in sepulchro Manóaнh patris sui: ipse autē ʹiudicauit Iʊ́sraℵelem viginti annis.

Cap. XVII.

FVit autē vir *quidā* de mōte ℵEphráim, cuius nomē Micháiehu.
Dixítque matri suæ, Mille & centum ʹargentei qui ablati fuerunt tibi, ʹpropter quos maledixisti, me audiēte, ecce argentū *illud* ʹapud me est, ego ʹaccepi illud. Et dixit mater eius, ʹBenedictus fili mi à Iehouáh.
Reddidit itaque mille & centum argenteos matri suæ: dixítque mater eius, ʹSanctificando sanctificaueram argentum illud Iehouæ ʹde manu mea filio meo ad faciendum sculptile & conflatile: quapropter nunc ʹreddam illud tibi.
Qui reddidit argentum matri suæ: tulítque mater eius ducētos argenteos, quos dedit ʹargentario, & fecit ex eis sculptile & cōflatile, & fuit in domo Micháiehu.
Viro autem Micháh ʹerat domus Dei, fecítque ʹℵephód ʹ& theraphim, ʹ& consecrauit manum vnius è filiis suis, & fuit ei sacerdos.
In diebus illis non erat Rex in Iʊ́sraℵél, quisque ʹquod rectum erat in oculis suis, faciebat.
Fuit autē puer de Beth-léнhem Iehudáh, ʹde familia Iehudáh, qui erat Leuita, ʹperegrinabatúrque ibi.
Abiit autem vir ille de ciuitate, de Beth-léнhē Iehudáh, ʹad peregrinandum vbicunque inuenisset: venítque in montē ℵEphráim vsque ad domum Micháh, ʹad faciendum iter suum.
Dixítque ei Michah, Vndenam venis? Respondit ei Leuita, Ego *uenio* de Beth-léнhem Iehudáh, & ego pergo ʹad peregrinandum vbicunque inuenero.
Dixítque ei Micháh, Mane apud me, & esto mihi pro patre & pro sacerdote: ego verò dabo tibi decem argenteos ʹannuatim, ʹatque ordinē vestimētorum, & victum tuū. ʹEt perrexit Leuita.
ʹPlacuítque Leuitæ manere cū viro: fuítque ei adolescens ille tanquam vnus ex filiis suis.
ʹEt consecrauit Micháh manum Leuitæ, fuítque ei adolescens ille pro sacerdote: ʹitaque habitauit in domo Micháh.
Dixit autem Micháh, Nunc scio ʹquòd benefaciet mihi Iehouáh, quòd sit mihi Leuita pro sacerdote.

Michæ mater eo rat sibi facienda idola duo: alterū sculptile, alterū conflatile.

Adolescentem Bethlehemitam sumit sibi Michas in sacerdotem.

---

31 Iudicauit שפט iudicauerat.

IN CAPVT XVII.

2 Argentei הכסף sub. sicli. ita & Chaldæus paraph. Quidam Hebræorum dicit hoc accidisse mortuo Samsone, dum interregnum esset. Alii, tempore Othonielis. Propter quos maledixisti, me aud. ואתי אלית וגם אמרת באזני Ad verbū, & tu maledixisti, & dixisti in auribus meis. Hebraismus, propter quos dira imprecata es, me audiente. Apud me est, אתי .i. surripui, siue sustuli. Accepi illud. לקחתיו sustuli illud. surripui. Benedictus ברוך sub. sis. vel es. i. benedicat tibi Dominus. q.d. sis fœlix & beatus, & prosperè tibi eueniant omnia à Deo.
3 Sanctificando sanctificaueram הקדש הקדשתי Consecrando consecraueram. i. iandudum consecraueram. De manu mea filio meo ad fac. מידי לבני לעשות Hebraismus, & decreueram tradere tibi vt curares faciendū sculptile. Reddā illud אשיבנו sub. iuxta votum meū.
4 Argentario, לצורף Ad verbum, conflatori. 5 Erat לו Ad verbum, ei. i. habebat ædiculam sacratam diis. Iste Micha partim veri Dei cultor erat, partim idolorū. ℵEphod אפוד Hoc nomine intelligit omnes vestes sacerdotales. Et theraphim ותרפים .i. simulachra & imagines habentes figuram humanam. Vide Osee 3.b.4. Dicunt illos fecisse simulachra illa in honorem Dei, prætextu quodam religionis ac superstitionis ductos. quod Deus zelotes abominabatur. Et consecrauit וימלא Ad verbum, & impleuit. Implere manum alicuius, est introducere aliquem in possessionē alicuius rei. q.d. consecrauit vnum ex filiis suis, offerendo sacrificia opera illius. hoc est constituit sacerdotem. Seipsum declarat quū mox dicit, Et fuit ei sacerdos. 6 Quod rectum erat in oculis s. הישר בעיניו Hebraismus, quod bonū illis videbatur.
7 De familia Iehudáh, ממשפחת יהודה Istud ad Beth-lehem referendum, & ad maiorem expressionem positum est. q.d. nempe ea Beth-lehem quæ in tribu Iuda sita erat. Peregrinabatúrque ibi. והוא גר שם: peregrinatúsque fuerat ibi. i. qui quū Leuita esset, habitauerat tanquam peregrinus ibi. 8 Ad peregrinandum, &c. לגור וגו׳ .i. vt habitaret tanquam peregrinus vbicunque inueniret sedem siue habitationem sibi commodam & vtilem. Vel vt alii, vbicunque inuenisset victum. Ad faciendum iter s. לעשות דרכו: .i. vt illac transiret. hoc est, cœpit iter facere iuxta domum Michæ. 9 Ad peregrinandum, &c. לגור באשר אמצא: Vt præcedenti versu. Gallicè, *a mes aduentures.*
10 Annuatim, לימים Ad verbum, ad dies. i. in singulos annos. Atque ordinē vestim. וערך בגדים par vestimentorum, vt exponit Chaldæus paraph. i. duas, siue binas vestes, æstiuam scilicet & hybernam. Et perrexit וילך .i. sequutus est illum.
11 Placuítque Leuitæ ויואל הלוי Acquieuitque Leuita. Declarat quod in fine præcedentis versus dixerat, Et perrexit.
12 Et consecrauit וימלא Ad verbum, Et impleuit. vt suprà versu quinto. Itaque habitauit ויהי Ad verbum, & fuit.
13 Quòd benefaciet, &c. כי ייטיב וגו .i. nunc scio me fore beatum apud Dominum, quòd habeam sacerdotem Leuitici generis.

Cap. XVIII.

Trib' Dan quærit sibi possessionem ampliorem.

1 IN diebus illis'non erat Rex in Iɯsraℵél, & in diebus illis tri-
bus Danitica quærebat sibi'hæreditatem ad habitandum:'nō
enim ceciderat ei *sors* vsque ad diem ipsum in medio tribuum Iɯs
raℵél,in hæreditatem.
2 Miserunt ergo filii Dan de familia sua quinqueviros de finibus
suis viros'fortes de χSoryáh & de ℵEɯsthaℵól,vt explorarēt terrā,
'& diligenter inspicerent eam:dixerúntque illis,Ite,explorate ter

Ingrediūtur exploratores in domum Michæ.

ram. Qui quum venissent in montē ℵEphráim vsque ad domum
Micháh,pernoctauerunt ibi.
3 Quumautem essent iuxta domum Micháh,agnouerunt vocē a-
dolescentis Leuitæ:& declinauerūt illuc,dixerúntque ei,Quis ad
duxit te huc?& quid tu facis hîc?& quid tibi *negotii* hîc?
4 Respōdit eis,'Talia & talia fecit mihi Micháh:mercedéque cō
duxit me,'vt essem illi pro sacerdote.
5 Dixerúntque ei,Consule obsecro Deum,vt sciamus'an secun-
det viam nostram per quam ambulamus.
6 Et respondit illis sacerdos,Ite in pace:'coram Iehoua est via ve
stra per quam'ambulatis.

Veniunt Lais.

7 Itaque abierunt quinque viri illi, &venerūt in Laiɯs,viderúnt
que populum qui erat'in ea,habitantem'confidenter, iuxta con-
suetudinem χSidoniorum,'quiescentem'& cōfidentem'& *quòd* nō
esset qui pudore suffunderet *eos in* aliquo in terra, *nec* qui hæredita
te acciperet regnum, & *quòd* distarent à χSidoniis,nec cōmercium
haberent cum quoquam.

Reuersi fratribus narrāt quid egissent.

8 Reuersis autem ad fratres suos in χSoryáh & ℵEɯsthaℵól, dixe-
runt fratres eorum,'Quid vos?
9 Et dixerunt,'Surgite,'& ascendamus ad eos:'vidimus enim ter-
rā,& ecce bona valde:& vos'siletis?'ne sitis pigri ad proficiscendū,
vt ingrediamini ad possidendum terram:
10 (Quando intrabitis,intrabitis ad populum confidentem, præ-
terea 'lata locis est) quia tradidit eam Deus in manum vestram,
locum in quo non est penuria vllius rei quæ *nascatur* in terra.

Proficiscuntur sexcenti de cognatione Dan in Lais.

11 Profecti sunt itaque inde de familia Danitica, de χSoryáh &
ℵEɯsthaℵól sexcenti viri accincti instrumentis bellicis.
12 Et ascenderunt,castrametatíque sunt in Ciriáth-ieyarím in Ie-
hudáh. idcirco vocauerunt locum ipsum'Manhanéh Dan, vsque
ad diem hanc:ecce est post Ciriáth ieyarím.
13 Et illinc transeuntes in montē Ephráim,venerunt vsque ad do
mum Micháh.
14 Loquutíque sunt quinque viri qui perrexerant ad explorādum

Cap. XVIII.

1 IN diebusillis nō erat Rex in Israel, & tribus Dan quærebat possessionem sibi, vt habitaret in ea: vsque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat.

2 Miserunt ergo filii Dan, stirpis & familiæ suæ quinque viros fortissimos de Saraa & Esthaol, vt explorarent terram, & & diligenter inspicerēt: dixerúntque eis, Ite, & considerate terram. Qui quū pergentes venissent in montem Ephraim, & intrassent domū Michæ, requieuerunt ibi:

3 Et agnoscentes vocem adolescētis Leuitæ, vtentésque illius diuersorio, dixerūt ad eum, Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti? B

4 Qui respondit eis, Hæc & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede cōduxit vt sim ei sacerdos.

5 Rogauerunt autem eum vt consuleret Deum, & scire possent an prospero itinere pergerent, & res haberet effectum.

6 Qui respondit eis, Ite cū pace, Dominus respicit viam vestram & iter quo pergitis.

7 Euntes igitur quinque viri venerūt Lais: viderúntque populū habitantē in ea absque vllo timore, iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietum, nullo ei penitus resistente, magnarúmque opum, & procul à Sidone atque à cunctis hominibus separatum. C

8 Reuersíque ad fratres suos in Saraa & Esthaol, & quid egissent sciscitantibus,

9 Responderunt, Surgite, & ascendamus ad eos: vidimus enim terrā valde opulentam & huberem, nolite negligere, nolite cessare: eamus, & possideamus eam, nullus erit labor.

10 Intrabimus ad securos, in regionē latissimam, tradétque nobis Deus locum in quo nullius rei est penuria, eorum quæ gignuntur in terra.

11 Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est de Sara & Esthaol, sexcenti viri accincti armis bellicis:

12 Ascendentésque manserunt in Cariath-iarim Iudæ: qui locus ex eo tēpore Castrorum-Dan nomē accepit: & est post tergum Cariath-iarim.

13 Et inde transierunt in montem Ephraim: quūmque venissent ad domū Michæ, D

14 Dixerunt quinque viri, qui prius missi fuerant ad considerandam ter-

IN CAPVT XVIII.

1 Non erat Rex אין מלך .i.tempore illo erat velut interregnū in Israele:nullus erat Iudex,aut Magistratus legitimus in Israele. Hæreditatem ad habitandum: נחלה לשבת possessionem[.i.sedes]vbi habitaret. Non enim ceciderat,&c. כי לא־נפלה וגו׳ .i.nondum sorte assignata fuerat illi inter cæteras tribus tota hæreditas sortis suæ in hæreditate sibi distributa.

2 Fortes בני־חיל Ad verbum,filios virtutis.i.bellicosos & strenuos. Et diligenter inspicerent eam: ולחקרה & scrutarentur eam.vel, considerarent. 4 Talia & talia כזה וכזה Sic & sic. Vt essem ואהי Ad verbum,& fui.

5 An secundet viam nostrā התצליח דרכנו an prosperabitur via nostra i.an futura sit prospera,fœlix, & fausta peregrinatio nostra quam suscepimus. 6 Coram Iehoua est via,&c. נוכח יהוה דרככם Hebraismus,Deus aspicit,hoc est fauet peregrinationi vestræ. Ambulatis. תלכו Fut.Heb.pro Præs. 7 In ea, בקרבה Ad verbum,in medio eius. Confidenter, לבטח in confidentia.i.sine timore vllo.

Quiescentem שוקט pro otioso positum. Et confidentem, ובוטח & securum.nihil timentem. Et *quòd* non esset qui pud.suff.&c. ואין־מכלים דבר בארץ יורש עצר Hebraismus,nullos habebant hostes,aut nulla erat discordia , neque etiam erat qui occuparet regnum,aut qui regni esset hæres.Subauditur negatio præcedens. 8 Quid vos? מה אתם: sub.dicitis?q.d. Quid noui?quid boni affertis?

9 Surgite, קומה Verbum positum vice aduerbii hortantis,agite. Aut est sing.pro plur.aut est infinitiuus pro futuro. Et ascendamus ונעלה Sing.Heb.pro plur. Vidimus ראינו .i.considerauimus. Siletis? מחשים .i.cessatis?hoc est,segnes & tardi estis ad expugnādam eam? Ne sitis pigri אל־תעצלו .i.nolite cunctari vt eatis & intretis,ac possideatis eam regionem.

10 Lata locis est רחבת ידים .i.latissima est & amplissima. 11 Manhanéh Dan, מחנה־דן .i.Castra Dan.

ram Lais, cæteris fratribus suis, Nostis quòd in domibus istis sit ephod, & theraphim, & sculptile atque cōflatile: videte quid vobis placeat.

15 Et quū paulum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ qui erat in domo Michæ: salutauerūtque eum verbis pacificis.

16 Sexcenti autem viri ita vt erant armati, stabant ante ostium.

17 At illi qui ingressi fuerant domum iuuenis, sculptile & ephod & theraphim, atque conflatile tollere nitebātur: & sacerdos stabat ante ostiū, sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus.

E 18 Tulerunt igitur qui intrauerāt, sculptile, ephod, & idola, atque conflatile, quib⁹ dixit sacerdos, Quid facitis?

19 Cui responderunt, Tace, & pone digitum super os tuum: venique nobiscum vt habeamus te patrem ac sacerdotem. quid tibi melius est, vt sis sacerdos in domo vnius viri, an in vna tribu & familia in Israel?

20 Quod quū audisset, acquieuit sermonibus eorū, & tulit ephod & idola ac sculptile, & profectus est cum eis.

21 Qui quū pergerent, & ante se ire fecissent paruulos ac iumenta, & omne quod erat pretiosum,

22 Iamque à domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes sequuti sunt,

F 23 Et post tergum clamare cœperūt. Qui quum respexisset, dixerūt ad Micham, Quid tibi vis? cur clamas?

24 Qui respōdit, Deos meos quos mihi feci, tulistis, & sacerdotem, & omnia quæ habeo: & dicitis, Quid tibi est?

25 Dixerúntque ei filii Dan, Caue ne vltrà loquaris ad nos, & veniāt ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.

26 Et sic cœpto itinere perrexerūt: videns autem Michas quòd fortiores se essēt, reuersus est in domum suam.

27 Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, & quæ suprà diximus, venerúntque in Lais ad populū quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladii: vrbémque incendio tradiderunt.

G 28 Nullo penitus ferente præsidium, eo quòd procul habitarent à Sidone, & cum nullo hominū haberent quicquam societatis ac negotii. Erat autē ciuitas sita in regione Rohob: quam rursum extruētes, habitauerūt in ea,

29 Vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulū patris sui quē genuerat Israel: quæ prius Lais dicebatur.

30 Posuerúntque sibi sculptile, & Ionathan filium Gersom filii Moysi, ac filios eius sacerdotes in tribu Dan, vs-

terram Láiשs: dixerúntque fratribus suis, Annon nostis quòd est
in ædibus istis אephód, & theraphim, & sculptile, & cōflatile? nūc
igitur 'scitote quid faciatis.
15 Et declinauerunt illuc, venerúntque domum adolescentis Le-
uitæ, *qui erat in* domo Micháh, '& salutauerunt eum pacificé.
16 Sexcenti autem viri accincti 'armis bellicis suis consistebant ad
ostium portæ, qui erant de filiis Dan.
17 Et ascendētes quinque viri qui iuerant ad explorandum terrā,
ingressi illuc, tulerunt sculptile, & אephód, & theraphim, & cōfla-
tile: (sacerdos autem stabat ad ostium portæ, cum sexcentis vi-
ris accinctis armis bellicis)
18 Isti inquam ingressi domum Micháh, tulerūt sculptile, אephód
& theraphim, & conflatile, dixítque ad eos sacerdos, Quid 'facitis?
19 Qui responderūt, Tace, pone manum tuam super os tuum, & ve-
ni nobiscum, & esto nobis pro patre, & sacerdote. vtrum melius
est, te esse sacerdotem domus viri vnius, an te esse sacerdotem tri-
bus & familiæ in Iשsraאél?
20 Et lætatum est cor sacerdotis, tulítque אephód, & theraphim,
& sculptile, & ingressus est medium populi.
21 Et conuersi abierunt, posuerúntque paruulos, & iumenta, & pre
tiosa ante se.
22 Quum autem procul essent à domo Micháh, 'viri qui erant in
domibus quæ erant iuxta domum Micháh, congregati sunt, 'per-
sequutíque sunt filios Dan:
23 Ac clamauerunt ad filios Dan: qui vertentes 'facies suas, dixe-
runt ad Micháh, 'Quid tibi, quòd congregatus es?
24 Respōdit, Deos meos quos feci, 'tulistis, & sacerdotem, & abi-
istis: & quid mihi vltrà? '& cur hoc dicitis mihi, Quid tibi?
25 Cui responderunt filii Dan, 'Ne audire facias vocem tuam no-
biscum, ne fortè irruāt in vos viri 'amari animo, '& perdas ani mā
tuam & animam domus tuæ.
26 'Et pergebant viri Dan in viā suam: vidēs autem Micháh quòd
fortiores se essent, conuersus est, ac rediit domum suam.
27 Ipsi ergo acceperunt quod fecerat Micháh, & sacerdotem quē
habebat, venerúntque ad Láiשs, ad populum quiescentē, '& cōfi-
dentē, percusserúntque eos acie gladii, ac vrbē succenderunt igni.
28 'Et non *fuit* liberator, quia 'longinqua erat à צSidón, nec cōmer-
cium erat eis cum *quouis* homine: ea autē *sita* erat in valle 'quæ erat
ipsi Beth-reחhób: instaurauerūt autem vrbem, & manserunt in ea.
29 Vocauerúntq; nomē vrbis Dan de nomine Dan patris sui, qui
natus fuerat ipsi Iשsraאél: & quidem Láiשs nomē erat vrbi prius.
30 Erexerunt autem sibi filii Dan sculptile: Iehonathán autem fi-
lius Gerשsóm 'filii Menaשsséh, ipse & filii eius fuerunt sacerdotes

Auferunt idola Michæ, & sacerdotem eius.

Lais incendunt quā rursum extruentes, habitāt in ea.

14 Scitote quid fac. דעו מה תעשו: videte[aut, decernite]quid facturi sitis. 15 Et salutauerunt eum pac. וישאלו לו לשלום: .i.precati sunt illi salutem. 16 Armis bellicis suis כלי מלחמתם Ad verbum, vasis belli suis. 18 Facitis? עושים: facere vultis? 22 Viri qui erant, &c. והאנשים אשר וגו' Periphrasis vicinorum. q.d. vicini Michæ congregati sunt. Persequutique sunt וידביקו Assequutique sunt. persequendo scilicet. 23 Quid tibi, quòd, &c. מה לך כי נזעקת: .i. quid habes, quòd congregasti tot homines tecum? 24 Tulistis, &c. לקחתם את הכוהן ותלכו abducitis, vnà cum sacerdote, & abitis. Et cur hoc, &c. ומה זה וגו' q.d. habeo iustam expostulandi occasionem. 25 Ne audire facias, &c. אל תשמע קולך עמנו Ne attollas vocem tuam nobiscum. i. nobis audientibus. q.d. Tace si sapis. Amari animo, מרי נפש .i. animo concitati. hoc est, iracundi, biliosi, prompti ad iram, & qui facilè irascuntur. Et perdas ואספתה Ad verbum, colligas. vel, recolligas. q.d. Ne sis author vt Deus reuocet ac recipiat ad se animam tuam & domesticorum tuorum.
26 Et pergebant וילכו Et perrexerunt. i. Et sic cœpto itinere perrexerunt, vel pergebant.
27 Et confidentem, ובוטח & securum. i. nihil tale timentem. 28 Et non *fuit* liberator, ואין מציל Ac nullus fuit qui eriperet. Longinqua erat רחוקה remota erat. Quæ erat ipsi Beth-r. אשר לבית רחוב quæ *erat in regione* Beth-reחhób.
30 Filii Menaשsséh, בן מנשה Imitatione quidē Gersom fuit filius Menasse, non natura: nam etiam cultor idolorum fuit vt Menasse. iste autem Gersom fuit filius Mosis, cuius Mosis honori vt consuleretur, Hebræi dicunt dictioni משה superpositum fuisse נ, sic מנשה, vt Gersom iste diceretur filius Menasse potius (imitatione quidem, vt dictum est) quàm filius Mosis, atque ita מנשה legeretur, non משה.

tribui Danitæ vsque ad diem captiuitatis terræ.
31 Erexerunt inquã sibi sculptile ipsius Micháh quod fecerat, cun-
ctis diebus quibus fuit domus Dei in Silóh. Cap. XIX.

Vxor cuiusdã Leuitæ, reuertitur in domum patris.

1 FVit prætereа diebus illis quibus Rex non erat in Iusraél, vir
quidam Leuita vt peregrinus habitans in lateribus montis
Ephráim, accepit sibi vxorem concubinam de Beth-léhem
Iehudáh,
2 Fornicata est autem apud eum concubina illa, & recessit ab eo
ad domum patris sui in Beth-léhem Iehudáh: fuitque ibi dies *ali
quot, nempe* quatuor menses.
3 Surgẽs autem vir eius, perrexit post eam, vt loqueretur ad cor
eius, ad reducendam eam: habens secum puerum suum, & par asi-
norum: ea verò introduxit eum in domum patris sui: quem quũ
vidisset pater puellæ, lætatus est in occursum eius.
4 Et ãplexatus est eũ socer eius pater puellæ, mansítque cũ eo tri
bus diebus: comederúntque ac biberunt, pernoctauerúntque illic.
5 Fuit verò die quarta quum summo mane surrexissent, surrexit
& ille vt abiret. Tum dixit pater puellæ ad generum suum, Fulci
cor tuum buccella panis, & postea abibitis.
6 Sederunt ergo, ac comederunt ambo pariter, & biberũt: postea
dixit pater puellæ ad virum, Acquiesce quæso vt pernoctes, & iu-
cundetur cor tuum.
7 Quum verò surrexisset vir ille vt pergeret, compulit eum so-
cer eius: reuersus itaque est, & pernoctauit ibi.
8 Surrexit postea summo mane die quinta, vt pergeret: & dixit
pater puellæ, Fulci quæso cor tuum. Tardauerũt itaque eum, do
nec inclinaretur dies, comederúntque ambo.
9 Tandem surrexit vir ille vt abiret ipse & cõcubina eius & puer
eius: tum dixit ei socer eius pater puellæ, En iam remissior facta
est dies vt occidat, *propterea* pernoctate quæso, ecce mansio *est* diei:
pernocta *ergo* hîc, & iucundetur cor tuum, & summo mane surge-
tis cras in viam vestram, pergésque in tabernaculum tuum.

Reducit eam maritus. Iebus quæ & Ierusalem.

10 Noluit autẽ ille pernoctare, sed surgens abiit, venítque e regio-
ne Iebúos (ipsa est Ierusalaim) & cum eo par asinorum onusto-
rum, & concubina eius,
11 Quum autem essent iuxta Iebúos, dies descenderat valde: di-
xitque puer domino suo, Veni obsecro, diuertamus ad vrbem Ie-
buosæorum hanc, vt pernoctemus in ea.

que ad diem captiuitatis suæ.
31 Mãsitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo. in diebus illis non erat Rex in Israel. Cap. XIX.
1 FVit quidam vir Leuites, habitans in latere montis Ephráim, qui accepit vxorem de Beth-léhem Iuda:
2 Quæ reliquit eum, & reuersa est in domum patris sui in Beth-léhem, mãsitque apud eum quatuor mensibus.
3 Sequutúsque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & secum reducere, habens in comitatu puerum & duos asinos: quæ suscepit eum, & introduxit in domum patris sui. Quod quum audisset socer eius, eúmque vidisset, occurrit ei lætus,
4 Et amplexatus est hominem: mansitque gener in domo soceri tribus diebus, comedens cum eo & bibens familiariter.
5 Die autem quarto de nocte consurgens, proficisci voluit: quẽ tenuit socer, & ait ad eum, Gusta prius pusillũ panis, & conforta stomachum, & sic proficisceris.
6 Sederúntque simul, ac comederunt & biberunt: dixitque pater puellæ ad generum suũ, Quæso te vt hodie hic maneas, paritérque lætemur.
7 At ille cõsurgens, cœpit velle proficisci: & nihilominus obnixè eum socer tenuit, & apud se fecit manere.
8 Mane autem facto, parabat Leuites iter: cui socer rursum, Obsecro, inquit, vt paululum cibi capias, & assumptis virib⁹, donec increscat dies, postea proficiscaris. Comederunt ergo simul.
9 Surrexitque adolescẽs, vt pergeret cum vxore sua & puero: cui rursum loquutus est socer, Considera quòd dies ad occasum decliuior sit, & propinquat ad vesperũ: mane apud me etiam hodie, & duc lætũ diem, & cras proficisceris vt vadas in domũ tuã.
10 Noluit gener acquiescere sermonibus eius: sed statim surrexit, & venit contra Iebus, quæ altero nomine vocatur Ierusalem, ducens secum duos asinos onustos, & concubinam.
11 Iámque aderãt iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad Dominum suum, Veni, obsecro, declinemus ad vrbem Iebusæorum & maneamus in ea.

B

C

Captiuitatis terræ. גלות הארץ: .i. quo abducta fuit captiua terra. hoc est, quo abducti fuerunt captiui qui habitabant in Terra sancta. hoc intelligitur de captiuitate quando Arca fuit capta tempore Eli, quo tempore multi ex filiis Israel abducti fuerunt captiui: quod ex sequenti versu cognoscitur. Hoc idolum Samuel deiecit. 31 Erexerunt inquam וישימו Ad verbum, Et posuerunt. Cunctis diebus, &c. כל־ימי היות וגו' .i. quandiu Arca Dei mansit in Silo.

IN CAPVT XIX.

1 Quibus Rex non, &c. ומלך אין בישראל Vide primum versum capitis præcedentis. In lateribus בירכתי .i. in vno laterum.
2 Fornicata est autem apud eum ותזנה אליו Fornicata est autem in conspectu eius. Alii, contra eum. Alii, apud ipsum. i. quum apud illum maneret. Chaldæus paraph. Quæ quum spreuisset illum, recepit sese in domum, &c. Et recessit ab eo ad do. pat. s. ותלך מאתו אל בית אביה & recepit sese, eo relicto, in domum patris sui. quum scilicet id innotuisset. Dies ימים Quidam exponunt, annum vnum.
3 Perrexit post eam, וילך אחריה sequutus est eam. Vt loqueretur ad cor e. לדבר על לבה Hebraismus, vt blandiretur illi. vel, vt reconciliaretur illi. Lætatus est in occ. eius. וישמח לקראתו: Hebraismus, occurrit illi lætus.
4 Et amplexatus est eum ויחזק בו Ad verbum, Et apprehendit eum. 5 Fulci cor tuum buc. pa. סעד לבך פת לחם Robora | Cõforta | stomachum tuũ pusillo cibo. 6 Acquiesce quæso, &c. הואל נא ולין וגו' Ad verbum, velis nunc, & pernocta, & exhilaretur cor tuũ. i. placeat tibi pernoctare, vt lætetur cor tuum. q. d. mane quæso adhuc hodie vt læteris nobiscum. 7 Quum verò surrexisset, &c. ויקם האיש ללכת .i. Quum autem ille vellet se committere itineri, obnixè precatus est eum socer eius. hoc est, magnis precibus illum retinuit.
8 Vt pergeret: ללכת vt committeret se itineri. Tardauerunt itaque ויתמהמהו Moram itaque fecerunt.
9 Remissior facta est רפה debilitata est. i. calor solis remissus est, ita vt dies propinqua sit vesperi. q. d iam dies ad occasum procliuior est. Mansio *est* diei: חנות היום .i. tempus est quo dies conuertet se ad hospitium. q. d. non procul abest occasus solis, aut propinquat dies ad vesperam, quo tempore solent homines diuertere ad hospitium. Occasum solis vocat mansionẽ: nam sol videtur diuertere ad hospitium quum occidit. Et iucundetur וייטב לבבך vt exhilaretur mens tua. In viam ve. לדרככם Nonnulla subaudienda, cuiusmodi, vt hinc abeatis ad capessendam viam vestram. In tabernaculum t. לאהלך: .i. ad vrbem tuam. 10 E regione Iebus עד נכח יבוס vsque *ad locum qui erat* e regione Iebus. 11 Descenderat רד declinauerat. Veni obsecro, לכה נא Age quæso.

11 Cui respondit dominus, Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo vsque Gabaa:

13 Et quũ illuc peruenero, manebim⁹ in ea: aut certè in vrbe Rama.

14 Transierunt ergo Iebus, & cœptũ carpebant iter, occubuitque eis sol iuxta Gabaa, quæ est in tribu Beiamin.

15 Diuerterúntque ad eã, vt manerẽt ibi: quò quum intrassent, sedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere voluit hospitio.

16 Et ecce apparuit homo senex, reuertẽs de agro & de opere suo vesperi, qui & ipse de mõte erat Ephráim, & peregrinus habitabat in Gabaa: homines autem regionis illius erant filii Iemini.

17 Eleuatísque oculis, vidit senex sedẽtem hominem cum sarcinulis suis in platea ciuitatis, & dixit ad eum, Vnde venis, & quò vadis?

18 Qui respõdit ei, Profecti sumus de Beth-léhem Iuda, & pergimus ad locum nostrum, qui est in latere mõtis Ephraim, vnde ieramus in Beth-léhẽ & nũc vadimus ad domum Domini, nullúsque sub tectum suum nos vult recipere.

E 19 Habentes paleas & fœnum in asinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancillæ tuæ vsus, & pueri qui mecum est, nulla re indigemus, nisi hospitio.

20 Cui respõdit senex, Pax tecum sit, ego præbebo omnia quæ necessaria sunt: tantùm quæso ne in platea maneas.

21 Introduxitque eum in domum suã, & pabulum asinis præbuit: ac postquã lauerunt pedes suos, recepit eos in conuiuium.

22 Illis epulãtib⁹, & post laborẽ itineris, cibo & potu reficiẽtibus corpora, venerũt viri ciuitatis illius filii belial, id est absq; iugo, & circundantes domum senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dominum domus, atq; dicẽtes, Educ virum qui ingressus est domum tuam, vt abutamur eo.

F 23 Egressúsque est ad eos senex, & ait, Nolite fratres, nolite facere malum hoc: quia ingressus est homo hospitium meum, & cessate ab hac stultitia.

24 Habeo filiã virginem, & hic homo habet cõcubinã, educã eas ad vos, vt humilietis eas, & vestrã libidinẽ compleatis: tãtùm obsecro ne scelus hoc cõtra naturam operemini in virum.

25 Nolebant acquiescere sermonibus illius: quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendã: qua quum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane.

26 At mulier recedẽtibus tenebris, venit ad ostiũ domus, vbi manebat dominus suus, & ibi corruit.

27 Mane facto, surrexit homo, & aperuit ostium, vt cœptam expleret viã,

11 Cui respondit dominus eius, Ne diuertamus ad *ullam* vrbem alie
nigenarum quæ non *est* de filiis Iisraél, sed transeamus vsque ad
Gibyáh.
13 Dixit præterea puero suo, Age accedamus ad alterum locorum
vt pernoctemus in Gibyáh, vel Ramáh.
14 Transeuntes igitur abierũt: & occubuit eis sol iuxta, Gibyáh, quæ
est Biniamín.
15 Diuerterunt itaque illuc, vt ingrederentur ad pernoctandum
in Gibyáh: & ingressus sedit in platea ciuitatis, nec fuit quisquam
"qui colligeret eos in domum ad pernoctandum.
16 Ecce autem vir *quidam* veniebat ab opere suo ex agro vesperi, qui
erat de monte אEphráim, "& peregrinabatur in Gibyáh: at viri loci
illius erant filii Iemini.
17 Quúmque leuasset oculos suos, vidit virum istum "deambulan
tem per plateam ciuitatis: dixítque vir ille senex, Quò vadis, & vn
de venis?
18 Cui respondit, Transimus nos de Beth-léhem Iehudáh "vsque
ad latera montis אEphráim vnde sum: "perrexi nanque vsque ad
Beth-léhem Iehudáh, "& ad domum Iehouæ vado, & non est quis
quam qui colligat me in domum:
19 "Quum & palea, etiam & fœnum sit pro asinis nostris, & etiam
panis, præterea & vinum est mihi & ancillæ tuæ, & puero *qui est* cum
seruo tuo: "non est penuria vllius rei.
20 Dixítq; vir ille senex, "Pax tibi: "veruntamẽ omnis penuria tua
sit super me, tantùm in platea ne manseris.
21 Introduxit igitur eum in domum suam, pabulúmque præbuit
asinis: postea lauerunt pedes suos, comederúntque ac biberunt.
22 Quúmque ipsi exhilararẽt cor suũ, ecce viri ciuitatis, "viri im-
pii, "gyrauerũt iuxta domum, "pulsantes ostium: dixerúntque vi-
ro illi domino domus, seni illi, dicendo, Educ virum qui ingres-
sus est domum tuam, "vt cognoscamus eum.
23 Egressus est autẽ ad eos vir ille dominus domus, dixítque eis,
Ne fratres mei, ne malefaciatis obsecro: posteaquam ingressus
est vir iste domum meam, ne faciatis nefas hoc.
24 En filia mea virgo, & concubina eius, educam nunc eas, "& affli-
gite illas, ac facite illis quod bonum est in oculis vestris: viro autẽ
huic ne faciatis rem "ignominiosam istam.
25 Noluerunt autem viri illi audire eum: apprehendit ergo vir ille
concubinam suam, & eduxit ad eos foras, "& cognouerunt eam,
abusique sunt ea tota nocte vsque mane: postea remiserunt eam
quum ascenderet aurora.
26 Et venit mulier "sub auroram ipsam, corruítque ad ostium do-
mus viri vbi erat "dominus eius, vsque ad lucem.
27 Surgẽs verò dominus eius mane, & aperiẽs ostia domus, egres-

Diuertũt in Gabaa. & suscipiuntur à sene quodam.

Gabaonitæ abutuntur concubina Leuitæ.

Moritur vxor Leuitæ.

15 Qui colligeret מאסף .i. susciperet, vel exciperet. 16 Et peregrinabatur והוא גר .i. velut peregrinus habitabat. 17 Deambulantem per plateam הארח ברחוב viatorem in platea. 18 Vsque ad latera עד ירכתי vsque ad fines. Perrexi nanque ואלך .i. quum illic habitarem, perrexi. Et ad domum Ieh. ואת בית יהוה .i. in Siloh, vbi scilicet habitẽ, vel vt illic sacrificem, & Deo gratias agam: & nemo est qui me recipiat. 19 Quum & palea, &c. וגם תבן גם מספוא Ad verbum, Et etiam palea, etiam fœnum est mihi. Non est אין sub. nobis. q. d. nulla re indigemus. 20 Pax tibi: שלום לך .i. salue, vel bono sis animo. Veruntamen, &c. רק כל מחסורך עלי Hebraismus, de nulla re cures, quoniam præbebo tibi omnia necessaria, si modò nolis hic manere. 22 Viri impii, בני בליעל viri beliaal. i. homines improbi, nebulones, homines nihili. Gallicè, *gens qui ne ualent rien*. Vide Prouer. 6. b. 12. Gyrauerunt iuxta domum, נסבו את הבית cinxerunt domum. Pulsantes ostium: מתדפקים על הדלת insolenter pulsantes fores. i. conantes effringere fores. Vt cognoscamus eum. ונדענו: vt eo abutamur. Venerem masculeam significat. 24 Et affligite illas, וענו אותם .i. abutimini illis, hoc est violate, constuprate, &c. Ignominiosam istam. הנבלה הזאת: Ad verbũ, ignominiæ huius. i. rem hanc nefandam. 25 Et cognouerunt e. וידעו אותה .i. rem habuerunt cum ea. 26 Sub auroram ipsam, לפנות הבקר Ad verbum, dum aspiceret mane. vel, aurora, vt ait doctus inter Hebræos. Dominus e. אדוניה .i. maritus eius.

ſus eſt 'vt iret in viam ſuam, & en mulier concubina eius corruerat
ad oſtium domus, & manus eius erant ſuper limen.
Dixítque ad eam, Surge, & eamus. 'Et non reſpondebat: tollens 18
igitur eam ſuper aſinum, ſurrexit vir ille, & abiit in locum ſuum.
Qui quum veniſſet domum ſuam, accepit gladium, & arrepta 19
concubina ſua, in fruſta concídit eam cum oſſibus illius in duode
cim fruſta, '& miſit eam in omnem terminum Iשׂraאél.
Fuit autem, quicunque videbat, dicebat, Non fuit factum nec 30
viſum ſimile à die quo aſcenderunt filii Iשׂraאél è terra AEgypti
vſque in hunc diem: 'ponite *cor* veſtrum ſuper eam, 'cõſulite, & lo
quimini. Cap. XX.
EGreſſi autem omnes filii Iשׂraאél, congregatus eſt cœtus 'tan 1
quam vir vnus, à Dan vſque Beér-שׂébay, '& *à* terra Gilעád, ad
Iehouam in Miצspáh.
'Aſtiterúntque anguli totius populi, *&* omnes tribus Iשׂraאél in 2
eccleſia populi Dei quadringẽta millia virorum peditum educen
tium gladium.
(Audierunt autẽ filii Biniamín 'quod aſcendiſſent filii Iשׂraאél 3
in Miצspáh) dixerúntque filii Iשׂraאél, Dicite quo modo admiſſũ
eſt ſcelus hoc?
Et reſpondit vir Leuita, maritus mulieris occiſæ, & ait, In Gib- 4
yáh quæ eſt ipſius Biniamín, veneram & concubina mea ad per-
noctandum.
Surrexerúntque aduerſum me 'viri Gibyáh, '& circundederunt 5
aduerſum me domum noctu: me cogitauerant occidere, at con-
cubinam meam 'afflixerunt, & mortua eſt.
Arripui itaque concubinam meam, & in fruſta concídi eam, ac 6
miſi eam in totam regionem hæreditatis Iשׂraאél: fecerunt enim
abominationem & fœditatem in Iשׂraאél.
Ecce omnes vos filii Iשׂraאél, 'date verbum & conſilium hîc. 7
Surrexítque vniuerſus populus tãquam vir vnus, dicẽdo, 'Non 8
ibimus quiſque in tabernaculum ſuum, neque diſcedemus quiſ-
que in domum ſuam.
Nunc ergo hoc eſt quod faciemus 'ipſi Gibyáh, 'contra eam per 9
ſortem:
Accipiemus decem viros è centum de omni tribu Iשׂraאél, & 10
centum ex mille, & mille ex decem millibus, 'vt afferãt cibum po
pulo, 'vt faciat quum peruenerit in Gibyáh Biniamín, iuxta o-
mnem fœditatem quam fecit in Iשׂraאél.

Maritus in duodecim partes eſ partitur, mittẽs eas ad filios Iſrael.

Filii Iſrael congregãtur in Maſpha ob vxorem Leuitæ.

Iſraelitæ petunt ſibi tradi homines qui ſcelus perpetraſſent.

& ecce concubina eius iacebat ante oſtium, ſparſis in limine manibus. G

28 Cui ille, putans eam quieſcere, loquebatur, Surge, & ambulemus. Qua nihil reſpondente, intelligens quòd erat mortua, tulit eam, & impoſuit a-
29 ſino, reuerſúſque eſt in domum ſuã. Quam quũ eſſet ingreſſus, arripuit gladium, & cadauer vxoris cum oſſib⁹ ſuis in duodecĩ partes ac fruſta cõcidẽs, miſit in õnes terminos Iſrael.
30 Quod quũ vidiſſent ſinguli, cõclamabant, Nunquam res talis facta eſt in Iſrael ex eo die quo aſcenderũt patres noſtri de AEgypto, vſque in præſens tempus: ferte ſententiã, & in cõmune decernite quid facto opus ſit.

Cap. XX.

1 EGreſſi itaque ſunt omnes filii Iſrael, & pariter congregati quaſi vir vnus, de Dan vſque Ber-ſabee, & terra Galaad ad Dominum in Maſpha. Oſee.10.c.9

2 Omnéſque anguli populorũ, & cunctæ tribus Iſrael in eccleſiam populi Dei conuenerunt quadringenta millia peditum pugnatorum.

3 (Nec latuit filios Beniamin quòd aſcẽdiſſent filii Iſrael in Maſpha) interrogatúſque Leuita maritus mulieris interfectæ quomodo tantum ſcelus perpetratum eſſet,

4 Reſpondit, Veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea, illúcque diuerti.

5 Et ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domũ in qua manebam, volentes me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua eſt.

6 Quam arreptam, in fruſta cõcidi, miſique partes in omnes terminos poſſeſſionis veſtræ: quia nunquã tantum nefas, & tam grande piaculum factum eſt in Iſrael.

7 Adeſtis omnes filii Iſrael, decernite quid facere debeatis.

8 Stánſque omnis populus, quaſi vnius hominis ſermone reſpõdit, Nõ recedemus in tabernacula noſtra, nec ſuam quiſquam intrabit domũ:

9 Sed hoc contra Gabaa in commune faciemus:

10 Decem viri eligantur è centum, ex omnibus tribubus Iſrael, & centũ de mille, & mille de decẽ millibus, vt cõportẽt exercitui cibaria, & poſſimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro ſcelere quod meretur. B

27 Vt iret in viam ſuam, ללכת לדרכו Hebraiſmus, vt cœpto itineri ſe committeret, ſiue vt ſuſceptum iter perficeret.

28 Et non reſpondebat: ואין עונה Ad verbum, Et non reſpondens. i. nemo reſpondebat.

29 Et miſit eam וישלחה . i. miſit partes & fruſta eius in omnes fines Iſraelitarum.

30 Ponite *cor* veſt. ſuper eam, שימו לכם עליה Hebraiſmus, diligentiſſime perpendite. Ad verbum, Ponite vobis ſuper eam. i. ponite cor vobis ſuper malo iſto, vt exponit doctus inter Hebræos. Conſulite, &c. עצו ודברו: . i. adhibito diligenti ac maturo conſilio, decernite quid facto opus ſit. Vide ſequentis capitis verſum ſeptimum.

IN CAPVT XX.

1 Tanquam vir vnus, כאיש אחד Hebraiſmus, vnanimi conſenſu. Et *à* terra Gilעad, וארץ הגלעד Subaudiẽda fuit præpoſitio מן ex præcedenti. Deſcribit longitudinem Terræ ſanctæ ab Aquilone ad Meridiem, & latitudinem à Galaad vſque ad Mare mediterraneum. Vertere potes, & *vſque* ad terram Galaad: ſub. à Mari mediterraneo.

2 Aſtiterúntque anguli ויתיצבו פנות Affuerúntque anguli. i. primores, magnates, proceres.

3 Quòd aſcendiſſent כי עלו ſub. & tamen nihil curauerunt. 5 Viri בעלי Ad verbum, domini. i. ciues. Et circundederũt aduerſum me ויסובו עלי & cinxerunt aduerſum me. i. in perniciem meam. Afflixerunt, ענו Quomodo afflixerint, vide præcedenti capite, verſu 25. 7 Date verbum הבו לכם דבר ועצה Ad verbum, date vobis verbum, &c. Redundat לכם . i. Ferte ſententiam, & date conſilium quid hic facto opus ſit. In vltimo verſu præcedentis capitis dixerat, Conſulite, & loquimini.

8 Non ibimus quiſque, &c. לא נלך איש וגו׳ ſub. prius quàm vlti fuerimus hoc piaculum.

9 Ipſi Gibעáh, לגבעה propter Gabaa. Contra eam per ſortem: עליה בגורל: ſub. aſcendemus. hoc eſt miſſis ſortibus videbimus qui nam ſint pugnaturi contra filios Beniamin, quique deferent cibos pro exercitu.

10 Vt afferant cibum pop. לקחת צדה לעם Ad verbum, ad accipiendum cibum populo. i. vt comportent commeatum exercitui. Vt faciat לעשות ſub. populus. i. vt reddant filiis illis Iſrael quod merentur pro tanto ſcelere admiſſo.

11 Conuenitque vniuersus Israel ad ciuitatem, quasi homo vnus eadẽ mente, vnóque consilio:

12 Et miserunt nũtios ad omnem tribum Beniamin, qui dicerent, Cur tantum nefas in vobis repertum est?

13 Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitiũ perpetrarunt, vt moriantur, & auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum:

14 Sed ex cunctis vrbibus quæ sortis suæ erant, conuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxilium, & contra vniuersum populum Israel dimicarent.

15 Inuẽtique sunt vigintiquinq; millia de Beniamin educẽtium gladium, præter habitatores Gabaa,

C

16 Qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra vt dextra præliantes: & sic fundis lapides ad certum iaciẽtes, vt capillum quoque possent percutere, & nequaquã in alteram partẽ ictus lapidis deferretur.

17 Virorum quoque Israel, absque filiis Beniamin, inuenta sunt quadringenta millia educentium gladios, & paratorum ad pugnam.

18 Qui surgentes venerũt in domum Dei, hoc est in Silo: consulerúntque Dñm, atque dixerũt, Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis cõtra filios Beniamin? Quibus respondit Dominus, Iudas sit dux vester.

19 Statimque filii Israel surgentes mane, castrametati sunt iuxta Gabaa.

20 Et inde procedentes ad pugnã contra Beniamin, vrbem oppugnare cœperunt.

21 Egressique filii Bẽiamin de Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo vigintiduo millia virorum.

22 Rursum filii Israel & fortitudine, & numero confidentes, in eodem loco in quo prius certauerant, aciem direxerunt:

D

23 Ita tamen vt prius ascenderent, & flerent coram Domino vsque ad noctẽ: consulerẽntque eum, & dicerent, Debeo vltrà procedere ad dimicandum contra filios Beniamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit, Ascendite ad eos, & inite certamen.

24 Quúmque filii Israel altera die cõtra filios Beniamin ad prælium processissent,

25 Eruperunt filii Beniamin de portis Gabaa: & occurrẽtes eis tanta in illos cæde bacchati sunt, vt decem & octo millia virorum educẽtium gladium prosternerent.

11 'Congregatus est itaque omnis vir Iwsraél in ciuitatem tãquã
vir vnus, socii.
12 Miserunt autem tribus Iwsraél viros 'in omnes tribus filiorum
Biniamín, dicendo, "Quod malũ est hoc quod factũ est in vobis?
13 Nũc igitur date viros 'impios qui sunt in Gibyáh, vt occidamus
eos, & auferamus malum ex Iwsraél. Et noluerunt *filii* Biniamín
audire vocem fratrum suorum filios Iwsraél:
14 Sed congregati sunt filii Biniamín 'ex vrbibus in Gibyáh, vt exi
rent ad bellum contra filios Iwsraél.
15 Numerati sunt autẽ filii Biniamín in die illa de vrbibus, viginti
sex millia virorũ educentium gladium: præter habitatores Gib-
yáh, *qui* numerati fuerunt sexcenti viri electi.
16 Ex toto populo isto septingenti viri electi qui erant 'clausa ma-
nu dextera sua, qui omnes funda iaciebant lapidem ad capillum,
'neque aberrabant.
17 Viri autem Iwsraél numerati sunt, 'præter Biniamín quadrin-
gẽta millia virorũ euaginantiũ gladiũ: omnes isti, viri bellatores.
18 'Surrexerunt autem & ascenderunt in domum Dei, & interro-
gauerunt Deum, ac dixerunt filii Iwsraél, Quis ascendet nobis
'in principio ad bellum contra filios Biniamín? Dixítque Ieho-
uáh, Iehudáh 'in principio.
19 Surrexerunt itaque filii Iwsraél mane, & castrametati sunt cõ-
tra Gibyáh.
20 Egressi sunt inquam viri Iwsraél ad bellum contra Biniamín,
'& disposuerunt contra eos viri Iwsraél bellum, contra Gibyáh.
21 Egressi sunt autem filii Biniamín de Gibyáh, '& perdiderunt de
Iwsraél die illa duo & viginti millia virorum 'ad terram.
22 'Et confortatus est populus vir Iwsraél, & rursum disposuerũt
bellum in loco in quo disposuerant die prima.
23 'Ascenderant autem filii Iwsraél, & fleuerant ante Iehouam
vsque ad vesperam, & interrogauerant Iehouã hisce verbis, 'Num
addam accedere ad bellum contra filios Biniamín 'fratris mei? Di
xerátque Iehouáh, Ascendite contra eum.
24 'Congressi sunt igitur filii Iwsraél cum filiis Biniamín poste-
ro die.
25 Et egressus est Biniamín in occursum eorum de Gibyáh poste-
ro die, & perdiderũt de filiis Iwsraél adhuc decem & octo millia
virorum, 'ad terram: omnes ii, distringere gladium nouerant.

Beniaminitæ negant se daturos, sed contrà defendunt Gabaonitas.

26600 ex Beniamin.

400000 Israelitæ.

Israelitæ consulunt Deum contra Beniamin pugnaturi, & vincuntur.

Rursum consulto Domino, vincuntur.

11 Congregatus est itaque, &c. ויאסף כל־איש וגו׳ Sing. Heb. pro plur. Itaque congregati sunt vniuersi Israelitæ aduersum [vel, iuxta] eam vrbem tanquam vir vnus, socii. i. vnanimi consensu, & eadem mente eodémque animo.
12 In omnes tribus בכל־שבטי .i. per omnes cognationes & familias quæ erant in Beniamin. Quod מה Quantum. i. quantum esse putatis flagitium istud quod perpetratum est inter vos? 13 Impios בני־בליעל Ad verbum, filios Beliiáyal. vt capite præcedenti, versu 22.
14 Ex vrbibus מן הערים sub. aliis. sic sequenti versu. 16 Clausa manu dextera sua, אטר יד־ימינו .i. capti manu dextera sua, hoc est, vtentes manu sinistra pro dextra, quos scæuolas appellamus. Talis erat Aod Iudex in Israel, de quo suprà, capite. 3. b. 15. qui in suis operibus sinistra vtebatur, perinde acsi manus dextra fuisset clausa. Gallicè, *gauchier*. Neque aberrabant. ולא יחטא׃ Ad verbum, & non peccabit. pro, peccabat. siue peccare faciebat. Sing. pro plur. & fut pro præt. imperf. hoc est, erant fundibularii certissimi, qui scopum etiam minutissimum attingere solebant, neque aberrabant à scopo proposito.
17 Præter Biniamin לבד מבנימן .i. exceptis illis qui numerati fuerant ex tribu Beniamin.
18 Surrexerunt autem & ascenderunt in domum Dei, ויקומו ויעלו בית־אל .i. Confestim ascenderunt domum Dei id est in Siloh vbi erat tabernaculum Domini. In principio. בתחלה׃ in initio. Sic suprà cap. 1. a. 1. hoc est, Quæ ex omnibus tribubus prima dimicabit? In principio בתחלה׃ initio. sub. ascendet. i. tribus Iuda prima omnium dimicabit.
20 Et disposuerunt ויערכו & ordinarunt. aut, instruxerunt contra eos aciem dimicaturi.
21 Et perdiderunt וישחיתו Huic verbo iungitur quod in fine versus ponitur, ad terrã: vt sit, perdiderunt ad terram. i. occisos prostrauerunt in terram. sic paulo pòst versu 25. 22 Et cõfortatus est ויתחזק Et roboratus est. i. animum recepit populus, vir. i. Israel per appositionẽ dicitur.
23 Ascenderant autem ויעלו Prius tamen ascenderant. sub. ad domum Dei. Filii Israel perierunt quòd permisissent coli simulachrum Michæ in tribu Dan. Num addam accedere ad bel. האוסיף לגשת למלחמה Num rursum dimicabo. vel, Debeone rursum dimicare. Paulo pòst versu 28, dicit, Num addam vltrà egredi, &c. Fratris mei, אחי .i. fratres meos.
24 Congressi sunt, &c. ויקרבו וגו׳ Ad verbum, Appropinquauerunt igitur filii Israel ad filios Beniamin die secunda.
25 Ad terram: ארצה Vide paulo antè versu 21. Distringere gladium nouerãt. שולפי חרב Ad verbum, euaginatores gladii. q. d. omnes isti erant viri bellatores.

Tertiò consulũt Deum, & tradũtur Beniamimitæ in manus ipsorũ.

Propterea ascenderunt omnes filii Iשsraël, atque vniuersus po 26
pulus, & venerunt in domum Dei, f leuerúntque, ac manserũt il-
lic coram Iehoua: ieiunauerunt quoque die illa vsque ad vespe-
ram, & obtulerunt holocausta atque pacifica coram Iehoua.
Interrogauerúntque filii Iשsraël Iehouam (ibi enim erat arca 27
fœderis Dei in diebus illis:
Et Pinhháos filius אElyazár filii Aharón ″stabat ãte eã *etiam* in die 28
bus illis) dicendo, Num addam vltrà egredi ad bellum cõtra filios
Biniamín ″fratris mei, an desistam? Respondit Iehouáh, Ascendi
te: quia cras dabo eum in manum tuam.
″Posuit itaque Iשsraël insidias contra Gibyáh per circuitum. 29
Ascendentésque filii Iשsraël contra filios Biniamín die tertia, 30
″disposuerunt contra Gibyáh ″sicut semel & iterum.
Egressi autem filii Biniamín in occursum populi, ″auulsi sunt è 31
ciuitate, ″& cœperunt percutere de populo vulneratos sicut se-
mel & iterum ″per semitas (quarum vna ″ascendebat in domũ Dei,
& altera in Gibyáh) ″in agro, ferè triginta viros de Iשsraël.
Dixerúntque filii Biniamín, ″Cæsi sunt corã nobis sicut prius. 32
Filii autem Iשsraël dixerunt, Fugiamus, & auellamus eum ab vr-
be vsque ″ad semitas.
Quum autem omnes viri Iשsraël ″surrexissent è loco suo, dispo 33
suerunt in Báyal-thamár: interim insidiæ Iשsraëlis ″exibãt è loco
suo, ″è gramineto Gébay.
Itaque venerunt ″contra Gibyáh decem millia virorum electo- 34
rum ex toto Iשsraële, ″& prælium aggrauatũ est: illi autem ″ne-
sciebant quòd attingeret eos malum.
Percussitq; Iehouáh Biniamín coram Iשsraële, ″& perdiderũt 35
filii Iשsraël de Biniamín die illa viginti quinque millia & centũ
viros: omnes ii ″euaginabant gladium.
″Viderunt verò filii Biniamín quòd ″percuterentur: ″dederant 36
autem viri Iשsraël locum ipsi Biniamín, confidebant enim in
insidiis quas collocauerant contra Gibyáh.
Insidiæ autem festinauerunt, & impetum fecerunt contra Gib- 37
yáh, ″& protraxerunt *buccinæ sonitum* insidiæ, & percusserunt vniuersos
vrbis *habitatores* acie gladii.
″Tempus autem constitutum erat viro Iשsraël cum insidiis, 38
″quòd magna diligentia ascendere facerent incendium fumi è ci-
uitate.

Quamobrem omnes filii Israel venerunt in domum Dei, & sedentes flebant coram Domino: ieiunauerúntque die illo vsque ad vesperam, & obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas.

Et super statu suo interrogauerũt, eo tempore ibi erat arca fœderis Domini:

Et Phinees filius Eleazari filii Aaron præpositus domus. consuluerũt igitur Dominum, atque dixerũt, Exire vltrà debem⁹ ad pugnã contra filios Beniamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus, Ascẽdite: cras enim tradã eos in man⁹ vestras.
Posuerúntq; filii Israel insidias per circuitum vrbis Gabaa:
Et tertia vice, sicut semel & bis, cõtra Beniamin exercitum produxerũt.

E

Sed & filii Beniamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persequuti sunt ita vt vulnerarent ex eis sicut primo die & secũdo, & cæderent per duas semitas vertentes terga, quarũ vna ferebatur in Beth-el, & altera in Gabaa: atque prosternerent triginta circiter viros.
Putauerũt enim solito eos more cædere: qui fugã arte simulantes inierunt consilium vt abstraherẽt eos de ciuitate, & quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent.
Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciẽ in loco qui vocatur Baal-thamar: insidiæ quoque quæ circa vrbem erant, paulatim se aperire cœperunt,
Et ab Occidentali vrbis parte procedere. sed & alia decẽ millia virorũ de vniuerso Israel, habitatores vrbis ad certamina prouocabant: ingrauatúmque est bellum contra filios Beniamin: & non intellexerunt quòd ex omni parte illis instaret interitus.
Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israel, & interfecerũt ex eis in illo die vigintiquinque millia, & centum viros, omnes bellatores & educentes gladium.

F

Filii autem Beniamin quum se inferiores esse vidissẽt, cœperũt fugere. quod cernentes filii Israel, dederunt eis ad fugiẽdum locum, vt ad præparatas insidias deuenirent, quas iuxta vrbem posuerant.
Qui quũ repente de latibulis surrexissent, & Beniamin terga cædentibus daret, ingressi sũt ciuitatem, & percusserunt eam in ore gladii.
Signũ autem dederãt filii Israel his quos in insidiis collocauerãt, vt postquam vrbem cepissent, ignem accenderent: vt ascendente in altum fumo, captam vrbem demonstrarent.

28 Stabat ante eam עומר לפניו .i. fungebatur dignitate sacerdotali. Fratris mei, אחי fratres meos. vt suprà versu 13.
29 Posuit itaque וישם Collocauit itaque. Disposuit. 30 Disposuerunt ויערכו instruxerunt. sub. aciem. Sicut semel & iterum. כפעם בפעם: Ad verbum, secundum vicem in vice. i. vt aliàs, & hac quoque vice. Vide suprà cap. 16. c. 20
31 Auulsi sunt הנתקו .i. abducti sunt: hoc est, discesserunt paulo longius ab vrbe, astutia scilicet filiorum Israel. Et cœperunt percu. &c ויחלו להכות וגו׳ i. trucidarunt aliquot de populo vt antea. Per semitas במסלות .i. in coniunctione semitarum: hoc est in biuio. vt sequẽti versu. Ascendebat עולה .i. ducebat, tendebat. hoc est, qua ibatur, ad domum Dei. In agro, בשרה q.d. procul ab vrbe.
32 Cæsi sunt coram nobis נגפים הם לפנינו q.d. superiores sumus. Ad semitas. אל המסלות: .i. ad coniunctionem semitarum. hoc est ad biuium illud in quo coeunt duæ illæ semitæ. vt præcedenti versu.
33 Surrexissent קמו Tum scilicet surrexerunt quum filii Beniamin fuerunt abstracti vsque ad biuium illud, & aciem instruxerunt in Baal-thamar. Exibant מגיח discesserunt. aut, discedere cœperunt. Alii, proripuerunt sese. aut, abstraxerunt. E gramineto ממערה *nempe* è planitie. herbosa scilicet. 34 Contra Gibyáh מנגר לגבעה ad Gabaa. Vel, *de loco qui erat* eregione Gabaa. Et præliũ aggrauatum est: והמלחמה כברה & prælium erat ingrauatum. Aut ingrauescere cœperat. hoc est, acrius geri cœperat. q.d. pugnabant inter se acriter. Chaldæus paraph. & copiæ illæ erant fortissimæ. i. magno animo ingressi sunt eam vrbẽ. Nesciebant quòd, &c. לא ידעו כי נוגעת וגו׳ non intelligebant quòd pertigisset ad se malum. i. quòd sibi immineret interitus.
35 Et perdiderunt וישחיתו & interemerunt. vel, & trucidauerunt. Euaginabant glad. שולף חרב: Hebraismus, erant apti bello. Eadem loquutio repetitur & infrà versu. 46. 36 Viderunt verò ויראו .i. cognouerunt. Percuterentur: נגפו .i. cæsi essent. Dederant autem, &c. ויתנו וגו׳ .i. cesserant loco hoc est, cœperant retrogredi, vt abducerent eos ex vrbe.
37 Et protraxerunt וימשוך tuba clangere cœperunt. Alii, traxerunt sese. i. proripuerunt sese in vrbem.
38 Tempus autem constitutum erat והמועד היה Conuentio autem facta erat. Quòd magna diligentia, &c. הרב להעלותם משאת Ad verbũ, multiplicare [vel, multiplicandi] vt ascendere facerẽt combustionem fumi. vt sit Macor, quod in quinta coniugatione simile est imperatiuo. i. vt quàm maximum possent excitarent incendium. Vel est imperatiuus, vt alloquatur ducem insidiarũ. q.d. da operam vt milites quã maximum

ximum poterunt,excitent incendium.Vel eſt nomen, & tunc deeſt ב In.De משאת vide Ierem.6.a.1. Quidã vertunt,vt ipſi diligenter aſcendere facerent columnam fumi.i.fumum qui præ ſe ferret figuram columnæ.Alii,incendium permiſtum fumo. vel fumum permiſtum flammis.i.vt diligenter excitarent quàm maximam poſſent flammam permiſtam fumo de vrbe.Paulo pòſt verſu 40,dicit,vt columna fumi.

Quod quum cernerent filii Iſrael in ipſo certamine poſiti (putauerunt enim filii Beniamin eos fugere,& inſtantius perſequebantur,cæſis de exercitu eorum triginta viris)

39 "Verterãt autẽ ſeſe viri Iɯſraɤél in prælio,& Biniamín cœperat
"percutere vulneratos ex viris Iɯſraɤél ferè triginta viros:"dicebãt
enim,Equidem"percutiẽdo percuſſus eſt coram nobis ſicut prio-
re conflictu.

Vt viderunt quaſi columnam fumi de ciuitate conſcendere , Beniamin quoque reſpiciẽs retro,quum aptam cerneret ciuitatem & flammas in ſublime ferri:

40 Incẽdium autem cœperat aſcendere è ciuitate *ut* colũna fumi.
reſpexit autem Biniamín poſt ſe, & ecce *iam* aſcenderat incendiũ
vrbis ad cælum.

Qui prius ſimulauerant fugam verſa facie fortius reſiſtebant:quod quũ vidiſſẽt filii Bẽiamin,in fugã verſi ſũt.

41 "Viri autem Iɯſraɤél verterunt ſeſe : itaque territi ſunt viri Bin
iamín,"quòd viderent ſibi inſtare interitum:

G Et ad viam deſerti ire cœperunt,illuc quoque eos aduerſariis perſequẽtibus:ſed & hi qui vrbẽ ſuccenderãt, occurrerunt eis.

42 "Verterántque ſeſe ante viros Iɯſraɤél ad viã deſerti,"& præliũ
aſſequutũ eſt eos:"& qui de vrbibus,"trucidabãt eos in medio ſui.

Atque ita factum eſt vt ex vtraque parte ab hoſtibus cæderẽtur,nec erat vlla requies morientium:ceciderunt, atque proſtrati ſunt ad Orientalem plagam vrbis Gabaa.

43 "Circundederunt Biniamín , "perſequi fecerunt eos,"diligenter
conculcauerunt eos"vſque eregione Gibɤáh ad ortum ſolis:

Fuerunt autem qui in eodẽ loco interfecti ſunt, decẽ & octo millia virorum,õnes robuſtiſſimi pugnatores.

44 Ceciderunt ergo de Biniamín octodecim millia virorum: *atque*
omnes ii,"viri fortes.

Quod quum vidiſſent qui remanſerant de Beniamin,fugerunt in ſolitudinem:& pergebãt ad petram , cuius vocabulum eſt Remmon. in illa quoque fuga palantes,& in diuerſa tendẽtes,occiderũt quinq; millia viros. & quũ vltrà tẽderẽt,perſequuti ſũt eos, & interfecerunt etiã alia duo millia.

45 "Qui vertentes ſeſe,fugerunt ad deſertum "ad Petrã Rimmón,
"& racemauerunt eos"in ſemitis,quinque millia virorum:& perſe
quuti ſunt eos vſque ad Gidɤóm, ac percuſſerunt ex eis duo mil-
lia virorum.

Et ſic factum eſt vt omnes qui ceciderãt de Beniamin in diuerſis locis,eſſent vigintiquinque millia, pugnatores ad bella promptiſſimi.

46 Fuerunt autem omnes qui ceciderunt de Biniamín,"viginti
quinque millia virorum "euaginantium gladium in die illa: om-
nes ii,viri fortes.

Remanſerunt itaque de omni numero Beniamin , qui euadere potuerunt,& fugere in ſolitudinem ſexcẽti viri: ſederúntque in Petra Remmon menſibus quatuor.

47 Conuerſi itaque fugerunt verſus deſertum ad Petrã Rimmón Ex filiis Beniamin, 600 tãtùm ſuperſunt.
ſexcenti viri,& manſerunt in Petra Rimmón quatuor menſibus.

Regreſſi autem filii Iſrael , omnes reliquias ciuitatis à viris vſque ad iumenta gladio percuſſerũt,cunctáſque vrbes & viculos Beniamin vorax flãma conſumpſit.

48 Porrò viri Iɯſraɤél reuerſi ſunt ad filios Biniamín,& percuſſe-
runt eos acie gladii,"de vrbibus"viros,*in agris autem* vſque ad iumen-
tum,vſque ad omne quod inueniebatur:etiam omnes vrbes"quæ
inueniebantur,"miſerunt in ignem.

Cap. XXI.

Iurauerunt quoque filii Iſrael in Maſpha,& dixerũt,Nullus noſtrũ dabit filiis Beniamin de filiabus ſuis vxorem.

1 Porrò viri Iɯſraɤél iurauerunt in Mixſpáh, his verbis, "Vir ex Filii Iſrael iurant,ſe non daturos filias ſuas reliquiis filiis Beniamin.
nobis non dabit filiam ſuam ipſi Biniamín in vxorem.

Venerúntque omnes ad domum Dei in Silo:& in conſpectu eius ſedẽtes vſque ad veſperã,leuauerũt vocẽ, & magno vlulatu cœperunt flere,

2 Et venit populus "in domum Dei, manſerúntque ibi vſque ad
veſperam coram Deo, leuauerúntque vocem ſuam , ac fleuerunt
fletu magno,

Dicẽtes,Quare Dñe Deus Iſrael factum eſt hoc malũ in populo tuo , vt hodie vna trib⁹ auferretur ex nobis?

3 Atque dixerũt,Vtquid Iehouáh Deus Iɯſraɤél factum eſt hoc
in Iɯſraɤél vt deficeret hodie tribus vna ex Iɯſraɤél?

39 Verterant autem ſeſe ויהפך .i.dederant terga in ipſo conflictu. Percutere vulneratos להכות חללים .i.interficere aliquot. Dicebant enim, כי אמרו ſicut ſuprà verſu 32. Percutiendo percuſſ.eſt נגוף נגף .i.reuera percuſſi ſunt.q.d.inferiores nobis ſunt ſicut prioribus conflictibus. 41 Viri autem Iɯſraɤél verterunt ואיש ישראל הפך Singul.Heb. pro plur.i.verſa facie cœperunt reſiſtere perſequẽtibus. Quòd viderent,&c כי ראה וגו׳ Ad verbum, quia vidit quòd attingeret ſe malum.Sing.pro plur.i.quòd intelligerent ſibi impendere interitum. 42 Verterántque ſeſe ויפנו .i.dederant terga. Et prælium aſſequutum eſt eos: והמלחמה הדביקתהו .i.milites aſſequuti ſunt eos. Et qui de vrb. ואשר מהערים ſub.egrediebantur,qui ſcilicet collocati fuerunt in inſidiis. Trucidabant eos,&c. משחיתים אותו בתוכו Ad verbum,perdebant eos in medio ſui.i.inter cæſos agri & cæſos vrbis.

43 Circundederunt כתרו Cinxerunt.in modum ſcilicet coronæ,vt exponit doctus inter Hebræos. Perſequi fecerunt eos, הרדיפהו מנוחה diligenter [ſtrenuè] perſequuti ſunt eos *in loco* quietis.i. in quo prius quieſcebant,aut,exiſtimabant ſe poſſe quieſcere. Quidam,hortati ſunt ſeſe mutuò ad perſequendum eos ne eſſet requies. vt ſubaudiatur מן. vel, vt nulla eſſet requies.Chaldæus paraph. à domo requiei ipſorum. [aut, à loco quietis eorum] abduxerunt eos. Diligenter conculcauerunt eos הדריכוהו .i.conati ſunt conculcare eos. Alii,ambulare fecerunt eos. Vſque eregione עד נכח .i.vſque ad locum qui erat eregione Gabaa.

44 Viri fortes. אנשי־חיל Ad verbum,viri virtutis.aut,exercitus.i.viri fortes & bellicoſi.

45 Qui vertentes ſeſe, ויפנו Qui terga vertentes. Ad Petram Rimmón,אל סלעה־רמון ad סSelaע-Rimmon.Nomen loci. Et racemauerunt eos ויעוללוהו .i.palantes & in diuerſa loca tendentes trucidauerunt. Pronomen ſing.Heb.pro plur.Non dimiſerunt ex eis racemos, ſed omnes qui inuenti ſunt in viis,trucidauerunt. In ſemitis,במסלות per ſemitas.i.per itinera,hoc eſt dum fugerent.

46 Viginti,&c. עשרים וגו׳ Omittit centum qui fuerunt enumerati in ſumma vniuerſali, quòd paruus eſſet numerus, quódque id iam dixerat.Omittuntur item mille qui fuerant enumerati in ipſo delectu,qui ceciderant in duobus prioribus præliis. Euaginantium gl.שולף חרב Vide ſuprà verſu 35. 48 De vrbibus מעיר Sing.Heb.pro plur.in vrbibus. Viros, מתום qui ſcilicet reliqui erant.i.homines vtriuſque ſexus,ac cuiuſcunque ſtatus. Quæ inueniebantur, הנמצאות Ad verbum,inuentas.i.extantes & nondum dirutas. Miſerunt in ignẽ. שלחו באש Phraſi Hebraica dictum eſt,pro,in omnes ciuitates miſerunt ignem.i.ſuccenderunt

IN CAPVT XXI.

1 Vir ex nobis non dabit איש ממנו לא־יתן Nemo noſtrum dabit. In domum Dei, בית־אל .i.in Siloh.vt præcedenti capite,verſu 18.

'Postridie autem surrexit populus, & ædificauerunt ibi 'altare, 4
obtulerúntque holocausta & pacifica.
Dixerunt autem filii Iשׂraאél, Quis est 'qui non ascendit in cœ 5
tum ex omnibus tribubus Iשׂraאél ad Iehouā? Iuramētum enim
grande fuerat pro eo qui non ascendisset ad Iehouam in Mixspáh,
dicendo, Moriendo morietur.
'Et pœnituit filios Iשׂraאél Biniamín fratris sui, ac dixerunt, 6
Excisa est hodie tribus vna ex Iשׂraאél.
Quid faciemus eis qui remanserunt 'pro vxoribus, quum nos iu 7
rauerimus per Iehouam, nos non daturos eis de filiabus nostris
in vxores?
Dixerunt inquam, Quis vnus de tribubus Iשׂraאél est qui non 8
ascendit ad Iehouam in Mixspáh? & ecce non venerat quisquam
ad castra de Iabéשׂ Gilyád ad congregationem.
Numeratus enim fuerat populus, & ecce non erat ibi quisquā 9
de habitatoribus Iabéשׂ Gilyád.
Habitatores Iabes Galaad percutiuntur.
Miserunt ergo illuc congregatio duodecim millia virorum 'de 10
viris fortibus: præceperúntque eis dicendo, Ite, & percutite habi-
tatores Iabéשׂ Gilyád acie gladii, & mulieres & paruulos.
Hoc est autem quod facietis, Omnem masculum, & omnē mu 11
lierem quæ experta est concubitum virilem, interficietis.
Virgines eorum 400 dantur Beniamin.
Inuenerunt igitur de habitatoribus Iabéשׂ Gilyád quadrin- 12
gentas puellas virgines quæ non cognouerant virum concubitu
virili, quas adduxerunt ad castra in שׂSilóh, 'quæ *erant* in terra Che-
náyan.
Miserunt itaque tota cōgregatio, & loquuti sunt ad filios Bin- 13
iamín qui erant in Petra Rimmón, & vocauerunt eos '*cum* pace.
'Itaque reuersus est Biniamín tempore illo, & dederunt eis vxo 14
res quas 'seruauerant viuas ex mulieribus Iabéשׂ Gilyád, 'neque
suffecerunt eis sic.
Filii Israel dolēt super interfectione Beiamin.
Populum autem 'pœnituit ipsius Biniamín, quòd fecisset Ie- 15
houáh 'fracturam in tribubus Iשׂraאél.
'Dixerunt ergo seniores cœtus, Quid faciemus reliquis, pro v- 16
xoribus? 'deleta est enim de Biniamín mulier.
Dixerūt præterea, 'Hæreditas euasionis *sit* Biniamín, vt non de- 17
leatur tribus de Iשׂraאél.
Nos enim non possumus dare eis vxores de filiabus nostris. Iu- 18
rauerant nanque filii Iשׂraאél, dicendo, Maledictus qui dederit v-
xorem ipsi Biniamín.
Virgines Silo rapiuntur à Beniamin.
'Dixerunt insuper, Ecce solennitas Iehouæ *celebratur* in שׂSilóh 19
quotannis, *in loco* 'qui est ad Aquilonem domus Dei ad exortū so-

4 Altera autem die diluculo consurgētes extruxerunt altare: obtulerúntque ibi holocausta, & pacificas victimas.
5 Et dixerunt, Quis non ascendit in exercitu Domini de vniuersis tribubus Israel? Grandi enim iuramēto se cōstrinxerant, quū essent in Maspha, interfici eos qui defuissent.
6 Ductique pœnitentia filii Israel super fratre suo Beniamin, cœperunt dicere, Ablata est tribus vna de Israel,
7 Vnde vxores accipient? Omnes enim in commune iurauimus, non daturos nos his filias nostras.
B
8 Idcirco dixerūt, Quis est de vniuersis tribubus Israel, qui non ascendit ad Dominum in Maspha? & ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu non fuisse.
9 (Eo quoque tempore quum essēt in Silo, nullus ex eis ibi repertus est)
10 Miserūt itaque decem millia viros robustissimos, & præceperūt eis, Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladii, tam vxores quàm paruulos eorum.
11 Et hoc erit quod obseruare debebitis, Omne generis masculini, & mulieres quæ cognouerūt viros, īterficite.
12 Inuentæque sunt de Iabes Galaad quadringentæ virgines, quæ nescierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan.
13 Miserúntque nuntios ad filios Beniamin qui erant in Petra Remmon, & præceperunt eis vt eos susciperent in pace.
C
14 Venerúntque filii Beniamin in illo tempore, & datæ sunt eis vxores de filiabus Iabes Galaad: alias autem non repererunt, quas simili modo traderent.
15 Vniuersúsque Israel valde doluit, & egit pœnitentiam super interfectione vnius tribus ex Israel.
16 Dixerúntque maiores natu, Quid faciemus reliquis, qui non acceperūt vxores? omnes in Beniamin fœminæ conciderunt.
17 Et magna nobis cura ingentiq; studio prouidendum est, ne vna tribus deleatur ex Israel.
18 Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti iuramento & maledictione qua diximus, Maledictus qui dederit de filiabus suis vxorem Beniamin.
19 Ceperúntque consiliū, atque dixerunt, Ecce solennitas Dñi est in Silo anniuersaria, quæ sita est ad Septen-

4 Postridie autem ויהי ממחרת Ad verbum, Et fuit, in crastino. Altare, מזבח sub. nouum, quemadmodum facere solebant dum vellent consulere Dominum. 5 Qui non ascendit, &c. אשר לא־עלה בקהל .i. qui non interfuit cœtui coram Iehoua.
6 Et pœnituit fil. Iשׂsr. Biniamín וינחמו בני ישראל אל־בנימן .i. pœnitudine aducti sunt Israelitæ quòd interfecissent filios Beniamin. Vide paulo pòst, versu 15. 7 Pro vxoribus, לנשים .i. vt demus eis vxores. q. d. qua ratione dare poterimus reliquis vxores, quum, &c.
10 De viris fortibus: מבני החיל Ad verbum, ex filiis virtutis. vel, exercitus. i. qui erant fortissimi milites.
12 Quæ *erant* in terra Chenáyan. אשר בארץ כנען׃ .i. ad castra quæ ex tota congregatione remanserant in terra Chanaan.
13 *Cum* pace. שלום *in* pace. i. appellauerunt eos verbis pacificis. Alii, de pace cum illis egerunt.
14 Itaque reuersus est וישב Et reuersus est. sub. ad filios Israel. Seruauerant viuas חיו Ad verbū, viuificauerant. Neque suffecerunt eis sic. ולא־מצאו להם כן׃ neque inuenerunt illis sic. i. neque hoc modo, hácque à se excogitata ratione inuenerunt tot vxores quot illi erant.
15 Pœnituit ipsius Biniamin, נחם לבנימן pœnitebat de Beniamin. vel, dolebat de Beniamin. i. mali quod acciderat Beniamin. Fracturam פרץ rupturam. 16 Dixerunt ergo, &c. ויאמרו וגו׳ Hæc dicuntur per recapitulationem, de omnibus illis superstitibus: & tunc in fine 18 versus subintelligentur quæ prius dicta fuerant de hac materia. Vel ista intelliguntur de ducentis illis tantùm qui non habuerunt vxores vnà cum aliis: & ita hic post Reliquis, subaudiendū erit, ducentis. Deleta est enim, &c, כי־נשמדה וגו׳ Singul. Hebr. pro plur. deletæ sunt, siue perditæ mulieres. 17 Hæreditas euasionis, &c. ירושת פליטה לבנימן .i. Studendū est, aut Conemur, vt ex tribu Beniamin aliquot seruentur, qui sint vice hæreditatis ipsi Iaacob. 19 Dixerunt insuper, ויאמרו sub. Seniores. Qui אשר Hic אשר pro באשר positum est, & subauditur Locus, in loco qui est, &c. Designant, ac describunt eis locum in quo virgines solebant ducere choros.

trionē vrbis Beth-el ad Oriētalē plagā viæ quæ de Beth-el tēdit ad Sichimam,& ad Meridiē oppidi Lebona.

lis viæ quæ aſcendit è domo Dei ad שSechém, & à Meridie ipſi Lebonáh.

Præceperūntq; filiis Beniamin, atque dixerunt,Ite,& latitate in vineis.

20 Præceperunt ergo filiis Biniamín,dicendo, Ite, & inſidiamini
ⁿin vineis.

Quicumque videritis filias Silo ad ducēdos choros ex more procedere, exite repente de vineis, & rapite ex eis ſinguli vxores ſingulas,&pergite in terram Beniamin.

21 ⁿAc videte:ecce nanque ſi egreſſæ fuerint filiæ שSilóhⁿad ſaltan
dum in choris,tunc exite è vineis,& rapite vobis quiſque vxorem
ſuā de filiabus שSilóh,ⁿ& ite in terram Biniamín.

Quūmque venerint patres earum, ac fratres, & aduerſum vos queri cœperint,atque iurgari,dicemus eis, Miſeremini eorum:non enim rapuerunt eas iure bellantium atque victorum, ſed rogantibus vt acciperent,non dediſtis,& à veſtra parte peccatum eſt.

22 Quum autem venerint patres earum, vel fratres earum ⁿad iur-
gandum ante nos, tunc dicemus eis, ⁿMiſeremini noſtri pro illis:
quia non accepimus ⁿvnicuique mulierem ſuam ⁿin bello illo : *&*
quia nonⁿdediſtis illis:*ita ut* tempore hoc,ⁿdeliqueritis.

Fecerūntque filii Beniamin vt ſibi fuerat imperatum : & iuxta numerū ſuum rapuerunt ſibi de his quæ ducebāt choros vxores ſingulas:abierūnt que in poſſeſſionem ſuam,ædificātes vrbes & habitantes in eis.

23 Fecerunt ergo ita filii Biniamín, tulerúntque vxores ſecundum
numerum ſuum de ſaltantibus,quas rapuerunt,atque abierunt:re
uerſique ſunt ad hæreditatem ſuam,& inſtaurātes vrbes,habitaue
runt in eis.

Filii quoque Iſrael reuerſi ſunt per tribus & familias in tabernacula ſua.

24 Itaque abierunt illinc filii Iשraאél ⁿeo tempore, quiſque ad tri-
bum ſuam,& familiam ſuam:egreſſi inquam ſunt inde ſinguli ad
hæreditatem ſuam.

In dieb' illis nō erat Rex in Iſrael: ſed vnuiquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.

25 ⁿIn diebus illis nō erat Rex in Iשraאél:quiſque quod rectum e-
rat in oculis ſuis faciebat.

20 In vineis. בכרמים: propinquis ſcilicet ei loco. 21 Ac videte: וראיתם .i.conſiderate diligenter. Ad ſaltandum in choris, לחול במחולות .i.ad ducendum choros. Et ite,&c. והלכתם וגו' q.d.hoc facto recipietis vos in patriam veſtram.
22 Ad iurgandum לריב ad litigandum.conquerendum.expoſtulandum. Miſeremini noſtri pro illis: חנונו אותם q.d.non potuimus alia ratione dare illis vxores. Alii, Date nobis illas.vt ם pro ן ponatur. q.d. Sinite in gratiam totius Iſraelis illos habere eas mulieres. Vnicuique איש pro לאיש poſitum. In bello illo: במלחמה quod ſcilicet geſtum fuit in Iabes Galaad. Dediſtis illis: נתתם ſub. filias veſtras. Deliqueritis. תאשמו: peccaueritis.i.contraueneritis iuramento veſtro.
24 Eo tempore, בעת ההיא .i.his geſtis. 25 In diebus illis,&c. בימים ההם וגו' .i.Eo tēpore erat velut interregnum in Iſrael: & quiſque quod ſibi placebat,id facere ſolebat.

Liber Ruth, Hebraicè רות

Libellus iſte vnus eſt ex illis libellis quos Hebræi vocant חמש מגלות quinque volumina:quem editum fuiſſe exiſtimant ad hoc præcipuè, vt texeretur Chriſti genealogia,qui ſecundum carnem ex Dauide deſcenſurus erat.

VETVS. — NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

In diebus vnius Iudicis, quādo iudices præerāt,facta eſt fama in Terra: abiitque homo de Beth-lehem Iuda,vt peregrinaretur in regione Moabitide cū vxore ſua ac duobus liberis.

Cap. I.

1 Fuit In diebus quando iudicabantⁿIudices illi,fuit fames in
terra:& profectus eſt vir *quidam* de Beth-lenhēⁿIehudáh,
ⁿvt peregrinaretur in terra Moáb vnà cum vxore ſua ac
duobus liberis ſuis. Elimélech Bethlehemita cum vxore Noemi & duob' filiis peregrinatur in regione Moabitide.

Ipſe vocabatur Elimélech, & vxor eius Noemi: & duo filii, alter Mahalon, & alter Chelion, Ephrathæi de Beth léhem Iuda. ingreſſique regionem Moabitidem,morabantur ibi.

2 Nomen autem viri illius אElimélech,& nomen vxoris eius Na
yomí : nomen verò duorum filiorum eius, Manhlón & חHilión,
אEphrathæi de Beth-lénhem Iehudáh : ingreſſiq; regionē Moáb,
habitauerunt illic.

Et mortuus eſt Elimélech maritus Noemi:remanſitque ipſa cum filiis.

3 Mortuus eſt autem אElimélech maritus Nayomí : & remanſit
ipſa,& duo filii eius. Moritur Elimélech.

Qui acceperūt vxores Moabitidas, quarūvna vocabatur Orpha,altera uerò Ruth: manſerūntq; ibi decem annis.

4 Acceperunt autem ſibi vxores Moabitidas: nomen vnius עOr-
páh:& nomen alterius,Ruth:māſerúntque ibi fermè decē annis.

Et ambo mortui ſunt, Mahalon videlicet & Chelion : remanſitque mulier orbata duobus liberis ac marito.

5 Mortui ſunt etiam ambo ipſi,Manhlón & Chilión:ⁿ& remanſit
mulier illa *orbata* duobus filiis ac marito ſuo.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Fuit ויהי Ad verbum,Et fuit. Grammatici Hebræorum annotant, hoc loco ו non copulare,ſed tantùm conuertere futurum in præt. Iudices il. השופטים ſub.in Iſrael.i.tēpore quo Iudices regebant ac moderabantur remp.Iſraelis. Iehudáh, יהודה *quæ eſt in tribu* Iehudah. Hìc additur Iehuda, ad differentiam alterius Beth-léhem quæ eſt in tribu Zabulon. Vt peregrinaretur in terra לגור בשדי vt tanquam peregrinus habitaret in agro.i.regione. Aſſerunt Hebræi hæc geſta fuiſſe tempore Ibſam Iudicis in Iſrael, de quo Iudicum 12.c.7. Hunc veteres Hebræorum doctores dixerunt alio nomine appellatum Boaz,ac eundem eſſe de quo in hoc libello fit mentio.
5 Et remanſit,&c. ותשאר האשה וגו' & relicta eſt mulier illa à duobus gnatis ſuis & à marito ſuo.

Noemi defuncto marito & duobus filiis, reuertitur in patriam.

6 'Surrexit igitur ipsa & nurus suæ, & reuersa est 'ex regione Mo-
áb : audierat enim in regione Moáb quòd visitasset Iehouáh po-
pulum suum, dando eis 'panem.
7 Egressa est itaque è loco in quo erat, & duæ nurus eius cum ip-
psa, '& cómiserunt sese itineri, vt reuerterentur ad terrã Iehudáh.

Ruth adhæret socrui suæ reuertenti.

8 Dixit autem Nayomí ambabus nuribus suis, 'Ite, redite quæ
que in domum matris suæ: 'faciat Iehouáh vobiscum misericor-
diam, quemadmodum fecistis cum mortuis & mecum:
9 Det Iehouáh 'vobis vt inueniatis requiem vnaquæque in domo
viri sui. Et osculata est eas: & illæ sublata voce sua fleuerunt.
10 Dixerúntque ei, Certè tecum reuertemur 'ad populum tuum.
11 Et ait Nayomí, Reuertimini filiæ meæ : vtquid iretis mecum?
'an vltrà mihi *sunt* filii in vtero meo, vt sint vobis viri?
12 Reuertimini *inquam* filiæ meæ, & abite: senior enim sum quàm vt
nubam: 'quinetiam si dicerem, Est *adhuc* mihi spes: etiãsi nocte hac
nuberem viro, atque etiam parerem filios:
13 Nunquid eos expectabitis, donec adolescant? 'nunquid retar-
dabimini vt non sitis viro? 'Ne, filiæ meæ: 'quia amaritudo est mi
hi valde plusquàm vobis : quoniam egressa est contra me manus
Iehouæ.
14 At illæ rursum sublata voce fleuerunt : '& osculata est yOrpáh
socrum suam, Ruth vero 'adhæsit ei.

Ruth adhæret socrui suæ.

15 Cui ait *socrus*, Ecce reuersa est 'cognata tua ad populum suum, &
ad deos suos: reuertere post 'eam.
16 Et dixit Ruth, 'Ne roges me, vt relinquam te, aut recedam à te:
quocunque enim perrexeris, pergam, & vbicunque morata fue-
ris, morabor: populus tuus, populus meus : ac Deus tuus, Deus
meus:
17 Vbi mortua fueris, moriar, ibíque sepeliar: 'sic faciat Iehouáh
mihi, & sic addat, nisi *sola* mors 'separauerit me à te.
18 Vidés itaque quòd 'obfirmato esset animo vt pergeret secum,
destitit loqui ad eam.

Veniũt in Bethlehem.

19 Perrexerunt ergo ambæ illæ, donec venirent Beth-léhem: &
fuit, quum ingressæ essent Beth-léhem, 'commota est tota ciui-
tas super eis, 'ac dicebant, Num hæc est Nayomí?
20 Quæ respódit eis, Ne vocetis me Nayomí: *quin potius* vocate me
'Mara, quia 'amaritudine affecit me Omnipotens valde.
21 Ego 'plena abieram, at vacuã reduxit me Iehouáh: cur ergo vo-
caretis me Nayomí, 'quum Iehouáh afflixerit me, & Omnipotés

6 Et surrexit vt in patriam pergeret cũ vtraque nuru sua de regione Moabitide: audierat enim quòd respexisset Dominus populum suum, & dedisset eis escas.

7 Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ cum vtraque nuru: & iã in via reuertẽdi posita in terrã Iuda,

8 Dixit ad eas, Ite in domum matris vestræ, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cũ mortuis & mecum.

9 Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis: Et osculata est eas: quæ eleuata voce flere cœperunt,

10 Et dicere, Tecum pergemus ad populum tuum.

11 Quibus illa respondit, Reuertimini filiæ mi, cur venitis mecum? num vltrà habebo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis?

12 Reuertimini filiæ mi, & abite: iam enim senectute cõfecta sum, nec apta vinculo coniugali. etiamsi posse hac nocte concipere, & parere filios: C

13 Si eos expectare velitis donec crescant, & annos pubertatis impleant, antè eritis vetulæ quàm nubatis. Nolite quæso filiæ mi, quia vestra angustia magis me premit, & egressa est manus Domini contra me.

14 Eleuata igitur voce, rursũ flere cœperunt. Orpha osculata est socrum, ac reuersa est: Ruth adhæsit socrui suæ.

15 Cui dixit Noemi, En reuersa est cognata tua ad populum suum & deos suos, vade cum ea.

16 Quæ respondit, Ne aduerseris mihi vt relinquam te, & abeam: quocũque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor: populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus.

17 Quæ te terra morientem susceperit, in ea moriar: ibiq; locum accipiã sepulturæ hæc mihi faciat Domin⁹, D & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit.

18 Vidès ergo Noemi quòd obstinato animo Ruth decreuisset secũ pergere, aduersari noluit, nec ad suos vltrà reditum persuadere:

19 Profectæq; sũt simul, & venerũt in Beth-lehẽ: quibus vrbẽ ingressis, velox apud cũctos fama percrebruit: dicebãtq; mulieres, Hæc est illa Noemi.

20 Quibus ait, Ne vocetis me Noemi, id est pulchram: sed vocate me Mara, id est amaram, quia amaritudine valde repleuit me.

21 Egressa sum plena, & vacuã reduxit me Dominus. cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliauit,

6 Surrexit igitur, &c. ותקם היא וגו׳ Hebraismus, Confestim igitur ipsa cum vtraque nuru sua reuersa est. sub. in patriam suam. Ex regione משדה Ad verbum, ex agro. Panem. לחם: Panis pro alimentis ponitur more Hebræorum.
7 Et commiserunt sese, &c ותלכנה בדרך וגו׳ Ad verbum, & abierunt per viam, redeundo.
8 Ite, redite לכנה שובנה Agite, reuertimini. Faciat Iehouáh, &c. יעשה יהוה וגו׳ Hebraismus, Benefaciat vobis Dominus quemadmodum vos pietatem exhibuistis & mortuis illis filiis meis maritis vestris, & mihi.
9 Vobis לכם Ex doctioribus Hebræorum alter subaudit maritum, Det vobis maritum, vt requiem inueniatis.
10 Ad populum tuum. לעמך: .i. ad populares tuos. 11 An vltrà mihi, &c. העוד לי וגו׳ .i. habebóne vltrà in vtero meo filios, qui esse possint mariti vestri? q. d. Non. 12 Quinetiam si dicerem, כי אמרתי .i. si hoc mecum reputarem, nempe quod sequitur.
13 Nunquid retardabimini, &c. הלהן תעגנה וגו׳ nunquid retardabimini quo minus nubatis? Ne, אל sub. mihi sitis molestæ. ita Chaldæus paraph. ne amaritudine afficiatis animam meam. Ex doctioribus Hebræorum alter exponit, nolite mecum pergere. Quia amaritudo, &c. כי מר לי וגו׳ sum etenim multo maiore quàm vos, mœrore affecta: quoniam inuasit me manus Iehouæ.
14 Et osculata est ותשק sub. ac reuersa est. Adhæsit ei. דבקה בה: .i. comitata est eam, nec recessit ab ea.
15 Cognata tua יבמתך .i. vxor fratris mariti tui. fratria tua. Eam. יבמתך: cognatam tuam. Anteced. Heb. pro relat.
16 Ne roges me, אל תפגעי בי Ne occurras mihi. i. ne suadeas mihi. 17 Sic faciat, &c. כה יעשה וגו׳ q. d. Dispeream ego nisi, &c. vel, hæc, imò multo grauiora faciat mihi Iehoua, nisi, &c. Separauerit, &c יפריד ביני וגו׳ Ad verbum, diuisionem fecerit inter me & inter te.
18 Obfirmato esset, &c. מתאמצת היא ללכת אתה Ad verbum, quòd indurata esset ad eundum secum.
19 Commota est, &c. ותהום כל העיר עליהן tumultuari cœpit vrbs ipsa tota propter illas. i. cum strepitu quodam commoueri. Ac dicebant, ותאמרנה sub. mulieres. 20 Mara, מרא .i. amaram: hoc est tristem ac mœstam. Quia amaritudine, &c. כי המר שדי וגו׳ Hebraismus. summo enim mœrore, siue mœstitia affecit me Omnipotens. 21 Plena מלאה sub. diuitiis & filiis.

afflixit Omnipotens?

Venit ergo Noemi cũ Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ: ac reuersa est in Beth-léhem, quando primùm hordea metebãtur.

Cap. II.

Erat autem viro Elimélech consanguineus homo potens, & magnarum opum, nomine Booz.

Dixitque Ruth Moabitis ad socrũ suam, Si iubes, vadam in agrũ, & colligam spicas quæ fugerint manus metentium, vbicunque clementis in me patrisfamiliâs reperero gratiam. Cui illa respondit, Vade filia mi.

Abiit itaque, & colligebat spicas post terga metentium. accidit autem vt ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimélech.

Et ecce, ipse veniebat de Beth-léhem, dixitque messoribus, Dominus vobiscum. Qui responderũt ei, Benedicat tibi Dominus.

Dixitque Booz iuueni qui messoribus præerat, Cuius est hæc puella?

Cui respondit, Hæc est Moabitis quæ venit cum Noemi de regione Moabitide:

Et rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est.

B Et ait Booz ad Ruth, Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iungere puellis meis,

Et vbi messuerint, sequere: mandaui enim pueris meis vt nemo molestus sit tibi: sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas de quibus & pueri bibunt.

Quæ cadens in faciẽ suam, & adorans super terram, dixit ad eum, Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem?

Cui ille respondit, Nuntiata sunt mihi omnia quæ feceris socrui tuæ post mortẽ viri tui: & quòd reliqueris parentes tuos, & terram in qua C nata es, & veneris ad populum quẽ antea nesciebas.

Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas.

Quæ ait, Inueniã gratiã apud oculos tuos dñe mi, qui cõsolatus es me, & loquut⁹ es ad cor ancillæ tuæ, quæ nõ sum similis vnius puellarũ tuarũ.

male fecit mihi?

22 "Reuersa quoque est Nayhomí "vnà cum Ruth Moabitide nuru
sua *quæ antea* reuersa erat è regione Moáb: & venerunt ipsæ Beth-lé
hem in principio messis hordeaceæ. Cap. II.

1 PORrò Nayomí habebat cõsanguineum ex marito, "virum stre-
nuum è familia Elimélech, cuius nomen erat Bóyaz. Ruth colligit spicas in agro Booz cognati Elimélech.

2 Dixit autem Ruth Moabitis illa ad Nayomí, "Vadam quæso in
agrum, vt colligam spicas "post eum in cuius oculis inuenero gra
tiam. Et dixit ei, Vade filia mea.

3 Abiit igitur, & ingressa collegit *spicas* in agro post messores. "cõ-
tigit autem fortè vt incideret in eam partem quæ pertinebat ad
Bóyaz, qui erat de familia Elimélech.

4 "Interim ecce Bóyaz venit de Beth-léhem, dixítque ipsis messo-
ribus, Dominus vobiscũ. Qui dixerũt ei, Benedicat tibi Iehouáh.

5 Dixítque Bóyaz famulo suo qui cõstitutus erat super messores
ipsos, Cuius est hæc puella?

6 Respõdit famulus ille qui cõstitutus erat super messores, & ait,
Puella Moabitis est, quæ reuersa est cũ Nayomí de regiõe Moáb:

7 Quæ dixit, "Colligam quæso, ac congregem *spicas* inter manipu-
los post messores. & ingressa perstitit à summo mane vsque nũc:
"iam mansio eius in domo, paululum *est*.

8 Et ait Bóyaz ad Ruth, "Audísne filia mea? ne vadas ad colligen- Ruth inuenit gratiam coram oculis Booz.
dum in agro alio, neque etiam transeas hinc, "sed hîc adhærebis
puellis meis.

9 Oculi tui sint ad agrum illum quem messuerint, "& sequere eas:
"an non præcepi famulis ne tangant te? & si sitieris, perge ad vasa,
& bibe de eo quod hauserint famuli illi.

10 Tunc illa cecidit in faciem suam, & incuruauit se in terram, di- Benignitas Booz erga Ruth.
xítque ei, "Quare inueni gratiam in oculis tuis, vt me agnoscas,
"quum sim alienigena?

11 Respondens Bóyaz, dixit, "Prorsus nuntiatũ est mihi quicquid
fecisti socrui tuæ postquam mortuus est vir tuus: & quòd relictis
patre tuo & matre tua, ac terra natiuitatis tuæ, "perrexeris ad po-
pulum "antea tibi incognitum.

12 Reddat *tibi* Iehouáh "opus tuum, sítque merces tua perfecta à Ie-
houáh Deo Iisraél, quæ venisti "ad sperandum sub alis eius.

13 Illa verò ait, "Inueniam gratiam in oculis tuis domine mi, quòd
cõsolatus sis me, & "loquutus sis ad cor ancillæ tuæ: "quum tamen
ego non sim sicut vna ex ancillis tuis.

22 Reuersa quoque est ותשב Nempe quadam alia vice, vt sentit ex doctioribus Hæbræorum alter. Vnà cum Ruth, &c. המואביה כלתה עמה ורות Ad verbum, & Ruth Moabitis nurus eius cum ipsa.

IN CAPVT II.

1 Virum strenuum גביר חיל Ad verbum, virum virtutis. vel, potentem virtute. i. virum strenuum.

2 Vadam quæso אלכה־נא Ad verbum, Ibo nunc, vel quæso. q.d. liceat mihi per te ire. Post eum in cuius, &c. אחר אשר אמצא־חן בעיניו Ad verbum, post, in cuius oculis inueniam gratiam. i. cui grata fuero. cui placuero.

3 Contigit autem, &c. ויקר וגו׳ Ad verbum, euenit autem euentus eius *in* portione agri. Hebraismus.

4 Interim ecce Bóyaz והנה־בועז Ad verbum, Et ecce Boaz. 7 Colligam quæso, אלקטה־נא q.d. liceat mihi per te colligere. Iam mansio eius, &c. זה שבתה הבית מעט: iam sessio eius in domo, paululum. i. paruo tempore est. hoc est hinc apparet, non diu domi desidere. Ita ex doctioribus Hebræorum alter. Quidam vertunt, quòd enim domi sedet, perpusillum *est*. 8 Audísne הלוא שמעת Ad verbum, Annon audisti, nempe quod præcepi tibi ne ires ad colligendum in alio agro? Sed hic adhærebis, &c. וכה תדבקין Hic autem adhæreas puellis meis. i. ne discedas à puellis meis. 9 Et sequere eas: והלכתה אחריהן Ad verbum, & perges post eas. Chaldæus paraph. & sequere eos. Annon præcepi הלוא צויתי את־הנערים Hæc interrogatio vehemẽter asseuerat. q.d. certissimè præcepi. Sic 1. Sam. 10. a. 1.

10 Quare inueni מדוע מצאתי Vnde hoc quòd inueni. i. vnde hoc quòd sum tibi grata? Quum sim alienigena? ואנכי נכריה: Ad verbum, & ego extranea? 11 Prorsus nuntiatum est הוגד הגד Ad verbum, Renuntiando renuntiatum est mihi. Perrexeris ותלכי concesseris. Antea tibi incognitum. אשר לא־ידעת תמול שלשום: Ad verbum, quem non nosti heri & nudiustertius.

12 Opus tuum, פעלך i. mercedem operis tui. Ad sperandum, &c. לחסות תחת־כנפיו: vt sub alis eius tuta degeres.

13 Inueniam gratiam in oc. t. אמצא־חן בעיניך Hebraismus, spero me tibi fore gratam. Loquutus sis ad cor. דברת על־לב loquutus sis iuxta cor. Hebraismus, & placentia loquutus sis ancillæ tuæ. Quum tamen ego, &c. ואנכי לא אהיה כאחת Quum tamen ego ne vni quidem ex ancillis tuis veniam conferenda.

Cui dixit Bóyaz,″Tempore cibi accede huc,& comede de pane 14
ipso, ac intinge″buccellã tuam in acetum. Sedit itaque illa à late
re messorum:& porrexit ei″polentam:quæ comedit ″ad saturitatem,″& reliquum fecit:

Dixitque ad eam Booz,Quãdo hora vescendi fuerit,veni huc,& comede panem,& intinge buccellam tuã in aceto.Sedit itaque ad messorum latus,& congessit polentam sibi,comeditq; & saturata est,& tulit reliquias.

Benignitas Boez erga Ruth.

Surrexítque vt colligeret:præcepit autem Bóyaz famulis suis, 15
dicens,Etiam inter ipsos manipulos colligat, ″neque pudore affi
ciatis eam.

Atque inde surrexit,vt spicas ex more colligeret: præcepit autem Booz pueris suis, dicens, Etiam si vobiscũ metere voluerit,ne prohibeatis eam:

Quia &″dimittendo dimittite ei de manipulis,″& relinquite 16
vt colligat,neque increpetis eam.

Et de vestris quoque manipulis proiicite de industria, & remanere permittite,vt absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. D

Ruth collectas spicas excutit.

Collegit igitur in eo agro vsque ad vesperam, & excussit quod 17
collegerat,fuítque″ferè modius hordei.

Collegit ergo in agro vsque ad vesperam & quæ collegerat virga cædẽs & excutiens, inuenit hordei quasi ephi mensuram,id est tres modios.

Et ferens ingressa est vrbem:vidítque socrus eius quod college 18
rat,″protulit quoq;,ac dedit illi″quod reliquerat de saturitate sua.

Quos portans reuersa est in ciuitatem,& ostẽdit socrui suæ:insuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi sui quo saturata fuerat.

Cui ait socrus sua,Vbi collegisti hodie, & vbi″operata es? sit qui 19
te agnouit, benedictus. Tunc indicauit socrui suæ apud quem esset operata , dicens , Nomen viri apud quem sum operata hodie,
est Bóyaz.

Dixitque ei socrus sua, Vbi hodie collegisti,& vbi fecisti opus?sit benedictus qui misertus est tui. Indicauitque ei apud quem esset operata:& nomẽ dixit viri,quòd Booz vocaretur.

Et dixit Nayomí nurui suæ,″Benedictus est à Iehouáh qui non 20
dereliquit misericordiam suam cum viuentibus & cum mortuis.
Addidítque Nayomí, Propinquus noster est vir ille, ac de cognatis nostris est.

Cui respondit Noemi, Benedictus sit à Domino:quoniam eandem gratiam quam præbuerat viuis,seruauit & mortuis.Rursúmque ait,Propinquus noster est homo.

Ait ergo Ruth Moabitis illi, Etiã certè dixit mihi , Pueris ipsis 21
qui mei sunt, adhærebis , donec compleuerint totam hanc messem meam.

Et Ruth,Hoc quoque,inquit,præcepit mihi , vt tandiu messoribus eius iungerer , donec omnes segetes meterentur.

Ruth rursum ad agrũ Booz reuersa,spicas colligit.

Dixítque Nayomí ad Ruth nurum suam,″Bonum est filia mea 22
quòd″egrederis cũ puellis eius, ne″occurrant tibi in agro alio.

Cui dixit socrus,Melius est filia mi, vt cum puellis eius exeas ad metendum , ne in alieno agro quispiam resistat tibi.

″Iunxit se igitur puellis Bóyaz colligendo *spicas* donec perfice- 23
retur messis hordeorum, & messis frumentorum,″& reuersa est ad
socrum suam.

Iuncta est itaque puellis Booz , & tãdiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.

Cap. III.

Ruth socrus suæ iussa proficiscitur ad Booz.

DIxit autem illi Nayomí socrus eius , Filia mea″nónne quærã 1
tibi requiem,vt bene sit tibi?

Cap. III.

POstquam autẽ reuersa est ad socrum suã, audiuit ab ea, Filia mi, quæram tibi requiem , & prouidebo vt bene sit tibi.

Nunc ergo nónne Bóyaz de cõsanguinitate nostra est,cum cu- 2
ius puellis fuisti?en″ventilat″aream hordeorum nocte.

Booz iste, cuius puellis in agro iũcta es,propinquus noster est , & hac nocte aream hordei ventilat.

Laua igitur te,ac inunge te,″vestimenta quoque tua indue te,& 3
descendes ad aream:″ne te notam facias viro ipsi,donec finem fecerit comedendi & bibendi.

Lauare igitur,& vngere,& induere cultioribus vestimentis , & descende in aream. nõ te videat homo, donec esum potúmque finierit.

″Quúmq; ille ierit cubitũ,scito locum ipsum in quo dormiet, 4
& ingressa discooperies″à *parte* pedum eius,illícque accubabis:ipse
autem indicabit tibi quid factura sis.

Quãdo autẽ ierit ad dormiẽdũ,nota locũ ĩ quo dormiat:veniésq;,& discooperies palliũ quo operitur à parte pedũ,& proiicies te,& ibi iacebis:ipse autem dicet tibi quid agere debeas. B

14 Tempore cibi לְעֵת הָאֹכֶל Quum tempus fuerit edendi. Buccellam t.in acetum. פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ .i.frustum cibi tui in acetum. propter æstum scilicet.Chaldæus paraph.in pulmentum quod cum aceto decoctum est. Polentam: קָלִי genus est farinæ ita dictæ à torrendo.Chaldæus paraph.farinam tostam. Ad saturitatem, וַתִּשְׂבַּע Ad verbum,& saturata est. Et reliquũ fecit: וַתֹּתַר׃ & adhuc aliquid superfuit.
15 Neque pudore affic.eam. וְלֹא תַכְלִימוּהָ׃ Pudore afficere,siue pudefacere,pro Prohibere.qui enim prohibent,aut negant,faciunt vt petentes rubore suffundãtur. 16 Dimittendo dimittite שֹׁל תָּשֹׁלּוּ .i.de industria dimittite illi,&c. Et relinquite vt coll. וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה Ad verbum,& relinquetis,& colligat.i.quam tum relinquetis,vel sinetis colligere. 17 Fere modius כְּאֵיפָה ferè Nepha. Genus est mensuræ aridorum,& continet tria sata. 18 Protulit quoque, וַתּוֹצֵא sub. Ruth de pera,siue sacco,vt habet Chaldæus paraph. Quod reliquerat,&c. אֲשֶׁר הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ quod *de prandio suo* reliquum fecerat saturata. 19 Operata es? עָשִׂית Ad verbum,fecisti?sic mox.
20 Benedictus est à Iehoua,&c. בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה וגו׳ Hebraismus,gratus est Domino,plurimum gratia & fauore valet apud Dominum,qui clementer egit non solùm cum viuentibus,sed etiam cum mortuis suis:qui non destitit à clementia sua solita tam erga viuentes ipsos,quàm erga mortuos illos. 22 Bonum est טוֹב .i.honestum est.vel,placet. Egrederis תֵצְאִי Fut.Hebr.pro præs.sub.ad colligendum. Occurrant tibi יִפְגְּעוּ in te irruant. 23 Iunxit se igitur puellis וַתִּדְבַּק בְּנַעֲרוֹת Adhæsit igitur puellis. Et reuersa est,&c. וַתֵּשֶׁב אֶת חֲמוֹתָהּ׃ cæterùm apud socrum suam habitauit.

IN CAPVT III.

1 Nónne הֲלֹא Per interrogationem legitur Hebræis,qui huiusmodi interrogationibus magis affirmare solent. Propterea quidam vertũt, Equidem tibi quæram,ô filia mea,requiem,vt bene sit tibi. Requiem vocat nuptias.
2 Ventilat זֹרָה Præs.Heb.pro fut.ventilaturus est. Aream hordeorum גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים Hebraismus,pro,hordeum quod est in area.
3 Vestimenta quoque,&c. וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַךְ עָלַיִךְ Ad verbum,ac pone vestes tuas super te. Ne te notã facias אַל תִּוָּדְעִי ne præbeas te agnoscendam.vel,ne innotescas viro. 4 Quúmque ille ierit cubitum, וִיהִי בְשָׁכְבוֹ Ad verbum,Et erit,quum dormierit. A parte pedum e. מַרְגְּלֹתָיו ad pedes eius.vel, iuxta pedes ipsius, & inferiorem partem lecti.Sic paulo pòst.

5 Quæ respŏdit, Quicquid præceperis, faciam.

6 Descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus.

7 Qûmque comedisset Booz & bibisset, & factus esset hilarior, issétque ad dormiēdum iuxta aceruum manipulorum, venit abscondite, & discooperto pallio à pedibus ei⁹, se proiecit.

8 Et ecce, nocte iam media expauit homo, & conturbatus est: viditque mulierem iacentem ad pedes suos.

C Et ait illi, Quæ es? illáque respondit, Ego sum Ruth ancilla tua: expan
9 de pallium tuū super famulam tuā, quia propinquus es.

10 Et ille, Benedicta, inquit, es à Domino filia, & priorem misericordiā posteriore superasti: quia non es sequuta iuuenes pauperes, siue diuites.

11 Noli ergo metuere, sed quicquid dixeris mihi, faciam tibi. scit enim omnis populus qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.

12 Nec abnuo me propinquū, sed est alius me propinquior.

Quiesce hac nocte: & facto mane,
13 si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuit Dominus: dormi vsque mane.

D 14 Dormiuit itaque ad pedes eius vsque ad noctis abscessum: surrexit itaque antequā homines se cognoscerent mutuò, & dixit Booz, Caue ne quis nouerit quòd huc veneris.

15 Et rursum, Expāde, inquit, pallium tuum quo operiris, & tene vtraque manu. Qua extendente & tenente, mensus est sex modios hordei, & posuit super eam: quæ portans ingressa est ciuitatem.

16 Et venit ad socrum suam, quæ dixit ei, Quid egisti filia? Narrauitque ei omnia quæ sibi fecisset homo:

17 Et ait, Ecce sex modios hordei dedit mihi, & ait, Nolo vacuā te reuerti ad socrum tuam.

18 Dixitque Noemi, Expecta filia, donec videamus quem res exitum habeat: neque enim cessabit homo, nisi compleuerit quod loquutus est.

Cap. IIII.

1 ASCendit ergo Booz ad portā, & sedit ibi: qúmque vidisset propinquum præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum, Declina paulisper, & sede hic: vocās eū nomine suo. Qui diuertit, & sedit.

2 Tollens autē Booz decē viros de

5 Cui ait Ruth, Quæcunque dixeris mihi, faciam.
6 Descendit itaque in aream illam, & fecit iuxta omnia quæ præ
ceperat ei socrus sua.
7 Quum autem comedisset Bóyaz ac bibisset, exhilaratúmque
esset cor eius, venit vt dormiret in extrema parte acerui: venit &
illa secretò, quæ quum discooperuisset à *parte* pedum, accubuit.
8 ״Acciditautem vt media nocte expauesceret vir, ״atque inclina-
ret se se: ״& en mulier dormiebat à *parte* pedum eius.
9 Et ait, Quænam es tu? Illa respŏdit, Ego sum Ruth ancilla tua:
״expande oram *pallii* tui super ancillam tuam, quia propinquus es.
10 Ait illi, Benedicta es tu à Iehouáh filia mea: præstantiorem red-
didisti pietatē tuam hanc posteriorem illa priore, quòd ״non am-
bulaueris post iuuenes, siue pauperes, siue diuites.
11 Nunc ergo filia mea ne metuas: quæcunque dixeris faciam ti-
bi. scit enim ״vniuersa vrbs populi mei quòd ״mulier proba sis.
12 ״Iam igitur *fateor* verum esse quòd cognatus sum: est tamē *alius* co
gnatus propinquior me.
13 Pernocta *hîc* nocte: facto autē mane, ״si ille ius tibi cognationis
præstare voluerit, bene est, ״propinquus sit: si verò noluerit ״id tibi
præstare, ego ius illud cognationis tibi præstabo, viuit Iehouáh:
dormi *ergo* vsque mane.
14 Dormiuit itaque à *parte* pedum eius vsque mane: post hæc surre
xit antequam cognoscere quis posset proximum suū: ״ille autem
præcepit, Ne notum sit venisse mulierem illam ad aream.
15 Dixitque *ad eam*, Affer linteum ״quod est super te, & tene illud.
Et *ipsa* tenuit illud, & mensus est ״sex hordei *mensuras*, posuítque su-
per eam, & ingressa est vrbem.
16 Venit itaque *illa* ad socrum suam: quæ ait, ״Quænā es, filia mea?
Narrauítque ei quæcunque fecisset sibi vir ille:
17 Et ait, Sex hordei *mensuras* has dedit mihi: dixit enim ad me, Nō
reuerteris vacua ad socrum tuam.
18 Ait itaq; *Naomi*, ״Mane filia mea, donec cognoscas quomodo ״ca-
dat res: non enim conquiescet vir ille, ״nisi cōpleuerit rem hodie.

Cap. IIII.

1 BOyáz autem ascendens ״ad portam, consedit illic: & ecce co-
gnatus ille trāsibat, de quo ipse loquutus fuerat, & dixit, ״De-
clina, sede hîc tu talis. Et declinauit, atque sedit.
2 Et assumptis decem viris è Senioribus eius vrbis, dixit, Consi-

Dormit ad pedes Booz.

Booz agnoscit se esse propinquū ipsi Ruth.

Ruth sex hordei modios refert ad socrum.

Booz accipit Ruth in vxorē.

8 Accidit autem ויהי בחצי הלילה ויחרד Ad verbum, Et fuit, media nocte expauit vir, & inclinauit sese. In ויחרד, coniunctio ו vertit tantùm futurum in præt. Atque inclinaret sese: וילפת ac verteret [vel, cōuerteret] sese. de latere scilicet in latus. Et en mulier, &c. והנה אשה שוכבת מרגלותיו: & ecce deprehendit mulierem iacentem ad pedes suos.

9 Expande oram, &c. ופרשת כנפך Id est expande vestem tuā, more eorum qui despondebant vxorem. q.d. contrahe matrimoniū mecum, ac desponde me tibi. Alii exponunt, alam expandere super aliquem, metaphoricam esse loquutionem, pro In tutelam suam suscipere.

10 Non ambulaueris post, &c. לבלתי לכת וגו' nō sequuta sis adolescentes ipsos, siue pauperes siue diuites. 11 Vniuersa vrbs pop. m. כל שער עמי Ad verbum, omnis porta populi mei. Alii vertunt, vniuersus Senatus popularium meorum. nam in portis erant fora vbi fiebāt iudicia. Mulier proba sis. אשת חיל Ad verbum, mulier virtutis. i. proba, diligens, strenua, virtute prædita.

12 Iam igitur *fateor* verum esse quòd ועתה כי אמנם Vertere potes vt nihil subaudias, & כי priore loco positum redundet, Iam igitur verum est quòd, &c. 13 Si ille ius tibi cognationis præst. vo. אם יגאלך Ad verbum, si propinquus tuus esse voluerit. i. si te voluerit accipere in vxorem, tanquam qui illud facere debeat iure propinquitatis, rectè est. Propinquus sit: יגאל. i. propinquitatis iure te habeat vxorem. Vertere potes, præstet. Id tibi præstare, &c. לגאלך וגאלתיך אנכי Ad verbum, propinquus tuus esse, propinquus ero tibi ego. i. si te noluerit habere vxorem iure propinquitatis, ego te ducam vxorem iure propinquitatis. Viuit Iehouáh: חי יהוה Formula iurisiurandi. 14 Ille autē præcepit, ויאמר Ad verbum, Et ille dixit. sub. famulis. 15 Quod est super te, אשר עליך quo amiciris. Sex hordei *mensuras*, שש שעורים Chaldæus paraph, sex sata hordei. Scriptura narrat quid Booz dederit ipsi Ruth. 16 Quænam es, מי את Fieri potest (inquit ex doctioribus Hebræorum alter) vt socrus non viderit eam donec aperuerit ei fores. 18 Mane שבי Quiesce, vel Sis quieta. Chaldæus paraph. Sedē mecum in domo. i. Contine te domi, donec cognoscas qualem exitum habiturum sit hoc negotium. Cadat יפול casura sit. Res, siue negotium (inquit ex doctioribus Hebræorum alter) cadere dicitur, quòd omnia decreta è cælo manent ac prodeant. Nisi compleuerit rem כי אם כלה הדבר donec perfecerit negotium ipsum.

IN CAPVT IIII.

1 Ad portam, השער Chaldæus paraph. ad portam domus, siue loci iudicii. i. fori iudiciarii ipsius Senatus. Declina, &c. סורה שבה פה פלני אלמני accede tu talis, *&* sede hîc. פלני אלמני voces sunt quæ nihil significant apud Hebræos: tantùm vice alicuius proprii nominis, quod tacetur tanquam notum, aut quod nominari nolumus, poni solent. nos dicere solemus, *Toy tel a ssiez, toy icy*. Sic 1. Samu. 21. a. 2, Pueris autem condixi locum פלני אלמני talem & talem, vel, quendam & certum.

dete hîc. Qui consederúnt.
3 Dixítque cognato illi, Partem agri quæ erat fratris nostri, אEli
mélech, 'vendere decreuit Nayomí, quæ reuersa est' è regione
Moáb.
4 Ego autem 'dixi, Reuelabo aurem tuam, dicendo, Acquire *agrum*
illum coram 'sedentibus ipsis & coram Senioribus populi mei, si vis
redimere, redime: & si non 'vis redimere, indica mihi: scio autem
quòd non est præter te 'ad redimendum, & ego sum post te. Tum
ille ait, Ego redimam.
5 'Addidítque Bóyaz, Quo die acquisieris 'agrum de manu Nayo
mí, '& à Ruth Moabitide vxore defuncti acquires: vt suscites no-
men defuncti in hæreditate eius.
6 Respondit cognatus ille, Non possum redimere mihi, ne fortè
'deleam hæreditatem meã: redime tibi tu 'ius propĩquitatis meæ,
quia non possum redimere.
7 'Hic autem erat mos antiquitus in Iשsraאél in redemptione &
commutatione, ad confirmandum quoduis negotium, Detrahe-
bat aliquis calceamentum suum, & dabat proximo suo: & hoc e-
rat testimonium *cessionis* in Iשsraאél.
8 Dixit ergo cognatus ad Bóyaz, Acquire tibi. Simúlque detraxit
calceamentum suum.
9 Et ait Bóyaz Senioribus illis ac vniuerso populo, Testes estis ho
die quòd acquisiuerim omnia quæ fuerant ipsius אElimélech, &
omnia quæ fuerãt ipsius Chilión & Manhalón de manu Nayomí.
10 Sed & Ruth Moabitidem vxorem Manhalón acquisiui mihi v-
xorem, ad suscitandum nomen defuncti in hæreditate sua, ne ex-
cidatur nomen ipsius defuncti de fratribus suis, '& de porta loci
sui: testes *inquam* estis hodie.
11 Et dixit omnis populus qui erat in porta, & Seniores, Testes su-
mus: reddat Iehouáh mulierem 'quæ ingreditur domum tuam,
sicut Ranhél & sicut Leáh, quæ ambæ ædificauerunt domum Iש-
raאél, '& facias virtutem in אEphrátha, '& compares *tibi* nomen in
Beth-lénhem.
12 Sítque dom⁹ tua sicut domus Péreץ (quẽ peperit Thamár ipsi
Iehudáh) de semine illo quod dederit tibi Iehouáh de puella hac.
13 Bóyaz itaque duxit Ruth, fuítque ei vxor. & ingressus est ad
eam, & dedit illi Iehouáh 'conceptum, & peperit filium.
14 Dixerúntque mulieres ad Nayomí, Benedictus Iehouáh qui
'non permisit vt deesset tibi cognatus hodie, & vocabitur nomen
eius in Iשsraאél.
15 'Animum quoque tuum recreaturus est, atque alet senectutem

Calceamētū suū soluere, & dare propinquo.

AEdificare domum.

Ruth parit filiū Obed nomine.

Senioribus ciuitatis, dixit ad eos, Se-
dete hic. Quibus residentibus,
Loquutus est ad propinquum, Par
tem agri fratris nostri Elimélech vẽ
dit Noemi, quæ reuersa est de regio-
ne Moabitide.
Quod audire te volui, & tibi dicere
coram cunctis sedentibus, & maiori-
bus natu de populo meo: si vis possi-
dere iure propinquitatis, eme, & pos
side: sin autẽ displicet tibi hoc ipsum,
indica mihi, vt sciam quid facere de-
beã. nullus enim est propinquus ex-
cepto te, qui prior es: & me, qui secũ-
d⁹ sũ. At ille respõdit, Ego agrũ emã. B
Cui dixit Booz, Quando emeris
agrum de manu mulieris, Ruth quo-
que Moabitidem, quæ vxor defuncti
fuit, debes accipere: vt suscites nomẽ
propinqui tui in hæreditate sua.
Qui respõdit, Cedo iuri propinqui
tatis: neque enim posteritatem fami-
liæ meæ delere debeo: tu meo vtere
priuilegio, quo me libenter carere
profiteor.
Hic autem erat mos antiquitus in Deut.25.b
Israel inter propinquos, vt siquando
alter alteri suo iuri cedebat, vt esset fir
ma concessio, soluebat homo calcea-
mẽtũ suũ, & dabat proximo suo: hoc
erat testimonium cessionis in Israel.
Dixit ergo propinquo suo Booz,
Tolle calceamentum tuum. Quod sta
tim soluit de pede suo.
At ille maioribus natu, & vniuer- C
so populo, Testes vos, inquit estis ho
die, quòd possederim omnia quæ fue
runt Elimélech & Chelion & Ma-
halon, tradente Noemi:
Et Ruth Moabitidem vxorẽ Ma-
halon, in coniugium sumpserim, vt
suscitem nomen defuncti in hæredi-
tate sua, ne vocabulum eius de fami-
lia sua, ac fratribus & populo delea-
tur: vos inquam huius rei testes estis.
Respondit omnis populus qui e-
rat in porta, & maiores natu, Nos
testes sumus: faciat Dominus hanc
mulierem quæ ingreditur domum
tuam, sicut Rachel & Liam, quæ æ-
dificauerunt domum Israel: vt sit ex-
emplum virtutis in Ephratha, & ha
beat celebre nomen in Beth-lehem.
Fiátque domus tua, sicut domus
Phares, quẽ Thamar peperit Iudæ, Gen.38.g
de semine quod tibi dederit Domi-
nus ex hac puella.
Tulit itaque Booz Ruth, & acce-
pit vxorem: ingressúsque est ad eam,
& dedit illi Dominus vt conciperet,
& pareret filium.
Dixerúntque mulieres ad Noemi, D
Benedictus Dominus qui nõ est pas-
sus vt deficeret successor familiæ tuę,
& vocaretur nomen eius in Israel:
Et habeas qui consoletur animam
tuam, & enutriat senectutem. de nu-

3 Vendere decreuit מכרה Præt. Heb. pro fut. venditura est. E regione משדה Ad verbum, ex agro. 4 Dixi, Reuelabo aurem tuam, dicendo, Acquire אמרתי אגלה אזנך לאמור Hebraismus, pro, Statui apud me huius te admonere, siue id tibi indicare, ac dicere vt acquiras. Reuelare aurem alicuius, pro reuelare ei secretum aliquod, indicare ei aliquid, & de eo admonere. Similis loquutio etiam aliis locis legitur, vt 1. Samu. 9. c. 15, Dominus autem reuelauerat aurem Samuelis diem vnam antequam veniret Saul. Et cap. 20. c. 13, Si placuerit patri meo vt adducat malum super te, reuelabo aurem tuam. Virgilius dixit, Cynthius aurem Vellit, & admonuit, Pastorẽ Tityre, &c. Sedẽtibus היושבים Sedentes vocat eos qui cum eo sedebant, aut Iudices. Vis redimere, יגאל Ad verbum, redimat. sub. is qui ius habet redimendi. Subita personæ mutatio. Ad redimendum, לגאול. i. qui ius habeat redimendi illum. Quidam vertunt, scio enim quòd nemo est qui redimere possit, nisi tu. 5 Addiditque ויאמר Ad verbum, Et dixit. Agrum השדה Suprà versu tertio dixit, partem, siue portionem agri. Et à Ruth, &c. ומאת רות וגו' q. d. quod fieri nequit nisi simul ducas Ruth Moabitidem in vxorem. 6 Deleam אשחית vastem. perdam. Ius propinquitatis meæ, את־גאולתי Ad verbum, redemptionem meam. 7 Hic autem erat mos antiquitus וזאת לפנים בישראל Ad verbum, Hoc autem erat antè in Israel. 10 Et de porta loci s. ומשער מקומו Chaldæus paraph. & de porta Senatus quæ est in loco eius. 11 Quæ ingreditur הבאה Præs. Heb. pro fut. quæ ingressura est. Et facias virtutem, &c. ועשה חיל באפרתה וקרא שם Ad verbum, & fac virtutem in Ephratha, & voca nomen &c. Hebraismus, virum te fortem ac strenuum præbeas in Ephratha, & famam tibi acquiras in Beth-lehem. Ephratha & Beth-lehem pro eodem posuit. 13 Conceptum, הריון conceptionem. i. Iehoua dedit ipsi Ruth vt conciperet. 14 Non permisit, &c. לא השבית לך גואל היום ויקרא Ad verbum, non fecit cessare tibi cognatum hodie, & vocabitur, &c. i. qui non permisit vt deficeret tibi hodie cognatus, is nempe cuius nomen futurum sit celebre in Israel. Vocari nomen alicuius in aliquo loco, pro celebrem fieri. 15 Animum quoque tuum, &c. והיה לך למשיב נפש ולכלכל Ad verbum, Et erit tibi in recreantem animã, & ad nutriendum, &c.

ru enim tua natus est, qui te diligit: & multo tibi melior est, quàm si septem haberes filios.

16 Susceptúmque Noemi puerum posuit in sinu suo, & nutricis ac gerulæ fungebatur officio.

17 Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, & dicentes, Natus est filius Noemi: vocauerũt nomẽ eius Obed: hic est pater Isai, patris Dauid.

1.Paral.2.a.4. & b.10 Matth.1.a.3

18 Hæ sũt generationes Phares: Phares genuit Esron,

19 Esron genuit Ram, Ram genuit Aminadab,

20 Aminadab genuit Nahassõ, Nahasson genuit Salmon,

21 Salmõ genuit Booz, Booz genuit Obed.

22 Obed genuit Isai, Isai genuit Dauid.

tuam: ʹquia nurus tua, quæ diligit te, peperit eũ, quæ tibi melior est quàm septem filii.

16 Accipiens itaque Nayomí infãtem, posuit eum in gremiũ suũ, ʹfuítque ei in nutricem.

17 ʹPorrò vicinæ ipsæ indiderunt ei nomen, quæ dicebant, Natus est filius ipsi Nayomí: indiderũt inquam ei nomen עObéd: ipse est pater Iשsai patris ipsius Dauid.

18 Istæ sunt generationes Peréצs: Peréצs genuit חHeצrón,

Ex quibus ortus Dauid.

19 חHeצrón autẽ genuit Ram, Ram autẽ genuit עAmminadáb,

20 עAmminadáb autẽ genuit Nanחשón, Nanחשón autẽ genuit ʹשSalmáh,

21 שSalmáh autem genuit Bóyaz, Bóyaz autem genuit עObéd,

22 עObéd autem genuit Iשsai, Iשsai autem genuit Dauid.

Quia nurus tua, &c. כי כלתך אשר אהבתך ילדתו Quidã sic vertunt omisso כי, iste quem peperit nurus tua, quæ te diligit, *&* quæ tibi *interim* multis liberis præstantior est. 16 Fuitque ei in nutricem. ותהי לו לאומנת: fuitque nutritia eius.i.educauit eum. 17 Porrò vicinæ ipsæ, &c. ותקראנה לו וגו Adverbũ, Et vocauerunt ei vicinæ nomen, dicendo, Natus est filius ipsi Naomi: & vocauerũt nomen eius Obed. 20 שSalmáh, את־שלמה: Idem dicitur Salmáh & Salmon.

Primus Samuelis liber: vulgò Primus Regum, Hebraicè שמואל א׳

Tertius liber eorum quos vocant Hebræi נבאים ראשונים Prophetas priores: quem שמואב א׳ Samuelis primum inscribunt: quòd eius conceptionem, natiuitatem, & res gestas contineat. Latini primum Regum: L X X verò vocant βασιλειῶνα, Regnorum primum. Dicunt hunc librũ subiunctum fuisse libro Iudicum, quòd Eli & Samuel fuerint duo postremi Iudices: Hebræi tamen alias afferunt rationes.

VETVS.

Cap. I.

1 Fuit vir vnus de Ramatháim sophim, de mõte Ephráim, & nomẽ eius Elcana, filius Ieroham, filii Eliu, filii Thohu, filii Suph, Ephrathæus:

2 Et habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fuerúntque Phenennæ filii, Annæ autem non erat liberi.

3 Et ascẽdebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret & sacrificaret Domino exercituũ in Silo. Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni & Phinees, sacerdotes Domini.

4 Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cũctis filiis eius & filiabus partes.

5 Annæ autem dedit partem vnã tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vuluam eius.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

1 Fuit Vir quidam ʹde Ramatháim צSophim, ʹde monte Ephráim, cuius nomen erat ʹאElcanáh, filius Ieronחám filii אElihú, filii Thonחu, filii צSúph ʺאEphrathæi.

Elcana duas vxores habet, Annã & Phenennam.

2 Is autem habuit duas vxores: nomen vnius, חHannáh: & nomẽ alterius, Peninnáh: & fuerunt ipsi Peninnáh nati, at ipsi חHannáh non fuerunt nati.

3 ʹAscendebat autem vir ille ab vrbe sua annuatim ad adorandum & immolandum Iehouæ exercituum in שSiló, vbi erant duo filii עEli, חHophni & Pinחhás sacerdotes Iehouæ.

Ophni & Phinees filii Heli.

4 ʹVenit autẽ dies, ʹ& immolauit אElcanáh, deditque Peninnáh vxori suæ & omnibus filiis eius atque filiábus eiusʹ partes:

5 Ipsi verò חHãnáh dedit partẽ vnam *duntaxat* ʺhonorabilẽ, quoniã ipsam חHannáh diligebat: Iehouáh autẽ cõcluserat vuluam eius.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Fuit vir quidã ויהי איש אחד Ad verbũ, Et fuit vir vnus. Hîc ו non copulat, sed tantùm vertit futurũ in præteritum. De Ramatháim צSophim, מן הרמתים צופים Dictio Ramatháim dualis est numeri: nã fuerunt duæ Ramah, acsi vertas, Erat vir quidã de altera Ramah quæ dicebatur Ramath Sophim, id est speculatorum: in qua habitabant speculatores, hoc est Prophetæ, siue viri Sacrarum literarum studiosi. Doctus inter Hebræos repetit מן, vt legas, de Sophim, acsi dicas, de familia Sophim, id est de familia Prophetarũ, qui dicũtur Sophim, hoc est speculatores. Ita vertit Chaldæus paraph. Alii Sophim exponũt, Respiciẽtes, hoc modo, de altero oppidorũ Ramah mutuò sese respicientium. Duo enim illa oppida speculabantur, siue respiciebant sese. iste erat ex altero illorum. De monte אEphráim, מהר אפרים .i. qui habitabat, siue peregrinabatur in tribu Ephraim. Vel refertur ad Ramathaim oppidum, quod fuerit de monte Ephraim, hoc est sitũ in monte Ephraim. Et in hanc sententiam Doctus inter Hebræos exponit, in monte Ephraim, sub. situm oppidum. vt מן ponatur pro ב. אElcanah, אלקנה Fuit vir iste Leuita, de nepotibus Core: cuius maiores ipse enumerat, vt ostendat eum fuisse Leuitam, simúlque doceat habitasse in monte Ephraim. Genealogia eius describitur 1.Para.6.b.22. אEphrathæi. אפרתי: Istud ad Suph referri debere scribit doctus inter Hebræos. q.d. qui Suph etiã habitabat in mõte Ephraim vt & maiores sui. Quidã vertunt in nominatiuo, Ephrathæus, vt ad Elcanã referatur, quòd fuerit Ephrathæus habitãs in monte Ephraim, non de tribu. 3 Ascendebat autẽ ועלה sub. ter. Ascendebat quidem ter in anno ad Tabernaculũ fœderis, vt Lege iubebatur, Deut.16.d.16. Ascendere mares cogebantur: sed semel duntaxat in anno ducebant secum totam familiam. Annuatim מימים ימימה quotannis. Ad verbum, de diebus *in* dies. Chaldæus paraphrastes, stato tempore anni, 4 Venit autem dies, ויהי היום quo scilicet solebat Elcana curare immolari hostias pacificas. Quidam dicunt fuisse festum Tabernaculorum. Ad verbum, Et fuit dies, pro, Quum autem venisset dies, immolauit, &c. Partes: מנות: portiones, portiunculas. Offerentes edebant partem hostiarum coram Domino, id est in atrio, e regione Tabernaculi fœderis. 5 Honorabilem, אפים Ad verbum, vultus.i. partẽ selectam & honorabilem: vt scilicet eam exhilararet. sciebat enim esse tristem, quòd esset sterilis. Chaldæus paraph. electam. q.d. summa diligentia ex aliis omnibus electam, in quam scilicet oculos cõiecerat: vel quæ etiam in conuiuio lauto apponi posset coram claris conuiuis. Alii vertunt, partem irarum, id est quam cum tristitia dabat & mœstus. Alii, portionem iræ interpretantur, hoc est portionem quæ daretur illi ad alleuiandam iram.

Phenēna exprobrat Annæ sterilitatem.

'Irritabat autem eam inimica eius etiam ira, propterea quòd 'ad 6
iram prouocaret eam, quòd conclusisset Iehouáh vuluam eius.
'(Et sic faciebat annuatim) & ex quo ascenderat ipsa in domum 7
Iehouæ, 'sic irritabat eam: flebat autem, nec comedebat.
Dixítque ei אElcanáh vir suus, הHannáh, quare fles? & vtquid 8
non comedis, '& vtquid malè habet cor tuum? nónne 'melior sum
tibi quàm decem filii?
Surrexit itaque הHannáh postquam comederant in שSilóh & 9
biberant: יEli autem sacerdos sedebat 'super solium 'iuxta postem
'templi Iehouæ.
Ipsa verò *quum esset* amaro animo, 'orauit Iehouam, 'abundéque 10
fleuit.

Anna petit à Domino filium.

Vouit dein votum, dicens, Iehouáh exercituum 'si respexeris af- 11
flictionem ancillæ tuæ, recordatúsque fueris mei, neque fueris o-
blitus ancillæ tuæ, sed dederis famulæ tuæ 'semen virile: 'tum da-
bo illud Iehouæ omnibus diebus vitæ eius, '& nouacula non ascē-
det super caput illius.
Quum autē 'multiplicaret orare coram Iehoua, יEli obserua- 12
bat 'os eius.

Oratio in corde

הHannáh autē loquebatur in corde suo, tātùm labia eius moue- 13
bātur, vox autē eius nō audiebatur: '& existimauit eā יEli ebriam.
Dixit ergo ad eam יEli, 'Vsquequo præ te feres ebrietatem? 'au- 14
fer vinum tuum à te.

Heli reputat Annam ebriam.

Respondit הHannáh, & ait, 'Non, domine mi, *sed* mulier 'dura 15
spiritu sum: neque vinum, neque שśéchar bibi, 'sed effudi animā
meam coram Iehoua.
'Ne ponas ancillam tuā *coram* filia impia: quia præ multitudine 16
'eloquii mei & indignationis meæ loquuta sum hactenus.
Cui respōdit יEli, ac dixit, Vade in pace: '& Deus Iשׂraאél det 17
petitionem tuam quam petisti ab eo.
Illa dixit, 'Inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit 18
mulier in viam suam, & comedit, 'iráque illius non fuit ei vltrà.
'Et surrexerunt summo mane, adorauerúntque coram Iehoua: 19
postea reuersi sunt, & venerunt in domum suam in Ramáh. co-
gnouit autem אElcanáh הHannáh vxorē suam, '& recordatus est

6 Affligebat quoque eam æmula ei', & vehementer angebat, intantum vt exprobraret quòd Dominus conclusisset vuluam eius:
B
7 Sicque faciebat per singulos ānos, quum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini: & sic prouocabat eam. porrò illa flebat, & non capiebat cibum.
8 Dixit ergo ei Elcana vir suus, Anna, cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? nū quid non ego melior tibi sum quàm decem filii?
9 Surrexit autem Anna postquā comederat, & biberat in Silo. & Heli sacerdote sedente super sellam ante postes domus Domini,
10 Quum esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum flens largiter.
11 Et votū vouit, dicēs, Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederísque seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.
12 Factum est autē quum illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret os eius.
13 Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantúmque labia illius mouebātur, & vox penitus non audiebatur. æstimauit ergo eam Heli temulentā:
C
14 Dixitque ei, Vsquequo ebria eris? digere paulisper vinum quo mades.
15 Respondens Anna, Nequaquā, inquit, domine mi: nam mulier infœlix nimis ego sum, vinúmque & omne quod inebriare potest, nō bibi: sed effudi animam meam in conspectu Domini.
16 Ne repute sancillā tuam quasi vnā de filiabus belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei loquuta sum vsque in præsens.
17 Tunc Heli ait ei, Vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionē tuam quam rogasti eum.
18 At illa dixit, Vtinā inueniat ancilla tua gratiā in oculis tuis. Et abiit mulier in viā suā, & comedit, vultúsque non sunt amplius in diuersa mutati.
19 Et surrexerunt mane, & adorauerunt corā Domino: reuersíque sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha. cognouit autem Elcana An-

6 Irritabat.a e.inimica e. וכעסתה צרתה וגו׳ Prouocabat autē eam æmula sua idētidē ad iram. Doctus inter Hebræos dicit, duas siue plures vxores vnius viri, dici צרות hoc est inimicas, quòd adinuicem sint inimicæ, & altera alteri inuidere soleat. Ad iram prouocaret eā, הרעמה mœrore afficeret eam. aut, tristem redderet eam. 7 Et sic faciebat וכן יעשה Sic autem faciebat. sub. Elcana, sic quotannis ascendebat ad tabernaculum Domini, & sacrificabat. Et ex quo ascenderat ip. מדי עלותה Quidam subauditis particulis sic vertunt, Et quum peruenerant illuc, & ex quo ipsa ascenderat. Sic irritabat כן תכעסנה .i. de more prouocare solebat eam ad iracundiam.
8 Et vtquid malè habet ולמה ירע & quare affligitur. i. quare es animo ægro ac tristi? Melior טוב præstātior. q.d. nónne deberes me pluris facere, quàm decem filios? vel, nónne possum tibi plura beneficia præstare quàm decem filii? ego enim diligo te vehementissimé.
9 Super solium על הכסא super sedem. vel, in magno solio. erat enim summus pontifex. Iuxta postem על מזוזת id est ad alterum ex postibus, hoc est ad alterum atrii latus. Templi Ieh. היכל יהוה: .i. loci in quo erat tabernaculum Domini. Per היכל intelligit atrium, aut totum illud ædificium quod atrium & tabernaculum fœderis complectebatur. Sacerdotibus neque edere, neque sedere licebat in atrio, sed extra atriū. 10 Orauit ותתפלל sub. in atrio ante tabernaculum fœderis. Abundéque fleuit. ובכה תבכה: Ad verbum, & flendo fleuit.
11 Si respexeris אם ראה תראה Ad verbū, Si respiciendo respexeris. vel, videndo videris. id est, si dignatus sis cōtemplari. Semen virile: זרע אנשים Ad verbum, semen virorum. i. semen virilis sexus, hoc est prolem masculam. Chaldæus paraph. semen inter filios hominum. Tum dabo eum Ieh. ונתתיו ליהוה vt scilicet illi seruiat quandiu vixerit. Et nouacula, &c. ומורה לא יעלה על ראשו: .i. capillus eius nunquā radetur. q.d. erit nazaræus. 12 Multiplicaret orare הרבתה להתפלל multiplicaret preces. i. diu oraret versus eam partē in qua Dominus se præsentē exhibebat. Os eius את פיה: .i. eam precantem. 13 Et existimauit ויחשבה itaque reputauit. propterea reputauit. 14 Vsquequo præ te feres ebrietatē? עד מתי תשתכרין Vsquequo ages temulentam? Moues enim labia, at verba non audiuntur. Gallicè, *Iusques a quand feras-tu de l'yurongne?* Aufer, &c. הסירי את יינך מעליך: q.d. excute hanc temulentiam à te.
15 Non, domine mi, לא אדני sub. ita res habet vt reputas, non sum ebria, sed mulier, &c. Dura spiritu קשת רוח ægra animo. i. animo afflicto, quæ grauatè fero sortem meā. Sed effudi, &c. ואשפך את נפשי .i. sed deprōpsi quicquid habebā in animo. 16 Ne ponas, &c. אל תתן את אמתך לפני בת בליעל Hebraismus, Ne conferas me filiæ impiæ & improbæ. i. noli me habere pro muliere temulenta. Alii, Ne ponas me in ordine filiarum improbarum. Eloquii mei, & indig. m. שיחי וכעסי querelarum mearum & ægritudinis *animi* mei, id est præ multo mœrore & dolore cordis. q.d. multa querens & ægre ferens, tandiu oraui. 17 Et Deus Iשׂr. det ואלהי ישראל יתן nam Deus Israel dabit. q.d. exaudiuit te Deus Israel, & daturus est quod petisti. 18 Inueniat ancilla, &c. תמצא שפחתך חן בעיניך Hebraismus, Ineam tecum hanc gratiam, vt pro me orare velis. Iráque illius, &c. ופניה vultúsque eius. sub. mœstus. q.d. facies illa vultuosa quæ præ se ferebat mœstitiam ac tristitiam. i. exinde non visa est mœsta ac tristis. Verti potest, tristitiáque eius, &c.
19 Et surrexerunt וישכמו sub. altero die. Et recordatus est ויזכרה .i. misertus est eius: quæ enim prius erat sterilis, concepit.

nam vxorem suam: & recordatus est
eius Dominus.
20 Et factum est post circulum dierũ,
concepit Anna,& peperit filium,vo-
cauítque nomẽ eius Samuel:eo quòd
à Domino postulasset eum.

D 21 Ascendit autem vir eius Elcana, &
omnisdomus eius,vt immoloretDo
mino hostiã solennem,&votũ suum.
22 Et Anna nõ ascendit:dixit enimvi
ro suo,Non vadam donec ablactetur
infans,& ducameum vt appareat an
te cõspectum Domini,& maneat ibi
iugiter.
23 Et ait ei Elcana vir suus, Fac quod
bonũ tibi videtur,& mane donec ab-
lactes eũ: precórque vt impleat Do-
minus verbum suum. Mansit ergo
mulier,&lactauit filium suum,donec
amoueret eum à lacte.
24 Et adduxit eum secum, postquam
ablactauerat,in vitulis tribus,& vno
modio farinæ,& amphora vini,& ad
duxit eum ad domum Domini in Si-
lo. puer autẽ erat adhuc infantulus.
25 Et immolauerunt vitulum,& obtu
lerunt puerum Heli.
26 Et ait,Obsecro mi domine, viuit a-
nima tua domine: ego sũ illa mulier
quæ steti corã te hic orãs Dominum.
27 Pro puero isto oraui,& dedit mihi
Dominus petitionem meam quam
postulaui eum.
28 Idcirco &ego cõmodaui eũ Domi
no cunctis diebus, quibus fuerit ac-
cõmodatus Domino. Et adorauerũt
ibi Dominũ:& orauit Anna,& ait,

Cap. II.

1 EXultauit cor meum in Domino,
&exaltatũ est cornu meũ in Do-
mino: dilatatum est os meum super
inimicos meos,quia lætata sum in sa
lutari tuo.
2 Nõ est sanctus vt est Dominus:ne-
que enim est alius extra te,&non est
fortis sicut Deus noster.
3 Nolite multiplicare loqui subli-
mia, gloriantes: recedãt vetera de o-

eius Iehouáh.
20 Nam factum est'in reuolutionibus dierum posteaquam conce
pisset הHannáh,peperit filium: vocauítque nomen eius'שSemu-
él,Quòd à Iehoua petiui eum.
21 Ascendit autẽ vir ille אElcanáh cum tota familia sua, vt offer-
ret Iehouæ hostiam'anniuersariam,& votum suum.
22 הHannáh autem 'non ascendit: dixit enim viro suo,'*Non ascendam*
donec ablactetur infans:tũ deducam eum*meum*,'vt cõspiciatur co
ram Iehoua,& maneat ibi vsque'in sæculum.
23 Dixítque ei אElcanáh vir suus, Fac quod bonum est in oculis
tuis,mane donec ablactaueris eum:'veruntamen confirmet Ieho
uáh verbum suum.Mansit ergo mulier,& lactauit filium suũ do-
nec ablactauisset eum.
24 'Deduxítque illum secum posteaquam ablactauit eum,'cum
iuuencis tribus,'& modio vno farinæ,'atque vtre vini adduxit e-
um ad domum Iehouæ in שSilóh:'puer autem *erat* puer.
25 Mactauerunt itaque iuuencum,'& adduxerunt puerum ad עEli.
26 Ipsáque dixit,'Obsecro domine mi,'viuit anima tua domine
mi,ego sum mulier illa'quæ steti tecum hîc vt orarem Iehouam.
27 Pro puero isto'oraui,& dedit Iehouáh mihi petitionem meam
quam petii ab eo.
28 Et ego quoque'commodaui eum Iehouæ'omnibus diebus qui
bus erit commodatus Iehouæ.'Et incuruauit se ibi Iehouæ.

Cap. II.

1 ORauit autem הHannáh,& dixit,'Exultauit cor meum'in Ie-
houa,'exaltatum est'cornu meum in Iehoua:'dilatatum est
os meum super inimicos meos,quia lætata sum'in salute tua.
2 'Non est sanctus sicut Iehouáh:'quia non est præter te, nec est
'fortis sicut Deus noster.
3 'Ne *ergo* posthac loquamini *uerba* superba,*neque* egrediatur verbũ

Anna peperit filiũ, quẽ uocauit Samuel.

'Subaudire potes sequẽti versu *Manebo*,donec,&c.

Offertur à matre puer Samuel Domino,iuxta votum.

Canticũ Annæ, in quo gratias agit Deo quòd ex sterili fœcundam reddiderit.

20 In reuolutionibus d. לתקופות הימים in circuitibus[sub.aliquot]dierum.Hebraismus,Transactis autẽ aliquot mensibus. שSemuאel, שמואל Etymologiæ non sunt semper exigendæ ad regulas Grammatices. Aliter autem componuntur nomina ab Hebræis,aliter à Latinis. Aliquando enim in compositis Hebraicis cernũtur tantùm primæ literæ vocum è quibus vocabulũ componitur, vt ex hoc nomine Semuelis est clarum,quod impositum est à muliere,nõ à viro docto: retinétque tantùm primã literam verbi שאל,quod Postulauit significat. Semuel dicitur quasi שאלתי אתו מאל. 21 Anniuersariam, הימים i.quam solebat facere singulis annis. 22 Non ascendit: לא עלתה ab eo scilicet tempore quo ascenderat in locum vbi erat Tabernaculum Domini. Vt conspiciatur ונראה & appareat. i.statuatur. Ad verbum,& adducã eum,& conspicietur. In seculũ. עד עולם: i. quandiu vixerit. 23 Veruntamen confirmet אך יקם tantùm [vel modò] adimpleat.i.ratã habeat promissionẽ suam.q.d.Peto tantùm à Deo vt nõ infirmet quod nobis promisit per עEli. Hîc habenda est ratio totius orationis Hannæ. 24 Deduxitque illum ותעלהו Ad verbum,Ascenderéque fecit illum. Cũ iuuencis בפרים Id erat pro amplis sacrificiis,oblationibus,& libaminibus faciendis. Et modio ואיפה & epha.vide Exod.29.g.40. Atque vtre ונבל & amphora.cado.fidelia. Puer autem *erat* puer. והנער נער Ad verbum,& puer,puer.i.erat adhuc paruulus.q.d.nihil aliud erat quàm puer. Chaldæus paraphrastes, erat adhuc lactens. 25 Et adduxerunt ויבאו .i.facto sacrificio,introduxerunt. 26 Obsecro domine mi, בי אדני O domine mi.q.d.audi ancillam tuam,& concede mihi quod petitura sum. Viuit anima tua חי נפשך Iurat in animam summi Sacerdotis. Asseuerationis genus.q.d.ego dicam veritatem,& non mentiar:tam vera sunt quæ dictura sum, quàm verum est te viuere, *Aussi uray que tu es yci,ou la*. Vel, tam vera sunt,quæ dictura sum,quàm verum est quòd ego opto vitam tuam. Quæ steti הנצבת quæ stabam. 27 Oraui התפללתי Præt.Heb.quod quidam per imperfectum reddunt,orabam,vel rogabam. 28 Commodaui e. השאלתיהו mutuaui eum.i. vt mihi à Deo donatus est, ita etiam ego illi ipsum dono. vel,decreui, vel voui me tradituram illum vtendum Domino. Chaldæus paraph.tradidi eum vt sit ministrans. Omnibus diebus,&c. כל הימים וגו' .i.quandiu erit superstes,profectò datus est Domino. Et incuruauit se ibi Ieh. וישתחו שם ליהוה: Et adorauit illic[vel,tunc]Iehouam.sub.Eli.q.d. tunc Eli acquieuit precibus mulieris, quæ petebat vt ipse Deo gratias ageret.ille gratias egit pro beneficio quod illa accepisset.

IN CAPVT II.

1 Orauit autem ותתפלל q.d.Orauerat Hanna,hoc est à Deo petierat filium:quem quia ab eo acceperat, nunc dicit,siue gratias agit. Aut, Precata est Deum Hanna,vt acceptum haberet Samuelem:postea gratias agit de tanto beneficio accepto. Vel,Orauit autem,id est fudit preces, & gratias egit,&c. Exultauit עלץ Præt.Heb.pro præs.Exultat In Iehoua: ביהוה per Iehouam. i.authore Domino, siue beneficio Domini animus meus plenus est lætitia. Cornu meum קרני Cornu pro gloria. Metaphora ab animalibus cornigeris, quæ cornibus tutãtur vitam suam,vnde & propter cornua gloriari solent. Cornua igitur propriè robur significant: & quia fortitudine illa gloriari solent animalia, ideo gloriam etiam significat. q.d. gloria mea nũc magna est Dei beneficio: materiã gloriandi habeo ope tua ô Deus. Dilatatum est רחב dilatauit sese.q.d.habeo quod respondeã nunc inimicis meis,si obiiciant mihi sterilitatẽ meam:prius habebã os clausum. In salute tua. בישועתך: Per salutem tuam.i.per tuum beneficium.q.d.quoniam maximum beneficiũ accepi à te:beneficio tuo fœcunda facta sum,vnde maximè lætor. 2 Non est sanctus אין קדוש Nullus est sanctus.q.d.Nullus alius coli debet,præter Dominũ:nam est clementissimus,&c. Per sanctitatẽ intelligit misericordiam, clementiam, iustitiam,& reliquas virtutes. Quia non כי אין imò nullus. q.d.tu solus sanctus. Fortis צור Deus. q.d.es potentissimus. 3 Ne *ergo* posthac,&. לא תרבו וגו' Ad verbũ, Ne multiplicetis vt loquamini sublime, egrediatur durum ex ore vestro. Idem bis dicit mutatis verbis. Fut. Heb. loco infinitiui, Ne multiplicetis vt loquamini, pro, Ne vltrà loquamini. Pro Sublime,vertere potes Arrogans ac superbum,sub.verbum. Geminatione substantiui significat,frequentes fuisse & assiduos in effutiendis verbis superbis. nã etiam

dicit, Ne multiplicetis. Præterea negatio quæ præcessit, secundo loco repeti debet, Neque egrediatur, &c. Durum vocat superbum & arrogans verbum: quale est, Deum non esse omnipotentem, qui sterili posset dare conceptum.

arrogās ex ore vestro: quia Deus scientiarum Iehouah, & ipsi præparantur opera.

'Arcus & fortes confracti sunt, '& debiles accincti sunt robore. 4
'Saturi pro pane se locauerunt: & famelici 'cessarūt, 'adeò vt ste 5
rilis pepererit septem, & quæ multiplicabat liberos, infirmata sit.
Iehouáh 'mortificat & viuificat, 'descendere facit ad inferos, & 6
ascendere facit.
Iehouáh 'pauperem facit & ditat, 'humiliat & exaltat. 7
'Suscitat è puluere 'pauperem, 'è stercore eleuabit mendicum, 8
'vt sedere faciat cū principibus, '& soliū gloriæ sortiri faciat eos.
Iehouæ enim sunt 'cardines terræ, '& posuit super eos orbem.
Pedes 'piorum suorum seruabit, ac impii in tenebris 'contice- 9
scent: quia 'non in fortitudine roborabitur vir.
Iehouáh conterantur 'litigantes cum eo, 'super ipsum 'è cælis to 10
nabit: Iehouáh 'iudicabit fines terræ, & dabit fortitudinē 'Regi suo
& exaltabit cornu Christi sui.
'Abiit autem אElcanáh in Ramáh in domum suam, puer verò 11
ministrabat Iehouæ 'coram עEli sacerdote.
Filii autē עEli, filii erant 'Beliiáyal: nec 'agnoscebant Iehouam: 12
'Nam consuetudo sacerdotum cum populo erat *talis*, 'Quocun- 13
que sacrificante sacrificium, veniebat puer sacerdotis quando coquebatur caro, cum fuscinula tridente in manu sua:
'Et percutiebat in concha, vel in aheno, vel in lebete, vel in ol- 14
la: quicquid 'educebat fuscinula, accipiebat sacerdos sibi: sic faciebant vniuerso Iשׂraאeli 'venientibus illuc in שׂSilóh.

Christi regnum.
Samuel ministrat Deo.
Filii Heli, filii nequam.
Eorum peccatū.

re vestro: quia Deus scientiarum Dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.
Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.
Saturati prius, pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt: donec sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata est.
Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.
Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.
Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.
Pedes sanctorum suorum seruabit, & impii in tenebris conticescēt: quia non in fortitudine roborabitur vir.
Dominum formidabunt aduersarii eius, super ipsos in cælis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.
Et abiit Elcana in Ramátha, in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciē Heli sacerdotis.
Porrò filii Heli, filii belial, nescientes Dominum,
Neque officium sacerdotum ad populum: sed quicunque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dū coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua.
Et mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. sic faciebāt vniuerso Israeli venientium in Silo.

Deut. 32. f. 39. Tob. 13. a. 2. Sap. 16. b. 13

B

C

Scientiarum דעות cognitionum. i. omnia nouit, cogitationes & opera hominum. Et ipsi præparantur opera.: ולו נתכנו עללות i. ordine fiunt ab eo opera magnifica. hoc est, mirabilium operum est patrator & designator. Alii vertunt, & ipsi numerantur opera. i. ab eo ponderantur & examinantur opera omnium. Legitur & לא, propterea quidam vertunt, & non numerantur opera eius. i. nullo numero comprehendi possunt opera eius. 4 Arcus & fortes, &c. קשת גבורים חתים וגו' Ita vertendum esse, non autē Arcus fortium, docet Grammatica, quòd חתים plur. masc. non possit referri ad קשת singul. fœmin. Sensus igitur est, Arma nihil prosunt fortibus: iam qui modò videbantur superiores, statim vincuntur: & contrà, qui prius videbantur penè victi ac superati, tandem euadūt superiores, ita volente Deo. Et debiles, &c. ונכשלים אזרו איל: & infirmi accinxerunt se robore. vel, viribus. i. qui videbantur esse multo inferiores, superant viribus.

5 Saturi pro pane se locauerunt: שבעים בלחם נשכרו. q. d. Qui prius vescebantur ad saturitatem vsque, laborarunt inopia, vsqueadeò vt pro victu habendo locauerint operā suam. Cessarunt, חדלו desierunt. sub. locare operā suam. i. qui fame penè conficiebantur, habuerūt quod ederent. Annumerat se inter egentes Anna, quòd ante Dei beneficium esset sterilis. Adeò vt sterilis, &c. עד עקרה וגו' i. quæ prius erat sterilis, multos liberos habuit: quæ verò multos habebat liberos, facta est tandem orba & sine liberis.

6 Mortificat, &c. ממית ומחיה וגו' i. Dominus interficit quos vult, & seruat à morte quos vult: facit aliquando vt quis ita morbo laboret, vt de vita eius desperetur, & iam penè sit in sepulchro: quē tamen sanat. Bis idem dicit mutatis verbis. Inferi pro sepulchro. Deus est dominus vitæ & necis. Potest hic versus intelligi de diuersis vel de vno, vt etiam sequens versus. Interficit vnum, alterum autem sanat, de cuius vita desperabatur: vel, Istum interficit, & eundem reuocat ad vitam. Descendere facit, &c. מוריד שאול ויעל: deducit ad inferos, & reducit.

7 Pauperem facit, &c. מוריש ומעשיר i. author est diuitiarum & paupertatis. Chaldæus paraph. intelligit hoc canticum tanquam prophetiam: propterea omnia vertit per futurum. Humiliat משפיל deprimit. deiicit. i. quē vult deprimit, & de gradu deiicit: eundem, si lubet, afficit honoribus. 8 Suscitat è puluere מקים מעפר Erigit è puluere. i. de gradu siue ordine infimo. Pauperem, דל Significat hominem tenuis fortunæ. E stercore, &c. מאשפות ירים אביון i. è sordibus, hoc est è statu sordidissimo eleuat egenū. Vt sedere faciat cū cum prin. להושיב עם נדיבים vt collocet eum, &c. i. vt clarum & nobilē reddat. Et solium gloriæ, &c. וכסא כבוד ינחלם & solium gloriæ possidere faciat illos. i. illū, acsi dicat, vnumquenque eorū, hoc est, cōstituit eos in honoribus & summis magistratibus. Cardines מצוקי columnæ. i. creauit Dominus ac fundauit terram, éstque Dominus eius, atque omnium quæ in ea sunt. Et posuit super eos orbem. וישת עליהם תבל: & suffulcit illis orbē. 9 Piorū s. ser. חסידו ישמור sanctorum suorū seruat. i. pios qui ipsum colunt. Præt. Heb. pro præs. Conticescent ידמו Vel per præsens, conticescunt. i. intereunt ac pereunt. Non in fortitudine rob. vir. לא בכח יגבר איש: non in fortitudine roboratur quisquam. id est nemo seipsum seruare potest suis viribus. 10 Litigantes cum eo, מריבו sub. Samuele. Quidam Hebræorum dicunt hic Annā precari pro filio suo, & simul pro Israele quem iudicaturus erat, vt Dominus conterat aduersarios eius. quod factum fuit quum Dominus intonuit voce grandi super Philisthæos, qui Israelem aggressi fuerant, infrà cap. 7. c. 10. Alii vertunt, Iehouæ conterantur rixæ eius. vel, frangentur litigantes eius. i. qui cum eo disceptant & rixantur, aut contendere volunt. Eodem sensu alii, Aduersarii Iehouæ frangentur. i. exterminabuntur, & peribunt. Super ipsum עלו sub. litigantem, rixatorem & aduersarium. Singul. pro plur. super illos. id est tangentur illi de cælo. E cælis בשמים vt ב pro מן accipiatur. Alii, in cælis. Iudicabit fines t. ידין אפסי ארץ i. iudicaturus est omnes homines. Vel vt sit fut. pro præs. iudiciū exercere solet in omnes qui sunt in orbe terrarū, quando vult. De extremo iudicio interpretantur nōnulli: alii de tempore Messiæ. Regi suo, &c.: למלכו וירם קרן משיחו i. reddet fortem Regem suum. Etiam Chaldæus paraph. hunc locū de Messia intelligit. q. d. Dominus mittet Messiam, & illum gloriosissimum & potentissimum faciet. Cornu pro gloria, vt primo versu.

11 Abiit autem וילך i. rediit, quū gratias egisset. Corā עEli sacerd. את פני עלי הכהן: Hebraismus, pro, de mandato Eli, in his quæ illi præcipiebat Eli, pro ætatula, canendo & pulsando instrumenta musica, docente ipso Eli. Discebat Samuel Legem Domini, & musicen.

12 Beliiáyal בליעל. i. impii, improbi, vt Deut. 13. c. 13, & Iudicū 19. e. 22. Agnoscebāt Ieh. ידעו את יהוה. i. Regi eius nō parebāt: imò mutauerant decretū Dei: nam, &c. 13 Nā consuetudo sacerd. ומשפט הכהנים De recenter introducta à sacerdotibus consuetudine loquitur. q. d. Hanc nouā consuetudinem introduxerant populo filii Eli, & alii sacerdotes, Legem Dei immutantes. Nam secundum Legem Domini sacerdotes è pacificis hostiis accipere debebāt tantùm armum & pectusculum: isti maiorem portionem accipiebant. Leuit. 7. d. 31.

Quocunque sacrificante sacrif. כל איש זבח זבח Quum aliquis sacrificabat sacrificium. sub. pacificum. 14 Et percutiebat in concha, והכה בכיור Et percutiebat [sub. carnes quæ erant] in concha. aut, olla, &c. i. conabatur arripere, aut apprehendebat carnes, &c. Educebat יעלה Ad verbum, ascendere faciebat. Venientibus illuc in שׂSilóh, הבאים שם בשלה: sub. vt immolarent hostiam pacificam.

Etiam antequam adolerent adipē, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti, Da mihi carnem vt coquam sacerdoti: non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam. 15

D Dicebátque illi immolans, Incēdatur primùm iuxta morē hodie adeps, & tolle tibi quantuncunque desiderat anima tua. Qui respōdens aiebat ei, Nequaquam: nūc enim dabis, alioquin tollam vi. 16

Erat ergo peccatum puerorū grande nimis coram Domino: quia detrahebant homines sacrificio Domini. 17

Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer accinctus ephod lineo. 18

B

Et tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis dieb⁹ ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solennem. 19

Et benedixit Heli Elcanæ & vxori eius: dixitque ei, Reddat tibi Dominus semen de muliere hac, pro fœnore quod cōmodasti Domino. Et abierunt in locum suum. 20

E Visitauit ergo Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias: & magnificatus est puer Samuel apud Dminum. 21

Heli autem erat senex valde, & audiuit omnia quæ faciebant filii sui vniuerso Israaeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi, 22

C

Et dixit eis, Quare facitis res huiuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? 23

Nolite filii mei: non enim est bona fama quam ego audio, vt transgredi faciatis populum Domini. 24

Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominū peccauerit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui: quia voluit Dominus occidere eos. 25

Puer autē Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quàm hominibus. 26

F Venit autē vir Dei ad Heli, & ait ad eum, Hæc dicit Dominus, Nunquid nō apertè reuelatus sum domui patris tui, quū essent in AEgypto in domo Pharaonis? 27

Et elegi eū ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel. 28

15 ″Etiam antequam adoleuissent adipem, veniebat famulus sacer
dotis, & dicebat viro immolanti, Da carnem, vt assem sacerdoti:
non enim accipiet à te carnem coctam, sed crudam.
16 Cui respondebat vir ille, Adolendo adoleant hodie″adipem, po
stea tolle tibi ″sicuti desiderat anima tua. Ille dicebat, Nequa-
quam, sed nunc dabis: & si non dederis, accipiam vi.
17 ″Erátque peccatum puerorum magnum valde coram Iehoua,
quia″contemnebant viri sacrificium Iehouæ
18 שSemuאél autem ministrabat coram Iehoua puer accinctus אe- Samuel ministrat Domino
phód lineo.
19 ″Et tunicam paruam ″fecerat ei mater sua: ″& afferebat ad eum
annuatim quando ascendebat ipsa cum viro suo ad immolandū
hostiam anniuersariam.
20 Benedixit autem yEli Elcanáh & vxori eius, & dixit, ″ponat Ie
houáh tibi ″semen de muliere hac″pro commodato quod commo
dauit Iehouæ. ″Et abierunt in locum suum.
21 ″Visitauit autem Iehouáh הHannáh, quæ cœpit, & peperit tres Anna parit tres
filios, & duas filias: creuítque puer שSemuאél″apud Iehouam. filios & duas filias.
22 yEli autem erat senex valde, & audiuit vniuersa quæ faciebāt
filii sui vniuerso Iשraאeli, & quomodo dormirent cum mulieri-
bus″quæ congregabantur ad ostium tabernaculi ecclesiæ.
23 Dixítque illis, Vtquid facitis″res tales? audio enim ego″gesta Heli lenitas cor-
vestra mala ab vniuerso populo isto. ripit filios suos.
24 ″Ne filii mei *ita faciatis*: non enim est bona fama quam ego audio,
″facientes transgredi populum Iehouæ.
25 Si peccauerit vir in virum, ″iudicabit ipsum Iudex: si autem in
Iehouam peccauerit quispiam, ″quis iudicabit pro eo? Et non au-
dierunt vocem patris sui: quia volebat Iehouáh occidere eos.
26 Puer autem שSemuאél″ambulabat & crescebat, ″& bonus erat
tam apud Iehouam quàm apud homines.
27 Venit autē″vir Dei ad yEli, dixítque ei, Sic dicit Iehouáh, ″An- Arguitur Heli
non manifestando manifestaui me domui ″patris tui, ″quū essent indulgentiæ erga filios.
in AEgypto in domo Paryoh?
28 ″Et elegi eū ex omnibus tribubus Iשraאél mihi in sacerdotē, vt
offerret super altare meū, ″vt suffiret thymiama, vt gestaret אephod
″corā me, & dedi domui patris tui″oēs oblationes filiorū Iשraאél.

15 Etiam antequem גם בטרם יקטרון Præterea antequā cremassent. 16 Adipem, החלב sub. hostiæ. Moris erat vt sacerdos carnē elixā acciperet ab offerēte. Sicuti desiderat ani.t. כאשר תאוה נפשך.i. quantū voles. 17 Erátque peccatū pue. ותהי חטאת הנערים Fuitque peccatum adolescentium.i.filiorum Eli. Contemnebant נאצו spreuerunt.i.cœperunt habere despectui sacrificia quæ fiebant in honorē Domini, atque abhorrere ab offerēdis victimis & oblationibus. 19 Et tunicā paruam ומעיל קטן Significat vestē exteriorē, paruam, habita staturæ ratione pueri.erat enim vestis loga, & ea ornabatur in festis solēnioribus. Fecerat ei תעשה לו Fut-Heb.pro præt. Et afferebat והעלתה sub.illam vestē. 20 Ponat ישם det. Semē זרע.i.prolē aliam. Pro cōmodato, &c. תחת השאלה וגו׳.i.loco Samuelis quē tradidistis ministerio Diuino. Alii, pro portione quā petiuit, vel postulauit.sub. vterque vestrum. i.loco Samuelis quē vterque vestrum petiit à Domino. Et abierunt והלכו Et recesserunt 21 Visitauit autē כי־פקד Visitauit enim.subaudiunt, reuersi sunt, inquā, domū læti, quòd visitasset Iehoua, &c.crediderāt enim verbis Eli, quæ adhibuerat benedictioni illi.de futura prole. Vel כי redūdat. Apud Iehouā. עם־יהוה:.i.ministrans Iehouæ. 22 Quæ cōgregabantur הצובאות cōgregatis.turmatim scilicet.de quibus vide Exod.38.a.8. Doctus inter Hebræos intelligit puerperas quæ veniebant turmatim vt purgarētur, & orarent Deū. 23 Res tales כדברים האלה Ad verbū, secundum verba ista? Gesta vestra mala את דבריכם רעים Ad verbū, verba vestra mala. vel res gestas malas. 24 Ne filii mei אל בני Aposiopesis quæ iratis conuenit.sub.ita faciatis. Facientes transgredi, &c. מעברים עם־יהוה: *nā ita faciendo hinc* abigitis populū Iehouæ.i.efficitis ne huc populus veniat oblatum victimas. Alii vertunt, fama quā audio, *quam* transire facit[i.spargit]populus Iehouæ.sub.de vobis.

25 Iudicabit ipsum Iudex: ופללו אלהים.q.d.si vocetur in ius, habebit etiam patronū qui defendat eum coram Iudice. Alii legunt minus rectè, iudicabit enim Deus. Quis iudicabit pro eo? מי יתפלל לו.i.quis disceptabit contra Dominū pro illo? q. d. nullus est excusationi locus quum peccatur in Dominū. Alii, quis rogabit pro eo? 26 Ambulabat & cresc. הולך וגדל.i.promouebat annis & bonitate, bonáque fama crescebat. Et bonus erat, &c. וטוב גם עם יהוה.i.subinde melior & gratior euadebat tam apud Deum, quàm apud homines.

27 Vir Dei איש־אלהים.i.vir quidam missus à Deo, Propheta, quidam, vir Diuinus. Nonnulli aiunt fuisse Eliam, alii Angelum specie humana. Hebræi existimant fuisse Phinees, alii Elcanā. Annon manifestando mani. הנגלה נגליתי .i. Aperténe reuelatus sum. Vel, Annon manifestè reuelatus sum, &c. Hebraismus. Patris tui, אביך nempe Aharonis. Quum essent בהיותם sub.filii Israel. Incipit à cōmemoratione beneficiorum, vt ostendat eum ingratum: quod ferè fit in huiusmodi increpationibus.

28 Et elegi ובחור Infinit. Heb. pro præs. Et elegi, sub. Aharonem. Vt suffiret להקטיר vt adoleret. incenderet. Coram me לפני.i.in tabernaculo meo. Omnes oblationes את־כל־אשי omnia sacrificia. i.partem quandam ex victimis omnibus, quas filii Israel oblaturi erant, quam ego volui pertinere ad sacerdotes.

'Cur calcitrastis in sacrificium meum, & in oblationem meam 29
'quam præcepi in tabernaculo? & maiore honore affecisti filios tu-
os quàm me, 'vt impinguaretis vos de primitiis omnium oblatio-
num Iשּׂsraֵél 'populi mei.
Idcirco dixit Iehoua Deus Iשּׂsraֵél, 'Dicendo dixeram quòd do 30
mus tua & domus patris tui 'ambularent coram me vsque in secu
lum: nunc autem dicit Iehouáh, Absit *hoc* à me: 'quia honorãtes me
honorabo, contemnentes autem me contemnentur.
Ecce 'dies veniunt, & præcîdam brachium tuum & brachium 31
domus patris tui, 'ne sit senex in domo tua.
'Et aspicies inimicũ in habitaculo 'in cũctis quibus benefaciet 32
ipsi Iשׂsraֵél: neque erit senex in domo tua omnibus diebus.
Et virum nõ 'excîdam tibi ab altari meo, 'vt consumam oculos 33
tuos, & dolore afficiam animam tuam, '& omnis multitudo do-
mus tuæ morientur 'viri.
'Et hoc tibi signum quod eueniet duobus filiis tuis חHophni & 34
Pinחhaּס: die eadem morientur ambo.
Suscitabóque mihi sacerdotem fidelẽ, *qui* vt fuerit in corde meo 35
& in animo meo faciet: & ædificabo ei domum 'stabilem, 'ambu-
labítque coram christo meo omnibus diebus.
Et erit, quicunque residuus manserit in domo tua, veniet, 'vt 36
incuruet se ei pro nummo argenteo & buccella panis: & dicet,
Adiunge me quæso 'vni *parti* sacerdotiorum, 'vt comedam buccel
lam panis.

Cap. III.

PVer autem שׂSemuֵél ministrabat Iehouæ 'coram עEli: '& ser 1
mo Iehouæ erat pretiosus in diebus illis, 'non *erat* visio aperta.
'Fuit autem in die illa, עEli dormiebat in loco suo: & oculi eius 2
cœperant caligare, 'nec poterat cernere.
'Et lucerna Dei antequam extingueretur, & שׂSemuֵél dormie 3
bat in templo Iehouæ in quo erat arca Dei.
Tunc vocauit Iehouáh שׂSemuֵelem: qui respondit, En ego. 4
Et cucurrit ad עEli, & dixit, Ecce ego, 'quia vocasti me. Et ait, 5
Non vocaui: reuertere, dormi. Abiit ille, & dormiuit.

Sadoc sacerdos fidelis ceru vncto Dei Salomone.

Tẽpore Heli in Israel rari prophetæ, & qui voluntatem Dei prædicarent. Quare vocatur Samuel à Domino, vt sit propheta ipsius.

Quare calce abiicitis victimã meã, & munera mea quæ præcepi vt offerrẽtur in templo: & magis honorasti filios tuos quàm me, vt comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei?

Propterea ait Dominus Deus Israel, ‖Loquens loquutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in cõspectu meo vsque in sempiternum: nunc autem dicit Dominus, absit hoc à me: sed quicũque honorificauerit me, glorificabo eũ: qui autẽ cõtemnunt me, erũt ignobiles. 1.Reg.2.c.27

Ecce dies veniunt, & præcidã brachium tuum & brachium domus patris tui, vt nõ sit senex in domo tua. G

Et videbis æmulum tuum in tẽplo, in vniuersis prosperis Israel: & non erit senex in domo tua omnibus diebus.

Veruntamen non auferã penitus virum ex te ab altari meo: sed vt deficiãt oculi tui, & tabescat anima tua: & pars magna domus tuæ morietur quum ad virilem ætatem venerit.

Hoc autem erit tibi signum quod vẽturũ est duobus filiis tuis Ophni & Phinees: in die vno moriẽtur ambo.

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet: & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram christo meo cunctis diebus.

Futurum est autẽ vt quicunque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummũ argenteum & tortam panis, dicátque, Dimitte me obsecro ad vnam partẽ sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

Cap. III.

PVer autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, (& sermo Domini erat pretiosus in diebus illis, non erat visio manifesta)

Factum est ergo in die quadã, Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre

Lucernã Dei antequam extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei.

Et vocauit Dominus Samuel: qui respondens, ait, Ecce ego.

Et cucurrit ad Heli, & dixit, Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit, Nõ vocaui: reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit.

29 Cur calcitrastis in sacrif.m. למה תבעטו בזבחי Fut.Heb.pro præt.vel præs. Quare *ergo* velut calcibus abiecistis [.i.repellitis, siue cõtemnitis] sacrificia mea, &c. Alii, Quare abigitis è domo mea eos qui antea afferebant victimas & munera? Quã præcepi אשר צויתי sub.mihi offerri. Vt impinguaretis vos להבריאכם vt saginaretis vosipsos. Populi mei. לעמי: ante [apud] populum meum.i.vidente & spectante populo meo. 30 Dicendo dixeram אמור אמרתי Hebraismus, decreuerã omnino.ita statueram. Ambularent coram me יתהלכו לפני i.fungerẽtur officio summi Sacerdotis in tabernaculo meo.ita & Chaldæus paraph. Quia honorantes me, &c. כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו: Ad verbum, sed qui honore affecerunt me, eos honore afficiam: qui verò cõtempserint me vilescent.i. sua culpa viles ac cõtemptibiles euadent. 31 Dies veniunt, & præcîdam brach. ימים באים וגו׳ .i.instat tempus in quo præcîdam robur tuum. hoc est auferam tibi dignitatem illã sacerdotalem. Ne sit senex in domo t.: מהיות זקן בביתך .i.vt nemo sit ex familia tua qui perueniat ad senium. Quidam per Senem, intelligunt sapientem. 32 Et aspicies inimicum והבטת צר Et cernes æmulum.sub.tuum, in posteris tuis scilicet.i.posteri tui videbunt alium fungi officio summi Sacerdotis in tabernaculo meo. In cunctis quibus benefaciet בכל אשר ייטיב id est quando multis beneficiis afficiet populum Israeliticum. 33 Excidam אכרית exterminabo. i.non omnes auferam tibi.q. d.semper erit aliquis ex tuis nepotibus qui famulabitur ad altare meum. Vt consumam לכלות vt tabescere faciam. vel, marcescere præ inuidia scilicet in posteris tuis, quum videbunt alium fungi officio summi Sacerdotis, quod ad familiam tuam pertinebat. Et omnis multitudo וכל מרבית & omnis educatio. Viri. אנשים: .i.in virili ætate.hoc est, quum primum venerint ad ætatem virilem, vt plus tibi doloris inferant in morte sua.
34 Et hoc tibi signum וזה לך האות .i.Et istud signum quod eueniet duobus filiis tuis, erit tibi signum quòd quæ dico vera sint.
35 Stabilem, נאמן firmam .i. dabo illi familiam amplissimam & numerosam, quæ perueniet vsque ad senium. Ambulabítque, &c. והתהלך לפני משיחי .i.fungetur officio sacerdotali corã Rege cui regnum dedero. 36 Vt incuruet se ei להשתחות לו vt sese illi prosternat.supplicaturus scilicet illi tanquã maiori, Vni *parti* sacerdotiorũ, אל אחת הכהונות vni ex officiis sacerdotalibus. i.vt fugar tua benignitate vno ex officiis minorum sacerdotiorum.præfice me vni ex functionibus sacerdotalibus. Vt comedam, &c. לאכל פת לחם: .i. pro victu. hoc est, vt hac ratione viuere possim.

IN CAPVT III.

1 Coram עEli: לפני עלי Hebraismus, commonstrante & instruente eum Eli. Chaldæus paraphrastes, viuente Eli. Et sermo Ieh.erat pretiosus ודבר יהוה היה יקר .i.charus.q.d.tũc erant rari Prophetæ qui verbum Domini annũtiarent populo: raro Dominus reuelabat arcana sua. Hoc dicit vt quodãmodo exaltetur Samuel, & hoc per parẽthesin. Nõ *erat* visio aperta. אין חזון נפרץ: non erat prophetia manifesta. Chald. paraph. non erat prophetia quæ publicè innotesceret. 2 Fuit autem in illa die, &c. ויהי ביום ההוא ועלי שוכב במקומו Factum est autem eo tẽpore, quũ Eli dormiret in loco suo.i.in interiore parte atrii, quæ erat propinquior tabernaculo Domini. In interiore siue penitiore parte atrii, hoc est in propinquiore tabernaculo, dormiebant sacerdotes: in posteriore, Leuitæ, quæ magis aberat à tabernaculo. Nec poterat cernere. לא יוכל לראות: sub.bene, vel exactẽ. Hoc dictum est ad commendandam diligentiam Samuelis, qua officiosè admodũ famulabatur ipsi Eli, qui tum magis indigebat ministerio alicuius. 3 Et lucerna, &c. ונר אלהים וגו׳ Ordo inuersus sic construi debet, Et quum lucernæ quæ erant in templo Domini vbi erat arca Dei, needum extinctæ essent, & Samuel adhuc dormiret: Tunc vocauit, &c. q.d.tempore nocturno quum adhuc Samuel dormiret, vocauit, &c. 5 Quia vocasti me. כי קראת לי id est quem vocasti.

6 Et adiecit Dominus rursum vocare Samuelem. consurgénsque Samuel abiit ad Heli, & dixit, Ecce ego: quia vocasti me. qui respõdit, Non vocaui te, fili mi: reuertere & dormi.

7 Porrò Samuel nec dum sciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei sermo Domini.

8 Et adiecit Dominus, & vocauit adhuc Samuelem tertió. qui cõsurgens abiit ad Heli, & ait, Ecce ego: quia vocasti me. Intellexit ergo Heli quia Dominus vocaret puerum.

9 Et ait ad Samuelem, Vade, & dormi: & si deinceps vocauerit te, dices, Loquere Domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.

10 Et venit Dominus, & stetit: & vocauit sicut vocauerat secũdò, Samuel Samuel. Et ait Samuel, Loquere, quia audit seruus tuus.

11 Et dixit Dominus ad Samuelem, Ecce ego facio verbũ in Israel, quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.

C

12 In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ loquutus sum super domum eius, incipiam & complebo.

13 Prædixi enim ei quòd iudicaturus essem domum eius in æternum, propter iniquitatẽ: eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.

14 Idcirco iuraui domui Heli, quòd nõ expietur iniquitas domus eius victimis & muneribꝰ vsque in æternũ.

15 Dormiuit autẽ Samuel vsque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visionẽ Heli.

16 Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit, Samuel fili mi. Qui respondẽs ait, Præsto sum.

17 Et interrogauit eũ, Quis est sermo quẽ loquutus est ad te? oro te, ne celaueris me: hæc faciat tibi Deus, & hæc addat, si absconderis à me sermonẽ, ex oĩbus verbis quæ dicta sunt tibi.

18 Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones, & non abscõdit ab eo. Et ille respondit, Dominus est: quod bonum est in oculis suis, faciat.

19 Creuit autẽ Samuel, & Dominus erat cum eo: & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.

20 Et cognouit vniuersus Israel à Dã vsque Ber-sabee, quòd fidelis Samuel Propheta esset Domini.

21 Et addidit Dñs vt appareret in Silo: quoniã reuelatus fuerat Dñs Samueli in Silo iuxta verbũ Domini. & euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

6 Rursum autem Iehouáh vocauit שSemuɴelẽ. & surrexit שSe-
munél, abiítque ad yEli, ac dixit, Ecce ego: quia vocasti me. Et
ait, Non vocaui, fili mi: reuertere, dormi.
7 שSemuɴél autem ʺnecdum cognoscebat Iehouam, & nondum
reuelatus fuerat ei sermo Iehouæ.
8 Addidit prætereа Iehouáh vocare שSemuɴelẽ tertió. & surrexit,
atque abiit ad yEli, dixítque, Ecce ego: quia vocasti me. Tum in-
tellexit yEli quòd Iehouáh vocaret puerum.
9 Dixítque yEli ad שSemuɴelẽ, Vade, dormi: & si ʺvocauerit te, Heli docet Samuelem quid respondeat Domino vocanti.
dices, Loquere Iehouáh: quia ʺaudit seruus tuus. Abiit ergo שSe-
munél, & dormiuit ʺin loco suo.
10 Venit insuper Iehouáh, ʺ& stetit, vocauítque ʺvt semel & iterum,
& dixit, שSemuɴél שSemuɴél. Respondit שSemuɴél, Loquere:
quia audit seruus tuus.
11 Dixítque Iehouáh ad שSemuɴelẽ, Ecce ʺfacturus sum rẽ *quandam* B
in Iשraɴele, quã quicũque audierit, ʺtinniẽt illi ambæ aures eius.
12 In die illa suscitabo cõtra yEli omnia quæ loquutus sum aduer- Prædicit Deus Samueli pœnam Heli ob peccatum filiorum.
sus domum eius: ʺincipiam & perficiam.
13 ʺEt indicabo illi quòd ʺiudico ego domum suam vsque in secu-
lum, propter iniquitatem ʺquam nouit: ʺquia contemnebant seip-
sos filii eius, & non prohibuit eos.
14 Et idcirco iuraui domui yEli, ʺSi expiabitur iniquitas domus
yEli sacrificio & minnha vsque in seculum.
15 Dormiuit autem שSemuɴél vsque mane, ʺaperuítque ostia do-
mus Iehouæ: ʺ& timebat indicare ʺvisionem ipsi yEli.
16 Vocauit itaque yEli שSemuɴelem, & dixit, שSemuɴél fili mi.
Qui respondit, En ego.
17 Et dixit, Quod est verbum quod ʺloquutus est tibi? ne quæso ce
les me: ʺsic faciat tibi Deus, & sic addat, si absconderis à me verbũ
ullum ex omnibus verbis quæ loquutus est tibi.
18 Indicauit igitur ei שSemuɴél omnia verba, nec abscõdit ab eo. Indicat Samuel visionẽ ipsi Heli
Tunc ait, Iehouáh est: quod bonum est in oculis suis, faciat.
19 ʺCreuit autem שSemuɴél, & Iehouáh erat cum eo: ʺ& non fecit
cadere ex omnibus verbis eius in terram.
20 Et cognouit vniuersus Iשraɴél à Dán vsq; Beɴer-שébay quòd
ʺfidelis esset שSemuɴél Propheta Iehouæ.
21 ʺRursúmque apparuit Iehouáh in שSilóh: ʺquoniam manifesta
uerat se Iehouáh שSemuɴeli in שSilóh ʺin verbo Iehouæ.

7 Necdum cognoscebat, &c טרם ידע את־יהוה וגו׳ Hebraismus, necdũ erat assuetus audire Dominũ loquentem. nondum nouerat nomen Domini, quũ alloquitur suos Prophetas. 9 Vocauerit יקרא sub. is qui te prius vocauerat. Audit seruus t. שמע עבדך q.d. ego attẽdo, paratus obsequi: dic quid vis. In loco suo. במקומו: .i. in parte anteriore atrii Leuitarũ, quod nõ erat illud de quo fit mentio in Lege, sed appendix ad tabernaculũ. 10 Et stetit, ויתיצב .i. astitit illi: hoc est, apparuit illi in quadã forma. Vt semel & iterũ, כפעם בפעם Ad verbum, secundum vicem in vice. 11 Facturus sum עשה Præs. Heb. pro fut. Tinnient תצלינה sub. vehementer. i. quæ incutiet maximũ terrorẽ audienti. Hoc dicit de futura captiuitate arcæ fœderis. 12 Incipiã & perficiam. החל וכלה: Ad verbũ, incipiẽdo & perficiendo. Chaldæus paraph. vertit per fut. i. rem adducã vsque ad calcem. 13 Et indicabo illi והגדתי לו quũ scilicet signum quod dixit illi Propheta, euenerit. Iudico שופט Præs. Heb. pro fut. iudicaturus sum. i. quòd ego pœnas expetiturus sum iustè de familia eius in perpetuũ. Quam nouit: אשר ידע quã nouerat. vel, quã non ignorabat. Quia contemnebant, &c. כי מקללים להם .i. cõtemptibiles se reddebant, & nõ repressit eos, siue non reprehendit eos acriter. Prius scriptũ erat apud Hebræos כי מקללים לי contemnebãt enim me. i. anteponebant honorẽ suum & propriam vtilitatẽ honori meo. Sed quia hoc durum erat, & nimium detrahens honori Dei, correxerunt illud scriptores Hebræi, & scripserunt להם pro לי, vt vertit noster interpres. 14 Si expiabitur אם יתכפר Si remouebitur. Chaldæus paraph. non condonabitur. 15 Aperuitque ויפתח de more suo scilicet. Et timebat ושמואל ירא Ad verbũ, & Samuel timebat. Omisit noster interpres dictionẽ Samuel hoc loco, quòd Latinis auribus redũdaret. 17 Loquutus est דבר sub. is qui vocauit te hac nocte. Sic faciat tibi, &c. כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף Formula est adiurandi & obtestandi Hebræis. q.d. ita te tractet vt me erat tractaturus, quin grauius puniat, si me celes. vel, malè tibi cõtingat, &c. 19 Creuit autem, &c. ויגדל וגו׳ .i. vt statura promouit, ita gratia & fauore Dei. Et non fecit cadere, &c. ולא הפיל מכל דבריו ארצה: Hebraismus, nullũ verbũ protulit Samuel quod esset vanũ & inane: impleta fuerũt quæcunque dixit. Alii referunt ad Deũ, Non permisit vt vllum verbum suum irritũ fieret. Metaphora à liquidis, quæ si effundantur in terram, pereunt: aut ab ædificiis collapsis. 20 Fidelis esset שSemuɴél, &c. נאמן שמואל לנביא .i. quòd aptus esset ac idoneus qui aliquando euaderet in Prophetã. Chaldæus paraph. quòd esset fidelis in prophetia Domini. quod doctis minimè probatur. 21 Rursumq; apparuit, &c. ויסף יהוה להראה Ad verbũ, Et addidit Iehouáh vt cõspiceretur. sub. ipsi Samueli. Quoniã manifestauerat se כי נגלה apparuerat enim. In verbo Iehouæ. כדבר יהוה: Antecedens pro relatiuo, cum verbo suo, hoc est annuntians illi arcana quædam: vel præcipiens Samueli quædam quæ diceret Israeli.

Cap. IIII.

Cæditur Israel à Pilisthæis.

ET fuit verbũ שSemuאelis vniuerso Iשraאeli. Egressus est autẽ 1
Iשraאél ʼin occursum Peliשsthím in bellũ, & castrametati sunt
iuxta ʼאEben-haעézer: Pelisthím autẽ castrametati sunt in Aphéc.
Itaque aciem instruxerũt Pelisthשhím in occursum Iשraאelis, ʼ& 2
expandit sese præliũ, ʼcæsúsque est Iשraאél coram Peliשsthím: &
percusserunt ʼin acie in agro fermè quatuor millia virorum.

Affertur arca in castra.

ʼEt venit popul⁹ ad castra: dixerúntq; Seniores Iשraאelis, Vtquid 3
percussit nos Iehouáh hodie corã Peliשsthím? ʼaccipiamus ad nos
è שSilóh arcã fœderis Iehouæ, ʼ& veniat in medium nostri, seruét
que nos è manu inimicorum nostrorum.
Misit itaque populus in שSilóh, & tulerunt inde arcam fœde- 4
ris Iehouæ exercituum sedentis super Cherubim: erãt quoq; ibi
duo filii עEli cum arca fœderis Iehouæ, חHophní & Pinechás.

Clamor magnus in aduẽtu arcæ.

Fuit autẽ, quũ venisset arca fœderis Iehouæ in castra, vociferati 5
sunt vniuersus Iשraאél vociferatione magna, ʼ& personuit terra.
Audientes autem Peliשsthím ʼvocem vociferationis, dixerũt, 6
ʼQuæ est vox vociferationis magnæ huius in castris עEbræorum?
ʼ& cognouerunt quòd arca Iehouæ venisset in castra.

Timent Philisthæi audientes arcam Dei esse cum Israelitis.

Timuerũtque Peliשsthím: ʼretulerũt enĩ, Venit Deus in castra. 7
ʼatq; dixerũt, ʼVæ nobis: nõ enĩ fuit ʼsimile heri, & nudiustertius.
Væ nobis: quis liberabit nos è manu Deorum fortium istorũ? 8
hi sunt Dii qui percusserunt AEgyptum ʼomni plaga ʼin deserto.
ʼCõfortamini, ʼ& estote viri, Peliשsthím: ne fortè seruiatis עE- 9
bræis queadmodũ seruierũt nobis, estote inquã viri, ʼ& pugnate.

Secundò cæduntur Israelitæ.

Pugnauerũt itaque Peliשsthím, & cæsus est Iשraאél, fugerúnt- 10
que singuli in tabernacula sua: & fuit ʼplaga magna valde: cecide-
runt nanque de Iשraאele triginta millia peditum.

Arca capitur. Ophni & Phinees moriuntur.

Et arca Dei capta fuit, & duo filii עEli ʼmortui sunt, חHophní 11
& Pinechás.
Currens autẽ quidam ex Biniamín de acie, venit in שSilóh ʼdie 12
ipsa vestibus suis scissis, ʼ& terra super caput eius.
Venit inquã, & ecce עEli sedebat ʼsuper thronum ʼad latus viæ, 13
ʼspeculãs: erat enĩ cor eius pauẽs propter arcã Dei. vbi autẽ venit
vir ille ʼvt renũtiaret in ciuitate, vociferata est vniuersa ciuitas.

Nuntiatur ciuitati & ipsi Heli arcã esse captã.

Et audiẽs עEli vocẽ clamoris, dixit, ʼQuæ est vox tumultus hu- 14
ius? Vir autem ille ʼfestinanter venit, & renuntiauit ipsi עEli.

Cap. IIII.

EGressus est nãque Israel obuiam Philisthiim in prælium, & castrametatus est iuxta Lapidem adiutorii. Porrò Philisthiim venerũt in Aphec.

Et instruxerunt aciẽ contra Israel: inito autem certamine, terga vertit Israel Philisthæis: & cæsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia virorum.

Et reuersus est populus ad castra: dixerũntq; maiores natu de Israel, Quare percussit nos Dominus hodie corã Philisthiim? afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini, & veniat in medium nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum.

Misit ergo populus in Silò, & tulerunt inde arcã fœderis Domini exercituum sedẽtis super cherubim: erãtque duo filii Heli cum arca fœderis Dei, Ophni & Phinees.

B

Quũmq; venisset arca fœderis Dñi in castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra.

Et audierunt Philisthiim vocẽ clamoris, dixerũntque, Quænã est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum? & cognouerunt quòd arca Domini venisset in castra.

Timuerũtque Philisthiim, dicẽtes Venit Deus in castra. & ingemuerũt dicentes, Væ nobis: non enim fuit tãta exultatio heri & nudiustertius.

Væ nobis: quis nos seruabit de manu Deorũ sublimiũ istorũ? hi sunt Dii qui percusserunt AEgyptum omni plaga in deserto.

Confortamini, & estote viri, Philisthiim: ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierunt nobis: cõfortamini, & bellate.

Pugnauerunt ergo Philisthiim, & cæsus est Israel, & fugit vnusquisque in tabernaculũ suum: & facta est plaga magna nimis: & ceciderunt de Israel triginta millia peditum.

Et arca Dei capta est: duo quoque filii Heli mortui sunt, Ophni & Phinees.

C

Currens autẽ vir de Beniamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, & consperfus puluere caput.

Quũque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viã, spectãs. erat enim cor eius pauẽs pro arca Dei. Vir autẽ ille postquam ingressus est, nuntiauit vrbi: & vlulauit omnis ciuitas.

Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitque, Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nuntiauit Heli.

IN CAPVT IIII.

1 Et fuit verbũ, &c.ʼ ויהי דבר־שמואל וגו׳ .i. Mox Samuel dixit vniuerso Israeli quæ audierat à Domino, nempe de resistendo Palæsthinis, & suscipiẽda expeditione aduersus eos. Quidã Hebræi doctores hic dicunt Samuelẽ consuluisse Dominũ an deberẽt Israelitæ suscipere expeditionẽ aduersus Palæsthinos inuadentes filios Israel. Dominũ autem respondisse vt Palæsthinis occurrerent: atque id dicunt esse quod hic dicitur. Et factũ est verbũ, &c. Hinc postea dicunt Seniores Israel, Cur percussit nos Deus? &c. q.d. quũ nos hanc expeditionẽ sumpserimus Deo ita iubente, cur iam nos affligit? In occursum לקראת .i. contra. אEben-haעézer: אבן־העזר lapidẽ adiutorii. Hoc dicitur per anticipationẽ: nã iste locus sic dictus est postea ab euẽtu, infrà 7.c.12. 2 Et expãdit sese præliũ, ותטש המלחמה & explicauit [dilatauit. diffudit] sese. i. cœperũt dilatare sese milites ipsi. Cæsusq; est ויגנף percussusq; est. i. cœpit terga vertere Palæsthinis. In acie in agro במערכה בשדה .i. in ipso cãpo cõflictus. vel, de acie Israelitarũ. 3 Et venit populus, &c.ʼ ויבא העם וגו׳ Quũmque populus recepisset sese in castra, dixerunt Seniores, &c. Accipiamus ad nos נקחה אלינו .i. mittamus in Siloh qui adducãt huc arcã fœderis, &c. Et veniat in me. &c. ויבא בקרבנו וישיענו .i. vt quũ illata fuerit in mediũ nostri, seruet nos. 5 Et personuit terra. ותהום הארץ: ita vt terra tremeret. 6 Vocẽ vociferationis, את קול התרועה .i. ingentẽ illum clamorẽ. Quæ est vox vocif. מה קול התרועה Quid sibi vult strepitus vociferationis ingentis huius? Et cognouerunt וידעו .i. intellexerũt ab exploratoribus. innotuit illis quòd, &c. 7 Retulerunt enim, כי אמרו sub. exploratores. i. cœperũt timere Palæsthini, audientes exploratores dicentes, Venit Deus in castra Hebræorum. Atque dixerunt, ויאמרו sub. Palæsthini. Væ nobis: אוי לנו q.d. actum est de nobis. Simile כזאת Ad verbum, sicut hoc, i. tale quidpiam. q.d. non fuit heri talis exultatio in castris Hebræorum: ratio bellandi mutata est: nam pugnabamus antea cum hominibus, nunc cum Deo pugnabimus. 8 Omni plaga בכל־מכה .i. multis plagis. In deserto. במדבר: .i. in Mari rubro quod adiacebat deserto. Subaudiẽda præpositio ET, & in deserto. Chaldæus paraph. quũ hic locus videretur repugnare his quæ sunt in Lege, addidit aliquot verba, Et populo suo in deserto fecit multa miracula. Quidam volũt מדבר significare דבר Verbum, in qua significatione accipitur Cantic. 4.b.5, Eloquium tuum decorũ. & vertunt, omni plaga verbo. sub. solo. quod pulchrè conuenit. q.d. qui solo verbo suo percussit AEgyptios. 9 Cõfortamini, התחזקו Estote fortes. Et estote viri, והיו לאנשים .i. estote animo virili ac forti, siue præbete vos viros. Et pugnate: ונלחמתם sub. cõtra eos acriter. 10 Plaga magna valde: המכה גדולה מאד strages maxima. 11 Mortui sunt, מתו in ipso scilicet cõflictu. 12 Die ipsa ביום ההוא eodẽ die. sub. conflictus. Et terra super caput e. ואדמה על־ראשו: & capite sparso puluere. 13 Super thronũ על הכסא super sellã. vel, sedẽ. Ad latus viæ, יד דרך iuxta locũ viæ iuxta viã ducentẽ ad castra. Speculans מצפה aspiciens. sub. & expectans nuntiũ. Vt renuntiaret להגיד sub. cladem acceptã à Palæsthinis. 14 Quæ est vox, &c. מה קול ההמון הזה .i. Quid sibi vult maximus iste clamor? Festinãter venit, מהר ויבא Ad verbũ, festinauit, & venit.

Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat.

Et dixit ad Heli, Ego sum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait, Quid actum est, fili mi?

Respondens autem ille qui nuntiabat, Fugit, inquit, Israel coram Philisthiim, & ruina magna facta est in populo: insuper & duo filii tui mortui sunt, Ophni & Phinees: & arca Dei capta est.

D Quúmque ille nominasset arcã Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostiũ, & fractis ceruicibus mortuus est. senex enim erat vir & grãdæuus: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.

Nurus autem eius vxor Phinees prægnãs erat, vicináque partui: & audito nũtio quòd capta esset arca Dei, & mortuus esset socer suus, & vir suus: incuruauit se & peperit. irruerant enim in eam dolores subiti.

In ipso autem momento mortis eius, dixerunt ei quæ stabant circa eam, Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque animaduertit.

Et vocauit puerũ, I-chabod, dicẽs, Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, & pro socero suo, & pro viro suo.

Et ait, Trãslata est gloria ab Israel, eo quòd capta esset arca Dei

Cap. V.

Philisthiim autem tulerunt arcã Dei, & asportauerunt eam à Lapide-adiutorii in Azôtum.

Tulerúntque Philisthiim arcã Dei, & intulerunt eã in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.

Quúmque surrexissent diluculo Azotii altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini: & tulerunt Dagon, & restituerunt eũ in locum suum.

Rursúmque mane die altera cõsurgentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suã in terra coram arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limẽ: porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo.

B Propter hanc causam nõ calcant sacerdotes Dagõ, & oẽs qui ingrediũtur templum eius, super limen Dagon in Azoto, vsque in hodiernum diem.

Psal. 77. d. 66 Aggrauata est autem manus Domini super Azotios, & demolitus est eos:] & percussit in secretiori parte natium Azôtum & fines eius.

Videntes autem viri Azotii huiuscemodi plagam, dixerunt, Non maneat arca Dei Israel apud nos: quoniã

15 ײEli autem erat nonaginta & octo annorum, oculíque eius ˝caligauerant, nec poterat videre.
16 Dixitq; ille vir ad ײEli, Ego venio ex acie, ex acie inquam fugi hodie. Et ait ille, Quid rei fuit, fili mi?
17 Respondit nuntius ille, & dixit, Fugit Iשׁraél corã Peliשׁthím, & etiam plaga magna facta est in populo: sed & duo filii tui mortui sunt, חHophni & Pinenháos, & arca Dei capta est.
18 Quúmque ille ˝memorasset arcam Dei, cecidit ˝de throno retrorsum, iuxta locum ˝portæ, ˝& confractum est occiput eius, mortuúsque est: erat enim vir senex, ˝& grauis, iudicauerátque Iשׁraאelem quadraginta annis. Moritur Heli.
19 Porrò nurus eius, vxor Pinenhaos, erat ˝prægnans ad pariendum, & audiuit famam quòd capta esset arca Dei, & mortuus esset socer suus, ac vir suus, ˝incuruauit sese, & peperit: quia ˝effusæ erant super eam angustiæ eius. Nascitur I-chabod.
20 ˝Tempore autem quo ipsa moriebatur, dixerunt *mulieres* quæ astabant ei, Ne timeas: quia filium peperisti. Quæ non respondit, ˝neque posuit cor suum.
21 Et illa vocauit puerũ ˝אי-chabód, dicẽdo, ˝Trãslata est gloria ex Iשׁraאele (˝q̃ capta esset arca Dei, ˝& *mortuus esset* socer suus, & vir suus)
22 Dixit inquam, Translata est gloria ex Iשׁraאele, quia capta est arca Dei.

Cap. V.

1 Peliשׁthím autẽ ˝tulerunt arcam Dei, & abduxerũt eam ˝ab אEben-hayézer in Aשׁsdód. Arca iuxta Dagon à Philisthæis collocatur, corruit ipse Dagon.
2 Tulerunt inquam Peliשׁthím arcam Dei, & introduxerũt eam in domum Dagón, statuerúntque eam iuxta Dagón.
3 Quúmque surrexissent Aשׁsdodii ˝in crastino, ecce Dagón ceciderat in faciem suam in terram coram arca Iehouæ: tollentésque Dagón, restituerunt eum in locum suum.
4 Et quũ mane postridie *iterum* surrexissent, ecce Dagón *denuo* ceciderat in faciem suam in terram coram arca Iehouæ: caput autem Dagón & ambæ palmæ manuum eius abscissæ erant in limine: ˝tantùm Dagón remanserat in eo.
5 Ideò nõ calcant sacerdotes Dagón, & omnes qui ingrediuntur domũ Dagón, super limen Dagón in Aשׁsdód ˝vsque ad diẽ hanc.
6 Aggrauata est autem manus Iehouæ in ˝Aשׁsdodios, ˝& desolauit eos, & percussit eos ˝mariscis, ˝Aשׁsdód & fines eius. Percutiuntur mariscis Philisthæi.
7 Vidẽtes verò viri Aשׁsdód ˝quòd sic *esset*, dixerũt, Ne maneat arca Dei Iשׁraאél apud nos, ˝quia dura est manus eius contra nos, &

15 Caligauerãt, קמה Sing. pro plur. caligauit. sub. vterq; oculus. Alii vertũt, defecerãt. i. כלו, vt Iere. 14. a. 6, Defecerãt oculi eorũ. Alii, rugauerãt. quãdo enim rugãt oculi in senectute, desiccatur humor, attolluntúrq; nerui oculi, ingreditúrq; oculus foramẽ suũ, inquit doctus inter Hebræos. 18 Memorasset arcã Dei, כהזכירו את ארון mentionẽ fecisset arcæ Dei. Alii, nominasset arcã Dei. De throno מעל הכסא desuper sellã. Portæ, השער i. qui adiacebat portæ. hoc est iuxta portã, siue ostium. Et cõfractum est occ. e. ותשבר מפרקתו & fracta est ceruix eius. Et grauis, וכבד & obeso corpore. vel, succulẽto. 19 Prægnans ad pariend. הרה ללת. i. gerebat vterũ proxima partui. à ילד, & deficit ד, iuxta multorum Hebræorum expositionem. Alii à ילל deducentes, vertunt, prægnans ad eiulandum. i. vicina clamoribus & eiulatui quem emittere solent mulieres parientes. Incuruauit sese, ותכרע. i. decubuit: hoc est cõposuit corpus suum in modũ parturiẽtis. Effusæ erãt super eã angustiæ e. נהפכו עליה צריה: effusi erãt super eam dolores ipsius. i. obruta fuit doloribus partus. Metaphora sumpta ab aqua quæ exalto & subitò effunditur. 20 Tẽpore autem quo ipsa mor. ובעת מותה Sub mortẽ autem eius. Vel, Sub articulum tẽporis quo mortua est. Neque posuit cor suum. ולא שתה לבה: sub. ad id quod dicebatur illi: non intendebat animum. q. d. neque visa est verbis illarum moueri. 21 אי I-chabód איכבוד Hîc אי ponitur pro אין Nõ. i. nõ est gloria. vel pro איה Vbi. i. vbi est gloria? quia non est in Israele hodie. Hæc doctus inter Hebræos. Translata est גלה exulat. Quòd capta esset, &c. אל הלקח וגו' Quæ inclusa sunt parenthesi, sunt verba scriptoris. Hîc אל pro בעבור ponitur. & sic trãstulit Chaldæus paraph. Et *mortuus esset* socer suus. ואל חמיה Subaudiendum על מות, vt absoluatur sententia, & propterea quòd mortuus esset socer suus.

IN CAPVT V.

1 Tulerũt לקחו ceperũt. vel, ceperãt. Ab אEben-hayézer מאבן העזר Vide præcedẽti cap. versu 1. 3 In crastino, ממחרת postridie. 4 Tantùm Dagon רק דגון Doctus inter Hebræos ex sentẽtia suorũ doctorũ dicit Dagon ab vmbilico & infrà fuisse forma piscis, idcirco dici Dagon, דג enim est piscis: ab vmbilico verò & suprà, instar hominis fuisse, sicut hîc dicitur, Et ambæ manus eius, &c. vnde exponunt, Tantùm Dagon. i. formã piscis remansisse. 5 Vsque ad diẽ hanc. עד היום הזה: vsque in hodiernũ diem. Hoc refertur ad tẽpus quo iste liber scriptus fuit. 6 Et desolauit eos, וישמם & perdidit eos. contriuit. deuastauit. attriuit. Mariscis, בעפלים vitiis sedis, siue podicis. עפול significat partẽ extantem & prominentẽ. Dicit autem doctus inter Hebræos podicẽ ita vocari per antiphrasin, quòd minimè extet. Medici tamen dicũt eum extare propter morbum, nẽpe quãdo procidit. Aשׁsdód & fines e. אשדוד וגו' *nimirũ ciues* Asdod & *habitatores* finium eius. 7 Quòd sic כי כן. i. rem sic se habere. se scilicet confici sedis vitiis. Quia dura est manus e. &c. כי קשתה וגו'. i. quòd nos mirè affligat, & Deum nostrum.

contra Dagón deum nostrum.
Miserunt itaque,& congregauerunt omnes satrapas Peliẘsthi- 8
norum ad se, ac dixerunt, Qui faciemus arcæ Dei Iẘsraɴelis? Re-
sponderunt,'*Ad* Gáth circūducatur arca Dei Iẘsraɴelis. Et circun-
duxerunt arcam Dei Iẘsraɴél.
Fuit autē,posteaquā circūduxerunt eā, manus Iehouæ fuit cō- 9
tra ciuitatē 'cōtritione magna valde: & percussit viros ciuitatis à
paruo vsque ad magnū,'& in locis occultis enatæ sunt eis mariscæ.
Miserunt ergo arcam Dei in ỵEcrón: quúmque venisset arca 10
Dei in ỵEcrón,'exclamauerunt ỵEcronitæ,dicendo,'Circunduxe-
runt ad me arcam Dei Iẘsraɴél,vt interficiāt me & populū meū.
Proinde mittentes congregauerunt omnes satrapas Peliẘsthi- 11
norum,dixerúntque,'Dimittite arcam Dei Iẘsraɴelis,'vt reuerta
tur in locū suū,& non interficiat me & populū meum. Erat enim
'cōtritio mortis 'in tota ea vrbe,'grauis erat valde manus Dei ibi.
Viri autem qui non fuerant mortui, percussi sunt'mariscis:'a- 12
scendítque clamor ciuitatis in cælum. Cap. VI.
FVit autē arca Iehouæ'in agro Peliẘsthinorū septem mēsibus. 1
Vocantes autem Peliẘsthini sacerdotes & diuinos,dixerunt, 2
Quid faciemus de arca Iehouæ? indicate nobis 'in quo remitta-
mus eam in locum suum.
Respōderunt,Si remissuri estis arcā Dei Iẘsraɴél, ne remittatis 3
eā'vacuā:sed'reddendo reddetis ei hostiā pro peccato:tūc curabi-
mini,& notum erit vobis'cur non recesserit manus eius à vobis.
Et dixerunt, Quæ erit hostia pro peccato quam'reddemus ei? 4
Responderunt, Secundum numerum principū Peliẘsthinorum
quinque ani aurei, & quinque'mures aurei: quia'plaga vna est
omnibus,& principibus vestris.
Facietísq;'imagines anorū vestrorū,& imagines muriū vestro- 5
rū qui'deuastauerunt terrā,'& *ita* dabitis Deo Iẘsraɴél gloriā: for-
tè'alleuiabitur manus eius à vobis,& diis vestris,& à terra vestra.
Sed quare'aggrauabitis cor vestrū quemadmodum aggrauaue 6
runt AEgyptii& Paryóh cor suum? nónne quando'mira opera-
tus est in eos,dimiserunt eos,& abierunt?
Nunc ergo capite,'& facite plaustrū nouū vnum,& duas vaccas 7
'lactantes,'super quas nō ascenderit iugū, & alligate vaccas plau-
stro,'& reducite filios earum qui sunt post eas,ad domum.

Arcam reiiciunt de finibus suis Accaronitæ.

Philisthæi consulunt sacerdotes suos quid de arca Dei faciendum sit.

Ani aurei.

Mures aurei.

dura est manus eius super nos & super Dagon deum nostrum.

Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt, Quid faciemus de arca Dei Israel? Respōderúntque Gethæi, Circunducatur arca Dei Israel. Et circunduxerunt arcam Dei Israel. G

Illis autem circunducentibus eam, fiebat manus Domini per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros vniuscuiusque vrbis,à paruo vsque ad maiorē,& cōputrescebā̄t prominētes extales eorū. D

Miserunt ergo arcam Dei in Accarō: quúmque venisset arca Dei in Accaron,exclamauerunt Accaronitæ,dicentes, Adduxerūt ad nos arcam Dei Israel,vt interficiat nos & populum nostrum.

Miserunt itaque & cōgregauerunt omnes satrapas Philisthinorum: qui dixerunt,Dimittite arcam Dei Israel, & non vt reuertatur in locum suum, & non interficiat nos cum populo nostro. Fiebat enī pauor mortis ī singulis vrbib⁹,& grauissima valde manus Dei.

Viri quoque qui mortui nō fuerāt, percutiebātur in secretiori parte natium: & ascendebat vlulatus vniuscuiusque ciuitatis in cælum. Cap. VI.

FVit ergo arca Domini in regione Philisthinorum septem mēsibus.

Et vocauerūt Philisthiim sacerdotes & diuinos, dicentes, Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis quomodo remittamus eā in locū suū.

Qui dixerunt, Si remittitis arcam Dei Israel,nolite dimittere eā vacuā: sed quod debetis, reddite ei pro peccato, & tunc curabimini: & scietis quarenō recedat manus eius à vobis.

Qui dixerunt, Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Respōderúntque illi, Iuxta numerū prouinciarum Philisthinorū quinque anos aureos facietis,& quinque mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus vobis,& satrapis vestris.

Facietísque similitudines anorū vestrorū, & similitudines murium qui demoliti sunt terram, & dabitis Deo Israel gloriam: si fortè releuet manū suam à vobis,& à diis vestris,& à terra vestra.

Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit AEgyptus & Pharao cor suum? nónne postquam percussus est,tūc dimisit eos,& abierūt? B Exod.12.d

Nunc ergo arripite & facite plaustrum nouū vnum:& duas vaccas fœtas, quibus non est impositū iugum, iungite in plaustro,& recludite vitulos earum domi.

8 *Ad* Gath circunducatur גת יסוב Hic גת pro לגת positum est.ad Gath abducatur,vel deuoluatur.
9 Contritione magna valde: מהומה גדולה מאד *cum* contritione quammaxima. Vel,*in* contritione. i.fuit plaga in ciues vrbis Gath,ita vt attererentur.Mox seipsum exponit,quum dicit,Et percussit viros ciuitatis,&c. Et in locis occultis,&c. וישתרו להם עפלים: Ad verbum,& abscondita sunt illis sedis vitia.i.exorta sunt illis vitia in parte secretiore intestini recti.laborauerunt vitiis sedis in parte ipsius sedis non patente, tā parui quàm magni. 10 Exclamauerunt ויזעקו tū vociferati sunt. Circunduxerunt הסבו Abduxerunt.i.amandauerunt à se ad nos.Sunt verba Satrapæ. 11 Dimittite שלחו Amandate. Vt reuertatur in locū s. וישב למקומו Ad verbū,& reuertetur in locum suum.nempe in Silo,siue in terrā filiorum Israel. Contritio mortis מהומת מות fractio mortis. i.maxima lues & morbus lethalis grassabatur:multi moriebantur in ciuitate. In tota ea vrbe, בכל העיר Quidam legunt,in omni ciuitate:acsi morbus fuisset in omnibus vrbibus Palæsthinorum.quod doctioribus minus probatur. Grauis erat,&c. כבדה מאד יד וגו' .i.grauissimè affligebat Dominus eam vrbem.
12 Mariscis: בעפלים vitiis sedis.siue procidentia ani. Ascendítque,&c. ותעל שועת העיר השמים: Hyperbole,pro,exauditus est eiulatus maximus ciuium eius vrbis.

IN CAPVT VI.

1 In agro בשדה .i.in regione. 2 In quo remittamus eā במה נשלחנו .i.qua ratione,siue quo pacto remittere debeamus eam.
3 Vacuam: ריקם .i.sine muneribus. Reddendo,&c. השב תשיבו לו אשם .i.exoluite illi quod debetis, nempe oblationē pro peccato. hoc est,ornate illam muneribus in oblationē pro peccato vestro,quòd abduxeritis illā. Cur non recesserit, &c. למה לא תסור ידו מכם: .i.quare non desinat vos affligere. 4 Reddemus נשיב exoluemus. Mures עכברי Percusserat Dominus Palæsthinā non solùm vitiis sedis,sed etiam muribus qui terrā ipsam suffodiebant, & ita ineptā reddebant frugibus gignendis, vt sequenti versu dicitur. Plaga vna,&c. מגפה אחת לכלם ולסרניכם: .i.omnes tam satrapæ quàm alii, laborant eodē morbo. 5 Imagines צלמי simulachra. Deuastauerūt המשחיתם demoliti sunt.perdiderunt. Et *ita* dabitis, &c. ונתתם לאלהי ישראל כבוד .i.ita fatebimini vos victos fuisse à Deo Israel, cuius honori detraxistis quū cepistis arcā eius:ita restituetis gloriā Deo Israelis,& illū honore afficietis. Alleuiabitur manus eius יקל את ידו alleuiabit manum suā.vel,leuiorē faciet.i.fortè desistet vos affligere,vel leuius vos affliget. 6 Aggrauabitis cor ve. תכבדו את לבבכם obfirmabitis animum vestrum.i.quare obstinatè & pertinaciter resistetis,retinendo obfirmatè arcā istam?q.d.nolite retinere pertinaciter arcam, vt AEgyptii populum Israeliticum retinuerunt. Mira operatus est, &c. התעלל בהם וישלחום mirabilia opera fecit in eos, tum demum dimiserunt eos.i.quando vires suas deprompsit in eos, tum demum etiam inuiti dimiserunt filios Israel.
7 Et facite ועשו curate faciendū. Lactantes, עלות fœtas. Super quas nō ascend.iug. אשר לא עלה עליהם על .i.quibus nunquā antea iugum fuerat impositum. Et reducite,&c. ואסרתם .i.recludite vitulos earum qui sequuntur eas, in stabulo.

8 Tolletiſque arcam Domini,& ponetis in plauſtro,& vaſa aurea quæ exoluiſtis ei pro delicto, ponetis in capſellá ad latus eius: & dimittite eam vt vadat.
9 Et aſpicietis:& ſi quidem per viam finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames, ipſe fecit nobis hoc malum grande: ſinautem minimè, ſciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos,ſed caſu accidit.
10 Fecerunt ergo illi hoc modo:& tollentes duas vaccas quæ lactabāt vitulos,iunxerunt ad plauſtrū,vitulóſque earum concluſerunt domi.
11 C Et poſuerunt arcam Domini ſuper plauſtrum,& capſellam quæ habebat mures aureos & ſimilitudinē anorū.
12 Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethſames, & itinere vno gradiebantur,pergētes & mugientes:& non declinabant neque ad dexteram neque ad ſiniſtram. ſed & ſatrapæ Philiſthiim ſequebantur vſque ad terminos Bethſames.
13 Porrò Bethſamitæ metebant triticū in valle: & eleuantes oculos ſuos, viderunt arcam, & gauiſi ſunt quum vidiſſent.
14 Et plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi. erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri,vaccáſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum Domino.
15 Leuitæ autem depoſuerunt arcam Domini, & capſellam quæ erat iuxta eam, in qua erant vaſa aurea, & poſuerunt ſuper lapidem grandem: viri autem Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas in die illa Domino.
16 Et quinque ſatrapæ Philiſthinorū viderunt, & reuerſi ſunt in Accaron in die illa.
17 D Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philiſthiim pro delicto, Domino: Azotus vnum, Gaza vnum, Aſcalon vnum, Geth vnum, Accaron vnum.
18 Et mures aureos ſecundū numerū vrbium Philiſthiim,quinque prouinciarum,ab vrbe murata vſque ad villam quæ erat abſque muro, & vſque ad Abel magnū ſuper quem poſuerunt arcam Domini, quæ erat vſque in die illa in agro Ioſue Bethſamitis.
19 Percuſſit autē de viris Bethſamitibus,eo quòd vidiſſent arcā Domini: & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis: luxitque populus,eo quòd percuſſiſſet plebem plaga magna.
20 Et dixerunt viri Bethſamitæ,Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? & ad quem aſcēdet à nobis?
21 Miſerūntque nūtios ad habitatores Cariath-iarim,dicentes, Reduxerunt Philiſthiim arcam Domini, deſcendite,& ducite eam ad vos.

8 Tolliteque arcā Iehouæ, & imponite eam plauſtro:"& vaſa aurea
quæ reddidiſtis ei pro expiatione peccati, ponetis in capſa ad la-
tus eius, & dimittite eam,& abeat.
9 "Et aſpicite:"ſi via termini ſui aſcendat in Beth-ʃéme‍ʃ,"ipſa fe
cit nobis omne malū grande hoc:"ſin minus,ſciemus quòd nequa
quam manus eius tetigit nos, *ſed*"accidens eſt *quod* fuit nobis.
10 Fecerunt ergo viri illi ſic: tulerunt enim duas vaccas lactantes, Vaccæ reducūt arcam.
quas alligauerunt plauſtro,& filios earum recluſerunt"domi.
11 Impoſuerúntque arcam Iehouæ plauſtro, & capſam, & mures
aureos, & imagines anorum ſuorum.
12 "Et direxerūt ſe vaccæ per viam,per viam *inquam* Beth-ʃéme‍ʃ,
"via eadem perrexerunt pergendo & mugiendo:nec declinauerūt
ad dexterā aut ad ſiniſtram. ſatrapæ verò Peliʃthinorum ſeque-
bantur eas vſque ad terminum Beth-ʃéme‍ʃ.
13 Viri autem Beth-ʃéme‍ʃ metebant meſſem triticeam"in valle: Bethſamitæ viſa arca lætātes,holocauſta offerūt.
& leuantes oculos ſuos,viderūt arcā,lætatíque ſunt quū vidiſſent.
14 Plauſtrū autem venit in agrum Iehoʃúa Beth-haʃim ʃitæ,
& ſubſtitit ibi. illic autem erat lapis magnus:& conciderunt ligna
plauſtri,& vaccas immolauerunt in holocauſtum Iehouæ.
15 Porrò Leuitæ depoſuerant arcam Iehouæ, & capſam quæ erat
cum ea,in qua erant"vaſa aurea,& poſuerant ſuper lapidem illum
magnum:viri autem Beth-ʃéme‍ʃ obtulerūt holocauſta,& im-
molauerunt"victimas die ipſa Iehouæ.
16 Quod vbi vidiſſent ſatrapæ Peliʃthinorum,reuerſi ſunt in ỵE-
crón in die illa.
17 "Iſti autē ſunt ani aurei quos reddiderunt Peliʃthim in obla- Quinque ani aurei Palæſthinorum & mures aurei totidem.
tionē pro peccato Iehouæ, pro Aʃdód vnus, pro ỵAzzáh vnus,
pro Aʃcelón vnus,pro Gáth vnus,pro ỵEcrón vnus.
18 Mures verò aurei ſecundū numerum omniū vrbium Peliʃthi
norū"pro quinque ſatrapis,& ab vrbe munita vſque ad villā abſq;
muro, "& vſque ad planitiem magnā ſuper quā repoſuerāt arcam
Iehouæ,"vſque ad diē hanc in agro Iehoʃúa Beth-haʃim ʃitæ.
19 "Percuſſit autem" *aliquot* ex viris Beth-ʃéme‍ʃ, quia "introſpe- Bethſamitæ percutiuntur, quòd intra arcam aſpexiſſent.
xiſſent in arca Iehouæ:"percuſſit inquā è populo ſeptuaginta vi-
ros "& quinquaginta millia virorum:luxítque populus,quòd per-
cuſſiſſet Iehouáh populum plaga magna.
20 Dixerūt ergo viri Beth-ʃéme‍ʃ,"Quis poterit ſtare corā Ieho- Sanctus Deus Iſrael.
ua Deo ſancto iſto?"& ad quem aſcendet à nobis?
21 Miſerúntque nuntios ad habitatores Ciriath-iearim, his ver
bis,Reduxerunt Peliʃthim arcam Iehouæ, deſcendite,& abdu-
cite eam ad vos.

8 Et vaſa aurea ואת־כלי הזהב .i.podices & mures aureos. 9 Et aſpicite: וראיתם .i.Cōſiderate quid eueniet. Si via אם־דרך ſi *per* viam.i.ſi rectà pergendo verſus terminos ſuos & fines terræ Iſrael, aſcenderit ipſa arca in vrbem Bethſemes. Ipſa fecit הוא עשה ipſe fecit.ſub.Dominus Deus Iſraelis. Sin minus, ואם־לא Ad verbū,& ſi non. Accidens,&c. מקרה הוא היה caſus eſt *qui* accidit.i.ſed quòd omnia iſta nobis caſu euenerint. 10 Domi : בבית in domo.i.in ſtabulo ſolito: vt vaccæ memores vitulorum ſuorū,reuerterentur ad locum ſuum. 12 Et direxerunt ſe וישרנה Et rectè iuerunt. vel, rectà proceſſerunt. Via eadem perrex. במסלה אחת הלכו itinere vno gradiebātur.vel,incedebant. 13 In valle: בעמק q.d.in amœniſſima illa valle in qua erat Bethſemes. 15 Vaſa aurea: כלי־זהב .i.donaria,de quibus paulo antè verſu 8. Victimas זבחים hoſtias pacificas ſcilicet. 17 Iſti autem ſunt ani,&c. ואלה טחורי הזהב .i.Hæc autem ſunt donaria & anathemata quæ præ ſe ferebant ſpeciem anorum,quæ exoluerant pro expiatione peccati. 18 Pro quinque ſatrapis, לחמשת הסרנים *pertinentiū* ad quinque ſatrapas.i.in quibus habitabant quinque ſatrapæ. Et vſque ad planitiē magnā ועד אבל הגדולה & vſque ad planitiem *lapidis illius* magni. i.in qua erat lapis ille magnus ſuper quem poſuerant arcam, vt paulo antè verſu 15,dictū eſt.hoc eſt, etiam vrbes & villæ vicinæ Bethſemes,vſque ad eum locum in quo ſubſtitit arca. Alii,& vſque ad lapidē magnum.vt ſit אבל pro אבן. Alii,vſque ad Abel magnum,locum ſcilicet ita dictum ob luctum magnū illic editum,vt ſequenti verſu dicitur. Vſque ad diē hanc עד היום הזה ſub. היא is autem,nempe lapis, vſque in hodiernum diem, ſiue vſque ad hoc tempus extat & viſitur in agro illo. 19 Percuſſit autem ויך ſub.Dominus. *Aliquot* ex viris באנשי. Ad verbum,in viris,vel ex viris, vt ſit ב pro מן. Introſpexiſſent in arca ראו בארון aſpexerunt *quæ erant* in arca.aperuerunt enim arcam,& viderunt illud quod erat in medio eius. Propterea dixit In arca,& non Arcam. Alii(vt annotat doctus inter Hebræos)exponunt, & contempſerunt arcā Iehouæ. Percuſſit inquam,&c. ויך בעם Chaldæus paraph.& occidit de ſenioribus populi ſeptuaginta viros:& de cœtu,quinquaginta millia virorum. *Et* quinquaginta וחמשים Hic ו ſubauditur,vt annotat doctus inter Hebræos ex Chaldæo paraph. 20 Quis poterit ſtare מי יוכל לעמד q.d.videtur exigere à nobis ſanctimoniam maximā. Et ad quem ואל־מי & ad quos. 21 Abducite העלו aſcendere facite.

Cap. VII.

Reducunt viri Cariath-iarim arcam in domum Abinadab.

VEnerũt ergo viri Ciriath-ieyarim,'& abduxerũt arcã Iehouæ, 1
& intulerunt eam in domũ Abinadáb *qui habitabat* in ipso colle:
& אElyazar filium eius sanctificauerũt,vt custodiret arcã Iehouæ.

Flent Israelitæ.

(Fuit autem, à die qua mansit arca in Ciriáth-ieyarim,'multi e- 2
lapsi sunt dies,'viginti nempe anni)& lamentata est vniuersa do-
mus'Iשraél,'sequutá*que* est Iehouam.

Samuelis oratio ad populum lugentem. Corde toto seruiendũ soli Deo.

Dixítque שSemuאél ad vniuersam domum Iשraél hisce ver- 3
bis, Si toto corde vestro reuertimini ad Iehouam,auferte'deosa-
lienos de medio vestri,& Aשstharóth,& præparate cor vestrũ Ie-
houæ,& seruite ei soli:tum liberabit vos de manu Peliשsthinorũ.
'Abstulerũt ergo filii Iשraél'Béyalim & Aשstharóth,& seruie- 4
runt Iehouæ soli.

Orat Samuel pro populo.

Dixit verò שSemuאél, Congregate vniuersum Iשraélem'in 5
Mixspáh,'& orabo pro vobis ad Iehouam.

Ieiunium & lachrymæ Confessio peccati.

Congregati ergo in Mixspáh,'hauserunt aquam, & effuderunt 6
corã Iehoua, ieiunauerúntque die illa, atque dixerunt ibi,Pecca
uimus Iehouæ.'Iudicauítq; שSemuאél filios Iשraél in Mixspáh.

Philisthæi ascẽdunt contra Israelem,& à Deo percutiuntur.

Audiẽtes autẽ: Peliשsthim quòd congregati essent filii Iשraél 7
in Mixspáh, ascenderunt satrapæ Peliשsthim contra Iשraélem:
quod quum audissent filii Iשraél,timuerunt à facie Peliשsthim.
Dixerúntque filii Iשraél ad שSemuאelem,'Ne sileas pro no- 8
bis clamando ad Iehouam Deum nostrum,vt eripiat nos de ma-
nu Peliשsthim.

Orans Samuel Dominum pro Israelitis,exauditur.

Tulit ergo שSemuאél agnum'lactis vnum,& obtulit illũ'*in* ho- 9
locaustum totum Iehouæ : clamauítque שSemuאél ad Iehouam
pro Iשraele,& exaudiuit eum Iehouáh.
Fuítque,שSemuאele offerẽte holocaustum, Peliשsthæi accesse- 10
runt protinus ad prælium contra Iשraelẽ: intonuit autem Ieho
uáh'voce grandi illa die super Peliשsthæos, & contriuit eos,'cæsi-
que sunt coram Iשraele.
Egressi autem viri Iשraél de Mixspáh, persequuti sunt Peli- 11
שsthim,& percusserũt eos vsque *ad locum qui est* subter Beth-chár.
Tulit verò שSemuאél lapidẽ vnum, & posuit inter Mixspáh & 12
'שSen, vocauítque nomen eius אEben-hayézer, & dixit, Hucus-
que auxiliatus est nobis Iehoua.
'Itaque humiliati sunt Peliשsthim, 'nec venerũt vltrà in termi- 13
nũ Iשraélis:'& fuit manus Iehouæ contra Peliשsthim omnibus
diebus שSemuאelis.

Cap. VII.

VEnerunt ergo viri Cariath-ia-
1 rim, & reduxerunt arcam Do-
mini,& intulerunt eam in domũ Abi-
nadab in Gabaa:Eleazarum autem fi-
lium eius sanctificauerunt, vt custo-
diret arcam Domini.
2 Et factum est,ex qua die mansit ar-
ca in cariath-iarim,multiplicati sunt
dies (erat quippe iam annus vicesi-
mus)& requieuit omnis domus Isra-
el post Dominum.
3 Ait autẽ Samuel ad vniuersam do
mum Israel, dicens, Si in toto corde
vestro reuertimini ad Dominũ, aufer
te deos alienos de medio vestri, & A-
staroth, & præparate corda vestra Do
mino: ‖ & seruite ei soli, & eruet vos
de manu Philistiim.
4 Abstulerũt ergo filii Israel Baalim
& Astaroth, & seruierunt Domino
soli.
B
5 Dixit autem Samuel, Congregate
vniuersum Israel in Masphat,vt orem
pro vobis Dominum.
6 Et conuenerunt in Masphath,hau
serũntque aquam, & effuderunt in cõ
spectu Domini: & ieiunauerunt in die
illa, atque dixerunt ibi, Peccauimus
Domino. Iudicauitque Samuel filios
Israel in Masphath.
7 Et audierunt Philisthiim quòd cõ-
gregati essẽt filii Israel in Masphath,
& ascẽderunt satrapæ Philistinorum
ad Israel: quod quum audissent filii Is-
rael , timuerũt à facie Philisthinorũ.
8 Dixerũntque ad Samuelem,Ne ces
ses pro nobis clamare ad Dominum
Deũ nostrum, vt saluet nos de manu
Philisthinorum.
C
9 Tulit autem Samuel agnum lactẽ-
tem vnum, & obtulit illum holocau-
stum integrum Domino: & clamauit
Samuel ad Dominum pro Israel , &
exaudiuit eum Dominus.
10 Factum est autẽ quum Samuel of-
ferret holocaustũ, Philisthiim inire
prælium cõtra Israel:intonuit autem
Dominus fragore magno in die illa
super Philisthiim,& exterruit eos,&
cæsi sunt à filiis Israel.
11 ‖Egressique viri Israel de Masphath,
persequuti sunt Philisthæos : & per-
cusserunt eos vsque ad locũ qui erat
subter Beth-char.
12 Tulit autem Samuel lapidẽ vnum,
& posuit eum inter Masphath & in-
ter Sen : & vocauit nomen eius, La-
pis adiutorii: dixitque, Hucusque au-
xiliatus est nobis Dominus.
D
13 Et humiliati sunt Philisthiim, nec
appo suerunt vltrà vt venirent in ter-
minos Israel: facta est itaque manus
Domini super Philisthæos cunctis
diebus Samuelis.

IN CAPVT VII.

1 Et abduxerunt ויעלו Ad verbum, & ascendere fecerunt. In ipso colle: בגבעה Pars erat vrbis Cariath-iearim, nempe collis. Est enim descriptio vrbis. Quidã subaudiunt *quæ erat*: non enim legitur אשר Hebraicè, tametsi quidã dicant, in quibusdã codicibus legi. Sanctificauerunt, קדשו consecrauerunt. Chaldæus paraph. præfecerunt. 2 Multi elapsi sunt dies, וירבו הימים Ad verbum, & multiplicati sunt dies. Coniunctio ו non copulat, sed tantùm conuertit fut. in præt. Viginti nempe ויהיו עשרים Ad verbũ, & fuerunt viginti. Sequutá*que* est Iehouam: אחרי יהוה: Ad verbũ, post Iehouam. Quidam vertunt, dum conuersa est ad Iehouam. i. vniuersi Israelitæ cœperunt conuerti ad Dominum. Chaldæus paraph. & congregati sunt ad Dominum. 3 Deos alienos אלהי הנכר Ad verbum, deos alieni generis, nempe Beyalim, vt ex sequenti versu intelligitur. 4 Béaylim & Aשstharoth הבעלים ואת העשתרות Beyalim masculinum est, & Astharoth fœmininum: vnde videntur his vocibus significari dii deæque Gentium. 5 In Mixspáh, המצפה In Mispah Deo adiuuante Reges deuicerũt Israelitæ, ob id cõgregantur illic: nam ה præpositum voci Mispah, est vice articuli: quasi dicas, in illa Mispah, quæ insignis est ea victoria quæ legitur Iosue 11.a.3. Et orabo ואתפלל vt orem. 6 Hauserunt aquã, וישאבו מים Doctus inter Hebræos dicit hanc hausionẽ & effusionẽ aquæ fuisse populi in signũ fidei remissionis peccatorũ, dicentis, Euanescant peccata nostra vt hæc aqua: dele peccata nostra. Magni nominis inter eos vir, In signum humiliationis, inquit. q.d. certè nos sumus corã te sicut aqua effusa. Alii Chald. paraph. sequũtur, qui sic ait, Hauserũt aquas è puteo cordis sui, & abundè lachrymati sunt corã Domino, resipiscẽtes. Iudicauitque שSem. וישפוט שמואל i. diremit lites & controuersias quæ erant inter Israelitas. 8 Ne sileas pro nobis clamãdo אל תחרש ממנו מזעק i. ne deseras, vel destituas nos quin clames iugiter ad Iehouam. 9 Lactis חלב i. lactentẽ. In holocaustum totum עולה כליל & holocautoma integrum. i. prorsus vstulatum. 10 Voce grandi בקול גדול fragore maximo. i. cum fragore magno tetigit eos. Cæsique sunt coram Israele. וינגפו לפני ישראל: i. cæsi fugatique sunt ab Israele. 12 שSen, השן Promontorium erat, siue pars rupis quæ procurrebat longius. 13 Itaque humiliati sunt ויכנעו Chaldæus paraph. Et fracti sunt. i. cõsternati animo. Nec venerunt vltrà in, &c. ולא יספו עוד לבוא Ad verbum, & non addent vltrà vt veniant in terram. i. postea non sunt aggressi filios Israel. Et fuit manus Ieh. &c. ותהי יד יהוה וגו' i. quandiu vixit Samuel, Israelitæ fuerunt superiores Palæsthinis.

Et redditæ ſunt vrbes quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, Iſraeli ab Accaron vſque Geth, & terminos ſuos: liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum. erátque pax inter Iſrael & Amorrhæum.

Iudicauit quoque Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ:

Et ibat per ſingulos annos circuiēs Beth-el & Galgala & Maſphath, & iudicabat Iſraelem in ſupradictis locis.

Reuertebatúrque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Iſraelem: ædificauit etiam ibi altare Domino.

Cap. VIII.

FActum eſt autem quum ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos iudices Iſrael.

Fuítque nomen filii eius primogeniti Ioel: & nomē ſecundi Abia, Iudicum in Ber-ſabee.

Et non ambulauerunt filii illius in viis eius: ſed declinauerunt poſt auaritiā, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium.

Congregati ergo vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Samuelem in Ramátha.

Dixerúntque ei, Ecce tu ſenuiſti, & filii tui non ambulant in viis tuis: cōſtitue nobis Regem vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes.

Diſplicuítque ſermo in oculis Samuelis, eo quòd dixiſſent, Da nobis Regem vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum.

B Dixit autem Dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: nō enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.

Iuxta omnia opera ſua quæ fecerūt à die qua eduxi eos de AEgypto vſque ad diem hanc: ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis, ſic faciunt etiam tibi.

Nunc ergo vocem eorum audi: veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius Regis qui regnaturus eſt ſuper eos.

Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum qui petierat à ſe Regem:

Et ait, Hoc erit ius Regis qui imperaturus eſt vobis, Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, faciétque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum. C

Et conſtituet ſibi tribunos & centuriones & aratores agrorū ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum.

14 "Et reſtitutæ ſunt vrbes quas tulerant Peliשthím ab Iשraאele,
Iשraאeli, ab עEcrō vſq; ad Gáth, "& terminū ſuū liberauit Iשraאél
de manu Peliשthím: fuítque pax inter Iשraאelē" & אEmoræum.
15 Iudicauit autē שSemuאél Iשraאelē" omnibus diebus vitæ ſuæ. Pax in Iſrael.
16 Ibat verò "ſingulis annis, & circuibat Beth-אél & Gilgál & Mi-
עſpáh, iudicabátque Iשraאelem in cunctis hiſce locis.
17 "Poſtea reuertebatur in Ramáh: ibi enim erat domus eius, & ibi
quoque iudicabat Iשraאelem, ibíque ædificauerat altare Iehouæ.

Cap. VIII.

1 Q"Vum autem ſenuiſſet שSemuאél, poſuit filios ſuos Iudices Samuel conſtituit filios ſuos iudices ſuper Iſraelem.
Iשraאeli.
2 Fuítque nomen filii eius primogeniti, "Ioאél: & nomen
"ſecundi eius, Abiiáh, "Iudices in Beאer-שébaע.
3 "Non ambulauerunt autem filii eius in viis illius, "ſed declina- Iudices auari.
uerunt poſt auaritiā, acceperúntq; munera, & peruerterūt iudiciū.
4 Congregati ſunt ergo omnes Seniores Iשraאél, & venerunt ad Regem petunt Iſraelitæ abiicientes Deum.
שSemuאelem in Ramáh.
5 Ac dixerunt ei, Ecce tu ſenuiſti, & filii tui non ambulant in viis
tuis: nunc igitur conſtitue nobis Regem ad iudicandum nos, "ſic
ut omnes Gentes.
6 Diſplicuit autem ſermo iſte in oculis שSemuאelis, quòd dixiſ-
ſent, Da nobis Regē, vt iudicet nos: "& orauit שSemuאél Iehouā.
7 Dixítque Iehoua ad שSemuאelē, "Audi vocem populi in omni- Orat Samuel.
bus quæ dicent tibi: non enim te ſpreuerunt, "ſed me ſpreuerunt,
"ne regnem ſuper eos.
8 Iuxta omnia opera quæ fecerunt à die qua "eduxi eos ex AEgy-
pto vſque ad diem hanc ("dereliquerunt autem me, & ſeruierunt
diis alienis) "ſic ipſi faciunt etiam tibi.
9 Nunc ergo audi vocem eorum: veruntamen quando "conteſtā-
do conteſtatus fueris contra eos, "& indicaueris eis ius Regis qui
regnaturus eſt ſuper eos.
10 Dixítque שSemuאél omnes ſermones Iehouæ ad populum qui
petebant ab ipſo Regem:
11 Dixit inquam, "Hoc erit ius Regis qui regnaturus eſt ſuper vos, Regis ius.
Filios veſtros tollet, "& ponet *eos* ſibi in curribus ſuis, & equitibus
ſuis, "& current ante currum eius.
12 Ponet quoque ſibi "tribunos & quinquagenarios, & ad arandū
"arationem ſuam, & ad metendū meſſem ſuam, "& ad faciendum
vaſa bellica ſua, & inſtrumenta curruum ſuorum.

14 Et reſtitutæ ſuut ותשובנה Ad verbū, Et reddiderunt, &c. Et terminum ſuum ואת־גבולן & terminos ſuos. vel, fines. i. regionem ſuā. aut, terminos earum. i. agros. Et אEmoræum ׃ ובין־האמרי Amorrhæi nomen generale eſt, & pro omnibus Palæſthinis hic poni videtur.
16 Singulis annis מדי שנה בשנה Ad verbum, de anno in annum. 17 Poſtea reuertebatur ותשובתו Ad verbum. Et reuerſio eius.

IN CAPVT XIII.

1 Quum autem ſenuiſſet ויהי כאשר זקן Ad verbū, Et fuit, quū ſenuiſſet. i. Quum non eſſet adeò valens vt ita circuire poſſet vrbes Iſraelis reddendi iuris gratia, quemadmodum antea facere ſolebat. 2 Ioאel: יואל Hic 1. Paral. 6. b. 27, Vaſſeni, ſiue Vaſni dicitur. Secundi eius, ומשנהו ſecundi ab ipſo. Iudices שופטים. i. ius reddētes populo. 3 Non ambulauerūt a. &c. ולא־הלכו בניו בדרכו Hebraiſmus, æquitatem, iuſtitiam, mores, ac probitatē paternam non ſunt imitati. Sed declinauerunt poſt auar. ויטו אחרי הבצע Hebraiſmus, ſequuti ſunt cupiditatem. q. d. cupiditate habendi ducti, acceptis muneribus, non reddiderunt ius ex æquo & bono, vt pater.
5 Sicut omnes Gentes ׃ ככל־הגוים ſub. habent Regem. 6 Et orauit ויתפלל. i. conſuluit Dominum præmiſſa oratione.
7 Audi vocem pop. שמע בקול העם. i. acquieſce petitioni populi. Sed me ſpreuerunt כי אותי מאסו Præt. Heb. pro præſ. repudiant [reiiciunt. ſub. *ſolum*] ſed me *quoque* reiiciunt. Ne regnem ſuper eos. ׃ ממלך עליהם. i. ne viuant legibus meis.
8 Eduxi eos העליתי אותם Ad verbum, aſcendere feci eos. Dereliquerunt autē me, & ſeru. ויעזבוני ויעבדו quum ſcilicet me derelinquerent & ſeruirent, &c. Sic ipſi, &c. ׃ כן המה עשים גם לך. i. ſic te deſerunt, & petunt alium iudicem. 9 Conteſtando conteſt. fu. העד תעיד. i. diligenter conteſtatus fueris Deum & homines. Et indicaueris eis ius והגדת להם משפט. i. prædixeris eis ius, hoc eſt mores ac tyrannidem. 11 Hoc erit ius זה יהיה משפט Ad verbū, Hoc erit iudicium. q. d. His moribus & hac conſuetudine vtentur erga vos Reges: talem exercebunt tyrannidem. cui parere neceſſe erit, nec obſiſtere licebit vobis, ſed dicto audientes eſſe oportebit. Quidam Hebræorum dicunt hæc eſſe licita Regibus: alii verò dicunt Dominum hæc dixiſſe vt deterreret populū à petendo Rege. Et ponet *eos* ſibi. ושם לו. i. quoſdam ex eis præficiet curribus ipſis vt ipſos regant, & alios faciet equites. Hebraiſmus. Et current ורצו vt currant.
12 Tribunos שרי אלפים Ad verbum, principes ſuper mille. Sub his duobus comprehendit alios magiſtratus militum. Arationem ſuam, חרישו. i. terram ſuam arabilem. i. faciet ex illis aratores & meſſores. Et ad faciendum vaſa, &c. ולעשות כלי וגו׳. i. quoſdam conſtituet fabros ferrarios, alios verò fabros lignarios.

Filias præterea vestras tollet ″pro vnguentariis,& coquinariis & 13
panificis.
Agros insuper vestros,& vineas vestras, & olіueta vestra opti- 14
ma accipiet,dabítque seruis suis.
″Et de seminibus vestris & vineis vestris capiet decimas,″& dabit 15
eunuchis suis atque seruis suis.
Seruósque vestros & ancillas vestras,iuuenésque vestros″opti- 16
mos,& asinos vestros tollet,″vt faciat *per illos* opus suum.
De pecoribus vestris decimam capiet,″& eritis ei serui. 17
″Et clamabitis die illa à conspectu Regis vestri quem elegeritis 18
vobis: & non exaudiet vos Iehouáh die illa.
Renuit verò populus audire vocem שׁSemuאelis: sed dixerunt, 19
Gentium more Regem volunt habere. ″Nequaquam,sed Rex erit super nos.
Et erimus nos quoque sicut vniuersæ Gentes,″iudicabítque nos 20
Rex noster,″& egredietur ante nos,pugnabítque bella nostra.
Audiuit itaque שׁSemuאél omnia verba populi,″& dixit ea in au 21
ribus Iehouæ.
Et ait Iehouáh ad שׁSemuאelem,Audi vocem eorum,″& consti- 22
tue eis Regem. Dixit itaque שׁSemuאél ad viros Iשׂraאél,Ite quis-
que in vrbem suam.

Cap. IX.

Saul filius Cis querit asinas patris.

FVit autem vir de Biniamín,cuius nomen erat Ciשׂ,filius Abi- 1
אél, filii צSeror, filii Bechoráth,filii Aphiaחh,filii viri Iemini,
″fortis robore.
″Huic erat filius nomine שׁSaאúl,″electus & pulcher, & non 2
erat quisquam de filiis Iשׂraאél pulchrior illo : ab humero suo, &
sursum ″altior erat toto populo.
Perierant autem asinæ Ciשׂ patri שׁSaאúl, dixítque Ciשׂ ad 3
שׁSaאúl filium suum,Assume nunc tecū″vnum è pueris, & surge,
vade,quære asinas. Transiuit itaque per montem אEphráim.
Transiuit deinde″in terram שׁSaliשׂáh,& nō inuenerunt: transie 4
runt præterea per terram שׁSáyalim,″& non *erant*: transiuit insuper
in terram″Iemini,& non inuenerunt.
Quum autem deuenissent in terram צSúph,שׁSaאúl dixit pue- 5
ro suo qui erat cum eo,″Veni, & reuertamur: ne fortè″cessauerit
pater meus ab asinis,″& timeat nobis.
Dixítque ei,En nunc Vir Dei est in ista ciuitate,& vir ille″ho- 6
Pueri suasu vadit ad Samuelē. norabilis: quicquid″loquitur, eueniēdo euenit. nunc *igitur* eamus
illuc,si fortè indicet″viam nostram per quam ambulemus.
Respōdit שׁSaאúl puero suo, ″Ecce ibimus: quid verò feremus 7
viro? ″panis enim abiit de vasis nostris,neque munus est quod fe-

13 Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias,& focarias, & panificas.
14 Agros quoque vestros, & vineas, & olіueta optima tollet, & dabit seruis suis.
15 Sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis.
16 Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos,& asinos auferet & ponet in opere suo.
17 Greges vestros addecimabit, vósque eritis ei serui.
18 Et clamabitis in die illa à facie Regis vestri quē elegistis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa. D
19 Noluit autē populus audire vocē Samuelis,sed dixerunt,Nequaquam, Rex enim erit super nos.
20 Et erimus nos quoque sicut omnes Gētes:& iudicabit nos Rex noster,& egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.
21 Et audiuit Samuel omnia verba populi,& loquutus est ea in auribus Domini.
22 Dixit autē Dominus ad Samuelem, Audi vocem eorum, & constitue super eos Regē.Et ait Samuel ad viros Israel, Vadat vnusquisque in ciuitatē suam
Cap. I X.
1 ET erat vir de Beniamin, nomine Cis,filius Abiel,filii Seror,filii Bechorath, filii Aphia, filii viri Iemini, fortis robore:
2 Et erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filiis Israel melior illo : ab humero & sursum eminebat super omnē populū.
3 Perierant autem asinæ Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filiū suum, Tolle tecū vnum de pueris,& consurgens vade, & quære asinas. Qui quū transissent per montem Ephraim,
4 Et per terram Salisa, & non inuenissent,transierunt etiam per terram Salim,& nō erant: sed & per terram Iemini,& minimè repererunt.
5 Quum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum suū qui erat cum eo,Veni, & reuertamur: ne fortè dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis.
6 Qui ait ei, Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur,sine ambiguitate venit. nunc ergo eamus illuc, si fortè indicet nobis de via nostra propter quam venimus.
7 Dixitque Saul ad puerum suū,Ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei? panis defecit in cistartiis nostris, &

13 Pro vnguentariis,&c. לרקחות וגו׳ in vnguentarias,& in focarias,& in panificas.i. vt sint vnguentariæ,coquinariæ,& pistrices. 15 Et de seminibus,&c. וזרעיכם וגו׳ Et semina vestra[i.segetes]& vineas vestras.i.fructum vinearum. Et dabit ונתן vt det. 16 Optimos, הטובים Ad verbum,bonos.id est elegantes,formosos, & præstantissimos. Vt faciat,&c. ועשה למלאכתו: Ad verbum,& faciet in opere suo. 17 Et eritis ei serui ואתם תהיו לו לעבדים: q.d.& vt vno verbo dicam. eritis ei serui. 18 Et clamabitis, הזעקתם .i. Vos autē tandem ingemiscetis, quū scilicet fueritis oppressi tyrannide Regis vestri. A conspectu Regis v. מלפני מלככם Hebraismus,propter Regem vestrum. 19 Nequaquam, לא sub. mutabimus sententiam. 20 Iudicabitque nos ושפטנו .i.suis legibus reget nos. Et egredietur ante nos,&c. ויצא לפנינו ונלחם וגו׳ Hebraismus,erit imperator noster, quū erunt bella gerēda.vel,eo duce præliabimur. 21 Et dixit ea,&c. וידברם Hebraismus, exposuit ea Iehouæ.vel, retulit ea Iehouæ in oratione sua. 22 Et constitue והמלכת Ad verbum,& regnare facies.

IN CAPVT IX.

1 Abiאél אביאל Hic 1.Paral.8.c.33, dicitur Ner. Fortis robore. גבור חיל: .i.bellicosus. pugnax, arte militari clarus. Refertur ad Cis. 2 Huic erat filius nomine ולו היה בן ושמו Ad verbum,Et ei erat filius,& nomen eius, &c. Electus & pulcher, בחור וטוב .i.florens ætate & formosus. Altior erat toto pop.: גבה מכל העם: eminebat super vniuersum populum. i.ab humero sursum versus excedebat maximum quemque ex toto populo. 3 Vnū è pueris, את אחד מהנערים aliquem è famulis. 4 In terrā שׁSalשׂah, בארץ שלישה Chaldæus paraph.in terram Australem. Et non *erant*: ואין .i.& nusquā apparebant. Iemini, ימיני .i. tribus Beniamin. 5 Veni,& reuertamur. לכה ונשובה Age reuertamur. Cessauerit יחדל destiterit. subaudi,à quærendis asinis. i. ne posthabita cura asinarum, cœperit esse solicitus de nobis. Et timeat nobis. ודאג לנו: & solicitus sit de nobis. 6 Honorabilis: נכבד clarus.insignis.nobilis. Loquitur,eueniēdo euenit. ידבר בוא יבוא Fut.Heb.pro præs.quæcūque prædicit,proculdubio eueniūt. Viam nostram,&c. את דרכנו אשר הלכנו עליה: .i.si eamus,quid causam viæ nostræ propter quam venimus,siue ob quam hoc iter suscepimus. 7 Ecce ibimus:quid,&c. והנה נלך וגו׳ .i.si eamus,quid feremus,ad eum? Panis enim,&c. כי הלחם אזל מכלינו. panis enim euasit de peris nostris.i.destituti sumus cibo.

ſportulam non habemus vt demus homini Dei,nec quicquam aliud.

ramus viro Dei,*ſed* quid eſt apud nos?

B 8 Rurſum puer reſpōdit Sauli,& ait, Ecce inuēta eſt in manu mea quarta pars ſtatêris argenti, demus homini Dei,vt indicet nobis viam noſtram.

″Iterum autem puer loquutus eſt Saúli,& dixit,Ecce inuenitur in manu mea quarta pars ſecli argētei,″quam dabo viro Dei, vt indicet nobis″viam noſtram.

9 Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſque,vadens conſulere Deum,Venite, &eamus ad Vidētem. qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.

Olim in Iſraële ſic dicebat quiſque quando ibat″ad inquirēdum Deum , Venite, & eamus vſque ad Videntem . quia *qui* Propheta hodie, vocabatur olim″Videns. Propheta,olim dicebatur Vidēs

10 Et dixit Saul ad puerū ſuum, Optimus ſermo tuus:veni,eamus.Et ierūt in ciuitatem in qua erat vir Dei.

Dixit ergo Saúl puero ſuo,″Bonum eſt verbum tuum:veni eamus. Abierunt igitur in ciuitatem in qua erat vir Dei. Saul conſultur° Vidētē aſcendit.

11 Quúmque aſcenderent cliuum ciuitatis,inuenerunt puellas egredientes ad hauriendā aquam,& dixerunt eis, Num hîc eſt Videns?

Quum autem aſcēderent cliuum vrbis,inuenerūt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis, Eſtne hîc Videns?

12 Quæ reſpondentes ,dixerunt illis, Hic eſt,ecce ante te,feſtina nunc: hodie enim venit in ciuitatē , quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo.

Quæ reſponderunt eis,ac dixerunt,Eſt,ecce ante te,feſtina nūc: hodie enim venit in ciuitatem,quia ſacrificium hodie eſt populo ″in excelſo.

13 Ingredientes vrbem,ſtatim inuenietis eum antequam aſcendat excelſū ad veſcendum: neque enim comeſturus eſt populus donec ille veniat: quia ipſe benedicit hoſtiæ, & deinceps comedunt qui vocati ſunt:nunc ergo conſcendite, quia hodie reperietis eum.

Quumprimum ingreſſi fueritis vrbem,″ſic inuenietis eum,antequam aſcēdat in excelſū ad veſcendum:non enim″comedet populus donec venerit:nam ipſe″benedicturus eſt ſacrificio,poſtea comedent qui″inuitati ſunt. nunc igitur aſcendite : quia eum″hac ipſa hora inuenietis.

14 Et aſcēderūt inciuitatem: quúmque illi ambularent in medio vrbis,apparuit Samuel egrediens obuiam eis vt aſcenderet in excelſum.

Aſcenderunt itaque in ciuitatem: ipſis autem ingrediētibus″in medium ciuitatis,ecce Semuél″egrediebatur in occurſum eorum, vt aſcenderet in excelſum. Samuel occurrit Sauli.

Act.13.c.21

15 Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diē quàm veniret Saul,dicens,

Iehouáh autem″reuelauerat aurem Semuélis diem vnā antequam veniret Saúl,dicendo, Samueli præcipit Deus vt Saulem vngat in Regem.

C 16 Hac ipſa hora , quæ nunc eſt , cras mittam virū ad te de terra Beniamin, & vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael: & ſaluabit populū meū de manu Philiſthinorum:quia reſpexi populum meū:venit enim clamor eorum ad me.

Hoc ipſo tēpore cras mittā ad te virum de terra Biniamín, quē vnges in ducem ſuper populū meum Iſraēlē : & ſaluum faciet populum meum de manu Peliſthím. reſpexi enim ″populum meum,quia venit clamor eius ad me.

17 Quúmque aſpexiſſet Samuel Saulem , Dominus dixit ei, Ecce vir quē dixeram tibi,iſte dominabitur populo meo.

Semuél autem reſpexit Saúlē,& Iehouáh alloquutus eſt eum,Ecce vir ille de quo dixi tibi, iſte″dominabitur populo meo. Samuel per Spiritum Dei cognoſcit Saulem.

18 Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio portæ,& ait,Indica(oro)mihi vbi eſt domus Videntis.

″Acceſſit autem Saúl ad Semuélem in medio portæ,& dixit,Indica quæſo mihi″vbi hîc eſt domus Videntis?

19 Et reſpondit Samuel Sauli,dicens, Ego ſum Videns: aſcende ante me in excelſum , vt comedatis mecum hodie , & dimittam te mane : & omnia quæ ſunt in corde tuo,indicabo tibi.

Et reſpondit Semuél ad Saúlem,Ego ſum Videns:aſcēde ante me in excelſum, & comedetis mecū hodie, poſtea dimittam te mane:″& quicquid eſt in corde tuo,annuntiabo tibi. Sauli indicat Samuel aſinas inuentas,& ipſum Regē futurum.

20 Et de aſinis quas nudiuſtertius perdidiſti, ne ſolicitus ſis , quia inuentæ ſunt. & cuius erunt optima quæque Iſrael? nónne tibi & omni domui patris tui?

″Et aſinis quæ perierūt tibi, hodie tres dies ſunt,ne apponas cor tuum:quia inuētæ ſunt. ″ſed cuius eſt omne deſiderabile Iſraëlis?nónne tuum,& vniuerſæ familiæ patris tui?

21 Reſpondens autem Saul,ait,Nunquid nō filius Iemini ego ſum de mi-

Reſpondit autem Saúl, & dixit,Nónne″filius Iemini ſum,

Quid eſt apud nos? מה אתנו q.d.nihil. 8 Iterum autem puer,&c. ויוסף הנער וגו׳ Ad verbum,Et addidit puer reſpondere Sauli,&c. .i.Reſpondit autem. vel, Iterum autem reſpondit,&c. Quam dabo ונתתי Ad verbum,& dabo. Viam noſtram. את־דרכנו: .i.id cuius gratia hoc iter ſuſcepimus. 9 Ad inquirendum Deum, לדרוש אלהים ad conſulendum Deum. Hodie, היום ſub.dicitur. Videns. הרואה: à viſione ſcilicet Prophetica. 10 Bonum eſt verbum tuum: טוב דברך rectus eſt ſermo tuus.Hebraiſmus,rectè loqueris. 12 In excelſo. בבמה: .i.in loco editiore in quo fieri ſolebāt publica cōuiuia.Chald. paraph.in domo ſeſſionis. vbi ſcilicet ſedebāt ad comedēdum.i.in cœnacula. 13 Sic כן .i.ſtatim. Comedet יאכל Fut.Heb.pro præſ. Benedicturus eſt ſacrificio, יברך הזבח .i.gratias acturus eſt,hoſtiæ pacificæ nomine. Agebant gratias Deo Hebræi ante prandium.præterea moris erat apud eos,vt qui gratias egerat præſentium ciborum cauſa,illos frangeret & diſtribueret.Hic verò tantùm mentio fit gratiarum actionis,quòd propter morem,fractio & diſtributio facilè ſubaudiantur.Chaldæus paraph.fractionis tātùm meminit,quum dicit,Ipſe enim diuiſurus eſt victimam. Ad hunc locum pertinere videtur locus Lucæ,cap.24.d.30. vbi de Chriſto profecto in Emmaunta legitur, Dum recumberet cum eis,accepit panem, & benedixit,ac fregit,& porrigebat illis. Inuitati ſunt. הקרואים apparati ſunt.vel,præparati. Hac ipſa hora כהיום ſecundum diem.i.hoc ipſo temporis articulo. 14 In medium ciuit. בתוך העיר intra vrbem. Egrediebatur יצא domo ſcilicet. 15 Reuelauerat autem Semuélis גלה את־אזן שמואל Vide Ruth 4.a.4. 16 Populum meum,&c. את־עמי כי וגו׳ .i.affectionem populi mei implorantis opem meam. 17 Dominabitur populo meo. יעצר בעמי: Hoc verbum ſignificat continere in officio , & coercere.i.regnabit ſuper populum meum, vt exponit doctus inter Hæbræos. 18 Acceſſit autem,&c. ויגש שאול וגו׳ appropinquauit Saul Samueli.i.incurrit in Samuelem ſtatim vt tranſgreſſus eſt portam ipſam. Vbi hic אי־זה quænam ſit.vel,vbinā ſit. 19 Et quicquid eſt in corde tuo,&c. וכל אשר בלבבך וגו׳ .i.quicquid verſas in mente tua,indicabo tibi. 20 Et aſinis,&c. ולאתונות וגו׳ Hebraiſmus,Ne cures,vel ſis ſolicitus (id enim ſignificat Apponere cor ſuum)de aſinis quas velut perditas requiris ab hinc triduum. Sed cuius eſt omne deſid. ולמי כל־חמדת cuius verò eſt omne deſiderium.q.d.ad quē ſpectant optima quæque,&c.q.d.tua ſunt:futurus enim es Rex in Iſrael. 21 Filius Iemini בן־ימיני .i.Beniaminita.

'de minoribus tribubus Iשraאél, & familia mea minor omnibus
familiis tribus Biniamin? "vtquid igitur loquutus es mihi secun-
dum verbum hoc?

Samuel & loco & cibo honorat Saulem.

Apprehēdens itaque שSemuאél שSaאulem & puerum eius, in- 22
troduxit eos in cœnaculum, & dedit eis locum in capite inuitato-
rum, qui erant fermè triginta viri.

Dixítque שSemuאél 'coquo, Da partem illam quam dedi tibi, 23
de qua dixi tibi, 'Pone eam apud te.

Sustollēs itaque coquus 'armum '& *quod erat* super eum, apposuit 24
שSaאuli, '& ait, Ecce 'quod remāserat, pone ante te, comede: quia
in hoc ipsum tempus re seruatum erat tibi, 'dicēdo, Populum in-
uitaui. Comedit itaque שSaאul cum שSemuאele die illa.

'Et quum descéderent de excelso in ciuitatem, loquutus est cum 25
שSaאule 'super tectum.

Postæc surrexerunt summo mane: fuítque, quum ascenderet 26
aurora, vocauit שSemuאél שSauאlē 'in tectum, dicendo, 'Surge, &
dimittā te. Et surrexit שSaאúl, egressique sunt ambo, ipse & שSe-
muאél foras.

'Ipsis descendentibus in extremum vrbis, שSemuאél dixit ad 27
שSaאulem, Dic puero 'vt transeat ante nos ('& trāsiuit) tu autem
consiste 'hoc ipso die, 'vt indicem tibi verbum Dei.   Cap. X.

Saul vngitur in Regem super Israelem.

1 TVlit autem שSemuאél 'lēticulam olei, & effudit super caput
eius, osculatúsque est eum, ac dixit, 'Nónne quòd vnxit te Ie
houáh super hæreditatem suam in ducem?

Signa quibus credat Saul se à Deo vnctum in Regem

2 Quum abieris hodie à me, 'inuenies duos viros 'iuxta sepulchrū
Raחhél, 'in termino Biniamín in צSelצáחh, qui dicent tibi, Inuē-
tæ sunt asinæ quas ieras ad quærendū: & ecce 'omiserat pater tuus
negotium asinarum, & timebat de vobis, dicendo, Quid faciam
'*de* filio meo?

3 'Illinc progressus porrò, venies vsque ad Planitiem Thabór, '&
reperient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Beth-אél, vnus
portans tres hœdos, & alter portās tres tortas panis, & tertius por
tans vtrem vini.

4 'Et salutabunt te cum pace, dabúntque tibi duos panes, quos
accipies de manu eorum.

5 Postea deuenies 'in collē Dei, 'in quo sunt 'præfecti Peliשthím:

nima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo loquutus es mihi sermonem istum?

22 Assumens itaque Samuel Saulem & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati: erāt enim quasi triginta viri.

23 Dixitque Samuel coquo, Da partē quam dedi tibi, & præcepi vt reponeres seorsum apud te.

24 (Leuauit autem coquus armum, & posuit ante Saul) dixitque Samuel, Ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industria seruatum est tibi, quando populum vocaui. Et comedit Saul cū Samuele in die illa.

25 Et descenderunt de excelso in oppidum, & loquutus est cum Saule in solario.

26 Cúmque mane surrexissēt, & iam elucesceret, vocauit Samuel Saulem in solario, dicens, Surge, & dimittam te. Et surrexit Saul: egressiq; sunt ambo, ipse videlicet & Samuel.

27 Cúmque descenderent in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul, Dic puero vt antecedat nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, vt indicem tibi verbum Dei.

Cap. X.

1 TVlit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait, [Ecce vnxit te Dominus super hæreditatē suam in principem,

Olei p. ... ad ...

2 Quum abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamin, in Meridie, dicēntque tibi, Inuentæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas: & intermissis pater tuus asinis, solicitus est pro vobis, & dicit, Quid faciam de filio meo?

3 Cúmq; abieris inde, & vltrà trāsieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deū in Beth-el, vnus portans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.

4 Cúmque te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.

5 Post hæc venies in collem Dei, vbi est statio Philisthinorum: & cū in-

De minoribus tribubus מקטני שבטי .i. vna ex minimis tribubus: hoc est ex infima tribu. Vtquid igitur, &c. ולמה וגו' Hebraismus, quare ergo dicis mihi talia? 23 Coquo, לטבח lanio. Pone eam apud te. שים אותה עמך: .i. serua tibi ipsam apud te diligenter. 24 Armum את־השוק .i. crus. coxam. Et *quod erat* super eū, והעליה .i. armum integrum & amplissimum. Et ait, ויאמר sub. Samuel. Quod remanserat, הנשאר quod seruatum erat. i. seruaueram. Dicendo, Populum inuitaui. לאמור העם קראתי .i. Quum dixi, Inuitaui & alios. 25 Et quum descenderent de excelso. וירדו מהבמה .i. reuersi de loco conuiuii in domum Samuelis. Super tectum. על־הגג: in tecto. vel solario. vt scilicet familiariter alloqueretur. Solebant autem deambulare præcipuè post cœnam in tecto. nam erant plana tecta, non similia nostris, vt in Deuteronom. dictum est, cap. 22. b. 8. 26 In tectum, הגגה vt scilicet eum familiarius alloqueretur. Surge, קומה Age. q.d. para te itineri. Sic mox, Surrexit, pro, parauit se itineri.
27 Ipsis descendentibus, &c. המה יורדים בקצה העיר Quū autem ipsi descenderent, essēntque in extrema parte vrbis. Vt transeat ante nos, ויעבור לפנינו Ad verbum, & transibit ante nos. pro, vt antecedat nos. (Et transiuit) ועבור Præcessit itaque iussu Saulis scilicet. Per parenthesim positum. Hoc ipso die, כיום Ad verbum, secundum diem. i. hoc ipso atticulo diei, id est temporis: hoc est, nunc, paulisper. Vt indicem tibi ואשמיעך Ad verbum, vt audire faciam te. i. vt exponam tibi quod mihi dixit Deus.

IN CAPVT X.

1 Lenticulam olei, את־פך השמן phialam [paruam phialam] olei. siue vnguenti aromatici. i. phialam plenam balsamo. Hebræi aiunt Saulem non fuisse vnctum oleo vnctionis quo illi soli vncti sunt qui fuerunt è domo Dauid. Nónne quòd vnxit te, &c. הלא כי משחך Subaudiēdum aliquid, Annon ita res habet quòd vnxit, &c. Cum interrogatione pronuntiāt Hebræi quod vehementer affirmare volunt. q.d. ego vngo te nomine Dei qui hac vnctione te ducem super hæreditatem suam constituit. De huiusmodi interrogatione vide Ruth. 3. a. 1
2 Inuenies duos viros ומצאת וגו' q.d. his signis credes vera esse quæ dixi tibi. Iuxta sepulchrū עם־קבורת Subaudiunt Hebræi, qui nūc sunt iuxta sepulchrum. In termino בגבול sub. inuenies inquam. i. occurrent tibi. Omiserat נמצאו .i. postposuerat: hoc est, deposuerat curam & solicitudinem asinarum, & cœperat esse solicitus de vobis. De filio meo? לבני: sub. quem perisse timeo?
3 Illinc progressus porrò, venies ומלפת משם והלאה ובאת Ad verbum, Et transibis inde, & vltrà, & venies. i. Quum autem abieris inde, & vltrà processeris, deueneri̇sque vsque ad, &c. Et reperient te. ומצאוך .i. occurrent tibi.
4 Et salutabunt te cum pace, ושאלו לך לשלום .i. dicent tibi salutem. 5 In collē Dei, אל־גבעת האלהים .i. in collem vrbis Cariath-iearim vbi est nunc arca Dei. Præfecti נצבי præsidia. i. vbi Palæsthini posuerunt præsidium. Cariath-iearim erat vrbs Israelitarum, non Palæsthinorum, licet illi adhuc in ea haberent præsidium.

ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregem Prophetarũ descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsósque prophetantes.

"quum autem ingressus fueris illuc, in vrbem, obuiũ habebis cœtum "Prophetarum descẽdentium "de excelso, "& ante eos erunt lyra, tympanum, & tibia, & cithara, "& ipsi prophetantes. *Prophetæ laudem Deo canentes instrumentis musicis.*

B Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in in virum alium.

6 "Et requiescet super te Spiritus Iehouæ, "& prophetabis cum eis, efficieris̃que vir alter. *Spiritus Dei innouat corda.*

Quando ergó euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcunque inueneriṫ manus tua, quia Deus tecum est.

7 Quum autem venerint signa ista tibi, "fac quod inuenerit manus tua, quia Deus tecum est.

Et descendes ante me in Galgala: (ego quippe descendam ad te) vt offeras oblationẽ, & immoles victimas pacificas: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias.

8 Descendes quoque ante me in Gilgál, & ecce ego descendã ad te ad offerendum holocausta, ad sacrificandum sacrificia pacificorum: septem diebus expectabis, donec venero ad te, & ostẽdam tibi quæ facturus sis.

Itaque quum auertisset humerũ suũ vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa.

9 "Fuit itaque, quũ vertisset humerũ suũ vt discederet à שSemuאele, "immutauit ei Deus cor *in* aliud, & euenerunt omnia signa hæc die illa. *Cor Saulis immutat Deus.*

Venerúntque ad prædictum collẽ, & ecce cuneus Prophetarum obuius ei: & insiluit super eum Spiritus Dei, & prophetauit in medio eorum.

10 Venerúntque illuc "ad collem, & ecce cœtus Prophetarum "in occursum eius, "& requieuit super eum Spiritus Dei, "& prophetauit in medio eorum. *Prophetat Saul.*

Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudiustertius, quòd esset cum Prophetis, & prophetaret, dixerunt ad inuicem: Quænam res accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas?

Infra 19.d.24

C

11 "Fuit autem, omnis qui nouerat eum ab heri *&* nudiustertius, viderunt, & ecce cum Prophetis prophetabat: dixítque populus "alter ad alterũ, "Quidnã accidit filio Ciש? "nunquid etiã שSaאúl inter Prophetas?

Responditque alius ad alterum, dicẽs, Et quis pater eorum? Propterea versum est in Prouerbium, Num & Saul inter Prophetas?

12 Et respondit "vir inde, ac dixit, "Et quis pater eorum? Propterea istud versum est in parabolã, Num etiã שSaאúl inter Prophetas? *Prophetia, Dei donum. Prouerbium.*

Cessauit autem prophetare, & venit ad excelsum.

13 "Et cessauit prophetare, venítque in excelsum.

Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum eius, Quò abistis? Qui responderunt, Quærere asinas: quas quum non reperissemus, venimus ad Samuelem.

14 Dixit autem patruus שSaאulis ad eum, & ad puerũ eius, Quonam abieratis? Respondit, Ad quærendum asinas: "quum autem videremus quòd non *inuenirentur*, venimus ad שSemuאelem.

Et dixit ei patruus suus, Indica mihi quid dixerit tibi Samuel.

15 Et dixit patruus שSaאulis, Indica quæso mihi quid dixerit vobis שSemuאél.

Et ait Saul ad patruum suum, Indicauit nobis quia inuẽtæ essent asinæ. De sermone autẽ regni nõ indicauit ei, quem loquutus fuerat ei Samuel.

16 Respondit Saאúl patruo suo, "Indicando indicauit nobis quòd inuẽtæ essent asinæ. Negotium verò regni non indicauit ei, quod dixerat שSemuאél.

Et cõuocauit Samuel populum ad Dominum in Maspha.

17 Cõuocauit autem שSemuאél populũ ad Iehouam in Mixspáh. *Docet populum Samuel quã grauiter peccarit petendo Regẽ.*

Et ait ad filios Israel. Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego eduxi Israel de AEgypto, & erui vos de manu AEgyptiorum, & de manu omnium Regum qui affligebant vos.

18 Dixítque ad filios Iשsraאelis, Sic dixit Iehouáh Deus Iשsraאelis, Ego eduxi Iשsraאelem ex AEgypto, & liberaui vos de manu AEgyptiorum, imò de manu omnium *aliorum* regnorum opprimentium vos.

Vos autem hodie proiecistis Deũ vestrum qui solus saluauit vos de vni

19 Vos autem hodie "abiecistis Deum vestrum "qui seruat vos ab

Quum autem, &c. ויהי כבואך שם העיר Ad verbum & erit, quando ingredieris illuc vrbem. Prophetarum נבאים Chaldæus paraph. studiosorum Sacrarum literarum, siue discipulorum Prophetarum qui operam dant Legi. Sic etiam doctores Hebræorum intelligunt. Vide Nume. 11. c. 25. De excelso, מהבמה i. de loco conuiuii. Et ante eos erunt lyra, &c. ולפניהם נבל וגו׳ & illos præcedent nablum. vel, psalteriũ. Et ipsi prophetantes. והמה מתנבאים: .i. qui ipsi prophetabunt. Chaldæus paraph. qui laudabũt. i. canent encomia, psalmos & hymnos in honorem Dei. 6 Et requiescet וצלחה Et irruet. insiliet. Et prophetabis והתנבית .i. celebrabis Deum in hymnis & canticis.
7 Fac quod inuenerit, &c. עשה לך וגו׳ Ad verbum, fac tibi quod, &c. Redundat TIBI. i. fac quicquid tibi venerit in manũ. q. d ne timeas suscipere bellum contra hostes tuos, si ita res ferat. Hoc dicitur per anticipationem.
9 Fuit itaque, quum vertisset humerum suum והיה כהפנותו שכמו Quum autem auertisset humerum suum. Immutauit ei Deus cor in aliud, ויהפך לו אלהים לב אחר .i. immisit in eum aliam mentem à priore, nempe cor, siue animum Regium.
10 Ad collem, הגבעתה sub. Cariath-iearim. In occursum eius, לקראתו .i. occurrerunt illi: hoc est incurrit in cœtum Prophetarum. Et requieuit super eum ותצלח עליו & insiluit [vel, irruit] in eum, &c. i. cœpit agi Spiritu Diuino Et prophetauit, &c. ויתנבא בתוכם: Chaldæus paraphr. & laudabat Deum vnà cum illis, & canebat cantica in honorem Dei.
11 Fuit autem, omnis, &c. ויהי כל יודעו וגו׳ Omnes autem qui nouerãt eum antea. Alter ad alterum, איש אל רעהו Ad verbum, vir ad proximum suum. Quidnam accidit filio מה זה היה לבן Ad verbum, Quid hoc fuit filio, &c. Nunquid etiam הגם sub. erat antea. q. d. qui fit vt nunc prophetet, qui non erat antea Propheta? hæc mutatio fuit admodum repentina.
12 Vir inde, איש משם vir illinc. i. aliquis qui aderat. Et quis pater eorum? ומי אביהם sed quis est pater eorum?. i. sed an patres eorum sunt Prophetæ? Chaldæus paraph. sed quis fuit magister eorũ?. i. quis docuit eos? q. d. qui docuit illos, & dedit illis Spiritum prophetiæ, potuit etiã docere Saulem, & dare illi Spiritum propheticum. 13 Et cessauit ויכל Quum autem cessasset. vel, desiisset.
14 Quum autem videremus quòd non, ונראה כי אין Ad verbum, & vidimus quòd non. sub. inuenirentur. Plena loquutio legitur paulo pòst, versu 21, Requisierúntque eum, & non est inuentus.
16 Indicando indicauit הגד הגיד Quidam vertunt Hebraismum sic, Constanter affirmauit. vel, affirmabat.
19 Abiecistis מאסתם reprobastis. i. repudiastis. Qui seruat מושיע qui eripere solet. vel, seruauit.

omnibus'malis vestris & angustiis vestris: dixistísque ei,'Sed Regē
pones super nos. Nunc ergo state' coram Iehoua per tribus ve-
stras,& per millia vestra.

Sorte & signo externo, indicat Deus se eligere Saulem in Regē.

'Et quum applicasset שSemuאél omnes tribus Iשraאél,'capta 20
est tribus Biniamín.

Applicuit præterea tribum Biniamín per familias suas, & ca- 21
pta est familia Matri,'& captus est שSaאúl filius Cisש:'requisie-
rúntque eum,& non est inuentus.

Consuluerūt itaque Iehouam'an venturus esset adhuc illuc vir: 22
& respondit Iehouáh,Ecce abscondit se'inter vasa.

Inuitus Saul cōstituitur Rex.

Currentes igitur, tulerunt eum inde, & constitit in medio po- 23
puli,& altior erat toto populo ab humero suo & suprá.

Dixítque שSemuאél ad vniuersum populum,'Videtísne quem 24
elegerit Iehouáh, quòd non sit similis illi in toto populo? Et ex-
mauerunt vniuersus populus,ac dixerunt,'Viuat Rex.

Viuat rex.

'Et loquutus est שSemuאél ad populum ius regni, scripsitque 25
in libro,& reposuit'corā Iehoua, dimisítque שSemuאél vniuersū
populum,quenque ad domum suam.

Sed & שSaאúl abiit in domū suam in Gibעáh,& abierunt cum 26
eo exercitus'quorum tetigerat Deus cor.

Corda tangit Deus.

'Filii autem impii dixerunt,'Quid saluabit nos iste? Et despexe- 27
runt eū,'nec attulerūt ei munus *vllū*: ipse verò erat'veluti surdus.

Cap. XI.

Naas Ammonites obsidet Iabes Galaad.

A'Scendit autem Naחháשs'עAmmonites,& castrametatus est 1
contra Iabéשs Gilעád:& dixerunt omnes viri Iabéשs ad Na-
חháשs,'Percute nobiscum fœdus,& seruiemus tibi.

Dixítque ad eos Naחháשs עAmmonites, In hoc percutiam *fœ-* 2
dus vobiscum,'effodiendo vobis omnem oculum dextri *lateris*,'po-
námque istud opprobrium super totum Iשraאelem.

Iabenitæ petūt auxiliū à Saule.

Ad quem dixerūt Seniores Iabéשs,'Concede nobis septē dies, 3
vt mittamus nuntios per omnem terminum Iשraאél:& si nullus
sit qui seruet nos,egrediemur ad te.

Peruenerúntque nuntii in Gibעáh שSaאulis,'& loquuti sunt 4
verba in auribus populi:& sustulerunt vniuersus populus vocem
suam,ac fleuerunt.

Saul Spiritu Dei accēsus, promittit Iabenitis auxilium.

'Interea שSaאúl veniebat'post boues ex agro, & dixit שSaאúl, 5
Quid *accidit* populo, quòd flent? Et narrauerunt ei verba virorum
Iabéשs.

D

uersis malis & tribulationibus vestris: & dixistis, Nequaquam, sed Regem constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras & per familias.

Et applicuit Samuel omnes tribus Israel,& cecidit sors tribus Bēiamin.

Et applicuit tribum Beniamin & cognationes eius, & cecidit cognatio Metri,& peruenit vsque ad Saul filium Cis: quæsierunt ergo eum,& nō est inuentus.

Et consuluerunt post hæc Dominū vtrúnam venturus esset illuc: responditque Dominus, Ecce absconditus est domi.

Cucurrerunt itaque,& tulerunt eū inde: stetitque in medio populi,& altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum.

Et ait Samuel ad omnē populum, Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo. & clamauit omnis populus, & ait,‖Viuat Rex.

‖Reg. vdat Sup. vdeat

Loquutus est autem Samuel ad populum ‖legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domino: & dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam.

Sed & Saul abiit in domum suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.

Filii verò Belial dixerunt, Num saluare nos poterit iste? Et despexerunt eum,& non attulerunt ei munera: ille verò dissimulabat se audire.

Cap. XI.

ET ascendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad: dixerúntque omnes viri Iabes ad Naas, Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi.

Et respondit ad eos Naas Ammonites, In hoc feriā vobiscum fœdus, vt eruam omniū vestrum oculos dextros, ponámque vos opprobrium in vniuerso Israel.

Et dixerūt ad eum Seniores Iabes, Concede nobis septem dies, vt mittamus nūtios ad vniuersos terminos Israel: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te.

B

Venerūt ergo nuntii in Gabaa Saulis, & loquuti sunt verba hæc audiēte populo: & leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit.

Et ecce Saul veniebat sequens boues de agro, & ait, Quid habet populus quòd plorat? Et narrauerūt ei verba virorum Iabes.

Malis vestris רעותיכם .i.afflictionibus vestris & tribulationibus vestris. Sed Regem כי מלך Aut redundat כי Sed: aut subaudiendum aliquid, hoc modo, dixistísque ei, Nequaquam acquiescemus verbis tuis, sed Regem constituas super nos. Coram Iehoua לפני יהוה Hoc dicit quòd hæc fierent coram altari, aut quòd adduxerant arcam, aut quòd sacerdos aderat.

20 Et quum applicasset ויקרב Et quum accedere fecisset. sub. ad sortes. i. quum proiecisset sortes. Capta est וילכד .i. sorte electa est. q.d. sors cecidit super tribū Beniamin, vel sortita est ius regni. 21 Et captus est וילכד Subaudi,& proiecit sortes super viros familiæ Matri,& sorte captus est, siue deprehensus est Saul.. Requisierúntque,&c. ויבקשוהו ולא נמצא: .i. quem quum requisissent, non inuenerunt. 22 An venturus,&c. הבא וגו' Estne venturus adhuc illuc vir? sub. ille qui electus est. Inter vasa. אל הכלים: inter arma. inter impedimenta. sub. populi. 24 Videtísne הראיתם Præt. Heb. pro præs. Viuat Rex. יחי המלך: Chaldæus paraph. Sit fœlix Rex. i. cedant omnia Regi fœliciter. 25 Et loquutus est,&c. וידבר וגו' .i. exposuit populo ius regiæ dignitatis quod habet Rex in subditos. Corā Iehoua, לפני יהוה .i. ad latus arcæ Domini. Hic liber periit cum multis aliis. non continebat iura tyrannidis, sed iura regni & æquæ administrationis. 26 Quorum tetigerat Deus cor. אשר נגע אלהים בלבם: .i. aliquot qui timebant Dominum.

27 Filii autem impii ובני בליעל Filii autem Beliiáעal. De his vide Deuteronomii cap.13.c.13. Quid saluabit מה ישענו In quo saluabit. i. qua re, aut ratione. Nec attulerunt,&c. ולא הביאו וגו' quo scilicet eum Regem agnoscerent. Chaldæus paraph non venerunt eum salutatum. Hoc de prima salutatione intelligi debet quæ non fiebat sine muneribus. Veluti surdus. כמחריש: .i. obsurduit Saul ad omnia quæ illi dicebantur de hostibus suis. Alii vertunt, veluti tacens. aut, silens. i. rem dissimulans. q.d. ille probè hoc dissimulauit.

IN CAPVT XI.

1 Ascendit ויעל Ascenderat autem. Quidam aiunt Israelitas ideo Regem petiisse quòd audirent Regem istum copias in ipsos parare. עAmmonites, העמוני Chaldæus paraph. Rex Ammonitarū. Percute,&c. כרת לנו ברית q.d. parati sumus nos dedere tibi, habeto nos cōfœderatos,& erimus tibi tributarii. 2 Effodiendo בנקור eruendo. i. hac lege & conditione si eruā. Ponámque.&c. ושמתיה וגו' .i. & hac ratione opprobrio & ignominia afficiam vniuersum Israelem. 3 Concede nobis הרף לנו Dimitte nos. Chaldæus paraphr. Expecta nos. i. da nobis inducias septem dierum. 4 Et loquuti sunt,&c. וידברו וגו' Hebraismus, exposuerunt legationem suam audiente populo. 5 Interea והנה Ad verbum, Et ecce. Post boues אחרי הבקר .i. sequens boues suos.

D

Et insiluit Spiritus Dei in Saul, quum audisset verba hæc,& iratus est furor eius nimis.

Et assumens vtrunque bouem,con cidit in frusta,misitque in omnes terminos Israel per manũ nuntiorum, dicens, Quicunque non exierit, & sequutus fuerit Saul & Samuel, sic fiet bobus eius. Inuasit ergo timor Domini populũ, & egressi sunt quasi vir vnus.

C

Et recensuit eos in Bezec: fuerũntque filiorum Israel trecenta millia: virorum autem Iuda triginta millia.

Et dixerunt nuntiis qui venerant, Sic dicetis viris qui sunt in Iabes Galaad, Cras erit vobis salus, quũ incaluerit sol. Venerũt ergo nuntii, & annũtiauerũt viris Iabes: qui lætati sũt.

Et dixerũt, Mane exibimus ad vos: & facietis nobis omne quod placuerit vobis.

Et factum est, quum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes: & ingressus est media castra in vigilia matutina, & percussit Ammon vsque dum incalesceret dies: reliqui autem dispersi sunt, ita vt non relinquerentur ex eis duo pariter.

Supr. 10.d.27.

D ‖Et ait populus ad Samuelem, Quis est iste qui dixit, Saul num regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.

Et ait Saul, Non occidetur quisquã in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel.

Dixit autem Samuel ad populum, Venite, & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnum.

Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerũt ibi Regem Saul corã Domino in Galgala, & immolauerũt ibi victimas pacificas coram Domino: & lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis.

Cap. XII.

DIxit autem Samuel ad vniuersum Israel, Ecce audiui vocem vestram iuxta omnia quæ loquuti estis ad me, & constitui super vos Regem:

B

Et nũc Rex graditur ante vos: ego autẽ senui, & incanui, (porrò filii mei vobiscum sunt) itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem.

Eccli. 46.d.22.

Ecce præsto sum, ‖loquimini de me coram Dño, & corã christo eius, vtrũ bouẽ cuiusquam tulerim, aut asinũ: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquã munus accepi: & contemnam illud hodie, restituámque vobis.

6 ʹTunc transiuit Spiritus Dei super שSaɴᴀulẽ, quũ audisset verba
hæc, ʹiratúsque est furor eius valde.
7 Et tulit par boum, & in frusta concidit illud, ac misit in omnem terminum Iשsraɴelis per manum nuntiorum, dicendo, Qui
non exierit post שSaɴulẽʹ& post Sשemuɴelẽ, sic fiet de bobus eius. Et cecidit ʹpauor Iehouæ in populum, ʹ& egressi sunt tãquam Timor Dei.
vir vnus.
8 Recensuit itaque eos in Bézec: & fuerunt filii Iשraɴél trecẽta 330000 bellatorum.
millia: & viri Iehudáh triginta millia. Viri Iuda.
9 ʹDixerúntque nũtiis qui venerãt, Sic dicetis viris Iabésש Gilyád,
Cras erit vobis salus, quum incaluerit sol. Et venerunt nuntii, renuntiauerúntque viris Iabéש, & gauisi sunt.
10 ʹDixerunt igitur viri Iabéש, Mane egrediemur ad vos, vt faciatis nobis ʹquicquid bonum erit in oculis vestris.
11 ʹPostridie autem disposuit שSaɴúl populum in tria capita, ʹ& Saul occidit Ammonitas.
inuaserunt medium castrorum ʹin vigilia matutina, & percusserunt yAmmón vsque dum incaluit dies: qui autẽ superfuerunt,
dispersi sunt, nec remanserunt ex eis duo ʹpariter.
12 Dixítque populus ad שSemuɴelẽ, Quis est qui dicebat, *Nunquid*
שSaɴúl regnabit super nos? date viros, & mori faciemus eos.
13 ʹDixítque שSaɴúl, Non interficietur quisquam die hac: quia Vindictam prohibet Saul, & victoriam Deo tribuit.
hodie ʹfecit Iehouáh salutem in Iשsraɴele.
14 Dixítque שSemuɴél ad populum, Venite, & eamus in Gilgal, Innouatio regni Saulis.
ʹvt innouemus ibi regnum.
15 Abiit ergo vniuersus populus in Gilgál, & constituerunt Regem ibi שSaɴulem ʹcorã Iehoua in Gilgál, ibíque sacrificauerunt
victimas pacificas ʹcoram Iehoua: & lætatus est ibi שSaɴúl & omnes viri Iשsraɴélʹmirum in modum. Cap. XII.
1 DIxit autem שSemuɴél ad vniuersum Iשsraɴelem, Ecce audi- Samuel in dex innocens & integer etiam populi testimonio.
ui vocem vestram in omnibus quæ dixistis mihi, & cõstitui
super vos Regem:
2 Et nunc ecce Rex ʹgraditur ante vos: ego autem senui, & incanui, ʹ& filii mei ecce sunt vobiscum: ego autem ʹambulaui coram
vobis ab adolescentia mea vsque ad diem hanc.
3 ʹEn ego, ʹtestificamini cõtra me coram Iehoua & coram ʹvncto Boni iudicis sue principis exemplum.
eius ʹan bouem cuiusquã tulerim, & asinũ cuiusquam acceperim,
ʹ& cui vim intulerim, ʹquẽ cõtriuerim, & de manu cuius tulerim
ʹpretium, ʹ& occultauerim oculos meos ab eo: & restituam vobis.

6 Tunc transiuit Spir. ותצלח רוח Tunc irruit Spiritus.nẽpe fortitudinis.i.subitò Dominus reddidit eum fortiorẽ solito. Iratúsque est furor eius v. ויחר אפו מאד: Hebraismus, iratus est vehemẽter. 7 Et post שSemuɴelẽ, ואחר שמואל Addidit Samuelem, quòd nondũ approbatus esset Rex ab omnibus.q.d. qui nolunt sequi Saulem, saltem sequantur Samuelem. Pauor Iehouæ פחד־יהוה Id est quo Iehoua terruit populum: vel metus immissus à Deo in cor eorum. Et egressi sunt tanquam vir vnus. ויצאו כאיש אחד: Hebraismus, sequutus est eũ populus ad bellum vnanimi consensu. 9 Dixerúntque ויאמרו Saul scilicet & Samuel.

10 Dixerunt igitur ויאמרו sub. ad Nahas obsidentem eam vrbem. Quicquid bonum,&c. ככל־הטוב בעיניכם: Ad verbum, iuxta omne quod bonum in oculis vestris.i. quæcunque vobis libuerint. 11 Postridie autem disposuit ויהי ממחרת וישם Ad verbum, Et fuit, in crastino disposuit.i. diuisit in tres turmas. Et inuaserunt,&c. ויבואו וגו׳ Ad verbum, & ingressi sunt in medium castrorũ.i. irruerunt in exercitum Ammonitarum. In vigilia matutina, באשמורת הבקר .i. in tertia vigilia noctis. hoc est, sub auroram ipsam. Pariter. יחד: simul. sub. fugientes. 13 Fecit Iehouáh salutem,&c. עשה־יהוה וגו׳ Hebraismus, dedit Dominus claram & insignem victoriam Israeli de hostibus suis. 14 Vt innouemus ibi reg. ונחדש שם המלוכה: .i. vt confirmemus illic Regem Saulem.

15 Coram Iehoua לפני יהוה .i. coram altari Domini quod illic erat extructum. Mirum in modum. עד־מאד: Ad verbum, vsque valde.i. vehementer.

IN CAPVT XII.

2 Graditur ante vos: מתהלך לפניכם incedit ante vos.i. moderatur remp. vestrã. Sic mox, Ego ambulaui coram vobis. Et filii mei ecce s.v. ובני הנם אתכם .i. succedent in locum meum, poteritis eos consulere de rebus sacris. Ambulaui corã vo. התהלכתי לפניכם .i. administraui remp. vestram. 3 En ego, הנני .i. adsum. q.d. paratus sum reddere rationem administrationis meæ,&c. Testificamini contra me ענו בי .i. incusate me si potestis. Vncto eius משיחו .i. Saule quem Domini iussu vnxi in Regem. An bouem cuiusquam tul. את־שור מי לקחתי Ad verbum, bouem cuius tuli. in vsum meum scilicet. Et cui vim intulerim, ואת־מי עשקתי & quem calumniatus sim.i. calumnia opibus priuarim. Quem contriuerim, את־מי רצותי quem pulsauerim. vel pulsandum curauerim.i. quem læserim, aut in pecunia, aut in corpore ipso. Pretium, כופר redemptionẽ. pretium redemptionis. Et occultauerim oculos meos ab eo: ואעלים עיני בו & texerim oculos meos propter eum.i. in negotio, causa, & iudicio eius: dissimulando scilicet me videre peccatum eius: hoc est cui pepercerim propter munera. Alii, & tegam oculos meos contra me.i. tantisper dum dicat testimonium contra me: ne scilicet videam illud.

4 Respõderũt,’Non vim intulisti nobis,nec attriuisti nos,neque tulisti de manu cuiusquam quidpiam.

5 ’Et Dixit ad eos,Testis est Iehouáh contra vos, & testis christus eius die hac quòd non inueneritis in manu mea quidpiam. Et dixit,Testis.

Arguit Samuel populum ingratitudinis erga Deum, quòd pro Deo Rege hominem Regem petierit.

6 Dixítque ṡSemuǹél ad populum, Iehouáh qui’fecit Mosṡéh & Aharón,& qui eduxit patres vestros ex AEgypto.

7 Nunc igitur state,’vt disceptem vobiscũ coram Iehouá’de omnibus iustitiis Iehouæ quas fecit vobiscũ & cum patribus vestris.

8 Quũ ingressus esset Iayacób in AEgyptũ, clamauerunt patres vestri ad Iehouam, misitque Mosṡéh & Aharonẽ, qui eduxerunt patres vestros ex AEgypto,’& habitare fecerunt eos in loco isto.

9 Et obliti sunt Iehouæ Dei sui, tradidítque eos in manum ꝺSiꝺserá principis exercitus ȵHaꭓsór,& in manum Peliṡsthím, & in manum Regis Moáb,qui præliati sunt contra eos.

10 Clamauerúntque ad Iehouam, ac dixerunt, Peccauimus: quia dereliquimus Iehouam, & seruiuimus Beyalím & yAṡstharóth. nunc ergo libera nos de manu inimicorum nostrorum, & seruiemus tibi.

11 Proinde misit Iehouáh Ierubbáyal,’& Bedán, & Iphtháȵh, & ṡSemuǹelem,eruítque vos de manu inimicorum vestrorum’vndique,& habitastis’confidenter.

12 ’Et vidistis quòd Nanháṡs rex filiorũ yAmmón venit cõtra vos, & dixistis mihi,Nequaquam,sed Rex regnabit super nos:quũ Iehoua Deus vester,Rex vester esset.

13 Nunc igitur ecce Rex quem elegistis, quem postulastis: & en posuit eum Iehouáh super vos Regem.

14 Si timueritis Iehouam, & serui eritis ei, atque obedieritis voci eius,’neque exasperaueritis os Iehouæ, ’eritis tum vos, tum Rex qui’regnat super vos, post Iehouam Deum vestrum.

15 Si autẽ non audieritis vocem Iehouæ,sed exasperaueritis os Iehouæ,’erit manus Iehouæ contra vos,’vt contra patres nostros.

Deus miraculo cogit dura corda fateri peccatum. Lex.

16 ’Etiam nunc state,& videte rem grandem hanc quam Iehouáh ’facit in oculis vestris.

17 Nónne messis triticeæ *tempus* est hodie? inuocabo Iehouã,& dabit tonitrua,& pluuiã:’& scitote, & videte quòd malum vestrum magnum est quod fecistis in oculis Iehouæ,petẽdo vobis’Regẽ.

18 ’Clamauit ergo ṡSemuǹél ad Iehouam,dedítque Iehouáh tonitrua & pluuiam in die illa: & timuit vniuersus populus Iehouã vehementer & ṡSemuǹelem.

4 Et dixerunt, Non es calumniatus nos,neque oppressisti, neq; tulisti de manu alicuius quidpiam.

5 Dixitque ad eos, Testis est Dominus aduersum vos,& testis christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quidpiam.Et dixerunt, Testis.

6 Et ait Samuel ad populũ,Dominus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de terra AEgypti. B

7 Nunc ergo state, vt iudicio contendam aduersum vos corã Domino,de omnibus misericordiis Domini,quas fecit vobiscũ &cum patribus vestris.

Gene.46.a.

8 ‖Quomodo Iacob ingressus est in AEgyptum, & clamauerũt patres vestri ad Dñm: & misit Dominus Moysẽ & Aaron,& eduxit patres vestros de AEgypto,& collocauit eos ĩ loco hoc.

Iudicum 4.a.

9 ‖Qui obliti sunt Domini Dei sui, & tradidit eos in manus Sisaræ magistri militiæ Hasor,& in manu Philisthinorum,& in manu Regis Moab, & pugnauerunt aduersum eos.

10 Postea autem clamauerunt ad Dominum,& dixerũt, Peccauimus quia dereliquimus Dominũ,& seruiuimus Baalim & Astaroth: nunc ergo erue nos de manu inimicorũ nostrorum, & seruiemus tibi.

11 Et misit Dominus Ierobáal & Bedan & Iephte & Samuel,& eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, & habitastis confidenter.

12 Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi, Nequaquam, sed Rex imperabit nobis: quum Dominus Deus vester regnaret in vobis. C

13 Nunc ergo præsto est Rex vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dominus Regem.

14 Si timueritis Dominum,& seruieritis ei,& audieritis vocẽ eius,& non exasperaueritis os Domini, eritis & vos,&Rex qui imperat vobis,sequẽtes Dominum Deum vestrum.

15 Si autem nõ audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super patres vestros.

16 Sed & nũc state, & videte rem istã grandem, quã facturus est Dominus in conspectu vestro.

17 Nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo Dñm, & dabit voces, & pluuias: & scietis, & videbitis quia grande malum feceritis vobis in cõspectu Dñi,petẽtes super vos Regẽ.

18 Et clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluuias in illa die: & timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem. D

4 Non vim intulisti nobis, לא עשקתנו Non es calumniatus nos. 5 Et dixit ויאמר vnus scilicet pro omnibus.Vel,dixerunt,sub. omnes vna voce. 6 Fecit עשה .i.qui reddidit eos claros & nobiles.sub.testis est inquam.Chaldæus paraph. qui fecit fortitudines.vel, virtutes.i.miracula per Mosen & Aharonem.q.d.Habeo innocentiæ meæ Deum testem grauissimum qui Mosen clarum,&c.

7 Vt disceptem vobiscũ ואשפטה אתכם vt contendam iudicio vobiscum.vel,subeam iudicium. De omnibus iustitiis את כל־צדקות .i.beneficiis quæ contulit in vos Dominus.Iustitiam pro beneficio Hebræi aliquando accipiunt, siue pro eleemosyna, quòd homines iustos declaret. 8 Et habitare fecerunt eos וישיבום & collocauerunt eos.vel,statuerunt.i.fuerunt causa per doctrinam suam vt istuc veneritis.

11 Et Bedán, ואת־בדן .i.Samsonem,vt Chaldæus paraph.& doctus inter Hebræos exponũt:qui sic dictum existimat,quasi filium Dan,quòd fuerit de familia & tribu Dan. Vndique, מסביב per circuitum. Confidenter. בטח: .i.securé.

12 Et vidistis quòd,&c. ותראו וגו׳ Et tamen quum vidistis quòd Nahas rex filiorum yAmmón veniret contra vos,dixistis mihi,(dehortanti scilicet ne alium Regem peteretis quàm Dominum)Nequaquam.sub.acquiescemus verbis tuis.

14 Neque exasperaueritis os Icho. ולא תמרו את־פי יהוה neque rebelles fueritis ori Iehouæ.vel,neque inobedientes fueritis sermoni Iehouæ. Eritis והיתם .i.diu permanebitis,siue longo tempore viuetis post Iehouam,hoc est in cultu Iehouæ.Hîc ו non copulat,sed præteritum vertit in futurũ. Regnat. מלך Præt.Heb.pro præs.& fut. 15 Erit manus Ieh.contra vos, והיתה יד־יהוה בכם .i. affliget vos,vt afflixit patres vestros quãdo fuerũt inobedientes sermoni ipsius. Vt cõtra patres vestros. ובאבותיכם: Hic ו pro ב,interprete Chaldæo paraph. qui vertit,quemadmodum fuit cum patribus vestris.Doctus inter Hebræos exponit, & cõtra patres vestros.id est contra Reges vestros qui debent esse vt patres filiis. 16 Etiam nunc state, גם־עתה התיצבו Nunc quoque consistite. Facit עשה Quid i per futurum vertit, facturus est. 17 Et scitote,& videte ודעו וראו Id est,tũ cognoscetis & intelligetis. Regem. מלך: sub.alium ab eo,nẽpe Iehouã.

18 Clamauit ergo,&c ויקרא וגו׳ Inuocauit ergo Samuel Iehouam.

Et dixit vniuersus populus ad Samuelem, Ora pro seruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur: addidimus enim vniuersis peccatis nostris malũ, vt peteremus nobis Regem. 19

Dixit autem Samuel ad populum, Nolite timere, (vos fecistis vniuersũ malum hoc:veruntamen nolite recedere à tergo Domini, sed seruite Domino in omni corde vestro. 20

Et nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis , neque eruent vos,quia vana sunt) 21

Et non derelinquet Dominus populum suum,propter nomen suũ magnum: quia iurauit Dominus facere vos sibi populum. 22

Absit autem à me hoc peccatum in Domino,vt cessem orare pro vobis: & docebo vos viam bonam & rectã. 23

Igitur timete Dominum,& seruite ei in veritate ex toto corde vestro:vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit. 24

Quòd si perseueraueritis in malitia:& vos & Rex vester pariter peribitis. 25

Infrà 15.d.17 Cap. XIII.

Filius vnius anni erat Saul quũ regnare cœpisset,duobus autem annis regnauit super Israel. 1

Et elegit sibi Saul tria millia de Israel:& erant cum Saul duo millia in Machmas,& in monte Beth-el, mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin. porrò cæterum populum remisit, vnumquenque in tabernacula sua. 2

Et percussit Ionathas stationẽ Philisthinorum,quæ erat in Gabaa: quod quum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccina in omni terra , dicens, Audiant Hebræi. 3

Et vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam, Percussit Saul stationẽ Philisthinorum:& erexit se Israel aduersus Philisthiim. Clamauit autem populus post Saul in Galgala. 4

Et Philisthiim congregati sunt ad præliandũ contra Israel,triginta millia curruum,& sex millia equitum,& reliquum vulgus , sicut arena quæ est in litore maris plurima: & ascendentes castrametati sunt in Machmas ad Orientem Beth-auen. 5

B Quòd quum vidissent viri Israel se in arcto positos (afflictus enim erat populus)absconderuut se in spelũcis, & in abditis , in petris quoque, & in antris,& in cisternis. 6

Hebræi autem transierunt Iordanem terram Gad & Galaad. quúmque adhuc esset Saul in Galgala , vniuer- 7

19 Dixerúntque vniuersus populus ad שSemuאelem, Ora pro ser- Oratio.
uis tuis ad Iehouam ″Deum tuũ, vt non moriamur: addidimus e-
nim omnibus peccatis nostris malũ *hoc* vt peteremus nobis Regẽ.
20 Dixítque שSemuél ad populũ , Ne timeatis(vos *quidẽ* fecistis o- Euangeliũ prouocat ad pœnitentiam & fidem in Deum.
mne malum hoc:veruntamen ne recedatis à tergo Iehouæ,sed ser
uite Iehouæ toto corde vestro:
21 ″Neque declinetis post idola,quæ non proderunt, nec eruent:
quia idola sunt.)
22 Non enim derelinquet Iehouáh populũ suum propter nomen Propter promissiones suas parcit Deus.
suum magnum:″quia voluit Iehouáh facere vos sibi populum.
23 ″A me quoque absit vt peccẽ Iehouæ, cessando orare pro vobis: Oratio. Via recta.
″docebóque vos viam bonam & rectam.
24 ″Veruntamen timete Iehouam,& seruite ei in veritate,*id est* toto Seruiẽdum Deo in veritate,toto corde.
corde vestro:″videte enim quòd magnifice fecit vobiscum.
25 Si autem ″malefaciendo malefeceritis:etiam vos,etiam Rex ve
ster,peribitis. Cap. XIII.
1 Filius anni *unius* erat שSaאúl″quãdo regnauit ipse(″ duobus autẽ Percutiũtur Philisthæi à Saule & Ionatha.
annis regnauit super Iשraאelem)
2 Elegit autẽ sibi שSaאúl tria millia ex Iשraאele,″& fuerũt cum
שSaאule duo millia in Michmáשs, & in monte Beth-אél:mille
verò fuerunt cum Ionathán in Gibyáh Biniamín: residuum verò
populi remisit,quenque in tabernacula sua.
3 Percussit autem Ionáthan ″præsidium Peliשthím quod erat
″in colle,audierúntque Peliשthím:tum שSaאúl″clanxit tuba per
totam terram,dicendo,″Audiant yEbræi.
4 Et vniuersus Iשraאél audierũt″quòd diceretur,Percussit Saאúl
præsidiũ Peliשthím:& etiam″fœtuit Iשraאél inter Peliשthím.
Congregati sunt ergo populus post שSaאúl in Gilgál.
5 Peliשthím verò congregati sunt vt pugnarent cum Iשraאele, Philisthæis rursum cõgregatis, pauidi Israelitæ abdunt se in cauernis.
triginta millia curruum,& sex millia equitũ,″& populus *erat* sicut
arena quæ est ad litus maris præ multitudine:& asceuderunt,ca-
strametatíque sunt in Michmáשs ad Orientem Beth-אáuen.
6 Viri autem Iשraאél videntes quòd″angustia esset sibi (″coarta-
tus enim erat populus)absconderũt sese populus in speluncis,″&
in munitionibus,″& in petris,& in turribus,& in cisternis.
7 yEbræi præterea *aliquot* transierunt Iardén in terram Gad & Gil Saul elatus,relinquitur à suis.
yád : שSaאúl autem adhuc erat in Gilgál , vniuersúsque populus

19 Deum tuum, אלהיך acsi dicat,qui te exaudire solet. 21 Neque declinetis post,&c. ולא תסורו כי וגו׳ Ad verbum,Et ne declinetis,quia post vanitatem,qui non prosunt,neque eruũt,nam vanitas sunt.i.Nolite inquam recedere,sub. à Domino Deo vestro,quia tum declinaretis post vanitatem,hoc est sequeremini idola,siue deos vanos,qui non prosunt,neque prodesse possunt,neque eruunt de afflictione.nam vani sunt.Quidam vertunt,Nolite declinare post vanitatem:quia sunt hi qui non prosunt.vt sit ordo dictionum inuersus.

22 Quia voluit,&c. כי הואיל וגו׳ .i.ne malè audiat inter Gentes , quæ audierunt eum velle vos facere populum suum. Quidam vertunt, quandoquidem animum adiecit ad hoc vt vos sibi faciat in populum. 23 A me quoque,&c. גם אנכי וגו׳ Ad verbum,Etiam ego,absit à me.sub.quanuis spreueritis me. Docebóque vos והוריתי אתכם Subaudiendum aliquid,Orabo quidem pro vobis,& docebo vos.

24 Veruntamen אך Tantùm. Videte enim quòd magn. כי ראו את אשר הגדיל considerate enim mirabilia quæ edidit ante vos.vel, quæ gessit in gratiam vestram. 25 Malefaciendo malefeceritis: הרע תרעו .i.si pergetis malefacere.

IN CAPVT XIII.

1 Quando regnauit במלכו .i.ex quo regnare cœpit.hoc est,iam regnauerat vno anno ab inunctione sua.Quidam ex doctioribus Hebræorum sic scribit in hunc locũ, Intercesserat annus vnus ab inunctione Saulis vsque ad innouationem regni sui:annus itẽ alter ab ipsa innouatione regni vsque ad delectum horum trium millium virorum.Chaldæus paraph. Quasi filius anni in quo non sunt peccata,Saul quando regnauit. In eandem sententiam exponit & doctus inter Hebræos, his verbis,Filius anni,id est innocẽs ab iniquitate,vt filius lactens.Prior expositio verior.

Duobus autem annis ושתי שנים post quos scilicet priuatus est quidem dignitate Regia, mãsit tamen apud eum administratio reipublicæ pluribus annis. 2 Et fuerunt ויהיו .i.manserunt.sic mox. 3 Præsidium את נציב stationẽ. Alii præfectũ.præsidem. In colle, בגבע sub.Cariath-iearim,vbi erat arca Dei.Istud intelligitur ex decimo capite,versu 5,vbi dicitur,Postea deuenies in collẽ Dei in quo sunt præsidia Philisthim. Clanxit tuba תקע בשופר vt scilicet se accingerent ad bellum. Audiant ישמעו nempe præsidiũ Palæsthinorum esse cæsum à Ionatha.vt sequẽti versu dicitur.Hoc dicebat vt se accingerent bello. 4 Quòd diceretur, לאמור Ad verbũ,dicẽdo. Fœtuit נבאש quòd fœteret.putidus esset.i.quòd Palæsthini abhorrerent ab Israele tanquam à re malè olente & putida.q.d.oderant maximè Israelitas.

5 Et populus ועם & reliquum vulgus. Beth-אauen. בית־און: Sic eam vocat ob idolorum in ea cultum:aliàs dicitur Beth-אél,quòd ibi Dominus apparuerit ipsi Iaacob. 6 Angustia esset sibi צר לו in angustiam essent redacti. Coartatus נגש afflictus.cõstrictus. Et in munitionibus, ובחוחים & in spinetis. Et in petris,& in turr. ובסלעים ובצרחים & in rupibus,& in locis præruptis.

'commoti sunt post eum.
Et expectauit septem dies secundum tempus quod *dixerat* שSe- 8
muאél: quū autem non veniret שSemuאél in Gilgál, 'dispersus est
populus ab eo.
'Tunc dixit שSaאúl, Afferte ad me holocaustum, & hostias paci- 9
ficas. Qui obtulit holocaustum.
Quúmque finem fecisset offerendi holocaustū, 'ecce שSemuאél 10
venit, & egressus est שSaאúl in occursum eius vt salutaret eum.
Dixitq; שSemuאél, Quid fecisti? Respondit שSaאúl, 'Quia vidi 11
quòd dispergebatur populus à me, & *quòd* tu non venires' ad tem-
pus dierum: Peliשthím autē congregauerant sese in Michmáש:
Dixíque, 'Nunc descendent Peliשthím ad me in Gilgál, & fa- 12
ciem Iehouæ 'nō oraui. 'roboraui itaque me, & obtuli holocaustū.
Et ait שSemuאél, Stultè egisti, non seruasti præceptum Iehouæ 13
Dei tui quod præcepit tibi: 'quia nunc stabilierat Iehouáh regnū
tuum super Iשraאelem vsque in seculum:
Nunc autem regnum tuum 'non stabit. 'quæsiuit Iehouáh sibi 14
virum secūdum cor suum, cui præcepit Iehouáh 'vt sit dux super
populum suum, quia non seruasti quod præcepit Iehouáh.
'Surrexit autem שSemuאél, & ascendit de Gilgál in Gibyáh Bin 15
iamín, & recensuit שSaאúl populū 'qui inueniebatur cum eo, fer-
mè sexcentos viros.
שSaאúl igitur & Ionathán filius eius, & populus qui inuētus est 16
cum eis, manebant in Gebáy Biniamín: Peliשthím verò castra-
metati erant in Michmáש.
Et egressus est 'vastator è castris Peliשthím '*in* tribus capitibus: 17
caput vnum 'respiciebat ad viam yOphrah ad terram 'שSuyál:
Et caput alterum respiciebat ad viam Beth-חhorón: caput verò 18
tertium respiciebat ad viam 'termini qui respicit contra vallem
'צSeboyím versus desertum.
Porrò faber non inueniebatur in tota terra Iשraél: 'dixerant 19
enim Peliשthím, Ne fortè faciant yEbræi gladium aut lanceam.
Descendebántque vniuersus Iשraél *ad* Peliשthím, vt acueret 20
quisque 'vomerem suum, & ligonem suum, '& securim suā, & sar-
culum suum.
'Erat autem 'lima 'vomeribus & ligonibus, & tridētibus, & secu- 21
ribus, '& ad acuendum stimulum.

Saul contra præceptum Dei, nō expectato Samuele sacrificat, vnde & abiicitur à Deo.

Regnū Dauidis prædicitur.

Philisthæi descēdunt contra Israelitas.

Astutia Philisthinorum carēt gladiis & armis Israelitæ.

sus populus perterritus est, qui sequebatur eum.
8 Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgala, dilapsúsque est populus ab eo.
9 Ait ergo Saul, Afferte mihi holocaustum, & pacifica. Et obtulit holocaustum.
10 Quúmque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat: & egressus est Saul obuiam ei, vt salutaret eum.
11 Loquutúsq; est ad eū Samuel, Quid fecisti? Respondit Saul, Quia vidi quòd populus dilaberetur à me, & tu non veneras iuxta placitos dies: porrò Philisthiim congregati fuerant in Machmas:
12 Dixi, Nūc descēdēt Philisthiim ad me in Galgala, & faciē Domini non placaui. necessitate cōpulsus, obtuli holocaustum. C
13 Dixitque Samuel ad Saul, Stultè egisti, nec custodisti mādata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. quod si nō fecisses, iā nūc præparasset Dominus regnū tuū super Israel in sempiternū.
14 Sed nequaquā regnū tuū vltrà consurget: quæsiuit Dn̄s sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei Dominus vt esset dux super populū suum, eo quòd nō seruaueris quæ præcepit Domin9.
15 Surrexit autem Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Beniamin. & recensuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcētos viros.
16 Et Saul & Ionathas filius eius, populúsque qui inuētus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin: porrò Philisthiim consederant in Machmas.
17 Et egressi sunt ad prædandum de castris Philisthinorum tres cunei: vnus cuneus pergebat contra viam Ephra ad terram Sual: D
18 Porrò alius ingrediebatur per viā Beth-horon: tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim contra desertum.
19 Porrò faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel: cauerant enim Philisthiim, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam.
20 Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, vt exacueret vnusquisq; vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum.
21 Retusæ itaque erant acies vomerum, & ligonū, & tridentium, & securium, vsque ad stimulū corrigendum.

Commoti sunt post eum. חרדו אחריו: trepidauerunt post ipsum. i. trepidantes sequuti sunt eum. vel, cum magna trepidatione receperunt sese ad illum. 8 Dispersus est ויפץ dilapsus est. i. recedebat. 10 Ecce שSemuאél venit, והנה שמואל בא .i. renuntiatum est illi, Samuelem aduentare. 11 Quia vidi quòd disperg. כי־ראיתי כי־נפץ *Id feci* quia vidi quòd dilaberetur. vel, dispergeretur. Alii, Quū vidi quòd dilaberetur. Præt. Hebr. per præt. imperfectum vertendum. Ad tempus dierum: למועד הימים sub. constitutorum. i. ad diem constitutam & præfixam. 12 Nunc עתה .i. Iamiam. Non oraui. לא חליתי .i. nondum deprecatus sum. Roboraui itaque me ואתאפק .i. obfirmaui animum. q. d. etiam reclamante animo obtuli holocaustum præ timore. 13 Quia nunc stabilierat כי עתה הכין Quidam per futurum vertunt, nunc enim confirmaturus. vel, stabiliturus erat. i. longo tempore dignitas illa regia mansura erat in tua stirpe.
14 Non stabit. לא־תקום non permanebit. Quæsiuit בקש q. d. priuaberis Regia dignitate, quòd non feceris quæ præceperat Dominus. Vt sit dux לנגיד Chaldæus paraph. vt sit Rex. 15 Surrexit autem שSemuאél ויקם שמואל .i. Accinxit se itineri cum Saule. Qui inueniebatur cum eo, הנמצאים עמו .i. qui cum ipso erat. hoc est, qui eum comitatus fuerat.
17 Vastator המשחית prædator. i. tres turmæ populatorum, siue prædonum egressi sunt de exercitu Philisthiim, vt vastarent totam regionem. In tribus capitibus: שלושה ראשים .i. cum tribus agminibus, vel turmis. Respiciebat יפנה vertebat sese. vergebat. i. gradiebatur, aut pergebat per viam, &c. שSuyál: שועל: Chaldæus paraph. Meridiei.
18 Termini qui respicit, &c. הגבול הנשקף על־גי .i. regionis quæ imminebat valli. צSebo'yím, הצבועים .i. basilicorum, regulorum, quòd variis tincti sint coloribus. 19 Dixerant אמרו sub. Tollamus omnes fabros ferrarios è regione, ne fortè, &c.
20 Vomerem s. את־מחרשתו Chaldæus paraph. stimulum suum. quo scilicet punguntur boues. Doctus inter Hebræos dicit hanc vocem significare quodcunque instrumentum aptum ad omnem fabricationem, siue ad omne opus artificis. Eadem vox in fine huius versus reperitur. Idem alio loco scribit fuisse instrumētum quo vtebantur & lignarii & lapicidæ artifices. Et tamen ab חרש deducitur, quod præter alia, etiam arare significat. Propterea cultrum aratorium alii interpretantur. Et securim ואת־קרדמו & bipennē. Dicunt bipennem tunc temporis fuisse instar culteri latomi. Gallicè, *vne besague.* 21 Erat autem והיתה sub. iis qui nolebant descēdere in Palæsthinam. Lima הפצירה פים Ad verbū, multa oribus. i. instrumentum habens multas incisuras, velut ora, hoc est lima. sic exponit doctus inter Hebræos in dictione פה. Vomeribus למחרשות .i. qua acuebant vomeres. Et ad acuendum stimulum. ולהציב הדרבן: & ad collocandum [.i. inserendum in fustem] aculeum. stimuli scilicet boum.

22 Quúmque veniſſet dies prælii, non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

23 Egreſſa eſt autē ſtatio Philiſthiim vt tranſcenderet in Machmas.

Cap. XIIII.

1 ET accidit in quadam die vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcentem armigerum ſuum, Veni, & tranſeamus ad ſtationē Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum: patri autem ſuo hoc ipſum non indicauit.

2 Porrò Saul morabatur in extrema parte Gabaa ſub malogranato, quæ erat in Magron: & erat populus cum eo quaſi ſexcentorum virorum.

Supra 4.d.19

3 Et Achías filius Achitob fratris I-chabod filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli ſacerdote Domini in Silo, portabat ephod: ſed & populus ignorabat quò iiſſet Ionathas.

4 Erant autē inter aſcēſus, per quos nitebatur Ionathas trāſire ad ſtationē Philiſthinorum, eminentes petræ ex vtraque parte, & quaſi in modū dentiū ſcopuli hinc inde prærupti, nomē vni Boſes, & nomen alteri Sene:

5 Vnus ſcopulus prominens ad Aquilonem ex aduerſo Machmas, & alter ad Meridiem contra Gabaa.

6 Dixit autem Ionathas ad adoleſcētem armigerum ſuum, Veni, tranſeamus ad ſtationem incircunciſorum horum, ſi fortè faciat Dominus pro nobis: quia non eſt Domino difficile ſaluare vel in multis, vel in paucis.

2.Par.14.c.11

B

7 Dixitque ei armiger ſuus, Fac ōnia quæ placēt animo tuo: perge quò cupis, ero tecum vbicunque volueris.

8 Et ait Ionathas, Ecce nos trāſimus ad viros iſtos: quúmque apparuerimus eis,

9 Si taliter loquuti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcēdamus ad eos.

10 Si autē dixerint, Aſcendite ad nos, aſcendamus: quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris: & hoc erit nobis ſignum.

11 Apparuit igitur vterque ſtationi Philiſthinorum: dixerúntque Philiſthiim, En Hebræi egrediūtur de cauernis in quibus abſconditi fuerant.

12 Et loquuti ſunt viri de ſtatione ad Ionathan & ad armigerum eius, dixerúntque, Aſcendite ad nos, & oſtēdemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armigerū ſuū, Aſcēdam*, ſequere me: tradidit enī Dñs eos in manus Iſrael.

13 Aſcendit autē Ionathas manibus & pedibus reptās, & armiger eius poſt eum. itaque alii cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat ſequens eum.

22 "Die igitur pugnæ non reperiebatur gladius nec lancea in manu
totius populi qui erat cum שSaאule & cum Ionathán: "& tantùm
שSaאúl & Ionathán filius eius habebant.

23 Egreſſum eſt autem præſidium Peliשthím "in tranſitum Michmáש.

Cap. XIIII.

1 A"Ccidit autem die quadā vt diceret Ionathán filius שSaאulis
ad puerum armigerum ſuum, "Age, tranſeamus ad præſidium
Peliשthím "quod eſt trans *locum* illum: patri autē ſuo nō "indicauit.

2 שSaאúl verò manebat in extremo Gibyáh ſub malo granato
quod erat in Migrón: populus autem qui erat cum eo, erant circiter
ſexcenti viri.

3 Anhiiah autem filius Anhitúb fratris אI-chabód filii Pinenháos
filii יEli ſacerdotis Iehouæ in שSilóh geſtabat אEphód: populus
autem neſciebat quòd abiiſſet Ionathán.

4 "Et inter tranſitus per quos quærebat Ionathán tranſire ad præ-
ſidiū Peliשthím "*erat* dens petræ in tranſitu hinc, & dens petræ in
tranſitu inde: nomen vnius, Boצſeץ: & nomen alterius, סSéneh:

5 "Dens vnus ſtabat ad Aquilonem contra Michmáש, & alter ad
Meridiem contra Gebáy.

6 Dixítque Ionathán ad puerū armigerū ſuū, Age, trāſeamus ad
præſidium incircunciſorū iſtorum: forte "faciet *ſalutem* Iehouáh per
nos: quia non eſt Iehouæ "prohibitio ſeruādi cū multis, vel paucis.

7 Reſpondit armiger eius, "Fac quicquid eſt in corde tuo: "diuerte,
"ecce ſum tecum ſecundum cor tuum.

8 Dixítque Ionathán, Ecce nos "tranſimus ad viros, & aperiemus
nos eis.

9 Si ſic dixerint nobis, Expectate, donec pertingamus ad vos:
"ſtemus in loco noſtro, & ne aſcendamus ad eos.

10 Si verò ſic dixerint, Aſcendite ad nos: aſcendamus, quia "tradi-
dit eos Iehouah in manum noſtram: & hoc *erit* nobis ſignum.

11 Oſtenderūt ergo ſeſe ambo præſidio Peliשthím, dixerúntq; Pe
liשthím, En יEbræi egrediūtur de antris ī quibus ſeſe abdiderāt.

12 Et loquuti ſunt viri præſidii ad Ionathán & armigerum eius, ac
dixerunt, Aſcendite ad nos, "& indicabimus vobis aliquid. Tū ait
Ionathán ad armigerum ſuum, Aſcende poſt me: tradidit enim
eos Iehouah in manum Iשraאelis.

13 Aſcendit itaque Ionathan "manibus ſuis & pedibus ſuis, & ar-
miger eius poſt eum. & ceciderunt coram Ionathán: & armiger
eius interficiebat "poſt eum.

Fiducia in Deū Ionathas armigero comite profligat Philiſthæos.

Signo vult certior reddi Ionathas de victoria Dei.

Conſpecto Ionatha, exterriti diffugiant Philiſthiim.

22 Die igitur pugnæ ויהי ביום מלחמת וגו' Ad verbum, Et fuit, in die prælii non eſt inuentus gladius, &c. i. Die pugnæ neque enſes habebant, neque lanceas vniuerſus populus. Et tantùm שSaאul, &c. ונמצא וגו' Ad verbum, & repertus eſt ipſi Saul & Ionathan filio eius.
23 In tranſitum אל מעבר .i. in eam partem quæ erat inter Michmas & Gabaa Beniamin: hoc eſt, collocauerūt præſidium vltra Michmas. Significat viam, ſiue agrum per quem tranſeundum eſt. Gallicè *Au paſſage de Michmas.*

IN CAPVT XIIII.

1 Accidit autē die q. vt diceret ויהי היום ויאמר Ad verbū, Et fuit dies, & dixit. Age, trāſeamus לכה ונעברה Ad verbū, Veni, & trāſeamus. Quod eſt trās, &c. אשר מעבר הלז quod eſt in latere illo. הלז de remoto dicitur: הזה autē de propinquo. Indicauit. הגיד: ſub. mentem ſuā. quod agere propoſuerat 4 Et inter tranſitus, &c. ובין המעברות וגו' .i. in ea via, ſiue agro per quē conabatur, ſiue contēdebat Ionathan tranſire. Vide vltimum verſum præcedentis capitis. *Erat* dens petræ, &c. שן הסלע וגו' Dentem petræ vocat promontorium, ſcopulū, prominentiam, acutum ſcopulum, quòd more dentis promineat, atque longius excurrat. i. erant vtrinque duæ petræ prominentes, altera in vno latere, altera in altero, ſiue ex altera parte, quà tranſeundum erat. 5 Dens vnus ſtabat השן האחד מצוק Scopulus vnus prominebat.
6 Faciet *ſalutem* Ieh. per nos: יעשה יהוה לנו operabitur Iehoua pro nobis. cooperabitur nobis. i. dabit nobis victoriam. Prohibitio מעצור remoratio. retardatio. i. non remoratur, ſiue retardatur à ſaluando, non eſt illi difficile ſeruare per paucos aut per multos.
7 Fac quicquid eſt in corde t. עשה כל אשר בלבבך .i. fac vt lubet. Hebraiſmus. Diuerte, נטה לך declina tibi. i. perge quocunque voles. Ecce ſum tecū, &c. הנני עמך כלבבך: Hebraiſmus, ſequar te quocūq; uoles pergere. 8 Trāſimus עוברים .i. iam certū eſt nos trāſituros ad eos, vt oſtendamus nos illis. Gallicè, *Nous nous deſcouurirons a eulx.* 9 Stemus in loco n. ועמדנו תחתינו tum cōſiſtemus in eodē loco.
10 Tradidit eos נתנם Hoc dicebat Spiritu prophetico, aut quòd ita præſagiret animus eius. 12 Et indicabimus vobis aliquid. ונודיעה אתכם דבר Ad verbū, & ſcire faciemus vos verbū. vel, rem. Gallicè *Nous auons quelque choſe a vous dire.* q. d. volumus vobis aliquid dicere.
13 Manibus ſuis & pedibus ſuis, על ידיו ועל רגליו .i. repens manibus ac pedibus. Vel vt alii exponunt, totis viribus conatus eſt aſcendere. Ad verbum, ſuper manus ſuas & ſuper pedes ſuos. Poſt eum. אחריו à tergo ipſius.

Et fuit hæc plaga prima, qua percussit Ionathán & armiger eius, 14
ferè viginti virorum quasi in medio iugeri paris *boum in* agro.
Fuit itaque pauor in castris, & in agro, & in omni populo: præ- 15
sidium & vastator expauerunt etiam ipsi, commotáque est terra,
ac fuit in pauore Dei.
Et viderunt speculatores שSaulis in Gibáy Biniamín: & ecce 16
multitudo ipsa dissoluebatur, promouebátque, & atterebatur.

Persequitur Saul Philisthæos.

Dixit verò שSaúl ad populum qui cum eo erat, Recensete 17
nunc, & videte quis abierit ex nobis. Quúmque recēsuissent, ecce
aberat Ionathán, & armiger eius.
Aítque שSaúl ad Anhiiáh, Admoue arcam Dei. (Erat enim ar 18
ca Dei die illo cum filiis Iשsraél)
Et fuit, adhuc loquente שSaule ad sacerdotem, tumultus qui 19
erat in castris Peliשsthim ibat eundo, & crescebat: propterea dixit
שSaúl ad sacerdotem, Recollige manum tuam.
Itaque congregatus est שSaúl, & vniuersus populus qui cum 20
eo erat, venerúntque vsque in prælium, & ecce *conuersus* erat gladius
cuiusque in proximum suum, contritio magna valde.
yEbræi autē qui fuerant cū Peliשsthæis sicut heri *&* nudiuster- 21
tius, *&* qui ascenderāt cū eis in castra, *erant* per circuitū, & etiā ipsi
conuersi sunt vt essent cū Iשsraële, qui *erat* cum שSaule & Ionathán.
Omnes insuper viri Iשsraél qui abdiderant se in monte אE- 22
phráim, quū audissent quòd fugerēt Peliשsthím, persequuti sunt
etiam ipsi illos in prælio.

Victoria Deo tribuitur.

Et seruauit Iehouáh in die illa Iשsraelem, bellatores autem 23
transierunt Beth-áuen.

Iuramēto astringit Saul populū, ne quicquam gustet ante victoriam.

Et vir Iשsraél coartatus erat die illa: adiurauerat enim שSaúl 24
populum dicendo, Maledictus vir qui comederit panem vsque ad
vesperam, donec vlciscar me de inimicis meis. Itaque non gu-
stauit vniuersus populus panem.
Vniuersus autem *iste populus* terræ venerunt in syluam, erátque 25
mel in superficie agri.
Ingressus est autem populus in syluam, & ecce decurrebat mel, 26
& nemo fuit qui admoueret ori suo manum suam: timebat enim
populus iuramentum.

Ionathas edicti paterni ignarus, mel degustat.

Ionathán autem non audierat quando adiurauit pater eius po- 27
pulum, extendítque extremitatem virgæ quæ *erat* in manu sua, &
intinxit illā in fauū mellis, cōuertítque manū suam ad os suum,

C

14 Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius, quasi viginti virorū, in media parte iugeris quod par boum in die arare cōsueuit.
15 Et factum est miraculum in castris, per agros: sed & omnis populus stationis eorum: qui ierant ad prædandum, obstupuit: & conturbata est terra, & accidit quasi miraculum à Deo.
16 Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin: & ecce multitudo prostrata, & huc illúcque diffugiens.
17 Et ait Saul populo qui erat cum eo, Requirite, & videte quis abierit ex nobis. Quúmque requisissent, repertū est non adesse Ionathan & armigerum eius.
18 Et ait Saul ad Achiam, Applica arcam Dei. (Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel)
19 Quúmque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum: crescebátque paulatim, & clarius reboabat: & ait Saul ad sacerdotē, Cōtrahe manū tuā.
20 Cōclamauit ergo Saul, & omnis populus qui erat cum eo, & venerūt vsque ad locum certaminis: & ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximū suū, & cædes magna nimis.
21 Sed & Hebræi qui fuerāt cum Philistiim heri & nudiustertius, ascendeR rántque cum eis in castris, reuersi sūt vt essent cum Israele qui erat cū Saul & Ionatha.

D

22 Omnes quoque Israelitæ qui se absconderant in monte Ephráim, audiētes quòd fugissent Philisthæi, sociauerunt se cum suis in prælio.
23 Et saluauit Dominus in die illa Israel. pugna autem peruenit vsque ad Beth-auen.
24 Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa: adiurauit autem Saul populum dicens, Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperam, donec vlciscar de inimicis meis. Et non manducauit vniuersus populus panem.
25 Omnéque terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri.
26 Ingressus est itaque populus saltū, & apparuit fluens mel, nullúsque applicuit manum ad os suum: timebat enim populus iuramentum.
27 Porrò Ionathas non audierat quū adiuraret pater eius populum: extenditque summitatem virgæ quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis: & conuertit manū suam ad os

14 Percussit הכה sub. Philisthæos. Quasi in medio iugeri, &c. בכחצי מענה צמד שדה: quasi in medio iugeri, iugeri agri. i. in tātillo spatio & interuallo quāta est pars dimidia iugeri, aut sulci ducti à pari boum per integrum iugerū terræ. q.d. breuissimo spatio interfecerunt viginti. 15 Præsidium, &c. המצב וגו' statio [i. qui in statione collocati erant] & prædator, trepidauerunt etiam ipsi. Ac fuit in pauore Dei. ותהי לחרדת אלהים: ac fuit *correpta* trepidatione Dei i. immissa à Deo. vel, trepidatione Dei, id est, magna, vt Gene. 1. a. 2, & 30. b. 8. 16 Promouebátque, & atterebatur. וילך והלום: Ad verbū, & abibat, & frāgebatur. i. subinde magis atterebatur. q.d. subinde augebatur strages. 17 Recensete פקדו Recognoscite. 18 Admoue arcam Dei. הגישה ארון האלהים i. affer ephod quod est iuxta arcam Dei, & in quo sunt Vrim & Thummim. 19 Et fuit adhuc loquente Saul ויהי עד דבר שאול Interea autem dum loqueretur Saul ad sacerdotem. Ibat eundo, וילך הלוך Hebraismus, procedebat procedendo. magis augebatur. paulatim euadebat maior. Seipsum exponit, quum mox dicit, & crescebat, siue increscebat. Recollige אסף i. retrahe. q.d. sine illic ephod, noli illud capere: nō enim est mihi otiū consulendi Dominū. 20 Contritio מהומה strages. clades. 21 Sicut heri *&* nudiustertius, כאתמול שלשום i. sicut prius, siue antea. *Erant* per circuitum, סביב i. subduxerant sese à reliquo exercitu. 22 In prælio. במלחמה: i. vt cum eis decertarent. Alii vertunt, assequuti sunt etiā ipsi eos, & pugnauerunt cū eis. 23 Bellatores autē trans. והמלחמה עברה milites autē transierunt, &c. i. vsque ad Beth-auen & vltrà persequuti sunt Philisthæos. Quidā vertūt, pertransiitque pugna vsque Beth-auē. 24 Coartatus erat die illa: adi. en. ואיש ישראל נגש ביום ההוא ויאל Ad verbū, Coartatus erat die illo, & adiurauerat. ו pro כי poni hoc loco, annotat doctus inter Hebræos, vt Iesa. 64. b. 5, Ecce iratus es, & peccauimus, pro, quia peccauimus, iratus es. Sic hoc loco, Coartatus est Israel, vel afflictus, sub. fame, eo tempore, quòd adiurasset Saul populū dicēdo, &c. Potest hoc factum esse quum irēt in locum certaminis de Gabaa Beniamin. nam hoc Ionathas non audiuit. Alii aiunt hoc dixisse Saulem inter persequendū. Donec vlciscar me de inim. m. ונקמתי מאיבי vt vlciscar me de inimicis meis. Ad verbū, & vlciscar me de inimicis meis. Itaque non gustauit, &c. ולא טעם וגו' i. abstinuit ab omni esca. 25 Vniuersus autē *iste populus* terræ וכל הארץ Ad verbū, Et vniuersa terra. i. vniuersus exercitus Hebræorū. In syluam, ביער in saltum. qui scilicet erat in eo itinere. 26 Decurrebat mel, הלך דבש Ad verbum, decursus mellis, vt annotat doctus inter Hebræos. i. defluebat mel in terram. Et nemo fuit, &c. ואין משיג וגו' Ad verbum, & non erat accedere faciēs manum suam ad os suū. i. nemo applicauit manum suam ori suo habentem pauxillum mellis. q.d. nemo ausus fuit ne minimum quidem mellis gustare. Iuramentum. את השבועה: execrationem sub. Saulis. 27 Conuertitque manum s. ad os s. וישב ידו אל פיו applicauitque [admouitque] manum suam ori suo. i. gustauit de melle illo.

suum,& illuminati sunt oculi eius.

Respõdésque vnus de populo, ait, 28
Iureiurando cõstrinxit pater tuus populum, dicens, Maledictus vir qui cõederit panem hodie, (defecerat autem populus)

E Dixitque Ionathas, Turbauit pater meus terram: vidistis ipsi quia il- 29
luminati sunt oculi mei, eo quòd gustauerim paululum de melle isto.

Quanto magis si comedisset popu- 30
lus de præda inimicorum suorũ, quã reperit: nónne maior plaga facta fuisset in Philisthiim?

Percusserunt ergo in die illa Phili- 31
sthæos à Machmis vsque in Aialon. defatigatus est autẽ populus nimis.

Et versus ad prædam, tulit oues, & 32
boues, & vitulos, & mactauerunt in terra: comeditque populus cum sanguine.

Nuntiauerunt autem Sauli dicen- 33
tes quòd populus peccasset Domino comedẽs cum sanguine. qui ait, ‖ Præuaricati estis: voluite ad me iam nunc saxum grande.

Deut.12.c.16,& 23

Et dixit Saul, Dispergimini in vul- 34
gus, & dicite eis vt adducat ad me vnusquisque bouem suum & arietem, & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis Domino comedẽtes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsq; ad noctẽ, & occiderũt ibi.

AEdificauit autem Saul altare Do- 35
mino: túncque primùm cœpit ædificare altare Domini.

Et dixit Saul, Irruamus super Phi- 36
listhæos nocte, & vastem⁹ eos vsque dũ illucescat mane, nec relinquamus ex eis virũ. Dixitque populus, Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos, Accedamus huc ad Deum.

F Et consuluit Saul Deum, Num per- 37
sequar Philisthiim? si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa.

Dixitque Saul, Applicate huc vni- 38
uersos angulos populi: & scitote, & videte per quem acciderit peccatum hoc hodie.

Viuit Dominus saluator Israel, 39
quia si per Ionathan filium meum factũ est, absq; retractatione morietur. Ad quod nullus cõtradixit ei de omni populo.

Et ait ad vniuersum Israel, Separa- 40
mini vos in partem vnam, & ego cũ Ionatha filio meo ero in parte altera. Respõditque populus ad Saul, Quod bonum videtur in oculis tuis, fac.

Et dixit Saul ad Dominum Deum 41
Israel, Da sanctitatem. Et deprehẽsus est Ionathas & Saul: populus autem exiuit.

'& illuminati sunt oculi eius.
28 "Respõdit autẽ quidam è populo, & dixit, "Adiurando adiurauit
pater tuus populum, dicendo, Maledictus vir qui comederit pa-
nem hodie. "& defecit populus.
29 Et dixit Ionathán, Turbauit pater meus *populum* terræ: videte quæ-
so 'vt illuminati sint oculi mei, 'quia gustaui paululũ mellis hui⁹:
30 'Quanto magis si comedẽdo comedisset hodie populus de spo-
liis inimicorum suorum quæ inuenit? 'nũc enim nónne creuisset
plaga in Peliשthím?
31 Percusserunt itaque die illo Peliשthím à Michmáש vsq; ad A-
ialón, de fatigatúsque est populus vehementer.
32 "Et diuertit populus ad prædã, & acceperunt oues, & boues, "& vi-
tulos, mactauerúntq; humi, ac comedit populus "cum sanguine.
33 Et nuntiauerunt ipsi שSaאúl, his verbis, Ecce populus peccat
Iehouæ comedendo cum sanguine. Qui ait, Præuaricati estis: vol
uite ad me hodie lapidem magnum.
34 Rursum dixit שSaאúl, Dispergimini in populum, & dicite eis,
Afferte ad me quisque "bouem suum, & quisque pecus suũ, & ma-
ctate 'hîc, & vescimini, neque peccabitis Iehouæ comedẽdo cum
sanguine. Et adduxerũt vniuersus populus quisque "bouem suum
in manu sua noctu, & mactauerunt ibi.
35 "Extruxit quoque שSaאúl altare Iehouæ: 'illud cœpit ædificare
altare Iehouæ.
36 Et ait שSaאúl, "Descẽdamus post Peliשthím noctu, & depræ-
demur eos, donec illuxerit mane, nec relinquamus ex eis virum.
Qui dixerunt, Quicquid bonum est in oculis tuis fac. Dixit præ-
terea sacerdos, "Accedamus huc ad Deum.
37 Consuluit itaque שSaאúl Deum, Num descendam post Peli-
שthím? tradésne eos in manũ Iשraél? Et nõ respõdit ei die illa.
38 Dixit ergo שSaאúl, Accedite huc omnes "anguli populi, & sci-
tote, ac videte 'in quo sit peccatum hoc hodie.
39 Viuit enim Iehouáh qui saluat Israelẽ, quòd si fuerit illud in Io
nathán filio meo, quòd moriendo morietur. Et non respondit ei
quispiam ex toto populo.
40 Dixit præterea ad vniuersũ Iשraelẽ, 'Vos eritis in latere vno,
ego autẽ & Ionathán filius meus erimus in latere altero. Respon-
derunt populus ad שSaאulem, Quod bonũ est in oculis tuis, fac.
41 Dixit autem שSaאúl ad Iehouam Deum Iשraelis, "Da perfe-
ctionem. "Et deprehensus est Ionathán & שSaאúl: populus verò
"egressi sunt.

Populus fatigatus comedit carnes, quarũ totus sanguis nõ effluxerat, quod fecit contra Dei præceptum.

Altare Domino ædificat Saul.

Saul cõsulit Dominum contra Philisthæos.

Et illuminati sunt ותרואנה & lumen receperunt. vel, clariores redditi sunt. qui scilicet prius caligabant præ fame.
28 Respondit autẽ quidã è pop. & dixit ויען איש מהעם ויאמר Dixitque aliquis de populo in hunc modũ. Adiurando adiur. השבע השביע .i. seriò adiurauit. Et defecit pop. ויעף העם: & defatigatus est populus. i. atque ita factũ est vt penè defecerit populus præ fame & lassitudine.
29 Vt illuminati sint כי ארו vt illustrati sint. lumen receperint. Quia gustaui כי טעמתי quum gustaui, vel, vt gustaui.
30 Quanto magis אף כי לוא sub. fortis factus esset, si, &c. Nunc enim nónne creuisset כי עתה לא רבתה Hic לא pro הלא .i. an verò non maior strages edita fuisset in Palæsthinos? 32 Et diuertit pop. ויעט העם Et congregauit populum. i. conuertit populum ad prædam. Varia est lectio Hebraicè. vt vertit noster interpres, legitur ויעט. & pro hac secunda interpretatione legitur ויעש. Et vitulos, ובני בקר Ad verbum, & filios bouis. Cum sanguine. על הדם: Iugulabant enim humi boues, & ita caro ebibebat expressum sanguinem. Vel, populus non expectabat vt sanguis fluxisset. quod verius videtur. Alii, comedit iuxta sanguinem, vt idololatræ. quod erat prohibitum. Alii, nondum sanguis effusus erat. Ostendit quanta fame vrgerentur. 34 Hic, בזה .super hoc saxum. Bouem s. שורו nomine Bouis intelliguntur & alia animalia quæ mactaturi erant. 35 Extruxit quoque שSaאúl altare ויבן שאול מזבח vt scilicet qui vellet offerre hostias pacificas, offerret eas illic. Illud cœpit ædific. אתו החל לבנות .i. fuit altare primum quod extruxit Saul. Alii, ex eo *lapide* cœpit ædificare Domino. 36 Descendamus post נרדה אחרי .i. insequamur fugientes Palæsthinos. Accedamus huc ad Deũ. נקרבה הלום אל האלהים: .i. prius consulamus Dominum. 38 Anguli populi, פנות העם .i. principes populi. Iudicum 20.a.2. Principes, siue primores populi sic vocantur, quòd ipsi in republica id sint quod anguli in ædificio. In quo במה .i. in qua re.
40 Vos eritis in latere vno, אתם תהיו לעבר אחד .i. vos separabimini in vnam partem. Hoc est, mittemus sortes inter nos & vos.
41 Da perfectionem. הבה תמים Decerne integritatem. i. sortem veram. Chaldæus paraph. Fac venire in veritate. i. fac venire sortem pro rei veritate, vt exponit doctus inter Hebræos. Hoc est, fac vt sors cadat super eum qui peccauit. Et deprehensus est וילכד .i. Et sors cecidit super vtrunque. Egressi sunt. יצאו .i. absolutus est à sortibus. Ostendit Dominus per sortes peccatũ admissum non pertinere ad populum.

Dixítque שSaאúl, Proiicite forte inter me & Ionathán filium 42
meum. Et deprehensus est Ionathán.

Ionathas quem pater occidere vult, ob degustatum mel, à populo liberatur.

Dixítque שSaאúl ad Ionathán, Indica mihi quid feceris. Et in- 43
dicauit ei Ionathán, & ait, Gustando gustaui cum summitate vir-
gæ quæ erat in manu mea paululum mellis, ″en ego moriar?
Respondit שSaאúl, ″Sic faciat *mihi* Deus, & sic addat, quòd mo- 44
riendo morieris Ionathán.

Operatus cum Deo Ionathas dicitur, per quẽ Deus occiderat Philistæos.

Et ait populus ad שSaאulẽ, ″Nunquid Ionathán morietur, qui 45
fecit salutem magnam hanc in Iשraאele? absit, viuit Iehouáh si ce-
ciderit de capillo capitis eius in terrã: nam cum Deo ″fecit hodie.
Et redemit populus Ionathán, & non est mortuus.
″Ascendit ergo שSaאúl à Peliשthím: Peliשthím autem abie- 46
runt in locum suum.

Saulis bella.

שSaאúl itaque ″cepit regnum super Iשraאelem, & pugnauit 47
per circuitum contra omnes inimicos suos, contra Moáb, & con-
tra filios עAmmón, & contra אEdóm, & contra reges צSobáh, &
contra Peliשthím: ″& quocunque se verteret, viriliter agebat.
Cõgregauit quoque exercitum, & percussit עAmaléc, & eruit 48
Iשraאelem de manu diripientis ipsum.

Saulis filii.

Fuerunt autẽ filii שSaאulis, Ionathán, ″& Iשsui, & Malchiשsúay: 49
nomen autem duarum filiarum eius, nomen primogenitæ, Me-
ráb: nomen autem minoris, Michál.

Achinoam. Abner.

Nomen verò vxoris שSaאulis Aחhinóyam filia Aחhimáyaץ: 50
nomen autem ″principis militiæ eius, Abnér filius Nér patrui
שSaאulis.
Ciשs autem *fuit* pater שSaאulis: & Nér pater Abnér, filius *erat* 51
″Abiאél.
Fuit autem bellum ″forte contra Peliשthím omnibus diebus 52
שSaאulis: ″& quencunque videbat שSaאúl virum fortem, quen-
cunque item robustum, adiungebat eum sibi. Cap. XV.

Saul viros robustos sibi adiũgit.

Iubet Deus vt Saul deleat Amalec vsque ad internecionem.

Dixit autem שSemuאél ad שSaאulẽ, Me misit Iehouáh vt vn- 1
gerem te Regem super populum suum, super Iשraאelẽ: nũc
ergo ″audi vocem verborum Iehouæ.
Sic dicit Iehouáh exercituũ, ″Recordor eorũ quæ fecit עAma- 2
lec Iשraאeli, ″quòd posuerit illi *insidias* in via quando ascendebat
ex AEgypto.
Nunc ergo vade, ″& percute עAmalec: & perdite quæcunque 3
sunt ei, nec parcas ei, sed interfice à viro vsque ad mulierẽ, à par-
uulo vsque ad lactentem, à boue quoque vsque ad pecudem, à
camelo vsque ad asinum.

---

42 Et ait Saul, Mittite sortem inter me & inter Ionathan filiũ meum. Et captus est Ionathas.

43 Dixit autem Saul ad Ionathan, Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait, Gustans gustaui in summitate virgæ, quæ erat in manu mea, paululum mellis, & ecce ego morior.

44 Et ait Saul, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.

45 Dixitq; populus ad Saul, Ergóne Ionathas morietur, qui fecit salutẽ hanc magnam in Israel? hoc nefas est: viuit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberauit ergo populus Ionathan, vt non moreretur.

46 Recessitque Saul, nec persequutus est Philistiim: porrò Philistiim abierunt in loca sua.

47 Et Saul confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum aduersum omnes inimicos eius, cõtra Moab, & filios Ammõ, & Edom, & Reges Soba, & Philisthæos: & quocunque se verterat, superabat.

48 Congregatóque exercitu percussit Amalec, & eruit Israel de manu vastatorum eius.

49 Fuerunt autẽ filii Saul, Ionathas, & Iessui, & Melchi-sua: & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ, Merob: & nomen minoris, Michol. *1. Para. 8. 33*

50 Et nomen vxoris Saul, Achinoam filia Achimaas: & nomen principis militiæ eius, Abner filius Ner, patruelis Saul.

51 Porrò Cis fuit pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel.

52 Erat autem bellum potens aduersũ Philisthæos, omnibus diebus Saul. nam quencunque viderat Saul virũ fortem, & aptum ad prælium, sociabat eum sibi. Cap. XV.

1 ET dixit Samuel ad Saul, Me misit Domin⁹ vt vngerem te in Regẽ super populum eius Israel: nunc ergo audi vocem Domini.

2 Hæc dicit Dominus exercituũ, Recensui quæcunque fecit Amalec Israeli, quomodo restitit ei in via quum ascenderet de AEgypto. *Exod. 17. c. 8*

3 Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum.

---

43 En ego moriar? הנני אמות: Chaldæus paraph. sumne propterea reus mortis? 44 Sic faciat, &c. כה יעשה וגו׳ Hebraismus, Hæc, imò etiam multo maiora faciat mihi Deus q.d. Disperceam ego nisi moriaris, quando ego ita statui.
45 Nunquid Ionathan היונתן Ergó ne Ionathan. Fecit עשה operatus est. Hebraismus, authore Deo, vel adiutus à Deo, siue ope Dei fretus, fecit hanc magnam salutem. Chaldæus paraph. interpretatur, coram Deo manifestum est quòd peccauerit per ignorantiam.
46 Ascendit ergo, &c. ויעל שאול וגו׳ Ad verbum, Et ascendit Saul de post Pelisthim. Hebraismus, Regressus est ergo, vel retulit pedẽ Saul à persequendis Philisthinis. 47 Cepit regnum לכד המלוכה vendicauit sibi regnum. Doctus inter Hebræos exponit, roboratus fuit in regno. i. confirmatus est Rex. Quidam vertũt, Porrò Saul nactus regnum Israelis. Et quocunque se verteret, &c. ובכל אשר יפנה ירשיע: Ad verbum, & in omni *ad* quod se vertebat, intrepidè se gerebat. Alii, superabat. sub. inimicos. Chaldæus paraph. perdebat. tanquam noxios scilicet. Doctus inter Hebræos exponit, terrebat. perterrefaciebat. aut turbabat. 49 Et Iשsui וישוי Hic dicitur Aminadab, vbi enumerãtur filii Saul qui ceciderũt cum eo in prælio. Vide infrà, cap. 31. a. 2. Non meminit autẽ Isboseth, quòd aptus non esset gerẽdis armis, vt alii de quibus hic sola fit mentio. 50 Principis militiæ e. שר צבאו imperatoris exercitus eius. 51 AbiNél. אביאל: Hic dicitur etiã Ner, 1. para. 8. c. 33.
52 Forte חזקה grauc. i. acerrimè bellatum est cõtra Philisthæos, quãdiu regnauit Saul. Et quencunque, &c. וראה שאול וגו׳ Ad verbũ, Et vidit Saul omnem virum potentem, & omnẽ filium virtutis [vel, exercitus] & aggregauit eum sibi. Filium virtutis, siue roboris, aut exercitus vocat pugnacem, & aptum bello, aut bellica virtute clarum.

IN CAPVT XV.

1 Audi vocem verborum שמע לקול דברי .i. pare mandato ac præcepto Iehouæ. 2 Recordor פקדתי Ad verbum, Recordatus sum. Memini. Alii vertunt, Visitabo. vel, Rependam. Quòd posuerit illi אשר שם לו opposuit enim sese illi. i. restitit illi. Vel vt habet doctus inter Hebræos, opposuit enim illi insidiatores, vel exercitum suum. Chaldæus paraph. qui insidiatus est illi.
3 Et percute והכיתה Futura in hoc versu Heb. pro imperat.

4 Præcepit itaque Saul populo,& recensuit eos quasi agnos:ducenta millia peditum,& decem millia virorum Iuda.

5 Quúmque venisset Saul vsque ad ciuitatem Amalec, tetendit insidias in torrente.

6 B Dixitque Saul Cinæo, Abite,recedite, atque disce dite ab Amalec : ne fortè inuoluam te cum eo .tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, quũ ascenderẽt de AEgypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec.

7 Percussitque Saul Amalec ab Heuila,donec venias ad Sur,quæ est eregione AEgypti.

8 Et apprehendit Agag regem Amalec viuum:omne autem vulgus interfecit in ore gladii.

9 Et pepercit Saul & populus, Agag, & optimis gregibus ouiũ & armentorum,& vestibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erãt,nec voluerũt disperdere ea.quicquid verò vile fuit & reprobum,hoc demoliti sunt.

10 C Factum est autem verbum Domini ad Samuel,dicens,

11 Pœnitet me quòd cõstituerim Saul regem : quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contristatúsque est Samuel,& clamauit ad Dominum tota nocte.

12 Quúmque de nocte surrexisset Samuel vt iret ad Saul mane,nũtiatum est Samueli, eo quòd venisset Saul in Carmelum,& erexisset sibi fornicem triumphalem, & reuersus transisset, descendissétque in Galgala.

13 Et quum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul,Benedictus tu Domino: impleui verbum Domini.

14 Dixitque Samuel, Et quæ est hæc vox gregum quæ resonat in auribus meis,& armẽtorum,quã ego audio?

15 D Et ait Saul, De Amalec adduxerũt ea:pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis vt immolarẽtur Domino Deo tuo:reliqua verò occidimus.

16 Ait autẽ Samuel ad Saul, Sine me, & indicabo tibi quæ loquutus sit Dominus ad me nocte. Dixitque ei, Loquere.

17 Et ait Samuel, ‖Nónne quum paruulus esses in oculis tuis,caput in tribubus Israel factus es,vnxitq; te Dominus in Regem super Israel?

18 Et misit te Dominus in viã, & ait Vade, & ĩterfice peccatores Amalec, & pugna contra eos vsque ad internecionem eorum.

19 Quare ergo non audisti vocem Domini:sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis Domini?

4 ʺEt congregauit שSaואúl populũ, numerauítque eosʺin Telaim,
ducenta millia peditum, & decem millia virorum Iehudáh.
5 ʺVenit itaq; שSaואúl vsq; ad ciuitatẽ עAmaléc,&certauit ĩ valle
6 ʺDixítque שSaואúl ad Cinæum,ʺIte,recedite,descendite de medio עAmalecitarum, ne fortè disperdam te cum eo: tu enim ʺfecisti misericordiam cum omnibus filiis Iשraאél quando ascenderũt ipsi ex AEgypto. Recessit itaque Cinæus de medio עAmaléc.
7 Et percussit שSaואúl עAmaléc ab חHauiláh,veniẽte te in שSur,
quæ est eregione AEgypti.
8 Cœpítque Agág regem עAmaléc viuum,ʺ& omnem populum
interfecit acie gladii.
9 Et pepercit שSaואúl & populus ipsi Agág,ʺ& optimæ parti ouium,& bobus,ʺ& pinguibus,ʺ& saginatis, & omni quod bonum erat, nec voluerunt perdere ea:ʺquicquid autem erat contemptibile & dissolutum, illud perdiderunt.
10 Fuit autem verbum Iehouæ ad שSemuאelem,his verbis,
11 Pœnitet me quòd cõstituerim שSaואulem regẽ:quiaʺauersus est
à me, & verba mea nonʺconfirmauit . Et iratus est vehementer
שSemואúel,clamauítque ad Iehouam tota nocte.
12 Et surrexit שSemuאél in occursum שSaואúl mane: nuntiatum autẽ fuit שSemuאeli,dicẽdo , Venit שSaואul in Charmél,ʺ& ecce constituit sibi locũ,& vertit sese, trãsiuítq; ac descẽdit in Gilgál.
13 Venítq; שSemuאél ad שSaואulẽ & dixit ei שSaואúl,ʺBenedictus
tu à Iehoua:ʺstatui verbum Iehouæ.
14 שSemuאél verò ait,ʺEt quis est balatus pecorum istorumʺin auribus meis,& mugitus boum quem ego audio?
15 Respondit שSaואúl, Ex עAmalecitis adduxerunt ea : pepercit enim populus optimæ parti ouium,& bobus,vt sacrificaret IehouæʺDeo tuo:residuum verò perdidimus.
16 Dixítq; שSemuאél ad שSaואulẽ, ʺPermitte,& indicabo tibi quæ loquutus est Iehouáh mihi nocte. Ille ait ei,Loquere.
17 Dixit ergo שSemuאél, Nónneʺquum paruulus esses in oculis tuis, caput tribuũ Iשraאelis fuisti, vnxítque te Iehouáh in Regẽ super Iשraאelem?
18 Et misit te Iehouáhʺper viã,dixítque tibi, Vade,perde peccatores,*nẽpe* עAmaléc,& pugna cõtra eũ,donecʺcõsumpserint ipsi eos.
19 Et vt quid non paruisti voci Iehouæ, sed diuertisti ad spolia, ac
ita fecisti malumʺin oculis Iehouæ?

Cinæo misericordi fit misericordia.

Peccat Saul,prædã ex Amalecitis reseruans & regem Agag cõtra Dei præceptum.

Pœnitere Dei.

Orat Samuel pro Saule

Samuel cũ Saule expostulat quòd contra præceptũ Dei prædã reseruasset, & regem Agag.

Supra 9.a.1

4 Et congregauit וישמע Ad verbum,Et audire fecit.quod per Cógregauit doctus inter Hebræos cum Chaldæo paraph.exponit,quòd ad vocem congregentur homines. In Telaim בטלאים Nomen loci,vt admonet doctus inter Hebræos. Idem tamen admonet rectius verti posse,cum agnis.quia singuli adducebant agnum,ex quorum numero noscebatur numerus militum.nõ enim licebat populum numerare, quòd Deus esset iratus.Chaldæus paraph.cum agnis paschalibus. 5 Venit itaque,&c. ויבא וגו׳ .i.Peruenit itaque Saul ad vrbem Amalec, & tetendit *insidias* in torrẽte:adiacente scilicet vrbi.i.Quum peruenisset Saul ad vrbem Amalecitarum,tetendit insidias,&c. Vel vt vertit noster interpres,certauit,siue dimicauit,in torrẽte.Chaldæus paraph.instruxit aciẽ.vel,disposuit exercitũ. 6 Dixitque ויאמר sub.per nuntios. Alii,Iam verò dixerat.Cinæũ dicit pro Cinæis nepotibus Iethro. Ite,reced. לכו סורו .i.citò discedite hinc.Cinæi habitabãt in tabernaculis: idcirco frequenter locum mutabãt. Fecisti misericordiam עשיתה חסד .i.præclaro beneficio affecisti.Hoc dicit propter consilium Iethro. 8 Et omnem populum ואת־כל־העם & reliquum omne vulgus. 9 Et optimæ parti ouium, ועל־מיטב הצאן & præstãtioribus ouibus.i.optimis gregibus ouium:hoc est optimis quibusque ouibus,& optimo cuique armento. Et pinguibus והמשנים Sic Chaldæus paraph. i.pinguibus sua ipsorũ natura. Et saginatis, ועל־הכרים industria humana scilicet. Alii,anniculis & arietibus,id est maioribus natu. Alii,agnis secũdi partus.i.secundo partu natis.sunt enim præstantiores. Alii,agnis bimis.i.duorũ annorum. Et vt summatim dicã,omni quod,&c.i.præstatissimis quibusque animalibus. Quicquid autem,&c. וכל־המלאכה וגו׳ omnem autẽ substantiã vilem & marcidam deleuerunt. מלאכה significat omnẽ rem in qua collocamus nostrã operã,id est peculiũ,vel substantiam. Pro pecore etiam accipitur. 11 Auersus est à me, שב מאחרי Ad verbum,auersus est de post me.i.desiit me sequi.hoc est,deseruit me. Confirmauit. הקים statuit.adimpleuit.
12 Et ecce cõstituit,&c. והנה מציב וגו׳ .i.designauit sibi locũ in quo ponat castra,nẽpe vt illic diuidat prædã:& auersus trãsiit,descẽditq;,&c.
13 Benedictus tu à Ieh. ברוך אתה ליהוה q.d.diligit te,ac tibi fauet plurimùm,qui reuelet tibi secreta sua. Statui הקימותי adimpleui.
14 Et quis est balatus ומה קול Quid ergo sibi vult iste balatus. In auribus m. באזני Hebraismũ istũ mox explicat,quũ dicit,quẽ audio.
15 Deo tuo: אלהיך .i.quẽ colis,& qui tibi sua secreta reuelat. 16 Permitte, הרף Sine.sub.me loqui.i.sine me vt indicem tibi,&c.
17 Quum paruulus esses in oc.t. אם־קטן אתה בעיניך .i.quanuis esses sortis infimæ,etiam tuo iudicio,quanuis videreris tibi paruus,siue reputares te paruum,tamen,&c. 18 Per viam, בדרך .i.vt accingeres te itineri. Consumpserint כלותם sub.tui milites.
19 In oculis Iehouæ: בעיני יהוה: .i.quod maxime displicet Domino.

20 Respondit ᴡSaɴúl ᴡSemuɴeli, Imò obtẽperaui voci Iehouæ, &
ambulaui per viam per quam misit me Iehouáh, ″& adduxi Agág
regem yAmaléc, & yAmalecitas perdidi.

21 Tulit autem populus de spoliis pecorum & boum″præcipua a-
nathematis ad immolandum Iehouæ Deo tuo in Gilgál.

Obedire nos præceptis suis mauult Deus, quàm victimas ipsi offerre.

22 Dixit autem ᴡSemuɴél, ″Nunquid voluntas Iehouæ *est* in ho-
locaustis & victimis, vt in obtemperando″voci Iehouæ? ecce, ″pa-
rêre quàm sacrificium, melius est: auscultare, ″quã adeps arietum.

Saul abiicitur à Deo.

23 Quia *sicut*″ peccatum diuinationis est rebellio: ″& idolum & the
raphim transgredi: eo quòd contempsisti verbum Iehouæ, ″abie-
cit te ne sis Rex.

Saul confitetur peccatum suum.

24 Tunc dixit ᴡSaɴúl ad ᴡSemuɴelé, Peccaui, quia transgressus sum
″sermonẽ Iehouæ, & verba tua: nam timui populum, & parui vo-
ci eorum.

25 Nunc ergo″parce obsecro peccato meo, & reuertere mecum: ″&
adorabo Iehouam.

26 Dixítque ᴡSemuɴél ad ᴡSaɴulé, Non reuertar tecum: quia″pro
iecisti verbum Iehouæ, te quoque proiecit Iehouáh ne sis Rex su-
per Iᴡsraɴelem.

27 Quúmque cõuertisset se ᴡSemuɴél vt abiret, arripuit″oram pal
lii eius, ″& scissa est.

Aufertur regnũ Israel Sauli, & datur Dauidi. Deus nunquam pœnitudine ducitur.

28 Tum dixit ad eum ᴡSemuɴél, ″Scidit Iehouáh regnum Iᴡsra-
ɴél à te hodie, & tradidit illud proximo tuo″meliori te.

29 ″Et etiam Fortitudo Iᴡsraɴelis non mentietur, nec pœnitudine
ducetur: non enim homo est, vt pœniteat illum.

30 Ait ille, Peccaui: nũc ″honora me quæso coram senioribus po-
puli mei, & coram Iᴡsraɴele, & reuertere mecum, ″vt adorem Ie-
houam Deum tuum.

31 ″Reuersus itaque ᴡSemuɴél, sequutus est ᴡSaɴulẽ, & adorauit
ᴡSaɴúl Iehouam.

Samuel occidit Agág regem Amalec.

32 Dixit autem ᴡSemuɴél, ″Adducite ad me Agág regẽ yAmaléc.
Et iuit ad eum Agág″*cum* deliciis. dixítque Agag, Verè″venit ama-
ritudo mortis.

33 Et ait ᴡSemuɴél, Quemadmodum ″orbauit mulieres gladius
tuus, ″sic orbabitur″præ mulieribus mater tua. Et in frusta concî-
dit ᴡSamuɴél Agág coram Iehoua in Gilgál.

E

20 Et ait Saul ad Samuelem, Imò audiui vocem Domini, & ambulaui in via per quam misit me Dominus, & adduxi Agag regẽ, & Amalec interfeci.

21 Tulit autem de præda populus oues & boues primitias eorũ quæ cæsa sũt, vt immolet Dño Deo tuo in Galgalis.

22 Et ait Samuel, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & nõ potius vt obediatur voci Domini? melior est enim obediẽtia quàm victimæ: & auscultare, magis quàm offerre adipem arietum.

Eccles 4.b.17 Osee 6.c.7 Matth.9.b.13 & 12.a.7

23 Quoniam quasi peccatum ariolãdi est, repugnare: & quasi scel⁹ idololatriæ, nolle acquiescere. pro eo ergo quòd abiecisti sermonem Domini, abiecit te ne sis Rex.

24 Dixitque Saul ad Samuelem, Peccaui, quia præuaricatus sum sermonẽ Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum.

F

25 Sed nunc porta quæso peccatum meum, & reuertere mecum vt adorẽ Dominum.

26 Et ait Samuel ad Saul, Non reuertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, & proiecit te Dominus ne sis Rex super Israel.

27 Et conuersus est ‖Samuel vt abiret: ille autem apprehendit summitatem pallii eius, quæ & scissa est.

Supra 15.a.17

28 Et ait ad eum Samuel, ‖Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.

29 Porrò triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam.

30 At ille ait, Peccaui: sed nũc honora me coram senioribus populi mei, & corã Israel, & reuertere mecum, vt adorem Dominum Deum tuum.

G

31 Reuersus ergo Samuel, sequutus est Saulẽ: & adorauit Saul Dominũ.

32 Dixitque Samuel, Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus est ei Agag pinguissimus. Et dixit Agag, Siccine separat amara mors?

33 Et ait Samuel, Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus: sic absq; liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.

20 Et adduxi ואביא adduxi enim. sub. captiuum, neque permisi vt faceret quod liberet. 21 Præcipua anathematis, ראשית החרם primitias anathematis. i. animalia præstantiora quæ delenda erant & prorsus perdenda. Chaldæus paraphr. in principio anathematis. i. priusquam inciperet perdere animalia. 22 Nunquid voluntas Ich. *est* in hol. &c. החפץ ליהוה בעולות וגו׳ Nunquid beneplacitum Iehouæ est in holocaustis. i. Amat me Dominus holocausta & victimas perinde atque obtemperare, &c. Vel, Sûntne holocausta & sacrificia æquè grata Deo, atq; obedire illi? Voci Iehouæ? בקול יהוה Antecedens pro relatiuo, voci ipsius? Parêre שמע obedire. i. obedientia. Quàm adeps arietum. מחלב אילים: .i. quàm offerre adipem arietum. 23 Peccatum diuinationis est rebellio: חטאת־קסם מרי .i. rebellio est tam graue peccatum, quàm diuinatio. Alii exponunt, Tam grauis punitio debetur rebellioni, quàm diuinationi. Et idolum & theraphim transgredi: ואון ותרפים הפצר atque iniquitas & theraphim transgredi. sub. voluntatem Dei. acsi dicat, voluntatẽ Dei transgredi, addere præcepto eius, tam graue est peccatum, quàm velle scire futura per simulachra. Vox Hebræa און *auen*, pro qua iniquitatem vertunt nonnulli, significat iniquitatem, mendaciũ, & falsitatem, & etiam ipsa Gentium idola, quòd aliud non sint quàm mendacium, fallentia homines. Theraphim vocat simulachra per quæ futura sciuntur. De qua voce vide Gene. 31. c. 19. Qui trãsgreditur præceptum Dei, id est addit aliquid, videtur negare Deum esse prudentissimum, & se Deo ipso facit prudentiorem. Abiecit te ne sis Rex. וימאסך ממלך: .i. te dignitate regia priuat. q.d. denuntio tibi iussu Dei quòd posthac non eris Rex Israelis. 24 Sermonem Iehouæ, את־פי יהוה Ad verbum, os Iehouæ.
25 Parce obsecro peccato meo, שא נא את־חטאתי dimitte quæso peccatum meum. i. condona mihi hãc culpam. Et adorabo Iehouam. ואשתחוה ליהוה: vt curuem me Iehouæ. vt adorem Iehouã. 26 Proiecisti, &c. מאסתה וגו׳ contẽpsisti verbũ Iehouæ, te quoque contempsit. 27 Oram בכנף Hæc vox significat alteram partium anteriorum vestis, alam scilicet. Gallicè, *le pan d'une robbe*. Et scissa est. ויקרע: & rupta est. 28 Scidit קרע rupit. q.d. auulsit. abstraxit. Chaldæus paraph. abstulit. i. priuauit te hodie iure regni. Meliori te. הטוב ממך: præstantiori te. 29 Et etiam Fortitudo וגם נצח Et etiam victoria, &c. i. Deus qui est author victoriarum quibus potitus est Israel, qui protegit ac defendit Israelem, triumphator ille maximus in Israele Deus, non mentietur illi cui dedit regnũ tuum. Alii, Et etiam virtutem Israelis non faciet irritam. sub. Dominus. i. neque tamen destituet Dominus Israelem pristina virtute.
30 Honora me quæso כבדני נא honore affice me. i. id honoris mihi exhibe quæso, vt reuertaris mecum, &c. Vt adorem והשתחויתי Ad verbum, & incuruabo me. 31 Reuersus itaque, &c. וישב וגו׳ Ad verbum, Et reuersus est Samuel post Saulem.
32 Adducite ad me הגישו אלי Ad verbum, Appropinquare facite mihi. *Cum* deliciis. מעדנות *cum* voluptatibus. i. gressu & incessu regio ac superbo. Alii, gaudens aut hilaris. quòd scilicet præferret mortem vitæ. Alii, *cum* vinculis. i. vinctus. Venit סר declinauit. sub. ad me. i. irruit in me, vel inuasit me amaritudo mortis. q.d. actum est de me, pene iam morior.
33 Orbauit שכלה sub. liberis, vel maritis. Præ mulieribus מנשים in mulieribus. vel, inter mulieres.

34 Abiit autem Samuel in Ramatha, Saul verò ascendit in domum suam in Gabaa Saulis.

35 Et non vidit Samuel vltrà Saul vsque ad diem mortis suæ. veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniã Dominum pœnitebat quòd cõstituisset Regem Saul super Israel.

Cap. XVI.

1 DIxitque Dominus ad Samuelem, Vsquequo tu luges Saul, quũ ego proiecerim eum ne regnet super Israel? imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te ad Isai Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi Regem.

2 Et ait Samuel, Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Dominus, Vitulũ de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolãdum Domino veni.

3 Et vocabis Isai ad victimam, & ego ostendam tibi quid facias: & vnges quencunque monstrauero tibi.

4 Fecit ergo Samuel sicut loquutus est ei Dominus: venitque in Beth-léhem, & admirati sunt seniores ciuitatis, B occurrentes ei: dixerũntque, Pacificúsne est ingressus tuus?

5 Et ait, Pacificus: ad immolandum Domino veni: sanctificamini, & venite mecum vt immolem. Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium.

6 Quûmque ingressi essẽt, vidit Eliab, & ait, Num coram Domino est christus eius?

7 Et dixit Dominus ad Samuelẽ, Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eũ: nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parẽt, Dominus autem intuetur cor. (Psal. 7. d. 10)

8 Et vocauit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuele. qui dixit, Nec hunc elegit Dominus.

9 Adduxit autẽ Isai Samma: de quo ait, Etiam hũc non elegit Dominus.

10 Adduxit itaque Isai septem filios suos corã Samuele: & ait Samuel ad Isai, Non elegit Dominus ex istis.

11 Dixitque Samuel ad Isai, Nunquid iam completi sunt filii? Qui respondit, Adhuc reliquus est paruulus, & C pascit oues. Et ait Samuel ad Isai, Mitte, & adduc eum: nec enim discũbemus priusquam huc ille veniat. (2. Reg. 7. b. 8. psal. 77. g. 70. & 88. c. 21)

12 Misit ergo, & adduxit eũ: erat autẽ rufus, & pulcher aspectu, decoráque facie. Et ait Dominus, Surge, & vnge eum: ipse est enim.

34 Abiit verò שSemuאél in Ramáh: שSaאúl verò ascendit in domum suam in Gibyáh שSaאulis.

35 'Neque vltrà שSemuאél vidit שSaאulẽ vsque ad diem quo mortuus est: 'lugebat enim שSemuאél שSaאulem: Iehouã autem 'pœnituit quòd regnare fecisset שSaאulem super Iשraאelem. (Samuel luget Saulem.)

Cap. XVI.

1 DIxit autem Iehouáh ad שSemuאelẽ, Quousque tu luges שSaאulem, quũ ego reprobauerim eum, ne regnet super Iשraאelem? imple cornu tuum 'oleo, '& veni, mittam te ad Iשsái Bethlehemitam: 'prouidi enim de filiis eius mihi Regem. (Samuelem timidũ mittit Deus ad vngendũ Dauidem.)

2 Ait illi שSemuאél, Quomodo vadam? audiet שSaאúl, & interficiet me. Respondit Iehouáh, 'Vitulã boum tolles in manu tua, dicésque, Ad immolandum Iehouæ veni.

3 Et inuitabis Iשsái 'ad victimam, & ego indicabo tibi quid facturus sis: vngésque mihi quem dixero tibi.

4 שSemuאél itaq; fecit quod dixerat Iehouáh, & venit in Beth-léhem: 'cõmoti sunt autem seniores ciuitatis in occursum eius, '& dixerunt, Pacificúsne est ingressus tuus? (Prætextu sacrificii vngit Samuel Dauidem.)

5 Respõdit, Pacificus: ad immolandum Iehouæ veni: 'sanctificate vos, & venite mecum ad victimã. 'Et sanctificauit ipsum Iשsái, & filios eius, inuitauítque eos ad victimam.

6 Quũ autem ingressi essent, aspexit אEliáb, & dixit, 'Certè coram Iehoua est christus eius.

7 Dixit autem Iehouáh ad שSemuאelem, Ne respicias ad 'formã eius, '& ad altitudinem staturæ eius, quia reieci eum: nam non 'quod aspicit homo: homo enim aspicit *quæ sunt* præ oculis, & Iehouáh aspicit *quæ sunt* in corde. (Homines iuxta faciem iudicant. Cor intuetur Deus.)

8 Accersiuit igitur Iשsái Abinadáb, '& transire fecit eum coram שSemuאele. qui dixit, Etiam hunc non elegit Iehouáh.

9 Transire quoque fecit Iשsái שSammáh. & dixit, Etiam hunc non elegit Iehouáh.

10 Transire fecit itaque Iשsái septem filios suos coram שSemuאele: dixítque שSemuאél ad Iשsái, Neque istos elegit Iehouáh.

11 Tandem dixit שSemuאél ad Iשsái, 'Súntne finiti pueri? Respondit, Adhuc 'restat minor, & ecce pascit oues. Tum dixit שSemuאél ad Iשsái, 'Mitte, & tolle eum: non enim discumbemus, donec ille venerit huc.

12 Misit ergo, '& introduxit eum: erátque ille rufus, 'cum nitore oculorum *erat*, & decorus visu. Et ait Iehouáh, Surge, vnge eum, quia 'iste est. (Dauid pulcher vngitur.)

35 Neque vltrà, &c. ולא־יסף וגו׳ Ad verbum, Et non addidit Semuel videre, &c. i. nec postea inuisit Samuel Saulem, nec alloquutus est. Lugebat enim כי־התאבל Præt. Hebr. per præt. imperf. reddendum. i. erat in perpetuo luctu ac mœrore propter motum Saulem a regno. Pœnituit נחם pœnituerat.

IN CAPVT XVI.

1 Oleo, שמן sub. vnctionis. Et veni, לך Vice aduerbii hortãtis ponitur verbum istud hoc loco, vt & aliis locis. Prouidi enim, &c. ראיתי בבניו לי מלך: i. decreui constituere Regem vnum ex filiis eius. 2 Vitulã boum עגלת בקר i. vitulam armenti, siue de armento. aut, vitulam *filiam* bouis. vt aliàs sæpe. 3 Ad victimam, בזבח ad sacrificium. vel, ad conuiuium, vt vertit Chaldæus paraph. quod celebrabitur de carnibus victimæ pacificæ immolatæ. vel, ad victimam. i. propter victimam comedendam, siue carnes victimæ comedendas.

4 Cõmoti sunt autem ויחרדו trepidauerunt autẽ. i. trepidantes occurrerunt illi. timebant enim ne quũ Samuel illuc aduentasset, grauissimè animaduerteret in quempiam ex vrbe. Chaldæus paraph. congregati sunt autem. Et dixerunt, ויאמר Ad verbum, & dixit. ille scilicet qui omnium primus erat, siue nobilissimus omniũ. 5 Sanctificate vos, התקדשו præparate vos. Et sanctificauit ויקדש & præparauit. i. iussit præparatos esse, nominatim scilicet. 6 Certè coram Iehoua, &c. אך נגד יהוה משיחו: Hebraismus, quammaximè fauet Dominus christo suo. Aut, Dominus erit cum christo suo. Vel, coram Domino sit christus eius. i. custodiat Dominus christum suum. Chaldæus paraphr. Pulchrè prouidit Deus de Messia. 7 Formam eius, מראהו Ad verbum, aspectum eius. Et ad altitudinem ואל־גבה aut ad proceritatem. Quod aspicit homo: אשר יראה האדם quod considerat homo. sub. aspicio. vel considero.

8 Et transire fecit eum, &c. ויעברהו לפני שמואל i. iussit eum venire in conspectum Samuelis. 11 Súntne finiti pu. התמו הנערים Hebraismus, pro. Nullum præter istos habes filiũ? vel, Ad suntne omnes pueri? Restat minor, שאר הקטן reliquus est minimus. vel, superest. Mitte, & tolle eum: שלחה וקחנו i. missis nuntiis iube eum venire. 12 Et introduxit eum: ויביאהו sub. ad Samuelem. Cum nitore, &c. עם־יפה וגו׳ q. d. vltra id quod habebat nitentes & elegantes oculos, erat eleganti specie, decoráque facie. Doctus inter Hebræos dicit עם poni pro ו, & pulcher oculorum, [pro oculis,] & decorus visu. Iste est. זה הוא quem scilicet volo inungi in Regem.

13 Accepit igitur שSemuél cornu olei, & vnxit eũ in medio fra-
trum suorum:"& mansit Spiritus Iehouæ super Dauidẽ die illa &
deinceps: surrexítque שSemuél,& abiit in Ramáh.
14 "Spiritus autem Iehouæ recessit à שSaאúle,"& terruit eum spiri
tus malus à Iehoua.
15 Dixerunt autem serui שSaאúl ad eum, Ecce nunc spiritus Dei
malus terret te.
16 Dicat quæso dominus noster, "*&* serui tui *qui sunt* corã te,quærẽt
virum scientem psallere cum cithara:"vt quum fuerit super te spi
ritus Dei malus, psallat manu sua,& bene sit tibi.
17 Dixit itaque שSaאúl seruis suis, Prouidete quæso mihi virum
"bene scientem psallere,& adducite mihi.
18 Et respondit vnus è seruis, ac dixit, Ecce vidi filium "ipsi Iשsái
Beth-halachmitæ,sciẽtem psallere,"& potentem robore,"ac belli-
cosum,"& prudentem,"& formosum,"& Iehouáh est cum eo.
19 Misit itaque שSaאúl nuntios ad Iשsái, his verbis,Mitte ad me
Dauidem filium tuum "qui *est* cum pecoribus.
20 Tulítque Iשsái "asinum *ferentem* panem, & vtrem vini, & hœdum
caprarũ vnum,misítque per manũ Dauidis filii sui ad שSaאúlẽ.
21 Quum autem venisset Dauid ad שSaאúlem,"stetit coram eo:&
dilexit eum plurimùm, fuítque ei armiger.
22 Misit autem שSaאúl ad Iשsái "qui dicerẽt, "Stet obsecro Dauid
coram me:quia inuenit gratiam in oculis meis.
23 "Fuit autem, quum esset spiritus Dei super שSaאúlem,tum su-
mebat Dauid citharam , & psallebat manu sua:"& refrigerium e-
rat שSaאúli, & bene erat illi, ac recedebat ab eo spiritus ille ma-
lus.

Cap. XVII.

1 CONgregauerunt autem Peliשsthím copias suas ad prælium,
& cõgregati sunt iuxta שSochóh quæ est in Iehudáh: castra-
metatiq; sunt inter שSochóh & yAzecáh "in termino Dammím.
2 שSaאúl autem & viri Iשsraאél congregati, castrametati sunt in
valle אEláh,"& instruxerunt aciem in occursum Peliשsthím.
3 Peliשsthím verò stabant super montem "hinc,& Iשsraאelitæ sta
bant super montem inde:& vallis erat inter eos.
4 Et egressus est vir "intermedius de castris Peliשsthím, Goliáth
nomen eius,de Gáth:altitudo eius *erat* sex cubitorum "& palmi.
5 Et galea "ærea super caput eius,lorica quoque squamata indue-
batur:pondus autem loricæ *erat* quinque millium שsiclorũ "æris.

13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius:& directus est Spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps: surgénsque Samuel abiit in Ramátha.
14 Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à Domino.
15 Dixerúntque serui Saul ad eum, Ecce spiritus Dei malus exagitat te.
16 Iubeat dominus noster, & serui tui qui coram te sunt, quærẽt hominem scientem psallere cithara: vt quando arripuerit te spiritus Dei malus, psallat manu sua,& leuius feras.
17 Et ait Saul ad seruos suos, Prouidete ergo mihi aliquem bene psallentẽ, & adducite eum ad me.
18 Et respondens vnus de pueris, ait, Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum,& prudentem in verbis, & virum pulchrum: & Dominus est cum eo.
19 Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens, Mitte ad me Dauid filium tuũ qui est in pascuis.
20 Tulit itaque Isai asinum plenũ panibus,& lagenam vini,& hœdum de capris vnum,& misit per manum Dauid filii sui Sauli.
21 Et venit Dauid ad Saul, & stetit corã eo: at ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger.
22 Misítque Saul ad Isai, dicens, Stet Dauid in cõspectu meo:inuenit enim gratiam in oculis meis.
23 Igitur quandocunque spiritus Dei arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua,& refocillabatur Saul, & leuius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.

Cap. XVII.

1 COngregantes autẽ Philisthiim agmina sua in prælium, conuenerũt in Socho Iudæ: & castrametati sunt inter Socho & Azeca in finibus Dommim.
2 Porrò Saul & filii Israel cõgregati venerunt in Vallem terebinthi,& direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthiim.
3 Et Philisthiim stabãt sup mõtẽ ex parte hac, & Israel stabat sup montẽ ex altera parte:vallísq; erat iter eos.
4 Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi:
5 Et cassis ærea supcaput ei⁹:& lorica hamata induebatur.porrò põd⁹ loricæ ei⁹,quinq; millia siclorũ æris erat.

Spiritus sanctus in Dauide.

Deus immittit spiritum malum in Saulem.

Psaltes quæritur pro Saule.

Dauid laudatur.

Dauid armiger Saulis.

Psallente Dauide recedit spiritus malus à Saule.

Philisthiim congregantur contra Israelem.

Goliath qualis, & arma ipsius.

Act.7.f.46. & 13.d.22

D

13 Et mansit ותצלח & requieuit. 14 Spiritus autem ורוח sub. bonus. Et terruit eum ובעתתו & turbauit eum.i.exagitauit.vel, cœpit eum agitare. 16 *Et* serui tui *qui sunt* coram te, עבדיך לפניך .i.serui tui qui præsto adsunt ad imperata facienda. Quidã subaudito ל, vertunt,seruis tuis coram te. Alii parenthesi istud includunt,sic(*nam* serui tui ante te.) Vt quũ fuerit super te והיה בהיות עליך Ad verbũ,& erit,quum fuerit super te,&c. 17 Bene scientem psall. מיטיב לנגן Ad verbum,bonificantem psallere.i.qui doctè pulset citharam. Sequente versu dicit ידע נגן scientem psallere. 18 Ipsi Iשsái לישי .i.apud Isai. Et potentem robore, וגבור חיל & fortem viribus. Ac bellicosum, ואיש מלחמה Ad verbum,& virum belli.i.fortissimum,aut bellicosissimum vel peritum artis bellicæ. Et prudẽtem, ונבון דבר sub.in rebus agendis. Ad verbum,& intelligentem rei.i.intelligentem quæ facere oporteat:optimi consilii hominem. Et formosum, ואיש תואר Ad verbum,& virum formæ.sub.bonæ.i.formosum. Et Iehouáh est cum eo. ויהוה עמו: cum quo est Iehoua.
19 Qui *est* cum pecoribus. אשר בצאן: i.qui pascit oues,pastorem.
20 Asinum *ferentem* panem, חמור לחם Ad verbum,asinum panis. Defectiuam esse orationem scribit doctus inter Hebræos,pro,asinũ portantem panem. Chaldæus paraph.onustum asinum pane. 21 Stetit coram eo: ויעמוד לפניו .i.astitit illi,ministrando.
22 Qui dicerent לאמור Ad verbum,dicendo. Stet obsecro,&c. יעמד נא וגו' q.d. Volo eum mihi adesse ac ministrare:est enim mihi gratissimus. 23 Fuit autem,&c. והיה וגו' Quidam sic liberius vertunt, Quum autem arripiebat spiritus Dei[sub.malus]Saulem,tum sumebat,&c. Et refrigerium erat,&c. ורוח לשאול וטוב לו & refocillatio[respiratio.recreatio]erat ipsi Sauli.[i.refocillabatur Saul]meliúsq; habebat.

IN CAPVT XVII.

1 In termino Dammim. באפס דמים: in extremo Dammim. Alii,in אEpheסs Dammim.
2 Et instruxerunt aciem ויערכו מלחמה Ad verbum,ordinauerunt bellum:vt parati essent occurrere Philisthæis.
3 Hinc, מזה .i.ex vna parte. Instruxerunt Philisthim primam aciem in monte, reliquus verò exercitus erat in valle:ex altera parte montis castra posuerant Israelitæ. 4 Intermedius הבנים Sic dicebatur quòd soleret prodire in medium:erat velut quidam antesignanus inter duo castra stans. Ad verbum,inter duo.i.inter duas acies stans. Et palmi. וזרת: sub.vnius.vel,& dimidii cubiti.i.trium palmorum.
5 Ærea נחושת chalybea. Gallicè,*d'acier*. Æris. נחשת: ferri.chalybis.

6 Et ocreas æreas habebat in cruribus: & clypeus æreus tegebat humeros eius.

7 Hastile autem hastæ eius erat quasi liciatorium texentium: ipsum autē ferrum hastæ eius sexcētos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum.

8 B Stánsque clamabat aduersum phalangas Israel, & dicebat eis, Quare venistis parati ad prælium? nunquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? eligite ex vobis virū, & descendat ad singulare certamen.

9 Si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego præualuero, & percussero eū vos serui eritis, & seruietis nobis.

10 Et aiebat Philisthæus, Ego exprobraui agminibus Israel hodie, Date mihi virum, & ineat mecū singulare certamen.

11 Audiēs autem Saul, & omnes Israelitæ sermones Philisthæi huiuscemodi, stupebant, & metuebāt nimis.

12 Dauid autem erat filius viri Ephrathæi, de quo ‖ suprà dictū est, de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios, & erat vir in diebus Saul senex, & grādæuus inter viros.

Supra.16.a.1
Supra.16.a.8

13 Abierunt autem tres filii eius maiores post Saul in præliū: & nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertius quoque Samma:

14 Dauid autem erat minimus. tribus ergo maioribus sequutis Saulem,

15 Abiit Dauid, & reuersus est á Saul, vt pasceret gregē patris sui in Bethlehem.

16 Procedebat verò Philisthæus mane & vespere, & stabat quadraginta diebus.

17 Dixit autem Isai ad Dauid filium suum, Accipe fratribus tuis ephi polentæ, & decem panes istos, & curre in castra ad fratres tuos,

18 C Et decem formellas casei has deferes ad tribunum: & fratres tuos visitabis, si rectè agant: & cum quibus ordinati sunt, disce.

19 Saul autem & illi, & omnes filii Israel in Valle terebinthi pugnabāt aduersum Philisthiim.

20 Surrexit itaque Dauid mane, & cōmendauit gregem custodi: & onustus abiit, sicut præceperat ei Isai: & venit ad locum Magála, & ad exercitū qui egressus ad pugnam, vociferatus erat

---

6 ʹPræterea lamina ærea *erat* super pedes eius, & clypeus æreus ʹinter humeros eius.
7 Et hastile lanceæ eius ʹtanquam iugum liciatorium texentium: ferrum verò lanceæ eius erat sexcentorum שׁsiclorū ferri: porrò qui ferebat scutum, pergebat ante eum.
8 ʹEt cōstitit, clamauítque ad acies Iשׁraאelis, ac dixit eis, ʹVtquid egressi estis ad instruendam aciem? nónne ego Peliשׁthæus sum, & vos serui שׁSaאulis? eligite ex vobis virum, ʹ& descendat ad me. — Goliath superbus prouocat Israel ad singulare certamen.
9 Si quiuerit pugnare mecū, ʹ& percusserit me, tum erimus vobis serui: si autem ego præualuero illi, & percussero eum, eritis nobis serui, & seruietis nobis.
10 Aiebat præterea Peliשׁthæus, Ego probris affeci acies Iשׁraאelis die hac, Date mihi virum, ʹ& pugnemus pariter.
11 Quum autē audisset שׁSaאúl & omnis Iשׁraאél hæc verba Peliשׁthæi, territi sunt, & timuerunt valde. — Timidi Israelitæ.
12 Dauid verò ʹiste *erat* filius viri אEphrathæi, de Beth-léhem Iehudáh, nomine Iשׁai, cui erant octo filii: is autem erat ʹin diebus שׁSaאulis senex ʹveniens inter homines. — Isai quis.
13 Abierántque tres filii Iשׁai ʹmaiores, abierant *inquam* post שׁSaאulem ad bellum: nomen autem trium filiorum eius, qui perrexerant ad bellum, אEliáb primogenitus, & secundus ab illo Abinadáb, tertius verò שׁSammáh: — Tres filii Isai bellatores.
14 Dauid verò erat minor. tres itaque maiores *natu* abierant post שׁSaאulem: — Dauid humilis & abiectus.
15 Dauid verò ibat & reuertebatur à שׁSaאule ad pascendum pecora patris sui in Beth-léhem. — Dauid pascit gregem patris.
16 Accessit autem Peliשׁthæus ʹveniendo mane atque vesperi, & stetit quadraginta diebus.
17 Dixit autem Iשׁai ad Dauidē filium suum, ʹTolle nunc fratribus tuis אephi ʹpolentæ huius, ac decem hos panes, ʹ& curre ad castra ad fratres tuos. — Dei prouidētia mittitur Dauid ab Isai ad fratres
18 Decem autem ʹcaseos lacteos istos perferes ʹtribuno, & fratres tuos visitabis ʹin pace, ʹ& pignus eorum tolles.
19 שׁSaאúl autem & ipsi, omnésque viri Iשׁraאél erant in valle אEláh pugnantes aduersus Peliשׁthím.
20 Surgens igitur Dauid summo mane, ac relicto grege custodi, onerauit sese, atque abiit quemadmodum præceperat ei Iשׁai: & peruenit ʹad vallum: exercitus autem egressus fuerat ʹad aciem,

---

6 Præterea lamina ærea ומצחת נחשת Et lamina lata ferrea. vel chalybea. Alii, & ocreæ ferreæ *erant* super pedes eius. i. crura eius muniebantur ocreis quæ tegebant etiam pedes. ità dictæ quòd haberent similitudinem frontalium. Inter humeros e.: בין כתפיו .i. humeri eius tegebātur clypeo æreo. cassis enim illa habebat appendicem quandam quæ demittebatur vsque ad humeros. vel, hoc erat illi vice clypei. significat enim partem illam quæ tuetur dorsum: hoc est, erat à tergo optimè munitus. 7 Tanquam iugum liciatorium כמנור .i. æquabat crassitie iugū liciatoriū, circa quod telā inuoluere solent textores. 8 Et cōstitit, ויעמוד sub. inter duas acies. Vtquid egressi estis למה תצאו Quare egredimini. Vel, egrediemini. Fut. Heb. q.d. non est opus vt egrediamini omnes. Et descendat ad me. וירד אלי: .i. qui prælietur contra me singulari certamine. 9 Et percusserit me, והכני .i. vicerit me. 10 Et pugnemus pariter. ונלחמה יחד: .i. ineamus singulare certamen. 12 Iste הזה .i. de quo suprà dictum est. In diebus שׁSaאulis בימי שאול .i. quo tempore regnabat Saul. Veniens inter homines בא באנשים: sub. senectutis. Sic dicitur de Abraham, Gene. 24.a.1, quòd venerit in dies, nempe senectutis, vt exponunt Hebræi. q.d. annumerabatur senibus, existens de numero senum ac debiliū. grandæuus inter homines, & prouectæ ætatis. Chaldæus paraph. annumeratus inter electos, id est fortes ac inclytos. 13 Maiores, הגדולים sub. natu. 16 Veniendo mane, & vesperi, השכם והערב Ad verbum, manicando & vesperando, si Latinè dici posset. i. veniendo mane, & veniendo vesperi. q.d. bis quotidie prodibat in medium, mane & vesperi, & prouocabat Israelem. 17 Tolle nunc קח נא Cape nunc. sub. vt perferas. Polentæ הקליא farinæ spicarum tostarum. vide Leuit. 23. c. 14. Et curre ad castra והרץ המחנה & curre ad exercitum. i. celeriter defer ad fratres qui sunt in exercitu. 18 Caseos lacteos חרצי החלב formellas factas ex lacte. Id erat loco muneris. Tribuno, לשר האלף Ad verbum, principi millium. Græcè, chiliarcho. sub quo scilicet militant fratres tui. In pace, לשלום id est vt scias qua sint valetudine. Et pignus eorum tolles.: ואת ערבתם תקח & pignus eorum capies, id est, si pecuniam acceperint mutuò, dato pignore tu redimes, si defuerit eis pecunia. Solent milites deficiente pecunia, bona sua tradere in pignus. Dedit igitur Isai Dauidi pecuniam qua fratrum pignora, siquid pignoris loco fortè tradidissent, redimeret. Quidam vertunt, & missionem eorum. i. cum quibus ordinati sunt. Chaldæus paraph. negotia eorum. 20 Ad vallum: המעגלה .i. ad locum exercitus, siue ad ipsum exercitum. Sic autem vallum dicitur Hebraicè, quòd esset forma circulari. Ad aciem אל המערכה .i. vt disponeretur in aciem.

& vociferabantur in prælio.
Ordinaueràtque Iשraél & Peliשthím aciem contra aciem. 21
Derelicta itaque Dauid sarcina quam à se deposuerat, in manu 22
custodis impedimentorum, cucurrit in aciem: quúmque venisset,
salutauit fratres suos pacificé.
Eo autem loquente cum eis, ecce vir intermedius ascendebat 23
(Goliáth Peliשthæus nomen eius, de Gáth) de aciebus Peliשthi-
norum, & loquebatur eiusmodi verba: & audiuit Dauid.
Omnes autem viri Iשraél quum vidissent virum illum, fuge- 24
runt à facie eius, & timuerunt vehementer.
Dixerúntque Iשraelitæ inter se, Num vidistis virum hunc qui 25
ascendit? nam vt probris afficiat Iשraelem ascendit. qui autem
percusserit ipsum, ditabit eum Rex diuitiis magnis, & filiam suam
dabit ei, & domum patris eius faciet liberam in Iשraele.
Et dixit Dauid ad viros qui stabant iuxta ipsum, his verbis, Quid 26
fiet viro qui percusserit Peliשthæum istum, & abstulerit oppro-
brium ab Iשraele? quis est enim Peliשthæus incircuncisus iste,
quòd probris afficiat acies Dei viuentis?
Respondit ei populus eundem sermonem, dicendo, Sic fiet 27
viro qui percusserit eum.
Audiens autem Eliáb frater eius maior natu illum loquentem 28
cum viris illis, iratus est furor eius in Dauidem, & dixit, Cur huc
descendisti, & apud quē reliquisti pauculas oues illas in deserto? e-
go noui superbiā tuam, & nequitiam cordis tui, quòd vt videres
prælium, descendisti.
Et dixit Dauid, Quid feci nunc? annon verbum est? 29
Et diuertit ab illo versus alium, cui loquutus est vt antea. & re- 30
sponderunt ei populus iuxta priorem sermonem.
Audita sunt ergo verba quæ dixerat Dauid, & renuntiauerunt 31
coram Saנule: qui assumpsit eum.
Dixítque Dauid ad Saulem, Ne concidat cor hominis in i- 32
pso: seruus tuus ibit, & pugnabit cum Peliשthæo isto.
Et dixit Saúl ad Dauidē, Non poteris ire ad Peliשthæum 33
istum, vt pugnes cum eo: quia puer es, ipse autem est vir bellator
ab adolescentia sua.
Respondit Dauid Saנuli, Pastor erat seruus tuus patri suo in 34
pecoribus: & veniebat leo, & vrsus, & tollebat agnum de grege:
Egrediebar autem post eum, & percutiebam eum, eruebámq; 35
ex ore eius: quúmque insurgeret aduersum me, tum apprehende-
bam barbam eius, & percutiebam eum, ac interimebam ipsum.

Dauid currit ad castra.

Præmiū percutienti Goliath.

Dauid Spiritu tractus, quærit occasionem vt à Rege vocetur contra Goliath. Dauid fratris inuidiā & cōtumeliam cōtemnit.

Dauidis fides, & Saulis diffidētia.

Dauid fides Dei adiutorium contra leonē & vrsum experti, ipsum contra Goliath intrepidū reddit.

in certamine.
21 Direxerat enī aciē Israel: sed & Philisthiim ex aduerso fuerāt præparati.
22 Derelinquēs ergo Dauid vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, & interrogabat si omnia rectè agerentur erga fratres suos.
23 Quúmque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascēdens, Goliath nomine, Philisthæus de Geth, de castris Philisthinorum: & loquente eo hæc eadē verba, audiuit Dauid.
24 Omnes autem Israelitæ, quū vidissent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum valde.
25 Et dixit vnus quispiam de Israel, Num vidistis virum hunc qui ascendit? ad exprobrandum enim Israeli ascendit. virum ergo qui percusserit eum, ditabit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit ei, & domū patris eius faciet absque tributo in Israel. D
26 Et ait Dauid ad viros qui stabant secum, dicens, Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israel? quis est enim hic Philisthæus incircūcisus qui exprobrauit acies Dei viuentis?
27 Referebat autē ei populus eundem sermonem, dicens, Hæc dabuntur viro qui percusserit eum.
28 Quod quū audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra Dauid, & ait, Quare venisti, & quare dereliquisti pauculas illas oues in deserto? ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui: quia vt videres prælium, descendisti.
29 Et dixit Dauid, Quid feci? nunquid non verbum est?
30 Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem. & respōdit ei popul' verbū sicut prius.
31 Audita sunt autem verba quæ loquutus est Dauid, & annuntiata in conspectu Saul.
32 Ad quem quum fuisset adductus, loquutus est ei, Non cōncidat cor cuiusquam in eo: ego seruus tuus vadā, & pugnabo aduersus Philisthæum.
33 Et ait Saul ad Dauid, Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eū: quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua. Eccli 47.a E
34 Dixitque Dauid ad Saul, Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis.
35 Et persequebar eos, & percutiebam, eruebámque de ore eorum. & illi cōsurgebant aduersum me, & apprehendebam mentū eorum, & suffocabam, interficiebámque eos.

Et vociferabantur והרעו .i. clamor magnus exaudiebatur in ipsa acie. 21 Ordinaueràtque ותערך Instruxeràtque. disposuerat. direxerāt tanquam statim dimicaturi. 22 Derelicta itaque, &c. ויטש דוד Ad verbum, Et dereliquit Dauid vasa désuper se super manum custodis vasorum, & cucurrit, &c. vasa Dauidis vocat sarcinam, quam humeris gestabat. Vasa item secundo loco positum, vocat impedimēta bellica. Salutauit fratres s. pacif. וישאל לאחיו לשלום: & interrogauit fratres suos de pace. i. de incolumitate ipsorū, & valetudine. 23 Intermedius הבנים Vide suprà versu quarto. De aciebus ממערכות de copiis. exercitu. acie. Scribitur & ממערות de vallibus, vel gramineis. i. de loco in quo posita erāt castra. Eiusmodi verba: כדברים האלה Ad verbū, secundū verba hæc. i. talia verba qualia dicta sunt suprà versu octauo & nono. 25 Dixerúntque, &c. ויאמר איש ישראל וגו' Ad verbū, Et dixit vir Israel, Num, &c. Liberā חפשי immunem. sine tributo. Chaldæus paraph. claram ac nobilem. 27 Eundem sermonē, כדבר הזה .i. verba prædicta. Ad verbū, secundum verbum hoc. 28 Illum loquentem, &c. בדברו אל האנשים וגו' Ad verbū, quū loqueretur ad viros, & iratus est furor Eliab. i. vehemēter iratus est. Prælium, המלחמה .i. aciem iam instructā ad prælium. 29 Feci עשיתי .i. peccaui. Verbum est? דבר הוא: sub. quod dixi. i. merus sermo est quem dixi: hoc est, merum verbū est sine facto, ac sine re. 30 Vt antea. כדבר הזה Ad verbū, secundū verbum hoc. i. eadem interrogauit. Iuxta priorē sermonem. דבר כדבר הראשון: Ad verbum, sermonem iuxta sermonem priorem. i. reddidit illi responsum simile priori. 32 Cor hominis in ipso: לב אדם עליו animus hominis propter illū. i. nemo sit animo remisso propter verba illius. Ibit, ילך .i. paratus est inire singulare certamē. 33 Ad Peliשthæum, &c. אל הפלשתי הזה וגו' .i. vt ineas singulare certamen cum Philisthæo isto. Vir bellator איש מלחמה Ad verbum, vir belli. i. qui versatus est in bello ab adolescentia sua.
34 In pecoribus: בצאן iuxta gregem. siue, oues. Pastor erat iuxta oues, id est pascebat oues. hoc est quum pasceret oues.
35 Eruebámque והצלתי sub. ouem. Barbam eius, בזקנו .i. mentum cum barba. id significare dictionem Hebræam scribit doctus inter Hebræos.

36 "Leonem itaque, sed & vrsum percussit seruus tuus: "erit ergo
Peliשׁthæus incircuncisus iste, vt alter eorum: quia probris affecit
acies Dei viuentis.
37 Dixit præterea Dauid, Iehouáh qui eruit me "de manu leonis, &
de manu vrsi, ipse eruet me de manu Peliשׁthæi huius. Tum dixit
שׁSaאúl ad Dauidem, Vade, & Iehouáh sit tecum.
38 Induit ergo שׁSaאúl Dauidem vestibus suis, & posuit galeam
"æream super caput eius, induítque eum lorica.
39 Accinxit se præterea Dauid gladio suo super vestes suas, "& tentauit ire: non enim "periculum fecerat. dixit verò Dauid ad שׁSaאulem, Non possum incedere cum istis: quia "nõ feci periculum.
Deposuit ergo ea Dauid à se.
40 Sed tulit "baculum suum in manu sua, & delegit sibi quinque "lenes lapides de torrente, & posuit eos "in instrumēto pastorali quod habebat, "id est in pera, "& fundam suam manu gestabat: "appropinquauítque ad Peliשׁthæum.
41 "Porrò incedere cœpit Peliשׁthæus procedendo, & accedēdo ad Dauidem, & vir ille qui ferebat scutum ante eum.
42 Quúmque Peliשׁthæus intuitus esset, vidissétque Dauidem, despexit eum, quòd puer esset, "& rubicundus, & pulcher aspectu.
43 Dixítque Peliשׁthæus ad Dauidem, Nunquid canis sum, quòd venis contra me cum baculis? "Et maledixit Peliשׁthæus Dauidi per deos suos.
44 Dixit præterea Peliשׁthæus Dauidi, Veni ad me, & dabo carnē tuam volatilibus cæli & bestiis agrestibus.
45 Dixit autem Dauid Peliשׁthæo, Tu *quidem* venis ad me cũ gladio & lancea, & clypeo: "ego verò venio ad te in nomine Iehouæ exercituum Dei "acierum Iשׁraאelis, quem probris affecisti.
46 Hodie tradet te Iehouáh in manum meam, & percutiam te, atque auferam caput tuũ à te: dabóque cadauera castrorum Peliשׁthím hodie volatilibus cæli, & bestiis terræ, & cognoscent omnes habitatores terræ quòd est Deus "Iשׁraאeli.
47 Sciéntque vniuersa cõgregatio ista, quòd non gladio & lancea saluum facit Iehouáh ("Iehouæ enim est bellum) & tradet vos in manum nostram.
48 "Fuit autem, quũ surrexisset Peliשׁthæus, & venisset, appropinquassétque in occursum Dauidi, festinauit & Dauid, & cucurrit in aciem in occursum Peliשׁthæo.
49 Et mittens Dauid manum suã "ad instrumentũ illud, tulit inde lapidem *unum* quem funda iecit, percussítque Peliשׁthæũ "in fronte eius, & infixus est lapis in fronte eius, cecidítque super faciem suam in terram.
50 "Robustior itaque fuit Dauid Peliשׁthæo funda "& lapide: per-

36 Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus: erit igitur & Philisthæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis: quia ausus est maledicere exercitui Dei viuentis.
37 Et ait Dauid, Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autē Saul ad Dauid, Vade, & Dominus tecum sit.
38 Et induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam æreã super caput eius, & vestiuit eum lorica.
39 Accinctus ergo Dauid gladio eius super vestem suam, cœpit tentare si armatus posset incedere: nõ enim habebat consuetudinem. dixitque Dauid ad Saul, Non possum sic incedere, quia nõ vsum habeo. Et deposuit ea.
40 Et tulit baculum suum quem semper habebat in manibus: & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem quam habebat secum, & fundã manu tulit: & processit aduersum Philisthæum.
F 41 Ibat autem Philisthæus incedens & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum.
42 Quúmque inspexisset Philisthæus, & vidisset Dauid, despexit eũ. erat autē adolescens rufus, & pulcher aspectu.
43 Et dixit Philisthæus ad Dauid, Nũquid ego canis sum, quòd tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philisthæus Dauid in diis suis.
44 Dixitque ad Dauid, Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli & bestiis terræ.
45 Dixit autē Dauid ad Philisthæum, Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti.
46 Hodie Dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te: & dabo cadauera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cæli & bestiis terræ: vt sciat omnis terra quia est Deus in Israel:
47 Et nouerit vniuersa ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta saluat Dominus. ipsius enim est bellũ, & tradet vos in manus nostras.
48 Quũ ergo surrexisset Philisthæus, & veniret, & appropinquaret cõtra Dauid, festinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philisthæi.
G 49 Et misit manum suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & percussit Philisthæum in fronte: & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suã super terram.
1. Mach. 4. d. 30
50 | Prævaluitque Dauid aduersum Philisthæum in funda & lapide, per

Dauid reiectis armis Saulis, Dei potentia confisus, procedit contra Philisthæum cum baculo & lapidibus.

Maledicit Goliath Dauidi.

Arma Dauid, potentia Dei.

Omnia agit Dauid vt glorificetur Deus Israel etiã in Gētibus.

Deus absque gladio saluat.

Interficitur Goliath, & caput eius abscinditur.

36 Leonem itaque, &c. גם את־הארי גם־הדוב Ad verbum, Etiam leonem, etiam vrsum. Erit ergo והיה sub. vt spero. i. tam facilè ergo interficiam istum, quàm interfeci alterum eorũ. 37 De manu leonis, &c. מידי הארי ומיד הדוב. i. de periculo imminente à leone & vrso. 38 AEream נחושת ferreã. chalybeam. 39 Et tentauit ire: ויאל ללכת & conatus est incedere. Ad verbum, & voluit ire. Mox dicit, & tentauit. vel, periculũ fecit. Periculũ fecerat. נסה sub. antea. Non feci periculũ. לא נסיתי. i. vsum nõ habeo. non sum assuefactus talia ferre. 40 Baculum suum מקלו. i. quem antea gestare solebat. Lenes חלוקי læues. i. glabros, politos, hoc est rotundos & nõ asperos. In instrumento בכלי. i. in sacculo. Id est in pera, ובילקוט Hic ו pro Id est positũ: exponit enim quid intelligat per instrumentum pastorale. Et fundam suam, &c. וקלעו בידו Ad verbum, & funda eius in manu ipsius. Appropinquauitque ויגש accessitque. 41 Porrò incedere, &c. וילך הפלשתי הלך וקרב Ad verbum, Et iuit Pelisthæus, procedens & appropinquans. 42 Et rubicundus, &c. ואדמוני עם יפה מראה & rufus, ac formosus, vt suprà cap. 16. c. 12. 43 Et maledixit ויקלל Et maledixit. vel, dira imprecatus est. 45 Ego verò, &c. ואנכי בא. i. paratus sum congredi tecum, fretus ope & auxilio Dei. Acierum מערכות copiarũ. turmarũ. 46 Israeli. לישראל in Israele. 47 (Iehouæ enim est bellũ) ליהוה המלחמה. i. à Domino est victoria quæ reportatur ex bello. ita Chaldæus paraph. 48 Fuit autem, quum, &c. והיה כי קם Quidam sic liberius vertunt, Quum autem incedere [procedere] cœpisset Philisthæus, & accederet contra Dauidem. 49 Ad instrumentum, אל הכלי De quo paulo antè, versu 40. peram intelligit. In fronte eius, אל מצחו. i. in parte inermi. er exerat enim partem illam galeæ quæ tegit frontem. 50 Robustior itaque fuit ויחזק Præualuit itaque. Et lapide: ובאבן quem scilicet primùm eduxerat è pera.

cuſſítque Peliẇsthæum, & interfecit eum: gladius autem nullus
erat in manu Dauidis.
Accurrit autem Dauid, & ſtetit ſupra Peliẇsthæũ: tulit deinde 51
gladium eius, & euaginauit eum è vagina ſua, interfecítque eum,
ac præcidit eo caput eius. Quum autẽ vidiſſent Peliẇsthæi quòd
mortuus eſſet fortis eorum, fugerunt.
Surgentes itaque viri Iẇsraël & Iehudáh, vociferati ſunt, ac 52
perſequuti ſunt Peliẇsthím vſquequò venias ad vallem, & vſq; ad
portas ℣Ecrón: ceciderúntque vulnerati Peliẇsthím in via ẇSa-
yaráim vſque ad Gath, & vſque ad ℣Ecrón.
Et reuerſi filii Iẇsraël à perſequendo Peliẇsthím, diripuerunt 53
caſtra eorum.
Tollens itaque Dauid caput Peliẇsthæi, intulit illud in Ieruẇsa 54
láim, & arma eius poſuit in tabernaculo ſuo.
Qúmque vidiſſet ẇSaul Dauidem egrediẽtem in occurſum 55
Peliẇsthæi, dixerat ad Abner principem militiæ, Filius cuius eſt
iſte puer, Abnér? Reſpondit Abnér, Viuit anima tua Rex, ſi noui.
Et dixit Rex, Interroga tu, filius cuius ſit adoleſcens. 56
Quum autem reuerteretur Dauid à cædendo Peliẇsthæo, tu- 57
lit eum Abnér, & adduxit eum ante conſpectũ ẇSaulis, habentẽ
caput Peliẇsthæi in manu ſua.
Dixítque ad eum ẇSaul, Filius cuius es, puer? Reſpondit Da- 58
uid, Filius ſerui tui Iẇsái Beth-helanhmitæ.

Cap. XVIII.

Poſteaquam verò finem loquẽdi feciſſet ad ẇSaulem, anima 1
Iehonathán alligata eſt cum anima Dauidis, & dilexit eum
Iehonathán ſicut animam ſuam.
Aſſumpſit ergo eum ẇSaul eodẽ die, neque permiſit ei redi- 2
re domum patris ſui.
Percuſſerunt autem Iehonathán & Dauid fœdus, quòd dilige- 3
ret eum ſecundum animam ſuam.
Et exuit ſe Iehonathán pallio quo erat indutus, & dedit illud 4
Dauidi, veſtes quoque ſuas *alias*, vſque ad gladium ſuum, & vſque
ad arcum ſuum, & vſque ad balteum ſuum.
Egrediebatur autem Dauid ad omnia ad quæ mittebat eum 5
ẇSaul, & prudenter ſe gerebat: præfecítque eum ẇSaul mili-
tibus, placuítque in oculis totius populi, ſimúlque in oculis ſer-
uorum ẇSaulis.
Fuit autẽ, dum venirent ipſi, reuertente Dauide à percutiendo 6
Peliẇsthæo, egreſſæ ſunt mulieres de cũctis vrbibus Iẇsraël cã-
tando: & chori *mulierum ibant* in occurſum ẇSaulis regis, cũ tym-
panis, cum *inſtrumentis* lætitiæ, & canticis.
Alternis autẽ canebant mulieres illæ ludẽtes, ac dicebant, Per- 7

Fugientes Philiſthæi occiduntur ab Iſraelitis.

Caput Goliath in Ieruſalem delatum.

Dauid coram Saule

Ineũt fœdus Dauid & Ionathas amiciſſimi.

Dauid prudens amatur à populo.

Mulieres occurrunt Sauli & Dauidi cum tympanis.

cuſſúmque Philiſthæum interfecit. Qúmque gladium non haberet in manu Dauid,
51 Cucurrit, & ſtetit ſuper Philiſthæũ & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina ſua: & interfecit eum, præciditque caput eius. Videntes autem Philiſthiim quod mortuus eſſet fortiſſimus eorum, fugerunt.
52 Et conſurgentes viri Iſrael & Iuda, vociferati ſũt, & perſequuti ſunt Philiſthæos, vſquedũ venirẽt in vallem, & vſque ad portas Accaron: cecidetúntque vulnerati de Philiſthiim via Saráim vſque ad Geth, & vſque ad Accaron.
53 Et reuertẽtes filii Iſrael poſtquam perſequuti fuerãt Philiſthæos, inuaſerunt caſtra eorum.
54 Aſſumens autem Dauid caput Philiſthæi, attulit illud in Ieruſalẽ: arma verò eius poſuit in tabernaculo ſuo.
55 Eo autẽ tempore quo viderat Saul Dauid egredientẽ contra Philiſthæũ, ait ad Abner principem militiæ, De qua ſtirpe deſcendit hic adoleſcens, Abner? Dixitque Abner, Viuit anima tua, Rex, ſi noui.
56 Et ait Rex, Interroga tu, cuius filius ſit iſte puer.
57 Qúmq; regreſſus eſſet Dauid, percuſſo Philiſthæo, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philiſthæi habentem in manu:
58 Et ait ad eum Saul, De qua progenie es, ô adoleſcens? Dixitque Dauid, Filius ſerui tui Iſai Bethlehemitæ ego ſum.

Cap. XVIII.

1 Et factum eſt, quum compleſſet loqui ad Saul, anima Ionathæ cõglutinata eſt animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animam ſuam.
2 Tulitque eũ Saul in die illa, & non conceſſit ei vt reuerteretur in domũ patris ſui.
3 Inierunt autem Dauid & Ionathas fœdus: diligebat enim eum quaſi animam ſuam.
4 Nam expoliauit ſe Ionathas tunica qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua veſtimenta ſua vſque ad gladium & arcum ſuum, & vſque ad balteum.
5 Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcunque miſiſſet eum Saul, & prudẽter ſe agebat: poſuitque eum Saul ſuper viros belli, & acceptus erat in oculis vniuerſi populi, maximéque in cõſpectu famulorũ Saul. B
6 Porrò quum reuerteretur percuſſo Philiſthæo Dauid, egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vrbibus Iſrael, cantantes, chorófque ducentes in occurſum Saul regis, in tympanis lætitiæ, & in ſiſtris.
7 Et præcinebant mulieres ludentes atque dicentes, Percuſſit Saul mille,

52 Vſquequò venias ad vallem עד בואך גיא donec venias ad Gai. Chaldæus paraph. vſque ad ingreſſum ipſius Gai. 54 In tabernaculo ſuo: באהלו .i. in domo ſua quæ erat in Beth-lehẽ. 55 Filius cuius eſt, &c. בן מי זה וגו׳ Dauid non ſatis erat notus Sauli, quòd frequenter rediret ad oues paſcendas. Præterea ſunt obliuioſi principes, vt qui detineantur multis negotiis. Alii referunt ad perturbationem animi Saulis: aut certè rogat cuius ſit trib⁹, & ex qua familia: quod ſatis intelligitur ex poſtremo verbo huius capitis, quũ dicit Beth-lehemitæ. alioqui ſi quæſiſſet ſolùm de patre, ſatis erat dicere, Iſai ſe eſſe filiũ. Viuit anima tua חי נפשך Hebraiſmus, iuro per animam tuam, quòd non noui.
57 Habentem caput, &c. וראש הפלשתי בידו: Ad verbum, & caput Philiſthæi erat in manu eius.

IN CAPVT XVIII.

1 Alligata eſt נקשרה .i. conglutinata eſt. amore coniuncta. 2 Aſſumpſit ergo eum ויקחהו ſub. in aulam ſuam. i. retinuit eum ab eo die. 5 Prudenter ſe gerebat: ישכיל proſperè rem gerebat. i. magna fœlicitate negotia conficiebat. Militibus, אנשי המלחמה Ad verbum, viris belli. Simulque in oculis, &c. וגם בעיני וגו׳ q.d. fuit gratus non ſolùm vniuerſo populo, ſed etiã ſeruis Saulis, qui tamen poterant illi inuidere. 6 Dum venirent ipſi, בבואם ſub. Iſraelitæ à bello. Cantando: לשיר ad canendum. i. vt ore cantarent carmina in laudem victorum. Et chori והמחולות & fiſtulæ. ſub. erant in manibus earum. i. tenẽtes fiſtulas. hoc eſt, canentes ore ac fiſtulis, egreſſæ ſunt inquam in occurſum, &c. Cum *inſtrum.* lætit. בשמחה cum *organis* lætitiæ. i. cum inſtrumentis muſicis. Et canticis: ובשלשים & cymbalis à tribus chordis ſic dictum inſtrumentum. Alii, cum canticis nobilibus & eximiis.
7 Alternis autem caneb. ותענינה Præcinebántque.

& Dauid decem millia.

8 Iratus est autē Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste: dixitque, Dederunt Dauid decem millia, & mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solùm regnum?

C 9 Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat Dauid à die illa, & deinceps.

10 Post diem autem alteram inuasit spiritus Dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suæ: Dauid autē psallebat manu sua, sicut per singulos dies, tenebátque Saul lanceam:

11 Et misit eam, putans quòd configere posset Dauid cum pariete: & declinauit Dauid à facie eius secundó.

12 Et timuit Saul Dauid: eo quòd Dominus esset cum eo, & à se recessisset.

13 Amouit ergo eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille viros: & egrediebatur & intrabat in conspectu populi.

D 14 In omnibus quoque viis suis Dauid prudenter agebat, & Dominus erat cum eo.

15 Vidit itaque Saul quòd prudens esset nimis, & cœpit cauere eum.

16 Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid: ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.

17 Dixitque Saul ad Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorē: tantummodo esto vir fortis, & præliare bella Domini. Saul autē reputabat, dicens, Nō sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philisthinorum.

E 18 Ait autem Dauid ad Saul, Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, vt fiam gener Regis?

19 Factum est autem tempus quum deberet dari Merob filia Saul Dauid, data est Hadrieli Molathitæ vxor.

20 Dilexit autem Dauid Michol filia Saul altera: & nuntiatum est Saul, & placuit ei.

21 Dixitque Saul, Dabo eā illi, vt fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitque Saul ad Dauid, In duab' rebus gener meus eris hodie.

22 Et mandauit Saul seruis suis, Loquimini ad Dauid clam me, dicētes, Ecce places Regi, & omnes serui eius diligunt te: nunc ergo esto gener

F Regis.

23 Et loquuti sunt serui Saul in auribꝰ Dauid omnia verba hęc: & ait Da-

cussit שSaאúl mille suos, & Dauid "decem millia sua.

8 Et iratus est שSaאúl valde, displicuítque in oculis eius verbum
istud, ac dixit, Tribuerunt Dauidi decē millia, mihi autem tribue-
runt mille: "& vltrà *quid dare possunt* ei nisi regnum?

9 "שSaאúl ergo *toruè* aspiciebat Dauidem à die illa, & vltrá.

10 Fuit autem, postero die "requieuit spiritus Dei malus in שSa- Inuaditur Saul à spiritu malo.
אulem, "& prophetabat in medio domus, Dauid autem psallebat Psallit Dauid.
manu sua, "sicut *consueuerat* per singulos dies: lancea autem erat in
manu שSaאulis:

11 Et iaculatus est שSaאúl lanceam, "dicens, "Percutiam Dauidem Saul tentat occidere Dauidem, & quare.
& parietem. At auertit se Dauid à facie eius duabus vicibus.

12 Et timuit sibi שSaאúl "à Dauide, quòd Iehouáh esset cum eo,
"& à שSaאule recessisset.

13 "Et amouit eum שSaאúl à se, & posuit eum sibi tribunum, "& e- Dauid prudens cum quo Deus erat, diligitur à populo.
grediebatur atque ingrediebatur ante populum.

14 Porrò Dauid in omnibus viis suis "prudenter se gerebat, & Ieho-
uáh erat cum eo.

15 Quúmque vidisset שSaאúl quòd prudenter se gereret valde, ti-
muit à facie eius.

16 Vniuersus nanque Iשraאél & Iehudáh diligebat Dauidē, quia
"egrediebatur & ingrediebatur ante eos.

17 Dixit igitur שSaאúl ad Dauidē, Ecce filiam meam maiorē Me- Promissam Dauidi Merob, alteri dat Saul.
ráb dabo tibi in vxorem: "tantùm esto mihi filius fortis, & geras
bella Iehouæ: "שSaאúl autē dicebat, "Ne sit manus mea in eum, Hypocrita Saul.
sed sit in eum manus Peliשthím.

18 Dixit verò Dauid ad שSaאulē, Quis ego *sum*, "& quæ vita mea, *&*
familia patris mei in Iשraאele, vt sim gener Regi?

19 Fuit itaque, quo tempore danda erat Meráb filia שSaאulis Da-
uidi, data est ℣Adriאeli Meחolathitæ in vxorem.

20 Amauit autem Michál filia שSaאulis Dauidem: quod nun-
tiatum fuit שSaאuli, & placuit ea res in oculis eius.

21 Dixit ergo שSaאúl, Dabo eā illi, vt sit ei "laqueus, "& sit in eum
manus Peliשthinorum. Idcirco dixit שSaאúl ad Dauidem, "In
altera duarum eris mihi gener hodie.

22 Præcepit autem שSaאúl seruis suis, Loquimini Dauidi clàm, Michol promittitur Dauidi.
dicendo, Ecce "complacuit *sibi* in te Rex, & omnes serui eius "dili-
gunt te: nunc igitur gener esto Regis.

23 Et loquuti sunt serui שSaאulis in auribus Dauidis verba hæc.

Decem millia sua. ברבבתיו: myriades suas. q.d. Multos quidem percussit Saul, at Dauid multo plures. Quidam vertunt, Dauid percussit in termyriadibus. q.d. tot homines percussit quasi fuisset adiutus hominum myriadibus.
8 Et vltra, &c. ועוד לו אך המלוכה: Ad verbum, & vltrà illi: certè regnum. i. quid superest ei vltrà? certè regnum illi etiam dabunt.
9 Saul ergo *toruè* aspiciebat ויהי שאול עין Ad verbū, Et fuit Saul oculans, si Latinè dici posset. Verbum factum ab עין oculus. i. maligno ac inuido oculo eū aspiciebat. 10 Requieuit ותצלח inuasit. irruit. Et prophetabat ויתנבא Prophetare dicūtur stulti, i. absurda effutire, quòd nō intelligant ea quæ dicunt, quemadmodū Prophetæ absurda & ridicula vidētur dicere iis qui Spiritu Dei carent, sine quo nō possunt intelligere. Chaldæus paraph. desipiebat. i. more desipientiū aliena atque absurda loquebatur. Sicut *consueuerat* per, &c. כיום ביום Ad verbum, secundum diem in die. i. vt quotidie solebat facere. 11 Dicens, ויאמר sub. apud se. Ad verbum, & dixit. Percutiam, &c. אכה בדוד ובקיר. i. vno ictu, confosso Dauide, lanceam parieti figam aut adigam in parietem. 12 A Dauide, מלפני דוד Ad verbum, à facie Dauidis. 13 Et amouit eum ויסרהו Et amandauit eū. Et egrediebatur, &c. ויצא וגו' Hebraismus, educebat populum ad bellum, & reducebat, vt imperatores solent facere. erat enim dux ac imperator populi. 14 Prudenter se gerebat, משכיל Vt suprà versu quinto. i. prosperè admodum res gerebat, aut maxima fœlicitate negotia conficiebat, quòd Deus illi faueret. Sic sequenti versu.
16 Egrediebatur, &c. יוצא ובא לפניהם: Hebraismus, quòd copias eorū fœlicissimè ac magno successu educeret ad bellū, & inde reduceret.
17 Tantùm esto mihi fil. for. אך היה לי לבן חיל Hebraismus, ea lege vt sis dux & imperator mei exercitus, & geras bella Iehouæ contra Palæsthinos. שSaאúl autem dicebat, ושאול אמר Saul tamen cogitabat. Ne sit manus mea, &c. אל תהי ידי וגו' Hebraismus, non inficiam eum, sed interficietur à Palæsthinis. 18 Et quæ vita mea, ומי חיי. i. quæ ratio status, siue conditionis meæ?
21 Laqueus, למוקש scandalum. offendiculum. i. propter eam corruet, occasio illi erit ruinæ & exitii. Hoc dicit propter Palæsthinos quos interfecturus erat ante nuptias. Et sit in eum, &c. ותהי בו וגו' Hebraismus, & ita veniat in potestatē Palæsthinorum, & ab eis interficiatur. In *altera* duarum בשתים Ad verbum, In duabus. Vertere potes, Per *alteram* duarum, sub. filiarum. Sic Chaldæus paraph. nam altera data erat Adrieli. Alii dicunt, vt scribit doctus inter Hebræos, quòd ambæ fuerint ei in vxores, quia post mortem Merab, accepit Michal.
22 Complacuit *sibi* in te חפץ בך places plurimum Regi. Diligunt te: אהבוך Præt. Heb. pro præs.

Respondit Dauid, ʼNum leue est in oculis vestris generum esse
Regis, quum ego sim vir pauper & despectus?
Renuntiauerunt ergo serui שSaאúlis ei, dicēdo, ʼTalia loquutus 24
est Dauid.

Saul petit à Dauide centū præputia Philisthinorum, vt sic ab eis occidatur.

Dixit autem שSaאúl, Sic dicetis Dauidi, ʼNon est voluntas Re- 25
gi in dote, sed in centum præputiis Peliשsthím, vt vltio sumatur
de inimicis Regis. שSaאúl autem ʼcogitabat ʼtradere Dauidem in
manum Peliשsthím.

Affert ea Dauid ad Regem, & accipit Michol vxorem.

Renuntiauerunt autem serui eius Dauidi verba hæc: & placuit 26
ea res in oculis Dauidis, generū esse Regis: ʼnondum autem com
pleti erant dies.
Surrexit ergo Dauid, & abiit ipse & viri eius, & percussit ex Pe- 27
liשsthím ducentos viros, quorū præputia attulit Dauid, ʼ& plenè
tradiderunt ea Regi, vt gener Regis fieret: & dedit ei שSaאúl Mi-
chál filiam suam in vxorem.
Videns autem שSaאúl, animaduerténsque quòd Iehouáh esset 28
cum Dauide: quódque Michál filia sua diligeret eum:

Deus cum Dauide, vnde timetur à Saule.

ʼAddidit שSaאúl timere sibi amplius à facie Dauidis: fuítque 29
שSaאúl ʼinimicitias gerens cum Dauide omnibus diebus.
ʼEgressi sunt autem principes Peliשsthím: ʼà quo autem tem- 30
pore egressi sunt, prudentius se gessit Dauid præ cunctis seruis
שSaאúlis, proinde celebre fuit nomen eius valde. Cap. XIX.

Saul iubet occidi Dauidem.

LOquutus est autem שSaאúl ad Iehonathán filium suū, & ad 1
omnes seruos suos, vt occiderent Dauidem. Iehonathán autē
filius שSaאúlis ʼcomplacebat sibi in Dauide valde.

Ionathas indicat Dauidi patris insidias.

Renuntiauit ergo Iehonathán Dauidi dicens, Quærit שSaאúl 2
pater meus interficere te: nūc itaque caue tibi obsecro vsque ma
ne, ʼ& manebis in occulto, & abscondes te:
Ego autem ʼegrediar, & stabo ʼad manum patris mei in agro ʼin 3
quo eris: tum ego loquar de te patri meo, & videbo quid *respondeat*,
atque renuntiabo tibi.

Saul iurat se non occisurum Dauidem.

Loquutus est autem Iehonathán de Dauide bonum שSaאúli 4
patri suo: dixítque ei, Ne peccet Rex in seruum suū, in Dauidē:
quia non peccauit tibi, ʼsed opera eius bona *fuerunt* tibi valde.
ʼPosuit nanque animam suam in manu sua, & percussit Peli- 5
שsthæum, fecítque Iehouáh salutē magnam vniuerso Iשsraeli:
vidisti, & lætatus es: ʼquare ergo peccares contra sanguinem inno
centem, interficiendo Dauidem sine causa?
ʼAudiuítque שSaאúl vocem Iehonathán, ac iurauit שSaאúl, 6
Viuit Iehouáh, si morietur.

uid, Num parum videtur vobis generum esse Regis? ego autem sum vir pauper & tenuis.

24 Et renuntiauerunt serui Saul, dicētes, Huiuscemodi verba loquutus est Dauid.

25 Dixit autem Saul, Sic loquimini ad Dauid, Non habet Rex sponsalia necesse, nisi tantùm centum præputia Philisthinorum, vt fiat vltio de inimicis Regis. Porrò Saul cogitabat tradere Dauid in manus Philisthinorum.

26 Quúmque renuntiassent serui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis Dauid, vt fieret gener Regis.

27 Et post paucos dies surgēs Dauid G abiit cum viris qui sub eo erāt: & percussit ex Philisthiim [ducētos viros: &] attulit eorum præputia, & annumerauit ea Regi, vt esset gener eius. dedit itaque Saul ei Michol filiā suā vxorem. 2. Reg. 3. d.

28 Et vidit Saul, & intellexit quòd Dominus esset cum Dauid: Michol autem filia Saul diligebat eum.

29 Et Saul magis cœpit timere Dauid: factúsque est Saul inimicus Dauid cunctis diebus.

30 Et egressi sunt principes Philisthinorum: á principio autē egressionis eorum, prudentius se gerebat Dauid, quàm oēs serui Saul, & celebre factū est nomē eius nimis. Cap. XIX.

1 LOquutus est autem Saul ad Ionathan filium suū, & ad omnes seruos suos, vt occiderēt Dauid. Porrò Ionathas filius Saul diligebat Dauid valde.

2 Et indicauit Ionathas Dauid, dicēs, Quærit Saul pater meʼ occidere te: quapropter obserua te quæso mane, & manebis clàm, & absconderis:

3 Ego autem egrediens, stabo iuxta patrem meū in agro, vbicunque fueris, & ego loquar de te ad patrē meū: & quodcunque videro, nūtiabo tibi.

4 Loquutus est ergo Ionathas de Dauid bona ad Saul patrē suum, dixitq; ad eum, Ne peccet Rex in seruū suū Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde.

5 Et posuit animam suam in manu sua, & percussit Philisthæum, & fecit Dominus salutem magnā vniuerso Israeli: vidisti, & lætatus es: quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiēs Dauid qui est absque culpa?

6 Quod quū audisset Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit, Viuit Dominus, quia non occidetur.

23 Num leue est in oculis ve. הנקלה בעיניכם Hebraismus, nunquid res vilis ac parua vobis videtur generum esse Regis? 24 Talia כדברים האלה Eiusmodi. Ad verbum, Secundū verba hæc. 25 Non est voluntas, &c. אין חפץ למלך Non beneplacitū est Regi, &c. Hebraismus, Rex non quærit aliam dotem quàm centum præputia Philisthinorum. Non delectatur alia dote quàm centum, &c. Cogitabat חשב sub. hac ratione. Tradere להפיל conicere. Ad verbum, cadere facere. 26 Nondum autem, &c. ולא מלאו הימים: i. nondum autem erat completum tempus præstitutum dandi præputia illa, vice dotis. 27 Et plenè tradiderunt ea Regi, וימלאום למלך & ad plenum tradiderunt ea Regi. i. numerauerunt ei illa omnia. q. d. numero perfecto & completo tradiderunt ea ii qui illa detulerant ad Regem. 19 Addidit שSaאúl, &c. ויאסף שאול וגו׳ Ad verbū, Et addidit Saul timere à facie Dauidis amplius. Inimicitias gerēs cum Da. &c. איב את דוד כל הימים: inimicus Dauidi semper. sub. ab eo tēpore. 30 Egressi sunt autē, &c. ויצאו שרי וגו׳ sub cum exercitibus suis vt bellum inferrent Israelitis. A quo autem tempore, &c. ויהי מדי צאתם Ad verbum, Et fuit, à tempore [egredi eorum. vel, e]gressus eorum. i. ex quo egressi sunt, fœlicius rem gessit, siue fœlicior fuit in bello: vnde clarum & inclytum fuit nomen eius.

IN CAPVT XIX.

1 Complacebat sibi in Dauide valde. חפץ בדוד מאד: i. amabat vehementer, vel deamabat Dauidem. 2 Et manebis, &c. וישבת i. & occulta teipsum, & abde. 3 Egrediar, אצא sub. crastina die mane. Ad manum pat. m. ליד אבי cui scilicet solet inniti quādo ambulat. Verti etiam potest, vt annotat doctus inter Hebræos, in loco patris mei. i. ad quem exire solet pater meus animi causa. Magni nominis apud eos vir exponit, iuxta patrem meum. q. d. astabo lateri patris mei. In quo eris: אשר אתה שם sub. delitescens cras mane. 4 Sed opera eius, &c. וכי מעשיו וגו׳ Ad verbum, & quòd opera eius, &c. i. singula quæ gessit, profuerunt tibi admodum. 5 Posuit nanque, &c. וישם וגו׳ Hebraismus, exposuit se periculo mortis. Quare ergo, &c. ולמה וגו׳ sed quare [cur ergo] peccares contra sanguinē innocentē, vt interficeres Dauidē nihil tale meritū? 6 Audiuitque שSaאúl vocē וישמע שאול בקול i. acquieuit verbis ac monitis Ionathæ.

B Vocauit itaque Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc: & introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eum, sicut fuerat heri & nudiustertius. 7

Motum est autem rursum bellum: & egressus Dauid, pugnauit aduersũ Philisthiim: percussitque eos plaga magna, & fugerunt à facie eius. 8

Et factus est spiritus Domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam: porrò Dauid psallebat manu sua. 9

Nisúsq; est Saul cõfigere Dauid lancea in pariete, & declinauit Dauid à facie Saul: lancea autem casso vulnere perlata est in parietẽ, & Dauid fugit, & saluatus est nocte illa. 10

Misit ergo Saul satellites suos in domum Dauid vt custodirẽt eum, & interficeretur mane. quod quum annuntiasset Dauid Michol vxor sua, dicens, Nisi saluaueris te noctehac, cras morieris: 11

Deposuit eum per fenestram: porrò ille abiit & aufugit, atque saluatus est. 12

C Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis. 13

Misit autem Saul apparitores qui raperẽt Dauid: & respõsum est quòd ægrotaret. 14

Rursúmque misit Saul nuntios vt viderent Dauid, dicens, Afferte eum ad me in lecto, vt occidatur. 15

Quúmque venissent nuntii, inuentum est simulachrũ super lectum, & pelles caprarum ad caput eius. 16

Dixitque Saul ad Michol, Quare sic illusisti mihi, & dimisisti inimicũ meum vt fugeret? Et respondit Michol ad Saul, Quia ipse loquutus est mihi, Dimitte me, alioquin interficiam te. 17

Dauid autem fugiens, saluatus est: & venit Samuel in Ramatha, & nuntiauit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: & abierunt ipse & Samuel, & morati sunt in Naioth. 18

Nuntiatum est autem Sauli à dicentibus, Ecce Dauid in Naioth in Ramátha. 19

D Misit ergo Saul lictores, vt raperẽt Dauid: qui quum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium, & Samuelem stantem super eos, factus est etiam Spiritus Domini super nuntios, & prophetare cœperũt etiã ipsi. 20

Quod quum nuntiatum esset Sauli, misit & alios nuntios: prophetauerunt autẽ & illi: & rursum misit Saul tertios nuntios: qui & ipsi prophetauerunt. 21

7 Proinde vocauit Iehonathán Dauidẽ, renuntiauítque ei Iehonathán ″omnia verba hæc: & adduxit Dauidem ad שSaאulem, ″qui fuit ante eum sicut heri *&* nudiustertius.

8 ″Motum est autẽ rursus bellum, & egressus est Dauid, & pugnauit aduersus Peliשthím: percussítque eos plaga magna, & fugerunt à facie eius. Dauid percutit Philisthæos.

9 ″Fuit autem spiritus Iehouæ malus super שSaאulem, erátque in domo sua sedens, habens lanceam suam in manu sua: Dauid autem ″psallebat manu. Saul nititur confodere Dauidẽ psallentem.

10 ″Conatúsque est שSaאúl percutere lancea Dauidẽ & parietem: & declinauit à facie שSaאulis, ″& percussit lancea parietem: proinde Dauid fugit, ″& euasit nocte illa.

11 Misit autem שSaאúl nuntios ad domum Dauidis, ″vt custodirẽt eum, & occiderent eum mane: & indicauit illud Dauidi Michál vxor eius, dicendo, Nisi serues animam tuam hac nocte, cras interficieris. Fugit Dauid. Michol prouidẽtia Dei seruat Dauidem, per fenestram illum dem[illegible]

12 ″Dimisit ergo Michál Dauidem per fenestram: qui abiens effugit, atque eripuit sese.

13 Tulítque Michál ″simulachrũ, ″& posuit ″super lectum, ″& puluinar *è pilis* caprarum posuit *sub* capite eius, & operuit veste.

14 Misit autem שSaאúl ″nuntios vt tollerent Dauidem: *illa* verò dixit, AEgrotat.

15 Remisit autẽ שSaאúl nuntios vt viderent Dauidem, dicendo, Afferte eum in lecto ad me, vt interficiam eum.

16 Quúmque venissent nuntii, ecce simulachrum *iacebat* super lectum, & puluinar ″è pilis caprarum *sub* capite eius.

17 Dixitque שSaאúl ad Michál, Vtquid sic decepisti me, & dimisisti inimicum meum, & euasit? Respondit Michál שSaאuli, Ipse dixit mihi, Dimitte me, ″vtquid interficiam te?

18 Dauid igitur fugiens euasit, & venit ad שSemuאelẽ in Ramáh, indicauítq; omnia ei quæ fecerat illi שSaאúl: & abiit ipse & שSemuאél, & morati sunt in Naióth. Dauid fugiẽs, venit ad Samuelẽ.

19 Renũtiatum est autem שSaאuli, hisce verbis, Ecce Dauid est ″in Naióth *quæ est* in Ramáh. Saul, & ministri eius persequentes Dauidẽ, prophetant cũ prophetis.

20 Misítque שSaאúl nuntios ad tollendum Dauidem, ″& viderũt cœtum Prophetarum ″prophetantium, & שSemuאelem stantem, ″constitutum super eos: ″& fuit super nuntios שSaאulis Spiritus Dei, ″& prophetabant etiam ipsi.

21 Renuntiauerunt autẽ hoc שSaאuli: qui misit nuntios alios, & prophetauerunt etiam ipsi: rursúsque & שSaאúl misit nuntios tertios, & prophetauerunt etiam ipsi.

7 Omnia verba hæc: כל־הדברים האלה nempe quæ suprà dicta sunt. Qui fuit ante eum, &c. ויהי לפניו וגו׳ Hebraismus, astitit, ac ministrauit illi vt antea facere solebat. 8 Motum est autem rursus bellum, ותוסף המלחמה Ad verbum, Additum est autem rursus bellum esse. 9 Fuit autem ותהי .i. Inuasit autem. Psallebat manu. מנגן מיד: .i. pulsabat citharam, vt leniret dolorẽ Saulis, & abigeret spiritum illum malum Dominus. 10 Conatúsque est ויבקש שאול .i. Nisus est affigere hasta Dauidem parieti, siue adigere hastam transfosso Dauide in parietem. Et percussit lancea pa. ויך את־החנית בקיר .i. adegit Saul hastam in parietem: hoc est, casso vulnere perlata est lancea in parietem. Et euasit וימלט & liberatus est. aufugit in domum suam scilicet. 11 Vt custodirent eum, לשמרו qui eum obseruarent. ne scilicet exiret domo noctu. 12 Dimisit ergo ותורד Ad verbum, Et descendere fecit. 13 Simulachrum, את־התרפים statuam vnam. vel, imaginem quandam. q.d. vnam ex imaginibus. Hæc vox hîc pro quauis effigie referente speciẽ hominis accipitur, siue sit lignea, siue argentea, siue lapidea. Alibi in malam partem accipitur. Super lectum, אל־המטה Hîc אל pro על positum. Et puluinar *è pilis* caprarũ ואת־כביר העזים Ad verbũ, ceruical caprarũ. i. ex pelle caprina adhuc pilosa. Chaldæus paraph. vtrẽ. quia puluinar refert vtrem. Id fecit Michal vt Dauid interim reciperet se in locũ tutum. 14 Nuntios vt tollerẽt מלאכים לקחת satellites[apparitores] vt apprehenderent. i. raperent ad sese. 17 Vtquid interficiam te? למה אמיתך: .i. quare committes vt interficiam te? q.d. interficiam te, si renueris. 19 In Naioth in Ramah. בניות ברמה .i. quæ est in agor vrbis Ramah. Naioth locũ esse sitũ in agro Ramah aiunt quidã Hebræorũ. Alii, locũ vicinũ Ramah. Significat autem locũ studiosorum. 20 Et viderunt וירא Ad verbum, & vidit. sub. maximus, vel præcipuus eorum, vel vnusquisque eorũ. i. Singuli eorum viderunt. Prophetantium, נבאים .i. laudantium Deum canticis & carminibus. Constitutũ super eos: נצב עליהם præfectum illis. i. docentem illos. vel, & Samuel erat stans *&* præfectus illis. i. stans docebat illos. Et fuit super nuntios ותהי על־מלאכי irruitque in nuntios. Et prophetabant ויתנבאו Chaldæus paraph. & laudabant. sub. Deum.

Abiens ergo & ipse in Ramáh, venit vsque ad cisternam magnam quæ est in שׂSéchu: & interrogans ait, Vbi *sunt* שׂSemuɴél & Dauid? Et dixit *quidam*, Ecce est in Naióth *quæ est* in Ramáh.

Et abiit illuc in Naióth in Ramáh: & fuit super eum etiam Spiritus Dei, 'atque inter eundum prophetabat vsquequo veniret in Naióth in *quæ est* Ramáh.

Et exuit etiam ipse 'vestes suas, ac prophetauit etiã ipse 'coram שׂSemuɴele, 'cecidítque nudus tota die illa & nocte: Idcirco 'dicũt, Num etiam שׂ Saɴúl inter Prophetas?

Prouerbium.

Cap. XX.

Dauid conqueritur apud Ionathan.

FVgiens autẽ Dauid de Naióth *quæ est* in Ramáh, venit, & dixit corã Iehonathán, Quid feci? quæ *est* iniquitas mea, & quod peccatum meum 'coram patre tuo, quòd 'quærit animam meam?

Qui dixit ei, 'Absit, non morieris: ecce 'nõ facit pater meus rem grandem vel rem paruam quin 'reuelet aurem meam: quare ergo celaret me pater meus rem hanc? non hoc faciet.

Rursum init fœdus Ionathas cum Dauide.

'Et iurauit adhuc Dauid, ac dixit, 'Certò nouit pater tuus quòd inueni gratiam in oculis tuis, & dicet, 'Ne cognoscat hoc Iehonathán: ne fortè dolore afficiatur. 'verũ viuit Iehouáh, & viuit anima tua quòd 'quasi passus *unus est* inter me & mortem.

Respondit Iehonathán Dauidi, 'Quid dicit anima tua, & faciam tibi?

Fallit Dauid Saulem.

Dixit autem Dauid ad Iehonathán, Ecce 'Calendæ sunt cras, '& sedendo sedere soleo apud Regem ad vescendum, dimittas ergo me, & abscondam me in agro vsque ad vesperam '*diei* tertiæ.

'Si recordando recordatus fuerit mei pater tuus, dices, 'Postulando postulauit à me Dauid 'vt curreret in Beth-léhem vrbem suam: quòd sacrificium 'annuum sit ibi toti familiæ.

Si sic dixerit, Bene, 'pax *est* seruo tuo: si autẽ 'indignetur, scito quòd 'completa sit malitia eius.

'Facias ergo misericordiam cum seruo tuo, quia 'in fœdus Iehouæ adduxisti seruum tuum tecum: '& si est in me iniquitas, interfice me tu: & vsque ad patrem tuum quare adduceres me?

Signo triũ sagittarum, promittit Ionathas Dauidi se indicaturũ voluntatẽ patris

Dixit verò Iehonathán, 'Absit tibi, quòd 'si certò sciuero completam esse malitiam 'cũ patre meo, vt veniat cõtra te, non illud annuntiem tibi.

22 Abiit etiam ipse in Ramátha, & venit vsque ad cisternam magnam quæ est in Socho, & interrogauit, & dixit, In quo loco sunt Samuel & Dauid? Dictúmque est ei, ecce in Naioth sunt in Ramatha.
23 Et abiit in Naioth in Ramátha, & factus est etiam super eum Spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat vsquedũ veniret in Naióth in Ramátha.
24 Et expoliauit etiã ipse se vestimẽtis suis, & prophetauit cum cæteris corã Samuele: & cecidit nudus tota die illa & nocte. Vnde & exiuit prouerbiũ, Nũ & Saul inter pphetas? Cap. XX.
1 FVgit autem Dauid de Naioth quæ est in Ramátha, veniénsq; loquutus est corã Ionatha, Quid fecit quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam?
2 Qui dixit ei, Absit, nõ morieris: neque enim faciet pater meus quicquã grande vel paruũ, nisi prius indicauerit mihi: hunc ergo celauit me pater meus sermonẽ tantummodo? nequaquam erit istud.
3 Et iurauit rursũ Dauidi: & ille ait, Scit profectò pater tuus quia inueni gratiã in oculis tuis, & dicet, Nesciat hoc Ionathas, ne fortè tristetur. quinimò viuit Dominus, & viuit anima tua, quia vno tantùm (vt ita dicam) gradu, ego mórsque diuidimur.
4 Et ait Ionathas ad Dauid, Quodcunque dixerit mihi anima tua, faciam tibi.
5 Dixit autẽ Dauid ad Ionathan, Ecce Calẽdæ sũt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta Regem ad vescendũ: dimitte ergo me vt abscõdar in agro vsque ad vesperã diei tertiæ.
6 Si requisierit me pater tuus, respõdebis ei, Rogauit me Dauid vt iret celeriter in Beth-léhem ciuitatẽ suã: quia victimæ solennes ibi sunt vniuersis contribulibus suis. B
7 Si dixerit, Bene, pax erit seruo tuo: si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius.
8 Fac ergo misericordiã in seruũ tuũ, quia fœdus Dñi me famulũ tuum tecũ inire fecisti: si autẽ est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.
9 Et ait Ionathas, Absit hoc à te: neque enim fieri potest vt si certè cognouero completam esse patris mei malitiã contra te, nõ annũtiem tibi.

Sup. 10.c.11.

23 Atq; inter eundũ proph. וילךְ הלוךְ ויתנבא Ad verbũ, & iuit eũdo, & prophetauit. 24 Vestes suas, בגדיו Quidã Hebræorũ intelligunt hoc de ornatu Regio. Alii aiũt abiecisse omnia vestimenta, & rectè. Spiritus enim Dei adimit omnẽ pudorem iis quos possidet, vt liberè & sine alicuius metu laudes Dei prædicẽt. Corã שׂSemuɴele, לפני שמואל Samuel tamen nõ inuisit, neque adiit illũ, neque etiam dignatus est eum alloqui, iuxta id quod prius dixerat, se non vltrà visurum illum ante mortẽ suam. Cecidítque ויפל & corruit. sub. in terram: vt & alii qui correpti erant ac possessi Spiritu illo Diuino. nõ enim fungebantur sensus exteriores officiis suis. Dicunt. יאמרו Fut. Heb. pro præs. Hoc prouerbium pertinet ad summã laudem potentiæ Dei, quũ volumus ostẽdere ipsum multa facere præter hominũ opinionem. De re quæ prima fronte videbatur absurda, dicebatur hoc prouerbiũ. Sensus est, Nónne Saul prophetauit, & Spiritu Dei raptus est, quum Prophetas vellet perdere? q.d. prophetauit. Vel, Num Saul Propheta erat quum coram Samuele in Ramah prophetauit?

IN CAPVT XX.

1 Coram patre tuo, לפני אביךְ cõtra patrem tuũ. i. quid peccaui in patrem tuũ? Quærit animã m. מבקש את־נפשי. i. vult me interficere.
2 Absit, חלילה sub. hoc à te. q.d. pater meus nõ decreuit te interficere. Tribuebat enim omnia quæ fecerat Saul Dauidi, spiritui maligno. Non facit, &c. לא־יעשה Fut. Heb. pro præs. Non solet facere quicquã, siue paruum sit, siue magnũ, quod nõ prius indicet mihi. Reuelet aurẽ meam: יגלה את־אזני Vide Ruth 4.a.4. 3 Et iurauit adhuc וישבע עוד וגו׳ . i. eadem autem adhibito iuramento confirmauit. Certò nouit ידוע ידע Ad verbũ, sciendo sciuit. Hebraismus, Certò nouit pater tuus me tibi charũ esse. Ne cognoscat אל־ידע Ne resciscat. Verùm ואולם & sané. Quasi passus, כפשע quasi gressus. vno tantùm passũ ego mórsque diuidimur. hoc est, paruo interuallo seiungitur à me mors: parũ abest quin interficiar. 4 Quid dicit מה־תאמר Fut. Heb. pro præs. i. Quid cupis me facere tua causa, & faciã tibi? 5 Calendæ חודש neomeniæ. Sic vocatur primus dies mẽsis. Et sedendo sedere so. ואנכי ישוב אשב Ad verbum, & ego sedẽdo sedebo. pro, quando ego ex more soleo discumbere ad vescendũ cum Rege. *Diei* tertiæ, השלישית: quæ scilicet est secunda à Calendis.
6 Si recordãdo record. f. mei. אם־פקוד יפקדני. i. si requirat vbi sim. Quidã vertunt, Si accuratè de me perquisierit. Postulãdo post. à me נשאל נשאל Hebraismus, obnixè rogauit me. Vt curreret לרוץ vt citò iret. vel, vt ei liceret festinatò ire, &c. Annuũ הימים anniuersarium. Ad verbũ, dierũ. quod singulis annis fieri solet, vt suprà cap. 1.d.21. Pax *est* seruo tuo: שלום לעבדךְ sub. erit. i. saluus ero. Indignetur, חרוה יחרה לו irascatur. Ad verbum, irascendo ira fuerit ei. Completa sit malitia e. כלתה הרעה consummata est malitia apud ipsum. i. ad finẽ vsque perducta est. hoc est, scito illũ omnino decreuisse me perdere. 8 Facias ergo misericordiã, &c. ועשית חסד על־עבדךְ i. miserearis serui tui. In fœdus Ieh. בברית יהוה Hebraismus, mecũ qui sum seruus tuus, percussisti fœdus coram Iehoua. Et si est in me iniq. ואם־יש־בי־עון. i. si agnoueris in me iniquitatem vllam, ne adducas me ad patrem tuum, sed tu occide me.
9 Absit tibi, חלילה לךְ Absit à te. sub. vt suspiceris illud de me: Certò sciuero ידע ארע Ad verbum, cognoscendo cognouero. Cum patre meo, מעם אבי patris mei. i. patrem meum decreuisse te perdere.

Responditque Dauid ad Ionathan, Quis renuntiabit mihi, siquid fortè responderit tibi pater tuus durè?

Et ait Ionathas ad Dauid, Veni, & egrediamur in agrum. Cúmque exissent ambo in agrum,

C Ait Ionathas ad Dauid, Domine Deus Israel, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perēdie, & aliquid boni fuerit super Dauid, & non statim misero ad te, & notum tibi fecero:

Hæc faciat Dominus Ionathæ, & hæc addat: si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam, & dimittam te, vt vadas in pace, & sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo.

Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini: si verò mortuus fuero,

Non auferes misericordiam tuam à domo mea vsque in sempiternum, quando eraidcauerit Dominus inimicos Dauid, vnumquenque de terra: auferat Ionathā de domo sua, & requirat Domin⁹ de manu inimicorū Dauid.

Pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid: & requisiuit Dominus de manu inimicorum Dauid.

D Et addidit Ionathas deierare Dauid, eo quòd diligeret illū: sicut enim animam suam, ita diligebat eum.

Dixitque ad eum Ionathas, Cras Calendæ sunt, & requireris: requiretur enim sessio tua,

Vsque perendie. descendes ergo festinus, & venies in locum vbi celandus es in die quando operari licet, & sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel.

Et ego tres sagittas mittā iuxta eū, & iaciā quasi exercēs me ad signum.

Mittam quoque & puerum, dicēs ei, Vade, & affer mihi sagittas. Si dixero, puero Ecce sagittæ intra te sūt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit Domin⁹.

10 Dauid prӕterea ait ad Ionathán, "Quis renuntiabit mihi *bonum*,
"aut quid responderit tibi pater tuus duri?
11 Respōdit Ionathán Dauidi, "Age egrediamur in agrum. Et egres
si sunt ambo in agrum.
12 Tum dixit Ionathán Dauidi, "Iehouáh Deus Iשׂraél, si inuesti-
gauero patrem meum "hoc ferè tempore cras *aut* perendie, "*&* ecce *si*
bonum *fuerit* super Dauidem, & non tunc misero ad te, reuelaue-
róque aurem tuam:
13 Sic faciat Iehouáh Iehonathan, & sic addat: "quòd *si* placuerit pa-
tri meo *adducere* malum super te, etiam reuelabo aurem tuam, "ac
dimittā te, "ibísque in pace, "& sit Iehouáh tecū, quemadmodum
fuit cum patre meo.
14 "Et non *peto à te*, si *fuero* adhuc viuens: non enim *uereor quin* facturus
sis mecum "misericordiam Iehouæ, & non moriar.
15 "Sed *peto* non rescindas misericordiam tuam à domo mea vsque
in seculum, ne tum *quidem* "quum succîdet Iehouáh inimicos Da-
uidis "vnumquenque è superficie terræ.
16 "Pepigit itaq; fœdus Iehonathán cum domo Dauidis, *dicens*, "Re-
quirat Iehouáh de manu inimicorum Dauidis.
17 "Et addidit Iehonathán iurare ipsi Dauidi, propterea quòd dili-
geret ipsum: nam *iuxta* amorem animæ suæ amabat eum.
18 Dixit autem ei Iehonathán, Cras sunt Calendæ: "itaque memo
raberis: "vacabit enim sessio tua.
19 "Tribus igitur diebus delitesces, *&* descēdes valde, veniésq; ad lo
cū in quo "delitueras "die operis, & manebis apud lapidē "viatoriū.
20 Ego autem tres sagittas " ad latus eius iaciam, " mittendo *illas* ad
scopum.
2 "Postea autem mittam puerum, *dicens ei*, "Vade, inueni sagittas. Si
dicendo dixero puero, Ecce sagittæ à te "& citrà: "cape eum, & ve-
ni, quia "pax tibi, nec est quicquam *mali*, viuit Iehouáh.

10 Quis renūtiabit mihi מי יגיד לי Cōcisa oratio, propterea subaudiēdū aliquid, cuiusmodi, si bono animo fuerit pater tuus in me, quis, &c. Vel (quod subaudit doctus inter Hebræos) si benignè respōderit tibi. Aut quid respond. &c. או מה יענך אביך קשה: aut siquid respōderit tibi pater tuus durè. aut, asperè. Ad verbum, durū sub. verbū. Alii, aut quale [quid] sit verbū durū quod responderit tibi pater tuus. i. vtrū velit me omnino perdere, an tantummodo expellere domo sua. 11 Age egrediamur, &c. לכה ונצא השדה Ad verbum, Veni & egrediamur, &c. Hoc dicit vt familiarius colloquatur. 12 Iehouáh Deus Iשׂr. &c. יהוה אלהי ישראל וגו' Sequēti versui iungitur iste versus, Iehouáh Deus Israel, si inuestigauero, &c. & non misero, &c. Iehouáh, inquam, Sic faciat. Alii non iungunt sequēti, sed scribūt concisam esse orationem, propterea subaudiendū Viuit: aut ex principio sequentis versus, Sic faciat, &c. ac vertūt totū versum hoc pacto, Iehouáh Deus Israel viuit, quòd percontabor [inuestigabo] patrē meum. i. animum ac sententiam patris mei hoc ferè tēpore cras *aut* perendie: & si bonū sit super Dauidem, nónne tunc mittam ad te, & reuelabo aurē tuam? Vero propior videtur esse nostri interpretis versio, tametsi vtriusque sit idem sensus.
Hoc ferè temp. cras *aut* per. כעת מחר השלשית Ad verbū, iuxta tempus cras tertiæ. i. hac ipsa hora cras aut perendie. Chaldæus paraph. iuxta tēpus hoc cras vel diei tertiæ. *Et ecce si* bonū *fuerit* su. D. והנה טוב אל דוד. i. si bona sit responsio, si bene loquatur de te. Reuelaueróq;, &c. וגליתי את אזנך: De hac loquutione dictū est Ruth 4. a. 4 13 Quòd *si* plac. &c. כי ייטב אל אבי וגו' Ad verbū, quòd *si* bonum fuerit patri meo malū super te, & aperiā, &c. i. quòd si velit inducere malū super te, hoc est te perdere, indicabo quoque tibi. Ac dimittā te, ושלחתיך iubebo te abire. Ibísque in pace, והלכת לשלום. i. discedes incolumis & saluus. Et sit Iehouáh, &. ויהי יהוה עמך q. d. & sis fœlix in præliis tuis quū eris Rex. 14 Et nō, &c. ולא אם עודני חי Doctū inter Hebræos sequutus est noster interpres in vertēdo isto versu. Ad verbū, Et non si adhuc ego viuens, & nō facies mecū misericordiā Iehouæ, & non moriar. Quidā hæc sic cōuertunt, Nec *timeo* quam diu viuo, ne non facias mecum misericordiā Iehouæ nec quum mortuus fuero. Alii liberius sic, Si *id* non *præstitero*, nec mihi viuo, nec mortuo beneficiū Domini præstiteris. Misericordiā Iehouæ, חסד יהוה Hoc dicit propter fœdus quod ambo pepigerāt, de quo paulo antè dicebat, versu 8, Facias ergo misericordiam cū seruo tuo, quia in fœdus Iehouæ adduxisti seruū tuum. 15 Sed *pero ut* non rescindas ולא־תכרית Sed nec succides. Quū succîdet Ieh. בהכרית יהוה quum exterminabit Iehoua. Vnumquenque è superficie t. איש מעל פני הארמה: .i. etiam vsque ad vnū de terra. 16 Pepigit itaque fœdus Ionathán ויכרות יהונתן. i. pollicitus est se seruaturū quandiu viueret, totā familiam Dauidis. Requirat ובקש Ad verbū, Et requirat. sub. si non præstitero quod polliceor. 17 Et addidit, &c. ויוסף יהונתן להשביע את־דוד Quidam vertunt, Et addidit Iehonathan vt adiuraret ipsum Dauidem. i. rursum adegit ad iusiurandum, &c. 18 Itaque memoraberis: ונפקרת. i. memor erit tui pater meus. hoc est, requireris à patre meo. Vacabit enim sessio tua. כי יפקר מושבך: Chaldæus paraph. erit vacuus locus tui discubitus. i. inanis enim & vacuus erit locus in quo sedere soles 19 Tribus igitur diebus, &c. ושלשת תרד מאר Ad verbum, Et tertiabis, & descendes valde. Hebraismus, per tres dies delitesces, & abdes te in loco humili atque demisso valde. Delitueras נסתרת Ad verbum, delitesces. abscondes te. Die operis, ביום המעשה. i. die negotii, quando negotium tuum egi apud patrem, & ille mihi pollicitus est iureiurando adhibito, quòd non interficeret te. Viatorium. האזל: viæ. i. indicem viæ, siue itineris. Solent (inquit doctus inter Hebræos) qui iter faciunt, coaceruare lapides iuxta iter ad indicandum ipsum iter. Quidam volunt esse nomen loci, propterea non conuertunt vocem Hebræam אEzel. 20 Ad latus eius צדה nempe lapidis viatorii. ה hoc loco non habet punctum in ventre, quod signum est pronominis fœminini, tametsi id significet. Mittendo לשלח לי Ad verbum, mittendo mihi. Redundat pronomen. Interpres noster pro hoc supposuit *illas*, vt exprimeret sagittas de quibus dictum fuerat inter ipsos. Mittendo, siue sagittando illas, nempe ad lapidem illum tanquam ad scopum. 21 Postea autē והנה Ad verbum, Et ecce. Vade, inueni לך מצא. i. age quære. Et citrà: והנה Ad verbum, & huc. sub. veniendo. Cape eum, קחנו Assume illum. nempe puerum. Pax tibi שלום לך. i. saluus es.

Si verò sic dixero puero, Ecce sagittæ *sunt* à te & vltrà: vade, quia 22
'dimisit te Iehouáh.
'Verbi autem quod loquuti sumus ego & tu, ecce Iehouáh *testis* 23
inter me & te vsque in seculum.
Abscondit ergo se Dauid in agro. fuerunt itaque Calendæ, '& 24
accubuit mensæ Rex ad vescendum:
Sedítque Rex 'in sede sua 'sicut semel & iterum, in sede *inquam iuxta* 25
parietem: assurrexítque Iehonathán, sedítque Abnér ad latus
שSaאulis: 'vacabat verò locus Dauidis.
Nõ est tamẽ loquutus שSaאúl quicquã die illa: 'dicebat enim, 26
'Accidens est præterquã quòd est mundus, '*vel* quia nõ est mũdus.
Fuit præterea postridie Calendarũ, 'secundo, vacauit locus Da- 27
uidis: & dixit אSaאúl ad Iehonathán filium suum, Quare nõ venit
filius Iשai 'neque heri, neque hodie ad vescendum?
Respondit Iehonathán שSaאuli, 'Obnixè postulauit Dauid à 28
me *ut iret* vsque Beth-léhem:
Dicens, 'Dimitte me obsecro, quia 'victima est familiæ nobis 29
in vrbe, & ipse 'præcepit mihi frater meus: nunc ergo si inueni gra
tiam in oculis tuis, 'conferam me illuc, vt videam fratres meos.
idcirco non venit ad mensam Regis.
'Et iratus est furor שSaאulis in Iehonathán, ac dixit ei, Fili *matris* 30
'peruersæ rebellione, nónne 'scio quòd elegeris filiũ Iשai in con-
fusionem tuam, & in confusionem 'ignominiæ matris tuæ?
Omnibus enim diebus quibus filius Iשai vixerit super terrã, 31
non stabilieris tu, neque regnum tuum. nunc ergo mitte, '& tol-
le eum ad me, quia 'filius mortis est.
Respondit autẽ Iehonathán שSaאuli patri suo, & dixit ei, Qua- 32
re morietur? quid fecit?
Et cõtorsit lanceã contra eũ, vt percuteret eum: tũ animaduer- 33
tit Iehonathán quòd decretũ esset à patre suo interficere Dauidẽ.
Surrexit itaque Iehonathán à mẽsa 'in ira furoris, neque come- 34
dit altera die Calendarum panem: dolore enim affectus erat pro-
pter Dauidem, & quòd ignominia affecisset eum pater suus.
Proinde mane egressus est Iehonathán in agrum ad tẽpus con- 35
stitutum Dauidi, & puer paruus cum eo.
Dixítque ad puerum suum, Curre, 'inueni nunc sagittas quas 36
ego 'iacio. Puer cucurrit, & ille iaculatus est 'vltra illum.
Quum autem venisset puer vsque ad locũ sagittæ quam iacu- 37.
latus fuerat Iehonathán, clamauit Iehonathán post puerum, &
dixit, Nónne sagitta à te & 'vltrà est?
Rursum clamauit Iehonathán post puerum, Accelera, festina, 38
ne steteris. Colligens itaque puer Iehonathán sagittas, venit ad

Absconsus Dauid, requiritur à Saule.

Ionathan excusantem Dauidẽ vult Saul occidere.

Ionathas tribus missis sagittis liberat Dauidẽ à morte.

22 Si autẽ sic loquutus fuero puero, Ecce sagittæ vltra te sunt, vade in pace, quia dimisit te Dominus.
23 De verbo autem quod loquuti sumus ego & tu, sit Dominus inter me & te, vsque in sempiternum.
24 Absconditus est ergo Dauid in agro. & venerũt Calendæ, & sedit Rex ad comedendum panem. E
25 Quũmq; sedisset Rex super cathedram suam (secundum consuetudinẽ) quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul: vacuúsque apparuit locus Dauid.
26 Et nõ est loquutus Saul quicquam in die illa: cogitabat enim quòd fortè euenisset ei vt non esset mundus, nec purificatus.
27 Quúmque illuxisset dies secũda post Calendas, rursus apparuit vacuus locus Dauid: dixitque Saul ad Ionathã filium suum, Cur non venit filius Isai nec heri, nec hodie ad vescendum?
28 Respõditque Ionathas Sauli, Rogauit me obnixè, vt iret in Beth-léhẽ,
29 Et ait, Dimitte me, quoniam sacrificium solẽne est in ciuitate, vnus de fratribus meis accersiuit me: nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadã citò, & videbo fratres meos. ob hanc causã nõ venit ad mensã Regis.
30 Iratus autem Saul aduersum Ionathan, dixit ei, Fili mulieris virũ vltro rapiẽtis, nũquid ignoro quia diligis filiũ Isai in confusionem tuam, & in cõfusionẽ ignominiosæ matris tuæ? F
31 Omnibus enim diebus quib9 filius Isai vixerit super terrã, non stabilieris tu, neque regnũ tuum. itaque iam nunc mitte, & adduc eũ ad me: quia filius mortis est.
32 Respõdens autem Ionathas Sauli patri suo, ait, Quare morietur? quid fecit?
33 Et arripuit Saul lanceã vt percuteret eum: & intellexit Ionathas quòd definitum esset à patre suo vt interficeret Dauid.
34 Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non comedit in die Calendarũ secunda panem: contristatus est enim super Dauid, eo quòd confudisset eum pater suus.
35 Quúmque illuxisset mane, venit Ionathas in agrũ iuxta placitũ Dauid, & puer paruulus cum eo. G
36 Et ait ad puerũ suum, Vade, & affer mihi sagittas quas ego iacio. Quúmque puer cucurrisset, iecit aliã sagittam trans puerum.
37. Venit itaque puer ad locum iaculi quod miserat Ionathas: & clamauit Ionathas post tergum pueri, & ait, Ecce ibi est sagitta porrò vltra te.
38 Clamauitque iterũ Ionathas post tergum pueri, dicens, Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer

22 Dimisit te שלחך id est iubet te discedere. Quidam vertunt, amandauit te. 23 Verbi autem quod loquuti sumus ego & tu, והדבר אשר דברנו אני ואתה Eius autẽ rei de qua sermonẽ fecimus inter nos. 24 Et accubuit mensæ Rex וישב המלך על הלחם Ad verbum, & sedit Rex ad panem. 25 In sede sua על מושבו Chaldæus paraph. super lectũ suũ. Consuetudo enim fuit (inquit doctus inter Hebræos) comedere in lectis. cubabant enim antiqui vescentes. Sicut semel & iterum, כפעם בפעם secundum vicem in vice. i. sicut solitus erat. vel, de more. Vacabat verò l. ויפקד מקום & mansit vacuus [vel, inanis] locus. Eadem dictio quæ suprà versu 18.
26 Dicebat enim, כי אמר sub. apud se. i. cogitabat. Accidens est, &c. מקרה הוא בלתי טהור הוא i. Accidit Dauidem non venisse propter occupationem. est quidem purus, sed accidit eum esse occupatum ac impeditum negotiis. *Vel* quia non est mundus. כי לא טהור: *aut* cogitabat eũ impurũ esse. q. d. aut certè impurus est, pollutione scilicet nocturna. 27 Secũdo, השני sub. die, sequẽte Calendas scilicet. idem bis dicit. Neq; heri, &c. גם תמול גם היום אל הלחם: Ad verbũ, etiã heri, etiã hodie ad panem: i. ad mensam Regis, vt paulo pòst dicit versu 29.
28 Obnixè postulauit נשאל נשאל Ad verbum, postulando postulauit. 29 Dimitte me שלחני Sine me abire. Victima est famil. no. זבח משפחה לנו .i. habemus solenne sacrificium. Præcepit mihi צוהלי sub. vt adessem, cui obedire me oportet. Conferã me אמלטה Ad verbum, elabar. 30 Et iratus est furor ויחר אף Hebraismus, Et indignatus est vehementer. Peruersæ rebellione, נעות המרדות. peruersæ & rebellis. q. d. tu imitaris mores matris tuæ quæ non parebat mihi. Scio ידעתי .i. perspectum habeo. Ignominiæ ערות pudoris. nam dicent eam commisisse adulterium. q d. non videris filius meus, sed potius adulteræ, quòd non pareas mihi.
31 Et tolle eum וקח אתו .i. captũ adducas ad me. Filius mortis בן מות Hebraismus, dignus est qui moriatur. 34 In ira furoris, בחרי אף Hebraismus, vehemẽter iratus. 36 Inueni מצא .i. quære, & inuẽtas affer sagittas. Iacio. מורה Præs. Heb. pro fut. iaculaturus sum. vel, emissurus Vltra illum. להעברו: sub. scopum. vel puerum. Vtrunque potest referre.

dominum suum.
39 Puer autem nesciebat quicquam, duntaxat Iehonathán & Da-
uid sciebant rem.
40 Tradidit igitur Iehonathán ′arma sua puero ′suo: dixítq; ei, Va-
de, defer in ciuitatem.
41 Quum autem abiisset puer, surrexit Dauid ′de latere Australi, &
procidens in faciem suam in terram, ′incuruauit se tribus vicibus:
& osculātes sese mutuò, ′fleuerūt alter cū altero, ′sed Dauid abūdé.
42 Dixit ergo Iehonathán ad Dauidem, ′Vade in pace: *& esto memor*
eiusce rei ′quā iurauimus ambo nos ipsi per nomen Iehouæ hisce ver
bis, Iehouáh ′sit inter me & te, & inter semen meum & semē tuum
′vsque in seculum.
43 Surrexit igitur *Dauid*, & abiit: Iehonathán verò regressus est in
vrbem. Cap. XXI.
1 PEruenit autem Dauid in Nób ad Ahimélech sacerdotem: &
tremens Ahimélech, venit in occursum Dauidi, dixítque ei,
Quare venis solus, & nemo est tecum?
2 Respondit Dauid ipsi Ahimélech sacerdoti, Rex præcepit mi
hi quiddam, dixítque mihi, Nemo sciat quicquam, ′rem propter
quam mitto te, & quam præcepi tibi: ′pueris autem condixi lo-
cum talem *&* talem.
3 Nunc igitur ′quid est sub manu tua? quinque panes da in manū
mea, aut quod inuenitur.
4 Respondit sacerdos Dauidi, & dixit, ′Nō est panis profanus sub
manu mea, sed panis sanctus: ′si *modò* pueri seruauerint se, maximè
à muliere.
5 Respōdit Dauid sacerdoti, & dixit, Certè mulier ′prohibita fuit
à nobis sicut heri *&* nudiustertius quum egressus sum, *sed* ′& fue-
runt vasa puerorū sanctitas: ′& ipse *panis est* more profani: ′quanto
magis hodie sanctificabitur in vase?
6 Dedit ergo ei sacerdos *panem* sanctitatis: non enim erant ibi pa-
nes, nisi ′panes facierum, qui remoti erant à facie Iehouæ, vt po-
nerentur panes calidi die qua sublati erant *illi*.
7 Ibi autem erat quidā de seruis Saülis ′eo die, ′qui demora-

Ionathæ sagittas, & attulit ad dominum suum.
39 Et quid ageretur, penitus ignorabat: tantummodo enim Ionathas & Dauid rem nouerant.
40 Dedit ergo Ionathas arma sua puero, & dixit ei, Vade, & defer in ciuitatem.
41 Quūmq; abiisset puer, surrexit Dauid de loco qui vergebat ad Austrum, & cadens pronus in terram, adorauit tertiò: & osculātes se alterutrū, fleuerunt pariter, Dauid autem amplius.
42 Dixit ergo Ionathas ad Dauid, Vade in pace: quæcūque iurauimus ambo in nomine Domini, dicentes, Dominus sit inter me & te, & inter semē tuum & semen meum vsque in sempiternum.
43 Et surrexit Dauid, & abiit: sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.

Cap. XXI.
1 VEnit autem Dauid in Nobe ad Achimélech sacerdotem: & obstupuit Achimélech, eo quòd venisset Dauid: & dixit ei, Quare tu solus, & nullus est tecum?
2 Et ait Dauid ad Achimélech sacerdotem, Rex præcepit mihi sermonem, & dixit, Nemo sciat rem propter quā missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim: nam & pueris condixi in illum & illum locum.
3 Nunc ergo si quid habes ad manū, vel quinque panes da mihi, aut quicquid inueneris.
4 Et respondens sacerdos ad Dauid, ait illi, Non habeo laicos panes ad manum, sed tantùm panem sanctū: si mūdi sunt pueri, maximè à mulierib⁹.
B 5 Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei, Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiustertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta: porrò via hæc, polluta est, sed ipsa hodie sanctificabitur in vasis.
Matth. 12.a.3
6 Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem: neque enim erat ibi panis, nisi tantùm panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi.
7 Erat autem ibi vir quidā de seruis Saul, in die illa intus in tabernaculo

Post oscula datá Ionathæ aufugit Dauid.

Dauid fugiens, venit in Nobe ad Achimélech.

Laicus panis: Panis sanctus, siue propositionis.

Dauid comedit panes propositionis. ex. citatur locus iste à Christo Matth. 12.a.3

40 Arma sua את־כליו .i. pharetram & arcum. Suo, אשר לו Ad verbum, qui *erat* ei. 41 De latere Aust. מאצל הנגב sub. lapidis viatorii. Ionathan miserat sagittas ad latus Septentrionale, ne puer incurreret in Dauidem. Incuruauit se. וישתחו id est, salutauit eum demisso in terrā capite. Fleuerunt alter cum al. ויבכו איש את־רעהו defleuerunt alter alterū. Sed Dauid abundé עד דוד הגדיל: Ad verbum, ita vt [adeò quòd] Dauid magnificauit. i. sed Dauid abundantius fleuit. 42 Vade in pace: לך לשלום q.d. abi saluus & incolumis. Quam iurauimus אשר נשבענו Eclipsis quæ mirè conuenit dolentibus. propterea subaudiuit nonnulla noster interpres. Sit יהיה sub. testis. Vsque in seculum. עד־עולם: .i. in longum tempus.

IN CAPVT XXI.

2 Rem propter quā, &c. את־הדבר אשר־אנוכי שולחך Declarat illud Quicquam præcedens. Pueris autem cōdixi locū, &c. ואת הנערים יודעתי אל־מקום פלוני אלמוני Ad verbū, pueros autē scire feci locum talē *&* talem. i. quendam & certum, in quo scilicet eos reperiā. Vel, locū [.i. domū, aut vrbem] talis *&* talis. sub. hominis, siue cuiusdam hominis certi. Vide Ruth 4.a.1. 3 Quid est sub manu tua? מה־יש תחת־ידך i. quid habes ad manum, & in promptu? Quidam legunt, Nunc ergo *si* sub manu tua *sunt* quinque panes. i. si habes quinque panes.

4 Nō est panis profanus, &c. אין־לחם חול אל־תחת ידי Nō habeo panem profanū, sed sacrū. Dicunt enim cōfestim obtulisse illi panes propositionis, quòd sciret eū magna fame pressum. Si *modò*, &c. אם־נשמרו si *tamen* cauerint sibi [continuerint se] ministri *tui* tantùm à muliere, i. à pollutione quæ cōtrahitur cum muliere. hoc est, si nō *fuerint* polluti. Dicunt hoc dixisse honoris causa de Dauide, q.d. Quē dabo tibi, siue de quo edere poteris, si continueris te à commercio muliebri. 5 Prohibita fuit à nobis עצורה לנו .i. remota fuit, procul fuit à nobis ne esset nobiscum. q.d. quod ad mulieres attinet, abstinuimus ab illis iam tres dies sunt & vltrà. Et fuerunt vasa puerorum sanct. ויהיו כלי־הנערים קודש .i. vestes puerorum sanctificatæ & purificatæ fuerunt. i. sanctificauimus nos more eorum qui volunt se itineri committere. Et ipse, &c. והוא דרך חול וגו׳ Possunt exponi bifariā hæc verba, vel vt vertit noster interpres, Tametsi nō sit præuaricatio in comedēdis panibus propositionis, vbi amoti sūt à cōspectu Domini. q.d. nō est quod excuses te nō posse dare nobis panes propositionis, quibus vesci solis sacerdotibus liceat: nā amoti à cōspectu Domini, tanquā profani habētur, & omnibus vesci licet, maximè quū quis fame premitur. Vel vt alii, qui tanquā הוא esset fœmininum, volūt illud referre דרך *derech*, quod est fœmininum, & vertūt, quum tamen via sit profana. i. quū hanc peregrinationē negotii profani causa instituerimus, tamen sanctificauimus nos. Quanto magis hodie, &c. ואף כי היום יקדש בכלי: .i. quanto magis seruabitur in puritate ac sanctimonia sua panis ille in vase ipso in quo reponetur? q.d. maiore diligentia seruabimus in puritate sua vasa nostra. Alii, quāto magis sanctificabitur *uia nostra* in vasis ipsis? Quidā totū versum sic cōuertunt, Verè mulier prohibita est à me, *ut non esset mecum* sicut heri *&* nudiustertius quū egressus sum, & fuerunt vasa pueri sancta: sed & *panis amotus à mensa Domini est* more *panis* profani *quo uesci licitum est*: & etiā quanuis hodie sanctificatus esset in vase *quod est super mensam, uesci tamen licitum esset, quum alium non habeas, & ego sim in necessitate cōstitutus.*
6 Panes facierum, לחם הפנים i. propositionis. Vide Exod. 25.c.30. 7 Eo die, ביום ההוא quo scilicet hæc gesta fuerunt.
7 Qui demorabatur coram Ieh. נעצר לפני יהוה qui continebat sese coram Iehoua. vt scilicet adoraret ad tabernaculum fœderis.

Doeg.

batur coram Iehoua, cuius nomen erat Doég 'אEdomæus'poten
tiſſimus paſtorum qui erant ipſi שSaאuli.

Arma requirit Dauid qui ſub protectione Dei erat.

Dixítque Dauid ad Anhimélech, Sed éſtne hîc'ſub manu tua 8
lancea, vel gladius? quia'neque gladium meum, neque arma mea
tuli in manum meam, quòd'verbum Regis vrgeret.
Dixit autem ſacerdos, Gladius *quidem* Goliáth Peliשthæi quem 9
percuſſiſti in valle אElá 'ecce eſt inuolutus 'panno 'poſt אephód:
ſi iſtum 'vis tollere tibi, toll: equia non eſt alius præter ipſum hîc.
Tum dixit Dauid,'Non eſt ſimilis huic, da illum mihi.

Dauid apud regem Achis inſaniam ſimulat.

'Surrexit ergo Dauid, & fugit die illa à facie שSaאulis: venítque 10
ad Achis regem Gáth.
Dixerúntque ſerui Achis ad eum, Nónne iſte eſt Dauid 'Rex 11
terræ? nónne huic cantabant per choros, dicendo, Percuſſit שSa-
אúl'mille ſuos, & Dauid decem millia ſua?
'Et repoſuit Dauid ſermones iſtos in corde ſuo, ac timuit valde 12
à facie Achiש regis Gáth.
'Et immutauit ipſe ſermonem ſuum in oculis eorum, '& inſa- 13
num ſe oſtendebat in manibus eorum, '& deſcribebat ſuper fores
portæ, & demittebat ſaliuam ſuam in barbam ſuam.
Dixit propterea Achiש ſeruis ſuis, 'Ecce vidiſtis hominem fu- 14
rentem, vt quid introduxiſtis eum ad me?
'Careóne inſanis ego, quòd introduxeritis hunc vt inſanum a- 15
geret coram me? 'num iſte ingredietur domum meam?

Cap. XXII.

Ad Dauidem latitantem, ære alieno oppreſſi congregantur.

PRofectus ergo illinc Dauid, 'ſeruauit ſe in ſpelunca יAdullā: 1
quod quum audiſſent fratres eius, & vniuerſa domus patris e-
ius, deſcenderunt ad eum illuc.
'Congregatíque ſunt ad eum'quicunque erat in anguſtiis con- 2
ſtitutus,'& cuicunque erat creditor, quicunque item erat amarus
animo: fuítque eis in principem: 'fuerunt autem cum eo fermè
quadringenti viri.

Fugit ad Regē Moab, cum quo habitauerunt parentes ipſius.

Abiit verò Dauid inde in Miצſpéh 'Moáb, dixítque ad Regem 3
Moáb, 'Egrediatur quæſo pater meus & mater mea, *& habitent* vo-
biſcum, donec cognoſcam quid faciat 'mihi Deus.
Adduxit ergo eos ante Regem Moáb, & habitauerunt cum eo 4
omnibus diebus quibus fuit Dauid 'in arce illa.

Gad prophetæ monitu fugit Dauid in Hareth.

Dixit autem Gád propheta Dauidi, Ne maneas poſthac in arce 5
iſta: age, proficiſcere in terram Iehudáh. Abiit ergo Dauid, & ve-
nit in ſaltum חHáreth

Domini: & nomen eius Doeg Idumæus, potentiſſimus paſtorum Saul.

8 Dixit autē Dauid ad Achimélech, Si habes hic ad manum haſtam aut gladium? quia gladiū meum & arma mea nō tuli mecum: ſermo eni... Regis vrgebat.

9 Et dixit ſacerdos, Ecce gladius Goliath Philiſthæi, quem percuſſiſti in valle Terebinthi, eſt inuolutus pallio poſt ephod: ſi iſtū vis tollere, tolle: neque enim hic eſt alius abſq; eo. Et ait Dauid, Non eſt huic alter ſimilis, da mihi eum.

10 Surrexit itaque Dauid, & fugit in die illa à facie Saul: & venit ad Achis regem Geth.

11 Dixerúntque ſerui Achis ad eum, Nunquid non iſte eſt Dauid Rex terræ? nónne huic cātabant per choros, dicentes, Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia?

12 Poſuit ergo Dauid ſermones iſtos in corde ſuo, & extimuit valde à facie Achis regis Geth.

13 Et immutauit os ſuum coram eis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in oſtia portæ, defluebántque ſaliuæ eius in barbam.

14 Et ait Achis ad ſeruos ſuos, Vidiſtis hominem inſanum: quare adduxiſtis eum ad me?

15 An deſunt nobis furioſi, quòd introduxiſtis iſtum, vt fureret me præſente? hiccine ingredietur domum meam?

Cap. XXII.

1 ABiit ergo Dauid inde, & fugit in ſpeluncā Odollam: quod quum audiſſent fratres eius, & omnis domꝰ patris eius, deſcenderunt ad eū illuc.

2 Et cōuenerunt ad eum omnes qui erant in anguſtia cōſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo: & factus eſt eorum princeps: fuerúntque cum eo quaſi quadringenti viri.

3 Et profectus eſt inde Dauid in Maſpha quæ eſt Moab: & dixit ad Regē Moab, Maneat oro pater meus & mater mea vobiſcum, donec ſciam quid faciat mihi Deus.

4 Et reliquit eos ante faciem Regis Moab: māſerúntque apud eū cunctis diebus quibꝰ Dauid fuit in præſidio.

5 Dixitque Gad propheta ad Dauid, Noli manere in præſidio, proficiſcere, & vade in terrā Iuda. Et profectus eſt Dauid, & venit in ſaltum Hareth.

אEdomæus, האדומי Habitatione quidem, non genere: qui ſcilicet habitauerat, vel habitabat etiā adhuc in Idumæa. Potentiſſimus paſt. אביר הרעים princeps[.i. maximus] paſtorum. 8 Sub manu t. תחת־ידך .i. in promptu, ad manum, in poteſtate. Neque gladium, &c. גם־חרבי וגם־כלי לא־לקחתי Ad verbū, etiam gladium meum, & etiam arma mea non tuli. Verbū Regis vrgeb. דבר־המלך נחוץ: Ad verbum, Regis verbum acceleratum.i. negotium, vel mandatū Regis vrgebat me ſtatim diſcedere. 9 Panno בשמלה velo. veſte.
Poſt אephod: אחרי האפוד .i. poſt eum locum in quo reponitur ephod. hoc eſt, veſtes ſacerdotales. Alii intelligunt de veſte pontificis.
Vis tollere tibi, תקח לך Ad verbū, accepturus es tibi.i. velis accipere, licet per me capias. Non eſt ſimilis huic, אין כמוה .i. eſt incōparabilis. 10 Surrexit ergo Da. & fugit ויקם דוד ויברח confeſtim & propere fugit. 11 Rex terræ? מלך הארץ Rex huius regionis.i. ad quem pertinet regnum huius regionis. Mille ſuos, & Dauid, &c. באלפו ודוד ברבבותיו: Vide ſuprà cap. 18. b. 7.
12 Et repoſuit Dauid, &c. וישם דוד .i. māſerunt hæc apud eū alta mente repoſta. 13 Et immutauit ipſe ſerm. ſ. וישנו את טעמו Et immutauit illum ſenſum ſuum. Vel mutabat, relatiuū ante ſuum antecedens, pro, mutauit ſenſum illū ſuum, vel mentē ſuam.i. finxit inſaniam.
Et inſanū ſe oſtend. ויתהולל & ſimulauit[vel, finxit] ſtultitiam. vel, inſaniam.i. egit ſtultum. Et deſcribebat ויתו more ſcilicet ſtulti.
14 Ecce vidiſtis, &c. הנה תראו וגו׳ .i. quū videretis hominem iſtū eſſe inſanum & ſtultū, quare, &c. 15 Careóne חסר Deſtituórne Indigeóne. Gallicè, *N'ay ie pas aſſez de ſots*, &c. Num iſte ingred. &c. הזה יבוא אל־ביתי: .i. hiccine dignus eſt qui ingrediatur regiam meam? q.d. procul hunc hominem abigite: non enim eſt dignus qui in regiam meam ingrediatur.

IN CAPVT XXII.

1 Seruauit ſe in ſpel. וימלט אל־מערת euaſit. [vel recepit ſe] in ſpeluncam Adullam, quæ erat in tribu Iuda. 2 Congregatíque ſunt ויתקבצו Cōgregaueruntque ſeſe.i. adiunxerunt ſeſe illi, vt ſcilicet ſolamen aliquod inuenirent. Quicunque erat in ang. conſt. כל־איש מצוק Ad verbum, omnis vir anguſtiatus. Et cuicunque erat creditor, וכל־איש אשר־לו נשא id eſt quotquot oppreſſi erant ære alieno, & non erant ſoluendo. Fuerunt autem cum eo ויהיו עמו .i. ſequuti ſunt eum. 3 Moab, מואב genitiuus eſt, id eſt quæ erat in regione Moab. Egrediatur יצא ſub. de patria ſua. Mihi לי de me.i. donec intellexero quid facturus ſit de me.
4 In arce illa. במצודה: .i. in Maſpha quæ erat arx firmiſſima.

6 Et audiuit Saul quòd apparuisset Dauid & viri qui erant cum eo: Saul autem quum maneret in Gabaa, & es-
B set in nemore quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctique serui eius circunstarent eum:
7 Ait ad seruos suos qui assistebãt ei, Audite me nunc filii Iemini: nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos, & centuriones:
8 Quoniam cõiurastis omnes aduersum me, & nõ est qui mihi renuntiet, maximè quũ & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annũtiet mihi: eo quòd suscitauerit filius meus seruum meũ aduersum me, insidiantem mihi vsque hodie.

9 Respondens autẽ Doeg Idumæus qui assistebat, & erat primus inter seruos Saul, Vidi, inquit, filiũ Isai in Nobe apud Achimélech filium Achitob.

10 Qui consuluit pro eo Dominũ, & cibaria dedit ei: sed & gladiũ Goliath Philisthæi dedit illi.

11 Misit ergo Rex ad accersendum Achimélech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius, sacerdotũ qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad Regem.
12 Et ait Saul, Audi fili Achitob. Qui respondit, Præsto sum Domine.

C 13 Dixitque ad eum Saul, Quare coniurastis aduersum me tu & filius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & consuluisti pro eo Deum, vt consurgeret aduersum me, insidiator vsque hodie permanens?
14 Respondénsque Achimélech Regi, ait, Et quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid fidelis, & gener Regis, & pergens ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua?
15 Num hodie cœpi pro eo consulere Deum? Absit hoc à me: ne suspicetur Rex aduersus seruum suum rem huiuscemodi, in vniuersa domo patris mei: nõ enim sciuit seruus tuus quicquam super hoc negotio, vel modi-
16 cum vel grande.
Dixitq; Rex, Morte morieris Achimélech, tu & omnis dom⁹ patris tui.
17 Et ait Rex emissariis qui circunstabant eum, Conuertimini, & interficite sacerdotes Domini: nã manus eo-
D rum cum Dauid est: scientes quòd fugisset, non indicauerunt mihi. Noluerunt autem serui Regis extẽdere manus suas in sacerdotes Domini.

18 Et ait Rex ad Doeg, Conuertere tu, & irrue in sacerdotes. Conuersúsque Doeg Idumæus, irruit in sacerdotes, & trucidauit in die illa octoginta quinq; viros vestitos ephod lineo.
19 Nobe autem ciuitatẽ sacerdotum percussit in ore gladii, viros & mulieres, & paruulos, & lactentes, bouémque & asinum, & ouẽ in ore gladii.

6 Audiuit autem שSaיאúl ″quòd notus esset Dauid & viri qui erãt
cum eo: שSaיאúl verò manebat in Gibyáh ″sub arbore in Ramáh,
habens lanceã suam in manu sua, omnésque serui eius astabãt illi.
7 Dixit itaque שSaיאúl seruis suis qui astabant illi, Audite quæso Saul suos accusat coniurationis.
″filii Iemini, ″omnibúsne vobis dabit ″filius Iשai agros & vineas
vt omnes vos constituat tribunos & centuriones:
8 Quòd coniurastis omnes vos aduersum me, nec est ″qui reuelet
aurem meam? quum fœdus inierit filius meus cum filio Iשai, nõ
est tamen ex vobis qui doleat ″super me, & qui reuelet aurẽ meam,
quòd suscitauit filius meus seruum meum aduersum me ″ad insi-
dias, vt hodie *res habet*.
9 Respõdit autem Doég אEdomæus qui cõstitutus erat super ser Doeg Dauidis innocentis proditor.
uos שSaיאulis, & dixit, Vidi filium Iשai venientem in Nób ad A-
nhimélech filium Anhitúb.
10 Qui consuluit pro eo Iehouam, atque viaticum dedit ei: gladiũ
quoque Goliath Peliשthæi dedit ei.
11 Proinde misit Rex ad vocandum Anhimélech filium Anhitúb Accersitus Achimélech, accusatur cõ[iur]ationis à Saule impio.
sacerdotem, & omnem familiam patris eius, *id est* sacerdotes qui
erant in Nób: qui venerunt omnes ad Regem.
12 Tunc dixit שSaיאúl, Audi nũc fili Anhitúb. Et dixit, En ego do-
mine mi.
13 Tũ ait ad eum שSaיאúl, Vt quid coniurastis aduersum me tu &
filius Iשai, quum dedisti ei panem, & gladium, & consuluisti pro
eo Deum, vt insurgeret contra me ″in insidiis, vt hodie *res habet*?
14 Respondit Anhimélech Regi, & ait, Et quis ex omnibus seruis
tuis sicut Dauid fidelis, *qui* & gener Regis *est*, & qui pergit ″ad obe-
dientiam tuam, ″clarúsque est in domo tua?
15 Hodiéne *primùm* cœpi ″consulere pro eo Deum? absit *hoc* à me: ne
imputet Rex seruo suo ″quidpiam *&* toti familiæ patris mei: non
enim ″agnoscit seruus tuus ″de omnibus his rem paruã vel magnã.
16 Et ait Rex, Moriendo morieris Anhimélech, tu, & tota familia
patris tui.
17 Dixit insuper Rex ″cursoribus sibi astantibus, ″Conuertimini,
& irruite in sacerdotes Iehouæ: quia etiam ″manus eorũ *est* cum Occidũtur sacerdotes quòd fuscepissent Dauidẽ.
Dauide, & quia quum cognoscerent quòd fugeret, non reuelarũt
aurem meam. At renuerunt serui Regis extendere manum suam
″vt irruerent in sacerdotes Iehouæ.
18 Tũc dixit Rex ad Doég, ″Cõuertere tu, & interfice sacerdotes.
″Cõuersus itaq; Doég אEdomæus, irruit in sacerdotes: interfecítque die illa octoginta & quinque viros ″ferentes Nephód lineum.
19 Ipsam quoque Nób ciuitatem sacerdotum percussit acie gla- Nobe percutitur à Saule.
dii, à viro vsque ad mulierem, à paruulo vsque ad lactentem, bo-
ues, & asinos, ″& pecudes acie gladii.

6 Quòd notus esset כי נודע quòd cognitus esset. i. apparuisset. hoc est, famam esse aliquot homines adiunxisse se Dauidi. Sub arbore in Ramáh, תחת האשל ברמה .i. sub arbore illa insigni quæ erat in loco edito illius vrbis quæ dicebatur Ramah.
7 Fili Iemini, בני ימיני .i. Beniaminitæ. Omnibúsne vobis גם לכלכם Ad verbũ, etiã omnibus vobis. Ironia est. q. d. non est mirum quòd cum Dauide aduersum me coniurastis: nam creditis vos plura beneficia accepturos ab eo quàm à me. Filius Iשai בן ישי Subticet nomen Dauidis per cõtemptum. 8 Qui reuelet aurem meam? גולה את אזני Vide Ruth 4. a. 4. i. indicet mihi. Super me, עלי .i. vicẽ meam. Ad insidias, &c. לאורב כיום הזה: .i. vt insidientur mihi, sicut hodie videre est. 13 In insidiis, vt hodie לאורב כיום הזה: .i. structis insidiis. Vide paulo antè versu 8. Ad verbum, ad insidias secundũ diem hanc? 14 Ad obedientiam tuam, אל משמעתך .i. qui promptus est ad tibi parendum. Clarúsque ונכבד inclytúsque. vel, insignis. 15 Consulere pro eo לשאול לו quum scilicet erat deducturus copias tuas aliquò. Quidpiam דבר .i. crimen aliquod. Agnoscit ידע Præt. Heb. pro præs. De omnibus his בכל זאת ex omni hoc. i. in omnibus quæ dicis, non agnoscit seruus tuus crimen aliquod paruum aut magnum quod admiserit contra te.
17 Cursoribus לרצים emissariis. Conuertimini, סבו circuite. i. circumeundo interficite. Manus eorum *est* cum D. ידם עם דוד .i. fauent Dauidi, stant à partibus Dauidis. 18 Conuertere סוב Circui. i. circumeundo irrue. Cõuersus itaque ויסב circuiens itaque. i. circumeundo irruit. Ferentes Nephod lineum. נשא אפוד בד: non quòd tum ferrent quum interficerentur: sed quòd essent in ea ætate, eóque ordine vt ferre possent, hoc est ministrarent in sacerdotio Domini. 19 Et pecudes ושה Singularia Heb. pro plur. agnos: vel, arietes. aut, oues.

Fuga Abiathar ad Dauidem.

Euasit autem filius vnicus ipsi Anhimélech filio Anhitúb, cui 20
nomen erat אEbiathár,'& fugit post Dauidem:
Renuntiauítque אEbiathár Dauidi quòd occidisset שSaאúl sa- 21
cerdotes Iehouæ.
Et dixit Dauid ad אEbiathár, Sciebam ea die quia ibi erat Doég 22
אEdomæus, quòd renuntiando renuntiaret שSaאuli:ego'causam
præbui in omnem animam domus patris tui.
Mane apud me, ne timeas: quoniā'qui quæsierit animā meam, 23
quæret animā tuam:quia custoditus eris'penes me. Cap.XXIII.

Dauid consulto bis Domino, liberat Ceilam à Philisthæis.

Renuntiauerunt autem Dauidi, his verbis, Ecce Peliשthæi'pu 1
gnant cum Ceעiláh, & diripiunt areas.
'Et interrogauit Dauid Iehouam, dicendo, Vadámne & percu- 2
tiam Peliשthæos istos? Respondit autem Iehouáh Dauidi, Vade,
'& percuties Peliשthæos, liberabísque Ceעiláh.
Et dixerūt'viri Dauidis ad eū, Ecce nos hîc'in Iehudáh timem⁹, 3
quāto magis quū perrexerimus in Ceעilah'ad acies Peliשthím?
'Itaque rursum Dauid interrogauit Iehouā.'cui respondit Ieho 4
uáh, & dixit, Surge, descende in Ceעiláh, quia'do Peliשthæos in
manum tuam.
Abiit ergo Dauid, & viri eius in Ceעiláh,'& pugnauit cum Peli 5
שsthæis,'& abduxit pecora eorum : percussítq; eos plaga magna,
& seruauit Dauid habitatores Ceעilah.

Abiathar cum ephod in Ceila.

'Fuit autem quum fugeret אEbiathár filius Anhimélech ad Da- 6
uidem in Ceעiláh,'אephód inciderat in manum eius.

Saul descendit cōtra Dauidem in Ceilam.

Renuntiatum autē fuit שSaאuli quòd venisset Dauid in Ceעi 7
láh, dixítque שSaאúl, Conclusit eum Deus in manum meam:
quia conclusus est ingrediendo'vrbem portarum & vectis.
Congregauit itaque שSaאúl omnem populum in prælium, vt 8
descenderet in Ceעiláh, vt obsideret Dauidem & viros eius.

Consultus à Dauide Dominus, respondet, eos quos ipse liberasset, tradituros ipsum Sauli, nisi fugeret.

Animaduertens verò Dauid quòd contra se שSaאúl tacitè'co- 9
gitaret malum, dixit ad אEbiathár sacerdotē,'Applica אephód.
Dixítque Dauid, Iehouáh Deus Iשraאél,'audiendo audiuit ser 10
uus tuus quòd quærit שSaאúl venire in Ceעiláh, vt disperdat ci-
uitatem propter me:
An tradent me'viri Ceעiláh in manū eius? an descēdet שSaאúl, 11
quemadmodum audiuit seruus tuus, Iehouáh Deus Iשraאél? in-
dica quæso seruo tuo. Respondit Iehouáh, Descendet.
Dixit præterea Dauid, An tradent me viri Ceעiláh, & viros 12
meos in manum שSaאulis? Respondit Iehouáh, Tradent.
Surrexit ergo Dauid, & viri eius fermè sexcenti viri, egressíque 13
sunt è Ceעiláh,'& pergebāt quò pergebāt : שSaאuli autē renūtia-

20 Euadens autē vnus filius Achimélech filii Achitob, cuius nomē erat Abiathar, fugit ad Dauid:

21 Et annuntiauit ei quòd occidisset Saul sacerdotes Domini.

22 Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam in die illa quòd quū ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Sauli: ego sum reus omnium animarum domus patris tui.

23 Mane mecū, ne timeas: si quis quæsierit animam meam, quæret & animam tuam, mecúmque seruaberis.

Cap. XXIII.

1 Et annuntiauerunt Dauid, dicentes, Ecce Philisthiim oppugnant Ceilam, & diripiunt areas.

2 Consuluit ergo Dauid Dominum, dicens, Num vadam, & percutiā Philisthæos istos? Et ait Dominus ad Dauid, Vade, & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis.

3 Et dixerunt viri qui erant cum Dauid, ad eum, Ecce nos hic in Iudæa cō sistētes timemus: quanto magis si ierimus in Ceilam aduersum agmina Philisthinorum?

4 Rursum ergo Dauid consuluit Dominum. qui respondens ait ei, Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philisthæos in manu tua.

5 Abiit ergo Dauid, & viri eius in Ceilā, & pugnauit aduersū Philisthæos, & abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna: & saluauit Dauid habitatores Ceilæ.

6 Porrò eo tēpore quo fugiebat Abiathar filius Achimélech ad Dauid in Ceilam, ephod secum habens descenderat.

7 Nuntiatum est autem Sauli quòd venisset Dauid in Ceilam: & ait Saul, Tradidit eum Deus in manus meas: conclusúsque est, introgressus vrbem in qua portæ & seræ sunt. B

8 Et præcepit Saul omni populo vt ad pugnam descēderet in Ceilam, & obsideret Dauid & viros eius.

9 Quòd quum Dauid rescisset quia præpararet ei Saul clā malū, dixit ad Abiathar sacerdotē, Applica ephod.

10 Et ait Dauid, Domine Deus Israel, audiuit famam seruus tuus quòd disponat Saul venire in Ceilam, vt euertat vrbem propter me:

11 Si tradent me viri Ceilæ in manus eius, & si descēdet Saul, sicut audiuit seruus tuus? Domine Deus Israel indica seruo tuo. Et ait Dominus, Descendet.

12 Dixitque Dauid, Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dñs, Tradent.

13 Surrexit ergo Dauid & viri ei⁹ qua si sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti: nuntiatúsq; est Sauli quòd fugisset Dauid de

20 Et fugit post Dauidem: ויברח אחרי דוד: & confugit ad Dauidē. 22 Causam præbui, &c. סבותי בכל נפש causa fui in omnem animā, &c. Hebraismus, causa fui vt interficeretur tota familia patris tui. 23 Qui quæsierit, &c אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך .i. qui quæsierit me perdere, quæret perdere te. Quidam per præsens vertunt, qui quærit animam meam, quærit animā tuam. siue, qui quærit perdere me, &c. q.d. communem habemus hostem Saulem. Penes me. עמדי: mecum. i. custodiam te sicut custodiam meipsum.

IN CAPVT XXII.

1 Pugnant cū Ceעiláh נלחמים בקעילה oppugnant Ceilā. 2 Et interrogauit Da. וישאל דוד ביהוה Consuluit ergo Dauid Iehouam. Et percuties והכית & percutias. 3 Viri Dauidis אנשי דוד .i. viri qui erant cū Dauide. In Iehudáh ביהודה q.d. nos quidem hic in media tribu timemus, quanto magis timebimus quum perrexerimus in Ceilam, vt defendamus eam à Palæsthinis? Ad acies אל מערכות ad agmina. i. pugnaturi contra Palæsthinos. 4 Itaque rursum, &c. ויוסף עוד דוד לשאול ביהוה Ad verbum, Et addidit Dauid adhuc interrogare Iehouam. Id facit propter infirmitatē suorū. Do נותן Præs. Heb. pro fut. 5 Et pugnauit cū P. וילחם בפלשתים & expugnauit Philisthæos. Et abduxit pecora e. וינהג את מקניהם & abegit greges eorū. vt vertit Chaldæus paraph. scilicet è Palæsthinam illuc vsque fugientes persequutus fuerat. vel, pecora quæ secum adduxerant vt alerent exercitum. 6 Fuit autem quum fugeret ויהי בברוח .i. Quum autē pararet se ad fugā. אEphod inciderat, &c. אפוד ירד בידו: .i. forte fortuna, & non dedita opera secum detulerat, & posuerat inter sarcinas suas. 7 Vrbem portarum & vectis. בעיר דלתים ובריח: .i. vrbem clausam portis & vecte. 9 Cogitaret מחריש molíretur. machinaretur. Applica אephod. הגישה האפוד: .i. afferas ephod, vt cōsulas Dominū per Vrim & Thummim. adhærebāt enim ipsi ephod. 10 Audiēdo audiuit שמוע שמע q.d. ex multis audiuit. 11 Viri בעלי Significat & dominos & maiores, siue magnates. 13 Et pergebant, &c. ויתהלכו באשר יתהלכו & perrexerunt quò perrexerunt .i. huc illuc vagati sunt incerti. vel vt doctus inter Hebræos exponit & loquitur, per viam accidentalem. i. quò fors ferebat, *Ils s'en alloyent a l'aduenture.*

Ceila, & faluatus effet: quamobrem diffimulauit exire.
14 Morabatur autem Dauid in deferto in locis firmiffimis, manfitque in mõte folitudinis Ziph: quærebat eum tamen Saul cunctis diebus, & non tradidit eum Deus in manus eius.
C 15 Et vidit Dauid quòd egreffus effet Saul vt quæreret animã eius: porrò Dauid erat in Deferto Ziph in fylua.
16 Et furrexit Ionathas filius Saul, & abiit ad Dauid in fyluam, & confortauit manus eius in Deo.
17 Dixitque ei, Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei: & tu regnabis fuper Ifrael, & ego ero tibi fecundus: fed & Saul pater meus fcit hoc.
18 Percuffit ergo vterque fœdus corã Dño: manfitque Dauid in fylua, Ionathas autẽ reuerfus eft in domũ fuam.
19 Afcenderunt autẽ Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes, Nónne Dauid latitat apud nos in locis tutiffimis fyluæ, in colle Hachila, qui eft ad dexteram defertit
20 Nunc ergo ficut defiderauit anima tua vt defcẽderes, defcẽde: noftrũ autẽ erit vt tradamus eũ in manus Regis.
21 Dixitque Saul, Benedicti vos à Domino, quia doluiftis vicem meam.
22 Abite ergo oro, & diligentius præ- D parate, & curiofius agite, & confiderate locum vbi fit pes eius, vel quis viderit eum ibi. recogitat enim de me quòd callidè infidier ei.
23 Confiderate & videte omnia latibula eius, in quibus abfconditur: & reuertimini ad me ad rem certam, vt vadam vobifcũ. quòd fi etiam in terrã fe obftruxerit, perfcrutabor eum in cunctis millibus Iuda.
24 At illi furgentes, abierunt in Ziph ante Saul: Dauid autem & viri eius erant in deferto Maon, in campeftribus ad dexteram Iefimon.
25 Iuit ergo Saul & focii ei⁹ ad quærẽdum eum: & nũtiatum eft Dauid, ftatimque defcendit ad Petram, & verfabatur in deferto Maon. quod quũ audiffet Saul, perfequutus eft Dauid in deferto Maon.
26 Et ibat Saul ad latus mõtis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erãt in latere montis ex parte altera: porrò Dauid defperabat fe poffe euadere à facie Saul: itaque Saul & viri eius in modum coronæ cingebãt Dauid & viros eius, vt caperent eos.
27 Et nuntius venit ad Saul, dicẽs, Feftina, & veni: quoniam infuderunt fe Philifthum fuper terram.

tum fuit quòd euafiffet Dauid ẻ Ceʼyiláh, & deftitit exire.
14 Manfit autem Dauid in deferto ʺin munitionibus, manfit in quã
in monte in deferto Ziph: quæfiuit porrò eum שSaאúl omnibus
diebus, nec tradidit eum Deus in manum eius.
15 ʺQuum intellexiffet ergo Dauid quòd egreffus effet שSaאúl ad
quærendum animã fuam, tum *continuit fe* in deferto Ziph in fylua.
16 ʺSurrexit autem Iehonathán filius שSaאúl, & profectus eft ad
Dauidem in fyluam, ʺ& confortauit manum eius in Deo.
17 Dixítque ei, Ne timeas, quia ʺnõ inueniet te manus שSaאulis patris mei: fed tu regnabis fuper Iשraאelem, & ego ero ʺtibi fecũdus:
& etiam שSaאúl pater meus fcit ʺita.
18 Pepigerúntque ambo fœdus ʺcorã Iehoua: & remanfit Dauid
in fylua, Iehonathán autem abiit in domum fuam.
19 Afcenderunt autem Ziphæi ad שSaאulem in Gibyáh, dicentes,
Nónne Dauid latitat nobifcum ʺin munitionibus in fylua in Gibyáh הHachiláh, quæ eft ʺad dextram *deferti* Ieשimón?
20 Nunc igitur ʺiuxta omne defiderium animæ tuæ, ô Rex, defcendendo defcende, & noftrum erit tradere eum in manum Regis.
21 Et dixit שSaאúl, ʺBenedicti vos à Iehoua, quia miferti eftis mei:
22 Ite quæfo, ʺ*&* parate adhuc, ʺ& fcitote, & videte locum eius in
quo fit pes eius, *&* quis viderit eum ibi. ʺdixit enim mihi quòd ʺcallidiffimus eft.
23 ʺProinde confiderate & cognofcite ʺomnia latibula in quibus
delitefcere foleat, & reuertimini ad me ʺcum re certa, & ibo vobifcum: ʺquòd fi fuerit in terra, fcrutabor eum in omnibus millibus
Iehudáh.
24 Surrexerunt igitur, & abierunt in Ziph ante שSaאulem: Dauid
verò & viri eius *erant* in deferto Maʼyón ʺin campeftribus ad dexteram Ieשimón.
25 שSaאúl verò & viri eius profecti funt ʺad quærendum: quod
nuntiauerunt Dauidi, defcendítque ʺad Petram, & manfit in deferto Maʼyón. audiens hoc שSaאúl, perfequutus eft Dauidem in
defertum Maʼyón.
26 Pergebat igitur שSaאúl ex latere montis ʺhinc, Dauid verò &
viri eius ex latere mõtis ʺillinc: ʺfeftinabátque Dauid abire à facie
שSaאulis: שSaאúl autem & viri eius circundabant Dauidem & viros eius, vt apprehenderet eos.
27 Nuntius autem venit ad שSaאulem, dicens, Accelera, & veni:
quoniam ʺimpetum fecerunt Peliשhím fuper terram

Moratur Dauid in folitudine Ziph.

Cõfolatur Ionathas Dauidem.

Percutit fœdus cum Ionatha.

Proditur à Ziphæis.

Benedictos prædicat Saul qui Dauidem perderent.

Perfequitur Saul Dauidem.

E Ceʼyiláh מקעילה .i. relicta Ceila. acceffis. 14 In munitionibus, במצדות in præfidiis. vel, arcibus. locis natura munitis. aut, rupibus in- 15 Quum intellexiffet ergo וירא Ad verbum, Et vidit. *Continuit fe.* Vel, *delituit.* 16 Surrexit autem ויקם .i. accinxit fe itineri, vt inuiferet Dauidem. Et confortauit manum e. ויחזק את ידו & fortificauit [vel roborauit] manũ eius. i. iuffit eũ bono effe animo ac forti, quòd Deum haberet fibi fauentẽ. 17 Non inueniet te manus שSa. לא תמצאך יד שאול .i. nõ attinget, vel affequetur te manus Saul. hoc eft, non venies in poteftatem eius. Tibi fecundus: לך למשנה fecundus à te. i. vicarius tuus. Ita. כן: fub. futurum. 18 Coram Iehoua: לפני יהוה .i. Iehoua tefte. 19 In munitionibus, במצדות, vt paulo antè, verfu 14. Ad dextram מימין .i. ad Meridiem. Vide paulo pòft, verfu 23. 20 Iuxta omne defid. animæ t. לכל אות נפשך Hebraifmus, pro defiderio animi tui. fiue, vt cupis. 21 Benedicti vos à Iehoua, ברוכים אתם ליהוה Hebraifmus, Dominus profequitur vos fingulari fauore. 22 Et parate הכינו *&* præparate. i. diligenter & exactè difquirite adhuc. Et fcitote, &c. ודעו וראו את מקומו אשר תהיה רגלו & cognofcite, & cõfiderate locũ eius in quo fuerit pes eius. i. in quo habitet. Dixit enim mihi כי אמר אלי fub. animus meus. i. ita præfagit mihi animus meus. Chaldæus paraph. Dixerunt mihi. i. renuntiatum eft mihi. Alii, Dixit enim mihi. fub. Dauid, quòd magno aftu & calliditate vti foleat in re militari. Callidiffimus eft. ערום יערם הוא: Ad verbum, callendo callet. i. aftutiffimus eft, aftu & calliditate præditus eft. 23 Proinde confiderate, &c. וראו ודעו Confiderate ergo & refcite. vel, Intelligite & perpendite. Omnia latibula, &c. מכל המחבואים אשר יתחבא ex omnibus latibulis *in* quo nunc delitefcat. Fut. Heb. pro præf. Cum re certa, אל נכון Ad verbũ, ad certum. i. cum certo nuntio, vt re vera indicetis mihi locum vbi delitefcat. Chaldæus paraph. in veritate. Quòd fi fuerit in terra, &c. והיה אם וגו׳ Ad verbũ, & erit, fi fuerit ipfe in terra. i. in regione veftra, perquiram eum cum omnibus millibus Iehuda. i. affumptis omnibus chiliadibus Iehuda. 24 In campeftribus ad dexteram Ieשf. בערבה אל ימין הישימון in planitie, ad dexteram Iefimon. Vide paulo antè, verfu 19. 25 Ad quærendum: לבקש fub. Saulem. Ad Petram, הסלע in rupem. Vallis erat media ab eo loco in quo erat Dauid, in rupẽ in quam volebat ire. q. d. defcendit in vallem, quæ erat inter locum in quo erat ipfe Dauid, & rupem illam. 26 Hinc, מזה i. ex vno latere. Illinc: מזה .i. ex altero latere. Feftinabátque Dauid abire, &c. ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול .i. Quanta poterat feftinatione parabat difcedere à Saule. 27 Impetum fecerunt פשטו irruerunt.

Immissis Philisthæis contra Saulem, liberat Deus dauidem.

Reuersus igitur שSaאúl à persequendo Dauide, iuit in occur- 28
sum Peliשthím: Ideo vocauerűt locum illum, סSélah-hāmaחh-
lecóth. Cap. XXIIII.

David habitat in En-gaddi.

ASscendit autē Dauid illinc, & mansit in munitionibus יEn- 1
gédi.

Fuit autē quum reuersus esset שSaאúl à Peliשthím, nuntiaue- 2
runt ei his verbis, Ecce Dauid est in deserto יEn-gédi.

Ipsum persequitur Saul.

Assumpsit itaque שSaאúl tria millia virorum 'electorum ex v- 3
niuerso Iשraele, & abiit vt quæreret Dauidem, & viros eius in su
perficie rupium 'hircorum syluestrium.

Et peruenit ad 'Caulas ouium *quæ erant* iuxta viam, vbi erat spe- 4
lunca: quam ingressus est שSaאúl 'ad tegendű pedes suos: Dauid

Latet Dauid in spelunca cum suis.

autem & viri eius, 'in lateribus speluncæ sedebant.

Dixerúntque viri Dauidis ad eum, Ecce dies de qua dixerat Ie- 5
houáh tibi, Ecce 'do 'inimicum tuum in manum tuam, & facies ei
quemadmodum placuerit in oculis tuis. Surrexit itaque Dauid,
& abscidit oram pallii quod erat שSaאuli, 'clám.

Dauid timens Deű, pro malo reddit bonum inimico Sauli in manus eius à Deo tradito.

Fuit verò, post hoc percussit cor Dauidis ipsum quòd abscidisset 6
oram *pallii* quòd erat שSaאuli.

Dixítq; viris suis, 'Absit *hoc* mihi à Iehoua, 'si faciam hoc domi- 7
no meo, christo Iehouæ, 'vt mittam manum meam in eum: quia
christus Iehouæ est.

Verbis blandis prohibuit Dauid ne Saul occideretur à suis.

'Et confregit Dauid viros suos verbis, nec permisit eos consur- 8
gere in שSaאulem: שSaאúl autem surrexit de spelunca, '& abiit
per viam.

Dauid ostendit misericordiam suam Sauli.

Surrexit & Dauid postea, egressúsque est de spelunca, & clama- 9
uit post שSaאulē, dicēs, Domine mi Rex. Respexit autē שSaאúl
post se, 'tum inclinauit se Dauid in faciem in terram, & adorauit:

Aítque Dauid ad שSaאulem, Vtquid audis verba hominum 10
'dicentium, Ecce Dauid quærit malum tuum?

Ecce hodie 'viderűt oculi tui quòd tradiderit te Iehouáh hodie 11
in manum meam in spelunca. '& dixit *quispiam* vt occiderem te, 'at
peperci tibi, & dixi, Non extendam manum meam in dominum
meum, quia christus Iehouæ est.

Itaque pater mi 'vide, etiam vide oram pallii tui in manu mea: 12
quia dum abscinderem oram pallii tui, non interfeci te: scito &
vide quòd nō est in manu mea malum, neque præuaricatio: ne-
que peccaui in te: tu autē 'venaris animā meam, vt auferas eam.

Vindictam Deo referuat Dauid.

'Iudicet Iehouáh inter me & te, '& vlciscatur me Iehouáh de 13
te, at manus mea non erit in te.

28 Reuersus est ergo Saul desistēs per-
sequi Dauid, & perrexit in occursum
Philisthinorum. propter hoc vocaue
runt locum illum Petram diuiden-
tem. Cap. XXIIII.

1 ASceđit ergo Dauid inde, & habi
tauit in locis tutissimis En-gaddi.

2 Quűmque reuersus esset Saul, post
quam persequutus est Philisthæos,
nuntiauerunt ei, dicētes, Ecce Dauid
in deserto est En-gaddi.

3 Assumens ergo Saul tria millia ele
ctorum virorum ex omni Israel, per-
rexit ad inuestigandű Dauid & viros
eius, etiā super abruptissimas petras,
quæ solis ibicibus peruiæ sunt.

4 Et venit ad caulas ouium, quæ se C
offerebant vianti: erátque ibi spelűca
quam ingressus est Saul vt purgaret
ventrem: porrò Dauid & viri eius in
interiore parte speluncæ latebant.

5 Et dixerunt serui Dauid ad eum, Ec
ce dies de qua loquutus est Dominus
ad te, Ego tradam tibi inimicű tuű, vt
facias ei sicut placuerit in oculis tuis.
Surrexit ergo Dauid, & præscidit orā
chlamydis Saul silenter.

6 Post hæc percussit cor suű Dauid,
eo quòd abscidisset oram chlamydis
Saul.

7 Dixitque ad viros suos, Propitius B
sit mihi Dominus, ne faciam hāc rem
domino meo christo Domini, vt mit-
tam manum meā in eum, quia chri-
stus Domini est.

8 Et confregit Dauid viros suos ser-
monibus, & non permisit eos vt con
surgerent in Saul: porrò Saul exurgēs
de spelunca, pergebat cœpto itinere.

9 Surrexit autem Dauid post eum: &
egressus de spelunca, clamauit post
tergű Saul, dicens, Domine mi Rex.
Et respexit Saul post se: & inclinans
se Dauid pronus in terrā, adorauit:

10 Dixitque ad Saul, Quare audis ver
ba hominum loquentiű, Dauid quæ-
rit malum aduersum te?

11 Ecce hodie viderűt oculi tui quòd
tradiderit te Dominus in manu mea
in spelunca: & cogitaui vt occiderem C
te, sed pepercit tibi oculus meus: dixi
enim, Nō extendam manű meam in
dominű meum, quia christus Dñi est.

12 Quin potius pater mi, vide & co-
gnosce oram chlamydis tuæ in ma-
nu mea: quoniam quű præscinderem
summitatem chlamydis tuæ, nolui
extēdere manum meā in te. animad-
uerte, & vide quoniam non est in ma
nu mea malum, neque iniquitas, ne-
que peccaui in te: tu autem insidiaris
animæ meæ vt auferas eam.

13 Iudicet Dominus inter me & te, vt
vlciscatur me Dominus ex te: manus
autem mea non sit in te.

28 סSélah-hammaחh-lecóth. :סלע המחלקות Nomen loci, quod significat petram diuisionum, vel distractionum. i. variarum sententiarum. Quidam hoc referunt ad Saulem, cuius animus distrahebatur in partes varias, capturúsne esset prius Dauidem, an Palæsthinis occursurus. Alii referunt ad milites Saulis qui diuersa sentiebant. Doctus inter Hebræos dicit ideo dici lapidem distractionum, siue diuisionum, quòd separauerint se ab inuicem alii ab aliis.

IN CAPVT XXIIII.

3 Electorum בחור iuuenum. i. florentium ætate. hoc est, fortium. Sing. Heb. pro plur. Hircorum sylu. : היעלים ibicum. caprarum syluestrium. i. in summitatibus rupium in quibus solent habitare ibices. hoc est, super rupes abruptissimas solis ibicibus peruias. 4 Caulas ouium גדרות הצאן Gidroth-aצson. Nomen loci. Ad tegendum pedes s. להסך את רגליו .i. ad purgādum ventrem. Chaldæus paraph. ad faciendum necessitatem suam. Eandem loquendi formam habes Iudicum 3. c. 24. In lateribus בירכתי .i. in intima parte eius speluncæ delitescebant. 5 Do נותן Præs. Heb. pro fut. traditurus sum. Inimicum t. את אויבך .i. inimicorum tuorum præcipuum. Clám. :בלט tacité. secretó. 7 Absit *hoc* mihi à Iehoua, חלילה לי מיהוה .i. ne permittat Dominus vt id faciā. prohibeat Dominus me id facere. Si faciam אם אעשה .i. non faciam. aut subaudiendum, Disperéam si fecero hanc rem. Vt mittam manum in e. לשלח ידי בו .i. vt iniiciam manus violētas in eum, siue vt occidam eum. 8 Et confregit וישסע .i. auocauit eos à sententia. Doctus inter Hebræos exponit, fregit iram illorum. Alii vertunt, Itaque pacauit. vel, pacatos reddidit. Et abiit per viam. :וילך בדרך sub. cœptam. i. abiit cœpto itinere. 10 Dicentium, לאמור Ad verbum, dicendo. i. quare credis delatoribus dicentibus, &c. At 11 Viderunt ראו videre potuerunt. Et dixit ואמר sub. quidam qui mecum erat. Chaldæus paraph. dixerunt. i. adhortati sunt. peperci tibi, ותחס עליך Ad verbum, & pepercit tibi. sub. oculus meus. vel anima mea. Plena loquutio legitur Deut. 7. c. 16, & aliis locis. 12 Vide, etiam vide ראה גם ראה .i. diligenter aspice vt agnoscas. Venaris צודה .i. more venantium insidiaris. 13 Iudicet ישפוט Iudicabit. Et vlciscatur ונקמני & vindicabit.

14 Sicut & in prouerbio antiquo dicitur, Ab impiis egreditur impietas: manus ergo mea non ſit in te.
15 Quem perſequeris Rex Iſrael? quẽ perſequeris? canem mortuum perſequeris, & pulicem vnum.
16 Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te: & videat, & iudicet cauſam meam, & eruat me de manu tua.
17 D Quum autem cõpleſſet Dauid loquens ſermones huiuſcemodi ad Saul, dixit Saul, Nunquid vox hæc tua eſt fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocem ſuam, & fleuit.
18 Dixitque ad Dauid, Iuſtior tu es, quàm ego: tu enim tribuiſti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala.
19 Et tu indicaſti hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, & nõ occideris me.
20 Quis enim quũ inuenerit inimicũ ſuum, dimittit eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hanc pro eo quod hodie operatus es in me.
21 Et nũc quia ſcio quòd certiſſimè regnaturus ſis, & habiturus in manu tua regnum Iſrael:
22 Iura mihi in Domino ne deleas ſemen meũ poſt me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.
23 Et iurauit Dauid Sauli: abiit ergo Saul in domum ſuam: & Dauid & viri eius aſcenderunt ad tutiora loca.

Cap. XXV.

Infrà 28.a.3 eccli 46.d.23

1 MOrtuus eſt autẽ Samuel, & cõgregatus eſt vniuerſus Iſrael, & planxerunt eũ, & ſepelierunt eũ in domo ſua in Ramátha. Conſurgénſque Dauid deſcendit in deſertum Pharan.
2 Erat autem vir quiſpiam in ſolitudine Maon, & poſſeſſio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis: erántq; ei oues tria millia, & mille capræ: & accidit vt tonderetur grex eius in Carmelo.
3 Nomen autẽ viri illius erat Nabal: & nomen vxoris eius, Abigáil: erátq; mulier illa prudentiſſima & ſpecioſa: porrò vir eius durus, & peſſimus, & malitioſus: erat autẽ de genere Caleb
4 Quũ ergo audiſſet Dauid in deſerto quòd tonderet Nabal gregem ſuum,
5 Miſit decem iuuenes, & dixit eis, Aſcẽdite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & ſalutabitis eum ex nomine meo pacificé.

14 Quemadmodum dicit prouerbium ″antiqui *hominis*, ″Ab impiis Prouerbium.
egredietur impietas: & manus mea non erit in te.
15 Poſt quem egreſſus eſt Rex Iſraelis? quẽ perſequeris? canem
mortuum, pulicem vnum.
16 Sit ergo Iehouáh in iudicẽ, & iudicet inter me & te, ″videátque
″ac diſceptet cauſam meam, ″& iudicet me de manu tua.
17 Fuit autem, quum compleuiſſet ″Dauid loqui verba hæc ad Sa-
ulem, dixit Saúl, Eſtne vox tua hæc, fili mi Dauid? Et ſublata
voce ſua Saúl fleuit.
18 Dixítque Dauidi, Iuſtior es me: tu enim retribuiſti mihi ″bonũ, Saul cum fletu agnoſcit Dei manũ, Dauidis innocentiam, ſuámque iniquitatem.
ego autem retribui tibi malum.
19 Tu quidem indicaſti hodie ″quantum feceris mecum bonũ: quo-
niam quũ tradiderit me Iehouáh in manũ tuam, non tamen occi-
deris me.
20 ″Nunquid inueniet quiſpiã inimicũ ſuum, & dimittet eum per
viam bonam? proinde Iehouáh retribuat tibi bonũ ″pro eo quod
hodie feciſti mihi.
21 Nunc ergo (noui enim quòd ″regnando regnabis, & ſtabit in ma-
nu tua regnum Iſraelis)
22 Nunc inquã iura mihi per Iehouam ″quòd non abſcindes ſemẽ
meũ poſt me, neque diſperdes nomen meũ de domo patris mei. Iurat Dauid Sauli.
23 Iurauit itaque Dauid Sauli, & abiit Saúl in domũ ſuam:
Dauid verò & viri eius aſcenderunt ″in præſidium. Cap. XXV.
1 M″Ortuus eſt autem Semuél, congregatíque ſunt omnes Moritur Samuel.
Iſraelitæ, & planxerunt eum, ac ſepelierũt eum in domo
ſua in Ramáh. Surrexit autem Dauid & deſcẽdit in deſertũ Parán.
2 Et vir *quidam habitabat* in Maiyón, ″cuius opes *erant* in Charmél, erát- Nabal impius.
que vir ille ″magnus valde, qui habebat ouium tria millia, & mille
capras. fuit autem vt tonderet oues ſuas in Charmél.
3 Porrò nomen viri *erat* Nabál: nomen verò vxoris eius, *erat* A- Abigáil ſapiens & pulchra.
bigáil, erátque mulier illa ″prudens & pulchra forma: vir autem
ille erat ″durus, ″& malus operibus, atque Chalibbita.
4 Audiuit itaque Dauid in deſerto quòd tõderet Nabál oues ſuas.
5 Miſit ergo Dauid decem pueros, dixítque Dauid pueris, Aſcen- Dauid mittit ſeruos ſuos ad Nabal pro cibis.
dite in Charmél, & ite ad Nabál, ipſúmque ſalutate nomine meo
pacificé.

14 Antiqui הקדמני Sub. hominis, qui primus dixit hoc prouerbium, poſtea fuit in ore omnium hominum. ſic exponit doctus inter Hebræos. Chaldæus paraph. Quemadmodũ dicũt prouerbia quæ ſunt ab antiquo. Alii, antiqui. i. authoris antiquiſſimi. hoc eſt, vt habetur in prouerbio antiquiſſimo. Ab impiis egred. imp. מרשעים יצא רשע Fut. Heb. pro præſ. Ab impiis egredi ſolet impietas. i. impii ſuo ſe gladio iugulãt, ſua ſe impietate perimunt. hoc eſt, committunt facinus propter quod pereunt Alii רשע expon unt opus impium. hoc eſt, ſcio impios impiè acturos. q. d. vt ſciam te impiè acturum, tamen nunquam iniiciam manus violentas in te.
16 Videátque וירא .i. conſideret cauſam vtriuſque. Ac diſceptet cauſam m. וירב את ריבי ac litiget litem meam. i. agat, tueatur, ac defendat cauſam meam: hoc eſt patrocinetur mihi. Vertere potes per futurum. Et iudicet me, &c. וישפטני מידך: .i. iudicio ſuo liberet me de manu & poteſtate tua, eruátque me è manu tua. 18 Bonum, ego autem, &c. הטובה ואני וגו׳ beneficium, quum ego affecerim te iniuria. 19 Quantum feceris, &c. את אשר עשיתה וגו׳ quomodo cõtuleris in me beneficium, quomodo tradiderit me Iehoua in manum tuam, & non occidiſti me. Alii, quanta bonitate ſis me proſequutus, quòd me, quum Dominus me in manum tuam concluſiſſet, non interfeceris. Alii, quantum mihi feceris bonum: quoniam quum Dominus me tradiderit in manum tuam, tu me non occidiſti.
20 Nunquid inueniet, &c. וכי ימצא וגו׳ Num inueniet, &c. Hebraiſmus, Soléntne homines, ſi occurrãt inimicis ſuis, ſinere eos abire ſaluos & incolumes, ſine vllo damno ac malo? q. d. non ſolent id facere alii homines. Pro eo quod hodie, &c. תחת היום וגו׳ pro hoc die *in* quo feciſti mihi bonum. i. pro iis quæ geſſiſti hoc die, in quo feciſti mihi bonum. hoc eſt pro beneficio quod contuliſti mihi hodie.
21 Regnando regnabis, &c. מלך תמלך וגו׳ Hebraiſmus, certò regnabis, & ſtabile ac firmum erit apud te regnum Iſraelis.
22 Quòd non abſcindes. &c. אם תכרית וגו׳ Ad verbum, ſi abſcideris, &c. & ſi diſperdideris, &c. i. quòd non exterminabis prolem meam me mortuo, & quòd non perdes, ſiue delebis nomen meum de familia mea paterna.
23 In præſidium. על המצורה: in munitionem. ſiue, locum munitum. quò ſcilicet ſe recipere ſolebant.

IN CAPVT XXV.

1 Mortuus eſt autem וימת Interea ſcilicet dum perſequeretur Saul Dauidem.
2 Cuius opes ומעשהו Ad verbum, & opus eius. Doctus inter Hebræos dicit vocem hanc ſignificare peculium, oues & boues, in quibus verſatur totũ opus hominis. Pro opibus accipitur, quòd in his opes conſtitutæ eſſent. Magnus valde, גדול מאד .i. ditiſſimus ac potẽtiſſimus.
3 Prudens טובת שכל Ad verbum, bona intellectu. quia (inquit doctus inter Hebræos) verſabatur prudenter & ſapienter in operibus quæ factura erat. Chaldæus paraph. ſapiens ſcientia. vel cogitatione. Durus, קשה .i. difficilis ac moroſus. Et malus operibus, ורעם עללים .i. peſſimus, qui peſſima patrabat. Atque Chalibbita. והוא כלבי: .i. de genere Chaleb.

Et dicite,'Sic viuenti:& tu saluus,domúsque tua salua,ac omne 6
quod est tibi *sit* saluum.
Nunc autem'audiui quòd tondentes *sunt* tibi:'iam pastores qui 7
sunt tibi,'fuerunt nobiscum,'nõ affecimus eos ignominia,nec de-
fuit eis quicquam omnibus diebus quibus fuerunt in Charmél:
Interroga pueros tuos,& renuntiabũt tibi.inueniãt ergo pue- 8
ri gratiam in oculis tuis: in die enim'bono venimus: da obsecro
'quod inuenerit manus tua seruis tuis & filio tuo Dauidi.

Superba Nabál responsio seruis Dauidis.

Venerunt ergo pueri Dauidis,& alloquuti sunt Nabál iuxta o- 9
mnia verba hæc,nomine Dauidis:'& quieuerunt.
Respondit autẽ Nabál seruis Dauidis, & dixit, Quis est Dauid, 10
&quis filius Iɯsai?hodie'multi sunt serui'qui separant se singuli à
facie dominorum suorum.
Et tollam panẽ meum , & aquam meã, '& victimam meã quã 11
occídi tonsoribus meis,vt dem viris quos non noui vndenã sint?

Descẽdit Dauid vt vlciscatur se de impio Nabál.

Itaque cõuerterunt sese pueri Dauidis in viam suam, & reuersi 12
sunt. quum venissent autem , annuntiauerunt ei 'secundum om-
nia verba hæc.
Et ait Dauid viris suis,Accingat sese quisque gladio suo.Et ac- 13
cinxerũt se singuli gladio suo:sed & Dauid accinxit se gladio suo:
'ascenderúntque post Dauidem ferme quadringenti viri:ducenti
autem remanserunt'apud supellectilem.
Abigáil autem vxori Nabál retulit'puer vnus è pueris,dicẽdo, 14
En misit Dauid nuntios è deserto 'ad salutandum dominum no-
strum:'qui inuectus est in eos.

Iustitia Dauidis à rebus fratrum etiam in necessitate abstinentis.

Et *tamen* viri'boni fuerunt erga nos mirũ in modum,neque fui- 15
mus'ignominia affecti,'nec defuit nobis quicquamcũctis diebus
quibus'ambulauimus cum eis dum essemus'in agro.
'Murus fuerunt nobis tum noctu,tũ interdiu,cũctis diebusqui- 16
bus cum eis pauimus pecora.
Nunc igitur'scito,& vide quid sis factura:nam'completum est 17
malum contra dominum nostrum , & cõtra vniuersam domum
eius: 'quũ ipse sit improbior quàm vt possit quisquã eũ alloqui.

Abigáil it obuiã Dauidi cum cibariis.

Festinauit itaque Abigáil,& tulit ducentos panes & duos vtres 18

Et dicetis,Sit fratribus meis & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus quæcunque habes,sit pax.

B Audiui quòd tonderẽt pastores tui qui erant nobiscum in deserto : nunquã eis molesti fuimus,nec aliquãdo defuit quicquã eis de grege,omni tẽpore quo fuerũt nobiscũ in Carmelo.
Interroga pueros tuos , & indicabunt tibi. nunc ergo inueniant pueri gratiam in oculis tuis:in die enim bona venimus : quodcunque inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid.
Qu͂umque venissent pueri Dauid, loquuti sunt ad Nabál omnia verba hæc ex nomine Dauid:& siluerunt.
Respondens autem Nabal pueris Dauid,ait,Quis est Dauid? & quis est filius Isai? hodie increuerũt serui qui fugiunt dominos suos.
Tollam ergo panes meos,& aquas meas, & carnes pecorum quæ occidi tonsoribus meis , & dabo viris quos nescio vnde sint?
Regressi sunt itaque pueri Dauid per viam suam , & reuersi venerunt, & annuntiauerunt ei omnia verba quæ dixerat.
C Tunc ait Dauid viris suis,Accingatur vnusquisque gladio suo.Et accincti sunt singuli gladiis suis,accinctúsque est & Dauid ense suo : & sequuti sũt Dauid quasi quadringẽti viri : porrò ducenti remanserunt ad sarcinas.
Abigáil autẽ vxori Nabal nuntiauit vnus de pueris suis , dicens , Ecce Dauid misit nuntios de deserto, vt benedicerent domino nostro, & auersatus est eos.
Homines isti,boni satis fuerunt nobis,& non molesti:nec quicquam aliquando periit omni tempore quo fuimus conuersati cum eis in deserto.
Pro muro erãt nobis tam in nocte quàm in die,omnibus diebus quibus pauimus apud eos,greges.
Quamobrem cõsidera,& recogita quid facias: quoniã cõpleta est malitia aduersum virum tuum , & aduersum domum tuã : & ipse est filius belial,ita vt nemo possit ei loqui.
Festinauit igitur Abigáil,& tulit ducentos panes , & duos vtres vini, &

6 Sic viuenti,&c. כה לחי וגו' .i.Ita tibi viuo siue viuenti proximo anno contingat facere, nempe vt incolumis tondeas oues: sisque saluus,& familia tua:quicquid præterea tuum est,sit saluum.Hoc genere sermonis longiorẽ vitam imprecari solent Hebræi, vt Galli quum dicunt, *Ie prie à Dieu que d'auiourdhuy en un an vous en puissiez faire autant*. Vel vt alii, Sic tibi accidat quandiu vixeris, nempe vt sis saluus,& familia tua sit salua,& quicquid habes sit saluũ.vt ET siue ו Hebraicũ,expositiuè vertatur. Aut,Tale bonum sit tibi per vitam tuam.his opibus abundes quandiu vixeris:sisque saluus,&c. שלום vt annotat doctus inter Hebræos , thoar est,siue adiectiuum, significans pacificum,siue saluum, non pacem. tametsi ita quidam vertant, Et tu sis in pace,& domus tua sit in pace,&c.Vel,tibique sit pax,&c.

7 Audiui quòd tondentes שמעתי כי גוזים .i.intellexi quòd tonsores habeas,tondentes oues tuas. Iam pastores עתה הרועים Gallicè, *Or tes pasteurs*,&c.Ita solemus incipere causam. Fuerunt nobiscum, היו עמנו .i.versati sunt apud nos in deserto. Non affecimus eos ignominia, לא הכלמנום .i.nihil eripuimus illis. Alii, non affecimus eos pudore.q.d. quum petierunt à nobis aliquid, non sunt passi repulsam. Commemorant serui Dauidis beneficium collatum in pastores Nabal,vt illum benigniorem reddant erga Dauidem.

8 Bono טוב .i.læto & hilari,hoc est festo. Quod inuenerit manus tua, אשר תמצא ידך .i.quod habebis in promptu.

9 Et quieuerunt. וינוחו: & conquieuerunt.i.desierunt loqui.Alii dicunt eos conquieuisse quòd essent fatigati.

10 Multi sunt רבו Ad verbum,multiplicati sunt.i.in magno sunt numero. Qui separant se המתפרצים qui subducunt sese.i.recedunt à dominis suis.

11 Et victimam meam ואת טבחתי .i.escam meam,vel carnes meas quas præparaui.

12 Secundum omnia verba hæc. ככל הדברים האלה: .i.huiusmodi sermones.vel,omnino vt audierant,indicarunt Dauidi.

13 Ascenderúntque post ויעלו אחרי .i.sequuti sunt. Apud supellectilem. על הכלים: ad sarcinas.i.custodierunt impedimenta custodienda.Gallicè,*les bardes*.

14 Puer vnus ex pueris, נער אחד מהנערים .i.vnus ex famulis. Ad salutandum לברך Ad verbum,ad benedicendum.i.vt salutem diceret hero nostro. Qui inuectus est in eos. ויעט בהם: at auersatus est eos.i.statim amandauit,& quasi auolare coegit sua responsione dura & inciuili.

15 Boni טובים benigni. Ignominia affecti, הכלמנו quòd scilicet aliquid perdidissemus.Alii vertunt,pudore affecti.i.si quicquam petebamus ab illis,nunquam passi sumus repulsam.Vt paulo antè,versu 7. Nec defuit nobis ולא־פקדנו neque requisiuimus.vel,desiderauimus.i.neque requisiuimus quicquã perditum,quum nihil vnquã perdiderimus toto eo tẽpore quo versati sunt nobiscũ.q.d.neque verbo,neque facto vnquam nos læserunt. Ambulauimus התהלכנו .i.conuersati sumus. In agro. בשדה .i.in deserto ipso vbi pascebamus oues.

16 Murus חומה .i.vice muri.

17 Scito,& vide דעי וראי delibera & dispice.vel considera. Completum est malum כלתה הרעה decretum est malum.vel,decreta est infœlicitas,sub. vt veniat.i.certissimè ventura est.q.d.alioqui actum est de hero nostro & eius familia. Quum ipse sit improbior quàm vt,&c. והוא בן־בליעל מדבר אליו: Ad verbum, & ipse est filius Beliiãyal à loquendo cum eo.i.quum ipse improbior sit quàm vt loqui liceat de hac re ad eum.De hac voce Beliiãyal,vide Deuteron.13.b.13.

D quinque arietes coctos,& quinque sata polentæ, & centum ligaturas vuæ passæ, & ducẽtas massas carycarum, & posuit super asinos:

vini,& quinque oues paratas, & quinque sata polentæ,& centum ligaturas vuarum siccarũ,& ducentas massas carycarum:& imposuit *illa* asinis:

19 Dixitq; pueris suis, Præcedite me, ecce ego post tergum sequar vos. Viro autem suo Nabal non indicauit.

19 Dixítque pueris suis, Transite ante me, en ego post vos venio. At viro suo Nabál non indicauit.

20 Quum ergo ascendisset asinũ,& descenderet ad radicem montis, Dauid & viri eius descendebant in occursum eius:quibus & illa occurrit.

20 Fuit verò,illa equitãte super asinum, & descendente per abditum montis,ecce Dauid & viri eius descendebant in occursum eius,& occurrit eis.

21 Et ait Dauid,Verè frustra seruaui omnia quæ huius erant in deserto, & non periit quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono.

21 Porrò Dauid dixerat, Certè frustra seruaui omnia quæ *habet* iste in deserto,vt nihil defuerit ex omnibus quæ habet:& *tamen* reddidit mihi malum pro bono.

Humanus Dauidis affectus.

22 Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hæc addat,si reliquero de omnib⁹ quæ ad ipsum pertinent vsque mane, mingentem ad parietem.

22 Sic faciat Deus inimicis Dauidis, & sic addat, si reliquero ex omnibus quæ habet vsque mane, mingentem ad parietem.

23 Quum autẽ vidisset Abigáil Dauid, festinauit, & descendit de asino, & procidit coram Dauid super faciem suam,& adorauit super terram.

23 Quum vidisset autem Abigáil Dauidem, festinauit & descendit de asino,& corruit corã Dauide super faciem suam, & incuruauit sese in terram.

Oratio Abigáil ad Dauidem.

24 Et cecidit ad pedes eius, & dixit,In me sit domine mi hæc iniquitas: loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis,& audi verba famulæ tuæ.

24 Corruit inquam ad pedes eius,& dixit, In me(ego *peccaui* domine mi)iniquitas:propterea loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis,& audi verba ancillæ tuæ.

25 Ne ponat oro dominus meus Rex cor suum super virum istum iniquũ Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo:ego autẽ ancilla tua non vidi pueros tuos domine mi,quos misisti.

25 Ne quæso apponat dominus meus cor suum super virum impium hunc,super Nabál:quia secundum nomẽ suum sic est: Nabál nomen eius, & stultitia *est* cum eo. ego verò ancilla tua non videram pueros domini mei quos miseras.

26 E Nũc ergo domine mi, viuit Dominus,& viuit anima tua,qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluauit manum tuam tibi: & nunc fiant sicut Nabal inimici tui,& qui quærũt domino meo malum.

26 Nũc autem domine mi,viuit Iehouáh,& viuit anima tua, qui prohibuit te Iehouáh ne venires in sãguines, & *ne* seruaret manus tua te:nunc autem sint sicut Nabál inimici tui,& qui quærũt domino meo malum.

Deus obstitit ne Dauid occideret Nabal.

27 Quapropter suscipe benedictionẽ hanc,quam attulit ancilla tua tibi domino meo: & da pueris qui sequuntur te dominum meum.

27 Nunc igitur benedictio hæc quam attulit ancilla tua domino meo, detur pueris qui ambulant ad pedes domini mei.

Benedictio pro muneribus.

28 Aufer iniquitatem famulæ tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domũ fidelem, quia prælia Domini domine mi tu præliaris: malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ.

28 Parce obsecro præuaricationi ancillæ tuæ, quia certò facturus est Iehouáh domino meo domum stabilem, quia prælia Iehouæ dominus meus præliatus est, & malitia non inuenta fuit in te à diebus tuis.

Peccatum viri transfert in se Abigáil.

18 Oues paratas, צוֹא־עֲשׂוּיוֹת arietes coctos. Ad verbum,arietes factos.i.paratos.Sic Gene.18.a.7.Et festinauit facere eum. Polentæ, קָלִי farinæ spicarum tostarum.Vide Leuit.23.c.14. Ligaturas vuarum sicc. צמוקים fasciculos vuarum siccatarum,in clibano scilicet,aut ad solem. Alii,botros vuarum siccarum.ita exponit doctus inter Hebræos.Gallicè,*moissines de raisins cuicts.* Massas carycarum: דבלים Carycas vocat ficus aridas,siccatas ad solem. Doctus inter Hebræos exponit tortas ficuum siccarum, id est simul congregatarum donec fiant tanquã tortæ panis.Chaldæus paraph.ducentas libras massarum carycarum. 19 Transite ante me,&c. עברו לפני וגו' Præcedite faciem meam,en ego vos sequar. Non indicauit. לא הגידה: sub.quæ à se gesta fuerant. 20 Per abditum montis, בסתר ההר per secretum montis.i.per partem montis secretiorem,& magis occultam.non enim vidit procul Dauidem venientẽ.Chaldæus paraph.per latus montis.Solent latera mõtium occulta esse venientibus & descendentibus ab altero latere. In occursum eius, לקראתה .i.vt statim incurrerent in illam.

21 Dixerat, אמר Priusquam scilicet itineri se committeret. Aut verte,dicebat:nempe in ipso itinere. Quæ *habet* iste,&c. אשר לוֹ וגו' Ad verbum,quæ isti in deserto,& non desideratum fuit ex omnibus quæ illi,quicquam. 22 Et sic addat, וכה יוסיף .i.imò multo deteriora faciat.Imprecãdi modus,in quo est defectio,pro,Sic faciat mihi Deus vt opto,nempe vt me interficiat,aut multo deteriora faciat.Cõuertit autem imprecationem à prima in tertiam personam. Vsque mane, עד־אור הבקר Ad verbum,vsque ad lucem matutinam.i.vsque ad diem crastinam. Mingentem ad parietem. משתין בקיר: Genus dicendi Hebræorum,siquando se nihil prorsus relicturos significare volunt.q.d.perdat me Dominus,si non euertero omnia quæ habet Nabal,intra lucem crastinam, & si quẽquã reliquero ne meientẽ quidẽ ad parietem.q.d.ne canibus quidem eius qui ad parietem solent meiere, siquos habet , parcam.vel,neque filiis eius qui iam possunt ad parietẽ me iere, parcam. Melius hic locus intelligitur de canibus custodibus.Gallicè dicere solemus,*On n'y a laissé ne chien ne chat.*

23 Festinauit & descendit ותמהר ותרד .i.festinãter descendit. 24 In me(ego *peccaui* do. כי־אני וגו' Quibusdã כי est obsecrãtis particula:& vertũt,Obsecro,vel O,ego domine mi iniquitas.i.iniquitas est in me ipsa,ego ipsa sum quæ peccaui,reputa me peccasse,atq; ita audi verba ancillæ tuæ. 25 Ne quæso apponat,&c. אל־נא ישים וגו' Apponere cor suũ super aliquẽ, more Hebræorũ dicitur,pro adiicere animũ ad aliquẽ,& illum curare. Non apponere cor,est non curare,&contemnere. Ne cures(inquit)de iis quæ respondit improbus iste. Virum impium איש הבליעל virum beliáal. Vide Deut.13.b.13. Nabál nomen eius, נבל שמו .i.stultus est, vt vocatur. Repetitio est.idem enim bis dicit. 26 Nunc autem dom.mi, יאתה אדני sub.res ita habet.q.d.per Deum viuum non vidi tuos pueros. Qui prohibuit te Iehouáh, אשר מנעך יהוה Subaudiẽdum,viuit inquam:nã istud Iehouáh,cõiungitur cũ illo, sic, Viuit inquã Iehoua qui prohibuit te. Ne venires in sangu. מבוא בדמים Chaldæus paraph.ne effunderes sanguinem. Et *ne* seruaret,&c. והושע ידך לך Hebraismus,ne vltionem sumeres de inimicis tuis,ne vlciscereris te manu propria. Doctus inter Hebræos exponit,qui seruauit manũ tuam tibi.i.ne effunderes sanguinem. Sicut Nabál כנבל nempe debiles,infirmi,& stulti. 27 Benedictio hæc הברכה הזאת .i.munus istud. Ancilla tua שפחתך *seruus* ancillæ tuæ. Verbum enim est masculeum. Nõ meminit autem pueri,siue serui,quòd ipsa in primis erat quæ afferebat munus. Detur pueris ונתנה לנערים tradatur pueris.i.iube illud excipi à pueris tuis. Ambulant ad pedes,&c. המתהלכים וגו' Hebraismus,qui ministrant,siue famulantur tibi. 28 Certò facturus est עשה־יעשה Ad verbum,faciendo faciet.q.d.futurus es Rex,quem decet omnis clementia. Domum בית .i.regiam,vel familiam. A diebus tuis. מימיך: .i.ex quo es,siue viuis.

Et *tamen* ſurrexit'homo ad perſequendum te, & ad quærendum 29
animam tuam: ſed erit anima domini mei'ligata in faſciculo vi-
tæ cum Iehoua Deo tuo: at animam inimicorum tuorum fun-
da iaculabitur *Deus*'in medio ſedis fundæ.
'Quum autẽ fecerit Iehouáh domino meo bonũ iuxta omnia 30
quæ loquut⁹ eſt de te, & præceperit tibi vt ſis dux ſuper Iſraelẽ,
Tunc non erit hoc tibi domino meo'in offendiculum & offen- 31
ſionem cordis,'& quòd effuderit ſanguinẽ ſine cauſa, aut quòd fe-
cerit ſalutem dominus meus ſibi:'& *quum* benefecerit Iehouáh do-
mino meo, recordaberis ancillæ tuæ.
Gratias agit Deo ipſe Dauid, quòd prohibuerit ne Nabal occideret.
Et ait Dauid ad Abigáil,'Benedictus Iehouáh Deus Iſraelis, 32
qui miſit te hodie in occurſum mei.
'Et benedictum eloquium tuum, & benedicta tu quæ prohibui- 33
ſti me hodie'ne venirẽ in ſanguines,'& *ne* ſeruaret manus mea me.
Et certè viuit Iehouáh Deus Iſraelis, qui prohibuit me ne ma 34
lefacerem tibi: quòd niſi feſtinaſſes, veniſſéſq; in occurſum mihi,
non remanſiſſet ipſi Nabál'vſque ad lucem matutinam, mingens
ad parietem.
Accepit ergo Dauid è manu eius quod illa attulerat ei, & dixit 35
illi, Aſcende'in pace in domum tuam:'vide, audiui vocem tuam,
'& ſuſcepi faciem tuam.
Nabal ebrius.
Venit itaque Abigáil ad Nabál, & en erat ei conuiuium in do- 36
mo ſua quaſi conuiuium regium, & cor Nabál iucundum *erat* in
eo, ipſéque erat ebrius valde: ipſa autem nõ indicauit ei quicquã
nec paruum nec magnum,'vſque ad lucem matutinam.
Poſtera autem die'quum digeſſiſſet vinum Nabál, indicauit 37
ei vxor eius'verba iſta, & emortuum eſt cor eius in medio eius,'&
fuit in lapidem.
Nabal occiditur à Deo.
'Quum autem tranſiſſent ferè decem dies, percuſſit Iehouáh 38
Nabál, & mortuus eſt.
Gratiarum actio Dauidis, ob mortuum Nabal.
Audiẽs Dauid quòd mortuus eſſet Nabál, dixit, Benedictus Ie- 39
houáh'qui iudicauit iudicium opprobrii mei de manu Nabál, &
ſeruum ſuum prohibuit à malo, & malum Nabál reuerti fecit Ie-
Dauid ducit Abigáil in vxorem.
houáh in caput eius. Miſit inſuper Dauid, & loquutus eſt'ad Abi-
gáil, vt acciperet eam ſibi vxorem.
Venerunt itaque ſerui Dauidis ad Abigáil in Charmél, loquu- 40
tí que ſunt cum ea, dicendo, Dauid miſit nos ad te, vt accipiat te
ſibi vxorem.

29 Si enim ſurrexit aliquando homo perſequens te, & quærens animã tuã, erit anima domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium, apud Dominum Deum tuum: porrò inimicorum tuorum anima rotabitur, quaſi in impetu & circulô fundæ.

30 Quũ ergo fecerit Dñs tibi domino meo omnia quæ loquutus eſt bona de te, & conſtituerit te ducẽ ſuper Iſrael,

31 Non erit tibi hoc in ſingultum, & in ſcrupulum cordis domino meo, quòd effuderis ſanguinem innoxium, aut ipſe te vltus fueris: & quum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. F

32 Et ait Dauid ad Abigáil, Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui miſit hodie te in occurſum meum:

33 Et benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie ne irem ad ſanguinem, & vlciſcerer me manu mea.

34 Alioquin viuit Dominus Deus Iſrael qui prohibuit me ne malum facerem tibi: niſi citò veniſſes in occurſum mihi, non remanſiſſet Nabal vſque ad lucem matutinam, mingens ad parietem.

35 Suſcepit ergo Dauid de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitque ei, Vade pacificè in domum tuam: ecce audiui vocem tuam, & honoraui faciem tuam.

36 Venit ergo Abigáil ad Nabal: & ecce erat ei conuiuiũ in domo eius quaſi cõuiuium Regis, & cor Nabal iucũdum: erat enim ebrius nimis: & non indicauit ei verbũ puſillũ aut grande vſque mane.

37 Diluculo autem quũ digeſſiſſet vinũ Nabal, indicauit ei vxor ſua verba hæc, & emortuũ eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis. G

38 Quũmque pertranſiſſent decẽ dies, percuſſit Dominus Nabal, & mortuus eſt.

39 Quòd quum audiſſet Dauid mortuum Nabal, ait, Benedictus Dominus qui iudicauit cauſam opprobrii mei de manu Nabal, & ſeruum ſuum cuſtodiuit à malo, & malitiã Nabal reddidit Dominus in caput eius. Miſit ergo Dauid, & loquutus eſt ad Abigáil, vt ſumeret eam ſibi in vxorem.

40 Et venerũt pueri Dauid ad Abigáil in Carmelum, & loquuti ſunt ad eã, dicentes, Dauid miſit nos ad te, vt accipiat te ſibi in vxorem.

29 Homo אדם q.d. quidam Saul. Ligata in faſciculo vitæ cum Iehoua צרורה בצרור החיים את יהוה .i. dominus meus diutiſſimè viuet, colendo Dominum Deum. Alii vertunt, apud Iehouam .i. in vita æterna. quod minus probatur doctis. vel, dabit tibi Iehoua prolem quæ diutiſſimè viuet, & diu ſedebit ſuper ſolium tuum. In medio ſedis fundæ. בתוך כף הקלע: Partem fundæ latiorem intelligit ad quam alligantur duo funes. i. eiiciet celerrimè ex hoc mundo, quemadmodum lapis funda emitti ſolet. hoc eſt, citiſſimè perdentur.
30 Quum autem fecerit Ieh. והיה כי־יעשה יהוה .i. quum Dominus te affecerit ſummo illo beneficio quod tibi eſt pollicitus, hoc eſt quũ te Regem conſtituerit. Seipſum exponit. 31 In offendiculum & off. cordis, לפוקה ולמכשול לב Hebraiſmus, non te anget hoc, nempe quòd effuderis ſanguinem innoxium, & quòd ſumpſeris pœnas de hoſtibus tuis. Et quòd effuderit, &c. ולשפך דם וגו' Ad verbum, & ad effundendum ſanguinem, & ad faciendum ſalutem, &c. quod quidam vertunt, & vt effundas ſanguinem gratis, & vt ſeruet [.i. vlciſcatur ſe] dominus meus. ſub. de inimicis ſuis. Eadem loquutio paulo antè verſu 26. habetur. Et *quum* benefecerit והיטב .i. conſtituerit eum Regem ſuper Iſraelem. 32 Benedictus ברוך ſub. ſit, vel erit. i. Laudandus eſt. vel laudetur. Aut, Gratiæ illi agantur.
33 Et benedictum eloquiũ t. וברוך טעמך Et laudanda prudentia tua. Vox טעם ſignificat prudentiam, conſilium, ſermonem, & etiam guſtum. Chaldæus parap. vertit prudentiam. Ne venirem in ſangu. מבוא בדמים Hebraiſmus, ne effunderem ſanguinem innocentem. Et *ne* ſeruaret, &c. והושע ידי לי: Vide paulo antè verſu 26. 34 Vſque ad lucem, &c. עד אור וגו' Vide ſuprà verſu 22.
35 In pace לשלום .i. recipe te in domum tuam ſalua & incolumis. Vide, audiui vo. t. ראי שמעתי בקולך Conſidera, acquieui petitioni tuæ. Et ſuſcepi fa. t. ואשא פניך: & honoraui faciem tuam. q. d. condonaui tibi omnia, quũ ſis mihi gratiſſima. vel, gratiſſima mihi fuerunt quæ dixiſti, & quæ attuliſti. 36 Vſque ad lucem mat. עד־אור הבוקר: .i. vſque in diem ſequentem. donec ſcilicet exhalaſſet crapulã.
37 Quum digeſſiſſet vinum Nabal, בצאת היין מנבל Ad verbum, quũ exiſſet vinum à Nabal. i. quum crapulam edormiſſet. Verba iſta, הדברים האלה .i. quæ ſuprà dicta ſunt. Et fuit in lapidem. והוא היה לאבן: .i. verſum eſt in lapidem: hoc eſt obſtupuit inſtar lapidis, præ metu ſcilicet, quum intellexit periculum in quod inciderat. 38 Quum autem tranſiſſent ferè, &c. ויהי כעשרת הימים Ad verbum, Et fuit circiter decem dies. 39 Qui iudicauit, &c. אשר רב וגו' qui iudicauit cauſam probri, &c. i. qui vltus eſt iniuriã qua affecit me Nabal. Ad Abigáil, באביגיל cum Abigáil. nempe per ſeruos nomine ſuo. Alii, de Abigail. & rectius (vt opinor) propter ſequentia.

Quæ consurgens adorauit prona in terrā, & ait, Ecce, famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei.

41 Quæ surgens incuruauit se in faciem in terrā, & dixit, Ecce an-
cilla tua'in ancillam ad lauandum pedes seruorum domini mei.

Et festinauit & surrexit Abigáil, & ascendit super asinū, & quinque puellæ ierūt cum ea, pedisequæ eius, & sequuta est nuntios Dauid: & facta est illi vxor.

42 'Festinans ergo surrexit Abigáil, & insedit asino, & quinq; puel-
læ eius,'quæ ambulabāt ad pedes eius, atque abiit post nuntios Da
uidis, & fuit ei vxor.

Sed & Achinóam accepit Dauid de Iezrahel: & fuit vtraque vxor eius.

43 Sed & Anhinóyam accepit Dauid de Izreנyél, fuerúntque etiam Achinoam.
ambæ vxores.

Saul autem dedit Michol filiā suam vxorem Dauid Phalti filio Lais, qui erat de Gallim.

44 שSaנúl autem'dedit Michál filiam suam vxorem Dauidis, ipsi Michol vxor Dauid, datur Phalti
Palti filio Láiשs qui erat de Gallim. Cap. XXVI.

Cap. XXVI.

Et venerūt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes, Ecce Dauid absconditus est in Colle Hachila, qui est ex aduerso solitudinis.

1 VEnerunt prætereà Ziphæi ad שSaנulem'in Gibyáh, dicēdo, Ziphæi prodūnt Dauidem Sauli.
Nónne Dauid latitat in Gibyáh ‫ה‬Hachiláh *quæ est*'eregione
Ieשsimón?

Et surrexit Saul & descendit in desertum Ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Israel, vt quæreret Dauid in deserto Ziph.

2 Surrexit itaque שSaנúl, & descendit in desertum Ziph, & cum
eo *erant* tria millia virorum electorū ex Iשsraנele, vt quæreret Da
uidem in deserto Ziph.

Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachila, quæ erat ex aduerso solitudinis in via: Dauid autē habitabat in deserto, videns autem quòd venisset Saul post se in desertum,

3 Castrametatus est autem שSaנúl in Gibyáh ‫ה‬Hachiláh, quæ est Saul Dauidem persequitur.
eregione Ieשsimón iuxta viam: Dauid autem manebat in deserto,
'& vidit quòd venisset שSaנúl post se in desertum:

Misit exploratores, & didicit quòd venisset certissimè.

4 Misítque Dauid exploratores, & cognouit quòd venisset שSa-
נúl'pro certo.

Et surrexit Dauid, & venit ad locū vbi erat Saul: quūmque vidisset locū in quo dormiebat Saul & Abner filius Ner, princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tentorio, & reliquum vulgus per circuitum eius,

5 Surrexit ergo Dauid, & venit iuxta locum in quo castra posue-
rat שSaנúl:'viditque Dauid locum vbi dormiret שSaנúl, atque
Abnér filius Nér princeps militiæ eius: שSaנúl autem dormie-
bat'in vallo, populus verò in castris manebat per circuitum eius.

Ait Dauid ad Achimélech Hethæū, & Abisai filium Saruiæ, fratrem Ioab, dicens, Quis descendet mecū ad Saul in castra? Dixitque Abisai, Ego descē dam tecum.

6 Et loquutus est Dauid, dixitque ad Anhimélech ‫ה‬Hitthæum
& ad Abiשsái filium צSeruiáh fratrem Ioáb, his verbis, Quis de-
scendet mecum ad שSaנulem in castra? Respondit Abiשsái, Ego
descendam tecum.

Venerunt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tētorio, & hastā fixam in terra ad caput eius: Abner autem & populum dormientes in circuitu eius.

7 Venit ego Dauid & Abiשsái ad populū noctu, & ecce שSaנúl Parcit secundò Dauid inimico Sauli dormiēti, hastā & scyphū eius auferens.
iacens dormiebat in vallo, & lancea eius fixa erat humi'ad caput
eius: Abnér verò & populus dormiebant per circuitum eius.

B Dixitque Abisai ad Dauid, Conclusit Deus inimicū tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secūdo opus non erit.

8 Dixit autem Abiשsái ad Dauidem,'Conclusit Deus hodie ini-
micum tuum in manum tuam: nunc ergo percutiam eum obse-
cro'lancea in terram vice vna, & non iterabo illi.

Et dixit Dauid ad Abisai, Ne interficias eum: quis enim extendet manū suam in christum Domini, & innocens erit?

9 Dixit autem Dauid ad Abiשsái, Ne'perdas eum: quis enim'ex-
tendet manum suam in christum Iehouæ,'& innocens erit?

Et dixit Dauid, Viuit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descendens perierit:

10 Dixit prætereà Dauid,'Viuit Iehouáh, sed Iehouáh'percutiet
eum, aut'dies eius veniet, & morietur: vel in prælium descendet,
& peribit.

Propitius sit mihi Dominus ne extendam manum meam in christū Domini: nunc igitur tolle hastā quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ, & abeamus.

11 'Absit mihi à Iehoua vt mittam manum meam in christū Ie-
houæ: sed nunc tolle obsecro lanceam quæ est'ad caput eius, &
scyphum aquæ, & eamus.

41 In ancillam לשפחה .i.parata est, siue præsto est vt sit ministra quæ lauet pedes, &c. 42 Festinās ergo surrexit ותמהר ותקם Ad verbum, Et festinauit & surrexit. Quæ ambulabant ad pe.e. ההלכות לרגלה .i.pedisequæ eius. 44 Dedit נתן dederat.

IN CAPVT XXVI.

1 In Gibyah, הגבעתה nempe Beniamin. Iterum produnt Ziphæi Dauidem Sauli. Vide suprà cap.23.c.19. Eregione על־פני ex aduerso. Suprà cap.23.c.19, dixit, ad dextram Iesimon. 3 Et vidit וירא & intellexit. vel cognouit. vt sequenti versu וידע. 4 Pro certo. אל־נכון: certissimè. 5 Viditque וירא .i.oculis designauit. In vallo, במעגל Vide suprà cap.17.c.20. 7 Ad caput eius: מראשתו ad ceruical eius. sic dictum Hebraicè quòd capiti supponatur. i.ad caput eius. 8 Conclusit סגר Chaldæus paraph. Tradidit. Lancea in terram בחנית ובארץ Ad verbum, in lancea & in terrā. i.liceat mihi per te percutere illum, & ita percutiam eum, vt ipso transfosso infigam hastam terræ, vno ictu, & eum altero ictu non percutiam. vel, ita vt non sit opus vt percutiam eum denuo. 9 Perdas eum: תשחיתהו .i.perimas, siue interficias. Extendet manum suam שלח ידו miserit manum suam. i.percusserit. q.d. quis citra graue periculum tetigerit christum Iehouæ? Præt. Heb. pro fut. Et innocens erit? ונקה: & insons erit? 10 Viuit Iehouáh, חי־יהוה sub. si percutiam eum, aut sinam eum percuti. Percutiet eum, יגפנו morbo scilicet, ita vt moriatur ante tempus suum. Dies eius יומו .i.periodus vitæ eius. 11 Absit mihi à Iehoua חלילה לי מיהוה Absit hoc à me à Iehoua. i.authore Iehoua. q.d. Non permittat Iehoua vt percutiam. Prohibeat, auertat hoc à me, vt, &c. Ad caput eius, מראשתו ad ceruical eius. i.iuxta caput eius. sic sequenti versu, qui erat ad ceruical Saulis.

Prouidẽtia Dei, opprimitur somno Sauleum suis.

Tulit itaque Dauid lãceam,& scyphum aquæ qui erat ad caput 12
שׁSaאוּlis,&abierunt:& nemo vidit,nec'cognouit,nec euigilauit,
sed omnes dormiebant:'sopor enim Iehouæ ceciderat super eos.

Dauid exprobrat Abner somnolentiam.

Et trãsiuit Dauid in latus oppositum,& stetit in vertice montis 13
àlonge:'multus locus erat inter eos.
Tum clamauit Dauid ad populum & ad Abnér filium Ner,di- 14
cendo,'Respondebísne Abnér? Et respondit Abnér, & dixit, Quis
es tu qui'clamas ad Regem?
Dixit autem Dauid ad Abnér, 'Nónne tu vir es?& quis sicut tu 15
in Iשׂraאelé?'sed quare nõ custodisti dominum tuum Regem?ve-
nit enim'vnus è populo vt perderet Regem dominum tuum.
Non est bonum hoc quod fecisti:viuit Iehouah quia 'filii mor- 16
tis estis, 'qui non custodistis dominum vestrum christum Ieho-
uæ: nunc autem vide vbi sit lancea regia, & scyphus aquæ qui e-
rat'ad caput eius.
Agnouit autẽ שׁSaאוּúl vocẽ Dauidis, & dixit, Num vox tua i- 17
sta,fili mi Dauid?Respõdit Dauid,Vox mea est,domine mi Rex.
Dixit præterea, Vtquid dominus meus persequitur seruũ suũ? 18
'quid enim feci?& quod in manu mea malum?
Nunc ergo audiat quæso dominus meus Rex verba serui sui: si 19
Iehouáh incitauit te contra me,'odoretur sacrificium:si verò filii
hominum, maledicti sunt coram Iehoua,qui 'expellũt me hodie
'ne adhæream hæreditati Iehouæ,dicẽdo,Vade,serui diis alienis.
Nunc autem'ne cadat sanguis meus in terram à conspectu Ie- 20
houæ:quia egressus est Rex Iשׂraאelis ad quærendũ'pulicẽ vnum,
quemadmodum'persequitur *quispiam* perdicem in montibus.

Agnoscit Saul peccatum suũ,& misericordiam à Dauide sibi factam.

Dixítque שׁSaאוּúl, Peccaui:reuertere fili mi Dauid:non enim 21
malefaciam tibi amplius, quòd 'pretiosa fuerit anima mea in o-
culis tuis die hac:ecce stultè egi,& erraui'multum valde.
Et respondens Dauid,dixit, Ecce lãcea Regis, transeat *huc* vnus 22
è pueris,& tollat eam.
Iehouáh autem reddat'viro iustitiam suam,& fidem suam:tra- 23
didit enim te Iehouáh hodie in manum , 'sed nolui mittere ma-
num meam in christum Iehouæ.
'Et ecce vt magnificata est anima tua die hac in oculis meis, 24
'sic magnificetur anima mea in oculis Iehouæ, & eruat me ex o-
mni angustia.
Dixit autem שׁSaאוּúl ad Dauidem, 'Benedictus tu fili mi Da- 25
uid:'& faciendo facies,& valẽdo valebis. Post hæc Dauid abiit in

Tulit igitur Dauid hastam, & scyphum aquæ qui erat ad caput Saul, & abierunt:& non erat quisquam qui videret, & intelligeret, & euigilaret: sed omnes dormiebat,quia sopor Domini irruerat super eos.

Quúmq; trãsisset Dauid ex aduerso,&stetisset in vertice mõtis delõge, & esset grande interuallum inter eos:

Clamauit Dauid ad populum,& ad Abner filium Ner, dicens,Nónne respondebis Abner?& respondens Abner ait, Quis es tu qui clamas,& inquietas Regem?

Et ait Dauid ad Abner, Nũquid nõ vir tu es?& quis alius similis tui in Israel? quare ergo non custodisti dominum tuum Regem?ingressus est enim vnus de turba vt interficeret Regem dominum tuum.

Non est bonũ hoc quod fecisti: viuit Dominus quoniam filii mortis estis vos, qui nõ custodistis dominum vestrum christũ Domini: nunc ergo vidi vbi sit hasta Regis,& vbi sit scyphus aquæ qui erat ad caput eius.

Cognouit autem Saul vocem Dauid,& dixit, Nunquid vox hæc tua fili mi Dauid? Et ait Dauid, Vox mea, domine mi Rex.

Et ait, Quam ob causam dominus meus persequitur seruum suum?quid feci?autquod est malũ in manu mea?

Nũc ergo audi oro domine mi Rex, verba serui tui: si dominus incitat te aduersum me,odoretur sacrificium:si autem filii hominũ,maledicti sunt in conspectu Domini,quia eiecerũt me hodie vt non habitem in hæreditate Dñi,dicẽtes,Vade,serui diis alienis.

Et nũc nõ effundatur sanguis meus in terra coram Domino . quia egressus est Rex Israel vt quærat pulicem vnum , sicut persequitur perdix in montibus.

Et ait Saul,Peccaui:reuertere fili mi Dauid:nequaquã enim vltrà tibi malefaciam,eo quòd pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie:apparet enim quòd stultè egerim , & ignorauerim multa nimis.

Et respondens Dauid,ait, Ecce hasta Regis:trãseat vnus de pueris Regis,& tollat eam.

Dominus autẽ retribuat vnicuiq; secundum iustitiam suam & fidẽ:tradidit enim te Dominus hodie in manum meam , & nolui extẽdere manũ meam in christum Domini.

Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis , sic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni angustia.

Ait ergo Saul ad Dauid, Benedictus tu fili mi Dauid: & quidem faciens facies,&potens poteris.Abiit autem

12 Cognouit, ידע percepit. Sopor enim Ieh. כי תרדמת יהוה .i.sopor vehemens,vt Gene.1.a.2,Spiritus Dei,pro vento magno:& Psal. 36.b.7,montes Dei,&c.Omnia enim magna & fortia tribuuntur Deo.Vel,sopor Iehouæ,id est à Iehoua immissus:ne scilicet sentirent aduentum Dauidis. 13 Multus locus רב המקום .i.grande interuallum. 14 Respondebísne תענה Videtur Dauid sæpius vocasse ipsum Abner.q.d.iam clamaui,& non respondes. Clamas ad Regem? קראת אל־המלך: Præt.Heb.pro præs.Ad Regem,vel iuxta Regem.i.audiente Rege.q.d.qui audeas excitare Regem à somno suo.Chaldæus paraph.quid clamas ad caput Regis?.i.quid clamore tuo excitas Regem?

15 Nónne tu vir es? הלוא איש אתה .i.insignis homo & præclarus. Sed quare ולמה cur igitur. Vnus è populo אחד העם .i.plebeius quidam. 16 Filii mortis בני־מות Hebraismus,digni morte,siue rei mortis. Qui non custodistis אשר לא־שמרתם quoniam non seruastis diligenter. Ad caput eius. מראשתו: ad ceruical eius.i.iuxta caput eius.Vide suprà,versu septimò.

18 Quid enim feci?&c כי מה עשיתי וגו׳ .i.quid commerui,aut quid mali admisi?

19 Odoretur ירח olfaciat.i.sit mihi propitius,quum feram illi munera.Alii,olfaciet sacrificium.sub.meum.i.placabo iram eius sacrificio & munere.Chaldæus paraph.suscipiat oblationem meam cum voluntate. Expellunt me גרשוני Præt.Heb.pro præs.i.abigunt.hoc est,quum cogunt me discedere ex hæreditate Domini,perinde faciunt acsi dicerent mihi,Abi,cole deos alienos. Ne adhæream מהסתפח ne coniunctus sim. 20 Ne cadat,&c. אל־יפול וגו׳ Hebraismus,Nunquam obliuiscatur Dominus sanguinis mei effusi in terram,si interficias me,sed sit semper in conspectu eius,& requirat illud,vlciscatúrque. Pulicem vnum, את־פרעש אחד .i.me hominem debilem,infimum,atque abiectissimæ sortis. Persequitur ירדוף Fut.Heb.pro præs.persequi solet.sub.auceps.

21 Pretiosa fuerit יקרה chara fuerit.i.magno æstimata apud te.q.d.quòd peperceris mihi,nec me occideris. Multũ valde. הרבה מאד: maximè.grauissimè. 23 Viro לאיש qui scilicet talia egerit qualia hodie egi.i.habeat rationẽ viri qui iustè & fideliter vixerit, qui iustè egerit,& fidem seruauerit vt ego seruaui. Sed nolui,&c. ולא אביתי וגו׳ & *tamen* nolui contingere vnctum Iehouæ.

24 Et ecce vt magnificata est והנה כאשר גדלה Et quidem vt magno æstimata fuit.i.habui in magno pretio.In oculis meis.i.apud me. Sic magnificetur ani.m. כן־תגדל נפשי .i.conseruet me Dominus in vita,ne me occidas.

25 Benedictus tu ברוך אתה .i.summa laude dignus es.aut,fœlicissimus es. Et faciendo facies, גם עשוה תעשה .i.præclara opera facies.

res præclaras gesturus es. Ad verbum, Etiam faciendo facies, & etiam valendo valebis. vel (si latinè dicit posset) possendo poteris .i. magnis viribus pollebis. Quidam vertunt, & facies, & omino perficies. Alii, vtique faciendo facies, prævalendo prævalebis. Chaldæus paraph. Regnando regnabis, & prosperando prosperabis.

Dauid in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

viam suam, & שSaאúl reuersus est in locum suum.

Cap. XXVII.

Et ait Dauid in corde suo, Aliquãdo incidã vna die in manus Saul: nõnne melius est vt fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, & desperet Saul, cessétque me quærere in cunctis finibus Israel? fugiã ergo manus eius.

Cap. XXVII.

1 D'Icebat verò Dauid in corde suo, 'Tandem absumar die vna
per manum שSaאulis, 'nõ est mihi bonũ:'si eruendo eruam
me in terram Peliשsthím, 'tum desperabit de me שSaאúl, 'vt non
quærat me vltrà in omni termino Iשraאelis atque *ita* eruam me
de manu eius.

Dauid in angustia cordis cõstitutus, fugit ad Achis regem Geth.

Et surrexit Dauid, & abiít ipse, & sexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maoc regem Geth.

2 Surgens itaque Dauid, transiit ipse, & sexcenti viri qui erãt cum
eo ad Achiשs filium Maאyóch regem Gáth.

Et habitauit Dauid cum Achis in Geth, ipse & viri eius, vir & domus eius, Dauid & duæ vxores eius, Achinoam Iezraelitis, & Abigáil vxor Nabal Carmeli.

3 Et habitauit Dauid cum Achiשs in Gáth, ipse & viri eius singu-
li cum familia sua: Dauid & duæ vxores eius, Anhinóyam Izre-
אelitis, & Abigáil vxor Nabál Charmelitis.

B Et nuntiatum est Sauli quòd fugisset Dauid in Geth, & non addidit vltrà quærere eum.

4 Nuntiatũ est autem שSaאuli quòd fugisset Dauid in Gáth, 'nec
addidit vltrà quærere eum.

Dixit autem Dauid ad Achis, Si inueni gratiã in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbium regionis huius vt habitẽ ibi: cur enim manet seruus tuus in ciuitate Regis tecum?

5 Dixit autem Dauid ad Achiשs, 'Si quæso inueni gratiam in o-
culis tuis, 'dent mihi locum in vna vrbium regionis, vt maneam
ibi:'& vtquid manet seruus tuus in ciuitate regia tecum?

Siceleg ciuitas datur Dauidi in habitationem.

Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda, vsque in diẽ hãc.

6 Et dedit ei Achiשs'in die illa Siclág: ideo fuit Siclág Regibus Ie
hudáh vsque ad diem hanc.

C Fuit autem numerus dierũ quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum, quatuor mensium.

7 Fuit autem numerus dierum quibus mansit Dauid in regione
Peliשsthím'dies *aliquot* & quatuor menses.

Et ascendit Dauid & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur vsque ad terram AEgypti.

8 Ascenderat autem Dauid & viri eius, '& impetum faciebant in
Geשsuritam, & Girzitam, & yAmalecitam: hi enim inhabitabant
terram "quæ *fuerat* à seculo, 'ingrediente te שSúr vsque ad terram
AEgypti.

Dauid excurrit ad prædam, Philisthæos occidẽs.

Et percutiebat Dauid omnem terram, nec relinquebat viuentem virũ & mulierem: tollénsque oues, & boues, & asinos, & camelos, & vestes, reuertebatur, & veniebat ad Achis.

9 'Et percussit Dauid terram, 'nec viuum reliquit virum & mu-
lierem, abstulit quoque oues, & boues, & asinos, & camelos, ac ve
stes: posthæc reuersus est, & venit ad Achiשs.

Dicebat autem ei Achis, In quem irruistis hodie? Respondebat Dauid, Contra Meridiem Iudæ, & contra Meridiem Ierameel, & contra Meridiem Ceni.

10 Dixítque Achíשs, 'Quò irruistis hodie? Respondit Dauid, Con-
tra Meridiem Iehudáh, & contra Meridiem'Ieranhmeאelí, & con-
tra Meridiem'Ceni.

Dauid fallit regem Achis.

D Virum & mulierẽ non viuificabat Dauid, nec adducebat in Geth, dicẽs, Ne fortè loquantur aduersum nos. Hæc fecit Dauid: & hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habi

11 'Virum autem & mulierem non relinquebat viuum Dauid, vt
introduceret in Gáth, 'dicendo, Ne fortè renuntient contra nos.
Sic fecit Dauid:'& sic *fuit* cõsuetudo eius'omnibus diebus quibus

IN CAPVT XXVII.

1 Dicebat verò ויאמר Præt. Heb. per præt. imperf. reddendum, Dicebat Dauid tacitus & secũ. Tandem absumar עתה אספה Ad verbum, Nunc absumar. Alii, Iam absumar .i. tandem finem vitæ meæ inueniam incidens in manum Saulis. Non est mihi bonum: אין לי טוב sub. hic .i. nulla est hîc mihi quies, nusquã conquiescit animus meus. Gallicè, *Ie n'ay yci nul bien.* Quidam liberius vertunt, Itaque nihil mihi consultius, quàm vt fuga euadam, &c. Si eruendo eruam me כי המלט אמלט si fugiendo fugero. salutis causa scilicet .i. si concessero in regionem Palæsthinorum. Tum desperabit ונואש sub. se consequuturum me. Vt non quærat me לבקשני .i. non quæret me vt antea.

4 Nec addidit vltrà, &c. ולא יסף עוד לבקשו: Hebraismus, pro, nunquam postea quæsiuit eum.

5 Si quæso inueni, &c. אם נא מצאתי וגו׳ Hebraismus, si sum tibi gratus & charus. Dent יתנו .i. designent. tui scilicet quibus demandaueris hoc negotium. Et vtquid manet ולמה ישב sed quare manebit, &c. i. quare seruus tuus erit tibi grauis manendo in eadem vrbe in qua habitas, & in qua est sedes totius regni? 6 In die illa ביום ההוא .i. eo tempore.

7 Dies *aliquot* & quatuor menses. ימים וארבעה חדשים: .i. aliquot dies cum quatuor mẽsibus. Doctus inter Hebræos scribit hoc loco DIES non posse accipi pro annis, quòd Dauid non manserit illic annum integrum. Nam Saul duobus tantùm annis regnauit: omnia autem quæ gessit Saul cum Dauide, octo mensibus perfici potuerunt. Præterea Dauid nõ nisi post mortem Samuelis descendit in regionem Palæsthinorum. Mors autẽ Samuelis præcessit mortem Saulis septem mẽsibus. Alii etiam Hebræorũ doctores exponunt, quatuor menses & aliquot dies mensis quinti. 8 Et impetum faciebant ויפשטו & irruebant. prædas agebant. depopulabantur. grassabantur. Gallicè, *Ils couroyent, ou faisoyent des courses.* Quæ *fuerat* à seculo, אשר מעולם .i. antiquam, ideo populosam. Ingrediente te בואך Chaldæus paraph. ab ingressu.

9 Et percussit Dauid ter. והכה דוד את הארץ .i. interfecit incolas eius regionis. Nec viuum reliquit ולא יחיה Ad verbum, & non viuificabit. Quidam vertunt, nec seruabat incolumes viros, &c. i. nullos viuos seruabat, nemini parcebat. Fut. pro præt.

10 Quò irruistis? אל פשטתם Hic אל pro אן accipitur, id est quò, vt scribit doctus inter Hebræos: & ל ponitur loco ב, & sic Chaldæus paraph. לאן Quò. Alii volunt א poni loco ע, & אל pro על מי super quem, aut in quã patriam impetum fecistis? Hanc expositionem confirmare videtur responsio Dauidis, Super Meridiem, &c. Ex doctioribus Hebræorum alter interrogatiuè exponit, Nónne irruistis hodie? Ieranhmeאeli, הירחמאלי Familia erat de tribu Iuda. Ierameel enim filius fuit Esron filii Phares. 1. Par. 2. b. 9. Ceni. הקני: Familia erat Iethro quæ habitabat in medio filiorum Iuda, vt vides Iudicum 1. d. 16. 11 Virum autem, &c. ואיש ואשה וגו׳ Vt paulo antè versu 9. Dicendo, לאמר .i. dicens apud se, Non seruabimus illos, ne fortè renuntient, &c. Et sic *fuit* consuetudo eius וכה משפטו .i. & ea, siue talis. q. d. sic solitus est facere. Omnibus diebus quibus mansit כל הימים אשר ישב. Hebraismus, quandiu habitauit.

mansit in regione Peliשּׁthím.
Et credidit Achiשּׁ Dauidi, dicens, 'Abominando abominatus 12
est populũ suum Iשּׂraѫelẽ: proinde erit mihi seruus 'in seculum.

Cap. XXVIII.

Dauid constituitur custos regis Achis in bello.

EO autem tempore congregarunt Peliשּׁthím 'castra sua in pu- 1
gnam, vt pugnarent cum Iשּׂraѫele: dixítque Achiשּׁ ad Daui-
dem, 'Sciendo scito quòd mecum venies ad castra tu & viri tui.
Respondit Dauid ad Achiשּׁ, 'Profectò scies quæ faciet seruus 2
tuus. Dixit ergo Achiשּׁ ad Dauidẽ, 'Certè custodem capiti meo
ponam te omnibus diebus.

Samuel mortuus. Saul aufert magos & hariolos.

שּׁSemuѫél autem mortuus erat, & planxerant eum vniuersus 3
Iשּׂraѫél, & sepelierant eum in Ramáh, 'id est in vrbe sua. שּׁSaѫúl
autem abstulerat pythones & magos 'è terra.
Congregati itaque Peliשּׁthím venerũt, & castrametati sunt in 4
שּׁSuném: congregauit & שּׁSaѫúl vniuersum Iשּׂraѫelem, & castra
metati sunt in Gilbóay.
Videns verò שּׁSaѫúl castra Peliשּׁthím, timuit, '& expauit cor 5
eius valde.
Cõsuluit itaque שּׁSaѫúl Iehouam, & non respõdit ei Iehouáh 6
nec per somnia, neque per Vrim, neque per Prophetas.

Saul Philisthæis contra se cõgregatis, nihil ipsi respondente Deo, pythonissã consulit.

Dixit ergo שּׁSaѫúl seruis suis, Quærite mihi mulierem haben- 7
tem pythonem, '& ibo ad eam, atque inquiram per eam. Et dixe-
runt serui eius ad eũ, Ecce mulier habens pythonem in עֵEn-dór.
'Mutauit ergo sese שּׁSaѫúl, & induit se vestimentis aliis, abiít- 8
que ipse, & duo viri cum eo, venerúntque ad mulierem noctu, ac
dixit, Diuina quæso mihi per pythonem, '& fac ascendere ad me
quem dixero tibi.
Et ait mulier ad eum, 'Ecce tu nosti quid fecerit שּׁSaѫúl, 'qui 9
abscidit pythones & magos è terra: cur ergo tu 'offendiculum po
nis animæ meæ, vt mori facias me?
Iurauit autem ei שּׁSaѫúl per Iehouã, dicendo, Viuit Iehouáh 10
'si euenerit tibi pœna propter hoc.

Suscitatus Samuel, annuntiat Sauli mortem, & Philisthæos victoria potituros.

Dixit itaque mulier, Quem 'ascendere faciam tibi? Ille dixit, 11
שּׁSemuѫelem fac ascendere mihi.
Vidénsque mulier שּׁSemuѫelem, exclamauit voce magna: di- 12
xítque mulier ad שּׁSaѫulem 'in hæc verba, ' Vtquid decepisti me?
'tu enim es שּׁSaúl.
Et dixit ei Rex, Ne timeas: quid enim vidisti? Respõdit mulier 13
שּׁSauli, 'deos vidi ascendentes è terra.

tauit in regione Philisthinorum.
12 Credidit ergo Achis Dauid, dicens, Multa mala operatus est contra populũ suum Israel: erit igitur mihi seruus sempiternus.

Cap. XXVIII.

1 FActum est autẽ, in diebus illis cõgregauerunt Philisthiim agmina sua, vt præpararentur ad bellum contra Israel: dixitque Achis ad Dauid, Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castris tu & viri tui.
2 Dixitq; Dauid ad Achis, Nũc scies quæ facturus est seruus tuus. Et ait Achis ad Dauid, Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus.
3 Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel, & sepelierunt eum in Ramátha vrbe sua. & Saul abstulit magos & hariolos de terra.
4 Congregatique sunt Philisthiim, & venerunt, & castrametati sunt in Sunam: congregauit autem & Saul vniuersum Israel, & venit in Gelbóe.
5 Et vidit Saul castra Philisthiim, & timuit, & expauit cor eius nimis.
6 Consuluitque Dominum, & nõ respondit ei neque per somnia, neque per sacerdotes, neq; per prophetas.
7 Dixítque Saul seruis suis, Quærite mihi mulierem habentem pythonẽ, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam. Et dixerũt serui eius ad eum, Est mulier pythonem habẽs, in En-dor.
8 Mutauit ergo habitum suum, vestitúsque est aliis vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cum eo, venerúntq; ad mulierem nocte, & ait illi, Diuina mihi in pythone, & suscita mihi quẽ dixero tibi.
9 Et ait mulier ad eum, Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo erraserit magos, & hariolos de terra: quare ergo insidiaris animæ meæ, vt occidar?
10 Et iurauit ei Saul in Domino, dicẽs, Viuit Dominus quia non eueniet tibi quicquam mali propter hãc rem.
11 Dixitque ei mulier, Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem mihi suscita.
12 Quum autem vidisset mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul, Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul.
13 Dixitque ei Rex, Noli timere: quid vidisti? Et ait mulier ad Saul, deos vidi ascendentes de terra.

Supe. 25.a.1 B Leu. 20.a.27 deut. 18.b.10

12 Abominando abomin. הבאש הבאיש Hebraismum quidam sic reddunt, Omnino sordet illi gens sua Israelitica. Doctiores tamen sic vertunt, reddidit se fœtidum in populum suum, nempe Israelem. i. inuidiosum, odiosum, vel abominabilem se reddidit popularibus suis. hoc est, facit quæ displicent popularibus suis. Alii, fœtere fecit, id est fœtida reddidit ac inuisa opera sua popularibus suis. quòd abhorreamus à re fœtida, putida ac malolente. Similis loquutio legitur & Gene 34.d.30, & Exod. 5.d.21. In seculum. עולם: .i. sempiternus & perpetuus.

IN CAPVT XXVIII.

1 Eo autem tempore ויהי בימים ההם Ad verbum, Et fuit, in diebus illis. Castra sua in pug. מחניהם לצבא copias suas ad militiam, vel copias suas militares. Sciendo scito, &c. ידוע תדע וגו' Hebraismus, Certò scias quòd mecum egredieris ad militiam.
2 Profectò scies quæ faciet לכן אתה תדע את אשר־יעשה propterea scias quid facturus sit. Certè לכן Hac de causa. quòd scilicet videam te ita paratum ad obsequium meum, designabo te custodem perpetuum corporis mei.
3 Id est in vrbe sua. ובעירו Hic ו pro Id est positum, hoc est in qua habitabat. Alii exponunt, in ipsa vrbe, & non extra. Alii, & luxerant eum in Ramah, *qui scilicet illic aderant*: & in *singulis* vrbibus suis, *qui scilicet absfuerant*. E terra. מהארץ: .i. de regione illa.
5 Et expauit ויחרד & trepidare cœpit. 7 Et ibo ad eam, atque inq. per eam ואלכה אליה ואדרשה־בה .i. vt profectus ad illam, consulam ipsam. sub. quid facto opus sit. 8 Mutauit ergo sese ויתחפש .i. habitum suum. Et fac ascendere ad me והעלי לי .i. suscita mihi. Qui
9 Ecce tu nosti, &c. הנה אתה וגו' Tu quidem nosti [.i. Tu probè tenes] quid fecerit Saul, quomodo exterminauerit. vel, eraserit. אשר quomodo. Offendiculum ponis animæ meæ, מתנקש בנפשי illaqueas te in anima mea. i. quæris, vel studes esse offendiculo, vel niteris ponere offendiculum animæ meæ, vt cures me interficiendam. 10 Si euenerit tibi, &c. אם יקרך עון וגו' si euenerit tibi iniquitas in verbo isto. i. nihil mali tibi continget ob id. 11 Ascendere faciam אעלה .i. euocabo, siue suscitabo.
12 In hæc verba, לאמור dicendo, Vtquid decepisti me? למה רמיתני quare imposuisti mihi? vel, fefellisti me? Tu enim es שּׁSaѫúl. ואתה שאול quum sis Saul. 13 Deos vidi, &c. אלהים וגו' Plurali vtitur pro singulari. & sic Chaldæus paraph. Angelum Domini vidi ascẽdentem. Doctus inter Hebræos exponit hominem magnum: plurali autem vti honoris gratia, vt Exod. 22.d. 28, diis non maledices. i. hominibus magnis, vel iudicibus.

14 Dixitque ei, Qualis est forma eius? Quæ ait, Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se super faciem suam in terra, & adorauit.

C

15 Dixit autem Samuel ad Saul, Quare inquietasti me vt suscitarer? Et ait Saul, Coarctor nimis: siquidem Philisthiim pugnant aduersum me, & Deus recessit à me, & exaudire me noluit neque in manu Prophetarum, neque per somnia: vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciam.

16 Et ait Samuel, Quid interrogas me, quũ Dominus recesserit à te, & transierit ad æmulum tuum?

Supra 15.c.28

17 Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid:

18 Quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec: idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie.

19 Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manus Philisthiim: cras enim tu & filii tui mecum eritis: sed & castra Israel tradet Dominus in manus Philisthiim.

D

20 Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim valde verba Samuelis, & robur non erat in eo, qa nõ comederat panẽ tota die illa.

21 Ingressa est itaq; mulier illa ad Saul, & vidit, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eũ, Ecce obediuit ancilla tua voci tuæ, & posui animam meam in manu mea, & audiui sermones tuos quos loquutus es ad me.

22 Nũc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellã panis, vt comedens conualescas, & possis iter agere.

23 Qui renuit, & ait, Non comedam. Coegerũt autem eum serui sui & mulier, & tãdem audita voce eorum surrexit de terra, & sedit super lectum.

24 Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, & festinauit, & occidit eum: tollẽsque farinam, miscuit eam, & coxit azyma:

25 Et posuit ãte Saul, & ãte seruos ei⁹: q quũ comedissẽt, surrexerũt, & ãbulauerũt p totã noctẽ illã. Cap. XXIX.

1 Congregata sũt ergo Philisthiim vniuersa agmina in Aphec: sed & Israel castrametatus est super fontem qui erat in Iezrahel.

2 Et satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis & millibus: Dauid autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis

3 Dixerũtque principes Philisthiim, Quid sibi volunt Hebræi isti? Et ait Achis ad principes Philisthiim, Nunquid ignoratis Dauid, qui fuit

---

14 Dixítque ei, Qualis est forma eius? *illa* ait, Vir *quidã* senex ascẽdit,
& ipse amictus est pallio. Et cognouit שSaulúl quòd שSemuél
esset, & incuruauit se in faciem super terram, atque adorauit.
15 Dixit autem שSemuél ad שSaulem, 'Vtquid commouisti me, faciendo ascendere me? Respondit שSaúl, 'Angustiis afficior valde, 'quum Peliשthím pugnẽt contra me, & Deus recesserit à me, nec respondet mihi vltrà neque 'per manum Prophetarum, neque per somnia: itaque vocaui te vt indicares mihi quid facturus sim.
16 Et ait שSemuél, 'Et vtquid interrogas me, quum Iehouáh recesserit à te, '& sit *cum* inimico tuo?
17 'Et fecit illi Iehouáh quemadmodum loquutus est per manum meam: '& scidit Iehouáh regnum de manu tua, & dedit illud 'socio tuo Dauidi.
18 Quemadmodum non obedisti voci Iehouæ, nec fecisti 'iram furoris eius contra עAmalék, ita hoc fecit tibi Iehouáh hodie. Saul quare abiectus à Deo. Ira furoris Dei.
19 Tradet autem Iehouáh etiam Iשraélem tecum in manũ Peliשthím, & cras eris tu & filii tui mecum: etiã *inquam* castra Iשraélis tradet Iehouáh in manum Peliשthím.
20 'Statim autem שSaúl corruit quantus quãtus erat in terram: extimuerat enim vehementer propter verba שSemuélis: 'etiã vires non erãt in eo, quia nõ comederat panẽ tota die & tota nocte. Saulis angustia & desperatio.
21 Ingressa verò mulier ad שSaulẽ, vidit quòd territus esset valde, & dixit ei, Ecce obtẽperauit ancilla tua voci tuæ, '& posui animam meam in manu mea, & parui verbis tuis quæ dixisti mihi.
22 Nunc ergo obtẽpera quæso etiã voci ancillæ tuæ, & ponã ante te buccellã panis, 'vt comedas, & sint in te vires vt vadas per viam.
23 Qui renuit, ac dixit, Non comedam. Et coegerunt eum serui eius, & etiam mulier, obediuítque voci eorum: surrexit nanque è terra, & sedit 'super lectum.
24 Porrò mulieri *erat* vitul⁹ 'saginarii in domo, '& festinauit, & iugulauit eũ: postea tulit farinã, '& miscuit, 'coxítq; *ex* ea infermẽtata.
25 Et attulit ante שSaulem, atque ante seruos eius: qui comederunt, postea surrexerunt, & abierunt nocte ipsa. Cap. XXIX.
1 Congregauerãt autẽ Peliשthím omnes copias suas in Aphék: Iשraél verò castrametati erãt 'in fonte qui erat in Izreעél.
2 'Porrò principes Peliשthím transibant centeni & milleni: Dauid autem & viri eius transibant 'in extremo cum Achiש.
3 Dixerunt autẽ principes Peliשthím, Quid *sibi volunt* עEbræi isti? Respondit Achiש principibus Peliשthím, 'Nónne iste *est* Dauid

Dauid cum Philisthæis contra Saulem pugnaturus, ab exercitu remittitur prouidẽtia Dei.

15 Vtquid commouisti, &c. למה הרגזתני וגו' Quare molestus es mihi [vel inquietasti me] vt suscitares me? vel, curando me suscitandum. Angustiis afficior val. צר לי מאד Coartor plurimũ. Ad verbũ, Angustia mihi valde. Quũ Peliשthím ופלשתים Ad verbũ, & Pelisthim. Per manum Proph. ביד הנבאים .i. opera Prophetarũ. 16 Et vtquid interrogas me, ולמה תשאלני Sed quare consulis me. Et sit *cum* inimico tuo? ויהי ערך: .i. faueat illi. Ita Chaldæus parap. Alii, & sit hostis tuus? 17 Et fecit illi Iehouáh ויעש יהוה לו Et faciet Iehouáh illi, nempe Dauidi, vt sit relat. pro anteced. Vel, illi, nempe inimico, qui erat Dauid. Et scidit ויקרע & abscidit. Chaldæus paraph. & auferet. Socio tuo לרעך sodali tuo. 18 Iram furoris e. חרון אפו .i. quod præceperat iratus valde contra Amalec.
20 Statim autem, &c. וימהר וגו' Ad verbum, Et festinauit Saul, & cecidit *de* plenitudine staturæ suæ. id est, statim corruit vt erat erectus. Gallicè, *de sa hauteur*, vel, *d'aussi hault qu'il estoit*. Verbum loco aduerbii posuit: vt sæpe aliàs, & paulo pòst versu 24, maximè in hoc genere dicendi. Etiam vires non erant in eo, גם כח לא היה בו neque robur erat in eo. vt scilicet sese eripere posset.
21 Et posui animam meam in manu m. ואשים נפשי בכפי Hebraismus, exposui me periculo.
22 Vt comedas, &c. ואכול וגו' Ad verbum, & comedes, & erunt in te vires quum ambulabis per viam. i. vt edas, & restituantur tibi vires: vel vt possis recipere animum quum iter facies. hoc est, vt possis iter facere. 23 Super lectum. אל המטה: vt discumberet scilicet.
24 Saginarii מרבק .i. quem saginabat. Et festinauit, & iugulauit ותמהר ותזבחהו Hebraismus, de quo paulo antè, versu 20, pro, illico occidit. Et miscuit ותלש & conspersit. subegit. sub. eam. Coxitque *ex* ea infermentata. ותפהו מצות: .i. ex ea confecit panes azymos quos statim curauit coquendos. non enim expectauit donec farina illa subacta fermentaretur.

IN CAPVT XXIX.

1 In fonte בעין Quidam volunt nomen esse loci, in עAin. 2 Porrò principes, &c, וסרני וגו' Porrò satrapæ [tyranni, vt habet Chaldæus paraph.] incedebant per centurias & chiliadas. In extremo באחרונה sub. agminis. in extrema acie.
3 Nónne iste *est* Dauid, &c. הלוא זה דוד וגו' q.d. An ignoratis hunc esse Dauidem, &c.

seruus ששאוּלis regis Iשׂראלis,qui fuit mecum 'iam diebus,imò iam annis,& non deprehendi in eo quicquam à die qua 'habitauit *mecum*,vſque ad diem hanc?

4 Et irati ſunt aduerſus eum principes Peliשׁthím, dixerúntque
ei principes *illi* Peliשׁthím,'Remitte virum,& reuertatur ad locum
ſuum 'cui præfeciſti eum, neque deſcẽdat nobiſcum in prælium,
ne ſit nobis aduerſarius in prælio. 'in quo enim placebit hic domi
no ſuo? annon in capitibus virorum iſtorum?

5 Nónne hic eſt Dauid 'cui canebant in choris,dicendo, Percuſ-
ſit שׁאוּל mille ſuos,& Dauid decem millia ſua?

David laudatur ab Achis.

6 Vocauit itaque Achיש Dauidẽ,& dixit ei,Viuit Iehouáh quòd
'rectus es, '& bonus in oculis meis eſt egreſſus tuus & ingreſſus
tuus mecum in caſtra: non enim inueni in te malum *ullum* à die
qua ingreſſus es ad me,vſque ad diem hanc: ſed in oculis princi-
pum tu 'non es gratus.

7 Nunc ergo reuertere,& abi in pace,'& ne committas rem ingra-
tam principibus Peliשׁthím.

8 Dixítque Dauid ad Achיש,'Quid enim feci, & quid inueni-
ſti in ſeruo tuo à die qua 'fui coram te,vſque ad diem hanc,'vt non
eam,& pugnem contra inimicos domini mei Regis?

Gentilis hic meminit Dei veri & Angeli.

9 Reſpondens Achיש,dixit Dauidi,'Noui quòd bonus es in ocu
lis meis ſicut Angelus Dei:ſed principes Peliשׁthím dixerũt,'Ne
aſcendat nobiſcum in prælium.

10 Nunc igitur ſurge ſũmo mane,& ſerui 'domini tui qui venerũt
tecum,& ſurgite ſummo mane ſtatim vt illuxerit vobis,& ite.

11 Surrexit itaque Dauid ipſe & viri eius,vt abiret ſummo mane,
vt reuerteretur ad terrã Peliשׁthím: Peliשׁthim verò aſcenderũt
in Izreעél.

Cap. XXX.

David Siceleg succensam inuenit.

1 FVit autẽ,'quum rediiſſet Dauid & viri eius in צSiclág 'die ter-
tia,עAmalecitæ 'graſſati fuerãt verſus Meridiem & צSiclág,'&
percuſſerant צSiclág,combuſſerántque eam igni:

2 Et captiuas duxerant mulieres quæ erant in ea: à paruo vſque
ad magnum non interfecerant quenquam, ſed abduxerant,'&
abierant in viam ſuam.

3 Quum veniſſet ergo Dauid & viri eius ad ciuitatem,'ecce com
buſta erat igni: & vxores eorum & filii eorum, & filiæ eorum 'ca-
ptiui ducti erant.

seruus Saul regis Iſrael, & eſt apud me multis diebus vel annis: & nõ inueni in eo quicquam ex die qua tranſfugit ad me,vſque ad diem hanc?

4 Irati ſunt autẽ aduerſus eum principes Philiſthiim,& dixerunt ei,Reuertatur vir, & ſedeat in loco ſuo in quo conſtituiſti eum:& non deſcẽdat nobiſcum in prælium, ne fiat nobis aduerſarius,quũ præliari cœperimus: quomodo enim aliter poterit placare dominũ ſuũ,niſi in capitibus noſtris? B 1.para.12.c.19

5 Nónne iſte eſt Dauid cui cantabãt in choris, dicentes, Percuſſit Saul in millibus ſuis,& Dauid in decem millibus ſuis?

6 Vocauit ergo Achis Dauid,& ait ei,Viuit Dominus, quia rectus es tu, & bonus in conſpectu meo: & exitus tuus & introitus tuus mecum eſt in caſtris:& nõ inueni in te quicquã mali ex die qua veniſti ad me, vſque in diem hanc:ſed ſatrapis non places. C

7 Reuertere ergo,& vade in pace, & non offendas oculos ſatraparum Philiſthiim.

8 Dixitque Dauid ad Achis, Quid enim feci, & quid inueniſti in me ſeruo tuo à die qua fui in conſpectu tuo vſq; in diẽ hanc,vt nõ veniam,& pugnẽ contra inimicos dñi mei Regis?

9 Reſpondens autem Achis,locutus eſt ad Dauid, Scio quia bonus es tu in oculis meis, ſicut Angelus Dei: ſed principes Philiſthinorũ dixerũt, Non aſcendat nobiſcum in prælium. D

10 Igitur conſurge mane, tu & ſerui domini tui, qui venerunt tecum:& quum de nocte ſurrexeritis, & cœperit diluceſcere,pergite.

11 Surrexit itaq; de nocte Dauid ipſe & viri eius, vt proficiſcerẽtur mane, & reuerterentur ad terrã Philiſthiim: Philiſthiim autem aſcenderũt in Iezrahel.

Cap. XXX.

1 QVúmque veniſſet Dauid & viri eius in Siceleg die tertia, Amalecitæ impetum fecerant ex parte Auſtrali in Siceleg,& percuſſerãt Siceleg,& ſuccẽderant eã igni:

2 Et captiuas duxerant mulieres ex ea,à minimo vſque ad magnũ: & nõ interfecerant quenquam, ſed ſecum duxerant,& pergebant itinere ſuo.

3 Quum ergo veniſſet Dauid & viri eius ad ciuitatem,& inueniſſent eam ſuccenſam igni, & vxores ſuas, & filios ſuos,& filias ductas eſſe captiuas,

Iam diebus,imò iam annis, זה ימים או זה שנים dies aliquot,imò verò annos aliquot. i.& quem ego cognoſco iam à multis annis.Ita quidam exponunt: quum tamen apud illum fuiſſet quatuor tantùm menſes, aut paulo plus, vt dictum eſt ſupra cap.27.c.7. propterea Doctus inter Hebræos exponit,& cum tam bene noui quàm ſi manſiſſet apud me annos aliquot. Habitauit נפלו In hac ſignificatione vertunt quidam & illud Gene.25.b.18,Coram cunctis fratribus ſuis habitauit. Vide annotationem eo loco.& Iudicum 7.c.12,Habitabant in valle.vbi noſter interpres vertit, fuſi iacebant. Doctus inter Hebræos exponit,cecidit ad me. Chaldæus paraphr. diuiſit ſe ad me.i.diuiſit ſe à Saule, & venit ad me. hoc eſt quod quidam vertunt,ex quo tranſfugit ad me.vel defecit à Rege ſuo ad me.Significat enim (vt illi annotant) deficere ab aliquo, & tranſfugere ad alium. 4 Remitte השב Ad verbũ,Redire fac.vel,Reuerti fac. Cui præfeciſti eum, אשר הפקדתו quẽ illi cõſtituiſti. In quo enim placebit,&c. ובמה יתרצה וגו׳ nam quanam in re redibit[redire poterit]in gratiam cum domino ſuo?nónne per capita,&c. i.nónne ſi ferat ad illum capita noſtra,vel capita militum noſtrorum quos interfecerit? 5 Cui canebant אשר יענו לו .i.quẽ laudabant. 6 Rectus es, ישר אתה ſub.in oculis meis.i.habeo te pro viro probo. Et bonus in oculis meis egreſ.&c. וטוב בעיני צאתך וגו׳ Hebraiſmus,quòd mihi placet conuerſatio tua in caſtris ipſis.q.d.per Deũ viuum quẽ colis,habeo te pro viro probo & integro:& cõmercium tuum ſiue conuerſatio tua,& vita quam in caſtris meis vixiſti,mihi grata fuit. Non es gratus. לא טוב אתה: Ad verbum,non es bonus.i.ſatrapis non places. 7 Et ne committas rem ingr.princip. ולא תעשה רע בעיני סרני Ad verbum,& non facies malum in oculis principum.i.nec facies aliquid quod non ſit gratum principibus meis. 8 Quid enim feci, כי מה עשיתי Quidam ſcribunt aut כי redundare:aut ſubaudiendum,Hoc me male habet:nam quid feci. Fui coram te, הייתי לפניך .i.verſatus ſum in aula tua,aut cœpi ſeruire tibi. Vt non eam, & pugnẽ כי לא אבוא ונלחמתי .i.vt non permittar congredi cum inimicis,&c. 9 Noui quòd bonus es in oc.m. ידעתי כי טוב אתה בעיני Hebraiſmus,Videris mihi tam bonus quàm eſt Angelus Dei. Ne aſcendat לא יעלה Non aſcendet. 10 Domini tui אדוניך nempe Saulis. Statim vt illuxerit ואור Ad verbum,& illuceſcet.

IN CAPVT XXX.

1 Die tertia, ביום השלישי ſub.ab egreſſu eius. Graſſati fuerant פשטו impetum fecerant.irruerant. Et percuſſerant ויכו i.diruerant,ſiue deſtruxerant.non enim occiderant habitatores vrbis:quia ſequenti verſu dicitur, Non interfecerunt quenquam. Dixit autem vrbẽ percuſſam,pro deſtructam,vt aliàs Scriptura dicit ſanari ædificium,aut viuificari,quando inſtauratur ac reparatur.
2 Et abierant in viam ſ. וילכו לדרכם: i.reuerſi fuerant. 3 Ecce combuſta erat והנה שרופה pro,inuenerunt eam combuſtam. Captiui ducti erant. נשבו: abierant in captiuitatem.

4 Leuauerunt Dauid & populus qui erat cum eo, voces suas, & planxerũt donec deficerent in eis lachrymæ.

5 Siquidẽ & duæ vxores Dauid captiuæ ductæ fuerant, Achinoã Iezrahelitis, & Abigáil vxor Nabal Carmeli.

6 Et contristatus est Dauid valde: volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima vniuscuiusq; B viri super filiis suis, & filiabus: confortatus est autẽ Dauid in Domino Deo suo.

7 Et ait ad Abiathar sacerdotem filiũ Achimélech, Applica ad me ephod. Et applicauit Abiathar ephod ad Dauid.

8 Et cõsuluit Dauid Dominũ, dicens, Persequar latrunculos hos, & cõprehendam eos, an nõ? Dixitque ei, Persequere: absque dubio enim comprehendes, & excuties prædam.

9 Abiit ergo Dauid ipse & sexcẽti viri qui erant cum eo, & venerũt vsque ad torrentem Besor: & lassi quidam substiterunt.

10 Persequutus est autẽ Dauid ipse & C quadringẽti viri: substiterãt enim ducenti, qui lassi transire non poterant torrentem Besor.

11 Et inuenerunt virum AEgyptiũ in agro, & adduxerunt eum ad Dauid: dederúntque ei panem vt comederet, & biberet aquam.

12 Sed & fragmen massæ carycarum, & duas ligaturas vuæ passæ: qui quũ comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est: nõ enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus & tribus noctibus.

13 Dixit itaq; ei Dauid, Cuius es tu? D vel vnde? Qui ait, Puer AEgyptius ego sum, seruus viri Amalecitæ: dereliquit autem me dominus meus, quia ægrotare cœpi nudiustertius.

14 Siquidem nos erupimus ad Australem plagam Cerethi, & contra Iudã, & ad Meridiem Caleb, & Siceleg succendimus igni.

15 Dixitq; ei Dauid, Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait, Iura mihi per Deum quòd non occidas me, & nõ tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneum istum.

16 Qui quum duxisset eũ, ecce illi discumbebant super faciẽ vniuersæ terræ comedentes, & bibentes, & quasi festum celebrantes diem, pro cuncta præda & spoliis quæ ceperant de terra Philisthiim, & de terra Iuda. E

17 Et percussit eos Dauid à vespere vsque ad vesperam alterius diei: & non euasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant.

18 Eruit ergo Dauid omnia quæ tulerãt Amalecitæ, & duas vxores suas eruit:

4 Et extollés Dauid & populus qui erat cum eo vocem suam, fle-
uerunt ″donec non essent in eis vires ad flendum.
5 Duæ quoque vxores Dauidis captiuæ ductæ erant, Anhinó- *Vxores Dauidis captæ.*
yam Izreℵyelitis, & Abigáil vxor Nabál Charmelitæ.
6 Itaque angustiis affectus est Dauid valde: ″dixerãt enim populus
se lapidaturos illum, quòd amaritudine plena esset anima vniuer- *Lapidare.*
si populi, quisque propter filios suos & propter filias suas: ″& robo *Confortatur Dauid in Domino.*
rauit sese Dauid in Iehouáh Deo suo.
7 Dixit autem Dauid ad ℵEbiathár sacerdotem filium Anhimé-
lech, ″Applica quæso mihi ℵephód. Et applicauit ℵEbiathár ℵephód *Dauid consulto Domino, persequitur Amalecitas succensores.*
Dauidi.
8 ″Et interrogauit Dauid Iehouam, dicendo, *Num* persequar exer-
citum istum? num apprehendã eum? Et dixit ei, Persequere: quia
″comprehendendo comprehendes, & eruendo erues.
9 Abiit itaque Dauid ipse & sexcenti viri qui erant cum eo, & ve-
nerunt vsque ad torrentem Beʋsór: ″reliqui verò substiterunt.
10 Et persequutus est *eos* Dauid ipse & quadringẽti viri, & substite-
runt ducenti viri qui ″lassi fuerant, ne transirent torrentẽ Beʋsór.
11 Inuenerúntque virum AEgyptium ″in agro, quem adduxerunt *Prouidẽtia Dei occurrit seruus Amalecitæ, qui Dauidem ducit ad eos qui succẽderent Siceleg.*
ad Dauidem, & dederunt ei panem, & comedit, propinauerunt ei
& aquam.
12 Dederunt ei præterea ″fragmen massæ carycarũ, & duas ligatu-
ras vuarũ passarum: qui comedit, reuersúsque est spiritus eius in
eum. non enim comederat panem, nec biberat aquam tribus di-
ebus & tribus noctibus.
13 Post hæc dixit ei Dauid, Cuius es tu, & vnde es? Respõdit, Puer
AEgyptius sum, seruus viri yAmalecitæ, & dereliquit me domi-
nus meus, quòd ægrotarem hodie tres sunt dies.
14 ″Nos grassati sumus ad Meridiem Cherethi, & in id quod est Ie
hudáh, & ad Meridiem ″Chaléb, & xSiclág combussimus igni.
15 Dixit autem ei Dauid, ″Num deduces me ad exercitum illum?
Qui dixit, Iura mihi per Deũ quòd non interficies me, neque tra- *AEgyptius meminit Dei veri.*
des me in manũ domini mei, & deducam te ad exercitum illum.
16 Deduxit ergo eum, & ecce ″diffusi erant in superficie totius ter- *Dauid, occisis Amalecitis, reducit prædam.*
ræ comedentes & bibentes, ″& tripudiantes propter omnia spolia
& ea magna quæ tulerant è terra Peliʋsthím & è terra Iehudáh.
17 Et percussit eos Dauid ″à crepusculo vsque ad ″vesperam, ″*& vsque*
in crastinum illarum: nec euasit ex eis quisquam, præter quadrin
gentos viros adolescentes, qui insiderũt camelis, & aufugerunt.
18 ″Et eruit Dauid omnia quæ tulerant yAmalecitæ: duas quoque
vxores suas eruit Dauid:

4 Donec non essent in eis vires עד אשר אין בהם כח donec defuit illis virtus.
6 Dixerant אמרו .i. cogitauerant. vel, dixerunt enim populus, &c. q.d. parum abfuit quin lapidibus obrueritt eum populus. Et roborauit sese ויתחזק & fortificatus est. i. resumpsit animum, fretus spe ac fiducia in Deum.
7 Applica הגישה Admoue. q.d. proferas nunc in prælium.
8 Et interrogauit Dauid וישאל דוד Et cõsuluit Dauid. Comprehendendo cõpreh. &c. השג תשיג וגו׳ Hebraismus, proculdubio assequeris, & erues. sub. quos secum deducunt. 9 Reliqui verò subst. והנותרים עמדו Subaudiendũ aliquid, cuiusmodi, Bona autem pars transiuit, reliqui verò substiterunt. 10 Lassi fuerant, ne transirent פגרו מעבור magis lassi erant quàm vt transire possent. Vel, qui pigriores fuerunt. præ ficta lassitudine scilicet. id est, qui simulabãt tantam lassitudinem vt non possent trãsire, &c. Significat hoc verbum, lassum esse ac remissum: significat & pigrum esse. 11 In agro, בשדה sub. iacentem.
12 Fragmen massæ carycarum, פלח דבלה frustum massæ carycarum. i. ficuum aridarum, de quibus vide suprà, cap. 25. c. 18, vbi & de ligaturis vuæ passæ est annotatio. 14 Nos grassati sumus אנחנו פשטנו Posteaquam nos impetum fecimus. siue, feceramus, aut irrueramus. Chaléb, כלב Hic filius fuit Esron, qui erat de tribu Iuda.
15 Num deduces me התורידני Potésne me deducere. Ad verbum, Num descendere facies me.
16 Diffusi erant נטשים prostrati erant. vel iacentes & requiescentes. Et tripudiantes וחוגגים & festum agentes.
17 A crepusculo מהנשף sub. nocturno. Vesperam, הערב diei nempe sequentis *Et vsque* in crastinum illarum: למחרתם in crastinam diem illarum. sub. vesperarum. i. vsque ad diem sequentem duas illas vesperas. q.d. toto triduo percussit eos.
18 Et eruit ויצל .i. recepit.

Et non defuit eis'neque paruum neque magnum, tam de filiis 19
quàm de filiabus, neque de præda, atque omnibus his quæ abstule
rant sibi, omnia reduxit Dauid.

Et tulit Dauid 'omnes greges & armenta: *&* ducebant *illa* 'ante 20
pecus: & dixerunt, 'Hæc est præda Dauidis.

Venit autem Dauid ad ducentos viros'qui lassi erant, ita vt non 21
possent sequi Dauidē,'& residere fecerant eos in torrente Beשׂsór:
'qui egressi sunt in occursū Dauidis & in occursū populi qui erat
cum eo: & accessit Dauid ad populum, & salutauit eos pacificé.

Salutare pacifice.

Dixit autē omnis vir malus'& impius ex his viris qui iuerāt cum 22
Dauide,'hunc in modum, Propterea quòd non venerunt nobis-
cum, non dabimus eis de spoliis quæ eruimus, nisi vnicuique v-
xorem suam & filios suos,'& ducent, & abibunt.

Prædam ex æquo diuidi iubet Dauid.

Dixit autem Dauid, Non facietis sic, fratres mei, de *his* quæ de- 23
dit Iehouáh nobis, & qui custodiuit nos, dedítque exercitū qui ve
nerat contra nos, in manum nostram.

Et quis obediet vobis in re hac? sed'qualis est portio descēden- 24
tis ad prælium, talis erit & portio manētis ad sarcinas:'pariter di-
uidentur.

'Fuerátque *id* ab eo die & suprà: & posuit illud in statutum & cō- 25
suetudinem in Iשׂraאele'vsque ad diem hanc.

Ex præda gratificatur Dauid omnibus amicis.

Venit ergo Dauid in עSiclág, & misit de ea præda Senioribus Ie 26
hudáh'amicis suis, dicendo, En vobis benedictio de spoliis inimi-
corum Iehouæ:

'Iis qui *erant* in Beth-אél, & qui in Ramóth ad Meridiem, & qui 27
in Iatthír,

Et qui in עAroyér, & qui in שׂSiphmóth, & qui in אEsthemóay, 28

Et qui in Rachál, & qui in vrbibus Ieraחhmeאelitarum, & qui 29
in vrbibus Cenitarum,

Et qui in חHormáh, & qui in Chor-yaשׁsán, & qui in עAthách, 30

Et qui in חHebrón,'& omnibus locis in quibus'versatus fuerat 31
Dauid ipse & viri eius.

Cap. XXXI.

Philisthiim occidunt Israelitas.

P'Eliשׁsthím inquam pugnabant cum Iשׂraאele: & fugerūt viri 1
Iשׂraאelis à facie Peliשׁsthím, ceciderúntq; vulnerati in mon-
te Gilbóay.

Saul & filii eius occiduntur.

Et assequuti sunt Peliשׁsthím שSaיאulē & filios eius: percusse- 2
rūtq; Iehonathán, & Abinadáb, & Malchi-שׁsúay filios שSaיאulis.

'Et aggrauatū est præliū cōtra שSaיאulē: quem quū inuenissent 3

---

19 Nec defuit quicquam à paruo vsque ad magnum, tam de filiis quàm de filiabus, & de spoliis: & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid.

20 Et tulit vniuersos greges & armenta, & minauit ante faciem suam: dixerúntque, Hæc est præda Dauid.

21 Venit autem Dauid ad ducētos viros qui lassi substiterāt, nec sequi potuerant Dauid, & residere eos iusserat in torrēte Besor: qui egressi sunt obuiam Dauid, & populo qui erat cum eo: accedens autem Dauid ad populum, salutauit eos pacificé. F

22 Respōdénsque omnis vir pessimus, & iniquus de viris qui ierāt cum Dauid, dixit, Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quicquam de præda quam eruimus: sed sufficiat vnicuique vxor sua & filii, quos quum acceperint, recedant.

23 Dixit autem Dauid, Non sic facietis fratres mei de his quæ tradidit nobis Dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos qui eruperant aduersum nos, in manus nostras:

24 Nec audiet vos quisquam super sermone hoc. æqua enim pars erit descēdentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident.

25 Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israel vsque in diem hāc. G

26 Venit ergo Dauid in Siceleg, & misit dona de præda Senioribus Iuda proximis suis, dicens, Accipite benedictionem de præda hostiū Domini:

27 His qui erant in Beth-el, & qui in Ramoth ad Meridiem, & qui in Gether,

28 Et qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo,

29 Et qui in Rachal, & qui in vrbibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni,

30 Et qui in Harama, & qui in lacu Asan, & qui in Athach,

31 Et qui in Hebrō: & reliquis qui erāt in his locis in quibus cōmoratus fuerat Dauid & viri eius. Cap. XXXI.

1 PHilisthiim autem pugnabant aduersum Israel: & fugerunt viri Israel ante faciem Philisthiim, & ceciderunt interfecti in monte Gelbóe.

2 Irruerúntq; Philisthiim in Saul & in filios eius, & percusserūt Ionathā & Abinadab & Melchisua filios Saul,

3 Totúmque pōdus prælii versum est in Saul: & consequuti sunt eum viri

---

19 Neque paruum neque mag.&c. 'מן הקטן ועד הגדול וגו Ad verbum, à paruo & vsque ad magnū, & vsque ad filios & filias, & à spolio, & vsque ad omnia quæ tulerunt sibi. 20 Omnes greges & armenta: את כל הצאן והבקר Intelligit ea quæ Amalecitæ abegerant de Iuda & aliis regionibus. Ante pecus, לפני המקנה .i. ante greges & armēta quæ abegerant Amalecitæ de Siclag. Distribuerant greges in duas partes, nēpe in eos quos abegerant Amalecitæ ex Iuda & aliis vrbibus, & in eos quos abegerant ex Siclag. Greges autē Siclag non appellabant prædam: nam ii restituebantur suis dominis. Hæc est præda Dauidis. :זה שלל דוד q.d. præter vestra quæ restituūtur vobis, hæc adducit Dauid.

21 Qui lassi erant, &c. 'אשר פגרו וגו quos piguerat sequi Dauidem. Hoc est, qui præ lassitudine, siue vera siue ficta, non fuerant sequuti Dauidem. Et residere fecerant eos וישיבום & remanere fecerant [statuerant] eos. ad sarcinas scilicet custodiendas. Qui egressi sunt ויצאו Ad verbum, & egressi sunt. refertur istud ad initium huius versus. 22 Et impius ובליעל Ad verbum, & beliiáyal. Vide Deutero. 13.b.13. Hunc in modum, ויאמרו Ad verbum, & dixerunt. Et ducent, וינהגו quos abducent secum

24 Qualis est portio, &c. 'כחלק היורד וגו quanta est portio, &c. Ad verbum, sicut pars descendentis in prælium, & sicut pars remanentis ad sarcinas. i. quanta est portio descendentis in præliū, tanta esse debet portio eius qui remanet ad sarcinas: & quāta est portio eius qui remanet ad sarcinas, tanta esse debet portio eius qui descendit ad certamen. i. æqualis portio erit descendentibus & remanentibus. Pariter diuidentur. יחדו יחלקו simul [.i. ex æquo] partiētur. 25 Fuerátque *id* ab eo die, &c. ויהי מהיום ההוא .i. Id obseruatū fuerat ab eo die, & supra. i. ab initio mundi vsque ad eum diem: & vertit illud Dauid in statutum, vel legem, & consuetudinem in Israele, &c. Vsque ad diē hanc. :עד היום הזה vsque in hodiernum diem: & talis consuetudinis author fuit Dauid in Israele, quæ quidem obseruatur & perdurat vsque in hodiernum diem.

26 Amicis suis, לרעהו Quidam subaudiunt coniunctionem, & amicis suis.

27 Iis qui לאשר Sub. Misit inquam iis qui *habitabant* in, &c. Sic infrá.

31 Et omnibus locis ולכל המקומות .i. & Senioribus omnium locorum. Versatus fuerat התהלך Ad verbum, ambulauerat.

IN CAPVT XXXI.

1 Peliשׁsthím inquam pugnabant ופלשתים נלחמים Quum autem Peliשׁsthím pugnarent.

3 Et aggrauatum est ותכבד המלחמה .i. onus prælii versum est in Saulem.

sagittarii, & vulneratus est vehemēter à sagittariis.

4 Dixitque Saul ad armigerum suum, Euagina gladiū tuum, & percute me: ne fortè veniant incircuncisi isti, & interficiant me illudentes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus: arripuit itaque Saul gladium, & irruit super eum.

5 Quod quum vidisset armiger eius, videlicet quòd mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo.

6 Mortuus est ergo Saul, & tres filii eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter.

7 Videntes autem viri Israel qui erāt trās vallē & trās Iordanē, quòd fugissent viri Israelitæ, & quòd mortuus esset Saul, & filii eius, reliquerunt ciuitates suas, & fugerunt: venerúntque Philisthiim, & habitauerunt ibi.

8 Facta autē die altera, venerunt Philisthiim vt expoliarēt interfectos: & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelbóe.

9 Et præciderunt caput Saul, & expoliauerunt eum armis: & miserunt in terram Philisthinorum per circuitū, vt annuntiaretur in templo idolorū suorum & in populis.

10 Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Beth-san.

11 Quod quum audissent habitatores Iabes Galaad, quæcunque fecerant Philisthiim Saul:

12 Surrexerūt omnes viri fortissimi, & ambulauerūt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorū eius de muro Beth-san: venerúntq; Iabes Galaad, & combusserunt ea ibi:

13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerūt septem diebus.

iaculatores, 'viri cum arcu, timuit sibi valde à iaculatoribus.

4 Dixitque שSaאúl armigero suo, Euagina gladium tuum, & cōfode me illo: ne fortè veniant incircuncisi isti, & confodiant me, "illudántq; mihi. Noluit autē armiger eius: quòd timeret valde: tulit ergo שSaאúl gladium, '& irruit super eum. Saul seipsum occidit.

5 Videns verò armiger eius quòd mortuus esset שSaאúl 'irrut etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo. Armiger Saulis se ipsum occidit.

6 Mortuúsque est שSaאúl, & tres filii eius, & armiger eius, atque etiam omnes 'viri eius in die illa pariter.

7 Quum autem vidissent viri Iשraאél *alii* qui *habitabant* 'citra vallem, & qui *habitabant* vltra Iardén, quòd fugissēt viri Iשraאél, quód que mortui essent שSaאúl & filii eius, relictis vrbibus fugerunt: 'venerúntque Peliשthím, & habitauerunt in eis. Israelitæ fugientes.

8 'Postridie verò venerunt Peliשthím ad expoliandū interfectos, & inuenerunt שSaאulē, & tres filios eius iacētes in mōte Gilbóaע.

9 Et præciderūt caput eius, detraxerúntque arma eius, & miserūt *illa* in terram Peliשthím per circuitum, 'ad annuntiandū in templo idolorum suorum & populo. Philisthiim spoliato Saule, defe runt capu: & arma in terrā suā.

10 Et collocauerunt arma eius in templo עAשtharóth: corpus verò eius 'affixerunt muro Beth-שan.

11 Audientes autem de eo 'habitatores Iabéש Gilעád quæ fecerāt Peliשthím de שSaאule: Habitatores Iabes Galaad comburunt Saulem, & ossa sepeliunt.

12 Surrexerunt omnes viri fortes, & perrexerunt tota illa nocte, tulerúntque corpus שSaאulis & corpora filiorum eius de muro Beth-שán: & quum venissent in Iabéש, 'combusserunt ea ibi.

13 Accipientésque ossa eorum, sepelierunt *illa* sub 'arbore *quæ erat* in Iabéש, & ieiunauerunt septem diebus. Sepultura. Ieiunium.

Viri cum arcu, אנשים בקשת Exponit quos vocet iaculatores, siue sagittarios, nempe viros gestantes arcum, peritos artis sagittandi, siue sagittarios peritissimos. 4 Illudántq; mihi. יהתעללו בי .i. crudeliter me trucident. Et irruit super eum. ויפול עליה: .i. magno impetu incubuit super eum. 5 Et irruit etiam ipse ויפול גם הוא incubuit ipse quoque. 6 Viri eius אנשיו qui scilicet erāt illi propinqui, siue aderant illi in eo certamine. 7 Citra vallem, בעבר העמק vltra vallem: quæ scilicet adiacebat monti Gelboe. Venerúntque Peliשthim, &c. ויבואו פלשתים וגו' quas ingressi Pelisthim, habitauerunt in eis. 8 Postridie verò ויהי ממחרת Ad verbum, Et fuit, in crastino. 9 Ad annuntiandum לבשר .i. ad annuntiandum insignem illam victoriam & mortem Saulis. 10 Affixerunt תקעו clauis scilicet. 11 Habitatores Iabéש Gilעád, יושבי יבש גלעד quos scilicet liberauerat initio regni sui: vt vides suprà 11.c.11. 12 Combusserunt וישרפו quòd scilicet iam essent putrida & plena vermibus, combusserunt carnem vsque ad ossa. 13 Arbore האשל sub. insigni, & pulcherrima quadam. 1. Paral. 10. d. 12, dicitur fuisse quercus.

Secūdus Samuelis liber: vulgò Secundus Regum, Hebraicè שמואל ב

VETVS.

Cap. I.

1 Factum Est autē postquā mortu' est Saul, vt Dauid reuerteretur à cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies.

2 In die autem tertia apparuit homo veniens de castris Saul veste conscissa, & puluere conspersus caput: & vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suam, & adorauit.

3 Dixitque ad eū Dauid, Vnde venis? Qui ait ad eum, De castris Israel fugi.

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap. I.

1 'Fuit Autem, posteaquam mortuus est שSaאúl, & Dauid reuersus esset à cædendo עAmaléc, mansit Dauid in שSiclág duobus diebus.

2 Die autem tertio ecce quidam venit "è castris *in quibus egerat* cum שSaאule, & vestes eius scissæ *erant*, terráque super caput eius: qui quum venisset ad Dauidem, corruit in terram, "& incuruauit se. Vestis conscissa & puluis super iactatus, signa luctus.

3 Dixit autem ei Dauid, 'Vndenam venis? Cui respondit, E castris Iשraאelis 'eripui me. Annuntiatur Dauidi mors Sauli & Ionathæ.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Fuit autem, &c. ויהי וגו' Verti potest hic versus hoc modo, Mortuo autem Saule quum Dauid reuersus esset à cæde [strage] Amalecitarum, mansit Dauid in Siclag biduum. Vel, & mansisset Dauid in Siclag biduum, Tertio demum die, &c.

2 E castris, &c. מן המחנה וגו' Ad verbum, è castris à cum Saule. Gallicè, *d'auec Saul.* Et incuruauit se. וישתחו: honoris causa scilicet.

3 Vndenam venis? אי מזה תבוא Ad verbum, Vbi vnde venies? Fut. pro præs. Id est vbi est locus vnde venis? Sic exponit doctus inter Hebræos. Eripui me. נמלטתי: euasi. aufugi.

Dixit ei Dauid,'Quid euenerit,nuntia quæso mihi.Respōdit il 4
le,Fugit populus de prælio, & etiā'multitudo cecidit è populo,&
mortui sunt: sed & ﬡSaɪאúl & Iehonathán filius eius mortui sunt.
Dixit præterea Dauid ad puerum qui nuntiabat ei,Quomodo 5
scis quòd mortuus sit ﬡSaɪאúl & Iehonathán filius eius?
Respondit puer qui nuntiabat ei,'Accidit vt venirem in montē 6
Gilbóay, & ecce ﬡSaɪאúl'innixus erat lanceæ suæ: 'ecce præterea
currus & equites persequebantur eum.
'Respiciens autē post se, vidit me,ac vocauit:& dixi ei,En ego. 7
Dixit verò mihi,Quis es?Respondi illi, yAmalecites sum. 8
Tum dixit mihi,Sta quæso super me,& interfice me:quia'tenet 9
me angustia:nam'tota adhuc anima mea *est* in me.
Itaque stans super eum, interfeci illum. sciebam enim quòd nō 10
posset viuere 'post casum suum: & tuli diadema quod erat super
caput eius,& armillā quæ erat in brachio eius,attulíque ea ad do-
minum meum huc.
Dauidis tristitia ob mortē Saulis inimici,& Ionathæ amici. Fletus. Ieiunium.
Tunc apprehendit Dauid vestimenta sua,& scidit ea,atque etiā 11
omnes viri qui erant cum eo.
Et planxerunt, fleuerúntque, ac ieiunauerunt vsque ad vespe- 12
ram super ﬡSaɪאulē & super Iehonathán filiū eius,ac super popu-
lum Iehouæ,'& super domū Iשׂraאelis,quòd cecidissent gladio.
Dixit autem Dauid ad puerum qui nuntiabat ei, 'Vndenam es 13
tu?Respondit,Filius viri'peregrini yAmalecitæ sum.
Occidi iubet Dauid eum qui narrauerat se occidisse Saulem.
Rursum dixit illi Dauid, Quomodo non timuisti mittere ma- 14
num tuam'ad perdendum christum Iehouæ?
Vocauítque Dauid 'vnum è pueris,cui dixit, Accede,*&* 'occide 15
eum. Qui percussit eum,& mortuus est.
Dixítque ad eum Dauid,'Sanguis tuus super caput tuum:os e- 16
nim tuum testificatum est contra te,dicendo, Ego occidi chri-
stum Iehouæ.
'Et lamentatus est Dauid lamentationē hanc super ﬡSaɪאulem 17
& super Iehonathán filium eius.
('Dixerat autē vt docerent filios Iehudáh *iaculari* arcu:ecce scri- 18
ptum est in libro Iaשׂár.)
Lamentatio Dauidis super Saulem & Ionathā.
'O decus Iשׂraאelis,'in excelsis tuis vulneratus est: 'quomodo 19
ceciderunt potentes?

4 Et dixit ad eum Dauid, Quod est
verbum quod factū est? indica mihi.
Qui ait, Fugit populus ex prælio, &
multi corruētes è populo mortui sūt:
sed & Saul & Ionathas filius eius in-
terierunt.
5 Dixitque Dauid ad adolescentem
qui nuntiabat ei,Vnde scis quia mor-
tuus est Saul & Ionathas filius eius?
6 Et ait adolescens qui nuntiabat ei,
Casu veni in montem Gelbôe,& Saul
incumbebat super hastā suam: porrò B
currus & equites appropinquabāt ei.
7 Et cōuersus post tergū suū, vidésq;
me,vocauit. cui quū respōdissē, Adsū.
8 Dixit mihi , Quisnam es tu?Et aio
ad eum,Amalecites ego sum.
9 Et loquutus est mihi,Sta super me,
& īterfice me: qm̄ tenēt me angustiæ,
& adhuc tota anima mea in me est.
10 Stánsq; super eū,occidi illū: sciebā
enim quòd viuere non poterat post
ruinam: & tuli diadema quod erat in
capite eius , & armillam de brachio
illius,&attuli ad te dominū meū huc.
11 Apprehendens autem Dauid vesti-
menta sua, scidit, omnésque viri qui
erant cum eo,
12 Et planxerunt, & fleuerunt, & ieiu-
nauerūt vsque ad vesperā super Saul,
& super Ionathā filium eius, & super
populum Domini , & super domum
Israel,eo quòd corruissent gladio.
13 Dixitque Dauid ad iuuenē qui nun
tiauerat ei, Vnde es tu?Qui respōdit, C
Filius hominis aduenæ Amalecitæ e-
go sum.
14 Et ait ad eum Dauid , Quare non
timuisti mittere manum tuam vt oc
cideres christum Domini?
15 Vocánsque Dauid vnum de pueris
suis,ait , Accedens irrue in eum. Qui
percussit illum,& mortuus est.
16 Et ait ad eum Dauid, Sanguis tuus
super caput tuum :os enim tuum lo-
quutum est aduersum te, dicens,Ego
interfeci christum Domini.
17 Planxit autem Dauid plāctum hu-
iuscemodi super Saul , & super Iona-
than filium eius:
18 (Et præcepit vt docerent filios Iu-
da arcum,sicut scriptum est in Libro
iustorum)
19 Inclyti Israel,super mōtes tuos in-
terfecti sunt : quomodo ceciderunt
fortes?

4 Quid euenerit,&c. מה־היה וגו׳ Ad verbum,Quid fuit rei?indica mihi.i.Quid rei gestum est?sub.in castris. Quale est quod gestum est? Quid accidit? Multitudo cecidit è pop. הרבה נפל מן העם multū populi cecidit.i.multus populus,hoc est bona pars populi cecidit & mortua est. 6 Accidit vt venirem נקרוא נקריתי Casu[Forte fortuna]veni.vel,veneram.Gallicè,D'*aduenture ie me trouuay*.q.d.tunc offendi Saulem incūbentem,&c.Ad verbum,Casu veniendo,casu veni. Innixus erat נשען incumbebat. vel,incubuerat. Ecce præterea,&c. והנה הרכב ובעלי וגו׳ porrò currus[falcati scilicet]& turmæ militum appropinquabant illi.siue,assequebantur illum.i.parū aberat quin assequuti essent illum.Significat enim hoc verbum persequi & assequi. פרשים autem dicuntur milites quòd calcaribus pungant equos. Alii vertunt,& duces[vel,præfecti]militum. 7 Respiciens autem post se vidit me, ויפן אחריו ויראני Qui conuersus vidit me.à tergo scilicet.
9 Tenet me angustia: אחזני השבץ apprehendit[corripuit]me tremor.siue, trepidatio.i.palpitatio. Tota adhuc anima mea *est* in me. כל־עוד נפשי בי: .i.adhuc sum plenus vita & vigore animi. 10 Post casum suum: אחרי נפלו .i.postquam incubuerat in gladium suum.
12 Et super domum Iשׂ. ועל־בית ישראל Hic ו positum est pro Id est.Populus enim Iehouæ erat domus Israel.
13 Vndenam אי מזה Ad verbum,Vbi vnde.vt suprà versu tertio.i.vbi locus vnde es? Peregrini גר aduenæ.vel proselyti.
14 Ad perdendum christum Ieh. לשחת את־משיח יהוה: vt perimeres vnctum Iehouæ?.i.Saulem,qui iussu Domini vnctus fuerat in Regē.
15 Vnum è pueris, לאחר מהנערים .i.quendam ex adolescentibus qui astabant. Occide eum. פגע־בו irrue in eum.
16 Sanguis tuus super caput tuum: דמך על־ראשך .i.Sanguis quem effudisti, est causa mortis tuæ.Chaldæus paraph. peccatum cædis à te commissum,recidit in caput tuum. 17 Et lamentatus est,&c. ויקונן דוד וגו׳ Et planxit Dauid hunc in modum super,&c.
18 Dixerat autem,&c. ויאמר וגו׳ .i.Antè hortatus fuerat vt docerent filii Iuda suos artem sagittandi,hoc est rem militarem,quam intelligit nomine Arcus.q.d.Ne desperent filii Israel propter mortem Saulis, sed sint bono animo,& tractent arma:futuri enim sunt clari arte bellica. Sanè id scriptum est in libro qui dicitur Sepher Iasar.qui liber non extat. Alii,in libro Legis:quòd contineat quæ recta sunt & vera. Alii,in libro Genesis:quòd in eo contineantur gesta Patriarcharum qui fuerunt recti & probi.
19 O decus הצבי O gloria. Vel,desiderium.i.ô inclyta terra Israel. Initium lamentationis,& terram alloquitur. Obscurior paulo est lamentatio ista,in qua multa subaudienda sint,quòd hæc tanquam ab homine amicorum morte turbato dicantur. In excelsis tuis vulneratus est: על־במותיך חלל Hic quædam subaudiunt nonnulli,hoc pacto,*Ceciderūnt ne*, vel *Quomodo ceciderunt* super colles tuos[vel,tumulos tuos.aut,excelsa tua] interfecti?Singulare Hebr.pro plurali. Quomodo ceciderunt potentes? איך נפלו גבורים: quomodo corruerunt heroes?vel,fortes?

aut, viri fortissimi? q. d. fieri non potest vt hoc fuerit factum ope humana, sed Diuina vltione:nam illi erant fortissimi, & in loco eminentiore. Describit primò locum belli:deinde virtutem ducum.

Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Ascalonis: ne fortè lætentur filiæ Philisthijm, ne exultent filiæ incircuncisorum.

20 "Ne renuntietis in Gáth, néve annuntietis in plateis Aשscelón, ne fortè lætentur "filiæ Peliשthím, ne fortè exultēt filiæ incircuncisorum.

D Montes Gelbôe, nec ros nec pluuia veniāt super vos, neque sint agri primitiarū: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo.

21 "Montes Gilbóaע nec ros nec pluuia *descendat* super vos, "*ne*que *sint* agri oblationum: quia illic "proiectus est clypeus fortium, clypeus שSaאulis, "*acsi* non esset vnctus oleo.

A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathæ nunquā rediit retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis.

22 A sanguine "interfectorū, ab adipe fortium sagitta arcus Ionathán "nō rediit retrorsū, & gladiꝰ שSaאulis "nō est reuersus inanis.

Saul & Ionathas amabiles, & decori in vita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis velociores, leonibus fortiores.

23 שSaאúl & Iehonathán "amabiles, "& chari in vita sua, in morte quoque sua non sunt separati: aquilis "leuiores fuerunt, leonibus fortiores fuerunt.

Filiæ Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro.

24 Filiæ Iשraאelis super שSaאulē flete, qui vestiebat vos coccino "cum deliciis, "qui inducebat ornamenta aurea vestimentis vestris.

Quomodo ceciderūt fortes in prælio? Ionatha in excelsis tuis occisus es?

25 Quomodo ceciderunt fortes in medio prælii? "Iehonathán in excelsis tuis occisus es.

Doleo super te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis super amorem mulierum.

26 "Angustiis afficior propter te frater mi Iehonathán: "dulcis fuisti mihi valde, "mirabilior fuit amor tuus mihi amore mulierum.

Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

27 Quomodo ceciderunt "fortes, & perierunt arma bellica?

Cap. II.

Igitur post hæc consuluit Dauid Dominum, dicens, Num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda? Et ait Dominus ad eum, Ascēde. Dixitque Dauid, Quò ascendam? Et respondit ei, In Hebron.

1 His autem gestis interrogauit Dauid Iehouam, dicēdo, Num ascendam ad vnam ex vrbibus Iehudáh? Cui respondit Iehouáh, Ascende. Et dixit Dauid, Quò ascendam? Respondit, In חHebrón.

Dauid consulto Domino, ascendit in Hebron.

Ascēdit ergo Dauid, & duæ vxores eius Achinoam Iezrahelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli:

2 Ascendit ergo illuc Dauid, atque etiam duæ vxores eius, Ahinoyám Izreאyelitis, & Abigáil vxor Nabál Charmelitæ.

Sed & viros qui erant cum eo, duxit Dauid singulos cum domo sua: & manserunt in oppidis Hebron.

1.Mach.2.f.17

3 Viros suos præterea qui erant secum, "ascendere fecit Dauid, vnumquēque cum familia sua, & manserunt "in oppidis חHebrón.

1.Reg.31.d.11

|Veneruntq; viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iuda.|| & nuntiatum est Dauid, quòd viri Iabes Galaad sepelissent Saul.

4 Venerunt autem viri Iehudah, & vnxerunt ibi Dauidem in Regem super domum Iehudah: tum renuntiauerunt Dauidi dicendo, Viri Iabéשs Gilyád "*sunt* qui sepelierunt שSaאulem.

Vngitur in Regem super Iudā. Benedicuntur Iabenitæ à Dauide, quòd Saulē sepelissent.

Misit ergo Dauid nuntios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos, Bene-

5 Misit ergo Dauid nuntios ad viros Iabeשs Gilyád, "& dixit eis,

20 Ne renuntietis, &c. אל־תגידו וגו׳ q.d. vtinam id lateret hostes nostros. Filiæ Peliשthim, בנות פלשתים Meminit mulierum, quia recitabant carmina aliis de his rebus. q.d. ne fiant carmina de hac victoria quæ recitent mulieres in choris suis.

21 Montes Gilbóaע הרי בגלבע Maledicit loco. Neque *sint* agri oblationum: ושדי תרומות Ad verbum, & agri oblationum. sub. ne sint in vobis. subauditur enim negatio proximè præcedens. i. ita vt non sint in vobis agri fertiles, hoc est ferentes fructum vnde fiat posthac oblatio Domino. Proiectus est נגעל abiectus fuit. tanquam res abominabilis, posteaquam fuerunt illic interfecti, quasi esset inutilis, & non fuisset vnctus oleo. *Acsi* non esset vnctus oleo. בלי משיח בשמן: i. quasi Saul non præparasset clypeū suum ad bellum: hoc est, quasi strenuè non restitisset hostibus suis in prælio. Solebant enim vngere clypeos illos coriaceos, vt facilius resisterent ictibus. Alii exponūt, acsi Saul non fuisset vnctus in Regem oleo vnctionis. quæ expositio doctioribus magis placet.

22 Interfectorum, חללים i. interficiendorum. Non rediit retrorsum, לא נשוג אחור Singul. Hebr. pro plurali, sagittæ non redierunt retrorsum. id est, sagittæ contactis armatorum corporibus non reuertebantur, sed penetrabant corpora illorum in quos coniectæ fuerant, & interficiebant armatos. q.d. Ionathan suis sagittis multos interfecit. Non est reuersus inanis. לא תשוב ריקם: i. non solebat reuerti vacuus, quin vulneraret aduersarium. 23 Amabiles, הנאהבים dilecti. amati. sub. vicissim, id est sese mutuò amantes. q.d. qui sese sibi mutuò diligendos exhibebant. Et chari in vita sua, והנעימם בחייהם & dilecti [suaues] in vita sua. i. qui sese in vita sua plurimùm dilexerant.

Leuiores fuerunt, קלו in persequendis scilicet inimicis.

24 Cum deliciis, עם עדנים cum voluptatibus. i. aliis vestibus pretiosis siue delicatis, quas mulieres habere solent in deliciis. Qui inducebat ornamenta aurea vestimētis vestris. המעלה עדי זהב על לבושכן: Singul. Heb. pro plur. Ad verbum, qui ascendere faciebat ornamentum [monile] aureum super vestem vestram. i. qui ornabat vestes vestras monilibus, siue ornamentis aureis.

25 Iehonathán, &c. יהונתן וגו׳ Subaudienda quædam, hoc modo, Quomodo cecidisti ô Ionathan in excelsis tuis interfectus es. q.d. in patria tua, in loco eminentiore, meliore, ac tutiore, quum esses alioqui vir inuictissimus, interfectus es tamen.

26 Angustiis afficior propter te צר לי עליך Ad verbū, Angustia mihi super te. q.d. doleo vicē tuā. Dulcis fuisti, &c. נעמת לי מאד Ad verbū, Dulcuisti. si Latinè dici posset. i. charus, siue dulcis & iucundus fuisti mihi vehementer. i. amicitia tua erat mihi iucundissima. Mirabilior נפלאתה i. maior fuit mihi amor tui amore mulierum. te magis diligebam quàm vllam mulierē. Vel, amore mulierum quo amare solent maritos suos, aut liberos. Nam Amor actiuè & passiuè accipi potest. Idem sæpius repetit more lamentantium: sunt enim verba hominis turbati. 27 Fortes, & perierunt arma bellica? גבורים ויאבדו כלי מלחמה: i. viri fortissimi, imò planè periit omnis gloria bellica: Saul scilicet & Ionathan, qui erant vera vasa ac instrumenta bellica Israelis.

IN CAPVT II.

1 His autem gestis ויהי אחרי כן Ad verbum, Et fuit post sic consuluit, &c.
3 Ascendere fecit העלה duxit. deduxit. In oppidis בערי in vrbibus. erat enim Hebron vrbs metropolis.
4 *Sunt* qui sepelierunt אשר קברו Quibusdam videtur אשר non suo loco positum: propterea hoc ordine vertunt, dicendo *quòd* viri Iabes Galaad sepelissent. Alii subaudiunt דבר id est negotium, vertentes, dicendo *quid egissent* ciues Iabes Galaad, *nempe quòd* sepelissent, &c.
5 Et dixit ויאמר nempe per legatos.

'Benedicti vos à Iehoua, qui feciſtis miſericordiam hanc cum do
mino veſtro cum שSaואule,& ſepeliſtis eum.
'Propterea nunc faciat Iehouáh vobiſcum miſericordiam & ve- 6
ritatem:ſed & ego'faciã vobiſcũ bonũ hoc,quòd feceritis iſtud.
'Nunc ergo cõfortentur manus veſtræ,& eſtote filii fortes:quia 7
mortuus eſt dominus veſter שSaואúl, & etiã me vnxerunt domus
Iehudáh in Regem ſuper ſe.

Iſ-bóſeth conſtituitur Rex ſuper Iſraelem.

Porrò Abnér filius Nér princeps militiæ,'qui *erat* ipſi שSaואuli, 8
tulit אIשſ-bóשſeth filium שSaואulis,'& tranſire fecit eum in Ma-
חhanáim.
'Et regnare fecit eum ſuper Gilעád, & ſuper Aשſuri, & ſuper 9
Izreעאél,& ſuper אEphráim,& ſuper Biniamín, & ſuper Iשſraאelẽ
vniuerſum.
Quadragenarius erat אIשſ-bóשſeth filius שSaואulis,quando re- 10
gnare cœpit ſuper Iשſraאelem,'& duobus annis regnauit:'tantùm
domus Iehudáh ſequuti ſunt Dauidem.

Dauid quandiu regnauit ſuper Iudam.

Fuit autem numerus dierũ quibus fuit Dauid Rex in חHebrón 11
ſuper domum Iehudáh,ſeptem anni & ſex menſes.
'Porrò egreſſus eſt Abnér filius Ner, & ſerui אIשſ-bóשſeth filii 12
שSaואulis de Maחhanáim in Gibעón.

Ducum exercitus temeritas.

Ioáb autẽ filius צSeruiáh,& ſerui Dauidis egreſſi ſunt, occurre- 13
rúntque eis iuxta piſcinam Gibעón'pariter:'& mãſerunt hi iuxta
piſcinam hinc,illi verò iuxta piſcinam inde.
Tum dixit Abnér ad Ioáb,Surgant nunc'iuuenes,'& ludãt an- 14
te nos.Et ait Ioáb, Surgant.

Vincunt viri exercitus Dauidis.

Surrexerũt ergo,'& trãſierunt in numero:duodecim ex'Binia- 15
mín & אIשſ-bóשſeth filio שSaואulis,& duodecĩ ex ſeruis Dauidis.
Et apprehenderunt quiſque caput proximi ſui,'& gladius cuiuſ 16
que in latus proximi ſui, 'ceciderúntque pariter: & vocauit locũ
ipſum'חHelcáth haצſurím,qui eſt in Gibעón.

Abner fugatur.

Et fuit prælium durum'admodum eo die: 'cæſúſque fuit Ab- 17
nér,& viri Iשſraאelis coram ſeruis Dauidis.
Erant autẽ'ibi tres filii צSeruiáh,Ioáb, & Abiשſai, & עAשſaאél: 18
עAשſaאél autem'leuis *erat* pedibus ſuis, ſicut vna è capreis quæ *de-
gunt* in agro.

Aſael perſequitur ipſũ Abner.

עAשſaאél autem perſequutus eſt 'Abnér,'nec declinabat eundo 19
ad dexteram aut ad ſiniſtram à tergo poſt Abnér.

dicti vos Domino, qui feciſtis miſericordiam hanc cum domino veſtro Saul,& ſepeliſtis eum.

6 Et nunc retribuet vobis quidẽ Dominus miſericordiam & veritatem: ſed & ego reddam gratiam, eo quòd feciſtis verbum iſtud. B

7 Confortentur manus veſtræ, & eſtote filii fortitudinis:licet enim mortuus ſit dominus veſter Saul, tamen me vnxit domus Iuda in Regem ſibi.

8 Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul , tulit Iſ-bóſeth filium Saul, & circunduxit eum per Caſtra.

9 Regémque conſtituit ſuper Galaad, & ſuper Aſſuri, & ſuper Iezrahel, & ſuper Ephráim,& ſuper Beniamin,& ſuper Iſrael vniuerſum.

10 Quadraginta annorum erat Iſ-bóſeth filius Saul,cum regnare cœpiſſet ſuper Iſrael ,& duobus annis regnauit:ſola autem domus Iuda ſequebatur Dauid. C

11 Et fuit numerus dierum quos commoratus eſt Dauid , imperans in Hebron ſuper domum Iuda, ſeptem annorum & ſex menſium.

12 Egreſſúſque eſt Abner filius Ner,& pueri Iſ-bóſeth filii Saul,de Caſtris in Gabaon.

13 Porrò Ioab filius Saruíæ, & pueri Dauid egreſſi ſunt,& occurrerunt eis iuxta piſcinam Gabaon. & quum in vnũ conueniſſent,e regione ſederunt: hi ĩ vna parte piſcinæ,& illi ex altera.

14 Dixitque Abner ad Ioab , Surgant pueri , & ludant coram nobis. Et reſpondit Ioab,Surgant.

15 Surrexerunt ego, & tranſierunt numero duodecim de Beniamin,ex parte Iſ-bóſeth filii Saul,& duodecim de pueris Dauid. D

16 Apprehenſóque vnuſquiſque capite comparis ſui, defixit gladium in latus contrarii , & ceciderunt ſimul: vocatúmque eſt nomẽ loci illi illius, Ager robuſtorum,in Gabaon.

17 Et ortum eſt bellum durum ſatis in die illa: fugatúſque eſt Abner & viri Iſrael à pueris Dauid.

18 Erant autem ibi tres filii Saruíæ, Ioab,& Abiſai, & Aſael: porrò Aſael curſor velociſſimus fuit, quaſi vna de capreis quæ morantur in ſyluis.

19 Perſequebatur autẽ Aſael Abner, & non declinauit ad dexteram neq; ad ſiniſtrã omittens perſequi Abner.

Benedicti vos à Ieh.qui fec. ברוכים אתם ליהוה אשר עשיתם Benedicti vos à Iehoua,quòd feceritis. A Iehoua,id eſt apud Iehouam.hoc eſt, Vos digni eſtis quos Iehoua ſummo fauore perſequatur,quòd huiuſmodi beneficium contuleritis in dominum veſtrum Saulem.
6 Propterea nunc,&c. ועתה יעש וגו' .i.Poſthac ergo rependat Iehoua vobis hoc beneficium & hanc fidem præſtitam ac ſeruatam domino veſtro. Faciam vobiſcum bonum hoc, אעשה אתכם הטובה הזאת .i.rependam vobis hoc beneficium.
7 Nunc ergo confortentur,&c. ועתה תחזקנה וגו' .i.Et vos quoque ſitis bono ac forti animo.Ad verbum,Et nunc roborentur manus veſtræ,& eſtote in filios fortitudinis.i.in viros fortes.Chaldæus paraph.viri fortes.
8 Qui *erat* ipſi שSaואúli, אשר לשאול .i.quem habebat Saul. Et tranſire fecit eum ויעברהו Hebraiſmus,& deduxit,ſiue traduxit eum.
9 Et regnare fecit eum וימליכהו Et conſtituit eum Regem.
10 Et duobus annis regnauit: ושתים שנים מלך Poſt duos iſtos annos ceſſaſſe regnũ Iſraelis, dicit doctus inter Hebræos,id eſt fuiſſe ſine Rege quinque annis & ſex mẽſibus.At doctor quidẽ alius etiã Hebræus,Leui nomine,exponit, & duobus annis regnauerat:quũ ſcilicet geſta ſunt quæ infrà dicuntur:& ita aſſerit illum regnaſſe ſeptem annis & ſex menſibus. Tantùm domus Iehudáh,&c. אך בית יהודה וגו' Ad verbum, tantùm domus Iehudáh fuerũt poſt Dauidẽ.Domum Iuda vocat tribum Iuda. Quidã vertunt, Verũ domus Iuda,&c.Alii,Sed domus Iuda,&c.
12 Porrò egreſſus eſt ויצא Porrò egreſſus fuerat. 13 Pariter: יחדו .i.vbi fuerunt omnes congregati. Et manſerunt וישבו & ſederunt.vel,ſubſtiterunt. 14 Iuuenes, הנערים adoleſcentes.i.iuuenes milites. Et ludant ante nos. וישחקו לפנינו & ludant coram nobis.i.deſcendant in ſingulare certamen nobis ſpectantibus,& oſtendant an ſint periti rei militaris.
15 Et tranſierunt in numero: ויעברו במספר & tranſierunt iuxta numerum.i.prodierunt numero certo.
16 Et gladius cuiuſque וחרבו Ad verbum,& gladius eius.ſub.adactus fuit,&c.i.ſinguli adegerũt enſem in latus ſui ſocii. Ceciderúntque pariter: ויפלו יחדו .i.mutuis vulneribus confoſſi perierunt. חHelcáth haצſurím, חלקת הצורים Significat agrum robuſtorum,ſiue fortium:quòd(vt ſcribit doctus inter Hebræos) fortes fuerint iuuenes iſti vt ſilices,& viriliter pugnauerint:neque ſuperauit alter alterum, ſed ſeinuicem occiderunt. Alii exponunt, agrum acierum.i.enſium,ſiue gladiorum.Chaldæus paraph.ager occiſorum.
17 Admodum עד מאד Ad verbum,vſque valde.i.Exortum eſt prælium acerrimum, Cæſúſque fuit,&c. וינגף וגו' .i.ſuperatus fuit Abner cum Iſraelitis à ſeruis Dauidis. Cæſum dicit,non vſque ad mortem.nam fugientem Abner paulo pòſt verſu 19,dicitur Aſael perſequi.
18 Ibi שם .i.in eo prælio. Leuis *erat* pedibus ſ. קל ברגליו Significat velociſſimum fuiſſe curſorem, qui velocitate pedum æquaret capreas agreſtes. 19 Abner, אבנר ſub.fugientem. Nec declinabat,&c. ולא נטה וגו' .i.ſemper euntem rectà proſequebatur,non declinans ad dextram vel ad ſiniſtram à tergo ipſius Abner,hoc eſt omiſſo ipſo Abner.

20 Reſpexit itaque Abner poſt tergũ ſuum & ait, Túne es Aſael? Qui reſpõdit, Ego ſum.

20 Reſpiciẽs autem Abnér à tergo ſuo, *ait*, Túne es yAשׂſaאél? Reſpõdit, Sum.

E 21 Dixitque ei Abner, Vade ad dexteram, ſiue ad ſiniſtrãm, & apprehende vnum de adoleſcentibus, & tolle tibi ſpolia eius. Noluit autem Aſael omittere quin vrgeret eum.

21 Et dixit illi Abnér, ″Declina ad dexteram tuam vel ad ſiniſtram tuam, & apprehende ″vnum è pueris, ″& tolle tibi exuuias eius. Et noluit yAשׂſaאél ″declinare à tergo illius.

22 Rurſumque loquutus eſt Abner ad Aſael, Recede, & noli me ſequi, ne fortè cõpellar confodere te in terrã: & leuare non potero faciem meã ad Ioab fratrem tuum?

22 ″Rurſum autem Abnér dixit ad yAשׂſaאelẽ, ″Recede à tergo meo: vtquid ″percutiã te in terram? *& ſi percuſſero te*, quomodo ″leuabo faciem meam ad Ioáb fratrem tuum?

23 Qui audire cõtempſit, & noluit declinare: percuſſit ergo eum Abner auerſa haſta in inguine: & trãſfodit, & mortuus eſt in eodem loco: omnéſq; qui trãſibant per locum illum in quo ceciderat Aſael, & mortuus erat, ſubſiſtebant.

23 Quũ autẽ renuiſſet cedere, percuſſit eum Abnér ″poſteriore *parte* lanceæ ″in quinta *coſta*: ″& egreſſa eſt lancea à tergo illius, ″cecidítque ibi in loco ſuo in quo mortuus eſt. porrò quicũque veniebat ad locũ in quo ceciderat yAשׂſaאél, & mortuus fuerat, ſubſiſtebat. Aſael velocitate ſua confiſus occiditur.

F 24 Perſequentibus autem Ioab & Abiſai fugientem Abner, ſol occubuit: & venerunt vſque ad collẽ Aquæductus, qui eſt ex aduerſo vallis itineris deſerti in Gabaon.

24 Et perſequuti ſunt Ioáb & Abiשׂſai ipſum Abnér: ″ſol autem occubuerat quum ipſi peruenerunt ad Gibyáth ammá quæ eſt eregione Giánh, iuxta viam deſerti Gibיyón. Ioab & Abiſai perſequũtur ipſum Abner.

25 Congregatique ſunt filii Beniamin ad Abner: & cõglobati in vnũ cuneũ, ſteterunt in ſummitate tumuli vnius.

25 Tum congregati ſunt filii Biniamín poſt Abnér, ″fuerũntq; cœtus vnus, & ſteterunt in ſummitate collis vnius.

26 Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait, Nũ vſq; ad internecionẽ tuus mucro deſæuiet? an ignoras quòd periculoſa ſit deſperatio? vſquequo nõ dicis populo vt omittat perſequi fratres ſuos?

26 Et clamauit Abnér ad Ioáb, & ait, ″Num in perpetuũ deuorabit gladius? ″annõ noſti quòd amaritudo ſit in nouiſſimo? quouſque ergo non dices populo vt reuertatur ″à tergo fratrum ſuorum?

27 Et ait Ioab, Viuit Deus, ſi loquutus fuiſſes, mane receſſiſſet populus perſequens fratrem ſuum.

27 Et dixit Ioáb, Viuit Deus quòd ″niſi loquutus fuiſſes ″quòd *inquã* iã inde à mane aſcendiſſet populus, quiſque à tergo fratrũ ſuorũ.

G 28 Inſonuit ergo Ioab buccina, & ſtetit omnis exercitus, nec perſequuti ſunt vltrà Iſrael, neq; iniere certamẽ.

28 Clanxit ergo Ioáb buccina, & conſtitit vniuerſus populus, nec ſunt perſequuti vltrà Iשׂraאelẽ, neque addiderunt vltrà pugnare.

29 Abner autem & viri eius abierunt per cãpeſtria tota nocte illa: & trãſierunt Iordanem, & luſtrata omni Beth horon, venerunt ad Caſtra.

29 Porrò Abnér & viri eius perrexerunt ″per campeſtria tota nocte illa, traiecerúntque Iardén, & perambulauerunt totam Bithrón, venerúntque ad Manhanáim.

30 Porrò Ioab reuerſus omiſſo Abner, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto Aſaele.

30 Ioáb verò reuerſus à perſequendo Abnér, cõgregauit cunctũ populũ, & defuerunt è ſeruis Dauidis nouemdecim viri & yAשׂſaאél.

31 Serui autem Dauid percuſſerũt de Beniamin & de viris qui erant cum Abner, trecentos ſexaginta viros, qui & mortui ſunt.

31 Serui autẽ Dauidis ″percuſſerant de Biniamín & de viris Abnér: trecenti & ſexaginta viri mortui ſunt.

32 Tulerúntque Aſael, & ſepelierunt eũ in ſepulchro patris ſui in Beth-lẽhẽ: & ambulauerunt tota nocte Ioab & viri qui erant cũ eo, & in ipſo crepuſculo peruenerunt in Hebron.

32 Et tollentes yAשׂſaאelem, ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui quod erat in Beth-lénhem, & iter fecerunt tota nocte Ioáb & viri eius, ″& diluxit eis in הHebrón. Sepelitur Aſael.

Cap. III.

1 FActa eſt ergo longa concertatio inter domũ Dauid & inter domũ Saulis: Dauid proficiens & ſemper ſeipſo robuſtior, domus autem Saul decreſcens quotidie.

1 FVit autem bellum longum inter domũ שׂSaאulis & domum Dauidis: porrò Dauid ″ibat & confortabatur: domus verò שׂSaאulis ″ibat & attenuabatur. Sors regni Saulis & Dauidis.

1.Paral.3.a.1 2 Natique ſunt filii Dauid in Hebrõ: fuitque primogenitus eius Amnon de Achinóam Iezrahelitide.

2 Nati ſunt autem Dauidi filii in הHebrón, quorum primogenitus eius fuit Amnón ex Anhinóyam Izreאyelitide. Filii Dauidis in Hebron.

21 Declina נטה לך Ad verbum, declina tibi. Gallicè, *deſtourne toy*. i. diuerte hinc. Vnum è pueris, אחד מהנערים ſub. comitibus tuis, vel ſociis: vel vt alii volunt, comitibus me ſequentibus, vt ſit tibi comes in reditu tuo. Et tolle tibi exuu. וקח לך את חלצתו q.d. quòd ſi times tibi ab eo, detrahe illi arma ſua, neque etiã interfeceris illũ. Declinare à tergo illius. לסור מאחריו: recedere eo omiſſo. i. noluit dimittere illum. 22 Rurſum autem Abner dixit ויסף עוד אבנר לאמור Ad verbum, Et addidit adhuc Abner dicere. Recede à tergo meo: סור לך מאחרי .i. deſiſte me perſequi. Percutiam te in terram? אככה ארצה .i. ita te percutiam vt proſternam humi, & corruas mortuus in terram? hoc eſt, cur cogar te interficere? Leuabo faciem, &c. אשא פני אל־יואב .i. poſthac audebo aſpicere Ioab fratrem tuum?

23 Poſteriore *parte* lanceæ באחרי החנית poſteriore *parte* haſtæ. id eſt auerſa haſta in inguine. In quinta אל־החומש id eſt in parte illa corporis in qua eſt quinta coſta, vbi ſcilicet eſt ſedes fellis & iecoris. Et egreſſa eſt lan. à ter. &c. ותצא החנית מאחריו .i. adegit cuſpidem lanceæ vltra tergũ eius: hoc eſt, transfodit eum. Cecidit itaq; ibi, &c. ויפל שם וימת תחתו Ad verbũ, & cecidit [corruit] ibi, & mortuus eſt in loco ſuo. i. in eo loco in quo fuit percuſſus, mortuus eſt. 24 Sol autẽ occubuerat, &c. והשמש באה וגו׳ Et ſol occubuit, & ipſi venerunt vſque ad Gibyath ammá. אמה ſignificat aquæductum, ſiue riuũ. 25 Fuerúntque cœtus vnus, &c. ויהיו לאגודה אחת וגו׳ .i. cõglobati in cuneum vnum, ſteterunt in vertice cuiuſdam tumuli. 26 Num in perpetuum deuo. gla. הלנצח תאכל חרב .i. Num ad internecionem vſque cædes hunc populũ? nunquã finẽ facies cædendi? Annon noſti הלוא ידעתה .i. intelligiſne quòd tandem finis belli erit amarus? A tergo fratrum ſ. מאחרי אחיהם: .i. vt deſiſtat perſequi fratres ſuos. 27 Niſi loquutus fuiſſes, לולא דברת niſi dixiſſes, nempe, Surgant pueri, & ludant ante nos. i. niſi prouocaſſes me. Quòd iam inde à mane, &c. כי אז מהבוקר נעלה quòd iam inde [ad verbũ, tunc] à matutino tempore aſcendiſſet. &c. i. receſſiſſet iuſſu meo populus mihi ſubditus, quiſque omiſſo fratre ſuo.

29 Per campeſtria בערבה per deſertum, vt habet Chaldæus paraph. 31 Percuſſerant הכו ſub. aliquot. vel, multo plures.

32 Et diluxit eis in הHebrón. ויאור להם בחברון: .i. prima luce, [ſiue diluculo] peruenerunt in Hebron.

IN CAPVT III.

1 Ibat & confortabatur: הולך וחזק Hebraiſmus, ſubinde fortior euadebat. Ibat & attenuabatur. הולכים ודלים: Hebraiſmus, quotidie, ſiue ſubinde decreſcebat, ac debilior fiebat.

3 'Secúdus verò eius 'Chiláb ex Abigáil vxore Nabál Charmelitæ: & tertius, Abשsalóm filius Mayachah filiæ Thalmai regis Geשsur:

4 Et quartus, Adoniiáh filius חHaggíth: & quintus, שSephatiáh filius Abitál:

5 Et sextus, Ithreyám 'ex עEgláh vxore Dauidis. isti nati sunt Dauidi 'in חHebrón.

6 Fuit autē, quum esset bellum inter domum שSaאulis & domū Dauidis, Abnér 'viriliter agebat pro domo שSaאulis.

Is-boseth irascitur in Abner.

7 שSaאuli autem fuerat concubina, cuius nomen erat Rixspáh filia Aiáh: dixítque אIשs-bóשseth ad Abnér, Quare 'ingressus es ad concubinam patris mei?

8 Iratus itaq; Abnér valde propter verba אIשs bóשseth, dixit, 'Nūquid caput canis ego sum qui ad *tribum* Iehudáh? hodie 'feci misericordiā cum domo שSaאulis patris tui, fratribus eius, & proximis eius, neque tradidi te in manum Dauidis: '& *tamen* visitas super me iniquitatem mulieris hodie.

Abner sentit pro Dauide.

9 'Sic faciat Deus ipsi Abnér, & sic addat ei, quòd sicut iurauit Iehouáh Dauidi, sic faciam ei,

10 'Vt transferā regnum à domo שSaאulis, & stabiliam soliū Dauidis super Iשsraאelē & super Iehudáh, à Dan vsq; Beאer-שsébay.

11 Et non potuit vltrà amplius respondere ipsi Abnér quicquam, quòd timeret eum.

Abner transfugit ad Dauidē.

12 Misit itaque Abnér nuntios ad Dauidem 'loco sui, his verbis, 'Cuius est terra? '*&* qui dicerent, 'Feri fœdus tuum mecum, & ecce 'manus mea *erit* tecū, ad reducendum ad te vniuersum Iשsraאelē.

13 Cui respōdit, Bene, ego feriam tecū fœdus: veruntamen vnum peto à te, 'nēpe ne videas faciem meam, 'nisi prius adduxeris Michál filiam שSaאulis, 'quū voles venire vt videas faciem meam.

Dauid repetit Michol vxorem suam.

14 Misítque Dauid nūtios ad אIשs bóשseth filium שSaאulis, 'qui dicerēt, 'Da vxorem meam Michál, 'quā despondi mihi centum præputiis Peliשsthím.

Abner reducit Michol Dauidi.

15 Misit ergo אIשs-bóשseth, & tulit eā à viro Paltiél filio Laiשs.

16 Abiit autem cum ea vir suus, 'eundo & flendo post eam, vsque Banhurím: tū dixit ad eū Abnér, Vade, reuertere. Et reuersus est.

Hortatur Israelitas vt suscipiant Dauidem.

17 'Porrò Abnér sermonem habuit cum Senioribus Iשsraאelis, 'in hanc sententiam, Et heri, & nudiustertius quæsiuistis Dauidē vt esset Rex super vos:

18 Nunc igitur 'facite: Iehouáh enim loquutus est ad Dauidem, di-

---

3 Et post eum Cheleab de Abigáil vxore Nabal Carmeli: porrò tertius Absalom filius Maacha filiæ Tholmai regis Gessur:

4 Quartus autē Adonías, filius Haggith: & quintus Saphatia, filius Abital:

5 Sextus quoque Iethraam de Egla vxore Dauid. hi nati sunt Dauid in Hebron.

6 Quum ergo esset prælium inter domum Saul & domum Dauid, Abner filius Ner regebat domum Saul.

7 Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia: dixitque Isbóseth ad Abner, Quare ingressus es ad concubinam patris mei?

8 Qui iratus nimis propter verba Isbóseth, ait, Nunquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie, qui fecerim misericordiam super domū Saul patris tui, & super fratres & proximos eius, & non tradidi te in manus Dauid, & tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie? B

9 Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, nisi quomodo iurauit Dominus Dauid, sic faciam cum eo,

10 Vt transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & sup Iudā, à Dā vsq; Bersabee.

11 Et non potuit respondere ei quicquam: quia metuebat illum.

12 Misit ergo Abner nuntios ad Dauid, pro se dicentes, Cuius est terra? & vt loquerentur, Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te vniuersum Israel.

13 Qui ait, Optimè, ego faciam tecū amicitias: sed vnam rem peto à te, dicens, Non videbis faciem meā antequam adduxeris Michol filiā Saul: & sic venies, & videbis me.

14 Misit autem Dauid nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens, Redde vxorē meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim. 1.Reg.18.g.

15 Misit ergo Is-bóseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Lais.

16 Sequebatúrq; eam vir suus, plorās vsque Bahurim: & dixit ad eū Abner, Vade, & reuertere. Qui reuersus est.

17 Sermonem quoque intulit Abner ad Seniores Israel, dicens, Tam heri quàm nudiustertius quærebatis Dauid vt regnaret super vos:

18 Nunc ergo facite: quoniam Dominus loquutus est ad Dauid, dicens, In

---

3 Secundus verò eius ומשנהו .i.qui illi secundo loco natus fuit. Chilab כלאב Hic 1.Paral.3.a.1, dicitur Daniel.
5 Ex עEgla vxore D. לעגלה אשת דוד Hæc non erat nobilis, nec vllo alio nomine nota, nec celebris, nisi quòd vxor esset Dauidis: neque hæc est Michol. nam Michol nullos liberos genuit Dauidi. In חHebrón. בחברון .i.dum regnaret super Iudam in Hebron.
6 Viriliter agebat היה מתחזק fortificabat se.i.summis ac totis viribus annitebatur defendere domum Saulis.
7 Ingressus es באתה .i.rem habuisti. 8 Nunquid caput, &c. הראש כלב אנכי וגו' Egóne præfectus canis qui ad *tribum* Iehuda *pertinet*? Canis, sing. pro plur. i. Egóne sum custos canum qui ad tribum Iuda pertinent, hoc est canum Dauidis inimici tui qui est de tribu Iuda? sumne tam vilis & abiecti officii, quòd me tam acriter increpas? non pluris me facis quàm custodem canum hostis tui? Feci misericordiam אעשה חסד Fut. Heb. pro præt. i. multa contuli in patrē tuum beneficia, & tamen ita me paruipendis acsi nulla cōtulissem in ipsum beneficia. Et *tamen* visitas, &c. ותפקוד עלי עון האשה Præt. Heb. pro præs. i. & tamen increpas me quòd rem habuerim cum muliere, quū debueris ad hoc conniuere. vel, ita me increpas quasi verum sit me rem habuisse cum ea. 9 Sic faciat, &c. כה יעשה Verba irati, ideo subticet reliqua. q.d. Hæc faciat mihi Deus, & multo grauiora, vel Dispeream, nisi fecero quæ dicturus sum, nempe quòd vt iurauit. vel, certè vt iurauit Dominus Dauidi, ita faciam ei. 10 Vt transferam, &c. להעביר וגו' Ad verbū, Transire faciendo regnum à domo Saulis, & erigendo [vel consurgere faciendo] solium Dauidis. i. vt curem transferendum, & curem stabiliendum, per totam longitudinem Terræ sanctæ.
12 Loco sui, תחתו pro se. Chaldæus paraph. de loco suo in quo erat. Gallicè, *sans bouger de sa place*. Doctus inter Hebræos exponit, secretò, & clàm. Cuius est terra? למי ארץ .i.ad quem pertinet hæc regio, nisi ad te? *Et* qui dicerent, לאמור Ad verbum, dicendo. Feri fœdus tuum mecum, כרתה בריתך אתי .i.fac mecum amicitiam tuam. Manus mea *erit* tecum, ידי עמך Hebraismus, fauebo tibi, & te pro virili adiuuabo. 13 Nempe ne vid. לאמור לא תראה Ad verbum, dicendo, Non videbis, &c. i. ne studeas visere me. Nisi prius adduxeris כי אם לפני הביאך quin prius adducas. i. cures adducendam. Quum voles, &c. בבואך לראות Ad verbum, in veniendo te ad videndum.
14 Qui dicerent, לאמור Ad verbum, dicendo. Quam despondi, &c. אשר ארשתי לי וגו' .i.quam despondi mihi ea lege vt darem centum præputia Philisthinorum. q.d. quam magno mihi comparaui. Vide 1.Samuel 18.g.27. 16 Eundo & flendo הלוך ובכה .i.plorando inter eundū. q.d. prosequutus est eam plorans propter discessum eius. 17 Porrò Abner sermonē habuit ודבר אבנר היה Ad verbum, Et verbum Abner fuit. In hanc sententiam, Et heri, & n. לאמור גם תמול גם שלשום Ad verbum, dicendo, Etiam heri, etiam nudiust. i. Antea semper desiderastis Dauidem vt regnaret super vos. 18 Facite: עשו sub. vt regnet.

D manu ſerui mei Dauid ſaluabo popu
lum meum Iſrael de manu Philiſtiim
& omnium inimicorum eius.

Loquutus eſt autem Abner etiam 19
ad Beniamin:&abiit vt loqueretur ad
Dauid in Hebron omnia quæ placue
rant Iſraeli & vniuerſo Beniamin.

Venitque ad Dauid in Hebron cum 20
viginti viris: & fecit Dauid Abner &
viris eius qui venerant cum eo, con-
uiuium.

Et dixit Abner ad Dauid, Surgam, vt 21
cōgregē ad te dominū meum Regem
omnem Iſrael, & ineam tecū fœdus,
& imperes omnibus, ſicut deſiderat
anima tua. Quū ergo deduxiſſet Da-
uid Abner, & ille iſſet in pace,

Statim pueri Dauid & Ioab vene- 22
runt cæſis latronibus, cum præda ma
gna nimis: Abner autē non erat cum
Dauid in Hebron, quia iam dimiſerat
eum, & profectus fuerat in pace.

E Et Ioab & omnis exercitus qui erāt 23
cum eo, poſtea venerant: nuntiatum
eſt itaque Ioab à narrantibus, Venit
Abner filius Ner ad Regē, & dimiſit
eum, & abiit in pace.

Et ingreſſ9 eſt Ioab ad Regē, & ait, 24
Quid feciſti? ecce venit Abner ad te:
quare dimiſiſti eū, & abiit, & receſſit?

Ignoras Abner filiū Ner, quoniam 25
ad hoc venit vt deciperet te, & ſciret
exitum tuum & introitum tuum, &
noſſet omnia quæ agis?

3.Reg.2.a.5 Egreſſus itaque Ioab à Dauid, mi- 26
ſit nuntios poſt Abner, & reduxit eū
à ciſterna Sira, ignorante Dauid.

Quūmque rediiſſet Abner in He- 27
bron, ſeorſum abduxit eum Ioab ad
medium portæ vt loqueretur ei, in
dolo: & percuſſit illum ibi in inguine,
& mortuus eſt in vltionē ſanguinis
Aſael fratris eius.

Quod quū audiſſet Dauid rē iam 28
geſtā, ait, Mundus ego ſum, & regnū
meum apud Dominū vſque in ſempi
ternum à ſanguine Abner filii Ner.

F Et veniat ſuper caput Ioab, & ſu- 29
per omnē domū patris eius: nec defi-
ciat de domo Ioab fluxū ſeminis ſu-
ſtinens, & leproſus, & tenens fuſum,
& cadens gladio, & indigens pane.

Igitur Ioab & Abiſai frater eius in- 30
terfecerūt Abner, eo quòd occidiſſet
Aſael fratrē eorū in Gabaōn prælio.

Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad 31
omnem populum qui erat cum eo,

---

cendo, ″Per manum Dauidis ſerui mei ſeruabo populum meum
Iשraאelē de manu Peliשthím, & de manu omniū inimicorū eius.
19 ″Præterea loquutus eſt etiam Abnér in auribus Biniamín: ſed &
abiit Abnér ″vt loqueretur in auribus Dauidis in חHebrón quic-
quid bonum erat in oculis Iשraאelis & in oculis totius domus
Biniamín.
20 Quum ergo deueniſſet Abnér ad Dauidem in חHebrón, & cum Cōuiuium ei celebrat Dauid.
eo viginti viri: fecit Dauid ipſi Abnér & viris qui erant cum eo,
conuiuium.
21 Poſt hæc dixit Abnér ad Dauidem, Surgam, & ibo, vt congre-
gem ad dominum meum Regē vniuerſum Iשraאelem, ″qui per-
cutient tecum fœdus, ″regnabíſque in omnibus quæ deſiderabit
anima tua. Et remiſit Dauid ipſum Abnér, qui receſſit ″in pace.
22 Et ecce ſerui Dauidis & Ioáb veniebant è caſtris, prædam mul-
tam ſecum ″adducētes: Abnér autem non erat cum Dauide in חHe
brón, nam remiſerat eum, receſſerátque in pace.
23 Ioáb inquā & vniuerſus exercitus qui erat ſecum, eò venerunt: Ioab occidit ipſum Abner.
nuntiauerunt autem Ioáb, dicendo, ″Venit Abnér filius Ner ad
Regem, & remiſit eum, illéque receſſit in pace.
24 Venit itaque Ioáb ad Regē, & dixit, ″Quid feciſti? ecce venit Ab
nér ad te, quare dimiſiſti eum, ″& abiit eundo?
25 Noſti Abnér filiū Ner, quòd vt deciperet te, venerit, ″& vt ſci-
ret exitum tuū & introitum tuū, & vt ſciret omnia quæ tu facis.
26 Et egreſſus Ioáb à Dauide, miſit nuntios poſt Abnér: qui redu-
xerunt eum à ciſterna סSiráh: ″quod Dauid neſciebat.
27 Reuerſus eſt itaque Abnér in חHebrón: ″& diuertere fecit eum
Ioáb in medium portæ vt loqueretur ei ″pacificè: & percuſſit eum
ibi ″in quinta *coſta*, ″mortuúſque eſt ″propter ſanguinem עAשſaאél
fratris eius.
28 ″Quod quum poſtea reſciſſet Dauid, dixit, ″Innocens ego, & re- Dauid maledicit ipſi Ioab propter occiſum Abner.
gnum meum ″coram Iehoua vſque in ſeculum à ſanguine Abnér
filii Ner.
29 ″Cadat ſuper caput Ioáb, & ſuper vniuerſam domū patris eius,
nec ″deficiat de domo Ioáb ″fluens & leproſus, ″& tenens ſcipionē,
& cadens gladio, & carens pane.
30 Ioáb igitur & Abiשſai frater eius interfecerunt Abnér, eo quòd Occiſum Abner plangit Dauid cum populo.
interfecerat עAשſaאelem fratrem eorum in Gibעón in prælio.
31 Dixit autem Dauid ad Ioáb & ad vniuerſum populū qui erat

Per manum Dauidis ביד דוד Hebraiſmus, Per Dauidem. Opera Dauidis. 19 Præterea loquutus eſt, &c. וידבר גם וגו׳ Hebraiſmus, Habuit quoque Abner orationem ad Beniaminitas, apud quos erat dignitas Regia. Vt loqueretur in auribus, &c. לדבר באזני דוד וגו׳ Hebraiſmus, vt diceret præſente Dauide omnia quæ placuerant Iſraeli & toti familiæ Beniamin. 21 Qui percutient, &c. ויכרתו אתך ברית Ad verbum, & percutient tecum fœdus. Quidam vertunt, vt ineant tecum fœdus. i. vt faciant tecum amicitiam. Regnabíſque, &c. ומלכת בכל וגו׳ & tu regnes in omnibus quæ concupiſcit anima tua. i. in omnibus quæ voles. Vertere potes, vt percuſſo cū illo fœdere, regnes, &c. Quidam vertunt, & tu omnibus pro animi tui voto imperes. In pace. בשלום: .i. ſine noxa, ſaluus & incolumis. Vertere potes hanc partē verſus ita vt ſequenti iungatur, hoc modo, Quum autem remiſiſſet Dauid ipſum Abner, & receſſiſſet in pace, Statim ſerui Dauidis, &c. 22 Adducētes: הביאו afferētes. Ad verbū, venire fecerūt. 23 Venit בא Venerat. 24 Quid feciſti? מה עשיתה q.d. nō ſapienter, ſed ſtultè egiſti. Et abiit eundo? וילך הלוך: Hebraiſmus, abiit ſecurus, nihil ſibi timens: & quod prius dixit, in pace. Idem videntur ſignificare hoc loco, abiit abeundo, &, abiit in pace. 25 Et vt ſciret exitum tuum, &c. ולדעת את־מוצאך וגו׳ Hebraiſmus, & vt exploraret quomodo te geras. Mox ſequentibus ſeipſum exponit, quum dicit, Et vt ſciret omnia quæ tu facis. i. omnia quæ hîc fiunt ac geruntur. 26 Quod Dauid neſciebat. ודוד לא ידע: Ad verbum, & Dauid neſciebat. i. ignorante & inſcio Dauide. 27 Et diuertere fecit eum ויטהו & ſecedere fecit eum. i. abduxit eum. Pacificè: בשלי quietè. blandè. verbis ac ſermonibus blandis. Quidam Hebræorum exponunt, in errore: quia Abner ignorabat cor illius, quòd vellet eum occidere. Doctus inter Hebræos etiam exponit, confeſtim, ſiue repente. In quinta החומש in inguine. Mortuúſque eſt וימת Quidā reiiciunt hæc verba ad finem verſus, tanquam non collocata ſuo ordine, hoc modo, & percuſſit eum in inguine propter ſanguinem fratris ſui, & mortuus eſt. Propter ſanguinem בדם Ad verbum, in ſanguine. i. quòd interfeciſſet fratrem eius. 28 Quod quum poſtea reſc. D. וישמע דוד Ad verbum, Et audiuit Dauid poſtea. Innocens נקי mundus. Hebraiſmus, Scit Iehoua me non eſſe conſcium mortis Abner. Coram Iehoua, מעם יהוה Ad verbum, de cum Iehoua. Chaldæus paraph. à conſpectu Domini. pro, in conſpectu Domini. Alii, coram Iehoua. i. teſte Iehoua. 29 Cadat יחולו Maneat. ſub. ſanguis Abner. Plur. Heb. quòd referat plurale דמים ſanguines. i. Aſcribatur hoc crimen ipſi Ioab, détque pœnas ob hanc cædem. Deficiat יכרת Ad verbum, exterminetur. Fluens זב .i. fluxum ſeminis patiens. Et tenens ſcipionem, ומחזיק בפלך & apprehendens baculum. cui ſcilicet innitatur præ morbo pedum quo laborabit.

secum, Scindite vestimenta vestra, & accingite vos saccis, & plangite″ante Abnér. Rex autem Dauid ibat post feretrum.
Et sepelierunt Abnér in ḥHebrón: tum extulit Rex vocē suam, 32
ac fleuit super sepulchrum Abnér, fleuerunt & totus populus.
″Post hæc planxit Rex ipsum Abnér, & dixit, Num sicut moritur 33
″stultus, mortuus est Abnér?
Manus tuæ″non erant ligatæ, & pedes tui″non erant admoti cō- 34
pedibus æreis: *sed*″sicut corruit *quispiam* corā filiis iniquis, corruisti.
″Et rursum vniuersus populus fleuit super eum.
Venit autem vniuersus populus″vt cibaret Dauidē pane″quum 35
adhuc esset dies: & iurauit Dauid dicēdo, Sic faciat mihi Deus, &
sic addat si antequam occubuerit sol, gustauero panem, aut quicquam quantulumcunque fuerit.
″Cognouerunt igitur vniuersus populus, placuítque in oculis 36
eorum: vt omnia quæ faciebat Rex, ″*ita hoc quoque* in oculis″totius populi placuit.
Cognouerunt inquam vniuersus populus, totúsque Iשּׂraאél die 37
illa quòd″non fuisset à Rege vt interficerent Abnér filium Ner.
Dixit autem Rex seruis suis, ″Annō scitis quòd princeps & *quidem* 38
magnus cecidit hodie in Iשּׂraאele?
Et ego hodie″tenellus & vnctus Rex: viri autem isti filii ẓSer- 39
uiah″duriores sunt me: reddat Iehouáh facienti malum, iuxta malitiam suam.

Cap. IIII.

Israel turbatur ob mortuum Abner.

AVdiens autem″filius שּׁSaאulis quòd mortuus esset Abnér in 1
ḥHebrón, ″debilitatæ sunt manus eius, *imò* & vniuersus Iשּׂraאél perterriti sunt.

Baana. Rechab. Beroth.

Duo autem viri principes turmarum erant filio שּׁSaאulis: no- 2
men vnius Bayanáh, & nomē alterius Recháb, filii Rimmón Beאerothitæ de filiis Biniamín, quia etiam Beאeróth reputatur″in Biniamín.
″Fugerunt autem Beאerothitæ″in Githaím, & fuerunt ibi adue- 3
næ vsque ad diem hanc.

Miphiboseth filius Ionathæ.

Ipsi verò Iehonathán filio שּׁSaאulis erat filius″claudus pedibꝰ: 4
quinquennis erat quando venit rumor *mortis* שּׁSaאulis & Iehonathán de Iezreאyél: & tulit eū nutrix eius, ac fugit: fuit autē quum festinaret ipsa fugere, ″ille cecidit, & claudus factus est, & nomen eius Mephibóשּׁseth.

Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner. Porrò Rex David sequebatur feretrum.
32 Quúmque sepelissent Abner in Hebron, leuauit Rex vocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autē & omnis populus.
33 Plangénsque Rex Abner, ait, Nequaquam vt mori solent ignaui, mortuus est Abner.
34 Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Cōgeminánsq; omnis populus fleuit super eū.
35 Quúmque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die, iurauit Dauid, dicens, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem vel aliud quicquam.
36 Omnísque populus audiuit, & placuerunt eis cuncta quæ fecit Rex in conspectu totius populi.
37 Et cognouit omne vulgus, & vniuersus Israël in die illa quoniam non actum fuisset à Rege vt occideretur Abner filius Ner.
38 Dixit quoq; Rex ad seruos suos, Nū ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel?
39 Ego autē adhuc delicatus, & vnctus Rex: porrò viri isti filii Saruiæ duri sunt mihi: retribuat Dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

Cap. IIII.

1 AVdiuit autem filius Saul quòd cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus eius, omnísque Israel perturbatus est.
2 Duo autē viri principes latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomē alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ de filiis Beniamin: siquidē & Beroth reputata est in Beniamin.
3 Et fugerūt Berothitæ in Gethaim, fuerúntque ibi aduenæ vsque ad tempus illud.
4 Erat autē Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. tollens itaque eum nutrix sua, fugit: quúmque festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuítque vocabulū Miphibôseth.

31 Ante Abner. לפני אבנר .i. ante funus Abner. 33 Post hæc planxit ויקנן Post hæc lamentatus est. Stultus, mortuus est נבל ימות Fut. Heb. pro præt. i. nunquid vt mori solent stulti, siue ignaui, abiecti ac viles homines, ita mori debuit Abner? q.d. Non. Chaldæus paraph. vt moriuntur improbi? 34 Non *erant* ligatæ, לא אסורות sub. quare ergo non te defendisti? Non *erant* admoti compedibus ær. לא לנחשתים הוגשו .i. non erant vincti compedibus: sub. cur ergo si videbas te inferiorem, nō fugiebas, quum valeres maximè pedibus ac manibus? Ad verbū, non in cōpedes æris appropinquare facti sunt. Sicut corruit, &c. כנפול לפני וגו' Respondet Dauid, vt cadere solent, nēpe dolo, homines alioqui strenui, coram iniquis, id est interfecti ab improbis, ita interfectus es. q.d. te interfecerūt dolosè, vt iniqui homines solēt dolo interficere. Et rursum vniuersus, &c. ויוסיפו וגו' Ad verbum, Et addiderunt vniuersus populus flere super ipsum. i. propter eius mortem. 35 Vt cibaret Dauidem pane להברות את דוד לחם id est efficeret vt Dauid comederet. Quum adhuc esset dies: בעוד היום id est ante vesperam. 36 Cognouerunt הכירו sub. rem illam non fuisse factam consilio Regis, & gratissimum fuit vniuerso populo. Seipsum exponit versu sequenti. *Ita hoc quoque* nempe quòd tam ægrè tulerit mortem illius. 37 Non fuisset à Rege לא היתה מהמלך .i. non processisset à Rege cōsilium istud de interficiendo Abner. 38 Annon scitis הלוא תדעו q.d. vestra interest scire. 39 Tenellus, רך q.d. Nunc primum mihi videor hodie esse Rex: quasique hodie primùm vnctus sim in Regem. Nam Abner conuerterat mentem Israelitarum ad Dauidem. Ego (inquit) hodie sum tenellus & exiguarum virium, quanuis vnctus sim Rex super Iudam. & quum notum sit me non esse potentem viribus, tamen isti filii Saruiæ sunt inclementiores quàm exiguitati virium mearum conueniat: quod non potest non impedire successum regni mei. Quidam aiunt metaphoram sumptam esse à ramis tenellis qui facilè franguntur: ob id debebat regia Dauidis potestas seruari nequid indecens fieret. Alii vertunt, facilis vel clemens sum, quanuis vnctus sim in Regem. at illi qui sunt tantùm nepotes mei, inclemētiores me sunt: ego enim peperceram ipsi Abner, illi autē non pepercerunt. Doctis probatur hæc interpretatio. Vox nanque Hebræa רך, pro qua vertimus tenellum: & קשה pro qua duriorē, opponuntur: prior pro facili siue clemente, altera pro difficili siue duro accipitur. Hoc dicit de nepotibus suis, quòd sibi plurimùm metueret ab illis. Duriores sunt me: קשים ממני difficiliores [asperiores. inclementiores] sunt me. i. quàm pro negotio meo deceat eos esse.

IN CAPVT IIII.

1 Filius שּׁSaאulis בן שאול nempe Is-boseth. Debilitatæ sunt manus e. וירפו ידיו Hebraismus, cœpit esse animo remisso, ac despōdere animū. 2 In Biniamin. על בנימן: .i. inter vrbes Beniamin. q.d. est etiam de tribu Beniamin. 3 Fugerunt autem ויברחו Fugerant autem audita scilicet morte Saulis, metu Palæsthinorum. In Githáim, גתימה quæ scilicet longius distabat à Palæsthinis.
4 Claudus pedib: נכה רגלים Ad verbum, captus pedibus. vel, fractus. Ille cecidit ויפול sub. è brachiis eius.

Venientes igitur filii Remmon Berothitæ, Rechab & Baana, ingreſſi ſunt feruente die domum Iſ-bóſeth: qui dormiebat ſuper ſtratum ſuum meridie.

Ingreſſi ſunt autem domum aſſumentes ſpicas tritici, & percuſſerunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt.

C Quũm autem ingreſſi fuiſſent domum, ille dormiebat ſuper lectũ ſuũ in conclaui, & percutientes interfecerunt eum: ſublatóque capite eius, abierunt per viam deſerti tota nocte.

Et attulerunt caput Iſ-boſeth ad Dauid in Hebron: dixerúntque ad Regem, Ecce caput Iſ-bóſeth filii Saul inimici tui qui quærebat animã tuã: & dedit Dominus domino meo Regi vltionem hodie de Saul, & de ſemine eius.

Reſpõdens autem Dauid Rechab, & Baana fratri eius filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos, Viuit Dominus qui eruit animam meam de omni anguſtia,

Suprà 1.c.15 D ‖Quoniam eum qui annũtiauerat mihi, & dixerat, Mortuus eſt Saul: qui putabat ſe proſpera nuntiare: tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat mercedem dare pro nuntio:

Quãto magis nunc quum homines impii interfecerunt virum innoxium in domo ſua, ſuper lectũ ſuum, non quæram ſanguinem eius de manu veſtra, & auferam vos de terra?

Præcepit itaque Dauid pueris ſuis, & interfecerunt eos: præcidentéſque manus & pedes eorum, ſuſpẽderunt eos ſuper piſcinam in Hebron: caput autem Iſ bóſeth tulerunt, & ſepelierunt in ſepulchro Abner in Hebron.

Cap. V.

1. Paral. 11.a.1 ET venerunt vniuerſæ tribus Iſrael ad Dauid in Hebrõ, dicẽtes, Ecce, nos os tuum & caro tua ſumus.

Pſal. 77.g.71 Sed & heri & nudiuſtertius quum eſſet Saul Rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſrael: dixit autẽ Dominus ad te, ‖Tu paſces populũ meũ Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael.

Venerunt quoque & Seniores Iſrael ad Regẽ in Hebron, & percuſſit cum eis rex Dauid fœdus in Hebrõ, coram Domino: vnxerúntque Dauid in Regem ſuper Iſrael.

3. Reg. 2.b.11 Filius triginta annorum erat Dauid quum regnare cœpiſſet, & ‖quadraginta annis regnauit.

In Hebron regnauit ſuper Iudam ſeptem annis & ſex menſibus: in Ieruſalem autẽ regnauit trigintatribus annis ſuper omnem Iſrael & Iudam.

Et abiit Rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ieruſalem ad Iebuſæũ

---

5 ʼAbierunt ergo filii Rimmón Beאerothitæ, Rechâb & Bayanáh, Baana & Rechab occidunt Iſ-bóſeth.
& ingreſſi ſuntʼquum incaluiſſet dies in domum אIשׂſ-bóשׂſeth:
ipſe autem dormiebatʼin cubiculo meridiano.
6 Ecce inquã ingreſſi ſuntʼvſque in mediũ domus *tanquam*ʼemptores
frumentorum, & percuſſerunt eumʼin quinta *coſta*: *ipſe* autem Re-
châb & Bayanáh frater eius euaſerunt.
7 Ingreſſi ſunt inquam domum (ipſe autem dormiebat ſuper le-
ctum ſuumʼin cubiculo lecti ſui) & percutientes eum, interfece-
runt eum, & abſtulerunt caput eius, tulerúntque illud, & abierunt
per viam campeſtrem tota nocte.
8 Attulerúntque caput אIשׂſ-bóשׂſeth ad Dauidem in הHebrón: Caput Iſ-bóſeth qui afferunt ad Dauidem, iuſſu eius occiduntur.
dixerúntque Regi, Ecce caput אIשׂſ-bóשׂſeth filii שׂSaאulis inimi-
ci tuiʼqui quærebat animã tuam, & dedit Iehouáh domino meo
Regi vltiones hodie de שׂSaאule & ſemine eius.
9 Reſpondens autem Dauid ipſi Rechâb & Bayanáh fratri eius fi- Liberator Deus.
liis Rimmón Beאerothitæ, dixit eis, Viuit Iehouáh qui redemit
animam meam ex omni anguſtia,
10 Quòd eum qui renuntiauit mihi dicendo, Ecce mortuus eſt
שׂSaאúl, (is autem eratʼveluti euangelizans in oculis ſuis) arripui
& occidi eum in שׂSiclág,ʼqui *putabat quod* darẽ ei præmium nuntii:
11 Quanto magis homines impios qui interfecerunt virũ iuſtum
in domo ſua ſuper lectum ſuum? & nuncʼnónne requirã ſangui-
nem eius de manu veſtra, & auferam vos è terra?
12 Præcepit itaque Dauidʼpueris, & interfecerunt eos, præcide-
rúntque manus eorum, ac pedes eorum, & ſuſpenderunt ad piſci- Suſpendere.
nam in *agro* הHebrón: caput verò אIשׂſ-bóשׂſeth tulerunt, ac ſepe- Sepelitur caput Iſbóſeth.
lierunt in ſepulchro Abnér in הHebrón. Cap. V.
1 VEnerũt autẽ omnes tribus Iשׂſraאelis ad Dauidẽ in הHebrõ, Vngitur Dauid in Regem ſuper Iſraelem.
atq; dixerũtʼhoc modo, Ecce, nosʼos tuũ & caro tua ſumus.
2 ʼEt heri & nudiuſtertius quum eſſet שׂSaאúl Rex ſuper nos, tu
ʼeducebas & introducebas Iשׂſraאelem. Dixítque Iehouáh tibi,
Tu paſces populũ meum Iשׂſraאelẽ, & tu eris dux ſuper Iשׂſraאelẽ. Paſcere populũ.
3 ʼVenerunt autem omnes Seniores Iשׂſraאelis ad Regem in הHe
brón, & percuſſit cum eis rex Dauid fœdus in הHebrónʼcoram
Iehoua, & vnxerunt Dauidem in Regem ſuper Iשׂſraאelem.
4 Filius triginta annorum erat Dauid quando regnauit, *&* qua-
draginta annis regnauit.
5 In הHebrón regnauit ſuper Iehudáh ſeptem annis & ſex menſi-
bus: & in Ieruשׂſaláim regnauit triginta & tribus annis ſuper Iשׂſ-
raאelem & Iehudáh.
6 Abiit autem Rex & viri eius in Ieruשׂſaláimʼad Iebuסſæum ha-

---

5 Abierunt ergo וילכו poſtquam ſcilicet coniurarunt in necẽ domini ſui. Quum incaluiſſet dies, כחום היום .i. in feruenti die: hoc eſt circa meridiem. In cubiculo merid. את משכב הצהרים: in cubili [lecto] meridiei. i. in quo ſolebat dormire meridiano tempore. Alii, dormiebat dormitionẽ meridianam, ſiue ſomnum meridianum. Chaldæus paraph. dormitionẽ Regum. i. eo tempore quo dormire ſolent Reges. 6 Vſque in medium do. עד־תוך הבית .i. in penitiorem vſque partem domus. Emptores frum. לקחי חטים .i. habitu & ſpecie mercatorum tritici ingreſſi ſunt. Alii vertunt, *cum* mercatoribus tritici. In quinta אל־החומש in inguine. Paucis deſcribit mortẽ Iſboſeth, ſequenti verſu pluribus. hoc autem per anticipationem dicitur. 7 In cubiculo lecti ſ. בחדר משכבו in penetrali cubilis ſui. vel, cubiculi ſui. i. in penitiore parte domus, vbi erat lectus eius. 9 Qui quærebat ani. t. אשר בקש את־נפשך .i. dum viueret, ſtudebat te perdere. 10 Veluti euãgelizans in oc. ſ. כמבשר בעיניו Hebraiſmus, videbatur ſibi nuntius rei lætæ. Qui *putabat quòd*, &c. אשר לתתי־לו בשורה: Magni nominis apud Hebræos vir exponit, qui *putabat me lætitia perfundere*, vt darem ei præmium nuntii ſui. Alii, qui *venerat* vt darem ei præmium nuntii ſui. 11 Nónne requiram, &c. הלוא אבקש וגו׳ .i. annon debeo requirere ſanguinem, &c. i. interficere vos quòd occideritis illum? 12 Pueris, את־הנערים iuuenibus. adoleſcentibus.

IN CAPVT V.

1 Hoc modo, לאמור Ad verbũ, dicendo. Os tuũ & caro tua ſumus. עצמך ובשרך אנחנו: Hebraiſmus, propinqui & cognati tui ſumus. 2 Et heri & nudiuſt. גם־אתמול גם שלשום Ad verbum, Etiã heri etiam nudiuſtertius. i. antea. Educebas & introduc. אתה הייתה מוציא והמבי את־ישראל Hebraiſmus frequens, pro, imperatorẽ agebas: educebas ad bellũ, & reducebas à bello parta victoria. Deficit א poſt י in והמבי 3 Venerunt autem ויבואו ante aduentum tribuum ſcilicet. Coram Iehoua, לפני יהוה id eſt ſpectante Iehoua, aduocato Iehoua in teſtem fœderis. 6 Ad Iebuſæum habit. terræ אל־היבוסי יושב הארץ .i. aduerſus Iebuſæos qui habitabant in ea regione.

bitatorē terræ, dixítque Dauidi hoc modo, ʹNon ingredieris huc
nisi remoueris cæcos & claudos.ʹtanquam diceret,Non ingredie-
tur Dauid huc.

Dauid capit arcē Sion. Præmium occidēti Iebusæum.

Cepit tamen Dauid arcem צSiión: ʹipsa est ciuitas Dauidis. 7
ʹDixit nanque Dauid die illa, Quisquis percusserit Iebuסæum, 8
ʹ& attigerit canales, & *percusserit* claudos cæcósque odio habitos
ab anima Dauidis, *constituam illum ducem.* ideo ʹdixerunt, Cæcus & clau-
dus non intrabit domum.

Prouerbium.

Ciuitas Dauid.

Et habitauit Dauid in ea arce, vocauítque eam Ciuitatem Daui- 9
dis:ʹ& ædificauit Dauid per circuitum ʹà Milló,ʹ& introrsum.

Deus cū Dauide

ʹEt ibat Dauid eundo & crescendo, & Iehouáh Deus exercituū 10
erat cum eo.

Domus Dauidi confirmato ædificatur.

Misit autem חHirám rex Tyri ʹlegatos ad Dauidem, & ligna ce- 11
drina, & fabros lignarios, ʹartificésque lapidis parietis: & ædifica-
uerunt domum Dauidi.

Et cognouit Dauid quòd confirmasset eum Iehouáh Regem 12
super Iשׂraאelem, & quòd exaltasset regnum eius propter popu-
lum suum Iשׂraאelem.

Ducit vxores. Filii eius in Ierusalem nati.

Accepit autē Dauid adhuc ʹcōcubinas & vxores de Ieruשׁaláim, 13
postquā venit de חHebrón, natiq; sunt adhuc Dauidi filii & filiæ.

Et hæc sunt nomina eorum qui nati sunt in Ieruשׁaláim, שׁSa- 14
múﬠa, & שׁSobáb, & Nathán, & שׁSelomóh,
Et Ibnhár, & אEliשׁúaﬠ, & Népheg, & Iaphíaﬠ, 15
Et אEliשׁamáﬠ, & אEliadáﬠ, & אEliphélet. 16

Consulto Domino profligat Philisthæos.

Audientes autem Peliשׁthím quòd vnxissent Dauidem in Re- 17
gem super Iשׂraאelem, ascenderunt cuncti Peliשׁthím ʹad quæ-
rendum Dauidem: ʹquod vbi audiuit Dauid, descendit in arcem.
Peliשׁthím autē venerunt, ʹ& diffuderunt se in valle Rephaím. 18
ʹInterrogauit igitur Dauid Iehouā his verbis, Ascendámne con 19
tra Peliשׁthím? tradésne eos in manū meam? Respondit Iehouáh
Dauidi, Ascēde, quia ʹtradendo tradā Peliשׁthím in manū tuam.
Venit itaque Dauid ʹin Baﬠal-peraצím, & percussit eos ibi Da- 20
uid, dixítque, Diuisit Iehouáh inimicos meos corā me ʹiuxta di-
uisionē aquarū. Idcirco ʹvocauit nomē loci illius Baﬠal-peraצím.
Et reliquerūt ibi sculptilia sua, ʹquæ cōbussit Dauid & viri eius. 21

Rursum percutit Philisthæos.

ʹRursum autem ascenderūt Peliשׁthím, & diffuderunt se in val- 22
le Rephaím.

habitatorem terræ: dictúmque est Dauid ab eis, Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos, dicētes, Non ingredietur Dauid huc.

B

7 Cepit autem Dauid arcē Sion: hæc est Ciuitas Dauid.
8 Proposuerat enim Dauid in die illa præmium qui percussisset Iebusæū, & tetigisset domatum fistulas, & cæcos & claudos odientes animam Dauid. idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum.
9 Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam, Ciuitatem Dauid: & ædificauit per gyrum à Mello & intrinsecus.
10 Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & Dominus Deus exercituum erat cum eo.
11 ‖Misit quoque Hirā Rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorū, artificésque lapidū ad parietes: & ædificauerūt domū Dauid

1. Par. 14. a

12 Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eum Dominus Regē super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel.

C

13 ‖Accepit ergo Dauid adhuc concubinas & vxores de Ierusalē, postquā venerat de Hebron: natique sunt Dauid & alii filii & filiæ:

1. Par. 3. b

14 Et hæc nomina eorū qui nati sunt in Ierusalem, Samua, & Sobab, & Nathan, & Salomon,
15 Et Iebahar, & Elisúa, & Nepheg, & Iaphia,
16 Et Elisama, & Elioda, & Eliphálet.
17 ‖ Audierūt ergo Philisthiim quòd vnxissent Dauid in Regem super Israel: & ascenderunt vniuersi vt quærerent Dauid. quod quū audisset Dauid, descendit in præsidium.

1. Par. 14. b

18 Philisthiim autem venientes, diffusi sunt in valle Raphaim.
19 Et consuluit Dauid Dominum, dicens, Si ascendam ad Philisthiim? & si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad Dauid, Ascende, quia tradens dabo Philisthiim in manu tua.
20 ‖Venit ergo Dauid in Baal-pharasim, & percussit eos ibi, & dixit, Diuisit Dn̄s inimicos meos coram me, sicut diuidūt aquæ. Propterea vocatū est nomen loci illius Baal-pharasim.

Esa. 28. d

21 Et reliquerūt ibi sculptilia sua: quæ tulit Dauid & viri eius.
22 Et addiderūt adhuc Philisthiim vt ascenderent, & diffusi sunt in valle Raphaim.

Non ingredieris huc, &c. לא תבוא הנה כי אם הסירך וגו׳ .i. non poteris capere hanc arcem, nisi abstuleris, &c. i. expugnaueris cæcos & claudos, quibus tradidimus arcem defendendam aduersum copias tuas. Ironia est, q. d. tam munita est arx ista vt possit propugnari & defendi à solis cæcis & claudis. perdis igitur operam: tuo quantumuis forti exercitui non opponentur fortes, sed tantùm debiles & inualidi, quòd locus ipse munitissimus per se, pauco præsidio tutari se possit. Tanquam dicerent, Non, &c. לאמור לא יבוא דוד הנה: Ad verbum, dicendo, Non ingredietur, &c. i. quasi dicerent Dauidem non posse expugnare eam arcem, etiam si à solis cæcis & claudis defenderetur.
7 Ipsa est ciuitas D. היא עיר דוד: .i. quæ postea dicta fuit Ciuitas Dauidis. vt vides paulo pòst, versu 9. 8 Dixit nanque ויאמר Dixerat nāque. Declarat qua ratione arx illa fuerit expugnata. Et attigerit canales, ויגע בצנור & attigerit fistulas. quibus pluuia tecti excipitur. .i. quisquis expugnauerit Iebuסæos, primúsque conscenderit murū arcis, & peruenerit ad tectum, percusseritque claudos & cæcos, qui propugnant arcem quos odit Dauid, subaudi ex 1. Paral. 11. a. 6, erit caput & princeps militiæ meæ. Dixerunt, יאמרו dicunt, Dauid nunquā admittet in eā arce cæcos & [aut] claudos. Vel, dixerunt .i. statuerunt ne postea vllus cæcus aut claudus intraret in eam arcem. Fut Heb pro præt. vel præs.
9 Et ædificauit ויבן sub. murum. A Milló, מן המלוא Doctus inter Hebræos dicit Millo significare locum & plateam comitiorū, quòd illic congregaretur populus ad consultandum de rebus agendis. Alii intelligunt aggerē qui cingebat arcem. Alii aiunt fuisse fossam circum arcem, quod aqua impleretur, sic dictam. nam מלא implere significat. Et introrsum. :וביתה sub. vergendo.
10 Et ibat, &c. וילך דוד הלוך וגדול וגו׳ Hebraismus, promouebat magis ac magis, siue exinde quotidie maior fiebat.
11 Legatos מלאכים qui scilicet congratularentur ei. Artificésque lapidis parietis: וחרשי אבן קיר .i. artifices apti ad parietes extruendos: hoc est latomos. 13 Concubinas & vxores פלגשים ונשים Concubinas vocat mulieres quas citra cæremonias ducebat: vxores verò adhibitis cæremoniis. Vide Gene. 35. d. 22. 17 Ad quærendum D. לבקש את דוד .i. vt pugnarent cum Dauide. Quod vbi audiuit וישמע Ad verbum, & audiuit. Alii, quod quum intellexisset. 18 Et diffuderunt se וינטשו .i. castrametati sunt.
19 Interrogauit igitur, &c. וישאל וגו׳ Consuluit igitur Dauid Iehouam, dicendo, Ascenderéne debeo, &c. Tradendo tradā נתן אתן Hebraismus, certissimum est quòd tradam. 20 In Baal-peraצim בבעל פרצים Chaldæus paraph. in planitiē gigantum. Baal-perasim significat planitiem rupturarum. Nomen loci ab euentu postea sic impositum. Iuxta diuisionem aquarum. כפרץ מים iuxta rupturam aquarum, i. quemadmodum aquæ omnia perrumpunt. solēt enim aquæ tempore inundationis suæ ripas aluei sui rumpere. Vocauit קרא in memoriam scilicet tantæ victoriæ. 21 Quæ combussit וישאם Ad verbum, & combussit ea. Sic exponit hoc loco istud verbum doctus inter Hebræos. 22 Rursum autem ascend. ויוסיפו עוד וגו׳ Ad verbum, Et addiderunt adhuc Pelisthim ascendere, &c.

23 Consuluit autem Dauid Dominũ: qui respondit, Non ascendas, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum.
24 Et quũ audieris sonitũ gradientis in cacumine pyrorũ, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthiim.
25 Fecit itaque Dauid sicut præceperat ei Dominus, & percussit Philisthiim de Gabaa, vsque dum venias Gezer.

Cap. VI.

1 Congregauit autem rursum Dauid omnes electos ex Israel, triginta millia.
1.Paral.13.b.5
2 Surrexitque Dauid, & abiit, & vniuersus populus qui erat cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei, super quam inuocatum est nomen Domini exercituũ, sedẽtis inter Cherubim super eam.
3 Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum nouum: tulerúntque eam de domo Abinadab, quæ erat in Gabaa: Oza autem & Ahio filii Abinadab minabant plaustrum nouum.
2.Reg.7.a.2
4 Qui ũmque tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiẽs arcã Dei, Ahio præcedebat arcã.
5 Dauid autem & omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, tympanis, & sistris, & cymbalis.
1.Paral.13.c.10
6 Postquam autem venerunt ad aream Nachon, extẽdit Oza manum ad arcã Dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues.
B 7 Iratúsque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eũ super temeritate: qui mortuus est ibi iuxta arcam Dei.
8 Contristatus est autem Dauid, eo quòd percussisset Dominus Ozã, & vocatum est nomen loci illius, Percussio Ozæ, vsque in diem hanc.
9 Et extimuit Dauid Dominũ in die illa, dicẽs, Quomodo ingredietur ad me arca Domini?
10 Et noluit diuertere ad se arcã Domini in Ciuitatem Dauid: sed diuertit eam in domũ Obed-edõ Gethæi.
11 Et habitauit arca Domini in domo Obed-edom Gethæi tribus mẽsibus: & benedixit Dominus Obed-edom, & omnem domum eius.
1.Paral.13.d.14
12 Nuntiatũmque est regi Dauid quòd benedixisset Dominus Obed-edom, & omnia eius propter arcam Dei. Abiit ergo Dauid, & adduxit arcam Dei de domo Obed-edom in Ciuita-

23 Interrogauit ergo Dauid Iehouam: qui respondit, Non ascẽdes
nunc, *sed* gyra post eos, & venias ad eos ex aduerso mororum.
24 Quúmque audieris ʺsonitum incessus in cacuminibus mororũ,
tunc ʺmouebis te: tunc enim ʺegredietur Iehouáh ante te, vt per-
cutiat castra Pelisthím.
25 Et fecit Dauid ita, quemadmodum præceperat ei Iehouáh: &
percussit Pelisthím à Gebáy, vsque dum venias in ʺGázer.

Deus instruit Dauidẽ ad prælium, & Philisthæos ipse percutit.

Cap. VI.

1 Collegit autem adhuc Dauid omnem electum in Israël,
nempe triginta millia.
2 Qui surrexit, & abiit, vniuersúsque populus qui erat cum eo, ʺde
Bayalá Iehúdah, ʺvt abducerent inde arcam Dei ʺ*super* quam inuo-
catur nomen, nomen *inquam* Iehouæ exercituum sedentis *inter* Che-
rubim *qui sunt* super eam.
3 Imposuerúntque arcam Dei plaustro nouo: & tulerunt eam è
domo Abinadáb quæ erat ʺin Gibyáh: yVzzá autem & Ahío filii
Abinadáb deducebant plaustrum illud nouum.
4 ʺTulerunt inquam eam è domo Abinadáb, quæ *erat* in Gibyáh,
arcam Dei: Ahio autem ibat ante arcam.
5 Dauid verò & vniuersus Israël ʺludebant ʺcoram Iehoua in
omnibus ʺinstrumentis musicis, & citharis, & nablis, & tympanis,
& sistris, & cymbalis.
6 Et venerunt ʺad aream Nachón. extendit autem manum suam
yVzzá ad arcam Dei, ʺ& retinuit eã, quoniam ʺdeclinabant boues.
7 Propterea iratus est furor Iehouæ cõtra yVzzá, & percussit eum
ibi Deus propter temeritatẽ, mortuúsque est ibi iuxta arcã Dei.
8 ʺIratus est autem Dauid, eo quòd ʺrupisset Iehouáh rupturam in
yVzzá: & vocauit locũ ipsum Pérets yVzzá, vsque in hunc diem.
9 Extimuit itaque Dauid Iehouam in die illa, & dixit, Quomo-
do ʺingredietur ad me arca Iehouæ?
10 Et noluit Dauid abducere ad se arcam Iehouæ in ciuitatẽ Da-
uidis, sed diuertere fecit eam Dauid in domum yObéd-edóm
ʺGitthæ.
11 Et mansit arca Iehouæ in domo yObéd-edóm Gitthæi tri-
bus mensibus: ʺ& benedixit Iehouáh yObéd-edóm & vniuersæ
domui eius.
12 Renuntiatúmque est regi Dauidi ʺin hæc verba, Benedixit Ieho
uáh domui yObéd-edóm, & omnibus quæ habet, propter ar-
cam Dei. Et abiens Dauid, adduxit arcam Dei è domo yObéd-

Reducit Dauid arcam de domo Abinadab, neglectam à Saule.

Ludit Dauid coram Domino in instrumentis.

Oza occiditur à Deo, quòd arcã attigerit.

Ducitur arca in domum Obed-edom.

Benedictio Dei.

Ducit Dauid arcã in arcẽ Sion cum gaudio.

24 Sonitũ incessus קרל צעדה .i. strepitum quasi hominũ gradientium super cacumina, &c. Mouebis te: התרץ .i. procedes. Alii, roborabis te. vel, fortificabis. Egredietur Iehouáh יצא יהוה .i. egressus præcedet te Iehoua. Chaldæus paraph. egredietur Angelus Domini.
25 Gazer. גזר׃ vrbem scilicet Palæsthinorum .i. quam tum occupabant Palæsthini: erat tamen in tribu Beniamin.

IN CAPVT VI.

2 De Bayala מבעלי Hæc vrbs quæ est in tribu Iuda, dicitur & alio nomine Cariath-iearim, vt vides Iosue 15.b.9. Ad eam profecti fuerant Dauid cum suis, vt afferrent arcã inde. Loquitur de reditu. Vt abducerent להעלות Ad verbum, vt ascendere facerent. *Super* quam inuocatur, &c. אשר נקרא שם Hebraismus, quæ vocatur, siue dicitur arca Dei. 3 In Gibyah: בגבעה in colle. pars erat vrbis Cariath-iearim, ita dicta quòd locus ille esset eminentior in ea vrbe. 4 Tulerunt inquam eam וישאוהו Sic vertendo, repetitur versus præcedens: & accusatiuus sequens, nempe arcã Dei, iungitur isti pronomini EAM, & עם pro את accipitur, vt scribit doctus inter Hebræos, sic, Tulerunt inquam eam, nempe arcam Dei. Quidã istorum volunt pronomen הו referre arcam, siue capsulam in qua erant reposita donaria, siue anathemata Palæsthinorum, quam tulerunt è domo Abinadab vnà cum arca Dei. & ita עם accipiunt in sua significatione.
5 Ludebãt משחקים .i. exultabãt. Chaldæus paraph. laudabãt. Corã Iehoua לפני יהוה .i. coram arca Iehouæ. Instrumẽtis musicis, עצי ברושים Ad verbum, lignis abietum .i. instrumentis musicis quæ fieri solent lignis abiegnis. 6 Ad aream Nachon. עד גורן נכון ad Goren Nachon. Et retinuit ויאחז ne scilicet caderet. Declinabant שמטו calcitrabant. i. calcitrando deiecturi videbantur arcam in terram. Chaldæus paraph. agitabant eam. Doctus inter Hebræos exponit quasi membratim discerpi, vel dearticulari viderẽtur boues. præ sanctimonia arcæ scilicet .i. quòd fatiscerent sub onere arcæ. 8 Iratus est autẽ ויחר Ægrè tulit autem. vel, Indignatus est. Rupisset Ieh. rupturam פרץ יהוה פרץ .i. interfecisset Vzam. 9 Ingredietur ad me יבוא אלי .i. introducetur in vrbem meam, vel in tentoriũ quod præparaui illi. q.d. timeo mihi plurimum ab arca: quò ergo introducam eam? 10 Gitthæi. הגתי׃ Sic dicebatur quòd aliquando peregrinatus fuisset in Geth. Leuita erat, ostiarius & cantor: vt vides 1.Paral.15.c.21 & 24.
11 Et benedixit, &c. ויברך וגו׳ q.d. eo tempore omnia prospere cesserunt illis. 12 In hæc verba, לאמר Ad verbum, dicendo.

dóm in Ciuitatem Dauidis cum lætitia.
Quum autem progressi essent illi'qui portabant arcam Iehouæ 13
sex passus, immolabat'bouem & bubalum.
Dauid autem saltabat totis viribus coram Iehoua, erátque Da- 14
uid'accinctus Nephód lineo.
Dauid igitur, & vniuersa domus Iשsraelis deducebant arcam 15
Iehouæ'cum iubilo & sonitu buccinæ.
Fuit autem, arca Iehouæ ingrediente Ciuitatẽ Dauidis, Michál 16
filia שSaulis prospexit de fenestra, & vidẽs regem Dauidẽ'sub-
silientem & saltantem corã Iehoua, despexit eum in corde suo.
Quum autem adduxissent arcam Iehouæ, collocauerunt eam 17
in loco suo in medio tabernaculi quod tetẽderat ei Dauid, & ob-
tulit Dauid holocausta'coram Iehoua, & pacifica.
Quum autem finem fecisset Dauid offerẽdi holocausta & paci- 18
fica,'benedixit populo in nomine Iehouæ exercituum.
Et distribuit vniuerso populo, vniuersæque multitudini Iשs- 19
raelis'à viro vsque ad mulierẽ, vnicuique placentã panis vnam,
& frustum carnis vnum,'& lagenã vnam: & abiit omnis populus
vnusquisque in domum suam.
Post hæc reuersus est Dauid'vt benediceret domui suæ: egressa 20
est autẽ Michál filia שSaulis in occursum Dauidi: & ait,'Quàm
gloriosus fuit hodie Rex Iשsraël! qui'discooperuit se hodie ĩ ocu-
lis ancillarũ seruorũ suorũ,'vt solet se discooperire vnus è fatuis.
Et ait Dauid ad Michál,'Coram Iehoua qui elegit me potius 21
quàm patrem tuum, & quàm vniuersam domum eius, præcipien
do mihi vt essem dux super populum Iehouæ, super Iשsraelem:
'& Iudam coram Iehoua:
'Et vilior fiã amplius quàm hoc, & ero'humilis in oculis meis: 22
& apud ancillas illas de quibus loquuta es,'glorificabor.
'Proinde ipsi Michál filiæ שSaulis nõ fuit'natus vsque ad diẽ 23
quo mortua est. Cap. VII.

Dauidẽ saltãtẽ despicit Michol.

Holocausta.

Benedicit Dauid populo.

Michol arguit Dauidem, quòd coram Domino saltauerit.

FVit autẽ, quum sedisset Rex in regia sua, & Iehouáh requiem 1
dedisset ei vndique ab omnibus inimicis eius,
Dixit Rex ad Nathán Prophetam, Vide quæso, ego habito'in 2
regia cedrina, arca autem Dei habitat'in medio cortinæ.
Nathán verò ait ad Regem,'Quicquid est in corde tuo, vade, 3
fac, quia Iehouáh tecum est.
Porrò ea nocte fuit verbum Iehouæ ad Nathán,'dicendo, 4
Vade, & dic seruo meo Dauidi, Sic dixit Iehouáh, Nunquid tu 5
ædificabis mihi'domum, vt habitem?

Dauid bona intentione cogitat ædificare domũ Domino.

Dauid prohibetur à Nathan, ædificare domũ Domino.

tem Dauid cum gaudio.
13 Quúmque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bouem & arietem:
14 Et Dauid saltabat totis viribus ante Dominũ: porrò Dauid erat accinctus ephod lineo.
15 Et Dauid, & omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in iubilo & in clangore buccinæ.
16 Quúmque intrasset arca Domini in Ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regẽ Dauid subsilientem, atque saltantem corã Dño: & despexit eũ in corde suo.
17 Et introduxerũt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocausta & pacifica coram Domino.
18 Quúmque complesset offerens holocaustum & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum,
19 Et partitus est vniuersæ multitudini Israel tam viro quàm mulieri singulis collyridam panis vnam, & assaturam bubalæ carnis vnã, & similam frixam oleo: & abiit omnis populus, vnusquisque in domum suam.
20 Reuersúsque est Dauid vt benediceret domui suæ: & egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait, Quã gloriosus fuit hodie Rex Israel discooperiens se ante ancillas seruorũ suorum, & nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris.
21 Dixitque Dauid ad Michol, Ante Dominũ qui elegit me potius quàm patrem tuum, & quàm omnem domum eius, & præcepit mihi vt essem dux super populum Domini in Israel & Iudam,
22 Et vilior fiã plus quàm factus sum: & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis de quibus loquuta es, gloriosior apparebo.
23 Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.
Cap. VII.
1 FActum est autem quum sedisset Rex in domo sua, & Dominus dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis,
2 Dixit ad Nathan Prophetam, Vidésne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium?
3 Dixitque Nathan ad Regẽ, Omne quod est in corde tuo, vade, fac: quia Dominus tecum est,
4 Factum est autem in illa nocte, & ecce sermo Domini ad Nathã, dicẽs,
5 Vade, & loquere ad seruũ meũ Dauid, Hæc dicit Dominus, Nunquid tu ædificabis mihi domũ ad habitandũ?

D

13 Qui portabant נשאי .i. Leuitæ. Bouẽ & bubalum. שור ומריא: Sing. Heb. pro plur. boues & bubalos. Chaldæus paraph. bouẽ & pecus pingue. i. arietes. 14 Accinctus Nephod חגור אפוד amictus ephod. Alia erat vestis à veste sacerdotali. Chaldæus paraph. pallio byssino. 15 Cum iubilo, &c. בתרועה ובקול שופר: cum iubilo & clangore. i. clangentibus tubis & buccinis. 16 Subsilientem & salt. מפזז ומכרכר exultantem [gestientem præ lætitia] & tripudiantem. 17 Corã Iehoua, & pacif. לפני יהוה ושלמים: .i. coram arca ipsa, & hostias pacificas. 18 Benedixit pop. ויברך את העם .i. tum bene precatus est populo per nomen Domini. 19 A viro vsque ad mul. למאיש ועד אשה .i. tam à viris quàm à mulieribus. Et lagenã ואשישה sub. vini. 20 Vt benediceret domui s. לברך את ביתו .i. vt bene precaretur suis sicuti populo bene precatus fuerat. Quàm gloriosus מה נכבד Hoc ironicè dicitur. q.d. Quàm decenter se gessit. Discooperuit se נגלה nudauit sese, &c. Vt solet se discooperire, &c. כהגלות נגלות אחד הרקים: Ad verbum, vt nudando nudat se vnus vacuorũ. i. sicut nudaret se, vel, nudare se solet vnus ex otiosis, vel scurris. i. vt quidam vilis & abiectus. 21 Coram Iehoua לפני יהוה sub. id feci. i. nudaui me. Et ludam ושחקתי .i. præ lætitia gestiã, siue saltabo. 22 Et vilior fiam, &c. ונקלתי עוד מזאת Et vilior ero hac. sub. vilitate. i. dabo operã vt in vilitatẽ incurram maiorem hac: vel, vt vilior videar quàm visus sum, si vilitas dici debeat. Loquitur enim iuxta sententiã Michal. Humilis in oculis m. שפל בעיני abiectus in oculis meis. i. summissius me gerã quàm hactenus fecerim. vt scilicet placeam Iehouæ. Glorificabor. אכבדה: gloriosus apparebo. ita faciendo scilicet. 23 Proinde ipsi Michal ולמיכל Porrò ipsi Michal. Natus ילד puer. i. filius. q.d. nunquam habuit liberos. Legitur & ולד, vbi ו pro י ponitur.

IN CAPVT VII.

2 In regia cedrina, בבית ארזים Ad verbũ, in domo cedrorum. i. in regia ornata tabulis cedrinis. In medio cortinæ. בתוך היריעה: iuxta cortinam. i. sub cortinis, hoc est in tẽtorio facto ex pellibus. 3 Quicquid est in corde tuo, vade כל אשר בלבבך לך .i. quicquid in animo versas, age fac. לך imperatiuus est qui pro particula hortantis & concedentis siue permittentis frequenter vsurpatur. Hoc dicit sensu humano, non Spiritu prophetico. 4 Dicendo, לאמר: .i. dicentis. 5 Domum, בית .i. templum.

6 Neque enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra AEgypti, vsque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio:

7 Per cuncta loca quæ transiui, cum omnibus filiis Israel, nunquid loquẽs loquutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi vt pasceret populum meum Israel, dicens, Quare non ædificastis mihi domum cedrinam?

B

1.Reg.16.c.12. Psal.77.g.70

8 Et nunc hæc dices seruo meo Dauid, Hæc dicit Dominus exercituum, |Ego tuli te de pascuis sequẽtem greges, vt esses dux super populum meũ Israel.

9 Et fui tecum in omnibus vbicunq; ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua: fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorũ qui sunt in terra.

10 Et ponam locum populo meo Israel, & plãtabo eum, & habitabit sub eo, & non turbabitur amplius: nec addent filii |iniquitatis vt affligant eum sicut prius,

11 Ex die qua constitui iudices super populum meum Israel: & requiẽ dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: prædicitque tibi Dominus quòd domũ faciat tibi Dominus.

1.Reg.8.b.20

12 |Quúmque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius.

3.Reg.5.a.5. & 6.b.12. 1.para.22.b.19

13 |Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.

Heb.1.b.5 Psal.88.e.31

14 |Ego ero ei in patrẽ, & ipse erit mihi in filium: |qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.

C

15 Misericordiam autem meam non auferã ab eo, sicut abstuli à Saul, quẽ amoui à facie tua.

16 Et fidelis erit domus tua & regnũ tuum vsque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter.

17 Secundum omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic loquutus est Nathan ad Dauid.

18 Ingressus est autem Rex Dauid, & sedit coram Domino, & dixit, Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusq;?

19 Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex Adam Domine Deus.

20 Quid ergo addere poterit adhuc Dauid vt loquatur ad te? tu enim scis seruum tuum Domine Deus.

6 Non enim habitaui in domo *ulla* à die quo adduxi filios Iꝟsraèl de AEgypto, vsque in hunc diem, "sed ambulaui in tentorio & tabernaculo.

7 In omni *loco in* quo ambulaui cum omnibus filiis Iꝟsraèl, num verbum vllum feci cum aliqua è tribubus Iꝟsraèlis, cui præciperim vt pasceret populum meum Iꝟsraèlem, dicendo, Vtquid non ædificastis mihi domum cedrinam? Nihil vult Deus agi, sine verbo suo.

8 Et nũc sic dices seruo meo Dauidi, Sic dixit Iehouáh exercituũ, Ego tuli te "è tugurio *euntem* post oues, vt esses dux super populum meum, super Iꝟsraèlem. Cõmemoratione beneficiorũ ostendit Deus se omnia hominibus præstare.

9 Fuique tecum in omni *loco* quò perrexisti: "excidi insuper omnes inimicos tuos à facie tua, "fecíque tibi nomen magnum iuxta nomen magnorum qui sunt in terra.

10 "Constituam quoque locum populo meo Iꝟsraèli, & plantabo eum *illic*, habitabítque in loco suo, nec "mouebitur *loco* amplius, "neque addent filii iniqui affligere eum vt prius,

11 Et ex die quo præcepi *ut essent* Iudices super populum meũ Iꝟsraèlem: sed requiẽ dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. præterea annuntiat tibi Iehouáh quòd "domum tibi faciet ipse.

12 Quum exacti fuerint dies tui, dormierísque cum patribus tuis, "statuam semen tuum post te, quod egredietur "è ventre tuo, & firmabo regnum eius.

13 "Ipse ædificabit domum nomini meo, "& firmabo solium regni eius vsque in seculum.

14 Ego ero illi "in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui quum iniquè egerit, "arguã eum virga hominũ, & plagis filiorũ hominum.

15 Misericordia autem mea non recedet ab eo, quemadmodũ "abstuli à Saꝟle, quem sustuli à facie tua.

16 Et firma erit domus tua, & regnũ tuum vsque in seculũ "coram te: thronus tuus erit firmus vsque in seculum.

17 "Iuxta omnia verba hæc & iuxta omnem visionem hanc, sic loquutus est Nathán ad Dauidem.

18 "Ingressus itaque Rex Dauid, "sedit corã Iehoua, & ait, Quis ego *sum* Domine Iehoua, & quæ *est* domus mea, "quòd adduxisti me huc vsque? Laudat fidelis Dauid benignitatem Dei, ob promissum sibi Christum.

19 "Et parũ adhuc *fuit* hoc in oculis tuis Domine Iehoua, & etiam loquutus es super domum serui tui in longinquum: at ista est lex hominis Domine Iehoua.

20 "Et quid addet vltrà Dauid loqui ad te? & tu nosti seruũ tuum Domine Iehoua. Beneficia Dei tribuenda verbo & promissioni & bonæ voluntati eius.

6 Sed ambulaui ואהיה מתהלך sed obambulaui.i.vagatus sum manẽs in tentorio. 8 E tugurio *euntem* post oues, מן־הנוה מאחר הצאן è caula sequentem oues.i.quum pasceres oues. 9 Excidi insuper ואכריתה deleui [exterminaui] insuper. Fecique tibi nomen, &c. ועשתי לך שם וגו׳ .i.dedi tibi famam quæ æquaret famã & nomen maximorũ quorũque terræ. 10 Constituã quoque ושמתי Ad verbũ, Et ponã.i.Statuam, præscribam, & dabo locum felicem ac beatũ populo. Mouebitur ירגז commouebitur. pauebit.aut agitabitur. Neque addent, &c. ולא־יוסיפו בני־עולה וגו׳ .i.neque posthac iniqui affligent eum vt initio fecerunt ante tempora Iudicum.
11 Domum tibi faciet ipse. בית יעשה לך יהוה: Ad verbum, domum tibi faciet Iehoua. Antecedens pro relatiuo. Domum facere dicitur Deus, Hebraica loquutione, quando dat sobolem, & ampliat familiam. q.d. daturus est tibi prolem quæ accipiat dignitatem regiam.
12 Statuam semen t. והקימותי erigam [exaltabo, eueham] semen tuum.i.vnũ è liberis tuis: hoc est constituam eum Regem. E ventre tuo, ממעיך ex vtero tuo. Alii, ex intestinis tuis. 13 Ipse ædifi. domũ הוא יבנה וגו׳ ipsum [scilicet semen] extruet templũ, &c. Et firmabo solium, &c. וכננתי את־כסא וגו׳ & stabiliam thronum, &c. i.reddã regnum eius stabile, firmũ ac perpetuum. 14 In patrem, &c. לאב והוא וגו׳ Chaldæus paraph. vt pater, & ipse erit mihi filius. Arguam eũ virga ho. והוכחתיו בשבט אנשים .i.corripiã eum virga qua homines patres solent castigare filios suos, &c. hoc est humano more, & pœna humana, id est benigna & clementi: interim miserebor eius.
15 Abstuli הסרותי Ad verbum, recedere feci.i.sustuli vt regnares. 16 Coram te: לפניך .i.vt nunc est te vidente.
17 Iuxta omnia verba hæc, &c. ככל הדברים האלה Hebraismus, fideliter Nathan retulit omnia verba Dei ad Dauidem.
18 Ingressus itaque ויבוא sub. in locum vbi erat arca. Sedit coram Iehoua, וישב לפני יהוה mansit [stetit] corã Iehoua. oraturus scilicet. Quòd adduxisti me, &c. כי הבאתני עד־הלום: .i.quòd euexeris me ad tantam dignitatem? 19 Et parum adhuc hoc, &c. ותקטן עוד זאת וגו׳ .i.Sed & hoc parum visum est tibi, nisi etiã loquereris de his quæ euentura sunt posteris meis. vel, nisi etiam pollicereris regnũ posteris meis: quæ lex.i.conditio & sors, est magni viri & excellentis, hoc est fortis viri præclari & excellentis, non hominis vilis & abiecti qualis ego sum. q.d. id quod loquutus es, decet solũ hominem præclarum & insignem. 20 Et quid addet, &c. ומה יוסיף .i. Quid plura dicet seruus tuus Dauid? plura dicere non potest, neque opus est pluribus, quum tu noueris seruum, &c.

III.i.

Misericordia Dei, populus Israel factus est Dei populus.

11 'Propter verbum tuum, & secundum cor tuum 'fecisti omnem
magnitudinem hanc, 'vt notam faceres seruo tuo.
22 Ideo 'magnificatus es Iehoua Deus: quia 'non est sicut tu, nec
est Deus præter te 'iuxta omnia quæ audiuimus auribus nostris.
23 Et quis sicut populus tuus, sicut Iשsraél, 'gens vna in terra, pro
pter quam iuit Deus vt redimeret sibi 'in populum, & poneret sibi
nomen, facerétque 'vobis 'magnitudinem, '& terribilia terræ tuæ
'à facie populi tui 'quem redemisti tibi ex AEgypto, *ex* Gétibus, &
diis eius?
14 Et confirmasti tibi populum tuum Iשsraelem, 'tibi populum
vsque in seculum: & tu Iehoua fuisti eis Deus.

Vt promissiones suas impleat, orat Dauid Dominum.

15 Nunc igitur Iehouáh Deus, 'verbum quod loquutus es de ser-
uo tuo & de domo eius 'suscita vsque in seculum, & fac secúdum
quod loquutus es:
16 'Et magnificetur nomen tuum vsque in seculum, 'dicendo, Ie-
houáh exercituum *est* Deus super Iשsraelé: & domus serui tui Da
uidis 'erit firma coram te.
17 Tu enim Iehouáh exercituũ Deus Iשsraelis 'reuelasti aurem ser
ui tui, dicendo, 'Domum ædificabo tibi: ideo inuenit seruus tuus
'cor suum 'vt oraret te oratione hac.
18 Nunc itaque Iehouáh Deus (tu *enim* es Deus, & verba tua erunt
veritas, '& loquutus es de seruo tuo bonum hoc)
19 Nunc inquam 'velis, & benedic domui serui tui, 'vt sit in secu-
lum coram te, quia tu Domine Iehouáh loquutus es, & benedi-
ctione tua benedicatur domus serui tui in seculum.

Cap. VIII.

Dauid vincit Philisthæos.

1 POst hæc autem percussit Dauid Peliשsthím, & humiliauit eos:
tulítque Dauid 'Métheg-ammáh de manu Peliשsthím.
2 'Et percussit Moáb, & mensus est eos funiculo, 'iacere faciendo
eos super terrã: & mensus est duos funiculos 'ad interficiendũ, &
plenum funiculum ad donandum vita: fuerúntque Moabitæ Da
uidi in seruos, 'portantes munus.

Percutitur Adarezer.

3 Ad hæc percussit Dauid Hadadyézer filium Renhób Regé xSo-

11 Propter verbum tuum, & secundũ cor tuũ fecisti omnia magnalia hæc: ita vt notum faceres seruo tuo.
22 Idcirco magnificatus es Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus quæ audiuimus auribus nostris.
23 Quæ est autem vt populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit Deus vt redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi nomen, facerétque eis magnalia, & horribilia super terram à facie populi tui, quem redemisti tibi ex AEgypto, Gentibus, & diis eius? D
14 Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum: & tu Domine Deus factus es eis in Deum.
25 Nunc ergo Domine Deus verbum quod loquutus es super seruum tuũ, & super domum eius, suscita in sempiternum: & fac sicut loquutus es:
26 Vt magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, atque dicatur, Dominus exercituũ, Deus super Israel: & domus serui tui Dauid erit stabilita coram Domino.
27 Quia tu Domine exercituum Deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicẽs, Domum ædificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret te oratione hac.
28 Nunc ergo Domine Deus, (tu es Deus, & verba tua erunt vera: loquutus es enim ad seruũ tuũ bona hæc)
29 Incipe ergo, & benedic domui serui tui, vt sit in sempiternum corã te: quia tu Domine Deus loquutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

Cap. VIII. 1. Paralip.

1 FActũ est autẽ post hæc, percussit Dauid Philisthiim, & humiliauit eos, & tulit Dauid Frænum tributi de manu Philisthiim.
2 Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mẽsus est autẽ duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum: factúsque est Moab Dauid seruiens sub tributo.
3 Et percussit Dauid Adarézer filiũ Rohob Regẽ Soba, quãdo profectus

21 Propter verbũ t. & sec. cor t. בעבור דברך וכלבך Hebraismus, Vt impleres promissiones tuas, & propter voluntatem tuam. q.d. imò vltro fecisti, quoniã ita tibi placuit. Fecisti omnẽ magnitudinẽ hanc, עשית את כל הגדולה הזאת fecisti vniuersam amplitudinẽ istam. i. dignitatẽ regiam dedisti. Vt notã faceres seruo tuo. להודיע את עבדך: .i. vt notã faceres seruo tuo eam amplitudinẽ & dignitatem quam daturus es posteritati eius. Nam 1. Paral. 17. d. 19 legitur, Vt nota faceres omnia magnalia. 22 Magnificatus es גדלת sub. apud me. i. propterea quòd nouí animũ tuum & voluntatẽ tuam, maximus visus es mihi. Non est sicut tu, אין כמוך .i. nullus est alius Deus similis tui. Iuxta omnia quæ audiuimus, &c. ככל אשר שמענו באזנינו: quemadmodũ audiueramus aliis narrantibus. 23 Gens vna גוי אחד gens singularis. Chaldæus paraphr. gens electa. In populum, &c. לעם וגו׳ id est vt esset illi populus, & excitaret sibi famam. Vobis לכם sub. ô Israelitæ. Magnitudinẽ, הגדולה amplitudinem. vt paulo antè, versu 21. Et terribilia terræ tuæ ונוראות לארצך & terribilia propter terram tuam. A facie populi t. מפני עמך Subaudi ex 1. Paral. 17. d. 21, expellendo Gentes. aut verte, propter populum tuum. Quem redemisti tibi, &c. אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו: .i. quem in libertatem asseruisti ex AEgypto, & ex gentibus & diis eius. sub. AEgypti. Aut singulare est pro plurali, earum. Alii posteriorem partem vertunt, subaudito verbo, *& percussisti* Gentes, & deos earum. vel, eius, nempe AEgypti. Alii, qui redemisti tibi ex AEgypto gentes [.i. Israelem, quòd constet pluribus tribubus ac familiis] & deos [.i. primores] earum. In eundem sensum quidam vertunt, gentem cum iudicibus eius. Alii, & Deum earum. i. teipsum, quòd videaris affligi quum tui affliguntur.
24 Tibi populum vsque, &c. לך לעם וגו׳ .i. vt esset populus tuus perpetuò, & tu ostendisti te esse Deum eorum.
25 Verbum הדבר .i. promissionem quam pollicitus es seruo tuo. Suscita הקם confirma. ratifica. Seipsum exponit mox sequentibus, quum dicit, Et fac secundum quod loquutus es. i. pollicitus. 26 Et magnificetur ויגדל Et magnificabitur. i. magnũ erit. Dicendo, לאמור .i. vt dicant posteri. Vel, & dicent. Aut, nam dicent. si vertas per futurũ, magnificabitur. Erit firma יהיה נכון sit stabilis. i. regnum perpetuum maneat in domo Dauidis.. 27 Reuelasti aurem serui t. גליתה את אזן עבדך לאמור Hebraismus, dixisti audiente seruo tuo. Domum ædificabo tibi: בית אבנה לך .i. familiam regiam extruam. Cor suum לבו sub. paratum, aptum & dispositum. Vt oraret, &c. להתפלל אליך את התפלה הזאת: Ad verbũ, vt oraret ad te orationem hãc. Quidam vertunt, vt oraret corã te orationẽ hanc.
28 Et loquutus es de, &c. ותדבר אל עבדך וגו׳ .i. pollicitus es seruo tuo bonam hanc promissionem. 29 Velis, & benedic הואל וברך Hebraismus, placeat tibi benedicere. Vt sit in seculum coram te, להיות לעולם לפניך .i. vt permaneat perpetua, & obtineat regnum tuum.

IN CAPVT VIII.

1 Métheg-ammáh מתג האמה Vrbs aut regio, ita dicta à fræno riui, id est aquæductu. Chaldæus paraph. instaurationem aquæductus. In 1. Para. 18. a. 1, dicitur Gath, & oppida eius. Frænũ riui ab Hebræis dicitur aquæduct⁹, quòd per canalẽ ducam⁹ aquã quò volumus, vt fræno equũ.
2 Et percussit Moab, ויך את מואב Hoc verbo sæpissimè vtitur Scriptura quãdo victos & superatos significat. Iacere faciendo eos, &c. השכב אותם ארצה prostratos eos super terram. vel vt alii, coæquando eos terræ. q.d. subiugauit Moabitas, & mensurauit eos fune, hoc est eos mensura certissima, numeróque certissimo, & eo numero quo voluit, interfecit, & veluti ad funiculum elegit eos quos interficere voluit. Gallicè, *Il les a tuez a la mesure qu'il luy a pleu.* Ad interficiendum, &c. להמית ומלא וגו׳ Ad verbum, ad mortificandum, & integrum funiculum ad viuificandũ. q.d. duas partes interfecit, & alteri parti pepercit, nempe bellatorũ quos diuiserat in tres partes. Portãtes munus נשאי מנחה: .i. pendentes tributa quotannis.

est vt dominaretur super flumen Euphráten.

4 Et captis Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditũ, subneruauit omnes iugales curruum: dereliquit autem ex eis centum currus.

B 5 Venit quoque Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarézer regi Soba: & percussit Dauid de Syria viginti duo millia virorum.

6 Et posuit Dauid præsidium in Syria Damasci: factáque est Syria Dauid seruiens sub tributo: seruauitque Dominus Dauid in omnibus ad quæcũque profectus est.

7 Et tulit Dauid arma aurea quæ habebant serui Adarézer, & detulit ea in Ierusalem.

8 Et de Bete, & de Beroth ciuitatibus Adarézer tulit rex Dauid æs multum nimis.

9 Audiuit autem Thou rex Emath,
C quòd percussisset Dauid omne robur Adarézer,

10 Et misit Thou Ioram filium suum ad regem Dauid, vt salutaret eum cõgratulans, & gratias ageret: eo quòd expugnasset Adarézer, & percussisset eum: (hostis quippe erat Thou Adarézer) & in manu eius erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa ærea:

11 Quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid Domino cum argento & auro quæ sanctificauerat de vniuersis Gentibus quas subegerat,

12 De Syria, & Moab, & filiis Ammõ, & Philisthiim, & Amalec, & de manubiis Adarézer filii Rohob Regis Soba.

D 13 Fecit quoq; sibi Dauid nomen quũ reuerteretur capta Syria in valle Salinarũ, cæsis decem & octo millibus.

14 Et posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium: & facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid: & seruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus est.

15 Et regnauit Dauid super omnem Israel: faciebat quoque Dauid iudiciũ & iustitiam omni populo suo.

16 Ioab autẽ filius Saruiæ erat super exercitum: porrò Iosaphat filius Ahilud erat à commentariis:

17 Et Sadoc filius Achitob, & Achimélech filius Abiathar, erant sacerdotes: & Saraias, scriba.

18 Banaias autem filius Ioiadæ super Cerethi & Phelethi: filii autem Dauid sacerdotes erant.

báh dum proficisceretur ″vt constitueret terminum suum in flumine Peráth.
4 Cepit autem Dauid ex eis mille & septingẽos equites, & viginti millia virorum peditum, ″& subneruauit Dauid omnem currũ,
″& reliquit ex eis centum currus.
5 ″Venit autẽ Arám Damméשsec vt opẽ ferret Hadadyézer regi Syria Dauidi tributaria.
ע Sobáh, & percussit Dauid de Arám viginti & duo millia virorum.
6 Et cõstituit Dauid præfectos in Arám Dammeשséc, fuerúntq;
Aramæi Dauidi in seruos ″portantes munus: & seruauit Iehouáh
Dauidem ″in omni *loco* ad quem perrexit.
7 Tulit quoque Dauid clypeos aureos ″qui erant super seruos Hadadyézer, & detulit eos in Ieruשsaláim.
8 De Bétanh verò & Berotháí vrbibus Hadadyézer tulit rex Dauid Thou rex Emath, petit à Dauide pacem.
æs multum valde.
9 Audiens autem Thoיyi rex חHamáth quòd percussisset Dauid
omnem exercitum Hadadyézer:
10 Misit Thoיyi *ille* Ióram filium suũ ad regem Dauidem, ″vt salutaret eum pacificè, & benediceret ei quòd pugnasset cum Hadadyézer, ac percussisset eũ: (″gerebat enim bella *cum* Thóיyi Hadadyézer) ″& in manu eius erant vasa argẽtea, & vasa aurea, & vasa ærea.
11 Quæ etiam ″sanctificauit rex Dauid Iehouæ cum argento & auro, quæ sanctificauerat ″de vniuersis Gentibus quas subegerat,
12 De Arám, & de Moáb, & de filiis עAmmón, & de Peliשsthím, &
de עAmaléc, & de spoliis Hadadyézer filii Renhób regis עSobáh.
13 Fecit itaque Dauid *sibi* nomen quum reuerteretur à cædẽdo A- Idumæa seruit Dauid.
rám in Valle salis, *cæsis* octodecim millibus.
14 Constituit denique in אEdóm ″præfectos, in tota inquam אEdóm constituit præfectos: fuerúntque omnes אEdomæi serui Dauidis: & seruauit Iehouáh Dauidem in omni *loco* ad quẽ perrexit.
15 Regnauit igitur Dauid super vniuersum IשraאeIé: ″faciebátque Dauid iudicium & iustitiam vniuerso populo suo.
16 Ioáb autem filius עSeruiáh erat super exercitum: Iehoשsaphát verò filius Anhilúd *erat* ″à commentariis.
17 עSadóc verò filius Aיnhitúb, & Aיnhimélech filius אEbiathár
erant ″sacerdotes, & שSeraiáh scriba.
18 Benaiáhu autem filius Iehoiadáy, ″& Cherethí, & Pelethí, &
filii Dauidis principes erant.

3 Vt constitueret, &c. ′להשיב ידו בנהר וגו vt produceret [prorogaret] terminum suum, &c. Alii, vt instauraret dominium suum in flumine Euphrate. i. regionem adiacentem Euphrati, quam antea ceperat à filiis Israel.
4 Et subneruauit, &c. ′ויעקר וגו .i. præcidit crura equis omniũ curruũ, hoc est eam cruris partẽ quæ est neruosa, ne essent tã celeres & apti ad bellũ. non autẽ ne omnino graderentur. Ad verbum, abstulit bases. sunt enim crura animalibus veluti bases & fundamenta. Et reliquit, &c. ′ויותר ממנו וגו .i. reseruauit ex eis quadringẽtos equos. 5 Venit autẽ Aram Dam. ותבוא ארם דמשק Arã Damméséc vocat Syriã in qua sita est Damascus. Quidã vertunt, Venerunt autẽ Syri Dammesec. 6 Portantes munus: נושאי מנחה vt paulo antè, versu secundo. In omni *loco* ad quem per. בכל אשר הלך: quocunque perrexit. 7 Qui erant super seruos אשר היו אל עבדי Hebraismus, quibus milites Hadadezer tegebantur. 10 Vt salutaret eũ, &c. ′לשאל לו לשלום וגו .i. salutẽ illi diceret, & congratularetur ei, atque offerret munera amplissima, propterea quòd, &c. Munus enim dicitur benedictio: & mox dicit, Et in manu eius erant vasa argentea, &c. Gerebat enim bella *cum* Thoיyi כי איש מלחמות תועי היה Ad verbũ, quia vir bellorũ Thoi, &c. Subauditur עם Cũ: atque ita Chaldæus paraph. qui vertit, quia vir faciens bella cum Thoi erat Hadadezer. Et in manu eius, &c. ′ובידו וגו Hebraismus, ferebat secum munera argentea & aurea. 11 Sanctificauit הקדיש consecrauit siue, dedicauit. De vniuersis, &c. מכל הגוים sub capta. 15 Faciebátq; Dauid, &c. ′ויהי דוד וגו .i. ius suum vnicuique reddebat, neque quenquam lædebat. Iudicium ad eos inter quos lis erat, refertur: iustitia verò æquitatem & beneuolentiã erga omnes significat. Vel, fuit seuerus in quos oportuit, & in quos oportuit, misericors. 16 A commentariis: מזכיר .i. scribebat res gestas à Rege ipso, & omnia mãdabat memoriæ. Chaldæus paraph. erat præpositus super memoriis. acsi dicat, super libro memoriarũ, vel historiarum, vt exponit doctus inter Hebræos. Ad verbũ, memorans. vel reducens in memoriã. cuius officium erat suggerere, & in memoriam reuocare Regi quæ essent agenda. ita exponunt nonnulli. 17 Sacerdotes, כהנים Significat principes & seruos Domini, timentes Dominũ, vt exponit doctus inter Hebræos, atque etiam magni nominis apud eos vir. Chaldæus paraph. principes. acsi diceret maiores & præfectos omnibus illis. 18 Et Cherethi, &c. והכרתי והפלתי Duæ cognationes erant quæ nunquam recedebant ab aula Dauidis. illis enim cõmissa erat cura corporis regii. Chaldæus paraph. dicit Cherethæos fuisse sagittarios: Phelethæos autem fundibularios. Quidam vertunt, *erat super* Cherethi & super Phelethi. i. præerat Cherethæis & Phelethæis. Sic dictos fuisse dicunt quidã, quòd haberent verba præcisa, & opera mirabilia, quia erãt consiliarii. Si istos iungas filiis Dauidis, vt vertit noster interpres, fuerunt etiam principes, magnates, & primores, & vt LXX vertunt, principes aulæ, vt & filii Dauidis. Si dicas Benaiáhu præpositum fuisse illis, solos Dauidis filios dicet fuisse primores. Quisque quod melius sibi videbitur, sequatur.

Cap. IX.

Siba seruus Saul.

DIxit autē Dauid, 'Estne adhuc *aliquis* qui supersit è domo שSa- 1
אulis, vt faciam cum eo misericordiā propter Iehonathan?
Erat verò de domo שSaאulis seruus, cuius nomen erat 'צSibá, 2
quem vocauerunt vt veniret ad Dauidem: & ait Rex ad eum, Tú-
ne es צSibá? Respondit, Seruus tuus sum.

Misericordia Dei, beneficium quę propter Deū

Dixit item Rex, Estne adhuc aliquis è domo שSaאulis 'vt faciā 3
cum eo misericordiam Dei? Respōdit צSibá Regi, Superest adhuc
filius Iehonathán 'claudus pedibus.
Dixítque ei Rex, Vbinam est? Et dixit צSibá ad Regē, En est in 4
domo Machir filii עAmmiél de Lo-debár.

Dauid Miphibóseth filio Ionathæ omnes Saulis agros restituit.

Tunc misit Rex Dauid, & tulit eum è domo Machir filii עAm- 5
miél de Lo-debár.
Veniens autem Mephibóשseth filius Iehonathán filii שSaאulis 6
ad Dauidem, 'prócidit in faciē suam, & adorauit: dixítque Dauid,
Mephiboשséth? Qui respondit, En seruus tuus.
Ait ad eum Dauid, Ne timeas: quia 'faciendo faciam tecū mi- 7
sericordiam propter Iehonathán patrem tuum, restituámque tibi
'vniuersum agrū שSaאulis patris tui, & tu 'comedes panē ad men
sam meam semper.
'Tunc incuruauit se, & dixit, Quid est seruus tuus, quòd respexi- 8
sti ad canem mortuum qui *est* sicut ego?
Vocauit post hæc Rex צSibá 'puerū שSaאulis, & dixit ei, Quic- 9
quid erat שSaאuli, & vniuersæ familiæ ei⁹, dedi 'filio domini tui.
Coles autem ei terram tu & filii tui & serui tui, '& afferes, 'vt sit 10
filio domini tui panis quem ipse comedat: Mephibóשseth autem
filius domini tui 'comedet semper panem ad mensam meam. E-
rant verò ipsi צSibá quindecim filii & viginti serui.
Respondit צSibá Regi, 'Iuxta omnia quæ præcepit dominus 11
meus Rex seruo suo, sic faciet seruus tuus: 'quanquā Mephibó-
שseth comederet super mensam meā veluti vnus de filiis Regis.

Micha.

Porrò ipsi Mephibóשseth erat fili⁹ paru⁹, cui nomē erat Michá: 12
'vniuersa autē habitatio domus צSibá, serui erāt Mephibóשseth.
Mephibóשseth igitur manebat in Ieruשsaláim, quòd super mē- 13
sam Regis semper comederet: ipse autem claudicabat ambobus
pedibus suis.

Cap. X.

Mittit Dauid seruos ad consolandū Hanon.

FVit autem post hæc, mortuus est Rex filiorum עAmmón, & 1
regnauit חHanón filius eius pro eo.

Misericordia.

Dixítque Dauid, 'Faciam misericordiam cū חHanón filio Na- 2

Cap. IX.

1 ET dixit Dauid, Putásne est aliquis qui remanserit de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam propter Ionathan?

2 Erat autem de domo Saul, seruus nomine Siba: quē quū vocasset Rex ad se, dixit ei, Túne es Siba? Et ille respondit, Ego sum seruus tuus.

3 Et ait Rex, Nunquid superest aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiā Dei? Dixitque Siba Regi, Superest filius Ionathæ, debilis pedibus.

4 Vbi, inquit, est? Et Siba ad Regem, Ecce, ait, in domo est Machir filii Ammiel in Lo-dabar. B

5 Misit ergo rex Dauid, & tulit eum de domo Machir filii Ammiel de Lodabar.

6 Quum autem venisset Miphibóseth filius Ionathæ filii Saul ad Dauid, corruit in faciem suam, & adorauit. dixitq; Dauid, Miphibóseth? Qui respōdit, Adsum seruus tuus.

7 Et ait ei Dauid, Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiā propter Ionathan patrem tuum, & restituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panē in mensa mea semper.

8 Qui adorans eum, dixit, Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei?

9 Vocauit itaque Rex Sibā puerum Saul, & dixit ei, Omnia quæcunque fuerunt Saul, & vniuersam domum eius, dedi filio domini tui.

10 Operare igitur ei terram tu & filii tui & serui tui: & inferes filio domini tui cibos, vt alatur: Miphibóseth autem filius domini tui comedet semper panem super mēsam meā. Erant autem Sibæ quindecim filii & viginti serui. D

11 Dixitque Siba ad Regē, Sicut iussisti domine mi Rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus: & Miphibóseth comedet super mensam meam, quasi vnus de filiis Regis.

12 Habebat autē Miphibóseth filium paruulum nomine Micha: omnis verò cognatio domus Sibæ seruiebat Miphibóseth.

13 Porrò Miphibóseth habitabat in Ierusalē, quia de mensa Regis iugiter vescebatur: & erat claudus vtroque pede.

Cap. X.

1 FActum est autem post hæc, vt moreretur Rex filiorum Ammon, & regnauit Hanon filius eius pro eo.

2 Dixitque Dauid, Faciā misericordiā cum Hanon filio Naas, sicu fecit *1. Para. 19.a*

IN CAPVT IX.

1 Estne adhuc, &c. הכי יש עוד .i. Superéstne aliquis qui remāserit è familia Saulis, vt conferā illi beneficium propter amorē quo prosequebar Ionathā? vel, propter promissionē quā feci Ionathæ? Facere misericordiam cū aliquo, phrasi Hebraica dicitur, pro beneficiū cōferre in illū.
2 צSibá, ציבא Dicunt Sibam fuisse Chananæū, propterea non donari libertate mortuo hero suo. 3 Vt faciā cum eo misericordiā Dei? ואעשה עמו חסד אלהים .i. vt cōferam illi beneficium optimū & magnum, quod erit Deo gratū. Claudus ped. נכה רגלים: Ad verbum, captus [percussus] pedibus. i. claudus. 6 Prócidit in faciem, &c. ויפול על פניו וישתחו .i. demisso vultu in terram, adorauit Regem.
7 Faciendo faciā tecū miseric. עשוה אעשה עמך חסד Hebraismus, proculdubio faciam, vel certò facturus sum, siue collaturus sum in te multa beneficia. Vniuersum agrū את כל שדה Sing. Heb. pro plur. vniuersos agros. Chaldæus paraph. vniuersam possessionē. siue, hæreditatē. ea erat fisco addicta propter rebellionē Is-boseth. Comedes panem, &c. תאכל לחם וגו' .i. sumes cibum de mensa mea iugiter: hoc est eris mihi assiduus conuiua. 8 Tunc incuruauit se, וישתחו gratias agendo scilicet, & in signū animi grati. 9 Puerum נער seruū. Filio domini tui. לבן אדוניך .i. nepoti Saulis, filio Ionathæ Miphiboseth. 10 Et afferes, והבאת & inferes. sub. in horrea prouentū eius. Vt sit filio do. &c. והיה לבן אדניך לחם וגו .i. vt sit quo alatur nepos heri tui scilicet Micha filius Miphiboseth. Comedet semper pa. &c. יאכל תמיד לחם וגו' .i. erit mihi assiduus cōuiua, vt suprà versu 7. 11 Iuxta omnia quæ præcepit ככל אשר יצוה prorsus [omnino] vt præcepit. Quanquā Mephib. comederet ומפיבשת אוכל Ad verbū, & Mephiboseth comedēs. Hic ו pro Quanuis. Iam enim dixerat Dauid præcedenti versu, atque versu 7, Comedes panē super mensam meā. Interea ipse Mephiboseth erat conuiua ipsius Siba. Vertendū igitur vt noster interpres fecit, Quanquā Mephiboseth comedebat, siue comederet. i. comedere soleret, &c. q. d. Nihil hactenus defuit illi: alui enim eum regio apparatu, quemadmodū ali soleat filii Regū, hoc est lautissimé. Alii vertunt, additis pauculis, Tunc subiecit Dauid, Mephiboseth sumet cibū de mensa mea, quasi esset vnus ex filiis meis. 12 Vniuersa autem habitatio domus וכל מושב בית Hebraismus, quotquot habitabant in domo.

IN CAPVT X.

1 Fuit autem, &c. ויהי אחרי כן וימת Mortuus est autē postea. 2 Faciā misericordiā, &c. אעשה חסד וגו' Hebraismus, Benignè agā cum Hanon filio Nahas, sicut benignè egit pater eius mecum, quum recepit fratrē meum fugientem à facie Regis Moab. Iste enim & patrem & matrem, & alios fratres Dauidis peremerat, vt dicunt doctores Hebræorum.

pater eius mecum misericordiã. Misit ergo Dauid, cõsolans eum per seruos suos super patris interitu. quum autem venissent serui Dauid in terrã filiorum Ammon,

3 Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominũ suum, Putas quòd propter honorẽ patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & non ideò vt inuestigaret & exploraret ciuitatẽ, & euerteret eam, misit Dauid seruos suos ad te?

4 Tulit itaque Hanon seruos Dauid, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorũ medias vsque ad nates, & dimisit eos.

B 5 Quod quũ nuntiatum esset Dauid, misit in occursum eorum (erãt enim viri confusi turpiter valde) & mandauit eis Dauid, Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini.

6 Videntes autem filii Ammon quòd iniuriam fecissent Dauid, miserunt, & conduxerunt mercede Syrũ Rohob, & Syrum Soba, & viginti millia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab Is-tob duodecim millia virorum.

7 Quod quũ audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum bellatorũ.

8 Egressi sunt ergo filii Ammon, & direxerũt aciem ante ipsum introitũ portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Is-tob & Maacha seorsum erant in campo.

9 Videns igitur Ioab quòd præparatũ esset aduersum se præliũ & ex aduerso & post tergũ, elegit ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum.

C 10 Reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem aduersus filios Ammon.

11 Et ait Ioab, Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutoriũ: si autem filii Ammon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi.

12 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri: Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo.

13 Iniit itaque Ioab & populus qui erat cum eo, certamen contra Syros: qui statim fugerunt à facie eius.

14 Filii autem Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatem: reuersúsque est Ioab à filiis Ammon, & venit Ierusalem.

15 Videntes igitur Syri quoniam corruissent coram Israel, cõgregati sunt pariter.

D 16 Misitque Adarézer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit eorum exercitum: Sobach autem magister militiæ Adarézer, erat princeps eorum.

17 Quod quũ nuntiatum esset Dauid, cõtraxit omnẽ Israelem, & transiuit

---

nhás, quemadmodũ fecit pater eius mecũ misericordiã. "Et misit Consolari.
Dauid vt consolaretur eum "per manũ seruorũ suorũ super patre
suo: venerunt itaque serui Dauidis in terram filiorum yAmmón.
3 Dixerúntque principes filiorũ yAmmón ad nHanón dominũ
suum, Num honorat Dauid patrẽ tuum "in oculis tuis, quia mi- Ignominia affectũ remittuntur.
sit ad te consolatores? nónne vt "inuestigaret vrbem, & exploraret
eam, "atque scrutaretur eam, misit Dauid seruos suos ad te?
4 Tulit itaque nHanón seruos Dauidis, & rasit dimidium barbæ
eorum, atque vestes eorum præcidit ad medium, id est vsque ad
nates eorum, & dimisit eos.
5 Renuntiauerunt autem Dauidi, qui misit in occursum eorum
(erant enim viri "confusi valde) dixítque Rex, Manete in Ierinhó,
donec "germinauerit barba vestra, & reuertemini.
6 Videntes autem filii yAmmón quòd "rem fœdam fecissent Da- Ammonitæ cũ Syris cõgregantur in prælium cõtra Dauidem quos debellat Dauid.
uidi, "miserũt, & cõduxerunt "de Arám Beth-renhób, & Arám ySo-
bá viginti millia peditum, & à Rege Mayachâh mille viros, & *ab*
איש-tob duodecim millia virorum.
7 Quod audiens Dauid, misit Ioáb, & omnẽ exercitũ "robustorũ.
8 Egressi sunt autem filii yAmmón, "& disposuerunt bellum "*ad* o-
stium portæ: Arám verò ySobáh, & Renhób, & Iאיש-tób, & Maya
cháh, "seorsum in agro.
9 Videns verò Ioáb quòd "esset cõtra se facies belli antè & retro,
elegit *aliquot* ex omnibus electis Iשׂraאelis, "& ordinauit *aciem* in oc-
cursum Arám.
10 "Residuum verò populi tradidit in manum Abiשׂai fratris sui,
& ordinauit *aciem* in occursum filiorum yAmmón.
11 Dixítque, "Si robustior fuerit Arám me, eris mihi in salutem: si
verò filii yAmmón "robustiores fuerint te, ibo "ad seruandum te.
12 "Robora te, & esto robustus pro populo nostro & pro ciuitati-
bus Dei nostri: Iehouáh autẽ "faciat quod bonũ *est* in oculis suis.
13 "Appropinquauit igitur Ioáb, & populus qui cũ eo erat, ad præ-
lium contra Arám, & fugerunt à facie eius.
14 Filii autem yAmmón videntes quòd fugeret Arám, fugerunt &
ipsi à facie Abiשׂai, ingressíque sunt ciuitatẽ: reuersúsque est Ioáb
à filiis yAmmón, & venit in Ieruשׂalaim.
15 Quum autem vidisset Arám quòd cæsus esset coram Iשׂraאe-
le, congregauerunt sese pariter.
16 "Misitque Hadaryézer, & eduxit Arám qui erat vltra Flumen, &
venerunt ad nHelám: & שׁSobách princeps militiæ Hadaryézer, Sobach princeps exercitus Adarézer, occiditur cum exercitu.
erat ante eos.
17 Nuntiatũ est autẽ Dauidi: qui cõgregauit "vniuersum Iשׂraאelẽ,

---

Et misit וישלח sub. legatos. Per manũ seruorum, &c. ביד־עבדיו וגו׳ .i. per seruos suos super interitu patris sui. 3 In oculis tuis, בעיניך Hebraismus, tua sententia & opinione. q. d. putas quòd honore affecerit Dauid patrẽ tuum, quum misit, &c. Inuestigaret vrbẽ, חקור את־העיר rimaretur vrbem. Atque scrutaretur eam, ולחפכה sub. diligenter. ab הפך euertit, subuertit, & etiam scrutatus est: quòd quæ scrutamur, euertere soleamus in vtrunque latus. 5 Confusi נכלמים ignominia affecti. Germinauerit יצמח .i. creuerit. 6 Rẽ fœdã fecissent Dauidi, נבאשו בדוד fœtidi & abominabiles essent *in naribus* Dauidis. Miserũt, &c. וישלחו בני־עמון Ad verbũ, Et miserunt filii Ammon. Repetitur Filii Ammon, more Hebraico, quod Latinè vertentibus omitti debet. De Aram, &c. את־ארם וגו׳ Regiones sunt, siue partes Syriæ: duo verò postrema, Mayachah & Istob, nomina sunt virorum, aut regionũ. 7 Robustorum. הגבורים: & fortes. i. bellicosissimos. 8 Et disposuerunt bellũ ויערכו מלחמה & instruxerunt aciem. Ad ostium portæ: פתח השער subaudiendũ verbũ, vt pugnarent iuxta introitũ portæ. Seorsum in agro. לבדם בשדה: erãt soli [vel solitarii, id est seiuncti ab Ammonitis, procul scilicet à porta] in agro. 9 Esset contra se, &c. היתה אליו פני וגו׳ conuersum [præparatum] esset prælium in se, &c. i. quòd immineret sibi bellum, séque hostes habiturum à facie & à tergo. Et ordinauit ויערך לקראת ארם: & instruxit. i. instructã aciem conuertit in Syros. Sic sequenti versu. 10 Residuum verò pop. ואת יתר העם Reliquũ verò populum. 11 Si robustior fuerit Aram me, אם־תחזק ארם ממני Si præualuerint Syri mihi. aut, si videantur esse fortiores me. hoc est, Si videris me succumbere Syris, feres mihi opem. Robustiores fuerint יחזקו fortiores fuerint. i. si præualuerint mihi. Ad seruandum te. : להושיע לך .i. vt feram tibi opem. 12 Robora te, &c. חזק ונתחזק Viriliter age, & fortiter pugnes. Faciat quod bonũ, &c. יעשה הטוב בעיניו: i. det cui voluerit victoriam. 13 Appropinquauit igitur ויגש Accessit igitur. i. impressionem fecit in Syros. 16 Misitque וישלח sub. nuntios. i. missis nuntiis eduxit Syros qui habitabant trans Euphratem. 17 Vniuersum Iשׂr. את־כל־ישראל .i. maximam partem Israelis.

transiuitque Iardén, ac venerunt ad הHelám: ordinauerunt verò
aciem Aramæi in occurſum Dauidis, & præliati ſunt contra eum.
Fugit autem Arám à facie Iשׂſraאelis,& interfecit Dauid de A- 18
rám ˊſeptingétos currus & quadraginta millia equitum, שׂSobách
quoque principem ˊexercitus illius percuſſit,& mortuus eſt illic.

Syri ſeruiunt Dauidi.

Quum autem vidiſſent omnes Reges ſerui Hadaryézer quòd cæ- 19
ſi eſſent coram Iשׂſraאele, fecerunt pacem cum Iשׂſraאele, ac ſer-
uierunt eis,timuerúntque Aramæi venireˊad ſeruandum vltrà fi-
lios יAmmón. Cap. XI.

Rabba obſidetur.

FVit autem,ˊreuertéte anno, tempore quo ˊegrediuntur Reges, 1
miſit Dauid Ioáb atque ſeruos ſuos cum eo, vniuerſum quo-
que Iשׂſraאelem, & vaſtauerunt filios יAmmón,atque obſederũt
Rabbáh:Dauid autem manebat in Ieruשׂſaláim.

Dauidis adulterium cum Beth-ſabee.

Fuit verò ſub tépus veſpertinũ quũ ſurrexiſſet Dauidˊ de ſtratu 2
ſuo, & deambularet ˊſuper tectum domus regiæ, vidit mulierem
ˊlauantem ſe,ˊè tecto:erátque mulier decora aſpectu valde.
ˊEt miſit Dauid,ˊac inquiſiuit de muliere.ˊ& dixit *quidam*, Nón- 3
ne hæc *eſt* Bath-שׂſebaי filia אEliיam vxor אתVriiáhˊהHitthæi?
Tum miſit Dauid nuntios, & tulit eam : quæ ingreſſa eſt ad 4
eum,& rem habuit cum ea(ˊipſa autem purgauerat ſe ab immun-
ditia ſua)reuerſáque eſt in domum ſuam.
Mulier concepiſſe ſe ſentiens,ˊmiſit,& renuntiauit Dauidi, his 5
verbis,Prægnans ſum.

Vriam ab exercitu reuocat Dauid, vt cũ vxore dormiat, & celetur adulterium eius.

Miſit itaque Dauid ad Ioáb *hiſce mandatis*, Mitte ad me אתVriiáh 6
הHitthæum.Et miſit Ioáb אתVriiáh ad Dauidem.
Quum veniſſet אVriiáh ad eum,interrogauit *eum*ˊde pace Ioáb, 7
& de pace populi,& de pace belli.
Dixit præterea Dauid ad אתVriiáh,Deſcende in domum tuam, 8
& laua pedes tuos. Egreſſum autẽ אתVriiáh è domo Regis,ˊegreſ-
ſum eſt & poſt eum donum regium.
At dormiuit אתVriiáh ˊ*ad* oſtium domus regiæ cum omnibus 9
ſeruis domini ſui,neque deſcendit in domum ſuam.
Quod renuntiauerunt Dauidi,dicédo,Non deſcendit אתVriiáh 10
in domum ſuam.Tum dixit Dauid ad אתVriiáh,ˊNónne de via tu
venis?quare *ergo* non deſcendiſti in domum tuam?
Reſpondit אתVriiáh Dauidi, Arca, & Iשׂſraאél, & Iehudáh ma- 11
netˊin tabernaculis,præterea dominus meus Ioáb & ſerui domini
meiˊin ſuperficie agri manent, & ego ingrediar domum meam,
vt comedam,& bibam, dormiámque cum vxore mea? ˊ*per* vitam
tuam & vitam animæ tuæ ſi faciam hoc.
Dixit itaque Dauid ad אתVriiáh,Mane hîc etiã hodie,& cras di- 12

Iordanem,venítque in Helam: & direxerunt aciẽ Syri ex aduerſo Dauid, & pugnauerunt contra eum.

18 Fugerúntq; Syri à facie Iſrael,& occidit Dauid de Syris ſeptingẽtos currus, & quadraginta millia equitum: & Sobach principem militiæ percuſſit:qui ſtatim mortuus eſt.

19 Videntes autem vniuerſi Reges qui erant in præſidio Adarézer, ſe victos eſſe ab Iſrael,fecerunt pacem cum Iſrael:& ſeruierunt eis, timuerúntque Syri auxilium præbere vltrà filiis Ammon.

Cap. XI. 1.Par.20.a.1.

1 FActum eſt ergo, vertente anno, eo tempore quo ſolent Reges ad bella procedere,miſit Dauid Ioab, & ſeruos ſuos cum eo, & vniuerſum Iſrael,& vaſtauerunt filios Ammon, & obſederunt Rabba: Dauid autem remanſit in Ieruſalem.

2 Dum hæc agerentur,accidit vt ſurgeret Dauid de ſtratu ſuo poſt meridiem, & deambularet in ſolario domus regiæ:viditque mulierem ſe lauãtem ex aduerſo ſuper ſolarium ſuum: erat autem mulier pulchra valde.

3 Miſit ergo Rex, & requiſiuit quæ eſſet mulier.nuntiatúmque eſt ei quòd ipſa eſſet Beth-ſabee filia Eliam,vxor Vriæ Hethæi.

4 Miſſis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quæ quũ ingreſſa eſſet ad illum, dormiuit cum ea:ſtatimque ſanctificata eſt ab immunditia ſua: & reuerſa eſt in domum ſuam, Leuit.15.d.19.

5 Concepto fœtu:mitténſque nũtiauit Dauid,& ait,Concepi.

6 Miſit autem Dauid ad Ioab, dicẽs, Mitte ad me Vriam Hethæũ.Miſitq; Ioab Vriam ad Dauid.

7 Et venit Vrias ad Dauid : quæſiuitque Dauid quàm rectè ageret Ioab,& populus, & quomodo adminiſtraretur bellum.

8 Et dixit Dauid ad Vriam, Vade in domum tuam,& laua pedes tuos. Et egreſſus eſt Vrias de domo Regis,ſequutúſque eſt eum cibus regius. B

9 Dormiuit autem Vrias ante portã domus regiæ, cum aliis ſeruis domini ſui, & non deſcendit ad domum ſuam.

10 Nuntiatúmque eſt Dauid à dicentibus,Non iuit Vrias in domũ ſuam. Et ait Dauid ad Vriam, Nũquid non de via veniſti? quare non deſcendiſti in domum tuam?

11 Et ait Vrias ad Dauid, Arca,& Iſrael, & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & ſerui domini mei ſuper faciem terræ manent: & ego ingrediar domũ meam, vt comedã & bibam,& dormiã cum vxore mea?per ſalutem tuam,& per ſalutẽ animæ tuæ nõ faciã rem hanc.

12 Ait ergo Dauid ad Vriã, Mane hîc etiam hodie,& cras dimittam te.

18 Septingentos currus, שבע מאות רכב .i.milites qui vehebantur LXX curribus falcatis. Exercitus illius צבאו nempe Hadarezer. vel exercitus eius,id eſt Syriæ:hoc eſt principem Syrorum. 19 Ad ſeruandum, &c. להושיע עוד את בני עמון: .i.vt opem ferrent poſtea Ammonitis.

IN CAPVT XI.

1 Reuertente anno, לתשובת השנה Ad verbum, in reuerſione anni. id eſt inſequente anno, vel altero anno. Egrediuntur צאת ſub.ad bellum gerendum. hoc eſt tempore æſtiuo quo ſuppetunt cibi hominibus & iumentis. 2 De ſtratu ſuo משכבו vbi ſcilicet dormierat ſomnum pomeridianum,vt dicitur ſuprà cap.4.c.7,de Iſ-boſeth. Super tectum ועל גג Tecta terræ ſanctæ plana fuiſſe apparet ex Deut.22.a.8. Lauantem ſe, רוחצת ſub.ſeptimo die immunditiæ ſuæ.Leuit.15.c.19.i.domi ſuæ lauacro purgantẽ immunditiam menſtruorum. E tecto: מעל הגג Verbo præcedenti iungendũ,vidit è tecto,nẽpe per feneſtrã domus in qua lauabat ſe mulier. Ad verbũ,de ſuper tectũ. Et dixit 3 Et miſit וישלח ſub.quempiam qui interrogaret quænam eſſet. Ac inquiſiuit וידרוש quænam ſcilicet ea eſſet mulier. ויאמר is videlicet cui negotiũ erat commiſſum. הHitthæi? החתי: Hitthæum dicit aut habitatione,aut genere,ſed qui poſtea fuiſſet cõuerſus ad fidem Iſraeliticã.Interrogatiuè pronuntiat,vt magis affirmet,vt dictum eſt Ruth 3.a.1. 4 Ipſa autẽ purgau.ſe והיא מתקדשת ea autẽ iam ſanctificauerat ſe. i.purgauerat ſeſe à pollutione menſiũ, dum ſcilicet videt eam Rex lauantẽ ſe.q.d.nõ peccauit quòd rem habuerit cum immunda,nã erat munda:ſed quod deterius multo,adulterium cõmiſerit. 5 Miſit, ותשלח ſub.nuntios,timens ne lapidaretur. 7 De pace Ioab,&c. לשלום יואב וגו' Hebraiſmus,quomodo valeret Ioab,populúſque, & quàm rectè haberet bellũ. pro militibus accipit bellum. 8 Egreſſum eſt,&c. ותצא אחריו וגו' .i.ſequutum eſt illum ferculum miſſum à Rege.Chaldæus paraphraſtes,cibus. 9 Ad oſtium פתח in ingreſſu.ad portã. 10 Nónne de via tu venis? הלוא מדרך אתה בא q.d.quum ſis fatigatus ex itinere, debebas deſcendere in domũ tuam. 11 In tabernaculis, בסוכות in tentoriis. ſiue,papilionibus. In ſuperficie agri ma. על פני השדה חונים .i.habitant foris in agris,ſiue humi ſub dio iacent. Per vitam tuam,&c. חייך וחי נפשך Iuramentum eſt,per authorem ſalutis tuæ. Vel,quàm verum eſt me optare tibi vitam præſentem & futuram,&c.

sit autē Vrias in Ierusalem in die illa & altera.
13 Et vocauit eum Dauid vt comederet coram se & biberet, & inebriauit eum: qui egressus vespere, dormiuit in stratu suo cum seruis domini sui, & in domum suam non descendit.
14 Factum est ergo mane, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab, misitque per manum Vriæ,
15 Scribēs in epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum, vt percussus intereat.
16 Igitur quū Ioab obsideret vrbem, posuit Vriam in loco vbi sciebat viros esse fortissimos.
17 Egressique viri de ciuitate, bellabāt aduersum Ioab, & ceciderunt de populo seruorum Dauid, & mortuus est etiam Vrias Hethæus.
18 Misit itaque Ioab, & nuntiauit Dauid omnia verba prælii.
19 Præcepitque nūtio, dicens, Quum compleueris vniuersos sermones belli ad Regem,
20 Si eum videris indignari, & dixerit, Quare accessistis ad murū, vt præliaremini? an ignorabatis quòd multa desuper ex muro tela mittantur?
21 Quis percussit Abimélech filium Ierobeseth? nónne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices, Etiā seruus tuus Vrias Hethæus occubuit.
22 Abiit ergo nuntius, & venit, & narrauit Dauid omnia quæ ei præceperat Ioab.
23 Et dixit nuntius ad Dauid, Præualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu persequuti eos sumus vsque ad portam ciuitatis.
24 Et direxerūt iacula sagittarii ad seruos tuos ex muro desuper: mortuiq; sunt de seruis Regis, quinetiam seruus tuus Vrias Hethæus mortu' est.
25 Et dixit Dauid ad nuntium, Hæc dices Ioab, Non te frangat ista res: varius enim euentus est belli, & nunc hunc, & nunc illum cōsumit gladius: conforta bellatores tuos aduersus vrbem, vt destruas eā, & exhortare eos.
26 Audiuit autē vxor Vriæ quòd mortuus esset Vrias vir suus, & plāxit eū.
27 Transactóque luctu misit Dauid, & introduxit eam in domū suam, & facta est ei vxor, peperitque ei filiū: & displicuit verbum hoc quod fecerat Dauid, coram Domino.

Cap. XII.

1 MIsit ergo Dominus Nathā ad Dauid: qui quum venisset ad eū, dixit ei, Duo viri erant in ciuitate

---

mittã te. Mãsit ergo את Vriiáh in Ierusaláim die illa, & in crastino.
13 Post hæc vocauit eum Dauid, & comedit ante illum, & bibit, & inebriauit eum: & egressus est vesperi ad dormiendū in stratu suo cum seruis domini sui, in domum verò suam non descendit.
14 Mane autem facto scripsit Dauid literas ad Ioáb, quas misit permanum את Vriiáh:
15 Scripsit autem in literis hunc in modum, Ponite את Vriiáh eregione prælii fortis, postea reuertimini à tergo ei', vt percutiatur, & moriatur.
16 Fuit igitur quum obsideret Ioáb ciuitatem, posuit את Vriiáh in loco vbi sciebat viros esse fortissimos.
17 Egressi ergo ciues ciuitatis pugnauerunt cum Ioáb: ceciderúntque *aliquot* de populo, de seruis Dauidis: sed & mortuus est את Vriiáh הHitthæus.
18 Misítque Ioáb, & renuntiauit Dauidi omnia gesta prælii:
19 Ac præcepit nuntio, dicendo, Quum finem feceris narrandi ad Regem vniuersa gesta prælii,
20 Sic facies, si excitetur furor Regis, & dixerit tibi, Quare accessistis *propius* ad vrbē, vt præliaremini? nónne sciebatis quòd proiicerent è muro?
21 Quis percussit Abimélech filium Ierubbésheth? nónne mulier proiecit super eū fragmen molæ è muro, & mortuus est in Thébeṣ? quare *inquam* accessistis ad murum? tum dices, Etiam seruus tuus את Vriiáh הHitthæus mortuus est.
22 Abiit ergo nuntius: qui quum accessisset, renuntiauit Dauidi omnia pro quibus miserat eum Ioáb.
23 Dixit præterea nuntius Dauidi, Præualuerūt aduersum nos viri, & egressi sunt aduersum nos in agrum: persequuti autem sumus eos vsque ad ostium portæ:
24 At iaculati sunt iaculatores in seruos tuos è muro, & mortui sunt *aliquot* è seruis Regis, & etiam seruus tuus את Vriiáh הHitthæus mortuus est.
25 Dixit itaque Dauid nuntio, Sic dices ad Ioáb, Ne displiceat in oculis tuis hoc: quia hunc sicut illū consumit gladius: corrobora prælium tuum cōtra vrbē, & destrue eā: conforta quoque illum.
26 Audiuit autem vxor את Vriiáh quòd mortuus esset את Vriiáh vir suus, & planxit eum.
27 Transactóque *tempore* luctus, misit Dauid, & recepit eam in domū suam, fuítque ei vxor: & peperit ei filium: displicuit autem id quod fecerat Dauid in oculis Iehouæ.

Cap. XII.

1 MIsit autem Iehouáh Nathán ad Dauidem: qui veniens ad eum, dixit ei, Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, &

Vrias perfert literas suæ mortis.

Ioab impius timet perdere principis gratiā.

Mors Vriæ.

Nuntius Ioab nuntiat Dauidi mortem Vriæ.

Beth-sabee post luctum viri accipitur à Dauide in vxorem.

Proposita similitudine pauperis & diuitis, Nathā à Dauide extorquet sententiam aduersus ipsum.

Iud. 9. g. 53.

---

13 Et inebriauit eum: וישכרהו .i. curauit eum inebriandū. vt vel hac ratione descenderet in domū suam. 15 Hunc in modum, לאמור Ad verbū, dicendo. Fortis, החזקה .i. acerrimi. hoc est, obiicite illū militibus acerrimè pugnantibus. Postea reuertimini à tergo e. ושבתם מאחריו .i. retrocedite ab eo: hoc est, relinquite eū solum pugnantē, vt percussus intereat. 16 Quum obsideret בשמור Ita transtulit Chaldæus paraph. Ad verbū, quum custodiret. vel, obseruaret. 17 Ceciderúntque ויפול Sing. Heb. pro plur. cecidit. i. mortui sunt. 18 Gesta prælii: דברי המלחמה: Ad verbum, verba prælii. i. euentum belli. Chaldæus paraph. negotia belli. 19 Vniuersa gesta prælii. כל־דברי המלחמה vniuersa negotia prælii: hoc est, rationes omnes, siue omnem euentū, atque omnia quæ acciderunt in hoc prælio. 20 Sic facies, si excitetur, &c. והיה אם־תעלה וגו' Ad verbū, erit, si ascenderit. Quidā vertunt, si contingat Regē cōmoueri. Chaldæus paraph. si exarserit ira Regis. ו in והיה non copulat, sed vertit præt. in fut. Vt præliaremini, &c. להלחם .i. quasi expugnaturi eam. Nónne sciebatis, &c. הלוא ידעתם scitisne quomodo iaculētur [vel quòd iaculari soleant] è muro? 21 Ierubbesheth? ירבשת .i. Gedeonis. Vide Iudic. 9. g. 52. 53. 23 Persequuti autē sumus eos, &c. ונהיה עליהם וגו' Ad verbū, & fuimus cōtra eos. i. deinde resumptis viribus ac impetu facto irruimus in eos, & repulimus, persequutiq; sumus eos vsque ad ingressum portæ. 24 At iaculati sunt, &c. ויראו המוראים. At sagittarii miserunt sagittas. siue, tela. 25 Ne displiceat in oc. t. אל־ירע בעיניך Hebraismus, Ne sit tibi molestum. vel, ne ægrè feras. Hoc את־הדבר Ad verbū, iste sermo. istud verbū. את non est signū accusatiui hoc loco, vt annotant Hebræi. Hunc sicut illum cōs. gl. כזה וכזה תאכל החרב sic & sic absumit gladius. i. varius est euentus belli: modò hi cæduntur, modò illi. Corrobora præl. t. החזק .i. corrobora milites tuos: hoc est, iube eos bono esse animo ac forti in capienda vrbe & euertenda. Conforta quoque illum. וחזקהו: corrobora quoque illum, nempe Ioab. iube illum bono esse animo ac forti. 26 Eum. על בעלה: Ad verbum, super virum suum.

alter pauper.

2 Diuiti erant oues & boues multi valde.

3 Pauperi verò non erat quicquam, præter agnam vnam paruam quam emerat, quámque nutrierat, creuerátque cum eo & cum liberis suis pariter: de buccella eius comedebat, & de calice eius bibebat, & in sinu eius dormiebat, "erátque illi tanquam filia.

4 Quum autem venisset "viator ad virum diuitem, "pepercit accipere de ouibus & de bobus suis vt pararet cibũ viatori qui venerat ad se: & tulit agnã viri pauperis, & parauit eã viro qui venerat ad se.

5 "Tum iratus est furor Dauidis in virum valde, dixítque ad Nathán, Viuit Iehouáh quòd filius mortis est vir qui fecit hoc:

6 Et agnam restituet "bis quadruplicatam, eo quòd fecerit hoc, & ei non pepercerit.

7 Dixítque Nathán Dauidi, Tu es vir ille: sic dicit Iehouáh Deus Iשׂsraאelis, Ego vnxi te vt esses Rex super Iשׂsraאelem, & erui te de manu שׂSaאulis.

8 Dedíque tibi "domum domini tui, "& vxores domini tui in sinum tuum: præterea tradidi tibi domum Iשׂsraאelis & Iehudáh: "& si parum, adiecturus eram tibi "talia & talia.

Cótemnere verbum Domini.

9 Quare contempsisti verbum Iehouæ faciendo quod malum est in oculis eius? אVriiáh הHitthæũ percussisti gladio, & vxorẽ eius accepisti tibi in vxorem, ipsum verò occidisti gladio "filiorum עAmmón.

10 Nunc igitur "nõ recedet gladius de domo tua vsque in seculũ, eo quòd contempsisti me, ac tulisti vxorem אVriiáh הHitthæi, vt esset tibi vxor.

Pœna & crux Dauidis imposita à Deo.

11 Sic dixit Iehouáh, En ego "suscitaturus sum aduersum te malũ de domo tua, tollámque vxores tuas "in oculis tuis, & dabo "proximo tuo, dormiétque cum vxoribus tuis "in oculis solis huius.

12 Tu enim fecisti absconditè, ego verò faciam hoc coram toto Iשׂsraאele & coram sole.

Danidem pœnitet peccati.

13 Dixit autem Dauid ad Nathán, Peccaui Iehouæ. Et ait Nathán Dauidi, Etiã Iehouáh "transtulit peccatum tuum, non morieris.

Peccatum condonatur reseruata cruce.

14 Veruntamen quia "blasphemando blasphemare fecisti inimicos Iehouæ in hoc negotio, etiam filius qui natus est tibi, moriendo morietur.

AEgrotat infãs.

15 Post hæc abiit Nathán in domum suam: percussit autem Iehouáh puerum quem pepererat vxor אVriiáh Dauidi, & ægrotauit.

Orat, & ieiunat Dauid.

16 Et rogauit Dauid Deum pro puero, & ieiunauit Dauid ieiunium, "& ingressus pernoctauit, & iacuit super terram.

17 Surrexerunt autem Seniores domus eius ad eum vt erigerent

vna, vnus diues, & alter pauper.

2 Diues habebat oues & boues plurimos valde.

3 Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnam paruulam quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filiis eius simul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiẽs: erátque illi sicut filia.

4 Quum autem peregrinus quidam venisset ad diuitẽ, parcẽs ille sumere de ouibus & de bobus suis, vt exhiberet cõuiuiũ peregrnio illi qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini q venerat ad se. B

5 Iratus autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit Dominus, quoniã filius mortis est vir qui fecit hoc.

6 Ouẽ reddet ‖in quadruplũ, eo quòd fecerit verbũ istud, & non pepercerit. Exod.22.a.

7 Dixit autem Nathan ad Dauid, Tu es ille vir: hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego vnxi te in Regem super Israel, & ego erui te de manu Saul.

8 Et dedi tibi domum domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo, dedíq; tibi domum Israel & Iuda: & si parua sunt ista, adiiciam tibi multo maiora.

9 Quare ergo contempsisti verbum Domini vt faceres malum in conspectu meo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi, & interfecisti eũ gladio filiorum Ammon. C

10 Quam ob rem nõ recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eo quòd despexeris me, & tuleris vxorẽ Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua.

11 Itaque hæc dicit Dominus, Ecce ego suscitabo super te malũ de domo tua, & tollã vxores tuas ĩ oculis tuis, ‖& dabo proximo tuo, & dormiet cũ vxoribus tuis in oculis solis huius. Infra 16.d.

12 Tu enim fecisti absconditè: ego verò faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis. Eccli 47.b.

13 Et dixit Dauid ad Nathan, ‖Peccaui Domino. Dixitque Nathan ad Dauid, Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris. D

14 Veruntamen quoniã blasphemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc: filius qui natus est tibi, morte morietur.

15 Et reuersus est Nathan in domum suã: percussit quoque Dominus paruulum quẽ pepererat vxor Vriæ Dauid, & desperatus est.

16 Deprecatúsque est Dauid Deũ pro paruulo, & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus seorsũ, iacuit super terrã.

17 Venerunt autem Seniores domus eius, cogẽtes eũ vt surgeret de terra:

IN CAPVT III.

Erátque ei tanquam filia. ותהי־לו כבת: .i.diligebat eam vnicè tanquam filiam. Hoc dicit quòd Vrias esset ea natu maior.
4 Viator הלך quispiam iter faciens, peregrinus. Pepercit accipere ויחמול לקחת .i.noluit accipere de ouibus suis vt cibum pararet, siue conuiuium ac cœnam. 5 Tum iratus est furor Da. ויחר־אף דוד Hebraismus, Vehementer indignatus est in hominẽ illũ diuitem.
6 Bis quadruplicatam, ארבעתים Ad verbum, bisquater .i.octies: hoc est pro agna illa reddet bis quaternas agnas. Alii, quadrupliciter .i. quatuor agnas. q.d. eo quòd fecit hanc rem, id est furatus est agnam, reddet quatuor agnas: & eo quòd non pepercit agnæ hominis pauperis, reddet alias quatuor. Doctores Hebræorũ dicunt eum dedisse pœnas in quatuor liberis. Fures tenebantur reddere quadruplum: hic autem, quoniam diues erat, addit alterum quaternarium numerũ, nam reddit octo oues. 8 Domum את־בית succeßit enim Sauli in regnum.
Et vxores ואת־נשי De Egla & Michal, vel Rispha & Michal intelligunt Hebræi. Et si parum, ואם־מעט sub. adhuc expectasses, & nõ peccasses. Talia & talia. כהנה וכהנה: Ad verbum, secundum hæc & secundum hæc .i. multo maiora his dedissem tibi.
9 Filiorum עAmmon. בני עמון: q.d. gladio incircuncisorũ: quæ magna est iniuria. 10 Non recedet gladius, &c. לא־תסור חרב מביתך .i. tui peribunt ense. 11 Suscitaturus sum מקים Præs. Heb. præsto sum suscitare. In oculis tuis, לעיניך .i. te sciente. Proximo tuo, לרעך Ad verbum, sodalibus tuis. i. vni ex sodalibus tuis, hoc est, filio tuo Absalom. In oculis solis huius. לעיני השמש הזאת: .i. spectante sole isto: hoc est publicè & palám. 13 Transtulit העביר quoniam scilicet agnouisti te peccasse.
14 Blasphemando blasph. &c. נאץ נאצת Hebraismus, fecisti vt Dominus malè audiret apud inimicos suos, propterea quòd fecisti hanc rem. dicent enim eum constituisse Regem improbissimum populo suo. Chaldæus paraph. quia aperiendo aperuisti os inimicorum Domini in hoc negotio .i. dedisti ansam inimicis Domini loquendi contra ipsum propter hanc rem. 16 Et ingressus ובא sub. cubiculum.

qui noluit, nec comedit cum eis cibũ.

eum è terra, sed noluit, neque comedit cum eis panem.

18 Accidit autem die septima vt moreretur infans: timuerúntque serui Dauid nuntiare ei quòd mortuus esset E paruulus: dixerũt enim, Ecce quũ paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eum, & nõ audiebat vocem nostram: quanto magis si dixerimus, Mortuus est puer, se affliget?

18 Die autẽ ″septima mortuus est infans: timuerúntque serui Da-
uidis nuntiare ei quòd mortuus esset infans: ″dicebant enim, Ecce
quum esset infans viuus, loquuti sumus ad eum, & nõ audiuit vo-
cem nostram: quomodo ergo dicemus ei, Mortuus est infans, ″vt
faciat malum *sibi*?

19 Quum ergo Dauid vidisset seruos suos mussitantes, intellexit quòd mortuus esset infantulus: dixitque ad seruos suos, Non mortuus est puer? Qui responderunt ei, Mortuus est.

19 Vidẽs autem Dauid quòd serui sui mussitarent, intellexit quòd
mortuus esset infans: dixítq; Dauid seruis suis, Estne mortuus in-
fans? Qui dixerunt, Mortuus est.

20 Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus vnctúsque est: qúmque mutasset vestes, ingressus est domum Domini: & adorauit, & venit in domũ suã, petiuitq; vt poneret ei panẽ, & comedit.

20 Surgens ergo Dauid è terra, lauit se, atque vnxit se, ac mutauit
vestes suas: ingressúsque est domũ Iehouæ, & adorauit: venit de-
inde in domũ suã, ″tũ petiuit, & apposuerũt ei panem, & comedit.

21 Dixerunt autẽ ei serui sui, Quis est sermo quem fecisti? propter infantẽ, quũ adhuc viueret, ieiunasti, & flebas: mortuo autem puero, surrexisti, & comedisti panem.

21 Tunc dixerunt serui eius ad eum, Quid est hoc quod fecisti? pro
puero viuo ieiunasti & fleuisti: quãdo autem mortuus est infans,
surrexisti, & comedisti panem.

22 Qui ait, Propter infantem dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans?

22 Qui ait, Adhuc infante viuẽte, ieiunaui & fleui: ″dixi enim, Quis
scit *si* misereatur mei Iehouáh, & viuat infans?

23 Nunc autẽ quia mortuus est, quare ieiuno? nunquid potero reuocare eum amplius? ego vadã magis ad eũ: ille verò non reuertetur ad me.

23 Nunc autem quum sit mortuus, vtquid iam ieiunarem? num
potero ″reuocare eum vltrà? ego vado ad eum, at ille non reuerte-
tur ad me.

Matth.1.a.6.

24 F Et consolatus est Dauid Bethsabee vxorem suam: ingressúsque ad eam, dormiuit cum ea: quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum.

24 Et consolatus est Dauid Beth-ṡébay vxorem suam, ingressús-
que ad eam, concubuit cum ea: & peperit filium, vocauítque no-
men eius ṡSelomóh, & Iehouáh dilexit eum. Nascitur Salomon.

25 Misitque in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius Amabilis Domino: eo quòd diligeret eum Dñs.

25 ″Miserat enim per manum Nathán prophetæ, ″& vocauit nomẽ
eius Iedidiah, ″propter Iehouam.

1.Paral.20.a.1.

26 Igitur pugnabat Ioab cõtra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat Vrbem regiam.

26 ″Pugnauit autem Ioáb contra Rabbáh filiorum yAmmón, &
cepit Vrbem ″regiam. Expugnatur Rabbath.

27 Misitque Ioab nuntios ad Dauid, dicẽs, Dimicaui aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs aquarum.

27 Misitque Ioáb nuntios ad Dauidẽ ″in hæc verba, ″Pugnaui con-
tra Rabbáh, etiam cepi ″Vrbem aquarum.

28 G Nũc igitur congrega reliquã partem populi, & obside ciuitatẽ, & cape eam: ne quũ à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria.

28 Nunc igitur congrega residuum populi, ″& castrametare cõtra
ciuitatem, & cape eam: ne fortè capiam ego ciuitatem, ″& vocetur
nomen meum super eam.

29 Congregauit itaque Dauid omnẽ populum, & profectus est aduersum Rabbath: quũq; dimicasset, cepit eã.

29 Congregauit itaque Dauid vniuersum populum, profectúsque
est contra Rabbáh, & pugnauit contra eam, cepítque eam.

30 Et tulit diadema Regis eorũ de capite eius (pondo auri talentũ, habens gemmas pretiosissimas) & impositũ est super caput Dauid: sed & prædam ciuitatis asportauit multam valde.

30 Tulit autem diadema Regis eorum de capite eius (cuius pon-
dus *erat* talẽtum auri, ″& lapis pretiosus *erat in eo*) ″& fuit super caput
Dauidis, & prædam ″vrbis eduxit multam valde.

31 Populũ quoque eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum: sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon: & reuersus est Dauid, & omnis exercitus in Ierusalem.

31 Populum verò qui erat in ea, eduxit, & posuit ″sub serra, ″& sub
trahis ferreis, & sub securibus ferreis, ″transiréq; fecit eos per for-
nacẽ: ″atque ita faciebat omnibus ciuitatibus filiorũ yAmmón.
reuersus est itaque Dauid & omnis populus in Ieruṡsaláim. Ammonitarum pergrauis afflictio.

18 Septima השביעי sub. à natiuitate. Dicebant enim, כי אמרו Præt. Heb. per præt. imperf. vertendum, dicebant apud se. vel, inter se. Vt faciat malum? ועשה רעה: sub. sibi. i. vt se affligat. q. d. si dixerimus mortuum esse, tum se affliget. Ad verbum, & faciet malum? 20 Tum petiuit, וישאל sub. sibi apponi escã. 22 Dixi enim, כי אמרתי dicebã enim. 23 Reuocare eum להשיבו sub. ad vitã. 25 Miserat enim וישלח sub. Dominus. id enim mandauerat Dominus Dauidi per Nathan, 1. Paral. 22. c. 9. Et vocauit ויקרא sub. Dauid, ex se, & sua sponte altero nomine, nempe Iedidiáh. Propter Iehouam. בעבור יהוה: i. quia Iehouah diligebat eum. 26 Pugnauit וילחם i. oppugnatam [vel, pugnando] expugnauit eam. Regiam. המלוכה: Ad verbum, regni. i. quæ erat sedes regni. Vrbs regia adiacebat ipsi Rabbah, & defendebat illam: quæ quidem vrbs alio nomine vocabatur Vrbs aquarum, vt sequenti versu vides. 27 In hæc verba, ויאמר Ad verbum, & dixit. Pugnaui נלחמתי i. oppugnatam [vel pugnando] expugnaui eam. Vrbem Aquarum. את־עיר המים: Vide præcedenti versu. 28 Et castrametare, &c. וחנה וגו׳ i. oppugna & expugna eam. Et vocetur nomẽ, &c. ונקרא שמי עליה: Hebraismus, ne si ego cepero eam, victoria ascribatur mihi, non tibi. 30 Et lapis pretiosus ואבן יקרה Singul. Heb. pro plur. lapides pretiosi: hoc est, vltra lapides pretiosos quibus ornabatur. Et fuit super caput Dauidis ותהי על ראש דוד sub. imposita. i. capiti Dauidis imposita ad tempus breue, vt dicunt quidã. Alii, & fuit posita super caput. i. suspẽsa. Vrbis eduxit העיר הוציא i. de vrbe asportauit. 31 Sub serra, במגרה i. serris secandum curauit: hoc est perdidit eum serris. Et sub trahis ferreis, &c. ובחרצי הברזל וגו׳ i. tribulis, siue trahis quæ ab equis trahebantur, proterendos curauit, & securibus interfecit. Transiréq; fecit, &c. והעביר אותם במלכן i. coniecit eos in fornacem tegulariam, in qua decoquebantur lateres. Legitur & במלכן, per כ in fine, tunc vertendum, per Malchen. i. locum idoli Molech, hoc est per ignem. Atque ita faciebat, &c. וכן יעשה וגו׳ Fut. Heb. pro præt. quod per imperf. vertendum est. i. ita facere solebat, &c.

Cap. XIII.

Incestus Amnō filii Dauid cum Thamar sorore Absalom.

FActum est autem postea, quum Abשּׁalóm filio Dauidis esset 1
″soror pulchra, cuius nomē erat Thamár, vt adamaret eā Am-
nón filius Dauidis.

Angustiis autem afficiebatur Amnón adeò vt in morbum in- 2
cideret propter Thamár sororē suam: ″virgo enim erat, & diffici-
le erat in oculis Amnón facere ei quicquam.

Porrò ipsi Amnón erat amicus, cuius nomen erat Ionadáb filius 3
שּׁSimyáh fratris Dauid: Ionadáb autem erat vir″prudens valde.

Qui dixit ei, Quare es sic macer fili Regis ″singulis diebus? an- 4
nón indicabis mihi? Dixítque ei Amnón, Thamár sororem Ab-
שּׁsalóm fratris mei adamo.

Et dixit ei Ionadáb, Cuba super lectum tuum, & ægrotum te si- 5
mula: tum veniet pater tuus ad videndum te, & dices illi, ″Veniat
obsecro, Thamár soror mea, ″vt porrigat mihi escā, atque paret me
spectante pulmentū, vt videam, & cibum capiam de manu eius.

Accubuit ergo Amnón, & ægrotum se simulauit. tū venit Rex 6
ad videndum eum: dixítque Amnón Regi, Veniat obsecro Tha-
már soror mea, vt faciat me spectante″duo lagana, & cibū capiam
de manu eius.

Misit igitur Dauid ad Thamár ad domum, dicendo, Veni nunc 7
in domum Amnón fratris tui, & fac ei pulmentum.

Venítque Thamár in domum Amnón fratris sui (ipse autem 8
iacebat) quæ tollens ″farinā″cōmiscuit, fecítque lagana in oculis
eius, & coxit lagana.

Tulit postea sartaginem, ″& effudit coram eo: ipse verò renuit 9
comedere: dixitq; Amnón, Educite omnes viros à me. Et egressi
sunt omnes viri ab eo.

Tum dixit Amnón ad Thamár, Affer pulmentū″in cubiculū, vt 10
comedā de manu tua. Tulit ergo Thamár lagana quæ parauerat, &
attulit ad Amnón fratrem suum in cubiculum:

Et obtulit ei vt comederet: qui apprehendit eam, dixítque ei, 11
Veni, cuba mecum soror mea.

Illa verò dixit ei, Ne frater mi, ne opprimas me: non enim″sic fit 12
in Iשּׁraאele, ne facias stultitiam hanc.

″Nam ego quò depellam probrum meum? tu verò eris veluti v- 13
nus è stultis in Iשּׁraאele. nūc ergo alloquere obsecro Regē: ″non
enim denegabit me tibi.

Noluit autem audire vocem eius, sed præualuit illi, oppressítq; 14
eam, & concubuit cum ea.

Amnon expellit ipsam Thamar eā ingenti odio.

Et odio habuit eam Amnón odio magno valde: maius enim *fuit* 15
odium quo odio habuit eam, amore quo dilexerat eam. dixítq;
ei Amnón, Surge, vade.

Quæ respondit ei, ″Ob hanc causam malū maius est hoc, quàm 16

Cap. XIII.

1 FActum est autem post hæc, vt Absalom filii Dauid sororem speciosissimam vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid,

2 Et deperiret in eam, ita vt propter amorem eius ægrotaret: quia quū esset virgo, difficile ei videbatur vt quippiam inhonestè ageret cum ea.

3 Erat autem Amnon amicus, nomine Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, vir prudens valde.

4 Qui dixit ad eū, Quare sic attenuaris macie fili Regis, per singulos dies? cur nō indicas mihi? Dixitque ei Amnon, Thamar sororē fratris mei Absalom amo.

5 Cui respōdit Ionadab, Cuba super lectū tuū, & langorē simula: quūmq; venerit pater tuus vt visitet te, dic ei, Veniat oro, Thamar soror mea, vt det mihi cibum, & faciat pulmētum, vt comedam de manu eius.

6 Accubuit itaque Amnon, & quasi ægrotare cœpit: quúmq; venisset Rex ad visitandū eum, ait Amnon ad Regem, Veniat, obsecro, Thamar soror mea, vt faciat in oculis meis duas sorbitiūculas, & cibū capiā de manu eius

7 Misit ergo Dauid ad Thamar domum, dicens, Veni in domum Amnō fratris tui, & fac ei pulmentum.

8 Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui (ille autē iacebat) quæ tollēs farinam commiscuit, & liquefaciens in oculis eius, coxit sorbitiūculas.

9 Tolléns que quod coxerat, effudit, & posuit coram eo, & noluit comedere: dixitque Amnō, Eiicite vniuersos à me. Quúmque eiecissēt omnes,

10 Dixit Amnon ad Thamar, Infer cibum in conclaui, vt vescar de manu tua: tulit ergo Thamar sorbitiunculas quas fecerat, & intulit ad Amnō fratrem suum in conclaui.

11 Quúmque obtulisset ei cibum, apprehēdit eam, & ait, Veni, cuba mecum soror mea. C

12 Quæ respondit ei, Noli frater mi, noli opprimere me: neque enim hoc fas est in Israel: noli facere stultitiam hanc.

13 Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipiētibus in Israel. quin potius loquere ad Regem, & non negabit me tibi.

14 Noluit autē acquiescere precibus eius, sed præualens viribus, oppressit eam, & cubauit cum ea.

15 Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo antè dilexerat: dixitque ei Amnō, Surge, & vade.

16 Quæ respōdit ei, Maius est hoc malū quod nūc agis aduersum me, quàm

IN CAPVT XIII.

1 Soror אחות ex eadē nempe matre. 2 Virgo enim erat, &c. כי בתולה היא וגו' .i. quæ quum esset virgo, difficile & arduū illi videbatur posse potiri illa nam more virginum continebatur domi. 3 Prudens חכם ad mala scilicet, id est callidissimus & astutissimus. 4 Singulis diebus? בבוקר בבוקר Ad verbum, in mane in mane? 5 Veniat תבוא sub. ad me. Vt porrigat mihi escam, &c. ותברני לחם וגו' Ad verbum, & comedere faciat me panem, & faciat in oculis meis pulmentum. Vel vt alii, escam. 6 Duo lagana, שתי לבבות duas placentas. vel, crustulas mellitas. 8 Farinam את־הבצק Sic farina hoc loco dicitur Hebraicè, à fine suo, nam frumentum molitur vt fiat farina, & è farina conspersio. Commiscuit, ותלוש .i. coniecit in aquam feruentem, vt postea frigeret illa. 9 Et effudit ותצוק de sartagine scilicet in scutellam, aut aliud vas. 10 In cubiculum החדר sub. secretius.

12 Sic fit יעשה כן ita fieri solet. Fut. Heb. fiet pro fit, & sic Chaldæus paraph. sub. fornicatio.

13 Nam ego quò depellam, &c. ואני אנה וגו' Ad verbum, Et ego quò pergere [vel, abire] faciam, &c. q. d. quomodo me probro liberabo, si mecum rem habueris? Non enim denegabit me tibi. כי לא ימנעני ממך: Ad verbum, & non prohibebit me à te.

16 Ob hanc causam, &c. אל־אודות וגו' Noster interpres legit על, pro אל vt & Chaldæus paraph. Alii vertunt, Ne *fiant* causæ mali huius maiores [.i. quod futurū est maius] altero quod admisisti aduersum me, eiiciendo me .i. quod admittes si me eieceris. iungitur enim cum præcedēti.

quod antè feciſti,expellens me.Et noluit audire eam:
Sed vocato puero qui miniſtrabat ei,dixit,Eiice hanc à me foras:& claude oſtium poſt eam.

D Quæ induta erat talari tunica: huiuſcemodi enim filiæ Regis virgines veſtibus vtebãtur. Eiecit itaque eam miniſter illius foras, clauſitque fores poſt eam.

Quæ aſpergens cinerem capiti ſuo, ſciſſa talari tunica, impoſitiſq; manibus ſuper caput ſuum,ibat ingrediẽs, & clamans.

Dixit autẽ ei Abſalom frater ſuus, Nunquid Amnon frater tuus concubuit tecum?ſed nũc ſoror tace, frater tuus eſt: neque affligas cor tuum pro hac re.Manſit itaque Thamar contabeſcens in domo Abſalom fratris ſui.

Quum autem audiſſet Rex Dauid verba hæc,contriſtatus eſt valde.
Porrò non eſt loquutus Abſalõ ad Amnõ nec malum nec bonum: oderat enim Abſalom Amnon, eo quòd violaſſet Thamar ſororem ſuam.

E Factum eſt autem poſt tempus biẽnii vt tonderentur oues Abſalom in Baal-haſor,quæ eſt iuxta Ephraim:& vocauit Abſalõ omnes filios Regis.

Venitque ad Regem, & ait ad eũ, Ecce tondentur oues ſerui tui:veniat oro Rex quum ſeruis ſuis ad ſeruum ſuum.

Dixitque Rex ad Abſalom,Noli fili mi,noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te. Quũ autem cogeret eum,& noluiſſet ire,benedixit ei.
Et ait Abſalom, Si non vis venire, veniat obſecro nobiſcum ſaltẽ Amnon frater meus.Dixitq; ad eũ Rex, Non eſt neceſſe vt vadat tecum.
Coegit autem Abſalom eum,& dimiſit cum eo Amnon & vniuerſos filios Regis.
Præceperat autem Abſalom pueris ſuis, dicens, Obſeruate quum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis,Percutite eum:& interficite:nolite timere,ego enim ſum qui præcipio vobis:roboramini ,& eſtote viri fortes.
F Fecerunt ergo pueri Abſalom aduerſum Amnon,ſicut præceperat eis Abſalom: ſurgentéſque omnes filii Regis, aſcẽderũt ſinguli mulas ſuas, & fugerunt.
Quúmque adhuc pergerẽt in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicens, Percuſſit Abſalom omnes filios Regis,& nõ remanſit ex eis ſaltẽ vnus.

Surrexit itaque Rex,& ſcidit veſtimenta ſua,& cecidit ſuper terram:& omnes ſerui illius qui aſſiſtebant ei, ſciderunt veſtimenta ſua.
Reſpondens autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid,dixit,Ne æſtimet dñs me' Rex quòd omnes pue-

aliud quod feciſti mecũ,emittẽdo me. At ille noluit audire eam:
17 Sed accerſito puero ſuo qui miniſtrabat illi,dixit,Emitte nunc
iſtam à me foras,& obſera oſtium poſt eam.
18 'Super eam vero *erat* tunica polymita: ſic enim induebantur fi-
liæ Regis virgines tunicis.Eduxit itaque eam miniſter eius foras,
& obſerauit oſtium poſt eam.
19 'Tulit autem Thamar cinerem ſuper caput ſuum, & tunicã po-
lymitam quæ erat ſuper ſe, ſcidit, poſuitque manum ſuam ſuper
caput ſuum,'& ibat eundo,& clamabat.
20 Dixítque ad eam Abwſalóm frater ſuus, Annon 'Aminón fra-
ter tuus 'fuit tecum? nunc autem ſoror mea tace, frater tuus eſt:
'ne apponas cor tuum ad hoc. Manſit itaque Thamár deſolata in
domo Abwſalóm fratris ſui.
21 Rex verò Dauid audiens omnia hæc,iratus eſt vehementer.
22 Non eſt autẽ loquutus Abwſalóm cum Amnón 'à malo vſque
ad bonum: odio enim habebat Abwſalóm ipſum Amnón, pro-
pterea quòd compreſſiſſet Thamár ſororem ſuam.
23 Et fuit, poſt duos annos 'dierum,'tondebant *pecudes* ipſi Abwſa-
lóm in Bayal-nhaxſór, quæ erat iuxta אEphráim, '& vocauit Ab-
wſalóm omnes filios Regis.
24 Ingreſſus eſt etiam Abwſalóm ad Regem, & dixit, Ecce nunc
tondent *pecudes* ſeruo tuo:veniat obſecro Rex & ſerui eius cum ſer
uo tuo.
25 Cui dixit Rex,Ne fili mi,ne nunc veniamus omnes,'ne graue-
mus te.'Et cogebat eum:noluit tamen ire,'ſed benedixit ei.
26 Dixit autem Abwſalóm,'Et nõ veniet quæſo nobiſcũ Amnón
frater meus? Reſpondit ei Rex,'Ad quid iret tecum?
27 'Quum autem cogeret eum Abwſalóm,miſit cum eo Amnón,
& omnes filios Regis.
28 Præcepit autẽ Abwſalóm pueris ſuis,dicendo,Obſeruate quæſo
quum iucundum fuerit cor Amnón vino,& dixero vobis,Percu-
tite Amnón: tum interimite eum , ne metuatis: 'nónne quia ego
præcepi vobis?confortamini,& eſtote 'fortes.
29 Fecerunt igitur pueri Abwſalóm ipſi Amnón quemadmodum
præceperat Abwſalóm: 'ſurrexerúntque omnes filii Regis,& con
ſcenderunt quiſque mulum ſuum,ac fugerunt.
30 'Quum autem adhuc eſſent in via, fama venit ad Dauidẽ, 'di-
cendo, Percuſſit Abwſalóm omnes filios Regis, & ne vnus *quidem*
ex eis remanſit.
31 Surrexit itaque Rex,& ſcidit veſtimenta ſua, 'iacuítque in ter-
ra,omnes quoque ſerui eius aſſiſtebant *illi* ſciſſis veſtibus.
32 Loquutus eſt autẽ Ionadáb filius שSimyáh fratris Dauidis, &
dixit,Ne dicat dominus meus,Omnes pueros filios Regis intere-

Thamar dolens cinere aſperſa caput manet apud Abſalom.

Abſalom conuiuio celebrato in tonſione ouium, occidit fratrem ſuum Amnon.

Triſtis Dauid ob mortem Amnonis.

18 Super eam verò *erat* tunica poly. ועליה כתנת פסים .i.Ea induta erat tunica polymita.De polymita veſte vide Gene.37.a.3.
19 Tulit autem Thamar,&c. ותקח תמר וגו' .i.acceptum cinerem poſuit ſuper caput ſuum. Et ibat eundo,& clama. ותלך הלוך וזעקה: .i.inter eundum clamabat & vociferabatur. 20 Aminón האמינן Sic vocat Amnonem per contemptum, vt annotat doctus inter Hebræos. Fuit היה .i.rem habuit. Ne apponas cor,&c. אל תשיתי וגו' Hebraiſmus,ne cures de hac re. Ad verbum,Ne apponas cor tuum ad rem iſtam. 22 A malo vſque ad bonum: למרע ועד טוב Hebraiſmus,neque bonum,neque malum.
23 Dierum, ימים .i.integros. Tondebant ויהיו גוזזים Ad verbum,& erant tondentes. Et vocauit ויקרא ſub.ad conuiuium.
25 Ne grauemus te. ולא נכבד עליך ne ſimus tibi graues.propter impenſas. Et cogebat eum: ויפרץ בו ſub.precibus.i.obnixe rogabat. Sed benedixit ei. ויברכהו: .i.ſed benè precatus eſt illi aut,vale dixit ei.
26 Et non veniet ולא ילך q.d.Quòd ſi non venturus ſis,an propterea Amnón non veniet? Ad quid iret tecum? למה ילך עמך: q.d.non eſt opus. 27 Quum autem cogeret ויפרץ בו Ad verbum,Et coegit eum.
28 Nónne quia ego,&c. הלא כי אנכי וגו' Nónne *ita res habet* quòd ego præcepi vobis *hoc*? .i.nónne eſtis id facturi mandato ac præcepto meo?confidite igitur. Fortes. לבני חיל: Ad verbum,filii fortitudinis.i.eſtote fortes & robuſti,hoc eſt bono animo.
29 Surrexeruntque ויקומו ſub.à cõuiuio. 30 Quum autem adhuc eſſent in via, ויהי המה בדרך Ad verbum,Et fuit,ipſi in itinere. Dicendo, לאמר .i.quæ diceret. 31 Iacuítque in terra, וישכב ארצה in ſignum ſcilicet luctus ac mœroris.

merunt: quia Amnón tantum mortuus est, quoniam in ore Ab-
wsalóm posita erat *cædes* à die qua oppressit Thamár sororē suam.
33 Nunc ergo ne apponat dominus meus Rex super cor suum ver-
bum, dicendo, Omnes filii Regis mortui sunt: quia Amnón solus
mortuus est.

Fugit Absalom.

34 Fugit autem Abwsalóm: & eleuans puer speculator oculos suos,
vidit, & ecce populus multus veniebat de via *quæ erat* post mon-
tem ex latere ipsius.
35 Dixítque Ionadáb ad Regem, Ecce filii Regis veniūt: iuxta ver
bum serui tui sic fuit.
36 Quum autem finem fecisset loquēdi, ecce filii Regis venerunt,
& sublata voce sua fleuerunt, atque etiam Rex & omnes serui eius
fleuerunt fletu admodum magno.
37 Porrò Abwsalóm fugit, & abiit ad Thalmai filium yAmminhúr
regem Gewsúr: & luxit *Dauid* propter filiū suum omnibus diebus.
38 Abwsalóm inquam fugiens abiit in Gewsúr, fuítque ibi tres
annos.
39 Post hæc desiderauit *anima* Dauidis regis egredi propter Abwsa-
lóm: quia cōsolationem acceperat super Amnón quòd mortuus
esset.

Cap. XIIII.

Astu mulieris Thecuitidis reuocatur Absalō.

1 ANimaduertens autem Ioáb filius xSeruiáh quòd cor Regis
esset ad Abwsalóm:
2 Misit in Thecoyáh, & tulit inde mulierem sapientem, dixítque
ad eam, Præ te fer luctum obsecro, atque indue te quæso vestibus
lugubribus, nec vngas te oleo, sísque veluti mulier iā diebus mul
tis lugens super mortuum.
3 Ingredieris autem ad Regem, & loqueris ei iuxta verbum hoc.
posuit enim Ioáb verba in ore eius.
4 Loquuta est itaque mulier illa Thecoyitis Regi, postquam ce
ciderat super faciē suam in terram, & adorauerat, dixit inquam,
Serua ô Rex.
5 Dixítque ei Rex, Quid est tibi? Respōdit illa, Profectò mulier
vidua sum, & mortuus est vir meus.
6 Ancillæ autem tuæ duo erant filii, qui rixati sunt ambo in a-
gro, & non erat qui erueret eos, percussítque alter alterum, & oc-
cîdit eum.
7 En autem insurrexit tota familia contra ancillam tuam, & di-
xerunt, Da percussorem fratris sui, vt interficiamus eum propter
animam fratris sui quem occîdit, & disperdamus etiam hæredē.

ri filii Regis occisi sint: Amnon solus
mortuus est, quoniā in ore Absalom
erat positus ex die qua oppressit Tha
mar sororem eius.
33 Nūc ergo ne ponat dominus meus
Rex super cor suum, verbum istud, di-
cens, Omnes filii Regis occisi sunt:
quoniam Amnon solus mortuus est. 9
34 Fugit autem Absalom: & eleuauit
puer speculator oculos suos, & aspe-
xit: & ecce populus multus veniebat
per iter deuium ex latere montis.
35 Dixit autem Ionadab ad Regē, Ec
ce filii Regis adsunt: iuxta verbū ser-
ui tui sic factum est.
36 Quúmque cessasset loqui, apparue
runt & filii Regis: & intrantes leua-
uerunt vocem suam, & fleuerunt: sed
& Rex & omnes serui eius fleuerunt
ploratu magno nimis.
37 Porrò Absalō fugiēs, abiit ad Tho-
lomai filiū Ammiur regē Gessur. luxit
ergo Dauid filiū suum cūctis diebus.
38 Absalom autē quum fugisset, & ve-
nisset in Gessur, fuit ibi tribus annis.
39 Cessauitque Rex Dauid persequi
Absalom, eo quòd consolatus esset su
per Amnon interitu.

Cap. XIIII.

1 INtelligens autem Ioab filius Sar-
uiæ quòd cor Regis versum esset
ad Absalom,
2 Misit Thecuam, & tulit inde mulie
rem sapientem, dixitque ad eam, Lu-
gere te simula, & induere veste lugu-
bri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi
mulier iam plurimo tempore lugēs
mortuum:
3 Et ingredieris ad Regem, & loque
ris ad eum sermones huiuscemodi.
Posuit autē Ioab verba in ore eius.
4 Itaque quum ingressa fuisset mu-
lier Thecuitis ad Regem, cecidit co
ram eo super terram, & adorauit, &
dixit, Serua me Rex.
5 Et ait ad eam Rex, Quid causæ ha-
bes? Quæ respondit, Heu mulier vi-
dua ego sum: mortuus est enim vir B
meus.
6 Et ancillæ tuæ erant duo filii: qui
rixati sunt aduersum se in agro, nul-
lúsque erat qui eos prohibere posset:
& percussit alter alterum, & interfe-
cit eum.
7 Et ecce consurgēs vniuersa cogna-
tio aduersum ancillā tuā, dicit, Trade
eum qui percussit fratrē suum, vt oc
cidamus eum pro anima fratris sui
quē interfecit, & deleamus hæredem.

32 In ore Absalom posita erat על פי אבשלום היתה שומה sub. cædes. i. semper narrabat amicis se occisurum Amnon: decreuerat statim interficere illum. Sic doctus inter Hebræos. 33 Ne apponat, &c. אל ישם וגו' Hebraismus, ne ponat super cor suum aliquid tale quod sequitur, i. ne credat huiusmodi verbis, nēpe, Omnes filii, &c. Quia כי אם Admonet Masoreth, variarum lectionum Hebraicarum in Bibliis index, scribi כי אם, & solum legi כי. Potest tamen constare sensus, si vertas iuxta scripturam כי אם, sed Amnon solus, &c.
34 Post montem ex latere ip. אחריו מצד ההר Ad verbum, post eum ex latere montis. Relatiuum ante suum antecedens. i. per viam quæ erat post montem. per latus montis cœpit eos speculator videre quum fuerunt in latere montis. erat enim veniendum illac in vrbem.
35 Iuxta verbum, &c. כדבר עבדך וגו' Hebraismus, vt dixit seruus tuus, ita euenit. 37 Thalmai תלמי Hic erat pater matris eius. Omnibus diebus. כל הימים: quibus scilicet luxit, hoc est, tribus annis. Alii, multo tempore.
39 Post hæc desiderauit ותכל Verbum fœmininū: propterea subaudiunt Hebræi, anima. & ita habet Chaldæus paraph. i. cœpit Rex teneri maximo desiderio Absalomis absentis: ac subinde suspirabat quum meminerat filii. Hoc doctus inter Hebræos. Alter ex doctioribus illorū exponit (quod tamen aliis minus probatur) & desiderare fecit Dauidem, sub. vxor sua filium absentem, vt egrederetur aliquis quem mitteret vt reuocaret Absalom exulem. Super Amnón quòd mortuus esset. על אמנון כי מת: i. super Amnone mortuo. siue de morte Amnonis.

IN CAPVT XIIII.

1 Quòd cor Regis *esset* ad Abws. כי לב המלך על אבשלום: Hebraismus, quòd teneretur desiderio Absalom.
2 Sapientem, חכמה prudentem. Quàm prudens fuerit, ex sequentibus perspicitur. 3 Iuxta verbum hoc. כדבר הזה i. talia.
Posuit enim Ioab verba, &c. וישם יואב וגו' Hebraismus, pro, suggessit quæcunque oporteret eam dicere Regi.
4 Postquam ceciderat, &c. ותפול וגו' Ad verbum, & cecidit super, &c. & adorauit, & dixit. Serua הושעה i. fer mihi opem.
6 Qui erueret מציל qui liberaret. i. qui litem inter eos ortam componeret.
7 Propter animam fratris sui quem occ. בנפש אחיו אשר הרג Hebraismus, quòd interfecerit fratrem suum. Hæredem. את היורש: i. illum superstitem qui alioqui est futurus hæres patris sui.

& quærũt extinguere ſcintillam meã quæ relicta eſt, vt non ſuperſit viro meo nomen,& reliquiæ ſuper terram.

"& extinguent prunam meam quæ relicta eſt, "vt nõ ponant viro
meo nomen,& reſiduum ſuper faciem terræ.

Et ait Rex ad mulierem, Vade in domum tuam,& ego iubebo pro te.

8 Dixit autem Rex ad mulierem, Vade in domum tuam, & ego
"iubebo pro te.

Dixitque mulier Thecuitis ad Regẽ, In me domine mi Rex ſit iniquitas, & in domum patris mei: Rex autem & thronus eius ſit innocens.

9 Reſpõdit verò mulier Thecoyitis Regi, Super me domine mi
Rex ſit "iniquitas,& ſuper domum patris mei: Rex autem,& thro
nus eius ſit innocens.

Et ait Rex, Qui contradixerit tibi adduc eum ad me, & vltrà non addet vt tangat te.

10 Dixit præterea Rex, Loquentẽ contra te "adduc eum ad me, &
non "continget te vltrà.

C Quæ ait, Recordetur Rex Domini Dei ſui, vt non multiplicentur proxi mi ſanguinis ad vlciſcendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait, Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui ſuper terram.

11 Tum illa dixit, "Recordetur obſecro Rex Iehouæ Dei tui, "ne
multiplices propinquos ſanguinis ad perdendum, néve diſperdãt
filium meum. Reſpondit, Viuit Iehouáh ſi ceciderit *pilus* de coma
filii tui in terram.

Dixit ergo mulier, Loquatur ancil la tua ad dominũ meum Regem ver bum. Et ait, Loquere.

12 Dixítque mulier, Loquatur obſecro ancilla tua ad dominum
meum Regem verbum *vnum*. Et ait ille, Loquere.

Dixitque mulier, Quare cogitaſti huiuſcemodi rem contra populũ Dei, & loquutus eſt Rex verbum iſtud vt peccet, & non reducat eiectum ſuum?

13 Tum mulier dixit, "Et quare cogitaſti ſimile contra populum
Dei? "loquitur enim Rex verbũ hoc ſicut imprudens, eo quòd nõ
reuocet Rex expulſum ſuum.

Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertũtur: nec vult Deus perire animã, ſed retractat, cogitans ne penitus pereat qui abiectus eſt.

14 "Moriendo nanque morimur,& *ſumus* veluti aquæ quæ defluunt
in terram, quæ nõ congregantur: neque ſuſcipiet Deus "animam,
"ſed cogitauit cogitationes vt expulſum non expellat à ſe.

D Nunc igitur veni vt loquar ad dominum meum Regem verbum hoc, præſente populo. & dixit ancilla tua, Loquar ad Regem, ſi quo modo faciat Rex verbum ancillæ ſuæ.

15 Nunc autem quòd veni vt loquerer ad Regem dominum meũ
"verbum hoc, *cauſa eſt*, quia "terruit me populus: & dixit ancilla tua,
"Loquar nunc ad Regem, forſitan faciet Rex "verbũ ancillæ ſuæ.

Et audiuit Rex vt liberaret ancillã ſuam de manu omnium qui volebãt de hæreditate Dei delere me, & filiũ meum ſimul.

16 Audiet enim Rex vt liberet ancillam ſuam de manu viri "volẽ-
tis perdere me,& filium meum pariter de hæreditate Dei.

Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbũ domini mei Regis ſicut ſacrificium: ſicut enim Angelus Dei, ſic eſt dominus meus Rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus eſt tecum.

17 Dixit præterea ancilla tua, Sit obſecro verbũ domini mei Re-
gis "ad requiem: "ſicut enim Angelus Dei, ſic eſt dominus meus
Rex, "vt audiat quod bonum eſt & quod malum,& Iehouáh Deus
tuus ſit tecum.

Et reſpõdens Rex dixit ad mulierẽ, Ne abſcondas à me verbum quod te interrogo. Dixitq; ei mulier, Loquere

18 Et reſpondit Rex, dixítque ad mulierem, Ne quæſo "abſcondas
à me verbum quod ego interrogo te. Dixítque mulier, Loquatur

Et extinguent prunam meam וכבו את־גחלתי ſic extinguere conantur ſcintillam meam. Alii, extinguere volentes prunas meas quæ relictæ ſunt. q.d. ſupereſt parua ſcintilla quã volunt extinguere. Vt non ponant,&c. לבלתי שום וגו׳ .i. vt non relinquant vllũ filium qui nomen patris referat. vel, vt deleatur prorſus memoria viri mei, quæ ſeruabitur in ſcintilla illa filii mei, ſi placuerit tibi ſeruare illum.

8 Iubebo pro te. אצוה עליך .i. dabo mandata pro te. vel, propter te. hoc eſt, iubebo & præcipiã vt filio tuo nihil mali fiat. q.d. iubebo cognatis tuis ne ſint tibi moleſti. 9 Iniquitas,&c. העון וגו׳ .i. pœna iniquitatis ſit in me,& in familiam patris mei: Rex autem ſit exors pœnæ iniquitatis. q.d. ſiquid mihi interim acciderit te negligente querimoniam meam, lues tu pœnas, ſiquid ſiniſtri accidat filio meo. Retorſit enim in ſe mulier quod erat tribuendum Regi, honoris cauſa. 10 Adduc eum והבאתו Verbum eſt maſculinum, quòd vnum ex pueris ſuis alloquatur, quem dat mulieri comitem: quia mulier non potuiſſet adducere illum, niſi cum vno ex pueris Regis. Continget te vltrà. יוסיף עוד־לגעת בך Ad verbum, addet vltrà vt tangat te. 11 Recordetur obſecro,&c. יזכר־נא וגו׳ Mutatio perſonæ, Memento quæſo Rex Iehouæ Dei tui. Hebraiſmus, Iura mihi per Dominũ. Ne multiplices prop. ſang. מהרבית גאל הדם ne multiplices vltores ſanguinis *effuſi*. i. ne ſis cauſa vt multiplicentur, hoc eſt ne multi exiſtant vltores ſanguinis, qui conentur perdere filium meum. Vult Regem promiſſionẽ ſuam iureiurando confirmare. q.d. Si interdixeris vni tantùm, ſtatim emerget alius qui filium meum occidat: ita eris cauſa quòd vltores ſanguinis effuſi exiſtant multi. Sit ergo Rex edictum tuum generale,& iureiurando firmetur: prohibe in vniuerſum, iureiurando adhibito, nequis occidat filium meum. 13 Et quare cogitaſti,&c. ולמה חשבתה וגו׳ Sed quare [Quare ergo] cogitaſti tale quidpiam [ad verbum, ſecũdum hoc] de populo Dei? .i. quomodo cogitas populum tuum talia ſentire ac velle facere, nempe eos velle interficere filium meum? Quum illud damnes, cur igitur illud facis, neque animaduertis te loquutum contra teipſum? non enim reuocas Abſalõ. Loquitur enim Rex,&c. ומדבר המלך וגו׳ .i. loqui vel dicere videtur Rex verbum hoc, quòd ſcilicet non interficiant filium meum, tanquam imprudens, eo quòd non reuocet Rex exulem ſuum, hoc eſt filium ſuum, qui ſibiipſi indixit exilium propter cædem fratris ſui, cuius accuſatur. q.d. non aduertis teipſum cõdemnare, qui non reuoces Abſalom. 14 Moriendo nanque morimur, כי־מות נמות Hebraiſmus, Omnes breui moriemur. q.d. ne quæſo acceleres mortem Abſalom, citò enim ſatis morietur: vita hominum fluxa eſt inſtar aquarum effuſarum in terrã, quæ non recolliguntur. anima enim noſtra breui exibit à nobis, neque reuertetur in corpus ante reſurrectionem. Animam, נפש Pro perſona accipit animam. i. non ſuſcipiet faciem cuiuſquam, ita vt non moriatur. q.d. nemini cuiuſcunque ſortis ſit, parcet quominus moriatur. Sed cogitauit cogitat. וחשב מחשבות Hebraiſmus, ſanxit legem quòd repulſum & exulem non repelletà ſe. i. reuocat ad ſe extorres,& eos qui exulant ad tẽpus propter ſcelus aliquod, vt etiam eſt in Lege. Hoc ad vrbes refugii debet referri. 15 Verbum hoc, הדבר הזה ſermonem iſtum. ſubaudi, ſub inuolucro. Terruit me populus: יראוני העם ſub. qui dicebat, ſi rem apertè tibi declararem, fore vt excandeſceres. Loquar אדברה .i. Proponam illi hiſtoriam de duobus filiis meis,&c. Verbum את־דבר .i. parabolam meam, ſiue conſilium meum. 16 Volentis perdere me, להשמיד אתי qui quærit perdere me (ita quidam Hebræorum exponunt) nam filio meo mortuo non poſſum ſuperuiuere.

17 Ad requiem: למנוחה ad quietem. ſub. mihi & filio meo. i. iubeat nos eſſe ſaluos. Hebraiſmus. Sicut enim Angelus Dei, כי כמלאך .i. ſapientia & prudentia æquat Angelum. Hæc expoſitio petita eſt ex paulo poſt ſequenti verſu 20. Vt audiat לשמע .i. vt intelligat, ſiue diſcernat: hoc eſt ad ponendum diſcrimen inter cauſam iuſtam & iniuſtam.

18 Ne quæſo abſcondas à me verbum אל־נא תכחדי ממני דבר Hebraiſmus, pro, Ne obſecro celes me quicquam.

obſecro domine mi Rex.

Et ait Rex,'Num manus Ioáb tecum eſt in omni hoc?Reſpon- 19
dit mulier, & ait,'*Per* vitam animæ tuæ domine mi Rex, 'non eſt
quiſpiam qui poſſit declinare ad dexteram vel ſiniſtram ab omnibus
quæ dixit dominus meus Rex:ſeruus enim tuus Ioáb ipſe præce-
pit mihi,ipſéque poſuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc:

'Vt verterem faciem ſermonis,fecit ſeruus tuus Ioáb rem hanc. 20
dominus autem meus ſapiens eſt iuxta ſapientiam Angeli Dei,
vt cognoſcat'omnia quæ *ſunt* in terra.

Dixit autem Rex ad Ioáb, Ecce nunc 'feci verbum hoc: vade, 21
reduc puerum Abשsalóm.

Et corruit Ioáb ſuper faciem ſuam in terram,adorauítque & be 22
nedixit Regi:dixítque Ioáb,Hodie cognouit ſeruus tuus quòd in-
ueni gratiam in oculis tuis domine mi Rex: fecit enim Rex'ver-
bum ſerui ſui.

'Surrexit ergo Ioáb,& abiit in Geשsúr,& adduxit Abשsalóm in 23
Ieruשsaláim.

David renuit videre Abſalom. Dixítque Rex, Deflectat in domum ſuam, & faciem meam ne 24
videat.Deflexit itaque Abשsalóm in domum ſuam,& faciem Re-
gis non vidit.

Pulcher Abſalô. Sicut Abשsalóm autem nô erat vir *ita* pulcher in vniuerſo Iשs- 25
raële'ad laudandum eum valde:à planta pedis eius,vſque ad ver-
ticem eius non erat in eo macula.

Cæſaries eius. Et quando tondebat'caput ſuum('ſolebat autẽ quotannis ton- 26
dere *illam*: quia graue erat ei,ideo tondebat illud) ponderabat co-
mam capitis ſui ducentis שseclis'pondere regio.

Filii eius. Nati ſunt autem ipſi Abשsalóm tres filii, & filia vna,cuius no- 27
Thamar,filia Abſalom. men erat Thamár:ea fuit mulier pulchra aſpectu.

Manſítque Abשsalóm in Ieruשsaláim duobus annis 'dierum, 28
& faciem Regis non vidit.

Miſit ergo Abשsalóm ad Ioáb, vt mitteret'eum ad Regem,qui 29
noluit venire ad eum:& miſit adhuc ſecundò,& noluit venire.

Abſalô meſſem Ioab ſuccendit. Dixit itaque ſeruis ſuis, Conſiderate poſſeſſionem Ioáb 'iuxta 30
locum meum,ibíque *habet* hordea:ite,& comburite ipſam igni.Et
ſuccenderunt ſerui Abשsalóm poſſeſſionem igni.

'Surrexit igitur Ioáb,& venit ad Abשsalóm in domum,dixítq; 31
ei,Vtquid ſuccenderũt ſerui tui poſſeſſionem quæ eſt mihi,igni?

Reſpondit Abשsalóm ipſi Ioáb,Ecce miſi ad te dicendo, Veni 32
huc,& mittam te ad Regẽ'vt dicas,Quare veni de Geשsúr? melius

---

domine mi Rex.

19 Et ait Rex, Nunquid manus Ioab tecum eſt in omnibus iſtis? Reſpõdit mulier,& ait, Per ſalutem animæ tuæ domine mi Rex,nec ad ſiniſtram,nec ad dexteram eſt ex omnibus his quæ loquutus eſt dominus meus Rex:ſeruus enim tuus Ioab ipſe præcepit mihi, & ipſe poſuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc: E

20 Vt verterem figuram ſermonis huius, ſeruus tuus Ioab præcepit iſtud: tu autem domine mi Rex,ſapiens es: ſicut habet ſapientiam Angelus Dei, vt intelligas omnia ſuper terram.

21 Et ait Rex ad Ioab, Ecce placatus feci verbum tuum:vade ergo,& reuoca puerum Abſalom.

22 Cadénſque Ioab ſuper faciẽ ſuam in terram,adorauit, & benedixit Regi:& dixit Ioab, Hodie intellexit ſeruus tuus quia inueni gratiã in oculis tuis domine mi Rex:feciſti enim ſermonem Rex ſerui tui.

23 Surrexit ergo Ioab, & abiit in Geſſur,& adduxit Abſalom in Ieruſalem.

24 Dixit autem rex,Reuertatur in domum ſuam, & faciem meam non videat.Reuerſus eſt itaque Abſalom in domum ſuam, & faciem Regis non vidit. F

25 Porrò ſicut Abſalom, vir non erat pulcher in omni Iſrael,& decorus nimis: à veſtigio pedis vſque ad verticem non erat in eo vlla macula.

26 Et quando tondebat capillũ(ſemel autem in anno tondebatur,quia grauabat eum cæſaries) ponderabat capillos capitis ſui ducentis ſiclis, pondere publico.

27 Nati ſunt autem Abſalom filii tres: & filia vna,nomine Thamar,elegantis formæ.

28 Manſitque Abſalom in Ieruſalem duobus annis, & faciem Regis non vidit.

29 Miſit itaque ad Ioab vt mitteret eũ ad Regem:qui noluit venire ad eum. quũmque ſecundò miſiſſet, & ille noluiſſet venire ad eum: G

30 Dixit ſeruis ſuis, Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem meſſem hordei: ite igitur, & ſuccendite eum igni. Succenderunt ergo ſerui Abſalom ſegetem igni.

31 Surrexitq; Ioab,& venit ad Abſalõ in domum eius,& dixit,Quare ſuccẽderunt ſerui tui ſegetem meam igni?

32 Et reſpondit Abſalom ad Ioab,Miſi ad te obſecrans vt venires ad me, & mitterem te ad Regem, & diceres ei, Quare veni de Geſſur? melius

---

19 Num manus Ioab,&c. 'חיד יואב וגו Hebraiſmus,Nónne Ioab in omnibus iſtis præſtitit tibi operã ſuã? Per vitam animæ tuæ חי נפשך .i.per ſalutem tuam. Nõ eſt *quiſpiam qui poſſit* declinare,&c. 'אם־איש להמין וגו Ad verbũ,non eſt vir dextrificare,vel ſiniſtrificare.ſi Latinè dici poſſet.Legitur & אם איש.ſi vir, vel quiſquã,&c. Quidã vertunt,non eſt[.i.licet,ſub cuiquã] declinare neq; ad dexteram,neq; ad ſiniſtrã. q.d.dictura ſum tibi veritatem,non tergiuerſabor quũ tu ſis ſagaciſſimus,qui ſtatim deprehẽdas mendaciũ,non oportet me quicquã celare:veritatem igitur reſpõdebo de omnibus quæ tu interrogaueris.Doctus inter Hebræos exponit, Nemo alius *præcepit mihi* vt declinarem aut ad dexteram aut ad ſiniſtram ex omnibus *quæ dixi tibi*:quemadmodum loquutus eſt dominus meus Rex, *ita res habet*.i.ex ſententia aliorum nihil adieci,ſolus ſeruus tuus Ioab,&c. 20 Vt verterem faciẽ ſermonis, לבעבור סבב את־פני הדבר Vt verterem formam ſermonis.i.vt tibi proponerem ſermonem figuratum. Vel,vt verteret tibi faciem rei.i.vt poneret tibi ante oculos rem ipſam,hoc eſt negotium Abſalom.hoc eſt,vt tacitè,& velut aliud agens,rem ipſam tibi indicaret Ioab:dumque hoc narrarem,intelligeres fabulam de te narrari,miſit me ad te. Omnia quæ *ſunt* in terra. את־כל־אשר בארץ: Doctus inter Hebræos exponit,negotia ſua & negotia aliorum.

21 Feci verbum hoc: עשיתי את־הדבר הזה feci rem hanc.i.quod volebas.Legitur & עשית feciſti.i.curaſti mihi proponi eam parabolã.q.d. quum tu ſis author huiuſce rei,vide,reuoca,&c. 22 Verbum ſerui ſui. את־דבר עבדו: .i.quæ conſuluit ſeruus ſuus.

23 Surrexit ergo Ioab,& abiit ויקם יואב וילך Hebraiſmus,Statim ergo abiit Ioab.

25 Ad laudandum להלל .i.ita vt laudarent eum homines vehementer:hoc eſt qui dignus eſſet vt maximè laudaretur ob formam.i.cuius forma maxima commendatione erat digna. Quidam vertunt,ſplendendo. 26 Caput ſuum את־ראשו .i.cæſariem ſuam. Solebat autem'quotannis,&c. והיה מקץ ימים וגו Ad verbum,erat autem à fine anni in annum quòd tondebat.Fut.pro præt.quod per imperf.redditur. Pondere regio. באבן המלך: .i.ad pondus regium.hoc eſt publicum.

28 Dierum, ימים .i.integris.hoc eſt,toto biennio. 29 Eum אותו nempe ipſum Ioab.

30 Iuxta locum meũ, אל־ידי .i.quæ eſt propinqua poſſeſſioni meæ,ſiue agro meo. 31 Surrexit igitur Ioab & venit ויקם יואב ויבא Hebraiſmus,de quo paulo antè verſu 23,Statim ergo venit Ioab. 32 Vt dicas, לאמר Ad verbum,dicendo.

mihi erat ibi esse: obsecro ergo vt videã faciem Regis: quòd si memor est iniquitatis meæ, interficiat me.

33 Ingressus itaque Ioab ad Regẽ, nũtiauit ei omnia: vocatúsque est Absalom, & intrauit ad Regẽ, & adorauit super faciem terræ coram eo: osculatúsque est Rex Absalom.

Cap. XV.

1 IGitur post hæc fecit sibi Absalom currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum.

2 Et mane consurgens Absalom stabat iuxta introitũ portæ, & omnem virum qui habebat negotium vt veniret ad Regis iudiciũ, vocabat Absalom ad se, & dicebat, De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat, Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus.

3 Respondebátque ei Absalom, Videntur mihi sermones tui boni & iusti, sed nõ est qui te audiat constitutus à Rege.

4 Dicebátque Absalõ, q̃s me cõstituat iudicẽ super terrã, vt ad me veniant oẽs q̃ habẽt negotiũ, & iustè iudicẽ?

5 Sed & quũ accederet ad eũ homo vt salutaret illum, extẽdebat manum suã, & apprehendens osculabatur eũ.

B

6 Faciebátque hoc omni Israel veniẽti ad iudicium vt audiretur à Rege, & solicitabat corda virorum Israel.

7 Post quadraginta autem annos dixit Absalom ad Regem, Vadam & reddam vota mea quæ voui Domino, in Hebron.

8 Vouens enim vouit seruus tuus quum esset in Gessur Syriæ, dicens, Si reduxerit me Dominus in Ierusalẽ, sacrificabo Domino.

9 Dixitque ei rex Dauid, Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron.

10 Misit autem Absalom exploratores in vniuersas tribus Israel, dicens, Statim vt audieritis clãgorem buccinæ, dicite, Regnauit Absalom in Hebrõ.

11 Porrò cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, eũtes simplici corde, & causam penitus ignorantes.

C

12 Accersiuit quoque Absalom Achitóphel Gilonitem consiliarium Dauid, de ciuitate sua Gilo, quum immolaret victimas, & facta est coniuratio valida, populúsque concurrens augebatur cum Absalom.

13 Venit igitur nuntius ad Dauid, dicens, Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.

---

mihi esset adhuc illic esse. & nunc *fac ut* videam faciem Regis: & si
sit in me iniquitas, interficere me faciat.
33 Venit igitur Ioáb ad Regẽ, & indicauit ei: tum vocauit Rex Abשׁsalóm, & venit ad Regem, & adorauit eum super faciem suam
super terram coram Rege: & osculatus est Rex Abשׁsalóm.

Absalom osculatur Dauidem.

Cap. XV.

1 FVit autẽ post hæc, fecit sibi Abשׁsalóm currus & equos, & quin
quaginta viros currentes ante se.
2 Mane verò surgens Abשׁsalóm, stabat iuxta locum viæ portæ:
& omnem virum cui erat causa vt veniret ad Regem pro iudicio,
vocabat Abשׁsalóm, & dicebat, Ex quanam ciuitate es tu? Quũm
que is responderet, Ex vna tribuum Iשׁsraאelis *est* seruus tuus.
3 Dicebat ad eum Abשׁsalóm, Vide, sermones tui boni sunt, & re-
cti: at qui te audiat non est tibi à Rege *constitutus*.
4 Dicebat præterea Abשׁsalóm, Quis ponat me iudicẽ in terra, &
ad me veniat omnis vir cui sit causa & iudiciũ, & iustitiã faciã ei?
5 Sed & quum accederet quispiam, & incuruaret se ei, extende-
bat manum suam, atque apprehẽdebat eum, & osculabatur eum.
6 Faciebat autem Abשׁsalóm hoc pacto vniuerso Iשׁsraאeli qui
veniebant pro iudicio ad Regem, & furabatur Abשׁsalóm cor vi-
rorum Iשׁsraאelis.
7 Fuit præterea, in fine quadraginta annorum dixit Abשׁsalóm
Regi, Vadam quæso, & reddam votum meum quod voui Ieho-
uæ in חHebrón:
8 Votum enim vouit seruus tuus quum manerem in Geשׁsúr *quæ*
est in Arám, dicendo, Si reducendo reduxerit me Iehouáh in Ieru-
שׁsaláim, seruiam Iehouæ.
9 Dixitque ei Rex, Vade in pace. Qui surgens profectus est in
חHebrón.
10 Misit autem Abשׁsalóm exploratores in vniuersas tribus Iשׁs-
raאelis, vt dicerent, Quum audieritis sonitũ buccinæ, dicite, Re-
gnauit Abשׁsalóm in חHebrón.
11 Cum Abשׁsalóm autem abierãt ducenti viri de Ieruשׁsaláim in-
uitati, qui abierant in simplicitate sua, nec sciebant quicquam.
12 Misit quoque Abשׁsalóm ad Aחhithóphel Gilonitam consilia-
rium Dauidis, *qui egressus est* de ciuitate sua, de Gilóh, dum immo-
laret victimas: factáque est coniuratio valida: populus nanque
ibat, & augebatur cum Abשׁsalóm.
13 Et venit nuntius ad Dauidem, dicendo, Est cor viri Iשׁsraאelis
post Abשׁsalóm.

Absalõ ambiens regnum animos populi sibi conciliat.

Absalom ementitur sacrificium & votum, dum hypocrisi & fraude regnũ quærit.

Coniuratio Absalom.

Fugit Dauid a facie Absalom.

Et si sit in me iniqu. ואם־יש־בי עון .i. si iniquè egerim interficiendo Amnon fratrem meum, quòd violasset sororem meam.
33 Et adorauit eum super faciem suam וישתחו לו על אפיו & adorauit eum pronus in terram.

IN CAPVT XV.

1 Currus & equos, מרכבה וסוסים Sing. Heb. pro plur. currũ & equos .i. equites. Currẽtes ante se. רצים לפניו: .i. qui illum præcedebant.
2 Portæ: השער sub. regiæ. Causa vt veniret ריב לבוא lis. [controuersia.] *propter quam* veniendum esset. Ex quanam ciuitate אי מזה עיר Ad verbum, Vbi ex qua ciuitate .i. vbi est ciuitas vnde tu es? Quumque is responderet ויאמר Ad verbum, Et dicebat.
3 Vide, sermones tui, &c. ראה דבריך וגו' Hebraismus, En causa tua est optima.
4 Quis ponat me iudicẽ מי ישמני שופט Hebraismus, Vtinam essem iudex huius regionis. Et iudiciũ, ומשפט & controuersiã. Et iustitiam fa. ei. והצדקתיו: .i. iustè iudicem illos. hoc est dirimam rectè causas illorum. Ad verbum, & iustificem eum?
5 Sed & quum accederet quisp. & incuru, והיה בקרב איש להשתחות Ad verbum, Et fuit, in appropinquando viro, in incuruando se ei.
6 Hoc pacto כדבר הזה Ad verbum, secundum sermonem istum. vel iuxta verbum hoc. Pro iudicio למשפט .i. pro iure audiendo. Et furabatur Abשׁsalóm cor, &c. ויגנב אבשלום וגו' Hebraismus, his dolis & artibus inibat gratiam ab Israelitis.
7 In fine quadraginta ann. מקץ ארבעים שנה exactis quadraginta annis. nempe à tempore quo petierunt Israelitæ Regem.
8 Seruiam Iehouæ. ועבדתי את־יהוה: sacrificiis scilicet.
9 Vade in pace. לך בשלום .i. Vade incolumis & saluus. q.d. sit fausta ac felix profectio tua. Qui surgens profe. ויקם וילך .i. Qui mox profectus est.
10 Misit quoque וישלח Miserat autem. Vt dicerent, לאמור Ad verbum, dicendo. Quidam vertunt, hisce mandatis. Regnauit מלך .i. Creatus vel constitutus est Rex.
11 Nec sciebant quicquam. ולא ידעו כל דבר: Ad verbum, & non sciebant vllum verbum .i. nihil omnino scientes eorum quæ Absalom moliebatur.
12 Dum immolaret בזבחו quum ille mactaturus esset. Et augebatur ורב & fiebat maior.
13 Est היה Prat. Heb. pro præs .i. animus Israelitarum conuersus est ad Absalom. toto corde sequuntur partes Absalom. Singularia Hebr. pro pluralibus.

Fugit Dauid à facie Absalom.

14 Tum dixit Dauid omnibus seruis suis qui erant cum eo in Ierusaláim, 'Surgite, & fugiamus: quia 'non erit nobis euasio à facie Abschalóm: festinate abire, ne fortè acceleret, & apprehendat nos, '& impellat super nos malum, ac percutiat ciuitatem acie gladii.

15 Dixerunt autem serui Regis ad Regem, 'Quicquid elegerit dominus meus Rex, ecce serui tui.

16 Egressus est ergo Rex, & tota eius familia 'in pedibus eius, & reliquit Rex decem mulieres concubinas vt custodirent domum.

17 Egressus inquam est Rex, & vniuersus populus in pedibus eius, qui substiterunt '*in* loco longinquo.

18 Cuncti autem serui eius transibant 'ad manum eius: omnes quoque 'Cherethi, & omnes Pelethi, atque omnes Githæi, sexcenti viri qui venerant 'in pede eius de Gáth, transibant ante faciem Regis.

Ethai proselytus sequitur Dauidē fugientem.

19 Dixit autem Rex ad אItthái הHitthæum, Vt quid venis etiam tu nobiscum? 'reuertere (& mane 'cum Rege: quia alienigena es, & etiam profugus) ad locum tuum.

20 Heri 'aduentus tuus *fuit*, & hodie mouebo te *loco* 'vt venias nobiscum? 'ego autem vado quò vado: reuertere, & reduc 'fratres tuos: 'tecum *erit* misericordia & veritas.

21 Respōdit verò אItthái Regi, ac dixit, Viuit Iehouáh, '& *per* vitā domini mei Regis, quòd in quocūque loco fuerit dominus meus Rex, tam in morte quàm in vita, quòd *inquam* ibi erit seruus tuus.

22 Dixit ergo Dauid ad אItthái, Veni, & transi. Et transiuit אItthái הHitthæus, '& omnes viri eius, & omnes paruuli qui erant cū eo.

23 'Et tota terra flebat voce magna, vniuersúsque populus transibat: Rex autem transibat per torrentē 'Cidrón, & vniuersus populus transibat 'contra faciem viæ ad desertum.

Sadoc sacerdotē in vrbem remittit Dauid.

24 Ecce præterea etiam צSadóc, & omnes Leuitæ cum eo portantes arcam fœderis Dei, '& statuerūt arcam Dei, 'ascenditque אEbiathár, donec finiret vniuersus populus transire de ciuitate.

25 Et ait Rex ad צSadóc, Reduc arcam Dei in vrbem: si inuenero gratiam in oculis Iehouæ, reducet me, atque illam ostēdet mihi, '& tabernaculum eius.

Vera sui mortificatio & abnegatio.

26 Si verò sic dixerit, 'Non beneplacitum est mihi in te: ecce ego, faciat mihi quod bonum est in oculis suis.

14 Et ait Dauid seruis suis qui erant cum eo in Ierusalē, Surgite, fugiamus neque enim erit nobis effugium à facie Absalom. festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatē in ore gladii.

15 Dixerúntque serui Regis ad eum, Omnia quæcunq; præceperit dñs noster Rex, libēter exequemur serui tui.

16 Egressus est ergo Rex, & vniuersa domus eius pedibus suis: & reliquit Rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. D

17 Egressúsque Rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo:

18 Et vniuersi serui eius ambulabant iuxta eū, & legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethæi sexcenti viri qui sequuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant Regem.

19 Dixit autem Rex ad Ethai Gethæū, Cur venis nobiscum? reuertere, & habita cum Rege, quia peregrinus es, & egressus es de loco tuo.

20 Heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi? ego autem vadam quò iturus sum: reuertere, & reduc tecum fratres tuos, & Dominus faciet tecum misericordiam & veritatem.

21 Et respondit Ethai Regi, dicens, Viuit Dominus, & viuit dominus meus Rex, quoniam in quocūque loco fueris domine mi Rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus. E

22 Et ait Dauid Ethai, Veni & transi. Et trāsiuit Ethai Gethæus, & oēs viri qui cū eo erant, & reliqua multitudo.

23 Omnésque flebant voce magna, & vniuersus populus trāsibat: Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam quæ respicit ad desertū.

24 Venit autem & Sadoc, & vniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & deposuerunt arcam fœderis Dei, & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus qui egressus fuerat de ciuitate.

25 Et dixit Rex ad Sadoc, Reporta arcam Dei in vrbem: si inuenero gratiā in oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculū suū.

26 Si autem dixerit mihi, Non places: præstò sum, faciat mihi quod bonū est coram se. F

14 Surgite, & fugi. קומו ונברחה Hebraismus, Citò fugiamus. Non erit nobis euasio לא־תהיה־לנו פליטה .i. nullus nostrum euadet, si expectauerimus Absalom. Et impellat super nos malum, והדיח עלינו את־הרעה .i. magno impetu nos perdat.
15 Quicquid elegerit, &c. ככל אשר־יבחר וגו' Ad verbum, Iuxta omne quod elegerit, &c. Hebraismus, Prorsus vt decreuerit faciundum dominus meus Rex, en serui tui parati sunt facere. 16 In pedibus eius, ברגליו Hebraismus, quem tota familia sequuta est. Sic sequente versu. 17 *In* loco longinquo. בית המרחק: Ad verbum, *in* loco elongationis .i. in loco remoto ab vrbe.
18 Ad manum e. על־ידו ad latus eius .i. iuxta illum. Cherethi, &c. הכרתי וגו' Cherethæi, & omnes Pelethæi. Dicunt Hebræi Cherethæos & Phelethæos fuisse duas cognationes in Israele quæ iugiter versabantur in aula, & quibus commissa erat custodia corporis regii. Chaldæus paraph. vertit sagittarios & fundibularios. Alii dicunt eos fuisse homines doctos ac legisperitos: & illos fuisse vocatos Cherethæos quòd decernerent de omnibus: hos verò Phelethæos, quòd cognoscerēt de rebus arduis ac difficilibus. Vide suprà cap. 8. d. 18. In pede eius ברגלו .i. cum eo, nempe Itthai. Relatiuum loco antecedentis. Hebraismus.
19 Reuertere שוב Debet verbum istud iungi verbis posterioribus huius versus, Reuertere in locum tuum .i. in Ierusalem vbi est habitatio tua. Cum Rege, עם־המלך nempe nouo, & nuper creato. 20 Aduentus tuus בואך Ad verbum, venire tuum .i. nuper venisti in hanc regionem. Vt venias nobiscum? עמנו ללכת Ad verbum, nobiscum ad veniendum? Ego autem vado quò vado: ואני הולך על אשר־אני הולך .i. quum vadam nescio quó. Eadem loquutio legitur 1. Samu. 23. b. 13. Fratres: tuos את־אחיך .i. milites tuos: Tecum *erit* misericordia, &c. עמך חסד ואמת tecum *erit* gratia & fides. Hebraismus, repēdam tibi postea, memor huius beneficii in me collati: & fidei quam seruasti mihi, quòd volueris me sequi etiam fugientem. Alii vertunt, & reducito fratres tuos tecum, misericordia & veritas. sub. nota est .i. gratitudo animi tui nota est mihi, & fides: satis perspectam habeo gratitudinem tuam & fidē. Doctioribus magis placet posterior ista versio. Chaldæus paraph. & facito cum illis misericordiam & veritatem. 21 Et *per* vitam domini, &c. וחי אדני וגו' & viuit dominus meus Rex.
22 Et om. viri e. וכל־אנשיו .i. milites illi sexcēti, de quibus paulo antè versu 18. 23 Et tota terra וכל־הארץ .i. incolæ totius regionis. Cidron, קדרון Ita dicitur ab obscuritate .i. torrens Cidron erat situs in loco aliquo opaco, obscuro, & vmbroso. Rectà tetendit populus ad desertum, Dauid autem parum deflexit vt transiret per torrentem Cidron. Contra faciem viæ על־פני־דרך .i. cōtra viam quæ ducebat rectà in desertū. 24 Et statuerunt ויצקו collocaruntque .i. deposuerunt & collocarunt in loco idoneo. Ascenditque ויעל .i. concessit ad latus itineris vnà cum arca, donec omnino transisset vniuersus populus egressus de ciuitate.
25 Et tabernaculum eius. ואת־נוהו: & domicilium eius .i. in quo reponitur arca.
26 Non beneplacitū est mihi in te, &c. לא חפצתי בך תנני .i. Non es mihi gratus, nec te amo: paratus sum sustinere quæcunque immiserit.

27 Et dixit Rex ad Sadoc sacerdotẽ, O Videns, reuertere in ciuitatẽ in pace. & Achimaas filius tuus, & Ionathan filius Abiathar duo filii vestri sint vobiscum.

27 Dixit præterea Rex ad ꭓSadóc sacerdotem, 'Nónne Videns es?
reuertere in ciuitatem in pace: Aꞌhimáyaꭓs autem filius tuus, &
Ionathán filius ℵEbiathár, duo filii vestri, '*sint* vobiscum.

28 Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis indicans mihi.

28 'Videte, ego moror in campestribus deserti, donec veniat 'verbũ
à vobis vt nuntietis mihi.

29 Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Ierusalem, & manserunt ibi.

29 Reduxit ergo ꭓSadóc & ℵEbiathár arcam Dei in Ieruʊsaláim, &
manserunt ibi.

30 Porrò Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.

30 Porrò Dauid ascendebat 'per ascensum oliuarum, ascendens, &
flens 'operto eius capite, & nudis pedibus, vniuersúsq; populus qui
erat cum *eo* operuerunt quisque caput suum, & ascendebant ascendendo, & flendo.

31 Nuntiatum est autem Dauid quòd & Achitóphel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque Dauid, Infatua quæso Domine consilium Achitóphel.

G

31 Nuntiauit autem Dauidi *quispiam*, dicendo, Aꞌhithóphel *est* in cõ- Oratio Dauidis contra Achitóphel.
iuratoribus cum Abʊsalóm. Dixítque Dauid, 'Infatua obsecro cõ
silium Aꞌhithóphel, ô Iehouáh.

32 Quúmque ascenderet Dauid summitatem montis in quo adoraturus erat Deum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, & terra pleno capite.

32 Peruenit autem Dauid vsque ad verticem vt illic adoraret Deũ, Chusai remittit Dauidẽ in Ierusalem.
& ecce in occursum eius חHuʊsái Archites scissam habens tunicã
suam, & terra super caput eius.

33 Et dixit ei Dauid, Si veneris mecum, eris mihi oneri:

33 Dixítque ei Dauid, 'Si transieris mecum, eris mihi oneri.

34 Si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalõ, Seruus tuus sum ego, Rex: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achitóphel.

34 Si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris ad Abʊsalóm, Seruus
tuus ero ô Rex: *fui* seruus patris tui 'extunc: 'nunc verò *ero* seruus
tuus: dissipabis 'mihi consilium Aꞌhithóphel.

35 Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcunque audieris de domo Regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus.

35 Et annon tecum *erit* ibi ꭓSadóc & ℵEbiathár sacerdotes? porrò
quicquid audieris 'de domo Regis, indicabis ipsis ꭓSadóc & ℵEbiathár sacerdotibus.

36 Sunt enim cum eis duo filii eorum Achimaas filius Sadoc, & Ionathan filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbũ quod audieritis.

36 Ecce ibi sunt cum eis duo filii eorum, Aꞌhimáyaꭓs ipsius ꭓSadóc, & Iehonathán ipsius ℵEbiathár, per quorum manus mittetis
ad me quidquid audieritis.

37 Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatem, Absalom quoque ingressus est Ierusalem. Cap. XVI.

37 'Venit itaque חHuʊsái amicus Dauidis in ciuitatem, & Abʊsalóm ingressus est in Ieruʊsaláim. Cap. XVI.

1 QVúmque Dauid transisset paululũ montis verticẽ, apparuit Siba puer Miphiboseth, in occursum eius, quum duobus asinis qui onerati erant ducentis panibus, & cẽtum alligaturis vuæ passæ, & centum massis palatharum, & vtre vini.

1 QVum autem Dauid transisset paululum de vertice *montis*, ecce ꭓSibá puer Mephibóʊseth in occursum eius, cum pari asinorum stratorũ, super quos erant ducenti panes, & cẽtum 'ligaturæ vuæ passæ, & cẽtum massæ carycarum, & vter vini. Sibæ mendaci, Dauidi occurrenti, dantur bona Miphibóseth.

2 Et dixit Rex Sibæ, Quid sibi volunt hæc? Responditque Siba, Asini domesticis Regis vt sedeant, & panes & palathæ ad vescẽdũ pueris: vinũ autẽ vt bibat siquis defecerit in deserto.

2 Dixítque Rex ad ꭓSibá, 'Quid ista tibi? Respondit ꭓSibá, 'Asini
erunt pro familia Regis ad equitandum: panis verò & carycæ, vt
comedant pueri: & vinum, vt bibat 'qui lassus fuerit in deserto.

3 Et ait Rex, Vbi est filius domini tui? Responditque Siba regi, Remãsit in Ierusalẽ, dicens, Hodie restituet mihi domus Israel regnũ patris mei.

3 Dixítque Rex, Et vbi est filius domini tui? 'Respondit ꭓSibá Regi, Ecce remansit in Ieruʊsaláim: dixit enim, Hodie restituet mihi domus Iʊsraℵelis regnum patris mei.

4 Et ait Rex Sibæ, Tua sint õnia quæ fuerunt Miphibóseth. Dixitque Siba, Oro vt inueniam gratiam coram te, domine mi Rex.

4 Et dixit Rex ad ꭓSibá, Ecce tua sunt omnia quæ habet Mephibóʊseth. Tũc ait ꭓSibá, 'Supplex oro inueniam gratiam in oculis
tuis, domine mi Rex.

27 Nónne Videns es? הרואה אתה .i. Propheta, vt quidam exponunt: & etiam Chaldæus paraph. Nónne Propheta es? q.d. Si Dominus responderit tibi redeundum in vrbem, redito. Alii, Vidésne tu? i. Valésne cõsilio? q.d. si valeas consilio, reuertere. plus enim mihi profueris redeundo, quàm manendo. *Sint* vobiscum. אתכם: .i. reuertantur etiã. 28 Videte, ego moror ראו אנכי מתמהמה Considerate, ego subsistam. vel, remansurus sum. sub. dies aliquot. Verbum à vobis vt nuntietis mihi. דבר מעמכם להגיד לי: verbum à vobis ad renuntiandum mihi. i. nuntium à vobis quod renuntietis mihi. hoc est, donec intellexero per nuntios vestros quidnam agatur in aula noui Regis.
30 Per ascensum oliuarum, במעלה הזיתים per cliuum *montis* oliuarum. i. per montem oliuatũ. Operto eius capite, &c. וראש לו חפוי וגו' Ad verbum, & caput ei opertum, & incedebat discalceatus. 31 Infatua סכל .i. Perde. vel, irritum fac.
33 Si transieris mecum, אם עברת אתי .i. si me sequaris. 34 Extunc: מאז olim. ex multo tempore. Nunc verò ועתה .i. posthac. Mihi לי .i. in vtilitatem meam. 35 De domo Regis, מבית המלך in domo regia.
37 Venit itaque, &c. 'ויבוא וגו q.d. Statim autẽ vt ingressus est Chusai amicus Dauidis in vrbem, ingressus quoque est Absalõ in Ierusalẽ.

IN CAPVT XVI.

1 Ligaturæ vuæ passæ, &c. צמוקים Vide 1. Sam. 25. d. 18. 2 Quid ista tibi? מה אלה לך .i. Quid ista sibi volunt quæ affers? Asini, &c. 'החמורים וגו .i. Asinis vehentur familiares, hoc est vxores Regis, &c. Qui lassus fuerit היעף qui defatigatus fuerit. i. defecerit.
3 Respondit ויאמר Hæc mentiens dicebat. 4 Supplex oro, השתחויתי Supplico. Ad verbum, Incuruaui me. Chaldæus paraph. Gratias ago. Nam qui gratias agunt, aliquo signo exteriore solent animi gratitudinem ostendere.

Semei maledicit Dauidi fugiēti.

ʼVenit itaque rex Dauid vsque ad Bahhurím,& ecce ʼinde vir e- 5
grediebatur ʼè familia domus שSaaulis, cuius nomē erat שSimעi
filius Gerá,ʼegrediebatur *inquam* egrediendo,& maledicebat.
ʼEt proiiciebat lapides in Dauidem atque omnes seruos regis 6
Dauidis:& omnis populus & omnes ʼpotentes erant à dextra eius
& à sinistra eius.
Sic autem dicebat שSimעi dum malediceret illi,Egredere,egre 7
dere ʼvir sanguinum & vir impie.
Reddidit tibi Iehouáh ʼomnem sanguinē domus שSaaulis, pro 8
quo regnasti: tradidítque Iehouáh regnum in manu Abשsalóm
filii tui:& ecce es ʼin malo tuo,quoniam vir sanguinum es.
Dixítque Abiשsai filius צSeruiáh ad Regem,Vtquid ʼmaledicet 9
canis mortuus hic domino meo Regi? transibo nūc,& amputabo
caput eius.

Mortificata voluntas.

Ait verò Rex,Quid mihi & vobis,filii צSeruiáh,si maledicat? nam 10
Iehouáh dixit ei,Maledic Dauid:& quis dicet,Cur fecisti sic?

Dauid iniuriam, quod à Deo esset, non vlciscitur.

Et dixit Dauid ad Abiשsái,& ad omnes seruos suos, Ecce filius 11
meus qui egressus est de vtero meo,quæritanimam meam:quan-
to magis nunc ʼfilius Iemini? sinite illum vt maledicat:quia ʼdixit
ei Iehouáh.

Fides. Afflictio.

Forsitan respiciet Iehouáh ʼad afflictionem meam, & reddet Ie- 12
houáh ʼmihi bonum pro maledictione eius hodie.
Et ibat Dauid & viri eius per viam : שSimעi autem ibat per la- 13
tus montis eregione eius,eundo, & maledicebat,& proiiciebat la
pides eregione illius,ʼ& iactabat puluerem.
ʼPeruenit itaque Rex & vniuersus populus qui erat cum eo,las- 14
si,ʼ& requieuit illic.
Abשsalóm autem & vniuersus populus viri Iשraél venerunt 15
in Ieruשsaláim,& Aחhithóphel cum eo.
Quū autē ingressus esset חHuשsai Archites amicus Dauidis ad 16
Abשsalóm,dixit חHuשsái ad Abשsalóm,Viuat Rex,viuat Rex.
Dixítque Abשsalóm ad חHuשsái, Ista est ʼmisericordia tua er- 17
ga amicum tuum? quare non iuisti cum amico tuo?

Chusai iuxta Dauidis consilium deficit ad Absalom.

Respondit חHuשsái ipsi Abשsalóm,Nequaquam:sed *eius ero* quē 18
elegit Iehouáh & populus iste,& omnes viri Iשraél,illius ero,&
cum eo manebo.
ʼEt secundò,cui ego seruiturus sum? nónne ʼfilio eius? quemad- 19
modum seruiui patri tuo,sic ʼero coram te.

Consilium Achitophel.

Dixit autem Abשsalóm ad Aחhithóphel, Date cōsilium quid 20
faciamus.
Respondit Aחhithóphel ad Abשsalóm,Ingredere ad concubi- 21
nas patris tui quas dimisit ad custodiendam domum : audiétque

¶Venit ergo rex Dauid vsque Bahurim: & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei,filius Gera,procedebátque egrediēs, & maledicebat. B

3.Reg.2.d

Mittebátque lapides contra Dauid & contra vniuersos seruos regis Dauid:omnis autem populus & vniuersi bellatores à dextro & à sinistro latere Regis incedebant.

Ita autem loquebatur Semei quū malediceret, ¶Egredere, egredere vir sanguinum,& vir belial.

Reddidit tibi Dominus vniuersū sanguinem domus Saul:quoniam inuasisti regnum pro eo,& dedit Dominus regnum in manu Absalom filii tui:& ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.

Dixit autē Abisai filius Saruiæ, Regi,Quare maledicit canis hic moriturus domino meo Regi? vadam,& amputabo caput eius.

Et ait Rex,Quid mihi & vobis est, filii Saruiæ? dimittite eum vt maledicat:Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid:& quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? C

Et ait rex Abisai & vniuersis seruis suis,Ecce filius meus,qui egressus est de vtero meo, quærit animā meam: quanto magis nunc hic filius Iemini? dimittite eum vt maledicat iuxta præceptum Domini,

Si fortè respiciat Dn̄s afflictionem meā, & reddat mihi Dominus bonū pro maledictione hac,die hodierna.

Ambulabat itaque Dauid, & socii eius per viā cum eo:Semei autē per iugū montis ex latere,cōtra illū gradiebatur, maledicens, & mittēs lapides aduersum eum,terrámque spargens.

Venit itaque Rex, & vniuersus populus cum eo lassus, & refocillatus est ibi.

Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalem,sed & Achitóphel cum eo.

Quum autem venisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalom,locutus est ad eū,Salue Rex,salue Rex.

Ad quem Absalom,Hæc est,inquit, gratia tua ad amicū tuum? quare nō iuisti cum amico tuo? D

Respōditque Chusai ad Absalom, Nequaquā: quia illius ero quē elegit Dominus, & omnis hic populus & vniuersus Israel,& cum eo manebo.

Sed vt & hoc inferam, cui ego seruiturus sum? nónne filio Regis? sicut parui patri tuo,ita parebo & tibi.

Dixit autem Absalom ad Achitóphel, Inite consilium, quid agere debeamus.

Et ait Achitóphel ad Absalom, Ingredere ad cōcubinas patris tui,quas dimisit ad custodiendum domum, vt

5 Venit itaque Rex,&c. וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וגו' Quum autem peruenisset Rex vsque ad Bahurim.i.in agrum Bahurim:hoc est,quū iam non longe abesset à Bahurim. Vrbs erat in tribu Beniamin,quæ 1.Paral.6.c.60, dicitur Almath,vt dicunt Hebræi. Hoc verò per anticipationē dicitur:nā quæ prius illi acciderint,exponuntur. Inde מִשָּׁם .i.ex Bahurim. E familia domus שSaaulis, מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל .i.è tribu Beniamin. Egrediebatur egred. יֹצֵא יָצוֹא .i.qui quum egressus esset,cœpit maledicere Dauidi.
6 Et proiiciebat lapides in Dauidē וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד Ad verbū,Et lapidabat lapidibus Dauidē. Potentes הַגִּבֹּרִים fortes.i.omnes viri militares eius erant ad latus dextrum eiūs & ad sinistrū. 7 Vir sanguinū & vir impie. אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל: Vir sanguinum & vir beliiaal.i.homicida & improbe.De Beliiaal vide Deut.13.c.13. 8 Omnē sanguinem domus שSa. כֹּל דְּמֵי בֵית־שָׁאוּל .Hoc dixit propter Isboseth & Abner. In malo tuo, בְּרָעָתֶךָ .i.calamitate & afflictione opprimeris,quoniam sanguinem humanum fudisti.
9 Maledicet יְקַלֵּל .i.perget maledicere homo iste abiectissimus,qui non pluris est quàm canis mortuus.
11 Filius Iemini? בֶּן־הַיְמִינִי .i.Beniaminita. Dixit אָמַר pro Præcepit positum. 12 Ad afflictionem meā, בְּעוֹנִי Sic scribitur vt vertit noster interpres:at legitur בְּעֵינִי ad oculum meum.id est lachrymas oculorū meorum. 13 Et iactabat pul. וְעִפַּר בֶּעָפָר: Ad verbū, & pulucrabat(si Latinè dici posset)puluerem. 14 Peruenit itaque וַיָּבוֹא sub.in Bahurim. Et requieuit וַיִּנָּפֵשׁ & recreatus est.vel, refocillatus.resumpsit animum.respirauit.Chaldæus paraph.vertit vt noster interpres. 17 Misericordia tua חַסְדְּךָ gratia tua.q.d.hæc rependis amico tuo pro beneficiis ab ipso acceptis? 19 Et secundò, וְהַשֵּׁנִית Ad verbum,Et secunda.sub.ratio propter quam id feci.i. Deinde.Adhæc. Filio eius? לִפְנֵי בְנוֹ Ad verbum,coram filio eius? Vacat istud CORAM quibusdam,aliis non item,quòd ea sit verbi עָבַד constructio.sic mox,coram patre tuo. Ero coram te.: אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ: sub.seruus.i.seruiam tibi.

vt quū audierit omnis Israel quòd fœdaueris patrē tuum, roborentur tecū manus eorum.

22 Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressúsq; est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel.

23 Consilium autem Achitóphel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum: sic erat omne consiliū Achitóphel, & quū esset cum Dauid, & quū esset cū Absalō. Cap. XVII.

1 Dixit ergo Achitóphel ad Absalom, Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte:

2 Et irruēs super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum: qúmque fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam Regem desolatum:

3 Et reducam vniuersum populum, quomodo vnus homo reuerti solet: vnum enim virū tu quæris: & omnis populus erit in pace.

4 Placuitque sermo eius Absalom & cunctis maioribus natu Israel.

5 Ait autem Absalō, Vocate & Chusai Arachitem, & audiamus quid etiā ipse dicat.

6 Qúmque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum, Huiuscemodi sermonem loquutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium?

7 Et dixit Chusai ad Absalom, Non est bonum cōsilium quod dedit Achitóphel hac vice.

8 Et rursum intulit Chusai, Tu nosti patrem tuū & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu sæuiat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo.

9 Forsitā nūc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco: & quū ceciderit vnus quilibet in pricipio, audiet quicunq; audierit, & dicet, Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalō.

10 Et fortissimus ipse, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis Israel fortem esse patrē tuum, & robustos omnes qui cum eo sunt.

11 Sed hoc mihi videtur rectum esse consiliū, Cōgregetur ad te vniuersus Israel, à Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum.

12 Et irruemus super eum in quocunque loco inuētus fuerit: & operiem*

vniuersus Iשraאél ʹquòd abominationem feceris in patrē tuum, & roborabuntur manus omnium ʹqui tecum *sunt*.

Tetenderunt ergo ipsi Abשalómʹtabernaculum super tectum, & ingressus est Abשalóm ad cōcubinas patris sui in oculis totius Iשraאelis.

Consilium autem Aחhithóphel quod cōsulebat in diebus illis, erat quasi ʹquis interrogasset verbum Dei: sic erat omne cōsilium Aחhithóphel, etiam Dauidi, etiam ipsi Abשalóm. Cap. XVII.

Dixit autem Aחhithóphel ad Abשalóm, ʹDeligam nunc duodecim millia virorū, & consurgā, & persequar Dauidē ʹnocte: ʹEt irruā in eum: is enim est fatigatus, ʹ& remissis manibus: terrebo eum, & fugiet vniuersus populus qui est cum eo, & percutiā Regem solum:

Atque reducam vniuersum populū ad te: ʹ*&* quū reuersi fuerint omnes, *& interfeceris* virū quē tu quæris, vniuersus popul' erit in pace.

ʹEt rectum fuit verbum in oculis Abשalóm & in oculis omniū Seniorum Iשraאelis.

Dixítque Abשalóm, Voca obsecro & חHuשai Architam, & audiamus ʹquid in ore eius etiam fuerit.

Et quum venisset חHuשai ad Abשalóm, dixit illi Abשalóm dicendo, ʹSecundū verbum hoc loquutus est Aחhithóphel: nunquid faciemus verbum eius, an non? tu loquere.

Tum dixit חHuשai ad Abשalóm, Non est bonum consilium quod consuluit Aחhithóphel hac vice.

Addidítque חHuשai, Tu nosti patrē tuū & viros eius quòd fortes sint, ʹadhæc amari animo sunt sicut vrsus ʹorbatus in agro: præterea pater tuus est vir bellicosus, ʹnec pernoctabit cum populo.

En nunc delitescit ʹin quadam fouea, vel in quodam alio loco: & erit ʹquum inciderint in illos initio, & audierit qui audiet, dicet, Fuit plaga in populo qui erat post Abשalóm:

Hinc fiet ʹvt etiā vir fortis, cuius cor sit sicut cor leonis, liquescendo liquescat: scit enim vniuersus Iשraאél quòd fortis est pater tuus, ʹ& fortissimi qui sunt cum eo.

Sed ʹconsulo vt congregando congregetur ad te vniuersus Iשraאél à Dan vsque Beאer-שébaע, ʹtanquam arena quæ est ad mare in multitudine, ʹ& facies tua vadat in bellum.

Tum veniemus ad eum ʹad quendam locū in quo inueniri po-

Absalō cum concubinis patris concumbit.

Consilium Achitóphel.

Dissipatur à Deo consilium Achitophel per Chusai.

Consilium Chusai.

21 Quòd abominationem fec. כי נבאשת quòd rem fœdam feceris. q.d. quòd fœtidum & malè olentem te reddideris patri tuo. i. quòd serio defeceris à patre tuo. Quidam vertūt, quòd exosus sis patri tuo. Qui tecum *sunt*. אשר אתך: .i. qui tuas partes sequuntur.
22 Tabernaculū super tectū, האוהל על הגג tentoriū in tecto. nēpe regio. 23 Quis interrogasset verbū Dei: ישאל איש בדבר האלהים consuleret quis verbum Dei. i. tantæ erat authoritatis, quantæ est responsum & oraculum Diuinum.

IN CAPVT XVII.

1 Deligam אבחרה q.d. Fac mihi potestatem deligendi nunc, &c. Nocte: הלילה: sub. sequente.
2 Et irruam in eum: ואבוא עליו Ad verbū, Et venia super eum. Et remissis manibus: ורפה ידים & debilis manibus. i. animo remisso. q.d. quem inueniā fatigatū ac remissum. 3 Et quum reuersi fuerint, &c. כשוב הכל האיש אשר וגו' quum reuersi fuerint omnes, vir quē tu quæris, *veniet* in potestatem tuā, & ita vniuersus populus erit in pace. Alii, cōuerso ordine, Vir quem tu quæris, *reputabitur* vt reuersio omnium. i. interfectio Dauidis erit causa cur omnes reuertantur, & quòd vniuersus populus sit in pace. Alii item conuerso dictionum ordine, Quúmque reuersi fuerint omnes, vniuersus populus erit in pace: [.i. saluus] *nam* is quem quæris, est vir ipse. i. caput & dux populi. hoc est, tu enim solū principem & ducem quæris. 4 Et rectum fuit verbum in oculis, &c. ויישר הדבר בעיני וגו' Hebraismus, placuit consilium ipsi Absalom. nā quæ recta sunt, placent. 5 Quid in ore eius etiam fu. מה בפיו גם הוא: .i. quid etiam ipse dicat ac sentiat. Hebraismus.
6 Secundum verbum hoc, &c. כדבר הזה וגו' Hebraismus, Talia loquutus est Achitophel, sumus facturi quod consuluit, nécne?
8 Adhæc amari animo ומרי נפש & amaro animo. i. vehemēter irati. Orbatus in agro: שכול בשדה .i. sicut vrsus cui catuli sunt ablati, sæuire solet in agro. Nec pernoctabit ולא ילין .i. non capiet somnū. 9 In quadam fouea, &c. באחת הפחתים וגו' Ad verbum, in vna fouearū. i. in vno è locis. Quum inciderint, &c. כנפול בהם וגו' .i. quum milites tui irruerint in illos ad prælium paratissimos, & audierit qui audiet tumultum tuorum qui primo impetu perierint, tum dicet, Victus est populus qui sequitur partes Absalom.
10 Vt etiam, &c. והוא וגו' Ad verbum, Et ipse etiam filius virtutis, cuius cor eius sicut, &c. i. hinc fiet vt ille qui audierit, etiamsi sit animo audacissimo prædítus, dissoluto sit animo, & trepidare incipiat. Et fortissimi ובני חיל Ad verbum, & filii virtutis. vel, fortitudinis, qui, &c.
11 Consulo vt congregando congreg. יעצתי האסוף יאסף Ad verbum, consului vt congregando, &c. Præt. pro Præs. i. consulo vt citissimè congregetur. Tanquam arena, &c. כחול וגו' .i. qui multitudine arenam maris æquat. Quidam vertunt, præ multitudine. Et facies tua ופניך .i. ipse præsens adsis in conflictu. 12 Ad quendam locum in quo inueniri באחת המקומות אשר נמצא Ad verbum, ad vnum ex locis, &c. i. vbicunque tandem locorum inuenietur.

terit,'& irruemus in eum quemadmodum cadit ros super terram, & non relinquetur ex eo nec ex omnibus viris qui sunt cum eo, etiam vnus.

13 Quòd si in vrbem *aliquam*'collegerit sese,portabũt vniuersus Iwsraél ad ciuitatem funes, trahemúsque eam vsque in torrentem, donec ne lapillus quidem inueniatur ibi.

14 Dixítque Abwsalóm & omnis vir Iwsraél, Melius est cõsilium nHuwsai Architæ consilio Anhithóphel. Iehouáh autẽ præceperat destruere consilium Anhithóphel'quod bonum erat,vt induceret Iehouáh super Abwsalóm malum.

Chusai, consiliũ Achithophel Dauidi aperit.

15 Dixit autẽ nHuwsai ad Sadóc & Ebiathar sacerdotes,Sic & sic consuluit Anhithóphel ipsi Abwsalóm & Senioribus Iwsraél: & sic & sic consului ego.

16 Nunc ergo mittite festinanter, & renuntiate Dauidi, dicendo, Ne moreris'nocte in campestribus deserti, sed etiã' mox traiice: ne fortè deglutiatur Rex & vniuersus populus qui est cum eo.

17 Iehonathan autem & Anhimáyays stabant in fonte Rogel'quò iuit ancilla, & nuntiauit eis:'ipsi verò ituri erãt& renũtiaturi regi Dauidi:'non enim poterant ostendere sese ingrediendo vrbem:

18 Vidit tamen eos puer, & renuntiauit ipsi Abwsalóm. abierunt itaque ambo festinanter,& venerũt ad domum viri in Banhurím cui erat puteus in atrio suo,& descenderunt illuc.

Achimaa & Ionatha absconsi in puteo, falluntur serui Absalô.

19 Tulit verò'mulier, & expandit operimentum in superficie putei,& expandit super illud'grana contusa:& non est agnita res.

20 Venerunt autem serui Abwsalóm ad mulierem in domũ,ac dixerunt, Vbi est Anhimáyays & Ionathan? Respondit eis mulier, Transierunt'vadum aquæ.Et quæsierũt:non inuenientes autem, reuersi sunt in Ieruwsaláim.

21 Quum autem abiissent illi, ascenderunt de puteo, atque abierunt, nuntiauerúntque regi Dauidi, ac dixerunt ipsi Dauidi, Surgite,& transite festinanter'aquam: sic enim consuluit contra vos Anhithóphel.

22 Et surrexit Dauid, atque omnis populus qui erat cum eo,trãsierúntque Iardén, 'donec illucesceret mane: vsque ad vnum non defuit qui non transiret Iardén.

Achitophel laqueo mortem sibi consciscit.

23 Anhithóphel autem videns quòd non esset factum consilium suum, strauit asinum,& surrexit, abiítque domum suam in ciuitatem suam,& præcepta dedit'familiæ suæ, postea strãgulauit sese,& mortuus est,ac sepultus in sepulchro patris sui.

Absalom persequitur Dauidē.

24 Dauid autem'venit in Manhanáim, & Abwsalóm transiit Iardén,ipse'& omnes viri Iwsraélis cum eo.

Amasa.

25 Et posuit Abwsalóm Amawsã pro Ioab super exercitũ:Amawsa autẽ filius erat'viri cuius nomẽ Ithrá,'Iwsraélita, qui ingressus fuerat ad Abigál filiã'Nanhãws sororem Seruiáh matrẽ Ioáb.

eum, sicut cadere solet ros super terram:& non relinquemus de viris qui cum eo sunt,ne vnum quidem.

Quòd si vrbem aliquam fuerit ingressus,circundabit omnis Israel ciuitati illi funes,& trahemus eã in torrẽtẽ,vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea.

Dixitque Absalom,&omnes viri Israel, Melius est consilium Chusai Arachitæ consilio Achitóphel.Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitóphel vtile, vt induceret Dominus super Absalom malum. D

Et ait Chusai Sadoc & Abíathar sacerdotibus,Hoc & hoc modo cõsiliũ dedit Achitóphel Absalom & Senioribus Israel:& ego tale & tale dedi cõsilium.

Nunc ergo mittite citò,& nuntiate Dauid,dicẽtes,Ne moreris nocte hac in cãpestribus deserti, sed absque dilatione trãsgredere:ne fortè absorbeatur Rex,& oĩs populus qui cũ eo est.

Ionathan autem & Achimaas stabãt iuxta fontem Rogel:abiit ancilla & nuntiauit eis, & illi profecti sunt vt referrẽt ad regem Dauid nuntium: non enim poterant videri,aut introire ciuitatem.

Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalom: illi verò concito gradu ingressi sunt domũ cuiusdã viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo,& descenderunt in eũ. E

Tulit autem mulier, & expãdit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas:& sic latuit res.

Quúmque venissent serui Absalõ in domum ad mulierẽ, dixerunt,Vbi est Achimaas & Ionathan?Et respondit eis mulier, Transierunt festinantes,gustata paululum aqua. At hi qui quærebant,quum non reperissent,reuersi sunt in Ierusalem.

Quúmque abiissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nuntiauerunt regi Dauid,& dixerunt,Surgite,& transite citò fluuium:quoniam huiuscemodi dedit consilium cõtra vos Achitóphel. F

Surrexit ergo Dauid,& omnis populus qui cum eo erat,& transierunt Iordanem, donec dilucesceret: & ne vnus quidem residuus fuit qui non transisset fluuium.

Porrò Achitóphel videns quòd nõ fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum,surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatẽ suam: & disposita domo sua, suspendio interiit,& sepultus est in sepulchro patris sui.

David autem venit in castra,& Absalom transiit Iordanem,ipse & omnes viri Israel cum eo.

Amasam verò constituit Absalom pro Ioab super exercitum: Amasa autem erat filius viri qui vocabatur Ietra de Israeli,qui ingressus est ad Abigail filiã Naas, sororem Saruiæ quæ fuit mater Ioab. G

Et irruemus in eum ונחנו עליו Ad verbum,& requiescemus super eum.à נוח .i.occupabimus,obruemus eum aut subitò,aut multitudine. Quidam ab חנה castrametari,vertunt,castrametabimur aduersus eum. 13 Collegerit sese, יאסף .i.se receperit.
14 Quod bonum erat, הטובה quod erat præstantius. 16 Nocte הלילה sub.proxima. Mox traiice: עבור תעבור Ad verbum, transeundo transeas.sub.Iordanem. 17 Quò iuit ancilla, והלכה השפחה ad hoc scilicet missa. Ad verbum,& abiit ancilla. Ipsi verò ituri,&c. והם ילכו והגידו .i.stabant ad fontem Rogel, vt quum illis esset renuntiatum quid dicerent, proficiscerentur: stabant inquam illic, quòd non auderent ingredi vrbem,ne viderentur. Non enim poterant כי לא יוכלו & non audebant.Fut.Heb.per præt. imperf. vertendum.
19 Mulier, האשה .i.materfamilias eius domus. Grana contusa: הרפות Hebræi dicunt esse grana triticea:alii hordeacea.
20 Vadum מיכל riuum.i.flumen.Chaldæus paraph.iam transierunt Iordanem. 21 Aquam: את המים .i.Iordanem.
22 Donec illucesceret mane: עד אור הבקר vsque dum illuxit mane.i.vsque ad diluculum matutinum:hoc est antequam dilucesceret.
23 Familiæ suæ, אל ביתו de familia sua. 24 Venit in Manha.& Abwsalòm בא מחנימה ואבשלום iam deuenerat in Mahanáim quũ Absalom,&c. Et omnes viri Iwsr. וכל איש ישראל .i.maior pars Israelis. 25 Viri איש .i.magnatis cuiusdam. Iwsraelita, הישראלי Genere quidem, & Ismaelita habitatione.ita enim vocatur 1.Paral.2.b.17,quòd scilicet aliquando habitasset apud Ismaelitas.
Nanhãws נחש Is est Isai.

Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad.
Quúmque venisset Dauid in castra, Sobi filius Naas de Rabath filiorum Ammō,&Machir filius Amiel de Lodabar,& Berzellai Galaadites de Rogelim,
Obtulerunt ei stratoria & tapetia, & vasa fictilia,frumētum, & hordeū, & farinam,& polentam, & fabam,& lentem,& frixum cicer,
Et mel,& butyrū,oues,& pingues vitulos: dederúntque Dauid & populo qui cum eo erat,ad vescendum. suspicati enim sunt populum fame & siti fatigari in deserto.

Cap.XVIII.

IGitur considerato Dauid populo suo,constituit super eos tribunos & centuriones.
Et dedit populi tertiam partem sub manu Ioab,& tertiam partē sub manu Abisai filii Saruiæ fratris Ioab, & tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth: dixitque Rex ad populum,Egrediar & ego vobiscum.
Et respondit populus, Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabūt: quia tu vnus pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio.
Ad quos Rex ait, Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo Rex iuxta portam: egrediebatúrque populus per turmas suas centeni & milleni.
Et præcepit Rex Ioab & Abisai & Ethai,dicens, Seruate mihi puerum Absalō. Et omnis populus audiebat præcipientem Regem cunctis principibus pro Absalom.
B
Itaque egressus est populus in campum contra Israel(& factum est prælium in saltu Ephraim)
Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu Dauid, factáque est plaga magna in die illa,viginti millium.
Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erant quos saltus consumpserat de populo,quàm hi quos vorauerat gladius in die illa.
Accidit autē vt occurreret Absalō seruis Dauid,sedens mulo: quúmque igressus fuisset mulus subter cōdensā quercū & magnā, adhæsit caput eius quercui: & illo suspenso inter cælū & terrā, mulus cui insederat, ptrāsiuit.

26 Et castrametatus est Iשׂraél & Abשׂsalóm in terra Gilyád.
27 Fuit autem quum peruenisset Dauid in Manhanáim,ʹשׂSobí filius Nanhás de Rabbáh filiorum yAmmón,& Machir filius yAmmiʹel de Lo-debár,& Barzillai Gilyadites de Rogelím,
28 ʹLectum,ʹ& crateres,& vasa figulina,& frumētum,& hordeum, & farinam,ʹ& polentam,& fabas,& lentes,& polentam,
29 Et mel,& butyrum,& pecudes,& caseos vaccinos obtulerūt Dauidi & populo qui cum eo erat,ad vescendum.dixerunt enim,Populus ille famelicus est,ʹ& lassus,& sitiens est in deserto.

Prouidētia Dei, cibi afferuntur Dauidi in deserto.

Cap. XVIII.

1 REcensuit autem Dauid populum quem habebat secum,& posuit super eosʹtribunos & centuriones.

Præparat Dauid exercitū contra Absalom.

2 ʹEt misit Dauid populum, tertiam partem ʹsub manu Ioáb, & tertiam partem sub manu Abiשׂsai filii xSeruiáh fratris Ioáb,& tertiam partem sub manu אItthái Gitthæi:dixítq; Rex ad populum, ʹEgrediendo egrediar etiam ego vobiscum.
3 Dixit verò populus, Non egredieris: si enim fugiendo fugerimus,ʹnon ponent super nos cor:& si mortua fuerit media pars nostrum, non ponēt super nos cor.ʹnunc autem es sicut nos decem millia:nunc igitur melius est quòd sis nobis ex ciuitateʹauxilio.
4 Et dixit ad eos Rex, Quod bonum est in oculis vestris,faciam. Substitit itaq; Rex ʹin loco portæ, & vniuersus populus egrediebanturʹcenteni & milleni.
5 Præcepit autem Rex ipsi Ioab & Abiשׂsái & אItthái, dicendo, ʹLeniter propter me *tractate* puerum Abשׂsalóm. Vniuersus autem populus audiuit quum præcepta daret Rex omnibus principibus ʹpropter Abשׂsalóm.

Dauid præcipit ne occidatur Absalom.

6 Egressus est itaque populus in cāpum in occursum Iשׂraʹelis: (& fuit præliumʹin saltu אEphráim)

Vincitur exercitus Absalom.

7 Et cæsi sunt ibi populus Iשׂraʹelisʹcorā seruis Dauidis, fuítque ibi plaga magna die illa,viginti millium.
8 ʹIbíque præliū dispersum fuit in superficie vniuersæ terræ:& plures ʹsylua consumpsit è populo,quàm gladius die illa.
9 ʹOccurrit autem Abשׂsalóm in seruos Dauidis: Abשׂsalóm verò equitabat super mulo,& ingressus est mulusʹsubter dēsitatē quercus magnæ,ʹ& adhæsit caput eius quercui,ʹpositúsq; est inter cælum & terram:mulus autem qui erat sub eo,transierat.

Absalō de quercu pendens confoditur à Ioab.

27 Sobi ושבי Hunc fuisse Israelitam dicunt Hebræi,qui in Rabbah remanserat,ea expugnata à Dauide. Alii fratrem Nahas,quem superauerat Dauid in Rabbah. Alii filium Hanon. 28 Lectum, משכב Singul.Hebr.pro plur.Lectos.Stratoria.i.quæ pertinent ad lectum.Chaldæus paraph.sindones.linteamina. Et crateres, וספות & hydrias.Doctus inter Hebræos exponit pelues. Et polētam, וקלי triticeam scilicet.In fine versus polentam intelligit leguminariam.i.ex leguminibus factam. 29 Et lassus,&c. ועיף וגו׳ & fatigatus,& sitibundus ex deserto.i.ex itinere facto per desertum.

IN CAPVT XVIII.

1 Tribunos & centur. שרי־אלפים ושרי מאות: Ad verbum,principes *super* mille,& principes *super* centum. 2 Et misit וישלח .i. commisit,tradidit. Sub manu Ioab, ביד־יואב .i.fidei Ioab. Egrediēdo egr. יצוא אצא sub.ad præliū. 3 Non ponēt super nos cor: לא־ישימו אלינו לב Hebraismus,non adiicient ad nos cor.i.non magnopere curabūt de fuga nostra.Sic mox, Non ponent super nos cor si mediā partem nostrum occiderint.i.non valde curabunt,vel non magnificabunt victoriam illam. Nunc autem,&c. כי־עתה וגו׳ .i.nunc autem quum saluus & incolumis es.Subaudiēda quædam,acsi dicat,pro decem millibus nobis similibus computaris.q.d. Te saluum tanti faciunt quanti facerent decem millia hominum similium nobis.Doctus inter Hebræos coactè nimis exponit,vt doctiores scribūt,quum dicit, Etiamsi nunc perierint decem millia virorum similium nobis.i.etiamsi numerus interfectorum ascendat ad decem millia. Auxilio. לעזור: Ad verbū,ad auxiliandum.i.Præstat igitur vt precibus & consilio feras nobis opem ex vrbe. 4 In loco portæ, אל־יד השער .i.in eo loco portæ vbi sedere solebant spectaturi transeuntes.Alii vertunt,iuxta [vel,secus]portam. Centeni & milleni. למאות ולאלפים: per centurias & chiliadas. 5 Leniter,&c. לאט־לי וגו׳ Leniter in meam gratiam *tractate* puerum,nempe Absalom.q.d.Leniter mea causa incurrite in illū, nolite sæuire in illum,sed parcite illi. Propter Abשׂsalóm. על־דבר אבשלום: Ad verbum,pro negotio Absalom.i.de non perdendo Absalom. 6 In saltu אEphráim. ביער אפרים: in sylua Ephraim.Sylua ista Ephraim dicebatur quòd transmisso Iordane Ephrathæi illuc pastum pecora deducebant:quod vetitum non erat. 7 Coram seruis לפני עבדי .i.à seruis. 8 Ibique prælium,&c. ותהי־שם וגו׳ .i.Tota ea regio operta erat militibus pugnantibus. Sylua consumpsit היער לאכול Alii aiunt feras multos discerpsisse:alii,ob crebras scrobes multos occubuisse.Ad verbum,& multiplicauit sylua consumere,&c. 9 Occurrit autem ויקרא Incurrit autem. Subter densitatem quercus תחת שובך האלה .i.subiit quercum magnā habentem multos ramos intricatos & perplexos. Et adhæsit caput eius quercui, ויחזק ראשו באלה & adhæsit coma[cæsaries]eius quercui.i.ramis illius quercus.Quidam,& retentum est caput eius in quercu. Positúsque est ויתן Ad verbū, & datus est.i.remansit suspensus inter cælum & terram.nam mulus quo vehebatur,iam præterierat.

10 Quod quum vidiſſet quiſpiam, nuntiauit ipſi Ioáb,& dixit,Ecce vidi Abwſalóm'ſuſpenſum in quercu.

11 Dixit autem Ioáb viro nuntianti ſibi,'En verò vidiſti,& cur nõ percuſſiſti eum ibi in terram, & mea interfuiſſet dare tibi decem 'argenteos & balteum vnum?

12 Reſpondit vir ad Ioáb,iam ſi'appenderẽ ſuper manus meas mille argenteos,non mitterem manum meam in filium Regis: quia 'in auribus noſtris præcepit Rex tibi & Abiwſai & אItthái, dicẽdo, Cauete nequis tangat puerum Abwſalóm.

13 'Aut feciſſem in animã meam mendaciũ:'nihil enim eſt abſcõditum Regi,& tu ſtetiſſes 'ex aduerſo.

14 Dixítque Ioáb,'Non ſic expectabo coram te. Tulit igitur'tria tela in manu ſua,& infixit ea in cor Abwſalóm'adhuc ipſo viuẽte 'in medio quercus.

15 'Circuierunt quoque decem iuuenes armigeri Ioáb,& percuſſerunt Abwſalóm,& occiderunt eum.

16 'Cecinítque Ioáb buccina,& reuerſus eſt populus à perſequẽdo Iwſraאele,quia'prohibuit Ioáb populum.

17 Et tulerunt Abwſalóm, proiecerúntque eum in ſaltum, in foueam 'grandem, '& ſtatuerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum valde : porrò vniuerſus Iwſraאél fugerunt ſinguli in tabernacula ſua.

Monumentum Abſalom.

18 Abwſalóm autem 'ceperat *hoc conſilium*, & erexerat ſibi in vita ſua monumentum quod erat in valle regia: 'dixerat enim,'Non eſt mihi filius'qui memorari faciat nomen meum. vocauítque monumẽtum nomine ſuo:vocatum enim fuit illud,Locus Abwſalóm, vſque ad diem hanc.

19 Aחhimáyaγs autem filius צSadoc dixit,Currã'nunc,& nũtiabo Regi quòd 'iudicauerit eũ Iehouáh de manu inimicorũ ſuorum.

20 Dixítque ei Ioáb, 'Non vir nuntii eris hodie,ſed nuntiabis'die altera:hodie non nuntiabis,eo quòd filius Regis mortuus eſt.

Chuſi nuntiat Dauidi victoriã, & mortuum Abſalom.

21 Dixit præterea Ioáb'ad Chuwſí, Vade, nũtia Regi quod vidiſti. Et incuruauit ſe Chuwſí ipſi Ioáb,& cucurrit.

22 'Et addidit adhuc Aחhimáyaγs filius צSadóc, & dixit ad Ioáb,

10 Vidit autem hoc quiſpiam,& nuntiauit Ioab,dicens,Vidi Abſalom pẽdere de quercu.

11 Et ait Ioab viro qui nuntiauerat ei, Si vidiſti, quare non confodiſti eum cum terra,&ego dediſſem tibi decem argenti ſiclos,& vnum balteum? C

12 Qui dixit ad Ioab,Si appenderes in manibus meis mille argẽteos,nequaquam mitterem manum meam in filium Regis: audientibus enim nobis præcepit Rex tibi,& Abiſai,& Ethai, dicens,Cuſtodite mihi puerum Abſalom.

13 Sed & ſi feciſſem contra animam meã audacter,nequaquã hoc Regẽ latere potuiſſet,& tu ſtares ex aduerſo.

14 Et ait Ioab,Nõ ſicut tu vís, ſed aggrediar eum coram te.Tulit ergo tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalom:quũmque adhuc palpitaret hærens in quercu:

15 Cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum. D

16 Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum,ne perſequeretur fugientem Iſrael, volens parcere multitudini.

17 Et tulerunt Abſalom,& proiecerũt eum in ſaltu,in foueam grandem, & comportauerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum nimis:omnis autẽ Iſrael fugit in tabernacula ſua.

18 Porrò Abſalom erexerat ſibi, quũ adhuc viueret,titulumqui eſt in Valle Regis : dixerat enim , Non habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei . vocauitque titulum nomine ſuo,& appellatur,Manus Abſalom:vſque ad hanc diem.

19 Achimaas autem filius Sadoc,ait, Curram,& nuntiabo Regi quia iudicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum eius.

20 Ad quem Ioab dixit, Non eris nuntius in hac die , ſed nuntiabis in alia: hodie nolo te nuntiare : filius enim Regis eſt mortuus. E

21 Et ait Ioab Chuſi, Vade & nuntia Regi quæ vidiſti.Adorauit Chuſi Ioab,& cucurrit.

22 Rurſus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab , Quid impedit ſi

10 Suſpenſum in quercu. תלוי באלה: pendentem de quercu.

11 En verò vidiſti,& cur non percuſſ. והנה ראית ומדוע לא־הכיתו Ad verbum,& ecce vidiſti,&c. Quum videris,quare non percuſſiſti,&c. Quidam interrogatiuè vertunt,Et ecce vidiſti? Argenteos כסף ſub.ſiclos.& ita Chaldæus paraph.

12 Appenderem ſuper manus m. שוקל על־כפי appenderem in manibus meis.i.ſi mihi iam appenſos numerarem mille ſiclos. In auribus noſtris באזנינו Hebraiſmus,nobis audientibus. 13 Aut feciſſem,&c. 'או עשיתי וגו Aut facerem contra animam meam rem iniquam.ſiue,facinus occultum & latens. Vel,Sed & ſi feciſſem,feciſſem rem iniquam in perniciem meam.nam contraueniſſem præcepto Regis. q.d.Neque planè,ſiue apertè,neque occultè velim nocere filio Regis:reſciret enim Rex. Nihil enim eſt abſcond. וכל־דבר לא־יכחד מן־המלך Ad verbum,& omne verbum non abſcondetur à Rege.Fut.Heb.pro præſ.i.nihil latere ſolet Regem. Ex aduerſo. מנגד: .i.eminus.àlonge. q.d.& nõ patrocinatus eſſes mihi:ſed potius inſtitiſſes cõtra me apud Regẽ vt occiderer. 14 Nõ ſic expectabo,&c. לא־כן אוחילה לפניך ſub.vt tu feciſti.non hîc ſubſiſtam coram te diutius. iamiam occidam. Vel,Non faciam vt tu feciſti. non morabor etiam te ſpectante interficere ipſum.q.d.ſine mora interficiam Abſalom,te etiam præſente:vt ſcias me non exigere à te quod ipſe facere nolim. Alii vertunt,Non eſt rectũ quòd expectem coram te.ſub.vt interficiam eum,ne eripias eum. Vel,Non eſt bonum quòd præſentia tua reuocet me à cæde Abſalom.q.d.interficiam Abſalom,nec verebor tuam præſentiam. Tria tela שלשה שבטים tres lanceas[haſtas]minutas.i.ſubtiliores & minus craſſas. Adhuc ipſo viuente עודנו חי & adhuc ipſe viuebat.poſtquam ſcilicet infixit lanceas & transfodit eum,ideo decem pueri percuſſerunt eũ. Quidam vertunt,& tamen necdum erat mortuus. In medio quercus. בלב האלה: Ad verbum,in corde quercus. Quidam partem infimam quercus interpretantur. 15 Circuierunt quoque ויסובו Cinxerunt itaque *eum.*[vel,*eam*]*arborem.*

16 Cecinitque ויתקע .i.Cœpit canere receptui. Prohibuit חשך prohibuerat.continuerat.

17 Grandem, הגדול præaltam.profundam. Et ſtatuerunt ſuper eum ויצבו עליו & erexerũt ſuper illam.iam ſcilicet repletam lapidibus.

18 Ceperat,&c. 'לקח וגו .i.induxerat ſibi in animũ erigere, dum adhuc viueret,titulum,ſiue pyramidem,atque arcum triumphalem,qui ironicè hæc dicuntur,quòd cõgeſtis lapidibus illi pyramis fuerit excitata à militibus Dauidis multo alia quàm illa quã ſibi,dũ viueret,excitauerat. Dixerat אמר .i.cogitauerat. Non eſt mihi filius אין־לי בן Suprà cap.14.f.27,legimus,Nati ſunt Abſalom tres filii,& filia vna.Mortui erant igitur:propterea erexit monumentum in ſui memoriam poſt mortem. Qui memorari faciat,&c. 'הזכיר שמי וגו Infinit.Heb.qui conſeruet memoriam nominis mei.aut,ad perpetuandam memoriam nominis mei. Quidam vertunt,vt memoriam relinquam nominis mei. Hoc citat obiter huius libri author,vt oſtendat manifeſto argumento Abſalom fuiſſe ſuperbum,& laudis nimis quàm auidũ. Aut ſitus erat,&c.

19 Nunc, נא quæſo. Iudicauerit eum שפטו .i.iudicio ſuo liberauerit. 20 Non vir nuntii לא איש בשורה .i.non es aptus ad perferendum nuntium.mox idem dicit,Hodie non nuntiabis. Die altera: ביום אחר quum ſcilicet euenerit nuntius lætior.

21 Ad Chuwſí, לכושי ad Æthiopẽ.aut natione, aut propter nigrorem faciei.i.ad virum qui vocabatur Æthiops. Non eſt hic amicus Dauidis:nam ille vocabatur Chuſai. 22 Et addidit adhuc,&c. 'ויסף עוד וגו .i.Rurſum autem dixit Ahimaas filius Sadoc ad Ioab.

etiã ego curram post Chusi. Dixitque ei Ioab, Quid vis currere fili mi? nõ eris boni nuntii baiulus.

Qui respondit, Quid enim si cucurrero? & ait ei, Curre. Currẽs ergo Achimaas per viã cõpẽdii, trãsiuit Chusi.

Dauid autẽ sedebat inter duas portas: speculator verò qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos, vidit hominem currẽtem solum.

Et exclamans indicauit Regi: dixitque Rex, Si solus est, bonus est nũtius in ore eius. Properante autem illo, & accedente propius,

F Vidit speculator alterum hominẽ currentem, & vociferans in culmine, ait, Apparet mihi alter homo currẽs solus. dixitque Rex, Et iste bonus est nuntius.

Speculator autem, Cõtemplor, ait, cursum prioris, quasi cursũ Achimaas filii Sadoc. Et ait Rex, Vir bonus est: & nuntium portans bonum, venit.

Clamans autem Achimaas, dixit ad Regẽ, Salue Rex. Et adorãs Regẽ coram eo pronus in terram, ait, Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerũt manus suas contra dominũ meum Regem.

G Et ait Rex, Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas, vidi tumultum magnũ, quũ mitteret Ioab seruus tuus, ô Rex, me seruum tuum. nescio aliud.

Ad quẽ Rex, Transi, ait: & sta hic. Quũmque ille transisset, & staret,

Apparuit Chusi: & veniens ait, Bonum apporto nuntium domine mi Rex: iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te.

Dixit autem Rex ad Chusi, Estne pax puero Absalom? Cui respõdens Chusi, Fiant, inquit, sicut puer inimici domini mei Regis, & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.

Contristatus itaque Rex ascendit cœnaculum portæ, & fleuit: & sic loquebatur, vadens, Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat vt ego moriar pro te Absalom fili mi, fili mi Absalom.

Cap. XIX.

NVntiatum est autem Ioab quòd Rex fleret, & lugeret filiũ suum.

Et versa est victoria in luctũ in die illa omni populo: audiuit enim populus in die illa dici, Dole Rex super filio suo.

Et declinauit popul⁹ ĩ die illa ingredi ciuitatẽ, quomodo declinare solet populus versus, & fugiens de prælio.

'Quicquid sit, curram quæso etiam ego post Chuwsi. Ait Ioáb, Vt
quid tu 'curris fili mi, quum tibi nullum nuntium se offerat?
23 'Et quicquid sit, curram. Ait ei, Curre. Cucurrit igitur A'nhimá-
yaxs per viam 'planitiei, & anteuertit ipsum Chuwsi.
24 Dauid autẽ sedebat inter duas portas: & ierat speculator 'super
tectum portæ, super murũ: sublatis autẽ oculis suis aspexit, '& ecce
vir currebat solus.
25 Clamauit ergo speculator, & renuntiauit Regi: dixítque Rex, Si
solus est, 'nuntiũ est in ore eius. 'Et ibat eundo, & appropinquabat.
26 Vidit autem speculator virum alterum currentem: & clamauit
speculator ad ianitorem, dixítque, Ecce vir *quidam* currens solus.
Tum dixit Rex, Etiam iste 'nuntiat.
27 Dixit prætera speculator, Video cursum prioris veluti cursum
A'nhimáhyays filii Sadóc. Et ait Rex, Vir bonus est iste, '& cum
nuntio bono venit.
28 Clamans itaque A'nhimáyays dixit Regi, 'Pax. Et incuruauit se
Regi in faciem suam super terrã, & ait, Benedictus Iehouáh Deus
tuus qui 'tradidit viros illos qui leuauerunt manus suas contra do
minum meum Regem.
29 Dixit autem Rex, 'Páxne est puero Abwsalóm? Respõdit A'nhi-
máyays, Vidi 'tumultum magnum dum 'mitteret 'seruum Regis
Ioáb, & *me* seruum tuum, 'sed non noui quid.
30 Dixítque Rex, 'Diuerte, sta hîc. Diuertit ergo, & stetit.
31 Et ecce Chuwsi accessit, & ait, 'Nuntiatur domino meo Regi
quòd 'iudicauit te Iehouáh hodie de manu omnium insurgẽtium
contra te.
32 Dixit autẽ Rex ad Chuwsi, Num est pax puero Abwsalóm? Re-
spõdit Chuwsi, 'Sint sicut puer, inimici domini mei Regis, & vni-
uersi qui insurgunt contra te 'in malum.
33 Et conturbatus est Rex, & ascendit in cœnaculum portæ, & fle- David accepto nuntio mortis Absalõ, plangit.
uit: sicque dicebat dum iret, Fili mi Abwsalóm, fili mi, fili mi Ab-
wsalóm: vtinam mortuus essem pro te Abwsalóm fili mi, fili mi.

Cap. XIX. Ioab consolatur Regem flentem Absalom filium.

1 NVntiatum est autem Ioáb, Ecce Rex flet, '& luget super Ab-
wsalóm.
2 Itaq; versa est salus die illa in luctũ toti populo: audiuit enim
populus die illa 'quòd diceretur, Dolet Rex propter filium suum.
3 'Et furatus est se populus die illo vt ingrederetur vrbẽ, quem-
admodũ furantur se populus qui erubescũt dum fugiũt è prælio.

Quicquid sit, ויהי מה Ad verbum, Et erit quid.i.quicquid eueniat, in omnem euentum, non curo. Gallicè, *Aduienne comme il en pourra aduenir.* Curris fili mi, &c. רץ בני וגו' Præs. Heb. pro fut. curres fili mi, quum tibi non sit nuntium sese offerens.i. quum nullum habeas nuntium quod sese tibi offerat perferendum? Doctus inter Hebræos exponit, quum nulla tibi merces pro hoc nuntio erit parata. q.d. curres gratis. Alii מוצאת deducunt à יצא egredi, & exponunt, quũ nullum habeas nuntium ratione cuius egrediaris hinc. vel, quod te compellat exire. Alii, nullum nuntium inueniens: sub. prosperitatem & bonum.i. tibi conducibile, siue quod sit tibi lucro.

23 Et quicquid sit, ויהי מה Subaudiendum est, Qui respondit, aut Rursum dixit. Planitiei, הככר .i. planam & cãpestrem, faciliorem & compendiosiorem. 24 Super tectum portæ, super murum: אל גג השער אל החומה .i. super coronam qua cingebatur murus. Et ecce vir, &c. והנה איש רץ לבדו: statim vidit virum qui solus currebat. 25 Nuntium est in ore eius. בשורה בפיו Hebraismus, nuntium affert. Et ibat eundo, &c. וילך הלוך וקרב: Et ibat eũdo & appropinquãdo.i. statim, vel subinde propius accedebat, vel accessit. Hebraismus.

26 Nuntiat. מבשר: est nuntius. 27 Et cum nuntio ואל בשורה & pro nuntio.i. boni nuntii causa venire solet.

28 Pax. שלום sub. sit tibi.i. salue. Tradidit סגר .i. venire fecit in potestatem Ioab.

29 Páxne est puero שלום לנער .i. saluúsne est, valétne puer, &c. Tumultum magnũ ההמון הגדול turbam magnam. siue, multitudinem congregatam. Mitteret לשלוח sub. ad te. Seruum Regis את עבד המלך nempe Chusi, siue Æthiopem. Sed non noui quid. ולא ידעתי מה: sub. vltrà euenerit. Vel, quid sibi vellet turba illa. 30 Diuerte, סוב sub. ad vnum laterum. Ad verbum, Circui.

31 Nuntiatur יתבשר Fut. Heb. pro præs. Nuntium accipiat. Iudicauit te שפטך .i. liberauit te.

32 Sint sicut puer, יהיו כנער .i. Ita accidat illis vt puero. In malum. לרעה: .i. vt tibi noceant.

IN CAPVT XIX.

1 Et luget ויתאבל Præt. Heb. pro præs. lugere videtur. luctum, siue lugentis habitum præ se fert.

2 Quòd diceretur, לאמור Ad verbum, dicendo. 3 Et furatus est sese pop. &c. ויתגנב העם וגו' Hebraismus, Subduxit ergo sese. id est, furtim ingressus est vrbem, non cum triumpho, vt victores solent, sed vt ii qui fuga elapsi sunt, & victi.

4 Rex autē operuerat faciem suā,& clamabat voce magna, Fili mi
Abשsalóm, Abשsalóm fili mi, fili mi.
5 Ingressus est autem Ioáb ad Regem in domum,& dixit, Pudore
affecisti hodie vultus omniū seruorum tuorum qui eripuerunt a-
nimam tuam hodie,& animā filiorum tuorū & filiarum tuarum,
& animam vxorum tuarum,& animam concubinarum tuarum,
6 Diligēdo eos qui te odio habēt,& odiendo eos qui te diligūt.et
enim indicasti hodie quòd nō sint tibi *curæ* principes & serui: de-
prehendi nanque hodie quòd si *modo* Abשsalóm viueret, & omnes
nos hodie mortui essemus, quòd *inquā* tūc rectū *esset* in oculis tuis.
7 Nunc ergo surge, egredere, & loquere ad cor seruorum tuorum:
per Iehouam enim iuro, quòd si non egressus fueris, non manebit
quisquam tecum hac nocte: atque istud tibi peius erit omni ma-
lo quod euenit tibi ab adolescentia tua vsque nunc.

Dauid sedet in porta ciuitatis, in signum luctus depositi.

8 Surrexit itaque Rex,& sedit in porta: postea vniuerso populo re
nuntiauerunt his verbis, Ecce Rex sedet in porta: tunc venit vni
uersus populus in conspectum Regis: Iשraél autem fugerat, sin-
guli in tabernacula sua.
9 Vniuersus autem populus certabat in omnibus tribubus Iשra-
élis, dicentes, Rex eruit nos de manu inimicorum nostrorum, i-
démque eripuit nos de manu Peliשthím: nuper verò fugit de ter-
ra *ista* propter Abשsalóm:

Increpat populus stultitiā suā, quòd Absalom constituisset Regem.

Iudam hortatur Dauid ne in reducendo ipso sit postremus.

10 Abשsalóm autem quem vnxeramus super nos, mortuus est in
prælio: nunc itaque vtquid siletis in reducendo Rege?
11 Rex autem Dauid misit ad צSadóc & אEbiathár sacerdotes, his
verbis, Loquimini ad Seniores Iehudáh, dicētes, Vtquid eritis vl-
timi in reducēdo Rege in domum suam? (verbū autem vniuersi
Iשraélis venit ad Regem in domum eius)
12 Fratres mei estis, os meum & caro mea estis: vtquid igitur eritis
nouissimi in reducendo Rege?

Amasa constituitur princeps pro Ioab.

13 Et ad עAmaשsá א dicetis, Annon tu *quoque* os meum & caro mea
es? hæc faciat mihi Deus & hæc addat, si non princeps fueris ex-
ercitus coram me omnibus diebus pro Ioáb.

Iuda reducit Regem.

14 Et inclinauit cor omnium virorum Iehudáh veluti viri vnius,
vt mitterent *in hæc uerba* ad Regem, Reuerteretu,& omnes serui tui.
15 Reuersus est itaque Rex, & peruenit vsque ad Iardén: Iehudáh
autem venerat in Gilgál, vt iret in occursum Regis, traduceretq;
Regem Iardén.

Semei occurrit Dauidi.

16 Festinauit quoq; שSimעyi fili⁹ Gerá filii Iemini qui erat de Ba-
חhurím,& descendit cū viris Iehudáh in occursum Regi Dauidi.
17 Et mille viri erant cum eo de Biniamín: צSibá præterea seruus
domus שSaאulis, ac quindecim filii eius,& viginti serui eius cum

4 Porrò Rex operuit caput suum, & clamabat voce magna, Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi.

5 Ingressus ergo Ioab ad Regē in domum, dixit, Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum qui saluā fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum & filiarum tuarum, & animam vxorum tuarum,& animā concubinarum tuarum.

6 Diligis odientes te, & odio habes diligentes te: & ostendisti hodie quia non curas de ducibus tuis & de seruis tuis: & verè cognoui modò quia si Absalom viueret,& omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi.

B

7 Nunc igitur surge, & procede: & alloquens satisfac seruis tuis: iuro enim tibi per Dominum, quòd si non exieris, ne vnus quidem remansurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi quàm omnia mala quæ venerūt super te ab adolescētia tua vsque in præsēs.

8 Surrexit ergo Rex, & sedit in porta: & omni populo nuntiatū est quòd Rex sederet in porta: venitque vniuersa multitudo coram Rege: Israel autem fugit in tabernacula sua.

9 Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicēs, Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philisthinorum: & nunc fugit de terra propter Absalom:

10 Absalom autem quem vnximus super nos, mortuus est in bello: vsquequo siletis,& non reducitis Regem?

C

11 Rex verò Dauid misit ad Sadoc & Abiathar sacerdotes, dicens, Loquimini ad maiores natu Iuda, dicētes, Cur venitis nouissimi ad reducendum Regem in domū suam? (Sermo autem omnis Israel peruenerat ad Regem in domo eius)

12 Fratres mei vos, os meum & caro mea vos: quare nouissimi reducitis Regem?

13 Et Amasæ dicite, Nónne os meum & caro mea es? hæc faciat mihi De⁹ & hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Ioab.

14 Et inclinauit cor omnium virorū Iuda, quasi viri vnius: miseruntq; ad Regem, dicentes, Reuertere tu, & omnes serui tui.

3. Reg. 2. b

15 Et reuersus est Rex: & venit vsq; ad Iordanem: & Iuda venit vsque in Galgala, vt occurreret Regi, & traduceret eum Iordanem.

16 Festinauit autem Semei filius Gera filii Iemini de Bahurim,& descēdit cū viris Iuda in occursum regis Dauid,

D

17 Cum mille viris de Beniamin, & Siba puer de domo Saul, & quindecim filii eius, ac viginti serui erāt cum eo:

4 Operuerat לאט more lugētium scilicet, præ pudore, ne videretur flere. 6 Rectum *esset* in oculis t. ישר בעיניך: Hebraismus, id tibi gratum esset. 7 Et loquere ad cor,&c. ודבר על־לב עבדיך .i.loquere quæ futura sunt grata seruis tuis, hoc est blandè ac leniter alloquere seruos tuos. Iuro, נשבעתי Præt. Heb. pro præs. Atque istud tibi peius erit,&c. ורעה לך זאת atque displicebit[molestum erit] tibi istud,&c. i. plus incommodi ac damni, molestiarumq; afferet tibi, quàm omne aliud malum quod acciderit tibi,&c.

8 In porta: בשער sub. vrbis. i. in eo loco in quem omnes conuenire solebāt. 9 Certabat נדון .i. certatim contendebat de reducendo Rege. De populo qui Absalom partes sequutus fuerat, loquitur. 10 Siletis מחרשים .i. cessatis.

11 Misit שלח sub. nuntios. Verbum autē,&c. ודבר וגו' Hæc per parenthesim esse legēda, scribit doctus inter Hebræos: dicens ista esse verba authoris: acsi diceret, dum hæc dictaret nuntiis, accepit literas ab aliis,&c. Alii sine parenthesi legunt, vertentes per plusquam perfectum, sic, quum verbum totius Israelis venerit,&c. i. quum omnes alii Israelitæ iam miserint nuntium de reuocando Rege in patriam.

12 Os meū & caro mea e. עצמי ובשרי אתם Hebraismus, pro cognatis & consanguineis. 13 Annon tu os meū,&c. הלא עצמי וגו' .i. nónne nepos meus es? 14 Et inclinauit,&c. ויט וגו' Et inflexit,&c. hoc est, hac ratione alter pontificum Sadoc vel Abiathar, flexit animos omniū virorum Iehuda in vnam sententiā de reducendo Rege in patriam suam, ita vt nemo repugnaret. Doctus inter Hebræos exponit istud de Amasa. Alii de Dauide, quòd scilicet hac oratione quam misit ad Sadoc & Abiathar, flexit animos omnium: miserunt itaque nūtios ad Regem qui dicerent,&c. Chaldæus tamen paraph. vertit intransitiuè, Et inflexum est cor,&c. tanquam legerit ויט *naiet*.

15 Traducerétque להעביר .i. vt comitaretur Regem dum transiret Iordanem: vel vt iuuaret Regem in traiiciendo Iordane.

16 Festinauit quoque וימהר Iungendum verbum istud sequenti, Festinauit & descendit. i. festinanter descendit. vel, properè descendit. Filii Iemini בן־הימיני .i. de tribu Beniamin.

& irrumpētes Iordanem ante Regē,
Transierunt vada, vt traducerent domum Regis, & facerent iuxta iussionem eius: Semei autem filius Gera prostratus corā Rege, cum iam transisset Iordanem:
Dixit ad eum, [Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarū serui tui in die qua egressus es domine mi Rex, de Ierusalem, neque ponas Rex in corde tuo.
Agnosco enim seruus tuus peccatū meum: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendique in occursum domini mei Regis.
Respondens verò Abisai filius Saruiæ, dixit, Nunquid pro his verbis nō occidetur Semei, quia maledixit christo Domini?
Et ait Dauid, Quid mihi & vobis filii Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in satan? ergóne hodie interficietur vir in Israel? an ignoro hodie me factum Regem super Israel?
E Et ait Rex Semei, Non morieris. Iurauitque ei.
Miphibóseth quoque filius Saul descendit in occursum Regis illotis pedibus & intonsa barba: vestésque suas nō lauerat à die qua egressus fuerat Rex, vsque ad diem reuersionis eius in pace.
Cúmque Ierusalē occurrisset Regi, dixit ei Rex, Quare non venisti mecum Miphibóseth?
Et respondēs ait, Domine mi Rex, seruus meus contempsit me, dixique ei ego famulus tuus vt sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum Rege: claudus enim sum seruus tuus.
[Insuper & accusauit me seruum tuum ad te dominū meum Regem: tu autem domine mi Rex, sicut Angelus Dei es, fac quod placitū est tibi.
Neque enim fuit domus patris mei nisi morti obnoxia domino meo Regi: tu autem posuisti me seruū tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ? aut quid possum vltrà vociferari ad Regem?
Ait ergo ei Rex, Quid vltrà loqueris? fixum est quod loquutus sum: tu & Siba diuidite possessiones.
F Respōditque Miphibóseth Regi, Etiam cuncta accipiat, postquam reuersus est dominus meus Rex pacificè in domum suam.
[Berzellai quoque Galaadites, descēdens de Rogelim, traduxit Regē Iordanē: paratus etiam vltra fluuium prosequi eum.
[Erat autē Berzellai Galaadites se-

co, transierunt Iardén ante Regem.
18 Transiuit insuper scapha vt traducerent familiam regiam, ac fa
cerent quod bonum *esset* in oculis eius: שSimעi autem filius Ge-
rá procidit ante Regem, dum transiret Iardén:
19 Dixítque Regi, Ne imputet mihi dominus meus iniquitatē, ne- Venit rogat Semei, & iurat ei Rex se non occisurum eum.
que memineris eius quod iniquè egit seruus tuus quo die egres-
sus est dominus meus Rex de Ieruשsaláim, vt ponat Rex super
cor suum.
20 Agnoscit enim seruus tuus se peccasse, & ecce veni hodie pri-
mus totius familiæ Ioסséph, vt descenderem in occursum domi-
ni mei Regis.
21 Et respōdit Abiשsái filius צSeruiáh, ac dixit, Nunquid propter
hoc non interficies שSimעi qui maledixit christo Iehouæ?
22 Dixit autē Dauid, Quid mihi & vobis filii צSeruiáh, quòd sitis
mihi hodie aduersarii? *num* hodie interficietur vir in Iשraél? an-
non enim noui quòd hodie sim Rex super Iשraelem?
23 Dixítque Rex ad שSimעi, Non morieris. iurauítque ei Rex.
24 Mephibóשseth præterea filius שSaאulis descēdit in occursum Miphibóseth Regi occurrit.
Regis: nō aptauerat autem pedes suos, nec aptauerat labrū suum,
& vestes suas non lauerat à die qua abierat Rex, vsque ad diē qua
rediit in pace.
25 Fuit autem quum venisset in Ieruשsaláim in occursum Regis,
dixit ei Rex, Vt quid non venisti mecum Mephibóשseth?
26 Respondit, Domine mi Rex, seruus meus decepit me: dicebat
enim seruus tuus, Sterne mihi asinam, & equitabo super eam, i-
bóque ad Regem: claudus enim est seruus tuus.
27 Et accusauit *me* seruum tuum apud *te* dominum meum Regem:
dominus autem meus Rex est sicut Angelus Dei: fac igitur quod
bonum est in oculis tuis.
28 Non enim fuit vniuersa familia patris mei nisi viri mortis do-
mino meo Regi, & *tamen* posuisti seruū tuum inter conuiuas mēsæ
tuæ: sed quid est mihi vltrà iustitiæ, vt clamem vltrà ad Regem?
29 Tum dixit ei Rex, Vt quid loqueris vltrà verba tua? dixi: tu &
צSibá diuidite agros.
30 Et ait Mephibóשseth Regi, Etiam omnia tollat postquam re-
diit dominus meus Rex in pace in domum suam.
31 Sed & Barzillái Gilעadites descēdit de Roglím, transiuitq; cum Berzellai vir nobilis & diues nō vult sibi quicquā rependi pro beneficiis suis erga Regem.
Rege Iardén, vt transmitteret eum vltra Iardén.
32 Porrò Barzillái senex erat valde, octoginta *scilicet* annorū, & ipse

17 Et transierunt Iardén ante Regem. וצלחו הירדן לפני המלך: .i. vt irent in conspectum Regis, hoc est salutatum Regem qui erat in vlteriore ripa Iordanis. Vel, & perruperunt. i. transierunt mulis aut equis. 18 Transiuit insuper ועברה sub. in vlteriorē ripam. Familiam regiam, את־בית המלך Ad verbum, domum Regis. i. vxores Dauidis, ancillas & paruulos. Quod bonum *esset* in oculis eius: הטוב בעינו: sub. Regis. i. quod gratum esset Regi. siue facerēt quod iuberet. 19 Iniquitatē, עון sub. meam. Eius quod iniquè egit את אשר העוה quomodo iniquè egerit. i. iniuriæ tibi illatæ à seruo tuo. Egressus est יצא egressus erat. Vt ponat Rex super cor s. לשום המלך אל־לבו: Hebraismus, vt iniuriam illam acceptam ponat Rex super cor suum. hoc est, vt curet Rex de iniuria accepta.
20 Totius familiæ Ioסséph, לכל־בית יוסף Obserua quòd vniuersum Israelem vocat Ioseph. Aut vocat tribum Beniamin familiā Ioseph, quòd sub vexillo Ephraim militaret. 21 Nunquid propter hoc התחת זאת .i. propter hanc supplicationē. Qui maledixit כי כלל quum maledixerit. 22 Quid mihi & vobis מה לי ולכם sub. est commune. Gallicè, *Pourquoy vous soulciez vous de mes affaires?* Quòd sitis mihi, &c כי־תהיו־לי היום לשטן .i. quòd propter verba vestra non condonem iniquitatem Semei? Annon enim, &c. כי הלוא ידעתי וגו' q. d. hodie primùm noui me esse Regem, hoc est mihi restitutum esse regnum Israelis. 24 Non aptauerat a. pedes s. ולא עשה רגליו Ad verbum, & non fecerat pedes suos. Quidam exponunt, non curauerat præscindendos vngues pedū suorum. Alii, non lauerat. Labrum suum, שפמו .i. non curauerat radendam barbam superioris labri. In pace. בשלום: .i. incolumis ac saluus. 25 Fuit autem quum venisset, &c. ויהי כי־בא ירושלם וגו' Quidam sic vertunt, subauditis pauculis, Quū autem venit Rex Ierusalem, *venit Mephiboseth* obuiam Regi.
26 Dicebat אמר Ad verbum, dixit. Quidam vertunt, dixerat. 27 Et accusauit וירגל Sed detulit. Sicut Angelus Dei: כמלאך האלהים quod ad sapientiam nempe attinet. 28 Nisi viri mortis כי אם־אנשי־מות .i. morti obnoxia, hoc est digna quam dominus meus Rex prorsus perdat. Hoc dicit propter persequutiones Saulis. Iustitiæ, צדקה .i. iustæ querelæ. i. quid possum vltrà de te conqueri? Vt clamem ולזעוק Quidam aliud verbum subaudiunt propter ו, sic, *ut conquerar*, & vociferer, &c. 29 Vt quid loqueris, &c. למה תדבר Fut. Heb. pro præs. Hebraismus, Quid opus est pluribus verbis? vel, Quid vltrà loqueris? Dixi, אמרתי .i. stat sententia. Agros. את־השדה: .i. hæreditatem tuam paternam. 30 Etiam omnia tollat גם את־הכל יקח q. d. placet mihi, atque æquo, feram animo vt omnia sibi habeat, posteaquā, &c. 31 Vt transmitteret eū לשלחו vt prosequeretur. vel, deduceret eū. i. comitaretur abeuntem

pauerat Regem dum moraretur in Maḥanáim: quia vir 'magnus
erat valde.
Dixit autem Rex ad Barzillái, Transi mecum, & alam te mecum 33
in Ieruשsaláim.
Barzillái verò ait ad Regem, Quot sunt dies annorũ vitæ meæ, 34
vt ascendam cum Rege in Ieruשsaláim?
Octoginta annorum sum hodie: 'num discernam inter bonum 35
& malum? 'an gustu discernet seruus tuus quod comedã & quod
bibam? num 'audiam vltrà vocem 'cantorum & cantatricum? & vt
quid erit seruus tuus adhuc oneri domino meo Regi?
'Paululum transibit seruus tuus Iardén cum Rege: & vtquid re- 36
tribueret mihi Rex retributionem istam?
Reuertatur obsecro seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, 'in 37
sepulchro patris mei & matris meæ: ecce autem seruus tuus 'Chim
hám 'transibit cum domino meo Rege, 'fac ei quod bonum est in
oculis tuis.

Chamaam filius Berzellai comitatur Regem.

Dixítque Rex, Mecum transeat Chimhám, & faciã ei quod bo- 38
num fuerit in oculis tuis, & quicquid 'volueris à me, faciam tibi.
Quum autem trãsisset vniuersus populus Iardén, Rex quoque 39
transiuit: & osculatus est Rex ipsum Barzillái, 'ac benedixit ei, re-
uersúsque est in locum suum.
'Transiuit verò Rex in Gilgál, & Chimhám cum eo: vniuersus 40
autem populus Iehudáh traduxerunt Regem, atque etiam 'dimi-
dium populi Iשsraאelis.

Israel cum Iuda contendit, quòd non fuerit vocatus ad reducendum Regem.

Ecce præterea omnes viri Iשsraאelis venientes ad Regem, dixe- 41
rũt, 'Cur furati sunt te fratres nostri viri Iehudáh, & traduxerunt
'Regem ac familiam eius Iardén, & omnes viros Dauidis cum eo?
'Respondit autem omnis vir Iehudah viro Iשsraאelis, '*Traduxi-* 42
mus, 'quia propinquus est Rex mihi: & cur irasceris propter hoc?
'num comedendo comedimus *aliquid* à Rege? 'num donatiuum
donauit nobis?
'Respondit autem vir Iשsraאel viro Iehudáh, & dixit, 'Decem 43
partes *sunt* mihi in Rege, '& etiam in Dauide plusquam tu: '& cur
floccifecisti me? '& annon fuit verbum meum prius mihi vt re-
ducerem Regem meum? 'at durius fuit verbum viri Iehudáh ver-
bo viri Iשsraאelis.

nex valde, id est octogenarius, & ipse
præbuit alimenta Regi, cum moraretur in castris: fuit quippe vir diues nimis.
33 Dixit itaque Rex ad Berzellai, Veni mecum, vt requiescas securus mecum in Ierusalem.
34 Et aic Berzellai ad Regẽ, Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascẽdam cum Rege in Ierusalem?
35 Octogenarius sum hodie: nunquid vigent sensus mei ad discernendum suaue aut amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus & potus? vel audire possum vltrà vocem cãtorum atque cãtatricum? quare seruus tuus sit oneri domino meo Regi?
36 Paululum procedat famulus tuus ab Iordane tecum: non indigeo hac vicissitudine.
37 Sed obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ: est autem seruus tuus Chamaam, ipse vadat tecum domine mi Rex, & fac ei quicquid tibi bonum videtur. G
38 Dixit itaque ei Rex, Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit: & omne quod petieris à me, impetrabis.
39 Quúmque transisset vniuersus populus & Rex Iordanem, osculatus est Rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reuersus est in locum suum.
40 Transiuit ergo Rex in Galgalam, & Chamaam cum eo: omnis autem populus Iuda traduxerat Regem, & media tantùm pars affuerat de populo Israel.
41 Itaque omnes viri Israel concurrentes ad Regem, dixerunt ei, Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt Regem & domum eius Iordanem, omnésque viros Dauid cum eo?
42 Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel, Quia mihi propior est Rex: cur irasceris super hac re? nunquid comedimus aliquid ex Rege, aut munera nobis data sunt?
43 Et respondit vir Israel ad viros Iuda, & ait, Decem partibus maior ego sum apud Regem, magísque ad me pertinet Dauid quàm ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori, vt reducerem Regem meum? durius autem responderunt viri Iuda viris Israel.

32 Magnus גדול Diuitem fuisse significat. 35 Num discernã, &c. האדע בין טוב לרע .i. nunquid præ senio discernere possum inter suaue & insuaue? An gustu discernet, &c. אם יטעם Fut. Heb. pro præs. An gustu discernit seruus tuus quod edit & bibit? i. nũquid gustu ac sapore discernere possum [siue potero] posthac cibum & potũ? q.d. his rebus non delectatur seruus tuus propter senium. Audiam אשמע .i. audire possum, vel potero. q.d. hæc ætas non capitur his quæ audiuntur in aulis principum. Cantorum שרים .i. musicorũ qui audiuntur in aula Regis. 36 Paululum transibit, &c. כמעט יעבור .i. Parum procedet vltra Iordanem prosequendo te, postea reuertar ad ciuitatem meam. 37 In sepulchro עם קבר Sub. & sepeliar. עם pro ב, & sepeliar in sepulchro, vel iuxta sepulchrum. Chimham כמהם filius meus scilicet. Transibit יעבור nempe vsque in Ierusalem. Fac ei quod, &c. ועשה לו וגו' fac de eo quod voles.
38 Volueris à me, תבחר עלי Ad verbũ, elegeris mihi. i. quæ volueris me facere, faciam propter te. 39 Ac benedixit ei, ויברכהו & benedixit, sine precatus est illi. 40 Transiuit verò ויעבור .i. Transmisso Iordane venit Rex, &c. Dimidium pop. Iשsr. חצי עם ישראל: pars aliqua populi Israelitici. i. ii qui sequuti fuerant Dauidem dum fugeret, & mille illi de tribu Beniamin quos adduxerat Semei.
41 Cur furati sunt te, &c. מדוע גנבוך וגו' .i. Quare illi soli fuerunt comites vt reducerent te? debebant enim nos vocare. Regem, &c. את המלך ואת ביתו וגו' A secunda ad tertiam personam fit transitus, phrasi Hebræis admodum familiari, vbi inferior superiorem alloquitur, vt sese magis deiiciat. Dicendum enim erat, Traduxerunt te Regem, ac familiam tuam, &c. 42 Respondit autem, &c. ויען Per pluralе gratior erit oratio, Responderunt autem omnes viri Iuda Israelitis, Traduximus, quia cognatus est nobis Rex, &c. *Traduximus*, Aut istud subaudiendum, aut כי redundat, vt sæpius fit. Quia propinquus, &c. כי קרוב quia cognatus, &c. Hoc dicunt quòd Dauid habitaret in tribu Iuda. Num comedendo, &c. האכול אכלנו וגו' Hebraismus, num cibos à Rege propterea accepimus? id est, num ex hac re emolumenti aliquid accepimus? Num donatiuum, &c. אם נשאת נשא לנו num donũ [munus] donatum est nobis? Gallicè, *Nous a il faict quelque present plus qu'a vous tous, Nous a il faict quelque gratieusete plus qu'a nous pour cela?* 43 Respondit, &c. ויען Singularia Heb. pro plur.
Decem partes, &c. עשר ידות לי במלך .i. decem partibus ad nos pertinet Rex: sumus enim decem tribus. Et etiam in Dauid plusquam tu: ברוד אני ממך Idem bis dicit. Alii tamen vertunt, subaudito verbo, & etiam Dauidem *diligo* supra te. i. præterea Dauidem diligo magis quàm tu, tametsi non sit de tribu mea, sed de tua. Et cur floccifecisti me? ומדוע הקלותני quare ergo spreuisti me? Et annon fuit verbũ meũ prius mihi ולא היה דברי ראשון לי Hebraismus, nónne prius dixi, vel decreui, siue statui. hoc est, nónne priores verba fecimus de reducendo Rege nostro? At durius, &c. ויקש דבר .i. arrogantius ac insolentius viri tribus Iudæ loquuti sunt, quàm cæteri qui erant ex aliis tribubus.

Cap. XX.

1 ACcidit quoque vt ibi esset vir belial nomine Seba filius Bochri, vir Iemineus: & cecinit buccina, & ait, Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai: in tabernacula sua Israel.

2 Et separatus est omnis Israel à Dauid, sequutúsq; est Seba filiũ Bochri: viri autem Iuda adhæserũt Regi suo à Iordane vsque Ierusalem.

3 Quúmque venisset Rex in domum suam in Ierusalem, tulit decẽ mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens: & non est ingressus ad eas, sed erant B clausæ vsque in diem mortis suæ in viduitate viuentes.

4 Dixit autem Rex Amasæ, Cõuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens.

5 Abiit ergo Amasa vt cõuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat.

6 Ait autem Dauid ad Abisai, Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri, quàm Absalõ: tolle igitur seruos domini tui, & persequere eum, ne fortè inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos.

7 C Egressi sunt ergo cum eo viri Ioab, Cerethi quoq; & Phelethi: & omnes robusti exierunt de Ierusalem ad persequendum Seba filium Bochri.

8 Quúmque illi essent iuxta lapidem grãdem qui est in Gabaon, Amasa veniẽs occurrit eis: porrò Ioab vestitus erat tunica stricta ad mensurã habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente vsque ad ilia, in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere.

9 Dixit itaque Ioab ad Amasam, Salue mi frater, & tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculãs eum.

10 Porrò Amasa non obseruauit gladium quẽ habebat Ioab: qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terrã, nec secundum vulnus apposuit. Ioab autem & Abisai frater eius D persequuti sunt Seba filium Bochri.

11 Interea quidam viri, quũ stetissent iuxta cadauer Amasæ, de sociis Ioab, dixerũt, Ecce qui esse voluit pro Ioab comes Dauid.

12 Amasa autem cõspersus sanguine iacebat in media via: vidit hoc quidã vir quòd subsisteret omnis populus ad videndũ eum, & amouit Amasam de via in agrum: operuitque eum vestimento, ne subsisterẽt transeuntes, propter eum.

13 Amoto ergo illo de via, transibat

Cap. XX.

1 IBi autem 'casu erat vir *quidam* 'beliiáyal, cuius nomen erat ψSébay — Seba separat Israelẽ à Dauide.
filius Bichrí 'vir Iemini: is clanxit buccina, & dixit, 'Non est no-
bis pars in Dauide, neque hæreditas nobis in filio Iψsái: quisque
reuertatur ad tabernacula sua ô Iψsraněl.
2 'Ascendit ergo omnis vir Iψsraněl 'à Dauide, post ψSebáy filium
Bichrí: viri autem Iehudáh adhæserunt Regi suo à Iardén vsque
ad Ieruψsalaim.
3 Venit autem Dauid in domũ suam in Ieruψsaláim: & tulit Rex — Cõcubinas suas decem includit Dauid.
decem mulieres concubinas, quas reliquerat vt custodirẽt domũ,
& posuit eas '*in* domo custodiæ, & aluit eas, sed ad eas nõ est ingres-
sus: fuerúntque 'vinctæ vsq; ad diem mortis suæ, '*in* viduitate vitæ.
4 Dixit autem Rex ad yAmaψsá, 'Congrega mihi viros Iehudáh — Amasa cõuocat Iudam contra Sebam.
intra triduum, & tu hîc 'esto præsens.
5 Abiit igitur yAmaψsá vt congregaret Iehudáh, moratúsque est
vltra tempus quod constituerat ei.
6 Tum dixit Dauid ad Abiψsái, Nunc peius faciet nobis ψSébay
filius Bichrí, quàm Abψsalóm: tolle *igitur* 'seruos domini tui, & per — Abisai persequitur Sebam.
sequere eum, 'ne fortè inueniat sibi ciuitates munitas, & effugiat
ex oculis nostris.
7 Egressi sunt itaque post eum viri Ioáb, & Cherethæi, & Pele-
thæi, atque omnes fortes: egressi sunt quoque 'de Ieruψsaláim ad
persequendum ψSébay filium Bichrí.
8 Quum autẽ essent iuxta illud saxum ingens quod *visitur* in Gib- — Ioab dolosẽ interficit Amasam.
yψón, yAmaψsá 'venit ante eos: Ioáb autem erat accinctus 'tunica
vestimenti sui, & super eam 'cingulum gladii adhærentis lumbis
eius in vagina sua: 'quúmque *Ioab* egressus esset, tum cecidit *gladius*.
9 Dixítque Ioáb ad yAmaψsá, Nũ saluus es frater mi? & arripuit
manus 'dextera Ioáb barbam yAmaψsá vt oscularetur eum.
10 yAmaψsá autẽ nõ cauebat sibi à gladio qui erat in manu Ioáb:
& percussit eum illo 'in quinta *costa*, & effudit intestina eius in ter-
ram, 'nec iterauit ei, '& mortuus est: Ioáb autem & Abiψsái frater — Sebam persequitur Ioab.
eius persequutus est ψSébay filium Bichrí.
11 Quidã autem 'constitit iuxta ipsum *Amasa*ẽ pueris Ioáb, & dixit,
'Quis *est* qui voluit *esse* pro Ioáb, & quis *voluit esse* Dauidi post Ioáb?
12 yAmaψsá autem 'volutauerat sese in sanguine in medio viæ: vi-
dens autem quidam quòd subsisteret vniuersus populus, 'auertit
ipsum de via in agrum, & coniecit super eum vestimẽtum, quum
videret quòd quicunque veniebat iuxta eum, subsistebat.
13 Quando autem amotus fuit de via, transiuit quisque post Ioáb

IN CAPVT XX.

1 Casu נקרא forte fortuna. Beliiáyal, בליעל Vide Deut. 13. b. 13. Vir Iemini: איש ימיני .i. de tribu Beniamin. Non est nobis pars, &c. אין לנו חלק וגו׳ q.d. illi dicunt, aut facto ostendunt Dauidẽ ad nos nulla ratione pertinere: abeant ergo singuli nostrum in sua tentoria, & Dauidem tanquam rem alienam abiiciamus. 2 Ascendit ergo, &c. ויעל כל איש ישראל Sing. Heb. pro plur. Discesserunt itaque omnes Israelitæ A Dauide, מאחרי דוד Ad verbum, depost Dauidem. aut, à tergo Dauidis. i. relicto Dauide sequuti sunt Seba. 3 In domo custodiæ, בית משמרת .i. in custodia, hoc est carcere. Vinctæ צרורות .i. reclusæ, siue conclusæ. In viduitate vitæ. אלמנות חיות: sub, permanentes. vel permanserunt in viduitate vitæ. i. viuente marito suo Dauide. Alia enim est viduitas mortis, quũ moritur maritus. 4 Congrega הזעק Conuoca. voce scilicet præconis, aut sonitu tubæ. Esto præsens. עמוד: Ad verbum, sta. id est, adesto. 6 Seruos domini tui, את עבדי אדניך .i. milites Ioab principis militiæ meæ. Ne fortè inueniat sibi, &c. פן מצא לו וגו׳ .i. ne occupet ciuitates munitas, & subducat se à conspectu nostro. hoc est, ita vt nesciamus quò ierit. 7 De Ierusalem מירושלים sub. ciues aliquot. 8 Venit ante eos: בא לפניהם .i. occurrit illis. Tunica vestimenti sui: מדו לבשו .i. sago quo vti solebat in expeditione militari. Cingulum gladii adh. חגור חרב מצמדת balteus gladii hærentis, &c. i. quod stringebatur balteo quo dependebat ensis. Quúmque egressus esset, tum cecidit. יצא ותפל: .i. quum egressus esset Ioab obuiam Amasæ venienti, cecidit gladius ille quem gestabat in lumbis. 9 Dextera ימין dexteræ. sub. partis. i. lateris dextri. est in regimine. 10 In quinta אל החומש sub. costa. Alii, in inguine. Chaldæus Paraph. in latere femoris eius. Nec iterauit ei, ולא שנה לו .i. non inflixit illi alterum, siue secundum vulnus. 11 Constitit iuxta ipsum עמד עליו stabat iuxta ipsum. nẽpe cadauer Amasæ iussu Ioab. Quis *est* qui voluit, &c. מי אשר חפץ וגו׳ quis est qui amat Ioab? & quis *est* qui sit, aut *velit esse* pro Dauide? post Ioab. sub. eat. q.d. qui amat Ioab, & fouet partes Dauidis, sequatur Ioab. 12 Volutauerat sese, &c. מתגלל בדם וגו׳ volutans in sanguine, *iacebat* in medio viæ. Auertit ויסב deuoluit. i. amouit cadauer Amasæ.

vt persequerentur שׁSébay filium Bichri.
Et pertransiuit omnes tribus Iשׂraאél, Abél, & Beth-mayacháh, 14
& omnia *loca* Berim: cōgregatíque sunt, ac venerūt etiā ˮpost ipsū.
Obsidetur Abela ˮQuum venissent autem, obsederunt eum in Abeláh *quæ erat iuxta* 15
Bet-hmayacháh, ˮ& effuderunt aggerem contra vrbem: ˮ& stetit in
antemurali: vniuersus autem populus qui erat cum Ioáb, ˮmoliebantur subruere murum.
Et clamauit mulier *quædam* sapiens de vrbe, Audite, audite, dicite 16
obsecro ad Ioáb, Appropinqua huc, & loquar ad te.
Qui quū accessisset ad eā, dixit mulier, Túne es Ioáb? Respōdit, 17
Sum. Quæ ait ei, Audi verba ancillæ tuæ. Respondit, Audio ego.
ˮTum *illa* dixit hoc modo, Loquēdo ˮloquebantur olim, dicēdo, 18
Interrogando interrogent in Abél: ˮ& sic perficiebant.
ˮEgo *sum inter* pacificos *&* fideles Iשׂraאelis: *&* tu quæris interfice- 19
re ˮvrbē & matrem in Iשׂraאele? quare ˮdissipas hæreditatē Iehouæ?
Tunc respondit Ioáb, ac dixit, ˮAbsit, absit *hoc* à me vt subuertā, 20
& disperdam:
Non ita habet res, sed vir *quidam* de monte אEphraim, שׁSebáy fi- 21
lius Bichri nomen eius, leuauit manum suam contra Regem, in
Dauidem: tradite illum solùm, ˮ& recedā ab vrbe. Dixítque mulier ad Ioáb, Ecce caput eius ˮproiicitur ad te per murum.
Caput Sebæ traditur Ioab. Venit itaque mulier ad vniuersum populū ˮcum sapientia sua, & 22
absciderunt caput שׁSebáy filii Bichrí, proiecerúntque ad Ioáb: &
clanxit buccina, ˮ& dispersi sunt ab vrbe vnusquisque in tabernacula sua: Ioáb autem reuersus est Ieruשׁaláim ad Regem.
Ordo aulæ Dauidis. Porrò Ioáb *erat* super vniuersum exercitum Iשׂraאelis: Benaiáh 23
verò filius Iehoiadáy ˮsuper Cherethí & Pelethí.
Adorám ˮsuper tributum, & Iehoשׁaphát filius Aחhilúd ˮà com- 24
mentariis.
Et שׁSeiá, scriba: & צSadóc & אEbiathár, ˮsacerdotes. 25
Et etiam עIrá Iaאirites erat ˮprinceps Dauidis. 26

omnis vir sequens Ioab ad persequendum Seba filium Bochri.
14 Porrò ille transierat per omnes tribus Israel vsque in Abelam, & Bethmaacha: omnésque viri electi congregati fuerant ad eum. E
15 Venerunt itaque, & oppugnabant eum in Abela, & in Bethmaacha, & circundederunt munitionibus ciuitatem, & obsessa est vrbs: omnis autē turba quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros.
16 Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate, Audite, audite, dicite Ioab, Appropinqua huc, & loquar tecum.
17 Qui quū accessisset ad eam, ait illi, Tu es Ioab? & ille respondit, Ego. Ad quem sic loquuta est, Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit, Audio. F
18 Rursūmque illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri prouerbio, |Qui interrogant, iuterrogent in Abela: & sic proficiebant.
19 Nónne ego sum quæ respondeo veritatē in Israel, & tu quæris subuertere ciuitatē, & euertere matrē in Israele? quare præcipitas hæreditatem Dñi?
20 Respondénsque Ioab ait, Absit, absit hoc à me: nō præcipito, neque demolior.
21 Non sic se habet res, sed homo de monte EphráimSeba, filius Bochri cognomine, leuauit manum suam cōtra regem Dauid: tradite illum solùm, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab, Ecce caput eius mittetur ad te per murum. G
22 Ingressa est ergo ad omnem populū, & loquuta est eis sapiēter: qui abscissum caput Sebæ filii Bochri proiecerunt ad Ioab: & ille cecinit tuba, & recesserūt ab vrbe, vnusquisque in tabernacula sua: Ioab autē reuersus est Ierusalem ad Regem.
23 |Fuit ergo Ioab super omnem exercitū Israel: Banaias autē filius Ioiadæ super Cerethæos & Phelethæos.
24 Aduram verò super tributa: porrò Iosaphat filius Ahilud, à cōmētariis.
25 Siua autem, scriba: Sadoc verò & Abiathar, sacerdotes.
26 Ira autē Iairites erat sacerdos Dauid.

14 Post ipsum. אחריו: refert Ioab. 15 Quum venissent a. ויבאו ויצורו sub. viri Israel. Et effuderunt aggerē וישפכו סללה sub. i. excitarunt aggerē ex terra congesta, qua repleuerunt foueas vrbis. Vide Iere. 32. d. 24, & 33. a. 4, & Ezech. 4. a. 2. Et stetit, &c. ותעמוד sub. agger. i. pertingebat vsque ad antemurale. Vel potius, stetit, sub. bellum, vel prælium. i. milites accesserunt propius ad antemurale. Alii, & viri vrbis steterunt in antemurali ad defēdendam vrbem. Alii, & remansit vrbs capienda in antemurali. Notandum quòd חיל significat antemurale, & fossam vrbis. Sensus ergo, venerunt vsque ad priorem murum, vel ad fossam vrbis iam repletam terra ingesta. Moliebantur subruere משחיתם להפיל Ad verbum, subuertebant [vel, dissipabant] vt cadere facerent. i. subuertere nitebantur.
18 Tum *illa* dixit hoc modo, ותאמר לאמור Ad verbum, Et dixit dicendo. Loquebantur olim, ידברו בראשונה Ad verbum, loquentur in principio. Futurum quod per præt. imperf. vertendum est. In principio, pro Antea, vel Olim positū. i. istud quod sequitur, nempe interrogando, &c. tanquam prouerbium iactabatur. Probabile enim est fuisse prouerbiale dictum, cuius ignota est origo. Conicere tamen licet, aliquando ex ea vrbe datum fuisse prudens responsum quod toti populo vtile & salubre fuit. Atque huius rei memoriam prouerbio celebratam fuisse: quo admonebantur qui grauius aliquod negotium suscepturi erant, ne inconsultò susciperent, sed potius si aliunde non adesset cōsilium, in Abela prudentes consulerent. Non frustra dictum videtur paulo antè, versu 16, Et clamauit mulier quædā sapiens de ciuitate. Apposité autem ad rem præsentem adductum fuit, vt antiquum vrbis beneficium mitigandæ iræ Dauidis valeret. Quidam ex sententia docti inter Hebræos, & aliorū ferè omnium, volunt hæc referri ad id quod Deut. 20. b. 10, scribitur, Quū accesseris ad vrbē aliquā vt expugnes eam, clamabis ad eam, Pacem. Et erit, si pacem responderit tibi, &c. atque hoc modo vertunt, Loqui solent primùm, dicendo, *si* interrogassent Abel, tunc sic finiuissent. Id est, Qui veniunt oppugnatum aliquā vrbem, primùm, siue antequam oppugnent eam, interrogant num velint recipere leges pacis, & sese dedere: si interrogassent duces, siue milites tui ipsam Abel, hoc est ciues vrbis quam oppugnas, tunc statim, siue iandudum finiuissent bellū. hoc est tradidissent sese potestati tuæ, & recepissent leges pacis à te propositas & oblatas. In hanc sententiā vertit etiam Chald. paraph. his verbis, Et ait mulier, Recordor nunc quòd scriptum est in libro Legis, vt rogetur ciuitas in primis: sic quoque fuerat interrogandū pro Abel, an pacem vellent. Alii eodē sensu, Loquendo loquuti sunt ab antiquo dicentes, Interrogando *primùm* interrogent *pro pace* Abel: sic enim hucusque continuauerunt. Alii liberius, Omnino primùm loquendum erat cum Abel, déque repetūdis agendum, sicque peragenda postulatio. Et sic perficiebant. וכן התמו nempe quod susceperant. Præt. Heb. per imperfectum vertendum, vt Loquebantur, quod præcessit. Vel, perficiebant, nempe quod præcepit Lex de proponenda pace. 19 Ego, &c. אנכי שלומי וגו׳ Ego *sum ex* pacificis *&* seruantibus fidem *in* Israele. i. ego Abel sum ex pacificis & illis qui fidem seruarunt Dauidi Regi suo. q. d. ego non defeci à Rege. vel, conciues mei sunt homines pacifici, & qui perstiterunt hactenus in fide erga Dauidem cum aliis ex Israele. Vrbem & matrem עיר ואם id est arcem munitissimam, & quidem metropolitanam. Dissipas תבלע Fut. Heb. pro præs. quæris deglutire. absorbere. perdere. euertere. q. d. & nos quidem ad Deum pertinemus, quemadmodum & vos alii. Idem verbum sequenti versu habetur. 20 Absit, &c. חלילה q. d. dispeream si deglutire, siue euertere velim aut perdere vrbem vestram. Vel, non volo euertere neque perdere vrbē vestram. 21 Et recedam ab vrbe, ואלכה מעל העיר i. desistā oppugnare vrbem. Proiicitur מושלך Præs. Heb. pro fut. 22 Cum sapientia sua, בחכמתה cum prudentia sua. i. prudentissimè orauit coram populo quem conuocauit. Et dispersi sunt ויפוצו i. sparsi recesserunt ab vrbe, relicta obsidione, vt irent singuli in tentoria sua quæ erant in variis locis sita. 23 Super Cherethi, &c. על הכרתי ועל הפלתי: i. præerat Cherethæis & Phelethæis. De his vide suprà cap. 8. d. 18 24 Super tributum, על המס i. præerat pecuniæ recipiendæ ex tributis. A commentariis. המזכיר: Vide suprà 8. d. 16. 25 Sacerdotes. כהנים: sub. summi. 26 Princeps כהן primus consiliarius, amicus intimus.

Cap. XXI.

1 FActa eſt quoque fames in diebus David tribus annis iugiter: & conſuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus, Propter Saul, & domum ſanguinum, quia occidit Gabaonitas.

2 Vocatis ergo Gabaonitis, Rex dixit ad eos (Porrò Gabaonitæ non erant de filiis Iſrael, ſed reliquiæ Amorrhæorum: ‖filii quippe Iſrael iurauerãt eis, & voluit Saul percutere eos zelo, quaſi pro filiis Iſrael & Iuda)

3 Dixit ergo David ad Gabaonitas, Quid faciam vobis? & quod erit veſtri piaculũ, vt benedicatis hæreditati Domini?

4 Dixerũtque ei Gabaonitæ, Nõ eſt nobis ſuper argento & auro quæſtio contra Saul, & contra domum eius: neq; volumus vt interficiatur homo de Iſrael. Ad quos ait, Quid ergo vultis vt faciam vobis?

B

5 Qui dixerunt Regi, Virum qui attriuit nos & oppreſſit iniquè, ita delere debemus, vt ne vnus quidem reſiduus ſit de ſtirpe eius in cunctis finibus Iſrael.

6 Dentur nobis ſeptem viri de filiis eius, vt crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul quondam electi Domini. Et ait Rex, Ego dabo.

7 Pepercitque Rex Miphiboſeth filio Ionathæ filii Saul, ‖propter iuſiurandũ Domini quod fuerat inter David & inter Ionathan filium Saul.

8 Tulit itaque Rex duos filios Reſpha filiæ Aia, quos peperit Sauli, Armoni & Miphiboſeth: & quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi,

9 Et dedit eos in manũ Gabaonitarũ: qui crucifixerunt eos in monte corã Domino: & ceciderunt hi ſeptem ſimul occiſi in diebus meſſis primis, incipiente meſſione hordei.

10 Tollens autem Reſpha filia Aia cilicium, ſubſtrauit ſibi ſupra petrã ab initio meſſis, donec ſtillaret aqua ſuper eos de cælo: & non dimiſit aues lacerare eos per diem, neque beſtias per noctem.

C

11 Et nuntiata ſunt David quæ fecerat Reſpha, filia Aia, cõcubina Saul.

12 Et abiit David, & tulit oſſa Saul, & oſſa Ionathæ filii eius à viris Iabes Galaad, qui furati fuerant ea de platea Beth-ſan, ‖in qua ſuſpenderant eos Philiſthiim quũ interfeciſſent Saul in Gelboe,

13 Et aſportauit inde oſſa Saul, & oſſa Ionathæ filii eius: & colligentes oſſa

---

Cap. XXI.

1 FVit autem fames in diebus Davidis tribus annis, anno poſt an-
num: ʹ& requiſiuit David faciẽ Iehouæ: & dixit Iehouáh, ʹPro-
pter שSaꜣulem, ʹ& propter familiam ſanguinariam, eo quòd inter
fecit Gibꜥonitas.
2 Acceríiuit itaque Rex Gibꜥonitas, & dixit eis (Gibꜥonitæ autẽ
non de filiis Iꜥsraêl erant, ſed de reliquiis ꜣEmoræorum, quibus
filii Iꜥsraêl iurauerant: ʹquæſierat autem שSaꜣúl percutere eos,
dum zelaret pro filiis Iꜥsraêl & Iehudah)
3 Dixit inquam David ad Gibꜥonitas, Quid faciã vobis, ʹ& quo
expiabo ʺvt benedicatis hæreditati Iehouæ?
4 Reſponderunt ei Gibꜥonitæ, ʹNon eſt nobis *quæſtio* ſuper argento
& auro cum שSaꜣule & cum familia eius, ʹneque eſt nobis *voluntas*
quẽquam interficiendi in Iꜥsraêle. Et dixit, ʺQuicquid dixeritis,
faciam vobis.
5 Tum dixerũt Regi, ʹVir ille *eſt* qui cõſumpſit nos, & quiʹcogita
uit aduerſum nos: *&* ʹdeleti ſumus vt non ſubſiſtamus in vllo ter-
mino Iꜥsraêl.
6 Dentur nobis ſeptem viri è filiis eius, ʹ& affigemus eos Iehouæ
in Gibꜥáh שSaꜣulis electi Iehouæ. Dixítque Rex, Ego dabo.
7 ʹEt pepercit Rex Mephibóꜥſeth filio Iehonathán filii שSaꜣu-
lis, ʹpropter iuſiurandum Iehouæ, quod fuit inter eos, Davidem
& Iehonathán filium שSaꜣulis.
8 Tulit ergo Rex duos filios Riꜥſpáh filiæ Aiáh, quos pepererat
שSaꜣuli, Armoni & Mephibóꜥſeth, & quinque filios Michál filiæ
שSaꜣulis, quos pepererat ꜥAdriéli filio Barzillái Meꜥholathitæ:
9 Et dedit eos in manu Gibꜥonitarũ, & ſuſpenderunt eos in mõ-
teʹcorã Iehoua: & mortui ſunt ſeptem illi ſimul, & occiſi fuerunt
in diebus meſſis, in primis diebus, in principio meſſis hordeaceæ.
10 Tollens autem Riꜥſpáh filia Aiáh ſaccum, ʹextendit eum ſibi ſu-
per rupem à principio meſſis, ʹdonec ſtillaret aqua ſuper eos è cæ-
lo, & nõ permittebat aues cæli requieſcere ſuper eos interdiu, nec
beſtiam agri noctu.
11 Renuntiatum autem fuit Davidi quod fecerat Riꜥſpáh filia A-
iáh concubina שSaꜣulis.
12 Et abiit David, & tulit oſſa שSaꜣulis atque oſſa Iehonathán fi-
lii eius ʹà maioribus Iabéꜥs Gilꜥád, qui furati fuerant ʹeosʹde pla-
tea Beth-ꜥſán, in qua ſuſpenderant eos Peliꜥſthím, die qua per-
cuſſerant Peliꜥſthím שSaꜣulem in Gilbóꜥay.
13 ʹTulit inquam inde oſſa שSaꜣulis & oſſa Iehonathán filii eius,

Fames trium annorum, ob violatam à Saule cum Gabaonitis fidẽ, ſedatur morte ſeptem filiorum Saulis.

David præſtat iuramentũ quod Ionathæ iurauerat.

Septem filii Saulis ſuſpẽduntur.

Reſphæ materna viſcera.

Pluuia immiſſa declarat Deus famem remiſſam.

David ſepelit oſſa Saulis & Ionathæ.

IN CAPVT XXI.

1 Et requiſiuit David fa. Ieh. ויבקש דוד את־פני יהוה Hebraiſmus, Conſuluit Iehouam. Propter שSaꜣulem, אל־שאול ſub. oborta eſt fames iſta. Et propter fam. ſang. ואל־בית הדמים .i. propter Saulem hominem ſanguinarium qui effudit ſanguinem innocentem.

2 Quæſierat autem, &c. ויבקש וגו׳ id eſt dedita opera ac ſtudio percuſſerat eos, quum vellet hæreditatem Gabaonitarum adiicere ad tribum Iudæ & alias. 3 Et quo expiabo ובמה אכפר & qua re placabo. ſub. vos. Vt benedicatis וברכו vt bene precemini. Hæreditatem Domini vocat tam regionẽ quàm incolas. 4 Non eſt nobis, &c. אין לנו כסף וזהב Ad verbũ, Non eſt nobis argentum & aurum. i. Cõtrouerſia noſtra non verſatur circa argentum & aurũ: vel, non quærimus argentũ & aurum. Neque eſt nobis *voluntas* quenquã interfic. ואין לנו איש וגו׳ neque eſt nobis quiſquã *ex aliis* quẽ velimus interficere. nullum volumus ex aliis interfici. Quicquid dixeritis, &c. מה־אתם אומרים וגו׳ Quid dicitis *vt* faciam vobis? i. quid vultis vt faciam vobis? 5 Vir ille *eſt* qui conſum. nos, האיש אשר כלנו .i. vir ille eſt Saul qui perdidit nos. Cogitauit דימה ſub. cogitationes prauas. hoc eſt machinatus eſt contra nos. Deleti ſumus, &c. נשמדנו וגו׳ .i. deleti ſumus ex omnibus habitationibus Iſrael. vel, adeò vt deleti ſimus, &c. 6 E filiis eius, מבניו .i. ex nepotibus eius. Et affigemus eos Iehouæ והוקענום ליהוה vt affigamus (vel, crucifigamus. aut, adigamus eos in crucem) ad placandum Iehouam.

7 Et pepercit ויחמול Miſertus eſt autem. i. nõ tradidit eum. Propter iuſiurandum Iehouæ, על־שבועת יהוה .i. propter iuramentum factum per nomen Iehouæ. vel, coram Iehoua, ſiue audiente Iehoua. 9 Coram Iehoua: לפני יהוה ſic dixit quòd arca Domini eſſet in vrbe proxima. 10 Extendit eum ſibi ותטהו לה .i. ex illo fecit ſibi tentorium propter æſtum: erat enim illic totos dies & totas noctes, petens à Domino vt ſupplicio filiorum ſuorum oſtenderet ſe placatum eſſe. Donec ſtillaret aqua עד נתך מים .i. donec nubes ſoluta eſſet in aquam. Fames euenerat propter ſiccitatem: vnde placatum Deum nouit Riſpa ex pluuia. 12 A maioribus מאת בעלי à primoribus. à ciuibus. Eos אותם .i. cadauera eorum. De platea Beth-שſan, מרחוב בית־שן quæ ſcilicet adiacebat muro in quo fuerãt ſuſpẽſa. Chaldæus paraph. de muro in Beth-ſan. 13 Tulit inquam ויעל Aſportauit nanque. Ad verbum, Et aſcendere fecit.

& collegerunt oſſa affixorum.
Et ſepelierűt oſſa שSaאulis & Iehonathán filii eius in terra Bin- 14
iamín in צSeláע, in ſepulchro Ciשs patris eius: & fecerunt iuxta o-
mnia quæ præceperat Rex, & *post hæc* placatus eſt Deus terræ.

Quatuor inſignia bella Dauidis cőtra Philiſthæos.

Fuit inſuper bellum Peliשſthím cum Iשſraאele, & deſcendit 15
Dauid, ac ſerui eius cum eo, atque præliati ſunt contra Peliשſthi-
nos: & defecit Dauid.
Tum Iשſ-bibenób, qui erat de filiis Gigantis (pondus autem *ferri* 16
haſtæ eius *erat* trecentorum שſeclorum æris, & ipſe erat accinctus
enſe nouo) cogitauit percutere Dauidem.

Ieſbi-benob interficetur.

Et auxiliatus eſt ei Abiשſái filius צSeruiáh, percuſſítque Peliשſ 17
thæum, atque interfecit eum. tunc iurauerunt viri Dauidis ei, di-
cendo, Non egredieris vltrà nobiſcum in prælium, ne extinguas
lucernam Iשſraאelis.
Poſt hæc etiam extitit bellum in Gob cum Peliשſthím: tunc 18
percuſſit כSibbechái חHuשſathites ipſum כSaph, qui erat de filiis
Gigantis.
Factum deinde & aliud bellű in Gob cum Peliשſthím, vbi per- 19
cuſſit אElחhanán filius Iaעare Oregim Bethhalaחhmites *alterű* Go
liáh Gitthæum: cuius haſtæ lignum erat tanquam iugum liciato
rium texentium.
Fuit inſuper adhuc bellum in Gáth: erat auté ibi vir *magnæ* men- 20
ſuræ: cuius digiti manuum & digiti pedű erant ſeni, viginti qua-
tuor numero, qui etiam erat natus ex Gigante.
Hic probris affecit Iשſraאelem, & percuſſit eum Iehonathán fi- 21
lius שSimעáh fratris Dauidis.
Quatuor ii nati ſunt ipſi Giganti in Gáth: & interfecti ſunt ma- 22
nu Dauidis & manu ſeruorum eius.

Cap. XXII.

Canticű Dauidis pro liberatione ab omnibus inimicis.

LOquutus eſt ergo Dauid Iehouæ verba cantici huius die qua 1
liberauit eum Iehouáh de manu omnium inimicorum ſuo-
rum, & de manu שSaאulis.
Et dixit, Iehouáh petra mea, & arx mea, & liberator meus mihi. 2
Deus fortitudo mea, ſperabo in eo, ſcutű meű, & cornu ſalu- 3
tis meæ, eleuatio mea, & refugium meű, ſaluator meus, ab iniu-

eorum qui affixi fuerant,
14 Sepelierunt ea cum oſſibus Saul, & Ionathæ filii eius in terra Běiamin, in Latere, in ſepulchro Cis patris eius: feceruntque omnia quæ præceperat Rex, & repropitiatus eſt Deus terræ poſt hæc.
15 Factum eſt autem rurſum prælium Philiſthinorum aduerſum Iſrael, & deſcendit Dauid & ſerui eius cum eo, & pugnabant contra Philiſthum: deficiente autem Dauid,
16 Ieſbi-benob, qui fuit de genere Arapha, (cuius ferrum haſtæ trecẽtas vncias appẽdebat, & accinctus erat enſe nouo) niſus eſt percutere Dauid.
D
17 Præſidióque ei fuit Abiſai filius Saruiæ, & percuſſum Philiſthæű interfecit. tunc iurauerunt viri Dauid, dicentes, Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucerna Iſrael.

1. Paralip. 20. a

18 Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philiſthæos: tunc percuſſit Sobochai de Huſathi, Saph de ſtirpe Arapha.
19 Tertium quoque fuit bellű in Gob contra Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæű, cuius haſtile haſtæ erat quaſi liciatoriű texentium.
20 Quartum bellum fuit in Geth: in quo vir fuit excelſus qui ſenos in manibus pedibúſque habebat digitos, id eſt vigintiquatuor, & erat de origine Arapha.
21 Et blaſphemauit Iſrael: percuſſit autẽ eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid.
22 Hi quatuor nati ſunt de Arapha in Geth: & ceciderunt in manu Dauid & ſeruorum eius.

Cap. XXII.

1 LOquutus eſt autem Dauid Domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum ſuorum, & de manu Saul.

Pſalm. 17. a

2 Et ait, Dominus petra mea, & robur meum, & ſaluator meus.
3 Deus fortis meus, ſperabo in eum: ſcutum meum, & cornu ſalutis meæ: eleuator meus, & refugiű meű: ſaluator meus

14 Et placatus eſt ויעתר & reconciliatus eſt. 15 Et defecit ויעף & fatigatus eſt. 16 Gigãtis הרפה .i. hominis Palæſthini cognomento Gigãtis, qui habitabat in Gath. *Erat* trecẽt. שſec. שלש מאות משקל .i. appẽdebat trecentos ſeclos æreos ad rationẽ ponderis æris. Nouo חדשה .i. optimo. Alii, cingulo nouo, vnde ſcilicet dependebat enſis. adiectiuű ſine ſubſtantiuo. Sic Habacuc. 1. d. 16, & cibus eius pinguis. ſub. ouis. Cogitauit ויאמר Ad verbű, & dixit. i. ſtatuit, ſiue decreuit. 17 Ne extinguas lucernam ולא תכבה את־נר Ad verbű, & non extingues lucernam. i. ne tecum pereat gloria & ſplendor Iſraelis. Chaldæus paraph. ne pereat tecum regnum Iſraelis.
19 Vbi percuſſit ויך Ad verbum, & percuſſit. Oregim ארגים Quidam tanquam appellatiuum plurale vertunt, texentium, ſiue textorum. quòd texeret vela neceſſaria domui Sanctuarii. Goliath גלית Noſter interpres addidit Alterum, qui ſcilicet mortuo illo quem interfecerat Dauid, dictus eſt etiam Goliath, quòd accederet ad robur illius. Et iſte, 1. Para. 20. d. 5, dicitur frater Goliath Gitthæi. Tanquam iugum liciat. tex. כמנור ארגים: Sic 1. Reg. 17. a. 7. Sic & Iudicum 16. c. 14, cum clauo הארג texturæ, vel iugi liciatorii.
20 Vir menſuræ: איש מדון à מדד. Alii à דון deducunt, & vertunt, vir litis. rixæ. contentionis. i. rixoſus & contentioſus, hoc eſt bellicoſus. Seni, שש ושש Ad verbű, ſex & ſex.. i. in ſingulis manibus & ſingulis pedibus digitos habebat ſenos. Qui etiam erat, &c. וגם הוא ילד להרפה: qui etiam erat filius Gigantis. de quo ſuprà verſu 16.

IN CAPVT XXII.

1 Loquutus eſt ergo Dauid Ieh. וידבר דוד ליהוה .i. Propterea agendo gratias Deo cecinit canticű hoc in gloriam Iehouæ. Refert hîc acceptas Deo victorias ſuas Dauid. Iſte idem pſalmus eſt qui in Libro Pſalmorű eſt ordine XVIII, iuxta numerű Hebræorű, qui ab hoc nonnihil variat, amplius aliquid habẽs, aut minus, aut aliis verbis. quod indicabitur ſuo loco. Die ביום Dies pro tẽpore in Sacris libris frequẽtiſſimum eſt, quòd tempus conſtet diebus. Et de manu ש. ומכף שאול: Hîc ו pro Præſertim poſitű videtur, & ita quidam ãnotant, præcipuè de manu Saulis. qui æquipollebat omnibus inimicis eius. omniű enim fuit fortiſſimus. 2 Et dixit, ויאמר Iungitur iſtud principio præcedentis verſus, aeſi dixiſſet, Loquutus eſt ergo Dauid in hunc modű. In Libro Pſal. ſic incipit, Diligã te Iehouáh fortitudo mea. Petra mea, & arx mea, סלעי ומצודתי rupes mea, & præſidium [propugnaculum] meum. Rupẽ Deum appellat, metaphora ſumpta à refugio. nam propter hoſtes, ſolemus rupes petere. Secunda metaphora Deum arcẽ, ſiue propugnaculum appellat, quod fortius rupe eſſe ſolet: ideo dicit, & liberator meus. q. d. Iehoua eripuit me è periculis. nec mirű: eſt enim potentiſſimus & inexpugnabilis. Mihi. לי: Quibuſdã pronomẽ iſtud redũdat.
3 Deus fortitudo mea, אלהי צורי Deus rupis meæ. In Libro Pſal. Deus meus petra mea. vel, rupes. Sperabo in eo, אחסה־בו in quo ſperabo. vel, in qua rupe ſperare ſoleo. vt ſit fut. pro præſ. ſpero. Scutum meum, מגני clypeus meus. ſic illum vocat, quòd inſtar clypei illum protegeret. Et cornu ſalutis meæ, וקרן ישעי Hebraiſmus, & cornu meum ſalutiferum: ſiue, cornu in defenſionem meam. hoc eſt potens ac ſalutaris defenſor meus. Per cornu, vires intelligit: quia quemadmodum animalia cornuta ſe tuentur cornibus, ita Dauid auxilio Dei & defenſione, qua veluti cornu vtebatur. q. d. virtus qua ſeruor, ſiue liberor à vi & impetu hoſtium meorű, eſt Deus qui veluti cornu petit & conficit hoſtes meos. Eleuatio mea, משגבי arx mea. Significat locű editum & eleuatum in refugium. Vel, eleuatio mea, qui me extrahit & eripit è mediis hoſtibus. Et refugium m. ומנוסי Hæc non leguntur in Libro Pſalmorum. Multis verbis ac variis fatetur Deum eſſe protectorem ſuum. Ab iniuria מחמס à violentia.

tor meus: de iniquitate liberabis me.
4 Laudabilem inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.
5 Quia circundederunt me contritiones mortis, torrentes belial terruerunt me:
6 Funes inferni circundederunt me: præuenerunt me laquei mortis:
7 In tribulatione mea inuocabo Dominum, & ad Deum meũ clamabo: & exaudiet de templo suo vocẽ meam, & clamor meus veniet ad aures eius.
8 Commota est & contremuit terra, fundamenta montiũ concussa sunt & conquassata, quoniam iratus est.
9 Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorabit: carbones succensi sunt ab eo.
10 Et inclinauit cælos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.
11 Et ascendit super Cherubim, & volauit: & lapsus est super pennas vẽti.
B 12 Posuit tenebras in circuitu suo latibulum: cribrans aquas de nubibus cælorum.
13 Præ fulgore in conspectu eius, succensi sunt carbones ignis.
14 Tonabit de cælo Dominus, & excelsus dabit vocem suam.
15 Misit sagittas, & dissipauit eos: fulgur, & consumpsit eos.
16 Et apparuerunt effusiones maris, & reuelata sunt fundamenta orbis ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris eius.
17 Misit de cælo, & assumpsit me: & extraxit me de aquis multis.
18 Liberauit me ab inimico meo potentissimo, & ab his qui oderant me: quoniam robustiores me erant.

ria saluum fecisti me.
4 'Laudatum 'inuocabo Iehouam, & ab inimicis meis saluus ero.
5 'Circundederant enim me 'contritiones mortis, 'torrentes im-
pietatis terruerant me:
6 'Dolores sepulchri circundederant me, præuenerant me 'laquei mortis:
7 'In tribulatione *itaque* mea inuocaui Iehouã, & ad Deum meum
clamaui: & exaudiuit de templo suo vocem meã, & clamor meus
'in aures eius *peruenit*.
8 'Tum commota est & contremuit terra, 'fundamenta cæli com
mota sunt, & intremuerunt, 'quoniam iratus erat.
9 Ascendit fumus 'in ira eius, & ignis 'de ore eius deuorat, carbo-
nes succensi sunt 'ab eo.
10 'Et inclinauit cælos, & descendit, '& caligo sub pedibus eius.
11 'Et equitauit super Cherub, & volauit, & auolauit super pennas
venti.
12 Posuit quoque tenebras in circuitu suo *tanquam* tabernacula, 'col
ligationem aquarum nubes cælorum.
13 Præ fulgore 'in conspectu eius succensi sunt 'carbones ignis.
14 Tonauit è cælo Iehouáh, & altissimus dedit 'vocem suam.
15 Et misit 'sagittas, & dispersit eos: fulgur, '& contriuit eos.
16 Atque apparuerunt 'effusiones maris, reuelata sunt fundamen-
ta orbis, propter increpationem Iehouæ, 'ab expiratione spiritus
iræ eius.
17 'Misit de summo, assumpsit me, extraxit me de aquis multis:
18 Et liberauit me ab inimico meo forti, ab odio habentibus me,
'quoniam robustiores erant me.

4 Laudatum מהולל .i. celebrem. vel, laudatum, sub. à me quum illi gratias ago. Alii vertunt, laudabilem. vel, laudandũ. i. omni laude dignissimum. Inuocabo, &c. אקרא וגו׳ Quidam vertunt hæc futura per præsens, inuoco[vel, inuocare soleo]& ab inimicis meis seruor. vel, seruari soleo. Alii per præt. imperf. inuocabam Iehouã, & ab inimicis meis seruabar. 5 Circundederant enim me כי אפפני Futura Heb. quæ melius per præt. plusquamperf. vertuntur. Cõtritiones mortis, משברי מות confractiones mortis. i. tribulationes & procellæ tribulationum mortiferæ & lethales. In libro Psalm. legitur, Dolores mortis. siue, mortiferæ. Torrentes impietatis נחלי בליעל torrentes beliiaעal. De Beliiaעal vide Deut. 13. c. 13. Torrentes beliiaal vocat multitudinem tribulationũ quæ ab impiis infliguntur: quia vt aqua pereunt homines quum non possunt resistere, ita & multitudine tribulationum. Alii iniurias grauissimas & crebras interpretantur.
6 Dolores sepulchri חבלי שאול Sic vocat dolores lethales, qui tanti sunt vt penè enecent homines, & in sepulchrum detrudant. Laquei mortis. מוקשי מות: Significat insidias mortiferas. q.d. Parum aberat quin inciderẽ in insidias inimicorum mortiferas: doli quibus Saul & eius socii mortem mihi intentabant, anticipauerant me: & iamiam periturus eram laqueis constitutis ante faciem meam.
7 In tribulatione mea inuocaui בצר לי אקרא Per præsens potes vertere, Quũ est[vel, erat]tribulatio. siue, dũ tribulatione premor. In aures eius. באזניו: sub. peruenit. In Lib. Psal. legitur versu 7, corã eo peruenit. Illic est verbũ quod hîc deest. Quidã sequẽti versui iungẽtes, vertũt, vt primùm clamor meus ad aures eius peruenit. 8 Tũ cõmota est & contr. ותגעש ותרעש Terræmotũ significat. q.d & fiebat terræmotus magnus. Vt autem magnitudinem terræmotus exprimat, vtitur duabus vocibus idem significantibus. Fundamenta cæli מוסדות השמים .i. montes: quòd cælum videatur fulciri montibus. Alii, terra ipsa: quòd sit vice cẽtri circa quod cælum perpetuò moueatur. In Lib. Psal. legitur, bases montium concussæ sunt. vel, concutiebantur. i. commouebantur vehementissimè, vt hostes mei perspicerent tremendã Dei potestatem, quum ferebat mihi suppetias. Fundamenta montium concuti, est montes radicitus & à fundamentis cõcuti. Quoniã iratus erat. כי חרה לו: Ad verbum, quoniam iratus erat ei. Quidam tamen volunt לו redundare: aut vertendum verbũ, tanquam nomen, quoniam indignatio *erat* illi. Nisi quis velit pronomen istud referre inimicum, Quoniam erat iratus inimico meo. i. inimicis meis. Nam frequenter sine antecedente ponitur relatiuum. Alii vertunt, quando indignatus est. 9 In ira eius, באפו .i. dum iratus est. hoc est, dum irasceretur, fumum emittebat. Hoc dicit quòd causa sit tempestatũ in quibus fiunt fulgura, siue fulgetra, cælum obscuratur nubibus, quæ sunt velut fumus. Præterita sunt Heb. quæ per præterita imperf. vel plusquamperf. verti possunt, vt in præcedentibus. Alii vertunt, *qui egreditur* de nare eius. i. naribus. De ore eius deuorat, מפיו תאכל ex ore eius *egrediens* absumit. sub. omnia. Fut Heb. pro præs. Carbones vocat fulmina. Describit habitum aeris turbulenti. Ab eo. ממנו: sub. igne. 10 Et inclinauit cælos, ויט שמים Et demisit[siue, demittebat]cælum. i. nubes. Videtur enim quũ eiusmodi excitat tẽpestates, demittere cælum in terram vt illic appareant miracula eius. Et caligo, &c. וערפל ne scilicet agnosceretur.
11 Et equitauit super Cherub, וירכב על כרוב Per hæc celeritatem auxilii Diuini intelligit. q.d. velocissimè venit vt mihi ferret auxilium. Cherub, singul. pro plur. 12 Colligationem חשרת .i. densitatem. Colligatione enim nubium inter sese, ob illarum multitudinem, quia sunt plenæ aqua, tenebrescit terra. ĩ Lib. psal. habetur, tenebrositatas aquarũ. Per cælũ, aerem intelligit. His verbis declarat quid vocet tabernaculum Dei, nempe tenebrositatem aquarum, siue nubes densas aeris. q.d. Delitescit in tenebris: facit ex caligine sibi circunfusa quasi tabernaculũ.
13 In conspectu eius נגדו .i. quî ab eo procedit. Carbones ignis. גחלי אש: .i. fulmina ignita. periphrasis fulminis. Hæc omnia pertinent ad descriptionem tempestatis. perinde acsi diceret, A splendore gloriæ (ita vertit Chaldæus paraph.) id est à splendido conspectu eius egrediuntur nubes in quibus generantur fulmina, quibus perduntur impii. In Libro Psal. legitur, Præ fulgore *qui erat* coram eo, nubes eius transierunt, grando & carbones ignis. 14 Vocem suam. קולו: strepitum suum. fragorem. In Libro Psalmorum additur, grandinem & carbones ignis. quo explicatur quid intelligatur hîc per vocem Dei. Repetit quod priore versu dixerat, fulmina describens.
15 Sagittas, חצים .i. grandinẽ & tela ignita, siue fulgetra. Et contriuit eos. ויהם: .i. hostes suos 16 Effusiones אפיקי vada. aluei. fundũ. Chaldæus paraph. profunditates. i. increpante Iehoua, & insufflante, aluei fluuiorũ rapidissimorum conspicui facti sunt, atque etiam aluei profundissimi per quos fluuii rapidi decurrere solent. sic vocat fundamenta orbis, voragines & abyssos aquarũ. Ab expiratione, &c. מנשמת רוח אפו ab expiratione flatus naris[.i. narium]eius. quum præ ira spiritum quendam per nares emittit.
17 Misit de summo, ישלח ממרום .i. de cælo, sub. Angelos ministros suos. hoc est, eripuit meà grauissimis periculis. id significãtaquæ multæ, hoc est vehementes. 18 Quoniam robustiores erant me. כי אמצו ממני: quum fortiores erant me. Vel, quòd fortiores essent me.

'Præuenerant me in die afflictionis meæ: at Iehouáh fuit 'bacu- 19
lus mihi.
'Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quoniam 'compla- 20
cuit sibi in me.
Retribuit mihi Iehouáh secundum iustitiam meam, secundum 21
munditiam manuum mearum reddidit mihi.
Quia custodiui 'vias Iehouæ, nec impiè egi 'à Deo meo. 22
Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo *sunt*, & statuta 23
eius, non recedam 'ab eo.
Et fui 'perfectus cum eo, & seruaui me 'ab iniquitate mea. 24
Et restituit Iehouáh mihi secũdum iustitiam meam, secundum 25
munditiam meam in conspectu oculorum eius.
Cum misericorde misericorseris: cũ viro perfecto perfect'eris: 26
Cum mundo mundus eris, & cum 'peruerso 'peruersè ages. 27
Et populum pauperem 'saluum facies: 'at oculos tuos *pones* super 28
excelsos, humiliabis *eos*.
'Quia tu *es* lucerna mea ô Iehouáh, & Iehouáh 'illuminabit tene 29
bras meas.
'In te enim cõtriui exercitum, in Deo meo transiliui murum. 30
'Dei perfecta *est* via, eloquium Iehouæ 'purgatum, scutum est o- 31
mnibus sperantibus in eo.
'Quoniam quis Deus præter Iehouam, & quis 'fortis præter 32
Deum nostrum?
Deus, 'fortitudo mea *in* exercitu: '& soluit perfectã viam meam, 33
Ponens pedes meos tanquam ceruarum, & super excelsa mea 34
'statuit me.
Docet manus meas ad bellum, '& contritus est arcus æreus bra- 35
chiis meis.
'Et dedisti mihi scutũ salutis tuæ, '& *in* mansuetudine tua mul- 36
tiplicasti me.
Dilatasti gressum meũ subtus me, '& nõ declinauerũt tali mei. 37
'Persequutus sum inimicos meos, '& disperdidi eos, nec reuer- 38

19 Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus firmamẽtum meum.
20 Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei.
21 Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundũ mũditiã manuum mearum reddet mihi.
22 Quia custodiui vias Domini, & nõ egi impiè à Deo meo.
23 Omnia enim iudicia eius in cõspectu meo, & præcepta eius non amoui à me.
24 Et ero perfectus cum eo, & custodiam me ab iniquitate mea. C
25 Et restituet mihi Dominus secundum iustitiam meam: & secundũ mũditiam manuũ mearum, in cõspectu oculorum suorum.
26 Cum sancto sanctus eris, & cum robusto perfectus eris:
27 Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.
28 Et populum pauperẽ saluũ facies: oculisque tuis excelsos humiliabis.
29 Quia tu lucerna mea Domine, & tu Domine illuminabis tenebras meas.
30 In te enim currã accinctus, in Deo meo transiliam murum:
31 Deus, immaculata via eius, eloquiũ Domini igne examinatum: scutũ est omnium sperantium in se.
32 Quis est Deus præter Dominum, & quis fortis præter Deũ nostrum?
33 Deus qui accingit me fortitudine, & complanauit perfectã viã meam,
34 Coæquans pedes ceruis, & super excelsa mea statuens me.
35 Docens manus meas ad prælium, & componens quasi arcum æreum brachia mea.
36 Dedisti mihi clypeum salutis tuæ, & mansuetudo tua multiplicauit me.
37 Dilatabis gressus meos subtus me, & non deficient tali mei. D
38 Persequar inimicos meos, & con-

19 Præuenerant me יקדמני Præuerterant me.i.irruerant in me incautum, & nihil tale cogitantem, atque oppresserant impressione repentina tempore quo calamitate afficiebar, quum iam accisæ essent res meæ. Baculus משען fulcrum. sustentaculum.
20 Et eduxit ויצא sub. de angustiis in locum spatiosum. Hoc est, depulsa omni tristitia, perfudit me gaudio, quod animũ laxare solet. Multis versibus prædicat sui liberationem. Complacuit sibi in me. חפצבי: dilexit me. Vel, bene volebat mihi.
22 Vias Iehouæ, דרכי יהוה Sic vocat præcepta. i. quia totus fui in operibus quæ à Deo probantur. A Deo meo. מאלהי: sub. discedendo. i. neque enim per improbitatem defeci à Deo meo. Vel, neque impiè sentiens de Deo meo, ab illo defeci.
23 Ab eo. ממנה: .i. à quoquam ex eis. hoc est, à statutis eius non recessi. In libro Psalmorum legitur, & statuta eius non submoui à me.
24 Perfectus תמים integer. i. præstiti me illi semper integrum. Ab iniquitate mea. מעוני: .i. ad quam natura mea pronus sum. hoc est, cauinequid praui admitterem. aut, ne scelus admitterem quod antea admisissem. 27 Peruersè ages. תתפל: .i. retribues illi secundum peruersitatẽ eius. 28 Saluum facies: תושיע Fut. quod per præs. verti potest, saluũ facis. siue, seruas. At oculos tuos, &c. ועינך על רמים תשפיל: at oculos tuos *conicis* in elatos, *&* deiicis *eos*. Vel, *ut* deiicias *eos*. Alii, *donec* deiicias *eos*. In Libro Psal. legitur, & oculos excelsos humilias. 29 Quia tu, &c. כי אתה נירי Certè tu *es* lucerna mea. Quidã volunt כי redundare. q. d. Te solũ ô Domine, sequi volo ducẽ in tenebris huius seculi. Lucernam pro duce accipit. Liber Psalm. habet, Quoniã tu illuminas lucernã meam. Illuminabit teneb. יגיה חשכי: m. vt per Tenebras omnia aduersa. q. d. si quid mihi secundi acciderit, tu in causa es, qui vertis tribulationes meas in prosperitatem. Id verum esse probat versus sequens, cui præposita est coniunctio rationalis כי. 30 In te enim contriui, &c. כי בכה ארוץ גדוד Hic ostendit quomodo illuminatæ fuerint eius tenebræ. Futura Heb. quæ vel per præterita perf. vt præcedentia, verti debent, aut per imperf. Nisi etiam eo tẽpore ostendere velit non modò id se fecisse, sed se quoque facturum, quoties aliquid aduersi acciderit. 31 Dei perfecta *est* via, האל תמים דרכו .i. omnia Dei opera sunt perfecta. Quidam vertunt, Deus est, cuius perfecta *est* via. Purgatum, צרופה .i. purum velut igni examinatum. q. d. caret omni vitio, nihil est in eo quod reprehendi possit. Præterea protegit omnes qui sperant in ipso. 32 Quoniam quis Deus כי מי אל Quis enim Deus. i. Quis iure optimo dici possit אל à fortitudine & omnipotentia, præter ipsum? Fortis צור petra. i. defensor & propugnator. à firmitate & stabilitate. 33 Fortitudo mea *in* exercitu: מעוזי חיל .i. qui dat mihi fortitudinẽ & vires in prælio. In Libro Psalm. Qui accingit me fortitudine. Et soluit ויתר .i. liberã reddit viam meam, ita vt reddatur perfecta & plana, sine vllo offendiculo. q. d. tollit omnia impedimẽta de via mea. hoc est, efficit vt ad finem optatũ deueniam. Metaphora sumpta à vinctis. Liber Psal. habet, Et ponit perfectã viã meam.
34 Statuit me. יעמידני: Fut. Heb. pro præs. collocat me. ne scilicet corruã. i. dũ cogor fugere, dat pedibus meis celeritatẽ ceruorum, & efficit vt tandẽ recipiam me ad arcem in qua tutus sim. 35 Et contritus est ונחת Præt. Heb. pro præs. & frangitur. i. dat mihi vires vt vel arcũ fortissimum frangere possim. 36 Et dedisti mihi, &c. ותתן לי מגן ישעך .i. Tu es mihi vice clypei quo defendor in bello. Tu me auxilio tuo defendes velut clypeo impenetrabili. Et *in* mansuetudine, &c. וענותך תרבני: Fut. Heb. pro præt. vel præs. i. gratia, vel benignitate multiplicas me. hoc est, cõuertis animos militum ad me, & efficis vt multi, me sequantur. vel, vt pauci milites mei resistant multitudini hostiũ. q. d. videris multiplicare milites meos. 37 Et non declinauerũt, &c. ולא מעדו & non nutarunt crura mea. aut, vertebræ meæ. Præt. item pro præs. i. das mihi gressum liberum, vt possim discursare huc illuc: & confirmas crura mea vt possim persequi hostes meos.
38 Persequutus sum ארדפה Fut. Heb. pro præt. vel præs. Et disperdidi eos, ואשמידם Liber Psalmorum habet, & comprehendi eos.

D teram,& non conuertar donec consumam eos.

39 Consumam eos & confringam, vt non consurgant: cadent sub pedibus meis.

40 Accinxisti me fortitudine ad prælium, incuruabis resistentes mihi subtus me.

41 Inimicos meos dedisti mihi dorsū: odientes me,& disperdam eos.

42 Clamabunt, & non erit qui saluet: ad Dominum,& non exaudiet eos.

43 Delebo eos vt puluerē terræ: quasi lutum platearum comminuam eos, atque confringam.

44 Saluabis me à cōtradictionibus populi mei: custodies me in caput Gētiū: populus quem ignoro, seruiet mihi.

45 Filii alieni resistēt mihi, auditu auris obedient mihi.

46 Filii alieni defluxerunt,& cōtrahentur in angustiis suis.

47 Viuit Dominus,& benedictus De[9] meus: & exaltetur Deus fortis salutis meæ.

48 Deus qui das vindictas mihi,& deiicis populos sub me.

49 Qui educis me ab inimicis meis,& à resistentibus mihi eleuas me: à viro iniquo liberabis me.

50 ‖Propterea confitebor tibi Domine in Gentibus,& nomini tuo cantabo.

51 Magnificans salutes Regis sui, & faciens misericordiā christo suo Dauid & semini eius in sempiternum.

Cap. XXIII.

1 HAEc autem sunt verba nouissima quæ dixit Dauid filius Isai: dixit vir cui constitutum est de christo Dei Iacob, egregi[9] Psaltes Israel,

2 Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguā meam.

3 Dixit Deus Israel mihi, loquutus est Fortis Israel, Dominator hominū, iustus dominator in timore Dei.

4 Et sicut lux auroræ oriēte sole, mane absq; nubibus rutilat, & sicut pluuiis germinat herba de terra.

---

sus sum donec consumpsi eos:
39 Et cōsumpsi eos,& cōfodi eos, nec surgēt, ceciderúntque subtus
pedes meos.
40 Et accinxisti me fortitudine ad prælium, incuruasti insurgentes in me subtus me.
41 Et inimicorum meorum dedisti mihi ceruicem, *&* odio habētium me,& excidi eos.
42 Aspexerunt,& nō fuit seruator: ad Iehouā,& nō exaudiuit eos.
43 Et contudi eos sicut puluerem terræ, sicut lutum platearum cōminui eos, *&* distendi eos.
44 Et eruisti me à cōtradictionibus populorum, custodisti me in caput Gentium: populus *quem* non noueram, seruiuit mihi. Abiectio Iudæorum,& Gentium electio.
45 Filii alieni mentiti sunt mihi, ad auditū auris obediuerūt mihi.
46 Filii alieni defluxerunt,& contremuerunt è clausuris suis.
47 Viuit Iehouáh,& benedict[9] *est* fortitudo mea, & exaltetur Deus
fortitudo salutis meæ:
48 Deus *est* qui dat vindictas mihi, & deiicit populos sub me,
49 Et educis me ab inimicis meis, & ab insurgentibus in me exaltasti me, à viro iniquo liberasti me:
50 Propterea confitebor tibi Iehouáh in Gentibus, & nomini tuo psallam. Laus Dei inter Gētes, post prædicatū Christi.
51 Arx salutum Regis sui, & faciens misericordiā christo suo Dauidi,& semini eius vsque in seculum. Cap. XXIII.
1 HAEc autem sunt verba Dauidis nouissima: dixit Dauid filius Iשׂai, dixit inquam vir qui constitutus est excelsus, vnctus Dei Iaиacób, & dulcis in carminibus Iשׂraнelis, Nouissima verba Dauid.
2 Spiritus Iehouæ loquutus est per me, & sermo eius *factus est* per linguam meam. Spiritus Dei loquutus est per Dauidem.
3 Dixit Deus Iשׂraнelis mihi, loquutus est fortis Iשׂraнelis, Dominator *erit* in hominibus, iustus *&* dominator *in* timore Dei:
4 Et sicut lux mane quum exortus est sol, mane *inquam* absque nubibus à splendore *&* à pluuia, herba de terra.

39 Ceciderúntque subtus,&c. ויפלו תחת רגלי: .i. prostratos in terrā postea calcaui, vel calco pedibus. 40 Incuruasti תכריע humiliasti. deiecisti. Fut. Heb. pro præt. 41 Et inimicorū,&c. ואיבי וגו' Hebraismus, Vertis in fugam inimicos meos. Et odio habentiū me,& excidi eos. משנאי ואצמיתם: Liber Psal. habet,& odio habentes me succidi. 42 Aspexerūt, ישעו Fut. pro præs. Aspiciunt .i. Expectant opē,& non est qui adiuuet. 43 Cōminui eos, distendi e. אדקם ארקעם: cōtriui eos, dilataui eos. 44 A contradictionibus מריבי à cōtentionibus. vel, rixis. Custodisti me תשמרני sub. vt præficeres me Gētibus. Liber Psal. habet, posuisti me. Fut. Heb. pro præt. 45 Mentiti sunt mihi, יתכחשו לי negauerunt mihi, sub. se insurrexisse in me: aut fauisse inimicis meis. Vel potius, illiberali animo & seruiliter se subiecerunt mihi. Ad auditū auris לשמוע אזן .i. ad solā famam. 46 Defluxerunt, יבולו Fut. Heb. defluēt, pro defluxerūt. i. vires alienigenarū emarcuerūt. hoc est, perierūt alienigenæ, quemadmodū folia quæ decidūt, perire solēt. E clausuris suis. ממסגרותם: .i. conclusi in munitionibus suis. hoc est, trementes continuerunt se in arcibus suis. 47 Viuit חי Viuens est. i. ostendit se viuere quum exerit virtutē suam contra inimicos meos. q. d. Deus meus non est Deus mortuus,& vitæ expers vt idola quæ suis opem ferre non possunt. Alii vertunt, Viuat Iehouáh. Fortitudo mea, צורי rupes mea. Et exaltetur וירום & exaltandus est. sub. ab omnibus. Fortitudo salutis meæ: צור ישעי: rupes salutis meæ. i. Deus qui est rupes in qua saluti meæ consulo, & vbi tutus sum ab omnibus periculis. 48 Et deiicit ומוריד Liber Psal. habet,& adduxit. Idem sensus. Dedit vt vlciscerer me de hostibus meis,& subiecit populos mihi. 49 Et educis me ומוציאי Liber Psal. habet, Et erutor meus. vel ereptor. Ab inimicis m. מאיבי .i. de potestate inimicorū m. Et ab insurg. in me ומקמי Hic ו pro Nā, quibusdā: vt sit expositio præcedentiū verborū, educis ab inimicis: nā ab insurgētibus,&c. Exaltasti me, תרוממני Fut. Heb. pro præt. 50 Cōfitebor tibi אודך Laudabo [celebrabo] te. i. gratias agā. Et nomini tuo ps. ולשמך אזמר: & nomini tuo canā. i. in honorem nominis tui, laudes dicam. 51 Arx salutum מגדול ישועות turris salutū. i. Est enim Deus velut arx in qua tutus, siue in tuto est is quem constituit Regem. Et faciens ועשה Quidam per futurum,& facturus est.

IN CAPVT XXIII.

1 Nouissima: האחרונים .i. Hæc sunt quæ dixit Dauid, posteaquam edidit omnes psalmos. Asserit se omnes psalmos scripsisse per Spiritū Dei,& se Diuina voluntate creatum Regem. Excelsus, על Idem significat quod עליון vt docti inter Hebræos scribunt. Quidam vertunt, *in loco* sublimi. i. in magna dignitate. Et dulcis,&c. ונעים זמרות ישראל: & suauis in cāticis Israelis. i. suauissimus Psaltes Israelis. cōposuit enim psalmos suauissimos, quibus vtitur Israel in laudando Deo. 2 Per linguā m. :על לשוני Ad verbum, super linguā meam. sub. fuit. i. Spiritus sanctus loquutus est per me psalmos. 3 Dixit אמר sub. prius quàm essem Rex cōstitutus. q. d. pollicitus fuerat se constituturū me Regem Dominus per Samuelem. Mihi, לי .i. de me. Fortis Iשׂraнelis, צור ישראל rupes Israelis. i. Deus fortissimus quem Israel colit. Dominator,&c. מושל וגו' .i. dominabitur, siue imperabit hominibus in iustitia [vel, cū iustitia] & timore Dei. hoc est, prædixit me fore Regem iustum & timentē Deum. 4 Mane quum exortus est בוקר יזרח Ad verbum, mane exorietur. Mane, id est temporis matutini. Quidam vertunt, Et sicut lumē temporis matutini orto iam sole, temporis inquam matutini non nebulosi. i. Et dixit splendorē ac decus regni mei fore simile lumini temporis matutini orto iam sole, quod scilicet est lucidissimum,& lumen eius subinde crescit vsque ad meridiē: temporis inquam matutini quod non est nebulosum, id est quod non obscuratur, siue conspurcatur aduentu nubium. A splendore *&* à pluuia, herba de terra. מנגה ממטר דשא מארץ: Cōcisus sermo obscurū locum reddit, propterea aliquid subaudiendū, cuiusmodi, *purgatum* à splendore *&* à pluuia, *ex qua* herba *germinat* de terra. i. quod non cōstat splendore & pluuia descendente super gramen quod egreditur de terra. hoc est, in quo sol partim lucet,& partim non lucet, cadente pluuia super gramen. Quidā vertunt, propter splendorē & propter pluuiā, herbam *elicit* terra. Et sic exponūt, Crescet regnū meum sicut lux matutina quæ paulatim in maiorem accrescit claritatē. Lux autē quæ nube turbatur, aut pluuia, nihil prodest, nisi quòd herbā crescere facit citò periturā. Alii, quod non habet nubes præ fulgore suo, *aut* propter pluuiā *qua* herbā è terra *elicit*.

Non enim ſic domus mea cum Deo, quia pactum æternũ iniit 5
mecum, ordinatum per omnia, & cuſtoditũ: quandoquidem tota
ſalus mea, & omnis voluntas, quòd non germinare faciet.

Impii autem *erunt* tanquam ſpinæ *quæ* propellũtur, vniuerſi: quia 6
non manu capient:

Et quicunque volet tangere eas, replebitur ferro, aut haſtili lan- 7
ceæ, & igne comburendo comburentur in loco ſuo.

Catalogus fortium Dauid.

Iſta ſunt nomina fortium qui *erant* Dauidi. Sedens in cathedra, 8
ſapiens, caput magnorũ, erat עAdinó עEzſnita *qui fuit* ſuper octin-
gentos vulneratos vice vna.

Eleazar percutit Philiſthæos.

Et poſt eũ אElyazár filius Dodo filii Aחho'חhí inter tres fortes 9
qui erant cum Dauide quando probris affecerunt Peliשthæos *qui* cõ
gregati erãt illic in prælium, quũ iam aſcendiſſent viri Iשſraél.

Is exurgens percuſſit Peliשthím, donec deficeret manus eius, 10
& adhæreret manus eius gladio: & fecit Iehouáh ſalutẽ magnam
in die illa, atque populus reuerſus eſt poſt eũ, tantũ ad ſpoliandũ.

Poſt eum autem *fuit* שSammáh filius Agé Hararites: congregati 11
ſunt nanque Peliשthím in villa, ibíque erat poſſeſſio agri plena
lentis, populus verò fugerat à facie Peliשthím:

Tum conſtitit in medio poſſeſſionis, & liberauit eam, atque per 12
cuſſit Peliשthím, fecítque Iehouáh ſalutem magnam.

Victoria Deo tribuitur.

Deſcenderunt præterea tres ex triginta principibus, & venerũt 13
in meſſe ad Dauidem in ſpelũcam עAdullám: caſtra autem Pe-
liשthím poſita erant in valle Rephaím.

Dauid ſitiẽs non vult bibere aquã quã principes cũ vitæ periculo hauſerant inter Philiſthæos.

Dauid verò tunc erat in præſidio, & præſidiũ Peliשthím tunc 14
erat in Beth-léחhem.

Deſiderauit autem Dauid, & ait, Quis potabit me aqua de ci- 15
ſterna Beth-léחhem quæ eſt ad portam?

Tum irruperunt tres fortes in caſtra Peliשthím, & hauſerunt 16
aquam de ciſterna Beth-léחhem, quæ erat ad portã, quam apporta
uerunt, atque attulerunt ad Dauidem, & noluit bibere de ea, ſed
effudit eam Iehouæ,

Ac dixit, Abſit mihi ô Iehouáh, vt faciã hoc: num *bibam* ſanguinẽ 17

5 Nec tãta eſt domus mea apud Deũ, vt pactum æternum iniret mecum firmum in omnibus atque munitum: cuncta enim ſalus mea, & omnis voluntas, nec eſt quicquam ex eo quod non germinet.

6 Præuaricatores autem quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi: quæ nõ tolluntur manibus:

7 Et ſiquis tãgere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato, ignéque ſuccenſæ cõburentur vſque ad nihilũ.

1. Par. 11.

8 Hæc nomina fortium Dauid. Sedẽs in cathedra ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno.

9 Poſt hũc Eleazar filius patrui eius Ahohites inter tres fortes, qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philiſtiim, & congregati ſunt illuc in prælium. B

10 Quúmque aſcendiſſent viri Iſrael, ipſe ſtetit, & percuſſit Philiſthæos donec deficeret manus eius, & obrigeſceret cum gladio: fecitque Dominus ſalutẽ magnam in die illa: & populus qui fugerat, reuerſus eſt ad cæſorum ſpolia detrahenda.

11 Et poſt hunc, Semma filius Age de Arari: & congregati ſunt Philiſthiim in ſtatione: erat quippe ibi ager lente plenus. quúmque fugiſſet populus à facie Philiſthiim,

12 Stetit ille in medio agri, & tutus eſt eũ, percuſſitque Philiſthæos: & fecit Dominus ſalutem magnam.

13 Necnon & antè deſcenderant tres qui erant principes inter triginta, & venerant tempore meſſis ad Dauid in ſpeluncã Odollam: caſtra autẽ Philiſthinorũ erãt poſita in valle Gigãtũ.

14 Et Dauid erat in præſidio: porrò ſtatio Philiſthinorũ tũc erat in Bethlehem.

15 Deſiderauit ergo Dauid, & ait, O ſiquis daret mihi potũ aquæ de ciſterna quæ eſt in Beth lehẽ iuxta portã.

16 Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorũ, & hauſerunt aquã de ciſterna Beth-lehem, quæ erat iuxta portã, & attulerũt ad Dauid: at ille noluit bibere, ſed libauit eam Domino, C

17 Dicẽs, Propitius ſit mihi Domin*, ne faciã hoc: num ſanguinẽ hominũ

5 Cum Deo, עם־אל .i. apud Deum. q.d. Non enim ſic ſe habet familia mea apud Deũ: hoc eſt, talem promiſſionem imperfectam nõ fecit mihi Deus. Quia pactum æternũ iniit mecum, כי ברית עולם שם לי Ad verbum, quia pactum æternum poſuit mihi. Ordinatum per omnia, & cuſt. ערוכה בכל ונו׳ diſpoſitum [præparatũ] in omnibus, & ſeruatum. Alii, ordinatè per omnia ſancitum & conſeruatum. Quidam pro Cuſtoditum, vertunt Inuiolabile. Hoc dicit vt opponat tempori matutino quod conſpurcatur interuentu nubium. Omnia hæc intelligenda ſunt de Chriſto. Salus mea, ישעי ſub. ipſe eſt. Et omnis voluntas, וכל־חפץ & omne deſiderium. ſub. fertur in eum. q.d. totus ab eo pendeo. Non germinare faciet. לא יצמיח: non producet. i. nõ excitabit. ſub. alium Regem qui non ſit de familia mea. q.d. in familia mea manebit perpetuò regnũ. Doctus inter Hebræos exponit, nõ erit vt germen agri quod euaneſcit: ſed perpetuò regnabit ille qui eſt ſalus mea & deſideriũ meũ, Chriſtus qui de ſemine meo deſcendet. 6 Impii autẽ ובליעל Ad verbũ, Et beliiáעal. Vide Deut. 13. c. 13. ſub. ſunt, vel erũt. Propelluntur, מנד propulſantur. pede ſcilicet, aut baculo. Capient: יקחו: Quidam per præſens vertunt, capiunt, vel capere ſolent. ſub. illas. 7 Replebitur ימלא Aut per præſens, repletur. ſub. ipſe, aut manus eius. i. capiet inſtrumentum ferreum quo ſuccidet illas, aut haſtile lanceæ quo propellat illas. In loco ſuo. בשבת: Ad verbum, in habitaculo. vel, manſione. i. cremabuntur in loco ſuo.

8 Qui *erant* Dauidi. אשר לדוד quos habebat Dauid. i. qui militauerunt cum Dauide. Sedens in cathedra, יושב בשבת more ſcilicet eorum qui conſulunt aliis. conſultus. Sapiens, תחכמני prudens. Caput magnorum, ראש השלשי .i. primus principum. vel, magnatum & nobilium. Iſtum militem prius à ſapientia commendat, deinde à virtute bellica. q.d. conſilio valebat, & virtute bellica. Confer iſta cum 1. Para. 11. c. 11. Super octingentos, &c. על־שמונה מאות .i. qui in vno prælio manu ſua trucidauit octingentos. Hebraiſmus.

9 Et poſt eum, ואחרו .i. qui erat ſecundæ dignitatis ab eo. Filii Aחho'חhi בן אחחי .i. Ahohæus, ſiue de familia Ahohæorum. Inter tres fortes בשלשה הגבורים .i. qui vnus fuit trium fortium qui erant cũ Dauide, qui optimè rem geſſit. Quando probris affecerunt Pel. בחרפם בפלשתים quum probris laſſeciuerunt Philiſthæos. Alii, quũ irruerent cũ periculo vitæ in Palæſthinos. Verbum חרף ſignificat diſcrimini ſe exponere. Illic שם .i. vbi erat Dauid, vt dimicarent cũ Iſraelitis. Quum *iam* aſcendiſſent ויעלו Ad verbum, Et aſcenderunt.

10 Is exurgens percuſſit הוא־קם ויך Hebraiſmus, Is confeſtim & ſine mora, vbi vidit ſuos populares fugiſſe, percuſſit. Hoc pacto vtuntur Hebræi verbo Surgendi. Deficeret יגעה defatigata eſſet q.d. ad laſſitudinẽ vſque. Et adhæreret ותדבק q.d. præ nimio labore manus quæ gladium tenebat, ſpaſmũ contraxit, ita vt finito conflictu, vix potuerit educi è manu eius gladius. Spaſmus, eſt tendonum contractio, quæ aliquando fit inanitione, hoc eſt, quum præ nimio ſudore tendones ſicceſcunt & cõtrahuntur. Et fecit Iehouáh ſalutẽ ויעש יהוה תשועה .i. per illum dedit inſignem victoriam Iſraelitis. Nota, hanc victoriam Deo tribui, vt & reliquæ. Reuerſus eſt poſt eum, ישובו אחריו .i. ſequutus eſt eum ad detrahenda ſpolia cæſis. Fut. Heb. pro præt. 11 In villa, לחיה .i. in pago quodam iuxta quem hæc geſta ſunt. Vel, in ſtatione. Poſſeſſio agri חלקת השדה .i. ager. A facie מפני .i. metu, vel, ad aduentũ. 12 Et liberauit eam, ויצילה ſub. lentem, ſiue lenticulam .i. agrum plenum lenticulis. Fecitque Iehouáh, &c. ויעש יהוה ונו׳ Hebraiſmus, qui paulo antè verſu 10 exponitur. 13 Ex triginta princip. מהשלושים ראש .i. de principibus [primariis] qui tum obtinebãt primum locũ apud Dauidem. In meſſe אל קציר .i. tẽpore meſſis. Caſtra autẽ, &c. וחית פלשתים חונה coetus autem [cõgregatio, exercitus] Peliſthim poſuerant caſtra in, &c. Rephaim. רפאים: gigantũ. quæ non procul diſtabat à ſpelunca Adullã. 14 In præſidio, במצודה in loco munito. nempe in rupe. 15 Deſiderauit autem ויתאוה concupiuit autem. i. præ deſiderio dixit. Quis potabit me aqua מי ישקני מים Hebraiſmus, Vtinã aliquis efficeret vt biberẽ aquã, &c.

16 Sed effudit ויסך ſub. in terram in honorem Iehouæ.

istorum qui profecti sunt, & animarũ periculum bibam? Noluit ergo bibere. hæc fecerunt tres robustissimi.

18 Abisai quoq; frater Ioab filius Saruiæ, princeps erat de tribus istis: ipse est qui leuauit hastam suam cõtra trecentos, quos interfecit, nominatus in illis tribus,

19 Et inter tres nobilior, erátque eorum princeps, sed vsque ad tres primos non peruenerat.

20 Et Banaias filius Ioiadæ viri fortissimi, magnorum operum de Cabseel: ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna in diebus niuis.

21 Ipse quoque interfecit virũ AEgyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque quũ descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastã de manu AEgyptii, & interfecit eum hasta sua.

22 Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ.

D 23 Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: veruntamen vsque ad tres nõ peruenerat: fecitque eum sibi Dauid auricularium, à secreto.

24 Asael frater Ioab inter triginta, Elehanã filius Patrui eius de Beth-léhẽ.

25 Sẽma de Harodi, Elica de Harodi.

26 Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua.

27 Abi-ezer de Anathoth, Mobonnai de Husati.

28 Selmon Ahohites, Maharái Netophathites.

29 Heled filius Baana, & ipse Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin.

30 Banáia Pharathonites, Heddai de torrente Gaas.

31 Abi-albon Arbathites: Azmáueth de Beromi.

32 Eliaba de Salaboni: filii Iassen, Ionathan.

33 Semma de Orori, Ahiam filius Satar Ararites.

34 Eliphélet filius Aasbai filii Machati, Eliã filius Achitóphel Gelonites.

35 Hesrái de Carmelo, Pharái de Arbi.

36 Igaal filius Nathan de Soba, Bani de Gadi.

37 Selec de Ammoni, Naharái Berothites armiger Ioab filii Saruiæ.

38 Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites.

39 Vrias Hetthæus: omnes, triginta septem.

Cap. XXIIII.

1 ET addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eos dicentem, Vade, numera Israel & Iudam.

2 Dixitque Rex ad Ioab principem exercitus sui, Perambula omnes tri-

---

virorũ 'qui abierũt 'cum periculo vitæ suæ? Et noluit bibere eam.
hæc fecerunt tres illi fortes.
18 Porrò Abiשai frater Ioáb filius צSeruiáh erat 'princeps trium, — Abisai.
& idem 'excitauit lanceam suam cõtra trecentos occisos: & ei erat
'nomen inter illos tres.
19 Trium nónne 'gloriosissimus erat? & erat eis princeps, 'sed vsque
ad tres non peruenit.
20 Et Benaiáhu filius Iehoiadáy, filius viri 'fortis, 'magnus ope- — Banaias.
ribus, de Chabצeél: ipse percussit 'duos fortes Moáb: idem quo-
que descendit, & percussit leonem 'in medio cisternæ in die 'niuis.
21 Ipse præterea percussit virum AEgyptium 'virum formosum, &
in manu AEgyptii *erat* lancea: descendit autẽ ad eum cum baculo,
'& rapuit lanceã de manu AEgyptii, ac interfecit eum lãcea ipsius.
22 Hæc fecit Banaiáh filius Iehoiadáy, & ei erat 'nomen inter tres
illos fortes.
23 'Istorum triginta *erat* 'gloriosissimus, 'sed *tamen* ad tres non perue
nit: & posuit eum Dauid 'ad auditum suum.
24 עAשaאél frater Ioáb *fuit* inter triginta: אElחhanán filius Dodo *de*
Beth-léחhem.
25 שSammáh חHarodites, אElicá חHarodites.
26 חHeléצ Paltites, עIra filius עIcceשs Thecoעites.
27 Abi-עézer עAnnethothites, Mebunnái חHuשsathites.
28 צSalmón Aחhoחhites, Maharái Netophathites.
29 חHéleb filius Baעanáh Netophathites, אItthái filius Ribái de
Gibעáth filiorum Biniamín.
30 Benaiáhu Pirעathonites, Hiddái de torrente Gáעaשs.
31 Abi-עalbón עArbathites, עAzmáueth Barחhumites.
32 Eliaחhbá שSaעalbonites: 'filii Iaשsén, Iehonathán.
33 שSamáh Hararites, Aחhiám filius שSarár Ararites.
34 אEliphélet filius Aחhaשbái 'filius Maעachathi, Eliעám filius A-
חhithóphel Gillonites.
35 חHeצrái Charmelites, Paעarái Arbites.
36 Igál filius Nathán de צSobáh, Bani Gadites.
37 צSélec עAmmonites, Naחharái Beאerothites, armiger Ioáb filii
צSeruiáh.
38 עIrá Ithrites, Garéb Ithrites.
39 אVriiáh חHitthæus, omnes, triginta & septẽ. Cap. XXIIII.

1 ET addidit furor Iehouæ irasci contra Iשsraאelem, '& cõcitauit — Cõmouetur Dauid à Deo vt numeraret populum, vnde puniatur populus contra quem iratus erat ipse Deus.
Dauidem in eos, dicendo, Vade, numera Iשsraאelẽ & Iehudáh.
2 Dixit ergo Rex ad Ioáb principem exercitus 'quem *habebat* se-
cum, Discurre nunc per omnes tribus Iשsraאelis à Dán vsque

---

17 Qui abierunt ההולכים sub. quæsitum aquam. Præs. Heb. pro præt. Cum periculo vitæ suæ? בנפשותם Ad verbum, in animas suas? 18 Princeps trium, ראש השלושי .i. primas tenebat inter tres posteriores. Excitauit עורר vibrauit. Nomen שם fama præcipua. .i. erat celeberrimus. 19 Gloriosissimus נכבד honorabilissimus. præstantissimus. per interrogationẽ vehemẽtius affirmat. q.d. triũ sanè nobilissimus erat. Sed vsque ad tres ועד השלושה id est ad dignitatem trium priorum. 20 Fortis חיל fortitudinis .i. fortis & robusti. Legitur & חי vitæ .i. viuacis, robusti ac bellicosi. Magnus operibus, רב־פעלים multus operibus. operosus .i. magnarum rerum patrator. Duos fortes את שני אריאל duas arces munitissimas. duo loca fortissima, quorum vterque dicebatur Ariel .i. homines qui defendebant duo loca fortissima regionis Moabitarum. Chaldæus paraph. duos fortes. In medio cisternæ בתוך הבאר in cisterna. Scribitur הבאר putei. Niuis. השלג: niuoso .i. hyberno: quo tempore leones solent magis valere viribus. 21 Virum formosum, איש מראה Ad verbum, virum aspectus .i. in quẽ coniiciebant aspectum, siue quem aspiciebant propter venustatem formæ. Et rapuit ויגזל & abstulit. vel, excussit. 22 Nomen inter tres שם בשלושה .i. fama inter tres illos sequentes. 23 Istorũ triginta מן השלושים sub. sequentiũ. Gloriosissimus נכבד nobilissimus, vt paulo antè versu 19. Sed *tamen* ad tres ואל השלושה .i. ad dignitatem trium priorum. Ad auditum suum. אל־משמעתו .i. auriculariũ, & à secretis. Alii vertunt, super *viros* obedientiæ suæ .i. præfecit eum viris sibi obedientibus, hoc est Cherethæis & Pelethæis. 32 Filii Iaשsén בני ישן *ex* filiis Iasén .i. filius. 34 Filius Maעachathi, בן המעכתי .i. Maachathæus.

IN CAPVT XXIIII.

1 Et addidit ויוסף vt scilicet paulo antè, cap. 21. a. 1, quum immiserat famem ob Gabaonitas. Vertere potes, Rursus iratus est Iehouáh. Et concitauit ויסת Hic dicitur Deus concitasse cor Dauidis vt numeraret populũ: at 1. Paral. 21. a. 1, dicitur Satan incitasse ipsum Dauidem: vnde intelligimus Satanam iræ Dei flabellum esse, vt corda hominum, quocunque voluerit Deus, impellat. 2 Quem *habebat* secum, אשר־אתו Quem, nempe exercitum. Aut verte, qui Ioab *erat* cum eo.

Beɴer-ɯſébay,& numerate populum,vt ſciam numerum populi.
3 Dixítque Ioáb ad Regem, Addat Iehouah Deus tuus ad populum ſicut ſunt & ſicut ſunt centum vicibus, & oculi domini mei Regis videant: ſed vtquid dominus meus Rex vult hoc?
4 Præualuit autem verbum Regis ſuper Ioáb & ſuper principes exercitus:egreſſus eſt itaque Ioáb & principes exercitus à facie Regis vt numerarent populum,nempe Iɯſraɴelem.
5 Et tranſierunt Iardén, & caſtrametati ſunt in ɣAroyér ad dexteram eius, *in loco* qui *erat* in medio torrentis Gád, & ad Iayazér.
6 Poſtea venerunt in Gilyád,& in terram Thanhtthim ɴHodſi,inde venerunt in Dan Iayán & circa ɣSidón.
7 Venerúntque ad munitionẽ Tyri, & ad omnes vrbes ɴHiuæorũ & Chenayanæorũ: vnde egreſſi ſunt ad Meridiem Iehudáh in Beɴer-ɯſébay.
8 Quúmque obambulaſſent vniuerſam terram, venerunt in fine nouem menſium & viginti dierum in Ieruɯſaláim.
9 Dedítque Ioáb numerum numerationis populi Regi: fuit *autem* Iɯſraɴél, octingenta millia virorum fortium euaginantium gladium:& viri Iehudáh *fuerunt* quingenta millia virorum.
10 Poſt hæc percuſſit cor Dauidis ipſum, poſtquã numerauit populum : dixítque Dauid ad Iehouam, Peccaui grauiter *in eo* quod feci:nunc ergo ô Iehouáh, transfer quæſo iniquitatem ſerui tui, quia ſtultè egi valde.
11 Quúmque ſurrexiſſet Dauid mane , verbũ Iehouæ fuit ad Gád prophetam videntem Dauidis, dicens *ei*,
12 Vade, & loquere Dauidi, Sic dixit Iehouáh,Tria ego offero tibi,elige tibi vnum ex his, vt faciam tibi.
13 Venit itaque Gád ad Dauidem,& nuntiauit ei,dixítque illi, Víſne vt veniant tibi ſeptẽ anni famis in terra tua: an vt tribus menſibus fugias coram hoſtibus tuis, & ipſe *hoſtis* perſequatur te: an vt ſit tribus diebus peſtis in terra tua? nunc cognoſce , & conſidera quale verbum reſpondeam mittenti me.
14 Dixítque Dauid ad Gád , Anguſtiis afficior ſupramodum : incidam obſecro in manum Iehouæ , quia multæ *ſunt* miſerationes eius,& in manum hominum ne incidam.
15 Immiſit itaque Iehouáh peſtem in Iɯſraɴelẽ à mane vſque ad tempus conſtitutum : & mortui ſunt de populo à Dán vſque ad Beɴer-ɯſébay ſeptuaginta millia virorum.
16 Quúmque extendiſſet manum ſuam Angelus ad Ieruɯſaláim vt diſperderet eam, pœnituit Iehouã mali, dixítque Angelo diſperdenti populum, Sufficit nunc: quieſcere fac manum tuã. Angelus autem Iehouæ erat iuxta aream Araunáh Iebuɒſæi.

800000 viri Iſrael.

500000 viri Iuda

Pœnitet Dauidem numerati populi.

Ipſi tria pœnarũ genera proponuntur.

Fames.

Bellum.

Peſtis.

Peſtem eligit.

Septuaginta millia virorum cadunt peſte.

bus Iſaael à Dan vſq; Ber-ſabee,& numerate populũ,vt ſciã numerũ eius.
3 Dixitque Ioab Regi, Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantus nunc eſt,iterúmque centuplicet in conſpectu domini mei Regis: ſed quid ſibi dominus meus Rex vult in re huiuſmodi?
4 Obtinuit autem ſermo Regis verba Ioab & principum exercitus:egreſſuſque eſt Ioab & principes militum à facie Regis vt numerarent populum Iſrael.
5 Quúmque pertranſiſſent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexterã vrbis, quæ eſt in Valle Gad:& per Iazer,
6 Tranſierũt in Galaad, & in terram inferiorẽ Hadſi,& venerũt in Dã ſyl-ueſtria:circũeuntéſq; iuxta Sidonem,
7 Tranſierunt prope mœnia Tyri,& omnem terram Heuæi & Chananæi, venerúntque ad Meridiẽ Iuda in Ber-
B
ſabee.
8 Et luſtrata vniuerſa terra,affuerunt poſt nouem menſes & viginti dies in Ieruſalem.
9 Dedit ergo Ioab numerum deſcriptionis populi Regi, & inuenta ſunt de Iſrael octingenta millia virorũ fortium,qui educerent gladium:& de Iuda quingenta millia pugnatorum.
10 Percuſſit autem cor Dauid eum, poſtquam numeratus eſt populus: & dixit Dauid ad Dominũ, Peccaui valde in hoc facto : ſed precor Domine vt transferas iniquitatẽ ſerui tui,quia ſtultè egi nimis.
11 Surrexit itaque Dauid mane,& ſermo Domini factus eſt ad Gad prophetam & videntem Dauid,dicens,
12 Vade, & loquere ad Dauid,Hæc dicit Dominus , Triũ tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his , vt faciam tibi.
13 Quúmque veniſſet Gad ad Dauid, nuntiauit ei,dicẽs,Aut ſeptem annis veniet tibi fames in terra tua:aut tribus mẽſibus fugies aduerſarios tuos, & illi te perſequentur: aut certè tribus diebus erit peſtilentia in terra tua.nunc ergo delibera,& vide quem reſpondeã ei,qui me miſit, ſermonẽ.
14 Dixit autẽ Dauid ad Gad, Coartor
C
nimis : ſed melius eſt vt incidã in manus Domini (multæ enim miſericordiæ eius ſunt) quàm in manus hominum.
15 Immiſítque Dominus peſtilẽtiam in Iſrael , de mane vſque ad tempus conſtitutum,& mortui ſunt ex populo à Dan vſque ad Ber-ſabee ſeptuaginta millia virorum.
16 Quúmque extendiſſet manũ ſuam Angelus Domini ſuper Ieruſalem vt diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictionem,& ait Angelo percutienti populum , Sufficit nunc: contine manũ tuã. Erat autẽ Angelus Domini iuxta areã Areuna Iebuſæi.

3 Sicut ſunt & ſicut ſunt כהם וכהם .i.quotquot ſunt.vel,quantus quantus eſt.hoc eſt,reddat centuplo maiorẽ,ſiue numeroſiorẽ quàm nunc eſt. Vult hoc? חפץ בדבר הזה: deſiderat hoc? vel,tenetur huius rei deſiderio? 4 Præualuit autẽ,&c. ויחזק וגו׳ Hebraiſmus, Vicit verba Ioab & principum militiæ qui eum dehortabantur. 5 Eius העיר Ad verbum,vrbis.refert Aroer. Et ad Iayazér. ואל־יעזר: .i.ad Quidam exiſtimant vnam eſſe dictionẽ ɴEl iayazér. Alii,iuxta Iaazer.i.non procul à Iaazer. 6 Et circa ɣSidon. וסביבאל צידון: .i.ſum- loca quæ erant circa Sidonem. 7 Vnde egreſſi ſunt ויצאו .i.vnde reuerſi ſunt. 9 Numerationis מפקר ſupputationis.i.ſummam populi numerati. Euaginantium שולף educentium.qui poterant geſtare arma,& educere gladium.Sing.Heb pro plu. 10 Poſt hæc percuſſit,&c. ויך לב דוד אותו .i.confeſtim cœpit angi ob factum.hoc eſt,cœpit pœnitere illum facti. *In eo* quod feci אשר עשיתי quia feci.Vel,quòd fecerim.ſub.hoc. Transfer quæſo iniq. העבר־נא את עון Hebraiſmus,condona obſecro hoc peccatũ ſeruo tuo. 11 Videntem Dauidis , חוזה דוד .i.qui prophetare ſolebat,& prædicere Dauidi voluntatẽ Dei. Dicens *ei*, לאמור: Ad verbum, dicendo. 12 Offero נוטל affero.impono.Tria i.vnum ex tribus.Seipſum mox declarat. Vt faciã ואעשה ſub.quod elegeris. 13 Cognoſce, רע .i.maturè delibera,& ſtatue. 14 Incidam נפלה Particip.præſ.ex coniug.Niphal.1.Paral.21.b.13,legitur אפלה Incidam.q.d.deligo peſtem. 15 Immiſit itaque ויתן Ad verbum,Et dedit. Vſque ad tempus conſtit. ועד־עת מועד .i.vſque ad veſperam.nam hoc commẽdat miſericordiam Dei qui pro tribus diebus vnum tantùm elegerit. 16 Quúmque extendiſſet וישלח Ad verbum,Et miſit. Pœnituit Ieh.mali, וינחם יהוה אל־הרעה .i. mutauit ſententiam de afflictione quã interminatus fuerat. Diſperdenti pop. המשחית בעם exterminatori.i.cui iuſſerat perdere populum. Quieſcere fac הרף cohibe.

17 Dixitque Dauid ad Dominum quũ vidisset Angelum cædẽtem populum, Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerũt? vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.

17 Dixítque Dauid ad Iehouám quum vidisset Angelũ cædẽtem
populum, & ait, Ecce ego peccaui, & ego iniquè egi: isti autẽ sunt
oues, quid fecerunt? ″sit obsecro manus tua contra me & contra
domum patris mei.

Dolet Dauid, propter se occidi populum, quũ ipse sit qui peccauerit.

18 Venit autem Gad ad Dauid in die illa, & dixit ei, Ascende, & constitue altare Dño in area Areuna Iebusæi.

18 Venit autem Gád ad Dauidem eo die, & dixit ei, Ascende, erige
Iehouæ altare in area Araunáh Iebusæi.

D

19 Et ascendit Dauid iuxta sermonem Gad, quem præceperat ei Dominus.

19 Et ascendit Dauid iuxta verbum Gád, quemadmodum præce-
perat Iehouáh.

Cessat pestis, oblatione à Dauide facta.

20 Conspiciénsque Areuna, animaduertit Regem & seruos eius transire ad se.

20 Respiciénsq; Araunáh, vidit Regem & seruos eius ″transeuntes
ad se: & egressus Araunáh, ″incuruauit se Regi super faciem suam
super terram.

21 Et egressus adorauit Regem prono vultu in terrã, & ait, Quid causæ est vt veniat dominus meus Rex ad seruũ suum? Cui Dauid ait, Vt emam à te aream, & ædificẽ altare Dño, & cesset interfectio quæ grassatur in populo.

21 Dixítque Araunáh, Cur venit dominus meus Rex ad seruum
suum? Respondit Dauid, Vt emam à te aream istam, vt ædificem
altare Iehouæ, ″& restringatur plaga à populo.

22 Et ait Areuna ad Dauid, Accipiat, & offerat dominus meus Rex, sicut placet ei: habes boues in holocaustũ, & plaustrũ & iuga boũ in vsũ lignorũ.

22 Dixítque Araunáh Dauidi, Accipiat, & offerat dominus meus
Rex quod bonum est in oculis suis: ″vide boues pro holocausto, &
plaustra, & instrumenta boum ″pro lignis.

Gratis non accipit Dauid, aut vi aufert quod offerat Deo.

23 Omnia dedit Areuna Regi: dixitq; Areuna ad Regem, Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum.

23 Omnia dedit Araunáh ″Rex Regi: dixítque Araunáh Regi, Ieho-
uáh Deus tuus ″complaceat sibi in te.

24 Cui respõdens Rex ait, Nequaquã vt vis, sed emam pretio à te, & nõ offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream & boues, argẽti siclis quinquaginta.

24 Dixit verò Rex ad Araunáh, Nequaquam, sed emendo emam
à te pretio, nec offeram Iehouæ Deo meo holocausta ″gratis. Emit
itaque Dauid aream, & boues ″argento, שׁsechelím quinquaginta.

25 Et ædificauit ibi Dauid altare Domino, & obtulit holocausta & pacifica: & propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

25 Et ædificauit Dauid ibi altare Iehouæ, obtulítque holocausta
& pacifica: & placatus est Iehouáh terræ, ″& cohibita est plaga ab
IשׁsraÆele.

17 Sit תחי .i. conuertatur manus tua, &c. hoc est percute me. 20 Transeuntes עוברים .i. venientes. Incuruauit, &c. וישתחו וגו׳ adorauit Regem vultu prono in terram. 21 Et restringatur ותעצר prohibeatur, comprimatur, i. ne vltrà grassetur pestis in populum. 22 Vide boues ראה הבקר En tibi boues. Pro lignis. לעצים: .i. in vsum lignorũ. hoc est, vt facias ignem. 23 Rex המלך *quondam* Rex. fuerat enim Rex Iebusæorũ antequam capta fuisset arx Ierusalem à Dauide. Complaceat sibi in te. ירצך: .i. te gratũ habeat, & tua sacrificia sint illi accepta. 24 Gratis. חנם .i. ex rebus alienis. Argento, בכסף Mox declarat quodnam fuerit argẽtum, nempe sicli argentei quinquaginta. Aiunt singulas tribus dedisse quinquaginta siclos: quoniam in 1. Para. 21. d. 25, sexcentis siclis emisse legimus. Alii aiunt illum emisse solùm eam partem cum bobus in qua altare ædificaret: deinde reliquam partem eius areæ.
25 Et cohibita est ותעצר & prohibita est. i. cessauit. conquieuit pestis quæ grassabatur in Israelem.

Primus Regum liber, vulgò Tertius Regum, Hebraicè מלכים א

Liber iste vltimus est librorum quos vocant Hebræi נביאים ראשנים Prophetas priores: qui ab ipsis dicitur מלכים א Regum primus: à Latinis, Regum III: & à LXX, *βασιλειῶν γ* Regnorum tertius.

VETVS. | NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

1 Et Rex Dauid senuerat, habebátq; ætatis plurimos dies: quúmque operiretur vestibus, non calefiebat.

Cap. I.

1 Rex autem Dauid senuerat, & ″venerat in dies, cooperiebántque eum vestibus, & nõ calefiebat ″ei *æro*.

Seni Dauidi frigido datur Abisag puella, quæ eum iacentem calefaciat.

2 Dixerunt ergo ei serui sui, Quæramus domino nostro Regi adolescentulam virginem, & stet coram Rege, & foueat eum, dormiátque in sinu tuo, & calefaciat dñm nostrũ Regẽ.

2 Dixerúntque ei serui eius, ″Quærant domino meo Regi puellã
virginem, ″quæ stet corã Rege, ″& eum foueat, dormiátque in sinu
tuo, ″calefiátque *æro* domini mei Regis.

3 Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem.

3 Quæsierunt itaque puellã pulchrã in omni termino IשׁsraÆelis,
inuenerúntq; Abiשׁsag ″שׁSunamithidẽ, quã adduxerunt ad Regẽ.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Venerat in dies, בא בימים Hebraismus. i. ætatis prouectæ erat. Vide Gene. 24. a. 1. Tum erat sexagenarius Dauid: qui tã citò senuerat propter labores quos tulerat persequente Saule, & ob alia bella. Anno CCCCLXXVII ab exitu de AEgypto hæc gesta sunt. Ei לו: Redundat. q. d. & tamen non calefiebat: nam calor natiuus in eo penè erat extinctus. 2 Quærant יבקשו .i. liceat nobis per te quærere. vel, iube quæramus. Quæ stet coram Rege, ועמדה לפני המלך .i. quæ astet Regi. Chaldæus paraph. vt seruiat, vel ministret Regi. Versu quarto dicitur, Et ministrabat ei. Et eum foueat, ותהי לו סוכנת & calefaciat eum. Doctus inter Hebræos exponit, vt vtilitatem afferat illi. calefaciendo scilicet illum. Chaldæus paraph. sit ei propinqua. i. admouens se, siue corpus suum corpori regio vt calefaciat ipsum. Alii, vt custodiat thesauros eius. Calefiátque, &c. וחם לאדוני המלך: & foueat dominũ meum Regem. 3 שׁSunamithidem, השונמית .i. è Sunem vrbe tribus Issachar. Iosu. 19. b. 18.

Puella autem erat pulchra admodum, '& Regem fouebat, & mi 4
nistrabat ei: Rex verò 'non cognouit eam.

Adonias inscio patre, sine Dei verbo occupat regnum, immolatis victimis.

Porrò Adoniiáh filius ɦHaggith 'efferebat sese, dicendo, Ego re- 5
gnabo. 'Et fecit sibi currus & equites, & quinquaginta viros 'cur
rentes ante se.
'Et non contristauit eum pater suus à diebus eius, dicẽdo, Cur ita 6
fecisti? erat autem & iste decorus forma valde: & ipsum pepere-
rat ɦHaggith 'post Abשׁalóm.
'Et loquutus est cum Ioáb filio צSeruiáh, & cum אEbiathár sa- 7
cerdote: qui adiuuerunt *euntes* 'post Adoniiáh:
צSadóc vero sacerdos & Benaiáhu filius Iehoiadáy, & Nathán 8
propheta, & שׁSimעyi, & Reעyi '& fortes qui *erant* Dauidi, non erant
cum Adoniiáhu.
Immolauit autem Adoniiáhu oues, & boues, '& pinguia iuxta la 9
pidem Zoɦéleth, qui erat 'apud fontem Rogél, & inuitauit om-
nes fratres suos filios Regis, omnésq; viros Iehudáh seruos Regis:
At Nathan prophetã, & Benaiáhu, '& fortes illos, & שׁSelomóh 10
fratrem suum non inuitauit.

Cõsilio Nathan, Beth-sabee indicat Dauidi Adoniam regnare.

Dixítque Nathánad Bath-שׁsébay matrem שׁSelomóh 'in hunc 11
modũ, Nónne 'audisti quòd regnet Adoniiáhu filius ɦHaggith, &
dominus noster Dauid 'nescit?
Nũc igitur veni, & dabo tibi nunc consilium, '& erue animam 12
tuam, atque animam filii tui שׁSelomóh.
Vade, & ingredere ad regem Dauidem, & dicas ei, Nónne tu 13
domine mi Rex, iurasti ancillæ tuæ, his verbis, שׁSelomóh filius
tuus regnaturus est post me, ipséque sedebit super soliũ meum?
cur ergo 'regnat Adoniiáhu?
Ecce, te adhuc loquente ibi cum Rege, 'veniam post te, '& com 14
plebo sermones tuos.
Ingressa est itaque Bath-שׁsébay ad Regem in conclaue: Rex au 15
tẽ 'senuerat valde, & Abiשׁság Sunamithis ministrabat Regi.
Inclinauit ergo se Bath-שׁsébay, '& adorauit Regem: dixítque 16
Rex, 'Quid *est* tibi?
Illa respõdit, Domine mi, tu iurasti per Iehouam Deum tuum 17
ancillæ tuæ, שׁSelomóh filius tuus regnabit post me, ipséque sede
bit super solium meum.
Et nunc en Adoniiáh regnat, tu verò nunc domine mi Rex i- 18
gnoras.
Immolauit enĩ boues & pinguia, & pecudes in multitudine, in- 19
uitauítq; omnes filios Regis, & אEbiathár sacerdotẽ, ac Ioáb prin
cipem exercitus: שׁSelomóh autem seruum tuum non inuitauit.

4 Erat autem puella pulchra nimis, dormiebátque cum Rege, & ministrabat ei: Rex verò non cognouit eam.

5 Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens, Ego regnabo. Fecitq; sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui currerent ante eum.

6 Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens, Quare hoc fecisti? erat autem & ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom.

7 Et sermo ei cum Ioab filio Saruiæ & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. B

8 Sadoc verò sacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & Semei, & Rei, & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia.

9 Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis, & vniuersis pinguibus iuxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios Regis, & omnes viros Iuda seruos Regis:

10 Nathan autem prohetam, & Banaian, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum non vocauit.

11 Dixit itaque Nathã ad Beth-sabee matrẽ Salomonis, Num audisti quòd regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster Dauid hæc ignorat?

12 Nunc ergo veni, accipe consilium à me, & salua animam tuam, filiique tui Salomonis.

13 Vade, & ingredere ad Regẽ Dauid, & dic ei, Nónne tu domine mi Rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicẽs, Quòd Salomõ filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adonias?

14 Et adhuc ibi te loquente cũ Rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos.

15 Ingressa est itaque Beth-sabee ad Regem in cubiculo: Rex autẽ senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei.

16 Inclinauit se Beth-sabee, & adorauit Regem: ad quam Rex, Quid tibi, inquit, vis?

17 Quæ respondens ait, Domine mi, tu iurasti per Dominũ Deum tuũ ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo.

18 Et ecce nũc Adonias regnat, te domine mi Rex ignorante.

19 Mactauit boues & pinguia quæq;, & arietes plurimos, & vocauit oẽs filios Regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ: Salomonẽ autem seruũ tuum nõ vocauit.

4 Et Regẽ fouebat, ותהי למלך סכנת Eadẽ dictio quæ præcedẽti versu, & erat fouẽs Regẽ. vel, calefaciẽs. Non cognouit eam. לא ידעה: i. rem non habuit cum ea. 5 Efferebat sese, מתנשא exaltabat sese. hoc est, affectabat regnum decumbente patre. Et fecit ויעש & constituit. vel, comparauit. Currentes ante se. רצים לפניו: i. qui præcedentes gestarent arma eius.
6 Et non contristauit eum ולא עצבו i. non affecit eũ dolore corripiendo eũ, non increpauit eum pater suus à diebus eius. vel, suis. id est vnquam, hoc est quandiu vixit. Gallicè, *De sa vie.* Post Abשׁalóm. אחרי אבשלום: sub. natum. i. secundus erat ab Absalom. 7 Et loqutus est cum, &c. ויהיו דבריו עם יואב Ad verbum, Et fuerunt verba eius cum Ioab. sub. de inuadendo regno. Post Adoniiáh: אחרי ארניהו: i. sequuti que sunt partes Adoniæ. i. iuuerunt Adoniam sequendo partes eius, & pertrahendo alios ad ipsum. 8 Et fortes, &c. והגבורים אשר לדוד i. robur militiæ Dauidis. 9 Et pinguia ומריא i. pecora saginata. Apud fontẽ Rogel, אצל עין רגל iuxta עי En Rogel.
10 Et fortes illos, ואת הגבורים de quibus paulo antè versu 8. 11 In hunc modum, לאמור Ad verbum, dicendo. Audisti quòd reg. שמעת כי מלך intellexisti quòd regnet. i. iam regnum inuaserit, & pro Rege se gerat, idque ignorante atque inscio Dauide hero nostro. Nescit? לא ידע: Præt. Heb. pro præs. 12 Et erue animam tuam, ומלטי את נפשך Hebraismus, quo poteris saluti tuæ & filii cõsulere.
13 Regnat מלך Præt Heb. pro præs. i. regiã dignitatẽ inuasit, & pro Rege se gerit. 14 Veniam post te, אבוא אחריך mox sequar te. Et complebo serm. t. ומלאתי את דבריך: i. sermonem à te cœptum de Adonia inuadente regnum, persequar ad finem vsque.
15 Senuerat valde, זקן מאד i. erat valde infirmus ac debilis præ senio. i. erat senio confectus. 16 Et adorauit Regẽ: ותשתחו למלך i. demisso capite inclinauit, siue prostrauit se. q. d. statim atque ingressa est cubiculũ regium, verticem inclinauit honoris causa: & quum parum progressa esset, etiam totum corpus incuruauit. His verbis idem significantibus nihil aliud vult indicare quàm ipsam summo honore affecisse Dauidem, summa cũ abiectione sui. Prima vox Hebræa תקוד significat verticẽ demittere. Orientales non possunt tã facilè aperire caput quàm nos aperimus, quòd aliter tegant ac ornẽt illud quàm nos. Secũda vox השתחו à שחה est totũ corpus incuruare. Alia est vox כרע quæ significat genu flectere, nostro more. Psal 95. a. 6, cõtinentur hæc tria genera exhibendi honorẽ. Quid *est* tibi? מה לך: Quid tibi? quid vis? quid petis

20 Veruntamen domine mi Rex, in te oculi reſpiciunt totius Iſrael, vt indices eis quis ſedere debeat in ſolio tuo domine mi Rex poſt te:

21 Eritque, quum dormierit dominus meus Rex cum patribus ſuis, erimus ego & fili⁹ meus Salomō peccatores.

22 Adhuc illa loquente cum Rege, Nathan propheta venit.

23 Et nuntiauerunt Regi dicentes, Adeſt Nathan propheta. Quúmque introiſſet in conſpectum Regis, & adoraſſet eum pronus in terram,

24 Dixit Nathan, Domine mi Rex, tu dixiſti, Adonias regnet poſt me, & ipſe ſedeat ſuper thronum meum?

D 25 Quia deſcēdit hodie, & immolauit boues & pinguia & arietes plurimos, & vocauit vniuerſos filios Regis, & principes exercitus, Abiathar quoque ſacerdotem: illiſque veſcentibus & bibentibus coram eo, & dicētibus, Viuat Rex Adonias:

26 Me ſeruum tuum, & Sadoc ſacerdotem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomonem famulum tuū non vocauit.

27 Nunquid à dño meo Rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicaſti ſeruo tuo quis ſeſſurus eſſet ſuper thronum domini mei Regis poſt eum?

28 Et reſpondit rex Dauid, dicens, Vocate ad me Beth-ſabee. Quæ quū fuiſſet ingreſſa coram Rege, & ſtetiſſet ante eum,

29 Iurauit Rex, & ait, Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni anguſtia,

30 Quia ſicut iuraui tibi per Dominū Deum Iſrael, dicens, Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit ſuper ſolium meum pro me: ſic faciam hodie.

31 Summiſſóque Beth-ſabee in terrā vultu, adorauit Regē, dicens, Viuat dominus meus Dauid in æternum.

E 32 Dixit quoque Rex Dauid, Vocate mihi Sadoc ſacerdotē, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ. Qui quū ingreſſi fuiſſent corā Rege,

33 Dixit ad eos, Tollite vobiſcum ſeruos domini veſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gihon.

34 Et vngat eum ibi Sadoc ſacerdos, & Nathan propheta in Regē ſuper Iſrael: & canetis buccina, atque dicetis, Viuat Rex Salomon.

35 Et aſcēdetis poſt eum, & veniet, & ſedebit ſuper ſoliū meū, & ipſe regnabit pro me: illique præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael & ſuper Iudam.

36 Et reſpondebit Banaias filius Ioiadæ, Regi, dicens, Amen: ſic loquatur Dominus Deus domini mei Regis.

37 Quomodo fuit Dominus cum domino meo Rege, ſic ſit cum Salomone, & ſublimius faciat ſolium eius à ſolio domini mei regis Dauid.

38 Deſcendit ergo Sadoc ſacerdos & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, & Cerethi & Phelethi: & impoſuerūt Salomonē ſuper mulā regis Dauid, & adduxerūt eū in Gihon.

20 ʼTu autē domine mi Rex, *noſti* quòd oculi totius Iɯſraɴelis ʼſuper
te ſunt, vt indices eis quis ſeſſurus ſit ſuper ſoliū domini mei Re-
gis poſt ipſum:
21 ʼAlioqui futurū eſt, ʼquum dormierit dominus meus Rex cum
patribus ſuis, vt & ego & filius meus ɯSelomóh ʼ*ſimus* peccatores.
22 Ecce autē adhuc ea loquēte cum Rege, Nathán propheta ʼvenit.
23 Et nuntiauerunt Regi, dicendo, Ecce Nathán propheta. Et in-
greſſus ante Regem, incuruauit ſe Regi ſuper faciē ſuā ſuper terrā.
24 Aítque Nathán, Domine mi Rex, túne dixiſti, Adoniiáhu regna
bit poſt me, ipſéque ſedebit ſuper ſolium meum?
25 Deſcendit enim hodie, & immolauit boues, & pinguia, & pecu-
des in multitudine, inuitauítque omnes filios Regis, ac principes
exercitus, atque ɴEbiathár ſacerdotem: & ecce ipſi ʼcomedunt &
bibunt coram eo, iámque dixerunt, Viuat Rex Adoniiáhu.
26 Me autem qui ſum ſeruus tuus, & ɤSadóc ſacerdotem, & Bena-
iáhu filium Iehoiadáh, & ɯSelomóh ſeruum tuum non inuitauit.
27 An à domino meo Rege facta eſſet res iſta, & nō indicaſſes ſeruo
tuo quis ſeſſurus eſſet ſuper ſolium domini mei Regis poſt eum?
28 Et reſpōdens rex Dauid, ait, Vocate mihi Bath-ɯſébaʏ. Quæ in- Dauid præcipit Salomonem vngi in Regem ſuper Iudam & Iſraelem.
greſſa in conſpectum Regis, ſtetit coram Rege.
29 Et iurauit Rex, dicēs, ʼViuit Iehouáh qui redemit animā meam
de omni anguſtia,
30 Quòd quemadmodum iuraui tibi per Iehouam Deum Iɯſraɴe
lis, dicendo quòd filius tuus ɯSelomóh regnaturus eſſet poſt me,
ʼita ipſe ſedebit ſuper ſoliū meū pro me, *quòd inquam* ſic faciā hodie.
31 Et inclinauit ſe Beth-ɯſébaʏ in faciē ſuper terrā, incuruauítque
ſe regi, ac dixit, Viuat dominus meus rex Dauid in æternum.
32 Dixit autē rex Dauid, Vocate ad me ɤSadóc ſacerdotē, & Nathā
prophetā, & Benaiáhu filiū Iehoiadáʏ. ʼQui ingreſſi ſūt ante Regē.
33 Et dixit eis Rex, Capite vobiſcum ſeruos domini veſtri, & ſe-
dere facite ɯSelomóh filium meum ſuper mulam quæ eſt mihi,
ʼ& deducite eum in Ginhón:
34 Et vnget eū ibi ɤSadóc ſacerdos & Nathán propheta in Regem
ſuper Iɯſraɴelem: poſt hæc clāgetis buccina, atque dicetis, Viuat
rex ɯSelomóh.
35 Atque aſcendetis *illum* ʼpoſt eum, & veniens ſedebit ſuper ſolium
meū, ipſéque regnabit pro me: ʼnam illi *iam* præcepi vt ſit dux ſu-
per Iɯſraɴelem & ſuper Iehudáh.
36 Reſpondit autem Benaiáhu filius Iehoiadáʏ Regi, & dixit, ʼA-
men: ſic dicat Iehouáh Deus domini mei Regis.
37 Quemadmodum fuit Iehouáh cum domino meo Rege, ita ſit
cum ɯSelomóh, ʼmagnificétque ſolium eius pluſquam ſolium
domini mei regis Dauidis.
38 Deſcēdit ergo ɤSadóc ſacerdos, & Nathā propheta, & Benaiáhu Salomon vngitur in Regem.
filius Iehoiadáʏ, Cherethæi quoque & Pelethæi: & ſedere fecerūt
ɯSelomóh ſuper mulā regis Dauidis, deduxerūtq; eū in Ginhón.

20 Tu autem ואתה Et nunc. i. in hac ætate vicina morti. q. d. vniuerſus Iſrael conijcit oculos in te, vt ſciat quis ſit poſt te regnaturus. Super te עליך ſub. coniecti. 21 Alioqui fut. eſt, והיה Ad verbum, Et erit. Quū dormierit, &c. כשכב וגו׳ .i. quum vita functus fuerit. Similis loquutio eſt Gene. 47. g. 30. *Simus* peccatores. חטאים: .i. peribimus tanquā peccatores, & perdemur: hoc eſt interficiet nos Adonias, ſi ante mortem nō deſignaris Regem. Hebræi exponunt, erimus falſi & fruſtrati. hoc eſt, fruſtrabimur ſpe noſtra, quaſi aberrantes à ſcopo. Alii exponunt, Tum dicent filium meum non fuiſſe dignum regno, propter culpam noſtram, quòd me cognoueris viuente viro. 22 Venit. בא: ingreſſus eſt. ſub. atriū. 25 Comedūt & bibunt corā eo, אוכלים ושותים לפניו .i. recumbunt corā eo edentes & bibētes. Hebraiſmus. 29 Viuit Iehouáh חי־יהוה Iuro per Deū viuentem. 30 Ita ipſe והוא Ad verbū, & ipſe. ו couerſum in Ita, vt correſpondeat ſuperiori Quemadmodum. 32 Qui ingreſſi ſunt ante Regem. ויבאו לפני המלך: .i. qui ingreſſi ſteterunt coram Rege. 33 Et deducite והורדתם Ad verbū, & deſcendere facite. 35 Poſt eū, אחריו .i. ſequentes eū. Nam illi præcepi ואתו צויתי Ad verbum, Et illi præcepi. 36 Amen: ſic dicat אמן .i. ita ſit, ſic ſtatuat futurum. 37 Magnificétque ויגדל amplificétque. magnus reddat. augeat. Sic infrá.

Tulit insuper צSadóc sacerdos 'cornu olei de tabernaculo,& vn- 39
xit שSelomóh:post hæc clanxerunt buccina, dixerúntque vniuer-
sus populus,Viuat Rex שSelomóh.

'Et ascendit vniuersus populus post eum,atque *is* populus cane- 40
bat tibiis, ac lætabatur gaudio magno, 'ita vt rumperetur terra à
voce eorum.

Fugit Adonias audiens Salomonem vnctum in Regem.

Audiens autem Adoniiáhu,& omnes inuitati qui erant cum eo, 41
('ipsi autem finierant comedere) audiens item Ioáb sonitum buc
cinæ,dixit,Cur vox *fit* ciuitatis 'tumultuantis?

Adhuc eo loquẽte,ecce Ionathán filius אEbiathár sacerdotis ve 42
nit: *cui* dixit Adoniiáhu,Ingredere,quia vir 'fortis *es*,'& bonum re-
nuntiabis.

Respondens autem Ionathán,dixit ad Adoniiáhu,Profectò do- 43
minus noster rex Dauid constituit regem שSelomóh.

Misítque cum eo Rex ipsum צSadóc sacerdotẽ, & Nathán pro- 44
phetam,& Benaiáhu filium Iehoiadáy, sed & Cherethæos & Pele-
thæos,& sedere fecerunt eum super mulam 'regiam.

Præterea vnxerunt eum צSadóc sacerdos & Nathán propheta 45
in Regem in Gihhón: & ascenderunt illinc lætantes,'& tumultua
uit ciuitas:iste est sonitus quem audistis.

Atque etiam sedit שSelomóh super solium regni. 46

Quinetiam 'venerunt serui Regis 'ad benedicendũ domino no- 47
stro regi Dauid , dicentes , 'Benefaciat Deus nomini שSelomóh
plus quàm nomini tuo,'& magnificet solium eius plus quàm so-
lium tuum.'Et incuruauit se Rex super lectum.

Et etiã sic dixit Rex , Benedictus Iehouáh Deus Iשsraëlis qui 48
dedit hodie sedentem super thronum meum,'me vidente.

'Illi verò territi sunt,& surrexerunt omnes inuitati qui erant cũ 49
Adoniiáhu,atque abierunt singuli in viam suam.

Porrò Adoniiáhu timẽs *sibi* à facie שSelomóh, surrexit,& abiit, 50
tenuítque cornua 'altaris.

Nuntiatum est autem שSelomóh 'his verbis , Ecce Adoniiáhu 51
timens regem שSelomóh, ecce inquam apprehendit cornua al-
taris, dicens, Iuret mihi hodie rex שSelomóh quòd nõ interficiet
seruum suum gladio.

Et dixit שSelomóh,Si fuerit 'filius virtutis,'nõ cadet de capillis 52
eius super terrã:si verò malũ deprehensum fuerit in eo,morietur.

Misit itaque Rex שSelomóh , '& abduxerunt eum ab altari : & 53
veniens incuruauit se regi שSelomóh:dixítque שSelomóh,Vade
in domum tuam.

Cap.II.

Præcepta dat Dauid filio Salomoni.

APpropinquauerunt autem dies Dauidis vt moreretur, præ- 1
cepítque ipsi שSelomóh filio suo,dicendo,

39 Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo,& vnxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus,Viuat Rex Salomó.

40 Et ascẽdit vniuersa multitudo post eum,& populus canentium tibiis,& lætantium gaudio magno,& insonuit terra à clamore eorum.

41 Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fuerant ab eo(iámque cõuiuium finitum erat) sed & Ioab, audita voce tubæ,ait,Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis?

42 Adhuc illo loquẽte,Ionathan filius Abiathar sacerdotis venit:cui dixit Adonias,Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians.

43 Responditque Ionathan Adoniæ, Nequaquam: dominus enim noster rex Dauid regẽ constituit Salomonẽ.

44 Misitque cum eo Sadoc sacerdotẽ, & Nathan prophetam, & Benaiam filium Ioiadæ,& Cerethi & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam Regis.

45 Vnxerúntque eum Sadoc sacerdos & Nathan propheta Regem in Gihon:& ascenderunt inde lætantes,& insonuit ciuitas:hæc est vox quam audistis.

46 Sed & Salomon sedet super solium regni.

47 Et ingressi serui Regis , benedixerunt domino nostro regi Dauid, dicentes , Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum , & magnificet thronũ eius super thronum tuũ.Et adorauit Rex in lectulo suo.

48 Insuper & hæc loquutus est , Benedictus Dominus Deus Israel , qui dedit hodie sedentem in solio meo , videntibus oculis meis.

49 Territi sunt ergo,& surrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnusquisque in viam suam.

50 Adonias autẽ timens Salomonem, surrexit, & abiit,tenuitque cornua altaris.

51 Et nuntiauerunt Salomoni, dicentes, Ecce Adonias timens regem Salomonem,tenet cornua ltaris,dicẽs, Iuret mihi rex Salomon hodie quòd non interficiat seruum suum gladio.

52 Dixitque Salomon,Si fuerit vir bonus,non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram: si autem malũ inuentum fuerit in eo,morietur.

53 Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari, & ingressus, adorauit regem Salomonẽ: dixitque ei Salomon,Vade in domum tuam.

Cap.II.

1 APpropinquauerunt autem dies Dauid,vt moreretur,præcepitque Salomoni filio suo,dicens,

39 Cornu olei קרן השמן .i.partem aliquam olei vnctionis in paruo vase. 40 Et ascendit,&c. ויעלו וגו' Hebraismus,à Gihon prosequutus est eum vsque in Regiam. Ita vt rumperetur, &c. ותבקע הארץ בקולם: Ad verbum,& rumpebatur,&c.i.rumpi videbatur terra à strepitu eorum.q.d.excitatus est tantus clamor,vt terra videretur disrumpi & findi. 41 Ipsi autem finierant com. והם כלו לאכל i.finito iam conuiuio. Tumultuantis? הומה: frementis? i.Cur vrbs sic strepitu tumultuatur? Vel,Quare auditur strepitus vrbis tumultuantis?

42 Fortis *es*, חיל Ad verbum,virtutis.i.strenuus,probus,ac bonus. Et bonum וטוב id est fœlicia ac prospera.

44 Regiã. המלך: .i.qua nemo alius quàm Rex vehi poterat. 45 Et tumultuauit ותהום & perstrepuit.insonuit.i.sonitu ac tumultu repleta fuit. 47 Venerunt באו ingressi sunt.sub.in cubiculum regium. Ad benedicendum לברך .i.bene precaturi.vel,congratulaturi. Benefaciat,&c. ייטיב אלהיך את שם וגו' Bonum[.i.illustrius]efficiat Deus nomen,&c. i.Clariorem reddat famam Salomonis,&c. Et magnificet ויגדל vt paulo antè versu 37.i.maiorem reddat regiam dignitatem,&c.hoc est ditionem. Et incuruauit se וישתחו .i. adorauit Rex Deum in lecto,agendo ei gratias,tanquam rem gratissimam audiret. 48 Me vidente. ועיני ראות: Ad verbum,& oculi mei vident. 49 Illi verò territi sunt, ויחרדו Obstupefacti sunt ergo.vel,Trepidantes ergo surrexerunt,&c.

50 Altaris. המזבח: quod scilicet Dauid extruxerat in vrbe sua. nam altare quod curauerat Moses extruendum in deserto,adhuc erat in Gabaon.1.Paral.21.d.29. 51 His verbis, לאמור Ad verbum,dicendo. 52 Filius virtutis, לבן חיל Ad verbum reddidit noster interpres,Est autem Hebraismus,pro,Si fuerit præditus virtute ac fortitudine animi,ac amans virtutis.i.probus.Chaldæus paraph.si fuerit homo timens peccare. Non cadet de capillis e. לא יפול משערתו non cadet *quicquam* de cæsarie[coma,capillitio]eius.

53 Et abduxerunt eum וירדוהו Ad verbum,& descendere fecerunt eum.

2 Ego ingredior viam vniuersæ terræ:confortare,& esto vir.

3 Et obserua custodias Domini Dei tui, vt ambules in viis eius, & custodias cæremonias eius,& præcepta eius,& iudicia,& testimonia,sicut‖scriptum est in Lege Moysi:vt intelligas vniuersa‖quæ facis, & quocunque te verteris:

Deut.17.d.18

4 Vt confirmet Dominus sermones suos,quos loquutus est de me,dicens, Si custodierint filii tui viam suam, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua,non auferetur tibi vir de solio Israel.

5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ,quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel,‖Abner filio Ner,&‖Amasæ filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace:& posuit cruorem prælii in balteo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamẽto suo quod erat in pedibus eius.

2.Reg.3.e.27 2.Reg.20.c.10

B

6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos.

7 Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, erũntque comedẽtes in mensa tua:‖occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalõ fratris tui.

2.Reg.19.f.31

8 Habes quoque apud te Semei filiũ Gera filii Iemini de Bahurim,‖qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad Castra: sed quia‖descendit mihi in occursum quũ trãsirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum, dicens, Non te interficiam gladio.

2.Reg.16.a.5 2.Reg.19.d.23

9 Tu noli pati eum esse innoxium: vir autem sapiens es,& scies quæ facies ei, deducésque canos eius cum sanguine ad inferos.

1.Par.29. Act.2.d.29

10 ‖Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis,& sepultus est in ciuitate Dauid.

2.Reg.5.a.4.

11 ‖Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt.in Hebron regnauit septem annis:in Ierusalem vero,triginta tribus.

1.Par.29.f.27.

12 ‖Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatũ est regnum eius nimis.

C

13 Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Beth-sabee matrem Salomonis: quæ dixit ei, Pacificúsne est in-

2 Ego″ abeo per viam vniuersæ terræ:″confortare,& esto vir.
3 ″Et custodi custodiam Iehouæ,vt ambules in viis eius, vt custodias decreta eius, præcepta eius, & iudicia eius , atque testimonia eius,sicut scriptũ est in Lege Mowséh, vt prospera reddas quæcunque feceris″& omnia ad quæ te verteris:
4 ″Vt cõfirmet Iehouáh verbum suum quod loquutus est″mihi,dicendo,Si custodierint filii tui viam suam, ambulando coram me in veritate,in toto corde suo,& in tota anima sua, dicendo *inquam*, ″Non abscindetur tibi vir de solio Iwsraɴél.
5 Et etiã tu nosti quæ fecit mihi Ioáb filius ʏSeruiáh, id est quæ fecit duobus principibus exercituum Iwsraɴél,Abnér filio Nér,& ʏAmawsá filio Iéther,″quos occidit,″& posuit sanguines belli in pace:″posuit inquã sanguines belli in balteo suo qui erat in lumbis suis,″& in calceamento suo quod erat in pedibus suis. *Ioab occidi præcipit.*
6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam,″& non deduces canitiem eius pacificè ad sepulchrum.
7 Filiis autem Barzillai Gilʏaditæ″facies misericordiã, & sint inter conuiuas mensæ tuæ:quia″sic accesserunt ad me dum fugerem à facie Abwsalóm fratris tui. *Berzellai filiis reddi gratiam præcipit.*
8 Ecce præterea tecum est wSimʏi filius Gerá″filii Iemini de Banhurím, & ipse maledixit mihi maledictione″vehemẽti eo die quo ibam in Manhanáim : at ipse tamen descendit in occursum mei″ad Iardén,& iuraui ei per Iehouam, dicendo, Non te interficiam gladio. *Semei occidi præcipit.*
9 ″Nunc autem ne innocẽtem dimittas eum:& quum sis vir prudẽs,″nosti quæ facturus sis,vt deducas canitiem eius cum sanguine ad sepulchrum.
10 Dormiuit itaq; Dauid cum patribus suis, & sepultus est in Ciuitate Dauidis. *Moritur Dauid.*
11 Dies autẽ quibus regnauit Dauid super Iwsraɴelẽ,fuere quadraginta anni: in ɴHebrón regnauit septem annis, & in Ieruwsaláim regnauit triginta tribus annis.
12 wSelomóh igitur sedit super solium Dauidis patris sui , ″& firmatum est regnum eius valde.
13 Venit autem Adoniiáhu filius ɴHaggith ad Bath-wsébay matrem wSelomóh : & *illa* dixit , Pacificúsne *est* ingressus tuus ? Qui *Adonias petit Abisag in vxorem.*

IN CAPVT II.

2 Abeo per viam vniuersæ teræ: הולך בדרך כל־הארץ Hebraismus,abiturus sum in viam hominum habitantium in terra.q.d.sentio quòd breui moriturus sum vt cæteri homines. Confortare,& esto vir. וחזקת והיית לאיש: .i.sis ergo forti ac virili animo.
3 Et custodi custodiam,&c. ושמרת את־משמרת וגו׳ Obserua obseruationem,&c.i.quæ custodiri & seruari iussit Deus: nẽpe præcepta,ita vt ambules in viis eius.hoc est,vt imiteris eum,& sis illi similimus,quantum homo potest Deo assimilari,seruando decreta,&c. Hebræi vocant Decreta,siue statuta quorum ratio ignoratur: & Præcepta, quæ habent rationem adiunctam: & Iudicia,id est Leges:& Testimonia,quæ reuocant nobis in memoriam ea quæ fecerit Deus,vt sunt sabbatha,&c. Et omnia ואת כל Quidam volunt את pro ב accipi.& vertunt,& in omni *loco ad* quem te verteris.quò te conuerteris. 4 Vt confirmet למען יקים Vt ratum habeat.i.adimpleat promissionem quam fecit mihi de semine meo perpetuo. Mihi, עלי de me. Non abscindetur לא־יכרת .i.non auferetur.q.d.habebis semper aliquem ex nepotibus tuis qui sedeat,&c. 5 Quos occidit, ויהרגם Ad verbum,& occidit eos. Quidam istud ו pro Id est,accipi volunt,vt sic consequentia præcedentibus iungas,Quæ fecit duobus,&c.hoc est occidit eos. Et posuit sanguines belli in pace: וישם דמי־מלחמה בשלום Quidã iungunt istud In pace,præcedentibus,Occidit eos,& exponunt, quos occidit in pace,id est incautos,& dum nihil tale suspicarentur: & posuit sanguinem *eorum,sanguinem* belli.i. cædem eorum non minus sibi licitam reputauit quàm si interfecisset eos in ipso prælio.hoc est,reputauit cædem eorum tanquam cædẽ factam in cõflictu. Alii exponunt,Occidit eos,& posuit[id est effudit]sanguinem belli. hoc est, reputauit cædem factam in conflictu, nempe cædem fratris sui Asael, quem Abner interfecerat,quasi factam in pace.i.quasi interfectus fuisset tempore pacis.q.d. vltus est mortem fratris sui qui interfectus fuerat in conflictu,non minore studio quàm si interfectus fuisset tẽpore pacis. Posuit inquã sanguines belli in balteo suo ויתן דמי מלחמה בחגרתו .i.ense quo facta fuit ea cædes,accinxit se de industria. Et in calceamẽto suo,&c. ובנעלו וגו׳ .i.occidit eos in ipso loco,ita vt corruerint mortui ad pedes eius. 6 Et non deduces canitiem eius, &c. ולא־תורד וגו׳ Hebraismus, non fines eum senio confectum mori morte naturali. 7 Facies misericordiam,תעשה־חסד .i.magnis beneficiis cumulabis eos. vel, multa in eos confer beneficia. Sic כן .i.cum misericordia & gratia.hoc est cum amplis muneribus.2.Samue.19.f.31.
8 Filii Iemini בן־הימיני .i.Beniaminita. Vehementi נמרצת acri.forti.i.affecit me grauibus iniuriis. Ad Iardén, הירדן quum scilicet redirem iam confecto bello. 9 Nunc autem,&c. ועתה וגו׳ Veruntamen ne absoluas eum.i.ne finas eum impunitum:ne illi sinas hoc impune abire. Nosti quæ facturus sis, וידעת את אשר תעשה .i.nam quum sis sapiens & prudens,inuenies causam qua curabis eum interficiendum. 12 Et firmatum est ותכן & stabilitum fuit. quòd scilicet vnctus fuerit in Regem patre viuente à summo Pontifice, fortissimisque exercitus Israel. Vel dicitur per anticipationem,interfectis nempe inimicis eius,vt est in fine huius capitis.
13 Pacificúsne *est*,&c. השלום בואך .i.aduenisne pacis ergo?

respondit,Pacificus.
Præterea ait,'Verbum mihi *est* ad te.Ipsa dixit,Loquere. 14
Tum dixit *ille*, Tu nosti quòd 'meum erat regnum,'& super me 15
posuerat vniuersus Iꙍsraél faciem suam,vt regnarem: sed tralatū
est regnum,fuítque fratris mei:'à Iehoua enim'fuit ipsius.
'Nunc autem petitioné vnam ego'postulo abs te,'ne reuerti fa- 16
cias faciem meam.Illa dixit ei,Loquere.
Et ille ait, Dic obsecro ꙍSelomóh regi ('non enim reuerti fa- 17
ciet faciē tuam)vt det mihi Abiꙍság ꙍSunamit hidē in vxorem.
Respondit Bath-ꙍsebáy,Bene ego loquar pro te ad Regem. 18
Venit itaque Bath-ꙍsebáy ad regē ꙍSelomóh vt loqueretur ei 19
pro Adoniiáhu:& assurrexit Rex in occursum eius:qui quū incur
uasset se illi,sedit super solium suum,& posuit'solium matri suæ:
quæ sedit ad dexteram eius.
Illa ait,Petitionem vnam paruam ego peto à te,'ne reuerti fa- 20
cias faciem meam. Dixítque ei Rex, Pete mater mea: non enim
reuerti faciam faciem tuam.
Quæ dixit, Detur Abiꙍság ꙍSunamithis ipsi Adoniiáhu fratri 21
tuo in vxorem.
Tunc respondit rex ꙍSelomóh , ac dixit matri suæ, Sed quare 22
tu postulas Abiꙍság ꙍSunamithidē pro Adoniiáhu? 'postula pro
eo regnū.ipse enim frater meus maior *natu* me est,'& illi est ℵEbia-
thár sacerdos & Ioáb filius ẋSeruiáh.
Et iurauit rex ꙍSelomóh per Iehouam,dicendo,'Sic faciat mi- 23
hi Deus,& sic addat, quòd contra animam suam loquutus est A-
doniiáhu verbum hoc.
Nunc igitur viuit Iehouáh qui'confirmauit me, atque sedere 24
fecit me super thronum Dauidis patris mei,& qui'fecit mihi do-
mum sicut dixerat,quòd hodie interficietur Adoniiáhu.
Occiditur Adonias.
'Misit ergo rex ꙍSelomóh per manum Benaiáhu filii Iehoia- 25
dáh,& irruit in eum,mortuúsque est.
Abiathar priuatur sacerdotio.
Et ad ℵEbiathár sacerdotem dixit Rex ,'*In* ỿAnathóth vade 'ad 26
agros tuos, quia 'vir mortis es : verùm hodie non interficiam te,
quia portasti arcā Domini Iehouæ ante Dauidem patrem meū:
deinde quia'afflictus fuisti in omnibus in quibus afflictus fuit pa-
ter meus.
Et eiecit ꙍSelomóh ℵEbiathár 'ne esset sacerdos Iehouæ : 'vt 27
adimpleret verbum Iehouæ quod loquutus fuerat super domū
ỿElí in ꙍSilóh.

gressus tuus? Qui respōdit,Pacificus.
14 Addiditque, Sermo mihi est ad te.
Cui ait,Loquere.Et ille,
15 Tu,inquit,nosti quia meum erat re
gnum, & me præposuerat omnis Is-
rael sibi in Regem: sed trāslatum est
regnum, & factum est fratris mei: à
Domino enim constitutum est ei.
16 Nunc ergo petitionē vnam precor
à te, ne cōfundas faciem meam.Quæ
dixit ad eum,Loquere.
17 Et ille ait,Precor vt dicas Salomo-
ni regi (neque enim negare tibi quic
quam potest) vt det mihi Abisag Su-
namitidem vorem.
18 Et ait Beth-sabee,Bene,ego loquar
pro te Regi.
19 Venit ergo Beth-sabee ad Regē Sa
lomonem, vt loqueretur ei pro Ado-
nia:& surrexit Rex in occursum eius,
adorauitque eam,& sedit super thro
num suū: positúsque est thronus ma-
tri Regis,quæ sedit ad dexterā eius.
20 Dixitque ei,Petitionem vnā paruu- D
lam ego deprecor à te, ne confundas
faciem meam: & Dixit ei Rex, Pete
mater mea : neque enim fas est vt a-
uertam faciem tuam.
21 Quæ ait,Detur Abisag Sunamitis
Adoniæ fratri tuo vxor.
22 Responditque Rex Salōmon,
& dixit matri suæ , Quare postulas
Abisag Sunamitidem Adoniæ? postu-
la ei & regnum : ipse est enim frater
meus maior me , & habet Abiathar
sacerdotem,& Ioab filium Saruiæ.
23 Iurauit itaque Rex Salomon per
Dominum, dicens , Hæc faciat mihi
Deus, & hæc addat,quia contra ani-
mam suam loquutus est Adonias ver
bum hoc.
24 Et nunc viuit Dominus qui firma-
uit me , & collocauit me super soliū
Dauid patris mei , & qui fecit mihi
domum sicut loquutus est, quia ho-
die occidetur Adonias.
25 Misitque Rex Salomon per manū
Banaiæ filii Ioiadæ,qui interfecit eū,
& mortuus est.
26 Abiathar quoque sacerdoti dixit
Rex,Vade in Anathoth ad agrū tuū,
& quidem vir mortis es:sed hodie te
non interficiam,quia portasti arcam
Domini Dei corā Dauid patre meo, E
& sustinuisti laborem in omnibus in
quibus laborauit pater meus.
27 Eiecit ergo Salomon Abiathar,vt 1.Reg.2.f.
non esset sacerdos Domini, |vt im-
pleretur sermo Domini quē loquut*
est super domum Heli in Silo.

14 Verbum mihi *est* ad te. דבר לי אליך Hebraismus,Habeo quod tibi dicam.Gallicè,*I'ay quelque chose a vous dire.*
15 Meum erat regnum,לי היתה המלוכה .i.ad me pertinebat regnum. Et super me posuerat,&c. ועלי שמו כל וגו' Hebraismus,con-iecerant in me oculos,sperantes me fore Regē,& me expectabant vt regnarem. A Iehoua מיהוה .i.Iehoua volente ac iubente. Fuit ipsius. היתה לו: factum est *istud* illi. 16 Nunc autem ועתה Nunc ergo. Postulo שאל Præs.Heb.pro fut.petiturus sum.petam.
Ne reuerti facias faciem m. אל תשבי את פני Facere reuerti faciem alicuius,est reiicere illum & repellere,quasi remittere illum vacuum. cui contrarium est,Sustinere faciem alicuius.i.ne deneges mihi,ne abiicias me,more denegantium aliquid.
17 Non e.reuerti faciet faciē t. כי לא ישיב את פניך .i.nō denegabit tibi. 19 Soliū matri suæ: כסא לאם המלך Ad verbū,sedē[cathe-drā]matri Regis.antecedens pro relat. 20 Ne reuerti facias fa.m. אל תשב את פני vt paulo antè versu 16,ne patiar à te repulsam.ne de-neges mihi. 22 Postula pro eo ושאלי לו Ad verbū,& postula ei.Quidam vertunt,quin potius pete pro eo,&c.q.d.hac ratione vult sibi vendicare regnum.Alii,pete etiā,&c. Et illi est,&c. ולו ולאביתר .i.cōmunicat consilia sua cum Abiathar & cum Ioab,quorū consilio om-nia facit.Vel potius verte,*Pete* inquā illi *regnum*, & Abiathar sacerdoti,& Ioab filio Saruiæ. quorum scilicet cōsilio nititur inuadere regnum.q.d. si daretur illi Abisag,omnes intelligerent ad eum debere pertinere regnum.Hebræi etiam aiunt nemini licere tangere mulierem quæ cum Re-ge concubuisset,nisi Rex esset. 23 Sic faciat mihi,&c. כה יעשה לי וגו' Hebraismus,Hæc patiar,& multo grauiora,grauissimas quasq; pœnas luam,sumat de me Deus alias atque alias pœnas,hoc est grauissimas,quòd in perniciem suam loquutus est Adonias.
24 Confirmauit me, הכינני,stabiliuit me.sub.in regno meo. Fecit mihi domum עשה לי בית .i.dedit mihi familiam claram & insignem.
25 Misit ergo וישלח sub.vt interficeretur Adonias. 26 *In* ỿAnathóth vade ענתות לך O Anathothites vade. Ad agros tuos, על שדך .i.in possessionem tuam.q.d.recipe te in domum tuam,vel vrbem,aut patriam. Vir mortis es: איש מות אתה Hebraismus,morti obnoxius. Afflictus fuisti,&c. התענית בכל וגו' .i.afflixisti te in omnibus in quibus afflixit sese.i.laborē sustinuisti in omni eo in quo labo-rem sustinuit,&c. 27 Ne esset sacerdos מהיות כהן .i.priuauit eum dignitate sacerdotali qua fungebatur coram Iehoua. Vt ad-impleret למלא Vide 1.Samue.2.f.29.

18 Venit autem nuntius ad Ioab quòd Ioab declinasset post Adoniã, & post Salomonem non declinasset. fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris.

Peruenit autẽ fama vsque ad Ioáb (qui Ioáb 'declinauerat post Interficitur Ioab
Adoniiáh, & post Abשalóm non declinauerat) & fugit Ioab ad ta
bernaculum Iehouæ, & apprehendit cornua altaris.

29 Nuntiatúmque est regi Salomoni quòd fugisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset iuxta altare: misítque Salomon Banaiam filium Ioiadæ, dicens, Vade, interfice eum.

Renuntiatum verò est regi שSelomóh quòd fugisset Ioáb ad ta-
bernaculum Iehouæ, Et ecce *inquiunt*, est apud altare. misítq; שSe-
lomóh Benaiáhu filium Iehoiadáy, dicendo, Vade, irrue in eum.

30 Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei, Hæc dicit Rex, Egredere. Qui ait, Nõ egrediar, sed hic moriar. Renuntiauit Banaias Regi sermonem, dicens, Hæc loquutus est Ioab, & hæc respondit mihi.

Et venit Benaiáhu ad tabernaculum Iehouæ, dixítque ei, Sic di
xit Rex, Egredere. Cui respondit, Nequaquam, sed hîc *potius* mori-
ar. Et retulit Benaiáhu Regi verbũ, dicẽdo, Sic loquutus est Ioáb,
& sic respondit mihi.

31 Dixítque ei Rex, Fac sicut loquutus est, & interfice eum, & sepeli: & amouebis sanguinem innocentem qui effusus est à Ioab, à me & à domo patris mei.

Dixítque ei Rex, Fac sicut loquutus est, & irrue in eum, '& sepe-
li eum: '& auferas sanguinẽ gratis *effusum*, quem effudit Ioáb, à me
& à domo patris mei.

F

32 Et reddet Dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos melioréśque se: & occidit eos gladio, patre meo Dauid ignorante, ‖ Abner filium Ner principem militiæ Israel, ‖ & Amasam filiũ Iether principem exercitus Iuda.

Et reddet Iehouáh 'sanguinẽ eius super caput eius: quia aggres-
sus est duos viros iustiores '& meliores se, occidítque eos gladio, &
pater meus Dauid nesciebat, Abnér *videlicet* filiũ Ner principẽ exer
citus Iשraאelis, &yAmaשá filiũ Iéther principẽ militiæ Iehudáh.

33 Et reuertetur sanguis illorũ in caput Ioab & in caput seminis eius in sempiternum: Dauid autem & semini eius, & domui & throno illius sit pax vsque in æternum à Domino.

Reuertetur itaque 'sanguis eorum in caput Ioáb, & in caput se-
minis eius in æternum: Dauidi autem & semini eius, & domui e-
ius, & throno eius sit pax vsque in seculum à Iehoua.

34 Ascẽdit itaq; Banaias filius Ioiadæ, & aggressus eũ interfecit: sepultúsq; est in domo sua in deserto.

Ascendit itaque Benaiáhu filius Iehoiadáy, & irruit in eum, &
interfecit eum, sepultúsque est in domo sua 'in deserto.

35 Et constituit Rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotẽ posuit pro Abiathar.

Posuit verò Rex ipsum Benaiáhu filium Iehoiadáy pro eo super
exercitum, & צSádoc sacerdotem posuit Rex pro אEbiathár.

36 Misit quoque Rex, & vocauit Semei, dixitque ei, AEdifica tibi domũ in Ierusalem, & habita ibi: & nõ egredieris inde huc atque illuc.

Post hæc misit Rex, & accersiuit שSim'yí, dixítque ei, AEdifica Semei interficitur.
tibi domum in Ieruשaláim, & habita ibi, nec egrediaris inde huc
aut illuc.

37 Quacunque autem die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum.

Erit nanque, die quo egressus fueris, & transieris torrentem 'Ci-
drón, 'certò scias te moriturum: 'sanguis tuus erit in caput tuum.

38 Dixítq; Semei Regi, Bonus sermo: sicut loquutus est domin⁹ meus Rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaq; Semei in Ierusalem diebus multis.

Et ait שSim'yí ad Regem, 'Bonum est verbum: sicut loquutus
est dominus meus Rex, sic faciet seruus tuus. Et mãsit שSim'yí in
Ieruשaláim diebus multis.

G

39 Factum est autem post annos tres vt fugerent serui Semei ad Achis filiũ Maacha regem Geth: nuntiatúmq; est Semei quòd serui eius issent in Geth.

'Fuit autem, in fine trium annorũ aufugerũt duo serui שSim'yí
ad Achíש filium Mayacháh regem Gath: & renuntiauerunt *quidam*
ipsi שSim'yí dicendo, En serui tui sunt in Gath.

40 Et surrexit Semei, & strauit asinum suum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendũ seruos suos, & adduxit eos de Geth.

Et surgens שSim'yí, strauit asinum suum, & abiit in Gath ad A-
chíש, vt requireret seruos suos: abiit inquam שSim'yí, & reduxit
seruos suos de Gath.

41 Nuntiatum est autem Salomoni quòd isset Semei in Geth de Ierusalẽ, & rediisset.

Nuntiatum est autem ipsi שSelomóh quòd abiisset שSim'yí de
Ieruשaláim in Gath, & reuersus esset.

42 Et mittens vocauit eum, dixitque illi, Nónne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixi tibi, Quacũq; die egressus ieris huc & illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi, Bonus sermo quem audiui.

Tum misit Rex, & accersiuit שSim'yí, dixítq; illi, Nónne 'adiu-
iuraui te per Iehouã, '& protestatus sum tibi, dicendo, In die qua
egressus fueris, & abieris huc aut illuc, certò scias quòd moriendo
morieris? Et dixisti mihi, Bonum est verbum. 'audiui.

28 Declinauerat post Adoniiáh, נטה אחרי אדניה .i. sequutus fuerat partes Adoniæ. q.d. is qui initio nõ fuerat sequutus ipsũ Absalõ, tandẽ cõiurauit in herum suum. 31 Et sepeli eum: וקברתו sub. in sepulchro maiorum suorum. Et auferas sangu. gratis, והסירות דמי חנם vt auferas sanguinem gratis. i. cædem gratis factam, siue cædem hominis innocẽtis. hoc est culpam siue crimen cædis immeritæ. q.d. efficies ne posthac imputetur mihi aut patri meo cædes horum duorum ducum. 32 Sanguinem eius את דמו .i. quem effudit: hoc est culpam cædis ab eo factæ. q.d. peribit propter cædem ab eo factam. Et meliores וטובים & præstantiores. 33 Sanguis eorum דמיהם .i. culpa siue crimen cædis & mortis eorum. 34 In deserto. במדבר: id est extra vrbem in loco nec arabili, nec consito arboribus. 37 Cidrón, קדרן Hic locus indicat torrentem Cidron non fuisse procul ab vrbe. situs autem erat in loco opaco, obscuro, & vmbroso: vnde dicitur torrens Cidron, id est obscuritatis. Certò scias, &c. ידע תדע וגו' Ad verbum, sciendo scias quòd morte morieris. Sanguis tuus, &c. דמך וגו' .i. caput tuum sanguine tuo fœdabitur & intingetur. q.d. si aliter feceris, iubebo te interfici, eritque causa mortis tuæ. 38 Bonum est verbum: טוב הדבר Hebraismus, placet mihi quod dicis. sermo est concisus. 39 Fuit autem, &c. ויהי וגו' Contigit autem post tres annos vt aufugerent. 42 Adiuraui te השבעתיך .i. curaui vt iurares mihi [vel, iureiurando te astrinxi] per Dominum. Et protestatus sum tibi ואעד בך adhibitis scilicet testibus. siue, coram testibus. Audiui. שמעתי: .i. intellexi quæ dixeris.

Quare ergo non custodisti 'iusiurandum Iehouæ, & præceptum 45
quod præcepi tibi?
Dixit præterea Rex ad שׁSim'yi, Tu nosti omne malum 'cuius cõ 44
scium est cor tuum, quod fecisti Dauidi patri meo: 'reuerti autem
fecit Iehouáh malum tuum in caput tuum:
Rex autem שׁSelomóh benedictus, & thronus Dauidis sit stabi 45
lis 'coram Iehoua vsque in seculum.
Præcepit itaque rex ipsi Benaiáhu filio Iehoiadáy: qui egressus 46
est, & irruit in eum, ac mortuus est: & regnum 'confirmatum fuit
in manu שׁSelomóh.

Cap. III.

Salomon ducit filiã Pharaonis in vxorem.

AFfinitate autem coniunctus est שׁSelomóh ipsi Paryóh regi 1
AEgypti, & accepit filiam Paryóh, adduxítque eam in Ciuita
tem Dauidis, donec compleret ædificare domũ suam, & domum
Iehouæ, murúmque Ieruשׁsaláim per circuitum.

Excelsa.

'Tantummodo populus immolabat in excelsis, quia non erat 2
ædificata domus nomini Iehouæ vsque ad dies illos.

Dilectio Dei.

Dilexit autem שׁSelomóh Iehouam ambulando 'in præceptis 3
Dauidis patris sui: 'tantùm in excelsis immolabat, & suffiebat.

Oratio Salomonis, qua petit à Deo sapientiam sibi dari.

Ibat autem Rex in Gibיyón, vt immolaret illic, quia ipsum erat 4
excelsum 'maximũ: mille holocausta obtulit שׁSelomóh super al-
tare illud.
In Gibיyón visus est Iehouáh ipsi שׁSelomóh 'in somnis nocte, di 5
xítque Deus, 'Postula quod *vis vt* dem tibi.
Et ait שׁSelomóh, 'Tu fecisti cum seruo tuo Dauide patre meo 6
misericordiam magnam, 'sicut ambulauit coram te 'in veritate &
iustitia & rectitudine cordis tecum, & seruasti illi misericordiam
magnam istam, 'quòd dederis ei filium sedentem super thronum
eius 'secundum diem hanc.
Et nunc ô Iehouáh Deus meus tu cõstituisti Regẽ me seruum 7
tuum pro Dauide patre meo: ego verò puer sum paruus, & 'nescio
egredi & ingredi.
Et seruus tuus est 'in medio populi tui quẽ elegisti, populi mul 8
ti, qui 'nec numerari nec supputari potest præ multitudine.
Des ergo seruo tuo 'cor intelligens vt iudicet 'populum tuum, 9
vt discernat inter bonum & malũ. quis enim poterit iudicare po-
pulum tuum 'grauem istum?
Et placuit verbum in oculis Domini quòd postulasset שׁSelo- 10

45 Quare ergo non custodisti iusiurãdum domini, & præceptũ quod præceperam tibi?
44 Dixitque Rex ad Semei, Tu nosti omne malum, cuius tibi conscium est cor tuũ, quod fecisti Dauid patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum:
45 Et rex Salomõ benedictus, & thronus Dauid erit stabilis coram Domino vsque in sempiternum.
46 Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

Cap. III. 2. Paralip. 1.

1 COnfirmatum est igitur regnũ in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharaoni regi AEgypti: accepit nanque filiam eius, & adduxit in Ciuitatem Dauid, donec compleret ædificãs domum suã, & domũ Dñi, & murũ Ierusalẽ per circuitum.
2 Attamẽ populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templũ nomini Domini vsque in diẽ illũ.
3 Dilexit autem Salomon Dominũ ambulans in præceptis Dauid patris sui, excepto quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.
4 Abiit itaque in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsũ maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud,
5 In Gabaon. Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens, Postula quod vis vt dem tibi.
6 Et ait Salomon, Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam: sicut ambulauit in cõspectu tuo in veritate & iustitia, & recto corde tecum, custodisti ei misericordiam tuam grandem, & dedisti ei filium sedẽtem super thronum eius, sicut est hodie.
B
7 Et nunc Domine Deus meus, tu regnare fecisti seruum tuũ pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorãs egressum & introitum meum.
8 Et seruus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudine.
9 2. Paralip. 1. |Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hũc multum?
10 Placuit ergo sermo coram Domino, quòd Salomon postulasset huiu-

43 Iusiurandum Iehouæ, שבועת יהוה .i. quod iurasti mihi per Iehouam. 44 Cuius conscium est cor, &c אשר ידע לבבך וגו' Quidam vertunt, quod nouit cor tuum, & quod fecisti, &c. Reuerti autem fecit והשיב reduxit autem. vel, conuertit. reciprocare fecit. i. effecit Iehoua vt dares pœnas de malo quod fecisti patri meo. 45 Coram Iehoua לפני יהוה .i. faciente & aspirante Iehoua. q. d. faciat Iehoua vt diu bene administrem regnum quod à patre meo accepi. Vel, coram Iehoua, id est sub cælo, hoc est in terra. nam videtur Deus ex alto prospectare in terram. 46 Confirmatum fuit נכונה stabilitum est. q. d. Tunc posito omni metu tenuit regnũ Israelis Solomon occisis Adonia, Ioab & Semei: hoc est, sine æmulis regnare cœpit.

IN CAPVT III.

2 Tantummodo רק Cæterùm. i. immolabat victimas Deo in altaribus antè constructis, & ad id ordinatis.
3 In præceptis בחוקות in statutis. vel, præscriptis quæ tradiderat ei pater sub tempus mortis suæ. Tantùm רק cæterùm. Hoc loco non taxatur Solomon: tunc enim illi licebat, quòd in altari Mosaico immolare non posset, quod erat in Gabaon.
4 Maximum: הגדולה .i. præstantissimum altare. nempe altare illud æreum quod curauerat Moses faciendum iussu Iehouæ.
5 In somnis nocte, בחלום הלילה per somniũ nocte. Alii, in somnio nocturno. Postula quod, &c. שאל מה אתן לך: Postula, [sub. à me] quid dabo tibi?. i. quid vis vt dem tibi? Vel, Pete quid dem tibi. 6 Tu fecisti, &c. אתה עשית וגו' Tu quidem multa beneficia cõtulisti in patrem meum. Sicut ambulauit coram te כאשר הלך לפניך Hebraismus est, pro, Sicut pater meus ambulauit coram te, sic etiam in illũ multa beneficia contulisti. In veritate & iustitia באמת ובצדקה .i. citra vllam simulationem erga Deum, & in iustitia erga proximum.
Quòd dederis ותתן Ad verbum, & dedisti. Secundum diem hanc. כיום הזה: .i. vt hodie reuera apparet.
7 Nescio egredi, &c. לא ארע צאת ובוא: Hebraismus, nescio quomodo me gerere debeã in administratione tanti regni ac tantæ reipublicæ. Egredi & ingredi, sumpta metaphora à pastoribus qui egrediuntur domo ante gregem, & ante gregem domum ingrediuntur. Aut à ducibus militaribus. 8 In medio populi tui בתוך עמך Esse in medio populi, est populi curam habere. Sumpta metaphora à præfectis operũ, qui spectant populum sibi cõmissum, vt quàm diligenter peragat opus sibi iniunctum. Nec numerari, &c. לא ימנה Ad verbum, non numerabitur, nec supputabitur. 9 Cor intelligens לב שומע Ad verbũ, cor audiens. i. mentem docilem, Deo & Spiritui monenti audientem.
Populum tuum, את עמך .i. lites populi tui. Alii vertunt, vt reddam [reddere possim] ius populo tuo: vt discernere valeam inter bonum & malum. i. inter causam iustam & iniustam. Grauem הכבד .i. multum & copiosum,

modi rem.

Et dixit Deus Salomoni,Quia po- 11
ſtulaſti verbum hoc,& non petiſti ti-
bi dies multos, nec diuitias, aut ani-
mas inimicorum tuorum, ſed poſtu-
laſti tibi ſapientiam ad dicernendum
iudicium:

Ecce feci tibi ſecundum ſermones 12
tuos,& dedi tibi cor ſapiens & intel-
ligens, intantum vt nullus ante te ſi-
milis tui fuerit, nec poſt te ſurrectu-
rus ſit.

Sapien.7.b.11 ‖Sed & hæc quæ nō poſtulaſti,dedi 13
tibi,diuitias ſcilicet & gloriam,vt ne
mo fuerit ſimilis tui in Regibus cun-
C ctis retro diebus.

Si autem ambulaueris in viis meis, 14
& cuſtodieris præcepta mea & man-
data mea, ſicut ambulauit Dauid pa-
ter tuus,longos faciam dies tuos.

Igitur euigilauit Salomon,& intel 15
lexit quòd eſſet ſomniū:qúmque ve-
niſſet Ieruſalem,ſtetit coram arca fœ
deris Domini,& obtulit holocauſta,
& fecit victimas pacificas & grande
conuiuium vniuerſis famulis ſuis.

Tunc venerunt duæ mulieres mere 16
trices ad Regem,ſteterúntquecoram
eo.

Quarum vna ait,Obſecro mi domi- 17
ne, ego & mulier hæc habitabamus
in domo vna: & peperi apud eam in
cubiculo.

Tertia autē die poſtquam ego pe- 18
peri,peperit & hęc: & eramus ſimul,
nullúſque alius nobiſcum in domo,
exceptis nobis duabus.

Mortuus eſt autem filius mulieris 19
huius nocte:dormiēs quippe oppreſ-
ſit eum.

Et conſurgens intempeſtæ noctis 20
ſilentio, tulit filium meum de latere
meo ancillæ tuæ dormientis,& collo
cauit in ſinu ſuo: ſuum autem filium
qui erat mortuus,poſuit in ſinu meo.

Qúmque ſurrexiſſem mane vt da 21
rem lac filio meo,apparuit mortuus:
quem diligentius intuens clara luce,
deprehendi non eſſe meum quem ge
D nueram,

Paralip. Reſponditque altera mulier, Non 22
eſt ita vt dicis,ſed filius tuus mortuus
eſt,meus autem viuit.Econtrario illa
dicebat,Mentiris:filius quippe meus
viuit, & filius tuus mortuus eſt.Atq;
in hunc modum contendebant corā
Rege.

Tūc Rex ait,Hæc dicit,Filius meus 23
viuit, & filius tuus mortuus eſt: &
iſta reſpōdit,Non,ſed filius tuus mor
tuus eſt,meus autem viuit.

Dixit ergo Rex, Afferte mihi gla- 24
dium.Qúmque attuliſſent gladium
coram Rege:

móh hanc rem.

11 Dixit ergo Deus ad eum,Eo quòd poſtulaſti hoc, & non poſtu-
laſti tibi dies multos, neque poſtulaſti tibi diuitias, neque poſtu-
laſti animam inimicorum tuorum,ſed poſtulaſti tibi 'intelligen-
tiam ad audiendum iudicium:

12 Ecce 'feci iuxta verba tua,en dedi tibi 'cor ſapiens & intelligens,
'ita vt ſimilis tui non fuerit ante te, nec poſt te ſurrecturus ſit ſi-
milis tui.

13 'Et etiā quod nō poſtulaſti,dedi tibi,'nēpe diuitias atque gloriā, Exponitur hic quod Mat.6.d.33. Primū quærite regnumDei,&c.
ita vt nō fuerit ſimilis tui quiſquā inter Reges cūctis diebus tuis.

14 Et ſi ambulaueris in viis meis cuſtodiendo decreta mea & præ-
cepta mea, ſicut ambulauit Dauid pater tuus, longos faciam
dies tuos.

15 Qúmque euigilaſſet ʋSelomóh,'& en ſomnium:& venit in Ie-
ruʋſaláim, ac ſtetit coram 'arca fœderis Iehouæ, & obtulit 'holo-
cauſta,fecítque pacifica:fecit præterea conuiuium cunctis famu-
lis ſuis.

16 Tunc venerunt duæ mulieres 'meretrices ad Regem,& ſteterunt
coram eo.

17 Dixítque mulier vna,'Obſecro domine mi, ego & mulier iſta Iudiciū eius pro duabus meretricibus.
habitabamus in eadem domo,& peperi apud eam in ipſa domo.

18 Fuit verò,die tertia qua peperi,peperit etiam mulier iſta,& era-
mus ſimul:non erat externus nobiſcum in ipſa domo,'præter nos
duas in *ea* domo.

19 Mortuus eſt autem filius mulieris huius nocte, quia 'incubuit
ſuper eum.

20 Et ſurrexit media nocte,tulítque filium meū 'qui erat apud me,
(ancilla autem tua dormiebat) & requieſcere fecit eum in ſinu
ſuo,& filium ſuum mortuum requieſcere fecit in ſinu meo.

21 Quum autem ſurrexiſſem mane vt darē lac filio meo, en mor-
tuus erat: '& conſideraui eum mane, & ecce non erat filius meus
quem pepereram.

22 Poſtea dixit mulier altera, 'Nequaquam, ſed filius meus viuit,
& filius tuus eſt is qui mortuus eſt. Illa verò dicebat, Non,ſed fi-
lius tuus eſt is qui mortuus eſt, & filius meus eſt is qui viuit. 'Et
loquebantur coram Rege.

23 Dixit itaque Rex, Hæc dicit,Iſte eſt filius meus is qui viuit, &
filius tuus eſt is qui mortuus eſt: & iſta dicit, Nequaquam, ſed fi-
lius tuus eſt is qui mortuus eſt,& filius meus eſt is qui viuit.

24 Dixit præterea Rex,Afferte mihi gladium. Et attulerūt gladiū
coram Rege:

11 Intelligentiam ad audiendum iud. הבין לשמוע משפט .i.ſapientiam & prudentiam vt rectè iudices.
12 Feci iuxta verba tua, עשיתי כדברך en concedo tibi quod petiſti. Cor ſapiens & intell. לב חכם ונבון .i.mentem ſapiētem & ſagacē, ſiue prudentem.ſub.in agendis rebus. Ita vt ſimilis,&c. כמוך וגו׳ q.d.ſuperabis omnes Reges Iſrael ſapientia. Non enim comparat Salomonem omnibus, ſed Regibus tantùm, vt ex ſequentibus videre eſt. Non eſt igitur quærendum an fuerit ſapientior Moſe: quo quidem Salomonem Hebræi aiunt in rebus naturalibus,non Diuinis fuiſſe prudentiorē. 13 Et etiam quod וגם אשר Sed & quod. Quin etiā quod. Nempe diuitias atque gloriam, גם עשרו גם כבוד Ad verbum,etiam diuitias etiam gloriam.
15 Et en ſomnium: והנה חלום .i.ſenſit ſe ſomniaſſe, ac cœpit meminiſſe ſomnii tam magnifica promittentis. Oſtendit hic locus ſomnia non ſemper eſſe vana & affinia mendacio:ſimúlque Deum etiam vera prædicere per ſomnium. Arca fœderis ארון ברית In Ieruſalem erat arca,ſed tentorium quod curarat extruendum Moſes,erat in Gabaon. Holocauſta, עולות .i.hoſtias,ſiue victimas in holocauſtum.
16 Meretrices זונות Chaldæus paraphr.cauponariæ. Doctiores exiſtimant mulieres fuiſſe artis cauponariæ,quarum mariti tum fortè aberant negotiationis ergo. Quòd ſi hæ mulieres erant meretrices, pepererunt præter meretricum conſuetudinem, quæ certè parere non ſolent: quòd ſi pariunt,fœtum necare conſueuerunt.Hæ verò præter aliarum morem & pariunt,& fœtus ſuos amant.
17 Obſecro בי q.d.fer mihi opem. 18 Præter,&c. זולתי וגו׳ Subaudiendum aliquid,nullus erat inquam.
19 Incubuit שכבה Ad verbum,dormiuit.i.dormiens oppreſſit illum. 20 Qui erat apud me, מאצלי Ad verbum,de apud me. Gallicè, *d'aupres de moy*. 21 Et conſideraui eum,&c. ואתבונן אליו וגו׳ & diligentiſſimè contemplata ſum eum.i.quem quum diligenter inſpexiſſem ad clariorem lucem,deprehendi eum non eſſe filium meum quem pepereram.
22 Nequaquam, לא ſub.res ſic habet. Et loquebantur ותדברנה Chaldæus paraph.diſceptabant.i.contendebant inter ſe.

Tum dixit Rex, Diuidite infantem illum viuum in duas partes, 25
& date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri.
Dixit autem mulier cuius filius erat is qui viuebat, ad Regem, 26
('cõmota enim sunt viscera eius super filio suo) dixit inquã, 'Obse
cro domine mi, date ei infantẽ illum viuũ, & interficiendo ne in-
terficiatis eũ.' Altera autẽ dicebat, 'Nec mihi nec tibi sit, diuidite.
Tunc respondit Rex, ac dixit, Date illi infantem illum viuũ, & 27
interficiendo ne interficiatis eum: hæc est mater eius.
Audiẽtes autẽ vniuersus Iשsraאel iudiciũ illud quod iudicauerat 28
Rex, timuerunt 'à facie Regis, quia viderunt quòd sapientia Dei
esset in corde eius ad faciendum iudicium. Cap. IIII.

Salomonis principes & præfecti

ET fuit rex שSelomóh, 'Rex super vniuersum Iשsraאelem. 1
Isti autẽ *sunt* principes quos habebat: 'עAzariáhu filius צSa- 2
dóc sacerdotis.
אElinhóreph & Anhiiáh filii שSiשa, 'scribæ: Iehoשsaphát filius 3
Aחhilúd à commentariis.
Benaiáhu autem filius Iehoiadáy, super exercitum: צSadóc ve- 4
rò & אEbiathár, sacerdotes.
Et עAzariáhu filius Nathán 'super præfectos, & Zabúd filius Na 5
thán sacerdos 'amicus Regis.
Et Aחhiשsár super domum, Adonirám verò filius עAbdá 'su- 6
per tributum.
Erant autem ipsi שSelomóh duodecim præfecti super vniuer- 7
sum Iשsraאelem, 'qui alebant Regem, & domum eius: 'mense in
anno intererat vnicuique eorum alere.
Et hæc *sunt* nomina eorum: 'filius חHur in monte אEphráim. 8
Filius Décer in Macáעs & in שSaעalbím, atque in Beth-שsé- 9
meשs, '& אElón Beth-חhanán.
Filius חHéשsed in Arubóth: 'ipsius *erat* שSochóh, & tota terra 10
חHépher.
Filius Abinadáb *eius erat* vniuersus terminus Dאor, Tapháth filia 11
שSelomóh erat ei vxor.
Baעaná filius Aחhilúd *eius erat* Thaעanách, & Megiddó, & tota 12
Beth-שseán, quæ *erat* iuxta צSarthánah, subter Izreאyél, à Beth-
שseán vsque ad 'Abél Meחholáh *&* vsque trans Iocmeעám.
Filius Géber in Ramóth Gilעád: eius erant villæ Iaאír filii Me- 13
naשsséh quæ erãt in Gilעád: eius erat regio Argób quæ *erat* in Ba-
שsán: sexaginta vrbes magnæ muro & vecte æreo *munitæ*.
Aחhinadab filius עIddo *in* Manhanáim. 14
Aחhimáעaעs *in* Naphthalí: *&* is quoque accepit Boשsmáth filiã 15
שSelomóh in vxorem.
Baעaná filius חHuשsái, in Aשsér & in עAlóth. 16

25 Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri.

26 Dixit autem mulier cuius filius erat viuus, ad Regem (cõmota sunt quippe viscera eius super filio suo) Obsecro domine, date illi infantem viuũ, & nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat, Nec mihi nec tibi sit, sed diuidatur.

27 Respondit Rex, & ait, Date huic infantem viuum, & non occidatur: hæc est enim mater eius.

28 Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset Rex, & timuerunt Regem, videntes sapientiã Dei esse in eo ad faciendum iudicium.

Cap. IIII.

1 ERat autem rex Salomon regnãs super omnem Israel.

2 Et hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdos.

3 Elihóreph & Ahia filii Sisa, scribæ: Iosaphat filius Ahilud, à commentariis.

4 Banaias filius Ioiadæ, super exercitum: Sadoc autem & Abiathár, sacerdotes.

5 Azarias filius Nathan, super eos qui assistebãt Regi: Zabud filius Nathan, sacerdos amicus Regis.

6 Et Abisar præpositus domus, & Adoniram filius Abda super tributa.

7 Habebat autẽ Salomon duodecim præfectos super omnẽ Israel qui præbebant annonã Regi & domui eius: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.

8 Et hæc nomina eorum: Ben-hur, in monte Ephráim.

9 Ben-decar, in Macces, & in Salbim, & in Beth-sames & in Elon, & in Beth-hanán.

10 Beth-hésed in Aruboth: ipsius erat Socho, & omnis terra Epher.

11 Ben-abinadab, cuius omnis Nephath dor, Tapheth filiã Salomonis habebat vxorem.

B

12 Bana filius Ahilud regebat Thanach & Mageddo, & vniuersam Bethsan, quæ est iuxta Sarthána subter Iezrahel, à Beth-san vsque Abel-mehula eregione Iecmaam.

13 Bẽ-gaber in Ramoth-Galaad: habebat Auoth-iair filii Manasse in Galaad, ipse præerat in omni regione Argob quæ est in Basan, sexaginta ciuitatibus magnis atq; muratis quæ habebant seras æreas.

14 Ahinadab filius Addo præerat in Manaim.

15 Achimaas in Nephthali: sed & ipse habebat Basemath filiã Salomonis in coniugio.

16 Baana & filius Husi, in Aser, & in Baloth.

26 Commota enim sunt, &c. נכמרו רחמיה על בנה .i. mota fuit statim misericordia erga filium suum. Obsecro בי Quæso. q.d. parce puero. subticet enim reliqua præ dolore: quæ omnia sunt signa animi perturbati. Altera autem dicebat, וזאת אומרת Contrà altera dixit. Nec mihi, &c. גם לי גם לך לא יהיה Ad verbum, etiam mihi, etiam tibi non sit. 28 A facie Regis, מפני המלך propter Regem.

IN CAPVT IIII.

1 Rex super vniuersum Iשsr. מלך על כל ישראל: .i. magno omnium consensu regnauit, fuitque illi vniuersus Israel subiectus. Quidam hoc dictum putant propter Dauidem, quòd Salomon regnauerit super totum Israelem initio sui regni, quod non contigit Dauidi patri.
2 עAzariahu עזריהו Azarias erat filius Achimaas, qui erat filius Sadoc. igitur Filius, id est nepos. 3 Scribæ: סופרים Plurale est. Vel, ab epistolis, Gallicè, *Secretaires des commandemens*. Lege in Esther 3.c.12, officium scribæ. A commentariis. המזכיר Vide 2. Sam. 8. d. 16.
5 Super præfectos, על הנצבים .i. præerat præfectis illis duodecim de quibus paulo pòst versu 7. Amicus רעה socius. sodalis. comes.
6 Super tributum. על המס: .i. præerat tributis exigendis. Gallicè, *Qui auoit la charge du recouurement des deniers, General des finances*.
7 Qui alebant Regẽ, וכלכלו את המלך .i. præbebant necessaria Regi. Mense in anno חודש בשנה Hebraismus, pro spatio vnius mensis per singulos annos. 8 Filius חHur בן חור Vocauit nominibus patrum suorum, quòd notiora essent. subaudiendũ autẽ, præerat. manebat. regebat. administrabat. 9 Et אElón Beth-חhanán. ואילון בית חנן: .i. & in Elon quæ sita erat in loco qui dicebatur Beth-hanan.
10 Ipsius *erat*, &c. לו שכה .i. ditionis eius erat, siue ad ditionem eius pertinebat Sochóh. Vel, regebat, aut administrabat.
12 Abel אבל Chaldæus paraph. planitiem.

Iósaphat filius Pharúe,in Issachar. 17

Semei filius Ela,in Beniamin. 18

Gaber filius Vri,in terra Galaad, in terra Sehon regis Amorrhæi, & Og regis Basan, super omnia quæ erãt in illa terra. 19

Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena Maris in multitudine: comedẽtes,& bibentes, atque lætantes. 20

C Salomon autẽ erat in ditione sua, habens omnia regna , à flumine terræ Philisthiim vsque ad terminũ AEgypti: offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius. 21

Erat autẽ cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ. 22

Decem boues pingues , & viginti boues pascuales, & centũ arietes, excepta venatione ceruorũ, caprearum, atque bubalorum, & auium altilium. 23

Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans Flumen, à Thaphsa vsque ad Gazam, & cũctos Reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu. 24

Habitabátque Iuda & Israel absque timore vllo, vnusquisque sub vite sua & sub ficu sua, à Dan vsque Ber-sabee cunctis diebus Salomonis. 25

Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum curulium, & duodecim millia equestrium. 26

Nutriebántque eos supradicti Regis præfecti : sed & necessaria mensæ D regis Salomonis cum ingenti cura præbebant in tempore suo. 27

Hordeum quoque, & paleas equorum & iumentorũ deferebant in locũ vbi erat Rex, iuxta constitutũ sibi. 28

Dedit quoque Deus sapiẽtiam Salomoni , & prudentiam multam nimis: & latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in litore maris. 29

Et præcedebat sapiẽtia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & AEgyptiorum. 30

Et erat sapientior cunctis hominibus: sapiẽtior Ethan Ezrahite, & Heman, & Chalcol , & Dorda filiis Mahol: & erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum. 31

Loquutus est quoque Salomõ tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque millia. 32

Et disputauit super lignis à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopũ 33

17 Iehoשsaphát filius Paruánh,in Iשsachár.

18 שSimʻyí filius אElàh in Biniamín.

19 Géber filius אVri,in terra Gilʻyád,terra סSinhón regis אEmoræi,
& ʻOg regis Baשsán:'& præfectus vnicus *erat* qui *præerat* illi terræ.

20 Iehudáh & Iשraél *erant* multi tanquam arena quæ est ad mare
in multitudine,'comedentes,& bibentes,& lætantes.

21 שSelomóh autem dominabatur omnibus regnis'à Flumine *vsque*
ad terram Peliשthím,*&* vsque ad terminũ AEgypti:*&* offerebant
munera,atque seruiebant שSelomóh omnibus diebus vitæ eius.

22 Erat autem cibus שSelomóh in singulos dies, triginta cori si-
milæ,& sexaginta cori'farinæ.

23 Decem boues'pingues, & viginti boues pascuales, centúmque
oues,præter ceruos,& capreas,& bubalos,'& gallinaceos saginatos.

24 Ipse enim dominabatur omni loco trans Flumen,à Thiphסánh
vsque ad ʻAzzáh, *id est*'omnibus Regibus qui erant trans Flumẽ,&
pax erat ei'ex omnibus lateribus eius in circuitu.

25 Et habitabat Iehudáh & Iשraél'confidenter, quisque sub vite
sua & sub ficu sua,à Dan vsq; Beאer-שsébay omnibus diebus שSe-
lomóh.

26 Fuerunt autem ipsi שSelomóh quadraginta millia equorum'*in*
equilibus equorũ pro curribus suis, & duodecim millia equitum.

27 Porrò alebant præfecti isti regem שSelomóh,atque omnes qui
accedebant ad mensam regis שSelomóh, singuli in mense suo,
'non sinebant deesse quicquam.

28 Hordeum præterea & paleas pro equis'& mulis 'deferebant ad
locum'in quo erat,singuli'iuxta constitutum sibi.

29 Dedit autem Deus sapientiam ipsi שSelomóh, '& intelligen-
tiam multam valde, '& latitudinem cordis secundũ arenam quæ
est iuxta litus maris.

30 'Et amplior fuit sapientia שSelomóh,sapientia omnium filio-
rum'Orientalium,& omni sapientia AEgyptiorum.

31 Sapientior item fuit omni homine,atque adeò ipso אEthán Ez-
raחhite,& Hemán,& Chalchól,& Dardáy filiis'Maחhól:fuitq; no-
men eius in omnibus gentibus per circuitum.

32 'Loquutus quoque est tria millia parabolarum:'& fuerunt can
tica eius quinque & mille.

33 'Loquut⁹ est præterea de arboribus,à cedro quæ est ĩ Lebanón,

Apparatus ciborũ Salomonis.

Pax sub ipso sine vllo timore.

Numerus equorum.

Dona Dei in Salomoné collata.

Sapientia Salomonis.

Numerus parabolarum & carminum.

19 Et præfectus,&c. ונציב וגו' & præfectus vnus *erat* qui *præfectura fungebatur in tota ea* regione.i.in tota ea regione erat vnica præfectura. Hic est duodecimus præfectus. Salomon diuisit Terram sanctam in duodecim præfecturas: qua in re non habuit rationem diuisionis Iosue,sed facultatum singularum tribuum: vnde fit vt aliquando in hac diuisione vrbes aliarum tribuum adiiciantur aliis tribubus. Alii vertunt,præterea *erat* vnus qui *præerat in tota* terra.sub.Israel: nempe cui subiecti erant x ii illi præfecti.
20 Comedentes,&c.' אוכלים וגו .i.cum magna animi securitate & lætitia viuentes. 21 A flumine,&c. 'מן הנהר וגו Euphraten intelligit. Describitur latitudo imperii Solomonis,ab Euphrate qui est ad Orientem Terræ sanctæ. Ita Chaldæus paraph. Pelisthim erant ab Occidente, AEgyptus erat à Meridie. Septentrionalis partis paulo pòst fit mentio. Non intelligit omnia regna adiacentia fuisse Solomoni subdita: sed quòd Reges illarum regionum timebant Solomonem,& mittebant ei munera,seruiebántque ei quandiu vixit.
22 Farinæ. קמח: crassioris scilicet.nã simila erat tenuior farina. 23 Pingues, בראים .i.impinguati: quibus opponũtur pascuales,non saginati,quales veniũt à pascuis. Et gallinaceos saginatos. וברבורים אבוסים: capos saginatos. Alii,aues peregrinas. Chaldæus paraphrastes interpretatur aues altiles. 24 Omnibus Regibus,&c.' בכל מלכי וגו .i.ipse dominabatur in tota regione quæ erat vltra Euphratẽ,à qua scilicet afferebãtur ei munera illa. Ex omnibus lateribus eius, מכל עבריו .i.ex omni parte.q.d.vicini eius nõ audebãt quicquã moliri aduersus eum.
25 Confidenter, לבטח .i.in magna animi securitate,nihil sibi timens. 26 *In* equilibus eq. אורות סוסים nempe in quolibet equili decem equi: atque ita habebat quatuor millia equilium,vt scribitur 2.Paral.9.f.25. 27 Non sinebãt deesse q. לא יעדרו דבר: .i.non committebant vt aliquid desideraretur. Alii,non deficiebat illis quicquã. 28 Et mulis ולרכש & camelis.vel,dromedariis. Alii,iumentis. Deferebant יבאו adducebant.i.adducere solebant. Fut.per præt.imp.vertendum. In quo erat, אשר יהיה שם sub.Rex. Ad verbum,in quo erat ibi. Redundat ibi. Iuxta constitutum sibi. כמשפטו: .i.prout astringebantur.prout erat illis constitutum.vel,pro more suo.
29 Et intelligentiam ותבונה .i.prudentiam. Et latitudinem cordis,&c. 'ורחב לבכחול וגו .i.latitudinẽ animi,vel mentis.hoc est,mentẽ multarũ rerũ capacem,quemadmodũ arena lõgè latéque occupat circa litus maris. In hac enim cõparatione respicit locum quẽ arena continet. q.d.tam amplã mentẽ quàm amplũ locũ occupat arena quæ est iuxta mare. Vel,dedit illi Deus mentem sua capacitate multa intelligentem & cõplectẽtem instar arenæ quæ spatiosum locũ obtinet. Doctus inter Hebræos exponit Latitudinẽ mentis circa res intelligibiles quæ plurimæ sunt.
30 Et amplior fuit ותרב Ad verbum,Et multiplicata est.i.maior euasit. Orientaliũ, קדם qui scilicet tunc temporis plurimum deditι erant philosophiæ,astrologiæ,& magiæ. 31 Maחhól: מחול .i.Zerah,siue vt alii scribunt,Ezra: fuit enim binomius.
32 Loquutus quoque est וידבר Et dixit.i.composuit. Et fuerũt cantica,&c. 'ויהי וגו .i.liber odarũ quem ediderat,cõplectebatur mille & quinq; odas.
33 Loquutus est præterea,&c. 'וידבר וגו .i.Disseruit etiam de natura stirpium,à cedro quæ plurima crescit in Libano.

ad hyſſopū quæ egreditur de pariete. Loquutus eſt inſuper de ani
malibus,& de volatilibus, & de reptilibus,& de piſcibus.
'Et veniebāt ex omnibus populis ad audiendam ſapientiā שׁSe- 34
lomóh'ab vniuerſis Regibus terræ qui audierant ſapientiam eius.

Cap. V.

Hirā mittit ſeruos vt gratulentur Salomoni.

MIſit autem חHirám rex Tyri'ſeruos ſuos ad שׁSelomóh:(au- 1
dierat enim quòd ipſum vnxiſſent inRegem pro patre ſuo)
quia dilexerat חHirám Dauidem omnibus diebus.

Salomō petit ligna ab Hirā in ædificationem templi.

'Miſitque שׁSelomóh ad חHirám,dicendo, 2
Tu noſti Dauidem patrem meum non potuiſſe ædificare do- 3
mum nomini Iehouæ Dei ſui'propter bella quæ circundederant
eum,donec Iehouáh poſuit eos ſub plantis'pedum eius.
Nunc verò requiē dedit Iehouáh Deus meus mihi in circuitu: 4
ita ut nullus ſit aduerſarius,neque eſt'occurſus malus.
'Et ecce ego cogito ædificare domū nomini Iehouæ Dei mei: 5
ſicut loquutus eſt Iehouáh Dauidi patri meo'hiſce verbis, Filius
tuus quem dabo pro te ſuper ſoliū tuum, ipſe ædificabit domum
illam nomini meo.
Nunc ergo præcipe vt ſuccidant mihi cedros de Lebanón: erūt 6
autem ſerui mei cum ſeruis tuis: mercedémque ſeruorū tuorum
dabo tibi,'quicquid dixeris. tu enim ſcis quòd non eſt inter nos
vir ſciens cædere ligna ſicut צSidonii.

Hiram gentilis agnoſcit nomen Dei.

Fuit itaque, quum audiſſet חHiram verba שׁSelomóh,vehemen 7
ter gauiſus eſt, & ait,Benedictus Iehouáh hodie,qui dedit Dauidi
filium ſapientem ſuper populum multum hunc.
'Miſitque חHirám ad שׁSelomóh,dicendo, Audiui quæ miſiſti 8
ad me,ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis,&
lignis abiegnis.
Serui mei deducēt *ligna* de Lebanón ad mare:ego autem'ponam 9
ea per rates in mare vſque ad locum quē mandaueris mihi,'& diſ-
ſoluam ea ibi, túque tolles:'facies autem voluntatem meā,præ-
bendo cibum domui meæ.
Dedit ergo חHirám ipſi שׁSelomóh ligna cedrina & ligna abi- 10
egna *iuxta* omnem voluntatem eius.
שׁSelomóh autem præbuit חHirám viginti millia cororū tri- 11
tici in cibum domui eius, & viginti coros olei'contuſi:'ſic dedit
שׁSelomóh ipſi חHirám'per ſingulos annos.
Iehouáh itaq; dedit ſapientiā שׁSelomóh vt'dixerat ei:fuítque 12
pax inter חHirám & שׁSelomóh,ac percuſſerunt fœdus ambo.

Numerus artificum.

'Indixit verò rex שׁSelomóh tributum omni Iשׂraeli,'& fuit 13
tributum triginta millia virorum.
Quos miſit ī Lebanō,decē millia per ſingulos mēſes,'viciſſim: 14

quæ egreditur de pariete: & diſſeruit de iumentis & volucribus, & reptilibus & piſcibus.

34 Et veniebant de cunctis populis ad audiendam ſapientiam Salomonis, & ab vniuerſis Regibus terræ,qui audiebant ſapientiam eius.

Cap. V.

1 MIſit quoque Hirā rex Tyri ſeruos ſuos ad Salomonē:(audiuit enim quòd ipſum vnxiſſent Regem pro patre eius)quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.

2 ‖Miſit autem Salomon ad Hiram, dicens, (2.Para.2.a.)

3 Tu ſcis voluntatem Dauid patris mei,& quia nō potuerit ædificare domū nomini Domini Dei ſui propter bella imminentia per circuitū,donec daret Dn̄s eos ſub veſtigio pedū eius.

4 Nunc autē requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum:& nō eſt ſatan,neque occurſus malus.

5 Quamobrem cogito ædificare tēplum nomini Domini Dei mei,‖ſicut loquutus eſt Dominus Dauid patri meo,dicens, Filius tuus quem dabo pro te ſuper ſolium tuū, ipſe ædificabit domum nomini meo. (2.Reg.7.b. 1.Para.22.b.)

6 Præcipe igitur vt præcidant mihi cedros de Libano,& ſerui mei ſint cū ſeruis tuis:mercedem autem ſeruorū tuorū dabo tibi quācunque petieris: ſcis enim quomodo non eſt in populo meo vir qui nouerit ligna cædere ſicut Sidonii.

7 Quum ergo audiſſet Hiram verba Salomonis, lætatus eſt valde, & ait, Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit Dauid filium ſapientiſſimū ſuper populum hunc plurimum.

8 Et miſit Hiram ad Salomonem,dicens,Audiui quæcūque mandaſti mihi: ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis.

9 Serui mei deponent ea de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari, vſque ad locum quem ſignificaueris mihi, & applicabo ea ibi,& tu tolles ea:prębebiſq; neceſſaria mihi,vt detur cibus domui meæ.

10 Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna iuxta omnem voluntatem eius.

11 Salomon autem præbebat Hiram viginti millia coros tritici in cibum domui eius, & viginti coros puriſſimi olei:hæc tribuebat Salomon Hirā per ſingulos annos.

12 Dedit quoque Dominus ſapiētiam Salomoni, ‖ſicut loquutus eſt ei:& erat pax inter Hiram & Salomonem, & percuſſerunt ambo fœdus. (Supra 3.b.)

13 Elegitque Rex Salomō operarios de omni Iſrael,& erat indictio triginta millia virorum.

14 Mittebátque eos in Libanum,decē millia per menſes ſingulos viciſſim,

34 Et veniebant ויבואו ſub.in Ieruſalem. Ab vniuerſis,&c. מאת כל וגו' ſub.miſſi ab vniuerſis Regibus qui aliquid audierāt de ſumma eius ſapientia. Vel,vt audirent inquam ab vniuerſis Regibus terræ.i.ſuis,qui audierant ſapientiam eius.

IN CAPVT V.

1 Seruos ſ. את־עבדיו .i.legatos,qui illi gratularentur,& offerrent omnia ſua,vt ſolent Reges. 2 Miſitque,&c. וישלח וגו' .i.Quibus reſpōdit,vel dedit in mādatis,vt dicerēt Regi ſuo. 3 Propter bella,&c. מפני המלחמה וגו' .i.propter bella quæ eū vrgebāt,hoc eſt quibus premebatur vndique,ſiue omni ex parte.Bella interpretari potes bellatores. Pedum eius. רגלו: Scribitur רגלו pedum eius,nēpe Dauidis,& legitur רגלי pedū meorū,nēpe Salomonis,vt annotat doctus inter Hebræos. 4 Occurſus malus. פגע רע: .i. qui infeſtet patriā meā incurſionibus:non eſt quiſquā qui me inuadat,& cuius occurſum timeā. 5 Et ecce ego cogito,&c. והנני אמר לבנות Quapropter en ego meditor extruere ædem in honorem Dei quem colo. Hiſce verbis, לאמור Ad verbum,dicendo. 6 Quicquid dixeris. ככל אשר תאמר Ad verbum,ſecundum omnia quæ dixeris.i.prorſus vt dixeris. 8 Miſitque וישלח ſub.nuntios,vel legatos.
9 Ponam ea per rates in mare אשימם דוברות בים .i.curabo ea compoſita per rates,deducēda ad mare ad locum,&c. Et diſſoluā ea ibi, ונפצתים שם .i.diſſoluta & diſſipata traham ea in litus. Facies autem volūtatem meam תעשה את־חפצי .i.facies quod mihi gratum fuerit, ſi dederis cibum quo alere poſſim familiam meam. 11 Contuſi: כתית .i.optimi & puriſſimi,nempe quod ſua ſponte defluit contuſis oleis citra operā preli. Sic dedit כה־יתן Fut.Heb.pro præt.hæc dedit.vel,dabat. Per ſingulos annos. שנה בשנה: quādiu ſcilicet eguit illius opera dum extrueret templum. 13 Indixit verò,&c. ויעל וגו' Ad verbū, Et aſcendere fecit rex Selomoh tributum ex omni Iſraele. Et fuit tributum,&c. ויהי המס וגו' .i.vt darentur ei ex Iſraele triginta millia virorum. 14 Viciſſim: חליפות alternatim.Alii,permutatim.quia ſingulis menſibus permutabantur & innouabantur,aliis abeuntibus,& aliis aduenientibus.

D ita vt duobus mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super huiuscemodi indictionem.

15 Fuerúntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant: & octoginta millia latomorũ in monte.

16 Absque præpositis qui præerãt singulis operibus, numero trium milliũ, & trecentorum præcipientium populo, & his qui faciebant opus.

17 Præcepitq; Rex vt tollerẽt lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos:

18 Quos dolauerunt cæmẽtarii Salomonis, & cæmẽtarii Hirã: porrò Giblii præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum.

2.Paralip.3.a

Cap. VI.

1 FActum est ergo quadringẽtesimo & octogesimo anno egressionis filiorũ Israel de terra AEgypti, in anno quarto, mense Zio (ipse est mẽsis secundus regni Salomonis super Israel) ædificare cæpit domũ Domino.

2 Domus autẽ quam ædificabat rex Salomõ Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & tringinta cubitos in altitudine.

3 Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.

4 Fecitque in templo fenestras obliquas.

5 Et ædificauit super parietem tẽpli tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & Oraculi, & fecit latera in circuitu.

6 Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatũ sex cubitorũ latitudinis, & tertiũ tabulatũ septẽ habens cubitos latitudinis. trabes autem posuit in domo per circuitũ forinsecus, vt non hærerent muris templi.

7 Domus autem quum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo quum ædificaretur.

8 Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ: & per cochleã ascen-

mense vno erant in Lebanón, & duobus mensibus in domo sua: A-
donirám autem ″*erat* super tributum.
15 Fuerunt verò ipsi שSelomóh septuaginta millia ″portantium
onus, & octoginta millia ″excidentium in monte:
16 Præter ″principes & præfectos שSelomóh qui erant super opus,
tria millia & trecenti, ″qui præerant populo qui faciebat opus.
17 Præcepítque Rex ″vt aduehere nt lapides grandes, lapides inquã
″pretiosos, ″ad fundandam domum, & lapides ″dolatos.
18 Dolauerunt itaque cæmentarii שSelomóh & cæmentarii חHi-
rám, ″& Giblim, atque præparauerunt ligna & lapides ad ædifican-
dam domum. Cap. VI.
1 PОrrò quadringentesimo octogesimo anno posteaquam egres
si sunt filii Iשraél è terra AEgypti, anno quarto, mẽse ″Apri
li (ipse est mensis secundus, quo regnare cœpit שSelomóh super
Iשraëlem) ædificauit domum ″Iehouæ.
2 Domus autem quam ædificauit rex שSelomóh Iehouæ, sexa- Fabrica & forma templi.
ginta cubitorum *erat* longitudo eius, & viginti latitudo eius, & tri
ginta cubitorum altitudo eius.
3 ″Vestibulum autem *erat* ″ante Templum domus: viginti cubitorũ
longitudo eius ″ante latitudinem domus: decem *autem* cubitorum
latitudo eius ″ante domum.
4 Fecit insuper domui fenestras ″latas *intrinsecus*, angustas *extrinsecus*.
5 AEdificauit deinde iuxta murũ domus, ″thalamum per circui-
tum, iuxta murum domus ″per circuitum Templo & Oraculo: fe
cit inquam ″thalamos per circuitum.
6 ″Thalami inferioris quinque cubitorũ erat latitudo: & medii,
sex cubitorum latitudo: & tertii, septem cubitorum latitudo: si-
quidem ″retractiones posuerat in domo per circuitum parte ex-
terna, ″ne apprehenderent muros domus.
7 Domus enim quũ ædificaretur, lapide ″perfecto ″aduecto *è monte*
ædificata est: & mallei, & securis, *atque* omne instrumentum ferreũ
non fuit auditum in domo quum ædificaretur.
8 Ostium ″thalami medii *erat* in latere domus dextro: & per co-

Erat super tributum. :על־המס .i. præerat huic tributo, hoc est omnibus illis. 15 Portantium onus, נושא סבל i. baiulorũ, qui deferrent lapides è latumiis ad locum ad quem currus accedere possent. Excidentium in monte: :חוצב בהר .i. latomorum qui excidebant lapides in mõte, siue latumia. 16 Principes & præfectos משרי הנצבים Ad verbum, principes præfectorũ .i. præter principes & præfectos. vel, præter principes qui præfecti erant hoc est quos præfecerat Salomon operi. Qui præerant הרודים qui dominabantur. i. qui solicitabant operas. 17 Vt aduehere nt ויסעו Ad verbum, & proficisci fecerunt. Pretiosos יקרות .i. maximi pretii. Ad fundandam domũ, ליסד הבית .i. ad iacienda fundamenta templi. Dolatos. :גזית polítos. Hi superponebantur fundamento. Gallicè, *pierres de taille.* 18 Et Giblim, והגבלים Quidam, & ciues Gebal. qui erant peritissimi latomi.

IN CAPVT VI.

1 Porrò quadring. octog. anno ויהי בשמונים שנה Ad verbum, Et fuit, octogesimo anno & quadringentesimo anno. Aprili, זו Sic dicitur à splendore. Est autem mensis secundus apud Hebræos. Chaldæus paraph. vocat mensem apertionis florũ. Vide sequẽtis capitis versum 37. Iehouæ. :ליהוה .i. in honorẽ Iehouæ. 3 Vestibulũ autẽ והאולם Porticus autẽ. Hebræi vocant בית שער domũ portæ. i. ædificium quod adiacet portæ. Nota quòd tota illa structura diuidebatur in duas partes, nempe דביר Adytũ, siue Oraculũ, quod alio nomine dicitur Sanctũ sanctorum, in quo erat arca fœderis. Altera pars peculiari vocabulo dicebatur היכל templum in quo erant, candelabrum, altare thymiamatis, & mensa panum propositionis. Ante Templũ domus: על־פני היכל הבית ante Templũ *eius* domus. i. ante secundã partẽ domus. Ante latitudinẽ domus: על־פני רוחב ante faciem latitudinis domus. i. respondebat latitudini domus. q. d. tam longũ erat vestibulum, quàm erat lata domus ipsa. Ante domũ. :על־פני הבית ante frontẽ domus. i. sumendo eam latitudinem secundũ longitudinem ipsius templi. per quam latitudinem vestibuli intrabant Templũ. 4 Latas, &c. :שקופים אטומים Ad verbum, apertas, clausas. i. laxiores intrinsecus quàm extrinsecus. 5 Thalamum יצוע appendicem. i. ædificiũ illi adiunctũ, non cõprehensa porticu. Per circuitum Tẽplo & Oraculo: סביב להיכל ולדביר per circuitum Templi & Oraculi. Oraculũ vocat quod in tabernaculo Sanctum sanctorum: in quo arca testamenti. de quo, atque de Tẽplo, paulo antè versu tertio. Quum domum dicit, præcipue Sanctum, & Sanctum sanctorum intelligit, vt hoc loco vides. nam quum dixerit, iuxta murum domus: mox tanquam explicaret quid vocet domum, dicit, per circuitum Templi & Oraculi. Thalamos per circuitum. :צלעות סביב appẽdices per circuitum. sub. prædicti Templi & Oraculi. Significat appendicem multas mansiones habentem. nam צלע significat ædificium laterale, quod ad latus maioris ædificii extruitur. 6 Thalami inferioris היצוע התחתנה .i. appẽdicis infimæ. q. d. appendicis pars infima habebat quinq; &c. Retractiones מגרעות Retractiones, siue Restrictiones, aut reductiones vocat, quãdo murus abducitur introrsum, ita vt inferior muri pars laxior sit, & promineat magis quàm superior, ad collocanda capita trabium. Gallicè, *les retraictes.* Ne apprehenderent לבלתי אחז sub. capita trabium. i. ne trabes hærerent parietibus: hoc est, ne necesse esset fieri foramina in pariete in quæ inderentur capita trabiũ appendicis. 7 Perfecto שלמה .i. integro. Sing. pro plur. Ad verbum, perfectionis. Aduecto מסע Ad verbum, profectionis. aduectionis. adductionis. i. talibus lapidibus quales allati fuerant. Quum essent integri lapides, foramen nullum erat in quod capita trabium immitterentur, alioqui integri non fuissent. Dolabãtur autem lapides in lapidicinis, & parabãtur: vnde opus nõ fuit vt in extruenda domo vterentur instrumẽtis ferreis. 8 Thalami medii הצלע התיכנה appendicis mediæ. i. mediæ partis appendicis.

chleas ascendebant ad medium, & de medio ad tertium.
AEdificauit ergo domum illam, & perfecit eam: & texit domũ 9
trabibus incuruatis & tabulatis cedrinis.
AEdificauit & thalamum illũ cum tota domo: quinque cubito- 10
rum *erat* altitudo eius, & apprehẽdebat domũ per trabes cedrinas.
Fuit autem verbum Iehouæ ad Selomóh, dicendo, 11
Domus ista quam tu ædificas, si ambulaueris in decretis meis, 12
& iudicia mea feceris, seruaueríſque omnia mandata mea ambu-
lando in eis: tum statuam verbum meum tecum quod loquutus
sum ad Dauidem patrem tuum:
Habitabóque in medio filiorum Iſraelis, neque deseram po- 13
pulum meum Iſraelem.
AEdificauit itaque Selomóh domum illam, & perfecit eam. 14
Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulis cedrinis: *id est* à 15
pauimẽto dom⁹ vsq; ad parietes cõtignationis, operuit ligno intrin
secus: obduxit quoque pauimentum ipsũ domus tabulis abiegnis.
AEdificauit etiam viginti cubitos à lateribus domus tabulis ce 16
drinis, à pauimento vsque ad parietes: ædificauit quoque sibi in
domo Oraculum, vt esset Sanctitas sanctitatum.
At quadraginta cubitorum erat domus: ipsa est templum op- 17
positum *Oraculo*.
Porrò tabulæ cedrinæ *quibus tegebatur* domus intrinsecus depictæ 18
instar cucurbitarum agrestium, & cælaturis *instar* florum: omnia ta-
bulis cedrinis *tegebantur*, nec lapis apparebat.
Oraculum autem in medio domus intrinsecus præparauit, vt 19
poneret ibi arcam fœderis Iehouæ.
Intrinsecus autem *erat* Oraculum: viginti cubitorum *erat* longi- 20
tudo *eius*, & viginti cubitorum latitudo, & viginti cubitorum al-
titudo eius: & operuit illud auro purissimo: altare autem operuit
cedrinis tabulis.
Texit igitur Selomóh domum intrinsecus auro purissimo: & 21
occlusit catenis aureis Oraculum: & texit illum auro.
Totámque domum texit auro, donec perficeretur tota do- 22

Diuturnus domus splendor Salomoni à Deo promittitur, si leges eius seruauerit.

Oraculum.

debant in medium cœnaculum, & à medio in tertium.
Et ædificauit domum, & cõsummauit eam: texit quoque domũ laquearibus cedrinis. B
Et ædificauit tabulatum super omnem domũ quinq; cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis.
Et factus est sermo Domini ad Salomonem, dicens,
Domus hæc quã ædificas, si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mãdata mea, gradiẽs per ea: firmabo sermonem meum tibi, quem loquutus sum ad Dauid patrem tuum.

Infra 9. a. 2. reg. 7. c. 1. para. 22. b.

Et habitabo in medio filiorũ Iſrael, & nõ derelinquam populum meum Iſrael.
Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam.
Et ædificauit parietes domus intrinsecus, tabulatis cedrinis: à pauimento domus vsque ad summitatem parietũ, & vsque ad laquearia operuit lignis cedrinis intrinsecus: & texit pauimentum domus tabulis abiegnis.
AEdificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimento vsque superiora: & fecit interiorem domũ Oraculi in Sanctum sanctorum.
Porrò quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus Oraculi.
Et cedro omnis domus intrinsecus C vestiebatur, habens tornaturas & iũcturas suas fabrefactas, & cælaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.
Oraculum autẽ in medio domus, in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis Domini.
Porrò Oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud atque vestiuit auro purissimo: sed & altare vestiuit cedro.
Domum quoque ante oraculũ operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis.
Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur: sed & totum altare

Ascendebant יעלו Fut. Heb. quod melius per imperf. vertitur. Ad medium, על־התיכונה .i. in mediam partem appendicis. Ad tertium. אל־השלשים: Ad verbum, in tertiana. in tristega i. ad thalamos tertiæ regionis appendicis.
9 Et perfecit eam, ויכלהו & consummauit eam. vel, compleuit. quãtum ad muros & parietes. Epilogus est præcedẽtium. Trabibus, &c. גבים ושדרות בארזים: .i. texit partẽ superiorẽ eius ædis trabibus leuiter incuruis, vel fornicatis, hoc est instar fornicis incuruatis, vel arcuatis, quæ videbantur contra pondus surgere: & lignis cedrinis super trabes illas dispositis. Ligna vocat tigna, Gallicè *soliues*.
10 Altitudo eius, קומתו nempe thalami. i. singularum mansionum appẽdicis. Per trabes cedrinas. בעצי־ארזים: Ad verbum, in lignis cedrinis. i. hærebat illi ædi thalamus, siue appendix per trabes cedrinas. nam capita earũ erant collocata super retractiones, siue reductiones quæ erant in muro templi. 11 Fuit autem verbum ויהי דבר .i. Tunc dixit Iehoua ad Salomohem per Ahiam prophetam Silonisten.
12 In decretis meis, בחוקותי in institutis meis. vel statutis. Et iudicia mea ואת־משפטי .i. leges meas. Tum statuam והקימותי tum firmabo. siue, confirmabo & adimplebo promissionem meam quam promisi Dauidi patri tuo.
15 A pauimento מקרקע à solo. exponit quod prius dixerat. Cõtignationis, operuit הספן צפה tabulati, texit. aut, vestiuit. i. summa arte vestiuit parietes tabulis cedrinis à solo vsque ad tabulatum ipsum, hoc est tectum. Gallicè, *Il lambrissa*.
16 Ædificauit etiam, &c. ויבן וגו׳ .i. Texit spatium longũ x x cubitos, septum scilicet trãsuersarium: hoc est, ex L x cubitis longitudinis, viginti separauit à parte extrema, siue posteriore domus (quæ vergebat ad Occidentem) tabulis cedrinis quæ à pauimento vsque ad tectum pertingebant, vt esset Oraculum, siue Sanctum sanctorum, in quo arca testamenti poneretur. In domo dicit, pro In parte domus interna. Vt esset Sanctitas, &c. לקודש הקדשים: Ad verbum, in Sanctum sanctorum. i. Oraculum siue Adytum, quod alio nomine dicitur Sanctum sanctorum.
17 Domus: הבית .i. reliqua pars domus, nẽpe ipsum Sanctũ. Oppositum *Oraculo*. לפני: .i. ante faciẽ Oraculi. Alii, parte interna. Siquidem פנים *panim*, facies siue formas significat: vnde לפני quod ponetur pro פנימי toar, & ל redundabit. i. reliqua pars domus erat x L cubitorũ, quæ respectu sci Templum, siue Sanctũ dicebatur. Erat autem oppositum Oraculo. Verti potest vt alii vertunt, erat in interioribus, siue parte interna. i. intrinsecus. i. licet vestibuli, non Oraculi. 18 Porrò tabulæ cedrinæ, &c. וארז אל הבית פנימה Ad verbum, Et cedrus super domum *erat* intrinsecus. vel vt domus parte interna tecta ac vestita erat tabulis cedrinis. Depictæ, &c. מקלעת וגו׳ & sculptura colocynthidum, & celaturæ florum. vel vt quidam, apertiones florum. sub. variorum, erant in illis. Omnia tabulis, &c. הכל ארז אין וגו׳ Ad verbum, totum cedrus, non lapis videbatur. 19 In medio domus intr. בתוך הבית מפנימה intra domum parte interna. i. in abditissima & secretissima parte domus.
20 Intrinsecus autem ולפני Parte autem interna. Altitudo eius, קומתו Intelligit de ea parte altitudinis quæ obducta erat tãtummodo auro. nam x x cubiti erant tecti solo auro, alii decem erant tecti lapillis pretiosis. Et operuit illud ויצפהו .i. totum quod suprà dictum est.
21 Domum את־הבית .i. eam partem domus de qua paulo antè loquutus est, nempe Oraculum, siue Adytum. Et occlusit catenis aureis ויעבר ברתוקות זהב Ad verbum, & transire fecit in catenis aureis. sub. vectes, vt doctus inter Hebræos exponit. i. vice pessuli, quòd soleant occludere fores vectibus ac repagulis, occlusit fores Oraculi catenis aureis. Doctus inter Hebræos exponit, firmauit. quasi adactis vectibus. Et texit illum ויצפהו & texit illum sub. parietem. i. septum illud quod distinguebat Oraculum à reliqua parte domus, auro internè & externè.
22 Totámque domũ. &c. ואת־כל־הבית .i. vniuersam illã ædem obduxit auro, adeò vt tota domus fuerit vestita auro.

oraculi texit auro.

Et fecit in Oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis.

Quinque cubitorum ala Cherub vna, & quinque cubitorum ala Cherub altera: id est decem cubitos habentes à summitate alæ vnius, vsque ad alæ alterius summitatem.

Decem quoque cubitorũ erat Cherub secundus, in mensura pari, & opus vnum erat in duobus Cherubim:

Id est, altitudinẽ habebat vnus cherub decem cubitorũ, & similiter Cherub secundus.

Posuitqu Cherubim in medio templi interioris: extendebãt autem alas suas Cherubim, & tangebat ala vna parietem, & ala Cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autẽ in media parte templi se inuicem cõtingebant.

Texit quoque Cherubim auro.

D Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes.

Sed & pauimentũ domus texit auro intrinsecus & extrinsecus.

Et in ingressu Oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postésque angulorũ quinque.

C Et duo ostia de lignis oliuarum, & sculpsit in eis picturam Cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro: & operuit tã Cherubim quàm palmas & cætera, auro.

Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos:

Et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, & vtrũq; ostiũ duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur.

Et sculpsit Cherubim, & palmas, & cælaturas valde eminentes: operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam.

Et ædificauit atriũ interius tribus ordinibus lapidum politorũ, & vno ordine lignorum cedri.

Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio.

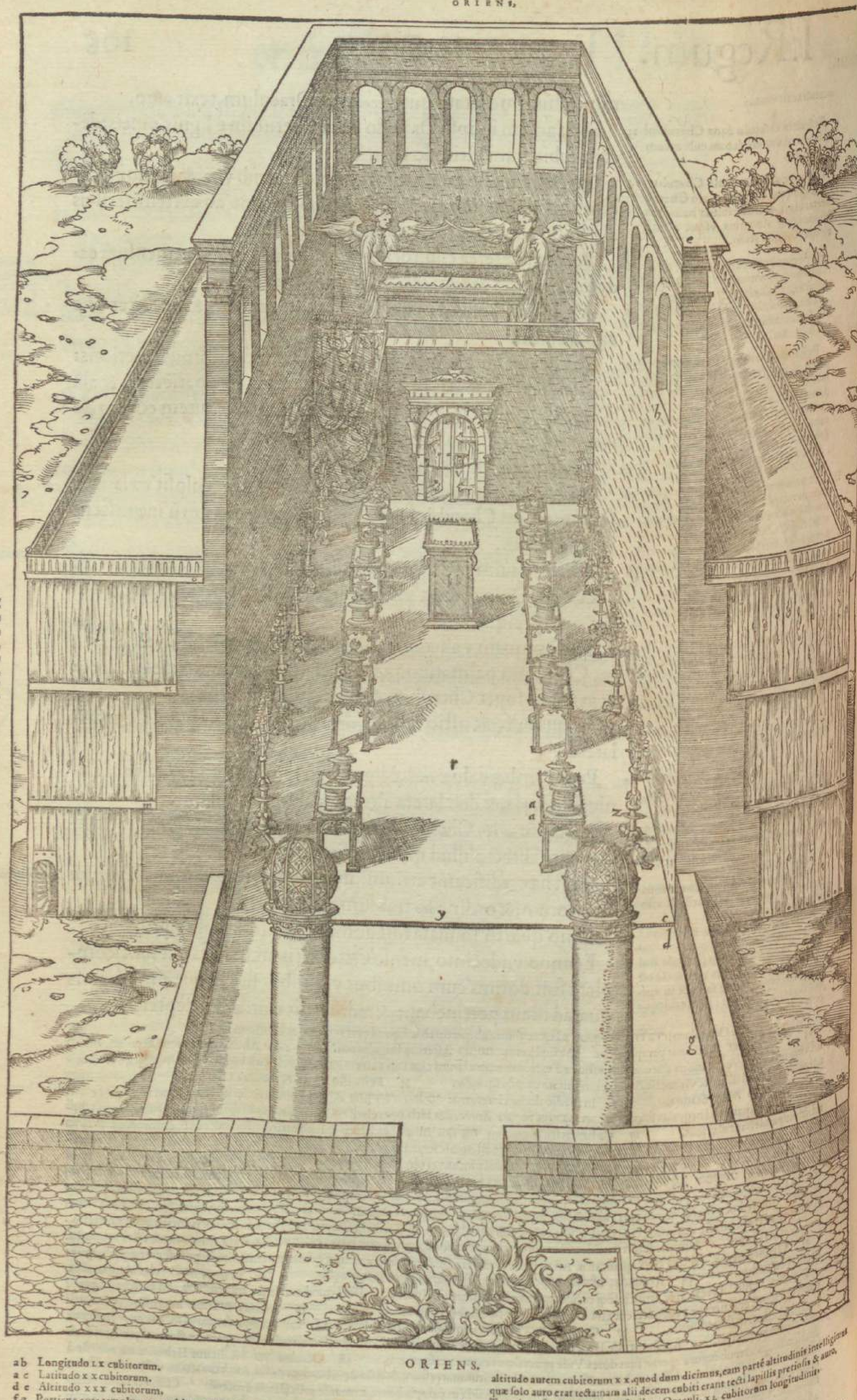
Et in anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis vtensilibus suis: ædificauitque eam annis septem.

mus: totúmque altare ″quod *erat* ante Oraculum, texit auro.
23 Fecit autem in ipso Oraculo duos Cherubim è lignis ″pineis: decem cubitorum ″altitudo eius.
24 Quinque autem cubitorum erat ala Cherub vna, & quinque cubitorum ala Cherub altera: decem cubiti erant ″ab extremitatibus alæ vnius, vsque ad extremitates alæ alterius.
25 Decem præterea cubitorum erat Cherub secundus: mensura eadem, ″& incisio eadem erat ambobus Cherubim.
26 ″Altitudo Cherub vnius erat decem cubitorum, & similiter Cherub secundi.
27 Collocauit autem ipsos Cherubim ″in medio domus interioris: ″expandebántque alas suas, tãgebátque ala vnius, parietem, & ala Cherub alterius tangebat parietem alterum: alæ autem eorum *quæ erant* in medio domus, contingebant se inuicem.
28 Texítque ipsos Cherubim auro.
29 Omnes autem parietes domus per circuitum sculpsit ″cælaturis sculpturarum Cherubim & palmarũ, & cælaturis florũ ″intrinsecus & extrinsecus.
30 Quin & pauimentũ dom⁹ texit auro ″intrinsecus & extrinsecus.
31 Et ostio Oraculi fecit ″valuas è lignis pineis: superliminare, *&* postes *erant* quinque laterum.
32 ″Duas inquam valuas *fecit* è lignis pineis, & cælauit in eis cælaturas Cherubim palmarúmque, ac cælaturas florum, texítque auro: & extendit super Cherubim & super palmas ″aurum.
33 Sic quoq; fecit ostio templi, *nempe* postes è lignis pineis ″quadrilateros.
34 Porrò ambæ valuæ *erant* è lignis abiegnis, *&* duo latera valuæ vnius ″rotunda, & duo latera alterius valuæ rotunda.
35 Et sculpsit *in illis* Cherubim, & palmas, & cælaturas florum: ″texítque auro ″directo ″illud quod erat insculptum.
36 Post hæc ædificauit atrium ″interius tribus ordinibus lapidum dolatorum, & ordine *uno* trabium cedrinarum. Atriũ interius.
37 Anno ″quarto ″fundata fuit domus Iehouæ, mense ″Aprili.
38 Et anno vndecimo, mense ″Octobri (is est mensis octauus) completa fuit domus ″cum omnibus vtẽsilibus suis, atque omnibus iis quæ ad illam pertinebant, & ædificauit eam ″annis septem.

Quod *erat* ante Oraculum אשר־לדביר quod ad Oraculum. sub. pertinebat. i. quod erat positum ante ostium Oraculi. 23 Pineis: שמן Chaldæus paraph. oliuæ. Altitudo eius. קומתו: .i. statura singulorum. 24 Ab extremitatibus, &c. מקצות וגו׳ Ad verbum, ab extremitatibus alarum eius, vsque ad extremitatem alarum eius. i. ab extremitate alæ, vel alarũ vnius, vel huius, vsq; ad extremitatem alterius, vel istius: & viceuersa, &c. ab extremitate istius, vsque, &c. 25 Et incisio וקצב & incisura. i. sculptura. 26 Altitudo קומת Statura. 27 In medio domus interioris: בתוך הבית הפנימי .i. intra domum interiorem, vel internam, hoc est in Oraculo. Expandebántq; alas suas, ויפרשו את־כנפי הכרובים Antecedẽs Heb. pro relatiuo, Cherubim. expãdebant alas Cherubim. i. qui Cherubim expandebant alas suas. 29 Cælaturis sculpturarum פתוחי מקלעות .i. cælaturis & sculpturis. Intrinsecus & extrinsecus. מלפנים ולחיצן: i. parte interna in Oraculo, & parte externa in tẽplo & Sancto. Sic sequenti versu. 30 Intrinsecus, &c. לפנימה ולחיצון: vt præcedenti versu. 31 Valuas è lignis pineis: דלתות וגו׳ valuas pineas. vel oleaginas. i. quæ constabãt ex materia oleagina, vel pinea. *Erant* quinquelaterum. חמשית: Ad verbum, *fecit ex* quinta. sub. figura. i. pentagono. i. præ se ferebant figuram pẽtagonalem. Alii referunt ad proportionem. i. superliminaris ac postium ad valuas erat proportio sub quintupla. nam quãto ampliores sunt valuæ, tanto crassiores esse debent postes & superliminare. hoc est, erãt quinta pars valuarũ, siue æquales erant quintæ parti valuarũ. 32 Duas inquam valuas, &c. ושתי דלתות וגו׳ Doctus inter Hebræos sic exponire, Et *in* duabus illis valuis pineis [vel, oleaginis] insculpsit sculpturas Cherubimorũ & palmarũ, & cælaturas florum. i. varios flores. Aurum. את־הזהב: .i. laminas aureas. nempe vt postea apparerent etiam cælaturæ illæ. erant enim miro artificio obductæ. 33 Quadrilateros. מאת רבעית: quadratos. Ad verbũ, de quarta. i. quadrata figura. Alii, ex quarta parte. i. latitudo postiũ erat æqualis quartæ parti valuarum. 34 Rotunda, גלילים .i. opere tornatili facta, nempe ex columnellis. 35 Texitq; וצפה sub. cælaturas illas. Directo מיושר .i. rectè, aptè, artificioséq; collocato: hoc est, miro artificio posito. Illud quod erat insc. על־המחוקה: Ad verbum, super *id* quod insculptũ erat. nempe vt apparerent etiã cælaturæ illæ postea, siue post aurum obductũ. 36 Interius הפנימית internũ. respectu atrii magni, id est atriũ sacerdotum. 37 Quarto הרביעית sub. regni Salomonis. Fundata f. יוסד .i. cœpit fundari. Doctus inter Hebræos cum Chaldæo paraph. Aprili. זו: Sic Hebraicè dicitur à splendore, siue decore florũ quòd in eo primùm appareant flores. Sicut Aprilis ab aperiendo, quòd tunc natura aperiat suas dotes. Vide præcedenti capite versu primo. 38 Octobri בול Sic dicitur Hebraicè mensis iste à נבל marcescere, attenuare, cadere, quòd eo mẽse quæ è terra nascũtur, marcescant, & folia de arboribus cadãt. Alii בול dictum volũt tanquã מבול quod diluuium significat, quòd iste mensis imbribus abundet. Chaldæus paraph. habet, in mense collectionis fructuũ. Cum omnibus vtensilibus, &c. לכל־דבריו ולכל משפטו: Ad verbũ, cum omnibus rebus suis, & cũ omnibus iudiciis suis. i. cum omnibus vtensilibus suis, atque iis quæ ad illa pertinere videbantur. Quidã vertũt, per omnes partes suas & iuxta cunctam dispositionẽ suam. Alii, secundum omnes res suas, & secundum omnes regulas suas. vel, formas. aut, exemplaria. Annis septem. שבע שנים sub. integris. i. spatio septem annorum ædificauit eam.

ORIENS.

MERIDIES.

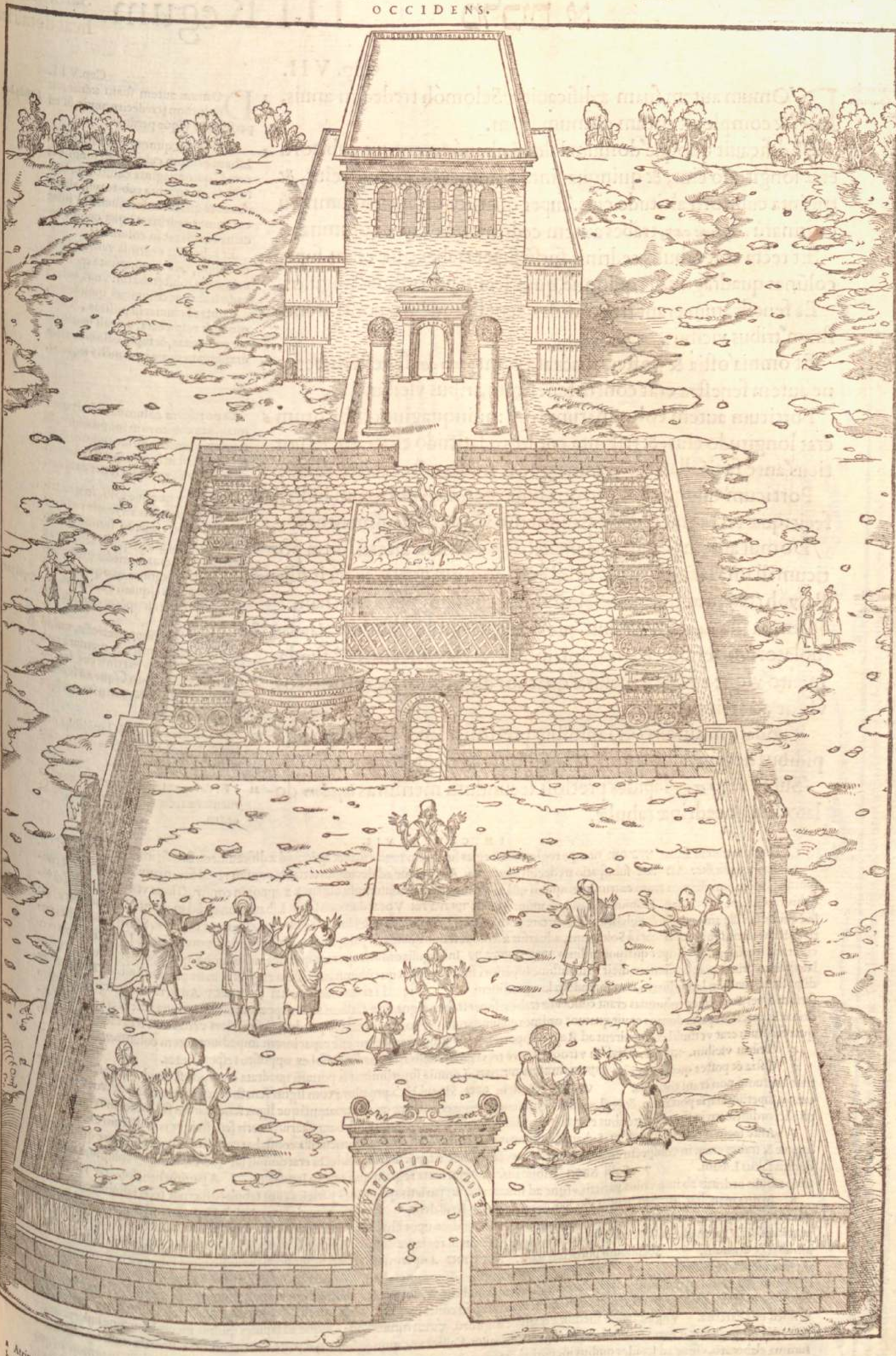
SEPTENTRIO.

ORIENS.

ab Longitudo LX cubitorum.
ac Latitudo XX cubitorum.
de Altitudo XXX cubitorum.
fg Porticus ante templum, XX cubitorum longitudinis, & X cubitorum latitudinis.
h Fenestræ obliquæ, siue laxiores intrinsecus, & extrinsecus arctæ.
i lz Tabulata per gyrum tria, siue appendices, quarum ima, quinque cubitos latitudinis habebat: media, sex: suprema, septem. singulæ altitudinis quinque cubitorum.
m n o Retractiones, siue reductiones in muro templi, quibus innitebantur capita trabium Vocamus Gallicè *retraictes*. Pro quibus trabes vertit Vetus interpres.
p Cochlea.
q Sanctum sanctorum, siue Oraculum: cuius longitudo & latitudo erant XX cubitorum. altitudo autem cubitorum XX. quod dum dicimus, eam parté altitudinis intelligimus quæ solo auro erat tecta: nam alii decem cubiti erant tecti lapillis pretiosis & auro.
r Templum, siue Sanctum, pro foribus Oraculi, XL cubitorum longitudinis.
s Arca fœderis.
t Cherubim duo, X cubitorum altitudinis.
u Ostiola, siue valuæ in introitu Oraculi.
x Velum quo distinguebatur Sanctum à Sancto sanctorum. 2. Par. 3. d. 14. Matth. 27. f. 51.
y Locus ostii templi: quod ideo non expressit pictor ne reliquæ picturæ officeret.
z Candelabra decem, quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. 2. Paral. 4. d. 20.
aa Mensæ decem.
bb Altare thymiamatis.

OCCIDENS.

MERIDIES.

SEPTENTRIO.

ORIENS

a Atrium interius, quod & atrium sarcedotum dicitur.
b Altare holocausti, longitudinis & latitudinis x x cubitorum, & decem altitudinis, cuius descriptionem ac picturam veriorem & clariorem habes Exod. 27. b. 8.
c Lutra, siue luteres 2. Paral. 4. b. 6.
d Mare. 2. Paral. 4. a. 2.
e Atrium populi, quod basilica, siue basilica grandis, 2. Paral. 4. b 9, & 6. b. 3. dicitur, & Act. 2. b. 11. & 5 c. 12. Porticus Salomonis. Hoc atrium, nomine templi sæpe intelligitur in Nouo testamento, vt Matth. 21. a. 12, Act. 3. a. 1. In hoc atrio concionabatur CHRISTVS, & ex eo vendentes & ementes eiecit.
f Basis ænea, siue suggestum, longitudinis & latitudinis quinque cubitorum, & altitudinis trium. 2 Paral. 6. b. 13.
g Porta Orientalis, quæ porta Sur, 2. Reg. 11. b 6, & Porta fundaměti, 2. Paral. 23. a, 5, dicitur. Hæc nonnulli putant eam esse quæ Actorum 3. a 2. b. 10. dicitur Porta speciosa, quòd omnium portarum, Orientalis esset pulcherrima.
h Porta Meridionalis.
i Porta Septentrionalis.

Cap. VII.

AEdificatur domus Salomonis in ſaltu.

D'Omum autem ſuam ædificauit ש Selomóh tredecim annis, 1
'& compleuit totam domum ſuam.
AEdificauit quoque 'domum ſaltus Lebanón: centum cubitorũ 2
erat longitudo eius, & quinquaginta cubitorum latitudo eius, &
triginta cubitorũ altitudo eius. 'ſuper quatuor ordines columnarũ
cedrinarũ *ædificauit eam*, trabes autem cedrinæ *erant* ſuper columnas.
'Et tecta erat tabulis cedrinis ſurſũ ſuper trabes quæ erant ſuper 3
colũnas quadraginta & quinque, quindecim per ordines ſingulos.
Et feneſtrarum erant tres ordines, feneſtráque *erat* contra feneſtram 4
'tribus vicibus.
Et omnia 'oſtia & poſtes quadrata erant, '*vna cum* feneſtris: e regio 5
ne autem feneſtra erat contra feneſtram, tribus vicibus.
Porticum autem columnarum fecit: quinquaginta cubitorum 6
erat longitudo eius, & triginta cubitorũ latitudo ei⁹: erátq; ea por
ticus 'ante faciẽ illarũ, columnæque & trabes ante faciem illarũ.
Porticum quoque 'ſolii in qua iudicaret, *nempe* porticum iudicii 7
fecit: quæ tecta erat cedro 'à pauimento vſque ad pauimentum.
Domui autem ſuæ 'in qua manebat, *fecit* atrium alterũ 'intra por 8
ticum illam, 'ſecundũ opus iſtud erat. domum præterea fecit filiæ
Paryóh (quam acceperat ש Selomóh) 'ſecundum porticum hanc.

Domus filiæ Pharaonis.

Omnia illa *erant ex* lapidibus 'pretioſis, ſecundũ menſuras *lapidum* 9
'dolatorum, ſerratorũ ſerra, 'intrinſecus & extrinſecus: & à fundamento
'vſque ad *lapides* mẽſuræ quatuor digitorum, & extrinſecus,
vſque ad atrium maius.
'Fundatum autem *erat* lapidibus pretioſis, lapidibus magnis, la- 10
pidibus decem cubitorum, & lapidibus octo cubitorum.
'Suprà verò *erant* lapides pretioſi ſecundum menſuras *lapidum* 'do- 11
latorum, & cedrinæ tabulæ.

Cap. VII.

1 DOmum autem ſuam ædificauit Salomon ǀtredecim annis, & ad perfectum vſque perduxit. *Infrà 9. b. 10*

2 AEdificauit quoque domum ſaltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas.

3 Et tabulatis cedrinis veſtiuit totã cameram, quæ quadraginta quinque columnis ſubſtẽtabatur: vnus autem ordo habebat columnas quindecim,

4 Contra ſe inuicem poſitas, & e regione ſe reſpicẽtes, æquali ſpatio inter columnas, & ſuper columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia.

6 Et porticum columnarũ fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alterã porticũ in facie maioris porticus & colũnas & epiſtylia ſuper colũnas.

7 Porticum quoque ſolii, in qua tribunal eſt, fecit: & texit lignis cedrinis à pauimento vſque ad ſummitatem.

8 Et domuncula in qua ſedebatur ad iudicandum, erat in media porticu ſimili opere. domum quoque fecit filiæ Pharaonis (ǀquam vxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hãc porticum. *Suprà 3. a.*

9 Omnia lapidibus pretioſis, qui ad normã quandam atque menſurã tam intrinſecus quàm extrinſecus ſerrati erant: à fundamento vſque ad ſummitatem parietum, & extrinſecus vſque ad atrium maius. B

10 Fundamenta autẽ de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis decem ſiue octo cubitorum.

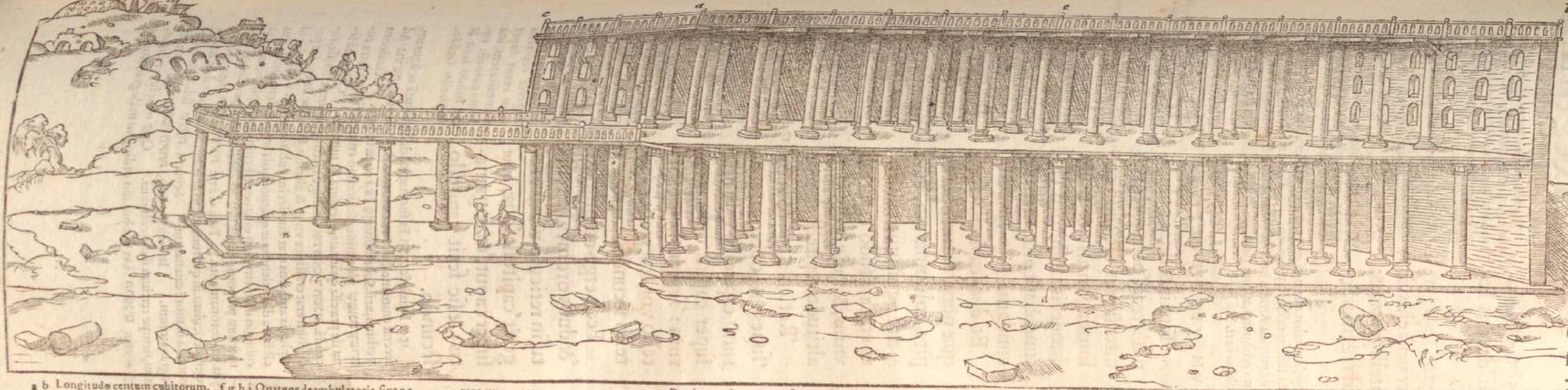
11 Et déſuper lapides pretioſi æqualis menſuræ ſecti erant, ſimilitérque de cedro.

IN CAPVT VII.

1 Domum autem ſuam ואת־ביתו nempe regiam, aut regias ſuas. nam regias ſuas & quicquid ædificauit, conſtruxit intra XIII annos. Et compleuit, &c. ויכל וגו' ſub. ſpatio tredecim annorum. Alii, vſque ad decimum tertium annum regni ſui, nempe biennio poſt conſummationem templi: prius enim extruxit templum quàm domum ſuam. Conſumpſit autem XX annos in conſtructione vtriuſque, vt infrà videbis, cap. 9. b. 10. 2 Domum ſaltus Lebanón: את־בית יער הלבנן Vocat domum ſaltus Libani, non quòd in monte Libano fuerit ſita: ſed quia locus ille amœnitate & pulchritudine certare poterat cum Libano. vel quòd locus ille ob copiã materiæ cedrinæ, Saltus Libani dici poterat. Hanc domũ fuiſſe ædificatã à Solomone, aduerſus æſtum, teſtatur Chaldæus paraphraſtes, qui vertit domum refrigerii. Locus iſte non procul erat à Ieruſalem. Super quatuor ordines על ערבעה טורי In ſingulis ordinibus erant quindecim columnæ: quod probari poteſt ex tabulato primo primæ manſionis. nam dicit in manſione ſuperiori fuiſſe quindecim columnas. totidem ergo erãt in ſingulis ordinibus. Trabes erant diſpoſitæ ſecundum latitudinem, non ſecundum longitudinem. 3 Et tecta erat, &c. וספן בארז וגו' Ad verbum, & erat tecta cedro ſurſum ſuper, &c. i. ſuper columnas erant collocatæ trabes: ſuper trabes, tigna, quæ Gallicæ *Soliues* appellamus: ſuper tigna autem erant tabulæ cedrinæ. In inferiori parte domus erant quatuor ordines columnarum, vt poſſent ſuſtinere pondus: in ſuperiori verò erant tres tantùm ordines, quia futurum erat vt multi conuenirent ad Regem, oportebátque propterea locum eſſe capaciorem. impediunt autem columnæ.
4 Tribus vicibus. שלש פעמים: In vtroque latere tres erant feneſtrarum ordines, ſibi ex oppoſito reſpondentes.
5 Oſtia & poſtes quadrata erãt, הפתחים והמזוזות רבעים .i. omnia ſuperliminaria portarũ quadrata erant, id eſt quadratæ figuræ, ſiue quatuor laterum. i. non erant rotunda. *Vnà cum* feneſtris: שקף Singul. Heb. pro plur. i. cum lignis feneſtrarum quæ ambiebãt feneſtram. q. d. omnia ſuperliminaria portarum, & poſtes, cum lignis feneſtrarum erãt figuræ quadratæ: omniáque ligna feneſtrarum ſibiinuicem reſpondebant triplici ordine. nam in ſingulis lateribus erant terni ordines feneſtrarum, quæ reſpondebant alterius lateris feneſtris, vt iam dictum eſt.
6 Ante faciem illarũ. על־פניהם: Subaudi columnarum. Hebraiſmus eſt, pro, porticus illa conſtabat columnis & trabibus, quæ quidem columnæ & trabes erant in conſpectu columnarum domus ſaltus. hoc eſt, porticus illa obiecta erat domui illi quæ tot habebat columnas, quæ erat domus ſaltus Libani. 7 Solii הכסא tribunalis. Hoc erat iuxta regiam quæ erat in Ieruſalem. A pauimento, &c. מהקרקע וגו' .i. texit tabulis cedrinis ab imo vnius parietis vſque ad imum alterius parietis. q. d. omnes parietes cum tabulato fuerunt tecti tabulis cedrinis.
8 In qua manebat, אשר־ישב שם .i. vbi habitaturus erat in Ieruſalem. Intra porticum illam, מבית לאולם .i. quod erat in penitiore loco quàm porticus, nempe ad quod ibatur per porticum. Secundum opus iſtud erat: כמעשה הזה היה .i. factum erat ſimili opere quo facta erat porticus ſolii. Quum alterum dicit, oportuit duas fuiſſe porticus in regia. Ex domo igitur regia ingrediebatur atrium, ex atrio in porticum ſolii intrabat & domum. Secundum porticum hanc. כאולם הזה: .i. opere ſimili operi huius porticus iudicii, ſiue ſolii, quæ erat omnino tecta internè tabulis cedrinis. 9 Pretioſis, יקרות .i. optimis & commendatiſſimis, qui tum erant in magno pretio. Dolatorum, גזית ſectorum. Ad verbum, exciſionis. i. lapidibus qui habebant lapidum exciſorum & quadratorum magnitudinem. Quam autem magnitudinem haberent hi lapides, incertum eſt: tametſi ex ſequẽti verſu aliquid cõiici poteſt. Intrinſecus, &c. מבית ומחוץ .i. non ſolùm parte interna ædificii, ſed etiã externa. Vſq; ad *lapides* menſuræ quatuor digitorũ, עד־הטפחות ומחוץ .i. vſque ad lapides quibus incumbunt, ſiue ſuperponũtur trabes, quòd promineãt extra murum circiter quatuor digitos. Gallicè vocamus *corbeaux*. q. d. parte interna omnia cõſtructa erant lapidibus arte ſumma elaboratis, vſque ad lapides quibus incumbebãt trabes: & parte externa vſque ad eam partem quæ reſpiciebat atrium magnum in quo populus orabat. Non erat ergo porticus ſolii procul remota ab atrio magno. 10 Fundatum autem ומיוסד ſub. erat hoc ædificium. Quidam vertunt, Et fundamentũ erat factũ. i. conſtabat lapidibus. Singul. pro plur. fundamẽta prædictorũ ædificiorũ iacta erant lapidibus, &c.
11 Suprà verò ומלמעלה .i. ſupra fundamentum. Dolatorum, גזית Vt paulo antè verſu 9. i. qui habebant quantitatem quam tunc habere ſolebant lapides cæſi.

DVO SCHEMATA DOMVS SALTVS LIBANI, SIVE DOMVS COLVMNARVM, SIVE REGIAE RVSTICAE.

Primum schema domus saltus Libani, in quo sublato pariete, oculis tuis subiecimus L X illas cedrinas columnas mansionis inferioris, & X L V mansionis superioris.

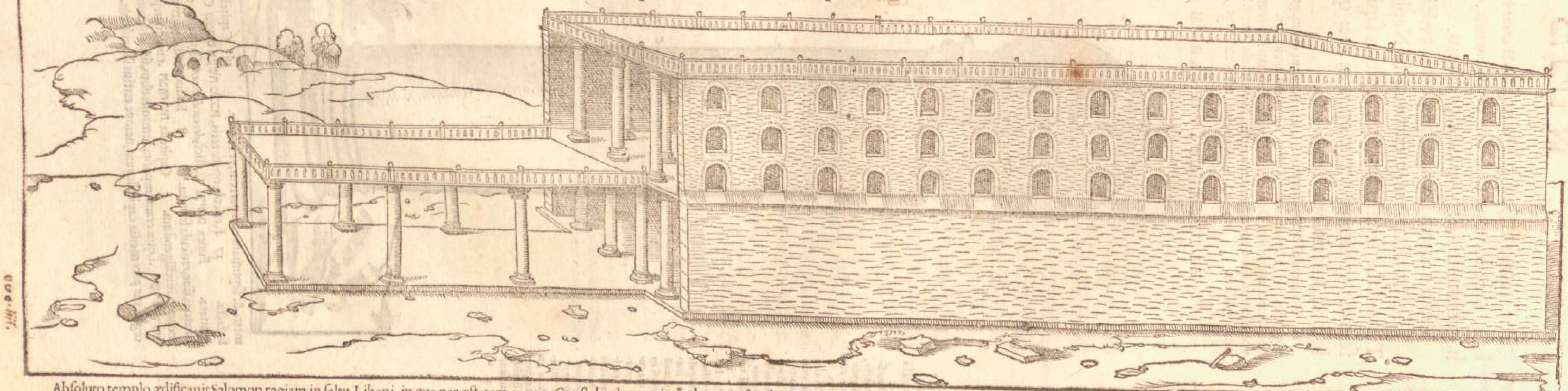
a b Longitudo centum cubitorum.
a c Latitudo L cubitorum.
d e Altitudo x x x cubitorum.

f g h i Quatuor deambulatoria, siue potius quatuor ordines colũnarum cedrinarum, in inferiori parte domus, numero L X

k l m Tres ordines columnarum in superiori parte, numero X L V.

n Porticus columnarum, siue porticus domus columnarum, aut porticus seu vestibulum domus saltus Libani, L cubitorum longitudinis, & latitudinis x x x. porticus hæc obiecta & coniuncta fronti domus columnarum, habebat contignationem vnam deambulationis causa. neque certo numero columnarum constabat, quamuis illi sex adiecerimus in vtroque schemate: quod fecimus vt intelligas eam quoque suum columnarum numerum habuisse, incertum tamen, quòd illum Scriptura non exprimat.

Secundum schema domus saltus Libani, in quo & alterum parietem regiæ ipsius, & alteros fenestrarum superioris mansionis terniones, tibi expressimus, Erant enim in vtroque latere superioris mansionis regiæ huius rusticæ, multiplices fenestrarum terniones.

Absoluto templo ædificauit Salomon regiam in saltu Libani, in qua per æstatem ageret. Constabat hæc regia duabus mansionibus: inferior habebat L X columnas cedrinas, quòd maius onus sustineret quàm superior, quæ X L V columnis tantùm constabat. Superior mansio fortita est tam copiosum fenestrarum numerum, vt illa esset opportunior ventis hinc inde excipiendis. Saltus Libani in quo ædificata fuit regia hæc rustica, erat prope Ierusalem. Sic autem appellatus est quòd amœnitate, pulchritudine, & cedrorum copia, cum ipso Libano certare videretur. Totum ædificium regiæ saltus Libani oculis tuis non subiecimus: sed tantùm illius partes quæ maiorem obscuritatem videbantur habere. Porticus solii seu tribunalis, id est porticus in qua ius reddebat populo Salomon, pertinebat ad regiam vrbanam, nõ ad rusticam. Absurdum enim esset dicere, Salomonem habuisse tribunal ruri, & non in vrbe. Hanc autem porticum, & domum filiæ Pharaonis quæ erat Salomoni vxor, non expressimus pictura, quòd earum metrum & formam Scriptura non tradat.

Atrium maius templi. Atrium interius templi.

Porrò atrio maiori ᶠper circuitum *erant* tres ordines ᶠè *lapidibus* do- 12
latis, ᶠ& ordo vnus trabium cedrinarum, & atrio illi ᶠdomus Ie-
houæ interiori,& porticui eius domus.

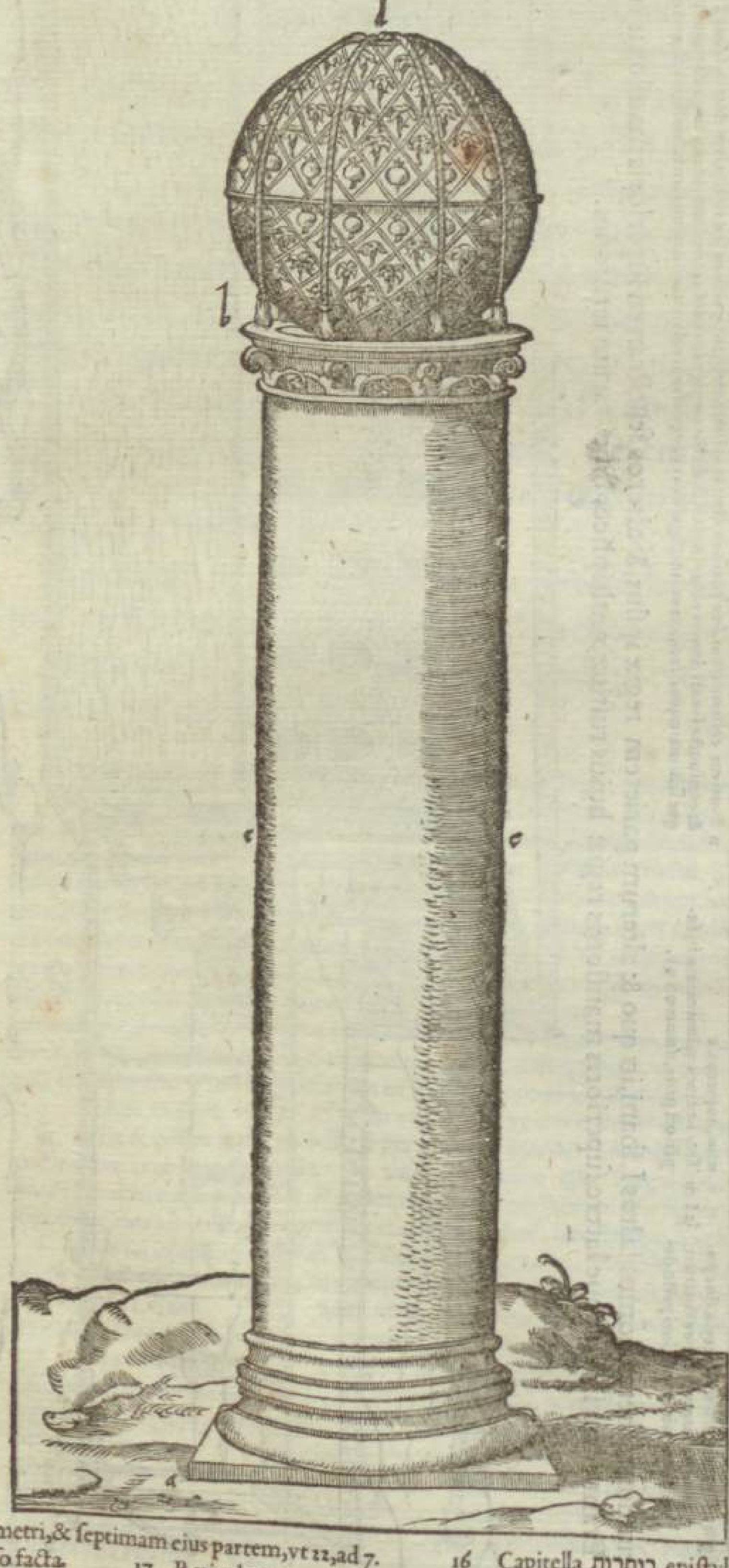
Hiram artifex fundit pro Salomone.

Mittens autem rex שSelomóh,tulit חHiram de Tyro: 13
Filius mulieris viduæ erat de tribu Naphthali:pater verò eius vir 14
Tyrius faber ærarius:erátque repletus sapientia & intelligentia,&
scientia vt faceret omne opus ex ære: qui venit ad regem שSe-
lomóh,& fecit ᶠomne opus eius.

12 Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus sectis,& vnius ordinis de dolata cedro:necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus.
13 Misit quoque Rex Salomon,& tulit Hiram de Tyro,
14 Filiũ mulieris viduæ de tribu Nephthali,patre Tyrio,artificem ærarium, & plenum sapientia & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære : qui quũ venisset ad Regem Salomonem,fecit omne opus eius.

12 Per circuitũ סביב .i.per omnia latera.Porticus ista magna erat in qua populus orabat quæ non erat tecta,quæ 2.Paral.4.c.9 dicitur atriũ magnum. E *lapidibus* dolatis, גזית Ad verbũ,excisionis. Et ordo וטור sub.supra illos lapides erat. Domus Iehouæ בית־יהוה .i. quod erat ante domum Domini.q.d.idem sentiendum est de atrio interiore,& de porticu. Atrium interius vocat atrium sacerdotum. Porticum vocat atrium quod erat ante tabernaculum in vestibulo templi. Docti existimant vestibulum,atrium sacerdotum,& atrium populi fuisse continentia ædificia. 14 Omne opus eius. את־כל־מלאכתו .i.quæcunque volebat fieri.

ALTERA COLVMNARVM ÆNEARVM VESTIBVLI TEMPLI.

a b Altitudo, XVIII cubitorum.
c Linea, siue filum ambiẽs, aut rotunditas, XII cubitorum.
d Capitellũ altitudinis quinque cubitorum, factum ex duobus hemisphæriis, contectũ reticulo. in singulis hemisphæriis erãt singuli ordines malogranatorũ sculptorũ in ipsis maculis & interuallis reticuli. reliqua verò hemisphæriorum portio erat sparsa liliis. A vertice autem capitelli depẽdebãt septem funiculi.

Forma columnarum æ... Ierem.52.d.21

ᶠFinxit & duas colum- 15
nas ᶠæreas: ᶠoctodecim cu
bitorũ erat altitudo co-
lumnæ vnius : & filum
duodecim cubitorũ cir-
cundabat ᶠcolumnam se-
cundam.
Et duo ᶠcapitella fecit 16
quæ ponerentur super ca
pita columnarum, ᶠfusa
ex ære : quinque cubito-
rũ erat altitudo capitelli
vnius, & quĩq; cubitorũ
altitudo capitelli alteri⁹.
ᶠReticula opere retis, 17
ᶠfunes *factos* opere catena-
rum capitellis quæ erãt
super caput columna-
rum : ᶠseptem *erant* capi-
tello vni,& septem capi-
tello secundo.
Fecit ergo columnas: 18
ᶠ& duos ordines ĩ circui-
tu ᶠin reticulo vno,vt te-
gerẽt ᶠcapitella ᶠquæ *erant*
super caput, ᶠmalograna-
tis : & sic fecit capitello
secundo.

15 Et finxit duas columnas æreas,decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam: & linea duodeci cubitorum ambiebat columnam vtranque.
16 Duo quoque capitella fecit quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære: quinque cubitorũ altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorũ altitudinis capitellum alterum:
17 Et quasi in modum retis & catenarũ sibi inuicem miro opere contextarũ,vtrunque capitellũ columnarum fusile erat: septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero.
18 Et perfecit columnas, & duos ordines (per circuitum retiaculorum singulorũ,vt tegerẽt capitella quæ erant super summitatem) malogranatorũ: eodẽ modo fecit & capitello secũdo.

C

F 15 Finxit & ויצר Et formauit.i.dedit formã ac figuram. fecerat enim modulos ex terra tenaci. Æreas: נחשת Ad verbum,æris.Subauditur מן Ex.i.ex ære fuso. Octodecim שמנה עשרה plus minus scilicet.nõ enim Scriptura sacra curat de præcisa quãtitate,mensura,& numero. Columnã secundã. את־העמוד השני: Intellige etiam primam cinxisse.eadẽ enim erat crassities vnius & alterius. Filũ,siue linea, aut peripheria ambiens erat duodecim cubitorum : & diameter id est linea dimetiens,erat quatuor:quia in gyro sunt duodecim cubiti,in diametro sunt quatuor.est enim à peripheria ad diametrum proportio tripla,hoc est continet ter mensuram diametri,& septimam eius partem,vt 22,ad 7. 16 Capitella כתרות epistylia.vel coronamenta. Fusa *ex* ære: מוצק נחשת .i.ex ære fuso facta. 17 Reticula opere retis, שבכים מעשה שבכה Cancellos factos opere reticulato. in quorum plagis & foraminibus extabãt malogranata. Funes גדילים Gallicè, *des cordelettes*. Quidam vertunt, reticula contexta in morẽ catenarum. Septem שבעה sub.funes concatenati.siue,reticula septem. Idem de secundo intelligendum. 18 Et duos ordines ושני טורים sub.malogranatorum. In reticulo vno, על־השבכה האחת Capitella הכתרות .i.mediam partem capitellorum,nempe tertium illum cubitum. Quæ *erant* super caput, אשר על־ראש .i.quæ erant imposita summitatibus,sub.columnarum. Malogranatis: הרמנים .i.vt duobus illis ordinibus malogranatorum tegeretur pars media capitellorum,nempe tertius ille cubitus.

Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum.

19 Capitella autẽ *illa* quæ *erant* super caput columnarum, *erat* opus lilii in porticu, quatuor cubitis.

Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensuram colũnæ cõtra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi.

20 Capitella in quã *illa quæ erant* super duas columnas, etiam desuper eregione ventris *capitelli*, qui *erat* vltra reticulum, *habebant malogranata*: nam malogranata ducẽta erãt in ordinibus *duobus* per circuitũ super capitellum secundum.

Et statuit duas columnas in porticu templi: quúmque statuisset columnã dexterã, vocauit eã nomine Iachin: similiter erexit columnam secũdam, & vocauit nomen eius Booz,

21 Statuit deinde columnas illas in porticu templi: & statuit columnam dexteram, vocauítque nomen eius Iachin: statuit & columnam sinistram, vocauítque nomen eius Bóyaz. Iachin. Booz.

Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit: perfectúmque est opus columnarum.

22 Et super caput columnarum opus lilii: absolutum est itaque opus columnarum.

19 Quæ *erant* super caput col. אשר על ראש העמודים .i. quæ superposita erant summitatibus columnarũ. Opus lilii in porticu, מעשה שושן באולם .i. opere liliorum erant facta tali, quale visitur in vestibulis domorum elegantioribus. Quatuor cubitis. ארבע אמות: .i. per quatuor cũbitos reliquos: duos inferiores scilicet, & duos superiores: nam medium erat sparsum malogranatis. Ex quinque partibus, quatuor erant opertæ liliis. 20 Qui *erat* vltra reticulũ, אשר לעבר השבכה qui *uenter erat* è latere reticuli. sub. habebãt malogranata. q. d. non solùm habebant lilia, sed etiam malogranata. Super capitellum sec. על הכותרת השנית: in capitello secundo. i. altero. hoc est in primo, similiter & in secundo. 21 Statuit deinde ויקם Erexit deinde. Iachin: יכין Hæc vox significat, confirmet. q. d. Vtinam confirmet ac stabiliat Deus hanc domum, faciat eam perpetuam ac stabilem. Bóyaz. בעז: Dictio ista significat fortitudinem & vigorem: acsi diceret, Vtinam sit in ea domo vigor perpetuò: sitque in fortitudine, hoc est stabilis sit ac permanens. Eodẽ tendit vtriusque columnæ nomen. 22 Et super caput ועל ראש .i. in summitate illarũ columnarũ posuit. Opus lilii: מעשה שושן .i. opus liliorum, hoc est capitella quæ erãt penè tecta liliis.

D Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio vsque ad labium, rotundum in circuitu: quinque cubitorum altitudo eius, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.

23 Fecit quoque mare fusum decem cubitorũ à labro eius vsque ad labrum eius, rotundum in circuitu: & quinque cubitorum erat altitudo eius, filúmque triginta cubitorum ambiebat illud per circuitum. Mare fusile.

C Et sculptura subter labiũ circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarũ erant fusiles.

24 Tubercula autem instar colocynthidum subter labium eius per circuitum, circundabant illud: decem in cubito, ambiebant mare per circuitũ: duo ordines turberculorum fusorum erant in fusione illius.

Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidẽtem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem: & mare super eos desuper erat: quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant.

25 Stabat *mare* super duodecim boues: tres respiciebant ad Aquilonem, & tres respiciebant ad Occidentem, & tres respiciebant ad Meridiem, & tres respiciebant ad Orientẽ: & mare super eos supernè erat, & omnia posteriora eorum intrinsecus erant.

Grossitudo autẽ luteris, triũ vnciarũ erat, labiúmque eius quasi labium calicis, & folium repandi lilii, duo millia batos capiebat.

26 Densitas autem eius *erat* palmus: & labium eius erat secundum opus labii calicis & floris lilii: duo millia batorum capiebat.

23 In circuitu: סביב .i. tam parte summa, quàm infima: erat rotundum à summo ad imum. Filúmque וקוה lineáque. vel, resticula. 24 Tubercula a. instar coloc. ופקעים וגו' Tubercula autem similia cucurbitis. in quibus erant formata capita boum, vt ex 2. Paral. 4. a. 3, videre est. Circundabant illud: סובבים אותו cingebant illud. In cubito, באמה .i. in singulis cubitis erant dena tubercula. erant ergo trecenta. In fusione illius. ביצוקתו: .i. fuerunt fusa quando mare illud fuit fusum. q. d. non fuerunt aduentitia, siue appositititia. 25 Respiciebant פונים spectabant. conuersi erant. Intrinsecus erant. ביתה: .i. delitescebant. 26 Densitas autẽ eius, palmus: ועביו טפח Crassitudo autẽ *circumferentiæ erat* vnius palmi. Secundũ opus labii cal. & floris lilii: כמעשה שפת כוס פרח שושן .i. erat factum instar labii calicis, & floris lilii. sunt enim flores lilii curuati. Alii vertunt, & flos lilii *erat in eo*. i. maris illius labium sparsum erat floribus lilii. Sic Chaldæus paraph.

DESCRIPTIO MARIS, ID EST VASIS CONTINENTIS AQVAE VIM MAXIMAM

a b Latitudo, x cubitorũ.
c d Altitudo, v cubitorũ.
e f Rotũditas, xxx cubitorum.
g Cincturæ ornatæ tuberculis trecẽtis, instar cucurbitarũ, in quib⁹ deformata erãt capita boũ, 2. Par. 4. a. 3. In capitib⁹ autẽ illis boum erant saliẽtes ad educendam aquam.

Bases æneæ.

Fecit præterea bases decẽ æreas: quatuor cubitorum *erat* longi- 27
tudo basis vnius, & quatuor cubitorum latitudo eius, & trium cu-
bitorum altitudo eius.

27 Et fecit decẽ bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis.

Hoc autem *est* opus basis. cincturæ *erant* in ipsis, quæ cincturæ *e-* 28
rant inter prominentias.

28 Et ipsum opus basium, inter talle erat, & sculpturæ inter iuncturas.

Et super cincturas illas quæ erant inter prominentias *erant* leo- 29
nes, boues, & Cherubim: & super prominentias *erat* basis desuper:
& subter, leones & boues, additamenta *quædam* opere extenso.

29 Et inter coronulas & plectas, leones & boues & Cherubim: & inter iuncturas similiter desuper: & subter leones & boues quasi lora ex ære dependentia.

Quatuor autẽ rotæ æreæ *erant* basibus singulis, & tabulæ æreæ: 30
& *in* quatuor angulis eius humeruli erant: *&* subter cõcham hume
ruli fusi *erant* ex latere singulorum additamentorum.

30 Et quatuor rotæ per bases singulas, & axes ærei: & per quatuor partes quasi humeruli subter luterẽ fusiles, contra se inuicem respectantes.

Os verò ei⁹ intra capitellũ *erat*: & supernè, in cubito (os autẽ ei⁹ 31
erat rotundũ opere basis) cubit⁹ & dimidiũ cubiti. & etiã super os
ipsum *erant* cælaturæ, cum cincturis suis, quadratæ, nõ rotundæ.

31 Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: & quod forinsecus apparebat, vnius cubiti erat, totum rotundũ, paritérque habebat vnũ cubitum & dimidium: in angulis autẽ columnarũ variæ cælaturæ erãt & media intercolũnia, quadrata, nõ rotũda.

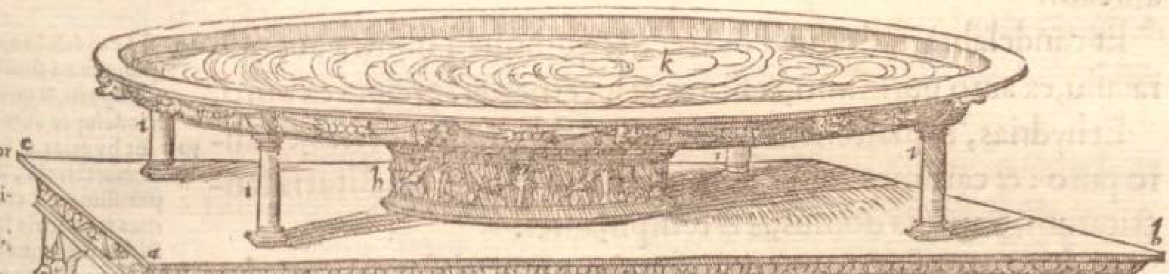
27 Bases את־המכנות quæ scilicet supponendæ erant decem conchis.
28 Hoc autem opus basis. וזה מעשה המכונה .i. Singularũ basium apparatus erat huiusmodi. vel, Singulæ bases erant factæ in hunc modũ. Cincturæ *erant* in ipsis, &c. מסגרות להם וגו׳ .i. singulæ bases habebant singulas cincturas: & singulæ cincturæ erant inter prominentias duas, imam scilicet & summã. Prominẽtias vocat quæ spondis lectorũ veteri forma structorum erãt similes: quæ sic dicebantur Hebræis quòd essent instar graduum. q. d. pars illa ima & summa prominebat. 29 Et super prominentias ועל השלבים .i. vltra prominentias, imam & summam. i. in summitate, siue summa parte magnæ basis erat alia paruula basis, siue columnella quædã vice basis. Prominẽtias vocat, *les bors & mouleures*. Et boues ולבקר sub. & cherubimos, qui scilicet erant in cincturis illis. Additamẽta *quædam*, &c. לוית מעשה מורד: .i. adiectitia quædã facta opere extenso, id est, quæ non fuerunt facta quũ funderetur basis ipsa. Erant enim tubercula quædã adiectitia quæ erant vice basium, quibus scilicet videbantur incumbere animalia illa: vt poni solent sub simulachris. 30 Et tabulæ æreæ: וסרני נחשת quibus scilicet latera basis quadratæ tegebantur, & quæ adiacebant prominentiis. Angulis eius פעמותיו sub. basis. i. singulorum basium quæ adiacebant prominentiis eius. Humeruli כתפת .i. fulcra, sustentacula, columnellæ. Ex latere singul. add. מעבר איש לוית: hoc est in fundo ac parte ima ipsius conchæ. 31 Os verò ופיהו Et orificium eius. sub. basis quadratæ. Intra capitellum מבית לכותרת .i. intra basim ipsam paruam. Et supernè, in cubito ומעלה באמה & sursum. i. parte superna. q. d. siquis parte superna ad vmbilicum eius metiri velit columnellam illam mensura cubitali, habebit cubitum & dimidium latitudinis. Opere basis מעשׂ־כן .i. factum ad similitudinem basis. Super os ipsum על־פיה .i. iuxta orificium ipsius capitelli. Cũ cincturis suis, ומסגרותיהם & cincturæ earum, nempe omnium basium. Quadratæ, מרובעות Cincturas latas fuisse dicit, vt sunt zonæ latæ.

32 Quatuor quoq; rotæ quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim: vna rota habebat altitudinis cubitum & semis.
33 Tales autem rotæ erant quales solēt in curru fieri: & axes earū, & radii, & canthi, & modioli, omnia fusilia.
34 Nam & humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnius, ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant.
35 In summitate autē basis erat quædā rotūditas vni⁹ & dimidii cubiti, ita fabrefacta vt luter désuper posset imponi, habens cælaturas suas variásque sculpturas ex semetipsa.
36 Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, & in angulis, cherubi, & leones, & palmas, quasi in similitudinē hominis stātis, vt nō cælata, sed apposita per circuitū viderētur. F
37 In hunc modum fecit decem bases fusura vna, & mensura, sculpturáque simili.

32 Quatuor item rotæ illæ erāt intra cincturas & axes rotarum, ″in
basi ipsa altitudo rotæ vnius erat cubitus & dimidium cubiti.
33 ″Opus præterea rotarum erat sicut opus rotæ currus: ″axes earū,
& modioli earū, & canthi earū, & radii earum, omnia erant fusa.
34 Quatuor ergo humeruli *erant* super quatuor angulos ″basis vnius:
″ex basi ipsa *erant* humeruli eius.
35 Et in summitate ″basis *erat* ″dimidium cubiti *in* altitudine rotun
da per circuitum: & in summitate illius basis *erant* prominentiæ
eius, & cincturæ eius ex ipsa.
36 Et fecit cælaturas in tabulis prominentiarū eius, & in ″cincturis
eius, cherubím, leones, & palmas ex latere cuiusque additamen-
torum per circuitum.
37 ″Ad hūc modum fecit decem bases: fusura ″eadem, mensura ea-
dem, ″incisio eadem *erat* cunctis ipsis.

32 In basi במכונה q.d. non supponebantur basi, sed erant intra ipsam basim. 33 Opus præterea rotarū, &c. ′מעשה האופנים וגו Opus dicimus Gallicè *La facon*. Rotæ igitur illæ similes erāt ac perinde factæ atque rotæ currrū. Axes earū, &c. ′ידותם וגו axes erāt illis, habebāt & modiolos, & canthos, & radios: quæ omnia erant fusa. i. ex ære fusili. 34 Basis vnius: המכונה האחת *in* base vna. i. in singulis basibus. siue per singulas bases. Ex basi ipsa, &c. מן המכנה כתפיה: i. fulcra, siue sustētacula ipsius erant ex eadem massa ænea. Gallicè, *De la mesme piece*, q.d. non erant adiectitia, sed fuerant fusæ vnà cum base. 35 Basis המכונה sub. quadratæ, intelligit basim illam paruam. Dimidium cubiti *in* altit. &c. ′חצי האמה קומה וגו i. erat columnella quædam, siue basis rotunda, cuius altitudo non excedebat dimidium cubitum: & iuxta summitatem illius paruæ basis superpositæ magnæ basi, erant prominentiæ eius, hoc est habebat suas prominentias: & cincturæ singularum erant ex eadem materia. vt paulo antè, versu 33. 36 Cincturis eius, מסגרותיה nempe paruæ columnæ, siue basis. 37 Ad hunc modū כזאת Ad verbū, Secundum hoc. Decē istas bases de quibus loquitur, videre potes in tabella præcedente, in qua pictū est templum tectum, in atrio sacerdotum. Eadem, אחד Ad verbum, vna. Incisio eadem קצב אחד sculptura vna, vel, eadem.

LVTERIS, SIVE CONCHAE VNIVS E DECEM FORMA.

ab Lōgitudo basis, quatuor cubitorum.
ac Latitudo, quatuor cubitorum.
ad Altitudo, triū cubitorū.
e Prominentiæ.
f Cinctura, in qua imagines leonum, boum, & cherubim.
g Rotæ quatuor, altitudinis cubiti & semis.
h Columella in formā capitelli, latitudinis cubiti & dimidii, & dimidii altitudinis, in qua cælaturæ cherubim, leonum, & palmarum.
i Humeruli siue sustentacula.
k Luter, quatuor cubitorū in diametro.

38 Fecit quoque decem lutéres æneos: quadraginta batos capiebat luter vnus, eratque quatuor cubitorum: singulos quoque luteres per singulas, id est decem, bases posuit.
39 Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quin

38 Fecit & decem conchas æreas: quadraginta batos capiebat con Luteres decem ænei.
cha vna: quatuor cubitorum erant singulæ conchæ, ″concha vna
super basim vnam, decem basibus.
39 Et posuit bases quinque ″ad latus domus à dextera: & quinque

38 Concha vna, &c. ′כיור אחד וגו i. singulis basibus, quæ decem erant, singulas conchas superposuit.
39 Ad latus domus על־כתף הבית in latere domus. i. atrii sacerdotum, quod erat coniunctum domui, siue templo.

ad latus domus à sinistra eius : mare quoque posuit à latere domus dextro ad Orientem contra Meridiem.

Fecit præterea חHirám conchas,& scopas,'& pelues: cópleuít- 40
que חHirám facere vniuersum opus quod fecit regi שSelomóh
in domo Iehouæ:

Columnas duas,'& vasa rotunda capitellorum quæ erāt super 41
caput columnarum duarum: & reticula duo, vt operirent duo illa vasa rotunda capitellorū quæ erant super caput columnarum.

Et malogranata quadringéta in duobus reticulis, *nempe* duo or- 42
dines malogranatorū erant reticulo vno ad operiendum duo illa vasa rotunda capitellorum quæ erant'in superficie columnarum:

Et bases decem, atque conchas decem super bases: 43

Et mare vnum,& boues duodecim subter mare: 44

Et lebetes,& scopas,& pelues: & omnia vasa'hæc quæ fecit חHi- 45
rám regi שSelomóh in domo Iehouæ, erant ex ære'polito.

In planitie Iardén fudit ea Rex'in densitate terræ inter סSuc- 46
chóth & צSarthán.

'Et omisit שSelomóh omnia vasa: propter multitudinem 'ni- 47
miam non est exploratum pondus æris.

Fecit insuper שSelomóh omnia vasa *alia* 'quæ *erant pro* domo Ie- 48
houæ,'altare aureum, & mensam super quam erant panes facierū, aueam:

Et candelabra, quinque à dextera,& quinque à sinistra ante O- 49
raculū, ex auro purissimo,& flores,& lucernas,& forcipes ex auro,

Et hydrias,'& psalteria,& pelues,& cochlearia,& acerras, ex au- 50
ro puro : & cardines valuis domus interioris, *id est* sanctitatis sanctitatum, *&* valuis domus, *id est* templi, aurei.

Absolutum est itaque vniuersum opus quod fecit rex שSelo- 51
móh pro domo Iehouæ,& intulit שSelomóh'sanctitates Dauidis patris sui, argentum & aurum & vasa, *&* reposuit *ea* in thesauris domus Iehouæ.

Cap. VIII.

Collocatur arca in templo.

TVnc cōuocauit שSelomóh seniores Iשraëlis,&omnia capi- 1
ta tribuum,'principes patrū filiorum Iשraël,'ad se in Ieru-
שsaláim,'vt transferrent arcam fœderis Iehouæ de Ciuitate Dauidis,'ipsa est צSiión.

Conuenerunt itaque ad regem שSelomóh omnes viri Iשraë- 2
lis in mense'Septembri'in solennitate: is est mensis septimus.

Quum autem venissent omnes Seniores Iשraëlis, tulerunt sa- 3
cerdotes arcam,

'Et transtulerunt arcam Iehouæ, tabernaculum ecclesiæ,& om- 4

que ad sinistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem.

Fecit quoque Hiram lebetas, & scutras & amulas,& perfecit omne opus regis Salomonis in tēplo Domini:

Columnas duas, & funiculos capitellorū super capitella columnarum duos: & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum.

Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum qui erant super capita columnarum:

Et bases decem, & luteres decem super bases:

Et mare vnū, & boues duodecim subter mare:

Et lebetes,& scutras,& amulas: oīa vasa quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erāt.

In campestri regione Iordanis fudit ea Rex in argillosa terra, inter Sochoth & Sarthan.

Et posuit Salomō omnia vasa: propter multitudinem autem nimiā nō erat pondus æris.

Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini: altare aureum,& mēsam super quam ponerentur panes propositionis, auream:

Et candelabra, quinq; ad dexterā,& quinque ad sinistrā cōtra Oraculū ex auro puro,& quasi lilii flores & lucernas desuper aureas & forcipes aureos,

Et hydrias,& fuscinulas,& phialas, & mortariola, & thuribula de auro purissimo: & cardines ostiorum domus interioris sancti sanctorū, & ostiorum domus templi, ex auro erāt.

Et perfecit omne opus quod faciebat rex Salomō in domo Domini, & intulit quæ sanctificauerat Dauid pater suus, argentum,& aurum,& vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.

2. Paral.

Cap. VIII.

2. Paral.

TVnc cōgregati sunt omnes maiores natu Israel cū principibus tribuū,& duces familiarum filiorū Israel ad regem Salomonem in Ierusalem, vt deferrent arcam fœderis Domini, de ciuitate Dauid, id est de Siō.

Conuenitque ad regem Salomonem vniuersus Israel in mense Ethanim in solenni die: ipse est mensis septimus.

Veneruntq; cuncti senes de Israel, & tulerunt arcam sacerdotes,

Et portauerunt arcam Domini, & tabernaculū fœderis, & omnia vasa

40 Et pelues: ואת־המזרקות Vasa erant è quibus spargebatur aqua aut sanguis. 41 Et vasa rotunda capitel. וגלת הכותרות & bina hemisphæria [siue, dimidiatos globos] capitellorum. 42 In superficie עַל־פְּנֵי .i. super caput. 45 Hæc האהל Legitur & האהל tabernaculi. acsi dicat, instar vasorum tabernaculi testimonii, vt ait doctus inter Hebræos. Chaldæus paraph. & omnia vasa ista secundū opus vasorū tabernaculi, quæ fecit Moses, sic fecit Hirā regi Selomoh in domo sanctuarii Domini ex ære optimo. Polito. ממורט: terso. i. mūdo ab omni rubigine. 46 In densitate terræ במעבה הארמה .i. in terra densa, hoc est argilla, apta scilicet vt ex ea fiant moduli in quibus fundantur vasa metallica. 47 Et omisit וינח Et dimisit. i. neglexit disquirere rationem ponderis æris, & quanti ponderis essent vasa illa. Nimiam מאר מאר Ad verbum, valde valde. 48 Quæ *erant pro* domo Ieh. אשר בית יהוה quæ *pertinebant ad* domum Iehouæ. Altare aureum, את מזבח הזהב Significat altare incensi. 50 Et psalteria, והמזמרות & instrumenta musica. 51 Sanctitates Dauidis את־קדשי דוד .i. quæcunque Dauid consecrauerat Deo.

IN CAPVT VIII.

1 Principes patrum נשיאי האבות duces maiorum. i. antiquarum familiarum. Exponit quod dixerat, Capita tribuū. Ad se אל המלך שלמה Ad verbum, ad regem שSelomoh. Antecedens pro relatiuo. Vt transferrent להעלות Ad verbum, vt ascendere facerent. Ipsa est צSiión. היא ציון: .i. quæ alio nomine dicitur Sion. 2 Septembri, האתנים Ad verbū, אEthanim. Septēber dicitur Hebraicè mēsis fortium, propter fructus arborum & fruges, quæ collectæ eo mense reponuntur in horrea. Fructibus siquidem confirmatur cor hominis: humana quoque vita roboratur. Vel propter crebra & magna festa quæ in ipso mēse celebrabantur, festū nempe tabernaculorū, dies expiationum, & festum dedicationis. Chaldæus paraph. quem veteres primùm vocabant : nunc autem est mensis septimus. Acsi dicat, (inquit doctus inter Hebræos) vocabant primum veteres, à creatione mundi, quòd mundus eo mense (inquiunt) conditus sit: nunc autem ex quo egressi sunt filii Israel ex AEgypto, est mensis septimus: & Martius, primus mensis. In solennitate: בחג .i. sub festum ipsum tabernaculorum.
4 Et transtulerunt ויעלו Et intulerunt. Ad verbum, Et ascendere fecerunt. Sic mox. Transtulerunt, sub. in sanctum sanctorum. sacerdotes

ter arcam fœderis tulerunt, Quum transierunt Iordanem, Quum circuierunt Iericho, Et quum eam reduxit Dauid, Quartò hîc in templum. Nam erat Leuitarum hoc deferendæ arcæ fœderis munus:non licebat autem illis intrare in Sanctũ sanctorum. quòd si potuisset Pontifex solus deferre,nõ fuisset vsus opera sacerdotũ.In Paralipomenis dicũtur Leuitæ arcã intulisse:quod nomen est generale tam ad sacerdotes, quàm ad alios. Vel, Leuitæ tulerũt vsque ad Sanctũ sanctorũ,postea intulerũt sacerdotes. Aut sacerdotes intulerũt arcã, & Leuitæ reliqua in thesaurũ tẽpli.

sanctuarii quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ.

nia vasa sancta quæ erant in tabernaculo : transtulerunt inquam ea sacerdotes & Leuitæ.

5 Rex autem Salomõ,& omnis multitudo Israel quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues absque æstimatione & numero.

5 Rex autẽ Selomóh & vniuersa cõgregatio Iisraelis quæ conuenerat ad eum,″erat cum eo ante arcã immolãtes oues & boues,quæ neque numerari,neque supputari poterant præ multitudine.

6 Et intulerunt sacerdotes arcã fœderis Domini in locum suum,in Oraculum templi,in Sãctum sanctorum subter alas Cherubim.

6 Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Iehouæ in locũ suum, in Oraculũ domus,in Sanctitatẽ sanctitatũ subter alas Cherubim:

7 Siquidem Cherubim expandebant alas super locum arcæ,& protegebãt arcam,& vectes eius desuper.

7 Nam Cherubim expandebant alas supra locum arcæ, operiebántque Cherubim arcam,& vectes eius desuper.

8 Qúmque eminerent vectes,& apparerẽt summitates eorum foris Sanctuariũ, ante Oraculũ nõ apparebant vltrà extrinsecus,qui & fuerunt ibi vsque in præsentem diem.

8 ″Et extraxerunt vectes, apparebántque capita vectium″è Sanctitate″corã Oraculo,″& nõ apparebant extrinsecus,fuerúntque illic vsque ad diem hanc.

9 In arca autem non erat aliud [nisi duæ tabulæ lapideæ] quas posuerat in ea Moyses in Horeb,quando pepigit Dominus fœdus cũ filiis Israel quum egrederentur de terra AEgypti.

9 Nõ erãt in *ea* arca″nisi duæ tabulæ lapideæ,quas illic reposuerat Mosch in Horéb,″quando pepigit Iehouáh *fœdus* cum filiis Iisraelis,quando egressi sunt è terra AEgypti. Tabulæ testamẽti in arca repositæ.

B

10 [Factum est autem, quũ exissent sacerdotes de Sanctuario,nebula impleuit domum Domini,

10 Fuit autem,quum exirẽt sacerdotes è Sanctitate,″nubes repleuit domum Iehouæ. Nebula implet templum.

11 Et non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulã : impleuerat enim gloria Dñi domũ Domini.

11 Neque poterant sacerdotes subsistere administrandum propter nubem:repleuerat enim gloria Iehouæ domum Iehouæ.

12 [Tunc ait Salomon, Dominus dixit vt habitaret in nebula.

12 Tũc dixit Selomóh,Iehouáh″dixit ꝙ habitaret ĩ ipsa caligine.

13 AEdificans ædificaui domũ in habitaculum tuum, firmissimũ solium tuum in sempiternum.

13 AEdificando ædificaui domum habitationis tibi,locum vt habites *ibi* in secula.

14 Cõuertitque Rex faciem suam, & benedixit omni ecclesię Israel:omnis enim ecclesia Israel stabat.

14 Conuertit autem faciem suam,& benedixit vniuersæ congregationi Iisraelis:tota autem congregatio Iisraelis stabat. Salomon benedicit cõgregationi,pòst gratias agit Deo.

15 Et ait, Benedictus Dominus Deus Israel qui loquutus est ore suo ad Dauid patrem meum, & in manu sua perfecit,dicens,

15 Dixítque,″Benedictus sit Iehouáh Deus Iisraelis, qui loquutus est ore suo Dauidi patri meo,″& manu sua adimpleuit,dicẽdo,

16 A die qua eduxi populum meũ Israel de AEgypto, nõ elegi ciuitatem de vniuersis tribubus Israel, vt ædificaretur domus, & esset nomẽ meum ibi: sed elegi Dauid vt esset super populum meum Israel.

16 A die qua eduxi populum meum Iisraelem ex AEgypto,non elegi ciuitatem ex vniuersis tribubus Iisraelis ad ædificandam domum,″vt esset nomen meum ibi: ″sed elegi Dauidem vt esset super populum meum Iisraelem. Electus Dauid.

17 [Voluitque Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel:

17 ″Fuit autem in corde Dauidis patris mei ædificare domum nomini Iehouæ Dei Iisraelis:

18 Et ait Dominus ad Dauid patrem meum, Quòd cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti hoc ipsum mente tractans.

18 At Iehouáh dixit Dauidi patri meo, Eo quòd fuerit in corde tuo ædificare domũ nomini meo,bene fecisti quòd fuerit in corde tuo:

19 Veruntamen tu non ædificabis domum, sed filius tuus qui egredietur de renibus tuis,ipse ædificabit domũ nomini meo.

19 Veruntamen tu non ædificabis domum, sed filius tuus″qui egressurus est de lumbis tuis,ipse ædificabit domum nomini meo.

20 Confirmauit Dominus sermonem suum, quem loquutus est:stetiq; pro Dauid patre meo, & sedi super thro-

20 Cõfirmauit itaque Iehouáh verbum suum quod loquutus est, ″& surrexi pro Dauide patre meo, & sedi super thronum Iisrae- Promissiones suas implet Deus.

5 *Erat* cum eo אתו *erat* iuxta [siue,apud] ipsum. 8 Et extraxerunt ויארכו Ad verbum,Et elongare fecerunt.sub.in partem anteriorem versus introitum Oraculi.Non totos extraxerunt,sed partem aliquam. Vectes in extremitatibus arcæ per latitudinem, non per longitudinem dispositi erant. E Sanctitate מן הקודש è Sanctuario.i.è templo. Coram Oraculo, על פני הדביר in facie Oraculi.i.in parte quæ erat in fronte,hoc est,in introitu Oraculi. Et non apparebant extr. ולא יראו החוצה .i.non excedebant Oraculum ipsum.
9 Nisi duæ tabulæ רק שני לוחות Istud רק non excludit vrnam in qua erat manna,& virgã Aharonis, quæ continebantur in ipsa arca: sed sensus est,Nihil aliud,ex tota Lege scilicet,siue ex libro Legis cõtinebatur in arca,nisi,&c. Quãdo pepigit אשר כרת quod *fœdus* pepigerat.Tabulas vocat fœdus,siue cõditiones fœderis.quòd in illis scriptũ esset fœdus.Chal.paraph.in quib⁹ erat descriptũ fœdus quod pepigit,&c.
10 Nubes repleuit והענן מלא vt nubes repleret.Per nubem & caliginẽ indicabat Deus præsentiam suam. 12 Dixit אמר .i.statuit ac decreuit. q.d.per hanc nubem intelligo Deum delegisse sibi hunc locum & sedem hanc, tanquam sibi gratissimam. Chaldæus paraph. Deus statuit vt maiestas sua habitet in Ierusalem.i.in templo extructo Ierosolymis. 15 Benedictus sit ברוך .i.laudetur.omni laude efferatur.laudandus est à nobis. Et manu sua adimpl. ובידו מלא .i.liberalitate sua, vel potentia adimpleuit quod pollicitus fuerat.
16 Vt esset nomen m.ibi: להיות שמי שם Hebraismus,quæ dicaretur nomini meo,& in qua inuocarer. Sed elegi. ואבחר .i.vsque ad hoc tempus quo elegi Dauidem. 17 Fuit autem in corde Daui. ויהי עם לבב דוד Hebraismus,pro cogitauit & statuit apud se Dauid.
19 Qui egressurus est היוצא Ad verbum,egrediens.Præs.Heb.pro fut.Chaldæus paraph.quẽ gignes. 20 Et surrexi pro D. ואקום תחת דוד Hebraismus,suffectus sum in locum Dauidis,&c. vel, successi illi, hoc est,adeptus sum regnum Dauidis patris mei,iuxta promissionem à Deo illi factam:atque ita confirmata & impleta est illa promissio.

lis, quemadmodum loquutus est Iehouáh, & ædificaui domum no
mini Iehouæ Dei Iωsraнelis:
Posuíque ibi locum ipsi arcæ, in qua est 'fœdus Iehouæ quod 21
pepigit cum patribus nostris quum eduxit eos è terra AEgypti.
Constitit autem ωSelomóh 'ante altare Iehouæ coram vniuersa 22
congregatione Iωsraнelis, & expandit palmas suas ad cælum,
Ac dixit, Iehouáh Deus Iωsraнél, nõ est similis tibi Deus *nec* in 23
cælo desuper, nec super terram deorsum, 'custodiens pactũ & mi-
sericordiam seruis tuis qui ambulant coram te toto corde suo.
Qui seruasti seruo tuo Dauidi patri meo quæ loquutus es ei: 'lo- 24
quutus nanque es ore tuo, & manu tua implesti, secundũ diẽ hãc.
Nunc igitur ô Iehouáh Deus Iωsraнelis, custodi seruo tuo Da- 25
uidi patri meo quæ loquutus es ei, dicẽdo, 'Nõ excidetur tibi vir à
facie mea sedẽs super thronũ Iωsraнelis: 'si modò custodierint fi-
lii tui 'viã suã *quæ est* vt ambulent corã me, sicut ambulasti corã me.
Nunc inquam ô Deus Iωsraнél, 'stabiliatur obsecro verbũ tuum 26
quod loquutus es seruo tuo Dauidi patri meo.
'Verúmne est quòd habitabit Deus super terrã? ecce, 'cælũ & cæ- 27
li cælorũ 'te non cõtinẽt: quãto minus domus ista quã ædificaui?
At *tu* respice 'ad orationem serui tui, & ad deprecationem eius 28
ô Iehouáh Deus mi, exaudiendo clamorem & orationẽ quam ser-
uus tuus orat coram te hodie:
Vt sint oculi tui aperti super domum istam nocte ac die in lo- 29
co de quo dixisti, 'Erit nomen meum ibi: *&* vt audias orationem
quam 'orabit seruus tuus in loco isto.
Exaudias inquam deprecationẽ serui tui & populi tui Iωsraнe- 30
lis qui orauerit in loco isto: tu quidem exaudias de loco habita-
tionis tuæ, *id est* de cælis, exaudias & parcas.
'Quum peccauerit vir in proximum suum, '& detulerit in eũ iu- 31
ramentum, *ita* vt cogat eum iurare, & venerit 'iuramẽtum ante al-
tare tuum in domo hac:
Tu 'exaudias in cælo, '& facias, & iudices seruos tuos, 'cõdemnan 32
do impium, 'vt des viã eius in caput eius: '& iustificando iustum,
'dãdo ei secundum iustitiam eius.
Quando cæsus fuerit populus tuus Iωsraнél 'coram inimico, 33
quòd 'peccauerint tibi, '& reuersi fuerint ad te, '& confessi fuerint
nomen tuũ, & orauerint, deprecatíque fuerint te in domo hac:
Tu exaudias in cælo, & parcas 'peccato populi tui Iωsraнelis, 34

Oratio Salomonis vt exaudiantur orantes in templo.

Iuramentum.

Bellum.

num Israel, sicut loquutus est Dominus: & ædificaui domum nomini Domini Dei Israel,
21 Et constitui ibi locum arcæ in qua fœdus Domini est, quod percussit cũ patribus nostris quando egressi sunt de terra AEgypti.
22 Stetit autem Salomon ante altare Domini in cõspectu ecclesiæ Israel, & expandit manus suas in cælum, C
23 Et ait, ‖Domine Deus Israel, nõ est similis tui deus in cælo desuper, & super terrã deorsum, qui custodis pactũ & misericordiã seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo. 2. Mach. 2. b.
24 Qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo quæ loquutus es ei: ore loquutus es, & manibus perfecisti, vt hæc dies probat.
25 Nunc igitur Domine Deus Israel, cõserua famulo tuo Dauid patri meo quæ loquutus es ei, dicens, ‖Nõ auferetur de te vir corã me, qui sedeat super thronũ Israel: ita tamẽ si custodierint filii tui viã suã, vt ambulẽt coram me sicut tu ambulasti i cõspectu meo. 2. Reg. 7. b. & c.
26 Et nunc Deus Israel, firmentur verba tua quæ loquutus es seruo tuo Dauid patri meo.
27 Ergóne putãdũ est quòd verè Deus habitet super terram? si enim cælũ & cæli cælorũ te capere nõ possunt, quãto magis domus hæc quã ædificaui?
28 Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius Dñe Deus meus: audi hymnum & orationem quam seruus tuus orat coram te hodie:
29 Vt sint oculi tui aperti super domũ hanc nocte ac die, super domum de qua dixisti, ‖Erit nomen meũ ibi: vt exaudias orationẽ quam orat in loco isto ad te seruus tuus: Deut. 12. b.
30 Vt exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, quodcunque orauerint in loco isto: & exaudies in loco habitaculi tui in cælo: & quum exaudieris, propitius eris.
31 Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentum quo teneatur astrictus, & venerit propter iuramentum corã altari tuo in domum tuam: D
32 Tu exaudies in cælo, & facies, & iudicabis seruos tuos, cõdemnans impium, & reddens viam suam super caput eius, iustificánsque iustũ, & retribuens ei secundum iustitiam suam.
33 Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac:
34 Exaudi in cælo, & dimitte peccatũ populi tui Israel, & reduces eos in ter

21 Fœdus Iehouæ, ברית יהוה .i. tabulæ in quibus erant præcepta & cõditiones fœderis. 22 Ante altare Ieh. לפני מזבח יהוה .i. corã altari magno quod erat in atrio Sacerdotum. Illic orabant in suggestu extructo supra labrum æneum, vt ex 2. Paral. 6. b. 13, intelligere est. 23 Custodiens pactum & miseric. שומר הברית והחסד .i. qui seruat pactum liberaliter nobiscum initum. 24 Loquutus nanque es, &c. ותדבר בפיך וגו׳ .i. quæ promisisti illi, virtute ac potentia tua adimplesti, quod hoc quoque die videre licet. 25 Non excidetur tibi vir à fa. m. לא־יכרת לך איש מלפני .i. Non deerit de prole tua, hoc est de nepotibus tuis quisquã, qui, &c. Si modò custod. רק אם־ישמרו ita tamen si custodierint. Viam suam דרכם .i. quam custodire debent, quæ est vt ambulent, &c. 26 Stabiliatur יאמן Ad verbũ, verificetur. cõpleatur. firmũ sit. 27 Verumne est quòd כי האומנם Inuerti debẽt hæc verba כי האומנם .i. Ergone putandũ est quòd verè habitaturus sit. Cælũ, &c. השמים ושמי השמים Per cœlum intelligitur totum hoc spatium quod nobis apparet vsque ad sphæram lunæ: per cælos cælorum, totus ambitus firmamenti. Atque hoc ad notandam summam altitudinem additur, vel immensitatem quæ supra primam superficiem eminet. Te non cõtinent: לא יכלכלוך te capere nõ possunt. 28 Ad orationem ser. t. & ad deprec. אל־תפלת עבדך ואל תחנתו Hanc differentiã ponunt Hebræi inter orationẽ & deprecationem: vt oratio sit nomen generale: deprecatio autem fiat pro necessariis, aut pro impetranda peccatorũ remissione. Clamorem אל הרנה laudem aut, orationem quæ fit clara voce. 29 Erit nomen meũ ibi: יהיה שמי שם .i. illic colar, vel agnoscetur nomen meũ & gloria mea. Vide Deut. 12. a. 5. Orabit יתפלל Quidam per præsens vertunt, orat. 31 Quum peccauerit את אשר יחטא Si peccauerit. i. si aliquis depositum neget. Et detulerit in eum, &c. ונשא בו אלה להאלתו Doctus inter Hebræos refert istud ad Iudicem. i. sententia sua statuerit illum iuraturum, ita vt cogat eum. Idem affert & aliam expositionem quam nonnulli sequuntur, vertentes, & exegerit ab eo iusiurandum. vt sit à נשה, & sit א pro ה. Iuramentum אלה sub. איש, vt sit איש אלה vir iuramenti. i. is qui per sententiam iudicis debet iurare. 32 Exaudias תשמע sub. orationem eius qui iustã causam habuerit. Et facias, ועשית .i. fac agnoscatur ab omnibus is qui reus fuerit sceleris. Condemnando להרשיע Ad verbum, impium faciendo. i. ostendendo quòd causam iniustam habuerit. Vt des viam eius, &c. לתת דרכו בראשו Hebraismus, reddendo illi iuxta malum eius. Et iustificando iu. ולהצדיק צדיק & absoluendo iustum. i. ostendendo quòd iustam causam habuerit. 33 Coram inimico, לפני אויב .i. ab inimico. Peccauerint tibi, יחטאו לך .i. terga dederint hosti persequenti. Et reuersi fuerint ושבו sub. alii. i. reliquus populus qui remanserit in vrbe. Et confessi fuerint והודו .i. gloriam & laudem dederint tibi, agnoscendo scilicet scelera sua. 34 Peccato לחטאת propter quod scilicet cæsus fuerit ab hoste.

ram quam dedisti Patribus eorum.

Si clausum fuerit cælũ, & non plue 35
rit propter peccata eorum, & orãtes
in loco isto pœnitentiam egerint no-
mini tuo, & à peccatis suis conuersi
fuerint propter afflictionem suam:
Exaudi eos in cælo, & dimitte pec- 36
cata seruorum tuorum, & populi tui
Israel: & ostende eis viam bonam per
quam ambulent, & da pluuiam super
terram tuam quã dedisti populo tuo
in possessionem.

Fames si oborta fuerit in terra, aut 37
pestilentia, aut corruptus aer, aut æru
go, aut locusta, vel rubigo, & afflixe-
rit eum inimicus eius portas obsidẽs,
omnis plaga, vniuersa infirmitas,

Cuncta deuotatio, & imprecatio 38
quæ acciderit omni homini de popu-
lo tuo Israel: si quis cognouerit plagã
cordis sui, & expanderit manus suas
in domo hac:

Tu exaudies in cælo in loco habita 39
tionis tuæ, & repropitiaberis, & fa-
cies vt des vnicuique secundum om
nes vias suas, sicut videris cor eius (qa
tu nosti solus cor omnium filiorum
hominum)
Vt timeant te cunctis diebus quib⁹ 40
viuunt super faciẽ terræ quam dedisti
Patribus nostris.
Insuper & alienigena, qui non est 41
de populo tuo Israel, quũ venerit de
terra longinqua propter nomẽ tuũ.

(Audietur enim nomen tuum ma- 42
gnũ, & manus tua fortis, & brachium
tuum extentum vbique) quũ venerit
ergo, & orauerit in hoc loco:
Tu exaudies in cælo, in firmamen- 43
to habitaculi tui, & facies omnia pro
quibus inuocauerit te alienigena: vt
discant vniuersi populi terrarum no-
mẽ tuum timere, sicut populus tuus
Israel, & probent quia nomen tuum
inuocatũ est super domũ hanc quam
ædificaui.
Si egressus fuerit populus tuus ad
bellum cõtra inimicos suos per viã 44
quocunque miseris eos, orabunt te
contra viam ciuitatis quam elegisti,
& contra domum quam ædificaui no
mini tuo:
Et exaudies in cęlo orationes eo- 45
rum & preces eorum, & facies iudi-
cium eorum.

Quòd si peccauerint tibi (non est 46
enim homo qui non peccet) & iratus
tradideris eos inimicis suis, & captiui
ducti fuerint in terram inimicorum
longè vel propè:

Et egerint pœnitentiam in corde 47
suo in loco captiuitatis, & cõuersi de
precati te fuerint in captiuitate sua,
dicẽtes, Peccauimus, iniquè egimus,
impiè gessimus.

'& reducas eos in terram quam dedisti Patribus eorum.
Quando clausum fuerit 'cælum, & non fuerit pluuia, quòd pec
cauerint tibi: & orauerint in loco isto, cõfessique fuerint nomini
tuo, & à peccato suo auersi fuerint 'quando afflixeris eos:
Tu exaudias in cælo, & parcas peccato seruorum tuorum, & po-
puli tui Iisraëlis, 'quũ docueris eos viam bonam per quam am-
bulent, & dabis pluuiam super terram tuam quam dedisti populo
tuo in hæreditatem.
Fames 'si fuerit in terra, *aut* pestis quũ fuerit, *aut* 'ariditas *&* robigo,
locusta, bruchus quũ fuerit: *aut* quũ obsederit eum inimicus eius
in terra portarum suarũ, quæcunque plaga, quæcunq; infirmitas,
'Quæcunq; oratio, *aut* quæcũque deprecatio *suscepta* fuerit à quo-
uis, *aut* ab vniuerso populo tuo Iisraële, quũ cognoscet quisque
plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac:
Tu exaudias de cælo, de loco habitationis tuæ: & parcas, ac fa-
cias, désque vnicuique secundum omnes vias suas, cuius cogno
uisti cor (tu enim nosti solus cor omnium filiorum hominum)
Vt timeant te omnibus diebus quibus vixerint in superficie ter
ræ quam dedisti Patribus nostris.
'Quinetiam de alienigenis qui nõ sunt de populo tuo Iisraële,
qui venerint de terra longinqua 'propter nomen tuum:
('Si audierint nomen tuum magnum, & manum tuam validã, &
brachiũ tuum extentũ) venerint inquã, & orauerint in domo hac:
Tu exaudias de cælo, de loco habitationis tuæ, faciásque 'iuxta
omnia pro quibus inuocauerint te alienigenæ: vt sciãt omnes po
puli terræ nomen tuũ, vt timeant te sicut populus tuus Iisraël,
& cognoscant 'quòd nomen tuũ inuocatum sit super domũ hanc
quam ædificaui.
'Si egressus fuerit populus tuus ad bellum cõtra inimicũ suum
per viam per quam miseris eos', & orauerint Iehouam '*contra* viam
ciuitatis quam elegisti, & domum quam ædificaui nomini tuo:
Exaudias de cælo orationem eorum, & deprecationem eorum,
& facias iudicium eorum.
Si peccauerint tibi (non est enim homo qui non peccet) & ira-
tus fueris contra eos, tradiderísque eos 'corã inimico, & captiuos
duxerint eos qui ceperint eos, in terram inimici longinquam vel
propinquam:
'Et reuersi fuerint ad cor suum in terra in quam captiui ducti
fuerint: atque conuersi, deprecati fuerint te in terra illorum qui
captiuos eos abduxerint, dicendo, Peccauimus, & iniquè egimus,
impiè egimus:

Pluuia.

Fames. Pestis. AErugo.

Corda Deus solus nouit.

Alienigena.

Nomẽ Dei vbique audit ur.

Bellatores orantes victoriam.

Peccatores oẽs.

Populus captiuus ductus.

Confessio.

Et reducas eos וַהֲשֵׁבֹתָם .i. eos reuerti facias de captiuitate. 35 Cælũ, שָׁמַיִם pro aere accipitur. i. Quũ in aliqua regione nõ pluerit. Seipsum mox exponit. Quando afflixeris eos: כִּי תַעֲנֵם: quum exaudieris eos. 36 Quum docueris eos כִּי תוֹרֵם sub. exaudias inquam eos posteaquam edocti fuerint à te per Prophetas, quid dimissis peccatis agere debeant. 37 Si fuerit כִּי יִהְיֶה .i. quum oborta fuerit, sic in sequẽtibus. Ariditas *&* robigo, שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן Dictionẽ שִׁדָּפוֹן doctus inter Hebræos exponit percussionẽ sementis, vento Orientali ingredientẽ spicas, adeò vt non perficiatur maturitas. Gene. 41. d. 27, eadẽ dictio legitur pro arefactis, Septẽ spicæ graciles arefactæ Euro. Pro hac Vredinem quidam vertunt. Alteram dictionem יֵרָקוֹן idem doctus inter Hebræos interpretatur morbum segetum, quũ tota seges perit, nullas prorsus spicas producens. Pro hac quidam vertunt AEruginem, siue rubiginem, quæ est incidẽtis segetibus humoris putrefactio: quo vitio spicæ marcidæ fiunt, & in puluerem fœtidum confriatiles. *nuillam* siue *niellam* nostrates appellant. Has duas voces coniunctas habes Deut. 28. c. 22, Amos 4. c. 9, Agg. 2. c. 18. 38 Quæcũque oratio, &c. כָּל תְּפִלָּה וגו' Ad verbũ, Omnis oratio, omnis deprecatio quæ fuerit omni homini, omni populo, &c. i. quæcũque oratio suscepta fuerit à quouis homine ratione particulari, aut ab vniuerso populo oratio publica & vniuersalis, hoc est, quancunque orationẽ susceperint siue priuatim, siue publicè, quum sentiet quisque dolorẽ cordis sui. vel, pro dolore quẽ quisque sentit apud se. Propter nomen tuũ: לְמַעַן שְׁמֶךָ audita fama corũ quæ facis in hoc tẽplo. 41 Quinetiam de alienigenis וְגַם אֶל הַנָּכְרִי Quinetiã de externis. i. Quod ad gẽtes externas pertinet. 43 Iuxta omnia, &c. כְּכֹל אֲשֶׁר וגו' .i. omnino vt precatæ fuerint exteræ gentes. 42 Si audierint כִּי יִשְׁמְעוּן Quũ audierint. כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא וגו' Hebraismus, intelligant hanc domum esse tuã, siue templũ esse Domini. Quòd nomen tuũ inuoc. &c. *Contra* viam ciuitatis דֶּרֶךְ הָעִיר *versus* viam ciuitatis. vel, *versus* vrbem. i. conuersi, aut versis vultibus ad vrbem quam delegisti. 44 Si egressus fu. כִּי יֵצֵא Quum egressus fuerit. 46 Coram inimico, לִפְנֵי אוֹיֵב .i. in potestatem inimici. 47 Et reuersi fuerint ad cor suum וְהֵשִׁיבוּ אֶל לִבָּם .i. Et reuocauerint se ad cor suum. Vel, Et reduxerint se ad mentem suam. i. recordati fuerint peccatorum suorum, & pœnituerit eos ipsorum.

Cõuersi inquam fuerint ad te toto corde suo, & tota anima sua 48
in terra inimicorum suorum qui captiuos abduxerint eos, & ora-
uerint ad te ″*contra* viam terræ suæ quam dedisti patribus eorum,
ciuitatẽ quam elegisti,& domum quam ædificaui nomini tuo:
Exaudias de cælo, de loco habitationis tuæ orationem eorũ & 49
deprecationem eorum,″& facias iudicium eorum:
Parcásque populo tuo qui peccauerint tibi,& omnibus præua- 50
ricationibus eorũ quibus præuaricati fuerint contra te:& des eos
in misericordias coram illis qui captiuos abduxerint eos, & mise-
reantur eorum.
Populus enim tuus & hæreditas tua sunt,quos eduxisti ex AE- 51
gypto,″è medio fornacis ferreæ.
″Vt sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui,& ad depre- 52
cationem populi tui Iωsraℵelis, exaudiendo eos omni *tempore* quo
inuocauerint te.
Tu enim separasti eos ″tibi in hæreditatem de vniuersis populis 53
terræ,″sicut dixeras per Mowseh seruum tuum,quando eduxisti Pa
tres nostros ex AEgypto,Domine Iehoua.
Fuit autem,quum finem fecisset ωSelomóh orandi Iehouam v- 54
niuersa oratione & deprecatione ista, surrexit à conspectu alta-
ris Iehouæ, ″*ac* desiit genua flectere:″& manibus suis expansis ad
cælum,

Salomon rursum benedicit vniuerso Israeli.

Ac stans,benedixit vniuersæ congregationi Iωsraℵelis,voce ma 55
gna,dicendo,
″Benedictus Iehouáh qui dedit ″requiem populo suo Iωsraneli 56
″iuxta omnia quæ loquutus est:″nõ cecidit verbũ vnum ex omni
verbo eius bono quod loquutus est per manũ Mowséh serui sui.
Sit Iehouáh Deus noster nobiscum,sicut fuit cum Patribus no 57
stris:ne derelinquat nos,neque deserat nos:
″Vt inclinare faciat cor nostrum ad se,vt ambulemus in vniuer 58
sis viis eius,& custodiamus præcepta eius,& decreta eius, & iudi-
cia eius quæ præcepit Patribus nostris.
Síntque verba mea hæc,quibus deprecatus sum″coram Iehoua, 59
propinqua Iehouæ Deo nostro die ac nocte,″ita vt faciat iudiciũ
serui sui,& iudicium populi sui Iωsraℵelis″per singulos dies.
Vt cognoscant omnes populi terræ quòd Iehouáh est Deus, 60
nec est vltra *eum*.
Et sit cor vestrum perfectum cum Iehoua Deo nostro,ambu- 61
lando in decretis eius, & custodiendo præcepta eius,″secundum
diem hanc.

Mactantur victimæ.

Rex autem & vniuersus Iωsraℵél cum eo sacrificabant sacrifi- 62
cium coram Iehoua.
Sacrificauítque ωSelomóh sacrificium pacificorũ quod sacrifi- 63

Et reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & tota anima sua in terra inimicorum suorum ad quam captiui ducti fuerint: & orauerint te contra viam terræ suæ quã dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti, & templi quod ædificaui nomini tuo: B

Exaudies in cælo, in firmamento solii tui orationes eorum, & preces eorum,& facies iudicium eorum:

Et propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus inquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te: & dabis misericordiã coram eis qui eos captiuos habuerint,vt misereantur eis.

Populus enim tuus est, & hæreditas tua,quos eduxisti de terra AEgypti,de medio fornacis ferreæ.

Vt sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui, & populi tui Israel, & exaudias eos in vniuersis pro quibus inuocauerint te.

Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de vniuersis populis terræ,sicut loquutus es per Moysen seruum tuum, quãdo eduxisti Patres nostros de AEgypto,Domine Deus.

Factum est autem, quum cõplesset Salomon orans Dominum omnem orationem, & deprecationem hanc, surrexit de cõspectu altaris Domini: vtrunque enim genu in terram fixerat,& manus expanderat in cælum.

Stetit ergo & benedixit omni ecclesię Israel voce magna,dicens,

Benedictus Dominus qui dedit requiẽ populo suo Israel , iuxta omnia quæ loquutus est: nõ cecidit ne vnus quidẽ sermo ex omnibus bonis quæ loquutus est per Moysen seruum suũ.

Sit Dominus Deus noster nobiscũ sicut fuit cũ Patribus nostris,non derelinquens nos,neque proiiciens. G

Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custodiamus mãdata eius,& cęremonias eius, & iudicia quęcunque mandauit Patribus nostris.

Et sint sermones mei isti quibus deprecatus sum coram Domino,appropinquantes Domino Deo nostro die ac nocte, vt faciat iudicium seruo suo,& populo suo Israel per singulos dies:

Vt sciant omnes populi terræ quia Dominus ipse est Deus, & non est vltrã absque eo.

Sit quoque cor nostrũ perfectum cum Domino Deo nostro, vt ambulemus in decretis eius , & custodiamus mandata eius,sicut & hodie.

Igitur Rex & omnis Israel cum eo immolabãt victimas corã Domino.

Mactauitque Salomon hostias pacificas , quas immolauit Domino,

48 *Contra* viam terræ suæ דרך ארצם .i.cõuersi,aut versis vultibus ad terrã,&c. 49 Et facias iudicium eorũ: ועשית משפטם .i.vlciscaris iniuriam illis illatam. 51 E medio fornacis ferr. מתוך כור הברזל .i.è seruitute durissima. Vide Deut.4.c.20. Fornacem ferream vocat,quæ assiduo igne ita induruit,vt præ se ferat duritiem ferream.hoc est,non aliter quàm aurum aut argentum igne probatur,variis ac grauibus afflictionibus probati sunt. 52 Vt sint oculi tui,&c. להיות עיניך וגו' Subaudiendum aliquid, Parcas inquam populo tuo,vt,&c.i.vt coniicias oculos tuos in seruum tuum orantem. 53 Tibi in hæreditatem,&c. לך לנחלה .i.vt essent tui ex omnibus populis terræ,& ad te pertinerent quasi iure hæreditario. Sicut dixeras per Mowséh כאשר דברת ביד משה Ac verbum,sicut dixeras per manum Mowséh. i.per Moséh. Vide Exod.19.a.6.q.d.huius rei habeo authorem grauissimũ,atque testimonium. 54 Ac desiit genua fle. מכרוע על ברכיו Ad verbum,à genu flectendo super genua sua. Et manibus suis,&c. וכפיו פרושות השמים: Finis iste versus iungitur sequenti. Quũ Salomon oraret,erat oculis fixis in altare. Quum verò orandi finem fecit,erexit se,atque obuertit se versus populum,illique manibus in cælum expansis benedixit. 56 Benedictus ברוך .i.Omni laude dignissimus est. Requiem מנוחה quietem. i.sedes quietas,siue pacem quietam. Iuxta omnia quæ loq. est: בכל אשר דבר omnino vt loquutus fuerat. Non cecidit verbũ vnum לא נפל דבר אחד Chaldæus paraph. non fuit irritum vnum verbum. 59 Coram Iehoua, לפני יהוה .i. Sit semper Dominus memor eius orationis quam nunc oro. Ita vt faciat iudicium,&c. לעשות משפט Hebraismus, ita vt det mihi seruo suo & populo suo Israeli quæ erunt nobis necessaria, & quibus indigebimus. Per singulos dies. דבר יום ביומו Ad verbũ,res diei in die suo. 61 Secundum diem hanc. כיום הזה .i.sicut hodie facitis.

boum viginti duo millia,& ouium cētum viginti millia:& dedicauerunt tēplū Domini Rex & omnes filii Israel

64 In die illa sanctificauit Rex mediū atrii quod erat ante domum Domini: fecit quippe holocaustum ibi,& sacrificium, & adipem pacificorū: quoniā altare æreum quod erat coram Domino, minus erat, & capere nō poterat holocaustum,& sacrificium, & adipē pacificorum.

65 Fecit ergo Salomō in tempore illo festiuitatem celebrē, & omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath vsque ad riuum AEgypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus & septē diebus,id est quatuordecim diebus.

66 Et in die octaua dimisit populos: qui benedicentes Regi profecti sunt in tabernacula sua lætātes, & alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat Dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.

Cap. IX.

1 FActum est autem quū perfecisset Salomon ædificium domus Domini,& ædificium Regis,& omne quod optauerat & voluerat facere:

2 Apparuit ei Dominus secundò,|sicut apparuerat ei in Gabaon.

3 Dixitque Dominus ad eum, Exaudiui orationem tuā & deprecationē tuam , quam deprecatus es corā me: sanctificaui domum hanc quam ædificasti, |vt ponerē nomen meum ibi in sempiternum , & erūt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.

4 Tu quoq; si ambulaueris corā me, sicut ambulauit Dauid pater tuus,in simplicitate cordis,& in æquitate: & feceris ōnia quæ præcepi tibi,& legitima mea & iudicia mea seruaueris:

5 Ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum , |sicut loquutus sum Dauid patri tuo, dicens , Nō auferetur vir de genere tuo de solio Israel.

6 Si autem auersione auersi fueritis vos & filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea,& cæremonias quas proposui vobis , sed abieritis& colueritis deos alienos,& adoraueritis eos:

7 Auferam Israel de superficie terræ quā dedi eis,& templum quod sanctificaui nomini meo, proiiciam à conspectu meo, eritque Israel in prouerbium,& in fabulam cunctis populis.

8 Et domus hæc erit in exempli|om-

cauit Iehouæ,boū duo & viginti millia,& ouiū centū viginti millia,& dedicauerūt domū Iehouæ Rex atque ōnes filii Iשׂraאelis.
64 Eodem die sanctificauit Rex ʹmediū atrii quod erat ante domū Dedicatur templum.
Iehouæ:fecit quippe ibiʹholocaustum,& oblationes, & adipes pacificorum:siquidem altareʹæreum quod erat coram Iehoua, erat paruum,ita vt nō comprehēderetʹholocaustum & oblationem & adipes pacificorum.
65 Fecítque שׁSelomóhʹtempore illo festiuitatē, & vniuersus Iשׂraאél cum eo,ʹcongregatio magna,ab introitu חHamáth vsque ad Fit ingens celebritas.
torrentem AEgyptiʹcoram Iehoua Deo nostro septem diebus, & septem diebus,quatuordecim diebus.
66 ʹDie autem octauoʹdimisit populum,& benedixerunt Regi,atque abierunt in tabernacula sua, læti, & hilares cordeʹ propter omnia bona quæ fecerat Iehouáh Dauidi seruo suo & Iשׂraאeli populo suo.

Cap. IX.

1 FVit autem, quum compleuisset שׁSelomóh ædificare domum Deus secūdò per quietem apparet Salomoni
Iehouæ,& domum regiam , vniuersúmque desiderium suum quod voluit facere:
2 ʹApparuit Iehouáh ipsi שׁSelomóh secundò,sicut apparuerat ei in Gibוּyón.
3 Dixítque illi Iehouáh , Exaudiui orationē tuā & deprecationē tuam quam deprecatus es coram me : sanctificaui domum istam quam ædificasti , ʹponendo nomen meum ibi vsque in seculum: ʹerúntque oculi mei & cor meum ibi omnibus diebus.
4 Et tu si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuusʹ in perfectione cordis& rectitudine,faciendo secūdum omnia quæ præcepi tibi,decreta mea & iudicia mea seruaueris:
5 Firmabo thronum regni tui super Iשׂraאelem in seculum, sicut loquutus sum Dauidi patri tuo, dicendo, ʹNon abscindetur tibi vir à throno Iשׂraelis.
6 *Quòd* si auertendo auersi fueritis vos & filii vestri à me,& non custodieritis præcepta mea,& decreta mea ʹquæ dedi coram vobis: sed abieritis,& seruieritis diis alienis,ʹ& incuruaueritis vos illis:
7 ʹExcidam Iשׂraאelem ʹè superficie terræ quā dedi eis : & domū quam sanctificaui nomini meo, ʹdimittā à facie mea , & erit Iשׂraאélʹin parabolam & in fabulam in omnibus populis,
8 Atq; domus istaʹquæ futura est altissima,*ita ut* quicunq; transie-

64 Medium atrii את־תוך החצר .i.internam partem atrii sacerdotum,hoc est pauimentum lapideum. Holocaustū,&c. את־העלה וגו׳ Singul.Heb.pro plur.Sic in fine huius versus. Æreum הנחשת .i.tectum ære.Istud Latini de altari Mosis intelligunt,quod erat in vestibulo. Hebræi non sine ratione aliter sentiunt,hoc debere intelligi de magno altari Salomonis.nam nominatim 2.Paralip.7.b.7.dicitur altare æneum Salomonis. Holocaustum,&c. את־העלה וגו׳ .i.copiam ac multitudinem holocaustorum,oblationum,&c.
65 Tempore illo בעת־ההוא dedicationis scilicet tēpli. Congregatio magna, קהל־גדול quæ scilicet fuerat conuocata. חHamath,&c. חמת וגו׳ Hamath est terminus Septentrionalis: Torrens ille quem vocabant Torrentē AEgypti , erat in termino Australi.His descripsit longitudinem Terræ sanctæ.Ex tota Iudæa coierat populus Ierusalem. Coram Iehoua לפני יהוה .i.colendo Dominum. Septem diebus,&c. שבעת ימים וגו׳ .i.septem diebus pro dedicatione, & septem pro festo tabernaculorum.Intra septem dies festiuitatis dedicationis templi euenerat dies expiationum:in quo,ita permittente Iehoua,& cum eis dispēsante(vt verisimile est)comederunt etiā hostias pacificas.Aliī dicunt eos immolasse quidem,sed non comedisse vsque ad vesperam & diem sequentem. 66 Die autē octauo ביום השמיני nēpe ab initio festi tabernaculorum. Dimisit שלח .i.fecit populo abeundi potestatē pro cōcione.nō enim eo die,sed postero abiit populus.Octauo die à Scenopegia fiebat cōcio:& pro cōcione Rex,aut qui populo præerat,admonebat populū sui officii. Propter ōnia bona,&c. על־כל־הטובה וגו׳ quòd scilicet adimplesset promissionem factam Dauidi,quòd permisisset templum ædificari à Salomone,sicuti pollicitus fuerat Dauidi,2.Samu.7.b.13.

IN CAPVT IX.

2 Apparuit וירא sub.per quietem. 3 Ponendo nomen meū ibi לשום שמי שם .i.vocando ædem istam,ædem meā. Erúntq; oculi mei,&c. והיו עיני ולבי שם .i.coniiciā oculos meos in eā,semper habebo rationē eorum quæ fient in hac domo,& erit mihi semper chara.
4 In perfectione cordis,& re. בתם לבב ובישר in integritate[vel simplicitate]cordis,& æquitate.Mox declarat quid his verbis intelligat,nēpe facere secundum,&c. 5 Non abscindetur tibi לא־יכרת לך Non auferetur tibi.i.de genere tuo & stirpe tua.hoc est,sēper erit aliquis de genere tuo qui sit Rex super Israelē. 6 Quæ dedi corā vobis: אשר נתתי לפניכם .i.quæ proposui corā vobis. Et incuruaueritis,&c. והשתחויתם להם: & adoraueritis eos. 7 Excidā והכרתי Chald.paraph. Auellam. E superficie terræ מעל פני האדמה .i.è terra ipsa.hoc est tollā eum de medio.q.d.non solū priuabo eū regno,sed & patria ipsa Dimittā à facie mea, אשלח מעל פני abiiciam à conspectu meo. tanquam non mihi gratam. In parab.& in fab. למשל ולשנינה in prouerbium & in fabulam.q.d.Alii populi vtentur parabola de Israelitis,quum loqui volent de miseris & infœlicibus hominibus,& iugiter de eis loquentur.Fabula significat iugem & continuum sermonem.
8 Quæ futura est altiss. הזה יהיה עליון quæ ad tempus futura est in summo honore sub.tandem destruetur.aut,euanescet.i.tolletur de medio.Quidam futurum conuertunt in præt.quæ fuit altissima.

rit per eam, obstupescat, & sibilet, ac dicat, Quamobrē fecit Ieho
uáh sic terræ huic, & domui huic?
Respōdebúntque, Eo quòd dereliquerunt Iehouam Deū suum, 9
qui eduxit patres eorum è terra AEgypti: & apprehenderūt deos
alienos, adorauerúntque eos, & seruierunt eis: idcirco *inquam* indu-
xit Iehouáh super eos omne malum hoc.
Fuit præterea in fine viginti annorum quibus ædificauit שSelo 10
móh duas domos, *nempe* domum Iehouæ & domum regiam,
(חHirám *autem* Rex Tyri donauerat ipsi שSelomóh ligna cedri- 11
na & abiegna, & aurum secundum omnem voluntatem eius) tūc
dedit Rex שSelomóh ipsi חHirám viginti vrbes in terra Galil.
Et egressus est חHirám è Tyro vt videret vrbes quas tradiderat 12
ei שSelomóh, & non placuerunt ei.
Dixítque, Quid sunt vrbes istæ, quas dedisti mihi, frater mi? & 13
appellauit eas terram Chabúl, vsque ad diem hanc.
Miserat autem חHirám ad Regem cētum & viginti talēta auri. 14
(Et hæc *est* ratio tributi propter quam exegit Rex שSelomóh, 15
ad ædificandum domum Iehouæ, & domū suam, & Millo, & mu-
rum Ieruשsaláim, & חHaצór, & Megiddó, & Gézer.
Parעóh rex AEgypti ascendit, & cepit Gézer, succēditque eam 16
igni: Chenaעanæum quoque qui habitabat in ciuitate, interfecit,
ac tradidit eam pro muneribus filiæ suæ vxori שSelomóh.
AEdificauit autē שSelomóh Gézer, & Beth-horón inferiorem, 17
Et Baעaláth, & Thamór in deserto in terra, 18
Et ōnes vrbes thesaurorū quæ erāt ipsi שSelomóh, & vrbes cur- 19
ruū, & vrbes equitū, & desideriū שSelomóh quod desiderauit ædi
ficare in Ieruשsaláim & in Lebanón, & ī omni terra dominii sui.)
Omnem populum qui remanserat de אEmoræo, חHitthæo, Pe 20
rizæo, חHiuæo & Iebuסæo qui non erant de filiis Iשsraאelis,
Id est filios eorum qui remanserant post eos in terra, quos nō po 21
tuerant filii Iשsraאelis occidere: fecit שSelomóh tributarios vsq;
ad diem hanc.
De filiis verò Iשsraאelis non fecit שSelomóh seruum *ullum*: sed 22
erant viri bellatores, & serui eius, & principes eius, & duces eius, &
principes curruum eius, & equitum eius.
Isti sunt principes præfectorum qui *erant* super opus ipsi שSe- 23
lomóh, quingenti & quinquaginta, qui præerant populo qui fa-
ciebat opus.
Cæterùm filia Parעóh ascēdit de Ciuitate Dauidis in domū suā 24

nis qui transierit per eam, stupebit: & sibilabit, & dicet, Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic.

Et respondebunt, Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra AEgypti, & sequuti sunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco induxit Dominus super eos omne malum hoc.

Expletis autem annis viginti post quam ædificauerat Salomon duas domos, id est domūDñi & domū Regis,

(Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurū iuxta omne quod opus habuerat) tunc dedit rex Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ.

Et egressus est Hiram de Tyro, vt videret oppida quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei.

Et ait, Hæcine sunt ciuitates quas dedisti mihi, frater? & appellauit eas terram Chabul, vsque in diem hanc. C

Misit quoque Hiram ad Regem cētum viginti talenta auri.

(Hæc est summa expēsarum quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini & domum suam, & Mello, & murum Ierusalem, & Heser, & Mageddo, & Gazer.

Pharao rex AEgypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni: & Chananæum qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiæ suæ vxori Salomonis.

AEdificauit ergo Salomon Gazer, & Beth-horon inferiorem,

Et Baalath & Palmyrā in terra solitudinis.

Et omnes vicos qui ad se pertinebant, & erant absque muro, muniuit, & ciuitates curruū, & ciuitates equitum, & quodcunque ei placuit vt ædificaret in Ierusalem, & in Libano & in omni terra potestatis suæ)

Vniuersum populum qui remanserat de Amorrhæis, & Hetheis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui nō sunt de filiis Israel,

Horum filios, qui remanserant in terra, quos scilicet nō potuerant filii Israel exterminare: fecit Salomō tributarios vsque in diem hanc. D

De filiis autem Israel non cōstituit Salomon seruire quenquam, sed erāt viri bellatores, & ministri ei⁹ & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum.

Erant autem principes super omnia opera Salomonis præpositi, quingenti quinquaginta, qui habebāt subiectum populū, & statutis operibus imperabant.

Filia autem Pharaonis ascendit de Ciuitate Dauid in domū suam quam

Deut.29.d.24 Iere.22.b.8

2.Paralip.8.a.

Salomon dat oppida Hirā regi.

120 talenta auri.

Gazer succensa, Chananæo occiso.

Gazer, Beth-horon, Baalath, Palmyra.

Facit Salomon Chananæos & reliquos tributarios.

550 præfecti.

2.Paral.8.

Et sibilet, ושרק præ stupore scilicet, more eorum qui sunt attoniti quum vident repentinam aliquam mutationē. 9 Qui eduxit, &c.
אשר הוציא q.d. à quo tot & tanta beneficia acceperunt. 10 In fine vig. ann. מקצה עשרים שנה elapsis viginti annis, &c. hoc est, Hi-
11 Donauerat ipsi שSelomóh, &c. נשא את שלמה וגו׳ Ad verbum, onerauerat [cumulauerat] Salomonem lignis cedrinis, &c. hoc est, Hi-
ram rege præbēte ligna, &c. 12 Et non placuerunt ei. ולא ישרו בעיניו Ad verbum, & non fuerunt rectæ in oculis eius.
13 Quid מה i. Quanti putas esse vrbes, &c. Chabul, כבול i. lutosam, luto scilicet tenaci. Alii exponunt, arenosam. i. infertilem. quæ
appellatio durat vsque in hanc diem. 15 Et hæc *est* ratio, &c. וזה דבר המס Ad verbū, Et hæc *est* res tributi quam ascendere fecit. i. Hæc
est autem causa ob quam rex Selomoh tributū exegit. i. vt ædificaretur. Vel potius, Hæc est ratio tributi quod indixit Chananæis Selomoh, nēpe
vt ædificaret, &c. q. d. Hac via consequutus est Selomoh pecuniam reliquam quam impendit in domū Domini. versus iste pertinet ad versum 10
qui sequitur. Et Millo, ואת המלוא Locus erat in Ierusalem, in quem populus Israel cōueniebat quum de rebus ad publicam vtilitatem per-
tinentibus erat consultandum. à verbo מלא, impleuit, quòd locus populo repleretur. Locus erat sine tecto & ædificio.
16 Pro muneribus שלוחים Ad verbū, munera. dotes. i. loco dotis ac muneris. 18 In terra, בארץ: i. quod erat iuxta Terrā sanctā.
19 Curruum, הרכב in quibus scilicet currus illi falcati seruabantur tempore pacis. Equitum, הפרשים i. in quibus alebantur equi-
tes præsidiarii tempore pacis. Et desiderium שSelomóh ואת חשק שלמה i. omnia ædificia quæ optauerat ædificare, &c. vel, & vt vno verbo
dicam, quicquid habebat in votis, ædificare tam in Ierusalem quàm in saltu, &c. 21 Occidere: להחרים exterminare. siue, expellere
sedibus, &c. Fecit, &c. ויעלם וגו׳ Ad verbum, & ascendere fecit Selomóh in tributum seruile. i. tributarios reddidit, exigens ab eis partim
operas, partim nummos. 22 Non *fecit* לא נתן Ad verbum, non dedit. i. non posuit, aut constituit. 23 Isti sunt principes, &c.
אלה שרי וגו׳ i. Sequitur numerus præfectorum quos præfecit operi Selomóh. Qui præerant, &c. הרודים בעם וגו׳ i. qui continebant
turbam operarum in officio, in illis ædificiis extruendis. Hebræi scribunt in constructione templi fuisse præfectorum operum tres ordines: infi-
mum, qui constabat ter millenis & trecentis, suprà cap. 5. d. 16. hic autē ordo qui erat numerosissimus, constabat proselytis. medium, qui capiebat
trecentos etiā proselytos. & supremū, in quo numerabantur ducenti & quinquaginta, qui erant Israelitæ. Comprehendit ergo numerus huius ca-
pitis medium & supremum ordinem. nam si trecentis addas 250, constitues 550. Ita conciliatur locus 2. Paral. 8. c. 10, huic capiti. Etiam in Paralip.
numerantur 550 præfecti. nam 2. Paral. 2. d. 18. recensentur tria millia & sexcenti præfecti: de quo numero trecenti deducendi sunt qui pertinent
ad medium ordinem. Numerus igitur præfectorum operum, fuit trium millium, trecentorum & quinquaginta.

ædificauerat ei:tũc ædificauit Mella.

Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare quod ædificauerat Domino, & adolebat thymiama coram Domino: perfectúmque est templum.

Classem quoque fecit rex Salomõ in Asiõ-gaber, quæ est iuxta Ailath in litore Maris rubri, in terra Idumææ.

Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis.

Qui quũ venisset in Ophir, sumptũ inde aurum quadringentorũ viginti talentorũ, detulerunt ad regem Salomonem.

Cap. X.

SEd & Regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus.

Et ingressa Ierusalẽ multo cum comitatu, & diuitiis, camelis portãtibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad Salomonẽ, & loquuta est ei vniuersa quæ habebat in corde suo.

Et docuit eam Salomon omnia verba quæ proposuerat: nõ fuit sermo q Regẽ posset latere, & nõ respõderet ei.

Vidẽs autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domũ quã ædificauerat,

Et cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestésque eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo Domini: non habebat vltrà spiritum.

Dixitque ad Regem, Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & sup sapiẽtia tua.

Et non credebã narrantibus mihi, donec ipsa veni & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nũ-
B tiata non fuerit: maior est sapiẽtia, & opera tua, quàm rumor quem audiui.

Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stãt coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui cõplacuisti, & posuit te super thronũ Israel, eo quòd dilexerit Dominus Israel in sẽpiternũ: & cõstituit te Regẽ, vt faceres iudiciũ & iustitiã.

Dedit ergo Regi centũ viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata vltrà aromata tã multa, quàm ea quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni.

Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretiosas.

quam'ædificauerat sibi: tunc'ædificauit Millo.
25 Offerebat autem שׁSelomóh tribus vicibus'singulis annis holo- Salomonis oblationes.
causta & pacifica super altare quod ædificauerat Iehouæ, & adole-
bat'super illud quod erat'coram Iehoua,"& perfecit domum.
26 Et classem fecit rex שׁSelomóh in עEtsion-géber quæ erat iu- Mittit classem causa auri.
xta 'אElóth, iuxta ripam maris סSuph in terra אEdóm.
27 'Misitque חHirám'cum classe seruos suos viros nauticos & "gna
ros maris, cum seruis שׁSelomóh:
28 Qui deuenerunt 'in אOphir, ac tulerunt inde aurum, quadrin- 420 talenta auri.
genta'& viginti talenta, & adduxerunt ad regẽ שׁSelomóh. Cap. X.
1 REgina autem'שׁSebá'audiens famam שׁSelomóh in nomine Ie- Regina Saba venit ad audiendã sapientiam Salomonis.
houæ, venit'vt tentaret eum in ænigmatibus.
2 Et ingressa est Ierusaláim'cum exercitu graui valde, & camelis
portantibus aromata, & aurum multũ valde, & lapides pretiosos:
venítque ad ipsum שׁSelomóh, atque loquuta est ad eum 'quæcun
que habebat in animo suo.
3 'Indicauit autem ei שׁSelomóh omnia verba eius, non fuit verbũ
ullum absconditum à Rege quod non indicauerit ei.
4 'Et vidit Regina שׁSebá omnem sapientiam שׁSelomóh, & do-
mum quam ædificauerat,
5 Ac cibos mẽsæ eius,"& sessionẽ seruorũ eius,"& statũ ministro-
rũ eius, & vestimẽta eorum,"& pincernas eius, "& holocaustũ eius
quod offerebat in domo Iehouæ:"& non erat in ea vltrà spiritus.
6 Dixítque ad Regem,"Verum erat verbum quod audiui in terra
mea super rebus tuis & sapientia tua.
7 'Et non credidi verbis ipsis, donec ipsa veni, & viderunt oculi
mei:'ecce autem nõ fuit nũtiatum mihi dimidium:"addidisti sa-
pientiam & bonum super famam quam audiui.
8 Beati viri tui, beati serui tui isti'qui stant coram te, semper au-
dientes sapientiam tuam.
9 Sit Iehouáh Deus tuus benedictus'qui cõplacuit sibi in te, ita vt
posuerit te super soliũ Iשׂraelis, eo quòd dilexerit Iehouáh Iשׂ-
raelẽ in seculũ, & posuerit te Regẽ, vt faceres iudiciũ & iustitiã.
10 Dedítque *illa* Regi centũ & viginti talenta auri, & aromata mul- Dat Salomoni munera.
ta valde, & lapillos pretiosos:'non venerũt talia aromata vltrà in
tanta multitudine, quæ dedit Regina שׁSebá regi שׁSelomóh.
11 Quinetiam nauis חHirám quæ portabat aurũ ex אOphir, ad-
uexit ex אOphir"coralia multa valde & lapillos pretiosos.

24 Ædificauerat בנה sub. Selomóh. Ædificauit בנה .i. cinxit muro. 25 Singulis annis בשנה Ad verbum, in anno. Super illud אתו sub. altare aureum. Relatiuum pro antecedente, & אתו pro עליו. Alii, iuxta illud, hoc est non procul ab altari illo æneo. Coram Iehoua, לפני יהוה .i. ante Oraculũ in quo erat arca Domini. Et perfecit domũ. וְשִׁלַּם אֶת הַבָּיִת .i. quæcunq; fieri debebant in æde Domini. 27 Misitque וישלח Hiram misit non è Tyro Phœniciæ quæ erat iuxta Sidonem ad mare Syriacum, siue Mediterraneum: sed ex insula quadã cui nomen Tyrus, ad Mare rubrũ, quæ erat illi subdita: misit in quã seruos suos qui habitabant in insula illa. Cum classe באני in illa classe. Gnaros maris, יודעי הים gnaros *uiarum* maris. sub. Oceani. 28 In אOphir, אופירה Ophir est insula remotissima à sinu Elanitico: quam quidam dicunt esse insulam illam in Oceano Occidentali, quæ nunc vocatur Hispania, siue Hispaniola. Aut est alia quædam insula aurifera. Et viginti ועשרים Triginta talenta quæ 2. Paral. 8. d. 18, supersunt, dicunt fuisse insumpta in vsus nauticos.

IN CAPVT X.

1 שׁSeba שבא Vrbs est maxima in Arabia fœlici, quæ dedit & regioni nomen: sitáq; est non procul à Mari rubro. Audiens שומעת sub. erat. i. audiebat. hoc est, quũ frequenter audisset famã *eorum quæ* Selomóh *faciebat* in nomine Iehouæ, nõ in nomine idolorum. Vt tentaret, &c. לנסותו בחידות vt probaret eum in ænigmatibus. i. vt periculum faceret sapientiæ eius, propositis illi quæstionibus multis. Chaldæus paraph. in parabolis. Doctus inter Hebræos exponit ac si diceret, in verbis occultis in sapiẽtia. 2 Cum exercitu graui בחיל כבד cum multo comitatu. Quæcunque habebat in animo suo. את־כל־אשר היה עם לבבה Ad verbum, omne quod fuit cum corde suo. 3 Indicauit autem ei, &c. ויגד־לה וגו' .i. soluit illi omnes quæstiones, atque ænignata quæ proposuerat: nihil enim latuit Regem. 4 Et vidit ותרא .i. Considerauitque diligenter. 5 Et sessionem ומושב & accubitum. vel sedes. i. ordinem conuiuarũ, quo ordine sederent. Et statum ומעמד .i. quo ordine, gestu, & habitu astarent Regi. Et pincernas eius, ומשקיו Chaldæus paraph. pocula eius. vasa eius potoria. Gallicè, *son buffet*. Et holocaustum eius quod off. ועלתו אשר יעלה & ascẽsum eius per quem ascẽdebat in. &c. Et non erat in ea, &c. ולא־היה בה וגו' .i. præ stupore fuit penè destituta animo. præ admiratione mansit attonita. passa est ecstasin, siue excessum mentis. 6 Verum erat verbum, &c. אמת היה הדבר Verus erat sermo ille quem audiueram de rebus tuis, &c. i. qui ferebatur quum adhuc essem in patria mea. 7 Et non ולא Non tamẽ. Ecce autẽ, &c. והנה וגו' & ecce nõ fuit renũtiata mihi media pars. Addidisti sapientiã, &c. הוספת חכמה Hebraismus, sapientia tua & bonitas superant rumorem quem audiueram. 8 Qui stant corã te, העומדים לפניך qui astãt tibi. i. qui tecum habitant. 9 Qui complacuit sibi in te אשר חפץ בך cui complacitum est in te. i. qui te tanto amore prosequutus est. 10 Non venerunt talia, &c. לא בא כבשם וגו' non venit tanta copia aromatũ postea [sub. in Iudæam] quanta dedit, &c. 11 Coralia עצי אלמגים ligna almugim. dicuntur 2. Paral. 9. c. 10, algummim. Quidam (inquit doctus inter Hebræos) vocant coralia: alii verò quæ vocant *brezil*.

Fecítque Rex è coraliis ʹfulcra domus Iehouæ & domus Re- 12
gis, & citharas, ʹ& lyras cantoribus: non venerūt ʹtalia coralia, nec
visa sunt vsque ad diem hanc.
Rex autem שׁSelomóh dedit Reginæ שׁSebá ʹomnem voluntatem 13
suam quam petiuit, præter ea quæ dedit illi ʹmanu regia שׁSelo-
móh: posthæc vertit se, & abiit in terram suam ipsa & serui eius.
Census pecuniæ Salomonis annuus. 666 talēta auri.
Erat autem pondus auri quod obueniebat ipsi שׁSelomóh per 14
annos singulos, sexcentorum & sexaginta sex talentorum auri:
ʹPræter viros mercatores, & negotiationem aromatariorum, & 15
omnes Reges y Arabiæ, & duces terræ.
200 scuta.
Fecit autem rex שׁSelomóh ducenta ʹscuta ex auro ʹtracto: sexcē- 16
tos aureos ʹinsumpsit in singula scuta.
Et trecentos ʹclypeos ex auro tracto: tres minas auri insumpsit 17
in singulos clypeos, & posuit eos Rex in domo saltus Lebanón.

12 Fecítque Rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, & domus regiæ, & citharas lyrásque cantoribus: non sunt allata huiuscemodi ligna thyina, neque visa vsque in præsentē diem.
13 Rex autem Salomō dedit Reginæ Saba omnia quæ voluit, & petiuit ab eo: exceptis iis quæ vltrò obtulerat ei, munere regio. Quæ reuersa est, & abiit in terram suam cum seruis suis.
C
14 Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri:
15 Excepto eo quod afferebāt viri qui super vectigalia erāt, & negotiatores vniuersique scruta vendentes, & omnes Reges Arabiæ, ducésque terræ.
16 Fecit quoque rex Salomon ducēta scuta de auro purissimo, sexcētos auri siclos dedit in laminas scuti vnius.
17 Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæque minæ auri vnam peltā vestiebant: posuitque eas Rex in domo saltus Libani.

12 Fulcra מסעד Sing. Heb. pro plur. sustentacula. significat sustentacula illa quæ solent esse ex vtraque parte ascensus cuiuspiā. Et lyras נבלים & nabla. Talia coralia כן עצי אלמוגים Ad verbum, sic ligna almugim. i. tanta copia coraliorum, siue lignorum quæ vocant *brezil*.
13 Omnem voluntatē suam quam pe. את כל חפצה אשר שאלה .i. quicquid habuit in votis petere. Manu regia כיד המלך pro liberalitate [vel, magnificentia] regia. Ad verbum, secundum, [vel, iuxta] manum Regis. Chaldæus paraph. secundum diuitias manus Regis. Significat munera amplissima data fuisse Reginæ. 15 Præter viros mercatores, &c. לבד מאנשי התרים .i. præter id quod obueniebat illi à mercatoribus, minoribus scilicet, hoc est minoris notæ, à תור Scrutari, quòd soleāt omnia diligēter cōsiderare: & negotiatione aromatariorū, qui è remotissimis regionibus afferebāt pretiosissima aromata, & ab ōnib⁹ regulis Arabiæ fœlicis, & ducib⁹ patriæ suæ. Vel, eius regionis, Arabiæ scilicet.
16 Scuta צנה Sing. Heb. pro plur. Sunt scuta maiora quibus fere tegimus totū corpus. Gallicè, *targes*. Tracto: שחוט ductili. i. optimo & sequaci. Insumpsit, &c. יעלה וגו׳ Ad verbum, ascēdere fecit super scutū vnū. 17 Clypeos, מגנים Scuta erant breuiora, quasi lunata.

Thronus Salomonis.
Fecit præterea Rex solium eburneum magnum, & operuit illud 18
auro ʹobrizo.
ʹSex gradus erant solio, & summitas rotunda erat in solio ʹà par 19
te eius posteriore, ʹ& fulcra hinc & inde in loco sessionis, & duo
leones stabant ʹad fulcra ipsa.
Duodecim leones stabant illic super sex gradus hinc & inde: nō 20
fuit factum tale in vniuersis regnis.

18 Fecit etiam rex Salomon thronū de ebore grandem: & vestiuit eum auro fuluo nimis.
19 Qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori: & duæ manus hinc atque inde tenētes sedile: & duo leones stabant iuxta manus singulas.
20 Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in vniuersis regnis.

18 Obrizo. מופז purgato. vel, purissimo. 19 Sex gradus erant solio, שש מעלות לכסה .i. sex gradibus ascendebatur ad solium. A parte eius posteriore, מאחריו à tergo. Gallicè, *au dessier*. Et fulcra וידות Ad verbum, & manus. Significat fulcra quibus innitebantur brachia in vtroque latere sedis. Ad fulcra ipsa. אצל הידות: .i. ad sedem ipsam: in extrema parte scilicet.

Omnia vasa aurea.
Omnia insuper vasa potoria regis שׁSelomóh erant aurea, om- 21
nia item vasa domus saltus Lebanón ex auro puro: ʹnō erat argen
tum, ʹnon reputabatur in diebus שׁSelomóh quicquam:
Argentum nihili æstimatū tempore Salomonis.

21 Sed & ōnia vasa, de quibus potabat rex Salomō, erāt aurea: & vniuersa supellex domus salt⁹ Libani, de auro purissimo: nō erat argentū, nec alicuius pretii putabatur in dieb⁹ Salomonis.

21 Non erat argentum, אין כסף sub. in eis. i. nulla ex illis vasis erant argentea. Non reputabatur לא נחשב pro nihilo habebatur. in nullo pretio erat. sub. argentum.

22 Quia classis Regis per mare cum classe Hirã semel per tres annos ibat in Tharsis,deferens inde aurũ & argẽtum, & dentes elephantorum, & simias,& pauos.

23 Magnificatus est ergo Rex Salomõ super omnes Reges terræ, diuitiis & sapientia.

24 Et vniuersa terra desiderabat vultũ Salomonis,vt audiret sapientiã eius, quam dederat Deus in corde eius.

25 Et singuli deferebant ei munera,vasa argẽtea & aurea,vestes & arma bellica,aromata quoque,& equos,& mulos,per annos singulos.

26 Congregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringẽti currus,& duodecim millia equitum:& disposuit eos per ciuitates munitas,& cum Rege in Ierusalem.

27 Fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum:& cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros quæ nascũtur in campestribus.

28 Et educebantur equi Salomoni de AEgypto & de Coa. negotiatores enim Regis emebãt de Coa,& statuto pretio perducebant.

29 Egrediebatur autẽ quadriga ex AEgypto sexcentis siclis argẽti,& equus centum quinquaginta. atque in hũc modum cũcti Reges Hethæorum & Syriæ,equos venundabant.

Cap. XI.

1 REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas,filiam quoque Pharaonis,& Moabitidas,& Ammonitidas,Idumæas,& Sidonias,& Cethæas:

2 De Gẽtibus super quibus dixit Dominus filiis Israel, Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras:certissimè enim auertẽt corda vestra vt sequamini deos earum. iis itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore.

3 Fuerúntq; ei vxores reginæ septingentæ,& concubinæ trecẽtæ:& auerterunt mulieres cor eius.

4 Cúmque iam esset senex,deprauatũ est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectum cũ Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius.

5 Sed colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum, & Moloch ido-

22 Quia classis Tharשisש erat Regi per mare,cum classe תHirám:
semel in tribus annis veniebat classis Tharשisש,quæ referebat au
rum & argentum,dentes elephantum,& simias,& pauos.
23 ʹEt magnificatus est Rex שSelomóh præ omnibus Regibus terræ
in diuitiis & sapientia.
24 ʹOmnésque habitatores terræ quærebant faciẽ שSelomóh,vt audirent sapientiam eius quam posuerat Deus in corde eius.
25 Et afferebant quisque munus suum, vasa argẽtea,& vasa aurea,
& vestes,ʹ& arma,& aromata,equos,& mulos:ʹidque per singulos
annos.
26 Congregauit itaque שSelomóh currus & equites: & fuerunt ei
mille & quadringenti currus,& duodecim millia equitum,ʹquos 1400 currus. 1200 equites.
collocauit in vrbibus curruum,ʹ& cum Rege in Ieruשsaláim.
27 ʹEt posuit Rex argentum in Ieruשsaláim tanquam lapides,& cedros posuit tanquã sycomoros quæ crescunt in campestribus præ
multitudine.
28 ʹEt egressus equorum *qui erat* ipsius שSelomóh, *erat* ex AEgypto:
ʹnam congregatio mercatorum Regis accipiebant cõgregationem
equorum pretio.
29 Cæterùm ascẽdebat & egrediebatur ʹquadriga ex AEgypto cum
sexcentis argenteis:equus verò cum centum & quinquaginta: &
sic omnes Reges תHitthæorum & Reges Arám per manum eorũ
educebant.

Cap. XI.

1 REx autem שSelomóh adamauit mulieres alienigenas mul-
tas, ʹ& filiam Parעoh, Moabitidas, יAmmonitidas, אEdo- Amore excæcatus Salomon idololatriam fert in terra sancta.
mæas,צSidonias,*et* תHitthæas:
2 De gẽtibus scilicet ʹquas dixerat Iehouáh filiis Iשsraעelis, ʹNon
ingrediemini ad eas, & ipsæ non ingredientur ad vos: siquidem
ʹinclinare faciẽt cor vestrum post deos suos:iis *inquam* adhæsit שSe-
lomóh ʹamore.
3 Fuerunt ei præterea vxores reginæ septingentæ, & concubinæ 700 vxores Salomonis. 300 concubinæ.
trecentæ:ʹ& declinare fecerunt mulieres eius cor eius.
4 Et fuit,ʹtempore senectutis שSelomóh,vxores eius ʹinclinauerunt cor eius post deos alienos, nec fuit cor eius ʹperfectum cum
Iehoua Deo suo, sicut *fuerat* cor Dauidis patris sui.
5 Sed abiit ʹipse post יAשsthóreth deũ צSidoniorũ,& post ʹMilchõ

22 Tharsis תרשיש Insula est hoc loco in Oceano ad Occidentem. Chaldæus paraphr. classis Africa.i.Rex habebat classem quæ per ipsum Oceanum ibat in Tharsis cum classe Hiram. 23 Et magnificatus est ויגדל .i.superauit omnes Reges opibus.
24 Omnésque habitatores terræ וכל הארץ Ad verbum,Et tota terra.i.homines vniuersæ regionis propinquæ & Orientalis.
25 Et arma, ונשק sub.bellica. Idque per singulos annos. דבר שנה בשנה: Ad verbum,rem anni in anno.q.d.suo quæque anno.
26 Quos collocauit,&c. וינחם בערי quos deduxit[vel,deduci curauit]in vrbes destinatas curribus. Et cum Rege ועם המלך .i.partim apud se. 27 Et posuit,&c. ויתן וגו׳ Ad verbũ,Et dedit.i.effecit vt tãta esset copia argenti quanta lapidũ:tãta quoque copia cedrorum, quanta & sycomorum. 28 Et egressus,&c. ומוצא וגו׳ .i.Salomon curabat deduci sibi optimos quosque equos ex AEgypto.Vel, Ab AEgypto adducebantur equi Salomoni, vel ad Salomonem. Nam congregatio mercatorum ומקוה סוחרי & turma [societas] negotiatorum.i.mercatores capere solebant ex AEgypto magnam copiam equorum dato pretio. Hic ו pro Nam. nisi vertas vt quidam, Et turma mercatorum Regis capiebant filum pretio. id est telam byssinam, siue vestes byssinas, quæ eo tempore erant in magno pretio,aduectæ ex AEgypto. Mercatores missi à Rege,afferebant telam byssinam pretio quodam certo de quo conuenerat inter emptorem & venditorẽ.Permittebat Pharao Salomoni vt mitteret mercatores suos in AEgyptũ qui equos abducerent & telas byssinas,quæ erãt in maximo pretio eo tempore.Gallicè, *Il luy bailloit traicte de cheuaux,et de fines toiles de lin.* 29 Quadriga מרכבה currus.i.hac ratione,opera illorũ mercatorum ascendebant, educebantur(nam AEgyptus depressior erat Terra sancta)currus & equi ex AEgypto:currus quidem, pretio sexcentorum argenteorum educebatur,equus verò dato pretio centum quinquaginta argenteorum.i.singuli equi. Per manum inquam istorum,atque eorum opera, quibus solis licebat educere,cæteri Reges habebãt currus & equos ex AEgypto.

IN CAPVT XI.

1 Et filiam Parעóh, ואת בת פרעה maximè [præsertim]filiam Parעóh.quòd ea præcipuas partes teneret in auertendo eo à vero Dei cultu.
2 Quas dixerat אשר אמר de quibus *Gentibus* dixerat.i.præceperat. Non ingrediemini ad eas, לא תבואו בהם Chaldæus paraph.non miscebitis vos cum illis,&c.& ipsi non miscebunt se vobiscum. Inclinare facient cor vestrum post,&c. יטו את לבבכם אחרי אלהיהם inclinabunt cor vestrum post deos suos.i.vt sequamini deos suos.hoc est,reddent animum vestrum propensum ad cultum deorum suorum. Amore. לאהבה: Ad verbum,amando.i.miscuit se illis,ita vt eas diligeret. 3 Et declinare fecerunt ויטו & auerterunt.sub.à Deo, siue à vero Dei cultu. Inclinauerunt הטו flexerunt.i.auerterunt mentem eius vt sequeretur deos alienos.hoc est,effecerunt vt esset animo propensiore & equiore in deos alienos. 4 Tempore senectutis לעת זקנת .i.quum senuisset. Perfectum שלם integrum.i.non coluit prorsus ex animo Dominum. Milchóm מלכם Mox versu 7,dicitur Molech Vide Leuit.18.c.21. 5 Ipse שלמה Ad verbum,Selomoh. Antecedens pro relatiuo.

’abominationem עAmmonitarum.
Fecit itaque שSelomóh’malum in oculis Iehouæ,’& non adim- 6
pleuit *ut iret* post Iehouam sicut Dauid pater eius.
Tunc ædificauit שSelomóh’excelsum ipsi Chemóש abomina- 7
tioni Moáb in monte qui est’eregione Ieruשaláim, & Mólech a-
bominationi filiorum עAmmón.
Et sic fecit omnibus vxoribus suis alienigenis, quæ suffiebant 8
& immolabant diis suis.
Iratus est ergo Iehouáh cōtra שSelomóh, quòd’declinasset cor 9
eius à Iehoua Deo Iשraélis,’qui apparuerat ei duabus vicibus,
Et præceperat ei super hac re,ne abiret post deos alienos:& *tamen* 10
non custodierat quod præceperat Iehouáh.
Dixit itaque Iehouáh ad שSelomóh, Propterea quòd fuit’hoc 11
apud te,nec custodisti pactum meum,&decreta mea quæ præcepe
ram tibi,’scindēdo scindam regnum à te,& dabo illud seruo tuo.
Veruntamen in diebus tuis non faciam hoc,propter Dauidem 12
patrem tuum:*at* de manu filii tui scindam illud.
Attamen totum regnum non scindā, *sed*’tribum vnam dabo fi- 13
lio tuo,propter Dauidem seruum meum,& propter Ieruשaláim
quam elegi.
Suscitauit igitur Iehouáh aduersarium ipsi שSelomóh, Hadád 14
אEdomæum,de semine regio,qui erat in אEdóm.
Fuit enim,quū esset Dauid in אEdóm, *&* ascendisset Ioáb prin- 15
ceps militiæ’ad sepeliendum interfectos, & percussisset omnem
masculum in אEdóm:
(Nā sex mensibus mansit ibi Ioáb,& vniuersus Iשraél, donec 16
exterminaret omnem masculum in אEdóm)
Tunc aufugerat Hadád ipse,’& viri אEdomæi de seruis patris 17
sui cum eo,vt irēt in AEgyptum:Hadád autē erat puer paruulus.
’Qui surgentes de Midián, venerunt in Parán, & assumpserunt 18
’viros *aliquot* secum de Parán, & ingressi sunt AEgyptum ad Par-
yóh regem AEgypti, qui dedit ei domum,’& cibum iussit *ut submi-*
nistrarent ei,’terram quoque dedit ei.
’Inuenit ergo Hadád gratiam in oculis Paryóh valde, adeò vt 19
dederit ei vxorem sororem vxoris suæ, sororē Thanhpenéos’prin-
cipis.
Peperit autē ei soror Thanhpenéos, Genubáth filium eius,’abla- 20
ctauítque eum Thanhpenéos’in medio domus Paryóh,& fuit Ge-
nubáth in domo Paryóh in medio filiorum Paryóh.
Quum autem Hadád audisset in AEgypto quòd dormisset Da- 21
uid cum patribus suis,quódque mortuus esset Ioáb princeps mi-
litiæ:tum dixit ad Paryóh,Dimitte me,vt abeam ad terram meā.

Chamos. Moloch.

Irascitur Deus Salomoni.

Salomonis regnum diuidendum.

Suscitat Dominus Adad aduersariū Salomoni.

Adad fugit à facie Dauidis vastantis Idumæā.

Adad reuertitur in Israel.

lum Ammonitarum.
6 Feecitque Salomon quod non placuerat coram Domino,& non adimpleuit vt sequeretur Dominum, sicut Dauid pater eius. B
7 Tunc ædificauit Salomon fanum Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon.
8 Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis quæ adolebant thura,& immolabant diis suis.
9 Igitur iratus est Dominus Salomoni,quòd auersa esset mens eius à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundò. Supra.3.a.5 Supra.9.a.2
10 Et præceperat de verbo hoc,ne sequeretur deos alienos: & non custodiuit quæ mandauit ei Dominus.
11 Dixit itaque Dominus Salomoni, Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meū,&præcepta mea quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Infra.12.d.15
12 Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuū: de manu filii tui scindam illud.
13 Nec totum regnū auferā, sed tribū vnam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum,& Ierusalē quā elegi. C
14 Suscitauit autem Dominus aduersarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio,qui erat in Edom.
15 Quū enim esset Dauid in Idumæa, & ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliēdum eos qui fuerant interfecti,& occidisset omne masculinum in Idumæa: 2.Reg.8.d.14
16 (Sex enim mensibus ibi moratus est Ioab,& omnis Israel,donec interimeret omne masculinū in Idumæa)
17 Fugit Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cū eo,vt ingrederetur AEgyptum: erat autē Adad puer paruulus.
18 Quúmque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan, tulerúntq; secū viros de Pharan, & introierūt AEgyptum ad Pharaonem regē AEgypti qui dedit ei domum, & cibos constituit,& terram delegauit.
19 Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum vt daret ei vxorē,sororem vxoris suæ germanam Taphnes reginæ. D
20 Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium,& nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: erátque Genubath habitās apud Pharaonem cum filiis eius.
21 Quúmque audisset Adad in AEgypto,dormisse Dauid cū patribus suis, & mortuū esse Ioab principem militiæ,dixit Pharaoni,Dimitte me,vt vadam in terram meam.

Abominationem שקוץ Deum, siue idolum vocauerat,quod nunc abominationem:quòd idola Gentium abominetur Dominus.
6 Malum הרע nempe istud,colendi idola. Et non adimpleuit,&c. ולאמלא וגו׳ .i.non impleuit præceptū Domini,sequendo ipsum: hoc est non permansit in vero illius cultu. 7 Excelsum במה Quidam interpretantur altare. Vide Num.22.g.41.
9 Declinasset נטה auersum esset. Qui apparuerat ei הנראה אליו qui præbuerat se visendum ei.
11 Hoc זאת nempe peccatum.quia peccatum istud inuentum est apud te. Scindendo scindam קרוע אקרע omnino abrumpam.vel auellam. 13 Tribum vnam שבט אחד Tribus Iuda & tribus Beniamin reputabātur pro vna tribu,quòd tribus Beniamin permista esset tribui Iuda. 15 Ad sepeliendum interfectos, לקבר את החללים .i.vt curaret sepeliendos Idumæos interfectos.
18 Qui surgentes de Midián, ויקומו ממדין .i.Qui discedētes de Midián,quò scilicet concesserant ab AEdom. Viros אנשים Vt scilicet cum magna dignitate intrarent in AEgyptum,& illi testarentur eum esse de genere regio. Et cibum,&c. ולחם וגו׳ Ad verbum,& panem dixit ei.Hebraismus,pro,escam imperauit dari illi.i.victum constituit illi. Terrā quoq; dedit ei. וארץ נתן לו: .i.præfecit eum regioni cuidā. 19 Inuenit ergo Hadad gratiam,&c. וימצא וגו׳ Hebraismus, fuit gratus maximè Pharaoni. Principis. הגבירה: .i.reginæ. Hæc omnia dicit vt ostendat eum maximo odio prosequutum fuisse Israelitas. 20 Ablactauitque eum ותגמלהו .i.ablactatum cum & ab vbere depulsum educauit. In medio domus Paryóth בתוך בית פרעה .i.in ipsa regia.

22 Dixitque ei Pharao, Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille respondit, Nulla: sed obsecro te vt dimittas me.

23 Suscitauit quoque ei Deus aduersarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarézer regē Soba dñm suum:

24 Et congregauit contra eum viros, & factus est princeps latronū cum interficeret eos Dauid: abierúntque Damascum, & habitauerunt ibi, & constituerunt eum Regem in Damasco,

E 25 Erátque aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnauitque in Syria.

26 Ieroboam quoque filius Nabat, Ephrathæus, de Sareda, seruus Salomonis (cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua) leuauit manum contra Regem.

27 Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomō ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.

28 Erat autem Ieroboam, vir fortis & potens: vidénsque Salomon adolescē tem bonæ indolis & industrium, constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph.

29 Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio nouo: erant autē duo tātùm in agro.

F 30 Apprehendénsque Ahias pallium suum nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes.

31 Et ait ad Ieroboā, Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit Dominus Deus Israel, Ecce ego scindam regnū de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.

32 Porrò vna trib⁹ remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem quam elegi ex omnibus tribubus Israel:

33 Eo quòd dereliquerit me, & adorauerit Astarthē deam Sidoniorum, & Chamos deū Moab, & Moloch deū filiorum Ammon: & nō ambulauerit in viis meis vt faceret iustitiam corā me, & præcepta mea, & iudicia, sicut Dauid pater eius.

34 Nec auferam omne regnū de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauid seruū

Cui respondit Paryóh, ʺQuo enim indiges apud me, ʺvt quæras
ire ad terram tuam? Et dixit, ʺNon, sed dimittendo dimitte me.
Suscitauit quoque Deus ʺilli aduersariū Rezón filium ℵEliadáy, Razon aduersarius Salomoni suscitatus à Deo.
qui ʺfugerat ab Hadadyézer rege ɤSobáh domino suo:
Congregauerátq; ad se viros, & fuerat princeps exercitus quū
interfecisset ʺeos Dauid: ʺabierúntque Dāméשsec, & habitauerunt
in ea, regnauerúntque in Damméשsec.
Fuítque aduersarius Iשsraℵeli omnibus diebus שSelomóh, ʺ&
cum malo quod *fecit* Hadád: ʺ& detestatus est Iשsraℵelem, regnauit
que super Syriam.
Iarobyám autem filius Nebát ℵEphrathæi de ɤSeradáh (nomen Ieroboam rebellis Salomoni.
verò matris eius ɤSeruyáh mulier vidua) ʺseruus ipsi שSelomóh,
leuauit manum contra Regem.
ʺEt hæc *est* res propter quam leuauit manum cōtra Regē, ʺשSe-
lomóh ædificauit ʺMillo, *&* obstruxit ʺdiruptionem ciuitatis Da-
uidis patris sui.
Vir autem Iarobyám erat ʺpotens robore: ʺ& videns שSelomóh
puerum quòd faciens opus erat, præfecit eum vniuerso oneri do-
mus Iooséph.
Eo autem tempore quum Iarobyám egressus esset de Ierusa- Ahias propheta tradit decem tribus Ieroboam.
láim, inuenit eum Aħhiáh שSilonites propheta, in via, ipséque e-
rat opertus veste noua, erántque ambo soli in agro.
Tunc apprehendit Aħhiáh vestem illam nouam ʺquæ *erat* su-
per se, & scidit illam in duodecim ʺscissiones.
Dixítque ad Iarobyám, Tolle tibi decem scissiones: sic enim di
xit Iehouáh Deus Iשsraℵelis, Ecce ego ʺscindo regnum de manu
שSelomóh. & dabo tibi decem tribus.
Tribus autē ʺvna erit ʺei propter seruum meū Dauidē, & propter
Ierusaláim ciuitatem quā *elegi* ex omnibus tribubus Iשsraℵelis:
Eo quòd dereliquerunt me, & adorauerunt ɣAשsthóreth deū
ɤSidoniorum, Chemóש deum Moáb, & Milchóm deum filio-
rum ɣAmmón, nec ambulauerūt in viis meis, faciendo ʺquod re-
ctum est in oculis meis, ʺ& decreta mea, & iudicia mea, sicut Da-
uid pater eius.
ʺNon tamē tollā quicquā regni de manu eius, sed ducē ponā eū
cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauidem seruū meum quē ele-

22 Quo enim indiges כי מה־אתה חסר Ad verbū, Quia quo indiges. Aut redundat כי aut subaudiendum erit aliquid. q.d. id non permittā: quo enim indiges, &c. Vt quæras ire, &c. מבקש ללכת וגו' .i. quòd nunc optas reuerti in patriā tuā? Non, לא Nequaquā. sub. acquiescā verbis tuis. vel, nequaquā remanebo hic. 23 Illi לו nēpe Salomoni. suscitauit illi alterum inimicum. Fugerat ab Hadadyezér ברח מאת הדדעזר .i. qui reliquerat herum suum, in conflictu, quum videret iam inclinatam esse aciem, & penè fusam, videretque victoriam iam ferè esse apud Dauidem. 24 Eos אותם .i. milites Hadadezer, hoc est quum potitus esset victoria contra Hadadezer & milites eius. Abierúntque Damméשsec, וילכו דמשק Et iuerunt in Dammesec. i. inuaserunt Dammesec, & expugnarunt eā. erat enim præcipua vrbs Syriæ. Hoc autē factū fuit longo pòst tēpore, nēpe sub seniū Salomonis. 25 Et cū malo quod *fecit* Hadád: ואת הרעה אשר הדד Subaudiēda multa, sic, *& coniunctum est malum eius* cum malo quod *fecit Israeli* Hadad. i. afflictio eius adiūcta fuit afflictioni quam fecit Hadad. hoc est, ipse quoq; afflixit Israelem vnà cum Hadad. Et detestatus est Iשsr. ויקץ בישראל & abhorruit ab Israele. i. exercuit semper contra eos inimicitias. Quidam vertunt, contemptui habuit Israelem. 26 Seruus ipsi שSelomóh, leuauit, &c. עבד לשלמה וירם וגו' .i. quum esset seruus Salomonis, fuit rebellis aduersus eum. 27 Et hæc *est* res, &c. וזה הדבר וגו' Et hic est sermo quo, &c. Ita obloquutus est Salomoni. Alii, Hæc autem est causa rebellionis eius contra Salomonem. Selomóh שלמה Verba sunt Ieroboam rebellantis contra Salomonem. Nomine autem Regis proprio vtitur per contemptum. Millo, את המלוא .i. locum publicum & necessarium ciuibus Ierosolymitanis atque Israelitis. Diruptionem את פרץ rupturam. i. aperturam. Gallicè, *La breche*. quam (inquit doctus inter Hebræos) fecerat Dauid in muro Sion, vt si rebellaret Israel contra eum, egrederetur, & fugeret illis ignorantibus. q.d. iustè scilicet putat se prudentiorem patre suo, qui contra libertatem publicā ædificauit domos aliquot familiæ filiæ Pharaonis in platea Mello, in qua figebat tentoria populus quādo conueniebat: & posticum obthurauit quo poterat elabi insurgēte populo. Posticū vocat quod Gallicè dicimus *la posterne*. Hoc pacto volebat odiū populi concitare in Salomonē. 28 Potens robore: גבור חיל .i. fortis & magnanimus, & virtute singulari. Hoc est, valebat viribus tam animi quàm corporis. Et vidēs שSelomóh, &c. וירא שלמה וגו' .i. quem quum vidisset, siue considerasset iuuenem operosum & laboriosum, ac in rebus agendis diligentissimum, præfecerat tributo, siue vectigalibus exigendis, quæ exigebantur à tribu Ephraim & Manasse.
30 Quæ *erat* super se, אשר עליו qua tectus erat. Scissiones. קרעים: fragmēta. frusta. diuisiones, siue rupturas. i. partes. Sic versu sequēti.
31 Scindo קורע Præs. Hebr. pro fut. rumpam. i. abrumpendo detraham, siue detracturus sum.
32 Vna האחד Vnica. Tribus Iuda & tribus Beniamin pro vna reputabantur, quòd essent permistæ, vt dictum est suprà versu 13. Ei לו .i. proli ac nepotibus eius. 33 Quod rectū est in oculis m. הישר בעיני .i. quæ placita sunt mihi. Et decreta mea, וחוקתי & statuta mea & cæremonias meas. 34 Non tamen tollam quicquam, &c. ולא אקח את כל הממלכה מידו q.d. si nam cum regnare quādiu vixerit.

gi: 'quia custodiuit præcepta mea & decreta mea:
35 Sed tollam regnum de manu filii eius, & dabo illud tibi, decem
scilicet tribus:
36 Filio verò eius dabo tribum vnam, 'vt sit lucerna Dauidi seruo
meo omnibus diebus coram me in Ieruשsaláim ciuitate quam e-
legi mihi 'vt ponerem nomen meum ibi.
37 Te autem assumam, & regnabis in omnibus quæ desiderabit a-
nima tua, erisque Rex super Iשsraelem.
38 Erit præterea, si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambula-
ueris in viis meis, & feceris quod rectum est in oculis meis, custo-
diendo decreta mea & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus
meus, ero tecum: '& ædificabo tibi domum firmam, sicut ædifica-
ui Dauidi, & dabo tibi Iשsraelem:
39 'Et affligam semen Dauidis propter hoc: veruntamen non om-
nibus diebus.
40 'Quæsiuit autem שSelomóh interficere Iarobyám: 'propterea
surgens Iarobyám fugit in AEgyptũ ad שSiשsac regem AEgypti:
fuítque in AEgypto, donec mortuus esset שSelomóh.
41 Reliqua verò 'acta שSelomóh, & quæcunque gessit, & sapientia
eius nonne scripta sunt 'in libro actorum שSelomóh?
42 Dies autem quibus regnauit שSelomóh in Ieruשsaláim super
vniuersum Iשsraelem, fuerunt quadraginta anni.
43 Dormiuítque שSelomóh cum patribus suis, & sepultus est in
Ciuitate Dauidis patris sui: regnauítque Renhabyám filius eius
pro eo.

Fugit Ieroboam Salomonem.

Moritur Salomon.

Regnat Roboã.

Cap. XII.

Roboam constituitur Rex à populo.

1 Abiit autem Renhabyám in שSechém: in שSechém nanque
venerat vniuersus Iשsraél vt Regem constituerent eum.
2 Fuit verò, quum audisset Iarobyám filius Nebát (qui adhuc e-
rat in AEgypto, quò fugerat à facie regis שSelomóh) 'tum reuer-
sus est Iarobyám ex AEgypto.
3 'Miserúntq;, & vocauerũt eũ: 'venerũt autẽ Iarobyám & vniuer
sa cõgregatio Iשsraelis, & loquuti sunt ad Renhabyám, dicẽdo,
4 Pater tuus 'aggrauauit iugum nostrũ, sed tu nunc alleuia de ser-
uitute patris tui dura, & de iugo eius graui quod posuit super nos,
& seruiemus tibi.
5 Dixítque ad eos, Abite 'vsque ad tres dies, & reuertimini ad me.
Abiit ergo populus.
6 Et consilium iniit rex Renhabyám cum senioribus 'qui steterãt
coram שSelomóh patre suo, adhuc eo viuente, dicẽdo, 'Quomo-
do consulitis vos, vt respondeam populo huic verbum?

Petit populus à Roboam vt tributũ à Salomone indictum minuat.

Consilium senum.

meum quem elegi, qui custodiuit mã-
data mea & præcepta mea.
35 Auferam autem regnum de manu
filii eius, & dabo tibi decem tribus:
36 Filio autem eius dabo tribũ vnã, vt
remaneat lucerna Dauid seruo meo
cunctis diebus coram me in Ierusalẽ
ciuitate quam elegi vt esset nomen
meum ibi.
37 Te autem assumam, & regnabis su-
per omnia quæ desiderat anima tua,
erisque Rex super Israel.
38 Si igitur audieris omnia quæ præ-
cepero tibi, & ambulaueris in viis
meis, & feceris quod rectum est corã
me, custodiens mandata mea & præ-
cepta mea, sicut fecit Dauid seruus
meus, ero tecum: & ædificabo tibi do-
mum fidelem, quomodo ædificaui
Dauid domum, & tradam tibi Israel:
39 Et affligam semẽ Dauid super hoc:
veruntamen non cunctis diebus.
40 Voluit ergo Salomon interficere Ie-
roboam: qui surrexit & aufugit in AE
gyptum ad Sesac regem AEgypti, &
fuit in AEgypto vsque ad mortem
Salomonis.
41 Reliquum autem verborum Salo-
monis, & omnia quæ fecit, & sapien-
tia eius, ecce vniuersa scripta sunt in
libro verborum Salomonis.
42 Dies autẽ quos regnauit Salomon
in Ierusalem super omnẽ Israel, qua-
draginta anni sunt.
43 Dormiuitque Salomon cum patri-
bus suis, & sepultus est in Ciuitate
David patris sui, regnauitq; Roboã
filius eius pro eo.

Cap. XII. 2. Par. 10. a.

1 VEnit autem Roboam in Sichẽ:
illuc enim cõgregatus erat om-
nis Israel ad constituẽdum eũ Regẽ.
2 At verò Ieroboam filius Nabat,
quum adhuc esset in AEgypto profu-
gus à facie Regis Salomonis, audita
morte eius, reuersus est de AEgypto.
3 Miserúntque, & vocauerunt eum:
venit ergo Ieroboam, & omnis mul-
titudo Israel, & loquuti sunt ad Ro-
boam, dicentes,
4 Pater tuus durissimum iugũ impo
suit nobis: tu itaque nunc imminue
paululũ de imperio patris tui durissi-
mo, & de iugo grauissimo quod im-
posuit nobis, & seruiemus tibi.
5 Qui ait eis, Ite vsque ad tertiũ diẽ,
& reuertimini ad me. Quúmq; abiis-
set populus,
6 Iniit consilium rex Roboam cum
senioribus, qui assistebant coram Sa-
lomone patre eius, quum adhuc vi-
ueret, & ait, Quod datis mihi consi-
lium, vt respondeam populo huic?

Quia custodiuit אשר שמר quique custodiuit. 36 Vt sit lucerna Dauidi למען היות ניר לדויד Lucerna pro regno, vt exponit Chaldæus paraph. i. vt semper habeat aliquem ex nepotibus suis qui regnet in Ierusalẽ, me conspiciẽte. Vt ponerẽ nomẽ meũ ibi. לשום שמי שם: Hebraismus, quæ diceretur mea, & in qua inuocaretur nomen meum. 38 Et ædificabo tibi domum firmam, ובניתי לך בית נאמן .i. familiam superstitem quæ longo tempore permaneat: hoc est nepotes qui sufficientur in locum tuum, succedéntque tibi in regno.

39 Et affligam, &c. ואענה וגו' .i. nepotes Dauidis affligam, non restituendo illis regnum, propter idololatriam quam tulit & cui fauit Salomon: veruntamen non semper affligam illos, nam tandem restituam illis regnum, tempore scilicet Messiæ: quod adimpletum fuit in Christo Iesu Domino nostro, qui sedit super solium Dauidis patris eius, Luc. 1. c. 31. 40 Quæsiuit autem ויבקש .i. conatus est, & dedit operam.

Propterea surgens Iarobyám fugit ויקם ירבעם ויברח .i. propterea mox confugit Ieroboam ad, &c.

41 Acta דברי gesta. Ad verbum, sermones. siue, verba. In libro actorum על ספר דברי .i. in libro scripto de gestis eius, hoc est in historia eius.

IN CAPVT XII.

2 Tum reuersus est ex AEg. וישב ירבעם במצרים: Hic ב pro מן accipitur. Quidam vertunt, mansitque Ieroboam in AEgypto.

3 Miseruntque, & vocauerunt eum, וישלחו ויקראו לו Quidam iuxta opinionem docti inter Hebræos, vertunt per plusquam perfectum, Et iam miserant, & vocauerant eum. i. missis nuntiis accersiuerant eum. Venerunt autẽ ויבאו sub. in Sichem, antequã inaugurararetur in Regẽ (vide suprà, cap. 4. a. 7) sed

4 Aggrauauit iugum, &c. הקשה את עלנו וגו' .i. grauissimum iugũ imposuit nobis pater tuus per præfectos suos (vide suprà, cap. 4. a. 7) sed nunc in principio regni tui, alleuia, hoc est minue aliquid de seruitute illa quam imposuit nobis pater tuus, dura & difficili.

5 Vsque ad tres dies, עוד שלשת ימים Ad verbum, adhuc tres dies. i. vsque in diem tertium.

6 Qui steterant coram שSelomóh, &c. אשר היו עומדים את פני שלמה וגו' qui astiterant Solomoni patri quum viueret. Ad verbum, qui erant ii qui astabant ei. i. qui erant serui eius. Quomodo consulitis vos, &c. איך אתם נועצים וגו' Quodnam consilium inistis inter vos, vt dem responsum populo huic? Paulo pòst versu 8, ponit מה Quid.

Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic, & seruieris, & petitioni eorum cesseris, loquutúsque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus.

7 Et loquuti sunt illi, dicendo, Si hodie, fueris seruus populo huic,
seruierísque eis, & respõderis eis, loquutúsque fueris eis verba bo-
na, erunt tibi serui omnibus diebus.

Qui dereliquit cõsilium senũ quod dederant ei, & adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi:

8 Dereliquit autem consilium seniorum quod consuluerant ei, &
consilium iniit cum iuuenibus qui adoleuerant cum eo, qui sta-
bant coram eo:

Consilium iuuenum.

Dixitque ad eos, Quod mihi datis consilium, vt respondeã populo huic, qui dixerunt mihi, Leuius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos?

9 Dixítque ad eos, Quid consulitis vos, vt respõdeamus verbum
populo huic, qui loquuti sunt mihi dicẽdo, Alleuia de iugo quod
posuit pater tuus super nos?

C

Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo, Sic loquere populo huic, qui loquuti sunt ad te, dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum nostrũ, tu releua nos: sic loquêris ad eos, Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei.

Eccli 47.d.28

10 Dixerunt autem ei iuuenes qui adoleuerant cum eo, dicendo,
Sic loquêris populo huic, qui loquuti sunt tibi dicẽdo, Pater tuus
aggrauauit iugum nostrũ, tu autem alleuia à nobis: sic *inquam* lo-
quêris ad eos, Minimus *digitus* meus crassior est lumbis patris mei.

Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus.

11 Nunc ergo pater meus onus imposuit vobis iugum graue, ego
autem addam iugo vestro: pater meus corripuit vos flagellis, ego
autem corripiam vos scorpionibus.

Roboam sequutus consilium iuuenum, duris verbis cum populo agit.

Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut loquutus fuerat Rex, dicens, Reuertimini ad me die tertia.

12 Venit itaque Iarobyám & vniuersus populus ad Renhabyám die
tertio, sicut loquutus fuerat Rex, dicendo, Reuertimini ad me die
tertio.

Respondítque Rex populo dura, derelicto consilio seniorum quod ei dederant:

13 Respondítque Rex populo dura, relicto cõsilio seniorum quod
consuluerant ei:

Et loquutus est eis secundũ consilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædã vos scorpionibus.

14 Loquutus est autẽ ad eos secundũ consilium iuuenum, dicẽdo,
Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego verò addam iugo ve-
stro: pater meus corripuit vos flagellis, ego verò corripiam vos
scorpionibus.

D

Et nõ acquieuit Rex populo: quoniam auersatus fuerat eũ Dominus, vt suscitaret verbum suum quod loquutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Ieroboam filium Nabat.

Supr. 11.b.31

15 Et non exaudiuit Rex populum: fuit enim causa à Iehoua, vt
confirmaret verbũ suum quod loquutus fuerat ipse per manum
Anhiiáh vSilonitæ ad Iarobyám filium Nebát.

Videns itaque populus quòd noluisset eos audire Rex, respondit ei, dicẽs, Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Isai? in tabernacula tua Israel: nũc vide domũ tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua.

16 Quum autem vidisset vniuersus Iwsraél quòd non exaudisset
eos Rex, responderunt Regi in hunc modum, Quæ nobis portio
in Dauide? neque hæreditas est *nobis* in filio Iwsái. *vade* in taberna-
cula tua ô Iwsraél: nunc vide domum tuam ô Dauid. Abiit ita-
que Iwsraél in tabernacula sua.

Scissio regni Israel.

Super filios autem Israel, quicunq; habitabãt in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.

17 Super filios autẽ Iwsraél qui habitabant in vrbibus Iehudáh,
regnauit Renhabyám.

Roboã regnat super Iudam.

Misit ergo rex Roboã Adurã qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. porrò rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem.

E

18 Misit verò rex Renhabyám ipsum Adorám qui erat super tribu
tum, & lapidauerũt eum vniuersus Iwsraél lapidibus, ac mortuus
est: rex autem Renhabyám roborauit seipsum vt ascenderet cur
rum vt fugeret in Ieruwsaláim.

Aduram lapidatur.

Recessitque Israel à domo Dauid, vsque in præsentem diem.

19 Et præuaricati sũt Iwsraelitæ in domũ Dauidis vsq; hodie.

Ieroboã regnat super Israele ne…

Factũ est autẽ, quũ audisset omnis Israel quòd reuersus esset Ieroboam,

20 Fuit itaque, quum audisset vniuersus Iwsraél quòd reuersus es-

7 Fueris seruus populo huic, תהיה־עבר לעם הזה .i. si demiseris tete, & parueris, & quasi seruieris. Bona, טובים .i. lenia. i. si reddideris illis responsum lene. Omnibus diebus. כל־הימים: sub. vitæ tuæ. 8 Adoleuerant cum eo, גדלו אתו .i. qui educati fuerant cum eo in deliciis. 9 Vt respondeamus verbum ונשיב דבר vt demus responsum. Vide paulo antè versu sexto. 10 Aggrauauit iugum nostrũ, הכביד את־עלינו Vide paulo antè versu quarto. Minimus, &c. קטני עבה וגו׳ Minimus *digitorum* meorum crassior est, &c. Vel, Minimum *membrorum* meorum crassius euasit lumbis [i. toto corpore] patris mei. hoc est, dignitas ac maiestas mea est multo excellentior dignitate ac maiestate patris mei. q.d. vires meæ superant vires patris mei: hoc est, multo fortior sum patre meo. Chaldæus Paraph. Infirmitas mea fortior est robore patris mei. i. quod putatis in me esse infirmissimum, validius est eo quod in patre meo videbatur esse robustissimum. 11 Onus imposuit vobis iugum graue, העמיס עליכם עול כבד aggrauauit vos iugo graui. i. quod dicitis esse graue. Iugo vestro: על־עולכם .i. à patre meo vobis imposito. Corripuit יסר castigauit. Scorpionibus. בעקרבים: .i. flagellis aculeatis, habẽtibus scilicet aculeos in extremitatibus. 15 Et nõ exaudiuit Rex pop. ולא שמע המלך אל־העם Et nõ obtẽperauit Rex populo. acquieuit. morẽ gessit. Fuit enim causa à Iehoua, כי־היתה סבה מעם יהוה .i. proueniebat causa à Iehoua: authore Iehoua atque ita volente fiebat. paulo pòst versu 24. dicit, A me facta est res ista. quæ verba exponunt quid hæc sibi velint, nempe Deum fuisse authorẽ huius defectionis. Ipse יהוה Ad verbum, Iehouáh. antecedens pro relatiuo. 16 Exaudisset שמע acquieuisset. obtemperasset eis. In hunc modũ, דבר לאמר Ad verbum, sermonem [aut verbum] dicendo. Quæ nobis portio, &c. מה־לנו חלק וגו׳ .i. quid posthac lucri aut emolumenti speremus nobis in genere Dauidis? q.d. Nihil. Alii, Quid ad nos spectat [vel, pertinet] genus Dauidis? Eadem verba sine interrogatione leguntur 2. Samu. 20. a. 1. Vide domum tuam ô Da. ראה ביתך דוד .i. prospice domui tuæ ô nepos Dauid Roboam. Nomen aui pro nomine nepotis. hoc est, impera posthac tribui Iudæ soli. 18 Roborauit seipsum vt ascẽderet התאמץ לעלות Hebraismus, assumpto animo ascẽdit currũ. Vel, animo præsente visus est in ascendendo. 19 Et præuaricati sunt Israelitæ, &c. ויפשעו ישראל וגו׳ .i. defecerunt à domo Dauidis.

set Iarobyám, miserunt, ac vocauerunt eũ ad congregationẽ, & Re
gem constituerunt eum super vniuersum Iשraאelẽ: "nõ fuit post
domum Dauidis nisi tribus Iehudáh sola.

Roboam dehortatur Deus ne bella suscipiat contra fratres Israelitas.

Venit ergo Reחhabyám in Ieruשsaláim, & congregauit vniuer- 21
sam domum Iehudáh, & tribum Biniamín, cẽtum scilicet & octo-
ginta millia electorum "facientium bellum, vt pugnaret cum do-
mo Iשraאelis, "vt reduceret regnum "ad se filium שSelomóh.
"Fuit autem verbum Dei ad שSemayiáh virum Dei, dicendo, 22
Dic ad Reחhabyám filium שSelomóh regem Iehudáh, & ad vni- 23
uersam domũ Iehudáh & Biniamín, & residuo populi, his verbis,
Sic dixit Iehouáh, Ne ascendatis, neque pugnetis contra fratres 24
vestros filios Iשraאelis: reuertimini quisque in domum suã, quia
à me facta est res ista. Et paruerunt verbo Iehouæ, reuersique sunt
"vt ab irent iuxta verbum Iehouæ.

Sichem.

"AEdificauit autem Iarobyám שSechém in monte אEphráim, 25
habitauitque in ea: & egressus inde, ædificauit Penuאél.
Dixit autem Iarobyám in corde suo, "Nunc reuertetur regnum 26
ad domum Dauidis.
"Si ascenderit populus iste ad faciendum sacrificia in domo Ie- 27
houæ in Ieruשsaláim, "cõuertetur cor populi huius ad dominum
suum Reחhabyám regem Iehudáh, & me interfecto, reuertentur
ad Reחhabyám regem Iehudáh.

Ieroboam beneficii Dei immemor, facit duos vitulos aureos, quos Diuino honore dignatur.

Consilio itaque inito Rex fecit duos vitulos aureos, dixitque 28
ad eos, "Sufficiat vobis ascendisse *hactenus* in Ieruשsaláim: "ecce dii
tui ô Iשraאél, qui eduxerunt te è terra AEgypti.
Et posuit vnum in Beth-אél, & alterum posuit in Dán. 29
"Fuitque res ista in peccatum, "ita vt iret populus coram vno vs- 30
que in Dán.
Fecit præterea "domũ excelsorum, & cõstituit sacerdotes "quos- 31
dam de populo qui non erant de filiis Leui.
Fecit insuper Iarobyám solennitatem mense "octauo, quintade 32
cima die mensis, "secundum solennitatem quæ erat in Iehudáh:
"& obtulit super altare: similiter fecit in Beth-אél, immolando
vitulis quos fecerat: & constituit in Beth-אél sacerdotes excelso-
rum quæ fecerat.
Obtulit quoque super altare quod fecerat in Beth-אél quinta- 33
decima die, mense octauo, mense *inquam* " quem eduxerat de corde

miserũt, & vocauerũt eum cõgregato
cœtu, & cõstituerunt eum Regem su-
per omnem Israel: nec sequutus est
quispiam domum Dauid præter tri-
bum Iuda solam.

Venit autem Roboam Ierusalem,
& congregauit vniuersam domũ Iu-
da, & tribum Beniamin, cẽtum octo-
ginta millia electorum virorũ, & bel
latorum, vt pugnarent contra domũ
Israel, & reducerent regnum Roboã
filio Salomonis. 2. Par. 11. a
‖Factus est autem sermo Dei ad Se
meiam virum Dei, dicens,
Loquere ad Roboam filium Salo-
monis regem Iuda, & ad omnem do-
mum Iuda, & Beniamin, & reliquos
de populo, dicens,
Hæc dicit Dominus, Non ascende- F
tis, neque bellabitis contra fratres ve
stros filios Israel: reuertatur vir in do-
mum suam: à me enim factum est ver
bum hoc. Audierunt sermonem Do-
mini, & reuersi sunt de itinere sicut
eis præceperat Dominus.
AEdificauit autem Ieroboã Sichẽ
in mõte Ephraim, & habitauit ibi: &
egressus inde, ædificauit Phanuel.
Dixitque Ieroboam in corde suo, Supra 11. g
‖Nunc reuertetur regnum ad Domũ
Dauid,
Si ascenderit populus iste vt faciat
sacrificia in domo Domini in Ierusa
lem: & conuertetur cor populi huius
ad dominum suum Roboam regem
Iuda, interficiẽtque me, & reuerten-
tur ad eum.
Et excogitato consilio, fecit duos Exod. 32. b
vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vl-
trà ascendere in Ierusalem, ‖ecce dii
tui Israel, qui te eduxerunt de terra
AEgypti.
Posuitque vnum in Beth-el, & al- G
terum in Dan:
Et factum est verbum hoc in pec-
catum: ibat enim populus ad adoran
dum vitulum vsque in Dan.
Et fecit fana in excelsis, ‖& sacer- 2. Paral. 11. b
dotes de extremis populi, qui non e-
rant de filiis Leui.
Constituitque diem solennem in
mẽse octauo, quintadecima die men
sis, in similitudinem solẽnitatis quę
celebrabatur in Iuda. Et ascendens,
altare similiter fecit in Beth-el, vt im
molaret vitulis quos fabricatus fue
rat: constituitque in Beth-el, sacerdo
tes excelsorum quæ fecerat.
Et ascẽdit super altare quod extru-
xerat in Beth-el, quintadecima die
mensis octaui, quem finxerat de cor-

20 Non fuit post domum Da. לא היה אחרי בית דוד Hebraismus, Nulla tribus sequuta est partes familiæ Dauidis præter tribum Iuda solam. quæ tamen comprehendebat etiam tribum Beniamin: id quod ex sequente versu facilè perspicitur. 21 Faciẽtium bellum, עשה מלחמה .i. militantiũ, militũ, versantiũ in bello, siue aptorũ bello. Sing Heb. pro plur. Vt reduceret להשיב vt restitueret. Ad se לרחבעם Ad verbũ, ad Reחhabyam. Antecedẽs pro relatiuo. ad se qui erat filius Selomoh. 22 Fuit autẽ verbũ, &c. ויהי דבר האלהים Hebraismus, Loquutus est autem Deus ipsi Semaiah, &c. 24 Vt abirent iuxta verbum Ieh. ללכת כדבר יהוה .i. vt facerent quæ præceperat Iehoua. 25 AEdificauit autẽ ויבן .i. Præclara quædã ædificia extruxit: vel, præclaris ædificiis ornauit. Alii, Muniuit muro fortiore, & extruxit in ea regiã. 26 Nunc עתה .i. mox, vel breui. q.d. nisi consuluero rebus meis, facilè regnũ ad Iudã redibit. 27 Si ascẽderit אם יעלה Quũ ascendet. Cõuertetur cor ושב לב .i. erit propẽso animo, hoc est, facilè recõciliabitur 28 Sufficiat vobis ascẽdisse רב לכם מעלות Satis sit vobis quòd ascendistis. q.d. Satis hactenus itum est à vobis. Chald. paraph. Lõgior est via quàm vt eatis. q.d. non sine magno labore itis quotannis. Ecce dii tui הנה אלהיך ecce deus tuus. vterque scilicet vitulus. i. refert, vel repræsentat Deũ. facta sunt enim primum vt essent simulachra Dei, quasi inesset illis aliquid Diuinitatis, nõ vt colerẽtur. 30 Fuitque res ista in pecc. ויהי הדבר וגו׳ .i. Quod fuit postea causa grauissimi peccati. nã ob id lapsus est Israel in idololatriã. Ita vt iret, &c. וילכו וגו׳ Ad verbũ, & abierũt populus, &c. i. ita vt populus ascenderet ex Beth-el in Dan, vt viseret colerétq; alterũ: cõtrà, ex Dan proficisceretur in Beth-el, vt viseret alterũ. Indicat studiũ idololatriæ populi, quibus quum fuissent positi in duobus terminis vituli, accederent potius ad remotiorem à se: vt qui de Dan esset, iret in Beth-el: qui de Beth-el, curreret adoratum vitulum qui erat in Dan. 31 Domum excelsorum, את בית במות templum altarium. Quosdam de populo מקצות העם partem populi. Vt rem populo gratam faceret, creauit sacerdotes ex aliqua parte vulgi, reiectis Leuitis. Verti potest, de extremitatibus populi. i. de extremis ordinibus populi: tam de diuitibus, quàm de pauperibus constituit sacerdotes. Quidam aiunt expulsos Leuitas, quòd noluissent immolare vitulis. 32 Octauo, השמיני .i. Octobri. solennitatẽ tabernaculorum quæ septimo mense celebrari debebat, octauo mense instituit: quia electus fuerat Rex circa ea tempora. Aut ne obloquerentur qui vellent ire in Ierusalem, quòd eo tempore distinerentur festo in Israele, quum esset eundum in Ierusalem. Secundum solen. כחג וגו׳ id est festum simile ei quod celebrabatur Ierosolymis. Et obtulit ויעל sub. holocausta & sacrificia. Hæc fecit Ieroboam, vt hac ratione conciliaret gratiam populi, ac ita sibi retineret regnum.
33 Quem eduxerat de corde s. אשר בדא מלבו .i. quẽ excogitauerat, hoc est quo voluerat id offerre. Sic Nehem. 6. b. 8, Quia tu de corde tuo

educis ea. Quidam vertunt, quem finxerat. Doctus inter Hebræos etiam exponit, mentitus fuerat, ab educendo, quòd mendacium è corde educitur ad os. Chaldæus paraph. in mense quem conceperat de voluntate sua. Legitur & מלבד .i. præter. q.d. mense inquam quem finxerat, præter vel vltra solennitatem quæ mandata erat in Lege.

de suo, & facit solennitatem filiis Israel, & ascendit super altare, vt adoleret incensum.

Cap. XIII.

ET ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Dñi in Beth-el, Ieroboam stante super altare, & thus iaciente.

4.Reg.23.4,17 Et exclamauit contra altare, in sermone Domini, & ait, Altare altare, hæc dicit Dominus, ‖Ecce, filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit sup te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succēdunt, & ossa hominum super te incendet.

Deditque in illa die signum, dicēs, Hoc erit signum quod loquutus est Dominus, Ecce, altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est.

Quúmque audisset Rex sermonem hominis Dei, quem inclamauerat cōtra altare in Beth-el, extendit manum suam de altari, dicens, Apprehendite eum. & exaruit manus eius quam extenderat contra eum, nec valuit retrahere eam ad se.

B

Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone Dñi.

Et ait Rex ad virum Dei, Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi. Orauitque vir Dei faciem Domini, & reuersa est manus Regis ad eum, & facta est sicut prius fuerat.

Loquutus est autē Rex ad virum Dei, Veni mecum domū vt prādeas, & dabo tibi munera.

Responditque vir Dei ad Regem, Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panē, neque bibam aquam in loco isto:

C

Sic enim mandatum est mihi in sermone Domini, præcipientis, Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuerteris per viam qua venisti.

Abiit ergo per aliam viam, & non est reuersus per iter quo venerat in Beth-el.

Prophetes autē quidam senex habitabat in Beth-el, ad quē venit filius suus, & narrauit ei omnia opera quæ fecerat vir Dei illa die in Beth-el, & verba quæ loquutus fuerat ad Regē, narrauerunt patri suo.

Et dixit eis pater eorū, Per quam viam abiit? Et ostenderunt ei filii sui viam per quam abierat vir Dei qui venerat de Iuda.

Et ait filiis suis, Sternite mihi asinum. Qui quum strauissent, ascendit,

Et abiit post virum Dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum:

suo: & cōstituit solennitatem filiis Iisraelis, & ascendit ad altare vt suffiret.

Cap. XIII.

1 ECce autē, vir Dei venit de Iehudáh in verbo Iehouæ in Beth-
Nél: Iarobyám autem stabat iuxta altare vt suffiret. — Ieroboam sacrificans vitulis, increpatur à Propheta.
2 Et inclamauit contra altare in verbo Iehouæ, & dixit, Altare
altare, sic dixit Iehouáh, ecce filius nascetur domui Dauidis, cuius — Iosias rex prænuntiatur.
nomen Ioschiáhu, qui immolabit super te, & ossa hominū comburent super te.
3 Et dedit eodem die portentum, dicendo, Hoc est portentum — Signum.
quod loquutus est Iehouáh, Ecce, altare scindetur, & effundetur
cinis qui est super illud.
4 Fuit autem, quum audisset Rex verbum viri Dei quod inclama — Extensa manus Ieroboā in Prophetam, arescit.
uerat contra altare in Beth-Nél, tunc extendit *ipse* Iarobyám manū
suam ab altari, dicendo, Apprehendite eum. & exaruit manus eius
quam extenderat in eum, & non potuit retrahere eam ad se.
5 Altare insuper scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta por
tentum quod dederat vir Dei in verbo Iehouæ.
6 Loquutus est ergo Rex, & dixit viro Dei, Precare quæso faciem
Iehouæ Dei tui, & ora pro me, vt reuertatur manus mea ad me. — Orante Propheta, restituitur manus Ieroboā.
Precatus est itaque vir Dei, faciē Iehouæ, & reuersa est manus Re-
gis ad eum, fuítque sicut prius.
7 Tunc loquutus est Rex ad virum Dei, Veni mecum domum, & — Propheta nihil suscipit à contemnente verbum Dei.
corrobora te, dabóque tibi donum.
8 Et dixit vir Dei ad Regē, Si dares mihi dimidium domus tuæ,
non irem tecum, nec comederem panem, neque biberem aquam
in loco isto:
9 Sic enim præcepit mihi in verbo Iehouæ, dicendo, Non come
des panem, neque bibes aquam, neque reuerteris per viam per
quam iueris.
10 Abiit itaque per aliam viam, nec est reuersus via qua venerat
in Beth-Nél.
11 Propheta autem vnus senex habitabat in Beth-Nél, cuius filius — Pseudopropheta.
venit, & narrauit ei omne opus quod fecerat vir Dei eo die in
Beth-Nél, & verba quæ dixerat Regi, narrauerúntq; ea patri suo.
12 Tunc dixit illis pater ipsorum, Quanam via abiit? Et viderunt
filii eius viam qua abierat vir Dei qui venerat de Iehudáh.
13 Dixit præterea filiis suis, Sternite mihi asinum. Qui strauerunt
ei asinum: & sedit super eum,
14 Atque abiit post virum Dei: quem inuenit sedentē subter quer-

Et constituit ויעש Ad verbum, & fecit. Vt suffiret. להקטיר: vt cremaret. vel, adoleret. sub. thura & aromata.

IN CAPVT XIII.

1 In verbo Iehouæ בדבר יהוה .i. de mandato Iehouæ, aut verbis Dei. Vel vt alii, cum verbo Iehouæ. sic versu sequenti. Hic dicitur fuisse Hiddo, teste illo docto inter Hebræos. Beth-Nel: ביתאל Hic Beth-el non est ea quæ aliter dicitur Luza. nam illa est in tribu Beniamin, quū hæc sit in regno decem tribuum. 2 Nascetur נולד Ad verbum, nascens. sub. erit, vt annotat doctus inter Hebræos, pro nasciturus est. Domui Dauidis לבית דוד .i. de genere, vel stirpe Dauidis. Cōburent ישרפו cremabunt. iussu scilicet Iosiæ. Alii, & ossa hominis [id est Ieroboam] cremabunt. 3 Et ededit eodem die portentum, ונתן ביום ההוא מופת .i. Tunc adiecit signum quo probaret sua verba nō esse ficta ab homine, sed se à Deo esse missum, & quòd quæ dixerat, euentura essent. מופת signum, vel portentū vertere potes. Chaldæus interpres vertit אתא signū. Scindetur, נקרע findetur. rumpet sese. sua scilicet spōte, nullo deturbante. 4 Ab altari, מעל המזבח sub. retracta. i. quam habebat super altare. Manu signū dabat populo vt apprehēderetur vir Dei. Quam extenderat אשר שלח .i. qua signum dederat populo vt comprehenderent eum. 5 Scissum est, נקרע rupit sese. sub. sponte sua. In verbo Iehouæ. בדבר יהוה: .i. verbis Dei: vt suprà versu primo. 6 Loquutus est ergo ויען Ad verbū, Et respōdit. pro loquutus est, ponitur. Sic 2. Reg. 1. c. 11. Vt reuertatur ותשוב .i. vt restituatur mihi manus mea. Fuítque sicut prius. ותהי כבראשנה: .i. talis qualis antea erat. q.d. vtebatur ea quomodo antea solebat. 7 Et corrobora te, וסעדה & fulci te. conforta te. & cōfirmes vires corporis tui. Alii, vt prandeas, 9 Præcepit צוה sub. Angelus qui mihi apparuit nomine Dei. Non comedes לא תאכל Ne comedas. 11 Propheta autem ונביא Chaldæus paraph. pseudopropheta autem. Hic pseudopropheta verum Prophetam decepit. Omne opus את כל המעשה totum negotium. i. vniuersam rem gestam à viro Dei. Narrauerúntque ויספרום vno scilicet loquente: aut, vicissim narrauerunt. 12 Et viderunt ויראו .i. explorauerunt.

cum, dixítque ad eum, Túne es vir ille Dei qui venisti de Iehudáh?
Et ait ille, Sum.
Tum ait ei, Veni mecum domum, & comede panem. 15
Ille respondit, Non possum reuerti ʹtecum, & ingredi tecum: nec 16
comedam panem, neque bibam tecum aquam in loco isto.
ʹVerbum enim *fuit* ad me in verbo Iehouæ, ʹNon comedes pa- 17
nem, neque bibes ibi aquam: non reuerteris vt eas per viam per
quam venisti.
Respondit ei, Etiam ego propheta sum sicut tu: Angelúsque lo- 18
quutus est mihi in verbo Iehouæ, dicendo, Reduc eum tecum in
domũ tuã, vt comedat panem, & bibat aquam. *Et* mentitus est ei.
Reuersus est itaque cum illo, & comedit panem in domo eius, 19
& bibit aquam.
Fuit verò, quum ipsi assiderent mensæ, factum est verbum Ie- 20
houæ ad prophetam qui reduxerat eum:
Et clamauit ad virum Dei qui venerat de Iehudáh, dicendo, Sic 21
dicit Iehouáh, Propterea quòd rebellis fuisti ori Iehouæ, nec ser
uasti præceptũm quod præceperat tibi Iehouáh Deus tuus:
Sed reuersus es, & comedisti panem, atque bibisti aquam in lo- 22
co de quo dixerat tibi, Non comedes panem, neque bibes aquam:
ʹnon ingredietur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.
Postquã ergo comedisset panem, & bibisset, ʹstrauit ei asinum, 23
nempe prophetæ quem reduxerat.
Quum itaque abiisset, inuenit eum leo in via, qui occidit eum: 24
& erat cadauer eius iacens in via, asinúsque stabat iuxta illud, leo
quoque stabat iuxta cadauer.
Et ecce viri transeuntes viderunt cadauer illud iacens in via, & 25
leonem stantẽ iuxta illud: qui venientes dixerunt in vrbe in qua
propheta senex manebat.
Quod quum audisset propheta ille qui reduxerat eum de via, 26
dixit, Vir Dei est qui rebellis fuit ori Iehouæ: ideo tradidit eum
Iehouáh leoni, ʹ& confregit, occidítque eum iuxta verbum Ieho-
uæ quod loquutus fuerat ei.
Loquutus est insuper ad filios suos, dicendo, Sternite mihi asi- 27
num. Et strauerunt.
Qui quum abiisset, inuenit cadauer eius iacens in via, atque asi- 28
num & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo cadauer,
ʹneque confregit asinum.
Et tulit propheta cadauer viri Dei, posuítque illud super asinũ, 29
ac reduxit illud: & venit in vrbẽ ʹsuã, vt plangeret, & sepeliret eũ.
Posuit autem cadauer eius in sepulchro suo, ʹ& planxerunt eũ, 30
Heu frater mi.
Postquam autẽ sepeliuit eũ, dixit filiis suis hoc modo, Quum 31
mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo vir Dei est sepul-
tus, iuxta ossa eius ponite ossa mea.
ʹEueniet enim id quod exclamauit in verbo Iehouæ contra al- 32
tare quod est in Beth-ʼél, & contra omnes domos excelsorũ quæ
sunt in vrbibus שSomerón.

Propheta verbo Dei inobediens, occiditur à leone immisso à Deo.

Prouidẽtia Dei, cadauer Prophetæ occisi à leone seruatur ab eodẽ leone.

Sepelitur Propheta.

Planctus.

Sepultura.

& ait illi, Túne es vir Dei qui venisti de Iuda? Respondit ille, Ego sum.
15 Dixit ad eum, Veni mecum domũ, vt comedas panem.
16 Qui ait, Non possum reuerti, neque venire tecum: nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto.
17 Quia loquutus est Dominus ad me in sermone Domini, dicens, Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam qua ieris.
18 Qui ait illi, Et ego propheta sum similis tui: & Angelus loquutus est mihi in sermone Domini, dicens, Reduc eum tecum in domũ tuã, vt comedat panem, & bibat aquam.
19 Et reduxit secum: comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam.
20 Quúmque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam qui reduxerat eum.
21 Et exclamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda, dicens, Hæc dicit Dominus, Quia non obediens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi Dñs Deus tuus:
22 Et reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes panẽ, neque biberes aquam, nõ inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorũ.
23 Quúmque comedisset & bibisset, strauit asinum Prophetæ quem reduxerat.
24 Qui quum abiisset, inuenit eum leo in via, & occidit, & erat cadauer eius proiectum in itinere: asinus autẽ stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta cadauer.
25 Et ecce, viri transeuntes viderunt cadauer proiectum in via, & leonem stantem iuxta cadauer: & venerunt, & diuulgauerunt in ciuitatem in qua prophetes ille senex habitabat.
26 Quod quum audisset propheta ille qui reduxerat eum de via, ait, Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eũ Dominus leoni, & confregit eum, & occidit iuxta verbum Domini quod loquutus est ei.
27 Dixitq; ad filios suos, Sternite mihi asinum. Qui quum strauissent,
28 Et ille abiisset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinũ & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo de cadauere, nec læsit asinum.
29 Tulit ergo prophetes cadauer viri Dei, & posuit illud super asinum, & reuersus intulit in ciuitatem prophetes senex, vt plangerent eum.
30 Et posuit cadauer eius in sepulchro suo: & planxerunt eũ, Heu mi frater.
31 Quúmque planxissent eum, dixit ad filios suos, Quum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea.
32 Profectò enim veniet sermo quem prædixit in sermone Domini contra altare quod est in Beth-el, & contra omnia fana excelsorum quæ sunt in vrbibus Samariæ.

16 Tecum, אתך .i. in domũ tuam. 17 Verbum enim *fuit* ad me in verbo Ieh. כי־דבר אלי כדבר יהוה .i. iniunctum enim fuit mihi verbis Dei. Non comedes, &c. לא־תאכל וגו׳ Ne comedas, &c. 22 Non ingred. cadauer tuum, &c. לא־תבוא נבלתך Hebraismus, non sepelietur cadauer tuum: hoc est, morieris antequã reuertaris in patriã tuã. 23 Strauit ויחבש .i. iussit ei insterni, nẽpe senex propheta. 26 Et confregit, occiditque e. וישברהו וימתהו .i. quem confringendo interfecit. 28 Neque confregit ולא שבר .i. quẽ confringendo non interfecit. hoc est, non læsit. 29 Suam, הנביא הזקן Ad verbum, prophetæ senioris. Antecedens pro relatiuo. 30 Et planxerunt eum, ויספדו עליו sub. propheta ille senex, cum suis. 32 Eueniet enim id כי היוה יהיה הדבר Ad verbum, Quia essendo erit verbum.

Post verba hæc non est reuersus Ieroboã de via sua pessima, sed ecõtrario fecit de nouissimis populi, sacerdotes excelsorum: quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum.

Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ. Cap. XIIII.

IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam.

Dixitque Ieroboam vxori suæ, Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quòd sis vxor Ieroboam: & vade in Silo, vbi est Ahias propheta, qui loquutus est mihi quòd regnaturus essem super populum hunc.

Supra 11.f.31

Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illũ: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic.

Fecit vt dixerat, vxor Ieroboam: & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Ahiæ: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute.

Dixit autem Dñs ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam ingreditur, vt consulat te super filio suo qui ægrotat: hæc

B & hæc loquêris ei. Quum ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat.

Audiuit Ahias sonitum pedũ eius introeuntis per ostium, & ait, Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuntius.

Vade, & dic Ieroboam, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel,

Et scidi regnũ domus Dauid, & dedi illud tibi, & nõ fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo:

C Sed operatus es malè super omnes qui fuerũt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post corpus tuum:

Isaiæ 1.5.f.29

Idcirco ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentẽ ad parietem, & clausum, & nouissimũ in Israel: & mũdabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet fimus vsque ad purum.

33 ʺHis gestis non est reuersus Iarobyám à via sua mala: ʺsed rursum
fecit quosdam è populo sacerdotes excelsorum: ʺqui volebat, im-
plebat manum suam, & erat *de* sacerdotibus excelsorum.

Ieroboã impius nõ conuertitur.

34 ʺEt fuit hæc res in peccatũ domus Iarobyám, & vt extirparetur,
atque deleretur è superficie terræ. Cap. XIIII.

1 IN illo tempore ægrotauit Abiáh filius Iarobyám.
2 Dixitque Iarobyám ad vxorem suam, Surge nunc, & ʺmuta te
ipsam, ne cognoscant quòd sis vxor Iarobyám: & vade in Silóh,
ecce ibi est Ahhiiáh propheta, ʺqui loquutus fuerat de me quòd
futurus essem Rex super populum suum.

Vxor Ieroboam consulit Ahiam prophetam super filio suo ægroto.

3 ʺCape autem in manu tua decem panes, ʺ& crustula, ʺ& vasculũ
mellis, & vade ad eum: ipse indicabit tibi quid euenturũ sit puero.
4 Et fecit sic vxor Iarobyám: surgens nanque abiit in Silóh, &
venit in domum Ahhiiáh: Ahhiiáh autem non poterat videre,
quia ʺcaligauerant oculi eius præ senectute eius.
5 Iehouáh autẽ dixit ad Ahhiiáh, Ahiiáhu ecce vxor Iarobyám ve
nit vt quærat aliquid à te de filio suo, quia ægrotat: talia & talia
loquêris ei: & erit, quum illa veniet, ʺaliam præ se feret.
6 Quum ergo audisset Ahhiiáhu sonitum pedum eius venien-
tis ad ostium, dixit, Ingredere vxor Iarobyám, cur aliam præ te
fers? ʺego autem missus sum ad te *cum* dura *missione*.
7 Vade, dic ad Iarobyám, Sic dixit Iehouáh Deus Iisraelis, Pro-
pterea quòd exaltaui te è medio populi, & posui te ducem super
populum meum Iisraelem,

Ieroboam se funditus euersurum propter idololatriam prædicit Deus per Prophetam.

8 ʺAc scidi regnum à domo Dauidis, & dedi illud tibi: tu verò non
fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit præcepta mea, ʺ&
qui ambulauit post me toto corde suo, faciẽdo tantùm quod re-
ctum est in oculis meis:

Laudatur Dauid à Deo.

9 ʺSed malefecisti faciẽdo præ omnibus qui fuerunt ante te: abi-
isti enim, & fecisti tibi deos alienos, & conflatilia, vt irritares me,
ʺme autem proiecisti post corpus tuum:
10 Idcirco ego adduco malum super domum Iarobyám, & exci-
dam de Iarobyám ʺmingentẽ ad parietem, ʺclausum & derelictum
in Iisraele, ʺ& remouebo domum Iarobyám, sicut ʺremouet *quis*
sterquilinium, ʺdonec finiatur.

33 His gestis אחר הדבר הזה Ad verbum, Post verbum hoc. i. hoc facto non reliquit idololatriã suam. Sed rursum fecit quosdam, &c. וישב ויעש מקצות העם Ad verbum, sed reuersus est, & fecit de extremitatibus populi. Vide præcedenti capite, versu 31. Qui volebat, implebat manum s. החפץ ימלא את־ידו .i. qui volebat fieri sacerdos, oblato munere constituebatur sacerdos. Hunc sensum videtur sequutus Chaldæus paraph. qui vertit, Qui volebat, offerebat munus, vel donum. Alii vertunt, eius qui illi placebat, implebat manum. i. ille fiebat sacerdos qui erat illi gratus & acceptus. Atque ita Ieroboam dicitur implere manum eius quem volebat sacerdotem esse, vt Moses iubetur à Deo implere manum Aaronis & filiorum eius, quos volebat sacerdotes consecrari: vt vides Exod. 28.g.41, & 29.b.9.f.35.

34 Et fuit hæc res, &c. ויהי בדבר הזה וגו׳ Ad verbum, Et fuit propter hoc in peccatũ domus Iarobyam, & ad extirpãdum, & ad delendum. Quidam vertunt, Fuitque hoc in peccatum familiæ Ieroboam, vt omnino deleta fuerit. i. hæc idololatria fuit in pœnam (hic peccatum pro pœna quæ pro peccato infligitur) siue causa fuit pœnarum quas dedit familia Ieroboam, quòd omnino deleta fuerit. Alii, Et fuit in hoc negotio *aliquid* in pœnam familiæ, &c. i. accidit vt propter hanc causam familia Ieroboam dederit pœnas, ita vt prorsus deleta sit.

IN CAPVT XIIII.

1 Muta teipsam והשתנית .i. muta vestitum & ornatum tuum, ne agnoscaris. Seipsum mox declarat. Gallicè, *desguise toy*.

2 Qui loquutus fuerat de me, &c. הוא דבר עלי וגו׳ .i. qui prædixerat me fore Regem. His verbis significat veracem esse Prophetam.

3 Cape autem ולקחת Munera ferebant consulturi Prophetas, vt ex hoc loco apparet, & ex 1.Samu.9.a.7. Et crustula, ונקדים Panes erant dulciarii, ita dicti à forma quam præ se ferebant, quales sunt quos vocamus *Des gaufres*. nam illis solebant imprimere formam quandam in qua erant foramina, & velut puncta maiora. Et vasculum ובקבוק De hoc vasculo angusti oris, vide Ierem. 19.a.1.

4 Caligauerant קמו extabant. musculi scilicet oculorum eius. i. oculi eius refugiebant intro. 5 Aliam præ se feret. מתנכרה: .i. veniet habitu dissimulato. Ad verbum, & ipsa *erit* dissimulans se. i. dabit operam, mutata forma, ne à te agnoscatur.

6 Ego autem, &c. ואנכי שלוח אליך קשה: quum ego missus sim ad te *cum nuntio* duro. i. vt denuntiem dura & difficilia.

8 Ac scidi ואקרע .i. abstuli, quasi scindendo. Et qui ambulauit, &c. ואשר־הלך אחרי וגו׳ .i. sequutus est me prorsus ex animo.

9 Sed malefecisti, &c. ותרע לעשות .i. pessimè omnium egisti qui præcesserunt. Me autem proiecisti, &c. ואותי השלכת אחרי גוך: Corpus pro tergo. i. proiecisti me post tergum tuum. hoc est, me contempto & posthabito ac postposito. 10 Mingentem ad parietẽ, משתין בקיר Vide 1.Samu.25.d.22. Clausum & derelictũ עצור ועזוב .i. opes quæ recluduntur: & peculium, hoc est oues & boues, quæ relinquuntur in agro. q.d. non solùm liberos, sed & omne peculium. Alii, quinetiam eos qui clauduntur in munitionibus, & qui relicti fuerũt vsque ad finem belli. i. reliquias familiæ tuæ. q.d. tandẽ omnes peribunt. Et remouebo ובערתי אחרי בית Ad verbũ, & remouebo post domũ. Alii, & expellã. eiiciã. Alii, succidã. Remouet *quis* יבער Fut. Heb. pro præs. eiicere solet. i. nõ aliter quàm eiicere solet qui eiicit fimũ, siue stercus, ita vt ne tantillũ quidẽ stercoris remaneat. Donec finiatur. עד־תומו: .i. donec totũ eiiciat. hoc est, omnino. q.d. ita exterminabo & perdam vt nihil relinquatur: non magis quàm solent famuli è domibus eiicientes stercora, quicquam ex illis relinquere. Quidã Hebræorum exponit, sicut turbo eiicere solet quæ corripit.

11 Eum qui mortuus fuerit de Iarobyám in vrbe, comedent canes: cum verò qui mortuus fuerit in agro, comedẽt volucres cæli: Iehouáh enim loquutus est.

Sign. mortis Abiæ.

12 Tu autem surge, vade in domum tuam: quãdo ingredientur pedes tui vrbem, morietur puer,

13 Plangéntque eum vniuersus Iusraél, ac sepelient eum: iste enim solus de Iarobyám ingredietur in sepulchrum, quòd inuenta sit res in eo grata Iehouæ Deo Iusraelis in domo Iarobyám.

14 Et consurgere faciet Iehouáh sibi Regẽ super Iusraelem qui excidet domum Iarobyám hoc die: & quid *est hoc* etiam nunc?

Israel periturus propter idololatriam.

15 Percutiétque Iehouáh Iusraelem, sicut mouetur arundo in aqua, & auellet ipsum Iusraelem è terra bona ista quam dedit patribus eorum, & disperget eos trans Flumen, eo quòd fecerunt lucos suos, irritantes Iehouam.

16 Tradétque Iusraelem propter peccata Iarobyám qui peccauit & peccare fecit Iusraelem.

Abia filius Ieroboam moritur.

17 Surrexit itaque vxor Iarobyám, & abiit, peruenítque in Thirsáh: ipsa autem ingrediente limen domus, mortuus est puer.

18 Et sepelierunt eum, planxerúntque eum vniuersus Iusraél, iuxta verbum Iehouæ quod loquutus fuerat per manũ serui sui Ahiiáhu prophetæ.

Moritur Ieroboam.

19 Reliquum autẽ verborum Iarobyám, quomodo pugnauerit, & quomodo regnauerit, en scripta sunt in libro verborũ dierum Regum Iusraelis.

Regnat Nadab.

20 Dies autem quibus regnauit Iarobyám, duo & viginti anni fuere: dormiuítque cum patribus suis, & regnauit Nadáb filius eius pro eo.

21 Renhabyám autẽ filius Selomóh regnauit in Iehudáh. vnius & quadraginta annorũ erat Renhabyám quando regnare cœpit, & septẽdecim annis regnauit in Ierusaláim, ciuitate quã elegit Iehouáh, vt poneret nomẽ suum ibi ex omnibus tribubus Iusraelis: nomen autem matris eius fuit Nayamáh Ammonithis.

Idololatria Iudæ.

22 Fecítque Iehudáh malum in oculis Iehouæ, & ad iracundiam prouocauerunt eum magis quàm omnia quæ fecerãt patres eorum peccatis suis quæ peccauerant.

23 Nam ædificauerũt etiam ipsi sibi excelsa, & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & subter omnẽ arborem viridem.

24 Fuerũt etiã scorta mascula in terra, fecerũt secundũ omnes abominationes Gẽtium quas eiecit Iehouáh à facie filiorũ Iusraelis.

Sesac rex AEgypti, diripit domum Domini.

25 Fuit autem, anno quinto regis Renhabyám ascendit Siusác rex AEgypti contra Ierusaláim:

26 Et tulit thesauros domus Iehouæ ac thesauros domus regiæ, omnia inquam tulit: tulit & omnia scuta aurea quæ fecerat Selomóh.

11 Qui mortui fuerint de Ieroboã in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabũt eos aues cæli: quia Dominus loquutus est.

12 Tu igitur surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu pedũ tuorum in vrbem, morietur puer,

13 Et planget eum omnis Israel, & sepeliet: iste enim solus inferetur de Ieroboam in sepulchrũ, quia inuentus est super eo sermo bonus ad Dominũ Deum Israel, in domo Ieroboam.

14 Cõstituet autem sibi Dominus Regem super Israel, qui percutiet domũ Ieroboã in hac die, & in hoc tẽpore:

15 Et percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arũdo in aqua: & euellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans Flumen: quia fecerunt sibi lucos, vt irritarent Dominum.

16 Et tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboã, qui peccauit, & peccare fecit Israel.

17 Surrexit itaque vxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa: quúmque illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est.

18 Et sepelierunt eum: & planxit eum omnis Israel iuxta sermonem Domini, quem loquutus est in manu serui sui Ahiæ prophetæ.

19 Reliqua autẽ verborũ Ieroboam, quomodo pugnauerit, & quomodo regnauerit, ecce scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel.

20 Dies autem quibus regnauit Ieroboam, vigintiduo anni sunt: & dormiuit cũ patribus suis: regnauitque Nadab filius eius pro eo.

2. Paral. 12.

21 Porrò Roboam filius Salomonis regnauit in Iudæa: quadraginta & vnius anni erat Roboam, quũ regnare cœpisset: decem & septem annos regnauit in Ierusalem, ciuitate quam elegit Dominus vt poneret nomen suũ ibi, ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammonithis.

22 Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eũ super omnibus quę fecerant patres eorũ in peccatis suis quæ peccauerunt.

23 AEdificauerunt enim & ipsi aras, & statuas, & lucos super omnẽ collem excelsum, & subter omnem arborem frondosam:

24 Sed & effœminati fuerũt in terra, fecerúntque omnes abominationes Gentiũ, quas attribuit Dominus ante faciem filiorum Israel.

25 In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sesac rex AEgypti in Ierusalem,

Supra 10. d.

26 Et tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, & vniuersa diripuit: scuta quoque aurea quæ fecerat Salomon.

13 De Iarobyam לירבעם .i. ex omnibus filiis Ieroboam. Quòd inuenta sit res, &c. יען נמצא־בו טוב Ad verbum, quia inuentum est in eo verbum bonum à Iehoua, &c. Quid boni fecerit filius Ieroboam, non exprimitur in Scriptura. Aut In eo, significat, In domo Ieroboam: vt in exprimitur in fine huius versus. 14 Et consurgere faciet והקים Et suscitabit. Hoc die: זה היום hoc tempore .i. breui. Quidã iungunt זה præcedenti nomini, atque finem huius versus sic legunt, domum Ieroboam istam die illo, & id quoque futurum est .i. die illo quo ille suscitabitur, & id quoque, &c. q. d. præsentem & futuram familiam occidet. Et quid *est hoc* etiam nunc? ומה גם־עתה: sed quid est etiã nunc .i. sed quanta est præsens afflictio? q. d. parua est si conferatur cum sequentibus & futuris: nam multo grauiores erunt.

15 Sicut mouetur כאשר ינוד Futurũ Heb. pro præs. sicut agitari solet. assiduo scilicet & continuo motu in aqua decurrente, vel à quolibet vento. Trans Flumen, מעבר לנהר Vltra Flumen .i. Euphratem. 16 Tradétque Iusraelem ויתן את־ישראל sub. in maledictionem & desolationem .i. perdet Israelem. 19 Reliquum au. verborum ויתר דברי Reliqua autem gesta. Verborum dierum דברי הימים Sic vocant Hebræi annales, chronica, aut diaria. Et sic quidam vertunt. 21 Vt poneret nomen suum ibi, לשום את־שמו שם .i. vt illic inuocaretur, & diceretur vrbs sua. Ammonithis העמונית: Erat gẽtilis eius mater: vnde eius meminit, & fuit deditus idololatriæ, religionẽ matris imitatus. 22 Et ad iracundiam prou. ויקנאו & ad zelotypiam concitauerunt.

Pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea,& tradidit ea in manum ducũ scutariorum,& eorum qui excubabãt ante ostium domus Regis.

Quúmq; ingrederetur Rex in domũ Domini, portabant ea qui præeundi habebant officium:& postea reportabãt ad armamentariũ scutariorum.

Reliqua autem sermonũ Roboã, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in libro sermonũ dierũ Regũ Iuda.

Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.

Dormiuitque Roboam cum patribus suis,& sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid:nomen autem matris eius Naama Ammanithis:& regnauit Abiam filius eius pro eo. Cap.XV.

2.Par.11.d.21 IGitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filii Nabat,regnauit Abiam super Iudam.

Tribus annis regnauit in Ierusalẽ: nomen matris eius Maacha filia Abessalom.

Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui,quæ fecerat ante eũ:nec erat cor eius perfectũ cum Domino Deo suo,sicut cor Dauid patris eius.

Sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalẽ, vt suscitaret filium eius post eum, & statueret Ierusalem:

Eo quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus quæ præceperat ei , cunctis diebus vitæ suæ ,| excepto sermone Vriæ Hethæi.

1.Reg.11.a.4. & 15.b.9. B

Attamen bellũ fuit inter Roboam & Ieroboam omni tẽpore vitæ eius.

2.Par.13.a.3 Reliqua autẽ sermonum Abiam, & omnia quæ fecit , nónne hæc scripta sunt in ‖ libro verborum dierum Regum Iuda ? fuitque prælium inter Abiam & inter Ieroboam.

2.Par.14.a.1 |Et dormiuit Abiam cum patribus suis,& sepelierunt eũ in Ciuitate Dauid:regnauitq; Asa filius eius pro eo.

In anno ergo vicesimo Ieroboam regis Israel regnauit Asa rex Iuda:

Et quadraginta & vno anno regnauit in Ierusalem : nomen matris eius Maacha,filia Abessalom.

Et fecit Asa rectũ ante cõspectum Domini,sicut Dauid pater eius:

C Et abstulit effœminatos de terra, purgauitque vniuersas sordes idolorum,quæ fecerant patres eius.

Insuper & Maacham matrẽ suam amouit , ne esset princeps in sacris Priapi,& in luco eius quem cõsecrauerat:subuertitque specũ eius,&confregit simulachrum turpissimum , & combussit in torrente Cedron.

27 Fecítque rex Renhabyám pro eis scuta ærea, & deposuit in ma-
nu principum cursorum qui custodiebant ostium domus regiæ.
28 Fuit autem quo tempore ibat Rex domum Iehouæ, deferebant
ea cursores,& referebant ea ad thalamum cursorum.
29 Reliquum autem verborum Renhabyám, & omnia quæ fecit,
nónne hæc scripta sunt in libro verborũ dierũ Regum Iehudáh? Moritur Roboã.
30 Fuit verò bellũ inter Renhabyám & Iarobyám cunctis diebus.
31 Dormiuítq; Renhabyám cum patribus suis,ac sepultus est cum
illis in Ciuitate Dauidis:& nomẽ matris eius Nayamáh y Ammo-
nithis.Et regnauit Abiiáh filius eius pro eo. Cap.XV.
1 POrrò anno decimo octauo Regis Iarobyám filii Nebát regna- Abiã impius regnat super Iudã.
uit Abiiám super Iehudáh. Absalon,filius Salomonis hic dicitur Abessalõ.
2 Tribus annis regnauit in Ieruwsaláim:nomen autem matris e-
ius fuit Mayacháh filia Abiwsalóm.
3 Et ambulauit in omnibus peccatis patris sui quæ fecerat ante Laus Dauidis.
eum, nec fuit cor eius perfectũ cum Iehoua Deo suo sicut cor Da
uidis patris sui.
4 Attamen propter Dauidem dedit Iehouáh Deus eius ipsi lucer
nam in Ieruwsaláim,suscitando filium eius post eum, & stabilien
do Ieruwsaláim:
5 Quòd fecisset Dauid quod rectũ erat in oculis Iehouæ , neque
declinasset ab vllo eorum quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ
suæ, præterquam in re Vriiáh Hitthæi.
6 Bellum autẽ fuerat inter Renhabyám & Iarobyám cunctis die-
bus vitæ illius.
7 Reliquum autem verborum Abiiám, & omnia quæ fecit, nón-
ne scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh ? fuit
inquam bellum inter Abiiám & Iarobyám.
8 Dormiuit autem Abiiám cum patribus suis , & sepelierũt eum Moritur Abiam.
in Ciuitate Dauidis:regnauítque Aosá filius eius pro eo.
9 Anno itaque vicesimo ipsius Iarobyám regis Iwsraelis regna- Succedit pius Asa.
uit Aosá super Iehudáh.
10 Et quadraginta vno anno regnauit in Ieruwsaláim:noménque
matris eius Mayacháh filia Abiwsalóm.
11 Fecit autẽ Aosá quod rectum erat in oculis Iehouæ , sicut Da-
uid pater eius.
12 Sustulit enim scorta mascula de terra:& abstulit vniuersa idola
quæ fecerant patres eius.
13 Et etiam Mayacháh matrẽ suam amouit ne esset princeps, quæ
fecerat idolum in luco,& succídit Aosá idolum eius,&combussit
in torrente Cedrón.

27 Principum cursorum שרי הרצים id est tradidit stipatoribus Regis, qui stipabant Regem euntem,erántque à custodia corporis regii. 28 Ad thalamum cursorum. אל תא הרצים: in cubiculum cursorũ.i.in locum in quem recipiebant se cursores illi,regresso Rege de tẽplo. 29 Nónne hæc scripta sunt הלא המה כתובים Per interrogationem scribũt Hebræi quod maximè affirmare volunt. quod hic interrogando dicit,affirmatiuè posuit suprà capite præcedenti,versu 19,Ecce scripta sunt in,&c. 31 Cum illis עם אבותיו Ad verbum,cum patribus suis. Antecedens pro relatiuo.

IN CAPVT XV.

2 Abiwsalóm. אבישלום: Hebræi dicunt idem esse quod Absalom. 3 Perfectum שלם syncerum.integrum. 4 Lucernam ניר .i.filium qui regnaret in tribu Iuda.Seipsum mox declarat,quum dicit,Suscitando,&c.i.dando regnũ filio eius ipso mortuo. Et stabiliendo ולהעמיד & cõfirmando.sub.in statu pristino. 5 Rectũ erat in oculis Ieh. את־הישר בעיני יהוה Hebraismus,quæ placebant Iehouæ,& erant grata.quòd quæ recta sunt,placeant. Præterquam in re,&c. רק בדבר וגו׳ præterquã in negotio,&c.q.d. hoc vno excepto quòd fuit causa necis Vriæ. 6 Bellum autem fuerat,&c. ומלחמה היתה וגו׳ .i. Quemadmodum autem fuerat bellũ assiduum inter patrem eius & Ieroboam,ita fuit etiam bellum continuum inter ipsum & Ieroboam,vt dicit versu sequenti. Vitæ illius חייו: sub.Roboam,qui conabatur perpetuò recuperare regnum quod occupauerat Ieroboam:vnde ortum est bellum inter Reges Iudææ & Israel. 10 Matris eius אמו .i.auiæ.fuerat enim educatus apud eum,quæ erat mulier impia ac dedita idololatriæ, & tamen ipse non didicit mores auiæ.ideo hoc dictum est in laudem eius. 11 Pater eius. אביו: .i.proauus. 12 Sustulit enim ויעבר Expulit enim. Amouit. De terra: מן־הארץ .i.de regno suo. Idola הגלולים simulachra. 13 Ne esset princeps, מגבירה .i.ne haberet in regno suo authoritatẽ vllam regnandi,aut imperandi:priuauit eam omni dignitate. Gallicè, *luy osta la regence du pais.* Quæ fecerat אשר־עשתה eo quòd fecerat. Idolum in luco, מפלצת לאשרה simulachrum Priapi in luco. Vox Hebræa significat tremorem membrorum, & timorem animi: quòd idololatræ deos suos timeant ac reuereantur.

'Excelsa autem non sustulerunt: attamen cor Aosá erat 'perfe- 14
ctum cum Iehoua omnibus diebus suis.
Et intulit 'sanctificationes patris sui, & sanctificationes suas *in* 15
domum Iehouæ, argentum, & aurum, & vasa.

Bellum inter Asa & Baasa. Rama ædificatur.

Bellum autē fuit inter Aosá & Bayaωsá regem Iωsraelis omni- 16
bus diebus eorum.
'Ascendit nanque Bayaωsá rex Iωsraelis aduersum Iehudáh, '& 17
ædificauit Ramáh, 'ne permitteret egredientem & ingredientem
ad Aosá regem Iehudáh.

Asa, missis muneribus, petit auxiliū à Ben-adad

Et tollens Aosá omne argentū & aurum quæ reliqua erant in 18
thesauris domus Iehouæ & thesauris dom⁹ regiæ, dedit ea in manu
suorū seruorū, misitq; ea rex Aosá ad Bé-hadád filiū Tabrimmón
filii Hezión regem Arám qui habitabat in Damméωsec, dicēdo,
'Fœdus *est* inter me & te, & inter patrem meum & patrem tuum: 19
ecce mitto ad te 'munus, argentum & aurum: vade, irritum fac pa-
ctum tuum cum Bayaωsa rege Iωsraelis, vt recedat à me.

Ben-adad oppugnat Israelem.

Morem itaque gessit Ben-hadád regi Aosá, & misit principes 20
exercitus quos habuit contra vrbes Iωsraelis, & percussit Iión &
Dán, atque Abel-beth-mayacháh, & vniuersam Chinneróth cum
vniuersa terra Naphthalí.
Fuit autem, quum audisset Bayaωsá, destitit ædificare Ramáh, 21
'mansitque in Thirzáh.

Destruitur Rama.

Tunc rex Aosá congregauit vniuersum Iehudáh, 'nemo fuit ex- 22
emptus: & tulerūt lapides Ramáh & ligna eius 'quæ ædificauerat
Bayaωsá, & extruxit ex eis rex Aosá, Gébay Biniamín, & Mizpáh.

Gabaa Beniamin. Maspha.

Reliquum autem omnium verborū Aosá, '& omne robur eius, 23
& quidquid fecit, & vrbes quas extruxit, nónne hæc scripta sunt
in libro verborum dierum Regum Iehudáh? verūtamen tempore
senectutis suæ ægrotauit 'pedibus suis.

Moritur Asa.

Dormiuítq; Aosá cū patribus suis, ac sepultus est cū illis in ciui 24
tate Dauidis patris sui: regnauítq; Iehoωsaphát filius eius pro eo.

Iosaphat succedit Asæ.
Nadab impius

Nadab autem filius Iarobyám regnare, 'cœpit super Iωsraelem 25
anno secundo Aosá regis Iehudáh, & regnauit super Iωsraelem
'duobus annis.
Fecítque malum in oculis Iehouæ, & ambulauit in via patris 26
sui, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Iωsraelem.
Cōspirauit autē aduersus eum Bayaωsá filius Ahiiáh de domo 27
Iωssachár, percussítque eum Bayaωsá 'in Gibbethón, quæ erat Pe-
liωsthæis (Nadáb autē & vniuersus Iωsraél obsidebāt Gibbethō.)

Baasa occidit Nadab, regnátque pro eo.

Interfecítque eum Bayaωsá 'anno tertio Aosá regis Iehudáh, 28
& regnauit pro eo.

14 Excelsa autem non abstulit: verun-
tamen cor Asa perfectum erat cum
Domino cunctis diebus suis.
15 Et intulit ea quæ sanctificauerat
pater suus, & vouerat, in domum Do
mini, argentum, & aurum, & vasa.
16 Bellum autē erat inter Asa & Baa-
sa regē Israel cunctis diebus eorum.
17 Ascendit quoque Baasa rex Israel
in Iudam, & ædificauit Rama, vt non
posset quispiam egredi vel ingredi de
parte Asa regis Iudæ.
18 Tollens itaque Asa omne argentū D
& aurum quod remanserat in thesau-
ris domus Domini, & in thesauris do
mus regiæ, dedit illud in manus seruó
rum suorū: & misit ad Ben-adad filiū
Tabremō fili Hezion, regem Syriæ,
qui habitabat in Damasco, dicens,
19 Fœdus est inter me & te, & inter pa
trem meum & patrē tuum: ideo misit
tibi munera, argentum & aurum: &
peto vt venias, & irritū facias fœdus
quod habes cum Baasa rege Israel, &
recedat à me.
20 Acquiescens Ben-adad regi Asa, mi
sit principes exercitus sui in ciuitates
Israel, & percusserunt Ahion & Dan
& Abel-domum-maacha, & vniuer-
sam Cenneroth, omnem scilicet ter-
ram Nephthali.
21 Quod quum audisset Baasa, inter- E
misit ędificare Rama, & reuersus est
in Thersa.
22 Rex autem Asa nuntium misit in
omnem Iudam, dicens, Nemo sit ex-
cusatus. Et tulerūt lapides de Rama,
& ligna eius, quibus ædificauerat Baa
sa, & extruxit de eis rex Asa, Gabaa
Beniamin, & Maspha.
23 Reliqua autē omnium sermonum
Asa, & vniuersæ fortitudines eius, &
cūcta quæ fecit, & ciuitates quas ex-
truxit, nónne hęc scripta sunt in li-
bro verborum Regum Iuda? Verun-
tamen in tempore senectutis suæ do
luit pedes.
24 Et dormiuit Asa cū patribus suis,
& sepultus est cū eis in Ciuitate Da-
uid patris sui: regnauitque Iosaphat
filius eius pro eo. F
25 Nadab verò filius Ieroboā regna-
uit super Israel anno secundo Asa re-
gis Iuda: regnauitq; super Israel duo-
bus annis.
26 Et fecit quod malum est in conspe
ctu Domini, & ambulauit in viis pa
tris sui, & in peccatis eius quibus pec
care fecit Israel.
27 Insidiatus est autem ei Baasa filius
Ahię de domo Issachar: & percussit
eum in Gebbethon, quæ est vrbs Phi
listhinorū: siquidē Nadab, & omnis
Israel obsidebant Gebbethon.
28 Interfecit ergo illū Baasa in anno
tertio Asa regis Iuda, & regnauit pro
eo.

14 Excelsa autē והבמות Excelsa erant altaria priuata in quibus fiebant sacrificia etiam in honorē Dei, maximè ex eo tempore quo fuerat tabernaculum in Silo vsque ad templū Salomonis. Hic autem Rex in hoc falsus est quòd ea reliquit: nā illa quæ erant idolis consecrata, euertit: quæ autē in honorē Dei, reliquit. debuerat enim in vniuersum omnia altaria euertere, ne in alio loco fierēt sacrificia quàm in loco à Deo præscripto, nēpe in templo Salomonis. Perfectū שלם .i. Deū puro corde coluit: neque putauit se peccare quòd relinqueret excelsa in quibus soli Deo fierent sacrificia. 15 Sanctificationes את־קדשי .i. ea quæ sanctificauerat, siue consecrauerat pater suus, nempe aurum, &c. 17 Ascendit nanque ויעל q.d. conduxit milites, & eduxit eos contra Iehudam. Et ædificauit Ra. ויבן את־הרמה vt ædificaret Ramah, id est arcem, vel turrim illam munitissimā & inexpugnabilem. Ne permitteret לבלתי תת .i. vt prohiberet ne quisquam ire posset ad Asa, neque egredi ab eo. 19 Fœdus *est* ברית id est, fœdus est inter me & te, quod etiam fuit inter patrem meum & inter patrem tuum. q.d. non nouum, sed antiquum. Alii, Fœdus *sit* inter me & te vt, fuit inter patrem meum & patrem tuum. Munus, שחד vice muneris. 21 Mansitque וישב q.d. continuit se in vrbe regia. 22 Nemo fuit exemptus: אין נקי nemine excepto. Quæ ædificauerat אשר בנה ex quibus extruxerat .i. asportauerant aliò materiā qua extruxerat. vel, quam insumpserat in ædificium ipsum. 23 Et omne robur e. וכל גבורתו .i. & omnia fortia gesta eius. Pedibus suis. את־רגליו: podagra. 25 Duobus annis. שנתים: Duobus quidē annis in pace, & octo annis in afflictione. 27 In Gibbethon, &c. בגבתון וגו' Vide sequētis cap. vers. 15. 28 Anno tertio בשנת שלש sub bellorū quæ gessit Asa rex Iuda contra Israelem. Non intelligitur de initio regni eius: nam sub Asa decē annis quieuit terra. at quæ 2. Paral. 16. a. 1. dicuntur, de exordio regni eius sunt intelligēda. Doctus inter Hebræos sic scribit, Locus iste sic exponi debet, Anno tertio quo cœpit Asa pugnare cum Regibus Israel, pugnauit prius cum Nadab filio Iarobyam: & anno tertio regnauit Baasa qui pugnauit cum Asa, sicut dictum est. Bellum autem fuit inter Asa & inter Baasa. Bellum verò illud quo ascendit Baasa, & ædificauit Ramah, fuit anno vicesimotertio regni eius, qui est annus

tricesimus tertius principii regni Asa,vicesimus tamen & quintus annus;vel vicesimus sextus regni ipsius Asa: quia annus secundus Nadab filii Ieroboam, eo quòd non fuerit cõpletus, annumeratur annis Baasa.decẽ annos quibus quieuit terra in principio regni Asa,non annumerauit ipsi Nadab filio Ieroboam:duóq; anni ex eis fuerunt in diebus Ieroboã:præterea octo annis non regnauit super Israelem:& si regnauit,non fuit roboratũ regnum eius, propterea non annumerauit eos illi:anno verò secundo post decem annos regnauit Nadab regno perfecto,& tunc pugnauit cum Asa. Et hoc est quod suprà dixit, Nadab autem filius Ieroboam regnauit super Israelem anno secundo Asa,&c.

29 Et fuit,quum regnare cœpisset,percussit vniuersam domum Ia-
robyám,non reliquit vllam animã ipsi Iarobyám,donec ″dispérdi
dit eum,iuxta verbum Iehouæ quod loquutus fuerat per manum
serui sui Anhiiáh ʋSilonitæ.

Domus Ierobo㸠destruitur.

30 Propter peccata Iarobyám quæ peccauit,& peccare fecit Iʋsra
ℵelẽ,propter irritationẽ eius qua irritauit IehouãDeũ Iʋsraℵelis.
31 Reliquum autem verborum Nadáb,& omnia quæ fecit,nónne
scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iʋsraℵelis?
32 Bellum verò fuit inter Aʋsá & Bayaʋsá regem Iʋsraℵelis omni-
bus diebus eorum.
33 Anno tertio Aʋsá regis Iehudáh regnauit Bayaʋsá filius Anhiiáh
super vniuersum Iʋsraℵelem in Thirʏsáh , vigintiquatuor annis.
34 Fecítque malum in oculis Iehouæ,ambulauítque in via Iarob-
yám, & in peccato eius quo peccare fecit Iʋsraℵelẽ. Cap.X V I.
1 FVit autem verbum Iehouæ ad Iehú filium ɴHanáni contra
Bayaʋsá,dicendo,

Iehu prædicit Baasæ interitũ propter idololatriam.

2 Propterea quòd ″exaltaui te de puluere ipso,″posui nanq; te du-
cem super populum meum Iʋsraℵelis,& *tamen* ambulasti in via Ia
robyám,& peccare fecisti populum meum Iʋsraℵelem,irritando
me ″peccatis eorum:
3 En ego ″remoueo posteros Bayaʋsá,& posteros domus eius: ″da
bóque domum tuam sicut domum Iarobyám filii Nebát.
4 Eum qui mortuus fuerit ex Bayaʋsá in ciuitate, ″comedent ca-
nes:eũ verò qui mortuus fuerit ″ex eo in agro,comedẽt aues cæli.
5 Reliquũ autem verborum Bayaʋsá,& quæ fecit, ″atque fortitu
do eius,nõne scripta sunt in libro verborũ dierũ Regũ Iʋsraℵelis?
6 Quum autẽ dormisset Bayaʋsá cum patribus suis, sepultus est
in Thirʏsáh,& regnauit ℵEláh filius eius pro eo.

Baasa mortuo succedit Ela.

7 ″Et etiam per manum Iehú filii ɴHanáni prophetæ verbũ Ie-
houæ fuerat super Bayaʋsá & super domũ eius,& super omne ma
lum quod fecit in oculis Iehouæ, ″irritando eum opere manuum
suarum , ″quòd futura esset sicut domus Iarobyám , & propterea
quòd percussisset eum.
8 ″Anno vicesimosexto Aʋsá regis Iehudáh, regnauit ℵEláh filius
Bayaʋsá super Iʋsraℵelem in Thirʏsáh duobus annis.
9 Coniurauit autẽ aduersus eum seruus eius Zamri ′princeps me-
diæ partis curruum:erátque in Thirʏsáh ″bibens *&* ebrius ″*in* domo
Arʏsá,qui erat super domum Thirʏsáh.

Zambri occidit Elam.

10 Et veniẽs Zimri , percussit eum, ″& occîdit eũ anno vicesimo-

Quúmque regnasset, percussit omnem domum Ieroboam: non dimisit ne vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum ‖iuxta verbũ Domini quod loquutus fuerat in manu serui sui Ahiæ Silonitis,

G Propter peccata Ieroboã quæ peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel: & propter delictum quo irritauerat Dominum Deum Israel.

Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est: nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierũ Regum Israel?

Fuitque bellum inter Asa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum.

Anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa filius Ahiæ, super omnẽ Israel in Thersa vigintiquatuor annis.

Et fecit malum corã Domino, ambulauitque in viis Ieroboã, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel.

Cap.X V I.

FActus est autem sermo Domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa, dicens,

Pro eo quòd exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populũ meũ Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam , & peccare fecisti populum meum Israel, vt me irritares in peccatis eorum:

Ecce,ego demetã posteriora Baasa, & posteriora domus eius : & faciã domũ tuam ‖sicut domum Ieroboam filii Nabat.

Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate , comedent eum canes : & qui mortuus fuerit ex eo in regione , comedent eum volucres cæli.

B Reliqua autem sermonum Baasa, & quæcũque fecit, & prælia eius: nõne hæc scripta sunt ‖in libro verborũ dierum Regum Israel?

Dormiuit ergo Baasa cũ patribus suis, sepultúsque est in Thersa : & regnauit Ela filius eius pro eo.

Quũ autem in manu Iehu filii Hanani prophetæ, verbũ Domini factũ esset contra Baasa,& contra domum eius , & contra omne malũ quod fecerat coram Domino ad irritandum eum in operibus manuum suarũ , vt fieret sicut domus Ieroboam:ob hãc causam occidit eum.

Anno vicesimosexto Asa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa super Israel in Thersa duobus annis.

C Et rebellauit cõtra eum seruus suus Zambri,dux mediæ partis equitum: erat autem Ela in Thersa bibens , & temulentus , in domo Arsa præfecti Thersa.

‖Irruens ergo Zambri , percussit, & occidit eũ anno vicesimoseptimo

29 Disperdidit eum, השמרו deleuit eum.i.familiam eius.

IN CAPVT XVI.

2 Exaltaui te de puluere ipso, הרימותיך מן העפר .i.euexi te in supremũ gradum de statu infimo. Posui nanque te ואתנך Ad verbũ, & dedi te.Exponit quomodo erexerit eum. Peccatis eorum: בחטאתם Pronomen plurale pro singulari,eius,nempe Ieroboam. 3 Remoueo מבעיר Præs Heb.pro fut.expellã,siue remouebo.q.d.En ego expellã Baasa & familiam eius.i.tollã de medio. Dabóque, &c. ונתתי Hebraismus, reddam familiã eius similem familiæ Ieroboam.i.perdã eam non aliter quàm perdidi Ieroboã,cuius studia imitatus es. 4 Comedẽt canes,&c. יאכלו הכלבים Hoc genere dicendi significat eos carituros sepultura. q.d.nullus sepelietur. Ex eo לו ei.i.ex eius familia. 5 Atq; fortitudo eius, וגבורתו וגו' .i.fortia & egregia facinora eius. 7 Et etiam per manũ,&c. וגם ביד יהוא Hebraismus,prædixerat etiam Iehu interitũ filii eius, nẽpe Ieroboam. vel,non solùm per Iehu interitus familiæ huius fuit prædictus,sed & per Ahiam. Aut,prædixit etiam Iehu interitũ Baasa quemadmodũ Ahias prædixerat interitum patris eius Ieroboam. Irritando eum להכעיסו prouocando eum.vel,ita vt prouocaret eum ad iram. Quòd futura esset להיות .i.prædixit verbum Dei fore vt esset similis domui Ieroboam,& propterea quòd percussisset illum,Nadab scilicet.vel,quòd futura esset familia Baasa vt familia Ieroboam,& quòd percussisset,&c.Minatus est Deus extremum exitium familiæ Baasa duabus de causis:primùm ob idololatriam:deinde quòd ille dominũ suum Nadab interfecisset. Pater pro filio aliquãdo ponitur. Ergò Eum refert Ieroboã,hoc est filium Ieroboam Nadab:vel dicendum,esse relatiuum sine antecedente expresso. 8 Anno vicesimosexto בשנת עשרים ושש שנה Ad verbũ,anno vicesimo & sexto anno.Bis ponitur Anno,quorũ alterum Latinis redundat.Sic paulo pòst versu 15. 9 Bibens,ebrius שתה שכור acsi dicat (inquit doctus inter Hebræos,) vsqueadeò bibit vt seipsum inebriarit. In domo Arʏsa, בית ארצא Chaldæus paraph. in templo Arsa,[i.idoli quod colebat Ela] quod templum erat iuxta regiam. Hebræi dicunt Arsa fuisse nomen proprium præfecti aulæ regiæ.

septimo Aσá regis˚Iehudáh,˚& regnauit pro eo.

Zambri regnãs pro Ela, delet domum Baasa.

11 Fuit autem quum ipse regnaret, sederétque super solium eius,
percussit omnem domum Bayaשּׂa (non reliquit ex ea mingen-
tem ad parietem) & propinquos eius & amicos eius.
12 Deleuitque Zimri vniuersam domũ Bayaשּׂá iuxta verbũ Ieho
uæ quod loquutus fuerat super Bayaשּׂa in manu Iehú Prophetæ,
13 Propter vniuersa peccata Bayaשּׂá, & peccata Eláh filii eius, qui
peccauerunt, & peccare fecerunt Iשּׂraאelem,˚ita vt irritarẽt Ieho
uam Deum Iשּׂraאelis˚in vanitatibus suis.
14 Reliquum autem verborum Eláh, & omnia quæ fecit, nónne
scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iשּׂraאelis?

Contẽpto Zambri, eligitur Amri.

15 Anno vicesimo septimo Aσá regis Iehudáh, regnauit Zimri se-
ptem diebus in Thirצáh: populus autem˚castrametabantur con-
tra Gibbethón quæ erat Peliשּׂthinis.
16 Audiẽs autem populus qui erat in castris,˚huiusmodi verba, Cõ
iurauit Zimri, & etiam percussit Regem: tunc Regem constitue-
runt vniuersus Iשּׂraאél ץOmri principem exercitus super Iשּׂraאe
lem die illa, in castris.
17 Ascendítq; ץOmri, & vniuersus Iשּׂraאél cum eo de Gibbethón,
& obsederunt Thirצáh.

Zambri succendit seipsum.

18 Quúmque videret Zimri captam esse ciuitatem, ingressus˚pala-
tium domus regiæ,˚combussit super se domum regiam igni, ac
mortuus est
19 Propter peccata sua quibus peccauit, faciendo quod malum est
in oculis Iehouæ, ambulando in via Iarobyám, & in peccatis eius
quæ fecerat, peccare faciendo Iשּׂraאelem.
20 Reliquum autem verborum Zimri, & cõiuratio eius qua con-
iurauit, nõne scripta sunt in libro verborũ dierũ Regũ Iשּׂraאelis?
21 Tunc diuisus est populus Iשּׂraאelis in duas partes: dimidia pars
populi˚sequebatur Thibni filium Gináth, vt constituerent eum

Thebni.

Regem, & altera dimidia pars sequebatur ץOmri.
22 ˚Præualuit autẽ populus qui sequebatur ץOmri, populo qui se-
quebatur Thibni filium Gináth, & mortuus est Thibni, regnauit
verò ץOmri.

Samariæ mons.

23 ˚Anno tricesimoprimo Aσá regis Iehudáh regnauit ץOmri su-
per Iשּׂraאelem duodecim annis: in Thirצáh˚regnauit sex annis.
24 Emítque montem˚שּׁSomerón à *quodam* שּׁSémer duobus talentis
argenti,˚& ædificauit montẽ: vocauítque nomen ciuitatis quam
ædificauit, de nomine שּׁSémer domini illius mõtis, שּׁSomerón.
25 Fecit autem ץOmri malum in oculis Iehouæ, & peius fecit o-
mnibus qui fuerunt ante se.
26 Ambulauítque in omni via Iarobyám filii Nebát, & in peccato
eius quo peccare fecit Iשּׂraאelem, irritãdo Iehouam Deum Iשּׂ-
raאelis˚in vanitatibus suis.

Asa regis Iuda, & regnauit pro eo.

11 Quúmque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & non dereliquit ex ea mingẽtem ad parietẽ, & propinquos & amicos eius.

12 Deleuitque Zambri omnem domũ Baasa, iuxta verbũ Domini quod loquutus fuerat ad Baasa in manu Iehu Prophetæ,

13 Propter vniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filii eius, qui peccauerũt, & peccare fecerunt Israel, prouocãtes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. D

14 Reliqua autẽ sermonũ Ela, & omnia quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro verborũ dierũ Regũ Israel?

15 Anno vicesimoseptimo Asa regis Iuda, regnauit Zambri septẽdiebus in Thersa: porrò exercitus obsidebat Gebbethon vrbem Philisthinorum.

16 Quúmque audisset rebellasse Zambri, & occidisse Regẽ, fecit sibi Regẽ omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa, in castris.

17 Ascẽdit ergo Amri, & omnis Israel cum eo de Gebbethon, & obsidebant Thersa.

18 Videns autem Zambri quòd expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succendit se cũ domo regia: & mortuus est

19 In peccatis suis quæ peccauerat, faciens malum coram Domino, & ambulãs in via Ieroboam, & in peccato eius quo fecit peccare Israel. E

20 Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum eius, & tyrannidis, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel?

21 Tunc diuisus est populus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, vt constitueret eum Regem: & media pars Amri.

22 Præualuit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuúsque est Thebni, & regnauit Amri.

23 Anno tricesimoprimo Asa regis Iuda regnauit Amri super Israel, duodecim annis: in Thersa regnauit sex annis.

24 Emitque montem Samariæ à Semer duobus talentis argenti: & ædificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis quam extruxerat, nomine Semer montis domini Samariæ. F

25 Fecit autem Amri malum in cóspectu Domini, & operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eum.

26 Ambulauitque in omni via Ieroboam filii Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israel: vt irritaret Dominũ Deum Israel in vanitatibus suis.

10 Et regnauit pro eo. וימלך תחתיו: .i. inuasit regnum illius.
13 *Ita* vt irritarent להכעים prouocando ad iram. In vanitatib. s. בהבליהם: .i. per simulachra & idola sua, colendo ea.
15 Castrametabãtur, &c. חנים על־גבתון אשר וגו׳ castra posuerãt cõtra Gibbethon, &c. i. erãt in castris vt obsideret Gibbethõ quæ tũc occupabatur à Palæsthinis. 16 Huiusmodi verba, לאמור Ad verbum, dicendo. 18 Palatium אל־ארמון arcem. i. locum tutissimum ac munitissimum regiæ. Combussit, &c. וישרף עליו את בית־מלך & combussit se vnà cum regia. Alii referunt ad Omri, quòd combusserit ipsum Zimri vnà cum regia, vertentes, & combussit super eum domum Regis ad quam confugerat Zimri. 21 Sequebatur היה אחרי Ad verbum, fuit post. i. sequebatur partes Thibni 22 Præualuit autem ויחזק Euasit autem fortior. id est fuit superior.
23 Anno tricesimoprimo בשנת שלשים ואחת Hoc intelligitur de regno pacifico. A tricesimoseptimo vsque ad quadragesimum primum interiacentes anni non numerantur propter bella. Notandum autem, melius esse vt accipiantur omnes istæ supputationes regis Asa simpliciter, & vt in Scriptura legũtur, & quòd locus libri Paralipomenõ, vbi dicitur quòd Baasa rex Israel ædificauit Rama anno tricesimosexto regni Asa regis Iuda, intelligatur de anno x x x v i à diuisione regni, siue morte Salomonis, quo tẽpore scilicet regnabat Asa rex Iuda: erátque annus ille, annus decimussextus regni ipsius. Regnauit מלך regnauerat. 14 שּׁSomerón שמרון .i. Samariæ. Et ædificauit ויבן & muniuit. 26 In vanitatibus suis. בהבליהם: vt suprà versu 13. per omnia (inquit) imitatus est studia Ieroboam & idololatriam eius, impellendo Israelem in ipsam idololatriam.

27 Reliqua autem sermonū Amri, & prælia eius quæ gessit,nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel?

28 Dormiuitque Amri cum patribus suis,& sepultus est in Samaria:regnauitque Achab filius eius pro eo.

29 Achab verò filius Amri regnauit super Israel anno tricesimo octauo Asa regis Iuda: & regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti & duobus annis.

G

30 Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini super omnes qui fuerunt ante eum:

31 Nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Ieroboam filii Nabat: insuper duxit vxorē Iezabel filiam Eth-baal regis Sidoniorum: & abiit & seruiuit Baal,& adorauit eum.

32 Et posuit aram Baal in tēplo Baal, quod ædificauerat in Samaria,

33 Et plantauit lucū: & addidit Achab in opere suo,irritans Dominum Deū Israel super omnes Reges Israel, qui fuerunt ante eum.

34 In diebus eius ædificauit Hiel de Beth-el,Iericho:in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius: ‖iuxta verbum Domini quod loquutus fuerat in manu Iosue filii Nun.

Iosue 6.d.26

Cap.XVII.

Eccl.48.a.3 Iac.5.d.16

1 ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad, ad Achab,‖Viuit Dominus Deus Israel,in cuius cōspectu sto, si erit annis his ros & pluuia nisi iuxta oris mei verba.

2 Et factum est verbum Domini ad eum,dicens,

3 Recede hinc,& vade cōtra Orientem, & abscondere in torrente Carith,qui est contra Iordanem,

4 Et ibi de torrente bibes: coruisque præcepi vt pascant te ibi.

5 Abiit ergo,& fecit iuxta verbū Domini: quúmque abiisset, sedit in torrente Carith qui est cōtra Iordanē.

6 Corui quoque deferebant ei panē & carnes mane,similiter panē & carnes vesperi:& bibebat de torrente.

7 Post dies autē siccatus est torrens: non enim pluerat super terram.

B

Luc.4.d.25

8 Factus est ergo sermo Domini ad eum,dicens,

9 ‖Surge & vade in Sareptha Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te.

10 Surrexit & abiit in Sareptha. quúmque venisset ad portā ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna:& vocauit eā,dixitque ei, Da mihi paululum aquæ in vase,vt bibam.

---

27 Reliquū autem verborum yOmri,& omnia quæ fecit,'& fortitudo eius quam fecit,nónne scripta sunt in libro verborum dierū
Regum Iשsraאelis?
28 Dormiuítque yOmri cum patribus suis, ac sepultus est in שSo- Moritur Amri.
merón,regnauítque Aחháb filius eius pro eo.
29 Aחháb autem filius yOmri regnauit super Iשsraאelem anno tri- Achab impius succedit Amri.
cesimo octauo Aסsá regis Iehudáh : regnauit inquam Aחháb filius yOmri super Iשsraאelem in שSomerón viginti duobus annis.
30 Fecítque Aחháb filius yOmri peius in oculis Iehouæ omnibus
qui fuerunt ante se.
31 Fuit autem('nónne leue fuit *ei* ambulare in peccatis Iarobyám Ducit vxorem Iezabel.
filii Nebát?)'vt acciperet vxorem אIzébel filiam אEth-báal regis
ySidoniorum,'& abiit & seruiuit'Báyal,'incuruauítque se ei.
32 Et erexit altare ipsi Báyal in domo Báyal quam ædificauerat in
שSomerón:
33 Fecítque Aחháb lucum,addidítque ipse Aחháb facere ad irritādum Iehouā Deum Iשsraאelis præ cæteris Regibus Iשsraאelis qui
fuerunt ante se.
34 In diebus eius חHiאél Beth-אelita ædificauit Ierichóh:'in Abirā Reædificatur Iericho.
primogenito suo fundauit eam,& in שSegub minimo suo statuit
portas eius,iuxta verbum Iehouæ quod loquutus fuerat per manum Iehoשsúay filii Nun. Cap.X V I I.
1 DIxit autē אEliiáhu Thiשsbites' de aduenis Gilyád, ad Aחháb, Elias famē prædicit ipsi Achab.
'Viuit Iehouáh Deus Iשsraאelis,in cuius cōspectu 'sto,si erit
annis his ros'& pluuia'nisi secundum verbum meum.
2 Fuítque verbum Iehouæ ad eum,dicendo,
3 Abi hinc,'& verte te ad Orientem, & absconde te 'in torrente Vt fugiat,hortatur Eliam Deus.
Cherith qui est eregione Iardén.
4 Et erit, de torrente bibes,coruis autē præcepi vt pascāt te ibi.
5 Qui abiit,& fecit iuxta verbum Iehouæ : abiit inquam,& sedit Prouidētia Dei, Elias pascitur à coruis.
in torrente Cherith qui erat eregione Iardén.
6 Corui autem afferebant ei panem & carnes mane, panem quoque & carnes vesperi:& de torrente bibebat.
7 'Post dies verò aliquot aruit torrens ille: nō enim 'fuerat pluuia in terra.
8 Fuit itaque verbum Iehouæ ad eum,dicendo,
9 'Surge,vade in ySarpháth quæ est ipsius ySidō,& mane ibi:'ec- Mittitur ad mulierē Sareptham pauperrimam.
ce præcepi mulieri viduæ vt pascat te.
10 Qui surgens abiit in ySarphath, & deuenit ad portam ciuitatis.ecce autem ibi *erat* mulier vidua colligens'ligna:& vocauit eā,
ac dixit,Affer obsecro mihi paululum aquæ in vase,vt bibam.

---

27 Et fortitudo eius quā fecit,וגבורתו אשר עשה Hebraismus,quæ egregiè ac fortiter gessit.vt suprà versu 4. 31 Nónne leue fuit הנקל Nónne leue visum est illi:aut parui momēti.q.d.sic.poscit enim ה responsionē affirmatiuā. hoc est,parū enim curauit si imitaretur peccata,&c. Alii,Nunquid vile[turpe]fuit illi?q.d.putauit esse vile.idem enim est sensus. Vt acciperet ויקח Ad verbū,& accepit.Alii,accepit insuper. Et abiit וילך sub.Sidonem. Bayal, את הבעל Nomen est appellatiuum, non proprium, idolum, siue simulachrum significās in genere. Incuruauitque se ei. וישתחו לו: adorauitque eum. 34 In Abiram primogenito suo,&c. באבירם בכורו יסדה וגו' cum primogenito suo,&c.i.Quum cœpit ædificare illam,viuebat adhuc primogenitus eius:at quum finē imposuit illi,mortuus est etiam nouissimus, siue vltimus natu. Vide Ios.6.d.16.

IN CAPVT XVII.

1 De aduenis מתושבי inquilinis.incolis.Chaldæus paraph.de Thosab. Viuit Iehouáh,&c. חי־יהוה .i.iuro tibi per Iehouam,corā quo stare soleo frequenter in oratione.vel, cui seruio. Sto עמדתי Præt.Heb.pro præs. asto.Stare coram aliquo, pro illi inseruire. Et pluuia, ומטר aut pluuia. Nisi secundum verbum meum. כי אם־לפי דברי: .i.nisi prædixero fore,Deo scilicet mihi reuelante. 3 Et verte te ad Ori. ופנית לך קדמה .i. & proficiscere versus Orientem. In torrente, בנחל Obserua, Torrentem interdum accipi pro aqua ipsa,interdum pro valle per quam decurrit aqua:hic pro vtroque accipi potest. 7 Post dies verò aliquot ויהי מקץ ימים Ad verbum, Et fuit in fine dierū. Fuerat pluuia in terra. היה גשם בארץ: descenderat pluuia [pluerat]in ea regione. 9 Surge,vade קום לך q.d.sine mora vade. 10 Ligna: עצים fragmenta ligni significat,& ramusculos quos obuiam habebat.

Quæ abiit ′vt tolleret: reuocauit autẽ eam, & dixit, Tolle obse- 11
cro mihi *etiam* buccellam panis in manu tua.
Illa ait, ′Viuit Iehouáh Deus tuus, si est mihi panis subcineritius 12
præter plenam volam farinæ in hydria, & paululum olei in lenti-
cula: & en ego colligo ′duo ligna, vt vadam, ′& præparẽ illud mihi
& filio meo, ′comedamúsque illud, ac moriamur.
Dixit verò ad eam אEliiáhu, Ne timeas, vade, fac secundum ver 13
bum tuum: veruntamen fac mihi inde subcineritium panem par-
uum prius, & affer mihi: tibi autem & filio tuo facies postea.
Sic enim dixit Iehouáh Deus Iשsraél, ′Hydria farinæ non con- 14
sumetur, & lenticula olei non deficiet vsque in diem quo dabit Ie-
houáh pluuiam super faciem terræ.
Abiit ergo, & fecit secundum verbum אEliiáhu: & comedit ip- 15
sa & ipse, & familia eius ′per dies.
Hydria farinæ non defecit, & lenticula olei nõ defecit, iuxta ver 16
bum Iehouæ quod loquutus fuerat per manum אEliiáhu.

Oratione Eliæ suscitatur filius hospitæ suæ.

Fuit autem, post hæc ægrotauit filius mulieris dominæ domus: 17
erátque ægritudo eius ′vehemens valde, adeò vt non remaneret in
eo halitus.
Dixit ergo ad אEliiáhu, ′Quid mihi & tibi vir Dei? venisti ad me 18
vt ĩ memoriã reduceres iniquitatẽ meã, & mori faceres filiũ meũ?
Dixítque ad eam, Da mihi filium tuum. Et ipse tulit eum de si- 19
nu illius, ′portauítque eum in cœnaculum in quo manebat, &
posuit eum super lectum suum:
Tunc clamauit ad Iehouam, ac dixit, Iehoua Deus mi, etiámne 20
viduam ′apud quam habito, afflixisti, interficiendo filium eius?
′Et admensus est sese super puerum tribus vicibus, clamauítque 21
ad Iehouam, & dixit, Iehoua Deus mi, reuertatur obsecro anima
pueri huius ′in interiora eius.
Et exaudiuit Iehouáh vocem אEliiáhu, reuersáque est anima 22
pueri in interiora eius, & reuixit.
Tulítque אEliiáhu puerũ, & deduxit eum ′de cœnaculo in do- 23
mum, ac dedit illum matri suæ: dixítque אEliiáhu, Vide, viuit fi-
lius tuus.
Et ait mulier ad אEliiáhu, Nunc iam noui ′quòd vir Dei es, & 24
verbum Iehouæ *quod est* in ore tuo, veritas est.

Cap. XVIII.

Elias mittitur ad Achab. Prouidẽtia Dei etiam erga ingratos.

ELapsis autem diebus multis, verbum Iehouæ fuit ad אEliiáhu 1
′anno tertio, dicendo, Vade, ostende te ipsi Anháb, & dabo plu
uiam super faciem terræ.
Abiit ergo אEliiáhu vt ostenderet se ipsi Anháb: fames autẽ va- 2
lida erat in שSomerón.

Abdias dispensator domus Achab, mittitur ad inuestigandam herbam.

Vocauit igitur Anháb עObadiáhu qui erat super domum. עO- 3
badiáhu autem erat timens Iehouam valde.

11 Quũmque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens, Affer mihi obsecro & buccellam panis in manu tua.

12 Quæ respondit, Viuit Dñs Deus tuus, quia non habeo panẽ, nisi quãtum pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululũ olei in lecytho: en colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur.

C

13 Ad quam Elias ait, Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti: veruntamen mihi primùm fac de ipsa farinula subcineritiũ panem paruulum, & affer ad me: tibi autẽ & filio tuo facies postea.

14 Hæc autem dicit Dominus Deus Israel, Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur vsq; ad diem in qua Dominus daturus est pluuiam super faciem terræ.

15 Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius: & ex illa die

16 Hydria farinæ non defecit, & lecythus olei nõ est imminutus, iuxta verbum Domini quod loquutus fuerat in manu Eliæ.

17 Factum est autem post verba hæc, ægrotauit filius mulieris matrisfamiliâs, & erat languor eius fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus.

18 Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum?

D

19 Et ait ad eam, Da mihi filiũ tuum. Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cœnaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulum suum:

20 Et clamauit ad Dominum, & dixit, Domine Deus meus, etiámne viduã apud quam ego vtcunque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius?

21 Et expandit se atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominũ, & ait, Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius.

22 Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuersa est anima pueri intra eũ, & reuixit.

23 Tulitque Elias puerũ, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi, En viuit filius tuus.

24 Dixitque mulier ad Eliam, Nũc in isto cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbũ Domini in ore tuo verum est.

Cap. XVIII.

1 POst dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, dicens, Vade, & ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ.

2 Iuit ergo Elias vt ostenderet se Achab: erat autem fames vehemens in Samaria.

3 Vocauítque Achab Abdiam dispẽsatorem domus suæ (Abdias autẽ timebat Dominum valde.

11 Vt tolleret: לקחת vt caperet. i. vt afferret illi aquam. 12 Viuit Iehouáh, &c. חי יהוה וגו׳ Hebraismus, Iuro tibi per Dominum Deum quem tu colis, non esse mihi quicquam panis subcineritii, sed tantum farinæ quantũ manu capi potest. Duo ligna, שנים עצים pro pauculis dixit, duo. Et præparem illud ועשיתיהו vt ex illo paululo quod superest, præparem mihi panem subcineritium. Comedamúsque, &c. ואכלנהו ומתנו vt quũ comederimus, moriamur. nihil enim aliud supererat illi. 14 Hydria farinæ כד הקמח Hydriã farinæ, atque lenticulam olei dixit, pro farina hydriæ, & oleo lenticulæ, siue lecythi. Continens pro contento. i. farina hydriæ non deficiet, nec oleum lenticulæ minuetur. 15 Per dies. ימים: id est diebus aliquot. 17 Vehemens, &c. חזק מאד עד אשר וגו׳ Ad verbum, fortis admodum, donec non remansit. 18 Quid mihi & tibi, &c. מה לי ולך Prouerb. commune. q. d. qua in re te læsi? 19 Portauitque eum ויעלהו Ad verbum, & ascendere fecit eum. 20 Apud quam habito, &c. מתגורר עמה הרעות apud quam diuersor [habito vt peregrinus] affligere voluisti. vel, dignam duxisti vt affligeres. Alii, affliges. 21 Et admensus est sese super p. ויתמודד על הילד Et expandit sese super puerum, id est incubuit puero. In interiora eius. על קרבו: in viscera eius. i. intra illum, hoc est in sedem suam, nempe cor. 23 De cœnaculo in domum, מן העליה הביתה .i. de superiore parte domus in inferiorem. 24 Quòd vir Dei es, כי איש אלהים אתה .i. te Prophetam Dei esse. & quòd quæ dixisti mihi, vera sunt. vel, noui quòd quæ dixisti, &c. priorem partem huius versus intelligit de resurrectione filii sui: posteriorem de prædictione superiore farinæ & olei.

IN CAPVT XVIII.

1 Anno tertio, בשנה השלישית à discessu eius de torrente Cherith.

Nam quū interficeret Iezabel Prophetas Domini,tulit ille centum Prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauit eos pane & aqua.)

4 'Nam quum exterminaret א'Izébel Prophetas Iehouæ,tulit עObadiáhu centum Prophetas,& abscō dit eos quinquagenos in spelunca,pauítque eos pane & aqua.)

Dixit ergo Achab ad Abdiam, Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles: si fortè possimus inuenire herbā, & saluare equos & mulos,& non penitus iumēta intereant.

5 Dixítque Aחháb ad עObadiáhu,'Vade per terram ad vniuersos fontes aquarum, & ad omnes torrentes, si fortè inueniamus herbam,'vt viuos conseruemus equos& mulos,'neque priuemus *urbem* iumentis.

Diuiserúntque sibi regiones,vt circuirent eas: Achab ibat per viam vnā, & Abdias per viam alteram seorsum.

6 Partiti sunt ergo sibi terram'per quam transirēt: Aחháb ibat per viam vnam'solus,& עObadiáhu ibat per viam alteram solus.

Achab quærit herbam.

B Quúmque esset Abdias in via,Elias occurrit ei:qui quum cognouisset eū, cecidit super faciem suam,& ait,Non tu es,domine mi,Elias?

7 'Quúmque עObadiáhu *esset* in itinere,ecce אEliiáhu venit in occursum eius:& quum agnouisset eum, prócidit super faciē suam, & dixit,Annon tu es dominus meus אEliiáhu?

Cui ille respōdit,Ego: vade, & dic domino tuo,Adest Elias.

8 Respondit ei,Sum:vade,dic domino tuo,En אEliiáhu *adest*.

Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me seruum tuū in manu Achab,vt interficiat me?

9 Et dixit,'Quid peccaui quòd tradis seruum tuum in manum Aחháb,vt interficiat me?

Abdias timēs vitæ suæ, non vult renūtiare Achab adesse Eliam.

Viuit Dominus Deus tuus,quia nō est gens aut regnum, quò nō miserit dominus meus,te requirens: & respō dentibus cunctis,Non est hic:adiurauit regna singula & gentes, eo quòd minime reperireris.

10 'Viuit Iehouáh Deus tuus si est gens & regnum ad quod non miserit dominus meus vt requireret te:'& dixerunt, Non est. tunc adiurauit'regnum & gentem quòd non inuenisset te.

Et nunc tu dicis mihi, Vade, & dic domino tuo,Adest Elias.

11 Et nunc tu dicis, Vade,dic domino tuo, En אEliiáhu *adest*.

Quúmque recessero à te, Spiritus Domini asportabit te in locū quem ego ignoro:& ingressus nuntiabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua.

12 'Eritque, quū à te recessero, tum Spiritus Iehouæ asportabit te ad locum'quem non cognoscam:veniam autem vt nuntiem ipsi Aחháb,& quum ille te nō inuenerit,interficiet me: seruus autem tuus timet Iehouam ab adolescentia sua.

C Nunquid nō indicatum est tibi domino meo quid fecerim quum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quòd absconderim de Prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauerim eos pane & aqua?

13 Nónne renuntiatum fuit domino meo quod feci, quum occideret א'Izébel Prophetas Iehouæ? quòd absconderim ex Prophetis Iehouæ centum viros,quinquaginta & quinquaginta viros'in spelunca,& paui eos pane & aqua?

Et nūc tu dicis,Vade,&dic domino tuo,Adest Elias:vt interficiat me.

14 Et nunc tu dicis, Vade, dic domino tuo,En אEliiáhu:'& interficiet me.

Et dixit Elias, Viuit Dominus exercituum,ante cuius vultum sto,quia hodie apparebo ei.

15 Respondit אEliiáhu,'Viuit Iehouáh exercituum in cuius conspectu sto,quòd hodie 'ostendam me ei.

Abiit ergo Abdias in occursum Achab,& indicauit ei: venitque Achab in occursum Eliæ.

16 Abiit ergo עObadiáhu in occursum Aחháb,& renuntiauit ei:venítque Aחháb in occursum אEliiáhu.

Et quum vidisset eum,ait,Túne es ille qui conturbas Israel?

17 Quúmque vidisset Aחháb אEliiáhu,dixit Aחháb ad eum,Nónne tu es ille qui conturbas Iשraאelem?

Elias missus à Deo, cōfidenter arguit Achab.

Et ille ait, Non ego turbaui Israel, sed tu,& domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini , & sequuti estis Baalim.

18 Qui respondit, Non conturbaui Iשraאelem, sed tu & domus patris tui,quum dereliqueritis mandata Iehouæ,'& ambulaueris post Beyalím.

Veruntamen nunc mitte, & cōgrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prohetas Baal quadringentos quinquaginta,prophetásque lucorum quadringentos , qui comedunt de mensa Iezabel.

19 'Nunc igitur mitte, congrega ad me vniuersum Iשraאelem ad montē Charmél, & prophetas Báyal quadringentos & quinquaginta, prophetas quoque 'lucorum quadringentos comedentes in mensa א'Izébel.

850.falsi prophetæ.

4 Nam quum exterminaret א'Ize. ויהי בהכרית איזבל את נביאי Ad verbum, Et fuit,in excidendo א'Izébel Prophetas.i.quum persequeretur,studerétque tollere Iezabel Prophetas.Chaldæus paraphrastes,occidere faceret.
5 Vade per terram לך בארץ .i.lustra regionem. Vt viuos conseruemus ונחיה Ad verbum , & viuificabimus. Neque priuemus,&c. ולא נכרית מן הבהמה: Ad verbū,& non excidamus[vel,excidere faciamus]à iumentis. Vel,& non priuabimus *urbem*[vel,*nos*]iumentis.i. ne destituamur iumentis. 6 Per quam transirent: לעבר בה Ad verbum, ad transeundum in ea. i.vt lustrarent eam. Solus, לבדו seorsum.i.sine Abdia:& Abdias solus sine Achab ibat alia via. 7 Quumque עObadiáhu,&c. ויהי עבדיהו בדרך וגו' Ad verbū, Et fuit, Obadiáhu in itinere,& ecce Eliiáhu in occursum eius.pro,Accidit autem[vel,Euenit autem]quum esset Abdias in via ipsa [per quam scilicet ibat]occurrit illi Elias. 9 Quid peccaui,&c. מה חטאתי Quid peccaui [sub.contra te]vt tu tradas,&c. 10 Viuit Iehouáh,&c. חי יהוה וגו' Hebraismus,iuro tibi per Dominū Deum cuius es Propheta,nulla esse gentē,aut regnū vicinū ad quod,&c. Et dixerunt,Nō est. ואמרו אין sub.Reges & gētes ad quas miserat nūtios.Chaldæus paraph.Et dixerūt, Nō fuit hic. Regnū & gentē,&c. את הממלכה ואת הגוי וגו' Sing.Heb.pro plur.adiurauit regna & gentes quòd nō inuenissent te.vel,propterea quòd non inuenisset te. 12 Eritque,quum à te,&c. והיה אני אלך מאתך ורוח וגו' Ad verbum,& erit,ego abiboà te,Spiritus,&c. Quem nō cognoscā: אשר לא ארע: quē ignorabo.i.mihi ignotum.
13 In spelunca, במערה .i.in singulis speluncis. 14 Et interficiet me. והרגני: certè [profectò]interficiet me. 15 Viuit Iehouáh,&c. חי יהוה Vide eadem suprà cap.17.a.1. Ostendam me ei. אראה אליו: apparebo illi. q.d.prædictio tua erit vera , si prædixeris me adesse. 18 Et ambulaueris,&c. ותלך אחרי הבעלים: Singulari vtitur,acsi dicat, & tu præcipuè sequutus fueris idola.
19 Nunc igitur mitte, ועתה שלח sub. nuntios.q.d. Ergo quia tu dicis me conturbare Israelē,volo probare te ipsum esse qui illū conturbas, non me. Lucorum quadring.comedentes,&c. האשרה ארבע מאות אכלי וגו' Sing.Heb.pro plur.luci,quadringenti comedentes,&c.lucos, dicatos idolis intelligit. comedentes de mensa Iezabel,id est quibus victum dabat Iezabel.

Misit itaque Anháb ad omnes filios Iשraאelis, & congregauit 20
prophetas in monte Charmel.

Elias corripit populumquod Deo & Baalim seruire vellet, ostẽdens Deum Israelis, esse verũ Deum.
Zelus Eliæ pro Deo.

Et accedens אEliiáhu ad vniuersum populum, ait, Quousque *tan* 21
dem ′claudicatis in duas cogitationes? si Iehouáh est Deus, ite post
eũ: si verò Bayál, ite post ipsum. Et nõ respõdit ei populus verbũ.

Rursum dixit אEliiáhu ad populum, Ego ′remansi Propheta Ie- 22
houæ solus: prophetæ autem Báyal sunt quadringenti & quinqua
ginta viri.

′Dent itaque nobis duos iuuencos & eligant sibi iuuencum v- 23
num, quem in frusta concidant, ac ponant super ligna, ignem au-
tem non supponant: ego verò parabo iuuencum alterum, quem
ponam super ligna, nec ignem supponam.

Exaudire per ignem.

′Tum inuocate nomen deorum vestrorum, & ego inuocabo no 24
mẽ Iehouæ: ′erit verò, Deus qui exaudierit ′per ignẽ, ipse sit Deus.
Et respondit vniuersus populus, dicens, ′Bonum *est* verbum.

Dixit præterea אEliiáhu ad prophetas Bayál, Eligite vobis iuuẽ- 25
cum vnum, & parate primùm, quia plures estis: & inuocate nomẽ
deorum vestrorum, at ignem ne supponatis.

Tulerunt ergo iuuencum quem ′dederat eis, & parauerunt, atq; 26
inuocauerunt nomen Báyal à mane vsque ad meridiem, dicendo,
Báyal exaudi nos. sed nõ erat vox, nec qui responderet: ′& transi-
liebant super altare quod fecerant.

Irridet Elias Baal.

Quum autem esset meridies, illudebat eis אEliiáhu, atque dice- 27
bat, Clamate ′voce magna, quia Deus est, *aut* quoniam *illi fortè est* ser
mo, aut quoniã insequutio *est* illi: aut quoniam via *est* illi, vel dor-
mit ipse, & excitabitur.

Clamauerũt itaque voce magna, & incidebant se ′iuxta morem 28
suum cultris & lanceolis, donec perfunderent se sanguine.

Fuit autem, quum transisset meridies, ′& prophetassent vsque 29
quo offerrent sacrificium: nulla erat vox, neque qui responderet,
aut qui auscultaret.

Altare restituit, & offert holocaustum.

Tum dixit אEliiáhu ad vniuersum populum, Accedite ad me. 30
Et accesserũt vniuersus populus ad eum: ′curauítque altare Ieho
uæ *quod fuerat* dirutum.

Tulítque אEliiáhu duodecim lapides, iuxta numerum tribuum 31
filiorum Iayacób, ′ad quem verbum Iehouæ factum fuerat, Iש-
raאel erit nomen tuum.

Et ædificauit ex lapidibus altare in nomine Iehouæ: fecítque 32
aquæductum ′secundum locum duorum satorũ sementis in cir-
cuitu altaris.

Parauit deinde ligna, & in frusta concídit iuuencum, posuítque 33
super ligna.

---

20 Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli.

D 21 Accedens autem Elias ad omnem populũ, ait, Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autẽ Baal, sequimini illũ. Et non respõdit ei populus verbũ.

22 Et ait rursus Elias ad populũ, Ego remansi Propheta Domini solus: prophetæ autem Baal, quadringenti & quinquaginta viri sunt.

23 Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frusta cædentes ponant super ligna, ignem autem non supponant: & ego faciã bouem alterum, & imponã super ligna, ignem autem non supponam.

24 Inuocate nomina deorum vestrorũ, & ego inuocabo nomen Domini: & Deus qui exaudierit per ignẽ, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait, Optima propositio.

25 Dixit ergo Elias prophetis Baal, eligite vobis bouẽ vnum, & facite primi, quia vos plures estis: & inuocate nomina deorum vestrorum, ignémque non supponatis.

E 26 Qui quũ tulissent bouem quem dederat eis, fecerunt: & inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiẽ, dicentes, Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiliebántque altare quod fecerant.

27 Quúmque esset iam meridies, illudebat illis Elias, dicens, Clamate voce maiore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur.

28 Clamabãt ergo voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.

29 Postquam autẽ transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes:

30 Dixit Elias omni populo, Venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare Domini quod destructũ fuerat.

31 Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quẽ factus est sermo Domini, dicens, Israel erit nomen tuum.

Gene. 32. b. 4. reg. 17. f.

32 Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque aquæductum, quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris,

F 33 Et composuit ligna: diuisitque per membra bouẽ, & posuit super ligna.

---

21 Claudicatis, &c. פוסחים על שתי הסעפים .i. Quousque tandem alternis, more claudorum, innitimini duabus persuasionibus? nunc credendo Dominum, nunc Baal esse verũ Deum. Chaldæus paraph. Vsquequo diuisi estis in duas partes? 22 Remansi נותרתי relictus sum. i. sum solus ex omnibus Prophetis qui hic tuear gloriam & honorẽ Domini. 23 Dent itaque, &c. ויתנו לנו שנים פרים Dẽt itaque [sub. serui Achab] duos boues. 24 Tum inuocate וקראתם Tunc inuocabitis. Erit verò, והיה q.d. hac conditione vt Deus qui, &c. Per ignem, באש .i. demittendo ignem de cælo qui consumat holocaustum. Bonum *est* verbum. טוב הדבר: .i. æquum & bonũ est quod proponit. 26 Dederat נתן sub. Achab, vel is qui adduxerat. Et transiliebãt, &c. ויפסחו על וגו׳ Et insiliebant [Alii, saltabãt, quasi mente capti essent] iuxta altare quod fecerat. sub. vnus, vel maximus eorum. vel, Achab. 27 Voce magna, quia Deus est, &c. בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וגו׳ voce alta, [sublata] nam Deus est, aut *illi* sermo, &c. i. altiore voce clamate, nam Deus est vt dicitis: suapte enim natura audire potest. aut, non potest audire, quia est illi sermo & colloquium, vel negotium (nam id etiã significat שיח) est illi cũ aliquo, siue occupatus est in negotio aliquo. aut quia in persequendis hostibus fugientibus est occupatus. aut quia iuit aliquò peregre. aut fortè dormit, & excitabitur clamore vestro. 28 Iuxta morẽ suum כמשפטם de more suo. i. iuxta morem suæ religionis. 29 Et prophetassent, ויתנבאו .i. inuocassent nomen deorum suorum vsque ad id tempus quo offerri solebat oblatio, hoc est sacrificium vespertinum. 30 Curauitque altare וירפא את המזבח medicatúsque est altari. Metaphora ab ægrotis, pro, refecit, siue instaurauit. Sic Nehem. 4. b. 7. medicata fuisset cicatrix muri Ierusalẽ. 31 Ad quẽ verbũ, &c. אשר היה דבר יהוה וגו׳ Hebraismus, qui quũ Iaacob diceretur, dictus est Israel à Iehoua. 32 Secundũ locum duorum sa. כבית סאתים Ad verbum, secundũ domum [.i. locum, siue saccũ] duorum satorũ. hoc est, tantæ capacitatis quantæ est saccus capax duorum satorum. Domus hoc loco pro sacco, vt & alio loco, Domus manuum pro chirotechis.

34 Et dixit, Implete quatuor hydrias aqua, & effundite super holo-
caustum & super ligna. Dixit præterea, ʹIterate. Et iterauerunt. Ait
insuper, Tertiò *hoc* facite. Et tertiò fecerunt:
35 ʹIta vt fluerent aquæ per circuitum altaris, atque etiam aquæ-
ductum impleret aqua.
36 Fuit autem, quum offerri solebat ʹsacrificium accessit אEliiáhu
propheta, & dixit, Iehoua Deus Abraham, Iצshhác, & Iשׂraאelis, ho
die ʹcognoscatur quòd tu es Deus in Iשׂraאele, & *quòd* ego *sim* seruus
tuus, quódque in verbo tuo fecerim omnia hæc.
37 Exaudi me Iehoua, exaudi me, & cognoscat populus hic quòd
tu es Iehouáh Deus, & *quòd* tu conuerteris cor eorum retrorsum.
38 Tunc cecidit ʹignis Iehouæ, ac consumpsit holocaustum, & li-
gna, ʹ& lapides, & puluerem, & aquã quæ erat in aquæductu, linxit.
39 *Hoc* quum vidisset vniuersus populus, procidit in facies suas,
ac dixit, Iehouáh est Deus, Iehouáh est Deus.
40 Et ait אEliiáhu ad eos, Apprehendite prophetas Báעal, nemo e-
uadat ex eis. Et apprehenderunt eos, ʹ& deduxit eos אEliiáhu ad
torrentem Ciשׂson, & interfecit eos ibi.
41 Tunc dixit אEliiáhu ad Anháb, ʹAscende, comede & bibe: quia
ʹsonus multitudinis pluuiæ.
42 Ascendítque Anháb vt comederet & biberet: אEliiáhu verò a-
scendit in verticem Charmél, & prostrauit se in terram, ʹposuít-
que faciem suam inter genua sua:
43 Et dixit ad puerum suum, Ascende nunc, & prospice ad viam
Maris. Ascẽdit itaque, & prospexit, atque ait, Non est quicquam.
Dixit præterea, Reuertere septem vicibus.
44 Fuítque, in septima dixit, Ecce nubes paruula sicut vola homi-
nis ascẽdit è Mari. Tunc dixit, ʹAscẽde, dic ad Anháb, ʹLiga *currum*,
& descende, ʹne remoretur te pluuia.
45 Et fuit, ʹvsque huc & vsque huc cæli cõtenebrati sunt nubibus
ʹ& vento, fuítque pluuia magna: ʹcõscendit itaque Anháb, & abiit
in Izreאyél.
46 ʹManus autem Iehouæ fuit super אEliiáhu, & accinxit lumbos
suos, ʹ& cucurrit ante Anháb, ʹdonec venias tu in Iezreאyél.

Cap. XIX.

1 Renuntiauit autem Anháb לאIzébel omnia quæ fecerat אEliiá-
hu, ʹ& prorsus quòd occidisset omnes Prophetas gladio.
2 Misit itaque לאIzébel nuntium ad אEliiáhu, dicendo, ʹSic faciãt
dii & sic addant, ʹnisi hoc tempore cras posuero animam tuam
sicut animam vnius ex illis.

34 Et ait, Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. rursúmque dixit, Etiã secũdò hoc facite. Qui quum fecissent secundò, ait, Etiam tertiò idipsum facite. Fecerúntque tertiò.
35 Et currebant aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est.
36 Quùmque iam tempus esset vt offerretur holocaustum, accedens Elias Propheta ait, Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta præceptũ tuũ feci omnia verba hæc.
37 Exaudi me Domine, exaudi me: vt discat popul⁹ iste quia tu es Dominus Deus, & tu conuertisti cor eorũ iterũ.
38 Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocaustũ, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam quæ erat in aquæductu lambens.
39 Quod quũ vidisset omnis populus, cecidit in faciem suã, & ait, Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus.
B 40 Dixitque Elias ad eos, Apprehẽdite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos quũ apprehẽdissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison, & interfecit eos ibi.
41 Et ait Elias ad Achab, Ascende, comede & bibe: quia sonus multæ pluuiæ est.
42 Ascendit Achab, vt comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem Charmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua,
43 Et dixit ad puerum suum, Ascende, & prospice contra Mare. Qui quũ ascendisset, & contemplatus esset, ait, Non est quicquam. Et rursum ait illi, Reuertere septem vicibus.
44 In septima autem vice, Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de Mari. qui ait, Ascende, & dic Achab, Iunge & descende, ne occupet te pluuia.
45 Quũmque se verteret huc atque illuc, ecce cæli contenebrati sunt, & nubes & ventus, & facta est pluuia grandis: ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel.
46 Et manus Domini facta est super Eliam, accinctísque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Iezrahel.

Cap. XIX.

1 Nuntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos prophetas gladio.
2 Misitque Iezabel nuntiũ ad Eliam, dicens, Hæc faciant dii & hęc addãt, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis.

Oratio Eliæ.

Igne de cælo misso qui cõsumpsit holocaustũ, ostẽdit Deus se verũ esse Deum.

Elias interficit omnes prophetas Baal.

Impetrat pluuiam.

Elias antecurrit Achab proficiscenti Iezrahel.

Iezabel persequitur Eliam.

34 Iterate. Et iterauerũt. שנו וישנו .i. iterum idem facite. Et iterum idem fecerunt. 35 Ita vt fluerent וילכו Ad verbum, Et ibant.
36 Sacrificium, המנחה sub. vespertinum. Cognoscatur quòd tu es Deus יודע כי־אתה אלהים innotescat te esse Deum. sub. verum.
38 Ignis Iehouæ, אש־יהוה .i. demissus è cælo, siue à Iehoua. Et lapides, ואת־האבנים quibus extructum erat altare.
40 Et deduxit eos וירדם Ad verbum, & descendere fecit eos: ne scilicet sanguine eorum contaminaretur Terra sancta.
41 Ascẽde, עלה Achab tum erat in torrẽte, hoc est loco demissiore: aut eius tentoriũ erat in editiore mõtis loco. Quidam Hebræorũ dicit, Achab se confecisse inedia vt impetraret à Deo pluuiã. q. d. esto bono animo: nã Deus dabit pluuiã. Sonus multitud. pluuiæ. קול המון הגשם strepitus multitudinis imbris. sub. exauditur. i. iam mihi videor exaudire. vel, mox auditurus es strepitum vehementis pluuiæ.
42 Posuitque faciẽ s. וישם פניו וגו׳ .i. demisit faciem suã more supplicũ. Hoc pertinet ad humilitatẽ orãtis, & maiorẽ attentionẽ orationis.
44 Ascende, עלה id est vbi descenderis è Charmel, ascende in eum locum vbi est Achab. Aut fortè locus ad quem ascẽderat Achab vt comederet, erat in editiore mõtis parte. Liga אסור sub. currũ. i. iunge equos currui: hoc est, cura currũ tuum præparandũ: ne intercipiat te in itinere pluuia. Ne remoretur te. ולא יעצרכה ne cõcludat te: ne retardet te. 45 Vsque huc & vsque huc עד־כה ועד־כה Hebraismus, Dum, vel interim dum hæc gererentur. Alii, dum se verteret huc atque illuc. Chaldæus paraph. dum iungerentur equi currui, & ille descenderet, cælum obscuratũ est nubibus, & excitatus est ventus comes pluuiæ. Et vento, ורוח & ventus. sub. excitatus est. Cõscendit itaque וירכב sub. currum. dum scilicet videret cælum obnubilatum. 46 Manus autẽ Iehouæ יד־יהוה .i. virtus & fortitudo. q. d. Dominus dedit robur & vires Eliæ, hoc est confirmauit Eliã. Et cucurrit ante Anháb, וירץ לפני אחאב q. d. non solùm assequutus est Achab, sed & anteuertit. Donec venias, &c. עד־באכה .i. donec venias vsque ad eum locũ per quem intras, siue ingredi soles in Izreאyel hoc est vsque ad introitum Izreאyel.

IN CAPVT XIX.

1 Et prorsus, &c. ואת כל־אשר הרג & omnino quòd occidisset. i. præsertim quomodo interfecisset omnes pseudoprophetas.
2 Sic faciant, &c. כה־יעשון וגו׳ Hæc faciant dii, &c. i. hæc mihi eueniant, imò grauiora, sub. nisi vlciscar mortem prophetarum: quia, &c. Nisi hoc tempore cras כי כעת מחר quia hoc tempore cras. Gallicè, A *telle heure qui sera demain à ceste heure.*

Elias fugit Iezabelem.

'Quum autē vidisset, surrexit, & abiit 'secundum animā suam, & 3
venit ī Beer-ωsebáy, quæ erat ī Iehuháh, & dimisit puerū suū illic.

Mori optat Elias.

Ipse autem perrexit per desertum itinere diei: & veniens sedit 4
subter 'genistam vnam, & petiuit animæ suæ mori, ac dixit, 'Sufficit nunc, ô Iehoua: tolle animam meam: non enim melior sum patribus meis.

Ab Angelo pascitur.

'Et recubuit ac dormiuit subter genistam vnam: & ecce, illo ip- 5
so tempore Angelus tetigit eum, ac dixit ei, Surge, comede.
Qúmque circunspexisset, ecce ad caput eius panis inter prunas 6
coctus, & scyphus aquæ: comedit itaque, ac bibit, '& rursum recubuit.
Reuersus est autē Angelus Iehouæ secundò, & tetigit eum, ac di 7
xit, Surge, comede, quia 'longior à te est via.

Eliæ ieiunium.

Surgens ergo comedit, & bibit, profectúsque est in fortitudi- 8
ne 'cibi illius, quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vsque ad montem Dei 'חHoréb.

Queritur se soli ex Prophetis Dei relictū esse.

Et illic subiit in speluncam, & pernoctauit ibi: & ecce verbum 9
Iehouæ ad eum, dixitque ei, 'Quid tibi hîc אEliiáhu?
Qui dixit, Zelando 'zelatus sum pro Iehoua Deo exercituum: 10
dereliquerunt enim pactum tuum filii Iωsraאél, altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio: '& remāsi ego solus, quærúntque animam meam vt auferant eam.

Signa Dei aduentantis.

Et ait, Egredere, & sta in mõte coram Iehoua: ecce enim Ieho- 11
uáh 'transit, '& ventus grandis, & fortis, 'subuertens montes, & cõfringens petras coram Iehoua, 'non in vento Iehouáh: & post ventum 'commotio, non in commotione Iehouáh:
Et post commotionē ignis, non in igne Iehouáh: & post ignem 12
'vox tacita, tenuis.
Quum autem 'audire cœpisset אEliiáhu, operuit faciem suam 13
pallio suo, '& egressus stetit ad ostium speluncæ: & ecce ad eum vox quæ dixit, 'Quid tibi hîc אEliiáhu?
Qui respondit, Zelando zelatus sum pro Iehoua Deo exerci- 14
tuum, quia dereliquerũt pactum tuum filii Iωsraאelis, altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio: & remansi ego solus, quærúntque animam meam vt auferant eam.

3 Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocunque eum ferebat voluntas: venitque in Beersabee Iuda, & dimisit ibi puerum suum.
4 Et perrexit in desertū viam vnius diei: qúmq; venisset, & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait, Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neque enim melior sum quàm patres mei.
5 Proiecitq; se, & obdormiuit in vmbra iuniperi: & ecce, Angelus tetigit eum, & dixit illi, Surge, & comede.
6 Et respexit, & ecce ad caput suū subcineritius panis, & vas aquæ: comedit ergo, & bibit, & rursum obdormiuit. B
7 Reuersúsque est Angelus Domini secundò, & tetigit eum, dixitque illi, Surge, comede: grandis enim tibi restat via.
8 Qui quū surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta dieb' & quadraginta noctibus, vsque ad mõtem Dei Horeb.
9 Qúmque venisset illuc, mansit in spelunca: & ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi, Quid hic agis Elia?
10 At ille respondit, [Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituū, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel: altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio: & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam. Rom.11.a.3
11 Et ait ei, Egredere, & sta in monte corā Domino: & ecce Dominus trāsit, & spiritus grandis, & fortis, subuertens montes, & conterens petras ante Dominū: non in spiritu Dominus: & post spiritum commotio: non in commotione Dominus. C
12 Et post commotionem ignis: non in igne Dominus: & post ignem sibilus auræ tenuis.
13 Quod quum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eū, dicens, Quid hic agis Elia?
14 Et ille respondit, Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactū tuum filii Israel: altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio: & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam.

3 Quum autem vidisset, &c. וירא ויקם וילך Ad verbum, Et vidit, & surrexit, & abiit. pro, Quum id intellexisset, confestim abiit. Secundum animam suam, אל נפשו .i. quocunque eum ferebat animus ac voluntas. Chaldæus paraph. vt animam suam erueret. vel seruaret.
4 Genistam vnam, רותם אחת iuniperum vnam. vel, quandam. Sufficit רב Satis. sub. vixi. satis est mihi hactenus vixisse.
5 Et recubuit ac dormiuit וישכב ויישן .i. proiecit se vt dormiret. prostratus dormiuit. 6 Et rursum recubuit. וישב וישכב: Ad verbum, & reuersus est, & recubuit. 7 Longior à te est via. רב ממך הדרך .i. iter est maius quàm pro viribus tuis. q.d. vires tuæ præsentes non possent sufficere itineri quod restat à te conficiendum. Maius est à te iter. Latinè non potest commodè verti, nisi pluribus verbis.
8 Cibi האכילה cibationis. i. refectionis. חHoréb. חורב: in quo scilicet data fuit Lex. Chaldæus paraph. in quo reuelata fuit gloria Domini. 9 Quid tibi מה לך sub. est negotii? 10 Zelatus sum קנאתי Quidam per imperfectum vertunt, zelabar. i. cruciabar veluti zelotypia pro honore Dei, tanquam sustinerem personam ipsius Dei. Et remansi ואותר & relictus sum.
11 Transit, עובר Quidam per præt. imperf. vertunt, transibat. Alii, transiturus erat. Consolatur eum Dominus præsentia sua: & postea prædicit illi puniendos idololatras. Et ventus grandis ורוח גדולה & flatus magnus. Signa horrida præcedebant præsentiam Domini.
Subuertens montes, & confr. petras מפרק הרים וגו' cõfringens montes, & perrũpens rupes. i. tam vehemens erat ventus vt montes subuertere posset, & petras confringere. Vel, tam vehemens, quàm vehemens esse solet ventus montes subuertens. Signa horrenda quæ terribilem Dei præsentiam significant. Eadem ferè leguntur facta ante aduentum Spiritus sancti, Act.2.a.2. Non in vento Iehouah. לא ברוח יהוה non cum flatu *erat* Iehouáh. Quid per hæc significetur, non satis liquet ex Hebræorum scriptoribus. Doctus nanque inter illos existimat Deum cõpensationem quandam reddidisse Eliæ pro zelo eius, quū duceret eum mirabiliter per desertum vsque ad montē Horeb, vbi refectione illum corroborauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tandē maiestatē suam gloriosam illi ostendit, in loco vbi & Mosi famulo suo gloriam suam ostenderat. Alius quidam illorū existimat horrendum illum ventū, fragorem & ignem à Iehoua Eliæ fuisse ostensos vt illum doceret impiorum hominum magis desiderandam pœnitentiam, quàm perditionem, & ferendum ad tempus peccatorem, potius quàm subitò perdendum. Simplicior eorum videtur expositio, qui substantiuum verbum in futuro *erit* subaudiunt, vt sic intelligamus, tunc quum videbis ventum vehementem, commotionem & ignem, non audies tunc vocem Domini. Ista significabant terrorē potestatis Diuinæ, vt Exod.19.b.9, Ecce ego venio ad te in densitate nubis, vt audiat populus dum loquar tecum, & etiam tibi credant in seculum. Et paulo pòst versu 16, Die tertia mane facta sunt tonitrua, & fulgura, & nubes densissima, &c. Mox sequitur, nec in concussione erat Iehoua: & post concussionem. i. post terræmotum sequebatur ignis. Commotio, רעש concussio. tremor. sub. montis. 12 Vox tacita, tenuis. קול דממה דקה: sub. audita fuit. Alii vertunt, vox silens. gracilis. Alii, vox silentii: vt sit substantiuum: tametsi possit esse & adiectiuum. i. submissa, siue demissa.
13 Audire cœpisset כשמע sub. signa illa quæ præcedebant. Et egressus stetit ויצא ויעמד iam autem [enim] egressus erat, & stabat.
Quid tibi מה לך sub. est hic negotii. i. quid hic agis?

15 Et ait Dominus ad eũ, Vade, & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum: quúmque perueneris illuc, vnges Hazael Regem super Syriam.

16 Et Iehu filium Namsi vnges Regem super Israel: Elisæum autem filiũ Saphat, q est de Abel-meula, vnges Prophetam pro te.

D

4. Reg. 9. a. 1 eccli. 48. a. 8

17 Et erit, quicunque fugerit gladium Hazael, occidet eũ Iehu: & quicunq; fugerit gladium Iehu, interficiet eum Elisæus.

Rom. 11. a. 4

18 Et derelinquam mihi in Israel septẽ millia vniuersorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eum osculans manum.

19 Profectus ergo inde Elias, reperit Elisæũ filiũ Saphat, arantẽ ĩ duodecim iugis boũ, & ipse in duodecim arantibus vnus erat: quúmq; venisset Elias ad eum, misit palliũ suum super illũ.

20 Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait, Osculer, oro, patrẽ meum & matrẽ meam, & sic sequar te. Dixitq; ei, Vade, & reuertere: quod enim meum erat, feci tibi.

21 Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud: & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consurgénsque abiit, & sequutus est Eliã, & ministrabat ei.

Cap. XX.

1 Porrò Ben-adad rex Syriæ, cõgregauit omnem exercitum suum, & triginta duos Reges secum, & equos, & currus: & ascendens pugnabat contra Samariam, & obsedit eam.

2 Mitténsque nuntios ad Achab regem Israel in ciuitatem,

3 Ait, Hæc dicit Ben-adad, Argẽtum tuũ & aurum tuũ meum est: & vxores tuæ & filii tui optimi, mei sunt.

4 Respónditq; Rex Israel, Iuxta verbum tuum domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea.

5 Reuertentésque nuntii dixerunt, Hæc dicit Ben-adad qui misit nos ad te, Argentum tuum, & aurũ tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi:

B

6 Cras igitur hac eadem hora mittã seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum: & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent.

7 Vocauit autem Rex Israel omnes seniores terræ, & ait, Animaduertite & videte quoniam insidietur nobis:

15 Dixítque Iehouáh ad eum, Vade, reuertere in viam tuam, in desertum Damméωsec: quum eò perueneris, vnges ηHazaνél in Regem super Arám:
16 Iehú verò filiũ Nimωsi vnges in Regẽ super Iωsraνelem: & νEliωsáy filiũ ωSaphat de νAbel-merholáh vnges in prophetã pro te.
17 Erit autem, eũ qui se eruerit à gladio ηHazaνel, interficiet Iehú: & qui se eruerit à gladio Iehú, interficiet νEliωsáy.
18 Reseruabo autem in Iωsraνele septem millia: omnia genua quæ non curuauerunt sese ipsi Bayál, & omne os quod non osculatum est eum.
19 Abiens itaque inde, reperit νEliωsáy filiũ ωSaphát: is autem arabat, & duodecim paria *erant* ante eum, ipséq; *erat* in duodecimo: & transiuit νEliiáhu ad eum, proiecítque palliũ suum super eum.
20 Qui relictis bobus cucurrit post νEliiahu, ac dixit, Osculer obsecro patrem meum, & matrem meam, & ibo post te. Cui dixit, Vade, reuertere: quid enim feci tibi?
21 Et reuersus est ab eo: post hæc tulit par boum, & mactauit illud, & instrumento boum coxit eis carnes, deditque populo, & comederunt: surrexitque, & abiit post νEliiáhu, & ministrauit ei.

Cap. XX.

1 Ben-hadád autem rex Arám cõgregauit vniuersum exercitum suum, & triginta duo Reges erãt cum eo, equi quoque, ac currus: ascendit autem, & obsedit ωSomerón, & oppugnauit eam.
2 Misítque legatos ad Anháb regem Iωsraνelis in eam vrbem.
3 Dixítque ei, Sic dicit Ben-hadád, Argentum tuum, & aurum tuum meum est, vxores quoque tuæ, & filii tui elegãtes, mei sunt.
4 Et respondit Rex Iωsraνelis, ac dixit, Iuxta verbũ tuum domine mi rex, tuus sum, & omnia quæ sunt mihi.
5 Reuersi autem legati dixerunt, Sic dixit Ben-hadád, dicendo, Mitto ad te, dicendo, Argentum tuum & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos mihi dabis.
6 Nisi hoc tempore cras mittam seruos meos ad te, & scrutabũtur domum tuam, domósque seruorum tuorum: atque ii omne concupiscibile oculorũ tuorũ ponent in manibus suis, ac tollent.
7 Vocauit itaque Rex Iωsraνelis, omnes seniores terræ, & ait, Cognoscite obsecro, & videte quòd malũ iste quærat: misit enim ad

Iubetur inungere Hazael, Iehu, & Elisæum in vltionem idololatriæ Israel.

Elisæus ex agricultura ad prophetiam vocatur à Deo.

Elisens, relictis omnibus sequitur vocantem, Deum, ministrátque Eliæ.

Obsidetur Samaria.

Achab desperãs, submittit se Ben-adad.

15 In viam tuam, לדרכך per viam tuam. qua scilicet venisti. sub. aliquatenus scilicet, siue aliquo vsq; progressus: & postea vade rectà in desertum, &c. Quum eò perueneris, vnges ובאת ומשחת Ad verbũ, & venies, & vnges. non per te, sed per alium. i. cures eum vngendum. hoc est, declares eum futurum Regem. 18 Reseruabo autem in Iωs. septem mi. והשארתי בישראל שבעת אלפים Seruabo autem reliquos in Israele septem millia. Septem millia pro multis posuit. i. efficiam vt maneant mihi superstites quamplurimi qui non adorarunt Baal. Non osculatum est eum. לא־נשק לו: non dedit illi oscula in signum obedientiæ & reuerentiæ.
19 Paria *erant* ante eũ, צמדים לפניו iuga boũ habebat. Ipséq;, &c. והוא בשנים & ipse in duodecimo. i. agebat duodecimũ par, siue iugũ. q. d. ipsemet ducebat aratrum. Et transiuit νEliiáhu ad e. ויעבור אליהו אליו transibat autem Elias iuxta illum. i. quum autem transisset, &c.
20 Osculer אשקה .i. Fac mihi potestatem osculandi patrem, & osculando petam facultatem discedendi. Quid enim feci tibi? מה־עשיתי לך: .i. quid feci tibi propter quod sequi me debeas? Hoc dicit cum quadam simulatione, volens extorquere ab eo quidnam haberet in animo, & intelligere quo spiritu esset afflatus. q. d. quia proieci pallium meum super te, ideo tu curres post me?
21 Et reuersus est ab eo: וישב מאחריו Ad verbum, Et reuersus est de post eum. vel, à tergo illius. i. relicto Elia, reuersus est ad parentes suos, patrẽ & matrem: à quibus quũ abeundi facultatẽ accepisset, venit iterũ ad agrũ vbi erant aratores cum multis viris vrbis, qui sequuti fuerãt eum abeuntem, quòd separaretur ab eis. tum ille, vt eos dimitteret, ac vale diceret, sequuturus Eliã, tulit par boum, &c. Et instrumẽto boum ובכלי הבקר Sing. Heb. pro plur. Instrumenta boum vocat aratra, siue ligna aratri. propterea quòd sequeretur Eliam, non expectauit vt cæderentur ligna alia, sed paratioribus vsus est, nempe instrumentis boum. Coxit eis בשלם Relatiuum præcedens suum substantiuum, coxit carnes, & dedit eis, nempe populo, &c. redundare videtur. Surrexitque ויקם sub. facto conuiuio. Et ministrauit ei. וישרתהו: .i. fuit minister ac famulus eius.

IN CAPVT XX.

3 Dixitque ויאמר sub. vnus ex illis nuntiis. 4 Iuxta verbum tuum כדברך .i. vt dicis. q. d. quæcunque possideo, in tua sunt potestate, ita vt futurus sim tibi tributarius. 5 Mitto כי שלחתי Hic כי redundat: & præt. pro præs. ponitur, Mitto. sub. nuntios. q. d. Nunc per nuntios significo tibi dicendum, siue qui hæc tibi referant nomine meo. Alii, per præteritum plus quàm perfectum vertunt Miseram ad te, vt dares mihi argentum tuum & aurum tuum, &c. 6 Nisi hoc tempore cras כי אם־כעת מחר Subaudiendum aliquid, dispeream: aut, nõ sit mihi propitius Baal. Alii vertunt, Sed hac ipsa hora cras. & subaudiunt, Nec his quidẽ contentus ero, sed. q. d. dabis illa quidem, sed non propterea satis erit mihi. Hic Benhadad videbatur quærere occasionem belli. Omne concupiscibile oculorum t. כל־מחמד עיניך Hebraismus, quicquid erit tibi gratum & charum, id arripientes auferent. 7 Cognoscite obsecro, & videte, &c. דעו־נא וראו וגו׳ .i. Cõsiderate nunc, & perpendite quòd occasionem belli nobis inferendi iste captat.

me pro vxoribus meis & pro filiis meis,& pro argento meo & pro
auro meo:& non denegaui ei.
Dixerúntque ad eum omnes seniores illi, & vniuersus ille po- 8
pulus ,Ne pareas,neque acquiescas.
Dixit ergo legatis Bé-hadád, dicite domino meo Regi, Omnia 9
pro quibus misisti ad seruum tuum˚initio,faciam:rem autem hãc
nõ possum facere. Itaque abierũt nuntii,& retulerunt ei respõsum.
Misit igitur ad eum Ben-hadád, & ait, Sic faciant mihi dii & sic 10
addãt,si suffecerit puluis ϣSomerón˚pugillis vniuersi populi˚qui
est in pedibus meis.
Et respondit Rex Iϣsraelis,ac dixit,˚Dicite,˚Ne glorietur accin 11
ctus sicut discinctus.
Quum autem audisset verbum hoc(bibebat enim ipse & Reges 12
in tabernaculis)dixit seruis suis, Admouete *instrumẽta bellica*. Et admo
uerunt contra ciuitatem.

Prophetam mittit Deus ad Achab,in desperatis rebus promittens salutem.

Et ecce Propheta quidam accessit ad Anháb regem Iϣsraelis, 13
qui dixit,Sic dixit Iehouáh,Nónne vidisti vniuersam multitudi-
nem magnam hanc? en ego trado eam in manu tua hodie:vt scias
quòd ego Iehouáh.
Dixit verò Anháb,˚Per quem?Ille respondit,Sic dixit Iehouáh, 14
˚Per pueros principum prouinciarum. Tunc dixit,˚Quis incipiet
bellum?Respondit,Tu.

Achab iuxta Dei verbum,vincit Ben-hadad, quem cõuertit in fugã.

Recensuit itaque pueros principum prouinciarum , qui fuerũt 15
ducenti & triginta duo : post quos recensuit & vniuersum popu-
lum˚omnium filiorum Iϣsraelis,septem millia:
Egressi sunt itaque in meridie:Ben-hadád verò˚bibebat ebrius 16
in tabernaculis , ipse & Reges: *nam* triginta duo Reges auxiliaban-
tur ei.
Egressi sunt inquam pueri principum prouinciarum initio:˚& 17
misit Ben-hadád,& renuntiauerunt ei,dicendo,˚Viri egressi sunt
de ϣSomerón.
Tunc ait,˚Siue pro pace egressi fuerint,capite eos viuos:siue ad 18
bellum egressi fuerint,capite eos viuos.
Illi ergo egressi sunt de vrbe , *nempe* pueri principum prouincia- 19
rum,& exercitus˚qui sequebatur eos:
Et percusserunt quisque˚virum suum,& fugerũt Arám, perse- 20
quutúsque est eos Iϣsraél,& eripuit sese Ben-hadád rex Arám su
per equum & equites *aliquot*.
˚Egressus est præterea Rex Iϣsraelis , & percussit equos & cur- 21
rus,percussítque Arám plaga magna.

Propheta præmonet Achab, rursum Bé-adad præliaturum contra eum.

(Accesserat nãque Propheta ad Regem Iϣsraelis,ac dixerat ei, 22

misit enim ad me pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro: & nõ abnui.

Dixerúntque omnes maiores natu & vniuersus populus ad eum, Nõ audias,neque acquiescas illi.

Respõdit itaque nuntiis Ben-adad, Dicite domino meo Regi, Omnia propter quæ misisti ad me seruũ tuũ in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum. Reuersique nuntii retulerunt ei.

Qui remisit, & ait, Hæc faciãt mihi dii & hæc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me.

Et respondens Rex Israel,ait, Dicite ei, Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus.

Factum est autem, quũ audisset verbum istud, bibebat ipse & Reges in vmbraculis,& ait seruis suis, Circundate ciuitatem. Et circũdederunt eam.

C

Et ecce Propheta vnus accedẽs ad Achab Regem Israel,ait ei, Hæc dicit Dominus, Certè vidisti omnem multitudinem hãc nimiam? ecce,ego tradam eam in manum tuam hodie: vt scias quia ego sum Dominus.

Et ait Achab, Per quẽ? Dixitque ei, Hæc dicit Dominus, Per pedisequos principũ prouinciarum. Et ait, Quis incipiet præliari? Et ille dixit, Tu.

Recensuit ergo pueros principum prouinciarum , & reperit numerum ducentorum trigintaduorum: & recensuit post eos populum , omnes filios Israel septem millia:

Et egressi sunt meridie. Ben-adad autem bibebat temulẽtus in vmbraculo suo , & Reges trigintaduo cum eo ,qui ad auxilium eius venerant.

Egressi sunt autẽ pueri principum prouinciarum in prima fronte. misit itaq; Ben-adad: qui nuntiauerunt ei, dicẽtes, Viri egressi sunt de Samaria.

At ille ait , Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos : siue vt prælientur, viuos eos capite.

Egressi sunt ergo pueri principum prouinciarum , ac reliquus exercitus sequebatur eos:

D

Et percussit vnusquisque virum qui cõtra se veniebat: fugerúntque Syri, & persequutus est eos Israel. fugit quoque Ben-adad rex Syriæ in equo cum equitibus suis.

Necnõ egressus Rex Israel percussit equos & currus: & percussit Syriã plaga magna.

(Accedẽs autem Propheta ad Regem Israel, dixit ei , Vade, & confor

9 Initio,faciam: בראשונה אעשה principio[primùm.i.in prima legatione]paratus sum facere. 10 Pugillis vniuersi pop. לשעלים לכל העם .i.vt impleant singuli volam suam ex eo.q.d.oppugnabo vrbem vestram cum numerosissimo exercitu. Alii,quòd plantæ pedum militum meorum terram adiacentem vrbi vestræ aliò transferent,ita vt nihil remansurum sit. Qui *est* in pedibus.m. :אשר ברגלי .i.quem mecum duco,& qui me sequitur. 11 Dicite, דברו sub.Regi Syriæ. Ne glorietur,&c. אל יתהלל וגו׳ Ne se iactet accinctus, sicut solutus.i. Ne glorietur is qui iam primùm accingit ensem, initurus prælium , sicut is qui iam adepta victoria, soluit zonam in qua est ensis. q.d. ne canat triumphum ante victoriam. 14 Per quem? במי per quos? Per pueros,&c בנערי וגו׳ per iuuenes principum prouinciarum.sub. patriæ siue regionis tuæ.i.per pueros patriæ tuæ qui educari solent in aulis Regum. Quis incipiet bellum? מי יאסר המלחמה Ad verbum legitur, Quis ligabit aciem? Quidam propterea vertunt, Quis instruet aciem?.i quis erit dux eorum? Metaphora ab iis qui iungunt boues aut equos operis causa. Chaldæus paraph.quis deferet vexillum belli? Istud interrogat quòd idololatra esset, & sciret se propterea odiosum esse Deo. 15 Omnium filiorum Iϣsraelis כל בני ישראל qui scilicet erant in Samaria.
16 Bibebat ebrius שותה שכור iam biberat temulentus.i.ad ebrietatem vsque,in castris ipsis,vnà cum regulis suis.
17 Et misit וישלח sub.nuntios vt sciret quidnam esset. Viri אנשים q.d.aliquot,siue pauci quidam.
18 Siue pro pace אם לשלום Siue propter pacem.Sic mox,siue propter bellum.
19 Qui sequebatur eos: אשר אחריהם Ad verbum,qui *erat* post eos. 20 Virum suum, אישו .i.hostem contra se venientem.
21 Egressus est præterea Rex, &c. ויצא מלך וגו׳ .i.in ipsa fuga egressus est Rex, qui eos qui equorum & curruum opera euadere conabantur,percussit,ita vt affecerit Syros cæde ingenti. Videtur Rex egressus postremo loco,versis iam in fugam hostibus.

Vade,ʼesto robustus, & scito ac vide quid facias: in reuersione e-
nim anni Rex Aramʼascensurus est contra te)
13 Serui autem Regis Arám dixerunt ad eum, Deus montium sunt
Deus eorum, idcirco præualuerunt nobis: ʼveruntamẽ pugnemus
contra eos in loco campestri, ʼ*& videbis* annon præualebimus eis.
24 Et hoc fac, Amoue ʼReges, quenque è loco suo, & pone duces
pro eis.
25 Tu prætereaʼnumerabis tibi exercitum iuxta exercitum qui ce-
cidit à te, & equos iuxta equos, & currus iuxta currus, & pugna-
bimus contra eos in campestribus, *& videbis* annon præualebimus
eis. Et audiuit vocem eorum, ac fecit sic.
26 In reuersione igitur anni recensuit Ben-hadád Aramæos, & a-
scendit in Aphéc ad bellum contra Iśraelem.
27 Filii autem Iśraelis recensiti fuerunt, ʼ& inuenti sunt omnes,
& abierunt in occursum eorum: castrametati sunt autem filii Iś-
raél e regione illorum tanquam duo parui greges, Aramæi autem
replebant terram.
28 ʼAccesserat verò vir Dei, & dixerat Regi Iśraelis, his verbis,
Sic dixit Iehouáh, Propterea quòd dixerunt Aramæi, Deus mon-
tium est Iehouáh, & non Deus vallium est: dabo vniuersam mul-
titudinem magnã hanc in manũ tuã: vt sciatis quòd ego Iehouáh.
29 Castrametati sunt ergo isti e regione illorum septem diebus:
fuítque, die septimaʼcommissum est prælium, & percusserunt filii
Iśraelis de Arám centum millia peditum die vna.
30 Reliqui verò fugerunt in Aphéc in vrbem, & corruit murus su-
per viginti septem millia virorum qui remanserant: Ben-hadád
autem fugiens venit in vrbẽʼ*in* cubiculumʼ*quod erat* intra cubiculũ.
31 Dixerunt verò ei serui eius, ʼEcce nunc audiuimus quòd Reges
domus Iśraelis Reges misericordes sint: ʼponamus obsecro sac-
cos in lumbis nostris, ʼ& funes in capite nostro, atque egrediamur
ad Regem Iśraelis, forsitanʼviuam seruabit animam tuam.
32 ʼCinxerunt igitur saccos in lumbis suis, ac funes in capitibus
suis, & venerunt ad Regem Iśraelis, atque dixerũt, Seruus tuus
Ben-hadád dicit, Viuat obsecro anima mea. Ille ait, ʼViuítne ad-
huc? frater meus est.
33 Viri autem illiʼmore augurũ diligẽter obseruabantʼnum ab eo:
& festinantes accelerauerunt, dixerúntque, ʼFrater tuus Benha-
dád. Et dixit, Ite, ʼtollite eum. Egressus est ergo ad eum Ben-ha-
dád, ʼ& ascendere fecit eum super currum.

tare, & scito, & vide quid facias: sequenti enim anno Rex Syriæ ascẽdet contra te)

Serui verò Regis Syriæ dixerunt ei, Dii mõtium sunt Dii eorum, ideo superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.

Tu verò verbum hoc fac, Amoue Reges singulos ab exercitu tuo, & pone principes pro eis:

Et instaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundũ equos pristinos, & currus secundum currus quos antè habuisti, & pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quòd obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, & fecit ita.

E

Igitur postquam annus transierat, recensuit Ben-adad Syros, & ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel.

Porrò filii Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso, castráq; metati sunt contra eos, quasi duo parui greges caprarum: Syri autẽ repleuerunt terram.

Et accedens vir Dei, dixit ad Regẽ Israel, Hæc dicit Dominus, Quia dixerunt Syri, Deus montiũ est Dominus, & nõ est Deus vallium: dabo omnem multitudinem hanc grandẽ in manu tua, & scietis quia ego sum Dominus.

Dirigebántque septem diebus ex aduerso hi atq; illi acies, septima autem die cõmissum est bellum: percusserúntque filii Israel de Syris centum millia peditum, in die vna.

Fugerunt autẽ qui remanserant in Aphec, in ciuitatẽ: & cecidit murus super viginti septem millia hominũ qui remanserant. porrò Ben-adad fugiens ingressus est ciuitatem, in cubiculum quod erat intra cubiculum.

Dixerúntque ei serui sui, Ecce, audiuimus quòd Reges domus Israel clementes sint. ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad Regem Israel: forsitan saluabit animas nostras.

F

Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerũt funiculos in capitibus suis. venerúntque ad Regem Israel, & dixerũt ei, Seruus tuus Ben-adad dicit, Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait, Si adhuc viuit? frater meus est.

Quod acceperunt viri pro omine: & festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt, Frater tuus Bẽ-adad. Et dixit eis, Ite, & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Ben-adad, & leuauit eum in currum suum.

Instaurato exercitu rursum præliatur contra Israelẽ Ben-adad.

Propheta annuntiat ipsi Achab victoriã de Syris. Cadit exercitus Ben-adad ob blasphemiam.

Ben-adad misericordiã orat ab Achab.

Achab nõ agnoscens Dei victoriã, seruat Ben-adad contra Dei præceptum.

22 Esto robustus,&c. 'התחזק וגו confortare,& perpende,ac circũspice quid facturus sis.i.esto animo forti & bono,hoc est vade audacter, & diligenter circumspice vt interficias quotquot venerint in potestatem tuam. Alii,vt parta victoria resipiscas ab idololatria. Ascensurus est עלה Præs. Heb. pro fut. 23 Veruntamen ואולם & quidem. *Et videbis* annon præualebimus אם־לא נחזק *dispeream ni* nisi præualeamus. 24 Reges, המלכים eos scilicet qui statim fugerunt. 25 Numerabis תמנה Quidam per imperatiuum, numera, vel, conscribe.i. conscribe tibi tantum exercitum quantus erat exercitus ille qui tibi periit, siue quẽ perdidisti anno superiore:& tot equos quot erant qui perierunt anno superiore, tot item currus qui anno superiore perierunt,& pugnabimus in planitie quam nobis deligemus.
27 Et inuenti sunt omnes וכלכלו Ad verbum(si Latinè dici posset) omnitati sunt.i. fuerunt omnes ipsi.q.d. ne vnus quidem desideratus est ex omnibus qui in priore bello fuerant: omnes adfuerunt. Quidam exponunt,& omnibus ad bellum necessariis instructi sunt.
28 Accesserat verò ויגש antequam scilicet processissent obuiam illis. 29 Commissum est ותקרב Ad verbum, appropinquauit.
30 *In* cubiculum *quod erat* intra cub. חדר בחדר: .i. in cubiculum intimum. in locum abditissimum.q.d. non inueniebat locum satis tutum vt delitesceret. 31 Ecce nũc audiuimus הנה־נא שמענו Ecce iam audiuimus.i. intelleximus. Ponamus obsecro,&c. 'נשימה נא וגו Versu sequẽti dicit, Cinxerunt saccos in lumbis suis.i. induamus nos ciliciis more supplicum. Et funes חבלים & laqueos. Viuam seruabit יחיה Ad verbum, viuificabit.i. parcet. 32 Cinxerunt igitur,&c. 'ויחגרו וגו .i. Accinxerunt lumbos suos saccis.q.d. Induti saccis, ac gerentes funes in collis suis, ingressi sunt,&c. Viuitne adhuc? frater meus est. העודנו חי אחי הוא: Viuitne adhuc frater meus?.i. qui mihi perinde charus est atque frater. 33 More augurum diligenter obs. ינחשו Ad verbum, augurati sunt. Num ab eo: המםנו Vocem istam suo loco reposuit noster interpres, ex sententia docti inter Hebræos, vt dilucidior esset sensus, quæ post Accelerauerunt, Hebraicè ponitur. Obseruabant igitur num ab eo.i. ex eius ore excipere possent verbum aliquod amicum. Chaldæus paraph. aliter legit, nempe, Illi autem pro omine acceperunt,& festinauerunt,& rapuerunt [præripuerunt.i. citò ac velocissime exceperunt] verbum illud [fratris] ab eo.i. ex ore eius.
Frater tuus Ben-hadád. אחיך בן הדד sub. viuit. Frater tuus, id est quem vocas fratrem tuum. Tollite e. קחוהו .i. adducite eum ad me.
Et ascendere fecit,&c. ויעלהו על המרכבה: .i. iussit vt conscenderet currum quo gestabatur. admisit eum in currum suum.

'Dixítque ad eum, Vrbes quas tulit pater meus à patre tuo, resti 34
tuam, 'plateásque pones tibi in Damméwsec, sicut posuit pater
meus in wSomerón. Et ego 'cum hoc fœdere dimittam te. Pepigit
ergo cum eo fœdus, & dimisit eum.

Achab sententia sua se iugulat.

Vir autem quidam de filiis Prophetarum dixit ad proximum 35
suum 'in verbo Iehouæ, Percute me quæso. Et renuit vir ille per-
cutere eum.

Tum dixit ei, Propterea quòd non audisti vocem Iehouæ, ecce 36
'recedis à me, & percutiet te leo. Abiit itaque ab eo, & inuenit eum
leo, qui percussit eum.

Inuenit præterea virum alterum, cui dixit, Percute me obse- 37
cro. 'Et percussit eum vir percutiendo, ac vulnerando.

Et abiit Propheta ille, ac stetit in occursum Regi iuxta viam, & 38
mutauit sese 'cum velamine super oculos suos.

Quum autẽ Rex trãsiret, exclamauit ad Regem, & ait, Seruus tu- 39
us 'egressus est in mediũ prælii, & en 'vir recessit, & adduxit ad me
'virũ, ac dixit, Custodi virum istum: 'si desiderando desiderabitur,
erit anima tua pro anima ipsius, vel talentum argenti appendes.

Qúmque seruus tuus 'ageret hîc & illic, ipse 'non fuit. Dixítq; 40
ad eum Rex Iwsraëlis, 'Sic *est* iudicium tuum, tu definiuisti.

'Et confestim amouit velamen ab oculis suis, & agnouit eum 41
Rex Iwsraëlis quòd de Prophetis esset:

Dixítque illi, Sic dixit Iehouáh, quia dimisisti 'virum occisionis 42
meæ de manu, 'erit anima tua pro anima ipsius, & populus tuus
pro populo ipsius.

Et abiit Rex Iwsraëlis in domum suam 'tristis & furibundus, & 43
venit in wSomerón.

Cap. XXI.

Naboth vineam suam denegat regi Achab.

FVit autem post hæc, vinea erat Nabóth Izreẅelitæ, quæ erat 1
in Izreẅél, iuxta ædes Anháb regis wSomerón.

Et loquutus est Anháb ad Nabóth, dicendo, Da mihi vineã tuã, 2
& erit mihi in hortũ 'olerũ: est enim 'prope *&* iuxta domum meã,
dabóque tibi pro ea vineam meliorem illa: 'si placuerit in oculis
tuis, dabo tibi argentum pretium illius.

Respondit Nabóth ad Anháb, 'Absit mihi à Iehoua vt dem hæ- 3
reditatem patrum meorum tibi.

Tristatur Achab.

Tum venit Anháb in domum suam 'tristis & furibundus pro- 4
pter verbum quod loquutus fuerat ei Nabóth Izreẅelita, dicen-
do, Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. & decubuit su-
per lectum suum, 'auertítque faciem suam, neq; comedit panem.

34 Qui dixit ei, Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo, reddã: & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum.

35 Tunc vir quidam de filiis Prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini, Percute me. At ille noluit percutere.

36 Cui ait, Quia noluisti audire vocẽ Domini, ecce, recedes à me, & percutiet te leo. Qúmque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atq; percussit.

G

37 Sed & alterum inueniens virũ, dixit ad eum, Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit.

38 Abiit ergo Propheta, & occurrit Regi in via, & mutauit aspersione pulueris oculos suos.

39 Qúmque Rex transisset, clamauit ad Regem, & ait, Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus: qúmq; fugisset vir vnus, adduxit eum quidã ad me, & ait, Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut talentũ argenti appẽdes.

40 Dũ autẽ ego turbatus huc illúcque me verterem, subitò non comparuit. Et ait Rex Israel ad eũ, Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti.

41 At ille statim abstersit puluerem de facie sua, & cognouit eum Rex Israel quòd esset de Prophetis.

42 Qui ait ad eũ, Hæc dicit Dominus, Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. *Infra 22.f.*

43 Reuersus est igitur Rex Israel in domum suam, audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.

Cap. XXI.

1 POst verba autem hæc, vinea erat Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariæ.

2 Loquutus est ergo Achab ad Naboth, dicens, Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerũ, quia vicina est, & prope domum meam, dabóque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium quantum digna est.

3 Cui respondit Naboth, Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.

4 Venit ergo Achab in domũ suã indignãs & frendẽs super verbo quod loquutus fuerat ad eũ Naboth Iezrahelites, dicẽs, Nõ dabo tibi hæreditatem patrũ meorum. Et proiiciẽs se in lectulũ suũ, auertit faciem suã ad parietem, & non comedit panem.

B

34 Dixitque ויאמר Sub. Ben-hadad. Plateásque, &c. 'והוצות וגו Id est fora, aut vicos rerum venalium constitues tibi, ex quibus vectigalia accipies ac tributum in Dammesec, vrbe scilicet regia: & hac re superiorem te agnoscam. Cum hoc fœdere בברית .i. hoc pacto inter nos inito. Verba sunt Achab. q. d. hac conditione sinam te abire. 35 In verbo Iehouæ, בדבר יהוה .i. verbis Domini. Parabola qua Deus ostẽdit Achab moriturũ, & in primis Deo esse obediendũ. 36 Recedis à me, הולך מאתי .i. mox vt discesseris à me, percutiet, &c.
37 Et percussit eum vir, &c. 'ויכהו האיש וגו Hebraismus, Acriter percussit eum, ita vt vulneraret.
38 Cum velamine באפר amictu capitis. i. dedit operam vt redderet se ignotum, amictu capitis super oculos demisso, ne scilicet agnosceretur à Rege. 39 Egressus est in medium prælii, יצא בקרב המלחמה egressus erat, &c. i. egressus erat è domo sua, vel vrbe, & intrarat in medium prælii vt iret in conflictum. Vir recessit, איש סר .i. aliquis recesserat è conflictu, & adduxerat, &c. Virum, איש .i. aliquem captiuum. Si desiderando desiderabitur אם הפקד יפקד Verbum istud deesse significat, propterea quidam vertunt, si defuerit, & amissus fuerit. i. si elabatur, vel aufugiat. 40 Ageret hîc & illic, עשה הנה והנה laboraret hîc & illic. i. esset occupatus. Nõ fuit. איננו .i. disparuit atque aufugit. Sic *est* iudiciũ tuũ, tu definiuisti. כן משפטך אתה חרצת: .i. sic se habet vt dixisti, tu iam pronuntiasti sententiam.
41 Et confestim amouit velamen וימהר ויסר את האפר Ad verbum, Et festinauit, & amouit amictum capitis aut, velamen.
42 Virum occisionis meæ de manu, איש חרמי מיד sub. tua. Hebraismus, quia emisisti virum quem volebã occidi. Alii, virum retis mei, .i. qui inciderat in rete meum, vel casses meas. Erit anima tua, &c. 'והיתה נפשך וגו Hebraismus, morieris pro eo, & populus tuus pro populo ipsius. 43 Tristis & furibundus, סר וזעף mutatus à se & stomachabundus. vel, indignatus: quòd scilicet dimisisset illum.

IN CAPVT XXI.

2 Olerũ: ירק Singul. Heb. pro plur. Significat & olera, & herbas odoriferas. Prope *&* iuxta domũ m. קרוב אצל ביתי propinqua *&* cõtigua domui meæ. Si placuerit in oc. t. &c. 'אם טוב בעיניך וגו Hebraismus, Aut si tibi commodius videatur, [si mauis] dabo tibi argentum pro pretio illius. 3 Absit mihi à Iehoua חלילה לי מיהוה Hebraismus, Prohibeat hoc à me Iehoua vt dem, &c. 4 Tristis & furibundus סר וזעף mutatus à se & indignans. vel, commotus & ægreferens. Eadẽ verba quæ præcedenti capite, versu vltimo. Auertitq; ויסב sub. præ ira. sub. ab iis qui erãt in cubiculo, & conuertit se ad parietem. Alii, conuertitque faciem suam. sub. ad parietem, neque comedit panem.

5 Ingressa est autem ad eum Iezabel vxor sua, dixitq; ei, Quid est hoc vnde anima tua contristata est? & quare non comedis panem?
6 Qui respōdit ei, Loquutus sum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei, Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut si tibi placet, dabo tibi vineā pro ea. & ille ait, Non dabo tibi vineam meam
7 Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius, Grandis authoritatis es, & bene regis regnum Israel: surge, & comede panē, & æquo animo esto: ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ.
8 Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth.
9 Literarum autem hæc erat sententia, Prædicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi:
10 Et submittite duos viros filios belial contra eum, & falsum testimoniū dicāt, Benedixit Deum & Regem. Et educite eum, & lapidate, sicque moriatur.
11 Fecerunt ergo ciues eius maiores natu & optimates qui habitabāt cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel, & sicut scriptū erat in literis quas miserat ad eos.
12 Prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerūt Naboth inter primos populi.
13 Et adductis duobus viris filiis diaboli, fecerunt eos sedere contra eum: at illi, scilicet vt viri diabolici, dixerūt cōtra eum testimonium coram multitudine, Benedixit Nabóth Deum & Regem. Quamobrem eduxerunt eū extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.
14 Miserúntque ad Iezabel, dicentes, Lapidatus est Nabóth, & mortuus est.
15 Factum est autem, quum audisset Iezabel lapidatū Naboth, & mortuū, loquuta est ad Achab, Surge, & posside vineam Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquiescere, & dare eam accepta pecunia: non enim viuit Naboth, sed mortuus est.
16 Quod quum audisset Achab, mortuum videlicet Naboth, surrexit, & descendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ, vt possideret eam.
17 Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens,
18 Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Nabóth descendit, vt possideat eam:
19 Et loqueris ad eum, dicens, Hæc dicit Dominus, Occidisti, insuper & possedisti. & post hæc addes, Hæc dicit Dominus, In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinē Nabóth, lambent quoque sanguinem tuum.

5 Veniens autem ad eum אIzébel vxor eius, dixit ei, Curnā spiritus tuus 'tristis est, & non comedis panem? Impia Iezabelis consolatio.
6 Qui dixit ad eam, Quia 'loquutus sum ad Nabóth Izreעelitā, dixíque ei, Da mihi vineam tuam pecunia: aut si tu mauis, dabo tibi vineā *aliam* pro ea. Is verò respondit, Non dabo tibi vineā meā.
7 Dixítque ei אIzébel vxor eius, 'Túne nunc faceres regnū super Iשraאelem? surge, comede panem, & iucundetur cor tuum: ego dabo tibi vineam Nabóth Izreעelitæ.
8 Scripsítque literas nomine Aחáb, quas signauit annulo eius, & misit literas illas 'ad seniores '& optimates qui *erant* in vrbe eius, 'habitantes cum Nabóth. Iezabel submissis falsis testibus lapidari iubet Naboth.
9 Scripsit autē in literis 'talia, 'Indicite ieiunium, & sedere facite Nabóth 'in capite populi:
10 Et statuite duos viros 'beliiáעal aduersus eum, qui testificentur contra eum, dicendo, 'Benedixisti Deo & Regi. Postea educite eū, atque lapidate eum, vt moriatur.
11 Fecerunt ergo viri vrbis ipsius seniores & optimates qui habitabant in vrbe ipsius, vt miserat ad eos אIzébel, quemadmodum scriptum erat in literis *illis* quas miserat ad eos.
12 'Indixerunt ieiuniū, & sedere fecerūt Nabóth in capite populi.
13 Venerunt postea duo viri beliiáעal, & sederunt eregione ipsius, ac testificati sunt contra eum viri illi beliiáעal, *nempe* contra Nabóth, coram populo, dicendo, Benedixit Nabóth Deo & Regi. Eduxerunt ergo eum extra vrbem, & lapidauerunt eum lapidibus, ac mortuus est.
14 Post hæc miserunt ad אIzébel, dicendo, Lapidatus est Nabóth, ac mortuus est. Achab approbat facta à Iezabele vxore sua.
15 Fuit autem, quū audisset אIzébel quòd lapidatus esset Nabóth, ac mortuus esset, dixit illa ad Aחáb, Surge, posside vineam Nabóth Izreעelitæ, 'quam renuit dare tibi pro pecunia: non enim Nabóth viuit, sed mortuus est.
16 Audiens itaque Aחáb quòd mortuus esset Nabóth, surrexit ipse, vt descēderet ī vineā Nabóth Izreעelitæ, 'vt possideret illā.
17 Tunc fuit verbum Iehouæ ad אEliiáhu Thiשbitén, 'dicendo, Elias increpat Achab, prædicit illi mortem.
18 Surge, descende in occursum Aחáb Regis Iשraאelis qui est in שSomerón: ecce est in vinea Nabóth, ad quam descendit vt possideat eam.
19 Et loquêris ad eum 'hisce verbis, Sic dixit Iehouáh, 'Nónne occidisti, & etiam possedisti? Dices præterea illi hoc modo, Sic dixit Iehouáh, 'In loco in quo linxerunt canes sanguinem Nabóth, lingent canes sanguinem tuum, 'etiam tuum.

5 Tristis est, סרח commotus est. i. quare es animo commoto ac tristi, & non sumis cibum?
6 Loquutus sum אדבר Fut. Hebr. pro præt. perf. vel imperf. loquebar, & dicebam, &c.
7 Túne nunc faceres regnum אתה עתה תעשה מלוכה Hebraismus. i. Túne sic, vel hac via (nempe rogādo) faceres opus Regis? hoc est exerceres imperium, siue regnares super Israelem? Vel hoc dixit ironicōs. q.d. non est Regis rogare vel precari.
8 Ad seniores אל־הזקנים Non ad omnes, sed certos, quos sciebat esse impios, aut sibi morigeros. Et optimates qui, &c. ואל־החורים אשר בעירו & nobiles vrbis eius. Nam versu 11, dicit, Viri vrbis ipsius seniores & optimates. Sic dicuntur Hebraicè à candore animi, aut nitore corporis, vel splendore vestium. Habitantes cum Naboth. היושבים את־נבות: Quid significet istud, paulo pòst exponit, quum versu 11, dicit, qui habitabant in vrbe ipsius. nempe Naboth.
9 Talia, לאמור Ad verbum, dicendo. Indicite ieiunium, קראו־צום Id est, decernite celebrari ieiunium quodam die. Hoc dicit quòd die ieiunii solerēt inquirere in flagitia & facinora populi. Doctus inter Hebræos exponit, Conuocate concionem. siue, congregationem. In capite populi: בראש העם: i. statuite inter primos populi, siue primates vrbis. 10 Beliiáעal בליעל Vide Deut. 13. c. 13. Benedixisti ברכת Hic pro maledixisti positum est. 11 Indixerunt ieiunium, קראו צום Conuocarunt concionem. siue congregationem. Vide paulo antè, versu 9. 16 Vt possideret illam. לרשתו: Gallicè, *pour en prendre possession.* 17 Dicendo, לאמור: i. dicens, vel dicentis.
19 Hisce verbis, לאמור Ad verbum, dicendo. Nónne occidisti, &c. הרצחת וגם־ירשת q.d. non satis est tibi occidisse illum, nisi etiā possessionem eius inuadas? In loco in quo, &c. במקום וגו׳ Non de eodem loco particulari, sed vniuersali intelligit. i. in ea regione, patria, aut agro. q.d. In hac patria id tibi continget quod contigit Naboth. Alii legunt, Propterea quòd linxerunt, &c. Quidam dicunt hoc fuisse completum in Achab. Alii dicunt dilatum fuisse in filium eius. Etiam tuum. גם־אתה: etiam tuum ipsius. Gallicè, *voyre de toy.*

Et ait Anháb ad ℵEliiáhu,'Num deprehendisti me,inimice mi? 10
Ille respōdit,Deprehendi, quia'vendidisti teipsum ad faciendum
malum in oculis Iehouæ.

'Ecce ego adduco super te malum,'& auferam post te, & succi- 11
dam de Anháb'mingentem ad parietem,'& clausum,ac derelictū
in Iѡsraℵele.

Dabo quoque domum tuam sicut domum Iarobyám filii Na- 12
bát,& sicut domum Bayaѡsa filii Anhiiáh,'propter irritationē qua
irritasti,& quòd peccare fecisti Iѡsraℵelem.

Prædicit & mortem Iezabel.

'Et etiam super 'ℵIzébel loquutus est Iehouáh, dicendo, Canes 13
comedent 'ℵIzébel'intra antemurale Izreℵyél.

Eum qui mortuus fuerit de *domo* Anháb in vrbe, comedēt canes: 14
& eum qui mortuus fuerit in agro,comedent volucres cæli.

'Veruntamen non fuit sicut Anháb'qui vendiderit seipsum ad 15
faciendū malū in oculis Iehouæ,'& quē incitauit 'ℵIzébel vxor ei⁹.

'Rem enim fecit abominabilem valde, eundo post idola, iuxta 26
omnia quæ fecerunt ℵEmoræi quos expulit Iehouáh à facie filio
rum Iѡsraℵelis.

Agit pœnitētiā.

Fuit autem, quum audisset Anháb verba hæc, scidit vestimenta 27
sua,& posuit saccum super carnem suam,ieiunauítque,ac dormi
uit'in sacco,& ambulauit'sensim.

Fuit autem verbum Iehouæ ad ℵEliiáhu Thiѡsbiten , dicendo, 28
Vidistíne quòd'humiliauerit se Anháb à facie mea? propterea 29
quòd humiliauit se à facie mea , non inducam malum in diebus
eius:in diebus'filii eius inducam malum super domum eius.

Cap. XXII.

Achab petit à Iosaphat suppetias aduersus Ramoth Galaad.

H'Abitauerunt autem tres annos absque bello inter Arám & 1
Iѡsraℵelem.

Fuit autem,anno tertio'descendit Iehoѡsaphát rex Iehudáh ad 2
Regem Iѡsraℵelis.

(Tum dixit Rex Iѡsraℵelis seruis suis , Scitísne quòd nostra fuit 3
Ramóth Gilyád, & nos'tacemus à recipiēdo eam de manu Regis
Arám?)

Et ait ad Iehoѡsaphát , Veniésne mecum ad prælium contra 4
Ramóth Gilyád? Respondit Iehoѡsaphát Regi Iѡsraℵelis, 'Sicut
ego, sic tu: sicut populus meus , sic populus tuus: sicut equi mei,
sic equi tui.

20 Et ait Achab ad Eliam, Num inuenisti me,inimice mi? Qui dixit ei,Inueni,eo quòd venundatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini.

21 |Ecce ego inducā super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem,& clausum,& vltimum in Israel. 4.Reg.9.b.8 F

22 Et dabo domum tuam |sicut domū Ieroboam filii Nabat, |& sicut domū Baasa filii Ahia: quia egisti vt me ad iracundiam prouocares,& peccare fecisti Israel. Suprà 15.f.29 Suprà 16.a.3

23 |Sed & de Iezabel loquutus est Dominus,dicens,Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel. 4.Reg.9.f.35

24 Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedēt eum canes: si autē mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cæli.

25 Igitur non fuit alter talis sicut Achab,q venundatus est vt faceret malum in conspectu Domini:concitauit enim eum Iezabel vxor sua,

26 Et abominabilis factus est,intantū vt sequeretur idola quæ fecerāt Amorrhæi quos consumpsit Dominus à facie filiorum Israel. G

27 Itaque quū audisset Achab sermones istos,scidit vestimenta sua,& operuit cilicio carnem suam,ieiunauitq́;, & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite.

28 Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten,dicens,

29 Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa , non inducam malum in diebus eius, sed |in diebus filii sui inferam malum domui eius. 4.Reg.9.a.8

Cap. XXII. 2.Paral.18.a.1

1 TRansierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel.

2 In anno autem tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad Regem Israel.

3 (Dixitq; Rex Israel ad seruos suos, Ignoratis quòd nostra sit Ramoth Galaad,& negligimus tollere eam de manu Regis Syriæ?)

4 Et ait ad Iosaphat,Veniésne mecū ad præliandum in Ramoth Galaad? Dixitque Iosaphat ad Regē Israel, Sicut ego sum,ita & tu: & sicut populus meus , & populus tuus: & sicut equi mei,ita & equi tui.

20 Num deprehendisti me, המצאתני sub.in aliquo delicto.i. Nūquid inuenisti in me quod carpere possis,tu qui mihi semper aduersaris? Vendidisti te,&c. התמכרך וגו' Hebraismus,quasi vendideris teipsum,dedisti operam & studuisti semper malefacere,fuisti semper animo procliui & propēso ad faciēdū rē ingratā Domino. 21 Ecce ego adduco super te הנני מביאלך Sub. Hæc dicit Iehouah,En ego inducam.vel,inducturus sum.In מבי deficit א,vt esset מביא. Et auferā post te, ובערתי אחריך .i.mox tollam te de medio,velut à tergo te propellēs.Alii,Exterminabo.sub.te.i.tollam te de medio.q.d.diligenter eiiciā & expellā te,vel tuos. Post te,id est tecum. Mingentē ad parietē, משתין בקיר Vide 1.Sam.25.d.22. Et clausum,ac derelictum ועצור ועזוב Vide suprà cap.14.c.10.Clausum,id est siqui se receperint in arces munitissimas:& Derelictum,id est siquis forte fortuna derelictus sit ac contēptus. hoc est,omnes tuos,siue sint in dignitate constituti,siue non: hoc est,siue summi ordinis,siue infimi. 22 Propter irritationem,&c. אל הכעס וגו' propter iram[iracundiam]ad quam prouocasti sub.me. 23 Et etiam super 'ℵIzébel וגם לאיזבל Præterea de 'ℵIzébel. Intra antemurale בחל in antemurali.aut iuxta antemurale siue fossam,quæ duci solet circum mœnia.Gallicé, *es fossez de la ville*.id enim significat etiam vox Hebræa. Alii vertunt,agro.vallo.planitie. 25 Veruntamen רק Certé. Qui vendiderit seipsum,&c. אשר התמכר וגו' Vide paulo antè versu 20.i.qui sua sponte,non metu adactus,fecerit tot mala. Et quem incitauit אשר הסתה vt scilicet malum faceret,& coleret idola.Alii vertunt,eo quòd incitaret eum,&c. 26 Rem enim fecit abominabilē valde, ויתעב מאד Ad verbum,Et abominationem fecit valde. Quidam vertūt,Etenim rem valde abominabilem commisit,sectando simulachra,prorsus vt fecerunt,&c. 27 In sacco, בשק Hæc vox(vt quidam scribunt)significat vilem vestem & asperam,vt contexta sit ex ea materia è qua contexi solent sacci. Sensim. אט: pedetentim.vel lentè:more scilicet lugentium ac mœrentium.Chaldæus paraph.discalceatus. 29 Humiliauerit,&c. נכנע וגו' abiecerit sese Achab à conspectu meo?.i.ante me.

IN CAPVT XXII.

1 Habitauerunt,&c. וישבו וגו' .i.à fœdere inito cum Ben-hadad fuit pax in Israele tribus annis. Anni pars pro toto anno hic accipitur.
2 Descendit וירד Significat illum inuisisse regem Achab. 3 Tacemus מחשים silemus.i.cessamus:quòd qui silent,cessare videntur. Ramoth fuerat occupata à Regibus Syriis ante Ben-hadad:vnde ex fœdere non tenebatur Ben-hadad eam reddere.
4 Sicut ego,&c. כמוני כמוך q.d.Ego & tu vnum sumus:idem sum facturus quod tu:& meo populo , & meis equis æquè vti poteris,atque tuis:populus meus iturus est quò populus tuus.vel,populus meus & tuus idem sunt: equi mei ibunt quò tui sunt ituri: erit nobis commune periculum .i.quò tu cum populo tuo & equis ire voles,illuc paratus sum ego ire vnà cum populo meo & equis. Hæc enim congeminatio Caphim literarum Hebraicarum,quæ pro aduerbiis similitudinis sumuntur,significat æqualitatem aut dignitatis,aut conditionis.

Dixitque Iosaphat ad Regem Israel, Quære, oro te, hodie sermonem Domini.

5 Dixit præterea Iehoʋsaphát Regi Iʋsraelis, ʹRequire obsecro hodie verbum Iehouæ.

Congregauit ergo Rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad eos, Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt, Ascende, & dabit eam Dominus in manu Regis.

B

6 Congregauit itaque Rex Iʋsraelis prophetas, ferè quadringentos viros, dixitque ad eos, Iréne debeo in Ramóth Gilyád ad prælium, an quiescam? Et dixerunt, Ascéde: nam tradet *eam* Dominus in manum Regis.

ecce pseudoprophetæ consulũt bellũ contra Ramoth Galaad.

Dixit autem Iosaphat, Non est hic Propheta Domini quispiã, vt interrogemus per eum?

7 Dixítque Iehoʋsaphát, Estne hîc Propheta Iehouæ vltrà, ʹvt inquiramus ex eo?

Iosaphat requirit verbum Dei.

Et ait Rex Israel ad Iosaphat, Remãsit vir vnus, per quem possumus interrogare Dominum: sed ego odi eũ, quia nõ prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Cui Iosaphat ait, Ne loquaris ita Rex.

8 Et ait Rex Iʋsraelis ad Iehoʋsaphát, ʹAdhuc *est* vir vnus, ʹvt inquiramus Iehouam ab eo: sed ego odi eum, quia non ʹvaticinatur mihi bonum, sed malum, Micháiehu filius Imlá. Dixítque Iehoʋsaphát, ʹNe dicat Rex ita.

Michæam vnicũ Dei Probetam odit Achab, quòd vera dicat.

Vocauit ergo Rex Israel eunuchum quendam, & dixit ei, Festina adducere Michæam filium Iemla.

9 Vocauit itaque Rex Iʋsraelis ʹeunuchum quendam, & dixit, ʹFestinare fac Micháiehu filium Imlá.

Rex autem Israel & Iosaphat rex Iuda sedebãt, vnusquisq; in solio suo, vestiti cultu regio, in area iuxta ostiũ portæ Samariæ, & vniuersi prophetæ prophetabant in conspectu eorum.

10 Cæterùm Rex Iʋsraelis, & Iehoʋsaphát Rex Iehudáh sedebant, vterq; super solium suum, induti ʹvestibus ʹin area ad ostiũ portæ ʋSomerón, vniuersíque prophetæ prophetabant ante eos.

Fecit quoq; sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait, Hæc dicit Dominus, His ventilabis Syriam, donec deleas eam.

11 Fecerat autem sibi ʒSidciiáh filius Chenayanáh cornua ferrea, ac dixit, Sic dixit Iehouáh, His ʹferies Aramæos, ʹdonec comsumas eos.

Sedecias falsus propheta imitatur veros Prophetas.

Omnésq; prophetæ similiter prophetabant, dicentes, Ascende in Ramoth Galaad, & vade prosperè, & tradet Dominus in manus Regis.

12 Omnes quoq; prophetæ prophetabãt similiter, dicendo, Ascéde in Ramoth Gilyád, ʹ& prosperè ages: nam tradet *eam* Iehouáh in manum Regis.

Nuntius verò qui ierat vt vocaret Michæã, loquutus est ad eum, dicens, Ecce, sermones prophetarũ ore vno Regi bona prædicant: sit ergo & sermo tuus similis eorum, & loquere bona.

13 Porrò nuntius qui iuerat ad vocandum Micháiehu, loquutus est ad eum, dicendo, En nunc verba prophetarum ore vno ʹbonũ *annuntiant* Regi: sit quæso verbum tuum sicut verbum vnius ex eis, ʹ& loquere bonum.

Cui Michæas ait, Viuit Dominus, quia quodcũque dixerit mihi Dominus, hoc loquar.

14 Tum dixit Micháiehu, Viuit Iehouáh, quòd quicquid dixerit Iehouáh mihi, illud loquar.

Propheta Dei verbum Dei loquitur.

Venit itaque ad Regem, & ait illi Rex, Michæa, ire debemꝰ in Ramoth Galaad ad præliãdum, an cessare? Cui ille respondit, Ascende, & vade prosperè, & tradet Dominus in manus Regis.

C

15 Quum ergo venisset ad Regem, tũc dixit Rex ad eum, Micháiehu, iréne debemus in Ramoth Gilyád ad bellũ, an desistere? Is verò dixit ad eum, Ascende, ʹ& prosperè ages: nam tradet *eam* Iehouáh in manum Regis.

Ironia Michææ & imitatio pseudoprophetarum.

Dixit autem Rex ad eum, Iterum atque iterum adiuro te vt non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine Domini.

16 Dixítque ad eum Rex, ʹVsque ad quot vices ego adiuro te ne loquaris mihi nisi veritatem, in nomine Iehouæ?

Et ille ait, Vidi cunctum Israel dispersum in montibus quasi oues non habentes pastorem: & ait Dominus, Non habet isti dñm: reuertatur vnusquisque in domum suam in pace.

17 Tunc ait, Vidi vniuersum Iʋsraelem dispersum super mõtes, velut oues quibus nõ erat pastor: ʹdixítque Iehouáh, Non sunt domini istis: reuertatur quisque domum suam ʹin pace.

Prædicit dispergendum populũ in prælio, & Achab occidendũ.

(Dixit ergo Rex Israel ad Iosaphat, Nunquid non dixi tibi quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum?)

18 (Et ait Rex Iʋsraelis ad Iehoʋsaphát, Annon dixerã tibi *quòd* non vaticinaretur mihi bonum, sed malum?)

Ille verò addens, ait, Propterea audi sermonem Domini, Vidi Dominũ sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris.

19 Rursum ait, Idcirco audi verbum Iehouæ, Vidi Iehouam sedẽtem super solium suum, atque vniuersum exercitũ cæli assistentem illi à dextera eius & à sinistra eius.

5 Require obsecro &c. דרשׁ־נא וגו׳ Hebraismus, Consule Dominũ. 7 Vt inquiramus ex eo? ונדרשׁה מאותו: .i. ex ore eius, sub. verbũ Domini. i. per quem consulamus Dominũ. 8 Adhuc *est* vir, &c. עוד אישׁ־אחד וגו׳ .i. Superest quidã alius per quem cõsulamus Dominũ. Vaticinatur יתנבא vaticinari solet. Fut. Heb. pro præs. Quidã retinẽt futurũ, vaticinabitur. Ne dicat Rex ita. אל־יאמר המלך כן: q.d. vaticinabitur prospera. 9 Eunuchum quendã, סריס אחד Ad verbum, eunuchum vnum. Festinare fac מהרה .i. citò accerse. Alii, Festina [sub. vocare] Micháiehu. 10 Vestibus בגדים sub. regiis. In area בגרן sub. quadã. tum prope vrbes erant areæ ob incursiones hostium. 11 Feries תנגח Ad verbum, cornupetes. Chaldæus paraph. interficies Syros. Donec consumas eos. עד־כלותם: sub. non desines ferire eos, donec memoriam eorum deleueris. Quidam vertunt, donec in vniuersum eos conficias.
12 Et prosperè ages: והצלח & prosperè cedet tibi. 13 Bonum טוב .i. prospera ac fœlicia prædicant de profectione regia: tu similiter vaticinare prospera sicut quilibet illorum. Et loquere bonum. ודברת טוב: Fut. Heb. pro imper. vaticinare & tu prospera.
15 Et prosperè ages: והצלח .i. prosperè ac fœliciter rem gere. Hoc ironicè dictum.
16 Vsque ad quot vices, &c. עד־כמה פעמים אני משׁביעך .i. Quoties patieris me adiurare te? q.d. iterum atque iterum te adiuro vt, &c. Ordo verborum Hebraicorum talis esse debet, adiuro te in nomine Iehouæ, ne loquaris, &c. 17 Dixitque ויאמר sub. mihi. In pace. בשׁלום: .i. salui & incolumes. Sic infrà, versu 18.

Deus, opera pſeudoprophetarum, ſeducit interdū eos qui verbum illius oderunt.

Dixítque Iehouáh, Quis 'decipiet Anháb vt aſcendat, & cadat in 20
Ramóth Gilyád? Et dixit 'iſte ſic, & alter dicebat ſic.
Tunc egreſſus eſt 'ſpiritus, qui ſtetit coram Iehoua, & ait, Ego 21
decipiam eum. Iehouáh verò ait ad eum, 'In quo?
Reſpondit, Egrediar, eróque ſpiritus mendacii in ore omnium 22
prophetarum eius. Dixit ergo, Decipies, & etiam præualebis: egre
dere, & fac ita.
Nunc ergo en dedit Iehouáh ſpiritum mendacii in ore omniū 23
prophetarū tuorū iſtorū, & Iehouáh loquutus eſt ſuper te malū.

Percutitur Michæas propheta.

Túc acceſſit Sidciiáhu filius Chenayanáh, & percuſſit Michá- 24
iehu in maxillā, ac dixit, 'Quando tranſiuit Spiritus Iehouæ à me,
vt alloqueretur te?
Reſpondit Micháiehu, Ecce, 'videbis die illo quo ingredieris *de* 25
cubiculo in cubiculum vt abſcondas te.

Incarceratur Michæas.

Ait itaque Rex Iwſraelis, Tolle Micháiehu, '& reducito eum ad 26
Amón principem vrbis, & ad Ioáwſ filium Regis,
Dicéſque, Sic dicit Rex, 'Ponite hunc in domo carceris, '& cibā- 27
te eum pane arcto, & aqua arcta, donec veniam in pace.
Dixit autē Micháiehu, Si reuertēdo reuerſus fueris in pace, nō eſt 28
loquutus Iehouáh per me. 'Præterea dixit, Audite populi omnes.

Achab pugnans contra Ramoth Galaad, iuxta verbum Dei occiditur.

Aſcendit itaque Rex Iwſraelis, & Iehowſaphát rex Iehudah in 29
Ramóth Gilyád.
Dixítque Rex Iwſraelis ad Iehowſaphát, 'Mutabo meipſum, 30
& ingrediar bellum, tu verò indue te veſtibus tuis. Et mutauit ſe-
ſe Rex Iwſraelis, ingreſſúſque eſt bellum.
Rex autem Arám præcepit principibus curruum qui erant ſibi, 31
triginta duobus, dicendo, 'Ne pugnetis neque cum paruo, neque
cum magno, præterquam cum ſolo Rege Iwſraelis.
Fuit autem, quum vidiſſent principes curruum Iehowſaphát, 32
dixerunt, Certè Rex Iwſraelis eſt. Et declinauerūt contra eum vt
pugnarent: tum exclamauit Iehowſaphát.
Quum verò vidiſſent principes curruum quòd non eſſet Rex 33
Iwſraelis, reuerſi ſunt 'ab eo.
Quidam autem iaculatus eſt arcu 'in ſimplicitate ſua, & percuſ- 34
ſit Regem Iwſraelis 'inter iūcturas & loricam: dixítq; aurigæ ſuo,

Achab moritur.

'Verte manum tuam, & educ me de caſtris, quia 'vulneratus ſum.
('Incaluerat autem prælium die illa: Rex autem conſiſtebat in 35
curru eregione Aramæorum,) & mortuus eſt 'veſperi, defluebát-
que ſanguis plagæ 'in ſinum currus.

20 Et ait Dominus, Quis decipiet Achab regē Iſrael, vt aſcendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiuſcemodi, & alius aliter.
21 Egreſſus eſt autem ſpiritus, & ſtetit corā Domino, & ait, Ego decipiā illum. Cui loquutus eſt Dn̄s, In quo?
22 Et ille ait, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarū eius. Et dixit Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita.
23 Nūc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorū, qui hic ſunt, & Dominus loquutus eſt cōtra te malum.
24 Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michæā in maxillam, & dixit, Méne ergo dimiſit Spiritus Domini, & loquutus eſt tibi?
25 Et ait Michæas, Viſurus es in dia illa quando ingrediêris in cubiculū intra cubiculum, vt abſcondaris.
26 Et ait Rex Iſrael, Tollite Michæā, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amélech,
27 Et dicite eis, Hæc dicit Rex, Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtētate eum pane tribulationis & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace.
28 Dixitque Michæas, Si reuerſus fueris in pace, nō eſt loquutus in me Dominus. Et ait, Audite populi omnes.
29 Aſcendit itaque Rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth Galaad.
30 Dixit itaq; Rex Iſrael ad Ioſaphat, Sume arma, & ingredere prælium, & induere veſtibus tuis. Porrò Rex Iſrael mutauit habitū ſuum, & ingreſſus eſt bellum.
31 Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum trigintaduobus, dicens, Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, niſi contra Regem Iſrael ſolum.
32 Quum ergo vidiſſēt principes curruum Ioſaphat, ſuſpicati ſunt quòd ipſe eſſet Rex Iſrael, & impetu facto pugnabant contra eum: & exclamauit Ioſaphat.
33 Intellexerúntque principes curruū quòd non eſſet Rex Iſrael, & ceſſauerunt ab eo.
34 Vir autē quidā tetendit arcū, in incertū ſagittā dirigēs, & caſu percuſſit Regē Iſrael inter pulmonē & ſtomachum: at ille dixit aurigæ ſuo, Verte manum tuā, & eiice me de exercitu, quia grauiter vulneratus ſum.
35 Cōmiſſū eſt ergo præliū in die illa, & Rex ſtabat in curru ſuo cōtra Syros, & mortuus eſt veſpere: fluebat autē ſanguis plagæ in ſinum currus.

20 Decipiet יפתה imponet. Alii, perſuadebit. Sic verſu ſequenti. Iſte ſic, זה בכה .i. vnus in hunc modum. Gallicè, *l'ung diſoit d'ung, l'autre diſoit d'autre.* Vel, *l'un diſoit ainſi, & l'autre ainſi.* In quo? במה: Qua in re? Qua ratione? 21 Spiritus, הרוח ſub. malignus, vel mendax de loco ſuo. 24 Quando אי זה Chaldæus paraphr. Qua hora. Alii, quà, ſiue per quem locum. 2 Paral. 18. c. 23, ſcribitur, per quam viā. 25 Videbis, &c. רואה וגו' .i. ſcies quum ingredieris, præ metu ſcilicet de cubiculo in cubiculum interius, ſiue intimum. hoc eſt, quum non inuenies locū in quo ſecurus delitēſcas. Præſ. Heb. pro fut. 26 Et reducito eum והשיבהו ſub. in vrbē. Alii aiunt eū fuiſſe antea in carcere. 27 Ponite, &c. שימו וגו' .i. recludite iſtum in carcere. Et cibate eum pane arcto, והאכלוהו לחם לחץ & nutrite eum pane tribulationis, [afflictionis. oppreſſionis] & aqua anguſtiæ, ſiue afflictionis. i. exiguo pane, & exigua aqua. Chaldæus paraph. pane qui erit in afflictione. hoc eſt, non ad ſaturitatem, ſed ad neceſſitatem tantùm, & aqua cōſimili. 28 Præterea dixit, &c. ויאמר שמעו וגו' .i. vocauit populum in teſtem, Audite omnes quæ dico: vt quum quæ prædixi, euenerint, intelligatis me dixiſſe inſpiratione Diuina. 30 Mutabo meipſum, & ingred. התחפש ובוא .i. mutato habitu ingrediar. Quod mox ſequitur, Indue te veſtimentis tuis, ſatis indicat quid hic velit per mutare ſe. 31 Ne pugnetis, &c. לא תלחמו וגו' .i. Nolite pugnare cum quoquam, ſed totum impetum conuertite in Regem Iſrael. 33 Ab eo. מאחריו: à tergo eius. vel, depoſt eum. 34 In ſimplicitate ſua, לתומו .i. citra intētionem animi, ac ſine vllo delectu, hoc eſt in incertum, citra propoſitum feriendi Regem. Inter iuncturas & loricam: בין הדבקים ובין השרין inter annulos quibus cōſtabat lorica. q. d. forteforuna allapſa eſt ſagitta in foramē quod erat inter annulos. Vel, inter cōmiſſuram quandā, hoc eſt inter laminas quæ dependent à ſolida lorica qua totum corpus munitur. Doctioribus magis probatur iſta interpretatio. Gallicè, *entre les ioincts des cuiſſons.* Quidam Hebræorum exponit, inter commiſſuram ſquamarum & loricam. Verte manum tuam, הפך ידך .i. flecte habenas. Vulneratus ſum. החליתי: Ad verbum, ægrotare factus ſum. i. dolore aut morbo correptus ſum: vel potius, dolet mihi vulnus quod accepi. Non diſſimulat ſe accepiſſe vulnus. 35 Incaluerat autem, &c. ותעלה המלחמה .i. Acre autem prælium commiſſum fuerat eo die quo vulnus accepit Achab, & ipſe conſtantiſſimè pugnabat contra Syros. Gallicè, *Il eſtoit renforcé.* Veſperi בערב in veſpera. i. ſub veſperam, circiter occaſum ſolis. In ſinum אל חיק Vocat ſinum quicquid aliquid capit. Chaldæus paraph. intra currum.

36 Et præco insonuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicês; Vnusquisque reuertatur in ciuitatem suam, & in terram suam.
37 Mortuus est autem Rex, & perlatus est in Samariam: sepelierúntque Regem in Samaria.
38 Et lauerunt currum eius in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinē eius, & habenas lauerunt, iuxta verbū Domini quod loquutus fuerat.
39 Reliqua autem sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarúmque vrbiū quas extruxit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel?
40 Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo.
41 Iosaphat verò filius Asa regnare cœperat super Iudam anno quarto Achab Regis Israel.
42 Trigintaquinque annorū erat quū regnare cœpisset, & vigintiquinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Azuba filia Salai.
43 Et ambulauit in omni via Asa patris sui, & non declinauit ex ea: fecitque quod rectū erat in cōspectu Dñi.
44 Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.
45 Pacémque habuit Iosaphat cum Rege Israel.
46 Reliqua autem verborū Iosaphat, & opera eius quæ gessit, & prælia, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda?
47 Sed & reliquias effœminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra.
48 Nec erat tunc Rex constitutus in Edom.
49 Rex verò Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarēt in Ophir propter aurum: & ire non poterant, quia confractæ sunt in Asion-gáber.
50 Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat, Vadant serui mei cū seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat.
51 Dormiuitque Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid patris sui: regnauitque Ioram filius eius pro eo.
52 Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria, anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda, regnauitque super Israel duobus annis.
53 Et fecit malum in conspectu Domini, & ambulauit in via patris sui & matris suæ, & in via Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.
54 Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit Dominum Deum Israel, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

36 Et transiuit vox præconis per castra quū occubuit sol, dicendo,
quisque *reuertatur* in vrbem suam, & quisque in terram suam.
37 Mortuus est inquam Rex, & deportatus in Somerón, sepelie-
rúntque Regem in Somerón.
38 *Quidam* autem lauit currū in piscina Somerón, & linxerunt ca-
nes sanguinem eius, & arma lauerūt, iuxta verbum Iehouæ quod
loquutus fuerat.
39 Reliquum autem verborum Anháb, & quæcunque fecit, do-
mus quoque eburnea quam ædificauit, & omnes vrbes quas ædi-
ficauit, nónne scripta sunt ī libro verborū dierū Regū Iisraelis?
40 Dormiuit itaque Anháb cum patribus suis, & regnauit Anha-
ziáhu filius eius pro eo.
41 Porrò Iehosaphat filius Asá regnauit super Iehudáh anno Ochozias Rex Israel.
quarto Anháb Regis Iisraelis.
42 Iehosaphát verò trigintaquinque annorum erat quando re- Iosaphat pius.
gnare cœpit, & vigintiquinque annis regnauit in Ierusaláim:
nomen autem matris eius erat Azubáh filia Silhhi.
43 Ambulauit autem in omni via Asá patris sui, nec declinauit ab
ea, faciendo quod rectum erat in oculis Iehouæ.
44 Veruntamen excelsa non remouerunt, adhuc populo immo-
lante & suffiente in *illis* excelsis.
45 Pacem quoque fecit Iehosaphát cum Rege Iisraelis.
46 Reliquum autem verborum Iehosaphát, & robur eius quod
fecit, & quo pugnauit, nónne scripta sunt in libro verborum die-
rum Regum Iehudah?
47 Et reliqua scorta mascula quæ remanserant in diebus Asá pa-
tris sui, expulit è terra.
48 Porrò Rex nullus erat in Edóm, præfectus erat Rex.
49 Iehosaphát fecit naues Tharsis, vt irēt in Ophir pro auro, Iosaphat mittit in Ophir pro auro.
& non iuerunt, quia confractæ sunt naues in Esión gáber.
50 Tunc dixit Anhaziáhu filius Anháb ad Iehosaphát, Vadāt ser-
ui mei cum seruis tuis in nauibus. Et noluit Iehosaphát.
51 Dormiuítque Iehosaphát cum patribus suis, sepultúsq; est cū Iosaphat moritur.
patribus suis in Ciuitate Dauidis patris sui, & regnauit Iehorám Succedit Ioram.
filius eius pro eo.
52 Anhaziáhu filius Anháb cœpit regnare super Iisraelē in So- Ochozias impius.
merón anno decimoseptimo Iehosaphát regis Iehudáh, & re-
gnauit super Iisraelem duobus annis.
53 Fecítque malum in oculis Iehouæ, ambulauítque in via patris
sui, & in via matris suæ, atque in via Iarobeám filii Nebát, qui pec
care fecit Iisraelem.
54 Seruiuítque Báal, & adorauit illum, atque ad iracundiam pro-
uocauit Iehouam Deum Iisraelis, iuxta omnia quæ fecerat pa-
ter eius.

36 Vox præconis תרנה Ad verbū, clamor. i. proclamatū fuit voce præconis in castris. 37 Et deportatus ויבוא Ad verbū, & venit. 38 *Quidam* autem lauit וישטף Ad verbum, Et lauit. sub. auriga. Sanguinem eius, את דמו vnà scilicet cum aqua. nam aquæ permistū sanguinem lambebant canes qui veniebant bibitum in piscina. 44 Non remouerunt, לא סרו Ad verbum, non recesserunt. i. non fuerunt sublata. q.d. non sustulit. 46 Et robur eius quod fecit, & quo pugnauit, וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם .i. fortiora facta eius, & prælia quæ strenuè fecit & præliatus est. 47 Expulit è terra. בער מן הארץ: eiecit è patria. siue regione, sub. sua. 48 Rex nullus, &c. ומלך אין וגו׳ q.d. Tempore huius Idumæa erat subiecta Regibus Iuda: tantū is præerat illis quem præficiebat Rex Iuda, erátque prorex, siue vicarius Regis Iuda. 49 Fecit naues Tharsis, עשה אניות תרשיש Parauerat classem. i. naues tales qualibus vti solent in mari illo magno. Chaldæus paraphr. Africanas. i. quæ irent in Africā. hoc est tales quales erant quibus vehi solebant Iudæi in Africā. Pro auro, לזהב sub. illinc asportando. 50 In nauibus. באניות .i. vnà cum classe tua in Ophir. 54 Iuxta omnia quæ fecerat ככל אשר עשה prorsus vt fecerat.

Secundus Regum liber, vulgo Quartus Regum, Hebraicè מלכים ב

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap. I.

Defectio Moabitarum & lapsus Ochoziæ cœnaculo, pœnæ sunt idololatriæ eius.

Defecit Autem Moáb ab Iשּׂraאele, mortuo Anháb. 1
Decidit verò Anhaziáh per cancellos in cœ 2
naculũ ſuum quod erat in שּׁSomerón, atque
ægrotauit: tum miſit nuntios quibus dixit, Ite, conſulite Báyal
zebúb deum yEcrón, ſi viuam de infirmitate hac.

Eliam admonẽtẽ vt Deũ Iſrael conſulat, quærit vt interficiat.

Angelus autem Iehouæ loquutus eſt ad אEliiáh Thiשּׂbiten, 3
Surge, aſcende in occurſum nuntiorum Regis שּׁSomerón, & lo-
quere ad eos, Nónne quia non eſt Deus in Iשּׂraאele, proficiſci-
mini vt conſulatis Báyal zebúb deum yEcrón?
Idcirco ſic dicit Iehouáh, De lecto ſuper quem aſcendiſti, non 4
deſcendes, ſed moriendo morieris. *ſimúl*que abiit אEliiáh.
Quúmque reuerſi eſſent nuntii ad eum, dixit ad eos, Quam- 5
obrem reuerſi eſtis?
Reſponderunt ei, Vir *quidam* aſcendit in occurſum noſtrum, di- 6
xítque nobis, Ite, reuertimini ad Regem qui miſit vos, & dicite
ei, Sic dixit Iehouáh, Nónne quia nõ eſt Deus in Iשּׂraאele, tu mit
tis cõſulturus Báyal zebúb deum yEcron? idcirco de lecto ſuper
quem aſcendiſti, non deſcendes, ſed moriendo morieris.

Veſtitus Eliæ.

Dixit autem ad eos, Qualis forma eſt viri qui aſcendit in oc- 7
curſum veſtrum, & loquutus eſt vobis ſermones iſtos?
Et reſponderunt ei, Vir piloſus, & cingulo pelliceo accinctus 8
renes ſuos. Tum ait, Eliiáh Thiשּׂbites eſt.

Quinquagenarii ad Eliã miſſi cõſumuntur igne.

Miſitq; ad eum, principẽ quinquagenarium, & quinquaginta 9
eius: qui aſcendens ad eum (ecce autẽ ſedebat in vertice montis)
dixit illi, Vir Dei, Rex dixit, deſcende.
Reſpondens Eliiáhu dixit principi quinquagenario, Et ſi vir 10
Dei ſũ, deſcendat ignis è cælo, & conſumat te atq; quinquaginta
tuos. Tũ deſcẽdit ignis è cælo, & cõſũpſit eũ & quinquaginta ei⁹.
Rurſum autem miſit ad eum, principem quinquagenarium a- 11
lium, & quinquaginta eius. qui loquutus eſt, & dixit ei, Vir Dei
ſic dixit Rex, Feſtina, & deſcende.
Et reſpõdit אEliiáh, dixítque eis, Si vir Dei ſum, deſcẽdat ignis 12
è cælo, & conſumat te, atque quinquaginta tuos. Tum deſcendit
ignis Dei è cælo, & conſumpſit eum atque quinquaginta eius.

VETVS.

Cap. I.

1 PRæuaricatus eſt autem Moab in Iſrael, poſtquã mortu⁹ eſt Achab.
2 Ceciditque Ochozias per cãcellos cœnaculi ſui quod habebat in Samaria, & ægrotauit: miſitque nuntios, dicens ad eos, Ite, conſulite Beel zebub deum Accaron, vtrum viuere queam de infirmitate mea hac.
3 Angelus autẽ Domini loquutus eſt ad Eliam Theſbiten, dicens, Surge, & aſcende in occurſum nuntiorũ Regis Samariæ, & dices ad eos, Nunquid nõ eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad cõſulendum Beel zebub deum Accaron? B
4 Quamobrem hæc dicit Dominus, De lectulo, ſuper quem aſcendiſti, nõ deſcendes, ſed morte morieris. Et abiit Elias.
5 Reuerſique ſunt nuntii ad Ochoziã: qui dixit eis, Quare reuerſi eſtis?
6 At illi reſponderunt ei, Vir occurrit nobis, & dixit ad nos, Ite, & reuertimini ad Regem qui miſit vos, & dicetis ei, Hæc dixit Dominus, Nunquid quia non erat Deus in Iſrael, mittis vt conſulatur Beelzebub deus Accarõ? Idcirco de lectulo ſuper quẽ aſcendiſti nõ deſcendes, ſed morte morieris.
7 Qui dixit eis, Cuius figuræ & habitus eſt vir ille qui occurrit vobis, & loquutus eſt verba hæc?
8 At illi dixerunt, Vir piloſus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait, Elias Theſbites eſt.
9 Miſitque ad eum, quinquagenariũ principẽ, & quinquaginta q erãt ſub eo: qui aſcẽdit ad eũ: ſedẽtique in verticẽ mõtis, ait, Homo Dei, Rex præcepit vt deſcẽdas.
10 Reſpõdẽſq; Elias, dixit quinquagenario, Si homo Dei ego ſum, deſcẽdat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit itaque ignis de cęlo, & deuorauit eũ & quinquaginta qui erant cum eo. C
11 Rurſúmque miſit ad eum, principem quinquegenarium alterum, & quinquaginta cum eo: qui loquutus eſt illi, Homo Dei, hæc dixit Rex, Feſtina, deſcende.
12 Reſpondens Elias ait, Si homo Dei ego ſum, deſcẽdat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit ergo ignis Dei de cælo, & deuorauit illũ, & quinquaginta eius.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Defecit autem Moab ויפשע מואב .i. deſierunt Moabitæ pendere tributum Regibus Iſrael, mortuo Achab. Pœnas ſuæ idololatriæ dat Ochozias duobus modis. nam ab eo defecerũt Moabitæ: & quum deambularet in tecto, decidit in cœnaculum per feneſtrã per quã immittebatur lumen in cœnaculum. 2 Per cancellos בער השבכה quibus ſcilicet immittebatur lumen in cubiculum regium. Feneſtram intelligit quæ obſtructa erat lignis cancellatim & tranſuerſim intertextis. In cœnaculum ſuum, בעליתו Cœnaculum vocant tabulatum ſuperius. Sic autem Hebraicè dicitur, quòd ad illud aſcendatur. Bayal zebúb בבעל זבוב Significat dominum muſcæ: deus credebatur ab Accaronitis qui amoliretur lethales & pernicioſiſſimas muſcas quæ incolas agri Accaronitici infeſtabant. Ita doctiores. Alii rationem nominis ſumunt à copia muſcarum quam hoſtiarum copioſiſſimus ſanguis gignebat. Si viuam אם אחיה an conualeſcam. i. moriturus ſim, nécne.
3 Nónne quia non eſt, &c. המבלי אין אלהים Ad verbum, Nónne ob non eſſe Deũ in Iſraele, &c. i. nónne propterea quòd nullus opinione veſtra ſit Deus in Iſraele. ſiue, eo quòd Rex veſter non putat vllum eſſe Deum in Iſraele, &c.
7 Qualis forma מה משפט Ad verbum, Quale iudicium. i. cuius figuræ & habitus: vel, qualis eſt?
8 Vir piloſus, איש בעל שער Ad verbum, Vir patronus [aut, dominus] pili. i. homo piloſus & hirſutus. Chaldæus paraph. vno verbo dixit, piloſus. 9 Miſitq; ad eũ וישלח אליו ſub. comprehendendum, & adducendum ad ſe. Et quinquaginta eius: וחמשיו .i. quinquaginta viros qui erant ſub eo, ſiue quibus præerat. Vir Dei, &c. איש האלהים וגו' Hæc videntur dici per ironiam. q. d. qui te iactas eſſe virum Diuinum, Rex iubet vt deſcendas. 10 Et ſi vir Dei ſum, ואם איש אלהים אני vt ſcilicet reuera ſum: quanquam Virum Dei me irridendo appelles. q. d. non putas me eſſe virum Dei verúmque Prophetam, ſed Deus comprobabit igne de cælo demiſſo.
11 Rurſum autẽ miſit וישב וישלח Ad verbũ, Et reuerſus eſt Rex, & miſit. Qui loquutus eſt, ויען Ad verbũ, & reſpõdit. Reſpõdere, pro loqui, frequẽs in Scripturis. Sic 1. Reg. 13. b. 6. 12 Ignis Dei è cælo אש אלהים מן השמים Ignẽ Dei è cælo, vocat ignẽ miſſũ à Deo è cælo.

Iterum misit principẽ quinquagenarium tertium,& quinquaginta qui erant cum eo.qui quũ venisset, curuauit genua cõtra Eliam,& precatus est eum,& ait,Homo Dei,noli despicere animam meam & animas seruorum tuorum qui mecum sunt.

D

Ecce descendit ignis de cælo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos,& quinquagenos qui cũ eis erant:sed nunc obsecro vt misererais animæ meæ.

Loquutus est autẽ Angelus Domini ad Eliam,dicens, Descẽde cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad Regem.

Et loquutus est ei,Hæc dicit Dominus,Quia misisti nuntios ad consulẽdum Beel-zebub deum Accaron, quasi nõ esset Deus in Israel,à quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo super quem ascendisti, non descendes,sed morte morieris.

Mortuus est autẽ iuxta sermonem Domini quem loquutus est Elias, & regnauit Ioram frater eius pro eo, anno secũdo Ioram filii Iosaphat regis Iudææ: non enim habebat filium.

Reliqua autem verborũ Ochoziæ quæ operatus est, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel?

Cap. II.

FActum est autem, quũ leuare vellet Dominus Eliam per turbinẽ in cælũ,ibat Elias & Elisæ⁹ de Galgalis.

Dixitque Elias ad Elisæum, Sede hic,quia Dominus misit me vsque in Beth-el. Cui ait Elisæus,Viuit Dominus, & viuit anima tua,quia non derelinquam te.Qúmque descendissẽt Beth-el,

Egressi sunt filii Prophetarum qui erant in Beth-el, ad Elisæum,& dixerunt ei,Nunquid nosti quia hodie Dominus tollet dominũ tuum à te? Qui respondit,Et ego noui,silete.

Dixit autem Elias ad Elisæũ, Sede hic, quia Dominus misit me in Iericho.Et ille ait,Viuit Dominus, & viuit anima tua,quia non derelinquam te.Qúmque venissent Iericho,

Accesserunt filii Prophetarum qui erant in Iericho,ad Elisæum,& dixerunt ei, Nũquid nosti quia Dominus hodie tollet dominum tuum à te? Et ait,Et ego noui,silete.

B

Dixit autem ei Elias,Sede hic,quia Dominus misit me vsque ad Iordanem.Qui ait,Viuit Dominus,& viuit anima tua, quia nõ derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter.

Et quinquaginta viri de filiis Prophetarũ sequuti sunt eos,qui & steterunt econtra longè: illi autem ambo stabant super Iordanem.

13 'Iterum verò misit principem quinquagenarium tertium, &
quinquaginta eius. ascendit ergo,& venit princeps ille quinqua-
genarius tertius, atque incuruauit se super genua sua coram אEli-
iiáhu, & rogauit eum, dixítque illi, Vir Dei, 'pretiosa sit quæ-
so anima mea & anima seruorum tuorum istorum quinquagin-
ta, in oculis tuis.
14 Ecce descendit ignis è cælo,& cõsumpsit duos principes quin-
quagenarios priores,& quinquaginta eorum: nunc ergo pretio-
sa sit anima mea in oculis tuis.
15 Loquutus est autem Angelus Iehouæ ad אEliiáhu, Descende
cum eo, 'ne timeas à facie eius. Qui consurgens, descendit cum eo
ad Regem.
16 Loquutúsq; est ad eum, Sic dixit Iehouáh, Propterea quòd mi- Elias increpat Ochoziam.
sisti nuntios ad consulendum Bayal-zebúb deum צEcrón,('& qui
dem quòd non esset Deus in Iשraèle vt cõsuleres verbum eius)
idcirco *inquam* de lecto super quem ascendisti, non descendes, sed
moriendo morieris.
17 Mortuus est itaque 'iuxta verbum Iehouæ quod loquutus fue- Moritur Ochozias.
rat אEliiáhu: & regnauit Iehorám pro eo, anno secundo 'Iehorám
filii Iehoשsaphát Regis Iehudáh, quia non fuerat ei filius.
18 Reliquum autem verborum Anhaziáh quæ fecit, nónne scri- Succedit Ioram frater eius.
pta sunt in libro verborum dierum Regum Iשsraél? Cap. II.
1 ET fuit, quum sublaturus esset Iehouáh אEliiáhu per turbinem Elisæus Eliæ indiuiduus comes
in cælum, abiit אEliiáhu & אEliשsáy de Gilgál.
2 Tum dixit אEliiáhu ad אEliשsáy, 'Sede obsecro hîc, quia Ieho- Quæ loca adierit Elias priusquam vento illo vehementissimo raperetur in cælum.
uáh misit me vsque in Beth-אél. Dixit verò אEliשsáy, Viuit Ieho-
uáh,& viuit anima tua, non derelinquam te. Descẽderunt itaque
in Beth-אél.
3 Tunc egressi sunt 'filii Prophetarũ qui erãt in Beth-אél, ad אEli-
שsáy, atque dixerunt, Annon nosti quòd hodie Iehouáh tollit do-
minum tuum 'à capite tuo? Et ait, 'Etiam ego noui, tacete.
4 Dixit ei rursus אEliiáhu, אEliשsáy sede obsecro hîc, quia Iehouáh
misit me in Ierihhó. Qui respondit, Viuit Iehouáh,& viuit anima
tua, si dereliquero te. Venerunt itaque in Ierihhó.
5 Et accesserunt filii Prophetarũ qui erant in Ierihhó ad אEliשsáy,
dixerúntque illi, Annon nosti quòd hodie Iehouáh tollit domi-
num tuum à capite tuo? Et ait, Etiam ego noui, tacete.
6 Dixit præterea illi אEliiáhu, Sede obsecro hîc, quia Iehouáh mi
sit me ad Iardén. Qui respõdit, Viuit Iehouáh,& viuit anima tua,
si dereliquero te. Abierunt igitur ambo.
7 Quinquaginta autem viri de filiis Prophetarum 'iuerũt, stete-
rúntque 'eregione álonge: duo autem illi substiterũt iuxta Iardén.

13 Iterum verò misit וישב וישלח Ad verbũ,Et reuersus est,& misit.sicut paulo antè versu 11. Pretiosa sit quæso תיקר Solemus parcere rei charæ. q.d.ne despicias vitam meam & seruorum tuorum. parce vitæ meæ & meorũ: ne perdas me, & milites qui mecum sunt. Psal.116.b.15, Pretiosa in conspectu Iehouæ mors sanctorum eius.i. Deus magnificit suorum mortem.
15 Ne timeas à facie eius. אל תירא מפניו ne formides ab eo. Timebat, quia Regi aduersa prædixerat: præterea Iezabel mater Regis summo cum odio prosequebatur. 16 Et quidem quòd,&c. המבלי אין אלהים Ad verbum,nónne quia non est,&c.vt suprà versu 3.
17 Iuxta verbum Iehouæ,&c. כדבר יהוה וגו׳ .i.quemadmodum prædixerat Iehoua per Eliam. Iehoram filii Iehoשsaphat, יהורם בן יהושפט Ioram filius Iosaphat cœpit regnare cum patre suo,anno decimoseptimo regni eius,quo etiam anno regnare cœpit Ochozias.Hic Ochozias regnauit duobus annis perfectis:pars decimiseptimi pro anno,& pars decimioctaui pro altero anno.Quòd per annũ secundũ hic intelligere debeamus annum decimumoctauum regni Iosaphat, docet initium tertii capitis sequentis,Iosaphat viginti quinque annis regnauit. Anno decimooctauo Iosaphat regnare cœpit Ioram filius eius,ergo octo annis & suprà,id est nouem,synecdochicῶs,regnauit cum patre.

IN CAPVT II.

2 Sede obsecro שב נא Mane quæso. 3 Filii Prophetarũ בני הנביאים Discipulos Prophetarũ vocat eorũ filios,vt infrà versu 12: vt patres pro magistris aliquando accipiuntur. A capite tuo? מעל ראשך Ad verbum,desuper caput tuum?.i.à te,vel tibi. Pars pro toto. Gallicè, *d'auec toy*. Aut doctor est velut corona & ornamentum. Ergo Capite tuo,id est dominum tuum qui tibi non aliter ornamento est atque corona capiti. Etiam ego noui, גם אני ידעתי Ego quoque noui. q.d. Dominus mihi reuelauit.
7 Iuerunt, הלכו .i.prosequuti sunt: abeuntes,vt viderent finem. Eregione מנגד exaduerso.

rrr. ii.

Elias diuidit quas pallio.

8 Tulítq; אEliiáhu palliũ ſuum,'& conuoluit,ac percuſſit aquas,
& diuiſerunt ſe huc & illuc:tunc tranſierunt ambo'per ſiccum.

Duas partes gratiæ Eliæ petit Eliſæus,nõ totam aut maiorem.

9 'Quũ autẽ tranſiſſent,אEliiáhu dixit ad אEliשſáy,Poſtula'quod
faciam tibi antequam tollar à te.Et ait אEliשſáy,ſit obſecro'mẽ-
ſura duorum ſpiritus tui ſuper me.
10 Ille ait,'Rem difficilem poſtulaſti: ſi videris me'quum tollar à
te,'erit tibi ſic:ſinautem,non erit.

Rapitur in cælum Elias.

11 Fuit itaque,'ipſis euntibus,eundo ac colloquendo, ecce currus
igneus atque equi ignei diuiſerunt vtrunque,& aſcendit אEliiáhu
per turbinem in cælum.
12 אEliשſáy autem videns *id*,clamabat,'Pater mi,pater mi,'currus
Iשſranelis & equites eius.Et non vidit eum amplius: poſthæc ap-
prehendit veſtimenta ſua,& ſcidit ea in duas'ſciſſiones.

Eliſæus pallio Eliæ diuidit aquas.

13 Suſtulítque pallium אEliiáhu quod ceciderat ab eo,ac reuerſus
eſt,& ſtetit iuxta ripam Iardén.
14 Accepítque pallium אEliiáhu quod ceciderat ab eo,& percuſſit
aquas,dixítque,'Vbi eſt Iehouáh Deus אEliiáhu,etiã ipſe? Et per-
cuſſit aquas,& diuiſerunt ſeſe huc & illuc:& tranſiuit אEliשſáy.
15 Videntes autem eum filii Prophetarum qui erant in Ierinhó e-
regione,dixerunt,'Requieuit ſpiritus אEliiáhu ſuper אEliשſáy.&
venerunt in occurſum eius,inclinauerúntque ſe ei in terram.
16 Atque dixerunt ei,Ecce nunc ſunt cum ſeruis tuis quinquagin-
ta viri robuſti:eant quæſo,& requirant dominum tuum:ne fortè
tulerit eum Spiritus Iehouæ, '& proiecerit eum in vnum è mon-
tibus,aut in vnam è vallibus.Qui ait,Ne mittatis.

Quæſitus Elias non inuenitur.

17 Et coegerunt eum'vſqueadeo vt tardauerit:tandem dixit,Mit-
tite.& miſerunt quinquaginta viros , quæſierúntque tribus die-
bus,& non inuenerunt eum.
18 Quúmque reuerſi eſſent ad eum:(ipſe autem habitabat in Ieri-
nhó)dixit ad illos,An non dixeram vobis,Ne eatis?

Aquæ mortiferæ, immiſſo per Eliſæũ ſale,ſalubres redduntur.

19 Porrò viri ciuitatis dixerunt ad אEliשſáy , Ecce nunc'habitatio
ciuitatis bona *eſt* , vt domine mi vides : at aquæ 'malæ *ſunt*,'& terra
habitatores orbat.
20 Tum dixit, Afferte mihi phialam nouam,& ponite in ea ſal.Et
attulerunt ei.
21 Egreſſus autem 'ad exitum aquarum , coniecit illuc ſal , ac di-

8 Tulitque Elias pallium ſuum,& in-
uoluit illud,& percuſſit aquas,quæ di
uiſæ ſunt in vtranque partẽ. & tranſ-
ierunt ambo per ſiccum.
9 Quúmque trãſiſſent, Elias dixit ad
Eliſæum, Poſtula quod vis vt faciam
tibi,antequam tollar à te.Dixitque E-
liſæus, Obſecro vt fiat in me duplex
Spiritus tuus.
10 Qui reſpondit, Rem difficilem po-
ſtulaſti:attamen ſi videris me, quãdo
tollar à te,erit tibi quod petiſti:ſi autẽ
non videris,non erit.
11 Quúmque pergerent, & incedẽtes
ſermocinarentur, ecce currus igneus,
& equi ignei diuiſerunt vtrunque: [& aſcendit Elias per turbinem in cælũ.

Eccli. 48.b 1.Machab. ...

12 Eliſæus autẽ videbat, & clamabat, C
Pater mi, pater mi , currus Iſrael &
auriga eius.Et nõ vidit eum amplius:
apprehenditque veſtimẽta ſua, & ſci-
dit illa in duas partes.
13 Et leuauit pallium Eliæ quod ceci
derat ei: reuerſúſque ſtetit ſuper ripã
Iordanis:
14 Et pallio Eliæ quod ceciderat ei,per
cuſſit aquas, & dixit, Vbi eſt Deus E-
liæ etiam nũc?percuſſitque aquas, &
diuiſæ ſunt huc atque illuc: & tranſiit
Eliſæus.
15 Videntes autem eum filii Prophe
tarum qui erant in Ierichο econtra,
dixerunt,Requieuit Spiritus Eliæ ſu
per Eliſæũ. & venientes in occurſum
eius, adorauerũt eum proni in terrã,
16 Dixerúntque illi, Ecce, cum ſeruis
tuis ſunt quinquaginta viri fortes,
qui poſſunt ire,& quærere dominum
tuum , ne fortè tulerit eum Spiritus
Domini , & proiecerit eum in vnum
montium,aut in vnam vallium.Qui
ait,Nolite mittere.
17 Coegerúntque eum donec acqui-
eſceret,& diceret,Mittite. & miſerũt
quinquaginta viros : qui quũ quæſiſ-
ſent tribus diebus,non inuenerunt.
18 Et reuerſi ſunt ad eum:at ille habi-
tabat in Iericho,& dixit eis, Nũquid
non dixi vobis,Nolite ire?
19 Dixerunt quoque viri ciuitatis ad D
Eliſæum,Ecce habitatio ciuitatis hu-
ius optima eſt , ſicut tuipſe domine
perſpicis : ſed aquæ peſſimæ ſunt , &
terra ſterilis.
20 At ille ait,Afferte mihi vas nouum
& mittite in illud ſal.Quod quum at-
tuliſſent,
21 Egreſſus ad fontem aquarum,miſit
in illũ ſal,& ait,Hæc dicit Dominus,

8 Et conuoluit, חגלם & complicauit. Per ſiccum. בחרבה: ſub.vadum.
9 Quum autem tranſiſſent ויהי כעברם Ad verbũ,Et fuit,quum tranſirent. Quod faciam tibi, מה אעשה לך quid *velis vt* faciam tibi
Menſura duorum ſpiritus tui ſuper me. פי שנים ברוחך אלי: portio duorum ſpiritus tui in me.ב pro מן.hoc eſt,da vt duæ partes tui ſpiritus
diuiſi in tres partes, id eſt gratiæ quam Deus tibi contulit,ſint in me. Noluit petere tantam ſibi fieri gratiam,quantam magiſtro.q.d noli me eſſi
cere tantum quantus es,ſed ſolùm da mihi duas partes tui ſpiritus. 10 Rem difficilẽ poſtulaſti: הקשית לשאול Rem arduã poſtulas.Ad
verbũ,Difficilis fuiſti in petendo. Quũ tollar à te, לוקח מאתך .i.abeuntẽ. Erit tibi ſic, יהי לך כן .i.fiet tibi vt petis:hoc eſt,hoc ſigno de-
prehendes,quod petis,tibi datũ eſſe à Deo. 11 Ipſis euntibus eũdo,&c. המה הולכים הלוך וגו' Quidã ſic vertunt, Quũ autẽ vlterius[lo-
gius]inter fabulandũ progreſſi eſſent,apparuit currus igneus, & equi ignei,& ſeparauerũt illos duos,& aſcẽdit Elias in turbine in cælũ. Chaldæus
paraph.plurali numero dixit,currus ignei & equi ignei.Et Separauerũt illos duos,id eſt ſteterũt in eo interuallo quod erat inter eos duos,& corri
puit Eliam turbo immiſſus cælitus. Quòd ait In cælũ,ſignificat in aerẽ. Quidã enim dicũt eum raptũ fuiſſe in cælũ:& veſtes eius,ac totũ corpus
abſumpta fuiſſe in ſphæra illa ignea.In cælũ alii exponunt in aerem & locum aliquẽ tranquillitatis plenum, id eſt in ſinũ Abrahæ,qui in aere po-
tius collocandus videtur,quàm in terra.Non autem raptus fuit in ipſum paradiſum:quia eò nondum apertus fuerat aditus à Chriſto, 1.Corinth.
15.c.20,Primitiæ dormientium Chriſtus.In locum cæleſtem aliquem raptus fuit,deſtinatũ olim ſpiritibus piis firma fide expectantibus Meſſiã,
qui paradiſi aditum aperturus erat.Corpus etiam ipſum Eliæ raptum fuit,ſed immutatum,& incorruptibile redditum.
12 Pater mi,pater mi, אבי אבי .i. Magiſter mi,magiſter mi.Sic vocat præceptorem:eadem ratione qua ſuprà verſu tertio , diſcipulos voca-
uit filios. Currus Iשſraнelis,&c. רכב ישראל וגו' .i.qui plus iuuabas Iſraelem oratione quàm currus falcati & equites.Ita exponit Chaldæus
paraph.& doctus inter Hebræos. Sciſſiones. קרעים: partes.fruſta. 14 Vbi eſt Iehouáh,&c. איה יהוה וגו' q.d. Cur non diuidũ-
tur aquæ,quum eũdem Deum colam quem coluit Elias? Quidam vertunt, Vbi eſt Iehouah Deus Eliiáhu?Etiam ipſi.i.ipſi quoq; , hoc eſt in gra-
tiam ipſius,ſub.factum miraculum.percuſſit enim[ſub.ſecundò]aquas,&c.
15 Requieuit Spiritus,&c. נחה רוח וגו' .i.afflatus eſt ſpiritu Eliæ Eliſæus:nam viderunt eum redeuntem per Iordanem pede ſicco.
16 Et proiecerit eum וישלכהו .i.dimiſerit eum in quodam monte,vel in quadam valle.
17 Vſqueadeo vt tardauerit:tandem dixit, עד בוש ויאמר Ad verbum,donec tardauerit: & dixit.i.coegerunt eum tantiſper dum tardauit,
ſiue cunctabatur,ſub.dicere ac permittere illis vt mitterent. 19 Habitatio ciuitatis bona *eſt*, מושב העיר טוב ſitus vrbis commodus eſt,
vel elegans. Malæ רעים peſſimæ.noxiæ & inſalubres. Et terra orbat. והארץ משכלת: & terra[.i.regio]orbat.i.perimit,perdit,ſub.ha-
bitatores ſuos.q.d.hic pereunt ac citò intereunt incolæ. 21 Ad exitum אל מוצא .i.ad ſcaturiginem,vel fontem.

Sanaui aquas has, & non erit vltrà in eis mors, neque sterilitas.

11 Sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hãc, iuxta verbum Elisæi quòd loquutus est.

23 Ascendit autẽ inde in Beth-el: quũmque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebãt ei, dicentes, Ascende calue, ascẽde calue.

24 Qui quum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egressique sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.

25 Abiit autem inde in montẽ Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

Cap. III.

1 IOram verò filius Achab regnauit super Israel in Samaria anno decimooctauo Iosaphat regis Iudæ: regnauitque duodecim annis.

2 Et fecit malũ coram Domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal quas fecerat pater eius.

3 Veruntamẽ in peccatis Ieroboam filii Nabat qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis.

4 Porrò Mesa rex Moab nutriebat pecora multa, & soluebat Regi Israel centum millia agnorum & cẽtum millia arietum cum velleribus suis.

5 Quũmque mortuus fuisset Achab, præuaricatus est fœdus quod habebat cum Rege Israel:

6 Egressus est igitur Rex Iorã in die illa de Samaria, & recensuit vniuersum Israel:

7 Misitque ad Iosaphat regem Iuda, dicens, Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit, Ascendam: qui meus est, tuus est: populus meus, popul⁹ tuus: & equi mei, equi tui.

8 Dixitq́ꝫ, Per quã viam ascẽdemus? B At ille respõdit, Per desertũ Idumeę.

9 Perrexerunt igitur Rex Israel, & Rex Iuda, & Rex Edom, & circuierunt per viam septem dierum, nec erat aqua exercitui, & iumentis quæ sequebantur eos.

10 Dixitque Rex Israel, Heu congregauit nos Dominus tres Reges, vt traderet in manu Moab.

11 Et ait Iosaphat, Estne hic Propheta Domini, vt deprecemur Dominũ per eum? Et respõdit vnus de seruis Regis Israel, Est hic Elisæus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ.

---

xit, Sic dixit Iehouáh, 'Sanaui aquas istas, non erit 'illinc vltrà mors, & *terra* 'orbans.

11 Et sanatæ sunt aquæ illæ vsque in diem hãc, iuxta verbum אE-
liשsáy quod loquutus fuerat.

23 · Ascendit præterea inde in Beth-אél: ipso autem ascendẽte 'per
·viam, pueri parui egressi sunt ex vrbe, qui illudebant ei, atque dicebant ei, Ascende calue, ascende calue.

14 Et respiciens post se, ac videns eos, maledixit eis in nomine Iehouæ, & egressæ duæ vrsæ è sylua, lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.

25 Et abiit inde in montem Charmél, & inde reuersus est in שSomerón.

Cap. III.

1 IEhorám autem filius Anháb regnare cœpit super Iשsraאelem in שSomerón anno decimo octauo Iehoשsaphát regis Iehudáh: regnauítque duodecim annis.

2 Fecítque quod malum est in oculis Iehouæ: verùm non sicut pater suus & sicut mater sua: nam abstulit statuas Báyal quas fecerat pater suus.

3 Veruntamen peccatis Iarobyám filii Nebát qui peccare fecit Iשsraאelem, adhæsit, nec recessit 'ab eis.

4 Porrò Méשsay rex Moáb 'habebat greges: '& reddebat Regi Iשsraאelis centum millia agnorum, & centum millia arietum cum lana.

5 Fuit autem, quũ mortuus esset Anháb, 'defecit Rex Moáb à Rege Iשsraאelis.

6 Egressus est itaq; Rex Iehorám 'die illa de שSomerón, & recensuit vniuersum Iשsraאelem:

7 Atque abiit, misítque ad Iehoשsaphát regem Iehudáh, 'qui dicerent, Rex Moáb defecit à me, veniésne mecum contra Moáb ad bellum? Respondit, Ascendam: 'sicut ego, sic tu: sicut populus meus, sic populus tuus: sicut equi mei, sic equi tui.

8 Et dixit, Quanã via ascẽdemus? Respondit, Via deserti אEdóm.

9 Profectus est itaque Rex Iשsraאelis, & Rex Iehudáh, atque Rex אEdóm. 'quúmque circuissent per viam septem diebus, 'defuit aqua castris, atque iumentis quæ *erant* ad pedes eorum.

10 Dixítque Rex Iשsraאelis, 'Ahah, vocauit enim Iehouáh tres Reges istos, vt traderet eos in manum Moáb.

11 Dixítque Iehoשsaphát, Estne hîc Propheta Iehouæ, 'vt cõsulamus Iehouam per eum? Respondit quidam è seruis Regis Iשsraאelis, & ait, Est hîc אEliשsáy filius שSaphát, 'qui fundebat aquam super manus אEliíahu.

Pueri Elisæum irridentes, lacerantur ab vrsis.

Ioram filius Achab, impius.

Mesa rex Moab tributarius Regi Israel.

Tribus Regibus, népe Israel, Iuda & Edõ, pugnaturis cõtra Moab, deficiunt aquæ.

Elisæus pluuiam eis prænuntiat, & de Moabitis victoriam.

Sanaui aq. istas, רפאתי למים Præt. Heb. pro præs. Reddo salubritatem aquis istis. Vel, Volo has aquas reddi salubres. Illinc משם Id est ab illis aquis. non continget ab illis vltrà mors. hoc est, non erunt amplius noxiæ, siue lethales: neque vltrà hic locus orbabit habitatores suos. Orbans. ומשכלת: Quidam volunt esse nomen, & vertunt, propter has aquas non erit vltrà mors, aut interitus. siue internecio.

23 Per viam, בדרך qua scilicet ibatur in Beth-el.

IN CAPVT III.

3 Ab eis. ממנה: Ad verbum, ab eo. sub. peccato. Vel, ab illa. sub idololatria. Relatiuum sing. cuius antecedens est plurale.

4 Habebat greges: היה נוקד Ad verbũ, fuit pastor. Chaldæus paraph. alebat multos greges. i. pastor erat multorum gregum, ac diues erat Pecoris. Pastorem sic vocant Hebræi, quòd in ea regione oues ferè sint aspersæ variis maculis. Et reddebat והשיב .i. pendebat tributum.

5 Defecit ויפשע Ad verbum, præuaricatus est. i. noluit vltrà pendere tributum solitum. Sic paulo pòst versu 6.

6 Die illa ביום ההוא tempore illo. nempe rebellionis. 7 Qui dicerent, לאמור Ad verbum, dicendo. Sicut ego, &c. כמוני כמוך Vide 1. Reg. 22. a. 4 9 Quúmque circuissent ויסבו sub. desertum ipsum. Defuit aqua, &c. ולא היה וגו' & non fuit aqua castris [.i. exercitui] neque iumentis quæ *erant* ad pedes eorum. i. quæ secum ducebant, siue quæ eos sequebantur.

10 Ahah, אהה Ohe. vox est admirantis & desperantis. q. d. Hei mihi, res ita habet quòd inuitauit nos Deus, &c. i. videtur nos conuocasse ac excitasse vt, &c. Chaldæus paraph. Væ. 11 Vt consulamus Ieh. ונדרשה את יהוה Ad verbum, & [pro vt] inquiramus *os* Iehouæ. i. vt consulamus Iehouam. Rex pius, & ab idolorum cultu alienus, confugit ad Deum in tribulatione. Qui fundebat aquam super manus אשר יצק מים על ידי quum scilicet volebat eas abluere. i. qui inseruiebat, &c.

Dixítque Iehowſaphát,"Eſt cum eo verbum Iehouæ. Deſcen- 12
derũt ergo ad eũ Rex Iwſraνél,& Iehowſaphat,atque Rex ℵEdóm.
Et ait ℵEliwſáy ad Regem Iwſraνelis,"Quid mihi & tibi? vade ad 13
prophetas patris tui,& ad prophetas matris tuæ. Dixítque ei Rex
Iwſraνelis,"Nequaquam:"quia conuocauit Iehouáh tres Reges i-
ſtos,vt traderet eos in manum Moáb.
Dixit verò ℵEliwſáy, Viuit Iehouáh exercituum,in cuius cõſpe 14
ctu"ſto, quòd"niſi faciem Iehowſaphát regis Iehudáh ſuſciperem,
non intuerer te,neque te aſpicerem.

Pſalte canente, prophetat Eliſæus.

Nunc ergo"tollite mihi pſaltem. Quúmque pſalleret pſaltes, 15
"fuit ſuper eum manus Iehouæ:
Et ait,Sic dixit Iehouáh,"Fac *in* torrente iſto crebras foſſas: 16
Sic enim dixit Iehouáh, Non videbitis ventum *vllum*, neque vi- 17
debitis pluuiam,& *tamen* torrens iſte implebitur aqua, vnde bibe-
tis vos,& greges veſtri,& iumenta veſtra.
"Leue autem *eſt* hoc in oculis Iehouæ: dabit quoque Moáb in 18
manum veſtram:
Percutietíſque omnem vrbem munitam, & omnem vrbem e- 19
lectam,"atque vniuerſas arbores bonas deiicietis,cunctóſque fon
tes aquarũ obthurabitis,& omnẽ"agrũ bonũ operietis lapidibus.
Fuit igitur mane, "quãdo offertur ſacrificium,ecce aquæ venie 20
bant è via ℵEdóm,& repleta eſt terra aquis.

Vincuntur Moabitæ.

Vniuerſus autem Moáb audiens quòd aſcendiſſent Reges ad pu 21
gnandum aduerſus eos,"congregauerũt ſeſe,"ab omni accingen-
te ſe cingulo & ſuprà,ſteterúntque"in termino:
Et ſurrexerunt mane,quũ ſol ortus eſſet ſuper aquas: viderúnt- 22
que Moabitæ eregione aquas illas"rubras tanquam ſanguinem,
Ac dixerunt, Sanguis eſt: digladiando"digladiati ſunt Reges, 23
& percuſſerunt quiſque proximum ſuum:& nunc *curre*"ad ſpolia ô
Moáb.
"Quúmque veniſſent ad caſtra Iwſraνelis, conſurrexerunt Iwſ- 24
raνelitæ,& percuſſerũt Moabitas: fugerúntque à facie eorum,"&
percuſſerunt eum,"percuſſerunt inquam Moab,
Atque vrbes deſtruxerunt,& in optimũ quenque agrũ proiece- 25
runt quiſque lapidem ſuum,ac repleuerunt illũ, & omnes fontes
aquarum obthurauerunt, atq; omnes arbores bonas deiecerunt,

12 Et ait Ioſaphat, Eſt apud eũ ſermo
Domini.Deſcenditque ad eum Rex
Iſrael,& Ioſaphat,& Rex Edom.
13 Dixit autem Eliſæus ad Regem Iſ-
raël, Quid mihi & tibi eſt? vade ad
prophetas patris tui & matris tuæ.Et
ait illi Rex Iſrael, Quare cõgregauit
Dominus tres Reges hos,vt traderet
eos in manus Moab?
14 Dixitque ad eum Eliſæus,Viuit Do
minus exercituum, in cuius cõſpectu
ſto,quòd ſi non vultum Ioſaphat re-
gis Iudæ erubeſcerẽ, nõ attendiſſem
quidem te,nec reſpexiſſem.
15 Nunc autem adducite mihi pſaltẽ.
Quúmq; caneret pſaltes, facta eſt ſu-
per eum manus Domini.
16 Et ait, Hæc dicit Dominus, Facite
alueũ torrentis huius foſſas & foſſas.
17 Hæc enim dicit Dominus, Non vi-
debitis ventum neque pluuiam: & al
ueus iſte replebitur aquis, & bibetis
vos,& familiæ veſtræ,& iumenta ve-
ſtra.
18 Parúmque eſt hoc in cõſpectu Do-
mini: inſuper tradet etiam Moab in
manus veſtras:
19 Et percutietis omnẽ ciuitatem mu
nitam,& omnẽ vrbem electã, & vni-
uerſum lignũ fructiferũ ſuccidetis,cũ
ctóſq; fontes aquarũ obthurabitis, &
omnẽ agrũ egregiũ operietis lapidib⁹
20 Factum eſt igitur mane, quando ſa-
crificiũ offerri ſolet, & ecce, aquæ ve-
niebant per viã Edom, & repleta eſt
terra aquis.
21 Vniuerſi autem Moabitæ audiẽtes
quòd aſcẽdiſſent Reges vt pugnarẽt
aduerſum eos, cõuocauerunt omnes
qui accincti erant baltheo deſuper,&
ſteterunt in terminis:
22 Primóque mane ſurgentes, & or-
to iam ſole exaduerſo aquarum, vi-
derunt Moabitæ econtra aquas ru-
bras quaſi ſanguinem:
23 Dixerúntque,Sanguis gladii eſt:pu
gnauerunt Reges contra ſe, & cæſi
ſunt mutuò: nunc perge ad prædam
Moab.
24 Perrexerúntq; in caſtra Iſrael:porrò
conſurgens Iſrael,percuſſit Moab:
at illi fugerunt coram eis. venerunt
igitur qui vicerant, & percuſſerunt
Moab,
25 Et ciuitates deſtruxerunt:& omnẽ
agrum optimum, mittentes ſinguli
lapides, repleuerunt: & vniuerſos
fontes aquarum obthurauerunt: &
omnia ligna fructifera ſucciderũt,ita

12 Eſt cum eo verbum Iehouæ. יש אותו דבר־יהוה .i.Eſt verus Propheta Dei.hoc affirmatiuè,non interrogatiuè dictum.q.d.ſi fuerit famulus tanti Prophetæ,per eum conſulere poterimus Dominum. 13 Quid mihi & tibi? מה־לי ולך .i.Quid mihi eſt tecum commune?q.d. nihil. Nequaquam: אל Ne.ſub.talia dicas.q.d.miſſa facias iſta,ne reiicias nos. Quia conuocauit כי־קרא nam inuitauit.ſubaudienda quædam,ſic,Nam verum eſt quòd vocauit.i.videtur nos conuocaſſe,vt,&c. 14 Sto עמדתי Præt.Heb.pro præſ.i.cui aſſiſto,more famulorum:vel,cuius ſum famulus,& cui inſeruio.Nam famuli ſtare ſolent corã dominis ſuis vt eis ſeruiant. Niſi faciẽ,&c. לולי פני וגו׳ Hebraiſmus,niſi reuererer Iehoſaphat.q.d.quæ faciam,agam in gratiam Iehoſaphat.Gallicè, *n'eſtoit pour l'honneur de Iehoſaphat, ie ne te daignerois regarder.* 15 Tollite mihi pſaltem. קחו לי מנגן .i.adducite ad me pſaltem.Chaldæus paraphr.citharœdum.i.aliquem qui canat laudes aliquas in honorem Dei, vt excitet animum meum, ſiue vt eleuet intentionem animi mei ad Deum. Non enim muſica profana vtebantur,ſed ſancta. Fuit ſuper eum manus Ieh. ותהי עליו יד יהוה: Hebraiſmus,fuit afflatus Spiritu Prophetiæ.Chaldæus paraph.requieuit ſuper eũ Prophetia. 16 Fac *in* torrente iſto crebras foſ. עשה הנחל הזה גבים גבים: Ad verbum,fac torrentẽ iſtum foſſas foſſas. Alii,in valle iſta ſcrobes ſcrobes.Repetitio eiuſdem dictionis frequentem multitudinem rei alicuius demonſtrat.
18 Leue autem *eſt* hoc,&c. ונקל זאת וגו׳ Facile autem *erit* hoc in,&c.i.facilè faciet hoc Iehoua.
19 Atque vniuerſas arb.bonas וכל־עץ טוב Sing.Heb.pro plur.Bonas arbores vocat fertiles. Agrũ bonũ oper.lap. החלקה הטובה תכאבו באבנים: Ad verbum,poſſeſſionẽ bonam affligetis lapidibus.i.obruetis lapidibus.Tranſlatio ab iis qui lapidibus obruũtur.Agrũ vocat portionẽ quã poſſidemus. 20 Quãdo offertur ſacrificiũ, כעלות המנחה quãdo offerri ſolet minha.i.ſacrificium illud matutinũ.hoc dicit ad differentiam veſpertini. 21 Congregauerunt ſeſe, ויצעקו ſub.ad vocem præconis. Ab omni accingente ſe cingulo מכל חגר חגורה Cingulũ vocat quo enſis depẽdet.hoc eſt ab ea ætate in qua primũ geſtare ſolẽt enſem. In termino: על־הגבול: in finibus.ſub.regionis ſuæ.
22 Rubras tanquã ſanguinem. אדמים כדם: rubeſcentes more ſanguinis. 23 Digladiati ſunt נחרבו ſub.inter ſe. Ad ſpolia לשלל ad prædã.q.d.iam vobis ampliſſima præda parata eſt. 24 Quúmque veniſſent ויבאו incompoſiti ſcilicet,ſine ordine,acie non inſtructa,quaſi non eſſent dimicaturi. Et percuſſerunt eum, ויכו־בה nempe Moab.i.congregationem Moabitarum.hoc eſt percuſſerunt, ſiue occiderunt Moabitas.ſemel atque iterum percuſſerunt Moabitas qui aufugerant.Vel,percuſſerunt eum,nempe exercitum. Legitur & ויבו per ב,& ו eſt loco א,& בה cum ה ſigno pronominis fœmineo,vt legamus,& ingreſſus eſt [ſub.Iſrael] eam.i.ſingulas vrbes ad quas confugerant Moabitæ qui effugerant è conflictu ipſo. Percuſſerunt inquam והכות Hic ו pro Id eſt poſitum,vt exponat quid per EVM intelligat, percuſſerunt eum,id eſt percuſſerunt Moab.

vt muri tantùm fictiles remanerẽt: & circundata est ciuitas à fundibulariis, & magna ex parte percussa.

Quod quũ vidisset Rex Moab, præualuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladios, vt irrũperent ad Regem Edom: & nõ potuerunt.

Arripiésque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

C

Cap. IIII.

MVlier autẽ quædã de vxoribus Prophetarum clamabat ad Elisæum, dicens, Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens Dominum: & ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.

Cui dixit Elisæus, Quid vis vt faciã tibi? dic mihi, q̃d habes in domo tua? At illa respondit, Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei quo vngar.

Cui ait, Vade, pete mutuò ab omnibus vicinis tuis vasa vacua nõ pauca.

Et ingredere, & claude ostium tuũ, quũ intrinsecus fueris tu & filii tui: & mitte inde in omnia vasa hæc: & quũ plena fuerint, tolles.

Iuit itaque mulier, & clausit ostiũ super se & super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat.

Quúmque plena fuissent vasa, dixit ad filium suũ, Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit, Non habeo. Stetitque oleum.

B Venit autem illa, & indicauit homini Dei. & ille, Vade, inquit, vende oleum, & redde creditori tuo: tu autẽ & filii tui viuite de reliquo.

Facta est autẽ quædã dies, & transibat Elisæus per Sunam: erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt comederet panem: quúmque frequẽter inde transiret, diuertebat ad eam vt comederet panem.

Quæ dixit ad virum suũ, Animaduerto quòd vir Dei sanctus est iste qui transit per nos frequenter.

Faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrũ: vt quum venerit ad nos, maneat ibi.

Facta est ergo dies quædam, & veniens diuertit in cœnaculum, & requieuit ibi.

ʼita vt *solùm* reliquerint lapides eius in Cir-חHaréשseth: circundederunt verò *eam*ʼfundibularii, & percusserunt eam.

26 Videns autem Rex Moáb ʺquòd præualeret sibi bellũ, tulit secum septingentos virosʺeuaginantes gladium,ʺvt irrumperet ad regem אEdóm, & non potuerunt.

27 ʼTulit itaque filium suum primogenitum qui regnaturus erat pro eo, & obtulit illum holocaustum super murum: fuítqueʼindignatio magna super Iשsraאelé,ʼpropterea discesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram.

Rex eorũ sacrificat filium suum

Cap. IIII.

1 MʼVlier autem vna de vxoribus filiorum Prophetarum clamauit ad אEliשsay, dicendo, Seruus tuus vir meus mortuus est, tu verò nosti quòd seruus tuus timebat Iehouam: creditor autem venit vt tolleret duos pueros meos sibi in seruos.

Paupercula viduæ dat Deus oleũ per Elisæũ, cuius ope æs alienum dissoluit.

2 Ad quam dixit אEliשsáy, Quid faciã tibi? indica mihi, quid est tibi in domo? Illa ait, Non est ancillæ tuæ quicquam in domo nisi vas olei.

3 Tum dixit, Vade, pete tibi vasa ab *iis qui sunt* extrà, *id est* ab omnibus vicinis tuis, vasa *inquam* vacua, *&*ʼne pauca petas:

4 ʼEt ingrediaris, atque claudas ostiũ super te & super filios tuos, & fundas in omnia vasa hæc: & quod impletum fuerit, amouere facies.

5 Abiit itaque ab eo, & clausit ostium super se & super filios suos: ipsi afferebant ad eam, & ipsa infundebat.

6 Fuit autem quum impleuisset vasa illa, dixit ad filium suum, Affer mihi adhuc vas *aliquod*. Qui respondit, ʼNon est vltrà vas. Et substitit oleum.

7 Tunc illa venit, & indicauit viro Dei: ille verò ait, Vade, vende oleũ, & redde creditori tuo: tu autem, & filii tui viues de reliquo.

8 ʼFuit præterea, quadam die quũ transisset אEliשsáy in שSunem, ibi aderat mulierʼmagna,ʼquæ vi retinuit eũ vt comederet pané. fuit itaq;ʼdum transiret ipse, declinabat illuc vt comederet pané.

Mulier diues suscipit hospitio Elisæum.

9 Dixítque illa viro suo, Ecce nũc noui quòd vir Dei sanctus est *iste*ʼqui transit per nos iugiter.

10 Faciamus quæsoʺcœnaculum parietis paruum, ponamúsque ei ibi lectum, & mensam, & sellam, & candelabrum: quum autẽ venerit ad nosʺdeclinabit illuc.

11 ʼQuadam igitur die venit illuc, & declinauit in cœnaculum, ac requieuit ibi.

Elisæus hospitæ sterili impetrat à Deo filium pro ministerio.

25 Ita vt *solùm* reliquerint lap. eius, &c. עד־השאיר אבניה וגו׳ Ad verbum, donec relinquerẽt lapides eius in, &c. i. ita vt relinquerent in Cir-haréseth (erat vrbs celeberrima Moabitarũ) lapides eius. i. muros eius tãtùm. q. d. ita vt remanerent soli muri eius: nam omnia quæ erant in circuitu eius destruxerunt nondum vrbem acceperant, sed omnia vicina loca perdiderant. Fundibularii, הקלעים Hæc vox non solùm significat eos qui funda lapides iaciunt, sed qui etiam tormentis contorquent ingentia saxa in muros.

26 Quòd præualeret sibi bellum, כי־חזק ממנו המלחמה .i. quòd bellum acrius esset quàm quod sustinere posset: vel, se acrius oppugnari quàm vt resistere posset. Euaginantes gladium, שולף חרב .i. magnanimos & bellicosos. Vt irrumperet ad Regem אEdóm, להבקיע אל־מלך אדום .i. vt rupta acie impetu facto pugnarent aduersus Regem Edom qui non procul aberat ab vrbe.

27 Tulit itaque, &c. ויקח וגו׳ Quũ videret se esse in tanta desperatione rerum, desperarétque de viribus humanis, confugit ad deos suos, & in honorem illorum sacrificauit filium suum primogenitum. Alii referũt ad filium Regis Edom quem Rex Moabitarum ceperat in illa perruptione. Alii aliter exponunt. Indignatio קצף commotio i. ob id facinus vehementer indignati sunt Israelitæ, & ægrè tulerunt quum viderent rem tam crudelem. Propterea discesserunt ויסעו Ad verbum, & profecti sunt.

IN CAPVT IIII.

1 Mulier autem ואשה Dicunt eam fuisse vxorem Abdiæ principis militiæ Achab regis Israelis.

3 Ne pauca petas: אל־תמעיטי׃ Vnica est vox, quasi tu dicas, si liceret, ne paucifices. i. ne pauca quæras, siue mutuò accipias. q. d. quamplurima quæras. 4 Et ingrediaris, ובאת sub. domum tuam. 6 Non est vltrà vas. אין עוד כלי Nullum superest vas.

8 Fuit præterea, quadã, &c. ויהי היום ויעבר Ad verbum, Et fuit dies, & trãsiuit. Magna, גדולה .i. nobilis. vel magnæ dignitatis, aut prædiues, atque opulenta. Quæ vi retinuit eum vt comederet panem. ותחזק־בו לאכל־לחם .i. quæ compulit eum quum transiret, vt illuc diuerteret, & sumeret cibum. Dum transiret ipse מדי עברו .i. quoties illac iter faceret.

9 Qui transit per nos עובר עלינו .i. qui transeundo diuertit ad nos. 10 Cœnaculum parietis עלית־קיר .i. cubiculum quoddam ex parietibus: hoc est angustum ac semotum ab aliis ædificiis. 11 Quadam igitur die venit ויהי היום ויבא Ad verbũ, Et fuit dies, & venit.

Dixítque ad Genhazí puerum suum, Voca Sunamithidē hanc. 12
Vocauit ergo illam: & illa stetit coram eo.
Dixit præterea, Age, dic ad eam, Ecce solicita es pro nobis omni 13
solicitudine ista: quid vis vt faciam tibi? éstne conueniendus tibi
Rex aut prīceps exercit⁹? Illa dixit, In medio populi mei habito.
Et ait, Et quid vis vt faciam ei? Respondit Genhazí, Equidem 14
filius non est ei, & vir eius senex est.
Tum ait, Voca eam. Et vocauit eam: & illa stetit ad ostium. 15
Posthæc dixit, In tēpore isto secundū tēpus vitæ amplexaberis 16
filiū. Et illa ait, Ne domine mi vir Dei, ne mentiaris ancillæ tuæ.
Concepit itaque mulier, & peperit filium in tempore isto secū 17
dum tempus vitæ quod dixerat ei Elišáy.
Et creuit puer. quadam autem die quum egressus esset ad pa- 18
trem suum, ad messores,
Dixit patri suo, Caput meum, caput meum. Et ait ad puerum 19
quendam, Tolle eum ad matrem suam.
Qui quum tulisset eum, attulit ad matrem suam: & sedit super 20
genua eius vsque ad meridiem, & mortuus est.
Tum illa ascendit, & posuit eum super lectum viri Dei, & *ostium* 21
clausit super eum, atque egressa est.
Vocauítque virū suum, & ait, Mitte obsecro mihi vnum è pue- 22
ris, & vnam asinam, vt currā vsque ad virū Dei: mox reuertar.
Et ille dixit, Quare itura es ad eum? hodie nō sunt Calendæ, nec 23
sabbathum. Respondit illa, Pax.
Strauit itaque illa asinam, dixítque puero, Duc & vade, ne re- 24
moreris propter me vt conscendam, nisi dixero tibi.
Profecta igitur venit ad virum Dei in montē Charmél: quúm- 25
que vidisset illam vir Dei procul, dixit ad Genhazí puerum suū,
Ecce Sunamithis illa:
Nunc age, curre ei obuiā, & dic ei, Estne pax tibi? éstne pax vi- 26
ro tuo? éstne pax puero? Illa dixit, Pax.
Venit autem ad virum Dei in montem, & apprehendit pedes 27
eius: accessítque Genhazí vt depelleret eam. Et dixit vir Dei, Sine
eam, quia anima eius amara est ei: & Iehouáh celauit me, nec in-
dicauit mihi.
At illa dixit, Nunquid petiui filium à domino meo? annon dí- 28
xi, Ne fallas me?
Et dixit ad Genhazí, Accinge lumbos tuos, & tolle baculum 29
meū in manu tua, & vade: si inueneris quēpiam, ne salutes eum:

Filio mortuo, hospita currit ad Elisæum.

Giezi cum baculo suo mittit Elisæus ad suscitandum puerum.

12 Dixitque ad Giezi puerum suum, Voca Sunamitidē istam. Qui quū vocasset eam, & illa stetisset coram eo, C
13 Dixit ad puerū suum, Loquere ad eā, Ecce, sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? nunquid habes negotiū, & vis vt loquar Regi, siue principi militiæ? Quæ respōdit, In medio populi mei habito.
14 Et ait, Quid ergo vult vt faciam ei? dixitque Giezi, Ne quæras: filium enim non habet, & vir eius senex est.
15 Præcepit itaque vt vocaret eā: quæ quū vocata fuisset, & stetisset āte ostiū,
16 Dixit ad eam, in tēpore isto, in hac eadē hora, si vita comes fuerit, habebis in vtero filiū. At illa respōdit, Noli quæso Domine mi Dei vir, noli mentiri ancillæ tuæ.
17 Et concepit mulier, & peperit filiū in tempore, & in hora eadem qua di-
18 xerat ei Elisæus.
Creuit autem puer: & quum esset quædā dies, & egressus isset ad patrē suum, ad messores,
19 Ait patri suo, Caput meum, caput meum. At ille dixit puero, Tolle, duc eum ad matrem suam.
20 Qui quū tulisset, & duxisset eum ad matrē suā, posuit eū illa super genua sua vsque ad meridiē, & mortuus est. D
21 Ascendit autem, & collocauit eum super lectulum hominis Dei, & clausit ostium: & egressa,
22 Vocauit virum suum, & ait, Mitte mecum obsecro vnum de pueris, & asinam, vt excurram vsque ad hominem Dei, & reuertar.
23 Qui ait illi, Quam ob causam vadis ad eū? hodie non sunt Calendæ, neque sabbathum. Quæ respondit, Vadam.
24 Strauitque asinū, & præcepit puero, Mina, & propera, ne mihi moram facias in eūdo: & hoc age quod præcipio tibi.
25 Profecta est igitur, & venit ad virū Dei in montem Carmeli: quúmque vidisset eam vir Dei econtra, ait ad Giezi puerum suum, Ecce Sunamitis illa.
26 Vade ergo in occursum eius, & dic ei, Recténe agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quę respondit, Rectè.
27 Quúmque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes eius: & accessit Giezi vt amoueret eam. & ait homo Dei, Dimitte illā: anima enim eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. E
28 Quæ dixit illi, Nunquid petiui filiū à domino meo? nunquid non dixi tibi, Ne illudas me? Luc. 9.a.
29 Et ille ait ad Giezi, Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meū in manu tua, & vade, Si occurrerit tibi homo,

13 Solicita es pro nobis, &c. חרדת אלינו וגו׳ Hebraismus, Tu sedulò ministras nobis, siue tu magnum laborem sumis vt ministres nobis. Estne conueniendus, &c. היש לדבר לך .i. Habésne aliquod negotiū propter quod opus tibi sit vt aliquis alloquatur Regē pro te, aut principē exercitus? In medio populi mei habito. בתוך עמי אנכי ישבת: q.d. Inter cōsanguineos meos habito qui possunt mihi esse interpretes apud Regem, siquid negotii habuerim propter quod is conueniendus sit. 14 Equidem filius אבל בן Certè filius, &c. Est oratio concisa, & vertendum Sed. acsi dicat, Certè in his non est illi opus opera tua, sed filius, &c. 16 In tempore isto למועד הזה Hac tempestate. Hoc articulo temporis. Accipitur enim pro tempore particulari. Gallicè, *en ceste saison.* Secundum tempus vitæ, כעת חיה Vide Gene. 18.b.10.
18 Quadam autem die quum egressus ויהי היום ויצא Ad verbum, Et fuit die *quadam* & egressus est.
19 Caput meum, caput meum. ראשי ראשי .i. caput meum mihi vehementer dolet. Repetere solent qui conqueruntur. Et ait ויאמר sub. pater, qui ministrum alloquitur. 20 Meridiem, הצהרים Duale est, quòd constet duobus luminibus, matutino & pomeridiano.
21 Tum illa ascendit, & posuit eum ותעל ותשכבהו Et ascendit illa [sub. in cœnaculum Elisæi] & composuit, &c.
22 Mox reuertar. ואשובה: Ad verbum, & reuertar. 23 Non sunt Calendæ, &c. לא חודש וגו׳ Solebant diebus festis conuenire viros sanctos vt illos consulerent. Pax. שלום: .i. Rectè quidem se habent omnia, rei bonæ gratia proficiscor.
24 Strauit itaque illa asinam, ותחבש האתון nempe ministri opera. Ne remoreris אל תעצר sub. asinam, eundo sensim & pedetētim, quasi equitatura sim: nisi dixero tibi, Vade sensim. Alii dicunt quòd pedes ibat, propter amaritudinem animæ suæ: & dixit puero vt duceret asinam, & iret sibi post asinam: nec remoraretur asinam vt equitaret ipsa, nisi diceret ei. Chaldæus paraphr. Ne cogas me equitare, nisi quando dixero tibi. 15 Procul, מנגד eminus. Significat eregione, è loco opposito, & obiecto.
26 Estne pax tibi? השלום לך Hebraismus, Recténe vales, vel, Rectene omnia geruntur apud te?
27 Anima eius amara est ei: נפשה מרה לה Hebraismus, pro, est mœstissima, & penè confecta mœrore.
29 Accinge lumbos tuos, חגור מתניך .i. Præpara teipsum, & accinge te itineri. Baculum meum משענתי Significat scipionem quo innitebatur. Et vade: ולך sub. in Sunem.

non salutes eum: & si salutauerit te quispiã, non respondeas illi: & pones baculum meum super faciem pueri.

Porrò mater pueri ait, Viuit Dñs, & viuit anima tua, nõ dimittam te. Surrexit ergo, & sequutus est eam.

Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciẽ pueri: & nõ erat vox, neque sensus: reuersúsque est in occursum eius, & nuntiauit ei, dicens, Non surrexit puer.

Ingressus est ergo Elisæus domum, & ecce, puer mortuus iacebat in lectulo eius:

Ingressúsque clausit ostium super se, & super puerum: & orauit ad Dominum.

F Et ascendit, & incubuit super puerum: posuitq; os suũ super os eius, & oculos suos super oculos ei9, & man9 suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri.

At ille reuersus, deambulabat in domo, semel huc atque illuc: & ascẽdit, & incubuit super eum: & oscitauit puer septies, aperuitque oculos.

Et ille vocauit Giezi, & dixit ei, Voca Sunamitidẽ hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eũ, qui ait, Tolle filiũ tuũ.

Venit illa, & corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitque filium suum, & egressa est.

Et Elisæus reuersus est in Galgala erat autẽ fames in terra, & filii Prophetarũ habitabãt corã eo: dixitque vni de pueris suis, Pone ollã grandẽ, & coque pulmẽtũ filiis Prophetarũ.

Et egressus est vnus in agrũ vt colligeret herbas agrestes: inuenitque

G quasi vitem syluestrem, & collegit ex ea colocynthidas agri, & impleuit pallium suũ, & reuersus cõscidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset.

Infuderunt ergo sociis, vt comederent: quúmque gustassent de coctione, clamauerunt, dicentes, Mors in olla, vir Dei. Et non potuerunt comedere.

At ille, Afferte, inquit farinam. Et misit in ollam, & ait, Infunde turbæ, vt comedãt. Et nõ fuit amplius quicquam amaritudinis in olla.

Vir autẽ quidam venit de Baalsalisa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua: at ille dixit, Da populo, vt comedat,

Responditque ei minister eius, Quantum est hoc, vt apponã coram centũ viris? rursum ille ait, Da populo, vt comedat: hęc enim dicit Dominus, Comedent, & supererit.

Posuit itaque corã eis, qui comederunt, & superfuit, iuxta verbũ Domini.

& si salutauerit te quispiam, 'ne responderis ei: & pone baculum
meum super faciem pueri.
30 Dixit autem mater pueri, Viuit Iehouáh, & viuit anima tua, si
dimisero te. Surrexit ergo, & sequutus est eam.
31 Genhazí autem 'transierat ante eos, & posuerat baculum super
faciem pueri, '& non erat vox, neque attentio: idcirco reuersus est
in occursum eius, & nuntiauit ei, dicendo, Non surrexit puer.
32 Ingressus verò est Eliwsáy in domum, & ecce puer *erat* mortuus, Oratione Elisæi suscitatur filius hospitæ.
& iacebat super lectum eius.
33 Quúmque ingressus esset, clausit ostium 'super vtrunque, orauítque ad Iehouam.
34 'Et cõscendens incubuit super puerum, posuítque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super
manus eius, '& expandit se super eũ, calefactáque est caro pueri:
35 'Et auersus deambulabat in domo modò huc, & modò illuc,
postea ascendit, expandítque sese super eum: & sternutauit puer
vsque ad septem vices. & aperuit puer ille oculos suos.
36 Tunc vocauit Genhazí, ac dixit, Voca wSunamithidem illam.
Et vocauit eam: venítque ad eum, & ait, Tolle filium tuum.
37 Quæ accedens quum ingressa esset, corruit ad pedes eius, & incuruauit se super terram: tulítque filium suum, & egressa est.
38 Posthæc Eliwsáy reuersus est in Gilgál: fames autẽ erat in terra, & filii Prophetarum 'habitabant coram eo: dixítque puero suo, Elisæus amarũ pulmentum dulce reddit.
Dispone ollam grandem, & coque pulmentũ filiis Prophetarũ.
39 Egressus est itaque 'vnus in agrum vt colligeret 'olera, '& offendit 'vitem agrestem, & collegit ex ea 'colocynthides agrestes 'plenum vestimentum suum: dein venit, & conscidit in ollam pulmẽti: non enim 'sciebant.
40 'Fuderunt autem viris, vt comederent. fuit verò, edentibus illis de pulmento illo, exclamauerunt, atque dixerunt, 'Mors *est* in
olla, vir Dei. Et non poterant comedere.
41 Dixit autem, 'Tollite farinam. Et proiecit 'in ollã, ac dixit, 'Funde populo. Et comederunt, 'nec fuit quicquam mali in olla. Paucis panibus plurimi hic saturantur, precibus Elisæi.
42 Porrò quidã veniebat de Báyal wSaliwsáh, & ferebat ad virum
Dei panes primitiarum, *nempe* viginti panes hordeaceos, '& spicas
plenas virides cũ tunicis suis: dixítque, Da populo, vt comedant.
43 Respõdit minister eius, 'Quid dabo istud coram centum viris?
Rursum ait, Da populo, vt comedant: sic enim ait Iehouáh, Comedent, & supererit.
44 Posuit itaque coram eis: & comederũt, '& reliquerũt, iuxta verbum Iehouæ.

Ne responderis ei: לאתעננו .i. ne resalutaueris. q.d. neminem alloquaris in via, sed ito rectà ad puerũ. hoc vnum mediteris, vt rectà eas ad puerum. Luc. 10. a. 4, idem præceptum dat discipulis Christus. 31 Transierat ante eos, עבר לפניהם præcesserat eos. Et non erat vox, &c. ואין קול ואין קשב .i. & puer neque loquebatur, neque audiebat. hoc est, non videbatur intelligere quæ dicebantur. 33 Super vtrunque, בעד שניהם .i. super se & illum. q.d. neminem reliquit in eo cubiculo. 34 Et conscendens ויעל sub. lectum. Et expandit se super eũ, ויגהר עליו .i. toto corpore incubuit illi. 35 Et auersus, וישב sub. à puero. i. vicissim & per interualla relicto puero, inambulabat huc & illuc cogitabundus, postea expandebat se super puerum. 38 Habitabant יושבים sedebãt. vt scilicet aliquid ab eo discerent: nam illum colebant tãquam summum Prophetam. 39 Vnus אחד .i. quidam ex filiis Prophetarum. Olera, ארות Ita Chaldæus paraph. Alii, erucas .i. folia erucæ. quam ita Hebraicè dictam volunt ab אור lumine, siue luce, quòd conferat claritati oculorum. Vitem agrestem, גפן שדה *quasi* vitem syluestrem. i. aliquid simile viti agresti. Colocynthides agrestes, פקעות שדה cucurbitas agrestes quæ sunt saporis amari. Alii, & collegit ex ea fungos agrestes. Plenum vest. suum מלא בגדו plenam vestem suam. i. quantum veste eius capi poterat. Sciebant. ידעו: sub. illas esse saporis amarissimi. 40 Fuderunt autem viris, ויצקו לאנשים .i. Infuderunt pulmentum in scutellas conuiuis. Mors *est* in olla, מות בסיר .i. venenum. effectus pro causa. q.d. aliquis coniecit venenum in ollam. existimabant subesse venenum ob amaritudinem. 41 Tollite וקחו Quin [Cur non] capitis. i. affertis? In ollam, אל הסיר in quam scilicet coniecerant pulmentum illud. Nec fuit quicquam mali ולא היה דבר רע .i. non remansit quicquam amaritudinis in pulmento quod effundebatur ex olla ipsa. 42 Et spicas, &c. וכרמל וגו' Ad verbũ, & spicam plenam viridem cum tunica sua. i. spicas aliquot triticeas. nondum enim excussa erant grana. 43 Quid dabo מתאתן Quamobrem [Cur] dabo. 44 Et reliquerunt iuxta, &c. ויותרו כדבר יהוה: sub. aliquid. i. adhuc aliquid superfuit, superfuturum reuelauerat Dominus Prophetæ.

Cap. V.

Naaman Syrus per Elisæi curatur à lepra, ad gloriam Dei Israelis.

NAyamán autem *quidam* princeps militiæ regis Arám erat, 'vir 1
magnus corā domino suo, & honoratus facie: per illū enim
dederat Iehouáh salutem ipsi Arám. erat verò vir 'potens robo-
re, *sed* leprosus.

Captiua in gloriam Dei.

'*De* Arám autē egressi erant exercitus, qui captiuā duxerāt è terra 2
Iwsraxelis puellam paruulam, 'quæ inseruiebat vxori Nayamán.
Dixítque ad dominam suam, 'Vtinam dominus meus esset co 3
ram Propheta qui est in wSomerón, tūc curaret eum à lepra sua.
Ille venit, & renūtiauit domino suo, dicēdo, Sic & sic loquuta 4
est puella quæ est è terra Iwsraxelis.
Tum dixit Rex Arám, Vade, proficiscere, & mittā literas ad Re- 5
gem Iwsraxelis. Abiit itaq;, '& tulit in manu sua, *&* decem talenta
argenti, & sex millia aureorū, decē insuper 'mutatoria vestimēta.
Detulítq; literas ad Regem Iwsraxelis, 'in hæc verba, 'Nunc er 6
go quū venerit epistola hæc ad te, 'ecce misi ad te Nayamán ser-
uum meum, 'vt cures eum à lepra sua.
Fuit verò, quū legisset Rex Iwsraxelis epistolam, scidit vestimē 7
ta sua, & ait, Súmne ego Deus, 'vt mortificem & viuificem, quòd
iste mittit ad me vt curem virum à lepra sua? enimuero aduertite
quæso, & videte quòd occasionem quærat ipse 'contra me.
Quū verò audisset xEliwsáy vir Dei quòd scidisset Rex Iwsraxe 8
lis vestimēta sua, misit ad Regem, 'huiusmodi verbis, 'Vtquid sci-
disti vestimenta tua? veniat nunc ad me, & sciat quòd est Prophe
ta in Iwsraxele.
Venit itaque Nayamán 'in equo suo, & in curru suo, & stetit ad 9
ostium domus xEliwsáy.
Misit autē ad eum xEliwsáy nuntium, dicendo, Vade, & laua te 10
septē vicibus in Iardén, & reuertetur caro tua tibi, ac mūdabitur.
Et iratus Nayamán abibat, dicebátque, En cogitabā apud me, 11
Egredietur egrediēdo, & stans inuocabit nomen Iehouæ Dei sui,
eleuabítque manum suam ad locum, & curabit leprosum.
Nónne meliores sunt Amanáh, & Parpár fluuii Damméwsec 12
omnibus aquis Iwsraxelis? 'annon *si* lauero me in illis, mūdus ero?
Et conuersus ibat cum ira.
Accesserunt autem serui eius, ac loquuti sunt ad eum, atque di 13
xerunt, Pater mi, *si* rem grandem Propheta loquutus fuisset tibi,
nónne fecisses? '& quanto magis quum dixerit 'tibi, Laua te, &
mundus eris?

Lauatur Naamā in Iordane, & sanatur.

Descendit ergo, & lauit se in Iardén septem vicibus, iuxta ver- 14

Cap. V.

1 NAaman autem princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominū suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutē Syriæ: erat autem vir fortis & diues, sed leprosus.

2 Porrò de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israel puellam paruulam quæ erat in obsequio vxoris Naaman.

3 Quæ ait ad dominā suam, Vtinam fuisset dominus meus ad Prophetam qui est in Samaría: profectò curasset eum à lepra quam habet.

4 Ingressus est itaque Naaman ad dominum suū, & nuntiauit ei, dicens, Sic & sic loquuta est puella de terra Israel.

5 Dixitque ei Rex Syriæ, Vade, & mittam literas ad Regem Israel. Qui quū profectus esset, & tulisset secum decē talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum: B

6 Detulit literas ad Regem Israel, in hæc verba, Quum acceperis epistolā hāc, scito quòd miserim ad te Naamā seruum meū, vt cures eum à lepra sua.

7 Quūmq; legisset Rex Israel literas, scidit vestimenta sua, & ait, Nunquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare, quia iste misit ad me vt curem hominem à lepra sua? animaduertite, & videte quòd occasiones quærat aduersum me.

8 Quod quum audisset Elisæus vir Dei, scidisse videlicet Regem Israel vestimenta sua, misit ad eū, dicēs, Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse Prophetā in Israel. C

9 Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisæi.

10 Misitque ad eum Elisęus nuntium, dicens, Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis.

11 Iratus Naaman recedebat, dicens, Putabam quòd egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locū lepræ, & curaret me.

12 Nunquid non meliores sunt Abana & Pharphar fluuii Damasci omnibus aquis Israel, vt lauer in eis, & munder? Quum ergo vertisset se, & abiret indignans, D

13 Accesserunt ad eum serui sui, & loquuti sunt ei, Pater, si rem grandem dixisset tibi Propheta, certè facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi, Lauare, & mundaberis?

Luc.4.27

14 Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei, & re-

IN CAPVT V.

1 Vir magnus איש גדול .i. in magno pretio apud dominū suum. Potens robore, גבור חיל .i. strenuus admodum, aut vir bellicosus. Quæ inseruiebat vxori ותהי לפני אשת Ad verbum, quæ erat coram vxore. i. quæ postea ministrauit vxori Naaman. 3 Vtinam dominus meus esset אחלי ארני לפני Orationes domini mei sint, &c. i. Deprecetur dominus meus. Vel, Si rogauerit dominus meus Prophetam qui est in Samaria vt restituat illi sanitatem, restituet illi. Chaldæus paraph. Fœlix esset dominus meus si staret coram Propheta. i. fœliciter ageretur cū domino meo, si iret, &c. 5 Et tulit ויקח sub. literas. Mutatoria vestimenta. חליפות בגדים: mutatorias vestes. Aut, vestes ad mutandum. i. quibus vteretur Propheta quum vestem quotidianam mutare vellet. Mutatoriæ vestes, sunt vestes pretiosiores ac elegantiores quibus vtimur in publico ac foris, diebúsque solennibus. 6 In hæc verba, לאמור Ad verbū, dicendo. Nunc ergo, &c. ועתה וגו׳ Quidā dicunt primā clausulam literarū periisse: acsi sic scriptū fuisset, Vbi receperis has literas, cura sanandū hunc seruum meū Naaman, nam, &c. Ecce misi הנה שלחתי .i. scito me misisse. Vt cures ואספתו Ad verbū, & curabis. i. vt cures, vel sanes, &c. Alii, remoueas eum. vel eripias. Alii, vt recolligas eum. i. reuoces eum in congregationem sanorū à lepra. nam leprosi extra cōmercium cæterorum degebant. Quidā scribunt, אסף hic accipi in significatione curandi, siue sanandi: quòd qui sanatur, retrahatur, siue eripiatur à morbo. Alii, quòd qui curati sunt à lepra, recolligantur, reuocentúrque in congregationem & consortium aliorum, vt dictum est. 7 Vt mortificem & viuif. להמית ולהחיות vt mori faciam, & *postea* in vitam restituam. i. qui habeam imperium in mortem & vitam. Contra me. לי: .i. inferendi mihi bellum. 8 Huiusmodi verbis, לאמור Ad verbū, dicēdo. Vtquid scidisti, &c. למה קרעת בגדיך q.d. non debueras scindere vestimēta tua: an nesciebas Deum solere suscitare mortuos ad preces hominum, præsertim fideliū? 9 In equo suo, בסוסו Scribitur & בסוסיו in equis suis: propterea quidam vertunt, cum equitatu suo. 12 Annon *si* lauero, &c. הלא ארחץ וגו׳ Ad verbum, annon lauabo me, & mundabo me? q.d. lauare quidem me possum, & mundus ero, vel mundabor propterea non puto. 13 Et quanto magis ואף sub. facere debes. Dixerit tibi, אמר אליך sub. rem facillimam.

stituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.

Reuersúsque ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo, venit, & stetit coram eo, & ait, Verè scio quòd nõ sit Deus in vniuersa terra, nisi tantùm in Israel: obsecro itaque vt accipias benedictionem à seruo tuo.

E

At ille respõdit, Viuit Dominus ante quẽ sto, quia nõ accipiã. quúmque vim faceret, penitus non acquieuit.

Dixitque Naaman, Vt vis: sed obsecro concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum burdonũ de terra: nõ enim faciet vltrà seruus tuus holocaustũ, aut victimam diis alienis, nisi Domino.

Hoc autẽ solum est de quo depreceris Dominum pro seruo tuo, Quãdo ingredietur dñs meus tẽplũ Remmon, vt adoret: & illo innitente super manũ meã, si adorauero in tẽplo Rẽmon, adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi Dñs seruo tuo p hac re.

Qui dixit ei, Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore.

F

Dixitque Giezi puer viri Dei, Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, vt non acciperet ab eo quæ attulit: viuit Dominus quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid.

Et sequutus est Giezi post tergum Naaman: quem quũ vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum eius, & ait, Recténe sunt omnia?

Et ille ait, Recté. dominus me⁹ misit me ad te, dicens, Modò venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis Prophetarum: da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices.

Dixitque Naaman, Melius est vt accipias duo talenta. Et coegit eum, ligauitque duo talenta argẽti in duobus saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo.

G

Quúmque venisset iam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt.

Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo, & dixit Elisæus, Vnde venis Giezi? Qui respondit, Non iuit seruus tuus quoquam.

At ille ait, Nónne cor meũ in præsenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tui? nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, vt emas olиueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas?

bum viri Dei, & reuersa est caro eius sicut caro pueri parui: &
mundatus est.
15 Post hæc reuersus est ad virũ Dei ipse˝& tota turma eius, ingres-
súsque stetit ante eum, ac dixit,˝En nunc noui quòd nõ est Deus
in tota terra, nisi in Iשsraאele: nunc igitur tolle obsecro˝benedi-
ctionem à seruo tuo.
16 Ille autem dixit, Viuit Iehouáh˝in cuius conspectu sto,˝si acce-
pero. cogebat autem eum vt tolleret, at *ille* renuit.
17 Dixítque Nayamán,˝Et non: detur quæso seruo tuo onus paris
mulorũ de terra. non enim faciet vltrà seruus tuus holocaustum
aut sacrificium diis alienis, nisi Iehouæ.
18 ˝Hac in re parcat Iehouáh seruo tuo, quãdo ĩgredietur dominus
meus ædẽ Rimmón, vt adoret ibi, & ipse innixus fuerit super ma-
nũ meã,˝& incuruauero me in æde Rimmón, in *hac* incuruatione
mea in æde Rimmón, ignoscat quæso Iehouáh seruo tuo˝hac ĩ re.
19 Et ait illi, Vade in pace.˝Et abiit ab eo quasi milliare terræ.
20 Dixit autẽ Geחhazí puer אEliשsáy viri Dei, Ecce˝pepercit domi
nus meus *rebus* Nayamán Aramæi istius, vt *non* acciperet de manu
eius quæ attulit: viuit Iehouáh si nõ cucurrero post ipsum, & acce
pero aliquid ab eo.
21 ˝Sequutus est ergo Geחhazí post Nayamán. videns verò Naya-
mán *illum* currentẽ post se, desiliit de curru in occursum eius, ac di-
xit,˝Annon est pax?
22 Respõdit ille, Pax. dominus meus misit me˝vt dicerem,˝Ecce
nunc *tempore* hoc venerũt ad me duo pueri de mõte אEphráim, de
filiis Prophetarum: da obsecro illis talentum argenti, & duo mu-
tatoria vestimenta.
23 Dixítque Nayamán,˝Velis capere duo talẽta.˝Coegítque eum,
& colligauit duo talenta argenti in duobus˝sacculis, duóque mu-
tatoria vestimenta, quæ posuit super duos pueros suos, & porta-
bant ante ipsum.
24 Veniens autem˝ad munitionem, tulit *ea* de manu eorũ,˝& de-
posuit in domo, ac dimisit viros, & abierunt.
25 Ipse autem ingressus stetit coram domino suo: dixítque ei אE-
liשsáy, Vndenam Geחhazí? Respondit, Non iuit seruus tuus huc
aut illuc.
26 Ille verò dixit ei,˝Nónne cor meum iuit *tecum*, quando cõuertit
se vir de curru suo in occursum tui?˝an tempus *est* vt acciperes ve
stes,˝& olиueta, & vineas, & pecudes, & boues, & seruos, & ancillas?

Confitetur Deũ Israel, & adorat.

Elisæus nõ accipit munera, ne videatur Dei donum vendere.

Giezi mendacii muner accipit, quæ renuerat dominus eius in gloriam Dei.

15 Et tota turma eius, וכל־מחנהו vnà cum toto comitatu suo. En nunc הנה־נא Nunc tandem. vel, demum. Benedictionẽ ברכה .i. munus quoddam. 16 In cuius conspectu sto, אשר־עמדתי לפניו Ad verbum, cuius steti in conspectu eius. Vide suprà cap. 3. b. 14. Si accepero: אם־אקח non accipiam. sub. munus. 17 Et nõ: detur quæso, &c. ולא יותן־נא .i. tametsi non capias munus à me, tamen obsecro vt detur mihi tantundem de hac terra, quantum duo muli ferre possunt. Doctus inter Hebræos interrogatiuè legit, vt illud 2. Samu. 13. c. 26, Et nõ ibit nũc nobiscũ Amnon? q. d. Et nõ vis accipere? ita nolo cogere: detur tamẽ, &c. 18 Hac in re parcat לדבר הזה יסלח Pro hac re cõdonet. Ita Chald. paraph. q. d. Fac precibus tuis vt cõdonet mihi Dominus incuruationẽ illã quã cogor ex officio præstare Regi oranti in tẽplo Remmon. soleo enim illi tremulo & imbecilli esse vice scipionis quũ incedit, stat, aut se inclinat. Et incuruauero me והשתחויתי .i. si tũ incuruauero me vt inseruiã domino meo, & accõmodem me illi incuruanti sese, non studio colendi idola. Hac in re. בדבר הזה: .i. in hac adoratione. q. d. cõdonet dominus seruo tuo hanc adorationẽ. sum enim Regi vice scipionis. Existimant doctiores, Naaman abstinuisse à commercio Regis per id tempus quo lepra laborauit. 19 Et abiit ab eo, &c. וילך מאתו כברת ארץ: .i. qui quum eo relicto concessisset milliare vnum. dixit apud se Giezi, &c. 20 Pepercit dominus meus, &c. חשך אדני את וגו׳ Ad verbum, prohibuit dominus Naaman Aramæum istum ne acciperet, &c. i. noluit dominus meus quicquam accipere è muneribus quæ attulit Naaman, &c.
21 Sequutus est ergo, &c. וירדוף .i. Prosequutus est ipsum Naaman abeuntem. Annon est pax? השלום: .i. Recténe habent omnia?
22 Vt dicerem, לאמור sub. tibi. Ad verbum, dicendo. Ecce nunc *tempore* hoc הנה עתה זה .i. modò, iamiam. Gallicè, *tout a ceste heure.*
23 Velis capere הואל קח Ad verbum, velis, cape. hoc est, Rogo te vt capias, rem mihi gratam feceris si acceperis. Gallicè, *Vostre plaisir soit de prendre.* Coegítque eum, ויפרץ־בו .i. precibus eum adegit vt duo talenta acciperet. Sacculis, חרטים crumenis. marsupiis.
24 Ad munitionem, אל־העפל .i. in locum editum vbi ipse videri non posset. Et deposuit in domo, ויפקוד בבית .i. seruanda tradidit illa in domo quæ illic erat constructa. 26 Nónne cor meum iuit לא לבי הלך .i. aderam tunc mente, siue animo & spiritu. An tẽpus est העת An tempus *erat*, &c. q. d. non debueras quicquam ab isto accipere qui non est nostræ religionis. Et olиueta, &c. וזיתים וגו׳ Virtute scilicet ac facultate, non reipsa. i. acciperes vnde emas tibi olиueta, &c.

Giezi cum liberis suis lepra percutitur.

Lepra igitur Nayamán adhærebit tibi & semini tuo in seculum. 27
Et egressus est à conspectu eius leprosus sicut nix. Cap. VI.

Elisæus ferrum securis natare facit, virtute verbi Dei.

1 DIxerunt autem filii Prophetarum ad Elisäy, En quæso locus in quo habitamus coram te, angustior *est* nobis:
2 Eamus obsecro vsque ad Iarden, vt tollamus inde singuli tignum vnum, & faciamus nobis ibi locum ad habitandum illic. Quibus dixit, Ite.
3 Et ait quidam, Velis obsecro venire cum seruis tuis. Ille dixit, Ego vadam.
4 Et abiit cum eis: venerúntque ad Iarden, & cædebant ligna.
5 Fuit autem, quum quidam deiiceret *aliquod* tignum, ferrum decidit in aquam: tum exclamauit, ac dixit, Aháh domine mi, & ipsum erat commodatò acceptum.
6 Dixitq; Vir Dei, Quò decidit? Et ostendit ei locum: præcidítque lignum, & proiecit illuc, & supernatare fecit ferrum.
7 Et dixit, Tolle tibi. Et extendit manum suam, & tulit illud.

Syri moliuntur insidias aduersus Israelē, quod indicat Deus Regi Israel per Prophetam.

8 Rex autem Arám pugnabat cum Iwsraele: & consilium iniit cum seruis suis, dicendo, In loco tali *&* tali erunt castra mea.
9 Propterea misit Vir Dei ad Regem Iwsraelis, dicendo, Caue ne transeas per locum illum: illuc enim Aramæi descendunt.
10 Misit ergo Rex Iwsraelis ad locum quem dixerat ei Vir Dei, & admonuerat eum, & cauit sibi illinc, non semel atque iterum.
11 Conturbatum autem fuit cor Regis Arám propter hoc: & conuocatis seruis suis ait illis, Quare non indicabitis mihi quis è nobis est Regis Iwsraelis?
12 Tum dixit vnus è seruis eius, Non, domine mi Rex, sed Eliwsäy propheta qui est in Iwsraele, indicat Regi Iwsraelis verba quæ loqueris in penetrali cubiculi tui.
13 Qui ait, Ite, & videte vbinam sit, vt mittam & tollā eum. Renuntiatum est autem ei his verbis, En est in Dothán.

Mittit Rex Syriæ qui capiant Elisæum.

14 Misitque illuc equos, & currus, & exercitum grauem: qui venerunt nocte, & circunsederunt ciuitatem.
15 Surgens autē summo mane minister Viri Dei, atque egressus, videt exercitum circundantem vrbem, & equos & currus: dixítque puer eius ad eum, Ahah domine mi, quomodo faciemus?

Elisæus fidens Deo, nihil timet

16 Qui respondit, Ne metuas: quia plures sunt qui nobiscū *sunt*, quàm qui cum illis.

Protegitur Elisæus a Deo.

17 Orauítque Eliwsäy, & ait, O Iehoua, aperi obsecro oculos eius

27 Sed & lepra Naamā adhærebit tibi & semini tuo, vsq; in sempiternū. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.
Cap. VI.
1 DIxerunt autem filii Prophetarū ad Elisæū, Ecce, locus in quo habitamus coram te, angustus est nobis:
2 Eamus vsque ad Iordanem, & tollamus singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus nobis ibi locum ad ad habitandum. Qui dixit, Ite.
3 Et ait vnus ex illis, Veni ergo & tu cum seruis tuis. Respondit, Ego veniam.
4 Et abiit cum eis: quúmq; venissent ad Iordanem, cædebant ligna.
5 Accidit autē, vt quum vnus materiam succidisset, caderet ferrū securis in aquam: exclamauitque ille, & ait, Eheu domine mi, & hoc ipsum mutuò acceperam.
6 Dixit autē homo Dei, Vbi cecidit? B
At ille mōstrauit ei locū: præcidit ergo lignū, & misit illuc, natauitq; ferrum.
7 Et ait, Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud.
8 Rex autē Syriæ pugnabat cōtra Israel, cōsiliūq; iniit cū seruis suis, dicēs, In loco illo & illo ponamus insidias.
9 Misit itaq; Vir Dei ad Regē Israel, dicens, Caue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt.
10 Misit itaque Rex Israel ad locum quem dixerat ei Vir Dei, & præoccupauit eum, & obseruauit se ibi, non semel neque bis.
11 Cōturbatúmque est cor Regis Syriæ pro hac re: & conuocatis seruis suis, ait, Quare nō indicatis mihi quis proditor mei sit apud Regem Israel?
12 Dixitque vnus seruorū eius, Nequaquā, domine mi Rex, sed Elisæus propheta qui est in Israel, indicat Regi Israel omnia verba quæcunque loquutus fueris in conclaui tuo. C
13 Dixitque eis, Ite, & videte vbi sit: vt mittam, & capiam eum. Annūtiauerūntq; ei, dicētes, Ecce in Dothain.
14 Misit ergo illuc equos, & currus, & robur exercitus: qui quum venissent nocte, circundederunt ciuitatem.
15 Consurgens autem diluculo minister Viri Dei, egressus est, viditq; exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nuntiauitque ei, dicēs, Eheu domine mi, quid faciemus?
16 At ille respondit, Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. D
17 Quúmque orasset Elisæus, ait, Domine, aperi oculos huius, vt videat.

17 Adhærebit tibi, &c. תדבק בך .i. laborabis lepra incurabili, & filii tui quos nunc habes. Leprosus sicut nix. מצורע כשלג: .i. præ lepra candidus instar niuis.

IN CAPVT VI.

1 Filii Prophetarum בני הנביאים .i. discipuli Elisæi, & reliquorum Prophetarum. Dicunt Hebræi studiosos Prophetarum homines familiarius versatos cum Elisæo abiecto Giezi, quàm anteà: quòd Giezi sectatoribus Prophetæ esset acerbissimus. Coram te, לפניך .i. apud te. Angustior *est* nobis: צר ממנו Ad verbum, angustus *est* à nobis. i. angustior est quàm vt nos capere possit. 3 Et ait quidam, ויאמר האחד Ad verbum, Et ait vnus. sub. ex discipulis illius. Velis obsecro venire הואל נא ולך Ad verbum, Velis quæso, & veni. i. precamur vt venias. 5 Ferrum הברזל sub. securis, vel bipennis. Ahah domine mi, &c. אהה אדוני והוא שאול: Heu me domine mi, & ipsa mutuò erat accepta. i. periit ferrum securis quam mutuò acceperam. 6 Lignum, עץ sub. aliquod: vnde scilicet faceret alterum manubrium. Et proiecit illuc, וישלך שמה .i. infixit illud manubrium nouum in foramen ferri quod erat in fundo Iordanis. Et supernatare fecit ויצף sub. manubrium. vel Elisæus. Alii, & supernatauit. vel, cœpit supernatare. sub. ferrum cum manubrio. 8 Rex autem Arám, &c. ומלך ארם היה נלחם וגו׳ Quum autem Rex Syriæ bellum gereret aduersum Israelem, constituit cum seruis suis collocare insidias in quodam loco. In loco tali *&* tali erūt castra mea. אל מקום פלני אלמוני וגו׳ In loco tali *&* tali castrametabimur. De hoc genere dicēdi vide Ruth 4. a. 1. 9 Descendunt. נחתים: descenderunt. i. castrametantur. 10 Et cauit sibi, &c. ונשמר שם לא וגו׳ .i. cauit sibi ne eò iret, misit inquā non semel atque iterum, sed sæpius. Alii, & cauit sibi illinc non semel atque iterū. 11 E nobis est Regis Iwsraelis? משלנו אל מלך ישראל: .i. quis è nobis *prodat consilia nostra* Regi Israelis? 12 Non, לא .i. nequaquam res habet vt putas, domine mi Rex: nam, &c. Loqueris תדבר Fut. Heb. pro præs. loqui soles in intimo tuo conclaui, siue in secretissimo cubiculorum tuorum. 13 Renuntiatum est autem ויגד sub. ab exploratoribus, quum reuersi essent. 14 Et exercitum grauem: וחיל כבד .i. magnum peditatum. q. d. misit illuc equites, & qui pugnarent in curribus falcatis, & pedites in magno numero. 15 Atque egressus, videt ויצא והנה Ad verbum, & egressus est, & ecce. egressus, sub. domo. Alii, vt egrederetur, sub. vrbe. Quomodo faciemus? איכה נעשה: .i. quid faciemus? q. d. actū est de nobis, periimus. 16 Qui nobiscum *sunt*, אשר אתנו .i. qui stant à parte nostra, quàm qui sunt pro illis.

Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruũ igneorũ, in circuitu Elisæi.

'vt videat. Et aperuit Iehouáh oculos pueri, vidítque: & ecce 'mõs
plenus *erat* equis, '& currus igneus in circuitibus אEliשsáy.

Hostes verò descenderunt ad eum: porrò Elisæus orauit ad Dominũ, dicens, Percute obsecro gentem hãc cæcitate. Percussitque eos Dominus, ne viderent, iuxta verbum Elisæi.

18 'Quúmque descenderent ad eum, orauit אEliשsáy ad Iehouam, — Syri percussi cæcitate, introducũtur in mediã Samariam.
& ait, Percute obsecro gentem istam 'cæcitatibus. Et percussit e-
os cæcitatibus, iuxta verbum אEliשsáy.

Dixit autem ad eos Elisæus, Nõ est hæc via, neq; ista est ciuitas: sequimini me, & ostẽdam vobis virum quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariã.

19 'Dixit ergo ad eos אEliשsáy, Nõ est hæc 'via, nec est hæc vrbs: ve
nite post me, & ducam vos ad virum quẽ quæritis. Duxit autem
eos in שSomerón.

Quũmque ingressi fuissent in Samariam, dixit Elisæus, Domine aperi oculos istorum vt videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariæ,

20 Fuítque, quum ingressi essent שSomerón, dixit אEliשsáy, ô Ieho
uáh aperi oculos istorum 'vt videant. Et aperuit Iehouáh oculos
eorum, 'ac viderunt, & ecce *erant* in medio שSomerón.

Dixitque Rex Israel ad Elisæum quũ vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi?

21 Dixit autem Rex Iשsraאelis ad אEliשsáy quũ vidisset eos, 'Nũ- — Rex Israel Syros hostes suos conuiuio excipit authore Elisæo.
quid percutiam percutiam pater mi?

Et ille ait, Nõ percuties: neq; enim cepisti eos gladio & arcu tuo, vt percutias: sed pone panem & aquam coram eis, vt comedant & bibant, & vadant ad dominum suum.

22 Et ait, Non percuties. num quos cepisti gladio tuo & arcu tuo,
'percutis? *quin* appone eis panem & aquam, vt comedant & bibant,
abeántque ad dominum suum.

Appositáque est eis ciborũ magna præparatio, & comederũt & biberũt, & dimisit eos, abierũntq; ad dominũ suum: & vltrà non venerunt latrones Syriæ in terram Israel.

23 Apparauit itaque eis apparatum magnum, comederúntque, ac
biberunt, & dimisit eos: illi verò abierunt ad dominum suum, 'nec
addiderunt vltrà exercitus Arám venire in terram Iשsraאelis.

Factum est autem post hæc, congregauit Ben-adad Rex Syriæ vniuersum exercitum suum, & ascendit, & obsidebat Samariam.

24 Fuit autem post hæc, congregauit Ben-hadád Rex Arám om- — Syri obsident Samariam.
nia castra sua, & ascendit, atque obsedit שSomerón.

Factáq; est fames magna in Samaria: & tandiu obsessa est, donec venũdaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum, quinque argenteis.

25 Fuítque fames magna in שSomerón: ecce nanque obsederunt — Fames in Samaria.
eam, donec 'esset caput asini octoginta argenteis, & quarta pars — Caput asini quinti emptũ, atque stercus colũbinũ.
'cab 'stercoris columbarum, quinque argenteis.

Quũmque Rex Israel transiret per murũ, mulier quædam exclamauit ad eũ, dicens, Salua me domine mi Rex.

26 Accidit autem, quum Rex Iשsraאelis 'transiret super murum, vt
mulier exclamaret ad eũ, dicendo, Saluã me fac domine mi Rex.

Qui ait, Non: te saluet Dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari?

27 Qui dixit, 'Ne seruet te Iehouáh, vnde saluam faciam te? num
de area, vel de torculari?

Dixitque ad eam Rex, Quid tibi vis? Quæ respondit, Mulier ista dixit mihi, Da filium tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras.

28 Dixit præterea ei Rex, 'Quid est tibi? Illa ait, Mulier hæc dixit
mihi, Da filium tuum, vt comedamus eum hodie: filium autem
meum comedemus cras.

Coximus ergo eum, & comedimus: dixique die altera, Da filium tuum, vt comedamus eum. quæ abscondit filium suum.

29 Coximus igitur filium meum, & comedimus eum: postero ve- — Mulier coquit filium.
rò die dixi ad eam, Da filium tuum, vt comedamus eum. '& illa
abscondit filium suum.

Quod quum audisset Rex, scidit vestimenta sua, (& transibat per murũ: viditque omnis populus ciliciũ quo vestitus erat ad carnem intrinsecus.)

30 Quum ergo audisset Rex verba mulieris, scidit vestimẽta sua:
('trãseunte autem illo super murum, 'vidit populus, & ecce saccus
erat super carnem eius interné)

Et ait, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisæi filii Saphat super ipsum hodie.

31 Dixítque, Sic faciat mihi Deus, & sic addat, si steterit caput אE- — Ioran minatur mortem Elisæo.
liשsáy filii שSaphát super eum hodie.

17 Vt videat, ויראה sub. Angelos qui futuri sunt nobis auxilio. Mons חהר in quo sita erat vrbs: vel qui non procul aberat ab vrbe. Et currus igneus ורכב אש Quidam in plurali vertunt, & currus ignei erant in circuitu Elisæi. 18 Quúmque descenderent ad eum, וירדו אליו sub. egressum vrbe. Cæcitatibus. בסנורים Plur. Heb. pro sing. cæcitate. Alii, hebetudine oculorum. i. vt habeant aciem oculorum hebetem, & non perfectè videant. 19 Dixit ergo ad eos ויאמר אלהם nempe postquam rogatus fuerat ab eis. Via, הדרך quæ scilicet ducit in vrbem in qua putatis esse Elisæum. 20 Vt videant. ויראו Ad verbum, & videant. sub. vbinam sint. Ac viderunt, & ecce, &c. ויראו והנה וגו׳ .i. ac deprehenderunt se esse intra Samariam. 21 Nunquid percutiã, &c. האכה אכה וגו׳ .i. visne percutiã atque interficiam eos, domine mi? vel præceptor mi? 22 Percutis? מכה Quidam, percuteres? q.d. si hos percuteres, non percuteres homines victos tua opera, sed opera Dei. nullum ius habes in istos, quia non cepisti eos. 23 Nec addiderunt, &c. ולא־יספו עוד .i. ex eo tẽpore desierunt Syri facere impetum in Israelẽ, nẽpe tẽpore eius Regis. Vox VLTRA non excludit totum tempus futurum, sed hoc dicit, quandiu Rex ille vixit, Syri non inuaserunt Terram sanctam. 25 Esset היות .i. venderetur. Cab הקב mensura quæ continet quartam partem Dseah. i. sati, siue modii. Stercoris חריונים Ita scribitur, nempe cum ח & ר, sed legitur cum ד & ב sic, דביונים quod idem significat. Nam quod scribitur, significat quod egreditur è foramine columbarum. חור enim est foramen. at quod legitur, honestiore vocabulo significat superfluitatem quæ fluit è columbis, à דב siue דוב verbo Chaldæo, quod est fluere. Quidam Hebræorum dicunt stercore columbino vsos fuisse tempore obsidionis ad fouendum ignem ob penuriam ligni. Alii interpretantur grana illa quæ eximebantur è vesicula gutturis colũbarum, quibus vescebantur tempore famis. 26 Transiret super murum, עובר על החומה .i. circuiret mœnia, lustrando vrbem. 27 Non seruet te Iehoua, &c. אל יושיעך יהוה וגו׳ q.d. dispereas, vnde feram opem tibi? quare petis à me cibum, quum scias me omni re carere, neque triticum, neque vinum habeo quod tibi dare possim, omnia mihi desunt. 28 Quid est tibi? מה לך .i. Quid vis? quid quæris? 29 Et illa abscondit ותחבא & illa occultauit. vt scilicet ipsum sola edat. vel vt parcat ei, seruétque viuum. 30 Transeunte autem illo super murum, והוא עובר על החומה vt paulo antè versu 26, quum lustraret vrbem, super mœnia iter faciens. Vidit populus, &c. וירא העם והנה השק .i. deprehendit populus eum gestare cilicium sub veste Regia.

(Eliשſáy autem ſedebat in domo ſua, & ſeniores ſedebãt cum ip- 32
ſo:) miſitque virũ *quendam* à facie ſua: antequã *verò* nuntius veniret
ad eum, dixit ad ſeniores, Annon vidiſtis quòd miſerit filius ho
micidæ huc, vt auferat caput meum? videte, quũ venerit nuntius,
claudite oſtium, & reprimite eum in oſtio. nónne ſtrepitus pedũ
domini eius poſt eum eſt?

Adhuc eo loquente cum illis, ecce nuntius deſcẽdebat ad eum, 33
& dixit, Ecce, hoc malũ à Iehoua eſt: quid expectabo Iehouam
ampliùs?

Cap. VII.

DIxit autem אEliשſáy, Audite verbum Iehouæ, Sic dixit Ieho 1
uáh, Hoc tempore cras ſatum ſimilæ שſeclo *emetur*, & duo ſa-
ta hordei *uno* שſeclo in porta שSomerón.

Et reſpõdit dux ſuper cuius manum Rex innitebatur, ad virum 2
Dei, & ait, Si Iehouáh faceret feneſtras in cælo, num eſſet hoc? Et
dixit, En videbis oculis tuis, ſed ex eo non comedes.

Quatuor autẽ viri erant leproſi ad introitum portæ: qui dixe- 3
runt quiſq; ad proximũ ſuũ, Cur manemus hîc donec moriamur?

Si dixerimus, Ingrediamur vrbem, fames eſt in vrbe, & morie- 4
mur ibi: ſi verò mãſerimus hîc, moriemur etiam: nunc igitur ve-
nite, & transfugiamus ad caſtra Arám: ſi ſinant nos viuere, viue-
mus: & ſi mori fecerint nos, moriemur.

Surrexerunt ergo in crepuſculo vt irent ad caſtra Arám: vene- 5
rúntque vſque ad extremum caſtrorum Arám, & ecce non erat
ibi quiſquam.

Dominus enim effecerat vt audiret exercitus Arám ſonitum 6
curruum, & ſtrepitum equorum, *id eſt* ſtrepitum exercitus magni:
dixerúntque alter ad alterum, Ecce mercede conduxit aduerſum
nos Rex Iשſraelis Reges הHitthæorum, & Reges Aegyptiorum,
vt veniant contra nos.

Et ſurgentes fugerunt in crepuſculo, & reliquerunt tentoria 7
ſua, & equos ſuos, & aſinos ſuos (caſtra *erant* vt fuerant) & fuge-
runt pro anima ſua.

Quum inquam veniſſent leproſi illi vſque ad extremũ caſtro- 8
rum, ingreſſi tentorium vnũ, comederunt & biberunt: tulerúnt-
que inde argentum & aurum & veſtes, & abeuntes abſconderũt:
& reuerſi ingreſſi ſunt tentorium aliud, atque tulerunt inde, &
abeuntes abſconderunt.

Dixerunt autem alter ad alterum, Nõ rectè facimus: dies hæc, 9
dies boni nuntii eſt, & nos tacemus? quòd ſi ipſi expectauerimus
vſque ad lucem matutinam, inueniet nos iniquitas: nunc igitur
venite, ingrediamur, & annuntiemus in domo Regis.

Ioram agnoſcit apud Eliſæum, Deum authorẽ eſſe famis.

Eliſæus prædicit Samariæ abundantiam.

Incredulus dux verbo Dei.

Fugantur Syri à Deo.

Sine hominum manu Dominus ab obſidione & fame liberat Iſraelem.

32 (Eliſæus autẽ ſedebat in domo ſua, & ſenes ſedebant cum eo.) præmiſit itaque virum: & antequam veniret nuntius ille, dixit ad ſenes, Nunquid ſcitis quòd miſerit filius homicidæ hic, vt præcidatur caput meum? Videte ergo quũ venerit nuntius, claudite oſtium, & non ſinatis eum introire: ecce enim ſonitus pedũ Domini eius poſt eum eſt.

33 Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. & ait, Ecce, tantum malum à Domino eſt: quid amplius expectabo à Domino?

Cap. VII.

1 DIxit autem Eliſæus, Audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus, in tempore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modii hordei ſtatere vno, ĩ porta Samariæ.

2 Reſpõdens vnus de ducibus, ſuper cuius manum Rex incumbebat, homini Dei, ait, Si Dominus fecerit etiã cataractas in cælo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait, Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

3 Quatuor ergo viri erãt leproſi iuxta introitũ portæ: qui dixerũt adinuicẽ, Quid hic eſſe volum⁹ donec moriamur?

4 Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: ſiue mãſerimus hic, moriendum nobis eſt: venite ergo, & transfugiamus ad caſtra Syriæ. ſi pepercerint nobis, viuemus: ſi autẽ occidere voluerint, nihilominus moriemur.

5 Surrexerunt ergo veſperi vt venirent ad caſtra Syriæ. qũmque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. B

6 (Siquidem Dominus ſonitum audire fecerat in caſtris Syriæ, curruum & equorum exercitus plurimi: dixerũntque adinuicẽ, Ecce mercede conduxit aduerſum nos Rex Iſrael Reges Hethæorum, & Aegyptiorum, & venerunt ſuper nos.

7 Surrexerunt ergo, & fugerũt in tenebris, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos, & aſinos in caſtris, fugerũtque, animas tantùm ſuas ſaluare cupientes.)

8 Igitur quum veniſſent leproſi illi ad principium caſtrorũ, ingreſſi ſunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tulerũtque inde argentum & aurum & veſtes, & abierunt, & abſcõderunt: & rurſum reuerſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt.

9 Dixerũntque adinuicem, Nõ rectè facimus: hæc enim dies boni nuntii eſt. ſi tacuerimus, & noluerimus nũtiare vſque mane, ſceleris arguemur: venite, eamus, & nuntiemus in aula Regis. C

32 Sedebant cum ipſo: יושבים אתו ſedebant iuxta eũ. i. aſſidebant illi. Miſitque virũ וישלח איש qui ſcilicet præcideret caput Eliſæo. Dixit אמר ſub. Eliſæus. Filius homicidæ בן המרצח .i. filius Achab homicidæ, cuius conſenſu Naboth eſt occiſus. q. d. iſte qui imitatur mores paternos. Et reprimite eum, &c. ולחצתם אתו .i. eum repellite, occludentes illi oſtium. nolite ſinere eum ingredi.

33 Deſcendebat יורד deſcendit præſens. q. d. viderunt ipſi nuntium deſcendentem. Et dixit, ויאמר ſub. Rex qui anteuertit nuntio quem miſerat. Hic locus oſtendit, Regem Iſrael protinus mutaſſe ſententiam, illúmque nuntio quẽ miſerat, anteuertiſſe, ita vt illi non licuerit Eliſæo præcidere ceruices. Hoc malum זאת הרעה Hæc afflictio. i. tanta iſta fames vt mulieres comedant natos ſuos. Quid expectabo, &c. מה אוחיל ליהוה עוד: .i. Quid vltrà expectare debeam à Domino? q. d. nulla ſupereſt ſpes. Sunt verba hominis penè deſperantis.

IN CAPVT VII.

1 Hoc tempore לעת Hoc articulo temporis. Hac hora. 2 Dux השליש quaſi dicas tertium à Rege. Feneſtras ארבות ſub. per quas Deus triticum demitteret. q. d. etiamſi Deus demittat de cælo triticum, vt olim Man, non tamen poſſet eſſe tam vile triticum. 3 Portæ: השער ſub. vrbis, in qua erat habitaculum leproſorum, aut qua ibatur ad caſtra. 4 Si dixerimus, אם אמרנו .i. Si ita ſtatuamus. vel, Si velimus ingredi. Moriemur etiam: ומתנו ſub. fame & inedia. Si ſinant nos viuere, &c. אם יחיונו נחיה וגו' Ad verbum, ſi viuificauerint nos, viuemus: & ſi mortificauerint, &c. 5 In crepuſculo בנשף ſub. nocturno. i. prima nocte. Vſque ad extremum עד קצה vſque ad extremitatem. i. principium: hoc eſt ad prima tentoria caſtrorum. 6 Alter ad alterum, איש אל אחיו Ad verbum, vir ad fratrem ſuum. 7 In crepuſculo, בנשף ſub. veſpertino. Caſtra *erant* vt fuerant המחנה כאשר הוא ſub. prius. i. ita inſtructa vt erant prius. nihil enim ſecum abduxerant. Pro anima ſua. אל נפשם: Chaldæus paraph. vt ſeruarent animam ſuam. i. vitam ſuam. Vel, fugerunt ſibi. i. fuga ſibi cõſuluerunt. 8 Vſque ad extremũ עד קצה Vide paulo antè, verſu quinto. 9 Alter ad alterũ, איש אל רעהו Ad verbũ, vir ad proximũ ſuũ. i. adinuicem. Iniquitas: עון Pro pœna quæ iniquitati debetur, poſuit iniquitatẽ. i. dabimus pœnas.

Quúmque venissent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes, Iuimus ad castra Syriæ, & nullum ibidē reperimus hominē, nisi equos & asinos alligatos, & fixa tentoria.

10 Venerunt itaque, & clamauerunt ad ianitorem vrbis, renuntia
uerúntque eis, dicendo, Venimus ad castra Arám, & ecce non e-
rat ibi quisquam, neque vox hominis, nisi equi ligati, & asini li-
gati, & tentoria vt fuerant.

Leprosi annuntiant prouidentiam Dei Israelitis.

Ierunt ergo portarii, & nuntiauerũt in palatio Regis intrinsecus.

11 Clamauerunt ergo ianitores, & renuntiauerunt in domo Re-
gis intrinsecus.

Qui surrexit nocte, & ait ad seruos suos, Dico vobis quid fecerint nobis Syri, Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitant in agris, dicentes, Quum egressi fuerint de ciuitate, capiem⁹ eos viuos, & tunc ciuitatem ingredi poterimus.

12 Surrexítque Rex nocte, & dixit seruis suis, Indicabo nunc vobis
quid fecerint nobis Aramæi, Sciũt quòd famelici simus, propter
ea egressi sunt è castris, vt latitent in agro, dicendo, Quũ egressi
fuerint è ciuitate, capiemus eos viuos, & vrbem ingrediemur.

Dei ordinationē non agnoscunt.

Respondit autem vnus seruorum eius, Tollamus quinque equos qui remanserunt in vrbe (quia ipsi tantùm sunt in vniuersa multitudine Israel, alii enim consumpti sunt) & mittētes, explorare poterimus.

13 Tunc respondit vnus è seruis eius, ac dixit, Tollant quæso
quinq; ex equis residuis qui remanserunt in ea. siquidem illi *sunt*
sicut vniuersa multitudo Iשּׂraelis quæ remansit in ea, illi *inquam*
profectò *sunt* sicut vniuersa multitudo Iשּׂraelis quæ iam cōsum-
pta est) & mittamus, atque videamus.

Adduxerunt ergo duos equos, misitque Rex in castra Syrorum, dicens, Ite, & videte.

14 Tulerunt igitur duos currus equorũ, quos misit Rex post ca-
stra Arám, dicendo, Ite, & videte.

D Qui abierunt post eos vsque ad Iordanem: ecce autem, omnis via plena erat vestibus & vasis, quæ proiecerāt Syri quũ turbarentur: reuersique nuntii indicauerunt Regi.

15 Et abeuntes illi sequuti sunt eos vsq; ad Iardén, & ecce, tota via
plena erat vestibus, & vasis quæ proiecerant Aramæi dum festi-
narent: reuersi verò nuntii indicauerunt Regi.

Et egressus populus diripuit castra Syriæ: factúsque modius similę statere vno, & duo modii hordei statere vno, iuxta verbum Domini.

16 Et egressus populus diripuit castra Arám: & fuit satum similæ
שּׂeclo, & duo sata hordei שּׂeclo, iuxta verbum Iehouæ.

Porrò Rex ducem illum, in cuius manu incumbebat, constituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus est, iuxta verbum quod loquutus fuerat Vir Dei, quando descenderat Rex ad eum.

17 Porrò Rex præfecit ducē illum, super cuius manũ innitebatur,
portæ, cōculcauitque eũ populus in porta, & mortuus est sicut lo
quut⁹ fuerat Vir Dei, qui *id* dixerat fore quũ descéderet Rex ad eũ:

Dux qui verbo Dei incredulus fuerat, conculcatur à turba.

Factúmque est secundũ sermonem viri Dei, quē dixerat Regi, quādo ait, Duo modii hordei statere vno erunt, & modius similæ statere vno, hoc eodem tēpore cras in porta Samariæ:

18 Fuit inquam quemadmodum loquutus fuerat Vir Dei ad Re-
gem, dicendo, Duo sata hordei שּׂeclo *ementur*, & satum similæ שּׂe-
clo erit hoc tempore cras in porta שּׂSomerón.

Quando respōderat dux ille Viro Dei, & dixerat, Etiāsi Dominus fecerit cataractas in cælo, nũquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei, Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

19 Et responderat dux ad Virũ Dei, & dixerat, Etiāsi faceret Ieho
uáh fenestras in cælo, num esset hoc? Dixerátque ille, En tu vide-
bis oculis tuis, sed ex eo non comedes.

Euenit ergo ei sicut prædictũ erat, & cōculcauit eum populus in porta, & mortuus est. Cap. VIII.

20 Et fuit sic: conculcauerúntque eum populus in porta, ac mor-
tuus est.

Cap. VIII.

Elisæus autē loquutus est ad mulierem, cuius viuere fecerat filiũ, dicens, Surge, vade, tu & domus tua, & peregrinare vbicunque repereris: vocauit enim Dominus famem, & veniet super terram septem annis.

1 ELiשּׂáy autem loquutus est ad mulierem illā cuius viuere fece-
rat filiũ, his verbis, Surge, & vade tu & familia tua, atque pere-
grinare vbi potueris peregrinari: vocauit enim Iehouáh famem,
& etiam venit super terram septem annis.

Prædicenti Elisæo famē septem annorum, Sunamithis credula fugit in AEgyptum.

Quæ surrexit, & fecit iuxta verbũ hominis Dei: & vadens cũ domo sua, peregrinata est in terra Philisthiim diebus multis.

2 Surrexit itaq; mulier, & fecit iuxta verbũ Viri Dei. abiit nāque
ipsa & familia ei⁹, & peregrinata est ī terra Peliשּׂthím septē annis.

Quúmq; finiti essent anni septē, reuersa est mulier de terra Philisthiim: & egressa est vt interpellaret Regem pro domo sua & pro agris suis.

3 Fuit autem, in fine septem annorum reuersa est mulier è terra
Peliשּׂthím: & egressa est vt clamaret ad Regem pro domo sua &
pro agro suo.

Reuersæ mulieri traduntur possessiones, propter Elisæum.

10 Eis, להם sub. ianitoribus. vel ianitori, & illis qui cum eo erant. 11 Clamauerunt ergo ויקרא השׂערים Clamauit ergo *unus ex* ianitoribus. i. vnus ex ianitoribus clamauit vt excitaret ianitorem aulæ regiæ, hoc est, ianitores clara voce retulerunt ianitoribus aulæ qui Regi rē indicarent. Intrinsecus. פנימה: interné. i. in intima parte palatii Regis. 12 In agro, בהשׂדה sub. Samaritano. Dicēdo, לאמור sub. apud se. q. d. hoc consilio. Et vrbē ingrediemur. ואל העיר נבוא: i. tunc potiemur vrbe. 13 Tollāt quæso, &c. ויקחו נא חמשה וגו׳ q. d. Mittantur ex nobis aliquot, siue quinque cũ quinque equis. vel vt doctus inter Hebræos exponit, Capiant aliquot ex illis quinque equis qui soli remanserunt. Siquidem illi, &c. הנם ככל ההמון i. siquidē illi laborant inedia, & iam penè cōsumpti sunt fame, sicut vniuersa multitudo quæ in vrbe est, fame penè confecta est: & illi quidem propediem morituri sunt fame, non aliter quàm vniuersa illa multitudo Israelis quæ iam periit. q. d. non magnam iacturam faciemus si perierint illi equi: nam etiam si in vrbe remanserint, morituri sunt. Atque videamus. ונראה: sub. an sit vera fama, an fictitia. 14 Currus equorum, רכב סוסים equos vectarios generis equini. i. duo iumenta vectaria. Significat enim רכב etiā iumentũ quo vehimur. Post castra Aram, אחרי מחנה ארם. i. qui sequerentur Syros. 15 Dũ festinarent: בחפזם i. dum trepidantes fugerent, vt citius currerēt. 17 Portæ על השׂער Datiuus est verbi Præfecerat. constituerat enim super portā qua egrediebantur ad diripienda castra Syrorũ. 18 Fuit inquā quemadmodum loquutus f. ויהי כדבר איש האלהים אל המלך וגו׳ Quũ enim loqueretur Vir Dei Regi, dicendo, &c. Respondit dux, &c. Vide primum versum huius capitis, & secundum.

IN CAPVT VIII.

1 Atque peregrinare, &c. וגורי באשׁר תגורי atque habita vbi habitare possis. vel poteris. i. vbi videbitur tibi commodum & vtile habitare. Vocauit enim כי קרא inuitauit enim. vt scilicet veniat. i. immissurus est. Metaphora sumpta à conuiuis. 3 Vt clamaret, &c. לצעק אל המלך i. vt conquereretur apud Regem quòd domum suam quidam, se absente, quum illam vacuam reperissent, occupassent.

Rex autem ˊloquutus eſt ad Genhazí puerum viri Dei, dicendo, 4
Narra obſecro mihi omnia ˊmagnalia quæ fecit ʾEliʷſáy.

Quúmque ille narraret Regi ˊquomodo viuere feciſſet mortuũ, 5
en mulier cuius ˊviuere fecerat filium, clamabat ad Regem pro
domo ſua & pro agro ſuo, dixítq; Genhazí, Domine mi Rex, hæc
eſt mulier, & hic eſt filius eius quem viuere fecit ʾEliʷſáy.

Tunc interrogauit Rex mulierem: quæ narrauit ei: dedítque ei 6
Rex ˊeunuchũ vnum, dicendo, ˊReſtitue omnia quæ erant ei, & o-
mnes fructus agri, à die qua reliquit terram vſque adhoc tempus.

Ben-adad ægrotus conſulit Eliſæum.

Poſthæc venit ʾEliʷſáy in Dãméʷſec: Ben-hadád autẽ Rex A- 7
rã ægrotabat, renũtiatúq; eſt ei his verbis, Venit Vir Dei hucuſq;.

Et ait Rex ipſi ʰHazaʾnél, Tolle in manu tua munus, & vade in 8
occurſum Viri Dei, ˊ& requires Iehouã ab eo, dicendo, ˊNunquid
viuam de infirmitate hac?

Abiit igitur ʰHazaʾnél in occurſum eius, & tulit munus in manu 9
ſua, ˊatq; omne bonum Dãméʷſec, onus quadraginta camelorũ:
& venit, ſtetítque corã eo, & ait, Filius tuus Ben-hadád Rex Arám
miſit me ad te, dicendo, Nunquid viuam de infirmitate iſta?

Reſpondit ei ʾEliʷſáy, Vade, dic ei, Viuendo viues: oſtendit ta- 10
men mihi Iehouáh quòd moriendo morietur.

Flet Eliſæus.

ˊEt ſtare fecit faciem ſuam, & poſuit donec moraretur: fleuít- 11
que Vir Dei.

Dixítque ʰHazaʾnél, Quare dominus meus flet? Reſpõdit, Quia 12
noui ˊmalũ quod facturus ſis filiis Iʷſraʾelis: ˊmunitiones eorum
mittes in ignem, & adoleſcentes eorum gladio occides, & paruu-
los eorum ˊallides, & prægnantes eorum diuides.

Hazaeli prædicit quæ mala ipſe facturus eſſet Iſraeli.

Dixítque ʰHazaʾnél, ˊQuid eſt enim ſeruus tuus canis, vt faciat 13
rem magnam hanc? Reſpondit ʾEliʷſáy, Oſtendit mihi Iehouáh
te *fore* Regem ſuper Arám.

Et receſſit ab ʾEliʷſáy, & venit ad dominum ſuum, dixítque ei, 14
Quid dixit tibi ʾEliʷſáy? Et ait, Dixit mihi, ˊViuendo viues.

Hazael imprudẽs ſuffocat Bẽadad, & pro eo regnat.

Fuit autem, poſtera die tulit ˊpannum craſſum, & intinxit ˊin a- 15
quam, & expandit ſuper ˊfaciem eius: mortuúſque eſt, ac regna-
uit ʰHazaʾnél pro eo.

Regnat Ioram filius Ioſaphat ſuper Iudam.

Anno autẽ quinto Iorám filii Anhab Regis Iʷſraʾelis, & Ieho- 16
ʷſaphát Regis Iehudáh, regnauit Iehorã filius Iehoʷſaphát Rex
Iehudáh.

Triginta octo annorum erat quando regnare cœpit, & octo an 17
nis regnauit in Ieruʷſaláim.

Et ambulauit per viã Regum Iʷſraʾelis, quemadmodũ fecerat 18
ˊdomus Anhab: filia enim Anhab erat ei vxor: fecítque malum in
oculis Iehouæ.

B

4 Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens, Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliſæus.

5 Quúmque ille narraret Regi quomodo mortuum ſuſcitaſſet, apparuit mulier cuius viuificauerat filium, clamans ad Regẽ pro domo ſua & pro agris ſuis: dixitque Giezi, Domine mi Rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius eius quem ſuſcitauit Eliſæus.

6 Et interrogauit Rex mulierẽ: quæ narrauit ei. deditque ei Rex eunuchũ vnum, dicens, Reſtitue ei omnia quæ ſua ſunt, & vniuerſos reditus agrorũ, à die qua reliqt terrã, vſq; ad præſẽs.

C

7 Venit quoque Eliſæus Damaſcum, & Ben-adad Rex Syriæ ægrotabat: nuntiauerúntque ei, dicẽtes, Venit vir Dei huc.

8 Et ait Rex ad Hazael, Tolle tecum munera, & vade in occurſum Viri Dei, & conſule Dominum per eum, dicẽs, Si euadere potero de infirmitate mea hac.

9 Iuit igitur Hazael in occurſũ eius, habens ſecum munera, & omnia bona Damaſci, onera quadraginta camelorum. quúmque ſtetiſſet coram eo, ait, Filius tuus Ben-adad Rex Syriæ miſit me ad te, dicẽs, Si ſanari potero de infirmitate mea hac?

10 Dixitque ei Eliſæus, Vade dic ei, Sanaberis: porrò oſtendit mihi Dominus quia morte morietur.

D

11 Stetitque cum eo, & conturbatus eſt vſque ad ſuffuſionem vultus: fleuitque Vir Dei.

12 Cui Hazael ait, Quare dominus meus flet? At ille dixit, Quia ſcio quę facturus ſis filiis Iſrael mala. ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorũ elides, & prægnantes diuides.

13 Dixitque Hazael, Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rẽ iſtam magnã? Et ait Eliſęus, Oſtendit mihi Dominus te Regem Syriæ fore.

14 Qui quum receſſiſſet ab Eliſęo, venit ad dominũ ſuum: qui ait ei, Quid dixit tibi Eliſæus? At ille reſpõdit, Dixit mihi, Recipies ſanitatem.

E

15 Quúmque veniſſet dies alter, tulit ſtragulum, & infudit aquã, & expandit ſuper faciem eius: quo mortuo regnauit Hazael pro eo.

2.Par.21.4

16 ‖Anno quinto Ioram filii Achab Regis Iſrael & Ioſaphat Regis Iuda, regnauit Ioram filius Ioſaphat Rex Iuda.

17 Triginta duorum annorum erat quũ regnare cœpiſſet, & octo annis regnauit in Ieruſalem.

18 Ambulauitque in viis Regum Iſrael, ſicut ambulauerat domꝰ Achab: filia enim Achab erat vxor eius, & fecit quod malum eſt in conſpectu Domini.

4 Loquutus eſt כדבר Præſ.Heb.pro præt. Magnalia הגדלות ſignificat res inſignes, hoc eſt miracula. 5 Quomodo viuere feciſſet אשר־החיה Ad verbum, quomodo viuificaſſet.i.ſuſcitaſſet. 6 Eunuchũ סרים principem. ſub.quendam aulæ ſuæ. Vide Gene.37.g.36. Reſtitue השיב .i.Cura reddi & reſtitui omnia quæ ad illam ſpectant, à tempore quo diſceſſit è patria iſta. 8 Et requires Iehouã ab eo, ודרשת את־יהוה מאותו .i.conſules eũ de voluntate Dei. Nunquid viuã de infir.hac? האחיה מחלי זה: Cõualeſcámne ab iſta ægritudine? 9 Atque omne bonũ וכל־טוב & optima quæque.i.pretioſiſſima quæque.q.d.ex pretioſiſſimis quibuſque Damaſceni agri tulit quantũ ferre poterant XL cameli. 11 Et ſtare fecit, &c. ויעמד את־פניו וגו' Et ſtatuit vultum ſuum, &c. ſub.in altero latere.i.auertit vultum ab eo: & poſuit manũ ſuam ante faciem ſuã aliquandiu. id ſignificat, Donec moraretur. volebat enim continere ſe à lachrymis, & diſſimulare mœrorem animi. 12 Malum quod facturus, &c. את אשר־תעשה וגו' Vertunt quidam אשר in Quòd coniunctionem, quòd facturus ſis filiis Iſraelis malum. Alii in Quomodo.i.animo præuideo afflictionem qua afficies Iſraelitas. Munitiones eorum, &c. מבצריהם תשלח באש Sic ſæpe Hebræi loquuntur, cõuerſo dictionum ordine, pro, ignem mittes in munitiones eorũ.i.munitiſſima quæque loca incendes igni. Allides, תרטש ſub.ad parietẽ, vel ſaxum, aut ſolum. 13 Quid eſt enim, &c. כי מה עבדך Subaudiendum eſt aliquid, cuiuſmodi, Ne dicas hoc ſeruo tuo: qualis enim eſt ſeruus tuus, non pluris ſanè faciendus quàm canis mortuus, ſeruus tuus abiectiſſimus, quòd dicas me facturum rem tam grandem? 14 Viuendo viues. :חיוה תחיה Conualeſces. Recipies ſanitatem. Hebraiſmus. 15 Pannum craſſum, המכבר ſtragulam.operimentũ lecti quod fiebat è pilis caprarum. In aquã, במים ſub.frigidam, vt extingueret ardorem & æſtum febris. Faciem eius: פניו faciem ſuam. nam alii referunt ad Ben-hadad, qui rogarit vt ſibi daretur panus intinctus in aquam frigidam, quo vultum ſuum tegeret, vt inueniret refrigerium. Alii ad Hazaelem referunt, vt & noſter interpres. Doctus inter Hebræos ait, hoc Hazaelem feciſſe de induſtria. Alii, per imprudentiam, quum quereretur Rex de calore febris, porrexiſſe pannum humentem. 18 Domus Anhab: בית אחאב .i.ii qui fuerant de domo Achab.

19 Noluit autem Dominus disperdere Iudam propter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam, & filiis eius, cunctis diebus.

19 Noluit tamen Iehouáh disperdere Iehudáh propter Dauidem seruum suum, quemadmodũ dixerat ei quòd daret ei 'lucernam, & filiis eius, cunctis diebus.

20 In diebus illis recessit Edom ne esset sub Iuda, & cõstituit sibi Regem.

20 In diebus eius 'defecit אEdóm ab imperio Iehudáh, & cõstituerunt super se Regem. Edom recedit à Iuda, constituto sibi Rege.

21 Venitque Iorã Seira, & omnes currus cum eo: & surrexit nocte, percussitque Idumæos qui eum circundederant, & principes curruum: populus autem fugit in tabernacula sua.

21 Trãsiuit igitur Iorám in צSeǔir, & omnes currus cum eo: quúmque surrexisset nocte, & percussisset אEdóm qui circũdederat eũ, & principes curruum, fugit 'populus in tabernacula sua.

22 Recessit ergo Edom ne esset sub Iuda, vsque ad diem hanc: tunc recessit & Lobna in tempore illo.

22 Rursum defecit אEdóm ab imperio Iehudáh vsque ad diẽ hãc: tunc defecit Libnáh 'eo tempore. Lobna.

23 Reliqua autem sermonum Ioram, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda?

23 Reliquum autem verborum Iorám, & omnia quæ fecit, nónne scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?

24 Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultúsque est cum eis in Ciuitate Dauid: & regnauit Ochozias filius eius pro eo.

24 Dormiuítque Iorám cum patribus suis, fuítque sepultus cum patribus suis in Ciuitate Dauidis: & regnauit Anhaziáhu filius eius pro eo. Mortuo Ioram succedit Ochozias filius impius.

G

25 Anno duodecimo Iorã filii Achab Regis Israel regnauit Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.

25 Anno duodecimo Iorám filii Anháb Regis Iשּׂraאél regnauit Anhaziáhu filius Iehorám Regis Iehudáh.

26 Vigintiduorum annorum erat Ochozias quum regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Ierusalem: nomẽ matris eius Athalia filia Amri Regis Israel.

26 Vigintiduorum annorũ erat Anhaziáhu 'quũ regnare cœpit, & anno vno regnauit in Ieruשׁaláim: nomen autem matris eius erat צAthaliáhu 'filia צOmri Regis Iשּׂraאelis.

27 Et ambulauit in viis dom⁹ Achab: & fecit quod malum est coram Domino, sicut dom⁹ Achab: gener enim domus Achab fuit.

27 'Ambulauit autem per viam domus Anháb: fecítque malum in oculis Iehouæ, sicut domus Anháb: gener enĩ domus Anháb erat.

28 Abiit quoque cum Ioram filio Achab, ad prœliandum contra Hazael Regem Syriæ in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram.

28 Et iuit cum Iorám filio Anháb ad bellum contra חHazאél Regem Arám, in Ramóth Gilצád, & percusserunt Aramæi Iorám. Bellũ Ioram & Ochoziæ contra Hazael.

29 Qui reuersus est vt curaretur, in Iezrahel: quia vulnerauerant eũ Syri in Rama prœliantem contra Hazael Regem Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram Rex Iuda, descendit inuisere Ioram filiũ Achab, in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

29 Propterea reuersus est ipse Iorám Rex vt curaret se in Izreאyél à plagis quibus percusserant eũ Aramæi in Ramáh, 'dum pugnaret contra חHazאél Regem Arám: Anhaziáhu autem filius Iehorám Rex Iehudáh descendit vt videret Iorám filium Anháb in Izreאyél, quòd ægrotaret.

Cap. IX.

1 Elisæus autem Prophetes vocauit vnum de filiis Prophetarum, & ait illi, Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad.

1 PОrrò אElisשָׁaǔ Propheta vocauit vnum è filiis Prophetarum, dixítque ei, 'Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam 'olei huius in manu tua, ac vade in Ramóth Gilצád. Iehu vngitur in Regem Israel.

2 Quũmque veneris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filii Namsi: & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in interius cubiculum.

2 'Et ingrediaris illuc, & aspicias ibi *vbi sit* Iehú filius Iehoשׁaphát filii Nimשׁi: quum autẽ *eò* perueneris, surgere facias illum de medio 'fratrum suorum, & introducas eum '*in* cubiculum *quod est* in *alio* cubiculo.

3 Tenénsque lenticulam olei, fundes super caput eius, & dices, Hæc dicit Dominus, Vnxi te Regem super Israel. aperiésque ostiũ, & fugies, & nõ ibi subsistes.

3 Tum tolles lenticulam olei, & effundes super caput eius, ac dices, Sic dixit Iehouáh, 'Vnxi te in Regem super Iשּׂraאelé. & tum aperto ostio fugies, 'nec expectabis. Fuga.

4 Abiit ergo adolescẽs puer Prophetæ in Ramoth Galaad.

4 Abiit itaque puer ille, 'puer Prophetæ in Ramóth Gilצád.

5 Et ingressus est illuc: ecce autẽ principes exercitus sedebant: & ait, Verbum mihi ad te, ô princeps. Dixitq́;

5 Qui quum esset ingressus, ecce principes exercitus sedebant: tum dixit, 'Verbum *est* mihi ad te ô princeps. Dixítque Iehú, Ad

19 Lucernam ניר .i. splendorem illum regalem, siue dignitatem regiam. Sic 1. Reg. 11. f. 36. 20 Defecit אEdom ab imperio Iehudáh, פשׁע ארום מתחת יד־יהודה Ad verbũ, præuaricatus est Edõ desub manu Iehuda .i. desiit esse subditus Regi Iehuda. Sic paulo pòst versu 22. 21 Populus העם sub. Idumæorũ qui euaserat. 22 Eo tẽpore. בעת ההיא: .i. in hac secunda & vltima defectione. Libnáh vrbs Idumææ nõ procul aberat à Terra sancta. 26 Quũ regnare cœpit, במלכו Ad verbũ, in regnãdo ipso: vnà cũ patre scilicet, & anno vno regnauit solus, quũ ipse esset XLII annorũ. Vide 2. paral. 22. a. 2 Filia בת .i. neptis. 27 Ambulauit autem, &c. וילך בדרך וגו' Hebraismus, imitatus est mores & studia familiæ Achab. 29 Dum pugnaret cõtra חHaz. בהלחמו את־חזאל dum propugnaret [.i. defenderet, sub. Ramoth] contra Hazael.

IN CAPVT IX.

1 Accinge lumbos tuos, חגור מתניך .i. præpara te itineri, da operã vt citò eas. hoc enim festinationem quandam designat. Istud etiam dicit quòd tum Rex abisset. Olei huius השׁמן הזה vnguẽti huius .i. balsami, siue opobalsami. non enim intelligitur hic locus de vnguento vnctionis quo se Reges Iudæ vngebant. 2 Et ingrediaris illuc, & aspicias, &c. ובאת שׁמה וראה שׁם Nonnihil subaudiuit interpres. Vertere potes, Et ingredere illuc, & aspice .i. diligenter circunspice vbinam sit Iehu. Fratrum suorum, אחיו Qui hîc fratres dicuntur, paulo infrà versu quinto, principes appellãtur. q.d. è medio collegarum suorum. *In* cubiculum *quod est* in *alio* cubiculo. חדר בחדר: *in* penetrale *quod est* in *alio* penetrali .i. in cubiculum internum, ac secretissimum & penitissimũ. 3 Vnxi te in Regem משׁחתיך למלך *Iam* vnxi te in Regem .i. elegi te vt sis Rex, atque hac effusione vnguenti significo te fore Regem. Nec expectabis ולא תחכה sub. vt quicquam dicat tibi, q.d. statim reuertaris. 4 Puer Prophetæ הנער הנביא Chaldæus paraph. discipulus Prophetæ. Alii, puer Propheta. Quidám dicunt fuisse Ionam. 5 Verbum *est* mihi ad te דבר לי אליך Hebraismus, Habeo quæ dicam tibi, Paucis te volo.

f ii.

quem ex omnibus nobis? Respondit, Ad te ô princeps.
Surrexit itaque, & ingressus est domum, & fudit oleum super ca 6
put eius, ac dixit ei, Sic dixit Iehouáh Deus Iωsraηelis, 'Vnxi te
in Regem super populum Iehouæ, super Iωsraηelem.
Achab. Et percuties domum Anháb domini tui: nam vlciscar sangui- 7
nem seruorum meorum Prophetarum, & sanguinem omnium
Iezabel. seruorum Iehouæ de manu אי Izébel:
Et peribit vniuersa domus Anháb, succidámque de Anháb 'min 8
gentem ad parietem, '& clausum & derelictum in Iωsraηele.
Et dabo domum Anháb sicut domum Iarobyám filii Nebát, & 9
sicut domum Bayasá filii Anhiiáh.
אי Izébel autem comedent canes in agro Izreηyél, & non erit se- 10
peliens. 'Mox aperuit ostium, & fugit.
Iehu constituitur Rex. Iehú auté egressus est ad seruos domini sui: 'dixítque ei, 'Estne 11
pax? cur venit insanus ille ad te? Respõdit illis, Vos nostis virum
& sermonem eius.
Et dixerunt, Falsum est: indica nunc nobis. Ille dixit, 'Sic & sic 12
dixit mihi, dicendo, Sic dixit Iehouáh, Vnxi te in Regem super
Iωsraηelem.
'Festinauerunt itaque, & tulerunt quisque vestimentúm suum, 13
ac posuerunt subter eum 'in fastigio graduum, cláxerúntque tu-
ba, atque dixerunt, 'Regnat Iehú.
Coniurauit itaque Iehú filius Iehωsaphát filii Nimωsi contra 14
Iehu interficit Iorā regē Israel, & Ochoziā regē Iuda. Iorám (Iorám autem custodierat Ramóth Gilyád vnà cum vni-
uerso Iωsraηele à facie nHazaηél Regis Arám:
Et reuersus fuerat Iehorám rex vt curaret se Izreηyél à vulneri- 15
bus quibus vulnerauerāt eum Aramæi dum pugnaret cõtra nHa-
zaηél Regem Arám) dixítque Iehú, 'Si est volũtas vestra, 'ne egre-
diatur euasor è ciuitate qui eat vt renuntiet in Izreηyél.
'Et cõscendit Iehú, & abiit in Izreηyél: Iorám enim 'decũbebat 16
ibi, Anhaziáh quoq; Rex Iehudáh descẽderat vt inuiseret Iorám.
Porrò speculator qui stabat super turrim in Izreηyél, quum vi- 17
deret globum Iehú venientem, dixit, 'Globum video. Dixítque Ie
horám, Accipe 'equitem, & mitte in occursum eorum, ac dicat,
'Estne pax?
Abiit itaque eques in occursum eius, ac dixit, 'Sic dixit Rex, 18
Estne pax? Respõdit Iehú, 'Quid tibi & paci? 'gyra post me. Renũ-
tiauit autem speculator, dicendo, Venit nuntius vsque ad eos, sed
non reuertitur.
Misit igitur equitem secundum: qui veniens ad eos, ait, Sic dixit 19
Rex, Estne pax? Respondit Iehú, Quid tibi & paci? gyra post me.
Renuntiauit itaque speculator, dicendo, Venit vsque ad eos, 20
sed non reuertitur: incessus auté est sicut incessus Iehú filii Nim-

Iehu, Ad quē ex omnibus nobis? At B
ille dixit, Ad te ô princeps.
6 Et surrexit, & ingressus est cubiculum: at ille fudit oleum super caput eius, & ait, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Vnxi te Regem super populū Domini Israel.
7 Et percuties domum Achab domini tui, & vlciscar sanguinem seruorū meorum Prophetarum, & sanguinē omnium seruorum Domini ‖ de manu Iezabel. 3.Reg.21.
8 Perdámque omnem domū Achab: & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & nouissimū in Israel.
9 Et dabo domum Achab, ‖ sicut domum Ieroboam filii Nabat, ‖ & sicut domum Baasa filii Abia. 3.Reg.14. 3.Reg.16.
10 Iezabel quoque comedēt canes in agro Iezrahel, nec erit qui sepeliat eam. Aperuitque ostium, & fugit.
11 Iehu autem egressus est ad seruos domini sui: qui dixerunt ei, Rectène C sunt omnia? quid venit insanus iste ad te? Qui ait eis, Nostis hominē, & quid loquutus sit.
12 At illi responderunt, Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis, Hæc & hæc loquutus est mihi: & ait, Hæc dicit Dominus, Vnxi te Regē super Israel.
13 Festinauerunt itaque, & vnusquisque tollens pallium suum, posuerunt sub pedibus eius, in similitudinē tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt, Regnauit Iehu.
14 Coniurauit ergo Iehu filius Iosaphat filii Namsi contra Ioram: (porrò Ioram obsederat Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel cõtra Hazael Regem Syriæ.
15 Et reuersus fuerat vt curaretur in Iezrahel, propter vulnera, quia percusserant eum Syri, præliantē contra Hazael Regem Syriæ) dixitque Iehu, Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne vadat, & nūtiet in Iezrahel.
16 Et ascendit, & profectus est in Iezrahel: Iorā enim ęgrotabat ibi, & Ochozias Rex Iuda descenderat ad visitandum Ioram.
17 Igitur speculator qui stabat super D turrim Iezrahel, vidit globum Iehu venientis, & ait, Video ego globum. Dixitque Ioram, Tolle currū, & mitte in occursum eorū, & dicat vadens, Rectène sunt omnia?
18 Abiit ergo qui ascenderat currum, in occursum eius, & ait, Hæc dicit Rex, Pacatáne sunt omnia? Dixitque Iehu, Quid tibi & paci? transi, & sequere me. Nuntiauit quoque speculator, dicens, Venit nuntius ad eos, & non reuertitur.
19 Misit etiam currum equorū secundum: venitque ad eos, & ait, Hæc dicit Rex, Nūquid pax est? Et ait Iehu, Quid tibi & paci? trāsi, & sequere me.
20 Nuntiauit autem speculator, dicēs, Venit vsque ad eos, & nō reuertitur: est autē incessus quasi incessus Iehu

6 Vnxi te, &c. משחתיך וגו' Vt paulo antè versu 3. 8 Mingentem ad par. משתין בקיר Vide 1.Samu.25.d.22. Et clausum, & derelictum ועצור ועזוב Vide 1.Reg.14.c.10. 10 Mox aperuit ויפתח Ad verbū, Et aperuit. 11 Dixitque ei, ויאמר לו sub. vnus nomine omnium. Estne pax? השלום Hebraismus, Rectène se habent omnia? q.d. Prædixitne ille prospera? Solebant Prophetæ appellari insani, siue furiosi quòd dum agerentur Spiritu prophetico, vires naturales sopitæ essent, & viderentur quasi furere.
12 Sic & sic dixit mihi, dicendo, כזאת וכזאת אמר אלי לאמור .i. hæc & illa, hoc est, inter alia hoc quoque dixit mihi.
13 Festinauerunt itaque, & tulerunt וימהרו ויקחו Hebraismus, Mox tulerunt. vel, festinantes acceperunt. In fastigio grad. אל גרם המעלות .i. in supremo gradu, hoc est in loco eminētissimo. Regnat מלך Præt. Heb. pro præs. regnū adeptus est. 15 Si est voluntas vestra, אם יש נפשכם .i. si vobis cordi est, & placet vt regnem. Ne egrediatur euasor אל יצא פליט .i. nemo egrediatur, nec euadat. Vel, nemo euadat ex vrbe. 16 Et conscendit וירכב sub. equum, vel currum. Decumbebat שוכב sub. in lecto ægrotus.
17 Globum את שפעת turmam, comitatū, qui sequebatur illum. Equitem, רכב cursorem equestrem. Estne pax? השלום: Rectène habent omnia? Tranquillane sunt omnia? 18 Sic dixit Rex, Estne pax? כה אמר המלך השלום q.d. Peto à te nomine Regis annō pacata sint omnia. Quid tibi & paci? מה לך ולשלום Hebraismus, Quid tibi est commune cum pace? vel, quid curas de pace? Gallicè, De quoy te soucies tu s'il est paix, ou non? Gyra post me. סוב אל אחרי Verte te ad tergum meum i. sequere me à tergo.

filii Namſi,præceps enim graditur.

E Et ait Ioram,Iunge currum.Iunxitque currum eius, & egreſſus eſt Iorã rex Iſrael, & Ochozias rex Iuda, ſinguli in curribus ſuis, egreſſique ſunt in occurſum Iehu,& inuenerunt eum in agro Naboth Iezrahelitæ. 21

Quúmque vidiſſet Ioram Iehu, dixit,Pax eſt Iehu? At ille reſpõdit,Quæ pax? adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. 22

Conuertit autem Ioram manũ ſuã, & fugiens ait ad Ochoziam, Inſidiæ Ochozia. 23

Porrò Iehu tetendit arcum manu, & percuſſit Ioram inter ſcapulas: & egreſſa eſt ſaggitta per cor eius, ſtatimque corruit in curru ſuo. 24

Dixitque Iehu ad Badacer ducem, Tolle, proiice eum in agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim (quando ego & tu ſedentes in curru ſequebamur Achab patrem huius) quòd Dñs onus hoc leuauerit ſuper eum, dicẽs, 25

F Si nõ pro ſanguine Naboth,& pro ſanguine filiorum eius,quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro iſto,dicit Dominus. nũc ergo tolle,& proiice eũ in agrũ,iuxta verbum Dñi. 26

Ochozias autem Rex Iuda videns hoc,fugit per viam domus horti:perſequutúſque eſt eum Iehu,& ait,Etiã hunc percutite in curru ſuo, in aſcenſu Gur qui eſt iuxta Ieblaam. Qui fugit in Mageddo,& mortuus eſt ibi. 27

Et impoſuerunt eum ſerui eius ſuper currum ſuum,& tulerunt in Ieruſalem: ſepelierúntque eum in ſepulchro cum patribus ſuis in Ciuitate Dauid. 28

Anno vndecimo Iorã filii Achab, regnauit Ochozias ſuper Iudam, 29

Venitque Iehu in Iezrahel: porrò Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos ſuos ſtibio, & ornauit caput ſuum, & reſpexit per feneſtram, 30

Ingredientem Iehu per portam,& ait, Nũquid pax eſſe poteſt Zambri, qui interfecit dominum ſuum? 31

Leuauitque Iehu faciem ſuã ad feneſtrã,& ait,Quæ eſt iſta? Et inclinauerunt ſe ad eũ duo vel tres eunuchi. 32

At ille dixit eis,Pręcipitate eã deorſum.Et præcipitauerunt eã, aſperſúſque eſt ſanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. 33

Quúmque introgreſſus eſſet vt comederet biberétq;,ait, Ite, & videte 34

שׁſi,quia furioſè incedit.
21 Tum dixit Iehorám,Liga *currum*.Ligauit igitur currũ eius,& e-
greſſus eſt Iehorã Rex Iwſraelis,& Anhaziáhu Rex Iehudáh,quiſ
que in curru ſuo, egreſſi ſunt inquam in occurſum Iehú, & inue-
nerunt eum in agro Naboth Izrenyelitæ.
22 Quum autem vidiſſet Iehoram Iehú,dixit,Eſtne pax Iehú? Re
ſpondit,Quæ pax? adhuc fornicationes אIzébel matris tuæ, & ve
neficia eius quamplurima.
23 Mox conuertit Iehorám manum ſuam,& fugit,dixítque ad A-
nhaziáhu,Dolus Anhaziáh.
24 Iehú autẽ impleuit manũ ſuã arcu, & percuſſit Iehorám inter
brachia ei⁹,& egreſſa eſt ſagitta è corde ei⁹,& corruit in curru ſuo.
25 Dixit autem ad Bidcár ducem ſuum,Tolle,proiice eum in par-
tem agri Nabóth Izrenyelitæ:memẽto enim *quòd* ego & tu eramus
aliquando cum quibuſdam qui equitabant primi poſt Anháb pa
trem eius,& Iehouáh leuauit aduerſus eum prophetiam hanc:
26 Niſi ſanguinem Nabóth & ſanguinẽ filiorũ eius viderim he-
ri,dicit Iehouáh:itaque reddã tibi in agro hoc,dicit Iehouáh. Nũc
ergo tolle,ac proiice eum in agrum,iuxta verbum Iehouæ.
27 Anhaziáh autem Rex Iehudáh quum vidiſſet,fugit per viam
domus horti:perſequutúſque eſt eum Iehú,& ait,Etiam hũc per-
cutite ſuper currum, in aſcenſu Gúr qui eſt iuxta Iblévam. Et fu-
git in Megiddó,atque mortuus eſt ibi.
28 Et impoſuerunt illum in currum vt illum deferrent ſerui eius
in Ieruwſaláim,ſepelierúntque eum in ſepulchro ſuo cum patri-
bus ſuis in Ciuitate Dauidis.
29 Anno autem vndecimo,anno Iorám filii Anháb regnauit A-
nhaziáh ſuper Iehudáh.
30 Venit ergo Iehú in Iezrenyél: אIzébel autẽ quum audiſſet,or- Præcipitata Iezabel moritur.
nauit fuco oculos ſuos, ornauit quoque caput ſuum, ac reſpexit
de feneſtra.
31 Et quum Iehú ingrederetur per portam, illa dixit, Eſtne pax
ô Zimri,occiſor domini ſui?
32 Ille verò ſublata facie ſua ad feneſtram,dixit, Quis eſt mecum,
quis? Et proſpexerunt ad eum duo *aut* tres eunuchi.
33 Qui dixit,Demittite eam. Et demiſerunt eam, & aſperſum eſt
de ſanguine eius in parietem,& in equos, & conculcauit eam.
34 Ingreſſus verò comedit & bibit,ac dixit, Viſitate nunc male- Comeditur à canibus iuxta verbum Dei.

---

20 Furioſè בשגעון cum præcipitatione[.i.præceps,præcipitanter] ingreditur.vel incedere ſolet.Gallicè, *Il chevauche roide.*
21 Tum dixit Iehoram,Liga. ויאמר יהורם אסור Tum dixit Iehoram[ſub. aurigæ ſuo,] Iunge.ſub. currũ.i.equos currui.Iunxit itaque currum eius.i.equos currui eius. 22 Quæ pax? adhuc,&c. מה השלום עד־זנוני Quæ pax eſt *quæ peruenire poſſit* vſque ad fornicationes Izebel matris tuæ, & veneficia eius quamplurima? i. quæ ratio pacis conuenire poſſit tecum & cum matre tua fornicaria & venefica, ſiue quæ deceat te & matrem tuam? q.d.neque tu dignus es pace,neque mater tua.
23 Manum ſuam, ידיו Ad verbum,manus ſuas.i.vnam ex manibus ſuis,hoc eſt,vertit habenas equorum. 24 Impleuit manum ſuam arcu, מלא ידו בקשת Hebraiſmus,adduxit neruum quantum potuit. Inter brachia e. בין זרעיו .i.à tergo inter ſcapulas.
25 Leuauit aduerſus eum,&c. נשא עליו וגו' .i.prædixit iſtud de eo. 26 Niſi אם לא Subaudiendum aliquid,Non habear poſthac verax,niſi,&c. Sanguinẽ filiorum eius דמי בניו Licet 1.Reg.21.d.13, nulla fiat mentio cædis filiorum Naboth, hic tamen locus indicat Naboth habuiſſe filios,qui etiam interfecti ſunt à Iezabele;alioqui patri mortuo illi ſucceſſiſſent,neque vineam optatam conſequutus fuiſſet Achab. Viderim heri. ראיתי אמש .i.meminerim nuper. 27 Fugit per viam domus horti: וינס דרך בית הגן .i. fugit in Samariã per hortos,ſiue per viam latentem & occultam quæ erat conſita arboribus,& ideo ſecretior. Perſequutúſque eſt eum,&c. וירדף אחריו Hic ſubaudiunt multa, vt clariora ſint omnia,Perſequutus eſt eum Iehu vſque in Samariam.quum autem adductus fuiſſet ad eum,dixit,Hunc quoque perimite in curru.Dixit hoc in aſcenſu Gur. Vel,dixit,Percutite eum in aſcenſu Gur. Et fugit וינס ſub.vulnere accepto.aut vulneratus. 28 Et impoſuerunt illum,&c. וירכבו אותו עבדיו Ad verbum, Et equitare fecerunt eum ſerui eius.i.currui impoſitum deduxerunt,&c. 29 Anno autẽ,&c. ובשנת אחת עשרה שנה Repetitur hoc vt intelligamus eũ propter ſcelera non diu regnaſſe. Intelligit autẽ de annis perfectis:nã duo anni imperfecti reputantur pro vno. 30 אIzébel autẽ quũ audiſſet, ואיזבל שמעה .i. Quũ intellexiſſet Iehu aduẽtare,pinxit oculos ſuos fuco:hoc eſt,ornauit ſe ornatu regio, vel vt placeret Iehu,vel potius vt appareret ipſi Iehu,volẽs ſeruare dignitatẽ regiam quandiu viueret: nam erat ſuperba & arrogantiſſima.itaque quaſi exprobrans hoc dicit. 31 Eſtne pax,&c. השלום .i.pacificẽ eſt aduẽtus tuus,ô tu qui es alter Zimri? 32 Quis eſt mecum,quis? מי אתי מי Quis eſt *illic* pro me,quis? i.quis illic eſt cũ illa quí à parte mea ſtet? 33 Et aſperſum eſt de ſanguine e. ויז מדמה Et aſperſit ſe[.i.diſſiliit]de ſanguine eius. i.pars aliqua ſanguinis eius ruptis venis diſſiliit in parietem,&c.hoc eſt,paries proximus & equi fuerunt aſperſi ſanguine eius:& conculcauit eam Iehu equo ſuo.
34 Viſitate nunc פקדו נא Agite,recolligite.

dictam illam,& ſepelite eam,quia filia Regis eſt.
Abeuntes itaque vt ſepelirent eam, non inuenerunt ex ea niſi 35
caluariam,& pedes,&ʹ palmas manuum.
Et reuerſi renuntiauerunt ei:qui dixit, Verbũ Iehouæ eſt quod 36
loquutus eſt per manum ſerui ſui אEliiáhu Thiſbitæ, dicendo, In
agro Izreאyél comedent canes carnes אIzébel.
Erítque cadauer אIzébel ſicut ſtercus ſuper faciem agri in agro 37
Izreאyél,ita vt non ſint dicturi, Hæc eſt אIzébel. Cap. X.

Iehu occidit ſeptuaginta filios Achab, & omnẽ domum eius, vt cõpleretur verbum Domini.

AnHáb autem fuerant ſeptuaginta filii in שSomerón: ſcripſit- 1
que Iehú literas, & miſit in שSomerón ad principes Izre-
אyél ſeniores,ʹ& ad nutritios Anháb,ʹhuiuſmodi mandatis,
ʹNunc ergo quum venerit epiſtola hæc ad vos,(vobiſcum enim 2
ſunt filii domini veſtri, ſunt & currus vobiſcum, & equi, ciuitas
quoque munita,& arma.)
ʹConſiderate præſtantiorem,& qui magis placet de filiis domi- 3
ni veſtri,& ponite *eum* in ſolio patris ſui, atq; pugnate pro domo
domini veſtri.
Timuerunt autem vehementiſſimè, atque dixerunt, Ecce duo 4
Regesʹnon ſteterunt coram eo,& quomodo ſtabimus nos?
Miſit itaque is qui præerat domui,& qui præerat ciuitati,& ſe- 5
niores illi,& nutritii,ad Iehú,dicendo, Serui tui ſumus,& omnia
quæ dixeris nobis,faciemus : non creabimus Regem quenquam:
quod bonum eſt in oculis tuis,fac.
Scripſit ergo ad eos epiſtolãʹſecunda *vice*,dicendo,Si mei eſtis,& 6
voci meæ obeditis,tollite capita virorũ filiorum domini veſtri,&
venite ad meʹtẽpore hoc cras in Izreאyél. (filii autẽ Regis ſeptua-
ginta viri erant apud maiores ciuitatis qui educabant illos.)
Quúmque perueniſſet epiſtola ad eos, tulerunt filios Regis, & 7
iugulauerunt ſeptuaginta viros,ac poſuerũt capita eorumʹin co-
phinis,atque miſerunt ad eum in Izreאyél.
ʹVenit autem nuntius qui indicauit ei,dicendo, Attulerunt ca- 8
pita filiorum Regis. Ille dixit, Ponite ea in duobus aceruis ad o-
ſtium portæ vſque mane.
Quúmque maneʹegreſſus eſſet,ſtetit,& ait ad vniuerſum popu- 9
lum,ʹIuſti vos eſtis:ecce ego coniuraui contra dominum meum,
& interfeci eum :ſed quis percuſſit omnes iſtos?
ʹScitote nunc quòd non cadet quicquã de ſermone Iehouæ in 10
terrã,quem loquutus eſt ipſe Iehouáh cõtra domũ Anháb, fecít-
que Iehouáh quod loquutus fuerat per manũ ſerui ſui אEliiáhu.
Percuſſitque Iehú omnes qui reliqui erant de domo Anháb in 11
Izreאyél , & omnes optimates eius,ʹnotóſque eius,ac ſacerdotes
eius,ʹdonec non reliquit ei ſuperſtitem.

Occidit & XLII fratres Ochoziæ Regis Iuda.

Surgens autẽ poſt hæc,profectus eſt & abiit in שSomerón:ʹipſe 12

maledictã illam,& ſepelite eam: quia filia Regis eſt.
35 Quúmque iſſent vt ſepelirent eam, non inuenerunt niſi caluariam,& pedes,& ſummas manus.
36 Reuerſique nuntiauerunt eis & ait Iehu, Sermo Domini eſt, | quem loquutus eſt per ſeruum ſuum Eliam Theſbiten, dicens, In agro Iezrahel comedent canes carnes Iezabel. (3.Reg.21)
37 Et erunt carnes Iezabel ſicut ſtercus ſuper faciem terræ in agro Iezrahel,ita vt prætereuntes dicant,Hæccine eſt illa Iezabel? Cap. X.
1 ERant autem Achab ſeptuaginta filii in Samaria: ſcripſit ergo Iehu literas,& miſit in Samariam,ad optimates ciuitatis,& ad maiores natu,& ad nutritios Achab,dicens,
2 Statim vt acceperitis literas has (qui habetis filios domini veſtri, & currus,& equos, & ciuitates firmas, & arma)
3 Eligite meliorem,& eum qui vobis placuerit de filiis domini veſtri,& eũ ponite ſuper ſolium patris ſui, & pugnate pro domo domini veſtri.
4 Timuerunt illi vhementer, & dixerunt,Ecce,duo Reges non potuerunt ſtare coram eo,& quomodo nos valebimus reſiſtere?
5 Miſerunt ergo præpoſiti domus,& præfecti ciuitatis,& maiores natu,& nutritii , ad Iehu , dicentes, Serui tui ſumus, quæcũque iuſſeris, faciemus, nec conſtituemus nobis Regẽ : quæcunque tibi placent fac. B
6 Reſcripſit autem literas ſecundò, dicens, Si mei eſtis,& obeditis mihi, tollite capita filiorum domini veſtri, & venite ad me hac eadẽ hora cras, in Iezrahel.(porrò filii Regis,ſeptuaginta viri apud optimates ciuitatis nutriebantur.)
7 Quúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios Regis, & occiderũt ſeptuaginta viros, & poſuerunt capita eorum in cophinis,& miſerunt ad eũ in Iezrahel.
8 Venit autem nuntius , & indicauit ei,dicens,Attulerunt capita filiorum Regis. Qui reſpondit , Ponite ea ad duos aceruos, iuxta introitum portæ vſque mane.
9 Quúmque diluxiſſet,egreſſus eſt,& ſtans dixit ad omnem populum,Iuſti eſtis:ſi ego coniuraui contra dominũ meum,& interfeci eum, quis percuſſit omnes hos?
10 Videte ergo nunc quoniam nõ cecidit de ſermonibus Domini in terrã, |quos loquutus eſt Dominus ſuper domũ Achab , & Dominus fecit quod loquutus eſt in manu ſerui ſui Eliæ. (3.Reg.21) C
11 Percuſſit igitur Iehu omnes qui reliqui erant de domo Achab in Iezrahel , & vniuerſos optimates eius , & notos & ſacerdotes, donec nõ remanerent ex eo reliquiæ.
12 Et ſurrexit, & venit in Samariam:

35 Et palmas וכפות .i.extremitates. IN CAPVT X.
1 Et ad nutritios ואל האומנים .i.ad eos qui educabant & nutriebant filios Achab. Huiuſmodi mãdatis, לאמור: Ad verbũ,dicendo.
2 Nunc ergo,&c. ועתה כבא וגו׳ Hic tantùm recitat principem clauſulã literarum & concluſionem. 3 Conſiderate præſtantiorẽ,&c. וראיתם הטוב והישר מבני וגו׳ Ad verbũ,Et videte bonũ & rectũ de filiis,&c.Subaudiẽdũ בעיניכם in oculis veſtris,vt ſit plena loquutio.i.proſpicite diligenter conſiderate præſtãtiorem & qui magis placeat vobis.Hoc dicebat vt tentaret eos. 4 Nõ ſteterunt coram eo, לא עמדו לפניו hoc articulo Hebraiſmus,pro non potuerunt ei reſiſtere. 6 Secunda *vice*, שנית .i.ſecundò,ſiue iterũ. Tẽpore hoc כעת hac hora. temporis. 7 In cophinis, בדודים in calathis.in caniſtris. 8 Venit autẽ nuntius ויבוא המלאך Noctu hæc capita allata ſunt:qui autem ea deferebant,portam clauſam inuenerunt. vnde ille qui portæ præerat , miſit qui denuntiaret hoc Regi.tẽpeſtiuè enim clauduntur portæ,vbi res ſunt nouæ. 9 Egreſſus eſſet ויצא egreſſurus eſſet. vel egredi velle videretur. Iuſti vos eſtis,&c. צדקים אתם q.d.putatis vos eſſe iuſtos,& me iniuſtũ qui coniurauerim contra dominũ meum. Oratio conciſa quæ ex ſequentibus verbis ſic abſoluitur, Vt hos nõ interfeciſtis,ſed Dominus:ſic dominum meum non interfeci,ſed Dominus. 10 Scitote nunc דעו אפוא q.d.Certè hoc totum quod hactenus geſtum eſt,voluntate Diuina factum eſt. 11 Notóſque eius, ומידעיו .i. familiares. Donec non reliquit ei ſup. עד בלתי השאיר לו שריד ita vt non reliquerit ei ſuperſtitem vllum. 12 Ipſe *autem erat* iuxta domum הוא בית עקד id eſt,& quum iam deueniſſet iuxta domum tõſtrinæ. Ad verbum,ligationis,quòd in ea ligarentur oues tondendæ. Alii vertunt,iuxta congregationem: quòd illic cõgregarentur paſtores. Chaldæus paraphraſtes,iuxta domum congregationis paſtorum.

quūmque venisset in Camerā pastorum, in via

13 Inuenit fratres Ochoziæ Regis Iuda, dixitque ad eos, Quinā estis vos? Qui responderunt, Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios Regis & filios Reginæ.

14 Qui ait, Comprehendite eos viuos. Quos quū comprehendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta Cameram, quadragintaduos viros: & nō reliquit ex eis quenquam.

15 Quūmq; abisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei, & ait ad eū, Nunquid est cor tuū rectū sicut cor meū cū corde tuo? Et ait Ionadab, Est. Si est, inquit, da manū tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currum:

16 Dixitque ad eum, Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. Et impositum in curru suo,

17 Duxit in Samariam: & percussit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, vsque ad vnum, iuxta verbū Domini quod loquutus est per Eliā.

18 Congregauit ergo Iehu omnē populum, & dixit ad eos, Achab coluit Baal parū, ego autē colā eū amplius.

19 Nūc igitur omnes prophetas Baal, & vniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit qui non veniat, sacrificiū enim grande est vt puto mihi Baal: quicunque defuerit, nō viuet. (porrò Iehu faciebat hoc insidiosè, vt disperderet cultores Baal.)

20 Et dixit, Sanctificate diē solennem Baal. Vocauitque,

21 Et misit in vniuersos terminos Israel, & venerūt cuncti serui Baal: nō fuit residuus ne vnus quidē qui non veniret. & ingressi sunt templū Baal, & repleta est domus Baal à summo vsque ad summum.

22 Dixitque iis qui erāt super vestes, Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal. Et protulerunt eis vestes.

23 Ingressúsque Iehu, & Ionadab filius Rechab templum Baal, ait cultoribus Baal, Perquirite & videte nequis fortè vobiscum sit de seruis Domini, sed vt sint serui Baal soli.

24 Ingressi sunt igitur vt facerent victimas & holocausta: Iehu autē præparauerat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis, Quicunque fugerit de hominibus his quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius.

25 Factum est autem quum cōpletum esset holocaustum, præcepit Iehu militibus & ducibus suis, Ingredimini, & percutite eos, nullus euadat. Percusserúntque eos in ore gladii, & proiecerunt, milites & duces: & ierunt in ciuitatē templi Baal.

autem erat iuxta domum tonstrinæ pastorum in via.
13 Et Iehú inuenit fratres Anhaziáhu Regis Iehudáh, & dixit, Quinam estis? Responderunt, Fratres Anhaziáhu sumus: & descendimus ad salutandum filios Regis & filios Reginæ.
14 Mox dixit, Comprehendite eos viuos. Et comprehēderunt eos viuos, iugulauerúntque eos ad cisternam domus tonstrinæ, quadraginta & duos viros, nec reliquit ex eis quenquam.
15 Posthæc abiit inde, & inuenit Iehonadáb filium Recháb in occursum suum, quem salutauit, aitque ei, Nunquid est cor tuum rectum, quemadmodū est cor meum cum corde tuo? Respondit Iehonadáb, Est & est. Da igitur *inquit* manū tuam. Et dedit ei manum suam, & ascendere fecit eum ad se in currum:
16 Ac dixit, Veni mecum, & vide zelum meum pro Iehoua. Imposuerunt inquam eum in curru eius,
17 Et venit in Someròn, & percussit omnes qui reliqui erant de Anhab in Someròn, donec disperdidit ipsum, iuxta verbum Iehouæ quod loquutus fuerat ad Eliiáhu.
18 Congregauit autem Iehú vniuersum populum: quibus dixit, Anhab coluit Báyal parum, Iehú colet eum multúm.
19 Nunc ergo omnes prophetas Báyal, omnes seruos eius & omnes sacerdotes eius conuocate ad me, nemo desit: sacrificiū enim grande est mihi ipsi Báyal: quicunque defuerit, non viuet. Iehú autem *id* faciebat callidè, vt perderet cultores Báyal.
20 Dixítque Iehú, Sanctificate cœtū ipsi Báyal. Et conuocauerūt.
21 Misit deinde Iehú in vniuersum Iisraelē: & venerunt omnes cultores Báyal, nec defuit quisquam qui non venerit: ingressíque sunt domum Báyal, & repleta est domus Báyal ab extremo vsque ad extremum.
22 Tum dixit ei qui præerat thesauro vestiū, Profer vestes omnibus cultoribus Báyal. Et protulit eis vestes.
23 Post hæc ingressus est Iehú, & Iehonadáb filius Rechāb domū Báyal, dixítque cultoribus Báyal, Scrutamini & videte ne fortè sit hîc vobiscum de seruis Iehouæ, nisi cultores Báyal soli.
24 Ingressi sunt inquam vt facerent sacrificia & holocausta. Iehú autem collocauerat sibi foris octoginta viros, quibus dixerat, Vir qui euaserit ex hominibus illis quos ego adducturus sum in manus vestras, anima eius *erit* pro anima illius.
25 Quum autem compleuisset facere holocaustum, dixit Iehú cursoribus & ducibus, Ingredimini, percutite eos, ne vnus quidē egrediatur. Et percusserunt eos acie gladii, abiecerúntque cadauera eorū ipsi cursores & duces: postea abierunt vsque ad vrbem domus Báyal.

Ionadab filius Rechab pius, iūgitur ipsi Iehu ad delendā idolatriam.

Omnes sacerdotes Baal, astutia Iehu interficiūtur.

1.Reg.16.d.31

13 Inuenit fratres מצא את־אחי offendit nepotes.i.filios fratris Anhaziáhu. Ad salutandū,&c. לשלום וגו׳ pro salute filiorum Regis & filiorum Reginæ.i.vt feramus opē filiis Regis & Reginæ Iezabel. 14 Mox dixit, ויאמר Ad verbū,& dixit. 15 Nunquid est cor tuum,&c. היש את־לבבך .i. Nunquid diligis me ex animo, sicut ego diligo te ex animo? Est & est. יש ויש Geminatione verbi vehementius affirmat.q.d. proculdubio diligo te ex animo. Et ascendere fecit eum ויעלהו .i. sustulit eum in currum quo vehebatur. 16 Zelum meum pro Ieh. בקנאתי ליהוה .i. quanta facturus sum in honorē Iehouæ. Imposuerunt inquā e. וירכבו sub. famuli.i. ministri adiuuerunt conscendentem in currum. Ad verbum,& equitare fecerunt. 17 Disperdidit ipsum, השמדו deleuit ipsum.i. totam eius familiam. 18 Bayal הבעל Baal appellatiuū est nomen, significans idolū in genere: hic autē & 1.Reg.16.g.32,& .22.g.54, pro illo insigni idolo Sidoniorū accipitur, quod aliâs dicitur Astarte, siue Astoreth. Achab (inquit) non multum fuit addictus cultui Baal, ego verò multū ero. 20 Sanctificate קדשו Conuocate. Indicite. 21 Ab extremo vsque ad extr. פה לפה: ab ora ad orā.i. à summo ad summū.i. omnino. Metaphora sumpta à vasis humore aliquo plenis. Gallicè, *De bord en bord.* 22 Vestes לבוש Sing. Heb. pro plur. quibus vti solebant qui colebant Baal. Nisi cultores כי אם עבדי sed cultores. 23 Scrutamini & videte חפשו וראו Dispicite diligenter & considerate. 24 Anima eius,&c. נפשו תחת נפשו: .i. anima eius qui sinet eum abire, erit pro anima illius qui euaserit. q.d. morietur pro eo. 25 Quum autem compleu. ויהי ככלתו sub. summus sacerdos Bayal. Cursoribus לרצים .i. satellitibus. militibus leuioris armaturæ. Ne vnus quidem egrediatur. איש אל־יצא Ad verbum, vir non egrediatur.i. nequis euadat. Vsque ad vrbem,&c. עד־עיר בית־הבעל: .i. vsque ad vrbem quandam vicinam Samariæ, in qua templum dedicatum erat Baal.

Baal comminuitur. Ex eius templo latrinas facit Iehu.

Et educentes statuas domus Báyal, combusserunt eas. 26
Diruerũt quoque statuã Báyal atque domum eius, posuerúnt- 27
que eam pro latrinis vsque hodie.
Deleuit itaque Iehú Báyal de Isranele. 28
Veruntamen à peccatis Iarobyám filii Nebát, qui peccare fecit 29
Israelem, non declinauit Iehú, ab illis *id est à* vitulis aureis qui erant in Beth-el & in Dan.

Mercedem tēporalem dat Deus ipsi Iehu.

Dixit ergo Iehouáh ad Iehú, Quandoquidem studiose fecisti 30
quod rectũ erat in oculis meis, & iuxta omnia quæ *erant* in corde meo, fecisti domui Anháb: filii quartæ generationis sedebunt tibi super solium Israelis.
Iehú autem non obseruauit vt ambularet in Lege Iehouæ Dei 31
Israelis toto corde suo, nec declinauit à peccatis Iarobyám qui peccare fecit Israelem.
Tempore illo cœpit Iehouáh excidere in Israele, percussitq; 32
eos Hazaél in omni termino Israelis.

Israel percutitur ab Hazaele.

A Iardén ad Ortum solis, omnem terram Gilyád, Gaditen, & 33
Reubeniten, & Menassiten, ab Aroyér (quæ est iuxta torrentẽ Arnón) & Gilyád, & Basán.
Reliquũ autẽ verborũ Iehú, & omnia quæ fecit, totáq; fortitu- 34
do eius, nõne scripta sunt in libro verborũ dierũ Regũ Israelis?

Iehu moritur.

Dormiuítque Iehú cum patribus suis, & sepelierunt eũ in Someron, regnauítque Iehoanház filius eius pro eo.

Succedit Ioachaz.

Dies autem quibus regnauit Iehú super Israelem, fuerũt vi- 35
gintiocto anni in Someron. Cap. XI.

Athalia interficit omne semen regium. Ioas filius Ochoziæ absconditur.

Athaliáh autem mater Anhaziáhu videns quòd mortuus esset 1
filius suus, surrexit, & perdidit omne semen regium.
Tulit verò Iehoséba filia regis Iorám soror Anhaziáhu, Ioás 2
filiũ Anhaziáhu, furatáque est eũ è medio filiorũ Regis qui interficiebantur, ipsum & nutricem eius in cubiculo lectorum: & occultauerunt eum à facie Athaliáhu, nec est interfectus.
Fuítque cum illa in domo Iehouæ absconditus sex annis: Atha- 3
liáh autem regnabat super terram.

Ioas fit Rex.

Anno autẽ septimo misit Iehoiadáy, & tulit cẽturiones, duces 4
& cursores, quos introduxit ad se in domũ Iehouæ, percussítque cum illis fœdus, ac iurare fecit eos in domo Iehouæ, & ostendit eis filium Regis.
Præcepítque eis, dicendo, Hoc est quod facietis, Tertia pars ve- 5
strum *erit* eorum qui intrant sabbathum, & obseruaturi sunt custodiam domus regiæ:

26 Et protulerũt statuam de fano Baal, & combusserunt.
27 Et comminuerunt eam. destruxerunt quoque ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas vsque in diem hanc.
28 Deleuit itaque Iehu Baal de Israel:
29 Veruntamen à peccatis Ieroboam filii Nabat qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos qui erant in Beth-el & in Dan.
30 Dixit autem Dominus ad Iehu, Quia studiose egisti quod rectũ erat & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti cõtra domum Achab: filii tui vsq; ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.
31 Porrò Iehu nõ custodiuit vt ambularet in Lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit à peccatis Ieroboam qui peccare fecerat Israel.
32 In diebus illis cœpit Dominus tædere super Israel: percussitque eos Hazael in vniuersis finibus Israel,
33 A Iordane contra Orientalem plagam, omnem terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse, ab Aroer (quæ est super torrentem Arnon) & Galaad & Basan.
34 Reliqua autem verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel?
Et dormiuit Iehu cũ patribus suis, & sepelierúntque eũ in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo.
35 Dies autem quos regnauit Iehu super Israel, viginti & octo anni sunt, in Samaria. Cap. XI.
1 Athalía verò mater Ochoziæ, videns mortuũ filium suum, surrexit & interfecit omne semẽ regiũ.
2 Tollẽs autem Iosába filia regis Ioram soror Ochoziæ, Ioas filiũ Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum Regis qui interficiebantur, & nutricẽ eius, de triclinio: & abscondit eum à facie Athaliæ, vt non interficeretur.
3 Erátque cum ea sex annis clàm in domo Domini: porrò Athalia regnauit super terram.
4 Anno autem septimo misit Ioiada, & assumens centuriones & milites, introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cũ eis fœdus: & adiurans eos in domo Domini, ostendit eis filium Regis.
5 Et præcepit illis, dicens, Iste est sermo quem facere debetis, Tertia pars vestrum introeat sabbatho, & obseruet excubias domus Regis.

Infra 13. c. 1. Paral. 22. a. 2. Paral. 23. a.

16 Cõbusserunt eas. וישרפוה: Ad verbũ, & cõbusserunt eã. i. vnamquanque earũ. Sing. pro plur. 27 Diruerũt quoque ויתצו Cõfregerunt quoque. demoliti sunt. Atque domũ eius, ויתצו את־בית בבעל Ad verbũ, & diruerunt domum eius. Pro latrinis למוצאות Ad verbũ, pro exitibus. Sic vocant excrementa quibus exoneratur aluus: & locũ in quem populus aluum exonerat. 30 Studiose fecisti הטיבות לעשות Ad verbum, benefecisti faciendo. i. bene & diligenter curasti vt faceres. Iuxta omnia quæ *erant* in corde m. ככל אשר בלבבי Hebraismus, omnino vt optabam. Quartæ generat. רבעים Ad verbũ, quartani. vel, quartanorũ. i. nepotes tui potientur regno tuo. 32 Excidere in Isr. לקצות בישראל præcisionem facere in Israele. i. permittere vt adimerentur ac detraherẽtur vrbes aliquot Israeli. præcidit ditionem Israelis. Percussitque, &c. ויכם וגו׳ Hebraismus, superauit Israelitas, in omnibus illorum finibus vrbes aliquot expugnans. 34 Totáq; fortitudo eius, וכל גבורתו & tota eius magnanimitas. i. quæcunque strenuè ac fortiter gessit. 35 In Someron, בשמרון: Ordo præposterus sic reponi debet, Dies quibus regnauit Iehu super Israelem in Someron, fuerunt vigintiocto anni.

IN CAPVT XI.

2 Ipsum, &c. אותו וגו׳ sub. & occultauit, ex 2. Para. 22. d. 11. In cubiculo lect. בחדר המטות in penetrali lectorũ. i. in quo erant lecti, hoc est in appendicibus templi vbi erãt cubilia Sacerdotũ & Leuitarum. 4 Centuriones, את־שרי המאות Ad verbũ, principes centum. in genit plur. Hi erãt de genere Leuitarũ. Et cursores ולרצים scutiferos satellites, milites leuis armaturæ. Ac iurare fecit e. וישבע אותם & que adiurauit eos, quòd secreta eius nõ proderent. 5 *Erit* eorũ qui intrant sabb. באי השבת Hic habenda est ratio functurorũ officio, & defunctorum. Qui obituri erant suam hebdomadẽ, non fuerunt diuisi in varias portas: sed pars eorum constituta fuit portæ qua aditus patebat ad Regiã, id est Septentrionali portæ atrii: pars verò altera dedit operã templo. Qui verò iam functi fuerant sua hebdomade, distributi sunt in duas classes. nã ex iis alii præfecti sunt portæ Oriẽtali, alii verò portæ Australi. Omnes igitur Sacerdotes & Leuitæ fuerũt diuisi in tres partes: qui tamen per vices fungebãtur suo officio, per hebdomadẽ, vt de Zacharia legimus Luc. 1. a. 8. Tertia igitur ista pars cõstabit ex iis qui intrãt hebdomadẽ. i. qui functuri sunt officio, proximo sabbatho. Gallicè, *Qui entrent en leur sepmaine, qui sont sepmainiers.* Custodiã dom. regiæ: משמרת בית המלך: . i. qui obseruabunt portam illam qua qui habitãt in regia, ingredi solent atrium populi, obseruabunt inquã ne qui prodeant è regia, quum Rex coronabitur, & illum interficiant.

B

Tertia autem pars ſit ad portã Sur: & tertia pars ſit ad portã quæ eſt poſt habitaculum ſcutariorum: & cuſtodietis excubias domus Meſſa. 6

6 Et tertia pars erit in porta סSur: & tertia pars in porta *quæ eſt* poſt
curſores, & cuſtodietis cuſtodiam domus a deſertione.

Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes ſabbatho, cuſtodiãt excubias domus Domini circa Regem. 7

7 Duæ quoque partes *veſtrum*, *erunt* omnes excuntes à ſabbatho: &
hi cuſtodient cuſtodiam domus Iehouæ circa Regem.

Et vallabitis eum, habẽtes arma in manibus veſtris: ſiquis autem ingreſſus fuerit ſeptũ templi, interficiatur: eritiſq; cum Rege introeunte & egrediente. 8

8 Et cingetis Regem per circuitum, ſinguli tenentes arma ſua in
manu ſua. qui autem venerit ad ſepta, interficiatur: & eſtote cum
Rege quando egredietur & quando ingredietur.

Et fecerunt centuriones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada ſacerdos: & aſſumentes ſinguli viros ſuos, qui ingrediebãtur ſabbatho, cum iis qui egrediebantur è ſabbatho, venerunt ad Ioiadam ſacerdotem. 9

9 Fecerunt ergo centuriones illi iuxta omnia quæ præceperat Iehoiadáh ſacerdos: & tulerunt ſinguli viros ſuos, eos qui ingrediebantur in ſabbathum, cum exeuntibus à ſabbatho: & venerunt ad
Iehoiadáh ſacerdotem.

Qui dedit eis haſtas, & arma Regis Dauid, quæ erant in domo Domini. 10

10 Dedítque ſacerdos centurionibus lanceas & clypeos, quæ fuerant Regi Dauidi, quæ erant in domo Iehouæ.

Et ſteterunt ſinguli habẽtes arma in manu ſua, à parte templi dextera, vſque ad partem ſiniſtram altaris & ædis, circum Regem. 11

11 Et ſteterunt curſores, ſinguli tenentes arma ſua in manu ſua, à
latere domus dextero, vſque ad latus domus ſiniſtrum, ad altare
& ad domum, iuxta Regem per circuitum.

C

Produxitque filium Regis, & poſuit ſuper eum diadema & teſtimonium: fecerúntque eum Regẽ, & vnxerunt: & plaudentes manu dixerũt, Viuat Rex. 12

12 Et eduxit filium Regis, poſuítque ſuper eum diadema, & ornamentum, & Regem creauerunt eum, vnxerúntque eum, & plauſerunt manu, atque dixerunt, Viuat Rex.

Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingreſſa ad turbas in templum Domini, 13

13 Quum autem audiſſet γAthaliáh ſonitum curſorum *&* populi, Occiditur Athalia.
tum ingreſſa eſt ad populum in domum Iehouæ.

Vidit Regem ſtantem ſuper tribunal iuxta morem, & cantores & tubas prope eũ, omnémque populum terræ lætantem & canentem tubis: & ſcidit veſtimenta ſua, clamauitque, Coniuratio, coniuratio. 14

14 Quæ quum circunſpexiſſet, ecce Rex ſtabat iuxta columnã ſecundum morem, & principes & tubæ *erant* ante Regem, totúſque
populus terræ erat lætus, & clangebãt tubis: tum ſcidit γAthaliáh
veſtimenta ſua, clamauítque, Coniuratio, coniuratio.

Præcepit autẽ Ioiada ſacerdos centurionibus qui erãt ſuper exercitum, & ait eis, Educite eam extra ſepta tẽpli, & quicunque eam ſequutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim ſacerdos, Non occidatur in templo Domini. 15

15 Præcepit ergo Iehoiadáh ſacerdos centurionibus illis præpoſitis exercitus, dixítque eis, Educite eã per media ſepta, & qui iuerit poſt eam, interficiatur gladio. Dixerat enim ſacerdos, Ne moriatur in domo Iehouæ.

Impoſuerúntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum iuxta palatium Regis, & interfecta eſt ibi. 16

16 Dederúntque ei locum: & venit per viam introitus equorum
domus regiæ, & interfecta eſt ibi.

D

Pepigit ergo Ioiada fœdus inter Dominũ & Regem, & inter populũ, vt eſſet populus Domini, & inter Regem & populum. 17

17 Percuſſit autem Iehoiadah fœdus inter Iehouam & Regem &
populũ, vt eſſet populus Iehouæ, item inter Regẽ & populum. Fœdus in quo Ioas & populus promittũt ſe obſequuturos Deo, & popul' ſe morigerũ fore Regi

Ingreſſúſq; eſt omnis populus terræ templum Baal, & deſtruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt valide: Mathan quoque ſacerdotẽ Baal occiderũt corã altari: & poſuit ſacerdos cuſtodias in domo Domini. 18

18 Et iuit vniuerſus populus terræ in domum Bάyal, & diruerunt
illam, altaria quoque eius, & imagines eius confregerunt bene:
Matthán præterea ſacerdotem Bάyal occiderũt ante aras: poſuítque ſacerdos præfectos ſuper domum Iehouæ. Matthan ſacerdos Baal interficitur.

Tulitque centuriones, & Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxerúntque Regem de domo Domini: & venerunt per viam portæ ſcutariorũ in palatium, 19

19 Tulit præterea cẽturiones illos, & duces, & curſores, atque vniuerſum populũ terræ, & deduxerunt Regem è domo Iehouæ, ac
venerunt per viam portæ curſorum ad domum regiam, ſedítque

6 In porta סSur בשער סור Hæc porta quæ erat Oriẽtalis, ſic dicebatur quòd polluti & immundi per eã educerẽtur. Dicitur & 2. Para. 23. a. Porta fundamenti, id eſt præcipua. maxima iſta erat porta atrii initio ſola, poſtea duæ illi additæ, Meridionalis & Aquilonaris. Poſt curſores, אחר הרצים poſt *portam* curſorum. i. militũ & ſatellitum. Portam Auſtralem intelligit. Præterea milites eos qui foris cuſtodiebant & cingebant templum, hoc eſt hechal & deuir. A deſertione. מסח: derelictione. i. cuſtodietis excubias templi à derelictione loci: hoc eſt, cauebitis diligenter nequis deſerat aciem, ſiue ordinem ſuum in acie: nequis ſcilicet confundat ordinẽ ſuum. Ad verbum, *à* demolitione, vel deſtructione, ſiue dirutione. Id eſt (vt exponit doctus inter Hebræos) vt nõ diruat ſe aliquis ex vobis, & diuidat ſe ab ordine cuſtodiæ eũdo ad locũ aliũ. qui enim ſegregat ſe ab ordine, idem facit acſi diruat ſtationẽ. Similis loquutio legitur Exod. 19. d. 21. 7 Exeuntes à ſabbatho, &c. יצאי' השבת וגו' i. omnes qui iam defuncti fuerunt officio ſuo ea hebdomade, & receſſuri ſũt: omnes inquã illi egredientes ſabbathum, obſeruabunt excubias domus Iehouæ ſuper, vel propter Regem. i. diligentiſſimè cuſtodient Regem quum fuerit in templo ipſo. 8 Singuli tenentes, &c. איש וכליו וגו' Ad verbũ, vir & arma eius in manu eius. Sic paulo pòſt verſu 11. Qui autẽ venerit ad ſepta, והבא אל השדרות' qui autẽ inuaſerit ordines ipſos. i. ſiquis voluerit irrumpere in acies, ſiue ordines ipſos, hoc eſt in vos ita diſpoſitos. 11 Ad altare, &c. למזבח ולבית על המלך סביב: iuxta altare, & iuxta domum [vel circa altare, & circa domum] in circuitu Regis. i. circum partẽ illam in qua erat magnum illud altare Salomonis: & circum domum, hoc eſt ſanctum ſanctorum à parte externa, & foris. 12 Et eduxit ויוצא Et deprompſit. 14 Iuxta columnam, על העמוד .i. in ſolio regio in quo ſedere ſolebãt Reges, quod erat ad columnam quandam inſignem. Et principes, והשרים & magnates. Coniuratio, coniu. קשר קשר: q. d. iſti coniurauerunt in me. 15 Per media ſepta אל מבית לשדרות per medias acies. vel per medios ordines. ſub. militũ. Vide ſuprà verſu 8. 16 Dederúntque ei locũ, וישמו לה ידים Ad verbũ, Poſuerúnque ei ſpatium. ſub. per acies. Et venit, &c. ותבוא דרך quúmque iret per viã introitus, &c. i. per viam per quã equi ingrediebantur in domum Regis. 17 Vt eſſet pop. Ieh. להיות לעם ליהוה .i. quo Rex & populus polliciti ſunt ſe ſeruaturos Legem Domini. Item inter Regem & pop. ובין המלך ובין העם: .i. quo Rex promiſit ſe recturum populum cum omni æquitate: & populus iurauit ſe facturum imperata. 18 Terræ הארץ .i. eius regionis. Bene, היטב exactè, diligenter, ita vt nihil remanſerit.

super thronum Regum.

Lætitia.

Et lætatus est vniuersus populus terræ, vrbsque conquieuit: yA 20
thaliáhu autem occiderant gladio iuxta domum Regis.
Septem annorum erat Iehoáשs quum regnare cœpit. 21

Cap. XII.

Ioas pius habuit magistrū religionis Ioiadā summū sacerdotem.

ANno septimo Iehú creatus est Rex Iehoáשs, & quadraginta 1
annis regnauit in Ierushaláim: nomē autē matris eius xSib-
iáh de Bener-שsébay.
Fecitque Iehoáשs quod rectum erat in oculis Iehouæ, omnibus 2
diebus suis quibus docuit eum Iehoiadah sacerdos.
Veruntamen 'excelsa non recesserant, adhuc populus 'immo- 3
labat & suffiebat in excelsis illis.

Iubet Ioas sacerdotes instaurare templum.

Dixit autem Iehoáשs ad sacerdotes, Omnem pecuniam 'sancti 4
tatum quæ 'introducitur in domum Iehouæ, id est 'pecuniā trans
euntis, '& pecuniam personalem æstimationis cuiusque, omnem
denique pecuniam 'quā singuli sponte conferunt in domū Iehouæ:
Tollent sibi sacerdotes, quisque à noto suo, & ipsi 'instaurabunt 5
ruinas domus in omni loco in quo inuenta fuerit ibi ruptura.

Ioas sacerdotibus non curantibus templum instaurari, curat ipse.

Fuit autem, anno vicesimo tertio, 'anno Regis Iehoáשs nōdum 6
instaurauerant sacerdotes 'ruinas templi.
Idcirco vocauit Rex Iehoáשs Iehoiadáh sacerdotem atque 7
alios sacerdotes, dixítque eis, Cur nō instauratis ruinas tēpli? nunc
ergo ne accipiatis pecuniam à notis vestris, sed ad ruinas domus
'tradite illam.
Morem itaque gesserunt sacerdotes, nō recipiendo pecuniam 8
à populo, 'neque instaurare ruinas domus.
Sed tulit Iehoiadah sacerdos arcam 'vnius, & perforauit fora- 9
men 'in ostio eius, posuítque eā iuxta altare 'in dextera, quū quis
ingreditur in domum Iehouæ, & posuerunt ibi sacerdotes custo-
des 'liminis omnē pecuniam quæ inferebatur in domū Iehouæ.
Fuit autem, quando videbant multam pecuniam esse in arca, 10
ascēdebat scriba Regis, & Sacerdos magnus, 'qui colligabāt, post-
quā numerauerant pecuniā quæ inueniebatur in domo Iehouæ.
Et tradebant pecuniam 'paratam 'in manus facientium opus 11
qui præfecti erant in domo Iehouæ, '& insumebāt eam in fabros
lignarios, '& in *alios* fabros qui reficiebant domum Iehouæ,

& sedit super thronum Regum.

20 Lætatúsq; est omnis populus terræ, & ciuitas conquieuit. Athalia autem occisa est gladio in domo Regis.

21 Septémque annorū erat Ioas quū regnare cœpisset.

Cap. XII. 2. Paral. 24.

1 ANno septimo Iehu regnauit Ioas: quadraginta annis regnauit in Ierusalem. nomen matris eius Sebia de Ber-sabee.

2 Fecitque Ioas rectum coram Domino cunctis diebus quibus docuit eum Ioiada sacerdos.

3 Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum.

4 Dixitque Ioas ad sacerdotes, Omnem pecuniam sanctorum quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam spōte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini:

5 Accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sartatecta domus, siquid necessarium viderint instauratione.

6 Igitur vsque ad vicesimumtertium annum Regis Ioas, nō instaurauerūt sacerdotes sartatecta templi. B

7 Vocauitque Rex Ioas Ioiadam pōtificē & sacerdotes, dicens eis, Quare sartatecta non instauratis tēpli? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.

8 Prohibitique sunt sacerdotes vltrà accipere pecuniam à populo, & instaurare sartatecta templi.

9 Et tulit Ioiada pontifex gazophylacium vnum, aperuitque foramen désuper, & posuit illud iuxta altare ad dextram ingredientium domum Dñi, mittebátq; in eo sacerdotes qui custodiebant ostia, omnē pecuniam quæ deferebatur ad tēplum Domini.

10 Cúmque viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba Regis & pontifex, effundebántque & numerabant pecuniam quæ inueniebatur in domo Domini.

11 Et dabant eam iuxta numerū atq; mensurā in manu eorū qui præerant cæmentariis domus Domini: qui impendebant eā in fabris lignorum, & in cæmentariis iis qui operabantur in domo Domini, C

IN CAPVT XII.

3 Excelsa non recesserunt, חבמות לא סרו .i. altaria priuata non fuerunt sublata. Immolabant מזבחים in honorē scilicet Dei: quod tamen non erat gratum ipsi Deo, qui volebat in Ierusalem tantùm sacrificia fieri. 4 Sanctitatum הקדשים sanctificationum, id est consecratam Domino. Introducitur יובא infertur. siue quæ inferri solet. Futurū Heb. pro præsenti. Pecuniam transeuntis, כסף עובר pecuniam trāseuntis. siue, transeuntium. sing. Heb. pro plur. sub. in numerū, siue inter numeratos. i. qui numerabantur cū aliis: hoc est qui iam attigerant annū vicesimum, qui quidē dabant in singula capita dimidium sicli, vnde cōparabant victimas quibus fiebat sacrificiū illud iuge & perpetuum. Sic vocat pecuniam census quam dabant qui reputabātur inter numeratos. Pecuniā personalem æstimationis cuiusque, siue pecuniā pretii animarū cuiusque hominis, intelligit pecuniā qua quisque redimebat seipsum. Triplex pecunia inferebatur in templū. Prima eorum qui attigerant vicesimum annum. Secunda, erat illa quā quisque soluere tenebatur quum votum vouisset Domino se daturum quantum æstimatus esset à sacerdote. (Leuit. 27. a. 1.) quæ vota fiebāt potissimum in periculis. Tertia verò quæ ex liberalitate Israelitarum dabatur. Et pecuniam, &c. איש כסף נפשות ערכו Ad verbū, & viri pecuniam animarū æstimationis eius. i. quā quis soluere tenebatur, quū vouerat Iehouæ se daturum quāti æstimaretur: hoc est qua quis redimebat seipsum, vt proxima annotatione dictū est. Quam singuli, &c. אשר יעלה וגו' Ad verbū, quæ ascenderit super cor viri, vt inferat in, &c. i. quā quis secū statuerit inferre in domū, &c. 5 Instaurabūt ruinas יחזקו את בדק Ad verbū, fortificabūt fractū. vel, dirutū. Sing. pro plur. ruinas, vel rupturas. 6 Anno Regis Iehoáשs שנה למלך יהואש Redūdat istud Anno: & Regis pro Regni positū est, Anno vicesimotertio regni Ioas. Ruinas את בדק scissuras. rupturas. Iam agebatur annus centesimus quinquagesimus quintus ex quo templum fuerat extructum. vnde aliquibus in locis minari ruinam poterat. Quidam aiunt tum fuisse lacerū & pene dirutum ab Athalia & eius filiis: hósque aiunt, quicquid erat pretiosum in domo Domini, detulisse in ædem Baal. 7 Tradite illam. תתנהו: .i. reddatis eam pecuniam iam acceptā. 8 Neque instaurare, &c. ולבלתי חזק את בדק הבית: .i. ea lege vt non repararent ruinas domus. 9 Vnius, אחד sub. sacerdotis. In ostio e. בדלתו Sic vocat operculū arcæ. In dextera, בימין Legitur & בימין à dextra. Dextrum templi est propriè ea pars templi quæ pertinet ad Austrum: vt sinistra pars propriè ea est quæ pertinet ad Aquilonem. Liminis הסף .i. qui habebant custodiam tēpli. Alii, vasorū. sing. pro plur. i. sacerdotes qui custodiebāt supellectilem templi, posuerunt, &c.
10 Qui colligabāt, postquā numerauerant pec. ויצרו וימנו את הכסף Ad verbū, & ligabant & numerabant pecuniam. i. qui numeratā pecuniā quæ inueniebatur in domo Iehouæ, colligabant in fasciculos. 11 Paratam המתכן numeratam. vel signatam. In manus facientium opus על ידי עשי המלאכה .i. architectis qui præfecti erāt operi tēpli. Gallicè, *a ceulx qui auoyent entreprins l'œuure.* Et insumebāt יוציאהו Ad verbum, & educebāt eā. Et in *alios* fabros, &c. ולבנים וגו' Ad verbū, & in ædificatores qui faciebant [.i. operabātur] *in* domo Iehouæ.

Et sartatecta faciebant: & in iis qui cædebant saxa, & vt emerent ligna & lapides qui excidebantur: ita vt impleretur instauratio domus Domini in vniuersis quæ indigebant expensa ad muniendam domum.

Veruntamen nō fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi Domini, & fuscinulæ & thuribula & tubæ, & omne vas aureū & argenteū, de pecunia quæ inferebatur in templū Domini.

Iis enim qui faciebant opus, dabatur, vt instauraretur ex ea templum Domini.

Et nō fiebat ratio iis hominibus qui accipiebant pecuniam vt distribuerēt eā artificibus, sed in fide tractabāt eā.

Pecuniam verò pro delicto, & pecuniam pro peccatis nō inferebāt in templū Domini, quia sacerdotū erat.

Tunc ascendit Hazael Rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitque eam: & direxit faciem suam vt ascenderet in Ierusalem.

Quamobrem tulit Ioas Rex Iuda omnia sanctificata quæ cōsecrauerāt Iosaphat & Iorā & Ochozias patres eius Reges Iuda, & quæ ipse obtulerat, & vniuersum aurum quod inueniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio Regis: misitque Hazaeli Regi Syriæ, & recessit ab Ierusalē.

Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda?

Surrexerunt autem serui eius, & cōiurauerunt inter se, percusserúntque Ioas in domo Mello in descensu Sella:

Iozachar nanque filius Semaath, & Iozabad filius Somer, serui eius, percusserunt eum, & mortuus est: & sepelierunt eum cum patribus suis in Ciuitate Dauid, regnauitque Amasias filius eius pro eo.

Cap. XIII.

ANno vicesimotertio Ioas filii Ochoziæ regis Iudæ, regnauit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria, decem & septem annis.

Et fecit malum coram Domino, sequutúsque est peccata Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis.

Iratúsque est furor Domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazaeli regis Syriæ, & in manu Ben-adad filii Hazael, cunctis diebus.

12 ″In cæmētarios ″& cæsores lapidū, & ad emēda ligna, & lapides
″dolatos, vt instaurarent ruinas domus Iehouæ, ″atque in omnia
quæ insumebantur in domum ad eam instaurandam.
13 Veruntamen non fiebant in domum Iehouæ crateres argenteæ,
″psalteria, pelues, tubæ, nec vllum vas aureum, neque vllum vas ar
genteum ex pecunia quæ inferebatur in domum Iehouæ.
14 Facientibus enim opus dabāt eam, & instaurabant ex ea domū
Iehouæ.
15 ″Nec reposcebant rationem ab hominibus per quorum manus
dabant pecunias vt darent facientibus opus: nam in fide faciebāt.
16 ″Pecunia pro delicto & pecunia pro peccatis non inferebatur in
domum Iehouæ, sacerdotum erat.
17 ″Tunc ascendit חHazaאél Rex Arám, & pugnauit contra Gáth Hazael, accepta grandi pecunia à Ioas, destitit pergere oppugnaū Ierusalem
cepítque eam: ″postea cōuertit חHazaאél faciem suam vt ascēde-
ret contra Ieruשsaláim.
18 Tulit autē Iehoáשs Rex Iehudáh ″omnes sanctificationes quas
sanctificauerant Iehoשsaphát & Iehorám & Aחhaziáhu patres e-
ius, Reges Iehudáh, & sanctificationes suas, & omne aurum quod
inuentum est in thesauris domus Iehouæ & domus Regis, misít-
que ad חHazaאél Regem Arám, ″& ascendit à Ieruשsaláim.
19 Reliquum autem verborum Iehoáשs, & omnia quæ fecit, an-
non scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
20 Insurgentes autem serui eius, coniurauerunt coniurationem, Ioas interficitur à duobus seruis suis.
percusserúntque ipsum Iehoáשs ″*in* Beth Milló, quæ descendit in
סSillá:
21 Iozachár inquā filius שSimyáth, & Iehozabád filius שSomér ser-
ui eius percusserūt eum, & mortuus est: sepeliérúntque eum ″cum
patribus suis in Ciuitate Dauidis: & regnauit Amaשsiáh filius eius Succedit Amasias.
pro eo.

Cap. XIII.

1 ANno vicesimotertio, ″anno Ioáשs filii Aחhaziáhu regis Iehu Ioachaz cum populo Israel traditur a Deo in manus Syrorum.
dáh regnauit Iehoaחház filius Iehú super Iשsraאelem in שSo
merón, septemdecim annis.
2 Et fecit quod malum est in oculis Iehouæ: ambulauítque post
peccata Iarobyám filii Nebát qui peccare fecit Iשsraאelem, ″nec
declinauit ab eis.
3 Iratúsque est furor Iehouæ contra Iשsraאelem, & tradidit eos
in manū חHazaאél regis Arám, & in manum Ben-hadád filii חHa-
zaאél ″cunctis diebus.

12 In cæmentarios ולגודרים Hos intelligit qui digerebant & disponebant lapides. Et cæsores lapidum, ולחוצבי האבן & latomos. qui excidebant lapides. Dolatos, מחצב Ad verbū, latomiæ. Atq; in omnia, &c. ולכל אשר יצא וגו׳ Ad verbum, & in omne quod egrediebatur super domū. 13 Psalteria, מזמרות musica instrumenta. 15 Nec reposcebant rat. ab hom. ולא יחשבו את האנשים i. non cogebant homines illos in quorum manus consignabant illam pecuniā, reddere rationē aliquā eius pecuniæ, quòd bona fide dispensarent eám. 16 Pecunia pro delicto, &c. כסף אשם וגו׳ i. pecunia quæ supererat empta victima pro delicto. Qui vouerāt in longinqua regione aliquid pro peccato, mittebāt pecuniam ad vnum ex sacerdotibus qui victimam emebat: & quod reliquum erat pecuniæ, empta victima, id cedebat in vtilitatē sacerdotū. 17 Tunc אז Mortuo scilicet Iehoiada pontifice, quum Ioas credens aulicis, deditus fuit idololatriæ. Ioas enim interfecit Zachariam filium Iehoiadæ, quòd eum & aulicos carperet ob idololatriā, idq; mortuo Iehoiada, vt scribitur 2. Paral. 24. f. 22, vbi & in paulo præcedentibus versibus defectio Ioas scribitur. Postea conuertit חHazaאél faciem s. וישם חזאל פניו Ad verbū, & posuit, &c. i. Postea conuertit sese vt veniret rectà, &c. hoc est, voluit conuertere vires suas contra Ierusalem. Quidam Hebraismum istum sic vertunt, statuitque apud se Hazael ascendere, &c. 18 Omnes sanctific. quas sanct. את כל הקדשים אשר הקדישו i. consecrationes [siue, quæcūque donaria] quæ consecrauerant maiores. Et ascendit à Ieruשsal. ויעל מעל ירושלם: i. destitit venire ad oppugnandum Ierusalem. non enim venit in Ierusalem. Sequenti tamen anno Hazael rediit oppugnatum Ioas: cui quū occurrisset, ab eo est vulneratus: quúmque in lectica referretur in Ierusalē, coniuratione facta interemptus est à seruis Hazaelis 2. Paral. 24. g. 25. 20 In Beth-Millo, בית מלא Non loquitur de campo Millo qui erat in Ierusalem, sed eo qui aberat ab Vrbe. Quod vt intelligamus, adiicit, quum descenderet in Silla. q. d. quum descenderet in Beth-Millo, qui locus erat in cliuo loci nuncupati Silla: vt intelligatur Beth-Millo fuisse in loco editiore. 21 Cum patribus suis עם אבותיו In eadem quidem vrbe, sed non in eodem loco, hoc est, non in sepulchro maiorum suorum.

IN CAPVT XIII.

1 Anno Ioáשs שנה ליואש Istud Anno, ponitur vice genitiui regni, quasi dicas, Anno vicesimotertio regni Ioas. Id fuit circa initium anni vicesimitertii. Capite præcedenti, versu 6, plena est loquutio, quum dicit, Anno vicesimotertio, anno Regis Iehoas, &c. Vide illic annotationem. 2 Nec declinauit ab eis. לא סר ממנה: non recessit ab eo i. ab vllo eorum, hoc est ab eis. q. d. non reliquit peccata illa. Vel, non recessit ab illa, nempe idololatria. 3 Cunctis diebus. כל הימים: i. toto illo tempore: hoc est, quandiu regnauit Ioachaz.

4 Deprecatus est ergo Iehoanház faciē Iehouæ,& exaudiuit eum
Iehouáh: videbat enim afflictionē Iשׂraזelis: nam affligebat eos
Rex Arám.
5 (Et dedit Iehouáh Iשׂraזeli seruatorem,& egressi sunt de pote
state Arám,habitauerúntque filii Iשׂraזelis in tabernaculis suis
sicut heri & nudiustertius.
6 Veruntamen non recesserunt à peccatis domus Iarobyám qui
peccare fecit Iשׂraזelem: per ea ambulauit, quinetiam lucus ste-
tit in שׂSomerón.)
7 Non enim reliquerat ipsi Iehoanház de populo nisi quinqua-
ginta equites,& decē currus,& decē millia peditum: disperdiderat
enim eos Rex Arám,& posuerat eos veluti puluerē ad triturādū.
8 Reliquum autem verborum Iehoanház, & omnia quæ fecit, &
fortitudo eius,annon scripta sunt in libro verborum dierum Re-
gum Iשׂraזelis?
9 Dormiuítque Iehoanház cum patribus suis,& sepelierunt eum
in שׂSomerón,regnauítque Ioáשׂs filius eius pro eo.
10 Anno tricesimoseptimo, anno Ioáשׂs Regis Iehudáh, regnare
cœpit Iehoáשׂs filius Iehoanház super Iשׂraזelem in שׂSomerón
sedecim annis.
11 Et fecit malum in oculis Iehouæ: non declinauit ab vllis pec-
catis Iarobyám filii Nebát qui peccare fecit Iשׂraזelem : in illis
ambulauit.
12 Reliquum autem verborum Ioáשׂs,& omnia quæ fecit,& forti-
tudo eius qua pugnauit cum Amaziáh rege Iehudáh,nónne scri-
pta sunt in libro verborum dierum Regum Iשׂraזelis?
13 Dormiuítque Ioáשׂs cum patribus suis : Iarobyám autem se-
dit super solium eius : sepultúsque fuit Ioáשׂs in שׂSomerón cum
Regibus Iשׂraזelis.
14 אEliשׂáy autem ægrotauit ægritudine sua qua mortuus est, &
descendit ad eum Ioáשׂs rex Iשׂraזelis, ac flens super faciem eius,
dixit, Pater mi,pater mi, currus Iשׂraזelis & equites eius.
15 Tum dixit ei אEliשׂáy, Tolle arcum *aliquem* & sagittas. Et accepit
sibi arcum & sagittas.
16 Dixítque ad Regem Iשׂraזelis, Apprehende manu tua arcū.Et
apprehendit manu sua. posuit præterea אEliשׂáy manus suas su-
per manus Regis,
17 Ac dixit, Aperi fenestram ad Orientem. Qúmque aperuisset,
dixit אEliשׂáy, Iaculare. Et iaculatus est. tum ait, Sagitta salutis
Iehouæ , sagitta inquam salutis contra Arám : percuties nanque

Orante Rege, liberat eos Deus.

Mortuo Ioachaz, succedit Ioas filius.

Ioas mortuo regnat Ieroboam.

Elisæus ægrotus prædicit Regi Ioas quoties victor futurus esset contra Syros.

Deprecatus est autem Ioachaz faciem Domini, & audiuit eum Dominus: vidit enim angustiam Israel, quia attriuerat eos Rex Syriæ:

(Et dedit Dominus saluatorem Israeli, & liberatus est de manu Syriæ: habitauerúntque filii Israel in tabernaculis suis sicut heri & nudiustertius.

Veruntamen non recesserunt à peccatis domus Ieroboam qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerūt: siquidem & lucus permansit in Samaria.)

Et non sunt derelicti Ioachaz de populo, nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum : interfecerat enim eos Rex Syriæ, & redegerat quasi puluerem in tritura areæ.

Reliqua autē sermonum Ioachaz, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc scripta sūt in libro sermonum dierum Regum Israel?

Dormiuítque Ioachaz cum patribus suis, & sepelierunt eū in Samaria: regnauítque Ioas filius eius pro eo.

Anno tricesimoseptimo Ioas Regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim ānis.

Et fecit quod malum est in conspectu Domini : non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel , sed in ipsis ambulauit.

Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius , quomodo pugnauerit contra Amasiam regem Iuda, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

Et dormiuit Ioas cū patribus suis: Ieroboam autem sedit super solium eius. porrò Ioas sepultus est in Samaria cum Regibus Israel.

Elisæus autem ægrotabat infirmitate qua & mortuus est: descenditque ad eum Ioas rex Israel, & flebat corā eo , dicebátque, Pater mi , pater mi, currus Israel & auriga eius.

Et ait illi Elisæus , Affer arcum & sagittas. Qúmque attulisset ad eum arcum & sagittas,

Dixit ad Regem Israel, Pone manum tuam super arcum. Et quū posuisset ille manum suam, superposuit Elisæus manus suas manibus Regis:

Et ait, Aperi fenestram Orientalē. Qúmque aperuisset, dixit Elisæus, Iace sagittam. Et iecit. & ait Elisæus, Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutiésque Sy-

4 Affligebat לחץ Præt.Hebr.per imperf.vertendum. 5 Seruatorem, מושיע .i.vindicem.filium scilicet istius qui asseruit eos à seruitute Syrorum in libertatem. Seipsum declarat quum mox dicit, Et egressi sunt de potestate Aram.i.desierunt esse in potestate Syrorum.
6 Veruntamen non recesserunt,&c. אך לא סרו וגו׳ .i. Non tamen desierunt colere vitulos aureos quos erexerat Ieroboam. Per ea ambul. בה הלך Ad verbum,in eo ambulauit.i.in singulis peccatis ambulauerunt Israelitæ. Stetit עמדה .i.remansit.q.d.lucum ipsum non exciderunt,sed reliquerunt. 7 Non enim,&c. כי לא וגו׳ Dependet hic versus ex secunda particula quarti versus. Et posuerat eos וישמם sub.in eo conflictu.i.conculcauit eos quemadmodum lutum platearum conculcari solet. Triturare,pro conculcare.
8 Et fortitudo eius, וגבורתו .i.omnia egregia facta eius. 10 Anno Ioas שנה ליואש Vt primo versu huius capitis.
11 In illis: בה Sing.Heb.pro plur. Vide suprà versu secūdo. 13 Iarobyám autem sedit וירבעם ישב Iarobyám autem [sub. filius eius] iam sedere cœperat.aiunt nanque eum regnasse viuente patre.non enim hic dicitur, regnauit mortuo patre.
14 אEliשׂáy autem,&c. ואלישע וגו׳ Quum autem Elisæus ægrotaret infirmitate qua mortuus est. Pater mi,pater mi, אבי אבי .i.Magister. Repetitio pertinet ad affectum .q.d. Domine mi quare deseris nos? Aposiopesis. Currus Iשׂ.& equites eius. רכב ישראל ופרשיו: .i.qui fuisti hactenus Israeli vice multorum curruum falcatorum & equitum:hoc est, qui seruabas Israelem oratione tua, potius quàm omnes milites armis suis.siue,qui plus iuuare potes oratione tua,quàm omnes currus & milites quos habet Israel.
16 Apprehende manu tua,&c. הרכב ידך וגו׳ Ad verbum, Equitare facito manum tuam super arcum. Et equitare fecit manum suam super arcū.i.Superpone manum tuam arcui. Et superposuit manū suam arcui. Posuit præterea,&c. וישם וגו׳ & superposuit Elisæus manus suas manibus Regis.vt scilicet hac ratione confirmaret signum ipsum & prædictionem suam.
17 Ac dixit, ויאמר sub. Elisæus cuidam astantium. Vel, Iam autem dixerat. Ad Orientem. קדמה: .i.fenestram illam quæ spectat ad Orientem, hoc est ad Syriam quæ ad Orientem erat. Sagitta salutis,&c. חץ תשועה וגו׳ .i.sagitta quam emisisti, erit salutifera Israeli, authore Iehoua:hoc est, signum est futuræ victoriæ, sagitta inquam salutifera contra Syriam.

riam in Aphec, donec conſumas eam.
18 Et ait, Tolle ſagittas. Qui quũ tuliſſet, rurſum dixit ei, Percute iaculo terrã. Et quũ percuſſiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet,
19 Iratus eſt Vir Dei cõtra eum, & ait, Si percuſſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſepties, percuſſiſſes Syriam vſque ad cõſummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam.
D
20 Mortuus eſt ergo Eliſæus, & ſepelierunt eum. latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipſo anno.
21 Quidam autem ſepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in ſepulchro Eliſæi: quod quũ tetigiſſet oſſa Eliſæi, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos.
22 Igitur Hazael Rex Syriæ afflixit Iſrael cunctis diebus Ioachaz:
23 Et miſertus eſt Dominus eorum, & reuerſus eſt ad eos propter pactũ ſuũ quod habebat cum Abraham & Iſaac & Iacob: & noluit diſperdere eos, neque proiicere penitus, vſque in præſens tempus.
24 Mortuus eſt autem Hazael Rex Syriæ, & regnauit Ben-adad filius eius pro eo.
25 Porrò Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Ben-adad filii Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris ſui, iure prelii: tribus vicibus percuſſit eum Ioas, & reddidit ciuitates Iſrael.

Cap. XIIII.

1 In anno ſecundo Ioas filii Ioachaz regis Iſrael regnauit Amaſias filius Ioas regis Iuda.
2 Vigintiquinque annorũ erat quũ regnare cœpiſſet: viginti autẽ & nouem annis regnauit in Ieruſalem. nomen autem matris eius Ioadan de Ieruſalem.
3 Et fecit rectum coram Domino, veruntamen non vt Dauid pater eius: iuxta omnia quæ fecit Ioas pater ſuus, fecit.
4 Niſi hoc tantùm quòd excelſa non abſtulit: adhuc enim populus immolabat & adolebat in excelſis.
B
5 Quùmque obtinuiſſet regnũ, percuſſit ſeruos ſuos qui interfecerant Regem patrem ſuum:
6 Filios autem eorum qui occiderãt, non occidit, iuxta quod ſcriptum eſt in libro Legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens, Non morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus: ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur.
7 Ipſe percuſſit Edom in Valle ſalinarũ, decẽ millia, & apprehẽdit petrã in prælio, vocauitq; nomẽ eius Iectehel, vſque in præſentem diem.
8 Tunc miſit Amaſias nũtios ad Ioas filium Ioachaz, filii Iehu regis Iſrael, dicens, Veni, & videamus nos.

Arám in Aphéc donec conſumas.
18 Rurſus ait, Tolle ſagittas: Et tulit, dixítque Regi Iשſraאelis, Percute terram. Et percuſſit tribus vicibus, poſtea deſtitit.
19 Tunc iratus eſt in eum Vir Dei, & ait, *Debueras* percutere quinque vel ſex vicibus: tunc percuſſiſſes Arám, donec conſumpſiſſes: nũc autem tribus vicibus percuties Arám.
20 Poſthæc mortuus eſt אEliשſáy, & ſepeliẽrũt eum: caſtra autem Moáb venerunt in terram ſequenti anno. — Moritur Eliſæus
21 Fuit autem quum vellent ſepelire quendam, ecce, viderunt caſtra illa, & proiecerunt virũ in ſepulchrum אEliשſáy: qui deſcendens tetigit oſſa אEliשſáy, & reuixit, ſurrexítq; ſuper pedes ſuos. — Ad contactũ oſſiũ Eliſæi, ſuſcitatur mortuus.
22 חHazaאél autem Rex Arám oppreſſit Iשſraאelem omnibus diebus Iehoאnház.
23 Et miſertus eſt Iehouáh illorum, miſertus eſt inquam illorũ, & conuerſus eſt ad eos, propter pactum ſuum cum Abrahám Iשſhhác & Iayacób, & noluit perdere eos, nec eiecit eos à facie ſua, vſque ad hoc tempus. — Promiſſionũ ſuarũ memor miſeretur Iſraelis Deus.
24 Mortuus eſt autẽ חHazaאél Rex Arám, & regnauit Ben-hadád filius eius pro eo. — Hazael Rex Syriæ moritur: regnat Ben-adade pro eo.
25 Itaque reuerſus eſt Iehoáשs filius Iehoאnház, & tulit vrbes de manu Ben-hadád filii אHazaאél, quas tulerat de manu Iehoאnház patris ſui in bello: tribus vicibus percuſſit eum Ioáשs, & reſtituit vrbes Iשſraאeli.

Cap. XIIII.

1 ANno ſecundo Ioáשs filii Iehoאnház regis Iשſraאelis regnare cœpit Amaצſiáhu filius Ioáשs regis Iehudáh. — Amaſias rex Iuda interficit occiſores patris ſui.
2 Vigintiquinque annorũ erat quando regnare cœpit, & viginti nouem annis regnauit in Ieruשſaláim. nomen verò matris eius Iehoyאddán de Ieruשſaláim.
3 Is fecit quod rectũ erat in oculis Iehouæ, veruntamen non ſicut Dauid pater eius: iuxta omnia quæ fecerat Ioáשs pater eius, fecit.
4 Duntaxat excelſa non abſtulerant: adhuc populus immolabat & ſuffiebat in excelſis.
5 Fuit autem, quum roboratum eſſet regnum in manu eius, percuſſit ſeruos ſuos qui percuſſerant Regem patrem eius.
6 Filios autem percuſſorum non occidit, quemadmodum ſcriptum eſt in libro Legis Moשſéh, *in* quo præcepit Iehouáh, his verbis, Non interficientur patres pro filiis, neque filii interficientur pro patribus, ſed quiſque pro peccato ſuo interficietur.
7 Is etiam percuſſit אEdóm in Valle ſalis, decem millia, & cepit םSeláy in bello, & vocauit nomẽ eius Ioקtheאél, vſq; ad diẽ hanc. — Amaſias percutit Edom.
8 Tunc miſit Amaצſiáh legatos ad Ioáשs filium Iehoאnház, filii Iehú regis Iשſraאelis, hiſce mandatis, Veni, videamus nos facie. — Capitur à Ioa rege Iſrael.

---

18 Percute terram, הך ארצה .i. dirige, mitte ſagittas tuas in terram. hoc eſt, Appete terram ſagittis. Id iubet, vt hoc ſigno confirmet prædictionem illi factam. 20 Caſtra autem Moab, &c. וגדודי מואב וגו׳ Copiæ autem militares Moabitarum irruerunt in eam regionẽ. Sequenti anno. בא שנה: Ita vertit & Chaldæus paraph. Fieri tamen poteſt (inquit doctus inter Hebræos) vt א poſitum ſit loco ה fœminei, vt ſit בה, & legas, in ipſo anno quo mortuus eſt Eliſæus. 21 Qui deſcendens, tetigit oſſa וילך ויגע האיש בעצמות Ad verbum, & abiit, & tetigit vir oſſa. i. qui quum deueniſſet in imum ſepulchri, tetigit oſſa Eliſæi, ac reuixit. 23 Et conuerſus eſt ad eos, ויפן אליהם .i. reſpexit eos oculo miſericordiæ. A facie ſua, מעל פניו .i. de terra in qua maieſtas eius habitabat. 25 Itaq; reuerſus, &c. וישב וגו׳ Itaq; iterũ Iehoas filius Iehoahaz tulit, &c.

IN CAPVT XIII.

4 Non abſtulerant: לא סרו non receſſerant. i. non fuerant ſublata. 5 Quum roboratum, &c. כאשר חזקה וגו׳ Quum firmatum [vel, confirmatum] eſſet regnum, &c. i. quum obtinuiſſet regnum. Gallicè, *Quand il en fut bien paiſible*. 7 םSelá סלע Rupem. Chaldæus paraph. arcem. Forraſſe arx quædam erat ſita in illa rupe. Vſque ad diem hanc. עד היום הזה: .i. quod nomen retinuit vſque in hodiernum diem. 8 Tunc אז parta ſcilicet victoria, nimium elatus animo. Hiſce mandatis, לאמור Ad verbum, dicendo. Veni, videamus nos facie. לכה נתראה פנים: .i. Age veniamus in conſpectum alter alterius. hoc eſt, ſtatuto die deſcendamus in locum certaminis. Chaldæus paraph. Veni, & ſtatuto die confligamus. q. d. tui diripuerunt vrbes meas, veni igitur, confligamus inter nos. Aiunt Amaſiam, quũ milites Iſraelis conduxiſſet, illos adhortante Propheta miſſos feciſſe: quare milites indignati diripuerũt vrbes: ob id motus Amaſias hæc ſcripſit, iniuria laceſſitus.

9 Tum misit Iehoáשs Rex Iשraאelis ad Amaxsiáhu regem Iehu-
dáh ʼhuiusmodi respõsum, ʼCarduus qui est in Lebanón misit ad
cedrum quæ est in Lebanón, his verbis, Da filiam tuam filio meo
vxorem. transiuit autem bestia agri quæ est in Lebanón, & con-
culcauit carduum illum.
10 ʼPercutiendo percussisti אEdóm, propterea subleuauit te cor
tuum: gloriare, & sede in domo tua: ʼ& vtquid immiscebis te in
malum, vt corruas tu & Iehudáh tecum?
11 Et non acquieuit Amaxsiáhu: ascẽdit ergo Iehoáשs Rex Iשra-
אelis, ʼ& viderunt sese facie, ipse & Amaxsiáhu Rex Iehudáh in
Beth-שémeשs quæ est ipsi Iehudáh.
12 Et cæsus fuit Iehudáh coram Iשraאele, fugerúntque singuli in
tabernacula sua.
13 Amaxsiáhu verò regem Iehudáh filiũ Iehoáשs filii Anhaziahu,
cepit Iehoáשs Rex Iשraאelis ʼin Beth-שémeשs: & venit in Ieru-
שaláim, diruítque murum Ieruשaláim à porta אE phráim, vsque
ad portam Anguli quadringentis cubitis.
14 Tulítque totum aurum & argentũ, atque omnia vasa quæ in-
uenta sunt in domo Iehouæ, & in thesauris domus Regiæ, ʼfilios
quoque obsides, reuersúsque est in שSomerón.
15 Reliquum autem verborum Iehoáשs quæ egit, ʼ& fortitudo e-
ius, & quomodo pugnauit cum Amaxsiahu rege Iehudah, nónne
scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iשraאelis?
16 Dormiuítque Iehoáשs cum patribus suis, & sepultus est in שSo-
merón cum Regibus Iשraאelis, regnauítque Iarobעám filius eius
pro eo.
17 Vixit autem Amaxsiáhu filius Ioáשs rex Iehudáh postquam
mortuus est Iehoáשs filius Iehoanház regis Iשraאelis, quindecim
annis.
18 Reliquum autem verborum Amaxsiáhu, nónne scripta sunt in
libro verborum dierum Regum Iehudá?
19 Coniurauerunt autem aduersus eum coniurationem in Ieru-
שaláim, & fugit in Lachíשs: ʼmiserunt autem post eum in La-
chíשs, & occiderunt eum ibi.
20 Tulerúntque eum in equis, & sepultus fuit in Ieruשaláim cum
patribus suis in Ciuitate Dauidis.
21 Tulit igitur vniuersus populus Iehudáh ʼעAzariáh, (erat autem
sexdecim annorum) & Regem constituerunt eum pro patre suo
Amaxsiáhu.
22 Ipse ædificauit אEláth, ʼ& restituit eam ipsi Iehudáh postquam
dormisset Rex cum patribus suis.
23 Anno decimoquinto, anno Amaxsiáhu filii Ioáשs regis Iehu-

Diripitur à Ioa teplũ Domini.

Ioas moritur.

Succedit Ierobeã filius eius.

Occiditur Amasias.

Azarias filius eius constituitur Rex.

9 Remisitque Ioas Rex Israel ad Amasiam Regem Iuda, dicẽs, Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens, Da filiã tuam filio meo vxorẽ. transierúntque bestiæ saltus, quæ sunt in Libano, & conculcauerũt carduum.

10 Percutiens inualuisti super Edom, & subleuauit te cor tuum: contentus esto gloria, & sede in domo tua: quare prouocas malũ, vt cadas tu & Iudas tecum?

11 Et non acquieuit Amasias: ascenditque Ioas Rex Israel, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iuda in Beth-sames oppido Iudæ.

D

12 Percussúsque est Iuda coram Israel, & fugerunt vnusquisque in tabernacula sua.

13 Amasiam verò Regem Iuda filium Ioas filii Ochoziæ, cepit Ioas Rex Israel in Beth-sames, & adduxit eum in Ierusalem: & interrupit murum Ierusalem, à porta Ephraim vsque ad portam Anguli, quadringentis cubitis.

14 Tulitque omne aurum & argẽtum, & vniuersa vasa quæ inuenta sunt in domo domini, & in thesauris Regis, & obsides, & reuersus est in Samariã.

15 Reliqua autẽ verborum Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amasiam regem Iuda, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel?

16 Dormiuitque Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum Regibus Israel: & regnauit Ieroboã filius eius pro eo.

E

17 Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz Regis Israel, quindecim annis.

18 Reliqua autem sermonum Amasiæ, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda.

19 Factáque est contra eum coniuratio in Ierusalẽ: at ille fugit in Lachis. & miserúnque post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi.

20 Et asportauerunt in equis, sepultúsque est in Ierusalem cũ patribus suis in Ciuitate Dauid.

2. Paral.

21 ¶Tulit autẽ vniuersus populus Iudæ Azariam annos natum sedecim, & constituerũt eum Regem pro patre eius Amasia.

22 Ipse ædificauit Elath, & restituit eã Iudæ, postquã dormiuit Rex cum patribus suis.

23 Anno quintodecimo Amasiæ filii Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam

9 Huiusmodi responsum, לאמור Ad verbum, dicendo. Carduus החוח Istud ה præpositum, hoc loco non interrogat, nec amplificat rem, sed diminuit. q.d carduus abiectissimus omnium qui nascuntur in Libano. Parabola est qua se Rex Israel confert cedro, Regem Iuda carduo, Milites bestiis q.d. etiamsi misisses legationem pacis causa, non excepissem honorificè tuos: nam es abiectissimus: quomodo ergo audes me prouocare ad bellum? 10 Percutiendo percussisti,&c. הכה הכית וגו׳ .i. Propter victoriam quam de Idumæis reportasti, superbis nimium: per me licebit vt glorieris quantum voles: modò contineas teipsum apud te. Et vtquid immiscebis,&c. ולמה תתגרה ברעה .i. quare te conicere cupis in periculum, & miseriam vltro,&c. 11 Et viderunt sese facie, ויתראו פנים .i. præbuerunt se visendos facie ad faciem: hoc est descenderunt in certamen statuta die. 13 In Beth-שémeשs: בבית שמש .i. in conflictu facto iuxta Beth-semes:
14 Filios quoque obsides, ואת בני התערובות .i. filios nobilium qui dati fuerant obsides Regi Iuda, ne patres eorum rebellarent in eum. Ita Chaldæus paraph. 15 Et fortitudo e.& quomodo,&c. וגבורתו ואשר וגו׳ Hebraismus, & egregia strenuáque facta eius, & victoria qua vicit Amasiam. 19 Miserunt autem וישלחו sub. milites, siue exercitum, oppugnata vrbe, & tandem expugnata.
21 עAzariáh עזריה Hic dicitur 2. Paral. 26. a. 1, עVzziiáhu. Itaque duo nomina habuit affinia, Fortitudo Domini, & Auxilium Domini.
22 Et restituit eam וישבה .i. quam iam receperat, & iam restituerat regno Iuda mortuo patre. Hæc vrbs dicitur Elanon, à qua sinus Elani-cus Dauid totam Idumæam tributariam reddiderat: quæ tamen defecit postea à Regibus Iuda.

filius Ioas Regis Iſrael in Samaria, quadraginta & vno anno:

dáh, regnauit Iarobyám filius Ioáשs Regis Iשſraאelis in שSome-
rón quadraginta & vno anno:

Per Ieroboam liberat Deus Iſraelem ab afflictionibus.

Et fecit quod malum eſt coram Domino. nō receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filii Nabat qui peccare fecit Iſrael.

14 Et fecit malum in oculis Iehouæ,non declinauit ab vllis pecca-
tis Iarobyám filii Nebát,qui peccare fecerat Iשſraאelem.

Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath,vſque ad Mare ſolitudinis,iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael,quem loquutus eſt per ſeruū ſuū Ionam filium Amathi prophetæ qui erat de Geth quæ eſt in Hepher:

15 ʼIs reſtituit terminum Iשſraאelis ab introitu הHamáth vſque
ad mare ſolitudinis, iuxta verbum Iehouæ Dei Iשſraאelis quod
loquutus fuerat per manū ſerui ſui Ionáh filii Amithái Prophe-
tæ qui erat de Gath-hanhépher:

Vidit enim Dominus afflictionem Iſrael amaram nimis,& quòd cōſumpti eſſent vſque ad clauſos carcere & extremos, & nō eſſet qui auxiliaretur Iſraeli.

16 Vidit enim Iehouáh afflictionem Iשſraאelisʼmutabilem valde:
ʼ& nō erat clauſus,neq; derelictus,neq; qui auxiliaretur Iשſraאeli.

Nec loquutus eſt Dominus vt deleret nomen Iſrael de ſub cælo, ſed ſaluauit eos in manu Ierobam filii Ioas.

17 ʼNeque loquutus fuerat Iehouáh quòd deleret nomen Iשſraאe-
lis ne eſſet ſub cælo:ʼideo ſeruauit eos per manum Iarobyám filii
Ioáשs.

Reliqua autem ſermonū Ieroboā, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius qua præliatus eſt,& quomodo reſtituit Damaſcum & Emath Iudæ in Iſrael:nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum Regum Iſrael?

18 Reliquum autē verborū Iarobyám, & omnia quæ fecit,ʼatque
fortitudo eius,& quomodo pugnauerit,quomodo item reſtitue-
rit Damméשſec & הHamáth ipſi Iehudáhʼin Iשſraאele, nónne
ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iשſraאelis?

Dormiuitque Ieroboā cū patribus ſuis Regibus Iſrael, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

19 Et dormiuit Iarobyám cum patribus ſuis,cum Regibus Iשſra-
אelis,regnauítque Zachariáh filius eius pro eo.

Zacharias ſuccedit Ieroboam patri ſuo.

Cap. X V.

ANno viceſimoſeptimo Ieroboā Regis Iſrael regnauit Azarias filius Amaſiæ regis Iuda.

1 ANno viceſimoſeptimo,ʼanno Iarobyám Regis Iשſraאelis re
gnare cœpit יAzariáh filius Amaצſiáh regis Iehudáh.

Azarias Rex Iudæ leproſus.

Sedecim annorum erat quum regnare cœpiſſet,& quinquaginta duobus annis regnauit in Ieruſalem: nomē matris eius Iechelia de Ieruſalē.

2 Sedecim annorum erat quando regnare cœpit,& quinquagin-
ta duobus annis regnauit in Ieruשſalaím:& nomen matris eius Ie
choliáhu,de Ieruשſaláim.

Fecitque quod erat placitum corā Domino, iuxta omnia quæ fecit Amaſias pater eius.

3 Is fecit quod rectum erat in oculis Iehouæ,iuxta omnia quæ fe
cerat Amaצſiahu pater ſuus.

Veruntamen excelſa nō eſt demolitus: adhuc populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis.

4 Veruntamē,excelſa non fuerant ſublata:adhuc populus immo-
labat & ſuffiebat in excelſis.

Percuſſit autem Dominus Regē, & fuit leproſus vſq; in diem mortis ſuæ, & habitabat in domo libera ſeorſum:Ioatham verò filius Regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terræ.

5 ʼPercuſſit autem Iehouáh Regem , fuítq; leproſus vſque ad diē
quo mortuus eſt,& habitauitʼin domo libera : Iothám verò filius
Regisʼ*erat* ſuper domum,iudicans populum terræ.

Reliqua autem ſermonum Azariæ,& vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierū Regum Iuda?

6 Reliquum autem verborū יAzariáhu,& omnia quæ fecit,annō
ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?

Et dormiuit Azarias cum patribus ſuis: ſepelieruntq; eum cū maioribus ſuis in Ciuitate Dauid :& regnauit Ioatham filius eius pro eo.

7 Et dormiuit יAzariáh cum patribus ſuis , ſepeliëruntque eum
cum patribus ſuis in Ciuitate Dauidis , & regnauit Iothám filius
eius pro eo.

Moritur Azarias, pro quo regnat Ioatham.

Anno triceſimooctauo Azariæ regis Iudæ , regnauit Zacharias filius Ieroboā ſuper Iſrael in Samaria , ſex menſibus.

8 Anno triceſimooctauo,anno יAzariáhu regis Iehudáh,regnare
cœpit Zechariáhu filius Iarobyám ſuper Iשſraאelem in שSome-
rón, ſex menſibus.

Et fecit quod malū eſt coram Domino,ſicut fecerant patres eius: non receſſit à peccatis Ieroboam filii Nabat,qui peccare fecit Iſrael.

9 Et fecit malum in oculis Iehouæ, quemadmodum fecerant pa
tres eius:non declinauit à peccatis Iarobyám filii Nebát qui pec-
care fecit Iשſraאelem.

Coniurauit autem contra eum Sellum filius Iabes,percuſſitq; eū palàm, & interfecit,regnauitque pro eo.

10 Coniurauit autem aduerſus eum שSallúm filius Iabéשs,& per-
cuſſit eum coram populo,occidítque eum,&regnauit pro eo.

Zacharias occiditur à Sellum.

25 Is reſtituit,&c. הוא השיב וגו׳ .i.recuperauit totam eam regionē quæ eſt ab Hamath,vrbe ſita in extremitate Syriæ,vſque ad Mare ſolitudinis,hoc eſt lacū Aſphaltiten. Hæc occupauerāt Reges Syri. Hic quanquā fuit impius,tamen Deo iuuante liberauit Iſraelē:vnde ſumma miſericordia Dei colligitur. 26 Mutabilem valde: מורה מאד .i.quæ ſubinde & in dies grauior euadebat. Chaldæus paraph. fortē.i.grauē. Et non erat clauſus,&c. ואפס עצור וגו׳ .i.nemo tutus erat, ſiue eſſet miles, aut alicuius honoris homo qui ſe in locum tutiſſimum receptiſſet,ſiue qui eſſet abiectiſſimus.hoc eſt,ſiue magnæ dignitatis,ſiue abiectiſſimæ ſortis eſſet. Alii,carebant & opibus & pecoribus. Vide 1.Reg. 14.c.10. Ideo ſeruauit e. ויושיעם ſed ſeruauit eos. 27 Neque loquutus fuerat ולא־דבר .i.Neque ſtatuerat,vel decreuerat. 28 Atq; fortitudo eius,& quo.pug. וגבורתו אשר־נלחם Vide præcedēti capite,verſu 15. In Iשſraאele, בישראל Iſrael hoc loco etiam tribum Iuda complectitur. Ieroboam Rex Iſrael reſtituit Damaſcū & Hamath tribui Iuda, ita vt eſſent ditionis Iſrael,id eſt Iudæ,vt antea fuerāt.

IN CAPVT XV.

1 Anno Iarobyám שנת לירבעם Vide ſuprà,cap.14.a.1.b.10. 5 Percuſſit autem,&c. וינגע וגו׳ Quare ſit percuſſus à Iehoua,ſcribitur 2.Paral.26.c.16. In domo libera: בבית החפשית Ad verbum,in domo *habitationis* liberæ.i.in domo quadam ſeparata ac ſemota à commercio hominum. *Erat* ſuper domum,&c. על־הבית שופט וגו׳ .i.erat præfectus,ſiue præpoſitus Regiæ.hoc eſt habitabat in palatio ipſo, reddens ius populo regni Iuda.

Reliquum verò verborum Zechariáh, 'ecce ipsa scripta sunt in 11
libro verborum dierum Regum Iʊsraɴelis.

Promissio Iehu, impleta.

'Hoc *est* verbum Iehouæ quod loquutus fuerat ad Iehú, dicen- 12
do, Filii quartæ generationis sedebunt tibi super thronum Iʊsra-
ɴelis. Fuítque ita.

Sellum regnat pro Zacharia.

ʊSallúm filius Iabéʊs regnauit anno tricesimonono, anno 13
ɣVzziiáh regis Iehudáh, & regnauit 'per mensem dierum in
ʊSomerón.

Sellum interficitur à Manahem.

Ascendit nanque Menanhém filius Gadí de Thirɤsáh, venítque 14
in ʊSomerón, & percussit ʊSallúm filium Iabéʊs, in ʊSomerón,
interemítque illum, ac regnauit pro eo.

Reliquum autem verborum ʊSallúm, & coniuratio eius qua 15
coniurauit, ecce ipsa scripta sunt in libro verborũ dierum Regum
Iʊsraɴelis.

Thapsa ciuitas percutitur.

Tunc 'percussit Menanhém vrbem Thiphʊsánh, & omnes qui e- 16
rant in ea, & terminos eius 'à Thirɤsáh: quia non 'aperuerat: ideo
percussit, *&* 'omnes prægnantes eius scidit.

'Prægnantes occisæ.

Anno tricesimo nono, anno ɣAzariáh Regis Iehudáh, regnauit 17
Menanhém filius Gadí super Iʊsraɴelẽ decẽ annis in ʊSomerón.

Manahem Rex Israel.

Et fecit malum in oculis Iehouæ: nō recessit à peccatis Iarob- 18
ɣám filii Nebát, qui peccare fecit Iʊsraɴelẽ 'omnibus diebus suis.
'Venit autẽ Pul rex Aʊssúr 'contra terrã, & dedit Menanhém ipsi 19
Pul mille talenta argenti, 'vt essent manus eius secum ad roboran
dum regnum in manu sua.

'Indixit autem Menanhém argentum illud Iʊsraɴeli, 'omnibus 20
potentibus substãtia, vt darẽt Regi Aʊssúr quinquaginta ʊsiclos
argenteos singuli. reuersúsque est Rex Assúr, nec substitit illic, in
ea terra.

Reliquum autem verborum Menanhém, & quæcunque fecit, 21
nónne scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iʊsraɴelis?

Mortuo Manahem succedit Phaceia.

Dormiuítque Menanhém cũ patribus suis, & regnauit Pecanh- 22
iáh filius eius pro eo.

Anno quinquagesimo, anno ɣAzariáh regis Iehudáh, regnare 23
cœpit Pecanhiáh filius Menanhém super Iʊsraɴelem in ʊSome-
rón, duobus annis.

Fecítque quod erat malum in oculis Iehouæ, non recessit à pec 24
catis Iarobɣám filii Nebát qui peccare fecit Iʊsraɴelem.

Phaceia interficitur à Phacee.

Coniurauit autem aduersus eum Pécanh filius Remaliáhu 'dux 25
eius, & percussit eum in ʊSomerón 'in palatio domus regiæ 'cum
Argób, & cum Ariéh, & cum eo quinquaginta viri de filiis Gilɣa-
ditarum: quem quum interfecisset, regnauit pro eo.

Reliquum autem verborum Pecanhiáh, & omnia quæ fecit, ec- 26

11 Reliqua autem verborum Zachariæ, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel? C

12 Iste est sermo Domini quẽ loquutus est ad Iehu, dicens, Filii tui vsque ad quartam generationem sedebunt de te super thronum Israel. Factúmque est ita. Suprà 10.f.30.

13 Sellum filius Iabes regnauit tricesimonono anno Azariæ Regis Iudæ: regnauit autẽ vno mense in Samaria.

14 Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellũ filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnauitque pro eo.

15 Reliqua autem verborum Sellum, & coniuratio eius per quam tetendit insidias: nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierũ Regum Israel?

16 Tunc percussit Manahẽ Thapsam, & omnes qui erant in ea, & terminos eius de Thersa: noluerant enim aperire ei: & interfecit omnes prægnantes D eius, & scidit eas.

17 Anno tricesimonono Azariæ Regis Iudæ regnauit Manahem filius Gadi, super Israel decem annis in Samaria.

18 Fecitque quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus eius.

19 Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahẽ Phul mille talenta argenti, vt esset ei in auxiliũ, & firmaret regnum eius.

20 Indixitque Manahem argentũ super Israel cunctis potentibus & diuitibus, vt daret Regi Assyriorũ, quinquaginta siclos argenti per singulos: reuersúsque est Rex Assyriorum, & non est moratus in terra.

21 Reliqua autem sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel? E

22 Et dormiuit Manahem cum patribus suis: regnauitque Phaceia filius eius pro eo.

23 Anno quinquagesimo Azariæ regis Iudæ regnauit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria, biennio:

24 Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.

25 Cōiurauit autem aduersus eũ Phacee filius Romeliæ, dux eius, & percussit eũ in Samaria in turre domus regiæ iuxta Argob, & iuxta Arie: & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & interfecit eum, regnauitque pro eo.

26 Reliqua autem sermonum Phaceia, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc

11 Ecce ipsa הנם Vtuntur Hebræi aduerbiis demonstrandi pro aduerbiis affirmandi. q.d. ea certè scripta sunt, &c.
12 Hoc *est* verbum הוא דבר Istam promissionem habes suprà cap.10.f.30. 13 Per mensem dierum ירח ימים .i. Per mensem integrum & completum tãtummodo, atq; constãtem omnibus suis diebus. 16 Percussit יכה Hoc verbo pro oppugnare & expugnare vsurpant Hebræi quum de vrbibus loquũtur. Et pro perdere, aut interficere, quum de hominibus, vt mox. A Thirɤsah: מתרצה .i. à termino Thirsah. siue vsq; ad terminũ Thirsah: nam ager eius vrbis pertingebat vsq; ad Thirsah. Aperuerat: פתח sub. populus vrbis portas, propositis legibus pacis. Omnes prægnantes eius scidit. את כל ההרותיה בקע: .i. omnium prægnantium mulierum aperuit vterum. q.d. ne prægnantibus quidem pepercit. ab הרה. Alii tanquam ab הרר vertunt, & omnes vrbes eius perrupit. quòd sint instar montium propter ædificia.
18 Omnibus diebus suis. כל ימיו: Istud secundæ parti versus iungitur, Non recessit cunctis diebus suis. posset & ad Ieroboam referri.
19 Venit בא Quidam per præt. imperf. vertunt, Veniebat. Contra terram, על הארץ .i. contra regionem subditam Regi Israelis. Vt essent manus eius, &c. להיות ידיו וגו׳ Hebraismus, vt ei suppetias ferret ad stabiliendum & confirmãdum regnum suum. i. vt tali munere retinere posset regnum suum illius fauore. 20 Indixit autem ויצא Ad verbum, Et exire fecit. i. indixit, aut exegit eam pecuniam ab Israele, & diuitibus omnibus, & imperauit. Omnibus potentibus subst. על כל גבורי החיל .i. omnibus opulentis.
25 Dux eius, שלישו Hæc vox significat eum qui dignitate tertius est à Rege accipitur & pro nobili duce. In palatio domus Regiæ בארמון בית המלך .i. in arce, turre munitissima totius domus in qua habitabat Rex. Cum Argób, &c. את ארגוב וגו׳ q.d. fretus auxilio Argob & Ariéh quos habuit socios coniurationis.

scripta sunt in libro sermonum dierũ Regum Israel?

Anno quinquagesimo secundo Azariæ Regis Iudæ, regnauit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria, viginti annis.

Et fecit quod erat malum corã Domino: non recessit à peccatis Ieroboã filii Nabat, qui peccare fecit Israel.

In diebus Phacee Regis Israel venit Theglath-phalásar Rex Assur, & cepit Aiõ, & Abel domum Maacha, & Ianoe, & Cedes, & Asor, & Galaad, & Galilæã, & vniuersam terrã Nephthali: & transtulit eos in Assyrios.

Coniurauit autem, & tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filiũ Romeliæ, & percussit eũ, & interfecit: regnauitque pro eo, vicesimo anno Ioatham filii Oziæ.

Reliqua autem sermonũ Phacee, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel?

Anno secundo Phacee filii Romeliæ Regis Israel, regnauit Ioatham filius Oziæ Regis Iuda.

Vigintiquinque annorũ erat quũ regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius, Ierusa filia Sadoc.

Fecitque quod erat placitum corã Domino: iuxta omnia que fecerat Ozias pater suus, operatus est.

Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incensũ in excelsis: ipse ædificauit portã domus Domini sublimissimã.

Reliqua autem sermonum Ioathã, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda?

(In dieb⁹ illis cœpit Dominus mittere in Iudam Rasin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.)

Et dormiuit Ioathã cum patribus suis, sepultúsque est cum eis in Ciuitate Dauid patris sui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

Cap. XVI.

Anno decimoseptimo Phacee filii Romeliæ, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda.

Viginti annorum erat Achaz quũ regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut Dauid pater eius.

Sed ambulauit in via Regũ Israel: insuper & filium suum consecrauit, transferens per ignem secundũ idola Gentium, quæ dissipauit Dominus coram filiis Israel.

Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frõdoso.

Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel in Ierusalem ad præliandum: quũmque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum.

---

ce scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iשׂsraנelis.
27 Anno quinquagesimo secundo, anno יAzariáh Regis Iehudáh Phacee, Rex Israel.
regnare cœpit Pécanh filius Remaliáhu super Iשׂsraנelem in שׁSomerón viginti annis.
28 Fecítque quod malum erat in oculis Iehouæ: non recessit à peccatis Iarobyám filii Nebát, qui peccare fecit Iשׂsraנelem.
29 In diebus Pécanh Regis Iשׂsraנelis venit Thiglath-piléeser Rex Aשׁssur, & tulit יIión, & Abel-beth-mayacháh, & Iánoanh, & Cédeשׁs, & נHaysór, & Gilyád, & Galílah, omnem terram Naphthalí, & transtulit eos in Aשׁssur.
30 Coniurauit autem coniurationem Hoשׁseay filius אEláh cõtra Pécanh filium Remaliáhu, & percutiens eum, occidit eum, regnauítque pro eo, anno vicesimo Iothám filii יVzziiáh. Phacee interficitur ab Osee.
31 Reliquum autem verborum Pécanh, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iשׂsraנelis.
32 Anno secundo Pécanh filii Remaliáhu Regis Iשׂsraנelis, regnare cœpit Iothám filius יVzziiáhu Regis Iehudáh. Ioatham Rex Iuda.
33 Viginti quinque annorum erat quãdo regnare cœpit, & sedecim annis regnauit in Ieruשׁsaláim: nomen autem matris eius Ieruשׁsa filia Sadóc.
34 Et fecit quod rectũ erat in oculis Iehouæ: iuxta omnia quæ fecerat יVzziiáhu pater eius, fecit.
35 Veruntamen excelsa non recesserunt, adhuc populus immolabat & suffiebat in ipsis excelsis: ipse ædificauit portam domus Iehouæ superiorem.
36 Reliquum autem verborum Iothám, & omnia quæ fecit, nónne scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
37 (In diebus ipsis cœpit Iehouáh mittere in Iehudáh Rexsín Regem Arám, atque Pécanh filium Remaliáhu.)
38 Dormiuítque Iothám cum patribus suis, & sepultus est cum patribus suis in Ciuitate Dauidis patris sui, regnauítque Anház filius eius pro eo: Mortuo Ioathã succedit Achaz.

Cap. XVI.

1 Anno septimodecimo, anno Pécanh filii Remaliáhu, regnare cœpit Anház filius Iothám regis Iehudáh. Achaz idololatra consecrat filium per ignem.
2 Viginti annorum erat Anház quando regnare cœpit, & sedecim annis regnauit in Ieruשׁsaláim: & nõ fecit quod rectum erat in oculis Iehouæ Dei sui, sicut Dauid pater eius,
3 Sed ambulauit in via Regum Iשׂsraנelis, & etiam filium suum transire fecit per ignem secundum abominationes Gentiũ quas expulerat Iehouáh à facie filiorum Iשׂsraנelis.
4 Immolauit insuper & suffiuit in excelsis, & collibus, & subter omne lignum viride.
5 Tunc ascendit Rexsín rex Arám, & Pécanh filius Remaliáhu rex Iשׂsraנelis in Ieruשׁsaláim in prælium, & obsederunt Anház: non tamen potuerunt expugnare. Ierusalem obsidetur à Rasin & Phacee.

35 Excelsa non recesserunt, הבמות לא סרו q.d. in hoc tantùm peccauit, quòd excelsa non abstulit: nam eo regnante sacrificabatur in altaribus super quæ nolebat Dominus sibi sacrificari. Portam domus Ieh. superiorem. את־שער בית יהוה העליון: Intelligẽdum est de portis atrii, non templi Salomonis: verùm quum hæc essent contigua, dicuntur templum, quum fit mentio de portis domus Domini. Etiam vbi in Actis 3. a.2.b.10, fit mentio portæ Speciosæ, nõ est intelligẽdum de templo, sed de atrio illo in quo populus orabat: quæ ideo dicitur Templi, quòd omnia illa, atrium, deuir, & hechal, dicerentur Templum. 37 In diebus ipsis בימים ההם Sub idem tempus, nẽpe sub mortem Iothami, vel eo mortuo. Parenthesis est: aliquando enim versus qui postponi debet, præponitur in Sacris libris.

IN CAPUT XVI.

1 Anno Pécanh שנה לפקח Huiusmodi loquutione vsus est & suprà, cap.13.a.1.b.10, pro, anno inquam regni Pécah decimoseptimo. 3 Transire fecit per ignem העביר באש De hoc Vide Leuit.18.c.21. q.d. ita vt etiam proprium filium sacrificarit idolis, cremãdo eum in honorem idoli Moloch. Alii, transire fecit per ignem, id est lustrauit igne, per medios ignes, siue per medium duorum ignium. In Paralipómenis legitur lustrasse filios suos, id est vnum ex filiis suis. 5 Tunc אז Regnante scilicet Achaz, & colente idola. Hoc refertur ad superiora.

ʹIn tempore illo restituit Reʹsin Rex Arám ʹאEláth ipsi Arám, 6
& extirpauit Iehudæos ʹde אElóth: tunc אEdomæi ʹvenerūt in אE
láth, & habitauerunt ibi vsque ad diem hanc.

Achaz petit auxilium à Rege Assyriorum.

ʹMisit autem Anház nuntios ad Thiglath-peléoser Regem Aשּׁ 7
súr, dicendo, Seruus tuus ʹ& filius tuus sum: ascēde, & serua me de
manu Regis Arám, & de manu Regis Iשּׂraאélis, qui insurrexerunt
in me.

Et tulit Anház argentum & aurum quod inuentum est in do- 8
mo Iehouæ, & in thesauris domus regiæ, ʹmisitque Regi Aשּׁſſur
munus.

Damascus vastatur. Rasin interficitur.

Acquieuit autem illi Rex Aשּׁſſúr: ʹascendit nanque in Dam- 9
méשּׂec, & cepit eam, ʹ& trāstulit eam in Cir, & Reʹsin interemit.

Perrexítque Rex Anház in occursum Thiglath-piléoser Regis 10
Aשּׁſſúr in Damméשּׂec: videns verò altare Rex Anház quod e-
rat in Damméשּׂec, misit ad אVriiáh sacerdotem ʹsimilitudinem
altaris, & figuram eius ʹsecundum omne opus eius.

Extruxítque אVriiáh sacerdos altare: iuxta omnia quæ miserat 11
Rex Anház è Damméשּׂec, sic fecit אVriiáh sacerdos, donec ve-
nit Rex Anház è Damméשּׂec.

Achaz in gratiā Regis Assyriorum, ablato Dei cultu, diis Syriæ sacrificat.

Quum venisset autem Rex è Damméשּׂec, ʹ& vidisset altare, ac 12
cessit ad altare, ʹ& obtulit super illud:

ʹIncéditque holocaustum suum, & sacrificium suum, atque li- 13
bauit libamen suum, sparsitque sanguinem pacificorum ʹsuum,
iuxta altare.

ʹEt *posuit illud* iuxta altare æreum quod erat coram Iehoua, & ac- 14
cedere fecit *amplius* à conspectu domus inter altare & domum Ie-
houæ, posuítque illud ad latus altaris ad Aquilonem.

Et præcepit Rex Anház אVriiáh sacerdoti, dicendo, Super al- 15
tare ʹmaius incēde holocaustum matutinū, & minnhā vespertinā,
holocaustum quoque regium, & minnhā eius, holocaustū insuper
vniuersi populi terræ, & minnham eorum, & libamina eorū: & o-
mnē sanguinē holocausti, atque vniuersum sanguinē victimæ iu-
xta illud sparges: altare verò æreum ʹerit meum ad requirendum.

Fecit autē אVriiáh sacerdos iuxta omnia quæ præceperat Rex 16
Anház.

Præcidit etiam Rex Anház ʹclausuras basium, & amouit ab eis 17
ʹconchas: mare quoque deposuit de bobus æreis qui erant sub eo,
& posuit illud super pauimentum lapideum.

6 In tēpore illo restituit Rasim Rex Syriæ Ailā Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumæi venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi vsque in diem hanc. B

7 Misit autem Achaz nūtios ad Theglath-phalásar Regē Assyriorum, dicens, Seruus tuus & filius tuus ego sū: ascende, & saluū me fac de manu Regis Syriæ, & de manu Regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me.

8 Et quū collegisset Achaz argentum & aurum quod inueniri potuit in domo Domini, & in thesauris Regis, misit Regi Assyriorum munera.

9 Qui & acquieuit voluntati eius: ascendit enim Rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam: & transtulit habitatores eius Cyrenen, Rasin autem interfecit.

10 Perrexitque Rex Achaz in occursum Theglath-phalásar Regi Assyriorum in Damascum: quúmque vidisset altare Damasci, misit Rex Achaz ad Vriam sacerdotē exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. C

11 Extruxitque Vrias sacerdos altare: iuxta omnia quæ præceperat Rex Achaz, de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret Rex Achaz de Damasco.

12 Quúmq; venisset Rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditque:

13 Et immolauit holocausta, & sacrificium suum, & libauit libamina, & fudit sanguinē pacificorum quæ obtulerat super altare.

14 Porrò altare æreum quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem.

15 Præcepit quoque Rex Achaz Vriæ sacerdoti, dicens, Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinum, & holocaustū Regis, & sacrificium eius, & holocaustum vniuersi populi terræ, & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinē holocausti, & vniuersum sanguinem victimæ super illud effundes: altare verò æreum erit paratum ad voluntatem meam. D

16 Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quæ præceperat Rex Achaz.

17 Tulit autem Rex Achaz cælatas bases, & luterem qui erat desuper: & mare deposuit de bobus æreis qui sustentabant illud, & posuit super pauimentum stratum lapide.

6 In tempore illo בעת ההיא Eo tempore. quum scilicet discederet ab obsidione. אEláth אילת Hæc vrbs erat in Idumæa, subiecta Regi Syriæ: hinc ait Elath restitutam Syriæ. De אEloth מאילות Eadem vrbs Elath & Eloth. Venerunt באו .i. redierunt.
7 Misit autem וישלח Iam autem miserat: antequam scilicet Rex Israel discessisset ab obsidione re infecta. Et filius tuus sum: ובנך אני q.d. habeo te vice patris. 8 Misitque Regi Aשּׁſſur munus. וישלח למלך־אשור שוחד: misitque *illa omnia* Regi Assur pro munere.
9 Ascendit nanq;, &c. ויעל מלך אשור Ad verbum, & ascendit Rex Assur. Gaudent Hebræi repetitis iisdem dictionibus, quibus Latini carent libenter, quòd sensum nonnunquam obscurent potius quàm adiuuent. Et transtulit eam in Cir, ויגלה קירה .i. transtulit habitatores eius in Cir. quidam volunt esse Cyrenen. 10 Similitudinem altaris, את דמות המזבח exemplar altaris. Gallicè, *Le patron*. Eximium quoddam altare intelligit, quum esset in metropoli. Secundum omne opus eius. לכל־מעשהו: .i. cum omni opere, siue opificio eius. Gallicè, *sans rien oublier de sa facon*. 12 Et vidisset altare, וירא המלך את־המזבח Hic Hebraicè additur Rex, vt & post proximè sequēs verbū, quod Latinis redundat. Et obtulit super illud. ויעל עליו: sub. oblationē, suā. i. sacrificiū matutinum. Vide paulo infrà versu 15, Holocaustum matutinū. Duo sacrificia quotidie fiebāt, matutinum & vespertinū. Vide Exod. 29. g. 38, & Nume. 28. a. 3. Istud non licebat ei facere: non enim licebat offerre sacrificia super altare illud nouum, quum esset profanū: altare verò quod Salomon curauerat faciēdum, erat dicatum Deo, atque in illius honorē constructū. 13 Incenditque ויקטר .i. cum aromatibus cremauit holocaustum suum matutinū. Suū, אשר־לו Ad verbum, qui ei.
14 Et *posuit* illud iuxta altare, &c. ואת המזבח הנחשת וגו' Subaudienda fuerunt nōnulla, vt clarior esset sensus. i. posuit illud iuxta altare æneum quod Salomon curauerat faciēdum, quódq; erat ante Dominum, hoc est ante vestibulum domus Domini, & posuit in loco viciniore vestibulo quàm illud quod prius collocatum erat ante ipsum vestibulum templi: posuit itē illud in latere Septentrionali ipsius altaris, ad dextrā scilicet introeuntibus templum. 15 Maius הגדול .i. meum, quantitate vel dignitate maius. Erit meū ad requirendum. יהיה־לי לבקר: .i. mihi seruabitur: vt quum venerit mihi in mentem, illic sacrificem. q.d. in illo Salomonis posthac nulla sacrificia fient.
17 Clausuras המסגרות peripherias. circumferentias. limbos. summas extremitates elaboratas à Salomone. intelligit extremitates colūnarum quæ velut continebant & apprehendebant conchas superpositas. Conchas את־הכיור Sing. Heb. pro plur. labra. luteres.

18 Musach quoque sabbathi, quod ædificauerat in tēplo: & ingressum Regis exterius, cōuertit in templum Domini, propter Regem Assyriorum.

19 Reliqua autem verborum Achaz quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regū Iuda?

20 Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid: & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

Cap. XVII.

1 ANno duodecimo Achaz Regis Iuda, regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis.

2 Fecitque malum coram Domino: sed non sicut Reges Israel qui ante eum fuerunt.

3 Contra hunc ascendit Salmanásar Rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebátque illi tributa.

4 Quúmque deprehendisset Rex Assyriorum Osee, quòd rebellare nitēs, misisset nuntios ad Sua Regem AEgypti, ne præstaret tributa Regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vinctum misit in carcerem.

5 Peruagatúsque est omnem terram, & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis.

Infrà 18.b.10

6 Anno autē nono Osee, cepit Rex Assyriorum Samariam, & transtulit Israel in Assyrios, posuitq; eos in Hala, & in Habor iuxta fluuium Gozā, in ciuitatibus Medorum.

7 B Factum est enim, quum peccassent filii Israel Domino Deo suo qui eduxerat eos de terra AEgypti, de manu Pharaonis regis AEgypti, coluerunt deos alienos.

8 Et ambulauerunt iuxta ritum Gentium quas consumpserat Dominus in cōspectu filiorum Israel, & Regum Israel: quia similiter fecerant.

9 Et operuerunt filii Israel verbis nō rectis Dominum Deum suum: & ædificauerunt sibi excelsa in cūctis vrbibus suis à turre custodum vsque ad ciuitatem munitam.

10 Fecerúntque sibi statuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum:

11 Et adolebant ibi incensum super aras in morem Gentium quas transtulerat Dominus à facie eorum: fecerúntque verba pessima, irritantes Dominum.

12 Et coluerūt immūditias de qb⁹ præceperat eis Dn̄s, ne facerent verbū hoc.

13 Et testificatus est Dominus in Israel & in Iuda per manū omnium Pro-

18 Et tentoriū sabbathi quod ædificauerāt in domo, & introitum
Regis externum reuerti fecit in domum Iehouæ, propter Regem Aשſúr.
19 Reliquum autem verborum Anház quæ fecit, nónne scripta
sunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
20 Dormiuítque Anház cum patribus suis, & sepultus est cum illis in Ciuitate Dauidis: regnauítq; נHizciiáhu filius eius pro eo. Mortuo Achaz, regnat Ezechias.

Cap. XVII.

1 ANno duodecimo Anház Regis Iehudáh, regnare cœpit Hoשéay filius אEláh in שSomerón super Iשraאelé nouē annis. Osee Rex Israelis Regi Assyriorū tributari⁹.
2 Fecítque malum in oculis Iehouæ, veruntamen non sicut Re-
ges Iשraאelis qui fuerant ante eum.
3 Aduersus eum ascenderat שSalmanאéser Rex Aשſúr, & factus
fuerat ei Hoשéay seruus, reddebátque ei munus.
4 Deprehendit autem Rex Aשſúr in Hoשéay coniurationem,
quòd misisset legatos ad סSo Regem AEgypti, neq; mitteret mu
nus illi annuatim: propterea clausit eum Rex Aשſúr, & vinxit
eum in domo carceris.
5 Ascendítque Rex Aשſúr in vniuersam terram, ascendit & in
שSomerón, atque obsedit eam tribus annis.
6 Anno autem nono Hoשéay, cepit Rex Aשſúr שSomerón, & Samaria capitur à Rege Assur.
transtulit Iשraאelem in Aשſúr, collocauítque eos in נHeláh, &
in נHabór *iuxta* fluuium Gozan, & *in* ciuitatibus Medorum.
7 Quum enim peccauerunt filii Iשraאelis Iehouæ Deo suo qui Causa captiuitatis Israel, idololatria.
eduxerat eos è terra AEgypti ne essent sub potestate Paryóh Re-
gis *ipsius* AEgypti: & timuerunt deos alienos,
8 Ambulauerúntque in decretis Gētium quas eiecerat Iehouáh
à facie filiorū Iשraאelis, & *decretis* Regum Iשraאelis quæ faciebāt:
9 Et occultè fecerunt filii Iשraאelis quæ non erant recta, coram
Iehoua Deo suo, & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus
suis à turre custodum vsque ad ciuitatem munitam:
10 Statuerúntque sibi statuas & lucos super omnem collem eleua
tum, & subter omnem arborem viridem:
11 Adolentes illic suffitum in omnibus excelsis, sicut Gētes quas
trāstulerat Iehouáh à facie eorum, atque fecerunt res pessimas ad
irritandum Iehouam,
12 Seruiētes idolis de quibus Iehouáh dixerat eis, Ne feceritis hoc:
13 Tūc testificatus est Iehouáh cōtra Iשraאelé & cōtra Iehudáh

18 Et tentorium ואת־מוסך Et velum.i.deposuit, siue deiecit tentorium in quo solebant quiescere sabbatho sacerdotes qui priore hebdomade functi fuerant officio suo: quod fuerat ædificatum in atrio sacerdotum. Et introitum Regis,&c. ואת־מבוא המלך וגו׳ .i.introitum domus regiæ exteriorem reduxit in domum Iehouæ, in gratiam Regis Assyrii: ita vt non liceret ingredi vel egredi regia, nisi per templum ipsum. Regia prius habebat duplicem introitū, exteriorem & interiorē. Exteriorē, per quem ingredi quiuis poterat regiam, non ingrediendo templum. Postrema particula verti potest, metu Regis Assur. Dicitur enim hoc fecisse Achaz adulandi causa. Alii, metu, vt se in templum cōiiceret si Rex Assyriæ regiam oppugnaret. 20 Cum illis עם־אבותיו Ad verbum, cum patribus suis. Antecedens pro relatiuo. Regnauítque,&c. וימלך וגו׳ Hebraismus, pro cui successit filius eius nomine Ezechias.

IN CAPVT XVII.

1 Anno duodecimo בשנת שתים Hoc intelligitur à rebellione ipsius Osee contra Regem Assyriorum, excusso iugo illius. Nam inuaserat eū Rex ille Assyriorū anno primo regni eius, ac redegerat eum in potestatem suam: qui quidem erat annus quartus regni Achaz: & ideò nō dicitur regnasse hic octo annis illis quibus fuit tributarius. 3 Aduersus eum ascenderat עליו עלה Hebraica phrasis, pro inuaserat eum, initio, vel primo anno regni eius, qui erat annus quartus regni Achaz. Reddebátque ei munus. וישב לו מנחה: .i.pendebat illi quotannis tributum, vsque ad octauum annum. q.d. reddiderat eum tributarium. Illi annuatim: 4 Mitteret העלה Ad verbū, ascēdere faceret. למלך אשור כשנה בשנה Ad verbū, Regi Assur sicut āno in anno. Anteced. pro relat. i. sicut anno præterito, ita anno præsenti: hoc est vt annuatim facere solebat. Propterea cla.e. ויעצרהו .i. coniecit eum in carcerē, posteaquā superasset eum secundò. hoc enim dicitur per anticipationē. Et iam tota patria deuicta,&c. 5 Ascendítque,&c. ויעל וגו׳ Iam autem ascenderat: quum scilicet vidisset Regem Israel defecisse à se. q.d. 6 Nono התשעית computando à principio rebellionis eius. 7 Quum enim peccauerunt כי־חטאו Quum enim peccassent. Sic sequentia verba essent vertenda. Et timuerunt וייראו i. venerati sunt. 8 Faciebant: עשו Præt. perf. Heb. per imperf. vertendum. 9 Et occulte fecerunt ויחפאו Ad verbū, Et occultauerunt. i. clàm dixerunt verba quæ non erant vera. q.d. obloquuti sunt Deo. A turre custodum,&c. ממגדל נוצרים וגו׳ .i. in vrbibus tam paruis quàm magnis. Turrim intelligit quæ ædificari solet in agris ad custodiendos fructus adhuc pendentes, & maxime vuas. Vide capite sequenti, versum octauum. 10 Viridem: רענן: frondosam.
13 Tunc testificatus est ויעד .i. Testes inuocauit cælum & terram contra,&c.

ttt.i.

per manũ omniũ Prophetarũ & omnis 'Videntis, huiusmodi ver
bis, Reuertimini à viis vestris malis, & custodite præcepta mea &
decreta mea, iuxta vniuersam Legẽ quã præcepi patribus vestris,
& quam misi ad vos per manũ seruorum meorum Prophetarum.
Et non sunt obsequuti, 'sed indurauerunt ceruicem suam iuxta 14
ceruicem patrũ suorũ, qui non crediderunt in Iehouã Deũ suũ.
Contempserúntque decreta eius, & pactum eius quod pepigit. 15
cum patribus eorum, & testificationes eius quibus testatus fuerat
contra eos: '& abierunt post vanitatem, vaníque facti sunt, & post
Gentes quæ erant in circuitu eorum, de quibus præceperat Ie-
houáh ne facerent sicut illæ.
Vituli aurei. Ac *tandem* dereliquerunt omnia præcepta Iehouæ Dei sui, ac fe- 16
cerunt sibi conflatile, duos vitulos atque lucum, incuruauerúnt-
que se vniuersæ militiæ cæli, & seruierunt 'Báyal.
Filios consecrãt per ignem. Diuinationes. 'Et transire fecerunt filios suos & filias suas per ignem, '& diuina 17
uerunt diuinationes, augurátique sunt, 'atque tradiderunt sese ad
faciendum malum in oculis Iehouæ, vt irritarent eum.
Propterea iratus est Iehouáh vehementer cõtra Iשsraëlem, '& 18
remouit eos à facie sua: nihil remansit præter tribũ Iehudáh solã.
Etiam Iehudáh non custodiuit præcepta Iehouæ Dei sui, 'sed 19
ambulauerunt in statútis Iשsraëlis quæ fecerant.
'Abhorruit itaq; Iehouáh ab vniuerso semine Iשsraëlis, & affli 20
xit eos, tradidítque eos in manum diripientium, 'donec proiice-
ret eos à facie sua.
Ieroboam. Quoniam 'scidit Iשsraëlẽ à domo Dauidis, & Regẽ constitue- 21
runt Iarobyám filium Nebát: 'expulit autem Iarobyám Iשsraëlẽ
ne iret post Iehouam, & peccare fecit eos peccato grandi.
Ambulauerúntque filii Iשsraëlis in vniuersis peccatis Iarob- 22
yám quæ ille fecerat, nec recesserunt ab eis,
Donec remouit Iehouáh Iשsraëlem à facie sua, sicut loquu- 23
tus fuerat per manum omnium seruorum suorum Prophetarum,
'exulauítque Iשsraël è terra sua in Aששúr vsque ad diem hanc.
Assyriis habitantibus Samariam pro Israelitis, immittit Deus leones. Adduxit præterea Rex Aששúr *homines* è Babél, & è Chutháh, & 24
yAuuáh, & חHamáth, & סSepharuáim, & collocauit eos in vrbibus
שSomerón pro filiis Iשsraëlis, 'qui possederunt שSomerón, & ha
bitauerunt in vrbibus eius.
Fuit autẽ, principio quũ habitare cœperũt illic, non timuerunt 25
Iehouam, & misit Iehouáh in eos, leones qui eos occidebant.
Dixerunt ergo Regi Aששúr, dicendo, Gentes quas 'transtulisti & 26
collocasti in vrbibus שSomerón non norunt 'morem Dei terræ:
& immisit in eos leones 'qui interimunt eos, eo quòd nesciunt
morem Dei terræ.

phetarum & videntium, dicens, |Re- Iere. 25. a
uertimini à viis vestris pessimis, & cu
stodite præcepta mea & cæremonias, C
iuxta omnem Legem quam præcepi
patribus vestris: & sicut misi ad vos
in manu seruorum meorum Prophe
tarum.

Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam iuxta ceruicẽ patrum suorum qui noluerunt obedire Domino Deo suo.

Et abiecerunt legitima eius, & pactum quod pepigit cum Patribus eorum, & testificationes quibus testificatus est eos: sequutiq; sũt vanitates, & vanè egerunt: & sequuti sunt Gentes quæ erant per circuitũ eorũ, super quibus præceperat Dominus eis vt non facerent sicut & illæ faciebant.

Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei sui: fecerúntque sibi conflatiles duos vitulos, & lucos, & adorauerunt vniuersam militiã cæli: seruierúntque Baal:

Et consecrauerunt filios suos & filias suas per ignem: & diuinationibus inseruiebant & auguriis: & tradiderunt se vt facerent malum coram Domino, vt irritarent eum.

Iratúsque est Dominus vehementer Israeli, & abstulit eos à conspectu suo, & non remansit nisi tribus Iuda tantummodo.

Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata Dñi Dei sui: verũ ambulauit in erroribus Israel, quos operatus fuerat.

Proiecitque Dominus omne semẽ D
Israel, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripiẽtium, donec proiiceret eos à facie sua:

|Ex eò iam tempore, quo scissus est 3. Reg. 12. d
Israel à domo Dauid, & constituerũt sibi Regẽ Ieroboã filium Nabat: separauit enim Ieroboã Israel à Domino, & peccare eos fecit peccatũ magnũ.

Et ambulauerunt filii Israel in vniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat: non recesserunt ab eis,

Vsquequo Dominus auferret Israel à facie sua, |sicut loquutus fuerat in Iere. 25. b
manu omnium seruorũ suorum Prophetarum: translatúsque est Israel de terra sua ĩ Assyrios, vsque in diẽ hãc.

Adduxit autem Rex Assyriorum de Babylone, & de Cutha, & de Aua, & Emath, & de Sepharuáim: & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Israel: qui possederũt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius.

Quúmq; ibi habitare cœpissent, nõ timebant Dominũ: & immisit in eos Dominus leones qui interficiebãt eos.

Nuntiatúmq; est Regi Assyriorũ, E
& dictum, Gentes quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ, ignorant legitima Dei terræ: & immisit in eos Dominus leones, & ecce interficiunt eos, eo quòd ignorent ritum Dei terræ.

Videntis, חוה Dicunt Hebræi Prophetam differre à Vidente, quòd prophetia eueniat Prophetæ siue per visionem, siue per somnium: Videnti autem, per visionem tantúm. Huiusmodi verbis, לאמור Ad verbum, dicendo.
14 Sed indurauerunt ceruicem suam, &c. ויקשו את ערפם וגו' Hebraismus, perstiterunt indurati vt maiores sui.
15 Et abierunt post vanit. &c. וילכו אחרי ההבל וגו' Hebraismus, & sequuti sunt vanitatẽ, & euanuerunt, imitatiq; sunt ritus & mores Gentium vicinarum. Vide 1. Reg. 16. c. 13 & 26. 16 Báyal. את הבעל: .i. coluerunt idola quæ dicebantur Baal.
17 Et transire fecerunt, &c. ויעבירו וגו' Vide Leuit. 18. c. 21. Et diuinauerũt, &c. ויקסמו וגו' .i. fuerunt dediti diuinationibus & auguriis. vel, fuerunt diuini & augures. Atque tradiderunt sese ויתמכרו Ad verbum, & vendiderunt sese. Vide 1. Reg. 21. e. 20. f. 25. i. dediti fuerunt omnes ad malefaciendum. 18 Et remouit eos à facie s. ויסרם מעל פניו & abstulit eos à facie sua. i. eiecit eos è terra in qua colebatur: vel, in qua erat templum dicatum nomini eius, in quo colebatur, & in quo habitabat præsentia maiestatis eius.
19 Sed ambulauerunt, &c. וילכו בחוקות .i. eadem fecerunt quæ Israelitæ faciebant.
20 Abhorruit itaque וימאס Spreuit itaque. Contemptui habuit vniuersum, &c. Donec proiiceret, &c. עד אשר השליכם וגו' .i. ita vt proiecerit eos à facie sua. vt paulo antè, versu 18. 21 Scidit קרע sub. Dominus. i. detraxit decem tribus de dominio familiæ Dauidis, cui omnes Israelitæ parebant. Expulit autem וידח impulit autem. i. præpediuit. auertit. q. d. pepulit de via, quum sequeretur Dominum.
23 Exulauitque ויגל abiitque in captiuitatẽ. 24 Qui possederunt, &c. ויירשו וגו' Fortè in eo loco sementẽ iecerunt, aut vineas plantarunt. nam vrbs funditus erat euersa. 26 Transtulisti הגלית sub. de Assyria in Terram sanctam. Morem משפט Ad verbum, iudicium. i. ritum: hoc est quo cultu & religione coli velit Deus eius terræ. Paulo pòst dicitur versu 28, Docebátque eos quomodo timerent Iehouam. Qui interimunt eos והנם ממיתים Ad verbum, & ecce interficiunt eos.

Præcepit autem Rex Assyriorum, dicens, Ducite illuc vnum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis: vadat, & habitet cū eis, & doceat eos legitima Dei terræ.

Igitur quū venisset vnus de sacerdotibus iis qui captiui ducti fuerāt de Samaria, habitauit in Beth-el, & docebat eos quomodo colerent Dñm.

Et vnaquæque Gens fabricata est deum suum: posuerúntque eos in fanis excelsis quæ fecerant Samaritæ, Gens & Gēs in vrbibus suis in quibus habitabat.

Viri enim Babylonii fecerunt Socoth-benoth: viri autem Cuthæi fecerunt Nergel: & viri de Emath fecerunt Asima.

F Porrò Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. ii autem qui erant de Sepharuáim, comburebant filios suos igni, Adramélec diis Sepharuáim.

Et nihilominus colebant Dominū: fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum, & ponebāt eos in fanis sublimibus.

Et quū Dominū colerent, diis quoque suis seruiebāt, iuxta cōsuetudinē Gentium, de quibus translati fuerant Samariam.

Vsque in præsentem diem morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque custodiūt cæremonias eius atque iudicia & legē & mandatū quod præceperat Dominus filiis Iacob, [quem cognominauit Israel:

Et percusserat cum eis pactum, & mandauerat eis, dicens, Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque colatis eos, & non immoletis eis.

G Sed Dominum Deum vestrum qui eduxit vos de terra AEgypti in fortitudine magna & in brachio extento: ipsum timete, & illum adorate, & ipsi immolate.

Cæremonias quoque, & iudicia, & legem, & mandatum quod scripsit vobis, custodite vt faciatis cunctis diebus: & non timeatis deos alienos.

Et pactum quod percussit vobiscū, nolite obliuisci: nec colatis deos alienos:

Sed Dominum Deum vestrum timete, & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum.

Illi verò non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant.

Fuerunt igitur Gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes: nam & filii eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciūt vsque in præsentem diem.

Cap. XVIII.

Anno tertio Osee filii Ela regis Israel, regnauit Ezechias filius

---

27 Præcepit itaque Rex Aשּׁúr ʺhisce mandatis, Deducite illuc vnum è sacerdotibus quos transtulistis inde, qui pergant & habitent illic, ʺ& doceant eos morem Dei terræ.

28 Venit ergo vnus è sacerdotibus quos trāstulerāt de שׁSomerō, & habitauit in Beth-אél, docebátque eos ʺquomodo timerēt Iehouā.

29 Fecerunt verò singulæ Gentes deos suos, & reposuerunt ʺin domo excelsorum quæ fecerant שׁSomeronitæ, singulæ Gentes in vrbibus suis in quibus habitabant.

30 Viri enim Babél fecerūt סSucchóth Benóth: viri autem Chúth fecerunt Nergál: & viri חHamáth fecerunt Aשׁimá.

31 Hauuæi autem fecerunt Nibחház & Tharthác: סSepharuæi autē comburebāt filios suos igni ipsi Adramélech & עAnamélech diis סSepharuæorum.

32 Et timebant Iehouam: fecerúntque sibi ʺaliquot suorum sacerdotes excelsorum, ʺqui faciebant eis in domo excelsorum.

33 Iehouam *quidem* timebant, & *nihilominus* diis suis seruiebant iuxta morem Gentium ʺvnde transtulerant eos.

34 ʺVsque in diem hanc faciunt iuxta ritus pristinos: ʺnon timent Iehouam, ʺneque faciūt iuxta decreta & morem ipsius, neque iuxta legem, & præceptum quod præcepit Iehouáh filiis Iayacób, cui imposuit nomen Iשׂraéאl.

35 Pepigerat autem Iehouáh cum eis pactum, præceperátque eis, dicendo, ʺNon timebitis deos alienos, nec adorabitis eos, nec seruietis eis, nec immolabitis eis:

36 Sed Iehouā ʺqui eduxit vos è terra AEgypti in fortitudine magna & brachio extento, ʺhunc timebitis, & hunc adorabitis, huícq; sacrificabitis:

37 • Statuta præterea, & iudicia, & legem, & præceptum, quæ scripsit vobis, custodietis, faciendo *ea* cūctis diebus, neque timebitis deos alienos.

38 Pacti insuper quod pepigi vobiscum ne obliuiscamini, neque timeatis deos alienos:

39 Sed Iehouam Deum vestrum timete, & ipse liberabit vos è manu omnium inimicorum vestrorum.

40 Et non obtemperarunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam fecerunt.

41 Itaque Gētes istæ timuerunt Iehouā, & nihilominus sculptilibus suis seruierunt: etiam filii eorum, & filii filiorum eorū, secūdum quod fecerunt patres eorum, *ita* ipsi faciunt vsq; ad diē hanc.

Cap. XVIII.

1 FVit autem ʺanno tertio Hoשׁéay filii אEláh regis Iשׂraאelis, re-

Varii Gétiū dij.

Socoth Benoth. Nergel.

Asima.

Nebahaz. Tharthac. Adramelech. Anamelech.

Deo & dæmonibus seruiunt.

Deus timendus, adorandus, & ei immolandum.

Pacti Dei memores.

Deo & idolis seruiunt.

Regnat Ezechias pius post impiū Achaz patrē.

---

27 Hisce mādatis, Deducite לאמור הוליכו Ad verbū, dicēdo, Pergere facite. Et doceāt eos ויורם Sing. Heb. pro plur. Alii vertunt, Et pergant, [eant] & habitent illic, & doceat eos. i. & eant alii Assyrii scilicet loco eorum qui fuerūt interfecti à leonibus, cum sacerdote illo, & habitent illic: doceat verò illos sacerdos ille: hoc est instruat eos cultum ac religionem Dei regionis illius.

28 Quomodo timerent איך יראו quo cultu colerent. 29 In domo בבית in æde. vel fano, siue fanis.

32 Aliquot suorum מקצותם partem suorum. i. constituerunt aliquot ex suis sibi sacerdotes, &c. Qui faciebant eis ויהיו עשים להם Ad verbum, & fuerunt facientes eis. i. qui offerebant sacrificia & munera, vel qui sacrificabant pro illis in æde excelsorum.

33 Vnde transtulerāt eos. אשר הגלו אותם משם. i. quemadmodum facere solent Assyrii vnde fuerant adducti. Alii vertunt, quos transtulerant illinc. i. de Samaria: hoc est quemadmodum facere solebant Israelitæ ante exilium: vel Chananæi, quos scilicet transtulerant Israelitæ.

34 Vsque in diē hanc, &c. עד היום הזה וגו׳ Ista possunt intelligi de Assyriis incolis Terræ sanctæ, qui debebant seruare Legē, quòd facti essent proselyti, & transissent in religionē Israelitarum. Aut de Israelitis ipsis quibus data fuerat Lex. Non timent Ieh. אינם יראים את יהוה sub. verè, & syncero cultu. Neq; faciunt, &c. ואינם וגו׳ i. non obseruant statuta & cæremonias sibi traditas à Iehoua.

35 Non timebitis, &c. לא תיראו וגו׳ Ne timueritis deos, &c. vel, Ne timete. 36 Qui eduxit vos אשר העלה אתכם Ad verbum, qui ascendere vos fecit. Hunc timebitis, &c. אותו תיראו וגו׳ Fut. pro imperatiuo, hunc timete, adorate, illi sacrificate.

IN CAPVT XVIII.

1 Anno tertio בשנת שלוש A rebellione scilicet cōtra Regē Assyriæ, cui fuerat tributarius annis octo. Oseas septēdecim annis regnauit, octo annis fuit tributarius: & duodecimo anno regni Achaz exuit iugū. postea regnauit sex annis. exinde bellū gessit in eū Rex Assyrius tribus annis.

gnare cœpit חHizciiáhu filius Anház Regis Iehudáh.
Vigintiquinque annorum erat quando regnare cœpit,& vigin- 2
tinouem annis regnauit in Ieruשsaláim: nomen autem matris e-
ius Abi filia Zechariáh.
Fecítque quod rectum erat in oculis Iehouæ,iuxta omnia quæ 3
fecerat Dauid pater eius.

Serpens Moysi æneus confringitur,quem adorabat populus.

Ipse sustulit excelsa,& contriuit statuas, & succidit lucum,'cō- 4
fregítque serpentem æreum quem fecerat Mowséh:quia vsque ad
dies illos filii Iשsraxelis suffiebāt ei : & vocauit eū 'Nenhuשsthán.

Laus Ezechiæ.

In Iehoua Deo Iשsraxelis sperauit,& post eum non fuit similis 5
illi inter cunctos Reges Iehudáh,& *ex iis* qui fuerunt ante eum.
Adhæsítque Iehouæ, nec declinauit ab eo: custodiuítque præ- 6
cepta eius quæ præceperat Iehouáh Mowséh.
Fuítque Iehouáh cum eo:'in omni loco ad quem egrediebatur, 7
prospere agebat:'rebellauit autem contra Regem Aשssur, & non
seruiuit ei.
Ipse 'percussit Peliשsthæos vsque ad γAzzáh,& terminos eius, 8
'à turre custodum vsque ad ciuitatem munitam.

Salmanasar capta Samaria transfert Israelem in Assyrios.

Fuit autem anno quarto Regis חHizciiáhu (is erat annus septi- 9
mus ipsi Howséaγ filio אEláh Regis Iשsraxelis) ascēdit שSalman
אéser rex Aשssúr contra שSomerón,& obsedit eam:
'Ac ceperunt eam sub finē triū annorū: anno sexto חHizciiáhu 10
(is est annus nonus Howséaγ regis Iשsraxelis)capta est Somerón.
Transtulítq; Rex Aשssúr Iשsraxelē in Aשssúr, & deducere fecit 11
eos in חHalánh,& in חHabór,*ad* flumē Gozán,& in vrbes Madái:
Eo quòd non obediuerunt voci Iehouæ Dei sui,sed transgressi 12
sunt pactum eius, *id est* omnia quæ præceperat Mowséh seruus Ie-
houæ:neque paruerunt,neque audierunt,neque fecerunt.

Ezechias se submittit Regi Assyriorum.

Porrò quartodecimo anno Regis חHizciiáhu ascēdit סSānherib 13
rex Aשssúr contra omnes vrbes Iehudáh munitas,cepítque eas.
Misit itaq; חHizciiáhu rex Iehudáh ad Regē Aשssúr in Lachíש, 14
'huiusmodi mandatis, 'Peccaui, recede à me: quod imposueris
mihi,feram.'Et imposuit Rex Aשssúr חHizciiáh regi Iehudáh tre
centa talenta argenti,& triginta talenta auri.
Dedítque חHizciiáh omne argentum quod repertum est in do 15
mo Iehouæ,& in thesauris domus Regiæ.
Eodem tempore 'abscidit חHizciiáh valuas templi Iehouæ, '& 16
columnas quas 'texerat חHizciiáh rex Iehudáh, & dedit eas Regi
Aשssúr.

Sennacherib minatur Ezechiæ.

'Misit autem Rex Aשssúr Tharthán , & Rab-סsaríos,& Rabשsa- 17
céh,de Lachíש ad Regem חHizciiáhu cum exercitu'graui in Ieru-
שsalaím:qui ascenderunt,& venerunt in Ieruשsaláim,& ascende-

Achaz Regis Iuda.
2 Vigintiquinque annorū erat quū regnare cœpisset: & vigintinouē annis regnauit in Ierusalem:nomen matris eius Abi filia Zachariæ.
3 Fecítque quod erat bonum coram Domino , iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius.
4 Ipse dissipauit excelsa & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitq; serpentem æneū,|quem fecerat Moyses: siquidem vsque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum: vocauitque nomen eius Nehustan. Num.21.d
5 In Domino Deo Israel sperauit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis Regibus Iuda, sed neq; in iis qui ante eum fuerunt.
6 Et adhæsit Domino,& non recessit à vestigiis eius: fecitque mādata eius quæ præceperat Dominus Moysi. B
7 Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat,sapienter se agebat: rebellauit quoque contra Regem Assyriorum, & non seruiuit ei.
8 Ipse percussit Philisthæos vsque ad Gazam, & omnes terminos eorum, à turre custodum vsque ad ciuitatem munitam.
9 Anno quarto Regis Ezechiæ, qui erat annus septimus Osee filii Ela Regis Israel, ascendit Salmanásar Rex Assyriorum in Samariam , & oppugnauit eam, Supra 17.a.
10 Et cepit.|nam post annos tres, anno sexto Ezechiæ , id est nono anno Osee regis Israel,capta est Samaria:
11 Et transtulit Rex Assyriorum Israel in Assyrios , collocauitque eos in Hala,& in Habor fluuiis Gozan in ciuitatibus Medorum:
12 Quia non audierunt vocē Dñi Dei sui , sed prætergressi sunt pactū eius: ōnia quæ præceperat Moyses seruus Dñi, non audierunt,neque fecerunt. C
13 |Anno quartodecimo Regis Ezechiæ , ascendit Sennacherib rex Assyriorum ad vniuersas ciuitates Iuda munitas,& cepit eas. 2.Paral.32.a. Esa.36.a. Eccli.48.c
14 Tunc misit Ezechias rex Iuda nūtios ad Regem Assyriorū in Lachis, dicens,Peccaui,recede à me:& omne quod imposueris mihi,feram.Indixit itaque Rex Assyriorum Ezechiæ regi Iudæ, trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.
15 Deditque Ezechias omne argentū quod repertum fuerat in domo Domini,& in thesauris Regis.
16 In tempore illo confregit Ezechias valuas templi Domini, & laminas auri quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum.
17 Misit autem rex Assyriorum Tharthan,& Rabsaris,& Rabsacen de Lachis ad Regem Ezechiā cum manu valida,Ierusalem:qui quum ascendissent,venerunt Ierusalem,& steterunt

4 Confregitque וכתת comminuitque.nempe frustillatim. Nenhuשstán. נחשתן Per contemptum impositum nomen,quod diminutiuum indicat.q.d.quid putatis serpentem istum in se habere Diuinitatis,quum sit merum æs,& ad tempus erectus fuerit
7 In omnni loco ad quem,&c. בכל אשר־יצא ישכיל in omnibus propter quæ egrediebatur,erat fœlix.i.omnia quæ ille aggrediebatur,feliciter illi ac prospere cedebant,& magna prudentia faciebat. Rebellauit autem,&c. וימרוד וגו׳ .i.excussit iugum Regis Assur,desiitque esse illi tributarius. 8 Percussit הכה .i.debellauit ac superauit. A turre custodum,&c. ממגדל נוצרים וגו׳ Significat his verbis tam paruas quàm magnas vrbes expugnasse: vel,tam arces quàm vrbes munitissimas.Similis loquutio suprà cap.17.b.9.
10 Ac ceperunt eam וילכדוה sub.milites eius.i.expugnauerunt.
14 Huiusmodi mandatis, לאמור Ad verbum,dicendo. Peccaui, חטאתי sub.rebellando contra te. Et imposuit וישם .i. iniunxit,vel imperauit.sub.in singulos annos. 16 Abscidit קצץ conscidit.Chaldæus paraph.decorticauit.i.detraxit à valuis laminas quibus superficies valuarum erat obducta. Et columnas quas ואת האומנות אשר & postes ipsos quos,&c.Vel,limina illarum valuarum quæ obduxerat laminis aureis vel argenteis.i.detraxit laminas quibus tecti erant postes. Texerat צפה obduxerat.sub.auro.
17 Misit autem וישלח Elapsis aliquot annis postquam iterum renuit pendere tributum, venit Sennacherib vsque in Lachis,vnde hos misit.Ex præcedentibus & sequentibus colligi potest,Sennacherib inuasisse ter Iudam. Graui כבד .i.numeroso.

iuxta aquæductum piſcinæ ſuperioris quæ eſt in via agri fullonis.

D

18 Vocauerúntque Regem: egreſſus eſt autẽ ad eos Eliacim filius Helciæ præpoſitus domus, & Sobna ſcriba, & Ioahe filius Aſaph à commẽtariis.

19 Dixitque ad eos Rabſaces, Loquimini Ezechiæ, Hæc dicit Rex magnus, Rex Aſſyriorum, Quæ eſt iſta fiducia qua niteris?

20 Forſitan iniſti conſilium, vt præpares te ad prælium. in quo confidis, vt audeas rebellare?

21 An ſperas in baculo arundineo atque confracto, AEgypto, ſuper quem ſi incubuerit homo, comminutus ingredietur manum eius, & perforabit eam? Sic eſt Pharao rex AEgypti omnibus qui confidunt in ſe.

E

22 Quòd ſi dixeritis mihi, In Domino Deo noſtro habemus fiduciam: nónne iſte eſt cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria: & præcepit Iudæ & Ieruſalem, Ante altare hoc adorabitis in Ieruſalem?

23 Nunc igitur tranſite ad dominum meum Regem Aſſyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis aſcẽſores eorum.

24 Et quomodo poteſtis reſiſtere ante vnum ſatrapam, de ſeruis domini mei minimis? an fiduciam habes in AEgypto propter currus & equites?

25 Nunquid ſine Domini voluntate aſcendi ad locum iſtum, vt demolirer eum? Dominus dixit mihi, Aſcende ad terram hanc, & demolire eam.

26 Dixerũt autem Eliacim filius Helciæ & Sobna & Ioahe, Rabſaci, Precamur vt loquaris nobis ſeruis tuis Syriacè: ſiquidem intelligimus hanc linguam: & nõ loquaris nobis Iudaicè audiente populo qui eſt ſuper murum.

F

27 Reſponditque eis Rabſaces, dicens, Nunquid ad dominum tuum, & ad te miſit me dominus meus, vt loquerer ſermones hos, & non potius ad viros qui ſedent ſuper murum, vt comedant ſtercora ſua, & bibant vrinam ſuam vobiſcum?

28 Stetit itaque Rabſaces, & exclamauit voce magna Iudaicè, & ait, Audite verba Regis magni, Regis Aſſyriorum.

29 Hæc dicit Rex, Non vos ſeducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea.

30 Neque fiduciã vobis tribuat ſuper Dominum, dicens, Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur ciuitas hæc in manu Regis Aſſyriorum.

31 Nolite audire Ezechiã: hæc enim dicit Rex Aſſyriorum, Facite mecum quod vobis eſt vtile, & egredimini ad

---

runt inquam, & venerunt, & conſtiterunt 'ad aquæductũ piſcinæ
ſuperioris'quæ eſt in via agri fullonis.
18 'Vocauerũt autem Regem, & egreſſus eſt ad eos אEliacím filius
הHilciiáhu'qui erat ſuper domũ, & שSebná'ſcriba, & Ioánh filius
Aſáph'à commentariis.
19 Dixitq; ad eos Rabשſacéh, Dicite obſecro ad הHizciiáhu, Sic di
cit Rex magnus Rex Aשſſúr, Quænã eſt hæc fiducia qua tu'fidis?
20 'Dixiſti, 'Certè ſermo labiorum, conſiliũ & fortitudo ad præ-
lium. nunc cui fiſus es, quòd defeciſti à me?
21 Nunc ecce confiſus es in baculo arundineo 'confracto iſto, *nem-
pe* AEgypto, cui ſi innitatur quiſpiam, 'ingredietur in manum e-
ius, ac perforabit eam: ſic eſt Paryóh rex AEgypti omnibus con-
fidentibus in eo.
22 Quòd ſi dixeritis mihi, In Iehoua Deo noſtro cõfidimus: nón- Blaſphemia.
ne is eſt cuius abſtulit הHizciiáh excelſa, & altaria? dixítque ad
Iehudáh & Ieruשſaláim, Coram altari hoc'incuruabitis vos in Ie-
ruשſaláim.
23 Nũc igitur'fideiube obſecro domino meo Regi Aשſſúr, & dabo
tibi duo millia equorum, ſi modò poſſis dare'equitãtes ſuper eos.
24 Et quomodo'verterefacies faciem ducis vnius ſeruorum domi
ni mei minimorum, vt confidas in AEgypto propter currus &
equites?
25 Et nunc, nunquid abſque Iehoua aſcendi contra locum iſtum,
vt diſperdam illum? Iehouáh dixit mihi, Aſcende contra terram
iſtam, & diſperde eam.
26 Et dixit אEliacím filius הHilciiáhu & שSebná & Ioánh ad Rab-
שſacéh, Loquere obſecro ſeruis tuis'Aramicè, (ſiquidem intelligi-
mus) & ne loquaris nobiſcum Iehudaicè'in auribus populi qui eſt
ſuper murum.
27 Reſpondit verò illis Rabשſacéh, Nũquid ad dominum tuum
& ad te miſit me dominus meus, vt loquerer verba iſta? nónne ad
viros qui ſedent ſuper murum, vt comedant 'ſtercus ſuum, & bi-
bant aquam pedum ſuorum vobiſcum?
28 Stetítque Rabשſacéh, & exclamauit voce magna Iehudaicè, lo-
quutúſq; eſt, ac dixit, Audite verbũ Regis magni, Regis Aשſſúr:
29 Sic dixit Rex, Ne ſeducat vos הHizciiáhu, quia non poterit eru-
ere vos è manu eius:
30 Neq; ſperare faciat vos הHizciiáhu in Iehoua, dicẽdo, Eruendo Sennacherib blaſphemus probris afficit Deum viuentem.
eruet nos Iehouáh, nec tradetur ciuitas hæc ĩ manũ Regis Aשſſúr.
31 Ne acquieſcatis הHizciiáhu: ſic enim dixit Rex Aשſſúr, 'Facite
mecũ benedictionẽ, & egredimini ad me, & comedite vnuſquiſq;

Ad aquæductum בתעלת .i. ad canalem in quem deriuabatur aqua è piſcina ſuperiore. Quæ eſt in via agri fullonis. אשר במסלה שדה כובס: Viam ſtratã lapidibus intelligit. Hoc ſignificat vox Hebræa. Gallicè, *une chauſſee*. Chaldæus paraph. iuxta iter agri expanſionis fullonũ. .i. in quo ſolebant fullones expandere veſtes, poſtquã lauiſſent eas in piſcina illa. 18 Vocauerũt autẽ ויקראו .i. inuitauerunt ad colloquium. Qui erat ſuper domũ, אשר על־הבית Hebraiſmus, qui præerat regiæ. Scriba, הסופר .i. qui præerat Libris ſacris, & in illis verſabatur. A commentariis. המזכיר: Vide 2. Sam. 8. d. 17. 19 Fidis? בטחת: Præt. Heb. pro præſ. i. Quanta eſt fiducia iſta qua niteris? vnde tantùm tibi fidis? 20 Dixiſti, אמרת ſub. apud te. Certè ſermo, &c. אך דבר וגו' Sermonem labiorum vocat facundiã. q. d. Eloquentia & facundia eſt mihi: conſilium & fortitudo, vel magnanimitas ad bellum, quibus reſiſtere poſſim etiam Regi Aſſyriæ. hoc eſt, præditus ſum facundia ad commouendos milites: conſilio, in rebus gerendis: & fortitudine, ad bellum gerendum. Alii, Sermo labiorum, id eſt oratio ad Deum. Vide Ieſa. 36. a. 5. 21 Confracto הרצוץ Non tantùm ſignificat fractum, ſed etiam fragile: vt ellychnium extinctum, quod facilè extingui poteſt. Ingredietur ובא ingreditur. Fut. Heb. pro præſ. i. figitur in manum eius: hoc eſt, frãgitur, & pars vna, nempe fragmẽta, & partes illæ acutæ, intrant ac figuntur in manum, lædũtque innitentem. q. d. falleris ſi ſperas in Pharaone, qui facilè frangi poteſt, vt arundo, & vinci. Homines quibus fidimus, ſunt ſimiles fragili arundini, cuius fragmenta acuta, quũ frangitur, ſolent lædere innitentem, vt dictum eſt: ſic homines plus tandẽ incõmodi nobis afferũt, quã cõmodi. 22 Incuruabitis vos תשתחוו אתכם adorabitis. q. d. hoc fecit in gloriã ſuã. 23 Fideiube התערב vadem promitte. vel da obſides. Aut, depoſito pignore certa. vel contende. Equitantes ſupes eos. רוכבים עליהם: .i. aſſeſſores eorum. q. d. tu paucos habes in regno tuo equites, & vix poſſes inuenire ducentos. 24 Vertere facies תשיב reuerti facies. Vide Ieſa. 36. b. 9. 26 Aramicè, ארמית Syriacè. In auribus populi באזני העם Hebraiſmus, audiente populo. 27 Stercus ſuum, &c. את־חוריהם וגו' De his dictionibus, & Aqua pedum, Vide Ieſa. 36. c. 12. 31 Facite mecum bened. &c. עשו־אתי ברכה וגו' Hebraiſmus, de quo & Ieſa. 36. c. 16. ttt. iii.

de vite sua,& vnusquisque de ficu sua: & bibite vnusquisque aquã
cisternæ suæ:
Donec veniam, & tollam vos ad terram similem terræ vestræ, 32
terram frumenti & vini, terram panis & vinearum, terram 'oliuæ
olei,'& mellis:'& viuatis,& non moriamini: neque audiatis הHiz-
ciiáhu,'quum suadebit vobis, dicendo, Iehouáh eruet nos.
Nunquid eruendo eruerunt dii Gentium vnusquisque terram 33
suam è manu Regis Aשּׁúr?
Vbi est deus הHamáth & Arphád? vbi est deus סSepharuáim, 34
Henáע & עIuáh? nunquid eruerunt שSomerón è manu mea?
Quis est inter omnes deos terrarum qui eruerit terram suam è 35
manu mea, quòd eruere possit Iehouáh Ierusaláim è manu mea?
Tacuit autem populus, nec responderunt ei verbum: quia præ- 36
ceptum Regis erat, dicentis, Ne respondeatis ei.
Venerũt ergo אEliacím filius הHilciiáhu, qui erat super domũ, 37
& שSebná scriba, & Ioánh filius Aסáph à commentariis, ad הHiz-
ciiáhu scissis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabשaceh.

Cap. XIX.

Mittit Ezechias nũtios ad Esaiã, ob Sennacherib.

QVum autem audisset Rex הHizciiáhu, scidit vestiméta sua, 1
& operuit se'sacco, ingressúsque est domum Iehouæ.
Et misit אEliacím qui erat super domum,& שSebná 2
scribam, atque seniores sacerdotum opertos saccis ad Ieשayiáhu
prophetam filium Amóys.
Qui dixerunt ei, Sic dixit הHizciiáhu,'Dies angustiæ & increpa 3
tionis, & blasphemiæ est dies hæc. 'venerunt enim filii vsque ad
matricem,& virtus non est pariendi.
'Si fortè audiat Iehouáh Deus tuus omnia verba Rabשaceh quẽ 4
misit Rex Aשּׁúr dominus eius vt probris afficiat Deum viuen-
tem,& arguat verbis quæ audiuit Iehouáh Deus tuus:'& leua ora
tionem pro residuo quod inuenitur.
Venerunt itaque serui Regis הHizciiáhu ad Ieשayiáhu. 5
Quibus respõdit Ieשayiáhu, Sic dicetis domino vestro, Sic di- 6
xit Iehouáh, Ne timeas à facie verborũ quæ audisti, quibus pro-
bris affecerunt me pueri Regis Aשּׁúr.

Promittit Deus victoriam Ezechiæ, & Regis Assyriæ mortẽ prædicit.

Ecce ego'pono in eo spiritum,& audiet rumorem, reuertetúrq; 7
in terram suam,& cadere faciam eum gladio in terra sua.
Reuersus est itaque Rabשaceh, & inuenit Regem Aשּׁúr pu- 8
gnantem contra Libná: audierat enim quòd 'profectus esset de
Lachíש.
'Audiuit autem de Thirhacáh rege Chúש, dicendo, Ecce egres- 9
sus est vt pugnet tecum. '& reuersus est, misitque *alios* legatos ad
הHizciiáhu 'cum hisce mandatis,

Blasphemia Sẽnacherib.

Sic dicetis הHizciiáhu Regi Iehudáh, dicendo, Ne decipiat te 10

me:& comedet vnusquisque de vinea
sua,& de ficu sua: & bibetis aquas de
cisternis vestris: G
32 Donec veniam, & transferam vos
in terrã quæ similis est terræ vestræ,
in terram fructiferã, & fertilem vini,
terram panis & vinearũ, terram oliua
rum,& olei ac mellis:& viuetis,'& nõ
moriemini. nolite audire Ezechiã q
vos decipit, dicẽs, Dñs liberabit nos.
33 Nunquid liberauerunt dii Gentium
terram suam de manu Regis Assyrio
rum.
34 Vbi est deus Emath & Arphad? vbi
est deus Sepharuáim, Ana & Auatnũ?
qd liberauerũt Samariã de manu mea?
35 Quinam illi sunt in vniuersis diis
terrarum qui eruerunt regionẽ suam
de manu mea, vt possit eruere Domi-
nus Ierusalem de manu mea?
36 Tacuit itaque populus, & non re-
spondit ei quicquã: siquidẽ præceptũ
Regis acceperãt, vt nõ respõderẽt ei.
37 Venitq; Eliacim filius Helciæ præ-
positus domus, & Sobna scriba, &
Ioace filius Asaph, à commentariis,
ad Ezechiam scissis vestibus, & nun-
tiauerunt ei verba Rabsacis.

Cap. XIX. Esa.37.a

1 QVæ quum audisset Ezechias
Rex, scidit vestimenta sua, &
opertus est sacco, ingressus-
que est domum Domini.
2 Et misit Eliacim præpositum do-
mus,& Sobnam scribam,& senes de
sacerdotibus opertos saccis, ad Esaiã
prophetam filium Amos.
3 Qui dixerũt ei, Hæc dixit Ezechias,
Dies tribulationis, & increpationis,
& blasphemiæ dies iste: venerunt filii
vsque ad partum, & vires non habet
parturiens.
4 Si forte audiat Dominus Deus tuus
vniuersa verba Rabsacis, quem mi-
sit Rex Assyriorum dominus suus, vt
exprobraret Deum viuentem, & ar-
gueret verbis quæ audiuit Dominus
Deus tuus: & fac orationem pro re-
liquiis quæ repertæ sunt.
5 Venerunt ergo serui Regis Eze-
chiæ ad Esaiam.
6 Dixitque eis Esaias, Hæc dicetis do B
mino vestro, Hæc dicit Dominus,
Noli timere à facie sermonum quos
audisti, quibus blasphemauerunt pue
ri Regis Assyriorum me.
7 Ecce ego immittam ei spiritum,&
audiet nuntium, & reuertetur in ter-
ram suam,& deiiciam eum gladio in
terra sua.
8 Reuersus est ergo Rabsaces, &
inuenit Regẽ Assyriorum expugnã-
tem Lobnam: audierat enim quòd re
cessisset de Lachis.
9 Quúmque audisset de Tharaca re- Esa.37.b
ge AEthiopiæ, dicentes, Ecce, egres-
sus est vt pugnet aduersum te: & iret
contra eum: misit nuntios ad Eze-
chiam, dicens,
10 Hæc dicite Ezechiæ Regi Iuda,
Non te seducat Deus tuus, in quo

31 Oliuæ olei, זית יצהר .i. oliuæ ferentis oleum, hoc est terram fructiferã. Et viuatis,& nõ moriamini: וחיו ולא תמותו & viuetis,& non moriemini. Quum suadebit vobis כי יסית אתכם .i. quum tentabit vos seducere. Alii, suadebit enim vobis.

IN CAPVT XIX.

1 Sacco, בשק .i. veste vilissima, qua animi dolorem indicabant Iudæi. 3 Dies angustiæ,&c. יום צרה וגו' Dies pro tempore. q.d. sumus nunc in maximis angustiis, quia Sennacherib minatur obsidionẽ, & inimici nostri increpant nos quòd rebelles fuerimus: præterea in Deũ probra iactant, dicẽtes quòd Deus non poterit nos eripere de manu Regis Assyriæ. Venerunt enim filii,&c. כי באו בנים עד משבר .i. Filios vocat fœtus. Hac allegoria significauit maximũ periculũ & lethalẽ calamitatem imminere Ierusalẽ. q.d. Vix ex hac tribulatione euademus. Vox משבר significat sellam in qua sedent parturientes: & os vteri, seu matricis: quò quum peruenit fœtus, multa ipse patitur, multúmque incommodi. ונשאת
4 Si fortè audiat Iehouáh אולי ישמע יהוה Fortè audiet Iehouáh. i. signo aliquo declarabit se audisse. Et leua orationem,&c. ונשאת תפלה וגו' Hebraismus, Ora pro reliquiis quæ adhuc extant. Hoc intelligitur de duabus tribubus quæ supererant.
7 Pono in eo spiritum, נותן בו רוח Hebraismus, positurus sum in eo animum. i. daturus sum illi voluntatem reuertendi in patriam suã,&c. vt in Iesaia. 8 Profectus esset de Lachiש. נסע מלכיש: .i. recessisset à Lachis vnde miserat legatos Rex Assyriæ.
9 Audiuit autem וישמע quum scilicet oppugnaret Libna. Et reuersus est, וישב Multa sunt subaudienda, cuiusmodi, Quod quum audisset, soluta obsidione, vertit exercitum in Regẽ Chus, siue Æthiopiæ: quo deuicto, rursum obsedit Ierusalẽ. Cum hisce mandatis. לאמור: Ad verbum, dicendo.

habes fiduciam: neque dicas, Non tradetur Ierusalem in manus Regis Assyriorum.

C Tu enim ipse audisti quæ fecerunt Reges Assyriorum vniuersis terris, quomodo vastauerunt eas: tu ergo solus poteris liberari?

Nunquid liberauerunt dii Gentium singulos quos vastauerũt patres mei, Gozã videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar?

Vbi est Rex Emath, & Rex Arphad, & Rex ciuitatis Sepharuáim, Ana & Aua?

Itaque quũ accepisset Ezechias literas de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino.

Et orauit in conspectu eius, dicens, Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus Regum omnium terræ: tu fecisti cælũ & terrã.

Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide, & audi omnia verba Sennacherib, qui misit vt exprobraret Deum viuentem.

D Verè Domine, dissipauerunt Reges Assyriorum Gentes & terras.

Et miserunt deos eorum in ignem: non enim erant dii, sed opera manuũ hominum ex ligno & lapide, & perdiderunt eos.

Nunc igitur Domine Deus noster, saluos nos fac de manu eius, vt sciant omnia regna terræ quia tu es Dominus Deus solus.

Misit autem Esaias filius Amos ad Ezechiam, dicens, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audiui.

Iste est sermo quẽ loquutus est Dominus de eo, Spreuit te, & subsannauit te, virgo filia Sion: post tergũ tuũ caput mouit, filia Ierusalem.

Cui exprobrasti, & quem blasphemasti? contra quem exaltasti vocem tuam, & eleuasti in excelsum oculos tuos? contra Sanctum Israel.

E Per manum seruorum tuorum exprobrasti Domino, & dixisti, In multitudine curruũ meorum ascendi excelsa montium, in summitate Libani, & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius: & ingressus sum vsque ad terminos eius, & saltũ Carmeli eius.

Ego succidi, & bibi aquas alienas, & siccaui vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas.

Nũquid nõ audisti quid ab initio fecerit ex dieb⁹ ãtiquis plasmaui illud, & nunc adduxi: eruntq; in ruinã colliũ compugnantiũ ciuitates munitæ.

Et qui sedent in eis, humiles manu: contremuerunt & confusi sunt, facti sunt velut fœnum agri, & virens herba tectorũ, quæ arefacta est antequã veniret ad maturitatem.

Deus tuus cui tu confidis, dicendo, Non tradetur Ieruשׁsaláim in
manum Regis Aשׁssúr.
11 Ecce audisti quæ fecerint Reges Aשׁssur vniuersis terris, perdẽ-
do eas: & tu liberaberis?
12 Num liberauerunt eas dii Gẽtium quos deleuerũt patres mei,
Gozán & nArán, & Résseph, & filios yEdén qui erãt in Thelaשׁsár?
13 Vbi est Rex nHamáth, & Rex Arpád, & Rex vrbis oSepharuáim,
Henáy & yIuáh?
14 Et tulit nHizciiáhu literas de manu legatorum, legítque eas: &
quum ascendisset domum Iehouæ, expandit eas nHizciiáhu co-
ram Iehoua.

Petit Ezechias auxilium à Domino contra Regem Assur, vt cognoscatur Deus Israel esse Deus solus.

15 Orauítque nHizchiiáhu coram Iehoua, & dixit, Iehouáh Deus
Iשׁsraelis, ʺsedens super Cherubim, tu es Deus solusʺ omnium re-
gnorum terræ, tu fecisti cælum & terram.
16 Inclina Iehoua aurem tuam, & audi: aperi Iehoua oculos tuos,
& vide: & audi verba oSannheríb, ʺqui misit vt probris afficeret
Deum viuentem.
17 Verè Iehoua, vastauerunt Reges Aשׁssúr Gẽtes & terram earũ.
18 Et posuerunt deos eorum in ignem: non enim dii erant, sed o-
pus manuum hominum, lignum & lapis, ideo perdiderunt eos.
19 Et nunc Iehoua Deus noster saluos fac nos obsecro de manu
ei⁹, vt cognoscãt õnia regna terræ quòd tu es Iehouáh Deus solus.
20 Tunc misit Ieשׁsayiáhu filius Amóץs ad nHizciiáhu, dicẽdo, Sic
dixit Iehouáh Deus Iשׁsraelis, Pro quibus orasti me super oSan-
nheríb Rege Aשׁssúr, audiui.

Esaias cõsolatur Ezechiam, victoriam nuntians.

21 Hoc est verbum quod loquutus est Iehouáh super eũm, Con-
tempsit te, subsannauit te, virgo filia xSión: post te caput mouit,
filia Ieruשׁsalaím.
22 Quẽ probris affecisti, & cui cõuitiatus es, & super quẽ exaltasti
vocẽ, & eleuasti in excelsum oculos tuos? cõtra sanctũ Iשׁsraelis.
23 Per manum legatorum tuorum probris affecisti Iehouam, &
dixisti, In multitudine curruum meorum ascendi excelsa mon-
tium, latera Lebanón, & succîdam altitudinem cedrorum eius, e-
lectas abietes illius, ʺ& ingrediar habitaculum finis eius, saltum
Charmeli eius.
24 Ego fodi *uenam*, & bibi aquas alienas, & siccaui plãta pedũ meo-
rum omnes riuos munitos.
25 ʺNónne audisti à longo *tempore*? id feci, à diebus antiquis etiam
formaui illud, nunc euenire feci illud: & erit ad destruendum in
aceruos ruinarum ciuitates munitas.
26 Et habitatores earum ʺabbreuiati manu, contriti sunt & pudo-
re affecti, fuerũt *ut* herba agri, & olus germinis, *ut* herba tectorum,
& percussa ariditate antequam sit seges.

15 Sedens super Cherubim, יושב הכרובים qui habitas inter Cherubim. Omnium regnorum לכל ממלכות in omnibus regnis.
16 Qui misit אשר שלחו sub. legatos. 23 Et ingrediar, &c. ואבואה וגו׳ De hoc vide annotationem in Iesaia, 37. c. 24.
25 Nonne audisti, &c. הלא שמעת וגו׳ Hoc versu declarat Dominus nihil ab hoc tyranno fieri, aut iam factum esse, quod ore Prophetæ non prædixerit: atque ita authorem earum rerum se esse pronuntiat. acsi diceret, Intellexistine iam olim sententiã decretã quam pronuntiauerã in Gentes, etiam in Israelem ipsum? vel, Prophetiam illam quam prædixeram per Prophetas meos, hoc est id quod statueram me facturum hisce temporibus? eam sententiã exequutus sum, siue eam prædictionem adimpleui tempore Regum Assyriæ, partim tuo tempore, partim, &c. hoc tempore euenire feci eam: & prædictio illa indicabat fore vt vrbes munitissimæ redigantur in aceruos desolatos, hoc est eas destruendas. Alii vertunt, Annon audisti *quòd* à longinquo *tempore* fecerim eam, à diebus antiquis etiam formauerim ipsam? nunc verò adducerem ipsam vt esset in desolationem, in aceruos ruinarum, vt ciuitates munitas? Exponunt autem hoc modo, Declarat Dominus se Ierosolymæ tutorem esse, nec vnquam Ecclesiæ defuturum: neque passurum aboleri ipsam, vt alias vrbes quæ dirutæ ac vastatæ sunt. nam confert Ierosolymam cum aliis vrbibus quæ ab Assyrio euersæ fuerant, & redactæ in eius potestatem: ne existiment à tyranno tam facilè euerti posse. nec enim eiusdem est conditionis cum aliis quæ dirutæ & solo æquatæ sunt. Non est igitur comparanda Ecclesia cum aliis vrbibus etiam munitissimis.
26 Abbreuiati manu, קצרי יד Hebraismus, Imbelles, siue imbecilles. Vide in Iesaia, vbi similia omnia vsque ad finem capitis, leguntur, paucis exceptis.

Habitationẽ autẽ tuam, & egreſſum tuum & ingreſſum tuum 27
noui,& furorem tuum contra me.
Quoniam iratus es aduerſum me, & tumultus tuus aſcendit in 28
aures meas:ideo ponam hamum meum in naribus tuis, & camũ
meum in labiis tuis,& redire faciam te per viam qua veniſti.

Signum futuræ victoriæ.

Et hoc tibi ſignum,Comede anno iſto per ſe germinantia:an- 29
no autem ſecundo ſponte *etiam* germinantia: anno verò tertio
ſeminate & metite,& plantate vineas,&comedite fructũ earum.
Et addet quæ euaſit familiæ Iehudáh,quæ remanſit, *mittere* radi- 30
cem deorſum,& facere fructum ſurſum.
De Ieruſaláim enim egredientur reliquiæ,&euaſor de monte 31
Siión:zelus Iehouæ exercituum faciet hoc.
Propterea ſic dicit Iehouáh de Rege Aſſúr, Non ingredietur 32
vrbem hanc,nec iaciet illuc ſagittam, neque præoccupabit eam
clypeo *munitus*,nec effundet iuxta eam aggerem.
Per viam qua venit,reuertetur,& ciuitatem hanc non ingredie- 33
tur,dicit Iehouáh.

Propter ſeipſum & promiſſiones ſuas ſaluat Deus

Et protegam ciuitatem hanc,vt ſeruem eam propter me,& pro 34
pter Dauidem ſeruum meum.

Angelus Domini occidit exercitũ Sennacherib.

Fuit igitur, nocte illa egreſſus eſt Angelus Iehouæ,& percuſſit *in* 35
caſtris Aſſúr centum octogintaquinque millia.ſurrexerunt au-
tem ſummo mane,& en omnes ipſi cadauera mortua.
Propterea profectus abiit,reuerſúſque eſt Sanheríb rex Aſ- 36
ſúr,&habitauit in Nineuéh.

Occiditur Sennacherib à filiis ſuis.

Et fuit,eo adorãte in domo Niſróch deum ſuum, & Adramé- 37
lech & Sarézer filii eius percuſſerunt eum gladio:ipſi autẽ eua
ſerũt in terram Ararát: & regnauit Eſar-haddón filius eius pro
eo.

Cap. XX.

AEgrotanti Ezechiæ prædicit Eſaias mortem.

IN diebus illis ægrotauit Hizciiáhu vſque ad mortem: & ve- 1
nit ad eum Ieſayiáhu filius Amós prophetæ, dixítque ad eũ,
Sic dixit Iehouáh, Præcipe domui tuæ,quia morieris,&nõ viues.
Et conuertit Hizciiáhu faciem ſuam ad parietem,& orauit ad 2
Iehouam,dicendo,

Oratio Ezechiæ. Ambulare in veritate.

Obſecro ô Iehoua,Meméto quæſo quòd ambulauerim coram 3
te in veritate & corde integro, & quod bonũ eſt in oculis tuis,fe-
cerim.Et fleuit Hizciiáhu fletu magno.

Fletus.

Tempus vitæ Ezechiæ prolongatur.

Nõdum autem Ieſayiáhu egreſſus fuerat ad atrium medium, 4
quum verbum Iehouæ fuit ad eum,dicendo,
Reuertere,& dic ad Hizciiáhu duci populi mei,Sic dixit Ieho- 5
uáh Deus Dauidis patris tui,Audiui orationem tuam,vidi lachry-
mas tuas, ecce ego ſano te,die tertia aſcendes in domum Iehouæ.
Et addã diebus tuis quindecim annos:déque manu Regis Aſ- 6
ſúr eruam te,& ciuitatemiſtam,atque protegam ciuitatem iſtam,
propter me & propter Dauidem ſeruum meum.

Propter ſe & promiſſa ſaluat Deus.

Dixitque Ieſayiáhu,Tollite maſſam ficuũ ſiccarũ.Et tulerũt, 7

---

27 Habitaculum tuũ, & egreſſum tuũ, & introitum tuum,& viam tuam ego præſciui, & furorem tuum cõtra me. F

28 Inſaniſti in me,& ſuperbia tua aſcẽdit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis,& reducam te in viam per quam veniſti.

29 Tibi autem Ezechia hoc erit ſignũ, Comede hoc anno quæ repereris: in ſecundo autem anno, quæ ſponte naſcuntur: porrò in tertio anno ſeminate & metite:plantate vineas,& comedite fructus earum.

30 Et quodcunque reliquum fuerit de domo Iuda,mittet radicem deorſum, & faciet fructum ſurſum.

31 De Ieruſalem quippe egredientur reliquiæ, & quod ſaluetur,de monte Siõ:zelus Dñi exercituum faciet hoc.

32 Quamobrem hæc dicit Dominus de Rege Aſſyriorum, Nõ ingredietur vrbem hanc,nec mittet in eam ſagittam,nec occupabit eam clypeus, nec circundabit eam munitio. G

33 Per viam qua venit, reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus.

34 Protegámque vrbem hanc, & ſaluabo eam propter me,& propter Dauid ſeruum meum.

Tob.1.d. eccli.48.d. eſa.37.g. 1.mach.7.f. 2.mach.8.d.

35 Factum eſt igitur, in nocte illa venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinq; millia.quúmq; diluculo ſurrexiſſet,vidit oia corpora mortuorũ.

36 Et recedens abiit,& reuerſus eſt Sẽnacherib rex Aſſyriorum, & manſit in Niniue.

Tob.1.d.

37 Quúmque adoraret in templo Neſroch deum ſuum, Adramélech & Saráſar filii eius percuſſerunt eum gladio,fugerúntq; in terram Armeniorum: & regnauit Aſar-haddon filius eius pro eo.

Cap. X X.

2.Paral.32.d. eccli.48.d. eſa.38.a.

1 IN diebus illis ægrotauit Ezechias vſque ad mortem:& venit ad eum Eſaias filius Amos, propheta, dixitque ei,Hæc dicit Dñs,Præcipe domui tuæ:morieris enim tu, & non viues.

2 Qui conuertit faciẽ ſuam ad parietem,& orauit Dominum,dicens,

3 Obſecro Domine, memento quæſo quomodo ambulauerim coram te ĩ veritate, & ĩ corde perfecto,& quod placitum eſt coram te,fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno.

4 Et antequã egrederetur Eſaias mediam partem atrii, factus eſt ſermo Domini ad eum,dicens,

5 Reuertere,& dic Ezechiæ duci populi mei, Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui, Audiui orationem tuã,& vidi lachrymã tuã:ecce,ſanaui te,die tertio aſcendes tẽplũ Domini. B

6 Et addã diebus tuis quindecim annos:ſed & de manu Regis Aſſyriorũ liberabo te,& ciuitatem hanc,& protegam vrbem iſtam,propter me, & propter Dauid ſeruum meum.

7 Dixitque Eſaias,Afferte maſſam ficorum. Quam quũ attuliſſent, & po-

---

29 Et hoc tibi ſignum, וזה לך האות ſub.quòd prophetia quam prædixi,e uentura ſit.
30 Quæ euaſit פליטת Ad verbũ,euaſio.i.qui è familia Iuda euaſerunt,& remanſerunt in Terra ſancta,agent parte ima altius radices.Quidam vertunt,Rurſúmque in vnum coibit quod euadet è domo Iuda,iactáque deorſum radice,quod reliquum eſt,fructum ſurſum reddet.
Mittere radicem deorſum,&c. שורש למטה וגו׳ Metaphora ab arboribus quæ ſunt in ſolo læto.i.multi relinquentur,& erunt ſuperſtites.
32 Aggerem. סוללה: ſub.ad eam oppugnandam. 35 Nocte illa בלילה ההוא quæ proximè ſubſequuta eſt diem qua venit Rex Aſſyriæ vt obſidione cingeret vrbem Ieruſalem,atque eam funditus tolleret.

IN CAPVT XX.

1 In diebus illis בימים ההם nempe ſub tempus aduentus Regis Aſſyriæ. Præcipe,&c. צו וגו׳ Vide eadem & Eſa.38.a.1.
3 In veritate באמת .i.citra vllam fictionem.Seipſum mox declarat quum dicit,& corde integro.
7 Dixitque,&c. ויאמר וגו׳ Hæc à Ieſaia ſcribũtur cap.38.d.21. Maſſam ficuum ſiccarum. דבלת תאנים Ad verbũ,maſſa ficuum ſiccarũ ficuum.Scribunt,ficus aridas habere vim excalfaciendi:vnde dura tubercula concoquunt,& ſtatim digerunt.Ex carycis fecerunt cataplaſma.

ſuiſſent ſuper vlcus eius, curatus eſt.

8 Dixit autem Ezechias ad Eſaiam, Quod erit ſignum quia Dominus me ſanabit, & quia aſcẽſurus ſum die tertia templum Domini?

9 Cui ait Eſaias, Hoc erit ſignum à Domino, quòd facturus ſit Dominus ſermonem quem loquutus eſt: vis vt aſcendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?

10 Et ait Ezechias, Facile eſt vmbrã creſcere decẽ lineis: nec hoc volo vt fiat, ſed vt reuertatur retrorſum decẽ gradibus.

11 Inuocauit itaque Eſaias propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas quibus iam deſcenderat in horologio Achaz, retrorſum decem gradibus.

C

12 In tempore illo miſit Berodach Baladan filius Baladan rex Babyloniorum, literas & munera ad Ezechiam: audierat enim quòd ægrotaſſet Ezechias.

13 Lætatus eſt autem in aduentu eorum Ezechias, & oſtendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vaſorũ ſuorũ, & omnia quæ habere poterat in theſauris ſuis. Nõ fuit verbum quod non monſtraret eis Ezechias in domo ſua, & in omni poteſtate ſua.

14 Venit autem Eſaias Propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei, Quid dixerunt viri iſti? aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias, De terra longinqua venerunt, de Babylone.

15 At ille reſpondit, Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias, Omnia quæ ſunt in domo mea, viderunt: nihil eſt quod non monſtrauerim eis in theſauris meis.

D

16 Dixit itaque Eſaias Ezechiæ, Audi ſermonem Domini,

17 Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ ſunt in domo tua, & quæ cõdiderunt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquam, ait Dominus.

18 Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollent, & erũt eunuchi in palatio Regis Babylonis.

19 Dixitque Ezechias ad Eſaiam, Bonus ſermo Domini, quem loquutus es: ſit pax & veritas in diebus meis.

20 Reliqua autem ſermonũ Ezechiæ, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piſcinam & aquæductum, & introduxerit aquas in ciuitatẽ, nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonũ dierum Regum Iuda?

21 Dormiuitque Ezechias cũ patribus ſuis, & regnauit Manaſſes filius eius pro eo.

ac poſuerunt ſuper vlcus, & ſanatum eſt.
8 'Dixerat autem nHiziiáhu ad Ieſaiáhu, Quod ſignum *erit* Signũ ſanitatis accipit Ezechias in horoſcopo.
quòd ſanaturus ſit Iehouáh me, & aſcenſurus ſim die tertio in domum Iehouæ?
9 Reſpondit Ieſaiáhu, Hoc *erit* tibi ſignum à Iehoua, quòd ipſe facturus ſit rem iſtam quam loquutus eſt, *viſne vt* 'progrediatur
vmbra decem gradibus, an reuertatur decem gradibus?
10 Reſpõdit nHizciiáhu, 'Leue eſt vmbræ 'declinare decem gradibus: nolo *hoc*, ſed vt reuertatur vmbra retrorſum 'decem gradibus.
11 Clamauit itaque Ieſaiáhu Propheta ad Iehouam, & reduxit
vmbram per gradus quibus deſcenderat, 'in cochlea quam fecerat
Anház, retrorſum decem gradibus.
12 Tempore illo miſit Berodách Baladán filius Baladán rex Ba- Recipit munera à Rege Berodach.
bél literas & munera ad nHizciiáhu: audierat enim quòd ægrotaſſet nHizciiáhu.
13 'Et audiuit eos nHizciiáhu, oſtendítque eis vniuerſam domum
'deſiderabilem ſuam, argentum & aurum, & aromata, '& vnguẽtum optimum, & domum vaſorum ſuorum, & quicquid inuentum eſt in theſauris ſuis: non fuit quicquam quod non oſtenderit eis nHizciiáhu in domo ſua, & in omni dominatu ſuo.
14 Introiuit autem Ieſaiáhu Propheta ad regem nHizciiáhu, Increpatur ab Eſaia ob oſtẽtatos theſauros.
dixítque ei, Quid dixerunt viri iſti? & vnde venerũt ad te? Reſpondit nHizciiáhu, De terra longinqua venerunt, de Babél.
15 Et ait, Quid viderunt in domo tua? Reſpondit nHizciiáhu, Cũcta quæ erant in domo mea, viderunt: non fuit quicquam quod non oſtenderim eis in theſauris meis.
16 Tunc dixit Ieſaiáhu ad nHizciiáhu, Audi verbum Iehouæ,
17 Ecce dies veniunt, & deferetur quicquid eſt in domo tua, & quæ Captiuitatem Babylonicam prædicit ei.
condiderunt patres tui ad hunc vſque diem, in Babél: non remanebit quicquam, dixit Iehouáh.
18 De filiis quoque tuis qui egredientur de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio Regis Babél.
19 Dixit autem nHizciiáhu ad Ieſaiáhu, 'Bonum *eſt* verbum Iehouæ quod loquutus es. Et adiecit, 'Nónne *bonum eſt* ſi pax & veritas futura ſit in diebus meis?
20 Reliquũ autẽ verborũ nHizciiáhu, & omnis fortitudo eius, & quo Pacem & promiſſum vitæ tẽpus quindecim annorum petit.
modo fecerit piſcinã & aquæductũ, deduxerítque aquas in Ciuitatem, nónne ſcripta ſunt in libro verborũ dierũ Regũ Iehudáh?
21 Dormiuítque nHizciiáhu cum patribus ſuis, & regnauit Me- Moritur. Succedit Manaſſes.
naſſéh filius eius pro eo.

8 Dixerat autem ויאמר antequam ſcilicet imponeretur cataplaſma. Hæc præcedunt quæ dicta ſunt verſu ſuperiore: vnde vertendũ per plusquam perfectũ. 9 Progrediatur vmbra decẽ grad. הלך הצל עשר מעלות .i. cõficiat decẽ gradus per quos totidẽ horæ deſignantur. Chaldæus paraph. decem horas. Loquitur de horologio per quod ad vmbram ſolis noſcuntur horæ: cuius lineæ dicuntur מעלות id eſt gradus, per quos horæ deſignantur. 10 Leue eſt נקל facile eſt. promptum eſt. Decem gradibus. עשר מעלות .i. decem horis. q.d. volo vt reuertatur à decima ad primã lineam. Nam aiunt eam tum fuiſſe horam quam vmbilicus præmonſtrabat. Accipio autẽ decimam horam ab ortu ſolis. In his horologiis deſignantur horæ inæquales propter dies longiores: vel, æquales, vt nos qui à media nocte diẽ accipimus: illi autem ab ortu ſolis diem naturalem: ob id quidam aiunt diem fuiſſe productam decem horis, alii viginti, alii triginta duabus. Doctus inter Hebræos ait decem horis, quia in momento fuit vmbra reducta. Doctioribus verò magis placet æqualem fuiſſe diem cum aliis: nam in horologio erant ſolùm duodecim lineæ quæ tot horas deſignabant. Miraculũ fuit, vmbram retroceſſiſſe, procedente tamen ſole, nec ſequutã eſſe vmbram motum ſolis. Et hæc reductio fuit momentanea: quandiu autẽ illic ſteterit, neſcimus: vmbra autẽ poſtea ſequuta eſt motum ſuum poſtquã hoc innotuit Regi & eius ſeruis. 11 In cochlea במעלות .i. in horologio ſolario in quo deſcenderat ſol, ſiue vmbra quã iecerat ſol obiectu vmbilici: quod horologiũ erat affixũ in ſummitate cochleæ quam fecerat Achaz: reduxit inquã retrorſum decem lineis. 13 Et audiuit eos וישמע עליהם .i. paruit eis. rogarant enim (inquit doctus inter Hebræos) vt oſtenderet eis domum. quod & fecit. In Ieſaia cap. 39. a. 1. legitur, Et lætatus eſt. Deſiderabilem ſuam, נכותה deſiderabilium ſuorum. i. locum in quo erant quæcũque chara habebat & pretioſa. Gallicè, *ſon cabinet.* Hoc eodem verſu & paulo pòſt verſu 15 vocat theſauros. Et vnguentum optimum, ואת שמן הטוב Vide Ieſaiam. 19 Bonum *eſt* verbum, &c. טוב דבר וגו׳ q.d. faciat Dominus pro arbitratu ſuo, dummodo ſtatus regni mei ſit ſtabilis. Nónne *bonum eſt* ſi, &c. הלא אם שלום Quidni, ſi pax, &c. i. modò tranquillitate & quiete ſumma fruar quandiu vixero, & præſtet Dominus quod eſt pollicitus, ne ab hoſtibus arguatur mendacii.

Cap. XXI.

Impius Manasses instaurat idola.

DVodecim annorum erat Menaשּׁséh quum regnare cœpit, 1
& quinquagintaquinque annis regnauit in Ieruשּׁsaláim: no
men autem matris eius erat חHephצsibáh.
Fecítque malum in oculis Iehouæ 'iuxta abominationes Gen- 2
tium quas expulerat Iehouáh à facie filiorum Iשּׁraאelis.
Conuersus nanque instaurauit excelsa quæ euerterat חHizciiá- 3
hu pater eius, & erexit altaria ipsi Báעal, fecítque lucum sicut fece
rat Aחháb Rex Iשּׁraאelis: '& incuruauit se vniuersæ militiæ cæli,
& seruiuit eis.
Extruxit quoque altaria in domo Iehouæ, de qua dixerat Ieho 4
uáh, 'In Ieruשּׁsaláim ponam nomen meum.
Duo atria. Extruxit inquam aras vniuersæ militiæ cæli in duobus atriis do 5
mus Iehouæ.
Traduxit etiam filium suum per ignem, 'obseruauítque tempo 6
ra, & auguratus est, & constituit pythonem, & magos: 'multiplica-
uit vt faceret malum in oculis Iehouæ ad irritandum *eum*.
Posuit item sculptile luci quod fecerat, in domo de qua dixe- 7
rat Iehouáh ad Dauidē & ad שּׁSelomóh filium eius, In domo ista
& in Ieruשּׁsaláim quā elegi præ cunctis tribubus Iשּׁraאelis, ponā
nomen meum 'in sempiternum.
'Nec addam vt cōmoueri faciam pedē Iשּׁraאelis è terra quam 8
dedi patribus eorum: 'ita duntaxat si custodierint facere iuxta o-
mnia quæ præcepi eis, & iuxta vniuersam Legem quam præcepit
eis seruus meus Moשּׁéh.
At illi non audierunt, 'sed errare fecit eos Menaשּׁséh, ita vt face 9
rent peiora quàm Gentes 'quas deleuit Iehouáh à facie filiorum
Iשּׁraאelis.
Itaque loquutus est Iehouáh per manum seruorum suorū Pro- 10
phetarum, dicendo,
Propterea quòd fecit Menaשּׁséh Rex Iehudáh abominationes 11
istas, 'faciēdo peiora quàm fuerint omnia quæ fecerūt אEmoræi
qui præcesserunt eum, & peccare fecit etiā Iehudáh in idolis suis:
Idcirco dixit Iehouáh Deus Iשּׁraאelis, Ecce ego 'inducam *tantum* 12
malum super Ieruשּׁsaláim & Iehudáh, vt omnis audientis illud
tinniant ambæ aures.
'Et extendam super Ieruשּׁsaláim lineam שּׁSomerón, & perpen 13
diculum domus Aחháb: '& abstergam Ieruשּׁsaláim sicut abstergit
quispiam scutellam, tersit, & vertit super faciem suam.
Deserámque reliquias hæreditatis meæ, & tradam eos in ma- 14
num inimicorum eorum, erúntque in rapinā & in direptionem
omnibus inimicis suis:
Eo quòd fecerunt malum in oculis meis, & irritauerunt me à 15

Cap. XXI.

2. Paral. 33. a

1 DVodecim annorum erat Manasses quum regnare cœpisset, & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Hapsiba.

2 Fecitque malum in conspectu Domini, iuxta idola Gentiū quas deleuit Dominus à facie filiorum Israel.

3 Conuersúsq; est, & ædificauit excelsa quæ dissipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat Achab Rex Israel: & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam.

Ierem. 32. [illegible] 2. Reg. 7. b

4 ‖Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus, ‖In Ierusalem ponam nomen meum.

5 Et extruxit altaria vniuersæ militiæ cæli in duobus atriis templi Domini.

6 Et traduxit filium suum per ignem, & ariolatus est, & obseruauit auguria & fecit pythones, & aruspices multiplicauit, vt faceret malum coram Domino, & irritaret eum.

2. Reg. 7. b 3. reg. 8. [illegible] & 9. a [illegible] B

7 Posuit quoque idolum luci quem fecerat, in tēplo Domini, ‖super quo loquutus est Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius, In tēplo hoc, & in Ierusalem quā elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum.

8 Et vltrà non faciam cōmoueri pedem Israel de terra quam dedi patribus eorum: si tamen custodierint opere omnia quę præcepi eis, & vniuersam Legem quā mandauit eis seruus meus Moyses.

9 Illi verò non audierūt, sed seducti sunt à Manasse, vt facerēt malum super Gentes quas cōtriuit Dominus à facie filiorum Israel.

10 Loquutúsque est Dominus in manu seruorum suorum Prophetarum, dicens,

Ieremi. 15. a

11 ‖Quia fecit Manasses Rex Iuda abominationes istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in ‖mmunditiis suis:

12 Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel, Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam: vt quicunq; audierit, tinniant ambæ aures eius.

C

13 Et extendam super Ierusalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalē, sicut deleri solent tabulæ, delens vertam, & ducā crebrius stylum super faciem eius.

14 Dimittam verò reliquias hęreditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius, erúntque in vastitatem & in rapinam cunctis aduersariis suis:

15 Eo quòd fecerint malum corā me, & perseuerauerint irritantes me, ex

IN CAPVT XXI.

2 Iuxta abominationes Gentium כתועבות הגוים Hebraismus, fecit abominanda non aliter quàm Gentes, siue coluit idola more Gentium.
3 Et incuruauit, &c. וישתחו וגו' & adorauit vniuersam militiā cæli, & coluit illā. 4 In Ieruשּׁsaláim, &c. בירושלם אשים את־שמי: .i. in templo quod extruetur in Ierusalem, inuocabitur nomen meum, & dicetur templum meum, vocabitúrque de nomine meo.
6 Obseruauitque temp. & aug. ועונן ונחש .i. ex inspectione cæli & stellarum futura prædixit & diuinauit, ac exercuit artem præstigiatricem. i. fuit præstigiator. Multiplicauit, &c. הרבה לעשות הרע .i. quamplurima fecit mala quibus ad iracundiam prouocauit Deum.
7 In sempiternum. לעולם: Pro longo tempore positum est. 8 Nec addam, &c. ולא אוסיף להניד .i. Neque posthac committam, siue efficiam vt Israel moueat pedem. vel, nec vltrà sinam vt Israel emigret ex hac terra. Ita duntaxat si custod. רק אם־ישמרו לעשות si tamen [dummodo] custodierint facere. i. ea lege atque conditione vt curam ac diligentiam ponant vt faciant omnia quæ præcepi eis.
9 Sed errare fecit eos ויתעם sed seduxit eos. 11 Faciendo peiora הרע & deteriora fecit. 12 Inducā מביא Præs. Heb. pro fut.
13 Et extendam, &c. ונטיתי וגו' Metaphora ab architectis & latomis. q.d. designabo velut linea quadam id quod volo perdi & deiici: & quemadmodum curaui euertendam Samariam, ita curabo euertendam Ierusalem: & non aliter quàm perdidi familiam Achab, perdam illam. Perpendiculum, instrumentum ad cuius rationem dirigunt architecti lapides ædificii. Et abstergam ומחיתי .i. ciuibus suis repurgabo, vt repurgare solet aliquis coquus, aut is cui id negotii demandatum est, scutellam: quam quum repurgauerit, vertit in faciem, hoc est subuertit.

die qua egreſſi ſunt patres eorum ex AEgypto,vſque ad hanc diem.
Inſuper & ſanguinē innoxiū fudit Manaſſes multum nimis, donec impleret Ieruſalem vſque ad os, abſque peccatis ſuis quibus peccare fecit Iudam,vt faceret malū coram Domino.
Reliqua autem ſermonū Manaſſe, & vniuerſa quæ fecit, & peccatū eius quod peccauit,nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierū Regū Iuda?
Dormiuítque Manaſſes 'cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in horto domus ſuæ,in horto Oza:& regnauit Amon filius eius pro eo.
D Vigintiduorum annorū erat Amō quū regnare cœpiſſet: duobus quoq; annis regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius Maſſalémeth filia Harus de Iateba.
Fecitque malum in conſpectu Domini,ſicut fecerat Manaſſes pater ei⁹.
Et ambulauit in omni via per quā ambulauerat pater eius:ſeruiuítq; immūditiis quibus ſeruierat pater eius, & adorauit eas.
Et dereliquit Dominum Deum patrum ſuorū, & non ambulauit in via Domini.
Tetenderúntq; ei inſidias ſerui ſui, & interfecerunt Regem in domo ſua.
Percuſſit autem populus terræ omnes qui coniurauerant contra regē Amon: & conſtituerunt ſibi Regem Ioſiam filium eius pro eo.
Reliqua autem ſermonum Amon quæ fecit,nónne ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum Regum Iuda?
Sepelierúntque eum in ſepulchro ſuo,in horto Oza:& regnauit Ioſias filius eius pro eo. Cap.XXII.
OCto annorū erat Ioſias quum regnare cœpiſſet, & triginta vno anno regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius Idida,filia Adaia de Beſecath.
Fecitque quod placitum erat corā Domino, & ambulauit per oēs vias Dauid patris ſui· non declinauit ad dexteram,ſiue ad ſiniſtram.
Anno autem octauodecimo regis Ioſiæ,miſit Rex, Saphan filium Aſalia,filii Meſſulan ſcribam templi Domini,dicens ei,
Vade ad Helciam ſacerdotem magnum,vt conſletur pecunia quæ illata eſt in templum Domini, quā collegerunt ianitores templi à populo,
Detúrque fabris per prępoſitos in domo Domini:qui & diſtribuāt eam iis qui operātur in 'templo Domini, ad inſtauranda ſartatecta templi:
B Lignariis videlicet & cęmentariis, & iis qui interrupta componunt: & vt emantur ligna, & lapides de lapidicinis ad inſtaurandum templum.
Veruntamen nō ſupputetur eis argentum quod accipiunt, ſed in poteſtate habeant,& in fide.

die qua egreſſi ſunt patres eorum ex AEgypto,vſque ad diē hanc.
16 Sed & ſanguinem innoxium fudit Menaשſéh multum valde,
ita vt impleret Ieruשſaláim "de latere ad latus,præter peccatū ſuū
quo peccare fecit Iehudáh,faciendo malum in oculis Iehouæ.
17 Reliquum autem verborum Menaשſéh, & vniuerſa quæ fecit,
& peccatum eius quod peccauit, nónne ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
18 Dormiuítq; Menaשſéh cū patrib⁹ ſuis,& ſepultus eſt in horto — Moritur Manaſſes.
domus ſuæ,in horto צVzzá,regnauitque Amón filius eius pro eo.
19 Vigintiduorum annorum erat Amón quando regnare cœpit, — Amon impius regnat pro Manaſſe patre impio.
& duobus annis regnauit in Ieruשſaláim:nomen autem matris eius erat Meשſulléme th filia ħHarús de Iotbáh.
20 Fecitque malum in oculis Iehouæ ſicut fecerat Menaשſéh pater ſuus.
21 Et ambulauit per vniuerſam viam per quam ambulauerat pater ſuus: ſeruiuítque idolis quibus ſeruierat pater ſuus, & incuruauit ſe eis:
22 Ac dereliquit Iehouam Deum patrum ſuorum,nec ambulauit in via Iehouæ.
23 Coniurauerunt autem ſerui Amón in eum,& interfecerūt "ipſum in domo ſua. — A ſeruis interficitur Amon.
24 Et percuſſit" populus terræ omnes qui cōiurauerant aduerſum — Ioſias filius Amon conſtituitur Rex.
Regem Amón,Regémque conſtituit *ipſe* populus terræ Iɴoשſiiáhu filium eius pro eo.
25 Reliquum autem verborum Amón "quæ fecit, nónne ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
26 "Et ſepeliuit eum in ſepulchro ſuo in Horto צVzzá,regnauítque
Iɴoשſiiáhu filius eius pro eo. Cap.XXII.
1 OCto annorum erat Iɴoשſiiáhu quum regnare cœpit, trigin- — Ioſias pius.
táque & vno anno regnauit in Ieruשſaláim : nomen autem
matris eius erat Iedidáh filia צAdaiáh de Boאſcáth.
2 Fecítq; quod rectū erat in oculis Iehouæ,& ambulauit in omni
via Dauidis patris ſui,nec declinauit ad dexterā aut ad ſiniſtram.
3 Fuit autē decimooctauoanno regis Iɴoשſiiáhu,miſit Rex,שSa- — Ioſiæ cura,in inſtaurando tēplo.
phā filiū Aאſaliáhu filii Meשſulā,ſcribā,ad domū Iehouæ,dicēdo,
4 Aſcende ad ħHilciiáhu ſacerdotem magnum,"vt perficiat *conflare* pecuniam quæ illata eſt in domum Iehouæ,quam collegerunt
"cuſtodes liminis à populo.
5 Et tradāt eam in manu facientium opus,"præfecti in domo Iehouæ:tradant inquā eam facientibus opus quod eſt in domo Iehouæ,"ad inſtaurandum ruinas domus,
6 Fabris nempe, "& ædificatoribus,& cæmētariis, & ad emēdum
ligna & lapides excíſos,ad inſtaurandam domum.
7 Verùm "non numeretur eis argentum illud quod datur in manu eorum,"ſed in fide faciant.

16 De latere ad latus, פהלפה Ad verbum , os ad os.i.ad orificium vſque: Gallicè,*de bord en bord.* Chaldæus paraph.ab extremitate ad extremitatem.Metaphora à vaſis quæ aqua aut alio humore impleri ſolent. 23 Ipſum את המלך Ad verbum,Regem.
24 Populus terræ עם הארץ .i.populus eius regionis. 25 Quæ fecit, אשר עשה Quidam ſubaudiunt coniunctionem·& quæ fecit.
26 Et ſepeliuit ויקבור ſub.Ioſias.

IN CAPVT XXII.

4 Vt perficiat ויתם ,i. vt perfectè & exactè conflet argentum rude & non percuſſum. Alii, vt perficiat .i perfectè exigat pecuniam. De conflando argento cum loqui,videtur confirmare quod ſequitur verſu 9,Conflauerunt,&c. Cuſtodes liminis שומרי הסף .i. æditui. Alii,cuſtodes vaſorum. 5 Præfecti,&c. המופקדים בבית יהוה וגו׳ qui præfecti ſunt in domo Iehouæ.i.qui præſunt operi templi,tradant,&c. Ad inſtaurandum,&c. לחזק את בדק הבית: Ad verbum,ad roborandum fiſſurā [vel,rupturam]domus.i.ad reparandas & inſtaurandas ſciſſuras templi. 6 Et ædificatoribus, ולבונים & tignariis. 7 Non numeretur לא יחשב non numerabitur. i.non dabitur illis pecunia numerata,ſiue certo numero. Sed in fide faciant. כי באמונה הם עושים: nam in fide operantur. Ad verbum,quia in fide ipſi facientes.ſub.erunt.i.fideliter eam pecuniam diſpenſabunt. Vide ſuprà cap.12.c.16.

Deuteronomiũ reperitur.

Dixit autem חHilciiáhu sacerdos magnus ad שSaphán scribã, 8
'Librum Legis inueni in domo Iehouæ. Et dedit חHilciiáhu li-
brum ipsi שSaphan, legítque illum.
Venit autem שSaphán scriba ad Regem, retulítque Regi 'respõ- 9
sum, & dixit, 'Conflauerunt serui tui argentum quod inuentũ est
in domo, & dederunt illud in manu facientium opus præfecti in
domo Iehouæ.

Iosias consulit Dominum per Holdam prophetissam, de libro Deuteronomii neglecto à patribus.

Nuntiauítque שSaphán scriba Regi, dicẽdo, Librum dedit mi- 10
hi חHilciiáhu sacerdos, legítque illum שSaphán coram Rege.
Quum autẽ audisset Rex verba libri Legis, scidit vestimẽta sua. 11
Præcepítque Rex חHilciiáhu sacerdoti, & Aחhicám filio שSa- 12
phán, & עAchbór filio Michaiáh, & שSaphán scribæ, & עAשsaiáh
seruo Regis, dicendo,
Ite, 'requirite Iehouam pro me & pro populo, & pro vniuerso 13
Iehudáh 'super verbis libri huius qui inuentus est, quia magna est
ira Iehouæ, quæ succensa est contra nos, eo quòd non obedie-
runt patres nostri verbis libri huius, faciendo omnino vt scri-
ptum est 'nobis.
Abiit ergo חHilciiáhu sacerdos, & Aחhicám, & עAchbór, & שSa- 14
phán, & עAשsaiáh ad חHuldáh prophetissam vxorem שSallúm fi-
lii Thicuáh filii חHarחhás custodis vestium (ipsa autẽ habitabat
in Ieruשsaláim 'in domo doctrinæ) & loquuti sunt ad eam.
Illa dixit eis, Sic dixit Iehouáh Deus Iשsraelis, Dicite viro qui 15
misit vos ad me,
Sic dixit Iehouáh, En ego 'adduco malum super locũ istum, & 16
super habitatores eius, *id est* omnia verba libri quem legit Rex Ie-
hudáh.
Eo quòd dereliquerunt me, & suffierunt diis alienis, vt irrita- 17
rẽt me in omni opere manuum suarum, succensus est furor meus
in locum istum, nec extinguetur.

Iosiæ credulus verbis Dei, exauditur.

Ad Regẽ autẽ Iehudáh qui mittit vos ad requirendũ Iehouã, 18
sic dicetis, Sic dixit Iehouáh Deus Iשsraelis, 'Verba quæ audisti:
Verùm emollitum est cor tuum, & humiliatus es à facie Ieho- 19
uæ, quando audisti quæ loquutus sum super locum istum, & su-
per habitatores eius, 'quòd esset in desolationẽ, & in maledictio-

Fletus.

nem: & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & etiam ego
audiui, dixit Iehouáh:
Propterea ecce, ego recolligam te ad patres tuos, '& recolligẽ- 20
ris in sepulchra tua in pace, & non videbunt oculi tui vniuersum
malum quod ego induco contra locum istum. Cap. XXIII.

Iosias legit Deuteronomium coram populo.

ET retulerunt Regi 'verbum. 'misit ergo Rex, & congregauerũt 1
se ad eum omnes Seniores Iehudáh, & Ieruשsaláim.
Ascendítque Rex in domum Iehouæ, '& omnes viri Iehudáh, 2

8 Dixit autem Helcias pontifex ad
Saphan scribam, Librum Legis reperi
in domo Domini. Deditque Helcias
volumen Saphan qui & legit illud.
9 Venit quoq; Saphan scriba ad Re
gem, & renuntiauit ei quod præcepe-
rat, & ait, Conflauerunt serui tui pe-
cuniam quæ reperta est in domo Do-
mini: & dederunt vt distribueretur fa-
bris à præfectis operũ tẽpli Domini.
10 Narrauit quoque Saphã scriba Re
gi, dicens, Librum dedit mihi Helcias
sacerdos. Quem quum legisset Saphã
coram Rege,
11 Et audisset Rex verba libri Legis
Domini, scidit vestimenta sua.
12 Et præcepit Helciæ sacerdoti, & A-
hicam filio Saphan, & Achobor filio
Michaia & Saphan scribæ, & Asaæ
seruo Regis, dicens,
C
13 Ite, & consulite Dominũ super me,
& super populo, & super omni Iuda,
de verbis voluminis istius quod inuẽ
tum est: magna enim ira Domini suc-
censa est contra nos: quia non audie-
runt patres nostri verba libri huius,
vt facerent omne quod scriptum est
nobis.
14 Ierunt itaque Helcias sacerdos, &
Ahicam, & Achobor, & Saphan, & A-
saia ad Holdam prophetidem vxorẽ
Sellum filii Thecuę, filii Araas custo-
dis vestium (quæ habitabat in Ierusa-
lẽ, in Secunda) loquutiq; sunt ad eã.
15 Et illa respondit eis, Hæc dicit Do
minus Deus Israel, Dicite viro qui
misit vos ad me,
16 Hæc dicit Dominus, Ecce, ego ad-
ducam mala super locum istum, & su
per habitatores eius, omnia verba
Legis quę legit Rex Iuda:
17 Quia dereliquerunt me, & sacrifi-
cauerunt diis alienis, irritãtes me in
cũctis operibus manuum suarum: &
succendetur indignatio mea in loco
hoc, & non extinguetur.
D
18 Regi autem Iuda qui misit vos vt
consuleretis Dominum, sic dicetis,
Hæc dicit Dominus Deus Israel, Pro
eo quòd audisti verba voluminis,
19 Et perterritum est cor tuum, & hu
miliatus es coram Domino, auditis
sermonibus contra locum istum, &
habitatores eius, quòd videlicet fie-
rent in stuporem, & in maledictũ: &
scidisti vestimenta tua, & fleuisti co-
ram me, & ego audiui, ait Dominus:
20 Idcirco colligã te ad patres tuos, &
colligeris ad sepulchrum tuũ in pa-
ce, vt non videãt oculi tui omnia ma
la quæ introducturus sum super lo-
cum istum. Cap. XXIII.
1 ET renuntiauerunt Regi quod di-
xerat. qui misit, & congregati
sunt ad eum omnes senes Iuda & Ie-
rusalem,
2 Ascenditq; Rex templũ Domini,
& omnes viri Iuda, vniuersique qui

8 Librum Legis ספר התורה .i. librum continentem Legem. Hic locus indicat impium Manassen sustulisse libros sacros è medio, adeò vt Iosias non habuerit librum Legis antequã inuenerit eum Helcias. 9 Responsum, דבר Ad verbum, rem, siue, verbum. Conflauerunt התיכו Hic locus ostendit argentum fuisse rude, & non percussum. 13 Requirite Iehouam דרשו את יהוה consulite Iehouam.

Super verbis על דברי propter verba i. propter librum hunc. Nobis. עלינו propter nos. 14 In domo doctrinæ, במשנה Sic interpretatur Chaldæus paraph. Locum quendam fuisse iuxta templum, scribunt quidam, in quem doctissimi quique conueniebant vt conferrent de Lege & vaticiniis Prophetarũ. Alii existimant locũ fuisse in quo literis profanis dabãt operam, quũ tunc Ierosolymis nulli essent libri sacri. Alii nomen vici fuisse docẽt, Ad verbũ, in Secunda. 16 Adduco malũ מביא רעה Præs. Heb. pro fut. adducturus sum calamitatẽ & miseriã. 18 Verba quæ audisti: הדברים אשר שמעת Subaudiendũ aliquid, sic, Verba quæ audisti dum legeretur liber Legis, euentura quidem erant. Posthæc sequenti versu legitur, Verum emollitum, &c. 19 Quòd esset in desol. להיות לשמה .i. quòd locus iste desolaretur, & maledictioni Diuinæ subiiceretur. 20 Et recolligéris in sepulchra tua ונאספת אל קברותיך .i. deferẽt te in sepulchrũ tuum.

IN CAPVT XXIII.

1 Verbum. דבר .i. quæ audierant ab ea, hoc est responsum. Misit ergo וישלח sub. nuntios in vrbes sibi subditas, qui congregarent.
2 Et omnes viri וכל איש Ad verbum, & omnis vir. Hoc de maiori parte intelligi debet.

habitabant in Ierusalem cum eo sacerdotes & prophetæ, & omnis populus, à paruo vsque ad magnum: legitque cunctis audiētibus omnia verba Libri fœderis, qui inuētus est in domo Domini.

Stetitque Rex super gradum: & fœdus percussit coram Domino, vt ambularent post Dominum, & custodirent præcepta eius, & testimonia, & ceremonias in omni corde & in tota anima, & suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo. acquieuitque populus pacto.

Eccli. 49. a. 5 Et præcepit Rex Helciæ pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, ‖vt proiicerent de templo Domini omnia vasa quæ facta fuerāt Baal, & luco, & vniuersæ militiæ cæli: & combussit ea foris Ierusalem in cōualle Cedron, & tulit puluerem eorū B in Beth-el.

Et deleuit aruspices quos posuerāt Reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circuitu Ierusalem: & eos qui adolebant incēsum Baal, & soli, & lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cæli.

Et efferri fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in conualle Cedron: & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi.

Destruxit quoque ædiculas effœminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebāt quasi domunculas luci.

Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda: & cōtaminauit excelsa, vbi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa vsque Ber-sabee: & destruxit aras portarū in introitu ostii Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portæ ciuitatis.

Veruntamen non ascendebant sacerdotes excelsorū ad altare Domini in Ierusalem: sed tantùm comedebāt azyma in medio fratrum suorum.

Cōtaminauit quoque Thopheth, quod est in conualle filii Ennom: ‖vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Móloch.

Abstulit quoque equos quos dederant Reges Iudæ, soli, in introitu tēpli Domini, iuxta exedram Nathan-mélech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem solis cōbussit igni.

Altaria quoque quæ erāt super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerāt Re-

omnésque habitatores Ierušaláim erant cum eo, & Sacerdotes,
'& Prophetæ, & vniuersus populus, à paruo vsque ad magnum: le-
gítque in auribus eorum omnia verba Libri fœderis, qui inuētus
fuerat in domo Iehouæ.
3 Stetit autem Rex 'iuxta columnam, & pepigit fœdus coram Ie- Fœdus percutit cum Domino, cuius conditio est obseruatio Legis.
houa, 'se ambulaturos post Iehouam, & custodituros præcepta
eius, & testimonia eius, decretáque eius toto corde & tota anima,
'vt suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta sunt in libro illo '&
stetit vniuersus populus in fœdere.
4 Præcepit insuper Rex Hilciiáhu sacerdoti magno, & sacerdo- Demolitur idola.
tibus 'secundis, & custodibus liminis, vt educerent è templo Ie-
houæ omnia vasa quæ facta fuerāt 'ipsi Báyal, & luco, & vniuersæ Vasa dicata Baal
militiæ cæli: & combussit ea extra Ierušaláim in campestribus
Cidrón, 'tulítque puluerem eorum in Beth-él.
5 'Cessare quoque fecit sacerdotes *idolorum* quos posuerant Reges Sacerdotes Baal
Iehudáh, vt suffirent in excelsis in vrbibus Iehudáh, & in circuiti-
bus Ierušaláim, simúlque eos qui suffiebant ipsi Báyal, soli, & Sol.
lunæ, & signis, '& vniuersæ militiæ cæli.
6 Eduxit quoque 'lucum è domo Iehouæ extra Ierušaláim in Luna. Lucus.
torrentem Cidrón, & combussit eum ad torrentem Cidrón: com
minuítque in puluerem, ac proiecit puluerem eius 'super sepul-
chrum filiorum populi.
7 Et destruxit domos scortorum masculorum quæ erant 'in do-
mo Iehouæ, 'in quibus mulieres texebant cortinas luco.
8 'Et venire fecit omnes sacerdotes de vrbibus Iehudáh, '& cōta- Excelsa.
minauit excelsa in quibus suffiebant sacerdotes, à Gebáy vsque ad
Beer-šébay, & destruxit excelsa 'portarum, *&* quæ erāt in introi-
tu portæ Iehošúay principis vrbis, quæ erant ad sinistram viri *in-
gredientis* portam vrbis.
9 Veruntamen 'non ascendebāt *vltrà* sacerdotes ad altare Iehouæ
in Ierušaláim, sed comedebant infermentata 'in medio fratrum
suorum.
10 Cōtaminauit etiā Thópheth, quod erat in valle filii Hinnóm, Thopheth.
ne transire faceret quisquam filium suum aut filiam suam per i-
gnem ipsi Mólech.
11 'Cessare denique fecit equos quos posuerant Reges Iehudáh so- Equi & currus Solis.
li, ab introitu domus Iehouæ ad cubiculū Nethan-mélech eunu-
chi, quod erat 'in suburbanis, '& currus solis combussit igni.
12 Sed & aras quæ erant super tectum cœnaculi Aház, quas fece- Altaria idolorū.

Et Prophetæ, והנביאים Chaldæus paraph. & scribæ. i. discipuli Prophetarum. non enim erant ibi alii Prophetæ. Propterea misit Rex ad Holdam Prophetissam. Alii aiunt eos tum abfuisse, sed postea à Rege conuocatos fuisse cum populo. Hæc doctus inter Hebræos.
3 Iuxta columnam, על העמוד iuxta quam scilicet stare solebat Rex. Alii, in suggesto. vel sede. Sic dictum Hebraicè suggestum, quòd à terra esset eleuatum. Se ambulaturos ללכת Ad verbū, ad eundum. vt irēt. i. pollicebatur se ambulaturum post Dominū. Sequentia verba etiam leguntur sing. numero pro plur. Vt suscitarent להקים .i. vt adimplerent. Et stetit ויעמוד & perstitit. i. acquieuit fœderi. Chaldæus paraph. & susceperunt vniuersus populus super se fœdus. Doctus inter Hebræos exponit, steterunt, & corroborati sunt ore & corde in fœdere.
4 Secundis, המשנה secundi. sub. ordinis. i. secundæ dignitatis à pontifice. Ipsi Báyal, לבעל propter Baal. i. quibus vtebantur in cultu Baal. Tulitque, &c. ונשא את עפרם בית אל: .i. iussit deferendum cinerem in Beth-el, vt altare ibi extructum pollueret.
5 Cessare quoque fecit, &c. והשבית את הכמרים Aboleuit quoque Chamarim. i. priuauit dignitate sacerdotes fanorum. Et vniuersæ, &c. ולכל צבא השמים: Hic ו pro Id est: nam sol, luna, & signa, sunt militia cælestis. 6 Lucū את האשרה .i. simulachrum luci. i. eductum de templo curauit asportandum, &c. Super sepulchrum, &c. על קבר בני העם: .i. super sepulchra vulgi qui adorauerat lucum illum.
7 In domo Iehouæ, בבית יהוה .i. in atrio populi, hoc est, domunculas sacerdotum qui versabantur in cultu luci & simulachrorum. intelligit enim de fornicatione spirituali. Alii tamen intelligunt de fornicatione carnali. In quibus mulieres אשר הנשים Adeò inualuerat cultus luci, vt fuerint extructæ ædiculæ in templo fœminis quæ texerent cortinas luci, & etiam sacerdotibus luci, quos scorta mascula vocat.
8 Et venire fecit ויבא Et accersiuit. Et contaminauit ויטמא & polluit. i. polluta & contaminata esse declarauit. Portarū, השערים .i. quæ erant ad portas vrbis Ierusalē. 9 Non ascendebāt לא יעלו non ascenderunt. sub. vltrà ex eo tēpore. In medio fratrum s. בתוך אחיהם: inter fratres suos. i. comedebant de oblationibus, siue partem habebant in iis quæ capere solebant sacerdotes alii, priuati tamen dignitate sacrificandi in Ierusalem. 11 Cessare denique fecit וישבת .i. abstulit, siue amouit. In suburbanis, בפרורים quæ scilicet erant Orientem versus. Equi de quibus hic loquitur, erant instar veredorum quibus cursores equestres vtebantur, & illis vehebantur qui quotidie solem orientem salutabant iussu Regis. Et currus solis ואת מרכבות השמש Fortasse intelligit currus quibus vehebantur cultores solis, dum quotidie illi obuiam procederent. Quidam intelligunt de statuis in quibus erant sculpti currus.

rant Reges Iehudáh, & altaria quæ fecerat Menaשּׁéh in duobus
atriis domus Iehouæ, destruxit Rex, & cucurrit inde, & proiicere
fecit puluerem eorum in torrentem Cidrón.

Excelsa.

Excelsa quoque quæ erant coram Ieruשׁaláim, quæ erant ad 13
dexteram Montis olíueti, quæ ædificauerat שׁelomóh Rex Iשׂ-
raאelis ipsi ʏAשׁsthóreth abominationi ˣSidoniorũ, & Chemóשׁ
abominationi Moáb, & Milchóm abominationi filiorum ʏAm-
món, contaminauit Rex.

Contriuit insuper statuas, & succidit lucos, repleuítque locum 14
eorum ossibus hominum.

Altare Ieroboã.

Quinetiam altare quod erat in Beth-אél, & excelsum quod fece 15
rat Iarobyám filius Nebát, qui peccare fecit Iשׂraאelem, altare in-
quam illud, & excelsum destruxit, combussítque excelsum, & cõ-
minuit in puluerem, combussit & lucum.

Ossa mortuorũ

Conuersus autem Iאoשׁiiáhu, vidit sepulchra quæ erant ibi in 16
Monte: & mittens tulit ossa è sepulchris, & combussit *ea* super alta
re illud, atque *ita* contaminauit illud, iuxta verbum Iehouæ quod
prædicauerat Vir Dei qui prædicauerat hanc rem.

Ossa Prophetæ Dei seruantur.

Et ait, Quid titulus iste quem video? Responderunt ei viri 17
ciuitatis, Sepulchrum Viri Dei est qui venerat de Iehudáh, & præ
dicauerat hæc quæ fecisti contra altare Beth-אél.

Et dixit, Dimittite illum, nec moueat quisquã ossa eius. Et li- 18
berauerũt ossa eius, ossa *inquam* prophetæ qui venerat de שׁomerõ.

Omnes etiã domos excelsorum quæ erant in ciuitatibus שׁo- 19
merón, quas fecerãt Reges Iשׂraאelis ad irritandũ *Iehouam*, abstulit
Iאoשׁiiáhu: fecítque eis iuxta oĩa opera quæ fecerat in Beth-אél.

Occidit omnes sacerdotes Baal.

Mactauit insuper cunctos sacerdotes excelsorum qui erant ibi 20
super altaria, combussítque ossa hominum super ea, & reuersus
est in Ieruשׁaláim.

Celebrat Phase.

Præcepit autem Rex vniuerso populo, dicendo, Facite Pésanh 21
Iehouæ Deo vestro, sicut scriptum est in hoc libro fœderis.

Non enim celebratũ fuit tale Pésanh à diebus Iudicum qui iu- 22
dicauerunt Iשׂraאelem, & cunctis diebus Regum Iשׂraאelis & Re
gum Iehudáh.

Decimooctauo autem anno regis Iאoשׁiiáhu factũ est Pésanh 23
istud Iehouæ in Ieruשׁaláim.

Pythones. Arioli.

Sed & pythones & magos, & simulachra, & idola, atque cũctas 24
abominationes quæ conspiciebantur in terra Iehudáh & in Ieru-
שׁaláim, remouit Iאoשׁiiáhu, vt statueret verba Legis scripta in
libro quem inuenit ⁿHilciiáhu sacerdos, in domo Iehouæ.

Laus Iosiæ.

Toto corde conuersus ad Deum

Et similis illi nõ fuit ante ipsum Rex qui reuersus sit ad Ieho- 25
uam toto corde suo, & tota anima sua, & totis viribus suis, iuxta
vniuersam Legem Moשׁéh, nec post eum exurrexit similis illi.

Veruntamen nõ est reuersus Iehouáh à furore iræ suæ magnæ, 26

ges Iuda, & altaria quæ fecerat Ma-
nasses in duobus atriis templi Domi-
ni, destruxit Rex: & cucurrit inde, &
dispersit cinerem eorum in torrẽtem
Cedron.

13 Excelsa quoque quæ erant in Ieru-
salem ad dexteram partẽ Montis of- 3.Reg.11.b.7
fensionis, quæ ædificauerat Salomon
Rex Israel, Astoreth idolo Sidonio-
rum, & Chamos offensioni Moab,
& Melchom abominationi filiorum
Ammon, polluit Rex.

14 Et contriuit statuas, & succidit lu-
cos: repleuitque loca eorum ossibus
mortuorum.

15 Insuper & altare quod erat in Beth 3.Reg.12.d.D
el, excelsum quod fecerat Ieroboam
filius Nabat, qui peccare fecit Israel:
& altare illud excelsum destruxit at-
que combussit, & cõminuit in pulue-
rem: succenditque etiam lucum.

16 Et conuersus Iosias, vidit ibi sepul-
chra quæ erant in monte: misitque, &
tulit ossa de sepulchris, & combussit
ea super altare, & posuit illud, iuxta
verbum Domini quod loquutus est
Vir Dei, qui prædixerat verba hæc.

17 Et ait, Quis est titulus ille quem vi- 3.Reg.13.a.2
deo? Respõderúntque ei ciues vrbis
illius, Sepulchrum est hominis Dei
qui venit de Iuda, & prædixit verba
hæc quæ fecisti super altare Beth-el.

18 Et ait, Dimittite eum, nemo cõmo
ueat ossa eius. Et intacta manserunt
ossa illius, cum ossibus prophetæ qui
venerat de Samaria.

19 Insuper & omnia fana excelsorum
quę erãt in ciuitatibus Samariæ, quæ
fecerãt Reges Israel ad irritandũ Do
minũ, abstulit Iosias: & fecit eis secun
dũ oĩa opera quæ fecerat in Beth-el.

20 Et occidit vniuersos sacerdotes ex-
celsorum, qui erant ibi super altaria:
& combussit ossa humana super ea:
reuersúsque est Ierusalem.

21 Et præcepit omni populo, dicens, 2.Par.35.a.1
Facite Phase Domino Deo vestro, se
cundum quod scriptum est in libro
fœderis huius.

22 Nec enim factum est Phase tale à
diebus Iudicum qui iudicauerunt Is-
rael, & omnium dierum Regum Is-
rael, & Regum Iuda:

23 Sicut octauodecimo anno regis Io
siæ factum est Phase istud Domino
in Ierusalem.

24 Sed & pythones & ariolos, & figu-
ras idolorum, & immũditias, & abo-
minationes quæ fuerant in terra Iu-
da & Ierusalem, abstulit Iosias: vt sta
tueret verba Legis quæ scripta sunt
in libro quem inuenit Helcias sacer-
dos in templo Domini.

25 Similis illi non fuit ante eũ Rex
qui reuerteretur ad Dominum in to-
to corde suo, & in tota anima sua, &
in vniuersa virtute sua, iuxta omnẽ
Legem Moysi: neque post eum surre
xit similis illi.

26 Veruntamen non est auersus Do-

12 Et cucurrit inde, וירץ משם .i. citissimè abiit. Alii, & currere fecit illinc, sub. altaria .i. amouit, vel cõtriuit, & confregit. 13 Olíueti, המשחית Ad verbũ, offensionis. vel destructionis, exterminationis. ita dicebatur propter idololatriã quæ illic exercebatur. Ædificauerat בנה .i. permiserat extrui. Et Milchóm ולמלכום idolũ quod & Mólech, 1. Reg. 11. b. 7, dicitur. 14 Ossibus hominũ. עצמות אדם: vt scilicet ea magis esse polluta significaret. Nã contactu cadaueris, aut ossium, sacra loca cõtaminabantur. 15 In Beth-אel, בבית־אל Intelligit eam Beth-el quæ est in regno Israelis, 1. Reg. 13. a. 1. 16 Vidit וירא Verba huius versus verti possunt per plusquam perfectum, viderat, miserat, tulerat, cõbusserat, &c. Prædicauerat קרא id est prædixerat. Sic mox & sequẽti versu. 17 Cõtra altare על המזבח de altari. 18 Dimittite illum, הניחו לו Sinite illum quiescere. sub. in sepulchro. Et liberauerunt, &c. וימלטו id est effecerunt vt ossa eius intacta remanerent, hi nempe qui illa Regi dixerant. De ossibus pseudoprophetæ loquitur. 19 Iuxta omnia opera, &c. ככל המעשים .i. eadẽ fecit his quæ fecerat illis quæ erant in Beth-el. 21 Non e. celebratum fuit tale Pésanh כי לא נעשה כפסח הזה Ad verbũ, & non factum fuit sicut Pesah istud. 24 Et simulachra, ואת התרפים Propriè (vt quidam volunt) sunt dii penates. Et idola, ואת הגלולים Hic ו eam vim habet acsi diceres, Vt vno verbo dicam, omnia idola, &c. Remouit בער expulit. eiecit. Vt statueret למען הקים vt rata esse iuberet. i. confirmaret, aut conciliaret robur verbis Legis.

minus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius contra Iudā, propter irritationes quibus prouocauerat eum Manaſſes.

quo cōcitata fuerat ira eius contra Iehudáh, propter omnes 'irritationes quibus irritauerat eum Menawſſéh.

Dixit itaque Dominus, Etiam Iudam auferam à facie mea, ſicut abſtuli Iſrael: & proiiciam ciuitatem hanc quam elegi, Ieruſalem, & domum de qua dixi, Erit nomen meum ibi.

27 Dixit nanque Iehouáh, Etiam Iehudáh 'eiiciam à facie mea, ſicut eieci Iwſraelem, '& auerſabor ciuitatem iſtam quam elegeram, Ieruwſaláim, & domum de qua dixeram, Erit nomē meū ibi.

Reliqua autem ſermonum Ioſiæ, & vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iuda?

28 Reliquum autem verborum Ioſiiáhu, & omnia quæ fecit, nónne ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?

2.Par.35.c.20 ‖In diebus eius aſcēdit Pharao Necho Rex AEgypti contra Regem Aſſyriorum ad flumen Euphráten: & abiit Ioſias Rex in occurſum eius: & occiſus eſt ī Mageddo quū vidiſſet eū.

29 In diebus eius aſcendit Paryóh Nechóh Rex AEgypti contra Regem Awſſúr, ad flumen Peráth: abiit autem Rex Ioſiiáhu in occurſum eius, & occidit eum in Megiddó 'quum vidiſſet eum. Occiditur Ioſia

Et portauerunt eum ſerui ſui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ieruſalem, & ſepelierūt eum in ſepulchro ſuo. 2.Par.36.a.1 ‖tulitq; populus terræ Ioachaz filiū Ioſiæ: & vnxerūt eum, & cōſtituerūt eum Regem pro patre ſuo.

30 'Et impoſuerunt eum incurrum ſerui ſui mortuū, è Megiddó, & adduxerunt eum in Ieruwſaláim, ſepelierúntque eum in ſepulchro ſuo: tulit autem populus terræ Iehoanház filium Ioſiiáhu, & vnxerunt eum, Regémque conſtituerunt pro patre ſuo. Succedit filius eius Ioachaz.

G Vigintitrium annorū erat Ioachaz quū regnare cœpiſſet, & tribus menſibus regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna.

31 Vigintitrium annorum erat Iehoanház quando regnare cœpit, & tribus menſibus regnauit in Ieruwſaláim: nomen autē matris eius erat nHamutál, filia Irmeiáhu de Libnáh.

Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerāt patres eius.

32 Fecítque malum in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ fecerant patres ſui.

Vinxitque eum Pharao Nechao in Rebla, quæ eſt in terra Emath, ne regnaret in Ieruſalem: & impoſuit mulctam terræ centum talentis argenti, & talento auri.

33 'Et ligauit eum Paryóh Nechóh in Ribláh, in terra nHamáth, 'dum regnaret in Ieruwſaláim, '& impoſuit mulctā ſuper terram, centum talenta argenti, & talentum auri. Capitur Ioachaz à Pharaone.

Regémque conſtituit Pharao Nechao Eliacim filiū Ioſiæ, pro Ioſia patre eius, vertitque nomen eius Ioacim: porrò Ioachaz tulit, & duxit in AEgyptum.

34 Et Regem cōſtituit Paryóh Nechóh Eliacím filium Ioſiiáhu pro Ioſiiáhu patre ſuo: '& vertit nomen eius Iehoiacím: ipſum autem Iehoanház tulit, & venit in AEgyptum, mortuúſque eſt ibi. Subſtituitur Eliacim ſiue Ioacim.

Argentum autem & aurum dedit Ioacim Pharaoni, quū indixiſſet terræ per ſingulos, vt conferretur iuxta præceptum Pharaonis: & vnūquenque iuxta vires ſuas, exegit, tam argentum quàm aurum de populo terræ: vt daret Pharaoni Nechao.

35 Argentum autē illud & aurum tradidit Iehoiacím ipſi Paryóh: 'præterea æſtimare fecit terram, vt daret argentum 'ad imperium Paryóh: ab vnoquoque ſecundum æſtimationem ſuam exigebat argentum & aurum à populo terræ, vt daret ipſi Paryóh Nechóh.

Vigintiquinque annorum erat Ioacim quum regnare cœpiſſet: & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Zebuda filia Phadaia de Ruma.

36 Vigintiquinque annorum erat Iehoiacím quando regnare cœpit, & vndecim annis regnauit in Ieruwſaláim: nomen autem matris eius erat Zebudáh filia Pedaiáy de Rumáh.

Et fecit malum corā Domino, iuxta omnia quę fecerant patres eius.

37 Fecítque malum in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

Cap. XXIIII.

IN diebus eius aſcendit Nabuchodonoſor Rex Babylonis, & factus eſt ei Ioacim ſeru⁹ tribus annis: & rurſum rebellauit contra eum.

1 IN diebus eius aſcendit Nebuchadnexſer Rex Babél, & fuit ei Iehoiacím ſeruus tribus annis: 'ſed conuerſus rebellauit contra eum. Ioacim fit ſeru⁹ regi Babylonis.

Immiſitque ei Dominus latrūculos Chaldæorum & latrunculos Syrię, & latrunculos Moab, & latrunculos fi-

2 Miſit autem Iehouáh contra eum 'exercitus Chawſdim, & exercitus Arám, & exercitus Moáb, & exercitus filiorū yAmmón, mi-

26 Irritationes quibus irritauerat eum חכעסים אשר הכעיסו indignationes[iras]quibus ad iracundiam prouocauerat eum.
27 Eiiciam אסיר remouebo, &c. Et auerſabor ומאסתי & abominabor. aſpernabor.
29 Quum vidiſſet eum. כראותו אותו: ſub. in armis. vel armatum. i. quum intellexiſſet eum paratum eſſe ad pugnandum. Pharao proficiſcebatur in Charchamis vrbem ſitam ad Euphratem, de qua Regem Syriæ expulerat Rex Aſſyriæ: quam hic Pharao dum vellet reſtituere Regi Syriæ, conſcripſit copias aduerſum Regem Aſſyriæ, & tranſiuit per Iudam. Quod neſciens, aut fortè diſſimulās ſe ſcire Ioſias, congreſſus eſt cum Pharaone in tribu Iudà, & ab ipſo Pharaone interfectus fuit. 30 Et impoſuerunt eum in currum וירכבוהו Ad verbum, Et equitare fecerunt eum. 33 Et ligauit eum ויאסרהו Et vinxit eum. i. coniecit eum in vincula. Dum regnaret במלך Annotant Hebræi, in contextu ſcribi במלוך in regnando, ſiue dum regnaret: & legi ממלך à regnādo, ne regnaret. ſub. vltrà, vel poſtea. Et impoſuit mul. &c. ויתן ענש על הארץ. i. indixit mulctam quandam ſuper incolas eius regionis, mulctam inquam centum, &c.
34 Et vertit ויסב. i. mutato nomine vocauit eum, &c. 35 Præterea æſtimare fecit, &c. אך העריך את הארץ Id eſt quod vulgò dicitur, taxauit facultates eorum qui habitabant in ea regione. q. d. non detrectauit tributum, imò cenſuit facultates habitatorū, vt daret tributum imperatum. Ad imperium על פי pro æſtimatione, ſiue pro ratione æſtimationis Paryóh. i. vt daret pecuniam imperatam à Paryóh.

IN CAPVT XXIIII.

1 In diebus eius בימיו. i. ſub finē tertii anni regni eius. Vide Danie. 1. a. 1. Vel quarto anno ab eo quo regnare cœperat Ioacim, venit Nabuchodonoſor, & expugnauit Ieruſalē. Ierem. 25. a. 1. Sed conuerſus, &c. וישב וימרד Ad verbū, & reuerſus eſt, & rebellauit. Quū Nabuchodonoſor retinuiſſet Ioacim annū vnū in vinculis, poſteaeū reſtituit regno priſtino, tributo impoſito, quod poſt tres annos negauit. Vnde rurſus duxit Nabuchodonoſor copias contra Ieruſalē, & expugnauit eam anno vndecimo Ioacim, quo anno ipſe mortuus eſt dum abduceretur è Ieruſalē, & ſepultura caruit. Ierem. 22. e. 19, & 2. Paral. 36. b. 6 non traditur quòd abductus ſit Babylonem vſque, ſed quòd illum catenis vinxerit Nabuchodonoſor vt abduceret in Chaldæam. nam in ſecunda captiuitate non peruenit in Chaldæam, ſed in itinere ipſo mortuus eſt Ioacim. Sic Hebræi.
2 Exercitus את גדודי turmas.

ſit inquam eos in Iehudáh vt perderent eum, iuxta verbum Ieho-
uæ quod loquutus fuerat per manum ſeruorũ ſuorũ Prophetarũ.
3 Certè iuxta os Iehouæ fuit contra Iehudáh, vt auferret eum à fa
cie ſua propter peccata Menaſſéh, iuxta omnia quæ fecerat.
4 Et etiã propter ſanguinẽ innocentẽ quem effuderat, & repleue-
rat Ieruſaláim cruore innocenti: & noluit Iehouáh parcere.
5 Reliquum autem verborũ Iehoiacim, & omnia quæ fecit, nón-
ne ſcripta ſunt in libro verborum dierum Regum Iehudáh?
6 Dormiuit itaque Iehoiacim cum patribus ſuis, & regnauit Ie- (Moritur. Succedit Ioachin.)
hoiachín filius eius pro eo.
7 Porrò non addidit vltrà Rex AEgypti egredi è terra ſua: tule-
rat enim Rex Babél à torrente AEgypti vſque ad flumen Peráth,
quicquid erat Regis AEgypti.
8 Octodecim annorũ erat Iehoiachín quãdo regnauit, & tribus
menſibus regnauit in Ieruſaláim: nomen autem matris eius Ne
hhuſthá, filia Elnathán de Ieruſaláim.
9 Fecítque malum in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ fecerat
pater eius.
10 In tempore illo aſcenderunt ſerui Nebuchadnezár Regis Ba- (Ieruſalẽ obſidetur à Babylonijs)
bél contra Ieruſaláim, & venit ciuitas in obſidionem.
11 Sed & Nebuchadnezár Rex Babél venit contra vrbem, & ſer
ui eius obſidebant eam.
12 Egreſſus eſt autẽ Iehoiachín Rex Iehudáh ad Regem Babél, (Ioachin ſe tradit Regi Babyloniorum.)
ipſe & mater eius, & ſerui eius, & principes eius, & eunuchi eius: &
ſuſcepit eum Rex Babél anno octauo quo regnauit.
13 Et extulit illinc omnes theſauros domus Iehouæ, & theſauros
dom9 regiæ, & cõcidit vniuerſa vaſa aurea quæ fecerat Selomóh
Rex Iſraelis in tẽplo Iehouæ, ſicut loquutus fuerat Iehouáh.
14 Et tranſtulit totã Ieruſaláim, & vniuerſos principes, & omnes (Ieruſalẽ & Ioachin trãſferũtur in Babylonem.)
fortes viribus, decem millia captiuorum, & omnes artifices &
incluſores: nemo relictus eſt præter pauperes populi terræ.
15 Tranſtulit & Iehoiachín in Babél, & matrem Regis, & vxores
Regis, & eunuchos eius, atque fortes terræ abduxit in captiuitatẽ,
de Ieruſaláim in Babél:
16 Omnes præterea viros roboris, ſeptem millia, & artifices, & in-
cluſores mille, omnes fortes facientes bellum: abduxit inquam
eos Rex Babél in captiuitatem in Babél.
17 Regem autem conſtituit Rex Babél Mathaniáh patruum eius (Subſtituitur ei Mathanias, qui & Sedecias.)
pro eo, & vertit nomen eius *in* Sidciiáhu.
18 Viginti vnius anni erat Sidciiáhu quãdo regnare cœpit, & vn-
decim annis regnauit in Ieruſaláim: nomen autem matris eius
erat Hamutál, filia Irmeiáhu de Libnáh.
19 Et fecit malum in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ fecerat Ie-
hoiacim.

liorum Ammon: & immiſit eos in Iudam, vt diſperderent eum, iuxta verbum Domini quod loquutus fuerat per ſeruos ſuos Prophetas.
3 Factum eſt autem hoc per verbum Domini contra Iudã, vt auferret eum coram ſe propter peccata Manaſſe vniuerſa quæ fecit.
4 Et propter ſanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ieruſalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit Dominus propitiari. B
5 Reliqua autem ſermonum Ioacim, & vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum Regum Iuda?
6 Et dormiuit Ioacim cum patribus ſuis: & regnauit Ioachin fili9 ei9 pro eo.
7 Et vltrà non addidit Rex AEgypti vt egrederetur de terra ſua: tulerat enim Rex Babylonis à riuo AEgypti, vſque ad fluuiũ Euphratẽ, omnia quæ fuerant Regis AEgypti.
8 Decem & octo annorum erat Ioachin quũ regnare cœpiſſet: & tribus menſibus regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Nehuſta, filia Elnathan de Ieruſalem.
9 Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.
10 In tempore illo aſcenderunt ſerui Nabuchodonoſor Regis Babylonis in Ieruſalem, & circundata eſt vrbs munitionibus. (Daniel.1.)
11 Venitque Nabuchodonoſor Rex Babylonis ad ciuitatem, quum ſerui eius oppugnarent eam.
12 Egreſſúſque eſt Ioachin Rex Iuda ad Regem Babylonis, ipſe & mater eius, & ſerui eius, & principes, & eunuchi eius: & ſuſcepit eum Rex Babylonis anno octauo regni ſui.
13 Et protulit inde omnes theſauros domus Domini, & theſauros domus regiæ: & concidit vniuerſa vaſa aurea quæ fecerat Salomon Rex Iſrael in tẽplo Domini, iuxta verbũ Domini.
14 Et tranſtulit omnem Ieruſalem, & vniuerſos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in captiuitatem, & omnem artificem & incluſorem: nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ.
15 Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonẽ, & matrẽ Regis, & vxores Regis, & eunuchos eius: & iudices terræ duxit in captiuitatẽ de Ieruſalem in Babylonem. (2. Paral. 36. a. 10.) B
16 Et omnes viros robuſtos, ſeptẽ millia, & artifices & incluſores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem.
17 Et cõſtituit Mathaniam patruum eius pro eo: impoſuitque nomen ei Sedeciam. (Ieremiæ 37. a. 1. & 52. a. 1.)
18 Viceſimum & primum annum ætatis habebat Sedecias quum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna.
19 Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim.

3 Iuxta os עַל־פִּי iuxta ſententiam. i. lata ſententia de ore Domini. Ore ſuo tulerat ſententiam qua prædixerat ſe abducturum Iudam in captiuitatem. A facie ſua מֵעַל פָּנָיו. i. è Terra ſancta. 4 Et noluit וְלֹא־אָבָה ideo noluit. 6 Dormiuit itaque וַיִּשְׁכַּב Hic locus ſimpliciter pertinet ad mortem Ioacim, non etiam ad ſepulturam: quia ſepultura aſinorum ſepultus eſt, Ierem. 22. c. 19. 11 Sed & ... obſidebant eam.
10 Et venit ciuitas in obſid. וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר Hebraiſmus, obſeſſa eſt ciuitas. Sequenti verſu dicit, obſidebant eam. 11 Sed & Nebuchad. & c. venit וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וגו׳ Ad verbũ, Venitque Nebuchad. & c. i. Quúmque tandẽ veniſſet Nabuchodonoſor oppugnatum eam vrbem, obſeſſam à ſeruis ſuis, egreſſus eſt, & c. 12 Egreſſus eſt autem וַיֵּצֵא Egredi hîc, pro dedere ſeſe ponitur, & in poteſtatem victoris venire. 13 Et extulit illinc וַיּוֹצֵא מִשָּׁם Et aſportauit inde, nempe è Ieruſalem. Sicut loquutus fuerat Ieh. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: i. quemadmodum prædixerat Dominus per Ieſaiam Prophetam. 14 Fortes viribus, גִּבּוֹרֵי הַחַיִל Sic vocat bellicoſos. Paulo pòſt verſu 16, vocat Viros roboris. Captiuorũ, גּוֹלָה Sing. Heb. pro plur. vt admonet doctus inter Hebræos. Quidã ſubaudito ב vertunt, in trãſmigrationẽ. Et incluſores: וְהַמַּסְגֵּר Sing. Heb. pro plur. ianitores. i. cuſtodes vrbis. vel (vt ait doctus inter Hebræos) & eos qui ſtringebãt enſem. hoc eſt milites. Incluſores caſtrorũ vocat. i. peritos caſtrametandi. Vide Iere. 24. a. 1. 15 Fortes terræ וְאֵילֵי הָאָרֶץ Chaldæus paraph. principes [dominos] eius regionis. Et incluſores וְהַמַּסְגֵּר vt verſu 14. 16 Viros roboris, אַנְשֵׁי הַחַיִל Paulo antè vocauit fortes viribus.
Facientes bellum, עֹשֵׂי מִלְחָמָה . i. bellicoſos, ſiue bello aptos.

20 Iraſcebatur enim Dominus contra Ieruſalem & contra Iudã, donec proiiceret eos à facie ſua: receſſitque Sedecias à Rege Babylonis.

Cap. XXV.

1 FActum eſt autem, anno nono regni eius, mẽſe decimo, decima die menſis, venit Nabuchodonoſor Rex Babylonis ipſe & omnis exercitus eius in Ieruſalem, & circundederũt eã: & extruxerunt in circuitu eius munitiones.

2 Et clauſa eſt ciuitas atque vallata, vſque ad vndecimum annum Regis Sedeciæ,

3 Nona die menſis, præualuitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ.

4 Et interrupta eſt ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viã portæ quæ eſt inter duplicem murũ ad hortum Regis (porrò Chaldæi obſidebant in circuitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias per viam quæ ducit ad campeſtria ſolitudinis.

B

5 Et perſequutus eſt exercitus Chaldæorum, Regem, comprehenditque eum in planitie Iericho: & omnes bellatores qui erãt cum eo, diſperſi ſunt, & reliquerunt eum.

6 Apprehenſum ergo Regem duxerunt ad Regẽ Babylonis in Reblatha: qui loquutus eſt cum eo iudicium.

7 Filios autẽ Sedeciæ occidit coram eo, & oculos eius effodit: vinxitque eum catenis, & abduxit in Babylonẽ.

8 Menſe quinto, ſeptima die mẽſis, (ipſe eſt annus nonuſdecimus Regis Babylonis:) venit Nabuzardan princeps exercitus, ſeruus Regis Babylonis, in Ieruſalem.

C

9 Et ſuccendit domum Domini, & domum Regis: & omnes domos Ieruſalem, omnẽmque domũ magnam combuſſit igni.

10 Et muros Ieruſalem in circuitu deſtruxit omnis exercitus Chaldæorũ, qui erat cum principe militum.

11 Reliquam autem populi partem quæ remanſerat in ciuitate, & perfugas qui tranſfugerant ad Regem Babylonis, & reliquum vulgus tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ.

12 Et de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas.

13 Columnas autem æreas quæ erãt in templo Domini, & baſes, & mare æreum quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi, & tranſtulerunt æs omne in Babylonem.

14 Ollas quoq; æreas, & trullas, & tridẽtes, & ſcyphos, & mortariola, & om-

20 Nam propter furorem Iehouæ qui erat contra Ieruwſaláim & Iehudáh, donec eiecit eos à facie ſua, defecit ʒSidciiáhu à Rege Babél.

Cap. XXV.

1 FVit autem, anno nono regni eius, menſe decimo, decima menſis venit Nebuchadnezſár Rex Babél ipſe & vniuerſus exercitus eius cõtra Ieruwſaláim, caſtrametatúſque eſt aduerſus eam, atque extruxerunt contra eam turrim ligneam per circuitum. Rebellante Sedecia, Ieruſalem obſidetur à Nabuchodonoſor.

2 Et venit ciuitas in obſidionem vſque ad vndecimum annum regis ʒSidciiáhu.

3 Nona menſis præualuit fames in ciuitate, nec erat panis populò terræ. Fames.

4 Et rupta eſt vrbs, omnéſque viri bellatores *fugerunt* nocte per viã portæ *quæ erat* inter duos muros qui *erant* iuxta hortum regium: (Chawſdím autem *erant* iuxta ciuitaté per circuitũ) & abiit *Rex* per viam ſolitudinis.

5 Perſequuti verò ſunt exercitus Chawſdim Regem, & comprehẽderunt eum in campeſtribus Ierihhó: & vniuerſus exercitus eius diſperſus eſt ab eo. Sedecias capitur.

6 Comprehenderũt inquam Regem, & abduxerunt eum ad Regem Babél in Ribláh, loquutíque ſunt cum eo iudicium.

7 Filios autem ʒSidciiáhu iugulauerunt in oculis eius, atque oculos ʒSidciiáhu excæcauit, & vinxit eum compedibus æneis, & abduxit eum in Babél. Filii eius occiduntur. Effodiuntur oculi Sedeciæ.

8 Menſe autem quinto, ſeptima menſis (ipſe eſt annus nonuſdecimus Regis Nebuchadnezſár Regis Babél) venit Nebuzaradán magiſter laniorum, ſeruus Regis Babél, in Ieruwſaláim.

9 Et incendit domum Iehouæ, & domum regiam, & omnes domos Ieruwſaláim, omnẽ denique domũ magnã combuſſit igni. Succenditur Ieruſalem & templum.

10 Muros præterea Ieruwſaláim per circuitũ deſtruxit vniuerſus exercitus Chawſdím qui erat cum magiſtro laniorum.

11 Reliquum autẽ populum qui relictus fuerat in ea vrbe, & trãſfugas qui tranſfugerãt ad Regem Babél, & reliquum vulgus multitudinis tranſtulit Nebuzaradán magiſter laniorum.

12 De pauperibus verò terræ reliquit magiſter laniorum vinitores & agricolas.

13 Columnas autem æreas quæ érant in dómo Iehouæ, & baſes, & mare æreũ quod erat in domo Iehouæ, confregerunt Chawſdím, & detulerunt æs eorum in Babél.

14 Ollas quoque, & ſcopas, & pſalteria, & cochlearia, & omnia vaſa

20 Nam propter furorem, &c. כי על־אף וגו׳ .i. Nam tantam iram cõceperat Dominus contra Ieruſalẽ, vt permitteret rebellare Sedeciam, quo fieret vt abducerentur à terra ſua in captiuitatem. Alii vertunt, Nam cum ira Iehouæ erat *congregatio* in Ieruſalẽ & Iuda, donec proiecit eos à facie ſua: tum rebellauit, &c. i. nam inuito & ægreferente Domino, congregatio eorum qui euaſerant, nec abducti fuerant in captiuitatẽ, erat in Ieruſalem & Iuda: donec eiecit eos de Terra ſancta, in qua erat templũ Domini, in quo facies, id eſt arca ipſius Domini, erat, ſuper quam præſentiam ſuam exhibebat: proinde rebellauit Sedecias.

IN CAPVT XXV.

1 Atque extruxerunt ויבנו & excitauerunt. ſub. artifices. Confer caput iſtud cum Ieremiæ 52.a.1. Turrim ligneam דיק Vide Ezech. 4.a.2. & 17.c.17. machinam bellicam intelligit, qualiſqualis fuerit. 2 Et venit ciuitas in obſid. ותבוא העיר במצור Hebraiſmus, Itaque obſeſſa fuit vrbs. 3 Præualuit ויחזק inualuit. i. viguit maximé. 4 Et rupta eſt ותבקע Et perrupta fuit. Gallicè, *La breſche fut faicte*. ſub. crebris ictibus arietum. Omittitur verbum, vt intelligamus fugam fuiſſe præcipitem. Nam in Ieremia cap. 52.b.7, dicitur, Fugerunt, & exceſſerunt nocte eam diem inſequente. Inter duos muros בין החומתים Porta occultabatur duobus muris. Ad hunc modum poſtica vrbium fieri conſueuerunt. Gallicè dicimus, *Vne poſterne*. Per duos muros intelligit murum & antemurale. Et abiit וילך ſub. Rex. In Ieremia legitur, Et abierunt per viam ſolitudinis. i. per campeſtria. 5 Diſperſus eſt ab eo. נפוצו מעליו: dilapſus erat ab eo. i. eum reliquerat. 6 Loquutiq; ſunt cum eo iud. וידברו אתו משפט: Hebraiſmus, acriter ac vehementer increpauerunt eum, quòd ſcilicet violaſſet fidem datam Regi. Similem Hebraiſmũ vide in Ierem. cap. 39.b.5. 8 Septima mẽſis בשבעה לחודש In Ieremia legitur decima. Scribunt doctores Hebræorũ quòd ſeptima die cõgregatæ ſunt Gentes ad templũ, comedebant autẽ in eo, ac bibebant, deſtruebántq; illud, atque incendebant. quod durauit vſque ad finem decimæ diei. Laniorum, טבחים Chaldæus paraph. militum. Hebræi vocant milites, lanios, ob cædem, vt nos Galli dicimus de cæde ingenti, *On a faict une grande boucherie*. 9 Domum magnam בית גדול .i. domos magnatum, magnificas. 11 Et trãſfugas qui tranſfug. ואת הנופלים אשר נפלו & perfugas qui perfugerant. i. qui ſequuti fuerant partes Regis Babylonis, quãdo vrbs fuit expugnata. 12 De pauperibus verò terræ ומדלת הארץ Ad verbũ, De paupertate verò terræ. i. ex pauperrimis eius regionis aliquot reliquit qui colerẽt vites & agros. 14 Et pſalteria ואת המזמרות Doctus inter Hebræos dicit ſignificare inſtrumenta quibus pſallebant, aut cantabant. Alia nomina huius verſus & ſequentium, vide Exod. 27.a.3, & 1. Reg. 25.a.1.

ærea in quibus miniſtrabant, tulerunt,
Et acerras, & pelues: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, 15
tulit magiſter laniorum:
Columnas duas, mare vnum, & baſes quas fecerat שSelomóh 16
in domo Iehouæ: non erat pondus æris omnium vaſorũ iſtorum.
Octodecim cubitorum erat altitudo columnæ vnius, & capi- 17
tellum ſuper eam æreum, & altitudo capitelli erat trium cubitorum, & reticulum, & malogranata ſuper capitellum per circuitũ: & omnia ærea: & ſimilia iſtis erant ipſi columnæ ſecundæ cum retiaculo.
Tulit quoque magiſter laniorum שSeraiáh ſacerdotem pri- 18
mum, & צSephaniáhu ſacerdotẽ ſecundũ, & tres cuſtodes vaſorũ.
Et de vrbe tulit eunuchum quendam qui erat ʹpræfectus ſuper 19
viros bellatores, ʹ& quinque viros ex iis ʹqui videbant faciem Regis, qui inuenti fuerũt in vrbe: & ſcribam principem militiæ, ʹqui colligebat populum terræ, & ſexaginta ʹviros de populo terræ qui inuenti ſunt in ea vrbe:
Tulit inquam eos Nebuzaradán magiſter laniorum, & deduxit 20
eos ad Regem Babél in Ribláh.
Et percuſſit eos rex Babél, interfecítque eos in Ribláh in terra 21
חHamáth. ʹitaque tranſlatus eſt Iehudáh è terra ſua.

Godolias præfectus ſuper eos qui remanſerant in Ieruſalẽ, occiditur.

ʹPopulo autem qui remãſerat in terra Iehudáh, quem reliquerat Nebuchadnezſár Rex Babél, illis *inquam* præfecit Gedaliáhu filium Aחhicám filii שSaphán. 22
ʹAudierunt autẽ omnes principes exercituum, ipſi & viri, quòd 23
præfeciſſet Rex Babél Gedaliáhu, & venerũt ad Gedaliáhu in Mizpah, ʹnẽpe Iשſmaאyél fili⁹ Nethaniáh, & Ionחanán filius Caréaחh, & שSeraiáh filius Thanחhúmeth Netophathites, & Iaazaniáhu filius Mayachati, ipſi ʹ& viri eorum.
Et iurauit eis Gedaliáhu, & viris eorum, dixítque eis, Ne timea- 24
tis *vobis* à ſeruis Chaשſdím: manetẽ in terra, & ſeruite Regi Babél, & bene erit vobis.
ʹFuit autem, menſe ſeptimo venit Iשſmaאyél filius Nethaniáh 25
filii אEliשſamáy de ſemine regni, & decem viri cum eo: percuſſerúntque Gedaliáhu, ac mortuus eſt: Iehudæos quoque, ʹ& Chaשſdím qui erant cum eo in Mizſpáh.
ʹEt ſurrexit vniuerſus populus à paruo vſque ad magnũ, & prin- 26
cipes exercituum, iuerúntque in AEgyptum: timuerunt enim à facie Chaשſdím.
ʹFuit præterea, anno tricesimoſeptimo tranſmigrationis Iehoia- 27
chin Regis Iehudáh, duodecimo menſe, ʹviceſimaſeptima men-

nia vaſa ærea, in quibus miniſtrabãt, tulerunt. D
15 Necnon & thuribula, & phialas: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ:
16 Id eſt columnas duas, mare vnum, & baſes quas fecerat Salomon in tẽplo Domini, non erat pondus æris omnium vaſorum.
17 ‖Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum æreum ſuper ſe altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranata ſuper capitellum columnæ, omnia ærea: ſimilem & columna ſecunda habebat ornatum.

3. Reg. 7. c. Iere. 52. c. 2. Par. 3. d.

18 Tulit quoq; princeps militiæ Saraiam ſacerdotem primũ, & Sophoniã ſacerdotem ſecundũ, & tres ianitores:
19 Et de ciuitate eunuchum vnum qui erat præfectus ſuper bellatores viros: & quinque viros de iis qui ſteterant coram Rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principẽ exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ: & ſexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. E
20 Quos tollẽs Nabuzardan princeps militum, duxit ad Regẽ Babylonis in Reblatha.
21 Percuſſitq; eos Rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & tranſlatus eſt Iuda de terra ſua.
22 ‖Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiſerat Nabuchodonoſor Rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan.

Iere. 40. b. 5.

23 Quod quũ audiſſent omnes duces militum, ipſi & viri qui erant cũ eis, videlicet quòd conſtituiſſet Rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliam in Maſpha, Iſmahel filius Nathaniæ & Iohanan filius Carée, & Saraia filius Thanehúmeth Netophathites, & Iezonias filius Maachathi, ipſi & ſocii eorum. F
24 Iurauitque Godolias ipſis & ſociis eorum, dicens, Nolite timere ſeruire Chaldæis: manete in terra, & ſeruite Regi Babylonis, & bene erit vobis.
25 Factum eſt autẽ, in menſe ſeptimo venit Iſmahel filius Nathaniæ filii Eliſama de ſemine regio, & decem viri cum eo: percuſſerúntque Godoliam, qui & mortuus eſt: ſed & Iudæos & Chaldæos qui erãt cũ eo in Maſpha.
26 Conſurgénſque omnis populus à paruo vſque ad magnum, & principes militum, venerũt in AEgyptum, timentes Chaldæos.
27 Factum eſt verò, in anno triceſimo ſeptimo trãſmigrationis Ioachin Regis Iudæ, menſe duodecimo, viceſi- G

18 Secundum, משנה ſub. ab eo. q. d. vicariũ ſummi Pontificis, ſecũdæ dignitatis ab illo. 19 Præfectus ſuper viros bellatores פקיד על אנשי המלחמה .i. præfectus militum. Et quinque viros וחמשה אנשים In Ierem. 52. e. 25, legimus, ſeptẽ viros. Dicunt Hebræi duos fortaſſe nõ fuiſſe magni nominis, ideo non eſſe hîc numeratos: iſtos autem fuiſſe nobiliores. Alii dicunt fuiſſe ſeptem, cõputatis duobus ſcribis Iudicum. Qui videbant faciem Regis, מרואי פני המלך Hebraiſmus, ex illis qui aſſiſtebant Regi, aut qui coram Rege ſtabant. i. ex domeſticis Regis, familiaribus, intimis, & aſſiduis apud Regẽ. Vide 1. Reg. 10. b. 8. Qui colligebat המצבא qui congregabat. ſubaudi ex Ieremia, ad militiam. i. qui habebat poteſtatẽ conſcribendi exercitũ ex populo eius regionis. Vide poſtremũ cap. Ieremiæ. Viros de populo terræ איש מעם הארץ & quæ illis Significat plebeios. 21 Itaque tranſlatus eſt ויגל itaque tranſmigrauit. demigrauit. q. d. atque ita completa fuit prophetia, & quæ illis interminatus fuerat Deus per Prophetas. 22 Populo autem, &c. והעם וגו׳ Hæc leguntur Ieremiæ 40. b. 5.
23 Audierunt autem וישמעו Quúmque intellexiſſent. Nempe IשſmaאyéI ישמעאל Hic ו pro Nempe poſitũ eſt: nam iſti ſunt principes qui venerunt. Et viri eorum. : ואנשיהם .i. qui erant illis ſubditi: hoc eſt, cum viris ſuis. 25 Fuit autem, in menſe, &c. ויהי בחודש וגו׳ Hæc leguntur Ierem. 41. a. 1, vbi pluribus deſcribitur hiſtoria iſta. Et Chaשſdim ואת הכשדים .i. Chaldæos, ſiue Babylonios qui cum Godolia ſtabant à parte Regis Aſſyriæ. 26 Et ſurrexit, &c. ויקומו כל העם מקטון ועד גדול .i. confeſtim ergo profectus eſt vniuerſus populus tam infimæ quàm ſummæ ſortis & ordinis. timebant enim ſibi à Chaldæis propter cædem Godoliæ præfecti.
27 Fuit præterea, ויהי Hæc leguntur Ierem. 52. g. 31. Viceſimaſeptima בעשרים ושבעה In Ieremia ſcribitur, viceſimaquinta. Dicunt doctores Hebræorum, viceſimoquinto die mortuum fuiſſe Nabuchodonoſor, & viceſimoſexto ſepultum, viceſimo autem ſeptimo eductum fuiſſe è ſepulchro ſuo ab Euil-merodach filio ipſius.

maſeptima die menſis, ſubleuauit Euil-merodach Rex Babylonis anno quo regnare cœperat, caput Ioachin Regis Iuda de carcere.

Et loquutus eſt ei benignè, & poſuit thronum eius ſuper thronũ Regum qui erant cum eo in Babylone.

Et mutauit veſtes eius quas habuerat in carcere, & comedebat panẽ ſemper iñcõſpectu ei⁹ cũctis dieb⁹ vitæ ſuæ.

Annonã quoque conſtituit ei ſine intermiſſione, quæ & dabatur ei à Rege per ſingulos dies omnibus diebus vitæ ſuæ.

ſis, ᐟeleuauit אEuil-merodách Rex Babel ᐟanno quo regnauit, caput Iehoiachin Regis Iehudáh, de domo carceris. — Ioachin eductus è carcere, exaltatur, & nutritur à Rege Babylonis.

28 Loquutúſque eſt cum eo ᐟbona, & poſuit thronum eius ᐟſuper thronum Regum ᐟqui *erant* cum eo in Babél.

29 Et mutauit ᐟveſtes carceris eius, & comedebat panem ſemper ᐟin conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ.

30 Portio autem eius *erat* portio ᐟperpetua quæ dabatur ei à Rege ᐟper ſingulos dies omnibus diebus ᐟvitæ ſuæ.

Eleuauit נשא Iungitur verbum iſtud cum fine verſus, ſic, eleuauit caput de domo carceris. i. exemit eum è carcere, & affecit eum magnis honoribus. In Ieremia legitur, Et eduxit eum è domo carceris. Anno quo regnauit בשנת מלכו .i. anno primo regni ſui. 28 Bona, טובות ſub. verba .i. blandè & benignè alloquutus eſt eum. Hebraiſmus. Super thronum מעל כסא in loco eminentiore & altiore quàm eſſet thronus Regũ, &c. Qui *erant* cum eo. אשר אתו ſub. captiui. Alii, qui ſecum erãt apud ipſum, nempe Euil-merodach. 29 Veſtes carc.e. בגדי כלאו .i. quibus vtebatur dum eſſet clauſus in carcere. In conſpectu eius לפניו .i. in menſa eius. Aut, coram eo: hoc eſt in aula eius. 30 Perpetua תמיד iugis. aſſidua. Ad verbum, aſſiduitatis. ſine interruptione. Gallicè dicimus, *Il auoit bouche a court.* Per ſingulos dies דבר יום ביומו Ad verbum, res cuiuſque diei in die ſuo. i. cibus diei, ſuo tẽpore. Vitæ ſuæ. חיו: nempe Ioachin. Aut, vitæ eius, nempe Euil-merodach.

Liber Paralipomenon primus: Hebraicè, דברי הימים.

Hic liber à Græcis dicitur παραλειπομένων, id eſt Liber derelictorum, quòd contineat quædam prætermiſſa in libris Regum. Hebræi verò דברי הימים inſcribunt, id eſt Verba dierum: Latinè dicas, Diaria ſiue Annales, aut Librum annalium, quòd יום frequentiſſimè pro anno accipiatur in Sacris literis. Vnus eſt autem liber apud ipſos, ſed diuiſus à noſtris. In primo agitur de regno Iſrael nondum diuiſo: in ſecundo verò de regno iam diuiſo. Huius libri author ignoratur: & is liber de quo ſæpe fit mentio in libris Regum, non eſt iſte, ſed illius fortaſſe velut epitome. eſt enim breuiſſimus, & totius Sacræ hiſtoriæ compendium. Ponitur ab Hebræis poſt librum Ezræ, quòd exiſtiment illum ſcriptum ab Ezra eo tẽpore quo populus Iudaicus poſt captiuitatem Babylonicam duce Zorobabele & ſacerdote Ioſia, redierat in Ieruſalem. id quod colligunt ex fine huius libri.

VETVS. — NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap. I.

Adã, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Henoch, Mathuſale, Lamech, Noe, Sem, Cham, & Iapheth.

Filii Iapheth: Gomer & Magog & Madai & Iauan, Thubal, Moſoph, Thiras.

Porrò filii Gomer: Aſcenez, & Riphath, & Thogorma.

Filii autem Iauan: Eliſa, & Tharſis, Cethim, & Dodanim.

Filii Cham: Chus, & Meſráim, & Phut, & Chanáan.

Filii autem Chus: Saba & Heuila, Sabatha, & Regma, & Sabathaca. Porrò filii Regma: Saba, & Dadan.

Chus autem genuit Nemrod: iſte cœpit eſſe potens in terra.

Meſráim verò genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephtuim,

Phetruſim quoque, & Chaſluim: de quibus, egreſſi ſunt Philiſthiim & Caphthorim.

Chanaan verò genuit Sidonẽ primogenitum ſuum, Hethæũ quoque,

Cap. I.

1 ᐟAdam, שSeth, אEnóws. — Breuis repetitio totius genealogiæ Adam vſque ad filios Eſau & Iacob.

2 Cenán, Mahalalאél, Iéred,

3 הHanóch, Methuשélahh, Lémech,

4 ᐟNóahh, שSém, הHám, & Iépheth.

5 ᐟFilii Iépheth: ᐟGómer, & Magóg, & Madái, & Iauán, & Thubál, & Méשech, & Thiráס. — Filii Iapheth.

6 Filii autem Gómer: Aשchenáz, & Ripháth, & Thogarmáh.

7 Filii verò Iauán: אEliשáh, & Tharשiש, Chitthím, & Dodaním.

8 Filii הHám: Chúש, & Mixráim, Put, & Chenáyan. — Cham.

9 Filii verò Chúש: סSebá, & הHauiláh, & סSabthá, & Rayamáh, & סSabthechá. Filii autem Ramyamáh: שSebá, & Dedán.

10 Chúש autem genuit Nimród: ᐟipſe cœpit eſſe potens in terra. — Nemrod.

11 Mixráim verò genuit Ludim, & yAnamím, & Lehabim, & Naphthuhhim,

12 Et Pathruסím, & Chaס lunhím, è quib⁹ ᐟegreſſi ſunt Peliשthím & Chaphthorím. — Philiſthim.

13 Chenáyan autem genuit xSidón primogenitũ ſuum, & הHéth, — Filii Chanaan.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Adam, שSeth, אEnóש. ארם שת אנוש: Hîc non ſubauditur Genuit, vt legas, Adam genuit Seth, Seth genuit Enos: ſed apud Hebræos ſic impletur oratio, Adam, Seth filius eius, Enos filius eius. quod ex ſequẽti tertio capite ſatis liquet, vbi verſu 9 plena eſt loquutio, Et filius Selomoh fuit Rehabam, Abiiah filius eius, Aſa filius eius. Latinè vertas, cuius filius fuit Abiiah, cuius filius fuit Aſa, &c. ſic in ſequentibus capitibus. Simplicia & ſola ponuntur nomina: quæ ſi referantur ad ſuperiora, filii ſunt: ſi ad inferiora, patres. Sic autem loquuntur Hebræi breuitatis cauſa. Horum generationes vſque ad quintum verſum vide Gene. 1. c. 26, & 2. b. 7, & 4. d. 25, & 5. a. 3.
4 Nóahh נח ſub. eſt pater horum trium. & ſic aliter hic verſus exponi debet quàm ſuperiores. Debebat autem tantùm meminiſſe vnius filiorum Noe, nempe eius à quo Abraham & Dauid deſcenderũt: ſed propter illorum nobilitatẽ omnes illos tres & illorum generationem recenſet. Nam poſt diluuium occupauerunt, & repleuerunt tres partes orbis terrarum, Aſiam, Africam, & Europam. Item iſti quatuor quaſi in vna & eadem linea ſunt, non in diuerſis, vt ſuperiores. 5 Filii Iépheth: בני יפת Procedit ordine retrogrado: nam à tertio filio Noe incipit. Gomer גמר Quibus terris iſte, & alii ſequentes nomina dederint, vide ſingula in Libello interpretationum nominum Hebraicorum quæ ad finem huius operis adiecimus. 10 Ipſe cœpit eſſe potens in terra. הוא החל להיות גבור בארץ: De hoc vide Gene. 10. b. 8. i. cœpit imperare & regnare in terra in qua degebat, hoc eſt exercere tyrannidem. 12 Egreſſi ſunt יצאו orti ſunt. i. quorum colonia ſunt Palæſthini: hoc eſt, è quibus orti ſunt, quaſi eſſent colonia eorum, & ab illis ſponte migraſſent.

ʼEt Iebuꝺſæum,& ℵEmoræum,& Girgaשſæum, 14
Et ꞃHiuæum,ʼ& yArcæum,& ꝺSinæum, 15
Et Aruadæum,& צSemaræum,& ꞃHamathæum. 16
Sem. Filii שSem: yElám,& Aשſſúr, & Arpachשſád,& Lud, & Arám, 17
& עVץs,& ꞃHul,& Géther& Mשéſech.
Arpachשſád autem genuit שSélaꞃh,& שSélaꞃh genuit yEber. 18
Phaleg. Ipſi autem yEber nati ſunt duo filii: nomen vnius, Péleg, quia 19
in diebus eiusʼdiuiſa eſt terra:& nomen fratris eius Ioctán.
Iectan. Ioctán autem genuit Almodád,& שSéleph,& ꞃHaצſarmáueth, 20
& Iraꞃh,
Et Hadorám,& אVzál,& Dicláh, 21
Et עEbál,& Abimaℵél,& שSebá, 22
Et אOphir,& ꞃHauiláh,& Iobáb. omnes iſti, filii Ioctán. 23
ʼשSem, Arpachשſád, שSélah, 24
yEber, Péleg, Reעu, 25
שSerúg, Naꞃhór, Théraꞃh, 26
Abrám: ipſe eſt Abrahám. 27
Filii Abraham. Filii Abrahám: Iשſꞃhác & Iשſmaℵyél. 28
Filii Iſmaelis. Hæ generationes eorũ: Primogenitus Iשſmaℵyélis, Nebaióth, 29
& Cedár, Adbeℵél,& Mibשſám.
Miשſmáy,& Dumáh, Maשſſá, ꞃHadád,& Themá, 30
Ietúr, Naphíש,& Cédmah. iſti ſunt filii Iשſmaℵyél: 31
Filii autem Ceturáhʼconcubinæ Abrahám, peperit Zimrán, 32
& Iocשſán,& Medán,& Midián, & Iשſbáh,& שSúan. Et filii Ioc-
שſan: שSebá,& Dedán.
Et filii Midián: עEpháh, & yEphér, & ꞃHanóch, & Abidáy, & 33
ℵEldayah. omnes iſti, filii Ceturáh.
Iſaac. Genuit autẽ Abrahám Iצſꞃhác. filii Iצſꞃhác: yEשſaú & Iשſraℵél. 34
Filii Eſau. Filii yEשſáu: ℵEliphaz, Reעuℵél,& Ieעús,& Iayalám,& Coráꞃh. 35
Filii ℵEliphaz: Themán, & אOmár, צSephí,& Gayattham, Ce- 36
náz,& Thimná,& yAmaléc.
Filii Reעuℵél: Náꞃhath, Zéraꞃh, שSammáh,& Mizzáh. 37
Filii autem שSeעír: Lotán, & שSobál,& צSibעón, & yAnáh, & 38
Diשſón,& ℵEצér,& Diשſán.
Filii autẽ Lotán: ꞃHori,& Homám. ſoror verò Lotán, Thimnáy. 39
Filii שSobál: yAlián, & Manáꞃhath, & עEbál, שSephí, & אO- 40
nám. Filii autem צSibעón: Aiáh,& yAnáh.
Filii yAnáh: Diשſón. Filii autem Diשſón: ꞃHamrán,& ℵEשſ- 41
bán,& Ithrán,& Cherán.
Filii ℵEצér: Bilhán, & Iayauán, Iayacán. Filii Diשſón: עVץ & 42
Arán.
Reges Edom. ʼIſti autem ſunt Reges qui regnauerunt in terra ℵEdóm,ʼante- 43
quã regnaret Rex *aliquis* ſuper filios Iשſraℵelis: Bélay filius Beעór:
& nomen ciuitatis eius Dinhábah.
Et mortuus eſt Bélay, regnauítque pro eo Iobáb filius Zéraꞃh 44
de Boצrah.

B
14 Et Iebuſæum, & Amorrhæũ & Gergeſæum,
15 Heuæúmque, & Aracæum, & Sinæum,
16 Aradium quoque,& Samaræum,& Hamathæum.
17 |Filii Sem: AElam & Aſſur & Arphaxad & Lud & Aram. Hus & Hul, & Gether & Moſoch,
18 Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipſe genuit Heber.
19 Porrò Heber nati ſunt duo filii, nomen vni Phaleg, quia in diebus eius diuiſa eſt terra: & nomen fratris eius Iectan.
20 Iectan autem genuit Elmodad & Saleph & Haſarmoth & Iare,
21 Adoram quoque & Vzal & Decla,
22 Hebal etiam & Abimael & Saba,
23 Necnon & Ophir, & Heuila & Iobab. omnes iſti, filii Iectan.
24 Sem, Arphazad, Sale,
25 Heber, |Phaleg, Ragau,
26 Sarug, |Nachor, Thare,
27 Abram, |iſte eſt Abraham.
28 Filii autem Abraham, |Iſaac & Iſmael.
29 Et hæ generationes eorum, |Primogenitus Iſmaelis, Nabaioth & Cedar & Adbeel & Mabſam.
30 Et Maſma,& Duma, Maſſa, Hadad & Thema,
31 Ietur, Naphis, Cedma. hi ſunt filii Iſmahelis.
32 |Filii autem Ceturæ concubinæ Abraham, quos genuit: Zamran, Iecſan, Madan, Madian, Ieſboc, & Sue. Porrò filii Iecſan: Saba,& Dadan. C
33 |Filii autẽ Madian: Epha,& Epher, & Henoch,& Abida,& Eldaa. omnes hi, filii Ceturæ.
34 |Genuit autem Abraham Iſaac: cuius fuerunt filii, Eſau & Iſrael.
35 |Filii Eſau: Eliphaz, Rahuel, Iehus, Ihelom & Core.
36 Filii Eliphaz: Theman, Omar, Sephi, Gatham, Cenez, Thamna, Amalec.
37 Filii Rahuel: Nahath, Zara, Samma, Meza.
38 Filii Seir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Diſon, Eſer, Diſan.
39 Filii Lotan: Hori, Homam. Soror autem Lotan, fuit Thamna.
40 Filii Sobal: Alian, & Manahath, & Ebal, Sephi, & Onam. Filii Sebeon: Aia & Ana.
41 Filii Ana: Diſon. Filii Diſon: Hamran, & Eſeban, & Iethran, & Charan.
42 Filii Eſer: Balaan & Zauan & Iacan. Filii Diſon: Hus, & Aran. D
43 Iſti ſunt Reges qui imperauerunt in terra Edom, antequam eſſet Rex ſuper filios Iſrael. Bela filius Beor: & nomen ciuitatis eius, Denaba.
44 Mortuus eſt autem Bela, & regnauit pro eo Iobab filius Zare de Boſra.

14 Et Iebuꝺſæũ, ואת היבוסי Iebuſæũ populum intelligemũ id indicat ꞃ haiedia quod vocãt Hebræi, id eſt demõſtratiuum, quod propriis nominibus nõ præponitur. Igitur eſt appellatiuum nomen populi, vt ſunt etiam ſequentia nomina populorũ etiam propria, vſque ad 17 verſum.
19 Diuiſa eſt terra: נפלגה הארץ Id eſt diuiſi ſunt habitatores terræ, ſecundum diuiſiones linguarum, vt ſcribitur Gene. 11. b. 7, hoc eſt, natus eſt tempore quo diuiſio hæc facta eſt. Vel Eber Propheta erat, qui indidit nomen filio à re quæ euentura erat eius tempore.
24 שSem,&c. שם Eſt repetitio à præcedente 17 verſu, qua oſtendit per quos deſcenderit Abraham ex Sem. Quare cæteris omiſſis interrupta ſeries non eſſet. ſi diceres ſic, Noe, Sem, Arphaxad,&c.
31 Concubinæ Abraham, פילגש אברהם ſub. hi ſunt. Hæc Gene. 25. a. 1, vxor dicitur. De concubina vide Gene. 35. d. 22.
43 Iſti autem ſunt Reges ואלה המלכים Hebræi hanc differentiam ponũt inter Reges & duces: quòd Reges eſſent cum diademate, quo carebant duces, qui proximam dignitatem habebant à Rege.

45 Quúmq; & Iobab fuisset mortuus, regnauit pro eo Husam de terra Themanorum.
46 Obiit quoque & Husam, & regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madiam in terra Moab: & nomen ciuitatis eius Auith.
47 Quúmque & Adad fuisset mortuus, regnauit pro eo Semla de Masreca.
48 Sed & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth, quæ iuxta amnem sita est.
49 Mortuo quoque Saul, regnauit pro eo Balanan filius Achobor.
50 Sed & hic mortuus est, & regnauit pro eo Adad: cuius vrbis nomen fuit, Phai. & appellata est vxor eius Meetabel filia Matred filiæ Mezaab.
51 Adad autē mortuo, duces pro Regibus in Edō esse cœperunt: dux Thamna, dux Alua, dux Ietheth,
52 Dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon,
53 Dux Cenez, dux Themā, dux Mabsar,
54 Dux Magdiel, dux Hiram. ii duces Edom.

Cap. II.

1 Filii autem Israel: Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, & Zabulon,
2 Dan, Ioseph, Beniamin, Nephthali, Gad & Aser.
3 Filii Iuda: Her, Onā, & Sela. hi tres, nati sunt ei de filia Sue Chananitide. Fuit autem Her primogenitus Iuda, malus corā Domino, & occidit eum.
4 Thamar autem nurus eius peperit ei Phares & Zara. omnes ergo filii Iuda, quinque.
5 Filii autem Phares: Hesron & Hamul.
6 Filii quoque Zare: Zamri, & Ethā, & Eman, Chalchol quoque, & Dara, simul quinque.
7 Filii Charmi: Achar qui turbauit Israel, & peccauit ī furto anathematis.
8 Filii Ethan: Azarias.
9 Filii autem Hesron qui nati sunt ei: Ierameel, & Ram, & Chalubai.
10 Porrò Ram genuit Aminadab. Aminadab autē genuit Nahasson principem filiorum Iuda.
11 Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.
12 Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit Isai.
13 Isai autem genuit primogenitū Eliab, secundū Abinadab, tertium Simmaa,
14 Quartū Nathnael, quintū Raddai,
15 Sextum Asom, septimum Dauid.
16 Quorum sorores fuerunt, Saruia, & Abigáil. filii Saruiæ: Abisai, Ioab, & Asael, tres.
17 Abigáil autē genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismahelites.
18 Caleb verò filius Hesrón accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth: fuerúntque filius eius Iaser, & Soba, & Ardon.
19 Quúmque mortua fuisset Azuba, accepit vxorem Caleb, Ephratha, quæ peperit ei Hur.
20 Porro Hur genuit Vri: & Vri genuit Beseleel.

---

45 Mortuo autē Iobáb, regnauit ꝑ eo Huשׁsā de terra Themanæorū.
46 Mortuus est præterea חHuשׁsám, & regnauit pro eo Hadád filius
Bedád, qui percussit Midián in agro Moáb: & nomen ciuitatis e-
ius עAuíth.
47 Mortuo item עAdád, regnauit pro eo שׂSamláh de Maשׂrecáh.
48 Mortuus est autem שׂSamláh, & regnauit pro eo שׂSaאúl de Re
חobóth flumine.
49 Mortuus est & שׂSaאúl, & regnauit pro eo Baעal-חanán filius
עAchbór.
50 Mortuus est deniq; Báעal-חanán, & regnauit pro eo Hadád: &
nomen vrbis eius fuit Paעi: nomen item vxoris eius, Mehetabאél
filia Matréd filiæ Me-zaháb.
51 Mortuus est postremò Hadád. Fuerunt autē duces אEdóm, dux
Thimnáע, dux עAliáh, dux Iethéth,
52 Dux Aholibamáh, dux אEláh, du Pinón,
53 Dux Cenáz, dux Themán, dux Mibצár,
54 Dux Magdiאél, dux עIrám. Isti duces אEdóm. Cap. II.
1 Isti filii Iשׂraאelis: Reאubén, שׁSimעón, Leui, & Iehudáh, Iשׂsa- *Filii Iacob.*
char, & Zebulún,
2 Dan, Ioseph, & Biniamín, Naphthali, Gád, & Aשׁér.
3 Filii Iehudáh: עEr, & אOnán, & שׁSeláh, tres nati sunt ei de filia
שׁSúaע Chenaעanithide. Fuit autem עEr primogenitus Iehudáh,
malus in oculis Iehouæ, & occidit eum.
4 Thamár autem nurus eius peperit ei Péreצs & Zéraח. omnes
filii Iehudáh, quinque.
5 Filii Péreצs: חHeצrón, & חHamúl.
6 Filii autem Zéraח: Zimri, & אEthán, & Hemán, & Chalchól, &
Daráע. omnes hi, quinque.
7 Filii verò Charmi: עAchár turbator Iשׂraאelis, qui præuaricatus
est in anathemate.
8 Filii autem אEthán: עAzariáh.
9 Filii verò חHeצrón qui nati sunt ei: Ieraחmeאél, & Rám, & Che *Hesron.*
lubái.
10 Rám autem genuit עAmminadáb: עAmminadáb autem genuit
Naחשׁón principem filiorum Iehudáh.
11 Naחשׁón autem genuit שׂSalmá, שׂSalmá autē genuit Bóעaz.
12 Bóעaz autem genuit עObéd, עObéd autem genuit Iשׁái.
13 Iשׁái autem genuit primogenitum suum אEliáb, & Abinadáb *Filii Isai siue Iesse.*
secundum, & שׁSimעא tertium,
14 Nethanאél quartum, Raddái quintum,
15 אOצem sextum, Dauidem septimum.
16 Sorores autem eorū צSeruiáh & Abigáil. filii autē צSeruiáh: *Filii Saruiæ.*
Abשׁsái, & Ioáb, & עAשׂa-אél, tres.
17 Abigáil autem genuit עAmaשׂá: pater verò עAmaשׂá fuit Iéther
Iשׂmaאelita.
18 Chaléb autem filius חHeצrón genuit עAzubáh mulierem & Ie- *Caleb filius Hesron.*
rióth. & isti filii eius: Ieשׁér, & שׁSobáb, & Ardón.
19 Mortua autem est עAzubáh, & accepit sibi Chaléb אEphráh, &
peperit ei חHúr.
20 חHúr autem genuit אVri, אVri autem genuit Beצalאél.

IN CAPUT II.

3 De filia שׁSúaע מבת שוע Hic Sua erat pater vxoris Iuda. Filios Iuda potissimùm recenset, quòd ex eo descenderit Saluator.
7 Turbator Iשׂraאelis, עוכר ישראל qui turbauit Israelem. In Iosua, cap. 7. a. 1, vbi factum istius narratur, legitur Achan.
19 אEphrath, אפרת Hæc dedit nomen vrbi Ephratha.

´Postea autem ingressus est ℏHexsrón ad filiam Machir ´patris 21
Gilyád. ´ipse nã que acceperat eam quũ esset sexaginta annorum,
& peperit ei שSegúb.
שSegúb autem genuit Iaאír, ´cui fuerunt viginti tres vrbes in 22
terra Gilyád.
´Cepit verò Geשúr & Arám oppida Iaאir ab eis, Cenáth, & vi 23
culos eius, sexaginta ciuitates. omnes istæ *sunt urbes* filiorum Machir patris Gilyád.
Posteaquam autẽ mortuus est ℏHexsrón ´in Chaléb ℵEphrátha, 24
tum vxor ℏHexsrón Abiiáh peperit ei Aשhúr ´patrem Thecóay.
Fuerunt autem filii Ieraℏhmeℵél primogeniti ℏHexsrón, primo 25
genitus Rám, & Bunáh, & ℵOren, & ℵOxsem, & Aℏhiiáh.
Ierameel. Fuit & vxor altera ipsi Ieraℏhmeℵél, cuius nomẽ erat yAtaráh, 26
ipsa est mater אOnám.
Fuerunt autem filii Ram primogeniti Ieraℏhmeℵél: Máyays & 27
Iamin & yEcer.
Fuerunt verò filii אOnám: שSammái, & Iadáy. & filii שSãmái: 28
Nadáb, & Abiשúr.
Et nomen vxoris Abiשúr, Abiháil, quæ peperit ei Aℏhbán & 29
Molid.
Filii autem Nadáb: סSéled, & Appáim. mortuúsque est סSéled 30
absque liberis.
Filii autem Appáim: Iשyi. filii verò Iשyi: שSeשán. & filii 31
שSeשán: Aℏhalái.
Filii autem Iadáy fratris שSammái: Iéther, & Ionathán. & mor 32
tuus est Iéther absque liberis.
Filii autẽ Ionathán: Péleth, & Zazá. isti fuerũt filii Ieraℏhmeℵél. 33
Non fuerunt autẽ ipsi שSeשán ´filii, sed filiæ. ipsi præterea שSe- 34
שán fuit seruus AEgyptius, cuius nomen erat Iarℏháy.
Et dedit שSeשán filiam suam ipsi Iarℏháy seruo suo in vxorem, 35
quæ peperit ei yAthái.
yAthái autem genuit Nathán: Nathán autem genuit Zabád. 36
Zabád autem genuit ℵEphlál. ℵEphlál autem genuit yObéd. 37
yObéd autem genuit Iehú: Iehú autem genuit yAzariáh. 38
yAzariáh autẽ genuit ℏHeléys: ℏHeléys autẽ genuit ℵElyaשáh. 39
ℵElyaשáh autẽ genuit סSiסemái: סSiסemái autẽ genuit שSallũ 40
שSallúm autem genuit Iecamiáh: Iecamiáh autem genuit ℵE- 41
liשamáy.
Filii Caleb filii Esron. Filii autem Chaléb fratris Ieraℏhmeℵél: Meשáy primogenitus 42
eius: ´ipse fuit pater Ziph, & filiorũ Mareשáh, & pater ℏHebrón.
Et filii ℏHebrón: Córaℏh & Thappúaℏh, & Récem, & שSémay. 43
שSémay autem genuit Raℏhám patrem Iorceyám, & Récem 44
genuit שSamái.
Filius autẽ שSamái: Mayón. Mayón autẽ fuit ´pater Beth-xsúr. 45
yEpha autẽ concubina Chaléb peperit ℏHarán, & Moxsá, & Ga- 46
zéz: ´& ℏHarán genuit Gazéz.

Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam quum esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub. 21
Sed & Segub genuit Iair, & possedit viginti tres ciuitates in terra Galaad. 22
Cepitque Gessur & Aram oppida Iair, & Canath & viculos eius sexaginta ciuitatum. omnes isti, filii Machir patris Galaad. 23
Quum autem mortuus esset Hesron, ingressus est Caleb ad Ephratha. habuit quoque Hesron vxorẽ Abia, quæ peperit ei Ashur patrẽ Thecuæ. 24
Nati sunt autem filii Ierameel primogeniti Hesron, Rã primogenitus eius, & Buna & Arã, & Asõ & Achia. D 25
Duxit quoque vxorem alteram Ierameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. 26
Sed & filii Ram primogeniti Ierameel, fuerunt, Moos, Iamin & Achar. 27
Onam autem habuit filios Semei & Iada. filii autem Semei: Nadab & Abisur. 28
Nomen verò vxoris Abisur, Abihail, quæ peperit ei Ahobban & Molid. 29
Filii autem Nadab fuerunt, Saled, & Apphaim. mortuus est autem Saled absque liberis. 30
Filius verò Appháim, Iesi, qui Iesi genuit Sesan. Porrò Sesan genuit Oholai. E 31
Filii autem Iada fratris Semei: Iether & Ionathan: sed & Iether mortuus est absque liberis. 32
Porrò Ionathan genuit Phaleth & Ziza. isti fuerunt filii Ierameel. 33
Sesan autem non habuit filios, sed filias & seruum AEgyptium, nomine Ieraa. 34
Deditque ei filiam suam vxorem: quæ peperit ei Ethei. 35
Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad, 36
Zabad quoque genuit Ophlal, & 37
Ophlal genuit Obed,
Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariam, 38
Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elasa, 39
Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum, 40
Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama. 41
Filii autem Caleb fratris Ierameel: Mesa primogenitus eius, ipse est pater Ziph: & filii Maresa patris Hebrõ. F 42
Porrò filii Hebron, Core, & Thaphua & Recem & Samma. 43
Samma autẽ genuit Rahã patrem Iercaam, & Recem genuit Sammái. 44
Filius autẽ Sammái Maon: & Maõ pater Beth-sur. 45
Epha autem concubina Caleb peperit Haran, & Mosa, & Gezez. porrò Haran genuit Gezez. 46

21 Postea autem ואחר .i. Posteaquam isti geniti fuerunt. Patris Gilyád אבי גלעד .i. principis regionis Galaad. Ipse nanque acceperat eam, &c. והוא לקחה והוא בן ששים שנה Ad verbũ, & ipse accepit eam, & erat filius sexaginta annorũ. Acceperat eam, sub. in vxorem vel concubinam. 22 Cui fuerunt, &c. ויהי לו וגו׳ .i. qui fuit dominus vigintitrium vrbium, quas illi dederũt cognati auiæ eius, filii Machir. 23 Cepit verò, &c. ויקח גשור וארם וגו׳ .i. Ceperunt Gessuræi & Aramæi oppida Iair ab illis, nempe filiis Iair incolis earum, quas postea recepit Dauid. 24 In Chaléb ℵEphrátha, בכלב אפרתה Nomen vrbis, sic dictæ à viro & vxore: ea est Beth-léhem Ephrátha. Patrẽ Thecóay אבי תקוע .i. qui postea fuit princeps Thecoa. 34 Filii, בנים sub. viuentes tũ quum moreretur. nam filius eius de quo paulo ante versu 31, obierat ipso viuẽte: ideo solas filias reliquit hæredes. ita Hebræi. 42 Ipse *fuit* pater, &c. הוא אבי זיף ובני מרשה אבי חברון: Hebraismus, fuit princeps habitantium in Ziph, & ciuium vrbis Maresah, & princeps Hebron. Redit ad generationem Chaleb fratris Ierameel, & Ram, siue Aram, filiorum Esrom. 45 Pater Beth-xsur. אבי בית צור: .i. princeps vrbis Beth-sur. 46 Et ℏHaran genuit Gazez. וחרן הוליד את גזז: Fuit ergo Haran frater Gazez, & pater alterius Gazez.

47 Filii autẽ Iahaddái: Regum & Ioatham & Gesan & Phalet & Epha & Saaph.
48 Concubina Caleb, Maacha, peperit Saber, & Tharana.
49 Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrẽ Machena, & patrẽ Gabaa. filia verò Caleb, fuit Achsa.
50 Ii erant filii Caleb, filii Hur primogeniti Ephiatha, Sobal pater Cariathiarim.
51 Salma pater Beth lehem, Hariph pater Beth-gader.
52 Fuerunt autem filii Sobal patris Cariath-iarim, qui videbat dimidiũ Requietionum.
53 Et de cognatione Cariath-iarim, Iethrei, & Phuthei, & Semathei, & Maserei. ex iis egressi sunt Saraitæ & Esthaolitæ.
54 Filii Salma: Beth-lehẽ, & Netophathi, Coronæ domus Ioab, & dimidiũ Requietionis Sarai.
55 Cognationes quoque scribarũ habitantium in Iabes, Canentes atque Resonantes, & In tabernaculis cõmorãtes. ii sunt Cinæi qui venerũt de Calore patris dom' Rechab. Cap. III.
1 DAuid verò hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron: primogenitum Amnon ex Achinoam Iezraelitide: secũdum Daniel de Abigail Carmelitide,
2 Tertium Absalom filium Maacha filiæ Tholmai Regis Gessur: quartũ Adoniam filium Aggith:
3 Quintum Saphatiam ex Abital: sextum Ietraham de Egla vxore sua.
4 Sex ergo nati sunt ei in Hebron, vbi regnauit septem annis & sex mensibus. triginta autem & tribus annis regnauit in Ierusalem.
5 Porrò in Ierusalẽ nati sũt ei filii Simmaa, & Sobab, & Nathã, & Salomõ, quatuor de Beth-sua filia Ammiel:
6 Iebahar quoque & Elisama,
7 Et Eliphalet, & Noge, & Nepheg, & Iaphia,
8 Necnon Elisama, & Eliada, & Eliphelet, nouem.
9 Omnes hi, filii Dauid, absque filiis concubinarum: habueruntque sororem Thamar.
10 Filius autẽ Salomonis, Roboam: cuius Abia filius genuit Asa, de hoc quoque natus est Iosaphat,
11 Pater Ioram: qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Ioas:
12 Et hui' Amasias filius, genuit Azariam. porrò Azariæ filius Ioatham,

47 Filii autem Ianhdái: Régem, & Iothám, & Gewſán, & Phélet, &
ץEpháh, & שSayáph.
48 Concubina Chaléb, Mayacháh, peperit שSéber & Thirnhanáh: Maacha.
49 Peperit & שSayáph patrem 'Madmannáh, שSeuáh patrẽ Machbenáh, & patrem Gibyá. filia autem Chaléb, yAchsáh. Achsa.
50 Isti fuerunt filii 'Chaléb filii nHur primogeniti Ephrátha, שSobál pater Ciriath ieyarím.
51 שSalmá 'pater Beth-léhem, nHaréph pater Beth-gadér.
52 Fuerunt autem filii ipsi שSobál patri Ciriáth-ieyarím, 'qui contemplabatur dimidium Hamenunhóth.
53 'Et familiæ Ciriáth-ieyarim: 'Ithræus, & Puthæus, & שSumathæus, & Mišrayithæus. ab istis 'egressi sunt ץSorayathæus & אEšthaulitæus.
54 Filii שSalmá: Beth-léhem & Netophathi, diademata domus Ioáb, '& dimidium Mananhethorum ץSoryi.
55 Et familiæ 'scribarum habitantiũ in Iaybéyz, Thirnhathæi, שSimyathæi, שSuchathæi. hi sunt Cinnæi qui venerunt de nHamáth 'patris domus Rechab. Cap. III.
1 ISti autẽ fuerunt filii Dauidis, qui nati sunt ei in nHebrón: primogenitus Amnón ex Anhinóyam Izreאelithide: secundus 'Daniאél ex Abigáil Charmelithide, Filii Dauid.
2 Tertius Abשalóm filius Mayacháh filiæ Thalmái Regis Geשúr: quartus Adoniáh filius nHaggíth. Excelsa.
3 Quintus שSephatiáh de yAbitál: sextus Ithreyám ex yEgláh vxore sua.
4 Sex nati sunt ei in nHebrón: & regnauit ibi septem annis & sex mensibus: & triginta tribus annis regnauit in Ierušaláim.
5 Isti autẽ nati sunt ei in Ierušaláim: שSimyá, & שSobáb, & Nathán, & שSelomóh, quatuor 'de Bath-שúay filia yAmmiאél.
6 Et Ibnhár, '& אEliשamáy, & אEliphélet,
7 Et Nogáh, & Népheg, & Iapiáy,
8 Et אEliשamáy, & אEliadáy, & אEliphélet, nouem.
9 Omnes *hi sunt* filii Dauidis, præter filios concubinarum: & Thamár 'soror eorum.
10 Filius autem שSelomóh fuit Renhabyám, 'Abiiáh filius eius, Asa filius eius, Iehošaphát filius eius, Reges Iuda à Salomone vsque ad Sedeciam.
11 Iorám filius eius, Anhazíáhu filius eius, Ioáש filius eius,
12 Amaשiáhu filius eius, yAzariah filius eius, 'Iothám filius eius,

49 Madmānáh, &c. מדמנה וגו׳ Patrem pro principe accipit, vt & supra, & etiam infrà. 50 Chaléb filii nHur כלב בן חור Alter Chaleb fuit filius Hur primogeniti Ephratha filiæ prioris Chaleb filii Esrom, qui auus erat huius, & hic illius nepos. 51 Pater Beth-lénhem, אבי בית לחם i. princeps ciuium Beth-lehem. Sic mox. 52 Qui contemplabatur, &c. הרואה חצי המנוחות i. requietiones, forte à fertilitate agri & amœnitate loci ita dicti. Hic enim הראה principem significat nam principis est contemplari suos. qui aspiciebat dimidiũ Hamenuhoth. i. qui curam gerebat, siue princeps erat dimidii loci qui dicebatur Hamenuhoth. 53 Et familiæ ומשפחות Et cognationes. Ithræus, &c. היתרי וגו׳ Singularia pro plur. Egressi sunt יצאו Ista egressio aut significat cognationẽ & genus, aut colonias ab istis deductas. 54 Et dimidium, &c. וחצי המנחתי הצרעי Ordo inuersus, pro Soræi. appositiuè, dimidia pars Manahethorũ ab vrbe Mana. Vel ita, Hasori erat dimidia pars eorum qui habitabat Manahath. 55 Scribarũ סופרים id est iurisperitorum, doctorum virorum. Patris domus Rechab. אבי בית רכב patre Rechabitarum. hi abstinebant à vino. vide Iere. 35. a. 6

IN CAPVT III.

1 Daniאél דניאל Iste 2. Samu. 3. a. 3, dicitur Chilab, siue Cheleab. Matrem dicit fuisse Charmelithidẽ, quod fuisset vxor Nabal Charmelitæ. Quæ hoc capite scribuntur, propter genealogiã Christi præcipuè scripta sunt. 5 De Bath-שúay filia yAmm. לבת שוע בת עמיאל Hæc 2. Samu. 11. a. 3, dicitur Bath-seba filia Eliam. Hic Salomon quartus est ex filiis Bath-sua: sed tres priores fuerunt filii Vriæ adoptati à Dauide: solus autem Salomon fuit vnus & solus filius naturalis Dauidis ex Beth-sua. Prior qui natus est ex adulterio, & mortuus est die octauo, non recensetur inter filios Dauidis. 6 Et אEliשamáh, & אEliphélet. ואלישמע ואליפלט Hi duo bis repetuntur, quod mirũ videri potest: nam & hac re offensi Græci, distinxerunt hæc nomina. Reuera fuerunt nouem. Quum enim Dauid vni è filiis suis indidisset nomen Elisama, statim post natiuitatem eius mortuus est, ob id primus post illum mortuum natus, eodem vocatus est nomine. Idem de Eliphelet agendum. Hic igitur enumerantur omnes filii mortui ac viuentes: in Regibus, viuentes tantùm. 9 Soror e. אחותם ex parte quidem patris: nam solius Absalom fuit soror vterina. 10 Abiiáh filius eius, &c. אביה בנו וגו׳ Istud & sequentia verteris rectè, cuius filius fuit Abiiáh, cuius filius fuit Asa, &c. 12 Iotham יותם Hic fuit ex nepotibus Azariæ, non filius. Vox Hebræa בן filium significat & nepotem vt sæpius dictum fuit.

Anház filius eius, חHizciiáhu filius eius, Menaשׁſéh filius eius,
Amón filius eius, Iאoשׁſiiáhu filius eius.

Filii Iosiæ.

Filii autem Iאoשׁſiiáhu: primogenitus 'Ionhanán, secũdus Ieho-
iacim, tertius צSidciiáhu, 'quartus שׁSallúm.
Filii autẽ Iehoiacim: Iechoniáh filius eius, צSidciiáh filius eius.
Filii autem Iechoniáh: Aסſír, 'שׁSealthiאél filius eius,
'Et Malchirám, & Pedaiáh, & שׁSenaאצſár, Iecamiáh, Hoשׁſamáy,
& Nedabiáh.
Filii autem Pedaiáh: 'Zerubbabél & שׁSimעi, '& filius Zerubba-
bél, 'Meשׁſullám, & חHananiáh: '& שׁSelomíth soror eorum:
Et חHaשׁſubáh, & אOhél, & Berechiáh, & חHaסadiá, Iuשׁſabnhé-
סed, 'quinque.
'Filius autem חHananiáh: Pelatiáh, & Ieשׁſaעiáh: 'filii Rephaiáh
filii Arnán, filii עObadiáh, filii שׁSechaniáh.
Et filii שׁSechaniáh: שׁSemaעaiáh. filii autem שׁSemaעaiáh, חHat
túשׁs, & Igál, & Bariánh, & Neעariáh, & שׁSaphát, 'sex.
Filius autẽ Neעariáh: אElioעenái, & חHizciiáh, & עAzricám, tres.
Filii autem אElioעenái: Hodauiáhu, אEliaשׁſib, & Pelaiáh, &
עAccub & Ionhanán, & Dalaiáh, & עAnáni, septem.

13 Procreauit Achaz patrẽ Ezechiæ, de quo natus est Manasses.
14 Sed & Manasses genuit Amon patrem Iosiæ.
15 Filii autem Iosiæ fuerunt: primogenitus Iohanan, secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum.
16 ‖De Ioacim natus est Iechonias & Sedecias. Matth. 1. b.
17 Filii Iechoniæ fuerunt: Asir, Salathiel,
18 Melchiram, Phadaia, Sennefer & Iecemia, Hosama, & Nadabia.
19 De Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiã, & Salomith sororẽ eorum: D
20 Hasaba quoque & Ohol & Barachiam, & Hasadiam, Iosabhésed, quinque.
21 Filius autem Hananiæ: Phaltias pater Iesciæ, cuius filius Raphaia. huius quoque filius, Arnã de quo natus est Obdia, cuius filius fuit Sechenias.
22 Filius Secheniæ: Semeia, cuius filii, Hattus, & Iegaal, & Baria, & Naaria & Saphat, sex numero.
23 Filius Naariæ: Elioenái, & Ezechias, & Ezricam, tres.
24 Filius Elioenái, Oduia, & Eliasub, & Pheleia & Accub & Iohanam & Dalaia & Anani, septem.

Cap. IIII.

Genealogia filiorum Iuda.

FIlii Iehudáh: Péreצs, 'חHeצſrón, & Charmi, & חHúr, & שׁSobál.
Reaiáh autem filius שׁSobál genuit Iánhath, Iánhath autem
genuit Anhumái, & Láhad: istæ familiæ צSoreathí.
'Et istæ *familiæ* patris עEtám: Izreאél, & Iשׁſmá, & Idbáשׁs: & no
men sororis eorum צSelelphoni.
Penuél autem pater Gedór, & עEzer pater חHuשׁſáh. Isti filii
חHúr 'primogeniti אEphrátha patris Beth-lénhem.

Asshur.

'Aשׁſnhúr autem patri Thecóaע fuerunt duæ vxores, חHeláh &
Naעaráh.
Et peperit ei Naעaráh, Anhuzám, & חHépher, '& Themení, &
אAnhaשׁſtharí. isti filii Naעaráh.
Filii autem חHeláh: צSéreth, & Ieצſónhar, & אEthnán.
'Coצs autem genuit עAnhúb, & Haצſobebáh, & familias Anhar
חhél filii Harúm.

Iabes.

Fuit autẽ autem Iaעabéצs 'honorabilior fratribus suis: & mater
ei⁹ vocauit nomẽ eius Iaעabéצs, dicẽdo, Quia peperi eũ *cum* dolore.

Oratio Iabes.

Et inuocauit Iaעabéצs Deum Iשׁſraאelis, dicẽdo, 'Si benedicen-

Cap. IIII. Supra 2. a. 4. Gene. 38. g. 29. & 46. b. 12.
1 FIlii Iuda: ‖Phares, Hesrõ, & Charmi, & Hur, & Sobal.
2 Raia verò filius Sobal genuit Iahath, de quo nati sunt Hahumai & Laad. hæ cognationes Sarathi.
3 Ista quoque stirps Etam: Iezrahel & Iesema & Iedebos. nomen quoque sororis eorum, Hsalelphuni.
4 Phanuel autẽ pater Gedor, & Ezer pater Hosa, isti sunt filii Hur primogeniti Ephratha patris Beth-léhem.
5 Ashur verò patri Thecuæ erant duæ vxores, Halaa & Naraa.
6 Peperit autem ei Naara Oozam & Hepher & Themani & Ahasthari. isti sunt filii Naara.
7 Porrò filii Halaa: Séreth, & Sahar & Ethnan. B
8 Cos autem genuit Anob & Soboba, & cognationem Aharehel filii Arum.
9 Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus suis, & mater eius vocauit nomen illius Iabes, dicens, Quia peperi eum in dolore.
10 Inuocauit verò Iabes Deum Israel,

15 Ionhanán יוחנן Hic dicitur 2. Reg. 23. f. 30, Iehoahaz, eratq; minor natu ipso Iehoiacim. Primogenitus ergo dicitur nõ natiuitate, sed dignitate: quia adeptus est regnũ ante fratrem suũ Iehoiacim, siue Eliacim maiorẽ natu. Primogeniti nomẽ duobus modis accipitur, natura, aut dignitate. Quartus שׁSallúm. הרביעי שלום: In 2. Reg. 23. f. 30. g. 33, & 24. b. 17, tribuũtur Iosiæ tãtum tres filii: nã illic omittitur Sellum, quòd nõ sit assequutus dignitatẽ illã regiã. 17 שׁSealthiאel שאלתיאל Iechonias fuit auus Sealthiel, nõ pater reuera. Auus autẽ dicitur gignere nepotẽ, quia eius patrẽ genuit. 18 Et Malchirã, ומלכירם Mãca est oratio: deest enim, Et hi fuerũt filii Sealthiel, Malchirám, & Pedaiáh, &c. aut in fine huius versus aliquid subaudies, sic, Et Malchirám, & Pedaiáh, &c. fuerũt filii Sealthiel. 19 Zerubbabel זרובבל Matthæus dicit cap. 1. b. 12, quòd Salathiel genuit Zorobabelẽ: hic verò Zorobabel dicitur filius Pedaiæ. Hebræi dicunt Filiũ hic pro nepote accipi: & qui patrẽ genuerit, filiũ quoque videri genuisse. Neque dicendũ est Salathielem & Pedaiã eundẽ esse. Et filius Zerub. ובן־זרובבל Sing. Heb. pro plur. filii Zerubbabel. Meשׁſullám, משלם Alio nomine dicitur Abiud. Et שׁSelomith ושלמית Hæc fuit soror duorũ præcedentium, non sequentiũ: propterea separauit eam à reliquis. 20 Quinque. חמש: sub. fuerunt filii Zerubbabel. 21 Filius autem ובן Sing. Heb. pro plur. Et filii, &c. Filii Rephaiáh, &c. בני־רפיה וגו' Enumerat filios cum patribus, aut patres cũ filiis q. d. Rephaia, & filii eius, &c. Vel, Rephaia, Arnan, &c. cum fiiis eorum, dicuntur filii Hananiæ: nam & nepotes dicuntur filii. 22 Sex. ששה: Comprehenso scilicet patre Semaaiah. nam quinque filios eius tantùm enumerat. Aut dic nomen vnius esse omissum.

IN CAPVT IIII.

1 חHeצſrón, חצרון Hic fuit filius Peres, non Iudæ: solus Peres est filius: reliqui, nepotes. 3 Et istæ *familiæ* patris אEtám: ואלה אבי עיטם Isti autem *filii* patris עEtam. i. principis illius loci. Pater pro principe etiam in sequentibus locis sumitur. 4 Primogeniti בכור Hur dicitur hic primogenitus matris, non patris Chaleb, quia ex alia vxore alium habuit primogenitũ. Item hic vocatur princeps Beth-lehem, quum fuerit eius filius Salma: sed filii principatus tribuitur patri. 5 Aשׁſnhúr autẽ ולאשחור Iste fuit filius posthumus Efron ex Abia vxore, cuius filii fuerũt principes Thecoah, non ipse pater. 6 Et Themeni, & Anhaשׁſthari, ואת־תימני ואת־האחשתרי Nomina gentiũ, non autem propria. q. d. Themenæos & Astharæos. 8 Coצs autem וקוץ Describit generationem Cos, quanuis patrem eius nõ exprimat, nec antea meminerit. 9 Honorabilior, &c. נכבד מאחיו clarus [inclytus, gloriosus] præ fratribus suis. A matre dictus fuit Iabes, quod dolorem significat: à patre autem dictus fuit Othoniel. Fuit autem clarissimus, tum quia percussit ciuitatem Ciriath-sepher, vt legimus Iudicum 1. c. 12, tum quòd doctor fuit insignis, deditque nomen vrbi in qua habitabant scribæ & legisperiti. 10 Si benedicendo, &c. אם־ברך תברכני וגו' Hebraismus, Si cœptis meis aspiraueris, & dilataueris patriam meam, & tuleris mihi opem in hoc bello.

dicēs, Si benedicēs benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me à malitia nō opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est.
Chelub autē frater Sua, genuit Mahir, qui fuit pater Esthon.
Porrò Esthon genuit Beth-rapha, & Phesse, & Thinna patrē vrbis Naas. ii sunt viri Recha.
C Filii autem Cenez: Othoniel, & Saram. porrò filii Othoniel, Hathath & Maonathi.
Maonathi Genuit Ophra. Saraia autem genuit Ioab patrē Vallis artificum: ibi quippe artifices erant.
Filii vero Caleb filii Iephone: Hir, & Ela, & Naham. filiique Ela: Cenez.
Filii quoque Ialeleel: Ziph & Zipha, Thiria, & Asrahel.
Et filii Ezra: Iether, & Mered, & Epher, & Ialon, genuitque Mariam, & Sammai, & Iesba patrem Esthamo.
Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedor, & Heber patrē Socho, & Icuthiel patrem Zanoe. ii autem filii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered.
D Et filii vxoris Odaiæ sororis Nahā patris Ceila, Garmi, & Esthamo, qui fuit de Machathi.
Filii quoq; Simō: Amnon, & Rinna filius Hanan, & Thilon. & filii Iesi: Zoheth & Benzoheth.
Filii Sela, filii Iudæ: Her pater Lecha, & Laada pater Maresa: & cognationes domus operātium byssum in domo Iuramenti.
Et Qui stare fecit solē, viriq; Medaci, & Securus & Incedēs, qui principes fuerunt in Moab, & Qui reuersi sunt in Lahē. hæc autē verba vetera.
Hi sunt figuli habitātes in Plātationibus & in Sepib⁹, apud Regē ī operibus eius, cōmoratique sunt ibi.
Filii Simeon: Namuel & Iamin, Iarib, Zara, Saul.
E Sellum filius eius, Mabsam filius eius, Masma filius eius.
Filii Masma: Hamuel filius eius, Zachur filius eius, Semei filius eius.
Filii Semei sedecim, & filiæ sex: fratres autem eius non habuerunt filios multos, & vniuersa cognatio non potuit adæquare summam filiorū Iuda.
Habitauerunt autem in Bersabee & Molada & Hasar-suhal,
Et in Bala, & in Asō, & in Tholad,
Et in Bathuel, & in Horma, & in Siceleg,
Et in Beth-marchaboth, & in Hasar-susim, & in Beth-berai, & in Saa-

do benedixeris mihi, & auxeris terminū meum, fueritque manus
tua mecum, ʼ& feceris *liberationem* à malo, ne dolore afficiar. ʼEt e-
uenire fecit quod petiit.
11 Chelúb autem frater ʊSunháh genuit Menhír: ipse est ʼpater ℵE-
ʊsthón.
12 ʼℵEʊsthón autem genuit Beth-raphá, & Paoséanh, & Thenhin-
náh patrem vrbis Nanháʊs. isti viri Recháh.
13 Filii autem ʼCenáz: yOthnińél, & ʊSeraiáh. filii autem yOthni-
ńél: nHatháth.
14 Meyonothái autem genuit yOphráh: ʊSeraiáh autem genuit
Ioáb patrem ʼVallis artificum: quia *illic* artifices fuerunt.
15 Filii autem Chaléb filii ʼIephunnéh: yIrú, ℵEláh, & Nayám. fi- Caleb filius Iephone.
lii autem Eláh: Venáz.
16 Filii autem Iehaleleńél: Ziph, & Ziphâh, Thiriáh, & Aʊsarńél.
17 Et filius yEzráh: Iéther, & Méred, & yEpher, & Ialón: ʼ& peperit
Miriám, & ʊSammái, & Iʊsbáh ʼpatrem ℵEʊsthemóay.
18 Vxor autem eius Iehudiiáh peperit Iéred patrem Gedór, & nHé-
ber patrem ʊSochó, & Iecuthiél patrem Zanóanh. & isti filii Bith-
iáh filiæ Paryóh, ʼquam accepit Méred.
19 Filii autem vxoris Hodiiáh sororis Nanhám patris Ceyiláh:
Hagarmí, & ℵEʊsthemóay Mayachathites.
20 Filii autem ʊSimón: Amnón, & Rinnáh filius nHanán, & Thi-
lón. filii autem Iʊsyi: Zonhéth, & Ben-zonhéth.
21 Filii ʊSeláh, filii Iehudáh: yEr pater Lecháh, & Layadáh pater Filii Selæ.
Mareʊsáh: & familiæ domus ʼoperis byssini in domo Aʊsbéay.
22 Et Iocím, & viri Chozebá, & Ioáʊs, & ʊSaráph, qui dominati
sunt in Moáb, & Iaʊsubi Lénhem, ʼ& verba antiqua.
23 ʼIsti sunt figuli, & habitatores Netayím, & Gederáh: cum Rege
in opere eius, habitauerunt ibi.
24 Filii ʊSimyón: Nemuńél, & Iamín, Iaríb, Zeránh, ʊSaińúl.
25 ʊSallúm filius eius, Mibʊsám filius eius, Miʊsmáy filius eius. Genealogia filiorum Simeon.
26 Filii autem Miʊsmáy: nHamuńél filius eius, Zacchúr filius eius,
ʊSimyí filius eius.
27 Ipsi ʊSimyí fuerunt filii sedecim, & filiæ sex: fratribus autem
eius non fuerunt filii multi, ʼ& totam familiam suam non multi-
plicauerunt vsque ad filios Iehudáh.
28 Habitauerunt autem in Beńer-ʊsébay, & Moladáh, & nHaxsar- Habitatio eorū.
ʊsuyál,
29 Et in Bilháh, & in yExsém, & in Tholád,
30 Et in Bethuńél, & in nHormáh, & in xSiclág,
31 Et in Beth-marchabóth, & in nHaxsar-osuosím, & ī Beth-birńi,

Et feceris, &c. ועשית וגו׳ .i. liberaueris me à periculo, ne afficiar dolore. Posset & ita iungi, & feceris vt non doleā ob malum. i. accepto incommodo & damno. Est enim duplex constructio apud Hebræos. Subaudiendum autem, faciam talia & talia. nam tacet quod voto promisit.
Et euenire fecit ויבא .i. dedit illi talem euentum qualem optabat. 11 Pater ℵEʊsthón. אבי אשתון: .i. princeps illius loci.
12 ℵEʊsthón autem ואשתון Hic Esthon conditor fuit vrbis Esthon, cuius principem versu præcedenti dixerat Chelub, vel Mehir.
13 Cenaz: קנז Hic fuit vitricus Chaleb, aut patruus eius, apud quem educatus est.
14 Vallis artificum: גיא חרשים Ge-harasim. חרש significat artificem, siue fabrum cuiuscūque materiæ, ligni, ferri & similium. Iste Ioab nō est ille Ioab princeps militiæ Dauidis, cuius mentio fit in 1. Samu. 26. a. 6, & sæpius in secundo Samuelis.
15 Iephunnéh: יפנה Hic est qui alio nomine dicitur Ffron. nam aiunt fuisse binomium.
17 Et peperit ותהר sub. ea quæ peperit, vxor nempe Chaleb, vel potius Ezræ: quasi diceret eum duas habuisse vxores ex quarum altera suscepit Miriam. Patrem אבי .i. principem. 18 Quam accepit Méred. אשר לקח מרד: Concisa oratio, pro, quam duxerat, sub. Chaleb in vxorē, ex qua genuit vnicū filium Mered. Alii, quam accepit Mered in vxorē. sed prior expositio verior, quam Chaleb accepit in vxorem.
21 Operis עבודת opificii. quod opificium exercebatur in domo Asbea. q. d. illæ familiæ descenderunt à Iuda.
22 Et verba antiqua. והדברים עתיקים: quæ sunt verba vetera. q. d. ista nomina sunt virorum veterum.
23 Isti sunt figuli, &c. המה היוצרים וגו׳ Isti sunt figuli illi clari qui fuerunt in magno pretio tempore Dauidis, qui propter opus Regis habitabant in Netaim & Gedera. Alii, Hi sunt figuli illi, & qui habitabant inter plantas & sepes: [.i. qui versabantur in hortis] cū ipso Rege in opere eius. i. propter opus eius habitauerunt ibi. 27 Et totam familiam suam, &c. וכל משפחתם וגו׳ .i. non attigit numerum tribus Iuda.

& in שSayaráim. hæ ciuitates eorum, ’donec regnauit Dauid.
Et villæ eorũ: עEtám & עAin, Rimmón & Thochén, & עAשſán, 32
ciuitates quinque.
Et omnes viculi eorum qui erant in circuitu vrbium iſtarum, 33
vſque ad Báyal. ’hæc *fuit* habitatio eorum, & genealogia eorũ ipſis,
Et Meשſobáb, & Iamléch, & Ioשſáh filius Amaxſiáh, 34
Et Ionél, & Iehú filius Ioשſibiáh filii שSeraiáh filii עAשſinél, 35
Et אElioyenái, & Iayacobáh, & Ieשſonhaiáh, & עAשſaiáh, & עA- 36
dinél, & Ieשſimenél, & Benaiáh,
Et Zizá filius שSiphעi filii Alón filii Iedaiáh filii שSimrí filii 37
שSemayiáh.
Iſti *fuerunt* ’qui venerũt per nomina principes in familiis ſuis, & 38
in domo patrum ſuorum multiplicati ſunt ’in multitudinem.
’Profecti ſunt itaque ad introitum Gedor vſque ad Orientem 39
’vallis illius, vt quærerent paſcua pecoribus ſuis:

Cham ſtirps deleta à filiis Simeon.

Et inuenerunt paſcuum pingue & bonum: (terra autem ’lata ſpa 40
tiis, & qeta, ac trãquilla) ’quia de חHám fuerũt habitãtes ibi ãtea.
Venerunt autem iſti ſcripti per nomina, in diebus Iehizciiáhu 41
Regis Iehudáh, & percuſſerunt ’tabernacula eorum, & habitacula
quæ inuẽta ſunt illic, interfecerũntque eos vſque ad diem hanc,
& habitauerunt loco illorum: quoniam paſcuum pro pecoribus
ſuis *erat* ibi.

Amalecitæ percuſſi à filiis Simeon.

Præterea *quidam* ex illis filiis שSimעón profecti ſunt in montem 42
שSeעír, viri quingenti: quibus Pelatiáh, & Neyariáh, & Rephaiáh,
& עVzzinél filii Iשſעi ’præerat.
Et percuſſerunt reſiduum ’eorum qui euaſerunt ex עAmaléc, & 43
habitauerunt ibi vſque ad diem hanc.

Cap. V.

Genealogia Ruben. Regnum datum Iudæ, & ius duplicis portionis ipſi Ioſeph.

Filii autem Reאubén primogeniti Iשſraxélis (ipſe enim *fuit* pri- 1
mogenitus: quum autem violaſſet ipſe torum patris ſui, ’data
eſt primogenitura eius filiis Iooſéph filii Iשſraxelis: ’nõ tamen vt
ipſi attribueretur primogenitura.
Iehudáh enim ’fortiſſimus fuit inter fratres ſuos, ’& princeps il- 2
le ex eo, ’& primogenitura ipſi Iooſéph *data eſt*.)
Filii *inquam* Reאubén primogeniti Iשſraxelis, חHanóch, & Pallú, 3
חHexſrón, & Charmí.
Filii Ionél: שSemayaiáh filius eius, Góg filius eius, שSimעí filius 4
eius,
Micháh filius eius, Reaiáh filius eius, Báyal filius eius, 5

Beera.

Bexeráh filius eius, quem captiuum deduxit ’Thilgáth-pilnexé- 6
oſer Rex Aשſſúr, ipſe princeps *erat* ipſis Reאubenitis.

raim. hæ ciuitates eorũ vſque ad Regem Dauid.
32 Villæ quoque eorum: Etam, & Aen, Remmon, & Thochen, & Aſan, ciuitates quinque. F
33 Et vniuerſi viculi eorũ per circuitũ ciuitatũ iſtarũ vſque ad Baal. hæc eſt habitatio eorũ, & ſedium diſtributio.
34 Moſobab quoque & Iemlech, & Ioſa filius Amaſiæ,
35 Et Ioel, & Iehu filius Ioſabiæ filii Saraiæ filii Aſiel,
36 Et Elioenai & Iacoba & Iſuhaia & Aſaia & Adiel & Iſmiel & Banaia.
37 Ziza quoque filius Sephei filii Alon filii Idaia filii Semri filii Samaia.
38 Iſti ſunt nominati principes in cognationib' ſuis, & in domo affinitatũ ſuarũ multiplicati ſunt vehementer.
39 Et profecti ſunt vt ingrederẽtur in Gador vſque ad Orientem vallis, & vt quærerent paſcua gregibus ſuis.
40 Inuenerũntque paſcuas huberes & valde bonas, & terram latiſſimam & quietam & fertilem, in qua antè habitauerant de ſtirpe Cham. G
41 Ii ergo venerunt quos ſuprà deſcripſimus nominatim, in diebus Ezechiæ Regis Iuda: & percuſſerunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, & deleuerunt eos vſque in præſentem diem: habitauerũntque pro eis, quoniã huberrimas paſcuas ibidem repererunt.
42 De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habẽtes principes Phaltiam & Naariam & Raphaiam & Oziel filios Ieſi:
43 Et percuſſerunt reliquias quæ euadere potuerant Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis, vſque ad diem hanc.

Cap. V.

1 Filii quoque Ruben primogeniti Iſrael (‖ipſe quippe fuit primogenitus eius: ſed quum violaſſet torum patris ſui, data ſunt primogenita eius filiis Ioſeph filii Iſrael, & non eſt ille reputatus in primogenitum. *Gene. 35.b & 49.a*
2 ‖Porrò Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt: primogenita autem reputata ſunt Ioſeph) *Gene. 49.b*
3 ‖Filii ergo Ruben primogeniti Iſrael: Enoch & Phallu, Eſron & Charmi. *Gene. 46.b & exod. 6.b*
4 Filii Ioel: Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius,
5 Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius,
6 Beera filius eius, quẽ captiuũ duxit Thelgath-phalnáſar rex Aſſyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben.

31 Donec regnauit Dauid. עד־מלך דויד: .i. hîc habitauerunt vſque ad tempus quo regnauit Dauid, qui eas reſtituit Iudæis. 33 Hæc *fuit* habitatio, &c. זאת מושבותם וגו Hæc *fuit una* habitatio & genealogia eorum ipſis. q. d. Hæc fuit vna habitationum eorum. 38 Qui venerunt per nomina principes הבאים בשמות נשיאים Hebraiſmus, qui nominatim deſignati ſunt principes. De ſupradictis iam enumeratis à verſu 34, loquitur. In multitudinem. לרוב: .i. vehementer. 39 Profecti ſunt itaq; וילכו ſub. propter multitudinem. Vallis illius, הגיא quæ ſcilicet erat iuxta Gedor. 40 Lata ſpatiis, רחבת ידים .i. ſpatioſa. Hæc per paréntheſim legenda. Quia de חHám, &c. כי מן־חם וגו quia habitatores eius *erant* de *numero* filiorum חHam, *qui habitauerant* illic olim. 41 Tabernacula eorum, את־אהליהם tentoria eorum. i. filiorum Ham habitantium in ea regione. 42 Præerat. בראשם: Ad verbum, in capite eorum. ſub. fuerunt. 43 Eorum qui euaſerunt ex עAmalec, הפלטה לעמלק Ad verbum, euaſionis עAmalec. i. qui ex Amalec euaſerant ſub Saule & Dauide.

IN CAPVT V.

1 Data eſt primogenitura eius נתנה בכורתו datum eſt ius primogenituræ. intellige quãtum ad duplicem portionẽ, non quantũ ad dignitatem. nam primogeniti duplicem portionem accipiebant. Filium Iſraélis vocat Ioſeph, fortaſſe quòd eſſet ipſi Iſraeli patri chariſſimus, & tanquã in deliciis. Gallicè, *Le fils de ſon pere*. Non tamen vt ipſi attribueretur primogenitura. ולא להתיחש לבכרה: .i. non tamen vt reputaretur Ioſeph primogenitus, quod ad dignitatem & principatum attinet. 2 Fortiſſimus fuit inter fr. ſ. גבר באחיו Dicitur enim Gene. 49. b. 10, Non auferetur ſceptrum de Iuda, &c. Et paulo antè, verſu 8, Te honorabũt fratres tui. Igitur primogenituræ ius, quod ad fructum attinet, erat Ioſeph: quod ad dignitatem, erat ipſius Iudæ. Et princeps ille ex eo, ולנגיד ממנו ſub. erat egreſſurus. q. d. illi erat promiſſum regnũ: imò Rex ille regum Chriſtus venturus erat ex tribu Iuda. Et primogenitura והבכורה Primogeniturã accipit pro fructu & duplici portione quæ debebatur primogenito. 6 Thilgath-pilneאéoſer תלגת פלנאסר Vide libellum interpretationum nominum Hebraicorum in fine huius operis.

7 Fratres autem eius, & vniuersa cognatio eius, quãdo numerabantur per familias suas, habuerunt principes Iehiel & Zachariam.
8 Porrò Bala filius Azaz, filii Sãma, filii Ioel, ipse habitauit in Aroer, vsq; ad Nebo & Beel-meon.
B 9 Contra Orientalem quoque plagam habitauit vsque ad introitũ eremi, & flumen Euphraten. multũquippe iumentorum numerũ possidebant in terra Galaad.
10 In diebus autem Saul præliati sunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitauerúntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga quæ respicit ad Orientem Galaad.
11 Filii verò Gad eregione eorum habitauerũt in terra Basan vsq; Selcha.
12 Ioel in capite, & Sapham secũdus: Ianai autem & Saphat in Basan.
13 Fratres verò eorum secundum domos cognationum suarum, Michael & Mosollã & Sebe & Iorai & Iachan & Zie & Heber, septem.
14 Ii filii Abihail, filii Huri, filii Iara, filii Galaad, filii Michael, filii Iesesi, filii Ieddo, filii Buz.
15 Ahi filius Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis suis.
C 16 Et habitauerunt in Galaad & in Basan & in viculis eius, & in cunctis suburbanis Saron, vsque ad terminos,
17 Omnes hi numerati sunt in diebus Ioatham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel.
18 Filii Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores, scuta portantes, & gladios, & tendẽtes arcum, eruditiq; ad prælia, quadragintaquatuor millia, & septingẽti sexaginta procedentes ad pugnam.
19 Dimicauerunt contra Agarenos: Ithuræi verò, & Naphis, & Nodab,
20 Præbuerunt eis auxilium: traditique sunt in manus eorum Agareni, & vniuersi qui fuerant cum eis, quia Deum inuocauerunt quũ præliarentur: & exaudiuit eos, eo quòd credidissent in eum.
21 Ceperúntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominum centum millia.
D 22 Vulnerati autẽ multi corruerũt: fuit enim bellum Dei: habitauerúntque pro eis vsque ad transmigrationem.
23 Filii quoque dimidiæ tribus Manasse possederũt terram à finibus Basan vsque Baal, Hermon & Sanir, & mõtem Hermon. ingens quippe numerus erat.

7 Fratres autem eius per familias suas, quum recensiti fuerunt
″per generationes suas, princeps fuit Ieyiél & Zechariáhu.
8 Et Beláy filius yAzán filii שSémay filii Ioאél: ipse habitabat in
yAroyér, vsque ad Nebó & Bayal-Meyyón.
9 Ab Oriente quoque habitauit vsque ad introitum deserti, à flu- Habitatio filiorum Ruben.
mine Peráth: quia greges eorũ multiplicati fuerãt ĩ terra Gilyád.
10 In diebus autẽ שSaאúl fecerunt bellum cum Hagarenis, & ce-
ciderunt per manum eorum, habitauerúntque in tabernaculis e-
orum super omnem faciem Orientis″*terræ* Gilyád.
11 Filii verò Gad ″eregione ipsorum habitauerunt in terra Baשán Filiorum Gad habitatio.
vsque סSalcháh,
12 Ioאél dux, & שSaphám″secundus: Iayanái autem & שSaphát ″in
Baשán.
13 ″Fratres verò eorum″per domos patrum suorum, Michaאél, &
Meשullã, & שSebáy, & Iorái, & Iayachán, & Zíay, & yEber, septẽ.
14 Isti *fuerunt* filii Abiהháil, filii הHurí, filii Iaróaה, filii Gilyád, filii
Michaאél, filii Ieשiשái, filii Iaהdó, filii Buz:
15 *Et* Aהhi filius yAbdiאél, filii Guní″principes per domos patrum
suorum.
16 Habitauerunt autem in Gilyád ″in Baשán,″& in viculis eius, &
in vniuersis suburbanis שSarón vsque ad″exitus eorum.
17 Omnes hi ″recensiti fuerant in diebus ″Iothám Regis Iehudáh,
& in diebus Iarobyám regis Iשraאelis,
18 *Fuerunt autem* filii Reאubén, & Gaditæ, & dimidia tribus Menaשsséh, ″de filiis robustis, viris portãtibus scutum & gladium, & tendentibus arcum, ″& edoctis bello, quadraginta quatuor millia, septingenti & sexaginta, ″egredientes ad pugnam. Ruben, Gad, & Manasse filii, quales.
19 ″Fecerunt quoque bellum cum Hagarenis, & Ietúr, & Naphíשs,
& Nodáb.
20 ″Et adiuti sunt contra eos, traditíque sunt in manum ipsorum Orantes in fide, dum præliantur, vincunt Agarenos.
Hagareni, & vniuersi ″qui erant cum eis: quia ad Deum clamauerunt in bello, ″& exorabilẽ sese præbuit eis, quia sperauerũt in eo.
21 Et prædati sunt armẽta eorum, *ex* camelis eorum quinquagin- Spolia opima.
ta millia: & *ex* pecudibus ducenta & quinquaginta millia, & asinorum duo millia, ″& animarum hominum centum millia.
22 Quia″vulnerati multi corruerunt, ″quòd à Deo fuisset cõflictus Bellum Dei.
ille: & habitauerunt pro eis″vsque ad transmigrationem.
23 Filii autem dimidiæ tribus Menaשséh habitauerunt in *ea* terra, Filiorum dimidiæ tribus Manasse habitatio.
à Baשán vsq; ad Báyal הHermón, & שSenír, & mõtem הHermón,
″*quòd* multiplicati essent.

7 Per generationes suas, לתולדותם .i. quando attributi siue designati fuerunt generationibus suis. q.d. per generationes cuiusque.
10 *Terræ* Gilyád. לגלעד: *montis* Gilyad. i. occupauerunt totam illam regionem Orientalem quæ contigua erat regioni Gilyad.
11 Eregione ipsorum לנגדם iuxta illos. 12 Secundus: המשנה .i. secundus dignitate ab illo Ioel. Recenset eos qui inter Gaditas primas tenebant. In Baשán. :בבשן q.d. inter filios Gad qui erant in Basanitide regione.
13 Fratres verò eorum ואחיהם sub. proximi dignitate. i. tertii à Ioel dignitate, & post Sapham secundi. Describit singularum familiarum principes. Per domos patrum s. לבית אבותיהם per domos familiarum suarum. i. per familias siue cognationes suas.
15 Principes ראש Sing. Heb. pro plur. hi principes fuerunt in domibus maiorum suorum. Ad verbum, caput in domibus, &c.
16 In Baשán, בבשן Basan dicitur & metropolis Basanitidis regionis, & tota regio. Hic melius pro metropoli. Et in viculis eius, ובבנתיה nempe ipsius, Basan. Ad verbum, & filias eius. Quum metropolis sit Basan, omnésque aliæ vrbes dicantur matres, par est vt viculi dicantur filiæ. Exitus eorum. :תוצאותם Sic vocat fines & terminos. 17 Recensiti fuerant התיחשו numerati fuerãt. Iotham. יותם De hoc vide 2. Reg. 15. a. 5. b. 7. 18 De filiis robustis, מן בני חיל Hebraismus, ex fortissimis: vel viri fortes, hoc est bellatores, qui poterant portare scutum, & gladium gestare. Et edoctis bello, ולמודי מלחמה & peritis belli. siue assuetis bello. Egredientes ad pugnam. :יוצאי צבא Hebraismus, parati conserere manus cum hoste. 19 Fecerunt quoque ויעשו sub. qui sequũtur. Hi fuerunt filii Israelis qui dederunt nomina istis populis. 20 Et adiuti sunt ויעזרו sub. à Deo. q.d. qui virtute Diuina superarunt Hagarenos. Qui erant cum eis: שעמהם .i. qui sequebantur partes Hagarenorum. Et exorabilem sese præbuit eis, ונעתור להם sub. Deus. Alii, & placatus est eis. Sic accipitur in Niphal coniug. 21 Et animarum hominum ונפש אדם Animas pro hominibus posuit. 22 Vulnerati חללים .i. interfecti. Quòd à Deo fuisset cõflictus כי מהאלהים המלחמה .i. quòd Deus fuisset author huius conflictus. Vsque ad transmigrationẽ. :עד הגולה .i. vsque ad tempus quo fuerunt ducti captiui à Rege Assyriorum: hoc est vsque ad illam insignem captiuitatem & transmigrationem.
23 *Quòd* multiplicati essent. :המה רבו Ad verbum, ipsi multiplicati sunt. q.d. præ multitudine magna occupauerunt omnia loca à Basan vsque ad montem Baal Hermon.

Isti autem capita domus patrū eorum, yEpher, & Iשsyi, & אE- 24
liאél, & yAzriאél, & Irmeiáh, & Hodauiáh, & Iaחdiאél, viri fortes
robore, viri nominum, capita domui patrum suorum.

Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, veniūt in potestatē Assyriorum, ob idololatriam.

Præuaricati sunt autem in Deum patrū suorum, fornicatíque 25
sunt post deos populorum terræ quos disperdiderat Deus à facie
eorum.
Suscitauit ergo Deus Iשraאelis spiritū Pul regis Aששúr, & spi- 26
ritum Thilgáth-pilnéser Regis Aששúr, & transtulit eos, Reאube
nitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Menaששéh, deduxítque eos
in חHeláח, & חHabór, & Haráh, & fluuium Gozán, vsque ad diem
hanc. Cap. VI.

Filii Leui. Filii Caath. Filii Aaron.

Filii Leui: Gerשón, Ceh//áth, & Merari. 1
Filii autē Cehath: yAmrám, Iצhár, & חHebrón, & yVzziאél. 2
Filii autem yAmrám: Aharón, & Moשéh, & Miriám. Filii autē 3
Aharón: Nadab, & Abihú, אElyazár, & אIthamár.
אElyazár genuit Pineחás: Pineחás genuit Abiשúay. 4
Abiשúay autem genuit Bucci, Buccí autem genuit yVzzi, 5
yVzzi autem genuit Zeraחiáh, Zeraחiáh autem genuit Me- 6
raióth.
Meraióth genuit Amariáh, Amariáh autem genuit Aחhitúb. 7
Aחhitúb autem genuit צSadóc, צSadóc autem genuit Aחhi- 8
máyaצ.
Aחhi máyaצ autem genuit yAzariáh, yAzariáh autem genuit Io 9
חhanán.

Azarias.

Iohanán autē genuit yAzariáh: ipse est qui sacerdotio functus 10
est in domo quam ædificauit שSelomóh in Ieruשalaím.
Genuit autē yAzariáh Amariáh, Amariáh autē genuit Aחhitúb. 11
Aחhitúb autē genuit צSadóc, צSadóc autem genuit שSallúm. 12
שSallúm autem genuit חHilciáh, חHilciáh autem genuit yA- 13
zariáh.
yAzariáh autem genuit שSeraiáh, שSeraiáh autem genuit Ie- 14
hoצadác.

Iosedec.

Iehoצadác autem abiit quando transtulit Iehouáh Iehudáh & 15
Ieruשalaím per manum Nebuchad-neצár.
Filii *inquam* Leui: Gerשóm, Cehath: & Merari. 16
Hæc verò *sunt* nomina filiorum Gerשóm: Libní & שSimעí. 17

Gerson. Generationes Leui.

Filii autem Cehath: yAmrám, & Iצhár, & חHebrón, & עVzziél. 18
Filii Merari: Maחhalí, & Muשí. istæ ergo sunt familiæ Leuí per 19
familias suas.
Ipsi Gerשóm, Libní filius eius, Iaחháth filius eius, Zimmáh fi- 20
lius eius,
Ioáחh filius eius, yIddó filius eius, Zeráh filius eius, Ieatherái fi- 21
lius eius.

24 Et ii fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, & Iesi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel, viri fortissimi & potētes, & nominati duces in familiis suis.
25 Reliquerūt autem Deum patrem suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit Deus coram eis.
26 Et suscitauit Deus Israel spiritum Phul Regis Assyriorum, & spiritum Thelgath-phalnásar Regis Assur: & transtulit Rubē & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluuium Gozan, vsque ad diem hanc.

Cap. VI.

Infra 23. b. gen. 46. b. exod. 6. b.

1 Filii Leui: Gerson, Caath, & Merari.
2 Filii Caath: Amram, Isaar, Hebron, & Oziel.
3 Filii Amram: Aaron, Moyses & Maria. Filii Aaron: Nadáb & Abiu, Eleazar & Ithamar.
4 Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisūe.
5 Abisūe verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi,
6 Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth.
7 Porrò Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob.
8 Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas.
9 Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Iohanan.
10 Iohanan genuit Azariam: ipse est qui sacerdotio functus est in domo quā ædificauit Salomō in Ierusalem.
11 Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob.
12 Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum.
13 Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam.
14 Azarias genuit Saraiā, & Saraias genuit Iosedec.
15 Porrò Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor.

B

16 Filii ergo Leui: Gersom, Caath, & Merari.

Exod. 6. b.

17 Et hæc nomina filiorum Gersom: Lobni, & Semei.
18 Filii Caath: Amram, & Isaar, & Hebron, & Oziel.
19 Fili Merari: Moholi & Musi. Hæ autem cognationes Leui secundum familias eorum.
20 Gersom, Lobni filius eius, Iahath filius eius, Zamma filius eius,
21 Ioah filius eius, Addo filius eius, Zara filius eius, Iethrai filius eius.

24 Capita domus patrum eorum, ראשי בית אבותם principes domus maiorum suorum. i. familiarum suarum. Fortes robore, viri nominum, גבורי חיל אנשי שמות Hebraismus, fortissimi, siue potentissimi, ac nominatissimi, siue clarissimi.
25 Disperdiderat השמיד deleuerat. 26 Suscitauit ergo ויער i. mouit istum vt pararet expeditionem contra illos. Duo isti Reges non vixerunt eodem tempore, propterea separauit eos.

IN CAPVT VI.

1 Gerשón, גרשן Hic per ן scribitur, infrà verò versu 16, scribitur per ם, quòd hæ literæ sint inter se affines.
10 Qui sacerdotio functus est אשר כהן q.d. Ipse est qui in priore tēplo strenuè functus est officio sacerdotis: quia restitit Regi Osee volēti præter officiū offerre incensum in tēplo Salomonis. 15 Quando trāstulit בהגלות sub. in Babylonē. Transmigratio Israelis non fuit facta vno anno, nec ab vno Rege, sed decē annis & à quatuor Regibus Assyriæ. 16 Filii *inquam* Leui: בני לוי Repetit principium capitis, quia à principio ipso recensuit tantum genealogiam Cahath. transit autem ad filios generatos à secundo filio Leui, & eorum generationem recenset.
19 Leui, per familias s. הלוי לאבותיהם: Leui pro Leuitarū sumitur: nomen est gentile, non proprium. Ad verbū legitur, per patres suos. Desideratur autem בית, vt legas, iuxta domum patrum suorū. i. per familias suas. 20 Ipsi Gerשóm, לגרשום Hebraica phrasis, pro Gersonis filius fuit Libni. Quidam volunt ל redundare, aut significare substantiam rei, id est ipse Gersom, sub. fuit filius eius. nempe Leui. postea sequitur, Libni filius eius, nempe Gersom.

22 Filii Caath, Aminadab filius eius, Core filius eius, Aſir filius eius.
23 Elcana filius eius, Abiaſaph filius eius, Aſir filius eius.
24 Thábath filius ei⁹, Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius.
25 Filii Elcana, Amaſai & Achimoth.
26 Et alcana: filii Elcana, Sophái filius eius, Nahath filius eius,
27 Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius.
28 Filii Samuel: primogenitus Vaſſeni, & Abia.
29 Filii autem Merari: Moholi, Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius,
C 30 Samaa filius eius, Haggia filius eius, Aſaia filius eius,
31 Iſti ſunt quos conſtituit Dauid ſuper cantores domus Domini, ex quo collocata eſt arca:
32 Et miniſtrabant coram tabernaculo teſtimonii, canentes donec ædificaret Salomon domum Domini in Ieruſalem: ſtabant autem iuxta ordinem ſuum in miniſterio.
33 Ii verò ſunt qui aſſiſtebant cum filiis ſuis, de filiis Caath, Heman cãtor filius Ioel, filii Samuel,
34 Filii Elcana, filii Ieroham, filii Eliel, filii Thohu,
35 Filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amaſai.
36 Filii Elcana, filii Ioel, filii Azariæ, filii Sophoniæ,
37 Filii Thahath, filii Aſir, filii Abiaſaph, filii Core,
38 Filii Iſaar, filii Caath, filii Leui, filii Iſrael:
39 Et frater eius Aſaph, qui ſtabat à dextris eius, Aſaph filius Barachiæ, filii Samaa,
40 Filii Michael, filii Baſaiæ, filii Melchiæ,
41 Filii Athanai, filii Zara, filii Adaia,
42 Filii Ethan, filii Zamma, filii Semei,
D 43 Filii Ieth, filii Gerſom, filii Leui.
44 Filii autem Merari fratres eorum, ad ſiniſtram: Ethan filius Cuſi, filii Abdi, filii Maloch.
45 Filii Haſabiæ, filii Amaſiæ, filii Helciæ,
46 Filii Amaſai, filii Boni, filii Somer,
47 Filii Moholi, filii Muſi, filii Merari, filii Leui.
48 Fratres quoque eorum Leuitæ, qui ordinati ſunt in cunctum miniſteriũ tabernaculi domus Dei.
49 Aaron verò & filii eius adolebant incenſum ſuper altare holocauſti, & ſuper altare thymiamatis, in omne opus Sancti ſanctorum: & vt precarentur pro Iſrael, iuxta omnia quæ præceperat Moyſes ſeruus Dei.
50 Hi ſunt autem filii Aaron: Elcazar filius eius, Phinees fili⁹ eius, Abiſue filius eius.

22 Filii Cehàth: עAmminadáb filius eius, Coránחfilius eius, Aסſír fi Caath.
lius eius,
23 אElcanáh filius eius, & אEbiaסſáph filius ei⁹, & Aסſir filius eius,
24 Thánחath filius eius, אוVriאél filius eius, עVzziiáh filius eius, &
שSaואúl filius eius.
25 Filii autem אElcanáh: עAmaשſái & Aחhimóth.
26 "אElcanáh: filii אElcanáh, שSophái fili⁹ ei⁹, & Nánחath fili⁹ eius,
27 אEliáb filius eius, Ieroחhám filius eius, אElcanáh filius eius.
28 "Filii autem שSemuאél: primogenitus "Vaשſni, & Abiiáh.
29 Filii Merarí: Maחhalí, Libni filius eius, שSimעí filius eius, עVz-
záh filius eius,
30 שSimעá filius eius, חHaggiiáh filius eius, עAשſaiáh filius eius. Merari.
31 Iſti ſunt autem quos præfecit Dauid "in locis cantici domus Cantores.
Iehouæ à requiete arcæ.
32 Miniſtrauerunt autem "coram tabernaculo tentorii eccleſiæ "in
cantico, donec ædificauit שSelomóh domum Iehouæ in Ieruשſa-
láim: "ſteterúntque "iuxta morem ſuum in miniſterio ſuo.
33 Iſti ſunt autem qui ſteterunt, & filii eorum de filiis Cehathita- Hemã de Caath.
rum, Hemán cantor filius "Ioאél filii שSemuאél,
34 Filii אElcanáh, filii Ieroחhám, filii אEliאél, filii Thóaחh,
35 Filii צSuph, filii אElcanáh, filii Mánחath, filii עAmaשſái,
36 Filii אElcanáh, filii Ioאél, filii עAzariáh, filii צSephaniáh,
37 Filii Thánחath, filii Aסſír, filii אEbiaסſáph, "filii Córaחh,
38 Filii Iצſhár, filii Cehàth, filii Leuí, filii Iשſraאelis:
39 "Et frater eius Aסſáph, qui ſtabat ad dexteram eius: Aסſáph *inquam* Aſaph de Gerſõ.
filius Berechiáhu filii שSimעá.
40 Filii Michaאél, filii Baעaשſeiáh, filii Malchiiáh,
41 Filii אEthní, filii Zéraחh, filii עAdaiáh,
42 Filii יאEthán, filii Zimmáh, filii שSimעí,
43 Filii Iánחath, filii Gerשſóm, filii Leuí.
44 Porrò filii Merarí "fratres eorũ *erant* ad ſiniſtram: יאEthán filius Ethan de Merari.
Ciשſí, filii עAbdí, filii Mallúחh,
45 Filii חHaשſabiáh, filii Amaצſiáh, filii חHilciiáh,
46 Filii Amצſí, filii Baní, filii שSemér,
47 Filii Maחhalí, filii Muשſí, filii Merarí, filii Leuí.
48 "Fratres autem eorũ Leuitæ *alii* "dati *ſunt* ad omne miniſterium Leuitæ.
habitaculi domus Dei.
49 Aharón autem & filii eius "adoleuerũt ſuper altare holocauſti, Aaron.
& ſuper altare "ſuffimenti ad omne opus "Sancti ſanctorum, "&
ad expiandum Iשſraאelem, iuxta omnia quæ præceperat Moשſéh
ſeruus Dei.
50 Iſti autem ſunt filii Aharón, אElyazár filius eius, Pineחhásס fi- Filii Aaron.
lius eius, Abiשſúaע filius eius,

26 אElcanáh: אלקנה Hic videtur fuiſſe filius Aſſir. Quod mox ſequitur Elcana, antecedens eſt pro relatiuo: vt legas, filii eius fuerunt ii qui ſequuntur. 28 Filii autem שSemuאel: ובני שמואל Semuel fuit filius Elcanæ. potuit igitur aliquid ſubaudiri, cuiuſmodi, Filius autem eius fuit Semuel. vt poſtea ſequatur, Porrò filii Semuelis, &c. Vaשſni, ושני Iſte infrà, verſu 33, & 1. Samu. 8. a. 2, dicitur Ioel. 31 In locis cantici על ידי שיר in rationibus cantici. vel officiis cantici. i. cantorum. ſic verti poſſunt Hebræa. q. d. iſti ſunt quos Dauid præfecit cantoribus, poſteaquam poſita eſt arca in tabernaculo quod fecerat illi Dauid. 32 Coram tabernaculo tentorii eccleſiæ לפני משכן אוהל מועד corã tentorio tabernaculi cõuentus. ſiue, congregationis. Vide Exod. 27. d. 21. In cantico, בשיר .i. in canticis illis Diuinis. Steterúntque ויעמדו ſub. tempore templi. Iuxta morem ſuum, כמשפטם .i. pro ratione dignitatis ſuæ, quem morem nacti erant tempore tabernaculi. q. d. manſerunt in eo ordine & ſtatu quẽ nacti erant tempore tabernaculi. 33 Ioel יואל De hoc vide ſuprà verſu 28. 37 Filii Córaחh. בן קורח: Iſte non fuit filius, ſed nepos. 39 Et frater eius ואחיו .i. cognatus. nam habuerunt hi duo eundem auum, nempe Leui. 44 Fratres eorum אחיהם nempe cantorum ſupradictorum. 48 Fratres autem eorum ואחיהם ſub. cantorum ſupradictorum. 48 Dati נתונים deputati. 49 Adoleuerunt, &c. מקטירים וגו׳ q. d. Aaron & filii eius functi ſunt miniſterio ſacerdotum. Suffimenti הקטרת thymiamatis. Sancti ſanctorum, קודש הקדשים Sanctum ſanctorum aliquando accipitur pro adyto, aliquando pro partibus templi in quibus verſabantur ſacerdotes. Et ad expiandum Iשſr. ולכפר על ישראל .i. ad reddendum Deum propitium, ſiue placatum Iſraeli, iuxta præſcriptum Moſis.

Buccí filius eius, yVzzi filius eius, Zeraחhiáh filius eius, 51
Meraióth filius eius, Amariáh filius eius, Aחhitúb filius eius, 52
ySadóc filius eius, Aחhimáyaץ filius eius. 53
Habitacula filiorum Aaron. Et istæ *sunt* ʼhabitationes eorum ʼper palatia eorum ʼin termino 54
eorum, filiorum *scilicet* Aharón ʼper familiam Cahathitarum: nam
illorum fuit hæc sors.
Dederunt ergo eis חHebrón in terra Iehudáh, & suburbana eius, 55
quæ erant in circuitu eius.
Caleb habitatio. ʼAgros autem vrbis, & villas eorum dederunt Chaléb filio Ie- 56
phunnéh.
Ciuitates filiorum Aaron. Filiis autem Aharón dederunt ex vrbibus Iehudáh, *vrbes* ʼeuasio- 57
nis, חHebrón, & Libnáh, & suburbana eius, & Iatthir, & אEשsthe-
móay, & suburbana eius,
ʼEt חHilén, & suburbana eius, & Debir, & suburbana eius. 58
Et yAשsán, & suburbana ei⁹, & Beth-שsémeשs, & suburbana ei⁹. 59
De tribu autē Biniamín, Gébay, & suburbana ei⁹: ʼ& yAleméth, 60
& suburbana eius: & yAnathóth, & suburbana eius. omnes vrbes
eorum, ʼtredecim vrbes per familias eorum.
Caath. Filiis autē Cehâth reliquis ʼde familia tribus, de dimidia tribu 61
dimidiæ partis Menaשsséh per sortem, vrbes decem.
Gersom. ʼFiliis autē Gerשsóm per familias suas, de tribu Iשsachár, & de 62
tribu Aשsér, & de tribu Naphthalí, & de tribu Menaשsséh in Ba-
שsán, ciuitates tredecim.
Merari. ʼFiliis Merarí per familias suas, de tribu Reʼubén, & de tribu 63
Gád, & de tribu Zebulún per sortem, ciuitates duodecim.
Dederūt *inquam* filii Iשsraאél Leuitis ciuitates & suburbana earū. 64
Dederunt *inquam* per sortem ex tribu filiorum Iehudáh, & ex tri- 65
bu filiorum שSimשón, & ex tribu filiorum Biniamín vrbes istas
ʼquas vocauerunt nominibus.
Caath. ʼEt *iis qui erant* de familiis filiorū Cehâth (ʼfuerūt autem vrbes & 66
termini eorum, de tribu Ephráim.)
Vrbes refugii. Illis *inquam* dederunt vrbes euasionis, שSechém, & suburbana e- 67
ius, in monte אEphráim: & Gézer, & suburbana eius:
Et Iocmeyám, & suburbana eius: & Beth-חhorón, & suburbana 68
eius:
Aialón, præterea, atque suburbana eius: & Gath-rimmón, atq; 69
suburbana eius.
Ex dimidia autem tribu Menaשsséh, yAnér, & suburbana eius: 70
& Bilyám, & suburbana eius, ʼipsi familiæ filiorum Cehâth qui re
sidui erant.
Gersom. Filiis *autem* Gerשsóm ex familia dimidiæ tribus Menaשsséh, Go- 71

51 Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius,
52 Meraioth filius eius, Amarias filius eius, Achitob filius eius,
53 Sadoc filius eius, Achimaas filius eius.
54 Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, iuxta cognationes Caathitarum: ipsis enim sorte contigerant.
55 Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per circuitum: E
56 Agros autem ciuitatis, & villas, Caleb filio Iephone.
57 Iosue 21.b. ‖Porrò filiis Aaron dederunt ciuitates ad confugiendū, Hebron & Lobna, & suburbana eius,
58 Iether quoq; & Esthemo cum suburbanis suis, sed & Helō & Dabir cū suburbanis suis.
59 Asan quoque & Bethsemes & suburbana earum.
60 De tribu autem Beniamin: Gabee & suburbana eius, & Almath cū suburbanis suis, Anathoth quoq; cum suburbanis suis. omnes ciuitates, tredecim per cognationes suas.
61 Filiis autē Caath residuis de cognatione sua dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem, vrbes decē.
62 Porrò filiis Gersom per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, vrbes tredecim.
63 Filiis autem Merari per cognationes suas de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim. F
64 Dederunt quoque filii Israel Leuitis ciuitates, & suburbana earum:
65 Dederúntque per sortem, ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Bēiamin, vrbes has quas vocauerunt nominibus suis.
66 Et iis qui erant de cognatione filiorū Caath (fuerúntque ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim.)
67 Iosue 21.b. ‖Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim: & Gazer cū suburbanis suis,
68 Iecmaam quoque cum suburbanis suis, & Beth-horon similiter.
69 Necnon & Aialon cum suburbanis suis, & Geth-remmon in eūdem modum.
70 Porrò ex dimidia tribu Manasse, Aner & suburbana eius, Balaam & suburbana eius: his videlicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant.
71 Filiis autem Gersom de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon

54 Per palatia eorum לטירותם Hæc vox significat domos lapide polito ædificatas, & domos insignes: propterea vertit interpres palatia. In termino eorum, בגבולם .i. in regione eorum, vel in finibus suis. Gallicè, *en leur quartier.* nam regio quælibet certis limitibus & finibus est distincta. Per familiam Cahathitarum: למשפחת הקהתי in cognatione Cahathitarum. nam Aharon descendit ex Cahath.
56 Agros autē ואת־שדה Sing. Heb. pro plur. 57 Euasionis, המקלט perfugii. Subaudiendū fuit vrbes. alioqui obscurior locus fuisset. Erant autē sex vrbes perfugii vltra Iordanē, tres citra. prima fuit Hebron. 58 Et חHilén, ואת־חילן Dicitur à Iosue, Holen, propter affinitatem hiric & holē. 60 Et yAleméth, ואת־עלמת Hæc à Iosue dicitur Almon. Tredecim שלש עשרה Hic omittūtur duæ, quæ scribūtur in Iosue 21.b.13, & sequentibus versibus. 61 De familia tribus, ממשפחת המטה Multa hîc sunt subaudiēda, alioqui locus valde erit obscurus, sic, *dederunt* de cognatione tribus *Leui*, de dimidia tribu, *id est* de media *parte* Menasse per sortē. vel, sortibus missis. vt intelligamus idem esse מחצית & חצי. Ideo ponit vtrunque: éstque sensus, Dederunt autem filiis Cahath reliquis, id est qui supererant de cognatione tribus Leui, de dimidia tribu Manasse, hoc est de dimidia parte Manasse. Confer hæc omnia cum capitibus xx & xxi Iosue.
62 Filiis autem Gerשsom ולבני גרשום sub. dederunt vrbes ad habitandum. Plena est loquutio paulo pòst versu 64.
63 Filiis Merari לבני מררי sub. dederunt filii Israel. 65 Quas vocauerunt nominibus. אשר־יקראו אתהם בשמות .i. quibus nomina indidere. Vel, quas vocarunt nominibus quibus appellauimus illas superioribus versibus.
66 Et *iis qui erant* de fam. fil. Cehâth וממשפחות בני קהת Istud sequenti versui coniungitur, interiecta parenthesi: éstque Hebraismus, Et de familiis, vel cognationibus filiorum Cehath dederunt illis, pro, iis qui erant de cognatione Cehath dederunt vrbes, &c. Fuerunt autem, &c. ויהי וגו׳ Parenthesis est, & Hebraismus, pro, habitauerunt etiam in tribu Ephraim. 70 Ipsi familiæ למשפחת sub. dederunt. Alii vertunt eodem sensu, pro familia filiorum Cahath.

in Baſan, & ſuburbana eius, & Aſtaroth cum ſuburbanis ſuis,
G De tribu Iſſachar, Cedes & ſuburbana eius, & Dabereth cum ſuburbanis ſuis,
73 Ramoth quoque & ſuburbana eius, & Anem cum ſuburbanis ſuis.
74 De tribu verò Aſer, Maſal cum ſuburbanis ſuis, & Abdon ſimiliter,
75 Hacoc quoque & ſuburbana eius, & Rohob cum ſuburbanis ſuis.
76 Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & ſuburbana eius, Hamon cum ſuburbanis ſuis, & Cariatháim & ſuburbana eius.
77 Filiis autẽ Merarí reſiduis: de tribu Zabulon, Remmono & ſuburbana eius, & Thabor cum ſuburbanis ſuis.
78 Trans Iordanem quoque ex aduerſo Iericho contra Orientẽ Iordanis, de tribu Ruben, Boſor in ſolitudine cum ſuburbanis ſuis, & Iaſſa cum ſuburbanis ſuis,
79 Cademoth quoque & ſuburbana eius, & Mepháath cũ ſuburbanis ſuis.
80 Necnon & de tribu Gad, Ramoth in Galaad & ſuburbana eius, & Manaim cum ſuburbanis ſuis,
81 Sed & Heſebõ cum ſuburbanis ſuis, & Iezer cum ſuburbanis ſuis.

Cap. VII.

1 Porrò filii Iſſachar: Thola, & Phua, Iaſub & Simerõ, quatuor.
2 Filii Thola: Ozí & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebſem, & Samuel, principes per domos cognationum ſuarum. De ſtirpe Thola viri fortiſſimi numerati ſunt in diebus Dauid, vigintiduo millia ſexcenti.
3 Filii Ozi: Izrahia, de quo nati ſunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Ieſia, quinque, omnes principes.
4 Cúmque eis per familias, & populos ſuos, accincti ad prælium, viri fortiſſimi, triginta ſex millia: multas enim habuerunt vxores & filios.
5 B Fratres quoque eorum per omnẽ cognationem Iſſachar, robuſtiſſimi ad pugnandum, octogintaſeptẽ millia numerati ſunt.
6 Filii Beniamin: Bela, & Bechor, & Iadihel, tres.
7 Filii Bela: Eſbon, & Ozi, & Oziel, & Ierimoth, & Irai, quinque, principes familiarum, & ad pugnandum robuſtiſſimi: numerus autem eorum, vigintiduo millia & trigintaquatuor.
8 Porrò filii Bechor: Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath, omnes hi, filii Bechor.
9 Numerati ſunt autem per familias ſuas principes cognationum ſuarum ad bella fortiſſimi, viginti millia &

lán in Baʋſán, & ſuburbana ei⁹: & ɣAʋſtharóth, ac ſuburbana eius.
72 Ex tribu autem Iʋſſachár, Cédeʋs, & ſuburbana eius: Dobráth,
& ſuburbana eius:
73 Ramóth quoq;, & ſuburbana eius: & ɣAném, ac ſuburbana eius.
74 De tribu verò Aʋſer, Maʋſál, & ſuburbana eius: & Abdón, ac
ſuburbana eius:
75 Et nHucóc, & ſuburbana eius: Renhób quoq;, & ſuburbana eius.
76 De tribu item Naphthalí, Cédeʋs, in Galil, & ſuburbana eius: &
nHammón, ac ſuburbana eius: & Ciriatháim, ac ſuburbana eius.
77 Filiis Merarí reſiduis, de tribu Zebulún, Rimmonó, & ſuburba- Merari.
na eius: Thabór, & ſuburbana eius.
78 Et vltra Iardén Ierenhó ad Oriẽtem Iardén, de tribu Reɪɴubén,
Béɤſer in deſerto, & ſuburbana eius: & Iahaɤſáh, ac ſuburbana eius:
79 Cedemóth quoque, & ſuburbana eius: & Mepháyath, ac ſub-
urbana eius.
80 De tribu autem Gád, Ramóth in Gilyád, & ſuburbana eius: & Gad.
Manhanáim, ac ſuburbana eius:
81 Et nHeʋſbon, ac ſuburbana eius: Iayazér itẽ, ac ſuburbana eius.

Cap. VII.

1 Filii autem Iʋſſachár: Tholáy, ʼ& Puáh, Iaʋſúb, & ʋSimrón, Genealogiæ filiorum.
quatuor.
2 Filii autem Tholáy: ɣVzzí, & Rephaiáh, & Ieriɴél, & Ianhamái,
& Ibʋſám, & ʋSemuɴél, principesʼper domũ patrũ ſuorum, ipſius
inquam Tholáyʼfortes robore per generationes ſuas: numerus *autem*
eorumʼin diebus Dauidis, vigintiduo millia & ſexcenti.
3 Filii ɣVzzí: Izranhiáh. Filii autem Izranhiáh: Michaɴél, & ɣObadiáh, & Ioɴél, Iʋſſiiáh,ʼquinque, principes omnes.
4 ʼ*Eránt*que cum illis per generationes ſuasʼper domum patrũ ſuorum,ʼexercitus militiæ prælii triginta ſex millia:ʼmultiplicauerũt
enim vxores & filios.
5 ʼFratres quoq; eorumʼper omnes familias Iʋſſachár, fortes viribus, *erant* octoginta ſeptem millia,ʼrecenſiti per ſeriem generationis eorum per omnes.
6 *Filii* Biniamín: Beláy, & Bécher, & Iediyaɴél, tres. Biniamin.
7 Filii autem Beláy: ɴEɤſbón, & ɣVzzi, & ɣVzziɴél, & Ierimóth,
& ɣIri, quinque, principesʼdomus familiarum, potentes viribus:
& quum recenſiti fuerunt per ſeriem generationis eorum, vigintiduo millia & trigintaquatuor.
8 Filii autem Bécher: Zemiráh, & Ioyáʋs, & ɴEliyézer, & ɴElioyenái, & ɣOmrí, & Ieremóth, & Abiiáh, & ɣAnathóth, & ɣAlámeth:
omnes iſti, filii Bécher.
9 Recenſiti autem per ſeriem generationis eorum *&* per generationes ſuas, principes domus familiarum ſuarum, fortes robore,

78 Iardén Ierenhó לירדן ירחו Iordanis dicitur Iericho: quia fluit circum Iericho: de quo & aliis locis dictum eſt.

IN CAPVT VII.

1 Et Puáh, Iaʋſúb, ופואה ישוב Gene.46.b.13, hi duo vocantur Puuáh & Iob. quare quidam dicunt Iaſub eundem eſſe cum Iob.
2 Per domum patrum, &c. לבית אבותם וגו׳ per familiã maiorũ ſuorum per *familiam* Thola. i. principes familiæ ſuæ, hoc eſt familiæ Thola. Repeti debet בית per familiam, vel familiæ. Fortes robore, גבורי חיל Pro bellicoſis poſuit. In diebus Dauidis בימי דויד .i. quum numerauit Dauid populum. 2. Sam. 14. a. 1. 3 Quinq;, principes o. חמשה ראשים כולם: Quinq; fuerunt comprehenſo patre: & hi omnes viri clariſſimi. 4 *Eránt*q; cum illis ועליהם ſub. ſuperioribus. Per domum patrum ſ. לבית אבותם per familias ſuas. Exercitus militiæ prælii גדודי צבא מלחמה turmæ militares aptæ ad prælium. i. milites apti ac parati ad prælium. q.d. generoſi & fortes. Multiplicauerunt enim vxores & filios. כי הרבו נשים ובנים Hebraiſmus, habuerunt enim plurimas vxores, ex quibus genuerunt plurimos liberos.
5 Fratres quoque e. ואחיהם Intelligit cognatos. Per omnes familias Iʋſſachár, לכל משפחות יששכר .i. omnes Iſſacharitæ. Recenſiti per ſeriem, &c. התיחשם לכל: quando recenſiti fuerunt per ſeriem generationis eorum per omnes. i. per totam cognationem ſuam. q.d. comprehenſis omnibus, aſcenderunt ad numerum octoginta. &c. 7 Domus familiarum, בית אבות .i. familiæ ſuæ.

fuerunt viginti millia & ducenti.

Porrò filii Iediyaאél: Bilhán. filii verò Bilhhán: Ieוּשׁ, & Bin- 10
iamín,& אEhúd,& Chenaאanáh,& Zethán,& Tharשׁiſשׁ, & Aחhi-
שׁſáחhar.

Omnes iſti,filii Iediyaאél,principes familiarum,fortes viribus, 11
ſeptemdecim millia & ducenti, ʼegredictes ad militiã in præliũ.

ʼEt שׁSuppim,& חHuppim ʼfilii עIr:ʼחHuשׁſim,filii Aחhér. 12

Filii *autem* Naphtháli: Iaחhaאſiél,& Guní,& Iéצſer,ʼ& שׁSallúm,ʼfi- 13
lii Bilháh.

ʼFilii Menaשׁſéh: Aשׁriאél,ʼquem peperit: concubina eius ʼAra- 14
mæhah peperit Machir ʼpatrem Gilyád.

Machir autem ʼaccepit *ſibi* vxorẽ חHuppim & שׁSuppim:& nomẽ 15
ſororis eius Mayacháh. nomẽ autem ſecundi, צSelophחhád: fue-
rúntque ipſi צSelophחhád filiæ.

Peperit autem Mayacháh vxor Machír filiũ,ʼquem vocauit Pé- 16
reשׁ: & nomen fratris eius שׁSéreשׁ. filii autem eius: אVlam, &
Récem.

Filii autem אVlam: Bedán. iſti filii Gilyád filii Machir filii Me- 17
naשׁſéh.

ʼSoror autem eius,Molécheth, peperit אIשׁhód,& Abiyézer, & 18
Maחhaláh.

Fuerunt autem filii שׁSemidáy, Aחhián,& שׁSéchem, & Licחhí, 19
& Aniyám.

Filii autem אEphráim: שׁSuthélaחh, & Béred filius eius, & Thá- 20
חhath filius eius,& אElyadáh filius eius,& Tháחhath filius eius,

Et Zabád filius eius,& שׁSuthélaחh filius eius,& עEzér,& אElyád. 21
ʼ& occiderunt eos viri Gáth ʼqui nati erant in terra:ʼdeſcenderant
enim vt abigerent greges eorum.

ʼLuxit itaque אEphráim pater eorum diebus multis,venerúnt- 22
queʼfratres eius ad conſolandum eum.

Ingreſſus eſt autem ad vxorem ſuam, quæ concepit,& peperit 23
filium: vocauítque nomen eius Beriyáh, quòd in affli ctioneʼfuiſ-
ſet in domo eius,

ʼFilia autẽ eius, שׁSeאeráh, quæ ædificauit ʼBethחhorón inferiorẽ 24
& ſuperiorem,& אVzén שׁSeאeráh.

Et Repháחh filius eius,& Réשׁſeph,& Thélaחh filius eius,& Thá- 25
חhan filius eius,

Layadán filius eius, עAmmiúd filius eius, אEliשׁſamáy filius eius, 26

Machir.

Filii Ephraim.

Occiſi filii Ephraim.

Beria.

ducenti.

10 Porrò filii Iadihel: Balan. filii autẽ Balan, Iehus,& Beniamin,& Aod,& Chanaana,& Zethan,& Tharſis, Ahiſahar. C

11 Omnes ii, filii Iadihel, principes cognationum ſuarum, viri fortiſſimi, decem & ſeptem millia & ducenti ad prælium procedentes.

12 Sephã quoque & Haphã filii Hir: & Haſim filii Aher.

13 Filii autem Nephthali: Iaſiel,& Guni,& Ieſer,& Sellum, filii Bala.

14 Porrò filii Manaſſe, Eſriel: concubináque eius Syra peperit Machir patrem Galaad.

15 Machir autem accepit vxorẽ filiis ſuis Happhim & Sapham: & habuit ſororem nomine Maacha: nomen autem ſecundi, Salphaad, natæque ſunt Salphaad filiæ. D

16 Et peperit Maacha vxor Machir filium, vocauitque nomẽ eius Phares: porrò nomen fratris eius, Sares: & filii eius, Vlam,& Recem.

17 Filius autem Vlam: Badan. ii ſunt filii Galaad, filii Machir, filii Manaſſe.

18 Soror autem eius, Regina peperit Virũ decôrũ, & Abiezer,& Mohola.

19 Erant autem filii Semida: Ahin & Sechem,& Leci,& Aniam.

20 Filii autẽ Ephraim: Suthala, Bared filius eius, Thahath filius eius, Elada filius eius, Thahath filius eius,

21 Et huius filius Zabad, & huius filius Suthala, & huius filius Ezer & Elad: occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia deſcenderant vt inuaderent poſſeſſiones eorum. E

22 Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerunt fratres eius vt conſolarentur eum.

23 Ingreſſúſque eſt ad vxorem ſuam, quæ concepit,& peperit filium,& vocauit nomen eius Beria, eo quòd in malis domus eius ortus eſſet.

24 Filia autem eius fuit Sara, quæ ædificauit Beth-horon inferiorem & ſuperiorem,& Ozen Sara.

25 Porrò filius eius, Rapha,& Reſeph, & Thale, de quo natus eſt Thahan,

26 Qui genuit Laadan: huius quoq; filius Ammiud, qui genuit Eliſama,

11 Egredientes ad militiam in præliũ. יוצאי צבא למלחמה: Hebraiſmus, militari ordine procedentes in prælium. i. periti artis militaris, ſiue viri militares, accincti ad prælium & bellicoſi. 12 Et שׁSuppim, ושפם Hic Gene.46.c.21, dicitur Muppim. fuit igitur binomius. Filii עIr: בני עיר Hic Ir dicitur Iri paulo ſuprà, verſu 7, in enumeratione filiorum Bela. חHuשׁſim, filii Aחhér. חשם בני אחר: Sic vertit plures, vt noſter interpres: doctioribus quibuſdam magis placet ſic verti, Huſim fuit filius alius. ſub. à filiis Beniamin, quia fuit ex nepotibus Dan. Locus hic facilè intelligitur collatus cum Gene.46.c.23, vbi habetur, Et filii Dan, חHuשׁſim. & plur. eſt pro ſing. filius.

13 Et שׁSallum, ושלום In Geneſi, 46.c.24, dicitur Sillem. Filii Bilhah. בני בלהה: Subaudiendum nonnihil, ſic, iſti ſunt filii Bilhah: non iſti qui præceſſerunt, ſed Dan & Nephthali, vt habetur Gene.46.c.23.24.25.

14 Filii בני Plur. Heb. pro ſing. filius. aut ſubaudienda præpoſitio, Ex filiis, &c. Quem peperit: אשר ילדה ſub. vxor eius. Vel, quem peperit, ſub. ea quæ peperit, nempe mater. Aramæha הארמיה Syra illa, Gallicè, *la Syrienne*. Patrem Gilyad. אבי גלעד: i. principẽ Gilad. vel patrem reuera: nam Machir fuit pater viri qui dicebatur Gilad, ſimúlque princeps regionis Gilad.

15 Accepit *ſibi* vxorem חHuppim & שׁSuppim, לקח אשה לחפים וגו' Quidã putarunt hæc duo eſſe nomina vnius: quod ſi ita eſſet, nõ addidiſſet ל. Ideo vertendum, accepit *ſibi* in vxorem *ſororem* Huppim & Suppim, qui habebant idem nomen cum nomine ſororis propriæ.

16 Quem vocauit ותקרא שמו Ad verbum, & vocauit nomen eius. 18 Soror autem eius, ואחותו ſub. Gilyad.

21 Et occiderunt eos והרגום nempe nepotes Ephraim. Qui nati erant in terra: הנולדים בארץ .i. nati in regione illa, hoc eſt indigenæ filius terræ. Deſcenderant enim, &c. כי ירדו וגו' ſub. nepotes Ephraim. Hic dat cauſam obiter, quia erant ignari loci: ſed erat alia cauſa à Deo, quòd nondum veniſſet tempus quo volebat Deus illos extollere. Deus autem vtitur cauſis ſecundis vt inſtrumentis.

22 Luxit itaque ויתאבל Mœrore itaque affectus eſt. Patrem pro auo mox ponit. Fratres eius אחיו .i. cognati & conſanguinei. Habebat fratrem maiorem natu ſe, nempe Manaſſe. Hic verò dicit fratres, ſignificans non illum fratrem ſuum, ſed cognatos.

23 Fuerat היתה fuiſſet ſub. vxor eius, vel mater. In domo eius, ſub. Ephraim. q.d. ſic eum vocauit quòd eſſet conceptus tempore triſtitiæ & afflictionis. 24 Filia autem eius, ובתו .i. neptis. Per neptem, eam intellige quæ nata eſt ex nepotibus. q.d. ex tribu Ephraim duxit originem mulier clariſſima Seera nomine & celebris, quòd tres vrbes ædificaſſet.

F

De quo ortus eſt Nun, qui habuit filium Ioſue. 27

Poſſeſſio autem eorum & habitatio, Beth-el cum filiabus ſuis, & cõtra Orientem, Noran, ad Occidentalem plagã, Gazer & filiæ eius, Sichẽ quoque cum filiabus ſuis, vſque ad Aia cum filiabus eius. 28

Iuxta filios quoque Manaſſe Bethſan & filias eius, Thanach & filias eius, Mageddo & filias eius, Dor & filias eius: in his habitauerunt filii Ioſeph, filii Iſrael. 29

Gen.46.b.17

Filii Aſer: Iemna, & Ieſua, & Ieſſui, & Baria, & Sara ſoror eorum. 30

Filii autẽ Baria: Heber & Melchiel: ipſe eſt pater Barſaith, 31

Heber autem genuit Iephlat, & Somer, & Hothan, & Suaa ſororẽ eorũ. 32

Filii Iephlat: Phoſec, & Chamaal & Aſoth: hi filii Iephlat. 33

G

Porrò filii Somer: Ahi, & Roaga, & Haba, & Aram. 34

Filii autem Helem fratris eius: Supha, & Iemna, & Selles, & Amal. 35

Filii Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri, & Iamra, 36

Boſor, & Hod, & Samma, & Saluſa, & Iethran, & Bera. 37

Filii Iether: Iephonne, & Phaſpha, & Ara. 38

Filii autem Olla: Aree, & Haniel, & Reſia. 39

Omnes hi filii Aſer, principes cognationũ, electi atq; fortiſſimi duces ducum: numerus autem eorum ætatis quæ apta eſſet ad bellum, viginti ſex millia. 40

Gen.46.c.21 Supra 7.b.6.

Cap. VIII.

BEniamin autem genuit Bela primogenitum ſuum, Aſbel ſecundum, Ahara tertium, 1

Nohaa quartum, & Rapha quintũ. 2

Fuerúntque filii Bela: Addar, & Gera, & Abiud, 3

Abiſue quoq;, & Naaman, & Ahoe, 4

Sed & Gera, & Sephuphã, & Hurã. 5

Hi ſunt filii Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui tranſlati ſunt in Manahath. 6

Naaman autem & Achia, & Gera ipſe tranſtulit eos, & genuit Oza & Ahihud. 7

Porrò Saharaim genuit in regione Moab, poſtquam dimiſit Huſim & Bara vxores ſuas. 8

Genuit autem de Hodes vxore ſua, Iobab, & Sebia, & Moſa, & Molchõ, 9

B

Iehus quoque & Sechia, & Marma. hi ſunt filii eius principes in familiis ſuis. 10

Mehuſim verò genuit Abitob, & Elphaal. 11

27 Nun filius eius, Iehoשׁúaע filius eius.
28 Poſſeſſio autem eorum, & habitationes eorum, Beth-אél, & viculi eius: & ad Orientẽ, Naעaran: & ad Occidẽtem, Gézer, & viculi eius, שׁSechem, & viculi eius, vſque ad עAzáh, & viculos eius.
29 "Et iuxta loca filiorum Menaשׁſéh, Beth-שׁeán, & viculi eius: Thaעnách, & viculi eius: Megiddó, & viculi eius: Dor, & viculi eius. "in iſtis habitauerunt filii Ioסéph filii Iשׂraאél.
30 Filii Aשׁér: Imnáh, & Iשׁuáh, & Iשׁui, & Beriעáh, & שׂSeráח, ſoror eorum. Aſer filii.
31 Filii autẽ Beriáע: חHéber, & Malchiאél, ipſe eſt "pater Birzáith.
32 חHéber autem genuit Iaphlét, & שׁSomer, & חHothám, & שׁSuעá ſororem eorum.
33 Filii autem Iaphlét: Paסách, & Bimhál, & עAשׁuáth. iſti, filii Iaphlét.
34 Filii autem שׁSémer: Aחhi & Rohagáh, Ieחhubbáh, & Arám.
35 Filius autẽ Helem fratris eius, צSopháח, & Imnáע, & שׁSéleשׁ, & עAmál.
36 Filii צSopháח: סSuáח חHarnépher, & שׁSuעál, & Beri, & Imráh,
37 Béצer, & Hod, & שׁSammá & שׁSilשׁáh, & Ithrán, & Beאerá.
38 Filii autem Iéther: Iephunnéh, & Piסpáh, & Ara.
39 Filii autem עVllá: Aráח, & חHanniאél, & Riצiáh.
40 Omnes iſti, filii Aשׁér, "prĩcipes domus familiarũ, electi, "fortes viribus, capita principum: & recenſiti ſunt per ſeriem generationis eorum "ad militiam in prælium: numerus autem eorũ, viri viginti ſex millia.

Cap. VIII.

1 B"Iniamín autem genuit Bélaע primogenitum ſuum, Aשׁbél ſecundum, & Aחhráח tertium, Genealogia filiorum Beniamin.
2 Noחháh quartum, & Raphá quintum.
3 Fuerunt autem filii ipſi Bélaע: Adár, & Gerá, & Abihúd.
4 Et Abiשׁúaע, & Naעamán, & Aחhóaח,
5 Et Gerá, & שׁSephuphán, & חHurám.
6 Iſti verò ſunt filii אEחhúd ("iſti, principes ſunt familiarum habitantium *in* Gébaע, "& tranſtulerunt eos in Manáחhath.)
7 "Naעaman, & Aחhiiáh: "& Geráh ipſe tranſtulit eos. "genuit autẽ עVzzáh, & Aחhiחhúd.
8 "שׁSaחharáim autem genuit in agro Moáb, "poſteaquam eiecit illas, חHuשׁím & Baעaráh vxores ſuas.
9 Genuit *inquam* de חHódeשׁ vxore ſua Iobáb, & צSibiáh, & Meשׁá, & Malchám,
10 Et Ieעúצ, & שׂSachiá, & Mirmáh: iſti filii eius, principes familiarum.
11 De חHuשׁím verò genuerat Abitúb, & אElpáעal.

29 Et iuxta loca filiorum Menaשׁſéh, ועל ידי בני מנשה .i. verſus eam regionem quam inhabitabant filii Manaſſe. iuxta filios Manaſſe. In iſtis באלה ſub. vrbibus. 31 Pater אבי Pro principe poſitum.
40 Principes domus familiarum, ראשי בית האבות Hebraiſmus, principes familiarum ſuarum. Patriarchæ. Fortes viribus, גבורי חילים pro fortiſſimis poſitum. Ad militiam in prælium: בצבא במלחמה Suprà verſu 11, dixit, egredientes ad militiam in prælium. Quidam vertunt, inter *viros* militiæ ad bellum i. proficiſcentium ad bellum, hoc eſt, vt aſcriberentur numero proficiſcentium ad bellum. Alii, inter milites militiæ. pro, inter viros militares.

IN CAPVT VIII.

1 Biniamín autem ובנימן Deſcribit iterum generationem Beniamin, vt deſcribat generationem Saulis.
6 Iſti, &c. אלה הם וגו׳ Parẽtheſis eſt, vſque ad finem huius verſus. Iſti, nẽpe filii Ehud. Et tranſtulerunt eos ויגלום nempe ciues Gebaע.
7 Naעamán, ונעמן Hic ו redundat, propter interiectam parentheſim. q. d. Ehud habuit hos filios. Et Geráh ipſe tranſtulit eos. וגרה הוא הגלם .i. ipſe Gera fuit ille qui tranſtulit eos: fuit autor præcipuus tranſlationis eorum, vel dux. Genuit autem והוליד ſub. ipſe Gera.
8 שׁSaחharáim autem ושחרים Tranſit ad alteram generationem quæ fuit ex filiis Beniamin. Poſteaquam eiecit illas, מן שלחו אותם nempe vxores ſuas. Nota relatiuum maſculinum pro fœminino, quod etiam ponitur pro antecedente: poſteaquam amandauit illas à ſe, nempe Huſim, &c. Habebat duas vxores quas repudiauit propter cauſas quæ hic tacentur.

Filii autem אElpáyal: yEber, & Miשׁsyám, & שׁSámed. ipse ædifi- 11
cauit אוOnó & Lod, & villas eius.

Et Beriyáh, & שׁSémay (ipsi principes familiarum habitantium 13
in Aialón: ipsi fugauerunt habitatores Gath.)

Et Anhió, שׁSaשׁsác, & Ieremóth, 14

Et Zebadiáh, & yArád, & yAder, 15

Et Michaאél, & Iשׁspáh, & Ionhá, filii Beriyáh. 16

('Et Zebadiáh, & Meשׁsullám, & חHizci, & חHáber, 17

Et Iשׁsmerái, & Izliáh, & Iobáb, filii Elpáyal.) 18

Et Iacim, & Zichri, & Zábdi, 19

Et אEliyenái, & צSillethái, & אEliאél, 20

Et yAraiáh, & Beraiáh, & שׁSimráth, filii שׁSimyi. 21

Iשׁspán autem, & yEber, & אEliאél, 22

Et yAbdón, & Zichri, & חHanán, 23

Et חHananiáh, & ייyElam, & yAnathothiiáh, 24

Et Iphdeiáh, Penuאél, filii שׁSaשׁsac. 25

שׁSamשׁserái autem, & שׁSchariáh, & yAthaliáh. 26

Et Iayareשׁsiáh, & אEliiáh, & Zichri, filii Ieronhám. 27

Isti principes familiarum per generationes suas, 'principes *in-* 28
quam isti habitauerunt in Ieruשׁsaláim.

In Gibyyón autem habitauerunt, 'princeps Gibyyón: & nomen 29
vxoris eius Mayacháh.

Et filius eius primogenitus yAbdón, '& צSúr: & Ciשׁs, & Báyal, 30
& Nadáb,

Et Gedór, & Anhió, '& Zécher. 31

Et Miclóth genuit שׁSimáh: & etiam isti e regione 'fratrum suo- 32
rum habitauernnt in Ieruשׁsaláim cum fratribus suis.

Nomina generis Saul.

'Nér autem genuit Ciשׁs: Ciשׁs autē genuit שׁSaאúl, שׁSaאúl autē 33
genuit Iehonathán, & Malchi-שׁsúay, & Abinadáb, & אEשׁsbáyal.

Filius autem Iehonathán: Merib-báyal, Merib-báyal autem ge- 34
nuit Micháh.

Filii verò Micháh: Pithón, & Mélech, & Thaאréay, & Anház. 35

Anház autem genuit Iehoyadáh, Iehoyadáh autem yAlémeth, 36
& yAzmáueth, & Zimrí: Zimrí autem genuit Moצsá.

Moצsá autem genuit Binyá, Rapháh filius eius, אElyaשׁsáh filius 37
eius, Aצsél filius eius.

Porró ipsi Aצsél fuerūt sex filii, quorum hæc sunt nomina, yAz- 38
ricám, Bóchru, & Iשׁsmaאyél, & שׁSeyariáh, & yObadiáh, & חHanā.
omnes isti, filii Aצsél.

Filii autem yEשׁsée fratris eius, אוVlám primogenitus eius, Ie-
יעúשׁs secundus, & אEliphélet tertius.

Filii Vlam.

Fuerúntque filii אוVlám, viri fortes robore, 'tendentes arcum, 40
'& multiplicantes filios, & filios filiorum, *vsque ad* centum & quin-
quaginta. omnes isti *fuere* de filiis Biniamín.

11 Porrò filii Elphaal: Heber, & Misaā, & Samad: hic ædificauit Ono, & Lod, & filias eius.

13 Baria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon: hi fugauerunt habitatores Geth.

14 Et Ahio, & Sesac, & Ierimoth,

15 Et Zabadia, & Arod, & Heder,

16 Michael quoque & Iespha, & Ioha filii Baria.

17 Et Zabadia, & Mosollam, Et Hezeci, & Heber,

18 Et Iesamari, & Iezlia, & Iobab filii Elpháal,

19 Et Iacim, & Zechri, & Zabdi,

20 Et Elioenai, & Selethái, & Eliel,

21 Et Adaia, & Baraia, & Samarath, filii Semei.

22 Et Iesphan, & Heber, & Eliel,

23 Et Abdon, & Zechri, & Hanan,

24 Et Hanania, & AElam, & Anathothia.

25 Et Iephdaia, & Phanuel filii Sesac.

26 Et Samsari, & Sohoria, & Otholia,

27 Et Iersia, & Elia, & Zechri, filii Ieroham.

28 Hi patriarchæ & cognationū principes, qui habitauerunt in Ierusalem.

29 ‖In Gabaon autem habitauerunt Abi-gabaon, & nomen vxoris eius Maacha. Infra p.[illegible]

30 Filiúsq; eius primogenitus Abdō, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab.

31 Gedor quoque & Ahio, & Zacher, & Macelloth:

32 Et Macelloth genuit Samaa: habitauerúntque ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis.

33 Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul: porrò Saul genuit Ionathan, & Melchi-sua, & Abinadab, & Esbaal. [illegible] D

34 Filius autem Ionathā, Merib-baal: & Meribbaal genuit Maacha.

35 Filii Micha, Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz,

36 Et Ahaz genuit Ioada: & Ioada genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri: porrò Zamri genuit Mosa.

37 Et Mosa genuit Banaa, cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel.

38 Porrò Asel sex filii fuerunt, his nominibus, Ezricam, Bochru, Ismahel, Saria, Obdia, & Hanan: omnes hi, filii Asel.

Filii autem Esec fratris eius, Vlam primogenitus, & Iehus secundus, & Eliphalet tertius.

40 Fuerúntque filii Vlam viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum: & multos habentes filios ac nepotes, vsque ad centum quinquaginta. omnes hi, filii Beniamin.

17 Et Zebadiáh, הבריה Iste versus cum sequenti legi debent per parenthesim: nam pergit recensere filios Ephaal quos prætermiserat.
28 Principes *inquam* ראשים sub. tribus suæ. hoc est, principes tribus Beniamin.
29 Princeps Gibעón: אבי גבון Ad verbum, pater Gibעon. Sic vocantur principes, quòd ita debeant se gerere erga subditos, vt patres erga filios. Confer hæc cum fine sequētis capitis, versu 35, vbi paucis mutatis reperies quæ huic loco explicando prodesse possunt. Illic nomen principis ponitur. 30 Et צSúr: וצור sub. & reliqui filii fuerunt. Qui sequuntur, sunt filii Sur.
31 Et Zécher. וזכר Subaudiendum, & Micloth: vt postea sequatur, Porrò Micloth: quod satis liquet ex 37 versu capitis sequentis. ne autem bis repeteret, semel dixit. 32 Fratrum suorum אחיהם Cognatos intelligit, vt & mox.
33 Nér autem ונר Hic 1. Samu. 9. a. 1, dicitur Abiel. Hebræi dicunt proprium eius nomen fuisse Ner, id est lucernam, quòd aliis bonæ vitæ exemplo præluceret. 40 Tendentes arcum, דורכי קשת Hebraismus, periti sagittādi. Et multiplicantes filios, &c. ומרבים בנים וגו' Hebraismus, qui genuerunt multos filios ex quibus magna nepotum multitudo.

Cap. IX.

1 VNiuersus ergo Israel dinumeratus est: & summa eorum scripta est in Libro Regum Israel & Iuda: translatique sunt in Babylonem propter delictum suum.

2 Qui autem habitauerunt primi in possessionibus, & in vrbib⁹ suis: Israel, & sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinæi.

Nehem. 11.a.1

3 Commorati sunt in Ierusalem de filiis Iuda, & de filiis Beniamin, de filiis quoque Ephráim, & Manasse:

4 Othei filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai, filii Bonni, de filiis Phares filii Iuda.

5 Et de Siloni: Asaia primogenitus, & filii eius.

6 De filiis autem Zara: Iehuel, & fratres eorum, sexcenti nonaginta.

B

7 Porrò de filiis Beniamin: Salo filius Mosollam, filii Oduia, filii Asana.

8 Et Iobania filius Ierohams: & Ela filius Ozi, filii Mochori: & Mosollam filius Saphatiæ, filii Rahuel, filii Iebaniæ.

9 Et fratres eorũ per familias suas, nõgenti quinquagintasex. omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum.

10 De sacerdotibus autem, Iedaia, Ioiarib, & Iachin:

11 Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Meraioth, filii Achitob, pontifex domus Dei.

12 Porrò Adaias filius Ieroham, filii Phassur, filii Melchiæ: & Maasai filius Adiel, filii Iezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer.

C

13 Fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei.

14 De Leuitis autem, Semeia filius Hassub, filii Ezricam, filii Hasebia, de filiis Merari.

15 Bacbacar quoque carpentarius, & Galal, & Mathania filius Micha, filii Zechri, filii Asaph.

16 Et Obdia filius Semeiæ filii Galal, filii Idithun: & Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitauit in atriis Netophati.

17 Ianitores autem: Sellum, & Accub, & Thelmon, & Ahiman: & frater eorum Sellum princeps.

18 Vsque ad illud tempus, in porta Regis ad Orientem, obseruabant per vices suas de filiis Leui.

Cap. IX.

1 OMnes itaque Iœsraelitæ recensiti fuerunt per seriem generationis, & ecce ipsi scripti sunt in libro Regum Iœsraelis & Iehudáh, *qui* translati sunt in Babél propter præuaricationẽ suam. Qui reuersi sunt ex captiuitate.

2 'Habitatores autẽ priores qui *habitauerunt* in possessione sua in vrbibus suis, 'Iœsraél, Sacerdotes, Leuitæ, & Nathinæi. De sacerdotib⁹, Leuitisque, & officiis eorum.

3 'In Ierusaláim nanque habitauerunt 'de filiis Iehudáh, 'id est de filiis Biniamín, & de filiis Ephráim & Menasséh:

4 Vthái filius Ammihúd filii Omri, filii Imri, filii Bani, de filiis Pérets filii Iehudáh.

5 'Et de Siloní, Asaiáh primogenitus, & filii eius.

6 Et de filiis Zérah, Ieuél, '& fratres eorum sexcenti & nonaginta.

7 De filiis verò Biniamín, Sallú filius Mesullám, filii Hodauiáh, filii Hasenuáh.

8 Et Ibneiáh filius Ierohám: & Eláh filius Vzzi filii Michri: & Mesullám filius Sephatiáh filii Reuél filii Ibniiáh.

9 'Fratres autem eorum per generationes suas, nongenti & quinquagintasex: omnes isti, viri principes familiarũ 'per domum patrum suorum.

10 Ex sacerdotibus quoque, Iedaiáh, & Iehoiaríb, & Iachín,

11 Et Azariáh filius Hilciiáh, filii Mesullám, filii Sadóc, filii Meraióth, filii Ahitúb principis domus Dei.

12 Et Adaiáh filius Ierohám, 'filii Pas-hhúr, filii Malchiiáh: & Maasái filius Adiél, filii Iahzérah, filii Mesullám, filii Mesillemíth, filii Immér.

13 'Et fratres eorum principes 'per domos patrum suorum, mille & septingenti atque sexaginta, fortes robore "in opere ministerii domus Dei.

14 'Et de Leuitis, Semaiáh filius Hasúb filii Azricám, filii Hasabiáh, de filiis Merarí.

15 Et Bacbacár, Héres, & Galál, & Mathaniáh filius Micháh, filii Zichri, filii Asaph.

16 Et Obadiáh filius Semaiáh, filii Galál, filii Iedúthún, & Berechiáh filius Asá, filii Elcanáh, qui habitabat in villis Netophathí.

17 'Porrò ianitores, Sallúm, & Accúb, & Talmón, & Ahimán, & fratres eorum: Sallúm 'princeps. Sellum.

18 'Et hucusque in porta Regis *fuerunt* ad Orientem, ipsi ianitores *fuerunt* per turmas filiorum Leui.

IN CAPVT IX.

1 Qui translati sunt הגלו Subauditur אשר Qui. Ante scripsit generationem filiorum Israelis ante trãsmigrationem Babylonicam: nunc scribit genealogiam eorum qui ex captiuitate redierant, post transmigrationem. 2 Habitatores autem priores והיושבים הראשנים In Nehemia, capite vndecimo, ferè hæc omnia recensentur, vsque ad finem capitis, vnde hæc illustrari poterunt. Habitatores priores vocat illos qui priores reuersi habitauerunt in possessionibus suis quas inhabitabant ante captiuitatem. Iœsraél, &c. ישראל וגו׳ q.d. redierunt aliquot ex Israele, ex Sacerdotibus, Leuitis, & Nathinæis: vel, cum Sacerdotibus, & Leuitis, & Nathinæis etiam Israelitæ aliquot redierunt: & hos separat à Sacerdotibus & Leuitis, de quibus versu sequenti. 3 In Ierusaláim nanque ובירושלם Declarat quid per Israelem intellexerit præcedente versu, nempe eorum aliquot qui ex filiis Iudah aufugerunt quum abducerentur decem tribus. Vel potius (vt dictum est, & ex Nehemia patet) qui ex captiuitate redierunt. De מן Hic מן significat partem. q.d. habitauerunt aliquot de filiis Iudah. Id est de filiis ומן בני Hic ו pro Id est positum est. 5 Et de Siloni ומן השילני Subaudiendum בני, & de filiis [, i. nepotibus] Siloni. est nomen proprium, vel ponitur vice nominis proprii. 6 Et fratres eorum ואחיהם sub. supradictorum.

9 Fratres autem eorum ואחיהם Cognatos significat. Per domum patrum suorum. לבית אבותיהם: i. per familias suas.

12 Filii Pas-hhúr, בן פשחור i. nepotis: nam hic omittuntur tres inter Ieroham & Pas-hur. Vide Nehem. cap. 11. c. 12.

13 Et fratres eorum ואחיהם i. cognati. Per domos patrum s. לבית אבותם i. per familias suas, siue in familiis suis. In opere, &c. במלאכת וגו׳ i. viri præfecti operi ministerii templi ipsius Dei. Vel potius, facientes opus ministerii domus Dei. Viros operis fortes vocat qui alacres & animo forti, robustoque corpore versabantur in opere. 14 Et de Leuitis, ומן הלוים Pergit explicare sigillatim quæ posita sunt versu secundo huius capitis. 17 Princeps. הראש: Ad verbum, caput. i. erat princeps eorum ianitorum. Fratres vocat cognatos, vt & suprà. 18 Et hucusque, &c. ועד וגו׳ Et vsque ad hæc tempora *fuerunt* in porta Regis. i. præfuerunt illi portæ regiæ. Porta regia ista vna erat ex portis templi, sic dicta quòd per eam Rex templum ingrederetur. Per turmas למחנות in turmis. Vel, inter turmas. q.d. ex filiis Leui isti fuerunt ostiarii & ianitores.

Sallúm filius Coræ, filii Ebiasáph, filii Córah, & fratres e- 19
ius de domo patris sui, Corhitæ, super opus ministerii, custodes
liminum tabernaculi, & patres eorum super turmam Iehouæ, cu
stodes introitus.

Phinees. Zacharias.

Et Pinehás fili' Elyazár dux erat super eos olí: Iehouáh cũ eo 20
Porrò Zechariáh filius Mesélemiáh ianitor *fuit* ostii tabernaculi 21
ecclesiæ.

Omnes isti electi in ianitores in *ipsis* liminibus, ducenti & duo- 22
decim: ipsi in villis suis recensiti sunt per seriem generationum:
ipsos fundauit Dauid & Semuél Videns, in officio suo.

Dauid & Samuel Videns quæ ordinauerint.

Ipsi igitur & filii eorum *erant* super portas domus Iehouæ in do- 23
mo tabernaculi per custodias:

Ad quatuor ventos erant ianitores, ad Orientem, Occidétem, 24
Aquilonem, & Meridiem.

Et fratres eorum *erant* in villis suis, vt venirét septimo quoque 25
die singulis temporibus cum istis.

In officio enim *erant* isti quatuor potentes ianitores, erántque 26
Leuitæ: & erant super cubicula, & super thesauros domus Dei.

In circuitu autem domus Dei manebant, quòd super eos *esset* 27
custodia, ipsíque essent super apertione quotidie mane.

Ex illis autem *erant* super vasa ministerii: in numero enim in- 28
ferebant ea & in numero educebant ea.

Et ex ipsis cõstituti erant super vasa *alia*, & super omnia vasa san 29
cta, & super similam, & vinum, & oleum, & thus, & aromata.

De filiis auté sacerdotum conficiebant vnguẽtum aromaticũ. 30

Cæterũ Matthithiáh de Leuitis (*ipse est* primogenitus Sallúm 31
Corhitæ) in officio super opus sartaginum.

Panes propositionis.

Et de filiis Cehathitarũ ex fratribus eorum *erant* super panẽ pro- 32
positionis, vt pararent *illum* singulis sabbathis.

Isti autem cantores principes familiarum per Leuitas in cubi- 33
culis immunes: quia die ac nocte super eos *erat esse* in opere.

Isti capita familiarũ Leuitis per generationes suas, capita *inquam* 34
isti habitauerunt in Ierusaláim.

In Gibón autem habitauerunt pater Gibón, Ieiél: & no- 35

19 Sellum verò filius Core filii Abiasaph, filii Core cum fratribus suis, & D domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi: & familiæ eorũ per vices castrorum Domini custodiẽtes introitum.
20 Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino.
21 Porrò Zacharias filius Mosollamia, ianitor portæ tabernaculi testimonii.
22 Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim: & descripti in villis propriis: quos cõstituerunt Dauid & Samuel Videns, in fide sua.
23 Tam ipsos quàm filios eorum in ostiis domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis.
24 Per quatuor ventos erant ostiarii: id est ad Orientem, & ad Occidẽtem, & ad Aquilonem, & ad Austrum.
25 Fratres autem eorũ in viculis morabantur, & veniebant in sabbathis suis de tempore vsque ad tempus.
26 His quatuor Leuitis creditus erat o- E mnis numerus ianitorum, & erant super exedras, & thesauros dom' Dñi.
27 Per gyrum quoque templi Dñi morabantur in custodiis suis: vt quũ tẽpus fuisset, ipsi mane aperirent fores.
28 De horũ grege erant & super vasa ministerii: ad numerum enim & inferebantur vasa, & efferebantur.
29 De ipsis & qui credita habebant vtensilia Sanctuarii, præerãt similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus.
30 Filii autem sacerdotum, vnguenta ex aromatibus conficiebant.
31 Et Mathathias Leuites primoge- F nitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigebantur.
32 Porrò de filiis Caath fratribus eorum, super panes erãt propositionis, vt semper nouos per singula sabbatha præpararent.
33 Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent.
34 Capita Leuitarũ, per familias suas principes, manserunt in Ierusalem.
35 In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon Iehiel, & nomen vxo-

19 Et fratres eius אחיו sub. Sallum. Custodes liminum שומרי הספים sub. constituti fuerunt vsque ad hæc tempora. Super turmã Iehouæ, על־מחנה יהוה .i. præfuerunt castris Iehouæ, vt essent custodes introitus ipsius tabernaculi. neminem enim sinebant ingredi loca illa sacra præterquam sacerdotes. 20 Iehouáh cum eo. יהוה עמו: Subauditur אשר, vt sit, cum quo Iehoua erat. Hebraismus, qui erat Domino gratissimus, qui inierat gratiam apud Iehouam. Hebræi enarratores non satis rectè, qui erat propheta Iehouæ. 21 In villis suis, &c. בחצריהם וגו' .i. quum recẽsiti sunt per seriem generationũ, siue quum numerus eorum inuentus est talis qualis iam dictus est, erant in villis suis. Ipsos fundauit המה יסד Sing. Hebr. pro plur. יסדו. nisi multa subaudiantur. Quidam vertunt, illos confirmauit vel constituit, pro constituerunt. Aut, ipsi fuerunt quos fundauit Dauid & Samuel propheta. In officio suo. באמונתם: in munere suo irreuocabili. fidei scilicet eorum cõcredito. אמונה propriè fidem significat: sed hîc accipitur pro officio perpetuo & permanẽte à stabilitate sic dicto. Quidam vertunt, propter fidem eorum. 23 Et filii eorum *erant* super portas ובניהם על השערים .i. nepotes eorũ constituti fuerãt super portas. Intelligunt constitutos fuisse super tabernaculum ante ædificationem templi. Per custodias: למשמרות: .i. per vices. q.d. certo numero erant. 24 Ad quatuor ventos לארבע רוחות q.d. manebant in quatuor partibus templi respondentibus quatuor plagis mundi. 25 Singulis temporibus cum istis. מעת אל־עת עם־אלה: Ad verbum, de tẽpore in tempus cum istis. qui functi fuerint suo officio per hebdomadem suam. q.d. vt succederent istis in fine septem dierum, quia per hebdomadem fungebantur suo officio. Hoc genere dicendi vtitur & Ezechiel, cap. 4. c. 10. 26 In officio, &c. כי באמונה Quia in munere erant ipsi quatuor potentissimi ianitorum, erant Leuitæ. i. fungebãtur munere suo septem diebus, hoc est vna hebdomade: erántque Leuitæ. Qui præerat omnibus, erat de genere sacerdotum: qui verò quatuor præerant aliis, necessariò erant Leuitæ. 27 Super eos *esset* custodia, &c. עליהם משמרת וגו' .i. ad eos spectaret custodire templum, & præesse apertioni ostiorũ templi. Paulo pòst versu 29. perficitur hæc oratio. Quotidie mane. ולבקר לבקר: Ad verbũ, in mane, in mane. ל redundat. i. qua hora solebant ostia aperiri, nẽpe mane, siue summo mane. 28 Super vasa ministerii: על־כלי העבודה .i. super instrumenta ipsius cultus Diuini. In numero enim, &c. כי במספר וגו' .i. dabant certo numero vasa, & eadem certo numero recipiebant. certus namque erat numerus vasorum. 30 Conficiebant vnguentum aromaticum. רוקחי המרקחת לבשמים: Ad verbum, confectores *erant* confecturæ aromatum. i. conficiebant vnguẽta aromatica. 31 Ipse *est* primogenitus הוא הבכור Is erat nepos Sallum ex genere Corhitarum: hoc est ex nepotibus Corah erat. In officio super, &c. באמונה על וגו' Id est, præfectus erat iis quæ fiebant per sartaginem. q.d. ad eos spectabat videre diligenter quæ fiebant in sartaginibus. 32 Cehathitarum הקהתי Sing. Heb. pro plur. i. Quidam autem Cahathitæ qui erant ex cognatis Leuitarum. Panem propositionis, לחם המערכת Ad verbum, panem dispositionis. i. præerant panibus ordine dispositis ante arcam fœderis, qui & panes facierum dicuntur Exod. 25. c. 30. 33 Per Leuitas, in cubiculis immunes: ללוים וגו' .i. in genere Leuitarum, immunes ab omni alio officio. Super eos *erat esse* in opere. עליהם במלאכה: Hebraismus, ad eos spectabat esse in opere, sub. musices. i. illorum erat diu & noctu musicam illam Diuinam tractare. 34 Leuitis, ללוים .i. in tribu Leui. inter Leuitas.
35 Pater Gibón, Ieiél, אבי־גבעון יעיאל .i. princeps Gibeon, nomine Ieiel, cum familiaribus eius. Aut dic verbum plurale positum pro singulari, habitauit. Hæc autem atque sequentia, ad finem vsque capitis, scripta sunt suprà capite præcedente, versu 19.

ris eius,Maacha.

36 Filius primogenitus eius Abdon,& Sur,& Cis,& Baal,& Ner, & Nadab,

37 Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias,& Macelloth.

G 38 Porrò Macelloth genuit Samaam: isti habitauerunt eregione fratrũ suorum in Ierusalem,cum fratribus suis

Supra 8.d.33

39 Ner autẽ genuit Cis,& Cis genuit Saul,& Saul genuit Ionathan,& Melchi-sua,& Abinadab,& Esbáal.

40 Filius autem Ionathan,Merib-báal: & Merib-báal genuit Micha.

41 Porrò filii Micha: Phithon & Melech,& Tharaa,& Ahaz.

42 Ahaz autem genuit Iara:& Iara genuit Alamath, & Azmoth,& Zamri: Zamri autem genuit Mosa:

43 Mosa verò genuit Bannaa:cuius filius Raphaia genuit Elasa,de quo ortus est Asel.

44 Porrò Asel sex filios habuit his nominibus,Ezricã, Bochru,Ismahel,Saria,Obdía,Hanan:hi sunt filii Asel.

1.Reg.31.a.1.

Cap. X.

1 PHilisthiim autem pugnabant cõtra Israel,fugerúntque viri Israel Palæsthinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe.

2 Quúmque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul & filios eius,percusserunt Ionathan,& Abinadab,& Melchi-súa filios Saul.

3 Et aggrauatum est prælium contra Saul , inuenerúntque eum sagittarii, & vulnerauerunt iaculis.

4 Et dixit Saul ad armigerum suum, Euagina gladium tuum , & interfice B me:ne fortè veniant incircuncisi isti, & illudant mihi.Noluit autem armiger eius hoc facere , timore perterritus:arripuit ergo Saul ensem,& irruit in eum.

5 Quod quum vidisset armiger eius, videlicet mortuum esse Saul,irruit etiam ipse in gladium suum , & mortuus est.

6 Interiit ergo Saul, & tres filii eius, & omnis domus illius pariter concidit.

7 Quod quum vidissent viri Israel qui habitabant in campestribus,fugerũt: & Saul ac filiis eius mortuis , dereliquerunt vrbes suas , & huc illúcque dispersi sunt:venerúntq; Philisthiim, & habitauerunt in eis.

C 8 Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, inuenerunt Saul & filios eius iacentes in monte Gelboe.

9 Qúmque spoliassent eum, & amputassent caput, armísque nudassent, miserunt in terram suam , vt circunferretur,& ostenderetur idolorum templis & populis:

10 Arma autem eius consecrauerunt in fano dei sui , & caput affixerunt in templo Dagon.

11 Hoc quum audissent viri Iabes Galaad , omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul:

D 12 Consurrexerunt singuli virorũ fortium,& tulerunt cadauera Saul & fi-

men vxoris eius,Mayacháh.
36 Filius autem eius primogenitus yAbdón,& ySur,& Ciש, & Báyal,& Ner,& Nadáb,
37 Et Gedór,& Anhió,& Zechariáh,& Miclóth.
38 Miclóth autem genuit שSimám:& etiam ipsi eregione fratrum suorum habitauerunt in Ieruשsaláim cum fratribus suis.
39 Ner autẽ genuit Ciש, Ciש autẽ genuit שSaאulẽ, שSaאúl autẽ genuit Iehonathán & Malchi-שsúay,& Abinadáb,& אEשsbáyal. Familia Saulis.
40 Filius autem Iehonathán,Merib-báyal:Merib-báyal autem genuit Micháh.
41 Filii autem Micháh:Pithón,& Mélech,& Thanhreáy.
42 Anház autem genuit Iayaráh,Iayaráh autẽ genuit yAlémeth,& yAzmáueth,& Zimri:Zimri autem genuit Mosáh.
43 Mosáh autem genuit Binyá , & Rephaiáh filius eius, אElyaשsáh filius eius, Asél filius eius.
44 Ipsi autem Asél fuerunt sex filii,quorũ ista sunt nomina,yAzricám,Bóchru,Iשsmaאyél,& שSeyariáh, & yObadiáh, & nHanán: isti filii Asél. Cap. X.
1 PEliשsthím autem pugnauerunt cum Iשsraאele,'fugítque vir Iשsraאél à facie Peliשsthím, ceciderúntque vulnerati *aliquot* in monte Gilbóay. Pugnās Saul cōtra Philisthæos, occiditur cum filiis.
2 Persequuti sunt autem Peliשsthím שSaאulem ac filios eius, percusserúntq; illi Ionathán , & Abinadáb, & Malchi-שsúay filios שSaאulis.
3 Et aggrauatum est prælium contra שSaאúlẽ, inuenerúntq; cũ iacientes arcu,'ac vulneratus est à iaculatoribus.
4 Dixítque שSaאúl ad armigerum suum, Euagina gladium tuũ, & perfode me illo:ne fortè veniãt incircuncisi isti,& illudant mihi. Noluit autem armiger eius:timebat enim valde. arripuit ergo שSaאúl gladium,& irruit in eum. Saul vulneratus, seipsũ interficit.
5 Videns autem armiger eius quòd mortuus esset שSaאúl, irruit & ipse in gladium,ac mortuus est.
6 Mortuus est itaque שSaאúl,& tres filii eius,vniuersáque domus eius pariter mortui sunt.
7 Quod quum vidissent omnes viri Iשsraאelis qui erant in valle, quòd fugissent,& quòd mortui essent שSaאúl & filii eius,deseruerunt vrbes suas,atque fugerunt:tũ venerunt Peliשsthím, & habitauerunt'in eis.
8 Fuit autẽ,in crastino venerũt Peliשsthím ad spoliandũ interfectos,& inuenerũt שSaאulẽ & filios eius iacẽtes in mõte Gilbóay. Philisthim spoliato Saule, deferunt caput eius in terram suam.
9 Et spoliato eo,abstulerunt caput eius,& arma eius,'ac miserunt in *vniuersam* terram Peliשsthím per circuitũ vt nuntiarent 'sculptilibus suis,atque populo.
10 Posuerúntque arma eius *in* fano dei sui , ac caput eius suspenderunt *in* fano Dagón.
11 Audientes autem omnes *viri* Iabéשs Gilyád omnia quæcunque fecerant Peliשsthím שSaאuli, Galaaditæ sepeliunt Saulem, & filios ipsius.
12 Surrexerunt'omnes viri robusti,ac tulerunt corpus שSaאulis,&

44 Filii Asel. בני אצל: Hucusq; descriptæ sunt genealogiæ.Hinc iã incipiet describere gesta,& præsertim ipsius Dauidis.Hic enim primus liber Paralipomenon scriptus est maximè in laudem Dauidis.

IN CAPVT X.

1 Fugitque vir Iשsr.à facie וינס איש־ישראל מפני Sing.Heb.pro plur.Fugerúntque Israelitæ,& terga dederunt coram Philisthæis.
3 Ac vulneratus est ויחל Ad verbum,& doluit aut,& molestia affectus est valde. 7 In eis. בחם: Hic ם pro ן positum,בהם pro בהן.
9 Ac miserunt וישלחו sub.caput illud.vel potius,nuntios. Sculptilibus suis, את־עצביהם .i.sacerdotibus idolorum suorum victoriam vel mortem Saulis. 12 Omnes viri robusti, כל־איש חיל Sing.Heb.pro plur.omnis vir virtutis.

corpora filiorum eius: attulerúntque ea in Iabéשs, & ſepelierunt
Ielanium. ossa eorũ ſubter 'quercũ illã in Iabéשs, & ieiunauerũt ſeptẽ dieb⁹.
Saul quare occiſus à Deo. Mortuus eſt itaque שSaאúl propter præuaricationẽ ſuam qua 13
præuaricatus fuerat cõtra Iehouã, *hoc eſt* cõtra verbũ Iehouæ quod
non cuſtodiuit,& etiam quòd conſuluit 'Pythonẽ,conſulẽdo *eum*:
Neque conſuluit Iehouam,propterea inter fecit eum, transtu- 14
lítque regnum ad Dauidem filium Iשſái. Cap. X I.

Vngitur Dauid in Regem. Congregati ſunt autem omnes Iשſraאelitæ ad Dauidẽ in חHe 1
brón,dicendo,Ecce,'os tuum & caro tua ſumus:
Etiam heri,etiam nudiuſtertius, etiam quũ eſſet שSaאúl Rex, 2
tu educebas & introducebas Iשſraאelem:dixítque Iehouáh Deus
Paſcere populũ. tuus tibi,Tu paſces populum meum Iשſraאelem,& tu eris dux ſu-
per populum meum Iשſraאelem.
Venerúntque omnes ſeniores Iשſraאelis ad Regẽ,in חHebrón, 3
& percuſſit cum eis Dauid fœdus in חHebrón coram Iehoua:vn-
xerúntque Dauidem in Regem ſuper Iשſraאelem,'iuxta verbum
Iehouæ per manum שSemuאelis
Profectus eſt autem Dauid & vniuerſus Iשſraאél in Ieruשſa- 4
Ieruſalem,quæ & Iebus. láim(ipſa eſt Iebúס,'& ibi Iebuסſæi habitatores terræ)
Arx Sion capitur à Dauide. Dixerúntque habitatores Iebúס Dauidi,Non ingredieris huc. 5
Et cepit Dauid arcem צSiión:'ipſa eſt Ciuitas Dauidis.
Iebuſæum percutiẽti præmium. Dixítq; Dauid,Quicũq; percuſſerit Iebuסſæũ'primus, erit prin 6
ceps & dux. Aſcẽdit ergo primus Ioab filius צSeruiáh: & fuit dux.
Habitauit autem Dauid in arce: idcirco vocauerunt eam,Ciui- 7
tatem Dauidis.
'AEdificauítque vrbem per circuitum à Milló'vſque ad gyrum: 8
Ioab verò'inſtaurauit reliquum vrbis.
Deus cum Dauide. 'Et ibat Dauid eundo & creſcendo : nam Iehouáh exercituum 9
erat cum eo.
Catalogus fortium Dauidis. Iſti autem ſunt duces fortium 'qui *erant* Dauidi, 'qui roborauerunt 10
ſeſe cum eo in regno eius cum toto Iשſraאele, vt Regẽ con-
ſtituerent eum,iuxta verbum Iehouæ ſuper Iשſraאelem.
Ieſbaam. 'Iſte autem *eſt* numerus fortiũ qui *erant* ipſi Dauidi: Iaשſobyám 11
filius חHachmoní'princeps *inter* triginta:'iſte excitauit haſtã ſuam
contra trecentos,*quos* vulnerauit vice vna.
Eleazar. Et poſt eum אElyazár filius ' Dodo Aחhoחhites : Ipſe 'inter tres 12
potentes:
Is fuit cum Dauide in Paסſ-dammím,vbi Peliשſthím congre- 13
gati erant ad pugnam: erátque poſſeſſio agri plena hordeo,& po-
pulus fugerat à facie Peliשſthím.

liorũ eius:attulerúntque ea in Iabes,
& ſepelierunt oſſa eorũ ſubter quer-
cum quæ erat in Iabes, & ieiunaue-
runt ſeptem diebus.
13 Mortuus eſt ergo Saul propter ini-
quitates ſuas, eo quòd præuaricatus
ſit ‖mandatum Domini quod præce- 1.Reg.15.a.
perat, & non cuſtodierit illud: ſed in-
ſuper etiam ‖Pythoniſſam cõſuluerit: 1.Reg.28.b.
14 Nec ſperauerit in Domino,propter
quod interfecit eum, & transtulit re-
gnum eius ad Dauid filium Iſai.
Cap. XI. 2.Reg.5.a.
1 Congregatus eſt igitur omnis Iſ-
rael ad Dauid in Hebron,dicens,
Os tuum ſumus & caro tua.
2 Heri quoque & nudiuſtertius quũ
adhuc regnaret Saul, tu eras qui edu-
cebas & introducebas Iſrael: tibi e-
nim dixit Dominus Deus tuus, Tu
paſces populum meum Iſrael, & tu
eris princeps ſuper eum.
3 Venerunt ergo omnes maiores na
tu Iſrael ad Regem in Hebrõ,& iniit
Dauid cum eis fœdus corã Domino:
vnxerúntque eum Regem ſuper Iſra-
el,iuxta ſermonem Domini quem lo
quutus eſt in manu Samuel.
4 Abiit quoque Dauid,& omnis Iſra-
el in Ieruſalem(hæc eſt Iebus vbi erãt
Iebuſæi habitatores terræ) B
5 Dixerúntque qui habitabant in Ie-
bus,ad Dauid, Non ingredieris huc.
Porrò Dauid cepit arcem Sion : quæ
eſt Ciuitas Dauid,
6 Dixitque, Omnis qui percuſſerit
Iebuſæum in primis, erit princeps &
dux.Aſcẽdit igitur primus Ioab filius
Saruiæ:& factus eſt princeps.
7 Habitauit autem Dauid in arce: &
idcirco appellata eſt Ciuitas Dauid.
8 AEdificauítque vrbem in circuitu à
Mello , vſque ad gyrum: Ioab autem
reliqua vrbis extruxit.
9 Proficiebátq; Dauid vadens & cre-
ſcens , & Dominus exercituum erat
cum eo. 2.Reg.23.b.
10 ‖Hi principes virorum fortiũ Da-
uid, qui adiuuerũt eum vt Rex fieret
ſuper omnem Iſrael,iuxta verbũ Do
mini quod loquutus eſt ad Iſrael.
11 Et iſte numerus robuſtorũ Dauid:
Ieſ baam filius Hachamoni princeps
inter triginta : iſte leuauit haſtã ſuã
ſuper trecentos vulneratos vna vice.
12 Et poſt eum Eleazar filius patrui
eius Ahohites,qui erat inter tres po-
tentes.
13 Iſte fuit cũ Dauid in Pheſ-domim,
quando Philiſthiim congregati ſunt
ad locum illũ in prælium: & erat ager
regionis illius plenus hordeo , fuge-
rátque populus à facie Philiſthinorũ.

Quercum illam האלה De clara & inſigni notáque quercu loquitur. Vox Hebræa quibuſdam ſignificat vlmum,aliis quercum:Chaldæo paraphraſtæ,caſtaneam.1.Samu.31.d.13,ponitur dictio quæ ſimpliciter ſignificat arborem.

13 Pythonem,conſulendo *eum*. באוב לדרוש: .i.mulierem habentem pythonem,ſiue dæmonem,& conſulendo eum.

IN CAPVT XI.

1 Os tuum & caro tua ſumus: עצמך ובשרך אנחנו: Vide quæ annotata ſunt 2.Samu.5.a.1. 3 Iuxta verbum,&c. כדבר וגו' Hebraiſmus,iuxta præceptum Iehouæ,internũtio Samuele. 4 Et ibi Iebuסſæi,&c. ושם היבוסי וגו' & ibi habitabant Iebuſæi incolæ illius terræ. 5 Ipſa eſt Ciuitas Da. היא עיר דויד: Aliquid ſubaudiendum,ea eſt quæ poſtea dicta fuit Ciuitas Dauidis. 6 Primus,בראשונה Ad verbum,in primis vel in principio. 8 Ædificauitq; ויבן Pro Inſtaurauit poſitum eſt. Vſq; ad gyrũ ועד הסביב .i.vſque ad finem ipſius circuitus. ו redundat. Inſtaurauit reliquum יחיה את שאר Ad verbum,viuificauit reliquum,nempe tentoria & tabernacula circum domum Regis. Viuificauit pro inſtaurauit,dixit:niſi fortè intelligat homines:vt dicimus Gallicè, *rafreſchir les gens.* 9 Et ibat Dauid eũdo וילך דויד הלוך Hebraiſmus,Profecit Dauid proficiendo. 10 Qui *erant* Dauidi, אשר לדויד .i.quos habebat ſocios & adiutores Dauid. Qui roborauerunt ſeſe cum eo המתחזקים עמו Hebraiſmus,qui pro virili fauerunt & adiuuerunt eum in negotio regni cũ toto Iſraele. Præſ.Heb.pro præt. 11 Iſte autẽ *eſt* numerus ואלה מספר Aut אלה pro זה poſitũ eſt:aut cõfũdũtur numeri. Doctiorib⁹ magis placet vt ſubintelligatur מן ante מספר,hoc modo,Iſti autẽ *ſũt* [vel *fuerũt*] de numero potẽtiũ,vel fortiũ *virorũ* Dauidis. Vide 2.Sã. 23.a.8. Princeps *inter* triginta: ראש השלושים Quũ ita vertit noſter interpres,ſequutus eſt literas dictionis,non puncta. Alii legunt השלישים quod principes ſignificat,& vertunt,dux principum. Alii,dux tertiorum ſub à Rege. Iſte excitauit,&c. הוא עורר וגו' Hebraiſmus,acſi dicat,vno conflictu lancea aggreſſus eſt trecentos viros fortes,quos & interfecit. Vide eundẽ Hebraiſmũ & 2.Sam.23.c.18. Quos interfecit, חלל vulneratos.cæſos. 12 Dodo Aחhoחhites: דודו האחוחי patrui eius *de vrbe* Ahohi. Inter tres potentes. בשלשה הגבורים: Hic(vt quidam volunt)ב pro מן poſitum,qui vertunt,ipſe fuit *vnus* ex tribus fortibus. Tres enim fuerunt qui dicti ſunt fortes,quòd perrupto exercitu Palæſthinorum,attulerint aquam de ciſterna quæ erat in porta vrbis Beth-léhem,ad Dauidem.

1.Reg.23.b.13 Ii ſteterunt in medio agri,& defenderunt eum:quúque percuſſiſſent Philiſthæos,dedit Dominus ſalutem magnam populo ſuo.

14 Et conſtiterunt in medio poſſeſſionis,eruerúntque eam,ac per
cuſſerunt Peliשthím,& ſeruauit Iehouáh ſalute magna. Victoria Deo tribuitur.

D Deſcenderunt autē tres de triginta principibus ad petram in qua erat Dauid,ad ſpeluncam Odollam,quando Philiſthiim fuerant caſtrametati in valle Raphaim.

15 Porrò deſcenderunt tres è triginta principibus "ad rupem ad Da
uidem,"in ſpeluncam עAdullám: Peliשthím autem collocaue-
rant caſtra in valle Rephaím.

Porrò Dauid erat in præſidio,& ſtatio Philiſthinorum in Beth léhem.

16 Dauid verò tunc erat "in ipſa arce:& ſtatio Peliשthím tum *etiam*
erat in Beth-lénhem.

Deſiderauit igitur Dauid, & dixit, O ſiquis daret mihi aquam de ciſterna Beth-léhem,quæ eſt in porta.

17 Deſiderauit autem Dauid,ac dixit,Quis potabit me aqua de ci
ſterna Beth-lénhem,quæ eſt "in porta?

Tres ergo iſti per media caſtra Philiſthinorum perrexerunt, & hauſerūt aquam de ciſterna Beth léhem, quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid vt biberet:qui noluit, ſed magis libauit illam Domino,

18 Irruperunt itaque tres illi per caſtra Peliשthím, & hauſerunt a-
quam de ciſterna Beth-lénhem,quæ erat in porta illa,acceperúnt-
que,atq; attulerunt ad Dauidem: & noluit Dauid bibere eam,ſed Dauid ſitiens nō vult bibere aquā quam principes cum periculo vitæ hauſerant.
libauit eam Iehouæ.

Dicens, Abſit vt in conſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorū virorum bibam:quia in periculo animarum ſuarū attulerūt mihi aquam. Et ob hāc cauſam noluit bibere. hæc fecerunt tres robuſtiſſimi.

19 Dixítque,"Abſit mihi à Deo meo vt faciam hoc:"nunquid ſan-
guinem virorum iſtorum bibam "cum periculo vitæ ſuæ? nam
cum periculo vitæ ſuæ attulerunt eam.Et noluit bibere eam.hæc
fecerunt tres illi robuſti.

E Abiſai quoque frater Ioab ipſe erat princeps trium, & ipſe leuauit haſtā ſuam contra trecentos vulneratos,& ipſe erat inter tres nominatiſſimus,

20 Et Abiשai frater Ioáb ipſe erat princeps illorum trium: & ipſe Abiſai.
"excitauit lanceam ſuam contra trecentos,"*quos* vulnerauit, & illi
nomen *fuit* inter illos tres.

Et inter tres ſecundus inclytus, & princeps eorum: veruntamen vſque ad tres primos non peruenerat.

21 Ex tribus inter duos *illos fuit* glorioſus, fuítque eis princeps, ſed
vſque ad tres illos non peruenit.

Banaias filius Ioiadæ vir robuſtiſſimus qui multa opera perpetrarat, de Cabſeel: ipſe percuſſit duos ariel Moab: & ipſe deſcendit, & interfecit leonē in media ciſterna tēpore niuis.

22 Benaiah filius Iehoiadáy "filii viri robuſti "*&* magni operibus, Banaias.
de Cabצeél:ipſe"percuſſit duos"fortiſſimos Moab,idem quoque
deſcendit,& percuſſit "leonem in medio ciſternæ in die niuis.

Et ipſe percuſſit virum AEgyptiū, cuius ſtatura erat quinque cubitorū, & habebat lanceam vt liciatorium texentium: deſcendit igitur ad eum cum virga,& rapuit haſtam quam tenebat manu, & interfecit eum haſta ſua.

23 Is idem percuſſit virum AEgyptium, "virum mēſuræ quinque Gigas à Banaia occiſus.
cubitorum:& in manu AEgyptii erat lancea vt liciatorium texē-
tium: "deſcendit autem ad eum cum virga, & rapuit lanceā è ma-
nu AEgyptii,atque occidit eum lancea ipſius.

F Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ,qui erat inter tres robuſtos nominatiſſimus,

24 Hæc fecit Benaiáhu filius Iehoiadáy, & ei erat nomen inter tres
illos fortes.

Inter triginta primus,veruntamen ad tres vſque non peruenerat: poſuit autem eum Dauid ad auriculam ſuā.

25 "Ex triginta ecce ipſe inclytus eſt,ſed *tamen* ad tres illos non per-
uenit:poſuit autem eum Dauid "ad auditum ſuum.

Porrò fortiſſimi viri in exercitu,Aſael frater Ioab, & Elchanan filius patrui eius de Beth-lehem.

26 "Potentes autem exercituum,עAſah-nél,frater Ioáb,אElhanán
filius patrui eius,de Beth-lénhem:

Sammoth Arorites,Helles Phalonites,

27 שSammóth Harodites,חHéleצ Pelonites,

Ira filius Acces Thecuites,Abiezer Anathothites.

28 עIra filius עIcceשs Thecoעites,Abiyézer עAnthothites,

Sobbochai Huſathites, Ilai Ahohites,

29 סSibbechái חHuשſáthites,עIlái Anhonhites,

Maharai Netophathites,Heled filius Baana Netophathites.

30 Maharái Netophathites,חHéled filius Bayanáh Netophathites,

Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Bēiamin,Banaiah Pharatonites.

31 איItthái filius Ribái de Gibyáth filiorum Biniamín, Benaiáh Pi-
ryathonites:

15 Ad rupem על־הצור in qua ſcilicet erat Dauid.Confer hæc cum 2.Samu.23.b.13. In ſpeluncam אל־מערת ad ciſternam.
16 In ipſa arce: במצודה In illa ſcilicet arce quò ſe recipere ſolebat perſequente Saule,Gallicè,*en ſon fort.*
17 In porta? בשער: ad portam?in qua eſt Palæſthinorum præſidium.
19 Abſit mihi à Deo meo חלילה לי מאלהי Ad verbū,Inhibitio.[Prohibitio.ſub.ſit] mihi à Deo.Id eſt,prohibeat Deus, Auertat hoc Deus à me.Gallicè,*la Dieu ne plaiſe.* Nunquid ſanguinem,&c. הדם האנשים וגו' Hebraiſmus,An aquam ab iſtis cum vitæ ſuæ periculo hauſtam biberem? Ad verbum,An ſanguinem virorum iſtorum bibam cum animabus eorum?quia cum animabus ſuis attulerunt eam.
20 Excitauit עורר commouit.agitauit. *Quos* vulnerauit, חלל vulneratos.
22 Filii viri robuſti בן־איש חיל filius *inquam* viri virtutis. vel virium.i.robuſtiſſimi. Et magni operibus,רב־פעלים magnus operibus.i.multorum operum & facinorum patrator. Gallicè, *homme d'execution.* poteſt tamen referri ad Iehoiada. Percuſſit הכה .i.interemit.vt dicimus,percuſſit vrbem,pro expugnauit. Fortiſſimos Moab, אריאל מואב Nomen eſt compoſitum ex duobus ſignificantibus fortem, ex ארי leo,& אל fortis.& eſt ſing.pro plur. q.d.interfecit duos quorū vterque erat fortiſſimus.[ſiue duos Moabitas fortiſſimos]inſtar leonum. Leonem את־הארי De inſigni leone loquitur & noto,qui fortaſſe magnis incommodis incolas illos affecerat. q.d.deſcendit in ciſternam quam leoni parauerant,& in quam deſcenderat leo. 23 Virum menſuræ איש מרה ſub.magnæ.In 2.Samu.12.c.21,dicitur vir aſpectus. Deſcendit autem וירד ſub.in certamen. 25 Ex triginta &c מן השלושים וגו' Præ fortibus,robuſtus ipſe erat,& inclytus. Ad auditum ſuum. על־משמעתו .i.ab auriculis,ſiue à conſilio. Vide aliam expoſitionem 2.Samu.23.d.23.
26 Potentes autem exercituum: וגבורי החילים Fortes autem in exercitibus.vel viribus,fuerunt,&c.

הHurái de torrente Gáyaש,Abiאél עArbathites, 32
עAzmáueth Banharumites,אEliaחbá שSalbonites. 33
Filii Haשsem Gizonitæ,Ionathan filius שSagé Hararites, 34
Aחhiám filius שSachár Hararites,אEliphal filius אוVr, 35
הHépher Mecherarithes,Aחhiiáh Pelonites, 36
הHeצsró Charmelites,Naעarái filius אEzbái, 37
Ioאél frater Nathán,Mibחhár filius Gerí, 38
צSélec עAmmonites, Naחharái Berothites armiger Ioáb filii 39
צSeruiáh.
עIrá Ithræus,Garéb Ithræus. 40
אוVriiáh הHitthæus,Zabád filius Aחhlái. 41
עAdiná filius שSizá Reאubenites, dux ipsis Reאubenitis, & cũ 42
eo triginta.
הHanán filius Maעacháh,& Ioשsaphát Mithnites. 43
עVzziiáh עAשtherathites,שSamáע & Ieחiel filii הHothám עA- 44
roעerites.
Iediעaאél filius שSimri,& Ioחhá frater eius Thiצites 45
אEliאél Maחhauites,Ieribái & Ioשsauiáh filii אElnaעám,& Ith- 46
máh Moabites.
אEliאél & עObéd,& Iaעaשiאél *de* Meצsobaiáh. 47

Cap. XII.

Qui transierint ad Dauid, quum adhuc fugeret Saulem.

ISti autem sunt qui venerunt ad Dauidẽ in צSiclág,'adhuc clau- 1
sum à facie שSaאúl filii Ciש:'& ipsi *erant* inter potentes auxilia-
tores belli,
Armati'arcu,'dextra vtentes & sinistra in ipsis lapidibus,'& in 2
agittis arcu,ex fratribus שSaאúl de Biniamín:
'Dux Aחhiעézer & Ioáש filii שSemaעáh Gibעathites, & Ieziאél 3
& Pélet filii עAzmáueth,& Beracháh & Iehú עAnthothites.
Et Iשsmaעiáh Gibעonites fortis 'inter triginta,'& *erat* super tri- 4
ginta:& Irmeiáh & Iaחhaziאél, & Ioחhanán, & Iozabád Gedera-
thites,
אElעuzái,& Ierimóth,& Beעaliáh,& שSemariáhu,& שSephatiá- 5
hu הHaruphites.
אElcanáh & Iשsiiáhu,& עAzarאél & Ioעézer,& Iaשsobעám'Cor- 6
חhitæ.
Et Ioאעeláh,& Zebadiáh filii Ierochám de Gedór. 7
Et de Gaditis,'separauerunt sese ad Dauidẽ in arcem in deserto, 8
fortes viribus, 'viri militiæ ad bellum, 'disponentes clypeum &
scutum : facies autem leonis facies eorum,'& similes capris super
montes ad festinandum.
עEzér'dux,עObadiáh secundus,'אEliáb tertius, 9
Miשsmannáh quartus,Irmeiáh quintus, 10
עAtthái sextus,אEliאél septimus, 11
Ioחhanán octauus,אElzabád nonus, 12

32 Hurai de torrente Gaas, Abiel Arbathites.
33 Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites.
34 Filii Assem Gezonites, Ionathan filius Sage Ararites.
35 Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphal filius Vr.
36 Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites.
37 Hesro Carmelites, Naárai filius Azbai.
38 Ioel frater Nathan, Mibahar filius Agarai.
39 Selec Ammonites, Nahárai Berothites armiger Ioab filii Saruiæ.
40 Ira Iethræus, Gareb Iethræus.
41 Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi.
42 Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarũ,& cum eo triginta.
43 Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites.
44 Ozia Astarothites, Samma & Iehiel filii Hotham Arorites.
45 Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius Thosaites.
46 Eliel Mahumites, & Ieribai & Iosaia filii Elnaam, & Iethma Moabites.
47 Eliel & Obed & Iasiel de Masobia.

Cap. XII.

1 HI quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, quum adhuc fugeret Saul filium Cis: qui erant fortissimi & egregii pugnatores,
2 Tendentes arcũ, & vtraque manu fũdis saxa iaciẽtes, & dirigẽtes sagittas: de fratribus Saul ex Beniamin.
3 Princeps Ahiezer, & Ioas filii Samaa Gabaathites: & Iaziel & Phallet filii Azmoth, & Baracha & Iehu Anathothites.
4 Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta: Ieremias & Ieheziel & Iohanã & Iezabad Gaderothites.
5 Et Eluzai & Ierimoth, & Baalia, & Samaria & Saphatia Haruphites.
6 Elcana & Iesia & Azareel & Ioezer & Iesbaam de Carehim:
7 Ioela quoque & Zabadia filii Ieroham de Gedor.
8 Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, quum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam: facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus.
9 Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius,
10 Masmana quartus, Ieremias quintus,
11 Ethi sextus, Eliel septimus,
12 Iohanan octauus, Elzebad nonus,

IN CAPVT XII.

1 Adhuc clausum à facie שSaאúl עוד עצור מפני שאול quum adhuc esset clausus metu Saulis.i.quum adhuc contineret se in Siclag tanquã clausum metu Saulis. Et ipsi *erant*,&c. והמה וגו' Hebraismus,Ipsi erant de numero virorum fortium qui tulerunt opem ipsi Dauidi in prælio contra Saulem. 2 Arcu, קשת Sing.Heb.pro plur.arcubus. Armatos arcubus vocat sagittarios. Dextra vtentes & sinistra in ipsis lapidibus, מימינים ומשמאלים באבנים Ad verbum,dextrantes & sinistrantes in ipsis lapidibus. sub.mittendis.i. in lapidibus funda iaciendis vtebantur sinistra manu tanquam dextra.hoc est,erant egregii fundibularii. Et in sagittis ובחצים sub.mittendis.q.d.sagittarii optimi. 3 Dux הראש princeps:sub.eorum. 4 Inter triginta, בשלושים inter potentes.vel,fortes.i.fortissimus. Et super triginta: ועל השלושים.i.præerat illis triginta. 6 Corחhitæ. הקרחים: Plurale est. 8 Separauerũt sese נבדלו.i.transfugerunt ad Dauidẽ. Viri militiæ ad bellum, אנשי צבא למלחמה sub.exercendum.i.viri militares,bello exercendo apti, pollentes virtute bellica: vel, periti ad instruendam aciem. quod intelligi potest ex 33 versu huius capitis. Disponentes,&c. עורכי צנה וגו'.i.in acie vtentes clypeis & scutis.pro מגן in quibusdã codicibus legitur רומח lancea. Et similes capris,&c. וכצבאים וגו' Hebraismus,erant velocissimi,& ipsas capras celeritate & agilitate æquantes:ita vt siquando erat accelerandum,facilè conscenderent montes difficiles aditu. 9 Dux, הראש sub.fuit illorum,

13 Ieremias decimus, Machbanai vndecimus.

14 Ii de filiis Gad principes exercitus: nouissimus, centũ militibus præerat, & maximus mille.

15 Isti sunt qui transierunt Iordanem mense primo, quando inundare consueuit super ripas suas: & omnes fugauerunt qui morabãtur in vallibus ad Orientalem plagam & Occidẽtalem.

16 Venerũt autem & de Beniamin & de Iuda ad præsidium in quo morabatur Dauid.

C

17 Egressúsque est Dauid obuiam eis, & ait, Si pacificè venistis ad me vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis: si autem insidiamini mihi pro aduersariis meis, quũ ego iniquitatẽ in manibus nõ habeam, videat Deus Patrum nostrorum, & iudicet.

18 Spiritus verò induit Amasai principem inter triginta, & ait, Tui sumus, ô Dauid, & tecum fili Isai. Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis: te enim adiuuat Deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & cõstituit principes turmæ.

1.Reg.29.b.4

19 Porrò de Manasse transfugerunt ad Dauid, quando veniebat quum Philisthiim aduersus Saul, vt pugnaret: & non dimicauit cũ eis,]quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes, Periculo capitis nostri reuertetur ad dominũ suum Saul.

D

20 Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Iozabad, & Iedihel, & Michael, & Iozabad, & Eliu, & Salathi, principes millium in Manasse.

21 Hi præbuerũt auxilium Dauid aduersus latrunculos: omnes enim erãt viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu.

22 Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandũ ei, vsque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei.

23 Iste quoque est numerus principũ exercitus qui venerũt ad Dauid, quũ esset in Hebron, vt trãsferrent regnũ Saul ad eum iuxta verbum Domini.

24 Filii Iuda portantes clypeum & hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium.

E

25 De filiis Simeon virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum.

26 De filiis Leui, quatuor millia sexcenti.

13 Irmeiáhu decimus, Machbannái vndecimus.
14 Isti de filiis Gád duces exercitus: ʼvnus pro centũ, minor: & maior pro mille.
15 Isti sunt qui transierunt Iardén mense primo, ʼtametsi ipse erat repletus super omnes ripas suas, fugauerúntque omnes ʼincolas vallium ad Orientem & Occidentem.
16 Venerunt præterea *aliquot* de filiis Biniamín & Iehudáh ʼvsque ad arcem ad Dauidem.
17 Egressúsque est Dauid ʼante eos, ʼ& loquens dixit eis, Si pacis causa ʼvenitis ad me vt auxiliemini mihi, ʼerit mihi super vos cor pariter: ʼsi autem ad decipiendum me *venistis* pro aduersariis meis, absque iniquitate in manibus meis, videat Deus Patrum nostrorum, & increpet.
18 ʼSpiritus verò induit Amaשái principẽ *super* triginta, ʼTui *sumus*, ô Dauid, & tecum fili Iשái, *erimus*: ʼpax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis, ʼquia adiuuat te Deus tuus. Suscepit itaque eos Dauid, & posuit eos inter principes ʼturmæ.

Pax. Adiutor Dauidis, Deus.

19 De Menaשéh insuper ʼtransfugerunt ad Dauidem, quũ venisset cum Peliשthím cõtra שAulem in præliũ: ʼ& non iuuerunt eos, quia consilio *inito* remiserunt eum principes Peliשthím, dicendo, ʼCum capitibus nostris transfugiet ad dominum suum שAulem.
20 ʼQuũ *inquam* pergeret in Siclág, trãsfugerunt ad eum ʼaliquot de Menaשéh, Adnáh, & Iozabád, & Iediael, & Michael, & Iozabád, & Elihú, & Sillethái, duces militũ qui *erant* in Menaשéh.
21 Et hi ʼauxiliati sunt Dauidi cõtra turmam illam: quia fortes viribus erant omnes, fuerúntque principes ʼin eo exercitu.
22 ʼEtenim quotidie veniebant ad Dauidem, vt auxiliarentur ei, ʼdonec *factus est* in exercitum magnum quasi castra Dei.
23 ʼIsti autem sunt numeri ducum ʼexpeditorum ad pugnam, qui venerunt ad Dauidẽ in Hebrón, ʼvt cõuerterent regnum שAulis ad eum ʼiuxta os Iehouæ.

Numerus eorũ qui erãt cum Dauide, vt cõstituerent eũ Regem.

24 ʼEx filiis Iehudáh portantes clypeum & hastam, sex millia & octingenti accincti *armis* ad pugnam.
25 De filiis שSimשón fortes viribus ad pugnam, septem millia & centum.
26 De filiis Leui, quatuor millia & sexcenti.

14 Vnus pro centum, &c. אחד למאה הקטן וגו׳ .i. minimus illorum poterat obsistere centum aliis, maximus verò poterat obsistere mille, vel poterat persequi mille alios. 15 Tametsi ipse erat repletus והוא ממלא Ad verbum, & ipse repletus q.d. nihil eos terruit Iordanis plenus, qui circa messem non solet capi suis ripis, vt vides Iosue 3.d.15 Incolas vallium העמקים Ad verbum, valles. conualles. 16 Vsque ad arcem עד למצד vsque ad præsidiũ in quo Dauid sese continebat metu Saulis, vt suprà versu 1, & 8. 17 Ante eos, לפניהם ante faciem illorum. id est obuiam illis. Et loquens ויען Ad verbum, & respondit. Venitis באתם Præt Heb. pro præs. Erit mihi super vos, &c. יהיה לי עליכם לבב ליחד .i. cor erit mihi vobiscũ in vnum. Hebraismus, ero vobiscum eiusdẽ animi. vel, erit mihi idem animus qui vobis: eiusdem voluntatis ero. Si autem ad decipiendum, &c. ואם לרמותני וגו׳ .i. si autẽ venistis vt imponatis mihi in gratiam aduersariorum, siue inimicorum meorum, quum nulla sit iniquitas in manibus meis, Dominus videbit iniuriam quam mihi facitis, & redarguet vos & perfidiam vestram. 18 Spiritus verò induit ורוח לבשה Hebraismus. Spiritum audaciæ & fortitudinis intelligit: acsi dicat, Audacia & fortitudine ductus respondit. Tui *sumus*, ô Dauid, & tecum לך דויד ועמך tecum *sumus*, & tecum *erimus*, id est à partibus tuis stamus & stabimus. Pax, pax tibi, &c. שלום שלום לך ושלום לעזרך Hebraismus, multa pax tibi est, vel sit: aut, res tuæ sunt in tuto & optimo statu, res quoque eorum qui stant à te. Quia adiuuat te כי עזרך Præt. Heb. pro præs. Turmæ. הגדוד: illius exercitus. qui scilicet ad ipsum confugerat. Multitudinem eorum qui confugerant ad Dauidem vocat גדוד. 19 Transfugerunt נפלו Ad verbum, ceciderunt. i. defecerunt à Palæsthinis, & sequuti sunt Dauidẽ. Et non iuuerunt eos, ולא עזרום sub. Palæsthinos. Vel, non adiuuerunt, sub. Dauid & qui cum eo erant. Cum capitibus no. בראשינו יפול Hebraismus, cũ periculo vitæ nostræ deficiet. 20 Quũ *inquam* pergeret בלכתו .i. quum rediret. Aliquot de Menaשéh, ממנשה Aliquot addidit noster interpres, quòd מן partem significet. 21 Auxiliati sunt Dauidi contra turmam, עזרו עם דויד על הגדוד adiuuerunt *prælium* cum Dauide[.i. vnà cum Dauide bellum intulerunt]contra turmam illam. sub. Amalecitarum. Loquitur de turma nota & insigni, nempe ea quæ spoliauerat Siceleg. 1. Samu. 30. b. 9, hæc describuntur. In eo exercitu. בצבא: in ea militia. 22 Etenim quotidie כי לעת יום ביום Quotidie enim. Ad verbũ, Quia in tẽpore diei in die. i. singulis diebus. Donec *factus est* in exer. m. עד למחנה גדול .i. donec factus est maximus exercitus eius. 23 Isti autẽ sunt, &c. ואלה מספרי Hîc describitur numerus eorum qui ex singulis tribubus venerant ad constituendum Dauidem in Regem super vniuersum Israelem. Expeditorum חלוץ Sing. Heb. pro plur. accinctorũ armis lumbos. i. qui lumbos instructos armis habebant. Vt conuerterent להסב vt transferrent. 24 Ex filiis Iehudáh בני יהודה Hoc loco deest præpositio מן, De vel ex, vt ex sequentibus apparet. Nisi vertas, Filiorum Iehuda portantium, &c. Iuxta os Iehouæ. כפי יהוה: Hebraismus, iuxta præceptum Iehouæ.

Iehoiadáy quoque dux, de *filiis* Aharón, & cum eo tria millia & 27
septingenti.

Et ꭗSadóc adolescés fortis viribus, & *de* domo patris eius ˊprin- 28
cipes vigintiduo.

Et de filiis Biniamín, ˊfratribus שSaꭗúl, tria millia: ˊadhuc e- 29
nim multitudo eorum custodiebant custodiam domus שSaꭗúl.

De filiis verò אEphráim, viginti millia & octingenti, fortes ro- 30
bore, viri nominati ˊin domo familiarum suarum.

Ex dimidia autem tribu Menaשséh, octodecim millia qui ˊdesi- 31
gnati sunt per nomina vt venirent ad constituendũ Regẽ Dauidẽ.

De filiis verò Iשsachár, ˊperiti intelligentia temporũ, ita vt sci 32
rent quid agendũ esset Iשraꭗeli, principes eorum ducenti: ˊ& o-
mnes fratres eorum iuxta sermonem eorum.

De *filiis* Zebulún qui egrediebãtur ad militiam, ˊdisponẽtes bellũ 33
cum omnibus instrumẽtis bellicis, quinquaginta millia, ˊ& *parati*
ad ordinem seruandum, absque corde & corde.

De Naphthalí autem principes mille: & cum eis cum clypeo & 34
hasta triginta & septem millia.

De Danitis itẽ ˊdisponẽtes prælium, vigintiocto millia & sexcẽti. 35

Et de Aשér qui proficiscebantur ad militiam, ˊad disponẽdum 36
bellum, quadraginta millia.

Et de trãs Iardén, *id est* de Reꭗubenitis & Gaditis, & dimidia tri 37
bu Menaשséh *venerunt* cum omnibus instrumentis ˊpugnæ *&* belli,
centum & viginti millia.

Numerus exercitus Dauidis 322222.

Omnes isti, viri bellatores, ˊinstructores aciei, ˊcorde integro ve 38
nerunt in הHebrón ad constituendũ Regem Dauidem super vni-
uersum Iשraꭗelem: quin & omne residuum Iשraꭗelis ˊcorde vno
erant vt Regem constituerent Dauidem.

Fuerúntque ibi cũ Dauide diebus tribus comedentes & biben- 39
tes: ˊpræparauerant enim eis ˊfratres eorum.

Quinetiam qui illis vicini erãt vsque ad Iשsachár, & Zebulún, 40
& Naphthali, afferebant panẽ in asinis, & camelis, & mulis, & bo-
bus, ˊescam, farinam, ˊpalathas, vuas passas, & vinũ, & oleum, & bo-
ues, & oues in multitudine. lætitia enim erat in Iשraꭗele.

Cap. XIII.

Reducitur arca de Cariathiarim.

CONsilium autem iniit Dauid ˊcum tribunis & centurionibus, 1
ˊcum omnibus ducibus:

Dixítque Dauid vniuerso cœtui Iשraꭗelis, Si vobis ˊplacet, ˊ& 2
à Iehoua Deo nostro *est*, ˊdispergamus *&* mittamus ad fratres no-
stros qui remanserunt, in omnes terras Iשraꭗelis: (cum illis au-

27 Ioiada quoque princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria millia septingenti.

28 Sadoc etiam puer egregiæ indolis, & domus patris eius, principes viginti duo.

29 De filiis autem Beniamin fratribus Saul, tria millia. magna enim pars eorũ adhuc sequebatur domum Saul.

30 Porrò de filiis Ephráim, viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis.

31 Et ex dimidia tribu Manasse, decẽ & octo millia, singuli per nomina sua venerunt vt cõstituerẽt Regẽ David. F

32 De filiis quoque Issachar viri eruditi qui nouerant singula tempora, ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribᵘˢ, eorũ cõsiliũ sequebatur.

33 Porrò de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici.

34 Et de Nephthali, principes mille: & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem millia.

35 De Dan etiã præparati ad prælium, vigintiocto millia sexcenti.

36 Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes quadraginta millia.

37 Trans Iordanem autẽ de filiis Rubẽ, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse instructi armis bellicis, centum viginti millia. G

38 Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, vt constituerent Regem David super vniuersum Israel: sed & omnes reliqui ex Israel, vno corde erant vt Rex fieret David.

39 Fuerũntque ibi apud David tribus diebus comedentes & bibentes. præparauerant enim eis fratres sui.

40 Sed & qui iuxta eos erant, vsque ad Issachar & Zabulon & Nephthali, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus ad vescendum: farinam, palathas, vuam passam, vinum, oleum, boues, arietes & omnem copiam. gaudium quippe erat in Israel.

Cap. XIII.

1 INiit autem consilium David cum tribunis & centurionibus, & vniuersis principibus:

2 Et ait ad omnem cœtum Israel, Si placet vobis, & à Domino Deo nostro egreditur sermo quem loquor: mittamᵘˢ ad fratres nostros reliquos in vniuersas regiones Israel, & ad

28 Principes שרים sub. venerunt. 29 Fratribus אחי .i. cognatis & consanguineis, vel contribulibus, sub. venerunt. Adhuc enim multitudo e. ועד־הנה מרביתם & ad hoc vsque tempus maior pars eorũ. Id est, adhuc plures illorum sequebantur partes domus Saulis. 30 In domo familiarum suarũ. לבית אבותם: .i. in familiis suis. 31 Periti intelligentia temporũ. &c. יודעי בינה לעתים לדעת וגו׳ Ad verbũ, cognoscentes intelligentiam in temporibus ad sciendum quid, &c. i. qui periti erant temporũ & occasionum, hoc est scientes quo tempore quidque esset agendum Israeli captatis occasionibus. Et omnes fratres e. &c. וכל־אחיהם על־פיהם: .i. contribules eorum rem administrabant ex præscripto eorum. 33 Disponentes bellum עורכי מלחמה instruentes pugnam. i. in acie ordinata & instructa pugnantes omnibus armis bellicis. Et *parati* ad ordinem ser. ולעדור Hoc verbum significat ordinauit, instruxit aciem. Hic videtur accipi pro pugnare in acie, ordine seruato. i. qui erant apti ad seruandum ordinem in acie, corde simplici, candido & puro, nõ duplici, sed integro & perfecto, vt infrà versu 38 dicit. 35 Disponẽtes præliũ, עורכי מלחמה vt paulo antè versu 33. 36 Ad disponẽdum bellũ, ולערך מלחמה .i. ad pugnandũ in acie instructa. hoc est, ordinẽ suũ in acie instructa seruantes, vel seruare callentes. vide suprà vers. 33. 37 Pugnæ *&* belli, צבא מלחמה .i. militaribus & bellicis. 38 Instructores aciei, עודרי מערכה instruentes aciem. i. in acie structa pugnãtes. Corde integro, בלבב שלם corde perfecto. Gallicè, *tous bien deliberez*. Corde vno *erant* vt Regẽ constit. &c. לב אחד להמליך את־דויד: .i. consentiebat reliquus populus Israel vt David in Regem eligeretur. 39 Præparauerant הכינו sub. escas & cibaria. Fratres eorũ. אחיהם: .i. alii Israelitæ. 40 Escam, farinam מאכל קמח *in* cibum | ad vescendum. subauditur ל farinam. Alii, cibum farinaceum. Palathas, דבלים massas ficuum siccarum.

IN CAPVT XIII.

1 Cũ tribunis עם־שרי האלפים Ad verbũ, cum principibus millium. Cũ omnibus ducibus: לכל־נגיד: Sing. Heb. pro plur. q. d. nullo duce excepto. 2 Placet, טוב Ad verbum, bonũ. sub. est. vel videtur. Et à Iehoua, &c. ומן־יהוה אלהינו .i. si placuerit Domino, & ei rei fauerit quam molimur. Dispergamus *&* mittamus נפרצה נשלחה diuidemus, mittemus. sub. nuntios. i. varios & diuersos nuntios mittemus: aut, huc illuc mittemus nuntios.

cerdotes & Leuitas qui habitant in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos:

Et reducamus arcam Dei nostri ad nos: non enim requisiuimus eam in diebus Saul.

B Et respondit vniuersa multitudo vt ita fieret: placuerat enim sermo omni populo.

2.Reg.6.a.1 |Congregauit ergo Dauid cunctum Israel à Sihor AEgypti, vsque dum ingrediaris Emath, vt adduceret arcam Dei de Cariath-iarim.

Et ascendit Dauid & omnis Israel collem Cariath-iarim, qui est in Iuda, vt afferret inde arcam Domini Dei sedentis super Cherubim, vbi inuocatum est nomen eius.

Imposuerúntque arcam Dei super plaustrum nouum, de domo Abinadab: Oza autem & frater eius mina- C bant plaustrum.

Porrò Dauid & vniuersus Israel ludebant coram Deo, omni virtute, in canticis, & in citharis, & psalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis.

Quum autem peruenissent ad aream Chidō, tetendit Oza manū suā, vt sustentaret arcam: bos quippe lasciuiens, paululum inclinauerat eam.

Iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eo quòd tetigisset arcam: & mortuus est ibi coram Deo.

D Contristatúsque est Dauid, eo quòd diuisisset Dominus Ozam: vocauitque locum illum, Diuisio Ozæ, vsque in præsentem diem.

Et timuit Deum tunc temporis, dicēs, Quomodo possum ad me introducere arcam Dei?

Et ob hanc causam non adduxit eā ad se, hoc est in Ciuitatem Dauid, sed auertit in domū Obed-edom Gethæi.

Mansit ergo arca Dei in domo Obed-edom tribus mensibus: & benedixit Dominus domui eius, & omnibus quæ habebat.

2.Reg.5.b.11.

Cap. XIIII.

Misit quoque Hiram Rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices parietū lignorúmque, vt ædificarent ei domum.

Cognouitque Dauid eo quòd confirmasset eum Dominus in Regē super Israel, & subleuatum est regnum suum super populum eius Israel.

Accepit quoque Dauid alias vxores in Ierusalem: genuitque filios &

tem'*sunt* Sacerdotes & Leuitæ'in vrbibus suburbanorum suorum)
& congregentur ad nos:
3 Vt reducamus arcam Dei nostri'ad nos: nō enim requisiuimus
eam'in diebus ʋSaɴulis.
4 Et dixerunt vniuersus cœtus'vt faceret sic.'recta enim *visa est* res
illa in oculis totius populi.
5 Congregauit itaque Dauid cunctum Iʋsraɴelem 'à Nilo AEgy
pti'vsque ad introitum ɴHamáth, vt adducerent arcam Iehouæ'è
Ciriáth-ieɣarím.
6 Ascendit ergo Dauid, & vniuersus Iʋsraɴél in Baɣaláth in Cir-
iáth-ieɣarim, quæ est in Iehudáh, vt adducerent inde arcam Dei
Iehouæ sedentis *inter* Cherubim,'*super* quam inuocatum est no-
men *eius*.
7 'Imposuerunt autem arcam Dei super plaustrum nouum è do-
mo Abinadáb: ɣVzzáh autem & Anhió ducebant plaustrum.
8 Dauid autem & vniuersus Iʋsraɴél 'ludebant coram Deo totis
viribus, & in cāticis, & in citharis, & psalteriis, & tympanis, atque
cymbalis, & tubis.
9 Quúmque venissent vsque ad aream Chidón, misit ɣVzzáh ma
num suam, vt teneret arcam, quoniam 'declinauerant boues.
10 Et exarsit furor Iehouæ in ɣVzzáh, percussitque eum, quòd mi-
sisset manum suam ad arcam, & mortuus est ibi 'coram Deo.
11 'Vnde ira fuit Dauidi, quòd 'diuisisset Iehouáh diuisionem in
ɣVzzáh: 'propterea vocauit locum ipsum Péreɣs ɣVzzáh, vsque
ad diem hanc.
12 Et timuit Dauid Deum in die illa, dicendo, Quomodo intro-
ducam ad me arcam Dei?
13 Et non deduxit Dauid arcam ad se in Ciuitatē Dauidis,'sed de-
duxit eam in domum ɣObed ɴedóm Gitthæi.
14 Et mansit arca Dei in domo ɣObed-ɴedóm,'in domo eius tri-
bus mensibus: benedixítque Iehouah domui ɣObed ɴedóm, & o-
mnibus quæ *erant* illius. Cap. XIIII.
1 Misit autem ɴHirám Rex ɣSor legatos ad Dauidem, & ligna
cedrina,'& artifices parietis,'& artifices lignorum ad ædifi- Hiram mittit ligna & artifices, ad extructionē domus Dauidis.
candum ei domum.
2 Cognouit itaque Dauid quòd'confirmasset eum Iehouáh Re-
gem super Iʋsraɴelem, & 'quòd eleuatum esset sursumuersus re-
gnum suum, propter'populum eius Iʋsraɴelem.
3 Accepit autem Dauid adhuc vxores in Ieruʋsaláim: & genuit Dauid accepit vxoribus gen. erat plures liberos.

Sunt Sacerdotes & Leuitæ הכוהנים והלוים Vel subaudi, remanserunt. Omnes Sacerdotes sunt Leuitæ, nō contrà: ideo dicit, Sacerdotes & alios Leuitas. In vrbibus suburb.s. בערי מגרשיהם in vrbibus & suburbanis suis. 3 Ad nos: אלינו .i. in Ierusalem. In diebus ʋSaɴulis. ביمי שאול: .i. tempore regni Saulis. nam sub Saule fuit capta, & deducta in Semes. Vide 1.Samu.4.b.11, & 7.a.1. 4 Vt faceret sic. לעשות כן sic esse faciendū. Recta ישר iusta. æqua. Hebraismus, pro, nā summopere placuit ea res vniuerso populo. 5 A Nilo מן שיחור à ʋSinhor. Ita dicitur Nilus, quòd aquas turbidas trahere soleat. Sehor enim nigrorē significat. Vsque ad introitum ועד לבוא Ad verbum, & vsque ad introire. E Ciriath-ieɣarim. מקרית יערים: Id est de Gabaa vrbe quæ proxima erat vrbi quæ dicebatur Ciriath-iearim. Locus difficilis & obscurus: quòd 2.Samu.6.a.3, dicatur fuisse in Gabaa. Sic autem soluunt (vt iam cœperamus dicere) de Ciriath-iearim, id est de loco in quo statuerunt eam ciues Ciriath-iearim. fuerat enim remissa primùm à ciuibus Beth-semes in Iearim. Deinde ciues Ciriath-iearim deduxerant domū Abinadab, quæ erat in Gabaa, quæ fortasse erat ex filiabus eius, & illi subiecta, propterea attribuitur ei loco. 6 *Super* quam inuocatum est nomen. אשר נקרא שם Hebraismus, quæ appellabatur arca Iehouæ. Vel, ad quam inuocabatur nomen Domini. 7 Imposuerunt autem וירכיבו Ad verbum, Et vehere fecerunt. 8 Ludebant משחקים .i. lætitiam magnam gestu & voce ostendebant. 9 Declinauerant שמטו Hæc dictio exponitur 2.Samu.6.a.6, vbi quæ hic dicitur area Chidon, dicitur area Nachon. 10 Corā Deo. לפני אלהים: .i. coram arca Dei. 11 Vnde ira fuit Dauidi, &c. ויחר לדויד כי פרץ וגו Iratus est autē Dauid quòd diuisisset, &c. i. quòd separasset animam à corpore. Alii, quòd rupisset rupturam, &c. vt 2.Samu.6.b.8. Propterea vocauit ויקרא Ad verbū, & vocauit. Nomen quod indidit, nō Dauid, sed alius quispiam, vsque in hodiernum diem mansit. 13 Sed deduxit eam ויטהו sed declinare fecit eam. 14 In domo eius בביתו in familia eius. vel, cum familia.

IN CAPVT XIIII.

1 Et artifices parieti, וחרשי קיר 2.Samu.5.b.11 (vbi hæc scribuntur) vocat fabros, siue artifices lapidis parietis. i. latomos. fabros autē lignarios vocat artifices lignorum. 2 Confirmasset eū הכינו præparasset. Quòd eleuatum esset sursumuer. &c. כי נשאת למעלה מלכותו Quidam volunt istud legi per parenthesim. i. quòd eleuatum esset regnum suum in magnam dignitatem. Populum eius עמו sub. Dei.

Dauid adhuc filios & filias.
Et ista *sunt* nomina eorum qui nati sunt ei in Ieruשsaláim: שSā- 4
múay & שSobáb, Nathán & שSelomóh,
Et Ibnhár, & Eliשsúay, '& אElpélet, 5
Et Nogáh, & Népheg, & Iaphíay, 6
Et אEliשsamáy, & Beyeliadáy, '& אEliphélet. 7
Dauid consulto Domino vincit Philisthæos.
Audientes autem Peliשsthím quòd vnctus esset Dauid Rex su- 8
per vniuersum Iשraאelem, ascenderunt vniuersi 'ad quærendum
Dauidem: quod quum audisset Dauid, egressus est 'contra eos.
Peliשsthím autem 'venerunt, ac diffusi sunt in valle Repháim. 9
Consuluit itaque Dauid Deum, dicendo, 'Ascendámne cōtra 10
Peliשsthím, & trades eos in manum meam? Et dixit ei Iehouáh,
Ascende, & tradam eos in manum tuam.
'Ascenderunt itaque 'in Báyal-peraאsím, & percussit eos ibi Da- 11
uid, ac dixit, 'Diuisit Deus inimicos meos 'per manū meam, 'tan-
quam diuisionem aquæ. idcirco vocauerunt nomen loci ipsius,
Báyal-peraאsím.
Dereliquerúntque ibi deos suos: '& præcepit Dauid, & combu- 12
sti sunt igni.
Rursum prælis- te Deo, debellat eos.
Addiderunt autem rursum Peliשsthím, 'ac diffusi sunt in valle. 13
Cōsuluit itaque adhuc Dauid Deū: & dixit ei Deus, 'Ne ascen- 14
das post eos: '*sed* circunda eos, & venies ad eos exaduerso 'pyrorū.
Quúmque audieris 'strepitum ipsius incessus in apicibus pyro- 15
rum, tunc egredieris in prælium: tum enim egressurus est Deus
ante te vt percutiat castra Peliשsthím.
Fecit ergo Dauid quemadmodum præceperat ei Deus, & per- 16
cusserunt castra Peliשsthím à Gibyón vsque ad Gazeráh.
'Et exiit nomen Dauidis in vniuersas terras: 'deditque Iehouáh 17
pauorem eius super omnes Gentes.

Cap. XV.

Reddit Deus formidabilem Dauidem.
Fecit autem sibi domos in Ciuitate Dauidis, ædificauítque lo- 1
cum pro arca Dei, ac tetendit ei 'tabernaculum.
Soli Leuitæ arcam gestare debebant.
Tunc 'dixit Dauid, 'Non est *fas* vt *quiquam* portent arcam Dei 2
'nisi Leuitæ: illos enim elegit Iehouáh vt portent arcam Dei, &
vt ministrent ei vsque in seculum.
Congregauit itaque Dauid vniuersum Iשraאelem in Ieruשsa- 3
láim, 'vt induceret arcā Iehouæ in locū suū quē præparauerat ei.
Congregauit quoque Dauid 'filios Aharón, & Leuitas. 4
De filiis Cehath, 'אVriél prīceps, '& fratres ei⁹, cētū & viginti. 5

& filias.
4 Et hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalē: Samua & Sobab: Nathan & Salomon,
5 Iebahar, & Elisúa, & Eliphálet, B
6 Noga quoq;, & Napheg, & Iaphia,
7 Elisama, & Baal-iada, & Eliphálet,
8 Audiētes autē Philisthiim eo quòd vnctus esset Dauid in Regem super vniuersum Israel, ascenderunt omnes vt quærerent eum: quod quū audisset Dauid, egressus est obuiam eis. 2.Reg.5.a. & d.22.
9 (Porrò Philisthiim veniētes, diffusi sunt in valle Raphaim)
10 Consuluitque Dauid Dominum, dicens, Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei Dominus, Ascende, & tradam eos in manu tua. C
11 Qúumque illi ascendissent in Baal-pharasim, percussit eos ibi Dauid, & dixit, Diuisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ. & idcirco vocatum est nomen illius loci, Baal-pharasim.
12 Dereliquerúntque ibi deos suos, quos Dauid iussit exuri.
13 Alia autem vice Philisthiim irruerunt, & diffusi sunt in valle.
14 Consuluitque rursus Dauid Deum: & dixit ei Deus, Non ascendas post eos: recede ab eis, & venies contra illos ex aduerso pyrorum. D
15 Qúmque audieris sonitū gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum: egressus est enim Deus ante te, vt percutiat castra Philisthiim.
16 Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philisthinorum de Gabaon vsque Gázera.
17 Diuulgatúmque est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorē eius super omnes Gentes.

Cap. XV.

1 Fecit quoque sibi domos in Ciuitate Dauid: & ædificauit locū arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum.
2 Tunc dixit Dauid, Illicitum est vt à quocunque portetur arca Dei, nisi à Leuitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, & ad ministrādum sibi vsque in æternum. Num.4.a.b.
3 Congregauitque vniuersum Israel in Ierusalē, vt afferretur arca Domini in locū suum quē præparauerat ei.
4 Necnon & filios Aaron & Leuitas,
5 De filiis Caath, Vriel princeps fuit, & fratres eius, centum viginti.

5 Et אElpélet. :ואלפלט Iste 2.Samu.5.c.15, dicitur Eliada. 8 Ad quærendum לבקש .i. vt inuentum Dauidem regno pellerent. Contra eos. :לפניהם obuiam illis. 9 Venerunt, ac diffusi sunt באו ויפשטו venerant, ac effusi erant. Alii, venerant, ac palantes populabantur. Alii, irruerunt, & grassabantur palantes. 10 Ascendámne, &c. האעלה וגו׳ q.d. Nunquid si ascendero contra Palæsthinos, efficies vt victor de illis euadam? 11 Ascenderunt itaque ויעלו sub. Dauid & milites eius. In Báyal-pe. בבעל־פרצים Per anticipationem sic vocatur locus: nam postea imponitur illi nomen. significat autē idolum diuisionū: vel potius, planitiem ruptarum. sub. acierum: quòd acies Palæsthinorum illic fuerint ruptæ. Diuisit פרץ Rupit. Per manum meam, בידי in manu mea. q.d. vsus est me instrumēto. Tanquam diuisionem aq. כפרץ מים .i. quemadmodū amnis inundans rupto aggere suo obruit vicinos agros: sic Dauid oppressit exercitum Palæsthinorum. Chaldæus paraph. per diuisionem aquarum intelligit vas fictile plenum aqua, sic, Vt frangi solet vas testaceum plenum aqua, nēpe quo rupto aqua effunditur. 12 Et præcepit ויאמר Ad verbū, & dixit. i. præcepit Dauid vt cōburerentur, & cōbusti sunt igni. 13 Ac diffusi sunt, &c. :ויפשטו בעמק & populari cœperūt vallem illā. Vel, & palantes grassati sunt in ea valle. Latinè reddes sic totū versum, Rursus autem Palæsthini irruerunt populabundi in eam vallem. 14 Ne ascendas post eos: לא תעלה אחריהם q.d. noli insequi, siue persequi eos, *sed*, &c. *Sed* circūda eos הסב מעליהם *sed* deflecte ab illis. i. recipe te & exercitum tuum in locum qui est exaduerso pyrorū, vt inde postea irruas in eos. Pyrorum. :הבכאים mororum. 15 Strepitum ipsius incessus in apic. pyr. את־קול הצעדה וגו׳ strepitum ipsius incessus in summitate mororum. i. strepitum virorum, siue Angelorum gradientium per summitatem, siue cacumina mororum. 17 Et exiit nomen ויצא שם Exiit itaque fama. Diuulgatum est itaque nomen eius, peruagata & sparsa est fama eius, &c. Deditque Iehouáh, &c. :ויהוה נתן את־פחדו על־כל־הגוים Hebraismus, Iehoua fecit vt omnes illæ Gentes timerēt sibi à Dauide: reddidit eū formidabilem.

IN CAPVT XV.

1 Fecit autem ויעש sub. Dauid. Tabernaculum. :אוהל Istud fuit aliud ab eo quod fecerat ei Moses in deserto: quia illud mansit in Gabaa vsque ad ædificationē tēpli Salomonis. 2 Dixit אמר sub. apud se. Non est *fas* vt *quiquam* portēt לא לשאת Ad verbū, Nō ferre. i. nemini licet ferre arcam, nisi solis Leuitis. Hoc dicit quòd deportassent arcam plaustro ex Gabaa, & Oza ausus fuisset attingere eam, vnde & mortuus est. Nisi Leuitæ: כי אם הלוים sed Leuitæ. sub. ferre debent. 3 Vt induceret להעלות Ad verbū, vt ascendere faceret. 4 Filios את־בני .i. nepotes. nam filii mortui erant multis antè seculis. 5 אVriél אוריאל sub. adfuit. Alii vertunt in accusatiuo, Vrielem principem: subaudientes, congregauit vel accepit. & ל per מן exponunt. Et fratres eius, ואחיו & cognati eius.

De filiis Merari, Asaia princeps, & fratres eius ducenti viginti.
De filiis Gersom, Ioel princeps, & fratres eius centum triginta.
De filiis Elisaphan, Semeias princeps, & fratres eius ducenti.
De filiis Hebron, Eliel princeps, & fratres eius octoginta.
De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres eius centum duodecim.
B Vocauitque Dauid Sadoc & Abiathar sacerdotes, & Leuitas, Vriel, Asaiam, Ioel, Semeiam, Eliel, & Aminadab:
Et dixit ad eos, Vos qui estis principes familiarum Leuiticarum: sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcam Domini Dei Israel ad locũ qui ei præparatus est:
Ne, sicut à principio, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus: sic & nũc fiat, illicitũ quid nobis agẽtib'.
Sanctificati sunt ergo sacerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam Domini Dei Israel.
Et tulerunt filii Leui arcam Dei, sicut præceperat Moyses iuxta verbũ Domini, humeris suis, in vectibus.
Dixitque Dauid principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonit' lætitiæ.
Cõstituerũntque Leuitas, Heman filium Ioel, & de fratribus eius, Asaph filium Barachiæ, de filiis verò Merari, fratribus eorũ, Ethan filiũ Casaiæ.
Et cum eis fratres eorum, in secundo ordine, Zachariam, & Ben, & Iaziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, Eliab, & Banaiam, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obed-edom, & Iehiel, ianitores.
Porrò cantores, Heman, Asaph, & Ethã, in cymbalis æneis cõcrepãtes.
Zacharias autem & Oziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, & Eliab, & Maasias, & Banaias in nablis arcana cantabant.
Porrò Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obed-edom, & Iehiel, & Ozazius, in citharis pro octaua canebant epinicion.
Chonenias autem princeps Leuitarum, prophetiæ præerat, & ad præcinendam melodiam: erat quippe valde sapiens.
Et Barachias & Elcana, ianitores arcæ.

6 De filiis Merarí, עAשsaiáh princeps, & fratres eius, ducenti &
viginti.
7 De filiis 'Gerשóm, Ioנél princeps, & fratres eius, cẽtũ & triginta.
8 De filiis 'אElixſaphán, שSemayaiáh prĩceps, & fratres ei', ducẽti.
9 De filiis 'חHebrón, אEliנél princeps, & fratres eius, octoginta.
10 'De filiis עVzziנél, עAmminadab princeps, & fratres eius cẽtum
& duodecim.
11 Vocauit itaque Dauid צSadóc & אEbiathár sacerdotes: Leuitas autem, 'אVriנél, עAשsaiáh, & Ioנél, שSemayaiáh, & אEliנél, &
עAmminadáb:
12 Dixitque eis, Vos estis capita 'patrum Leuitarum: 'sanctificate
vos, & fratres vestros, '& inferte arcam Iehouæ Dei Iשraנelis 'in
locum quem præparaui illi.
13 Quia 'à principio nõ fuistis, diuisit Iehouáh Deus noster nos,
quia non 'requisiuimus eum secundum ritum.
14 Sanctificauerunt se igitur sacerdotes & Leuitæ vt inferrent ar-
cam Iehouæ Dei Iשraנelis.
15 Tulerúntque filii Leuitarum arcam Dei, quemadmodum præ-
ceperat Moשéh iuxta verbum Iehouæ, humero suo cum vectibus
qui erant super eos.
16 Dixit insuper Dauid principibus Leuitarũ vt cõstituerent de
fratribus suis 'cantores cum instrumentis cantici, psalteriis, & ci-
tharis, & cymbalis, 'vt resonarent, exaltando vocem in lætitia.
17 Constituerunt itaque Leuitæ Hemán filium Ioנél: & de fratri-
bus eius Aסáph filium Berechiáhu, & de filiis Merari 'fratribus eo-
rum, אEthán filium Cuשsaiáhu.
18 Et cum eis fratres eorum secundi, Zechariáhu, Ben, & Iayaziél,
& שSemiramóth, & Ieחhiél, & עVnni, אEliáb, & Benaiáhu, & Ma-
yaשseiáhu, & Matthithiáhu, & אEliphelého, & Micneiáhu, & עO-
bed-אedóm, & Ieינél, ianitores.
19 Cantores autem, Hemán, Aסáph, & 'אEthán, in cymbalis æneis,
'ad resonandum.
20 Et Zechariáh, & עAziנél, & שSemiramóth, & Ieחhiנél, & עVnni,
& אEliáb, & Mayaשseiáhu, & Benaiáhu, in psalteriis 'super עA-
lamóth.
21 Et Mathithiáhu, & אEliphelého, & Micneiáhu, & עObed-אedóm,
& Ieחhiנél, & עAzaziáhu i citharis 'super haשseminith lenaצséaח.
22 Chenaniáhu autem princeps Leuitarum 'in prophetia, principa-
tum tenebat in prophetia, quòd 'intelligens esset.
23 Et Berechiáh & אElcanáh, ianitores arcæ.

Arca reducitur à Leuitis cum canticis.

Cãtores, Hemã, Asaph, Ethan.

7 Gerשsom, גרשם Hic fuit filius tertius, qui aliquando per ם, aliquando per ן finales literas scribitur, quòd literæ illæ magnam habeant cognationem. 8 אElixſaphan, אליצפן Filius Vziel fuit iste, vt Exod. 6. d. 22. alioqui locus iste est difficilis. 9 חHebrón, חברון Fuit vnus ex filiis Cahath, vt Exod. 6 d. 18. 10 De filiis עVzziנél, לבני עזיאל q. d. ex aliis nepotibus Vziel, nempe qui non descenderunt ab eo per Elisaphan: nam Elisaphan cuius modò meminerat, fuit filius Vziel. Hic numerantur nepotes trium filiorum Leui, Cahath, Merari, & Gerson. deinde transit ad nepotes filiorum Cahath, Elisaphan, Hebron, & Vziel. 12 Patrum Leuitarũ: האבות ללוים .i. familiarum Leuiticarum. Sanctificate vos, התקדשו .i. abstinete vos ab vxoribus vestris, & cæteris inquinamentis. Et inferte והעליתם Ad verbum, & ascendere facite. In *locum quem* præparaui אל הכינותי Hic subauditur nomen ex superiore tertio versu. 13 A principio non fuistis, diuisit, &c. למבראשונה לא אתם פרץ. .i. quia vos non portastis arcam, ideo Dominus grassatus est in nos, hoc est interfecit aliquot ex nobis, nempe Ozam. Metaphora ab aquis aggerem rumpentibus: vel ab exercitu irruptionẽ faciente, ruptis munitionibus vel mœnibus. Requisiuimus eum secundũ ritũ. דרשנוהו כמשפט requisiuimus eũ iuxta ritũ. i. non sumus prosequuti eum illo honore quo debebamus. 16 Cantores cũ instrumentis cantici, המשררים בכלי שיר .i. qui canerent instrumentis musicis. Vt resonarent, exaltando משמיעים להרים Ad verbum, audire facientes [.i. sonitũ edentes] exaltando. i. vt sonitum ederent, & vocẽ suam attollerent plenam lætitiæ. 19 Ad resonandum. להשמיע: .i. ad attollendam vocẽ. Ad verbũ, vt audire facerent. 20 Super עAlamóth. על עלמות: De hac voce vide Psal. 46. a. 1. 21 Super haשseminith lenaצséaח. על השמינית לנצח: super octauã, ad tollendam vocẽ. vel, super octauam ad obtinendum in cantu. aut, ad præualendum. i. ad attollendã vocem ita vt vincantur alii: hoc est ad triumphandũ & superandum in cantu. De his duabus vocibus vide Psal. 6. a. 1, & Psal. 4. a. 1. 22 In prophetia, במשא in exaltatione vocis. i. præscribebat prophetias quas canerẽt: aut præerat in cantu illo superiore. Gallicè, *Il tenoit la haute contre.* Intelligens esset. מבין הוא: .i. doctissimus & peritissimus. 23 Ianitores arcæ. שוערים לארן: Isti duo sequebantur arcã, deducebantque eã: nam postea numerabit alios duos qui præcedebant. hoc est fungebantur officio ianitorum in deducenda arca. indicat enim eos fuisse ianitores in via.

שSebaniáhu autẽ & Ioשּׁsaphát,& Nethanאél,& עAmaשּׁsai,& Ze 24
chariáhu,& Benaiáhu,& אEliyézer sacerdotes clangebant tubis co
ram arca Dei: עObéd-אedóm & Iehiiáh,'ianitores arcæ.

Lætitia ingẽs in redacenda arca.

Erant autẽ Dauid & Seniores Iשּׂraאelis, & tribuni qui deduce- 25
bant *&* transferebãt arcam fœderis Iehouæ de domo עObed-אE-
dóm in lætitia.

Fuit autem, quum adiuuisset Deus Leuitas portantes arcam 26
fœderis Iehouæ, *propterea* immolabant septẽ boues & septẽ arietes.

Dauid autem indutus erat pallio byssino,& omnes Leuitæ por 27
tantes arcam,'cantores quoque & Chenaniáh princeps, *princeps*'pro
phetiæ cantorum: super Dauidem autem erat אephód lineum.

Vniuersus verò Iשּׂraאél deducebant arcam fœderis Iehouæ in 28
iubilo & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, *&* resonabant in
psalteriis & citharis.

Dauid saltãs despicitur à Michol.

Quum autem arca fœderis Iehouæ venisset vsque ad Ciuita- 29
tem Dauidis, Michál filia שSaאúl'prospexit per fenestram, & vi-
dit Regem Dauidem saltãtem atque ludẽtem, despexítque illum
in corde suo.

Cap. XVI.

Collocata arca, bene precatur populo Dauid.

ADduxerunt autem arcam Dei, & collocauerunt eam in me- 1
dio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: tum obtulerunt
holocausta' & pacifica coram Deo.

Benedicere in nomine Domini.

Quúmque finẽ fecisset Dauid offerendi holocaustum & pacifi- 2
ca,'tum benedixit populo in nomine Iehouæ.

'Diuisítque omnibus viris Iשּׂraאelis, à viro vsque ad mulierẽ, 3
vnicuique placentam panis, & frustum carnis,'& pultem.

Constituit qui laudent Deum in instrumentis musicis.

Posuit præterea coram arca Iehouæ ex Leuitis ministros,'& ad 4
narrandũ,'& ad celebrandum, & ad laudandum Iehouam Deum
Iשּׂraאelis:

Aסּaph'dux, & secundus ab eo Zechariáh, Ieעiאél & שSemira- 5
móth, & Iehiאél, & Matthithiáh, & אEliáb, & Benaiáhu, & עO-
bed-אedom:'Ieעiאél autem'cum instrumentis nablorum & citha
ris,& Aסּáph in cymbalis resonabat.

Porrò Benaiáhu,& Iaחaziאél sacerdotes cum tubis *erant* iugiter 6
coram arca fœderis Dei.

In die illa,'tunc'posuit Dauid in ipso initio ad celebrandũ Ie- 7
houam per manum Aסּáph & fratrum eius.

Laudat Dominum.

'Celebrate Iehouam, inuocate nomen eius, nota facite in popu 8
lis opera eius.

Laudidus Deus

Cantate ei, psallite ei, loquimini de vniuersis mirabilibus eius. 9
Gloriamini in nomine sancto eius: lætetur cor quærentium Ie- 10
houam.

24 Porrò Sebenias & Iosaphat & Nathanael & Amasai & Zacharias & Banaias & Eliezer sacerdotes clangebant tubis corã arca Dei.& Obededom & Iehias erant ianitores arcæ.

D 2.Reg.6.c

25 Igitur Dauid & maiores natu Israel,& tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis Domini de domo Obed-edom cum lætitia.

26 Quúmque adiuuisset Deus Leuitas qui portabant arcam Domini, immolabantur septẽ tauri & septẽ arietes.

27 Porrò Dauid erat indutus stola byssina, & vniuersi Leuitæ qui portabãt arcam, cantoresque, & Chonenias princeps prophetiæ inter cãtores: Dauid autẽ etiã indut⁹ erat ephod lineo.

28 Vniuersúsque Israel deducebant arcam fœderis Domini in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis & cymbalis, & nablis & citharis concrepantes.

29 Quúmque peruenisset arca fœderis Domini vsque ad Ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit Regem Dauid saltantẽ atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

Cap. XVI. 2.Reg.6.d

1 ATtulerunt igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulerunt holocausta & pacifica coram Deo.

2 Quúmque complesset Dauid offerens holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine Domini.

3 Et diuisit vniuersis per singulos, à viro vsque ad mulierem tortam panis, & partem assæ carnis bubalæ, & frixam oleo similam.

4 Cõstituítque coram arca Domini de Leuitis qui ministrarent, & recordarentur operũ eius, & glorificarent atque laudarent Dominũ Deũ Israel:

5 Asaph principem, & secundũ eius Zachariam, porrò Iahiel, & Semiramoth, & Iehiel, & Mathathiã, & Eliab, & Banaiam, & Oded-edom, & Iahiel super organa psalterii & lyras: Asaph autẽ, vt cymbalis personaret.

6 Banaiam verò & Iahaziel sacerdotes, canere tuba iugiter coram arca fœderis Dei.

7 In illo die fecit Dauid principẽ ad confitendum Domino, Asaph, & fratres eius.

Psal.104.a1 [illegible]

8 Confitemini Domino, & inuocate nomen eius: notas facite in populis adinuentiones eius.

9 Cantate ei, & psallite ei: & narrate omnia mirabilia eius.

10 Laudate nomen sanctum eius: lætetur cor quærentium Dominum. B

24 Ianitores arcæ. שׁוערים לארון: Duo illi ianitores priores præcedebant, hi duo posteriores sequebantur: aut certè per vices illi fungebantur officio ianitorum in via dum arca deducebatur. 27 Cantores quoque והמשׁוררים sub. erant induti pallio byssino. Prophetiæ cantorum: המשׂא המשׁוררים .i. quam ipsi cantores canebant. Alii, eleuationis vocis cantorum.i. princeps cantorum.
29 Prospexit נשׁקפה præbuit se visendam.

IN CAPVT XVI.

1 Et pacifica ושׁלמים De hostiis pacificis vide Leuit.3.a.1. 2 Tum benedixit ויברך .i. beneprecatus est populo, innocato fauore Dei, precatus est Deum vt fauore suo prosequeretur populum suum. 3 Diuisítque ויחלק Distribuítque. Et pultem. ואשׁישׁה: Doctus inter Hebræos exponit lagenã plenam vini. 4 Et ad narrandũ, ולהזכיר Hic ו quibusdam vacat.i.qui prædicarent beneficia Dei erga populum Israelem. Et ad celebrandum, ולהודות & ad glorificandum.vel qui glorificarent. 5 Dux, & secundus ab eo ראשׁ ומשׁנהו Alis magis placet per accusatiuum vertere, ducem, & secundum ab eo[.i. vicariũ eius,]&c. Ieעiאél autem,&c. ויעיאל Aut duo recensentur hic eiusdem nominis, aut distinguendum post Obed-edom, vt sequatur, Ieעiאél autem,&c. vt distinxit noster interpres. q.d. constituit principem cantorum Asaph, & vicarium eius Zachariam, & alios: Ieעiאél autem, sub. & socii eius, id est qui post eum enumerantur, sonos musicos edebant cum nablis & citharis. Cum instrumentis nabl. בכלי נבלים id est cum nablis variis. secundum quantitatem: erant enim & parua & magna. 7 Tunc אז Istud expositionis gratia ponitur, In die illa, *id est* tunc, hoc est initio laudum. Posuit Dauid in ipso initio נתן דויד בראשׁ .i. in initio laudum. q.d. quũprimum peruenit arca Dei in tabernaculũ quod illi præparauerat Dauid, dedit psalmum qui sequitur, ad laudandum Dominũ per Asaph & fratres eius. Vel potius, posuit Dauid in manu Asaph & fratrum eius, psalmum sequentem ad laudandum Deum. 8 Celebrate Iehouam, הודו ליהוה Idem est Psalmus qui in Libro Psalmorum est ordine c v, vide illic quæ annotata sunt.

Quærite Dominum, & virtutem eius: quærite faciem eius semper.
11 Quærite Iehouã,& fortitudinẽ eius,quærite faciẽ eius semper. *Quærendus Deus.*

Recordamini mirabilium eius quæ fecit: signorum illius, & iudiciorum oris eius:
12 Recordamini mirabilium eius quæ fecit, prodigiorum eius,iu
diciorum oris eius:

Semen Israel serui eius: filii Iacob electi eius.
13 Semen ʹIʋsraʌelis serui eius,filii Iayacób electi eius. *Israelitæ, populus Dei.*

Ipse Dominus Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius,
14 Ipse est Iehouáh Deus noster,in vniuersa terra iudicia eius.

Recordamini in sempiternum pacti eius: sermonis quem præcepit, in mille generationes,
15 Recordamini in seculum pacti sui, verbi quod præceperat in *Promissiones.*
mille generationes,

Quem pepigit cum Abraham: & iuramenti illius cum Isaac.
16 Quod pepigit cum Abrahám,& iuramenti sui ad Ixsnhác.

Et constituit illud Iacob in præceptum: & Israel in pactũ sempiternũ,
17 Et statuit illud ipsi Iayacób in præceptum,Iʋsraʌeli in pactum
sempiternum,

Dicens, Tibi dabo terrã Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.
18 Dicendo,Tibi dabo terrã Chenáyã,portionẽ hæreditatis vestræ.

Quum essent pauci numero, parui, & coloni eius.
19 Quum essetis viri pauci numero, & pauco *tempore* peregrini fuis-
sent in ea,

Et transierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.
20 Et ambularent de gente ad gentẽ,& de regno ad populũ alterũ,

Non dimisit quenquam calumniari eos: sed increpauit pro eis Reges,
21 Non permisit homini vt vim inferrent eis, & corripuit pro eis *Custodit Deus populum suum quem vnxit.*
Reges,

Psal.104.b.15 C |Nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.
22 Ne tangatis christos meos, & Prophetis meis ne malefaciatis.

Psal.96.a.1 |Cantate Domino omnis terra: annuntiate ex die in diem salutare eius:
23 ʹCantate Iehouæ vniuersa terra, annuntiate de die in diem sa-
lutare eius: *Prædicandus Deus.*

Narrate in Gentibus gloriam eius: in cunctis populis mirabilia eius.
34 Narrate in Gentibus gloriam eius,in omnibus populis mirabi-
lia eius:

Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: & horribilis super omnes deos.
25 Quia magnus Iehouáh, & laudabilis valde,& terribilis super o-
mnes deos.

Omnes enim dii populorũ, idola: Dominus autem cælos fecit.
26 Omnes enim dii populorum,idola: Iehouáh autẽ cælos fecit.

Confessio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudiũ in loco eius.
27 ʹConfessio & decor coram eo,fortitudoʹ& lætitia in loco eius.

Afferte Domino familiæ populorum: afferte Domino gloriam & imperium.
28 Afferte Iehouæ familiæ populorum, afferte Iehouæ gloriam &
fortitudinem.

Date Domino gloriam nomini eius, leuate sacrificiũ, & venite in conspectum eius: & adorate Dominum in decore sancto.
29 Afferte Iehouæ gloriã nominis eius, afferte munera, ʹ& venite
in conspectum eius,incuruate vos Iehouæ in decore sanctitatis.

Commoueatur à facie eius omnis terra: ipse enim fundauit orbem immobilem.
30 Pauete à facie eius vniuersa ʹterra, etiam firmabitur orbis ne
commoueatur.

Lætentur cæli, & exultet terra: & dicant in nationibus, Dominus regnauit.
31 Lætentur cæli, & exultet terra, & dicant in Gentibus, Iehouáh *Exultandum in Deo.*
regnauit.

Tonet mare, & plenitudo eius: exultent agri, & omnia quæ in eis sunt.
32 Tonet mare,&plenitudo eius:exultet ager,&quicquid est in eo.

Tunc laudabũt ligna saltus coram Domino: quia venit iudicare terrã.
33 Tunc exultabunt arbores syluæ coram Iehoua, quia venit iudi-
care terram.

Cõfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.
34 ʹCelebrate Iehouam,quoniam bonus,quoniam in seculum mi *Bonus. Misericors.*
sericordia eius,

D Et dicite, Salua nos Deus saluator noster: & congrega nos, & erue de Gentibus, vt cõfiteamur nomini sancto tuo, & exultemus in carminibus tuis.
35 Et dicite, Serua nos Deus salus nostra, & congrega nos, & erue *Orandus saluator.*
nos de Gentibus, vt celebremus nomen sanctum tuum, ʹvt glo-
riemur in laude tua.

Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno vsque in æternũ. Et dicat omnis populus, Amen, & hymnum Domino.
36 Benedictus sit Iehouáh Deus Iʋsraʌelis à seculo & vsque in se-
culum. ʹEt dicant vniuersus populus, ʹAmen: & laus ipsi Iehouæ.

Dereliquit itaque ibi corã arca fœderis Domini Asaph & fratres eius: vt ministrarent in conspectu arcæ iugiter per singulos dies, & vices suas.
37 ʹReliquit autem ibi coram arca fœderis Iehouæ Aɒsáph , & fra-
tres eius, vt ministrarent coram arca iugiter ʹper singulos dies.

13 Iʋsraʌelis ישראל In Libro Psalm. legitur Abraham. 23 Cantate, &c. שירו Hæc in Libro Psalmorum habentur Psalmo 96.a.1, vbi paucula aliter scribuntur. 27 Confessio הוד Gloria. Et lætitia in loco eius. וחדוה במקומו: In Libro Psalmorũ legitur, & gloria in Sanctuario eius. 29 Et venite in consp.e. ובואו לפניו In Libro Psalmorum legitur, & introite atria eius. 30 Terra, הארץ Post hanc dictionẽ, in Libro Psalm. legitur, Dicite in Gentibus, Iehouáh regnat. 34 Celebrate Iehouam, quoniam bonus, הודו ליהוה כי טוב .i. Celebrate illum à bonitate, quoniam perpetuò durat & permanet misericordia eius. homines aliquando sunt misericordes, sed Iehoua perpetuó. 35 Vt gloriemur in laude tua. להשתבח בתהלתך: Hebraismus, vt tunc demum nos reputemus fœlices, siue laude affici, quum nomen tuum glorificabitur & laudabitur. 36 Et dicant vniu. pop. ויאמרו כל העם Dixit itaque vniuersus populus. Amen: אמן veritas. sub. sit, & laus sit Iehouæ. q.d. ita sit vt dicis, & laus vbique sit Iehouæ. 37 Reliquit autem ויעזב sub. Dauid. Describit quæ ordinauerit Dauid post Psalmum decantatum. Per singulos dies. לדבר יום ביומו: Ad verbum, in re diei in die suo. Hebraismus, faciendo singulis diebus quod faciendum est in vnoquoque die.

yObed-ʾedóm item, & fratres eorum, sexagintaocto: yObed- 38
ʾedóm quoque filium Iedithún, & חHoʃsáh, ianitores.
'צSadóc autē ʃacerdotem, & fratres eius ʃacerdotes corā taber- 39
naculo Iehouæ in excelʃo quod erat in Gibyón:
Vt offerrent holocauʃta Iehouæ ʃuper altare holocauʃti iugiter, 40
mane & veʃperi, '& vt *facerent* prorʃus vt ʃcriptum eʃt in Lege Ieho-
uæ quam præcepit Iʃraʾeli.
Et cum eis Hemán & Ieduthún, & reʃiduum electorum 'qui ex- 41
poʃiti erant per nomina vt darent laudem Iehouæ, Quoniam in
ʃeculum miʃericordia eius.
Cum eis inquam reliquit Hemā & Ieduthún cum tubis, & cym 42
balis, vt reʃonarent, '& *cum* inʃtrumentis cantici Dei: filios autem
Ieduthún 'ad portam.
Abierūt itaque vniuerʃus populus, quiʃque in domū ʃuam: Da 43
uid autē reuerʃus eʃt 'ad benedicendū domui ʃuæ. Cap. XVII.
FVit autem, quum habitaret Dauid in domo ʃua, 'dixit ad Na 1
thán prophetam, Ecce ego habito in domo cedrina, arca autē
fœderis Iehouæ eʃt 'ʃub cortinis.
Tum dixit Nathán Dauidi, Quicquid eʃt in corde tuo fac, quia 2
'Deus tecum *eʃt*.
'In ipʃa autem nocte fuit verbum Dei ad Nathán, dicendo, 3
Vade & dic Dauidi ʃeruo meo, Sic dixit Iehouáh, Non ædifi- 4
cabis mihi domum ad habitandum.
Non enim habitaui in *ulla* domo à die qua 'eduxi filios Iʃraʾe- 5
lis, vʃque ad diem hanc: 'ʃed fui de tentorio in tentorium, '& de ta
bernaculo.
In omni *loco* in quo ambulaui cum vniuerʃo Iʃraʾele, num ver- 6
bum *ullum* loquutus ʃum 'vni ex Iudicibus Iʃraʾelis (quibus præ-
cepi vt paʃcerent populum meum) dicendo, Vtquid non ædifica-
ʃtis mihi domum cedrinam?
Nunc ergo ʃic dices ʃeruo meo Dauidi, Sic dixit Iehouáh exer- 7
cituum, Ego tuli te 'è tugurio depoʃt pecudes, vt eʃʃes dux ʃuper
populum meum Iʃraʾelem.
Fuíque tecum in omni *loco* ad quem perrexiʃti, '& ʃuccídi omnes 8
inimicos tuos à facie tua, 'fecíque tibi nomen iuxta nomen ma-
gnorum qui ʃunt in terra.
'Et poʃui locum populo meo Iʃraʾeli, & plantaui eum, '& ha- 9
bitabit in loco ʃuo, 'nec commouebitur vltrà, neque addent 'filii
iniquitatis 'atterere eum, quemadmodum *fecerunt* in principio.
Et à tēpore quo 'præcepi *ut eʃʃent* Iudices ʃuper populum meum 10

Porrò Obed-edom, & fratres eius ʃexagintaocto: & Obed-edom filium Idithun, & Hoʃa conʃtituit ianitores:
Sadoc autem ʃacerdotem, & fratres eius ʃacerdotes, corā tabernaculo Domini in excelʃo quod erat in Gabaó:
Vt offerrent holocauʃta Domino ʃuper altare holocautomatis iugiter, mane & veʃpere, iuxta omnia quæ ʃcripta ʃunt in Lege Domini quam præcepit Iʃraeli.
Et poʃt eum Heman & Idithun, & reliquos electos, vnumquenque vocabulo ʃuo, ad confitendum Domino, Quoniam in æternum miʃericordia eius.
Heman quoque & Idithun canētes tuba, & quatiētes cymbala: & omnia muʃicorum organa ad canendū Deo: filios autē Idithū fecit eʃʃet portarios.
Reuerʃúsque eʃt omnis populus in domum ʃuam: & Dauid, vt benediceret etiam domui ʃuæ.

Cap. XVII. 2. Reg. 7.

QVum autē habitaret Dauid in domo ʃua, dixit ad Nathā prophetam, Ecce, ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis Domini ʃub pellibus eʃt.
Et ait Nathan ad Dauid, Omnia quæ in corde tuo ʃunt, fac: Deus enim tecum eʃt.
Igitur nocte illa factus eʃt ʃermo Dei ad Nathan, dicens,
Vade & loquere Dauid ʃeruo meo, Hæc dicit Dominus, Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.
Neque enim manʃi in domo ex eo tempore quo eduxi Iʃrael, vʃque ad diem hanc: ʃed fui ʃemper mutans loca tabernaculi, & in tentorio,
Manens cum omni Iʃrael, nūquid loquutus ʃum ʃaltem vni Iudicum Iʃrael, quibus præceperā vt paʃcerent populum meum, & dixi, Quare non ædificaʃtis mihi domum cedrinam?
Nūc itaque ʃic loqueris ad ʃeruum meū Dauid, Hæc dicit Dominus exercituum, Ego tuli te quum in paʃcuis ʃequereris gregem, vt eʃʃes dux populi mei Iʃrael.
Et fui tecum quocūque perrexiʃti, & interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quaʃi vnius magnorum qui celebrantur in terra.
Et dedi locum populo meo Iʃrael: & plantabitur, & habitabit in eo, & vltrà non cōmouebitur: nec filii iniquitatis atterent eos, ʃicut à principio,
Ex diebus quibus dedi Iudices populo meo Iʃrael, & humiliaui vniuerʃos

Non vult Dominus domum ʃibi conʃtitui à Dauide.

Sine verbo ʃuo nihil agi vult Deus.

Paʃcere populū.

Cōmemoratione beneficiorū, oʃtēdit Deus ʃe omnia omnib⁹ præʃtare, & à nemine quicquā accipere.

39 צSadóc autem ואת צדוק ʃub. reliquit. 40 Et vt *facerent* prorʃus vt ʃcriptum eʃt ולכל הכתוב Ad verbum, & iuxta omne quod ʃcriptum eʃt. 41 Qui expoʃiti erant per nomina אשר נקבו בשמות Hebraiʃmus, celebres nominibus, magni nominis & famæ. 42 Et *cum* inʃtrument. cant. Dei: וכלי שיר האלהים .i. concentum facientes inʃtrumentis quibus cantica Diuina perʃonabant. Ad portā לשער: ʃub. conʃtituit, vt eʃʃent ianitores. 43 Ad benedicendum domui ʃuæ. לברך את ביתו: .i. vt beneprecaretur domeʃticis ʃuis.

IN CAPVT XVII.

1 Dixit ויאמר conʃulendo illum ʃcilicet, vel conʃulendo Dominū. Vide hæc deʃcripta in 2. Samu. 8. a. 1. Sub cortinis. תחת יריעות: ʃub pellibus. i. in tētorio tecto pellib⁹, hoc eʃt in tabernaculo. 2 Deus tec. *eʃt*. האלהים עמך: Hebraiʃm⁹, fauet tibi, eritque tibi adiutor. Vel, tu es Deo gratus. 3 In ipʃa autem nocte ויהי בלילה ההוא Ad verbum, Et fuit, in nocte illa. i. In ea nocte quæ inʃequuta eʃt diem qua Nathan dixerat illa Dauidi. Vel, Eadem nocte qua dixerat illa Dauidi. 5 Eduxi העליתי Ad verbum, aʃcendere feci. Ita loquitur, quòd Ieruʃalem ʃit in terra eminenti. Sed fui ואהיה ʃub. ambulans. i. abii. Et de tabernaculo. וממשכן: ʃub. in tabernaculum. q. d. habitaui in tabernaculo, non illo quidem fixo & permanente, ʃed quod ʃubinde locum mutabat. Hic non ʃignificat varietatem tabernaculi, ʃed loci in quo erat tabernaculum. 7 E tugurio depoʃt pec. מן הנוה מן אחרי הצאן è ʃepto, [vel è caʃa illa paʃtorali] quum oues ʃequereris. q. d. tu peruemiʃti ad regnum non meritis tuis, ʃed mea gratia. nam quum eʃʃes paʃtor ouium, feci te paʃtorem hominum, & non quorumuis, ʃed populi mei. 8 Et ʃuccidi ואכרית & exterminaui. tuli de medio. ʃuʃtuli. i. dedi tibi victoriam de inimicis tuis. Fecique tibi nomen, &c. ועשיתי לך שם כשם וגו' .i. peperi tibi famam inʃignem & celebrem, qualis eʃt fama maximorum qui habitant in terra. 9 Et poʃui ושמתי .i. deʃignaui. Nunc tertiam perʃonam alloquitur. In ʃecundo Samuelis hæc leguntur in futuro. Et habitabit in loco ʃuo, ושכן תחתיו Quidam per præʃens vertunt, & habitat apud ʃe, & non in loco externo, & regione peregrina. Nec commouebitur, ולא ירגז .i. non aliò vltrà demigrabit. Filii iniquitatis בני עולה .i. homines ʃcelerati & nequam, vel flagitioʃi. Atterere eū, לבלותו vt conʃumant eam. In ʃecundo Samuelis eʃt, affligant. 10 Præcepi *ut eʃʃent* Iudices צויתי שופטים Chaldæus paraph. ex quo cōʃtitui Iudices.

ſos inimicos tuos. annuntio ergo tibi quòd ædificaturus ſit tibi Dominus domum.

Quúmque impleueris dies tuós vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemẽ tuum poſt te, quod erit de filiis tuis: & ſtabiliam regnum eius.

Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſque in æternum.

2.Reg.7.c.14 Ego ero ei in patrẽ, & ipſe erit mihi in filium: & miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit,

Et ſtatuam eum in domo mea, & in regno meo vſq; in ſẽpiternũ: & thronus eius erit firmiſſimus in perpetuũ.

C Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuerſam viſionẽ iſtam, ſic loquutus eſt Nathan ad Dauid.

Quúmque veniſſet Rex Dauid, & ſediſſet coram Domino, dixit, Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, vt præſtares mihi talia?

Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo, ideóque loquutus es ſuper domum ſerui tui etiam in futurum: & feciſti me ſpectabilem ſuper omnes homines, Domine Deus.

Quid vltrà addere poteſt Dauid, quũ ita glorificaueris ſeruum tuum, & cognoueris eum?

Domine, propter famulum tuum iuxta cor tuum feciſti omnẽ magnificentiam hanc, & nota eſſe voluiſti vniuerſa magnalia.

Domine, non eſt ſimilis tui, & non eſt alius Deus abſque te, ex omnibus quos audiuimus auribus noſtris.

D Quis autẽ eſt alius vt populus tuus Iſrael, gens vna in terra, ad quã perrexit Deus, vt liberaret, & faceret populum ſibi, & magnitudine ſua atq; terroribus eiiceret nationes à facie eius, quem de AEgypto liberarat?

Et poſuiſti populum tuum Iſrael tibi in populum vſque in æternũ, & tu Domine factus es Deus eius.

Nunc igitur Domine, ſermo quem loquutus es famulo tuo, & ſuper domum eius, cõfirmetur in perpetuum, & fac ſicut loquutus es:

B Permaneátque & magnificetur nomen tuum vſque in ſempiternum: & dicatur, Dominus exercituum Deus Iſrael, & domus ſerui eius permanẽs coram eo.

Iuſraél,ʼ& humiliaui omnes inimicos tuos:ʼatque annuntiaui
tibi quòd domum ædificabit tibi Iehouáh.
11 Et erit,ʼquum adimpleti fuerint dies tui vt eas cum patribus
tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te,ʼquod erit è filiis tuis, & confirmabo regnum eius.
12 Ipſe ædificabit mihi domum, & confirmabo ſolium eius vſque
in ſeculum.
13 Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium:ʼ& miſericordiam meam non auferã ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui fuit ante te.
14 Sed ſtabiliam eum in domo mea & in regno meo vſque in ſeculum, atque thronus eius erit firmus in perpetuum.
15 Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuerſam viſionem hanc ſic
loquutus eſt Nathán Dauidi.
16 ʼIngreſſus eſt ergo Rex Dauid,ʼ& ſedit coram Iehoua, ac dixit,
Quis ego ſum, ô Iehoua Deus, & quæ eſt domus mea, quòd feciſti me venireʼhucuſque?
17 Et parũ fuit hoc in oculis tuis, ô Deus,ʼinſuper loquutus es ſuper domum ſerui tuiʼin longinquũ,ʼ& vidiſti me iuxta diſpoſitionem hominis excellentis, ô Iehoua Deus.
18 Quid addet vltrà Dauidʼ*petere* à te ad glorificandum ſeruũm tuũ?
tu autem ſeruum tuumʼnoſti.
19 O Iehoua, propter ſeruum tuum,ʼ& ſecundum cor tuum feciſti omnẽ magnitudinẽ hãc, vt nota faceresʼomnia magnalia *iſta*.
20 O Iehoua, non eſt ſimilis tibi, nec eſt Deus præter te, iuxta omnia quæ audiuimus auribus noſtris.
21 Et quis eſt ſicut populus tuus Iuſraél, gens vna in terraʼad quã
perrexerit Deus, vt redimeret ſibi populũ,ʼvt poneres tibi nomẽ,
ʼmagnitudines & terribilia, vt expelleres à facie populi tui quem
redemiſti ex AEgypto, Gentes?
22 Et poſuiſti populum tuum Iuſraëlem tibi in populum vſque
in ſeculum, & tu Iehoua fuiſti eis in Deum.
23 Nunc igitur Iehoua, verbum quod loquutus es de ſeruo tuo, &
de domo eius,ʼcõfirmetur vſque in ſeculũ, & fac ſicut loquutꝰ es:
24 ʼPermaneat quoque & magnificetur nomen tuum vſque in ſeculum: vt dicant, Iehoua exercituum, Deus Iuſraëlis, Deus eſt
ʼſuper Iuſraëlem: & domus Dauidis ſerui tui firma ſit coram te.

Promittitur Ieſus Chriſtus qui ædificaturus erat eccleſiam.

Laudat Dauid benignitatẽ Dei, ob promiſſum ſibi Chriſtum.

Miſericordia Dei, populus Iſrael factus Dei populus.

Orat Dauid Deũ vt promiſſiones ſuas præſtet.

Et humiliaui והכנעתי Quidam ſcribunt hoc loco ו redundare: neque cõiungunt verſum iſtũ præcedenti, ſed ſequentibus, vertentes, Et à tẽpore quo præcepi *ut eſſent* Iudices ſuper populum meum Iſrael, humiliaui omnes, &c. Atque annuntiaui tibi quòd bonum, &c. ואגיד לך ובית יבנ׳ Hic ו pro Quòd coniunctione: nam 2.Samu.7.b.11, ſcribitur, Præterea annuntiat tibi Iehouáh quòd domũ tibi faciet ipſe. Hic etiam de ſe loquitur in tertia perſona. pro, domum tibi ædificabo ego. 11 Quum adimpleti fuerint, &c. כי מלאו Præt. Heb. pro fut. Hebraiſmus, pro, Quum mortuus fueris. Quod erit è filiis tuis, אשר יהיה מבניך In Samuele eſt, quod egredietur è ventre tuo. 13 Et miſericordiam meam, &c. וחסדי In Samuele legitur explicatio huius verſus, Miſericordia autẽ mea non recedet ab eo, quemadmodum abſtuli à Saule quem ſuſtuli à facie tua. 16 Ingreſſus eſt ergo ויבוא המלך ſub. tentorium. Hic reliquit nobis formulam quandam qua vti debemus quũ maxima beneficia accepimus à Deo. Et ſedit וישב Dicunt doctores Hebræorum, ex Scripturis colligi, ſolitos fuiſſe homines orare ſtantes, vt & Angeli dicũtur ſtare dum orant: igitur mirantur quare dicat Regẽ ſedere, cõtra Iudæorũ in orãdo morẽ. Doctiores hunc nodum facilè diſſoluunt, quum vertunt, & manſit, &c. corã Iehoua, id eſt coram arca Iehouæ. Hucuſque? עד הלום: .i. vſque ad hũc locum regium. 17 Inſuper loquutus es ותדבר Ad verbum, & loquutus es. In Samuele legitur, & etiam loquutus es. In longinquum, למרחוק ſub. tẽpus. i. in futurum. q. d. etiam pollicitus es iamolim ante multa ſecula mihi & poſteritati meæ regnũ, & Chriſtum ex me oriturum. Et vidiſti me, &c. וראיתני כתור האדם המעלה & aſpexiſti me iuxta diſpoſitionem hominis, *hominis inquam* excellentiæ. i. excellentis. q. d. iam inde ab initio cognouiſti me futurum de numero hominũ præcellentium & eximiorum. 18 *Petere* à te ad glorif. ſer. t. אליך לכבוד וגו׳ Iſtud Petere ex 2. Samuelis addidit noſter interpres, vbi ſic legimus, Quid addet vltrà Dauid loqui ad te? Illic verbum legitur, & tamen deeſt quod hîc ponitur, nempe, ad glorificandum ſeruũ tuum. Vel vt alii vertunt, propter gloriam ſerui tui. i. vt des gloriam mihi ſeruo tuo. q. d. quid vltrà dare poteris Dauidi, quàm eum tanto honore afficere, vt ex eo & eius ſemine naſcatur Chriſtus? Noſti. ידעת: .i. noſti gratitudinem animi mei, qui intima cordium ſcrutaris. 19 Et ſecundũ cor tuum וכלבך Hebraiſmus, pro arbitrio tuo, & ſecundum propoſitum voluntatis tuæ, ex mera tua voluntate, nulla alia re motus, voluntariè & vltro, non coactus. Omnia magnalia *iſta*. את כל הגדולות: omnes magnitudines iſtas. i. omnia beneficia maxima iſta. 21 Ad quam אשר propter quam. Vt poneres tibi nomen, לשום לך שם Hebraiſmus, vt comparares tibi famam ac gloriam. Magnitudines & terrib. גדולות ונוראות Subaudiendum verbum ex ſecundo Samuelis, faceres magnitudines, &c. i. faceres mirabilia magna in gratiam populi tui. 23 Confirmetur יאמן .i. ſit firmum & ſtabile. Hæc debent referri ad promiſſiones de Chriſto Rege factas. 24 Permaneat quoque & mag. ויאמן ויגדל Hebraiſmus, ſubinde maior fiat gloria nominis tui. Super Iuſraëlem: לישראל Hic ל pro על, vt vides in ſecundo Samuelis.

Tu enim Deus meus 'reuelasti aurem serui tui quòd ædificares 25
ei domum: ideo 'inuenit seruus tuus vt oret coram te.
Nunc itaque ô Iehoua('tu ipse Deus,& loquutus es super seruo 26
tuo bonum hoc.)
Benedictio Dei. 'Nunc inquam voluisti benedicere domui serui tui, vt sit in se- 27
culum coram te: tu enim Iehoua 'benedixisti, & benedicta erit in
seculum.

Cap. XVIII.

Victi à Dauide Philisthæi. POst hæc autem percussit Dauid Peliשׁthím,& humiliauit eos: 1
'tulítque Gath,& villas eius de manu Peliשׁthím.
Moabitæ tributarii. Percussit & ipsum Moáb, fuerúntq; Moabitæ serui Dauidi, de- 2
ferentes munus.
Adarézer percutitur à Dauide. Præterea percussit Dauid Hadaryézer Regem צSobáh in חHa- 3
máth, dũ pergeret 'vt cõstitueret potentiã suã in flumine Peráth.
Accepit autem Dauid ex eis mille currus, '& septẽ millia equi- 4
tum, & viginti millia virorum peditum: subneruauítque Dauid
omnem currum,& reseruauit ex eis centum currus.
Venit ergo Arám 'Darméשׁsec vt opem ferret Hadaryézer Regi 5
צSobáh: & percussit Dauid de Arám vigintiduo millia virorum.
Syria tributaria Dauidi. Constituítque Dauid '*præfectos* in Arám Darméשׁsec fuerúntq; A- 6
Adiutor Dauidis Deus. ramæi Dauidi serui, deferentes munus: & seruauit Iehouáh Dauidem in omni *loco* ad quem perrexit.
Et tulit Dauid clypeos aureos qui erant super seruos Hadaryé- 7
zer,& detulit eos in Ieruשׁsaláim.
'Et de Tibחháth & Chún vrbib⁹ Hadaryézer tulit Dauid æs mul 8
tum valde, de quo fecit שׁSelomóh mare æneum, & columnas, &
vasa ænea.
Thou Rex Hemath petit à Dauide pacem. Audiens autem Thóיyu Rex חHamáth quòd percussisset Dauid 9
omnem exercitum Hadaryézer Regis צSobáh,
Misit 'Hadorám filium suum ad regem Dauidem, 'vt salutaret 10
eum pacificè, ac benediceret ei, eo quòd pugnasset cũ Hadaryézer,
& percussisset eum: 'gerebat enim bellum Thóיyu cum Hadaryé-
zer: & '*misit ad eum* omnia vasa aurea & argentea & ænea.
Quæ etiam sanctificauit rex Dauid Iehouæ cum argento & au- 11
ro quod acceperat ex vniuersis 'Gentibus 'de אEdóm, & Moáb, &
de filiis עAmmón,& de Peliשׁthím,& de עAmaléc.
Idumæa seruit Dauidi. 'Abשׁsái autem filius צSeruiáh percussit אEdóm in Valle salis, 12
decem & octo millia.

25 Tu enim Domine Deus meus reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares ei domum: & idcirco inuenit seruus tuus fiduciam vt oret coram te.
26 Nunc ergo Domine, tu es Deus: & loquutus es ad seruũ tuum tanta beneficia.
27 Et cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper corã te: te enim Domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

Cap. XVIII.

2.Reg.8.a.

1 FActum est autem post hæc vt percuteret Dauid Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth & filias eius de manu Philistiim:
2 Percuterétque Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, offerentes ei munera.
3 Eo tempore percussit Dauid etiam Adarézer Regem Soba regionis Hemath, quãdo perrexit vt dilataret imperiũ suũ vsque ad flumẽ Euphráten.
4 Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac viginti millia virorũ peditum: subneruauitque omnes equos currũ exceptis centũ quadrigis quas reseruauit sibi. B
5 Superuenit autem & Syrus Darmascenus vt auxilium præberet Adarézer Regi Soba: sed & huius percussit Dauid vigintiduo millia virorum.
6 Et posuit milites in Darmasco, vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera: adiuuitque eum Dominus in cunctis ad quæ perrexerat.
7 Tulit quoque Dauid pharetras aureas, quas habuerant serui Adarézer, & attulit eas in Ierusalem.
8 Necnon de Tebath & Chun vrbibus Adarézer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneũ, & columnas, & vasa ænea.
9 Quod quũ audisset Thou rex Hemath, percussisse videlicet Dauid omnẽ exercitũ Adarézer Regis Soba, C
10 Misit Adoram filium suum ad Regem Dauid, vt postularet ab eo pacẽ, & congratularetur ei quòd percussisset & expugnasset Adarézer: aduersarius quippe erat Thou Adarézer.
11 Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ænea consecrauit Dauid Rex Domino, cum argento & auro quod tulerat ex vniuersis Gẽtibus, tam de Idumæa, & Moab, & filiis Ammon, quàm de Philisthiim & Amalec. D
12 Abisai verò filius Saruiæ percussit Edom in Valle salinarum, decem & octo millia.

25 Reuelasti aurem ser. t. quòd ædif. &c. גלית את־אזן עבדך לבנות וגו' In secundo Samuelis legitur, Reuelasti aurẽ serui tui, dicendo, Domum ædificabo tibi, &c. Vide illic annotationes. Inuenit מצא subaudi ex Samuele, cor suum, nempe paratũ. Hebraismus, propterea seruus tuus orat ex animo coram te. 26 Tu ipse Deus, &c. אתה־הוא אלהים וגו' Parenthesis est, quæ sic legitur in secundo Samuelis, tu es Deus, & verba tua veritas, & loquutus es de seruo tuo bonum hoc. i. hoc summum beneficium & incomparabile promisisti mihi seruo tuo. 27 Nunc inquam voluisti bened. &c. ועתה הואלת לברך וגו' Hebraismus, Nunc inquã placuit benedicere domui serui tui, vt maneret in perpetuum. Chaldæus paraph. & alii, incœpisti benedicere & adimplere promissiones. Benedixisti, & benedicta erit ברכת ומברך benedixist i[sub. familiæ tuæ]& benedicta erit. Vel, benedixisti *seruo tuo*, & benedictus erit.

IN CAPVT XVIII.

1 Tulitque Gath, ויקח את־גת In secundo Samuelis, 8 a. 1, vbi hæc ipsa narrantur, scribitur, Tulitque Dauid Meteg-ammath. Vide illic annotationem. 3 Vt constitueret potentiam suam להציב ידו vt statueret terminum suum. vel, fines suos. aut, vt collocaret præsidiũ suum, &c. Voluerat enim Rex iste prorogare fines suos vsque ad regionem conterminam fluuio Euphrati. Quanquam relatiuum Hebraicum potest referre Dauidem, quòd Dauid voluerit producere imperium suum vsque ad Euphratem. 4 Et septem millia equitum, שבעת אלפים פרשים In secundo Samuelis legitur, & septingentos equites. 5 Darméשׁsec דרמשק In secundo Samuelis legitur Damméśec pro eodem, nempe Damasco. Ita hic Hadarezer vocat quem illic Hadadezer. 6 *Præfectos* Istud subaudiuit noster interpres ex secũdo Samuelis. Alii subaudiunt præsidium. 8 Et de Tibחháth & Chun ומטבחת ומכון In secundo Samuelis vocantur Betah & Berothái. 10 Hadorám הדורם In secũdo Samuelis dicitur Ioram. Vt salutaret eum pacificè, &c. ושאל לו לשלום וגו' Hebraismus, vt salutem illi diceret, & congratularetur ei, atque offerret munera amplissima, &c. Alii, vt interrogaret eum de pace, & benediceret ei: id est vt rogaret eum quomodo valeret, & gratularetur ei. Alii, vt pacem faceret cum eo. sed non est rectum. Gerebat enim bellum, &c. כי איש מלחמות Ad verbum, & vir præliorum: Hebraismus, de quo in secundo Samuelis. *Misit ad eum* Alii subaudiunt ex secundo Samuelis, & in manu eius omnis generis vasa, &c. 11 Gentibus הגוים sub. aliis quas subegerat. ita 2. Samu. 8. c. 11. De אEdóm, מאדום Secundus liber Samuelis meminit Aram, non Edom. cõueniunt tamen: nam Idumæi & Aramæi coniunxerant copias. 12 Abשׁsái ואבשי In secundo Samuelis Dauidi tribuitur victoria, vt capiti & Regi, quæ hic duci ipsius Dauidis. Psal. 60. a. 2, hæc victoria tribuitur Ioab. Præterea tãtùm ponuntur duodecim millia. Doctiores inter Hebræos ita soluũt. Primò cõgressum fuisse aiũt Abisai vicariũ ipsius Ioab, & interfecisse sex millia: deinde superuenisse ipsũ Ioab præfectũ militiæ Dauidis, & cæsa fuisse adhuc duodecim millia. Itaq; tribus potest attribui hæc victoria, Dauidi, Ioab, & Abisai.

13 Et constituit in Edom præsidium, vt seruiret Idumæa Dauid: saluauitq; Dominus Dauid in cunctis ad quæ perrexerat.

14 Regnauit ergo Dauid super vniuersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo suo.

15 Porrò Ioab filius Saruiæ erat super exercitum, & Iosaphat filius Ahilud à commentariis.

16 Sadoc autem filius Ahitob, & Abimélech filius Abiathar, sacerdotes: & Susa, scriba.

17 Banaias quoque filius Ioiadæ super legiones Cerethi & Phelethi: porrò filii Dauid, primi ad manum Regis.

Cap. XIX.

1 Accidit autē vt moreretur Naas Rex filiorum Ammon, & regnaret filius eius pro eo.

2 Dixítque Dauid, Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater eius gratiam. Misítque Dauid nuntios ad consolandū eum super morte patris sui. qui quū peruenissent in terram filiorum Ammon, vt consolarentur Hanon,

3 Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanō, Tu forsitā putas quòd Dauid honoris causa in patrem tuū, miserit qui consolarentur te: nec animaduerteris quòd vt explorēt, & inuestigent, & scrutētur terram tuam, venerint ad te serui eius.

4 Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit & rasit, & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes, & dimisit eos.

B

5 Qui quum abiissent, & hoc mādassent Dauid, misit in occursum eorum (grandē enim cōtumeliam sustinuerant) & præcepit vt manerent in Iericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur.

6 Vidētes autem filii Ammon quòd iniuriam fecissent Dauid tam Hanō quàm reliquus popul⁹, miserūt mille talēta argenti, vt cōducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba currus & equites.

7 Conduxerúntque trigintaduo millia curruum, & Regem Maacha cum populo eius. qui quum venissent, castrametati sunt eregione Medaba. filii quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum.

C

8 Quod quum audisset Dauid, misit Ioab & omnē exercitū virorū fortiū.

9 Egressique filii Ammon direxerūt aciem iuxta portam ciuitatis: Reges autem qui ad auxilium eius venerāt, separatim in agro steterunt.

10 Igitur Ioab intelligens bellū ex aduerso & post tergū contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, & perrexit contra Syrum.

11 Reliquam autē partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui: & perrexerunt contra filios Ammon.

13 ˮEt posuit in ℵEdóm ˮpræsides, fuerúntque omnes ℵEdomæi ser
ui Dauidis, & seruauit Iehouáh Dauidem in omni *loco* ad quem Dauid custoditur à Deo.
perrexit.
14 Regnauit igitur Dauid super vniuersum Iשׂraאelé, & faciebat
iudicium & iustitiam vniuerso populo suo.
15 Ioab autem filius צSeruiáh ˮ*erat* super exercitum: Iehoשׂaphát
verò filius Aחhilúd, ˮà commentariis.
16 צSadóc præterea filius Aחhitúb, & Abimélech filius ℵEbiathár,
erant sacerdotes: ˮשׂSauשׂá autem scriba:
17 Et Benaiáhu filius Iehoiadáy super Cheretí & Pelethí: filii au-
tem Dauidis *erant* ˮprimi ad manum Regis. Cap. XIX.
1 FVit præterea, posthæc mortuus est Naחháשׁ Rex filiorum Dauid mittit ser
yAmmón, & regnauit ˮfilius eius pro eo. uos ad consolandum Hanen.
2 Dixítque Dauid, Faciam misericordiam cum חHanún filio Na Misericordia. Consolari.
חháשׁ: fecit enim pater eius mecum misericordiam. Misit itaque
Dauid legatos ad consolandum eum super patre suo: & venerunt
serui Dauidis in terram filiorum yAmmón ad חHanún vt conso-
larentur eum.
3 Tum dixerunt principes filiorum yAmmón ad חHanún, Num
honorat Dauid patrem tuum in oculis tuis, quòd misit ad te con-
solatores? nonne ideo ˮvt scrutētur & rimentur, explorēntque ter-
ram, venerunt serui eius ad te?
4 Tulit itaque חHanún seruos Dauidis, ˮ& rasit eos, & præcidit tu Ignominia affecti remittuntur.
nicas eorum ˮper medium vsque ad verenda, & dimisit eos.
5 ˮAbierūt autem & renuntiauerunt Dauidi de viris illis: & misit
in occursum eorum. (erant enim viri ignominia affecti valde) di-
xítque Rex, Manete in Ierenhó, donec germinauerit barba vestra,
tunc reuertemini.
6 ˮVidētes autem filii yAmmón quòd rem fœdam fecissent Da- Ammonitæ cū
uidi, misit חHanún & filii yAmmón mille talenta argenti, vt cō- Syris congregantur contra Dauidem.
ducerēt mercede sibi de Arám Naharáim, ˮ& de Arám Mayachāh,
& de צSobáh currus & equites.
7 Et mercede cōduxerunt sibi duo & triginta millia curruum, &
Regem Mayachāh, & populum eius: postea venerunt, & castra-
metati sunt eregione Medbá: filii verò yAmmón cōgregati de vr-
bibus suis, venerunt ad hoc prælium.
8 Quod audiens Dauid, misit Ioáb & omnē exercitum ˮfortium. Syri vincuntur à Dauide.
9 ˮEt egressi filii yAmmón instruxerunt aciem ad portam vrbis:
Reges verò qui venerant seorsum, *erant* in agro.
10 Videns autē Ioáb ˮquòd esset facies belli contra se antè & retro,
elegit aliquot ex omnibus electis Iשׂraאelis, & instruxit ˮ *aciem* in
occursum Arám.
11 ˮResiduum verò populi tradidit in manum Abשׂsai fratris sui,
& instruxerunt *aciem* in occursum filiorum yAmmón.

13 Et posuit וישם sub. Dauid. Præsides, נציבים præfectos. duces. 15 *Erat* super exercitum: על־הצבא .i. præfectus erat militiæ. Gallicè, *Le Connestable.* A commentariis. מזכיר: Vide annotationes in 2. Samu. 8. d. 16 vsque ad finem capitis. 16 שׂSauשׂa a. ושושא Iste in secundo Samuelis, dicitur שׂSeraiah. 17 Primi ad manū Regis. הראשנים ליד המלך: id est quorum opera in primis vtebatur Rex.

CAPVT XIX.

1 Filius eius בנו In 2. Samu. 10. a. 1, dicitur Hanon, vbi hæc historia describitur. Sequenti versu sic etiam nominatur. 3 Vt scrutētur לחקור vt inuestigent. sub. vrbem. vt est in secundo Samuelis. 4 Et rasit eos, ויגלחם In Samuele legitur, & rasit dimidium barbæ eorum. Per medium, vsque ad verenda, בחצי עד־המפשעה Ad medium, vsque ad verenda. In Samuele quum dicit, vsque ad nates, posteriora intelligit: hic verò, anteriora. 5 Abierunt autem, וילכו sub. legati. 6 Videntes autē filii yAmmón quòd rem fœdā fecissent Da. ויראו בני עמון כי התבאשו עם־דויד Cognoscentes autē Ammonitæ quòd fœtidos [putidos, abominabiles] se reddidissent Dauidi. i. agnoscētes se grauissimè offendisse Dauidē. Et de Arám, &c. ומן ארם וגו׳ In Samuele legitur, de Aram Beth-reחhob & Arám צSoba viginti millia peditum. Cōfer vtrunque. 8 Fortium. הגבורים: Doctus inter Hebræos subaudit coniunctionem ו, & fortissimos. sub. milites. 9 Et egressi ויצאו sub. è castris suis, nō de vrbe, vt malè sentit doctus inter Hebræos. 10 Quòd esset facies belli cōtra se, &c. כי היתה פני־המלחמה אליו וגו׳ .i. instructa esset acies aduersum se & à fronte & à tergo. *Aciem* Ex præcedenti subauditū, vbi integra oratio legitur. 11 Residuum verò pop. ואת יתר העם .i. Reliquam partem exercitus.

11 Dixítque, Si fortior fuerit me Arám, eris mihi in salutem: si ve-
rò filii yAmmón fuerint fortiores te, seruabo te.
13 Robora te, ʹ& roboremus nos pro populo nostro, & pro vrbibʼ
Dei nostri: Iehouáh autem quod bonum est in oculis suis, faciat.
14 Appropinquauit igitur Ioáb, & populus qui erant cum eo, con
tra Arám in prælium: & fugerunt à facie eius.
15 Filii autem yAmmón videntes quòd fugeret Arám, fugerunt e-
tiam ipsi à facie Abʋsái fratris eius, ingressíque sunt ciuitatem:
ʹposthæc ingressus est Ioáb Ieruʋsaláim.
16 Videntes verò Aramæi quòd cæsi essent coram Iʋsraʋele, mi-
serunt legatos, atque eduxerunt Aramæos qui erant trans flumẽ:
& ʋSophach princeps exercitus Hadaryézer ʹ*erat* ante eos.
17 Nuntiatum est autẽ Dauidi: qui congregauit vniuersum Iʋs-
raʋelem, & transiuit Iardén, venítque ʹad eos, ʹ& direxit *aciem* cõtra
eos, direxit inquam *aciem* Dauid in occursum Arám in prælium,
& pugnauerunt cum eo.
18 Fugit autem Arám à facie Iʋsraʋelis, & occidit Dauid de Arám
septem millia curruum, & quadraginta millia virorum ʹpeditum,
præterea ʋSophách principem exercitus interemit.
19 Quum autem vidissent ʹserui Hadaryézer quòd cæsi essent co-
ram Iʋsraʋele, pacem fecerunt cum Dauide, ac seruierunt ei: ne-
que voluit Arám opem præbere filiis yAmmón vltrá. Cap. XX.
1 FVit insuper, ʹtempore reuersionis anni, tẽpore quo ʹegrediun-
tur Reges, duxit Ioáb robur militiæ, & vastauit terrã filiorum
yAmmón: & quũ venisset, obsedit Rabbáh: (Dauid autẽ manebat
in Ieruʋsaláim) & percussit Ioáb Rabbáh, ʹ& destruxit eam.
2 ʹTulit autem Dauid coronam Regis eorum à capite eius, & in-
uenit eam ponderis talẽti auri, in eáque *erat* ʹlapis pretiosus, ʹ& fuit
super caput Dauidis: spolia quoque vrbis eduxit multa valde.
3 Populum verò qui erat in ea, eduxit, & serrauit serra, ʹ& carpen-
tis ferreis, & serris: sic autem fecit Dauid vniuersis vrbibus filio-
rum yAmmón. postea reuersus est Dauid, & vniuersus populus in
Ieruʋsaláim.
4 ʹHoc autem gestum est bellum in Gézer cum Peliʋsthím: tunc
percussit Sibbechái Huʋsathites ipsum Sippái de natis gigan-
tum, ʹ& humiliati sunt.
5 Fuit item adhuc bellum cum Peliʋsthím, vbi percussit Elhha
nán filius Iaʋyír ʹipsum Lahhmí fratrem Goliáth Gitthæum: cuius
hastæ lignum erat veluti liciatorium texentium.
6 Fuit insuper adhuc bellum in Gáth: erat autem ibi vir mensuræ

Deo omnia cõmittuntur.

Sophach princeps exercitus Adarézer, occiditur à Dauide cum exercitu.

Syri, serui Dauidis.

Rabba vrbs destruitur.

Ammonitarum grauis afflictio.

Philisthæi vincũtur à Dauide.

Lehemites gigas occiditur.

Gigas habẽs 24 digitos percutitur à Ionathan.

11 Dixitque, Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autem superauerint te filii Ammon, ero tibi in præsidium.
13 Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus Dei nostri: Dominus autem quod in conspectu suo bonum est, faciet.
14 Perrexit ergo Ioab, & populus qui cum eo erat, contra Syrum ad præliũ: & fugauit eos. D
15 Porrò filii Ammon videntes quòd fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius, & ingressi sunt ciuitatem: reuersúsque est etiam Ioab in Ierusalem.
16 Videns autem Syrus quòd cecidisset coram Israel, misit nuntios, & adduxit Syrum qui erat trans fluuium: Sophach autem princeps militiæ Adarézer, erat dux eorum.
17 Quod quũ annuntiatum esset Dauid, congregauit vniuersum Israel, & transiuit Iordanem, irruitque in eos, & direxit ex aduerso aciem, illis contrà pugnantibus.
18 Fugit autem Syrus Israel: & interfecit Dauid de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditũ, & Sophach exercitus principem.
19 Videntes autem serui Adarézer se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei: noluitque vltrà Syria auxiliũ præbere filiis Ammon. Cap. XX.
1 FActum est autem post anni circulum, eo tẽpore quo solent Reges ad bella procedere, cõgregauit Ioab exercitum & robur militiæ, & vastauit terram filiorũ Ammon: perrexitque, & obsedit Rabba: porrò Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam.
2 Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentũ, & pretiosissimas gẽmas, fecitq; sibi inde diadema: manubias quoq; vrbis plurimas tulit. B
3 Populum autẽ qui erat in ea, eduxit: & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecaretur & cõtererentur. Sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorũ Ammon: & reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem.
4 Post hæc initum est bellum in Gazer aduersum Philisthæos: i quo percussit Sobochai Husathites, Saphai, de genere raphaim, & humiliauit eos. C
5 Aliud quoque bellum gestũ est aduersus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus Lehemiten fratrem Goliath Gethæi, cuius hastæ lignũ erat quasi liciatoriũ texẽtium.
6 Sed & aliud bellũ accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senos D

13 Et roboremus nos ונתחזקה & viriliter agamus. 15 Posthæc ingressus est Ioab Ier. ויבא יואב ירושלם: In Samuele legitur, Reuersusque est Ioab à filiis Ammon, & venit in Ierusaláim. 16 *Erat* ante eos. לפניהם: Hebraismus, erat dux eorum. 17 Ad eos, אלהם In Samuele legitur, ad Helã. Et direxit, &c. ויערך אלהם ויערוך וגו׳ Cõtrà de Aramæis in Samuele scribitur, Et instruxerunt *aciem* Aramæi in occursum Dauidis, &c. 18 Peditum, רגלי Sing. Heb. pro plur. Hac forma singulariter vtuntur Hebræi pro pedite, cum numeralibus. In Samuele dicit septingentos currus, id est equos septingentorum curruum. ibi expressit numerum curruum selectorum: hic verò exprimitur numerus omnium. Præterea in Samuele dicit, quadraginta millia equitum. sed illic omisit pedites: hic verò equites. quod igitur in vno deest, ex altero suppleri debet. 19 Serui עבדי In Samuele exponitur quales fuerint illi serui, nẽpe omnes Reges.

IN CAPVT XX.

1 Tempore reuersionis anni, לעת תשובת השנה .i. anno iam reuoluto, ab initio belli gesti contra socios Ammonitarum. Vide hæc 2. Samue. 11.a.1, vbi eadem scribuntur, & annotata sunt quæ ad istud caput pertinent. Egrediuntur צאת Sic 2. Samue. 11.a.1. Et destruxit eam. ויהרסה: & euertit eam, interemptis scilicet ciuibus. 2 Tulit autem, &c. ויקח וגו׳ Istud cum sequentibus scribitur 2. Samu. 12.g.29. Lapis pret. אבן יקרה Sing. Heb. pro plur. lapides pretiosi erãt in ea. אבן nomẽ est collectiuum. Et fuit sup. cap. ותהי על ראש sub. imposita: Vide annotationem in Samuele. 3 Et carpentis ובחריצי & trahis. vel tribulis. 4 Hoc autẽ gestum est, &c. ויהי אחרי וגו׳ Ad verbũ, Et fuit posthæc, & stetit. Vide istud 2. Samu. 21.d.18, vbi pro Gezer, legitur Gob: & qui hîc dicitur Sippai, illic vocatur Saph. Et humiliati sunt. ויכנעו: & subiugati sunt. 5 Ipsum Lahhmi את לחמי Doctus inter Hebræos scribit את pro בן positũ, & subaudit אשר היה atque (vt conueniat cum loco qui est apud Samuelem) exponit, Et percussit Elhanan filius Iair qui erat de genere Bethlehemitarum, fratrem, &c. Vel vt את pro ב ponatur, cum Bethlehemita, id est cum Dauide qui erat Bethlehemita. q. d. adiutus opera Dauidis.

habẽs digitos,id eſt ſimul vigintiquatuor: qui & ipſe de Rapha fuerat ſtirpe generatus.

Hic blaſphemauit Iſrael:& percuſſit eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid.

Hi ſunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu Dauid & ſeruorum eius. Cap. XXI.

1.Reg.24.a.1

COnſurrexit autem Satan contra Iſrael:& incitauit Dauid vt numeraret Iſrael.

Dixitque Dauid ad Ioab & ad principes populi, Ite & numerate Iſrael à Ber-ſabee,vſque Dan: & afferte mihi numerum,vt ſciam.

Reſponditque Ioab,Augeat Dominus populum ſuum cẽtuplum, quàm ſunt: nónne domine mi Rex, omnes ſerui tui ſunt? quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum repetetur Iſraeli?

Sed ſermo Regis magis præualuit: egreſſúſque eſt Ioab, & circuiuit vniuerſum Iſrael:& reuerſus eſt Ieruſalẽ.

Deditque Dauidi numerũ eorum quos circuierat : & inuentus eſt omnis numerus Iſrael,mille millia & cẽtum millia virorum educentium gladium : de Iuda autem quadringenta ſeptuaginta millia bellatorum.

Nam Leui & Beniamin nõ numerauit : eo quòd Ioab inuitus exequeretur Regis imperium.

Diſplicuit autem Deo quod iuſſum erat:& percuſſit Iſrael.

Dixitque Dauid ad Deum, Peccaui nimis vt hoc facerem: obſecro aufer iniquitatẽ ſerui tui,quia inſipienter egi.

Et loquutus eſt Dominus ad Gad
B Videntem Dauidis,dicens,

Vade, & loquere ad Dauid, & dic, Hæc dicit Dominus, Triũ tibi optionem do : vnum quod volueris elige, & faciam tibi.

Quúmque veniſſet Gad ad Dauid, dixit ei , Hæc dicit Dominus , Elige quod volueris.

Aut tribus annis peſtilentiã famis: aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos,& gladiũ eorũ non poſſe euade-

magnæ,ʹcuius digiti erant ſeni,vigintiquatuor:qui etiam natus erat
ipſi giganti.
7 ʹHic probris afficiebat Iiſraelem,& percuſſit eum Iehonathán
filius Simyá fratris Dauidis.
8 Iſti nati ſunt ʹipſi giganti in Gáth, & ceciderunt manu Daui-
dis manúque ſeruorum eius. Cap. XXI.
1 SʹTetit autem Satan contra Iiſraelem, incitauítque Dauidẽ
vt numeraret Iiſraelem.
2 Dixit ergo Dauid ad Ioáb & ad principes populi, Ite,numerate
Iiſraelem à Beer-ſébay vſque ad Dan:ʹ& afferte ad me,vt ſciã
numerum eorum.
3 Tum dixit Ioáb,ʹAddat Iehouáh populo ſuo ſicut ſunt, cẽtum
vicibus: nunquid non domine mi Rex,omnes ipſi domino meo
ſunt ſerui? vtquid quærit hoc dominus meus? ʹvtquid erit ad deli-
ctum Iiſraeli?
4 Verbum autem Regis ʹpræualuit aduerſus Ioáb:egreſſus eſt ita-
que Ioáb, & ambulauit per vniuerſum Iiſraelem:poſtea reuer-
ſus eſt in Ieruſaláim.
5 Dedítque Ioáb numerum numeri populi ipſi Dauidi:& fuit v-
niuerſus Iiſraél ʹmille millia & centum millia virorum euagi-
nantium gladium : Iehudáh autem,quadringenta & ſeptuaginta
millia virorum euaginantium gladium.
6 Leui verò & Biniamín non numerauit inter illos:quia ʹabomi-
nabile fuit verbum Regis ipſi Ioáb.
7 Diſplicuit autẽ in oculis Dei ʹverbũ hoc,& percuſſit Iiſraelẽ.
8 Dixit autem Dauid ad Deum,Peccaui valde,quòd fecerim rem
hanc:nunc verò transfer obſecro iniquitatem ſerui tui, quia inſi-
pienter egi valde.
9 Loquutus eſt itaq; Iehouáh ad Gád ʹVidentẽ Dauidis,dicẽdo,
10 Vade, & loquere Dauidi, dicendo, Sic dixit Iehouáh, Tria ego
ʹextendo ſuper te,elige tibi vnum ex eis ʹvt faciam tibi.
11 Venit itaque Gád ad Dauidem, dixítque ei, Sic dixit Iehouáh,
ʹRecipe tibi
12 ʹAut tribus annis famem:aut tribus menſibus ʹſis conſumptus à
facie hoſtium tuorum,& gladius inimicorũ tuorum ʹattingat:aut

Dauid authore diabolo numerat populum.

Pœnitet Dauidem numeraſſe populum.

Ipſi tria pœnarũ genera proponuntur.

6 Cuius digiti erãt ſeni, ואצבעותיו שש־ושש Ad verbum,& digiti eius ſex & ſex. Omiſit digitos pedum etiam ſenos,quorum fit mentio in Samuele:vt cõſtet numerus vigintiquatuor.Hic etiam erat vnus è filiis gigantis. hoc eſt fuit de genere gigantum. 7 Hic probris afficiebat ויחרף Ad verbum,Et probris affecit. 8 Ipſi giganti in Gáth, להרפא בגת .i.ex gigantibus qui habitabant in Gath.

IN CAPVT XXI.

1 Stetit autem ויעמוד Conſurrexit autem.Eadem ſcribuntur & 2.Samu.24.a.1.q.d.Satan aggreſſus eſt Dauidem,perſuaſitque illi vt numeraret populum ſuum. 2 Et afferte והביאו ſub.catalogum populi recenſiti. 3 Addat Iehouáh,&c. יוסף יהוה וגו׳ Hebraiſmus, Dominus centuplo maiorẽ reddat populũ hunc. ſiue,populũ ſuum efficiat centuplo numeroſiorẽ & copioſiorẽ. Vtquid erit, &c. למה יהיה לאשמה לישראל: quare imputabitur in delictum Iſraeli?In delictum,id eſt in damnum & perniciem.q.d.hoc fit in perniciem populi Iſraelitici. 4 Præualuit חזק fuit forte.i.nõ potuit Ioab dimouere Regem à ſententia. 5 Mille millia & centum millia. אלף אלפים ומאה אלף In 2.Samue.24.b.9,ponitur minor numerus,nempe octingenta millia. Dicunt autem Hebræi apud Samuelem deſcriptum eſſe numerũ eorum quorum catalogum Ioab Dauidi dedit:hic autem poni numerum vniuerſi Iſraelis(exceptis tribubus Leui,Beniamin & Iuda)ſecundum veritatem.q.d. Et fuit numerus Iſrael iuxta veritatem,mille millia,&c.In numero tribus Iudæ,maior numerus ponitur in Samuele,quàm hîc:quia hîc (inquiunt Hebræi) non numerantur principes, ſed reliqui armis gerendis apti. Deſunt autem hîc ab illo numero 30000. Præterea in hoc verſu per Iſraelem omnes tribus intelliguntur:præter tres quæ hîc ponuntur, Leui, Beniamin & Iuda : per Iudam verò,hîc vnicam tribum intelligere oportet. 6 Abominabile fuit, &c. נתעב דבר המלך את יואב: Id eſt animus Ioab abhorrebat ab ea re,mandatúmque Regis diſplicebat illi,atque inuitus id faciebat:ideo non recenſuit duas illas tribus.& ſic cauſam dicit cur duas illas tribus omiſerit. 7 Verbum hoc, על הדבר הזה res iſta.i.numeratio iſta populi iuſſu Regis facta.ſiue mandatum hoc Regis. 9 Videntem Dauidis, חזה דויד .i.qui Dauidis tẽpore prophetauit. 10 Extẽdo נוטה Præſ.Heb.pro fut.extenſurus ſum.In Samuele legitur,offero tibi. Quidam vertunt,inclinabo. Vt faciam tibi. ואעשה לך: Ad verbum,& faciam tibi.ſub.quod elegeris. 11 Recipe tibi. קבל לך: Suſcipe tibi.ſub.vnum ex tribus quæ à me tibi proponentur. 12 Aut tribus annis, &c. אם שלוש שנים וגו׳ Ad verbum,Si tribus annis fames:& ſi tribus menſibus conſumptus[oppreſſus,ſub.eris] à facie hoſtium tuorum,& gladius inimicorũ tuorum *erit* in aſſequentem : & ſi tribus diebus gladius Iehouæ *graſſabitur* , & peſtis in hac regione , & Angelus Iehouæ *erit* vaſtans in toto termino Iſraelis.In Samuele per interrogationem legitur,præpoſita interrogantis particula, Viſne vt veniant tibi ſeptem anni famis in terra tua : an vt tribus menſibus fugias corã hoſtibus tuis,& ipſe hoſtis perſequatur te:an vt ſit tribus diebus peſtis in terra tua? Quidam nõ referunt iſtud ad verbum Recipe quod præceſſit : ſed ſubaudiunt verbum, Eueniat,ſic, Viſne vt eueniat tibi tribus annis fames,&c. Sis conſumptus à fa.hoſt.t. נספה מפני צריך deficias metu aduerſariorum tuorum. Attingat: למשגת Ad verbũ,attingens.vel,aſſequens *ſit*.i.aſſequatur te.q.d.gladio inimicorum tuorum cadas.

tribus diebus gladius Iehouæ, & pestis in terra *grassetur*, & Angelus
Iehouæ vastabit in toto termino Iשsraאelis:nunc itaq; vide quod
verbum respondeam mittenti me.

Pestilẽtiã eligit.

Miserationes Dei.

Et dixit Dauid ad Gad, Angustia est mihi vehemens, incidam 13
quæso in manum Iehouæ (quia multæ miserationes eius valde)
& in manum hominum ne incidam.

Septuaginta millia virorum cadunt peste.

Dedit itaque Iehouáh pestilentiam in Iשsraאele: & ceciderunt 14
de Iשsraאele septuaginta millia virorum.

Misit præterea Deus Angelum *quendam* in Ieruשsaláim vt perde- 15
ret eam: quúmque vastaret, vidit Iehouáh, & misertus est super
malo: dixítque Angelo vastãti, Sufficit nũc, cesset manus tua. An
gelus autem stabat iuxta aream אOrnán Iebusæi.

Dolet Dauid populum suum percuti, quũ ipse sit qui peccauerit.

Eleuauit autem Dauid oculos suos, & vidit Angelum Iehouæ 16
stanté inter terram & cælum, & gladium eius euaginatum *vidit* in
manu eius, extentum contra Ieruשsaláim: cecidit itaque Dauid,
& seniores ipsi operti saccis super facies suas.

Dixítque Dauid ad Deum, Annon ego iussi numerari populũ? 17
& ego ipse sum qui peccaui, & malè agendo malè egi: istæ autem
oues quid fecerunt? O Iehouáh Deus mi, sit quæso manus tua in
me & in domum patris mei, & in populum tuum ne sit plaga.

Angelus autem Iehouæ dixit ad Gád, vt diceret Dauidi vt ascẽ- 18
deret ad extruendũ altare ipsi Iehouæ, in area אOrnán Iebusæi.

Ascendit igitur Dauid iuxta verbum Gád quod loquutus fue- 19
rat in nomine Iehouæ.

Angelo cõspecto terretur Ornan.

Quum autem conuertisset sese אOrnán, vidit Angelum illum 20
& quatuor filii eius *qui erant* cum eo, absconderunt se: אOrnán verò
triturabat triticum.

Et peruenit Dauid ad אOrnán: & quum aspexisset אOrnán, vi- 21
dit Dauidem: & egressus de area illa incuruauit se Dauidi pronus
in terram.

Gratis non accipit, aut vi aufert Dauid quod Deo offerat.

Dixit autem Dauid ad אOrnán, Da mihi locum illum areæ, vt 22
ædificẽ in eo altare Iehouæ: argento pleno da eum mihi, & pro-
hibebitur plaga à populo.

Et dixit אOrnán Dauidi, Tolle tibi, & faciat domin' meus Rex 23
quod bonum est in oculis suis: vide, do boues pro holocaustis, &
tribulas pro lignis, & triticum pro sacrificio, omnia ipsa do.

Dixítque rex Dauid ad אOrnán, Nequaquã, sed emendo emam 24
argento pleno: non enim tollã quod *est* tibi, Iehouæ, & offeram
holocaustum gratis.

Dedit itaque Dauid ipsi אOrnán pro *eo* loco שsiclos aureos pon 25
dere sexcentos.

Et ædificauit ibi Dauid altare Iehouæ, obtulítque holocausta & 26
pacifica: atque inuocauit Iehouam, qui exaudiuit eum in igne è
cælo super altare holocausti.

re: aut tribus diebus gladiũ Domini, & mortem versari in terra, & Angelũ Domini interficere in vniuersis finibus Israel: nunc igitur vide quid respõdeam ei qui misit me.

Et dixit Dauid ad Gad, Ex omni parte me angustiæ premunt: sed melius mihi est vt incidam in manus Domini (quia multæ sunt miserationes eius) quàm in manus hominum.

Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel: & ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum.

Misit quoq; Angelum in Ierusalẽ vt percuteret eam: quúmque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali. & imperauit Angelo qui percutiebat, Sufficit, iã cesset manus tua. Porrò Angelus Domini stabat iuxta areã Ornã Iebusæi. C

Leuánsque Dauid oculos suos, vidit Angelum Domini stantem inter cælum & terram, & euaginatum gladiũ in manu eius, & versum contra Ierusalem: & ceciderunt tam ipse quàm maiores natu vestiti ciliciis, proni in terram.

Dixitque Dauid ad Deum, Nónne ego sum qui iussi vt numeraretur populus? ego qui peccaui, ego qui malum feci: iste grex quid cõmeruit? Domine De' meus vertatur obsecro manus tua in me, & in domũ patris mei: populus autẽ tuus non percutiatur.

2.Par.3.a

Angelus autẽ Domini præcepit Gad, vt diceret Dauidi vt ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Iebusæi.

Ascendit ergo Dauid, iuxta sermonem Gad, quem loquutus ei fuerat ex nomine Domini.

Porrò Ornan quum suspexisset, & vidisset Angelum, quatuórque filii eius cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.

Igitur quum veniret Dauid ad Ornan, cõspexit eum Ornan, & processit ei obuiã de area, & adorauit eum pronus in terram.

Dixitque ei Dauid, Da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino: ita vt quantũ valet argenti accipias, & cesset plaga à populo.

Dixit autem Ornan ad Dauid, Tolle, & faciat domin' meus Rex quodcunque ei placet: sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium, omnia libens præbebo. D

Dixitque ei rex Dauid, Nequaquã ita fiet, sed argentum dabo quantum valet: neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita.

Dedit ergo Dauid Ornan pro loco, siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.

Et ædificauit ibi altare Domino, obtulitque holocausta & pacifica: & inuocauit Dominũ, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.

12 Quod verbũ,&c. מה־אשיב את־שלחי דבר: Ad verbũ, quid respondeã mittẽti me verbum.i.quod responsum daturus sim,&c.vel,quid vis vt respondeã,&c. 15 Quúmque vastaret, וכהשחית quúmque exterminaturus esset.vel,exterminare pararet. In Samuele, Quúmque misisset manũ suam Angelus ad Ierusalaim vt disperderet eam. Et misertus est super malo: וינחם על־הרעה & pœnituit eũ eius mali.i. mutauit consilium de perdenda Ierusalẽ. Cesset manus tua. הרף ידך remitte[laxa]manũ tuam.q.d.hic populus satis est punitus, propterea siste. אOrnán ארנן In Samuele dicitur Arauna.erat igitur binomius. 17 Iussi numerari אמרתי למנות Ad verbũ, dixi ad numerandũ, vel numerare.nempe ipsi Ioab. Quid fecerunt? מה עשו quid admiserunt? 18 Vt ascenderet לעלות Erat enim locus ille sublimis,& editior quàm vrbs. 20 Angelum illum המלאך Angelum intelligit de quo suprà facta est mentio.
21 Pronus אפים Ad verbum,in nares. 22 Argento pleno בכסף מלא .i.pretio integro. Alii,argento quantum valet, vende mihi.
Et prohibebitur ותעצר vt cesset.vt cohibeatur. 23 Do נתתי Præt.Heb.pro præs.vt & mox,omnia ipsa do.i.paratus sum dare.
Pro lignis, לעצים in ligna. pro ipsis scilicet holocaustis. 24 Iehouæ, ליהוה .i. vt Iehouæ offeram. Et offeram והעלות Infinit.pro fut.indicatiui personæ primæ. Gratis. חנם: acsi dicat, de alieno. 25 שSeclos aureos,&c. שקלי זהב משקל שש מאות: ויענהו באש .i. dedit pondus sexcentorum seclorum auri. In Samuele scribitur, argento, seclis quinquaginta. 26 Qui exaudiuit eum,&c. q.d.quum vidisset Dauid Deum ignem misisse de cælo qui consumpsit holocaustum, tunc sciuit se exauditum esse.

Præcepítque Dominus Angelo: & conuertit gladium suum in vaginam.

Protinus ergo Dauid, videns quòd exaudisset eum dominus in area Ornan Iebusæi, immolauit ibi victimas:

(Tabernaculum autē Domini quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon:

Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum: nimio enim fuerat timore perterritus, vidēs gladium Angeli Domini.)

Cap. XXII.

Dixitque Dauid, Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustū Israel.

Et præcepit vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & cōstituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliēdos, vt ædificaretur domus Dei.

Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commissuras atque iuncturas præparauit Dauid: & æris pondus innumerabile.

Ligna quoque cedrina non poterāt æstimari quæ Sidonii & Tyrii deportauerant ad Dauid.

Et dixit Dauid, Salomō filius meus puer paruulus est & delicatus: domus autē quam ædificare volo Domino, talis esse debet vt in cunctis regionibus nominetur: præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam, ante mortē suā oēs præparauit impensas.

Vocauitque Salomonē filiū suum, & præcepit ei vt ædificaret domum Domino Deo Israel.

Dixitque Dauid ad Salomonē, Fili mi, volūtatis meæ fuit vt ędificarem domum nomini Domini Dei mei.

Sed factꝰ est sermo Domini ad me, dicēs, Multum sanguinē effudisti, & plurima bella bellasti: non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.

Filiꝰ qui nascetur tibi, erit vir quietissimus: faciam enim eū requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitū: & ob hāc causam Pacificus vocabitur: & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius.

Ipse ædificabit domū nomini meo: & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem: firmabóq; soliū regni eius super Israel in æternum.

Nunc ergo fili mi, sit Dominus tecū, & prosperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, sicut loquutus est de te.

Det quoque tibi Dominus prudentiam & sensum, vt regere possis Israel, & custodire legem Dn̄i Dei tui.

Tunc enim proficere poteris, si custodieris mādata & iudicia quæ pręcepit Dominus Moysi vt doceret Israel: confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paueas.

27 Dixítque Iehouáh Angelo ″vt conuerteret gladium suum in vaginam suam.
28 Tempore illo quum videret Dauid quòd exaudisset eum Iehouáh in area ℵOrnán Iebusæi, immolauit ibi:
29 (Tabernaculū autē Iehouæ quod fecerat Mouſéh in deserto, & altare holocausti, tēpore illo erat ĩ ipso excelso *quod erat* in Gibౕō: — Tabernaculum & altare holocaustorum in Gabaon.
30 Non potuerat autem Dauid ire in conspectum eius ″vt requireret Deum: quia territus erat propter gladium Angeli Iehouæ.)

Cap. XXII.

1 Dixítque Dauid, ″Hæc est domus Iehouæ Dei, & hic est altare in holocaustum pro Iuſraēle. — Dauid præparat necessaria ad ædificationem domus Dei.
2 Præcepit autem Dauid vt congregarent ″peregrinos qui *erant* in terra Iuſraēlis, quos constituit lapicidas ad cædendum lapides ″dolatos, vt ædificarent domum Dei.
3 Deinde ferrum in copia ″ad clauos, ad ostia portarum, & ad cōmissuras præparauit Dauid, atq; æs in multitudine absq; pōdere:
4 Ligna quoque cedrina absque numero: quia attulerant ℵSidonii & Tyrii ligna cedrina in multitudine ad Dauidem.
5 Tum dixit Dauid, שSelomóh filius meus puer est & tenellus: domus autem ædificanda est Iehouæ ″ad magnificandū, ad excellétiam, ad nomen & gloriam in omnibus terris: ″parabo *igitur* nūc illi. Parauit itaque Dauid in multitudine ante mortem suam.
6 Vocauit autem שSelomóh ″filium suum, & præcepit ei vt ædificaret domum Iehouæ Deo Iuſraēlis. — Iubet Dauid Salomon. vt ædificet domum Domini.
7 Dixit præterea Dauid ad שSelomóh ″filium suum, ″Fuit in corde meo ædificare domum nomini Iehouæ Dei mei.
8 ″At fuit ad me verbum Iehouæ, dicēdo, Sanguinem multū effudisti, & bella magna gessisti: nō ædificabis domum nomini meo, quia sanguinem multum effudisti in terram ″coram me. — Cur Dauid templū nō potuerit ædificare.
9 Ecce filius ″nascetur tibi, ipse erit vir ″quietus, requiescere nāque faciā eum ab omnibus inimicis suis in circuitu: ideo שSelomóh erit nomen eius: pacē enim & quietē dabo Iuſraēli in diebꝰ eius. — Quare Salomon sic dicatur.
10 Ipse ædificabit domū nomini meo, ipséque erit mihi in filium, & ego ero illi in patrē, firmabóque solium regni eius super Iuſraēlem vsque in seculum.
11 Nunc fili mi, ″erit Iehouáh tecum, & prosperè ages, ædificabísque domū Iehouæ Dei tui, quemadmodū loquutus est ″super te. — Exhortatur Dauid Salomonem vt Deu timeat.
12 Veruntamē det tibi Iehouáh intellectum & intelligentiā, ″præcipiátq; tibi super Iuſraēlē, ″vt custodias Legē Iehouæ Dei tui.
13 Tunc ″prosperè ages ″quum custodieris & feceris præcepta & iudicia quæ præcepit Iehouáh ipsi Mouſéh ″ad Iuſraēlem: confortare, & roborare, ″ne timeas, neque paueas.

27 Vt conuerteret וישב Ad verbum, & conuertit. 30 Vt requireret Deum: לדרוש אלהים .i. vt inuocaret Deum.

IN CAPVT XII.

1 Hæc est domus Ieh. זה הוא בית יהוה q.d. hic locus est gratus Deo, hic habitat, & hic colitur: nam hic me exaudiuit. Versiculus iste pertinet ad vicesimumoctauum versum capitis præcedentis, inter quem & istū interiicitur parenthesis. 2 Peregrinos הגרים aduenas ipsos. proselytos. Hi erant in postremo gradu & ordine apud Israelitas, ideo constituerat illos in viliore isto munere. Dolatos, גזית politos .i. vt eruerent è lapicidinis lapides qui postea cæderentur & polirentur. sub. fabricandos. Vide 2. Paral. 2. b. 9. 3 Ad clauos, למסמרים 5 Ad magnificandum, &c. להגדיל למעלה וגו׳ Hebraismus, ædificandum est templum plenum magnificentia, excellentia, & gloria, siue honore, atque magni nominis apud exteras gentes .i. magnificentissimū, excellentissimum & nominatissimum. Parabo אכינה præparabo. sub. necessaria ad illius constructionē. q.d. hac de causa necessaria nunc illi præparabo. 7 Filiū suum, בנו Legitur & בני Fili mi, fuit, &c. Fuit in corde meo אני היה עם לבבי וגו׳ Ad verbū, Ego, fuit in corde meo. Hebraismus, pro Ego apud me statuerā. 8 At fuit ad me verbū Iehouæ, di. &c. ויהי עלי דבר יהוה לאמור וגו׳ Hebraismus, Verùm Iehoua dixit mihi, Sanguinē, &c. Corā me. לפני .i. me sciente & vidente. 9 Nascetur נולד Ad verbū, nascens. vel natus. sub. erit tibi. Quietus, מנוחה Ad verbū, quietis. 11 Erit יהי sit .i. faueat tibi in omnibus, & propitius sit. Super te. עליך de te. 12 Præcipiátq; tibi super Israelē, ויצוך על ישראל détque tibi mandata de Israele. Alii, vt det tibi, &c. q.d. vtatur Dominus opera tua quū voluerit reconciliari Israeli. Vt custodias ולשמור Ad verbum, & vt custodias. Redūdat ו. non redūdabit, si quod præcessit sic vertas, vt præcipiat tibi super Israelē, & vt custodias. 13 Prosperè ages תצליח prosperè cedet tibi. Quū custodieris & feceris אם תשמור לעשות Ad verbū, si custodieris ad faciendū .i. si custodieris faciēdo. Ad Iuſraēlem: על ישראל pro Israele. vel, de Israele. Neque timeas, &c. אל תירא ואל תחת: q.d. nihil te perturbet.

14 'Et ecce secundum paupertatem meam præparaui pro domo Ie
houæ auri talenta centum millia, & argenti mille millia talenta:
æs verò & ferrum, 'absque pondere (quia in multitudine erat:)
ligna quoque, & lapides præparaui, '& his addes.
15 Tecum autem *habes* 'multos operarios, lapicidas, '& artifices lapi-
dis & ligni, & omnes peritos in quocunque opere.
16 Auri, argenti, æris, & ferri non est numerus: 'surge, & fac, & sit
Iehouáh tecum.
17 Præcepit autem Dauid cunctis principibus Iśraʾelis vt opem
ferrent śSelomóh filio suo.
18 Annon Iehouáh Deus vester vobiscum est, & requiescere vos
fecit per circuitum: nam dedit in manum meã habitatores huius
terræ, subiectáque est terra *hæc* 'corã Iehoua, corámq; populo eius.
19 Nunc præbete cor vestrum & animam vestram ad requirendũ
Iehouã Deum vestrum: atque surgite, & ædificate Sanctuariũ Ie-
houæ Dei: vt introducatis *illuc* arcam fœderis Iehouæ & vasa 'san-
cta Dei pro domo ædificata nomini Iehouæ. Cap. XXIII.

Corda ad quærẽdum Deum.

1 SEnuit autem Dauid, '& satur dierum factus, Regem consti-
tuit śSelomóh filium suum super Iśraʾelem.
2 Congregauítque omnes principes Iśraʾelis, & sacerdotes at-
que Leuitas.
3 Numeratíque sunt Leuitæ à filio triginta annorum & suprá: &
fuit numerus eorũ per capita sua, per viros triginta & octo millia.
4 'Ex istis *fuerunt* ad vrgẽdum opus domus Iehouæ viginti & qua-
tuor millia: præfectorum autem & iudicum, sex millia.
5 Quatuor autẽ millia ianitorum, & quatuor millia laudantium
Iehouam cum instrumentis 'quæ feci 'ad laudandum.
6 Et distribuit Dauid eos 'in partes, filios Leui, in Gerśón, Ce-
háth, & Merarí.
7 Gerśunitas *distribuit* in Laʿadán, & śimʿí.
8 Filii Laʿadán: dux Ieʿhiʾél, & Zethám, & Ioʾél, tres.
9 Filii śimʿí: śSelomíth, & ʿHaziʾél, & Harán, tres: isti princi-
pes familiarum 'Laʿadán.
10 Filii autem śimʿí: Iaʿháth, Ziná, & Ieʿúś, & Beriʿáh: isti fi-
lii śimʿí, quatuor.
11 Fuit autem Iáʿhath dux, '& Zizá secundus: at Ieʿúś & Beriʿáh
non multiplicauerunt filios: & fuerunt in familia patris 'in sup-
putationem vnam.
12 Filii Ceháth: ʿAmrám, Iʾshár, ʿHebrón, & ʿVzziʾél, quatuor.
13 Filii ʿAmrám: Aharón & Mośéh. separatus est autẽ Aharón,
vt sanctificaret ipse 'sanctitatẽ sanctitatum, ipse & filii eius in se-

Dauid senex Regem constituit Salomonem.

Numerat Leuitas, & eisdẽ officia assignat.

Gerson.

Caath familia.

14 Ecce ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris verò, & ferri non est põdus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparaui ad vniuersa impendia.

15 Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificésque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos

16 In auro & argento & ære & ferro, cuius non est numerus: surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.

17 Præcepit quoque Dauid cunctis principibus Israel vt adiuuarent Salomonem filium suum:

18 Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes in manus vestras, & subiecta sit terra coram Domino, & coram populo eius.

19 Præbete igitur corda vestra & animas vestras vt quæratis Dñm Deum vestrum: & cõsurgite, & ædificate Sanctuarium Domino Deo: vt introducatur arca fœderis Domini, & vasa Deo cõsecrata, in domum quæ ædificatur nomini Domini. Cap. XXIII.

1 IGitur Dauid senex & plenus dierũ, Regem constituit Salomonem filium suum super Israel.

2 Et congregauit omnes principes Israel, & Sacerdotes atque Leuitas.

3 Numeratique sunt Leuitæ à triginta annis & suprá: & inuenta sunt triginta octo millia virorum.

4 Ex his electi sunt, & distributi in ministerium domus Domini viginti quatuor millia: præpositorũ autem & iudicum, sex millia.

5 Porrò quatuor millia ianitores: & totidem psaltes canẽtes Domino in organis quæ fecerat ad canendum.

6 ¶Et distribuit eos Dauid per vices filiorum Leui, Gerson videlicet, & Caath, & Merari.

Supr. 6. a. exod. 6. b.

7 Filii Gerson: Leedan, & Semei.

8 Filii Leedan: princeps Iahiel, & Zetham, & Ioel, tres.

9 Filii Semei: Salomith, & Hoziel, & Aran, tres: isti principes familiarum Leedan.

10 Porrò filii Semei: Iehath, & Zina, & Iaus, & Baria: isti filii Semei, quatuor.

11 Erat autem Iehath prior, Zina secũdus: porrò Iaus & Baria nõ habuerũt plurimos filios: & idcirco in vna familia, vnáque domo cõputati sunt.

12 Filii Caath: Amram, & Isaar, Hebron, & Oziel, quatuor.

13 ¶Filii Amram, Aaron & Moyses. Separatúsque est Aaron vt ministraret in sancto sanctorũ, ipsi & filii eius in

Exod. 6. c. 28. Heb. 5. a.

14 Et ecce secundum paupertatẽ meam. והנה בעני Et quidẽ in paupertate mea. Legitur enim & per ב & per כ. Fuit pauper Dauid respectu Salomonis. Aut hoc dicit humilitatis causa. Absque pondere. אין משקל i. æris & ferri tantã copiã tibi præparaui, vt præ abundantia pondus sciri nõ possit. Et his addes. ועליהם תוסיף: i. his addere potes & alia, aut similia. 15 Multos operarios, לרוב עושי מלאכה Ad verbũ, in multitudine facientes opus. Et artifices lapidis & ligni וחרשי אבן ועץ Hebraismus, qui peritè & ex arte norunt lapides dolare, & ligna. 16 Surge & fac, &c. קום ועשה ויהי יהוה עמך: q.d. incunctanter aggredere opus, & Deus fauebit tibi in hoc opere. 18 Coram Iehoua, corámque pop. e. לפני יהוה ולפני עמו: Hebraismus, Terra hæc, in subiectione est Iehouæ & populi eius, paret ei & eius populo. 19 Sancta Dei קודש האלהים Ad verbum, sanctitatis Dei, id est consecrata Deo.

IN CAPVT XXIII.

1 Et satur dierum factus, ושבע ימים Hebraismus, & quum ad satietatem vsque plenus esset dierum. i. diutissimè vixisset. 4 Ex istis מאלה Subaudiẽda sunt aliquot verba, Et dixit Dauid. nã verba ista sunt Dauidis. Præfectorũ autẽ & iud. שוטרים ושופטים Hæc duo vocabula idem significant. i. sex millia ex illis erant qui præerant aliis. 5 Quæ feci אשר עשיתי Qui nihil subaudiunt initio præcedentis versus, rectè vertunt, Quæ fecit: licet sit primæ personæ. Ad laudandum. להלל: sub. Dominum. 6 In partes, מחלקות Ad verbum, in distributiones. i. classes, nempe filios Leui. 7 *Distribuit* Subauditum verbum ex præcedenti versu, Gersonitas distribuit in duas familias, in familiam Laʿadán, & familiam Simʿi. 9 Laʿadán. ללעדן: in *familia* Laʿadán. 11 Et Ziza וזיזה Versu præcedenti vocauit istum Zina. fuit igitur binomius. Non multiplicauerunt filios: לא הרבו בנים Hebraismus, non habuerunt multos filios. In supputationem vnam. לפקודה אחת: Hebraismus, Istæ duæ familiæ reputatæ sunt pro vna. siue, ex his facta est vnica familia, & vnicus catalogus. 13 Sanctitatem sanctitatum, קדש קדשים i. sanctum sanctorum, siue rem sacrosanctam, vel sacrificium sanctum.

fempiternũ, & adoleret incẽfũ Domino fecundum ritum fuũ,ac benediceret nomini eius in perpetuum.

Moyfi quoque hominis Dei filii annumerati funt in tribu Leui.

Filii Moyfi:Gerfom & Eliezer.

Filii Gerfom:Subuel primus.

Fuerunt autem filii Eliezer:Rohobia primus:& non erant Eliezer filii alii:porrò filii Rohobia multiplicati funt nimis.

Filii Ifaar:Salomith primus.

Filii Hebron: Ieriau primus, Amarias fecundus, Iahaziel tertius, Iecmaam quartus.

Filii Oziel: Micha primus, Iefia fecundus.

Filii Merari: Moholi & Mufi. filii Moholi:Eleazar & Cis.

Mortuus eft autem Eleazar, & nõ habuit filios,fed filias:acceperũtque eas filii Cis fratres earum.

Filii Mufi: Moholi & Eder & Ierimoth,tres.

Hi filii Leui in cognationibus & familiis fuis,principes per vices, & numerum capitum fingulorum qui faciebant opera minifterii domus Domini à viginti annis & fuprá.

Dixit enim Dauid,Requiem dedit Dominus Deus Ifrael populo fuo,& habitationem Ierufalem vfque in æternum.

Nec erit officii Leuitarum vt vltrà portent tabernaculum, & omnia vafa eius ad miniftrandum.

Iuxta præcepta quoque Dauid nouiffima,fupputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & fuprá.

Et erunt fub manu filiorum Aaron in cultũ domus Domini,in veftibulis & in exedris, & in loco purificationis,& in fanctuario,& in vniuerfis operibus minifterii templi Dei.

Sacerdotes autẽ, fuper panes propofitionis, & ad fimilæ facrificium, & ad lagana, & azyma, & fartaginẽ, & ad feruentem fimilam, & fuper omne pondus atque menfuram.

Leuitæ verò vt ftent mane ad cõfitendum & canendum Domino: fimiliterque ad vefperam,

Tam in oblatione holocauftorum Domini, quàm in Sabbathis & Calendis & folennitatibus reliquis iuxta numerum & cæremonias vniufcuiufque rei,iugiter coram Domino.

Et cuftodiant obferuationes taber

culum,vt fuffirent coram Iehoua,vt miniftrarent illi, & benedicerent in nomine eius vfque in feculum.

14 'Mowféh autem viri Dei filii vocabuntur in tribu Leui. Moyfi familia.

15 Filii Mowféh:Gerwfóm,& אEliyézer.

16 Filii Gerwfóm:שSebuאél'dux.

17 Fuerunt autem filii אEliyézer, Renhabiáh dux: nec fuerunt ip-
fi אEliyézer filii alii. filii autẽ Renhabiáh'multiplicati funt valde.

18 Filii Ixhár:שSelomith dux.

19 Filii nHebrón: Ieriiáhu dux, Amariáh fecundus, Ienhaziאél ter-
tius,& Iocmeyám quartus.

20 Filii yVzziאél :Micháh dux, & Iwfiiáh fecundus.

21 Filii Merarí: Manhlí,& Muwfí.filii Manhlí:אElyazár & Ciws.

22 Mortuus eft autem אElyazár,nec fuerunt ei filii,fed filiæ:quas ac- Merari familia.
ceperunt filii Ciws'fratres earum.

23 Filii Muwfi: Manhlí,& yEder,& Ieremóth,tres.

24 Ifti funt filii Leui 'per familias fuas,principes familiarum'in e-
numerationibus fuis,fecundum numerum nominum per capita
fua,'faciẽtes opus in minifterio domus Iehouæ,à filio 'viginti an-
norum & fuprá.

25 Dixit enim Dauid, Requiefcere fecit Iehouáh Deus Iwfraאelis
populum fuum,'& habitabit in Ieruwfaláim vfque in feculum.

26 'Quinetiam Leuitarum non *erit vltrà* portare tabernaculum,&
omnia vafa eius in minifterium eius.

27 Itaque'iuxta verba Dauidis nouiffima'fuit numerus filiorũ Le
ui à filio viginti annorum & fuprá.

28 Statio infuper eorum *fuit*'ad manum filiorum Aharón in mi-
nifterio domus Iehouæ in atriis,& in cubiculis , '& in purificatio-
ne omnis fanctitatis,& in opere minifterii domus Dei:

29 'Præterea in pane ordinato,& in fimila in facrificium , & in la-
ganis'infermẽtatorum,'& in craticula,'& in frixa,'& in omni mẽ-
fura & menfura:

30 'Et vt ftarent fingulis matutinis ad celebrandum& laudandum
Iehouam,& fic vefperi:

31 'Et in omni oblatione holocauftorum Iehouæ,in Sabbathis,&
Calẽdis,& in folennitatibus, 'in numero 'fecundum ordinem fu-
per eos iugiter,'coram Iehoua.

32 'Et cuftodirent cuftodiam tabernaculi ecclefiæ , & cuftodiam

14 Mowféh autem,&c. ומשה וגו׳ Ad verbũ,Mofe autem viri Dei,filii eius vocati funt,vel vocabuntur,&c.i.filii Mofis æftimantur de tribu Leui. 16 Dux. :הראש primus.fic in fequentibus. 17 Multiplicati funt valde. :רבו למעלה creuerunt fuprà.i.fuerunt quamplurimi. 22 Fratres earum. :אחיהם In hoc verfu bis ponitur ם pro ן,id eft cognati.

24 Per familias fuas, לבית אבותיהם Ad verbum,per domum patrum fuorum. In enumerationibus f.fecundum num.nom.per cap.f. לפקודיהם במספר שמות לגולגלותם .i.in catalogis fuis numerati per fingula capita nominatim. Facientes עושה Sing.Heb.pro plur.vel,quorũ quilibet faciebat opus in,&c. Viginti annorum עשרים שנה Suprà verfu tertio dixit,A filio triginta annorũ.Dices Leuitas bis fuiffe numeratos:primò à tricefimo anno & fuprà:fecundò,à vicefimo anno& fuprá. 25 Et habitabit וישכן fub.Dominus.i.exhibebit fe præfentẽ in templo. Alii fubaudiunt,populus.q.d.non mutabit poftea populus fubinde locum,quemadmodum antea.

26 Quinetiam Leuitarũ,&c. וגם ללוים וגו׳ .i.nõ erit opus vt Leuitæ pofthac portẽt arcam quemadmodũ faciebant quũ arca non habebat ftatum locum.nunc enim habebit fedes fixas. 27 Iuxta verba Dauidis nouiffima, בדברי דויד האחרונים Hebraifmus,juxta ordinationẽ Dauidis nouiffimam. Fuit numerus filiorum Leui המה מספר בני לוי fuerunt *viri* numeri.i.numerati funt.vel,numerandi fuerunt,&c.

28 Ad manum filiorum Aharón ליד בני אהרן .i.ad latus, vel eregione filiorum Aharon. Quemadmodum Aharonitæ feruiebant templo,ita alii Leuitæ,fed diuerfa vtrorunque erant officia. Et in purificatione om.fanct. ועל טהרת לכל קודש .i.in emũdatione omnium vaforum facrorum. 29 Præterea in pane ord. וללחם המערכת Sing.Heb pro plur.Ad verbum,Et in pane ordinationis.i.præerunt in panibus propofitionis bene difpofitis coram Iehoua. Infermentatorum, המצות .i.infermentatis. Et in craticula, ולמחבת & in fartagine. Et in frixa ולמורבכת & in tofta,fub.fimila. Et in omni menfura & menfura. :ולכל משורה ומדה Hebræi dicunt משורה effe menfuram maiorem,מדה verò minorem. Alii,Menfuram liquidorum effe volunt,& Mida continuorum fiue aridorum.

30 Et vt ftarẽt fingulis matutinis ולעמוד בבוקר בבוקר Ad verbũ, Et ad ftandum in mane in mane.i.vt ftarẽt in tẽplo fingulis diebus matutino tempore coram arca. 31 Et in omni oblatione ולכל העלות Infinit.Heb.pro nomine. In numero במספר fub.folito & certo,quem oportebit adeffe. Secundum ordinem fuper eos כמשפט עליהם iuxta ritum *qui eft* fuper eos.i.fecundum ritum fuum quem obferuare debebunt. Coram Iehoua. :לפני יהוה Iftud pertinet ad illud quod præceffit verfu 30,Et vt ftarent.

32 Et cuftodirent cuftodiam ושמרו את משמרת Et obferuarent obferuationem.

ʼsanctitatis,ʼ& custodiam filiorum Aharō fratrum suorum in mi-
nisterio domus Iehouæ. Cap. XXIIII.

Assignat Dauid officia filiis Aaron.

FIliorum autē Aharón *hæ sunt* partitiones. Filii Aharón: Nadáb 1
& Abihú,אElyazár &איIthamár.
Mortuus verò est Nadáb & Abihúʼcoram patre suo,nec filii fue 2
runt eis:ʼsacerdotio ergo functi sunt אElyazár &איIthamár.
Et partitᵘ est eos Dauid,& צSadócʼde filiis אElyazár,& Anhimé- 3
lech de filiis איIthamár,ʼin numeratione sua *&* in ministerio suo.
Inuenti sunt autem filii אElyazár plures ʼin capitibus virorum, 4
quàm filii איIthamár:ʼ& diuiserunt eos de filiis אElyazár, *fuerunt* du
ces per domum familiarū sedecim: & de filiis איIthamár per do-
mum familiarum suarum,octo.
Diuiserunt autē eos sortibus,ʼistos cum istis:quiaʼfuerunt prin 5
cipes Sanctitatis, & principes Dei, & de filiis אElyazár & de filiis
איIthamár.
Et descripsit eos שSemayaiáh filius Nethanאél scriba,de *tribu* Le 6
ui,coram Rege & principibus,& צSadóc sacerdote,atque Anhimé
lech filio Abiathár,& principibus familiarum Sacerdotum & Le-
uitarum,ʼ*in* domum patris vnam attributam ipsi אElyazár, attri
butam inquam ipsi איIthamár.
ʼExiuit autem sors prima ipsi Iehoiaríb:ipsi Iedayaiáh,secūda: 7
חHarím,tertia:שSeyorím,quarta: 8
Malchiiáh,quinta:Miiamín,sexta: 9
Haccóץs,septima:Abiiáh,octaua: 10
Ieשsúay,nona:שSechaniáh,decima: 11
אEliaשsíb,vndecima:Iacím,duodecima: 12
חHuppa,decimatertia:Ieשsebáb,decimaquarta: 13
Bilgáh,decimaquinta:איImmér,decimasexta: 14
חHezír,decimaseptima:Hapiצsséץs,decimaoctaua: 15
Pethanhiáh,decimanona:Ienhezקאél,vicesima: 16
Iachín,vicesimaprima:Gamúl,vicesimasecunda: 17
Delaiáhu,vicesimatertia:Mayaziáhu,vicesimaquarta. 18
Isti *sunt* quorūʼenumeratio *erat* in ministerio suo,vt ingrederen- 19
tur domū Iehouæʼsecundum ordinē eorumʼsub manu Aharón pa
tris eorū,quemadmodū præceperat ei Iehouáh Deus Iשsraאelis.
De filiis Leuí residuis,de filiis עAmrám,שSubaאél:de filiis שSu- 20
baאél,Ienhdeiáhu.
De Renhabiáhu:de filiis Renhabiáhu,dux Iשssiiáh. 21
De Iצshari,שSelomóth:de filiis שSelomóth,Iánhath. 22
Filii autem Ieriiáhu,Amariáhu secundus,Ianhaziאél tertius,Ie- 23
camyám quartus.

naculi fœderis,& ritūSanctuarii,& ob
seruationem filiorum Aaron fratrum
suorū,vt ministrēt in domo Domini.

Cap. XXIIII.

Leui.10.a.4 nume.3.a.4. & 26.g.61

1 POrrò filiis Aaron hæ partitiones
erant. Filii Aarō:Nadab & Abiu&
Eleázar & Ithamar.
2 Mortui sunt autem Nadab & Abiu
ante patrem suum absque liberis: sa-
cerdotióque functus est Eleazar & I-
thamar.
3 Et diuisit eos Dauid,& Sadoc de fi-
liis Eleazari, & Ahimélec de filiis I-
thamar secundum vices suas & mini
sterium.
4 Inuentique sunt multo plures filii
Eleazar in principibus viris, quàm fi-
lii Ithamar. diuisit autem eis,hoc est
filiis Eleazar principes per familias
sedecim:& filiis Ithamar per familias
& domos suas,octo. B
5 Porrò diuisit vtrasque inter se fa-
milias sortibus:erant enim principes
Sanctuarii,& principes Dei tam de fi
liis Eleazar quàm de filiis Ithamar.
6 Descripsitque eos Semeias filius
Nathanael scriba Leuites,corā Re-
ge & principibus,& Sadoc sacerdote,
& Ahimelech filio Abiathar, prin-
cipibus quoque familiarum sacerdo-
talium & Leuiticarum: vnam domū
quæ cæteris præerat,Eleazar: & alte-
ram domum quæ sub se habebat cæ-
teros,Ithamar.
7 Exiuit autem sors prima Ioiarib:
secunda,Iedei:
8 Tertia,Harim:quarta,Seorim:
9 Quinta,Melchia:sexta,Maiaman:
10 Septima,Accos:octaua,Abia:
11 Nona,Iesua:decima,Sechenia:
12 Vndecima,Eliasib:duodecima,Iacī:
13 Tredecima,Hoppha:decimaquar-
ta,Isbaab:
14 Decimaquinta,Belga:decimasexta, C
Emmer:
15 Decimaseptima, Hezir : decimao-
ctaua,Aphses:
16 Decimanona , Pheteia : vicesima,
Hezeciel:
17 Vicesimaprima,Iachin, vicesima-
secunda,Gamul:
18 Vicesimatertia,Dalaiau:vicesima-
quarta Maaziau.
19 Hæ vices eorum secundum mini-
steria sua, vt ingrediantur domū Do-
mini, & iuxta ritum suum sub manu
Aaron patris eorum , sicut præce-
perat Dominus Deus Israel.
20 Porrò filiorum Leui , qui reliqui
fuerant,de filiis Amram erat Subael:
& de filiis Subael,Iehedeia.
21 De filiis quoq; Rohobiæ,princeps
Iesias.
22 Isaari verò,filius Salemoth:filiúsq;
Salemoth,Iahath.
23 Filiúsque eius Ieriau primus,Ama-
rias secundus , Iahaziel tertius, Iec-
maan,quartus.

Sanctitatis, קדש .i.rerum sacrarum,siue quæ requiritur circa res sacras. Et custodiam filiorum,&c. ומשמרת בני וגו׳ Hebraismus, & faciant quæ imperabunt illis sacerdotes filii Aharon.

IN CAPVT XXIIII.

1 Filiorum autem,&c. ולבני וגו׳ Filiis autem Aharon *fuerunt* suæ distributiones.i.sacerdotes fuerunt diuisi ac distributi in suas classes. Describit partitiones sacerdotum:suprà descripsit Leuitarum. 2 Coram patre suo, לפני אביהם .i. patre adhuc viuente. Sacerdotio ergo functi sunt ויכהנו .i.ad eos pontificatus deuolutus est. 3 De filiis מן בני Filium pro nepote accipit.i.qui erat nepos Elyazár:hoc est ducebat ab eo originem. In numeratione sua, לפקודתם .i.in vice sua,siue præfectura.
4 In capitibus לראשי .i.in principibus virorum.q.d.si spectes principes. Alii melius,per capita virorum.i.recensendo singulos, vel,si numeres singula capita. Et diuiserunt eos. ויחלקום & distribuerunt eos.sub.in classes.
5 Istos cum istis: אלה עם אלה .i.missis sortibus omnes simul collectos diuiserūt in classes,nepotes Elyazar & Ithamar. Fuerunt principes Sanctitatis,&c. היו שרי קודש וגו׳ Hebraismus,præfuerunt,siue præerant rebus Sacris & Diuinis.
6 In domum patris vnam,&c. בית אב אחד וגו׳ Pertinet istud ad verbum præcedēs,Et descripsit eos,&c.i.descripsit eos in familiam vnam adiunctam siue attributam Eleazaro,& in familiam aliam attributam,attributam inquam ipsi Ithamar.q.d.in duas familias,nempe in familiam Eleázar & familiam Ithamar. 7 Exiuit autem sors ויצא הגורל quia sortes ex vrna egrediebantur.
19 Enumeratio פקודתם Enumerationem vocat præfecturam,siue episcopatum. Verti etiam potest,Hæc *sunt verba* præfecturæ eorum.i. hæc est præfectura eorum.Hæ sunt vices eorū.Vel,Hæc sunt *verba* enumerationis eorum.i.hæc est enumeratio eorum.Vel vt nihil subaudiatur, Hæc est enumeratio eorum. Secundum ordinem e. כמשפטם secundum ritum eorum. Sub manu ביד sub potestate.Nam Dominus dederat Aharoni dignitatem sacerdotii.

24 Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir.

25 Frater Micha, Iesia: filiúsque Iesiæ, Zacharias.

26 Filii Merari: Moholi & Musi. filius Oziáu: Benno.

27 Filius quoque Merari: Oziáu & Soã & Zacchur & Hebri.

28 Porrò Moholi filius: Eleazar qui non habebat liberos.

29 Filius verò Cis: Ierameel.

30 Filii Musi: Moholi, Eder & Ierimoth. isti filii Leui secundum domos familiarum suarum.

31 Miserúntque & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron coram Dauid Rege, & Sadoc, & Ahimelech, & principibus familiarũ sacerdotalium & Leuiticarum, tam maiores quàm minores. omnes sors æqualiter diuidebat.

Cap. XXV.

1 IGitur Dauid & magistratus exercitus segregauerunt in ministerium filios Asaph & Heman & Idithun, qui prophetarent in citharis, & psalteriis, & cymbalis, secundum numerũ suũ, dedicato sibi officio seruientes.

2 De filiis Asaph: Zacchur & Ioseph & Nathania & Asarela: filii Asaph, sub manu Asaph prophetantis iuxta Regem.

3 Porrò Idithun: filii Idithun, Godolias, Sori, Iesias, & Hasabias, & Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confitẽtes & laudãtes Dominũ.

4 Hemã quoq; filii Hemã, Bocciahu, Matthaniahu, Oziel, Subuel, & Ierimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, & Romãthi-ezer, & Iesbacassa, Mellothi, Othir, Mahazioth.

5 Omnes isti filii Hemã Vidẽtis Regis in sermonibus Dei, vt exaltaret cornu: deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres.

6 Vniuersi sub manu patris sui ad cãtandũ in tẽplo Dñi distributi erãt, in cymbalis, & psalteriis, & citharis, in ministeria domus Dei, iuxta Regem: Asaph videlicet & Idithun & Hemã.

7 Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis qui erudiebant canticũ Domini, cuncti doctores, ducenti octogintaocto.

8 Miseruntque sortes per vices suas, ex æquo tam maior quàm minor, doctus pariter & indoctus.

9 Egressáq; est sors prima Ioseph, qui erat de Asaph: secunda Godoliæ ipsi & filiis eius, & fratrib' ei', duodecim.

24 Filii ʸVzziאél, Micháh: de filiis Micháh, שSamír.
25 Frater Micháh, Iששiiáh: de filiis Iששiiáh, Zechariáhu.
26 Filii Merarí: Maחhlí, & Muשí. filii Iayaziiáhu, Benó.
27 Filii Merarí, 'de Iayaziiáhu, Benó, & שSohã, & Zacchúr, & ʸIbrí.
28 De Maחhlí, אElyazár: & non fuerunt ei filii.
29 De Ciשs: filii Ciשs fuit Ieraחhmeאél.
30 Filii autem Muשí: Maחhlí, & ʸEder, & Ierimóth. isti filii Leuitarum per domum familiarum suarum.
31 Et proiecerunt etiam isti sortes contra 'fratres suos filios Aharón coram Dauide Rege, & ᶻSadóc, & Aחhimélech, & principibus familiarum Sacerdotalium & Leuiticarum familiarum, 'princeps contra fratrem suum minorem. Cap. XXV. Sam.

1 SEparauit autem Dauid, & principes exercitus 'in ministerium filios Aסáph, & Hemán, & Ieduthún, 'qui prophetabant in citharis, in psalteriis, & in cymbalis: fuit autem numerus eorum *numerus* 'virorum operis in ministerio suo: Ordinantur cantores, eorúmque vices & sortes.
2 De filiis Aסáph: Zacchúr, & Iooséph, & Nethaniáh, & Aשsarאeláh. filii Aסáph *fuerũt* sub potestate Aסáph 'qui prophetabat ad imperium Regis. Asaph.
3 De Ieduthún: filii Ieduthún, Gedaliáhu, & ᶻSeri, & Ieשsayiáhu, חHaשsabiáhu, & Matthithiáhu, 'sex, sub potestate patris eorũ Ieduthún in cithara, qui prophetabat ad celebrãdũ & laudãdũ Iehouã. Idithun.
4 De Hemán: filii Hemán, Bucciiáhu, Matthaniáhu, ʸVzziאél, שSebuאél, & Ierimóth, חHananiáh, חHananí, אEliatháh, Giddálthi, & Romanthi-ýézer, Ioשsbecaשsáh, Mallóthi, Hothír, Maחhazióth. Heman.
5 Omnes isti filii Hemán Vidẽtis Regis 'in verbis Dei ad exaltãdũ cornu: dedítq; Deus ipsi Hemã filios quatuordecim, & filias tres.
6 Omnes isti sub potestate patris sui, 'in cãtico *in* domo Iehouæ, in cymbalis, psalteriis, & citharis, in ministerium domus Dei: 'sub potestate Regis, Aסáph, & Ieduthún, & Hemán.
7 Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis 'doctis cãtici Iehouæ, omnes periti, ducenti octoginta octo.
8 Et proiecerunt sortes 'custodia contra *custodiam*: sicut paruus sic magnus: doctus cum discipulo.
9 'Et egressa est sors prima 'ipsi Aסáph, nempe Iooséph: 'ipsi Gedaliáhu, secunda: 'ipse & fratres eius & filii eius, duodecim.

27 De Iayaziiáhu, ליעזיהו q.d. iste qui est de filiis Merari, habuit quatuor filios, Beno, &c. 29 De Ciשs: filii Ciשs לקיש בני־קיש Hebraismus, Ex filiis Cis. q.d. de filiis Cis fuit Ierameel. 31 Fratres suos אחיהם .i. cognatos suos. q.d. nacti sunt singuli locũ suum missis sortibus. Principes contra fra. s. min. הראש לעומת אחיו הקטן: Hebraica phrasis valde difficilis, acsi dicat, maiores & minores nacti sunt locũ missis sortibus: qui maioris dignitatis erant inter fratres, miserunt sortes contra minoris dignitatis fratres suos.

IN CAPVT XXV.

1 In ministerium לעבודה sub. domus Dei. hoc enim intelligitur de ministerio templi. Hic distribuuntur cantores siue musici in viginti quatuor classes: quarũ vnaquæque continebat duodecim: quas Græci vocant ephemerias, vt Lucas meminit cap. 1. a. 5, quũ loquitur de Zacharia qui erat de vice, id est classe Abiæ. CCLXXXVIII fuere omnes, multiplicando XXIIII per XII. Qui prophetabant in citharis, הנביאים בכנורות Hebraismus, prophetias canebant ad citharas, &c. Virorum operis in ministerio s. אנשי מלאכה לעבודתם: Hebraismus, hominum diligenter & scitè fungentium ministerio & officio suo. q.d. omnes isti fuere musici peritissimi & scitè fungentes officio suo.

2 Qui prophetabat הנבא .i. prophetias canebat de mandato Regis. 3 Sex, ששה Sex dicit, & tantùm quinque enumerauit. Doctiores existimant illum esse Simei qui decimæ classi præerat, vt in sequentibus videbis, versu 17.

5 In verbis Dei, ad exaltandum cornu: בדברי האלוהים להרים קרן Hebraismus, in rebus Diuinis, ad exaltandum dignitatem & potentiam regiam. Metaphora à bobus qui vires habent in cornibus. q.d. hic prophetauit de Dauide quòd assequeretur magnam gloriam & famam.

6 In cantico בשיר sub. erant. i. erant canentes, siue canebãt ac recitabãt prophetias ad cymbala, psalteria, & citharas, ministrando tẽplo Dei. Sub potestate על ידי sub. erant hi qui sequuntur. Isti tres præerant omnibus aliis musicis: Rex verò præerat istis tribus.

7 Doctis cantici Iehouæ, מלומדי־שיר ליהוה Hebraismus, peritis in canticis quæ pertinebant ad honorem Iehouæ.

8 Custodia contra *custodiam*: sicut paruus, &c. משמרה לעומת כקטן וגו' Id est, classis vna contra aliam classem, vel vicem: minor ætate contra maiorem, peritus cum non valde perito. q.d. nulla habita fuit ratio aut ætatis, aut eruditionis.

9 Et egressa est sors ויצא הגורל Hæc verba repetenda sunt in singulis quæ sequuntur. Ipsi Aסáph, nempe Iooséph: לאסף ליוסף .i. in gratiam Asaph sors prima egressa est ipsi Ioseph filio Asaph. Ipsi Gedaliáhu, secunda: גדליהו השני sub. sors egressa est. Subauditur ל ante גדליהו, & sic in sequentibus. q.d. iste præfuit secundæ classi. Ipse & fratres eius, &c. הוא ואחיו וגו' Hæc non solùm ad sequentem, sed etiam ad præcedentem pertinent: hoc est, idem dicendum est de sorte Ioseph qui præerat numero duodenario, quo numero cõstabat vnaquæque classis. Et nota quòd hæc dictio הוא in sequentibus debet semper intelligi. q.d. ipse Zacchur, & filii eius, & cognati eius erant duodecim, ita vt in illo duodenario numero comprehendatur princeps classis.

Tertia, Zachúr: filii eius & fratres eius, duodecim. 10
Quarta ʼipsi Iʏsri: filii eius & fratres eius, duodecim. 11
Quinta, Nethaniáhu: filii eius & fratres eius, duodecim. 12
Sexta, Bucciiáhu: filii eius & fratres eius, duodecim. 13
Septima, Ieשׂsarאeláh: filii eius & fratres eius, duodecim. 14
Octaua, Ieשׂsayiáhu: filii eius & fratres eius, duodecim. 15
Nona, Matthaniáhu: filii eius & fratres eius, duodecim. 16
Decima, שׁSimעי: filii eius & fratres eius, duodecim. 17
Vndecima, עAzarאél: filii eius & fratres eius, duodecim. 18
Duodecima, חHaשׁsabiáh: filii eius & fratres eius, duodecim. 19
Decimatertia, שׁSubaאél: filii eius & fratres eius, duodecim. 20
Decimaquarta, Matthithiáhu: filii ei⁹ & fratres ei⁹, duodecim. 21
Decimaquinta, Ieremóth: filii eius & fratres eius, duodecim. 22
Decimasexta, חHananiáhu: filii eius & fratres eius, duodecim. 23
Decimaseptima, Ioשׁ becaשׁsáh: filii eius & fratres eius, duodecim. 24

Decimaoctaua, חHananí: filii eius & fratres eius, duodecim. 25
Decimanona, Mallóthi: filii eius & fratres eius, duodecim. 26
Vicesima, אEliiathán: filii eius & fratres eius, duodecim. 27
Vicesimaprima, Hothír: filii eius & fratres eius, duodecim. 28
Vicesimasecūda, Giddálthi: filii eius & fratres eius, duodecim. 29
Vicesimatertia, Manhazióth: filii ei⁹ & fratres eius, duodecim. 30
Vicesimaquarta, Romamthi-yézer: filii eius & fratres eius, duodecim. 31

Cap. XXVI.

Ordinantur ianitores templi: & quæ porta cuique sit asseruāda.

DʼE diuisionibus ianitorum. ʼde Cornhím, Meשׁselemiáhu ʼfilius Corén de filiis Aסsaph. 1
Et de Meשׁselemiáhu ʼfilii, Zechariáhu primogenitus, Iediyaאél secundus, Zebadiáhu tertius, Iathniאél quartus, 2
עElám quintus, Iehonhanán sextus, אEliho עenái septimus. 3
Et de עObed-אedō filii, שׁSemayaiáh primogenitus, Iehozabád secūdus, Ioánh tertius, & שׂSachár quartus, & Nethanאél quintus, 4
עAmmiאél sextus, Iששׂachár septimus, Peעullethái octauus: ʼquia benedixit illi Deus. 5
שׁSemayaiáh autem filio eius nati sunt filii ʼsimiles domui patris eorum: fortes enim viribus erant. 6
Filii שׁSemayaiáh: עOthní, & Rephaאél, & עObéd, אElzabád, & fratres eius *fuerunt* ʼfilii fortitudinis: אElihú, & סSemachiáhu. 7
Omnes isti ʼde filiis עObed-אedóm: ipsi & filii eorum, & fratres eorum ʼviri fortissimi in ministerium, sexaginta duo, de עObed-אedóm. 8
Et ipsi Meשׁselemiáhu filii & fratres, filii fortes, octodecim. 9

10 Tertia Zahur, filiis & fratribus eius duodecim.
11 Quarta Isari, filiis & fratribus eius duodecim.
12 Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim.
13 Sexta Bocciau, filiis & fratribus eius duodecim.
14 Septima Isreela, filiis & fratribus eius duodecim.
15 Octaua Iesaiæ, filiis & fratribus eius duodecim.
16 Nona Mathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim.
17 Decima Semeiæ, filiis & fratribus eius duodecim.
18 Vndecima Azareel, filiis & fratribus eius duodecim.
19 Duodecima Hasabiæ, filiis & fratribus eius duodecim.
20 Tertiadecima Subael, filiis & fratribus eius duodecim. D
21 Quartadecima Mathathiæ, filiis & fratribus eius duodecim.
22 Quintadecima Ierimoth, filiis & fratribus eius duodecim.
23 Sextadecima Hananiæ, filiis & fratribus eius duodecim.
24 Septimadecima Iesbacassæ, filiis & fratribus eius duodecim.
25 Octauadecima Hanani, filiis & fratribus eius duodecim.
26 Nonadecima Mellóthi, filiis & fratribus eius duodecim.
27 Vicesima Eliatha, filiis & fratribus eius duodecim.
28 Vicesimaprima Othir, filiis & fratribus eius duodecim.
29 Vicesimasecūda Geddelthi, filiis & fratribus eius duodecim.
30 Vicesimatertia Mahazioth, filiis & fratribus eius duodecim.
31 Vicesimaquarta Romemthi-ezer, filiis & fratribus eius duodecim.

Cap. XXVII.

1 DIuisiones autem ianitorum, de Coritis, Meselemia, filius Core, de filiis Asaph.
2 Filii Meselemiæ: Zacharias primogenitus, Iadihel secundus, Zabadias tertius, Iathanael quartus,
3 AElam quintus, Iohanan sextus, Elioenai septimus,
4 Filii autem Obed-edom, Semeias primogenitus, Iozabad secūdus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus,
5 Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octauus: quia benedixit illi Deus.
6 Semeiæ autem filio eius nati sunt filii, præfecti familiarum suarū: erant enim viri fortissimi.
7 Filii ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius viri fortissimi: Eliu quoque, & Samachias.
8 Omnes hi, de filiis Obed-edom: ipsi & filii, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obed-edom.
9 Porrò Meselemiæ filii, & fratres eorum robustissimi decem & octo.

11 Ipsi Iʏsri: ליצרי Non est nomen proprium, sed appellatiuum à proprio ʏSeri, cuius fit mentio suprà versu tertio. proinde vertendum, pro Isrita, siue, ipsi Isritæ, nempe Seri.

IN CAPVT XXVI.

1 De diuisionibus למחלקות De classibus. vel, distributionibus. aut, vicibus. De Cornhím, לקרחים .i. de iis qui descenderunt de Corah. Filius Corén de filiis Aסsaph. בן קורא מן בני אסף: Hic Corén non fuit filius Asaph, sed de filiis Coránh. Et qui hic appellatur Asaph, suprà cap. 6. c. 37, & 9. c. 19, dicitur Ebiasaph, & aliquando Iasaph tantùm. Non est igitur iste Asaph, cantor ille insignis de quo in principio præcedētis capitis. 2 Filii, בנים sub. aliquot: sic in sequentibus. 5 Quia benedixit illi Deus. כי ברכו אלהים: Hebraismus, quia singulari amore prosequutus est illum Deus. Vel, quia beneficio affecit illum Deus. Ipse est in cuius domo mansit arca Domini.
6 Similes domui הממשלים לבית Doctus inter Hebræos existimat esse nomen adiectiuum, exponens vt vertit noster interpres, qui fuerūt similes domui patris sui: id est similes maioribus ex parte, quod ad robur & fortitudinem spectat. maiores enim eorum fuerant fortissimi viri.
7 Filii fortitudinis: בני חיל Hebraismus, viri præditi viribus & robore. 8 De filiis מבני .i. ex nepotibus. Vel, ex filiis, quia partim sunt filii, partim nepotes Viri fortissimi in ministerium, איש חיל בכח לעבדה Ad verbum, viri roboris robore, in ministerium. q. d. viri omnes qui iure optimo erant præficiendi portis, huic ministerio aptissimi.

B De Hoſa autem,id eſt de filiis Merari:Semri princeps (nõ enim habuerat primogenitum: & idcirco poſuerat eum pater eius in principem:)
11 Helcias ſecundus,Tabelias tertius, Zacharias quartus: omnes hi filii,& fratres Hoſa,tredecim.
12 Hi diuiſi ſunt in ianitores,vt ſemper principes cuſtodiarũ, ſicut & fratres eorũ,miniſtrarẽt in domo Dñi.
13 Miſſæ ſunt autem ſortes ex æquo,& paruis & magnis, per familias ſuas, in vnamquanque portarum.
14 Cecidit ergo ſors Orientalis,Selemiæ: porrò Zachariæ filio eius, viro prudentiſſimo,& erudito,ſortitò obtigit plaga Septentrionalis.
15 Obed-edõ verò & filiis eius, ad Auſtrum:in qua parte domus,eratSeniorum concilium.
16 Sephim, & Hoſa ad Occidentem, iuxta portam quæ ducit ad viam aſcẽſionis,cuſtodia contra cuſtodiam.
17 Ad Orientem verò, Leuitæ ſex:& ad Aquilonem,quatuor per diem:atque ad Meridiem ſimiliter in die,quatuor:& vbi erat conciliũ, bini & bini.
C
18 In cellulis quoque ianitorum ad Occidentem quatuor in via: binique per cellulas.
19 Hæ ſunt diuiſiones ianitorum filiorum Core,& Merarí.
20 Porrò Achias erat ſuper theſauros domus Dei,& vaſa ſanctorum.
21 Filii quoque Ledan, filii Gerſonni: de Ledã principes familiarum,Ledã, & Gerſonni,Iehieli.
22 Filii Iehieli:Zatham, & Ioel frater eius ſup theſauros domus Domini.
23 Amramitis,& Iſaritis,& Hebronitis & Ozihelitis.
24 Subael autem filius Gerſom, filii Moyſi,præpoſitus theſauris.
25 Fratres quoque eius Eliezer, cuius filius Rahabia,& huius filius Eſaias, & huius filius Ioram, huius quoque filius Zechri,& huius filius Selemith.
26 Ipſe Selemith,& fratres eius ſuper theſauros ſanctorum,quæ ſanctificauit Dauid rex, & principes familia-

10 Ipſi autẽ הHoſáh *qui erat* de filiis Merarí, filii *fuerunt* שSimri prin-
ceps: nõ ꝙ eſſet primogenitus, ſed poſuit eũ pater ſuus principẽ.
11 הHilciiáhu ſecũdus,Tebaliáhu tertius,Zechariáhu quartus:om-
nes filii,ʺ& fratres הHoſáh, tredecim.
12 ʹEx iſtis diuiſiones ianitorum per principes virorum,ʹcuſtodiæ
contra fratres ſuos,ad miniſtrandum in domo Iehouæ.
13 Et proiecerunt ſortes,ʺſicut paruus,ſic magnus,per domum fa-
miliarum ſuarumʺin ſingulas portas.
14 Ceciditque ſors ad Orientẽʺipſi שSelemiáhu: Zechariáhu quo- Sortes.
que filio eius ʹconſiliario cum intellectu proiecerunt ſortes, & e-
greſſa eſt ſors eius ad Aquilonem.
15 ʹIpſi verò עObed-אedóm ad Auſtrum:filiis verò eius ʺſuper do-
mum conciliorum.
16 Ipſi שSuppim & הHoſáh ad Occidentem ʺcum porta שSallé-
cheth,in via ſtrataʹaſcendente:ʺcuſtodia *erat* eregione cuſtodiæ.
17 ʹAd Orientem Leuitæ ſex,ad Aquilonemʹper diem quatuor,ad
Meridiem per diem quatuor,ʺ& ad *domum* cõciliorumʹbini *&* bini.
18 ʹAd cellulam inſtrumentorum adOccidentem *erant* quatuor in
via ſtrata:ʹbini *erant* ad cellulam.
19 Iſtæ ſunt diuiſiones ianitorum filiorum Corחitarum,& filio-
rum Merarí.
20 Et *de* Leuitis: Aחiiáh *fuit* ſuper theſauros domus Dei,& theſau-
rosʺſanctitatum.
21 ʹ*De* filiis ipſi Laעadán,filii Gerשſunitarum à Laעadán,principes
familiarumʹipſi Laעadán,Gerשſuní,Ieחiאelí:
22 Filii Ieחiאeli,Zethám,& Ioאél frater eius *fuerunt* ſuper theſauros
domus Iehouæ.
23 ʹDe עAmrami,de Iשſharí,de הHebroní,& *de* עAzziאelí.
24 שEbuאél autem filius Gerשſóm filii Moשſéh, ʹdux ſuper the-
ſauros.
25 ʺFratres verò eius de אEliעézer,Reחabiáhu filius eius,& Ieשſaע-
áhu filius eius, & Iorám filius eius, & Zichrí filius eius,& שSelo-
míth filius eius.
26 Ipſe שSelomíth & fratres eius *fuerunt* ſuper omnes theſaurosʺſan
ctificationum quas ſanctificauerat Dauid rex, & principes fami-

11 Et fratres ואחים .i.cognati. 12 Ex iſtis diuiſiones,&c. לאלה מחלקות וגו׳ Hæ ſunt claſſes[vel, vices]ianitorũ per principes virorũ.i.ex principibus virorum:hoc eſt ex præcipuis viris. Cuſtodiæ contra fratres ſ. משמרות לעומת אחיהם qui cuſtodirent eregione fratrũ ſuorum.alii enim aliis reſpondebant. 13 Sicut paruus ſic magnus, כקטן כגדול .i.ex æquo omnes.ſiue æqualiter omnes. Quidam vocãt loquutionẽ iſtam prægnantẽ:quòd altera pars deſit.dicendũ enim eſſet.ſicut paruus ſic magnus,& ſicut magnus ſic etiã paruus.Latinè,tam parui quàm magni. In ſingulas portas. לשער ושער Ad verbum,ad portam & portam.i.vt ſcirẽt qui quibus ianuis præeſſent. Quidã vertunt, pro ſingulis portis. 14 Ipſi שSelemiáhu: לשלמיהו propter Selemiam.i.Selemiæ cecidit ſors Orientalis, hoc eſt ſorte præfuit portæ Orientali.Hic initio huius capitis dicitur Meſelemias. Conſiliario cum intellectu יועץ בשכל Hebraiſmus,conſiliario prudẽtiſſimo & ſapientiſſimo. 15 Ipſi verò עObed-אedóm לעבד אדום ſub.ceciderunt ſortes.i.porta Auſtralis fuit illi attributa. Super domum,&c. בית האספים Subauditur ל,vt ſit לבית, ſic,cecidit ſors ſuper domum conciliorum.vel comitiorum,id eſt,ſorte præfuerunt domui in qua ſeniores congregati agebãt de negotiis tẽpli Domini. 16 Cum porta שSallécheth, עם שער שלכת .i.cum porta emiſſionis:hoc eſt per quam emittebãtur ſordes.Huius meminit Ieſaias,cap.6.d.13. Aſcẽdente: העולה .i.accliui. Cuſtodia *erat* ereg.&c. משמר וגו׳ Hebraiſmus, cuſtodiæ mutuò ſibi inuicem reſpondebant. 17 Ad Orientẽ למזרח Portam Orientalẽ templi ſignificat.i.Ianitores portæ Orientalis, de genere Leuitico,erant ſex. Per diem ליום Significat per ſingulos dies:non autẽ dicit per diem,vt opponat nocti. Et ad *domum* conciliorum ולאספים Noſter interpres ſubaudiuit בית ex paulo præcedente verſu 15.Doctus inter Hebræos putat fuiſſe duas domos conciliorum in quibus congregabantur Seniores conſulturi de rebus templi,quòd dicat bini bini:ſed id potius referendũ eſt ad ſucceſſionem, quàm vt ſint duæ domus.erat enim vnica. Bini *&* bini. שנים שנים: ſucceſſiuè:nempe duo vno die,& duo altero die. 18 Ad cellulam inſtrumentorum לפרבר למערב In cellula inſtrumentorum.i.in qua reponebantur inſtrumenta templi,quæ erat ſita ad Orientem. Bini *erant* ad cellulam. שנים לפרבר: q.d.in cellula erant duo ianitores,& in porta erant quatuor. 20 Sanctitatum. הקדשים: .i.oblationum ſanctarum. 21 *De* filiis ipſi Laעadán,&c. בני לעדן וגו׳ Hebraiſmus,Filii Laadan,hoc eſt filii Gerſunitarũ qui ducebant genus à Laadan.Hic alias dicitur Libni. Ipſi Laעadán, ללעדן .i.ex genere Laadan. Gerשſuni,Ieחiאeli: הגרשני יחיאלי: Singularia pro plur.Gerſunitæ & Iehielitæ. 23 De Amrami, לעמרמי ſub.præfuerunt theſauris.Doctus inter Hebræos annotat hic ל pro ה poni,& ſingularia eſſe pro pluralibus: ideo vertendum eſſe,Amramitæ,Iſharitæ,Hebronitæ, Azrielitæ, ſub.præfuerunt theſauris. 24 Dux ſuper theſauros. נגיד על האוצרות: .i.princeps erat illorum qui præerant ipſis theſauris. Quidam Hebræorum interpretãtur,præfuit vni ex theſauris. 25 Fratres verò eius de אEliעézer, ואחיו לאליעזר .i.cognati Sebuel de ſtirpe Eliezer fuerũt,cuius,&c. Alii volunt ל redundare,& vertunt,Frater autem eius[ſub.Gerſom,]Eliezer,&c. 26 Sanctificationum,quas ſanctificauerat הקדשים אשר הקדיש .i.rerum ſanctificatarum & conſecratarum,quas conſecrauerat Dauid,&c. nam parta victoria aliquid conſecrabant Domino de manubiis ad inſtaurationem templi.

liarum,& tribuni,& centuriones,& principes militiæ.
De præliis *enim* & de spoliis sanctificauerant ad instaurandam 27
domum Iehouæ.
Et quicquid sanctificauerat שSemuאél Vides, & שSaאúl filius 28
Ciש,& Abner filius Ner,& Ioáb filius צSeruiáh:'& ómnes *alii* qui
sanctificauerant *aliquid*,*erant* sub manu שSelomith & fratrum eius.
'De Iצsharitis,Chenaniáhu,& filii eius,*erant* in opere externo su 29
per Iשsraאelem præfecti & iudices.
De חHebronitis,חHaשsabiáhu & fratres eius,viri robusti, mille 30
& septingenti '*fuerunt* in præfectura Iשsraאelis trans Iarden ad Oc-
cidentem,in omni opere Iehouæ,& in ministerio Regis.
'De חHebronitis,Iediiáh dux *fuit* חHebronitis in generationibus 31
suis per familias.anno quadragesimo regni Dauidis quæsiti sunt,
& inuenti sunt in eis fortes viribus in Iayazír 'Gilyád.
'Et fratres eius,viri robusti,duo millia & septingenti,principes 32
familiarum:quos cōstituit Dauid Rex super Reאubenitas & Ga-
ditas,& dimidiam tribum Menaשssitarum'in omni re Dei & Re-
gis.

Isaritæ.

Cap. XXVII.

De diuisione populi in duodecim turmas,&de præfectis earum.

Filii autem Iשsraאelis secundum numerum suum principes fa- 1
miliarum,& tribuni,& centuriones,& præfecti eorum qui mi-
nistrabant Regi in omni negotio'turmarum,quæ ingrediebantur
& egrediebantur per menses singulos, omnibus mensibus anni:
turma vna *erat* vigintiquatuor millium.
Super turmam primam pro mense primo, Iaשsobyám filius 2
Zabdiאél,& in turma eius *erant* vigintiquatuor millia.
'De filiis Péreץs *erat* princeps cūctorum principum exercituum 3
mensis primi.
Et super turmam mensis secūdi,Dodái Aחhoאhites, *hæc* autem 4
est turma eius:'& Miclóth dux: & in turma eius *erant* vigintiqua-
tuor millia.
Princeps exercitus tertii 'pro mense tertio, Benaiáhu filius Ie- 5
hoiadáy sacerdotis summi:& in turma eius vigītiquatuor millia.
Ipse Benaiáhu *fuit*'fortis inter triginta & super triginta:& in tur 6
ma eius,עAmmizabád filius eius.
'Quarti, pro mense quarto,עAשsaאél frater Ioáb, & Zebadiáh 7
filius eius post eum:& in turma eius,vigintiquatuor millia.
Quinti,pro mense quinto,princeps שSamhúth Izraחhites: & in 8
turma eius,viginti quatuor millia.
Sexti,pro mēse sexto,עIrá filius עIccés,Thecoעites:&in turma 9
eius,vigintiquatuor millia.
Septimi,pro mēse septimo,חHéleץs Pelonites de filiis אEphrá- 10
im:& in turma eius,vigintiquatuor millia.

rum,& tribuni,& centuriones,& duces exercitus,
27 De bellis,& manubiis præliorū quæ consecrauerant ad instaurationem & supellectilem templi Domini.
28 Hæc autē vniuersa sanctificauit Samuel Videns,& Saul filius Cis,& Abner filius Ner,& Ioab filius Saruiæ:omnes qui sanctificauerant ea per manum Selemith,& fratrum eius.
29 Isaaritis verò præerat Chonenias,& filiis eius ad opera forinsecus super Israel ad docendum & iudicandū eos.
30 Porrò de Hebronitis,Hasabias,& fratres ei⁹ viri fortissimi,mille septingenti præerant Israeli trans Iordanem contra Occidentem, in cunctis operibus Dñi,& in ministeriū Regis.
31 Hebronitarum autem princeps fuit Ieria secundum familias & cognationes eorū. quadragesimo anno regni Dauid recensiti sunt: & inuenti sunt viri fortissimi in Iazer Galaad.
32 Fratrésque eius robustioris ætatis, duo millia septingēti principes familiarum: præposuit autem eos Dauid Rex Rubenitis & Gaditis,& dimidiæ tribui Manasse,in omne ministerium Dei & Regis.

Cap. XXVII.

1 Filii autem Israel secundum numerum suum,principes familiarum, tribuni & centuriones, & præfecti, qui ministrabant Regi iuxta turmas suas, ingredientes & egredientes per singulos menses in anno:vigintiquatuor millibus singuli præerant.
2 Primæ turmæ in primo mense Iesboam præerat filius Zabdiel: & sub eo vigintiquatuor millia.
3 De filiis Phares,princeps cunctorum principū exercitus mēse primo.
4 Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites, & post se alter nomine Macelloth,qui regebat partem exercitus,vigintiquatuor millia.
5 Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaias filius Ioiadę sacerdotis: & in diuisione sua vigintiquatuor millia.
6 Ipse est Banaias fortissimus inter triginta,& super triginta.præerat autē turmæ ipsius Amizabad filius eius.
7 Quartus,mense quarto,Asahel frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum:& in turma eius vigintiquatuor millia.
8 Quintus, mense quinto, princeps Samoth Iezerites:& in turma ei⁹ vigintiquatuor millia.
9 Sextus,mense sexto,Hira filius Acces Thecuites:& in turma eius vigintiquatuor millia.
10 Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim: & in turma eius vigintiquatuor millia.

28 *Et omnes qui,&c.* וכל החקדיש Ad verbum,omnis sanctificās.q.d.& in summa,quicūque aliud sanctificauerat Domino,omnia illa fuerūt in potestate,&c. 29 De Iצshari,&c. 'ליצהרי וגו Sing.Heb.pro plur.i.Chenaniahu qui erat de nepotibus seu stirpe Ishar,fuit cum filiis suis præfectus Israelitis in opere externo quod fiebat extra vrbem, circa opera rustica.
30 *Fuerunt* in præfectura Israelis על פקודת ישראל Hebraismus,præfuerunt Israeli trans Iarden in omni mandato Dei & Regis.i.in Diuinis & humanis rebus. 31 De חHebronitis,'לחברוני Sing.Heb.pro plur.vt & præcedenti versu,& hic mox.q.d.Iediia qui erat de stirpe Hebronitarum,princeps fuit Hebronitarum. Gilyád. גלעד: .i.regionis Gilyád. 32 Et fratres eius ואחיו Cognatos Iediia intelligit.
In omni re Dei,&c. 'לכל דבר האלהים וגו Hebraismus,in omni negotio Diuino & humano.

IN CAPVT XXVII.

1 Turmarum, המחלקות Ad verbum,diuisionum: hoc est turmarum quæ numerum certum & definitum continebant. sic in sequentibus. Describit turmas quæ singulis mensibus seruiebant Regi,siue ministrabant. 3 De filiis מן בני .i.de nepotibus.
4 Et Micloth dux: ומקלות הנגיד Et Micloth princeps.q.d.secunda turma attributa fuit Dodai,huiúsque vicarius fuit Micloth.
5 Pro mense tertio, 'לחודש השלישי .i.attributi mēsi tertio. 6 Fortis inter trig.& super trig. גבור בשלושים ועל השלושים .i.fuit vnus è triginta fortibus & strenuis illis viris,imò verò illis præfuit.2.Sam.23.c.20. 7 Quarti,'הרביעי In hoc & in sequentibus versibus subaudiendum ex quinto versu Princeps exercitus:vt legas,Princeps exercitus quarti mensis.

11 Octaui, pro menſe octauo, ɒSibbechái ɴHuשּׁathites ʹde *ſtirpe* Zar-
ɴhitarum: & in turma eius, vigintiquatuor millia.
12 Noni, pro mẽſe nono, Abi-yézer ʏAnthothites, de filiis Iemini:
& in turma eius, vigintiquatuor millia.
13 Decimi, pro menſe decimo, Maharái Netophathites de *ſtirpe*
Zarɴhitarum: & in turma eius, vigintiquatuor millia.
14 Vndecimi, pro vndecimo mẽſe, Benaiáh Piryathonites, de filiis
ɴEphráim: & in turma eius, vigintiquatuor millia.
15 Duodecimi, pro duodecimo menſe, ɴHeldái Netophathites, de
ſtirpe ʏOthniɴél: & in turma eius, vigintiquatuor millia.
16 ʹ*Fuerunt* præterea ſuper tribus Iשּׂraɴelis: ſuper Reɴubenitas dux
ɴEliyézer ʹfilius Zichri: ſuper שּׁSimʏonitas, שּׁSephatiáhu filius
Maʏacháh.
17 Super *tribũ* Leui, ɴHaשּׁabiáh fili⁹ Cemuɴél: ſuper Aharõ, ʏSadóc.
18 Super Iehudáh ɴElihú ʹde fratribus Dauidis: ſuper Iשּׂſachár,
ɴOmri filius Michaɴél.
19 Super Zebulún, Iשּׁmaʏaiáhu filius ʏObadiáhu: ſuper Naphtha
lí, Ierimóth filius ʏAzriɴél.
20 Super filios ɴEphráim, Hoשּׁéaʏ filius ʏAzaziáhu: ſuper dimi-
diam tribum Menaשּׁſéh, Ioɴél filius Pedaiáhu.
21 Super dimidium Menaשּׁſéh ʹin Gilʏád, Iddó filius Zechariáhu:
ſuper Biniamín, Iaʏaziɴél filius Abnér.
22 Super Dan, ʏAzarɴél filius Ieroɴhám. iſti principes tribuũ Iשּׂ-
raɴelis.
23 Non accepit autem Dauid numerum eorum à filio viginti an-
norum & infrà: quia dixerat Iehouáh quòd multiplicaret Iשּׂra-
ɴelem veluti ſtellas cæli.
24 Ioáb filius ʏSeruiáh cœpit numerare, ʹſed non compleuit: & fuit
ʹpropter hoc ira ſuper Iשּׂraɴelem, ʹ& non aſcẽdit numerus in nu-
merum verborum dierum regis Dauidis.
25 Super theſauros autem Regis *fuit* ʏAzmáueth filius ʏAdiɴél: & Præfecti ſubſtãtiæ Dauidis.
ſuper theſauros *qui erant* in agro, in vrbib⁹, & in villis, & in arcibus,
fuit Iehonathán filius ʏVzziiáhu.
26 Et ſuper faciẽtes opus agri in cultura terræ, ʏEzrí filius Chelúb.
27 Et ſuper vineas שּׁSimʏí Ramathites: & ſuper eaʹ quæ *erant* in vi-
neis, *nempe* ſuper cellaria vini, Zabdí שּׁSiphmites.
28 Et ſuper oliueta & ſycomoros quæ ſunt in cãpeſtribus, Baʏal-
ɴhanán Gederites: & ſuper cellaria olei, Ioʏáשּׁ.
29 Et ſuper boues qui paſcebantur in שּׁSarón, שּׁSitri שּׁSaronites:
& ſuper boues in vallibus, שּׁSaphat filius ʏAdlái.
30 Et ſuper camelos, ɴObíl Iשּׁmaʏelites: & ſuper aſinas, Ieɴhde-
iáhu Meronothites.
31 Et ſuper pecudes, Iaziz ʏAgerites. omnes iſti, principes *fuerunt*
ſubſtantiæ quæ *erat* regi Dauidi.
32 Iehonathán autẽ patruus Dauid conſiliarius, vir ʹintelligens, & Officiarii Dauidis.
ſcriba, ipſe & Ieɴhiɴél filius ɴHachmoní cum filiis Regis.

Octauus, menſe octauo, Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarathi: & in turma eius vigintiquatuor millia.

Nonus, menſe nono, Abiezer Anathothites de filiis Iemini: & in turma eius vigintiquatuor millia.

Decimus, menſe decimo, Marai, & ipſe Netophathites de ſtirpe Zarahi: & in turma ei⁹ vigintiquatuor millia.

Vndecimus, menſe vndecimo, Banaias Pharathonites de filiis Ephráim: & in turma eius vigintiquatuor millia.

Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Netophathites de ſtirpe Gothoniel: & in turma eius vigintiquatuor millia.

C Porrò tribubus præerant in Iſrael, Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius Macha.

Leuitis, Haſabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoc.

Iuda, Eliu frater Dauid: Iſſachar, Amri filius Michael.

Zabulonitis, Ieſmaias filius Abdiæ: Nephthalitibus, Ierimoth filius Ozriel.

Filiis Ephraim, Oſee filius Ozaziu: dimidiæ tribui Manaſſe, Ioel filius Phadaiæ.

Et dimidiæ tribui Manaſſe in Galaad, Iaddo filius Zachariæ: Beiamin autem, Iaſiel filius Abner.

Dan verò, Ezriel filius Ieroham. hi principes filiorum Iſrael.

Noluit autem Dauid numerare eos à viginti annis inferius: quia dixerat Domin⁹ vt multiplicaret Iſrael quaſi ſtellas cæli.

Supra 21.a.7 Ioab filius Saruiæ cœperat numerare, nec compleuit: quia ſuper hoc ira irruerat in Iſrael: & idcirco numerus eorum qui fuerant recenſiti, non eſt relatus in faſtos regis Dauid.

Super theſauros autem Regis fuit Azmoth filius Adiel. his autem theſauris qui erãt in vrbibus, & in vicis, & in turribus, pręſidebat Ionathan filius Oziæ.

D Operi autẽ ruſtico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub.

Vinearúmque cultoribus, Semeias Ramathites: cellis autem vinariis, Zabdias Saphomites:

Nam ſuper oliueta & ficeta, quæ erant in campeſtribus, Balanan Gederites: ſuper apothecas autẽ olei, Ioas.

Porrò armentis quæ paſcebantur in Saron, præpoſitus fuit Setrai Saronites: & ſuper boues in vallibus, Saphat filius Adli.

Super camelos verò, Vbil Iſmahelites: & ſuper aſinos, Iadias Meronathites.

Super oues quoque Iaziz Agarenus. omnes hi, principes ſubſtantiæ regis Dauid.

Ionathan autem patruus Dauid, conſiliarius, vir prudens & literatus: ipſe & Iahiel filius Hachamoni, erãt cum filiis Regis.

11 De *ſtirpe* Zarɴh. לזרחי Ad verbum, de Zarɴhita. Plena loquutio quæ hanc declarat, legitur paulo pòſt verſu 14, de filiis Ephraim.
16 *Fuerunt* præterea ſuper tribus Iשּׂraɴelis: ועל שבטי ישראל ſub. duces. Narrat qui præfuerint ſingulis tribubus. Ad verbum, Et ſuper tribus Iſrael. Filius Zichri: בן־זכרי Quia multi fuerunt Eliezer nominati, ſubiunxit patrem.
18 De fratribus Dauidis: מאחי דויד Subaudiunt Hebræi אשר היה .i. qui erat vnus ex fratribus Dauidis.
21 In Gilʏád, גלעדה .i. quæ erat vltra Iordanem. Hic videntur omitti Gaditæ: ſed ii nomine Rubenitarum comprehenduntur, vt doctioribus placet. idem igitur dux Rubenitarum & Gaditarum. 24 Sed non compleuit: ולא כלה Ratio ſcribitur ſuprà cap. 21. b. 6, quia abominabile fuit verbum Regis ipſi Ioab. Propter hoc בזאת quòd ſcilicet Dauid iuſſiſſet numerare populum. Et non aſcendit, &c. ולא עלה המספר Hebraiſmus, Numerus iſte quem Ioab ſupputauerat, non fuit relatus in numerum annalium Regis Dauidis. Poſt verſum iſtum Hebræi adſcribunt hanc dictionem חצי qua ſignificant hic eſſe dimidium libri, quod ad verſiculos attinet.
32 Intelligens, & ſcriba, מבין וספר prudens, & iuriſperitus.

Aחithóphel autem consiliarius Regis, & חHuשׁsai Archites a- 33
micus Regis.
'Post Aחhithóphel autẽ fuit Iehoiadáy filius Benaiáhu, & אEb- 34
iathár: & princeps exercitus Regis, Ioáb. Cap. XXVIII.

Dauid hortatur populum & Salomonẽ filiũ ad ædificationem templi Dei.

Congregauit autem Dauid omnes principes IשׁsraאΔelis, prin- 1
cipes tribuũ, & principes turmarum ministrantium Regi, &
tribunos, & centuriones, & principes totius substantiæ & peculii
Regis & filiorum eius, cum eunuchis & potentibus, & robustis-
simos quosque viribus, 'in IeruשׁsaláiM.

Frater.

Surrexit itaque Dauid Rex super pedes suos, & ait, Audite me 2
fratres mei & popule mi, 'Ego cum corde meo ædificare 'domum
quietis arcæ fœderis Iehouæ, '& scabello pedum Dei nostri: '&
præparaui ad ædificandum.
At Deus dixit mihi, Non ædificabis domum *ullam* nomini meo: 3
quia vir bellorum es, & sanguinem effudisti.
Elegit autẽ Iehouáh Deus IשׁsraאΔelis me ex omni domo patris 4
mei, vt essem Rex super IשׁsraאΔelẽ 'in seculũ: de Iehudáh enim ele
git ducẽ, & è domo Iehudáh domũ patris mei, & è filiis patris mei
'me voluit vt Regem cõstitueret me super vniuersum IשׁsraאΔelẽ.
Et ex omnibus filiis meis (multos enim filios dedit mihi Ieho- 5
uáh) elegit שׁSelomóh filium meum, vt sederet super thronum re
gni Iehouæ, super IשׁsraאΔelem.
Dixítq; mihi, שׁSelomoh filius tuus ipse ædificabit domũ meã 6
& atria mea. elegi enim eũ mihi in filiũ, & ego ero illi in patrem.
Et firmabo regnum eius vsque in seculũ, 'si fortiter agat facien- 7
do præcepta mea & iudicia mea, 'sicut & hodie.
Nunc ergo 'in oculis totius IשׁsraאΔelis congregationis Iehouæ, 8
& in auribus Dei nostri, custodite & scrutamini cuncta mandata
Iehouæ Dei vestri, vt possideatis terram bonam, '& hæreditare fa
ciatis filios vestros post vos vsque in seculum.

Deo corde perfecto seruiendũ. Cordium scrutator, Deus. Quærere Deum.

Tu itaq; שׁSelomóh fili mi, 'scito Deũ patris tui, & serui ei cor- 9
de perfecto & animo voluntario. omnia enim corda scrutatur Ie
houáh, & omne figmentum cogitationum intelligit. si quæsieris
eum, inuenietur à te: & si dereliqueris eum, 'abiiciet te in æternũ.
Vide nũc quòd Iehouáh elegit te vt ædifices domum 'Sanctua- 10
rio: confortare & fac.

Dat descriptionem templi, & necessaria ad ædificationem.

Dedit autem Dauid שׁSelomóh filio suo 'similitudinem porti- 11
cus, & domũcularum eius, & cellariorum eius, & cœnaculorum
eius, & cubiculorum eius interiorum, & domus propitiatorii:
Et similitudinem 'omnium quæ fuerant in spiritu cum eo pro 12
atriis domus Iehouæ, & pro omnibus cubiculis per circuitum in
thesauros Dei '& in thesauros 'sanctitatum:
Et pro turmis Sacerdotũ & Leuitarum, id est pro cuncto opere 13

33 Achitophel etiam consiliarius Regis, & Chusai Arachites amicus Regis.

34 Post Ahitophel fuit Ioiada filius Banaiæ, & Abiathar: princeps autẽ exercitus Regis erat Ioab.

Cap. XXVIII.

1 Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuum, & præpositos turmarũ, qui ministrabant Regi: tribunos quoque & centuriones, & qui præerant substantiæ & possessionibus Regis: filiósq; suos cum eunuchis, & potẽtes & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem.

2 Cúmque surrexisset Rex, & stetisset, ait, Audite me, fratres mei & populus meus, Cogitaui vt ædificarem domũ in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri: & ad ædificandum, omnia præparaui.

3 Deus autem dixit mihi, |Non ædificabis domũ nomini meo, eo quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis. *Supra 17.b.4, 2. Reg. 7.b.5*

4 Sed elegit Dominus Deus Israel me de vniuersa domo patris mei, vt essem Rex super Israel in sempiternũ: de Iuda enim elegit principes: porrò de domo Iuda, domum patris mei: & de filiis patris mei, placuit ei vt me eligeret Regem super cunctum Israel. *Sap. 9.b.7*

5 |Sed & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni Domini super Israel. B

6 Dixitque mihi, Salomõ filius tuus ędificabit domũ meam & atria mea: ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem.

7 Et firmabo regnum eius vsque in æternũ, si perseuerauerit facere præcepta mea & iudicia sicut & hodie.

8 Nunc ergo corã vniuerso cœtu Israel, audiente Deo nostro, custodite & perquirite cuncta mandata Domini Dei vestri, vt possideatis terram bonã, & relinquatis eam filiis vestris post vos vsque in sempiternum.

9 Tu autẽ Salomon fili mi, scito Deũ patris tui, & serui ei corde perfecto & animo voluntario. |Omnia enim corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit. si quæsieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eũ, proiiciet te in ęternũ. *1. Reg. 16.b.7, psal. 7.b.10, Ierem. 11.d.20, & 20.d.12*

10 Nunc ergo quia elegit te Dominus vt ædificares domum Sanctuarii, cõfortare & perfice.

11 Dedit autẽ Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & tẽpli, & cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis: C

12 Necnon & omnium quæ cogitauerat atriorum & exedrarũ per circuitũ in thesauros domus Dei, & in thesauros sanctorum:

13 Diuisionúmque sacerdotalium & Leuiticarum, in omnia opera domus

34 Post Aחithophel autem ואחרי אחיתופל .i. post mortem Ahitophel hi fuerunt à consiliis Regis.

IN CAPVT XXVIII.

1 In IeruשׁsaláiM: אל־ירושלם: Istud ad verbum Congregauit referẽdum est. 2 Ego cum corde meo אני עם־לבבי sub. statueram. Vel vt alii, Ego cum corde meo fui. i. cogitaui, siue cogitaueram apud me. aut statuerã. Domũ quietis arcæ בית מנוחה לארון Significat templum in quo quiesceret arca fœderis. Et scabello pedũ Dei no. ולהדום רגלי אלהינו Sic vocat arcam quòd super eam Deus præberet se præsentem per miracula. Et præparaui והכינותי & præparauerã. 4 In seculum: לעולם .i. per totam vitam meã. siue multo tempore. Me voluit בי רצה singulari amore est me prosequutus. Vel, me amauit. 7 Si fortiter agat faciẽdo præc.m. אם־יחזק לעשות מצותי sub. facit. Oratio cõcisa, q.d. Hebraismus, si pro virili fecerit præcepta mea. si fortis fuerit faciẽdis præceptis meis. Sicut & hodie. כיום הזה: sub. facit. Oratio cõcisa, q.d. si perseuerauerit seruare Legẽ meã. 8 In oculis, &c. לעיני וגו' Hebraismus, corã toto Israele, qui cõgregatio est Iehouæ, & audiẽte Deo. Et hæreditare faciatis והנחלתם & possidendã iure hæreditario tradatis. 9 Scito דע cognosce. Abiiciet te יזניחך abhorrebit à te. 10 Sanctuario: למקדש ipsi Sãctuario. siue, ipsi Sanctitati. i. arcæ fœderis Iehouæ. q.d. non vt illic ipse habitet, sed vt illic reponatur arca fœderis. Vult templũ ædificari, nõ propter se, sed vt in eo arcã requiescat. 11 Similitudinẽ porticus, תבנית האולם exẽplar| figurã |porticus. i. templi. Id acceperat Dauid aut per reuelationẽ, aut Samuelis manu. 12 Omniũ quæ fuerãt in spiritu cum eo כל אשר היה ברוח עמו Sing. Heb. pro plur. omnia quæ animo & mente conceperat se facturũ. Et in thesauros ולאצרות & in cellas. Sanctitatũ. הקדשים: .i. consecratorum.

Domini, & in vniuersa vasa ministerii templi Domini.

14 Aurum in pondere per singula vasa ministerii: argenti quoque põdus pro vasorum ad opera diuersitate.

15 Sed & in candelabra aurea, & ad lucernas eorum, aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri & lucernarũ: similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorum, pro diuersitate mensuræ, pondus argenti tradidit.

16 Aurũ quoque dedit in mensas propositionis pro diuersitate mensarum: similiter & argentum in alias mẽsas argenteas.

17 Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & leunculos aureos pro qualitate mensuræ põdus distribuit, in leunculum & leunculum: similiter & in leones argenteos diuersum argenti pondus seperauit.

D

18 Altari autem in quo adoletur incensum, aurum purissimun dedit: & vt ex ipso fieret similitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas, & velantium arcam fœderis Domini.

19 Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerẽ vniuersa opera exemplaris.

20 Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo, Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas, & ne paueas. Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet donec perficias omne opus ministerii domus Domini.

21 Ecce, diuisiones sacerdotum & Leuitarum, in omne ministeriũ domus Dei assistunt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quàm populus facere omnia præcepta tua.

Chap. XXIX.

1 LOquutúsq; est Dauid Rex ad omnem ecclesiam, Salomonẽ filium meum vnum elegit Deus, adhuc puerum & tenellum, opus enim grãde est: neque enim homini præparatur habitatio, sed Domino Deo.

2 Ego autẽ totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei. aurum ad vasa aurea, & argentũ in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea, & lapides onychinos, & quasi stibinos, & diuersorũ colorũ, omnémque pretiosum lapidem, & marmor parium abundantissimé.

3 Et super hæc, quę obtuli in domum Dei mei, de peculio meo aurum & argentũ do in templũ Dei mei, exceptis iis quę præparaui in ædem sanctam.

ministerii domus Iehouæ, nempe pro vniuersis vasis ipsius mini-
sterii domus Iehouæ.
14 *Dedit* aurum in pondere "in aurum, *id est* pro omnibus vasis "sin-
gulorũ ministeriorum: *dedit præterea* in omnia vasa argentea *argentum*
in pondere pro omnibus vasis singulorum ministeriorum.
15 Pondus insuper *auri* in candelabra aurea & lucernas eorum au-
reas, *dedit inquam aurum* in pondere pro singulis cãdelabris "& lucernis
eorũ: pro cãdelabris autẽ argenteis *dedit argentum* in pondere, "pro cã-
delabro & lucernis eius, "secundũ ministeriũ cuiuslibet cãdelabri.
16 Aurum item in pondere pro mensis propositionis, pro singulis
mensis: & argentum pro mensis argenteis.
17 "Et pro fuscinulis, & crateribus, "& acerris aurum purum: & pro
crateribus aureis *dedit aurũ* in põdere pro singulis crateribus: & pro
crateribus argẽteis *dedit argentum* in põdere pro singulis crateribus.
18 Præterea pro altari suffimenti *dedit* aurum repurgatum in põde-
re: "& pro figura quadrigæ Cherubím aurum, "qui expandebant, &
tegebant arcam fœderis Iehouæ.
19 "Omnia in scriptura de manu Iehouæ super me, intelligere fecit Exemplar templi accepit à Deo.
me: omnia *inquam* opera "figuræ.
20 Dixit post hæc Dauid ש Selomóh filio suo, "Confortare, & ro- Exhortatio ad filium.
borare, & fac: ne timeas, neque paueas, quia Iehouáh Deus, Deus
meus tecum *erit*: non dimittet te, nec derelinquet te, donec exple-
tum fuerit omne opus ministerii domus Iehouæ.
21 Et quidem turmæ Sacerdotum & Leuitarum *aderunt tibi* in omni
ministerio domus Dei, tecum inquam *erunt* in omni ópere, "om-
nes spontanei in sapientia, in omni ministerio, principes quoq;,
& omnis populus "in omnibus verbis tuis. Cap. XXIX.
1 DIxit autem Dauid Rex ad vniuersum cœtum, ש Selomoh fi- Quæ Dauid eiusque principes obtulerint in templi ædificationem.
lius meus vnicus *quem* elegit Deus, puellus est & tenell⁹, at o-
pus ingẽs est: "nõ enim hominis est palatiũ istud, sed Iehouæ Dei.
2 Totis autẽ virib⁹ meis "præparaui domui Dei mei, aurũ "ad aurũ,
& argentũ ad argentũ, & æs ad æs, ferrũ ad ferrũ, & ligna ad ligna,
lapides onychinos, & gẽmas, lapides "stibinos, "& diuersorũ colo-
rum, & omnem lapidẽ pretiosum, & lapides marmoreos in copia.
3 Et insuper, "quòd mihi beneplacitum sit erga domum Dei mei,
est mihi "*in* peculiari thesauro aurum, & argentum *quod* dedi domui
Dei mei vltra omnia *quæ* præparaui "pro domo Sanctuarii:

14 In aurũ, לזהב .i. in vasa aurea q.d. ad faciendũ vasa aurea. ita vt primum ל principii versus, seruiat accusatiuo: secundũ istud, datiuo. perinde acsi dicat, non dedit solùm formã & exemplar, sed etiã certum pondus auri ad facienda vasa aurea. Seipsum explicat mox sequentibus, quũ dicit, pro omnibus vasis, &c. Singulorum minist. עבודה ועבודה Ad verbum, ministerii & ministerii .i. diuersorum ministeriorum.

15 Et lucernis eorum: ונרותיה Ad verbum, & lucernis eius. Singulare pronomen pro plurali. aut expone, pro lucernis vniuscuiusque eorum. Pro candelabro & lucernis e. למנורה ונרותיה Sing. Heb. pro plur. pro singulis cãdelabris & lucernis eorum. vel, pro vnoquoq; candelabro & lucernis cuiusq; candelabri. Secundum ministeriũ, &c. כעבודת מנורה ומנורה: .i. vt singulorum candelabrorum ministerium exigebat.

17 Et pro fuscinulis, & crat. והמזלגות והמזרקות Et in tridẽtes, & pelues. מזלג fuscinula, siue instrumentũ ferreũ tridens quo extrahũtur carnes de olla. מזרק Hebræi dicunt esse vas ex quo spargitur aqua, aut sanguis, vel vinum. Et acertis והקשות & calamis mediis. De his vide Exod. 25. c. 29. 18 Et pro figura quadrigæ ולתבנית המרכבה & in figurã equitatus currus. vel, equitaturæ currus, id est Cherubim. hoc est pro cõficiendis Cherubim super quos Deus insidebat. Hic המרכבה pro insidẽte capitur, & nõ pro curru quatuor equorũ. Qui expandebãt, לפרשים sub. alas. Hic ל pro ה. 19 Omnia in scriptura de manu Ieh. super me, הכל בכתב מיד יהוה עלי Omnia *supradicta* scripto [scriptura] de manu Iehouæ super me. i. manu & digito Dei scripta. q.d. õnia ista Iehouah scripsit manu sua & digito suo, & misit ad me, vt ea familiarius doceret. Figuræ. התבנית: exemplaris. sub. ipsius mihi à Deo dati. 20 Confortare, & robor. חזק ואמץ Viriliter age, & confortare.

21 Omnes spontanei in sap. לכל נדיב בחכמה Hic ל redundat, & sing. Heb. pro plur. omnes liberales. sapientes vel docti. q.d. omnes adiuuabunt te & Sacerdotes & Leuitæ: ipsi etiã artifices vltro & liberaliter tibi offerent operas suas doctas, qui de arte & industria sua liberales sunt, ad omne opus & ministerium templi. In omnibus verbis tuis. לכל דבריך: sub. erunt tecũ. i. erunt parati obsequi mandatis tuis, & exequi mãdata tua. Vel, in omnibus negotiis tuis tibi aderunt.

IN CAPVT XXIX.

1 Non enim hominis, &c. כי לא לאדם וגו׳ .i. Ædes & templum istud, non homini, sed Deo ædificatur: eóque erit ingens.

2 Præparaui הכינותי sub. necessaria. Ad aurum, &c. לזהב וגו׳ Hebraismus, ad conficiẽda vasa aurea: sic in sequentibus, pro conficiẽdis vasis argenteis, æneis, ferreis, & pro instrumentis ligneis. Stibinos, פוך stibii. vel fuci. i. similes fuco. Et diuersorum colorum, ורקמה Significat opus variis coloribus figuratum, & opus acu factum: significat item varietatem colorum quæ est in pennis auium.

3 Quòd mihi beneplacitum sit erga domum ברצותי בבית Ad verbum, in beneplacito meo in domum. Hebraismus, quòd vnicè diligã domum Dei mei. In peculiari thesauro aurum, סגלה זהב וכסף Gallicè, *en mon cabinet*. Significat peculiarem locũ. Alii, thesaurus auri & argẽti. Pro domo Sanctuarii. לבית הקדש: pro domo sanctitatis. i. pro templo Dei sacrosancto extruendo.

'Tria millia talentorum auri ex auro Ophir,& septem millia ta 4
lentorum argenti repurgati'ad incrustandos parietes domorum.
'Aurum'ad aurum,& argentum ad argentum,& ad omne opus 5
quod est in manu artificum: & quis est spontaneus'vt impleat ma-
num suam hodie Iehouæ?
'Sponte igitur obtulerunt principes familiarũ,& principes tri- 6
buũ Iısraҳelis,& tribuni,& cẽturiones,& principes'operis Regis.
Dederúntque in ministerium domus Dei,auri talenta quinq; 7
millia,'& drachmarum decem millia,& argenti talenta decẽ mil-
lia,& æris decẽ & octo millia talenta,& ferri centũ millia talenta.
Et cum quo inuenti sunt lapilli, dederunt in thesaurũ domus 8
Iehouæ per manum Iehhiél Gerʃunitæ.
Et lætati sunt populus'quum sponte offerrent ipsi:corde enim 9
perfecto sponte obtulerunt Iehouæ: quin & Dauid Rex lætatus
est lætitia magna.

Dauidis gratiarũ actio & oratio.

'Benedixit itaque Dauid Iehouæ in oculis totius congregatio- 10
nis:dixítq; Dauid,Benedictus es tu ô Iehoua Deus Iısraҳelis pa-
tris nostri à seculo vsque in seculum.
'Tibi ô Iehoua est magnificentia,& potentia,& gloria,& victo- 11
ria,& decor.cuncta enim *quæ* in cælo sunt & in terra, *tua sunt*:tuum
est ô Iehoua,regnum & exaltatio'super omnes *qui sunt* in caput.
Et diuitiæ & gloria'à facie tua *sunt*,& tu dominaris omnibus:at- 12
que in manu tua *sunt* virtus atque fortitudo,'in manu quoq; tua *est*
magnificare & corroborare omnes.
Nunc ergo Deus noster 'confitemur nos tibi, & laudamus no- 13
men gloriæ tuæ.

Deo damus quod ab eo prius accepimus.

Etenim quis ego sum,& quis est populus meus,'vt obtineamus 14
vires ad sponte offerendum sicut hoc?à te enim sunt omnia, & de
manu tua dedimus tibi.

Dies nostri.

Peregrini enim sumus coram te,& aduenæ sicut omnes Patres 15
nostri:dies nostri sicut vmbra super terram,'nec est expectatio.
Iehoua Deus noster,omnis copia ista quam præparauimus ad 16
ædificandum tibi domum nomini sancto tuo,de manu tua est,&
tua sunt omnia.

Cor rectum & simplex aspicit Deus.

Noui autem Deus mi quòd tu scrutaris cor, & rectitudines a- 17
mes: ego in rectitudine cordis mei sponte obtuli vniuersa hæc: &
nunc populum tuum qui repertus est hîc, vidi cum gaudio 'dum
liberalitatem exerceret erga te.

Petit à Deo Dauid vt perpetuò donet Israeli rectam mentem.

O Iehoua Deus Abrahám , Iısnác, & Iısraҳél Patrum nostro- 18
rum,custodi 'hoc in seculum,imaginationem cogitationum cor
dis populi tui,& præpara cor eorum tibi.

B

4 Tria millia talenta auri de auro O-
phir: & septem millia talentorum ar
genti probatissimi, ad deaurãdos pa-
rietes templi.
5 Vt vbicunque opus est aurum, de
auro: & vbicunque opus est argẽtum,
de argento,opera fiant per manus ar
tificũ: & siquis sponte offert, impleat
manum suam hodie, & offerat quod
voluerit Domino.
6 Polliciti sunt itaque principes fa-
miliarum,& proceres tribuum Israel,
tribuni quoque & cẽturiones,& prin
cipes possessionum Regis.
7 Dederúntque in opera domus Dei
auri talenta quinque millia,& solidos
decẽ millia ,argẽti talẽta decẽ millia,
& æris talenta decem & octo millia: C
ferri quoq; centum millia talentorũ.
8 Et apud quencunque inuenti sunt
lapides,dederunt in thesauros domus
Domini,per manũ Iahiel Gersonitis.
9 Lætatúsq; est populus quũ vota sua
sponte promitterent: quia corde to-
to offerebant ea Domino: sed & Da-
uid Rex lætatus est gaudio magno.
10 Et benedixit Domino coram vni-
uersa multitudine: & ait, Benedictus
es Domine Deus Israel patris nostri
ab æterno in æternum.
11 Tua est Domine magnificẽtia, &
potentia,& gloria,atque victoria, &
tibi laus:cũcta enim quæ in cælo sũt,
& in terra , tua sunt: tuũ Domine re-
gnũ,& tu es super omnes principes.
12 Tuæ diuitiæ, & tua est gloria:tu do-
minaris omniũ:in manu tua virtus &
potentia, in manu tua magnitudo &
imperium omnium.
13 Nunc igitur Deus noster confite- D
mur tibi , & laudamus nomen tuum
inclytum.
14 Quis ego , & quis populus meus,
vt possimus hæc tibi vniuersa promit
tere?tua sunt omnia:& quæ de manu
tua accepimus,dedimus tibi.
15 Peregrini enim sumus coram te & Sapien. 2.
aduenæ , sicut omnes Patres nostri.
dies nostri quasi vmbra super ter-
ram,& nulla est mora.
16 Domine Deus noster,omnis hæc
copia quam parauimus vt ædificare-
tur domus nomini sancto tuo,de ma
nu tua est,& tua sunt omnia.
17 Scio Deus meus quòd probes cor
da,& simplicitatem diligas , vnde &
ego in simplicitate cordis mei lætus
obtuli vniuersa hæc: & populũ tuũ
qui hic repertus est, vidi cum ingenti
gaudio tibi offerre donaria.
18 Domine Deus Abraham,& Isaac, E
& Israel Patrũ nostrorum,custodi in
æternũ hanc voluntatem cordis eo-
rum, & semper in venerationem tui
mens ista permaneat.

4 Tria millia,&c. שלושת אלפים וגו׳ Declarat quæ erant in illo peculiari thesauro. Ad incrustandos לטוח ad obducendos. 5 Aurũ לזהב Et hic ל pro ה,vt capite præcedente,versu 18. Ad aurũ, לזהב .i.pro cõficiendis vasis aureis,vt paulo antè,versu secundo. *Quod est* in manu artificũ: ביד חרשים .i.quod fit manu artificum. Vt impleat למלואת sub.muneribus.Hebraismus,quis est qui vltro & liberaliter conferre aliquid velit vt illud det Domino pro conficiendo templo?.q.d.siquis vltro & spõte offerre velit in opus templi,offerat. 6 Sponte igitur obtulerunt ויתנדבו Exhibuerunt sese igitur liberales.vel,liberalitate vsi sunt.i.sponte & vltro dederunt. Operis Regis מלאכת המלך: .i.operis exterioris.In fine 27 capitis versu 26,de his principibus loquebatur. 7 Et drachmarum ואדרכונים Doctiores existimant hanc dictionem significare genus monetæ argenteæ nobis ignotæ.fortasse erat aurea,quia sequitur,& argenti,&c.
9 Quum sponte offerrent ipsi: על התנדבם quòd liberalitate esset vsus,sub.erga Deum & templum eius.
10 Benedixit itaque ויברך Hebraismus,Gratias itaq; egit. 11 Tibi לך Tua est.Ad te pertinet. Super omnes in caput. לכל לראש: Hebraismus,à te sunt,& à te .i.exaltatio & magnificentia quæ est super omnes principes,à te proficiscitur. 12 A facie tua *sunt*, מלפניך Hebraismus,à te sunt,& à te proficiscuntur. In manu quoque tua *est* magn. וביד לגדל ולחזק לכל: q.d.potes omnes reddere magnos,& eorum magnitudinẽ conseruare. 13 Confitemur nos tibi, מודים אנחנו לך damus tibi gloriam & laudem. 14 Vt obtineamus vires כי נעצור כח להתנדב vt præualeamus.i.vt tantam liberalitatem,quanta est ista,ostendere valeamus. 15 Nec est expectatio. ואין מקוה: nec est spes.q.d.citò præterimus hanc vitam. 17 Dum liberalitatem exerc.&c. להתנדב לך: paratum liberalitatem suam exercere erga te.q.d.consideraui libenter populum tuum paratum offerre tibi vltro munera.Tunc ל non capietur pro ב quidam his verbis iungunt quod præcedit,vt cum gaudio liberalitatem exerceret erga te.i.quum liberalitatem cum gaudio exerceret. 18 Hoc in seculũ,imaginat.&c. זאת לעולם ליצר וגו׳ Per appositionem dictum,imaginationem,&c.exponit enim pronomen demõstratiuum Hoc, nempe imaginationem siue figmẽtum,&c.i.da populo tuo bonam hanc mentem perpetuò,vt te agnoscat.

19 Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt custodiat mandata tua, testimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat vniuersa: & ædificet ædem, cuius impensas paraui.

20 Præcepit autem Dauid vniuersæ ecclesiæ, Benedicite Domino Deo vestro. Et benedixit omnis ecclesia Domino Deo Patrum suorum: & inclinauerunt se, & adorauerunt Dominum, & deinde Regem.

21 Immolauerúntque victimas Domino: & obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis, & vniuerso ritu abundantissimè in omnem Israel.

22 Et comederunt & biberunt coram Dño in die illo cum grandi lætitia: & vnxerunt secundò Salomonẽ filiũ Dauid. vnxerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem.

23 Seditque Salomon super soliũ Domini in Regem pro Dauid patre suo, & cunctis placuit: & paruit illi omnis Israel.

24 Sed & vniuersi principes & potentes, & cuncti filii Regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni Regi.

25 Magnificauit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel: & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum Rex Israel.

26 Igitur Dauid filius Isai regnauit super vniuersum Israel.

27 Et dies quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta anni: in Hebron regnauit septem annis, & in Ierusalem annis triginta tribus.

28 Et mortuus est in senectute bona, plenus dierũ, & diuitiis, & gloria, & regnauit Salomon filius eius pro eo.

29 Gesta autem Dauid Regis priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan Prophetæ, atq; in volumine Gad Videntis.

30 Vniuersique regni eius & fortitudinis, & temporum quæ transierũt sub eo, siue in Israel, siue in cũctis regnis terrarum.

19 ꞷSelomóh autem filio meo da cor perfectum, vt custodiat præ
cepta tua, testimonia tua, & statuta tua, & vt faciat omnia, & ædificet ædem illam quam præparaui.
20 Post hæc dixit Dauid vniuersæ ecclesiæ, Benedicite quæso Iehouæ Deo vestro. Benedixit itaque vniuersa ecclesia Iehouæ Deo Patrum suorum, & incuruauerunt se, & adorauerunt Iehouam & Regem.
21 Immolauerũtq; Iehouæ victimas, & obtulerũt holocausta Iehouæ postridie eius diei, tauros mille, arietes mille, agnos mille, & libamina eorũ, & victimas *alias* ĩ multitudine ꝑ vniuerso Iꞷsraele.
22 Et comederunt ac biberunt coram Iehoua in die illa in lætitia magna: dein Regẽ cõstituerunt secundò ꞷSelomóh filiũ Dauidis, atq; vnxerunt Iehouæ in principẽ, & xSadóc in sacerdotem.
23 Sedítque ꞷSelomóh super solium Iehouæ Rex pro Dauide patre suo, & prosperè egit, paruerúntque ei vniuersus Iꞷsraél.
24 Vniuersi quoque principes, & potentes, atque etiam omnes filii Regis Dauidis dederunt manum sub ꞷSelomóh Rege.
25 Et magnificauit Iehouáh ꞷSelomóh excellenter in oculis totius Iꞷsraelis: dedítque illi gloriam regni, qualis non fuit vlli Regi ante eum, super Iꞷsraelem.
26 Porrò Dauid filius Iꞷsaí regnauit super vniuersum Iꞷsraelem.
27 Dies autem quibus regnauit super Iꞷsraelem, quadraginta anni: in nHebrón regnauit septem annis, in Ieruꞷsaláim verò regnauit trigintatribus annis.
28 Atque mortuus est in senectute bona, satur diebus, diuitiis, & gloria: regnauítque ꞷSelomóh filius eius pro eo.
29 Gesta autẽ Dauidis Regis priora & posteriora, ecce, ipsa scripta sunt in verbis ꞷSemuél Videntis, & in verbis Nathán Prophetæ, & in verbis Gad Videntis,
30 Cũ omni regno eius, & fortitudine eius, & tẽporibus quæ trãsierunt super eũ, & super Iꞷsraelẽ, & super vniuersa regna terrarũ.

Vt laudet Deum hortatur Dauid populum.

Comedere & bibere coram Domino in lætitia. Secundò vngitur Salomon.

Tempus regni Dauidis.

Moritur Dauid, cui succedit Salomon.

Libri Nathan & Gad Prophetarũ.

19 Quam præparaui. אשר הכינותי: .i. ad cuius structuram impẽsas & necessaria præparaui. 22 Corã Iehoua לפני יהוה .i. ante arcam Iehouæ. Iehouæ ליהוה .i. in gratiam Iehouæ. 23 Super solium Iehouæ, על־כסא יהוה Solium Iehouæ vocat solium Dauidis, quòd illum constituisset Iehoua Regem super Israelem, aut quòd Rex populi Iehouæ esset. 24 Dederunt manum, &c. נתנו יד וגו׳ Hebraismus, obedierunt Salomoni. 28 Satur diebus, &c. שבע ימים וגו׳ Hebraismus, plenus ad satietatem vsque diebus, opibus, & gloria. 29 Priora & posteriora, הראשונים והאחרונים .i. quæ gessit dum esset ætate florẽti & decrepita. In verbis על־דברי Hic & mox verba pro libro & historia accipit. 30 Cum omni regno eius, & fort. עם כל־מלכותו וגבורתו .i. cum vniuersa eius regnandi ratione, & strata-gematibus eius. siue egregiè, & magna animi fortitudine gestis. Et tẽporibus quæ transierunt super eum, והעתים אשר עברו עליו Hebraismus, cum tribulationibus quæ ipse & Israel pertulit.

Secundus liber Paralipomenon.

VETVS. Cap. I.

1 Confortatus est ergo Salomõ filius Dauid in regno suo, & Dñs Deus eius erat cũ eo, & magnificauit eum in excelsum.

2 Præcepitque Salomon vniuerso Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum:

3 Et abiit cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculũ fœderis Dei, quod fecit Moy-

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO. Cap. I.

1 Roboratus
Est autẽ ꞷSelomóh filius Dauidis in regno suo, & Iehouáh Deus eius *fuit* cũ eo, magnificauítq; eum in excelsum.
2 Dixítque ꞷSelomóh vniuerso Iꞷsraeli, & tribunis, & cẽturionibus, & iudicibus, & omnibus ducibus *qui erant* super Iꞷsraelem, & principibus familiarum.
3 Profecti sunt itaque ꞷSelomóh & vniuersus ille cœtus cum eo in excelsum quod erat in Gibyón: ibi enim erat tabernaculum ec

Oblatio Salomonis in Gabaon.

Tabernaculum in Gabaon.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Roboratus est autem ויתחזק Præualuit autem. Confirmatus est autem. Apud Hæbræos vnicus est liber: sed à Latinis est diuisus in duos, quòd in primo de regno Dauidis, in secundo de regno Salomonis agatur. In regno suo, על־מלכותו Hic על pro ב. Magnificauitque eũ in excelsum. ויגדלהו למעלה: Hebraismus, reddidit eum magnũ & excelsum. 2 Dixitque ויאמר Subaudiẽdum aliquid, nempe quòd apud se decreuerat ire in Gabaon: quod ex sequente versu intelligitur. 3 In excelsum לבמה .i. ad altare. Sic dicitur Hebræis, quòd eleuetur à terra. Sæpius in malam partem accipitur, hîc in bonam.

clesiæ Dei, quod fecerat Mouséh famulus Iehouæ in deserto.
'Sed arcam Dei ascēdere fecerat Dauid de Ciriáth-iearím, quū 4
præparasset ei *locum* Dauid: 'extenderat enim ei tabernaculum in
Ieruшsaláim.'
Et altare æneum quod fecerat Beзsalзél filius зVri filii nHur, 5
erat ibi coram tabernaculo Iehouæ: '& requisiuit illud шSelomóh,
& cœtus ille.
'Obtulit autem шSelomóh illic super altare æneum coram Ieho 6
ua, quod erat in tabernaculo ecclesiæ, obtulit inquam super illud
holocausta mille.

Deus hortatur Salomonem, vt ab ipso petat quod velit.

In nocte ipsa apparuit Deus ipsi шSelomóh, dixítque ei, Po- 7
stula quod dem tibi.
Et dixit шSelomóh Deo, Tu 'fecisti cū Dauide patre meo mise- 8
ricordiam magnam, '& constituisti me Regem pro eo.
Nunc *ergo* ô Iehoua Deus, 'stabile sit verbum tuum *quod loquutus es* 9
cum Dauide patre meo: tu enim constituisti me Regem super
populum multum, sicut puluerem terræ.

Salomon petit à Deo sapientiam & scientiā ad dirimendas lites populi.

Nūc *itaque* sapientiā & scientiā da mihi, 'vt egrediar corā populo 10
isto & ingrediar: quis enim 'iudicabit populū tuū istum magnū?
Tum respōdit Deus ipsi шSelomóh, Propterea quòd fuit 'istud 11
in corde tuo, & non postulasti diuitias, opes, & gloriam, & animas
odio habentium te, nec etiam dies multos postulasti, sed postula-
sti tibi sapientiam & scientiam vt iudices populum meum super
quem constitui te Regem:
Sapientia & scientia data est tibi: diuitias autem, & opes, & glo- 12
riā dabo tibi, 'vt non fuerit sic Regibus qui fuerunt ante te, & post
te non erit sic.

Numerus curruum & equitū Salomonis.

Venit autē шSelomóh 'ab excelso quod erat in Gibзón in Ieru- 13
шsalái à cōspectu tabernaculi ecclesiæ, & regnauit super Iшsraзelē.
'Congregauítque шSelomóh currus & equites: fuerúntque ei 14
mille quadringēti currus, & duodecim millia equitum, quos col-
locauit in vrbibus curruum, '& cum Rege in Ieruшsaláim.

Argenti, auri, & cedrorum maxima copia Ierosolymis regnante Salomone.

Præbuítque Rex argentum & aurum in Ieruшsaláim tanquā la- 15
pides: & cedros dedit tanquam sycomoros quæ *crescunt* in campe-
stribus in multitudine.
Et egressus equorum qui erat ipsi шSelomóh, *erat* ex AEgypto: 16
'nam congregatio mercatorum Regis accipiebant congregatio-
nem *equorum* pretio.
'Cæterū ascendebāt, & educebāt ex AEgypto 'quadrigas pro sex- 17
cētis argēteis, 'equū verò pro centū & quinquaginta: & sic omnes
Reges nHitthæorum & Reges Arám per manū eorū educebant.

---

ses famulus Domini in solitudine.

4 Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariath-iarim in locum quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem.

5 Altare quoque æneum] quod fabricatus fuerat Beseleel filius Vri filii Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod & requisiuit Salomon, & omnis ecclesia. Exod.31.a B

6 Ascenditque Salomon ad altare æneum, corā tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias.

7 Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens, Postula quod vis vt dem tibi.

8 Dixitque Salomon Deo, Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam: & constituisti me Regem pro eo.

9 Nunc ergo Domine Deus impleatur sermo tuus quē pollicitus es Dauid patri meo:]tu enim me fecisti Regem super populum tuum multū, qui tā innumerabilis est, quā puluis terræ. 3.Reg.3.b

10]Da mihi sapiētiam & intelligentiam vt ingrediar & egrediar corā populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum dignè, qui tam grandis est, iudicare? 1.Par.1.a Sapien.9.b C

11 Dixit autē Deus ad Salomonem, Quia hoc magis placuit cordi tuo, & nō postulasti diuitias, & substantiā, & gloriā, neq; animas eorū qui te oderant, sed nec dies vitæ plurimos: petisti autem sapientiam & scientiam, vt iudicare possis populum meum super quem constitui te Regem:

12 Sapientia & scientia data sunt tibi: diuitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te, nec post te fuerit similis tui. D

13 Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem corā tabernaculo fœderis, & regnauit super Israel.

14]Congregauitque sibi currus & equites, & facti sunt ei mille quadringēti currus, & duodecim millia equitum: & fecit eos esse in vrbibus quadrigarum, & cum Rege in Ierusalē. 3.Reg.10.d

15 Præbuitque Rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros quæ nascūtur in cāpestribus multitudine magna. 3.Reg.10.d

16 Adducebantur autem ei equi de AEgypto & de Coa à negotiatorib[us] Regis, qui ibant & emebant pretio,

17 Quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquagita: similiter de vniuersis regnis Hethæorū, & à Regibus Syriæ emptio celebrabatur.

---

4 Sed arcam אכל ארון Arcam autē. Extenderat enim כי נטה fixerat enim. 5 Et requisiuit illud וידרשהו sub. altare æneū, vel tabernaculū. Aut requisiuit eū, nempe Deum. 6 Obtulit autē ויעל Ad verbū, Et ascendere fecit. verbum est coniugationis hiphil.
8 Fecisti cum Dauide, &c. עשית עם דויד וגו׳ q.d. tu multis beneficiis affecisti patrem meum & me, quum in Regem me elegisti.
9 Stabile sit verbum tuum יאמן דברך .i. rata sit promissio & firma quam fecisti Dauidi patri meo. Iudicabit
10 Vt egrediar corā, &c. ואצאה לפני וגו׳ Hebraismus, vt versari mihi liceat cū populo isto prout Regē decet omni tēpore.
ישפוט iudicare poterit. sub. sine tua gratia, aut sine summa sapientia. 11 Istud זאת .i. ista cogitatio.
12 Vt non fuerit, &c. אשר לא היה וגו׳ .i. quantæ non contigerūt Regibus qui ante te regnarunt, nec iis qui post te erunt, cōtingent. Alii exponunt, id quod non contigit Regibus qui fuerunt ante te, nec iis, &c. 13 Ab excelso לבמה .i. ab altari. ל pro מן.
14 Congregauitque, &c. ויאסף וגו׳ Vide eadem 1.Reg.10.d.26. Et cum Rege ועם המלך Antecedens pro relatiuo, secū, siue apud se.
16 Nam congregatio, &c. ומקוא סחרי וגו׳ Dictio מקוא duo significat, congregationē, & telā byssinā, propter coactionē filorū. hinc quidā vertunt totū versum, Et eductio equorū quæ erat Salomoni, *erat* ex Ægypto. & *eductio* telæ byssinæ: mercatores Regis congregationē capere solebāt pretio. vel, permutatione. i. Salomoni educebantur equi ex AEgypto, & tela byssina: mercatorésq; Regis capere solebant congregationem equorū & telæ byssinæ pretio & permutatione aliarū rerum quas ferebant in Ægyptum. Alii scribunt, telam byssinam mercatores pretio, vel permutatione eduxisse: non autem equos, propterea quòd Pharao permisisset Salomoni educere equos ex Ægypto quotquot vellet, & aliis vendere, pretiúmque accipere quod Pharaoni daturi fuissent si eduxissent. Gallicè, *Il luy bailla traicte de cheuaulx*. Artē lini in Ægypto viguisse magis quàm in aliis terris, apparet ex Iesaia 19.b.9, & Iechez.27.b.7. 17 Cæterùm ascendebant, ויעלו sub. mercatores. Quadrigas מרכבה currum. Per currum, singulas quadrigas intelligit: quēadmodum & per equum, singulos equos. Quadriga constabat quatuor equis: & emebatur sexcentis nummis argenteis. Singuli itaque equi quadrigæ centum quinquaginta argenteis emebātur. Equū verò סוס .i. singulos equos.

Cap. II.

1 DEcreuit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium sibi.

2 Et numeraui septuaginta millia virorum portantium humeris, & octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpositósque eorum tria millia sexcentos.

3 Misit quoque ad Hiram Regem Tyri, dicens, Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, vt ædificaret sibi domũ, in qua & habitauit:

4 Sic fac mecum vt ædificem domũ nomini Dñi Dei mei, vt cõsecrẽ eã ad adolendũ incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocautomata mane & vespere, sabbathis quoque, & neomeniis, & solẽnitatibus Domini Dei nostri, in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli.

B

5 Domus enim quam ædificare cupio, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos.

6 Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? si cælum & cæli cælorũ capere eum nequeunt: quantus ego sum, vt possim ædificare ei domum? sed ad hoc tantùm, vt adoleatur incensum coram illo.

7 Mitte ergo mihi virum eruditũ qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculpere cælaturas cum his artificibus quos mecum habeo in Iudæa & Ierusalem, quos præparauit Dauid pater meus.

8 Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: scio enim quòd serui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis,

9 Vt parentur mihi ligna plurima. domus enim quam cupio ædificare, magna est nimis & inclyta.

C

10 Præterea operariis qui cæsuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidẽ, & vini viginti millia metretas, olei quoq; sata viginti millia.

11 Dixit autem Hiram rex Tyri per literas quas miserat Salomoni, Quia dilexit Dominus populum suũ, idcirco te regnare fecit super eum.

12 Et addidit, dicens, Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit Dauid Regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium sibi.

13 Misi ergo tibi virum prudentem & scientissimum, Hirampatrem meum,

Cap. II.

1 D'Ixit autem ṿSelomóh quòd ædificaret domum nomini Ie- *Artificet Salomonis.*
hōuæ,'& domum regno suo.
2 Numerauítque ṿSelomóh septuaginta millia virorum'baiulo-
rum,& octoginta millia virorum'cædentium in monte,& præpo
sitorum super eos'tria millia & sexcentos.
3 Et misit ṿSelomóh ad'ṅHurám Regem ẋSor, dicendo,'Sicut fe- *Mittit Salomon ad Hiram Regē Tyri pro lignis & artificibus.*
cisti cum Dauide patre meo, cui misisti'cedros vt ædificaret sibi
domum in qua habitaret:
4 Ecce ego'ædifico domum nomini Ichouæ Dei mei,'ad sancti-
ficandum *eam* illi,& ad adolendum coram illo incensum aromati-
cum,'*& ut disponam* dispositionem iugem,& holocausta mane & ve-
speri in sabbathis,& Calendis, & solennitatibus Ichouæ Dei no-
stri:'in seculum hoc *est* super Iṿsraëlem.
5 Domus autẽ quam'ædifico, magna est: magnus est enim Deus
noster præ omnibus diis.
6 Et quis'obtinebit vires ad ædificandum ei domum? si cælum *Templum ædificatum, vt in eo thus Deo incenderetur.*
& cæli cælorum non comprehendunt eum, & quis ego sum vt æ-
dificem ei domum?'sed ad suffiendum coram eo.
7 Nunc igitur mitte mihi virum'sapientem'qui sciat operari in *Petit sibi dari artifices.*
auro & argẽto,& ære,& ferro,& purpura,& coccino, & hyacitho,
quíque sciat scalpere scalpturas'cum sapientibus qui sunt mecũ
in Iehudáh & in Ieruṿsalaim, quos præparauit Dauid pater meus.
8 Mitte præterea mihi ligna cedrina,& abiegna,'& coralia de Le-
banón: noui enim quòd serui tui sciunt cædere ligna Lebanón,&
ecce serui mei *erunt* cum seruis tuis,
9 Vt præparent mihi ligna quamplurima: quia domus quam ego
ædifico, magna est'& mirabilis.
10 'Et ecce cæsoribus, cæsoribus *inquam* lignorũ'dedi tritici contusi
seruis tuis cororum viginti millia,& hordei cororum viginti mil
lia,& vini'batorum viginti millia,&olei batorum viginti millia.
11 Dixit autẽ ṅHurã rex ẋSór'p scripturã quã misit ad ṿSelomóh, *Hiram promittit ligna Salomoni.*
Eo quòd dilexit Iehouáh populũ suum, posuit te super eos Regẽ.
12 Rursus dixit ṅHurám, Benedictus Iehouáh Deus Iṿsraëlis, qui
fecit cælum & terram: qui dedit Dauidi Regi filium sapientem, *Regem sapientē constituit super populum à se dilectum Deus.*
cognoscentẽ, præditum intellectu & prudentia, vt ædificet domũ
Ichouæ & domum regno suo.
13 Idcirco nunc misi virum sapientem,'prudentem,'*qui erat* ṅHu-
rám patris mei,

IN CAPVT II.

1 Dixit autem ויאמר .i. statuit apud se. Et domum regno suo. ובית למלכותו: Significat Regiam quam sibi ædificaturus erat.
2 Baiulorum, סבל Ad verbum, oneris. In 1. Reg. 5. d. 15. legitur, portantiũ onus. Cædentium חוצב sub. lapides in lapicidina quæ erat in monte. Tria millia & sexcentos. שלושת אלפים ושש מאות: Hic præpositorum trecenti ponuntur vltra numerum qui 1. Reg. 5. d. 16, legitur. Verùm illic enumerãtur præpositi præpositorum, non autem hic. Ita Hebræi.
3 ṅHurám חורם Hic 1. Reg. 5. a. 1, dicitur Hiram, vbi eadem scribuntur. Sicut fecisti כאשר עשית Deest aliquid quod subaudiendũ est, Fac mecum sicut, &c. Cedros ארזים .i. ligna cedrina.
4 Ædifico בונה Præs. Heb. pro fut. ædificaturus sum. Ad sanctificandum illi, להקדיש לו .i. vt eam illi consecrem: vel, vt in ea ipse sanctificetur & glorificetur. Et *ut disponam* disposit. ומערכת & dispositionẽ. sub. panũ. vel, agnorũ super altare, vt quidã volunt. In seculũ hoc *est* super Iṿsr. לעולה זאת על־ישראל: Hebraismus, Israel tenebitur perpetuò offerre sacrificia Iehouæ propter accepta beneficia.
5 Ædifico בונה Præs. Heb. pro fut. ædificaturus sum. 6 Obtinebit vires יעצר־כוח retinebit virtutẽ. i. quis ea virtute præditus erit vt illi possit domum ædificare? q. d. nullus poterit eo dignam domum ædificare. Sed ad suffiendum coram eo. כי אם להקטיר לפניו: Ante hæc subaudienda, statui ædificare domum, non vt ea capi possit, sed vt incensum adoleam in conspectu eius. i. vt eum quomodocunque colam. Per hoc vnum cuius meminit, alia vult intelligi. nam per incensum reliqua intelliguntur quæ fiunt in templo.
7 Sapientem חכם industrium. peritum. Qui sciat operari לעשות Ad verbum, ad faciendum. Cum sapientibus עם־החכמים .i. cum peritis artificibus. 8 Et coralia ואלגומים Ad verbum, algumim. Vide 1. Reg. 5. c. 11. 9 Et mirabilis. והפלא: & inclyta.
10 Et ecce, &c. והנה וגו' Hæc leguntur 1. Reg. 5. c. 11. Dedi tritici contusi נתתי חטים מכות Præt. Heb. pro fut. decreui dare, siue daturus sum. Quidam vertunt, triticum excussum flagellis è spicis. sed id non est in vsu: ideo melius est si intelligas vt in libris Regum, pro farina, id est tritici contusi cororum viginti millia daturus sum seruis tuis. Batorum בתים In Regibus legitur cororum: vt videas corum & batum candem esse mensuram. Vini nulla illic fit mentio. 11 Per scripturam בכתב scripto. per epistolam.
13 Prudentem, יודע בינה Ad verbũ, cognoscentem intelligentiã. *Qui erat* ṅHurám, &c. לחורם אבי: .i. cuius opera pater meus Huram vtebatur.

Filium mulieris de filiabus Dan, pater autem eius erat ʹSoræus, 14
ſcientem operari in auro & argento, in ære, ferro, lapidibus & li-
gnis, in purpura, hyacintho, & byſſo, & coccino, & ſcalpere ʹomnē
cælaturam, ʹ& excogitare omnem cogitationē quæ dabitur ei cū
ſapientibus tuis & ſapientibus domini mei Dauidis patris tui.
Nunc ergo triticum & hordeum, oleum & vinū, quæ dixit do- 15
minus meus, mittat ſeruis ſuis:
Nos verò cædemus ligna de Lebanón ʹprout opus fuerit tibi: 16
adducemúſque ea tibi ratibus ad mare Iapho, tu autem ʹdeportan
da curabis ea in Ieruſaláim.

Numerus artificum.

Numerauit igitur Selomóh omnes viros ʹperegrinos qui erāt 17
in terra Iſraelis ʹpoſt dinumerationem illam qua dinumera-
uit eos Dauid pater eius, inuentique ſunt centum & quinquagin-
ta millia, atque tria millia & ſexcenti.
ʹFecitque ex eis ſeptuaginta millia baiulorum, & octoginta mil- 18
lia cæſorum in monte: tria item millia & ſexcentos qui præfecti
erant ʹad faciendum operari populum.

Cap. III.

Templum ædificatur.

COEpit itaque Selomóh ædificare domum Iehouæ in Ieru- 1
ſaláim in monte Moriiáh, qui monſtratus fuerat Dauidi pa-
tri eiº, ʹin loco quē præparauerat Dauid in area Ornán Iebuſæi.
ʹCœpit *inquam* ædificare menſe ſecundo, *die* ſecundo, anno quarto 2
regni ſui.
ʹEt iſtæ *ſunt diuiſiones quibus* fundatus eſt Selomóh ad ædificādum 3
domum Dei. ʹlongitudo, cubitorum ʹin menſura prima, erat cu-
bitorum ſexaginta, & latitudo cubitorum viginti.
ʹEt porticus quæ erat ante lōgitudinem ipſam, ante latitudinē 4
domus, erat cubitorum viginti: altitudo verò centum & viginti,
obduxítque eam intrinſecus auro puro.
Domum autem magnam texit ligno abietum, quod texit au- 5
ro optimo, & aſcendere fecit ʹſuper illud palmas & catenas.
Texit item ʹdomum lapide pretioſo ʹad gloriam: aurum autem 6
erat aurum *ex* ʹParuáim.
Obduxit *inquam* domum, trabes, poſtes & parietes eius, & oſtia e- 7
ius, auro: ſculpſítque Cherubím in parietibus.
Fecit & domum ʹSanctitatis ſanctitatum: cuius longitudo *erat* 8
ʹſecundū latitudinē domus, cubitorū viginti: & latitudo eius *erat*
cubitorū viginti: obduxítque eam auro optimo talētis ſexcentis.
Pondus autem ʹclauorum, ſeclorum quinquaginta auri *erat*, & 9
cœnacula obtexit auro.

14 Filium mulieris de filiabus Dan: cu-
ius pater fuit Tyrius, qui nouerit ope
rari in auro & argento, ære & ferro,
& marmore, & lignis, in purpura quo
que & hyacintho, & byſſo & coccino:
& qui ſciat cælare omnem ſculpturā,
& adinuenire prudēter quodcūque in
opere neceſſarium eſt cum artificibus D
tuis, & cum artificibus domini mei
Dauid patris tui.
15 Triticum ergo, & hordeum, & oleū,
& vinum, quæ pollicitus es domine
mi, mitte ſeruis tuis:
16 Nos autem cædemus ligna de Liba
no quot neceſſaria habueris, & ap-
plicabimus ea ratibus per mare in
Ioppe: tuum autem erit transferre ea
in Ieruſalem.
17 Numerauit igitur Salomon omnes
viros proſelytos qui erant in terra Iſ
rael, poſt dinumerationem quam di-
numerauit Dauid pater eius: & inuē-
ti ſunt centum quinquaginta tria mil
lia & ſexcenti.
18 Fecitque ex eis ſeptuaginta millia,
qui humeris onera portarēt, & octo-
ginta millia, qui lapides de mōtibus
cæderent: tria autē millia & ſexcētos
præpoſitos operum populi.

Cap. III.

1 ET cœpit Salomon ædificare do- 3. Reg. 6. a
mum Domini in Ieruſalem, in
Mōte moria, qui demōſtratus fuerat
Dauid patri eius, in loco quem para 2. Reg. 24. d
uerat Dauid in area Ornan Iebuſæi. 1. paral. 21. d
2 Cœpit autem ædificare menſe ſe-
cundo, anno quarto regni ſui.
3 Et hæc ſunt fundamenta quæ iecit
Salomon, vt ædificaret domum Dei,
longitudinis cubitos in menſura pri-
ma, ſexaginta, latitudinis cubitos vi-
ginti.
4 Porticum verò ante frontem, quæ
tendebatur in longum iuxta menſu-
ram latitudinis domus, cubitorū vi-
ginti: porrò altitudo centum viginti
cubitorum erat: & deaurauit eam in-
trinſecus auro mundiſſimo. B
5 Domum quoq; maiorem texit ta-
bulis ligneis, abiegnis, & laminas au-
ri obrizi affixit per totum: ſculpſitq;
in ea palmas, & quaſi catenulas ſe in-
uicem complectentes.
6 Strauit quoq; pauimentū tēpli pre
tioſiſſimo marmore, decore multo.
Porrò aurū erat probatiſſimū, de
7 cuius laminis texit domum, & trabes
eius, & poſtes, & parietes, & oſtia: &
cælauit Cherubim in parietibus.
8 Fecit quoq; domū Sancti ſanctorū:
longitudinē iuxta latitudinē domus,
cubitorū viginti: & latitudinē ſimili-
ter viginti cubitorum: & laminis au-
reis texit eā, quaſi talentis ſexcentis.
9 Sed & clauos fecit aureos, ita vt ſin
guli claui ſiclos quinquagenos appē-
derent: cœnacula quoque texit auro.

14 Omnem cælaturam, כל־פתוח .i. ſculpturas varias. Et excogitare omnem cogit. quæ dabitur ei ולחשב כל־מחשבת אשר ינתן לו Hebraiſmus, & ingenioſe excogitare omnis generis opus ingenioſum vel induſtrium quod proponetur illi.
16 Prout opus fuerit tibi: ככל־צרכך quotquot tibi neceſſaria fuerint. Deportanda curabis תעלה Ad verbum, aſcendere facies. ſub. ab eo portu. 17 Peregrinos הגירים proſelytos. Poſt dinumerationem illam אחרי הספר אשר poſt numerum illum quo, &c.
18 Fecitque ויעש Conſtituitque. Ad faciendum operari populum. להעביד את־העם: qui adigerēt populum ad opus. Vel, qui populū ad laborem vrgerent. qui inſtarent operi.

IN CAPVT III.

1 In loco quem præparauerat אשר הכין במקום Verba inuerſa. Heb. quæ noſter interpres ſuo ordine vertit.
2 Cœpit *inquam* ædificare ויחל לבנות De hac templi ædificatione vide 1. Reg. 6. a. 1. 3 Et iſtæ *ſunt diuiſiones quibus* fundatus eſt, &c. ואלה הוסד וגו׳ Hæ autem *ſunt diſpoſitiones quibus* innixus eſt Selomoh quum iaceret fundamēta templi. aut, quibus ex cōſilio peritorum artificū vſus eſt dum pararet extruere templū. Lōgitudo, הארך ſub. fundamentorū. In mēſura prima, במדה הראשונה in dimēſione priore. Hæc dicit quòd ſimul iacta ſint fundamenta hecal & deuir. q. d. quando deſcripſerunt prima fundamenta, non ſeparauerunt adytū ſiue oraculū à templo, id eſt hecal: ſed poſtea ſeparauerunt, ac poſtea dederunt dimenſionem, templo ſuam, & oraculo ſuam. vna deſignatione deſignarunt primùm fundamenta duarum primarum partium templi, nempe hecal & deuir, quæ fuerunt ſexaginta cubitorum: caterùm ex L X illis cubitis, X X oraculo, & X L templo attributi ſunt. Templi longitudo ſpectatur ab Occidente ad Orientem: & latitudo à Septentrione ad Meridiem.
4 Et porticus והאולם Veſtibulum autem. Vide hæc eadem 1. Reg. 6. a. 3. 5 Super illud עליו ſub. aurum. i. inſculpſit in illis laminis aureis palmas & catenas, vel opere catenato. 6 Domū את הבית ſub. illam maiorem. Ad gloriā: לתפארת ad ornatum. ad decorū. Paruaim. פרוים: Numero duali dicitur apud Hebræos. fortaſſe eſt locus ille qui noſtro tempore dicitur *Le grand Perron, & le petit Perron.* nam eſt maxima affinitas nominum. Locus erat ex quo aurum deportabatur. tertio quoque anno reuertebatur illinc claſſis Salomonis.
8 Sanctitatis ſanctitatum: קודש הקדשים Sancti ſanctorum: ſignificat oraculum, de quo 1. Reg. 6. c. 10. Secundum latitudinem domus, על פני רוחב הבית Ad verbum, in facie latitudinis domus. i. reſpondebat latitudini domus magnæ, hoc eſt templi.
9 Clauorum, למסמרות quibus ſcilicet erat opus ad obducendos parietes auro.

C Fecit etiam in domo Sancti sancto rũ Cherubim duos, opere statuario: & texit eos auro.

10 Fecit autem in domo Sanctitatis sanctitatum Cherubím duos,
opere *instar duorum* puerorum, quos obduxit auro.

Alæ Cherubim viginti cubitis extẽdebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus: & altera quinque cubitos habens, alam tãgeret alterius Cherub.

11 Alarum verò Cherubím longitudo *erat* cubitorum viginti: ala
vna cubitorum quinque, attingebat parietem domus: & ala altera cubitorum quinque, attingebat alam Cherúb alterius.

Similiter Cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem: & ala eius altera quinque cubitorum, alam Cherub alterius cõtingebat.

12 "Atque ita ala Cherúb vnius, cubitorum quinque, tangebat parietem domus: & ala altera cubitorum quinque, coniuncta erat
alæ Cherúb alterius.

Igitur alæ vtriusq; Cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum.

13 Alæ *itaque* Cherubím istorum "expansæ erant cubitorum viginti:
& ipsi stabant super pedes suos, & facies eorum *erat versa* "in domũ.

D Matth.27.f.51 Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso: & intexuit ei Cherubim.

14 Fecit præterea "velũ ex hyacintho, & purpura, & cocco, & bysso:
"& aptauit ei Cherubím.

Iere.52.e.21 Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis: porrò capita earum, quinque cubitorum.

15 Fecit item ante domum columnas duas cubitorũ "trigintaquinque *in* longitudine: & capitellum quod erat "super caput eius, cubitorum quinque.

Nec non & quasi catenulas in Oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum: malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit.

16 Fecit & catenas "*sicut* in Oraculo, "& posuit super caput illarum
colũnarũ: fecítq; malogranata cẽtum, "quæ posuit in illis catenis.

Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam à dextris, & alteram à sinistris: eam quæ à dextris erat, vocauit Iachin: & quæ ad læuam, Booz.

17 Statuit autem columnas illas ante templum, vnam à dextera,
& alteram à sinistra: vocauítque nomen dexteræ, Iachin: & nomẽ sinistræ, Bóyaz. Iachin. Booz.

Cap. IIII.

1.Reg.7.e. Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decẽ cubitorum altitudinis.

1 Fecit autem altare æneum: viginti cubitorum longitudo eius, Fabricatio altaris holocausti.
& viginti cubitorum latitudo eius, decem verò cubitorum altitudo eius.

Mare etiam fusile decem cubitis à labio vsque ad labium, rotũdum per circuitum: quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius.

2 "Fecit quoq; mare fusile: decẽ cubitorum à labro eius vsq; ad la Mare fusile.
brum eius, rotundũ in circuitu: & quinq; cubitorũ altitudo eius,
lineáque triginta cubitorum ambiebat illud per circuitum.

Similitudo quoque boum erat subter illud: & decem cubitis quædã extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus aluum maris circuibant. boues autem erant fusiles.

3 "Similitudo quoque boum *erat* subter illud per circuitum, qui
circundabant illud "decem cubitis, ambiẽtes mare per circuitum,
duo ordines erant boum fusorum "in fusione illius.

Et ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & alii tres ad Occidentem: porrò tres alii Meridiẽ, & tres qui reliqui erant, Orientẽ, habentes mare suppositũ: posteriora autẽ boũ erant intrinsecus sub mari.

4 Stabat super duodecim boues: tres respiciebãt ad Aquilonẽ, & Boues xii fusiles.
tres respiciebant ad Occidentem, tres autẽ respiciebant ad Meridiem, & tres respiciebant ad Orientẽ: erátque mare super eos désuper. omnia autem posteriora eorum erant intrinsecus.

B Porrò vastitas eius habebat mẽsuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilii: capiebátque tria millia metretas.

5 Porrò crassities eius *erat* palmi vnius: & labium eius sicut opus
labii calicis *&* floris lilii. comprehendebat batos *aliquod*, "tria millia *batorum* capiebat.

Fecit quoq; conchas decem: & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, vt lauarẽt in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant: porrò in mari sacerdotes lauabantur.

6 Fecit insuper conchas decem, & posuit quinque à dextera, & Conchæ decem.
quinque à sinistra, ad lauandum in eis "opus holocausti: lauare solebant in ipsis: & mare, vt lauarent sacerdotes in eo.

12 Atque ita ala וכנף Ad verbum, Et ala. 13 Expansæ erant, &c. פורשים וגו׳ Ad verbum, explicabant cubitos viginti. i. explicatæ occupabant cubitos viginti. Nota hic nomine Alarum comprehendi etiam corpus ipsorum Cherubim. In domum. לבית: .i. aspiciebant partem illã internã Sancti sanctorum. Quod quidam dicunt pro hoc scribi in libris Regũ (locum tamẽ non indicant) faciẽ vnius versam fuisse in faciem alterius: ita intelligendum esset, facies illorum nõ erant versæ ad ostium templi, sed ad parietes illos qui erãt in lateribus. Nam Cherub qui erat in parte dextra, videbatur respicere parietem lateris sinistri: & cõtrà, Cherub qui erat in parte sinistra, respiciebat parietem lateris dextri. Ita concordabũt loci. 14 Velum את־הפרוכת operimẽtum. propitiatoriũ. Vide Exod. 25.b.17. Et aptauit ei ויעל עליו Ad verbũ, & ascendere fecit super illud. i. assuit, siue adiecit ipsi velo aliquot Cherubim. 15 Trigintaquinq; *in* longit. שלושים וחמש אורך Loquitur de longitudine ambarum columnarum simul: verùm de longitudine apparente, non autem de vera. nam vera ambarum columnarum longitudo scribitur 1. Reg. 7.b.15, vbi singulæ columnæ dicuntur habuisse octodecim cubitos in longitudine: hic verò ambabus tribuuntur tantum trigintaquinque cubiti, propterea quòd singulæ videbãtur habere septemdecim cubitos & semis. nam singularum columnarum dimidium cubiti abscondebatur in capitello. Conuenit igitur hic locus cum illo ex primo Regum. Super caput eius, על ראשו .i. quod impositum erat summitati & vertici singularum columnarum. 16 *Sicut* in Oraculo, כדביר Subintelligendum fuit כ similitudinis. i. fecit catenas similes catenis quæ erant in Oraculo. Quæ posuit in illis catenis. ויתן בשרשרות: q. d. illa malogranata inclusit in illis catenulis. Duo ordines erant malogranatorum, & in singulis ordinibus erant centum. idcirco in prædicto loco Regum, versu 20, numerantur ducenta malogranata in singulis capitellis.

IN CAPVT IIII.

2 Fecit quoque mare fusile: ויעש את־הים מוצק Vide 1. Reg. 7.d.23. 3 Similitudo quoq; boum, &c. ודמות בקרים וגו׳ In Regibus dicitur, Tubercula autem instar colocynthidum subter labium eius per circuitum, &c. quæ vice expositionis erunt huic loco. Decẽ cubitis, עשר באמה per decem cubitos. Quidam exponunt istud hoc modo, Decem figuræ, siue similitudines boum erant in singulis cubitis, id est in singulis cubitis erant decem capita boum. Nam perisphæria erat triginta cubitorum. Cæterùm habebat trecenta capita boum: quo fit vt singuli cubiti habuerint decẽ capita boum. In fusione illius. במוצקתו: sub. maris. q. d. boues illi non erant appositi tii, sed fusi & efformati vnà cum ipso mari. 5 Tria millia שלושת אלפים In primo Regum tantùm ponuntur duo millia. Dicendum hic addi quod prætermissum videbatur illic. ea enim est mens authoris huius libri. 6 Opus את־מעשה .i. victimam.

Fecit præterea candelabra aurea decem, ʹsecundum normã eo- 7
rum:& posuit in tẽplo,quinque à dextra,& quinque à sinistra.
Fecit deinde mensas decem, quas posuit in templo, quinque à 8
dextra,& quinque à sinistra:& fecitʹcrateras aureos centum.
Fecit quoque atrium sacerdotum, & atrium magnum,& ostia 9
ipsi atrio,ostiáque eorum obduxit ære.
Porrò mare posuit à latere dextro ad Orientẽ contra Meridiẽ. 10
Fecit insuper חHurám lebetes,& scopas,& pelues:cõpleuítque 11
חHurã facere opus quod fecerat Regi שSelomóh pro domo Dei:
ʹColumnas duas,ʹ& funiculos, & capitella super caput colum- 12
narum duarum, & retiacula duo ad operiendum duos funiculos
capitellorum quæ erant super caput columnarum.
Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duo ordi- 13
nes malogranatorum erant vnicuique retiaculo ad operiendum
duos funiculos capitellorum quæ erantʹin fastigio columnarum.
Bases fecit,conchas quoque fecit super bases. 14
Mare vnum,& boues duodecim subter illud. 15
Lebetes item, & scopas, & tridentes, & omnia instrumenta e- 16
orum fecit חHurám ʹpater eius Regi שSelomóh pro domo Ieho-
uæ ex ære ʹmundo.
ʹIn regione Iardén fudit ea Rex ʹin densitate terræ inter סSu- 17
chóth & צSaredatha:
Fecit autem שSelomóh omnia hæc vasaʹin magna copia valde: 18
non enimʹinuestigabatur pondusʹæris.
ʹFecit ergo שSelomóh omnia vasa quæ erãt domus Dei:& al- 19
tare aureum & mensas super quas *ponebantur* panes facierum:
Et candelabra,& lucernas eorũ,ʹvt ardere facerent ea iuxta or- 20
dinem ante ipsum Oraculum ex auro repurgato.
ʹFlores quoque,& lucernas, & forcipes *ex* auro,ipsum eratʹper- 21
fectum aurum.
Et psalteria,& pelues, & cochlearia, & acerras ex auro puro:ʹo- 22
stium insuper domus , fores eius interiores Sancti sanctorum, &
ostia domus *quæ erant* in templo,ex auro. Cap. V.

PErfectũ est autẽ opus quod fecit שSelomóh pro domo Ieho- 1
uæ: & intulit שSelomóhʹsanctificationes Dauidis patris sui:
argentũ itẽ,& aurũ,atq; õnia vasa posuit in thesauris domus Dei.
Tunc congregauit שSelomóh seniores Iשsraאelis,& õnes prin- 2
cipes tribuum, principesʹfamiliarum de filiis Iשsraאelis, in Ieru-
שsaláim, ʹvt ascendere facerent arcam fœderis Iehouæ è Ciuita-
te Dauidis,ipsa est צSiión.
Congregati sunt itaque ad Regem omnes viri Iשsraאelisʹin so- 3
lennitate quæ *est* mense septimo.

Candelabra decem.
Mensæ decem.
Phialæ centum.
Atrium sacerdotum.
Basilica grandis quæ & atriũ maius,seu atriũ populi.
Altare thymiamatis aureum.
Salomon infert quæ dicauerat pater,in templũ Dei,& arcam in locum suum.

7 Fecit autem & cãdelabra aurea de-
cem,secundũ speciem qua iussa erant
fieri: & posuit ea in templo, quinque
à dextris,& quinque à sinistris.
8 Necnon & mensas decem,& posuit
eas in templo, quinque à dextris, &
quinque à sinistris : phialas quoque
aureas centum.
9 Fecit etiam atrium sacerdotum, & C
basilicam grandem: & ostia in basili-
ca,quæ texit ære.
10 Porrò mare posuit in latere dextro
contra Orientem ad Meridiem.
11 Fecit autem Hiram lebetes, & crea-
gras, & phialas: & compleuit omne
opus Regis in domo Dei:
12 Hoc est,columnas duas,& epistylia,
& capita,& quasi quædam retiacula,
quæ capita tegerent super epistylia.
13 Malogranata quoque quadringen-
ta,& retiacula duo,ita vt bini ordines
malogranatorum singulis retiaculis
iungerentur,quæ protegerent episty-
lia,& capita columnarum.
14 Bases etiam fecit & conchas, quas
superposuit basibus.
15 Mare vnum,boues quoque duode-
cim sub mari.
16 Et lebetes, & creagras, & phialas.
omnia vasa fecit Salomoni Hirã pa-
ter eius in domo Domini ex ære mũ-
dissimo.
17 In regione Iordanis fudit ea Rex D
in argillosa terra inter Socoth & Sa-
redatha.
18 Erat autem multitudo vasorum in-
numerabilis, ita vt ignoraretur pon-
dus æris.
19 Fecitque Salomon omnia vasa do-
mus Dei, & altare aureum: & mẽsas,
& super eas panes propositionis.
20 Candelabra quoque cum lucernis
suis vt lucerent ante Oraculum iuxta
ritum ex auro purissimo:
21 Et florentia quædam , & lucernas,
& forcipes aureos. õnia de auro mũ-
dissimo facta sunt.
22 Thymiateria quoq; , & thuribula,
& phialas, & mortariola ex auro pu-
rissimo. & ostia cælauit templi inte-
rioris ,id est in Sancto sanctorum : &
ostia tẽpli forinsecus aurea. sicq; cõ-
pletum est omne opus quod fecit Sa-
lomon in domum Domini. Cap. V. 3.Reg.6.a / 8.a.1
1 INtulit igitur Salomon omnia quæ
vouerat Dauid pater suus : argen-
tum & aurum, & vniuersa vasa posuit
in thesauris domus Dei.
2 Post quæ congregauit maiores na-
tu Israel, & cũctos principes tribuũ,
& capita familiarum de filiis Israel,
in Ierusalem , vt adducerent arcam
fœderis Domini de Ciuitate Dauid,
quæ est Sion.
3 Venerũt itaque ad Regem omnes
viri Israel in die solenni mensis se-
ptimi.

7 Secundum normam eorum: כמשפטם secundum ritum suum.i.ea ratione qua fieri debebant. 8 Crateras מורקי pelues.Alii,
phialas. 12 Columnas duas, עמודים שנים Epilogus est prædictorum. Et funiculos, והגלות & hemisphæria illa.
13 In fastigio על־פני Ad verbũ,super faciem.Præcedenti versu dixit,super capita. 16 Pater eius אביו nempe Regis Salomonis.
Hic relatiuum præcedit suũ antecedens.Vocat autem patrẽ Salomonis quòd eum Salomon reuereretur,& singulari honore prosequeretur.
Mundo. :מרוק purificato.terso.polito. 17 In regione Iardén בככר הירדן In planitie quæ adiacebat Iordani. Vel,In campestribus
Iordanis. In dẽsitate terræ בעבי האדמה .i.in argilla.Alii,in cauernis[vel,cauitatibus]in terra.dicũt enim quidã hæc magna vasa facta fuisse
sine modulis.q.d.fudit hæc magna vasa fossis in terra factis. 18 In magna copia לרוב מאוד in multitudine valde. Inuestigabatur
נחקר inuestigari poterat.quòd scilicet putaretur ferè infinitum. Æris. :הנחושת Sub.quod habebat Salomon.
19 Fecit ergo ויעש Fecit inquam. 20 Vt ardere facerent ea iuxta ordinem לבערם כמשפטם vt accenderent ea secundum morem.
21 Flores quoque, והפרח Sing.Heb.pro plur. Perfectum aurum. :מכלות זהב Ad verbum,perfectiones auri.i.erat perfectissimum &
purissimum. 22 Ostiũ insuper domus,fores eius ופתח הבית דלתותיו Phrasis Hebræa,pro fecit ianuas [seu fores] introitus eius domus
sub.interiores. Vel,& fecit ianuas in introitu domus. IN CAPVT V.
1 Sanctificationes Dauidis קדשי דויד .i.quæ consecrauerat Dauid Deo. 2 Familiarum האבות Ad verbum,domorum.i.maiorũ,
hoc est familiarũ. Vt ascendere facerent להעלות vt transferrent. 3 In solennitate quæ *est* mense septimo. :בחג הוא החדש השביעי
Ad verbum,in ipso festo, ipse *est* mensis septimus.Hic deest aliquid: quia nulla antè facta fuerat mentio mensis.q.d.in festo dedicationis, quod
festũ celebrabatur mense Septẽbri,qui est mensis septimus.Olim Septẽber erat primus mẽsis:sed post egressũ ex Ægypto fuit septimus.nam tunc
cœpit Martius dici septimus.In 1.Reg.8.a.2,integra est loquutio:vbi quẽ hic vocamus Septembrẽ,dicitur mensis fortiũ.Vide illic annotationẽ.

Quúmque venissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcã.

Et intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. porrò vasa Sanctuarii quæ erant in tabernaculo, portauerunt Sacerdotes cum Leuitis.

B Rex autem Salomon, & vniuersus cœtus Israel, & omnes qui fuerunt cõgregati ante arcam, immolabant arietes & boues absque vllo numero: tãta enim erat multitudo victimarũ.

Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, id est ad Oraculũ templi, in Sancta sanctorum subter alas Cherubim.

Ita vt Cherubim expanderent alas suas super locũ ĩ quo posita erat arca: & ipsam arcã tegerẽt cũ vectib' suis.

C Vectium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebãt ante Oraculum: si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre nõ poterat. fuit itaq; arca ibi vsque in præsentem diem.

Nihilque erat aliud in arca nisi duæ tabulæ quas posuerat Moyses in Horeb, quando Legem dedit Dominus filiis Israel egrediẽtibus ex AEgypto.

Egressis autẽ sacerdotibus de Sanctuario (omnes enim sacerdotes qui ibi potuerũt inueniri, sanctificati sũt: nec adhuc in illo tẽpore vices, & ministeriorũ ordo iter eos diuisus erat:)

Tam Leuitæ quàm cantores, id est & qui sub Asaph erant, & qui sub Hemã, & qui sub Idithun, filii, & fratres eorum vestiti byssinis, cymbalis, & psalteriis, & citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris, & cum eis Sacerdotes centum viginti, canentes tubis. D

Igitur cunctis pariter, & tubis & voce & cymbalis & organis, & diuersi generis musicorum cõcinentibus, & vocem in sublime tollentibus, longè sonitus audiebatur: ita vt quum Dominum laudare cœpissent, & dicere, Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: impleretur dom' Dei nube:

Ne possent Sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. cõpleuerat enim gloria Domini domũ Dei.

3.Reg.8.b.12

Cap. VI.

TVnc Salomõ ait, Dñs pollicitus est vt habitaret in caligine.

Ego autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum.

Et conuertit Rex faciem suam, & benedixit vniuersæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intẽta)

Et ait, Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod loquutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens,

A die qua eduxi populum meum de terra AEgypti, non elegi ciuitatem

4 Veneruntque omnes seniores Iשׂraאelis, portauerúntque "Le-
uitæ arcam.
5 Et ascendere fecerunt arcam, & tabernaculum ecclesiæ, atque *Arca infertur in Sancta sanctorũ.*
omnia vasa "sanctitatis quæ *fuerant* in tabernaculo, ascendere *inquam*
fecerunt ea sacerdotes & Leuitæ.
6 Rex autem שׂSelomóh, & vniuersus cœtus Iשׂraאelis, qui con-
uenerant ad eum, ante arcam immolabant pecudes, & boues, qui
non numerabantur neque recensebantur præ multitudine.
7 Et introduxerũt sacerdotes arcã fœderis Iehouæ in locum suũ
in Oraculũ domus in Sanctitatẽ sanctitatũ subter alas Cherubim.
8 Cherubim autem "expandebant alas super locũ arcæ: tegebánt-
que Cherubim arcam, & vectes eius désuper.
9 "Et extraxerunt vectes, apparebántque capita vectium ab arca
"coram Oraculo, & non apparebant "foris. "fuítque ibi vsque ad
diem hanc.
10 Non erant in arca nisi duæ tabulæ quas posuit Moשéh in חHo- *Quid in arca.*
réb, "quando pepigit Iehouáh *fœdus* cum filiis Iשׂraאelis, quando e-
gressi sunt ex AEgypto.
11 Fuit autem, quum egressi essent Sacerdotes de Sanctitate, ("om
nes enim Sacerdotes qui inuenti sunt, sanctificauerant se, nec lice-
bat obseruare "classes:
12 "Neque Leuitæ cantores" ex omnibus, de Aסáph, de Hemán, de
Ieduthún, & de filiis eorum, & de fratribus eorũ, induti erant bys-
so, cum cymbalis, & psalteriis, & citharis stantes ad Orientem al-
taris: & cum illis Sacerdotes centum & viginti, clangentes tubis:
13 Erántque tanquam vnus, clangentes, & cantantes ore, vt ede-
rent vocem vnam, laudando & celebrãdo Iehouam: & quum at-
tollebant vocem cum tubis & cymbalis & instrumentis musicis,
& quum laudarent "Iehouam, Quoniam bonus, quoniam in secu *Bonus & misericors Deus.*
lum misericordia eius) tunc domus implebatur "nube, domus *in-* *Gloria Domini templũ replet.*
quam Iehouæ.
14 Neque poterant Sacerdotes stare ad ministrandum propter nu
bem: impleuerat enim gloria Iehouæ domum Dei. Cap. VI.
1 TVnc "dixit שׂSelomóh, Iehouáh dixit q̃ habitaret in caligine.
2 Ego autem ædificaui domum habitaculi tibi, & locum ha-
bitationi tuæ in secula.
3 Conuertit itaque Rex faciem suã, ac benedixit vniuerso cœtui *Salomon benedicit congregationi.*
Iשׂraאelis: (omnis autem cœtus Iשׂraאelis stabat.)
4 Et ait, Benedictus Iehouáh Deus Iשׂraאelis qui loquutus est o- *Gratias agit Deo quòd promissionem Dauidi factam compleuerit.*
re suo Dauidi patri meo, & manibus suis compleuit, dicendo,
5 A die qua eduxi populum meum è terra AEgypti, non elegi ci-

4 Leuitæ הלוים In primo Regum dicuntur Sacerdotes tulisse. Id duobus soluitur modis: quia omnes Leuitæ sunt Sacerdotes. Ergo si Sacerdotes, & Leuitæ tulerunt. Si de Leuitis qui non sunt Sacerdotes: dic initio Leuitas tulisse vsque ad templum: Sacerdotes verò à templo vsque ad Sancta sanctorum. 5 Sanctitatis quæ *fuerãt* in taber. הקודש אשר באוהל sancta quæ *erant* in tabernaculo: quod scilicet Moses fecerat, quódque Dauid curauerat asportandum in Sion. 8 Expandebant alas פורשים כנפים Vnus scilicet vnam, & alter alteram alam.
9 Et extraxerunt ויאריכו Et produxerũt. sub. partem vectium versus frontẽ & ingressum Oraculi. Seipsum mox declarat. Coram Oraculo, על פני הדביר ad faciem [vel, frontem] Oraculi. Foris. החוצה .i. extra Oraculum. Fuítque ויהי In 1.Reg.8.a.8, dicitur, Fuerúntque ibi, &c. vt de vectibus loqui videatur.
10 Quando pep. Ieh. &c. אשר כרת יהוה וגו' quibus *tabulis* pepigerat Iehouáh cum, &c. Ad Heb.9.a.4, scribitur fuisse in ea, virga Aaronis, manna, & tabulæ. Hebræi dicunt, in arca tunc fuisse tantùm fragmenta tabularum: virgam autẽ, & manna, quũ transferretur arca, fuisse adẽpta.
11 Omnes enim Sacerdotes, &c. כי כל־הכוהנים וגו' Parenthesis diligenter obseruanda, quæ perficitur circa finem decimitertii versus. Classes. למחלקות: vices. vel ordinem ministeriorum. 12 Neque Leuitæ cant. והלוים המשוררים More Hebræorũ præcedentem negationem subaudiuit noster interpres, Neque seruauerunt suum ordinem Leuitæ cantores, &c. i. qui fungebantur officio cantorum. Ex omnibus, de Aשׂaph, &. לכולם לאסף וגו' omnes, nempe Asaph, Heman, Ieduthun, & filii eorum, & fratres eorum.
13 Iehouam, ליהוה sub. dicendo, vel dicentes. Nube, ענן vapore. caligine. Id significabat Dei præsentiam & fauorem.

IN CAPVT VI.

1 Dixit אמר dixerat. quum scilicet deprehendit Deum esse præsentem. q.d. Nunc cognoui Deum esse præsentem, suáque præsentia ostendit, me sibi rem gratam fecisse. Præsentem autẽ scio ex eo quòd video templum plenum caligine in qua dixerat præsentem sese exhibiturum. Vide hæc eadem & 1.Reg.8.b.12.

uitatem è cunctis tribubus Iisraelis ad ædificādum domum, vt
esset nomen meum ibi, nec elegi virum vllum vt esset dux super
populum meum Iisraelem:
Sed elegi Ierusaláim, vt esset nomen meum ibi: elegi Dauidē 6
vt esset super populum meum Iisraelem.
Fuit autem in corde Dauidis patris meis vt ædificaret domum 7
nomini Iehouæ Dei Iisraelis.
At Iehouáh dixit Dauidi patri meo, Quòd fuit in corde tuo ædi 8
ficare domū nomini meo, benefecisti, quòd fuerit in corde tuo.
Veruntamen tu non ædificabis domum, sed filius tuus qui egre 9
dietur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo.
Confirmauítque Iehouáh verbū suum quod loquutus fuerat: 10
& surrexi pro Dauide patre meo, & sedi super thronum Iisraelis, sicut loquutus est Iehouáh, & ædificaui domum nomini Ieho
uæ Dei Iisraelis.
Posuíque ibi arcam illā in qua est fœdus Iehouæ quod pepigit 11
cum filiis Iisraelis.
Constitit autem coram altari Iehouæ 'exaduerso totius cœtus 12
Iisraelis, '& expandit manus suas:

Basis ænea. Basilica.

(Fecerat enim Selomóh suggestum instar conchæ æneum, po 13
suerátque illud in medio atrii: quinque cubitorum longitudo e-
ius, & quinque cubitorum latitudo eius, & cubitorum trium al-
titudo eius: & stetit super illud, 'ac flexit genua sua exaduerso to-
tius cœtus Iisraelis, & expandit palmas suas ad cælum.)

Oratio Salomonis vt exaudiantur orantes in templo.

Ac dixit, Iehoua Deus Iisraelis, non est similis tibi Deus in cæ 14
lo & in terra, custodiens pactum & misericordiam seruis tuis am-
bulantibus coram te toto corde suo.
Qui custodisti seruo tuo Dauidi patri meo quod loquutus es 15
ei: loquutus es ore tuo, & manu tua implesti 'secundū diem hanc.

Promissiones & misericordiæ Dei, diligētibus ipsum.

Nūc ergo ô Iehoua Deus Iisraelis, præsta seruo tuo Dauidi pa 16
tri meo quod loquutus es ei, dicendo, Non excidetur tibi vir à fa
cie mea qui sedeat super thronū Iisraelis, si modò custodierint
filii tui viam suam, *quæ est* vt ambulent in Lege mea, quēadmodum
ambulasti coram me.
Nunc inquam ô Iehoua Deus Iisraelis, 'cōfirmetur verbum 17
tuum quod loquutus es seruo tuo Dauidi.
('Sed num verè habitabit Deus cum homine super terrā? ecce, 18
cælū & cæli cælorum non capiunt te, quanto minus domus hæc
quam ædificaui?)
Et respicias ad orationem serui tui & ad deprecationem eius ô 19
Iehoua Deus mi, exaudiendo clamorem & orationem quam ser-
uus tuus orat coram te.
Vt sint oculi tui aperti super domum istam die ac nocte, super 20
locum de quo dixisti quòd poneres nomen tuum ibi, vt audias o-
rationem quam 'orabit seruus tuus in loco isto:
Atque exaudias deprecationem serui tui & populi tui Iisra- 21
elis, quam orauerint in loco isto, tu inquam, exaudias è loco ha
bitationis tuæ, *id est* è cælo, exaudias inquam, & parcas.

Iuramentum.

Quum peccauerit quispiam in proximum suum, '& detulerit illi 22

de cunctis tribubus Israel vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quenquam alium virum, vt esset dux in populo meo Israel:

Sed elegi Ierusalem vt sit nomen meū in ea, & elegi Dauid, vt cōstituerem eum super populum meū Israel.

Cumque fuisset volūtatis Dauid patris mei, vt ædificaret domum nomini Domini Dei Israel,

B

Dixit Dominus ad eum, Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domū nomini meo, bene quidem fecisti huiuscemodi habere voluntatem:

Sed non tu ædificabis domū, veruntamē filius tuus qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo.

Compleuit ergo Dominus sermonem suum, quem loquutus fuerat: & ego surrexi pro Dauid patre meo, & sedi super thronū Israel, sicut loquutus est Dominus: & ædificaui domū nomini Domini Dei Israel.

Et posui in ea arcam, in qua est pactum Domini quod pepigit cum filiis Israel.

Stetit ergo coram altari Domini ex aduerso vniuersæ multitudinis Israel, & extendit manus suas:

(Siquidem fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eam in medio basilicę, habētem quinque cubitos longitudinis & quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos altitudinis:) stetitque super eam: & deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in cælum leuatis,)

2.Machab.2.8 C

Ait, Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo & in terra: qui custodis pactū & misericordiam cum seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo.

Qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcunque loquutus fueras ei: & quæ ore promiseras, opere cōplesti, sicut & præsens tēpus probat.

Nūc ergo Domine Deus Israel, imple seruo tuo patri meo Dauid quæcunque loquutus es, dicens, Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamē si custodierint filii tui viam suam, & ambulauerint in Lege mea, sicut & tu ambulasti coram me.

Et nunc Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus quem loquutus es seruo tuo Dauid.

(Ergóne credibile est vt habitet Deus cum hominibus super terram? si cælum & cæli cælorum non te capiunt: quanto magis domus ista quam ædificaui?)

Sed ad hoc tantùm facta est vt respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius Domine Deus meus: & audias preces quas fundit famulus tuus coram te:

D

Vt aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus super locū in quo pollicitus es, vt inuocaretur nomē tuum: & exaudires orationem quam seruus tuus orat in eo.

Et exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel, quicunque orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est de cælis, & propitiare.

Si peccauerit quispiam in proximū suum, & iurare contra eum paratus

12 Exaduerso נגד in cōspectu. Et expandit man.s. :ויפרש כפיו sub.ad cælū: quod versu sequēti posuit. 13 Ac flexit gen.s. ויברך על ברכיו Ad verbum, & genuflexit super genua sua.i.flexis genibus, & expansis manibus in cælum, dixit. 15 Secundum diem hanc. כיום הזה: .i.sicut hodie videmus adimpletum. 17 Confirmetur יאמן stabiliatur.i.sit stabilis & certa promissio tua. 18 Sed num verè habitabit, &c. כי האמנם ישב וגו׳ Verúmne est quòd habitaturus sit, &c. quum nec cælum nec terra te capere possit: Vel, Veréne habitaturus est Deus, &c. 20 Orabit יתפלל Quidam per præsens vertunt, orat.
22 Et detulerit illi iuramentum, ונשא בו אלה & exegerit ab eo iuramentum. Vide 1.Reg.8.d.31.

iuramentum, ita vt faciat iurare eum, veneritq; iuramentũ coram
altari tuo in domo ista:
23 Tu audias de cælo, & facias & iudices seruos tuos, ʼreddẽdo im-
pio, dando viam eius in caput eius: & iustificando iustũ, dando
ei secundum iustitiam suam.
24 Et quum cæsus fuerit populus tuus Iisraél coram inimico, *Bellum.*
quòd peccauerint tibi, ʼ& conuersi fuerint, & confessi fuerint no-
mẽ tuũ, orauerintque, ac deprecati fuerint coram te in domo hac:
25 Tu audias de cælo, & parcas peccato populi tui Iisraelis, & re-
ducas eos ad terram quam dedisti eis & Patribus eorum.
26 Quando clausum fuerit cælum, & non fuerit pluuia, quòd pec- *Pluuia.*
cauerint tibi, & orauerint in loco isto, confessique fuerint nomi-
ni tuo, & à peccato suo reuersi fuerint quando afflixeris eos:
27 Tu exaudias de cælo, & parcas peccato seruorum tuorum & po
puli tui Iisraelis, quum docueris eos viam bonam per quã am- *Doctor Deus.*
bulent, & dabis pluuiam super terram tuam quam dedisti populo
tuo in hæreditatem.
28 Fames si fuerit in terra, *aut* pestis quum fuerit, *aut* ariditas: & ro- *Fames. Pestilentia.*
bigo, locusta & bruchus quum fuerit, *aut* quum obsederit eum ini
micus eius in terra portarum suarum, quæcunque plaga, & quæ-
cunque infirmitas:
29 Quæcunque oratio, *aut* quæcũque deprecatio quæ suscepta fue
rit à quocunque homine, aut ab vniuerso populo tuo Iisraele,
quũ agnouerit quisque plagam suam, & dolorem suum, & expan-
derit manus suas in domo ista:
30 Tu exaudias de cælo, habitaculo sessionis tuæ, & parcas, ac des
vnicuique iuxta vias suas: ʼquia nosti cor eius (tu enim solus nosti *Corda solus Deus nouit.*
cor filiorum hominum)
31 Vt timeant te, vt ambulent in viis tuis omnibus, diebus quibus
vixerint super faciem terræ quam dedisti Patribus nostris.
32 Quinetiam alienigenã qui non est de populo tuo Iisraele, qui *Alienigena.*
venerit è terra longinqua propter nomen tuum magnum, & ma-
num tuam robustam, & brachium tuum extentum: ʼvenerint in-
quam, & orauerint in domo ista:
33 Tu exaudias de cælo, habitaculo sessionis tuæ: faciásque iuxta
omnia pro quibus inuocauerit te alienigena: vt sciant omnes po-
puli terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Iisraél,
& cognoscant quòd nomen tuum inuocatum sit super domum
hanc quam ædificaui.
34 Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos *Bellatores orantes victoriam.*
per viam quaʼmiseris eos: & orauerint ad te *versus* viã ciuitatis hu-
ius quam elegisti, & *versus* domum quam ædificaui nomini tuo:
35 Exaudias de cælo orationem eorum, & deprecationem eorum,
ʼ& facias iudicium eorum.
36 Si peccauerint tibi (non est enim homo qui non peccet) & ira- *Peccatores omnes.*
tus fueris contra eos, tradiderísque eos corã inimico, & captiuos
duxerint eos, qui ceperint eos, in terrã longinquã vel propinquã:
37 ʼEt reuerti fecerint ad cor suum in terra in quam captiui ducti

---

venerit, séque maledicto cõstrinxerit coram altari in domo ista:

23 Tu audies de cælo, & facies iudiciũ seruorum tuorũ: ita vt reddas iniquo viam suam in caput proprium, & vlciscaris iustum, retribuens ei secundũ iustitiam suam.

24 Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabũt enim tibi) & conuersi egerint pœnitentiam, & obsecrauerint nomẽ tuum, & fuerint deprecati te in loco isto:

25 Tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram quam dedisti eis, & Patribus eorum.

E

26 Si clauso cælo pluuia nõ fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & cõuersi à peccatis suis, quũ eos afflixeris:

27 Exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata seruis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonã per quam ingrediantur, & da pluuiã terræ quam dedisti populo tuo ad possidendum.

Infrà 20.b.9

28 [Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes vastatis regionibus, portas obsederint ciuitatis, õnisque plaga & infirmitas presserit:

29 Siquis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscẽs plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac:

30 Tu exaudies de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnicuique secundum vias suas quas nosti eum habere in corde suo: (tu enim solus nosti corda filiorũ hominum.)

F

31 Vt timeant te, & ambulent in viis tuis, cunctis diebus quibus viuunt super faciem terræ, quam dedisti Patribus nostris.

32 Externum quoque qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinquà, propter nomen tuũ magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extẽtum, & adorauerit in loco isto:

33 Tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cũcta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeãt te sicut populus tuus Israel, & cognoscãt quia nomẽ tuum inuocatũ est super domũ hanc quam ædificaui.

34 Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra aduersarios suos per viam in qua miseris eos, adorabũt te contra viam in qua ciuitas hæc est quam elegisti, & domus quam ædificaui nomini tuo:

35 Tu exaudies de cælo preces eorũ, & obsecrationem, & vlciscaris:

3.Reg.8.c.46 Eccles.7.c.21 1.Ioan.1.d.8

G

36 Si autẽ peccauerint tibi, ([neque enim est homo qui non peccet) & iratus fueris, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam, vel certè quæ iuxtà est:

37 Et conuersi in corde suo in terra ad quam captiui ducti fuerant, egerint

---

23 Reddendo imp. לחשיב לרשע reuerti faiẽdo in impium. Vel, redire faciẽdo [sub. suam iniustitiã] improbo. 24 Et conuersi fuer.
ושבו Subaudi ex primo Regum, ad te. 30 Quia tu nosti cor eius אשר תדע את לבבו cuius tu nosti cor. 32 Venerint inquam,
ובאו quum venerint. vel, si venerint. 34 Miseris eos: תשלחם emiseris eos.i. populum tuum, propter afflictionem quam Prophetis
reuelaueris. 35 Et facias iudicium e. ועשית משפטם: sub. de inimicis eorum. hoc est, redde eos superiores vt vincant inimicos. q.d. vlci
scaris eos de inimicis ipsorum. 37 Et reuerti fecerint והשיבו Et reuocauerint. sub. peccata sua.i. meminerint se peccasse. meminerint
peccatorum suorum.

sunt,atque conuersi,deprecati fuerint te in terra captiuitatis suæ,
dicendo,Peccauimus,iniquè egimus,& impiè egimus:
Confessio. Cóuersi inquam fuerint ad te toto corde suo & tota anima sua 38
in terra captiuitatis suæ ad quam captiuos duxerint eos, & oraue-
rint *versus* viam terræ suæ quam dedisti Patribus eorum,& *versus* ci-
uitatem quam elegisti,& domum quam ædificaui nomini tuo:
Exaudias de cælo,de habitaculo sessionis tuæ orationem eorũ, 39
& deprecationes eorum,& facias iudicium eorum,parcásque po-
pulo tuo qui peccauerint tibi.
Nunc *ergo* Deus mi,sint quæso oculi tui & aures tuæ intentæ ad 40
orationem 'in loco isto *factam*.
Nunc inquam surge ô Iehoua Deus in requiem tuam,tu & ar- 41
ca 'fortitudinis tuæ:Sacerdotes tui ô Iehoua Deus,'induantur sa-
lute,& sancti tui lætentur 'in bono.
Salus. O Iehoua Deus,ne auertas faciem 'christi tui, 'meméto miseri- 42
Misericordiæ. cordiarum Dauidis serui tui. Cap. VII.

Ignis deuorat sacrificium in dedicatione tẽpli. QVúmque finem fecisset ꞃSelomóh orandi, ignis descen- 1
dit è cælo, & absumpsit holocaustũ atque victimas,'& glo-
ria Iehouæ repleuit domum:
Et non poterant Sacerdotes ingredi domum Iehouæ,quia re- 2
pleuisset gloria Iehouæ domum 'suam.
Omnes autem filii Iꞃsraélis videbant quum descenderet ignis 3
& gloria Iehouæ super domum: & incuruauerunt se in faciem in
terram super pauimentum,& adorauerunt, ac laudauerunt Ieho-
Bonus & misericors Deus. uam,Quoniam bonus,quoniam in seculum misericordia eius.
Rex verò & vniuersus popul' immolabãt 'victimã corã Iehoua. 4
Immolauit itaque Rex ꞃSelomóh victimã, boum vigintiduo 5
millia, & ouium centum & viginti millia, dedicauerúntque do-
mum Dei Rex atque vniuersus populus.
Sacerdotes autẽ 'in custodiis suis stabant: Leuitæ quoque cum 6
instrumentis musicis Iehouæ,quæ fecerat Dauid Rex ad celebran
Misericordia Dei. dũ Iehouam,Quoniam in seculũ misericordia eius,dum laudaret
Dauid per manum eorum: Sacerdotes verò canebant tubis ere-
gione ipsorum,& vniuersus Iꞃsraél stabant.
Sanctificauit præterea ꞃSelomóh medium atrii illius quod e- 7
rat ante domum Iehouæ: 'fecit enim ibi holocausta & adipes pa-
cificorum:quia altare æneum quod fecerat ꞃSelomóh,nõ pote-
rat capere holocaustum,& minnhám,& adipes.
Fit ingens solennitas. Fecítque ꞃSelomóh 'solennitatem tempore illo septem diebus, 8
& vniuersus Iꞃsraél cum eo, cœtus magnus valde, 'ab ingressu
ꞃHamáth vsque ad torrentem AEgypti.
Fecerunt autem in 'die octauo collectam. dedicationem enim 9

pœnitentiam, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ,dicentes,Peccauim',iniquè fecimus,iniustè egim':

38 Et reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua,in terra captiuitatis suæ ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ quã dedisti Patribus eorum,& vrbis quam elegisti,& domus quam ædificaui nomini tuo.

39 Tu exaudies de cælo, hoc est de firmo habitaculo tuo preces eorũ, & facias iudicium,& dimittas populo tuo quamuis peccatori.

40 Tu es enim Deus meus,aperiantur quæso oculi tui,& aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto. Psal.132.b

41 ¶Nunc igitur cõsurge Domine Deus in requiem tuam,tu & arca fortitudinis tuæ:sacerdotes tui Domine Deus induantur salutem,& sancti tui lætentur in bonis.

42 Domine Deus ne auertas faciem christi tui, memento misericordiarum Dauid serui tui.

Cap.VII. 2.Mach.2.a

1 QVúmque complesset Salomon fundens preces, ignis descẽdit de cælo,& deuorauit holocausta & victimas:& maiestas Domini impleuit domum.

2 Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini,eo quòd impleuisset maiestas Domini templum Domini.

3 Sed & omnes filii Israel videbant descendentem ignem,& gloriam Domini super domũ: & corruentes proni in terrã super pauimẽtum stratum lapide, adorauerunt & laudauerunt Dominũ,Quoniam bonus,quoniam in seculum misericordia eius.

4 Rex autem,& omnis populus immolabant victimas coram Domino. 3.Reg.8.g

5 ¶Mactauit igitur rex Salomon hostias, boũ vigintiduo millia, arietum centũ viginti millia: & dedicauit domum Dei Rex & vniuersus populus.

6 Sacerdotes autem stabant in officiis suis: & Leuitæ in organis carminum Domini, quæ fecit Dauid Rex ad laudandũ Dominum, Quoniã in æternum misericordia eius,hymnos Dauid canentes per manus suas:porrò sacerdotes canebat tubis ante eos, cunctúsque Israel stabat.

7 Sanctificauit quoque Salomõ medium atrii ante templũ Domini: obtulerat enim ibi holocausta & adipes pacificorũ: quia altare æneum quod fecerat,nõ poterat sustinere holocausta,& sacrificia, & adipes. B

8 Fecit ergo Salomon solennitatem in tẽpore illo septẽ diebus,& omnis Israel cum eo, ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsque ad torrentem AEgypti.

9 Fecitque die octauo collectam, eo quòd dedicasset altare septem dieb',

40 In loco isto. :חמקום הזה Ad verbum,loci huius. 41 Fortitudinis tuæ: עזך .i.per quam ostendisti fortitudinem tuam. Vide posteriores duos istos versus,ferè ad verbum in Psalmo 132.b.8. Induantur salute, ילבשו תשועה Hebraismus,fer opem Sacerdotibus tuis atq; ministris,ac protege illos. In bono. :בטוב Sing.Heb.pro plur.in bonis quibus scilicet eos affeceris. 42 Christi tui, משיחך Se christum,siue vnctum appellat Salomon.q.d.ne patiar repulsam. Memento misericordiarum,&c. :זכרה לחסדי דויד עבדך Hebraismus,exaudi orationem meam propter promissiones factas Dauidi seruo tuo,patri meo.

IN CAPVT VII.

1 Quúmque finem fecisset, &c. וככלות שלמה וגו' Vide 1.Reg.19.a.1. Et gloria וכבוד .i.nubes quæ Deum præsentem esse significabat. 2 Suam. יהוה Antecedens Heb. pro relatiuo Iehouæ. 4 Victimam זבח Sing.pro plur. mactabant victimas coram Iehoua,qui visibili signo in igne & in nube declararat se esse præsentem. 6 In custodiis s. על משמרותם .i.in officiis & functionib' suis. 7 Fecit עשה .i.sacrificauit. 8 Solennitatem את החג festum illud.i.solennitatẽ tabernaculorum,solennitatẽ illam quæ celebrabatur eo tempore,nempe septimo mense Septembri. Ab ingressu ꞃHamáth,&c. מלבוא חמת וגו' q.d.congregati sunt ex vniuersa Terra sancta in Ierusalem. Describit hic duos terminos Terræ sanctæ,Septentrionalem & Meridionalem. 9 Die octauo collectam ביום השמיני עצרת A primo scilicet die festi tabernaculorum,qui fuerat vicesimusquintus dies Septembris. Octauo die post primum diem festi tabernaculorum,congregabatur vniuersus populus,in quo non licebat exercere officia vilia. Septẽ diebus manebant in tabernaculis: octauo autem conueniebant omnes ad audiendum verbum Dei:& eum diem vocat collectam.

& solennitatem celebrasset diebus septem.

Igitur in die vicesimotertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gaudentes super bono quod fecerat Dn̄s Dauidi, & Solomoni, & Israeli populo suo.

3.Reg.9.a.1 ¶Compleuitque Salomon domum Domini, & domum Regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo vt faceret in domo Domini, & in domo sua, & prosperatus est.

C Deut.12.a.5 Apparuit autē ei Dominus nocte, & ait, Audiui orationem tuam, ¶& elegi locum istum mihi in domū sacrificii,

Si clausero cælum, & pluuia nō fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum:

Conuersus autem populus meus super quos inuocatū est nomen meū, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis: & ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis eorū, & sanabo terram eorum.

Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius qui in loco isto orauerit.

Elegi enim & sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.

Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tu⁹, & feceris iuxta omnia quæ præcepi tibi, & iustitias meas iudiciaque seruaueris:

Suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicēs, D Non auferetur de stirpe tua vir qui non sit princeps in Israel.

Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea quæ proposui vobis, & abeūtes seruieritis diis alienis, & adoraueritis eos:

Euellam vos de terra mea quā dedi vobis, & domum hanc quam sanctificaui nomini meo, proiiciam à facie mea, & tradā eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis.

Et domus ista erit in prouerbium vniuersis transeuntibus: & dicent stupentes, Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic?

Respōdebūntque, Quia dereliquerunt Dominū Deum Patrū suorum, qui eduxit eos de terra AEgypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerūt super eos vniuersa hæc mala.

ʺaltaris fecerunt septem diebus, ʺ& solennitatem septem diebus.
10 ʺDie autem vicesimatertia mensis septimi dimisit populum ad
tabernacula sua lætos & hilares corde, ʺ super bono quod fecerat
Iehouáh ʺDauidi, & שׁSelomóh, & Iשׂraeli populo suo.
11 Compleuit autem שׁSelomóh domum Iehouæ & domum regiam: vniuersúmque quod venerat in cor ʺeius vt faceret in domo Iehouæ, & in domo sua, ʺprosperè fecit.
12 Apparuit autem Iehouáh ipsi שׁSelomóh nocte, & ait ei, Audiui oratonē tuam, & elegi locum istum mihi in domū ʺsacrificii.
13 Si clausero cælum, vt non sit *ulla* pluuia, & si præcepero locustæ
vt deuoret terram, si item misero pestilentiam in populū meum:
14 Humiliauerintq; sese populus meus ʺsuper quos inuocatum est
nomen meum, & orauerint, ʺ& exquisierint faciem meam, conuersíque fuerint à viis suis malis: ego quoque exaudiam de cælo, & parcam peccato eorum, ʺ& sanabo terram eorum.
15 Nunc oculi mei erunt aperti, & aures meæ intentæ ad orationem ʺloci huius.
16 Nunc verò ʺelegi & sanctificaui domū hanc, ʺvt sit nomen meū
ibi vsque in seculum: erúntque oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.
17 Et tu si ambulaueris corā me sicut ambulauit Dauid pater tu⁹,
ita vt facias iuxta omnia quæ præcepi tibi, & statuta mea iudiciáque mea custodieris:
18 Tunc stabiliam solium regni tui, quemadmodum pepigi fœdus cum Dauide patre tuo, dicendo, Non succidetur tibi vir dominans in Iשׂraele.
19 Quòd si ʺauersi fueritis vos, ʺ& dereliqueritis statuta mea, & præcepta mea ʺquæ dedi coram vobis, & abeuntes seruieritis diis alienis, incuruaueritísque vos illis:
20 Euellam eos è terra mea quam dedi eis: domum autem istam
quā sanctificaui nomini meo, proiiciam à facie mea, & dabo eam in parabolam & in prouerbium cunctis populis.
21 Atque domus ista quæ ʺfuit excelsa omni transeunti per eam,
ʺerit stupori, ʺ& dicet, Propter quid fecit Iehouáh sic terræ huic & domui huic?
22 Tunc respondebunt, Eo quòd dereliquerunt Iehouam Deum
Patrum suorum, qui eduxit eos è terra AEgypti, & apprehenderunt deos alienos, adorauerúntque eos, & seruierunt eis: idcirco *inquam* adduxit super eos omne malum hoc.

Exaudit Dominus orationem Salomonis.
Pluuia. Locusta.
Pestilentia.
Pœnitentia.
Sanare terram.
Conuerti ad idola.

Altaris המזבח illius nempe ænei. Duo festa celebrarunt sine interuallo: dedicationem nempe septem diebus, quorum primus fuit dies octauus mensis septimi. Et protinus festum tabernaculorum, septem quoque diebus: quorum primus fuit decimusquintus eiusdem mensis: & octauo die proximè sequente (id est vicesimotertio) collectam .i. festum congregationis. Et solennitatem חחג sub. tabernaculorum.
10 Die autē vicesimatertia וביום עשרים ושלושה In 1. Reg. 8. g. 66, dicitur vicesimo secundo die populo datam fuisse potestatē abeundi in domos suas: & hìc dicitur eo die celebratum fuisse festum quod Collectam vocat. Quidam Hebræorum scribunt, vicesimosecundo die datam fuisse copiam abeundi à Salomone, sed neminem abiisse ante vicesimumtertium diem. dicúntque, in Libris Regum positā esse diem qua data est abeundi potestas: hìc verò diem sequentem qua se receperunt in ædes suas. Alii aiunt authorem huius libri loqui de iis qui habitabant procul à Ierusalem, qui remanserunt, quòd non liceret eo die festo tantum itineris facere: in Libris autem Regum locum intelligi de iis qui nō ita procul à Ierusalē habitarent, quin ipsis liceret etiam die ipso festo sese recipere in ædes suas. Super bono על הטובה .i. super beneficiis quæ Iehoua contulerat Dauidi & Israeli. Dauidi, לדויד q.d. quia videbāt promissionē Dauidi factam de Salomone Rege Israelis futuro, qui & ædificaturus erat templū, adimpletā. Prosperè fecit. הצליח: Verbū sine cōiunct. i. omnia fœlicia expertus est in ea ædificatione. 11 Eius שלמה Anteced. Heb. pro relatiuo. 12 Sacrificii. זבח: Sing. Heb. pro plur. sacrificiorū .i. in qua mihi sacrificetur. Vide hæc 1. Reg. 9. a. 2.
14 Super quos inuocatum est nomen m. אשר נקרא שמי עליהם Hebraismus, pro, populus meus qui appellatur de nomine meo. Et exquisierint faciem meam, ויבקשו פני Hebraismus, implorauerint opem meam. Et sanabo terram e. וארפא את־ארצם: q.d. condonatis illorum peccatis, dabo pluuiam tempore suo, auferam locustas, & pestē illam. 15 Loci huius. המקום הזה: .i. in loco isto factam.
16 Elegi בחרתי sub. locum istum. Vt sit nomen meum ibi להיות שמי שם Id est, vocando domum istam, domum meam.
19 Auersi fueritis תשובון sub. à via bona in malam. In Regibus dicitur, Si auertendo auersi fueritis vos & filii vestri à me. Et dereliqueritis ועזבתם & transgressi fueritis. Quæ dedi coram vobis, אשר נתתי לפניכם quæ proposui vobis.
21 Fuit היה In Libro Regum est futurum, sic futura est sublimis, excelsa, & magni nominis. Erit stupori, ישום In Libro Regum, hæc præcedenti versui coniuncta sunt. idem tamen sensus vtrobique. Et dicet, ואמר sub. transiens per eam.

Cap. VIII.

AEdificat Salomon ciuitates quas dederat Hiram.

FVit autem, 'in fine viginti annorum quibus ædificauit ʋSelo 1
móh domum Iehouæ, & domum suam:
Ciuitates 'quas dederat חHurám ipsi ʋSelomóh ædificauit ʋSe- 2
lomóh, & habitare fecit illic filios Iʋsraëlis.
Profectus est deinde ʋSelomóh in חHamáth צSobáh, '& præ- 3
ualuit ei.
Et ædificauit Thadmór in deserto, & vniuersas vrbes 'thesauro- 4
rum quas ædificauit in חHamáth.
AEdificauit præterea Beth-חhorón superiorem & Beth-חhorón 5
inferiorem, ciuitates 'munitas muris, portis, & vectibus:
Bayaláth item, & omnes vrbes thesaurorum quæ erãt ipsi ʋSe- 6
lomóh, & omnes vrbes 'quadrigarum, & vrbes equitum, & omne
'beneplacitum ʋSelomóh quod complacuit ædificare in Ieruʋsa-
láim & in Lebanón, & in vniuersa terra dominii sui.

Populi facti Salomoni tributarii.

Omnem populum qui remanserat de חHitthæis, & אEmoræis, 7
& Perizæis, & חHiuæis, & Iebusæis, qui non erant de Iʋsraële,
De filiis eorũ qui remanserant post eos in terra, quos non 'cõ- 8
sumpserant filii Iʋsraëlis, 'fecit tributarios ʋSelomóh vsque ad
diem hanc.
De filiis verò Iʋsraëlis non posuit ʋSelomóh seruos 'in opere 9
suo: ipsi enim erant viri bellatores, & principes principum eius, &
principes curruum eius, & equitum eius.
Isti autẽ *sunt* principes præfectorum qui erant Regi ʋSelomóh, 10
'ducenti & quinquaginta, 'qui dominabantur populo.
Cæterùm filiam Paryóh ascendere fecit ʋSelomóh de Ciuitate 11
Dauidis in domum quam ædificauerat ei: dixit enim, Non habi-
tabit vxor mea in domo Dauidis Regis Iʋsraëlis: nam 'sanctitas
sunt, quia ingressa est in eam arca Iehouæ.
Tunc obtulit ʋSelomóh holocausta Iehouæ super altare Ieho- 12
uæ, quod ædificauerat ante porticum:
'Et per singulos dies vt offerrent iuxta præceptum Moʋséh in 13
sabbathis, & Calendis, & solénitatibus, tribus vicibus per annum,
nempe in solennitate infermentatorum, & in solennitate hebdoma
dum, & in solennitate tabernaculorum.
Et constituit iuxta ordinẽ Dauidis patris sui 'diuisiones Sacer- 14
dotum in ministerio suo, & Leuitas in custodiis suis, vt laudarẽt
& ministrarent coram Sacerdotibus 'per singulos dies, & ianitores
in diuisionibus suis ad singulas portas: sic enim erat præceptum
Dauidis viri Dei.

Dauid homo Dei.

Nec declinauerunt à præcepto Regis *quod erat* de Sacerdotibus 15

Cap. VIII. 3.Reg.9.a.

1 EXpletis autem viginti annis post quam ædificauit Salomon domũ Domini & domum suam:

2 Ciuitates quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel.

3 Abiit quoque in Emath Suba, & obtinuit eam.

4 Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath.

5 Extruxitque Bet-horõ superiorẽ, & Beth-horon inferiorẽ, ciuitates muratas, habẽtes portas & vectes & seras:

6 Balaath etiam & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerũt Salomonis, cũctásque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. omnia quæ voluit Salomõ atque disposuit, ædificauit in Ierusalem, & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. B

7 Omnem populũ qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Huthæis, & Iebusæis, qui nõ erant de stirpe Israel,

8 De filiis eorũ, & de posteris quos non interfecerant filii Israel, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc.

9 Porrò de filiis Israel non posuit vt seruirent operibus Regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi & principes quadrigarũ & equitum eius.

10 Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerũt ducẽti quinquaginta, qui erudiebant populum.

11 Filiã verò Pharaonis transtulit de Ciuitate Dauid in domum quam ædificauerat ei: dixit enim, Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eo quòd sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca Domini. C

12 Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum,

13 Vt per singulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Moysi, in sabbathis, & in Calendis, & in festis diebus ter per annum, id est in solennitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum.

14 Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia Sacerdotum in ministeriis suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarẽt coram Sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei: & ianitores in diuisionibus suis per portam & portam: sic enim præceperat Dauid homo Dei. D

15 Nec prætergressi sunt de mandatis Regis tam Sacerdotes quàm Leuitæ,

CAPVT VIII.

1 In fine viginti ann. מקץ עשרים שנה exactis viginti annis. Hæc scribũtur 1.Reg.9.b.10. 2 Quas dederat חHurám ʋSel. אשר נתן חורם לשלמה In 1.Reg.9.b.11, dicitur Salomon dedisse viginti vrbes ipsi Hiram: hic contrà. Dicunt interpretes Salomonem dedisse viginti vrbes ipsi Hiram, & vicissim ipsum Hiram dedisse viginti vrbes Salomoni in patria sua, quo pax inter ipsos esset stabilior & firmior. 3 Et præualuit ei. ויחזק עליה: .i. expugnauit eam. 4 Thesaurorum המסכנות Sic vocat vrbes in quibus asseruabãtur quæ necessaria erant bello gerendo. Quidam vertunt, vrbes munitissimas. 5 Munitas muris, &c. מצור חומות דלתים ובריח: Ad verbum, munitionis murorum, portarum & vectium. 6 Quadrigarum, הרכב Ad verbum, currus. sing. pro plur. curruum. Beneplacitũ ʋSelomóh, &c. חשק שלמה אשר חשק desiderium Selomoh quod desiderauit. Quidam liberius vertunt, quicquid denique pro voto suo Salomon ædificare voluit. Vide 1.Reg.10.c.19. 8 Consumpserant כלום perdiderant. Fecit tributarios ʋSel. ויעלם שלמה למס Ad verbum, ascendere fecit eos Selomoh ad tributum. Hebraismus. 9 In opere suo: למלאכתו .i. in ædificatione templi & regiæ, non exegit operas à filiis Israel, sed à proselytis: nam dicitur in Libro Regum, De filiis verò Israelis non fecit Selomoh seruum vllum.
10 Ducenti & quinq. חמשים ומאתים Enumerantur plures in primo Regum, nempe quingenti quinquaginta: sed illic omnes enumerantur, hic tantùm præcipui. Qui dominabantur pop. הרודים בעם: .i. qui exigebant operas à populo. In Regibus dicitur, qui præerant populo qui faciebat opus. 11 Sanctitas sunt, &c. קודש המה וגו׳ .i. consecrata sunt. q.d. sanctificata est domus Dauidis per ingressum arcæ in ea.
13 Et per singulos dies vt offerrent ובדבר יום ביום להעלות Ad verbum, Et in re diei in die suo vt offerrent. sub. sacrificia. i. vt iuxta ritum cuiusque diei offerrent holocausta. 14 Diuisiones מחלקות .i. vices. classes. Per singulos dies, לדבר יום ביומו Ad verbum, in re diei in die suo. i. in iis quæ singulis diebus fieri debebant. Vel, secundum ritum & morem vniuscuiusque diei.

& Leuitis ad omnem rem,& ad thesauros.
16 'Præparatum autē erat omne opus שSelomóh vsque ad diem
fundamenti domus Iehouæ,& vsque ad perfectionē eius: perfecta
fuit igitur domus Iehouæ.
17 Tunc profectus est שSelomóh in יExsion-gáber, & in אEloth
quæ erat ad litus maris'in terra אEdóm.
18 Misitque ad eum חHurám per manū seruorū suorum naues, &
seruos gnaros maris: & iuerūt cum seruis שSelomóh in אOphir,
tulerúntque inde quadringēta & quinquaginta talenta auri, quæ
attulerunt ad Regem שSelomóh. Cap. IX.
1 Regina autem שSebá audiens famā שSelomóh, venit vt ten-
taret שSelomóh in ænigmatibus, 'in Ierusalàim, cum exer
citu graui valde,& camelis portantibus aromata,& aurū in mul-
titudine,& lapides pretiosos: venit inquam ad שSelomóh, & lo-
quuta est cum eo quicquid habebat in corde suo.
2 Indicauit autē ei שSelomóh omnia verba eius:'nec latuit quic
quam ipsum שSelomóh quod non indicauerit ei.
3 Et vidit Regina שSebá sapiētiam שSelomóh,&'domum quam
ædificauerat,
4 Atque cibos mensæ eius, & sessionem seruorum eius,&'statum
ministrorum eius, & vestimenta eorum : pincernas quoque eius,
& vestimenta eorum,'& holocaustum eius quod offerebat in do-
mo Iehouæ:& non erat vltrà in ea spiritus.
5 Dixítque ad Regem, Verum erat verbum quod audiui in terra
mea super rebus tuis,& sapientia tua.
6 Et non credidi verbis eorum,donec ipsa veni, & viderunt ocu-
li mei:ecce autem,non fuit indicatum mihi dimidium multitudi
nis sapientiæ tuæ:addidisti famæ quam audiui.
7 Beati viri tui,& beati serui tui isti qui stant coram te semper, &
audiunt sapientiam tuam.
8 Sit Iehouáh Deus tuus benedictus qui complacuit sibi in te,ita
vt posuerit te super thronum suum in Regem 'Iehouæ Deo tuo:
propterea quòd dilexerit Deus tuus Iשraelē, vt stabiliat eum in
seculum , & constituerit te super eos Regem,vt faceres iudicium
& iustitiam.
9 Dedit autem Regi centum & viginti talenta auri,& aromata in
copia valde,& lapides pretiosos: '& non fuerunt talia aromata *po-
stea* qualia dedit Regina שSebá Regi שSelomóh.
10 Quinetiam serui חHurám,& serui שSelomóh qui attulerāt au-
rum de אOphir,attulerūt 'ligna algummim & lapides pretiosos.
11 Et fecit Rex de lignis algummim 'tigna in domo Iehouæ & do-
mo regia,& citharas & psalteria cantoribus : & non sunt visa *antea*
sicut ipsa in terra Iehudáh.
12 Rex autē שSelomóh dedit Reginæ שSebá 'quicquid ipsa expe-

ex omnibus quæ præceperat,& in custodiis thesaurorum.
16 Omnes impensas præparatas habuit Salomon,ex eo die quo fundauit domum Domini, vsque in diem quo perfecit eam.
17 Tunc abiit Salomon in Asiō-gaber & in Ailath ad orā Maris rubri, quæ est in terra Edom.
18 Misit autem ei Hirā per manus seruorum suorum naues,& nautas gnaros maris: & abierunt cū seruis Salomonis in Ophir: tulerūntque inde quadraginta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad Regem Salomonē.

Cap. IX

1.Reg.10.a.1 Matth.12.d.42 Luc.11.d.31

1 Regina quoque Saba cū audisset famam Salomonis,venit vt tentaret eum in ænigmatibus, in Ierusalem cum magnis opibus , & camelis qui portabant aromata & auri plurimū,gemmásque pretiosas. quúmque venisset ad Salomonē, loquuta est ei quæcunque erant in corde suo.
2 Et exposuit ei Salomō omnia quæ proposuerat: nec quicquā fuit quod non perspicuum ei fecerit.
3 Quæ postquam vidit sapientiam scilicet Solomonis, & domum quam ædificauerat,
4 Nec non & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officia ministrorum eius & vestimenta eorū,pincernas quoque & vestes eorū, & victimas quas immolabat in domo Domini : non erat præ stupore vltrà in ea spiritus.
B 5 Dixitque ad Regem, Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua.
6 Non credebam narrantibus,donec ipsa venissem , & vidissent oculi mei: & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis.
7 Beati viri tui , & beati serui tui , ii qui assistunt coram te omni tēpore, & audiunt sapientiam tuam.
8 Sit Dominus Deus tuus benedictus qui voluit te ordinare super thronū suum Regem Domini Dei tui : quia diligit Deus Israel , & vult seruare eū in æternū: idcirco posuit te super eum Regem, vt facias iudicia atque iustitiam.
C 9 Dedit autem Regi centum viginti talenta auri,& aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas : non fuerunt aromata talia vt hæc quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni.
10 Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretiosissimas.
11 De quibus fecit Rex , de lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini & in domo regia: citharas quoque & psalteria cantoribus : nunquā visa sunt in terra Iuda ligna talia.
12 Rex autem Salomon dedit Reginę

Mittit Salomon in Ophir.

Regina Saba venit ad audiendā sapientiam Salomonis.

Regē sapientem dat Deus populo à se dilecto.

Regina Saba dat Salomoni munera.

Salomon dat reginæ Saba munera.

16 Præparatum autem erat omne opus ותכן כל־מלאכת .i. parata erat impensa operis Selomonis ad iacienda fundamenta,& ad absoluendum totum opus. 17 In terra בארץ sub. quod mare erat in terra Edom.

IN CAPVT IX.

1 In Ieruשsaláim, בירושלם Aut coniunge verbo præcedenti, venit in Ierusalem: aut subaudi verbum quod 1.Reg.10.a.1, legitur, Et ingressa est Ierusalem. 2 Nec latuit quicquam ipsum שSel. ולא־נעלם דבר משלמה Ad verbum,& non absconditum fuit verbū à Selomoh. 4 Et holocaustum e. ועליתו Vide annotationem in Libro Regum. 8 Iehouæ Deo tuo: ליהוה אלהיך pro Iehoua Deo tuo. Antecedens loco relatiui, pro se, qui est Deus tuus. 9 Et non fuerunt talia aromata qualia ולא היה כבשם Sing. Heb. pro plur. i. nunquam postea visa fuerunt talia aromata. In Libro Regum, Non venerunt talia aromata vltrà in tanta multitudine, quæ dedit,&c.
10 Ligna algummim עצי אלגומים Doctiores existimant fuisse ebenum. tabulæ enim ebeni in maximo erāt pretio. vide Librum Regū.
11 Tigna מסלות Doctiores interpretātur laquearia, vel ornamenta columnarū. Nam vox Hebræa ab exaltando dicitur. In Libro Regum, fulcra. Mesilloth igitur sunt illa additamenta quæ apponuntur laquearibus, aut columnis ornamenti causa. q. d. operuit columnas aut laquearia ebeno. 12 Quicquid ipsa expetiuit את־כל־חפצה אשר שאלה Ad verbū, omnem voluntatē quā ipsa petiuit. i. quicquid in votis habuit.

tiuit, 'præter id quod attulerat ad Regem: posthæc reuersa est, &
abiit in terram suam ipsa & serui eius.

Pondus auri quod apportabatur ad Salomonē quotannis.

Erat autem pondus auri quod veniebat ipsi ꞷSelomóh annua- 13
tim, sexcenta & sexagintasex talenta auri:
Præter *id quod* viri mercatores & negotiatores afferebant: & o- 14
mnes Reges ꞷArâb, & duces terræ adducebātaurum & argentum
ipsi ꞷSelomóh.
Fecit autem Rex ꞷSelomóh ducenta scuta ex auro ductili: sex- 15
centi *numi* auri ductilis 'insumebantur in scutum vnum.

CCC scuta aurea.

Trecentos item clypeos ex auro ductili: 'trecenti *numi* aurei insu 16
mebantur in clypeū vnū: quæ posuit Rex in domo salt⁹ Lebanō.
Fecit deinde Rex soliū eburneū grande, quod texit auro puro. 17
Sex autē gradus erāt solio, 'basis quoque ex auro erat ipsi solio, 18
'tenentia: fulcra item hinc & inde 'in loco sessionis, ac duo leones
stantes ad fulcra.
Duodecim verò leones stabant illic super sex gradus, hinc & in- 19
de: non fuit factum tale in vllo regno.

Vasa aurea.

Omnia insuper vasa potoria Regis ꞷSelomóh ' aurea: omnia i- 20
tem vasa domus saltus Lebanón ex auro 'puro: non reputabatur
quicquam argentum in diebus ꞷSelomóh.

Argentū tempore Salomonis nihili fiebat.

Naues enim Regi *erant*, quæ ibant in Tharꞷisꞷs cum seruis nHu 21
rám semel in tribus annis: venire solebant naues Tharꞷisꞷs por-
tantes aurum & argentum, 'dentes elephantū, & simias, & pauos.
'Magnificatú sque est rex ꞷSelomóh præ omnibus Regibus ter 22
ræ in diuitiis & sapientia.
Omnésque Reges terræ 'quærebant faciem ꞷSelomóh, vt audi- 23
rent sapientiam eius quam dederat Deus in corde eius.
Ipsi autē deferebant singuli munus suum, vasa argētea, & vasa 24
aurea, & vestes, arma, & aromata, equos & mulos 'annuatim.

Equi & equites Salomonis.

Fuerunt itaque ꞷSelomóh ' quatuor millia stabulorum equo- 25
rum, & curruum, & duodecim millia 'equitum: quos collocauit
in vrbibus curruum, '& apud se in Ieruꞷsaláim.
'Et dominabatur omnibus Regibus à flumine ipso vsque ad ter 26
ram Peliꞷsthím, & vsque ad terminum AEgypti.
Præbuítque Rex argentum in Ieruꞷsaláim tanquam lapides, & 27
cedros præbuit quasi sycomoros quæ *crescunt* in campestribus in
multitudine.
Educebāt autem equos ex AEgypto ad ꞷSelomóh, '& de cun- 28
ctis terris.

Moritur Salomon, cui successit Roboam.

Reliqua autem verborum ꞷSelomóh priorum & posteriorum, 29
nónne scripta sunt 'in verbis Nathán Prophetæ, & in prophetia A-
nhiiáh ꞷSilonitæ, & in visionibus Iayaddo Vidētis 'contra Iarob-
yám filium Nebát.

Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulauit, & multo plura quàm attulerat ad eum: quæ reuersa, abiit in terrā suā cum seruis suis.
13 Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per singulos ānos, sexcenta sexaginta sex talenta auri: D
14 Excepta ea summa quam legati diuersarum Gētiū & negotiatores afferre consueuerant, omnésque Reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui cōportabant aurum & argentū Salomoni.
15 Fecit igitur Rex Salomon ducētas hastas aureas de summa sexcētorum aureorum qui in singulis hastis expēdebantur.
16 Trecēta quoque scuta aurea trecētorū aureorū quibus tegebantur singula scuta: posuitq; ea Rex in armamentario quod erat consitū nemore.
17 Fecit quoq; Rex soliū eburneū grāde: & vestiuit illud auro mundissimo. E
18 Sex quoque gradus quibus ascendebatur ad solium: & scabellum aureū, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola:
19 Sed & alios duodecim leunculos stātes super sex gradus ex vtraq; parte, non fuit tale soliū in vniuersis regnis.
20 Omnia quoque vasa conuiuii Regis erant aurea: & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.
21 Siquidē naues Regis ibāt in Tharsis cum seruis Hiram, semel in annis tribus: & deferebant inde aurū & argentum, & ebur, & simias, & pauos.
22 Magnificatus est igitur Salomon super omnes Reges terræ præ diuitiis & gloria.
23 Omnésque Reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam quam dederat Deus in corde eius. F
24 Et deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos & mulos, per singulos annos.
25 [Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis: & curruum, equitúmque duodecim millia: constituitque eos in vrbibus quadrigarū, & vbi erat Rex, in Ierusalē.
26 Exercuit etiā potestatē super cunctos Reges, à flumine Euphrate vsq; ad terram Philisthinorum, & vsque ad terminos AEgypti.
27 Tantámque copiā præbuit argenti in Ierusalē quasi lapidū: & cedrorum tantā multitudinē velut sycomororū quę gignuntur in campestribus. G
28 Adducebantur autē ei equi de AEgypto, cunctísque regionibus.
29 Reliqua autem opera Salomonis priorum & nouissimorū scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis cōtra Ieroboam filium Nabat.

Præter id quod, &c. מלבד אשר הביאה אל המלך Doctus inter Hebræos, nonnullis subauditis ex Libro Regum, exponit, præter id quod rex Selomóh dederat vice eius quod attulerat Regina Saba ad Regē. 15 Insumebantur in scutum vnum. יעלה על הצנה האחת: Ad verbū, ascendit super scutum vnū. Fut. Heb pro præt. perf. quod per imperf. vertitur. Hebraismus, insumebatur in singula scuta. Vide 1. Reg. 10. c. 16. 16 Trecenti *numi* aurei שלש מאות זהב יעלה In Libro Regum dicitur, tres minæ insumebantur in singulos clypeos: hic verò trecenti numi aurei. Illic libra seu mina capitur pro centū aureis: siue centum aurei valēt libram vnā. Nam & ipse Chaldæus paraph. vertit librim. i. libram. 18 Basis quoque וכבש Propriè hæc dictio significat basim quandam accliuem qua res superposita fit sublimior. Tenentia: מאחזים Istud refertur & ad gradus & ad basim: acsi dicat, quæ omnia adhærebant ipsi throno siue solio. In loco sessionis, על מקום השבת iuxta locū sedis. i. adiuncta sedi ipsius throni, quibus innitebātur brachia sedētis. 20 Aurea: זהב Sub. היו erāt. 23 Quærebāt faciē ꞷSel. מבקשים את פני שלמה Hebraismus, inuisebāt Salomonē. vel, magno desiderio tenebantur inuisendi eū. 24 Annuatim. דבר שנה בשנה: Ad verbū, rem anni in anno suo. Hebraismus, pro singulis annis. 25 Quatuor millia ארבעת אלפים In 1. Reg. 4. d. 26, dicūtur fuisse Salomoni quadraginta millia equorū. hic tantùm quatuor. Verùm illic loquitur de equis qui erant in stabulis: hic tantùm de stabulis. Erant quatuor millia stabulorū: in singulis stabulis decē equi. si multiplices 4000 per 10, efficietur numerus quadraginta milliū. Equitum: פרשים Sic vocat eos qui agendorū equorum artē norunt. Gallicè, *Les picqueurs du Roy.* 16 Et dominabatur ויהי מושל Ad verbū, Et fuit dominans. 28 Et de cunctis terris. ומכל הארצות: & ex cæteris regionibus vel, prouinciis. 19 In verbis על דברי .i. in libris, vel historia. Contra Iarobyám על ירבעם aliquid subaudiendum, sic, qui prophetauit contra Iarobyám. Vide de morte Salomonis, 1. Reg. 11. g. 41.

30 Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnẽ Israel quadraginta annis.

31 Dormiuitque cum patribus suis: & sepelierunt eum in Ciuitate Dauid: regnauitque Roboã filius eius pro eo.

Cap. X.

1 PRofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel conuenerat, vt cõstitueret eũ Regẽ.

2 Quod quum audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in AEgypto, (fugerat quippe illuc ante Salomonem) statim reuersus est.

3 Vocauerúntque eum, & venit cum vniuerso Israel, & loquuti sunt ad Roboam, dicentes,

4 Pater tuus durissimo iugo nos pressit: tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & populũ de onere subleua, vt seruiamus tibi.

5 Qui ait, Post tres dies reuertimini ad me. Qúmque abiisset populus,

6 Iniit consilium cũ senibus qui steterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret, dicens, Qui datis consilii, vt respondeam populo?

7 Qui dixerunt ei, Si placueris populo huic, & linieris eos verbis clementibus, seruient tibi omni tempore.

8 At ille reliquit consilium senum, & cũ iuuenibus tractare cœpit qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius.

9 Dixitque ad eos, Quid vobis videtur, vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi, Subleua iugũ quod imposuit nobis pater tuus?

10 At illi responderunt iuuenes, & nutriti cũ eo in deliciis, atque dixerunt, Sic loqueris populo qui dixit tibi, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & sic respondebis ei, Minimus digitus meus grossior est lũbis patris mei.

11 Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponã: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus.

12 Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

13 Respõditque Rex dura, derelicto consilio seniorum,

14 Loquutúque est iuxta iuuenũ voluntatẽ, Pater meus graue vobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædã vos scorpionibus.

15 Et non acquieuit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, vt compleretur sermo eius quem loquutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabat.

---

30 Et regnauit ꝟSelomóh in Ieruꝟsaláim super vniuersum Iꝟsra-
ɴelem quadraginta annis.
31 Dormiuitq; ꝟSelomóh cum patribus suis: & sepelierũt eum in
Ciuitate Dauidis patris sui, regnauítque Renhabyám filius eius
pro eo. Cap. X.
1 ABiit autem Renhabyám in ꝟSéchem: quia in ꝟSéchem con-
uenerant vniuersus Iꝟsraɴél vt Regem constituerent eum.
2 Fuit verò, quum audisset Iarobyám filius Nebát, qui erat in AE-
gypto, (quò fugerat à facie ꝟSelomóh Regis) 'tum reuersus est de
AEgypto.
3 Miserúntque & vocauerunt eum. venit itaque Iarobyám, & v-
niuersus Iꝟsraɴél, loquutíque sunt ad Renhabyám, dicendo,
4 Pater tuus aggrauauit iugum nostrũ: nunc ergo alleuia de serui
tute patris tui dura, & de iugo eius graui quod posuit super nos,
& seruiemus tibi.
5 Dixítque ad eos, 'Adhuc tres dies, & reuertimini ad me. Abiit
itaque populus.
6 Et consilium iniit Rex Renhabyám cum senioribus 'qui stete-
rant coram ꝟSelomóh patre suo, ipso viuente, dicendo, Quomo-
do consulitis vos vt respondeam populo huic verbum?
7 Et loquuti sunt illi, dicendo, 'Si fueris in bonum populo huic,
'& complacueris eis, loquutúsque fueris ad eos verba bona, erunt
tibi serui omnibus diebus.
8 Dereliquit autem consilium seniorum quod cõsuluerant ei: &
consilium iniit cũ adolescentibus qui adoleuerant cum ipso, 'qui
stabant coram *illo*.
9 Dixítque ad eos, Quid vos cõsulitis, vt reddamus responsum po
pulo huic, qui loquuti sunt mihi dicendo, 'Alleuia de iugo 'quod
posuit pater tuus super nos?
10 Tunc responderunt ei adolescentes qui adoleuerant cum eo, di
cẽdo, Sic dices populo qui loquuti sunt tibi, his verbis, Pater tuus
aggrauauit iugum nostrum, tu autem alleuia à nobis: sic *inquam* di-
ces ad eos, Minimus *digitus* meus crassior est lumbis patris mei.
11 Nunc ergo pater meus onus imposuit vobis iugum graue, ego
autem addam iugo vestro: pater meus corripuit vos flagellis, e-
go autem scorpionibus.
12 Venit itaque Iarobyám, & vniuersus populus ad Renhabyám
die tertio, quemadmodum loquutus fuerat Rex, dicendo, Reuer
timini ad me die tertio.
13 Respondítque eis Rex dura, 'relicto consilio seniorum:
14 Loquutus nãque est ad eos iuxta cõsilium adolescentũ, dicẽdo,
Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego verò addam super il-
lud: pater meus corripuit vos flagellis, ego verò scorpionibus.
15 Et non exaudiuit Rex populum: fuit enim causa à Deo vt con-
firmaret Iehouáh verbũ suum quod loquutus fuerat per manum
Anhiáhu ꝟSilonitæ ad Iarobyám filium Nebát.

Roboam constituitur Rex.

Populus petit sibi remitti de tributo indicto à Salomone.

Consilium senum.

Consilium iuuenum.

Relicto cõsilio seniorũ respõdet populo dura, volente Deo.

IN CAPVT XIII.

2 Tũ reuersus est וישב ירבעם Ad verbũ, & reuersus est Iarobyám. Hebræi aliquando sæpius repetunt antecedens, vt hîc, quod Latini omittũt. Vide 1. Reg. 12. a. 1. 5 Adhuc tres dies, עוד שלושת ימים sub. transeant. In 1. Reg. legitur, Abite adhuc tres dies. Hebraismus, pro, reuertimini ad me die tertio. Atque ita debere exponi apparet ex infrà scriptis verbis, versu 12, vbi eadem sentẽtia à Rege dicta, aliis verbis scribitur, Quemadmodum loquutus fuerat Rex, dicendo, Reuertimini ad me die tertio.
7 Si fueris in bonum pop. h. אם תהיה לטוב להעם הזה Hebraismus, pro, si fueris benignus, vel comem te præstiteris populo huic. In primo Regum legitur, Si hodie fueris seruus populo huic. Et complacueris eis, ורציתם & prosequaris eos fauore.
8 Qui stabant coram illo. העומדים לפניו id est, qui illi astabant, qui illi erant ab auribus & consilio.
13 Relicto consilio seniorum. ויעזוב המלך רחבעם את עצת הזקנים: Ad verbum, & dereliquit Rex Renhabyám consilium senum.

Scissio regni Israel.

Vniuersus autem Iwsraнél videns quòd nō exaudisset eos Rex, 16
responderunt Regi, dicendo, Quæ nobis est portio in Dauide? ne-
que hæreditas est *nobis* in filio Iwsái. 'quisque in tabernacula tua ô
Iwsraнél: nūc vide domum tuam ô Dauid. Abiit itaque vniuersus
Iwsraнél in tabernacula sua.

Super filios autem Iwsraнél qui habitabāt in vrbibus Iehudáh, 17
regnauit Reнhabyám.

Aduram lapidatur.

Misit verò Rex Reнhabyám Hadorám qui erat super tributum, 18
& lapidauerunt eum filii Iwsraнél lapidibus, & mortuus est: Rex
autem Reнhabyám 'roborauit seipsum vt ascenderet currum, vt
fugeret in Ieruwsaláim.

Et præuaricati sunt Iwsraнelitæ contra domum Dauidis vsque 19
ad diem hanc.

Cap. XI.

Roboam contra Ieroboā pugnaturus, à Domino per Semeiā admonetur vt incœpto desistat.

VEnit ergo Reнhabyám in Ieruwsaláim, & congregauit domū 1
Iehudáh & Biniamín, centum & octoginta millia electorū
'facientium bellum, vt dimicaret cum Iwsraнele, 'vt reduceret re-
gnum ad se.

Fuit autem vebum Iehouæ ad wSemayaiáhu virū Dei, dicēdo, 2
Dic ad Reнhabyám filium wSelomóh Regem Iehudáh, & ad v- 3
niuersum Iwsraнelem in Iehudáh & Biniamín, his verbis,

Voluntate Dei diuisum regnū Israel.

Sic dixit Iehouáh, Ne ascendatis, neque pugnetis cōtra fratres 4
vestros: reuertimini quisque in domum suam: quia à me facta est
res ista. Et paruerunt verbo Iehouæ, reuersique sunt ne irent con-
tra Iarobyám.

Ciuitates à Roboā ædificatæ.

Habitauit ergo Reнhabyám in Ieruwsaláim, & ædificauit vrbes 5
in munitionem 'in Iehudáh.

AEdificauit inquam Beth-lénhem, & yEtám, & Thecóay, 6
Et Beth-ɣsúr, & wSochó, & yAdullám, 7
Et Gáth, & Marewsáh, & Ziph, 8
Et Adoráim, & Lachíws, & yAzecáh, 9
Et ɣSoryáh, & Aialón, & нHebrón, quæ *erant* in Iehudáh & Binia- 10
mín, vrbes munitas.

Roborauit quoque 'munita, & collocauit in illis duces, '& cel- 11
laria cibi, & oleum, & vinum:

Et in singulis vrbibus scuta & hastas, roborauítque eas multùm 12
valde: '& fuit ei Iehudáh & Biniamín.

Roboam imperat super Iudam & Beniamin.

Porrò Sacerdotes & Leuitæ 'qui *erant* in vniuerso Iwsraнele, 'asti- 13
terunt iuxta eum de cunctis finibus suis.

Dereliquerāt enim 'Leuitæ suburbana sua, & possessionē suam, 14
& abierant in Iehudáh & Ieruwsaláim: quia eiecerat eos Iarobyám
& filii eius, 'ne ministrarent Iehouæ.

Ieroboam cōstituit sacerdotes dæmoniorum.

Et constituerat sibi Sacerdotes pro excelsis, '& dæmoniis, & vi- 15
tulis quos fecerat.

---

16 Populus autem vniuersus Rege du-
riora dicēte, sic loquutus est ad eum,
Non est nobis pars in Dauid, neque
hæreditas in filio Isai. reuertere in
tabernacula tua Israel, tu autem pa-
sce domum tuam Dauid. Et abiit Isra-
el in tabernacula sua. D

17 Super filios autem Israel qui habi-
tabant in ciuitatibus Iuda, regnauit
Roboam.

18 Misitque Rex Roboam Aduram,
qui præerat tributis, & lapidauerunt
eum filii Israel, & mortuus est: porrò
Rex Roboam currum festinauit a-
scendere, & fugit in Ierusalem.

19 Recessitque Israel à domo Dauid v-
sque ad diem hanc.

Cap. XI.

1 VEnit autem Roboam in Ierusa-
lem, & conuocauit vniuersam
domū Iuda & Beniamin, centum o-
ctoginta millia electorum, atque bel-
lantium, vt dimicaret contra Israel,
& conuerteret ad se regnum suum.

2 Factúsque est sermo Domini ad Se-
meiam hominem Dei, dicens, *3. Reg. 12*
3 Loquere ad Roboam filium Salo-
monis Regem Iuda, & ad vniuersum
Israel qui est in Iuda & Beniamin,

4 Hæc dicit Dominus, Nō ascēdetis,
neque pugnabitis contra fratres ve-
stros: reuertatur vnusqui que in do-
mum suam, quia mea hoc gestum est
volūtate. Qui quum audissent sermo-
nem Domini, reuersi sunt, nec perte-
xerunt contra Ieroboam. B

5 Habitauit autem Roboam in Ieru-
salem, & ædificauit ciuitates muratas
in Iuda.

6 Extruxitque Beth-léhem, & Etam,
& Thecue,
7 Beth-sur quoque, & Socho, & Odol-
lam,
8 Necnō & Geth, & Maresa, & Ziph:
9 Sed & Aduram, & Lachis, & Azeca:
10 Saraa quoque, & Aialon, & Hebrō,
quæ erant in Iuda & Beniamin, ciui-
tates munitissimas.

11 Quúmque clausisset eas muris, po-
suit in eis pincipes, ciborúmque hor-
rea, hoc est olei & vini.

12 Sed & in singulis vrbibus fecit ar-
mamentaria scutorum & hastarum:
firmauitque eas summa diligentia, &
imperauit super Iudam & Beniamin.

13 Sacerdotes autē & Leuitæ qui erāt
in vniuerso Israel, venerunt ad eum
de cunctis sedibus suis, C

14 Relinquentes suburbana, & posses-
siones suas, & transeuntes ad Iudam
& Ierusalem: eo quòd abiecisset eos
Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdo-
tio Domini fungerentur.

15 Qui constituit sibi sacerdotes excel-
sorum, & dæmoniorum, vitulorúm-
que quos fecerat. *3. Reg. 12*

---

16 Quisque, &c. איש לאהליך ישראל Duo verba subaudienda suntvt perficiatur oratio, Quisque abeat, ô Israel, abi in tentoria tua.
18 Roborauit seip. vt ascend. התאמץ לעלות Hebraismus, pro, viribus & animo resumptis ascendit currum celerem quo vti solebant in re vrgenti. vel, ascendit currum insignem aliquem.

IN CAPVT XI.

1 Venit ergo, &c. ויבאו וגו' Ex 1. Reg. 12. c. 20, huc transferendus est versus, vt cohæreat principium huius capitis, qui sic habet, Fuit itaque, quum audisset vniuersus Israel quòd reuersus esset Iarobyám, miserunt, ac vocauerunt eum ad congregationem, & Regem constituerunt eum super vniuersum Israelem. non fuit post domum Dauidis nisi tribus Iehudáh sola. Venit ergo Reнhabyám, &c. Vt reduceret, &c. להשיב את המלכה לרחבעם Ad verbum, vt reduceret regnum ad Reнhabyám. Antecedens pro relatiuo. i. vt constitueret sibi regnum. vel, reuerti faceret ad se. 5 In Iehudáh. ביהודה: .i in portione attributa tribui Iudæ. 11 Munita, את המצורות munitiones. i. vrbes illas munitas. q. d. posuit omnia necessaria ad munitionem in illis. Et cellaria cibi, ואוצרות מאכל Ad verbū, & thesauros cibi. i. horrea escarum. 12 Et fuit ei Iehudáh, &c. ויהי לו יהודה ובנימן .i. regnauit super tribum Iuda & Beniamin.
13 Qui *erant* in vniuerso Iwsr. אשר בכל ישראל .i. qui erant sparsi per omnes tribus Israel. Astiterunt iuxta eum התיצבו עליו collegerunt se ad eum. 14 Leuitæ הלוים Leuitarum nomine comprehenduntur & Sacerdotes & Leuitæ. quia omnes Sacerdotes erant Leuitæ, non contrà. Ne ministrarent Iehouæ. מכהן ליהוה ne Sacerdotis ministerio fungerentur Iehouæ. 15 Et dæmoniis, ולשעירים Propriè Faunos & Satyros significat: quòd pilosi apparerent suis cultoribus. שעיר enim pilosum significat. De his vide Esa. 34. c. 14.

16 Sed & de cunctis tribubus Israel, quicunque dederant cor suum vt quęrerent Dominum Deum Israel, venerunt in Ierusalē ad immolandū victimas suas corā Dño Deo Patrū suorū.

17 Et roborauerunt regnum Iuda: & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in viis Dauid & Salomonis, annis tantùm tribus.

D 18 Duxit autem Roboam vxorē Mahalath filiam Ierimoth filii Dauid: Abiháil quoque filiam Eliab filii Isai.

19 Quæ peperit ei filios, Ieus & Somoriam, & Zoom.

20 Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith.

21 Amauit autem Roboam Maacha filiam Absalom super omnes vxores suas, & cuncubinas. nam vxores decē & octo duxerat, concubinas autem sexaginta: & genuit vigintiocto filios, & sexaginta filias.

22 Constituit verò in capite Abiam filium Maacha ducem super omnes fratres suos: ipsum enim Regem facere cogitabat.

23 Quia sapiētior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Beniamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

Ca. XII.

1 QVúmque roboratum fuisset regnum Roboam & confortatum, dereliquit Legem Domini, & omnis Israel cum eo.

2 Anno autē quinto regni Roboam, ascendit Sesac Rex AEgypti in Ierusalem (quia peccauerant Domino.)

3 Cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum: nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex AEgypto, Libyes scilicet & Troglodytæ, & AEthiopes.

4 Cepitque ciuitates munitissimas in Iuda, & venit vsque in Ierusalem.

5 Semeias autem Propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem, fugientes Sesac: dixitque ad eos, Hæc dicit Dominus, Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac.

6 Consternatique principes Israel, & Rex, dixerunt, Iustus est Dominus.

7 Quúmque vidisset Dominus quòd humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens, Quia humiliati sunt, non disperdam eos: dabóque eis pauxillum auxilii, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac.

8 Veruntamen seruient ei: vt sciant distantiam seruitutis meę & seruitutis regni terrarum.

9 Recessit itaq; Sesac Rex AEgypti ab Ierusalem, sublatis thesauris do-

16 'Et post eos, de cunctis tribubus Iשsraelis 'qui dederāt cor suū
ad quærendum Iehouam Deum Iשsraelis, venerunt in Ieruשsa-
láim ad immolandum Iehouæ Deo Patrum suorum. Quærere Dominum.
17 'Roborauerunt itaque regnum Iehudáh, & confirmaueru nt Re
nhabyám filium שSelomóh annis tribus: ambulauerunt enim in
via Dauidis & שSelomóh annis tribus.
18 Accepit autem sibi Renhabyám vxorem Manhaláth filiam Ieri- Vxores aliquot Roboam.
móth filii Dauidis, & Abinháil filiam nEliáb filii Iשsái.
19 Quæ peperit ei filios: Ieyúשs, & שSemariáh, & Zahám.
20 Et post illam accepit Mayacháh filiam Abשsalóm: quæ peperit
ei Abiiáh, & yAtthái, & Zizá, & שSelomíth.
21 Amauit autem Renhabyám Mayacháh filiam Abשsalóm præ Vxores Roboā XVIII. & concubinæ LX.
omnibus vxoribus suis & cōcubinis suis. vxores enim octodecim
acceperat, & concubinas sexaginta: & genuit vigintiocto filios, &
sexaginta filias.
22 Constituit autē in ducem, Renhabyám Abiiáh filiū Mayacháh,
in ducē *inquam* inter fratres suos: quia *optabat* cōstituere eum Regem.
23 'Et docuit *eum*: dispersit autem de omnibus *reliquis* filiis suis in
cunctas terras Iehudáh & Biniamín: in cunctis vrbibus munitis:
& dedit eis escas copiose: '& petiuit multitudinem vxorum.

Cap. XII.

1 FVit autē 'quum cōfirmasset regnum Renhabyám, ac roborasset Tradit Domin' Iudā in manus Sesac, quòd eum dereliquisset.
illud, dereliquit Legem Iehouæ, omnísque Iשsraèl cum eo.
2 Fuit itaque, anno quinto ipsius regis Renhabyám, ascendit שSi-
שsác Rex AEgypti contra Ieruשsaláim (præuaricati enim fuerant
in Iehoua)
3 Cum mille & ducētis curribus, & sexaginta millibus equitum:
nec erat numerus populi qui venerant cum eo ex AEgypto, Lu-
bím, שSucchiím, & Chuשsím.
4 Cepit autē vrbes munitas quæ erant in Iehudáh, & venit vsque
ad Ieruשsaláim.
5 Tūc שSemayaiáh Propheta venit ad Renhabyám & ad princi- Semeias cōmonefacit populum peccati.
pes Iehudah qui cōgregati erant in Ieruשsaláim propter שSiשsác,
& dixit ad eos, Sic dixit Iehouáh, Vos dereliquistis me, & ego e-
tiam dereliqui vos in manu שSiשsác.
6 Humiliauerunt autē se principes Iשsraelis & Rex, ac dixerunt, Humiliatio populi auertit iram Dei.
'Iustus *est* Iehouáh.
7 Quúmque vidisset Iehouáh quòd humiliassent sese, 'fuit verbū
eius ad שSemayaiáh his verbis, 'Humiliati sunt, non disperdam
eos, sed dabo illis 'breui euasionē, neque 'stillabit furor meus con-
tra Ieruשsaláim per manum שSiשsác.
8 Erūt tamen ei serui: 'vt sciant seruitutem meam & seruitutem Quare Israel seruierit Sesac regi.
regnorum terrarum.
9 Ascendit ergo שSiשsác Rex AEgypti cōtra Ieruשsaláim, tulítq; Sesac diripit domum Dei.

16 Et post eos, ואחריהם .i. post Sacerdotes & Leuitas. hoc est, sequuti sunt eos. Qui dederant cor suum, &c. הנותנים את־לבבם וגו' Hebraismus, qui tenebantur religione veri Dei. vel, qui timebant Iehouam. 17 Roborauerunt itaque, &c. ויחזקו את־מלכות וגו' q.d. hac ratione factum est vt regnum Roboam staret firmum tribus annis. 23 Et docuit *eum*: dispersit autem ויבן ויפרוץ מכל־בניו & curauit eum docendum: & distribuit, &c. instituendū curauit eum: reliquos autē filios suos distribuit per omnes prouincias Iudæ & Beniamin. Et petiuit וישאל .i. habuit plures vxores. vel, studuit ei rei vt plurimas vxores haberet.

IN CAPVT XII.

1 Quum confirmasset כהכין sub. Dominus. 6 Iustus *est* Iehouáh. צדיק יהוה: q.d. iustè punimur propter peccata nostra. 7 Fuit verbū eius, &c. היה דבר יהוה וגו' Ad verbū, Fuit verbū Iehouæ ad Semayaiáh, dicēdo. Antecedēs Heb. loco relatiui. Hebraismus, Iehoua loquutus est ad Samaiam, his verbis. Humiliati sunt, נכנעו .i. agnouerunt peccata sua. resipuerunt. Breui euasionem, כמעט לפליטה Ad verbum, secundum breue [sub. tempus] euasionē. Dictio כמעט in eadē significatione legitur & Psal. 2. c. 12. breui liberationem. sub. quandam. i. breui liberabo eos ab ea afflictione. Stillabit תתך effundetur. i. non diu durabit. vel, & non *vltrà* effundetur. 8 Vt sciant seruitutem meam, &c. וידעו עבודתי ועבודת ממלכות .i. vt experimento discant quanta sit differentia inter seruitutem meam & Regum aliarum nationum.

thesauros domus Iehouæ,& thesauros domus regiæ,omnia tulit:
tulit & clypeos aureos quos fecerat Rex שSelomóh.
Et fecit Rex Renhabyám loco eorum,clypeos æneos, & com- 10
misit *eos* manui principũ 'cursorum,qui custodiebant vestibulum
domus regiæ.
Erat autem,ex quo ibat Rex in domum Iehouæ,veniebant cur- 11
sores illi, & gestabant eos, postea referebant eos in thalamum
cursorum.
Quum autem humiliasset se,auersa est ab eo ira Iehouæ,'vt nõ 12
disperderet *eum* prorsus:& etiam'in Iehudáh fuerunt res bonæ.
'Corroboratus est itaque Rex Renhabyám in Ieruשsaláim,'& re 13
gnauit: quia quadraginta & vnius anni erat Renhabyám quũ re-
gnare cœpit,'& septemdecim annis regnauit in Ieruשsaláim vr-
be quam elegit Iehouáh vt poneret nomen suum ibi ex omnibus
vrbibus tribuum Iשsraנelis:nomen autem matris eius erat Naya
máh yAmmonitis.
Cor non quærẽs Deum.
Fecit autem malum illud, quòd non præparauit cor suum ad 14
quærendum Iehouam.
Verba autem Renhabyám priora & posteriora, annon scripta 15
sunt'in sermonibus שSemayaiáh Prophetæ, & yIddó Videntis,
'dum recẽsent seriem generationum? '& *fuerunt* bella Renhabyám
& Iarobyám omnibus diebus.
Moritur Roboã, cui succedit Abia.
Dormiuit itaque Renhabyám cum patribus suis,& sepultus est 16
in Ciuitate Dauidis:regnauítque Abiiáh filius eius pro eo.

Cap. XIII.

Abia pugnat cõtra Ieroboam.
ANno decimooctauo'Regis Iarobyám,regnauitAbiiáh'super 1
Iehudáh.
Tribus annis regnauit'in Ieruשsaláim : (nomen autẽ matris e- 2
ius Michaiáhu filia אVrinél de Gibyáh) & bellũ fuit inter Abiiáh
& Iarobyám.
'Instruxit itaque Abiiáh aciem illam cum exercitu potẽtium *in* 3
bello,*nempe* quadringẽtis millibus virorum electorum: Iarobyám
verò instruxit' cum eo aciem cum octingentis millibus virorum
electorum'potentium viribus.
Abia dehortatur exercitum Ieroboam à bello cõtra se,qui Deum decem haberet quẽ abiecissent.
Surrexit autem Abiiáh'è monte צSemaráim, qui erat in monte 4
אEphráim,& dixit,Audite me Iarobyám & omnis Iשsraנél,
'Nónne vestra intererat scire quòd Iehouáh Deus Iשsraנelis de 5
dit regnum Dauidi super Iשsraנelem in seculum, illi & filiis eius,
'pacto salis?

mus Domini, & domus Regis, omniáque secum tulit: & clypeos aureos quos fecerat Salomon,

10 Pro quibus fecit Rex æneos,& tradidit illos principibus scutariorum qui custodiebant vestibulum palatii. C

11 Quũmque introiret Rex domum Domini, veniebant scutarii, & tollebant eos: iterúmque referebant eos ad armamentarium suum.

12 Veruntamen quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Domini,nec deleti sunt penitus: siquidem in Iuda inuenta sunt opera bona.

3.Reg.14.
13 |Confortatus est ergo Rex Roboã in Ierusalem,atque regnauit: quadraginta autem& vnius anni erat quũ regnare cœpisset: & decem & septem annis regnauit in Ierusalẽ vrbe quã elegit Dominus vt confirmaret nomẽ suum ibi de cunctis tribubus Israel: nomen autẽ matris eius Naama Ammanitis. D

14 Fecit autẽ malum,& nõ præparauit cor suum vt quæreret Dominum.

15 Opera verò Roboam prima & nouissima scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ,& Addo Videntis,& diligẽter exposita: pugnauerúntque aduersum se Roboam & Ieroboam cũctis diebus.

16 Et dormiuit Roboam cum patribus suis: sepultúsque est in Ciuitate Dauid: & regnauit Abia filius eius pro eo.

Cap.XIII.

1 ANno octauodecimo Regis Ieroboam , regnauit Abia super Iudam.

2 Tribus annis regnauit in Ierusalẽ: (nomẽnque matris eius Michaia, filia Vriel de Gabaa) & erat bellum inter Abiam & Ieroboam.

3.Reg.15.
3 |Quũmque iniisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum quadringenta millia: Ieroboam instruxit econtra aciem octingenta millia virorum, qui & ipsi electi erant,& ad bella fortissimi.

4 Stetit ergo Abia super montem Semeron , qui erat in Ephraim , & ait, Audi Ieroboam & omnis Israel.

5 Num ignoratis quòd Dñs Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum,ipsi & filiis eius in pactum salis?

10 Cursorum, הרצים Hic loquitur de cursoribus qui erant à corpore Regis,quòd pedibus sequerentur Regem,sic dictis. 12 Vt non disperderet *eum* prorsus: ולא להשחית לכלה Ad verbum,& non ad perdendum ad cõsumptionem. Subaudiendum Fuit,sic, & nõ *fuit* ad disperdendum,sub.Ieroboam & nos, & ad consumptionẽ.q.d.ira Domini non fuit vt perderet & consumeret illum populum,sed vt converteret illum ad se per illam castigationem. In Iehudáh fuerunt res bonæ. : ביהודה היה דברים טובים Hebraismus: Res bonas vocat fœlices & prosperas.q.d.res quoque Iehudáh bene se habuerũt.Istud pendet ab eo quod præcessit, Auersa est ab eo ira Iehouæ. Quidã referunt ad homines,acsi dicat, siquidẽ Iehudáh fuerũt gesta bona.Sed prior opinio melior. 13 Corroboratus est itaque ויתחזק post illã plagã scilicet. Et regnauit: וימלך q.d.non fuit destitutus regno. Et septemdecim annis reg. ושבע עשרה שנה מלך Ergo duodecim annis regnauit post illam calamitatem. 15 In sermonibus בדברי Sic vocat historiam. Dum recensent seriem gene. להתיחש dum generationum series recensetur. vel,texitur. Et *fuerunt* bella ומלחמות Subaudiunt Hebræi היו fuerunt, id est perseuerarunt bella inter ambos quandiu vixerunt.

IN CAPVT XIII.

1 Regis למלך pro regni,positum est. Super Iehudáh. :על־יהודה Duas tribus intelligit,Iudã& Beniamin. 2 In Ieruשsaláim: בירושלם .i.super duas tribus, quarum sedes erat Ierusalem. 3 Instruxit itaque,&c. ויאסור וגו׳ .i.aciem illam quã congregauerat vt resisteret ipsi Ieroboam,instruxit,siue ordinauit cum exercitu militum strenuorum & bellicosorum, constantem quadringentis millibus virorum electorũ. Hîc non comprehendit impedimenta : nam de electis tantùm loquitur. Cum eo עמו .i.aduersus eum. Potentium viribus. :גבורי חיל Robustissimos & bellicosissimos intelligit. 4 E mõte,&c. מעל להר וגו׳ .i.è cacumine mõtis Semaráim.q.d.ascẽdit in fastigium montis Semaráim,qui est vnum ex iugis Ephraim, & inde habuit orationem plenam pietatis & artis. 5 Pacto salis :ברית מלח in fœdus salis, id est fœdere firmo & inuiolabili,quòd sal arceat corruptionem: aut quòd sal soleat adhiberi sacrificiis. q.d.fœdere percusso, adhibitis cæremoniis fieri solitis in percutiendo fœdere. Apud Hebræos non feriebatur fœdus,vt nec apud alias nationes, sine sale, quòd apud illos nulla fœdera pangerentur sine sacrificiis in quibus semper adhibebatur sal. Dicit itaque Abiiáh, Pater meus à Deo accepit regnum iure hæreditario quod pepetuò durare debet,nec tibi illud vsurpare licet. Vide & eandem loquutionem Nume.18.c.19.

3.Reg.12.c.26 Et surrexit Ieroboam filius Nabat seruus Salomonis filii Dauid: & rebellauit contra dominum suum.

Congregatique sunt ad eū viri vanissimi, & filii belial: & præualuerunt contra Roboam filium Salomonis: porrò Roboā erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis.

B Nūc ergo vos dicitis quòd resistere possitis regno Domini, quod possidet per filios Dauid: habetisq; grandē populi multitudinē, atq; vitulos aureos quos fecit vobis Ieroboam in deos.

3.Reg.12.g.31 Et eiecistis Sacerdotes Domini, filios Aaron, atque Leuitas: & fecistis vobis sacerdotes sicut omnes populi terrarū: quicunque venerit, & initiauerit manum suam in tauro de bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorū qui non sunt dii.

Noster autem Dominus Deus est, quem non relinquimus: sacerdotésq; ministrant Domino de filiis Aaron: & Leuitæ sunt in ordine suo:

Holocausta quoque offerūt Domino per singulos dies mane & vespere: & thymiama iuxta Legis præcepta confectum, & proponuntur panes in C mensa mundissima, éstque apud nos candelabrū aureū, & lucernæ eius, vt accendantur semper ad vesperā: nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis.

Ergo in exercitu nostro dux Deus est, & Sacerdotes eius, qui clangunt tubis, & resonant contra vos: filii Israel nolite pugnare contra Dominū Deum Patrum vestrorum: quia non vobis expedit.

Hæc illo loquēte, Ieroboam retro moliebatur insidias, quūmque ex aduerso hostium staret, ignorantem Iudam suo ambiebat exercitu.

Respiciénsque Iudas, vidit instare bellum exaduerso & post tergum, & clamauit ad Dominum, ac Sacerdotes tubis canere cœperunt.

Omnésque viri Iuda vociferati sūt: & ecce, illis clamantibus perterruit Deus Ieroboam, & omnē Israel qui stabat ex aduerso Abia & Iuda.

D Fugerūntque filii Israel Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorum.

Percussit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel, quingenta millia virorum fortium.

Humiliatique sunt filii Israel in tēpore illo: & vehementissimè confortati filii Iuda, eo quòd sperassent in Domino Deo Patrum suorum.

Persequutus est autem Abia fugientem Ieroboam: & cepit ciuitates eius, Beth el & filias eius: & Iesana cū filiabus suis: Ephron quoque & filias eius.

6 Surrexit autē Iarobyám filius Nebát seruus ש Selomóh filii Da
uidis, & rebellauit contra dominum suum:
7 Congregatíque sunt ad eum viri 'vacui, 'filii impii, '& corrobo-
rauerunt se cōtra Rechabyám filium ש Selomóh: Rechabyám au-
tem erat 'puer & tener corde, '& non roborauit se ante eos.
8 Nunc verò vos 'statuitis roborare vos coram regno Iehouæ,
quod est in manu filiorum Dauidis: estis autem multitudo magna,
ac vobiscum sunt vituli aurei quos fecit vobis Iarobyám prodiis.
9 Nónne 'eiecistis Sacerdotes Iehouæ filios Aharón, & Leuitas, Sacerdotes Ieroboam, quales.
& fecistis vobis sacerdotes sicut populi 'terrarū? quicunque vene-
rit 'vt impleat manum suam iuuenco filio bouis, & arietibus se-
ptem, erit sacerdos iis qui non sunt dii.
10 'Nos verò *sumus* Iehouæ Dei nostri, neque dereliquimus eum, Sa
cerdotésque ministrant Iehouæ, filii Aharón, & Leuitæ sunt in
opere:
11 Adoléntque Iehouæ holocausta 'singulis matutinis & in singu-
lis vesperis: & suffimentum aromaticum, & dispositio panis *est* su-
per mensam mundam, & candelabrum aureum & lucernæ eius,
vt ardeant singulis vesperis: 'custodimus enim nos custodiam Ie-
houæ Dei nostri, & vos dereliquistis eum.
12 Et certè nobiscum 'pro duce 'Deus ille, & Sacerdotes eius, & tu-
bæ clangoris, 'vt insonent contra vos. Filii Iשraelis, ne pugne-
tis cum Iehoua Deo Patrum vestrorum: quia *id* non prosperè ce-
det *uobis*.
13 Iarobyám autem circuire fecit insidias, vt veniret à tergo ipso-
rum: '& fuerūt ante ipsum Iehudáh, & insidiæ illæ à tergo eorum.
14 Aspexerunt autem *filii* Iehudáh, & ecce, illis *imminebat* bellum an- Orantibus militibus Abiæ, Deus percutit exercitum Ieroboam.
tè & retro, tunc clamauerunt ad Iehouam, & Sacerdotes clange-
bant tubis.
15 'Vociferati sunt autem viri Iehudáh: & factum est quum voci-
ferarétur viri Iehudáh, Deus percussit Iarobyám & vniuersum Iש-
raelem ante Abiiáh & Iehudáh.
16 Fugerunt itaque filii Iשraelis à facie Iehudáh, ac tradidit eos
Deus in manum eorum.
17 'Et percusserunt eos Abiiáh & populus eius plaga magna: ceci-
derúntque vulnerati ex Iשraele, quingenta millia virorum e-
lectorum.
18 Humiliati sunt igitur filii Iשraelis tempore illo, & corrobo- Abia sperans in Domino, victor euadit.
rati sunt filii Iehudáh, quia innixi sunt Iehouæ Deo Patrū suorū.
19 Et persequutus est Abiiáh Iarobyám, & cepit ab eo ciuitates
aliquot, Beth-él & villas eius, & Ieשanáh & villas eius, & Ephrón
& villas eius.

7 Vacui, רקים vani.i.nihili & inutiles. Idem significat & רקא Chaldaicè, cuius mentio est Matth.5.d.22. Filii impii, בני בליעל filii Beliiàal. Vide Deut.13.b.13. Et corroborauerunt se contra Re. ויתאמצו על־רחבעם Hebraismus, totis viribus restiterunt ipsi Roboam. Puer & tener corde, נער ורך־לבב .i.imbellis, & mollis, siue imbecillo animo. Erat iuuenis animo, nó ætate, quia vnum & quadraginta annos natus erat quum regnare cœpit. De teneritudine cordis sic Leuit.26.f.36, Inducam teneritudinem cordis in cor eorum in terris inimicorum suorum, & persequetur eos sonus folii impulsi. Et non roborauit se ante eos. ולא התחזק לפניהם: Hebraismus, non restitit illis forti atque audenti animo. 8 Statuitis אומרים Ad verbum, dicitis. Hebraismus, statuitis magno animo resistere regno Iehouæ. 9 Eiecistis הדחתם expulistis. sub. patria. Terrarum הארצות .i.aliorum regnorum, siue alienarum nationum quæ colunt deos alienos. Vt impleat למלא .i.vt consecret. 10 Nos verò, &c. ואנחנו וגו' Ad verbū, Et nos, Iehouáh Deus noster. Hebraismus, pro, Iehouáh autem est Deus noster, siue est Deus nobis. 11 Singulis matutinis & sing. vesp. בבקר־בבקר ובערב בערב Ad verbum, in mane, in mane, & in vespera, in vespera. Custodimus enim, &c. כי שומרים וגו' obseruamus enim obseruātiam Iehouæ i. seruamus cæremonias eius. 12 Pro duce בראש Ad verbum, in caput. vel, in capite. Deus ille, האלהים q.d. Deus ille verus est nobis pro duce, & pro summo nostro bono: vel, præcipuum locum apud nos obtinet, deinde Sacerdotes eius. Vt insonent להריע vt iubilent. vt clangant. i. clangore suo pugnam in vos accendant. 13 Et fuerunt ויהיו sub. turmæ Ieroboam quæ erant in ea acie, erant illi à fronte. 15 Vociferati sunt autem ויריעו sub. initio pugnæ & sub conflictum. De more antiquorum fiebat ad terrendum hostes. 17 Et percusserunt, &c. ויכו בהם וגו' Ad verbum, Et ceciderunt in eis Abiiáh & populus eius cædem magnam.

Ieroboam occisus à Deo.

20 Neque retinuit robur *ullum* Iarobyám vltrà in diebus Abiiáh:
percussitque eum Iehouáh,& mortuus est.

Abiæ vxores XIIII.

21 Corroboratus autem Abiiáhu, accepit sibi vxores quatuordecim,genuítque vigintiduos filios,& sedecim filias.

22 Reliquum verò gestorum Abiiáh,& viarum eius,& verborum eius,scripta sunt in libro Prophetæ yIddó.

Cap. XIIII.

Moritur Abia: cui succedit Asa.

1 DOrmiuit autē Abiiáh cum patribus suis, ac sepelierunt eum in Ciuitate Dauidis:regnauit autem Asá filius eius pro eo: in diebus eius requieuit terra decem annis.

Asa subuertit excelsa,præcipiēs Iudæ vt quæreret Dominum.

2 Et fecit Asá *quod* bonum & rectū est in oculis Iehouæ Dei sui.

3 Abstulit nanque altaria alieni,& excelsa, confregítque statuas, ac succidit lucos:

4 Iussitque ipsi Iehudáh vt requirerēt Iehouam Deum Patrum suorum,& facerent Legem& præceptum.

5 Abstulit inquā de cunctis vrbibus Iehudáh excelsa, & simulachra:& quieuit regnum coram eo.

6 AEdificauit prætereа vrbes munitas in Iehudáh: quòd quiesceret terra,nec esset contra eum bellum annis istis: dederat nanque illi requiem Iehouáh.

Pax quærētibus Deum.

7 Dixerat autē ad Iehudáh,AEdificemus ciuitates istas,& circunducamus muros & turres,portas, & vectes, adhuc *existente* terra nostra coram nobis:quia requisiuimus Iehouā Deum nostrum , requisiuimus *inquam* , & requiescere fecit nos per circuitum. AEdificauerunt ergo,& prosperè cessit *eis*.

Exercitus Asa.

8 Fuit autem ipsi Asá exercitus portans scutum & hastam de Iehudáh,trecentorū millium: & de Biniamín portātium clypeum, &tendentium,arcum ducenta & octoginta millia.omnes isti, viri robusti.

Zara Rex AEthiopum inuadit Asa.

9 Egressus est autem contra eos Zéranh ille AEthiops cum exercitu mille milliū,& curribus trecētis,& venit vsque ad Mareшáh.

10 Egressus est autem Asá contra eum, & instruxerunt bellum in valle xSephatháh iuxta Mareшáh.

Oratio Asa plena fiduciæ.

11 Tum clamauit Asá ad Iehouam Deum suum,aítque, O Iehoua, non *est* apud te *differentia* vt auxilieris,inter magnum *&* cum cui non *est* fortitudo:adiuua nos,ô Iehoua Deus noster:tibi enim innitimur,& in nomine tuo venimus cōtra multitudinem istam:ô Iehoua, Deus noster tu *es*: ne præualeat aduersum te homo.

Domino præliante vincit AEthiopes.

12 Percussit ergo Iehouáh AEthiopes coram Asá & coram Iehudáh,& fugerunt AEthiopes.

13 Quos persequutus est Asá & populus qui erat cum eo,vsque in

20 Nec valuit vltrà resistere Ieroboam in diebus Abia: quem percussit Dominus,& mortuus est.

21 Igitur Abia,cōfortato imperio suo, accepit vxores quatuordecim: procreauitque vigintiduos filios , & sedecim filias.

22 Reliqua autem sermonum Abia, viarúmque & operum eius, scripta sunt diligentissimè in libro Addo Prophetæ.

Cap. XIIII.

1 DOrmiuit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo,in cuius diebus quieuit terra annis decem. 3.Reg.15.b

2 Fecit autem Asa quod bonū & placitū erat incōspectu Domini Dei sui:

3 Et subuertit altaria peregrini cultus,& excelsa,& confregit statuas,lucósque succidit.

4 Et præcepit Iudæ vt quæreret Dominum DeumPatrum suorum, & faceret Legem,& vniuersa mandata.

5 Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda aras & fana, & regnauit in pace.

6 AEdificauit quoque vr bes munitas in Iuda,quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant,pacem Domino largiente.

7 Dixit autem Iudæ,AEdificemus ciuitates istas,& vallemus muris,& roboremus turribus,& portis,& seris: donec à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsierimus Dominum Deum Patrum nostrorum , & dederit nobis pacem per gyrum.AEdificauerūt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. B

8 Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas, de Iuda trecenta millia: de Beniamin verò scutariorum & sagittariorum, ducenta octoginta millia : omnes isti,viri fortissimi.

9 Egressus est autem contra eos Zara AEthiops cum exercitu suo decies centena millia,& curribus trecentis, & venit vsque Maresa. C

10 Porrò Asa perrexit obuiā ei , & instruxit aciem ad bellum in valle Sephata,quæ est iuxta Maresa.

11 [Et inuocauit Dominum Deum,& ait, Domine , non est apud te vlla distantia:vtrum in paucis auxilieris,an in pluribus: adiuua nos Domine De^9 noster: in te enim , & in tuo nomine habētes fiduciā venimus cōtra hanc multitudinem.Domine,Deus noster tu es,nō præualeat contra te homo. 1.Reg.14.a

12 Exterruit itaq; Dominus AEthiopes coram Asa & Iuda: fugerúntque AEthiopes. D

13 Et persequutus est eos Asa & populus qui cum eo erat, vsque Gerara: &

20 Neque retinuit robur ולא־עצר כוח .i.vires Ieroboam ita sunt labefactatæ, vt nunquam eas recuperarit quandiu Abdias regnauit.
21 Corroboratus autem ויתחזק .i.Confirmato imperio,siue regno. 22 Et viarum eius, ודרכיו .i.& morū eius,siue instituti eius viuendi.q.d.res & dicta. In libro במדרש A דרש inquisiuit.interrogauit.percontatus est.Sic dicitur liber,quòd in illo digerantur inquirenda.Aliquando & ספר & מדרש coniunguntur, vt infrà cap.24.d.27, Scripta sunt in volumine libri Regum.i.in libro in quo digerūtur gesta Regum,quæ inquirens ibidem potes inuenire.

IN CAPVT XIIII.

2 Bonum & rectum est in oculis Ieh. הטוב והישר בעיני יהוה Hebraismus,fecit quod placebat & gratum erat Domino.
3 Alieni, הנכר .i.deorum alienorum. 4 Iussitque ויאמר Ad verbum,Et dixit.Sed hic pro imperare ac iubere accipitur.
5 Et quieuit regnum coram eo. ותשקט הממלכה לפניו: Hebraismus,eo regnante vixerūt pacificè: quia impietatem & idola destruxit.
7 Adhuc *existente* terra nostra corā nobis: עודנו הארץ לפנינו Ad verbū,subaudito ב,dūm adhuc ea *est*,*nempe* terra corā nobis.i.in potestate nostra .i.dū adhuc imperamus regioni huic,siue dum adhuc imperiū huius regionis est penes nos. 8 Portans scutū,&c. נשא צנה וגו׳.i. exercitus munitus atq; instruct^9 clypeis & hastis. Viri robusti. גבורי חיל: Ad verbū,viri virtutis,vel roboris.i.milites strenui & bellicosissimi.
9 Egressus est autem ויצא sub.de patria sua. AEthiops הכושי .i.Rex AEgypti. 11 Non *est* apud te,&c. אין עמך לעזור בין וגו׳ Magnum vocat fortem.Hebraismus,pro,sine vlla differentia ferre soles opē potenti & infirmo:& is cui tuleris opem,tandem vincet.q.d.sumus multo inferiores numero:sed tua opera freti superabimus. Deus noster tu *es*: אלהינו אתה q.d.illi fidunt viribus humanis,nos autem auxilio Diuino:proinde faue nobis. Homo. אנוש: mortalis.infirmus.

Gerár:& ceciderunt 'ex AEthiopibus 'vt nó esset eis vita: quia 'có-
triti sunt coram Iehoua & coram exercitu eius: tulerúntque spo-
lia multa valde.
14 Percusserunt prætereà omnes ciuitates quæ erãt in circuitu Ge-
rár: quia 'pauor Iehouæ *erat* super eos: deprædatique sunt omnes
vrbes, quia præda multa erat in eis.
15 Quinetiam tabernacula gregum percusserunt,& abegerũt oues
'quamplurimas,& camelos, reuersique sunt in Ierušaláim.

Cap. XV.

1 SVper ꜥAzariáhu autem filium ꜥOded fuit Spiritus Dei.
2 Qui egressus 'ante Aꜥsá, dixit ei, Audite me Aꜥsá, & omnis
Iehudáh & Beniamín, Iehouáh vobiscum, 'quum fueritis cum eo:
& si quæsieritis eũ, inuenietur *à* vobis: si verò dereliqueritis eum,
derelinquet vos.
3 'Dies autem multi *fuerunt* Iꜥsraꜥeli absque Deo vero, & absque
Sacerdote doctore, '& absque Lege.
4 'Reuersus est autem in angustia sua ad Iehouam Deum Iꜥsra-
elis, '& requisierunt eum, inuentúsque est ab eis.
5 Et in temporibus illis 'non erat pax egredienti & ingredienti,
sed contritiones multæ super cunctos habitatores terrarum.
6 'Et conciderunt gens gentem, & ciuitas ciuitatem: quia Deus
conturbauit eos 'omni angustia.
7 Vos igitur confortamini, & ne 'debilitētur manus vestræ: quia
est merces 'operi vestro.
8 Quum autem audisset Aꜥsá verba hæc, & prophetiam 'ꜥOdéd
prophetæ, 'confortatus est, '& tulit de medio abominationes de
vniuersa terra Iehudáh & Biniamín, atque ex vrbibus quas cepe-
rat de monte אEphráim, & instaurauit altare Iehouæ quod erat
ante porticum Iehouæ.
9 Congregauítque vniuersum Iehudáh & Biniamín, & peregri-
nos cum eis ex אEphráim & Menašséh & šSimꜥón: quia 'transfu
gerant ad eum de Iꜥsraꜥele quamplurimi, vidētes quòd Iehouáh
Deus eius esset cum eo.
10 Congregati sunt itaque in Ierušaláim mense tertio, anno de-
cimoquinto regni Aꜥsá.
11 Immolauerúntque Iehouæ die illo de spoliis quæ adduxerant,
boues septingentos, & ouium septem millia.
12 'Inierúntque fœdus *illud*, quòd quærerent Iehouam Deum Pa-
trum suorum toto corde suo, & tota anima sua:
13 Et quicunque non quæsierit Iehouam Deum Iꜥsraꜥelis, inter-

fuerunt AEthiopes vsque ad internecionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu illius præliante: tulerunt ergo spolia multa.

Et percusserũt ciuitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cũctos terror inuaserat: & diripuerunt vrbes, & multam prædam asportauerunt.

Sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum: reuersique sunt in Ierusalem.

Cap. XV.

AZarias autem filius Oded, facto in se Spiritu Dei,

Egressus est in occursum Asa, & dixit ei, Audite me Asa, & omnis Iuda & Beiamin, Dominus vobiscũ, quia fuistis cum eo: si quæsieritis eũ, inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque Sacerdote doctore, & absque Lege.

Quúmque reuersi fuerint in angustia sua, ad Dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum.

In tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti: sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum.

Pugnabit enim gens cõtra gentẽ, & ciuitas contra ciuitatem: quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

Vos ergo confortamini, & nõ dissoluantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro.

Quod quũ audisset Asa, verba scilicet & prophetiã Azariæ filii Oded prophetę, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda, & de Bẽiamin, & ex vrbibus quas ceperat, montis Ephráim: & dedicauit altare Domini quod erat ante porticũ Domini.

Congregauitque vniuersum Iudã & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeõ: plures enim ad eum confugerant ex Israel, vidẽtes quòd Dominus Deus illius esset cum eo.

Quúmque venissent in Ierusalem mense tertio, anno decimoquinto regni Asa:

Immolauerũt Domino in die illa de manubiis & præda quam adduxerant, boues septingentos, & arietes septem millia.

Et intrauit ex more ad corroborãdum fœdus, vt quærerẽt Dominum Deum Patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua.

Siquis autem, inquit, nõ quæsierit

Terret Deus aduersarios.

Azarias propheta prædicit regnũ Israel futurum absque Deo vero, Sacerdote doctore & Lege.

Bella & terrores à Deo, non quærẽtibus ipsũ.

Merces.
Asa aufert idola, ad quem confugiunt multi ex Israele, videntes Deus cũ eo esset.

13 Vt non esset eis vita: לאין להם מחיה .i. ceciderunt vsque ad internecionẽ multi AEthiopes. Contriti sunt נשברו confracti sunt.
14 Pauor Iehouæ *erat* su.e. פחד יהוה עליהם Hebraismus, terruerat eos Deus. 15 Quamplurimas, לרוב Ad verbũ, in multitudine.

IN CAPVT XV.

1 Super ꜥAzariáhu,&c. ועזריהו וגו' Ad verbum, Et Azariahu filius Oded fuit super eum Spiritus Dei. Hebraismus, Azarias autem afflatus est
Spiritu prophetico. Istum Azariam paulo pòst versu 8, vocat Oded: erat enim binomius. Hic autem vocat Azariam, vt Oded filium intelliga-
mus, non patrem: vterque enim dicebatur Oded. 2 Ante Aꜥsá, לפני אסא obuiam Asa. Quum fueritis cum eo: בהיותכם עמו .i.
Dominus aderit vobis quandiu eum non deserueritis. Vel, Dominus adfuit vobiscum, siue tulit vobis opem quandiu adhæsistis ei.
3 Dies autem multi,&c. וימים רבים וגו' Hebraismus, Longo tempore fuit Israel absque vero Deo, vel sine vero Dei cultu, aut sine cultu veri
Dei, & sine Sacerdote Legem docente. Et absque Lege. ולא תורה: Semper fuit Lex, sed non docebant eam populum Sacerdotes.
4 Reuersus est autem,&c. וישב בצר לו על יהוה .i. resipuit, quum fuisset in illa iam dicta tribulatione. Loquitur de tribulatione nota & in-
signi quæ fuit sub Zerah Rege AEthiopum. Quidam dicunt præterita poni pro futuris, de captiuitate Babylonica intelligentes: minus tamen
rectè. Et requisierunt,&c. ויבקשוהו וימצא להם: .i. opem eius inquisierunt in tribulatione, & opem illis tulit.
5 Non erat pax egred.& ingr. אין שלום ליוצא ולבא Hebraismus, non erat tutum egredi vrbe sua, & in eam redire. hoc est non erat tutum
interfacere. 6 Et cõciderunt gens gentem, וכתתו גוי בגוי Et cõtritæ sunt gentes à gentibus. Omni angustia. בכל צרה: omnis generis calamitatibus. 7 Debilitentur ירפו remissæ fiant. Operi vestro. לפעולתכם: Opus illorum vocat fiduciam quam habebant in Deum. 8 ꜥOdéd עודד De hoc vide versu primo. Confortatus est, התחזק fortificatus est. i. cœpit bono esse animo ac forti. Et tulit de medio ויעבר Ad verbum, & transire fecit. i. aboleuit abominanda idola. 9 Transfugerant ad eum נפלו עליו Ad
verbũ, ceciderant ad eum. i. defecerãt ab Israele, & cõfugerant ad Asa. 12 Inieruntque fœdus ויבאו בברית Ad verbũ, Et venerũt *in* pactũ.

ficiatur à paruo vſque ad magnum, à viro vſque ad mulierem.

Iurat populus ſe Deũ quæſiturũ ex toto corde.

Iurauerúntque Iehouæ voce magna, & cum iubilo, & tubis, & buccinis.

Lætati ſunt autem vniuerſus Iehudáh ſuper iuramento: toto enim corde ſuo iurauerant, & tota voluntate ſua quæſierant eum: & inuentus eſt eis, & requiem præſtitit eis Iehouáh per circuitũ.

Maachã auiam ſuã imperio priuat Aſa, quòd idola coleret.

Quinetiam Mayacháh matrem *ſuam* amouit Aʿsá Rex ab imperio, quia fecerat in luco ſimulachrum: & comminuit Aʿsá ſimulachrum eius, & combuſſit in torrente Cidrón.

Excelſa autem non remouerunt de Iʿsraʿele: attamen cor Aʿsá erat perfectum omnibus diebus ipſius.

Intulit præterea ſanctificationes patris ſui & ſanctificationes ſuas in domum Dei, argentum & aurum & vaſa.

Nec fuit bellum vſque ad annum triceſimum quintum regni Aʿsá.

Cap. XVI.

Aſa, metu Baaſa Regis Iſrael init fœdus cum Ben-adad Rege Syriæ.

ANno triceſimo ſexto regni Aʿsá aſcẽdit Bayaʿsá Rex Iʿsraʿelis contra Iehudáh, & ædificauit Ramáh, ita vt non permitteret egredientem & ingredientem ad Aʿsá Regẽ Iehudáh.

Et protulit Aſá argentum & aurum de theſauris domus Iehouæ, & domus regiæ, miſítque ad Ben-adád Regem Arám qui habitabat in Darmeʿsék, dicendo,

Fœdus inter me & te *eſt*, & inter patrem meum & patrem tuum: ecce mitto ad te argentum & aurum: vade, irritũ fac fœdus tuum cum Bayaʿsá Rege Iʿsraʿelis, vt recedat à me.

Ben-adad percutit vrbes Iſrael.

Morem itaque geſſit Ben-adád Regi Aʿsá, miſítque principes exercituũ quos habebat, ad vrbes Iʿsraʿelis, & percuſſerũt ʿIión, & Dán, & Abel-máim, & omnes theſauros vrbium Naphthalí.

Fuit autem, quum audiſſet Bayaʿsá, deſiit ædificare Ramáh, & ceſſare fecit opus ſuum.

Tunc Aʿsá Rex aſſumpſit vniuerſum Iehudáh, & aſportauerũt lapides Ramáh, & ligna eius quibus ædificabat Bayaʿsá, & ædificauit ex eis Gébay & Miʿspáh.

Arguitur Aſa, quòd humano auxilio magis confiſus ſit, quã Diuino.

In tempore autem illo venit Hananí Videns ad Aʿsá Regem Iehudáh, & dixit ei, Quoniam innixus es Regi Arám, & non innixus es Iehouæ Deo tuo, idcirco euaſit exercitus Regis Arám de manu tua.

Nónne AEthiopibus & Lubim erant exercitus ingẽtes, cũ curribus & equitibus ſupramodum multis, & quum innixus eſſes Iehouæ, tradidit eos in manum tuam?

Cor perfectũ cũ Deo, & fides.

Quia Iehouæ oculi luſtrant vniuerſam terram, vt robuſtum ſe oſtendat apud eos qui ſunt corde perfecto cum ipſo: ſtultè egiſti in hoc: propterea poſthac erunt tecum bella.

Prophetam arguentẽ eum incarcerat Aſa.

Tum indignatus Aʿsá aduerſus Videntem, poſuit eum in domo

Dominum Deum Iſrael, moriatur à minimo vſque ad maximum, à viro vſque ad mulierem.
14 Iurauerúntque Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum. D
15 Omnes qui erant in Iuda, cum execratione: in omni enim corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum, & inuenerunt: præſtititque eis Dominus requiem per circuitum.
16 Sed & Maacham matrem Aſa Regis ex auguſto depoſuit imperio, eo quòd feciſſet in luco ſimulachrũ Priapi: quod omne cõtriuit, & in fruſta cõminuens cõbuſſit in torrẽte Cedron. *3. Reg. 15. a*
17 Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael: attamen cor Aſa erat perfectum cũctis diebus eius.
18 Eáque quæ vouerat pater ſuus & ipſe, intulit in domum Domini, argẽtum & aurum, vaſorúmque diuerſam ſupellectilem.
19 Bellum verò non fuit vſque ad triceſimum annum regni Aſa.
Cap. XVI.
1 ANno autẽ triceſimoſexto regni eius aſcendit Baaſa Rex Iſrael in Iudam, & muro circundabat Rama, vt nullus tutè poſſet egredi & ingredi de regno Aſa.
2 Protulit autem Aſa argẽtum & aurum de theſauris domus Domini, & de theſauris regiis: miſitque ad Ben-adad Regem Syriæ, qui habitabat in Darmaſco, dicens,
3 Fœdus inter me & te eſt, pater quoque meus & pater tuus habuere cõcordiam: quamobrem miſi tibi argentũ & aurũ, vt rupto fœdere quod habes cum Baaſa Rege Iſrael, facias eum à me recedere.
4 Quo cõperto Ben-adad miſit principes exercituum ſuorũ ad vrbes Iſrael: qui percuſſerunt Ahion, & Dan, & Abel-maim, & vniuerſas vrbes Nephthali muratas. B
5 Quod quum audiſſet Baaſa, deſiit ædificare Rama, & intermiſit opus ſuum.
6 Porrò Aſa Rex aſſumpſit vniuerſum Iudam, & tulerũt lapides de Rama, & ligna quæ ædificationi præparauerat Baaſa: ædificauitq; ex eis Gabaa & Maſpha.
7 In tempore illo venit Hanani propheta ad Aſam Regem Iuda, & dixit ei, Quia habuiſti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo: idcirco euaſit Syriæ Regis exercitus de manu tua?
8 Nõnne AEthiopes & Libyes multo plures erãt quadrigis & equitib', & multitudine nimia: quos, quum in Domino credidiſſes, tradidit in manu tua. *Suprà 14. b* *2. Mach. 9. a*
9 Oculi enim Domini contẽplantur vniuerſam terram, & præbent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eũ. ſtultè igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore aduerſum te bella conſurgent. C *Iohan. 5. d*
10 Iratúſque Aſa Aduerſus Videntẽ, iuſſit eũ mitti in neruũ: valde quippe

16 Matrem *ſuam* amouit Aʿsá Rex אם אסא המלך הסירה Ad verbum, matrẽ Aſa Rex amouit. ordinem vocũ mutauit noſter interpres, vt dilucidior eſſet ſenſus. Vide hæc eadem 1.Reg.15.c.13, vbi & annotauimus quæ iuuare videbantur. Exemplum & indicium ſummæ integritatis Aſæ. 17 Excelſa autem non remouerunt והבמות לא סרו Ad verbum, Excelſa autem non receſſerunt. De iſtis excelſis dictum eſt in primo Regũ, cap.15.c.14. Omnibus diebus ipſius. כל ימיו .i. quandiu vixit. 18 Sanctificationes patris ſui, & ſanctif. ק֗דשי אביו וקדשיו .i. quæ pater conſecrauerat, & quæ ipſe conſecrauerat. 19 Nec fuit bellum ומלחמה לא היתה ſub. à bello illo AEthiopico.

IN CAPVT XVI.

1 Et ædificauit ויבן .i. muniuit, cinxit muro & foſſa. Vide hæc 1.Reg.15.c.17. 3 Mitto שלחתי Præt. Heb. pro præſ. Vt recedat ויעלה & aſcendere fac. 4 Et omnes theſauros ואת כל מסכנות & omnia horrea. In 1. Reg. legitur, cum vniuerſa terra Nephthali. 5 Et ceſſare fecit וישבת & intermiſit & quieſcere fecit. 8 AEthiopibus & Lubim הכושים והלובים ſub. à te deuictis, ſuprà cap. 14.b.9. Ingentes, לרוב Ad verbum, in multitudine .i. copioſus. Supramodũ multis, להרבה מאד Ad verbum, ad multiplicandum valde. 9 Vt robuſtum ſe oſtendat, &c. להתחזק עם לבבם שלם אליו Ad verbum, vt roboret ſe cum corde eorum perfecto ad ipſum .i. vt oſtendat ſe potentem & fortẽ: vel, vt oſtendat potentiam ſuam erga, ſiue apud illos qui illi credunt corde perfecto. Propterea poſthac כי מעתה Ad verbum, quia ex nunc. ſiue, ex hoc tempore.

super hoc fuerat indignatus: & interfecit de populo in tempore illo plurimos.

11 Opera autẽ Asa prima & nouissima scripta sunt in libro Regum Iuda & Israel.

D 12 AEgrotauit etiam Asa anno tricesimonono regni sui, dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est.

13 Dormiuitque cum patribus suis: & mortuus est anno quadragesimoprimo regni sui.

14 Et sepelierũt eum in sepulchro suo quod foderat sibi in Ciuitate Dauid: posuerúntque eum super lectũ suum plenum aromatibus & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.

Cap. XVII.

1 Regnauit autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel.

2 Constituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erãt vallatæ muris: præsidiáque dispofuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim quas ceperat Asa pater eius.

3 Et fuit Dominus cũ Iosaphat, quia ambulauit in viis Dauid patris sui primis: & non sperauit in Baalim,

4 Sed in Deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel.

5 Confirmauitq; Dominus regnum in manu eius: & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: factæque sunt ei infinitæ diuitiæ, & multa gloria.

6 Cúmque sumpsisset cor eius audaciã propter vias Domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit.

7 Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Ben-hail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda:

8 Et cum eis Leuitas, Semeiã, & Nathaniam, & Zabadiam, Asael quoq; & Semiramoth & Ionathan, Adoniámque & Tobiam & Tob-adoniã, Leuitas: & cum eis Elisama & Ioram sacerdotes:

9 Docebántque populum in Iuda, habentes librum Legis Domini: & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.

C 10 Itaque factus est pauor Domini super omnia regna terrarum quæ erãt per gyrum Iuda: nec audebant bellare contra Iosaphat.

"carceris, quia "indignatus fuerat contra illum propter hoc, & oppressit Aσá *aliquot* de populo in tempore illo.
11 Ecce autem verba Aσá priora & posteriora, ecce *inquam* ipsa scripta sunt in libro Regum Iehudáh & Iσraél.
12 AEgrotauit posthæc Aσá anno tricesimonono regni sui pedib[9] suis, "vsque ad summũ "*fuit* infirmitas eius: "& tamen in infirmitate sua non quæsiuit Iehouam, sed medicos. AEgrotans Asa, non quærit Dominum, sed fidit medicis.
13 Dormiuit itaque Aσá cum patribus suis, mortuúsque est anno quadragesimo primo regni sui. Mortuus comburitur Asa cũ ingenti pompa.
14 Et sepelierunt eum "in *vno è* sepulchris suis quod foderat sibi in Ciuitate Dauidis: "& accubare fecerunt eum in lectica quam "repleuerãt aromatibus, "& diuersis speciebus aromatum cõfectis pigmentario opere, & combusserunt eum "combustione magna admodum.

Cap. XVII.

1 Regnauit autem Iehoσaphát filius eius pro eo, "& inualuit cõtra Iσraélem. Asæ succedit Iosaphat.
2 Posuit autem exercitum in cunctis vrbibus Iehudáh munitis, posuit quoque præsidia in terra Iehudáh, & in vrbibus Ephráim quas ceperat Aσá pater eius.
3 Et fuit Iehouáh cum Iehoσaphát, quòd ambularet in viis Dauidis patris sui "primis, "nec quæsiuit idola:
4 Sed Deum patris sui requisiuit, & in præceptis eius ambulauit, "neque *egit* secundum opus Iσraélis. Iosaphat fidit Deo.
5 Confirmauítque Iehouáh regnum "in manu eius: dederúntque vniuersus Iehudáh munera ipsi Iehoσaphát, "ita vt fuerint ei diuitiæ & gloria copiosè. Diuitiæ & gloria fidentibus Deo.
6 "Eleuatum est præterea cor eius in viis Iehouæ, ac præter hæc sustulit excelsa & lucos de Iehudáh.
7 Anno autem tertio regni sui misit principes suos Ben-háil, & Obadiáh, & Zechariáh, & Nethanéel, & Michaiáhu, vt docerent in ciuitatibus Iehudáh. Iosaphat mittit prædicatores per vniuersam Iudam, habentes librũ Legis.
8 Et cũ eis Leuitas, Semayaiáhu, & Nethaniáhu, & Zebadiáhu, & Aσaél, & Semiramóth, & Iehonathán, & Adoniiáhu, & Tobiiáhu, & Tob-adoniiáhu, Leuitas: & cum eis Eliσamáy & Ierám Sacerdotes.
9 Docuerũt itaque in Iehudáh: & cũ eis erat liber Legis Iehouæ. circuibãt autem per vniuersas vrbes Iehudáh, & docebãt populũ.
10 Propterea fuit pauor Iehouæ super omnia regna terrarum quæ erant in circuitu Iehudáh, "ita vt non pugnauerint aduersum Iehoσaphát.

---

10 Carceris, המהפכת .i. subuersionis. Doctus inter Hebræos neruum, siue cõpedes exponit. Alius quidã dicit fuisse instrumentũ è duobus confectum lignis, inter quæ erat locus colli, vt illic vinctorũ collum includeretur. Indignatus fuerat cõtra illum כועף עמו Ad verbum, in ira cum eo. i. indigne tulit reprehensionẽ illam. 12 Vsq; ad summũ עד למעלה .i. vsque ad summã partem corporis grassatus est morbus. 14 In sepulchris suis בקברתיו Fortasse plurali numero vtitur quòd esset magnũ sepulchrum. q.d. in sepulchro illo amplissimo, & multorũ cadauerũ capace. Et accubare fecerunt eũ וישכיבוהו .i. & imposuerunt eũ. Repleuerãt מלא sub. homines. Sing. Heb. pro plur. repleuit, sub. is qui repleuit. Et diuersis speciebus aromatũ וזנים מרקחים & odoramentis. Gallicè, *des drogues*. Combustione magna admodum. שרפה גדולה עד למאד: Ad verbum, combustione magna vsque valde. i. constructa lignorum pyra maxima.

IN CAPVT XVII.

1 Et inualuit contra Iσraelẽ. ויתחזק על ישראל: & fortificauit [vel, roborauit] se contra Israelem. i. robur ac vires suas ostendit contra Israelem: hoc est viribus vicit Israelẽ. 3 Primis, הראשנים prioribus. i. in ea ætate priori in qua purè seruiuit Deo. Honesto vocabulo excludit & tegit Dauidis adulterium & homicidium. Nec quæsiuit idola: ולא דרש לבעלים: .i. opem ab idolis non implorauit. Requirere deum alium, est eius opem implorare. 4 Neque *egit* secundum opus Iσraelis. ולא כמעשה ישראל: q.d. non est imitatus opera & idololatriam Israelitarum, qui à Deo vero ad idolorum cultum defecerant. 5 In manu eius: בידו Quidam vertunt, manu sua, id est potentia Diuina. vt ad Iehouam referas. Ita vt fuerint ויהיו Ad verbum, & fuerunt ei. 6 Eleuatum est præterea cor, &c. ויגבה לבו וגו׳ Et exaltatum est cor eius, &c. q.d. nihil habuit prius quàm vt obseruaret præcepta Iehouæ. i. quotidie magis ac magis dabat operam vt cor suum ad Dei voluntatem componeret per omnia. 10 Ita vt non pugnauerint aduersum ולא נלחמו עם Ad verbum, & non pugnauerunt cum, &c. i. ita vt non fuerint ausi bellum gerere contra Iehosaphat.

Et de Peliשּsthím adducebant ad Iehoשsaphát munus, ʹ& ar- 11
genti vectigal: yArabes quoque adducebant ei pecorum arietum
septẽ millia & septingẽtos, & hircorũ septẽ millia & septingẽtos.
Fuit itaque Iehoשsaphat ʹvadens & crescens vsque in sublime: 12
& ædificauit in Iehudáh ædes, & vrbes ʹthesaurorum.
ʹEt opus multũ fuit ei in vrbibus Iehudáh: ʹ& viri bellicosi, po- 13
tentes viribus erant in Ieruשsaláim.
ʹIste autem est numerus eorum per domum patrum suorum: in 14
Iehudáh, ʹprincipes milliũ, yAdnáh princeps: & cum eo robusto-
rum viribus trecenta millia.
ʹEt ad manum eius Iehonhanán princeps: & cum eo ducenta & 15
octoginta millia.
Ad manum eius yAmaסiáh filius Zichrí qui sese vltro obtule- 16
rat Iehouæ: & cum eo ducenta millia robustorum viribus.
De *tribu* verò Biniamín, potens viribus אEliadáy: & cum eo ar- 17
matorum arcu & clypeo ducenta millia:
Et ad manum eius Iehozabád: & cum eo centum & octoginta 18
millia ʹaccinctorum ad militiam.
Isti ministrabant Regi, præter eos quos posuerat Rex in vrbi- 19
bus munitis in vniuerso Iehudáh. Cap. XVIII.

Iosaphat affinitate coniũgitur cum Achab.

FVerunt inquam ipsi Iehoשsaphát diuitiæ, & gloria ʹquamma- 1
xima, ʹ& affinitate iunctus est ipsi Anháb.
ʹDescendítque post aliquot annos ad Anháb in שSomerón, & 2
mactauit ei Anháb oues & boues copiosè, ac populo qui erat cum
eo, ʹpersuasitque ei vt ascenderet in Ramóth Gilyád.

Iosaphat cum Achab ascendit contra Ramoth Galaad.

Dixítque Anháb rex Iשsraאelis ad Iehoשsaphát regem Iehudáh, 3
Nũquid perges mecũ in Ramóth Gilyád? Respõdit ei, ʹSicut ego
sic tu, & sicut populus tuus, sic populus meus, & tecũ *ero* in bello.
Dixítque Iehoשsaphát Regi Iשsraאelis, ʹConsule obsecro ho- 4
die verbum Iehouæ.

ccc. pseudoprophetæ.

Congregauit itaque Rex Iשsraאelis prophetas quadringentos vi- 5
ros, dixitq; ad eos, Ibimúsne in Ramóth Gilyád ad bellũ, ʹan qui-
escam? Responderunt, Ascende, ʹ& tradet Deus in manum Regis.

Iosaphat requirit verbum Dei.

Dixítque Iehoשsaphát, Est ne hîc Propheta Iehouæ vltrà, vt re- 6
quiramus ab eo?

Michæas solus Dei Propheta, accersitur.

Et ait Rex Iשsraאelis ad Iehoשsaphát, Adhuc vir vnus est, ʹvt re- 7
quiramus Iehouam ab eo: sed ego odi eum, quia non vaticinatur
ʹmihi bonum, sed omnibus diebus suis malum: is est Micháiehu
filius Imlá. Dixítque Iehoשsaphát, Ne dicat Rex sic.
Vocauit itaque Rex Iשsraאelis eunuchum vnum, & dixit, ʹFe- 8
stinare fac Micháiehu filium Imlá.
Cæterùm Rex Iשsraאelis & Iehoשsaphát rex Iehudáh sedebant 9
vterque super solium suum, induti vestibus: sedebant inquam in

11 Sed & Philisthæi, Iosaphat munera deferebant, & vectigal argenti. Arabes quoq; adducebant pecora arietum, septem millia septingentos, & hircos totidem.
12 Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime: atque ædificauit in Iuda domos ad instar turriũ, vrbésque muratas.
13 Et multa opera parauit in vrbibus Iuda: viri quoque bellatores & robusti erant in Ierusalem:
14 Quorum iste numerus per domos atque familias singulorum: in Iuda principes exercitus, Ednas dux: & cum eo robustissimi viri trecenta millia. D
15 Post hunc Iohanan princeps: & cũ eo ducenta octoginta millia.
16 Post illum quoque Amasias filius Zechri, consecratus Domino: & cum eo ducenta millia virorum fortium.
17 Hunc sequebatur robustus ad prælia, Eliada: & cum eo tenentiũ arcum & clypeum ducenta millia.
18 Post istum etiam, Iozabad: & cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.
19 Hi omnes erant ad manum Regis, exceptis aliis quos posuerat in vrbibus muratis, in vniuerso Iuda.
Cap. XVIII. 3. Reg. 22.
1 FVit ergo Iosaphat diues & inclytus multùm, & affinitate coniunctus est Achab.
2 Descenditque post annos ad eum in Samariam: ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos ipsi & populo qui venerãt cum eo: persuasitque illi vt ascenderet in Ramoth Galaad.
3 Dixitque Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda, Veni mecũ in Ramoth Galaad. Cui ille respõdit, Vt ego & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus, tecúmq; erim^9 in bello.
4 Dixit Iosaphat ad Regem Israel, Cõsule obsecro impræsentiarum sermonem Domini.
5 Cõgregauit igitur Rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos, In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi, Ascende, inquiunt, & tradet Deus in manu Regis. B
6 Dixitque Iosaphat, Nunquid non est hic prophetes Domini, vt ab illo etiam requiramus?
7 Et ait Rex Israel ad Iosaphat, Est vir vnus à quo possumus quærere Domini voluntatem: sed ego odi eum, quia nõ prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Dixitq; Iosaphat, Ne loquaris Rex hoc modo.
8 Vocauit ergo Rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei, Voca citò Michæam filium Iemla.
9 Porrò Rex Israel, & Iosaphat Rex Iuda, vterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio. sedebant autem

11 Et argenti vectigal: וכסף משא Exponit quid per munus intelligat, nempe in argentum pro vectigali.
12 Vadens & crescens vsque in subl. הולך וגדל עד למעלה Hebraismus, pro, subinde promouit ac creuit, quoad attingeret supremũ honoris gradum. Thesaurorum. מסכנות .i. vrbes munitas: quòd in huiusmodi vrbibus soleãt reponi thesauri, & quæ pertinent ad munitionẽ vrbis.
13 Et opus multum fuit ei in, &c. ומלאכה רבה היה לו וגו׳ Hebraismus, & vrbes Iuda magno studio ac sumptu muniuit, siue multùm occupatus fuit in eo opere. Et viri bellicosi, ואנשי מלחמה Ad verbum, & viri belli.
14 Iste autem est numerus eorum ואלה פקודתם Describit numerum illorum fortium virorum. Principes millium, שרי אלפים Sic vocat tribunos. 15 Et ad manum eius ועל ידו .i. Et iuxta eum: hoc est proximus ab eo.

IN CAPVT XVIII.

1 Quammaxima, לרוב Ad verbum, in multitudine. Et affinitate iunctus est ויתחתן & matrimonio iunctus est. socer factus est.
2 Descenditque post aliquot annos וירד לקץ שנים Ad verbum, Descenditque [sub. de Ierusalem] in fine annorum. In 1. Reg. 22. a. 2. dicitur, Anno tertio descendit Iehosaphat rex Iuda ad Regem Israelis. Persuasitque ei ויסיתהו illexitque eum. vel, incitauit eum.
3 Sicut ego sic tu, &c. כמוני כמוך וגו׳ Vide annotationem in primo Regum. 5 An quiescam? אם אחדל an desistam? Sic paulo pòst, versu 14. Et tradet ויתן tradet enim. sub. vrbem & ciues eius. 7 Vt requiramus Iehouam ab eo: לדרוש את יהוה מאותו .i. ex quo interrogare licet voluntatem Iehouæ. 8 Festinare fac מהר Accelera. i. citò voca.

in area iuxta portā Samariæ, omnés-
que prophetæ vaticinabantur coram
eis.

C Sedecias verò filius Chanaana fe- 10
cit sibi cornua ferrea, & ait, Hæc dicit
Dominus, His ventilabis Syriam do-
nec conteras eam.

Omnésque prophetæ similiter pro- 11
phetabant, atque dicebant, Ascēde in
Ramoth Galaad, & prosperaberis, &
tradet eos Dominus in manu Regis.

Nuntius autem qui erat ad vocan- 12
dum Michæam, ait illi, En, verba om-
nium prophetarū vno ore bona Re-
gi annūtiant: quæso ergo te vt & ser-
mo tuus ab eis non dissentiat, loqua-
risque prospera.

Cui respondit Michæas, Viuit Do- 13
minus, quia quodcunque dixerit mi-
hi Deus meus, hoc loquar.

Venit ergo ad Regem. Cui Rex 14
ait, Michæa, ire debemus in Ramoth
Galaad ad bellandū, an quiescere? Cui
D ille respondit, Ascendite: cuncta enim
prospera eueniēt, & tradentur hostes
in manus vestras.

Dixitque Rex, Iterum atque iterū 15
te adiuro vt mihi non loquaris nisi
quod verum est in nomine Domini.

At ille ait, Vidi vniuersum Israel dis- 16
persum in montibus, sicut oues abs-
que pastore, & dixit Dominus, Non
habent isti dominos: reuertatur vnus-
quisque in domum suam in pace.

Et ait Rex Israel ad Iosaphat, Nón- 17
ne dixi tibi quòd non prophetaret
iste mihi quicquam boni, sed ea quæ
mala sunt?

At ille, Idcirco, ait, audite verbum 18
Domini, Vidi Dominum sedentem
in solio suo, & omnem exercitū cæli
assistentem ei à dextris & à sinistris.

E Et dixit Dominus, Quis decipiet 19
Achab regē Israel, vt ascendat & cor
ruat in Ramoth Galaad? Quúmque
diceret vnus hoc modo, & alter alio:

Processit spiritus & stetit coram 20
Domino, & ait, Ego decipiam eum.
Cui Dominus, In quo, inquit, deci-
pies?

At ille respondit, Egrediar, & ero 21
spiritus mendax in ore omnium pro-
phetarum eius. Dixitque Dominus,
Decipies, & præualebis: egredere, &
fac ita.

Nunc igitur, ecce, Dominus dedit 22
spiritum mendacii in ore omniū pro-
phetarum tuorum, & Dominus lo-
quutus est de te mala.

Accessit autem Sedecias filius Cha- 23
naana, & percussit Michææ maxillā,
& ait, Per quam viam trāsiuit Spiri-
tus Domini à me, vt loqueretur tibi?

Dixitque Michæas, Tu ipse videbis 24
F in die illo, quando ingressus fueris cu-
biculum de cubiculo, vt abscondaris.

Præcepit autem Rex Israel, dicens, 25
Tollite Michæam, & ducite eum ad
Amon principem ciuitatis, & ad Ioas
filium Hammélech.

Et dicetis, Hæc dicit Rex, Mittite 26
hunc in carcerē, & date ei panis mo-
dicum & aquæ pauxillum, donec re-
uertar in pace.

Dixitque Michæas, Si reuersus fue- 27
ris in pace, non est loquutus Domi-
nus in me. Et ait, Audite ōnes populi.

Igitur ascēderunt Rex Israel & Io- 28
saphat Rex Iuda i Ramoth Galaad.

Dixitque Rex Israel ad Iosaphat, 29
Mutabo habitum, & sic ad pugnam

14 Et tradentur ויגתנו sub. Syri.

---

area ad ostium portæ ωSomerón, vniuersique prophetæ vatici-
nabantur coram eis.
10 Fecerat autē sibi ẏSidciiáhu filius Chenayanáh cornua ferrea, ac
dixit, Sic dixit Iehouáh, His feries Aramæos, donec cōsumas eos.
11 Omnes quoque prophetæ prophetabant similiter, dicendo, A-
scende in Ramóth Gilyád, & prosperè ages: nam tradet *eam* Ieho-
uáh in manum Regis.
12 Nuntius autem qui perrexerat ad vocandum Micháiehu, lo-
quutus est ei, dicendo, En, verba prophetarum ore vno bonum *an-
nuntiant* Regi: sit igitur obsecro verbum tuum sicut *uerbum* vnius ex
eis, & loquere bonum.
13 Tum dixit Micháiehu, Viuit Iehouáh quòd quicquid dixerit — Propheta Dei verbum Dei loquitur.
Deus meus, illud loquar.
14 Quum ergo venisset ad Regem, tum dixit Rex ad eum, Micháh, — Ironia Michææ, & imitatio pseudoprophetarum
iréne debemus in Ramóth Gilyád ad bellum, an quiescam? Et di-
xit, Ascēdite, & prosperè agite, & tradentur in manum vestram.
15 Dixítque ad eum Rex, Vsque ad quot vices ego adiuro te ne — Adiurare.
loquaris mihi nisi veritatem in nomine Iehouæ?
16 Tunc ait, Vidi vniuersum Iωsraνelem dispersos super montes, — Prædicit populū dispergendū, & Achab occidēdū
velut oues quibus non est pastor. dixítque Iehouáh, Non sunt do-
mini istis: reuertatur quisque domum suam in pace.
17 Et ait Rex Iωsraνelis ad Iehoωsaphát, Annon dixerā tibi, Nō va-
ticinabitur mihi bonum, sed malum?
18 Rursum ait, Ideo audite verbum Iehouæ: vidi Iehouam seden-
tem super solium suum, atque vniuersum exercitum cæli stātem
iuxta dexteram eius & sinistram eius.
19 Dixítque Iehouáh, Quis decipiet Anháb regem Iωsraνelis, vt a- — Deus per spiritus erroris in ore pseudoprophetarum, seducit interdū eos qui verbum suū oderunt.
scendat & corruat in Ramóth Gilyád? Et dixit iste sic, alter dice-
bat sic.
20 Tunc egressus est spiritus, qui stetit corā Iehoua, & ait, Ego de-
cipiam eum. Iehouáh verò ait ad eum, In quo?
21 Respondit, Egrediar, eróque spiritus mendax in ore omnium
prophetarum eius. Dixit ergo, Decipies, & etiā præualebis: egre-
dere, & fac ita.
22 Nunc ergo en dedit Iehouáh spiritum mendacē in ore prophe-
tarum tuorum istorum, & Iehouáh loquutus est cōtra te malum.
23 Tunc accessit ẏSidciiáhu filius Chenayanáh, & percussit Michá- — Percutitur Michæas à pseudo propheta.
iehu in maxillam, ac dixit, Per quam viam transiuit spiritus Ieho-
uæ à me, vt loqueretur tecum?
24 Respondit Micháiehu, Ecce, tu videbis die illo quo ingredieris
de cubiculo in cubiculum vt abscondas te.
25 Ait itaque Rex Iωsraνelis, Tollite Micháiehu, & reducite eum
ad Amón principem vrbis, & ad Ioáωs filium Regis.
26 Dicetísque, Sic dixit Rex, Ponite hunc in domo carceris, & ci-
bate eum pane arcto, & aqua arcta, donec reuertar in pace.
27 Et dixit Micháiehu, Si reuertendo reuersus fueris in pace, non — Michæas incarceratur.
est loquutus Iehouáh per me. Præterea dixit, Audite populi o-
mnes.
28 Ascendit itaque Rex Iωsraνelis & Iehoωsaphát rex Iehudáh in
Ramóth Gilyád.
29 Dixítque Rex Iωsraνelis ad Iehoωsaphát, Mutabo meipsum, & — Conatur Achab effugere decretum Dei, suo consilio.

18 Audite שמעו Alloquitur eos qui astabant. In primo Regum, alloquitur Regem.

ingrediar prælium: tu verò indue te vestibus tuis. Et mutauit sese
Rex Iwsraнelis,ingressíque sunt prælium.
Rex autem Arám præceperat principibus curruum qui erãt si- 30
bi,dicẽdo,Ne pugnetis neque cum paruo neque cum magno,sed
cum Rege Iwsraнelis tantúm.
Fuit autem,quum vidissẽt principes currũũ ipsum Iehowsaphat, 31
dixerunt, Rex Iwsraнelis est. Et conuersi sunt contra eum ad pu-
gnandum: tum exclamauit Iehowsaphát, & Iehouáh auxiliatus
est ei,'& persuasit illis Deus ab eo.
Fuit autem,quum vidissent principes curruum quòd non esset 32
Rex Iwsraнelis,auersi sunt ab eo.
Vir autem *quidam* 'traxit arcum in simplicitate sua,& percussit Re 33
gem Iwsraнelis inter iuncturas & inter loricam. & ait aurigæ,Ver
te manum tuam,& educ me de castris,quia vulneratus sum.
'Inualuit autẽ prælium die illo, Rex verò Iwsraнelis 'tenebat se 34
rectum in curru eregione Arám vsque ad vesperã:& mortuus est
tempore quo occumbit sol. Cap. XIX.
Euersus est autem Iehowsaphát Rex Iehudáh in domũ suam 1
'in pace in Ieruwsaláim.
Egressúsque 'obuiam ei Iehú filius нHanani,Videns, dixit Regi 2
Iehowsaphát,An impio *decuit te* ferre opem, & osores Iehouæ dili-
gere?& propter hoc super te'ira à facie Iehouæ:
Sed res bonæ inuentæ sunt tecum,quòd succideris lucos de ter- 3
ra,& præparaueris cor tuum vt requireres Deum.
'Habitauit itaq; Iehowsaphát in Ieruwsaláim:'& reuersus est vt 4
iter faceret per populum à Beнer-wsébay vsq; ad mõtem нEphrá-
im,'& reuocauit eos ad Iehouam Deum Patrum suorum.
Constituítque Iudices in terra in cunctis ciuitatibus Iehudáh 5
munitis,'per singulas vrbes.
Dixit autẽ iudicibus,Videte quid vos'facitis:'non enim homi- 6
ni iudicabitis,sed Iehouæ:& *erit* vobiscum'in negotio iudicii.
Nũc igitur sit pauor Iehouæ super vos,'custodite & facite: quo- 7
niam non est cum Iehoua Deo nostro 'iniquitas, & acceptio per-
sonarum,& acceptio muneris.
Sed & in Ieruwsaláim constituit Iehowsaphat de Leuitis & Sa- 8
cerdotibus, & de principibus familiarum Iwsraнelis 'ad iudicium
Iehouæ,& ad causam:'& reuersi sunt in Ieruwsaláim.
Præcepit autem eis,dicendo,Sic agetis cum timore Iehouæ,'in 9
fide & corde perfecto.

Iosaphat clamat ad Dominũ,qui ab illo hostes auertit.

PercussusAchab moritur iuxta verbum Dei.

Iosaphatincrepatur à Propheta Iehu quòd auxilium præstiterit impio Achab.

Fides. Opera.

Reuocat populũ ad Deum.

Exhortatio Iosaphat ad iudices.

vadam: tu autẽ induere vestibus tuis. Mutatóque Rex Israel habitu, venit ad bellum.

30 Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui,dicens,Ne pugnetis contra minimũ,aut contra maximũ, nisi contra solum Regem Israel.

31 Itaq; quũ vidissent principes equitatus Iosaphat,dixerũt,Rex Israel est iste. Et circundederunt eum dimicantes:at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei,atque auertit eos ab illo.

32 Quũ enim vidissent duces equitatus quòd non esset Rex Israel,reliquerunt eum.

33 Accidit autem vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret,& percuteret Regem Israel inter ceruicem & scapulas:at ille aurigæ suo ait,Cõuerte manum tuam,& educ me de acie, quia vulneratus sum.

34 Et finita est pugna in die illo:porrò Rex Israel stabat in curru suo contra Syros vsque ad vesperam,& mortuus est occidente sole.

Cap.XIX.

1 Euersus est autem Iosaphat Rex Iuda in domum suam pacificè in Ierusalem.

2 Cui occurrit Iehu filius Hanani,Videns,& ait ad eum,Impio præbes auxilium, & iis qui oderunt Dominum, amicitia iungeris,& idcirco irãm quidem Domini merebaris:

3 Sed bona opera inuenta sunt in te, quòd abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum vt requireres Deum.

4 Habitauit ergo Iosaphat in Ierusalem,rursúmque egressus est ad populum de Bersabee vsque ad montẽ Ephraim,& reuocauit eos ad Dominũ Deum Patrum suorum.

5 Constituitque iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca.

6 Et præcipiẽs iudicibus,Videte,ait, quid faciatis:non enim hominis exercetis iudiciũ,sed Domini,& quodcũque iudicaueritis, in vos redundabit.

7 Sit timor Domini vobiscum, & cũ diligentia cuncta facite, non enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, |nec personarũ acceptio, nec cupido munerum.

8 In Ierusalem quoque constituit Iosaphat Leuitas & Sacerdotes,& principes familiarum ex Israel, vt iudiciũ & causam Domini iudicarent habitatoribus eius.

9 Præcepitque eis,dicens,Sic agetis in timore Domini fideliter, & corde perfecto.

31 Et persuasit illis Deus ab eo. ויסיתם עליו אלהים ממנו .i.dimouit eos à sẽtẽtia,ne illũ persequerẽtur.vel,incitauit illos vt discederẽt ab illo. 33 Traxit arcum in simplicit.sua, משך בקשת לתומו .i.attracto neruo arcus sagittam emisit,non animo percutiendi Regem,sed in incertum. Vide in primo Regum. 34 Inualuit autem prælium ותעל המלחמה Ad verbum, Et ascendit prælium.i.inualuit & creuit prælium.q.d. commissum fuit atrox prælium. Tenebat se rectum היה מעמיד .i.dissimulabat vulnus,tenens se rectum,ne sui animum desponderent.

IN CAPVT XIX.

1 In pace בשלום id est incolumis.Obiter innuit miraculum quo euasit incolumis. 2 Obuiam ei אל פניו Ad verbum,ante eum. Ira קצף sub.descendere debuerat.i.merueras propterea indignationem Domini. 4 Habitauit itaque וישב Sedit autem.sub. aliquantisper. Et reuersus est,vt iter faceret per pop. וישב ויצא בעם Ad verbum,& reuersus est,& exiuit per populum.i.iterum egressus est per populum.Fortasse per populum quem offenderat malo exemplo.vel,per populũ cui præerat.q.d.peragrauit totam regionem sibi subditam. Et reuocauit eos וישיבם & reduxit eos.i.cum populũ opera Sacerdotũ & Leuitarũ retraxit à cultu idolorũ ad verum Dei cultũ,quẽ maiores coluerant. 5 Per singulas vrbes. לעיר ועיר: Ad verbum,in vrbe & vrbe. 6 Facitis: עושים Præs.Heb.pro fut. vt quibusdã placet,facturi sitis. Non enim homini iud. כי לא לאדם תשפטו .i.nõ enim vices hominis iudicãdo geretis,sed Dei.q.d.vos estis vicarii Dei, non hominum. In negotio iudicii. בדבר משפט: in negotio iudiciali.i.in causis quas iudicatis.Hoc dicit ne existimẽt iniusti Iudices Deum latere quid iudicent:ipse enim testis est,videns iudicia. 7 Custodite,& facite: שמרו ועשו obseruate[sub.iustitiam,vel Legem]& facite.sub.iudicium.i.iudicate secundum leges.hoc est iustè iudicate.Quidam vertunt,Cauti ergo sitis,& satagite. Iniquitas,& acceptio,&c. עולה ומשוא וגו׳ q.d.nam Deus noster abhorret ab acceptione personarum,& receptione munerum quibus corrumpi solẽt Iudices. Illud משוא, pro quo acceptionem vertit interpres,propriè significat eleuationem,vt legas,eleuatio faciei:quia quibus fauemus,vultum ostendimus. 8 Ad iudicium Iehouæ,& ad causam: למשפט יהוה ולריב propter iudicium Iehouæ,& propter causam.vel,litem.i.vt quasi vicarii Iehouæ cognoscerent & iudicarent causas & lites. Et reuersi sunt in Ieruwsaláim. וישבו ירושלם: & reuersi sunt,nempe Leuitæ & principes familiarum,siue patriarchæ,ex locis in quibus habitabant,in Ierusalem,propter litem & iudicium.
9 In fide & corde perfecto. באמונה ובלבב שלם: .i.fideliter ita ore iudicabitis, vt corde siue mente sentietis.

Omnẽ causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorũ qui habitant in vrbibus suis,inter cognationẽ & cognationẽ, vbicũq; quæstio est de Lege,de mãdato,de ceremoniis,de iustificationibus: ostendite eis vt non peccent in Dominum,& ne veniat ira super vos & super fratres vestros: sic ergo agentes non peccabitis.

Amarias autem sacerdos & pontifex vester,in iis quæ ad Deum pertinent,præsidebit: porrò Zabadias filius Ismahel ,qui est dux in domo Iuda,super ea opera erit quæ ad Regis officium pertinent: habetisque magistros Leuitas corã vobis,confortamini,& agite diligẽter: & erit Dominus cum bonis.

Cap.XX.

POst hæc congregati sunt filii Moab,& filii Ammon, & cum eis de Ammonitis,ad Iosaphat,vt pugnarẽt contra eum.

Venerũtque nuntii,& indicauerũt Iosaphat,dicẽtes, Venit cõtra te multitudo magna de his locis quæ trans Mare sũt,& de Syria,& ecce cõsistũt in Asason-thamar,quæ est En-gaddi.

Iosaphat autẽ timore perterritus, totũ se contulit ad rogandũ Dominũ, & prædicauit ieiuniũ vniuerso Iuda.

Congregatúsque est Iudas ad deprecandum Dominum: sed & omnes de vrbibus suis venerunt ad obsecrandum eum,

Quúmq; stetisset Iosaphat in medio cœtu Iudæ & Ierusalem,in domo Domini ante atrium nouum,

Ait,Domine Deus Patrũ nostrorũ, tu es Deus in cælo,& dominaris cunctis regnis Gentium: in manu tua est fortitudo & potentia ,nec quisquam tibi potest resistere.

Nónne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ huius corã populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum?

Habitauerúntque in ea,& extruxerunt in illa Sãctuarium nomini tuo, dicentes,

[3.Reg.6.c.38] Si irruerint super nos mala, gladius iudicii, pestilentia, & fames,stabimus coram domo hac in conspectu tuo,in qua inuocatum est nomen tuum: & clamabimus ad te in tribulationibus nostris,& exaudies,saluósque facies.

[Deut.2.b.9] Nunc igitur ecce filii Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non cõcessisti Israel vt transirent quando

10 'Et omnem causam quæ venerit ad vos de fratribus vestris qui
habitant'in vrbibus suis,'inter sanguinem & sanguinem,inter Le
gem & præceptum,'statuta & iudicia,'admonebitísque eos:& nõ
delinquent cõtra Iehouam,'neque erit ira super vos & super fra-
tres vestros:'sic facietis,& non delinquetis. *Eiusdem exhortatio ad Leuitas.*
11 Et ecce,Amariáhu sacerdos summus 'super vos in omni re Ie-
houæ:& Zebadiáhu filius Iשׁsmaאyél dux domus Iehudáh,'in om-
ni negotio regio:'& præfecti *erunt* Leuitæ corã vobis.'confortami
ni,& facite,& erit Iehouáh'cum bono.

Cap. XX.

1 ET fuit posthæc, venerunt filii Moáb & filii ץAmmón,'& cum
eis de ץAmmonitis,contra Iehoשׁsaphát ad prælium. *Ammon & Moab insurgũt contra Iosaphat.*
2 'Venerunt autem,& nuntiauerunt Iehoשׁsaphát, dicẽdo,Venit
contra te multitudo magna'de trans Mare, de Arám, & ecce sunt
in חHaצseצon-thamár,'ipsa *est* ץEn-gédi.
3 Timuit itaque,'& posuit Iehoשׁsaphát faciem suam ad quærẽ-
dum Iehouam,'& prædicauit ieiunium vniuerso Iehudáh. *Iosaphat implorat auxiliũ Dei cum oratione & ieiunio.*
4 Et congregati sunt *viri* Iehudáh'vt quærerent Iehouam:'etiã de
vniuersis vrbibus Iehudáh venerunt ad quærendum Iehouam.
5 Et stetit Iehoשׁsaphát in cœtu Iehudáh & Ieruשׁsaláim 'in do-
mo Iehouæ 'ante atrium nouum.
6 Et ait,O Iehoua Deus patrum nostrorum,nõne tu ipse es Deus *Oratio Iosaphat.*
in cælo,& dominaris cunctis regnis Gentium, & in manu tua est
fortitudo,& potentia,nec est qui tibi possit resistere?
7 Nónne tu Deus noster expulisti habitatores terræ huius à facie
populi tui Iשׁraאelis,& dedisti eam semini Abrahám amici tui'in
seculum?
8 Propterea habitauerũt in ea,& ædificauerũt tibi in ea Sanctua-
rium nomini tuo,dicendo,
9 Si venerit super nos malum,gladius'iudicii,'vel pestilentia,vel
fames,stabimus coram domo hac & coram te('nomen siquidem
tuum est in domo hac) & clamabimus ad te 'in angustiis nostris,
& exaudies,ac saluos facies.
10 Et nunc ecce filii ץAmmón & Moáb,& mons שׂSeץír, per quos
non permisisti Iשׂraאeli vt trãsirent dum venirent è terra AEgy-

10 Et omnẽ causam וכל־ריב sub.iudicabitis.q.d.timebitis Dominũ,& in timore Domini reddetis iura fratribus vestris. In vrbibus suis, בעריהם .i.in aliis vrbibus à Ierosolymis.prouocabant enim ad Iudices Ierosolymitanos. Inter sanguinem & sanguinem, בין־דם לדם q.d. quum fuerit controuersia de ratione cædis,id est,cædésne fuerit voluntaria,an fortuita. Statuta לחקים cæremonias.sub.iudicabitis.

Admonebitisque eos: והזהרתם אתם sub.vt caueant postea à litibus.debent enim Iudices arcere homines à litibus. Neque erit ira super vos, והיה־קצף עליכם Præcedens negatio repetitur:alioqui affirmare videretur quod negat,Et Dominus non irascetur vobis. Sic facietis,&c. כה תעשון וגו׳ .i.si hæc feceritis,non delinquetis. 11 Super vos עליכם sub.erit.i.præerit vobis in omni negotio quod pertinet ad rem Diuinam. In omni negotio regio: לכל דבר־המלך sub.præerit vobis.i.in omni causa ad Regem pertinente. Et præfecti ושטרים & magistri.i.erũt præfecti vestri,hoc est iudicabunt de negotiis vestris leuioribus.non enim omnes causæ Ierosolymitarum agebantur ab illis Iudicibus Ierosolymitanis,sed tantùm grauiores.Causæ ciuium cognoscebantur à Leuitis,causæ autem Regiæ à Zebadiah. Confortamini,& facite, חזקו ועשו q.d.fungimini officio vestro,forti ac genoroso animo. Cum bono. עם־הטוב: Sing.Heb.pro plur.cum bonis. q.d.aderit & fauebit bonis Iudicibus,mercede eos donabit. Quidam Hebræorum sic exponit, Aderit ei qui fecerit bonum,idest iustitiam.

IN CAPVT XX.

1 Et cum eis de ץAmmonitis, ועמהם מהעמונים Id est,cum illis qui mẽtiti sunt se esse Ammonitas. Quidam Hebræorum intelligunt de Amalecitis qui habitu & lingua mentiti sunt se esse Ammonitas. 2 Venerunt autem, ויבאו sub.exploratores. De trans Mare, מעבר לים Hoc intelligitur de Mari mortuo:nam stagna magna,etiam maria dicuntur in Sacris literis.q.d.de locis quæ sita sunt vltra Mare mortuũ. Ipsa *est* ץEn-gédi. היא עין גדי: .i.quæ postea dicta est En-gadi. 3 Et posuit Iehoשׁs.faciem suam ad qu. ויתן יהושפט את־פניו לדרוש Hebraismus,pro,conuertit sese vt consuleret Deum.q.d.quum timuisset,implorauit opem Diuinam. Et prædicauit ויקרא indixitque.

4 Vt quærerent Iehouam: לבקש מיהוה vt peterent[sub.petitionem]à Iehoua.i.vt rogarent Dominum vt auerteret iram suam. Etiam de vniuersis vrbibus,&c. גם מכל־ערי וגו׳ q.d.conuenere non solùm Ierosolymitani,sed etiam ex aliis vrbibus in Ierusalem.

5 In domo Iehouæ, בבית יהוה Omnia ædificia quæ adiecta erant templo , dicebantur templum Domini : quoniam dicitur in solennitatibus venisse omnes Iudæos Ierusalem in templum,& illic orasse.Hoc intelligitur de appendicibus,& adiectis ædificiis ipsi tẽplo:quæ omnia censebantur templi nomine. Alioqui nunquam fuisset capax ipsum templum tantæ multitudinis. Porrò Reges non orabant in ipso templo , sed in atrio populi,vt vides 1.Reg.6.d.38,in schemate templi tecti cum porticu. Ante atrium nouum. לפני החצר החדשה: Quodnam fuerit atrium istud nouum,ignorare se fatentur doctiores:colligunt tamen ex eo quòd illi præponatur articulus ה,tum illud fuisse notum admodum.

9 Iudicii, שפוט .i.iusto Dei iudicio immissus propter scelera populi:nempe bellum. Vel pestilentia,vel fames, ודבר ורעב Copulatiuæ pro disiunctiuis. Nomen siquidem tuum,&c. כי שמך בבית הזה .i.hic te præsentem exhibes,& hic inuocari solet nomen tuum.

In angustiis nostris, מצרתנו de tribulatione nostra.i.quum fuerimus in afflictione.

pti,sed declinauerunt ab eis,nec disperdiderunt eos.
Ecce inquam ipsi'retribuunt nobis, dum veniunt vt eiiciāt nos 11
de hæreditate tua quam iure hæreditario tradidisti nobis.
Iosaphat propriæ virtuti diffidens,soli Deo fidit.
Deus noster,nónne'iudicabis eos? nulla enim est fortitudo in 12
nobis coram multitudine multa hac quæ venit cōtra nos:nec nos
scimus quid faciamus,sed in te sunt oculi nostri.
Et omnes *filii* Iehudáh stabant'coram Iehoua,etiam paruuli eo- 13
rum,vxores eorum,& filii eorum.
Iahaziel prophetа promittit auxilium à Deo.
Ianhaziнél autē filius Zechariáhu filii Benaiáh filii Ieyiнél,filii 14
Matthaniáh, Leuites'de filiis Aסáph, fuit super eum Spiritus Ie-
houæ in medio cœtus:
Et ait, Attendite omnis Iehudáh, &habitatores Ieruשׁsaláim, 15
atque Rex Iehoשׁsaphát, sic dixit Iehouáh vobis, Vos ne timea-
tis,neque paueatis à facie multitudinis multæ huius: quia'nō ve-
stra *erit* pugna,sed Dei.
Cras descendite contra eos, ecce ipsi ascensuri sunt per cliuum 16
צSiץs,inuenietísq; eos in fine torrētis eregione solitudinis Ieruнél.
'Non vestrum *erit* pugnare in hoc:consistite,state,& videte'sa- 17
lutem Iehouæ vobiscum,ó Iehudáh & Ieruשׁsaláim, ne timeatis,
neque paueatis:cras egredimini cōtra eos,& Iehouáh *erit* vobiscū.
Et inclinauit se Iehoשׁsaphát in faciem in terram, & omnis Ie- 18
hudáh,& habitatores Ieruשׁsaláim prostrauerunt se coram Ieho-
ua, adorantes Iehouam.
Surrexerunt autem Leuitæ de filiis Cehathitarum, & de filiis 19
Corhitarum,ad laudandum Iehouam Deū Iשׁsraелis'voce ma-
gna in excelsum.
Quúmque surrexissent mane, egressi sunt in desertū Thecóay: 20
& quū egrederentur, stetit Iehoשׁsaphát,ac dixit,Audite me Iehu
Dei promissionibus credendū.
dáh,& habitatores Ieruשׁsaláim:credite in Iehouā Deū vestrum,
'& roboramini:credite Prophetis eius,& prosperè cedet vobis.
Laudem canunt Deo in prælio, & vincunt.
Consilio autem inito cum populo,cōstituit cantores Iehouæ, 21
& laudantes'in decore Sanctuarii, 'dum egrederētur, 'ante accin-
ctos ad prælium,ac dicerent, Celebrate Iehoūam,quoniam in se-
culum misericordia eius.
Ammon,& Moab,& Seir mutuis se cōficiunt vulneribus.
Tempore autem quo cœperunt'cum clamore & laude, posuit 22
Iehouáh'insidiātes contra filios yAmmón, Moáb & montē שSe-
yír qui venerant contra Iehudáh,'& percusserunt sese.
'Insurrexerunt præterea filii yAmmón & Moáb contra habita- 23
tores montis שSeyír,vt perderent ac d ele r t eos.'quúmque finē
fecissent contra habitatores שSeyír, 'adiuuerunt quisque proxi-
mum suum ad internecionem.
Iehudah autem venit ad Mizspe *quæ est* in deserto,& respexerunt 24

egrediebātur de AEgypto,sed declina
uerūt ab eis, & nō interfecerūt illos:
11 Econtrario agunt,& nitūtur eiice-
re nos de possessione quam tradidisti
nobis. C
12 Deus noster,ergo nō iudicabis eos?
in nobis quidem non est tāta fortitu-
do,vt possimus huic multitudini resi-
stere,quæ irruit sup nos. sed quū igno
remus quid agere debeamus,hoc solū
habemus residui, vt oculos nostros
13 dirigamus ad te.
Omnis verò Iuda stabat coram Do-
mino cū paruulis,& vxoribus,& libe-
14 ris suis.
Erat autē Iahaziel filius Zachariæ,
filii Bananiæ, filii Iehiel, filii Matha-
niæ,Leuites de filiis Asaph,super quē
factus est Spiritus Domini in medio
turbæ:
15 Et ait, Attendite omnis Iuda, & qui
habitatis in Ierusalē, & tu Rex Iosa-
phat:hæc dicit Dominus vobis,Noli-
te timere,nec paueatis hanc multitu-
dinem:non est enim vestra pugna,sed
Dei.
16 Cras descendetis contra eos:ascen-
suri enim sūt per cliuum nomine Sis,
& inuenietis illos in summitate tor- D
rentis qui est cōtra solitudinē Ieruel.
17 Non eritis vos qui dimicabitis,sed
tantum modo confidenter state, & vi
debitis auxilium Domini super vos,
ó Iuda & Ierusalē, nolite timere, nec
paueatis: cras egrediemini cōtra eos,
& Dominus erit vobiscum.
18 Iosaphat ergo, & Iuda, & omnes
habitatores Ierusalē ceciderunt pro-
ni in terram coram Domino,& ado-
rauerunt eum.
19 Porrò Leuitæ de filiis Caath, & de
filiis Core laudabāt Dominū Deum
Israel voce magna in excelsum.
20 Quúmq; mane surrexissent, egressi
sunt per desertum Thecuæ:profectis-
que eis, stans Iosaphat in medio eo-
rum,dixit, Audite me viri Iuda, & o-
mnes habitatores Ierusalem: credi-
te in Domino Deo vestro, & securi
eritis:credite Prophetis eius,& cun-
cta euenient prospera.
21 Deditque consilium populo,& sta
tuit cantores Domini, vt laudarent
eum in turmis suis, & antecederent
exercitum,ac voce consona dicerent,
Confitemini Domino, quoniam in
æternum misericordia eius. E
22 Quúmque cœpissent laudes cane-
re,vertit Dominus insidias eorum in
semetipsos, filiorum scilicet Ammó,
& Moab, & montis Seir, qui egressi
fuerant vt pugnarent contra Iudam,
& percussi sunt.
23 Nanq; filii Ammon & Moab con-
surrexerūt aduersum habitatores mō
tis Seir, vt interficerent & delerent
eos: quúmque hoc opere perpetras-
sēt,etiam in semetipsos versi,mutuis
concidere vulneribus.
24 Porrò Iuda quum venisset ad spe-
culam quæ respicit solitudinem,vidit

11 Retribuunt גומלים sub.illud beneficium. 12 Iudicabis eos? תשפטכם .i.iudicia tua exercebis in eos?
13 Coram Ieho. לפני יהוה Significat coram templo Domini. 14 De filiis מן בני .i.de nepotibus.De viro insigni hic loquitur, idcirco ponitur eius genealogia. Est autem Hebraismus,Iahaziel autem filius,&c.fuit super eum Spiritus Iehouæ, pro, Super Iahaziel autem filium,&c.fuit Spiritus Iehouæ.i.afflatus fuit Spiritu Diuino. 15 Non vestra *erit*,&c. לא לכם המלחמה וגו' q.d.non vos,sed Deus erit qui pugnabit pro vobis aduersus multitudinem istam. 17 Non vestrū,&c. לא לכם להלחם .i.non intererit vestra pugnare,vel non erit vestrum officium pugnare in hoc bello,tātum spectatores eritis. Salutem Iehouæ vob. את ישועת יהוה עמכם Hebraismus, qua ratione Deus seruaturus est vos. 19 Voce magna in excelsum. בקול גדול למעלה: .i.voce quamaltissima.
20 Et roboramini: ותאמנו & estote fideles.ita quidam Hebræorum.Alii futurum tempus retinent,& corroborabimini.
21 In decore Sanctuarii, להדרת קודש in decore Sāctitatis.Sic vocat cælum,intelligens sedem Dei elegantissimam. Dum egrederentur, בצאת sub.Iudæi & Ierosolymitani. Ante accinctos לפני החלוץ Subaudiendum verbum,qui inqua canerent coram armatis militibus.
22 Cum clamore & laude, ברנה ותהלה sub.laudare Iehouam. Alii,clamorem & laudem. Insidiantes contra,&c. מארבים על בני עמון .i. fecit vt filii Ammon & habitatores montis Seir ex insidiis adorirētur Moabitas. Et percusserunt sese. וינגפו: & mutuis vulneribus sese confoderunt. 23 Insurrexerunt præterea ויעמדו Ad verbum,Et steterunt. Quúmque finem fecissent וככלותם sub.præliandi.
Adiuuerunt,&c. עזרו וגו' .i.confoderunt se mutuis vulneribus.

procul omnē latā regionem plenam cadaueribus, nec superesse quenquam qui necem potuisset euadere.

Venit ergo Iosaphat, & omnis populus cū eo ad detrahēda spolia mortuorum: inueneruntq; inter cadauera variam supellectilē, vestes quoq; & vasa pretiosissima: & diripuerunt, ita vt omnia portare nō possent, nec per tres dies spolia auferre præ prædæ magnitudine.

Die autem quarto congregati sūt in valle Benedictionis: etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocauerunt locum illū Vallis benedictionis vsque in præsentem diem.

Reuersúsque est omnis vir Iuda, & habitatores Ierusalē, & Iosaphat ante eos in Ierusalē, cum lætitia magna: eo quòd dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis.

Ingressique sunt in Ierusalem cum psalteriis, & citharis, & tubis in domū Domini.

Irruit autem pauor Dei super vniuersa regna terrarū, quum audissent quòd pugnasset Dominus contra inimicos Israel.

Quieuitque regnū Iosaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum.

Regnauit igitur Iosaphat super Iudam, & erat trigintaquinque annorū quū regnare cœpisset: viginti autē & quinq; annis regnauit in Ierusalē: & nomē matris eius Azuba filia Selahi.

Et ambulauit in via patris sui Asa, nec declinauit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino.

Veruntamen excelsa non abstulit, & adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.

Reliqua autem gestorum Iosaphat priorum & nouissimorū, scripta sunt in verbis Iehu filii Hanani, quæ digessit in libro Regum Israel.

Post hæc iniit amicitias Iosaphat rex Iuda cum Ochozia rege Israel, cuius opera fuerunt impiissima:

Et particeps fuit vt faceret naues quæ irent in Tharsis: feceruntq; classem in Asion-gaber.

Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Iosaphat, dicēs, Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.

Cap. XXI.

Dormiuit autem Iosaphat cū patribus suis, & sepultus est cū eis in Ciuitate Dauid: regnauitque Iorā filius eius pro eo.

Qui habuit fratres filios Iosaphat, Azariā, & Iahiel, & Zachariā, & Azariam, & Michael, & Saphatiā: omnes

ad multitudinem, & ecce, illi 'mortui iacebant in terra, nec vllus
euaserat.
25 Venit igitur Iehowsaphát & populus eius vt diriperent spolia — *Iosaphat cū suis conuertitur ad spolia.*
eorum, inueneruntque in eis 'multum diuitiarum, & cadauera o-
nusta supellectile cōcupiscibili: prædatique sunt sibi 'absque pōde-
re, 'tribus diebus 'diripientes spolia, quòd multa essent.
26 Die autem quarta congregati sunt in valle 'Berachāh: quia *autem* — *Vallis Benedictionis.*
ibi benedixerunt Iehouæ, idcirco vocauerunt nomen loci illius
Vallem Berachāh vsque ad diem hanc.
27 Conuersi sunt itaque omnis vir Iehudáh & Ieruwsaláim, '& Ie-
howsaphát in capite eorum, vt reuerterentur in Ieruwsaláim cum
lætitia: 'lætificauerat enim eos Iehouáh ab inimicis suis.
28 Ingressi sunt autē Ieruwsaláim cum psalteriis, & citharis, & tu- — *Gaudium de inimicis.*
bis in domum Iehouæ.
29 Fuitque terror Dei super omnia regna terrarū, quum audissent — *Gratiarum actio de victoria. Timor Dei contra inimicos.*
quòd pugnasset Iehouáh 'cum inimicis Iwsraɴelis.
30 Quieuit itaque regnum Iehowsaphát, & requiem dedit ei Deus
suus vndiquaque.
31 Regnauit itaque Iehowsaphát super Iehudáh: trigintaquinque
annorum erat quum regnare cœpit, & vigintiquinque annis regna
uit in Ieruwsaláim, & nomen matris eius yAzubáh filia wSilnhi.
32 Ambulauítq; in via Aɴsá patris sui, nec declinauit ab ea, faciē-
do rectum in oculis Iehouæ.
33 Veruntamē excelsa non recesserant, & adhuc populus nō præ- — *Excelsa non ablata.*
parauerant cor suum Deo Patrum suorum.
34 Reliquum autem verborum Iehowsaphát 'priorum & posterio-
rum, ecce sunt scripta 'in verbis Iehú filii nHananí, 'de quo fit mē-
tio in libro Regum Iwsraɴelis.
35 Post hæc 'societatē iniit Iehowsaphát rex Iehudáh cum Anhaz- — *Init Iosaphat amicitias cum Ochozia, propter quod reprehenditur.*
iáh rege Iwsraɴelis: 'qui impiè egit faciendo:
36 Societatem inquam iniit cum eo, vt faceret naues quæ irēt 'in
Tharwsiws: feceruntque naues in yEsion-gáber.
37 Vaticinatus est itaque ɴEliyézer filius Dodauáhu de Marewsáh — *Prophetare.*
contra Iehowsaphát, dicendo, Quia societatem inisti cum Anhaz-
iáhu, dissipauit Iehouáh opera tua. Et confractæ sunt naues, neq;
valuerunt ire in Tharwsiws. Cap. XXI.
1 Dormiuit autem Iehowsaphát cum patribus suis, & sepultus — *Moritur Iosaphat.*
est cum illis in Ciuitate Dauidis: regnauítque Iehorám fi-
lius eius pro eo.
2 Fuerunt autē ei fratres filii Iehowsaphat, yAzariáh, & Iehnhiɴél, — *Filii Iosaphat.*
& Zechariáhu, & yAzariáhu, & Michaɴél, & wSephatiáhu: omnes

24 Mortui iacebant in terra, nec vllus euaserat. פגרים נופלים ארצה ואין פליטה: Ad verbum, cadauera, cadentes in terram, & non euasio.
25 Multū diuitiarū, & cadauera *onusta* supellectile cōc. לרוב ורכוש ופגרים וכלי חמודות Ad verbū, in multitudine, & diuitias, & cadauera, & vasa desideriorum, siue desiderabili: hoc est vasa desideriorum. Id est (vt vertit interpres noster) multum diuitiarum, & cadauera onusta supellectile desideriorum. Vox Hebræa רכוש pro rebus pretiosis, vt annulis, torquibus, & similibus. Intelligit omnem ornatum pretiosum quo solent sæpe insigniri milites. Vox Hebræa רכוש quā vertit interpres diuitias, significat hic quod Gallicè dicimus *Le bagage*: vt intelligamus etiā iumenta. Absque pondere, לאין משא .i. magnam vim ac copiam, ita vt nullum esset pondus certum, neque certus numerus. Tribus diebus, &c. ויהיו ימים שלושה בוזים וגו' Ad verbum, & fuerunt dies tres diripientes, &c. q.d. non potuerunt vno die diripere, tam multa erant.
26 Berachāh: quia *autem* ibi benedixerunt Iehouæ, ברכה כי שם ברכו את יהוה Benedictionis: quia *enim* ibi benedixerunt Iehouæ. Vel, Gratiarum actionis: quia *autem* ibi gratias egerunt Iehouæ, &c. 27 Et Iehowsaphát in capite eorum, ויהושפט בראשם Hebraismus, Iosaphat inter eos primas tenebat. Vel, Iosaphat duce & præfecto. Lætificauerat enim eos, &c. כי שמחם וגו' exhilarauerat enim eos, &c. q.d. dederat enim illis Iehouah victoriam de inimicis suis. 29 Cum inimicis Iwsraɴelis. עם אויבי ישראל: contra inimicos Israelis.
34 Priorum & posteriorum, הראשונים והאחרונים .i. quæ gesta sunt initio regni eius, & sub finem eiusdem. In verbis בדברי .i. in gestis, vel in historia. De quo fit mentio in libro אשר הועלה על ספר Ad verbum, qui ascendere factus est super librum. i. qui scriptus est in libro, &c. q.d. de hoc Iehu fit mentio in libro Regum Israelis. 35 Societatem iniit אתחבר adiunxit sese. Qui impiè egit faciendo. הוא הרשיע לעשות: .i. impietati studuit. 36 In Tharwsiws: תרשיש In 1. Reg. 22. g. 49, legitur, quæ irent in Ophir pro auro.

isti, filii Iehowsaphát Regis ʼIwsraNelis.
Dederat autem ʼeis pater eorum dona multa argenti, & auri, & 3
rerum pretiosarum, cum vrbibus munitis in Iehudáh: regnū au-
tem dederat Iehorám, quòd ille esset primogenitus.
Regnat Iorā primogenitus Iosaphat.
Occidit fratres.
Surrexit itaque Iehorám super regnum patris sui: ʼ& quum cor- 4
roborasset sese, occidit omnes fratres suos gladio, & etiam *quosdam*
de principibus Iwsraנelis.
Triginta duorū annorum erat Iehorám quum ʼregnare cœpit, & 5
octo annis regnauit in Ieruwsaláim.
Vxor Iorā abducit eū ad idola.
Ambulauítque per viam Regum Iwsraנelis, quemadmodū fe- 6
cerat domus Aחháb: filia enim Aחháb fuit ei vxor: fecítque ma-
lum in oculis Iehouæ.
Noluit autem Iehouáh disperdere domū Dauidis propter fœ- 7
dus quod pepigerat cum Dauide, & *ut faceret* quemadmodum di-
xerat, quòd daret ei ʼlucernam, & filiis eius omnibus diebus.
Edom rebellis Iudæ, percutitur
In diebus eius defecit אEdóm, ne esset sub manu Iehudáh, & re- 8
gnare fecerunt super se Regem.
Transiuit itaque Iehorám cum principibus suis, & omni curru 9
cum eo: surrexítque nocte, & percussit אEdóm qui circundederat
eum, & principes curruum.
Lobna rebellis Iudæ.
Defecit igitur אEdóm, ne esset sub manu Iehudáh, vsque ad diē 10
hāc: ʼtūc defecit *&* Libnáh tempore ipso, ne esset sub manu eius,
quòd *Iehoram* dereliquisset Iehouam Deum Patrum suorum.
Etiam ipse fecit excelsa in mōtibus Iehudáh, ʼ& fornicari fecit 11
habitatores Ieruwsaláim, ʼ& impulit Iehudáh.
Elisæus qui hoc loco Elias dicitur, missis literis ad Ioram, prædicit ei interitum, & quare.
Peruenit autem ad eū ʼscriptura ab אEliiáhu propheta, ʼin hanc 12
sententiam, Sic dixit Iehouáh Deus Dauidis Patris tui, Propter-
ea quòd non ambulasti in viis Iehowsaphát patris tui, & in viis A-
ʼsá regis Iehudáh:
Sed ambulasti in via Regū Iwsraנelis, & fornicari fecisti Iehudáh 13
& habitatores Ieruwsaláim sicut fornicata est domus Aחháb, &
insuper fratres tuos familiam patris tui, meliores te, occidisti:
Ecce Iehouáh ʼpercutit plaga magna populū tuū, & filios tuos, 14
& vxores tuas, atque cunctam substantiam tuam.
ʼTu autem *eris* in infirmitatibus multis, *id est*, in infirmitate inte- 15
stinorum tuorum, donec egrediantur intestina tua præ infirmita-
te ʼper singulos dies.
Deus concitat Philisthinos cōtra Ioram.
Suscitauit itaq; Iehouáh contra Iehorám spiritum Peliwsthím 16
& yArabúm qui erant ʼad fines AEthiopum.
Qui ascendentes in Iehudáh, irruerunt in eam, & diripuerunt 17
omnem substantiam quæ inuēta est in domo regia, atque etiam
filios eius, & vxores eius, nec remansit ei filius nisi ʼIehoaחház mi-
nimus filiorum eius.
Ioram alui languore interit.
Et post hæc omnia percussit eum Iehouáh in intestinis eius 18

bi, filii Iosaphat Regis Iuda.
Deditque eis pater suus multa mu-
nera argenti & auri, & pensitationes
cum ciuitatibus munitissimis in Iuda:
regnum autē tradidit Ioram, eo quòd
esset primogenitus. 4.Reg.8.
Surrexit autem Ioram super regnū
patris sui: quúmque se cōfirmasset, oc
cidit ōnes fratres suos gladio, & quos
dam de princibus Israel.
Trigintaduorum annorum erat Io
ram quū regnare cœpisset: & octo ā-
nis regnauit in Ierusalem. B
Ambulauitque in viis Regum Isra
el, sicut egerat domus Achab: filia q̄p-
pe Achab erat vxor eius: & fecit ma-
lum in conspectu Domini.
Noluit autem Dominus disperdere 2.Reg.7.
domum Dauid propter pactū quod
inierat cum eo: & quia promiserat vt
daret ei lucernam, & filiis eius omni
tempore.
In diebus illius rebellauit Edom,
ne esset subditus Iudæ, & constituit
sibi Regem.
Quúmque trāsisset Iorā cum prin
cipibus suis, & cuncto equitatu qui e-
rat secum, surrexit nocte, & percussit
Edom qui se circundederat, & omnes
duces equitatus eius.
Attamen rebellauit Edom, ne esset
sub ditione Iuda, vsque ad hāc diem:
eo tēpore & Lobna recessit, ne esset
sub manu illius. dereliquerat enim
Dominum Deum Patrum suorum.
Insuper & excelsa fabricatus est in C
vrbibus Iuda, & fornicari fecit habi-
tatores Ierusalē, & præuaricari Iudā.
Allatæ sunt autem ei literę ab Elia
propheta, in quibus scriptum erat,
Hæc dicit Dominus Deus Dauid pa-
tris tui, Quoniam non ambulasti in
viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa
regis Iuda:
Sed incessisti per iter Regum Israel,
& fornicari fecisti Iudam, & habita-
tores Ierusalem, imitatus fornicatio-
nem domus Achab: insuper & fratres
tuos, domum patris tui, meliores te,
occidisti:
Ecce, Dominus percutiet te plaga
magna cū populo tuo, & filiis, & vxo
ribus tuis, vniuersáq; substantia tua.
Tu autem ægrotabis pessimo lan-
guore vteri tui, donec egrediantur vi
talia tua paulatim per singulos dies.
Suscitauit ergo Dominus cōtra Io-
ram spiritum Philisthinorum, & Ara
bum, qui confines sunt AEthiopibus. D
Et ascenderunt in terram Iuda, &
vastauerunt eam: diripuerúntque cū-
ctam substantiam quæ inuenta est in
domo Regis, insuper & filios eius, &
vxores, nec remansit ei filius, nisi Ioa-
chaz, qui minimus natu erat.
Et super hæc omnia percussit eum

IN CAPVT XXI.

2 IwsraNelis. :ישראל Aliquando Israel pro tribubus omnibus accipitur: aliquando pro duabus tantùm. propterea Rex Iuda dicebatur Rex Israel, ac si diceret, Regis filiorum Israel, nempe tribus Iuda & Beniamin. 3 Eis להם nempe fratribus Iehoram. 4 Et quum corroborasset sese, ויתחזק Ad verbum, & corroborauit sese. 7 Lucernam, ניר Per lucernam intelligit regnum: quòd Reges (vt alio loco dictum est) debent prælucere subditis. Lucernam igitur, hoc est dignitatem regiam, illustrem & præclaram. 11 Et fornicari fecit ויזן q.d. fuit causa idololatriæ omnibus habitantibus in Ierusalem. Et impulit וידח vt scilicet caderet labēs iam, & nutans. Metaphora ab eo qui iamiam lapsurus est, & impellitur. q.d. impulit Iudæos ad idololatriam, alioqui iam pronos ad cultum idolorum. 12 Scriptura מכתב .i. epistola quædam. In hanc sententiam, לאמור Ad verbum, dicendo. 14 Percutit נוגף Præs. Heb. pro fut. percussurus est. 15 Tu autem *eris* in infirmitatibus ואתה בחליים Te autem *percussurus est* in multis morbis. i. afficieris multis & grauissimis morbis. Per singulos dies. ימים על־ימים: Ad verbum, diebus post dies. i. in dies, siue quotidie. 16 Ad fines על־יד .i. qui erant vicini & finitimi Æthiopibus. 17 Iehoaחház יהואחז Hic fuit trinomius. nam sequenti capite, versu primo vocatur Ahazias, siue Ohozias: sexto autem versu eiusdem capitis dicitur Azarias.

Dominus alui languore insanabili.

Quúmque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorũ expletus est circulus: & sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, languore pariter, & vita caruit, mortuúsque est in infirmitate pessima: & non fecit ei populus secundũ morẽ cõbustionis, exequias, sicut fecerat maiorib' eius.

Trigintaduorũ annorum fuit quum regnare cœpisset: & octo annis regnauit in Ierusalẽ: ambulauitque non rectè, & sepelierunt eũ in Ciuitate Dauid, veruntamen non in sepulchro Regum.

Cap. XXII.

4.Reg.8.f.24

Constituerunt autem habitatores Ierusalẽ Ochoziã filiũ eius minimũ, Regem pro eo: omnes enim maiores natu, qui ante eum fuerãt, interfecerant latrones Arabũ, qui irruerãt in castra: regnauitq; Ochozias filius Ioram Regis Iuda.

Quadragintaduorum annorum erat Ochozias quum regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomẽ matris eius Athalia filia Amri.

Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab: mater enim eius impulit eum vt impiè ageret.

B Fecit igitur malũ in conspectu Domini, sicut domus Achab: ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum eius.

Ambulauitque in consiliis eorum: & perrexit cũ Ioram filio Achab Rege Israel, in bellum cõtra Hazael Regem Syriæ, in Ramoth Galaad: vulnerauerúntque Syri Ioram.

Qui reuersus est vt curaretur in Iezrahel. multas enim plagas acceperat in supradicto certamine: igitur Ochozias filius Ioram Rex Iuda, descẽdit vt inuiseret Ioram filiũ Achab in Iezrahel ægrotantem.

C Voluntatis quippe fuit Dei aduersus Ochoziam, vt veniret ad Ioram: & quum venisset, egrederetur cum eo aduersum Iehu filium Namsi, quem vnxit Dominus vt deleret domum Achab.

Quum ergo euerteret Iehu domũ Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochoziæ, qui ministrabant ei, & interfecit illos.

Ipsum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria: adductúmque ad se occidit, & sepelierunt eum, eo quòd esset filius Iosaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo. nec erat vltrà spes aliqua vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ.

'infirmitate cui non erat medela.
19 'Fuit autem, post multos dies, maximè postquam venit finis il-
lorum duorum annorum, egressa sunt intestina eius cum infirmi
tate eius, mortuúsque est 'infirmitatibus malis: nec fecerunt ei po
pulus eius 'combustionem secundum combustionẽ patrum eius.
20 Trigintaduorum annorum erat quum regnare cœpit, & octo
annis regnauit in Ieruschaláim: 'ambulauítq; absque *vllo* desiderio.
'& sepelierunt eũ in Ciuitate Dauidis, sed nõ in sepulchris Regũ.

Cap. XXII.

1 Constituerunt autẽ Regem habitatores Ieruschaláim Ahaziá- — Ochozias Ioræ succedit.
hu filium eius minimum pro eo: omnes enim 'priores occide
rat exercitus qui venerat cum Arabibus ad castra illa. regnauit i-
taque Ahaziáhu filius Iehorám Regis Iehudáh.
2 'Quadragintaduorum annorum erat Ahaziáhu quum regnare
cœpit, & anno vno regnauit in Ieruschaláim. nomen autem ma-
tris eius Athaliáhu filia Omri.
3 Etiã ipse ambulauit in viis domus Ahháb: mater enim eius con — Ochozias impiè.
suluerat ei vt impiè ageret.
4 Fecit igitur malum illud in oculis Iehouæ, sicut domus Ahháb:
ipsi enim fuerunt ei consultores post mortẽ patris sui, ad perdi-
tionem eius.
5 Quin ipse iuxta consiliũ eorũ ambulauit: & profectus est cum — Bellũ Ochoziæ & Iorã cõtra Hazael Regẽ Syriæ.
Iehorã filio Ahháb Rege Iisraelis, ad bellũ contra Hazaél Re-
gem Arám in Ramóth Gilyád: vbi percusserunt Aramæi Iorám.
6 Reuersus est itaque vt curaret se in Izreyél, quia plagæ '*erant ei*,
quibus percusserant eum in Ramáh dum pugnaret cum Hazaél
Rege Arám: Azariáhu autẽ filius Iehorã Regis Iehudáh, descẽdit — Voluntate Dei Iehu Ochoziam occidit.
vt viseret Iehorám filium Ahháb in Izreyél, quia ægrotabat.
7 A Deo autẽ erat 'conculcatio Ahaziáhu, vt veniret ad Iorám.
nam quum venisset, egressus est cum Iorám 'ad Iehú filium Nim-
schi, quem vnxerat Iehouáh vt succideret domum Ahháb.
8 Fuit itaque, 'quum iudicium faceret Iehú cum domo Ahháb, in-
uenit principes Iehudáh, '& filios fratrum Ahaziáhu ministran-
tes ipsi Ahaziáhu, & interfecit illos.
9 Quæsiuit & ipsum Ahaziáhu: quem cõprehendit, (ipse autem
delitescebat in Someron) adduxerunt itaq; eum ad Iehú, qui in-
teremerunt eũ, sepelierúntq; eum: dixerunt enim, Filius est Ieho-
schaphát qui quæsiuit Iehouam toto corde suo. 'non erat autẽ do-
mui Ahaziáhu vt retinere posset potentiã ad occupandũ regnũ.

18 Infirmitate cui, &c. לחלי לאין מרפא: morbo incurabili. 19 Fuit autem, &c. ויהי וגו' Ad verbum, Et fuit, in diebus à diebus & secũdum tempus egrediendi finis annorũ duorum. i. Factũ est autẽ post aliquot annos, & maximè postquam aduenit finis duorum annorum postremorum vitæ Ioram. Infirmitatibus malis: בתחלואים רעים morbis pessimis, vel grauissimis. Combustionem secũdum combust. שרפה כשרפת rogum iuxta rogum. Id est, non affecerunt eum eo honore quo maiores afficere solebant Reges.
20 Ambulauitque absque *vllo* desid. וילך בלא חמדה Hebraismus, pro, vixit inglorius, sine vllo honore. Gallicè, *sans qu'aucun le regrettat*. Nã ab eo tempore quo destitutus fuit à Domino, fuit priuatus omni honore & dignitate. Et sepelierunt eum ויקברוהו sepelierunt tamen eum.

IN CAPVT XXII.

1 Priores הראשונים .i. maiores natu, qui eum præcedebant. 2 Quadragintaduorũ annorũ, &c. בן ארבעים ושתים שנה וגו' Oritur hic magna controuersia. nam in fine præcedẽtis capitis Ioram dicitur natus fuisse XXXII annos quum regnare cœpit: & regnasse VIII annis. qui omnes in vnum collecti, ascendunt ad XL annos tãtùm. hic autem Ochozias dicitur fuisse natus XLII annos quum regnare cœpit. Quare filius videretur antiquior patre. Item 2.Reg.8.g.26, dicitur fuisse annos duos & viginti natus quũ regnare cœpit Ochozias: hìc autem XLII. Sed quæ author huius libri dicit, intelligenda sunt de administratione regni quam accepit ipse Ochozias patre mortuo: & quæ in secundo libro Regum, de administratione regni quam accepit viuẽte patre. Regnum autem viuente patre administrauit XX annis, atque ob id in fine præcedentis capitis dicitur Ioram fuisse inglorius. Ioram autem pater, Rex fuit XXVIII annis. 6 *Erant ei*, Alii subaudiunt, affligebant illum. Ad Iehú, &c. אל יהוא וגו' obuiam Iehu filio, &c.
7 Conculcatio תבוסת Per conculcationem intelligit mortem & interitum.
8 Quum iudicium faceret כהשפט quum disceptaret. Et filios fratrum, &c. ובני אחי וגו' Doctiores hæc includunt parenthesi, & in nominatiuo vertunt, sic, Filii autem fratrum Ahaziáhu ministrabant [ad verbum, *erant* ministrantes] ipsi Ahaziahu.
9 Non erat autem domui, &c. ואין לבית וגו' q.d. qui superstites fuerunt de familia Ochoziæ, non potuerunt occupare regiam dignitatem. Quæ sequuntur vsque ad finem capitis, leguntur 2.Reg.11.a.1.

Athalia mater Ochoziæ occidit semen regium.

10 Porrò yAthaliáhu mater Anhaziáhu videns quòd mortuus esset fili⁹ suus, surrexit, & interfecit omne semē regiū familiæ Iehudáh.

Ioas filius Ochoziæ absconditur.

11 Tulit autem Iehoשּׂabyáth filia Regis ipsum Ioáשּׁ filiū Anhaziáhu, & furata est eum è medio filiorum Regis qui interficiebantur, posuítque eum & nutricem eius in cubiculo lectorum: & abscondit eum Iehoשּׂabyáth filia Regis Iehoram, vxor Iehoiadáy sacerdotis, (ipsa enim erat soror Anhaziáhu) à facie yAthaliáhu, ne interimeret eum.

12 Et fuit cum eis in domo Dei absconditus sex annis: yAthaliáh autem regnabat super terram. Cap. XXIII.

Ioas filius Ochoziæ vngitur in Regem.

1 ANno autē septimo confirmatus est Iehoiadáy, & assumpsit centuriones yAzariáh filium Ieronhám, & Iשּׂmaנyél filiū Iehonhanán, & yAzariáhu filium יObéd, & Mayaשּׂseiáhu filium yAdaiáhu, & אEliשּׂaphát filium Zichri, secum in fœdere.

2 Circumeuntes verò Iehudáh, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iehudáh, & principes familiarum Iשּׂraנelis, & venerunt in Ieruשּׂaláim.

3 Percussit autem vniuersus cœtus fœdus in domo Dei cum Rege: dixerat verò illis, Ecce filius Regis regnabit, sicut loquutus est Iehouáh super filios Dauidis.

4 Hoc *ergo* est quod facietis, Tertia pars vestrum qui venitis ad sabbathum, ex Sacerdotibus & Leuitis, *erit* in ianitores liminum.

5 Tertia verò pars *erit* in domo Regis, & tertia pars ad portā Fundamenti: omnis autem populus *erit* in atriis domus Iehouæ.

6 Neque *quisquam* ingrediatur domum Iehouæ, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis: hi ingrediantur, quia sanctitas sunt: & omnis populus obseruent custodiam Iehouæ.

7 Et circundabunt Leuitæ Regem vndique, quisque *habebit* instrumenta sua in manu sua: & qui ingressus fuerit domum, interficiatur: & estote cum Rege quum ingredietur & quum egredietur.

8 Fecerunt ergo Leuitæ & vniuersus Iehudáh iuxta omnia quæ præceperat Iehoiadáy Sacerdos, assumpserúntque singuli viros suos venientes ad sabbathum cum egredientibus è sabbatho: non enim dimiserat Iehoiadáy Sacerdos classes.

9 Et dedit Iehoiadáy Sacerdos centurionibus lanceas, & clypeos, & peltas quæ fuerant Regis Dauidis, quæ erant in domo Dei.

10 Constituítque vniuersum populum, (& singuli gladios *habebāt* in manu sua) à latere domus dextero vsque ad latus domus sinistrū, iuxta altare & domum, iuxta Regem per circuitum.

11 Tunc eduxerūt filium Regis, posuerúntq; super eum diadema, & ornamentum: & Regem constituerūt eum, vnxerúntque eum Iehoiadáy & filii eius, atque dixerunt, Viuat Rex.

Athalia iussu Ioiadæ Pontificis interficitur.

12 Quum autē audisset Athaliáhu sonitum populorū currētium,

4.Reg.11. D

Siquidē Athalia mater eius vidēs quòd mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam domus Iuda.

Porrò Iosabeth filia Regis tulit Ioas filiū Ochoziæ, & furata est eum de medio filiorum Regis, quū interficerentur: absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum. Iosabeth autem quæ abscōderat eum, erat filia Regis Ioram, vxor Ioiadæ Pontificis, soror Ochoziæ: & idcirco Athalia non interfecit eum.

Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnauit Athalia super terrā. Cap. XXIII. 4.Reg.11.

ANno autem septimo confortatus Ioiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Ierohā, & Ismahel filium Iohanan, Azariam quoque filium Oded, & Maasiam filiū Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri: & iniit cum eis fœdus.

Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Israel: venerúntque in Ierusalem.

Iniit ergo omnis multitudo pactū in Domo Dei cum Rege: dixitque ad eos Ioiada, Ecce, filius Regis regnabit, sicut loquutus est Dominus super filios Dauid.

Iste est ergo sermo quem facietis, Tertia pars vestrum qui veniunt ad sabbathū, Sacerdotum, & Leuitarū, & ianitorum, erit in portis.

Tertia verò pars ad domū Regis: & tertia ad portam quæ appellatur Fundamenti: omne verò reliquū vulgus sit in atriis domus Domini.

Nec quispiam alius ingrediatur domum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis: ipsi tātummodo ingrediātur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias Domini. B

Leuitæ autem circundent Regem, habentes singuli arma sua: (&, siquis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum Rege & intrante & egrediente.

Fecerunt ergo Leuitæ, & vniuersus Iuda iuxta omnia quæ præceperat Ioiada Pōtifex: & assūpserunt singuli viros qui sub se erāt, & veniebāt per ordinē sabbathi, cū iis qui impleuerant sabbathum, & egressuri erant. siquidē Ioiada Pontifex nō dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomodas succedere consueuerant.

Deditq; Ioiada Sacerdos cēturionib⁹ lāceas, clypeósq; & peltas Regis Dauid, quas cōsecrauerat in domo Dei.

Cōstituitq; omnē populū tenentiū pugiones, à parte tēpli dextra, vsque ad partem templi sinistrā, corā altari, & templo, per circuitum Regis.

Et eduxerūt filiū Regis, & imposuerūt ei diadema, & testimoniū, & cōstituerūt eū Regē: vnxit quoq; illū Ioiada Pontifex & filii eius: imprecatiq; sunt ei, atque dixerunt, Viuat Rex. C

Quod quum audisset Athalia, vocē scilicet currentiū, atque laudantium

IN CAPUT XXII.

1 Anno autem septimo ובשנה השביעית sub. ab imperio Athaliæ, vel à morte Ochoziæ. Cōfirmatus est Iehoiadáy, & assumpsit התחזק יהוידע ויקח sumpto animo Iehoiadah assumpsit. particula Secū in fœdere, quæ in fine versus legitur, huic verbo iungi debet, assūpsit secū in fœdere. q. d. & iniit cum illis fœdus. 2 Leuitas את־הלוים Nomine Leuitarū hic Sacerdotes & Leuitas intelligit. Iשּׂraנelis, לישראל Hic Israel pro Iudæ tribu accipitur, non pro decem tribubus. 3 Cum Rege: עם המלך sub. Ioas. Dixerat verò ויאמר prius scilicet quàm fœdus inissent cum Rege. Ordo rerum gestarum non semper seruatur in Scriptura. Regnabit ימלוך regnet. Sicut loquutus est, &c. כאשר דבר וגו' .i. sicut promisit Dominus nepotibus Dauidis. 4 Qui venitis ad sabbathum, באי השבת Subaudienda quædam, qui venitis *ut fungamini officio uestro* hebdomade sequente. Vide hæc 2. Reg. 11. a. 5. In ianitores לשוערי .i. seruabit limina portarum. 5 Ad portā Fundamēti: בשער היסוד De hac vide 2. Reg. 11. b. 6. hoc est præerunt portæ Meridionali atrii. in eo autē populus orabat. 6 Sanctitas קודש .i. sacrosancti. Obseruent custodiam Ieh. ושמרו משמרת יהוה: .i. fungantur officio suo in atrio illo magno Iehouæ. 7 Instrumenta sua in manu sua: וכליו בידו Hic ו redundat, quod apparet ex paulo pòst sequente versu decimo, vbi sic legitur, איש שלחו בידו Hebraismus, in manu sua tenentes arma. 8 Classes. את־המחלקות: .i. distributiones Sacerdotū & Leuitarum. hi erant distributi in duas classes tantùm, nempe in eos qui functi erant suo officio, & eos qui proxima hebdomade functuri erant.

10 Domus הבית Per domum intelligit Sancta sanctorum, siue Adytum.

Regem, igressa est ad populũ in tẽplum Domini.

& laudantium Regem, tum venit ad populum in domũ Iehouæ.

Qúmque vidisset Regem stãtem super gradũ in introitu, & principes, turmásque circa eum, omnémque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diuersi generis organis concinẽtem, vocémque laudãtium, scidit vestimenta sua, & ait, Insidiæ, insidiæ.

13 'Quæ quũ circunspexisset, ecce, Rex stabat iuxta columnã suam
in introitu, & principes & tubæ iuxta Regem, & vniuersum po-
pulum terræ lætantẽ, & clangentẽ tubis, & cantores cum instru-
mentis musicis," & scientes laudare: scidit yAthaliáhu vestimenta
sua, ac dixit, Coniuratio, coniuratio.

Egressus autem Ioiada Pontifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis, Educite illam extra septa tẽpli, & interficiatur foris gladio. Præcepitque Sacerdos ne occideretur in domo Domini.

14 Eduxit autem Iehoiadáy Sacerdos centuriones, præfectos exer
citus, dicens illis, Educite illam extra septa: & qui iuerit post eam,
interficiatur gladio. Dixerat enim Sacerdos, Ne interficiatis eam
in domo Iehouæ.

Et imposuerunt ceruicibus eius manus: qúmque intrasset portam equorũ domus Regis, interfecerũt eã ibi.

15 Imposuerunt itaque ei manus, & ingressa est ad introitum por
tæ equorum domus regiæ, & interfecerunt eam ibi.

D

Pepigit autem Ioiada fœdus inter se vniuersúmque populum & Regẽ, vt esset populus Domini.

16 Pepigit autem Iehoiadáy fœdus 'inter se & vniuersum populũ
& Regem, vt esset populus Iehouæ.

Destruit populus domũ Baal.

Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eã: & altaria ac simulachra illius confregerunt: Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

17 Ingressi sunt itaque vniuersus populus domum Báyal, & destru
xerunt eam, altaria quoque eius, & simulachra eius confregerunt:
Matthán præterea sacerdotem Báyal occiderunt ante altaria.

Constituit autem Ioiada præpositos in domo Domini, sub manibus Sacerdotum & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo Domini: vt offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est in Lege Moysi, in gaudio & canticis, iuxta dispositionem Dauid.

18 Posuítque Iehoiadáy 'præpositos domus Iehouæ in manu Sa-
cerdotum & Leuitarum, quos distribuerat Dauid in domo Ieho-
uæ vt offerrent holocausta Iehouæ, sicut scriptũ est in Lege Mo-
ŵséh, in lætitia & cantico, per manus Dauidis.

Constituit quoq; ianitores in portis domus Domini, vt non ingrederetur eam immundus in omni re.

19 (Constituit autem ianitores ipsos ad portas domus Iehouæ, '&
non ingrediebatur immundus in qualibet re.)

Assumpsitque centuriones & fortissimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descẽdere Regem de domo Domini, & introire per medium portæ superioris in domum Regis, & collocauerunt eum in solio regali.

20 Postea assumpsit centuriones, & magnates, & eos qui domina-
bãtur populo, & omnem populũ terræ, '& deduxit Regem de do-
mo Iehouæ, & venerunt per mediũ portæ superioris *quæ erat in* do-
mo Regis, & sedere fecerunt Regem super solium regni.

Lætatúsq; est omnis populus terræ, & vrbs quieuit: porrò Athalia interfecta est gladio.

21 Lætati sunt ergo vniuersus populus terræ, & vrbs ipsa quieuit:
yAthaliáhu autem interfecerunt gladio.

Cap. XXIIII.

Septem annorum erat Ioas quũ regnare cœpisset: & quadraginta annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Sebia de Ber-sabee.

1 Septem annorum *erat* 'Ioáŵs quum regnare cœpit, & quadra-
ginta annis regnauit in Ieruŵsaláim: nomẽ autem matris eius
ySibiáh de Beær-ŵsébay.

Ioas præceptore Ioiada Legem seruat.

Fecitque quod bonum est corã Domino cunctis diebus Ioiadæ Sacerdotis.

2 Fecítque Ioáŵs rectum in oculis Iehouæ, omnibus diebus Ie-
hoiadáy Sacerdotis.

Accepit autem ei Ioiada vxores duas, è quibus genuit filios & filias.

3 Accepit autẽ illi Iehoiadáy vxores duas, genuítq; filios & filias.

Post quæ placuit Ioas vt instauraret domum Domini.

4 Post hæc verò fuit 'in animo ipsi Ioáŵs vt instauraret domum
Iehouæ.

Ioas instaurat tẽplũ Domini.

Congregauítque Sacerdotes & Leuitas, & dixit eis, Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam ad sartatecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatóque hoc facite. Porrò Leuitæ egere negligentius.

5 Congregauítque Sacerdotes & Leuitas, ac dixit eis, 'Egredimi-
ni ad vrbes Iehudah, & colligite ab vniuerso Iŵsraæle argentum
vt instauretur domus Dei vestri per singulos annos, vos autẽ ac-
celerate negotium. Et non accelerauerunt Leuitæ.

B

Vocauitque Rex Ioiadam principem, & dixit ei, Quare tibi non fuit curæ vt cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ierusalem pecuniam quæ constituta est à Moyse seruo Domini, vt inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii?

6 Propterea vocauit Rex Iehoiadáy 'principem, & dixit ei, Cur nõ
perquisisti à Leuitis vt afferrẽt de Iehudáh & de Ieruŵsaláim 'mu-
nus Moŵséh serui Iehouæ, & à congregatione Iŵsraælis, in taber-
naculum testimonii?

13 Quæ quum circunsp. והרא Ad verbum, Et vidit. sub quæ in templo fiebant. Et scientes laudare: ומודיעים להלל & qui erant periti laudandi. sub. Deum. sub. in instrumentis musicis. 16 Inter se, &c. בינו וגו' In 2. Reg. 11. d. 17, legitur, inter Iehouam & Regem, & populum, vt esset populus Iehouæ: item inter Regem & populũ. 18 Præpositos domus, &c. פקודות בית וגו' præfecturas *in* domo Iehouæ in manu Sacerdotum & Leuitarum. i. magistratus quos detulit Sacerdotibus ac Leuitis. Talis debebat esse verborum ordo, vt offerrẽt cum gaudio & cantibus musicis holocausta, &c. per manus, id est secundum dispositionem Dauidis. 19 Et nõ ingrediebatur, &c. ולא־יבוא וגו' .q.d. illi non permittebant vt vllus immundus ingrederetur. 20 Et deduxit ויורד Ad verbum, & descendere fecit.

IN CAPVT XXIIII.

1 Ioáŵs יואש In 2. Reg. 12. a. 1, dicitur Iehoás: quia huiusmodi nomina patiuntur contractionem.
5 Egredimini ad vrbes Iehudáh, צאו לערי יהודה q.d relictis Ierosolymis concedite in vrbes Iehuda.
6 Principem, הראש Subaudi ex vndecimo versu paulo pòst sequente כהן Sacerdotem, vbi integra loquutio legitur. Significat enim summum Sacrificum, siue Sacerdotem. Munus את משאת donum. vel, oblationem. aut, vectigal constitutum à Mose.

7 y Athaliáhu enim impia & filii eius destruxerũt domũ Dei, quin-
etiã ʼomnes sanctificationes domus Iehouæ ʼimpẽderũt in idolis.
8 ʼDixit igitur Rex, & fecerunt arcam vnam, quam posuerunt ad
portam domus Iehouæ foris.
9 ʼEt promulgarũt in Iehudáh & Ieruשּׁsaláim vt afferrent Iehouæ
ʼdonum Mowséh serui Dei super Iשּׁraxelem in deserto.
10 Et lætati sunt omnes principes, atque vniuersus populus, ʼ& at-
tulerunt, conieceruntque in arcam ʼdonec consummassent.
11 Fuit autem, tempore quo ʼafferebat arcam ʼad præfectum Regis
ʼper manum Leuitarum, quũ viderent quòd multum esset argen-
tum, tunc veniebat Scriba Regis, & præfectus Sacerdotis ʼprimi,
& effundebant arcã: postea reportabant eã & reponebant eam in
locum suum. sic faciebant ʼper singulos dies: congregauerúntque
ʼargentum in multitudine.
12 Et dedit illud Rex & Iehoiadáy facienti opus ministerii domus
Iehouæ: conduxerúntque ʼcæsores & artifices ad instaurandam
domum Iehouæ, & etiam fabros ferri & æris ad fortificandam do-
mum Iehouæ.
13 Fecerunt itaque ʼoperarii, ʼ& sanatũ est opus manibus illorũ,
& restituerũt domũ Dei ʼin dispositionẽ suã, ac roborauerũt eam.
14 ʼQuũ autem consũmassent, attulerunt corã Rege & Iehoiadáy
residuũ argenti, fecerúntque ex eo vasa domui Iehouæ, vasa *inquam*
ministerii, & mortaria, & cochlearia, vasa quoque aurea & argẽ-
tea: offerebántque holocausta in domo Iehouæ iugiter cunctis
diebus Iehoiadáy.

Moritur Ioiada: quo mortuo declinat Ioas ad idololatriam.

15 Senuit autem Iehoiadáy saturatus diebus, ac mortuus est: cen-
tum & triginta annorum erat quando mortuus est.
16 Sepelierúntque eum in Ciuitate Dauidis cum Regibus, ʼquòd
fecisset bonum in Iשּׁraxele & cum Deo ac domo eius.
17 Postquam autem mortuus est Iehoiadáy, venerunt principes
Iehudáh, ʼ& incuruauerunt se Regi: tunc obtemperauit eis Rex.
18 Et derelinquentes domum Iehouæ Dei Patrũ suorum, seruie-
runt lucis, & sculptilibus: fuit itaq; ira contra Iehudáh & Ieruשּׁsa-
láim propter delictum suum istud.

Iussu Ioas interficitur Zacharias propheta à Deo missus.

19 ʼEt misit *Iehouáh* ad eos, Prophetas, ʼvt reuocarent illos ad se, ʼ&
testificati sunt eis, ʼ& non auscultauerunt.
20 ʼSpiritus autem Dei induit Zechariáh filium Iehoiadáy sacer-
dotis, ʼ& stetit désuper populum, ac dixit eis, Sic dixit Deus, Cur

7 Athalia enim impiissima & filii eius destruxerant domum Dei, & de vniuersis quæ sanctificata fuerãt in tẽplo Dñi, ornauerant fanum Baalim.
8 Præcepit ergo Rex, & fecerunt arcam: posuerúntque eã iuxta portam domus Domini forinsecus.
9 Et prædicatum est in Iuda & Ierusalem vt deferrent singuli pretiũ Domino, quod constituit Moyses seruus Dei super omnem Israel, in deserto. (Exod. 30.b.) C
10 Lætatique sunt cuncti principes, & omnis populus: & ingressi contulerũt in arcã atq; miserũt, ita vt impleretur.
11 Quúmque tẽpus esset vt deferrent arcam coram Rege per manus Leuitarum (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur scriba Regis, & quem primus Sacerdos constituerat: effundebántque pecuniam quæ erat in arca: porrò arcam reportabant ad locum suum: sicque faciebant per singulos dies, & congregata est infinita pecunia.
12 Quam dederunt Rex & Ioiada iis qui præerant operibus domus Domini: at illi cõducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorũ, vt instaurarent domum Domini: fabros quoque ferri & æris: vt quod cadere cœperat, fulciretur. D
13 Egerúntque ii qui operabãtur industriè, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum: ac suscitauerunt domum Dei in statum pristinũ: & firmiter eam stare fecerunt.
14 Quúmque complessent omnia opera, detulerunt coram Rege & Ioiada reliquam partem pecuniæ: de qua facta sunt vasa templi in ministerium ad holocausta, phialæ quoque, & cætera vasa aurea & argentea: & offerebãtur holocausta in domo Domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ.
15 Senuit autem Ioiada plenus dierũ, & mortuus est quũ esset centum triginta annorum: E
16 Sepelierúntque eum in Ciuitate Dauid cum Regibus, eo quòd fecisset bonum cũ Israel, & cum domo eius.
17 Postquam autem obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adorauerunt Regẽ: qui delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis.
18 Et dereliquerunt templum Domini Dei Patrum suorum, seruierúntq; lucis & sculptilibus: & facta est ira cõtra Iudam & Ierusalem propter hoc peccatum.
19 Mittebátque eis Prophetas, vt reuerterentur ad Dominum: quos protestantes illi audire nolebant.
20 Spiritus itaq; Dei induit Zachariã filiũ Ioiadæ sacerdotẽ: & stetit ĩ cõspectu populi, & dixit eis, Hæc dicit Do-

7 Omnes sanctificationes domus Ieh. כל־קדשי בית־יהוה quæcunque erant consecrata domui Iehouæ.i.cultui Dei. Impenderunt עשו Ad verbum, fecerunt.q.d.omnibus iis quæ dicata erant, abusi sunt in cultum idolorum. 8 Dixit igitur Rex, ויאמר המלך Subaudienda quædam, nempe, vt facerent arcam. 9 Et promulgarunt ויתנו־קול Ad verbum, Et dederunt vocem.i.voce præconis diuulgarunt. Donum משאת oblationem. Vide Exod. 30.b.12, de dimidio siclo dando per capita. 10 Et attulerunt ויביאו sub.munera, vel pecuniam. Donec consummassent. עד לכלה: .i.donec omnes ad vnum, vel quibus erat in animo, coniecissent pecuniam in arcam. ne intelligas, quousque implerent arcam. 11 Afferebat יביא sub.is qui afferebat.q.d.quo tempore afferebatur arca illa. Ad præfectum אל־פקדת ad magistratum. Per manum Leuitarum, ביד הלוים .i.iussu Sacerdotum & Leuitarum. Primi, הראש .i.summi. Per singulos dies ליום ביום Ad verbum, de die in diem. quoties scilicet arca erat plena. Argentũ in multitudine. כסף לרב: pecuniæ ingentem vim. 12 Cæsores, חצבים sub.lapidũ. 13 Operarii, עשי המלאכה Ad verbum, facientes opus. Et sanatum est opus ותעל ארוכה למלאכה Ad verbum, & ascendit medicina super opus.i.ruinæ templi fuerunt instauratæ. Comparat ruinam vulneri. metaphora sumpta à corporibus. In dispositionem suam, על־מתכנתו .i.in pristinum statum.
14 Quum autem consummassent, וככלותם Ad verbum, Et secundum consummare ipsos.i.quum operi postremam manũ imposuissent.
15 Saturatus diebus וישבע ימים Ad verbum, & saturatus est diebus. Hebraismus, quum vixisset ad saturitatem vsque.
16 Quòd fecisset bonũ, &c. כי עשה טובה וגו׳ Hebraismus, quòd multis beneficiis cumulasset Israelẽ, fuissétque pius in Deũ & templũ eius.
17 Et incuruauerunt se Regi: וישתחוו למלך & adorauerunt Regem. vel, venerunt eum salutatum: de more scilicet, & alloquuti sunt de religione & aliis rebus. Persuaserant enim, mortuo pontifice, nobiles Regi vt relinqueret templum: in hæc fortasse verba, Quid tibi cum his cæremoniis? viuito more tuo. & alia huiusmodi. 19 Et misit וישלח sub. Iehouáh. Vt reuocarẽt illos ad se, להשיבם אל־יהוה Ad verbũ, vt reuerti faceret illos ad Iehouã. Anteced. pro relat. Et testificati sunt eis, ויעידו בם & inuocarunt testes in eos.i.cælũ & terrã, atque omnes creaturas in testes vocarunt: vt sic inexcusabiles conuincerentur infidelitatis & rebellionis. Et non auscultauerunt. ולא האזינו: & non perceperũt auribus.i.non audierũt, hoc est, respuerũt eorũ verbũ. 20 Spiritus autẽ Dei induit Zechariáh ורוח אלהים לבשה את־זכריה Hebraismus, actus fuit Spiritu Dei Zacharias. Vt peccatũ aggrauet, meminit patris Prophetæ. Et stetit désuper populũ, ויעמד מעל לעם .i.stetit in loco qui erat supra populũ, hoc est in loco editiore quàm populus.q.d.ascendit suggestum, vt ita declamaret in mores Regis & principum eius.

F minus Deus, Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis nõ proderit: & dereliquistis Dominum, vt derelinqueret vos?

21 Qui congregati aduersus eum, miserũt lapides, iuxta Regis imperium, in atrio domus Domini.

Matth.23.d.35

22 Et nõ est recordatus Ioas Rex misericordiæ quam fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit filiũ eius. qui quum moreretur, ait, Videat Dominus, & requirat.

23 Quúmque euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ, venitque in Iudam & Ierusalẽ, & interfecit cunctos principes populi, atque vniuersam prædam miserunt Regi in Darmascum.

G 24 Et certè quum permodicus venisset numerus Syrorũ, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multitudinem: eo quòd dereliquissent Dominũ Deũ Patrũ suorũ: in Ioas quoque ignominiosa exercuere iudicia.

25 Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis: surrexerunt autem contra eum serui sui, in vltionem sanguinis filii Ioiadæ sacerdotis, & occiderunt eũ in lectulo suo, & mortuus est: sepeliérũtque eum in Ciuitate Dauid, sed non in sepulchris Regum.

26 Insidiati verò sunt ei Zabad filius Semaath Ammanitidis, & Iozabad filius Semarith Moabitidis.

27 Porrò filii eius, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei, scripta sũt diligẽtius in libro Regum: regnauitque Amasias filius eius pro eo. Cap. XXV.

1 Vigintiquinque annorum erat Amasias quũ regnare cœpisset, & vigintinouem annis regnauit in Ierusalem. nomen matris eius Ioadã de Ierusalem.

2 Fecitque bonum in conspectu Domini, veruntamen non in corde perfecto.

3 Quúmque roboratum sibi videret imperium, iugulauit seruos qui occiderant Regem patrem suum.

Deut.24.c.16 4.Reg.14.b.6 Ezech.18.e.20

4 Sed filios eorum non interfecit, sicut scriptũ est in libro Legis Moysi, vbi præcepit Dominus, dicens, Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis: sed vnusquisque in suo peccato morietur.

5 Congregauit igitur Amasias Iudã, & constituit eos per familias, tribunósque & centuriones in vniuerso Iuda & Beniamin: & recensuit à viginti annis sursum, inuenitque treceta millia iuuenum qui egrederentur ad pugnam, & tenerent hastam & clypeũ.

6 Mercede quoque cõduxit de Israel centum millia robustorum, centum

---

transgredimini præcepta Iehouæ? non prosperè cedet: quia dereliquistis Iehouam, *ipse* quoque derelinquet vos.

21 Illi autem coniuratione facta aduersum eum, obruerunt eum lapidibus, de mandato Regis, in atrio domus Iehouæ.

22 Nec recordatus est Ioáʋs Rex, 'misericordiæ quam fecerat Iehoiadáh pater eius cum eo, sed interfecit filium eius: quum autẽ moreretur, dixit, 'Videat Iehouáh, & requirat.

23 Fuit autem 'in reuolutione anni, ascendit contra eum exercitus Arám, venerúntque contra Iehudáh & Ieruʋsaláim, & perdiderũt omnes principes populi de populo, & omnia spolia eorum miserunt ad Regem Darméʋsec.

24 Quia cum paucis viris venerat exercitus Arám, ideo Iehouáh tradidit in manum eorum 'exercitum in multitudine valde, quòd reliquissent Iehouã Deum Patrum suorum: cum Ioáʋs quoque 'fecerunt iudicia.

25 'Et quum recessissent ab eo, dereliquerũt 'certè eum in languoribus multis. coniurauerunt *autem* contra eum serui sui 'propter sanguinem filiorum Iehoiadáy sacerdotis, & occiderunt eum in lecto suo, & mortuus est: sepeliérúntque eum in Ciuitate Dauidis, nec sepelierunt eum in sepulchris Regum.

26 Isti verò sunt qui coniurauerũt contra eum: Zabád filius ʋSimyáth y Ammonithidis, & Iehozabád filius ʋSimrith Moabitihdis.

27 Filii autẽ eius, '& *quomodo* multiplicatũ fuerit munus apud eum, & fundamentũ domus Dei: ecce scripta sunt in cõmentario libri Regũ. regnauit autẽ Amaʏsiáhu filius eius pro eo. Cap. XXV.

1 Vigintiquinq; annorum *erat quando* regnare cœpit Amaʏsiáhu: & vigintinouem annis regnauit in Ieruʋsaláim. nomen autem matris eius, Iehoyadán de Ieruʋsaláim.

2 Fecítque rectum in oculis Iehouæ, veruntamen non corde perfecto.

3 Fuit autem, 'quũ roboratum esset regnum super eum, occidit seruos suos qui percusserant Regem patrem suum.

4 Filios autem eorum non fecit interimere, sed *fecit* vt scriptum est in Lege in libro Moʋséh, *in* qua præcepit Iehouáh, dicendo, Nõ morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus, sed singuli pro peccato suo morientur.

5 Congregauit autem Amaʏsiáhu Iehudáh, & constituit eos per domum familiarum tribunos, & centuriones in vniuerso Iehudáh & Biniamín: recensuítque eos à filio viginti annorum & suprá, 'inuenítque ex eis trecẽta millia electorum 'egredientium ad pugnam, tenentium hastam & clypeum.

6 Cõduxit quoq; mercede de Iʋsraʌele cẽtũ millia fortiũ robore

---

Syri numero pauci vincunt Iudã, eo quòd Dominũ reliquisset.

Ioas interimitur à seruis suis.

Amasias occidit seruos interfectores patris sui.

Amasias cõgregat exercitum.

---

22 Misericordiæ, &c. חחסד וגו' .i. beneficentiæ qua cum affecerat Ioiada pater eius. Videat Ieh. & requirat. ירא יהוה וידרש: Videbit Iehouáh, & requiret. sub. cædem meam de manu vestra. i. sumet ex vobis supplicium propter cædem hanc factam. vt sit prophetia. Cõfer hæc cum eo quod 2.Reg.12.c.17 scribitur.
23 In reuolutione anni, לתקופת השנה post reuolutionẽ anni. sub. illius. vel, anno reuoluto.
24 Exercitum in multitudine valde, חיל לרוב מאד Hebraismus, quammaximum exercitum Iudæorum. Fecerũt iudicia. עשו שפטים: sub. Syri. Hebraismus, affecerunt illum variis suppliciis.
25 Et quum recessissent ab eo, ובלכתם ממנו sub. Syri. Propter sanguinem filiorum בדמי בני Hebraismus, ob mortem Zachariæ qui vnus erat filiorum Iehoiada. Vel sing. est pro plur. Vel sic scripsit author huius libri, quòd iste Zacharias esset vice multorum filiorum ipsi Iehoiadæ.
27 Et *quomodo* multiplicatum fuerit munus apud eum, ורב המשא עליו .i. quomodo multiplicatũ fuerit vectigal illud Mosis propter eum, siue illo authore. fuit enim Ioas author illius vectigalis, siue muneris & doni, de quo suprà versu nono. Alii, filii autem eius, *quódque* multiplicatum est munus, siue vectigal illud, sub. Mosis. i. impositum à Mose populo Israel iussu Domini. Loquitur de dando dimidio siclo ordinato à Mose, Exod.30.b.12, quem iste Ioas sæpius exegit.

IN CAPVT XXV.

3 Quum roboratũ esset Regnum super eum, כאשר חזקה הממלכה עליו Hebraismus, quum regno suo pacificè potiretur. Pro Super eum, in 2.Reg.14.b.5, vbi hæc historia scribitur, legitur, in manu eius.
5 Inuenitque ex eis וימצאם Ad verbum, inuenitque eos. Egredientiũ ad pugnam, &c. יוצא צבא וגו' Hebraismus, aptorum ad militiam, hominum bellicosorum. Tenẽtes lanceam vocat gestantes lanceam.

centum talentis argenti.

Monetur Amasias ne viribus humanis fidat.

Vir autem Dei venit ad eum,dicendo,O Rex,ne veniat tecum 7
exercitus Iꞷsraꭓelis:quia'Iehouáh non est cum Iꞷsraꭓele,*nempe* cū
omnibus filiis ꭓEphráim.

Quòd si *mihi non credis*,veni,fac,roborare ad pugnam: cadere *tamen* 8
faciet te Deus corā inimico:'est enim fortitudo Deo ad adiuuandum & cadere faciendum.

Tunc dixit Amaꭓsiáhu Viro Dei, Sed quidnam agendum est de 9
centum talentis quæ dedi exercitui Iꞷsraꭓelis? Respōdit Vir Dei,
'Est Iehouæ vt det tibi multo plura his.

Separauit itaque eos Amaꭓsiáhu, exercitum *scilicet* qui venerat 10
ad se de ꭓEphráim, vt abirent ad locū suū:& iratus est furor eorū
valde cōtra Iehudáh, reuersíq; sunt ad locū suum'in ira furoris.

Percutit Amasias Idumæos.

Amaꭓsiáhu autem 'corroboratus, eduxit populum suum,& pro 11
fectus est in vallem Salis,percussítque de filiis ꞷSeꞷir decē millia.

Decem item millia viuorum ceperunt filii Iehudáh,quos addu 12
xerunt in verticem ipsius rupis , & præcipitauerunt eos è vertice
rupis,& omnes hi'crepuerunt.

'Filii autem exercitus quem remiserat Amaꭓsiáhu ne iret secum 13
ad bellum,'diffusi sunt in vrbibus Iehudáh à ꞷSomerón vsque ad
Beth-ꭓhorón:percusserūt autem'ex eis tria millia, & diripuerunt
prædam multam.

Amasias adorat deos Idumæorū.

Fuit verò,postquam venisset Amaꭓsiáhu à cædendo ꭓEdomæos, 14
tunc adduxit deos filiorum ꞷSeꞷir, statúitque eos sibi in deos,&
coram eis incuruauit se,atque eis suffiuit.

Corripitur à Domino.

Propterea iratus est furor Iehouæ in Amaꭓsiáhu,misítque ad eū 15
Prophetam,ac dixit ei, Vtquid'quæsisti deos populi qui nō eruerunt populum suum è manu tua?

Fuit autem, quum loqueretur ipse ad eum,dixit illi, Nunquid 16
consiliarium'Regi posuerunt te? cessa, 'quare percutiēt te? Cessauit itaque Propheta,ac dixit,Noui quòd'cogitauerit Deus perdere te,quia fecisti hoc,& non paruisti consilio meo.

Voluntate Dei traditur Amasias in manus hostium.

Consilium autē iniit Amaꭓsiáhu Rex Iehudáh,& misit ad Ioáꞷs 17
filium Iehoaꭓház filii Iehú, Regem Iꞷsraꭓelis,dicendo, Veni,videamus nos facie.

Tum misit Ioáꞷs Rex Iꞷsraꭓelis ad Amaꭓsiáhu regem Iehudáh, 18
'huiusmodi responsum,Carduus qui est in Lebanón, misit ad cedrum quæ est in Lebanón,his verbis,Da filiam tuam filio meo vxorem. transiuit autem bestia agri quæ erat in Lebanón, & conculcauit carduum illum.

'Dixisti,Ecce'percussisti ꭓEdóm:'tunc eleuauit te cor tuū'ad ho 19
norificandum *te*.nunc mane domi tuæ, vtquid'miscebis te *mecum* in
malum,vt corruas tu & Iehudáh tecum?

Et non acquieuit Amaꭓsiáhu, quia à Deo erat vt traderet eos in 20

talentis argenti.

7 Venit autem homo Dei ad illum, & ait,O Rex,ne egrediatur tecū exercitus Israel:nō est enim Dominus cū Israel & cunctis filiis Ephraim.

8 Quòd si putas in robore exercitus bella cōsistere,superari te faciet Deus ab hostibus:Dei quippe est & adiuuare & in fugam conuertere. C

9 Dixitq; Amasias ad Hominē Dei, Quid ergo fiet de centū talentis quæ dedi militibus Israel? Et respondit ei Homo Dei,Habet Dominus vnde tibi dare possit multo his plura.

10 Separauit itaque Amasias exercitū qui venerat ad eum ex Ephráim,vt reuerteretur in locum suum: at illi contra Iudā vehementer irati, reuersi sūt in regionem suam.

11 Porrò Amasias confidenter duxit populū suū,& abiit in vallē Salinarū, percussitque filios Seir,decē millia.

12 Et alia decem millia virorum ceperunt filii Iuda, & adduxerūt ad præruptum cuiusdam petræ, præcipitaueruntque eos de summo in præceps,qui vniuersi crepuerunt. D

13 At ille exercitus quē remiserat Amasias ne secum iret ad prælium,diffusus est in ciuitatibus Iuda, à Samaria vsque ad Beth-horon, & interfectis tribus millibus,diripuit prædam magnam.

14 Amasias verò post cædem Idumæorum,& allatos deos filiorum Seir,statuit illos in deos sibi, & adorabat eos,& illis adolebat incensum.

15 Quāobrem iratus Dominus contra Amasiam,misit ad illum Prophetam,qui diceret ei, Cur adorasti deos qui non liberauerunt populum suum de manu tua? E

16 Cumque hæc ille loqueretur, respondit ei , Num consiliarius Regis es? quiesce,ne interficiāte.Discedénsque Propheta, Scio,inquit,quòd cogitauerit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper nō acquieuisti consilio meo.

17 Igitur Amasias rex Iuda inito pessimo consilio , misit ad Ioas filiū Ioahaz filii Iehu regem Israel , dicens, Veni,videamus nos mutuò.

18 At ille remisit nuntios,dicens,Carduus qui est in Libano,misit ad cedrū Libani,dicens , Da filiam tuam filio meo vxorem: & ecce,bestiæ quæ erāt in sylua Libani transierūt, & conculcauerunt carduum.

19 Dixisti , Percussi Edom: & idcirco erigitur cor tuum in superbiam. sede in domo tua , cur malum aduersum te prouocas , vt cadas & tu & Iudas tecum? F

20 Noluit autem audire Amasias, eo quòd Domini esset voluntas vt tra-

7 Iehouáh non est cum Iꞷsr. אין יהוהעם־ישראל .i.nō fauet Israeli,nēpe filiis Ephráim. 8 Est enim fortitudo Deo,&c. באלהים וגו Hebraismus,Deus potest adiuuare quem vult:& contrà,perdere quem vult.i.superiorem reddere,vel inferiorem. 9 Est Iehouæ,&c. יש ליהוה וגו' Est in potestate Iehouæ dare tibi,&c. 10 In ira furoris. בחרי־אף: Hebraismus,valde irati. 11 Corroboratus, התחזק .i.quum cœpisset esse animo forti & fidenti. 12 Crepuerunt. נבקעו: rupti sunt.i.omnium corpora fuerunt rupta. 13 Filii autem exercitus ובני הגדוד Filios exercitus vocat milites exercitus,& exercitū ipsum,more Hebraico. Diffusi sunt ויפשטו Redundat hic ו. Alii vertunt,irruerunt.significat irruere & excurrere ad prædam. Ex eis מהם .i.ex filiis Iuda. 15 Quæsisti דרשת consuluisti. 16 Regi למלך De se loquitur in tertia persona:acsi dicat, Quis te consiliarium meum fecit? Quare percutient te? למה יכוך sub.satellites,vel ministri mei.q.d.desine,vel dabis pœnas. Cogitauerit יעץ statuerit. 18 Huiusmodi responsum, לאמר Ad verbum,dicendo.Vide hæc 2.Reg.14.c.8. 19 Dixisti, אמרת .i.Cogitasti apud te. Percussisti הכית De se loquitur in tertia persona,pro percussi.i.reportaui victoriam de Idumæis. Tunc eleuauit te cor tuum, ונשאך לבך .i.tunc cœpisti esse magno animo,& magnos honores ambire. Ad honorificādum. להכביד sub.te.i.vt magno honore te dignum putares. vt honorificares te. Miscebis te *mecum* in malum, תתגרה ברעה rixaberis *mecum* in malum.

deretur in manus hostium propter deos Edom.
Ascendit igitur Ioas Rex Israel, & mutuos sibi præbuere conspectus: Amasias autem Rex Iuda erat in Beth sámes Iudæ.
Corruitque Iudas coram Israel, & fugit in tabernacula sua.
Porrò Amasiam Regē Iuda filium Ioas filii Ioachaz, cepit Ioas Rex Israel in Beth-sámes, & adduxit in Ierusalem: destruxitque murū eius à porta Ephráim vsque ad portam anguli, quadringentis cubitis.
G Omne quoque aurum, & argētum, & vniuersa vasa quæ repererat in domo Dei, & apud Obed-edom, in thesauris etiam domus regiæ, necnon & & filios obsidum reduxit in Samariā.
Vixit autē Amasias filius Ioas Rex Iuda, postquā mortuus est Ioas filius Ioachaz Rex Israel, quindecim ānis.
Reliqua autem sermonum Amasiæ priorum & nouissimorum scripta sūt in libro Regum Iuda & Israel.
Qui postquam recessit à Domino, tetenderunt ei insidias in Ierusalem. quúmque fugisset in Lachis, miserūt, & interfecerunt eum ibi.
Reportantésque super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in Ciuitate Dauid, Cap. XXVI.
4.Reg.14.f.21. & 15.a.1.
OMnis autem populus Iuda, filiū eius Oziam annorum sedecim, constituit Regem pro Amasia patre suo.
Ipse AEdificauit Ailath, & restituit eam ditioni Iudæ, postquam dormiuit Rex cum patribus suis.
Sedecim annorum erat Ozias quū regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Iechelia de Ierusalem,
Fecítque quod erat rectum in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Amasias pater eius.
Et exquisiuit Deum in diebus Zachariæ intelligentis & videntis Deū: quúmq; requireret Dominum, direxit eum in omnibus.
Denique egressus est, & pugnauit contra Philisthiim, & destruxit murum Geth & murum Iabniæ, murúmque Azoti: ædificauit quoque opida in Azoto, & in Philisthiim.
B Et adiuuit eum Deus contra Philisthiim, & contra Arabes qui habitabant in Gur-baal, & contra Ammonitas.
Appendebántque Ammonitæ munera Oziæ: & diuulgatum est nomen eius vsque ad introitū AEgypti, propter crebras victorias.
AEdificauitque Ozias turres in Ierusalem super portā anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmauitque eas.

num *hostis*, quia ʼquæsierant deos אEdóm.
21 Ascendit ergo Ioáɷs Rex Iɷsraelis, & viderūt sese facie, ipse &
Amaʏsiáhu Rex Iehudáh in Beth-ɷsémeɷs, quæ *est* in Iehudáh.
22 Et cæsus fuit Iehudáh coram Iɷsraele, fugerúntque singuli ad
tabernacula sua.
23 Amaʏsiáhu verò Regem Iehudáh filium Ioáɷs filii Iehoanház,
cepit Ioáɷs Rex Iɷsraelis in Beth-ɷsémeɷs, & adduxit eū in Ie-
ruɷsaláim, diruítque murū Ieruɷsaláim à porta אEphráim vsque
ad portam anguli quadringentis cubitis.
24 Totúmque aurum, & argentum, atque omnia vasa quæ inuen-
ta sunt in domo Dei apud ʏObed-edóm, & in thesauris Regis, fi-
lios quoque nobiles ʼreduxit in ɷSomerón.
25 Vixit autē Amaʏsiáhu filius Ioáɷs Rex Iehudáh postquā mor-
tuus est Ioáɷs filius Iehoanhaz Rex Iɷsraelis, quindecim annis.
26 Reliquum autem verborum Amaʏsiáhu priorū & posteriorū,
nónne ecce scripta sunt in libro Regum Iehudáh & Iɷsraelis?
27 A tempore autem quo ʼdefecit Amaʏsiáhu à Iehoua, coniura-
uerunt contra eum coniurationem in Ieruɷsaláim: & fugit in La- Occiditur Amasias.
chiɷs: miserūt autē post eum in Lachiɷs, & interfecerūt eum ibi.
28 Tulerúntque eum super equos, & sepelierunt eum cum patri-
bus suis ʼin Ciuitate Iehudáh. Cap. XXVI.
1 TVlerunt autem vniuersus populus Iehudáh ʼʏVzziiáhu (is au- Ozias pius cōstituitur Rex pro Amasia.
tem erat sedecim annorum) & Regem constituerunt eum
pro patre suo Amaʏsiáhu.
2 Ipse ædificauit ʼאEIóth, & restituit eā ipsi Iehudáh, postquam
dormisset Rex cum patribus suis.
3 ʼSedecim annorum erat ʏVzziiáhu quū regnare cœpit, & quin-
quaginta duobus annis regnauit in Ieruɷsaláim. nomen autem
matris eius Iecholiáh de Ieruɷsaláim.
4 Is fecit quod rectum erat in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ
fecerat Amaʏsiáhu pater eius:
5 Et quæsiuit Deum in diebus Zechariáhu ʼintelligentis visiones Quærere Deum.
Dei: in diebus autem quibus ʼquæsiuit Iehouā, prosperum ei suc-
cessum dedit Deus.
6 Nam egressus, pugnauit contra Peliɷsthím, & rupit murum Pugnat contra Philisthiim.
Gath, atque murum Iabnéh, & murum Aɷsdód: & ædificauit vr-
bes in Aɷsdód & in Peliɷsthím.
7 Adiuuit quoque eum Deus contra Peliɷsthím & contra ʏAra-
bes qui habitabant in Gur báʏal & Hameɷyuním.
8 Dederúntque ʏAmmonitæ munus ipsi ʏVzziiáhu, ʼabiitq; no-
men eius vsque ad introitum AEgypti: ʼquia robustus fuit vsque
in excelsum.
9 AEdificauit præterea ʏVzziiáhu turres in Ieruɷsaláim super por
tam anguli, & super portam vallis, & super *portam* anguli, ʼ& mu-
niuit eas.

20 Quæsierant דרשו consuluerant. 24 Reduxit וישב Quidam ex præcedenti versu subaudiunt verbum adduxit: & istud vertunt, reuersúsque est, sic, filios quoq; nobiles adduxit, ac reuersus est in ɷSomerón. 27 Defecit Amaʏsiáhu à Iehoua, כר אמציהו מאחרי יהוה Ad verbū, recessit Amasiahu de post Iehouā i. à vestigiis Iehouæ. 28 In Ciuitate Iehudáh. בעיר יהודה: In 2. Reg. 14. c. 20, legitur, in Ciuitate Dauidis.

IN CAPVT XXVI.

1 ʏVzziiáhu עזיהו In 2. Reg. 14. f. 21, dicitur Azarias. 2 אEloth, אילות In Regibus dicitur Elath. Ciuitas ad Mare rubrū, vnde sinus Elaniticus. 3 Sedecim annorū בן שש עשרה שנה Vide 2. Reg. 15. a. 2. 5 Intelligentis visiones המבין בראות periti in visionibus. Quæsiuit Iehouam, דרשו את יהוה Infinitiuus cum affixo pronomine, pro, tempore quo is consulebat Iehouam. 8 Abiitque nomen eius וילך שמו Sic est Heb. ad verbum vt vertit noster interpres. i. diuulgatáque est fama eius. Quia robustus fuit, &c. כי החזיק וגו' Hebraismus, fortiter & viriliter egit supramodum. 9 Et muniuit eas. ויחזקם Ad verbum, & roborauit eas.

Ozias agriculturæ deditus.

Extruxit etiam turres in deserto,'& fodit cisternas multas, quia 10
grex multus erat ei:& in campestribus & in planitie:'agricolæ &
vinitores in montibus'& in Charmél: quia'diligebat terram.

Exercitus Oziæ.

Fuit quoque ipsi עVzziiáhu exercitus facientium bellum, ingre 11
dientium ad pugnam in turma, iuxta numerū'quo recensiti fue-
rant per manum Ieעiél scribæ,&Mayaשseiáhu præfecti,'de mā-
dato חHananiáhu, *qui erat* de principibus Regis.

Omnis numerus principum familiarū *ex* fortibus robore, duo- 12
rum millium & sexcentorum.

'Et sub imperio eorum exercitus militiæ trecentorum & septē 13
millium, atque quingentorum'pugnantium cum fortitudine ro-
boris, vt opem ferrent Regi'contra inimicum.

Præparauit autem ipsis עVzziiáhu, *nimirum* cuncto exercitui, cly 14
peos,& hastas,& galeas,& loricas,& arcus,& lapides fundarum.

Fecit item in Ieruשsaláim machinas'arte artificis, vt essent su- 15
per turres, & super angulos,'ad iaculandas sagittas & lapides grā-
des:'egressúmque est nomē eius procul, eo quòd'mirabilem sese
præstitit, adiuuando *seipsum*,'donec roboratus est.

Ozias cōtra Dei præcepta vsurpans officiū sacerdotii, percutitur lepra.

Quum autem roboratus esset, eleuatum est cor eius, donec'cor- 16
rumperet *sese*: & præuaricatus est cōtra Iehouā Deū suum: ingres-
sus nanque est templū Iehouæ, vt suffiret super altare suffimenti.

A sacerdotibus corripitur Rex.

Ingressus est autem post eum עAzariáhu'sacerdos,& cum eo Sa 17
cerdotes Iehouæ octoginta, filii robusti:

'Steterúntque contra עVzziiáhu Regem,& dixerunt ei, Nō est 18
tuum, עVzziiáhu, suffire Iehouæ: sed Sacerdotum filiorū Aharón,
qui sanctificati sunt, est suffire. egredere de Sanctuario: quia præ-
uaricatus es, neque erit tibi'ad gloriam à Iehoua Deo.

Iratus est itaque עVzziiáhu, (in manu autem sua habebat'suffi- 19
mentum vt suffiret) quúmq; irasceretur contra Sacerdotes, lepra
exorta est in fronte eius coram Sacerdotibus in domo Iehouæ a-
pud altare suffimenti.

Tū aspexit eum עAzariáhu Sacerdos summus,& omnes Sacer- 20
dotes, & en erat leprosus in fronte sua. proinde festinanter egredi
fecerunt eum inde:& etiam ipse compulsus est egredi, quia per-
cusserat eum Iehouáh.

Ioatham filius Oziæ.

'Fuítque עVzziiáhu rex leprosus vsq; ad diem quo mortuus est, 21
habitauítq; in domo libera leprosus, quia'excisus fuerat à domo
Iehouæ. Iothám autem filius eius erat super domum Regis, ius
dicens populo terræ.

Reliquum autem verborū עVzziiáhu priorum & posteriorum 22
scripsit Ieשsayiáhu filius Amóץs, propheta.

Moritur Ozias.

Et dormiuit עVzziiáhu cum patribus suis: & sepelierunt eum 23
cum patribus suis 'in agro sepulturæ qui *erat* Regibus: dixerunt
enim, Leprosus est. Et regnauit Iothám filius eius pro eo.

10 Extruxit etiam turres in solitudi-
ne, & effodit cisternas plurimas, eo
quòd haberet multa pecora tam in
in cāpestribus, quàm in eremi vastita-
te: vineas quoque habuit & vinitores
in mōtibus,& in Carmelo: erat quip-
11 pe homo agriculturæ deditus.
Fuit autem exercitus bellatorum
eius, qui procedebāt ad prælia sub ma
nu Iehiel scribæ, Maasiæq; doctoris,
& sub manu Hananiæ qui erat de du-
cibus Regis.

12 Omnísque numerus principū per
familias virorum fortium duorū mil
lium sexcentorum.

13 Et sub eis vniuersus exercitus tre-
centorum & septem milliū quingē-
torum, qui erant apti ad bella, & pro
Rege contra aduersarios dimicabāt.

14 Præparauit quoq; eis Ozias, id est C
cuncto exercitui, clypeos & hastas &
galeas & loricas, arcúsque, & fundas
ad iaciendos lapides.
15 Et fecit in Ierusalem diuersi gene-
ris machinas, quas in turribus collo-
cauit,& in angulis murorum, vt mit-
terent sagittas & saxa grandia: egres-
súmq; est nomē eius procul, eo quòd
auxiliaretur ei Dominus,& corrobo-
rasset illum.
16 Sed quū roboratus esset, eleuatum
est cor eius in interitū suum,& negle-
xit Dominum Deum suum: ingressús-
que tēplum Domini, adolere voluit
incensum super altare thymiamatis.
17 Statimque ingressus post eum Aza-
rias sacerdos, & cum eo sacerdotes
Domini octoginta, viri fortissimi,
18 Restiterunt Regi, atque dixerunt,
Nō est tui officii Ozia, vt adoleas in-
cēsum Domino: sed sacerdotum, hoc
est filiorum Aaron, qui cōsecrati sunt
ad huiuscemodi ministerium: egrede-
rę de Sanctuario, ne contēpseris: quia
non reputabitur tibi in gloriam hoc
19 à Domino Deo. D
Iratúsque Ozias, & tenens in ma-
nu thuribulum vt adoleret incēsum,
minabatur Sacerdotibus: statímque
orta est lepra in fronte eius coram sa
cerdotibus, in domo Domini super
altare thymiamatis.
20 Quúmq; respexisset eum Azarias
pontifex, & omnes reliqui Sacerdo-
tes, viderunt lepram in fronte eius,
& festinatò expulerunt eum: sed &
ipse perterritus accelerauit egredi,
eo quòd sensisset ilico plagā Domini.

21 [Fuit igitur Ozias Rex leprosus vs- ‡4.Reg.15
que ad diem mortis suæ,& habitauit
in domo separata plenus lepra, ob
quam eiectus fuerat de domo Domi-
ni. porrò Ioatham filius eius rexit do
mum Regis, & iudicabat populum
terræ.
22 Reliqua autem sermonum Oziæ
priorum & nouissimorum scripsit E-
saias filius Amos, propheta.
23 Dormiuitque Ozias cum patribus
suis,& sepelierunt eum in agro rega-
lium sepulchrorum, eo quòd esset le-
prosus: regnauitque Ioatham filius
eius pro eo.

10 Et fodit ויחצוב exciditq;. sciditq;. Agricolæ אכרים sub. erāt illi. i. habebat agricolas. Et in Charmel: ובכרמל & in agro fertili. vel, arboribus consito. Vide Leu. 2. d. 14. significationem huius dictionis. Diligebat terram. אוהב אדמה היה: .i. erat agriculturæ studiosus.
11 Quo recensiti fuerant פקודתם Ad verbum, numerationis suæ. De mandato על יד Ad verbum, ad manum. i. de imperio.
13 Et sub imperio e. ועל־ידם Ad verbum, Et ad manum eorum. Pugnantiū עושה מלחמה Ad verbum, facientiū bellum. Contra inimicum. על־האויב: .i. contra eum inimicum qui auderet Regem ad bellum prouocare.
15 Arte artificis, מחשבת חושב Ad verbū, cogitatione cogitantis. i. machinas quasdā ingeniosè excogitatas. Ad iaculandas sagittas לירוא בחצים vt eiacularentur tela. Egressúmque est nomē e. pro. ויצא שמו עד־למרחוק Ad verbū vertit interpres. i. diuulgata est fama eius in regionē longinquam. Mirabilem sese præstitit, adiuuando הפליא להעזר .i. mirabilem sese præstiti, comparando sibi vndique vires quibus inimicis resisteret. Quidam vertunt, eo quòd mirificè sibi parauit auxilia. Donec roboratus est. עד כי־חזק: vsquedum fortis extitit.
16 Corrumperet *sese*, להשחית perderet *sese*. 17 Sacerdos, הכהן sub. summus. plena est loquutio paulo infrà versu 20.
18 Steterúntq; cōtra עVzziiáhu ויעמדו על־עזיהו .i. restiterūt Oziæ. Ad gloriā לכבוד honori. 19 Suffimētum מקטרת thuribulū.
21 Fuitque,&c. 'ויהי וגו Vide hæc sequentia 2. Reg. 15. a. 5. 23 In agro sepulturæ qui *erat* Reg. בשדה הקבורה אשר למלכים .i. in agro sepulchrorum Regum. non fuit sepultus in sepulchris regiis, sed in agro vbi erant regia alia sepulchra.

4.Reg.15.g.32

Cap. XXVII.

1 VIgintiquinque annorũ erat Ioathã quum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc.

2 Fecitque quod rectũ erat corã Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus: excepto quòd non est ingressus templum Domini: & adhuc populus delinquebat.

B 3 Ipse ædificauit portam domus Domini excelsã: & in muro Ophel multa construxit.

4 Vrbes quoque ædificauit in montibus Iuda, & in saltibus castella, & turres.

C 5 Ipse pugnauit contra Regem filiorum Ammon, & vicit eos: dederúntq; ei filii Ammon in tempore illo centũ talẽta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filii Ammon in anno secundo & tertio.

D 6 Corroboratúsque est Ioatham, eo quòd direxisset vias suas coram Domino Deo suo.

7 Reliqua autem sermonum Ioathã, & omnes pugnæ eius & opera, scripta sũt in libro Regũ Israel & Iuda.

8 Vigintiquinque annorũ erat quũ regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem.

9 Dormiuitque Ioatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate Dauid: & regnauit Achaz filius eius pro eo.

4.Reg.16.a.2

Cap. XXVIII.

1 VIginti annorũ erat Achaz quũ regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit rectũ in conspectu Domini sicut Dauid pater eius:

2 Sed ambulauit in viis Regum Israel, insuper & statuas fudit Baalim.

3 Ipse est qui adoleuit incensum in valle Ben-ennom, & lustrauit filios suos in igne iuxta ritum Gentium quas interfecit Dominus in aduentu filiorum Israel.

4 Sacrificabat quoque, & thymiama succẽdebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso.

5 Tradiditque eum Dominus Deus eius in manus Regis Syriæ, qui percussit eum, magnámque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascum: manibus quoque Regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi.

6 Occiditque Phacee filius Romeliæ, de Iuda centum viginti millia in die vno, omnes viros bellatores: eo quòd reliquissent Dominum Deum Patrum suorum.

7 Eodem tẽpore occidit Zechri vir potens ex Ephraim, Maasiam filium Regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanã quoque secundũ à Rege.

8 Ceperúntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierũ, puerorum, & puellarũ, & infinitam prædã, pertulerúntque eã in Samariam.

Cap. XXVII.

1 VIgintiquinque annorum erat Iothám quum regnare cœpit, & sedecim annis regnauit in Ieruשsaláim: nomen autẽ matris eius Ieruשsáh filia צSadóc. *Regnat pius Iothã filius Oziæ.*

2 Fecítque rectũ in oculis Iehouæ, iuxta omnia quæ fecerat עVzziiáhu pater eius: veruntamẽ non est ingressus templum Iehouæ: & adhuc populus "erat corrumpens *vias suas*.

3 Is ædificauit portam domus Iehouæ "excelsam, & in muro "arcis ædificauit multum.

4 Vrbes præterea ædificauit "in monte Iehudáh, & in saltibus ædificauit "palatia & turres.

5 Is etiam bellum gessit cum Rege filiorum עAmmón, "& roboratus est super eos: dederúntq; ei filii עAmmón ipso anno cẽtum talẽta argẽti, & decẽ millia cororũ tritici, atque hordei decẽ millia. hoc reddiderũt ei filii עAmmón etiã anno secundo & tertio. *Vincit Ammonitas.*

6 Roboratus est ergo Iothám, quòd præparasset vias suas coram Iehoua Deo suo.

7 Reliquum autem verborum Iothám, & omnia bella eius, & viæ eius, ecce ea sunt scripta in libro Regum Iשsraëlis & Iehudáh.

8 Vigintiquinque annorũ erat quum regnare cœpit, & sedecim annis regnauit in Ieruשsaláim.

9 Dormiuítque Iothám cum Patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate Dauidis: regnauítque Aחház filius eius pro eo. *Mortuo Iotham succedit Achaz.*

Cap. XXVIII.

1 VIginti annorum erat Aחház quum "regnare cœpit, & sedecim annis regnauit in Ieruשsaláim, & non fecit rectum in oculis Iehouæ sicut Dauid pater eius: *Impietates Achaz Regis Iuda*

2 Sed ambulauit per vias Regum Iשsraëlis, & etiam statuas fecit idolis.

3 Ipse præterea suffiuit in valle Ben-hinnóm, "& combussit filios suos igni iuxta abominationes Gentium quas expulerat Iehouáh à facie filiorum Iשsraëlis.

4 Immolauit & suffiuit in excelsis, & super colles, & sub omni ligno viridi.

5 Tradidit itaque eũ Iehouáh Deus eius in manũ Regis Arám, & percusserunt eum, "ceperúntque ex eo prædam magnã, quam adduxerunt Darmésשec: atque etiam in manũ Regis Iשsraëlis traditus est, "qui percussit eum plaga magna. *Traditur in manus Regis Syriæ*

6 Occidit enim Pécaח filius Remaliáhu in Iehudáh cẽtum & viginti millia die vno, omnes "filios roboris: eo quòd dereliquissent Iehouam Deum Patrum suorum. *Phacee occidit bellatores Iudæ.*

7 Occidit præterea Zichrí "potens *ex* אEphráim, Mayaשsiáhu filiũ Regis, & Azricám "ducem domus, & אElחhanáh secũdum à Rege. *Israelitæ vastant tribum Iudæ.*

8 Ceperunt quoque filii Iשsraëlis de fratribus suis ducenta millia mulierum, filiorum & filiarum, & etiam spolia multa diripuerunt ab eis, & adduxerunt spolia in שSomerón.

IN CAPVT XXVII.

2 Erat corrumpens. משחיתים: Hebræi subaudiũt, vias suas.i.erat corruptis moribus. 3 Excelsam, העליון altissimam. ea erat Orientalis. Arcis העופל ipsius turris. quæ עOphel ab altitudine dicitur. 4 In monte בהר .i. in montanis. Palatia בירניות ædes sumptuosas. 5 Et roboratus est super eos: ויחזק עליהם & superauit eos.

IN CAPVT XXVIII.

1 Viginti annorum בן־עשרים שנה Vide hæc 2.Reg. 16.a.2. 3 Et combussit, &c. ויבער את־בניו באש lustrauit filios suos igni. Infrà cap.33.a.9, dicitur, Et transire fecit filios suos per ignem. 5 Ceperúntque ex eo prædam, וישבו ממנו שביה Ad verbũ, & captiuauerunt ex eo captiuitatẽ.i. ceperunt ex filiis Iuda captiuos multos. Qui percussit eũ, &c. ויך־בו מכה גדולה: .i. fecit in eius exercitu stragẽ magnã. 6 Filios roboris: בני־חיל .i. robustissimos, siue bellicosissimos. 7 Potens גבור fortis. tyrannus. Ducẽ domus, נגיד הבית .i. præfectum prætorio.

Oded propheta arguit filios Israel crudelitatis in Iudam.

Ibi autem erat Propheta Iehouæ cui nomen erat yOded:qui e- 9
gressus in conspectum exercitus qui veniebat in ẅSomerón,dixit
ei,'En propter iram Iehouæ Dei Patrum vestrorum contra Iehu-
dáh,tradidit eos in manum vestram,& occidistis eos 'in furore *quî*
vsque ad cælum peruenit.
Et nunc filios Iehudáh & Ieruẅsaláim 'statuitis subiicere in ser- 10
uos & ancillas vobis: 'nónne verè vos *estis tales ut* vobiscum *sint* deli-
cta contra Iehouam Deum vestrum?
Nunc itaque audite me,& reducite 'captiuitatem quam capti- 11
uam duxistis de fratribus vestris:'alioqui ira furoris Iehouæ *erit*
super vos.
Surrexerunt autem viri de primoribus filiorum ℵEphráim,yA- 12
zariáhu filius Iehonhanán, Berechiáhu filius Miẅsillemóth,& Ie-
nhizciiáhu filius ẅSallúm, & yAmaẅsá filius nHadlái aduersus eos
qui veniebant è pugna:
Et dixerunt eis,Ne adducatis captiuitatẽ huc,quia'in delictum 13
contra Iehouã *erit* super nos. 'vos statuitis addere super peccata no-
stra, & super delicta nostra: magnum enim delictum est nobis,&
ira furoris *erit* super Iẅsraℵelem.

Remittit Israel captiuos Iudæ.

Dereliquit igitur 'exercitus captiuitatem & prædam illam co- 14
ram principibus & toto cœtu.
Et surrexerunt viri 'qui nominati sunt per nomina, & ceperunt 15
captiuitatem illam,& omnes nudos eorum vestierunt de spoliis,
vestieruntinquam illos,& calceauerũt eos, cibauerúntque eos,ac
potauerũt eos,vnxerũt quoque eos,atque deduxerũt eos in asinis
omnem 'infirmum,adduxerúntque eos in Ierinhó ciuitatem pal-
marum 'ad fratres eorum:postea reuersi sunt in ẅSomerón.
Tempore illo'misit Rex Anház ad Reges Aẅsúr , vt sibi opem 16
ferrent.

Iuda affligitur ab Idumæis & Philisthæis propter impietatem Regis sui.

Adhuc autem ℵEdomæi venerunt,& percusserunt de Iehudáh, 17
ceperúntque captiuos.
Peliẅsthím præterea'diffuderũt se per vrbes planitiei,& ad Me- 18
ridiem Iehudah:ceperúntque Beth-ẅsémeẅs,& Aialón,& Gede-
róth,& ẅSochó'& villas eius,& Thimnáh & villas eius, & Gimzó
& villas eius,habitauerúntque ibi.
Humiliauerat enim Iehouáh ipsum Iehudáh propter Anház Re- 19
gem'Iẅsraℵelis, quia'cessare fecerat *cultum* de Iehudáh , & præuari-
cando præuaricatus fuerat in Iehouam.
Venit itaque ad eũ Thilgáth Pilneℵéẅser Rex Aẅsúr, ' qui fuit 20
illi oneri,nec roborauit eum.

B

9 Ea tẽpestate erat ibi Propheta Domini,nomine Oded:qui egressus obuiam exercitui venienti in Samariã, dixit eis,Ecce iratus Dominus Deus Patrum vestrorum contra Iudam,tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter,ita vt ad cælũ pertingeret vestra crudelitas.

10 Insuper filios Iuda & Ierusalẽ vultis vobis subiicere in seruos & ancillas,quod nequaquam facto opus est: peccastis enim super hoc Domino Deo vestro.

11 Sed audite consilium meum, & reducite captiuos quos adduxistis de fratribus vestris : quia magnus furor Domini imminet vobis.

12 Steterũt itaque viri de principibus filiorum Ephráim,Azarias filius Iohanã, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellũ, & Amasa filius Hadali, contra eos qui veniebant de prælio:

13 Et dixerunt eis, Non introducetis huc captiuos,ne peccemus Domino. quare vultis adiicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum est,& ira furoris Domini imminet super Israel.

14 Dimiserúntque viri bellatores prædam, & vniuersa quæ ceperãt,coram principibus & omni multitudine.

C

15 Steterúntque viri quos suprà memorauimus: & apprehendẽtes captiuos,omnésque qui nudi erant,vestierunt de spoliis: cúmque vestissẽt eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu,vnxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam:quicunque ambulare non poterant,& erant imbecillo corpore,imposuerunt eos iumẽtis, & adduxerunt eos Ierichó ciuitatem palmarũ ad fratres eorum: ipsique reuersi sunt in Samariam.

16 Tempore illo misit Rex Achaz ad Regẽ Assyriorũ,postulans auxilium.

17 Venerúntque Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda,& ceperũt prædam magnam.

18 Philisthiim quoq; diffusi sunt per vrbes campestres,& ad Meridiem Iudæ: ceperúntque Beth-sámes, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnam,& Gamzo cũ viculis suis: & habitauerunt in eis.

19 Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz Regem Iuda,eo quòd nudasset eum auxilio,& cõtemptui habuisset Dominum.

D

20 Adduxitque cõtra eum Thelgath Phalnasar Regem Assyriorum,qui & afflixit eũ,& nullo resistẽte vastauit.

9 En propter irã Iehouæ Dei,&c. הנה בחמת יהוה וגו' Hebraismus,En quia Iehoua Deus Patrum vestrorũ iratus erat cõtra Iehudáh,&c.q.d.Vos non debetis vobis arrogare victoriam,sed Deo. In furore,&c. בזעף עד לשמים הגיע: q.d.in furore maximo illos occidistis.Ea res maxima est,cuius extremum vsque ad cælum peruenit. 10 Statuitis אומרים Ad verbum,dicitis.sub.apud vos. Nónne verè,&c. הלא רק אתם וגו' nonne verè vobiscum peccata *quædam sunt* cõtra Iehouam,&c.q.d.peccauerunt filii Iehudáh,& vos quoque peccastis: illi victi sunt propter sua peccata,videte ne idem vobis eueniat.nam non caretis culpa,eóque debetis ignoscere fratribus.
11 Captiuitatem השביה .i.filios Israel captiuos. Alioqui ira furoris כי חרון אף Ad verbũ, & ira furoris,&c.i. alioqui grauiter irascetur contra vos Deus. 13 In delictum *contra* Ieh.*erit* super nos. לאשמת יהוה עלינו Ad verbum, in delictum Iehouæ super nos.Illud Iehouæ,persona patiens est.i. obnoxios vos culpæ reddetis apud Dominũ. Vos statuitis addere super pecc. אתם אומרים להסיף על חטאתנו Ad verbum,vos dicitis ad addendum,&c.i.vos statuitis eos adducere in Samariam,grauiter in Dominum delinquendo:hoc est vt sit delictum in Dominum super nos. q.d.satis supérque peccatum est à nobis absque eo vt denuo peccemus. 14 Exercitus החלוץ Ad verbũ,miles ille armatus. Infirmum, כושל vacillantem.nutantem. 15 Qui nominati sunt אשר נקבו qui expressi sunt. vel,expositi.q.d. prædicti homines. Ad fratres eorum: אצל אחיהם iuxta fratres eorum. 16 Misit שלח sub.legatos.
18 Diffuderunt se per vrbes פשטו בערי impressionem fecerunt in vrbes . Ostendit in quæ discrimina incidant qui Deo derelicto,ad humana præsidia confugiunt. Et villas eius, ובנותיה & viculos eius. 19 Iẅsraℵelis, ישראל Hic Israel pro duabus tribubus accipitur,atque ita Regẽ Iehudáh vocat Regẽ Israelis. Cessare fecerat de Iehudáh הפריע ביהודה cessare fecerat[vel,reuocauerat]ipsum Iehudáh.i.auocauerat populum Iehudáh à cultu veri Dei. Alii,nudauerat populum Iehudáh. sub.bonis operibus. Ista interpretatio doctioribus non placet,quòd mox seipsum exponat,dicendo,præuaricando præuaricatus fuerat contra Iehouam.
20 Qui fuit illi oneri,&c. ויצר לו ולא חזקו qui oppressit eum,[vel,affecit eum angoribus]nec fortificauit eũ.i.fuit illi oneri,redaxitque eum ad summã penuriã pecuniæ:nam exhausit eam totã. Doctus inter Hebræos exponit intrãsitiuè,Et affectus est doloribus & angoribus,nec fortificauit eum.i.nec restituere potuit illi vrbes quas Palæsthini ceperant.Sequenti versu seipsum exponit, quũ dicit,Et non fuit illi auxilio.

Igitur Achaz spoliata domo Domini, & domo Regum ac principũ, dedit Regi Assyriorum munera:& tamen nihil ei profuit.
Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominũ, ipse per se Rex Achaz.
Immolauit diis Darmasci victimas, percussoribus suis,& dixit, Dii Regũ Syriæ auxiliãtur eis: quos ego placabo hostiis,& aderunt mihi. quũ econtrario ipsi fuerint ruinæ ei,& vniuerso Israel.
Direptis itaq; Achaz vasis domus Dei atque cõfractis, clausit ianuas templi Domini,& fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusalem.
In omnibus quoque vrbibus Iuda extruxit aras ad cremandũ thus, atque ad iracundiam prouocauit Dominum Deum Patrum suorum.
Reliqua autem sermonum eius,& omnium operum suorum priorũ & nouissimorum, scripta sunt in libro Regum Iuda & Israel.
Dormiuitque Achaz cum patribus suis,& sepelierunt eum in Ciuitate Ierusalem:neque enim receperunt eum in sepulchra Regum Israel.regnauitque Ezechias filius eius pro eo.

Cap. XXIX.

4.Reg.18.a.1 IGitur Ezechias regnare cœpit quũ vigintiquinque esset annorum, & vigintinouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abia filia Zachariæ.
Fecitque quod erat placitum in cõspectu Domini,iuxta õnia quæ fecerat Dauid pater eius.
Ipse anno & mense primo regni sui aperuit valuas domus Domini, & instaurauit eas.
Adduxitque Sacerdotes atque Leuitas, & congregauit eos in plateam Orientalem:
Dixitque ad eos, Audite me Leuitę, & sanctificamini,mundate domũ Domini Dei Patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam de Sanctuario.
Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malũ in conspectu Domini Dei nostri,derelinquentes eum:auerterũt facies suas à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum.
B Clauserunt ostia quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleuerunt,& holocausta nõ obtulerunt in Sanctuario Deo Israel.
Concitatus est itaque furor Domini super Iudam & Ierusalem: tradiditque eos in commotionem, & in interitum,& in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris.
En corruerũt patres nostri gladiis: filii nostri,& filiæ nostræ,& coniuges captiuæ ductæ sunt propter hoc scelus.
Nũc ergo placet mihi vt ineamus fœdus cũ Domino Deo Israel,& auertet à nobis furorem iræ suæ.
Filii mei nolite negligere: vos elegit Dominus vt stetis corã eo, & mi-

21 [21]Diuisit enim Anház domum Iehouæ & domum Regis,& prin
cipum,& dedit Regi Aψsſúr,nec *tamen* fuit illi auxilio.
22 Tempore autem quo[22]erat angustiis affectus,addidit vt præuari-
caretur in Iehouam:[22]ipse *est* Rex Anház.
23 Immolauit nanque diis Darmeψsec[23]qui percusserant eum: di- Immolat Achaz diis Darmasci, frustra sperans auxilium ab eis.
xítque, Quãdoquidem dii Regũ Arám adiuuant eos,illis immo-
labo, vt adiuuent me: quũ *tamen* ipsi fuerint illi[23]ruinæ & vniuerso
Iψsraψeli.
24 Congregauit quoque Anház[24]vasa domus Dei,& confregit vasa
domus Dei,clausítque ostia domus Iehouæ,& fecit sibi altaria in
omni angulo in Ieruψsaláim.
25 Sed & in singulis vrbibus Iehudáh fecit excelsa vt in cęsum of-
ferret diis alienis,&ad iram prouocauit Iehouã Deũ Patrũ suorũ.
26 Reliquum autem verborum eius,& omnium viarum eius, pri-
orum & posteriorum,ecce, ipsa scripta sunt in libro Regum Iehu
dáh & Iψsraψelis.
27 Dormiuit autẽ Anhaz cum patribus suis, & sepelierunt eum[27]in Moritur Achaz.
ciuitate in Ieruψsaláim: non enim adduxerunt eum ad sepulchra
Regum Iψsraψelis.regnauítque Ienhizciiáhu filius eius pro eo.

Cap. XXIX.

1 IEnhizciiáhu regnare cœpit quũ esset vigintiquinque annorũ, Impio Achaz succedit pius Ezechias.
& vigintinouẽ annis regnauit in Ieruψsaláim: nomen autem
matris eius[1]Abiiáh filia Zechariáhu.
2 Fecítque rectũ in oculis Iehouæ iuxta omnia quæ fecerat Da-
uid pater eius.
3 Ipse anno primo regni sui, mense primo aperuit ostia domus Instaurat templum Domini.
Iehouæ,& instaurauit illa.
4 Fecítque venire Sacerdotes atque Leuitas,colligens eos in pla-
tea Orientali:
5 Dixítque eis, Audite me Leuitæ:[5]nunc sanctificate vos, sancti- Oratio Ezechiæ ad Leuitas,qua docet populũ affligi propter neglectũ Dei cultum.
ficate quoque domum Iehouæ Dei Patrum vestrorum, &educi-
te[5]immunditiam de Sanctitate.
6 Nam præuaricati sunt patres nostri, & fecerunt malum in ocu
lis Iehouæ Dei nostri,[6]derelinquentes eum, & auertentes facies
suas à tabernaculo Iehouæ,tradentes ceruicem.
7 Et iam clauserunt ostia porticus,& extinxerunt lucernas,suffi-
mentúmque non suffierunt,nec holocaustum obtulerunt in San
ctitate Deo Iψsraψelis.
8 Propterea fuit ira Iehouæ super Iehudáh & Ieruψsaláim, tradi-
dítque eos[8]in commotionem,in desolationẽ,& in sibilum, quem-
admodum vos cernitis oculis vestris.
9 Et en corruerunt patres nostri[9]gladio, & filii nostri & filiæ no-
stræ, atque vxores nostræ[9]in captiuitatem illam propter hoc.
10 [10]Nunc *igitur* cum corde meo *est* percutere fœdus cũ Iehoua Deo
Iψsraψelis,vt auertat à nobis iram furoris sui.
11 Filii mei nunc ne erretis:vos enim elegit Iehouáh,vt stetis co-

21 Diuisit enim כיחלק .i.insumpsit magnam pecuniam ex domo Iehouæ,& ex thesauris domus regiæ quam dedit,&c.
22 Erat angustiis affectus, הצר לו afflixerunt eum.vel oppresserunt. Ipse *est* Rex Anház. ! הוא המלך אחז sub.de quo loquor.
23 Qui percusserant eum: המכים בו sub.opinione sua:ita nanque sibi persuaserat. Ruinæ, להכשילו scandalo. Ad verbum,ad corrue-
re faciendum eum. 24 Vasa את כלי supellectilem. 27 In ciuitate in Ier. בעיר בירושלים in ciuitate,*nempe* in Ierusalem.& non
in Ciuitate Dauidis,quia fuerat idololatra.

IN CAPVT XXIX.

1 Abiiáh אביה In 2.Reg.18.a.2,dicitur Abi,vbi hæc eadem scribuntur. 5 Nunc עתה q.d.mortuo patre Rege impio,sub quo
cultus Dei verus cessauerat. Immunditiam de Sanct. את הנדה מן הקודש immũditiam de Sanctuario.idola intelligit,atque omnia quibus
Sacerdotes idolorum vtebantur in cultu idolorum. 6 Derelinquentes eum, ויעזבוהו Ad verbum,& dereliquerunt eum.
8 In commotionem,in desolationem, לזועה לשמה in commotionem,in stuporem.id est vexauit eos & desolauit.
9 Gladio, בחרב in gladium.sub.illum cuius meminit. In captiuitatem illam בשבי de qua suprà capite præcedente.
10 Nunc *igitur* cum corde meo עתה עם לבבי Hebraismus,postquam hæc vidi,constitui,&c.

ram eo ad ministrandum ei,vt sitis ei ministri,& thus offeratis.
Surrexerunt itaque Leuitæ, Manháth filius Amasái, & Ioél 12
filius Azariáhu,de filiis Cahathitarum :de filiis verò Merarí,Cis
filius Abdi,& Azariáhu filius Iehalelél:& deGersunitis Ioáh
filius Zimmáh,& Eden filius Ioáh.
De filiis quoque Elisaphán, Simri, & Ieiél: de filiis au- 13
tem Asáph, Zechariáhu,& Matthaniáhu.
Et de filiisHemán,Iehiél,& Simi:de filiis verò Iedutún, 14
Semaiáh,& Vzziél.
Congregauerúntque fratres suos: qui sanctificati,ingressi sunt 15
iuxta mandatum Regis cum verbis Iehouæ ad mundandum do-
mum Iehouæ.

Leuitæ & Sacerdotes mundant domum Dei.

Ingressi sunt inquam Sacerdotes in domum Iehouæ ad mundã 16
dum, & eduxerunt omnem immunditiam quam inuenerunt in
templo Iehouæ,in atrio domus Iehouæ:susceperunt autem Leui
tæ,vt educerent ad torrentem Cidrón foras.
Cœperunt autem in prima mensis primi sanctificare,& die o- 17
ctaua mensis ingressi sunt porticũ Iehouæ, sanctificauerúntque
domum Iehouæ diebus octo, & die decimasexta mensis primi
perfecerunt.
Ingressi sunt itaque intrò ad Hizciiáhu Regem, ac dixerunt, 18
Mundauimus totam domum Iehouæ,& altare holocausti,& om
nia vasa eius,& mensam dispositionis,ac omnia vasa eius.
Omnia quoque vasa quæ neglexerat Rex Aház in regno suo, 19
dum præuaricaretur,præparauimus & sanctificauimus,&ecce,illa
sunt coram altari Iehouæ.
Mane itaque surrexit Iehizciiáhu Rex,congregauítque princi- 20
pes ciuitatis,& ascendit in domum Iehouæ.

Ezechias cũ principibus ciuitatis ascẽdit in tẽplũ sacrificaturus.

Adduxerunt autem tauros septem , & arietes septem , & agnos 21
septem , & hircos caprarum septem in sacrificium pro peccato,
pro regno,& pro Sanctuario,& pro Iehudáh, dixítque filiis Aha-
rón Sacerdotibus vt offerrent super altare Iehouæ.
Mactauerunt itaque boues,& exceperunt Sacerdotes sanguinẽ, 22
ac sparserunt super altare:mactauerũt & arietes,ac sparserunt san
guinem super altare.
Applicuerunt præterea hircos sacrificii pro peccato coram Re 23
ge & cœtu,imposuerúntque manus suas super eos.
Mactauerunt autem eos Sacerdotes, & expiauerũt sanguinem 24
eorum super altare,ad expiandum vniuersum Israelem:nã pro
vniuerso Israele iussit Rex *fieri* holocaustum & sacrificium pro
peccato.
Statuítque Leuitas *in* domo Iehouæ cum cymbalis , psalteriis, 25
& citharis,iuxta præceptum Dauidis,& Gád Videntis Regis,& Na
thán Prophetæ:quia per manum Iehouæ *illud fuit* præceptum, per
manum Prophetarum eius.
Steterunt itaque Leuitæ illi cum instrumentis musicis Daui- 26

nistretis illi,colatísque eum,& creme
tis ei incensum.
12 Surrexerunt ergo Leuitæ, Mahath
filius Amasai, & Ioel filius Azariæ, de
filiis Caath:porrò de filiis Merari,Cis
filius Abdi,& Azarias filius Ialaleel: C
de filiis autẽ Gerson,Ioah filius Zem
ma, & Eden filius Ioah:
13 At verò de filiis Elisaphan, Samri
& Iahiel:de filiis quoque Asaph,Za-
charias & Mathanias:
14 Necnon de filiis Heman, Iahiel &
Semei,sed & de filiis Idithun, Seme-
ias & Oziel.
15 Cõgregauerũntque fratres suos,&
sanctificati sunt,& ingressi sunt iuxta
mandatum Regis & imperium Do-
mini,vt expiarent domum Dei.
16 Sacerdotes quoque ingressi tem-
plum Domini vt sanctificarent illud,
extulerunt omnẽ immunditiam quã
intrò repererant in vestibulo domus
Domini:quam tulerunt Leuitæ,& as
portauerũt ad torrẽtem Cedron fo-
ras.
17 Cœperunt autem prima die men-
sis primi mundare,& in die octauo e-
iusdem mensis ingressi sunt porticum
templi Domini:expiauerúntque tem
plum diebus octo,& in die sextadeci-
ma mensis eiusdem, quod cœperant, D
impleuerunt.
18 Ingressi quoque sunt ad Ezechiam
Regẽ, & dixerunt ei, Sactificauimus
omnẽ domũ Dñi,& altare holocausti,
vasáque eius,necnon & mensam pro-
positionis cum omnibus vasis suis:
19 Cunctámque templi supellectilem
quam polluerat Rex Achaz in regno
suo,postquã præuaricatus est:& ecce
exposita sunt omnia corã altari Do-
mini.
20 Consurgénsque diluculo Ezechias
Rex,adunauit omnes principes ciui-
tatis,& ascendit in domum Domini:
21 Obtulerúntque simul tauros septẽ,
& arietes septem , agnos septem , &
hircos septẽ pro peccato,pro regno,
pro Sanctuario,pro Iuda:dixitque Sa
cerdotibus filiis Aaron vt offerrent
super altare Domini.
22 Mactauerũt igitur tauros, & susce-
perunt sanguinem Sacerdotes, & fu-
derunt illum super altare : mactaue-
runt etiam arietes,& illorum sangui
nem super altare fuderunt: immola-
uerúntque agnos , & fuderunt super
23 altare sanguinem:
Applicuerunt hircos pro peccato
corã Rege & vniuersa multitudine,
imposuerũtq́ manus suas super eos:
24 Et immolauerũt illos,Sacerdotes,
& asperserunt sanguinem eorũ altari
pro piaculo vniuersi Israelis , pro o-
mni quippe Israel præceperat Rex
vt holocaustũ fieret,& pro peccato.
25 Constituit quoque Leuitas in do-
mo Domini cum cymbalis & psalte-
riis, & citharis,secundũ dispositionẽ
Dauid,& Gad Vidẽtis,& Nathã Pro-
phetæ:siquidem Domini præceptum
fuit per manum Prophetarum eius.
26 Steterúntque Leuitæ tenentes or-

15 Fratres suos: את־אחיהם nempe alios Leuitas. Cum verbis Iehouæ בדברי יהוה de rebus Iehouæ. 17 In prima באחד Ad verbum, in vna, pro prima,more Hebraico. Sanctificare, לקדש Præcedenti versu verbo Mundandi vsus est. Octo dies consumpserunt in mundando templo:cuius tres erant partes,Vestibulum,Templũ & Atrium,siue Sancta sanctorũ. 18 Dispositionis, המערכת .i.in qua disponebantur panes propositionis. 14 Et expiauerunt sang. e.super alt. ויחטאו את־דמם המזבחה .i.expiando sparserunt sanguinem eorum super altare. Quidam vertunt,expiarunt sanguine eorum,altare. Iussit אמר Ad verbum,dixit.Sic paulo pòst versu 27. 25 Statuitque ויעמד sub. Rex. Per manũ Prophet.e. ביד נביאיו Quidam subaudita coniunctione vertunt, & per manũ Prophetarum eius.exponuntque,quia præceptum hoc, est præceptum Iehouæ & præceptum Prophetarũ eius. siue , præceptũ istud traditum fuit à Iehoua & Prophetis eius . Hebræi verò exponunt , quia præceptum illud quod datum est per manum Prophetarum Dei, est præceptum datum per manum Dei.q.d.præcepta quæ traduntur per Prophetas Dei,sunt ab ipso Domino Deo.Alii posteriorem hanc partem versus exponunt,quia à Iehoua præceptum est ministerio Prophetarum,siue per Prophetas suos. 26 Steterunt itaque ויעמדו sub.in templo.

F gana Dauid,& sacerdotes,tubas.

27 Et iussit Ezechias vt offerrent holocausta super altare.quúmque offerrentur holocausta,cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diuersis organis, quæ Dauid Rex Israel repererat,concrepare.

28 Omni autem turba adorante,cantores,& ii qui tenebant tubas,erant in officio suo, donec compleretur holocaustum.

29 Quúmq; finita esset oblatio, incuruatus est Rex, & omnes qui erant cũ eo,& adorauerunt.

30 Præcepitque Ezechias & principes Leuitis, vt laudarent Dominum sermonibus Dauid & Asaph Videntis: qui laudauerunt eum magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt.

31 Ezechias autem etiam hæc addidit, Implestis manus vestras Domino,ac
G cedite & offerte victimas & laudes in domo Domini. Obtulit ergo vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota.

32 Porrò numerus holocaustorũ quæ obtulit multitudo,hic fuit,tauros septuaginta,arietes centum,agnos ducentos.

33 Sanctificauerúntque Domino boues sexcentos & oues tria millia.

34 Sacerdotes verò pauci erãt,nec poterant sufficere vt pelles holocaustorum detraherent:vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos,donec impleretur opus,& sanctificarentur antistites. Leuitæ quippe faciliori ritu sanctificantur quàm Sacerdotes.

35 Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum, & libamina holocaustorum:& completus est cultus domus Domini.

36 Lætatúsque est Ezechias, & omnis populus, eo quòd ministerium Dei esset expletum. derepẽte quippe hoc fieri placuerat.

Cap. XXX.

1 MIsit quoque Ezechias ad omnẽ Israel & Iudam: scripsitque epistolas ad Ephráim & Manassen vt venirent ad domum Domini in Ierusalem,& facerent Phase Domino Deo Israel.

2 Inito ergo consilio Regis & principum, & vniuersi cœtus Ierusalem, decreuerunt vt facerent Phase mense secundo.

dis,& Sacerdotes cum tubis.
27 Iussit inquam Hizciiáhu vt offerrent holocaustum ipsum su- Canunt Domino laudes.
per altare.quo tempore autem cœpit holocaustũ,'cœpit canticũ
Iehouæ, & *cum* tubis,'& per manus instrumẽtorum Dauidis Regis
Iisraelis.
28 Vniuersus verò cœtus adorabant,'*dominus* autem cãtici canebat,
ac *dominus* tubarum clangebat,totúmque illud *perseuerabat* donec per
ficeretur holocaustum.
29 'Quúmque perfecissent offerre,incuruauerunt se Rex atque o-
mnes qui inuenti sunt cum eo,'& adorauerunt.
30 Tum præcepit Iehizciiáhu Rex & principes Leuitis vt lauda-
rent Iehouam'verbis Dauidis & Asáph Videntis: laudauerunt i- Hymni Dauidis & Asaph Videntis
taque'vsque ad lætitiã,incuruauerúntque se atque adorauerunt.
31 'Posthæc loquutus Iehizciiáhu dixit, Nũc'implestis manũ ve-
stram Iehouæ:accedite & adducite victimas, '& laudes *in* domum Laudes.
Iehouæ. Attulerunt itaque cõgregatio victimas,& laudes,omnis
quoque voluntarius corde *attulit*'holocausta.
32 Fuit autem numerus'holocaustorum quæ attulerunt congrega- Numerus holocaustorum.
tio,boues septuaginta,arietes centum,agni ducenti: in holocau-
stum Iehouæ *fuerunt* omnia hæc.
33 'Sãctificationes verò *fuerunt* boues sexcẽti,& pecudũ tria millia.
34 'Veruntamẽ Sacerdotes'pauciores erant quàm qui possent ex-
coriare omnia holocausta: propterea iuuarunt eos fratres eorum
Leuitæ,donec consummaretur opus,ac donec sanctificarent sese
alii Sacerdotes.Leuitæ enim erant'recti corde ad sanctificandum
se præ Sacerdotibus.
35 'Præterea *fuit*'holocaustorum ingens copia cum adipibus pacifi
corum, & libaminibus'ad holocaustum: & præparatum est mini-
sterium domus Iehouæ.
36 Lætatus est itaque Iehizciiáhu, atq; vniuersus populus,'quòd
præparasset Deus populum,quia derepente fuit res *illa*.

Cap. XXX.

1 MIsit autem Iehizciiáhu'ad vniuersum Iisraelem & Iehu- Phase iussu Ezechiæ celebratur.
dáh, & etiam epistolas scripsit ad Ephráim & Menasséh,
vt venirent in domũ Iehouæ in Ierusaláim, vt facerent Pésah
Iehouæ Deo Israelis.
2 Consilium autem ceperat Rex & principes eius, vniuersúsque
cœtus in Ierusaláim,vt facerent Pésah'mense secundo.

27 Cœpit canticum Iehouæ, החל שיר־יהוה .i.cœperunt canere Iehouæ voce assa & instrumentis canticum,quale illud,Confitemini Do-
mino,quoniam bonus,quoniam in seculum misericordia eius. Et per manus instrumentorum Dauidis ועל־ידי כלי דויד Hebraismus, &
cum instrumentis musicis à Dauide inuentis in laudem Dei. Frequentissimum autem est Hebræis, nomen Manus adiicere, vbi quid factum
significare volunt opera alicuius & ministerio. quod etiam inanimatis accõmodãt,vt hoc loco: Latinis prorsus insitatum, qui solis ablatiuis
instrumentalibus vti solent. 28 *Dominus* autem cantici,&c. והשיר משורר וגו' Quæ hic subaudienda sunt,reddunt locum obscurum.
Est autem Hebraismus,pro,cantores canebant,& tubicines tubis canebant.Dominum cantici vocat cantorem, & dominum tubarum,tubici-
nem,siue eum qui tuba canit. Sic sæpius cum aliis nominibus iungitur hoc nomen dominus. 29 Quúmque perfecissent offerre,
וככלות להעלות Quúmque finem fecissent offerendi.sub.holocausta. Alii, Quúmque finẽ facerent sacrificandi. Et adorauerunt. וישתחוו:
sub.Iehouam. 30 Verbis Dauidis בדברי דויד .i.psalmo à Dauide composito. Vsque ad lætitiam, עד־לשמחה Hebraismus,cum
magna animi lætitia. 31 Posthæc loquutus ויען Ad verbum,Et respondit. Implestis manum vestram Ieh. מלאתם ידכם ליהוה
Hebraismus,pro,consecrastis. Vide Ezech.43.g.26. Et laudes ותודות & gratiarum actiones. Holocausta. עולות: .i.victimas quæ cre
marentur in holocaustum. 32 Holocaustorum העולה Sing.Heb.pro plur. 33 Sanctificationes verò והקדשים Sanctifica-
ta verò.i.numerus hostiarum sanctificatarum Iehouæ. 34 Veruntamen Sacerd. רק הכהנים At Sacerdotes. Pauciores erant,
&c. היו למעט וגו' Ad verbũ, fuerũt pauci,& non potuerunt pellem depellere omnibus holocaustis. Recti corde ישרי לבב Hebraismus,
pro alacrioribus & pronioribus.q.d. Leuitæ erant proniores ad sanctificandum seipsos,quàm Sacerdotes. Ad holocaustum:
לעולה .i.pro singulis holocaustis,siue in singula holocausta.
35 Præterea *fuit* holocaust.ingens copia וגם עולה לרוב בחלבי Ad verbum, Etiam holocaustum in multitudine.
36 Quòd præparasset, &c. על ההכין האלהים לעם וגו' .i.quòd Dominus
gratiam dedisset populo vt citò res tota perficeretur.

IN CAPVT XXX.

1 Ad vniuersum Iisraelem על־כל־ישראל Hic pro omnibus tribubus,Israelem accipit.Ezechias nanque tametsi Rex solius Iudææ esset,
inuitauit tamen etiam Israelitas vt Pascha celebrarent simul. 2 Mense secundo. בחודש השני faciunt mẽse secundo quod faciendum
fuerat mense primo,vt scribitur Exod.12.c.18,& Nume.19.a.3.

Non enim poterant facere illud 'tempore ipso, quia Sacerdotes 3
non erant sanctificati ad sufficientiam, neque populus erat con-
gregatus *in* Ieruשsaláim.
'Et placuit hæc res in oculis Regis & in oculis totius cœtus. 4
'Et constituerunt vt *præconis* voce diuulgarēt per vniuersum Iשs- 5
raאelem à Beאer-שsebáy vsque Dan, vt venirent ad faciēdum Pé-
סsanh Iehouæ Deo Iשsraאelis in Ieruשsaláim: 'quia non multo *iam*
tempore fecerant *Pascha*, sicut scriptum est.

Exhortatio ad Israelē vt reuertatur ad Deum.

Profecti sunt itaque cursores cum epistolis de manu Regis, & 6
principū eius in vniuersum Iשsraאelē & Iehudáh, cum mandato
Regis, huiusmodi, Filii Iשsraאelis reuertimini ad Iehouā Deum
Abrahám, Iצhhác, & Iשsraאelis: & cōuertetur 'ad eos qui euaserunt
vobis è manu Regum Aשsשúr.
Et ne sitis sicut patres vestri & fratres vestri qui præuaricati sūt 7
in Iehouam Deum Patrum suorum: propterea tradidit eos in de-
solationem, quemadmodum vos cernitis.

Manus tradere Deo.

Nunc *ergo* ne induretis ceruicem vestram, sicut patres vestri, 'da- 8
te manum Iehouæ, & venite ad Sanctuarium eius quod sanctifica
uit in seculum, & seruite Iehouæ Deo vestro, '& auertetur à vo-
bis ira furoris eius.
Si enim reuersi fueritis ad Iehouam, fratres vestri & filii vestri 9
'misericordiam consequentur coram illis qui captiuos duxerunt
eos, vt reuertantur ad terram istam: quoniam clemens & miseri-
cors est Iehouáh Deus vester, nec auertet faciem à vobis si reuer-
si fueritis ad ipsum.

Irridēt Israelitæ exhortantē Regē vt ad Deum conuertantur.

Cursores autem illi transibant de ciuitate in ciuitatem per ter- 10
ram אEphráim & Menaששéh, vsque ad Zebulún: *at isti* irridebant
eos, & subsannabant.
Veruntamen viri *quidam* de Aשsér & Menaששéh & Zebulún hu- 11
miliauerunt se, & venerunt in Ieruשsaláim.
In Iehudáh quoque 'fuit manus Dei, vt daret eis 'cor vnum ad 12
faciendum præceptum Regis & principū iuxta verbum Iehouæ.

Cor conuertit Deus.

Congregati sunt itaque in Ieruשsaláim populus multus, vt fa- 13
cerent solennitatem infermentatorum mense secundo, cœtus
inquam multus valde.

Cōgregātur populi multi ad celebrandū Phase.

'Surrexerunt autem, & remouerunt altaria quæ *erant* in Ieruשsa 14
láim: omnia quoque altaria suffimenti remouerunt, ac proiece-
runt in torrentem Cidrón.
Posthæc immolauerūt Péסsanh quartadecima 'mensis secundi: 15
Sacerdotes autem illi & Leuitæ, 'pudore suffusi sanctificauerunt
se, & adduxerunt holocausta in domum Iehouæ.
Steterúntque in statione sua secundum morem suum, secun- 16
dum Legem Moשséh viri Dei: & Sacerdotes spargebant 'sangui-
nem de manu Leuitarum.
Quia multi erant in cœtu qui non sanctificauerant se, idcirco 17

3 Non enim occurrerant facere in tēpore suo: quia Sacerdotes qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus necdum cōgregatus erat in Ierusalem.

4 Placuitq; sermo Regi & omni multitudini.

5 Et decreuerunt vt mitterent nuntios in vniuersum Israel de Ber-sabee vsque Dan, vt venirent & facerēt Phase Domino Deo Israel in Ierusalem: multi enim nō fecerāt sicut Lege præscriptum est.

6 Perrexerūntque cursores cum epistolis ex Regis imperio, & principū eius, in vniuersum Israel & Iudam iuxta id quod Rex iusserat, prædicātes, Filii Israel reuertimini ad Dominum Deum Abraham, & Isaac, & Israel: & reuertetur ad reliquias quæ effugerūt manus Regis Assyriorum.

B

7 Nolite fieri sicut patres vestri & fratres qui recesserūt à Domino Deo Patrum suorum, & tradidit eos in interitum, vt ipsi cernitis.

8 Nolite indurare ceruices vestras, sicut patres vestri, tradite manus Domino, & venite ad Sanctuarium eius quod sanctificauit in æternum: seruite Domino Deo Patrum vestrorum: & auertetur à vobis ira furoris eius.

9 Si enim vos reuersi fueritis ad Dominum, fratres vestri, & filii habebūt misericordiam coram dominis suis qui illos duxerunt captiuos, & reuertentur in terram hanc: pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non auertet faciem suam à vobis si reuersi fueritis ad eum.

10 Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatē per terram Ephraim & Manasse, vsque ad Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos.

11 Attamen quidā viri ex Aser & Manasse & Zabulon acquiescentes consilio, venerunt Ierusalem.

12 In Iuda verò facta est manus Dei, vt daret eis cor vnum vt facerent iuxta præceptum Regis & principum, verbum Domini.

13 Congregatique sunt in Ierusalem populi multi, vt facerent solennitatē azymorum in mense secundo.

C

14 Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Ierusalem: atque vniuersa in quibus idolis adolebatur incēsum, subuertentes, proiecerūt in torrentem Cedron.

15 Immolauerunt autem Phase quartadecima die mensis secundi. Sacerdotes quoque atque Leuitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini.

16 Steterūntque in ordine suo iuxta dispositionem & Legem Moysi hominis Dei: Sacerdotes verò suscipiebant effundendum sanguinē de manibus Leuitarum.

17 Eo quòd multa turba sanctificata non esset: & idcirco immolarent Le-

3 Tempore ipso, בעת ההיא nempe primo mense, de quo versu præcedenti. 4 Et placuit וישר Ad verbum, Et recta fuit. i. Id rectum visum est istud, siue placuit. 5 Et cōstituerunt, &c. ויעמידו דבר להעביר קול Ad verbū, Et statuerunt verbū vt transire facerent vocē. Quia non multo *iam temp.* כי לא לרב Ad verbū, quia non in multo. 6 Ad eos qui euaserunt vobis אל הפליטה הנשארת לכם Ad verbum, ad euasionem *quæ* remansit vobis. i. in gratiam vestram. hoc est, ad eos qui euaserunt, nec venerunt in manum Regū Assyriorum. 8 Date manum Iehouæ, תנו יד ליהוה i. obtemperate Iehouæ inuitanti vos per nos. Et auertetur וישב vt recedat. 9 Misericordiam consequen. לרחמים Ad verbum, in miserationes. sub. erunt. 12 Fuit manus Dei, היתה יד האלהים Manus pro fauore & gratia Domini qui nos reddit aptos operibus bonis. q.d. Iudam quoque suo fauore prosequutus est Iehouah. Cor vnum לב אחד mentem eandem. Magnum consensum significat. 14 Surrexerunt autem ויקומו Surgere magnam alacritatem significat. q.d. magna animi alacritate surgentes remouerunt altaria extructa in honorē idolorum. 15 Mensis secundi: לחדש השני Quia fuerant præpediti mense primo, idcirco distulerunt in secundum mensem, vt in principio huius capitis dictum est versu tertio. Pudore suffusi נכלמו Pudebat nanque eos suæ negligentiæ quum viderent populum tam alacrem.
16 Sanguinem את הדם agni scilicet Paschalis exceptum à Leuitis.

uitæ Phaſe iis qui nõ occurrerant ſãctificari Domino.

18 Magna etiã pars populi de Ephráim & Manaſſe & Iſſachar & Zabulõ, quæ ſanctificata non fuerat, cõmedit Phaſe, non iuxta quod ſcriptum eſt: & orauit pro eis Ezechias, dicens, Dominus bonus propitiabitur

19 Cunctis qui in toto corde requirũt Dominũ Deum Patrũ ſuorũ: & nõ imputabit eis quòd minus ſãctificati ſũt

20 Quem exaudiuit Dominus, & placatus eſt populo.

21 Feceruntque filii Iſrael qui inuenti ſunt in Ieruſalem, ſolennitatem azymorũ ſeptẽ diebus in lætitia magna, D laudantes Dominum per ſingulos dies, Leuitæ quoque & Sacerdotes per organa, quæ ſuo officio congruebãt.

22 Et loquutus eſt Ezechias ad cor omniũ Leuitarum qui habebant intelligentiam bonã ſuper Domino: & comederunt ſeptem diebus ſolennitatis immolantes victimas pacificorũ, & laudantes Dominum Deum Patrũ ſuorum.

23 Placuitq; vniuerſæ multitudini vt celebrarẽt etiã alios dies ſeptẽ: quod & fecerunt cum ingenti gaudio.

24 Ezechias enim Rex Iuda præbuerat multitudini mille tauros, & ſeptẽ millia ouium: principes verò dederãt populo tauros mille, & oues decem millia. ſanctificata eſt ergo Sacerdotum plurima multitudo.

25 Et hilaritate perfuſa omnis turba Iuda tam Sacerdotum & Leuitarum, quàm vniuerſæ frequentiæ que venerat ex Iſrael, proſelytorũ quoque de terra Iſrael, & habitantium in Iuda.

26 Factáq; eſt grãdis celebritas in Ieruſalẽ, qualis à dieb⁹ Salomonis filii Dauid Regis Iſrael in ea vrbe nõ fuerat.

27 Surrexerunt autẽ Sacerdotes atque Leuitæ benedicẽtes populo: & exaudita eſt vox eorum, perueniṫque oratio in habitaculum ſanctum cæli.

Cap. XXXI.

1 QVúmque hæc fuiſſent ritè celebrata, egreſſus eſt omnis Iſrael, qui inuentus fuerat in vrbibus Iuda, & fregerunt ſimulachra, ſucciderúntque lucos, demoliti ſunt excelſa, & altaria deſtruxerunt: nõ ſolùm de vniuerſo Iuda & Beniamin, ſed & de Ephraim quoque & Manaſſe, donec penitus euerterent: reuerſique ſunt omnes filii Iſrael in poſſeſſiones & ciuitates ſuas.

2 Ezechias autem conſtituit turmas Sacerdotales & Leuiticas per diuiſiones ſuas vnumquenque in officio proprio, tam ſacerdotum videlicet quàm

Leuitæ erant ſuper immolationeˊvictimarũ Péſaח pro omnibus
mundisˊad ſanctificandum Iehouæ.
18 Multitudo nanq; populi, multitudo ex אEphráim & Menaשſ-
ſéh, Iשſachár & Zebulún non mundauerant ſe,ˊattamẽ comede-
runt Péſaח, nõ iuxta id quod ſcriptum eſt: ſed orauit Ieהhizciiá-
hu pro eis, dicendo, Iehouáh bonusˊexpiet eum
19 ˊ*Qui* totum cor ſuum parauit vt requirat Deum, Iehouã Deum
Patrum ſuorũ,ˊquanuis non *ſit purificatus* iuxta purificationẽ ſanctã.
20 Exaudiuit autem Iehouáh Ieהhizciiáhu,ˊ& ſanauit populum.
21 Fecerunt itaque filii Iשſraאelis qui inuẽti ſunt in Ieruשſaláim,
ſolennitatem infermentatorum ſeptem diebus cum lætitia ma-
gna, & laudabãt IehouamˊſinguIis diebus Leuitæ, Sacerdotes quo
queˊcum inſtrumentis fortitudinis Iehouam.
22 ˊLoquutus eſt autem Ieהhizciiáhu ad cor omnium Leuitarum
ˊintelligentium intellectum bonum ipſi Iehouæ, & comederunt
ˊſacrificia ſolennitatis ſeptem diebus, immolantes victimas pa-
cificorum, & confitentes Iehouæ Deo Patrum ſuorum.
23 Inierunt autem vniuerſus cœtus conſiliumˊvt facerent ſeptem
diebus aliis:ˊfecerúntque ſeptem diebus cum lætitia.
24 Nam הHizciiáhu Rex IehudáhˊobtuIit cœtui mille tauros, & ſe
ptẽ millia ouium: principes verò obtulerũt cœtui tauros mille, &
ouiũ decẽ millia. ſanctificauerãt autẽ ſe Sacerdotesˊquãplurimi.
25 Lætati ſũt itaq; vniuerſus cœtus Iehudáh, & Sacerdotes, ac Leui-
tæ, vniuerſáque cõgregatio quæ venerat de Iשſraאele, & peregri-
ni qui venerant de terra Iשſraאelis, atque habitantes in Iehudáh.
26 Fuítq; lætitia magna in Ieruשſaláim: quia à diebus שSelomóh
filii Dauidis Regis Iשſraאelis nõ fuitˊtale aliquid in Ieruשſaláim.
27 Poſthæc ſurrexerunt Sacerdotes Leuitæ, & benedixerunt po-
pulo:ˊexauditáque eſt vox eorum, & venit oratio eorum ad habi-
taculumˊſanctitatis eius ad cælum. Cap. XXXI.
1 QVum autẽ perfeciſſent totũ hoc, egreſſi ſunt vniuerſus Iשſ-
raאél qui inuenti fuerãt in vrbibus Iehudáh, & fregerũt
ſtatuas, & ſucciderũt lucos, & demoliti ſunt excelſa, atque altaria
de vniuerſo Iehudáh, & Biniamín, in אEphráim quoque & Me-
naשſéh, donec abſoluiſſent: poſtea reuerſi ſunt omnes filii Iשſ-
raאelis,ˊquiſque ad poſſeſſionem ſuam in vrbes ſuas.
2 Porrò Ieהhizciiáhu conſtituitˊdiuiſiones Sacerdotum & Leui-
tarum iuxta diuiſiones eorum: quẽqueˊſecundum miniſterium

Ezechias orat pro populo non ſanctificato.

Benedicunt Leuitæ populo.

Celebrato Phaſe populus ſimulachra, lucos, & excelſa dæmolitur.

17 Victimarum Péſaח הפסחים Qui non mundauerant ſe, abſtinebant ab immolatione agni Paſchalis, & pro his immolabant Leuitæ. Ad ſanctificandum להקדיש vt ſanctificarent. ſub. illas victimas. i. vt piè & ſanctè illas offerrent Domino. Ordo eſt, Leuitæ inſiſtebant, vel præerant mactationi, vt ſanctificarent illas victimas Domino. 18 Attamen comederunt כי־אכלו Ad verbũ, quia comederunt. Quidam vertunt, ſed comederunt. Expiet eum יכפר בעד ſit propitius illi. vel, benignus & clemens, pronus ad ignoſcendum. Iſtud perficitur verſu ſequenti: atque obſerua ſententiam imperfectam diſtingui in ſophpaſſuc, Sit propitius omni præparanti cor ſuum.
19 *Qui* totum cor ſuum parauit כל־לבבו הכין Omnẽ *ſcilicet* cor ſuum præparantẽ vt requirat, &c. Quanuis non *ſit purificatus*, &c. ולא כטהרת הקודש: Ad verbum, & non ſecundum purificationem ſanctitatis. quam ſcilicet inſtituit Moſes. q. d. ſi ſpectes animum, erant mundi: ſi ritũ & cæremonias, non erant. Dominus autẽ reſpicit internam munditiẽ. 20 Et ſanauit populũ. וירפא את־העם: ſub. ab impuritate ſua. i. pro mundo & purificato habuit eũ. 21 Singulis dieb. יום ביום Ad verbũ, *de* die in diem. Subauditur מן præpoſitio. Cũ inſtrumentis fort. Ieh. בכלי עוז ליהוה: ſub. laudabãt. Inſtrumenta fortitudinis vocat tubas, quarũ ſonitus erat vehementior. 22 Loquutus eſt autem ad cor om. Le. וידבר יחזקיהו על־לב כל־הלוים Hebraiſmus, pro, alloquutus eſt lenibus verbis omnes Leuitas. Vide Eſa. 40. a. 2. & Oſee 2. c. 14. Intelligentium intellectum bonum, &c. המשכילים שכל־טוב ליהוה Per intellectum bonum hic intelligit peritiam. Intelligentes itaque intelligentiam bonã vocat peritiſſimos in arte muſica. q. d. qui doctè cõcinebant pſalmos in honorẽ Domini. Sacrificia ſolennit. את־המועד Ad verbũ, ſolennitatem. vel, celebritatem. 23 Vt facerent לעשות ſub. celebritatem. i. vt celebrarent feſtum. Fecerúntque ſeptem diebus ויעשו שבעת ימים celebrauerúntque ſeptem dies *alios*. 24 Obtulit הרים. i. tradidit. Alii, ſeorſum dedit. Quamplurimi. לרוב: Ad verbum, in multitudine. vt ſcilicet ſatis eſſe poſſent ad immolandas victimas. 26 Tale aliquid כזאת Ad verbum, ſicut hoc. 27 Exauditáque eſt vox e. וישמע בקולם exaudiuitque vocem eorum. ſub. Iehouáh. Seipſum exponit mox ſequentibus. De hac benedictione vide Nume. 6. d. 23. Sanctitatis eius קדשו Hic relatiuum eſt loco antecedentis. Mox declarat quid vocet habitaculum eius ſanctum, nempe cælum ipſum.

IN CAPVT XXXI.

1 Quiſque ad poſſeſſionẽ ſuam, in vr. ſ. איש לאחזתו לעריהם: Ordo inuerſus, pro, in vrbes ſuas, quiſque in poſſeſſionem ſuam.
2 Diuiſiones את־מחלקות ordines. vices. claſſes. Secundum miniſt. ſ. כפי עבודתו pro officio ſuo.

ſuum,Sacerdotes & Leuitas,ʹad holocauſtum & pacifica,vt mini-
Confiteri & laudare Deum.
ſtrarent,& gratias agerēt,& laudarent ʹin portis caſtrorū Iehouæ.
ʹ(Portio autē Regis,de ſubſtantia eius ʹ*erat* ad *offerendū* holocauſta, 3
holocauſta *inquam* mane ac veſpere, item holocauſta ſabbathis, ac
Calendis ʹ& ſolennitatibus,ſicut ſcriptum eſt in Lege Iehouæ.)
Sacerdotibus dari iubet decimas vt verbo Dei liberius vacent.
Et præcepit populo,habitatoribus Ieruſaláim,vt darēt portio- 4
nem ʹSacerdotibus & Leuitis,ʹvt cōfortarentur in Lege Iehouæ.
Decimarum ingēs multitudo.
ʹQuúmque multiplicata eſſet res iſta,ʹmultiplicauerūt filii Iſ- 5
raėl primitias frumenti,vini,& olei,& mellis, & omnis prouen-
tus agri,atque decimam omnium in copia ʹadduxerunt.
Filii quoque Iſraėlis & Iehudáh qui habitabant in vrbibus Ie 6
hudáh,etiam ipſi decimas boum & ouium,ʹatque decimas ſancti-
tatum quæ ſanctificatæ erant Iehouæ Deo ſuo,adduxerunt,& po-
ſuerunt ʹaceruatim.
Menſe tertio cœperūt ʹaceruos illos fundare, & menſe ſeptimo 7
abſoluerunt.
Venientes autem Iehizciiáhu, & principes, viderunt aceruos, 8
ʹ& benedixerunt Iehouæ,& populo eius Iſraėli.
ʹInterrogauit verò Iehizciiáhu Sacerdotes & Leuitas de aceruis. 9
Cui reſpondens Azariáh Sacerdos primus de domo Sadóc,di 10
xit,Ex quo cœperūt ʹoblationes inferre ad domū Iehouæ,ʹcome-
dimus,& ſaturati ſumus,& reliquimus in magna copia:quia Ieho
uáh benedixit populo ſuo,ʹ& multitudini huic quæ reſidua erat.
ʹIuſſit autem Iehizciiáhu vt pararent ʹgazophylacia in domo 11
Iehouæ.& parauerunt.
Intulerūt igitur primitias,& decimas, ʹ& ſanctificata ʹfideliter. 12
& ſuper ea *erat* dux Chonaniáhu Leuita, & Simʿí frater eius ʹſe-
cundus:
Iehiėl autem, & Azariáhu, & Nahath, & Aſaėl, & Ieri- 13
móth,& Iozabád,& Eliėl,& Iſmahiáhu , & Mahath,& Benaiá
hu ʹpræpoſiti *erant* de manu Chonaniáhu,& Simʿí fratris eius ʹſe-
cundum imperium Iehizciiáhu Regis , & Azariáhu ʹducis do-
mus Dei.
Coré verò filius Imnáh Leuites ianitor ad Orientē erat ʹ ſuper 14
ſponte oblata Deo,ʹvt daret primitias Iehouæ,& ſanctificationes
ſanctificationum.
ʹAd manum autem eius, Edén,& Miniamín,& Ieſuáy,& Se- 15
mayaiáhu,Amariáhu,& Sechaniáhu in ciuitatibus Sacerdotum,

Leuitarum,ad holocauſta & pacifica,
vt miniſtrarent & confiterentur, ca-
neréntque in portis caſtrorum Do-
mini.
3 Pars autem Regis erat, vt de pro
pria eius ſubſtantia offerretur holo-
cauſtū mane ſemper & veſpere, Sab-
bathis quoq;,& Calēdis,& ſolennita
tibus cæteris,ſicut ſcriptū eſt in Lege B
4 Domini.
Præcepit etiam populo habitanti
um Ieruſalem,vt darent partes ſacer
dotibus & Leuitis, vt poſſent vacare
5 Legi Domini.
Quod quū percrebuiſſet in auribus
multitudinis, plurimas obtulere pri-
mitias filii Iſrael,frumenti,vini,& o-
lei:mellis quoq;,& omniū quæ gignit
6 humus,decimas obtulerunt.
Sed & filii Iſrael & Iuda, qui habi-
tabant in vrbibus Iuda,obtulerunt de
cimas boū & ouium,decimáſque ſan-
ctorum quæ vouerant Domino Deo
ſuo:atque vniuerſa portantes,fecerūt
aceruos plurimos.
7 Menſe tertio cœperunt aceruorum
iácere fundamenta, & menſe ſeptimo
compleuerunt eos.
Quúmque ingreſſi fuiſſēt Ezechias
8 & principes eius, viderunt aceruos,
& benedixerūt Dño ac populo Iſrael.
Interrogauitque Ezechias Sacerdo
9 tes & Leuitas cur ita iacerent acerui.
10 Reſpondit illi Azarias ſacerdos pri
mus de ſtirpe Sadoc, dicens, Ex quo C
cœperūt offerri primitiæ in domo Do
mini,comedimus, & ſaturati ſumus,
& remanſerunt plurima: eo quòd be-
nedixerit Dñs populo ſuo:reliquiarū
autem copia eſt iſta quam cernis.
11 Præcepit igitur Ezechias vt pr
pararent horrea in domo Domini.
quod quum feciſſent,
Intulerūt tam primitias quàm de-
12 cimas,& quæcunque vouerant, fide-
liter. fuit autem præfectus eorū Cho
nenias Leuita , & Semei frater eius,
ſecundus,
Poſt quē Iahiel,& Azazias, & Na-
13 hath, & Aſael, & Ierimoth,Iozabad
quoque & Eliel,& Ieſmachias,& Ma
hath,& Banaias,præpoſiti ſub mani-
bus Choneniæ & Semei fratris eius,
ex imperio Ezechiæ Regis & Aza-
riæ Pontificis domus Dei,ad quos o-
mnia.
Core verò filius Iemna Leuites, &
14 ianitor Orientalis portæ,præpoſitus
erat iis quæ ſponte offerebātur Deo,
primitiiſque & cōſecratis in Sancta
ſanctorum.
Et ſub cura eius,Eden & Bēiamin,
15 Ieſue & Semeias,Amarias quoque &
Sechenias, in ciuitatibus Sacerdotū:

Ad holocauſtum,לעולה *nempe* vt *ſacrificarent* holocauſtum. In portis caſtrorū Ieh. בשערי מחנות יהוה: .i. in templo in quo omnes Iſraelitæ conueniebant.Deſcribitur hic miniſterium Leuitarū & Sacerdotum. 3 *Erat* ad *offerendum* holocauſta, לעולות Deſcribit officium Regis circa ſacrificia.q.d.Regis partes erant dare de ſubſtantia ſua victimas quibus holocauſta fierent, &c. Et ſolennitatibus, ולמועדים & ſtatis feriis. 4 Sacerdotibus הכהנים Quidā aliquid ſubaudiunt,nēpe,quæ debebatur Sacerdotibus, &c. Vt corfortarentur למען יחזקו vt fortificarent ſeſe.i.vt alacrius fungerentur Diuino officio quod ſcriptum eſt in Lege Domini.vel,implerēntque Legem Iehouæ.
5 Quúmque multiplicata eſſet res iſta, וכפרוץ הדבר Quúmque multiplicatus eſſet ſermo iſte. Quidam liberius vertunt, Quúmque hoc verbū Regis diuulgatum eſſet. Multiplicauerunt הרבו auxerunt. i.in magna copia obtulerunt primitias. Adduxerunt. הביאו: intulerunt.ſub.in templū Domini. 6 Atque decimas ſanctitatū quæ ſanct.erant. ומעשר קדשים המקודשים Sing.Heb. pro plur.decimam pro decimas ſanctas quæ conſecratæ erant. Aceruatim. ערמות ערמות: Ad verbum,aceruos aceruos.i.fecerunt plurimos aceruos ex illis.
7 Aceruos illos fundare, הערמות ליסוד Hebraiſmus, iecerunt prima fundamēta illorum aceruorum.i.cœperunt facere illos aceruos decimarum in victū Sacerdotum & Leuitarum. 8 Et benedixerunt ויברכו & gratias egerunt.Benedicere Domino, eſt gratias illi agere:benedicere autem populo,eſt omnia proſpera & fœlicia illi precari. 9 Interrogauit verò וידרש Tum interrogauit.
10 Oblationes התרומה oblationē primitiarum.תרומות erant oblationes quæ tēpore Legis ſeparabātur Domino:vt erant primitiæ frugū: ex quibus quædā corā Domino à Sacerdote in altum eleuabātur,& ob id hoc nomine appellabātur. Comedimus,&c. אכול ושבוע וגו׳ Infinit.Heb.pro indicatiuis. Ad verbū,comedere,& ſaturari,& relinquere vſque in multitudine. Et multitudini,&c. והנותר את ההמון הזה: Ad populū referri debet. Quidam Hebræorū de reſiduis frugibus intelligunt,exponentes, & ſupereſſe fecit multitudinē hanc. Quæ expoſitio doctioribus non probatur. 11 Iuſſit autē ויאמר Ad verbum,Et dixit. Gazophylacia לשכות horrea.cellas. 12 Et ſanctificata והקדשים & quæ cōſecrata erant. Fideliter. באמונה Ad verbū,in veritate.vel,cum fide. Secundus: משנה: .i.ſecundæ dignitatis ab illo:hoc eſt vicarius. 13 Præpoſiti de manu Chonaniáhu פקידים מיד כונניהו Hebraiſmus,inſtituti à Chonenia. Secūdum imperiū במפקד Ad verbū,in præcepto.i.iuſſu. Ducis נגיד Quē hic vocat ducem domus Dei,paulo antè verſu 10, appellauit Sacerdotē ſummum.
14 Super ſpōte oblata Deo, על נדבות האלהים Ad verbū,ſuper liberalitates Dei. Vt daret,&c. לתת תרומת וגו׳ vt diſtribueret oblationes Iehouæ,& Sancta ſanctorū.i.ea quæ Deo erant cōſecrata & dedicata. 15 Ad manum autem eius, ועל ידו .i. In poteſtate autē illius & illi ſubditus erat Eden.

D vt fideliter distribuerēt fratribus suis
partes, minoribus atque maioribus:
16 Exceptis maribus ab annis tribus & supra, cūctis qui ingrediebantur templum Domini, & quicquid per singulos dies conducebat in ministerio atque obseruationibus iuxta diuisiones suas.

17 Sacerdotibus per familias, & Leuitis à vicesimo anno & suprà, per ordines & turmas suas.

18 Vniuersæque multitudini tam vxoribus quàm liberis eorum vtriusque sexus, fideliter cibi de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur:

19 Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana vrbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuerent vniuerso sexui masculino, de Sacerdotibus & Leuitis.

20 Fecitque Ezechias vniuersa quæ diximus in omni Iuda: operatúsque est bonum & rectum, & verū coram Domino Deo suo.

21 In vniuersa cultura ministerii domus Dei, iuxta Legē & cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo: fecitque, & prosperatus est.

Cap. XXXII.

4.Reg.18.c.13 Esa.36.a.1 Eccli.48.c.19

1 POst quæ & huiuscemodi veritatem, venit Sēnacherib Rex Assyriorum: & ingressus Iudam, obsedit ciuitates munitas, volens eas capere.

2 Quod quum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totū belli impetum verti contra Ierusalem,

3 Inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, vt obthurarent capita fontiū qui erant extra vrbem, & hoc omnium decernente sententia:

4 Cōgregauit plurimam multitudinem, & obthurauerunt cunctos fontes, & riuū qui fluebat in medio terræ, dicētes, Ne veniāt Reges Assyriorū, & inueniant aquarū abūdantiam.

5 AEdificauit quoque, agens industriè omnē murū qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterū murū: instaurauitque Mello in Ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis armaturam & clypeos.

B

6 Constituitque principes bellatorū in exercitu. & conuocauit vniuersos in platea portæ ciuitatis, ac loquutus est ad cor eorum, dicens,

7 Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paueatis Regē Assyriorū, & vniuersam multitudinē quæ

"cū fide, vt darēt fratrib⁹ suis" iuxta diuisiones, vt magno sic paruo:
16 "Præterquam progeniei eorū in masculis, à filio trium annorum
& suprà, omni ingredienti domum Iehouæ, "rem diei in die suo,
secundum ministerium eorum, "secūdum obseruationes eorum,
in diuisionibus suis.
17 *vt darent* inquam progeniei Sacerdotum "per domum patrū suorum, & Leuitarum, à filio viginti annorum & suprà, "secundū obseruationes suas, in diuisionibus suis:
18 Et progeniei in cunctis paruulis eorum, vxoribus eorum, & filijs eorum, & filiabus eorum, "omni cœtui: quia "fide illorum sanctificabant sese in sanctitate.
19 Filiis quoque Aharón Sacerdotibus *qui erant* in agris suburbanis vrbium suarū, in singulis ciuitatibus: viri "qui expressi sunt per nomina, vt darent partes omni masculo, in Sacerdotibus, & omni progeniei in Leuitis.
20 Ad hunc modū autē fecit Iehhizcijáhu in vniuerso Iehudáh: fecitque quod "bonū *erat* & rectū ac verum corā Iehoua Deo suo.

Ezechias toto corde quærens Deum, prosperè experitur.

21 Et in omni opere quod cœpit in ministerio domus Dei, & in Lege, & præcepto, vt requireret Deum suum: toto corde suo fecit, & prosperè illi cessit.

Cap. XXXII.

Sennacherib inuadit Iudam.

1 POst hæc & veritatem eorum, venit Sanherib Rex Aššúr, "& ingressus est Iehudah, castrametatúsque est contra ciuitates munitas: "& dixit se perrupturum eas sibi.
2 Quum autem vidisset Iehhizcijáhu quòd venisset Sanherib, & *quòd* facies eius *esset* "ad bellum contra Ierušaláim:
3 Consilium cepit cū principibus suis ac potētibus suis, vt obthurarēt aquas fontium qui erant extra ciuitatē: & adiuuerunt eum.
4 Congregati itaque populus multus obthurauerūt omnes fontes, & torrentem inundantem in medio terræ, dicendo, "Qua de causa venient Reges Aššúr, & inuenient aquas multas?
5 "Cōfortatúsque est, & ædificauit omnem murum dirutum, "& reparauit turres, "& foris murum alterum: "roborauit & Millo *in* Ciuitate Dauidis: fecit præterea "gladios valde multos, & clypeos.
6 "Posuit itē principes bellorū super populū: & congregauit eos ad se "ad plateā portæ vrbis, "loquutúsque est ad cor eorū, dicēdo,

Ezechias paratis omnibus in aduersarios, adhortatur populum ad fiduciam in Deu.

7 "Confortamini, & roboremini: ne timeatis, & ne paueatis à facie Regis Aššúr, & à facie vniuersæ multitudinis quæ est cū eo:

Cū fide, באמונה Hebraismus, homines spectatæ fidei. Iuxta diuisiones, במחלקות per turmas, siue, diuisiones.
16 Præterquam progeniei, &c. מלבד התיחשם וגו׳ Hic versus ex superiori pendet, & sic ex Hebræo vertēdus, inuerso paulum ordine, Rem diei in die suo [.i. portionem quotidianam] omni ingredienti domum, præter progeniem eorum in maribus [id est sexus masculini] ab eo qui natus erat tres annos & suprà, propter ministerium [vel, in ministerium] eorum, in cæremoniis [vel obseruationibus] suis, & in turmis suis. vel, diuisionibus. 17 Per domum patrū s. לבית אבותיהם .i. per familias suas. Secundū obseruationes, &c. במשמרותיהם במחלקותיהם: in obseruationibus suis, & in turmis suis. 18 Omni cœtui: לכל קהל Quidā ל per Id est vertunt, vt sit velut summa præcedentium, id est omni cœtui. Fide illorum sanctif. &c באמונתם יתקדשו קודש: fide illorum sanctificabant sese sanctificatione *sancta*. i. dependebant ab illis. 19 Qui expressi sunt per nomina, אשר נקבו בשמות .i. suprà nominati. 20 Bonum *erat*, & rectum, ac verum, הטוב והישר והאמת Bonum, respicit Ezechiam: rectum, Sacerdotes: verum, siue veritas, Deum. q.d. rectè se gessit erga Deum ac proximum.

IN CAPVT XXXII.

1 Post hæc & veritatē eorū, אחרי הדברים והאמת Hebraismus, his gestis quæ verissima sunt. Describitur instauratio regni Iuda. Et ingressus est Iehudáh, ויבא ביהודה venit inquam in *terram* Iehudáh. Aut ב pro על ponitur, contra Iehudáh. Et dixit se per, &c. ויאמר וגו׳ Dixit pro cogitauit. q.d. statuitque illas capere sibi, perruptis muris. 2 Ad bellum למלחמה sub. inferendum, id est, vidissetque Sennacherib venientem rectà vt oppugnaret Ierusalem. 4 Qua de causa venient, &c. למה יבואו וגו׳ id est Quare committemus vt quum venerint Reges Assyriæ, inueniant aquas multas? 5 Confortatusque est, ויתחזק Fuitque forti animo. Et reparauit turres, ויעל על המגדלות Ad verbum, & ascendere fecit [sub. medelam] super turres. Hebraismus, turres dirutas instaurauit. Et foris murum alterum: ולחוצה החומה אחרת q.d. altero muro cinxit vrbem quæ iam erat mœnibus cincta. Roborauit & Millo in Ciuitate Dauidis: ויחזק את המלוא עיר דויד i. instaurauit, siue muniuit plateam illam quæ dicebatur Millo, quæ erat iuxta ciuitatem Dauidis, id est Sion. Nam Millo erat platea intra vrbem iuxta mœnia. Gladios valde multos, שלח לרוב tela multa admodum. Ad verbum, in multitudine. Quidam vertunt, pugiones. 6 Posuit item principes bellorū super pop. ויתן שרי מלחמות על העם Cōstituit insuper imperatores super populum, qui bellum gererent. Ad plateā portæ vrbis, אל רחוב שער העיר in platea *quæ adiacebat* portæ vrbis. Loquutúsque est ad cor eorum, di. וידבר על לבבם לאמור: Hebraismus, alloquutus est eos blandis verbis, consolans eos in hunc modum. De hac loquutione vide suprà cap. 30. c. 22. 7 Confortamini, & rob חזקו ואמצו .i. Estote fortes ac robusti animo.

quia nobiscum plures sunt quàm cum illo.
Cum ipso est brachiũ carneũ, nobiscum verò est Iehouáh Deus 8
noster vt adiuuet nos, & gerat bella nostra. Et innixus est populus
verbis Iehhizciiáhu Regis Iehudáh.

Sẽnacherib pernuntios conatur auertere populum à fiducia in Deum.

Post hæc misit Sanhheríb Rex Aꞩꞩúr seruos in Ieruꞩaláim, 9
(ipse autem erat contra Lachiꞩ, & omne regnum eius erat cum
illo) ad Iehhizciiáhu Regem Iehudáh, & ad vniuersum Iehudáh
qui erat in Ieruꞩaláim, dicendo,
Sic dixit Sanhheríb Rex Aꞩꞩúr, In quo vos confiditis, & ma- 10
netis in obsidione in Ieruꞩaláim?
Nónne Iehhizciiahu seducit vos, vt tradat vos ad moriendum 11
fame & siti, dicendo, Iehouáh Deus noster eruet nos è manu Re-
gis Aꞩꞩúr?
Annon ipse Iehhizciiáhu abstulit excelsa eius, & altaria eius: di- 12
xítque ipsi Iehudah & Ieruꞩaláim, hoc modo, Coram altari vno
adorabitis, & super illud suffietis?
An nescitis quid fecerim ego & patres mei omnibus populis 13
terrarum? nunquid potuerunt dii gentium terrarum eruere ter-
ram suam è manu mea?

Blasphemia Sennacherib.

Quis *fuit* inter vniuersos deos gentium illarum quas occiderũt 14
patres mei, qui potuerit eruere populũ suum è manu mea, vt pos-
sit Deus vester eruere vos è manu mea?
Nunc ergo ne seducat vos Hizciiáhu, nec persuadeat vobis si- 15
mile, neque credatis ei. si non potuit vllus deus vniuersæ gentis
& regni eruere populũ suum è manu mea, & è manu patrũ meo-
rum, quanto minus dii vestri non eruent vos è manu mea?
Adhuc item loquuti sunt serui eius contra Iehouam Deum, & 16
contra Iehhizciiáhu seruum eius.
Epistolas insuper scripsit, probris afficiẽdo Iehouam Deũ Iꞩ- 17
raelis, & loquendo contra eum, ad hunc modum, Sicut dii gen-
tium terrarum qui non eruerunt populum suum è manu mea,
sic non eruet Deus Iehhizciiahu populum suum è manu mea.
Clamabãt autem voce magna Iehudaicè contra populum Ie- 18
ruꞩaláim, qui erat super murum, ad terrendum eos, & ad pertur-
bandum eos, vt caperent vrbem.
Et loquuti sunt contra Deum Ieruꞩaláim, sicut contra deos 19
populorum terræ, opus manuum hominis.

Oratio Ezechiæ & Esaiæ.

Tunc orauit Iehhizciiáhu Rex, & Ieꞩayaiáhu filius Amóꞩ Pro- 20
phetæ ob hoc, vociferatíque sunt in cælum.

Angelus Assyrios percutit.

Et misit Iehouáh Angelum qui excídit omnem potentẽ exerci 21
tus, & ducem, & principẽ in castris Regis Aꞩꞩúr, reuersúsque est

est cum eo. multo enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo.
Cum illo enim est brachiũ carneũ, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnátque pro nobis. cõfortatúsq; est populus huiuscemodi verbis Ezechiæ Regis Iuda.
Quæ postquam gesta sũt, misit Sennacherib rex Assyriorum seruos suos in Ierusalem (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Iuda, & ad omnem populum qui erat in vrbe, dicens,
C
Hæc dicit Sennacherib Rex Assyriorum, In quo habentes fiduciam, sedetis obsessi in Ierusalem?
Num Ezechias decepit vos, vt tradat morti in fame & siti, affirmans quòd Dominus Deus vester liberet vos de manu Regis Assyriorum?
Nunquid non iste est Ezechias qui destruxit excelsa illius, & altaria, & pręcepit Iudæ & Ierusalem, dicẽs, Coram altari vno adorabitis, & in ipso comburetis incensum?
An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cunctis terrarum populis? nunquid præualuerunt dii gentium, omniúmque terrarum liberare regionem suam de manu mea?
Quis est de vniuersis diis gentium, quas vastauerũt patres mei, qui potuerit eruere populũ suũ de manu mea, vt possit etiã Deus vester eruere vos de hac manu?
D
Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. si enim nullus potuit deus cunctarũ gentiũ atque regnorum liberare populũ suum de manu mea, & de manu patrum meorum: consequẽter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea.
Sed & alia multa loquuti sunt serui eius cõtra Dominũ Deum, & contra Ezechiam seruum eius.
Epistolas quoque scripsit plenas blasphemiæ in Dominũ Deũ Israel, & loquutus est aduersum eum, Sicut dii gentium cæterarũ non potuerunt liberare populũ suum de manu mea, sic & Deus Ezechiæ eruere non poterit populum suum de manu ista.
Insuper & clamore magno, lingua Iudaica, contra populum qui sedebat in muris Ierusalẽ, personabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem.
Loquutúsque est contra Deum Ierusalẽ, sicut aduersum deos populorũ terræ, opera manuum hominum.
Orauerunt igitur Ezechias Rex, & Esaias filius Amos Prophetes, aduersum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt vsque in cęlum.
Et misit Dominus Angelũ qui percussit omnẽ virũ robustũ, & bellato-

Plures sunt quàm cum illo. רב מעמו: multitudo *est* maior quàm cum illo. q.d. trahit secum magnum exercitũ: at longè maior exercitus Angelorum aderit nobis. Per multitudinem intelligit auxilium Diuinum & exercitum Angelorum. Seipsum mox sequentibus explicat.
8 Brachium carneum, זרוע בשר Ad verbum, brachium carnis. significat homines quorum vires sunt imbecilles.
9 Post hæc misit, &c. אחר זה שלח Vide hæc pluribus verbis descripta 2. Reg. 18. c. 17. Contra Lachis, על־לכיש iuxta Lachis. i. oppugnaat Lachis. Et omne regnum eius וכל־ממשלתו .i. vniuersus populus regni eius. q.d. obsidebat Lachis cum ingenti exercitu. Dicendo, לאמר in hæc verba. 10 In quo על־מה .i. In qua re. 11 Seducit מסית Significat suadere, siue persuadere. significat & persuadẽdo imponere. 12 Excelsa eius, את־במותיו sub. Deicui innitimini. Vtitur hic Sẽnacherib falsis pro veris, vt probet quod vult. neq; enim sustulerat Ezechias altaria Dei, sed tãtũ idolorũ. Vno אחד vnico. In 2. Reg. 18. e. 22, legitur, Corã altari hoc incuruabitis vos in Ieruꞩaláim? 13 Nunquid potuerunt איכול־יכלו Ad verbum, nunquid valẽdo valuerunt? De diis gentium terrarũ vide versu 15. 15 Simile, כזאת Ad verbum, sicut hoc, id est tale quidpiam. Vllus Deus vniuersæ gentis כל־אלוה כל־גוי Sic vertendum esse vt vertit noster interpres, docet versus 17, paulo pòst sequens, in quo sic legitur, Sunt dii gentium terrarum qui non, &c. Idem enim significat, Dii vniuersæ gentis & regni: &, dii gentium terrarum. nam hic regna vocat, quæ illic terras: hic sine regimine omnia, illic in regimine. Terrarum הארצות sub. à me & à maioribus meis deuictarum, sunt inferiores & infirmiores viribus meis, qui non, &c.
16 Deum, האלהים q.d. qui est Deus verus. 17 Probris afficiendo לחרף .i. quibus probris afficiebat.
18 Clamabant autem ויקראו Quid clamauerint, scribitur 2. Reg. 18. f. 18. 19 Et loquuti sunt וידברו sub. serui Sennacherib. Sicut contra deos כעל־אלהי sub. loquuti fuerant. aut verte, tanquam contra deos. &c. 20 In cælum. השמים: .i. ad Deum qui sedem habet in cælis. 21 Omnem potentem exer. כל־גבור חיל robustissimum quenque viribus.

rem, & principem exercitus Regis Assyriorum: reuersúsque est cũ ignominia in terrã suã. quúmq; ingressus esset domũ dei sui, filii qui egressi fuerãt de vtero eiꝰ, ĩterfecerũt eũ gladio.
22 Saluauitque Dñs Ezechiam & habitatores Ierusalẽ, de manu Sẽnacherib Regis Assyriorũ, & de manu omniũ, & præstitit ei quietẽ per circuitũ.
23 Multi etiam deferebant hostias, & sacrificia Domino in Ierusalẽ, & munera Ezechiæ Regi Iuda: qui exaltatus est post hæc corã cũctis Gẽtibus.

24 In diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & orauit Dominũ: exaudiuitque eũ, & dedit ei signũ.
25 Sed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum est cor eius: & facta est contra eum ira, & cõtra Iudam & Ierusalem.
26 Humiliatúsque est postea, eo quòd exaltatum fuisset cor eius, tam ipse, quàm habitatores Ierusalem: & idcirco nõ venit super eos ira Domini in diebus Ezechiæ.
27 Fuit autem Ezechias diues & inclytus valde, & thesauros sibi plurimos congregauit argẽti & auri & lapidis pretiosi, aromatũ, & armorũ vniuersi generis, & vasorum magni pretii.
28 Apothécas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia omnium iumẽtorum, cauláſque pecorum.
29 Et vrbes ędificauit sibi, habebat quippe greges ouium & armẽtorũ innumerabiles, eo quòd dedisset ei Deus substantiam multam nimis.
30 Ipse est Ezechias qui obthurauit superiorem fontem aquarum Gihõ, & auertit eas subter ad Occidentẽ vrbis Dauid: in omnibus operibus suis fecit prosperè quæ voluit.

31 Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento quod acciderat super terrã, dereliquit eum Deus vt tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde eius.
32 Reliqua autem sermonũ Ezechiæ, & misericordiarum eius, scripta sunt in visione Esaiæ filii Amos prophetæ, & in libro Regum Iuda & Israel.
33 Dormiuitque Ezechias cũ patribus suis, & sepelierunt eum super sepulchra filiorum Dauid: & celebrauit eius exequias vniuersus Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: regnauitque Manasses filius eius pro eo.

Cap. XXXIII.

1 DVodecim annorũ erat Manasses quum regnare cœpisset: & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalem.
2 Fecit autẽ malum corã Domino, iuxta abominationes Gentiũ, quas subuertit Dominus corã filiis Israel.

cum robore vultus in terrã suam: ingressus autem ædem dei sui, Sennacherib à filiis suis occiditur.
qui egressi erant è visceribus eius, ibi interemerunt eum gladio.
22 Seruauit itaq; Iehouáh Iehizciiáhu & habitatores Ieruſaláim
è manu Sanherib Regis Aſſúr, & è manu omniũ *aliorum*, & deduxit eos à circuitu.
23 Et multi afferebant munera Iehouæ in Ieruſalaim, dona quo
que pretiosa Iehizciiáhu Regi Iehudáh: & exaltatus est in oculis
omnium Gentium post hæc.
24 In diebus illis ægrotauit Iehizciiáhu vsque ad mortem, tũc o- AEgrotat Ezechias.
rauit ad Iehouam, ac dixit illi: & portentum dedit ei.
25 At non iuxta retributionem sibi factam rependit Iehizciiáhu: Ezechias ingratus in Deum.
eleuatum est enim cor eius, & fuit contra eum ira, & contra Iehudáh & Ieruſaláim.
26 Humiliauit autem se Iehizciiáhu ab elatione cordis sui, ipse &
habitatores Ieruſaláim, & non venit super eos ira Iehouæ in die
bus Iehizciiáhu.
27 Fuerũt præterea ipsi Iehizciiáhu diuitiæ, & gloria multa valde: Diues Ezechias
thesauros nanque argenti fecit sibi, & auri, & lapidum pretiosorũ,
& aromatum, & clypeorũ, omniúmque vasorũ concupiscibiliũ:
28 Et apothecas fructus, frumẽti, & vini, & olei, & stabula singulis
animantibus, & ordines stabulis.
29 Vrbes quoque fecit sibi, & possessionem pecudum, & boum in
multitudine: dedit enim ei Deus opes quammaximas.
30 Ipse insuper Iehizciiáhu obthurauit scaturiginem aquarũ Gihón superiorem, & rectà deduxit eas subter ad Occidentem Ciuitatis Dauidis, & prosperatus est Hizciiáhu in omnibus operibus suis.
31 Attamen propter legatos principum Babél missos ad eum, vt Derelictus à Deo Ezechias, tentatúsque, & quare.
quærerent de portento quod *factum* erat in terra, dereliquit eum
Deus, vt tentaret eum, vt scirent omnia *quæ erant* in corde eius.
32 Reliquum autem verborum Iehizciiahu & misericordiarũ e-
ius, ecce scripta sunt in visione Ieſayaiáhu filii Amóts prophe-
tæ, & in libro Regum Iehudáh & Iſraelis.
33 Dormiuit autem Iehizciiáhu cum patribus suis, & sepelierunt Mortuo Ezechia, regnat Manasses.
eum in excelso sepulchrorum filiorum Dauidis, & honorem fecerunt ei in morte eius vniuersus Iehudáh, & habitatores Ieruſaláim: regnauítque Menaſſéh filius eius pro eo.

Cap. XXXIII.

1 DVodecim annorum erat Menaſſéh quum regnare cœpit, & Manasses instaurat excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias.
quinquaginta quinque annis regnauit in Ieruſaláim.
2 Fecit autẽ malum in oculis Iehouæ iuxta abominationes Gentium quas expulerat Iehouáh à facie filiorum Iſraelis.

22 Et deduxit eos à circuitu. וינהלם מסביב: q.d. sua misericordia ita deducendo seruauit eos vt non timerent sibi ab iis qui erant in circuitu suo. 24 Ac dixit illi: ויאמר לו sub. Iehouæ. i. precatus est Iehouam, vt scilicet daret ei signum, siue portentum. 25 Sibi factam, עליו Ad verbum, super eum. i. beneficiorum acceptorum à Domino non est recordatus Ezechias, quanuis in eũ multa contulisset Dominus. Et fuit cõtra eum ira, ויהי עליו קצף propterea fuit contra eum ira. Alii, ita vt indignatio excitaretur contra eum. Iram Iehouæ intelligit, vt ipse declarat versu sequenti. 26 Ab elatione בגובה à superbia. Hic ב pro מן. 27 Omniúmque vasorũ concup. ולכל כלי חמדה omnisque supellectilis desiderii. i. pretiosæ, siue (vt alii exponunt) ex qua voluptas capitur. 28 Et apothecas fructus, ומסכנות לתבואת Et horrea [cellas, repositoria] prouentus. sub. fecit sibi. Et ordines stabulis. ועדרים לאורות: id est ordine quodã disposuit stabula illa animalium. q.d. fecerat stabula in quibus habebat varia animalia: & ea stabula disposuerat & collocauerat certo quodam ordine. 30 Scaturiginem את מוצא Ad verbum, exitum. De Gihon vide Libellũ interpretationum nominum Hebraicorum. Et prosperatus est ויצלח & fœlicia expertus est. i. omnia illi prosperè cesserunt. 31 Attamen propter leg. ובן במליצי Ad verbũ, Et sic in legatis. vel, interpretibus. Gallicè, *les truchemens*. Quidã vertũt, Sic tamen propter legatos, &c. & exponunt, tamen sic fœlicem, & prosperè agentem Deus dereliquit, &c. Quod *factum* erat in terra, אשר היה בארץ quod *dicebatur* factum in *ea* regione, propter Ezechiam scilicet. Intelligit de vmbra solis, & de horologio retrorsum acto. Vide 2. Reg. 20. b. 11. c. 12. Vt scirent לדעת sub. legati. Vel, vt omnes scirent quid haberet in animo. vel, vt sciret, sub. Deus. 33 In excelso sepul. במעלה קברי . i. in excellentioribus sepulchris. vel, in excellenti sepulchrorum. aut insigniori. Et honorem fecerunt ei וכבוד עשו לו & gloriam exhibuerunt.

'Reædificauit nanque excelsa quæ diruerat Iehhizciiáhu pater 3
eius: & erexit aras ipsis idolis, fecítque lucos,& adorauit vniuer-
sam militiam cæli,'& seruiuit eis.

Duo atria.

Extruxit deinde altaria in domo Iehouæ, de qua dixerat Ieho- 4
uáh,In Ieruwsaláim erit nomen meum in seculum.
AEdificauit quoque altaria vniuersæ militiæ cæli in duóbus a- 5
triis domus Iehouæ.
Et traduxit filios suos per ignem in valle filii Hinnóm:& obser 6
uabat tempora,atque augurabatur,& diuinationibus operam da-
bat,'fecit & pythoné & magos:'multa mala designauit in oculis
Iehouæ vt irritaret eum.
Posuit insuper'sculptile simulachri quod fecerat,in domo Dei, 7
de qua dixerat Deus Dauidi & wSelomóh filio eius,In domo hac
& in Ieruwsaláim quam elegi præ cunctis tribubus Iwsraxél, po-
nam nomen meum in seculum.
Nec addam auferre pedem Iwsraxelis à terra quam'constitui Pa 8
tribus eorũ:'ita duntaxat si obseruauerint facere omnia quæ præ-
cepi eis,omné *nempe* Legẽ,& statuta,& iudicia per manũ Mowsch.
Errare itaque fecit Menawsch ipsum Iehudáh & habitatores Ie 9
ruwsaláim,vt facerent malum præ Gẽtibus quas perdiderat Ieho-
uáh à facie filiorum Iwsraxelis.

Manasses ducitur captiuus in Babylonem,& quare.

'Loquutus est autem Iehouáh ad Menawsch & ad populũ eius: 10
at non attenderunt.
Adduxit igitur Iehouáh contra eos principes exercitus qui erãt 11
Regi Awssúr,qui ceperunt Menasch compedibus, & vinxerunt
eum'catenis duabus,& deduxerunt eum in Babél.

Afflictus Manasses, sine intermissione orans,exauditur.

'Quum verò angustiis esset affectus, orauit faciem Iehouæ Dei 12
sui,'& humiliauit se valde à facie Dei Patrum suorum.
Orauítque ad eum,'& exorabilis fuit ei,exaudiuítque depreca- 13
tionem eius, & reduxit eum in Ieruwsaláim in regnũ suum: tum
cognouit Menawsch quòd Iehouáh ipse esset Deus.
Et post hæc ædificauit murum exteriorem Ciuitati Dauidis ad 14
Occidentem Gihhón in valle ,'& ad introitum portæ Piscium,'&
circundedit *muro* yOphél ,'& exaltauit eum valde, posuit quoque
principes exercitus in cunctis ciuitatibus munitis in Iehudáh.
Abstulit post hæc deos'alienigenæ,'& simulachrum è domo Ie 15
houæ, & omnes aras quas ædificauerat in monte domus Iehouæ
& in Ieruwsaláim,& proiecit extra vrbem.

Immolat Manasses victimas & laudes.

Reparauit & altare Iehouæ , immolauítque super illud victi- 16
mas pacificorum & gratiarũ actionis , præcepítque ipsi Iehudáh
vt seruiret Iehouæ Deo Iwsraxelis.

Seruire Deo.

Attamen adhuc populus immolabat in excelsis,duntaxat Ieho 17
uæ Deo suo.

---

3 Et cõuersus,instaurauit excelsa quæ
demolitus fuerat Ezechias pater ei⁹:
construxitque aras Baalim,& fecit lu
cos:& adorauit omnem militiam cæ-
li,& coluit eam.
4 AEdificauit quoque altaria in do-
mo Domini , de qua dixerat Domi-
nus, In Ierusalem erit nomẽ meum 2.Reg.
in æternum .
5 AEdificauit autem ea cuncto exer-
citui cæli,in duobus atriis domus Do
mini.
6 Transiréque fecit filios suos per i-
gnem in valle Ben-ennom : obserua-
bat somnia,sectabatur auguria,male-
ficis artibus inseruiebat : habebat se-
cum magos & incantatores:multáq;
mala operatus est corã Domino , vt
irritaret eum.
7 Sculptile quoque & cõflatile signũ B
posuit ĩ domo Dei, de qua loquutus 2.Reg.
est Dominus ad Dauid & ad Salomo 3.Reg.
nem filiũ eius, dicens, In domo hac,
& in Ierusalem quam elegi de cũctis
tribubus Israel , ponam nomen meũ
in sempiternum.
8 Et mouere non faciam pedem Isra
el de terra quam tradidit Patribus eo
rum:ita duntaxat si custodierint face-
re quæ præcepi eis, cunctámque Le-
gem, & cæremonias,atq; iudicia per
manum Moysi.
9 Igitur Manasses seduxit Iudam &
habitatores Ierusalem,vt facerẽt ma
lum super omnes Gẽtes quas subuer-
terat Dominus à facie filiorũ Israel. 4.Reg.
10 Loquutúsque est Dominus ad eum,
& ad populum illius:& attendere no
luerunt.
11 Idcirco superinduxit eis principes
exercitus Regis Assyriorũ: ceperũt-
que Manassen,& vinctum catenis at-
que compedibus duxerunt in Baby-
lonem.
12 Qui postquam coangustatus est,o- C
rauit Dominum Deum suum: & egit
pœnitentiam valde coram Deo Pa-
trum suorum.
13 Deprecatúsque est eum,& obsecra
uit intenté : & exaudiuit orationem
eius,reduxitque eum Ierusalem in re
gnum suum , & cognouit Manasses
quòd Dominus ipse esset Deus.
14 Post hæc ædificauit murũ extra Ci
uitatem Dauid , ad Occidentem Gi-
hon , in conualle : ab introitu portæ
piscium per circuitum vsque ad O-
phel,& exaltauit illum vehementer:
constituitque principes exercitus in
cunctis ciuitatibus Iuda munitis.
15 Et abstulit deos alienos, & simula-
chrum de domo Domini : aras quo-
que quas fecerat in mõte domus Do
mini , & in Ierusalem : & proiecit o-
mnia extra vrbem.
16 Porrò instaurauit altare Domini,
& immolauit super illud victimas,&
pacifica , & laudem : præcepítque Iu-
dæ vt seruiret Domino Deo Israel.
17 Attamen adhuc populus immola
bat in excelsis Domino Deo suo.

IN CAPVT XXXIII.

3 Reædificauit nanque וישב ויבן Ad verbum,Et reuersus est,& ædificauit.Vide secundum Regum, 21.a.1. Et seruiuit eis. ויעבוד אותם nempe stellis cæli,quas militiam cæli vocauerat. 6 Fecit & pythonem & magos: ועשה אוב וידעוני id est pythonem consulebat,& magiã exercebat. Multa mala designauit, &c. הרבה לעשות הרע וגו׳ Ad verbũ,multiplicauit vt faceret malum in oculis,&c.i.quamplurima mala designauit Domino vidente. 7 Sculptile simulachri את־פסל הסמל .i. simulachrum sculptile.vel est singulare pro plur.simulachra sculpta.In Regibus legitur,sculptile luci. Huius fit mentio paulo pòst versu 15. 8 Constitui העמדתי In Regibus legitur,dedi.i.daturus sum. Ita duntaxat si obseru.fac. רק אם־ישמרו לעשות modò obseruent vt faciant,&c.id est modò diligenter adimpleant omnia quæ præcepi illis per Mosen, omnia inquam quæ præcepi illis, id est vniuersam Legem & statuta & iudicia. 10 Loquutus est autem וידבר sub.per Prophetas. 11 Catenis duabus, בנחשתים Vide Ierem.39.b.7. 12 Quum verò angustiis esset aff. וכהצר לו Ad verbum,Et secundum angustiam illi.i. Quum in angustias adductus esset. Et humiliauit se ויכנע & abiecit se.i.admodum submissus factus est in conspectu Dei. 13 Et exorabilis fuit ei, ויעתר לו & exoratus est ei.vel exauditus est ei. Scipsum mox sequentibus exponit. 14 Et ad introitum portæ ולבוא בשער & qua itur ad portam. Et circundedit וסבב sub.muro.plena loquutio legitur suprà cap.14.b.7,vbi sic legimus, AEdificemus ciuitates istas,& circunducamus muros & turres. Et exaltauit eum ויגביהה sub.חומה murum.Relatiuum sine antecedente.i.valde altum fecit murum. 15 Alienigenæ, הנכר .i.alienos. Et simulachrum ואת־הסמל Vide paulo suprà,versu 7.

D Reliqua autem gestorum Manasse, & obsecratio eius ad Deum suum: verba quoque Videntium qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus Regum Israel.

Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta peccata, atque cõtemptus, loca etiam in quibus ædificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas, antequã ageret pœnitentiam, scripta sunt in sermonibus Hozái.

Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua, regnauitq; pro eo filius eius Amon.

Vigintiduorum annorum erat Amon quum regnare cœpisset, & duobus annis regnauit in Ierusalem.

B Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius: & cũctis idolis quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit, atque seruiuit.

Et non est reueritus faciem Domini, sicut reueritus est Manasses pater eius: & multo maiora deliquit.

Quúmque cõiurassent aduersus eũ serui sui, interfecerunt eum in domo sua.

Porrò reliqua populi multitudo, cæsis iis qui Amon percusserant, constituit Regem Iosiam filium eius pro eo.

Cap. XXXIIII.

Octo annorum erat Iosias quũ regnare cœpisset, & triginta & vno anno regnauit in Ierusalem.

Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, & ambulauit in viis Dauid patris sui: non declinauit neque ad dexteram, neque ad sinistram.

C Octauo autem anno regni sui, quũ adhuc esset puer, cœpit quærere Deũ patris sui Dauid: & duodecimo anno postquam cœperat, mũdauit Iudam & Ierusalem ab excelsis, & lucis, simulachrisque, & sculptilibus.

Destruxerúntque corã eo aras Baalim: & simulachra quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam & sculptilia succidit atque comminuit: & super tumulos eorum qui eis immolare consueuerant, fragmenta dispersit.

Ossa præterea Sacerdotum cõbussit in altaribus idolorum, mundauitque Iudam & Ierusalem.

Sed & in vrbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon vsque Nephthali, cuncta subuertit.

Quúmque altaria dissipasset & lucos, & sculptilia cõtriuisset in frusta, cunctáque delubra demolitus esset de vniuersa terra Israel, reuersus est in Ierusalem.

Igitur anno octauodecimo regni sui, mundata iam terra, & tẽplo Domini, misit Saphan filium Eseliæ, & Maasiam principem ciuitatis, & Ioha filium Ioachaz à cõmentariis, vt instaurarent domũ Domini Dei sui.

18 Reliquum autem verborum Menawsséh, & oratio eius ad Deũ
suum, & verba Videntium qui loquebantur ad eum in nomine
Iehouæ Dei Iwsraxelis, ecce ea *scripta sunt* in verbis Regum Iwsraxelis.
19 Oratio autẽ eius, & *quomodo* exorabilis fuit ei *Deus*, & omne pec- Oratio Manasse
catum eius, & præuaricatio eius, & loca in quibus ædificauerat
excelsa, & statuerat lucos, & sculptilia antequam humiliaret se,
ecce ea scripta sunt in verbis nHozái.
20 Dormiuítque Menawsséh cum patribus suis, & sepelierunt eum Mortuo Manasse, regnat Amon impius.
in domo sua, regnauítque Amón filius eius pro eo.
21 Vigintiduorum annorum erat Amón quum regnare cœpit, &
duobus annis regnauit in Ieruwsaláim.
22 Et fecit malum in oculis Iehouæ, quemadmodum fecerat Me-
nawsséh pater eius: cunctis nanque sculptilibus quæ fecerat Me-
nawsséh pater eius, immolauit Amón, & seruiuit eis.
23 Nec humiliauit se coram Iehoua, quemadmodum humiliauerat
se Menawsséh pater eius, sed ipse Amón multiplicauit delictũ.
24 Coniurauerunt autem contra eum serui eius, & interfecerunt Interficitur à seruis suis.
eum in domo sua.
25 Percusserunt verò populus terræ omnes qui coniurauerant cõ
tra Regem Amón, & Regem cõstituerunt Ixowsiiáhu filium eius Iosias constituitur Rex.
pro eo. Cap. XXXIIII.
1 Octo annorum erat Ixowsiiáhu quũ regnare cœpit, ac trigin- Iosias pius.
ta & vno anno regnauit in Ieruwsaláim.
2 Is fecit rectum in oculis Iehouæ, & ambulauit in viis Dauidis
patris sui, nec declinauit ad dexteram, aut ad sinistram.
3 Octauo autem anno regni sui, quum ipse adhuc puer esset, cœ- Iosias quærens Deum, idola subuertit.
pit requirere Deũ Dauidis patris sui: duodecimo verò anno cœ-
pit mundare Iehudáh & Ieruwsaláim ab excelsis, & lucis, & simu-
lachris, & sculptilibus.
4 Destruxerúntque coram eo aras idolorum ipsorum: & simu-
lachra quæ erant super eis, demoliri fecit: lucos quoque & simu-
lachra, & sculptilia contriuit ac cõminuit, sparsítque *illa* super su-
perficiem sepulchrorum illorum qui immolauerant eis.
5 Et ossa Sacerdotum combussit super altaria ipsorum, munda-
uítque Iehudáh & Ieruwsaláim:
6 In vrbibus quoque Menawsséh, & xEphráim, & wSimwón, vs-
que ad Naphthalí, malleis suis per circuitum.
7 Demolitus est itaque altaria, & lucos, & simulachra contriuit
cõminuendo, & omnia simulachra excidit in vniuersa terra Iwsraxelis: postea reuersus est Ieruwsaláim.
8 Anno autem decimooctauo regni sui, postquam mundauit ter- Iubet instaurari tẽplũ Domini.
ram, & domum, misit wSaphã filium Axsaliáhu, & Mayawseiáhu
principem ciuitatis, & Ioánh filium Ioanház à commentariis, ad
instaurandum domum Iehouæ Dei sui.

18 *Scripta sunt* Istud subauditum est ex sequenti versu, vbi loquutio plena legitur. 19 Exorabilis fuit ei *Deus*, ויעתר לו .i. exauditus sit à Deo. Vide paulo antè versu 13. nHozái, חוזי Quidam tanquam appellatiuum vertunt, in verbis [siue commentariis] Prophetarum. 23 Delictum. אשמה Sing. Heb. pro plur. delicta. i. multa scelera patrauit: aut, sceleribus scelera adiunxit.

IN CAPVT XXXIIII.

3 Duodecimo verò anno ובשתים עשרה שנה sub. regni sui. hoc est, quum attigisset vicesimum annum. Iehudáh & Ieruwsaláim את יהודה וירושלם id est regionem & vrbes Iuda. 4 Destruxerúntque coram eo וינתצו לפניו Euerterúntque eo spectante. Et simulachra החמנים facta scilicet in honorem solis, quæ erant superposita illis altaribus.
5 Super altaria על־מזבחותם vt scilicet ea ratione illa contaminaret. nam id contaminabatur quod cadauer attigisset.
6 Malleis suis בחרבותיהם sub. diruit ac destruxit. 7 Simulachra החמנים Solis simulachra intelligit, de quibus paulo antè, versu 4.

9 Venerunt itaque ad ʜHilciiáhu Sacerdotem magnum, & dederunt argentum illatum in domum Dei, quod congregauerant Leuitæ custodes 'liminis de manu *filiorum* Menaʷsséh & ʜEphráim, & de vniuerso residuo Iʷsraʜelis, & ab vniuerso Iehudáh ac Biniamín, '& reuersi erant Ieruʷsaláim.

10 Tradiderunt inquam manui 'facientiū opus, qui præfecti erant in domo Iehouæ, qui tradiderunt illud factoribus operis, qui operabantur in domo Iehouæ ad sarciendas *ruinas*, & ad instaurandam domum.

11 Et dederunt 'artificibus & cæmentariis vt emerent lapides excisos, & ligna 'ad commissuras, '& ad contignandas domos quas destruxerant Reges Iehudáh.

12 Viri autem illi operabantur fideliter in ipso opere: & super eos cōstituti erāt Iáhath & yObadiáhu Leuitæ 'de filiis Merarí: & Zechariáh & Meʷssullám de filiis Cehathitarū 'ad vrgēdum: & *de* Leuitis omnis intelligens in instrumentis 'musicis.

13 *Erant* & super baiulos, & qui vrgebāt omnē facientē opus 'in quolibet opere: de Leuitis autē *erant* Scribæ, & præfecti, & ianitores.

Deuteronomiū reperitur in templo.

14 Porrò quum educerent argentum quod illatum fuerat in domum Iehouæ, reperit ʜHilciiáhu Sacerdos librum Legis Iehouæ *latæ* 'per manum Moʷséh.

15 Loquutus est autem ʜHilciiáhu, dixítque ad ʷSaphán scribam, Librū Legis reperi in domo Iehouæ. Et tradidit ʜHilciiáhu librū ipsi ʷSaphán.

16 Attulit autem ʷSaphán librum ad Regem, 'atque etiam retulit Regi rem, dicēdo, Quicquid datum fuit in manu seruorum tuorum, ipsi 'faciunt.

17 'Conflauerunt nanque argentum quod inuentum est in domo Iehouæ, & tradiderunt illud in manum præpositorum, & in manum facientium opus.

18 Indicauit præterea ʷSaphán scriba Regi, dicēdo, Librum dedit mihi ʜHilciiáhu Sacerdos. & legit in eo ʷSaphán coram Rege.

Rex, audito Deuteronomio, magno terrore concussus, consulit Deum per Prophetidem.

19 Fuit autē, quū audisset Rex verba Legis, scidit vestimenta sua.

20 Præcepítque rex ʜHilciiáhu & Aʜhicám filio ʷSaphán, atque yAbdón filio Michāh, & ʷSaphán scribæ, & yAʷsaiáh 'seruo suo, dicendo,

21 Ite, consulite Iehouam pro me, & pro residuo in Iʷsraʜele & in Iehudáh, super verbis libri qui repertus est: quoniam magnus est furor Iehouæ, qui 'stillauit in nos, eo quòd non custodierunt patres nostri verbum Iehouæ, vt facerent iuxta omnia quæ scripta sunt in libro hoc.

22 Abiit itaque ʜHilciiáhu, '& qui *erant* Regis, ad ʜHuldáh prophetissam, vxorē ʷSallū filii Thecuáh, filii ʜHaʷsráh custodis 'vestiū:

9 Qui venerunt ad Helciam Sacerdotem magnum: acceptámque ab eo pecuníam, quæ illata fuerat in domum Domini, & quā congregauerant Leuitæ, & ianitores de Manasse & Ephráim, & vniuersis reliquiis Israel, ab omni quoque Iuda, & Beniamin, & habitatoribus Ierusalem, C

10 Tradiderūt in manibus eorum qui præerāt operariis in domo Domini, vt instaurarent templum, & infirma quæque sarcirent.

11 At illi dederunt eam artificibus, & cæmentariis, vt emerent lapides de lapicidinis, & ligna ad commissuras ædificii, & ad contignationē domorum, quas destruxerant Reges Iuda.

12 Qui fideliter cuncta faciebant. erāt autem præpositi operantium, Iahath & Abdias de filiis Merari: Zacharias & Mosollam de filiis Caath, qui vrgebant opus: omnes Leuitæ scientes organis canere.

13 Super eos verò qui ad diuersos vsus onera portabant, erant scribæ, & magistri de Leuitis, ianitores.

14 Quúmque efferrent pecuniā quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias Sacerdos librū Legis Domini, per manum Moysi. D

15 Et ait ad Saphan scribam, Librum Legis inueni in domo Domini. Et tradidit ei.

16 At ille intulit volumen ad Regem, & nuntiauit ei, dicens, Omnia quæ dedisti in manu seruorū tuorum, ecce complentur.

17 Argentū quod repertum est in domo Domini, conflauerunt: datúmque est præfectis artificum, & diuersa opera fabricantium.

18 Præterea tradidit mihi Helcias Sacerdos hunc librum. quem quū Rege præsente recitasset,

19 Audissétque ille verba Legis, scidit vestimenta sua:

20 Et præcepit Helciæ & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphā quoque scribæ, & Asaæ seruo Regis, dicens,

21 Ite & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Israel & Iuda, super vniuersis sermonibus libri istius qui repertus est: magnus enim furor Domini stillauit super nos, eo quòd non custodierint patres nostri verba Domini, vt facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. E

22 Abiit ergo Helcias, & ii qui simul à Rege missi fuerant, ad Oldam prophetidē, vxorē Sellum filii Thecuath,

9 Liminis הסף vasorum. סף peluim, craterem, siue phialam significat. vnde doctus inter Hebræos dicit esse nomen generale vasorum quibus in domo vtimur, præsertim pro vino. 10 Facientium opus, עושה המלאכה i. architectorum. Confer hæc cum 2.Reg.22.a.4, vt clarius intelligas. Vide & paulo pòst, versu 17. 11 Artificibus & cæment. לחרשים ולבנים fabris ferrariis, & fabris lignariis. Ad cōmissuras, למחברות Per commissuras intelligit ea quæ fiunt cōmissis lignis & compositis. q.d. ad opera lignea tradiderunt ligna. Et ad contignandas ולקרות & ad compingendas. 12 De filiis מן בני i. de nepotibus. Ad vrgendum: לנצח sub. operas. i. qui exigebant operas. Musicis שיר: Ad verbum, cantici. Intelligentes in instrumentis cantici vocat peritos musices, & doctos organorum seu instrumentorum musicorum pulsandorum. 13 In quolibet opere: לעבודה ועבודה Ad verbum, in opere & opere. i. in singulis ministeriis. 14 Per manum Moʷséh. בידמשה: Hebraismus, opera & ministerio Mosis. 16 Atque etiam retulit Regi rem, וישב עוד את המלך דבר Ad verbum, & retulit adhuc ad Regem verbum. i. & insuper Regi retulit quid egissent de negotio quod illis commiserat. Faciunt. עושים: Quidam per futurum vertunt, facturi sunt. Ad verbum, facientes. sub. fuerunt. i. fecerunt. 17 Conflauerunt nanque ויתיכו Fuderunt nanque. Quidam per præsens, Curant autem fundendum. 20 Seruo suo, עבד המלך Ad verbum, seruo Regis. antecedens pro relatiuo. 21 Stillauit נתכה conflatus est. liquefactus est. 22 Et qui *erant* Regis, אשר המלך id est ministri Regis. Vestium: הבגדים sub. sacerdotalium vel (vt alii) regiarum.

filii Hasra custodis vestiũ: (quæ habitabat in Ierusalẽ in Secũda:) & loquuti sunt ei verba quæ suprà narrauimus.
23 At illa respondit eis, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Dicite viro qui misit vos ad me,
24 Hæc dicit Dominus, Ecce, ego inducam mala super locum istum & super habitatores eius, cunctáque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram Rege Iuda:
25 Quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, vt me ad iracũdiã prouocarẽt in cũctis operibus manuum suarũ: idcirco stillabit furor meus super locũ istũ, & non extinguetur.
F
26 Ad Regem autem Iuda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Quoniã audisti verba voluminis:
27 Atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei super iis quæ dicta sunt contra locum hunc & habitatores Ierusalem, reueritúsque faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti corãme: ego quoque exaudiui te, dicit Dominus.
28 Iam enim colligã te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuũ in pace: nec videbunt oculi tui omne malũ quod ego inducturus sum super locũ istũ, & super habitatores eius. ‖ Retulerũt itaque Regi cũcta quæ dixerat.

4.Reg.23.a.1

29 At ille conuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Ierusalem,
G
30 Ascẽdit in domũ Domini, vnàq; omnes viri Iuda & habitatores Ierusalẽ, Sacedotes & Leuitæ, & cũctus populus à minimo vsque ad maximũ: quibus audientibus in domo Domini, legit Rex omnia verba voluminis.
31 Et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, facerétque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat.
32 Adiurauit quoq; super hoc omnes qui reperti fuerãt in Ierusalẽ & Beniamin: & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum Domini Dei Patrum suorum.
33 Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis regionibus filiorum Israel: & fecit omnes qui residui erant in Israel, seruire Domino Deo suo: cunctis diebus eius non recessersũt à Domino Deo Patrum suorum.

Cap. XXXV.

1 Fecit autem Iosias in Ierusalẽ Phase Domino, quod immolatum est quartadecima die mensis primi.
2 Et constituit Sacerdotes in officiis suis: hortatúsque est eos vt ministrarent in domo Domini.

(ipsa autem habitabat in Ieruwsaláim "in domo doctrinæ:) & loquuti sunt ad eam "huiusmodi.
Illa dixit eis, Sic dixit Iehouáh Deus Iwsraelis, Dicite viro qui misit vos ad me, Oldæ prophetidis responsio.
Sic dixit Iehouáh, En ego adduco malum super locum istum, & super habitatores eius, *id est* omnia maledicta quæ scripta sunt in libro quem legerunt coram Rege Iehudáh:
Eo quòd dereliquerunt me, & suffiuerunt diis alienis, vt irritarent me in cũctis operibus manuũ suarũ: "& stillabit furor meus in locum istum, nec extinguetur.
Ad Regem autẽ Iehudáh qui mittit vos ad requirendũ Iehouã, sic dicetis, Sic dixit Iehouáh Deus Iwsraelis, "Verba quæ audisti:
Propterea quòd emollitum est cor tuum, & humiliasti te "à facie Dei, quũ audires verba eius contra locũ istũ, & contra habitatores eius, humiliasti inquam te coram me, & rupisti vestimenta tua, ac fleuisti coram me: ego quoque exaudiui *te*, dixit Iehouáh.
"Ego nanque colligam te ad patres tuos, & congregaberis ad sepulchra tua "in pace, nec videbũt oculi tui "vniuersum malũ quod ego adducturus sum contra locum istum, & contra habitatores eius. Retulerunt itaque Regi "verbum. Fletus Regis.
Tum misit Rex, congregauítque omnes Seniores Iehudáh & Ieruwsaláim: Iosias legit Deuteronomium corã vniuerso populo.
Atque ascendit in domum Iehouæ, & omnes viri Iehudáh, habitatorésque Ieruwsaláim, nempe Sacerdotes, & Leuitæ, & vniuersus populus à magno vsque ad paruum: & legit in auribus eorum omnia verba Libri fœderis qui repertus fuerat *in* domo Iehouæ.
Cõstitit autem Rex "in statione sua, percussítque fœdus coram Iehoua, quòd ambularet post Iehouã, & custodiret præcepta eius, ac testimonia eius, statutáque eius toto corde suo, & tota anima sua, facerétque verba fœderis quæ scripta erant in libro illo.
"Et stare fecit *pacto* omnes qui reperti sunt in Ieruwsaláim & Biniamín: fecerúntque habitatores Ieruwsaláim iuxta pactum Dei, Dei *inquam* Patrum suorum. Percutit fœdus corã Domino.
"Remouit autem Iowsiiáhu omnes abominationes de vniuersis terris quæ *erãt* filiorum Iwsraelis, "& coegit omnes qui reperti sunt in Iwsraele, seruire Iehouæ Deo suo: cunctis diebus eius "nõ recesserunt à tergo Iehouæ Dei Patrum suorum.

Cap. XXXV.

Fecit præterea Iowsiiáhu in Ieruwsaláim Pésanh Iehouæ, quod immolauerunt decimaquarta mensis primi. Iosias celebrat Phase.
Et constituit Sacerdotes in custodiis suis, quos confirmauit in ministerio domus Iehouæ.

In domo doctrinæ: במשנה in domo disciplinæ. Quidam, in Secunda. i. in loco secundæ dignitatis à templo. Vide in secundo Regum, cap. 22.c.15. Huiusmodi. כזאת: Ad verbum, iuxta hoc. i. tale. 25 Et stillabit ותתך & liquefactus est. & conflatus est.
26 Verba quæ audisti: הדברים אשר שמעת: Quædam subaudienda: nam est sermo concisus. Vide 2.Reg.22.c.18.
27 A facie Dei, מלפני אלהים De se loquitur Deus in tertia persona: mox in prima, quum dicit, Humiliasti inquam te coram me.
28 Ego nanque colligam te, &c. הנני אוספך אל אבותיך וגו׳ Hebraismus, faciã vt moriaris vt patres tui, ac sepeliaris in vno è sepulchris tuis. In pace, בשלום .i. sine vlla molestia & animi angore propter afflictiones quas inducam te mortuo. Mox seipsum declarat quũ dicit, Nec videbũt, &c. Vniuersum malũ quod, &c. בכל הרעה אשר וגו׳ .i. vllã afflictionẽ, siue aliquid calamitatis eius magnæ quã ego, &c. Verbum. דבר: .i. responsum Prophetissæ. 31 In statione sua, על עמדו .i. constitit in loco suo. In 2.Reg.23.a.3, legimus, Stetit autem Rex iuxta columnã, & pepigit fœdus coram Iehoua, se ambulaturos, &c. 32 Et stare fecit *pacto* omnes qui inuenti sunt ויעמד את כל הנמצא Ad verbum, Et stare fecit omnem inuentum. Quidam exponunt, stare fecit in loco, vel statione sua. Alii, stare fecit, pro astrinxit pacto quod pepigerat suo & totius populi sui nomine, accipiunt. nam in libro Regum legimus, Et stetit vniuersus populus in fœdere. Neque enim solus Rex pepigit fœdus se ambulaturum, &c. sed ei fœderi astrinxit & populum suum.
33 Remouit autem ויסר Iam autem remouerat. Et coegit ויעבר & subiugauit. Ad verbum, & seruire fecit. i. subiecit quotquot in terra Israelis inuenit, etiam exteros, & coegit seruire Deo. Non recesserunt à tergo Iehouæ לא סרו מאחרי יהוה id est non destiterunt sequi Iehouam.

Dixítque Leuitis 'qui erudiebãt vniuersum Iשׂraאelem, '*&* qui 3
'cõsecrati erant Iehouæ, Ponite 'arcam sanctitatis in domo quam
ædificauit שׂSelomóh filius Dauidis Rex Iשׂraאelis: 'non *erit* vo-
bis onus in humero: nunc *ergo* 'seruite Iehouæ Deo vestro, & popu
lo eius Iשׂraאeli:

Et præparate vos 'per familias vestras, per classes vestras, secun- 4
dum quod scripsit Dauid Rex Iשׂraאelis, & secundũ scripturam
שׂSelomóh filii eius:

Ac state 'in Sanctuario 'secundum classes familiarum 'fratrũ ve- 5
strorũ filiorũ populi, '& *secundum* diuisionẽ domus patris Leuitarũ:

Et immolate Péסanh, ac sanctificate vos, & præparate fratres 6
vestros, 'vt faciatis iuxta verbũ Iehouæ *traditum* per manũ Mouשׂéh.

Largitus est autẽ Iאoשׂiiáhu 'filiis populi, oues, agnos, & filios 7
caprarum, omnia pro victimis Péסanh, omni qui repertus est, ad
numerum triginta milliũ, & boum tria millia. ista de substantia
ipsius Regis.

Principes quoque eius sponte, populo, Sacerdotibus, & Leuitis 8
largiti sunt: ﬧHilciiáhu, & Zechariáhu, & Ieﬧhiél principes do-
mus Dei sacerdotibus dederunt in victimas Péסanh duo millia
pecudum & sexcenta, ac boues trecentos.

Chonaniáhu autem & שׂSemaיaiáhu, & Nethanאél fratres eius, 9
& ﬧHaשׂsabiáhu, & Ieיhiél, & Iozabád, principes Leuitarum, lar
giti sunt Leuitis pro victimis Péסanh quinque millia *pecudum*, &
boues quingentos.

'Præparato itaque ministerio, steterunt Sacerdotes in statione 10
sua, & Leuitæ in classibus suis, iuxta præceptum Regis:

'Immolauerúntque Péסanh: asperserũt autem Sacerdotes *san-* 11
guinem 'de manu eorum: Leuitæ verò excoriabant ea.

'Remouerunt autẽ de holocausto, vt darent ea secundum diui- 12
siones domus familiarum 'filiorum populi, vt offerrẽt Iehouæ, si-
cut scriptum est in libro Mouשׂéh: & sic de bobus.

'Et assauerunt Péסanh igni 'de more solito: 'sanctificata autem 13
elixauerũt in ollis, & ahenis, & lebetibus, '& porrexerũt cum ce-
leritate vniuersis 'filiis populi.

3 Leuitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, loquutus est, Ponite arcam in Sanctuario templi quod ædificauit Salomon filius Dauid Rex Israel: nequaquã enim eam vltrà portabitis: nũc autem ministrate Domino Deo vestro, & populo eius Israel:

4 Et præparate vos per domos & cognationes vestras in diuisionibus singulorum, sicut præcepit Dauid Rex Israel, & descripsit Salomõ fili⁹ eius:

5 Et ministrate in Sanctuario per familias turmásque Leuiticas:

6 Et sanctificati immolate Phase: fratres etiam vestros, vt possint iuxta verba quæ loquutus est Dominus in manu Moysi, facere, præparate.

7 Dedit præterea Iosias omni populo qui fuerat inuentus in solennitate Phase, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boũ quoque tria millia. hæc de Regis vniuersa substantia.

B

8 Duces quoque eius spõte quod vouerant, obtulerũt tam populo, quàm Sacerdotib⁹ & Leuitis: porrò Helcias & Zacharias & Iahiel principes domus Dei, dederunt Sacerdotibus ad faciendũ Phase, pecora commistim duo millia sexcenta & boues trecentos.

9 Chonenias autem, & Semeias etiã, & Nathanael, fratres eius, necnõ Hasabias & Iehiel, & Iosabad, principes Leuitarum, dederunt cæteris Leuitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, & boues quingentos.

10 Præparatúmque est ministeriũ, & steterũt Sacerdotes in officio suo, Leuitæ quoque in turmis, iuxta Regis imperium:

11 Et immolatum est Phase: asperserúntque Sacerdotes manu sua sanguinem: & Leuitę detraxerunt pelles holocaustorum

12 Et separauerũt ea vt darent per domos & familias singulorũ, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Moysi: de bobus quoque fecerũt similiter.

13 At assauerunt Phase super ignem, iuxta quod in Lege scriptũ est: pacificas verò hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis: & festinatò distribuerunt vniuersæ plebi.

IN CAPVT XXXV.

3 Qui erudiebant המבינים qui instituere debebant. sub. in Lege. *Et* qui consecrati erant הקדושים *&* qui dicati erant. Ad verbum, sancti. Arcã sanctitatis את ארון הקדוש Arcam fœderis intelligit. Non erit vobis onus in hu. אין לכם משא בכתף i. non feretis posthac arcam super humeros vestros. Seruite Iehouæ, &c. עבדו את יהוה וגו' i. Seruite Iehouæ, carminibus laudem eius extollendo: & populo eius, mactando victimas pro peccatis illorum. q.d. Antea mihi seruiebaris ferendo arcam: nunc verò seruite Iehouæ, canẽdo carmina in eius gloriam: & populo eius, sacrificando pro illis. 4 Per familias ve. לבית אבותיכם Ad verbum, per domum patrum vestrorum.

5 In Sanctuario בקודש in statione sancta. Secundum classes famil. לפלוגות בית האבות Ad verbum, secundũ diuisiones domus patrũ. Quidam, secundum distinctionẽ domus patrum. Fratrum vestrorum fil. pop. לאחיכם בני העם i. fratrũ vestrorum, hoc est populi aliarum tribuum (per appositionẽ enim positum est, filiorum populi) quæ vos nulla dignitate antecellunt. Filios populi, vocat populũ, siue plebẽ, idiotismo Hebraico. Vide paulo pòst versu 7 & 12. Item Esa. 22. a. 4. Iere. 17. c. 19, & 26. g. 23. Cõparat tribum Leuiticã cum reliquis: & ratiocinatur à minori ad maius. nam si in reliquis tribubus cẽsentur singuli secundum domos, siue familias, & capita: tribus Leui, quæ dignitate reliquas antecedebat, debuit hanc distinctionẽ colere & seruare maiore cura. Proponit igitur Iosias Leuitis fratres suos in exemplũ, ne legitimum censum negligant qui debebant aliis viam monstrare. Vide infrà versu 12. Et *secundum* diuisionẽ do. pa. וחלקת בית אב & *in* ordine domus patrũ.

6 Vt faciatis לעשות vt faciant. 7 Filiis populi. לבני העם Sic vocat plebeios aliarum tribuum præter tribũ Leuiticam, quæ nullo honoris gradu excellebant. 10 Præparato itaque minist. ותכון העבודה i. præparatis iis quæ necessaria erant ad celebritatem Paschæ.

11 Immolauerúntque וישחטו sub. Leuitæ. Nam Leuitæ mactabant victimas, & sanguinẽ excipiebant: quem deinde tradebant Sacerdotibus, ipsum sparsuris super altare. De manu eorum, מידם Relatiuum sine antecedẽte, nempe Leuitarũ. 12 Remouerunt autẽ de holocausto ויסירו העלה Abstulerunt autẽ *illa de* holocausto, nempe pecudes, agnos, &c. hoc est, nõ obtulerunt in holocaustũ pecudes, agnos, hœdos, & boues quos populo dederant Iosias & principes. non enim vult significare, in hac celebritate cessasse holocaustum, vt patebit paulo pòst: sed significat, subduxisse partem pecudum, quã non obtulerunt in holocausta, in quibus omnia absumebantur, ne omnibus absumptis partem non acciperet populus. Filiorum populi, לבני העם i. populorum aliarum tribuum. Quia suprà versu quinto commendauerat Iosias distinctionem, ne qua fieret adulterina commistio, nunc testatur historia mandatum hoc non fuisse neglectũ, sed habita ratione legitimi censu sus distributas fuisse singulis suas portiones. Quidam vertunt, filiis populi, hoc est populo, siue vulgo, & plebi nulla dignitate præcellenti.

13 Et assauerunt ויבשלו Hæc vox in omnibus Scripturæ locis significat elixare, præterquã hic, vbi assare significat. De more solito: כמשפט Ad verbum, secundum iudicium. Sanctificata autem והקדשים sanctitates autem. i. hostias consecratas Deo. q.d. posteaquam assauerunt agnos paschales, alias victimas coxerunt aqua, ac parauerunt sibi in escam. Et porrexerunt cũ celeritate ויריצו Ad verbum, & currere fecerunt. Filiis populi. לבני העם: i. plebeiis.

14 Sibi autem & Sacerdotibus poſtea parauerunt. nam in oblatione holocauſtorum & adipum, vſque ad noctem Sacerdotes fuerũt occupati: vnde Leuitæ ſibi, & ſacerdotibus filiis Aaron parauerunt nouiſſimis,

C

15 Porrò cantores filii Aſaph ſtabant in ordine ſuo, iuxta præceptum Dauid, & Aſaph, & Heman, & Idithun Prophetæ Regis. ianitores verò per portas ſingulas obſeruabant, ita vt nec puncto quidem diſcederent à miniſterio: quamobrem & fratres eorum Leuitæ parauerunt eis cibos.

16 Omnis igitur cultura Domini rite completa eſt in die illa, vt facerent Phaſe, & offerrẽt holocauſta ſuper altare Domini, iuxta præceptum Regis Ioſiæ.

17 Feceruntque filii Iſrael qui reperti fuerant ibi, Phaſe in tempore illo, & ſolẽnitatem azymorũ ſeptẽ diebus.

18 Nõ fuit Phaſe ſimile huic in Iſrael, à diebus Samuelis Prophetæ: ſed nec quiſquam de cunctis Regibus Iſrael fecit Phaſe ſicut Ioſias, Sacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ, & Iſrael qui repertus fuerat, & habitantibus in Ieruſalem.

B

19 Octauodecimo anno regni Ioſiæ, hoc Phaſe celebratum eſt.

4.Reg.23.f.29

20 [Poſtquam inſtaurauerat Ioſias tẽplũ, aſcendit Nechao Rex AEgypti ad pugnandum in Charcamis iuxta Euphraten: & proceſſit in occurſum eius Ioſias.

D

21 At ille miſſis ad eum nuntiis, ait, Quid mihi & tibi eſt Rex Iuda? non aduerſum te hodie venio, ſed contra aliam pugno domũ, ad quã me Deus feſtinatò ire præcepit: deſine aduerſũ Deũ facere, q mecũ eſt, ne iterficiat te.

Zach.12.d.11

22 Noluit Ioſias reuerti, ſed præparauit contra eum bellum: nec aquieuit ſermonibus Nechao ex ore Dei: [verùm pertexit vt dimicaret in campo Mageddo.

23 Ibique vulneratus à ſagittariis, dixit pueris ſuis, Educite me de prælio, qa oppidò vulneratus ſum.

24 Qui tranſtulerunt eum de curru in alterum currum, qui ſequebatur eum more regio: & aſportauerunt eum in Ieruſalẽ, mortuúſque eſt: & ſepultus in mauſoleo patrum ſuorum: & vniuerſus Iuda & Ieruſalẽ luxerũt eum.

25 Ieremias maximè: cuius omnes cãtores atque cantatrices, vſque in præſentem diem lamentationes ſuper Ioſiã replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael: Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus.

26 Reliqua autem ſermonum Ioſiæ & miſericordiarũ ei9, quæ Lege præcepta ſunt Domini,

14 ˊPoſthæc verò parauerunt ſibi & Sacerdotibus. nam Sacerdo-
tes, filii *nempe* Aharón, in offerendis holocauſtis & adipibus fuerunt
occupati vſque ad noctem: Leuitæ igitur parauerunt ſibi & Sacer-
dotibus filiis Aharón.
15 Cantores præterea filii Aɴſaph erant in ſtatione ſua, iuxta præ-
ceptum Dauidis, & Aɴſaph, & Hemán, & Ieduthún Videtis Regis.
ianitores autem in ſingulis portis. non licebat eis recedere à mini-
ſterio ſuo: quia fratres eorum Leuitæ ˊparabant eis.
16 ˊParatum eſt itaque omne miniſterium Iehouæ in die illa, ˊvt
celebrarẽt Péɴſaɴh, & offerrent holocauſta ſuper altare Iehouæ, iu-
xta præceptum Regis Iɴoɯſiiáhu.
17 Celebrarunt ergo filii Iɯſraɴelis ˊqui reperti ſunt, Péɴſaɴh in tẽ-
pore illo, & ſolennitatem infermentatorum ſeptem diebus.
18 Non eſt autem celebratũ Péɴſaɴh ſimile in Iɯſraɴele à diebus
ɯSemuɴelis Prophetæ: ſed nec omnes Reges Iɯſraɴelis celebra-
runt ſimile Péɴſaɴh *illi* quod fecit Iɴoɯſiiáhu, & Sacerdotes & Le
uitæ, vniuerſúſque Iehudáh ac Iɯſraɴél qui repertus fuerat, & ha-
bitatores Ieruɯſaláim.
19 Decimooctauo autẽ anno regni Iɴoɯſiiáhu factũ eſt Péɴſaɴh hoc.
20 Poſt hæc omnia quũ præparaſſet Iɴoɯſiiáhu domum, aſcẽdit Ioſias nolens acquieſcere Necho Regi, verba Dei loquẽti, vulneratus interit.
Nechó Rex AEgypti, vt pugnaret ˊin Charchemis, iuxta Peráth:
proceſſit autem in occurſum eius Iɴoɯſiiáhu.
21 ˊQui mittẽs ad eum legatos, dixit, ˊQuid mihi & tibi Rex Iehu
dáh? ˊnon contra te hodie, ſed ˊcontra domũ belli mei: & Deus di-
xit vt feſtinarem: ˊdeſine à Deo qui mecum eſt, ne perdat te.
22 ˊNon auertit autem Iɴoɯſiiáhu faciem ſuam ab eo, ſed vt pu-
gnaret cum eo, ˊmutauit ſe, nec acquieuit verbis Nechó ˊex ore
Dei: venit itaque vt pugnaret in campo Megiddó.
23 Et iacula emiſerunt ſagittarii in Regem Iɴoɯſiiáhu: dixitque
Rex ſeruis ſuis, ˊTransferte me, quia ˊæger factus ſum valde.
24 Tranſtulerunt itaque eum ſerui eius ˊde curru illo, ˊ& impoſue-
runt eum ſuper currum ˊſecundũ qui erat ei, deduxerúntque eum
in Ieruɯſaláim: mortuúſq; eſt, ac ſepultus ˊin ſepulchris patrũ ſuo
rũ: & vniuerſus Iehudáh & Ieruɯſalám lugebat ſuper Iɴoɯſiiáhu.
25 ˊLamentatus eſt quoque Irmeiáhu ſuper Iɴoɯſiiáhu: ˊdixerúnt- Populus luget Ioſiam.
que omnes cantores & cantatrices in lamentationibus ſuis ſuper
Iɴoɯſiiáhu vſque hodie, ˊquas dederũt in ſtatutum ſuper Iɯſraɴe-
lem: ecce autem ea ſcripta ſunt in lamentationibus.
26 Reliquum autem verborum Iɴoɯſiiáhu, ˊ& miſericordiæ eius,
ſicut ſcriptum eſt in Lege Iehouæ,

14 Poſthæc verò ואחר .i. poſteaquam Leuitæ aſſauerunt agnos paſchales, & alias victimas elixarunt populo, parauerunt ſibi eſcam, & Sa
cerdotibus. Seipſum mox exponit. 15 Parabant הכינו Præt. perf. Heb. vertendum per imperfectum.
16 Paratum eſt itaque omne miniſt. ותכון כל עבודת Vt paulo antè verſu 10. Vt celebrarent לעשות Ad verbum, vt facerent.
17 Qui reperti ſunt, הנמצאים .i. qui aderant. 20 In Charchemis, בכרכמיש Hæc vrbs non procul ſita ab Euphrate, erat Aſſy-
riorum, quam oppugnaturus erat Necho. Verebatur autem Ioſias ne ipſe Necho per Iudæam iter faciens, ipſam occuparet. Vide hæc paucis
deſcripta in 2.Reg.23.f.29. 21 Qui mittens, &c. וישלח וגו׳ Ad verbũ, Et miſit [ſub. Necho] ad eum nuntios, dicendo. Quid mihi
& tibi מה לי ולך .i. Quid mihi in hac re commune eſt tecum? Non contra te hodie, לא עליך אתה היום Ad verbũ, non contra te, teipſum
hodie. ſub. ſum dimicaturus. Aut אתה redundat. Contra domum belli mei: אל בית מלחמתי Contra familiam prælii mei. i. mihi inimicam,
cõtra quam bellum gero. Hebraiſmus. Deſine à Deo חדל לך מאלהים Deſiſte à Deo. q. d. vide ne reſiſtere velis Deo à quo mittor contra
Regem Aſſyriorum: illo authore ac monitore hoc bellum ſuſcepi. 22 Non auertit autem, &c. ולא הסב וגו׳ .i. non eſt reuerſus à Rege
Ægypti. Mutauit ſe, התחפש mutauit veſtes. Gallicè, *Il ſe deſguiſa*. Ex ore Dei: מפי אלהים ſub. profectis.
23 Transferte me, העבירוני Educite me hinc. Æger factus ſum valde. החליתי מאד: q. d. è vulnere ſagittæ laboro grauiſſimè.
24 De curru illo, מן המרכבה .i. de curru de quo pugnabat. Et impoſuerunt eum, וירכיבהו Ad verbum, & equitare fecerunt eum.
Secundum המשנה .i. qui eius erat qui eum ſequebatur. In ſepulchris בקברות Aut ſignificat ſepulchrum ſumptuoſiſſimum & pul-
cherrimum, vel vnum ſepulchrorum. 25 Lamentatus eſt quoque, &c. ויקונן וגו׳ Quidam ſic vertunt, Compoſuit autem Ieremias
lugubre carmen de Ioſia, quod cecinerunt omnes cantores & cãtatrices in lamentationibus ſuis propter Ioſiã. Dixeruntq;, &c. ויאמרו וגו׳
.i. meminerunt Ioſiæ in lamentationibus ſuis: hoc eſt, luxerunt eum. Quas dederunt in ſtatutum ויתנום לחק Ad verbum, & dederunt il-
las [ſub. lamentationes] in conſuetudinem. q. d. mos fuit poſtea eas lamẽtationes cantu celebrare. 26 Et miſericordiæ eius, וחסדיו .i. be-
neficia quæ contulit in familiares & ſubditos ſuos & alios: quæ fecit iuxta id quod ſcriptum eſt in Lege Iehouæ.

Et res eius priores ac nouissimæ, ecce ipsa scripta sunt in libro 27
Regum Iꝟsraélis & Iehudáh. Cap. XXXVI.

Succedit Ioachaz, qui ducitur in AEgyptũ.

ET tulerunt populus terræ Iehoanház filium Iꝟoꝟsiiáhu, & Re- 1
gem constituerunt eum pro patre suo in Ieruꝟsaláim.

Dimouetur è regno.

Vigintitrium annorum erat Iehoanház quãdo regnare cœpit, 2
& tribus mensibus regnauit in Ieruꝟsaláim.

Et amouit eum Rex AEgypti *ne regnaret* in Ieruꝟsaláim, & con- 3
demnauit terram centum talentis argenti, & talento auri.

Cõstituitur Eliacim, qui & Ioacim.

Regémque cõstituit Rex AEgypti Eliacím fratrem eius super 4
Iehudáh & Ieruꝟsaláim: & vertit nomẽ eius Iehoiacim: & Iehoanház fratrem eius tulit Nechó, adduxítque eum in AEgyptum.

Vigintiquinque annorum erat Iehoiacim quũ regnare cœpit, 5
& vndecim annis regnauit in Ieruꝟsaláim, fecitque malum in oculis Iehouæ Dei sui.

Abducitur in Babylonem.

Contra eum ascendit Nebuchadnexsár Rex Babél, & vinxit eũ 6
compedibus duplicibus, vt deduceret eum in Babel.

De vasis quoque domus Iehouæ adduxit Nebuchadnexsár in 7
Babél, & posuit ea in templo suo in Babél.

Ioachin

Reliquum autem verborum Iehoiacim, & abominationes eius 8
quas fecit, & quod inuentum est super eum, ecce scripta sunt in libro Regũ Iꝟsraélis & Iehudáh: regnauítque Iehoiachín filius eius pro eo.

Ioachin abductus in Babylonem, surrogatur Sedecias.

Octo annorum *erat* Iehoiachín quum regnare cœpit, tribúsque 9
mensibus & decem diebus regnauit in Ieruꝟsaláim: & fecit malum in oculis Iehouæ.

In reuersione autem anni misit rex Nebuchadnexsár, & addu- 10
cere fecit eũ in Babél cũ vasis cõcupiscibilibus domus Iehouæ, & Regẽ cõstituit Sidciiáhu fratrẽ ei9 super Iehudáh & Ieruꝟsaláim.

Viginti & vnius anni erat Sidciiáhu quum regnare cœpit, & 11
vndecim annis regnauit in Ieruꝟsaláim.

Et fecit malum in oculis Iehouæ Dei sui, nec humiliauit se à 12
facie Irmeiáhu Prophetæ *loquentis* ex ore Iehouæ.

Quin & contra Regem Nebuchadnexsár rebellauit, qui iura- 13
re fecerat eum per Deum, sed indurauit ceruicem suam, roborauitque cor suum non reuerti ad Iehouam Deum Iꝟsraélis.

Omnes etiam principes Sacerdotum & populus auxerunt præ- 14
uaricationẽ iuxta omnes abominationes Gentium, & polluerunt domum Iehouæ quam sanctificauerat in Ieruꝟsaláim.

Deum solicitè monentem per nuntios, contẽnit populus.

Idcirco misit Iehouáh Deus Patrum suorum ad eos per manũ 15
nuntiorum suorum, mane surgendo & mittendo: quia pepercit populo suo, & habitaculo suo.

27 Opera quoque illius prima & nouissima, scripta sunt in libro Regũ Israel & Iuda.

Cap. XXXVI.

1 TVlit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosiæ, & constituit Regem pro patre suo in Ierusalem, *4.Reg.23.f*

2 Vigintitrium annorũ erat Ioachaz quũ regnare cœpisset: & tribus mensibus regnauit in Ierusalem.

3 Amouit autem eum Rex AEgypti quũ venisset in Ierusalem, & condemnauit terram centũ talentis argenti & talento auri.

4 Constituitque pro eo Regem, Eliacim fratrem eius, super Iudam & Ierusalem: & vertit nomen eius Ioacim, ipsum verò Ioachaz tulit secũ, & abduxit in AEgyptum. *Matth.1.b*

5 Vigintiquinq; annorũ erat Ioacim quum regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo.

6 Contra hunc ascendit Nabuchodonosor Rex Chaldæorum: & vinctum catenis duxit in Babylonem.

7 Ad quam & vasa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo.

8 Reliqua autem verborum Ioacim, & abominationum eius quas operatus est, & quæ inuentæ sunt in eo, cõtinentur in libro Regum Iuda & Israel. regnauit autem Ioachin filius eius pro eo. B

9 Octo annorum erat Ioachin quum regnare cœpisset: & tribus mensibus ac decem diebus regnauit in Ierusalem: fecitque malum in conspectu Domini. *4.Reg.24.b. Ierem.52.a*

10 Quũmq; anni circulus volueretur, misit Nabuchodonosor rex, qui & adduxerunt eũ in Babylonẽ, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Dñi. Regẽ verò cõstituit Sedeciã fratrem eius super Iudam & Ierusalem.

11 Viginti & vnius anni erat Sedecias quum regnare cœpisset: & vndecim annis regnauit in Ierusalem.

12 Fecitque malum in oculis Domini Dei sui: nec erubuit faciẽ Ieremiæ Prophetæ loquẽtis ad se ex ore Dñi. *Ierem.52.a*

13 A Rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per Deum: & indurauit ceruicem suam & cor vt non reuerteretur ad Dominũ Deum Israel. C

14 Sed & vniuersi principes Sacerdotum & populus præuaricati sunt inique iuxta vniuersas abominationes Gentiũ: & polluerunt domũ Domini, quã sanctificauerat sibi in Ierusalem.

15 Mittebat autem Dominus Deus Patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgẽs, & quotidie commonẽs, eo quòd parceret populo & habitaculo suo.

IN CAPVT XXXVI.

1 Et tulerũt, &c. ויקחו וגו׳ Vide hæc 2.Reg.23.f.30. 8 Et abominationes eius, ותועבתיו Cultum idolorum, & defectionẽ à vero Deo intelligit. Super eum, עליו .i.in corpore eius quum iam mortuus esset. Intelligit stigmata quædam impressa corpori eius, qualia imprimere solent impostores hominibus credulis & superstitiosis: solebant enim sibi imprimere notas idolorum quibus seruiebant. Sic etiam Iudæi nostri temporis solent sibi quædam imprimere. 9 Octo annorum *erat* בן שמונה שנים In 2.Reg.24.b.8, dicitur istum natum fuisse decem & octo annos quum regnare cœpit: hic verò, octo. Doctiores Hebræi dicũt eum regnasse cum patre decem annos: & sine patre, id est eo mortuo, solùm tres menses. Natus igitur erat octodecim annos quum regnare cœpisset solus, vt dicitur in prædicto Regum loco. tantùm illic non adduntur decem dies: quos hic author adiecit, tum quòd tam pauco tempore iste Rex regnasset mortuo patre, tum quòd id prætermissum esset in Regibus. Quum regnare cœpit, במלכו sub. cum patre. Regnauit מלך post mortem patris scilicet.
10 In reuersione autẽ anni לתשובת השנה Post reuolutionẽ autem illius anni .i. reuoluto anno à captiuitate Ioachin. Vide hæc 2.Reg.24.b.10. Cum vasis concupisc. עם כלי חמדת cum vasis desiderii .i. vnà cum supellectile pretiosa templi, quæ habebatur in magno pretio. Fratrem eius אחיו .i. patruum eius, vt est in 2.Reg.24.b.17, vbi iste nominatur Mathaniah, qui postea mutato nomine dictus est Sidciiah.
12 Malum הרע Hoc de idololatria intelligendũ est. Nec humiliauit se, &c. לא נכנע וגו׳ .i. non egit pœnitentiam adhortante & admonente Ieremia verbis Iehouæ. 13 Qui iurare fecerat eum per Deum, אשר השביעו באלהים qui eum adiurauerat per Deum. q.d. qui pollicitus fuerat ipsi Nabuchodonosor se ei seruaturum fidem, interposito iuramento. Roborauitq; cor suum ויאמץ את לבבו obstinauitque animo suo. 14 Auxerunt præuaricationem הרבו למעול מעל Ad verbum, multiplicauerunt præuaricari præuaricationem.
15 Mane surgẽdo & mittẽdo: השכם ושלוח Metaphora à diligẽti patrefamiliàs .i. quotidie exhortãdo & admonẽdo eos per Prophetas suos quos mittebat ad eos. Similis loquutio & Ierem.11.b.7, & 25.a 3.4, & 26.b.5, & 32.f.33. Pepercit חמל misertus est. indulsit. Alii, parcere cupiebat.

16 At illi subsannabant nuntios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebántque Prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum eius, & esset nulla curatio.

17 Adduxit enim sup eos Regẽ Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo Sanctuarii sui: nõ est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidẽ: sed omnes tradidit in manibus eius.

18 Vniuersaque vasa domus Domini, tam maiora quam minora, & thesauros templi & Regis & principũ trãstulit in Babylonem.

D 19 Incenderunt hostes domum Dei, destruxerúntque murum Ierusalẽ: vniuersas turres combusserũt, & quicquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

20 Siquis euaserat gladium, ductus in Babylonẽ seruiuit Regi & filiis eius, donec imperaret Rex Persarum.

21 Vt compleretur sermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbathũ, vsque dum cõplerentur septuaginta anni.

Ierem. 25.c.11. & 29.c.10 Esdr. 1.a.1

22 Anno autem primo Cyri Regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem loquutus fuerat per os Ieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum, qui iussit prædicari in vniuerso regno suo, etiã per scripturam, dicens,

23 Hæc dicit Cyrus Rex Persarum, Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli: & ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ierusalẽ, quæ est in Iudæa: qui ex vobis est in omni populo eius, sit Dominus Deus suus cum eo, & ascendat.

16 At *illi* subsannabant nuntios Dei, & contemnebant verba eius,
″& errabant in Prophetis eius, donec ascenderet furor Iehouæ in
populum eius, ″ita vt nulla esset curatio.
17 Ascendere enim fecit contra eos Regem Chaשׂdim, qui occidit — Ierusalem & tẽplum destruuntur, & populus ducitur in Babylonem.
iuuenes eorum gladio in domo Sanctuarii eorum, nec pepercit
iuueni, nec virgini, seni, & decrepito: omnes dedit in manum eius.
18 Omnia denique vasa domus Dei, magna & parua, & thesauros
domus Iehouæ, thesaurósq; Regis, & principum eius, omnia adduxit in Babél.
19 Et combusserunt domum Dei, ″destruxerúntque murum Ieruשׂaláim, omnia quoque ″palatia eius combusserunt igni, ″omnia
item vasa concupiscibilia eius, ad delendum.
20 Et quod reliquum fuit à gladio, transtulit in Babél: fuerúntque
ei, & filiis eius in seruos, quandiu regnauit ″regnum Paráםs:
21 ″Vt impleretur verbũ Iehouæ *prædictum* per os Irmeiáhu, ″donec
perficeret terra sabbatha sua: omnibus diebus quibus desolata
fuit, quieuit, vt complerentur septuaginta anni.
22 Anno autem primo ″Chórewשׂ Regis Paráםs, vt perficeretur verbum Iehouæ *prolatum* per os Irmeiáhu, excitauit Iehouáh spiritum — Cyrus remittit populum in Ierusalem.
Chórewשׂ Regis Paráםs, ″qui edictũ promulgauit per vniuersum regnum suum, & etiam ″scripto, dicendo,
23 Sic dixit Chórewשׂ ″Rex Paráםs, Omnia regna terræ dedit mihi Iehouáh Deus cæli, & ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum
in Ieruשׂaláim, quæ est in Iehudáh. ″quis inter vos de vniuerso populo eius? Iehouáh Deus suus *sit* cum eo, & ascendat.

16 Et errabãt in Prophetis e. ומתעתעים בנביאיו & illudebant Prophetis eius. Ita vt nulla esset curatio. עד־לאין מרפא: .i. donec ascenderet furor Dei incurabilis. 19 Destruxerúntque וינתצו confregerúntque. vel, subruerúntque. Palatia eius, ארמנותיה ædes magnificas ac sumptuosas eius. Omnia item vasa, &c. וכל־כלי וגו' Ad verbũ, & omnia vasa desideriorum eius, ad delendum. i. omnem supellectilem eius pretiosam combusserunt, ita vt delerent ac perderent omnia.
20 Regnum Paráםs: מלכות פרס: regnum Persidis. i. donec regnum Chaldæorum trãslatum fuit ad Persas. Cyrus enim Persarum rex inuasit & obtinuit illud regnum Babylonicum. 21 Vt impleretur, &c. למלואות וגו' Prædixerat Dominus per Ieremiam, fore vt populus Israel seruiret seruitutem per septuaginta annos apud Babylonios: de quo vide Ierem. 25.c.11, & 29.b.10. Donec perficeret terra sabbatha sua: עד־רצתה הארץ את־שבתותיה Terram sanctam intelligit. Quid sit terram celebrare sabbathum suum, vide Leuit. 25.a.2. Et huius sabbathismi terræ nõ volũtarii cõminationes vide Leuit. 26.g.43. 22 Chorewשׂ לכורש LXX verterũt κῦρος, Cyrus. De hoc fit mẽtio & Esa. 24.d.28, & 25.a.2. Qui edictum promulg. ויעבר־קול Ad verbum, & transire fecit vocem. sub. præconis. Scripto, במכתב Ad verbum, per scriptum. i. edicto, ipso scripto non tantùm voce præconis promulgato. 23 Rex Paráםs, מלך פרס q.d. & nunc imperator Babylonis. Quia nuper inuaserat regnum Babylonicum, ideo hîc retinuit nomẽ dignitatis pristinæ, nẽpe Rex Persarum. Quis inter vos, &c. מי־בכם מכל־עמו וגו' Quis est ex vobis, *id est* ex vniuerso populo eius *cum quo sit* Iehouah Deus eius *ueniat*, & ascẽdat. i. Quis ex vobis, hoc est ex vniuerso populo eius quem incitet, siue moueat Iehoua Deus eius vt reuertatur in Ierusalem? veniat, atque ascendat in Ierusalem. perinde acsi dicat, facio ei potestatẽ vt ascendat ac reuertatur in Ierusalem, vt ædificet domum Domino Deo suo. Vide initium libri Esdræ, versu tertio, vbi eadem verba leguntur.

ORATIO MANASSAE REGIS IVDA, QVVM CAPTVS TENERETVR IN BABYLONE.

Domine omnipotens, Deus Patrum nostrorum, Abrahã, & Isaac, & Iacob, & seminis eorũ iusti, qui fecisti cælum & terram cum omni ornatu eorum, qui ligasti mare verbo præcepti tui, qui conclusisti abyssum, & obsignasti eam terribili & illustri nomine tuo: quem omnia horrẽt, & tremũt à vultu virtutis tuæ: quia importabilis est magnificentia gloriæ tuæ, & insustentabilis ira comminationis tuæ super peccatores. immẽsa verò & ininuestigabilis misericordia promissionis tuæ: quoniã tu es Dominus altissimus, benignus, lóganimis, & multùm misericors, & pœnitens super ″malitias hominum. Tu Domine, secundum multitudinem bonitatis tuæ promisisti pœnitentiam & remissioné iis qui peccauerunt tibi: & multitudine miserationum tuarum decreuisti pœnitentiam peccatoribus in salutem. Tu igitur Domine Deus iustorum, nó posuisti pœnitentiam iustis, Abraham, & Isaac, & Iacob, iis qui tibi non peccauerunt: sed posuisti pœnitentiam super me peccatorem: quoniã peccaui super numerum arenæ maris. multiplicatæ sunt iniquitates meæ Domine, multiplicatæ sunt iniquitates meæ, & non sum dignus qui defixis oculis intuear altitudinem cæli, præ multitudine iniquitatum mearum. incuruatus sum multo vinculo ferreo, vt non possim attollere caput meum, & non est relaxatio mihi: quia excitaui iracundiam tuam, & malũ coram te feci: vt qui non fecerim voluntatẽ tuam, & mãdata tua non custodierim, statuerim abominationes & multiplicauerim offensiones. Et nunc flecto genu cordis mei, precans à te bonitatẽ. Peccaui Domine, peccaui, & iniquitates meas agnosco. Quare peto rogans te, remitte mihi Domine, remitte mihi: & ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum iratus, reserues mala mihi, neque damnes me in intima terræ loca: quia tu es Deus, Deus inquam pœnitentium: & in me ostendes omnem bonitatem tuam, quia indignum saluabis me secundum magnam misericordiam tuam, & laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ: quoniam te laudat omnis potentia cælorũ, & tibi est gloria in secula seculorum. Amen.

″Id est afflictiones.

Esdræ liber primus, qui Hebræis inſcribitur, עזרא.

Quis fuerit iſte Eſdras, ſiue Ezra, huius libri author, ex ſeptimi capitis huius libri verſu primo, ſexto, & vndecimo doceri potes, vbi genus ſuum, ſeque ſcribam velocem in Lege Moſe fuiſſe ſcribit. Hebræi dicunt ipſum fuiſſe qui librum Verborum dierum ſcripſerit, quòd eadē verba in principio huius libri habeat quæ in fine illius leguntur. vtvt ſit, videtur voluiſſe illius hiſtoriæ ſeriem continuare.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

Cyrus à Deo inſpiratus remittit populum in Ieruſalē ad ædificādum tēplum.

1 Anno Primo 'Chóreꝺs Regis Paráꝺs, 'vt perficeretur verbum Iehouæ ex ore Irmeiáh, excitauit Iehouáh 'ſpiritum Chóreꝺs Regis 'Paráꝺs, qui edictū promulgauit per vniuerſum regnū ſuum, & etiam ſcripto, dicendo,

2 Sic dixit Choréꝺs Rex Paráꝺs, Omnia regna terræ dedit mihi Iehouáh Deus cæli: & ipſe præcepit mihi vt ædificem ei domum in Ieruꝺſaláim quæ eſt in Iehudáh.

3 Quis eſt inter vos de vniuerſo populo eius? 'ſit Deus eius cum eo, '& aſcēdat in Ieruꝺſaláim quæ eſt in Iehudáh, 'atq; ædificet domū Iehouæ Dei Iꝺſraelis ('ipſe *eſt* Deus) quæ eſt ī Ieruꝺſaláim.

4 Quiſquis autem 'remāſerit ex omnibus locis in quibus peregrinatur, 'ſubleuabunt 'viri loci ſui argento & auro, & ſubſtantia, & iumentis, 'cum oblatione ſpontanea domui Dei quæ eſt in Ieruꝺſaláim.

Aſcendunt ad ædificationem templi, quorum Deus corda mouit.

5 Surrexerunt itaque principes patrum Iehudáh & Biniamin, ac Sacerdotes & Leuitæ, 'omnes quorum excitauerat Deus ſpiritum vt aſcēderēt ad ædificandū domū Iehouæ quæ eſt in Ieruꝺſaláim.

6 Omnes præterea qui erant in circuitu eorū, 'roborauerunt manus eorum vaſis argenteis & aureis, 'ſubſtantia, & iumentis, & rebus pretioſis, 'præter omne quod ſponte oblatum eſt.

7 Rex autem Chóreꝺs 'protulit vaſa domus Iehouæ quæ tranſtulerat Nebuchad-neyſár de Ieruꝺſaláim, & poſuerat in domo dei ſui.

Reddit Cyrus vaſa templi quæ abſtulerat Nabuchodonoſor.

8 'Protulit inquam ea Choréꝺs Rex Paráꝺs 'per manum Mithredáth 'theſaurarii, 'qui numerauit ea ipſi 'ꝺSeꝺſ baꝺſár principi *tribus* Iehudáh.

9 'Et iſte numerus eorum: 'polubra aurea triginta, polubra argentea mille, 'cultri nouem & viginti:

VETVS.

Cap. I.

1 In Anno primo Cyri Regis Perſarum, vt compleretur verbū Domini ex ore Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri Regis Perſarū, & traduxit vocē in omni regno ſuo, etiam per ſcripturam, dicens,

Ierem. 25. c. & 29. c. 2. paral. 36. d. 3. eſdræ 2. a.

2 Hæc dicit Cyrus Rex Perſarū, Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ieruſalē, quæ eſt in Iudæa.

B

3 Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? ſit Deus illius cum ipſo. aſcēdat in Ieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael (ipſe eſt Deus) qui eſt in Ieruſalem.

4 Et omnes reliqui in cunctis locis vbicunque habitant, adiuuent eum viri de loco ſuo, argento & auro, & ſubſtantia & pecoribus, excepto quòd voluntariè offerūt templo Dei quod eſt in Ieruſalem.

C

5 Et ſurrexerūt principes patrū de Iuda & Beniamin, & Sacerdotes & Leuitæ, & omnis cuius Deus ſuſcitauit ſpiritum, vt aſcenderet ad ædificandū tēplū Domini quod erat in Ieruſalē.

6 Vniuerſique qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vaſis argenteis & aureis, in ſubſtantia & iumentis, in ſupellectili, exceptis iis quæ ſponte obtulerant.

7 Rex quoque Cyrus protulit vaſa tēpli Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, & poſuerat ea in templo dei ſui.

D

8 Protulit autem ea Cyrus rex Perſarum per manum Mithridatis filii Gazabar, & annumerauit ea Saſſabaſar principi Iudæ.

9 Et hic eſt numerus eorum, phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri vigintinouem:

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Anno primo ובשנת אחת Ad verbum, Et anno primo. Aut ו redundat: aut, vt hæc hiſtoria fini libri ſecundi Paralipomenon attexatur, & velut continuatio quædam eſſe videatur, quum idem repetat quod illic habetur, ſic vertēdum eſt, Anno inquam primo. Choréꝺs לכורש LXX verterunt κῦρος, Cyrus. Is Cyrus eſt qui primus deuicto Aſtyage, trāſtulit Regnum Medorum ad Perſas. Agit autem de reductione populi Iſraelitici in patriam ſub ipſo Cyro Rege Perſarū. Primo igitur anno, inquit, quo Cyrus regnare cœpit in Babylone ſuper Chaldæos, qui antea regnabat in Perſide. Vt perficeretur, &c. 'לכלות וגו Vide ipſa eadem verba vltimo capite ſecundi libri Paralipomenon, verſu 22. Quidā vertunt, tempore quo cōpletum erat. vel, quum compleretur. aut, quādo complebatur. i. quādo incipiebat compleri Prophetia Domini dicta per Ieremiam. tunc enim cœpit Dominus viſitare populum ſuum. Spiritum את־רוח .i. voluntatem. Paráꝺs פרס Perſem, ſiue Perſidē ſignificat. 3 Sit Deus eius cum eo, & aſcendat יהי אלהיו עמו ויעל cū quo ſit Deus eius, aſcēdat. ו redūdabit ante verbū, niſi vertas, aſcēdat itaque. i. qui ab eo incitatur vt reuertatur. Hanc eſſe verā lectionē oſtēdit verſus quintus paulo pòſt ſequēs, vbi legitur, Surrexerunt omnes quorum excitauerat Deus ſpiritū vt aſcēderent. Et aſcēdat, ויעל q. d. per me licet illi reuerti. do illi facultatem reuertēdi. Atque ædificet ויבן atque inſtauret. Ipſe *eſt* Deus הוא האלהים Obſeruanda parentheſis: nam quod mox ſequitur, præcedentibus iungi debet. q. d. qui eſt verus ille ac ſolus Deus. 4 Remanſerit ex omnibus הנשאר מכל reliquus erit in omnibus, &c. i. cogetur remanere propter inopiam rerum neceſſariarum ad iter. Viri loci ſui אנשי מקמו homines loci eius. Per homines loci, ſiue conciues, noſtri intelligunt Gentes: Hebræi verò Iudæos qui decreuerant remanere in Chaldæa. neminem enim cogebat Cyrus abire. Subleuabunt ינשאוהו ſubleuent. Vel, dono donent eum conciues eius. Cum oblatione עם־הנדבה vltra ſupra oblationē. i. cum eo quod ſponte offerent pro domo Dei. hoc eſt, præter id quod liberaliter conciues illi mittent per manus illorum pro inſtaurando templo. q. d. non tantùm permitto vobis reditum in patriā, ſed etiam vt diſcedatis cum muneribus amplis. 5 Omnes quorum excitauerat לכל העיר cum omnibus quorum excitauerat. 6 Roborauerunt manus e. חזקו בידיהם firmauerunt manus eorum. i. omnēs vicini eorū ornarunt eos donis ac muneribus: nā ab illis viciniis acceperunt multa dona ac munera. Subſtantia & iumentis ברכוש ובבהמה ſupellectile [opibus. diuitiis] & pecoribus. Præter omne quod ſponte oblatum eſt. על־כל התנרב: vltra id quod ſponte quiſque offerebat. 7 Protulit הוציא ſub. e ſacrario regio. 8 Per manum על־יד .i. opera. Theſaurarii, הגזבר .i. qui præerat theſauro Regis. Qui numerauit ea ויספרם .i. conſignauit illi, & numero reddidit. ꝺSeꝺſbaꝺſár לששבצר Ita vocabatur Zorobabel apud Chaldæos. 9 Et iſte numerus e. ואלה מספרם Hæc autem *ſunt vaſa illa* in numero ſuo. i. hic eſt numerus illorum vaſorum. Polubra aurea אגרטלי זהב phialæ aureæ. Cultri מחלפים quibus ſcilicet vtebantur Sacerdotes & Leuitæ in mactandis & præparandis victimis.

Scyphi aurei triginta, scyphi argentei, secundi, quadringenti decem: vasa alia mille.

Omnia vasa aurea & argētea, quinque millia quadringenta: vniuersa tulit Sassabasar cum iis qui ascendebāt de transmigratione Babylonis in Ierusalem.

Cap. II.

Esdræ 7.b.9

HI sunt autem prouinciæ filii, qui ascenderunt de captiuitate quā transtulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis in Babylonem: & reuersi sunt in Ierusalem & Iudam, vnusquisque in ciuitatem suam.

Qui venerunt cum Zorobabel, Iesua, Nehemia, Saraia, Rehelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Begai, Rehum Baana. Numerus virorū populi Israel:

Filii Pharos, duo millia centum septuagintaduo.

Filii Sephatia, trecenti septuaginta duo.

Filii Area, septingēti septuagintaquinque.

B

Filii Phahath Moab, filiorū Iosue, Ioab, duo millia octingenti duodecim.

Filii AElam, mille ducenti quinquagintaquatuor.

Filii Zethua, nongenti quadraginta quinque.

Filii Zachai, septingēti sexaginta.

Filii Bani, sexcēti quadragintaduo.

Filii Bebai, sexcenti vigintitres.

C

Filii Azgad, mille ducenti vigintiduo.

Filii Adonicā, sexcēti sexagintasex.

Filii Beguai, duo millia quinquagintasex.

Filii Adin, quadringenti quinquagintaquatuor.

Filii Ater, qui erant ex Ezechia, nonagintaocto.

Filii Besai, trecenti vigintitres.

B Filii Iora, centum duodecim.

Filii Hasum, ducenti vigintitres.

Filii Gebbar, nonagintaquinque.

D

Filii Beth-léhem, centum viginti tres.

Viri Netupha, quinquagintasex.

Viri Anathoth, cētum vigintiocto.

Filii Azmaueth, quadragintaduo.

Filii Cariath-iarim, Cephira, & Beroth, septingenti quadragintatres.

Filii Rama & Gabaa, sexcenti vigintivnus.

Viri Machmas, cētum vigintiduo.

Viri Beth-el & Hai, ducenti vigintitres.

Filii Nebo, quinquagintaduo.

---

10 Crateres aurei, triginta, crateres argentei, ʼsecundi, quadringenti & decem: vasa alia, mille.

11 ʼOmnium vasorum aureorum & argenteorum, quinque millia quadringenta: ʼomnia extulit ϣSeϣsbaӽsár ʼquando ascēdit captiuitas è Babél in Ieruϣsaláim.

Cap. II.

1 ISti autem sunt filii ʼprouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate transmigrationis, quos transmigrare fecerat Nebuchad-neӽsár Rex Babél in Babél: & reuersi sunt in Ieruϣsaláim & in Iehudáh, singuli in ciuitatem suam. Numerus reuertentium è captiuitate.

2 ʼQui venerūt cum Zerubbabél, Ieϣsúay, Neɦemiáh, ϣSeraiáh, Reɣelaiáh, Mordochái, Bilϣsán, Mioספár, Biguái, Reɦúm, Bayanáh. Numerus *autem* ʼvirorum populi Iϣsraɤelis:

3 ʼFilii Paryóϣs, duo millia centum septuagintaduo.

4 Filii ϣSephatiáh, trecenti septuagintaduo.

5 Filii Aráɦh, septingenti & septuagintaquinque.

6 Filii Paɦáth, Moáb, ʼfiliorum Ieϣsúay, Ioáb, duo millia octingenti, & duodecim.

7 Filii ɣEláм, mille ducenti, quinquagintaquatuor.

8 Filii Zathú, nongenti & quadragintaquinque.

9 Filii Zacchái, septingenti & sexaginta.

10 Filii Bani, sexcenti quadragintaduo.

11 Filii Bebái, sexcenti vigintitres.

12 Filii yAzgad, mille ducenti & vigintiduo.

13 Filii Adonicam, sexcenti sexagintasex.

14 Filii Biguái, duo millia quinquagintasex.

15 Filii yAdín, quadringenti quinquagintaquatuor.

16 Filii Atér ʼipsi ɦHizciiáh, nonagintaocto.

17 Filii Beӽsái, trecenti vigintitres.

18 Filii Ioráh, centum & duodecim.

19 Filii ɦHaϣsúm, ducenti vigintitres.

20 Filii Gibbár, nonagintaquinque.

21 ʼFilii Beth-léɦhem, centum vigintitres.

22 Viri Netopháh, quinquagintasex.

23 Viri yAnathóth, centum vigintiocto.

24 Filii yAzmáueth, quadragintaduo.

25 Filii Ciriath-yarím, Chephiráh, & Beɤeróth, septingenti quadraginta tres.

26 Filii Haramáh & Gabáy, sexcenti vigintivnus.

27 Viri Michmáϣs, centum vigintiduo.

28 Filii Beth-ɤél & yAi, ducenti viginti tres.

29 Filii Nebó, quinquagintaduo.

---

10 Secundi, משנים .i. alii ab illis. Alii vertunt, Cochlearia aurea, &c. vasa alia. sub. à supradictis. Hoc versu & præcedente intelligit de magnis vasis templi tantùm, vt ait ex doctioribus Hebræorum alter. 11 Omnium vasorum, &c. כל כלים וגו׳ Describitur summa siue numerus omnium vasorum templi tam paruorum quàm magnorum, vt ait ex doctioribus Hebræorum alter. Omnia extulit הכל העלה Ad verbum, Omnia *illa vasa* ascendere fecit. i. extulit, siue exportauit. Quando ascendit captiuitas עם העלות הגולה q.d. quando summo desiderio, ac summa diligentia, & cum summa animi lætitia (studium enim quoddam significat istud verbum in coniugatione secunda) qui transmigrauerant in Babylonem, ascenderunt vt reuerterentur in Ierusalem.

IN CAPVT II.

1 Prouinciæ, המדינה sub. Babylonicæ. Alii, Terræ sanctæ. i. qui diu habitauerūt in Chaldæa. Vel, qui nati, siue orti erāt in regione Israelis significat enim incolatum aut natiuitatē. 2 Qui venerūt cum Zerubbabel, אשר־באו עם זרובבל Hos separauit ab aliis, hoc est à plebeiis, de quibus sequenti versu, quòd essent insigniores, clariores, ac illustriores. Virorum populi אנשי עם .i. vulgi, siue plebis. sub. est iste qui sequitur. q.d. Iste numerus qui sequitur, est catalogus vulgi. 3 Filii Paryóϣs, בני פרעש Quoties hæc dictio בני id est filii, iungitur nominibus locorum, significat habitationem. Prius enim significat filios, nepotes, posteros: posterius, homines, ciues, incolas. Id annotauimus, quòd in sequentibus aliquando iungitur nominibus vrbium, aliquando nominibus virorum.

6 Filiorum Ieϣsuay, לבני ישוע .i. qui erant ex filiis siue nepotibus Iesua. vel, qui originem ducebant à Iesua. aut, qui genus suum referebāt ad Iesuam. sic paulo pòst, versu 16. Iesua ille & Ioab fuerunt suo tempore viri insignes & clari.

16 Ipsi ɦHizciiáh, ליחזקיה .i. qui erant ex nepotibus Ezechiæ viri cuiusdam clari, qui quidem erat illorum auus, vt vides suprà versu sexto.

21 Filii Beth-léɦhem, בני בית לחם .i. viri, ciues, aut incolæ vrbis Beth-lehem. Nomina sunt locorum.

'Filii Magbiשׁs, centum quinquagintasex. 30
Filii עElám'alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. 31
Filii חHarím, trecenti & viginti. 32
Filii Lod חhadíd & אOno, septingenti vigintiquinque. 33
'Filii Iereחhó, trecenti quadragintaquinque. 34
Filii סSenaáh, tria millia sexcenti & triginta. 35

Sacerdotes.

'Sacerdotes: filii Iedayaiáh 'domus Ieשׁsúay, nongenti septua- 36
gintatres.
Filii אImmér, mille quinquagintaduo. 37
Filii Pasחhúr, mille ducenti quadraginta septem. 38
Filii חHarím, mille & septemdecim. 39

Leuitæ.

Leuitæ, filii Ieשׁsúay & Cadmiאél 'filiorum Hodauiá, septua- 40
gintaquatuor.

Cantores.

Cantores: filii אsáph, centum vigintiocto. 41

Ianitores.

Filii Ianitorũ: filii שׁSallúm, filii Atér, filii Talmō, filii עAccúb, 42
filii חHatitáh, filii שׁSobáai, omnes centum trigintanouem.

Nathinæi.

'Nethinæi: filii צSinháh, filii חHaשׂuphá, filii Tabaóth, 43
Filii Céroס, filii סSiyahá, filii Padón, 44
Filii Lebanáh, filii חHagabáh, filii עAccúb, 45
Filii חHagáb, filii שׁSalmái, filii חHanán. 46
Filii Giddél, filii Gaחhár, filii Reaiáh, 47
Filii Reצsín, filii Necodá, filii Gazám, 48
Filii עVzzá, filii Paסséaחh, filii Beסái, 49
Filii אsná, filii Meyuním, filii Nephuסsím, 50
Filii Bacbúc, filii חHacuphá, filii חHarחhúr, 51
Filii Baצslúth, filii Meחhidá, filii חHarשׁsá, 52
Filii Barcóס, filii סSiסrá, filii Thamáחh, 53
Filii Neצsíaחh, filii חHatiphá, 54
'Filii seruorũ שׁSelomóh, filii Sotái, filii Sophéreth, filii Perudá, 55
Filii Iayaláh, filii Darcón, filii Giddél, 56
Filii Sephatiáh, filii חHattíl, filii Pochéreth Haצsbáī, filii Amí. 57
Omnes Nethinæi, & filii seruorum שׁSelomóh, trecenti nona- 58
gintaduo.

Genealogiæ.

Hi quoque qui ascenderunt de Thelmeláחh, Thel-חharשׁsá, Che 59
rúb, Addán, אImmér: qui non potuerunt indicare 'domũ patrum
suorum, & semen suum, an ex Iשׁsraאele essent.
Filii Delaiáh, filii Tobiiáh, filii Necodá, sexcenti quinquagin- 60
taduo.
Et de filiis Sacerdotum: filii חHabaiáh, filii Coצs, filii Barzillái, 61
qui accepit de filiabus Barzillái Gilעaditis vxorem, & vocatus est
de nomine eorum.
Hi 'quæsierunt scripturam suam, *id est* genealogias, & non sunt 62
'inuenti, '& elongati sunt à Sacerdotio.
Dixítq; 'Thirשׁsátha illis ne comederét 'de sāctitate sanctitatũ, 63

Filii Megbis, centum quinquagintasex.
Filii AElam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor.
Filii Harim, trecenti viginti.
Filii Lod hadid & Ono, septingenti vigintiquinque.
Filii Iericho, trecenti quadragintaquinque.
Filii Senaa, tria millia sexcenti triginta.
Sacerdotes: filii Iadaia in domo Iesue, nongenti septuagintatres.
Filii Emmer, mille quinquagintaduo.
Filii Phesshur, mille ducenti quadragintaseptem.
Filii Harim, mille decē & septem.
Leuitæ, filii Iesue & Cedmiel filiorũ Odouiæ, septuagintaquatuor.
Cantores: filii Asaph, centũ vigintiocto.
Filii ianitorum: filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: vniuersi centum trigintanouem. C
Nathinæi: filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth,
Filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon,
Filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub,
Filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan,
Filii Gaddel, filii Gaher, filii Raaia,
Filii Rasin, filii Necoda, filii Gazā,
Filii Aza, filii Phasea, filii Besee,
Filii Asena, filii Munim, filii Nephusim,
Filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur,
Filii Besluth, filii Mahida, filii Harsa,
Filii Bercos, filii Sisara, filii Thema,
Filii Nasia, filii Hatipha,
Filii seruorum Salomonis, filii Sotai, filii Sophéreth, filii Pharudá,
Filii Iala, filii Dercon, filii Geddel,
Filii Saphatía, filii Hatil, filii Phochéreth, q erāt de Asebaim filii Ami.
Omnes Nathinæi, & filii seruorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.
Et hi qui ascenderunt de Thel mela, Thel-harsa, Cherub, & Adon, & Emer: & non potuerunt indicare domum patrum suorum & semē suum, vtrum ex Israel essent.
Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quinquagintaduo.
Et de filiis Sacerdotum: filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem, & vocatus est nomine eorum. D
Hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, & nō inuenerunt: & eiecti sunt de Sacerdotio.
Et dixit Athersátha eis vt non comederent de sancto sanctorum, do-

30 Filii Magbiשׁs, בני מגביש Nomina sunt virorum propria.
31 Alterius, אחר nempe à suprà enumerato. totidem enim fuerunt filii alterius.
34 Filii Iereחhó, בני ירחו Nomina vrbium.
36 Sacerdotes: הכהנים .i. Sequitur catalogus Sacerdotum qui reuersi sunt de Babylone in Ierusalem. Prius enim recensuit filios Iudah & Beniamin: nunc transit ad filios Leui, & incipit à Sacerdotibus. Domus Ieשׁsuáy, לבית ישוע .i. qui erāt de familia Iesua viri insignis & clari.
40 Filiorum Hodauiáh, לבני הודויה vt suprà versu sexto, filiorum Iesua.
43 Nethinæi: הנתינים Ita dicti quasi dati, siue donati, aut ordinati, id est consecrati ministerio templi: ipsi enim traxerunt originem à Gabaonitis. Fuerúntque constituti primùm à Iosue, deinde à Dauide, in hoc scilicet vt cæderent ligna, & comportarent aquam in vsum sacrificiorũ.
55 Filii seruorum שׁSelomóh, בני עבדי שלמה Hi erant à reparationibus siue instauratione templi: fuerúntque annumerati cum Nathinæis.
59 Domum patrum suorum, בית אבותם familiam maiorum suorum. i. de qua familia essent, duceréntque originem.
61 Quæsierunt scripturam s.&c. בקשו כתבם וגו׳ .i. diligenter scrutati sunt catalogum genealogiæ suæ, siue qui per genealogias descripti erant. Inuenti, נמצאו sub. in eo catalogo. Et elongati sunt ויגאלו ideo reiecti sunt.
63 Thirשׁsatha התרשתא Erat nomen officii vel dignitatis apud Chaldæos. vel nomen viri cuiusdam clarissimi apud Iudæos, puta Nehemiæ. De sanctitate sanctitatum, מקודש הקדשים .i. de sacrosanctis Sacerdotum escis.

nec ſurgeret Sacerdos doctus atque perfectus.

donec ſtaret Sacerdos cum Vrim & Thummim.

64 Omnis multitudo quaſi vir vnus, quadragintaduo millia trecenti ſexaginta.

64 Tota congregatio tanquam *uir* vnus, quater decē millia atque duo millia trecenti ſexaginta.

65 Exceptis ſeruis eorū & ancillis, qui erant ſeptem millia trecenti triginta ſeptem: & in ipſis cantores atque cantatrices ducenti.

65 Præter ſeruos eorum & ancillas eorum: hi *erant* ſeptem millia trecenti triginta ſeptem. erant autem illis cantores & cantatrices ducenti.

66 Equi eorum, ſeptingēti triginta ſex: muli eorum, ducēti quadragintaquinque:

66 Equi eorum, ſeptingenti triginta ſex: muli eorum, ducenti quadragintaquinque.

67 Cameli eorum, quadringenti trigintaquinque: aſini eorum, ſex millia ſeptingenti viginti.

67 Cameli eorum, quadringenti trigintaquinque: aſini, ſex millia ſeptingenti, & viginti.

68 Et de principibus patrum quū ingrederentur templum Domini quod eſt in Ieruſalem, ſponte obtulerunt in domum Dei ad extruendam eam in in loco ſuo.

68 Et de principibus patrum quum ingreſſi ſunt domum Iehouæ quæ erat in Ieruʋſaláim, ſponte obtulerunt in domū Dei, vt erigerent eam ſuper baſim ſuam.

69 Secundum vires ſuas dederunt impenſas operis, auri ſolidos ſexaginta millia & mille, argenti mnas quinque millia, & veſtes ſacerdotales centum.

69 Secundum vires ſuas dederunt in theſaurum operis auri drachmarum ſexies decem millia, & mille: argenti verò minarum quinque millia: & tunicas ſacerdotales centum.

70 Habitauerunt ergo ſacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinæi in vrbib⁹ ſuis, vniuerſuſq; Iſrael in ciuitatibus ſuis.

70 Habitauerunt itaque Sacerdotes, & Leuitæ & de populo, & cātores, & ianitores, atque Nethinæi in vrbibus ſuis, & vniuerſus Iʋſraél in vrbibus ſuis.

1.Eſd.5.d.47

Cap. III.

1 IAmque venerat menſis ſeptimus, & erant filii Iſrael in ciuitatibus ſuis: cōgregatus eſt ergo populus quaſi vir vnus in Ieruſalem.

Cap. III.

1 QVúmque aduenisſet menſis ſeptimus, eſſéntque filii Iʋſraélis in vrbibus: cōgregati ſunt populus tanquam vir vnus in Ieruʋſaláim. Ioſue & Zorobabel ædificant altare.

2 Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedec, & fratres eius Sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius: & ædificauerunt altare Dei Iſrael, vt offerrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi viri Dei.

2 Tum ſurrexit Ieʋſúay filius Ioꭓſadác, & fratres eius Sacerdotes, & Zerubbabél filius ʋSealthiél, & fratres eius, ædificauerúntque altare Dei Iʋſraélis, vt offerrent ſuper illud holocauſta, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moʋſéh viri Dei.

3 Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum: & obtulerunt ſuper illud holocauſtum Domino mane & veſpere.

3 Firmauerunt autē altare illud ſuper baſes ſuas, quòd timerent ſibi à populis terrarum: & obtulerunt ſuper illud holocauſta Iehouæ, holocauſta *inquam* mane & veſperi.

Leuit.23.d.16

4 Feceruntque ſolennitatem Tabernaculorum, ſicut ſcriptum eſt: & holocauſtum diebus ſingulis per ordinem ſecūdum præceptum, opus diei in die ſuo.

4 Fecerúntque ſolēnitatem Tabernaculorum ſicut ſcriptum eſt, & holocauſta per ſingulos dies, iuxta numerum ſecundum conſuetudinem, per ſingulos dies. Celebratur ſolennitas Tabernaculorum.

B

5 Et poſt hæc holocauſtum iuge, tam in Calendis quàm in vniuerſis ſolennitatibus Domini quæ erant conſecratæ, & in omnibus in quibus vltro offerebatur munus Domino.

5 Et poſtea holocauſtum iuge, & in Calendis, & *in* omnibus ſolennitatibus Iehouæ ſanctificatis, & omnium ſpontaneè offerentium ſpontaneum Iehouæ.

6 A primo die menſis ſeptimi cœperunt offerre holocauſtum Domino: porrò templum Domini nondū fundatum erat.

6 A die primo menſis *illius* ſeptimi cœperunt offerre holocauſta Iehouæ: templum autem Iehouæ non erat fundatum. Inſtauratur templum.

7 Dederunt autem pecunias latomis & cæmentariis: cibum quoque, & potum, & oleum Sidoniis, Tyriiſque, vt

7 Dederunt autem pecuniā latomis & opificibus, cibum, & potum, atq; oleum ꭓSidoniis, ac Tyriis, vt adducerent ligna cedrina

Cum Vrim & Thummim. לאורים ולתמים: Vide Exod.28.c.30.i.qui dignus ſit geſtare Vrim & Thummim, ſicut tempore primi templi.
Orationem integram leges ſequenti capite, verſu primo.
64 Tanquam *uir* vnus, כאחד .i.ſimul, vel in vnum collecta.
65 Hi *erant* אלה Qui *erant*.
68 Et de principibus patrum וּמֵראשׁי האבות Vt verſu quinto capitis primi.i.aliquot ex præcipuis patribus, ſiue Patriarchis tribuum.
In domum Dei, לבית האלהים pro domo Dei.i.liberaliter, non coacti, obtulerunt de opibus ſuis munera.
Vt erigerent eam, &c. להעמידו על־מכונו Ad verbū, vt ſtare facerēt eam ſuper baſim ſuam.i.vt inſtaurarent eam à fundamentis ipſis.
69 Secundum vires ſuas כּכחם Pro virili ſua.i.pro facultatibus ſuis. Intelligit de tota cōgregatione vnà cum principibus ſuis, & iis qui de regno Cyri ſponte obtulerunt de opibus ſuis.
In theſaurum operis לאוצר המלאכה theſauro operis.i.templi.
70 Et de populo, וּמן העם .i.pars, ſiue portio aliqua populi, aliquot de plebe.
Et vniuerſus Iʋſraél וכל־ישראל Significat reliquos Iſraelitas.

IN CAPVT III.

1 Menſis ſeptimus, החודשׁ השׁביעי Is eſt menſis תשׁרי qui reſpondet partim noſtro Septembri, partim Octobri.
Congregati ſunt, &c. ויאספו וגו׳ .i.congregati ſunt omnes nullo excepto.
2 Filius ʋSealthiél, בן־שׁאלתיאל non generatione, ſiue natura, ſed educatione. educauerat enim eum Sealthiel patruus ſuus. erat itaque pater ipſius nutritius.
Ædificauerúntque ויבנו inſtaurauerúntque.
Vt offerrent ſuper illud hol. להעלות עליו עולות .i.vt cum oblatione holocauſtorū precarentur Dominū.
3 Firmauerunt autem ויכינו Collocauerunt autem. Concinnauerunt.
Quòd timerēt, &c. כי באימה עליהם *id* enim *fecerunt* ob timorem *qui erat* ſuper eos.i.præ timore quo tenebantur ob vicinos hoſtes populos.
4 Iuxta numerum, &c. כמספר וגו׳ Ad verbum, in numero, iuxta ritū, rem diei in die ſuo.i. ſeruata ratione numeri victimarum, pro ratione & dignitate dierum. Alia enim erant ſacrificia in ſolennitatibus, quàm in aliis diebus.
Et in Calendis, &c. ולחדשׁים וגו׳ & *holocauſtum* neomeniarum, & *holocauſtum* omnium *aliarum* ſolennitatum Iehouæ ſanctificatarū, & *holocauſtum* omnium qui ſponte offerebant munus liberale Iehouæ.
5 Et poſtea ואחרי־כן .i.poſt feſtum Tabernaculorū obtulerūt holocauſtū iuge, ſiue quod ſingulis diebus fieri ſolet.
Sanctificatis, המקודשׁים .i.in honorem ac reuerentiam Domini inſtitutis ac conſecratis.
6 A die primo מיום אחד q.d.non ſolùm cœperunt à feſto illo tabernaculorum, ſed à primo die menſis: attamen nondum iacta erant fundamenta templi Iehouæ.
7 Latomis & opificibus, לחוצבים ולחרשׁים fabris lignariis & artificibus.

de Lebanón ad mare Iappo, iuxta voluntatem Chóreſ Regis Pa
ráſ ſuper eos.
Anno autem ſecundo aduentus eorum ad domum Dei in Ie- 8
ruſaláim, menſe ſecundo, cœperunt Zerubbabél filius Sealthi-
él, & Ieſúay filius Iozſadác, & reliqui fratres eorum, Sacerdo-
tes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ieruſa-
láim: ſtatuerúntque Leuitas à filio viginti annorum & ſuprà, vt
præeſſent operi domus Iehouæ.
Stetítque Ieſúay, filii eius & fratres eius: Cadmiél, & filii e- 9
ius, filii Iehudáh, tanquam *uir* vnus, vt præeſſent facientibus opus
in domo Dei: filii Henadád, *&* filii eorũ, & fratres ipſorũ Leuitæ.
Fundaméta itaq; iecerũt architecti tẽpli Iehouæ, cõſtituerũtq; 10
Sacerdotes *aliquot* indutos cum tubis, & Leuitas filios Aſáph cum
cymbalis, vt laudarẽt Iehouã per manus Dauidis regis Iſraelis.
Concinebant autem, dum laudarent, & confiterentur Iehouæ, 11
Quoniam bonus, quoniã in ſeculũ miſericordia eius ſuper Iſra-
elem. vniuerſus præterea populus vociferabantur vociferatione
magna, dum laudarẽt Iehouã, quòd fũdata eſſet domus Iehouæ.
Quamplurimi autẽ de Sacerdotibus & Leuitis ac principibus 12
patrum, ſenes qui viderãt domum priorem, dum fundarent hãc
domum in oculis eorum, flebant voce magna, & *alij* multi vocife
rabantur præ lætitia, alta voce:
Ita vt populus nõ diſcerneret vocẽ vociferationis lætam à vo 13
ce fletus populi: quòd populus ille vociferaretur vociferatione
magna, adeò vt exaudiretur vox procul. Cap. IIII.

Laus & gratiarũ actio populi ob fundatum templum.

Impeditur ædificatio templi.

AVdierunt autẽ hoſtes Iehudáh & Biniamín, quòd filii trãſ- 1
migrationis ædificarent templum Iehouæ Deo Iſraelis:
Et acceſſerunt ad Zerubbabél & ad capita patrum, dixerúntq; 2
eis, Ædificabimus vobiſcum, quia ſicut vos, quæremus Deũ ve
ſtrũ, & ei immolauimus à diebus Eſar-haddón regis Aſſúr,
qui aſcendere fecit nos huc.
Tum dixit eis Zerubbabél, & Ieſúay, ac reliqui principes pa- 3
trum Iſraelis, Non veſtra, ſed noſtra intereſt ædificare domũ
Deo noſtro: idcirco nos pariter ædificabimus Iehouæ Deo Iſ-
raelis, quemadmodum præcepit nobis Rex Chóreſ rex Paráſ.
Populus autẽ *eius* regionis diſſoluebat manus populi Iehudáh, 4
& perturbabat eos ne ædificarent.

deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen, iuxta quod præceperat Cyrus Rex Perſarum eis.

C

8 Anno autem ſecundo aduentus eorum ad tẽplum Dei in Ieruſalem, mẽſe ſecũdo, cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſue filius Ioſedec, & reliqui de fratribus eorum, Sacerdotes & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ieruſalem: & conſtituerunt Leuitas à viginti annis & ſuprà, vt vrgerent opus Domini.

9 Stetitq; Ioſue & filii eius & fratres eius, Cedmiel & filii eius & filii Iuda, quaſi vir vnus, vt inſtarent ſuper eos qui faciebant opus in tẽplo Dei: filii Henadad, & filii eorum, & fratres eorum Leuitæ.

10 Fundato igitur à cæmentariis templo Domini, ſteterunt Sacerdotes in ornatu ſuo cum tubis: & Leuitæ filii Aſaph in cymbalis, vt laudarent Deũ per manus Dauid Regis Iſrael.

11 Et concinebant in hymnis & confeſſione Domino, Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius ſuper Iſrael. omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eo quòd fundatum eſſet templum Domini. D

12 Plurimi etiam de Sacerdotibus & Leuitis, & principes patrum, & ſeniores qui viderant templum prius quũ fundatum eſſet, & hoc tẽplum in oculis eorum, flebãt voce magna: & multi vociferantes in lætitia, eleuabant vocem.

13 Nec poterat quiſquam agnoſcere vocem clamoris lætantium, & vocẽ fletus populi: commiſtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul. Cap. IIII.

1 AVdierunt autem hoſtes Iudæ & Beniamin, quia filii captiuitatis ædificarent templum Domino Deo Iſrael:

1. Eſd. 4. a

2 Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis, Ædificemus vobiſcum, quia ita vt vos, quærimus Deum veſtrum: & nos ſacrificauimus victimas à diebus Aſorhaddã regis Aſſur, q adduxit nos huc.

3 Et dixit eis Zorobabel, & Ioſue, & reliqui principes patrum Iſrael, Non eſt vobis & nobis vt ædificemus domum Deo noſtro: ſed noſipſi ſoli ædificabimus Domino Deo noſtro, ſicut præcepit nobis Cyrus rex Perſarũ.

4 Factum eſt igitur vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando.

Ad mare Iappo, אלים יפוא .i. ad portum maris Ioppe, quod erat proximũ ipſi Ieruſalem. Iuxta voluntatem, כרשיון iuxta præcepti.
Alii, iuxta facultatem à Cyro rege Perſarum eis datam, ſiue quæ à Cyro Rege illis facta erat. 9 Stetitque, &c. ויעמוד וגו' .i. Electi fue-
runt iſti vt præeſſent, &c. Tanquam *uir* vnus, כאחד .i. ſimul, ſiue pariter. Filii eorum בניהם ſub. electorum.
10 Indutos, מלובשים ſub. veſtibus ſacerdotalibus. Per manus Dauidis על ידי דויד .i. recitando ac decantando Pſalmos Dauidis.
11 Concinebant autem, ויענו Canebãt. vel, Dicebant autẽ. Et cõfiterentur ובהודות .i. & gratias agerent. Dũ laudarent Ieh. בהלל
ליהוה .i. dũ Sacerdotes & Leuitæ decantarent pſalmũ illũ in honorẽ Iehouæ. Quòd fundata eſſet על הוסד .i. quòd viderent iaci fundaméta.
12 Senes הזקנים .i. qui iam erant prouecta ætate. Dum fundarent, &c. ביסדו זה הבית בעיניהם .i. ipſis cernentibus ac videntibus huius
templi fundamenta iaci. Et *alii* multi vociferabantur, &c. ורבים בתרועה וגו' Ad verbũ, & multi in vociferatione in lætitia eleuando vocẽ.
13 Ita vt populus non diſcerneret, &c. ואין העם מכירים קול וגו' Ad verbum, Et non populus cognoſcebat vocem vociferationis lætitiæ à
voce fletus populi: quia populus vociferabatur vociferatione magna, & vox audiebatur vſque ad longinquum. vel, remotum, ſub. locũ. Erat itaque vox illa confuſa, conflata ſcilicet ex lætitia & mœſtitia, vnde excitabatur ſtrepitus ac tumultus magnus inter eos.

IN CAPVT IIII.

1 Audierunt autem וישמעו Quũmq; audiſſent, &c. Hoc capite deſcribit impedimenta quibus prohibiti ſunt Iudæi ab ædificatione tẽpli
ab iis qui habitabãt in Samaria & in vrbibus eius, quos ſcilicet ex Aſſyria illuc tranſtulerat Aſar-haddon, qui ſucceſſerat in regno ipſi Sennacherib, vt ſcribitur 2. Reg. 17. d. 24, & 19. g. 37. Filii tranſmigrationis בני הגולה .i. ii qui tranſmigrauerant in Babylonem, & illinc redierant,
permittente ac iubente Cyro rege Perſarum. 2 Et ad capita patrum, ואל ראשי האבות .i. ad præcipuos patres tribuum, ſiue patriarchas.
Ædificabimus נבנה Ædificemus. ſub. templum Domino. Sicut vos, quæremus Deũ v. כִּכֶם נדרוש לאלהיכם .i. nos colemus Deum ve-
ſtrum vt vos facitis. Id non dicebant ex animo: ſed vt imponerent illis, & hac ratione impedirent eos, & auerterent ab ædificatione templi.
Et ei immolauimus ולא אנחנו זובחים Legitur & לא pro לו, & nõ ſacrificauimus. ſub. alteri Deo, quàm veſtro. Aſcendere fecit המעלה
trãſtulit. poſteaquam ſcilicet abductæ fuiſſent decem tribus in Aſſyriam per Salmanaſar. 3 Non veſtra, ſed noſtra intereſt לא לכם ולנו
Ad verbum, Nõ vobis & nobis. Vel, Nihil vobis & nobis. i. vobiſcũ, ſub. commune eſt, vt ædificetis. vel, vt ædificemus. q. d. vos eſtis idololatræ,
nos autem colimus Deum verum. Pariter יחד .i. nos omnes vnanimi conſenſu. Rex Paráſ. מלך פרס .i. qui antequam aſſequutus eſſet imperium Babylonicũ, Rex erat Perſarum. 4 Diſſoluebat manus מרפים ידי Hebraiſmus, debiles ac remiſſas reddebat.
q. d. conabatur ac ſtudebat auertere eos ab ædificatione templi. Significat adimere animos. Gallicè, *deſcourager*.

5 Conduxerunt autem aduersus eos consiliatores vt destruerent consiliũ eorum omnibus diebus Cyri Regis Persarum,& vsque ad regnum Darii Regis Persarum.

5 Et conduxerunt contra eos consiliarios ˊvt dissiparent consiliũ
eorum omnibus diebus Chóreשׁs Regis Parás, & vsque ad regnũ
Dariáueשׁs Regis Parás.

1. Esdr. 1. d. 4

6 In regno Assueri,in principio regni eius scripserunt accusationem aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem.

6 Quũ autẽ regnaret Anhaשׁueróשׁ, in principio regni eius scri-
pserunt ˊaccusationem cõtra habitatores Iehudáh & Ieruשׁaláim.

B 7 Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates,& Tabeel,& reliqui qui erant in consilio eorũ,ad Artaxerxem Regem Persarum. epistola autem accusationis scripta erat Syriacè,& legebatur sermone Syro.

7 ˊNam in diebus Arthanhשׁaשׁthé scripsit ˊin pace Mithredáth,
Tabeél,ˊ& reliqui socii eius,ad Arthanhשׁaשׁthé Regẽ Parás: por
rò scriptura *eius* epistolæ scripta erat Syriacè,ˊ& explicata Syriacè.

8 Reum Beel teem,& Samsai scriba scripserunt epistolã vnam de Ierusalẽ Artaxerxi Regi,huiuscemodi,

8 Renhúm ˊà cõmentariis,& שׁSimשׁsái scriba scripserunt epistolã
vnam cõtra Ieruשׁaláim ad Arthanhשׁaשׁthé Regẽ,ˊhuiusmodi.

9 Reum Beel-teem,& Samsai scriba, & reliqui cõsiliatores eorũ, Dinæi, & Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsæi,Erchuæi, Babylonii,Susanechæi, Dieui,& Elamitæ:

9 ˊTunc Renhúm à cõmẽtariis,& שׁSimשׁsái scriba,& reliqui socii Reum Beel-teẽ & Samsai epistola ad regem Artaxerxem.
eorum,ˊDínaie,& Apharסathchaié,Tarpelaié,Apharסaié,Archa-
uaié,Bablaié,שׁSuשׁanchaié,Dehaué,yElmaié,

10 Et cæteri de gentibus quas transtulit Asenaphar magnus & gloriosus, & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ,& in reliquis regionibus trãs Flumen in pace:

10 Et reliqui populi quos transtulit ˊAסnappár magnus ˊ& glorio-
sus,ˊ& habitare fecit eos in vrbibus Samariæ, & reliqui *populi qui sunt*
ˊtrans Flumen,ˊ& Cheyéneth.

11 (Hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad eum) Artaxerxi Regi,serui tui,viri qui sunt trans Fluuium,salutem dicunt.

11 Istud *est* exẽplar epistolæ quã miserũt ad eũ, *nempe ad* Arthanhשׁa-
שׁthé Regem, Serui tui viri *qui sunt* trans Flumen,ˊ& Cheyéneth.

12 Notũ sit Regi quia Iudæi qui ascẽderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem & pessimã: C quã ędificant extruentes muros eius, & parietes componentes.

12 ˊNotum sit Regi quòd Iehudæi qui ascenderunt à te ad nos,ve
nerunt in Ieruשׁaláim,vrbem rebellem & pessimam ædificãtes,
ˊ& muros fundauerunt,ˊ& parietes composuerunt.

13 Nunc igitur notum sit Regi quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati,tributum,& vectigal, & annuos reditus nõ dabũt, & vsque ad Reges hæc noxa perueniet.

13 Nunc notum sit Regi quòd si vrbs illa ˊædificata fuerit, & mu-
ri fundati fuerint,tributum,ˊvectigal,ˊ& reditum annuum nõ da-
bunt,& tributum Regumˊlædes.

14 Nos autem memores salis quod in palatio comedimus,& quia læsiones Regis videre nefas ducimus: idcirco misimus & nuntiauimus Regi,

14 Præterea ˊpro omni vicissitudine salis palatii quẽ comedimus,
ˊ& contemptum Regis ˊnõ est pulchrum nobis videre: propterea
misimus & notum fecimus Regi,

15 Vt recenseas in libris historiarũ patrum tuorum, & inuenies scriptum in commẽtariis: & scies quoniã vrbs illa, vrbs rebellis est, & nocens Regibus & prouinciis,& bella cõcitant in ea ex diebus antiquis: quamobrẽ & ciuitas ipsa destructa est.

15 Vt ˊquæras in libro ˊhistoriarum patrũ tuorum,& inuenies in li-
bro ˊhistoriarum, ac scies quòd vrbs ista,vrbs est rebellis,& nocẽs
Regibus & prouinciis,ˊ& defectionẽ faciunt in medio eius ˊa die-
bus seculi:propterea vrbs hæc destructa fuit.

16 Nuntiamus nos Regi, quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit,& muri ipsius instaurati, possessionem trans Fluuium non habebis.

16 Notũ *insuper* facimus Regi, quòd si vrbs hæc ædificata fuerit, &
muri extructi fuerint,ob id ˊportio *quæ est* trãs Flumen,nõ erit tibi.

17 Verbũ misit Rex ad Reum Beelteem,& Samsai scribã,& ad reliquos qui erant in cõsilio eorũ,habitatores

17 ˊVerbum misit Rex ad Renhúm à cõmentariis,& שׁSimשׁsái scri
bã,& reliquos socios eorum qui habitabant ˊin שׁSemariáh,&reli-

5 Vt dissiparent consilium eorum להפר עצתם .i.vt dissuaderent illis ne ædificarent.q.d. Mittebant qui consulerent eis vt desisterent ab incepta templi ædificatione. 6 Accusationem שטנה Ad verbum, odiũ.inimicitias. Quidam vertunt, *scripturam* odii.i.epistolam plenam odii & inimicitiarum. 7 Nam in diebus ובימי Ad verbum,Et in diebus.i.Nam tẽpore Artaxerxis is est Assuerus. Artaxerxes Persicum est nomen. Alii dicunt hunc fuisse Cambysen filium Cyri. In pace בשלם .i.tẽpore pacis:hoc est needũ odio detecto ac patefacto. Et reliqui socii eius, ושאר כנותו Ad verbũ,& residuum societatũ eius. sub. Mithridatis. Societates vocat turmas. Et explicata ומתורגם & exposita.i.dictata lingua Chaldæa .q.d.epistola illa scripta erat literis & sermone Chaldæis. 8 A cõmentariis, בעל־טעם Ad verbũ,magister sapientiæ.i.qui erat à cõsiliis. Gallicè, *Le chancelier.* Huiusmodi. כנמא: ad hunc modũ. 9 Tunc אדין .i. Tunc omnes isti vnanimi cõsensu scripserunt ad Regẽ cõtra Iudæos. Dinaie, & Apharסathchaie,&c. דינייא ואפרסתכיא Nomina sunt populorũ qui adhibiti sunt in cõsiliũ cõtra Iudæos. Dinæi, Apharsathachæi, Tarpelæi, Apharsæi, Archauæi, Bablæi.i.Babylonii,Susanchæi.i.qui habitabãt in Susan,Dahauæi,Elmæi,fortè sunt Elamitæ. 10 Aסnappár אסנפר Is est Sãnacherib. Et gloriosus, ויקירא & inclytus. clarus.magnanimus. Et habitare fecit eos והותבהמו .i.adduxit eos in locũ decem tribuũ. Samaria enim fuerat antea sedes decẽ tribuũ. Trãs Flumen, עבר־נהרה Euphratẽ intelligit per excellentiã Euphrates separabat terrã Israel ab imperio Babylonico: dicebãturque populi isti qui tũc habitabant in vrbibus Samariæ,habitare trans Euphratem, respectu Babyloniorum. Et Cheyéneth, וכענת: nomen gẽtis,seu populi. 11 Et Cheyéneth. וכענת: sub. salutẽ dicunt. 12 Notũ sit ידיע להוא q.d. optamus notum esse Regi. Et muros fundauerunt, ושוריא אשכללו .i.murorũ fundamenta iecerunt. Et parietes compos. ואושיא יחיטו & fundamenta cõpegerunt. Ad verbum,consuerunt. 13 AEdificata fuerit, תתבנא instaurata fuerit. Vectigal, בלו cẽsum.qui scilicet dabatur pro singulis capitib⁹. Et reditũ annuũ והלך Doctus inter Hebræos exponit illa munera quæ solẽt dari Regibus in aduentu ipsorũ, aut quãdo iter faciunt per aliquam regionẽ. Lædes. תהנזק: nocumẽto afficies.sub.si id permiseris. Vel,lædet.sub.hæc vrbs si instaurata fuerit. 14 Pro omni vicissitudine salis palatii q.comedimus כל־קבל די־מלח היכלא מלחנא Ad verbũ, quoniã sale palatii saliti sumus.i.propterea quòd sal è palatio allatũ comedimus: hoc est, quòd in palatio educati fuimus. Alii,propterea quòd destructionẽ templi destruximus.i.fuimus causa quòd templũ quod erat in Ierusalẽ, destructũ fuerit. Et cõtemptum וערות Propriè nuditatẽ verendorũ significat.i.turpitudinẽ. accipitur & pro cõtemptu. Non est pulchrum nobis לא ארך־לנא .i.nõ decet nos.vel,non cõuenit nobis. 15 Quæras יבקר inquiras. Ad verbũ,quærat.sub.aliquis, mandante ac iubẽte Rege. Historiarũ, דוכרניא Ita dicitur historia à reminiscentia,quasi memoriale.i.vt cõsulas historias & annales. Et defectionum faciunt in med.e. ואשתדור עבדין בגוה & seditionẽ facere solent in medio eius. A diebus seculi: מן־יומת עלמא .i.ab omni æuo. 16 Portio *quæ est* trans Flumen, חלק בעבר נהרא .i.portio quæ tibi debetur ab iis qui sunt trans Flumen.vel potius, nullam hæreditatẽ siue possessionem in regione quæ est vltra Euphratem,habiturus es. Per regionẽ quæ est vltra Flumen,intelligit terrã Israel, quam amnis ille Euphrates separabat ab imperio Babylonico,vt dictum est suprà versu decimo. 17 Verbũ פתגמא .i.responsum.q.d.respõdit Rex ad epistolã supradictã, In שׁSemariáh, בשמרין .i.in vrbibus prouinciæ Samariæ.

quos *qui erant* trans Flumen,"pacem,& Cheyéth.
Epiſtola quam miſiſtis ad nos,"manifeſtè lecta eſt coram me. 18
Et à me"poſitum eſt decretum,"& quæſierunt,atque inuenerũt 19
quòd vrbs illa à diebus ſeculi "inſurgit aduerſum Reges, & rebel-
lat,"& rebellio fit in ea.
Reges præterea fortes fuerunt in Ieruſaláim, & domini *fuerunt* 10
omnium *qui erant* trans Flumen ,ac tributum,"vectigal, & reditus
annuus dabatur illis.
Nunc *ergo*"ponite edictum vt ceſſent viri illi, & vrbs illa non ex- 21
truatur,donec à me"præceptum poſitum ſit.
"Et cauete vt errorem faciatis in hoc: cur"creſcet corruptio ad 22
nocendum Regibus?
"Quumprimum autem exemplar epiſtolæ Arthanhſaſthé Re 23
gis lectum fuit corã Renhúm & Simſái ſcriba,"& ſociis eorũ,
abierunt feſtinanter in Ieruſaláim ad Iehudæos, & ceſſare fece-
runt eos"brachio & robore.
Tunc"ceſſauit opus domus Dei quæ erat in Ieruſaláim,"& ceſ 24
ſauit vſque ad annum ſecundum regni Dariáue Regis Parás.

Cap. V.

Adhortatione Aggæi & Zachariæ reædificatur templum.

PRophetauit autem Haggái propheta,& Zechariáh filius Id- 1
dó *qui fuerunt* Prophetæ"ad Iehudæos & Ieruſaláim,in nomine
Dei Iſraelis"ſuper eos.
Tunc ſurrexerũt Zerubbabél"filius Sealthiél, & Ieſúa filius 2
Iohſadác, & cœperũt ædificare domum Dei quæ eſt in Ieruſa-
láim:erántque cum eis Prophetæ Dei auxiliantes eis.

Dux Thathanai conatur inhibere ædificationẽ, ſed fruſtra.

In illo tempore venit ad eos Thatthenái dux *eorum qui erant* trans 3
Flumen,& Sethar-bozenái,"& ſocii eorũ:& ſic dixerũt eis,Quis
poſuit vobis"præceptum vt domum hanc ædificaretis,"& muros
iſtos"fundaretis?
"Tũc *adhuc* huiuſmodi diximus eis,Quæ ſunt nomina virorũ qui 4
hoc ædificium ædificant?

Oculus Dei.

"Oculus autem Dei eorũ erat ſuper ſenes Iehudæorum,"& non 5
fecerunt ceſſare eos,donec res ad Dariáue pergeret:tunc igitur
reſponderunt per epiſtolam ſuper his.
Exemplar epiſtolæ quã miſit Thatthenái dux *eorum qui erant* trans 6
Flumen ,& Sethar-bozenái , & ſocii eius, & Apharſechaié,qui
erant trans Flumen, ad Dariáue Regem.

Epiſtola Thathanai ad Dariũ regem, qua eũ conſulit ſuper ædificatione templi.

("Verbum miſerũt ad eum)"Et ſic ſcriptum erat intra eam, 7
Dariáue Regi"pax omnis.

Samariæ,& cęteris trans Fluuium,ſalutem dicens & pacem.

18 Accuſatio quã miſiſtis ad nos,manifeſtè lecta eſt coram me. D

19 Et à me præceptum eſt,& recenſuerũt, inuenerúntque quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduerſum Reges rebellat, & ſeditiones & prælia concitantur in ea.

10 Nam & Reges fortiſſimi fuerunt in Ieruſalẽ:qui & dominati ſunt omni regioni quæ trans Fluuium eſt. tributũ quoque,& vectigal,& reditus accipiebant.

21 Nunc ergo audite ſententiam,Prohibeatis viros illos vt vrbs illã non ædificetur,donec ſi fortè à me iuſſum fuerit.

22 Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim creſcat malum contra Reges.

23 Itaque exemplum edicti Artaxerxis Regis lectum eſt coram Reum & Samaſai ſcriba,& conſiliariis eorum: & abierunt feſtini in Ieruſalem ad Iudæos,& prohibuerũt eos in brachio & robore.

24 Tunc intermiſſum eſt opus domus Dei in Ieruſalem,& non fiebat vſque ad annum ſecundum regni Darii regis Perſarum.

Cap. V.

1 PRophetauerũt autẽ Aggæus propheta & Zacharias filius Addo, prophetãtes ad Iudæos qui erãt in Iuda & Ieruſalẽ,in nomine Dei Iſrael.

2 Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel & Ioſue filius Ioſedec:& cœperunt ædificare templum Dei in Ieruſalẽ, & cum eis prophetæ Dei adiuuantes eos.

3 In ipſo autẽ tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux trãs Flumẽ, & Sthar-buzanái, & conſiliarii eorũ: ſicque dixerunt eis,Quis dedit vobis conſilium vt domum hãc ædificaretis,& muros eius inſtauraretis?

4 Ad quod reſpondimus eis, quæ eſſent nomina hominum authorum ędificationis illius.

5 Oculus autẽ Dei eorum factus eſt ſuper ſenes Iudæorum,& non potuerunt inhibere eos. placuítque vt res ad Darium referretur , & tunc ſatiſfacerẽt aduerſus accuſationem illam.

6 Exemplar epiſtolę quã miſit Thathanái dux regionis trans Flumen,& Sthar-buzanái , & conſiliatores eius Arphaſachæi qui erant trans Flumẽ, ad Darium Regem.

7 Sermo quẽ miſerant ei,ſic ſcriptus erat, Dario Regi pax omnis.

Pacẽ, שלם ſub.miſit inquã.i.miſit epiſtolã qua dicebat illis ſalutẽ. Et Cheyéth. וכעת: Per contractionẽ poſitum pro Cheyénech.i. & ad populũ qui dicebatur Chéyeth. 18 Manifeſtè lecta eſt מפרש קרי expoſita [explicata] & lecta fuit. 19 Poſitũ eſt decretũ, שים טעם lata eſt ſentẽtia.i.ego à vobis admonitus,ſtatui ac decreui,ſub.quòd legerẽtur hiſtoriæ. Et quæſierunt, ובקרו & ſcrutati ſunt, ſub. hiſtorias. Inſurgit מתנשאה Ad verbum,eleuatur.eleuari ſolet. Et rebellio, &c. ואשתדור מתעבד־בה: & defectio fit [fieri ſolet] *ab habitantibus* in ea. 10 Vectigal,& reditus annuus בלו והלך Vide hæc paulo ſuprà verſu 13. 21 Ponite edictũ vt ceſſent viri illi, שימו טעם לבטלא גבריא ponite ſtatutũ[decretũ.i.ſtatuite,ſiue decernite]vt ceſſare faciant [faciatis]homines illos. Præceptũ טעמא decretũ.ſtatutũ.ſub.aliud.i.donec à me aliter ſtatutũ fuerit.Gallicè,*Iuſques a tant que par nous en ait eſte autrement ordonne.* 22 Et cauete,&c. והזירקהוו שלו למעבר על־דנה Ad verbũ,& cauti ſitis errorẽ facere ſuper hoc.'.videte ne erretis in hoc. Creſcet corr.&c. ישגא וגו' multiplicabitur deſtructio[detrimentũ.damnum]in perniciem Regũ,ſub.veſtra culpa,ſi id permittatis. 23 Quumprimum autẽ ארין מן־די Ad verbum,Tunc ex quo. Et ſociis e. וכנותהון & ſocietate[turma.ſodalitio]eorum. Brachio & robore. באדרע וחיל: .i.vi & exercitu vel,vi & armis. 24 Ceſſauit בטלת intermiſſum fuit. Et ceſſauit והות בטלא & fuit intermiſſum.

IN CAPVT V.

1 Ad Iehudæos על־יהודיא de Iehudæis. Super eos. עליהון: .i.qui erat cũ eis. Afflabantur enim Spiritu Dei. Alii,quod inuocatũ erat ſuper eos. 2 Filius בר .i.nepos. 3 Et ſocii eorum: וכנותהון & ſodales[turma]eorũ. Præceptum טעם decretũ.ſtatutũ.edictum.i.Quiſnam ſtatuit ac præcepit,vel cuius poteſtate atque edicto freti, ædificatis hoc templum? Et muros ואשרנא Singularis numeri eſt hæc vox,& propriè robur ſignificat.accipitur tamen pro muris,quòd robur vrbis partim ſit in mœnibus.dicúntque deduci à שור,& א redundare. Fundaretis? לשכללה: perficeretis? 4 Tunc ארין Verba ſunt Thatthenai, & ſociorũ eius. inducit enim author libri eos adhuc loquentes. 5 Oculus autem ועין intelligit prouidentiam & fauorem Dei. Et non fecerunt ceſſare eos, ולא בטלו המו .i. propterea non potuerunt tantũ efficere vt illi intermitterent opus tantiſper dum negotiũ referretur ad Darium. 7 Verbum פתגמא .i.epiſtolã. Et ſic,&c. וכדנה כתיב בגוה Ad verbum,& iuxta hoc ſcriptum erat in medio eius.ſub.epiſtolæ. Pax omnis. שלמא כלא: id eſt ſalutem plurimam dicunt.

8 Notũ ſit Regi, iſſe nos ad Iudęam
prouinciam, ad domum Dei magni,
quæ ædificatur lapide impolito, & li-
gna ponũtur in parietibus: opúſque il
lud diligenter extruitur, & creſcit in
manibus eorum.

9 Interrogauimus ergo ſenes illos,
& ita diximus eis, Quis dedit vobis
poteſtatem vt domum hanc ædifica-
retis, & muros hos inſtauraretis?

C 10 Sed & nomina eorum quæſiuimus
ab eis, vt nũtiaremus tibi: ſcripſimúſ-
que nomina eorum virorum qui ſũt
principes in eis.
11 Huiuſcemodi autem ſermonum reſ
ponderunt nobis, dicentes, Nos ſu-
mus ſerui Dei cæli & terræ, & ædifica
mus templũ quod erat extructũ ante
hos annos multos, quódque Rex Iſra
el magnus ædificauerat & extruxerat.

12 Poſtquam autem ad iracundiã pro
uocauerunt patres noſtri Deum cæli,
tradidit eos in manus Nabuchodono
ſor Regis Babylonis Chaldæi: domũ
quoque hanc deſtruxit, & populum
eius tranſtulit in Babylonem.
13 Anno autem primo Cyri Regis Ba
bylonis, Cyrus Rex propoſuit edi-
D ctum vt domus Dei ædificaretur.
14 Nam & vaſa templi Dei aurea & ar
genta, quæ Nabuchodonoſor tulerat
de templo, quod erat in Ieruſalem, &
aſportauerat ea in templum Babylo-
nis, protulit Cyrus Rex de templo
Babylonis, & data ſunt Saſſabaſar vo
cabulo, quẽ & principem conſtituit.
15 Dixitq; ei, Hæc vaſa tolle, & vade, &
pone ea in tẽplo quod eſt in Ieruſalẽ:
& domus Dei ædificetur in loco ſuo.

16 Tunc itaque Saſſabaſar ille venit, &
poſuit fundamenta templi Dei in Ie-
ruſalem, & ex eo tẽpore vſque nunc
ædificatur, & necdum cõpletum eſt.

17 Nũc ergo ſi videtur Regi bonum,
recenſeat in bibliotheca Regis, quæ
eſt in Babylone, vtrumnam à Cyro
Rege iuſſum fuerit vt ędificaretur do
mus Dei in Ieruſalẽ, & voluntatem
Regis ſuper hac re mittat ad nos.

Cap VI.

1 TVnc Darius Rex præcepit: &
recenſuerunt in bibliotheca li-
brorum qui erant repoſiti in Baby-
lone:
2 Et inuentũ eſt in Ecbatanis, quod
eſt caſtrũ in Medena prouincia, volu-
men vnum: taliſque ſcriptus erat in
eo commentarius,
3 Anno primo Cyri Regis, Cyrus
Rex decreuit vt domus Dei ædifica
retur, quæ eſt in Ieruſalẽ, in loco vbi

8 Notũ ſit Regi quòd profecti ſumus in Iehudæã prouinciã ad
domum Dei maximi, & ipſa ædificatur lapide marmoreo, ˊlignã-
que ponuntur in parietibus, atque opus illud feſtinãter fit, & pro-
ſperè cedit in manibus eorum.
9 Tunc interrogauimus ſeniores illos, *atque* ſic diximus eis, ˊQuis
poſuit vobis præceptum vt domum hanc ædificaretis, & muros
iſtos fundaretis?
10 ˊEt etiã de nominibus eorũ interrogauimus eos, vt nota facere-
mus *illa* tibi: *id eſt*, vt ſcriberem⁹ nomina virorũ ˊqui *ſunt* duces eorũ.
11 ˊEiuſmodi autem verbũ reſponderunt nobis, dicendo, Nos ſu-
mus ſerui Dei cæli, & terræ, & reædificamus domum quæ fuerat
ædificata antea annis multis: ˊquam Rex Iſraelis magnus ædifi
cauerat, & fundauerat eam.
12 Sed poſteaquam prouocauerunt patres noſtri Deum cæli, tra-
didit eos in manũ Nebuchad-nezar Regis Babél ˊChaldæi, & do-
mum hanc deſtruxit, ac populum ˊtranſmigrare fecit in Babél.
13 Veruntamen anno primo Chóreſ Regis Babél, Chóreſ Rex
poſuit edictum vt domum Dei hanc ædificarent.
14 Et etiam vaſa domus Dei aurea & argẽtea, quæ Nebuchad-ne-
zar ˊeduxerat è templo quod erat in Ieruſaláim, ˊ& tulerat ea in
templum Babél, eduxit illa Chóreſ Rex è tẽplo Babél, & tradita
fuerunt ipſi Seſbazár, quem ˊducem conſtituerat.
15 Dixitque ei, Hæc vaſa tolle, ˊabi, depone ea in templo quod eſt
in Ieruſaláim, & domus Dei ædificetur in loco ſuo.
16 Tunc Seſbazár iſte venit, iecit fundamenta domus Dei
quæ eſt in Ieruſaláim, & ex eo tempore vſque ad hoc tempus æ-
dificatur, & necdum perfecta eſt.
17 Nunc ergo ˊſi Regi bonum *ſit*, perquiratur ˊin domo theſauro-
rum Regis quæ eſt illic in Babél, ˊan ita ſit quòd à Chóreſ Rege
poſitum ſit edictũ ˊvt reædificarent domum Dei hanc quæ eſt in
Ieruſaláim: ˊ& voluntatem ſuam ſuper hoc mittat ad nos.

Cap. VI.

1 TˊVnc Dariáueſ Rex ˊpoſuit præceptũ: & quæſiuerunt ˊin do-
mo librorum theſaurorum qui poſiti erant ibi in Babél.
2 Inuentũ eſt autẽ in ſcrinio *quod erat* in palatio quod *erat* ˊin Madái
prouincia volumen vnum: ˊ& ſic ſcriptũ erat ˊin eo ˊmemoriale.
3 Anno primo Chóreſ Regis, Chóreſ Rex ˊpoſuit edictũ ˊde do
mo Dei quæ erat ĩ Ieruſalaim, ˊDom⁹ ipſa reædificetur, ˊquæ eſt

Darius Cyri decretum de temple extruẽdo inueniens, iubet & ipſe templum ipſum extrui.

8 Lignáque ponuntur in pariet. ואע מתשם בכתליא .i. parietes teguntur tabulis ligneis, hoc eſt cedrinis. 9 Quis poſuit vobis præ-
cep. מן שם לכום טעם Vide hæc paulo ſuprà verſu 3 & 4. 10 Et etiam de nominibus e. interrog. e. ואף שמהתהום שאלנא להום Præterea
nomina ſua petiimus ab eis. Qui *ſunt* duces e. די בראשהום: Ad verbũ, qui in capite eorũ .i. qui præerãt illis. 11 Eiuſmodi autẽ
verbũ reſp. n. וכנמא פתגמא התיבונא Ad verbum, Et ſic verbum reddiderunt nobis. Quam Rex Iſr. magnus, &c. ומלך לישראל רב ונו׳
Ad verbum, Et Rex Iſrael magnus ædificauerat eã [.i. Salomon potentiſſimus, vel opulentus] & conſummauerat [ſiue perfecerat] eam.
12 Chaldæi, כסדיא .i. qui regnabat in Chaldæa. Tranſmigrare fecit הגלי tranſtulit. 14 Eduxerat הנפק extulerat. tranſtu-
lerat. Et tulerat והיבל & aſportauerat. vel, deferenda iuſſerat. Ducem פחה ſub. tranſmigrationis .i. eorum qui de captiuitate Baby-
lonica reuertebantur in Ieruſalem ac Iudæam. 15 Abi, depone אזל אחת proficiſcere, depone .i. colloca, ſiue conſtitue. Sine cõiunctio-
ne verba. q. d. citò transfer illa in templum. 17 Si Regi bonum *ſit*, הן על מלכא טב .i. ſi Regi videatur, aut placuerit. In domo the-
ſaurorũ, בבית גנזיא Vide in primo verſu ſequẽtis capitis. An ita ſit quòd הן איתי די ſitne quòd .i. ũáne res habeat quòd, &c. Vt reædifi
carent למבנא ſub. Iudæi. Vel, ad ædificandũ .i. de extruenda, ſiue inſtauranda æde. Et voluntatẽ ſuam ורעות מלכא Ad verbũ, & volunta-
tem Regis. Antecedens pro relatiuo .i. voluntatem ſuam ſuper hac re Rex mittat ad nos.

IN CAPVT VI.

1 Tũc באדין .i. hoc intellecto. Poſuit præc. שם טעם fecit edictũ: ſub. vt perquirerẽt an ita res haberet. In domo lib. theſau. בבית
אספריא .i. in bibliotheca vbi theſauros reponebãt. vel reponere ſolebãt. ſub. & nõ inuenerũt illic. Deinde perquiſierũt in aliis regionibus. Poſt-
ea ſequitur proximo verſu, Et inuentũ eſt, &c. Olim duplices fuerũt bibliothecæ: aliæ erant in quibus reſeruabãtur libri qui ſpectabant ad e-
ruditionem: aliæ verò in quibus reponere ſolebant libros qui pertinebant ad rem nummariam. etiam alii ſunt libri rationum, & alii libri ſa-
pientiæ ac philoſophiæ. Hîc autem loquitur de libris rationum, vt & vltimo verſu præcedentis capitis. Memoriale. דכרונה:
2 In Madái במדי .i. Media. Et ſic וכן & huiuſmodi. vel tale. In eo בגוה Ad verbum, in medio eius. Domus ipſa reædificetur ביתה
commentarium intelligit. 3 Poſuit שם fecit. De domo, בית .i. de æde, ſiue tẽplo Dei. Domus Dei quæ eſt in
יתבנא: Domus ipſa ædificetur. aut, extruatur. vel, ædificabitur. Initium eſt edicti. Alii incipiunt edictum paulo ſuprà ſic, Domus Dei quæ eſt in
Ieruſalem, domus inquam ædificetur. vel, ædificabitur. Quæ eſt locus in quo im. אתר די דבחין quæ erit locus in quo immolabunt. vel
ſimpliciter, locus in quo immolabunt, &c.

locus in quo immolãt victimas,'& parietes eius colligentur.alti-
tudo eius *sit* cubitorũ sexaginta:latitudo eius, cubitorũ sexaginta.
'Parietes,ex lapidibus marmoreis tres,& paries *unus* 'è lignis no- 4
uis:'& sumptus de domo Regis dabitur.
Quinetiam vasa domus Dei aurea & argentea,quæ Nebuchad- 5
neẍar eduxerat è templo quod erat in Ieruשּׂaláim, & detulerat
in Babél,'reddant,'& vadant ad templum quod est in Ieruשּׂaláim
ad locum suum,'& reponas in domo Dei.
Nunc ergo Thatthenái dux'*eorum qui sunt* trans Flumẽ,שּׂSethar-boz 6
nai,& socii eorum,*&*'Apharסּechaié qui estis trans Flumen,'remo
ti estote inde.
'Dimittite vt fiat domus Dei hæc:'ducem Iudæorum,& senio- 7
res eorum,vt domum Dei hanc ædificent in loco suo.
Et à me positum est edictũ de eo'quod facturi estis cum senio- 8
ribus Iehudæorum istis, vt ædificent domum Dei istam:'nempe
vt de substantia Regis,'quæ est tributum trans Flumen, festinan-
ter sumptus detur viris illis,'vt non faciant cessare.
'Et id quo indiguerint,'siue boues,siue arietes,siue agni in holo 9
causta Deo cæli,frumentum, sal,vinum & oleum, iuxta verbum
Sacerdotum qui sunt in Ieruשּׂaláim,dentur eis per singulos dies,
vt nullus sit error:
Vt habeant vnde offerãt'suffimenta Deo cæli, & precentur pro 10
vita Regis,& pro filiis eius.
Præterea à me positum est *tale* decretũ,vt quicunque immuta- 11
uerit'verbum hoc,'diruatur lignum è domo eius,'& erectum sus-
pendatur in eo,& domus eius'sterquilinium fiat propter hoc.
Deus autẽ qui habitare fecit nomen suum ibi,'dissipet omnem 12
Regem & populum qui miserit manũ suam'vt mutet & destruat
domũ Dei istam quæ est in Ieruשּׂaláim . Ego Dariáueשּׂ posui
decretum:festinanter fiat.
Templum absoluitur.
Tunc Thatthenái dux *eorum qui erant* trans Flumen,שּׂSethar-boz- 13
nái,& socii eorum,iuxta id quod'miserat Dariáueשּׂ Rex, sic fe-
stinanter fecerunt.
Seniores itaque Iehudæorũ ædificabãt, & prosperè cedebat'se- 14
cundũ prophetiam הHaggái prophetæ,& Zachariáh'filii עAddó,
& ædificauerũt,ac perfecerũt ex præcepto Dei Iשּׂraelis,&ex præ
cepto'Chóreשּׂ & Dariáueשּׂ,& Arthahשּׂסּsthé Regis Parásּ.
Perfecta est ergo domus hæc vsque ad diem tertium mensis 15

immolant hostias,vt ponãt fundamẽta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta,
4 Ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis: sũptus autem de domo Regis dabuntur.
5 Sed & vasa tẽpli Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonem,reddantur, & referantur in templum in Ierusalem in locum suum.quæ & posita sũt in templo Dei.
6 Nunc ergo Thathanái dux regionis quæ est trans Flumen, Stharbuzanái, & consiliarii vestri Apharsachæi, qui estis trans Flumẽ, procul recedite ab illis. B
7 Et dimittite fieri tẽplũ Dei illud à duce Iudæorũ, & à senioribus eorũ,& domũ Dei illam ædificent in loco suo.
8 Sed & à me præceptum est quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis,vt ædificetur domus Dei, scilicet vt de arca Regis,id est de tributis quę dantur de regione trans Flumen, studiosè sumptus dẽtur viris illis,ne impediatur opus.
9 Quòd si necesse fuerit,& vitulos,& agnos, & hœdos in holocaustũ Deo cæli,frumentum,sal, vinum, & oleũ, secundum ritum Sacerdotum qui sũt in Ierusalem ,detur eis per singulos dies,ne sit in aliquo querimonia:
10 Et offerant oblationes Deo cæli,oréntque pro vita Regis , & filiorum eius.
11 A me ergo positum est decretum, vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem , tollatur lignum de domo ipsius,& erigatur,& configatur in eo: domus autem eius publicetur.
12 Deus autem qui habitare fecit nomen suum ibi , dissipet omnia regna, & populũ qui extenderit manũ suam vt repugnet , & dissipet domum Dei illam,quæ est in Ierusalem. Ego Darius statui decretũ, quod studiosè impleri volo.
13 ‖Igitur Thathanai dux regionis trans Flumen, & Starbuzanái, & consiliarii eius,secundum quod præceperat Darius Rex,sic diligẽter exequuti sunt.
14 Seniores autem Iudæorum ædificabant, & prosperabãtur iuxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo: & ædificauerunt & construxerunt, iubente Deo Israel, & iubẽte Cyro & Dario & Artaxerxe, Regib' Persarum.
15 Et compleuerunt domum Dei istam , vsque ad diem tertium mensis

Et parietes eius colligentur. ואושׁוהי מסובלין A colligare est,primæ coniug. Alii,& fundamenta eius contingantur,vel contingentur. 4 Parietes,נדבכין Ordines. sub.parietum.Dicunt aliam fuisse rationẽ huius templi ædificandi, ipsúmque aliter ædificatum fuisse quàm hic præscripserit Cyrus : quòd postea mutauerit sententiam ad exhortationẽ & ex consilio sapientum ac doctorum Legis. E lignis nouis די־אע חדת è lignis recentibus.In libro Regum,è tabulis cedrinis. Et sumptus, ונפקתא q.d. Permitto vt templum Ierosolymitanum instauretur,idque sumptu proprio. 5 Reddant, יהתיבון restituant.sub.ministri ac serui Regis. Et vadant ויהך & eant.& proficiscantur.sub.vasa illa.i.referantur.Mutatio numeri. Et reponas תחת Mutat personam, & conuertit sermonem suum ad Zorobabelem, quẽ vocauit suprà שּׂSeשּׂbaẍar.Deponas,inquit,omnia illa. 6 *Eorum qui sunt* Vel, *regionis quæ sita est*. Apharסּechaié, אפרסכיא .i.Apharsachæi. Remoti estote inde. רחיקין הוו מן תמה: .i.procul recedite à Ierusalẽ vbi instauratur templũ Dei : nolite esse impedimẽto iis qui instaurant illud. 7 Dimittite vt fiat domus שבקו לעבידת בית Sinite opus domus.i.vt fiat ac perficiatur templum hoc Dei. Nẽpe vt Ducẽ פחת Subaudi verbũ præcedens,dimittite, vel sinite. 8 Quod facturi estis די־תעבדון.i.quod volo vos facere. Nẽpe vt de substãtia ומנכסי nẽpe vt de opibus.facultatibus.Declarat seipsum quũ mox dicit,Quæ est tributũ. Quæ est tributũ trans Flumẽ,די מדת עבר נהרה quas habet ex tributo trans Flumen.Alii,de tributo *regionis quæ est* vltra Flumen.i.quod soluere solẽt qui habitãt vltra Euphratẽ. Vt non faciant cessare. די־לא לבטלא: sub.eos qui ædificant templum.i.ne efficiant vt intermittatur instauratio tẽpli.Alii,ne cessent. 9 Et id quo indig. ומה חשחן ובני Aliquid subaudiendũ,sic,Et à me factũ est inquam decretũ,vt id quo,&c. Siue boues,&c. תורין ודכרין ואמרין Ad verbũ,& filii boum,& arietes, & agni,&c.Solebant enim hæc omnia adhiberi & cõmisceri sacrificiis,oblationibus,& libaminibus. 10 Suffimenta ניחוחין odores suauissimos. vel,fragrantissimos. 11 Verbũ hoc, פתגמא דנה .i. hoc meum decretũ vel constitutionẽ. Diruatur lignum יתנסח אע .i.diruendo extrahantur ligna. Et erectũ,&c. זקיף יתמחא עלוהי .i.& in eo ligno quod remanserit in domo sua rectum siue erectũ,deleatur.i.perdatur,hoc est suspendatur. Sterquilinium fiat propter hoc. נולו יתעבד על־דנה: .i.sic tanquã sterquilinium, hoc est prorsus destruatur quòd contrauenerit huic meo edicto. 12 Dissipet ימגר deiiciat.sub.in terrã. Vt mutet להשניא Ad verbum,ad mutandum.vel immutandum.sub.hoc meum decretum,& constitutionem meam. 13 Miserat שלח sub.per epistolam. 14 Secundum prophetiam בנבואת in prophetia.per quos scilicet Dominus iusserat ac mandauerat vt instaurarent templũ. Filii בר .i.nepotis Iddo. Chóreשּׂ,&c. כורש וגו׳ .i.Cyri,Darii,& Artaxerxis Regis Persarum. Dicunt hunc Artaxerxem fuisse filium Darii:& tempore eius absoluta fuisse quæcunque pertinebant ad ornatum templi.

Adar, qui est annus sextus regni Darii Regis.

Fecerunt autem filii Israel Sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorum trāsmigrationis, dedicationē domus Dei D in gaudio.

Et obtulerūt in dedicatione domus Dei, vitulos centum, arietes ducētos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel, duodecim, iuxta numerum tribuum Israel.

Et statuerunt Sacerdotes in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis super opera Dei in Ierusalem, sicut scriptum est in libro Moysi.

Fecerunt autem filii Israel transmigrationis, Pascha, quartadecima die mensis primi:

Purificati enim fuerant Sacerdotes & Leuitæ quasi vnus, omnes mundi ad immolandum Pascha vniuersis filiis transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi.

Et comederunt filii Israel qui reuersi fuerant de transmigratione, & omnes qui se separauerāt à coinquinatione Gentium terræ, ad eos, vt quærerent Dominum Deum Israel.

Et fecerunt solēnitatem azymorum septem diebus in lætitia: quoniam lætificauerat eos Dominus, & cōuerterat cor Regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel.

Cap. VII.

Post hæc autē verba in regno Artaxerxis Regis Persarum, Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ,

Filii Sellū, filii Sadoc, filii Achitob,

Filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth,

Filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci,

Filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron Sacerdotis ab initio.

Ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba velox in Lege Moysi, quam Dominus Deus dedit Israel: & dedit ei Rex secundum manū Domini Dei eius super eum, omnem petitionem eius.

Et ascenderunt de filiis Israel, & de filiis Sacerdotū, & de filiis Leuitarū, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinæis in Ierusalem anno septimo Artaxerxis Regis.

Et venerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septimus Regis.

Quia in primo die mēsis primi cœpit ascendere de Babylone, & in primo die mensis quinti venit in Ierusalem, iuxta manum Dei sui bonam super se.

Esdras autem parauit cor suum, vt inuestigaret Legem Domini,

"Adár, 'qui erat annus sextus regni Dariauéωs Regis.
16 Fecerúntque filii Iωsraηelis Sacerdotes & Leuitæ, ac reliqui filii 'transmigrationis, dedicationem domus Dei huius cum gaudio. Dedicatur templum.
17 Et obtulerunt in dedicatione domus Dei huius, vitulos cētum, arietes ducentos, agnos quadringentos, & hircos caprarum in sacrificium pro peccato, pro toto Iωsraηele duodecim, secundū numerum tribuum Iωsraηelis.
18 Cōstituerúntque Sacerdotes 'in diuisionibus suis, & Leuitas in distinctionibus suis, super opus Dei quod *faciendum erat* in Ieruωsaláim, sicut scriptum est in libro Mosis.
19 Fecerunt præterea filii transmigrationis Péσsanh quartadecima mensis primi: Celebratur Pascha.
20 (Purificati enim erāt Sacerdotes & Leuitæ, tanquam vnus, omnes mundi erant) immolauerūt inquā Péσsanh pro omnibus filiis transmigrationis, & pro fratribus suis Sacerdotibus, & pro seipsis.
21 Comederunt itaque filii Iωsraηelis qui reuersi erant de transmigratione, '& omnis qui subduxerat sese à coinquinatione Gentiū terræ ad eos vt requireret Iehouam Deum Iωsraηelis.
22 Fecerunt & solennitatē infermentatorum septem diebus cum lætitia, quòd exhilarasset eos Iehouáh, '& conuertisset cor Regis Aωsúr ad eos, 'ad confortandum eos in opere domus Dei, Dei *in quam* Iωsraηelis. Cor Assur cōuersum à Deo in auxilium Israelis.

Cap. VII.

1 Post hæc autem in regno Arthanhωsaσthé Regis Paráσs *erat* yEzrá filius ωSeraiáh filii yAzariáh, filii nHilciiáh, Esdras edicto regis Artaxerxis sumptis comitibus ascendit Ierusalem.
2 Filii ωSallúm, filii ςSadóc, filii Anhitúb,
3 Filii Amariáh, filii yAzariáh, filii Meraióth,
4 Filii Zeranhiah, filii yVzzí, filii Buccí,
5 Filii Abiωsúay, filii Pinnháσs, filii Elyazár, filii Aharón Sacerdotis primi.
6 Is yEzrá 'ascendit è Babél, & erat 'scriba velox in Lege Mowséh, quā dedit Iehouáh Deus Iωsraηelis, & dedit ei Rex 'iuxta manum Iehouæ Dei sui super ipsum, omnem petitionem eius.
7 'Ascenderunt autē de filiis Iωsraηelis, & de Sacerdotibus & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, & Nethinæis in Ieruωsaláim, anno septimo Arthanhωsaσthé Regis:
8 Et peruenit in Ieruωsalaim quinto mense, ipse est annus septimus 'Regis.
9 Nam in prima *die* mensis primi fuit initium ascensus de Babél, & prima *die* mēsis quinti venit in Ieruωsaláim 'iuxta manum Dei sui bonam super eum.
10 yEzrá enim parauerat cor suum 'vt requireret Legem Iehouæ, Esdras doctor Legis.

15 Adár, אדר Est mensis duodecimus qui respōdet partim nostro Februario, partim Martio. Qui די sub. annus. 16 Transmigrationis, גלותא .i. qui de transmigratione redierant. Plena loquutio legitur infra versu 21. 18 In diuisionibus suis, בפלגתהון in partitionibus suis. i. iuxta classes suas. Fecerunt ex Sacerdotibus diuersas classes, iuxta quas vicissim rem sacrā agerent Deo in tēplo. Similiter & ex Leuitis, vt ipsi per vices suas ministrarent. 21 Et omnis qui subduxerat sese, &c. וכל הנבדל וגו' .i. qui è infidelitate Gentium conuersi erant ad fidem: hoc est proselyti. 22 Et conuertisset, &c. והסב לבו וגו' Hebraismus, reddidisset illum eis propitium, qui antea erat animo infenso in eos. Meminit hic Regis Assyriorum, quòd tunc qui Rex erat Persarum, erat etiam Rex Assyriorum. at Rex Assyriorum abduxerat decem tribus captiuas. Ad confortandū eos לחזק ידיהם Ad verbum, ad roborandum manus eorum. i. vt fortificaret eos.

IN CAPVT VII.

1 Post hæc autē in regno ואחר הדברים האלה במלכות .i. His gestis regnāte Artaxerxe. Describitur genealogia Esdræ, quæ ascendit vsque ad Aharonē primum illū ac summum & præcipuum Sacerdotē, à quo ille descēdit. Dicunt Hebræi, omnes Reges Persarū appellatos fuisse hoc nomine Arthasastha, lingua Persica: nostri verterunt Artaxerxem. 6 Ascendit è Babél, עלה מבבל .i. profectus est & rediit è captiuitate Babylonica in Ierusalem. q.d. fuit vnus ex illis qui redierunt, &c. Scriba velox סופר מהיר scriba promptus. i. legisperitus, siue legisdoctor doctissimus & exercitatissimus in Lege Dei. Hi enim Scribæ dicebātur, quòd officium eorū esset describendi Legē. Qui Math. 22. d. 35 & Luc. 10. c. 25, dicitur Legisperitus, siue Legis doctor, idem Marci 12. c. 28, appellatur Scriba. Iuxta manū Ieh. Dei sui super ipsum, כיד יהוה אלהיו עליו Hebraismus, iuxta magnā illam gratiam, vel, pro magno illo fauore quo prosequebatur Ezram Dominus Deus. siue prout fauit illi Deus. 7 Ascenderunt autē ויעלו sub. cum eo. 8 Regis. למלך: nempe Darii. 9 Iuxta manum Dei sui bonam super eum. כיד אלהיו הטובה עליו: Hebraismus, de quo paulo antè, versu sexto. i. per gratiam Dei. Reditum prosperū atque incolumem tribuit gratia Dei. 10 Vt requireret לדרוש vt perquireret. inuestigaret. i. disceret.

˝ac faceret,& doceret Iשsraelem˝præceptum & iudicium. B

...ctum Artaxerxis.

Istud autem est exemplar˝epistolæ quam tradidit Rex Arthahh- 11
שsasthé yEzræ Sacerdoti, scribæ *inquam* verborum præceptorũ Ie-
houæ,& statutorum eius super Iשsraelem.
Arthahhשsasthé˝Rex regũ yEzræ Sacerdoti, scribæ Legis Dei 12
cæli˝consummato,˝& ipsi Cheyéneth.
A me˝positum est decretum, quòd˝quicunque spontaneus est 13
in regno meo de populo Iשsraelis,& Sacerdotibus,& Leuitis,vt
eat in Ieruשsaláim tecum, vadat.
˝Quemadmodum à conspectu Regis,˝& septem cõsiliariorum 14
eius˝missus es,˝vt inquiras in Iehudæam & Ieruשsaláim, propter
Legem Dei tui, quæ est in manu tua:
Et vt deferas argentũ & aurũ quod Rex & consiliarii eius spon 15
te obtulerũt Deo Iשsraelis, cuius˝tabernaculũ *est* in Ieruשsaláim.
˝Et omne argentũ & aurum quod inueneris in tota prouincia 16
Babél,˝cum spontaneis populi,& Sacerdotibus qui sponte obtu-
lerint domui Dei sui quæ est in Ieruשsaláim: C
Vt celeriter emas argento hoc vitulos, arietes, agnos, & minhhã 17
eorum, & libamina eorum, & offeras ea super altare domus Dei
vestri quæ est in Ieruשsaláim: *ita facito.*
Quod autem tibi & fratribus tuis placuerit de reliquo argento 18
& auro facere, secundum voluntatem Dei vestri˝facite.
˝Porrò vasa quæ tradita sunt tibi in ministeriũ domus Dei tui, 19
redde coram Deo in Ieruשsaláim.
˝Et cætera quæ fuerint necessaria pro domo Dei tui˝quæ cõue- 20
nerit te dare, dabis è domo thesaurorum Regis.
Et à me Arthahhשsasté positum est decretũ˝omnibus thesau- 21
rariis qui sunt trans Flumen, vt omnia quæ petierit à vobis yEzrá
Sacerdos & scriba Legis Dei cæli, citò fiat,
Vsque ad argenti talenta centum, & vsque ad tritici coros cen- 22
tum,& vsque ad vini batos centũ,& vsque ad batos olei centum,
˝& sal quod non scriptum est.
˝Quicquid fuerit ex decreto Dei cæli, fiat festinãter domui Dei 23
cæli,˝cuius vt quid futura est ira cõtra regnũ Regis & filiorũ eius? D
Vobis autẽ notũ facimus quòd˝omnibus Sacerdotibus,& Leui 24
tis, cãtoribus, ianitorib⁹, Nethinæis, & ministris domus Dei hui⁹,
tributũ, vectigal,& reditum annuum præfectus nullus˝imponet.
Tu autem yEzrá secundum sapientiam *Legis* Dei tui,˝quæ *est* in 25
manu tua, constitue iudices, & causidicos qui iudicẽt vniuersum
populum qui est trans Flumé, omnes qui norunt leges Dei tui: &

& faceret & doceret in Israel præceptum & iudicium.

11 Hoc est autem exemplar epistolæ edicti, quod dedit Rex Artaxerxes Esdræ Sacerdoti, scribæ erudito in sermonibus & præceptis Domini, & cæremoniis eius in Israel.

12 Artaxerxes Rex regum Esdræ Sacerdoti, scribę Legis Dei cæli doctissimo, salutem.

13 A me decretum est, vt cuicunque placuerit in regno meo de populo Israel, & de Sacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem tecum, vadat.

14 A facie enim Regis & septem consiliatorum eius missus es, vt visites Iudæam & Ierusalem in Lege Dei tui, quæ est in manu tua,

15 Et vt feras argentum & aurũ quod Rex & consiliatores eius sponte obtulerunt Deo Israel, cuius in Ierusalẽ tabernaculum est:

16 Et omne argentũ & aurũ quodcunque inueneris in vniuersa prouincia Babylonis, & popul⁹ offerre voluerit, & de Sacerdotibus q spõte obtulerint domui Dei sui quæ est in Ierusalem:

17 Liberè accipe, & studiosè eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & sacrificia & libamina eorum, & offer ea super altare tẽpli Dei vestri quod est in Ierusalem.

18 Sed & siquid tibi & fratrib⁹ tuis placuerit de reliquo argẽto & auro vt faciatis, iuxta volũtatẽ Dei vestri facite.

19 Vasa quoque quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in cõspectu Dei in Ierusalem.

20 Sed & cætera quibus opus fuerit in domum Dei tui quantũcunque necesse est vt expendas, dabis de thesauro, & de fisco Regis,

21 Et à me. Ego Artaxerxes rex statui atq; decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trans flumen, vt quodcunque petierit à vobis Esdras Sacerdos, scriba Legis Dei cęli, absq; mora detis,

22 Vsque ad argenti talenta centũ, & vsq; ad frumẽti coros centũ, & vsque ad vini batos centũ, & vsque ad batos olei cẽtum, sal verò absque mensura.

23 Omne quod ad ritum Dei cęli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cęli: ne fortè irascatur contra regnum Regis & filiorum eius.

24 Vobis quoque notum facimus de vniuersis Sacerdotibus, & Leuitis, & cãtoribus, & ianitoribus, Nathinæis, & ministris domus Dei huius, vt vectigal & tributũ, & annonas non habeatis potestatẽ imponẽdi super eos.

25 Tu autẽ Esdra secundũ sapientiam Dei tui, quę est in manu tua, cõstitue iudices & pręsides, vt iudicent omni populo qui est trans Flumen, his vi-

Ac faceret, ולעשות .i.adimpleret eã. Præceptũ & iudiciũ. חוק ומשפט: Sing. Heb. pro plur. statuta & iudicia. i. iudicialia. Alii, ritus[cæremonias]& iudicia. 11 Epistolæ נשתון Esdras quũ accingeret sese itineri, accepit literas à Rege. 12 Rex regũ מלך מלכיא .i. Regũ maximus. Cõsummato, גמיר perfecto. absolutissimo. i. doctissimo, & omnibus numeris absoluto. Et ipsi Cheyenéth, וכענת: sub. salutẽ dicit. Nomen est gentis quæ habitabat vltra Euphratẽ, in terra Israelis. 13 Positũ est decretũ, שים טעם factũ est edictum. i. à me decretũ est quòd, &c. Quicunque spontaneus est כל מתנדב quicũque sponte sua. sub. sese obtulerit. i. quicũque voluerit ire, vel, cuicũque placuerit ire, per me licebit vt eat. 14 Quemadmodũ לקבל די Ad verbũ Gallicè redderemus, *Tout ainsi que*. pendet sententia, quæ perficietur in fine versus 17, subaudiendo, ita facias. Et septem consiliariorũ e. ושבעת יעטוהי Septem illi cõsiliarii erant viri sapientissimi, doctissimi, & prudentissimi, qui assistebant Regi, erántque illi à cõsilio. Missus es, שליח mitteris. Vt inquiras in Iehudæã, &c. לבקרא על־יהוד וגו׳ .i. vt inquiras an Iehudæi & Ierosolymitæ seruent Legẽ Dei quam habes in promptu, siue quã tenes. Quidã vertunt, vt visites Iehudæã & Ierusalem, &c. 15 Tabernaculum משכנה: tentorium. habitaculũ. i. templum. Ad verbũ, cuius in Ieruשsaláim tabernaculũ eius. 16 Et omne argentũ & aurum וכל כסף ודהב .i. omnẽ pecuniam. Cũ spontaneis populi, עם התנדבות עמא .i. cũ iis qui sese liberales ostenderunt: siue, qui liberalitatem suam exercuerunt erga populũ. 18 Facite. תעבדון: q.d. per me licebit vobis facere quod voletis. 19 Porrò vasa quæ, &c. ומאניא די־מתיהבין לך .i. porrò vasa quæ concredita sunt fidei tuæ, vt cedant in vsum templi Dei tui, depone coram Deo in Ierusalem. vel coram Deo Ierusalem. i. ciuium Ierusalem: hoc est, quem colunt Ierosolymitani. 20 Et cætera quæ fuerint necessaria ושאר חשחות Ad verbum, residuum necessitatis. i. rerum necessariarum domus. Quæ conuenerit te די־יפלך quæ decuerit te. 21 Omnibus thesaurariis לכל גזבריא .i. vobis omnibus qui præestis arcæ publicæ, & habitatis in regione quæ sita est vltra Euphratem. 22 Et sal quod non scriptum est. ומלח די־לא כתב: & salis quantũ non est scriptum. vel, nõ scribitur. i. salis mensuram non descriptam, siue præscriptam & præfinitã, sed indefinitam & incertã. 23 Quicquid fuerit ex decreto, &c. כל די־מן טעם אלה שמיא Quicquid Deus cæli præceperit fieri. Cuius vt quid futura est ira די למה להוא קצף cur enim *cõmittemus* vt sit ira. sub. Dei. 24 Omnibus Sacerdotibus, כל־כהניא .i. nullis Sacerdotibus. q.d. volo omnes istos esse immunes: nolo quempiam esse qui possit imponere illis tributũ, &c. Imponet. למרמא: Ad verbũ, iniiciet. 25 Quæ *est* in manu tua, די־בידך .i. quã habes in promptu.

delicet qui nouerũt Legẽ Dei tui: sed imperitos docete liberè.

26 Et omnis qui non fecerit Legem Dei tui, & legem Regis diligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationẽ substantiæ eius, vel certè in carcerẽ.

27 Benedictus Dominus Deus Patrũ nostrorum, qui dedit hoc in corde Regis vt glorificaret domum Domini quæ est in Ierusalem,

28 Et in me inclinauit misericordiam suam coram Rege & cõsiliatoribus eius, & vniuersis principibus Regis potentibus: & ego cõfortatus manu Domini Dei mei quæ erat in me, congregaui de Israel principes qui ascenderent mecum. Cap. VIII.

1 HI sunt ergo principes familiarũ & genealogia eorum qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis Regis, de Babylone,

2 De filiis Phinees, Gersom: de filiis Ithamar, Daniel: de filiis Dauid, Hattus.

3 De filiie Secheniæ, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta.

4 De filiis, Phahat-moab, Elioenai filius Zarehe: & cum eo ducenti viri.

5 De filiis Secheniæ, filius Ezechiel: & cum eo trecenti viri,

6 De filiis Adan, Abed filius Ionathã: & cum eo quinquaginta viri.

7 De filiis AElam, Esaias filius Athaliæ: & cum eo septuaginta viri.

8 De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael: & cum eo octoginta viri.

9 De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducenti decẽ & octo viri.

10 De filiis Selomith, filius Iosphiæ: & cum eo centum sexaginta viri.

11 De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cum eo vigintiocto viri.

12 De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan: & cum eo centũ & decem viri.

13 De filiis Adonicam, qui erãt nouissimi, & hæc nomina eorum, Eliphelet, & Iehiel, & Samaias: & cũ eis sexaginta viri.

14 De filiis Begui, Vthai, & Zachur: & cum eis septuaginta viri.

15 Cõgregaui autem eos ad fluuium qui decurrit ad Ahaua, & mansimus ibi tribus diebus: quæsiuique in populo & in Sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni ibi.

16 Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & alterũ Elnathan, & Nathan, & Zachariã, & Mosollam, principes: & Ioiarib, & Elnathan sapientes.

---

cum qui non nouerit, docebitis.

26 Omnem autem qui non fecerit Legem Dei tui, & legem Regis, celeriter ″iudicium fiat de eo, siue ad mortem, siue ″ad eradicationẽ eius, siue ad condẽnationẽ substantiæ, ″& ad vinciendum.

27 ″Benedict⁹ Iehouáh Deus Patrũ nostrorũ, q dedit ″tale quidpiã in corde Regis, vt glorificaret domũ Iehouæ quæ *est* in Ieruשׁsaláim. Gratias agit Deo Esdras.

28 ″Et super me inclinauit misericordiam coram Rege & consiliariis eius, & omnibus principibus Regis potentibus: & ego ″confortatus manu Dei mei super me, congregaui de Iשׂraאele principes, ″vt ascenderent mecum. Cap. VIII.

1 ISti autẽ sunt principes ″patrũ eorũ, & genealogia ipsorũ ″qui ascẽderunt mecũ ″in regno Arhanhשׁsaסthé Regis, de Babél. Qui cum Esdra ascenderint Ierosolymam.

2 De filiis Pinnháס, Gerשׁsom: de filiis אIthamár, Daniאél: de filiis Dauidis, ɴHattúשׁ.

3 De filiis שׁSecheniáh, *qui erat* de filiis Paryóשׁ, Zechariáh, ″& cũ eo genealogia masculorum, centum & quinquaginta.

4 De filiis Panhath-moáb, אElicho'yenái filius Zeranhiáh, & cum eo *erant* ducenti masculi.

5 De filiis שׁSechaniáh, ″filius Ianhaziél, & cũ eo trecenti masculi.

6 De filiis yAdin, yEbed filius Ionathán, & cum eo quinquaginta masculi.

7 De filiis autem 'yElám, Ieשׁsayaiáh filius yAthaliáh, & cum eo septuaginta masculi.

8 Et de filiis שׁSephatiáh, Zebadiáh filius Michaאél, & cũ eo octoginta masculi.

9 De filiis Ioáb, yObadiáh filius Ienhiאél, & cum eo ducenti & octodecim masculi.

10 Et de filiis שׁSelomíth, filius Ioosaphiáh, & cum eo centũ & sexaginta masculi.

11 De filiis verò Bebái, Zechariáh filius Bebái, & cum eo viginti & octo masculi.

12 Et de filiis yAzgád, Ionhanán filius Haccathán, & cum eo centum & decem masculi.

13 Et de filiis Adonicám ″nouissimis, quorũ nomina hæc sunt, אEliphélet, Ieyiאél, & שׁSemayaiáh, & cum eis sexaginta mascu li.

14 De filiis verò Biguái, 'yVthái, & Zabúd, & cum eo septuaginta masculi.

15 Congregaui autẽ eos ad fluuium ″qui venit in Anhauá, & mansimus ibi ″diebus tribus: ″posthæc consideraui populum, & Sacerdotes, & de filiis Leui non inueni ibi.

16 Misi itaque ad אEliyézer, ad Ariאél, ad שׁSemayaiáh, & ad אElnathán, & ad Iaríb, & ad אElnathán, & ad Nathã, & ad Zechariáh, & Meשׁsullám, principes, & ad Ioiarib & ad אElnathán, peritos.

---

26 Iudiciũ fiat de eo, דינה להוא מתעבד מנה q.d. volo iudiciũ fieri de eo. id est, morietur, aut mittetur in exiliũ vel, multabitur multa pecuniaria, aut retrudetur in carcerẽ, pro exigentia vel circũstantia peccati. Ad eradicationẽ לשרושי .i. ad exilium. Et ad vinciendum. ולאסורין: aut, ad carceres. siue, vincula. 27 Benedictus ברוך .i. laudetur ab omnibus. Tale quidpiam כזאת Ad verbũ, secundũ hoc. 28 Et super me inclinauit, &c. ועלי הטה וגו' .i. Quique reddidit me gratiosum Regi. dignũ misericordia & gratia. Cõfortatus התחזקתי corroboratus. i. Tunc cœpi esse forti animo pro gratia & fauore quo me prosequebatur Deus meus, & congregaui, &c. Vt ascenderẽt mecum. לעלות עמי: sub. de Babylone in Ierusalem.

IN CAPVT VII.

1 Patrũ e. אבותיהם .i. familiarũ. In hoc capite recẽsentur nominatim per genealogias suas principes familiarũ, siue duces qui vnà cũ Esdra ascenderunt de transmigratione Babylonica in Ierusalem, regnante in Babylone Dario Rege. Qui ascenderunt העולים Reperi debet quod præcessit, genealogia inquam eorũ qui ascend. vel, nempe genealogia, &c. In regno Art. Regis במלכות ארתחשסתא המלך .i. regnãte Artaxerxe Rege. 3 Et cum eo genealogia masc. ועמו התיחש לזכרים Hebraismus, id est qui dux erat centum quinquaginta virorũ insignium, egregiorum, magnanimorũ, ac bellicosorum. vel, qui secum ducebat centum quinquaginta insignes, &c. Idem in sequentibus nomine Masculi significabit. 5 Filius Ianhaziel, בן יחזיאל Subticet nomen proprium istius. 13 Nouissimis, אחרונים postremis. vel, qui erant postremi. i. qui postremo loco sequuti sunt Esdram. 15 Qui venit הבא qui incurrit. influit. i. exoneratur. Diebus tribus: ימים שלושה ad eos scilicet congregandos. Post hæc consideraui pop. ואבינה בעם .i. recensui numerũ, siue quantus esset numerus plebeiorum & Sacerdotum. Gallicè, *Ie fei la reueue.*

'Et præcepi eis de אIddó'duce in Chaסiphiáh loco,'posuiq; ĩ ore 17
eorũ verba quæ loquerētur ad אIddó,& fratrē eius'Nethinĩ in Cha
סiphiáh loco,vt adducerēt nobis ministros ꝓ domo Dei nostri.
Adduxerunt ergo nobis'iuxta manum Dei nostri bonam super 18
nos,'virum intelligentē de filiis Maחhali filii Leui filii Iשsraאél,&
שSerebiáh,& filios eius & fratres eius octodecim.
Et חHaשsabiáh,& cum eo Ieשsayiáh de filiis Merari,fratres eius, 19
& filios eorum viginti.
De Nethinæis verò'quos posuerat Dauid,& principes ad mini- 20
sterium Leuitarum,Nethinæos ducentos & viginti.omnes hi'ex-
positi fuerunt nominibus.
Tunc indixi ibi ieiunium iuxta fluuium Aהhauá,'vt affligere- 21
mus nos coram Deo nostro,'vt quæreremus ab eo viam rectam
nobis,& paruulis nostris ac vniuersæ substantiæ nostræ.
'Erubui enim petere à Rege exercitum & equites,vt tuerentur 22
nos ab inimico in via. dixeramus enim ad Regem,dicendo,'Ma-
nus Dei nostri *est* super omnes requirentes eum'in bonitate: for-
titudo verò & furor eius super omnes qui derelinquunt eum.
Ieiunauimus itaque,'& petiuimus à Deo nostro propter hoc, 23
'& placatus est nobis.
Separaui autem'de principibus Sacerdotũ duodecim, שSereb- 24
iáh חHaשsabiáh,& cum eis ex fratribus eorum decem.
'Et appendi eis argentum & aurum,'& vasa illa,oblationē do- 25
mus Dei nostri,quam obtulerāt Rex & consiliarii eius, & princi-
pes eius,'& vniuersus Iשsraאél qui reperti fuerant.
Appēdi inquā in manibus eorũ argenti talenta sexcēta,& quin 26
quaginta,& vasa argentea'centũ talentorũ,& auri centum talēta.
'Et crateres aureos viginti,drachmarum mille:& vasa'ærea au- 27
rei coloris boni,duo,'desiderabilia vt aurum.
Postea dixi eis,Vos estis'sanctitas Iehouæ, & vasa sanctitas : & 28
argentum illud & aurum *est* oblatio sponte facta Iehouæ Deo Pa-
trum nostrorum.
'Vigilate & custodite,donec'appendatis coram principibus Sa- 29
cerdotum & Leuitarum, & principibus familiarum Iשsraאelis in
Ieruשsaláim'in cubiculis domus Iehouæ.
Susceperunt ergo Sacerdotes illi'& Leuitæ pōdus argēti,& auri 30
& vasorum,'vt adducerēt in Ieruשsaláim ad domum Dei nostri.

Nathinæi.

Prædicato ieiunio orant à Deo viā suam dirigi.

Et misi eos ad Eddo,qui est primus in Chasphiæ loco, & posui in ore eorũ verba quę loquerentur ad Eddo,& fratres eius Nathinæos in loco Chasphiæ,vt adducerent nobis ministros domus Dei nostri.

Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi filii Leui filii Israel & ,Sarabiã & filios eius, & fratres eius decem & octo:

Et Hasabiam,& cum eo Esaiam de filiis Merari,fratrésque eius, & filios eius viginti.

D

Et de Nathinæis quos dederat Dauid, & principes ad ministeria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti. omnes hi suis nominibus vocabãtur.

Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Deo nostro, & peteremus ab eo viã rectam nobis & filiis nostris,vniuersæque substãtiæ nostræ.

Erubui enim petere Regem auxilii & equites, qui defenderent nos ab inimico in via .quia dixeramus Regi,Manus Dei nostri est super omnes qui quærunt eum in bonitate: & imperiũ eius & fortitudo eius, & furor super omnes qui derelinquunt eum.

Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum nostrum pro hoc,& euenit nobis prosperè.

E

Et separaui de principibus Sacerdotum duodecim,Sarabiã,& Hasabiã,& cum eis de fratribus eorum decem,

Appendique eis argentum & aurum , & vasa consecrata domus Dei nostri , quæ obtulerat Rex & cõsiliatores eius, & principes eius, vniuersúsque Israel eorũ qui inuenti fuerãt:

Et appendi in manibus eorum talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum,auri centũ talenta:

Et crateres aureos viginti, qui habebant solidos millenos: & vasa æris fulgẽtis optimi,duo,pulchra vt aurũ.

Et dixi eis, Vos sancti Domini, & vasa sancta , & argentũ & aurũ quod sponte oblatum est Domino Deo Patrum vestrorum:

F

Vigilate & custodite,donec appendatis corã principibus Sacerdotũ, & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem,in thesauris domus Domini.

Susceperunt autem Sacerdotes & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domum Dei nostri.

17 Et præcepi eis ואוצאה אותם id est præcepta ac mandata dedi illis. Duce in ChaסsiphiáhIoco, הראש בכספיא המקום .i.qui præerat loco illi fortissimo ac munitissimo,& forte inexpugnabili. Posuique in ore e.verba quæ loq. ואשימה בפיהם דברים לדבר Hebraismus,significat admonere aliquē eorum quæ dicturus sit. q.d. dictaui illis quæ loquerentur. Nethinim הנתינים Legitur & הנתונים positos.i.qui collocati erant in,&c. 18 Iuxta manum Dei nostri bonam super nos, כיד אלהינו הטובה עלינו Hebraismus,pro fauore Dei nostri erga nos,siue quo prosequebatur nos. De hoc,capite præcedēti,versu 6 & 9. Virum intell. איש שכל Ad verbū,virum intellectus.i.sapientissimū ac prudentissimū. 20 Quos pos. שנתן quos tradiderat.i.dedicauerat operi ac ministerio Leuitarū. Expositi fuer.nominib' נקבו בשמות: designati fuerūt nominibus sub suis. 21 Vt affligeremus nos להתענות .i.vt affligeremus corpora nostra: vt hac ratione testaremur nos peccatores esse,& peccasse in Dominū. Vt quæreremus,&c. לבקש ממנו דרך ישרה לנו .i.& peteremus ab eo vt ostēderet nobis viā rectā. 22 Erubui e. כי בושתי Siquidē puduit me.q.d. habui rationē nominis Dei. Manus Dei no.&c. יד אלהינו וגו q.d. Solet Deus noster tueri ac protegere quotquot requirūt eū,& illis ostēdere fortitudinē suā: furorē autē suū cōtra omnes qui deficiūt ab ipso. In bonitate: לטובה in bonū. 23 Et petiuimus à Deo nostro propter hoc, ונבקשה מאלהינו על זאת .i.fecimus petitionē nostram ad Deū,vt ostēderet nobis viam rectam. Et placatus est nobis. ויעתר לנו: & exoratus est nobis.i.exaudiuit preces nostras. 24 De principibus Sacerdotū משרי הכוהנים .i.ex iis qui inter Sacerdotes primas tenebant. 25 Et appendi eis arg.&c. ואשקלה להם את הכסף .i.appensum, vel in pondere tradidi argentū. Et vasa illa, ואת הכלים .i.quæ mihi cōcredita fuerāt.suprà capite præcedēti,versu 19. Appositiuè oblationem,&c. Et vniuersus Israel,&c. וכל ישראל הנמצאים .i.omnes Israelitæ qui inuenti sunt,siue qui erāt in Babylone. 26 Centum talentorū מאה לככרים Id est ad pondus centum talentorū. q.d.omnia vasa argentea simul appenderunt centum talenta. Alii distinguunt post centum: tanquam fuerint centū vasa argentea,& vnumquodque vas appenderit centū talenta.q.d.vasa argentea centum,totidem talentorum.

27 Et crateres aureos וכפורי זהב Et pelues aureos.Alii,Et cochlearia aurea. AErea aurei coloris bo. נחושת מוצהב טובה æris fulgentis [fului,splendentis [boni.i.pretiosi ac probati. Desiderabilia vt aurū. חמודות כזהב: .i.pretiosa tanquā aurū optimū.q.d.duo vasa ænea pretiosissima & elegantissima. 28 Sanctitas Ieh.& vasa sanct. קודש ליהוה והכלים קודש .i. dicati ac consecrati Domino,vasa quoque dicata & consecrata Domino.q.d.par est ergo vt rem Deo consecratā curetis deferendam in templū suum. 29 Vigilate & custodite, שקדו ושמרו .i.diligenter custodite illa.q.d.ego comitto illa fidei vestræ. Appendatis תשקלו .i.in pondere tribuatis, & reddaris ac deponatis ea. In cubiculis הלשכות in exedris.gazophylaciis. 30 Et Leuitæ חלוים qui scilicet adiuncti erant illis Sacerdotibus. Vt adducerent להביא vt deferrent.vel,deferendum curarent.

31 Promouim⁹ ergo à flumine Ahaua,
duodecimo die mensis primi, vt per-
geremus Ierusalem: & manus Dei no
stri fuit super nos, & liberauit nos de
manu inimici & insidiatoris in via.
32 Et venimus Ierusalem, & mãsimus
ibi tribus diebus:
33 Die autem quarta appensum est ar
G gentum, & aurum, & vasa in domo
Dei nostri per manum Meremoth fi-
lii Vriæ Sacerdotis: & cũ eo Eleazar
filius Phinees: cúmque eis Iozabel fi-
lius Iosue, & Noadia filius Bennoi Le
uitæ.
34 Iuxta numerum & pondus omniũ,
descriptum est omne pondus in tem-
pore illo.
35 Sed & qui venerant de captiuitate
filii transmigrationis, obtulerunt ho-
locautomata Deo Israel, vitulos duo
decim pro omni populo Israel, arie-
tes nonagintasex, agnos septuaginta
septẽ, hircos pro peccato duodecim,
omnia in holocaustum Domino.
36 Dederunt autẽ edicta Regis Satra
pis, qui erant de conspectu Regis &
ducibus trans flumen, & eleuauerunt
populum & domum Dei.

1 Esdr. 8 c.

Cap. IX.

1 POstquam autem hæc completa
sunt, accesserũt ad me principes,
dicentes, Non est separatus populus
Israel & Sacerdotes & Leuitæ, à po-
pulis terrarũ, & de abominationibus
eorũ, Chananæi videlicet & Hethæi,
Pherezæi & Iebusæi, & Ammonita-
rum, & Moabitarum, & AEgyptiorũ,
& Amorrhæorum:
2 Tulerunt enim de filiabus eorum
sibi, & filiis suis: & commiscuerunt se
mẽ sanctum cum populis terrarum:
manus etiam principũ & magistra-
tuum fuit in trãgressione hac prima.
3 Quũmque audissem sermonem i
stum, scidi pallium meum & tunicã,
& euelli capillos capitis mei & bar-
bæ, & sedi mœrens.
4 Conuenerunt autem ad me omnes
qui timebant verbum Dei Israel, pro
transgressione eorum qui de captiui-
tate venerant: & ego sedebam tristis,
vsque ad sacrificium vespertinum.
B 5 Et in sacrificio vespertino surrexi
de afflictione mea, & scisso pallio &
tunica, curuaui genua mea, & expan-
di manus meas ad Dominum Deum
meum:
6 Et dixi, Deus meus, confundor &
erubesco leuare faciem meam ad te:
quoniã iniquitates nostræ multipli-

31 "Profecti autem sumus à flumine Anhauá duodecima *die* "mẽsis Deus dux itineris Esdræ.
primi, vt iremus in Ieruwsaláim: "& manus Dei nostri fuit super
nos, eruítque nos de manu inimici & insidiatoris in via.
32 "Tandẽ peruenimus Ieruwsaláim, & mansimus ibi tribus diebus.
33 Die autem quarta appensum est argentum & aurum, & vasa *illa*
in domo Dei nostri per manum Meremóth filii יא Vriiáh Sacerdo
tis, & cum eo *erat* א Elyazár filius Pinnháos: cum illis verò *erat* Ioza-
bád filius Iewsúay, & Noyadiáh filius Binnúi Leuitæ.
34 In numero & pondere per omnia: & descriptũ est vniuersum
illud pondus tempore illo.
35 "*Porrò* qui venerant de captiuitate, filii transmigrationis, obtule-
runt holocausta Deo Iwsraxelis, vitulos "duodecim pro toto Iws-
raxele, arietes nonagintasex, agnos septuagintaseptem, "hircos *sa-
crificii pro* peccato duodecim, "omnia in holocaustum Iehouæ.
36 Et tradiderunt "leges Regis satrapis "eius, & ducibus "*qui erant*
trans flumen, "& exaltauerunt populum, & domum Dei.

Cap. IX.

1 QVúmque perfecissent hæc, "accesserũt ad me principes, dicẽ- AEgrè fert Esdras quòd populus Israeliticus connubia inierit cum Gentibus.
do, Non separauit sese "populus Iwsraxelis, & Sacerdotes, &
Leuitæ à populis "terrarum: in abominationibus illo-
rum, Chenayanæorum, הHitthæorum, Perizæorum, Iebusæorũ,
yAmmonitarum, & Moabitarum, Mixsritarum, & אEmoræorum,
"*sunt abominationes eorum*:
2 Quia tulerunt "de filiabus eorũ sibi & filiis suis: mistúmque est
semen sanctum cum populis terrarum: "& manus principum &
magistratuum fuit in præuaricatione ista, prima.
3 "Quod verbum quum audissem, scidi "vestimentum meum, &
tunicam meam, & euulsi "capillos capitis mei, & barbam meam,
"ac sedi stupens.
4 Congregatíque sunt ad me omnes "pauidi in verbis Dei Iwsra-
xelis ob præuaricationem "*filiorum* transmigrationis: ego autem se-
debam stupens "vsque ad sacrificium vespertinum.
5 At in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea: quúmq;
scidissem vestimentum meũ & tunicã meam, "curuaui me super
genua mea, atque expãdi palmas meas ad Iehouam Deũ meum:
6 Ac dixi, Deus mi, pudet me & erubesco attollere Deus mi fa- Oratio Esdræ cõfitentis peccata sua & populi.
ciem meam ad te: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sũt

31 Profecti autem sumus à flu. ונסעה מנהר Promouimus autem à ripa fluminis. Mensis primi, לחודש הראשון is est mensis Nisan. Et manus Dei nostri, &c. ויד אלהינו וגו׳ Hebraismus, de quo antea. Manum Dei vocat gratiã & auxilium. q.d. Deus noster auxiliatus est nobis, liberauitque nos ab inimicis nostris & iis qui insidiabantur nobis in via. 32 Tandem peruenimus ונבוא Ad verbũ, Et venimus. 35 *Porrò* qui venerant de capt. filii transm. הבאים מהשבי בני הגולה Ad verbum, Venientes de captiuitate filii transmigr. i. Qui venientes fuerant cum Esdra de captiuitate Babylonica, id est filii transmigrationis. hoc est qui transmigrauerũt in Babylonem, vnde postea vnà cum Esdra reuersi erant. Duodecim שנים עשר Erant enim duodecim tribus in Israele. Hircos *sacrificii pro* peccato צפירי חטאת Ad verbum, hircos peccati. i. in sacrificium pro peccato. Omnia הכל sub. inquam illa obtulerunt. 36 Leges Regis את דתי המלך edicta Regis. i. epistolam Regis quæ continebat edicta supradicta. Eius, המלך Ad verbum, Regis. Antecedens pro relatiuo. *Qui erant* Vel, *regionis quæ erat.* Et exaltauerunt, &c. ונשאו וגו׳ i. Satrapæ illi & duces Regis exaltauerunt populum illum qui redierat è captiuitate Babylonica.

IN CAPVT IX.

1 Accesserunt ad me נגשו אלי i. admouerunt sese. q.d. sua sponte & vltro venerunt ad me. Gallicè, *s'approcherent de moy.* Populus העם Intellige plebem ac vulgum. Terrarum: הארצות i. aliarum regionum ac prouinciarum, nempe Chananæorum. Seipsum mox declarat. *Sunt abominationes eorum.* Istud subauditum est ad perficiendam sententiam. i. opera eorum mala, similia sunt operibus Chananæorum, &c. eadem faciunt quæ facere solebant Chananæi, &c. 2 De filiabus eorum מבנותיהם Mulieres autem illæ alliciebãt & pertrahebant viros suos ad cultum deorum alienorum. Et manus principum, &c. ויד השרים וגו׳ i. principes quidem & magistratus, omnium primi cœperunt hoc facto transgredi Legẽ Dei, & præuaricari in eam. 3 Quod verbũ את הדבר הזה Quam rem. nẽpe Legem Dei esse violatam. Vestimentum meum, את בגדי vestem meam. i. pallium. pro veste exteriore hic accipitur. Capillos משער de pilis. i. partem pilorum & barbæ. Ac sedi stupens. ואשבה משומם: & desedi pauidus. attonitus: præ admiratione scilicet. q.d. scissione vestimentorũ meorum, &c. volui ostendere ac testari dolorem cordis mei. & zelum quem habebam ob transgressionem Legis Dei. 4 Pauidi חרד trepidantes. i. omnes timentes verbum Dei. *Filiorum* transmigrationis: הגולה i. eorum qui transmigrauerant in Babylonem, vnde tamen postea redierant duce Zorobabele. Vsque ad sacrificium vespert. עד למנחת הערב: i. vsque ad tempus quo fieri solet sacrificium vespertinum. 5 Curuaui me super genua m. ואכרעה על ברכי accidi in genua.

'super caput,& delicta nostra creuerunt'vsque ad cælum.
A diebus patrum nostrorum 'fuimus in delicto magno vsque 7
ad diē hanc, ac propter iniquitates nostras traditi sumus nos, Re-
ges nostri, & Sacerdotes nostri in manū Regum terrarum,in gla
dium,in captiuitatem, & in rapinam,'& in pudorē vultus,'secun-
dum diem hanc.
'Nunc autē modico momento fuit misericordia à Iehoua Deo 8
nostro,*ita* vt relinqueret nobis '*homines* euasionis,& daret nobis 'cla
uum in loco sancto suo,vt illuminaret 'oculos nostros Deus no-
ster,& daret nobis 'vitam modicam in seruitute nostra:
'Quia serui eramus, & in seruitute nostra nō dereliquit nos De 9
us noster,'sed inclinauit super nos misericordiam coram Rege Pa
rás,'vt daret nobis vitam,'vt exaltaret domum Dei nostri, & in-
stauraret solitudines eius, & daret nobis 'sepem in Iehudáh & in
Ierusaláim.
Nunc ergo quid dicemus,ô Deus noster,'post hæc?'nam dere- 10
liquimus præcepta tua,
'Quæ præcepisti per manum seruorum tuorum Prophetarum, 11
dicendo,Terra ad quam ingredimini vt possideatis eam, terra im-
munda est ob immunditiam populorum'terrarum,propter abo-
minationes quibus repleuerunt eā'ab ore ad os immunditia sua.
Idcirco nunc filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum 12
ne accipiatis filiis vestris, 'neque quæratis pacem eorū & bonum
eorum vsque in seculum:'vt confortemini,& comedatis bonum
terræ,& iure hæreditario *eam* possidendam tradatis filiis vestris vs-
que in seculum.
Post omnia verò quæ euenerūt nobis propter opera nostra ma- 13
la,& propter delictum nostrum magnum(quum tu Deus noster
'prohibueris 'ne *essemus* deorsum propter iniquitates nostras,& de-
deris nobis euasionem'talem.)
Nunquid reuertemur'ad dissipandum præcepta tua,'& ad affi- 14
nitatē contrahendam cum populis'abominationum istarū?nun-
quid non'irascêris contra nos vsque ad consumptionem,*ita* vt nō

catæ sūt super caput,& delicta nostra
creuerunt vsque ad cælum,
7 A diebus patrum nostrorum: sed &
nosipsi peccauimus grauiter vsque ad
diē hanc, & pro iniquitatibus nostris
traditi sumus ipsi & Reges nostri &
Sacerdotes nostri in manū Regum
terrarum,& in gladium,in captiuita-
tem, & rapinam, & in confusionem
vultus,sicut & die hac.
8 Et nūc quasi ad parū & ad momē- C
tum facta est deprecatio nostra apud
Dominū Deum nostrū, vt dimitterē-
tur nobis reliquiæ,& daretur nobis
paxill⁹ in loco sācto ei⁹, & illumina-
ret oculos nostros De⁹ noster:& daret
nobis vitā modicā in seruitute nostra:
9 Quia serui sumus,& in seruitute no
stra non dereliquit nos Deus noster:
& inclinauit super nos misericordiā
coram Rege Persarum, vt daret no-
bis vitam,& sublimaret domum Dei
nostri, & extrueret solitudines eius,
& daret nobis sepē in Iuda & Ierusalē.
10 Et nūc quid dicemus Deus noster
post hæc? quia dereliquimus manda
ta tua,
11 Quæ præcepisti in manu seruorum Deut.7.a.1
tuorū Prophetarum,dicēs,Terra ad
quam vos ingredimini vt possideatis
eā,terra immūda est iuxta immūditiā
populorū, cæterarūmque terrarū,abo
minationib⁹ eorū, quę repleuerūt eā
ab ore vsq; ad os coinquinatione sua.
12 Nunc ergo filias vestras ne detis fi- D
liis eorum,& filias eorum ne accipia-
tis filiis vestris:& non quæratis pacē
eorum vsque in æternum: vt confor-
temini, & comedatis quæ bona sunt
terræ, & hæredes habeatis filios ve-
stros vsque in seculum.
13 Et post omnia quæ venerunt super
nos in operibus nostris pessimis, &
in delicto nostro magno,quia tu De⁹
noster liberasti nos de iniquitate no-
stra, & dedisti nobis salutem sicut est
hodie,
14 Vt non conuerteremur,& irrita fa
ceremus mandata tua, neque matri-
monia iungeremus cum populis abo
minationum istarum? nunquid ira-
tus es nobis vsque ad consummatio-

6 Super caput, למעלה ראש Hebraismus,adeò multiplicatæ sunt vt excedāt capita nostra:hoc est,vt obruāt nos.q.d.obruti sumus iniquitatibus nostris.Metaphora sumpta est ab aquis. Vsque ad cælum. עד לשמים: Hyperbole,adeò creuerunt, vt cælum ipsum pertingere videantur. 7 Fuimus אנחנו sumus. Et in pudorem vultus, ובבשת פנים & in pudorem faciei.i.in confusionem. Secundum diem hanc. כהיום הזה: .i.vt videre est.vel vt hoc quoque die apparet.
8 Nunc autem modico momento,&c. ועתה כמעט רגע וגו' Ad verbum,Et nunc iuxta paruum[modicū]momentū.vel parum momenti. Hebraismus,in quo nonnulla subaudienda,acsi dicat,Quum magna & multa essent peccata nostra, modico momento,siue subitò ac repēte,misertus est nostri Dominus Deus noster. *Homines* euasionis, פליטה Hebraismus.pro euasoribus.i.ita vt relinqueret ex nobis aliquot qui euaderent,seruarentur,ac liberarentur. Clauum יתד paxillum.i.sedes certas,fixas, stabiles, ac permanentes. Solent enim è paxillis dependere vestes & cætera huiusmodi. Oculos nostros עינינו Oculos mentis intelligit, siue animi: id est vt ostenderet nobis iustitiam suam & misericordiam,& ita agnosceremus peccata nostra,ac tandem resipisceremus. Vitam modicam מחיה מעט modicum vitæ.i.parum respirationis,refrigerii,& solatii. 9 Quia serui eramus, כי עבדים אנחנו Declarat præcedentem versum,Serui enim eramus Regis Babyloniorum,&c. Sed inclinauit ויט sed extendit. Vt daret nobis vitam, לתת לנו מחיה .i.vt sineret nos viuere,& aliquantulum respirare.
Vt exaltaret לרומם vt erigeret.Istud præcedenti verbo ita connectunt,vt in vita nostra, siue nobis viuentibus, nostróque tempore extrueretur,siue instauraretur templum. Et instauraret ולהעמיד Ad verbum,& stare faceret. Sepem גדר Sic vocat munimentum atque mœnia.i.vt tuti incoleremus Iudæam & Ierusalem citra iniuriam hostium Solent enim sepes arcere feras ab agris.
10 Post hæc? אחרי־זאת .i.posteaquam omnia illa euenerunt nobis? Nam dereliquimus כי עזבנו Quidam exponunt,quum dereliquerimus præcepta ac mandata tua. 11 Quæ præcepisti,&c. אשר צוית וגו' q.d.non potuimus ea ignorare. Vide Deut.7.a.1. Terrarum, הארצות .i.aliarum nationum. Ab ore ad os מפה אל־פה .i.vsque ad summum. Metaphora à vase quod plenum est ad labra vsque. Gallicè, *de bort a bort.* 12 Neque quæratis pacem eorū & bonum eorū ולא תדרשו שלומם וטובתם Hebraismus,ne curetis salutem eorum:nihil posthac sit vobis cum illis cōmune.Eandem loquutionē habes Deut 23.a.6. Vt confortemini, למען תחזקו vt roboremini.i.vt sitis fortiores illis:vel,vt fortiores facti,possitis illis resistere. 13 Prohibueris חשכת cohibueris.sub.teipsum.vel,iram tuam. Ne *essemus* deorsū propter iniquitates n. למטה מעוננו Hebraismus, cohibueris te ne propter iniquitates nostras deprimeres nos ac pessundares: vel, ne prorsus inferiores essemus inimicis nostris,vt resurgere nō liceret nobis.nam statim subiicit,Et dederis euasionem talem.Sic Deut.28.b.13,Ponétque te Iehouah in caput,& non in caudam: erisque duntaxat sursum, & non deorsum,quando obedieris,&c. Alii vertunt,infra iniquitates nostras.i.non puniuisti nos pro ratione peccatorum nostrorum,& prout eramus meriti.Ex doctioribus Hebræorum alter exponit,Tu prohibuisti in inferiori loco peccata nostra,ne sursum ascēderent contra nos:iuxta illud Michææ 9.d.19,Et proiiciet in profunda maris omnia peccata nostra.Magni nominis apud illos vir sic interpretatur,Tu depressisti quasdā ex iniquitatibus nostris,vt nō sumeres vltionē de omnibus. Talē. כזאת Ad verbum,secundum hoc.i.qualis nunc apparet. 14 Ad dissipandum להפר vt dissipemus. Et ad affinitatem contrah. ולהתחתן Hic ו pro id est positum.Exponit enim quæ peccata intelligat,nempe affinitatem contrahere,&c. Abominationum istarū בעמי התעבות האלה .i.qui has abominationes admittere solent. Irasceris contra nos תאנף בנו sub.si hæc fecerimus.

nem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem?

sit residuum & euasio?

Domine Deus Israel, iustus es tu, quoniam derelicti sumus, qui saluaremur sicut die hac: ecce corā te sumus in delicto nostro. non enim stari potest coram te super hoc.

15 Iehouáh Deus Iשּׂraʾelis, tu es iustus, quoniam residui sumus
filii euasionis secundum diem hanc: en *adsumus* nos coram te in de-
lictis nostris: neque enim *licet nobis* cōsistere coram te propter hoc.

1.Esdr.8.g.2.

Cap. X.

Sic ergo orante Esdra, & implorāte eo, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus est ad eū de Israel cœtus grandis nimis virorum & mulierum & puerorum: & fleuit populus fletu multo.

Cap. X.

1 QVum autem oraret yEzrá, & confiteretur flens, & depri- Populum pœnitet, & vxores alienigenas à se abiicit.
meret sese corā domo Dei, congregauerunt sese ad eum de
Iשּׂraʾele cœtus multus valde virorum & mulierum &
paruulorum: quúmque fleuisset populus multo fletu,

Et respondit Sechenias filius Iehiel de filiis AElam, & dixit Esdræ, Nos præuaricati sumus in Deum nostrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ: & nunc si est pœnitentia in Israel super hoc,

2 Tunc loquutus est שׁSechaniáh filius Iehiʾél, de filius ʿyElám,
& dixit ad yEzrá, Nos præuaricati sumus in Deum nostrū, quòd
duximus mulieres alienigenas de populis terræ: at nunc spes est
Iשּׂraʾeli super hoc.

Percutiamus fœdus cum Deo nostro, vt proiiciamus vniuersas vxores, & eos qui de his nati sunt, iuxta voluntatē Domini & eorum qui timēt præceptum Domini Dei nostri: secūdum Legem fiat.

3 Nunc ergo percutiamus fœdus cum Deo nostro, quòd eiicie-
mus omnes mulieres, & natos ex eis, secundum cōsilium Domi-
ni, & *virorum* timentium præceptum Dei nostri: & secundum Le-
gem fiat.

Surge, tuū est discernere, nósque erimus tecum: confortare, & fac.

4 Surge, q. ad te pertinet res, & nos *erimus* tecū: cōfortare, & fac.

Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes Sacerdotum & Leuitarum & omnem Israel, vt facerent secundū verbum hoc: & iurauerunt.

5 Surrexit itaque yEzrá, & adiurauit principes Sacerdotū, ac Le-
uitarum, vniuersúmque Iשּׂraʾelem, vt facerent secundum ver-
bum hoc: & iurauerunt.

1.Esdr.9.a.1.

Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Iohanan filii Eliasib, & ingressus est illuc: panē non comedit, & aquam non bibit: lugebat enim trāsgressionem eorum qui venerant de captiuitate.

6 Surrexit inquā yEzrá à facie domus Dei, & abiit in cubiculum
Iehonhanán filii ʾEliaשׁib: abiit inquam illuc, *&* panem non co-
medit, nec aquam bibit: lugebat enim ob præuaricationem *filio-
rum* transmigrationis.

Et missa est vox in Iuda & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationis, vt congregarentur in Ierusalem.

7 Et voce præconis significarunt in Iehudáh & Ieruשׁsaláim om-
nibus filiis transmigrationis, vt congregarentur in Ieruשׁsaláim.

Et omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum & & seniorum, auferetur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cœtu transmigrationis.

8 Quicunque verò non veniret intra triduum, iuxta consilium
Principum & Seniorum, periret vniuersa substantia eius, ipséque
separaretur à cœtu transmigrationis.

Conuenerunt igitur omnes viri Iuda & Beniamin in Ierusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vicesima die mensis: & sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato & pluuiis.

9 Congregati sunt itaque omnes viri Iehudáh & Biniamín in Ie-
ruשׁsaláim intra triduum illud, vicesima *die* mēsis (ipse *erat* mēsis
nonus) sederúntque vniuersus populus in platea domus, tremen-
tes propter rem illam, & propter pluuias.

Et surrexit Esdras Sacerdos, & dixit ad eos, Vos transgressi estis, & duxistis vxores alienigenas, vt adderetis super delictum Israel.

10 Surrexit itaque yEzrá Sacerdos, & dixit ad eos, Vos præuarica-
ti estis, quòd duxistis mulieres alienigenas, vt adderetis delicto
Iשּׂraʾelis.

Residuum & euasio? שארית ופלישה: .i. vt n minem in nobis relinquas qui euadat. 15 Quoniam residui sumus, &c. כי־נשארנו פליטה וגו׳ q.d. Multi quidē ex nobis perierunt, idque iusto Dei iudicio: aliquot tamen seruati sunt, magna ipsius Dei nostri misericordia, vt h die apparet. In delictis nostris: באשמתינו .i. peccatores. Neque enim, &c. כי־אין וגו׳ Non enim est consistere in conspectu tuo super [cōtra] hoc. i. non sunt nobis vires, hoc est opera bona aut merita, vt possimus resistere tibi, & quibus tegere possimus hanc nostram transgressionem ac præuaricationem.

IN CAPVT X.

1 Et confiteretur ובהתודותו & fateretur. sub. peccata sua & peccata populi. Et deprimeret sese ומתנפל & demitteret sese in terram, i. humi prostratus. 2 Tunc loquutus est ויען Ad verbū, Et respondit. Quòd duximus ונושב sub. in vxores. Ad verbū, & duximus. De populis terræ: מעמי הארץ. i. quæ sunt de filiabus populorum alienigenarū. At nunc spes est, &c. ועתה יש־מקוה וגו׳ nunc autē *adhuc* spes est *aliqua* Israeli super hoc. i. aliquid spei est Israeli vt conuertatur ad Dominum, & resipiscat. q.d. nos quidem peccatores sumus: at Deus noster misericors est. Alii exponunt, Spes est Israeli, ac si dicat, possunt Israelitæ abiicere à se vxores suas alieni genas. Alii, Nunc ergo *si* est spes Israeli super hoc, Nunc inquam percutiamus, &c. Alii, Nunc autem éstne spes Israeli super hoc: ita ex doctis Hebræorum alter. Mulieres, נשים sub. alienigenas. 3 Percutiamus fœdus, &c. נכרת־ברית וגו׳ q.d. Resipiscamus abiiciendo vxores nostras alienigenas. Ad te pertinet res, עליך הדבר Ad verbum, super te res. i. tuum est istud facere. vt paulo pòst, versu 10. Et natos ex eis, והנולד מהם .i. liberos earum. 4 Surge, קום quia iacebat humi. Et nos *erimus* tecum: ואנחנו עמך .i. nos aderimus, ac fauebimus tibi, feremúsq; opem. Confortare, & fac. חזק ועשה: .i. forti animo aggredere rem ipsam. His verbis vtuntur Hebræi ad exhortationem. 5 Vt facerent secūdum verbum hoc: לעשות כדבר הזה .i. vt ita facerent. 6 Lugebat מתאבל mœrebat. Alii, quòd lugeret propter transgressionem transmigrationis. i. eorum qui de transmigratione Babylonica redierant in Terram sanctam. 7 Et voce præconis significarunt ויעבירו קול Ad verbum, Et transire fecerunt vocem in Iehudah, &c. 9 Vicesima *die* mensis, ipse *erat* mēsis nonus, הוא חודש התשיעי בעשרים בחודש Ad verbum, ipse *est* mensis nonus, in vicesima mensis. i. vicesima die mensis noni. Propter rem illam, על הדבר ob negotium illud. ob quod scilicet conuenerant illuc. Et propter pluuias. ומהגשמים: Erat enim tunc tempus pluuiosum. 10 Vt adderetis delicto IשּׂraʾNelis. להוסיף על־אשמת ישראל: vt adderetis *delictum* delicto Israelis. i. vt adderetis delicta delictis Israelis. hoc est, vt delicta Israelis auctiora & maiora faceretis.

Confessio Deo.

11 Quapropter nuncʼdate confessionem Iehouæ Deo Patrum ve-
strorum,& facite voluntatem eius, & separamini à populis terræ
& ab vxoribus alienigenis.

12 Et responderunt totus cœtus,ac dixerunt voce magna,ʼSic se-
cundum verbum tuum nobis est faciendum.

13 At populus multus est,& tempus pluuiarum est,ʼneque est vis
ad standum foris:ad hæc opus non est diei vnius,neque duorum:
quiaʼmulti sumus qui præuaricati sumus in hoc.

14 ʼStent obsecro principes nostri in vniuerso cœtu,& quicunque
in vrbibus nostris *fuerit* quiʼduxerit vxores alienigenas,ʼveniat tem
poribus statutis,& cum cis ʼ*sine* senioresʼsingularũ vrbiũ,& Iudices
earũ,donec auertamus irã furoris Dei nostriʼà nobis propter hoc.

15 ʼVeruntamẽ Ionathã filius yAשּׂah-nél, & Ianhaziáh filius Thic
uáhʼconstituti fuerunt super hoc,& Meשּׁullám,& שׁSabethái Le-
uites adiuuerunt eos.

16 Et fecerunt ita filii transmigrationis, & separati sunt, yEzrá, *&*
viri principes familiarumʼper domum patrum suorũ, & vniuersi
ipsiʼper nomina: sederũt itaque die prima mẽsis decimi,ʼvt quæ-
rerent rem.

17 ʼPerfeceruntque negotium ipsum in omnibus viris qui duxe-
rant vxores alienigenas,vsque ad diem primam mensis primi.

18 Et inuenti sunt de filiis Sacerdotum qui duxerant vxores alie-
nigenas: de filiis Ieשּׁuáy filii Iosadác,& fratrum eius, Mayaשּׂe-
iáh,& ℵEliyézer,& Iarib,& Gedaliáh.

19 ʼEt dederunt manum suam vt educerent vxores suas: & qui de-
liquerant, ʼ*venerunt* cum ariete pecorumʼpro delicto suo.

20 ʼEt de filiis ℵImmér,חHananí,& Zebad-iáh.

21 Et de filiis חHarím, Mayaשּׂeiáy, & ℵEliiáh, & Semayaiáh,& Ie-
חhiél,& עVzziáh.

22 Et de filiis Paשּׁחhúr,ʼℵElioyenái, Mayaשּׂeiáh , Iשּׁmayℵél, &
Nethanℵél, Iozabád,& ℵElyaשּׂáh.

23 Et de Leuitis, Iozabád, & שׁSimyí , & Celaiáh (ʼipse *est* Celitáh)
Pethaחhiáh,Iehudáh,& ℵEliyézer.

24 De cãtoribus verò ℵEliaשּׁib:& de ianitoribus,שׁSallúm, & Té-
lem,& ℵVrí.

25 ʼEt de Iשּׂraℵele: de filiis Paryóשּׁ, Ramiáh, & Ieziiáh, & Mal-
chiiáh,& Miiamín,& ℵElyazár,& Malchiiáh,& Benaiáh.

26 De filiis autem עElám , Matthaniáh , Zechariáh, & Ieחhiél, &
yAbdí,& Ieremóth,& ℵEliiáh.

27 Et de filiis Zatthú, Elioyenái, ℵEliaשּׁib , Matthaniáh , & Iere-
móth,& Zabád,& yAzizá.

11 Et nũc date confessionem Domino Deo Patrum vestrorum,& facite placitum eius: & separamini à populis terræ,& ab vxoribus alienigenis.

12 Et respondit vniuersa multitudo, dixitque voce magna, Iuxta verbum tuum ad nos,sic fiat.

13 Veruntamen quia populus multus est, & tempus pluuiæ, & non sustinemus stare foris,& opus non est diei vnius vel duorum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto)

14 Constituantur principes in vniuersa multitudine:& õnes in ciuitatibus nostris qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in tẽporibus statutis,& cũ his seniores per ciuitatẽ & ciuitatẽ,& iudices eius,donec auertatur ira Dei nostri à nobis super peccato hoc. C

15 Igitur Ionathan filius Azahel & Iaazia filius Thecuæ steterunt super hoc , & Mesollam & Sebethai Leuites adiuuerunt eos.

16 Feceruntque sic filii transmigrationis,& abierunt Esdras Sacerdos & viri principes familiarum in domos patrum suorum ,& omnes per nomina sua:& sederunt in die primo mensis decimi,vt quærerent rem.

17 Et consũmati sunt omnes viri qui duxerant vxores alienigenas, vsque ad diem primam mensis primi.

18 Et inuenti sunt de filiis Sacerdotum qui duxerant vxores alienigenas, de filiis Iosue, filii Iosedec,& fratres eius, Maasia & Eliézer & Iarib & Godolia.

19 Et dederunt manus suas vt eiicerent vxores suas , & pro delicto suo arietem de ouibus offerrent.

20 Et de filiis Emmer , Hanani & Zebedia.

21 Et de filiis Harim , Maasia & Elia & Semeia,& Iehiel & Ozias.

22 Et de filiis Phesshur, Elioenai,Maasia,Ismahel,Nathanael, Iozabed & Elaasa.

23 Et de filiis Leuitarum, Iozabed & Semei & Selaia,(ipse est Calita) Phathaia,Iuda & Eliézer.

24 Et de cantoribus, Eliasib. & de ianitoribus,Sellum & Telem & Vri.

25 Et ex Israel , de filiis Pharos , Remeia & Iezia & Melchia & Miamin & Eliezer & Melchia & Banea. D

26 Et de filiis AElam,Mathania, Zacharias & Iehiel & Abdi & Ierimoth & Elia.

27 Et de filiis Zethua,Elioenai, Eliasib , Mathania & Ierimuth & Zabad & Aziza.

11 Date confessionem תנו תורה .i.fatemini peccatum vestrum coram Domino. Alii,Date laudem Iehouæ. vel,gloriam.i.agnoscite vos esse peccatores,& resipiscite. 12 Sic secundũ,&c. כן כדבריך עלינו לעשות: Ad verbũ,Sic secũdum verbũ tuũ super nos vt faciamus.i.ita vt dicis debemus siue tenemur facere. 13 Neque est vis ad standum foris: ואין כוח לעמוד בחוץ neque est virtus[neque sunt vires,sub. populo]vt consistat foris.i.sub dio. Multi sumus qui,&c. הרבינו לפשוע בדבר הזה: Ad verbum,multiplicauimus transgredi in hac re. 14 Stent obsecro,&c. יעמדו שרינו לכל הקהל Hebraismus, Præficiãtur principes nostri vniuersæ multitudini. Vel,Stent principes nostri, sub.in hac re.i.cognoscant de hoc negotio,donec,&c. Duxerit החושיב Ad verbum,habitare fecerit.sub.secum. Veniat יבוא sub.ad principes istos. *Sine* Alii subaudiunt,*veniant*. Singularũ vrbiũ, עיר ועיר Ad verbum,vrbis & vrbis. A nobis propter hoc. עד לדבר הזה: à nobis vsque ad hanc rem.i.à peccatis nostris vsque ad pœnitentiam nostram.hoc est,donec proposita resipiscentia nostra,vel per resipiscentiam nostrã placemus Deum nostrum iratum in nos. 15 Veruntamen אך q.d.Non omnes principes præfecti fuerunt huic negotio,sed isti tantummodo qui hic recensentur. Constituti fuerunt super hoc, עמדו על זאת Ad verbum,steterunt super hoc.i.præfecti fuerunt huic negotio. 16 Per domum patrum suorum, לבית אבותם .i.per familias suas. Per nomina: בשמות sub.fuerunt designati.i.& omnes quidem nominatim. Vt quærerent rem. לדריוש הדבר: vt inquirerent rem.i.vt cognoscerent de hoc negotio. 17 Perfeceruntque,&c. ויכלו וגו׳ .i.perstiterunt in hoc negotio per tres menses,nempe vsque ad mẽsem primum quo illud absoluerunt. 19 Et dederunt manum suam,&c. ויתנו ידם להוציא נשיהם Hebraismus,Tunc eiecerunt,siue expulerunt vxores suas alienigenas. *Venerunt* cum ariete pecorum איל צאן *dederunt* arietem ouium.vel gregis.i.capũ è grege. Pro delicto suo. על אשמתם: .i.in expiationem delicti quod admiserunt in ducendis vxoribus alienigenis. 20 Et de filiis ℵImmér, ומבני אמר sub.inuenti sunt.Et sic infrà 23 Ipse *est* Celitáh הוא קלשה .i.qui alio nomine dicitur Celitah. 25 Et de Iשּׂraℵele: ומישראל .i.de plebe,siue plebeiis.

Et de filiis Bebai, Iohanã, Hanania, Zabbai, Athalai.	28	De filiis præterea Bebái, Iehonhanã, yHananiáh, Zabbái, & yAthlái.
Et de filii Bani, Mosollã & Melluch & Adaia, Iasub & Saal & Ramoth.	29	De filiis autem Bani, Meשullám, Mallúch, & yAdaiáh, Iaששúb, & שSéal, Ieramóth.
Et de filiis Phahath-moab, Edna & Chalal, Bananias & Maasias, Mathanias, Beseleel, Bennui & Manasse.	30	Et de filiis Panhath-moáb, yAdná & Chelál, Benaiáh, Mayaשseiáh, Matthaniáh, Beטsalél, & Binnúi, & Menaשséh.
Et de filiis Herẽ, Eliezer, Iesue, Melchias, Semeias, Simeon,	31	De filiis verò nHarím, אEliyézer, Iשsiáh, Malchiiáh, שSemayiáh, שSimyón,
Beniamin, Maloch, Samarias.	32	Biniamín, Mallúch, שSemariáh.
Et de filiis Hasom, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Iermai, Manasse, Semei.	33	De filiis nHaשsúm, Matthenái, Matthatthyáh, Zabád, אEliphélet, Ieremái, Menaשséh, שSimשyí.
De filiis Bani, Maadi, Amram & Vel,	34	De filiis Banní, Mayadái, yAmrám, & אוVel,
Baneas & Badaias, Cheliau,	35	Benaiáh, Bediáh, Chelhú,
Vania, Marimuth & Eliasib,	36	Vaniáh, Meremóth, אEliaשsib,
Mathanias, Mathanai, & Iasi,	37	Matthaniáh, Matthenái, & Iayaשsáu,
Et Bani, & Bennui, Semei.	38	Et Bani, & Binnúi, שSimשyí,
Et Salmias & Nathan & Adaias,	39	Et שSelemiáh, & Nathán, & yAdaiáh,
Et Mechnedebai, Sisai, Sarai,	40	Machnadebái, שSaשsái, שSarái,
Ezrel, & Selemiáu, Semeria.	41	yAzarאél, & שSelemiáhu, שSemariáh,
Sellum, Amaria, Ioseph.	42	שSallúm, Amariáh, Ioסéph.
De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Ieddu, & Ioel, & Banaia.	43	De filiis Nebó, Ieשyiאél, Matthithiáh, Zabád, Zebiná, Iadáu, & Ioאél, Benaiáh.
Omnes hi acceperant vxores alienigenas, & fuerunt ex eis mulieres quę pepererant filios.	44	Omnes hi acceperant vxores alienigenas: ʹ*quibusdam* autem ex eis erant mulieres quæ posuerant filios.

44 *Quibusdam* autem ex eis erant mulieres quæ posuerant filios. וישׂימו בנים׃ וְיֵשׁ־מֵהֶם נָשִׁים Ad verbum, & erant ex eis mulieres, & posuerant filios. i. quibusdam ex illis alienigenæ illæ mulieres procreauerant liberos, qui & eiecti fuerunt vnà cum matribus. Alii interpretantur, quæ exposuerunt liberos suos arbitrio ac voluntati Iudicum, vt eiicerent eos, aut retinerent.

Liber Nehemiæ, qui vulgò Esdræ secundus dicitur: Hebraicè נחמיה

VETVS.		NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.	
Cap. I.		Cap. I.	
Verba Nehemiæ filii Hecheliæ. & factum est in mẽse Casleu, anno vicesimo, & ego eram iu Susis castro:	1	ʹVerba Nenhemiáh filii nHachaliáh. & fuit, in mense Chiסléu, ʹanno vicesimo, ʹego erã in שSuשsán palatio:	Nehemias pincerna Regis Artaxerxis, pro populo afflicto qui in Iudæã reuersus fuerat ex captiuitate, Deum orat.
Et venit Hanani vnus de fratribus meis, ipse & viri ex Iuda: & interrogaui eos de Iudæis qui remanserãt, & supererant de captiuitate, & Ierusalẽ.	2	Et venit nHanani vnus ʹè fratribus meis, ʹipse & viri de Iehudáh: quos interrogaui ʹde Iehudæis *viris* euasionis, qui residui erant ʹde captiuitate, & de Ieruשsaláim.	
Et dixerunt mihi, Qui remanserũt, & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni.	3	Et dixerunt mihi, Residui qui remanserunt de captiuitate illic ʹin prouincia, *sunt* ʹin malo magno & opprobrio: præterea murus Ieruשsaláim dirutus est, & portæ eius combustæ sunt igni.	
Quũmque audissem verba huiuscemodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis: & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli.	4	Posteaquam autem audiui verba hæc, ʹsedi, ac fleui, luxíq; per dies: ieiunaui insuper, & oraui ʹcoram Deo cæli:	Ieiunium & oratio.

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Verba Nenhemiáh דברי נחמיה .i. Sequuntur sermones vel gesta Nehemiæ. Chiסléu, כסלו Is est mensis nonus, Nouember.
Anno vicesimo, שנת עשרים regni scilicet Artaxerxis, quem Darium fuisse dicunt Hebræi. Ego erã in שSuשsan palatio: ואני הייתי בשושן הבירה: quum essem in Susis regia. siue, in regia. 2 E fratribus meis, מאחי .i. sociis, vel sodalibus meis: hoc est, ex Iudæis.
Ipse & viri de Iehudáh: הוא ואנשים מיהודה .i. vnà cum aliquot comitibus: venit inquam è Iudæa. refertur ad initiũ versus. De Iehudæis *viris* euasionis, על היהודים הפליטה .i. de rebus ac statu Iehudæorum qui euaserant, & salui redierant in Terram sanctam. De captiuitate, & de Ieruשsaláim. מן השבי ועל ירושלם: .i. de captiuitate Babylonica, & de statu vrbis Ierusalem.
3 In prouincia, במדינה Iudææ scilicet. In malo magno & opprob. ברעה גדולה ובחרפה in afflictione maxima & ignominia. i. vehementer affliguntur, & probris afficiuntur. 4 Sedi, ac fleui, luxique per dies: ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים Sedi, nempe humi, vel in cinere, more lugẽtium: & fleui. i. deploraui miseriam ac calamitatem fratrum ac popularium meorum: luxique diebus aliquot. Gallicè, *certains iours.*
Coram Deo cæli: לפני אלהי השמים: q.d. coram Deo omnipotente, qui condidit machinam illam cælestem, qui fecit cælum & terram.

Promissio custodientibus præcepta.

5 Ac dixi, Quæso Iehoua Deus cæli,'fortis, magne, & terribilis,
custodiens pactum & misericordiam diligentibus te,& custodiē-
tibus mandata tua.
6 Sit quæso auris tua'attendens,& oculi tui aperti, vt audias ora-
tionem serui tui, quam ego oro coram te hodie die ac nocte, pro
filiis Iwsraxelis seruis tuis.'confiteor nanque peccata filiorū Iwsra
xelis'quæ peccauim' tibi:& ego & domus patris mei peccauimus.
7 'Grauiter peccauimus tibi,& non custodiuimus præcepta,& sta
tuta,& iudicia'quæ præcepisti Mowséh seruo tuo.
8 Memento quæso verbi quod mandasti Moséh seruo tuo, dicē-
do,Vos 'præuaricabimini, ego verò dispergam vos in populos.

Reuertētium ad se,& peccata agnoscētium,miseretur Deus.

9 'Quum autem reuersi fueritis ad me,'& custodieritis præcepta
mea,& feceritis:si fuerit 'expulsio vestra ad extremum cæli, illuc
congregabo eos,& adducā eos ad locum quem elegi, vt illinc col
locarem nomen meum.
10 Ipsi autem serui tui,& populus tuus *sunt*,quos redemisti fortitu-
dine tua maxima,& manu tua fortissima.
11 Quæso ô Iehoua,sit quæso auris tua attendens ad orationē ser-
ui tui,& ad orationem seruorum tuorum, qui cupiunt timere no-
men tuum:& successum prosperum da quæso seruo tuo hodie,'&
da eum in misericordias coram viro illo. Ego autem eram pin-
cerna Regis.

Cap. II.

Nehemias impetratis literis à rege Artaxerxe,venit Ierosolymā.

1 ET fuit,mense'Nisán, anno vicesimo Arthahwsasthé Regis,
vinum'*erat* ante eum:tum accepi vinum illud,& tradidi Regi:
'non eram autem *antea* tristis coram eo.
2 Dixit itaque mihi Rex,Quare vultus tuus tristis est,quum non
ægrotes?nō est hoc nisi 'malū cordis.Et timui multum admodū.
3 Tum dixi Regi, Rex in æternum viuat:cur nō esset tristis vul-
tus meus, quum vrbs illa,'domus sepulchrorum patrum meorū
deserta sit,& portæ eius consumptæ sint'igni?

Oratio.

4 Et dixit mihi Rex,'Pro quanam re postulas?Tū oraui ad Deum
cæli.
5 Postea dixi Regi,Si Regi bonum *est*, & si placet seruus tuus'co-
ram te,postulo vt mittas me in Iehudáh ad vrbem sepulchrorum
patrum meorum,'vt reædificem eam.
6 Dixítq; mihi Rex, (Regina autem sedebat apud eum)'Quous-
que erit iter tuum,& quando reuerteris?Et placuit'coram Rege:

Dani.9.a.4

5 Et dixi,|Quæso Domine Deus cæ-
li,fortis,magne, atque terribilis, qui
custodis pactū, & misericordiam cū
iis qui te deligunt,& custodiunt man-
data tua.
6 Fiant aures tuæ auscultātes,& oculi C
tui aperti, vt audias orationem serui
tui, quā ego oro corā te hodie nocte
& die,pro filiis Israel seruis tuis.& cō
fiteor pro peccatis filiorū Israel, qui-
bus peccauerūt tibi: & ego & domus
patris mei peccauimus,
7 Vanitate seducti sumus,& non cu-
stodiuimus mādatum,& ceremonias,
& iudicia quæ præcepisti Moysi famu
lo tuo.
8 Memēto verbi quod mādasti Moysi
seruo tuo,dicēs,Quū transgressi fueri
tis,ego dispergam vos in populos.
9 Et si reuertamini ad me,& custodia D
tis præcepta mea , & faciatis ea:etiā
si abducti fueritis ad extrema cæli,in-
de congregabo vos,& reducam in lo
cum quem elegi,vt habitaret nomen
meum ibi.
10 Et ipsi serui tui, & populus tuus,
quos redemisti in fortitudine tua ma
gna,& in manu tua valida.
11 Obsecro Domine,sit auris tua attē
dens ad orationē serui tui,&ad oratio
nem seruorum tuorum qui volunt ti-
mere nomen tuum: & dirige seruum
tuū hodie: & da ei misericordiā ante
virū hunc, Ego enim eram pincerna
Regis.

Cap. II.

1 FActū est autem in mense Nisan,
āno vicesimo Artaxerxis Regis,
& vinum erat ante eum,& leuaui vi-
num, & dedi Regi: & eram quasi lan
guidus ante faciem eius.
2 Dixitque mihi Rex, Quare vultus
tuus tristis est , quum te ægrotum nō
videam?non est hoc frustra:sed malū
nescio quod in corde tuo est.Et timui
valde,ac nimis:
3 Et dixi Regi, Rex in æternum vi-
ue : quare non mœreat vultus meus,
quia ciuitas domus sepulchrorū pa-
tris mei deserta est, & portæ eius cō-
bustæ sunt igni?
4 Et ait mihi Rex , Pro qua re postu-
las?Et oraui Deum cæli:
5 Et dixi ad Regem,Si videtur Regi
bonum , & si placet seruus tuus ante
faciem tuam , vt mittas me in Iudæā
ad ciuitatem sepulchri patris mei, &
ædificabo eam. B
6 Dixitque mihi Rex,& Regina quæ
sedebat iuxta eū, Vsq; ad quod tēpus
erit iter tuum,& quando reuerteris?
Et placuit ante vultum Regis,& mi-

5 Fortis,magne, האל הגדול Deus maxime. 6 Attendens, קשבת sub.orationi meæ. Confiteor nanque ומתודה Ad verbū, & confiteor. Quæ peccauimus אשר חטאנו quibus peccauimus.Vel,qui peccauimus.Alii,quia peccauimus.
7 Grauiter peccauimus tibi, חבול חבלנו לך Ad verbum,perditione perdidimus.[vel,corruptione corrupimus,sub.præcepta tua] tibi.i.in dedecus tuum.nam qui peccant,videntur quasi perdere siue corrumpere præceptum ac mandatum.Hic pro peccare accipitur. Quæ præcepisti אשר צוית .i.quæ tradidisti ac præcepisti seruanda nobis per Mosen seruum tuum.
8 Præuaricabimini, תמעלו sub. in me & præcepta mea. Vel, transgrediemini. sub.præcepta ac mandata mea.i. Quum transgressi fueritis,ego dispergam vos,&c.Vide Deut.30.a.1.Postquā cōfessus est peccata sua,proponit,& quasi ob oculos ponit promissiones Dei quas fecit resipiscentibus.Vos præuaricabimini,&c.q.d.Vt vestrum est & vobis peculiare præuaricari in me,& transgredi præcepta mea:ita meum est,& mea interest punire vos & affligere,atque pœnas sumere de vobis.Proponit nobis Deus infirmitatē nostram,& simul cōmendat iustitiā suam.
9 Quum autem reuersi fueritis ad me, ושבתם אלי At si reuertamini.vel,reuersi fueritis ad me. Et custodieritis præcepta mea & feceritis: ושמרתם מצותי ועשיתם Quidam exponunt,si custodieritis corde præcepta mea,& opere siue reipsa feceritis.Oportet enim cōprobare resipiscentiam cordis. Expulsio vestra נדחכם Sing.Heb.pro plur.expulsi vestri.i.siqui à patria vestra eiecti fuerint in regionem remotissimam,quæ videatur contingere cælum ipsum.Nam finitor,siue horizon nostri hemisphærii videtur contingere eam regionem quam terminat.
11 Et da eum in misericordias,&c. ותנהו לרחמים וגו' .i.da illi misericordiā coram viro isto Artaxerxe, hoc est fac vt eius misereatur vir iste.Finis est orationis,quæ quidem plena est pietatis,& eruditionis.Sequentia pertinent ad caput sequens,Ego autem eram,&c.

IN CAPVT II.

1 Nisan, ניסן Is est mensis primus respondens partim Martio,partim Aprili. Describit Nehemias occasionem,quā nactus,petiit facultatem à Rege eundi in Iudæam,vt instauraret,ac muro cingeret Ierusalem. *Erat* Alii subaudiunt *attulerunt*. Non eram autem,&c. ולא הייתי רע לפניו: .i.non solebam esse coram eo vultu tristi,sed hilari,ac iucundo. Alii,& non erā ingratus coram eo.i.illi.hoc est,eram illi gratissimus. 2 Malum cordis. רוע לב .i.malitia animi.hoc est,id nō accidit tibi nisi ex malitia cordis.q.d.Tu machinaris ac moliris quippiam mali in corde tuo.Vox Hebræa significat & tristitiam. 3 Domus בית Pro loco accipiendum est. Igni? באש: .i.magno illo incendio quo flagrabat quum expugnata fuit? 4 Pro quanam re postulas? על מה זה אתה מבקש .i.Quidnam à me petis? 5 Coram te, לפניך .i.tibi. Vt reædificē eam. ואבננה: .i.vt instaurem eam.q.d.per te mihi liceat ire in Iehudáh,& instaurare Ierusalē. 6 Quousque עד מתי Quandiu.i.Quantum temporis insumes in eo itinere faciundo? Corā Rege: לפני המלך .i.Regi.sic paulo antè, versu primo.Sequenti versu scripsit,Si Regi bonum est.

ſit me: & conſtitui ei tempus.

miſitque me″poſtquam dedi ei tempus.

7 Et dixit Regi, Si Regi videtur bonū, epiſtolas det mihi ad duces regionis trans Flumen, vt traducāt me, donec veniam in Iudæam.

Tum dixi Regi, Si Regi″*eſt* bonum, epiſtolas dent mihi ″*ſcribæ*″ad
duces *regionis quæ eſt* trans Flumen, ″vt tranſmittant me, donec ve-
niam in Iehudáh.

8 Et epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus Regis, vt det mihi ligna, vt tegere poſſim portas tēpli, turres domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingreſſus fuero. Et dedit mihi Rex iuxta manum Dei mei bonam mecum.

Et epiſtolam ad Aſáph cuſtodem″pomarii quod *eſt* Regi, vt
det mihi ligna ″ad contignandas portas palatii, quæ *erant* domui,
″& murum vrbis,& domum″quam ingreſſus fuero.″Dedit itaque
mihi Rex″iuxta manum Dei mei bonam ſuper me. Manꝰ Dei bona.

9 Et veni ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epiſtolas Regis. miſerat autem Rex mecum principes militum, & equites.

Et veni ad duces *regionis quæ erat* trans Flumen, quibus dedi epiſto
las Regis.″miſerat autē mecū Rex principes exercitus & equites.

10 Et audierūt Sanaballat Horonites & Tobias ſeruus Ammanites: & contriſtati ſunt afflictione magna, quòd veniſſet homo qui quæreret proſperitatem filiorum Iſrael.

″Audiens verò Sābalát Horonites,& Tobiiáh ſeruus ille Ammo-
nites,″diſplicuit eis diſplicentia magna, quòd veniſſet aliquis
″vt quæreret bonum filiis Iuſraɴelis.

C

11 Et veni Ieruſalem, & eram ibi tribus diebus.

″Tandem veni in Ieruשׁſaláim,″vbi manſi diebus tribus.

12 Et ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecū, & non indicaui cuiquam quid Deus meus dediſſet in corde meo vt facerē in Ieruſalem: & iumentū non erat mecum, niſi animal cui ſedebā.

Surrexi autem nocte ego,″& viri pauci mecum: & non indica-
ui″cuiquam quid Deus meus dediſſet in corde meo vt facerem″in
Ieruשׁſaláim: nec iumentum *ullum erat* mecum niſi iumentum cui
inſidebam.

13 Et ingreſſus ſum per portam vallis nocte, & ante fontē Draconis, & ad portam ſtercoris: & conſiderabā murum Ieruſalem diſſipatum, & portas eius conſumptas igni.

Et egreſſus ſum″per portam Vallis noctu,″ante fontem Dra-
conis, & ad portam Sterquilinii: atque conſideraui muros Ieru-
שׁſaláim qui erāt diruti, portáſque eius quæ cōſumptæ erant″igni. Nehemias conſiderat ruinas vrbis.

14 Et tranſiui ad portam fontis, & ad aquæductum Regis, & nō erat locus iumento cui ſedebam, vt tranſiret.

Poſtea tranſiui ad portam Fontis, & ad ″piſcinā Regis, vbi non
erat locus″iumento ſub me, ad tranſeundum.

15 Et aſcendi per torrentem nocte, & conſiderabam murū: & reuerſus veni ad portam vallis, & redii.

Aſcendi igitur″per torrentem noctu,& cōſideraui murum: dein
reuerſus, ingreſſus ſum per portam Vallis, ac redii.

16 Magiſtratus autem neſciebant quò abiiſſem, aut quid ego facerem: ſed & Iudæis & Sacerdotibus, & optimatibus, & magiſtratibus, & reliquis qui faciebant opus, vſque ad id loci nihil indicaueram.

Porrò magiſtratus″neſciebant quò abiiſſem, & quid facerem:
neque Iehudæis, ac Sacerdotibus,″atq; optimatibus,& magiſtra-
tibus, reliquíſque facientibus″opus,″hucuſque non indicaueram.

D

17 Et dixi eis, Vos noſtis afflictionē in qua ſumus, quia Ieruſalem deſerta eſt, & portæ eius conſūptæ ſunt igni: venite, & ędificemus muros Ieruſalē, & non ſimus vltrà opprobrium.

Dixi itaq; eis, Vos videtis″malum in quo ſumus, quia Ieruשׁſa-
láim deſerta eſt,& portæ eius ſuccenſæ ſunt igni:″venite, & ædifi
cemus murum Ieruשׁſaláim,″vt non ſimus vltrà *in* opprobrium. Aedificant muros Ieruſalem.

18 Et indicaui eis manum Dei mei

Indicaui autem eis ″manum Dei mei quòd eſſet bona ſuper

Poſtquam dedi ei tempus. ואתנה לו זמן׃ Aut hîc ו per Poſtquam vertendum eſt, Dedit mihi facultatem abeundi poſteaquam dedi ei tēpus aliquod quo reuerſurus eſſem. Aut talis eſſe debet ordo, Et dedi illi tempus, & placuit Regi, & miſit me.

7 *Eſt* bonum, טוב .i. placet. 8 Pomarii quod *eſt* Regi, הפרדס אשר למלך paradiſi Regis. vel, ſaltus Regis. Ad contignandum portas palatii, quæ *erant* domui, לקרות את שערי הבירה אשר לבית Verbū קרה ſignificat componere tigna, ſiue trabes. i. ad extruendas portas palatii domus, ſiue ædis, hoc eſt templi Dei. Templum quidem ædificatum erat, ſed appendices templi non erant extructæ. Et murum ולחומת .i portas muri quo cingitur mons Sion, in quo extructum eſt templum ipſum. Quam ingreſſus fuero. אשר אבוא אליו quam ingrediar. hoc eſt domum in qua habitem, quum peruenero illuc. Dedit itaque ויתן ſub. epiſtolas. Iuxta manum, &c. כיד וגו׳ Hebraiſmus, pro fauore & gratia Dei mei erga me, ſiue, quo proſequebatur me Deus meus. 9 Miſerat autem וישלח .i. mandauerat vt mitterentur. 10 Audiens verò וישמע Quum autem audiſſet, ſub. aduentum meum. Iſti erant inimici Iudæorum. Diſplicuit eis diſplic. magna וירע להם רעה גדולה Hebraiſmus, diſplicuit eis maximopere: ſiue ægerrimè tulerunt. Vt quæreret bonum filiis Iuשׁſraɴelis. לבקש טובה לבני ישראל׃ Hebraiſmus, qui conſulere vellet commodis filiorum Iſrael. ſiue, cui res filiorum Iſrael curæ eſſent.

11 Tandē veni in Ieruשׁſ. ואבוא אל ירושלם Ad verbū, Et veni [vel, ingreſſus ſum] in Ieruſalē. Vbi māſi ואהי שם Ad verbū, & fui ibi.

12 Et viri pauci ואנשים מעט Ad verbum, & virorū parum quid. i. paucus numerus: hoc eſt cum paucis. Cuiquam לאדם Ad verbum, homini. Sic paulo antè, verſu 10, Quòd veniſſet homo. i. aliquis. Nemini indicaui, inquit, quid Deus induxiſſet in animum meū. In Ieruשׁſaláim: לירושלים׃ ipſi Ieruſalē. vel, pro Ieruſalem, ſiue in gratiā Ieruſalē. 13 Per portā Vallis בשער הגיא ſub. Ioſaphat. i. per quam ibatur ad Vallē in Ioſaphat. Ante fontē Draconis, אל פני עין התנין contra fontē Draconis. i. ad locū qui erat contra, vel eregione fontis, aut corā fonte Draconis. Igni. באש׃ q.d. incendio illo quo conflagrauit in expugnatione. 14 Piſcinam ברכת Hæc dictio ex doctorū Hebræorum ſententia, ſignificat aquam congregatam, ſiue collectam: ſiue locum lapidibus calcéque cōſtructum, quò pluuiales colliguntur aquæ, vel è fonte hauſtæ. Iumento ſub me, ad tranſeundum. לבהמה לעבור תחתי Ad verbum, iumento ad tranſeundum, ſub me. Ordinem conuertit noſter interpres, obſcurum alioqui. i. iumento cui inſidebam, per quam tranſire poſſem. q.d. non potuit iumentum meum illac tranſire.

15 Per torrentem בנחל nempe Cedron. 16 Neſciebāt quò abiiſſem, & quid facerem, לא ידעו אנה הלכתי ומה אני עשה neſcierunt [non norunt] quò abiiſſem, & quid feciſſem. Atque optimatibus, ולחורים & nobilibus. Opus, המלאכה ſub. vrbis. i. qui operabātur in reparatione murorum. Hucuſq; עד כן Magni nominis apud Hebræos vir exponit עד עתה vſque nunc, ideſt, ad hoc vſque tempus. Ex doctioribus illorum alter exponit, עד עשיתי כן לא הגדתי להם quouſque feciſſem ſic, nō indicaui eis. Quidam vertunt, Hoc, ſiue Hec ipſum. vel, tale quidpiam. In exemplari Grammatices docti illius inter Hebræos legitur על כן. Alii verterunt, itidem. ſiue, ſimiliter.

17 Malum in quo ſumus, quia Ieruשׁſaláim הרעה אשר אנחנו בה אשר ירושלם calamitatem in qua ſumus, quòd Ieruשׁſaláim deſolata ſit, &c. Venite, & ædific. לכו ונבנה .i. Agite, inſtauremus, &c. Vt non ולא Ad verbum, & non. i. vt poſthac alii non afficiant nos probris.

18 Manum את יד .i. gratiam, ſiue fauorem, vel opem, ſiue auxilium quo Deus meus me magnopere adiuuit. q.d. magnum illum fauorem quo Deus meus me proſequutus fuerat. De hoc Hebraiſmo vide ſuprà verſu 8.

me,& etiam verba Regis quæ dixerat mihi:tum dixerunt,'Surga-
mus & ædificemus.Et confortauerunt manus ſuas'in bono.
Quum autem audiſſet סSābalát הHoronites, & Tobiiáh ſeruus 19
יAmmonites,& Gēשſem יArbítes,ſubſannauerunt nos,ac deſpe-
xerunt nos,dixerúntque, Quid eſt hoc quod vos facitis?'an con-
tra Regem rebellatis?
'Quibus reſpondi,dixíque illis, Deus cæli,ipſe'dabit nobis pro 10
ſperum ſucceſſum:nos ergo ſerui eius'ſurgamus & ædificemus:
'vobis autem nulla eſt portio neque iuſtitia, neque memoria in
Ieruשſaláim. Cap. III.

Catalogus eorũ qui muros ædificarunt.

P'Oſthæc ſurrexit אEliaשſib Sacerdos maximus,'& fratres eius 1
Sacerdotes,& ædificauerunt portam'Pecorum:ipſi'apparaue-
runt eam,& ſtatuerunt oſtia eius vſque ad'turrim Meáh, appara-
uerunt eam, & vſque ad'turrim הHananeél.
'Et iuxta locum eius ædificauerunt viri Ierinhó:'& iuxta locum 2
eius ædificauit Zachúr filius אImri.
Portam autem Piſcium ædificauerunt filii'Haסſenaáh: ipſi'cō- 3
tignauerunt eā,ac ſtatuerūt valuas eius,& ſeras eius,& vectes eius:
Iuxta locum verò eorum'inſtaurauit Meremóth filius אוVriiáh 4
filii Haccóיs: iuxtáq; locum eorum inſtaurauit Meשſullám filius
Berechiáh filii Meשſezabאél: iuxta locum eorum inſtaurauit צSa-
dóc filius Bayána.
Iuxta quorum locum inſtaurauerunt'Thecoיitæ:'maiores ve- 5
rò eorum'non adduxerunt collum ſuum in opus'domini ſui.
'Portam verò Veterem inſtaurauerunt Ioiadáy filius Paסſeánh 6
& Meשſullám filius Beסſodiáh.hi'contignauerunt eam, & ſtatue-
runt valuas eius,& ſeras eius,& vectes eius:
Iuxta locum eorum inſtaurauit Melatiáh Gibיonites,& Iadón 7
Meronothites: &'viri Gibיón & Mixſpáh'pro ſolio ducis *regionis ſitæ*
trans Flumen:
Iuxta locū verò eius inſtaurauit עVzziאél filius הHarhaiáh'au- 8
rifices, atq; iuxta locum eius inſtaurauit הHananiáh'filius Hara-
canhím:inſtaurauerūt inquā'Ieruשſaláim vſque ad murū latum.
Præterea iuxta locum eorum inſtaurauit Rephaiáh filius הHúr, 9
'princeps mediæ partis Ieruשſaláim.

quòd eſſet bona mecum,& verba Re
gis quæ loquutus eſſet mihi: & aio,
Surgamus,& ædificemus.Et cōforta-
tæ ſunt manus eorum in bono.
19 Audierunt autem Sanaballat Horó
nites, & Tobias ſeruus Ammanites,
& Goſam Arabs: & ſubſannauerunt
nos,& deſpexerūt,dixerúntque,Quæ
eſt hæc res quam facitis?nūquid con-
tra Regem vos rebellatis?
10 Et reddidi eis ſermonem, dixique
ad eos, Deus cæli ipſe nos iuuat, &
nos ſerui eius ſumus:ſurgamus, & æ-
dificemus: vobis autē non eſt pars, &
iuſtitia,& memoria in Ieruſalem.

Cap. III.

1 ET ſurrexit Eliaſib Sacerdos ma-
gnus,& fratres eius Sacerdotes,&
ædificauerunt portam Gregis:ipſi ſan
ctificauerunt eā, & ſtatuerunt valuas
eius: & vſque ad turrim centum cubi
torum ſactificauerunt eam, vſque ad
turrim Hananeel.
2 Et iuxta eum ædificauerunt viri Ie-
richo:& iuxta eum ædificauit Zachur
filiius Amri.
3 Portam autem Piſcium ædificaue-
runt filii Aſnaa:ipſi texerunt eā,& ſta
tuerūt valuas eius, & ſeras & vectes:
4 Et iuxta eos ædificauit Marimuth
filius Vriæ filii Accus: & iuxta eos
ædificauit Moſollam filius Barachiæ,
filii Meſezebel: & iuxta eos ædifica-
uit Sadoc filius Baana.
B
5 Et iuxta eos ædificauerunt Thecue
ni:optimates autē eorū nō ſuppoſue
runt colla ſua in opere domini ſui.
6 Et portam Veterem ædificauerunt
Ioiada filius Phaſea & Moſollam fi-
lius Beſodia:ipſi texerunt eam,& ſta
tuerūt valuas eius,& ſeras,& vectes:
7 Et iuxta eos ædificauerūt Meltias
Gabaonites & Iadon Meronathites,
viri de Gabaon & Maſpha, pro duce
qui erat in regione trans Flumen:
8 Et iuxta eum ędificauit Eziel filius
Araia aurifex:& iuxta eum ædificauit
Ananias filius pigmentarii: & dimi-
ſerunt Ieruſalem vſque ad murum
plateæ latioris:
9 Et iuxta eum ędificauit Raphaia
filius Hur,princeps vici Ieruſalem:

Surgamus & ædific.&c. נקום ובנינו וגו' .i.agite,ſine vlla mora inſtauremus:tunc cœperunt eſſe bono animo ac forti. In bono. לטובה: propter bonum illud.i.propter magnum illum fauorem Dei erga ſe. Vel reſpicit beneficentiam ſiue beneficium Regis:acſi dicat, Quum intellexiſſent Deum & Regem ſibi fauere. 19 An contra Regem rebellatis? העל המלך אתם מורדים: .i.vultiſne à Rege deficere? 10 Quibus reſpondi, ואשיב אותם דבר Ad verbum,Et reddidi eis verbum. Dabit nobis proſperum ſucceſſum: יצליח לנו Ad verbū, tanquam tu dicas cum Plauto,proſperabit nobis. Surgamus & ædific. נקום ובנינו ſurgemus & ædificabimus.i.ſine vlla mora inſtaurabimus vrbis noſtræ muros. Vobis autem nulla eſt portio,&c. ולכם אין חלק וגו' Ad verbū,& vobis non pars,& iuſtitia, & memoria,&c.i.in hac ſtructura nulla eſt vobis portio, nulla ratione ad vos pertinet, quum ſitis Samaritani & alieni à religione noſtra: præterea non eſt vobis meritum vllum,hoc eſt,nunquam eſtis benemeriti de Ieruſalem:neque memoriam veſtri vllam relinquetis in ea.

IN CAPVT III.

1 Poſthæc ſurrexit ויקם Ad verbum,Et ſurrexit. Hoc capite deſcribitur quomodo,quóve ordine murus Ieruſalem inſtauratus fuerit,& à quibus. Et fratres eius ואחיו .i.qui erant de eadem familia,aut tribu:vel ſocii,ſiue ſodales eius. Pecorum: הצאן gregis. Fortè per hanc portam ingrediebantur greges in vrbem. Apparauerunt eam, קדשוהו Ad verbum,ſanctificauerunt eam.i.inſignem & claram reddiderunt. Turrim מגדל arcem.ſic infrà.Omnes hæ turres erant in muro vrbis. 2 Et iuxta locum eius ועל ידו Et iuxta manum eius.i.iuxta eum.ſic infrà. 3 Haסſenaáh: הסנאה Eſt potius cognomen, ſiue agnomen,quàm nomen proprium,quod tamen pro nomine proprio ponitur. Contignauerunt eam, קרוהו tigna & trabes eius poſuerunt.i.tignis ac trabibus texerunt eam.
4 Inſtaurauit החזיק ſub.murum.Ad verbum,fortificauit.& ſic infrà. 5 Thecoיitæ: התקועים .i.habitatores Thecoיa. Maiores verò eorū ואדיריהם fortes verò eorum.i.præclariſſimi & præſtātiſſimi eorū. Magni nominis apud Hebræos vir exponit,diuites eorum.i.qui inter eos ditiores erant. Non adduxerunt לא הביאו non indúxerunt.immiſerunt.impoſuerunt.ſub.in iugum. Domini ſui. אדניהם: qui ſcilicet præfectus fuerat toti familiæ in inſtauratione muri vrbis.hoc eſt,non paruerunt domino ac præfecto ſuo,mandāti ac præcipienti vt laborarent in inſtauratione muri.Metaphora à bobus & aliis iumentis qui colla ſua in iugum inſerunt vt laborent in agro. Cōtignauerunt eam, קרוהו Vide paulo antè,verſu 3.
6 Portam verò Veterem ואת שער הישנה Portā verò Veteris.vel,Antiquæ.ſub.piſcinæ,cuius ſcilicet meminit Ieſaias cap.22.c.11. 7 Viri אנשי .i.ciues. Pro ſolio ducis לכסא פחת vſque ad ſolium ducis.
8 Aurifices, צורפים *qui erat de familia* aurificum.Nomen eſt familiæ. Filius Haracanhim. בן הרקחים .i.nepos Haracahim.vel pigmentariorum.ſiue aromatariorum.Eſt etiam nomen familiæ. Ieruשſaláim ירושלם .i.murum Ieruſalem.
9 Princeps mediæ partis reg. שר חצי פלך dux dimidiæ regionis. vel,dimidii vnius regionis.Ieruſalem diſtributa erat in regiones, vt Roma quoque olim diſtributa fuit,quarum dimidiæ parti vnius iſte præerat.

C Et iuxta eos ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domum suam: & iuxta eum ędificauit Hattus filius Haseboniæ.

10 Et iuxta locum eorum instaurauit Iedaiáh filius הHarumáph,"&
contra domum suam: iuxta cuius locum instaurauit הHattuשs fi-
lius הHaשsabneiáh.

Mediam partem vici ædificauit Melchias filius Herē, & Hasub filius Phahath-moab, & turrim Furnorum.

11 "Mensuram secundam instaurauit Malchiiáh filius הHarím, &
הHaשsúb filius Paהhath-moáb, & turrim Furnorum.

Et iuxta eum ædificauit Sellū filius Alohes princeps mediæ partis vici Ierusalem, ipse & filiæ eius.

12 Iuxta cuius locum instaurauit שSallúm filius"Haloהhéשs, prin-
ceps"dimidiæ partis regionis Ieruשsaláim,"ipse & filiæ eius.

Et portā Vallis ædificauit Hanun, & habitatores Zanóe: ipsi ædificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras & vectes, & mille cubitos in muro, vsque ad portam Sterquilinii.

13 Portā"Vallis instaurauit הHanún, & habitatores Zanóaהh: ipsi
"ædificauerunt eam, statuerúntque valuas eius, seras eius, & vectes
eius, & mille cubitos in muro, vsque ad portam"Stercorum.

Et portam Sterquilinii ædificauit Melchias filius Rechab, princeps vici Beth-achárā: ipse ædificauit eam, & statuit valuas eius, & seras & vectes.

14 Portam autem Stercorum ædificauit Malchiiáh filius Recháb
princeps regionis Beth-hachárem: ipse ædificauit eam, & statuit
valuas eius, seras eius, & vectes eius.

D Et portā Fontis ædificauit Sellum filius Chol-hoza, princeps pagi Maspha: ipse ædificauit eam & texit, & statuit valuas eius, & seras & vectes, & muros Piscinæ Selah in hortum Regis, & vsque ad gradus qui descendūt de Ciuitate Dauid.

15 Portam autē Fōtis instaurauit שSallún filius Chol-הhozéh prin-
ceps regionis Miשspáh: ipse ædificauit eam, texítq; eam, ac statuit
valuas eius, seras eius, & vectes eius: & murum Piscinæ"pomarii,
"*iuxta* hortū Regis vsque ad gradus descēdētes de Ciuitate Dauidis.

Post eum ædificauit Nehemias filius Azboc princeps dimidiæ partis vici Beth-sur, vsque contra Sepulchrū Dauid, & vsque ad Piscinam quæ grādi opere constructa est, & vsque ad domum Fortium.

16 "Post eum instaurauit Neהhemiáh filius עAzbúc princeps dimi
diæ partis regionis Beth-צúr, vsque contra"Sepulchra Dauidis, &
vsque ad Piscinam illam"affabrè factā, & vsque"ad domū Fortiū.

Post eum ædificauerunt Leuitæ, Rehum filius Benni: post eum ædificauit Hesebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo.

17 Post istum instaurauerūt Leuitæ: Reהhúm filius Bani: iuxta cu-
ius locum instaurauit הHaשsabiáh princeps"dimidiæ partis regio-
nis Ceעiláh in regione sua.

Post eum ædificauerunt fratres eorum Bauai filius Henadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ.

18 Post istum instaurauerunt"fratres eorum Bauuái filius הHena-
dád princeps"dimidiæ partis regionis Ceעiláh.

E Et ædificauit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps Maspha mensuram secundam, contra Ascensum firmissimi anguli.

19 Instaurauit autem iuxta locum eius עEzér filius Ieשúaע prin-
ceps Miצmáh mensuram secundam *à loco qui erat* eregione "Ascen-
sus armorum"anguli.

Post eum in monte ædificauit Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo vsque ad portam domus Eliasib Sacerdotis magni:

20 Post eum"accendit sese, *&* instaurauit Barúch filius Zacchái mē
suram secundam, ab illo angulo vsque ad ostium domus אElia-
שíb Sacerdotis magni.

Post eum ædificauit Merimuth filius Vriæ filii Haccus mensuram secundam, à porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib.

21 Post istum instaurauit Meremóth filius אVriiáh filii Haccóצs
mēsuram secundam, ab introitu domus אEliaשíb, vsque ad finē
domus אEliaשíb.

Et post eum ædificauerunt Sacerdotes viri de campestribus Iordanis.

22 Post quem instaurauerunt Sacerdotes,"viri planitiei.

Post eum ædificauit Beniamin, & Hasub contra domum suam: & post eum ædificauit Azarias filius Maasiæ filii Ananiæ contra domum suam.

23 Post istum instaurauit Biniamín & הHaשsúb contra domum
suam: post quem instaurauit עAzariáh filius Maעaשseiáh filii עA-
naniáh apud domum suam.

F Post eum ædificauit Bennui filius Henadad mensuram secundam, à domo Azariæ vsque ad flexuram, & vsque ad angulum.

24 Post istum instaurauit Binnúi filius הHenadád"mensurā secun-
dam, à domo עAzariáh"vsque ad angulū, vsque ad angulū inquā.

10 Et contra domum suam: ונגד ביתו Et eregione domus suæ. 11 Mensuram secundam מדה שנית .i. portionem alteram muri quæ proxima erat illi quæ iam instaurata erat ab Hattus. 12 Haloהhéשs, הלוחש Cognomen potius quàm nomen proprium: significatque incantatorem. Dimidiæ partis regionis חצי פלך Vide paulo antè versu 9, dimidiæ regionis, vel, dimidii vnius regionis. Ipse & filiæ eius. הוא ובנותיו: .i. vnà cum filiabus suis. 13 Vallis הגיא sub. Iosaphat. Vt suprà, capite præcedenti, versu 13. Ædificauerunt eam, בנוהו extruxerunt [instaurauerunt] eam. Stercorum. השפות: Sterquilinii, vt capite præcedenti, versu 13.
15 Pomarii, השלח Significat hortum arborum pomiferarum. ab extensione, quòd huc & illuc extendat ramos, siue propagines suas pomiferas. *Iuxta* hortum לגן Alii subaudiunt, *quæ decurrebat in* hortum. vel, *defluebat in* hortum. Alii nihil subaudiunt, vertētes, pomarii horti Regis. i. quod erat in horto Regio. 16 Post eum אחריו Quod prius dixit על ידו iuxta manum [vel, locum] eius, nunc exponit dicens, Post eum. Sepulchra Dauidis, קברי דויד Nomen loci. i. vsque ad locum qui erat, vel est contra, siue eregione Sepulchrorum Dauidis.
Affabrè factam, העשויה Ad verbum, factam. i. quæ mira arte, & miro ingenio atque industria constructa erat. Domum Fortium. בית הגבורים: Nomen loci in Ierusalem. 17 Dimidiæ partis regionis חצי פלך Vide suprà versu 12.
18 Fratres eorū אחיהם .i. alii Leuitæ. Dimidiæ partis regionis Ceעiláh. חצי פלך קעילה: .i. alterius dimidii regionis, siue vici Ceilah.
19 Ascensus armorum עלות הנשק Nomen loci, sic fortasse dicti quòd in eo angulo reponerentur arma. Anguli. המקצוע: *vsque ad* angulum. illum scilicet insignem. flexuram, siue curuaturam muri, quales solent esse in muro cingente vrbem.
20 Accendit sese, החרה inflammauit sese. q. d. iratus est in seipsum quòd nondum instaurasset murum.
22 Viri planitiei. אנשי הככר: .i. qui habitabant in planitie, siue campestribus Iordanis, aut Iericho. habebant tamen etiam domos in vrbe Ierusalem. 24 Mensuram sec. מדה שנית .i. portionem alteram, vt suprà versu vndecimo. Vsque ad angulū, vsque ad ang. inq. עד המקצוע ועד הפנה: vsque ad flexuram *illam insignem*. vel, curuaturam. Posterior particula ponitur expositiuè, quòd nomen פנה sit generalius.

Palál filius אUzai contra angulũ,& turrim quæ egrediebatur è 25
domo Regis,excelſam,quæ erat in atrio carceris:poſt eum,Pedaiáh filius Paryóש.
Porrò Nethinæi qui habitabant "in arce,vſque ad *locum qui eſt* ere- 26
gione portæ Aquarum ad Orientem,& turrim "prominentem.
Poſt ipſũ inſtaurauerũt Thecoיtæ menſurã ſecundã à *loco qui eſt* 27
eregione turris magnæ prominẽtis,vſque ad murum "illius arcis.
"A porta Equorum inſtaurauerunt Sacerdotes quiſque eregio- 28
ne domus ſuæ.
"Poſt eũ inſtaurauit צSadóc filius אImmér eregione domus ſuæ: 29
poſt iſtum verò inſtaurauit שSemayaiáh filius שSechaniáh cuſtos
portæ Orientalis.
Poſt quem inſtaurauit חHananiáh filius שSelemiáh,& חHanún 30
filius צSaláph "ſextus "menſuram ſecundam. poſt iſtum inſtaurauit
Meשſullám filius Berechiáh eregione cubiculi ſui.
Poſt quem inſtaurauit Malciiáh filius "aurificis vſque ad domũ 31
Nethinæorum,& negotiatorum, eregione "portæ Præcepti,& vſ-
que ad cœnaculum Anguli.
Et inter cœnaculum Anguli vſque ad portam pecorũ inſtau- 32
rauerunt "aurifices & negotiatores. Cap. IIII.

Sanaballat & Tobias murorum ædificationem prohibent.

FVit autẽ,quũ audiſſet סSãballát quòd "ædificaremus murũ,"ex 1
arſit ira illi,indignatúſq; eſt admodũ,"& ſubſãnauit Iehudæos:
Ac dixit corã "fratribus ſuis & exercitu שSomrón, dixit inquã, 2
Quid Iehudæi iſti "imbecilles faciũt? nũquid "fortificabuntur? "nũ
quid ſacrificabũt? nunquid perficiẽt "in die? "nunquid viuificabũt
lapides de aceruis pulueris,"quum ipſi exuſti ſint?
Tobiiáh autẽ יAmmonites erat iuxta eũ,qui dixit,Etiam quod 3
ipſi ædificãt,ſi aſcẽderit vulpes,diruet "murum lapideum eorum.

Oratio Nehemiæ contra inimicos.

Audi ô Deus noſter quòd ſumus deſpectui,& conuerte oppro- 4
brium eorum in caput eorum,"dáque eos in prædam in terra ca-
ptiuitatis eorum.
Nec tegas iniquitatem eorum , neq; peccatum eorum à facie 5
tua "deleatur,quia "irritauerunt ædificantes.
AEdificauimus itaque murũ ipſum,"& colligatus eſt totus ille 6
murus vſque ad dimidium eius:fuítque cor populo "ad faciendũ.
Quũ autem audiſſet סSanballát,& Tobiiáh,& יArabes,& יAm- 7
monitæ,& Aשſdodii quòd "ſanati eſſent muri Ieruשſaláim(cœpe
rant enim "interrupta concludi) "exarſit ira eorum valde.

Poſt eũ ædificauit Phalel filius Ozi
contra flexuram , & turrim quæ eminet de domo Regis excelſa, id eſt in
trio carceris:poſt eum,Phadaia filius
Pharos.
Nathinæi autẽ habitabãt in Ophel,
vſque cõtra portam Aquarum, ad Orientem, & turrim quæ prominebat.
Poſt eum ædificauerunt Thecueni
menſuram ſecundam eregione,à turre magna & eminenti vſque ad murũ
templi.
Surſum autem à porta Equorum ædificauerunt Sacerdotes,vnuſquiſque
contra domum ſuam.
Poſt eos ædificauit Sadoc filius Em
mer contra domum ſuam: & poſt eũ
ædificauit Semaia filius Secheniæ,cuſtos portæ Orientalis.
Poſt eum ædificauit Hanania filius
Selemiæ, & Hanun filius Seleph ſextus menſuram ſecundam: poſt eũ ædificauit Moſollam filius Barachiæ contra gazophylacium ſuum.
Poſt eum ædificauit Melchias filius
aurificis vſque ad domum Nathinæorum, & ſcruta vendentium cõtra portam Iudicialem, & vſque ad cœnaculum Anguli.
Et vſq; ad cœnaculũ Anguli in porta Gregis ædificauerunt aurifices &
negotiatores. Cap. IIII.
FActum eſt autem, quũ audiſſet Sanaballat quòd ędificaremus murũ,
iratus eſt valde: & motus nimis,ſubſãnauit Iudæos:
Et dixit coram fratribus ſuis & frequentia Samaritanorum,Quid Iudęi
faciunt imbecilles? num dimittent
eos Gẽtes? num ſacrificabunt,& cõplebunt in vna die? nunquid ædificare poterũt lapides de aceruis pulueris,qui combuſti ſunt?
Sed & Tobias Ammanites proximus eius,ait, AEdificent: ſi aſcenderit vulpes, tranſiliet murum eorum
lapideum.
Audi Deus noſter,quia facti ſumus
deſpectui: conuerte opprobrium ſuper caput eorum, & da eos in deſpectionem in terra captiuitatis.
Ne operias iniquitatem eorum,&
peccatum eorũ coram facie tua non
deleatur:quia irriſerunt ædificantes.
Itaque ædificauimus murũ,& coniunximus totum vſque ad partem dimidiam: & prouocatum eſt cor populi ad operandum.
Factũ eſt autẽ,quũ audiſſet Sanaballat,& Tobias,& Arabes,& Ammonitę,& Azotii,quòd obducta eſſet cicatrix muri Ieruſalẽ,& quòd cœpiſſent
interrupta cõcludi,irati ſunt nimis.

26 In arce, בעופל in munitione illa ſcilicet inſigni.ſub.inſtaurauerũt. Prominentem. היוצא Ad verbũ,egredientẽ.ſic verſu ſequenti.
27 Illius arcis. :העופל .i.quo cingebatur arx illa inſignis. 28 A porta Equorũ מעל שער הסוסים A ſuperiori loco portæ Equorum.
Nomen loci. 29 Poſt eum אחריו .i.poſt vltimum illorum,ſiue ex illis. 30 Sextus הששי ſub.filiorum eius.habuerat enim
Salaph multos filios,quorum ille erat ſextus. Menſuram ſecundam. מדה שני .i.portionem alteram,vt ſuprà verſu vndecimo.
31 Aurificis, הצורפי conflatoris.Nomen appellatiuum,non proprium. Portæ Præcepti, שער המפקד Nomen loci,vt & cœnaculum
Anguli. 32 Aurifices & negotiatores. :הצורפים והרוכלים .i.ii qui cognomine dicebantur aurifices ſiue conflatores,& mercatores.

IN CAPVT IIII.

1 Ædificaremus, אנחנו בונים inſtauraremus. Exarſit ira illi, ויחר לו incaluit ira illi.i.ſuccenſuit,iratus eſt. Et ſubſannauit וילעג &
cœpit ſubſannare. 2 Fratribus ſuis, אחיו .i.cõciuibus ſuis,vel ſodalibus,aut ſociis. Imbecilles האמללים infirmi.debiles.q.d.fruſtra
laborãt. Fortificabuntur? היעזבו להם corroborabũtur? Redundat להם.q.d.Nũquid ſuppetẽt illis vires ad abſoluendũ opus illud? Nũquid
ſacrificabunt? היזבחו nunquid immolabunt? i.offerent hoſtias in dedicatione templi,vt ſolebant? In die? ביום ſub.illa ab eis præfixa? i.qua
ſtatuerunt ſe perfecturos opus illud? Nunquid viuificabunt,&c. היחיו וגו' Hebraiſmus,nunquid reſtituẽt in priſtinum ſtatum lapides illos
muri iam redactos in cinerem,qui ſcilicet vſti fuerunt in expugnatione vrbis? Ad verbum legitur,Et ipſi exuſti ſunt? per Quum verſum.
3 Murum חומת Antecedens pro relatiuo,illud. 4 Dáque eos in prædam in t.&c. :ותנם לבזה בארץ שבים Hebraiſmus,abeántq;
in captiuitatem,& diripiantur bona eorum. 5 Deleatur, תמחה q.d.verſetur tibi ſemper ante oculos,vt ſemper memineris eius.
Irritauerunt ædificantes. :הכעיסו לנגד הבונים ad iram prouocauerunt ædificantes.ſub.ipſos.i.nos.Ad verbum,irritauerunt in conſpectu
ædificatiuum.i.ad iram prouocarunt nos coram ædificantibus,vt exponit doctus inter Hebræos.
6 Et colligatus eſt ותקשר & compactus eſt. Ad faciendum. :לעשות .i.ad perficiendum.ſub.opus illud.
7 Sanati eſſent muri עלתה ארוכה לחומות Ad verbum,aſcendiſſet medicina [malagma,emplaſtrum] ſuper muros.i. quòd inſtaurati, ac
reparati eſſent muri.Metaphora ſumpta à chirurgis,qui impoſito malagmate ſiue emplaſtro,vulnera curant:quæ dum coeunt, ſanãtur:ita muri
quum obthurantur & inſtaurantur,videntur ſanari.Vide eandem loquutionem 2.Paral.24.d.13. Interrupta concludi הפרצים להסתם fracta *muri* obthurari.i.coniungi. Exarſit ira eorum ויחר להם ſuccenſus eſt furor eorum.

Et congregati sunt omnes pariter vt venirent, & pugnarent contra Ierusalem, & molirentur insidias.

Et orauimus Deum nostrum, & posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos.

Dixit autem Iudas, Debilitata est fortitudo portātis, & humus nimia est, & nos nō poterimus ædificare murũ.

Et dixerunt hostes nostri, Nesciant & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus.

Factũ est autē, venientibus Iudæis qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos:

C Statui in loco post murum per circuitum populum in ordinē cum gladiis suis, & lanceis, & arcubus.

Et perspexi atque surrexi: & aio ad optimates & magistratus, & ad reliquā partē vulgi, Nolite timere à facie eorũ: Domini magni & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & vxoribus vestris, & domibus vestris.

Factum est autem, quum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipauit Deus consilium eorum: & reuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad opus suum.

Et factum est à die illa, media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum: & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ: & principes post eos in omni domo Iuda

Ædificantium in muro, & portātium onera, & imponentiũ: vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium.

Ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes, & ædificabant: & clangebant buccina iuxta me.

D Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi, Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero.

In loco quocunque audieritis clāgorem tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis.

Et nosipsi faciamus opus: & media pars nostrum teneat lanceas ab ascēsu auroræ, donec egrediantur astra.

8 Coniurauerunt itaque omnes pariter, vt venirent ad oppugnā-
dum Ierušaláim, & facerent ei errorem.
9 Tum orauimus Deum nostrum, & statuimus custodiam cōtra Oratio.
eos interdiu ac noctu à facie eorum.
10 Dixit autem Iehudah, Debilitatæ sunt vires portātis, & humus
multa est, nec possumus ædificare murum.
11 Adhæc dixerunt hostes nostri, Nesciant, neque videant, donec
ingrediamur in medium eorum, & interficiamus eos, ac cessare
faciamus opus.
12 Quum autem venissent Iehudæi habitantes apud eos, ac dice- Armati ædificāt muros Ierusalem.
rent nobis decem vicibus, Ex omnibus locis vnde reuertemini, *uo*
lunt uenire ad nos:
13 Tunc collocaui ab inferioribus *partibus* loci post murum in ipsis
summitatibus saxorum, collocaui inquam populum per familias
cum gladiis suis, lanceis suis, & arcubus suis.
14 Quúmque aspexissem, surrexi, dixíq; ad optimates, & ad magi-
stratus, & ad residuum populi, Ne timeatis à facie eorum: Domi-
ni maximi, & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus ve-
stris, filiis vestris & filiabus vestris, vxoribus vestris & domibus vestris.
15 Fuit autem, quum audissent inimici nostri quòd notum factũ
esset nobis, dissipauit Deus cōsilium eorum: & reuersi sumus o-
mnes ad murum, quisque ad opus suum.
16 Verùm à die illa, altera pars iuuenum operabatur, & altera pars
eorum tenebat lanceas, & scuta, & arcus, & loricas: & principes *e-*
rant post vniuersam familiam Iehudáh.
17 Qui ædificabant in muro, & qui portabant onera, & qui *illos* o-
nerabant, *quisque* vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat
gladium.
18 Qui enim ædificabant, accincti erant quisque gladio suo super
lũbos suos, & *ita* ædificabant: qui autē clāgebat tuba, *erat* iuxta me.
19 Tunc dixi ad optimates & magistratus, & ad residuum populi,
Opus multum & latum est, nos autem separati sumus in muro,
remoti alter ab altero.
20 In quo loco audieritis sonitum tubæ, illuc congregamini ad
nos: Deus noster pugnabit pro nobis.
21 Nos itaque faciamus opus, & media pars eorum tenebat lan-
ceas ab ascensu auroræ vsque ad exitum stellarum.

8 Ei לו Pronomen istud refert Nehemiam, vel populum Ierosolymitanum. .i.vt redderent eos palatos & errantes, ac vagātes: siue inopes consilii, vt nescirent quid facturi essent. Alii exponunt, vt molirentur eis insidias: aut, verterent eos in fugam.

9 Tum orauimus ונתפלל ego scilicet & Nehemias. Plebs enim despōdebat animum, & desperabat de viribus suis. Contra eos עליהם iuxta eos. qui scilicet laborabant in instauratione & reparatione muri. A facie eorum: מפניהם .i.ne quippiam detrimenti acciperent ab hostibus, néve hostes adorirentur eos imprudentes, ac incautos, ac nihil tale cogitantes. 10 Portantis, הסבל baiuli. Sing. pro plur. Dixerunt autem Iehudæi, Infirmæ ac debiles factæ sunt vires baiulorum, id est eorum qui portant lapides ac reliqua necessaria ad instaurationem muri. Et humus multa est, והעפר הרבה & puluis multus est. i.calx cum arena, ex qua fit intritum, comportandum ad murũ ipsum. Nec possumus לא נוכל sub. liberé. Alii vertunt, vt non possimus instaurare murum. 11 Nesciant, neque videant, לא ידעו ולא יראו .i.Ne sciant quid eis moliamur, neq; videāt nos donec aggrediamur eos, atq; obruamus incautos, & nihil tale cogitantes, vt eos intermittere faciamus reparationem muri. 12 Decem vicibus, עשר פעמים .i.multis vicibus, siue frequenter. Numerus certus pro incerto. Quidā vertunt, Quando autem venerunt Iudæi illi qui habitabant iuxta illos, & dixerunt nobis, &c. Ad nos: עלינו .i.ad vos. non enim separant sese ab aliis Iudæis. hoc est, volunt nos adoriri imprudentes ac incautos, & nihil tale cogitantes. Istud Vnde reuertemini, significat, tēpore quo reuertemini à cibo, vel sub noctem. 13 In ipsis summitatibus sax. בצחחים Significat locum eleuatum & altum in petra: sic dictum quòd sit aridus atque siccus, vt ait doctus inter Hebræos. 14 Quúmque aspexissem sur. וארא ואקום sub. aciem instructā. Ad verbum, Et vidi, & surrexi. i. Quum aspexissem instructam aciem, surgens dixi. i. habui orationem ad optimates. A facie eorum: מפניהם .i.ab eis.

Et pugnate והלחמו sub. alacriter, siue alacri animo. 15 Notum factum esset nobis, נודע לנו .i.detectæ essent nobis eorum insidiæ. Dissipauit ויפר Ad verbum, & dissipauit. ו tantum conuertit fut. in præt. Et reuersi sumus ונשב itaque reuersi sumus.

16 Verùm à die illa, altera pars ויהי מן היום ההוא חצי Ad verbũ, Et fuit à die illa, media pars. Operabatur, עושים במלאכה Ad verbũ, faciebāt in opere. 17 Et altera ואחת sub. manus. 18 Tuba, בשופר sub. illa militari & bellica. 19 Tunc dixi ואומר Ad verbum, Et dixi. Multum & latum est, הרבה ורחבה .i.magnum & spatiosum. Separati sumus נפרדים disiuncti sumus. vel diuulsi abinuicem. Seipsum mox declarat, quum dicit, remoti vel distantes alter ab altero. i. alii ab aliis. Et media pars eorum והצים nempe iuuenũ qui illic aderant, de quibus paulo suprà versu 16.

21 Nos itaque ואנחנו Ad verbum, Et nos. Quidam vertunt, Nos interim operabamur. Ab ascensu auroræ, &c. מעלות השחר וגו' .i.à tempore quo ascendit aurora supra horizōtem, hoc est ab ortu auroræ, vsquedum egrederentur stellæ, i. apparere inciperent. Videntur enim antea quasi esse in cubiculis in quibus delitescant: hoc est, ab aurora vsque ad noctem.

Etiam tempore illo dixi populo, Quiſque cum puero ſuo ma- 22
neat in medio Ieruſaláim,ſintque nobis noctu in excubias,& in-
terdiu *in* opus.

″Nec ego,nec fratres mei,nec pueri mei,neque cuſtodes qui ſe- 23
quebantur me, exuebamus veſtimentum noſtrum,″quiſque de-
ponebat illud *ad* aquas. Cap. V.

Populus laborans fame, vſuris cogitur viuere.

FVit autem clamor″populi & vxorum eius magnus aduerſus 1
″fratres ſuos Iehudæos.

Erãt enim qui dicerẽt,Cũ filiis noſtris & filiabus noſtris ſumus 2
multi:″accipiamus igitur frumentũ,& comedamus, & viuamus.

Erant deinde qui dicerent, Agros noſtros, & vineas noſtras, & 3
domos noſtras″pignori damus,vt accipiamus frumentũ in fame.

Erant præterea qui dicerent, Mutuum accepimus argentũ″pro 4
tributo regio,ſuper agros noſtros & vineas noſtras.

Nunc autem ſicut caro fratrum noſtrorum *eſt* caro noſtra,ſicut 5
filii eorum *ſunt* filii noſtri:& ecce nos ″ſubiicimus filios noſtros &
filias noſtras in ſeruos, ſúntque *iam* è filiabus noſtris″quæ ſubiici-
untur,nec eſt″facultas in manibus noſtris ad redimendũ,″& agros
noſtros & vineas noſtras *tradidimus* aliis.

Iratus itaque ſum vehementer,quum audirem clamorem eorũ, 6
& verba iſta.

Et cogitauit cor meum″in me, atque increpaui optimates, ac 7
magiſtratus,dixíque eis, Vſuram ſinguli à fratribus veſtris accipi
tis.″Et poſui contra eos congregationem magnam:

Nehemias vſuras prohibet.

Ac dixi eis, Nos redemimus fratres noſtros Iehudæos, qui vẽ- 8
diti erant Gentibus″ſecundum facultatem quæ eſt in nobis,″& vos
etiam vendetis fratres veſtros, ″& vendentur nobis? Et ſiluerunt,
nec inuenerunt reſponſum.

″Præterea dixi, Non eſt bona res quàm facitis: annon in timo- 9
re Dei noſtri″ambulabitis″propter probrũ Gentium inimicarum
noſtrarum?

″Et ego quoque,fratres mei, & pueri mei commodauimus eis 10
argentum,& frumentum:relinquamus quæſo″vſuram hanc.

Reddite quæſo eis hodie agros eorum, vineas eorum , olíueta 11
eorum, & domos eorum, ″& centeſimam partem argenti, & fru-
menti,vini,&olei,quam exigitis ab eis.

22 In tempore quoque illo dixi popu-
lo , Vnuſquiſque cum puero ſuo ma-
neat in medio Ieruſalem , & ſint no-
bis vices per noctem,& diem,ad ope
randum.

23 Ego autem & fratres mei & pueri
mei,&cuſtodes qui erant poſt me,nõ
deponebamus veſtimẽta noſtra:vnuſ
quiſque tantùm nudabatur ad bapti-
ſmum. Cap. V.

1 ET factus eſt clamor populi , & v-
xorum eius magnus aduerſus fra
tres ſuos Iudæos.

2 Et erant qui dicerent, Filii noſtri &
& filiæ noſtræ multæ ſunt nimis:acci-
piamus pro pretio eorum frumentũ,
& comedamus, & viuamus.

3 Et erant qui dicerẽt,Agros noſtros,
& vineas,& domos noſtras oppona-
mus:& accipiamus frumẽtũ in fame.

4 Et alii dicebant, Mutuo ſumamus
pecunias in tributa Regis,demúſque
agros noſtros & vineas.

5 Et nunc ſicut carnes fratrũ noſtro-
rũ,ſic carnes noſtræ ſunt, & ſicut filii
eorũ, ita & filii noſtri:ecce nos ſubiu-
gamus filios noſtros & filias noſtras
in ſeruitutẽ,& de filiabus noſtris ſunt
famulæ,nec habemus vnde poſſint re
dimi, & agros noſtros & vineas no-
ſtras alii poſſident.

6 Et iratus ſum nimis, quũ audiſſem
clamorem eorum ſecundũ verba hęc:

B

7 Cogitauitque cor meum mecum,
& increpaui optimates & magiſtra-
tus, & dixi eis, Vſuráſne ſinguli à fra-
tribus veſtris exigatis?Et congregaui
aduerſum eos concionem magnam.

8 Et dixi eis, Nos, vt ſcitis, redemi-
mus fratres noſtros Iudæos qui ven-
diti fuerant Gentibus, ſecundum poſ
ſibilitatem noſtram:& vos igitur vẽ-
detis fratres veſtros , & redimemus
eos?Et ſiluerunt, nec inuenerũt quid
reſponderent.

9 Dixitque ad eos , Non eſt bona res
quam facitis : quare non in timore
Dei noſtri ambulatis , ne exprobre-
tur nobis à Gẽtibus inimicis noſtris?

10 Et ego & fratres mei & pueri mei
commodauimus plurimis pecuniam
& frumentum? non repetamus in cõ
mune iſtud,æs alienum concedamus
quod debetur nobis.

11 Reddite eis hodie agros ſuos , &
vineas ſuas, & olíueta ſua, & domos
ſuas: quin potius & centeſimam pe-
cuniæ , frumenti , vini & olei , quam
exigere ſoletis ab eis,date pro illis.

22 In opus. מלאכה: .i.noctu cuſtodiant nos,& interdiu operentur in muro. 23 Nec ego,nec fratres mei,&c. ואין אני וגו׳ Ad verbum,Et non ego,& fratres mei,& pueri mei,& viri cuſtodes, qui erãt poſt me,non nos exuentes.Redundat אנשי.Et אנחנו nos,pro eramus. .i.non inquam eramus exuentes nos:hoc eſt,nunquam exuebamus nos,ſiue deponebamus veſtes & arma,ſiue per diem,ſiue per noctem.

Quiſque deponebat illud *ad* aquas. איש שלחו המים: Ad verbum,cuiuſque depoſitio[expoliatio]eius *ad* aquas.i.quiſque exuebat veſtes ſuas tantùm quum vellet ſeſe mundare & ſanctificare à שלח quo vtitur Chaldæus paraphr. pro exuere & expoliare. Iſtam expoſitionem annotat doctus inter Hebræos,atque etiam magni nominis apud illos vir.Ex doctioribus illorum alter exponit, cuiuſque enſis *erat in manu ſua etiam* ad aquas.expiatorias ſcilicet ſiue luſtratorias.i.quando ibat ad aquas illas expiatorias,hoc eſt quum vellet ſeſe expiare & luſtrare.

IN CAPVT V.

1 Populi העם ſub.pauperis & egeni.Deſcribitur inclemẽtia & inhumanitas,imò crudelitas Iudæorum inuicem. Fratres ſuos אחיהם ſub.diuites & opulentos. 2 Accipiamus igitur ונקחה q.d.Quum familia noſtra multa ſit,& numeroſa, cogimur accipere frumentũ pretio,vt viuamus. 3 Pignori damus, ערבים .i.parati ſum⁹ dare pignori vt accipiamus à fratribus noſtris frumentũ in fame qua premimur & penè conficimur.loquitur de fame quadam inſigni. 4 Pro tributo למדת .i.vt penderemus,ac ſolueremus tributum.Gallicè,*la taille*.Vide radicem מדד. 5 Subiicimus כובשים .i.ſubiicere cogimur.q.d.Nos & illi,ſumus eadẽ caro,id eſt ex eodem genere:ipſi tamen aſpernantur carnem ſuam,& nullam rationẽ noſtri habent,neque volunt ſubuenire inopiæ ac neceſſitati noſtræ. Quæ ſubiiciũtur, נכבשות .i.quæ ſeruiunt. Facultas לאל virtus.i.non habemus quo eas redimamus. Et agros noſtros,&c. ושדותינו וגו׳ agri nanq; noſtri & vineæ noſtræ *ſunt* aliorum. 7 In me, עלי apud[contra]memetipſum.Quidam vertunt,Et cõſilium iniit animus meus apud me.i. capto apud memetipſum conſilio,contendi,rixatus ſum,litigaui cum optimatibus. Et poſui contra eos ואתן עליהם .i.& congregaui cõtra eos:vt viſa tanta multitudine puderet eos ſcelerum ſuorum. 8 Secundum facultatem quæ eſt in nobis, כדי בנו pro virili noſtra.Gallicè,*ſelon noſtre poſſibilite.* Et vos etiam וגם אתם ſub.qui deberetis redimere fratres veſtros. Et vẽdentur nobis? ונמכרו לנו .i.vt poſtea redimamus eos? 9 Præterea dixi, ויאמר Ad verbũ,Et dixit,ſub.Nehemias.tertia perſona pro prima. Ambulabitis תלכו .i.ambulare debetis. Propter probrum Gentium,&c מחרפת הגוים וגו׳ .i.ne malè audiamus apud Gentes quæ odio nos proſequuntur? 10 Et ego quoque,&c. וגם אני וגו׳ Reſpondet tacitæ obiectioni:potuerant enim dicere alii,Nos mutuauimus eis pecunias & frumentum. Vſurã hanc. את המשא הזה: debitũ hoc.q.d.dimittamus nos omnes fratribus debitũ. 11 Et centeſimã partem argenti, &c. ומאת הכסף וגו׳ Et centũ *nummos* argenti, & frumentũ,vinũ,& oleum quod exigitis ab eis. Ex doctis Hebræorũ alter ſubaudit, ſiclos. Alii vertũt vt noſter interpres,centeſimã partem,&c.quam ſcilicet exigere ſoletis pro vſura,&c.quæ omnia vos mutuauiſtis illis,quæſtus ſiue vſuræ gratia.

C Et dixerunt, Reddemus, & ab eis ni- 12
hil quæremus: ſicque faciemus vt lo-
queris. Et vocaui Sacerdotes & adiura
ui eos vt facerent iuxta quod dixerā.

12 Reſponderunt, Reddemus, nec *quicquam* ab eis quæremus: ſic fa-
ciemus vt tu dicis. Tum conuocaui Sacerdotes, ″& adiuraui illos
vt facerent iuxta verbum hoc.

Inſuper excuſſi ſinum meum, & di- 13
xi, Sic excutiat Deus omnem virum
qui non compleuerit verbum iſtud,
de domo ſua & de laboribus ſuis: ſic
excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit vni
uerſa multitudo, Amen: & laudauerūt
Dominum. fecit ergo populus ſicut
erat dictum.

13 Etiam ″veſtimentum meum excuſſi, ac dixi, Sic excutiat Deus
omnem virum qui nō ″compleuerit verbum iſtud, ″de domo ſua,
″& de labore ſuo, & ita ſit excuſſus & vacuus. Et dixerūt totus cœ
tus, Amen: atque laudauerunt Iehouam: fecítque populus ″iuxta
verbum iſtud.

A die autē illa qua præceperat Rex 14
mihi vt eſſem dux in terra Iuda, ab an
no viceſimo vſque ad annum triceſi-
mum ſecundum Artaxerxis Regis,
per annos duodecim, ego & fratres
mei annonas quæ Ducibus debeban-
tur, non comedimus.

14 Quinetiam à die qua præcepit mihi vt eſſem dux eorum in ter-
ra Iehudáh, *nempe* ab anno viceſimo vſque ad annum triceſimum
ſecundum Arthahשaſthé Regis, annis duodecim, nec ego, ne-
que fratres mei panem ″Ducis comedi.

D Duces autem primi, qui fuerant an 15
te me, grauauerunt populū, & accepe
rūt ab eis in pane, & vino, & pecunia
quotidie ſiclos quadraginta: ſed & mi
niſtri eorum depreſſerant populum:
ego autem non feci ita, propter timo
rem Dei.

15 Duces autem priores qui fuerunt ante me, ″grauauerunt popu- Dux Nehemias aliena nō rapit, ſua non repetit ne affligat populum, & non habētibus dat victū.
lum, & acceperūt ab eis pro pane & vino, ″poſt argēti שſeclos qua-
draginta: præterea pueri eorum ″dominati ſunt populo: ego verò
non feci ita ″propter timorem Dei.

Quin potius in opere muri ædifica 16
ui. & agrum non emi, & omnes pueri
mei congregati ad opus erant.

16 Quinetiam in opere muri huius ″inſtauraui, nec agrum *ullum* ″e-
mimus, & omnes ″pueri mei congregati erant ibi ad opus.

Iudæi quoque & magiſtratus cen- 17
tum quinquaginta viri, & qui venie-
bant ad nos de Gētibus quę in circui-
tu noſtro ſunt, in menſa mea erant.

17 ″Iehudæi inſuper, & magiſtratus centum & quinquaginta viri,
quíque veniebāt ad nos è gētibus *illis* quæ ſunt in circuitu noſtro,
in menſa mea ″*erant*.

Parabatur autem mihi per dies ſin 18
gulos bos vnus, arietes ſex electi, ex-
ceptis volatilibus: & inter dies decē
vina diuerſa, & alia multa tribuebam:
inſuper & annonas ducatus mei non
quæſiui. valde enim attenuatus erat
populus.

18 Quod autem ″parabatur per ſingulos dies, *erat* bos vnus, pecu-
des ſex ″electæ, aues quoque parabātur mihi: ″intra decem autem
dies *excipiebam illos* ″cum omni *genere* vini ad copiam: & cum hoc ″panē
ducis non quæſiui, quia grauis erat ſeruitus *illa* populo huic.

Memēto mei Deus meus, in bonū 19
ſecūdū omnia quæ feci populo huic.

19 Memento mei Deus mi, ″in bonum, omnium quæ feci populo
huic.

Cap. V I.

FActum eſt autem, quum audiſſet 1
Sanaballat, & Tobias, & Goſſem
Arabs, & cæteri inimici noſtri, quòd
ædificaſſem ego murum, & non eſſet
in ipſo reſidua interruptio (vſque ad
tempus autem illud valuas non po-
ſueram in portis.)

Cap. V I.

1 FVit autem, quum auditum eſſet à שSanballát, & Tobiiáh, & Ge Rurſus impeditur ædificatio.
שſem Arabe illo, & cæteris inimicis noſtris, quòd ædificaſſem
murum, nec remanſiſſet in eo ″interruptio: (″attamē vſque ad hoc
tempus valuas non ſtatueram in portis)

Miſerunt Sanaballat & Goſſem ad 2
me, dicentes, Veni, & percutiamus
fœdus pariter in viculis in campo O-
no. Ipſi autem cogitabāt vt facerent
mihi malum.

2 Miſit שSanballát & Geשſém ad me, ″his verbis, Veni, ″& conue-
niamus pariter ″in villis in campo אנו Onó. Ipſi autem cogitabant
facere mihi malum.

Miſi ergo ad eos nuntios, dicens, 3
Opus grande egō facio, & non poſſū
deſcendere: ne fortè negligatur, quum
venero, & deſcendero ad vos.

3 Miſi quoque ad eos nuntios, his verbis, Opus grande facio, ″&
non poſſum deſcēdere: quare ceſſabit opus ipſum quum deſeram
illud, vt deſcendam ad vos?

Miſerunt autem ad me ſecun- 4
dum verbū hoc, per quatuor vices: &

4 Miſerunt autem ad me ″iuxta verbum hoc quatuor vicibus, &

12 Et adiuraui illos ואשביעם .i. coegi eos iurare, quod facerent ſicut dictum eſt. 13 Veſtimentum meum, חצני .i. oram, ſiue fimbriam veſtis meæ. Alii, ſinum meum. ita ſcilicet vt nihil remaneret in ſinu meo. q.d. Malè precatus ſum iis qui aliter facerent, idque adhibito ſigno exteriore. Compleuerit יקים Ad verbum, ſtatuerit. i. adimpleuerit ac ratam fecerit hanc rem: hoc eſt, qui hoc non fecerit. De domo ſua, מביתו Refertur ad verbum Excutiat. Et de labore ſuo, ומיגיעו .i. de opibus ac facultatibus quas opere ſuo peperit ac congregauit. Iuxta verbum iſtud. כדבר הזה: .i. ita vt dictum fuerat.

14 Ducis הפחה .i. qui ſolitus erat, ſiue debebat dari ducibus. 15 Grauauerunt הכבידו .i. graue, ſiue grauius tributum impoſuerunt populo. His verſibus commemorat Nehemias quæ cōtulit beneficia in hunc populum cui tum ipſe præerat. Poſt אחר præter. vltra. i. poſtquam accepiſſent ab eis XL illos ſiclos argenti olim conſtitutos ducibus pro victu ſuo. Dominati ſunt שלטו .i. tyrannidem exercuerunt in populum, & malè illum tractarunt. Propter timorem Dei. מפני יראת אלהים: .i. quòd Deum timerem.

16 Inſtauraui, החזקתי ſub. partem quandam. Emimus, קנינו ſub. à pauperibus. Singulare eſt pro plurali: aut intellige, Ego & fratres mei. Pueri mei נערי Pueros hîc vocat famulos ſuos. 17 Iehudæi inſuper והיהודים qui ſcilicet inter eos erant illuſtriores.

Erant. Vel, *alebantur*. 18 Parabatur, היה נעשה Ad verbū, fuit factū. Declarat quænā fuerit impenſa. Electæ, ברורות .i. pingues: quòd eligantur quæ pinguiores ſunt. Intra decem autem dies ובין עשרת ימים .i. decimo quoque die. ſub. excipiebam illos. Cum omni *genere* vini ad copiam: בכל יין להרבה Ad verbum, in omni vino, ad multiplicandum. i. in magna copia, ne vinum deeſſet: nam aliis diebus dabatur vinum in menſura certa. Panem Ducis לחם הפחה Vide ſuprà verſu 14. 19 In bonum לטובה .i. vt benefacias mihi.

IN CAPVT VI.

1 Interruptio, פרץ ruptura. fractura. ſub. vlla. In hoc capite deſcribit inſidias quas parauerant hoſtes populi Iſraelitici quū murus ille iam pene eſſet inſtauratus. Attamen vſque ad hoc tempus, &c. גם עד העת ההיא וגו׳ nec tamen ad hoc vſque tempus valuas ſtatueram in portis.

2 His verbis לאמר Ad verbum, dicendo. Et conueniamus pariter, ונועדה יחדו Gallicè, *pour parlementer enſemble*. In villis in campo אנו Ono. בכפרים בבקעת אונו in pagis [vicis] *qui ſunt* in valle Ono. Nomen eſt loci.

3 Et non poſſum deſcendere: ולא אוכל לרדת ideo non poſſum deſcendere. ſub. ad vos. Vtitur hoc verbo quòd Ieruſalem ſita eſſet in loco eminentiore. 4 Iuxta verbum hoc quatuor vicibus, כדבר הזה ארבע פעמים .i. hac de cauſa quater.

respondi eis 'iuxta verbum hoc.
Misit insuper ad me םSanballát 'eisdem verbis vice quinta puc 5
rum suum, '& epistola aperta in manu eius,

Epistola Sanaballat ad Nehemiam.

In qua scriptum erat, In Gentibus auditum est, '& Gawשmú di- 6
cit quòd tu & Iehudæi cogitatis rebellare: idcirco tu ædificas mu-
rum, & tu es illis Rex, 'secundum verba hæc:
Et etiam Prophetas statueris vt prædicent de te in Ieruשaláim, 7
dicendo, '*Est* Rex in Iehudáh. nunc verò 'audietur à Rege secũdum
verba hæc: quapropter veni, '& consilium ineamus pariter.

Responsio Nehemiæ.

Tum misi ad eum, his verbis, Non est factum secundum verba 8
hæc quæ tu dicis, sed 'de corde tuo fingis ea.

Nehemias non deterretur ab opere propter pseudoprophetas.

Quia 'omnes ii terrent nos, dicendo, 'Debilitabuntur manus eo- 9
rum ab opere, & non fiet. nunc autem 'conforta manum meam.
Et ingressus sum domum שSemaיiáh filii Delaiáh, filii Mehe- 10
tabאél (ipse verò *erat* 'clausus) & ait, 'Conueniamus ad domum Dei
'intra templũ, claudamúsque ostia 'templi, quia 'veniunt vt occi-
dant te, 'hac quidem nocte veniunt vt occidant te.
Tum dixi, 'Num quisquam similis mei fugiet? & quis similis 11
mei 'qui ingrediatur templum, & viuat? 'non ingrediar.
'Et cognoui, & ecce Deus non miserat illum, sed illam prophe- 12
tiam loquutus erat aduersum me, & Tobiiáh '& םSanballát con-
duxit eum mercede.
'Quia mercede conductus fuerat, 'vt timerem, & facerem sic, at- 13
que peccarem, 'essétque illis ad nomen malum, 'vt probris affi-
cerent me.

Oratio.

Memento Deus mi, Tobiiáh & םSanballát secũdum opera sua 14
ista, & etiam 'Noיadiáh prophetissæ, & cæterorum prophetarum
'qui terruerunt me.
Perfectus est itaq; murus ille vicesimaquinta 'אElúl, 'quinqua- 15
ginta duobus diebus.
Quum autem 'audissent omnes inimici nostri, timuerunt om- 16

respondi eis iuxta sermonem priorẽ.
Et misit ad me Sanaballat iuxta ver- B
bum prius quinta vice puerum suũ,
& epistolam habebat in manu sua,
Scriptam hoc modo, In Gentibus
auditum est, & Gosse dixit quòd tu &
Iudæi cogitetis rebellare: & propte-
rea ædifices murũ, & leuare te velis su
per eos, Regẽ: propter quã causam
Et Prophetas posueris qui prædi-
cent de te in Ierusalem, dicentes, Rex
in Iudæa est: auditurus est Rex verba
hæc: idcirco nunc veni, vt ineamus cõ
silium pariter.
Et misi ad eos, dicens, Non est factũ
secundum verba hæc quę tu loqueris:
de corde enim tuo tu componis hæc.
Omnes enim hi terrebãt nos, cogi-
tantes quòd cessarent manus nostræ C
ab opere, & quiescerem': quã ob cau-
sam magis confortaui manus meas.
Et ingressus sum domum Semaiæ
filii Dalaiæ filii Metabeel secretó. qui
ait, Tractemus nobiscum in domo
Dei in medio templi, & claudamus
portas ædis: quia vẽturi sunt vt inter-
ficiant te: & nocte venturi sunt ad oc-
cidendum te.
Et dixi, Num quisquam similis mei
fugit? & quis vt ego ingredietur tem-
plum, & viuet? non ingrediar.
Et intellexi quòd Deus non misis-
set eum: sed quasi vaticinans loquu-
tus esset ad me, & Tobias & Sanabal
lat conduxissent eum.
Acceperat enim pretium vt territus
facerem, & peccarem, & haberent ma
lum quod exprobrarent mihi.
Memento mei Deus pro Tobia &
Sanaballat, iuxta opera eorum talia:
sed & Noadiæ prophetæ, & cæterorũ D
prophetarum qui terrebant me.
Completus est autem murus vice-
simoquinto die mensis Elul, quinqua
gintaduobus diebus.
Factũ est ergo quũ audissent omnes
inimici nostri, vt timerent vniuersæ

Iuxta verbum hoc. כדבר הזה: .i. sic, vt prius dictũ est. 5 Eisdem verbis, כדבר הזה Ad verbum, iuxta verbũ hoc. Et epistola aperta in manu eius, ואגרת פתוחה בידו: .i. habebat epistolam in manu sua. 6 Et Gawשmú dicit וגשמו אומר Id est, idque Gasmu asserit. Is est Gesem Arabs cuius antea meminit. Secundum verba hæc. כדברים האלה: quæ scilicet narrantur inter Gentes. Magni nominis apud Hebræos vir iungit hæc verba cum principio versus, In qua scriptum erat iuxta hæc verba. i. hoc pacto.
7 '*Est* Rex in Iehudáh. מלך ביהודה q.d. Iam habemus Regem præter Artaxerxem. Audietur à Rege secundum verba hæc: ישמע למלך כדברים האלה .i. narrabuntur Regi talia. Et consilium ineamus pariter. ונועצה יחדו: vt scilicet eluas à te hanc infamiam & hoc crimen. Epistola enim illa Sanballat accusabat Nehemiam & Iehudæos læsæ maiestatis.
8 De corde tuo fingis ea. מלבך אתה בודאם: .i. ex te finxisti illa. q.d. mentiris. 9 Omnes ii terrent כלם מיראים omnes hæ[sub. gentes] terrent. ita magni nominis apud Hebræos vir. i. metum ac timorem incutere conantur nobis, vt abducãt nos ab opere ipso. Alter ex doctioribus illorum, Vos omnes terretis. i. terrere conamini. nam est particip. Heb. terrentes. vt vtroque modo vertere possis. Verbum בודאם exponit idem magni apud illos nominis vir, verbo Gallico *controuuer*. Debilitabũtur, &c. ירפו וגו' .i. debiles factæ manus eorum, desistent ab opere ipso, & non perficietur. Conforta חזק confirma corrobora, ó Sanballat, me ad opus ipsum, & ne deterreas. q.d. Tu potius cohortare me ad opus, quàm deterrendo auoces me ab illo. 10 Clausus עצור sub. in domo sua. i. qui continebat se domi. Vel qui abstinebat ab omnibus voluptatibus & deliciis, vt solent Prophetæ. Narrat Nehemias alias insidias quas sibi parauerant hostes per pseudoprophetas.
Conueniamus נועד .i. Recipiamus nos, vel Confugiamus, siue Concedamus ad domum Dei. Intra אל־תוך Ad verbum, in medio. Templi, ההיכל Antecedens pro relat. eius, sub. super nos. Veniunt באים Præs. Heb. pro fut. venturi sunt. Hac quidẽ nocte, &c. ולילה באים להרגך: Ad verbum, & nocte veniunt ad occidendum te, pro, & quidem hac nocte prima venturi sunt inquam Samballat & alii hostes, vt te occidant. 11 Num quisquam similis mei האיש כמוני Nunquid aliquis qualis ego sum. q.d. Debeóne ego quem Deus tantis beneficiis affecit, fugere metu mortis? Qui ingrediatur templum, & viuat: אשר־יבוא אל ההיכל וחי .i. qui ingredi possit templum, quem Deus non statim interficiat quòd scilicet templum violauerit. Non ingrediar. לא אבוא: nequaquã ingrediar. nõ enim licet mihi ingredi. q.d. Si facerem quæ hortaris, peccarem in me, fugiendo scilicet: & Deum, ingrediendo templum ipsum.
12 Et cognoui, & ecce ואכירה והנה Subaudiendum aliquid, hoc modo, Dedi operam vt cognoscerem essétne verus propheta: & deprehendi quòd non misisset eum Deus, hoc est eum esse pseudoprophetam. nam veri Prophetæ mittuntur à Deo. Et םSanballát conduxit eũ mercede. וסנבלט שכרו: aut Samballat conduxerant eum. 13 Quia mercede cond. fuerat למען שכור הוא Subaudiendum aliquid, quale, Hæc inquam dicebat, propterea quòd mercede, &c. Vel, Deus inquam non miserat illum, nam, &c. Vt timerẽ, & facerem sic, atque pecc. למען אירא ואעשה־כן וחטאתי .i. vt metum ac timorem mihi incuteret, & facerem vt dicebat, atq; ita peccarem. Essétne illis, &c. והיה להם לשם רע essétque illis in famam malã. sub. aduersum me. i. vt haberent quod mihi tanquam crimen impingere possent. Vt probris me affic. למען יחרפוני: quum scilicet me illorum metu aufugisse cognoscerent.
14 Noיadiáh לנועדיה Nomen mulieris, quæ etiam sibi Prophetæ nomen sumebat. Qui terruerunt me. אשר היו מיראים אותי: .i. qui terrore conati sunt auocare me ab opere ipso. 15 אElúl, לאלול Mensis est qui partim Augusto nostro respondet, partim Septembri.
Quinquaginta duobus diebus. לחמשים ושנים יום: quinquagesimo secundo die. postquam scilicet misit Sanballat epistolam illam ad Nehemiam. 16 Audissent שמעו sub. murum esse perfectum.

nes gentes quæ *erant* in circuitu nostro, ″& conciderũt valde in o-
culis suis, cognouerũtq; quòd à Deo nostro factũ est opus hoc.
17 Etiam diebus illis ʼcrebras epistolas mittebant optimates Iehu
dáh ad Tobiiáh, & quæ erant ipsius Tobiiáh veniebant ad eos.
18 Multi enim in Iehudáh ʼhabebant iuramentum eius, quia gener
erat שSechaniáh filii Aránh, & Iohhanán filius eius acceperat filiã
Meשullám filii Berechiáh.
19 Præterea ʼbonitates eius dicebant coram me, ″& sermones meos
referebant ei: Epistolas misit Tobiiáh ad terrendũ me. Cap. VII.
1 QVum autem ædificatus esset murus, & statuissem valuas, cõ
stitutíque essent ianitores, & cantores, & Leuitæ:
2 ʼPræcepi nHananí fratri meo, & nHananiáh principi pa
latii, ʼde Ieruשaláim (quòd ipse esset ʼvir verax, & timẽs Deum ʼpræ
multis.)
3 Dixi inquã illis, ʼNe aperiantur portæ Ieruשaláim vsque ad ca
lorem solis, & adhuc ʼipsis adstantibus claudent valuas, ″& tene-
bunt. ʼconstitui itaque custodes habitantium Ieruשaláim, quen-
que in custodia sua, & quenque eregione domus suæ.
4 Vrbs autem ipsa erat lata ʼlocis, & magna, populus verò paucus
in medio eius, nullæque erant domus ædificatæ.
5 Posuit ergo Deus in corde meo vt congregarem optimates, &
magistratus atque populum vt recenserentur secundum seriem
generationum: & inueni librum ʼgenealogiæ eorum qui ascende-
rant ʼprimùm, & inueni scriptum ʼin eo,
6 Isti sunt filii ʼprouinciæ qui ascenderunt de captiuitate trãsmi-
grationis, quam transmigrare fecit Nebuchad-nezsár Rex Babél,
& reuersi sunt in Ieruשaláim & in Iehudáh, quisq; in ciuitatẽ suã.
7 Qui venerunt cũ Zerubbabél, Ieשúay, Nenhemiáh, ʼyAzariáh,
Rayamiáh, ʼNanhamaní, Mordochái, Bilשán, Miסpéret, Biguái,
Nenhúm, Bayanáh. Numerus virorum populi Iשraëlis,
8 Filii Paryóש, duo millia centum & septuagintaduo.
9 Filii שSephatiáh, trecenti septuagintaduo.
10 Filii Aránh, sexcenti quinquagintaduo.
11 Filii Panháth-moáb de filiis Ieשúay & Ioáb, duo millia octin-
genti octodecim.
12 Filii yElám, mille ducenti quinquagintaquatuor.
13 Filii Zatthú, octingenti quadragintaquinque.
14 Filii Zecchái, septingenti sexaginta.
15 Filii Binnúi, sexcenti quadragintaocto.

gentes quæ erãt in circuitu nostro, & cõciderent intra semetipsos, & sciret quòd à Deo factum esset opus hoc.

Sed & in diebus illis multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobia veniebant ad eos.

Multi enim erant in Iudæa habentes iuramẽtum eius, quia gener erat Secheniæ filii Aréa: & Iohanan filius eius acceperat filiam Mosollam filii Barachiæ.

Sed & laudabant eum coram me, & verba mea nuntiabant ei: & Tobias mittebat epistolas vt terreret me.

Cap. VII.

Eccli. 49. c. 15 POstquam autẽ ædificatus est murus, & posui valuas, & recensui ianitores, & cantores & Leuitas:

Præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens Deum plus cæteris videbatur)

Et dixi eis, Non aperiantur portæ Ierusalẽ vsque ad calorẽ solis. Quûmque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, & oppilatæ: & posui custodes de habitatoribus Ierusalem, singulos per vices suas, & vnũquenque contra domum suam. 1. Esdr. 2. a. 1

Ciuitas autẽ erat lata nimis & grãdis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ.

Deus autem dedit in corde meo: & cõgregaui optimates, & magistratus & vulgus, vt recenserẽ eos: & inueni librum census eorum qui ascenderant primùm, & inuentum est scriptum in eo, B

Isti filii prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos trãstulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis, & reuersi sunt in Ierusalem, & in Iudæã, vnusquisque in ciuitatẽ suã.

Qui venerunt cum Zozobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belsan, Mespharath, Begoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel.

Filii Pharos, duo millia centum septuagintaduo.

Filii Saphatia, trecenti septuagintaduo.

Filii Area, sexcenti quinquagintaduo.

Filii Phahath-moab filiorum Iosue & Ioab, duo millia octingenti decem & octo.

Filii AElam, mille ducenti quinquagintaquatuor. C

Filii Zethua octingenti quadragintaquinque.

Filii Zachai, septingẽti sexaginta.

Filii Bannui, sexcenti quadragintaocto.

Extructo muro cõstituuntur custodes per Nehemiam.

Numeratur populus è captiuitate reuersus.

Et conciderunt, &c. ויפלו וגו׳ .i. humiliati sunt valde. qd. existimauerunt se iacturam magnam fecisse nominis sui & rerum suarum.
17 Crebras epistolas, &c. מרבים חורי וגו׳ Ad verbum, multiplicabant optimates Iehudáh epistolas suas eũtes [.i. missas] ad Tobiiah. Hebraismus, quem vertit noster interpres, Crebras ac frequentes epistolas mittebant ad Tobiam, & ab eodem frequentes etiam recipiebant.
18 Habebant iuramentum eius, בעלי שבועה .i. coniurauerant cum ipso Tobia.
19 Bonitates eius dicebant טובותיו היו אומרים merita eius [benefacta. magnificentias] narrabant. vel, recitabant. Et sermones meos ודברי quòd scilicet epistolas quasdam misisset Tobias vt me terreret, vt ab instauratione muri desisterem.

IN CAPVT VII.

2 Præcepi ואצוה .i. Præcepta ac mandata dedi. De Ieruשalaim, על ירושלם .i. de portis Ierusalem claudendis & aperiendis suo tẽpore. Alii, de custodiendis portis exponunt. Vir כאיש Hic כ affirmantis est potius quàm dubitantis: acsi dicas, quòd ipse proculdubio esset vir verax. Præ multis. מרבים: scilicet hominibus. Vel, vt alii, à multis, scilicet diebus. i. à multo tempore.
3 Ne aperiantur לא יפתחו Non aperientur. propter insidias hostium. Ipsis adstantibus הם עומדים ipsis assistentibus. i. ipsis custodibus assistentibus in portis. Et tenebunt. ואחזו Ad verbum, & tenete. Confusio numeri, pro tenebunt, siue apprehendent. sub. valuas, siue fores illas, donec vectibus clauserint illas. Alii exponunt, & teneant, id est iungant eas vectibus. q.d. non relinquent portas apertas. Constitui itaque custodes habitantium והעמיד משמרות יושבי .i. statui custodes habitatores Ierusalem: siue constitui circum Ierusalẽ custodes habitatores eius. 4 Locis, ידים spatiis. i. spatiosa erat. 5 Genealogiæ היחש census. Liber iste generationis nõ est ille qui descriptus est secundo capite Ezræ, sed scriptus fuit aliquot annis post illum. non enim conueniunt in aliquot numeris particularibus filiorum, quòd successu temporis multi aucti sint liberis, alii orbati. Primùm, בראשונה initio, sub Zorobabele scilicet. In eo, בו sub. quod sequitur.
6 Prouinciæ המדינה regionis. sub. Iudææ. Confer hæc omnia cum secundo capite Ezræ, vbi similia fere omnia.
7 yAzariáh, Rayamiáh עזריה רעמיה Isti duo in Ezra dicuntur Seraiah, Reyelaiah, quòd habuerint duo nomina. Nanhamani, נחמני Superadditur iste numero illi qui habetur in Ezra.

Filii Bebái,ſexcenti vigintiocto. 16 Filii Bebai,ſexcenti vigintiocto.

Filii עAzgád,duo millia ſexcenti vigintiduo. 17 Filii Azgad, duo millia trecenti vigintiduo.

Filii Adonicám,ſexcenti ſexagintaſeptem. 18 Filii Adonicam,ſexcenti ſexaginta ſeptem.

Filii Biguái,duo millia ſexagintaſeptem. 19 Filii Beguai,duo millia ſexaginta ſeptem.

Filii עAdín,ſexcenti quinquagintaquinque. 20 Filii Adin, ſexcenti quinquaginta quinque.

Filii Atérʹde חHizciiáh,nonaginta octo. 21 Filii Ater filii Hezechiæ,nonagintaocto.

Filii חHaשſúm,trecenti vigintiocto. 22 Filii Haſem,trecenti vigintiocto.

Filii Beצſái,trecenti vigintiquatuor. 23 Filii Beſai,trecenti vigintiquatuor.

Filii חHaríph,centum duodecim. 24 Filii Hareph,centum duodecim.

ʹFilii Gibעón,nonagintaquinque. 25 Filii Gabaon,nonagintaquinque.

Viri Beth-léחhem & Netopháh, centum octogintaocto. 26 Filii Beth-léhem & Netupha,centũ octogintaocto.

Viri עAnathóth,centum vigintiocto. 27 Viri Anathoth, centũ vigintiocto.

Viri Beth-עazmáueth,quadragintaduo. 28 Viri Beth-azmoth, quadragintaduo.

Viri Ciriáth-ieעarim,Chephiráh,& Beאeróth,ſeptingẽti quadragintatres. 29 Viri Cariath-iarim,Cephira,& Beroth,ſeptingenti quadragintatres.

Viri Ramáh,& Gabáע,ſexcenti vigintivnus. 30 Viri Rama & Geba,ſexcenti viginti vnus.

Viri Michmáס,centum vigintiduo. 31 Viri Machmas, centum vigintiduo.

Viri Beth-אél & עAi,centum vigintitres. 32 Viri Beth-el & Hai,centum vigintitres.

Viri Nebó alterius,quinquagintaduo. 33 Viri Nebo alterius, quinquagintaduo.

Filii ʹעElam alterius,mille ducenti quinquagintaquatuor. 34 Viri AElam alterius, mille ducẽti quinquagintaquator.

Filii חHarím,trecenti viginti. 35 Filii Harem, trecenti viginti.

Filii Ierechó,trecenti quadragintaquinque. 36 Fili Iericho, trecenti quadragintaquinque.

Filii Lod-חhadid & אOnó,ſeptingenti vigintivnus. 37 Filii Lod-hadid & Ono,ſeptingenti vigintivnus.

Filii סSenaáh,tria millia nongenti & triginta. 38 Filii Senaa,tria millia nongenti triginta.

ʹSacerdotes:filii Iedaעiáh de domo Ieשúaע, nongenti ſeptuagintatres. 39 Sacerdotes : filii Idaia in domo Ieſua,nongenti ſeptuagintatres,

Filii אImmér,mille quinquagintaduo. 40 Filii Emmer, mille quinquagintaduo.

Filii Phaשחhúr,mille ducenti quadragintaſeptem. 41 Filii Phaſhur,mille ducẽti quadragintaſeptem.

Filii חHarím,mille ſeptemdecim. 42 Filii Arem,mille decem & ſeptem.

Leuitæ:filii Ieשúaע de Cadmiאél de filiis ʹHodiiáh, ſeptuagintaquatuor. 43 Leuitæ: filii Ioſue & Cedmiel filiorum Oduiæ,ſeptuagintaquatuor.

Cantores:filii Aסáph,centum quadragintaocto. 44 Cantores:filii Aſaph, centum quadragintaocto.

Ianitores:filii שSallúm,filii Atér, filii Talmón, filii עAccúb,filii חHatitá,filii שSobái,centum trigintaocto. 45 Ianitores:filii Sellum,filii Ater, filii Telmon,filii Accub, filii Hatita, filii Sobai, centum trigintaocto.

Nethinæi:filii צSiחhá,filii חHaשuphá,filii Tabaעóth, 46 Nathinæi:filii Soha, filii Haſupha, filii Tebbaoth,

Filii Ceróס,filii סSiyá,filii Padón, 47 Filii Ceros,filii Siaa,filii Phadon,

Filii Lebanáh,filii חHagabá,filii שSalmái, 48 Filii Lebana, filii Hagaba, filii Selmai,

Filii חHanán,filii Giddél,filii Gaחhár, 49 Filii Hanan,filii Gaddel,filii Gaher,

Filii Reaiáh,filii Reצín,filii Necodáh, 50 Filii Raaia,filii Raſin,filii Necoda,

Filii Gazzám,filii עVzzá,filii Paסéaחh, 51 Filii Gezem,filii Aza,filii Phaſea,

Filii Beסái,filii Meעuním,filii Nephiשſeסím, 52 Filii Beſai,filii Munim,filii Nephuſim,

Filii Bacbúc,filii חHacuphá,filii חHarחhúr, 53 Filii Bacbuc,filii Hacupha,filii Harhur,

Filii Baצlíth,filii Meחhidá,filii חHarשá, 54 Filii Beſloth,filii Mahida,filii Harſa,

Filii Barcóס,filii סSiסerá,filii Thamáחh, 55 Filii Bercos,filii Siſara,filii Thema,

Filii Neצiáחh,filii חHatiphá. 56 Filii Naſia,filii Hatipha,

ʹFilii ſeruorum שSelomóh:filii סSotái,filii סSophéreth,filii Peridáh, 57 Filii ſeruorum Salomonis, filii Sotái,filii Sophéreth,filii Pharida,

Filii Iaעalá,filii Darcón,filii Giddél. 58 Filii Iahala,filii Darcõ,filii Geddel,

21 De חHizciiáh, לחזקיה .i.qui erat de domo ac familia Hizciiáh. 25 Filii Gibעón, בני גבעון .i.ciues.Sic ſequenti verſu,& pluribus aliis. Quoties enim בני vel אנשי nominibus vrbium præponitur,incolas ſiue ciues ſignificat.

34 עElám עילם Nomen viri & vrbis. 39 Sacerdotes: הכהנים .i.Sequuntur Sacerdotes,vel filii Sacerdotum,aut nomina Sacerdotum. Vel,Sequitur numerus ſiue catalogus,&c.Et ſic infrá de Leuitis,Cantoribus,Ianitoribus,& Nathinæis.

43 Hodiiáh, להודיה In Ezra dicitur Hodauiáh. 57 Filii ſeruorum שSelomóh: בני עבדי שלמה Hi præerant operationibus templi,curantes eius ruinas.Siquid enim erat quod minaretur ruinam,ſtatim inſtaurabatur ab illis.

59 Filii שׁSephatiáh,filii חHattil,filii Phochéret de Haʒsebáim,filii Amón.
60 Omnes Nethinæi,& filii seruorum שׁSelomóh, trecenti nonagintaduo.
61 Et isti sunt qui ascenderũt de Thel-mélanh,Thel-חharשׁsá, Cherúb,Addón,& אImmér:& non potuerunt indicare domũ patrum suorum,'& semen suum,an ex Iשׁsraכele essent.
62 Filii Delaiáh, filii Tobiiáh,filii Necodá,sexcẽti quadragĩtaduo.
63 Et de Sacerdotibus:filii חHobaiáh,filii Haccoʒs, filii Barzillái, qui accepit de filiabus Barzillái Gilyaditæ vxorem: & vocatus est nomine earum.
64 Isti 'quæsierũt scripturam suam qua series generationis eorũ recenseretur, & nõ 'est inuenta:'& ideo repudiati sunt à Sacerdotio.
65 Et dixit eis 'Thirשׁsátha ne manducarent 'de sanctitate sanctitatum, donec staret Sacerdos 'in אVrim & Thummim.
66 Vniuersa congregatio tanquam *vir* vnus, quater decem millia trecenti sexaginta:
67 Præter seruos eorum & ancillas,isti erant septem millia trecenti triginta septem: inter eos item *erant* cantores & cantatrices ducenti & quadragintaquinque.
68 Equi eorum septingenti trigintasex:muli eorum ducenti quadraginta quinque:
69 Cameli,quadringenti trigintaquinque:asini,sex millia septingentiviginti.
70 Aliqui autem è principibus familiarum 'dederunt in opus:Thirשׁsátha dedit 'in thesaurũ,auri drachmas mille,crateras quinquaginta, vestes 'Sacerdotum triginta & quingentas.
71 *Aliquot* verò de principibus familiarum dederũt in thesaurum operis,auri drachmarum bis decem millia,& argẽti minarum duo millia ac ducentas.
72 Quæ præterea dederũt residuũ populi ,*fuerunt* auri drachmarum bis decem millia,& argenti minarum duo millia, & vestes Sacerdotum sexagintaseptem.
73 Habitauerunt autem Sacerdotes & Leuitæ,& ianitores, & cantores,& de populo & Nethinæi,vniuersus quoque Iשׁsraél in vrbibus suis , & aduenit mensis septimus, filiíque Iשׁsraכelis erant in ciuitatibus suis.

Cap. VIII.

1 Congregati sunt itaque vniuersus populus 'tanquam vir vnus in platea quæ erat ante portam aquarum, dixerúntque yEzræ 'scribæ vt afferret librum Legis Móשׁseh quam 'præceperat Iehouáh Iשׁsraכeli. Populo congregato legit Esdras Legem.
2 Attulit igitur yEzrá Sacerdos Legem coram cõgregatione illatam virorũ quàm mulierum,'& omnium intelligentium, audien

---

59 Filii Saphatia,filii Hatil,filii Phochereth,qui erat ortus ex Sabaim filio Amon.
60 Omnes Nathinæi,& filii seruorum Salomonis,trecenti nonagintaduo.
61 Hi sunt autem qui ascenderunt de Thelméla, Thel-harsa, Cherub, Addon,& Emmer:& non potuerunt indicare domum patrum suorum,& semen suum,vtrum ex Israel essent,
62 Filii Dalaia,filii Tobia,filii Necoda, F sexcenti quadragintaduo.
63 Et de Sacerdotibus, filii Habia,filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem: & vocatus est nomine eorum.
64 Hi quæsierunt scripturam suam in censu,& nõ inuenerunt: & eiecti sunt de Sacerdotio.
65 Dixitque Athersátha eis vt nõ manducarent de sãctis sanctorum, donec staret Sacerdos doctus & eruditus.
66 Omnis multitudo quasi vir vnus, quadragintaduo millia trecenti sexaginta.
67 Absque seruis & ancilis eorum,qui erant septem millia trecenti triginta septem:& inter eos cantores & cantatrices ducẽti quadragintaquinque.
68 Equi eorum , septingenti triginta sex:muli eorum,ducenti quadraginta quinque:
69 Cameli eorum,quadringenti triginta quinque:asini,sex millia septingenti viginti.
70 G Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus: Athersatha dedit in thesaurũ, auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta.
71 Et de principibus familiarum dederunt in thesaurũ operis,auri drachmas viginti millia , & argenti mnas duo millia ducentas.
72 Et quod dedit reliquus populus,auri drachmas viginti millia,& argenti mnas duo millia, & tunicas sacerdotales sexagintaseptem.
73 Habitauerũt autem Sacerdotes & Leuitæ,& ianitores & cãtores, & reliquũ vulgus, & Nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis : & venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in ciuitatibus suis.

Cap. VIII.

1 Congregatúsque est omnis populus quasi vir vnus ad plateã,quæ est ante portam aquarum: & dixerũt Esdræ scribæ vt afferret librum Legis Moysi , quam præceperat Dominus Israeli.
2 Attulit ergo Esdras Sacerdos Legẽ corã multitudine virorũ & mulierũ, cũctisq; qui poterãt intelligere ,i die

---

61 Et semen suum זרעם .i.genus suum, vnde ducerent originem. 64 Quæsierunt scripturam. בקשו כתבם inquisierunt,.i.cõ-
suluerunt 'scripturã suam. hoc est librũ in quo descripti erant ii qui per seriem generationũ recensiti erant. Est inuenta: נמצאו sub.scri
ptura illa.i.nõ fuerũt inuẽti in eo libro,ne vnus quidẽ illorũ. Et ideo repudiati sũt ויגאלו ideóq; reiecti fuerũt tanquã indigni.i.priuati
fuerũt dignitate sacerdotali. 65 Thirשׁsátha התרשתא .i.Nehemias,qui ita dictus est sermone Chaldæo.Vide cap.sequẽti,vers.9.ponitur
enim vice cognominis:aut est nomen magistratus,siue dignitatis apud Chaldæos.Hebræi aiunt ita dictũ fuisse quòd licuerit ei bibere de vino
Gentiliũ,quòd esset pincerna Regis Artaxerxis.. De sanctitate sanctitatũ, מקודש הקדשים .i.de cibis Sacerdotũ qui erant sancti. In
אVrim & Thumim . : לאורים ותומים Necessariò de Christo intelligendum esse locum istum scribunt quidam:nam Vrim & Thummim
quæ Moses posuerat in Rationali,non fuerunt in secundo templo.i.non fuerunt postea posita. Vide Exod.28.c.30.
70 Dederunt נתנו sub.munera.In fine præcedẽtis versus est finis libri genealogiæ. In thesaurũ, לאוצר sub.operis,vt sequenti versu.
Sacerdotum כוהנים .i.sacerdotales,quibus vterentur Sacerdotes in templo.

IN CAPVT VIII.

1 Tanquam vir vnus כאיש אחד .i. simul. Scribæ הספר .i.doctoris Legis. Vide Ezræ 7.a.5. Præceperat צוה .i.tradiderat Dominus populo Israelitico seruandam ac custodiendã. 2 Et omnium intelligentium audiendo וכל מבין לשמע & omnium intelligentium ad audiendum. vel,vt audirẽt. qui per ætatẽ audita intelligere ac percipere poterant. Vox Hebræa מבין hic non indicat scientiam aut eruditionem,sed ætatem. Pertinet enim hæc particula ad iuniores:superior verò ad eos qui erant prouectioris ætatis.

do,die prima mensis septimi.

3 Et legit in eo ″ante plateam quæ erat ante portam Aquarum,″à luce ipsa vsque ad meridiem coram viris & mulieribus,″& intelligentibus:″& aures totius populi erant ad librum Legis.

4 Stabat autem yEzrá scriba″super suggestum ligneum quod fecerāt″propter verbum, stabátque iuxta eum Matthithiáh, & שSemáy,& yAnaiáh, & אVriiáh & חHilciiáh, & Mayaשseiáh ad dexterā eius:à sinistra verò eius,Pedaiáh,Miשsaél,& Malchiiáh,& חHaשsúm,& חHaשsbadanáh, Zechariáh,& Meשsullám.

5 Aperuit itaque yEzrá librum in oculis totius populi,quia″supra vniuersum populum erat:quúmque cœpisset aperire, ″stetit vniuersus populus.

6 Et benedixit yEzrá Iehouæ Deo magno: respondítque vniuersus populus,″Amen amen,cum eleuatione manuum suarum:postea incuruauerunt se,atque adorauerunt Iehouam proni in terra.

7 ″Ieשsúay autē,& Bani,& שSerebiáh,Iamin,yAccób,שSabbethái, Hodaiáh, Mayaשseiáh,Celitá, yAzariáh, Iozabád,חHanán, Pelaiáh,& Leuitæ″intelligere faciebant populum Legem:populus autem *erat*″in loco suo.

8 Et legerunt in libro ipso,in Lege Dei″explanatè,″& apposuerūt intellectum,& intellexerunt scripturam ipsam.

Contristatum populum ebauditā Legē, cōsolatur Nehemias

9 Dixit autē Nenhemiáh (ipse est Thirשsatha)& yEzrá, Sacerdos Scriba,& Leuitæ″qui intelligere faciebant populum,vniuerso populo, Dies″sanctus est Iehouæ Deo nostro,ne lugeatis,neque fleatis.Flebat enim vniuersus populus quū audiret verba Legis.

10 Dixit præterea illis, Ite,comedite″pinguia, & bibite″dulcia,& mittite″partes″ei cui nihil est paratū,quia″sāctus dies Domino nostro:neq; cōtristemini , quia gaudiū Iehouæ″est fortitudo vestra.

11 Leuitæ autem ″silere faciebant vniuersum populum, dicendo, ″Tacete,quia dies sanctus est,″& ne doleatis.

Lætitia in Israel,cognita Dei voluntate per Legem.

12 Abierunt itaque vniuersus populus vt comederet, & biberet, & vt mitteret partes,atque lætaretur lætitia magna: quia intellexerat verba quæ docuerant eos.

Iussu Esdræ celebrat populus festum Tabernaculorum.

13 Postridie autem congregauerunt se principes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes, & Leuitæ,ad yEzrá scribam, ″vt intelligerent verba Legis.

14 Inuenerunt autem scriptum in Lege ″quā præceperat Iehouáh per manum Moשséh , vt habitarent filii Iשsraאelis in tabernaculis,″in solennitate ipsa,mense septimo,

prima mensis septimi.

Et legit in eo apertè in platéa quæ erat ante portam Aquarum,de mane vsque ad mediam diem, in conspectu virorum,& mulierum,& sapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad librum.

Stetit autē Esdras scriba super gradum ligneum,quem fecerat ad loquēdum:& steterunt iuxta eum Mathathias & Semeia, & Ania, & Vria, & Helcia,& Maasia,ad dextram eius: & ad sinistram,Phadaia,Misael,& Melchia,& Hasum,& Hasbadana,Zacharia,& Mosollam. B

Et aperuit Esdras librum corā omni populo : super vniuersum quippe populum eminebat,& quū aperuisset eum,stetit omnis populus.

Et benedixit Esdras Domino Deo magno:& respondit omnis populus, Amen amen, eleuans manus suas: & incuruati sunt, & adorauerunt Dominum proni in terram.

Porrò Iosue,& Bani & Serebia,Iamin, Accub, Sebthái , Odia , Maasia, Celita,Azarias,Iozabed,Hanan,Phalaia,Leuitæ,silentium faciebant in populo ad audiendam Legem: populus autem stabat in gradu suo.

Et legerūt in libro Legis Dei distinctè,& apertè ad intelligendum: & intellexerunt quum legeretur.

Dixit autē Nehemias(ipse est Athersatha)& Esdras Sacerdos,& Scriba,& Leuitę interpretantes vniuerso populo, Dies sāctificatus est Domino Deo vestro, nolite lugere , & nolite flere. Flebat enim omnis populus , quum audiret verba Legis. C

Et dixit eis,Ite, comedite pinguia & bibite mulsum,& mittite partes ei qui non pręparauit sibi, quia sanctus dies Domini est,& nolite contristari: gaudium etenim Domini est ,fortitudo vestra.

Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo,dicētes,Tacete,quia dies sanctus est,& nolite dolere.

Abiit itaque omnis populus, vt comederet, & biberet , & mitteret partes, & faceret lætitiam magnā : quia intellexerāt verba quæ docuerat eos.

Et in die secundo congregati sunt principes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes & Leuitæ ad Esdrā scribam, vt interpretaretur eis verba Legis.

Et inuenerunt scriptum in Lege, præcepisse Dominum in manu Moysi, vt habitēt filii Israel in tabernaculis,in die solenni,mense septimo:

3 Ante plateam לפני הרחוב Innuit suggestum fuisse collocatum non in meditullio, sed in extremitate quadam,vnde tamen facile ab omnibus conspici poterat. A luce ipsa מן האור .i.à principio diei. Et intelligentibus: והמבינים .i.iis qui iam per ætatem audita intelligere poterant,vt versu secundo. Et aures,&c. ואזני .i.erántque ipsi arrectis auribus ad ea quæ legebantur.
4 Super suggestum, על־מגדל Vox ista turrim significat.ideo autem suggestum vocat turrim, quòd turris figuram præ se ferret,essétque figuræ orbicularis.2.Paral.6.b.13,dicitur Salomon fecisse כיור,id est suggestum instar conchæ. כיור enim concham significat, quæ rotunda est. Propter verbum, לדבר ob hanc rem.i.ea de causa. 5 Supra vniuersum populum erat: מעל כל־העם היה .i.vniuerso populo supereminebat.hoc est,in altiore loco erat quàm populus. Stetit עמדו id est rectì steterunt,honoris causa. 6 Amen amen, אמן אמן Particula confirmantis & assentientis.Nomen est substantiuum,& significat veritatem. q.d.veritas sit.i.ita sit,ita accidat.″ita eueniat. Hic autem geminatur ad maiorem confirmationem. 7 Ieשsuay autem, וישוע Isti erant Sacerdotes. Intelligere faciebant מבינים .i.attendere faciebant populum ad Legem. In loco suo. עמדם: Ad verbum,in statione sua.i.erat vbi stabat.vel,erat stans.
8 Explanatè, מפורש explicitè.distinctè.Ex doctioribus Hebræorum alter exponit,declarato.vel,exposito.sub.verbo.hoc est vocabulis distinctis,& explicatis.Quidam vertunt,lecturam,id est quod legebatur. Et apposuerunt intell. ושום שכל .i. aduerterunt animum.
9 Qui intelligere fa.p. המבינים את־העם .i. attendere faciebant populum ad Legē. Vide paulo antè,versu 7. Sanctus קדוש .i.consecratus.Declarat Nehemias vniuerso populo diem illam sanctificatam & cōsecratā esse Iehouæ. 10 Pinguia, משמנים q.d.agite comedite hodie escas opiparas ac pingues. Dulcia, ממתקים suauia.i. optima vina.nam hic dulce & suaue pro potu dulci & suaui accipitur. q.d.agite hodie festum cum gaudio & lætitia. Partes, מנות portiones.i.munera escarum,& portiunculas. Ei cui nihil est paratū, לאין נכון לו .i.iis qui nullū cibum habent paratum. Est fortitudo ve. היא מעזכם: .i.Diuino gaudio efficiemini fortiores . siue ob gaudium Diuinum reddentur animi vestri fortiores & alacriores. 11 Silere faciebant מחשים tacere faciebant.ne scilicet fleret. Tacete, הסו q.d.nolite flere. Et ne doleatis. ואל־תעצבו: nolite ergo dolore affici. nolite vos conficere mœrore.
13 Vt intelligerent ולהשכיל Ad verbum,& ad intelligendum.Hic ו redundat. 14 Quam præceperat אשר צוה quod præcepisset. In solennitate ipsa, בחג in ipso festo.nempe Tabernaculorum.i.celebrandum esse festum Tabernaculorum mense septimo.

15 Et vt prędicent & diuulgent vocem in vniuersis vrbibus suis,& in Ierusalem,dicentes , Egredimini in montē, & afferte frondes oliuæ,& frondes ligni pulcherrimi,frondes myrti,& ramos palmarum , & frondes ligni nemorosi, vt fiāt tabernacula,sicut scriptum est .

16 Et egressus est populus,& attulerūt, feceruntque sibi tabernacula vnusquisque in domate suo , & in atriis suis,& in atriis domus Dei, & in platéa portæ Aquarum,& in platéa portæ Ephráim.

17 Fecit ergo vniuersa ecclesia eorū qui redierant de captiuitate,tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerāt à diebus Iosue filii Nun taliter filii Israel , vsque ad diē illum: & fuit lætitia magna nimis.

18 Legit autem in libro Legis Dei per dies singulos, à die primo vsque ad diem nouissimum: & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo cellectam iuxta ritum. Cap. I X.

1 IN die autē vicesimoquarto mensis huius cōuenerūt filii Israel in ieiunio, & in saccis, & humus super eos. 1.Esd.9.c.4

2 Et separatum est semen filiorū Israel ab omni filio alienigena : & steterunt, & confitebantur peccata sua & iniquitates patrum suorum.

3 Et consurrexerunt ad standum: & legerunt in volumine Legis Domini Dei sui,quater in die,& quater cōfitebantur,& adorabant Dominum Deū suum.

4 Surrexerunt autē super gradum Leuitarū Iosue & Bani & Cedmiel , Sabania, Bonni,Sarebias, Bani,& Chanani: & clamauerunt voce magna ad Dominum Deum suum:

5 Et dixerunt Leuitæ Iosue & Cedmiel,Bōni,Hasebnia,Serebia,Odaia, Sebnia,Phathahia, Surgite, Benedicite Domino Deo vestro ab æterno vsque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelso in omni benedictione & laude.

6 Tuipse Domine,solus tu fecisti cælum, & cælū cælorum, & omnē exercitum eorū: terram, & vniuersa quæ in ea sunt:maria,&omnia quæ in eis sunt: & tu viuificas omnia hæc,& exercitus cęli te adorat.

7 Tuipse Dominus Deus,qui elegisti Abram, & eduxisti eū de Igne Chaldæorum , & posuisti nomen eius Abraham.

8 Et inuenisti cor eius fidele corā te, & percussisti cum eo fœdus, vt dares

15 "Et audiri facerent ac transire vocem per vniuersas vrbes suas,&
per Ieruשaláim,dicendo,Egredimini in montem,& afferte fron
des oliuæ,& frondes arboris pinus,& frondes myrti,& frondes pal
marum,& frondes"arboris dēsæ:vt faciatis tabernacula *quædam*, sic
ut scriptum est.
16 Egressi sunt itaque populus,atque attulerunt, fecerúntque sibi
tabernacula,quisque super tectū suū,& in atriis suis, & in atriis do
mus Dei,& in platea portæ Aquarū,& in platea portæ אEphráim.
17 Fecerunt inquam vniuersus cœtus qui redierant de captiuitate,
tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant
à diebus Iehoשúay filii Nun,"sic filii Iשraאelis vsque ad diem il-
lum:fuítque lætitia magna valde.
18 "Legit autem in libro Legis per singulos dies"à die primo vsque — Legitur liber Legis.
ad diem nouissimum: fecerúntque solennitatem septem diebus,
die autem octauo"collectam iuxta morem. Cap. IX.
1 P"Orrò vicesima quarta die mensis huius congregauerunt sese — Populus pœnitens,vxores alienigenas abiicit.
filii Iשraאelis in ieiunio, & cum saccis,ac terra *erat* super eos.
2 ("Separauerāt autem sese ab omnibus alienigenis)"& steterunt,
ac confessi sunt peccata sua,& iniquitates patrum suorum.
3 "Surrexerúntque in loco suo, & legerunt in libro Legis Dei sui — Cōfessio peccatorum.
quater in die,& quater"confessi sunt, atque adorauerūt Iehouam
Deum suum.
4 "Surrexit autem super gradū Leuitarum,Ieשúay,& Baní,"Cad-
miאél,שSebaniáh,Bunni,שSerebiáh,Baní,Chenáni:clamauerúnt
que voce magna ad Iehouam Deum suum:
5 Ac dixerunt Leuitæ *illi*, *nempe* Ieשúay, & Cadmiאél, Baní, הHa-
שabneiáh,שSerebiáh,Hodiiáh,שSebaniáh, Pethahiáh,"Surgite,
benedicite Iehouæ Deo nostro à seculo & vsque in seculum :"&
benedicant nomini"gloriæ tuæ,"& excelso super omnem benedi-
ctionem & laudem.
6 "Tu es ô Iehoua solus,tu fecisti"cælū,cælum cælorū,& omnem — Laudat & benedicit Deum Nehemias.
exercitum eorum:terram,& omnia quæ sunt in ea:maria,& vni-
uersa quæ sunt in eis :"viuificas quoque omnia hæc , & exercitus
cælorum te adorant.
7 Tu es,ô Iehoua, Deus ille qui elegisti Abrám, & eduxisti eū de — Beneficia Dei erga Israelem.
אVr Chaשdím:"posuistíque nomen eius Abrahám.
8 Inuenisti autem cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo

15 Et audiri facerent,ac transire vocē ואשר ישמיעו ויעבירו קול .i.prædicarent,ac voce præconis proclamarent.Magni nominis apud He-
bræos vir aliquid subaudit,Præceperunt ergo vt prædicarent,ac voce præconis significarent in omnibus aliis vrbibus suis,& in Ierusalē,&c.
Arboris densæ: עץ עבות Dicunt עבות esse speciē quandam myrti:fortè quā Plinius exoticam vocat, quámque variis frondium ordi-
nibus constare dicit. 17 Sic כן .i.talia tabernacula. 18 Legit autē ויקרא nēpe Ezra. A die primo מן־היום הראשון sub.
solennitatis. Collectam עצרת Non à collectione pecuniæ, sed à congregatione populi in vnum, id est concionem,hoc est festiuitatem
celeberrimam.Sic autem dicebatur à עצר,prohibuit,quòd eo die arceretur,siue prohiberetur populus ab omni opere seruili.

IN CAPVT IX.

1 Porrò vicesimaquarta die,&c. וביום עשרים וארבעה Notandum quòd festum Tabernaculorum celebrabatur decimaquarta die mensis
septimi, & עצרת collecta vicesimasecunda eiusdem.Separauerunt ergo sese filii Israel ab alienigenis vicesimatertia die,& vicesimaquarta ie-
iuni & induti ciliciis, ac consparsi puluere,stantésque confessi sunt peccata sua. 2 Separauerant autē sese ab,&c.' ויבדלו זרע ישראל וגו
Ad verbū,Et separauerant sese semen Israel ab,&c.i.genus.Antecedens repetitum. Et steterunt, ac confessi sunt ויעמדו ויתודו .i.stantes
corā Iehoua,ingenuè fassi sunt se esse peccatores,maiorésque suos peccatores quoq; fuisse. 3 Surrexerúntque in loco suo, ויקומו על־
עמדם Surrexerúntque in statione sua.i. & manserunt in loco stantes.erant enim erecti. Sic versu sequenti. Confessi sunt, מתודים sub.
coram Domino,se peccatores esse. 4 Surrexit autem super gradum ויקם על־מעלה Sing.Heb.pro plur.Surrexerunt,id est erecti stete-
runt in gradu.hoc est suggestu in quo stare solebant Leuitæ.stabant enim in loco altiore quàm populus. 5 Surgite, קומו Hortabātur
Leuitæ populum vt laudarent Dominum, benedicerēntque illi,ac gratias agerent. Solebant autē stare quū orarent, & laudarent Deum. Istud
Surgite,potius videtur poni vice aduerbii hortantis, esséque particula hortantis aliquem ad opus. q.d.agite,rumpite moras. Et benedicāt
ויברכו Conuertit sermonē suum ad Deum:acsi dicat,*Et dicite coram eo*,Benedicant omnes,&c. Gloriæ tuæ, כבדך .i.glorioso tuo nomini.
Et excelso ומרומם & *sis* exaltatus.i.exalteris.Vel,sit exaltatum.i.exaltetur nomen tuum omni genere benedictionis & laudis.
6 Tu es ô Iehoua solus, אתה־הוא יהוה לבדך .i.Tu ô Iehoua à teipso es,& omnia creasti. Cælū,cælum cælorū, את־השמים שמי השמים
Ex doctis Hebræorum alter, per cælum intelligit firmamentum : & per cælum cæli , siue cælos cælorum , sphæras cælestes . Latini verò per
cælum,intelligunt firmamentum & sphæras illas cælestes:& per cælos cælorum,cælumempyreum,in quo sunt spiritus cælestes.Per vniuersum
exercitum eorum Hebræi intelligunt vniuersam multitudinem stellarū:Latini autem multitudinem tam stellarum quàm spirituū cælestium.
Viuificas quoque omnia hæc, ואתה מחיה את־כולם .i.quòd stant,mouentur,& viuunt,hoc habent à te.Id pertinet ad gubernationem ac re-
gimen. 7 Posuistique nomen eius, ושמת שמו Hebraismus,pro,mutato nomine vocasti eum Abraham.

fœdus quòd dares terrã Chenaҳanæi, Hitthæi, & Eχmoræi,& Pe-
rizæi,& Iebuσſæi,& Girgaшſæi, quòd *inquam* dares *eam* ſemini eius:
"confirmaſtíque verba tua,quia iuſtus es.
Reſpexiſti prætereа afflictionem patrum noſtrorum in AEgy- 9
pto,clamorémque eorum audiſti in mari σSuph.
Dediſtíque ſigna & portenta in Parҳóh, & in vniuerſis ſeruis e- 10
ius, atque in vniuerſo populo terræ eius: noueras enim quòd ſu-
perbè egiſſent contra eos: "vnde feciſti tibi nomen ſecundum
diem hanc.
Mare inſuper diuiſiſti coram eis, & trãſierunt per medium eius 11
in ſicco:perſequutores autem eorũ proiecisti in profunditates,"tã
quam lapidem in aquas validas.
Atque cum colũna nubis deduxiſti eos interdiu,& cum colum 12
na ignis noctu,"vt illuſtrares eis viam per quam"ambulaturi erãt.
Poſt hæc ſuper montem σSinái deſcẽdiſti,loquutúſque es cum 13
eis è cælo,& dediſti eis iudicia recta, & leges veras, ſtatuta & præ-
cepta bona.
Sabbathum quoque"ſanctum tuum notum feciſti eis,& præce- 14
pta,& ſtatuta, & Legẽ præcepiſti eis per manũ Moшſéh ſerui tui.
"Panem inſuper de cælo dediſti eis in fame ſua:& aquã è petra 15
eduxiſti eis in ſiti ſua: "tandem dixiſti eis vt ingrederentur ad poſ
ſidendum terram "propter quam leuaſti manum tuam quòd tra-
deres *eam* illis.

Ingratitudo,& peccatũ populi.

Ipſi verò & patres noſtri ſuperbè egerunt,"& indurauerunt cer- 16
uicem ſuam,"nec audierunt præcepta tua:
Imò renuerunt audire,neque recordati ſunt mirabiliũ tuorum 17
quæ feceras cum eis: indurauerúntque ceruicem ſuam,"ac con-
uerſi ſunt vt reuerterentur ad ſeruitutẽ ſuam cum rebellione ſua:
tu tamen Deus"veniarum, "clemẽs,& miſericors,"longanimis, &
multæ miſericordiæ,"non dereliquiſti eos.
Inſuper quando fecerunt ſibi vitulum conflatilem, & dixerũt, 18
Iſte eſt Deus tuus "qui eduxit te de AEgypto, "fecerúntque con-
uitia magna:

Miſericordia Dei,& beneficia in populum Iſraelem, & ipſius Iſraelis rebellio.

Tu tamen propter miſericordias tuas multas"non dereliquiſti 19
eos in deſerto, "columna nubis nõ receſſit ab eis interdiu, vt de-
duceret eos per viã, & columna ignis noctu, "vt lucere faceret eis
viam per quam ambulaturi erant.

Spiritus Dei doctor.

Et Spiritum tuum bonũ dediſti ad inſtruẽdum eos,"man quo- 20
que tuum non prohibuiſti ab ore eorum , & aquam dediſti eis in
ſiti eorum.
Quadraginta quoque annis pauiſti eos in deſerto , nulla re in- 21

ei terrã Chananæi,Hethæi & Heuæi, & Amorrhæi,& Pherezæi,& Iebuzæi, & Gergeſæi, vt dares ſemini eius: & impleſti verba tua,quoniã iuſtus es.

9 Et vidiſti afflictionem patrum noſtrorum in AEgypto:clamorémque eorũ audiſti ſuper Mare rubrum.

10 Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone,& in vniuerſis ſeruis eius, & in omni populo terræ illius:cognouiſti enim quia ſuperbè egerant contra eos:& feciſti tibi nomen , ſicut & in hac die.

11 Et Mare diuiſiſti ante eos,& tranſierunt per medium Maris in ſicco:perſequutores autẽ eorum proieciſti in profundũ,quaſi lapidem in aquas validas.

12 Et in columna nubis ductor eorũ fuiſti per diem, & in columna ignis per noctem: vt appareret eis via per quam ingrediebantur. C

13 Ad montem quoque Sinai deſcendiſti , & loquutus es cum eis de cælo: & dediſti eis iudicia recta,& Legẽ veritatis, cæremonias,& præcepta bona.

14 Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis,& mandata,& cæremonias,& Legem præcepiſti eis in manu Moyſi ſerui tui.

15 Panem quoque de cælo dediſti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxiſti eis ſitientibus: & dixiſti eis vt ingrederẽtur & poſſiderẽt terrã ſuper quã leuaſti manũ tuã vt traderes eis.

16 Ipſi verò, & patres noſtri ſuperbè egerũt,& indurauerũt ceruices ſuas, & non audierunt mandata tua:

17 Et noluerunt audire, & nõ ſunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis: & indurauerunt ceruices ſuas , & dederunt caput vt conuerterentur ad ſeruitutem ſuam,quaſi per contentionem.tu autem Deus propitius,clemens,& miſericors,longanimis,& multæ miſerationis, non dereliquiſti eos. D

18 Et quidem quum feciſſent ſibi vitulum conflatilem,& dixiſſent , Iſte eſt deus tuus,qui eduxit te de AEgypto: fecerúntque blaſphemias magnas:

19 Tu autẽ in miſericordiis tuis multis nõ dimiſiſti eos in deſerto.ſcolumna nubis nõ receſſit ab eis per diem, vt duceret eos in viam : & columna ignis per noctem,vt oſtenderet eis iter per quod ingrederentur. Exod.13.d.21

20 Et Spiritum tuum bonum dediſti qui doceret eos,& manna tuum non prohibuiſti ab ore eorum , & aquam dediſti eis in ſiti.

21 Quadraginta annis pauiſti eos in deſerto,nihilque eis defuit:veſtimen

8 Confirmaſtique ותקם & adimpleſti.rata feciſti.i.ſtetiſti promiſſis. 10 Vnde feciſti ותעש Ad verbum,& feciſti.i.ita peperiſti ac comparaſti tibi famam qualis hodie quoque eſt. 11 Tanquam lapidem כמו־אבן ſub.cadentem.i.quaſi iaceres,vel ieciſſes lapidem in aquas validas,aut fortes,hoc eſt vehementes ac impetuoſas.altas ac profundas ſignificat. ſolent enim quæ tales ſunt, cum impetu decurrere. 12 Vt illuſtrares להאיר vt illuminares. Ambulaturi erant ילכו ambularent.ingrederentur.irent. 14 Sanctũ tuum notũ feciſti. קדשך הודעת ſacroſanctũ tuum[vel,tibi ſanctificatũ]indicaſti.i.docuiſti 15 Panẽ inſuper de cælo ולחם משמים Et panem *cadentem* de aere.i.manna quod ſignificat donum.q.d cibum à Deo datum. Tandem dixiſti ותאמר Ad verbum, & dixiſti. Propter quam leuaſti,&c. אשר־נשאת את־ידך Hebraiſmus,quam iuraſti te daturum illis.i.quam iurando promiſiſti te daturum illis. 16 Et indurauerunt ceruicem ſ. ויקשו את ערפם indurauerúntque ceruices ſuas.i.fuerunt inobedientes,rebelles,& contumaces. Metaphora ab equis qui nolũt obedire ſeſſoribus ſuis,& aliis animãtibus,aut feris quæ.domari nõ poſſunt. Hic indicat ingratitudinẽ eius populi. Nec audierunt præc.t. ולא שמעו אל־מצותיך: nec paruerunt præceptis tuis. Ac cõuerſi ſunt vt reuert. ויתנו ראש לשוב Ad verbum,& dederunt[poſuerunt]caput vt reuerterentur.ſub.in AEgyptum, vbi ſeruierant ſeruitutem. Veniarum , סליחות remiſſionum peccati. Verbum enim,parcere ſignificat, & remittere peccata. Clemens & miſericors חנון ורחום miſericors & miſerator. Longanimis ארך־אפים Ad verbum, longus irarum.i.tardus ad iram.ſignificat eum qui non facilè aut quacunque ex cauſa iraſcitur. Non dereliquiſti eos. : ולא עזבתם Hic ו redundat,nõ deſeruiſti eos.ſub.in afflictionibus & tribulationibus eorum.i.non ſubtraxiſti ab eis fauorem tuum, opẽ & auxiliũ.id enim ſignificat Deſeri à Deo. 18 Qui eduxit te אשר־העלך Ad verbũ,qui aſcendere fecit. Fecerúntque conuitia magna: ויעשו נאצות גדולות: ſub.in Deum.ſic infrà verſu 26. 19 Non dereliquiſti eos in deſerto, לא־עזבתם במדבר .i.non permiſiſti eos perire fame in deſerto.vt paulo antè verſu 17. Columna nubis את־עמוד הענן vt paulo ſuprà verſu 12. Vt lucere faceret eis viã להאיר להם ואת־הדרך vt illuſtraret[vt illuminaret]eis viam per quã,&c. 20 Man quoque tuum ומנך .i.à te datum,vt ſuprà verſu 15.

ta eorũ non inueterauerunt, & pedes
eorum non sunt attriti.

22 Et dedisti eis regna & populos, &
partitus es eis sortes: & possederunt
terram Sehon, & terram Regis Hese
bon, & terram Og Regis Basan.

23 Et multiplicasti filios eorum sicut
stellas cæli, & adduxisti eos ad terram
de qua dixeras Patribus eorũ vt ingre
derentur, & possiderent.

E 24 Et venerunt filii, & possederunt ter
ram, & humiliasti coram eis habita-
tores terrę, Chananęos, & dedisti eos
in manu eorũ, & Reges eorum, & po
pulos terrę, vt facerent eis sicut place
bat illis.

25 Ceperunt itaque vrbes munitas &
humum pinguem, & possederunt do-
mos plenas cunctis bonis: cisternas
ab aliis fabricatas, vineas, & oliue-
ta, & ligna pomifera multa: & co-
mederunt, & saturati sunt, & impin-
guati sunt, & abundauerũt deliciis in
bonitate tua magna.

26 Prouocauerunt autem te ad iracun
diam, & recesserũt à te, & proiecerũt
Legem tuã post terga sua: & Prophe-
tas tuos occiderunt qui cõtestabantur
eos vt reuerterẽtur ad te: fecerúntque
blasphemias grandes.

27 Et dedisti eos in manum hostium
suorum, & afflixerunt eos: & in tem-
pore tribulationis suæ clamauerunt
ad te, & tu de cælo audisti, & secũdum
miserationes tuas multas dedisti eis
saluatores, qui saluarent eos de ma-
nu hostium suorum.

F 28 Quúmque requieuissent, reuersi sunt
vt facerent malum in conspectu tuo,
& dereliquisti eos in manu inimico-
rum suorum, & possederunt eos. cõ-
uersique sunt, & clamauerunt ad te:
tu autem de cælo exaudisti, & libera-
sti eos in misericordiis tuis, multis
temporibus.

29 Et contestatus es eos vt reuerterẽ-
tur ad Legem tuam: ipsi verò super-
bè egerũt, & nõ audierunt mandata
tua, & in iudiciis tuis peccauerunt,
quæ faciet homo, & viuet in eis: &
dederunt humerum recedentem, &
ceruicem suam indurauerunt, nec au
dierunt.

30 Et protraxisti super eos annos mul
tos, & contestatus es eos in Spiritu
tuo per manum Prophetarum tuo-
rum: & nõ audierunt, & tradidisti eos
in manum populorum terrarum.

31 In misericordiis autem tuis pluri-
mis non fecisti eos in consumptio-
nem, nec dereliquisti eos, quoniam
Deus miserationum & clemẽs es tu.

diguerunt: vestimenta eorum″non inueterauerunt, nec pedes eo-
rum ″intumuerunt.
22 Dedisti eis insuper regna & populos,″quos diuisisti in angulum,
ac possederunt terram סSihón & terram Regis הHesbón, & ter-
ram אOg Regis Baשán.
23 Filios autem eorum multiplicasti sicut stellas cæli, & introduxi
sti eos in terram de qua dixeras Patribus eorum quòd ingrederẽ-
tur *eam* vt possiderent.
24 Venerunt enim filii, & possederunt terram illam: atque humi-
liasti coram eis habitatores ipsius terræ,″Chenaעanæos, dedistíque
eos in manum eorum, ac Reges eorum, & populos eius terræ, vt
facerent ex eis″secundum voluntatem suam.
25 ″Ceperunt præterea vrbes munitas, atque humum pinguem, &
possederunt domos plenas omni bono, cisternas excisas, vineas, &
olìueta, & arbores fructiferas quamplurimas: comederúntque, ac
saturati sunt, atque impinguati,″& deliciis affluxerũt propter bo-
nitatem tuam magnam.
26 Irritauerunt itaque, & rebellauerunt contra te, ac proiecerunt
Legem tuam″post corpus suum: Prophetas quoque tuos occide-
runt,″qui testificabantur contra eos, vt conuerterent eos ad te: &
fecerunt conuitia magna.
27 Itaque tradidisti eos in manũ hostium suorũ, & afflixerunt eos:
ac in tempore tribulationis suæ″clamauerunt ad te, & tu de cælo
audisti, atque secundum miserationes tuas multas dedisti eis ser-
uatores qui seruauerunt eos de manu hostium suorum.
28 ″Quum verò esset illis quies,″reuersi sunt ad faciendum malum
coram te, idcirco dereliquisti eos in manu inimicorum suorum,
qui dominati sunt eis. conuersi autem, rursum clamauerũt ad te,
& tu de cælo exaudisti, atque eruisti eos secundum miserationes
tuas multis temporibus.
29 ″Contestatus verò es illos, vt conuerteres eos ad Legem tuam:
sed ipsi superbè egerũt,″nec audierunt præcepta tua, & in iudiciis
tuis peccauerunt,″quæ faciet homo, & viuet in eis: dederúntque
humerum″recedentem, & ceruicem suam indurauerunt,″& non
audierunt.
30 ″Attamen protraxisti super eos annos multos,″& cõtestatus es
illos Spiritu tuo per manum Prophetarũ tuorum, & non auscul-
tauerunt: ideo tradidisti eos in manum populorum terrarum.
31 Sed propter misericordias tuas multas″non fecisti eos *in* cõsum
ptionem, nec dereliquisti eos, quia Deus clemẽs & misericors es.

21 Non inueterauerunt, לא בלו .i. non fuerunt vetustate consumpta. Intumuerunt. בצקו: more scilicet cõspersionis, siue pastæ fer-
mentatæ. Vel, non fuerunt inquinati. contaminati. fœdati. sub. luto. vt inquinari solent digiti eius qui farinam subigit. quasi dicas, impastati. hoc
est calcei eorum non fuerunt pertusi, attriti, aut vetustate consumpti. 22 Quos diuisisti in angulum, ותחלקם לפאה .i. disiecisti eos in
angulos multos, hoc est dispersisti eos in varias orbis partes, aduentante Israele, ad cuius aduentum illi aufugerunt.
24 Chenaעanæos, הכנענים Per Chananæos intellige & alios populos qui habitabãt in ea regione. Secundum voluntatem s. כרצונם:
.i. pro voto & arbitrio suo. 25 Ceperunt præterea וילכדו Expugnauerũt præterea. Et deliciis affluxerũt ויתעדנו & deliciis operã
dederunt. i. voluptuosè vixerunt. 26 Post corpus suũ: אחרי גום .i. post tergum suũ. i. neglexerunt ac spreuerunt. Qui testificaban
tur contra eos, אשר העידו בם qui testabantur contra eos. i. admonebant eos, aduocatis, siue adhibitis testibus. Solebant Prophetæ quum admo-
nerent populum, inuocare testes cælum & terram, & alios. 27 Clamauerunt יצעקו vociferati sunt. 28 Quum verò esset il-
lis quies, וכנוח להם sub. ab inimicis. i. quumprimum quietam ac tranquillam vitam agere cœpissent. Reuersi sunt ad fac. malum ישובו
לעשות רע Hebraismus, iterũ fecerunt malũ. 29 Cõtestatus verò es illos, vt conu. e. ותעד בהם להשיבם Et testatus es cõtra eos, vt reuerti
faceres eos, &c. i. admonuisti eos quasi adhibitis ac conuocatis testibus, &c. vt suprà versu 26. Nec audierunt præc. t. ולא שמעו למצותיך
nec paruerunt præceptis tuis. Quæ faciet homo, & viuet in eis: אשר יעשה אדם וחיה בהם .i. quæ si fecerit quispiam, viuet per ea. Re-
cedentem, סוררת declinantem. refugum. vel refugientem. sub. onus. i. subtraxerunt, vel subduxerunt humeros suos ab onere præceptorum
tuorum, more ferarum & animantium indomitorum. Vide Zach. 7. c. 11. Quidam vertunt, peruersum & indomitũ. Et non audierunt. ולא
שמעו: Hic ו pro Id est positum est, id est non obedierunt tibi. 30 Attamen protraxisti ותמשך Attamen prolongasti. Hebraismus,
Attamen sustinuisti atque expectasti eos multo tempore annon reuerterentur ac resipiscerent. His indicatur immensa bonitas ac clementia
Domini Dei. Et contestatus es illos ותעד בם & testatus [testificatus] es contra eos. i. admonuisti illos, vt præcedenti versu.
31 Non fecisti eos *in* consump. לא עשיתם כלה non fecisti eis consumptionem. i. non consumpsisti ac perdidisti eos.

Nunc igitur ô Deus noster, Deus magne, fortis & terribilis, qui 32
custodis pactum & misericordiam, 'ne parua res videatur coram
te omnis labor'qui inuenit nos, *id est* Reges nostros, principes no-
stros, Sacerdotes nostros, & Prophetas nostros, patres quoque no-
stros, atque vniuersum populum tuum à diebus 'Regum Awssúr
vsque in diem hanc.

Iustus Deus & verax.

Tu autem iustus in omnibus quæ venerunt super nos: quia'veri 33
tatem fecisti, nos vero impiè egimus:

Confessio.

Et Reges nostri, Principes nostri, Sacerdotes nostri, & patres no 34
stri, non fecerunt Legem tuam, nec attenderunt præceptis tuis,
& testimoniis tuis'quæ testificatus es eis.

Et ipsi in regno suo,'& in bonitate tua multa quam dedisti eis, 35
& in terra lata & pingui'quam tradideras coram eis, nō seruierūt
tibi, nec sunt conuersi ab operibus suis malis.

Ecce hodie serui sumus, & *quidem* in terra quam dedisti Patribus 36
nostris vt comederent fructum eius & bonitatem eius, ecce *inquam*
serui sumus.

'Et fructum suum multiplicat Regibus quos posuisti super nos 37
propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & iu-
mentis nostris, secundum voluntatem suam:'& in tribulatione
maxima sumus:

Percutit populus fœdus cum Domino.

'Et tamē nos'percutimus fidelitatem, & scribimus: & in *libello illo* 38
signato sunt Principes nostri, Leuitæ nostri, Sacerdotes nostri.

Cap. X.

Signatores fœderis.

I 'Nter signatos autem *illos* fuerunt Nenhemiáh'Thirwsátha fi- 1
lius nHachaliáh, & ySidciiáh,

wSeraiáh, yAzariáh, Irmeiáh, 2

Pawsnhúr, Amariáh, Malachiiáh, 3

nHattús, wSebeniáh, Mallúch, 4

nHarím, Meremóth, yObadiáh, 5

Danixél, Ginethón, Barúch, 6

Mewsullám, Abiiáh, Miiamín. 7

Mayaziáh, Bilgái, wSemaiáh. isti *sunt* Sacerdotes. 8

Leuitæ verò, Iewsúay filius Azaniáh, Binnúi de filiis nHena- 9
dád, Cadmixél.

Fratres autē eorū, wSebaniáh, Hodiiáh, Celitá, Pelaiáh, nHanán, 10

Michá, Renhób, nHawsabiáh, 11

Zacchúr, wSerebiáh, wSebaniáh, 12

Hodiiáh, Bani, Beninu. 13

'Capita populi, Paryóws, Panháth-moáb, yElám, Zatthú, Bani, 14

Bunni, yAzgád, Bebái, 15

Adoniiáh, Biguái, yAdín, 16

32 Nunc itaque Deus noster magne, fortis & terribilis, custodiēs pactum & misericordiam, ne auertas à facie tua omnē laborem qui inuenit nos, Reges nostros, & principes nostros, & Sacerdotes nostros, & Prophetas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum à diebus Regis Assur, vsque in diem hanc. G

33 Et tu iustus es in omnibus quæ venerunt super nos: quia veritatem fecisti, nos autem impiè egimus.

34 Reges nostri, principes nostri, Sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt Legem tuam, & non attenderunt mandata tua & testimonia tua quæ testificatus es in eis.

35 Et ipsi in regnis suis bonis, & in bonitate tua multa quā dederas eis, & in terra latissima & pingui quā tradideras in cōspectu eorū, nō seruierūt tibi, nec reuersi sūt à studiis suis pessimis.

36 Ecce nosipsi hodie serui sumus: & terra quā dedisti Patribus nostris vt comederēt panem eius, & quæ bona sunt eius, & nosipsi serui sumus in ea.

37 Et fruges eius multiplicantur Regibus quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominātur, & iumentis nostris, secundum voluntatem suam: & in tribulatione magna sumus.

38 Super omnibus ergo his nosipsi percutimus fœdus, & scribimus, & signāt principes nostri, Leuitæ nostri, & Sacerdotes nostri.

Cap. X

1 SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Atersatha filius Hachelai, & Sedecias,

2 Saraias, Azarias, Ieremias,

3 Phesshur, Amarias, Melchias,

4 Hattus, Sebenia, Melluch,

5 Harim, Merimuth, Obdias,

6 Daniel, Genthon, Baruch,

7 Mosollam, Abia, Miamin,

8 Maazia, Belgai, Semaia: hi Sacerdotes.

9 Porrò Leuitæ, Iosue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmiel.

10 Et fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan.

11 Micha, Rohob, Hasebia,

12 Zachur, Serebia, Sabania,

13 Odaia, Bani, Baninu.

14 Capita populi, Pharos, Phahath-moab, AElam, Zethu, Bani,

15 Bonni, Azgad, Bebai,

16 Adonai, Begoai, Adin,

32 Ne parua res videatur coram te אל־ימעט לפניך ne sit modica res coram te. Ad verbum, ne minuatur. i. noli paruipendere, vel cōtemnere. Qui inuenit nos, אשר־מצאתנו Hebraismus, quem sustinuimus. Regum Awssur מלכי אשור qui scilicet captiuas abduxerunt decem tribus. 33 Veritatem fecisti, אמת עשית .i. meritò ac iustè afflixisti nos. 34 Quæ testificatus es eis. אשר העידות בהם: vt suprà versu 29 & 30. 35 Et in bonitate tua multa ובטובך הרב .i. in bonis & opibus illis ingentibus. Quā tradideras coram eis, אשר־נתת לפניהם quam posueras in conspectu eorum. 37 Et fructum suum multip. ותבואתה מרבה Et prouentum [fruges, fructum suum] multiplicat. i. producit terra illa Regibus. i. in gratiam & vtilitatē Regum externorū. Et in tribulatione max. s. ובצרה גדולה אנחנו: .i. in summa, tribulationem magnam sustinemus ac patimur. Commendat iustitiam Dei, & damnat iniustitiam hominum.

38 Et tamen ובכל־זאת Et nihilominus. Ad verbum, Et cum toto hoc. vel, cum tota hac. sub. tribulatione. i. Quanuis magnam hanc tribulationē patiamur. Percutimus fideli. & scrib. כורתים אמנה וכותבים pepigimus *fœdus* fidelitatis, & scripsimus. sub. fœdus illud in tabella, vel libello. i. pepigimus fœdus de seruanda fidelitate cum Deo nostro, & scripsimus illud in libello. vel, scripsimus, nempe libellum obligatorium. Et in *libello illo* signato ועל החתום .i. descripta sunt in libello illo nomina principum, &c. q. d. principes nostri, &c. subscripserunt nomina sua, adiecto suo signo.

IN CAPVT X.

1 Inter signatos autē ועל־החתומים .i. Hi autem sunt qui signauerunt. sub. tabellam illam. Vel, Nomina autem eorum qui signauerunt tabellam illam, hæc sunt. Thirwsatha, התרשתא Ponitur vice cognominis, siue agnominis. Est enim nomen magistratus apud Chaldæos.

14 Capita ראשי .i. Principes. acsi dicat, Porrò isti sunt principes populi qui subscripserunt.

17 Ater, Hezecia, Azur,
18 Odaia, Hasum, Besai,
19 Hareph, Anathoth, Nebai,
20 Megphias Mosollam, Hazir,
21 Mesizabel, Sadoc, Ieddua,
22 Pheltia, Hanan, Anaia,
B 23 Osee, Hanania, Hasub,
24 Alohes, Phalea, Sobec,
25 Rehum, Hasebna, Maasia
26 Echaia, Hanan, Anan,
27 Melluch, Harim, Baana.
28 Et reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cātores, Nathinæi, & omnes qui se separauerunt de populis terrarū ad Legem Dei, vxores eorum, filii eorum, & filiæ eorum, & omnes qui poterant sapere,
29 Spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, & qui veniebāt ad pollicēdum & iurandū vt ambularent in Lege Dei, quā dederat in manu Moysi serui Dei, vt facerent & custodirent vniuersa mādata Domini Dei nostri, & iudicia eius & cæremonias eius.
30 Et vt non daremus filias nostras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filiis nostris,
31 Populi quoque terræ, qui importāt venalia, & omnia ad vsum per diem sabbathi, vt vendant, non accipiemus ab eis in sabbatho, & in die sanctificato: & demittemus annū septimū, & exactionem vniuersæ manus.
C 32 Et statuemus super nos præcepta, vt demus tertiam partē sicli per annum ad opus domus Dei nostri,
33 Ad panes propositionis, & ad sacrificium sempiternum, & in holocaustum sempiternum, in sabbathis, in Calendis, in solennitatibus, & in sanctificatis, & pro peccato: vt exoretur pro Israel, & in omnem vsum domus Dei nostri.
34 Sortes ergo misimus super oblationē lignorū inter Sacerdotes, Leuitas, & populū, vt inferretur in domū Dei nostri per domus patrū nostrorū, per tēpora, à tēporibus anni vsq; ad annum: vt arderent super altare Domini Dei nostri, sicut scriptū est in Lege Moysi.
35 Et vt afferremus primogenita terræ nostræ, & primitiua vniuersi fructus omnis ligni ab anno in annum, in domo Domini.
D 36 Et primitiua filiorū nostrorū, & pecorū nostrorū, sicut scriptū est in Lege, & primitiua boum nostrorum, &

Atér, nHizciiáh, yAzúr,
Hodiiáh, nHauśúm, Bexśái,
nHaríph, yAnathóth, Nebái,
Magpiyáuś, Meuśullám, nHezir,
Meuśezabxél, xSadóc, Iadúay,
Pelatiáh, nHanán, yAnaiáh,
Houśéay, Hananiáh, nHauśúb,
Halonhéuś, Pilnhá, Sobéc,
Renhúm, nHauśabnáh, Mayauśeiáh,
Et Anhiiáh, nHanán, yAnán,
Mallúch, nHarím, Bayanáh:
Atque residuum populi, ʹSacerdotes, Leuitæ, & ianitores, cantores, Nethinæi, ʹ& omnis separatus à populis terrarum ad Legem Dei, vxores eorum, filii eorum, & filiæ eorum, ʹomnis sciens & intelligens,
ʹApprehenderunt cū fratribus suis optimatibus suis: ʹ& venerūt cū execratione & iuramēto, quòd ambularēt in Lege Dei, quæ data est per manū Mouśéh serui Dei, & custodirent ac facerent vniuersa præcepta Iehouæ Dei nostri, & iudicia eius, & statuta eius: Quid populus in fœdere Domino promiserit.
Et *quòd* non daremus filias nostras ʹpopulis terræ, & filias eorum non acciperemus filiis nostris.
Et *quòd* à populis terræ afferentibus merces, ʹ& quancunque annonam in die sabbathi, vt vendant, ʹnon accipiemus in sabbatho, ʹ& in die sancto: ʹquódque dimittemus annum septimum, ʹ& exactionem vniuersæ manus.
ʹEt statuimus super nos præcepta, vt imponerēt nobis tertiam partem uśechél eo anno, ʹin opus domus Dei nostri,
In panē propositionis, & sacrificium iuge, & in holocaustū iuge, ʹsabbatha, Calendas, & solēnitates, ʹ& in sancta, & in sacrificia pro peccato, ʹad expiandum Iuśraxelem, ʹ& omne opus domus Dei nostri.
Fecimus & sortes super oblatione lignorum, Sacerdotes, Leuitæ, & populi, vt adducant *ea* in domum Dei nostri, ʹin domum Patrum nostrorum tēporibus determinatis annuatim, ʹvt arderent super altare Dei nostri, sicut scriptum est in Lege.
ʹEt afferremus ʹprimitiua terræ nostræ, & primitiua omnis fructus ʹcuiuscunque arboris annuatim in domum Iehouæ.
Primogenita insuper filiorum nostrorum, & iumentorum nostrorum (sicut scriptū est in Lege) & primogenita boum nostro-

28 Sacerdotes, Leuitæ, &c. הכוהנים הלוים *de* Sacerdotibus, Leuitis, &c. Et omnis separatus à pop. terr. וכל־הנבדל מעמי הארצות &
quotquot separauerāt [subduxerāt] sese à populis terrarū.i.qui relictis populis, siue prouinciarū alienigenis, venerant, & cōuersi fuerant ad Le-
gem Dei: hoc est proselytæ, &c. Omnis sciens, & intelligens, כל יודע מבין: acsi dicat, in summa, quotquot præditi erant cognitione & in-
tellectu. 29 Apprehenderunt מחזיקים sub. libellum illum, siue tabellam, i. approbauerunt, siue amplexati sunt. Et venerunt cū
execratione & iur. &c. ובאים באלה ובשבועה וגו׳ Ad verbū, & venerunt in execrationē & iuramentū ad ambulandum, &c. i. promiserunt, idque
execratione atque iuramento adhibito ac interposito, se ambulaturos, &c. & seruaturos, ac facturos, &c. 30 Populis terræ, לעמי הארץ
i. alienigenis, qui non sunt de genere nostro. 31 Et quancunque annonā וכל־שבר Vox Hebræa (vt dicit ex doctioribus Hebræorū al-
ter) significat triticum & hordeum. aliis significat fruges & annonā. Non accipiemus לא־נקח מהם Ad verbum, non accipiemus ab eis.
Redundat Ab eis. i. non ememus. Et in die sancto: וביום קודש i. aut in alio die sacro & consecrato Deo. Quódque dimittemus an. sep.
ונטוש את־השנה השביעית i. anno septimo nihil colligemus, neque colemus terrā, sed relinquemus pauperibus quicquid terra ipsa eo anno sponte ac vltro producet. Et exactionē vniuersæ manus. ומשא כל־יד i. omnem exactionem, siue omnia debita. 32 Et statuimus super
nos, &c. והעמדנו עלינו וגו׳ i. imposuimus nobis, siue recepimus præcepta: hoc est, recepimus nos daturos ac soluturos hoc anno vltra summā
solitam, tertiam partē sicli pro necessariis templi. In opus לעבודת i. in cultum. Sequenti versu declarat quid vocet cultū, nempe in panem
propositionis, &c. 33 Sabbatha, השבתות i. in omne id quod fieri solet in sabbathis. Et in sancta, ולקדשים & in sanctificata. siue,
sanctificationes. significat quæcunque offeruntur non pro peccato. Ad expiandum Iuśr. לכפר על־ישראל i. ad placandum Deum pro
Israele. siue, ad remouendam iram Dei, qua iratus est Israeli. Et omne opus, &c. וכל־מלאכת Id perinde est acsi diceret, in summa in omne
opus, &c. 34 In domum patrum n. לבית אבותינו Per appositionem dictum, id est in qua coluerūt Deum maiores nostri. Vt arderent לבער ad cōburendum [siue cremandum] *ea*. i. ad fouendum ignem illum cælestem qui erat in altari. 35 Et afferremus ולהביא
Subaudiendum aliquid, Et polliciti sumus quòd afferremus. Respicit enim præcedentia. Primitiua terræ n. את־בכורי אדמתנו Per primitias terræ Hebræi intelligunt manipulum & duos panes. Cuiuscunque arboris כל־עץ Dicunt Hebræi hoc intelligi de septem tantùm
speciebus arborum quæ enumerantur in Scriptura.

rum & pecorum nostrorum,'afferemus in domum Dei nostri Sacerdotibus ministrantibus in domo Dei nostri.

37 Et primitias 'pastarum nostrarum, & oblationum nostrarũ, ac fructus cuiuscunque arboris, vini, & olei afferemus Sacerdotibus ad cubicula domus Dei nostri, & decimam terræ nostræ Leuitis: ipsi autem Leuitæ *erunt hi qui* decimas accipient in omnibus vrbibus 'operum nostrorum.

38 'Aderit verò Sacerdos filius Aharón cum Leuitis quũ decimam accipient Leuitæ: & Leuitæ ipsi offerent decimam decimæ in domo Dei nostri 'in ipsa cubicula in domo thesauri.

39 Ad cubicula enim *illa* deferent filii Iwsraнelis & filii Leui primitias frumenti, vini & olei, & ibi erunt vasa ipsius sanctuarii, & Sacerdotes ministrantes, & ianitores, & cantores: & nõ dimittemus 'domum Dei nostri.

Cap. XI.

Qui instaurata Ierusalem habitauerint in ea.

1 HAbitauerunt itaque principes populi in Ieruwsaláim: residuũ verò populi iecerunt sortes 'vt adducerent vnum è decem ad habitandum in Ieruwsaláim Ciuitate sancta, & nouem *aliæ* partes in Ciuitatibus.

2 Benedixerúntque populus omnibus viris 'spontaneis ad habitandum in Ieruwsaláim.

3 Porrò isti sunt 'principes *eius* prouinciæ qui habitauerunt in Ieruwsaláim: at in *aliis* vrbibus Iehudáh habitauerunt vnusquisque in possessione sua in vrbibus suis, Iwsraнél, Sacerdotes & Leuitæ, & Nethinæi, atque filii seruorum wSelomóh.

4 In Ieruwsaláim itaque habitauerũt 'de filiis Iehudáh & de filiis Bĩiamín. de filiis Iehudáh, yAthaiáh fili⁹ ywVzziiáh, filii Zechariá, filii Amariáh, filii wSephatiáh, filii Mahalaleнél, 'de filiis Péreҳs.

5 Et Mayaшseiáh filius Barúch, filii 'Chol-нhozéh, filii нHazaiáh, filii yAdaiáh, filii Ioiaríb, filii Zachariáh, 'filii Haшsiloní.

6 Omnes filii Péreҳs, habitántes in Ieruwsaláim, *fuerunt* quadringenti sexagintaocto, viri 'fortes.

7 Isti autẽ *sunt* filii Biniamín: ɔSalú filius Meшsullám, filii Ioyéd, filii Pedaiáh, filii Colaiáh, filii Mayaшseiáh, filii אIthiнél, filii Ieшsaiáh.

8 Et post eum Gabbái, ɔSallái: nongenti viginti octo.

9 Ioнél verò filius Zichri præpositus *erat* super eos: & Iehudáh filius 'ɔSenuáh super ciuitatem *erat* 'secundus.

10 De Sacerdotibus: Iedayiáh filius Ioiaríb *&* Iachín.

11 wSeraiáh filii нHilciiáh, filii Meшsullám, filii ҳSadóc, filii Meraióth, filii Aнhitúb, *erat* 'princeps domus Dei.

12 Fratres autem eorum qui faciebant opus 'ædis, octingenti viginti duo: & yAdaiáh filius Ieronhám, filii Pelaliáh, filii Amҳsi, filii Zechariáh, filii Paшsнhúr, filii Malchiiáh.

13 Et fratres eius principes familiarũ, ducenti quadraginta duo: &

ouium nostrarum, vt offerrentur in domo Dei nostri, Sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri. D

37 Et primitias ciborum nostrorum, & libaminum nostrorũ, & poma omnis ligni, vindemiæ quoque, & olei afferemus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, & decimam partẽ terræ nostræ Leuitis: ipsi Leuitæ decimas accipiẽt ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum.

38 Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offerent decimam partem decimę suę in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domo thesauri.

39 Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, & filii Leui primitias frumẽti, vini, & olei: & ibi erunt vasa sãctificata, & Sacerdotes, & cantores, & ianitores, & ministri, & non dimittemus domum Dei nostri.

Cap. XI.

1 HAbitauerũt autem principes populi in Ierusalem: reliqua verò plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem qui habitaturi essẽt in Ierusalem ciuitate sancta, nouẽ verò partes in ciuitatibus.

2 Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant, vt habitarent in Ierusalem.

3 Hi sunt itaque principes prouinciæ qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda: habitauit autẽ vnusquisque in possessione sua, in vrbibus suis, Israel, Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, & filii seruorum Salomonis.

4 Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Bẽiamin. de filiis Iuda, Athaias filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malaleel, de filiis Phares.

5 Maasia filius Baruch, filius Cholhoza, filius Hazaia, filius Adaia, filius Ioiarib, filius Zachariæ, filius Silonitis.

6 Omnes hi, filii Phares, qui habitauerunt in Ierusalem, quadringẽti sexaginta octo viri fortes.

7 Hi sunt autem filii Beniamin: Sellu filius Mosollã, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius Esaia. B

8 Et post eum Gebbai, Sellai: nongenti vigintiocto.

9 Et Ioel filius Zechri prępositus eorum, & Iudas filius Senua super ciuitatem secundus.

10 Et de Sacerdotibus, Idaia filius Ioarib, Iachin,

11 Saraia filius Helciæ, filius Mosollã, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei.

12 Et Fratres eorum facientes opera templi, octingenti vigintiduo: & Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zacharię, filius Pheshur, filius Melchiæ,

13 Et fratres eius principes patrum: ducenti quadragintaduo: & Amassai

36 Afferemus להביא Ad verbum, ad afferendum.i.& quòd afferemus, siue adducemus primogenita.& sic sequenti versu.
37 Pastarum nost. עריסותינו conspersionum nostrarum. Operum nostrorum. עבודתינו: .i.cultus nostri, siue culturæ nostræ.
38 Aderit verò Sacerdos,&c. והיה הכוהן בן וגו׳ .i.capiet decimas vnà cum eis. In ipsa cubicula אל הלשלות quæ scilicet sunt in tẽplo.
39 Domum את בית .i.cultum templi.

IN CAPVT XI.

1 Vt adducerent vnum è decẽ להביא אחד מן העשרה .i.vt caperent decimũ quenque qui habitaret in Ierusalẽ vrbe sancta, cæteri verò habitarent in aliis vrbibus. diuiserant enim vniuersum Israelem in decem partes. 2 Spontaneis ad habitandum המתנדבים לשבת .i.qui sponte sua & vltro sese obtulerunt vt habitarent in Ierusalẽ. 3 Principes ראשי Magni nominis apud Hebræos vir dicit, hic nõ numerari nisi qui inter eos erant clariores & insigniores. 4 De filiis Iehudáh & de fil.Ben. מבני יהודה ומבני בנימן .i.aliquot ex hominibus tribus Iudæ & Beniamin.siue aliquot homines tam de tribu Iehudáh, quàm de tribu Beniamin. De filiis מבני *qui erat* de filiis.i.de nepotibus. 5 Chol-нhozéh, כל חוזה Cognomentũ vice nominis proprii. Filii Haшsiloni. בן השלני: .i.qui cognomento dicebatur Silonites, quòd esset è Silo. 6 Fortes. חיל: Ad verbũ, fortitudinis.vel, roboris.i.bellicosi ac militares: vel strenui.respicit potius animũ.
9 ɔSenuáh הסנואה Aut est nomen mulieris, aut cognomentũ viri quod ponitur vice nominis proprii. Secundus. משנה: sub.dignitate.secundus, scilicet à principe, & vicarius principis 11 Princeps נגיד dux.i.præerat templo. 12 AEdis, לבית .i.templi.

filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosolamoth, filius Emmer.

Et fratres eorum potentes nimis: centum vigintiocto: & præpositus eorum Zabdiel filius potentium.

Et de Leuitis, Semeia filius Hasub, filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni:

C Et Sabbathái, & Iozabed, super omnia opera quæ erant forinsecus in domo Dei, à principibus Leuitarum.

Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph princeps ad laudandum & ad confitendum in oratione, & Becbecia secũdus de fratribus eius, & Abda filius Sammúa, filius Galal, filius Idithun.

Omnes Leuitæ in Ciuitate sancta, ducenti octoginta quatuor.

Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia, centum septuagintaduo.

Et reliqui ex Israel Sacerdotes & Leuitæ, in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua.

Et Nathinæi qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis.

Et episcopus Leuitarũ in Ierusalem, Azzi filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ: de filiis Asaph, cantores in ministerio domus Dei.

Præceptũ quippe Regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos.

D Et Phathahia filius Mesezebel de filiis Zara filius Iuda in manu Regis, iuxta omne verbum populi.

Et in domib' per omnes regiones eorum, de filiis Iuda habitauerunt in Cariath-arbe & in filiabus eius, & in Dibon & in filiabus eius, & in Cabseel, & in viculis eius,

Et in Iesue, & in Molada, & in Beth phalet.

Et in Hasersual, & in Bersabee, & in filiabus eius:

Et in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius:

Et in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth,

Zanóa, Odollam, & in villis earũ, Lachis & in regionibus eius, Azeca, & in filiabus eius. & manserũt in Bersabee vsque ad Vallem-ennom.

Filii autẽ Beniamin, à Geba, Mechmas, & Hai, & Beth-el, & filiabus eius.

Anathoth, Nob, Anania,

Asor, Rama, Gethaim,

Hadid, Seboim, & Neballat,

Lod, & Ono, valle Artificum.

Et de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

yAmaשׂsósái filius yAzarנél, filii Anhazái, filii Meשׂsillemóth, filii אImmér.

14 Fratres autem eorum 'potẽtes robore, centum vigintiocto: quibus propositus erat Zabdiנél filius 'Haggedolím.

15 De Leuitis autem: שׂSemayiáh filius nHaשׂssúb, filius yAzricám, filii nHaשׂsabiáh, filii Buní.

16 Et שׂSabbethái, atque Iozabád *erat* super opus 'externum domus Dei, *eránt que* de principibus Leuitarum.

17 Et Matthaniáh filius Michá filii Zabdi, filii Aסáph 'principis, primus confitens in oratione: Bacbuciáh, 'secundus ex fratribus eius, & yAbda filius שׂSamúay filii Galál, filii Ieduthún.

18 Omnes Leuitæ *habitantes* ĩ Vrbe sãcta, ducẽti octogintaquatuor.

19 Ianitores insuper: yAccúb, Talmón, & fratres eorum, custodes in portis, centum septuagintaduo.

20 'Residuum item Iשׂraנelis, Sacerdotum *&* Leuitarum, *habitauerunt* in cunctis ciuitatibus Iehudáh, quisque in hæreditate sua.

21 Nethinæi verò habitabãt in arce: '& צSinhá & Giשׂspá *erant* super Nethinæos.

22 Præfectus autem Leuitarum *qui habitabant* in Ieruשׂsaláim, yVzzi filius Bani, filii nHaשׂsabiáh, filii Matthaniáh, filii Micháh: de filiis Aסáph, cantores 'super opus domus Dei:

23 Quia 'præceptum Regis *erat* super eos, '& firmitas super cantores per singulos dies.

24 Et Pethanhiáh filius Meשׂsezabנél de filiis Zéranh filii Iehudáh, 'ad manum Regis in omni re ad populum.

25 Et in villis, 'in viculis suis, de filiis Iehudáh habitauerũt in Ciriáth-haarbáy, & in viculis eius: & in Dibón, & villis eius: & in Iecabצsenél, & villis eius:

26 Et in Ieשׂsúay, & Moladáh, & in Beth-pélet:

27 Et in nHaצsár-שׂsuyál, & in Beנer-שׂsébay, & in viculis eius:

28 Et in צSiclág, & in Mechonáh, & in viculis eius:

29 Et in yEn-rimmón, & in צSoryáh, & in Iarmúth,

30 In Zanoánh, yAdullám, & in villis earum: *in* Lachiשׂs, & agris eius: *in* yAzechá, & viculis eius. mãserúntque à Beנer-שׂsébay vsque ad Ge-hinnóm.

31 Filii autem Biniamím *habitauerunt* à Gibyá *in* Michmáשׂs, & yAiá, & Beth-נél, & viculis eius,

32 yAnathóth, Nob, yAnaniáh,

33 nHasór, Ramáh, Gitthaím,

34 nHadíd, צSeboím, Neballáth,

35 Lód, & אOnó, 'valle Artificum.

36 'Porrò *aliquot* Leuitarũ *habitauerunt in* diuisionib' Iehudáh à Biniamĩ.

Beniamin. Haggedolím. הגדולים .i.magnatum, hoc est vnius ex ma-
14 Potentes robore, גבורי חיל .i.fortes in bello: viri bellicosi ac militares.
gnatibus, magnis ac claris viris. 16 Externum החיצונה .i.præerant operi externo templi, siue quod fiebat extra templum.
17 Principis, primus confit. in orat. ראש התחלה וגו' principis, *qui* initio *Psalmi* laudabat in oratione ipsa.i.principis cantorũ, siue musicorũ,
qui psallendo primus laudare solebat Dominum tempore orationis publicæ. q.d. qui princeps erat musicorum, & præcentor. Secundus
משנה sub.ab Asaph. 20 Residuum item Iשׂsr. Sacerd. *&* Leuit. ושאר ישראל הכוהנים הלוים Et reliqui Israelitæ, Sacerdotes & Leuitæ.
21 Et צSinhá, &c. וציחא .i.quibus præpositus erat Siha & Gispá. 22 Super opus domus Dei. לנגד מלאכת בית האלהים: .i.præerãt
reparationibus templi. 23 Præceptum Regis *erat* super eos, מצות המלך עליהם .i.Rex præceperat illis, & fidebat eis de curandis tem-
plo necessariis. Et firmitas, &c. ואמנה & constantia super cantores per singulos dies. Antecedens pro relatiuo, super ipsos. Quia (inquit
doctus inter Hebræos) non deficiebat eis cibus, siue annona. Exponi potest, & constitutum.i.cibus constitutus & quotidianus cantoribus. Alii
vertunt ad verbum, & fidelitas super cantores *erat* res diei in die suo. Ordo autem talis erit, & res diei in die suo *erat* fidelitas super cantores.i.&
quæ quotidie necessaria erant cantoribus ipsis cõcredita. Vel, fidelitas super cantores erat ad dandum quæ quotidie necessaria erant.i.vt pro-
ferrent pecuniam è thesauro regio pro his quæ quotidie necessaria erant in templo. 24 Ad manũ Regis, &c. ליד המלך לכל־דבר לעם:
Hebraismus, cuius opera vtebatur Rex in omni re pro qua cõuenire solebat populũ. 25 In viculis suis, בשדותם sub. habitauerunt fi-
lii Iehudáh.i.pars filiorũ, siue aliquot è filiis. Istud subauditur ex mox sequentibus. 35 Valle Artificũ. גי החרשים: Ge-hanhataשׂsim.
Nomen loci. 36 Porrò *aliquot* Leuitarum, &c. ומן הלוים מחלקות יהודה לבנימין: Ad verbum, Et de Leuitis in diuisionibus Iehudáh à
Beniamin.i.porrò autem aliquot ex Leuitis habitauerunt in confinio terræ Iudáh & Beniamin.

Cap. XII.

Numerantur Sacerdotes & Leuitæ qui cum Zorobabel venerũt Ierusalem.

ISti sunt autem Sacerdotes & Leuitæ qui ʼascenderunt cum 1
Zerubbabél filio שSealthiאél,ʼ& Ieשúaע:שSeraiáh,Irmeiáh,
עEzrá,
Amariáh,Mallúch,חHattúשs, 2
שSechaniáh,Renhúm,Meremóth, 3
עIddó,Ginnethó,Abiiáh, 4
Miiamín,Maעadiáh,Bilgál, 5
שSemaעiáh,& Ioiaríb,Iedaעiáh, 6
סSallú,עAmoc,חHilciiáh,Iedaעiáh. isti principes Sacerdotum, 7
& fratres eorum,*fuerunt*ʼin diebus Ieשúaע.
Leuitæ autẽ *fuerunt*,Iesúaע, Binnúi,Cadmiאél,שSerebiáh,Iehu- 8
dáh,Matthaniáh,ʼsuper hymnos *erat*,& fratres eius.
Et Bacbuciáh,& עVnni fratres eorũ,ʼ*erant* corã eis in custodiis. 9
Et Ieשúaע genuit Ioiacím,& Ioiacím genuit אEliaשsíb,& אE- 10
liaשsíb genuit Ioiadáע:
Et Ioiadáע genuit Ionathán,& Ionathán genuit Iaddúaע. 11
In diebus autem Ioiacím fuerunt Sacerdotes principes familia 12
rum:ʼipsi שSeraiáh,Meraiáh:ipsi Irmeiáh,חHananiáh:
Ipsi עEzrá,Meשsullám:ipsi Amariáh,Iehonhanán: 13
Ipsi Melichu,Ionathán:ipsi שSechaniáh,Iooséph: 14
Ipsi חHarím,עAdná:ipsi Meraióth,חHelcái: 15
Ipsi עIddó,Zechariáh:ipsi Ginnethón,Meשsullám: 16
Ipsi Abiiáh,Zichri:ipsi Miniamín,ipsi Moעadiáh,ʼPiltái: 17
Ipsi Bilgáh,שSammúaע:ipsi שSemaעiáh,Iehonathán: 18
Ipsi autem Ioiarib,Matthenái:ipsi Iedaעiáh,עVzzi: 19
Ipsi סSallái,Callái:ipsi עAmóc,עEber: 20
Ipsi חHilciiáh,חHaשsabiáh:ipsi Iedaעiáh,Nethanאél. 21
Leuitæ *qui erant* in diebus אEliaשsíb,Ioiadáע,& Ionhanán,& Iad- 22
dúaע scripti *fuerunt* principes familiarum: ipsi quoque *fuerunt* Sacer-
dotesʼvsque ad regnum Dariáueשs Persæ.
Filii Leui principes familiarum scripti *sunt* in libro Verborum 23
dierum,vsque ad dies Ionhanán filii אEliaשsíb.
Principes autẽ Leuitarum : חHaשsabiáh, שSerebiáh, & Ieשsúaע 24
filius Cadmiאél, & fratres eorumʼcoram eis ad laudandum & ad
confitendum,iuxta præceptum Dauidis viri Dei,ʼcustodia con-
tra custodiam.
Matthaniáh,& Bacbuciáh,עObadiáh,Meשsullám,Talmón,עAc 25
cúb,*erant* custodes & ianitores in custodia *sua* in liminibʼʼportarũ.
Hi *fuerunt* in diebus Ioiacím filii Ieשsúaע filii Ioצsadác,& in die- 26
bus Nenhemiáh ducis,& עEzrá sacerdotis & scribæ.
In dedicatione autem muri Ieruשsaláim ʼrequisierunt Leuitas 27
de omnibus locis suis,vt adducerent eos in Ieruשsaláim, vt face-
rent dedicationem & lætitiam ʼtum in laudibus,tum in cantico,

Cap. XII.

1 HI sunt autem Sacerdotes & Leuitæ qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue:Saraia,Ieremias,Esdras,
2 Amaria,Melluch,Hattus,
3 Sebenias,Rehum,Merimuth,
4 Addo,Genthon,Abia,
5 Miamin,Madia,Belga,
6 Semeia,& Ioiarib,Idaia,
7 Sellum,Amoc,Helcias ,Idaia.isti principes Sacerdotum& fratres eorum in diebus Iosue.
8 Porrò Leuitæ,Iesua,Bẽnui Cedmiel,Sarebia,Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorum.
9 Et Becbecia atque Hanni & fratres eorum,vnusquisque in officio suo.
10 Iosue autem genuit Ioacim,& Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada:
11 Et Ioiada genuit Ionathan,& Ionathan genuit Ieddoa.
12 In diebus autem Ioacim erãt Sacerdotes principes familiarum:Saraiæ,Maraia:Ieremiæ,Hanania:
13 Esdræ,Mosollã:Amariæ,Iahanan:
14 Milicho,Ionathã:Sebeniæ,Ioseph:
15 Haran,Edna:Maraioth,Helci:
16 Adaiæ,Zacharia:Genthon,Mosollam:
17 Abiæ,Zechri : Miamin & Moadiæ,Phelti:
18 Belgæ,Sammũa:Semaiæ,Ionathan:
19 Ioiarib,Mathanai:Iodaiæ,Azzi:
20 Sellai,Celai:Amoc,Heber:
21 Helciæ,Hasebia:Idaiæ,Nathanael.
22 Leuitæ in diebus Eliasib,& Ioiada,& Iohanan , & Ieddoa,scripti principes familiarum , & Sacerdotes in regno Darii Persę.
23 Filii Leui principes familiarũ, scripti in libro Verborum dierum, & vsque ad dies Ionathan filii Eliasib.
24 Et principes Leuitarum , Hasebia, Serebia,&Iesue filius Cedmiel,& fratres eorum per vices suas , vt laudarent & confiterentur iuxta præceptũ Dauid viri Dei , & obseruarent ęque per ordinem.
25 Mathania , & Becbecia, Obedia, Mosollam,Telmon, Accub, custodes portarũ & vestibulorũ ante portas.
26 Hi in diebus Ioacim filii Iosue,filii Iosedec,&in diebus Nehemiæ ducis, & Esdræ sacerdotis scribæque.
27 In dedicatione autem muri Ierusalem requisierũt Leuitas de omnibus locis suis,vt adducerent eos in Ierusalẽ, & facerẽt dedicationẽ & lætitiam

B

IN CAPVT XII.

1 Ascenderũt עלו è Babylone scilicet in Ierusalẽ.Describitur catalogus Sacerdotũ & Leuitarũ qui è captiuitate Babylonica reuersi sunt in Ierusalem,duce Zorobabele. Et Ieשúaע: וישוע Is erat summus Sacerdos. 7 In diebus Ieשúaע. :בימי ישוע sub.fuerunt.
8 Super hymnos *erat*, על־הוידות super laudationes *Dei erat*.i.præerat laudibus Diuinis:hoc est,erat præcentor.
9 *Erant* coram eis in custodiis. :לנגדם למשמרות .i. in classibus suis : hoc est,fungebantur etiam officio suo tempore suo. In 1. Para.23.a.6. scribitur Leuitas distributos fuisse in XXIIII custodias,siue classes. 12 Ipsi שSeraiáh, לשריה in *custodia* Seraiah.i.in classe & vice Seraiæ erat Meraiah,princeps familiæ scilicet.Sic in sequentibus. 17 Piltái: :פלטי Iste erat duarum classium: vel subiicetur nomen eius qui erat in priore classe. 22 Vsque ad regnum על־מלכות Hîc על pro עד.Alii vertunt,in regno.i.regnante Dario Persa.
24 Coram eis לנגדם .i.fungebãtur etiam suo officio, suo tempore, in laudando Deo,& gratiis agendis. Custodia cõtra custodiam. :משמר לעומת משמר .i.viciſsim,siue per vices. 25 Portarum. :השערים sub.templi.
27 Requisierunt בקשו .i.accersiuerunt. Tum in laudibus,tum in cantico בתודות ובשיר .i.in laudibus Diuinis & canticis.

in actione gratiarū, & cantico, & in cymbalis,psalteriis,& citharis.
Congregati sunt autem filii cantorum, de cāpestribus circa Ierusalem, & de villis Netophathi,
Et de domo Galgal,& de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt sibi cantores in circuitu Ierusalem.
Et mundati sunt Sacerdotes & Leuitæ,& mūdauerunt populum,& portas,& murum.
C Ascendere autem feci principes Iuda super murū,& statui duos magnos choros laudantium: & ierunt ad dexteram super murum ad portam Sterquilinii.
Et iuit post eos Osaias, & media pars principum Iuda:
Et Azarias,Esdras,& Mosollam,
Iuda,& Beniamin, & Semeia,& Ieremias.
Et de filiis Sacerdotū in tubis:Zacharias filius Ionathan, filius Semeiæ,filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur,filius Asaph.
Et fratres eius Semeia & Azareel, Malalai,Galalai,Maai, Nathanael,& Iuda,& Hanani, in vasis cantici Dauid viri Dei:& Esdras scriba ante eos.
In porta Fontis, & contra eos ascenderunt in gradibus ciuitatis Dauid in ascensu muri super domum Dauid,& vsque ad portam Aquarum ad Orientem.
Et chorus secundus gratias referentium ibat ex aduerso, & ego post eum, & media pars populi super murum & super turrim Furnorum,& vsque ad murum latissimum.
Et super portam Ephraim, & super portam antiquam, & super portam Piscium,& turrim Hananeel, & turrim Emath, & vsque ad portam Gregis:& steterūt in porta custodiæ:
Steterúntque duo chori laudantiū in domo Dei, & ego, & dimidia pars magistratuum mecum.
D Et Sacerdotes, Eliacim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia,Hanania in tubis:
Et Maasia,& Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Iohanan, & Melchia, & AElam, & Ezer, & clarè cecinerunt cantores,& Iezraia præpositus.
Et immolauerūt in die illa victimas magnas,& lætati sunt:Deus enim lætificauerat eos lętitia magna: sed & vxores eorum & liberi gauisi sunt,& audita est lætitia Ierusalem procul.
Recensuerūt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri,ad libamina, & ad primitias, & ad deci.

cymbalis,psalteriis,& citharis.
28 Congregati sunt igitur″filii cātorum,′tum de planitie, *quæ est* circum Ieruשׁsaláim, tum de villis Netophathi,
29 De domo item Gilgál,& de agris Gébay,& yAzmaueth: quoniā villas′ædificauerunt sibi cantores illi in circuitu Ieruשׁsaláim.
30 ′Et mundati sunt Sacerdotes & Leuitæ,ac mundauerunt populum,′portas quoque,& murum. Dedicatur murus.
31 ′Ascendere itaque feci principes *tribus* Iehudáh super murum,& statui duos″choros magnos,′progressionésque *unius* ad dexteram super murum ad portam″Stercorum.
32 Et incessit post eos Hoשׁsayiáh,″& dimidium principū Iehudáh:
33 Et yAzariáh,yEzrá,& Meשׁsullam,
34 Iehudah,& Biniamin,& שׁSemayiáh,& Irmeiáh.
35 Et de filiis Sacerdotum cum tubis: Zechariáh filius Ionathán filii שׁSemayiáh, filii Matthaniáh, filii Michaiáh filii Zacchúr, filii Aסsáph.
36 ″Fratres verò eius,שׁSemayiáh, & yEzraאél, Milalái, Gilelái, Mayái, Nethanאél,& Iehudáh,הHananí cum instrumētis musicis Dauidis viri Dei:yEzrá autem scriba *erat*′ante eos.
37 Et ad portam Fontis,& eregione eorum ascēderunt per gradus ″Ciuitatis Dauidis per ascensum muri,à domo Dauidis vsque ad portam Aquarum ad Orientem.
38 Chorus autem secundus proficiscebatur eregione, ′& ego *eram* post eum: ″& media pars populi super murum ipsum à turri Furnorum vsque ad murum latum.
39 Et à porta אEphráim,ad portam′Veteris,& ad portā Piscium, & turrim הHananאél,& turrim Meáh,vsque ad″portam Pecorum:″& steterunt in porta custodiæ.
40 Substiterúntque duo chori in domo Dei, ″& ego & dimidium magistratuum mecum:
41 Et Sacerdotes,″אEliacím,Mayaשׁseiáh,Miniamín,Michaiáh,אElioyenái,Zechariáh, הHananiáh *erant*′cum tubis:
42 Et Mayaשׁseiáh,& שׁSemayiáh,& אElyazár, & yVzzí,& Iehoהhanán,& Malchiiáh,& yElám, & yEzer: ″audiréque fecerunt cantores,& Izraהhiáh *erat* præpositus.
43 Immolauerunt præterea in die illa victimas magnas, & lætati sunt: Deus enim exhilarauit eos lætitia magna: quin & mulieres & pueri lætati sunt,auditáque est lætitia Ieruשׁsaláim procul.
44 Præpositi sunt autem ′in die illa viri super cubicula *ut essent* ″in thesauros oblationibus, primitiis, & decimis, ad coaceruandum Recensentur quæstores thesaurorum.

28 Filii cantorum, בני המשוררים Sic vocat cantores. Tum de planitie ומן הככר Quidam vertunt, & *uenerunt* de planitie.
29 AEdificauerunt בנו ædificauerant. 30 Et mundati sunt וישהרו Et purificati sunt.vel,expiati sunt. Aut,Et mundauerunt[vel,
expiauerunt sese.ante dedicationē scilicet. Portas quoque, ואת השערים sub.vrbis. 31 Ascendere itaque feci,&c.′ואעלהוגו De-
scribit rationem ipsius dedicationis.Primùm enim distribuit Nehemias vniuersam multitudinem quæ magna erat, in duas turmas: quarum
altera progressa est ad dexterā ipsius muri partem,& altera ad sinistram:quæ tandem coierunt in vnum locū,qui non procul distabat à templo
ipso. Choros תודות sub. laudantium. Progressionésque,&c. ותהלוכת לימין processionésque [sub.vnius, id est primi chori,*fuerunt*]
ad dexteram. q.d.quorum alterum iussi procedere, siue progredi ad dexterā. Stercorum. :האשפות Gallicè,*de la uoirie.* Pro intelligentia
horū & cognitione situs portarum,& aliorū locorum,videndū est caput tertiū huius libri. 32 Et dimidium principū וחצי שרי distri-
buti enim fuerant principes in duas partes,vt & reliquus populus. 36 Fratres verò eius, ואחיו sub.Zachariæ. Ante eos. :לפניהם .i.
præcedebat eos. 37 Ciuitatis Dauidis עיר דויד .i.montis Sion. 38 Et ego *eram* post eum: ואני אחריה .i.quem ego sequebar.
Chorus iste secundus progressus est ordine opposito, siue retrogrado ab eo qui descriptus est suprà capite tertio. Et media pars populi
וחצי העם .i.vnà cum altera parte populi. 39 Veteris,חישנה Antiquæ.sub.piscinæ. Portā Pecorum: שער הצאן Porta ita diceba-
tur quòd per eam inducerentur oues quæ necessariæ erant pro sacrificiis faciendis. Et steterunt ועמדו nēpe illi qui erant in choro illo se-
cundo. 40 Et ego,&c. :ואני וחצי הסגנים עמי .i. ego quoque vnà cum dimidia parte magistratuū. 41 Cum tubis: :בחצוצרות
sub.erant.i.Sacerdotes canebant tubis,& cantores ore,siue voce. 42 Audiréque fecerunt וישמיעו sub.vocem.i.clarè cecinerunt.
44 In die illa ביום ההוא .i.eodem die. In thesauros oblationibus, לאוצרות לתרומות .i.vt essent vice thesaurorum, in quibus repo-
nerentur oblationes,primitiæ ac decimæ.

in ea ex agris vrbium portiones Legis Sacerdotibus & Leuitis. læ
titia enim Iehudáh erat super Sacerdotes & Leuitas qui aſſiſtebāt.
″Et cuſtodierunt cuſtodiam Dei ſui, & cuſtodiam expiationis, 45
& cantores, & ianitores: iuxta præceptum Dauidis & Selomóh
filii eius:
Nam tempore Dauidis & Aſáph, ab exordio erant principes cā 46
torum, & ″*uiri* cantici, laudis, & laudationum Deo.
Vniuerſus quoq; Iſraêl in diebus Zerubabél & in diebus Ne- 47
hemiáh dabant portiones cantorum & ianitorum ″per ſingulos
dies: ″ſanctificabant præterea Leuitas, & Leuitæ ſanctificabant fi-
lios Aharón.

Cap. XIII.

Iuxta Legem ſeparantur alienigenæ.

IN die illo lectum eſt in libro Moſéh ″in auribus populi, & in- 1
uentum eſt ſcriptum in eo, ″quòd non ingrediantur Ammo-
nitæ & Moabitæ eccleſiam Dei vſque in ſeculum:
″Quia non præuenerunt filios Iſraêlis cum pane & aqua: ſed 2
conduxit ″aduerſus eum Bilyám vt malediceret ei: cōuertit autem
Deus noſter maledictionem in benedictionem.
Fuit autem, quum audiſſent Legem, ſeparauerunt ″vniuerſam 3
miſturam ab Iſraêle.
″At antea Eliaſíb ″Sacerdos fuerat præpoſitus cubiculo domus 4
Dei noſtri, ″propinquus ipſi Tobiiáh.
Cui fecit cubiculum grande, vbi antea reponebāt munera, thus, 5
& vaſa, & decimam frumenti, & vini, & olei iuſſam dari Leuitis,
& cantoribus, & ianitoribus, oblationem quoque Sacerdotum.
″Verùm dum hæc omnia agerentur, non eram in Ieruſaláim: 6
quia anno triceſimoſecūdo Arthaḥſaſthé regis Babél veni ad
Regem, ″& in fine dierum ″poſtulaui à Rege.
Quum autem veniſſem in Ieruſaláim, intellexi malum quod 7
fecerat Eliaſíb ″propter Tobiiáh, ″vt faceret ei cubiculum in a-
triis domus Dei.
Quod diſplicuit mihi valde: itaque proieci omnia vaſa domus 8
Tobiiáh extra cubiculum:
″Ac iuſſi, & mundauerūt cubicula: poſtea retuli illuc vaſa domus 9
Dei, oblationem & thus.

Dantur Leuitis partes.

″Cognoui præterea quòd partes Leuitarum non fuiſſent datæ: 10
quódque fugiſſent ſinguli in agrum ſuum, Leuitæ & cantores fa-
cientes ″opus.
″Propterea increpaui magiſtratus, ac dixi, ″Cur derelicta eſt do- 11
mus Dei? Congregaui itaque eos, ″& ſtatui illos in locum ſuum.

mas, vt introferrēt per eos principes ciuitatis in decore gratiarū actionis, Sacerdotes & Leuitas: quia lætificatus eſt Iuda in Sacerdotibus & Leuitis aſtantibus.

Et cuſtodierunt obſeruationem Dei ſui, & obſeruationem expiationis, & cantores, & ianitores iuxta præceptū Dauid, & Salomonis filii eius

Quia in diebus Dauid & Aſaph ab exordio erāt principes cōſtituti cantorum in carmine laudantium, & confitentium Deo.

Et omnis Iſrael in diebus Zorobabel, & in diebus Nehemiæ dabant partes cātoribus, & ianitoribus per dies ſingulos, & ſanctificabant Leuitas, & Leuitæ ſanctificabant filios Aaron.

Cap. XIII.

IN die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi audiente populo, & inuentum eſt ſcriptum in eo, quòd nō debeant introire Ammonites & Moabites in eccleſiā Dei vſque in æternū:

Deut. 23. a.

Eo quòd nō occurrerint filiis Iſrael cum pane & aqua, & conduxerint aduerſum eos Balaam ad maledicēdum eis: & conuertit Deus noſter maledictionem in benedictionem.

Factum eſt autem, quū audiſſēt Legem, ſeparauerunt omnem alienigenam ab Iſrael.

Et ſuper hoc erat Eliaſib Sacerdos q fuerat præpoſitus in gazophylacio domus Dei noſtri, & proximus Tobiæ.

Fecit ergo ſibi gazophylacium grāde, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & cantorum, & ianitorū, & primitias ſacerdotales.

In omnibus autē his non fui in Ieruſalem: quia anno triceſimo ſecūdo Artaxerxis regis Babylonis veni ad Regē, & in fine dierū rogaui Regem.

Et veni in Ieruſalem, & intellexi malum quod fecerat Eliaſib Tobiæ, vt faceret ei theſaurum in veſtibulis domus Dei.

Et malum mihi viſum eſt valde: & proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophylacio:

B

Præcepique, & emundauerunt gazophylaciū: & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacrificium & thus.

Et cognoui quòd partes Leuitarū nō fuiſſent datæ: & fugiſſet vnuſquiſque in regionem ſuam de Leuitis, & cātoribus, & de his qui miniſtrabāt:

Et egi cauſam aduerſum magiſtratus, & dixi, Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci ſtare in ſtationibus ſuis.

45 Et cuſtodierunt cuſt. &c. וישמרו משמרת וגו׳. Et obſeruauerunt obſeruationem Dei ſui, & obſeruationem, &c.
46 Et *uiri* cantici, laudis, & laud. Deo. ושיר תהלה והודות לאלהים .i. muſici, ſiue cātores canentes cantica laudatoria, quique Deū laudabāt.
47 Per ſingulos dies: דבר יום ביומו: Ad verbū, rē diei in die ſuo. Sāctificabāa præterea Leuitas, &c. ומקדשים ללוים והלוים מקדשים וגו׳ .i. ſanctificabat populus ipſe Leuitas, hoc eſt dabat Leuitis decimas ſacras, quæ ſacræ, ſiue conſecratæ erant Deo (id enim hic propriè ſignificat Sanctificare aliquem, id eſt dare illi rem ſacram, cuiuſmodi ſunt decimæ) & Leuitæ ſanctificabant filios Aharon, id eſt dabant filiis Aharon Sacerdotibus decimas, nempe decimam decimæ, ſiue decimam ex decimis.

IN CAPVT XIII.

1 In aurib. populi, באזני העם Hebraiſmus, audiente populo. Quòd non ingrediantur אשר לא יבוא .i. nō debeant ingredi. Vel אשר redundat, & vertetur, Non venient. aut, Non ingredientur. Hæc ſcribuntur Deut. 23. a. 3. 2 Quia non præuenerunt filios Iſr. cum pane כי לא קדמו את בני ישראל בלחם Non enim venerunt obuiā [occurrerunt] filiis Iſraelis cū pane. qui ſcilicet offerri ſolet laſſis. Aduerſus eū עליו nempe Iſraelem. i. aduerſum illos. 3 Vniuerſam miſturā כל ערב vniuerſam turbā miſcellaneam. i. omnes alienigenas qui ſe adiunxerant Iſraelitis. 4 At antea ולפני מזה .i. ante hanc ſeparationem alienigenarum ab Iſraelitis. Sacerdos הכהן ille ſcilicet magnus, id eſt ſummus Pontifex. Propinquus ipſi Tobiiáh. קרוב לטוביה: .i. neceſſitudine coniunctus ipſi Tobiiáh hoſti Iudæorum. 6 Verùm dum hæc omnia agerentur, ובכל זה Ad verbum, Et in omni hoc. Et in fine dierum ולקץ ימים .i. anno vno exacto. quòd annus integer ac completus, conſtet omnibus ſuis diebus. Poſtulaui נשאלתי Voce paſſiua vtitur, acſi diceret, magnis precibus egi cum Rege, atque obtinui vt liceret mihi per eum reuerti in Ieruſalem. 7 Propter Tobiiáh, לטוביה .i. in gratiam Tobiæ. Vt faceret ei לעשות לו faciendo ei. permiſſu. i. quòd permiſiſſet extruendum illi in atriis templi cubiculum. 9 Ac iuſſi, ואומרה Ad verbum, Et dixi. ſub. vt mundarent. 10 Cognoui præterea, &c. וארעה וגו׳ .i. intellexi quòd Iſraelitæ deſiiſſent dare partes ac portiones debitas Leuitis. Opus. המלאכה: ſub. Dei in templo. i. facientes cultum Diuinum. 11 Propterea increpaui ואריבה Ad verbū, Et increpaui. vel, obiurgaui. Aut, litigaui cum magiſtratu. ſiue cauſam agi aduerſus magiſtratum. Cur derelicta eſt מדוע נעזב ſub. à vobis. Et ſtatui illos ואעמדם ſub. Leuitas & cantores. i. reſtitui eos in locum ſuum in quo antea erant.

Et omnis Iuda apportabat decimã frumenti, vini, & olei in horrea.

12 Et vniuersus Iehudáh attulerunt decimam frumenti, vini, & o-
lei in thesauros.

Et constituimus super horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc scribam, & Phadaiam de Leuitis: & iuxta eos Hanan filium Zachur, filium Mathaniæ: quoniã fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrũ suorum.

13 Ac thesaurarios cõstitui super thesauros *illos*, שׁSelemiáh Sacer-
dotem, & צSadóc scribam, & Pedaiáh ex Leuitis: iuxta manũ au-
tem eorum חHanán filiũ Zacchúr, filii Matthaniáh: quia fideles
reputati sunt, & ad eos *erat* diuidere fratribus suis.

Memẽto mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes meas quas feci in domo Dei mei, & in cæremoniis eius.

14 Memento mei Deus propter hoc, & ne deleas misericordias
meas quas feci in domo Dei mei, & in obseruationibus eius.

In diebus illis vidi in Iuda calcãtes torcularia in sabbatho, portãtes aceruos, & onerantes super asinos vinũ & vuas, ficus, & omne onus, & inferẽtes in Ierusalem die sabbathi: & contestatus sum vt in die qua vendere liceret, venderent.

C

15 In diebus illis vidi in Iehudáh calcãtes torcularia in שׁsabbatho Nehemias reprẽhendit transgressores sabbathi.
ipso, & afferentes aceruos, onerãtes item asinos vino, vuis, & ficu
bus, ac quouis onere, afferentes inquam in Ierushaláim die שׁsab-
bathi: & contestatus sum *eos* die qua vendebant escam.

Et Tyrii habitauerunt in ea, inferentes pisces & omnia venalia: & vẽdebant in sabbathis filiis Iuda & Ierusalem.

16 Tyrii quoque ipsi habitauerunt in ea, afferentes pisces, & quas-
cunque merces, & vendebant in ipso שׁsabbatho filiis Iehudáh in
Ierushaláim.

Et obiurgaui optimates Iuda, & dixi eis, Quæ est hæc res mala quam vos facitis, & profanatis diẽ sabbathi?

17 Idcirco obiurgaui optimates Iehudáh, ac dixi eis, Quæ est res
hæc mala quam facitis, & profanatis diem שׁsabbathi?

Nunquid non hæc fecerunt patres vestri, & adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super ciuitatem hanc? & vos additis iracundiam super Israel violando sabbathum?

18 Annon sic fecerunt patres vestri, & adduxit Deus noster super
nos omne malum hoc, & super ciuitatem istam? & vos additis ira
cundiam super Ishraëlem, violando שׁsabbathum?

Factum est autem quũ quieuissent portę Ierusalem in die sabbathi, dixi, & clauserũt ianuas: & pręcepi vt non aperirent eas vsque post sabbathũ: & de pueris meis cõstitui super portas, vt nullus inferret onus in die sabbathi.

19 Quum ergo obtenebratæ essent portæ Ierushaláim ante שׁsab-
bathum, dixi, & clausæ sunt valuæ: dixi præterea ne aperirent eas
nisi vsque post שׁsabbathum: de pueris quoque meis statui in por-
tis, ne introduceretur onus in die שׁsabbathi.

Et manserunt negotiatores & vẽdentes vniuersa venalia foris Ierusalem semel & bis.

20 Manserunt itaque negotiatores & venditores omnium rerũ ve-
nalium extra Ierushaláim semel & iterum.

Et contestatus sum eos, & dixi eis, Quare manetis ex aduerso muri? si secundò hoc feceritis, manũ mittam in vos. itaque ex tempore illo non venerunt in sabbatho.

21 Et contestatus sum eos, ac dixi illis, Quare manetis vos ex ad-
uerso muri? si iterauerítis, manum mittam in vos: à tempore illo
non venerunt in שׁsabbatho.

Dixi quoque Leuitis vt mũdarentur, & venirent ad custodiendas portas, & sanctificandam diem sabbathi. & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.

22 Dixi præterea Leuitis vt mundarent sese, & venirent ad custo-
diendum portas, & sanctificarent diem שׁsabbathi. etiam propter
hoc memento mei Deus mi, & parce mihi secundum multitudi-
nem misericordiæ tuæ.

D

Sed & in dieb. illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas.

23 In diebus quoque illis vidi Iehudæos qui duxerant mulieres Increpat Iudæos ducentes vxores alienigenas.
Ashdodithidas, יAmmonithidas, Moabithidas.

Et filii eorũ ex media parte loquebantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguã populi & populi.

24 Et filii eorum partim loquebantur Ashdodicè, & nesciebant lo
qui Iehudaicè, & secundum linguam cuiusque populi.

Et obiurgaui eos, & maledixi: & ce

25 Propterea contendi cum eis, & maledixi eis, atque percussi ex

12 In thesauros. לאוצרות: .i. in horrea quæ ad id destinata fuerant. 13 Iuxta manum autem eorum ועל־ידם Hebraismus, iuxta
eos erat. Et ad eos *erat* ועליהם i.. officium eorũ erat distribuere partes ac portiones fratribus suis ex iis quæ collecta ac congregata erant
in horrea illa. 14 Et in obseruationibus e. ובמשמריו: .i. in cæremoniis eius. 15 Aceruos, הערמות sub. manipulorum.
Onerantes item asinos vino, &c. ועומסים על־החמורים ואף וגו' Ad verbũ, & onerantes super asinos & etiam vinũ, & vuas, & ficus, & quoduis
onus. Describitur zelus Nehemiæ qui ferre non potuit sabbathum violari. Et contestatus sum ואעיד Et testificatus sum. sub. contra, siue
aduersus eos. i. adhibitis testibus admonui eos die qua vendebant escas, nequo pacto id facerent. Paulo pòst, versu 21, plena est loquutio.
16 Tyrii quoque ipsi habitabãt in ea, afferẽtes הצורים ישבו בה מביאים צSorim quoque ipsi *qui* habitauerũt in ea, afferebant. In Ieru-
shaláim. בירושלם: *idque* in Ierusalem. q.d. idque in Ierusalẽ vrbe sancta, cuius ciues ptæ cæteris debuerant obseruare ad vnguem præcepta ac
mandata Dei. 17 Idcirco obiurgaui ואריבה Vt paulo suprà versu vndecimo. Quæ est res hæc mala quam מה־הדבר הרע הזה
Quidnam sibi vult hoc quod, &c. 18 Annon sic fecerunt, &c. הלוא כה עשו וגו' q.d. Omnia mala quæ nos & patres nostri passi
sumus & quæ perpessa est vrbs ista, euenerunt nobis ob violationem sabbathi: vos autem vultis denuo inducere iram Dei super populũ, vio-
latione ipsius sabbathi? 19 Obtenebratæ essent צללו .i. obtenebrescere cœpissent. Ante שׁsabbathum, לפני השבת .i. iam appe-
tente ac imminente sabbatho. quod quidem incipiebat à vespera in occasum solis. Dixi, ואמרה .i. iussi vt clauderentur fores, vel ianuæ.
Ne introduceretur לא־יבוא ne intraret, ne ingrederetur. i. inferretur aut importaretur per eas in vrbem. 21 Et contestatus sum
eos, ואעידה בהם & testificatus sum contra eos. i. coram testibus interminatus sum illis: vel, monui eos ne postea tale quidpiam admitterent.
Vide paulo suprà versu 15. Manetis vos ex aduerso אתם לנים נגד vos pernoctatis [noctẽ agitis] e regione muri, &c. Manũ יד sub. fortẽ.
hoc est turbã hominum quæ vos cædet, vel cõprehendet, & in carcerem cõiiciet. 22 Dixi præterea ואומרה .i. Iussi Leuitas mundari,
vel mundare sese. Vt mundarent sese, אשר יהיו מטהרים vt expiarent sese. vel, purificarent. Ad custodiendum portas, שומרים
השערים Ad verbũ, custodientes portas. i. vt essent custodes portarũ. Et sanctificarent, &c. לקדש את־יום השבת & ad sanctificandũ diẽ sab-
bathi. Sanctificat sabbathũ qui quod præcepit Dominus in eo fieri, facit. 23 Qui duxerãt השיבו sub. in vxores. Per hos tres populos in-
telligit & reliquos. 24 Et filii eorum ובניהם Et *ex* filiis eorum. vel, earũ. vt sit ם pro ן. acsi diceret, media pars eorum, loquebatur, &c.
Et secundam linguam, &c. וכלשון עם ועם: Istud refertur ad initium versus, loquebãtur Asdodicè, & sermone singulorum populorum. Ad
verbũ, populi & populi. 25 Propterea contendi cũ eis, ואריב עמם Ideo obiurgaui eos. Et maledixi eis, ואקללם .i. eieci eos è syna-
goga. De excommunicatione intelligunt. Describitur seueritas Nehemiæ.

eis aliquos, capillósque eorum euulsi:'& adiuraui eos per Deum,
Si dederitis filias vestras filiis eorum, & si acceperitis de filiabus
eorum filiis vestris, aut vobis.
26 Nónne propter ista peccauit שSelomóh Rex Iשׂraאelis? & *tamen* in gentibus multis non fuit Rex similis ei, qui dilectus Deo suo erat, & posuerat eum Deus Regem super Iשׂraאelē: eum quoque peccare fecerunt mulieres alienigenæ.
27 'Et vobis nunquid obediemus vt admittamus omne malū grāde hoc, vt præuaricemur in Deum nostrum,'ducendo mulieres alienigenas?
28 *Vnus* autem è filiis Ioiadáy filii אEliaשib Sacerdotis magni, gener erat ipsius סSanballát הHoronitæ,'propterea fugaui eū à me.
29 'Recordare eorum Deus mi,'contra eos qui polluunt Sacerdotium, & pactum Sacerdotii & Leuitarum.
30 Itaque emundaui eos ab omni alienigena: & statui'obseruantias Sacerdotibus & Leuitis, vnicuique in opere suo:
31 'Atque oblationi lignorum temporibus constitutis,'primitiuis quoque.'recordare mei Deus, mi in bonum.

cidi ex eis viros, & decaluaui eos: & adiuraui in Deo vt non darent filias suas filiis eorum, & non acciperent de filiabus eorum filiis suis, & sibimetipsis, dicens,

26 Nunquid non in eiuscemodi peccauit |Salomō Rex Israel? & certè in gentibus multis non erat Rex similis ei: & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus Regem super omnem Israel:|& ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. 3.Reg.3.b.7 3.Reg.11.a.1

27 Nunquid & nos inobedientes faciemus omne malum grāde hoc, vt præuaricemur in Deo nostro, & ducamus vxores peregrinas?

28 De filiis autem Ioiada filii Eliasib Sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugaui à me.

29 Recordare Domine Deus meus aduersū eos qui polluunt Sacerdotium, iūsque Sacerdotale & Leuiticum.

30 Igitur mūdaui eos ab omnibus alienigenis: & constitui ordines Sacerdotum, & Leuitarum, vnumquenque in ministerio suo:

31 Et in oblatione lignorum in temporibus constitutis, & in primitiis. memento mei Deus meus in bonū. Amē

Et adiuraui eos ואשביעם Sub. in hunc modum, Non dabitis, &c. & nō accipietis. Si, pro nō: aut subaudiendū, Hoc & hoc faciat vobis Deus. 27 Et vobis nunquid obed. ולכם הנשמע Vobis ergo obediemus, &c. parebimus, vobis inquam qui non estis tanti quantus erat Salomon. Ducendo להושיב sub. in vxores. 28 Propterea fug. eū à me ואבריחהו מעלי Ad verbum, & fugaui. 29 Recordare e. זכרה להם sub. in malum. Vel, Recordare *huiusce rei* illis. i. in perniciem illorum. Contra eos qui poll. sacerd. על גאלי הכהנה contra pollutores [inquinatores] Sacerdotii & fœderis, &c. declarat illud Recordare, quod præcessit. i. qui quū debuissent esse bono suo exemplo aliis, tamen malo exemplo conati sunt polluere Sacerdotium ipsum, fœdus quoque Sacerdotale & Leuitarum. 30 Obseruantias משמרות i. ordines. hoc est distribui Sacerdotes & Leuitas per classes ac vices. 31 Atque oblationi lig. ולקורבן העצים i. constitui inquam ordines in oblatione lignorū, ad fouendū ignē illum cælestē qui perpetuò ardebat in altari. Primitiuis quoque. ולבכורים sub. cōstitui ordines. i. quæ offerri deberēt Deo. Recordare mei זכרה לי Memento *horum omnium* mihi. i. in gratiā mei, Deus mi, in bonū. i. vt postea benefacias mihi.

III. Esdræ vulgo, apocryphus.

Huius libri ne Græcum quidem codicem, nedum Hebræum nemini (quod sciam) videre contigit: idcirco præter solam interpretationem veterem, aliud dare non potuimus.

Cap. I.

4.Reg.23.c.21 2.paral.35.a.1

1 Et fecit Iosias Pascha in Ierosolymis Domino, & immolauit Phase quartadecima luna primi mensis,
2 Statuens Sacerdotes per vices dierum stolis amictos in templo Domini.
3 Et dixit Leuitis sacris seruis Israel, vt sanctificarēt se Domino in positione sanctæ arcæ Domini, in domo quam ædificauit Salomon filius Dauid Rex.
4 Non erit vobis tollere super humeros eam. & nunc deseruite Domino vestro, & curam agite gentis illius Israel, ex parte secundum pagos & tribus vestras,
5 Secundum scripturam Dauid Regis Israel, & secundum magnificentiam Salomonis filii eius, omnes in templo, & secundam particulam principatus paternam vestram eorum qui stant in conspectu fratrum filiorum Israel.
6 Immolate Pascha, & sacrificia parate fratribus vestris, & facite secundum præceptum Domini quod datum est Moysi.
B 7 Et donauit Iosias in plebem quæ inuenta est, ouium, agnorum, & hœdorum, & caprarum triginta millia, vitulos tria millia.
8 Hæc de regalibus data sunt secundum promissionem populo: & Sacerdotibus in Pascha, oues numero duo millia, ac vituli centum.
9 Et Iechonias, & Semeias, & Nathanael fratres, & Hasabias, & Oziel, & Coraba, in Phase, oues quinque millia, vitulos quingentos.
10 Et hæc quū fierent eleganter, steterūt Sacerdotes & Leuitæ, habētes azyma per tribus.
11 Et secundum partes principatus patrum, in conspectu populi offerebant Domino, secundum ea quæ in libro Moysi scripta sunt:
12 Et assauerunt Phase igni prout oportebat: & ostias coxerunt in amulis, & in ollis cum beneuolentia.

13 Et attulerunt omnibus qui erant ex plebe:& post hæc parauerunt sibi & Sacerdotibus.
14 Sacerdotes enim offerebãt adipes, vsquedum finita esset hora:& Leuitæ parauerũt si-
bi & fratribus suis filiis Aaron.
C 15 Et sacri cãtores filii Asaph erant per ordinem secundum præceptum Dauid, & Asaph,
& Zacharias,& Ieddimus,qui erat à Rege.
16 Et ostiarii per singulas ianuas, ita vt non præuaricaretur vnusquisque suam: fratres e-
nim illorum parauerunt illis.
17 Et consummata sunt quæ pertinebant ad sacrificium Domini.
18 In illa die egerunt Phase, & offerebant hostias super Domini sacrificium,secundum
præceptum Regis Iosiæ.
19 Et egerunt filii Israel,qui inuenti sunt in tempore illo,Phase:& diem festũ azymorum
per dies septem:
20 Et non est celebratum Phase tale in Israel,à temporibus Samuel Prophetæ:
21 Et omnes Reges Israel non celebrauerunt tale Pascha quale egit Iosias, & Sacerdotes,
& Leuitæ,& Iudæi, & omnis Israel,qui inuenti sunt in commoratione Ierosolymis.
22 Octauodecimo anno,regnante Iosia,celebratum est Phase.
23 Et directa sunt opera Iosiæ in conspectu Domini sui in corde pleno metuentis:
24 Et quæ circa illum quidem conscripta sunt in pristinis temporibus de eis qui peccaue-
runt,quíque irreligiosi fuerunt in Dominum præ omni gente,& qui non quæsierũt ver
ba Domini super Israel.
D 25 Et post omnẽ actum hunc Iosiæ, ascendit Pharao Rex AEgypti, veniens in Charcamis
ab itinere super Euphrátem,& exiit obuiam illi Iosias.
26 Et misit Rex AEgypti ad Iosiam,dicens,Quid mihi & tibi est Rex Iudæ?
27 Non sum missus à Domino vt pugnem contra te:super Euphrátem enim bellum meũ
est: festinans descende.
28 Et non est reuersus Iosias super currum : sed expugnare eum conabatur, non attendens
verbum Prophetæ ex ore Domini:
29 Sed cõstituit ad cũ bellũ in cãpo Mageddo:& descenderunt principes ad Regẽ Iosiam.
30 Et dixit Rex pueris suis,Amouete me à prælio:infirmatus sum enim valde.Et statim a-
mouerunt eum pueri ipsius de acie.
31 Et ascendit super currum secundarium suum : & perueniens Ierosolymam, vita functus
est:& sepultus est in paterno sepulchro.
32 Et in tota Iudæa lugebant Iosiam:& qui præsidebant,cum vxoribus lamentabant eum
vsque in hunc diem.& datum est hoc fieri semper in omne genus Israel.
33 Hæc autem præscripta sunt in libro Historiarum Regum Iudæ:& singula gesta actus Io
siæ,& eius gloria, & intellectus eius in Lege Domini:quæque gesta sunt ab eo,& quæ non
scripta sunt in libro Regum Israel & Iudæ.
E 34 Et assumentes qui erant ex gente, Iechoniam filium Iosiæ, constituerunt Regem pro
Iosia patre suo,quum esset annorum trigintatrium.
35 Et regnauit super Israel mensibus tribus.& amouit eum Rex AEgypti,ne regnaret in Ie
rosolymis:
36 Et multauit gentem argenti talenta centum,& auri talentum vnum.
37 Et constituit Rex AEgypti Ioachin fratrem ipsius,Regem Iudæ & Ierusalem:
38 Et alligauit magistratus Ioacim, & Zaracelem fratrem suum: & apprehendens reduxit
in AEgyptum.
39 Annorum erat Ioacim vigintiquinque, quum regnare cœpisset in terra Iuda & Ierusa-
lem,& fecit malum in conspectu Domini.
40 Post hunc autẽ ascendit Nabuchodonosor Rex Babylonis,& alligans eum in æreo vin-
culo,perduxit in Babyloniam:
41 Et sacra vasa Domini accepit Nabuchodonosor, & tulit, & consecrauit in templo suo
in Babylonia.
42 Nam de immunditia eius & irreligiositate scriptum est in libro temporum Regum.

43 Et regnauit Ioachin filius eius pro eo. Quũ autem constitutus esset Rex, erat annorum
decem & octo.
44 Regnauit autẽ menses tres & dies decẽ in Ierusalẽ, & fecit malũ in conspectu Domini.
45 Et post annum mittens Nabuchodonosor, transmigrauit eum in Babyloniã simul cum
sacris vasis Domini.
46 Et cõstituit Sedeciam Regem Iuda & Ierusalem, quum esset annorum viginti vnius. re
gnauit autem annis vndecim.
Ierem.38.f.21 47 Et fecit malum in conspectu Domini, & non est veritus à verbis ‖ quæ dicta sunt ab Ie-
remia Propheta ex ore Domini.
48 Et adiuratus à rege Nabuchodonosor, periurãs discessit: & indurata ceruice sua, & corde
suo, transgressus est legitima Domini Dei Israel.
49 Et duces populi Domini multa iniquè gesserunt, & impiè egerunt super omnes immũ-
ditias Gentium: & polluerunt templum Domini, quod sanctum erat in Ierosolymis.
50 Et misit Deus Patrum ipsorum per Angelũ suum reuocare eos, propter quod parceret
illis & tabernaculo suo.
G 51 Ipsi verò subsannabant in Angelis suis: & qua die loquutus est Dominus, erant illuden
tes Prophetis eius.
52 Qui vsque ad iracundiam concitatus est super gentem suam, propter irreligiositatem
suam: & præcepit ascendere Reges Chaldæorum.
53 Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circuitu sancti templi eorum, & non peper-
cerunt iuueni, & seni, & virgini, & adolescenti:
54 Sed omnes traditi sunt in manus ipsorum: & omnia sacra vasa Domini, & regales apo-
thecas resumentes, tulerunt in Babyloniam.
55 Et incẽderunt domum Domini, & demolierunt muros Ierusalem: & turres eius incen-
derunt igne:
56 Et consummauerunt omnia honorifica eius, & ad nihilum redegerunt: & reliquos à gla
dio duxerunt in Babylonem.
Iere.25.c.11, & 29.b.10 57 Et erãt serui illius vsq; dũ regnarẽt Persæ, ‖ in repletione verbi Domini in ore Ieremiæ:
58 Quousque benignè ageret terra sabbatha sua omni tẽpore desertionis suæ sabbathiza-
uit in applicatione annorum septuagintaseptem.

Cap. II.

2 Paral.36.d.22 1.Esdr.1.a.1 1 REgnante Cyro rege Persarum in consummatione verbi Domini in ore Ieremiæ.
2 Suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, & prædicauit in toto regno
suo simul per scripturam,
3 Dicens, Hæc dicit Cyrus rex Persarum, Me constituit Regem orbi terrarum Domi-
nus Israel, Dominus excelsus:
4 Et significauit mihi ædificare domum sibi in Ierusalem, quæ est in Iudæa.
5 Siquis est ex genere vestro, dominus ipsius ascendat cum eo in Ierusalem.
6 Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuẽt eos qui sunt in loco ipso, in auro & argẽto,
7 In dationibus cum equis & iumentis, cúmque aliis quæ secundum vota apponuntur in
ædem Domini quæ est in Ierusalem.
8 Et stantes principes tribuum, pagorum, & Iudææ ex tribu Beniamin, & Sacerdotes, &
Leuitæ, quos excitauit Dominus ascendere, & ædificare domum Domini, quæ est in Ieru
salem, & qui erant in circuitu eorum,
9 Adiuuerũt in omni auro & argento eius, & iumentis, & votis compluribus multi, quo-
rum sensus excitatus est.
B 10 Et Cyrus Rex protulit vasa sacra Domini, quæ transtulit Nabuchodonosor rex Baby-
lonis ex Ierusalem, & consecrauit ea idolo suo.
11 Et proferens ea Cyrus rex Persarũ, tradidit Mithridato, qui erat super thesauros ipsius.
12 Per hunc autem tradita sunt Salmanasaro præsidi Iudææ.
13 Horum autẽ hic numerus: libatoria argentea duo millia quadringẽta, athiscæ argẽteæ
triginta, phialæ aureæ triginta, item argenteæ, duo millia quadringentæ, & alia vasa mille.
14 Omnia autem vasa aurea & argentea, quinque millia octingenta sexaginta.

15 Et enumerata sunt Salmanasaro simul cum iis qui ex captiuitate Babyloniæ venerant
in Ierosolymam.
1.Esdr.4.a.6 16 ‖In Artaxerxis autem regis Persarũ temporibus scripserunt ei de iis qui habitabant in
Iudæa & Ierusalẽ, Balsam⁹, & Mithridatus, & Sabellius, & Rathimus, Balthemus, Samelius
scriba, & reliqui habitãtes in Samaria & cæteris locis, subiectam epistolã regi Artaxerxi.
C 17 Domine, pueri tui Rathimus ab accidentibus, & Sabellius scriba, & reliqui curiæ tuæ iu-
dices in Cœlesyria & Phœnice.
18 Et nunc notum sit domino Regi quoniã Iudæi qui ascenderunt à vobis ad nos, venien-
tes in Ierusalem ciuitatem refugam & pessimam, ædificant furnos eius, & statuunt mu-
ros, & templum suscitant.
19 Quòd si ciuitas ista, & muri consummati fuerint, non tantùm tributa non sustinebunt
péndere, sed etiam Regibus resistent.
20 Et quia id agitur circa templum, rectè haberi arbitrati sumus non despicere hoc ipsum:
21 Sed notum facere domino Regi, vt si videbitur, Rex, quæratur in libris patrũ tuorum,
22 Et inuenies in admonitionibus scripta de his, & scies quoniam ciuitas ista fuit refuga,
& Reges & ciuitates concutiens,
23 Et Iudæi refugæ, & prælia committentes in ea ab æterno: ob quam causam ciuitas ista
deserta est.
24 Nunc ergo notum facimus domine Rex, quoniam si ciuitas hæc ædificata fuerit, & hu
ius muri erecti fuerint, descensus tibi non erit in Cœlesyriam & Phœnicen.
D 25 Tunc scripsit Rex Rathimo qui scribebat accidentia, & Balthemo, & Sabellio scribæ, &
cæteris constitutis, & habitantibus in Syria & Phœnice, ea quæ subiecta sunt.
26 Legi epistolam quam misistis mihi. præcepi ergo inquiri, & inuentum est quoniam ci
uitas illa est ab æuo Regibus resistens,
27 Et homines refugæ, & prælia in ea efficientes, & Reges fortissimi erãt in Ierusalem do-
minantes, & tributa exigentes à Cœlesyria & Phœnice.
28 Nunc ergo præcepi prohibere homines illos ædificare ciuitatem, & prohibere ne quid
vltra hæc fiat:
29 Sed nec procedant in plurimũ, ex quo sunt malitiæ, ita vt Regibus molestia importetur.
30 Tunc recitatis iis quæ à rege Artaxerxe scripta fuerant, Rathimus, & Sabellius scriba,
& qui quum his constituti erant, iungentes festinanter venerunt in Ierusalẽ cum equita-
tu, & turba, & agmine:
31 Cœperúntque ædificantes prohibere: & vacabant ab ædificatione templi in Ierusalem,
vsque secundo anno regni Darii regis Persarum.

Cap. III.

1 REx Darius fecit cœnam magnam omnibus vernaculis suis, & omnibus magistratibus
Mediæ & Persidis,
2 Et omnibus purpuratis, & prætoribus, & consulibus, & præfectis sub illo, ab India vsque
AEthiopiam, centum vigintiseptem prouinciis.
3 Et quum manducassent & bibissent, & satiati reuerterentur, tunc Darius rex ascendit in
cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est.
4 Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus Regis, dixerunt alter
alteri.
B 5 Dicamus vnusquisque nostrum sermonem qui præcellat: & cuiuscũque apparuerit ser-
mo sapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna,
6 Purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum aureo fræno, &
cydarim byssinam, & torquem circa collum:
7 Et secundo loco sedebit à Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocabitur.
8 Tunc scribẽtes singuli suũ verbũ signauerunt, & posuerũt subtus ceruical Darii regis:
9 Et dixerunt, Quúmque surrexerit Rex, dabimus illi scripta nostra: & quodcunque iu-
dicauerit Rex è tribus, & magistratus Persidis, quoniam verbum eius sapientius est, ipsi
dabitur victoria, sicut scriptum est.
10 Vnus scripsit, Forte est vinum.

C 11 Alius scripsit, Fortior est Rex.
12 Tertius scripsit, Fortiores sunt mulieres: super omnia autem vincit veritas.
13 Et quũ surrexisset Rex, acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit.
14 Et mittẽs vocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & prætores, & præfectos:
15 Et sederunt in consilio: & lecta sunt scripta coram ipsis.
16 Et dixit, Vocate adolescẽtes, & ipsi indicabunt verba sua. Et vocati sunt, & introierũt.
17 Et dixit illis, Indicate nobis de his quæ scripta sunt. Et cœpit prior, qui dixerat de fortitudine vini,
18 Et dixit, Viri, quàm præualet vinũ omnibus hominibus qui bibunt illud: seducit mẽtẽ.
D 19 Itémque Regis & orphani facit mẽtem vanam. item serui ac liberi, pauperis ac diuitis.
20 Et omnem mentem cõuertit in securitatem & iucunditatem, & non meminit omnem tristitiam & debitum.
21 Et omnia præcordia facit honesta, & non meminit Regem, nec magistratum, & omnia per talenta loqui facit.
22 Et non meminerunt, quũ biberunt, amicitiam, nec fraternitatem: sed non multũ pòst sumunt gladios:
23 Et quum à vino merserint & surrexerint, non meminerunt quæ gesserunt.
24 O viri, num præcellit vinum? quis sic cogitat facere? Et tacuit hoc dicto. Cap. IIII.
1 ET inchoauit sequens dicere, qui dixit de fortitudine Regis:
2 O viri, num præcellũt homines qui terrã & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt?
3 Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum: & omne quodcunque dixerit illis, faciunt.
4 Et si miserit illos ad bellatores, vadunt, & demoliunt montes, & muros, & turres.
5 Iugulantur, & iugulant, & regis verbum non prætereunt. nam si vicerint, afferunt Regi omnia quæcunque prædati fuerint.
6 Similiter & alii omnes, & quotquot non militant, nec pugnant, sed colunt terram: rursum quum fuerint metentes, afferunt tributa Regi.
7 Et ipse vnus solus si dixerit, Occidite, occidunt: dixerit, Remittite, remittunt:
8 Dixerit, Percutite, percutiunt: dixerit, Exterminate, exterminant: dixerit, AEdificate, ædificant:
9 Dixerit, Excidite, excidunt: dixerit, Plantate, plantant:
10 Et omnis plebs, & virtutes eum obaudiunt, & super hoc ipse recũbit, & bibit, & dormit.
B 11 Hi autem custodiunt in circuitu eum, & non possunt ire singuli, & facere opera sua, sed in dicto obaudientes sunt ei.
12 Viri, quomodo non præcellit Rex qui sic diffamatur? Et tacuit.
13 Tertius qui dixerat de mulieribus & veritate, (hic est Zorobabel) cœpit loqui.
14 Viri, nõ magnus Rex, & multi homines, nec vinum præcellit. Quis est ergo qui dominatur eorum?
15 Nónne mulieres genuerunt Regem, & omnem populum qui dominatur mari & terræ?
16 Et ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas ex quibus vinũ fit?
17 Et ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriã hominibus, & non possunt homines separari à mulieribus.
18 Si congregauerint aurum & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem vnam bono habitu & bona specie,
19 Omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam alliciunt magis quàm aurum & argentum, & omnem rem pretiosam.
C 20 Homo patrem suum relinquit qui enutriit illum, & suam regionem, & ad mulierem se coniungit.
21 Et cum muliere remittit animam: & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem.
22 Et hinc oportet vos scire quoniam mulieres dominantur vestri. Nónne doletis?

23 Et accipit homo gladium suum: & vadit in viam facere furta & homicidia, & mare naui
gare & flumina.
24 Et leonem videt, & in tenebris ingreditur: & quũ furtum fecerit, & fraudes, & rapinas,
amabili suæ affert.
25 Et iterum, diligit homo vxorem suam magis quàm patrem aut matrem.
26 Et multi dementes facti sunt propter vxores suas: & serui facti sunt propter illas.
27 Et multi perierunt & iugulati sunt, & peccauerunt propter mulieres.
28 Et nunc credite mihi, quia magnus est Rex in potestate sua: quoniam omnes regiones
verentur tangere eum.
29 Videbam tamen Apemen filiam Bezacis mirifici, concubinam Regis sedentẽ iuxta Re-
gem ad dexteram,
30 Et auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cædebat Regem
de sinistra manu.
D 31 Et super hæc aperto ore intuebatur eam: & si arriserit ei, ridet. nam si indignata ei fuerit,
blanditur, donec reconcilietur in gratiam.
32 O viri, cur nõ sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsũ est cælũ: quis ista agit?
33 Et tunc Rex & purpurati intuebantur in alterutrum: & inchoauit loqui de veritate.
34 O viri, nónne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum: & velox cur-
sus solis conuertit in gyro cælum in locum suum in vna die.
35 Nónne magnificus est qui hæc facit, & veritas magna, & fortior præ omnibus?
36 Omnis terra veritatem inuocat, cælum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouen-
tur & tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum.
37 Vinum iniquum, iniquus Rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum, & iniqua
illorum omnia opera, & non est in ipsis veritas, & in sua iniquitate peribunt:
38 Et veritas manet, & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in secula seculorum.
E 39 Nec est apud eam accipere personas, neque differentias: sed quæ iusta sunt facit omni-
bus, iniustis ac malignis, & omnes benignantur in operibus eius.
40 Et non est in iudicio eius iniquũ, sed fortitudo, & regnum, & potestas, & maiestas om-
nium æuorum. Benedictus Deus veritatis.
41 Et desiit loquẽdo: & omnes populi clamauerunt, & dixerunt, Magna est veritas, & præ-
ualet.
42 Tunc Rex ait illi, Pete, siquid vis amplius quàm quæ scripta sunt, & dabo tibi, secun-
dum quòd inuentus es sapientior proximis, & proximus mihi sedebis, & cognatus meus
vocaberis.
43 Tunc ait Regi, Memor esto voti tui quod vouisti, ædificare Ierusalem, in die qua regnũ
accepisti:
44 Et omnia vasa quæ accepta sunt ex Ierusalem, remittere, quæ separauit Cyrus, quando
mactauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi.
45 Et tu vouisti ædificare templũ quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iu-
dæa à Chaldæis.
46 Et nũc hoc est quod postulo domine, & quod peto, hoc est maiestas quod à te postulo,
vt facias votum quod vouisti Regi cæli ex ore tuo.
F 47 Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum: & scripsit epistolam ad omnes dispensa-
tores, & præfectos, & purpuratos, vt deducerent eũ & eos qui cum illo erant, omnes ascẽ-
dentes ædificare Ierusalem.
48 Et omnibus præfectis qui erant in Syria, & Phœnice, & Libano, scripsit epistolas, vt tra-
herent ligna cedrina à Libano in Ierusalem, vt ædificarent cum eis ciuitatem.
49 Et scripsit omnibus Iudæis qui ascendebant à regno in Iudæam pro libertate, omnem
potentem, & magistratum, & præfectum non superuenire ad ianuas ipsorum:
50 Et omnem regionem quam obtinuerant, immunẽ esse eis, & Idumæi relinquant castella
quæ obtinent Iudæorum:
51 Et in structuram tẽpli dare per singulos annos talẽta viginti, vsq; dum perædificaretur:

52 Et super sacrarium holocautomata vstulare quotidie, sicut habent præceptum: alia ta-
lenta decem offerre per singulos annos.
53 Et omnibus qui procedunt à Babylonia, condere ciuitatem: vt esset libertas tam ipsis
quàm filiis eorum, & omnibus Sacerdotibus qui præcedunt.
54 Scripsit autem & quantitatem, & sacram stolam iussit dari, in qua deseruirent.
G 55 Et Leuitis scripsit dare præcepta, vsque in diem qua consummabitur domus, & Ierusa-
lem extruetur.
56 Et omnibus custodientibus ciuitatem, scripsit dari ei sortes & stipendia.
57 Et dimisit omnia vasa quæcũque separauerat Cyrus à Babylonia: & omnia quæcunque
dixit Cyrus, & ipse præcepit fieri, & mitti Ierusalem.
58 Et quum processisset ille adolescens, eleuans faciem in Ierusalem, benedixit Regẽ cæli,
59 Et dixit, Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas: & ego seruus tuus sum.
60 Benedictꝰ es, qui dedisti mihi sapiẽtiã, & tibi cõfitebor Domine Deus Patrũ nostrorũ.
61 Et accepit epistolas, & profectus est in Babyloniam: & venit, & nuntiauit fratribus suis
omnibus qui fuerunt in Babylonia.
62 Et benedixerunt Deum Patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigeriũ,
63 Vt ascenderent & ædificarent Ierusalem, & templum vbi nominatum est nomen eius
in ipso: & exultauerunt cum musicis & lætitia diebus septem.

Cap. V.

1.Esd.2.a.1 1 POst hæc autem electi sunt vt ascenderẽt principes pagorum per domos & tribus suas,
& vxores illorum, & filii & filiæ eorum, & serui & ancillæ ipsorum, & pecora eorum.
2 Et Darius rex misit vnà cum eis equites mille, donec deducerent eos in Ierusalem cum
pace, & cum musicis, & cum tympanis & tibiis.
3 Et omnes fratres erant ludentes, & fecit eos ascendere simul cum eis.
4 Et hæc sunt nomina virorum qui ascenderunt per pagos suos in tribus, & in partẽ prin-
cipatus ipsorum.
5 Sacerdotes: filii Phinees, filii Aaron, Iesus filius Iosedec, Ioacim filius Zorobabel filii
Salathiel de domo Dauid, ex progenie Phares, de tribu Iuda,
6 Qui loquutus est sub Dario rege Persarum sermones mirificos in secundo anno regni
ipsius, mense Nisan primo.
7 Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa de captiuitate transmigrationis, quos trans-
migrauit Nabuchodonosor rex Babyloniæ in Babylonem, & reuersus est in Ierusalem.
8 Et requisiuit partem Iudææ vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerunt cum Zoro-
babel & Iesu, Nehemias, Areores, Elimeo, Emmanio, Mardocheo, Beelsuro, Mechpsato-
chor, Olioro, Emonia vnus de principibus eorum.
9 Et numerus à gentilibus eorum, ex præpositis eorum. Filii Phares, duo millia centum
septuagintaduo.
10 Filii Ares, tria millia centum quinquagintaseptem.
B 11 Filii Phoemo, centum quadragintaduo. In filiis Iesu & Ioabes, mille trecentiduo.
12 Filii Demu, duo millia quadringenti septuaginta. Filii Choraba, ducentiquinque. Filii
Banica, centum sexagintaocto.
13 Filii Bebech, quadringentitres. Filii Archad, quadringenti vigintiseptem.
14 Filii Chã, trigintaseptem. Filii Zoroar, duo millia sexagintaseptem. Filii Adin, quadrin-
genti sexagintavnus.
15 Filii Aderectis, cẽtum octo. Filii Ciaso & Zelas, centum septem. Filii Azoroc, quadrin-
genti trigintanouem.
16 Filii Iedarbone, cẽtum trigintaduo. Filii Ananiæ, centũ triginta. Filii Asoni, nonaginta.
17 Filii Marsar, quadringenti vigintiduo. Filii Zabarus, nonagintaquinque. Filii Sepole-
mon, centum vigintitres.
18 Filii Nepopas, quinquagintaquinque. Filii Hechanatus, centum quinquagintaocto. Fi-
lii Cebethamus, centum trigintaduo.
19 Filii Crearpatros, qui Enocadies, & Modiæ, quadringenti vigintitres: qui ex Gramas &
Gabea, centum viginti vnus:

20 Qui ex Beſſelon,& Ceagge,ſexagintaquinque:qui ex Baſtaro,centum vigintiduo.
21 Qui ex Bechenobes,quinquagintaquinque. Filii Liptis, centũ quinquaginta quinque.
Filii Labonni,trecenti quinquaginta ſeptem.
C 22 Filii Sichem,trecenti ſeptuaginta.Filii Suadon,& Cliomus,trecenti ſeptuagintaocto.
23 Filii Ericus,duo millia centum quadragintaquinque. Filii Anaas, trecenti ſeptuaginta.
24 Sacerdotes:Filii Ieddus,filii Euther,filii Eliaſib,trecenti ſeptuagintaduo.Filii Emerus,
ducenti quinquagintaduo.
25 Filii Phaſurii,trecenti quinquaginta ſeptem.Filii Caree,ducenti viginti ſeptem.
26 Leuitæ:Filii Iehu in Caduhel,& Bamis,& Serebias,& Edias,ſeptuagintaquatuor.omnis
numerus à duodecimo anno,triginta millia quadringenti ſexaginta duo.
27 Filii,& filiæ,& vxores,omnis computatio,quadraginta millia ducenti quadragintaduo.
28 Filii Sacerdotum qui pſallebant in templo:Filii Aſaph,centum vigintiocto.
29 Oſtiarii verò:Filii Eſmenni, filii Azer,filii Amon, filii Accuba, Topa filii Tobi, omnes
centum trigintanouem.
30 Sacerdotes ſeruientes in templo.Filii Sel, filii Gaſpha, filii Tobloc, filii Cariæ, filii Su,
filii Hellu,filii Labana,filii Armacha,filii Accub,filii Vtha, filii Cetha, filii Aggab, filii O-
bai,filii Anani,filii Canna,filii Geddu,
31 Filii An,filii Radin,filii Deſanon,filii Nachoba,filii Caſeba,filii Gaze,filii Ozui,filii Si-
none,filii Attre,filii Haſten,filii Aſiana,filii Manei,filii Naſiſſim,filii Accuſu, filii Agiſta,
filii Azui,filii Fauon,filii Phaſalon,
32 Filii Meedda,filii Phuſa,filii Caree,filii Barcus,filii Saree,filii Coeſi,filii Naſith,filii A-
giſti,filii Pedon.
D 33 Salomon, filii eius filii Aſophot,filii Phazida,filii Celi,filii Dedón,filii Gaddahel, filii
Sephegi,
34 Filii Aggia,filii Sachareth,filii Sabathē,filii Caroneth,filiiMalſith,filii Amæ,filii Saſus,
filii Addus,filii Suba,filii Eura,filii Rahotis,filii Phaſphat,filii Malmon.
35 Omnes ſacro ſeruientes,& pueri Salomonis,quadringenti octogintaduo.
36 Hi ſunt filii qui aſcenderunt à Thelmela , Thelharſa : principes eorum, Carmellam, &
Careth:
37 Et non poterant edicere ciuitates ſuas & progenies ſuas,quemadmodum ſint ex Iſrael.
Filii Dalari,filii Tubal,filii Nechodaici.
38 Ex Sacerdotibus,qui fungebantur Sacerdotio,& non ſunt inuenti,filii Obia,filii Achi-
ſos,filii Addin,‖qui accepit vxorem ex filiabus Phargeleu: 1.Eſd.2.d.61
39 Et vocati ſunt nomine eius.& horum quæſita eſt generis ſcriptura in pædatura, & non
eſt inuenta,& prohibiti ſunt Sacerdotio fungi.
40 Et dixit illis Nehemias & Aſtharas, Ne participent ſancta, donec exurgat Pontifex do-
ctus in oſtenſionem & veritatem.
41 Omnis autem Iſrael erat,exceptis ſeruis & ancillis,quadragintaduo millia trecēti qua-
draginta.
42 Serui horum & ancillæ,ſeptem millia trecenti trigintaſeptem. Cantores & cantatrices
ducenti ſexagintaquinque.
43 Cameli, quadringenti trigintaquinque.Equi,ſeptem millia trigintaſex.Muli,ducenta
E millia quadragintaquinque. Subiugalia,quinque millia vigintiquinque.
44 Et de præpoſitis ipſis per pagos,dum veniret in templum Dei quod erat in Ieruſalem,
innouare & ſuſcitare templum in loco ſuo,ſecundum ſuam virtutem:
45 Et dari in templum theſaurorũ operum ſacrum auri mnas duodecim millia, & mnas ar
genti quinque millia, & ſtolas ſacerdotales centum.
46 Et habitauerunt Sacerdotes & Leuitæ,& qui exierant de plebe in Ieruſalem & in regio-
ne: & ſacri cantores,& oſtiarii,& omnis Iſrael in regionibus ſuis.
47 ‖Inſtante autem ſeptimo menſe, quúmque eſſent filii Iſrael vnuſquiſque in ſuis rebus, 1.Eſd.3.a.1
conuenerunt vnanimes in atrium quod erat ante ianuam Orientalem.
48 Et ſtantes Ieſus filius Ioſedec,& fratres eius Sacerdotes,& Zorobabel filius Salathiel, &

huius fratres, parauerunt altare,
49 Vt offerrent super illud holocautomata, secundum quæ in libro Moysi hominis Dei scripta sunt.
50 Et conuenerunt ibi ex aliis nationibus terræ, & erexerunt sacrarium in loco suo omnes Gentes terræ: & offerebant hostias, & holocautomata Domino matutina.
Leuit.23.f.34 51 ‖Et egerunt scenopegiam, & diem solennem, sicut præceptum est in Lege: & sacrificia quotidie, sicut oportebat.
52 Et post hæc oblationes institutas, & hostias sabbathorum, & neomeniarum, & dierum solennium omnium sanctificatorum.
1.Esd.3.b.7. 53 ‖Et quotquot vouebant Domino à neomenia septimi mensis, cœperunt hostias offerre
F Deo, & templum Domini nondum erat ædificatum.
54 Et dederunt pecuniam lapidariis & fabris, & potum & pabula cum gaudio.
55 Et dederunt carra Sidoniis & Tyriis, vt transueherent illis de Libano trabes cedrinas, & facerent rates in Ioppe portu, secundum decretum quod scriptum erat eis à Cyro rege Persarum.
Eccli.49.c.13 56 Et in secundo anno venientes in templum Dei in Ierusalem, ‖mense secundo inchoauit Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & fratres ipsorum, & Sacerdotes & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem.
57 Et fundauerunt templum Dei nouilunio secundi mensis secundi anni, quũ venissent in Iudæam & Ierusalem.
58 Et statuerunt Leuitas à viginti annis, super opera Domini: & stetit Iesus & filius eius, & fratres omnes Leuitæ cõspirantes, & exequutores Legis, faciẽtes opera in domo Domini.
59 Et steterũt Sacerdotes habẽtes stolas cum tubis: & Leuitæ filii Asaph, habẽtes cymbala,
60 Collaudantes Dominum, & benedicentes secundum Dauid regem Israel.
61 Et cantabãt canticũ Domino, quoniã dulcedo eius, & honor in secula super õnẽ Israel.
62 Et omnis populus tuba cecinerunt, & proclamauerunt voce magna, collaudantes Do-
G minum in suscitatione domus Domini.
63 Et venerunt ex Sacerdotibus & Leuitis, & præsidentibus secundum pagos senioribus, qui viderant pristinam domum:
64 Ad huius ædificationẽ cũ clamore & plãctu magno, & multi cũ tubis & gaudio magno:
65 In tantum vt populus non audiret tubas propter planctum populi. turba enim erat tubis canens magnificè, ita vt longè audiretur.
1.Esd.4.a.1 66 ‖Et audierunt inimici tribus Iudæ & Beniamin: & venerunt scire quæ esset vox tubarũ.
67 Et cognouerunt, quoniã qui erant ex captiuitate, ædificãt templũ Domino Deo Israel.
68 Et accedentes ad Zorobabel & Iesum, præpositos pagorum, dixerũt eis, AEdificabimus vnà vobiscum.
69 Similiter enim audiuimus Dominum vestrum, & ipsi pariter incedimus à diebus Asbazareth regis Assyriorum, qui transmigrauit nos huc.
70 Et dixit illis Zorobabel, & Iesus, & principes pagorum Israel, Non est nobis & vobis ædificare domum Dei nostri.
1.Esd.4.a.4 71 Nos enim soli ædificabimus Domino Israel ‖secundum ea quæ præcepit nobis Cyrus rex Persarum.
72 Gentes autem terræ incumbentes his qui sunt in Iudæa, & leuantes opus ædificationis & insidias, & populos adducentes, prohibebant eos ædificare.
73 Et aggressuras exercentes impedierunt ne cõsummaretur ædificium omni tẽpore vitæ Cyri regis, & protraxerunt structuram per biennium vsque ad Darii regnum.

Cap. VI.

1.Esd.5.a.1 1 IN secundo autem anno regni Darii prophetauit Aggæus, & Zacharias filius Addin prophetæ apud Iudæam & Ierusalem in nomine Dei Israel super eos.
2 Tunc stans Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, inchoauerũt ædificare domum Domini, quæ est in Ierusalẽ: quũ adessent eis Prophetæ Domini, & adiuuarent eos.
3 In ipso tempore venit ad illos Sisennes subregulus Syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanes & sodales eius.

4 Et dixerunt eis, Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, & tectum istud, & alia
omnia perficitis? & qui sunt structores qui hæc ædificant?
5 Et habuerunt gratiam visitatione facta super eos qui erãt ex captiuitate à Domino Se-
niores Iudæorum:
6 Et non sunt impediti ædificare, donec significaretur Dario de omnibus istis, & respon-
sum acciperetur.
7 Exemplum epistolæ quam miserunt Dario. Sisennes subregulus Syriæ & Phœnices,
& Satrabuzanes & sodales eius in Syria & Phœnice præsides, regi Dario salutem.
8 Omnia nota sint domino Regi, quòd quũ venissemus in regionem Iudææ, & introisse-
mus in Ierusalem, inuenimus ædificantes domum Dei magnam:
B 9 Et templum ex lapidibus politis & magnis, & pretiosis materiis in parietibus:
10 Et opera illa instanter fieri, & suffragare & prosperare in manibus eorũ, & in omni glo-
ria quamdiligentissimè perfici.
11 Tunc interrogauimus Seniores, dicentes, Quo permittente vobis ædificatis domum i-
stam, & opera hæc fundatis?
12 Ideo autem interrogauimus eos, vt notum faceremus tibi homines & præpositos: &
nominum scripturam præpositorum postulauimus illos.
13 At illi responderunt nobis, dicentes, Nos sumus serui Domini qui fecit cælũ & terram:
14 ‖Et ædificabatur hæc domus ante annos istos multos à Rege Israel magno & fortissimo, 3.Reg.6.a.2
& consummata est.
15 Et quoniam patres nostri exacerbantes erant, & peccauerunt in Deum Israel, ‖tradidit 4.Reg.24.a.1
eos in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ, regis Chaldæorum:
16 Et domũ istam demolientes, incenderũt: & populum captiuum duxerunt in Babylonẽ.
17 In primo anno regnãte Cyro rege Babyloniæ, scripsit Cyrus rex domũ hanc ædificare: 1.Esd.5.c.13
1 Et illa sacra vasa aurea & argentea quæ extulerat Nabuchodonosor de domo quæ est in
Ierusalẽ, & consecrauerat ea in suo templo, rursus protulit ea Cyrus rex de templo quod
erat in Babylonia, & tradita sunt Zorobabel & Salmanasaro subregulo:
C 19 Et præceptum est eis vt offerrent hæc vasa, & reponerent in templo quod erat in Ieru-
salem, & ipsum templum Dei ædificare in loco suo.
20 Tunc Salmanasarus subiecit fundamẽta domus Domini, quæ est in Ierusalem: & exin-
de vsque nunc ædificatur, & non accepit consummationem.
21 Nunc ergo si iudicatur à te ô Rex, perquiratur in regalibus bibliothecis Cyri regis quæ
sunt in Babylonia:
22 Et si inuentum fuerit, consilio Cyri regis cœptam esse structuram domus Domini quæ
est in Ierusalem, & iudicatur à domino Rege nostro, scribat de his nobis.
23 Tunc Darius rex præcepit inquiri in bibliothecis, & inuentus est in Ecbatanis oppido,
quod est in Media regione, locus vnus in quo scripta erant ista,
24 ‖Anno primo regnãte Cyro, rex Cyrus præcepit, domum Domini quæ est in Ierusalem
ædificare, vbi incendebant igni assiduo.
25 Cuius altitudo sit cubitorum decem, & latitudo cubitorum sexaginta, quadratum lapi-
dibus politis tribus, & meniano ligneo eiusdem regionis, & meniano vno nouo: & impen- 1.Esd.6.a.3.
dia dari de domo Cyri regis:
D 26 Et sacra vasa domus Domini tam aurea quàm argentea, quæ extulit Nabuchodonosor
in domum Domini, quæ est in Ierusalem, vbi erant posita, vt ponantur illic.
27 Et præcepit curã agere Sisennẽ subregulũ Syriæ & Phœnicis, & Satrabuzanẽ & sodales
eius, & qui ordinati erant in Syria & Phœnice præsides, vt abstinerent se ab eodem loco.
28 Et ego quoque præcepi in totum ædificare: & prospexi vt adiuuent eos qui sunt ex ca-
ptiuitate Iudæorum, donec consummetur templum ædis Domini:
29 Et à vexatione tributorum Cœlesyriæ & Phœnicis, diligenter quantitatem dari his ho-
minibus ad sacrificium Domini, Zorobabel præfecto, ad tauros, & arietes, & agnos:
30 Similiter autem & frumentum, & sal, & vinum, & oleum instanter per singulos annos,
prout Sacerdotes qui sunt in Ierusalem, dictauerunt cõsumi quotidie sine vlla dilatione,

31 Vt offerãtur libationes summo Deo pro Rege & pueris eius,& orent pro ipsorum vita.
32 Et denuntietur vt quicunque transgressi fuerint aliquid ex iis quæ scripta sunt,aut spre
uerint,accipiatur lignũ de suis propriis,& suspendantur,& bona ipsorum Regi ascribãtur.
33 Propterea & Dominus, cuius nomen inuocatum est ibi,exterminet omnem Regem &
gentem,qui manum suam extenderit prohibere, aut malè tractare domũ Domini illam
quæ est in Ierusalem.
34 Ego Darius rex decreui quamdiligentissimè secundum hæc fieri. Cap. VII.

1.Esd.6.c.13 1 TVnc Sisénes subregulus Cœlesyriæ & Phœnicis,& Satrabuzanes & sodales obsequuti
iis quæ à Dario rege erant decreta,
2 Insistebant sacrosanctis operibus diligentissimè, cooperantes cum Senioribus Iudæo-
rum principibus Syriæ:
3 Et prosperata sunt sacrosancta opera,prophetantibus Aggæo & Zacharia prophetis.
4 Et consummauerunt omnia per præceptum Domini Dei Israel, & ex consilio Cyri, &
Darii,& Artaxerxis regis Persarum.
B 5 Et consummata est domus nostra vsque ad tertiam & vicesimam diem mensis Adar,
sexto anno Darii regis.
6 Et fecerunt filii Israel,& Sacerdotes & Leuitæ, & cæteri qui erãt ex captiuitate,qui ap-
positi sunt secundum ea quæ scripta sunt in libro Moysi.
7 Et obtulerunt in dedicationem templi Domini,tauros centum,arietes ducentos,agnos
quadringentos,
8 Et hœdos pro peccatis vniuersi Israel duodecim,secundum numerum tribuum Israel.
C 9 Et steterunt Sacerdotes & Leuitæ amicti stolis per tribus super omnia opera Domini
Dei Israel secundum librum Moysi,& ostiarii per singulas ianuas.
10 Et egerunt filii Israel cũ iis qui erãt ex captiuitate, illud Phase quartadecima luna men-
sis primi, quando sanctificati sunt Sacerdotes & Leuitæ.
11 Omnes filii captiuitatis non sunt simul sanctificati, quia Leuitæ omnes simul sanctifi-
cati sunt.
12 Et immolauerunt Phase vniuersi filii captiuitatis,& fratribus suis Sacerdotibus, & sibi-
metipsis.
D 13 Et manducauerunt filii Israel, qui erant ex captiuitate omnes qui remanserant ab om-
nibus execrationibus Gentium terræ,quærentes Dominum:
14 Et celebrauerunt diem festum azymorũ septem diebus epulantes in cõspectu Domini,
15 Quoniam conuertit consiliũ Regis Assyriorũ in eos,confortare manus eorum ad opera
Domini Dei Israel. Cap. VIII.

1 ET post hunc regnante Artaxerxe Persarum rege accessit Esdras filius Azariæ, filii Hel-
ciæ,filii Solome,
2 Filii Sadoc,filii Achitob,filii Ameri,filii Azahel,filii Bocci, filii Abisue,filii Phinees,fi-
lii Eleazari,filii Aaron primi Sacerdotis:
3 Hic Esdras ascendit de Babylonia quum esset scriba & ingeniosus in Lege Moysi,quæ da
ta est à Domino Deo Israel docere & facere.
4 Et dedit ei Rex gloriam,quòd inuenisset gratiam in omni dignitate & desiderio in con-
spectu eius.
5 Et ascenderunt simul cum ipso ex filiis Israel,& Sacerdotibus,& Leuitis,& sacris canto-
ribus templi,& ostiariis,& seruis templi in Ierusalem.
6 Anno septimo regnante Artaxerxe in quinto mense,(hic annus septimus est regni)ex-
euntes de Babylonia nouilunio quinti mensis,
E 7 Venerunt Ierosolymam iuxta præceptum illius secundum prosperitatem itineris à Do
mino ipsorum datam eis.
8 In his enim Esdras magnã disciplinã obtinebat,ne prætermitteret quicquam eorũ quæ
essent ex Lege Domini & præceptis,& docendo vniuersum Israel omnẽ iustitiã & iudiciũ.
9 Ascendentes autem qui scribebant scripta Artaxerxis regis, tradiderunt scriptum quod

obuenerat ab Artaxerxe rege ad Esdram Sacerdotem,& lectorem Legis Domini:cuius e-
xemplum subiectum est.
10 Rex Artaxerxes Esdræ Sacerdoti & lectori Legis Domini,salutem.
11 Humanior ego iudicans in beneficiis, præcepi eis qui desiderant ex gente Iudæorũ sua
sponte, & ex Sacerdotibus & Leuitis qui sunt in regno meo, comitari tecum in Ierusalẽ.
12 Siqui ergo cupiunt ire tecum, conueniant, & proficiscantur sicut placuit mihi & septẽ
amicis meis consiliariis,
B 13 Vt visitent ea quæ aguntur secundum Iudæam & Ierusalem,obseruantes sicut habes in
Lege Domini:
14 Et ferant munera Domino Deo Israel,quæ voui ego & amici Ierusalẽ, & omne aurũ &
argentum quod inuentum fuerit in regione Babyloniæ Domino in Ierusalem cum illo,
15 Quod est donatum pro ipsa Gente in templum Domini eorum quod est in Ierusalem:
vt colligatur hoc aurum & argentũ ad tauros, & arietes,& agnos, & hœdos, & quæ iis sunt
congruentia,
16 Vt offerant hostias Domino super altare Domini ipsorum quod est in Ierusalem.
17 Et omnia quæcunque volueris cum fratribus tuis facere auro & argento,perfice pro vo
luntate tua secundum præceptum Domini Dei tui:
18 Et sacrosancta vasa quæ data sũt tibi ad opera dom⁹ Domini Dei tui,quæ est ĩ Ierusalẽ:
19 Et cætera quæcũq; tibi subuenerint ad opera tẽpli Dei tui,dabis de regali gazophylacio.
20 Quum volueris cum fratribus tuis facere auro & argento,perfice secũdum voluntatem
Domini.
21 Et ego quidem Rex Artaxerxes præcepi custodibus thesaurorum Syriæ & Phœnicis, vt
quæcunque scripserit Esdras Sacerdos & lector Legis Domini,diligenter detur ei vsque ad
argenti talenta centum,similiter & auri:
22 Et vsque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum,& alia quæcunque a-
bundant sine taxatione.
23 Omnia secundum Legem Dei fiant Deo altissimo,ne fortè exurgat ira in regno Regis,
& filii,& filiorum eius.
24 Vobis autem dicitur,vt omnibus Sacerdotibus, & Leuitis,& sacris cantoribus, & seruis
templi,& scribis templi huius,
25 Nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquam potestatem
obiicere eis quicquam.
C 26 Tu autem Esdra secundum sapientiam Dei constitue iudices & arbitros in tota Syria &
Phœnice:& omnes qui Legem Dei tui non nouerunt,doce:
27 Vt quotquot transgressi fuerint Legem, diligenter plectantur,siue morte,siue cruciatu,
siue etiam pecuniæ multatione,vel abductione.
28 Et dixit Esdras scriba,Benedictus Deus Patrum nostrorum qui dedit hanc voluntatem
in cor Regis,clarificare domum suam quæ est in Ierusalem,
29 Et me honorificauit in cõspectu Regis,& consiliariorũ,& amicorũ,& purpuratorũ eius:
30 Et ego constans animo factus sum secundum opitulationem Domini Dei mei, & con-
gregaui ex Israel viros,vt simul ascenderent mecum.
31 ‖Et ii sunt præpositi secundum suas patrias,& principatus portionales eorũ qui mecum 1.Esd.8.a.1
ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis.
32 Et ex filiis Phares,Gersomus:ex filiis Siemarith, Amenus:filiorum Dauid,Accus filius
Scceliæ:
33 Ex filiis Pares,Zacharias,& cum eo reuersi sunt viri centum quinquaginta:
34 Ex filiis ductoris Moabilonis, Zaraci,& cum ipso viri ducenti quinquaginta:
35 Ex filiis Zachues,Iechonias Zechoeli,& cum ipso viri ducenti quinquaginta:
36 Ex filiis Sala,Maasias Gotholiæ,& cum ipso viri septuaginta:
37 Ex filiis Saphatiæ,Zarias Micheli,& cum ipso viri octoginta:
38 Ex filiis Iob,Abdias Icheli,& cum ipso viri ducenti duodecim:
39 Ex filiis Baniæ,Salimoth filius Iosaphiæ,& cum ipso viri centum sexaginta:

40 Ex filiis Beer, Zacharias Bebei, & cum ipſo viri ducenti octo.
41 Ex filiis Ezead, Iohannes Eccetan, & quū ipſo viri centumdecem:
42 Ex filiis Adonicam ipſis poſtremis, & hæc ſunt nomina eorum, Eliphalam filius Gebel, & Semeias, & cum ipſo viri ſeptuaginta.
43 Et cōgregaui eos ad fluuiū q. dicitur Thia, & metati fuim⁹ illic triduo, & recognoui eos.
1.Esd.8.b.15 D 44 ‖Et ex filiis Sacerdotum & Leuitarum non inueni illic.
45 Et miſi ad Eleazarum, & Eccelon, & Maſman, & Maloban, & Enaathan, & Samea, & Ioribum, Nathan, Enuagan, Zachariam, & Moſolamum ipſos ductores & peritos:
46 Et dixi eis vt venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacii.
47 Et mandaui eis vt dicerent Loddeo & fratribus eius, & illis qui erant in gazophylacio, vt mitterent nobis eos qui Sacerdotio fungerentur in domo Domini Dei noſtri.
48 Et adduxerunt nobis ſecundum manum validam Domini Dei noſtri, viros peritos, ex filiis Moholi, filii Leui, filii Iſrael, Sebebian, & filios & fratres, qui erant decem & octo.
49 Aſbiam & Amin ex filiis filiorum Chananæi, & filii eorum viri viginti.
50 Et ex iis qui templo ſeruiebant, quos dedit Dauid, & ipſi principes ad operationem Leuitis templo ſeruientium ducenti viginti. omnia nomina ſignificata ſunt in ſcripturis.
1.Esdr.8.d.21 51 ‖Et voui illic ieiunium iuuenibus in conſpectu Dei, vt quærerem ab eo bonum iter nobis, & qui nobiſcum erant, & filiis, & pecoribus propter inſidias.
52 Erubui enim petere à Rege pedites & equites in comitatu, tutelæ gratia cōtra aduerſarios noſtros.
53 Diximus enim Regi, quoniã virtus Domini erit cū eis qui inquirūt eū in omni affectu.
54 Et iterum deprecati ſumus Dominum Deum noſtrum ſecundum hæc: quem & propitium habuimus, & compotes facti ſumus Deo noſtro.
55 Et ſeparaui ex plebis præpoſitis, & Sacerdotibus templi viros duodecim, & Sedebiam, & Aſannam, & cum eis ex fratribus eorum viros decem.
56 Et appendi eis aurum & argentum & vaſa ſacerdotalia domus Dei noſtri, quæ donauerat Rex, & conſiliarii eius, & principes, & omnis Iſrael.
E 57 Et quū appendiſſem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vaſa argentea talentorum centum, & auri talenta centum,
58 Et vaſorum aureorum ſepties viginti, & vaſa ærea de bono æramento ſplendentia, duodecim, auri ſpeciem reddentia.
59 Et dixi eis, Et vos ſancti eſtis Domino, & vaſa ſunt ſancta, & aurum, & argētum votum eſt Domino Deo Patrum noſtrorum.
60 Vigilate & cuſtodite, donec tradatis ex plebis præpoſitis, & Sacerdotibus, & Leuitis, & principibus ciuitatum Iſrael in Ieruſalem, in paſtophorio domus Dei noſtri.
61 Et ii qui ſuſceperunt Sacerdotes & Leuitæ aurum & argentum & vaſa, intulerunt in Ieruſalem in templum Domini.
1.Esd.8.f.31 62 ‖Et promouimus à fluuio Thia, die duodecima menſis primi, vſquequo introiuimus in Ieruſalem.
63 Et quum factus fuiſſet tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum, & argentū traditum eſt in domo Domini Dei noſtri Marimoth filio Iori ſacerdoti:
64 Et cum ipſo erat Eleazar filius Phinees: & erant cum ipſis Ioſadus filius Ieſu, & Medias, & Banni filius Leuitæ ad numerum, & ad pondus vniuerſa.
65 Et ſcriptum eſt pondus ipſorum eadem hora.
66 Qui autem venerunt ex captiuitate, obtulerunt ſacrificium Domino Deo Iſrael, tauros duodecim pro omni Iſrael, arietes octogintaſex,
67 Agnos ſeptuagintaduos, hircos pro peccato duodecim, & pro ſalute vaccas duodecim, omnia in ſacrificium Domini.
68 Et relegerūt præcepta Regis regalibus diſpenſatoribus, & ſubregulis Cœleſyriæ, & Phœnicis: & honorificauerunt gentem, & templum Domini.
1.Esd.9.a.1 69 Et conſummatis his, acceſſerunt ad me præpoſiti, dicētes, ‖Non ſegregauerunt genus Iſrael, & principes, & Sacerdotes, & Leuitæ.

F 70 Et alienigenæ Gentes,& nationes terræ immūditias suas à Chananæis,& Hethæis,& Phe
rezæis,& Iebuzæis & Moabitis & AEgyptiis,& Idumæis:
71 Coniuncti enim sunt filiabus eorum & ipsi,& filii eorum:& mistum est semen sanctum
alienigenis Gentibus terræ:& participes erant præpositi & magistratus iniquitatis eius ab
initio ipsius regni.
72 Et mox vt audiui ista,conscidi vestimenta & sacram tunicam:& lacerans capillos capi-
tis & barbam,sedi dolens & mœstus.
73 Et conuenerunt quotquot tunc mouebantur in verbo Domini Dei Israel,ad me lugen-
tem super iniquitatem istam:& sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum.
74 Et consurgens à ieiunio, conscissa habens vestimenta & sacram tunicam,ingeniculans,
& extendens manus ad Dominum,
75 Dicebam,Domine confusus sum,‖& reueritus sum ante faciem tuam. 1.Esd.9.b.6
76 Peccata enim nostra multiplicata sunt super capita nostra, & iniquitates nostræ exalta-
tæ sunt vsque ad cælum:
77 Quoniam à temporibus patrum nostrorum sumus in magno peccato vsque ad diē hūc.
78 ‖Et propter peccata nostra & patrum nostrorum sumus traditi cum fratribus nostris,& Deut.28.a.9
quū Sacerdotibus nostris, Regibus terræ in gladium & captiuitatē,& deprædationē,cum
confusione vsque in hodiernum diem.
79 Et nunc quantum est hoc quod contigit nobis misericordia abs te Domine Deus,& re
linque nobis radicem,& nomen in locum sanctificationis tuæ,
80 Detegere luminare nostrum in domo Domini Dei nostri, dare nobis cibum in omni
tempore seruitutis nostræ.
81 Et quum seruiremus, non fuimus derelicti à Domino Deo nostro:sed constituit nos in
gratia,ponens nobis Reges Persarum dare cibum,
82 Et clarificare templum Domini Dei nostri,& ædificare deserta Sion,dare nobis stabili-
G tatem in Iudæa & Ierusalem.
83 Et nunc quid dicimus Domine habentes hæc? transgressi enim sumus præcepta tua,quæ
dedisti in manus puerorum tuorum Prophetarum,
84 Dicens,‖Quoniā terra,in quā introistis possidere hæreditatē eius,terra polluta est coin- Deut.7.a.1
quinationibus alienigenarū terræ,& immūditiæ illorū repleuerūt eā totā immūditia sua.
85 Et nunc filias vestras nō coniungetis filiis eorū,& filias eorū non accipietis filiis vestris:
86 Et non inquiretis pacem habere cum illis omni tempore , vt inualescentes manducetis
optima terræ,& hæreditatem distribuatis filiis vestris vsque in æuum.
87 Et quæ contingunt nobis,omnia fiunt propter opera nostra maligna, & magna peccata
nostra.
88 Et dedisti nobis talem radicem,& rursum reuersi sumus transgredi legitima tua, vti cō-
misceremur immunditiæ alienigenarum Gentium terræ huius.
89 Nónne irasceris nobis perdere nos,quoad vsq; nō relinquatur radix & nomen nostrū?
90 Domine Deus Israel,verax es.derelicta est enim radix vsque in hodiernum diem.
91 Ecce,nunc sumus in conspectu tuo in iniquitatibus nostris: nō est enim adhuc stare an-
te te in his.
92 ‖Et quum adorando confiteretur Esdras flens,humi prostratus ante templum,congre- 1.Esd.10.a.1
gati sunt ante eum ex Ierusalem turba magna valde,viri & mulieres,& iuuenes & iuuēcu-
læ.fletus enim erat magnus in ipsa multitudine.
93 Et quū clamasset,Iechonias Icheli ex filiis Israel,dixit Esdræ,Nos in Dominū peccaui-
mus,quòd collocauimus nobis in matrimonium mulieres alienigenas ex Gētibus terræ.
94 Et nunc es super omnem Israel.In iis ergo fit iusiurandum à Domino expellere omnes
vxores nostras quæ ex alienigenis sunt,cum filiis earum.
95 Sicut tibi decretum est à maioribus secundum Legem Domini,exurgens explica.
96 Ad te enim spectat negotium,& nos tecum sumus:viriliter fac.
97 Et exurgens Esdras,adiurauit principes Sacerdotum & Leuitas, & omnem Israel facere
secundum hæc:& iurauerunt.

Cap. IX.

1.Esd.10.a.6 1 ET exurgens Esdras ab ante atrium templi, abiit in pastophoriū Ionathæ filii Nasabi.
2 Et hospitatus illic nō gustauit panem, nec aquā bibit super iniquitatē multitudinis.
3 Et facta est prædicatio in omni Iudæa, & in Ierusalem omnibus qui erant ex captiuitate in Ierusalem congregati,
4 Vt quicunque nō occurrerit biduo vel triduo diei secundum iudicium assidentium Seniorum, tollerentur facultates suæ, & ipse alienus iudicaretur à multitudine captiuitatis.
5 Et congregati sunt omnes qui erant ex tribu Iuda & Beniamin in tribus diebus in Ierusalem. hic mensis est nonus, dies mensis vicesimus.
6 Et sedit omnis multitudo in area templi trementes propter hyemem præsentem.
7 Et exurgens Esdras dixit illis, Vos iniquè fecistis, collocantes vobis in matrimonium vxores alienigenas, vt adderetis ad peccata Israel.
B 8 Et nunc date confessionem, & magnificentiam Domino Deo Patrum nostrorum:
9 Et perficite voluntatem ipsius, & discedite à Gētibus terræ, & ab vxoribus alienigenis.
10 Et clamauit omnis multitudo, & dixerunt voce magna, Sicut dixisti, faciemus.
11 Sed quoniam multitudo magna est, & tempus hybernum, & non possumus insubsidiati stare: & hoc opus non est nobis vnius diei, neque bidui: multū enim in iis peccauimus:
12 Stent præpositi multitudinis, & omnes qui nobiscum inhabitant, & quotquot habent vores apud se alienigenas.
13 Et assistant accepto tempore ex omni loco presbyteri, & iudices, vsquequo soluāt iram Domini, negotii huius.
14 Ionathas autem filius Ezeli, & Ozias Thecam susceperunt secūdum hæc: & Bosoramus, & Leuis, & Sabbathæus simul cooperati sunt cum illis.
15 Et steterunt secundum hæc omnia vniuersi qui erant ex captiuitate.
C 16 Et elegit sibi viros Esdras Sacerdos principes magnos de patribus eorum secundum nomina: & consederunt nouilunio mensis decimi examinare negotium istud.
17 Et determinatum est de viris qui habebant vxores alienigenas, vsque ad neomeniā primi mensis:
18 Et inuenti sunt ex Sacerdotibus permisti qui habebant alienigenas vxores.
19 Ex filiis Iesu filii Iosedec, & fratribus eius, Maseas, & Eliozerus, & Ioribus, & Ioadeus:
20 Et iniecerunt manus vt expellerent vxores suas, & ad litandum in exorationem arietem pro ignorantia sua.
21 Et ex filiis Semmeri, Maseas, & Esses, & Ieelech, Azarias.
22 Et ex filiis Fosere, Limosias, Hismaenis, & Nathanee, Iussio, Reddus, & Talsas.
23 Et ex Leuitis, Iorabdus, & Semeis, & Colnis, & Calitas, & Facteas, & Coluas, & Elionas.
24 Et ex sacris cantoribus, Eliasib, Zaccarus.
25 Et ex ostiariis, Salumus, & Tolbanes.
26 Et ex Israel, ex filiis Foro, Ozi, & Remias, & Geddias, & Melchias, & Michelus, Eleazarus, & Iammebias, & Bannas.
D 27 Et ex filiis Iolamam, Chamas, & Zacharias, & Iezrelus, & Ioddius, & Erimoth, & Helias.
28 Et ex filiis Zathoim, Eliadas, & Liasumus, Zochias, & Larimoth, & Zabdis, & Tebedias.
29 Et ex filiis Zebes, Iohannes, & Amanias, & Zabdias, & Emens.
30 Et ex filiis Banni, Olamus, & Maluchus, & Ieddeus, & Iasub, & Azabus, & Ierimoth.
31 Et ex filiis Addin, Naathus, & Moosias, & Caleus, & Raanas, Maaseas, Mathathias, & Beseel, & Bonnus, & Manasses.
32 Et ex filiis Nuae, Noneas, & Afeas, & Melchias, & Sameas, & Simon, Beniamin, & Malchus, & Marras.
33 Et ex filiis Asom, Carianeus, Mathathias, & Bannus, & Eliphalach, & Manasses, & Semei.
34 Et ex filiis Bāni, Ieremias, & Moadias, & Abramus, & Iohel, & Baneas, & Pelias, & Ionas, & Marimoth, & Eliasib, & Mathaneus, & Eliasis, & Orizas, & Dielus, & Semedius, & Zambris, & Iosephus.
35 Et ex filiis Nobei, Idelus, & Mathathias, & Sabadus, & Zecheda, Sedmi, & Iessei, Baneas.
E 36 Omnes isti coniunxerunt sibi vxores alienigenas, & dimiserunt eas cum filiis.

37 Et inhabitauerunt Sacerdotes & Leuitæ: & qui erant ex Israel in Ierusalem,& in tota v-
na regione nouilunio mensis septimi. & erant filii Israel in commorationibus suis.
38 ||Et congregata est omnis multitudo simul in aream,quæ est ab Oriente portæ Sacræ. 2.Esd.8.a.1
39 Et dixerunt Esdræ pontifici,& lectori,vt afferret Legem Moysi quæ tradita est à Domi
no Deo Israel.
40 Et attulit Esdras pontifex Legem omni multitudini eorum à viro vsque ad mulierem,
& omnibus Sacerdotibus audire Legem nouilunio mensis septimi.
41 Et legebat in area quæ est ante Sacram portam templi,à prima luce vsque ad vesperam
coram viris & mulieribus. & dederunt omnes sensum ad Legem.
F 42 Et stetit Esdras Sacerdos,& lector Legis super ligneum tribunal quod fabricatum erat.
43 Et steterũt ad eum Mathathias,& Samus,Ananias,Azarias,Vrias,Ezechias,& Balsamus
ad dexteram:
44 Et ad sinistram Faldeus,Misael,Malachias,Abusthas,Sabus,Nabadias,& Zacharias:
45 Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine:(præsidebat enim in gloria in cō-
spectu omnium)
46 Et quũ absoluisset Legem, omnes erecti steterunt: & benedixit Esdras Dominũ Deum
altissimum,Deum Sabaoth omnipotentem.
47 Et respondit omnis populus,Amen. Et eleuatis sursum manibus procidentes in terrã,
adorauerunt Dominum.
48 Iesus,& Banaeus,& Sarebias,& Iaddimus,& Accubus,& Sabbathæus,& Calithes,& Aza-
rias,& Ioradus,& Ananias,& Philias Leuitæ,
49 Qui docebant Legē Domini,& in multitudine legebant Legē Domini:& præferebant
singuli eos qui intelligebant lectionem.
G 50 Et dixit Atharathes Esdræ pontifici,& lectori,& Leuitis,qui docebant multitudinem,
Dicens,Dies hic sanctus est Domino. & omnes flebant quum audissent Legem.
51 Et dixit Esdras,||Digressi ergo mãducate pinguissima quæque,& bibite dulcissima quæ- 2.Esd.8.c.10
que,& mittite munera iis qui non habent.
52 Sanctus enim est hic dies Domini,& nolite mœsti esse: Dominus enim clarificabit vos.
53 Et Leuitæ denũtiabãt in publico õnibus,dicētes,Dies hic sanctus est,nolite mœsti esse.
54 Et abierunt omnes mãducare,& bibere, & epulari, & dare munera iis qui non habebãt,
vt epularentur. magnificè enim sunt exaltati verbis quibus edocti sunt.
55 Et congregati sunt vniuersi in Ierusalem celebrare lætitiam,secundum testamentũ Do
mini Dei Israel.

IIII. Esdræ vulgo, Apocryphus.

Inscribitur hic liber Esdræ prophetæ secundus,ideo fortasse quòd qui præcessit,eiusdem Esdræ prophetæ sit primus. Nam Esdras cuius Hebraicè scriptus præcedit Nehemiam,scriba & Legis doctor fuit,vt ipse testatur septimo capite libri sui.

Cap. I.

1 Liber Esdræ prophetæ secundus, filii Sarei, filii Azarei, filii Helciæ, filii Sadaniæ, 1.Esd.7.a.1
filii Sadoc,filii Achitob,
2 Filii Achiæ,filii Phinees,filii Heli,filii Ameriæ,filii Asiei,filii Marimoth,
filii Arna,filii Oziæ,filii Borith,filii Abisei,filii Phinees,filii Eleazar,
3 Filii Aaron ex tribu Leui,qui fuit captiuus in regione Medorum,in regno Artaxerxis re
gis Persarum.
4 Et factum est verbum Domini ad me,dicens,
5 ||Vade,& nuntia populo meo facinora ipsorum,& filiis corũ iniquitates,quas in me ad- Esa.58.a.1
miserunt,vt nuntient filiis filiorum:
6 Quia peccata parentum ipsorum in illis creuerunt. obliti enim mei,sacrificauerũt diis
alienis.
7 Nónne ego eduxi eos de terra AEgypti de domo seruitutis? ipsi autem irritauerũt me,
& consilia mea spreuerunt.
8 Tu autem excute comã capitis tui,& proiice omnia mala super illos: quoniam nõ obe-

dierunt Legi meæ. populus autem eſt indiſciplinatus.
B 9 Vſquequo eos ſuſtinebo, quibus tanta beneficia contuli?
Exod.14.g.28 10 Reges multos propter eos ſubuerti,‖Pharaonem cum pueris ſuis, & omnem exercitum
eius percuſſi.
Num 21.d.24 Ioſ.8.10.12 11 ‖OmnesGentes à facie eorum perdidi, & in Oriente prouinciarum duarum populos Ty-
ri & Sidonis diſſipaui, & omnes aduerſarios eorum interfeci.
12 Tu verò loquere ad eos, dicens, Hæc dicit Dominus:
Exod.14.g.29 13 ‖Nempe ego vos per mare tranſmeaui, & plateas vobis initio munitas exhibui: ducem
Exod.3.b.10 vobis dedi‖Moyſen, & Aaron Sacerdotem:
Exod.13.d.21 14 ‖Lucem vobis per columnam ignis præſtiti, & magna mirabilia feci in vobis: vos autẽ
mei obliti eſtis, dicit Dominus.
Exod.16.c.13 pſal.104.d.40 15 Hæc dicit Dominus omnipotens,‖Coturnix vobis in ſigno fuit, caſtra vobis ad tutelam
dedi, & illic murmuraſtis:
16 Et non triumphaſtis in nomine meo de perditione inimicorum veſtrorum, ſed adhuc
nunc vſque murmuraſtis.
17 Vbi ſũt beneficia quæ præſtiti vobis? nõne in deſerto quũ eſuriretis, proclamaſtis ad me,
Num.14.a.3 18 Dicentes,‖Vtquid nos in deſertum iſtud adduxiſti interficere nos? melius nobis fuerat
ſeruire AEgyptiis, quàm mori in deſerto hoc.
Sapient.16.c.20 19 Ego dolui gemitus veſtros, & dedi vobis manna in eſcam.‖Panẽ Angelorũ mãducaſtis.
Num.20.b.11 C 20 ‖Nónne quũ ſitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ in ſaturitate? propter æſtus, fo-
liis arborum vos texi.
21 Diuiſi vobis terras pingues: Chananæos, & Pherezæos, & Philiſthæos à facie veſtra pro-
Eſa.5.a.4 ieci.‖quid faciam vobis adhuc? dicit Dominus.
Exod.15.d.25 22 Hæc dicit Dominus omnipotens,‖In deſerto quũ eſſetis in flumine Amorrhæo ſitien-
tes, & blaſphemantes nomen meum,
23 Non ignem vobis pro blaſphemiis dedi, ſed mittens lignum in aquã, dulce feci flumen.
Exod.32.b.8 24 Quid tibi faciam Iacob?‖Noluiſti obedire Iuda. transferam me ad alias Gentes, & dabo
eis nomen meum, vt cuſtodiant legitima mea.
25 Quoniam me dereliquiſtis, & ego vos derelinquam. Petentibus vobis à me miſericor-
diam, non miſerebor.
Eſa.1.d.15 26 ‖Quando inuocabitis me, ego nõ exaudiam vos. maculaſtis enim manus veſtras ſangui-
ne, & pedes veſtri impigri ſunt ad committenda homicidia.
27 Non quaſi me dereliquiſtis, ſed voſipſos, dicit Dominus.
28 Hæc dicit Dominus omnipotens, Nónne ego vos rogaui, vt pater filios, & vt mater fi-
lias, & vt nutrix paruulos ſuos,
29 Vt eſſetis mihi in populũ, & ego vobis in Deũ: & vos mihi in filios, & ego vobis in patrẽ?
Matth.23.d.37 D 30 ‖Ita vos collegi, vt gallina pullos ſuos ſub alas ſuas. modò autẽ quid faciam vobis? pro-
iiciam vos à facie mea.
Eſa.66.a.3 31 ‖Oblationem quũ mihi attuleritis, auertam faciem meam à vobis. dies enim feſtos ve-
ſtros, & neomenias, & circunciſiones repudiaui.
32 Ego miſi pueros meos Prophetas ad vos, quos acceptos interfeciſtis, & laniaſtis corpo-
ra eorum, quorum ſanguinem exquiram, dicit Dominus.
33 Hæc dicit Dominus omnipotens, Domus veſtra deſerta eſt. proiiciam vos ſicut ventus
ſtipulam:
34 Et filii procreationem non facient: quoniam mãdatum meũ neglexerunt, & quod ma-
lum eſt coram me, fecerunt.
35 Tradã domos veſtras populo venienti, qui me non audientes credunt: quibus ſigna non
oſtendi, facient quæ præcepi.
36 Prophetas non viderunt, & memorabuntur iniquitatum eorum.
37 Teſtor populi venientis gratiam, cuius paruuli exultant cum lætitia, me non videntes
oculis carnalibus, ſed ſpiritu credentes quæ dixi.
38 Et nunc frater aſpice quæ gloria: & vide populum venientem ab Oriente,

39 Quibus dabo ducatum Abraham, Isaac, & Iacob, & Osee, & Amos, & Micheæ, & Ioel, & & Abdiæ, & Ionæ,
40 Et Naum, & Habacuc, Sophoniæ, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, ‖qui & Angelus Domi ni vocatus est. Malac.3.a.1

Cap. II.

1 HAEc dicit Dominus, Ego eduxi populum istum de seruitute, quibus mãdata dedi per pueros meos Prophetas, quos audire noluerunt, sed irrita fecerunt mea consilia.
2 Mater quæ eos generauit, dicit illis, Ite filii, quia ego vidua sum, & derelicta.
3 Educaui vos cum lætitia, & amisi vos cum luctu & tristitia: quoniam peccastis corã Domino Deo vestro, & quod malum est, coram eo fecistis.
4 Modò autem quid faciã vobis? ego vidua sum & derelicta: ite filii, & petite à Domino misericordiam.
5 Ego autẽ te pater testẽ inuoco super matrẽ filiorũ, qui noluerũt Testamẽtũ meũ seruare:
6 Vt des eis confusionem, & matrem eorum in direptionem, ne generatio eorum fiat.
7 Dispergantur in Gentes nomina eorum, deleantur à terra: quoniam spreuerunt Sacramentum meum.
8 Væ tibi Assur, qui abscondis iniquos penes te. gens mala, memorare‖quid fecerim Sodomæ & Gomorrhæ, Gene.19.e.24
9 Quorum terra iacet in piceis glebis & aggeribus cinerum: sic dabo eos, qui me non audierunt, dicit Dominus omnipotens.
10 Hæc dicit Dominus ad Esdram, Nuntia populo meo, quoniam dabo eis regnum Ierusalem, quod daturus eram Israel.
11 Et sumam mihi gloriam illorum, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparauerã illis.
B 12 Lignum vitæ erit illis in odore vnguenti, & non laborabunt, neque fatigabuntur.
13 Ite, & accipietis. rogate vobis dies paucos, vt immorentur. iam paratum est vobis regnum: vigilate.
14 Testare cælũ & terrã. cõtriui enim malũ, & creaui bonũ: quia viuo ego dicit Dominus.
15 Mater amplectere filios tuos, educa illos cum lætitia. sicut columba cõfirma pedes eorum: quoniam te elegi, dicit Dominus.
16 Et resuscitabo mortuos de locis suis, & de monumentis educam illos: quoniam cognoui nomen tuum Israel.
17 Noli timere mater filiorum: quoniam te elegi, dicit Dominus.
18 Mittam tibi adiutorium pueros meos Esaiam & Ieremiam, ad quorum consilium sanctificaui, & paraui tibi arbores duodecim grauatas variis fructibus,
19 Et totidem fontes fluentes lac & mel: & montes immensos septem, habentes rosam & lilium, in quibus gaudio implebo filios tuos.
20 Viduam iustifica, pupillo iudica, egenti da, orphanum tuere, nudum vesti,
21 Confractum & debilem cura, claudum irridere noli, tutare mãcum, & cæcum ad visionem claritatis meæ admitte.
22 Senem & iuuenem intra muros tuos serua:
23 ‖Mortuos vbi inueneris, signans commenda sepulchro, & dabo tibi primam sessionem in resurrectione mea. Tob.10.d.12
24 Pausa & quiesce populus meus, quia veniet requies tua.
25 Nutrix bona nutri filios tuos, confirma pedes eorum.
26 Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet: eos ego enim requiram de numero tuo.
C 27 Noli fatigari. quum enim venerit dies pressuræ & angustiæ, alii plorabunt & tristes erunt: tu autem hilaris & copiosa eris.
29 Zelabunt Gentes, & nihil aduersus te poterunt, dicit Dominus.
30 Manus meæ tegent te ne filii tui gehennam videant.
31 Iucundare mater cum filiis tuis: quia ego te eripiam, dicit Dominus.
32 Filios tuos dormientes memorare: quoniam ego eos educam de lateribus terræ, & misericordiam cum illis faciam: quoniam misericors sum, dicit Dominus omnipotens.
33 Amplectere natos tuos vsque dum venio, & præstem illis misericordiam: quoniã exu-

berant fontes mei,& gratia mea non deficiet.
33 Ego Esdras præceptum accepi à Domino in mõte Horeb,vt irem ad Israel:ad quos quũ
venirem,reprobauerunt me,& respuerunt mandatum Domini.
34 Ideóque vobis dico Gentes,quæ auditis & intelligitis, expectate Pastorem vestrum,re-
quiem æternitatis dabit vobis:quoniam in proximo est ille qui in fine seculi adueniet.
35 Parati estote ad præmia regni,quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem tẽporis.
36 Fugite vmbram seculi huius:accipite iucunditatem gloriæ vestræ: ego testor palàm sal
uatorem meum.
37 Commendatum donum accipite & iucundamini, gratias agentes ei qui vos ad cælestia
regna vocauit.
D 38 Surgite,& state,& videte numerum signatorum in conuiuio Domini.
39 Qui se de vmbra seculi transtulerunt,splendidas tunicas à Domino acceperunt.
40 Recipe Sion numerum tuũ,& cõclude candidatos tuos qui Legẽ Domini cõpleuerunt.
41 Filiorum tuorũ quos optabas, plenus est numerus. roga imperium Domini,vt sancti-
ficetur populus tuus qui vocatus est ab initio.
Apoc.7.c.9 42 ‖Ego Esdras vidi in monte Sion turbam magnam, quam numerare nõ potui: & omnes
canticis collaudabant Dominum.
43 Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus,eminentior omnibus illis,& singulis eorũ
capitibus imponebat coronas,& magis exaltabatur:ego autem miraculo tenebar.
44 Tunc interrogaui Angelum,& dixi,Qui sunt hi Domine?
45 Qui respondens,dixit mihi,Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, & immorta-
lem sumpserunt,& confessi sunt nomen Dei:modò coronantur,& accipiunt palmas.
46 Et dixi Angelo,Ille iuuenis quis est qui eis coronas imponit,& palmas in man⁹ tradit?
47 Et respondens dixit mihi,Ipse est Filius Dei,quem in seculo confessi sunt:ego autẽ ma-
gnificare eos cœpi,qui fortiter pro nomine Domini steterunt.
48 Tunc dixit mihi Angelus, Vade,annuntia populo meo,qualia & quanta mirabilia Do-
mini Dei vidisti.

Cap. III.

1 ANno tricesimo ruinæ ciuitatis eram in Babylone, & conturbatus sum super cubicu-
lo meo recumbens,& cogitationes meæ ascendebant super cor meum:
2 Quoniam vidi desertionem Sion,& abundantiam eorum qui habitabant in Babylone.
3 Et ventilatus est spiritus meus valde,& cœpi loqui ad Altissimum verba timorata,
4 Et dixi, O dominator Domine, tu dixisti ab initio,quando plantasti terram, & hoc so-
lus,& imperasti populo,
Gene.2.a.7 5 Et dedisti Adam corpus mortuum: sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat,‖&
insufflasti in eum, spiritum vitæ,& factus est viuens coram te:
6 Et induxisti eum in paradiso, quem plantauerat dextera tua antequam terra aduẽtaret:
7 Et huic mandasti diligere viam tuam, & præteriuit eam, & statim instituisti in eo mor-
tem,& in nationibus eius:& natæ sunt gẽtes, & tribus,& populi, & cognationes quarum
non est numerus.
Gene.6.c.12 8 ‖Et ambulauit vnaquæque gens in voluntate sua,& mira agebãt coram te,& spernebãt
præcepta tua.
Gene.7.b.10 B 9 ‖Iterũ autẽ in tempore induxisti diluuium super inhabitãtes seculum,& perdidisti eos.
10 Et factum est in vnoquoque eorum,sicut Adæ mori,sic his diluuium.
1.Pet.3 d.20 11 Dereliquisti autem vnum ex his‖Noe cum domo sua,& ex eo iusti omnes.
12 Et factũ est, quũ cœpissent multiplicari qui habitabant super terrã, & multiplicauerũt
filios,& populos,& gẽtes multas: & cœperũt iteratò impietatẽ facere plusquam priores.
Gene.12.c.15. 13 Et factum est, quũ iniquitatem facerent coram te,elegisti‖ tibi virum ex iis cui nomen
erat Abraham.
14 Et dilexisti eum,& demonstrasti ei soli voluntatem tuam:
15 Et disposuisti ei testamẽtum æternũ,& dixisti ei vt non vnquã derelinqueres semẽ eius.
Gene.21.a.2 Gene.25.d.25 rom.9.b.7 16 Et dedisti ei‖Isaac:& Isaac dedisti Iacob & Esau.‖Et segregasti tibi Iacob,Esau autem se-
parasti.& factus est Iacob in multitudine magna.

17 Et factum est quũ educeres semen eius ex AEgypto, adduxisti, ‖ super montem Sina. Exod.19. Deut.4.b.10
18 Et inclinasti cælos, & statuisti terram, & commouisti orbem, & tremere fecisti abyssos,
& conturbasti seculum.
C 19 Et transiit gloria tua portas quatuor, ignis & terræmotus, & spiritus & gelu, vt dares semini Iacob Legem, & generationi Israel diligentiam.
20 Et non abstulisti ab eis cor malignum, vt faceret Lex tua in eis fructum.
21 ‖ Cor enim malignum baiulans primus Adam, transgressus & victus est: sed & omnes qui Gene.3.a.6
de eo nati sunt.
22 Et facta est permanens infirmitas, & Lex cum corde populi, cum malignitate radicis: &
discessit quod bonum est, & mansit malignum.
23 Et transierunt tempora, & finiti sunt anni: & suscitasti tibi seruum ‖ nomine, Dauid, 1.Reg.16.c.13 2.reg.5.a.3
24 Et dixisti ei ædificare ciuitatẽ nominis tui, & offerre tibi in eadem thus & oblationes.
25 Et factum est hoc annis multis, & dereliquerunt qui habitabant ciuitatem,
26 In omnibus faciẽtes sicut fecit Adam & omnes generationes eius: vtebãtur enim & ipsi
corde maligno.
27 Et tradidisti ciuitatem tuam in manibus inimicorum tuorum.
28 Nunquid meliora faciunt qui habitant Babylonem: & propter hoc dominabitur Sion?
D 29 Factum est, quum venissem huc, & vidissem impietates, quarum non est numerus: & delinquentes multos vidit anima mea hoc tricesimo anno, & excessit cor meum:
30 Quoniam vidi quomodo sustines eos peccãtes, & pepercisti impiè agentibus, & perdidisti populum tuum, & conseruasti inimicos tuos, & non significasti.
31 Nihil memini quomodo debeat derelinqui via hæc. Nunquid meliora facit Babylon,
quàm Sion?
32 ‖ Aut alia gens cognouit te præter Israel? aut quæ tribus crediderunt testamentis tuis, Ierem.10.d.25
sicut Iacob?
33 Quarum merces non cõparuit, neque labor fructificauit. pertransiens enim pertransiui
in Gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorum tuorum.
34 Nunc ergo pondera in statera nostras iniquitates, & eorũ qui habitant in seculo: & non
n uenietur nomen tuum nisi in Israel.
35 Aut quando non peccauerunt in conspectu tuo qui habitant terram? aut quæ gens sic
obseruauit mandata tua?
36 Hos quidem per nomina inuenies seruasse mandata tua: Gentes autem non inuenies.

Cap. IIII.

1 ET respondit ad me Angelus qui missus est ad me, cui nomen Vriel,
2 Et dixit mihi, Excedens excessit cor tuum in seculo hoc, & comprehendere cogitas
viam Altissimi.
3 Et dixi, Ita Domine meus. Et respondit mihi, & dixit, Tres vias missus sum ostẽdere tibi, & tres similitudines proponere coram te:
4 De quibus mihi si renuntiaueris vnam ex his, & ego tibi demonstrabo viam quam desideras videre: & docebo te vnde sit cor malignum.
5 Et dixi, Loquere Domine meus. Et dixit ad me, Vade, pondera mihi ignis pondus, aut
mensura mihi flatum venti, aut reuoca mihi diem quæ præteriit.
6 Et respondi, & dixi, Quis natorum poterit facere, vt me interroges de his?
7 Et dixit ad me, Si essem interrogans te, dicens, Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantæ venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum,
aut qui sunt exitus paradisi?
8 Diceres mihi fortassis, In abyssum non descendi, neque in infernũ adhuc, neque in cælum vnquam ascendi.
9 Nunc autem non interrogaui te nisi de igne, & vento, & die per quem transisti, & à quibus separari non potes: & non respondisti mihi de eis.
10 Et dixit mihi, Tu quæ tua sunt, tecum coadolescentia, non potes cognoscere:
11 Et quomodo poterit vas tuum capere Altissimi viam, & iam exterius corrupto seculo

intelligere corruptionem euidentem in facie mea?
11 Et dixi illi, Melius erat nos non esse, quàm adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pa-
ti, & non intelligere de qua re.
Iudic.9.b.8. 4.paral.25.c.18. 13 Et respondit ad me, & dixit, ‖ Proficiscens profectus sum ad syluam lignorum campi, &
cogitauerunt cogitationem,
B 14 Et dixerunt, Venite, & eamus, & faciamus ad mare, bellum, vt recedat coram nobis, & fa
ciamus nobis alias syluas.
15 Et similiter fluctus maris & ipsi cogitauerunt cogitationem & dixerunt, Venite ascen-
dentes, debellemus syluas campi, vt & ibi consummemus nobilmetipsis aliam regionem.
16 Et factus est cogitatus syluæ in vanum. venit enim ignis, & consumpsit eam.
17 Similiter & cogitatus fluctuum maris. stetit enim arena, & prohibuit eos.
18 Si enim esses iudex horum, quem inciperes iustificare, aut quem condemnare?
19 Et respondi, & dixi, Vtique vanam cogitationem cogitauerunt. terra enim data est syl-
uæ, & mari locus portare fluctus suos.
20 Et respondit ad me, & dixit, Bene tu iudicasti: & quare non iudicasti tibimetipsi?
Esa.55.c.8 iohan.3.d.31 1.corinth.2.d.15 21 Quemadmodũ enim terra syluæ data est, & mare fluctibus suis: ‖ sic qui super terrã in-
habitant, quæ sunt super terram, intelligere solum modo possunt: & qui super cælos, quæ
super altitudinem cælorum.
22 Et respondi, & dixi, Deprecor te Domine, vt mihi detur sensus intelligendi.
23 Nõ enĩ volui interrogare de superioribus tuis, sed de iis, quæ pertrãseunt per nos quoti-
die, propter quid Israel datus in opprobriũ Gẽtibus: quẽ dilexisti populũ, datus est tribubus
impiis, & Lex Patrũ nostrorũ in interitũ deducta est, & dispositiones scriptæ nusquã sunt:
24 Et per transiuimus de seculo, vt locustæ, & vita nostra stupor & pauor: & nec digni su-
mus misericordiam consequi.
C 25 Sed quid faciet nomini suo quod inuocatum est super nos? & de his interrogaui.
26 Et respondit ad me, & dixit, Si fueris plurimũ scrutatus, frequenter miraberis: quoniam
festinans festinat seculum pertransire,
27 Et non capit portare quæ in futuris tẽporibus iustis repromissa sunt: quoniam plenum
iniustitia est seculum hoc, & infirmitatibus.
28 De quibus autẽ interrogas, dicã: seminatũ enim est malũ, & necdũ venit destructio ipsius.
29 Si ergo non inuersum fuerit quod seminatũ est, & discesserit locus vbi seminatum est
malum: non veniet vbi seminatum est bonum.
30 Quoniam gramen seminis mali seminatum est in corde Adam ab initio: & quantũ im-
pietatis generauit vsque nunc, & generat vsque quum veniat area?
31 AEstima autem apud te gramen mali seminis, quantum fructum impietatis generauit
32 Quãdo secatæ fuerint spicæ quarũ nõ est numerus, quàm magnã areã incipiẽt facere?
33 Et respondi, & dixi, Quomodo & quando hæc? quare modici & mali anni nostri?
34 Et respondit ad me, & dixit mihi, Non festines tu super altissimũ. tu enim festinas ina-
niter esse super ipsum. nam excessus tuus multus.
35 Nõnne de his interrogauerunt animæ iustorum in promptuariis suis, dicentes, Vsque-
quo spero sic? & quando veniet fructus areæ mercedis nostræ?
36 Et respondit ad ea Ieremiel archangelus, & dixit, Quando impletus fuerit numerus se-
minum in vobis, quoniam in statera ponderauit seculum,
37 Et mensura mensurauit tempora, & numero numerauit tempora: & non cõmouit, nec
excitauit vsque dum impleatur prædicta mensura?
D 38 Et respondi, & dixi, O Dominator Domine, sed & nos omnes pleni sumus impietate.
39 Et ne fortè propter nos non impleantur iustorum areæ, propter peccata inhabitantium
super terram.
40 Et respondit ad me, & dixit, Vade, & interroga prægnantẽ, siquando impleuerit nouem
menses suos, adhuc poterit matrix eius retinere partum in semetipsa.
41 Et dixi, Non potest, Domine. Et dixit ad me, In inferno promptuaria animarum ma-
trici assimilata sunt.

42 Quemadmodum enim illa festinat quæ parit, effugere necessitatem partus: sic & hæc
festinat reddere ea quæ commendata sunt.
43 Ab initio tibi demonstrabitur de iis quæ concupiscis videre.
44 Et respondi, & dixi, Si inueni gratiã ante oculos tuos, & si possibile est, & si idoneus sum,
45 Demonstra mihi, si plusquam præteritum sit habet venire, aut plura pertransierunt supra quàm futurum est.
46 Quid pertransiuit, scio: quid autem futurum sit, ignoro.
47 Et dixit ad me, Sta super dexterã partẽ, & demõstrabo tibi interpretationẽ similitudinis.
48 Et steti, & vidi: & ecce fornax ardens transiit coram me. & factũ est, quũ transiret flam
ma, vidi: & ecce superauit fumus.
49 Post hæc transiit coram me nubes plena aquæ, & immisit pluuiam impetu multam. &
quum transisset impetus pluuiæ, superauerunt in ea guttæ.
50 Et dixit ad me, Cogita tibi: sicut crescit pluuia amplius quàm guttæ, & ignis quàm fu-
mus: sic superabundauit quæ transiuit mensura. Superauerunt autem guttæ, & fumus:
51 Et oraui, & dixi, Putas viuo vsque in diebus illis? vel quid erit in diebus illis?
52 Respondit ad me, & dixit, De signis de quibus me interrogas, ex parte possum tibi di-
cere: de vita autem tua non sum missus dicere tibi: sed nescio.

Cap. V.

1 DE signis autem: ecce dies venient, in quibus apprehendentur qui inhabitant terram
in censu multo: & abscondetur veritatis via, & sterilis erit à fide regio:
2 ‖Et multiplicabitur iniustitia super hãc quam ipse tu vides, & super quam audisti olim. Matth. 24. a. 4
3 Et erit imposito vestigio quam nunc vides regnare regionẽ, & videbunt eam desertam.
4 Si autem tibi dederit Altissimus viuere, videbis post tertiam tubam, & relucescet subi-
tò sol noctu, & luna ter in die:
5 Et de ligno sanguis stillabit, & lapis dabit vocem suam, & populi commouebuntur:
6 Et regnabit, quẽ nõ sperant qui inhabitant super terrã, & volatilia cõmigrationẽ faciẽt:
7 Et mare Sodomiticum pisces reiiciet, & dabit vocem noctu, quam nõ nouerant multi:
omnes autem audient vocem eius.
8 Et chaos fiet per loca multa, & ignis frequẽter remittetur: & bestiæ agrestes transmigra-
bunt, & mulieres menstruatæ parient monstra.
9 Et in dulcibus aquis salsæ inuenientur, & amici omnes semetipsos expugnabunt: & abs-
condetur tunc sensus, & intellectus separabitur in promptuarium suum:
10 Et quæretur à multis, & non inuenietur: & multiplicabitur iniustitia & incontinentia
super terram.
11 Et interrogabit regio proximam suam, & dicet, Nũquid per te pertrãsiit iustitia iustum
faciens? Et hoc negabit.
12 Et erit in illo tempore, & sperabunt homines, & non impetrabunt: laborabunt, & non
dirigentur viæ eorum.
13 Hæc signa dicere tibi permissum est mihi: & si oraueris iterũ, & ploraueris, sicut & nunc,
& ieiunaueris septem diebus: audies iteratò horum maiora.
14 Et euigilaui, & corpus meum horruit valde: & anima mea laborauit, vt deficeret:
15 Et tenuit me qui venit Angelus, qui loquebatur in me, & confortauit me, & statuit me
super pedes.
16 Et factum est in nocte secunda, & venit ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi, Vbi
eras? & quare vultus tuus tristis?
17 An nescis quoniam tibi creditus est Israel in regione transmigrationis eorum?
18 Exurge ergo, & gusta panem, & non derelinquas nos, sicut pastor gregem suum in ma-
nibus luporum malignorum.
19 Et dixi ei, Vade à me, & non appropies ad me. Et audiuit, vt dixi: & recessit à me.
20 Et ego ieiunaui diebus septem vlulans & plorans, sicut mihi mandauit Vriel Angelus.
21 Et factũ est post dies septẽ, & iterũ cogitationes cordis mei molestæ erant mihi valde:
22 Et resũpsit anima mea spiritũ intellectus: & iterũ cœpi loqui corã Altissimo sermones,
23 Et dixi, Dominator Domine, ex omni sylua terræ, & omnibus arboribus eius, elegisti vi
neam vnicam.

14 Et ex omni terra orbis, elegisti tibi foueam vnam: & ex omnibus floribus orbis, elegisti
tibi lilium vnum:
15 Et ex omnibus abyssis maris, replesti tibi riuum vnum: & ex omnibus ædificatis ciuita-
tibus, sanctificasti tibimetipsi Sion:
16 Et ex omnibus creatis volatilibus, nominasti tibi columbam vnam: & ex omnibus plas
matis pecoribus, prouidisti tibi ouem vnam:
17 Et ex omnibus multiplicatis populis, acquisiuisti tibi populum vnum: & ab omnibus
probatam Legem donasti huic, quem desiderasti, populo.
18 Et nunc Domine, vtquid tradidisti vnum pluribus? & præparasti super vnam radicem
alias, & disperdidisti vnicum tuum in multis:
C 19 Et cõculcauerũt eũ, qui cõtradicebãt spõsionibus tuis, quíq; tuis testamẽtis nõ credebãt.
20 Et si odiens odisti populum tuum, tuis manibus debet castigari.
21 Et factum est, quũ loquutus essem sermones, & missus est Angelus ad me, qui antè ve-
nerat ad me præterita nocte,
22 Et dixit mihi, Audi me, & instruam te: & intende mihi, & adiiciam coram te.
23 Et dixi, Loquere Domine meus. Et dixit ad me, Valde tu in excessu mẽtis factus es pro
Israel: an plus dilexisti eum, quàm qui eum fecit?
24 Et dixi ad eum, Non Domine, sed dolens loquutus sum. torquent enim me renes mei
per omnẽ horã, quærentẽ apprehẽdere semitã Altissimi, & inuestigare partẽ iudicii eius.
25 Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare Domine? ad quid nascebar, aut quare non
fiebat matrix matris meæ mihi sepulchrum, vt non viderem laborem Iacob, & defatiga-
tionem generis Israel?
26 Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdum venerant, & collige mihi dispersas guttas,
& reuirida mihi aridos flores,
27 Et aperi mihi clausa promptuaria, & produc mihi inclusos in eis flatus: demõstra mihi
vocis imaginem, & tunc ostendam tibi laborem quem rogas videre.
28 Et dixi, Dominator Domine, quis enim est qui potest hæc scire, nisi qui cum homini-
bus habitationem non habet?
29 Ego autem insipiens: & quomodo potero dicere de his de quibus me interrogasti?
30 Et dixit ad me, Quomodo non potes facere vnum de iis quæ dicta sunt: sic non poteris
inuenire iudicium meum, aut in fine charitatem quam populo promisi.
31 Et dixi, Sed ecce Domine, tu propè es iis qui in finem sunt: & quid facient qui ante me
fuerunt, aut nos, aut ii qui post nos.
D 32 Et dixit ad me, Coronæ assimilabo iudicium meum. sicut non nouissimorum tarditas,
sic nec priorum velocitas.
33 Et respondi, & dixi, Nec poteras facere eos qui facti sunt, & qui sunt, & qui futuri sunt,
in vnum, vt celerius iudicium tuum ostendas?
34 Et respondit ad me & dixit, Non potest festinare creatura super Creatorem, nec sustine-
re seculum eos qui in eo creandi sunt, in vnum.
35 Et dixi, Quomodo dixisti seruo tuo, quoniam viuificans viuificasti à te creatam crea-
turam in vnum, & sustinebat creatura: poterit & nunc portare præsentes in vnum.
36 Et dixit ad me, Interroga matricem mulieris, & dices ad eam, Et si paris, quare per tem-
pus? Roga ergo eam vt det decem in vnum.
37 Et dixi, Non vtique poterit, sed secundum tempus.
38 Et dixit ad me, Et ego dedi matricem terræ iis qui seminati sunt super eam per tempus.
39 Queadmodũ enĩ infans nõ parit ea quæ senũ sunt, sic ego disposui à me creatũ seculũ.
40 Et interrogaui, & dixi, Quum iam dederis mihi viam, loquar coram te: nam mater no-
stra de qua dixisti mihi, adhuc iuuenis est: iam senectuti appropinquat.
41 Et respondit ad me, & dixit, Interroga eam quæ parit, & dicet tibi.
42 Dices enim ei, Quare quos peperisti nunc non sunt similes iis qui ante te, sed minores
statura?
43 Et dicet tibi & ipsa, Alii sunt qui in iuuentute virtutis nati sunt: & alii qui sub tempore

ſenectutis deficiente matrice ſunt nati.
54 Conſydera ergo & tu,quoniam minori ſtatura eſtis præ iis qui ante vos:
55 Et qui poſt vos,minori quàm vos, quaſi iam ſeneſcentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.
56 Et dixi,Rogo Domine,ſi inueni gratiã ante oculos tuos, demõſtra ſeruo tuo per quem viſites creaturam tuam.

Cap. VI.

1 ET dixit ad me,Initio terreni orbis,& antequam ſtarent exitus ſeculi, & antequam ſpirarent conuentiones ventorum,
2 Et antequam ſonarent voces tonitruum, & antequam ſplenderent nitores coruſcationum,& antequam confirmarentur fundamenta paradiſi,
3 Et antequam viderentur decori flores, & antequam confirmarentur motæ virtutes,& antequam colligerentur innumerabiles militiæ Angelorum,
4 Et antequam extollerentur altitudines aeris, & antequam nominarentur menſuræ firmamentorum,& antequam æſtuarent camini in Sion,
5 Et antequam inueſtigarentur præſentes anni, & antequam abalienarentur eorum qui nunc peccant,adinuentiones,& conſignati eſſent qui fidem theſaurizauerunt:
6 Tunc cogitaui,& facta ſunt per me ſolum,& non per aliũ:& finis per me,& nõ per aliũ.
7 Et reſpondi,&dixi,Quæ erit ſeparatio tẽporũ?aut quãdo prioris finis,& ſequẽtis initiũ?
Gene.25.d.27 8 Et dixit ad me,Ab Abraham vſque ad Iſaac,quando nati ſunt ab eo Iacob & Eſau,‖manus Iacob tenebat ab initio calcaneum Eſau:
9 Finis enim huius ſeculi Eſau, & principium ſequentis Iacob.
10 Hominis manus inter calcaneum & manum.aliud noli quærere Eſdra.
11 Et reſpondi,& dixi,O Dominator Domine,ſi inueni gratiam ante oculos tuos,
12 Oro vt demonſtres ſeruo tuo finem ſignorum tuorum,quorum partem mihi demonſtraſti nocte præcedenti.
13 Et reſpondit,& dixit ad me,Surge ſuper pedes tuos,& audi vocem pleniſſimã ſonitus.
14 Et erit ſicut commotio,nec commouebitur locus in quo ſtes ſuper eum
15 Ideo quũ loquitur,tu nõ expaueas,quoniã de fine verbũ & fũdamẽtũ terræ ĩtelligitur:
16 Quoniam de ipſis ſermo tremiſcit & commouetur.ſcit enim quoniam finem eorum oportet commutari.
B
17 Et factum eſt,quum audiſſem, ſurrexi ſuper pedes meos: & audiui,& ecce vox loquens, & ſonus eius ſicut ſonus aquarum multarum.
18 Et dixit,Ecce dies veniunt,& erit quando appropinquare incipiam,vt viſitẽ habitantes in terra:
19 Et quando inquirere incipiam ab eis qui iniuſtè nocuerũt iniuſtitia ſua, & quando ſuppleta fuerit humilitas Sion.
20 Et quum ſuperſignabitur ſeculum quod incipiet pertranſire, hæc ſigna faciam: libri aperientur ante faciem firmamenti,& omnes videbunt ſimul:
21 Et anniculi infantes loquentur vocibus ſuis:& prægnantes immaturos parient infantes trium & quatuor menſium,& viuent,& ſuſcitabuntur.
22 Et ſubitò apparebunt ſeminata loca non ſeminata,& plena prõptuaria ſubitò inuenientur vacua:
23 Et tuba canet cum ſono,quam quum omnes audierint,ſubitò expaueſcent.
24 Et erit in illo tempore,debellabunt amici amicos vt inimici,& expaueſcet terra cũ his: & venæ fontium ſtabunt,& non decurrent in horis tribus.
25 Et erit,omnis qui derelictus fuerit ex omnibus iſtis quibus prædixi tibi,ipſe ſaluabitur, & videbit ſalutare meum,& finem ſeculi veſtri.
26 Et videbunt qui recepti ſunt homines,qui mortem non guſtauerunt à natiuitate ſua, & mutabitur cor inhabitantium,& conuertetur in ſenſum alium.
27 Delebitur enim malum,& extinguetur dolus.
28 Florebit autem fides, & vincetur corruptela, & oſtendetur veritas quæ ſine fructu fuit diebus tantis.

29 Et factum est quũ loqueretur mihi, & ecce paulatim intuebar super eũ ante quẽ stabã:
30 Et dixit ad me hæc, Veni tibi ostendere tempus venturæ noctis.
31 Si ergo iterum rogaueris, & iterum ieiunaueris septem diebus, iterum tibi renuntiabo
horum maiora per diem quam audiui.
C 32 Audita est enim vox tua apud Altissimum. vidit enim Fortis directionem tuam, & proui
dit pudicitiam quam à iuuentute tua habuisti:
33 Et ꝓpter hoc misit me demõstrare tibi hæc omnia, & dicere tibi, Cõfide, & noli timere:
34 Et noli festinare cum prioribus temporibus cogitare vana, vt nõ properes à nouissimis
temporibus.
35 Et factum est post hæc, & fleui iterum: & similiter ieiunaui septem diebus, vt suppleam
tres hebdomadas quæ dictæ sunt mihi.
36 Et factum est in octaua nocte, & cor meum turbabatur iteratò in me, & cœpi loqui coram Altissimo.
37 Inflammabatur enim spiritus meus valde, & anima mea anxiebatur:
Gen.1.a.1 38 Et dixi, O Domine, loquens loquutus es ab initio creaturæ in primo die, dicẽs, Fiat cælum & terra: & tuum verbum opus perfectum.
39 Et erat tunc spiritus, & tenebræ circunferebantur, & silentium: sonus vocis hominis nõdum erat abs te.
40 Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumen luminosum, quo appareret opus tuum.
41 Et die secundo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei vt diuideret & diuisioné faceret inter aquas, vt pars quædam sursum recederet, pars verò deorsum maneret.
42 Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ, sex verò partes siccasti, & conseruasti, vt ex iis sint coram te ministrantia seminata à Deo, & culta.
43 Verbum enim tuum processit, & opus statim fiebat.
44 Processit enim subitò fructus multitudinis immensus, & cõcupiscentiæ gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti inuestigabilis. & die tertia hæc facta sunt.
D 45 Quarta autem die imperasti fieri solis splẽdorem, lunæ lumẽ, stellarum dispositionem:
Deut.4.c.19 46 Et imperasti eis vt deseruirent futuro plasmato homini.
Gen.1.c.11 47 Quinto autem die dixisti septimæ parti, vbi erat aqua cõgregata, vt procrearet animalia, & volatilia, & pisces: & ita fiebat.
48 Aqua mutata, & sine anima, quæ Dei nutu iubebantur animalia faciebat, vt ex hoc mirabilia tua nationes enarrent.
49 Et tunc conseruasti duas animas: nomen vni vocasti Henoch, & nomen secundæ vocasti Leuiathan,
50 Et separasti ea ab alterutro. non enim poterat septima pars, vbi erat aqua congregata, capere ea.
51 Et dedisti Henoch vnam partem quæ siccata est tertio die, vt habitet in ea, vbi sunt mõtes mille.
52 Leuiathan autem dedisti septimam partem humidam, & seruasti eam, vt fiat in deuorationem quibus vis, & quando vis.
53 Sexto autem die imperasti terræ vt crearet coram te iumenta, & bestias, & reptilia:
54 Et super his Adam, quem constituisti ducem super omnibus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes, quémque elegisti populum.
55 Hæc autem omnia dixi coram te Domine, quia propter nos creasti seculum:
56 Residuas autem Gentes ab Adam natas dixisti eas nihil esse: & quoniã saliuæ assimilatæ sunt, & quasi stillicidium de vase similasti abundantiam eorum.
57 Et nunc Domine, ecce, istæ Gentes quæ in nihilum deputatæ sunt, cœperunt dominari nostri, & deuorare:
58 Nos autem populus tuus, quem vocasti primogenitum vnigenitum æmulatorẽ tuum, traditi sumus in manibus eorum:
59 Et si propter nos creatum est seculum, quare nõ hæreditatem possidemus cum seculo? vsquequo hæc?

Cap. VII.

1 ET factum est, quũ finissem loqui verba hæc, missus est ad me Angelus qui missus fue-
rat ad me primis noctibus,
2 Et dixit ad me, Surge Esdra, & audi sermones quos veni loqui ad te.
3 Et dixi, Loquere Deus meus. Et dixit ad me, Mare positum est in spatioso loco, vt esset
altum & immensum.
4 Erit autem ei introitus in angusto loco positus, vt esset similis fluminibus.
5 Quis enim volens voluerit ingredi mare, & videre eum, vel dominari eius: si non tran-
sierit angustum, in latitudinem, quomodo venire poterit?
6 Itẽ aliud, Ciuitas est ædificata & posita in loco cãpestri: est autẽ plena omniũ bonorũ:
7 Introitus eius angustus & in præcipiti positus, vt esset à dextris quidem ignis, à sinistris
aqua alta:
8 Semita autem est vna sola inter eos posita, hoc est inter ignem & aquam, vt non capiat
semita, nisi solummodo vestigium hominis.
9 Si autem dabitur ciuitas homini in hæreditatem, si nunquam antè positum periculum
pertransierit, quomodo accipiet hæreditatem suam?
10 Et dixi, Sic Domine. Et dixit ad me, Sic est & Israel pars.
11 Propter eos enim feci seculum: & quando transgressus est Adam constitutiones meas,
iudicatum est quod factum est.
12 Et facti sunt introitus huius seculi angusti, & dolẽtes, & laboriosi: pauci autem & mali,
& periculorum pleni, & labore magnopere fulti.
13 Nam maioris seculi introitus spatiosi & securi, & facientes immortalitatis fructum.
14 Si ergo ingredientes non fuerunt ingressi qui viuunt, angusta & vana hæc non poterunt
recipere quæ sunt reposita.
15 Nũc ergo quare tu cõturbaris, quũ sis corruptibilis? & quid moueris tu, quũ sis mortalis?
16 Et quare non accepisti in corde tuo quod est futurum, sed quod in præsenti?
17 Respondi, & dixi, Dominator Domine, ‖ecce disposuisti Lege tua, quoniam iusti hære- Deut. 8. a.
ditabunt hæc, impii autem peribunt:
18 Iusti autẽ ferent angusta, sperantes spatiosa. qui enim impiè gesserunt, & angusta passi
sunt, & spatiosa non videbunt.
B 19 Et dixit ad me, Non est iudex super Deum, neque intelligens super Altissimum.
20 Pereunt enim multi præsentes, quia negligitur quæ antepo sita est Dei lex.
21 Mandans enim mandauit Deus venientibus, quando venerunt, quid facientes viuerent,
& quid obseruantes non punirentur.
22 Hi autẽ non sunt persuasi, & contradixerunt ei, & costituerunt sibi cogitamen vanitatis:
23 Et proposuerunt sibi circumuentiones delictorum, & superdixerunt Altissimo nõ esse,
& vias eius non cognouerunt,
24 Et Legem eius spreuerũt, & sponsiones eius abnegauerunt, & in legitimis eius fidẽ non
habuerunt, & opera eius non perfecerunt.
25 Propter hoc Esdra, vacua vacuis, & plena plenis.
26 Ecce tempus veniet, & erit quando venient signa quæ prædixi tibi, & apparebit sponsa,
& apparescens ostendetur quæ nunc subducitur terra:
27 Et omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse videbit mirabilia mea.
28 Reuelabitur enim Filius meus Iesus cum iis qui cum eo sunt: & iucundabuntur qui reli
cti sunt in annis quadringentis.
29 Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & omnes qui spiramentum ha-
bent homines:
30 Et conuertetur seculum in antiquum silentium diebus septem, sicut in prioribus iudi-
ciis, ita vt nemo derelinquatur.
31 Et erit post dies septẽ, & excitabitur quod nondũ vigilat seculũ, & morietur corruptum.
32 Et terra reddet quæ in ea dormiunt, & puluis qui in eo silentio habitant, & promptuaria
reddent quæ eis commendatæ sunt animæ.

33 Et reuelabitur Altissimus super sedem iudicii,& pertransibunt miseriæ,& longanimitas
congregabitur.
34 Iudicium autem solum remanebit,veritas stabit,& fides conualescet,
35 Et opus subsequetur,& merces ostendetur, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ non dominabuntur.

Gen.18.c.23 Exod.32.c.11

C 36 Et dixi,Primus Abraham propter Sodomitas orauit,& Moyses pro patribus qui in deserto peccauerunt,
37 Et qui post eum pro Israel in diebus Achaz & Samuelis,

2.Reg.24.c.17 2.Paral.6.c.14 3.Reg.17.d.21, & 18.d.25 4.Reg.19.c.15

38 Et David pro confractione,& Salomon pro eis qui venerunt in sanctificationem,
39 Et Elias pro iis qui pluuiam acceperunt,& pro mortuo vt viueret,
40 Et Ezechias pro populo in diebus Sennacherib,& multi pro multis.
41 Si ergo modò quando corruptibile increuit, & iniustitia multiplicata est, & orauerunt
iusti pro impiis:quare & nunc sic non erit?
42 Et respondit ad me,& dixit,Præsens seculum non est finis, gloria in eo frequēs manet:
propter hoc orauerunt pro inualidis.
43 Dies enim iudicii erit finis temporis huius,& initium temporis futuræ immortalitatis,
in quo transiuit corruptela:
44 Soluta est intemperantia,abscissa est incredulitas:creuit autem iustitia,orta est veritas.
45 Tunc enim nemo poterit saluare eū qui periit, neque demergere qui vicit. Et respōdi,
46 Et dixi,Hic est sermo meus primus & nouissimus, quoniā melius erat non dare terram
Adam:vel quum iam dedisset,coercere eum vt non peccaret.
47 Quid enim prodest hominib⁹ in præsēti viuere ī tristitia,& mortuos sperare punitionē?

Rom.5.b.12

48 O tu quid fecisti Adam? si enim tu peccasti, non est factus solius tuus casus, sed & noster qui ex te aduenimus.
49 Quid enim prodest nobis si promissum est nobis immortale tempus:nos autem mortalia
opera egimus?
50 Et quoniam prædicta est nobis perennis spes:nos verò pessimi vani facti sumus.
51 Et quoniam reposita sunt nobis habitacula sanitatis & securitatis: nos verò malè conuersati sumus.
52 Et quoniam reposita est gloria Altissimi protegere eos qui tardè cōuersati sunt:nos autem pessimis viis ambulauimus.
D 53 Et quoniam ostendetur paradisus,cuius fructus incorruptus perseuerat,in quo est securitas & medela:
54 Nos verò non ingrediemur:in ingratis enim locis conuersati sumus.
55 Et quoniam super stellas fulgebunt facies eorum qui abstinentiam habuerunt: nostræ
autem facies super tenebras nigræ.
56 Non enim cogitauimus viuentes quando iniquitatem faciebamus, quòd incipiemus
post mortem pati.
57 Et respondit,& dixit, Hoc est cogitamentū certaminis quod certabit qui super terram
natus est homo,
58 Vt si victus fuerit,patiatur quod dixisti:si autem vicerit,recipiet quod dico:

Deut.30.d.

59 Quoniam hæc est vita quam Moyses dixit quum viueret,ad populum,dicens, Elige tibi vitam vt viuas.
60 Non crediderunt autē ei, sed nec post eum Prophetis, sed nec mihi qui loquutus sum
ad eos:
61 Quoniam non esset tristitia in perditionē eorum, sicut futurum est gaudium super eos,
quibus persuasa est salus.
62 Et respondi, & dixi, Scio Domine, quoniam vocatus est Altissimus misericors in eo
quòd misereatur iis qui nondum in seculo aduenerunt,

Rom.2.a.4

63 Et quòd miseretur illis qui conuersionem faciunt in Lege eius.
64 Et longanimis est: quoniam longanimitatem præstat iis qui peccauerunt, quasi suis
operibus.

65 Et munificus est,quoniam quidem donare vult pro exigentiis.
66 Et multæ misericordiæ:quoniã multiplicat magis misericordias iis qui præsentes sunt,
& qui præterierunt,& qui futuri sunt.
67 Si enim non multiplicauerit misericordias suas, non viuificabitur seculum cum iis qui
inhæreditabant in eo.
68 Et donat: quoniam si non donauerit de bonitate sua, vt alleuentur ii qui iniquitatẽ fe-
cerunt,de suis iniquitatibus non poterit decies millesima pars viuificari hominum.
69 Et iudex si non ignouerit iis qui curati sunt verbo eius,& deleuerit multitudinem con-
tentionum,
70 Non fortassis derelinquerentur in innumerabili multitudine,nisi pauci valde.

Cap. VIII.

1 ET respondit ad me,& dixit, Hoc seculum fecit Altissimus propter multos, futurũ au-
tem propter paucos.
2 Dicam autem coram te similitudinem, Esdra. Quomodo autem interrogabis terram,
& dicet tibi quoniam dabit terram multam magis vnde fiat fictile,paruum autem pulue-
rem vnde aurum fit:sic & actus præsentis seculi.
3 ‖Multi quidem creati sunt,pauci autem saluabuntur. Matth.20.b.16
4 Et respondi,& dixi,Absorbe ergo anima sensum,& deuora quod sapit.
5 Conuenisti enim obaudire,& prophetare volens. nec enim tibi datum est spatium,ni-
si solummodo viuere.
6 O Domine,si non permittas seruo tuo vt oremus coram te,& des nobis semen cordi,&
sensui culturã vnde fructus fiat, vnde viuere possit omnis corruptus qui portabit locum
hominis?
7 Solus enim es,& vna plasmatio nos sumus manuum tuarum,sicut loquutus es.
8 Et quomodo nunc in matrice plasmatum est corpus,& præstas membra: cõseruatur in
igne & aqua tua creatio,& nouem mẽsibus patitur tua plasmatio tuam creaturam quæ in
ea creata est:
9 Ipsum autẽ quod seruat,& quod seruatur,vtraque seruabuntur: seruatáque quandoque
iterum reddit matrix quæ in ea creuerunt.
10 Imperasti enim ex ipsis membris,hoc est mamillis,præbere lac fructui mamillarum,
11 Vt nutriatur id quod plasmatum est vsque in tempus aliquod, & postea disponas eum
tuæ misericordiæ.
12 Enutristi eum tua iustitia,& erudisti eum in Lege tua,&corripuisti eum tuo intellectu:
B 13 Et mortificabis eum vt tuam creaturam,& viuificabis eum vt opus tuum.
14 Si ergo perdideris eum qui tãtis laboribus plasmatus est, tuo iussu facile est ordinari vt
& id quod fiebat,seruaretur.
15 Et nũc Domine dicã,de omni homine tu magis scis:de populo autẽ tuo ob quẽ doleo,
16 Et de hæreditate tua propter quam lugeo, & propter Israel propter quem tristis sum,
& de Iacob propter quem doleo:
17 Ideo incipiam orare coram te pro me & pro eis: quoniam video lapsus nostros qui in-
habitamus terram.
18 Sed audiui celeritatem iudicis qui futurus est.
19 Ideo audi vocem meam,& intellige sermonem meum,& loquar coram te. Initium ver
borum Esdræ priusquam assumeretur:
20 Et dixi,Domine qui inhabitas seculum,cuius oculi eleuati in superna & aere:
21 Et cuius thronus inæstimabilis, & gloria incomprehensibilis: cui astat exercitus Ange-
lorum cum tremore,
22 Quorum seruatio in vento & igni conuertitur: cuius verbũ verum,& dicta perseueran-
tia:cuius iussio fortis,& dispositio terribilis:
23 Cuius aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabescere facit montes, & veritas testifi-
catur:

24 Exaudi orationem ſerui tui,& auribus percipe precationem figmenti tui.
25 Dum enim viuo,loquar:& dum ſapio,reſpondebo.
26 Nec reſpicias populi tui delicta,ſed qui tibi in veritate ſeruiunt.
27 Nec intendas impia Gentiũ ſtudia, ſed qui tua teſtimonia cum doloribus cuſtodierũt.
28 Nec cogites qui in conſpectu tuo falſè conuerſati ſunt, ſed memorare qui ex volun-
tate tuâ timorem cognouerunt.
29 Neque volueris perdere qui pecudum mores habuerunt, ſed reſpicias eos qui Legem
tuam ſplendidè docuerunt.
30 Nec indigneris eis qui beſtiis peiores iudicati ſunt, ſed diligas eos qui ſemper in tua iu-
ſtitia confidunt & gloria.
31 Quoniam nos & patres noſtri talibus morbis languemus:tu autem propter nos pecca-
tores miſericors vocaberis.
C 32 Si enim deſideraueris vt noſtri miſerearis,tunc miſericors vocaberis, nobis autem non
habentibus opera iuſtitiæ.
33 Iuſti enim quibus ſunt opera multa repoſita, ex propriis operibus recipiẽt mercedem.
34 Quid eſt enim homo,vt ei indigneris:aut genus corruptibile,vt ita amarus ſis de ipſo?
3.Reg.8.e.46 2.paral.6.f.36 35 ‖In veritate enim nemo de genitis eſt qui non impiè geſſit, & de confitentibus qui non
deliquit.
36 In hoc enim annuntiabitur iuſtitia tua,& bonitas tua Domine, quũ miſertus fueris eis
qui non habent ſubſtantiam bonorum operum.
37 Et reſpondit ad me,& dixit,Rectè loquutus es aliqua:& iuxta ſermones tuos ſic & fiet.
38 Quoniam non verè cogitabo ſuper plaſma eorum qui peccauerunt ante mortem,ante
iudicium,ante perditionem:
Geneſ.4.a.4 39 ‖Sed iucundabor ſuper iuſtorum figmentum, & memorabor peregrinationis quoque,
& ſaluationis,& mercedis receptionis.
40 Quo modo ergo loquutus ſum,ſic & eſt.
41 Sicut enim agricola ſerit ſuper terram ſemina multa,& plantationes multitudinis plã-
tat,ſed non in tempore omnia quæ ſeminata ſunt,ſaluantur,ſed nec omnia quæ plantata
Matth.13.a.4. & 20.b.16 ſunt,radicabunt:‖ſic & qui in ſeculo ſeminati ſunt,non omnes ſaluabuntur.
42 Et reſpondi,& dixi,Si inueni gratiam,loquar.
43 Quomodo ſemen agricolæ,ſi non aſcenderit, aut non acceperit pluuiam tuam in tem-
pore,aut ſi corruptum fuerit multitudine pluuiæ:
44 Sic perit & ſimiliter homo qui manibus tuis plaſmatus eſt, & tu ei imago nominatus:
quoniam ſimilatus es ei,propter quem omnia plaſmaſti,& ſimilaſti ſemini agricolæ.
45 Non iraſcaris ſuper nos,ſed parce populo tuo,& miſerere hæreditati tuæ.tu autem crea
turæ tuæ martyreris.
46 Et reſpondit ad me,& dixit,Quæ ſunt præſentia præſentibus,& quæ futura futuris.
D 47 Multum enim tibi reſtat vt poſſis diligere meam creaturam ſuper me:tibi autem fre-
quenter & ipſi proximaui,iniuſtis autem nunquam.
48 Sed & in hoc mirabilis es coram altiſſimo,
49 Quoniã humiliaſti te ſicut decet te:& nõ iudicaſti te,vt ĩter iuſtos plurimũ glorificeris.
50 Propter quod miſeriæ multæ & miſerabiles efficientur eis qui habitant ſeculum in no-
uiſſimis:quia in multa ſuperbia abulauerunt.
51 Tu autem pro te intellige,& de ſimilibus tuis inquire gloriam.
52 Vobis enim apertus eſt paradiſus,plantata eſt arbor vitæ,præparatum eſt futurum tem-
pus,præparata eſt abundãtia,ædificata eſt ciuitas,probata eſt requies,perfecta eſt bonitas,
& perfecta ſapientia.
53 Radix mali ſignata eſt à vobis:infirmitas & tinea à vobis abſconſa eſt: & in infernũ fu-
git corruptio in obliuione.
54 Tranſierunt dolores,& oſtenſus eſt in fine theſaurus immortalitatis.
55 Noli ergo adiicere inquirendo de multitudine eorum qui pereunt.
56 Nam & ipſi accipientes libertatẽ, ſpreuerunt Altiſſimum, & Legẽ eius contempſerunt,

& vias eius dereliquerunt.
57 Adhuc autem iustos eius conculcauerunt,
Psal. 13.a.1, & 52.a.1 58 ‖Et dixerunt in corde suo non esse Deum: & quidem scientes quoniam moriuntur.
59 Sicut enim vos suscipiẽt quæ prædicta sunt, sic eos sitis & cruciatus, quæ præparata sũt:
non enim voluit hominem disperdi.
60 Sed & ipsi qui creati sunt, coinquinauerunt nomen eius qui fecit eos: & ingrati fuerunt
ei qui præparauit eis vitam.
61 Quapropter iudicium meum modò appropinquat.
62 Quæ non omnibus demonstraui, nisi tibi, & tibi similibus paucis. Et respondi, & dixi,
63 Ecce nunc Domine, demonstrasti mihi multitudinem signorum quæ incipies facere in
nouissimis: sed non demonstrasti mihi quo tempore.

Cap. IX.

1 ET respondit ad me, & dixit, Metiens metire tempus in semetipso: & erit, quum videris
quando transierit pars quædam signorum quæ prædicta sunt,
2 Tũc intelliges quoniam ipsum est tempus in quo incipiet Altissimus visitare seculum
quod ab eo factum est.
Matth. 24.a.7, & c.29 3 ‖Et quando videbitur in seculo motio locorum, & populorum turbatio,
4 Tunc intelliges quoniam de iis erat Altissimus loquutus à diebus qui fuerunt ante te ab
initio.
5 Sicut enim omne quod factum est in seculo, initium habet pariter & consummationẽ,
& consummatio est manifesta:
6 Sic & Altissimi tempora initia habent manifesta in prodigiis & virtutibus, & consum-
mationes in actu & in signis.
7 Et erit, omnis qui saluus factus fuerit, & qui poterit effugere per opera sua & per fidem
in qua credidistis,
8 Relinquetur de prædictis periculis, & videbit salutare meum in terra mea, & in finibus
meis, quoniam sanctificaui me à seculo.
9 Et tunc miserebuntur qui nunc abusi sunt vias meas: & in tormentis commorabuntur
ii qui eas proiecerunt in contemptu.
10 Qui enim non cognouerunt me, viuentes beneficia consequuti:
11 Et qui fastidierunt Legem meam quum adhuc erant habentes libertatem, & quum ad-
huc esset eis apertus pœnitentiæ locus, non intellexerunt, sed spreuerunt:
12 Hos oportet post mortem in cruciamento cognoscere.
B 13 Tu ergo noli adhuc curiosus esse quomodo impii cruciabuntur: sed inquire quomodo
iusti saluabuntur, & quorum seculum, & propter quos seculum, & quando.
Suprà 9.a.3, matth. 20.b.16 14 Et respondi, & dixi,
15 ‖Olim loquutus sum, & nunc dico, & postea dicam: quoniam plures sunt qui pereunt,
quàm qui saluabuntur:
16 Sicut multiplicatur fluctus super guttam. Et respondit ad me, & dixit,
17 Qualis ager, talia & semina: & quales flores, tales & tincturæ: & qualis operator, talis &
creatio: & qualis agricola, talis cultura: quoniam tempus erat seculi.
18 Et nunc quum essem parans iis qui nunc sunt, antequam fieret seculum in quo habita-
rent: & nemo mihi contradixit.
19 Tunc enim quisque, & nunc creator in mundo hoc parato, & messe indeficienti, & lege
inuestigabili corrupti sunt mores eorum.
20 Et cõsideraui seculum, & ecce erat periculũ propter cogitationes quæ in eo aduenerũt.
21 Et vidi, & peperci ei valde: & seruaui mihi acinũ de botro, & plantationẽ de tribu multa.
22 Pereat ergo multitudo quæ sine causa nata est, & seruetur acinus meus, & plãtatio mea:
quia cum multo labore perfeci.
23 Tu autem si adhuc intromittas septem dies alios, sed non ieiunabis in eis:
24 Ibis in campũ florum, vbi domus non est ædificata: & manducabis solummodo de flo-
ribus campi, & carnem non gustabis, & vinum non bibes, sed solummodo flores.

25 Deprecare Altiſſimum ſine intermiſſione, & veniam,& loquar tecum. C
26 Et profectus ſum,ſicut dixit mihi,in campũ qui vocatur Ardath, & ſedi ibi in floribus:
& de herbis agri manducaui,& facta eſt eſca earum mihi in ſaturitatem.
27 Et factum eſt poſt dies ſeptem,& ego diſcumbebam ſupra fœnũ , & cor meum iterum
turbabatur ſicut anté.
28 Et apertum eſt os meum,& inchoaui dicere coram Altiſſimo,& dixi,
Exod.19.b.9. & 24.a.3 deut.4.b.12 29 ‖O Domine,te nobis oſtendens oſtenſus es patribus noſtris in deſerto quod non calca-
tur,& infructuoſo,quando erant exeuntes de AEgypto:
30 Et dicens dixiſti,Tu Iſrael audi me,& ſemen Iacob intende ſermonibus meis.
31 Ecce enim ego ſemino in vobis Legem meam,& faciet in vobis fructum,& glorificabi-
mini in eo per ſeculum.
32 Nam patres noſtri accipientes Legem,non ſeruauerunt, & legitima tua non cuſtodie-
Exod.32.f.28 runt,& factus eſt fructus Legis non parens:nec enim poterat,quoniam tuus erat.
33 ‖Nam qui acceperunt,perierunt,non cuſtodientes quod in eis ſeminatum fuerat.
34 Et ecce,conſuetudo eſt,vt quũ acceperit terra ſemen,vel nauem mare, vel vas aliquod
eſcam vel potum: quũ fuerit exterminatũ id in quo ſeminatũ eſt, vel in quo miſſum eſt,
35 Simul id quod ſeminatum vel miſſum eſt, vel quæ ſuſcepta ſunt, exterminantur,& ſu-
ſcepta iam non manent apud nos.ſed nobis ſic non factum eſt.
Eſa.48.a.3 2.tim.2.a.2 36 Nos quidẽ qui Legem accepimus,peccãtes periuimus,& cor noſtrũ quod ſuſcepit eam: D
37 ‖Nam Lex non periit,ſed permanſit in ſuo labore.
Infra 10.d.44 38 Et quum loquerer hæc in corde meo, reſpexi oculis meis, & vidi ‖mulierem in dextera
parte:& ecce hæc lugebat & plorabat cum voce magna, & animo dolebat valde, & veſti-
menta eius diſciſſa,& cinis ſuper caput eius,
39 Et dimiſi cogitatus in quibus eram cogitans,& conuerſus ſum ad eam,
40 Et dixi ei,Vtquid fles? & quid doles animo?
41 Et dixit ad me,Dimitte me domine meus,vt defleam me,& adiiciã dolorem: quoniam
valde amaro ſum animo,& humiliata ſum valde.
42 Et dixi ei,Quid paſſa es? dic mihi.Et dixit ad me,
43 Sterilis fui ego famula tua,& non peperi,habens maritum annis triginta.
44 Ego enim per ſingulas horas,& per ſingulos dies,& annos hos triginta deprecor Altiſſi-
mum nocte ac die.
45 Et factum eſt,poſt triginta annos exaudiuit me Deus ancillam tuam,& vidit humilita
tem meam,& attendit tribulationi meæ,& dedit mihi filium:& iucundata ſum ſuper eum
valde ego,& vir meus,& omnes ciues mei,& honorificabamus valde Fortem.
46 Et nutriui eum cum labore multo.
47 Et factum quum creuiſſet,& veniſſet accipere vxorem, feci diem epuli.

Cap. X.

1 ET factum eſt quum introiſſet filius meus in thalamo ſuo,cecidit,& mortuus eſt:
2 Et euertimus omnes lumina, & ſurrexerunt omnes ciues mei ad conſolandum me,
& quieui vſque in alium diem vſque nocte.
3 Et factum eſt quum omnes quieuiſſent vt me conſolarentur,vt quieſcerem: & ſurrexi
nocte,& fugi:& veni ſicut vides,in hunc campum.
4 Et cogito iam non reuerti in ciuitatem,ſed hîc conſiſtere : & neque manducare,neque
bibere,ſed ſine intermiſſione lugere,& ieiunare vſque dum moriar.
5 Et dereliqui ſermones in quibus eram,& reſpondi cum iracundia ad eam,& dixi,
6 Stulta ſuper omnes mulieres,non vides luctum noſtrum & quæ nobis contingunt?
7 Quoniam Sion mater noſtra omni triſtitia contriſtatur,& humilitate humiliata eſt,&
luget validiſſimé.
8 Et nunc quoniam omnes lugemus,& triſtes ſumus: quoniam omnes cõtriſtati ſumus,
tu autem contriſtaris in vno filio?
9 Interroga enim terram, & dicet tibi quoniam hæc eſt quæ debeat lugere caſum tanto-
rum ſuper eam germinantium.

10 Et ex ipsa ab initio omnes nati,& alii venient:& ecce,penè omnes in perditionem ambulant,& exterminium fit multitudo eorum.

11 Et quis ergo debet lugere magis, nisi hæc quæ tam magnam multitudinem perdidit, quàm tu quæ pro vno doles? Si autem dicis mihi,

12 Quoniam non est planctus meus similis terræ: quoniam fructum ventris mei perdidi, quem cum mœroribus peperi,& cum doloribus genui:

13 Terra autem secundum viam terræ, abiitque in ea multitudo præsens, quo modo euenit:& ego tibi dico.

14 Sicut tu cum labore peperisti, sic & terra dat fructū suū homini ab initio ei qui fecit eā.

15 ‖Nunc ergo retine apud temetipsa dolorē tuū,& fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Heb. f. 12 & 12. a. 3

B 16 Si enim iustificaueris terminum Dei,& consilium suum recipies in tempore, & in talibus collaudaberis.

17 Ingredere ergo in ciuitatem ad virum tuum. Et dixit ad me,

18 Non faciam, neque ingrediar ciuitatem, sed hîc moriar.

19 Et apposui adhuc loqui ad eam,& dixi,

20 Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuadenti. Quot enim casus Sion? consolare propter dolorem Ierusalem.

21 Vides enim quoniam sanctificatio nostra deserta effecta est,& altare nostrum demolitum est,& templum nostrum destructum est,

22 Et psalterium nostrum humiliatum est, & hymnus conticuit,& exultatio nostra dissoluta est,& lumen candelabri nostri extinctum est, & arca testamenti nostri direpta est, & sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod inuocatum est super nos, penè profanatum est:& liberi nostri contumeliam passi sunt,& Sacerdotes nostri succensi sunt,& Leuitæ nostri in captiuitatem abierunt,& virgines nostræ coinquinatæ sunt,& mulieres nostræ vim passæ sunt,& iusti nostri rapti sunt, & paruuli nostri perditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt,& fortes nostri inualidi facti sunt:

23 Et quod omnium maius, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua. nam & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt.

24 Tu ergo excute tuam tristitiam multam,& depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repropitietur Fortis,& requiem faciet tibi Altissimus requietionem laborum.

25 Et factum est quum loquebar ad eam, facies eius fulgebat subitò & species, coruscus fiebat visus eius, vt essem pauens valde ad eam,& cogitarem quid esset hoc.

26 Et ecce, subitò emisit sonitum vocis magnum timore plenum, vt commoueretur terra à mulieris sono.& vidi:

27 Et ecce, amplius mulier non comparebat mihi, sed ciuitas ædificabatur,& locus demōstrabatur de fundamentis magnis:& timui, & clamaui voce magna,& dixi,

C

28 Vbi est Vriel Angelus, qui‖à principio venit ad me? quoniā ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis huius, & factus est finis meus in corruptionem, & oratio mea in improperium. Suprà 4. a. 1

29 Et quum essem loquens ego hæc, ecce venit ad me,& vidit me:

30 Et ecce eram positus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat,& tenuit dexteram meam,& confortauit me,& statuit me super pedes meos,& dixit mihi,

31 Quid tibi est? & quare conturbatus est intellectus tuus, & sensus cordis tui? & quare conturbaris? Et dixi,

32 Quoniam dereliquisti me,‖& ego quidem feci secundum sermones tuos,& exiui in cāpum: & ecce vidi,& video quòd non possum enarrare. Et dixit ad me, Suprà 9. b. 26

33 Sta vt vir, & commonebo te. Et dixi,

34 Loquere Domine meus tu in me, noli me derelinquere, vt non frustra moriar:

35 Quoniam vidi quæ non sciebam,& audio quæ non scio.

36 Aut nunquid sensus meus fallitur,& anima mea somniat?

37 Nunc ergo deprecor te, vt demonstres seruo tuo de excessu hoc. Et respondit ad me,& dixit,

38 Audi me,& doceam te & dicam tibi de quibus times:quoniam Altissimus reuelauit ti-
bi mysteria multa.
39 Vidit rectam viam tuam, quoniam sine intermissione cõtristabaris pro populo tuo, &
valde lugebas propter Sion.
40 Hic ergo intellectus visionis quæ tibi apparuit ante paululum.
41 Quam vidisti lugentem,inchoasti consolari eam.
42 Nunc autem iam speciem mulieris non vides,sed apparuit tibi ciuitas ædificari:
43 Et quoniam enarrabat tibi de casu filii sui,hæc absolutio est,
D 44 Hæc mulier quam vidisti,hæc est Sion: & quoniam dixit tibi quam & nunc conspicies,
vt ciuitatem ædificatam.
45 Et quoniam dixit tibi, quia sterilis fuit triginta annis: propter quod erant anni scilicet
triginta,quando non erat in ea adhuc oblatio oblata.
46 Et factum est post annos triginta,ædificauit Salomon ciuitatem,& obtulit oblationes:
tunc fuit quando peperit sterilis filium.
47 Et quod tibi dixit,quoniam nutriuit eum cum labore,hoc erat habitatio in Ierusalem.
48 Et quoniam dixit tibi,quòd filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & cõti-
gisset ei casus,hoc erat quæ facta est ruina Ierusalem.
49 Et ecce vidisti similitudinem eius: & quoniam filium lugeret,inchoasti consolari eam:
& de iis quæ contigerunt,hæc erant tibi aperienda.
50 Et nunc videt Altissimus quoniam ex animo contristatus es,& quoniam ex toto corde
pateris pro ea,ostendit tibi claritatem gloriæ eius,& pulchritudinem decoris eius.
51 Propterea enim dixi tibi vt maneres in campo vbi domus non est ædificata.
52 Sciebam enim ego quoniam Altissimus incipiebat tibi ostendere hæc:
53 Propterea dixi tibi vt venires in agrum vbi non est fundamentum ædificii.
54 Nec enim poterat opus ædificii hominis sustineri in loco , vbi incipiebatur Altissimi
ciuitas ostendi.
55 Tu ergo noli timere,neque expauescat cor tuum:sed ingredere,& vide splendorẽ & ma-
gnitudinem ædificii,quantum capax est tibi visus oculorum videre:
56 Et post hæc audies quantum capit auditus aurium tuarum audire.
57 Tu enim beatus es præ multis,& vocatus es apud Altissimum sicut & pauci.
58 Nocte autem quæ in crastinum futura est,manebis hîc:
59 Et ostendet tibi Altissimus eas visiones supremorum , quæ faciet Altissimus iis qui ha-
bitant super terram à nouissimis diebus.
60 Et dormiui illam noctem & aliam,sicut dixerat mihi.

Cap. XI.

1 ET vidi somnium,& ecce ascendebat de mari aquila,cui erãt duodecim alæ pennarum,
& capita tria.
2 Et vidi, & ecce expandebat alas suas in omnem terram,& omnes venti cæli insufflabant
in eam,& colligebantur.
3 Et vidi,& de pennis eius nascebantur contrariæ pennæ,& ipsæ fiebant in pennaculis mi-
nutis & modicis.
4 Nam capita eius erant quiescentia , & dimidium caput erat maius aliorum capitũ, sed
ipsa quiescebat cum eis.
5 Et vidi,& ecce aquila volauit in pennis suis,& regnauit super terram,& super eos qui ha
bitant in ea.
6 Et vidi quoniam subiecta erant ei omnia sub cælo , & nemo illi contradicebat , neque
vnus de creatura quæ est super terram.
7 Et vidi,& ecce surrexit aquila super vngues suos,& misit vocem pennis suis,dicens,
8 Nolite omnes simul vigilare,dormite vnusquisque in loco suo,& per tempus vigilate.
9 Capita autem in nouissimo seruentur.
10 Et vidi,& ecce vox non exibat de capitibus eius,sed de medietate corporis eius.
11 Et numeraui contrarias pennas eius,& ecce ipsæ erant octo.

12 Et vidi,& ecce à dextera parte surrexit vna penna,& regnauit super omnem terram.
B 13 Et factum est quũ regnaret, venit ei finis,& non apparuit locus eius: & sequens exurrexit,& regnabat.ipsa multum tenuit tempus.
14 Et factum est quum regnaret,& veniebat finis eius,vt non appareret sicut prior.
15 Et ecce vox emissa est illi,dicens.
16 Audi tu quæ tanto tempore tenuisti terram:hæc annuntio tibi antequam incipias non apparere.
17 Nemo post te tenebit tempus tuum,sed nec dimidium eius.
18 Et leuauit se tertia,& tenuit principatum sicut & priores:& non apparuit & ipsa.
19 Et sic contingebat omnibus aliis singulatim principatum gerere, & iterum nusquam comparere.
20 Et vidi, & ecce in tempore sequentes pennæ erigebantur à dextera parte, vt tenerent & ipsæ principatum:& ex iis erant quæ tenebant,sed tamen statim non comparebant.
21 Nam & aliquæ ex eis erigebantur,sed non tenebant principatum.
22 Et vidi post hæc,& ecce non comparuerunt duodecim pennæ,& duo pennacula:
23 Et nihil superc rat in corpore aquilæ,nisi duo capita quiescentia & sex pennacula.
24 Et vidi,& ecce sex pennaculis diuisæ sunt duæ,& manserunt sub capite quod est ad dexteram partem.nam quatuor manserunt in loco suo.
25 Et vidi,& ecce subalares cogitabant se erigere & tenere principatus.
C 26 Et vidi,& ecce vna erecta est,sed statim non comparuit.
27 Et secundæ velocius quàm priores non comparuerunt.
28 Et vidi,& ecce duæ quæ superauerunt apud semetipsas,cogitabant & ipsæ regnare:
29 Et in eo quũ cogitarent, ecce vnum quiescentium capitum quod erat medium, euigilabat:hoc enim erat duorum capitum maius.
30 Et vidi quoniam completa sunt duo capita secum:
31 Et ecce conuersum est caput cum iis qui cum eo erant, & comedit duas subalares quæ cogitabant regnare.
32 Hoc autem caput peconterruit omnẽ terram,& dominabatur in ea iis qui habitant terram cum labore multo:& potentatũ tenuit orbis terrarũ super omnes alas quæ fuerunt.
33 Et vidi post hæc,& ecce medium caput subitò non comparuit,& hoc sicut alæ.
34 Superauerunt autem duo capita, quæ & ipsa similiter regnauerunt super terram, & super eos qui habitant in ea.
35 Et vidi,& ecce deuorauit caput à dextera parte illud quod à læua.
36 Et audiui vocem dicentem mihi,Conspice contra te,& considera quod vides.
D 37 Et vidi,& ecce sicut leo concitatus de sylua rugiens: & vidi quoniam emittebat vocem hominis ad aquilam:& dixit,dicens,
38 Audi tu,& loquar ad te:& dicet Altissimus tibi,
39 Nónne tu es qui superasti de quatuor animalibus quæ feceram regnare in seculo meo, & vt per eos veniret finis temporum eorum?
40 Et quartus veniens,deuicit omnia animalia quæ transierunt,& potentatu tenuit seculũ cum tremore multo, & omnem orbem cum labore pessimo, & inhabitauit tot temporibus orbem terrarum cum dolo.
41 Et iudicasti terram non cum veritate.
42 Tribulasti enim mansuetos,& læsisti quiescentes, & dilexisti mendaces,& destruxisti habitationes eorum qui fructificabant,& humiliasti muros eorum qui te non nocuerunt.
43 Et ascendit contumelia tua vsque ad Altissimum,& superbia tua ad Fortem.
44 Et respexit Altissimus superba tempora,& ecce finita sunt,& scelera eius cõpleta sunt.
45 Propterea non appareas tu aquila,& alæ tuæ horribiles, & pennacula tua pessima,& capita tua maligna,& vngues tui pessimi,& omne corpus tuum vanum,
46 Vt i refrigeretur omnis terra, & reuertatur libera de tua vi, & speret iudicium & misericordiam eius qui fecit eam.

Cap. XII.

1 ET factum est, dum loqueretur leo verba hæc ad aquilam, & vidi:
2 Et ecce quod superauerat caput, & non comparuerunt quatuor alæ illæ quæ ad eum transierunt, & erectæ sunt vt regnarent: & erat regnum eorum exile, & tumultu plenum.
3 Et vidi, & ecce ipsa non apparebant, & omne corpus aquilæ incendebatur, & expauescebat terra valde, & ego à tumultu & excessu mentis, & à magno timore vigilaui, & dixi spiritui meo,
4 Ecce tu præstitisti mihi hoc, in eo quòd scrutaris vias Altissimi.
5 Ecce adhuc fatigatus sum animo, & spiritu meo inualidus sum valde: & nec modica est in me virtus à multo timore, quam expaui nocte hac.
6 Nunc ergo orabo Altissimum, vt me confortet vsque in finem.
7 Et dixi, Dominator Domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, & si iustificatus sum apud te præ multis, & si certè ascendit deprecatio mea ante faciem tuam:
8 Conforta me, & ostende seruo tuo mihi interpretationem & distinctionem visus horribilis huius, vt plenissimè consoleris animam meam.
9 Dignum enim me habuisti ostendere mihi temporum nouissima. Et dixit ad me,
10 Hæc est interpretatio visionis huius,
11 Aquilam quam vidisti ascendentem de mari, hoc est regnum quod visum est in visione Daniel. 7. c. 7 ‖Danieli fratri tuo.
12 Sed non est illi interpretatum, quoniam ego nunc tibi interpretor.
13 Ecce dies veniunt, & exurget regnum super terram, & erit timor acrior omnium regnorum quæ fuerunt ante eum.
14 Regnabunt autem in ea Reges duodecim, vnus post vnum.
B 15 Nam secundus incipiet regnare, & ipse tenebit amplius tempus præ duodecim.
16 Hæc est interpretatio duodecim alarum quas vidisti.
17 Et quam audisti vocem quæ loquuta est, non de capitibus eius exeuntem, sed de medio corporis eius,
18 Hæc est interpretatio, quoniã post tẽpus regni illius nascentur cõtentiones nõ modicæ, & periclitabitur vt cadat: & non cadet tunc, sed iterum constituetur in suum initium.
19 Et quoniam vidisti subalares octo cohærentes alis eius,
20 Hæc est interpretatio, exurgent in ipso octo Reges, quorum erunt tẽpora leuia, & anni citati, & duo quidem ex ipsis perient.
21 Appropinquante autem tempore medio, quatuor seruabuntur in tempore, quum incipiet appropinquare tempus eius vt finiatur: duæ verò in finem seruabuntur.
22 Et quoniam vidisti tria capita quiescentia,
23 Hæc est interpretatio, in nouissimis eius suscitabit Altissimus tria regna, & reuocabit in ea multa, & dominabuntur terram:
24 Et qui habitant in ea, cũ labore multo super omnes qui fuerunt ante hos: propter hoc ipsi vocati sunt capita aquilæ.
25 Isti enim erunt qui recapitulabunt impietates eius: & qui perficient nouissima eius.
26 Et quoniam vidisti caput maius non apparens, hæc est interpretatio eius, quoniã vnus ex eis super lectum suum morietur, & tamen cum tormentis.
27 Nam duo qui perseuerarint, gladius eos comedet.
C 28 Vnius enim gladius comedet qui cum eo: sed tamen hic gladio in nouissimis cadet.
29 Et quoniam vidisti duas subalares traiicientes super caput quod est in dextera parte,
30 Hæc est interpretatio, hi sunt quos cõseruauit Altissimus in finẽ suum, hoc est regnum exile, & turbationis plenum.
31 Sicut vidisti & leonẽ, quem vidisti de sylua euigilantẽ, rugientem, & loquentẽ ad aquilam, & arguentem eam, & iniustitias ipsius per omnes sermones eius sicut audisti:
32 Hic est ventus quem seruauit Altissimus in finem ad eos, & impietates ipsorũ, & arguet illos, & incutiet coram ipsis disceptiones eorum.
33 Statuet enim eos in iudicio viuos: & erit, quum arguerit eos, tunc corripiet eos.
34 Nam residuum populũ meum liberabit cum miseria, qui saluati sunt super fines meos,

& iucundabit eos quoadusque veniet finis dies iudicii, de quo loquutus sum tibi ab initio.
35 Hoc somnium quod vidisti, & hæ interpretationes.
36 Tu ergo solus dignus fuisti scire Altissimi secretum hoc.
37 Scribe ergo omnia ista in libro quæ vidisti, & pone ea in loco abscondito:
38 Et docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere & seruare secreta hæc.
39 Tu autem adhuc sustine hîc alios dies septem, vt tibi ostendatur quicquid visum fuerit Altissimo ostendere tibi. Et profectus est à me.
D 40 Et factum est, quũ audisset omnis populus quoniam pertransierunt septem dies, & ego non fuissem reuersus in ciuitatem, & cõgregauit se omnis à minimo vsque ad maximum: & venit ad me, & dixerunt mihi, dicentes,
41 Quid peccauimus tibi, & quid iniustè egimus in te, quoniam derelinquens nos sedisti in loco hoc?
42 Tu enim nobis superes solus ex omnibus populis, sicut botrus de vinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & nauis saluata à tempestate.
43 Aut non sufficiunt nobis mala quæ contingunt?
44 Si ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis erat melius si essemus succensi & nos cum incendio Sion?
45 Nec enim nos sumus meliores eorum qui ibi mortui sunt. Et plorauerũt voce magna. Et respondi ad eos, & dixi,
46 Confide Israel, & noli tristari tu domus Iacob.
47 Est enim memoria vestri coram Altissimo, & Fortis non est oblitus vestri in tẽtatione.
48 Ego enim nõ dereliqui vos, neque excessi à vobis: sed veni in hũc locum vt deprecarer pro desolatione Sion, vt quærerem misericordiã pro humilitate sanctificationis vestræ.
49 Et nunc ite vnusquisque vestrum in domum suam, & ego veniam ad vos post dies istos.
50 Et profectus est populus, sicut dixi ei, in ciuitatem:
51 Ego autem sedi in campo septem diebus, sicut mihi mandauit, & mãducabam de floribus solummodo agri, de herbis facta est esca mihi in diebus illis.

Cap. XIII.

1 ET factum est post dies septem, & somniaui somnium nocte.
2 Et ecce, de mari ventus exurgebat, vt conturbaret omnes fluctus eius.
3 Et vidi, & ecce conualescebat ille homo cum millibus cæli: & vbi vultum suum vertebat vt consideraret, tremebant omnia quæ sub eo videbantur:
4 Et vbicunque exibat vox de ore eius, ardescebant omnes qui audiebant voces eius, sicut quiescit terra quando senserit ignem.
5 Et vidi post hæc, & ecce congregabatur multitudo hominum, quorum non erat numerus, de quatuor ventis cæli, vt debellarent hominem qui ascenderat de mari.
6 Et vidi, & ecce sibimetipsi sculpserat montem magnum, & volauit super eum.
7 Ego autem quæsiui videre regionem, vel locum vnde sculptus esset mons, & nõ potui.
8 Et post hæc vidi, & ecce, omnes qui congregati sunt ad eum vt expugnarẽt eum, timebant valde: tamen audebant pugnare.
9 Et ecce, vt vidit impetum multitudinis venientis, non leuauit manũ suam, neque phra meam tenebat, neque aliquod vas bellicosum, nisi solummodo vt vidi.
10 Quoniam emisit de ore suo sicut flatum ignis, & de labiis eius spiritus flammæ, & de lingua eius emittebat scintillas & tempestates, & cõmista sunt omnia simul, hic flatus ignis, & spiritus flammæ, & multitudo tempestatis:
11 Et concidit super multitudinem in impetu, quæ præparata erat pugnare, & succẽdit omnes, vt subitò nihil videretur de innumerabili multitudine, nisi solũmodo puluis & fumi odor: & vidi, & extimui.
12 Et post hæc vidi ipsum hominem descendentem de monte, & vocantem ad se multitudinem aliam pacificam.
14 Et accedebat ad eum vultus hominum multorum, quorundam gaudentium, quorundam tristantium: aliqui verò alligati, aliqui adducẽtes ex eis qui offerebantur: & ægrotaui

àmultitudine pauoris,& expargefactus ſum,& dixi,
B 14 Tu ab initio demonſtraſti ſeruo tuo mirabilia hæc,& dignum me habuiſti vt ſuſciperes
deprecationem meam:
15 Et nunc demonſtra mihi adhuc interpretationem ſomnii huius.
16 Sicut enim exiſtimo in ſenſu meo, væ qui derelicti fuerũt in diebus illis: & multo plus
væ iis qui non ſunt derelicti.
17 Qui enim non ſunt derelicti,triſtes erant.
18 Intelligo nunc quæ ſunt repoſita in nouiſſimis diebus, & occurrẽt eis: ſed & iis qui de-
relicti ſunt.
19 Propter hoc venerunt enim in pericula magna, & neceſſitates multas, ſicut oſtendunt
ſomnia hæc.
20 Attamen facilius eſt periclitantem venire in hunc,quàm pertranſire,ſicut nubem à ſe-
culo,& nunc videre quæ contingunt in nouiſſimo. Et reſpondit ad me,& dixit,
21 Et viſionis interpretationem dicam tibi:& de quibus loquutus es,adaperiam tibi.
22 Quoniam de iis dixiſti qui derelicti ſunt,hæc eſt interpretatio,
23 Qui aufert periculum illo tẽpore, hic ſe cuſtodiuit: qui in periculo inciderunt, hi ſunt
qui habent opera & fidem ad Fortiſſimum.
24 Scito ergo quoniam magis beatificati ſunt qui derelicti,ſuper eos qui mortui ſunt.
25 Hæ interpretationes viſionis,quia vidiſti virum aſcendentem de corde maris,
26 Ipſe eſt quem conſeruat Altiſſimus multis temporibus, qui per ſemetipſum liberabit
creaturam ſuam:& ipſe diſponet,qui derelicti ſunt.
27 Et quoniam vidiſti de ore eius exire,vt ſpiritum,& ignem,& tempeſtatem:
28 Et quoniam non tenebat phramæã,neque vas bellicoſum: corrupit enim impetus eius
multitudinem quæ venerat expugnare eum:hæc eſt interpretatio.
C 29 Ecce dies veniunt,quando incipiet Altiſſimus liberare eos qui ſuper terram ſunt:
30 Et veniet in exceſſu mentis ſuper eos qui inhabitant terram.
Matth.24.a.7 31 ‖Et alii alios cogitabũt debellare:ciuitas ciuitatem,& locus locũ, & gens aduerſus gen-
tem,& regnum aduerſus regnum.
32 Et erit, quũ fient hæc,& contingent ſigna quæ antè oſtendi tibi: & tunc reuelabitur Fi-
lius meus quem vidiſti vt virum aſcendentem.
33 Et erit,quando audierint omnes Gentes vocem eius:& derelinquet vnuſquiſque in re-
gione ſua bellum ſuum quod habent ad alterutrum:
34 Et colligetur in vnũ multitudo innumerabilis,ſicut volentes venire,& expugnare eum.
35 Ipſe autem ſtabit ſuper cacumen montis Sion.
36 Sion autem veniet,& oſtẽdetur omnibus parata & ædificata, ſicut vidiſti montẽ ſculpi
ſine manibus.
37 Ipſe autẽ Filius meus arguet quæ adinuenerunt gentes, impietates eorum has quæ tem
peſtati appropinquauerunt propter mala cogitamenta eorum & cruciamenta,quibus in-
cipient cruciari:
38 Quæ aſſimilatæ ſunt flammæ,& perdet eos ſine labore per Legẽ quæ igni aſſimilata eſt.
39 Et quoniam vidiſti eum colligentem ad ſe aliam multitudinem pacificam.
4.Reg.17.a.5 40 Hæ ſunt decem tribus quæ captiuæ factæ ſunt de terra ſua in diebus Oſee regis, quẽ ca-
ptiuum duxit‖Salmanaſar rex Aſſyriorum:& tranſtulit eos trans Flumen,& tranſlati ſunt
in terram aliam.
41 Ipſi autem ſibi dederunt cõſilium hoc vt derelinquerent multitudinem Gentiũ,& pro-
ficiſcerentur in vlteriorem regionem,vbi nunquam inhabitauit genus humanum:
42 Vel ibi obſeruare legitima ſua,quæ non fuerant ſeruantes in regione ſua.
D 43 Per introitus autem anguſtos fluminis Euphratem introierunt.
Ioſ.3.d.15 44 Fecit enim eis tunc Altiſſimus ſigna,&‖ſtatuit venas fluminis vſquequo tranſirent.
45 Per eam enim regionem erat via multa itineris,anni vnius & dimidii:nam regio illa vo-
catur Arſareth.
46 Tunc inhabitauerũt ibi vſque in nouiſſimo tẽpore: & nunc iterũ quũ cœperint venire,

47 Iterum Altissimus statuet venas fluminis, vt possint trãsire: propter hæc vidisti multitudinem cum pace.
48 Sed & qui derelicti sunt de populo tuo, ii sunt qui inueniuntur intra terminum meum.
49 Factum erit ergo, quando incipiet perdere multitudinem earum quæ collectæ sunt Gẽtes, proteget eos qui superauerunt populum:
50 Et tunc ostendet eis multa plurima portenta.
51 Et dixi ego, Dominator Domine, hoc mihi ostende, propter quod vidi virum ascendẽtem de corde maris. Et dixit mihi,
52 Sicut non potes hæc vel scrutari, vel scire quæ sunt in profundo maris: sic non poterit quisque super terram videre Filium meum, vel eos qui cum eo sunt, nisi in tempore diei.
53 Hæc est interpretatio somnii quod vidisti, & propter quod illuminatus es hîc solus.
54 Dereliquisti enim tuam, & circa meam vacasti Legem, & quæsisti.
55 Vitam enim tuam disposuisti in sapientia, & sensum tuum vocasti matrem:
56 Et propter hoc ostendi tibi merces apud Altissimum. erit enim post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi grauia & mirabilia.
57 Et profectus sum, & transii in campum, multum glorificans & laudans Altissimum de mirabilibus quæ per tempus faciebat:
58 Et quoniam gubernat ipsum, & quæ sunt in temporibus illata, & sedi ibi tribus diebus.

Cap. XIIII.

1 ET factum est tertio die, & ego sedebam sub quercu. & ecce, vox exiuit cõtra me de rubo. & dixit, Esdra Esdra. Et dixi,
2 Ecce ego Domine. & surrexi super pedes meos. Et dixit ad me,
Exod. 3. a. 3 Reuelans reuelatus sum ‖ super rubum, & loquutus sum Moysi, quando populus meus seruiebat in AEgypto,
4 Et misi eum, & eduxi populum meum de AEgypto, & adduxi eum super montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis:
5 Et enarraui ei mirabilia multa, & ostendi ei temporũ secreta & finẽ: & præcepi ei, dicens,
6 Hæc in palàm facies verba, & hæc abscondes.
7 Et nunc tibi dico,
8 Signa quæ demonstraui, & somnia quæ vidisti, & interpretationes quas tu vidisti, in corde tuo repone ea.
9 Tu enim recipieris ab omnibus, conuertêris residuus cum consilio meo & cum similibus tuis, vsquequo finiantur tempora.
10 Quoniam seculum perdidit iuuentutem suam, & tempora appropinquant senescere.
11 Duodecim enim partibus diuisum est seculum, & transierunt eius decima, & dimidium decimæ partis.
12 Superfunt autem eius post medium decimæ partis.
B 13 Nunc ergo dispone domum tuam, & corripe populum tuum, & consolare humiles eorum, & renuntia iam corruptelæ,
14 Et dimitte abs te mortales cogitationes, & proiice abs te põdera humana, & exue te iam infirmam naturam, & repone in vnam partẽ molestissima tibi cogitamẽta, & festina trãsmigrare à temporibus his:
Matth. 24. a. 7 15 Quæ enim vidisti nunc contigisse mala, iterum horum deteriora facient.
16 ‖Quantum enim inualidum fiet seculum à senectute, tantũ multiplicabuntur super inhabitantes mala.
17 Prolongauit enim se magis veritas, & appropinquauit mendacium. iam enim festinat venire, quam vidisti visionem.
18 Et respondi, & dixi coram te Domine.
19 Ecce enim ego abibo, sicut præcepisti mihi, & corripiam præsentem populum: qui autẽ iterum nati fuerint, quis commonebit?
20 Positum est ergo seculum in tenebris, & qui inhabitant in eo sine lumine.
21 Quoniam Lex tua incensa est, propter quod nemo scit quæ à te facta sunt, vel quæ incipient opera.

22 Si enim inueni in te gratiam, immitte in me ſpiritum ſanctum, & ſcribam omne quod
factum eſt in ſeculo ab initio, quæ erant in Lege tua ſcripta, vt poſſint homines inuenire
ſemitam: & qui voluerint viuere in nouiſſimis, viuant.
23 Et reſpondit ad me, & dixit, Vadens congrega populum, & dices ad eos vt non quærant C
te diebus quadraginta.
24 Tu autem præpara tibi buxos multos, & accipe tecum Saream, Dabriam, Salemiam, E-
chanum, & Aſiel, quinque hos qui parati ſunt ad ſcribendum velociter:
25 Et venias huc, & ego accendam in corde tuo lucernam intellectus, quæ non extingue-
tur quoadusque finiantur quæ incipies ſcribere.
26 Et tunc perfectis quædam palàm facies, quædam ſapientibus abſconſè trades: in craſti-
num enim hac hora incipies ſcribere.
27 Et profectus ſum ſicut mihi præcepit, & congregaui omnem populum, & dixi,
28 Audi Iſrael verba hæc:
Genes. 47. a. 4 Deut. 4. a. 5 & 5. a. 6 29 Peregrinati ſunt patres noſtri ab initio in AEgypto, & liberati ſunt inde:
30 Et acceperũt Legem vitæ, quã non cuſtodierunt, quam & vos poſt eos trãſgreſſi eſtis.
31 Et data eſt vobis terra in ſortem, & terra Sion, & patres veſtri & vos iniquitatẽ feciſtis,
& non ſeruaſtis vias quas præcepit vobis Altiſſimus:
32 Et iuſtus iudex quum ſit, abſtulit à vobis in tempore quod donauerat.
33 Et nunc vos hîc eſtis, & fratres veſtri introrſum veſtrum ſunt.
34 Si ergo imperaueritis ſenſui veſtro, & erudieritis cor veſtrum, viui conſeruati eritis, &
poſt mortem miſericordiam conſequemini.
35 Iudicium enim poſt mortem veniet, quando iterum reuiuiſcemus: & tunc iuſtorum no
mina parebunt, & impiorum facta oſtendentur.
36 Ad me igitur nemo accedat nunc, neque requirat me vſque dies quadraginta. D
37 Et accepi quinque viros, ſicut mandauit mihi, & profecti ſumus in campum, & manſi-
mus ibi.
Ezech. 3. a. 1. 38 Et factus ſum in craſtinum, & ecce vox vocauit me, dicens, Eſdra, aperi os tuum, & bibe
quo te potauero.
39 Et aperui os meum, & ecce calix plenus porrigebatur mihi. hoc erat plenum ſicut aqua:
color autem eius vt igni ſimilis.
40 Et accepi, & bibi: & in eo quum bibiſſem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus
meum increſcebat ſapientia. nam ſpiritus meus conſeruabatur memoria.
41 Et apertum eſt os meum, & non eſt clauſum amplius.
42 Altiſſimus dedit intellectum quinque viris, & ſcripſerunt quæ dicebantur exceſſiones
noctis quas non ſciebant.
43 Nocte autẽ manducabant panem, ego autẽ per diem loquebar, & per noctẽ non tacebã.
44 Scripti ſunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor.
45 Et factum eſt quum compleuiſſent quadraginta dies,
46 Loquutus eſt Altiſſimus, dicens, Priora quæ ſcripſiſti, in palàm pone, & legant digni &
indigni:
47 Nouiſſimos autem ſeptuaginta conſeruabis, vt tradas eos ſapientibus de populo tuo.
48 In his enim eſt vena intellectus, & ſapiẽtiæ fons, & ſciẽtiæ flumẽ. Et feci ſic. Cap. XV.
1 ECce loquere in aures plebis meæ ſermones prophetiæ quos immiſero in os tuum, di-
cit Dominus:
2 Et fac vt in charta ſcribantur: quoniam fideles & veri ſunt.
3 Ne timeas à cogitationibus aduerſum te, nec turbent te incredulitates dicentium:
4 Quoniam omnis incredulus in incredulitate ſua morietur.
5 Ecce ego induco (dicit Dominus) ſuper orbem terrarum mala, gladium, & famẽ, & mor
tem, & interitum:
6 Propter quod ſuperpolluit iniquitas omnẽ terrã, & adimpleta ſũt opera nociua illorũ:
7 Propterea dicit Dominus,
8 Iam non ſilebo de impietatibus eorum quæ irreligioſè agunt, nec ſuſtinebo in iis quæ

inique exercent: ecce sanguis innoxius & iustus clamat ad me, & animæ iustorum clamãt Apoca.6.c.10. & 19.a.2.
perseueranter.
9 Vindicans vindicabo illos, dicit Dominus, & accipiam omnem sanguinem innoxiũ ex illis ad me.
10 Ecce populus meus quasi grex ad occisionem ducitur, iam non patiar illum habitare in terra AEgypti:
11 Sed educam eum in manu potenti & brachio excelso, & percutiam plaga sicut prius, & corrumpam omnem terram eius.
12 Lugebit AEgyptus, & fundamenta eius plaga verberata, & castigatione quas inducet ei Deus.
13 Lugebunt cultores operantes terram, quoniam deficient semina eorum ab vredine & grandine, & à sydere terribili.
14 Væ seculo, & qui habitant in eo:
15 Quia appropinquauit gladius & contritio eorum, & exurget gens contra gentem ad pugnam, & rhomphæa in manibus eorum.
16 Erit enim inconstabilitio hominibus: & alii aliis inualescentes non curabunt Regem suum, & principes viæ gestorum suorum in potentia sua.
17 Concupiscet enim homo in ciuitatem ire, & non poterit.
B 18 Propter superbiã enim eorũ ciuitates turbabuntur, domus exterẽtur, homines metuẽt.
19 Non miserebitur homo proximum suum ad irritum faciendum domos eorum in gladium, ad diripiendas substantias eorum propter famem panis & tribulationem multam.
20 Ecce ego conuoco, dicit Deus, omnes Reges terræ ad me verendum, qui sunt ab Oriente, & ab Austro, ab Euro, & à Libano, ad conuertendos in se, & reddere quæ dederunt illis:
21 Sicut faciunt vsque hodie electis meis, sic faciam & reddã in sinu eorum. hæc dicit Dominus Deus.
22 Non parcet dextera mea super peccatores, nec cessabit romphæa super effundentes sanguinem innoxium super terram.
23 Exiit ignis ab ira eius, & deuorauit fundamẽta terræ, & peccatores quasi stramẽ incensũ.
24 Væ eis qui peccant, & non obseruant mandata mea, dicit Dominus.
25 Non parcam illis: discedite filii à potestate: nolite contaminare sanctificationem meã.
26 Quoniam nouit Dominus omnes qui delinquũt in illũ, propterea tradidit eos in mortem & in occisionem.
27 Iam enim venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis: non enim liberabit vos Deus, propter quod peccastis in eum.
28 Ecce visio horribilis, & facies illius ab Oriente.
29 Et exient nationes draconum Arabum in curribus multis: & sicut flatus, eorum numerus fertur super terram, vt iam timeant & trepident omnes qui illos audient,
30 Carmonii insanientes in ira, & exient vt apri de sylua, & aduenient in virtute magna, & constabunt in pugnam cum illis, & vastabunt portionem terræ Assyriorum.
31 Et post hæc superualescent dracones natiuitatis suæ memores, & conuertent se conspirantes in virtute magna ad persequendos eos.
32 Isti turbabuntur & silebunt in virtute illorum, & conuertent pedes suos in fugam:
C 33 Et à territorio Assyriorum subsessor obsidebit eos, & consumet vnum ex illis, & erit timor & tremor in exercitu illorum, & contentio in Reges ipsorum.
34 Ecce nubes ab Oriente, & à Septentrione vsque ad Meridianum, & facies earum horrida valde, plena iræ & procellæ:
35 Et collident se inuicem, & collident sydus copiosum super terram, & sydus illorum: & erit sanguis à gladio vsque ad ventrem,
36 Et fimus hominis vsq; ad substramẽ cameli, & erit timor & tremor multus super terrã:
37 Et horrebunt qui videbunt iram illam, & tremor apprehendet illos:
38 Et post hæc mouebuntur nimbi copiosi à Meridiano & Septentrione, & portio alia ab Occidente:

39 Et superinualescent venti ab Oriente,& recludēt eam,& nubem quam suscitauit in ira,
& sidus ad faciendam exterritationem ad Orientalem ventum & Occidentē violabitur:
40 Et exaltabuntur nubes magnæ & validæ plenæ iræ, & sidus,vt exterreant omnem terrā
&inhabitantes eam,& infundent super omnem locum altum & eminentē sidus terribile,
41 Ignem & grandinem,& rhomphæas volantes,& aquas multas, vt etiam impleātur omnes campi,& omnes riui plenitudine aquarum multarum.
42 Et demolientur ciuitates,& muros,& montes,& colles,& ligna syluarum,& fœnū pratorum,& frumenta eorum.
43 Et transibunt constantes vsque Babylonem,& exterent eam.
44 Conuenient ad ipsam,& circuibunt eam, & effundent sidus & omnem iram super eam,
& subibit puluis & fumus vsque in cælum,& omnes in circuitu lugebunt eam:
45 Et qui sub ea remanserint,seruient iis qui exterruerunt.
46 Et tu Asia concors in spem Babylonis,& gloria personæ eius:
47 Væ tibi misera propter quod assimilasti ei, & ornasti filias tuas in fornicatione ad placendum & gloriandum in amatoribus tuis qui tecum cupierunt semper fornicari.
D 48 Odibilem imitata es in omnibus operibus eius, & in adinuentionibus eius: propterea dicit Deus,
49 Immittam tibi mala,viduitatem,paupertatem,& famem,& gladium,& pestem,ad deuastandas domos tuas à violatione,& morte,& gloria virtutis suæ.
50 Sicut flos siccabitur,quum exurget ardor qui emissus est super te,
51 Infirmaberis vt paupercula plagata & castigata à mulieribus,vt non possint te suscipere potentes & amatores.
52 Nunquid ego sic zelabor te,dicit Dominus,
53 Nisi occidisses electos meos in omni tempore, exaltās perquussionem manuum, & dicens super mortem eorum,quum inebriata esses,
54 Exorna speciem vultus tui?
55 Merces fornicationis tuæ in sinu tuo,propter hoc redditionem accipies.
56 Sicut facies electis mei,dicit Dominus:sic faciet tibi Deus,& tradet te in malum.
57 Et nati tui fame interient:& tu rhomphæa cades,& ciuitates tuæ conterentur,& omnes tui in campo gladio cadent.
58 Et qui sunt in montibus,fame peribunt,& manducabunt carnes suas,& sanguinem bibent à fame panis & siti aquæ.
59 Infœlix per maria venies,& rursum accipies mala.
60 Et in transitu allident ciuitatem occisam, & exterent aliquam portionem terræ tuæ, &
partem gloriæ tuæ exterminabunt,rursum reuertentes ad Babylonem subuersam.
61 Et demolita eris illis pro stipula,& ipsi erunt tibi ignis:
62 Et deuorabunt te & ciuitates tuas,terram tuam & montes tuos, omnes syluas tuas & lignum fructiferum igni comburent.
63 Filios tuos captiuos ducent,& censum tuum in prædam habebūt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt.

Cap. XVI.

1 VAE tibi Babylon & Asia,væ tibi AEgypte & Syria.
2 Præcingite vos saccis & ciliciis,& plangite filios vestros,& dolete:quoniam appropinquauit contritio vestra.
3 Immissus est vobis gladius,& quis est qui auertat illum?
4 Immissus est in vobis ignis,& quis est qui extingat illum?
5 Immissa sunt vobis mala,& quis est qui repellat ea?
6 Nunquid repellet aliquis leonem esurientem in sylua, aut extinguet ignem in stipula mox quando cœperit ardere?
7 Nunquid repellet aliquis sagittam à sagittario forti missam?
8 Dominus fortis immittit mala,& quis est qui repellat ea?
9 Exiit ignis ex iracundia eius,& quis est qui extinguat eum?
10 Coruscabit,& quis non timebit?tonabit,& quis non pauebit?

11 Dominus comminabitur,& quis non funditus conteretur à facie ipsius?
12 Terra tremuit & fundamenta eius,mare fluctuat de profundo,& fluctus eius disturba-
buntur,& pisces eius à facie Domini,& à gloria virtutis eius:
13 Quoniam fortis dextera eius quæ arcum tendit: sagittæ eius acutæ quæ ab ipso mittun
tur,non deficient cum cœperint mitti in fines terræ.
14 Ecce mittuntur mala,& non reuertentur donec veniant super terram.
15 Ignis succenditur,& non extinguetur donec consumat fundamenta terræ.
16 Quemadmodum non redit sagitta missa à valido sagittario: sic non reuertentur mala
quæ missa fuerint in terram.
17 Væ mihi,væ mihi:quis me liberabit in illis diebus?
18 Initium dolorum & multi gemitus, initium famis & multi interitus:initium bellorũ,
& formidabunt potestates:initium malorum,& trepidabunt omnes.
19 In his quid faciam quum venerint mala?
B 20 Ecce fames,& plaga,& tribulatio, & angustia, missa sunt flagella in emendatione:
21 Et in his omnibus se non cõuertent ab iniquitatibus suis, neque flagellorum memores
erunt semper.
22 Ecce,erit annonæ vilitas super terram,sic vt putent sibi esse directam pacem:& tũc ger
minabunt mala super terram,gladius,fames,& magna confusio.
23 A fame enim plurimi qui inhabitant terram interient,& gladius perdet cæteros qui su-
perauerint à fame:
24 Et mortui sicut stercora proiicientur, & non erit qui consoletur eos. derelinquetur e-
nim terra deserta,& ciuitates eius deiicientur.
25 Non derelinquetur qui colat terram,& qui seminet eam.
26 Ligna dabunt fructus,& quis vindemiabit illa?
27 Vua matura fiet,& quis calcabit illam?erit enim locis magna desertio.
28 Cupiet enim homo hominem videre,vel vocem eius audire.
29 Relinquentur enim de ciuitate decem, & duo de agro qui absconderint se in densis ne-
moribus & scissuris petrarum.
30 Quemadmodũ derelinquuntur in olìueto & singulis arboribus tres aut quatuor oliuæ,
31 Aut sicut in vinea vindemiata racemi reliquuntur ab iis qui diligenter vineã scrutãtur:
32 Sic relinquẽtur in diebus illis tres aut quatuor ab scrutãtibus domos eorũ in rhõphæa.
33 Et relinquetur terra deserta, & agri eius inueterabunt,& viæ eius & omnes semitæ eius
germinabunt spinas,eo quòd non transient homines per eam.
34 Lugebunt virgines non habentes sponsos,lugebunt mulieres non habentes viros,luge-
bunt filiæ earum non habentes adiutorium.
35 Sponsi earum in bello consumentur,& viri earum in fame exterentur.
36 Audite verò ista,& cognoscite ea serui Domini.
37 Ecce verbum Domini,excipite illud:ne diis credatis de quibus dicit Dominus,
38 Ecce appropinquant mala,& non tardant.
C 39 Quemadmodum prægnans cum parit in nono mense filium suum,appropinquãte ho-
ra partus eius ante horas duas vel tres,dolores circumeunt ventrem eius,& prodeunte in-
fante de ventre non tardabunt vno puncto:
40 Sic non morabuntur mala ad prodeundum super terram, & seculum gemet, & dolores
circuntenebunt illud.
41 Audite verbũ,plebs mea:parate vos in pugnã,& in malis sic estote, quasi aduenæ terræ.
42 Qui vendit,quasi qui fugiat:& qui emit,quasi qui perditurus.
43 Qui mercatur,quasi qui fructum non capiat:& qui ædificat,quasi non habitaturus.
44 Qui seminat,quasi qui non metet:sic & qui vineam putat,quasi non vendemiaturus.
45 Qui nubunt,sic quasi filios non facturi:& qui non nubunt,sic quasi vidui.
46 Propter quod qui laborant,sine causa laborant.
47 Fructus enim illorum alienigenæ metent, & substantiam illorum rapient, & domos e-
uertent,& filios eorum captiuabunt:quia in captiuitate & fame generant natos suos.

48 Et qui negotiãtur in rapina, quantum diu exornant ciuitates & domos suas, & possessio-
nes & personas suas,
49 Tanto magis adzelabor eos super peccata sua, dicit Dominus.
50 Quomodo zelatur fornicaria mulierem idoneam & bonam valde:
51 Sic zelabitur iustitia iniquitatem quũ exornat se: & accusat eam in facie, quum venerit
qui defendat exquirentem omne peccatum super terram.
52 Propterea nolite similari ei, nec operibus eius:
53 Quoniam adhuc pusillum, & tolletur iniquitas à terra: & iustitia regnabit in vos.
54 Non dicat peccator se non peccasse: quoniam carbones ignis comburet super caput e-
ius qui dicit, Non peccaui coram Domino Deo & gloria ipsius.
Luc 16.d.15 55 ‖Ecce Dominus cognoscet omnia opera hominum, & adinuẽtiones illorum, & cogita-
tiones illorum, & corda illorum.
Gene 1.a.1 56 Dixit‖enim, Fiat terra, & facta est: Fiat cælum, & factum est.
Psal.146.a.4 57 Et in verbo illius, stellæ fundatæ sunt:‖& nouit numerum stellarum.
58 Qui scrutatur abyssum, & thesauros illarum: qui mensus est mare & conceptum eius.
59 Qui conclusit mare in medio aquarum, & suspendit terram super aquas verbo suo.
60 Qui extendit cælum quasi cameram, super aquas fundauit eum.
D 61 Qui posuit in deserto fontes aquarum, & super verticem montium lacus ad emittendũ
flumina ab eminenti petra, vt potaret terram.
62 Qui finxit hominem, & posuit cor suum in medio corporis, & misit ei spiritum, vitam,
& intellectum,
63 Et spiramen Dei omnipotentis qui fecit omnia, & scrutinat omnia absconsa in abscõ-
sis terræ.
64 Hic nouit adinuentionem vestram, & quæ cogitatis in cordibus vestris, peccantes, & vo
lentes occultare peccata vestra.
65 Propter quod Dominus scrutinãdo scrutinauit õnia opera vestra, & traducet vos õnes:
66 Et vos confusi eritis quum processerint peccata vestra coram hominibus, & iniquitates
erunt quæ accusatores stabunt in die illo.
67 Quid facietis? aut quomodo abscondetis peccata vestra coram Deo & Angelis eius?
68 Ecce iudex Deus, timete eũ: desinite à peccatis vestris, & obliuiscamini iniquitates ve-
stras iam agere eas in sempiterno: & Deus educet vos, & liberabit de omni tribulatione.
69 Ecce enim incenditur ardor super vos turbæ copiosæ, & rapient quosdam ex vobis, & ci
babunt idolis occisos:
70 Et qui consenserint eis, erunt illis in derisum, & in improperium, & in cõculcationem.
71 Erit enim locis locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa super timentes Dominũ.
72 Erunt quasi insani, nemini parcentes ad diripiendum & deuastandum adhuc timentes
Dominum:
73 Quia deuastabunt & diripient substantias, & de domibus suis eos eiicient.
74 Tunc parebit probatio electorum meorum, vt aurum quod probatur ab igne.
75 Audite dilecti mei, dicit Dominus: Ecce adsũt dies tribulationis, & de his liberabo vos.
76 Ne timeatis, nec hæsitetis: quoniam Deus dux vester est.
77 Et qui seruat mandata & præcepta mea, dicit Dominus Deus, ne præpõderent vos pec-
cata vestra, ne superleuent se iniquitates vestræ.
78 Væ qui constringuntur à peccatis suis, & obteguntur ab iniquitatibus suis:
79 Quemadmodum ager constringitur à sylua, & spinis tegitur semita eius per quam non
transit homo, & excluditur, & mittitur ad deuorationem ignis.

Liber Tobiæ. Τωβὴτ.

Codex Græcus pro Tobia patre, vbique scripsit Τωβὶτ: pro filio Τωβίας. Hebræus autem codex vnus patrem vocat טובי, & filium טוביה: alter verò, pro vtroque scripsit טוביה.

VETVS

Cap. I.

Tobias Ex tribu & ciuitate Nephthali, quę est in superioribus Galilææ supra Naasson, post viam quæ ducit ad Occidentē, in sinistro habens ciuitatem Sephet.

4.Reg.17.a.3 Qūū captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorū, in captiuitate tamē positus, viā veritatis nō deseruit:

Ita vt omnia quæ habere poterat, quotidie cōcaptiuis fratribus quierāt ex eius genere, impertiret.

Qūumque esset iunior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere.

3.Reg.12.f.28 B Denique qūū irent omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat Rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium:

Exod.23.d.19 deut.12.a.6 Et pergebat in Ierusalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens:

Ita vt in tertio anno proselytis & aduenis ministraret omnem decimationem.

Hæc & his similia secundum Legē Dei puerulus obseruabat.

NOVA EX GRAECO TRALATIO.

Cap. I.

1 "Liber Sermonum Tobiæ filii Tobielis, filii Ananielis, filii Adouelis, filii Gabaelis, è semine Asaelis, tribúque Nephthalim. Tobias captiuus inter Assyrios, viam veritatis non deserit.

2 "Qui temporibus Salmanasaris Assyriorum Regis captiuus fuit abductus è Thisbe, quæ est ad dexterā eius vrbis, "quæ proprio nomine Nephthalim appellatur, in Galilæa supra Aser posita.

3 Ego Tobias omni tempore vitæ meæ "itineribus veritatis & iustitiæ incessi, "multáque benignè feci gentis meæ fratribus qui mecum Niniuen in terram Assyriorum profecti fuerunt. Misericors Tobias.

4 Ac quum in mea essem patria, in terra Israel adhuc iuuenis, paterna tribus mea vniuersa defecit "à domo Hierosolymitana, ea quæ ex omnibus Israel tribubus ad sacrificia omnium offerenda selecta fuerat, "vbi templum tabernaculi Altissimi consecratum fuerat, atque ad omnes ætates ædificatum.

5 Sed omnes tribus quæ à Deo desciuerant, domúsque patris mei Nephthalim "Baalim illi iuuencæ sacrificabant. Fugit idola.

6 Ego autem, vt vniuerso Israeli "præcepto sempiterno præscriptū est, Hierosolymā solus "frequenter cōmeabam, primitias afferens & decimas vnà cum iis "quæ primùm detonsa erant, eáque posteris Aaronis ad altare offerebam.

7 "Primas omnium fructuum decimas dabam "Sacerdotibus ab Aarone ortis, qui Hierosolymis ministrabant. alteras decimas "vendebam: & profectus, quæ inde confecissem, Hierosolymis annis singulis impendebam.

8 Tertias verò iis "quibus par erat elargiebar, sicut Debora mater patris mei mihi præceperat: "nam me quidem pater pupillum reliquerat.

IN CAPVT I.

1 Liber sermonum Tobiæ Βίβλος λόγων Τωβὶτ. Liber sermonum Tobiæ. Id est eorum quæ dicta sunt & memorata à Tobia Inducitur
enim Tobias αὐτοπρόσωπος commemorans ea quæ à se & facta & dicta sunt. Diuus Hieronymus hunc librum ex Hebræis ita vertit, vt hæc de
Tobia ab aliquo alio narrentur. Sed in duobus libris Hebraicis ex quibus hæc translata sunt, Tobias ipse loquitur. Itaque malo vertere Sermonū
quàm Historiarū: quoniam hic liber ita inscriptus est, vt quæ dicta sunt à Tobia, complectatur. Hæc enim inscriptio tractationi ipsius libri ma
gis congruit. Hebræi tantùm habent, Liber Tobiæ. 2 Qui temporibus Salmanasaris ὃς ἐν ἡμέραις Ενεμεσσάρου. qui in diebus Enemes-
sari. Ita eum omnes Græci codices nominant. Hebræi Salmanasarem, sicut Sacra historia 2.Reg.17.a.3, vt duplex nomen habuisse videatur.
Quæ proprio nomine Nephthalim appellatur, κυρίως τῆς Νεφθαλείμ. propriè Nephthalim. Nam tribus omnibus communis, Nephthalim
appellabatur: ita nomen tribus omnibus commune, huic vrbi propriè tributum est.
3 Itineribus veritatis, &c. ὁδοῖς ἀληθείας ἐπορευόμην καὶ δικαιοσύνης. viis veritatis incedebam & iustitiæ. Hebræus legit, in iustitia & veritate
ambulaui. Alius autem legit בדרך תמים וצדקות רבות in via integritatis & iustitiarum multarum: quam lectionem variam ego propterea ad-
duco, vt intelligatur hunc librum non ex vno authore Hebræo in Græcum sermonem translatum fuisse. Multáque benignè feci καὶ ἐλεη-
μοσύνας πολλὰς ἐποίουν. & multas eleemosynas faciebam. Hebræus, magnas beneficentias tribuebam. aut, conferebam. Nam חסדים ille appellat,
quæ Græcus ἐλεημοσύνας: vtrunque nomen ea beneficia significat quæ à beneficentia & misericordia proficiscuntur.
4 A domo Hierosolymitana, &c. ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἱεροσολύμων τῆς ἐκλεχθείσης. à domo Hierosolymorum quæ fuerat electa. Quidam codices le-
gunt ἐκλεχθείσης in fœminino genere, vt sensus ad vrbem referatur. Sed melius ad domum, id est ad templum Hierosolymitanum refertur. atq;
ita in codice Toletano legitur. Hebræus vocat domum Dauid, à qua decem tribus separatæ, templum Hierosolymitanum, cultúmque in eo in-
stitutum frequentare destiterunt, atque ita à vera religione defecerunt. Vbi templum tabernaculi, &c. καὶ ἡγιάσθη ὁ ναὸς τῆς κατασκηνώσεως τοῦ
ὑψίστου. & sanctificatum est tēplum tabernaculi Altissimi. Hebræus ad Deum refert, itáque legit, sanctificauit templum nomini Domini exer-
cituum, ad ponendum ibi nomen eius in æternum. verba sunt diuersa, idem sensus. Nomen enim Domini declarat quomodo Deus in eo taber-
naculo habitaret. Deus enim ita ibi colebatur, vt memoria nominis eius eo in loco celebraretur.
5 Baalim illi iuuencæ sacrificabant. ἔθυον τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει. sacrificabant Baal vaccæ. aut, iuuencæ. Exemplar Toletanū legit, δυνάμει
potentiæ, sed mendosè, pro δαμάλει. Hebræus, Baalim in plurali numero, quibus adiungit הבעלים idola quædam detestāda atque abominanda.
Hieronymus Aureos vitulos vertit, eósque factos à Ieroboam: & ita legitur ab alio Hebræo. לעגלי הזהב vitulis aureis. Ita videmus hanc historiā
non ab vno authore compositam esse, neque hunc Græcum ex vno tantùm, sed nunc ab hoc, nunc ab illo accepisse.
6 Præcepto sempiterno ἐν προστάγματι αἰωνίῳ. Hebræus, חוקת עולם statuto sempiterno. Frequēter πλεονάκις. vnus ex Hebræis di-
cit, ter in anno, siue tribus vicibus. Alter verò, statis temporibus במועדים, vt erat præscriptum in Lege Mosis. Quæ primùm detonsa erant,
καὶ τὰς πρωτοκουρίας. primitiua velleris detonsi. Hebræus, ראשית הגז primitias velleris. 7 Primas decimas προτέραν δεκάτην. primam
decimam, vt Hebræi in singulari numero, מעשר אשו. Commemorat autem tres decimas quæ spatio sex annorum cōferebantur. Nam septimo
anno terra vacabat à cultura. Sacerdotibus ab Aarone ortis, τοῖς υἱοῖς Ἀαρών. filiis Aaron. Hebraicè pro posteris, atque iis qui ab eo genus
duxerunt. Vendebam: ἀπεπρατιζόμην. Hebræus, eram vendens. vt pecuniam pro illis acciperet ad maiorem itineris longinqui com-
moditatem, quemadmodum Moyses in Deuteronomio præcipit. 8 Quibus par erat οἷς καθῆκει. quibus conueniebat. aut, oporte-
bat dispertire. aut, elargiri, vt sunt viduæ, pupilli, peregrini, aliique indigentes. Hebræus vnus ait, pro instauranda ac reficienda sacra æde Domi
ni. Alter autem, in eos inopes egentésque, quos exposui. Nam me quidem pater pupillum reliquerat. διότι ὀρφανὸς κατελείφθην ὑπὸ τοῦ
πατρός μου. quoniam fueram relictus à patre meo. Hebræus addit, & à matre mea.

Ducit vxorem Annam, ex qua Tobiam generat.
Filium infantulum docet Deũ timere.

Porrò quum 'iam vir euasissem, Annam 'ex stirpe generis mei 9
vxorem duxi, 'ex eáque Tobiam filium sustuli.

Quúmq; captiuus Niniuen abductus essem, fratres mei, & qui 11
de meo erant genere, 'de cibis Gentium comedebant:
'Ego verò animam meam conseruaui, vt ab illis abstinerem, 12
'Quòd memoriam Dei toto animo custodirem. 13

Inuenit gratiā coram Salmanasar.

Itaque 'gratiam ac decorẽ Altissimus mihi dedit coram Salma 14
nasare, 'vt suo me is obsonatore vteretur.
Atque in Mediam profectus, apud 'Gabaelem Gabriæ *filium* in 15
terra Mediæ decem talenta 'deposui.

Succurrit Gabelo egenti.

Mortuo autem Salmanasare Sennacherib filius ei successit in 18
regnum: 'cuius quidem res quũessent turbulentæ, ego in Mediam
proficisci non poteram.

Charitas Tobiæ in fratres.

Cæterùm temporibus Salmanasaris 'multa in fratres meos be- 19
nignitate vsus sum, 'panes meos erogans in eos
Qui esuriebant, nudósque vestimentis meis cooperiens. ac si- 20
quem de genere meo mortuum videram, 'circúmq; muros in vr-
be Niniue proiectum, sepeliebam illum.
Quúmque rex Sennacherib 'cũ fuga ex Iudæa reuersus, aliquos 21
interfecerat, eos ego 'furtim sepulturæ mandabam. multos enim
ille perdidit in indignatione sua: neque quũ à Rege quærerentur,
cadauera eorum 'comparebant.
Itaq; quũ quidã Niniuita 'me ad Regẽ detulisset quòd illos se- 22
pelirem, 'latitaui: & quũ cognouissem 'me ad necẽ requiri, secessi.

Tobias fugit à facie Sennacherib.

Omnia autem bona mea fuerunt direpta, nec quicquam mihi 23
relictum est præter vxorem Annam & Tobiam filium.

9 Quũ verò factus fuisset vir, accepit vxorẽ Annã de tribu sua: genuitque ex ea filium, nomen suũ imponẽs ei. Num.36.c.

10 Quem ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato.

11 Igitur quũ per captiuitatem deuenisset cum vxore sua & filio in ciuitatem Niniuen, cum omni tribu sua:

12 Et quũ omnes ‖ederent ex cibis Gẽtilium, iste custodiuit animã suã, & nũquã contaminatus est in escis eorũ. Genes.43.g.

13 Et quoniã memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiã C

14 in conspectu Salmanasar regis:
Et dedit illi potestatem quocunque vellet ire, habens libertatem quæcunque facere voluisset.

15 Pergebat ergo ad omnes qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis.

16 Quum autem venisset in Rages ciuitatem Medorum, & ex iis quibus honoratus fuerat à Rege, habuisset decem talenta argenti:

17 Et quũ in multa turba generis sui Gabelũ egentẽ videret qui erat ex tribu eius, sub chirographo dedit illi memoratũ pondus argenti.

18 Post multũ verò temporis mortuo Salmanasar rege quũ regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Israel exosos haberet in cõspectu suo

19 Tobias quotidie pergebat per omnem cognationẽ suã, & consolabatur eos, diuidebátque vnicuique, prout poterat, de facultatibus suis. D

20 Esuriẽtes alebat, nudísque vestimẽta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam solicitus exhibebat.

21 ‖Denique quum reuersus esset rex Sennacherib fugiẽs à Iudæa plagam, quam circa eũ fecerat Deus propter blasphemiã suam, & iratus multos occideret ex filiis Israel, ‖Tobias sepeliebat corpora eorum. 4.Reg.19.g. eccli.48.d. esa.37.g. 1.mach.7.f. 2.mach.8.c. 4.Esd.2.b.

22 At vbi nũtiatum est Regi, iussit eũ occidi, & tulit omnẽ substantiã eius.

23 Tobias verò cum filio suo & cum vxore fugiẽs, nudus latuit, quia multi diligebant eum.

9 Iam vir euasissem, ἐγενόμην ἀνήρ. factus vir essem. Hebræus, Quum ad ætatem virorum [id est virilem] peruenissem. Alter, quum grandior factus essem. Græci vocant ἀνδρωθέντας, qui ad eam ætatem sunt progressi vt inter viros recenseantur. Ex stirpe generis mei ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς πατριᾶς μου. ex semine familiæ meæ. aut, cognationis. Hebræus, & ipsa de familia [aut, cognatione] domus patris mei. Hieronymus, de tribu sua. Ex eáque Tobiam filium sustuli. καὶ ἐγέννησα ἐξ αὐτῆς Τωβίαν. & genui ex ea Tobiam. Hebræus, & peperit mihi Tobiam. Refert enim ad Saram vxorem. & addit, Et vocaui nomen eius Tobiam.

11 De cibis Gentium comedebant: ἤσθιον ἐκ τῶν ἄρτων τῶν ἐθνῶν. esitabant de panibus Gentium. Hebræus, panem Gentium. vt nomine panis omne ciborum genus intelligatur, in primísque ii quibus Iudæis per Legem vesci non licebat. Erant enim certa genera prohibita.

12 Ego verò animam meam conseruaui, &c. ἐγὼ δὲ συνετήρησα τὴν ψυχήν μου μὴ φαγεῖν, Custodiui autem animam meam ne comederem. Hebræus, At ego posui cor meum. id est animum induxi, ac proposui ne meipsum polluerem [aut, inquinarem] cibis Gentium. Hieronymus, Custodiuit animam suam, & nunquam contaminatus est escis eorum.

13 Quòd memoriam Dei, &c. καθότι ἐμεμνήμην τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ μου. quia memor fui Dei in tota anima mea. Hebræus habet, toto corde ac tota anima. Alius verò, non Memineram, legit: sed, Diligebam Dominum toto corde & tota anima. His verbis suum erga religionem Dei purúmque eius cultum significat. Amor enim facit vt præceptorum eius memores simus.

14 Gratiam & decorem dedit ἔδωκε χάριν καὶ μορφήν. dedit gratiam & speciem. aut, formam. id est, Deus me gratiosum reddidit apud Salmanasarem, atque speciosum, vt libenter me videret. Itaque quidam pro forma Aditum accessúmque verterunt. Hebræus חן & חסד gratiam & misericordiam, atque miserationes רחמים. His verbis significat se à Deo in gratia illustri positum esse apud Regem. Vt suo me is obsonatore vteretur. καὶ ἤμην αὐτοῦ ἀγοραστής. & eram eius emptor. Hebræus, fecit me קונה procuratorẽ [aut, dispensatorem] omnium rerum necessariarum. Alius, præfecit me omnibus quæ habebat. Propriè autem קונה emptorem aut procuratorẽ significat, à quo omnia ad victũ aulæ regiæ necessaria parabantur. 15 Gabaelem Gabriæ *filium* Γαβαήλῳ τῷ τοῦ Γαβρία. Omnes Græci codices habent, fratrem Gabriæ. sed Hebræus filiũ dicit: & postea hic Græcus translator articulo genitiui casus vtens παρεθέμην Γαβαήλῳ τῷ τοῦ Γαβρία filiũ potius quàm fratrẽ fuisse significat. Deposui. παρεθέμην. commisi. Hebræus, reliqui [aut, deposui] depositum. Græci παραθήκην appellant pecuniam, aut aliquid aliud, quod asseruandum alicui committitur. Hieronymus dicit, sub chirographo illud pondus argenti datum fuisse.

18 Cuius quidem res, &c. καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἠκαταστάτουν. & viæ eius turbatæ sunt. Hebræus, & fuit prauus, ac durus, & viæ eius dissipatæ. aut, conturbatæ. Alter autem dicit, iter in Mediam interclusum fuisse propter bella quæ in eo regno commota erant.

19 Multa in fratres meos, &c. ἐλεημοσύνας πολλὰς ἐποίουν τοῖς ἀδελφοῖς μου. multas eleemosynas faciebam fratribus meis. Hebræus, beneficentiam magnam conferebam in fratres meos, גדול חסד. Græcus, multas eleemosynas vertit, sed ex alio Hebræo, qui habet צדקות רבות iustitias multas. Nomine autem Iustitiæ ea significantur quæ benignè ac misericorditer in homines indigentes conferuntur. Dici potest, se multis & magnis beneficiis fratres suos affecisse. Panes meos erogans τοὺς ἄρτους μου ἐδίδουν. panes meos dabam. Hebræus, panem meum distribuebã esurienti, & nudos vestiebam. His duobus comprehendit ea beneficia quæ ad victum & vestitum pertinent.

20 Circúmq; muros ὀπίσω τοῦ τείχους. ad murum. vel, circa murũ. Hebræus, post murum. id est mœnia vrbis Niniues. Cadauera enim interfectorũ proiiciebãt atq; insepulta relinquebãt. qua in re summa crudelitas cũ ignominia cõiuncta declarabatur. Ea erat (vt dicitur) τάφος ἄταφος insepulta sepultura. 21 Cum fuga ex Iudæa reuersus, ὅτε ἦλθε φεύγων ἐκ τῆς Ἰουδαίας. quum venit fugiens. id est, quum ad internecionẽ exercitu ab Angelo Dei interfecto, cũ fuga & ignominia in regnũ se recepit. Hebræus, postquã Hierosolymis reuersus est cũ confusione vultus. id est, cum ignominia & dedecore, cum fuga videlicet fœdissima. Furtim sepulturæ mandabam. ἔθαψα αὐτοὺς κλέπτων. sepeliui eos furans. Hebræus בסתר clàm, occultè sepeliebam, deligẽs tempus nocturnum ad eam rem accommodatũ. Comparebant. εὑρέθη. inuenta sunt. Hebræus, Rex quærebat interfectos, & non reperiebat. 22 Me ad Regem detulisset, ὑπέδειξε τῷ βασιλεῖ περὶ ἐμοῦ. significant Regi de me. aut, Regi indicauit me illos sepelire. Hebræus, dixit Regi de me. Latitaui: ἐκρύβην. latui. me abscondi, atque abdidi. Hebræus, clàm aufugi. Græcus mox dicit ἀνεχώρησα secessi. Me ad necem requiri, ὅτι ζητοῦμαι ἀποθανεῖν. quòd quæror vt moriar. id est, quũ intelligerem me ad mortem posci, me subduxi.

4.Reg.19.g.17
2.paral.32.e.21

Poſt dies verò quadragintaquinque occiderunt Regem filii ipſius:

Et reuerſus eſt Tobias in domum ſuam, omniſque facultas eius reſtituta eſt ei.

Cap. II.

POſt hæc verò quum eſſet dies feſtus Domini, & factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ,

Dixit filio ſuo, Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra timentes Deum, vt epulentur nobiſcum.

Quúmque abiiſſet reuerſus, nuntiauit ei, vnum ex filiis Iſrael iugulatum iacere in platea.

Statimque exiliẽs de accubitu ſuo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus: tollénſque illud, portauit ad domum ſuam occulte, vt dum ſol occubuiſſet, cautè ſepeliret eum.

Quũque occultaſſet corpus, mãducauit panem cum luctu & tremore,

Amos 8.c.10
1.machab.1.e.41

B

Memorãs illum ſermonem quem dixit Dominus per Amos prophetã, Dies feſti veſtri conuertentur in lamentationem & luctum.

Quum verò ſol occubuiſſet, abiit, & ſepeliuit eum.

Suprà 1.d.22

Arguebãt autem eum omnes proximi eius, dicẽtes, Iam huius rei cauſa interfici iuſſus es, & vix effugiſti mortis imperium, & iterum ſepelis mortuos?

24 Cæterùm nondum erant elapſi quinquaginta quinque dies, Reuertitur.
quum illum ˊduo ipſius filii interfecerunt: qui quũ in montes A-
rarath aufugiſſent, Sarchedonus eiuſdẽ filius illi in regnum ſuc-
ceſſit: atque Achiacharum Anaelis fratris mei filium ˊomnibus
patris ſui rationibus, totíque gubernationi præfecit.
25 Quum autem Achiacharus ˊpro me poſtulauiſſet, Niniuen re-
uerſus ſum. ˊerat autem ille à poculis, ˊatque ab annulo ſignato-
rio, ˊtum à rationibus, ˊac diſpenſator, ˊvicariúmque ſibi Sarche-
donus conſtituerat è fratre meo natum. Cap. II.
1 QVum autem domum meam rediiſſem, vxórque mea ˊAn- Tobias inuitat timentes Deum ad prandium.
na vnà cũ filio Tobia reſtituta mihi eſſet, ˊin feſto Penteco
ſtes, quod ſeptem hebdomadarum ſacrum eſt, ˊprandiũ
mihi lautum paratum eſt, *in quo* ad cibum capiendum accubui.
2 ˊIbi quum obſoniorum copiam viderem, filio meo, Abi, dico,
addúcque quencunque ˊegentem ex fratribus noſtris inueneris,
ˊqui quidem Domini memor ſit: ecce ego interea te expectabo.
3 ˊIlle autem quum reuerſus eſſet, Pater, inquit, quidam è gente Relictis conuiuis, tollit corpus mortuum in domũ, vt ſepeliat.
noſtra ˊpræfocatus, in foro proiectus iacet.
4 Itaque tum ego, priuſquam vllum guſtaſſem cibum, exilii, &
ˊſublatum domum abdidi, donec ſol occideret.
5 Deinde reuerſus laui, ˊcibúmque meum cepi cum mœrore:
6 ˊRecordatus illius vaticinii Amos, vt dixiſſet, ˊSolennia veſtra
cõuertẽtur in luctũ, atque omnes lætitiæ veſtræ in lamentationẽ.
7 ˊFleui igitur, & ˊpoſt occaſum ſolis abii, effoſſóq; ſepulchro *mor-
tuum* illum mandaui.
8 ˊAt verò vicini mei me irridentes, ˊNõ metuit, aiebãt, iam iſte Arguitur Tobias à propinquis.
interfici huiuſce rei cauſa: qui quum aufugerit, mortuos tamen
ecce iterum ſepelit.

24 Duo ipſius filii οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ. Hebræi eos nominant Adramelech & Sarezer. Omnibus patris ſui rationibus ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐκλογιστίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. ſuper omnem computationem patris ſui, ἔταξεν conſtituit. Hebræus, conſtituit eum dominatorem, ſiue gubernatorem in toto regno ſuo. ἐπὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν, quod ſtatim ſubiungitur, ſignificat ſummam rerum omnium gubernationem ei cõmiſſam eſſe.

25 Pro me poſtulauiſſet, ἠξίωσε περὶ ἐμοῦ. orauit pro me. aut, egit de me. Hebræus, petiit [aut, poſtulauit] à Rege pro me. ἀξιοῦν autẽ apud Græcos interdũ ſuppliciter orare ſignificat. Hoc loco ſignificat idẽ quod ἐντυγχάνειν intercedere pro aliquo. Erat autẽ ille à poculis, Ἀχιάχαρος δὲ ἦν οἰνοχόος. Achiacharus autẽ erat pincerna. Significat eũ qui porrigit poculũ alteri ad bibendum: quod officium in aula, & menſa regia eſt honorificum. Atque ab annulo καὶ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου. & ab annulo. Hebræus, ſuper annulũ [aut, ſigillũ] quo literæ obſignantur. Tum à rationibus, καὶ ἐκλογιστής. & ratiocinator. aut, quæſtor. Hebræus, à libellis expẽſi & accepti. Ac diſpenſator, διοικητής. gubernator. Paulo antè διοίκησιν adminiſtrationem rerum omnium appellauit, quam dixit ei fuiſſe commiſſam. Ita hic verti poteſt Moderator ac gubernator totius domus Regiæ. Vicariúmque ſibi cõſtituerat κατέστησεν αὐτὸν ἐκ δευτέρας. ad verbum eſt, conſtituit eum à *parte* ſecunda. id eſt, ſibi ſecundum & vicarium ſuum. ſecundum à Rege.

IN CAPVT II.

1 Anna vnà cum fil. &c. καὶ ἀπεδόθη μοι Ἄννα ἡ γυνή μου καὶ Τωβίας ὁ υἱός μου. antea dixit eam cum filio in bonorum direptione conſeruatam ſibi fuiſſe, ſed aufugiens illam reliquerat, quam reuerſus poſtea vnà cum bonis ac fortunis ſuis recuperauit. In feſto pentecoſtes, &c. ἐν τῇ πεντηκοστῇ τῇ ἑορτῇ, ἥ ἐστιν ἁγία ἑπτὰ ἑβδομάδων. in Pẽtecoſte feſto, quod eſt ſacrum ſeptem hebdomadũ. id eſt ſolenne, quod ſeptem hebdomadis à Paſchæ feſto completis celebrabatur. Hebræi feſtumtabernaculorũ appellant. Dicunt etiam feſtum ſeptem hebdomadum. Prandium mihi lautum paratum eſt, ἐγενήθη ἄριστον καλόν μοι. factum eſt prandium pulchrum mihi. Hebræus, prandium magnum. Ita enim vocant refectionem vnde corpus ſuſtentatur. Quidam vertunt Conuiuium. Hieronymus, prandium.

2 Ibi quum obſoniorum copiam viderem, καὶ ἐθεασάμην ὄψα πολλά. Et vidi obſonia multa. copioſum ciborum apparatum. Hoc Hebræi non habent, ſed tantùm, Quum in menſa accumberem. Egentem ex fratribus noſtris ἐνδεῆ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Hebræus, pauperes [aut, afflictos] de fratribus noſtris. Qui quidem Domini memor ſit: ὃς μέμνηται τοῦ Κυρίου. qui meminerit Domini. Hieronymus, timentes Deum: ſed neutrum apud Hebræos, quos ego legerim, legitur. Quidam vertũt, cui cordi ſit Dominus. Significat autem eos qui Deum piè colunt, legémque eius obſeruant, præceptorum eius memores.

3 Ille autem reuerſus καὶ ἐλθὼν εἶπεν. Et quũ veniſſet, dixit. Hebræi aiunt illum reuerſum eſſe cum animi mœrore & triſtitia. Præfocatus, in foro proiectus iacet. ἐστραγγαλωμένος, ἔρριπται ἐν τῇ ἀγορᾷ. ſtrangulatus, proiectus eſt in foro. Hebræus, interfectum, ac proiectum in plateis ciuitatis. Hieronymus, iugulatum iacere in platea. Alter Hebræus dicit, בשדה in campo.

4 Sublatum domũ abdidi, ἀνελόμενος αὐτὸν εἰς οἴκημα. detuli eum domum. Hebræus addit, ſuam. Significat autem ſe humeris ſuis ſublatum domum deportaſſe, ibique occultaſſe vſque ad occaſum ſolis, quoad nox eſſet.

5 Cibúmque meum cepi cum mœrore: καὶ ἤσθιον τὸν ἄρτον μου ἐν λύπῃ. & comedi panem meum in triſtitia. Hebræus, cum lachrymis & lamentatione. Alter, cum triſtitia & gemitu. Hieronymus, cum luctu & tremore.

6 Recordatus illius vaticinii ἐμνήσθην τῆς προφητείας. recordatus ſum prophetiæ. Solennia veſtra conuertentur in luctũ, στραφήσονται αἱ ἑορταὶ ὑμῶν εἰς πένθος. conuertentur feſtiuitates veſtræ in luctum. Hebræi & Amos propheta Conuertam dicũt, Deóq; ſermonem tribuunt.

7 Fleui igitur, καὶ ἔκλαυσα. Et fleui. Sed particula ו ſæpe habet vim inferendi. Hebræus dicit, permultum fleuiſſe. Poſt occaſum ſolis ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος. quum ſol occubuiſſet. ita etiam Hebræus. Alius autem, in ipſo veſpere.

8 At verò vicini me irridentes καὶ οἱ πλησίον ἐπεγέλων. Et vicini [aut, proximi] me irridebant. Hebræi vicinos dicunt, & eos qui erant ex tribu & cognatione eius, qui illum ſubſannabant. Hieronymus, arguebãt eum omnes proximi. Non metuit iam iſte interfici οὐκ ἔτι φοβεῖται ἐστὶ φονευθῆναι. adhuc iſte non metuit occidi. Hebræus, non metuit animæ [aut, vitæ] ſuæ. Alius, non timet ne moriatur.

9 Sed Tobias plus timens Deum quàm Regem, rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua, & mediis noctibus sepeliebat ea.

Efficitur cæcus in exemplū patientiæ posteris.

10 Eadem autem nocte, quum reuersus è sepultura ʹpollutus ad parietem atrii me quieti dedissem, ʹnec faciem velassem,

11 ʹPasseres quos in pariete latere nesciebam, stercus calidum in oculos apertos deiecerunt: ʹvnde natis in oculis meis albuginibus, quum medicos adiissem, ʹnihil ab illis adiutus sum. porrò Achiacharus ʹalebat me, donec in Elimaida profectus sum.

10 Contigit autem vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domū suam, iactasset sese iuxta parietem, & obdormisset,

11 Et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos eius, fieretque cæcus.

12 Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. C

13 Nam quum ab infantia sua semper Deum timuerit, & mandata eius custodierit, nō est contristatus contra Deum, quòd plaga cæcitatis euenerit ei:

Tobiam parentes irridēt, quos increpat.

14 Sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.

15 Nam sicut beato Iob insultabant Reges: ita isti parentes & cognati eius irridebāt vitam eius,

16 Dicentes, Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas?

17 Tobias verò increpabat eos, dicens, Nolite ita loqui,

18 Quoniam filii sanctorum sumus, & vitam illam expectamus quam Deus daturus est iis qui fidem suam nunquam mutant ab eo. D

Vxor Tobiæ textrix.

19 Anna verò vxor mea, ʹopera muliebria facienda conducebat.

20 Quúmque dominis ea misisset, persoluto illi pretio ʹhœdū insuper addiderunt.

Innocentia Tobiæ.

21 Qui quum peruenisset ad me, ʹbaláréque cœpisset, Vndenam, inquam, est hic hœdus? num furtiuus est? redde suis eum dominis: neque enim quicquam furtiuum ʹedere licet.

Vxor exprobrat ei eleemosynas.

22 At illa, ʹDono, inquit, ad mercedē additus est. Cui ego non credebam, iubebámque eum reddi dominis, atque ʹeius causa erubescebam.

23 Illa verò, Vbinā, inquit, sunt eleemosynæ atque iustitiæ tuæ? ʹen omnia in te apparent.

19 Anna verò vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie: & de labore manuum suarum victum, quem cōsequi poterat, deferebat.

20 Vndefactū est vt hœdum caprarum accipiens, detulisset domi.

21 Cuius quū vocem balantis vir eius audisset, dixit, ‖Videte ne forte furtiuus sit: reddite eū dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Deut.22.a.1

22 Ad hæc vxor ei⁹ irata respōdit, ‖Manifeste vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modò apparuerunt. Iob 2.c.9

23 Atque his & aliis huiuscemodi verbis exprobrabat ei.

Cap. III.

1 TUm ego mœrore affectus fleui, cum doloréque Deum ʹhuiusmodi verbis oraui,

2 Iustus es Domine, & omnia opera tua, omnésque tuæ viæ sunt ʹmisericordia & veritas, ʹverúmque iudicium & æquum in perpetuum exerces.

Cap. III.

1 TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis,

2 Dicens, Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt: & omnes viæ tuæ, misericordia, & veritas, & iudicium.

10 Pollutus ad parietē atrii me quieti dedissem, ἐκοιμήθην μεμιασμένος παρὰ τὸ τεῖχος τῆς αὐλῆς. dormiui contaminatus ad parietem atrii. Hebræi addūt causam, quòd non auderet ingredi domū, cadaueris cōtagione pollutus, quū nulla adhuc lotione purgatus esset. Id enim ex Lege Mosis obseruabatur ne polluti qui mortuum contrectarant & tetigerant, domum illoti ingrederentur. Itaque Hebræi dicunt dormiuisse extra atrium ad parietem. Nec faciem velassem, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἀκατακάλυπτον ἦν. & facies mea erat detecta. aperta, nullo velamento tecta.

11 Passeres στρουθία. Alter ex Hebræis צפרים. Alter, דרור auem in ædibus hominū, liberè & familiariter habitantē, ac nidificātem, quā quidam hirundinē vertunt. Hieronymus hirundines vertit, quorū ex nido stercora calida in oculos illius deciderunt. nomen autē צפור generale auiū aliquando est. Vnde natis in oculis meis albugin. καὶ ἐγενήθη λευκώματα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. & factæ sunt albugines in oculis meis. Hebræus, & factæ sunt maculæ albæ in oculis meis. Ita enim appellatur macula alba fusa in pupilla oculi, quasi mistura quædam, & aspersio nigredinis eius. Alter dicit oculos eius turbatos ita fuisse, vt videre non potuerit, atque ita occæcatum esse. Nihil ab illis adiutus sum. καὶ οὐκ ὠφέλησάν με. & non adiuuerunt me. Hebræus, non potuerunt me curare. aut, sanare. aut, oculis meis mederi. Alebat me, ἔτρεφέ με. nutriebat me. Hebræus, pascebat. vbi paulo antè dicit, se à fratribus suis derelictum in cæcitate oculorum suorum, ab Achiacharo nutritum esse.

19 Opera muliebria facienda conducebat. ἠριθεύετο ἐν τοῖς γυναικείοις. seruiebat in muliebribus. Hebræus, opus faciebat mulieribus. Hieronymus, ibat ad opus textrinum: & ita Hebræi dicunt eam texuisse pannos qui extenduntur in tabernaculis: vt sunt vela, cortinæ, integumentáque huiusmodi. Videtur opus fuisse muliebre in quo suam aliis operam nauauerit. Est autem γυναικεῖον locus in quo mulieres versantur, siue laborandum manibus sit, siue aliquid aliud agendum. Hebræus, היתה עושה מלאכה לנשים quo significant eam inseruisse mulieribus. aut, in opere muliebri versatam fuisse.

20 Hœdum insuper addiderunt. προσδόντες καὶ ἔριφον. addentes etiam hœdum. vt eo munere liberaliter mercedem operi debitam augerent, & cumularent. Hebræi etiam significant eam mercedis gratuitam accessionem fuisse.

21 Baláréque cœpisset, ἤρξατο κράζειν. cœpit clamare Num furtiuus est? μὴ κλεψιμαῖόν ἐστι. idest, furto sublatus. Hebræus, גנוב surreptus. Edere licet. θεμιτόν ἐστι φαγεῖν. fas est comedere. Hebræus, נכון לאכל conuenit comedere.

22 Dono, ad mercedem additus est. δῶρον δέδοταί μοι ἐπὶ τῷ μισθῷ. dono datus est mihi ad mercedem. Hebræus, datus est mihi ad mercedem. id est, vt donum gratuitū ad mercedem accessit, על שכרי supra mercedē meā. Eius causa erubescebam. ἠρυθρίων πρὸς αὐτήν. erubescebam ad eam. Hebræi hoc in loco nullo huiusmodi verbo vsi sunt, quo pudor verecundiáque significetur. Sed alter eorum dicit, eramus rixantes [aut, iurgantes] cum acerba animi offensione. Eo enim verbo iurgium inter maritum & vxorem acerbum significat. omnes autem Græci codices quos viderim, habent, ἠρυθρίων πρὸς αὐτήν. Sed vide an melius legendum sit, ἤριζον πρὸς αὐτήν contendebam cum ea. id est rixabar, vt Hebræi significare videntur. Hic enim sensus melius congruit.

23 En omnia in te apparent. ἰδοὺ γνωστὰ πάντα μετὰ σοῦ. ecce cognita omnia tecum. id est, in hac tua cæcitate nunc extant, apparéntque tuorum beneficiorum fructus atque eorum omnium quæ humaniter & benignè egisti. Est autem oratio κερτομική in officia pietatis atque humanitatis, quæ quasi sine aliquo fructu tributa aliis, irridentur quasi vanissima eius spes extiterit.

IN CAPVT III.

1 Tum ego mœrore affectus fleui, καὶ λυπηθεὶς ἔκλαυσα. & contristatus fleui. ita Hebræus. Et alius, plorauí amaro animo. id est dolenti & afflicto. Hieronymus. tunc Tobias ingemuit. Huiusmodi verbis oraui, καὶ προσηυξάμην λέγων. & precatus sum dicens. & oraui coram Domino, & dixi 2 Misericordia & veritas, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια. Quidam vertunt, misericordia & integritas. Ego malui Veritatem reddere. Nam Hebræus חסד ואמת, beneficētia, & veritas, Sic Psal.119, Noui Domine quoniam iusta sunt iudicia tua, atque in veritate me afflixisti. Verúmque iudicium & æquum in perpetuum exerces. καὶ κρίσιν ἀληθινὴν καὶ δικαίαν σὺ κρίνεις εἰς τὸν αἰῶνα. & iudiciū verum & iustum iudicas in seculum. Hebræus, iustè ac verè iudicas omnes venientes in mundum. Hieronymus, omnia iudicia tua iusta sunt.

Et nunc Domine memor esto mei, & ne vindictā sumas de peccatis meis, neq; reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum.

3 'Memento mei, méque respice, 'neque expetas à me pœnas peccatorum, aut etiam erratorum meorum, patrúmque meorū qui coram te peccauerunt:

Deut.28.b.15

Quoniam non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionem, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & in improperiū omnibus nationibus, in quibus dispersi sti nos.

4 'Præceptis enim tuis non paruerunt: quamobrem nos ad di-
reptionem, ad captiuitatem, ad necem, 'ad fabulam & ignomi-
niam omnibus, inter quos dispersi sumus, 'exposuisti: 'iam verò
multæ ac iustæ tibi sunt causæ,

Et nūc Domine magna iudicia tua, quia non egimus secundum præcepta tua, & non ambulauimus sinceriter coram te.

5 Quamobrem mecum agas secundum peccata mea, patrúm-
que meorum: quoniam non seruauimus præcepta tua, neque 'in-
tegrè coram te ambulauimus.

Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum. expedit enim mihi mori magis quàm viuere.

6 'Nunc ergo pro tua voluntate age mecum, ac 'iube meū eximi
spiritum, vt dissoluar 'atque in terram redigar. 'præstat enim mi-
hi mori potius quàm viuere: 'quoniam exprobrationes immeri-
tas audiui, in magnóque dolore sum. 'iube nunc vt iis solutus an-
gustiis, in locum æternū concedam: 'ne tuam à me faciē auertas.

B Eadem itaque die contigit vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, & ipsa audiret improperium ab vna ex ancillis patris sui:

7 Eadem autē die accidit, 'vt Ecbatanis, qui sunt in Media, Sara
Raguelis filia ab ancillis quoque patris sui probra audiret: Sara filia Raguelis pariter improperiū ab ancillis patris sui.

Quoniam tradita fuerat septem viris, & dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox vt ingressi fuissent ad eam.

8 'Quòd septem viris iuncta fuisset, quos 'Asmodæus cacodæmō,
'priusquam cum ea vxoriam habuissent consuetudinem, interfe-
cisset. 'An nescis, inquiebant, te viros tuos suffocauisse? septem
iā viros habuisti, 'neque vllius eorū nomine fuisti cognominata:

Ergo quū pro culpa sua increparet puellā, respōdit ei, dicēs, Ampli⁹ ex te non videamus filiū, aut filiā super terram, interfectrix virorum tuorum.

9 'Quid nos propter eos verberas? si mortui sunt, 'ad illos facesse
hinc, vt nec filium videamus nec filiam in æternum.

3 Memento mei, méque respice, μνήσθητί μου, καὶ ἐπίβλεψον ἐπ᾽ ἐμέ. Hebræus, Memor sis mei Domine Deus meus, ac de habitaculo sancto tuo seruum tuum respice. Alter verò, patrē miserationum appellat. Neque expetas à me pœnas peccatorum, aut etiam erratorū meorum, μή με ἐκδικήσῃς ταῖς ἁμαρτίαις μου, καὶ τοῖς ἀγνοήμασί μου. ne me punias [aut, vindicta de me sumas] ob peccata mea, & ignorantias meas. id est ea quæ cum ignoratione erroréque sunt commissa. Hebræus, ne retribuas mihi [aut, reddas] secundum peccata mea, atque iniquitates. Hieronymus, peccata & delicta vertit. 4 Præceptis enim tuis non paruerunt: παρήκουσαν γὰρ τῶν ἐντολῶν σου. Præceptis enim tuis non obedierunt. aut, dicto audientes non fuerūt. Hebræus vnus refert ad patres, & ait, Qui non audierunt præcepta tua, & Legem tuā post tergū abiecerunt. Alter autē, Recessimus à præceptis tuis bonis. Ad fabulam & ignominiam καὶ παραβολὴν ὀνειδισμοῦ. & ad parabolā probri. aut, opprobrii. id est, in fabulam ignominiæ plenam, vt homines cum irrisione & contumelia de nobis loquantur. Hebræi dicunt, in probrum, fabulā, & prouerbium. Hieronymus, in fabulam & improperium. Exposuisti nos ad direptionē, ad captiuitatem, καὶ ἔδωκας ἡμᾶς εἰς διαρπαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν. & dedisti nos ad prædam & captiuitatē. Hebræus, לבזה ולשביה in rapinam & captiuitatē. Iam verò multæ tibi sunt, &c. καὶ νῦν πολλαὶ αἱ κρίσεις σου εἰσὶ καὶ ἀληθιναί. & nūc multa sunt iudicia tua & vera. Quidam cōiungunt quod sequitur, ἐξ ἐμοῦ ποιῆσαι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ τῶν πατέρων, vt facias de me pro peccatis meis, patrúmque meorum. Alii distingunt, & legunt in imperatiuo, ποίησον fac. id est, statue de me. Prior lectio melius congruit. Dicit enim, Dominum multas & iustas habere causas, quibus iure in eos possit animaduertere. Hebræi, ἀπαγορευτικῶς legunt per deprecationem, ne Deus tractet eos vt sunt meriti, sed sua in eos misericordia vtatur.

5 Integrè coram te ambulauimus. ἐπορεύθημεν ἐν ἀληθείᾳ ἐνώπιόν σου. ambulauimus in veritate coram te. id est fideliter & integrè: quemadmodum ipse requirit, pro conditione fœderis quod cum suis constituit. Hebræus באמת, in veritate. Alter autē, non ambulauimus in viis tuis. Hieronymus, non ambulauimus sinceriter coram te.

6 Nunc ergo pro tua voluntate, &c. καὶ νῦν κατὰ τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιόν σου ποίησον μετ᾽ ἐμοῦ. Et nunc secundum placitum coram te fac mecum. Hebræus, vt bonum ac rectum erit in oculis tuis, age mecum. Iube meum eximi spiritum, ἐπίταξον ἀναλαβεῖν τὸ πνεῦμά μου. præcipe suscipere spiritum meum. Hebræus, collige spiritum meum. Alter, sume animam meam à me. Hieronymus, præcipe in pace recipi spiritum meum.

Atque in terrā redigar. καὶ γένωμαι γῆ. & fiam terra. Est enim mors ἀπόλυσις, aut ἀνάλυσις, dissolutio quædam naturæ, qua homo in terrā redigitur, atque in id reuertitur vnde ortus est. Itaque vsus est verbo ἀπολυθῶ, vt dissoluar, quo mortem significat. Hebræus, oro te: vt me recolligas ad patres meos in domum omnibus viuentibus constitutam: qua forma loquendi discessum ex hac vita & quasi quandam migrationem significat. Præstat enim mihi mori potius quàm viuere: διότι λυσιτελές μοι ἀποθανεῖν ἢ ζῆν. quoniam expedit [aut, vtilius est] mihi mori quàm viuere. Ita vnus ex Hebræis. Alter autem, quoniam melior est misericordia tua quàm vita. Quoniam exprobrationes immeritas audiui, ὅτι ὀνειδισμοὺς ψευδεῖς ἤκουσα. quia falsa opprobria audiui. probra vitæ antè actæ iniusta, & mendacii plena, quibus etiam ab vxore afficiebatur, atque affligebatur. Iube nūc vt iis solutus angustiis, &c. ἐπίταξον ἀπολυθῆναί με τῆς ἀνάγκης ἤδη εἰς τὸν αἰώνιον τόπον. māda [aut, præcipe] me solui iam necessitate in locū æternum. id est, vt liberatus hoc corpore, molestiisque ac miseriis præsentis vitæ, in æternam quietem recipiar.

Ne tuam à me faciem auertas. μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ᾽ ἐμοῦ. Hebræus, ne abscondas vultum tuum à me, neque oculos tuos à precatione mea. 7 Vt ab ancillis quoq;, &c. καὶ ταύτην ὀνειδισθῆναι ὑπὸ παιδισκῶν τοῦ πατρὸς αὐτῆς. & hanc probris affici ab ancillis patris sui. Ita Hebræi, nisi quòd alter dicit, affligerent eā famulæ patris eius: alter, probra obiicerent, eámq; subsannarent, atq; irriderent. Hieronymus, vt ipsa audiret improperia ab vna ex ancillis patris sui. 8 Quòd septem viris iuncta fuisset, ὅτι ἦν δεδομένη ἀνδράσιν ἑπτά. Quòd tradita [aut, nuptui data] fuisset septem viris. Asmodæus Cacodæmon, τὸ πονηρὸν δαιμόνιον. malum dæmonium. Alter ex Hebræis scriptoribus eum malum genium vocat Regem vastatorum. id est, principem maleficorum dæmonum. Priusquam cum ea vxoriam habuissent consuetudinem, πρὶν ἢ γενέσθαι αὐτοὺς μετ᾽ αὐτῆς ὡς ἐν γυναιξί. antequam essent ipsi cum ea [id est, consuetudinem haberent] vt in mulieribus. Hebræus, priusquam cum ea cubarent. aut, cubuissent. Alter, antequam appropinquassent ad eam secundum morem totius terræ: quibus verbis consuetudinem viri cum muliere coniugalem significat. Græcus, vt in mulieribus, reddidit, eámque congressionem exprimere voluit. Hieronymus diuersam habet lectionem, mox vt ingressi ad eam fuissent. Sed omnes Hebræi, quos quidem viderim, illos ante congressum necatos fuisse memorant. An nescis, inquiebāt, te viros tuos suffocauisse? οὐ συνίεις ἀποπνίγουσά σου τοὺς ἄνδρας; nō intelligis quòd præfocaueris viros tuos. Hebræus, non erubescis, nec te pudet quòd septem viros præfocasti. Neque vllius eorum nomine fuisti cognominata. καὶ ἑνὸς αὐτῶν οὐκ ὠνομάσθης. & vnius eorum non es nominata. id est, nullius eorum nomine appellata, sicut mulieres in coniugio ac matrimonio virorum nomine censentur. Hoc autem apud Hebræos non legitur. Illi autem solent dicere, nomen viri super mulierem inuocari. Iesa. 4. a. 1, septē mulieres flagitant ab vno viro, vt nomen eius super ipsas inuocetur. id est, vt eius vxores habeantur & appellentur.

9 Quid nos propter eos verberas? τί ἡμᾶς μαστιγοῖς περὶ αὐτῶν; Quid nos flagellas propter eos? Hebræus, castigas, sed ille ita hoc refert, quasi ancillæ eam castigationem dicant causam fuisse quòd viri illius necati sint. Ad illos facesse hinc, βάδιζε μετ᾽ αὐτῶν. vade cum illis. id est, morere.

Oratio Saræ cũ ieiunio, vt ab improperio liberaretur.

Hæc quum illa audisset, maximo dolore est affecta, adeò vt de 10
præfocanda seipsa cogitaret. Equidem, inquit, patri meo sum v-
nica: hoc autem si designauero, probrum ei afferam, ac senectu
tem eius ad inferos cum mœrore deducam.

Nunquid & occidere me vis, sicut iam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculũ domus suæ: & tribus diebus & tribus noctibus nõ mãducauit neque bibit:

11 Sed in oratione persistens, cum lachrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improperio liberaret eam.
12 Factum est autem die tertia, dum compleret orationem, benedicens Dominum,

Porrò autem ad fenestram huiusmodi verbis Deum orans, Ce 13
lebrandus, inquit, es tu Domine Deus meus, & celebrandum no-
men gloriæ tuæ sanctum augustúmque in secula: te tua in per-
petuum omnia opera celebrent.

Dixit, Benedictũ est nomen tuum Deus Patrum nostrorum: qui quum iratus fueris, misericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis iis qui inuocant te. C

Nunc autẽ ô Domine, in te oculos meos vultúmque intẽdẽs, 14
Oro vt me è terra auferas, ne ego vllum posthac opprobrium 15
audiam.

Ad te Domine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo:
Peto Domine vt de vinculo improperii huius absoluas me, aut certè desuper terram eripias me.

Innocẽtia Saræ.

Castitas.

Tu nosti Domine, me ab omni flagitio virili puram esse: 16
Nec vnquã nomẽ meũ patrísque mei in terra captiuitatis meæ
aliqua turpitudinis macula inquinasse. vnica sũ filia patri meo, 17
neque puellus ei est qui eius hæres futurus sit, neque frater pro-
pinquus, aut filius ab eo natus, cui ego meipsam vxorem reseruẽ. iam mihi septem *viri* interie
rũt. Quid est cur ego in vita diutius maneam? Quòd si tibi nõ placet vt occidar, fac vt ad me
respicias, misericordiámque in me cõferas, ne ego posthac huiusmodi probrũ amplius audiã.

Tu scis Dñe quia nunquã cõcupiui virum: & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia.
Nunquam cum ludentibus miscui me: neque cum iis qui in leuitate ambulant, participem me præbui.

Dei consilium extra hominis potestatem.

18 Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere.
19 Et aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan mihi non fuerunt digni: quia forsitan viro alii conseruasti me.
20 Non est enim in hominis potestate consilium tuum. D
21 Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quòd vita eius, si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & si in corruptione fuerit, ad misericordiam tuam venire licebit.
22 Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis, & post lachrymationem & fletum, exultationem infundis.
23 Sit nomen tuum Deus Israel benedictum in secula.

Eodem tempore exaudiũtur preces Tobiæ & Saræ.

Preces autẽ vtriusq; à maiestate Dei magni exauditæ fuerunt. 24
Atque ad vtrunque eorum sanandum Raphael missus est, vt & 25
Tobiæ albuginem oculorum abstergeret, & Saram Raguelis filiã
Tobiæ filio vxorem daret, Asmodæúmq; malum dæmoniũ cõ-
stringeret: quoniam ad Tobiam iure quodam hæreditario pertinebat. Eodem ipso tẽpore
reuersus Tobias, introiuit domum suam, & Sara è cœnaculo descendit.

In illo tempore exauditæ sũt preces amborũ in cõspectu gloriæ summi Dei:
Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ.

10 Adeò vt de præfocanda seipsa cogitaret, ὥστε ἀπάγξασθαι. vt suffocaretur. Hebræus, vt quæreret [aut, cuperet] seipsam strangulare, חנק, quo verbo antea est vsus, quum de spiritu noxio loqueretur. ἀπάγχειν est seipsum suspendere, vitam laqueo finire, ac se enecare. Alter author Hebræus nihil tale memorat: sed maximo cum animi mœrore ac lachrymis in superius cubiculum ascendisse, clamorémque suum effudisse coram Domino. Hunc sensum Hieronymus sequutus est: & alia addidit de ieiunio trium dierum, vt videatur alia quæ nunc non habemus, exemplaria Hebræa habuisse. Equidẽ, inquit, patri meo sum vnica, καὶ εἶπε, μία μέν εἰμι τῷ πατρί μου. & dixit, Patri quidem meo vna sum. Nullã præter me habet filiam, quo acerbior ei mea mors erit. Hoc autem si designauero, ἐὰν ποιήσω τοῦτο. si hoc fecero. aut, patrauero, mortémque mihi consciuero. Probrum ei afferam, ὄνειδος αὐτῷ ἔσται. opprobrium ei est. pro, erit. id est, summo afficietur dedecore. aut, infamia. Senectutem eius ad, &c. τὸ γῆρας αὐτοῦ κατάξω μετ᾽ ὀδύνης εἰς ᾅδου. senectam eius deducã cum dolore ad infernum. Hebræus, Canitiem patris mei & matris meæ dicit. 13 Celebrandus es, εὐλογητὸς εἶ. Benedictus es. Hebræus, ברוך. Accipitur autem pro Laudandus & prædicandus. Est enim Deus in omnibus suis operibus omni dignus laude. Nomen gloriæ tuæ, &c. ὄνομα τῆς δόξης σου ἅγιον καὶ ἔντιμον. nomen gloriæ tuæ sanctum & honoratum. aut, honorum. id est, omni honore dignissimum. Hebræus, magnum & potens ac terribile [aut, formidandum] ab hoc tempore in perpetuum. Te tua in perpetuum omnia opera celebrent. εὐλογησάτωσάν σε πάντα τὰ ἔργα σου. benedicant te omnia opera tua. Hebræus, יהללו laudent: ex quo intelligitur quid Benedicere significet.

14 Vultúmque intendens, τὸ πρόσωπόν μου εἰς σὲ δέδωκα. εἶπον. vultum meum [aut, faciem] in te dedi. dixi. id est, coniectis defixísque oculis in te vno, dixi. His verbis affectum studiúmque animi ad Deum respicientis significat. Hebræus, oculi mei suspensi sunt in te. id est, defixi ex te pendent. 15 Vt me è terra auferas, ἀπολῦσαί με ἀπὸ τῆς γῆς. vt absoluas me de terra. id est tollas, atque ex hac vita eripias. Hebræus, vt colligas animam meam, atque ex hoc mundo auferas. Ne ego posthac opprobriũ audiã. καὶ μὴ ἀκοῦσαί με μηκέτι ὀνειδισμόν. ne amplius audiam opprobriũ. Hebræus, paulo aliter habet, Quoniã anima mea malis saturata est, & facta sum ludibrium & fabula in ore omniũ viuentiũ.

16 Me ab omni flagitio virili puram esse: ὅτι καθαρά εἰμι ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ἀνδρός. quòd pura sum ab omni peccato viri. Hebræus, Tu nosti quòd mũda sum ab omni labe [aut, macula] & ab omni viri cõcubitu. Hieronymus, mundã seruaui animã meam ab omni concupiscẽtia.

17 Aliqua turpitudinis macula inquinasse. οὐκ ἐμόλυνα. non pollui [aut, contaminaui] nomen patris. illud nulla flagitii labe aspersi, aut inquinaui. Hæc ad verbum ex Hebræo sunt reddita. Vnica sum filia patri meo, μονογενής εἰμι τῷ πατρί μου. vnigẽnita sum patri meo. Antea vnica μία dixit. Hebræus, יחידה vnica ego patri meo. Neque puellus ei est, &c. καὶ οὐχ ὑπάρχει αὐτῷ παιδίον, ὃ κληρονομήσει αὐτόν. neque est ei filius, qui hæres eius sit. Hebræus, neque est hæres, qui ei succedat. Frater propinquus, ἀδελφὸς ἐγγύς. Fratrem intelligit non germanũ, atque ex eodem patre aut matre natum, cumquo matrimonium coire nefas erat, sed hominem συγγενῆ cognatum & propinquum, eo sanguinis gradu vt coniugium inter eos esse posset. Quid est cur ego in vita diutius maneam? ἵνα τί μοι ζῆν. vt quid mihi viuere? quid est causæ cur diutius viuam? quis locus vitæ mihi est reliquus? Fac vt ad me respicias, ἐπίταξον ἐπιβλέψαι ἐπ᾽ ἐμέ. præcipe respicere in me, & ἐλεῆσαί με & misereri mei. id est, velis aliquam mei mulieris miserrimæ misericordiam capere.

24 Preces autẽ vtriusq; à maiestate Dei, &c. καὶ εἰσηκούσθη ἡ προσευχὴ ἀμφοτέρων ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ. Et exaudita fuit vtriusq; oratio in conspectu gloriæ magni Dei. Hebræus, coram tabernaculo ac throno gloriæ Domini precatio vtriusque fuit exaudita. Alter, ascendit in conspectum Patris nostri cælestis. 25 Asmodæúmque malum dæmonium constringeret, καὶ δῆσαι ἀσμοδαῖον τὸ πονηρὸν δαιμόνιον. & ligaret [aut, vinciret] Asmodæum prauum dæmonium. Hebræi habent, depellerent ac profligarent [aut, fugarẽt] ab illa. Ad Tobiam iure quodam hæreditario pertinebat. Τωβίᾳ ἐπιβάλλει κληρονομῆσαι αὐτήν. ad Tobiam pertinet hæreditare eã. id est, ei debetur Sara quasi quædam hæreditas. Hebræus, Nam Tobiæ erat ius propinquitatis. id est, iure cognationis aut hæreditatis eam vt sibi debitam vendicare poterat. Hoc significat משפט גאולה ius propinquitatis, & גואל affinis & propinquus ad quem redemptio possessionis pertinebat.

Cap. IIII.

1 IGitur quũ Tobias putaret oratio nẽ suã exaudiri, vt mori potuisset, vocauit ad se Tobiam filium suum.

2 Dixitque ei, Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamẽ tum construe.

Exod.20.b.12 eccli.7.c.29

3 Quum acceperit Deus animã meã, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus d iebus vitæ eius.

4 Memor enim esse debes quę & quã ta pericula passa sit propter te in vtero suo.

5 Quũ autẽ & ipsa cõpleuerit tẽpus vitæ suæ, sepelias eam circa me.

6 Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquãdo peccato consentias, & præter B mittas præcepta Domini Dei nostri.

Prouer.3.b.9 eccli.4.a.1, &.14.b.13 luc 14.c.13 Eccli 35.a.4

7 Ex substantia tua fac eleemosynã, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt necà te auertatur facies Domini.

8 ‖Quo modo potueris, ita esto misericors.

9 Si multũ tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.

10 Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.

Eccli.29.c.15

11 ‖Quoniã eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat: & non patietur animam ire in tenebras.

C

12 Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.

1.Thess.4.a.3

13 Attende tibi fili mi ab omni forni-

Cap. IIII.

ILla die "venit in mentem Tobiæ eius argenti "quod Ragis in Media Gabaeli crediderat. — Exhortatio Tobiæ ad filiũ, quũ iam se moriturum putaret.

Et secum, Ego, inquit, "mortem expetiui, cur non voco Tobiã filium meum, "vt eum antequam moriar, commonefaciam?

Quúmque vocasset eum, dixit, Posteaquam fili mortuus fuero, me sepeli, nec matrẽ tuã "despicias, sed eam omnibus diebus vitæ tuæ "honora: & fac quod ei gratum sit, "nec molestia vlla afficias. — Mater honoranda.

Memẽto fili "quàm multa pericula te gestans in vtero subierit.

Quúmque obierit, eam iuxta me eodem in sepulchro sepelias.

Omni tempore vitæ fili Dominum "Deum nostrum tibi propone, "neque peccare animũ inducas tuũ, "eiúsq; mãdata spernere. — Deus in corde habendus.

"Iustitiam autem cole omnibus vitæ tuæ diebus, "neque vias iniustitiæ consecteris. "si enim veritati studueris, omnia quæ geres, tibi bene ac fœliciter succedẽt, omnibúsq; iis q iustitiã coluerĩt.

"De facultatibus tuis exerce beneficentiam, "in eáque conferenda oculus tuus minimè malignus sit: neque auertas faciem tuam à paupere, & Deus suam à te faciem non auertet. — Eleemosyna.

"Pro facultate & copia benignè fac. quod si tibi parum fuerit, ne verearis exiguum etiam beneficium largiri.

"Depositũ enĩ bonũ "quasi thesaurũ paras tibi ĩ diẽ necessitatis.

Quoniam beneficentia eripit è morte: "neque in tenebras venire sinit.

"Donum enim egregium est beneficẽtia coram Altissimo omnibus iis qui ea vtuntur.

"Caue tibi fili ab omni scortatione, "in primísq; vxorẽ ex stirpe — Fornicatio.

IN CAPVT IIII.

1 Venit in mentem Tobiæ eius argenti ἐμνήσθη Τωβὴτ περὶ τοῦ ἀργυρίου. recordatus est Tobias eius argenti. Quod Gabaeli crediderat.
ὃ παρέθετο Γαβαήλῳ. quod commiserat Gabaeli. aut, deposuerat apud eum conseruandum. Hebræus, deposuerat in manus Gabaelis.
2 Mortem expetiui, ᾐτησάμην θάνατον. postulaui mortem. subaudi, à Domino. optaui mortem, & oraui Deum vt hac vita defungerer.
Hebræus, ego postulans quotidie שואל. Vt eum commonefaciam? ἵνα αὐτῷ ὑποδείξω; vt ei ostendam? Hebræus, vt ei notum faciam argẽtum. aut, vt indicem, & significem pecuniam apud Gabaelem depositam. 3 Despicias, ὑπερίδῃς. Hebræus, derelinquas. aut, deseras.
Alter, ne abscondas oculum tuum ab ea. id est, ne eam destituas ac negligas. Honora: τίμα. Hebræus, כבד: cui verbo opponitur neglectus, & contemptus, & destitutio. Nec molestia vlla afficias. μὴ λυπήσῃς αὐτήν. ne contristes eam. Hebræus, ne exacerbes os eius. ne sis ei molestus & immorigerus, vt sunt filii rebelles & contumaces, qui parentes suos ad iram atque animi acerbitatem prouocant.
4 Quàm multa pericula te gestans, &c. ὅτι πολλοὺς κινδύνους ἑώρακεν ἐπὶ σοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ. quòd multa pericula vidit propter te in vtero. Hebræus, multos dolores vidit[id est sensit, & experta est]quum tu esses in eius vtero. Quæ sequuntur de eius sepultura, cum Hebræis ad verbum reddita cõsentiunt. 6 Deum nostrum tibi propone, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μνημόνευε. Dei nostri memineris. Sic Hebræus. Hieronymus, habeto in mente. Neque peccare an. &c. καὶ μὴ θελήσῃς ἁμαρτάνειν. & noli peccare. Hebræus, & ne pecces coram eo. Eiusque mãdata spernere.
καὶ παραβῆναι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. neque transgredi mandata eius. ita alter Hebræus, ne transeas[aut, trãsilias]præcepta eius. Alter, ne deflectas[aut, recedas]à viis eius, neque obliuiscaris præceptorũ eius. Iustitiam autem cole καὶ δικαιοσύνην ποίει. Et fac iustitiã. Hebræus, Ab omni quod tibi dederit Dominus, ne prohibeas manum tuam, quin facias iustitiam. Neque vias iniustitiæ consecteris. καὶ μὴ πορευθῇς ταῖς ὁδοῖς τῆς ἀδικίας. & ne ambules[aut, incedas]viis iniustitiæ. Hebræus, & nõ ambules in via hominum improborum. Alter, ne cõiungas[aut, consocies]te cum hominibus violentis. aut, inhumanis. Si enim veritati studueris, &c. διότι ποιοῦντός σου τὴν ἀλήθειαν εὐοδίαι ἔσονται ἐν τοῖς ἔργοις σου. quia faciente te veritatem, fœlices successus erunt in omnibus viis tuis. Hebræus, si veritas sit tecũ, tum prosperas efficies vias tuas, & prudenter ages.
Ea autem quæ sequuntur, & omnibus iis qui iustitiam coluerint, apud Hebræos non habentur.
7 De facultatibus tuis exerce beneficentiam, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σοι ποίει ἐλεημοσύνην. ex iis quæ tibi adsunt, fac eleemosynam. Hebræus, ex eo omni quod tibi est, benignitatem[siue beneficentiã]exerce. In eáque cõferenda oc. &c. καὶ μὴ φθονεσάτω σου ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ ποιεῖν σε ἐλεημοσύνην. & ne inuideat oculus tuus in faciendo eleemosynã. id est, ne sis parcus & illiberalis in conferendo beneficio. Hebræus, ne abscondas[aut, auertas]oculos tuos ab afflicto & inope. Hoc autẽ statim hic sequitur. 9 Pro facultate, &c. ὡς σοι ὑπάρχει κατὰ τὸ πλῆθος, ποίησον ἐξ αὐτῶν ἐλεημοσύνην. Quemadmodum tibi fuerit secundũ multitudinem, fac de iis eleemosynam. id est, pro magnitudine, aut in facultate tua. Nam in beneficiis dandis id requiritur, vt liberalitas & beneficentia facultati respondeat, ne ea sit maior quàm facultates ferre possint. Sic Paulus etiam præcipit vt κατὰ δύναμιν conferatur. 10 Depositum enim bonum. q. &c. θέμα γὰρ ἀγαθὸν θησαυρίζεις σεαυτῷ εἰς ἡμέραν ἀνάγκης. Præmiũ enim bonum thesaurizas tibiipsi in dies necessitatis. Hebræus, Quoniam depositum bonum depones, vt asseruetur tibi in tempus afflictionis. פקדון vocat, quod Græcus θέμα trãstulit. Hieronymus, Præmium. ego Depositum malui. Beneficia enim in pauperes collata quasi apud Deum deponuntur. Salomon fœnus quoddam esse dicit, Qui dat pauperi, fœneratur Domino. Quasi thesaurum paras tibi θησαυρίζεις σεαυτῷ. thesaurizas tibiipsi. id est reponis, aut recondis quasi thesaurum quendam. Hebræus, תפקד depones. & addit, conseruãdum in tempus calamitatis: quibus verbis significat fructum huiusmodi benignitatis & beneficentiæ non perire, sed percipi in tempore.
11 Neque in tenebras venire sinit. καὶ οὐκ ἐᾷ εἰσελθεῖν εἰς τὸ σκότος. & non sinit ingredi in tenebras. Hebræus, liberat à iudicio gehennæ, id est, à damnatione asserit. Hieronymus, non patietur animam ire in tenebras. Hebræus autem צדקה iustitiam appellat quam antea חסד beneficentiam dixerat. Græcus ἐλεημοσύνην vocat. 12 Donum enim egregium est beneficẽtia δῶρον γὰρ ἀγαθόν ἐστιν ἐλεημοσύνη. Donum enim bonum est eleemosyna. Hebræus, Munus amplum & bonum rependetur coram sancto. id est, præmium maximum & optimum reddetur. Potest accipi pro mercede. Apostolus ad Hebræos, Deum esse dicit ἀνταποδότην τῶν καλῶν ἔργων, compensatorem bonorum operum.
13 Caue tibi fili ab omni scortatione, πρόσεχε σεαυτῷ παιδίον ἀπὸ πάσης πορνείας. Attende tibiipsi fili ab omni scortatione. Hebræus, Conserua teipsum ab omni scortatione. Alter, Abstine[aut, cõtine]teipsum ab omni immũditia. aut, pollutione. id est impudicitia & flagitiosa libidine, qua cum animus, tum corpus polluitur & contaminatur. In primísque vxorem ex stirpe, &c. καὶ γυναῖκα πρῶτον λάβε ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν πατέρων σου. & vxorem primùm accipe ex semine patrum tuorum. Hebræus, ex familia mea & domo patris mei.

maiorum tuorum ducito. neque ˊalienigenam mulierem, quæ è tribu patris tui non sit, tibi adiungas. Sumus enim Prophetarum filii, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, ˊpriscis orti maioribus. memento fili, illos duxisse vxores è fratribus suis, ˊatque in sobole sua benedictos fuisse, ˊseménque ipsorum terram possessurum.

Superbia.

Nunc igitur fili fratres tuos dilige, ˊneque per animi superbiā 14
eos despicias, filiósque ac filias gentis tuæ asperneris, quominus vxorem ex illis accipias. ˊsuperbia enim perniciē, multámque perturbationem adiunctam habet, ˊ& *animi* ferocitatē diminutio summáque egestas comitatur. siquidem mater famis est ferocitas.

Merces operarii.

ˊNe moretur apud te merces vllius hominis ˊqui tibi operā de- 15
derit, sed eam statim ei redde. ˊnam si Deo seruieris, tibi quoque *ab eo* reddetur. ˊin omnibus quæ ages, fili mi, sis circunspectus, ˊatque in omni consuetudine tua institutus:

ˊEt quod oderis ipse, alteri cuiquam ne feceris. vinum ne bibas 16
ad ebrietatem, ˊneque ea tibi in itinere tuo comes sit.

Esuriens.

De pane tuo da esurienti, & ˊde vestimētis tuis iis qui nudi sunt, 17
imperti. Quicquid superfuerit tibi, ad beneficentiam confer: ˊbenignáque erogatio oculis tuis minimè molesta sit.

Sepultura.

ˊEffunde panes tuos in sepulchrum iustorum, ˊnec sceleratis a- 18
liquid dederis.

Consilium.

ˊConsilium semper petas à sapiente, neque vllum cōsilium v- 19
tile asperneris.

Benedicendus Deus.

ˊDominū Deum tuū benedic omni tempore, atque ab eo pete 20
ˊvt viæ tuæ dirigantur, omniáque tua ˊinstituta & consilia prosperentur: ˊneque enim est vlla gens quæ consilium habeat.

catione: & præter vxorē tuam nunquam patiaris crimen scire.

14 Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: [in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Genes. 3. a. 4

15 Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. Leui. 19. c. 13 deut. 24. c. 14

16 [Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Matth. 7. c. 12 luc. 6. c. 31

17 Panem tuum cum esurientibus & egenis comede: & de vestimētis tuis nudos tege. Luc. 14. c. 13

18 Panem tuum, & vinū tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus.

19 Consilium semper à sapiente perquire.

D

20 Omni tempore benedic Deum: & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & om

Alienigenam mulierem, γυναῖκα ἀλλοτρίαν. mulierem alienam, id est ἀλλογενῆ extraneam, quæ sit alterius gentis, non ex populo Dei. Priscis orti maioribus. οἱ πατέρες ἡμῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος. qui patres sunt nostri à seculo. id est antiquissimi, iam inde à mundo ipso originali, vt Petrus appellat. Hæc autem generis sanctissimi vetustas summam commendationem habet. Hebræi Prophetas הראשונים priores dicunt quòd iam inde ab ipso mundi initio extiterint. Atque in sobole sua benedictos καὶ εὐλογήθησαν ἐν τοῖς τέκνοις αὐτῶν. & benedicti fuerunt in liberis suis. Manentes enim in genere suo & timore Dei, nec se miscentes cum impuris & profanis Gentibus, πολυτεκνίας καὶ εὐτεκνίας habuerunt: atque ita in sobole & copiosa & proba fœlices fuerunt. Seméñq; ipsf. &c. καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν κληρονομήσει γῆν. & semen ipsorum possidebit terrā. Hebræus etiam in futuro dicit יירש possidebit: sed sæpe accipitur pro præterito, quum verbum præteriti temporis præcessit, vt benedicti fuerunt. 14 Neque per animi superbiam eos despicias, καὶ μὴ ὑπερηφανεύου ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν σου. neque superbias in corde tuo à fratribus tuis. id est ne animo elatus, ab illis abhorreas, eos fastidias & asperneris. Hebræus, neque extollaris, aut efferaris supra fratres tuos, ac filios populi tui. Superbia enim perniciem, &c. διότι ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία πολλή. quoniam in superbia perditio & confusio multa. Quidam ita vertunt non malè, superbiæ cōiunctus est interitus, & perturbatio magna. Hieronymus, in ipsa sumpsit initium omnis perditio. Et *animi* ferocitatem, &c. καὶ ἐν τῇ ἀχρειότητι ἐλάττωσις καὶ ἔνδεια μεγάλη. & in ferocia imminutio & inopia [aut, indigētia] magna. Animum ferocem pro elato superbóque accipit. Hebræus ita habet, præcedit comminutionem fastus, & ante ruinā elatio spiritus. Hæc autem sententia ex Prouerbiis Salomonis sumpta est. 15 Ne moretur apud te παρὰ σοὶ μὴ αὐλισθήτω. Apud te ne resideat. aut, maneat. Hebræus ילין pernoctet: & addit, sed eodem ipso die ei redde. Græcus, παραυτίκα ἀπόδος αὐτῷ statim ei redde. Qui tibi operam dederit, ὃς ἐὰν ἐργάσηταί σοι. quicūque operatus fuerit tibi, qui tibi suam operā nauauerit, aut tua causa laborauerit. Hebræus, merces mercenarii tui, id est eius cuius tu opera vsus fueris. Nam si Deo seruieris, &c. καὶ ἐὰν δουλεύσῃς τῷ θεῷ ἀποδοθήσεταί σοι. Hebræus tantùm habet, & Deus reddet tibi mercedem tuam. Alter autē, & quod postulaueris à Deo, ipse tibi præstabit. In omnibus quæ ages, fili mi, sis circunspectus, πρόσεχε σεαυτῷ παιδίον, ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. attende tibi ipsi in omnibus operibus tuis. Hebræus, Audi fili, & attēde verbis meis: vt sit principiū quoddā exhortationis ad ea præcepta & monita quæ sequuntur. Atque in omni consuetudine tua institutus: καὶ ἴσθι πεπαιδευμένος ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ σου. & esto eruditus in tota cōuersatione tua. Hebræus, מענב instructus, aut moderatus sis in omnibus viis tuis. Vias enim appellat totius vitæ rationē & cōsuetudinē. 16 Et quod oderis ipse, &c. καὶ ὃ μισεῖς, μηδενὶ ποιήσῃς. Et quod odisti, nulli feceris. Hebræus, quod animo tuo oderis, aliis ne feceris. Habet hæc sententia eandem vim quam illa, Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Hieronymus, Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Neque ea tibi in, &c. καὶ μὴ πορευθήτω μετὰ σοῦ μέθη ἐν τῇ ὁδῷ σου. neque tecum eat ebrietas in itinere tuo. Hebræus, ne coniungas te cum ebrio aut temulento in omnibus tuis. id est, cum eo hominum genere nullam consuetudinem habeas.

17 De vestimentis t. &c. ἐκ τῶν ἱματίων σου τοῖς γυμνοῖς. Hebræus, ac de vestibus tuis, nudos vesti. aut, cooperi. Hieronymus, & de vestimentis tuis nudos tege. Benignáque erogatio oculis tuis, &c. καὶ μὴ φθονεσάτω σου ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ ποιεῖν σε ἐλεημοσύνην. & ne inuideat oculus tuus, quum facis eleemosynam. Hebræus, & ne malè sit cordi tuo quum eam dabis. id est, ne inuitus & animo maligno beneficia tua largiaris. Deus enim hilarem datorem diligit, & liberalem, id est propensum ad benefaciendum: & non malignum requirit.

18 Effunde panes tuos ἔκχεον τοὺς ἄρτους σου. Effunde panes tuos. ita Hebræus, & addit, vinū tuum. Alter verò, Mitte panem tuum super sepulchra iustorum. Nec sceleratis aliquid dederis. καὶ μὴ δῷς τοῖς ἁμαρτωλοῖς. & ne des peccatoribus. Hieronymus, & noli ex eo mādúcare & bibere cum peccatoribus. Hebræi hanc sententiam aliter exprimunt. nam alter eorum dicit, Ne dederis prauum consilium impiis.

19 Consiliū semper, &c. συμβουλίαν παρὰ παντὸς φρονίμου ζήτησον. Consiliū ab omni sapiente require. Hebræus, Consiliū sapientū & intelligētium non negligas. Hieron. Consilium semper à sapiente perquire. Quod autem sequitur de consilio bono non aspernando, ex Hebræo ad verbum redditum est. 20 Dominum Deum tuū, &c. ἐν παντὶ καιρῷ εὐλόγει Κύριον τὸν Θεόν σου. Hebræus, In omni tēpore da laudē & magnificentiā Creatori tuo. Vt viæ tuæ dirigantur, ὅπως αἱ ὁδοί σου εὐθεῖαι γένωνται. vt viæ tuæ rectæ sint Hebræus paulo aliter, & ipse diriget semitas tuas & consiliū tuum. Sed Græcus hoc mox subiungit, nisi quòd variat in modo. Hebræus enim in tēpore futuro indicatiui quasi promissionem proponit. Instituta & consilia αἱ τρίβοι σου καὶ αἱ βουλαί. semitæ tuæ & consilia, ארחותיך ועצתך. Hieron. pete ab eo vt vias tuas dirigat, & consilia tua in ipso permaneant. Neque enim est vlla, &c. διότι πᾶν ἔθνος οὐκ ἔχει βουλήν. quoniā omnis gens nō habet consilium. Hebræus, quia non est in manu hominis consilium, sed in manu solius Domini. Est enim prudentia donum Dei. Itaque illa distinctio Isocratis non omnino vera est, ἡ μὲν εὐβουλία παρ' ἀνθρώπων, ἡ δὲ εὐτυχία παρὰ τῶν θεῶν. vt bona consilia hominibus, euenta verò fœlicia Deo solùm tribuantur.

nia consilia tua in ipso permaneant.

"sed ipse Dominus omnium bonorum author est:"& quem vult, quo vult modo, humiliat. Nunc igitur fili memineris præceptorum meorum,"neque ex animo ea tuo vnquam deleantur.

Suprà 1.c.17

Indico etiam tibi fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo:

21 "Hoc etiam tibi significo, me"Gabaeli Gabriæ filio, qui est Ragis Mediæ, decem talenta credidisse

Pecuniam Gabelo mutuatā sub Chirographo indicat.

22 Et ideo perquire quomodo ad eum peruenias, & recipias ab eo suprà memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum suum.

Rom.8.d.17

Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus si timuerimus Deū, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene. Cap. V.

23 Neque verò metuas fili,"quòd in paupertatē incidimus:"multa tibi suppetunt, si Deum timeas, à peccatóque recedas, & quod gratum ei est, facias. Cap. V.

Paupertas cum timore Dei.

Tunc respōdit Tobias patri suo, & dixit, Omnia quæcunque pręcepisti mihi, faciam pater.

1 Respondens autem *filius* Tobias, dixit, Omnia faciā pater, quæcunque mihi præcepisti.

Tobias missus à patre in Rages ad Gabelū, quærit socium itineris.

Quomodo autē pecuniā hanc requirā, ignoro. ille me nescit, & ego eum ignoro: quod signum dabo ei? sed neque viam per quam pergatur illuc, aliquando cognoui.

2 Sed quomodo accipere argētum illud potero,"quum ille mihi sit ignotus?

Tunc pater suus respondit illi, & dixit, Chirographum quidē illius apud me habeo: quod dum illi ostenderis, statim restituet.

3 Tum pater Tobias"ei chirographum dedit, ac dixit,"Quære tibi hominem qui tecū vnà proficiscatur, cui ego mercedem dabo

Sed perge nunc, & inquire tibi aliquē fidelē virū q eat tecū salua mercede sua, dū adhuc viuo: vt recipias eā.

4 "dum viuo: & profectus pecuniam repete.

Tunc egressus Tobias, inuenit iuuenem splendidum, stantem, præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.

5 Quum igitur *ille* ad quærēdum hominem abiisset, inuenit "Raphaelem Angelum,

Occurrit ei Raphael quem ad patrem introducit.

Et ignorās quòd Angelus Dei esset, salutauit eum, & dixit, Vnde te habemus bone iuuenis?

6 Quem ignorabat: & dixit ei,"Num potes mecū vsque Ragas ire in regionem Mediæ?"ecquid illorum locorum peritus es?

B 7 At ille respondit, Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei, Nosti viam quæ ducit in regionem Medorum.

Cui respōdit, Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulaui: & mānsi apud Gabelum fratrē nostrū qui moratur in Rages ciuitate Medorū, quæ posita est in monte Ecbatanis.

8 Cui Angelus, Ibo, inquit, tecum. nam apud Gabaelem fratrem nostrum"sum commoratus.

Cui Tobias ait, Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo.

9 Tum Tobias,"Expecta me, inquit, dum patri meo significem.

Tūc ingressus Tobias, indicauit vniuersa hæc patri suo. super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum.

10 "Itaque digressus ab Angelo, ac monitus ne cunctaretur, domū ingressus, Pater, inquit,"inueni hominem qui mecum vnà proficiscatur. Ille autē, Voca, inquit, eū ad me, vt cuius sit tribus, sciam, "& num fidelis comes itineris tui sit futurus.

Ingressus itaque salutauit eum, & dixit, Gaudium tibi sit semper.

11 Itaque quum Raphael accersitus esset, domúmque ingressus,"se inter se consalutauerunt.

Sed ipse Dominus, &c. ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος δίδωσι πάντα τὰ ἀγαθά. sed ipse Dominus dat omnia bona. Hoc in Hebræo nō ita habetur, sed, quòd omnia quæ vult, facit: quod est sumptum est ex Psalmo 115. Et quem vult, &c. καὶ ὃν θέλει ταπεινοῖ, καθὼς βούλεται. & quem vult humiliat, quemadmodum vult. Hebræus, & hunc deiicit, illum verò extollit Neque ex animo tuo vnquam deleantur. καὶ μὴ ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ τῆς καρδίας σου. Hebræus, & nunquam excidant ex animo tuo. Alter, ne recedant ab oculis tuis.

21 Hoc etiam tibi significo, καὶ νῦν ὑποδεικνύω σοι. Et nunc indico tibi. Hebræus, notū facio tibi argentum quod est mihi in manu Gabaeli. Alter, Scias fili mi, pecuniam me deposuisse. Hieronymus, Indico tibi. Gabaeli Gabriæ filio, Γαβαήλῳ τῷ τοῦ Γαβρία. Articulus τοῦ ostendit filium Gabriæ fuisse. Antea tamen primo capite, omnia exemplaria fratrē Gabriæ nominant. Hebræi inter se non consentiunt. Quidam enim hunc Abielem nominant Gabriæ filium, alii Gabaelem Corebi fratrem. 23 Quòd in paupertatem incidimus: ὅτι ἐπτωχεύσαμεν. quòd pauperes facti sumus. Hebræus, quòd attenuata sit manus nostra, & facultates nostræ diminutæ. Hieronymus, pauperē quidem vitā degimus. Multa tibi suppetunt, ὑπάρχει σοι πολλά. adsunt tibi multa. Hebræus, fide Domino toto corde, à peccatóque recede, & quod gratū est Deo, facito: & nihil tibi deerit. Alter, si Dominū timueris, magnas diuitias habebis. Hieronymus, multa bona habebimus.

IN CAPVT V.

2 Quum ille mihi sit ignotus? καὶ μὴ γινώσκων αὐτόν; & non cognosco eū, pro, neque enim eum cognosco. Hebræi, quoniā is me nō nouit, neque ego illum. & ita vertit Hieronymus. 3 Ei chirographū dedit, ἔδωκεν αὐτῷ χειρόγραφον. Hebræus, statim protulit scriptum manus eius. id est chirographum quo testatus erat se illam pecuniam depositam accepisse. Obseruanda autem est mutatio orationis atque narrationis nunc in tertia persona de Tobia institutæ, quum ipse de se antea loquutus fuerit. Hoc ego moneo, ne hæc varietas quenquam perturbet, quæ apud Hebræos eadem est. Quære tibi hominem ζήτησον σεαυτῷ ἄνθρωπον. quære tibi ipsi hominem. Alter Hebræus addit, qui sit vir fidelis: vt Hieronymus, inquire tibi hominem fidelem, id est probum virum ea fide, vt fidum itineris comitem habere possis.

Dum viuo: ἕως ζῶ. tantisper dum viuo. Hebræus, dum ego viuus adhuc sum. Hieronymus, dum adhuc viuo.

5 Raphaelē Angelum τὸν Ῥαφαὴλ ὅς ἦν ἄγγελος. Raphael qui erat Angelus. Hebræus, Angelum Domini, forma figuráque humana, aut similitudine hominis, stantem in foro. Hieronymus, iuuenem splendidum, stantem, præcinctum, paratúmque ad ambulandum.

6 Num potes mecum ire. εἰ δύνασαι πορευθῆναι μετ' ἐμοῦ. Quædam exemplaria habent. εἰ δύναμαι πορευθῆναι μετὰ σοῦ. Num possum ire tecum. Hebræi autem variant. Nam quidam faciunt Raphaelem interrogantem & quærentem cuias Tobias sit. Alii ipsum Tobiam inducunt percontantem, vt Græcus & Hieronymus. Ecquid illorum locorum, &c. καὶ εἰ ἔμπειρος εἶ τῶν τόπων; & an peritus es locorū? Hebræus, via éstne tibi bene nota? aut, num iter in eam regionem bene nosti? 8 Sum commoratus. ηὐλίσθην. moratus sum. aut, mansi. degi. Hebræus, לנתי pernoctaui. Sed idem significat quòd Græcum αὐλίζομαι, commorari. & manere. Gallicè, *seiourner*.

9 Expecta me, ὑπόμεινόν με. mane me. id est opperire: aut præstolare. Hebræus, præstolare parum dum eam, & annuntiem patri.

10 Itaque digressus ab Angelo, &c. καὶ εἶπεν αὐτῷ, πορεύου, καὶ μὴ χρονίσῃς, Et dixit ei, Abi, & ne moram facias. Hebræus, Propera. aut, festina. Ego nonnihil mutaui genus orationis, vt ea esset cōmodior. Inueni hominē ἰδοὺ εὕρηκα ὅς, &c. Hebræus, virum bonū qui mecū iturus est. Alter, iuuenem qui sæpe tentauit iter ad eum locum. id est qui ea in regione frequenter versatus est. Et num fidelis, &c. καὶ εἰ πιστός ἐστι τοῦ πορευθῆναι μετὰ σοῦ. & an fidus sit vt eat tecum. Ita Hebræi ad verbū. 11 Se inter se consalutauerunt. καὶ ἠσπάσαντο ἀλλήλους. & salutauerunt se inuicem. Hebræus, alter alterū de pace [id est salute] est percontatus. Alter, quæsiuit ab altero, quomodo valeret. aut, salutem ei precatus est: qui est modus salutandi in huiusmodi congressionibus. Alter autem Hebræus dicit Angelum salutasse Tobiam, Pax sit tibi vir Dei. Hieronymus, Gaudium tibi sit semper.

12 Et ait Tobias, Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?
13 Cui ait iuuenis, Forti animo esto: in proximo est vt à Deo cureris.
14 Dixit itaque illi Tobias, Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum: & quũ redieris, restituam tibi mercedem tuam?
15 Et dixit ei Angelus, Ego ducam & reducam eum ad te.

Tobiæ patri promittit Angelus sanitatem.

C

Tum Tobias, Frater, inquit, indica mihi ex qua tu tribu, & familia sis.

16 Cui Tobias respõdit, Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu?

Cui Raphael, Tribúmne, inquit, & familiam quæris, an 'mercenarium qui comes filii tui in itinere futurus sit? Ego verò, inquit Tobias, cupio genus tuum, noménque cognoscere.

17 Cui Raphael Angelus dixit, Genus quæris mercenarii, an ipsum mercenarium qui cum filio tuo eat?

Tum Raphael, 'Ego inquit, ab Azaria & Anania illo magno, fratribus tuis genus duco.

18 Sed ne fortè solicitum te reddã, ego sum Azarias Ananiæ magni filius.

Tobias autem, 'Saluus sit, inquit, aduentus tuus. nec verò mihi succenseas quòd sim genus tuum & familiam percontatus. Nam tu quidem 'frater meus es 'ex honesta bonáque ortus progenie: cognoui enim Ananiam & Ionathan magni illius Samaiæ filios, 'quum vnà Hierosolymam ad adorandũ accederemus, primogenita & fructuum decimas offerentes: 'neque *unquam* in errore fratrum nostrorum versati fuerunt. Sanè ex magna stirpe ortus es ô frater.

19 Et Tobias respondit, Ex magno genere es tu. sed peto ne irascaris quòd voluerim cognoscere genus tuum.

Sed dic, quam tibi dem mercedem? 'drachmámne in dies singulos, 'simúlque ea quæ sunt *ad iter* necessaria, vt & meo filio?

20 Dixit autem illi Angelus, Ego sanũ ducam, & sanum tibi reducam filium tuum.

Quinetiam 'si vos incolumes redieritis, ad hanc mercedem aliquid addam.

21 Respondens autẽ Tobias, ait, Bene ãbuletis, & sit Deus in itinere vestro, & Angelus eius comitetur vobiscum.

Angelo comite proficiscitur Tobias.

'Itaque quum inter eos conuenisset, 'Tobias filium monuit vt se ad iter pararet, 'faustámque eis profectionem precatus est.

22 Tũc paratis omnib⁹ quæ erãt in via portãda, fecit Tobias vale patri suo & matri suæ, & ambulauerũt ãbo simul. D

Quũ autem ille quæ ad iter sunt necessaria parauisset, pater ei dixit, Tu quidẽ cum hoc homine proficiscere. 'cæterùm Deus qui habitat in cælis, iter vestrum fortunet, 'eiúsque Angelus vos comitetur. Egressi sunt igitur ambo, vt abirent, & canis adolescentis vnà cum illis.

Anna autem mater illius fleuit, & ad Tobiam dixit, 'Cur amandasti puerum nostrum? nónne 'baculus manus est nostræ 'qui ingreditur & egreditur?

23 Quũmq; profecti essent, cœpit mater eius flere, & dicere, Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. Infra 10. 4

'Vtinam pecunia nunquam accessisset pecuniæ:

24 Nunquam fuisset ipsa pecunia, pro

17 Mercenarium μίσθιον. Hebræus, שכיר, id est hominem pecunia conductum qui Tobiam deduceret, vt subiungitur, ὅς συμπορεύσεται τῷ υἱῷ σου, qui vnà eat cum filio tuo. qui itineris eius dux & comes sit. 18 Ego ab Azaria & Anania, &c. ἐγὼ τὸ γένος Ἀζαρίου καὶ Ἀνανίου τοῦ μεγάλου. Ego de genere Azariæ & Ananiæ magni. Hebræus, Ago de familia Ananiæ filii Azariæ magni, & nomen meum Azarias. Hieronymus, Ego sum Azarias Ananiæ magni filius. 19 Saluus sit aduentus tuus. ὑγιαίνων ἔλθοις. Sanus venias. id est saluus. Hebræi vitam & pacem optant: Græci, ὑγιαίνειν: Latini, salutem. Hinc illæ salutandi formæ, Saluũ te venire gaudeo, &c. Frater meus es, σὺ συγγενὴς ἀδελφός μου. Hebræus, propinquus, aut cõsanguineus, cognatus, qui συγγενὴς à Græcis dicitur. Alter, fratrẽ nominat. Ex honesta, &c. ἐκ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς γενεᾶς. ex præclara & bona generatione. Hebræus, de familia laudabili & celebri. Alter, ex familia bona & nominata. id est illustri.

Quũ vnà Hierosolymã accederemus, ὡς ἐπορευόμεθα κοινῶς Ἱερουσαλήμ. quũ ibamus cõmuniter. Hebræus, ascendebamus, יחדיו. vnà, ἅμα. quo significat coniunctũ religionis studiũ summúmque cõsensum. Neque *unquam* in, &c. καὶ οὐκ ἐπλανήθησαν τῇ πλάνῃ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. & nõ errauerũt errore fratrũ nostrorũ. Hebræus, nõ dereliquerũt Dominũ Deũ nostrũ, neque errauerũt, חוין, post vana idola, quemadmodũ fratres nostri filii Israel, qui sunt de semine sanctorũ, & familia bonorũ. 20 Drachmámne in dies singulos, δραχμὴν τῆς ἡμέρας. drachmã in die. Hebræus, dabo tibi dimidiũ sicli iusti põderis vno quoque die. aut, diebus singulis. Simúlque ea quæ sunt *ad iter* necessaria, καὶ τὰ δέοντα. & ea quibus opus est, subaudi, ad iter. Hebræus, & viaticũ [aut, id quod ad victũ pertinet] sicut & filio meo. אפכלך cibarium [aut, victũ] tuum. id est viaticum. 21 Si vos incolumes redieritis, ἐὰν ὑγιαίνοντες ἐπιστρέψητε. si sani redieritis. id est salui. Hebræus, in pace.

22 Itaque quum inter eos conuen. καὶ εὐδόκησαν οὕτως. & approbauerũt [aut, consenserunt] sic. id est pacti sunt, cõuenit inter eos, vt ea mercede constituta Raphael vnà cum filio iter susciperet. Hebræi Angelum inducunt conditionem ita accipientem, Vt loquutus es, ita faciam.

Tobias filium monuit vt se ad iter pararet, καὶ εἶπε πρὸς Τωβίαν, ἕτοιμος γίνου εἰς τὴν ὁδόν. & dixit ad Tobiam, Paratus sis ad iter. Hebræus, Para quæ opus sunt tibi, & da te in viam, Ad verbũ, Abi in viam tuam, iter suscipe. Faustam eis profectionem precatus est. καὶ εὐοδωθείητε. & iter prosperum habeatis. aut, in via prosperemini. Ego formam orationis mutaui, vt repetitionem verbi Dixit, euitarem. Εὐοδοῦσθαι autem propriè est iter cõmodum faustumque habere: postea trãsfertur ad fœlicem aliarum rerũ successum. Paulus ad Rom. 1. cap. eo vsus est, optans itineris commoditatem, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι, Si aliquando iter opportunum habeam. Cæterùm Deus qui habitat in cælis, ὁ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικῶν Θεὸς, qui autem habitat in cælo Deus. Hebræus, Dominus Deus cælorum qui habitat in cælis excelsis. Alter, Deus omnipotens. אלשדי. Iter vestrum fortunet, εὐοδώσει τὴν ὁδὸν ὑμῶν. prosperet iter vestrum. Hebræus יצליח prosperum faciat iter vestrum. Hieronymus, bene ambuletis. Eiúsque Angelus vos comitetur. καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ συμπορευθήτω ὑμῖν. & Angelus Dei eat vobiscum. Hebræus, mittat Angelum suum ante vos. Significat his verbis ductum Angeli, comitatumque eius fidelissimum.

23 Cur amandasti τί ἐξαπέστειλας. Cur emisisti. Hebræus שלחת ablegasti. aut, iecisti. extrusisti. Alter, Quomodo non metuis dimittere adolescentem? Baculus manus est nostræ, ῥάβδος τῆς χειρὸς ἡμῶν ἐστίν. Hebræus, & ipse fuit baculus in manibus nostris. vel, manuum nostrarum. Alter, & ipse filius senectutis nostræ. Hieronymus, baculum senectutis nostræ tulisti & transmisisti à nobis. Quidã vertunt, scipionem manus nostræ. Qui ingreditur & egred. ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι αὐτὸν καὶ ἐκπορεύεσθαι ἐνώπιον ἡμῶν. dũ ingreditur ipse & egreditur corã nobis. i. qui præcedat, vt aut ducat nos, aut fulciat. Hebræus, & ipse educens & inducens in domũ. Alter, & ipse egrediens & veniens ante nos. Quidã, qui nos vltro citróque duceret. 24 Vtinã pecunia nunquã, &c. ἀργύριον τῷ ἀργυρίῳ μὴ φθάσαι. Vtinã argentũ argento non præcessisset. ita verterunt quidam, & addunt pronomen, huic argento. Hebræus, לא ימלט nunquam gignat. aut, pariat. Nam מלט in Piel apud Hebræos non solùm liberare significat, sed etiam eum auium actũ quo oua excluduntur, quo species conseruatur ipso partu. Ita hoc loco per translationem partum quendã pecuniæ lucrum ipsum, quod Græci τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, à pariendo, quòd nummus nummum gignat & acquirat: vt significet accessionem, quæ ex pecunia collocata fieri solet. Hieronymus alium Hebræum magis sequitur, Nunquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum.

qua misisti eum.

'sed pro filio nostro reiectanea fuisset.

25 Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, vt diuitias cōputaremus hoc, quòd videbamus filium nostrum.

'Quantum enim nobis datum est viuere à Domino, hoc quidē nobis sufficit.

26 Dixitque ei Tobias, Noli flere, saluus perueniet filius noster: & saluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum.

At Tobias, 'Ne, inquit, solicita sis mea soror, 'redibit incolumis, & oculi tui eum videbunt. Flet mater, quā pater cōsolatur.

27 Credo enim quòd Angelus Dei bonus comitetur ei, & bene disponat omnia quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos.

Nam 'Angelus eum bonus comitatur, itérque prosperum eius erit, & saluus ad nos reuertetur.

28 Ad hāc vocem cessauit mater eius flere, & tacuit.

'Atque illa quidem finem plorandi fecit.

Cap. VI.

1 PRofectus est autem Tobias, & canis sequutus est eū: & mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris.

ILli 'itinere faciendo ad Tigrim fluuium peruenerunt vesperi, '& ibi morati sunt. Tobias inuasus à pisce, liberatus ab Angelo.

2 Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum.

Quúmque adolescēs 'lauādi causa descendisset, 'piscis è fluuio prosiliit, 'eúmque deuorare conatus est.

3 Quem expauescens Tobias, clamauit voce magna, dicens, Domine, inuadit me.

4 Et dixit ei Angelus, Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te. Quod quū fecisset, attraxit eum in siccū, & palpitare cœpit ante pedes ei⁹.

Tum Angelus, 'Piscem, inquit, apprehende. Quem quū ille apprehendisset, 'in terram eum extraxit.

5 Tunc dixit ei Angelus, Exētera hūc piscem: & cor eius, & fel, & iecur repone tibi. sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter.

Cui rursum Angelus, 'Piscem, inquit, exentera, & assumptū cor & iecur, vnà cum felle 'tutò repone. Angeli monitu reseruat sibi cor piscis, fel, & iecur.

6 Quod quum fecisset, assauit carnes eius, & secum tulerunt in via: cætera salierunt quæ sufficerent eis, quousq; peruenirent in Rages ciuitatem Medorum.

Itáque fecit adolescēs 'vt Angelus iusserat: 'piscem autem assatum comederunt, suóque ambo itinere perrexerunt, donec Ecbatanis appropinquarent.

B 7 Tunc interrogauit Tobias Angelū, & dixit ei, Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi quod remediū habebūt ista quæ de pisce seruare iussisti.

Tum adolescens ex Angelo ita quæsiuit, Azaria frater, 'quā vim habet cor, & iecur ac fel piscis? Rogatus Angelus à Tobia ad quæ medicamenta hæc conferant, declarat.

8 Et respōdens Angelus, dixit ei, Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorū, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltrà nō accedat ad eos.

Sicut, inquit ille, 'dæmon, aut malus genius 'molestus est, 'corde atque hepate suffitum coram viro fœmináve facere oportet, neque amplius vexabitur.

9 Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabuntur.

Felle verò vnge hominem qui albugines in oculis habuerit, & sanabitur.

10 Et dixit ei Tobias, Vbi vis vt maneamus? Respondénsque Angelus,

Quum autem iam Rages appropinquassent,

Num. 17. b. 8

11 Ait, [Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, neque fœminam vllā habet aliam præter eam.

Frater, inquit Angelus, hodie manebimus apud Raguelem. is 'cognatus est tuus, qui filiam habet vnicam nomine Saram, de qua ego loquuturus sum, vt eam tibi det vxorem. Hortatur Raphael Tobiam ad coniugium Saræ.

Sed pro filio nostro reiectanea fuisset. ἀλλὰ περίψημα τοῦ παιδίου ἡμῶν γένοιτο. sed reiectamentum filii nostri fieret. id est, præ filio nostro reiiceretur, & pro nihilo duceretur: nec tanti æstimaretur, vt eius causa filium vnicum in periculum coniiceremus.
25 Quantum enim nobis datum est viuere à Domino, ὡς γὰρ δέδοται ἡμῖν ζῆν παρὰ τοῦ Κυρίου. Vt enim datum est nobis viuere à Domino. Hebræus, Dominus pauit nos sic vt nihil nobis defuerit. Alter, Deus noster vitam nobis impertit. id est, nos alit & sustentat.
26 Ne solicita sis μὴ λόγον ἔχε. Ne curam [aut, solicitudinem] habeas. Hebræus, satis tibi, mitte hæc verba. Alter, ne timeas. Redibit incolumis, ὑγιαίνων ἐλεύσεται. sanus veniet. id est saluus. Hebræus, fiduciam enim habeo in Dei misericordia, quòd incolumes & salui reuertentur, videbisque eum tuis oculis. 27 Angelus eum bonus comitatur, ἄγγελος ἀγαθὸς συμπορεύσεται αὐτῷ. Angelus bonus cū eo it. Hebræus, Deus mittet Angelum suum cum eo, & eius iter fortunabit. & cætera ad verbum, quæ hic sequuntur.
28 Atque illa quidē, &c. καὶ ἐπαύσατο κλαίουσα. Et destitit flere. Hebræus, Et desiit flere amplius. id est finem fecit. Hoc enim significat verbum חדל, desiit & finiuit.

IN CAPVT VI.

1 Itinere faciendo πορευόμενοι τὴν ὁδόν. euntes viam suā. aut, pergentes itinere suo. Et ibi morati sunt. ηὐλίζοντο ἐκεῖ. & manserūt ibi. Hebræus, וילינו שם pernoctarunt. aut, constiterunt, & commorati sunt ea nocte. 2 Lauandi causa περικλύσασθαι. vt circunfunderetur, & circunlueretur. Hebræus, vt corpus suum refrigeraret. Alter, vt pedes suos lauaret. quē Hieronymus sequutus est. Piscis è fluuio prosiliit, ἀνεπήδησεν ἰχθὺς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ. exiliit [subitò emersit. aut, extitit] piscis è flumine. Hebræus, repentè [aut, subitò] piscis egressus est. Alter, piscis magnus prodiit. Hieronymus, ecce piscis immanis exiuit. Eúmque deuorare conatus est. καὶ ἐβουλήθη καταπιεῖν τὸ παιδάριον. & voluit deglutire puerum. Quidam, absorbere. Hebræus, רצה לבלע voluit eum deglutire. aut, deuorare. Alter, comedere. id est deuorare. 4 Piscem apprehende. ἐπιλαβοῦ τοῦ ἰχθύος. Hebræus, Cōprehende, & sis vir fortis. Alter, Apprehende, neque dimittas. Hieronymus, Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te. In terram eum extraxit. ἀνέσπασεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν. Hebræus, eduxit eum è flumine. id est protraxit. 5 Piscem exentera, ἀνάτεμε τὸν ἰχθὺν. incide piscem. Hebræus, ותח scinde. aut, rumpe. Alter, diuide. ἐξοντερίζειν autem propriè dicitur in piscibus, quum intestina eorum auulsa auferuntur, sicut Euiscerare in cæteris animalibus. Tutò repone. θὲς ἀσφαλῶς. pone securè. Quidam, tutò sepone. Hebræus, ac conserua bene. Alter, repone ea tecum. Hieronymus, repone tibi.
6 Vt Angelus iusserat: ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἄγγελος. vt dixit ei Angelus. Hebræus, fecit puer iuxta omnia quæ Angelus dixerat. Piscem autem assatum comederunt, τὸν δὲ ἰχθὺν ὀπτήσαντες ἔφαγον. piscem autem quum assauissent, ederunt. Hebræus, parauerunt, & comederunt. Alter, בשל, assauit Tobias, & comedit, reliquum verò seposuit. 7 Quam vim habet cor, τί ἐστιν ἡ καρδία. quid est cor? Hebræus, quid sibi hæc volunt, nempe cor, iecur, & fel, ac quibus rebus conducunt? Alter, quam medicinam facies tu, aut quod remedium cōficies ex corde?
8 Dæm. aut malus genius δαιμόνιον ἢ πνεῦμα πονηρόν. dæmoniū, aut mal⁹ spiritus. Hebræus רוח רעה או רוח שדים, vastatorē, quē cacodæmonem vocāt. Spiritum malum vocat noxium ac perniciosum, quo agitantur & vexantur homines, cuiusmodi erat in Saule. Molestus est, ἐὰν τινα ὀχλῇ. si aliquem turbet hominem. id est vexet: vt in Euangelio dicuntur δαιμονιζόμενοι qui à diabolo & cacodæmone agitantur.
Corde atque hepate suffitum facere oportet, καπνίσαι ταῦτα δεῖ. hæc oportet succendere. fumigare. adolere. הקטר. suffumigare.
Cognatus est tuus, συγγενής σου. propinquus tuus. Hebræus addit, de familia domus patris tui. Hieronymus, propinquus de tribu tua.

Nam ad te quidẽ pertinet hæreditas eius, vt qui solus ex ipsius 12
genere superſis.
Puella autem pulchra est & prudens: quapropter auſculta nũc 13
mihi, & ego cum patre eius agam, vt quũ Ragis reuersi fuerimus, nuptias celebremus. nam Raguelem ego noui, vt qui secundum Legem Moſis eam vxorem alteri viro daturus non ſit, aut certè culpam mortis cõtracturus: quoniam te potius quàm vllum alium hominem hæreditatem accipere conuenit.
Tum respondit adoleſcens Angelo, Equidem audiui frater A- 14
zaria, puellam in matrimonium fuiſſe datam ſeptem viris, qui omnes in thalamo nuptiali perierint.
Ego autem vnicus ſum patri meo *filius*, ac metuo ne quẽadmo- 15
dũ cæteri priores ad eã ingreſſus moriar. dæmon enim eã amat, qui nemine lædit præter eos qui ad illam acceſſerint. quamobrẽ ne ipſe quoque moriar, metuo: & vitã patris mei matríſque cum dolore propter me ſuſcepto in ſepulchrum deducam. neque alius eis filius eſt, à quo ſepeliantur.

Docet eum ſanctitatem nuptiarum.

Tum Angelus, Annõ, inquit, memoria tenes ea præcepta quæ 16
pater tuus tibi dedit de vxore ex genere tuo ducenda? quare audi
me frater: nam ea vxor tua futura eſt. neque de dæmone anxius 17
ſis, quoniam hac ipſa nocte tibi in matrimonium dabitur.
Genialem autem ingreſſurus thalamum, accipies cinerem ſuffi 18
mentorum, ac de corde piſcis atque hepate ſuffitum facies:
Quo olfacto dæmon ille ita aufugiet, vt nunquã poſtea ſit re- 19
uerſurus. cæterùm quũ tu ad eam accedes, ſurgite ambo, ac Deũ
miſericordem inuocate: qui veſtri miſertus, vos conſeruabit. ne 20
metuas, quoniam ea tibi à ſeculo fuit deſtinata: quam tu ſeruabis, tecúmque deduces. quinetiam exiſtimo te liberos ex ea ſu- 21
ſcepturũ. His auditis Tobias amore illius captus eſt, animúſque
eius cum ea vehementer conglutinatus. 22

12 Tibi debetur omnis ſubſtãtia eius, & oportet eam te accipere cõiugem. C

13 Pete ergo eam à patre eius, & dabit tibi eam in vxorem.

14 Tunc reſpõdit Tobias, & dixit, Audio quia tradita eſt ſeptẽ viris, & mortui ſunt: ſed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos.

15 Timeo ergo ne fortè & mihi hæc eeeniant: & quũ ſim vnicus parentibus meis, deponam ſenectutem illorum cum triſtitia ad inferos.

16 Tũc Angelus Raphael dixit ei, Audi me, & oſtendam tibi qui ſunt quibus præualere poteſt dæmonium.

17 Hi nanque qui coniungium ita ſuſcipiunt, vt Deum à ſe & à ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent: ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus, habet poteſtatem dæmonium ſuper eos. Pſal.31.c D

18 Tu autem quum acceperis eam, ingreſſus cubiculum, per tres dies continens eſto ab ea, & nihil aliud, niſi orationibus vacabis cum ea.

19 Ipſa autem nocte incenſo iecore piſcis, fugabitur dæmonium.

20 Secunda verò nocte in copulatione ſanctorum Patriarcharum admitteris.

21 Tertia autẽ nocte benedictionem cõſequeris, vt filii ex vobis procreentur incolumes.

22 Tranſacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus, vt in ſemine Abrahæ benedictionem in filiis conſequaris.

Cap. VII.

Ingreditur Raphael & Tobias domum Raguelis, à quo benigniſſimè ſuſcipiuntur.

VEnerunt autem *illi* Ecbatana, domúmque Raguelis acceſſe- 1
runt. Sara verò, quum eis occurriſſet, facta vtrinque inter
ſe ſalutatione, eos in ædes introduxit.
Tum Raguel Ednæ vxori ſuæ, Quàm ſimilis eſt, inquit, hic iu- 2

Cap. VII.

1 INgreſſi ſunt autem ad Raguelem, & ſuſcepit eos Raguel cũ gaudio.

2 Intuénſque Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori ſuæ, Quàm ſimilis eſt iu-

12 Ad te quidem pertinet hæreditas eius, ὅτι σοὶ ἐπιβάλλει ἡ κληρονομία αὐτῆς. Hebræus, tibi ea cõpetit, atque tibi ius eſt propinquitatis, quo puellam eiúſque patrimonium iure quodã hæreditario vendicare tibi poſſis. Hoc enim ſignificat apud Hebræos משפט הגאולה ius propinquitatis.
13 Puella pulchra & prudẽs: τὸ κοράσιον καλὸν καὶ φρόνιμον. puella pulchra & cordata. Hebræus, pulchra forma [aut, aſpectu] & bona prudentia. id eſt prædita. quorum alterum ad corpus, alterum ad animum ingeniúmque pertinet. Maxima mulieris commendatio, quæ venuſtatẽ formæ cum prudentia ingenii coniunctam habet. Cum patre eius agam, λαλήσω τῷ πατρὶ αὐτῆς. loquar patri eius. Nuptias celebremus. ποιήσομεν τὸν γάμον. faciemus nuptias. Hebræus, חפה thalamum nuptiale, quo nomine celebritas nuptiarũ ſignificatur. Alter, faciemus tibi gaudium. id eſt ſumma lætitia nuptias tuas celebrabimus. Aut culpam mortis contracturus: ἢ ὀφειλήσει θάνατον. vel, reus mortis erit. id eſt niſi id faciat, aut alteri homini eam det, pœna mortis ſe obſtringet. Hebræus hoc non habet, ſed, iuxta Legem Moſis eam dabit vnà cum hæreditate atque omnibus quæ habet. 14 In thalamo nuptiali perierint. καὶ πάντας ἐν τῷ νυμφῶνι ἀπολωλότας. & omnes in thalamo nuptiali mortuos. Hebræus, prima nocte. Alter, antequam ad eam ingrederentur [aut, ad eam accederent] necatos fuiſſe.
15 Quemadmodum cæteri priores. οἱ πρότερον. qui prius eam duxerant vxorem. priores eius mariti. & ita Hebræi. Dæmon enim eam amat. ὅτι δαιμόνιον φιλεῖ αὐτήν. quoniam dæmonium diligit eam. Hebræus, penes eam eſt. aut, poſſidet & occupat, ita illi adhæreſcit vt nemini noceat, niſi ei qui illã vxorem duxerit. Aſmadæũ nominat. Neminẽ lædit οὐκ ἀδικεῖ οὐδένα. nemini iniuriã facit. pro βλάπτει. Hebræus, nocet. Vitam patris mei τὴν ζωὴν τοῦ πατρός μου. Hebræi, canitiẽ patris mei. Hieronymus, deponam ſenectutẽ illorum cum triſtitia, ad inferos κατάξω, deducã cũ dolore ac mœrore. 16 Annõ memoria tenes ea præcepta οὐ μέμνησαι τῶν λόγων ὧν ἐνετείλατο. annon memor es ſermonũ quos præcepit tibi. Ita Hebræus, non meminiſti, quòd pater tuus tibi præcepit. Alter, memor ſis præcepti patris tui. Neque de dæmone anxius ſis, καὶ τοῦ δαιμονίου μηδένα λόγον ἔχε. ac de dæmonio nullã curã habeas, ne ſis ſolicitus. Sic ãtea λόγον pro cura & ſolicitudine accepit.
18 Genialẽ autem ingreſſurus thalamũ, καὶ ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς τὸν νυμφῶνα. Et ſi ingrediaris torum nuptialẽ. Ita Hebræus, חפה, nuptiale cubile.
19 Nunquã poſtea ſit reuerſurus. καὶ οὐκ ἔτι ἐπανελεύσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. & amplius non reuertetur in ſeculũ ſeculi. id eſt nullo vnquam tempore reuerſurus. Qui veſtri miſertus, vos conſeruabit. καὶ σώσει ὑμᾶς, καὶ ἐλεήσει. & ſeruabit vos, & miſerebitur. ſalutem & miſericordiam vobis impertiet. Hebræus, mittet miſericordiam ſuam, & ſanitatẽ ſuam [aut, ſanationẽ] & ſanabit eam. Ea tibi à ſeculo deſtinata: σοὶ αὐτὴ ἡτοιμασμένη ἦν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος. ea tibi à ſeculo parata fuit. Hebræus, ראויה. Alter, מוכנת, præparata fuit. ab exordio mundi. Alter, priuſquam mundus crearetur. Amore illius captus eſt, ἐφίλησεν αὐτήν. dilexit eam. aut, amauit. Animúſque eius cum ea vehementer conglutinatus. καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκολλήθη αὐτῇ σφόδρα. & anima eius conglutinata vehementer ei eſt. Hebræus, anima eius cum anima illius copulata eſt. cum anima Saræ coniuncta.

IN CAPVT VII.

1 Facta vtrinque inter ſe ſalutatione, καὶ ἐχαιρέτισεν αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ αὐτήν. & ſalutauit eos, & ipſi eã. id eſt conſalutauerunt ſe inuicẽ. χαιρετίζειν accipit pro ἀσπάζεσθαι, verbum factum à χαίρειν. Hebræi pacem exoptant & precantur. 2 Quàm ſimilis eſt, ὡς ὅμοιος. Hebræus, כמה דומה זה הבחור לדמות, Quàm ſimilis eſt iſte iuuenis ſimilitudini Tobiæ fratris mei. id eſt valde refert ſimilitudinẽ & formã eius.

uenis iste consobrino meo!

3 Et quū hæc dixisset, ait, Vnde estis iuuenes fratres nostri? At illi dixerūt, Ex tribu Nephthali sumus, ex captiuitate Niniuæ.

4 Dixitque illis Raguel, Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt, Nouimus.

5 Quū multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Raguelē, Tobias de quo interrogas, pater istius est.

6 Et misit se Raguel, & cum lachrymis osculatus est eum: & plorans supra collum eius,

7 Dixit, Benedictio sit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es.

B 8 Et Anna vxor eius, & Sara ipsorum filia lachrymatæ sunt.

9 Postquam autem loquuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari cōuiuiū. quūmq; hortaretur eos discumbere ad prandium,

10 Tobias dixit, Hic ego hodie nō manducabo neque bibam, nisi prius petitionem meam cōfirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam,

11 Quo audito verbo Raguel, expauit, sciens quid euenerit illis septem viris qui ingressi sunt ad eam: & timere cœpit ne forte & huic similiter contingeret. Et quū nutaret, & non daret petenti vllum responsum,

C

12 Dixit ei Angelus, Noli timere dare eam isti, quoniā huic timenti Deū debetur coniunx filia tua: propterea alius nō potuit habere illā.

13 Tūc dixit Raguel, Nō dubito quòd Deus preces & lachrymas meas in conspectu suo admiserit.

Num. 36. c. 6

14 Et credo quoniā ideo fecit vos venire ad me, vt ista coniungeretur cognationi suæ secundū Legem Moysi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi eam tradam.

15 Et apprehendens dexterā filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleātque benedictionē suam in vobis:

16 Et accepta charta fecerunt cōscri-

uenis Tobiæ consobrino meo!

3 Simúlq; rogans eos, Vndenā, inquit, estis vos fratres? Cui illi se
'ex tribu Nephthalī, ex iis qui captiui Niniuæ agerēt, esse dixerūt.
4 Cognoscitis ne, inquit, vos Tobiam fratrem nostrū? Cognoscimus, inquiunt. 'Valét ne, inquit?
5 Quum autem illi respōdissent, eum viuere & valere, Tobiásque dixisset patrem suum esse:
6 Raguel 'in eius amplexū prosiliens, osculatus est eum, & fleuit:
7 Eíque bene precatus, 'Honesti & boni, inquit, tu quidem patris es filius. Quum autem audiuisset 'Tobiam oculis esse orbatū, doluit ac fleuit.
8 Simúlque Edna vxor eius, & Sara filia collachrymarūt. 'cæterū eos animo prompto exceperūt: & mactato de grege ariete, 'obsonia largè apposuerunt. tū Tobias Raphaeli, Azaria frater, inquit, 'propone ea de quib⁹ in itinere loquutus es, vt negotiū cōficiatur.
9 'Quam rem quum ille cum Regule communicasset, hortatus est Raguel Tobiam, vt ederet ac biberet, 'hilarémque se præberet. Tobias petit filiam Raguelis sibi dari in vxorē.
10 'Nam te quidem par est filiam meam vxorem ducere: 'veruntamen quod verum est, tibi declarabo,
11 Ego septem viris filiam meam collocaui, qui sub eam noctem qua erant ad eam accessuri, interierunt. tu tamē fac 'animo præsenti sis & læto. Ego vero, inquit, Tobias, nihil planè gustauero 'donec eam huc adductam mihi desponderitis.
13 'Iam, inquit Raguel, vt æquū est, eam ducito.' nam propinqua inter vos duos cognatio intercedit. Deus verò misericors 'hoc vestrum coniugium quamoptimè fortunet. Eam tradit ei Raguel.
15 Vocauit ergo Saram filiam suam: quæ quum ad patrē venisset, eam ille manu apprehensam, Tobiæ vxorem dedit, dicens, Ecce hanc secundum Legem Mosis habeas, atque ad patrem tuum abducas, 'simúlque illis bene precatus est. Benedictio coniugalis.
16 Deinde aduocata Edna vxore, 'accepto libello syngraphā con-

3 Ex tribu Nephthalim. ἐκ τῶν υἱῶν Νεφθαλείμ. ex filiis Nephthalim. Hebræus, ex captiuitate, quæ est Niniuæ, ex tribu Nephthalim.
4 Valétne? ὑγιαίνει; sanúsne est? id est saluus. de quo verbo antea. 6 In eius amplexū prosiliens, καὶ ἀνεπήδησε Ραγουήλ. & exiliit Raguel. id est, in illius amplexum se coniecit. Hebræus, vnus prosiliit, & complexus est. Alter, cucurrit. quibus verbis animus significatur iucundo alterius aduentu permotus. 7 Honesti & boni tu quidē patris es filius. ὁ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου υἱός. honesti & boni hominis filius. Hebræus, benedictus tu Domino, quoniā filius iusti & recti viri tu es. Quidam ὁ articulum ita vertunt, Eia hominis præclari bonique fili. Tobiam oculis esse orbatū, ὅτι Τωβὴτ ἀπώλεσε τοὺς ὀφθαλμούς quòd Tobias oculos amisisset. i. oculorum vsum, & visum. oculis captum. aut, priuatum. 8 Cæterùm eos animo prompto exceperunt: καὶ ὑπεδέξαντο αὐτοὺς προθύμως. & susceperunt eos promptè. id est libenter & hilarè, summo cum animi studio & voluntate acceperunt. Hebræus, placido vultu & hilari. Obsonia largè apposuerunt. καὶ παρέθηκαν ὄψα πολλά. & apposuerunt obsonia multa. Hebræus, parauerunt prandium. aut, refectionem, &c. Propone ea, &c. λάλησον ὑπὲρ ὧν ἔλεγες ἐν τῇ πορείᾳ. loquere de iis de quibus dicebas in via. Hebræus, loquere ea de re de qua in itinere loquutus es. id est de Sara vxore ducenda. 9 Quam rem quum ille cum Raguele communicasset, καὶ μετέδωκε τὸν λόγον τῷ Ραγουήλ. & communicauit sermonem Ragueli. proposuit vt filiam suam Tobiæ vxorem daret. Hilarémque se præberet. ἡδέως γίνου. iucundè sis. id est, lætus & hilaris. Ego formam orationis mutaui, ne sæpius dialogismus ille & verbū Inquit, iteretur. Hebræus, bonóque animo sitis. Verba sunt hospitis & amici humaniter & comiter amicos inuitantis. 10 Nam te quidem par est filiam meam vxorē ducere: σοὶ γὰρ καθήκει τὸ παιδίον μου λαβεῖν. te enim oportet filiam meam accipere. id est, ea tibi debetur iure propinquitatis, vt Hebræi loquuntur. Hoc autem Græcus expressit verbo καθήκει, conuenit, aut competit tibi. Alter autem Hebræus ita dicit, quoniam melius est eam tibi dare quàm alteri cuipiam viro. Veruntamen quod verum est, tibi declarabo. πλὴν ὑποδείξω σοι τὴν ἀλήθειαν. attamen indicabo tibi veritatem. Hebræus, את האמת. id est, id quod res est. aut, quod verum est, tibi significabo. 11 Animo præsenti sis & læto. ἀλλὰ τὸν νοῦν ἔχων, ἡδέως γίνου. sed mentem habens, iucundè sis. Hebræus, tu verò ede & bibe, & omitte rem. id est, depone solicitudinem. ne anxius sis. Donec eam huc adductam mihi desponderitis. ἕως ἂν στήσητε καὶ σταθῆτε πρός με. quousque steteris [aut, statueritis] & constitueritis ad me. ita est ad verbum. Hebræus, donec eam mihi vxorem dederitis. Alter, donec rem transegeritis. Hieronymus, nisi prius petitionē meam confirmes, & promittas dare mihi Saram filiā tuā. Itaque σταθῆναι πρός τινα, est constituere cum aliquo. id est, pacisci. Hoc loco quum agatur de coniugio, verti potest, Despondere. aut, desponsare. id est, promittere, vt vertit Hieronymus. 13 Iam vt æquum est, eam ducito. κομίζου αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νῦν κατὰ τὴν κρίσιν. Duc eam iam nunc secundum iudicium. id est, vt par est, aut iustum est. ὡς καθήκει σοι, quo verbo antea est vsus. Significat autem illud ius ex Lege Mosis, quo propinquus debet vxorem ducere. Hebræus, secundum legem & consuetudinem. aut, morem. Alter, secundum constitutionem Mosis & Israelis. Est enim ius aliud scriptum, vt lex: aliud non scriptum, vt mos. Nam propinqua inter vos duos cognatio intercedit. σὺ δὲ ἀδελφὸς εἶ αὐτῆς, καὶ αὐτὴ σοῦ. tu autem frater eius es, & ea tua. subaudi, soror. Ita Hebræus: quibus verbis coniunctio propinquitatis significatur, & illud ius הגאולה, de quo suprà. Hoc vestrū coniugiū quam optimè fortunet εὐοδώσει ὑμῖν τὰ κάλλιστα. Ad verbū est, prosperet vobis optima. id est, quammaximè fortunet, det vobis successus prosperrimos. Hebræus, dirigat vos hac nocte in pace. quibus verbis petit, vt prima coniugii eorum consuetudo fausta sit.
15 Simulque ille bene precatus est. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς. & benedixit eos.
16 Accepto libello λαβὼν βιβλίον. quum libellum sumpsisset. Hebræus, גליון. quidam verterunt chartam. aut, tabulam in qua scribitur.

Hieronymus, & accepta charta fecerunt conſcriptionem coniugii. Græcus, ſyngrapham conſcripſit. Hebræus, & ſcripſit in ea ſcriptionem. id eſt, pactionem coniugii conſtituti & contracti.

ſcripſit, ″& conſignauit.
″Tum cœperunt epulari. 17
Rurſum Raguel Edna vxore ſua vocata, Soror, inquit, para a- 18
liud cubiculum, atque hanc introducas.
Quod quũ illa vt iuſſa fuerat, feciſſet, filiam eò introduxit: tum 19
autem Sara fleuit, ″cuius lachrymas mater excipiens,
Animo, inquit, bono eſto filia, Dominus cæli ac terræ ″hũc tuũ 20
mœrorẽ cũ gaudio cõmutet. ″bono eſto animo filia. Cap. VIII.

Tobias introducitur ad Saram, aſſat partem iecoris.

Q″Vum autẽ iam cœnati eſſẽt, Tobiam ad illã introduxerũt. 1
Ille verò accedẽs ſermonum Raphaelis recordatus, ″ſum- 2
pſit prunam ſuffimentorum, & corde piſcis atque he-
pate ſuperpoſito ″ſuffitum fecit.

Raphael ligat dæmonium.

″Itaque eo odore percepto, dæmõ ″in extremas aufugit AEgy- 3
pti partes, ″quem Angelus vinculis conſtrinxit.

Tobias hortatur Saram ad orationem.

Poſtquam autem ambo concluſi fuerunt, ſurrexit è cubili To- 4
bias, ſimul &, Surge ſoror, inquit, ac Dominũ vt noſtri miſerea
tur, precemur.

5 Filii quippe ſanctorũ ſumus, & non poſſumus ita coniungi ſicut Gentes quæ ignorant Deum.
6 Surgentes autem pariter, inſtanter orabant ambo ſimul vt ſanitas daretur eis.

Oratio Tobiæ.

Tum cœpit ita dicere, Laudãdus es ô Deus Patrũ noſtrorũ, no 7
ménque tuũ ſanctũ & glorioſum, ac ″laude in ſecula celebrandũ:
te cæli atque omnes creaturæ tuæ celebrent.
″Tu effeciſti Adam, ″atque ei adiutricem Euam dediſti ″pro ad- 8
miniculo vxorem eius: ″ex iis genus hominum eſt procreatum. tu
dixiſti, Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum: ″adiutorium efficiamus illi ſimile.

Cõiugium propter prolem.

Nunc autẽ ô Domine, ″non libidine impulſus, ſed integro ſin- 9
ceróque animo adductus, hanc ſororem meam vxorem accipio.
″fac eam mihi impertias miſericordiam vt vnà conſeneſcamus.

Oratio Saræ.

Tum illa ″cum eo ſubiecit, Amen. 10

Raguel parat ſepulchrũ Tobiæ, quem putabat mortuum.

Porrò quum ambo ea nocte ″concubuiſſent, ſurrexit Raguel, 11

ptionem coniugii.
17 Et poſt hæc epulati ſunt, benedicentes Deum.
18 Vocauitque Raguel ad ſe Annam vxorem ſuam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculum.
19 Et introduxit illuc Sarã filiam ſuã, & lachrymata eſt.
20 Dixitque ei, Forti animo eſto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpeſſa es.

Cap. VIII.

1 POſtquam verò cœnauerũt, introduxerunt iuuenem ad eam.
2 Recordatus itaque Tobias ſermonum Angeli, protulit de caſſidili ſuo partem iecoris, poſuitque eam ſuper carbones viuos.
3 Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris AEgypti.
4 Tunc hortatus eſt virginem Tobias, dixitque ei, Sara, exurge, & deprecemur Deũ hodie, & cras, & ſecundũ cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autẽ tranſacta nocte in noſtro erimus coniugio.

B

7 Dixitq; Tobias, Domine Deus Patrum noſtrorum, benedicant te cæli & terræ, maréque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ quæ in eis ſunt.

Geneſ. 1. a. 2

8 Tu feciſti Adam de limo terræ, dediſtique ei adiutorium Heuam.
9 Et nunc Domine tu ſcis quia non luxuriæ cauſa accipio ſororẽ meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomẽ tuũ in ſecula ſeculorum.
10 Dixit itaque Sara, Miſerere nobis Domine, miſerere nobis, & conſeneſcamus ambo pariter ſani.
11 Et factũ eſt circa pullorũ cantum,

Et conſignauit καὶ ἐσφραγίσατο. & ſignauit. Hebræus, & ſignauit eam coram teſtibus. 17 Tum cœperunt epulari. καὶ ἤρξαντο ἐσθίειν. & cœperunt comedere. Hebræus addit, & bibere, & lætari. 19 Cuius lachrymas mater excipiens, καὶ ἀπεδέξατο τὰ δάκρυα τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. & ſuſcepit lachrymas filiæ ſuæ. Hebræus, Deus ſuſcepit lachrymas eius, & mater eam conſolari cœpit, loquique ſuper cor eius. id eſt, cor eius mœſtum verbis leuare & confirmare. 20 Hunc tuũ mœrorem cum gaudio commutet. δῴη σοι χαρὰν ἀντὶ τῆς λύπης σου ταύτης. det tibi gaudium pro hac tua triſtitia. Quidam vertunt, conuertat hanc tuam triſtitiam in gaudium. Hebræus, dabit tibi gaudium & lætitiam, pro mœrore & dolore qui eſt in corde tuo. Hieronymus, det tibi gaudium pro tædio quod es perpeſſa. Bono eſto animo filia. θάρσει θύγατερ. confide filia. Hebræus, ſis fortis. aut, animo forti & erecto. ne frangaris animo, ſed ſpe in Deum te ſuſtenta.

IN CAPVT VIII.

1 Quum autẽ iam cœnati eſſent, ὅτε δὲ συνετέλεσαν δειπνοῦντες. Poſtquam autem perfecerunt cœnare. id eſt, cœnam peregerunt, poſteaquam cœnauerũt. Hebræus, quũ à cœna ſurrexiſſent. 2 Sumpſit prunam ſuffimentorũ, ἔλαβε τὴν τέφραν θυμιαμάτων. accepit cinerem ſuffimentorum. Hebræus, acerram [aut, thuribulum] cum prunis. Eſt autem θυμιατήριον, vas in quo accenditur ignis & fouetur. Hieronymus, carbones viuos. Suffitum fecit. ἐκάπνισε. fumigauit. id eſt, odore eorum quæ carbonibus erant impoſita, Saram perfudit. Hebræus dicit puellam perfuſam fuiſſe. Alter, veſtes eius. 3 Itaque eo odore percepto, dæmon ὅτε δὲ ὠσφράνθη τὸ δαιμόνιον τῆς ὀσμῆς. Poſtquam autem olfecit dæmonium odorẽ. ſimulatque odoratus eſt. In extremas aufugit AEgypti partes, ἔφυγεν εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς Αἰγύπτου. fugit in ſuprema AEgypti. Hebræus, in extremitates terræ AEgypti. Quem Angelus vinculis conſtrinxit. καὶ ἔδησεν αὐτὸ ὁ ἄγγελος. & religauit eum Angelus. 7 Laude in ſecula celeb. εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Hebræus, benedictum in ſeculum & vltrà. id eſt, ſempiternis celebrandum laudibus. 8 Tu effeciſti Adam, σὺ ἐποίησας Ἀδάμ. Tu feciſti Adam. Hebræus, creaſti. Atque ei Euam adiutricem dediſti καὶ ἔδωκας αὐτῷ βοηθὸν Εὔαν. Hebræus, dediſti ei Euam in auxilium coram eo. id eſt, ſociam & comitem vitæ, ad auxilium ei adiunctam. Hieronymus, adiutorium. Pro adminiculo vxorem eius στήριγμα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. firmamentum vxorem eius. id eſt firmum fideléque præſidium quo niti poſſet, in eiúſque fide amoréque acquieſcere. Nam (vt ait Salomon) In bona induſtriáque cõiuge maritus ſummam animi fiduciam habet, eiúſque res non diminuuntur. Ex his genus hominum eſt procreatum. ἐκ τούτων ἐγενήθη τὸ τῶν ἀνθρώπων σπέρμα. ex his factum eſt [id eſt, ortum ac propagatum] hominum ſemen. In illis duobus fuit quoddam quaſi ſeminarium totius mundi. Fuerunt enim primi parentes. Hebræus, atque ita præparaſti viam vniuerſo mundo. Adiutorium efficiamus illi ſimile. ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν ὅμοιον αὐτῷ. faciamus ei adiutorium ſimile ei. Hebræus כנגדו tanquam eregione eius, quod ſit coram eo. id eſt, cũ eo perpetuò coniunctũ & conſociatum. Hic autẽ Græcus author ſequutus videtur ſeptuaginta interpretes, qui 2. cap. Geneſ. verterunt, βοηθὸν κατ᾽ αὐτόν. Hieronymus, adiutorium ei ſimile. id eſt, natura conforme & ſociabile, κοινωνικὸν, ad ſocietatẽ vitæ cum eo degendæ accommodatũ. In Moſe autem non eſt, Faciamus, ſed Faciã, in ſingulari. 9 Non libidine impulſus, &c. οὐ διὰ πορνείας ἐγὼ λαμβάνω τὴν ἀδελφήν μου. nõ per fornicationẽ ego accipio ſororẽ meã. i. quadã impudica libidine cõmotus, ſed integro ſinceróque animo adductus. Græcus, ἐπ᾽ ἀληθείας, in veritate. Hebræus, ſed in rectitudine cordis ſecundum morem præſcriptum Moſis & Iſraelis. ſignificat ſe ad illud coniugium caſtum pudicúmque animum afferre.

Fac eã mihi impertias miſericordiã, vt vnà conſeneſcamus. ἐπίταξον ἐλεῆσαί με, καὶ ταύτῃ συγκαταγηρᾶσαι. præcipe miſereri mei, & cũ hac conſeneſcere. Hebræus, proſequaris nos miſericordia tua, exatiéſque nos longitudine dierum, anniſque vitæ. 10 Cum eo ſubiecit εἶπε μετ᾽ αὐτοῦ. dixit cum eo. intelligendum eſt Sara: quæ particula Amen orationem mariti cõprobat, cõſenſúmque animi ſui declarat. Hebræus, & reſpondit Sara, & dixit, Amen. 11 Concubuiſſent, ἐκοιμήθησαν. dormierunt. Hebræus, cubauerunt vnà.

accersiri iussit Raguel seruos suos, & abie runt cum eo pariter vt foderent
sepulchrum. 12
Dicebat enim, Ne fortè simili mo-
do euenerit ei quo & cæteris illis se- 13
C ptem viris qui sunt ingressi ad eam.
Quúmque parassent fossam, reuer 14
sus Raguel ad vxorem suam, dixit ei,
Mitte vnã ex ancillis tuis, & videat
si mortuus est, vt sepeliam eum ante
quam illucescat dies.
At illa misit vnam ex ancillis suis. 15
quæ ingressa cubiculum, reperit eos
saluos & incolumes, secũ pariter dor-
mientes.
Et reuersa, nuntiauit bonũ nuntiũ: 16
& benedixerunt Dominũ, Raguel vi
delicet & Anna vxor eius. 17
Et dixerunt, Benedicimus te Domi
ne Deus Israel, quia nõ contigit quẽ
admodum putabamus.

Fecisti enim nobiscum misericordiã
tuam, & exclusisti à nobis inimicum 18
persequentem nos.

D Misertus es autem duobus vnicis:
fac eos Domine plenius benedicere 19
te, & sacrificiũ tibi laudis tuæ & suæ sa
nitatis offerre: vt cognoscat vniuersi-
tas Gentium quia tu es Deus solus in
vniuersa terra.
Statimque præcepit seruis suis Ra 20
guel vt replerent terra fossã quam fe
cerant, priusquam elucesceret.
21 Vxori autem suæ dixit vt instrueret conuiuium, & præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria.
22 Duas quoque pingues vaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis.
Et adiurauit Raguel Tobiam, vt 23
duas hebdomadas moraretur apud
se.
De omnibus autem quæ possidebat 24
Raguel, dimidiam partẽ dedit Tobię,
& fecit hanc scripturam, vt pars di-
midia quæ supererat post obitum eo-
rum, Tobiæ dominio deueniret.
Cap. IX.
TVnc vocauit Tobias Angelum 1
ad se, quem quidem hominem
existimabat: dixitque ei, Azaria fra-
ter, peto vt auscultes verba mea,
Si meipsum tradam tibi seruũ, non 2
ero condignus prouidentiæ tuæ.
Tamen obsecro te vt assumas tibi 3
animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum: reddásque ei chirographum suum, vt recipias ab eo pecuniam,
& roges eum venire ad nuptias meas.
Scis enim ipse quoniam numerat 4
pater meus dies: & si tardauero vna
die plus, contristatur anima eius. 5
Et certè vides quomodo adiurauit
me Raguel, cuius adiuramentũ sper-
B nere non possum.

egressúsque sepulchrum effodit,
Dicens, Num & iste morietur?
Quum autem domum reuersus esset,
"Iussit Ednam vxorẽ suam mittere vnam ex ancillis, vt videret
an Tobias viueret: Sin minus, inquit, vt eum sepeliam, nullúsque
id resciscat.
Ancilla ergo recluso ostio *in cubiculum* ingressa, ambos deprehẽdit
dormientes.
Regressáque, illum viuere eis renuntiauit.
Tum Raguel Deũ laudans, "Omni, inquit, pura sanctáque lau-
de celebrãdus es, ô Deus: téque adeò sancti tui celebrent, ac crea
turæ tuæ vniuersæ: omnes etiam Angeli tui, atque electi tui per
omnia secula te prædicent.
Laude celebrandus es, "quòd me lætitia affecisti, nec quod ipse
suspicabar, mihi acciderit, sed pro tua multa misericordia nobis-
cum egeris.
Celebrandus es quòd duos vnigenitos fueris miseratus. Porrò
autẽ ô Domine, tuam eis misericordiam imperti, "vt vitam suam
saluã incolumémque traducant cum lætitia & misericordia *tua*.
Iussit igitur Raguel seruos "terra sepulchrum opplere.
"Nuptiásque illis quatuordecim diebus celebrauit.
"Iurauit autem, Tobiam non antè discessurum, quàm quatuorde
cim illi nuptiarum dies exacti essent:
"Tum denique ipsum accepta dimidia bonorum suorum parte
incolumem ad patrem reuersurum: reliqua verò post mortẽ suã
vxorísque suæ habiturum. Cap. IX.
TVm igitur Tobias Raphaelem vocauit, eíque dixit,
Azaria frater, accipe tecum puerũ & duos camelos, & Ra-
ga vrbem Medorum ad Gabaelem proficiscere, afférque mihi ar-
gentum, atque eum ad nuptias adducito.
Raguel enim "iurauit me non discessurum.
Pater autem meus dies numerat: quòd si "moram fecero lon-
giorem, "magnum animo dolorem suscipiet.

Ancilla nuntiat Tobiam incolumem.

Gratias agit Domino Raguel & vxor eius.

Iubet Raguel parari conuiuium.

Dimidiam partem possessionis suæ dat Tobiæ.

Angelus rogatu Tobiæ pergit ad Gabelum.

14 Iussit Ednam vxorem suam mittere vnam ex ancillis, εἶπεν Ἔδνα τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀπόστειλον μίαν τῶν παιδισκῶν. Dixit Ednæ vxori suæ, Mit-
te vnam ancillarum. Ego mutaui dialogismum: atque narrationem continuaui, quod faciendũ est in vertẽda lingua Hebraica, quæ hanc formã
frequentem habet 17 Omni pura sanctáque laude celebrandus es, εὐλογητὸς εἶ ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ καθαρᾷ καὶ ἁγίᾳ. Benedictus es in omni be-
nedictione pura & sancta. Dictum est antè quid sit εὐλογεῖν. Laudem autem Deo tribuit veram atque integram, qualem summa eius bonitas
meretur. 18 Quòd me lætitia affecisti, ὅτι εὔφρανάς με. quòd lætificasti me. recreasti perturbatum, magnóque opprobrii metu libe-
rasti. Nam causam lætitiæ subiicit, quoniam id quod metuebat, ei non euenerit. 19 Vt vitam suam saluam incolumémque traducant
συντέλεσον τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν ὑγιείᾳ. perfice vitam eorum in sanitate. Hebræus, vt dies & annos vitæ suæ bene transigant, aut in bonis cum lætitia,
μετ' εὐφροσύνης. 20 Terra sepulchrum opplere. χῶσαι τὸν τάφον. replere sepulchrũ. terra obruere. Hebræus, vt implerent puluere. Causam
cur sepulchrum illud fecit, suprà significauit, metum infamiæ & probri suscepti ex morte eorum qui filiam ipsius vxorem duxissent.
21 Nuptias illis quatuordecim diebus celebrauit. ἐποίησεν αὐτοῖς γάμον ἡμερῶν δεκατεσσάρων. Fecit eis nuptias quatuordecim dierum.
23 Iurauit autem, Tobiam non antè discessurum, &c. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ῥαγουήλ, πρὶν ἢ συντελεσθῶσαι τὰς ἡμέρας τοῦ γάμου ἐνόρκως, μὴ ἐξελθεῖν.
Dixit ei Raguel, priusquam perficerentur dies nuptiarum cum iureiurando, nõ discessurum. Est autem ἐνόρκως aduerbium quod significat in-
terpositum esse iusiurandum. Incertum autem est vtrum eo iureiurando Tobiam obstrinxerit, an ipse tantùm iurauerit. id est, iureiurando af-
firmauerit non discessurum. Hebræus dicit ipsum Raguelem iurasse. Hieronymus, adiurasse Tobiam: & ita habent quædam exemplaria Græ-
ca, ἐνορκῶ καὶ ἐξελθεῖν αὐτόν, adiuro ne exeat ipse. Sed prior lectio videtur esse emẽdatior. 24 Tum denique ipsum accepta dimidia bo-
norum suorum parte, &c. καὶ τότε λαβόντα τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, πορεύεσθαι μεθ' ὑγιείας. Repetendum est verbum, Dixit Raguel, Tobiam
accepta dimidia bonorum suorum parte cum incolumitate discessurum.

IN CAPVT IX.

1 Tum igitur Tobias Raphaelem vocauit, καὶ ἐκάλεσε Τωβίας τὸν Ῥαφαήλ. Et vocauit Tobias Raphaelem. Sentẽtia pendet ex superiore ca-
pite. Itaque particula καὶ, vt ו apud Hebræos, habere potest vim inferendi, Igitur, aut itaque. Hebræus, Tum vocauit Tobias Raphaelem.
4 Iurauit me non discessurum. ὤμοσε Ῥαγουὴλ μὴ ἐξελθεῖν με. 5 Moram fecero longiorem, ἐὰν χρονίσω μεγάλως. si multum tar-
dauero. id est, diutius moratus fuero. Hebræus, longius reditum nostrum differemus. Alter, nisi ad diem præstitutum venerimus. aut, si dies
præfixus præterierit. Hieronymus, si tardauero vna die plus. Magnũ animi dolorem suscipiet. ὀδυνηθήσεται λίαν. contristabitur valde. He-
bræus, solicitus [aut, anxius] erit valde. Alter, dolore afficiam animam parentum meorum, mœrore affligam cor eorum.

Raphael reddit Gabelo chirographum ipsius, & ab eodem pecuniam recipit.

Itaque profectus est Raphael,'ad Gabaelúmque diuertit, atque ei chirographum dedit:ille autem loculos protulit obsignatos,atque ei tradidit. 6

6 Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Raguelis & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit: & inueniens Gabelum, dedit ei chirographum suum,& recepit ab eo omnem pecuniam. C

Venit Gabelus cum Angelo ad Tobiæ nuptias.

7 Indicauítque ei de Tobia filio Tobiæ,omnia quæ gesta sunt:fecitque eum secum venire ad nuptias.
8 Qúmque ingressus esset domũ Raguelis,inuenit Tobiam discumbentem:& exiliens,osculati sunt seinuicem:& fleuit Gabelus,benedixitque Deum,
9 Et dixit,Benedicat te Deus Israel,qa filius es optimi viri,& iusti,& timẽtis Deũ,& eleemosynas faciẽtis:
10 Et dicatur benedictio super vxorem tuam,& super parentes vestros.
11 Et videatis filios vestros & filios filiorum vestrorum vsque in tertiam & quartam generationem:& sit semen vestrum benedictum à Deo Israel,qui regnat in secula seculorum.

Conuiuium nuptiale cũ timore Dei.

'Deinde mane vnà profecti,ad nuptias venerunt: 'Tobias verò vxorem suam grauidam fecit. 12

Cap. X.

Tobias pater & vxor eius contristãtur ob moram filii.

PORrò Tobias pater'dies computabat singulos: atque vt'dies profectionis exacti fuerunt,neque illi reuerterentur, 1
'Num,inquit,pudefacti sunt,aut Gabaelus mortuus est,& argẽtum nemo illi reddit? 2
'Itaque in magno mœrore versabatur. 3

Lamentatio matris Tobiæ.

Vxor autem ei dixit,Puer periit,quoniam moram facit. &'illũ cœpit deplorare. 4
'Non iam,inquit,fili,mihi quicquam curæ est:quandoquidem te amisi lumen oculorum meorum. 5
Cui Tobias,'Tace,inquit,ne sis solicita:saluus enim est. 6

Solicitudo eiusdem pro filio.

At illa,Tace tu,inquit,'nec me ludifices: meus periit filius. Egrediebatur autem quotidie foras in viam qua *illi* discesserant: neque verò cibum capiebat interdiu,'totásque noctes in lamentãdo filio suo Tobia consumebat, donec quatuordecim illi nuptiarum dies, quos eum illic acturum esse Raguel iurauerat, exacti sunt. Tum Tobias Ragueli, Dimitte me, inquit, quoniam pater meus & mater mea'iam desperant se me visuros. 7

12 Qúmque omnes dixissent Amen, accesserunt ad conuiuium:sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuiũ exercebant.

Cap.X.

1 QVum verò moras faceret Tobias, causa nuptiarum, solicitus erat pater eius Tobias,dicens,Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi?
2 Putásne Gabelus mortuus est,& nemo reddet illi pecuniam?
3 Cœpit autẽ cõtristari nimis ipse,& Anna vxor eius cum eo: & cœperunt ambo simul flere, eo quòd die statuto minimè reuerteretur filius eorũ ad eos.
4 Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atque dicebat, Heu heu me fili mi,vtquid te misimus peregrinari,lumẽ oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ,spem posteritatis nostræ? B Suprà,5.d.
5 Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere ire à nobis.
6 Cui dicebat Tobias, Tace, & noli turbari:sanus est filius noster:satis fidelis est vir ille cum quo misimus eum.
7 Illa autẽ nullo modo consolari poterat:sed quotidie exiliens,circunspiciebat & circuibat vias omnes per quas spes remeãdi videbatur,vt procul videret eum,si fieri posset,venientem.

Raguel dimittit à se Tobiam vnà cum vxore.

Qum autem socer illum hortaretur vt maneret apud se,séque ad patrẽ eius missurum qui illum de rebus eius certiorẽ facerent, 8
Minimè,inquit Tobias,sed ad patrem meum me dimitte. 9

8 At verò Raguel dicebat ad generũ suum,Mane hic, & ego mittam nuntiũ salutis de te ad Tobiam patrem tuum. C
9 Cui Tobias ait, Ego noui quia pater meus & mater mea modò dies computant,& cruciatur spiritus eorum in ipsis.

Surrexit igitur Raguel, Sarámque vxorem eius ei dedit, dimidiámque partem facultatum,'in qua tam mancipia & iumenta quàm pecunia inerant. 10

10 Qúmque verbis multis rogaret Raguel Tobiam,& ille eum nulla ratione vellet audire: tradidit ei Sarã, & dimidiam partem omnis substãtiæ suæ in pueris,in puellis,in pecudibus, in camelis,& in vaccis,& in pecunia multa:& saluum atque gaudentem dimisit eum à se,

Ac benedicens eos huiusmodi verbis dimisit, Deus cæli, filii, priusquam ego moriar,'vos fortunet. 11

11 Dicens, Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducátque vos incolumes:& inueniatis omnia rectè circa parẽtes vestros, & videant oculi mei filios vestros priusquã moriar. D

6 Ad Gabaelúmque diuertit. καὶ ηὐλίσθη παρὰ Γαβαήλῳ. & mansit apud Gabaelum. Hebræus,pernoctauit. aut,ea nocte moratus est.sed accipitur pro Diuersari apud aliquem,atque hospitio alicuius vti. Loculos protulit obsignatos, προσήνεγκε τὰ θυλάκια ἐν ταῖς σφραγῖσιν. Hebræus,protulit sacculos plenos argenti,quos Tobias obsignauerat.Erat enim pecunia deposita, vt apud illum asseruaretur.
12 Deinde mane vnà profecti,ad nuptias venerunt: καὶ ὤρθρισαν κοινῶς, καὶ ἦλθον εἰς τὸν γάμον. & mane surrexerunt simul, & venerunt ad nuptias.Hebræus,summo diluculo surrexerunt. Tobias verò vxorem suam grauidam fecit. καὶ εὐλόγησε Τωβίας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. & benedixit Tobias vxorem suam.

IN CAPVT X.

1 Dies computabat singulos: ἐλογίζετο ἑκάστης ἡμέρας. Hebræus, numerabat dies profectionis ac reuersionis eius. Græcus mox dicit, ἡμέρας τῆς πορείας, dies itineris eius præstitutos. Dies profectionis exacti fuerunt, ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι τῆς πορείας. cõpleti sunt dies profectionis.tempus discessus ac reditus eius exactum,aut elapsum est. 2 Num pudefacti sunt: μήποτε κατῄσχυνται. num confusi sunt. id est frustra profecti,atque illusi.Hebræus,fortassis aliqua ei calamitas in itinere accidit. 3 Itaque in magno mœrore versabatur. καὶ ἐλυπήθη λίαν.& contristabatur valde.Hebræus,cœpit anxius esse.id est,solicitus esse de salute filii. 4 Illum cœpit deplorare. ἤρξατο θρηνεῖν αὐτόν. cœpit eum lamentari,ac deflere.Hebræus,cœpit flere ac plangere. 5 Non iam fili,mihi quicquam curæ est: οὐ μέλει μοι τέκνον. Non curæ est mihi fili. Quidam vertunt in nominatiuo,filius:sed melius in vocatiuo,vt ea ita filium absentem alloquatur,vt sit apostrophe.
6 Tace,ne sis solicita: σίγα, μὴ λόγον ἔχε. Tace,ne curam habeas.id est,desine,ne te solicitudine crucies. Hebræus, Contine vocem tuam à fletu,& oculos tuos à lachrymis. 7 Nec me ludifices, μὴ πλάνα με. ne seducas[aut,fallas]me.Hebræus,verbis me seducas.id est,vanis verbis me lactes,ac sustentes. תעב רבי,ad verbum,seducas. Totásque noctes in lamentando filio suo Tobia consumebat, τὰς δὲ νύκτας ὅλας οὐ διελίμπανε θρηνοῦσα Τωβίαν τὸν υἱὸν αὐτῆς. noctes autẽ totas non desinebat flere Tobiam filium suum. Hebræus, totásque noctes ducebat insomnes. Iam desperant se me visuros. οὐκ ἔτι ἐλπίζουσιν ὄψεσθαί με. non amplius sperant se visuros me. Hebræus,desperant de me.omnem de reditu meo spem abiecerunt. 10 In qua tam mancipia & iumenta quàm pecunia inerant. σώματα, καὶ κτήνη, καὶ ἀργύριον. corpora, & iumenta,& argentum.Hebræus,seruos & ancillas.id est,mancipia,quæ nomine corporum significantur.
11 Vos fortunet. εὐοδώσει ὑμᾶς. prosperabit.sed futurum Hebræis pro optatiuo vsitatum. εὐοδοῦν autem hoc loco accipitur pro εὐλογεῖν, benedicere, ac fœlices beatósque facere.Hebræus,fortunet vias vestras.

Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, & dimiserunt ire:

12 Filiam verò suam monens, Honora, inquit, socerum tuum &
socrum tuam, qui nunc parentes tui sunt. vtinam quæ sunt ho-

Parētes Saræ docent eam officiū vxoris probæ.

Monētes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiā, gubernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhibere.

13 nesta, de te audiā. Atque osculatus est eam, Edna autem sic To-
biam est alloquuta, Dominus cæli, frater dilecte, te *tuis* restituat:
mihíque cōcedat vt filios tuos ex Sarra filia mea videam, vt coram Domino gaudeam. Ecce
tibi ego filiam meam quasi quoddam depositum committo, ne vlla eam molestia afficias.

Cap. XI.

Cap. XI.

Qvúmque reuerterentur, peruenerūt ad Charan quæ est in medio itinere contra Niniuē, vndecimo die.

1 Post hæc profectus est Tobias, Deo gratias agens quòd iter
prosperum sibi dedisset, Raguelémque & Ednam eius vxorē
benedicens, suo perrexit itinere donec Niniuē appropinquauit.

Tobias, familiā cum vxore relictā in medio itinere, præcedit cum Angelo.

Dixitque Angelus, Tobia frater, scis quemadmodum reliquisti patrē tuū.

2 Tum Raphael dixit Tobiæ, Tu scis frater, quomodo patrē tuū
reliqueris.

Si placet itaque tibi, præcedamus: & lento gradu insequātur iter nostrū familiæ simul cum coniuge tua & cum animalibus.

3 Præcurramus vxorem tuam, & domum præparemus:

Qúumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam, Tolle tecum ex felle piscis: erit enim necessarium. Tulit itaq; Tobias ex felle illo, & abierunt.

4 Fel verò piscis fac ad manum habeas. Itaque profecti sunt, & ca
nis eos sequebatur.

Admonetur ab Angelo Tobias, de felle.

5 Anna autem sedebat secus viam quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo.

Porrò Anna in via sedebat, filium suum circunspiciens.

Anna speculans aduentum filii, tandem venientem agnoscit.

B Et dum ex eodē loco specularetur aduentum eius, vidit alonge, & illico agnouit venientem filium suum: currénsque nuntiauit viro suo, dicēs, Ecce venit filius tuus.

6 Quem cōspicata venientem, Ecce, inquit patri eius, filius tuus
qui venit, & is qui cum eo profectus est.

Dixitque Raphael ad Tobiam, At vbi introieris domum tuam, statim adora Dn̄m Deū tuū: & gratias agens ei, accede ad patrē tuū, & osculare eū.

7 Tum Raphael, Equidem scio, inquit, Tobia, patrem tuū visum
esse recuperaturum.

Statimque lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum: scias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aspectu tuo gaudebit.

8 Tunc igitur fel oculis eius illine, quo ille compunctus, detritas
abolebit albugines, ac te videbit.

Osculum.

Tūc præcurrit canis qui simul fuerat in via: & quasi nuntius aduenies, blandimento suæ caudæ gaudebat.

9 Anna autem accurrens, se in collum fili sui coniecit. ac, Video
te, inquit, fili. dehinc iam emori cōtenta sum. ac vterque fleuit.

Præcurrit canis quasi nuntius.

Et cōsurgens cæcus pater eius, cœpit offendēs pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiā filio suo.

10 Pater verò Tobias egrediens, ad ostium offendit: ad quē filius
accurrens,

11 Et suscipiens, osculatus est eum cum vxore sua, & cœperunt ambo flere præ gaudio.

12 Qúumque adorassent Deum & gratias egissent, consederunt.

Suscipit Tobias filiū cū osculo.
Gratiarū actio.

Tunc sumēs Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui.

13 Eúmque apprehendens, felléque in oculos eius asperso, Con-
fide, inquit, ô pater.

Filius patris oculos linit ex felle piscis, & visum recipit.

Et sustinuit quasi dimidiā ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi.

14 Qúumque oculi ei compungi cœpissent, confricuit eos,

Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.

15 Donec ab angulis oculorum albugines quasi squamæ quæ-
dam detractæ sunt. Tum verò simulatque filium vidit, se in eius
collum coniecit.

Et glorificabant Deum, ipse videlicet & vxor eius, & omnes qui sciebāt eum.

16 Ac flens, Celebrandus es ô Deus, inquit, noménque tuum sem
piterna laude celebrandum: & beati sancti Angeli tui vniuersi.

Dicebātque Tobias, Benedico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me: & ecce,

17 Quoniā me flagellasti, & idem miseratus es. ecce enim, Tobiā
filium meum video. Lætus autem filius domum ingressus, nar-

Benedictio, & laus Deo.

13 Honora socerum tuum & socrum tuam, τίμα τοὺς πενθερούς σου. honora soceros tuos. Hebræus vtrunque exprimit, tam socrum quàm
socerum. Vtinā quæ sunt honesta, de te audiam. ἀκούσαιμί σου ἀκοὴν καλήν. vtinam audiam de te famā bonam. i. secundam. Quidam,
bonos nuntios. Hebræus, Deus sanctus ac benedictus faciat vt audiā de te bonam famā, vnde lætitiam accipiam. Te *tuis* restituat: ἀποκα-
ταστήσαι σε ὁ Κύριος οὐρανοῦ. Dominus cæli te restituat. i. ad tuos reducat. Quidā vertunt, reducē faciat. Quasi quoddā depositū cōmitto,
παρατίθημί σοι ἐν παρακαταθήκῃ. trado tibi filiam meam in depositum. i. tuæ fidei cōmendo & committo. Hebræus, trado in manū tuam quasi
depositum. Ne vlla eam molestia afficias. καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτήν. & ne contristes eam. durius tractes. ne affligas. & ita Hebræus.

IN CAPVT XI.

1 Deo gratias agens εὐλογῶν τὸν Θεόν. benedicens Deum. id est laudans. eius bonitatē laudibus celebrans. Eius laudis & gratiarū actio-
nis causam subiicit, quòd iter eius ita fortunasset. Raguelémque benedicens, καὶ κατευλόγει Ραγουήλ. & benedicebat Raguelem. i. ei eiús-
que vxori bona & fausta precabatur. Hoc enim significat verbum κατευλογεῖν. 2 Quomodo patrem tuum reliqueris. πῶς ἀφῆκας τὸν
πατέρα σου. quemadmodum [id est quo in statu] patrem tuū reliquisti. nempe cæcū. 4 Fel verò piscis fac ad manū habeas. λάβε δὴ
παρὰ χεῖρα χολὴν τοῦ ἰχθύος. δὴ particula potest esse illatiua, Itaque, aut igitur. Sume igitur ad manum fel piscis ad tollendā patris cæcitatem
accommodatum. Canis eos sequebatur. συνῆλθεν ὁ κύων ὀπίσω αὐτῶν. ibat vnà canis post eos. 6 Quem conspicata venientem,
καὶ προσενόησεν αὐτὸν ἐρχόμενον. & præcognouit [aut, animaduertit] eum veniētem. i. conspexit. προσνοεῖν enim (vt animaduertere) quum sit pro-
prium animi, ad sensum oculorum sæpe transfertur: vt contrà quæ oculorum sunt propria, propter vicinitatem ad animum transferuntur
7 Patrē tuū visum esse recuperaturum. ὅτι ἀνοίξει τοὺς ὀφθαλμοὺς πατήρ σου. quòd aperiet oculos pater tuus. i. detracta albugine videbit.
8 Detritas abolebit albugines. διατρίψει καὶ ἀποβαλεῖ τὰ λευκώματα. deteret & abiiciet albugines. 9 Dehinc iam emori cōten-
ta sum. ἀπὸ τοῦ νῦν ἀποθανοῦμαι. abhinc emoriar. His verbis significat se non ægrè morituram, postquam filium quem perditum putabat,
nunc sibi restitutum videt. Sic Simeon postquam Christum tantopere desideratum aspexit, æquo animo se moriturum esse dixit.
13 Felléq; in oculos eius asperso, καὶ προσέπασε τὴν χολὴν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ αὐτοῦ. & sparsit fel in oculos eius. Antea verbo ἐγχρίειν vsus est,
quod illinere significat. 15 Ab angulis oculorum ἀπὸ τῶν κανθῶν αὐτοῦ. Hirquos Latini appellant, Canthos Græci extremas oculorum
partes vtrinque angulum efficientes. 17 Ecce enim, καὶ ἰδού. & ecce. pro ecce enim. vt sit ratio qua ostendit quomodo Deus, eius mi-
sertus fuerit, quòd restituto oculorū visu filium suum saluum incolumémque viderit.

rauit patri quæ magnifica in Media essent acta.

Post septē dies venit Sara.

18 Pater verò Tobias processit obuiam nurui suæ, gaudēs & Deū laudans ad portam Niniues, admirantibus hominibus qui eum videbant euntem, quòd visum recepisset.

19 Ipse verò omnibus palàm testabatur eam misericordiā quam Deus in se cōtulerat. Quúmque Sarræ nurui suæ propinquasset, his eam verbis salutauit, Saluus sit ô filia aduētus tuus: benedictus Deus qui te ad nos adduxit: benedictus etiam pater tuus. Omnibus autem fratribus eius qui degebant Niniuæ, lætitia est allata.

Congratulantur consobrini Tobiæ.

20 Et venerunt Achiacharus & Nasbas fratris eius filius:

21 Nuptiæque Tobiæ cum lætitia septem diebus celebratæ sunt.

Cap. XII.

Tobias filius patri commemorat beneficia à Raphaele in se collata.

1 POrrò Tobias vocato filio suo Tobia, Vnde inquit, fili, des mercedē homini qui te comitatus est, atq; etiā auctario opus est.

2 At ille, Nihil detrimēti, inquit, accipio pater, si dem ei dimidiū eorum quæ attuli.

3 Nam & me tibi reduxit incolumem, & vxoris meæ curam habuit, & pecuniam mihi attulit, & te pariter sanauit.

4 Tum senex, Iure, inquit, ei debetur.

Tobias pater & filius eius offerūt Raphaeli dimidiam partem bonorum suorū.

5 Atque quum Angelum vocauisset, dixit ei vt acciperet dimidium eorum omnium quæ attulissent, atque ita saluus abiret.

6 Ille autem ambobus seorsum seuocatis, Deum prædicate, inquit, eique gratias agite, magnificētiam ei date, & coram omnibus qui viuunt, gloriam eorum quæ in vos contulit. Bonum est prædicare Deum, eiúsque nomen extollere, opera Dei honorificis verbis cōmemorantes, quamobrem non grauatim eius laudes celebrate.

Aperit eis Raphael omnē gestæ rei & conditionis suæ veritatem.

7 Arcana Regis celare bonū est, opera verò Dei declarare præclarum. Quod bonum est facite, & malum vos non attinget.

Oratio. Ieiunium.

8 Bonæ sunt preces quæ cum ieiunio & beneficentia iustitiáque coniunctæ sunt. Parū cum iustitia satius est, quàm multum cum iniustitia. Melius est dare beneficium, quàm aurum thesauro recondere.

ego video Tobiam filium meum.

18 Ingressa est etiam post septem dies Sara vxor filii eius, & omnis familia & pecora sana, & cameli, & pecunia multa vxoris, sed & illa pecunia quā receperat à Gabelo. D

19 Et narrauit parentibus suis omnia beneficia Dei quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat.

20 Venerúntque Achior & Nabath cōsobrini Tobiæ, gaudentes, ad Tobiā, & congratulantes ei de omnibus bonis quæ circa illum ostenderat Deus.

21 Et per septem dies epulātes, omnes cum gaudio magno gauisi sunt.

Cap. XII.

1 TVnc vocauit ad se Tobias filiū suū, dixitque ei, Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum?

2 Respōdens Tobias, dixit patri suo, Pater, quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis eius?

3 Me duxit & reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fecit, & dæmoniū ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumē cæli: & bonis omnibus per eū repleti sumus. B

4 Quid illi ad hæc poterimus dignū dare? Sed peto te pater mi, vt roges eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere.

5 Et vocantes eū, pater scilicet & filius, tulerunt eum in partē: & rogare cœperūt vt dignaretur dimidiā partē omniū quæ attulerāt, acceptā habere.

6 Tunc dixit eis occultè, Benedicite Deū cæli, & corā omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscū misericordiam suam.

7 Etenim sacramentum Regis abscondere bonum est: opera autē Dei reuelare & cōfiteri, honorificum est.

8 Bona est oratio cum ieiunio: & eleemosyna magis quā thesauros auri recondere.

Quæ magnifica in Media essent acta. τὰ μεγαλεῖα τὰ γενόμενα ἐν τῇ Μηδίᾳ. res magnificè factas in Media. 18 Processit obuiā nurui suæ, ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῆς νύμφης αὐτοῦ. egressus est in occursum nurus suæ. Quòd visum recepisset. ὅτι ἔβλεψε. quòd vidisset. aut, visum recuperasset. 19 Ipse verò omnibus palàm testabatur καὶ Τωβὴτ ἐξωμολογεῖτο ἐνώπιον αὐτῶν. Et Tobias cōfitebatur corā eis. i. commemorabat & prædicabat. Hoc enim significat ἐξομολογεῖσθαι. Eam misericordiā quam Deus in se cōtulerat. ὅτι ἠλέησεν αὐτὸν ὁ Θεός. quòd Deus eius misertus esset. His eā verbis salutauit, καὶ εὐλόγησεν αὐτὴν, λέγων. benedixit eā, dicens. i. saluū aduentum ei precatus est. Est enim εὐλογεῖν bene precari alicui. Latinè Salutare verti potest. i. salutē alicui optare. Saluus sit ô filia aduētus tuus: ἔλθοις ὑγιαίνουσα θύγατερ. Venias sana filia. i. salua & incolumis. de qua loquēdi forma antè dictū est. Benedictus Deus εὐλογητὸς ὁ Θεός. id est laudādus. quod nomen repetendū est in eo quod subiungit, Etiā pater tuus: sed in diuersa significatione. Benedicimus enim Deum quū eū laudamus, eique gloriā debitam tribuimus: benedicimus hominē cui bene precamur, eique bona exoptamus. 20 Fratris eius filius: ὁ ἐξάδελφος. patruelis, ὁ ἀνέψιος. ita appellantur qui ex duobus fratribus sunt geniti. Sic mulier ἐξαδέλφη, quæ eadem propinquitate & cognatione cū altero cōiuncta est.

IN CAPVT XII.

1 Atque etiā auctario opus est. καὶ προσθεῖναι αὐτῷ δεῖ. & addere illi oportet. vt accessio fiat ad mercedem, eique non solùm merces promissa persoluatur, sed gratia cumulatè referatur. 2 Nihil detrimēti accipio οὐ βλάπτομαι. Non lædor. Quidam vertunt, Nō grauor ei dare. οὐ βλάπτομαι διδούς, id est, nō grauatim ei do. sed verbum Græcū significat propriè iniuriā: quasi diceret, Nulla afficior iniuria, aut damno ac detrimento. Verti potest, Non defraudor, si ei dem dimidium bonorum. Significat enim iustum & æquum esse vt ei tantundem det. 3 Vxoris meæ curam habuit, τὴν γυναῖκά μου ἐθεράπευσε. vxorem meam curauit. i. sanauit. suffitu facto, cacodæmone liberauit. noxium spiritū è corpore eius profligauit. Eodem verbo statim vtitur, quum paulo pòst dicit, sanitatē oculorum patri suo ab eodem allatā esse. θεραπεύειν enim mederi significat, & remediū alicui afferre. 4 Iure ei debetur. δικαιοῦται αὐτῷ. Iustè id ei tribuitur. Significat iustā & meritam compensationem officiis alterius dignā. 6 Eique gratias agite, καὶ αὐτῷ ἐξομολογεῖσθε. & ei confitemini. הודו Hebræi dicunt, quod laudare & celebrare ac prædicare significat. Hinc ἐξομολόγησις, quæ pro gratiarum actione cum laude coniuncta accipitur. Opera Dei honorificis verbis commemorantes. τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἐντίμως ὑποδεικνύοντες. sermones Dei honorificè demonstrantes. idest, præclara eius facta declarantes, aut narrantes. λόγους enim dicit Hebræorum more, qui דברים pro rebus gestis aut operibus accipiunt. Quamobrem non grauatim eius laudes celebrate. καὶ μὴ ὀκνεῖτε ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ. Et ne pigeat vos ei confiteri, id est, studiosè atque alacriter eum prædicate. Requirit enim studium in tantis Dei beneficiis prædicandis, vt grata eorum memoria declaretur. 7 Arcana Regis celare bonū est, μυστήριον γὰρ βασιλέως καλὸν κρύψαι. Mysterium [aut, secretū] Regis honestum est occultare. aut, tegere. i. tacere. nō efferre ad alios, atque euulgare. Opera verò Dei declarare τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀνακαλύπτειν. opera verò Dei reuelare. i. proferre in mediū, nec silentio premere. Malum vos non attinget. κακὸν οὐχ εὑρήσει ὑμᾶς. malū non inueniet vos. i. non accidet vobis. Est enim Hebraismus. 8 Dare beneficiū, ποιῆσαι ἐλεημοσύνην. facere eleemosynam, id est, beneficia largiri, ea conferre in indigentes, illis benefacere. Aurum thesauro recondere. θησαυρίζειν χρυσίον. thesaurizare aurum. id est cumulare, atque in thesaurum comparare. congerere.

9 Quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam.

C 10 Qui autem faciunt peccatū & iniquitatem, hostes sunt animæ suæ.

11 Manifesto ergo vobis veritatem, & nō abscōdā à vobis occultū sermonē.

Supra 2.a.8 — 12 Quādo orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationē tuam Domino.

13 Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.

14 Et nunc misit me Dominus vt curarem te, & Saram vxorem filii tui à dæmonio liberarem.

15 Ego enim sum Raphael Angelus vnus ex septē qui astamus ante Dnm.

16 Quūmque hæc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam.

D 17 Dixitque eis Angelus, Pax vobis, nolite timere.

18 Etenim quum essem vobiscum, per volūtatem Dei eram: ipsum benedicite, & cantate illi.

Genes.18.b.7. & 19.a.1 Iud.13.c.16 — 19 Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus videri non potest, vtor.

20 Tempus est ergo vt reuertar ad eū q̄ me misit: vos autē benedicite Deū, & narrate omnia mirabilia eius.

21 Et quū hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, & vltrà eum videre non potuerunt.

22 Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deū: & exurgentes, narrauerūt omnia mirabilia eius.

Cap. XIII.

1 APeriens autē Tobias senior os suum, benedixit Dominum, & dixit, Magnus es Domine in æternū, & in omnia secula regnum tuum.

Deut.32.f.39 1reg.2.b.6 Sapien.16.b.13 — 2 Quoniā tu flagellas, & saluas: deducis ad inferos, & reducis: & nō est qui effugiat manum tuam.

3 Cōfitemini Domino filii Israel, & in conspectu Gentium laudate eum:

4 Quoniam ideo dispersit vos inter Gentes quæ ignorant eum, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia nō est alius Deus omnipotens præter eum.

5 Ipse castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam.

Beneficentia enim vindicat à morte, ͵omnéque peccatū expiat. *Ieiunium. Eleemosyna.*

͵Qui beneficentiam & iustitiam colunt, ͵vita explebuntur:

Qui verò peccant, suæ ipsorum vitæ sunt inimici.

͵Equidem nihil vos celauero. dixi autem arcanum Regis celare, honestum esse: Dei verò opera proferre, præclarum.

͵Ac modò quum tu & Sarra nurus tua oraretis, ͵memoriā precum vestrarum coram Sancto retuli: quúmque mortuos sepelires, ego tibi pariter aderam.

Neque verò quū te non piguit surgere, relictóque prandio tuo ͵ad tumulādum mortuum abire, tuum me beneficium latuit, sed tecum eram. *Oportet eum qui Deo gratus est, tentatione probari.*

͵Nunc autē Deus me ad te Sarrámq; nurū tuā sanandos misit.

Ego sum Raphael vnus ex septē sanctis Angelis qui preces sanctorū *ad Deum* deferūt, atque ͵illius maiestatis sanctæ sūt emissarii.

Tum illi perturbati sunt ambo, proníque ͵metu cōsternati, prociderunt.

At ille, Ne metuatis, inquit, ͵quoniam vobis bene erit: Deum autem collaudate. *Angelus. Pax.*

Quia non mea gratia veni, sed Dei vestri voluntate. quapropter omnia in secula ipsum prædicate.

Omnibus diebus apparebam vobis, neque tamē comedebam, nec bibebam, ͵sed vobis ita videbatur.

Nunc ergo gratias Deo agite, quoniā ego ascendo ad eum qui misit me, & quæ gesta sunt, ͵ea scriptis omnia mandate.

Porrò quum surrexissent, nec iam ille vsquam compareret,

Magna & admiranda Dei opera prædicauerunt, & quemadmodum Angelus Domini ipsis visus fuisset. Cap. XIII.

SCripsit autem Tobias ͵orationē gratulatoriam, ac dixit, Celebrādus Deus qui viuit in æternū, regnúmq; eius prædicandū. *Benedicit Tobias senior Dominum.*

Quoniam ipse flagellat, & miseratur: deducit ad inferos, ac reducit: nec est qui manum eius effugiat.

Huic laudes tribuite filii Israel coram Gentibus, quoniam ipse vos in eas dispersit:

Ibi ͵declarate magnificentiam eius, & cum apud omnes viuos extollite. nam ipse est Dominus noster, & Deus noster, ac Pater in omnia secula. *Deus vnus.*

Propter iniquitates nostras flagellabit nos, rursúmque miserabitur, & nos omnibus ex Gentibus, inter quas dispersi sumus, cōgregabit. *Peccatum. Misericordia.*

6 Aspicite ergo quæ fecit nobiscum, & cū timore & tremore confitemini illi: regémque seculorum exaltate in operibus vestris.
7 Ego autem in terra captiuitatis meæ confitebor illi: quoniam ostendit maiestatem suam in gentem peccatricem.

9 Omnéque peccatū expiat. καὶ αὐτὴ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀποκαθαίρει. & ipsa omne peccatū expurgat. eluit & emundat. Qui beneficentiam & iustitiā colunt, οἱ ποιοῦντες ἐλεημοσύνας καὶ δικαιοσύνας. facientes eleemosynas & iustitias. i. qui sunt benigni, liberales, benefici, ac iusti: qui nemini nocent, prosunt omnibus. Vita explebuntur: πληρωθήσονται ζωῆς. replebuntur vita. i. vita longa & diuturna perfruentur. Hæc promissio frequens est in Scripturis. 11 Equidē nihil vos celauero. οὐ μὴ κρύψω ἀφ᾽ ὑμῶν πᾶν ῥῆμα. Non abscondā à vobis omne verbū. Nihil obtegā vobis, & occultabo. 12 Ac modò καὶ νῦν. Et nunc. Sed ad tēpus præteritum est referendum: quod ego particula Modò tempus paulo antè præteritum significante exprimere volui. Memoriam precū vestrarum corā Sancto retuli: προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσευχῆς ὑμῶν ἐνώπιον τοῦ ἁγίου. induxi memoriam orationis vestræ in conspectū Sancti. i. obtuli, aut præsentaui. 13 Ad tumulandum mortuū ὅπως περιστείλῃς τὸν νεκρόν. vt cooperires mortuum. id est, humares, ac sepulturæ mandares. 15 Illius maiestatis sanctæ sunt emissarii. ἐκπορεύονται ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου. ambulant ante maiestatē Sancti. aut, egrediuntur ac dimittuntur. Sunt enim Dei administri, qui coram eo semper astant, vt quæ fuerint mādata, obeant, atque imperiū exequantur. 16 Metu consternati, ὅτι ἐφοβήθησαν. quòd timuerant intellecta Angeli dignitate, quem hominē esse arbitrati fuerant. 17 Quoniā vobis bene erit: ὅτι εἰρήνη ὑμῖν ἔσται. quoniam vobis pax erit. id est, omnia salua & prospera. de qua loquendi forma sæpe antea. 19 Sed vobis ita videbatur. ἀλλὰ ὅρασιν ὑμεῖς ἐθεωρεῖτε. sed vos visionē videbatis. id est Angelum forma & figura hominis, specie quadam comedentē ac bibentē, operáque humana referentem.
20 Ea scriptis omnia mandate. καὶ γράψατε πάντα τὰ συντελεσθέντα εἰς βιβλίον. & scribite omnia quæ sunt perfecta, in librum. id est, omnia acta & gesta scripta in librum redigite. monumentis literarum prodite ne intereant.

IN CAPVT XIII.

1 Orationē gratulatoriam, προσευχὴν εἰς ἀγαλλίασιν. orationē in exultationem. id est εὐχαριστικήν, quæ gratiarum actionē complecteretur, & laudes Dei cum lætitia animi coniunctas. vera enim gaudii materia est Dei bonitas aliquo singulari beneficio perspecta & cognita.
4 Declarate magnificentiam ὑποδείξατε τὴν μεγαλωσύνην. ostendite. aut, demonstrate. id est enarrate & commemorate.

Conuersis misericordia.

Si toto corde totóque animo ad eum conuersi fueritis ut integritati coram eo studeatis, ipse ad vos quoque conuertetur, nec suam à vobis faciem abscondet, sed videbitis quæ vobiscum acturus est. pleno autem ore vestro ipsum prædicate: laudate Dominum iustitiæ, ac Regē æternitatis extollite. ego verò in terra captiuitatis meæ eum laudibus celebro, eiúsque potentiā & magnificentiam genti peccatrici demonstro. Conuertimini peccatores, & iustitiam corā ipso colite. quis scit an voluntatem erga vos suscipiat, & misericordiā vobis suā impertiat? 8

8 Conuertimini itaque peccatores, & facite iustitiam coram Deo, credētes quòd faciat vobiscum misericordiam suam.

Ego extollam Deum meum, & anima mea Regē cæli, eiúsque magnificentiam efferet. 9

9 Ego autem & anima mea in eo lætabimur.

Prædicent omnes, eúmque nomine iustitiæ celebrent. 10

10 Benedicite Dominū omnes electi eius: agite dies lætitiæ, & cōfitemini illi.

Te Hierosolima ciuitas sancta, propter opera filiorum tuorum flagellabit, iustorúmque filios denuo miserabitur. 11

11 Ierusalem ciuitas Dei, castigauit te Dominus in operibus manuum tuarum.

Eiusdē prophetia de reducēda captiuitate in Ierusalem.

Celebra Dominū, Regémque lauda sempiternū, vt iterū in te tabernaculū eius cū lætitia extruatur, ab eodémque captiui per te recreētur, & calamitosi in omnes seculorum ætates diligātur. 12

12 Cōfitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum seculorum, vt reædificet in te tabernaculū suum, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia secula seculorum. C

13 Luce splendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabunt te.

Ad nomen Domini plurimæ Gētes è longinquo aduenient, donaria manibus afferētes, donaria *inquam* Regi cælesti. homines omnium ætatū laudabunt te, & cum lætitia celebrabunt. 14

14 Nationes ex longinquo ad te venient: & munera deferentes, adorabūt in te Dominum, & terrā tuam in sanctificationem habebunt. Esa.49.c.18. & 60.a.4 a.ct.2.a.5

15 Nomen enim magnum inuocabunt in te.

Maledicti omnes qui te oderunt: beati verò in perpetuum qui te diligunt. 16

16 Maledicti erunt qui cōtempserint te: & condemnati erunt omnes qui blasphemauerint te: benedictique erunt qui ædificauerint te.

Lætare atque exulta super filios iustorū: quoniam Dominum iustorum celebraturi colligentur. 17

17 Tu autem lætaberis in filiis tuis: quoniā omnes benedicentur, & cōgregabuntur ad Dominum. D

O beatos qui diligunt te, quoniā tua ex pace lætitiā percipient. 18
Beati qui super omnia flagra *quæ tu es passa* indoluerunt: quoniam tua causa gaudebunt, quum tuam omnem gloriam viderint, & in æternum lætabuntur.

18 Beati omnes qui diligūt te, & qui gaudent super pace tua.

Anima mea Deum regem magnum prædicet. 19

19 Anima mea, benedic Dominum: quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam à cunctis tribulationibus eius, Dominus Deus noster.

20 Beatus ero si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem.

Quoniam Ierusalem sapphiro, & smaragdo, lapidibúsque pretiosis extruetur: muri tui cum turribus ac propugnaculis auro puro construentur. 21

21 Portæ Ierusalem ex sapphiro & smaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius. Apoc.21.c.18

Et plateæ Hierosolymæ beryllo, carbunculo, lapide Ophirio sternentur. 22

22 Ex lapide candido & mundo oēs plateæ eius sternentur: & per vicos eius Halleluia cantabitur.

Omnes viri eius Halleluia cōcinent, atque collaudantes, dicēt, Celebrādus Deus qui *eam* oīa in secula exaltauit. 23

23 Benedict⁹ Dominus qui exaltauit eā, vt sit regnū eius in secula seculorū super eam. Amen.

Cap. XIIII.

ATque hîc finem Dei laudandi fecit Tobias. 1

Cap. XIIII.

1 ET cōsummati sunt sermones Tobiæ. & postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadragintaduobus, & vidit filios nepotum suorum.

AEtas Tobiæ senioris.

Cæterùm annos natus erat quinquaginta octo quū amisit visum, & eundē post exactos octo annos recepit. Inopes autem benignitate subleuabat, magísque ac magis Dominum religiosè colebat & laudabat. 2

2 Cōpletis itaque annis centū duobus, sepultus est honorificè in Niniue.

8 Vt integritati coram eo studeatis, ποιῆσαι ἐνώπιον αὐτοῦ ἀλήθειαν. vt faciatis in conspectu eius veritatem. id est, verè atque integrè coram ipso ambuletis, sicut ab Abraham exegit. Pleno autē ore vestro ἐν ὅλῳ τῷ στόματι ὑμῶν. in toto ore vestro. i. ore plenissimo eum prædicate: vt studium atque animum alacrem significet, non parcè ac malignè laudes Dei celebrantem. An voluntatem erga vos suscipiat, εἰ θελήσει ὑμᾶς. si volet vos. Alii, si voluntatem ad vos suam adiiciat. 10 Prædicent omnes, λεγέτωσαν πάντες. Dicant omnes. id est, commemorent opera Domini, eáque extollant. Nomine iustitiæ ἐν δικαιοσύνῃ. in iustitia. id est, propter iustitiam. 12 Regémque lauda sempiternum, καὶ εὐλόγει τὸν βασιλέα τῶν αἰώνων. & benedic Regem seculorum. id est, æternū, cuius regnum nullum habet principium nec finē. antea Regem æternitatis nominauit. Ab eodémque captiui per te recreētur, καὶ εὐφράναι ἐν σοὶ τοὺς αἰχμαλώτους. & lætificet in te captiuos. id est, afflictos reficiat & recreet. Ego forma passiua vsus sum, vt mollior esset oratio. 14 Donaria manibus afferentes, δῶρα ἐν χερσὶν ἔχοντες. dona [aut, munera] in manibus habentes. id est, deferentes. Hæc de Gentiū vocatione videntur sumpta esse ex Propheta Esaia. Homines omnium ætatū laudabunt te, γενεαὶ γενεῶν αἰνέσουσί σε. generationes generationū laudabunt te. id est, omnes ætates laudes tuas prædicabunt. Cum lætitia celebrabunt. δώσουσιν ἀγαλλίαμα. dabunt exultationē. in laudibus tuis exultabunt, quemadmodū pii sanctissima lætitia efferuntur. 18 Tua ex pace lætitiam percipient. χαρήσονται ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ σου. gaudebunt super pace tua. i. propter tuam salutem, quā videbunt te restitutā. 21 Lapidibúsque pretiosis extruetur: λίθῳ τιμίῳ οἰκοδομηθήσονται. & lapide pretioso ædificabitur. Nomen Lapidis est collectiuū, pro Lapidibus. Sunt autē hæc sumpta ex 54. cap. Esa. 22 Sternētur. ψηφολογηθήσονται. quasi tesseris quibusdā distinguentur, vt ἐμβλήματα. i. tessellata in pauimentis, aut in parietibus vermiculata. 23 Halleluia cōcinent, ἐροῦσιν ἀλληλουΐα. dicent, Laudate Dominum. Vox est Hebraica. *Eam* omnia in secula exaltauit. ὕψωσε πάντας τοὺς αἰῶνας. exaltauit omnia secula, subaudiendum nomen Ierusalem, quam Dominus in gloriam sempiternam extulerit, quum eam restituit, regnúmque Christi in ea institutum, per totum terrarum orbem dilatauit.

IN CAPVT XIII.

1 Finem Dei laudandi fecit ἐπαύσατο ἐξομολογούμενος. desiit laudare. aut, prædicare subaudi Deum. finiuit laudationem & gratiarum actionem. 2 Inopes benignitate subleuabat. ἐποίει ἐλεημοσύνας. faciebat eleemosynas. pauperibus benefaciebat. Magísque ac magis Dominum religiosè colebat καὶ προσέθετο φοβεῖσθαι τὸν Κύριον. & adiecit timere Dominum. id est, perrexit in timore Dei. cursum pietatis ac religionis institutum non interrupit, sed continuauit.

3 Quinquaginta nanque & sex annorum lumen oculorum amisit: sexagenarius verò recepit.
4 Reliquum verò vitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace.

In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam filium suum & septem iuuenes filios suos nepotes suos, dixitque eis,

5 'Quum autem ad summam senectutem peruenisset, filium suũ & sex ex eo nepotes ad se vocauit, eíque dixit, Fili assume filios tuos: nam ecce ego iam senui, atque 'excessui è vita propinquus sum: discede fili in Mediam.

Tobias moriturus, ad se vocat filiũ & nepotes: quibus prædicit Niniue destructionem, & Ierusalem restaurationem.

Propè erit interitus Niniue (non enim excidit verbum Domini) & fratres nostri qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam.

6 Planè enim mihi persuasa sunt quæ vaticinatus est Ionas propheta de Niniue, vt ea euertenda sit: in Media verò 'res fore ad tẽpus tranquilliores. Quinetiam fratres nostros in orbem ex opima terra esse disiiciendos, desolandámque Hierosolymam, & in ea cõcrematam ædem Dei ad tempus deserendam.

1. Esdr. 3. b. 8. & 6. c. 14

Omnis autem deserta terra eius replebitur, & domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur: ibique reuertentur omnes timentes Deum,

7 Rursum autem Deum miseratum illos in patriam reducturũ, vbi 'templum extruãt, priori tamen dissimile, donec tempus eius ætatis cõpleatur: quo exacto 'passim reuertentur è captiuitate qui 'magnificè Hierosolymam ædificent. in quo domus Dei præclara in omnes seculorum ætates structura reficietur, quemadmodum de ipsa vaticinati sunt Prophetæ.

Et relinquẽt Gentes idola sua, & venient in Ierusalem, & inhabitabunt in ea:

8 Quum omnes Gentes se ad Dominũ conuertent, 'vt eum verè colant, simulachráque sua defodient.

Et gaudebunt in ea omnes Reges terræ, adorantes Regem Israel.

9 Quum Dominum omnes nationes celebrabunt: Deúmque ipsius populus laudabit, ac Dominus populum suum exaltabit: lætabuntúrque omnes qui diligunt Dominũ Deum in veritate & iustitia, quíque misericordia fratres suos prosequuntur.

Deut. 6. c. 13
Ios. 14. b. 14
1. Reg. 7. d. 8

C

Audite ergo filii mei patrem vestrũ, seruite Domino in veritate, & inquirite vt faciatis quæ placita sunt illi:

10 Nunc autem fili, discede Niniue: quoniam planè eueniẽt quæ Ionas propheta loquutus est.

Exhortatio ad seruiendũ Deo.

Et filiis vestris mandate vt faciant iustitias & eleemosynas: vt sint memores Dei, & benedicãt eũ in omni tẽpore ĩ veritate & ĩ tota virtute sua.

11 Tu verò Legem præceptáque obserua: ac 'misericordẽ iustúmque te præbeas, vt tibi bene sit.

Nunc ergo filii audite me, & nolite manere hic: sed quacunque die sepelieritis matrẽ vestrã circa me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros vt exeatis hinc.

12 Me autem honestè sepelias, & matrẽ tuam mecum: neque amplius Niniue moremini. Cogita fili, 'quomodo nutritium suum Achiacharum tractarit Aman: quomodo eum ex luce in tenebras deduxerit, & quam ei gratiã retulerit. cæterùm Achiacharũ esse seruatum, 'vicem verò illi esse relatã, vt in tenebras descenderit. Manasses exercuit misericordiam, & euasit è laqueo mortifero quem ei defixerant: Aman autem incidit in laqueum, ac periit.

Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei.

13 Quare nunc vide fili, quid faciat misericordia, & quomodo iustitia liberet. Hæc quum dixisset, 'animam expirauit in lecto, ætate annorum centũ quinquaginta octo, 'quem filius honorificè sepeliuit.

Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Niniue cum vxore sua, & filiis, & filiorum filiis, & reuersus est ad soceros suos.

14 Quúmque Anna diem suum obiisset, eam in sepulchro patris sui condidit: ipse autem vnà cum vxore ac liberis ad Raguelem socerum migrauit.

Tobias iunior post obitum matris reuertitur ad soceros.

D

Inuenitque eos incolumes in senectute bona: & curã eorũ gessit, & ipse clausit oculos eorũ: & omnẽ hæreditatẽ domus Raguelis ipse percepit: viditque quintam generationem, filios filiorum suorum.

15 Et 'cum honore cõsenuit, & soceros suos sepeliuit gloriosè, eorúmque facultates cum bonis patris hæreditate obtinuit.

Moritur 99 anno ætatis suæ.

Et completis annis nonagintanouem in timore Domini, cum gaudio sepelierunt eum.

16 Ipse etiam Ecbatanis quæ est vrbs Mediæ, mortuus est, annum agens centesimum vicesimumseptimum.

Omnis autẽ cognatio eius, & oĩs generatio eius in bona vita & in sancta cõuersatione permansit: ita vt accepti essent tam Deo quàm hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

17 Audiuit autem priusquam moreretur, interitũ Niniues, quæ à Nabuchodonosore & Assuero capta est: atque ante obitũ suum super ea gauisus est.

Quum autem ad summam senectutem peruenisset μεγάλως δὲ ἐγήρασε. Maximè autem senuit. Admodum grandis natu factus est.
5 Excessui è vita propinquus sum: ἐγγύς τοῦ ἀποτρέχειν ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰμι sum in eo vt à viuendo [i. ex vita] discedam. non longè absum à morte.
6 Res fore ad tempus tranquilliores. μᾶλλον ἔσται εἰρήνη. magis erit pax. res erunt pacatiores ac meliores. non ita turbulentæ ac periculosæ.
7 Templũ priori tamen dissimile. οἶκον οὐχ οἷος ὁ πρότερος. domũ non qualis prior. non ea magnificentia & gloria, si structura spectetur: sed maiore gloria, si regnum Christi spirituale consideretur. Passim reuertentur è captiuitate ἐκ τῶν αἰχμαλωσιῶν. postea redibunt è captiuitatibus. id est è locis diuersis, in quibus captiui tenebantur. Magnificè ἐντίμως. honorificè. summo cum honore & gloria Hierosolymam reficiant ac restaurent. 8 Vt eum verè colant, &c. ἀληθινῶς φοβεῖσθαι Κύριον τὸν Θεόν. vt verè timeant Dominum Deum. id est, reuereantur, colant, venerentur purè, ac sincerè ei seruiant. 11 Misericordem iustumque te præbeas, γίνου φιλελεήμων καὶ δίκαιος. sis amator misericordiæ ac iustus. studeas de omnibus bene mereri, eísque misericordiam tribuere.
12 Quomodo nutritium suum, &c. τί ἐποίησεν Ἀμὰν Ἀχιαχάρῳ τῷ θρέψαντι αὐτόν. quid fecerit Aman Achiacharo, qui eum nutriuerat. id est, vt alumnus in suum nutritium ingratus atque iniurius fuerit. pro beneficiis malam ei gratiam retulerit. Vicem verò illi esse relatam, ἐκείνῳ δὲ τὸ ἀνταπόδομα ἀπεδόθη. illi verò retributio data est. id est, iniquitas & iniuria quam alteri moliebatur, in ipsius caput reiecta est.
13 Animam expirauit ἐξέλιπεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. defecit anima eius. id est, expirauit, mortuus est. Quem filius honorificè sepeliuit. καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐνδόξως. & sepeliuit eum gloriosè. id est magnificè, vt honesta atque honorifica esset sepultura.
15 Cũ honore consenuit, ἐγήρασεν ἐντίμως. senuit honorificè. honorata senectute defunctus est. in ea ætate cũ optima existimatione vixit.

Liber Iudith. Iudi.

NOVA EX GRAECO TRALATIO.

Cap. I.

Arphaxad cōtra Nabuchodonosor pugnans, vincitur.

Anno Duo decimo regni Nabuchodonosoris, qui in vr 1
be amplissima Niniue regnauit, Arphaxad regnum
Medorum obtinebat Ecbatanis.
Qua in vrbe muros extruxit in circuitu ʹex cæsis lapidibus ter- 2
nos cubitos latis, senósque longis: murus autem altitudinem ha-
bebat septuaginta cubitorum, quinquaginta verò cubitorum
latitudinem.
Turres præterea ʹportis vrbis imposuit, quarum altitudo adcen 3
tum cubitos erecta erat, & latitudo in sexaginta fundata patebat.
Portas autem eius extruxerat septuagenos altas cubitos, latas 4
verò quadragenos, ʹad educēdas potentissimas suas copias, ʹaciés-
que pedestres instruendas.
Huic Arphaxadi Nabuchodonosor diebus illis bellū intulit in 5
campo illo spatioso qui est in finibus Ragau.
ʹPorrò se cum eo consociarunt omnes ʹmontanæ regionis inco- 6
læ, & qui Euphraten, Tigrin, Hydaspen & campum Arioch regis
Elymæorum accolebant, multæque gentes nationis Gelod ʹsuas
ad pugnandum copias coniunxerunt.
Misit autem Nabuchodonosor rex Assyriorū ad omnes incolas 7
Persidis, omnésque ʹqui tractum tenebant Occidentalem, ad ha-
bitatores Ciliciæ, Damasci, Libani & Antilibani, atque ad omnes
ʹqui ad maritimam oram habitabant:
Ad eos præterea, qui Carmelum, & Galaad, & superiorem Gali- 8
læam, latúmque agrum Esdrelon incolebant.
Item ad omnes habitantes in Samaria eiúsque vrbibus, & trans 9
Iordanem Hierosolymam vsque, & Bethauen, & Chellus, & Ca-
des, vsque ad fluuiū AEgypti, ac Taphnē & Ramessem, omném-
que terram Gesem incolentes:
Ad eos vsque qui vltra Tanim Memphímque sunt, ad omnes 10
denique ʹincolas AEgypti vsque ad fines AEthiopiæ pertinentes.
Sed omnes istarum terrarum habitatores ʹmandatū Nabucho 11
donosoris Assyriorum regis spreuerunt: ʹneque cum eo ad socie-
tatem belli sunt profecti, quum non metuerent illum, sed ʹquasi virum vnum despicerent: ac
ʹlegatos eius re infecta ignominiosè à suo conspectu remiserunt.

VETVS.

Cap. I.

Arpha Xad itaque rex Medorū subiugauerat multas gentes imperio suo, & ipse ædificauit ciuitatem potentissimā, quam appellauit Ecbatanis.
Ex lapidibus quadratis & sectis fecit muros eius in altitudinem cubitorum septuaginta, & in latitudinē cubitorum triginta: turres verò eius posuit in altitudinem cubitorum centū.
Per quadrum verò earum latus vtrunque vicenorum pedum spatio tēdebatur: posuitque portas eius in altitudinem turrium. B
Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum.
Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorū, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad:
Et obtinuit eum in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, & Tigrin, & Iadason in campo Erioch regis Elicorum. C
Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatum est: & misit ad omnes qui habitabant in Cilicia, & Damasco, & Libano:
Et ad gentes quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon:
Et ad omnes qui erant in Samaria & trans flumen Iordanem vsque ad Ierusalem, & omnem terram Iesse, quousque perueniatur ad terminos AEthiopiæ: D
Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum.
Qui omnes vno animo cōtradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abiecerunt.

IN CAPVT I.

1 Anno duodecimo regni ἔτους δωδεκάτου τῆς βασιλείας. Hoc initio notat tempus quo bellum à Nabuchodonosore contra Arphaxadem susceptum est. Nam postea in hoc capite versu 13, narratur hoc bellum anno XVII regni Nabuchodonosoris gestum confectúmque fuisse, atque Arphaxadem superatū. 2 Ex cæsis lapidibus ἐκ λίθων λελαξευμένων. ex lapidibus incisis ac politis. à verbo λαξεύω, cædo, exculpo, cæsumque deformo ac polio. Alioqui lapides sunt rudes atque informes. 3 Portis vrbis imposuit, ἔστησεν ἐπὶ ταῖς πύλαις αὐτῆς. statuit in portis eius. id est, extruxit & erexit in ipsis portis vrbis Ecbatanorum. 4 Ad educendas potentissimas suas copias, εἰς ἐξόδους δυνάμεων δυνατῶν αὐτοῦ. ad exitus exercituum potentium eius. quibus commodius emitterentur copiæ eius. quibus verbis vires eius, maximósque exercitus significat. Aciésque pedestres instruendas. καὶ εἰς διατάξεις τῶν πεζῶν αὐτοῦ. & ad acies peditum eius ordinandas, & disponendas, quum ad bellum egrederentur. 6 Porrò se cum eo consociarunt καὶ συνήντησαν πρὸς αὐτόν. & occurrerunt ad eum. id est, conuenerunt, aut coniunxerunt se cum eo. societatem belli coierunt. euocati, cum eo ad bellum profecti sunt. Montanæ regionis incolæ, οἱ κατοικοῦντες τὴν ὀρεινήν. habitantes montanam. subaudi χώραν, regionem. qui montuosa loca incolebant. Suas ad pugnandum copias coniunxerunt. συνῆλθον εἰς παράταξιν. conuenerunt ad prælium. antè dixit συνήντησαν occurrerunt. Hæc verba significant συμμαχίαν societatem belli. 7 Qui tractum tenebant Occidentalem, τοὺς κατοικοῦντας πρὸς δυσμάς. habitantes ad Occidentem. ad populos, qui respectu Persidis erant Occidentales. Eos paulo pòst commemorat. Qui ad maritimam orā habit. τοὺς κατοικοῦντας κατὰ πρόσωπον τῆς παραλίας. habitantes contra faciem maritimæ regionis. id est, populos maritimos, aut qui oram maritimam incolebant.
10 Incolas AEgypti vsque fin. AEthiop. pertin. τοὺς κατοικοῦντας Αἴγυπτον ἕως τοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὅρια Αἰθιοπίας habitantes AEgyptū, quousque perueniatur ad terminos AEthiopiæ. id est vsque ad extremas AEgypti partes. 11 Mandatum Regis, &c. ἐφαύλισαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως. Vilipenderunt. contempserunt. ἐξουθένησαν, pro nihilo duxerunt, aut aspernati sunt. Quidam vertunt, frustrati sunt: sed verbū φαυλίζειν, καταφρονεῖν contemptum significat. Nequecum eo ad societatē belli sunt profecti, καὶ οὐ συνῆλθον αὐτῷ εἰς πόλεμον. & non conuenerunt ei ad bellum. non coierunt cum eo societatem belli. ab eo euocati ad bellum ire noluerunt. Quasi virum vnum despicerent: ἦν ἐναντίον αὐτῶν ὡς ἀνὴρ εἷς. erat coram ipsis tanquam vir vnus. His verbis summam despicientiam significat, quam suprà verbo φαυλίζειν notari diximus. Legatos eius re infecta, &c. ἀπέστρεψαν ἀγγέλους αὐτοῦ κενοὺς ἐν ἀτιμίᾳ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. remiserunt nuntios eius inanes cum ignominia à facie sua. id est, re planè infecta cum ludibrio & contumelia.

Tunc indignatus Nabuchodonosor rex ad omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum suum quòd defenderet se de omnibus regionibus his.

12 ʼItaque vehemēter Nabuchodonosor aduersus omnes istos populos ira exarsit: ac per thronum regnúmque suum iurauit,ʼcertò se omnes Ciliciæ, Damasci, Syriæque fines vlturū, gladióque suo interempturum omnes incolas terræ Moabiticæ, filios Ammon, Iudæos omnes, atque AEgyptios,donec ad terminos duorum marium peruenisset.

13 Anno autem decimo septimoʼaciem cum omnibus suis copiis aduersus Arphaxadem in
struxit,ʼatque eū bello superauit,omnémq; potentiā, equitatū,omnésq; eius currus euertit:
14 Atque vrbibus eius potitus,vsque ad Ecbatana peruenit: captísque vrbis turribus, plateísque peruastatis,ʼdecus eius ad opprobrium redegit.
15 Ipsum autem Arphaxadem in montibus Ragau assequutus,ʼiaculis confixit suis, eúmque prorsus eo die perdidit.
16 His rebus gestisʼipse cum omni turba suorum,& maxima bellicosorum virorum multitudine Niniuen reuersus,ʼotia ibi conuiuiáque cum exercitu per dies cētum & viginti agitauit.

Cap.II.

Anno tertiodecimo Nabuchodonosor regis, vicesima & secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, vt defenderet se.

1 Porrò anno decimooctauo, die primi mensis vicesima secunda,in domo Nabuchodonosoris Assyriorum regisʼhabitus est sermo,vt totā terrā,quemadmodū loquutus fuerat,vlcisceretur.

Nabuchodonosor totum orbē sibi subiici per Holofernem mandat.

Vocauítque omnes maiores natu, omnésque duces & bellatores suos, & habuit cum eis mysteriū cōsilii sui.

2 Itaque omnes suos ministrosʼprocerésque conuocauit,ʼarcanúmque consilii sui cum eis cōtulit,ʼomnémque terræ malitiam ore suo repetiuit.

Dixitque cogitationem suam in eo esse vt omnem terram suo subiugaret imperio.

3 Illi autem censuerunt omnes eosʼqui imperio eius non paruissent,planè exterminandos esse.

Quod dictum quū placuisset omnibus, vocauit Nabuchodonosor rex Holofernem principem militiæ suæ,

4 Finita consultatione Nabuchodonosor rex Assyriorum Holophernem accersiuitʼsummum exercitus ipsius imperatorem, potestatéque ab eo secundum: atque huiuscemodi mādata ei dedit.

Et dixit ei, Egredere aduersum omne regnū Occidentis: & contra eos præcipuè qui contempserunt imperium meum.

5 Hæc dicit magnus ille Rex totius terræ dominus, Ecce,tu à cōspectu meo profectus,assumes tibi viros viribus suis confidentes, peditū ad cētū viginti millia,equorū verò duodecī millia,ʼvnà cū equitibus.ʼexpeditionéq; suscepta inuades ōnes populos Occidētales,ʼquòd imperio nō paruerint meo. Illis denūtiabisʼvt aquas & terras præparent mihi,qui in furore meo sim eos inuasurus,ōnéq; solū terræ pedibus copiarū mearū operturus,quibus ipsos daturus sim diripiēdos: Ita vt sauciivalles ac torrētes impleāt,ʼeffusáq; redūdēt præ cadaueribus ipsorū flumina:

12 Itaque ira exarsit: καὶ ἐθυμώθη. Et indignatus est.aut,ira indignationéque commotus.καὶ particula hoc loco habet vim inferendi ex causis præcedētibus. Certò ἦ μὴν. certò[aut, profectó.aut, planè] ἐκδικήσειν vindicaturū.aut,vlturum omnes Ciliciæ fines.id est,pœnas sumpturum eius iniuriæ & contumeliæ qua ab illis affectus est. ἦ μὴν particula est affirmandi,vt Prorsus & Omnino.
13 Aciem cum omnibus suis cop.instr. παρετάξατο ἐπὶ δυνάμει αὐτοῦ. aciē instruxit in omni sua potentia.omnes vires contractas,in prælium contulit.eas aduersus Arphaxadem produxit,illúmque totis viribus suis aggressus est. Atque cum bello superauit, καὶ ἐκραταιώθη ἐν τῷ πολέμῳ αὐτοῦ. & roboratus est in bello suo.fortior,aut superior prælio extitit.
14 Decus eius ad opprobrium redegit. καὶ τὸν κόσμον αὐτῆς ἔδωκεν εἰς τὸ ὄνειδος αὐτῆς. & ornamētum eius dedit in opprobrium ipsius.id est, decus eius in summum dedecus conuertit.maximam eius pulchritudinem in summam redegit deformitatem.
15 Iaculis cōfixit suis, κατηκόντισεν αὐτὸν ἐν ταῖς ζιβύναις αὐτοῦ. iaculatus est ipsum.iaculis suis confecit,atque ita interemit. ἐξωλόθρευσε,prorsus perdidit atque exterminauit. 16 Ipse cum omni turba suorum, αὐτὸς καὶ πᾶς ὁ σύμμικτος αὐτοῦ. ipse atque omnis mistus eius. id est, omnes qui ei se adiunxerant,exercitus eius.Mox πλῆθος πολεμιστῶν ἀνδρῶν appellat multitudinem virorum bellicosorum. Otia ibi conuiuiáque agitauit. καὶ ἦν ἐκεῖ ῥαθυμῶν καὶ εὐωχούμενος. & erat ibi deliciis voluptatibúsque indulgens, cōuiuiáque faciēs. Significat his verbis,illum eo bello defunctum,luxu ac voluptate animum suum relaxasse.

IN CAPVT II.

1 Habitus est sermo, ἐγένετο λόγος. mentio facta est.vt communicato cōsilio pœna sumeretur de iis omnibus qui imperium Regis spreuissent. Terram enim accipit pro omnibus iis populis quos superiore capite commemorauit.
2 Proceres μεγιστᾶνας. magnates,ac principes,primariósque regni viros,quorum consilio atque authoritate regnum gubernabatur. Arcanúmque consilii sui cum eis contulit, καὶ ἔθετο μετ' αὐτῶν τὸ μυστήριον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. & posuit cum eis mysterium consilii sui.id est, communicauit,aut proposuit eis quid statuisset de iis facere à quibus spretus contemptúsque fuisset. Omnémque terræ malitiam ore suo repetiuit. καὶ συνεκάλεσε πᾶσαν τὴν κακίαν τῆς γῆς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. & conuocauit omnem terræ malitiam ex ore suo.id est,demonstrauit ac declarauit iniuriam & contumeliam improbè ac malitiosè sibi factam ab omnibus illis populis.retulit eis qua malitia ab illis despectus fuisset.
3 Qui imperio eius non paruissent, οἱ οὐκ ἠκολούθησαν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. qui non sequuti fuissent verbum oris eius.id est,authoritatem mandati eius.qui rebelles contumacésque fuissent. 4 Summum exercitus ipsius imper. ἀρχιστράτηγον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. summum ducem exercitus,qui summum habebat imperium , aut administrationem in re militari. 5 Vnà cum equitibus σὺν ἀναβάταις. cum ascensoribus qui equis insideant. Expeditionéque suscepta inuades,&c. καὶ ἐξελεύσῃ εἰς συνάντησιν πάσῃ τῇ γῇ εἰς δυσμάς. & egredieris in occursum omni terræ ad Occidentem.id est,infestis signis bellum eis inferes. Quòd imperio non,&c. ὅτι ἠπείθησαν ἐν τῷ ῥήματί μου.quòd rebelles fuerunt in verbo meo.aspernati sunt meum imperiū. Vt aquas & terras præparent mihi, ἑτοιμάζειν μοι γῆν καὶ ὕδωρ. vt parent mihi terram & aquam. quæ duo in terra aliena magnopere sunt necessaria, vt & recipiatur, & quæ ad victum pertinent, præbeantur.in primis aqua qua milites nullo modo carere possunt. Effusáque redundent præ cadaueribus ipsorum flumina: καὶ ποταμὸς ἐπικλύζων τοῖς νεκροῖς αὐτῶν πληρωθήσεται. & fluuius inundans,mortuis ipsorum implebitur.His verbis significat summam hominum cædem & stragem.

tum autem ʹme captiuos ex ipsis ad vltimas quasque terras abducturum. Tu autem prægressus, mihi præoccupabis omnes eorum fines, eósque tibi deditos mihi in diem redargutionis asseruabis.

6 Qui verò rebelles erũt, eis nõ parcet oculus tuus, quominus ʹeos in tota terra ad cædẽ direptionẽmque exponas. ʹNam ita viuam ego & potentia regni mei, vt ea quæ sum loquutus, manu mea perficiam: tu verò caue vel vnum mãdatorum domini tui prætereas, sed ea quemadmodũ præcepi tibi, ʹsumma cura conficias, ʹneque moram in iis exequendis vllam interponas.

6 Non parcet oculus tuus vlli regno, omnémque vrbem munitam subiugabis mihi. B

7 Tum Holophernes à cõspectu domini sui egressus, omnes principes ac duces, copiarúmque Assyriacarum præfectos cõuocauit. ʹDelectum virorum, vt à domino suo mandatum acceperat, in expeditionem habuit ad centum viginti millia, equitúmque sagittariorum ad millia duodecim.

7 Tunc Holofernes vocauit duces, & magistratus virtutes Assyriorum, & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit ei Rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, & equites sagittarios duodecim millia.

8 Quos quidem omnes, ʹsicut copiæ militares disponi solent, instruxit. camelorum autem atque asinorum ʹad gestandas sarcinas maximum numerum accepit, ad eámque expeditionẽ oues ac boues, caprásque innumerabiles:

8 Omnémque expeditionẽ suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum iis quæ exercitibus sufficerent copiosè: boum quoque armenta, gregésque ouium, quorum non erat numerus.

9 ʹCommeatum verò singulis viris copiosè comparatũ cum auro & argento ex domo regia quamplurimo.

9 Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit.

10 Aurum verò & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis. C

11 Ita egressus cum omnibus copiis ʹin viam se dedit, vt regem Nabuchodonosorem prægressus, omne solum terrarum Occidentalium curribus & equitibus, delectísq; peditibus suis operiret. Profectum est autem vnà ʹpromiscuum vulgus frequentissimum instar locustarũ & arenæ quæ est in terra. neque enim erat multitudo eius numerabilis.

11 Et profectus est ipse & omnis exercitus, cum quadrigis & equitibus, & sagittariis: qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ.

12 Profectus Niniue, trium dierum itinere ʹperuenit in planitiem campi Bectileth: quo ex loco castra mouit ad montem à sinistra Ciliciæ superioris situm. Indéque asportatis omnibus copiis suis pedestribus atque equestribus, cum curribus in montanam regionem perrexit.

12 Cúmque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos mõtes Ange, qui sunt à sinistro Ciliciæ: ascẽditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem.

13 Et Phud ac Lud ʹexcîdit, omnésq; populos Rases & Ismael versus desertum ʹad Austrinũ Chellæorũ latus habitãtes peruastauit.

13 Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios Tharsis & filios Ismahel, qui erant contra faciem deserti, & ad Austrum terræ Chellon.

14 Euphrate deinde traiecto, per Mesopotamiam transiuit: atque omnes vrbes excelsas ad torrẽtem Arbonai sitas euertit, donec ad mare vsque peruenerit.

14 Et transiuit Euphraten, & venit in Mesopotamiam: & fregit omnes ciuitates excelsas quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequo perueniatur ad mare: D

15 Fines Ciliciæ occupauit, omnésq; sibi resistentes cõcîdit. Porrò autem peruasit vsque ad fines Iapheth ac partes Austrinas, regionémque Arabiæ.

15 Et occupauit terminos eius à Cilicia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad Austrum.

16 Filiósque Madian obeundo, tabernacula ipsorum incendit om-

16 Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupletationẽ

Me captiuos ex ipsis ad vltimas, &c. ἄξω τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἄκρα πάσης τῆς γῆς. abducam captiuitatem ipsorum ad extremitates terræ. id est ad extremas partes terræ. In diem redargutionis εἰς ἡμέραν ἐλεγμοῦ. Ita dicitur tempus castigationi destinatum, aut iudicio supplicióque constitutum. Quidam diem disceptationis vertunt. id est, iudicii quo eorum causa disceptabitur & cognoscetur. Ego malo ad castigationem referre. 6 Eos ad cædem direptionémque exponas. τοῦ δοῦναι αὐτοὺς εἰς φόνον καὶ ἁρπαγήν. des eos ad cædem & rapinam. des eos interficiendos ac diripiendos. Nam ita viuam ego & potentia regni mei, ζῶ γὰρ ἐγὼ καὶ τὸ κράτος τῆς βασιλείας μου. Quia viuo ego & potentia regni mei. Forma est iurandi asseuerationem habens, qua se quæ dicit exequuturum affirmat. Summa cura conficias, ἐπιτελῶν ἐπιτελέσεις. perficiens perficies. Forma loquendi est Hebraica, certum rei euentum effectúmque significans. Hoc loco studium, curam, effectúmque demonstrat. Vult enim Rex mandatum suum diligenter confici, vt nihil prætermittatur. Neque moram in iis exequ. &c. καὶ οὐ μακρυνεῖς τοῦ ποιῆσαι αὐτά. ac non tardabis [aut, differes] ea facere. requirit celeritatem.

7 Delectum virorum, in expeditionem habuit ἠρίθμησεν ἐπιλέκτους ἄνδρας εἰς παράταξιν. Numerauit delectos viros ad præliũ. id est milites lectissimos & maximè idoneos ad bellum. eorum delectum habuit, eósque conscripsit, ac recensuit.

8 Sicut copiæ militares disponi solent, ὃν τρόπον πολέμου πλῆθος στρατεύεται. quomodo multitudo belli ordinatur. aut, instruitur. id est, acies militum copiosa ad prælium disponitur. Ita significat, eum instructa acie profectum, ad pugnámque paratum fuisse. Ad gestandas sarcinas εἰς τὴν ἀπαρτίαν αὐτῶν. ad sarcinas eorum. Nomen est à verbo ἀπαίρω, quod pro Abire proficiscíq; ex loco aliquo accipitur. Hinc ἀπαρτία, idem quod ἀποσκευή, pro sarcinis ac vasis quæ in profectione colliguntur & portantur. impedimenta Latinè appellantur.

9 Commeatũ verò singulis, &c. καὶ ἐπισιτισμὸν παντὶ ἀνδρὶ εἰς πλῆθος. Et cõmeatum omni viro in multitudinẽ. id est summa copia constitutum, qui singulis militibus abundè sufficeret. ἐπισιτισμὸς viaticum cibariúmque significat ad victum necessarium.

11 In viam se dedit, ἐξῆλθεν εἰς πορείαν. egressus est ad iter. aut, profectionem. iter suscepit. Promiscuum vulgus ὁ ἐπίμικτος. populus admistus, adiunctúsque ei ad bellum gerendum. turba promiscua, eáque frequentia, quæ agmini locustarum, aut arenæ maris comparatur.

12 Peruenit in planitiem campi ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου. super faciem campi. Alii, in solum campestre. Significat locum planum accommodatumque ad explicandas, aut collocandas eius copias.

13 Excidit, διέκοψε. incidit. vi aperuit. aut, euertit. κατέκοψε καὶ κατέστρεψε, diruit & subuertit. Ad austrinum Chellæorum latus habitãtes τοὺς πρὸς νότον τῆς Χελλαίων. ad Austrum ad partem meridionalem terræ Chellæorum.

eorum,omnésque resistentes sibi occidit in ore gladii.

Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succēdit omnia sata, omnésque arbores & vineas fecit incidi:

Et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

Cap. III.

TVne miserunt legatos suos vniuersarum vrbiū,ac prouinciarū Reges ac principes, Syriæ scilicet, & Mesopotamiæ,& Syriæ Sobal, & Libyæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem,dixerunt,

Desinat indignatio tua circa nos: melius est enim vt viuētes seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patiamur.

B Omnis ciuitas nostra,omnisq; possessio,omnes montes,& colles,& cāpi,& armenta boum, gregésque ouiū & caprarum, equorúmque & camelorum,& vniuersæ facultates nostræ atque familiæ in conspectu tuo sunt.

4 Sint omnia nostra sub lege tua.

5 Nos etiam & filii nostri,serui tui sumus.

6 Veni nobis pacificus dominus,& vtere seruitio nostro,sicut placuerit tibi.

Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna: & obtinuit omnem ciuitatem, & omnē inhabitantem terram.

C De vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes,& electos ad bellum.

Tantúsque metus prouinciis illis incubuit,vt vniuersarum vrbiū habitatores principes,& honorati simul cū populis exirent in obuiā venienti:

10 Excipientes eum cum coronis,& lampadibus ducentes choros in tympanis & tibiis.

Nec ista tamen facientes,ferocitatē eius pectoris mitigare potuerunt.

Nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit.

Præceperat enim illi Nabuchodo-

D nosor rex vt ōnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus ab his nationib⁹ quæ potuissent Holofernis potētia subiugari.

Pertrāsiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam , omnémque Mesopotamiam , venit ad Idumæos in terram Gabaai

Accepitque ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies , in quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ:

Cap. IIII.

TVnc audientes hæc filii Israel qui habitabant in terra Iuda,

nia,&″casas peruastauit.
17 Deinde descendit in campos Damasci tempore messis triticeæ,
igníque omnibus agris eius illato,greges & armēta absumpsit,vr-
bes eius deprædatus,& populatus agros,iuuenes eius acie gladii o-
mnes concîdit.
18 ″Itaque timor ac terror iniectus est iis populis qui oram inco-
lebant maritimam , Sidoniis ac Tyriis: atque item in omnibus
incolis Sur,Ocinæ,& Iemnaan:ciuésque Azoti & Ascalonis illum
vehementer pertimuerunt.

Cap. III.

1 M″Iserúntque legatos qui ab eo pacem huiusmodi verbis pe-
terent,
Ecce nos serui Nabuchodonosoris regis magni″coram te adsu-
2 mus,″vt agas nobiscum quemadmodum tibi placuerit.
″Ecce domicilia nostra,″totúsque ager,& campus frumētarius,
tum greges & armenta, omniáque septa stabulorum nostrorum
sunt in potestate tua,vt quod libuerit tibi, facias: ecce vrbes etiā
3 nostræ,earúmq; ciues serui sunt tui,″veniēs ita te geras erga illos,
vt commodum tibi visum fuerit.
7 Et venerunt viri ad Holophernem, atque hæc ei mandata ex-
posuerunt.
8 Ille verò cum copiis suis ad oram maritimam descendit, vrbes
excelsas præsidiis muniuit: atque ad belli societatem viros dele-
ctos ex ipsis accepit.
9 Tum illi quidem, totáque″regio contermina cum coronis, &
choreis,tympanísque illum excipere.
11 Ipse verò deuastare omnes fines eorum, lucósque succidere. e-
12 rat enim decretum exterminare omnes terræ deos, vt omnes gen-
13 tes ipsum Nabuchodonosorem solum colerent, omnésque lin-
guæ ac nationes″deum ipsum inuocarent.
Venit autem in conspectum Esdraelon prope Dotaam , quæ
14 est exaduersum ei loco″qui alterum maiorem in Iudæam aditum
habet.
15 Et inter Gaba ac″Scythopolin castrametatus, totum ibi men-
sem moratus est,dum″vasa copiarum suarum omnia colligeret.

Cap. IIII.

1 F Ilii autem Israel Iudæam incolētes,audiuerūt quæ Holopher-
nes summus imperator Nabuchodonosoris Assyriorum regis

Reges se vltro Holoferni dedunt:attamen cunctarum regionum aras subuertit.

Filii Israel Holofernem timētes,hortatu Eliacim Dominū implorant.

16 Casas τὰς μάνδρας αὐτῶν. cubilia ipsorum.aut,stabula. τὰ αὔλια, caulas in quibus habebant pecora atque armenta. Erant enim homines pecuarii. 18 Itaq; timor iniectus est iis καὶ ἔπεσεν ὁ φόβος ἐπὶ τοὺς. & cecidit timor super eos. καὶ particula habet vim inferendi ex superioribus.Significat subitum terrorem cæteris populis allatum esse,propter vastitates quas intelligebant illatas esse.

IN CAPVT III.

1 Miserúntque legatos qui ab eo pacē peterent, καὶ ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν ἀγγέλους λόγοις εἰρηνικοῖς. Et miserunt ad eum nuntios verbis pacificis:id est,huiusmodi verbis quibus pacem ab illo postularent.ἀγγέλους appellat τοὺς πρέσβεις legatos.Hebræi nuntios nominant מלאכים.
2 Coram te adsumus, παρακείμεθα ἐνώπιόν σου. Quidam ad verbum vertunt Iacemus:sed verbum significat hoc loco Adesse,præstóq; esse ad omne obsequium.offerunt enim omnem obedientiam vt homines dedititii. Vt agas nobiscum χρῆσαι ἡμῖν. vt vtaris nobis.id est, statuas de nobis quod tibi placuerit.nos tractes pro tuo arbitrio.
3 Veniens ita te geras erga illos, ἐλθὼν ἀπάντησον αὐτοῖς. quum veneris occurre eis.subaudi,ciuitatibus,atque hominibus. id,est agas cū illis vt tibi placuerit.Hoc verbo se permittunt,se offerunt totos suáque omnia,& permittunt in illius voluntatem, vt erga ipsos sua vel seueritate,vel humanitate lenitatéque vtatur. 9 Regio contermina ἡ περίχωρος αὐτῶν. subaudiendum γῆ aut χώρα. circumfinitima,aut circumiacens.Sic Matth.3.a.5,πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. 13 Deum ipsum inuocarent. ἐπικαλέσωνται αὐτὸν θεόν. nominarēt[aut,vocarent]ipsum deum.abolito scilicet omni alio numine,ac nomine Diuinitatis.tanta erat eius superbia & arrogantia.
14 Qui alterum maiorem in,&c. ἥ ἐστιν ἀπέναντι τοῦ πρίονος τοῦ μεγάλου τῆς Ἰουδαίας. quæ est contra serram magnam Iudææ.πρίων propriè serram significat:sed hoc loco pro faucibus angustiisque loci qui instar dentium serræ strictus est. Duo autem erant in Iudæam aditus: alter altero angustior.hunc maiorem occupare ac munire voluerunt.
15 Scythopolin σκυθῶν πόλεως. Scytharum ciuitatem,Scythopolin.Nomen vrbis proprium à Scythis ita impositum. Vasa copiarū suarum ἀπαρτίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, sarcinas[aut,impedimenta]exercitus sui.

fecerat Gētibus, quemadmodum omnia illorum templa deprædatus, in nihilum redegisset.

timuerunt valde à facie eius.

Itaque vehementer ab eo timuerunt, & propter Hierusalem, templúmque Domini Dei sui perturbati sunt. recens enim redierant è captiuitate, & nuper populus vniuersus conuentū è Iudæa celebrauerat, vasáque simul & altare vnà cum templo fuerāt à profanatione expiata.

2 Tremor etiā & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Ierusalem & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum.

Ergo omnes in fines ac vicos Samariæ, & Bethoron, & Belmē, & Iericho, & Choba, atque Esora, vallémque Salem dimiserunt:

3 Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium.

Qui excelsa omnia montium iuga præoccuparēt, vicos ibi muris includerent, frumentúmque in belli apparatum reconderēt. nam messis recens in agris ipsorum facta erat.

4 Et muris circundederūt vicos suos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.

Porrò Ioacim pontifex, qui eo tēpore Hierosolymis erat, scripsit ad incolas Betuliæ, ac Betmestham, quæ exaduersum Esdraelon sita est, in cōspectu campi oppido Dothaim propinqui,

5 Sacerdos etiam Eliacim scripsit ad vniuersos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni, iuxta Dothain, & vniuersos per quos viæ transitus esse poterat, B

Iubens vt insiderent montium ascensus, quibus introitus in Iudæam pateret, ac facile esset illos subeuntes aditu prohibere ea transitus angustia, qua viri ad summum bini adire possent.

6 Vt obtinerent ascensus montium per quos via esse poterat ad Ierusalē, & illic custodirent vbi angustum iter esse poterat inter montes.

Fecerunt igitur filii Israel, quemadmodum constituerat ipsis summus Sacerdos Ioacim, senatúsque vniuersi populi Israel, qui Hierosolymæ cōsederant.

7 Et fecerūt filii Israel secundū quod constituerat eis Sacerdos Domini Eliacim.

Oratio continua in tribulatione cum ieiunio.

Omnes autem viri Israel ad Deum magna contentione clamauerunt, atque animas suas vehementer humiliarunt:

8 Et clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna, & humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus, ipsi & mulieres eorum:

Vnàque cum vxoribus, liberis, iumentis, inquilinis omnibus, mercenariis, mancipiísque suis lumbos suos ciliciis accingere.

9 Et induerūt se Sacerdotes ciliciis, & infantes prostrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio:

Omnes viri ac mulieres vnà cum liberis, ciuésque Hierosolymitani ante templum prostrati, conspersis puluere capitibus, in conspectu Domini cilicia protendere, tum etiam ipsum altare cingere cilicio, atque vnanimiter vehementérque Deum implorare, ne direptioni liberos suos aut vxores prædæ, aut excidio vrbes suas hæreditarias, sacráve profanationi & opprobrio cum irrisione Gentium coniunctō exponeret. Exaudiuit itaque Deus precationem eorum, afflictionémque respexit. porrò populus per totam Iudæam ac Hierosolymam complures dies ante sanctuaria Omnipotentis Domini ieiunia suscipiebat.

10 Et clamauerunt ad Dominum Deū Israel vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorū in diuisionem, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierent in opprobrium Gentibus. C

Oratione victus Amalec.

11 Tunc Eliacim sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Israel, alloquutúsque est eos,
12 Dicens, Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiuniis & orationibus in conspectu Domini.
13 Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit. Exod. 17
14 Sic erunt vniuersi hostes Israel, si perseueraueritis in hoc opere quod cœpistis.
15 Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini.

IN CAPVT IIII.

1 In nihilum redegisset. ἔδωκεν αὐτὰ εἰς ἀφανισμόν. dedisset ea in deletionem. id est, ea templa deleuisset, aboleuisset.
2 Recens enim redierant è captiuitate, ὅτι προσφάτως ἦσαν ἀναβεβηκότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. quoniam recenter [aut, proximè] ascenderant ex captiuitate. reuersi fuerant Hierosolymam, in Iudeámque patriam. Ascenditur enim eò propter locum editum. A profanatione expiata. ἐκ τῆς βεβηλώσεως ἡγιασμένα. ex profanatione sanctificata. lustratata. expurgata, quæ à Gentibus profanis polluta fuerant.
4 Vicos ibi muris includerent, καὶ ἐτείχισαν τὰς ἐν αὐταῖς κώμας. ac muris circūdederunt [aut, cinxerūt] pagos qui erāt in verticibus iugísq; montium: eos muniuerunt ac firmarunt. Frumentumque in belli apparatum reconderent. καὶ παρέθεντο εἰς ἐπισιτισμὸν εἰς παρασκευὴν πολέμου. & reposuerunt frumentum ad commeatum apparatúmque belli necessarium, ad necessitatem atque obsidionem hostilem tolerandam. Ea adiumenta ad victum pertinentia sunt comparata & comportata.
6 Vt insiderent montium ascensus, διακατασχεῖν τὰς ἀναβάσεις τῆς ὀρεινῆς. vt occuparent ascensus montanæ regionis. aditus montium quibus hostis in Iudæam venire posset. Ea transitus angustia, &c. στενῆς τῆς διαβάσεως οὔσης ἐπ' ἄνδρας τοὺς πάντας δύο. quum angustus transitus esset ad viros ad summum duos. Significat illas fauces, & loci angustias quas nomine Serræ antea appellauit.
7 Summus Sacerdos ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. id est ἀρχιερεὺς summus Pontifex qui summam sacerdotii dignitatem obtinebat.
8 Magna contentione ἐν ἐκτενείᾳ μεγάλῃ. id est, maximo animi studio quo animos suos ad Deum totos conuertebant. Infra vsus est aduerbio ἐκτενῶς, quo vehementia ardórque animi in orando demonstratur.
9 Mancipiísque ἀργυρωνήτοις. seruus emptitius, pecunia emptus, mancipium appellatur.
10 Cilicia protendere, ἐξέτειναν τοὺς σάκκους αὐτῶν. extenderunt saccos suos, quibus mœrorem luctúmque suum demonstrabant, vt hac habitus deformitate atq; squallore signa animi afflicti ac pœnitentis declararent, Deúmque ad misericordiam magis commouerent. Vrbes suas hæreditarias, τὰς πόλεις τῆς κληρονομίας αὐτῶν. vrbes hæreditatis suæ. id est, quas iure hæreditario à Domino acceperāt. datas maioribus ac patribus suis, ac sibi per manus traditas. Opprobrio cum irr. &c. εἰς ὀνειδισμὸν ἐπίχαρμα τοῖς ἔθνεσι. derisionem Gentium aut, voluptatem. Talis est improba affectio inimicorum, & maleuolentia, quæ ἐπιχαιρεκακία dicitur, quum ii nostris malis lætantes nobis insultant.

16 Ita vt etiam ii qui offerebant Domino holocausta, præcincti ciliciis, offerrent sacrificia Domino, & erat cinis supra capita eorum.

Ioachin autem summus Pontifex, atque omnes qui corã Domino stabant Sacerdotes, cæterique qui "Domino ministrabant, ciliciis circa lumbos suos accinctis, "holocaustum illud perenne vnà cum precibus voluntariisque populi donariis offerebant.

17 Et ex toto corde suo omnes orabãt Deum, vt visitaret populum suum Israel.

Mitrísque suis puluere conspersis, Dominum "toto animi studio implorabant, vt totam domum Israelis "benignè respiceret.

Cap. V.

Cap. V.

1 NVntiatúmq; est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quòd filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent:

NVntiatum autem est Holopherni summo imperatori exercitus Assyriorũ filios Israel "se ad bellum cõparare, ac montiũ transitus "interclusisse, eorúmque iuga muniuisse omnia, atque "obstacula campis opposuisse.

Holofernes interrogat de progenie Iudæorum.

2 Et furore nimio exarsit in iracundia magna: vocauitque omnes principes Moab & duces Ammon,

Itaque vehementi permotus animi indignatione, omnes Moabitarum principes ducésque Ammonitarum, "præfectósque oræ maritimæ ad se vocauit,

3 Et dixit eis, Dicite mihi quis sit populus iste qui montana obsidet: aut quæ, & quales, & quãtæ sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorũ, aut quæ sit multitudo eorũ, vel quis Rex militiæ illorum:

Atque dixit eis, "Significate iam mihi, viri Chananæi, quis sit populus iste montanam regionem insidens, quas habitet vrbes, "quantus copiarum eius numerus, in quo potẽtia ipsius viresque consistant, quisnam ei Rex aut militiæ dux est constitutus:

4 Et quare præ omnibus qui habitãt in Oriente, isti cõtempserunt nos, & non exierunt in obuiam nobis, vt susciperent nos cum pace.

Aut "quo moti consilio, præter cæteros populos Occidentales mihi obuiam non processerunt.

5 Infra 11.b.7. |Tunc Achior dux omnium filiorũ Ammon respondens, ait, Si digneris audire domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo.

Tum Achior dux omnium Ammonitarum ei respondit, "Rem igitur dominus meus ex ore serui sui accipiat. etenim "vera tibi narrabo de populo hoc montanam istam regionem incolẽte: neque ore serui tui mendacium proferetur.

Achior narrat Holoferni omnia quæ Deus egerit cum populo Israelitico.

6 Populus iste ex progenie Chaldæorum est.

"Populus hic à Chaldæis est oriundus.

7 Gene.11.d.31 Hic primũ in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum.

Primùm "peregrinati sunt in Mesopotamia, quòd deos patrum suorum, qui in terra Chaldæorum colebantur, sequi nollent.

8 Gene 12.a.1 Deserentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, vnum Deum cæli coluerunt, qui|& præcepit eis vt exirẽt inde, & habitarent in Charan.

Itaque quũ à via patrũ suorum deflexissẽt, Deum cæli, Deum *inquam* sibi notum adorarũt: "eiectíque à conspectu deorum illorũ, in Mesopotamiã profugerunt, vbi multis diebus peregrini extiterunt. Deus autem ipsorum iussit eos "exire de loco peregrinationis suæ, atque in terram Chanaã proficisci: vbi habitarunt, auro & argento, magnáque iumentorum copia multiplicati.

9 Gene.41.g.54 |Quũ imq; operuisset omnem terram fames, descenderunt in AEgyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus.

B Quum autem fames totam terrã Chanaan occupasset, descenderunt in AEgyptum, vbi habitarunt donec reuerterentur. In eam autem multitudinem creuerunt, "vt eorum genus esset innumerabile.

16 Domino ministrabant οἱ λειτουργοῦντες Κυρίῳ. qui ministerio Dominico officióque sacerdotali fungebantur. qui sacra procurabant. qui rebus Diuinis deseruiebant. Holocaustum illud perenne τὴν ὁλοκαύτωσιν τοῦ ἐνδελεχισμοῦ. holocaustum perpetui sacrificii, vt apud Danielem, incensum sempiternum, θυμίαμα ἐνδελεχισμοῦ dicitur: ita hoc loco iuge sacrificium ὁλοκαύτωσις τοῦ ἐνδελεχισμοῦ.

17 Toto animi studio ἐκ πάσης δυνάμεως. omni potentia. id est, vi animi clamabant ad Dominum. omni animi contentione τῇ ἐκτενείᾳ. Benignè respiceret. εἰς ἀγαθὸν ἐπισκέψασθαι. in bonum visitaret. id est ad salutem. Duplex enim est Domini ἐπίσκεψις, vna salutaris, plenáque misericordiæ, altera seuera, ad iudicium comparata.

IN CAPVT V.

1 Se ad bellum comparare, παρεσκευάσαντο εἰς πόλεμον. præparabant ad belum. Quidam, bellum comparabant. παρασκευὴ apparatus belli, à Cicerone comparatio appellata. Interclusisse, συνέκλεισαν. conclusissent, ne hostibus in Iudæam aditus pateret. Obstacula campis opposuisse. ἔθηκαν ἐν τοῖς πεδίοις σκάνδαλα. posuerunt in campis offendicula, ad quæ hostes possent impingere.

2 Præfectósque oræ maritimæ σατράπας τῆς παραλίας. id est gubernatores qui maritimæ oræ præerant.

3 Significate iam mihi, ἀπαγγείλατε δή μοι. Annũtiate [aut, Indicate] mihi. δὴ particula est hortandi, agite, iam, etiam. Quantus copiarum eius numerus, τὸ πλῆθος τῆς δυνάμεως αὐτῶν. quæ multitudo exercitus eorum. quæ ac quantæ eorum copiæ.

4 Quo moti consilio, διὰ τί κατέγνωσαν. Cur decreuerunt [aut, constituerunt] non venire obuiam mihi παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν δυσμαῖς, præ omnibus qui habitant in Occidẽte. Quidam vertunt, ante omnes. Sed παρὰ declarat Præter cæteros populos qui Holophernẽ honorificè exceperũt, quasi soli Iudæi ei resistant.

5 Rem igitur accipiat. ἀκουσάτω δὴ λόγον. Audiat ergo sermonẽ. דבר verbum Hebræi dicunt. Hic rem quæ narratur, significat. Vera tibi narrabo ἀναγγελῶ σοι τὴν ἀλήθειαν. annuntiabo tibi veritatem. dicam quod verum est. verè rem tibi vt est, narrabo.

6 Populus hic à Chaldæis est oriundus. ὁ λαὸς οὗτός εἰσιν ἀπόγονοι Χαλδαίων. Populus iste est ex progenie Chaldæorum. genus ducit à Chaldæis. Abraham enim primus author gentis Iudaicæ, Chaldæus fuit.

7 Peregrinati sunt παρῴκησαν. habitarunt. aut, inquilini ac peregrini fuerunt in terra aliena.

8 Eiectique à conspectu deorum illorum, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῶν θεῶν αὐτῶν. & eiecerũt ipsos à facie deorum ipsorum. Ambigua est oratio, vtrum alii eos eiecerint, an ipsi seipsos remouerint atque abduxerint à cultu falsorum deorum. Hic sensus posterior mihi magis placet. Exire de loco peregrinationis suæ, ἐξελθεῖν ἐκ τῆς παροικίας αὐτῶν. egredi de peregrinatione ipsorum. id est Mesopotamiæ, vbi non habebant suam sedem constitutam. Terra enim Chanaan erat illis in possessionem destinata.

9 Vt eorum genus esset innumerabile. καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τοῦ γένους αὐτῶν. & non erat numerus generis eorum. id est, seminis generatione propagati, tanta fuit Dei benedictio. De ea generis propagatione, scriptum est Exodi primo capite.

Tum aduersus eos insurrexit rex AEgypti, eósque dolo circun- 10
uentos, labore atque lateritio opere afflixit, ʹin seruitutémque
redegit.
Sed quum illi Deum implorassent suum, ísque totam AEgy- 11
pti terram plagis insanabilibus percussisset: AEgyptii eos à con-
spectu suo eiecerunt.
Tum verò Deus Mare rubrum exiccauit coram eis. 12
Atque eos ad mõtem Sina & Cades Barne deduxit, expulítque 13
eos qui desertum incolebant.
Ita in terra Amorrhæorum habitarunt, atque omnibus incolis 14
Esebon vi ipsorum profligatis, Iordanem transgressi, omnẽ mon-
tanam regionem possederunt.
A conspectu autem suo Chananæum, & Pherezæum, & Iebu- 20
sæum, & Sichem, omnésque Gergesæos eiecerunt, ʹterrámque i-
stam longo tempore tenuerunt.
Et quandiu quidem in Deum non peccarunt suum, ʹbona illis 21
affuerunt, quòd Deus qui odit iniquitatem, cum ipsis esset.
Vbi verò à via quam illis præscripserat deflexerũt, ʹmultis bel- 22
lis valde vehementer attriti sunt, atque in alienam terrã abducti:
tum etiam templum Dei ipsorum, solo æquatum est, vrbésque
eorum ab hostibus occupatæ.
Nunc autem ad Deum suũ conuersi, à dispersione qua disiecti 23
fuerant, redierunt: & Hierosolyma, vbi sanctuariũ est ipsorũ, recu
perata, in mõtana regione quæ fuerat deserta, denuo cõscẽderũt.
Nunc ergo dominator domine, num aliquis in hoc populo sit 24
ʹerror quo in Deum peccet suum, exploremus. ʹhoc enim erit ei
offensioni, & ascendemus, eúmque debellabimus.
Si verò nulla est iniquitas in ista gente, prætereat dominus 25
meus, ne ʹDomino pro ea propugnãte, ac Deo ipsorũ eis fauente,
ʹnos in opprobrium apud omnes gentes incurramus.
Quum autem Achior finem loquendi huiusmodi verba fecis- 26
set, accidit vt vniuersus qui tabernaculum Holophernis circun-
stabat, populus murmuraret:
Et proceres Holophernis, atque omnes maritimam oram ter- 17
rámque Moab incolentes, eum concidendum esse clamitarent.
Neque enim, aiebant, conspectum filiorũ Israel pertimescemus,
quum ecce populus sit in quo nec potentia vlla sit, neque vires ad aciem validam sustinendam.
ʹQuare ascendamus, & vniuerso exercitui tuo, domine Holo- 18
phernes, ʹdeuorandi tradentur.

Quúmque grauaret eos rex AEgy-
pti, atque in ædificationibus vrbium
suarũ in luto & latere subiugasset eos,
clamauerunt ad Dominum suum, &
percussit totam terram AEgypti pla-
gis variis. Exod.14.c.24
[Quúmque eiecissent eos AEgyptii
à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum
eos vellent capere, & ad suum serui-
tium reuocare,
Fugiẽtibus iis Deus cæli mare ape
ruit, ita vt hinc inde aquæ quasi mu-
rus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent.
In quo loco dum innumerabilis ex-
ercitus AEgyptiorum eos perseque-
retur, ita aquis coopertus est, vt non
remaneret vel vnus qui factum poste
ris nuntiaret.
[Egressus etiam Mare rubrum, de- Exod.15.a.1
serta Sina montis occupauerunt, in
quibus nunquam homo habitare po-
tuit, vel filius hominis requieuit. C
15 [Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo cõsequuti sunt. Exod.15.d.25 & 16.g.35
16 Vbicunque ingressi sunt, sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.
17 Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui.
18 Quotiescunque autem præter ipsum Deũ suum, alterũ coluerunt, dati sunt in prædã, & in gladiũ, & in opprobriũ.
19 Quotiescunque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi.
Denique] Chananæũ regem, & Ie- Iosue 12.c.11
busæum, & Pherezæum, & Hethæũ,
& Heuæum, & Amorrhæum, & om-
nes potentes in Hesebon prostraue-
runt, & terras eorum, & ciuitates eo-
rum ipsi possederunt:
Et vsque dum non peccarent in cõ-
spectu Dei sui, erant cum illis bona.
Deus enim illorum odit iniquitatem.
[Nã & ante hos annos quũ recessis Iudic.2.b.11 & 3.b.9 4.reg.25.a.1
sent à via quam dederat illis Deus vt
ambularent in ea, exterminati sunt
prœliis à multis nationibus, & pluri-
mi eorum captiui abducti sunt in ter-
ram non suam.
[Nuper autem reuersi ad Dominũ 1.Esd.1.a.1
Deum suum, ex dispersione qua dis- D
persi fuerant, adunati sunt: & ascẽde-
runt montana hæc omnia, & iterum
possident Ierusalem, vbi sunt Sancta
sanctorum.
Nunc ergo mi domine, perquire si
est aliqua iniquitas eorum in cõspe-
ctu Dei eorum, & ascendamus ad il-
los: quoniã tradens tradet illos Deus
eorum tibi, & subiugati erunt sub iu-
go potentiæ tuæ.
Si verò non est offensio populi hu-
ius coram Deo suo, non poterimus
resistere illis: quoniam Deus eorum
defendet illos, & erimus in oppro-
brium vniuersæ terræ.
Et factum est, quum cessasset loqui
Achior verba hæc, irati sunt omnes
magnates Holophernis, & cogita-
bant interficere eum, dicentes ad al-
terutrum,
Quis est iste qui filios Israel posse
dicat resistere regi Nabuchodono-
sor & exercitibus eius, homines iner-
mes, & sine virtute, & sine peritia ar-
tis pugnæ?
Vt ergo agnoscat Achior quoniã
fallit nos, ascendamus in montana:
& quum capti fuerint potẽtes eorũ,
tũc cũ eisdẽ gladio trãsuerberabitur:
19 Vt sciat omnis gens quoniam Nabuchodonosor deus terræ est, & præter ipsum alius non est.

Blasphemia.

10 In seruitutémque redegit. καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς δούλους. & posuit eos in seruos. subiecit sibi, atque oppressit.
20 Terrámque istam longo tempore tenuerunt. καὶ κατῴκησαν ἐν αὐτῇ ἡμέρας πολλάς. & habitarunt in ea multis diebus.
21 Bona illis affuerunt, ἦν ἀγαθὰ μετ' αὐτῶν. erant bona cum eis. id est fœliciter egerunt. rebus secundis vsi sunt, quia Deus omnium bonorum author illis aderat & fauebat. 22 Multis bellis valde vehementer attriti sunt, ἐξωλοθρεύθησαν ἐν πολέμοις πολλοῖς ἐπὶ πολὺ σφόδρα. exterminati sunt in multis bellis multum vehementer. id est afflicti ac vexati. 24 Error ἀγνόημα. ignorantia. id est peccatum temere admissum contra Deum, cuius causa Deus eos punire vellet. Hoc enim erit ei offensioni, ἔσται ἐν αὐτοῖς σκάνδαλον. quoniam est in ipsis scandalũ. id est si quid peccarunt, Deúmque suũ offenderunt, hoc erit ipsis causa exitii. Hoc enim significat nomen Scãdali in lingua Hebræa.
25 Domino pro, &c. ὑπερασπιεῖ ὁ Κύριος αὐτῶν. eam protegat ac defẽdat Dominus, quasi obiecto clypeo. Nos in oppròbr. &c. ἐσόμεθα εἰς ὄνειδος ἐναντίον πάσης τῆς γῆς. erimus in opprobrium in cõspectu omnis terræ. Contrahemus apud omnes summã infamiã & turpitudinem.
28 Quare ascendamus διὸ δὴ ἀναβησόμεθα. Itaque ascendemus. pro, ascendamus. futurum Hebræis vsitatum pro imperatiuo. Quædam exemplaria Græca legunt δύο δὴ duo sanè ascendamus: sed altera lectio magis conuenit. Nam statim sequitur, & vniuerso exercitui tuo deuorandi tradentur. Deuorandi tradentur. ἔσονται εἰς κατάβρωσιν. erunt in cibum. in escam. id est, instar cibi à tuo exercitu deuorabuntur. facilè conficientur à tuis. Similitudo in Scriptura frequens, qua sæuitia hostium notatur, & imbecillitas eorum qui vincuntur.

Cap. VI.

1 FActum est autem, quũ cessassent loqui, indignatus Holophernes vehementer, dixit ad Achior,

Cap. VI.

1 POstquam ergo tumultus hominum consessum circunstantiũ
sedatus est, Holophernes summus imperator exercitus Assy-
riorum coram omni alienigenarum populo, ac Moabitis, 'con-
ductitiisque Ephraim militibus Achiorem ita alloquutus est,

Iratus Holophernes iubet Achiorem tradi Iudæis, quòd Deũ cõfessus esset.

Suprà 5.a.5

2 Quoniam prophetasti nobis, dicẽs quòd gens Israel defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam nõ est Deus nisi Nabuchodonosor:

2 Quis tandem es tu Achior, 'qui prophetam egeris inter nos ho
die, & 'genus Hierosolymitanũ bello inuictum esse dixeris, quòd
Deus ipsius illud defendat? aut quis est Deus præter Nabucho-
donosorem?

Infrà 13.d.28

3 Quum percusserimus eos omnes sicut hominem vnũ, tunc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet:

3 Hic missa potentia sua, 'illos de solo terræ exterminabit, nec e-
os liberabit Deus ipsorũ: sed nos eius serui, perinde ac virũ vnũ,
eos 'delebimus: neq; illi 'vim equorũ nostrorũ sustinere poterũt.

4 Et probabis quoniam Nabuchodonosor dominus sit vniuersæ terræ: túncque gladius militiæ meæ trãsiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà, donec extermineris cum illis.

4 'His enim nos eos proculcabimus, eorúmque montes sangui-
ne ipsorum redundabunt, & campi cadaueribus ipsorum imple-
buntur, 'nec vestigio pedum suorũ conspectũ nostrũ sustinebũt.
Vt quibus Nabuchodonosor rex, totiúsque terræ dominus per-
eundum esse dixerit. 'dixit enim nullũ dictorũ suorũ inane fore.

5 Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non cõcidat vultus tuus: & pallor qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse.

B

5 Tu verò Achior 'mercenarie Ammonitarũ, qui sermones istos
in die iniustitiæ tuæ protulisti, ex hoc iam inde die faciẽ meã nõ
videbis, donec 'profectorũ ex Ægypto istorũ genus vltus fuero.
tum ferrum exercitus mei populúsque mihi seruiens tua perfor
diet latera, & cades inter cæsos illos, 'quũ eos in fugã conuertero.

6 Vt autem noueris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis: vt dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas.

6 Serui autem mei te in montanam regionem abductum in ali-
qua vrbium quæ sunt in ascensu, collocabunt: neque antè inte-
ribis, quàm vnà cum illis extermineris. 'Quòd si spem habes ani-
mo cõceptam, non fore vt illi capiantur, 'ne vultus cõcidat tuus.
Dixi: 'neque vllum dictorum meorum intercidet.

7 Tunc Holophernes præcepit seruis suis vt comprehẽderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam, & traderent eum in manus filiorum Israel.

7 Imperauit ergo Holophernes seruis suis qui tabernaculo suo
astabant, vt comprehensum Achiorem 'Betuliam abducerent, ac
traderent in manus Israelitarum.

8 Et accipientes eum serui Holophernis, profecti sunt per campestria: sed quum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii.

8 Tum serui eius acceptum Achiorem in medium campum ex-
tra castra eductum in montanam regionem asportarunt. Quúm-
que perueniissent ad fontes Betuliæ subiectos, conspicati eos in
vertice montis oppidani, acceptis armis suis vnà cum funditoribus omnibus in fastigi-
um mõtis ex oppido contenderunt, ascensúque occupato, lapides in illos coniecerunt.

9 Illi autẽ diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborẽ manibus & pedibus, & sic vinctum de restibus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad dominum suum.

9 Itaque tum illi montem subierunt, constrictúmque vinculis
Achiorem sub radice montis 'iacentem reliquerunt, atque ad do-
minum suum reuerterunt.

Achior à seruis ligatur ad arborem.

10 Porrò filii Israel descẽdentes de Be

10 Israelitæ autem quum ex oppido suo descendissent, circun-

Soluitur à Iudæis, benignéque ab eis suscipitur.

IN CAPVT VI.

Conductitiisque Ephraim militibus καὶ οἱ μισθωτοὶ τοῦ Ἐφραΐμ. qui mercede conducti militabant, stipendiáque merebant.
1 Conductitiisque Ephraim militibus ὅτι προεφήτευσας ἐν ἡμῖν σήμερον. quòd prophetasti in nobis hodie. quasi quidam propheta, denun-
2 Qui prophetã egeris inter nos hodie, Et genus Hierosolymitanũ, &c. καὶ εἶπας τὸ γένος Ἱερουσαλὴμ μὴ πολεμῆσαι. & dixisti ge-
tiaris Iudæos inuictos esse, neque posse expugnari. i. ἀμαχήτους esse, quoniam Deum habeat defensorem ac propugnatorem.
nus Ierusalem nõ debellare. id est non posse debellari. aut expugnari ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς αὐτῶν. disperdet eos à facie terræ ipsorum. id est, ex ipsa terra in
3 Illos de solo terræ exterminabit, Delebimus: ἐξολοθρεύσομεν. exterminabimus ac disperdemus. Neque illi vim equorum, &c.
qua tantopere confidunt, profligabit. neque sustinebunt potentiam equorum nostrorum. eorum impetum ac vim non sustinebunt.
καὶ οὐχ ὑποστήσονται τὸ κράτος τῶν ἵππων ἡμῶν. καταπατήσομεν αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς. conculcabimus eos in ipsis. subaudi equis. Nec vestigio pedũ suorum, &c.
4 His eos proculcabimus, non resistet vestigium pedum ipsorum contra faciem nostram. id est, coram nobis nõ
οὐκ ἀντιστήσεται τὸ ἴχνος τῶν ποδῶν αὐτῶν κατὰ πρόσωπον ἡμῶν. Dixit enim nullum, &c. εἶπε γὰρ, οὐ ματαιωθήσονται τὰ ῥήματα τῶν λόγων μου. Dixit enim, Non vana erunt verba ser-
subsistent, facilè cedent. 5 Mercenarie Am. μισθωτὲ τοῦ Ἀμμών. qui es stipendiarius,
monũ meoũ. id est, nihil erit irritũ ex iis quæ dixi, ea perficiẽtur omnia. Profect. ex Ægypto istorũ genus γένος τῶν ἐξ Αἰγύ-
mercede conductus ab Ammonitis. Hoc nomine contemptum hominis significat. videtur enim eorum genus abiicere quod A-
πτου. genus eorum qui ex Ægypto. id est Israelitas qui orti sunt ab iis qui in Ægypto seruierunt. Quum eos in fugam conuertero. ὅταν ἐπιστρέψω. quum conuertero. Quidam vertunt, quando reuersus
chior tantopere commendarat. Neque adhuc eò accesserat.
fuero. Sed verbum Græcum hoc loco magis fugam quàm reditum significat. Et si quidem tu speras corde tuo. alis animo tuo hanc spem, & confidis. Ne vul-
6 Quòd si spem, &c. καὶ εἴ περ ἐλπίζεις τῇ καρδίᾳ σου. id est, ostende vultu eã spẽ quã animo concepisti. sis vultu erecto, non consternato ac deiecto.
tus concidat tuu. μὴ συμπεσέτω τὸ πρόσωπόν σου. nullũ cadet verborum meorum. nullum erit irritum, & (vt dixit antea) inane, quod non
Neq; vllum dict. οὐδὲν διαπεσεῖται τῶν ῥημάτων μου. constituerent in Betuliam. id est, asportarent, aut adducerent.
præstetur. 7 Betuliam abducerent, ἀποκαταστήσωσιν εἰς Βετυλούα. dimiserunt proiectum ad radicem montis, ita ligatum.
9 Iacentem reliquerunt, ἀφῆκαν ἐρριμμένον.

ſtantes ſoluerunt eum, abductúmque Betuliam ad principes ſuæ ciuitatis produxerunt.

11 Hi autē eo tempore erant, Ozias Micha natus è tribu Simeon, & Chabris Gothonielis, Charmíſque Melchielis filius. Hi quũ omnes conuocaſſent ſeniores ciuitatis iuuenéſque omnes ipſorũ, ac ſimul mulieres in concionē cõcurriſſent: Ozias Achiorē in medio totius populi cõſtitutũ, ſuper eoquod acciderat, interrogauit.

12 Tũ reſpondēs Achior, expoſuit eis quæ dicta fuerãt in cõſeſſu Holophernis, õnéſq; ſermones quos ipſe inter prĩcipes Aſſyrios habuerat, quæq; Holophernes in domũ Iſrael ſuperbè loquut⁹ erat.

13 Et quemadmodum ipſe Holophernes iratus iuſſerit eum Iſraelitis hac de cauſa tradi: vt dum vicerit filios Iſrael, tunc & ipſum Achior diuerſis iubeat interire ſuppliciis, propter hoc quod dixiſſet, Deus cæli defenſor eorum eſt.

14 Itaque tum prolapſus in terram populus adorauit Deũ, cúmque huiuſmodi verbis implorauit.

Oratio Iſraelis.

15 Intuere Domine Deus cæli ſuperbiam eorum, humiliſque generis noſtri miſerere. reſpice faciem eorum qui hodie tibi ſanctificati ſunt.

quoniam non derelinquis præſumentes de te: & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes, humilias.

16 Achiorē autē ſunt conſolati, cúmque vehementer laudauerũt.

17 Dicentes, Deus Patrum noſtrorum, cuius tu virtutem prædicaſti, ipſe tibi hanc dabit viciſſitudinē, vt eorũ magis tu interitũ videas.
18 Quum verò Dominus Deus noſter dederit hanc libertatem ſeruis ſuis, ſit & tecum Deus in medio noſtri: vt ſicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerſeris nobiſcum.

19 Ozias verò eum ex concione domum ſuam deduxit, cõuiuióque excepit, cum principibus: atque tota illa nocte Deum Iſrael in auxilium implorarunt.

20 Et vocatis omnibus preſbyteris, ſimul expleto ieiunio refecerunt.
21 Poſtea verò conuocatus eſt omnis populus, & per totam noctem intra eccleſiam orauerũt, petentes auxilium à Deo Iſrael.

Cap. VII.

Holophernes aſcendit contra Bethuliam.

1 POſtridie verò edixit Holophernes vniuerſo exercitui ſuo, ac populo qui arma ſocia iunxerat, vt caſtra mouerẽt Bethuliã, aſcenſúſque montiũ præoccuparent, & bellũ inferrent Iſraelitis.

2 Profectúſque eſt illo die robuſtiſſimus quiſque ipſorum, & virorum bellicoſorum copiæ, peditum centum ſeptuaginta millia, equitum verò duodecim millia, præter impedimenta, viróſque alios qui quammaximo numero pedibus ſequebantur.

3 Et caſtra poſuerunt ad fontē in valle propinqua Betuliæ, eáque in Dotháim vſq; Belmaim latitudine extenderunt, lõgitudine verò à Betulia vſque Cyamonē, quæ Eſdraeloni obiecta eſt.

Filii Iſrael implorant à Deo auxilium.

4 Itaque Iſraelitæ, vbi horum viderunt multitudinem, vehementer ſunt perturbati, atque alius alii dixerunt, Nunc hi quidem faciē totius terræ occupabunt, adeò vt nec montes excelſi, nec valles nec colles huic tantæ moli ſuſtinendæ ſufficiant.

5 Armis itaque belli quiſque ſumptis, & accenſis ignibus excubantes per totam noctem illam, turribus ſe continuerunt.

Holophernes conſtituit cuſtodes fontium, ne aquã hauriant filii Iſrael.

6 Poſtero verò die Holophernes educto omni equitatu ſuo in

thulia, venerunt ad eum: quem ſoluētes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum ſtatuentes, percunctati ſunt quid rerũ eſſet quòd illũ vinctum Aſſyrii reliquiſſent. C

11 In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha, de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel.

12 In medio itaque ſeniorum, & in cõſpectu omnium, Achior dixit omnia quæ loquut⁹ ipſe fuerat ab Holopherne interrogatus: & qualiter populus Holophernis voluiſſet propter hoc verbum interficere eum:

14 Quũque Achior vniuerſa hæc expoſuiſſet, omnis popul⁹ cecidit in faciē, adorantes Dominum, & cõmuni lamentatione & fletu vnanimes preces ſuas Domino effuderunt,

15 Dicentes, Domine Deus cæli & terræ, intuere ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtram humilitatē, & faciem ſanctorum tuorum attende, & oſtēde D

16 Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorũ completa, conſolati ſunt Achior,

19 Tunc Ozias, finito conſilio, ſuſcepit eum in domum ſuam, & fecit ei cœnam magnam.

Cap. VII. Supra 2.b.4

1 HOlophernes autem altera die præcepit exercitibus ſuis vt aſcenderent contra Bethuliam.

2 Erant autem pedites bellatorum, centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuerſæ iuuentutis.

3 Omnes parauerũt ſe pariter ad pugnam cõtra filios Iſrael, & venerunt per crepidinem montis vſque ad apicē qui reſpicit ſuper Dothain, à loco qui dicitur Belma vſque ad Chelmõ, qui eſt contra Eſdrelon.

4 Filii autem Iſrael, vt viderunt multitudinem illorum, proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes vt Deus Iſrael miſericordiam ſuã oſtenderet ſuper populum ſuum. Iud.1.

5 Et aſſumentes arma ſua bellica, ſederũt per loca quæ ad anguſti itineris tramitē dirigunt inter montoſa, & erant cuſtodiētes ea tota die & nocte. B

6 Porrò Holophernes, dũ circuit per

10 Ad principes ſuæ, &c. κατέστησαν αὐτὸν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως αὐτῶν. ſtatuerunt eum ad principes ciuitatis. id eſt, corã illis produxerũt, aut, in cõſpectu corũ cõſtituerũt. 12 Quæque in domũ Iſr. &c. ὅσα ἐμεγαλορρημόνησεν εἰς τὸν οἶκον Ἰσραήλ. quæ ſuperbè loquutus fuerat contra domũ Iſrael. aut, gloriatus erat. μεγαλορρημονεῖν eſt magnificè prædicare inſolentérq; iactare, vt μεγαλοφρονεῖν, magnificè de ſe ſentire, ſibique aliquid tribuere inſolentius. Domum Iſrael, quidam vertunt templum Hieroſolymitanum. Sed hoc nomen ipſum populum nationémque Iudæorum ſæpius ſignificat. 15 Humiliſque generis, &c. καὶ ἐλέησον τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους ἡμῶν. & miſerere humilitatis generis noſtri. ταπείνωσιν ſuam opponunt ὑπερηφανίᾳ faſtui illorum & arrogantiæ. Itaque non malè quidam vertunt, generis noſtri ſupplicis miſerere. 19 Eum ex conc. &c. παρέλαβεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. accepit eum ex concilio in domum ſuã. id eſt, apprehēſum manu comiter deduxit. Conuiuióq; exc. &c. καὶ ἐποίησε πότον τοῖς πρεσβυτέροις. & fecit conuiuium ſenioribus. Hebræi משתה à potãdo (vt Græci συμπόσιον) appellant, Latini à communi conuictu conuiuium dixerunt.

IN CAPVT VII.

1 Edixit παρήγγειλε πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ. præcepit [aut, mãdauit. iuſſit] omni exercitui. Qui arma, &c. οἳ παρεγένοντο ἐπὶ τῆς συμμαχίας αὐτοῦ. qui venerant ad ſocietatem belli eius. aut, ad auxilium eius. οἱ σύμμαχοι ſocii, copiæ auxiliares. 3 Latitudine, lõgitudine εἰς εὖρος, εἰς μῆκος. in latitudinem, in longitudinem. id eſt vt latè longéque paterent. Demonſtrat enim magnitudinem caſtrorum, atque ingentem hominum multitudinem. Quæ Eſdraeloni obiecta eſt. ἥ ἐστιν ἀπέναντι Ἐσδρηλώμ. quæ eſt contra Eſdraelon, è regione ei aduerſa. eam reſpicit ex parte loci oppoſita. 4 Huic tantæ moli ſuſtinendæ ſufficiant. ὑποστήσονται τὸ βάρος αὐτῶν. ſuſtinebunt onus eorum. id eſt eorum vim ac magnitudinem. 5 Accenſis ignibus ἀνάψαντες πυράς. quum accendiſſent pyram. Legitur etiam ἀνακαύσαντες, ſed in eundem ſenſũ. 6 Poſtero verò die τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ δευτέρᾳ. At die ſecunda. Poſtridie. Sequenti die.

gyrũ, reperit quòd fõs qui influebat, aquæ ductum illorum à parte Australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum illorum.
7 Erant tamen non longè à muris fõtes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam ad refocillandum potius quàm ad potandum.
8 Sed filii Ammon & Moab accesserũt ad Holophernẽ, dicentes, Filii Israel non in lãcea, nec in sagitta confidũt, sed mõtes defendũt illos, & muniunt
9 illos colles in præcipitio constituti. Vt ergo sine cõgressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fõtiũ vt non hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos: vel certè fatigati tradẽt ciuitatem suam, quã putant in mõtibus positã superari nõ posse.

conspectum Israelitarum Betuliæ commorantium, ʹexplorauit
ascensus ad ipsorum vrbem, ʹaquæductus obiuit ac præoccupa-
uit: impositóque contra eos virorum bellicosorum præsidio, ipse
ad castra populi sui reuersus est.
8 Tũ adierunt Holophernem õnes principes filiorũ Esau, simúl-
que duces populi Moab cum ducibus oræ maritimæ: ac dixerunt,
9 Audiat iam sermonẽ Dominus noster, ʹnequid detrimenti ex-
ercitus tuus accipiat. neque enim fiducia huius populi Israeliti-
ci in hastis consistit, sed in iugis montium in quibus habitat: ne-
que enim ʹad vertices montiũ illorũ subire facile est. Nunc igitur
Domine noli eos huiusmodi prælio adoriri quod instructa acie
cõmittatur: & ita ne vnus quidẽ tuorum cadet. ʹCõtine te castris tuis, vt omnes copiarũ tuarum viros conserues: serui verò tui aquam fontis è radice montis promanãtem custodiis asseruent. nam inde omnes Betuliæ ciues ʹaquas hauriunt. Ita sitis enecabit eos, aut ad vrbis deditionem adiget: nos autem cum populo nostro in propinquos montium vertices ascendemus, ibíque ʹvallũ iaciemus præsidio futurũ, nequis vrbe egrediatur. Ita ipsi, vxorésque ipsorum ac liberi fame tabescent: & antequam gladius in eos sæuiat, in domesticis plateis interibunt. túque ita ʹrependes vicem ipsis perniciosam, eo quòd ʹseditionem moliti sunt, ʹnec placidè tibi ad nutum tuum obsequuti.

10 Et placuerunt verba hæc coram Holopherne, & coram satellitibus eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes.

10 Eorũ oratio Holopherni eiúsque seruis omnibus placuit: atque
is quemadmodum illi loquuti fuerant, agere constituit. profecti
sunt ergo Ammonitæ cum quinque Assyriorum millibus: & castris in valle positis, aquas Israelitarũ & aquæductus occuparunt. Filii autẽ Esau & Ammonitæ in regionem montanã ascenderunt, castráque locauerũt eregione Dothaim. Porrò partem suorum miserũt ad Austrum & Subsolanũ aduersus Ecrebel iuxta Chusi, quæ super torrentem Mochmur sita est: reliquus Assyriorum exercitus in campo castra habuit, totámque terræ faciem operuit, vt cuius tentoria atque impedimenta multitudine latissimè paterent. Filii autẽ Israel clamabãt ad Dominũ Deum ipsorũ ʹcollapsi animis, quòd ab hostibus cõclusi essent, nec haberent è medio ipsorũ effugium. Iámq; trigintaquatuor dies omnis multitudo Assyriorum tam peditum quàm equitum cum curribus suis eos vndique obsederant:

C 11 Quũmque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ & collectiones aquarũ omnibus habitantibus Bethuliam: ita vt non esset intra ciuitatẽ vnde satiarẽtur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.
12 Tunc ad Oziam cõgregati omnes viri, fœminæque, iuuenes, & paruuli, omnes simul vna voce, dixerunt,

11 Quum aquæ defecerunt omnes incolas Betuliæ vasáque ipso- Ciues Bethuliã ob sitim Holopherni tradere volunt.
rum omnia, vt omnibus ʹcisternis exhaustis, ne in vnam quidẽ diẽ
aquã haberẽt bibendã ad satietatem, sed mensura potũ acciperẽt.
Quamobrem quum ʹinfantes eorum linquerentur animo, mu-
11 liere ́sque ac iuuenes præ siti deficerent, atque conciderent in pla
teis vrbis, portarúmque transitu, neque vllum in ipsis robur superesset: populus vniuersus, & iuuenes, & vnà cum liberis mulieres ad Oziam & principes ciuitatis conuenerunt, magnáque voce clamitantes coram omnibus senioribus, Dixerunt,

Exod. 5. d. 21 13 Iudicet Deus inter nos & te, quoniã fecisti in nos mala, nolens loqui pacificè cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum.
14 Et ideo non est qui adiuuet, quum prosternamur ante oculos eorum in siti & perditione magna.

13 Iudicet Dominus inter nos & vos, quoniam nos magna affeci-
stis iniuria, ʹquòd pacem ab Assyriis non postulaueritis.
Nunc quidẽ ʹnon est qui nobis opẽ ferat: sed Deus ʹnos vẽditos
in manus illorũ tradidit, vt siti cladéq; magna corã illis occũbamus.

ἐπεσκέψατο τὰς ἀναβάσεις τῆς πόλεως αὐτῶν. inspexit ascensus vrbis eorũ. i. quibus ad vrbem eorũ aditus esset.
8 Explorauit ascensus, &c. ἐφώδευσε. fontes aquarum ipsorum adiit, vt occuparet.
Aquæductus obiuit τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων αὐτῶν ἐφώδευσε. ne sit fractio in exercitu tuo. quassatio. i. sauciatio ac vulneratio. nequis
9 Nequid detrimẽti, &c. ἵνα μὴ γένηται θραῦσις ἐν τῇ δυνάμει σου. procedere ad iuga mõ
militum tuorũ vulneretur. Volũt enim cõsulere saluti militũ. Ad vertices, &c. προσβῆναι ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων αὐτῶν. procedere ad iuga mõ
tiũ eorum. ea adire, eóque ascẽdere. Contine te cast. t. ἀνάμεινον ἐπὶ τῆς παρεμβολῆς σου. mane in castris tuis. Aquas haur. ὑδρεύονται.
aquantur. aquas sumunt. adaquãtur. Vallum iaciemus, &c. παρεμβαλοῦμεν εἰς προφυλακήν. castrametabimur in custodiam. aut, præsidiũ, ne
quis ex vrbe egrediatur. Repẽdes vicẽ ip. per. ἀνταποδώσεις αὐτοῖς ἀνταπόδομα πονηρόν. retribues eis retributionẽ malam. i. pœnã dignam ac
meritam. Seditionem mol. sunt ἐστασίασαν. seditiosi fuerunt ac rebelles. Nec placidè tibi ad nutum tuum obseq. καὶ οὐχ ὑπήκουσαν
τῷ προσώπῳ σου ἐν εἰρήνῃ. & non obedierunt vultui tuo in pace. i. ad aduentũ conspectúmque tuum non paruerunt tibi. non te exceperunt.
10 Collapsi ani. ὅτι ὠλιγοψύχησε τὸ πνεῦμα αὐτῶν. quòd defecerat spiritus ipsorum. i. paruo & deiecto erant animo. desponderant animum.
ὀλιγοψυχεῖν dicit pro λειποθυμεῖν. 11 Cisternis ex hau. οἱ λάκκοι ἐξεκενοῦντο. laccus euacuabãtur. 11 Infantes eo. &c. ἠθύμησαν τὰ νή-
πια αὐτῶν. paruuli eorũ animo deficerẽt. siti enecti spiritũ vix ducerent. morerentur. Neque vllũ, &c. καὶ οὐκ ἦν κραταίωσις ἔτι ἐν αὐτοῖς. ne-
que erat amplius in eis confirmatio. i. vigor, nec vis vlla animi, sublata omni cibi potúsque fultura, qua vigor animi sustentatur.
13 Quòd pacem, &c. οὐ λαλήσαντες εἰρηνικὰ μετὰ τῶν υἱῶν Ἀσσούρ. non loquuti pacifica cum filiis Assur. quòd nõ egistis cum illis pacificè. nõ
excepistis eos in pace. 4 Non est qui n. &c. οὐκ ἔστι βοηθὸς ἡμῖν. non est nobis auxiliator. aut, adiutor. nos sumus omni ope destituti, & pla
nè deserti. Nos venditos in ma. &c. πέπρακεν ἡμᾶς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. vendidit nos in manus eorum. mancipatos nos in eorum pote-
statem tradidit. in seruitutem tanquam mancipia quædam coniecit.

Nunc igitur accersite illos atque ʼvrbem totam populo Holo- 15
phernis omnibúsque eius deprædandam dedite.

Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holophernis.

Præstat enim nos dari illis in direptionem quàm siti interire.e- 16
rimus enim illorum serui, nostráque viuet anima: nec mortē in-
fantium nostrorum ante oculos,aut vxores & liberos nostros ani
mis deficientes intuebimur.

Melius est enim vt captiui benedicamus Dominum viuētes, quàm moriamur & simus opprobriū omni carni, quū viderimus vxores nostras & infātes nostros mori ante oculos nostros.

Oratio vehemēs cū fletu & cōfessione peccati.

ʼAttestamur autem vobis cælum & terram,simul & Deum tam 17
peccata nostra quàm patrum nostrorum in nos vindicātem ,ʼne
hæc in nos omnia hodie conuertat.

Contestamur hodie cælum & terrā, & Deum Patrum nostrorum,qui vlciscitur nos secūdum peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holophernis , vt sit finis noster breuis in ore gladii,qui longior efficitur in ariditate sitis.

Simul tota in congregatione ʼcomploratio magna ab omnibus 18
vnanimiter est facta,atque ad Dominum Deū maxima voce cla-
mauerunt.

Et quū hęc dixissēt,factus est fletus & vlulatus magnus in ecclesia omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum,dicentes,

19 [Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. Psal.106
20 Tu quia pius es,miserere nostri:aut in tuo flagello vindica iniquitatęs no
stras,& noli tradere cōfitentes te populo qui ignorat te.
21 Vt non dicant inter gentes,Vbi est Deus eorum?
22 Et quum fatigati his clamoribus,& his fletibus lassati siluissent,

Differri per quinque dies suadet Ozias.

Tū Ozias,Bono,inquit,animo estote,fratres & dies adhuc quin 23
queʼtoleremus,in quibus Dominus Deus noster suam in nos mi
sericordiam conuertet.

Exurgēs Ozias, infusis lachrymis, dixit,AEquo animo estote fratres,& hos quinque dies expectemus à Domino misericordiam.

Neque enim nos omnino derelinquet. 24

Forsitā enim indignationē suā abscindet,& dabit gloriam nomini suo.

Quòd si elapsi fuerint illi dies,neque auxilium nobis vllum af- 25
feratur, ʼsecundum postulata vestra faciam. Ita dimisso ab eo ad
vallum suum populo,ad muros ac turres vrbis singuli abierunt,vxoribúsque ac liberis in do-
mos suas ab eodem remissis,ʼseipsos in vrbe vehementer afflictauerunt.

Si autē transactis quinque diebus non venerit adiutoriū, faciemus hæc verba quæ loquuti estis.

Cap. VIII.

Reprehendit Iudith Sacerdotes quinto die ciuitatem tradere voētes,& misericordiæ Dei terminum statuentes.

HAEc autem temporibus illis audiuit Iudith filia Merari filii 1
Ox,filii Ioseph,filii Oziel, filii Helciæ, filii Ananiæ, filii Ge-
deon,filii Raphain,filii Acitho, filii Eliæ, filii Eliah, filii Natha-
nael,filii Samaliel,filii Salasadai,filii Israelis.

Cap. VIII.

ET factum est , quum audisset hæc verba Iudith vidua quæ erat filia Merari filii Idox, filii Ioseph, filii Oziæ,filii Elai,filii Iamnor,filii Gedeō, filii Raphaim,filii Achitob, filii Melchiæ,filii Enan,filii Nathaniæ, filii Salathiel,filii Simeon,filii Ruben:

Huius vir fuit Manasses , ʼeiusdē cum ea tribus & familiæ, ʼqui 2
tempore messis hordeaceæ mortem obiit.

Et vir eius fuit Manasses,qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ.

Quum enim ʼin agro instaret manipulos legentibus,ʼingruēs in 3
caput eius æstus,in lectum coniecit eū,vnde in vrbe Betulia mor-
tuus est , atque inter maiores suos sepultus in agro qui interiacet
Dothain & Belamo.

Instabat enim super alligantes manipulos in campo , & venit æstus super caput eius , & mortuus est in Bethulia ciuitate sua,& sepultus est illic cum patribus suis.

Porrò Iudith domi suæ ʼvidua vixerat tres ānos & mēses quatuor. 4

Erat autē Iudith relicta eius vidua iam annis tribus,& mensibus sex.

Eáque in cœnaculo domus suæ tabernaculum sibi extruxerat, 5
cilicióque circa lūbos suos accincta,vestes viduitatis suæ gerebat.

Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur:

ʼQuod quidem tempus totum ieiuniis transegit,exceptis sabba- 6
this,ac diebus sabbatha nouásque lunas proximè præcedentibus,
tum domui Israel solennibus,ac hilaribus.

Et habens super lumbos suos cilicium,ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ,præter sabbatha , & neomenias, & festa domus Israel.

15 Vrbem totam deprædandam dedite. ἔκδοτε τὴν πόλιν εἰς προνομήν. date vrbem in prædam. aut,direptionem.date illam diripiendam.

17 Attestamur autem vobis cælum μαρτυρόμεθα ὑμῖν τὸν οὐρανόν. Testamur vobis cælum.i.testem adhibemus,προσκαλούμεθα μάρτυρα.vt cælum ac terra & Deus ipse testis nobis sit,non nostram fore culpam, si hāc nobis tantam calamitatem accersamus, vt miserrimum nostrorum interitum videamus. Ne hæc in nos omnia,&c. ἵνα μὴ ποιήσῃ κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ ἡμέρᾳ σήμερον. vt non faciat secundum verba hæc in die hodierna.id est,vt hæc quæ commemorauimus mala nobis non accidant.culpa hæc erit vestra non nostra.

18 Comploratio magna ab omn.&c. ἐγένετο κλαυθμὸς μέγας πάντων ὁμοθυμαδόν. factus est planctus[aut,fletus]magnus omnium vnanimiter.i.lamentatio consentiens omnium,quorum dolor vnus idémque erat,atque idem fletus doloris index.

23 Toleremus, διακαρτερήσωμεν. duremus,patienter expectemus.Hinc καρτερικοὶ tolerantes ac patientes.

25 Secundum postul.&c. ποιήσω κατὰ τὸ ῥῆμα ὑμῶν. Faciam secundum verbum vestrum.i.vt vos petitis ac postulatis. Seipsos in vrbe, &c. ἦσαν ἐν ταπεινώσει πολλῇ ἐν τῇ πόλει. erant in humiliatione multa in vrbe.in maxima afflictione,atque animi mœrore. in summo luctu & squallore versabantur.

IN CAPVT VIII.

2 Eiusdem cum ea tribus & fam. τῆς αὐτῆς φυλῆς καὶ πατριᾶς. de tribu eius & cognatione.i.qui erat tribulis & cognatus eius.συγγενής.quemadmodum Maria mater Christi domini fuisse dicitur ex eadem tribu cum Ioseph & familia. Qui tempore messis,&c. καὶ ἐν ἡμέραις θερισμοῦ κριθῶν ἀπέθανεν. & mortuus est in diebus messis hordei.i.tempore quo hordeum demetebatur.

3 In agro instaret,&c. ἐπέστη ἐπὶ τοὺς δεσμεύοντας τὰ δράγματα ἐν τῷ πεδίῳ. .i.vrgeret opus,eósque incitaret qui colligabant manipulos in campo. Ingruens in caput eius,&c. καὶ ὁ καύσων ἦλθεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ. & æstus[.i.ardor solis vehementior] venit super caput eius,& cecidit in lectum suum.i.læsus illo solis ardore,in morbum incidit.

4 Vidua vixerat ἦν χηρεύουσα. Id est,tempus viduitatis suæ traduxerat.vidua degerat.

6 Quod quidem tempus,&c. καὶ ἐνήστευε πάσας τὰς ἡμέρας τῆς χηρεύσεως αὐτῆς. Et ieiunauit omnibus diebus viduitatis suæ.

7 Erat autem elegãti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiã copiosam, ac possessiones armentis boum & gregibus ouiũ plenas.

ʹErat autem venusta forma, aspectúque perpulchra: prætereare liquerat ei Manasses maritus eius aurum & argentum, seruos & ancillas, iumenta & agros, ʹquæ possidebat.

8 Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde: nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.

ʹNec erat quisquam qui crimen in eam vllum conferret, ʹquòd Deum valde piè coleret.

Supra 7.d.25

9 Hæc itaque quũ audisset quoniam Ozias promisisset quòd trãsacto quinto die traderet ciuitatẽ, misit ad presbyteros Chabri & Charmi.

Hæc ergo quum iniqua populi ad principem verba audiuisset, quòd esset fracto propter inopiam aquarum animo, & ea omnia quæ Ozias ad eos loquutus erat, accepisset, quemadmodũ iurasset se post quinque dies elapsos vrbem Assyriis traditurum, missa ʹancilla sua quæ omnibus facultatibus eius præerat, Oziam, Chabrim & Charmim seniores ciuitatis accersiuit.

B

10 Et venerunt ad illam, & dixit illis, Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias vt tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium?

Qui quũ venissẽt, sic eos alloquuta est, Audite principes populi Betuliã incolẽtis, minimè recta est oratio vestra quã habuistis hodie ad populũ, interpositóque inter Deũ & vos iureiurãdo cõstituistis, ac dixistis vrbem vos hostibus nostris esse dedituros, ni intra dies hosce Dominus se ad ferendam nobis opem conuerterit.

11 Et qui estis vos qui tentatis Dominum?

At qui tandem estis vos, qui Deum hodierno die tentetis, ʹDeique partes inter homines occupetis?

12 Non est iste sermo qui misericordiã prouocet: sed potius qui iram excitet & furorem accendat.

Quòd si nunc ʹin disquisitionem vocetis omnipotentem Dominum, nihil pernoscetis in æternum.

13 Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diẽ constituistis ei.

ʹQuum profunda cordis humani peruestigare, & rationes mentis eius comprehendere non possitis, quomodo Deum qui hæc omnia creauit, peruestigetis, mentémque eius cognoscatis, aut cogitationem comprehendatis? Nullo modo fratres. itaque Dominum Deum nostrum ne prouocetis ad iram.

14 Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiã eius fusis lachrymis postulemus.

Nam si minus voluerit intra quinque hosce dies nobis opitulari, potestatẽ ipse habet, quibus vult, omnibúsq; adeò diebus protegendi nos, aut etiam ante oculos hostium nostrorũ disperdẽdi.

15 Non enim quasi homo, sic Deus cõminabitur: neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.

Vos autem ʹne obstringatis cõsilia Domini Dei nostri, quoniã non est vt homo Deus ʹqui minas patiatur, neque vt filius hominis ʹqui in iudicium vocetur.

16 Et ideo humiliemus illi animas nostras; & in spiritu cõstituti humiliato, seruientes illi,

Quin potius salutem ab ipso expectãtes, eum in nostrũ auxiliũ inuocemus, & nostram exaudiet vocem, si ei visum fuerit.

17 Dicamus flentes Domino, vt secũdum voluntatẽ suam sic faciat nobiscum citò misericordiã suam: vt sicut conturbatũ est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur.

Quoniã nõ extitit ætate nostra, nec est hodie tribꝰ, aut familia, aut populus, aut ciuitas è nobis, quæ ʹdeos adoret manu factos.

18 Quoniam non sumus sequuti peccata patrum nostrorũ qui dereliquerunt Deũ suum, & adorauerunt deos alienos:

Quemadmodum contigit superioribus temporibus, propter quæ patres nostri ad cædem & prædam expositi fuerunt, ʹcladéque magna coram hostibus nostris occubuerunt.

Iudic.2.b.11, & 4.a.1.& 6.a.

19 [Pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionẽ inimicis suis. nos autem alterũ deum

C

Nos verò alium nõ agnoscimus Deum, vnde speramus ipsum nos, aut quenquam è nostro genere non neglecturũ. Neque verò vbi capti fuerimus, ʹnomen Iudææ suũ manebit, sed sacra nostra

7 Erat autem venusta forma, aspect.&c. καὶ ἦν καλὴ τῷ εἴδει καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα. & erat pulchra forma, & elegans aspectu valde.i.specie formáque spectanda. Quæ possidebat. καὶ ἔμενεν ἐπ' αὐτῶν. & manebat in eis.i.versabatur in eorum possessione, vt eorum bonorum hæres ac domina. 8 Nec erat quisquam qui crimen,&c. καὶ οὐκ ἦν ὃς ἐπήνεγκεν ἐπ' αὐτὴν ῥῆμα πονηρόν. Et nõ erat qui inferret in eam verbum malum.i.sinistrum,quo mores eius notarentur.huiusmodi crimen nemo poterat ei obiicere,ea erat eius existimatio & honesta fama. Quod Deum valde pié coler. ὅτι ἐφοβεῖτο τὸν Θεὸν σφόδρα. quoniam timebat Deum valde.i. reuerebatur, religioséque colebat.qui timor Dei optimus est magister,ac custos pudoris muliebris. 9 Ancilla. ἄβρα. puella quæ est adolescentior.

11 Deique partes inter homines occup. καὶ ἵστασθε ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ υἱῶν ἀνθρώπων;& statis pro Deo in medio filiorum hominum:vices Dei geritis inter homines,ita præscribentes tempus quasi exploratam Dei voluntatem habeatis:ita significat eos plus sibi assumere & arrogare quàm oporteat eos qui debent & se & omnem euentum,Dei prouidentiæ committere,atque ita exitum æquo animo expectare.

12 In disquisitionem vocetis Do. κύριον ἐξετάζετε. disquiritis[aut, exploratis] Dominum,præfinientes certum tempus quo eius volũtas cognoscatur. 13 Quum profunda cordis hu.&c. ὅτι βάθος καρδίας ἀνθρώπου οὐχ εὑρήσετε. Quia profundum cordis hominis nõ inuenietis.i.profundas & secretas cogitationes,quas(vt dicit Paulus 1 Corinth.2)nemo nouit nisi spiritus ipsius hominis.

15 Ne obstringatis consilia Dom. ὑμεῖς δὲ μὴ ἐνεχυράζετε τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ. ne obligetis quasi quodam pignore[aut,deuinciatis] consilia Domini,quæ debent esse libera.ea ne ad certam necessitatem quæ vobis videbitur,redigatis. Qui minas patiatur, ὡς ἀπειληθῆναι. vt minis afficiatur.i.sit obnoxius minis hominum. Qui in iudiciũ vocetur. ὡς διαιτηθῆναι. qui iudicetur.i.vt iudiciũ arbitriúmque hominum patiatur,vt ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος is qui iudicio aliorum sit obnoxius. 17 Deos manufact. θεοῖς χειροποιήτοις. deos falsos & fictos qui sunt effecti arte operáque hominum,ex ligno lapide,auro,argentóque,quæ sunt mera idola,simulacráque inania.

18 Cladéque magna occub. καὶ ἔπεσον πτῶμα μέγα. & ceciderunt ruina magna.i.maxima cum strage ac clade deleti sunt.

19 Nomen Iudææ suum man. οὕτως κληθήσεται ἡ Ἰουδαία. ita vocabitur Iudæa.i.nomen suum retinebit.abolito templo ac religione,sublatáque gente,aut in miseram seruitutem coniecta,nullus erit populus qui Dei esse censeatur.

diripientur,& Deus profanationem ab ore nostro vindicabit. Tũ metum fratrum nostrorum,ac terræ captiuitaté, hæreditatísque nostræ desolationem in caput nostrum rependet inter Gentes vbi seruiemus,& erimus in offendiculum atque opprobrium 'corã iis in quorũ potestate erimus. Neq; enim ad gratiã dirigetur seruitus nostra,sed ad ignominiã à Domino Deo nostro cõstituetur.

nescimus præter ipsum.
20 Expectemus humiles consolationẽ C eius,& exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum:& humiliabit omnes Gẽtes quæcunque insurgunt cõtra nos,& faciet illas sine honore Dominus Deus noster.

Adhortatur Sacerdotes vt populum ad patiẽtiã animent, exemplo patrum.

Quamobrem fratres'exemplum nunc fratribus nostris præferamus,quoniam illorum animus à nobis pendet,sacráque simul & templum altaréque nobis nitũtur. In primis verò gratias agamus Domino Deo nostro,qui tẽtat nos,quẽadmodũ & patres nostros.

21 Et nunc fratres,quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum,ad eloquiũ vestrum corda eorum erigite, vt memores sint quia tentati sunt patres nostri,vt probarentur si verè colerent Deum suum.

Mementote quæ cũ Abrahã egerit, quibúsque rebus Isaac probarit,quæ item Iacob in Mesopotamia Syriæ pascenti oues 'Laban auunculi ipsius acciderint.

22 Memores esse debẽt |quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Gen. 22.a

'Etenim sicut illos, experiundi cordis ipsorum gratia, ita nos probat, & non vlciscitur:'sed commonitionis causa Dominus castigat eos qui ei appropinquant.

23 Sic Isaac, sic |Iacob, sic Moyses: & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierũt fideles. Gen. 28.b

24 Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt,
25 |Exterminati sunt ab exterminatore,& à serpentibus perierunt. 1.Corin. 10.b
26 Et nos ergo non vlciscamur nos pro iis quæ patimur: D
27 |Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi serui corripimur, ad emendationem,& non ad perditionem nostram euenisse credamus. Rom. 5.a

Respondit ei Ozias, Quæcunqne tu dixisti, ab optimo animo profecta sunt,'neque est quòd quisquam verbis tuis contradicat. Neque enim hodie primùm cognita est tua sapientia, sed omnis populus intelligentiam tuam à primis temporibus perspectam habet, 'quòd bona sit animi tui commentatio. "sed populus maxima pressus siti,nos secum,quemadmodum loquuti sumus,coegit agere,'nósque obstringere iureiurando quod minimè violabimus.

28 Et dixerunt illi Ozias & presbyteri, Omnia quæ loquuta es, vera sunt & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.

Quare tu nunc,quũ mulier pia sis,pro nobis ora, vt Dominus pluuiã demittat ad implẽdas lacunas nostras,ne siti deficiamus.

29 Nunc ergo ora pro nobis,quoniam mulier sancta es,& timens Deum.

Consiliũ Iudith in vltionẽ inimicorum.

Tum Iudith, Audite me,inquit,& facinus faciã quod ad posteros generis nostri continuis ætatibus perueniat.

30 Et dixit illis Iudith, Sicut quod potui loqui,Dei esse cognoscitis:
31 Ita quod facere disposui probate si ex Deo est:& orate vt firmum faciat Deus consilium meum.

Vos ad portam hac nocte stabitis: ego autem cum ancilla mea egrediar. atque intra dies intra quos dixistis vos vrbem hostibus udradituros, Dominus Israelitis per manum meam'subueniet.

32 Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum Abra mea: & orate vt,sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel.

Vos autem quid ego sim actura, ne sciscitemini. neque enim vobis ego,priusquã confectũ sit quod constitui agere,declarabo.

33 |Vos autem nolo vt scrutemini actum meum: & vsque dum renũtiem vobis, nihil aliud fiat nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. Infra 10.b

Cui Ozias simul & principes responderunt, 'Abi fœliciter, '& Dominus præeat tibi ad vltionem hostium nostrorũ. Simul conuersi è tabernaculo ad stationes suas discesserunt. Cap. IX.

34 Et dixit ad eam Ozias princeps Iudæ, Vade in pace, & Dominus sit tecũ in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt. Cap. IX.

Intrat Iudith secreti cubiculũ: & cilicio induta & cinere cõspersa Deũ orat, cõmemorãs beneficia ipsi⁹ & promissiones quib⁹ eum prouocet ad misericordiam.

TVm Iudith suam in faciẽ procubuit:quúmque puluere caput suum conspersisset,nudato quo induta erat,cilicio,'quũ iam

1 QVibus ascẽdentibus, Iudith ingressa est oratorium suum: & posuit induens se cilicio, posuit

Coram iis in quorum, &c. ἐναντίον τῶν κληρωσαμένων ἡμᾶς. in conspectu possidentium nos. id est, qui erunt domini nostri,à quibus tenebimur oppressi,vt quædam mancipia. 21 Exemplum nunc fratribus, &c. ἐπιδείξωμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν. ostendamus fratribus nostris.id est ὑπόδειγμα exẽplum exhibeamus,quo illos confirmemus. In primis verò παρὰ πάντα ταῦτα. Præter hæc omnia hic παρὰ præpositio videtur posita esse ἀντὶ τοῦ πρὸ ante hæc omnia:vt significet præcipuum studium esse debere vt Dei gratiam erga se recognoscãt. 22 Laban auunculi ipsius Λαβὰν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Laban fratris matris eius. Fuit enim frater Rebeccæ matris Iacob. 23 Etenim sicut illos,exper &c. ὅτι οὐ καθὼς ἐκείνους ἐπύρωσεν εἰς ἐτασμὸν καρδίας αὐτῶν. Quoniã non sicut illos examinauit in examen cordis eorum. Omnia exemplaria Græca habent particulam negandi οὐ,qua significatur dissimilis ratio patrum & sua: sed mihi videtur rectius legi sine negatione:vt consimile cõforméque exemplũ omnibus posteris proponatur. Deus enim suos ita semper exercuit,eorúmque fidem variis casibus probauit,sicut aurum in fornace. Sed cõmonitionis,&c. ἀλλ' εἰς νουθέτησιν μαστιγοῖ κύριος. sed ad admonitionẽ flagellat Dominus.i.ad disciplinam atque institutionem,vt ita moniti contineantur in timore Dei,eiusque optimam voluntatem experiantur:hic enim est finis ferularum quibus Deus suos filios castigat. 28 Neque est quòd quisq.&c οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιστήσεται τοῖς λόγοις σου. neque est qui resistat[aut,se opponat]verbis tuis.i reclamet. Quòd bona sit animi tui com. ὅτι ἀγαθόν ἐστι τὸ πλάσμα τῆς καρδίας σου. quoniam bona est formatio animi tui.i.cogitatio,conceptio. Os enim iusti(vt est in Psal.37.d.30) meditatur sapientiam:quoniam Lex Dei est in corde eius. Nósque obstringere iureiur. καὶ ἐπαγαγεῖν ὅρκον ἐφ' ἡμᾶς. & inducere iuramentum super nos. vt iuraremus nos vrbem udradituros exactis quinque diebus. 32 Subueniet. ἐπισκέψεται.visitabit,aut,respiciet. 34 Abi fœliciter, πορεύου εἰς εἰρήνην. Vade in pace.i. vt faustum fœlixque sit quod instituisti ac suscepisti. Et Dominus præeat tibi,&c. καὶ κύριος ὁ θεὸς ἔμπροσθέν σου εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. & Dominus ante te in vltionem[id est vltor]inimicorum nostrorum.

IN CAPVT IX.

1 Quum iam odores illius,&c. καὶ ἦν ἄρτι προσφερόμενον τὸ θυμίαμα τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. & iam offerebatur incensum vesperæ illius.i.suffimentum odorum vsitatum eo vespertino tempore.

cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens,

odores illius vesperæ adolerentur in æde Domini Hierosolymis, magna exclamans voce dixit.

Gene.34.b.12 & d.25

2 |Domine Deus patris mei Simeon |qui dedisti illi gladium in defensionē

3 alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem:

Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorū in captiuitatem, & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni quæso te Domine Deus me⁹ mihi viduæ.

2 Domine Deus patris mei Symeonis,'cui tradidisti gladium ad

3 vlciscendum alienigenas,

'Qui virginis vuluam in coinquinationē aperuerāt, femúrque nudauerātin ignominiā,'ac vuluam in opprobrium profanarant.

(Tu enim interdixisti ne id fieret) & ea patrarāt ob quæ ad cædē principes eorum tradidisti,'vt decepti stratū suum rigarēt sanguine:'tum seruos super principes, atque ipsos principes in soliis suis trucidasti: vxores verò eorum in prædam, ac filias in captiuitatem, omniáque illorum spolia tradidisti diuidenda filiis à te dilectis. Qui zelo accensi tuo'pollutionem sanguinis sui abominati sunt,'opémque tuam implorauerunt, ô Deus, ô Deus meus, me etiam exaudi viduam.

4 Tu enim fecisti priora, & illa, post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse voluisti.

4 Tu enim & ea quæ priora illis fuerunt, & illa, & ea quæ sunt sequuta, fecisti: tu præsentia quoque'futuráque præmeditatus es.

5 Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti.

5 'Tibi adsunt parata quæ decreuisti: &, Ecce præsto sumus, inquiunt.'expedita enim sunt tua instituta,'& prouisa iudicia.

6 Respice castra Assyriorum nūc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quādo post seruos tuos armati currebāt, confidentes in quadrigis & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum.

6 Ecce Assyrii sua'multiplicati sunt potentia, equo simul atque equite elati,'brachio peditum insolentes, scuto, geso, arcu, fundáque confidunt: neque cognoscunt te Dominum esse'qui bella conficis: tuum Dominus nomen.

7 Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos.

8 Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos.

9 Sic fiant & isti Domine qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur.

C 10 Et nesciunt quia tu ipse es Deus noster qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi.

11 Erige brachium tuum sicut ab initio: & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracūdia tua qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio suo cornu altaris tui.

12 Fac Domine vt gladio proprio eius superbia imputetur.

11 Tu robore tuo vires eorum infringe, iráque tua illorum potentiam contere: decreuerūt enim profanare Sacra tua, &'tabernaculum gloriosi nominis tui sedem polluere, cornúque altaris tui ferro deiicere: superbiam eorum intuere, irámque tuam in capita i-

12 psorū demitte,'ac robur quod cōcepi, ī manū viduæ meā insere.

13 Capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ.

14 Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum: & virtutem, vt euertam illum.

Iudic.4.d.21. & 5.d.22

D 15 Erit enim hoc memoriale nominis tui, |quum manus fœminæ deiecerit eum.

15 Per labia falsa mea seruum super principem & principē super seruū suū trucidando,'ipsorū ferociam manu fœminæ infringe.

Iudic.7.a.2 2.paral.14.c.11. & 6.b.8. & 20.a.6

16 |Non enim in multitudine est virtus tua Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humiliū & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

16 Neque enim in multitudine robur tuum situm est, nec potentia tua in robustis: sed humilium es Dominus,'inferiorum adiutor,'præsidium infirmorum,'deploratorum defensor, seruatórque desperatorum.

2 Cui tradidisti gladium ad vlciscendum alien. ᾧ ἔδωκας ῥομφαίαν εἰς ἐκδίκησιν ἀλλογενῶν. cui dedisti gladium in vltionem alienigenarum. id est, quem vocasti ad eam vindictam exercendam, eúmque armasti.

3 Qui virginis vuluam, &c. οἳ ἔλυσαν μήτραν παρθένου εἰς μίασμα. Qui soluerunt vuluam virginis in pollutionem. i. Qui vitium ei obtulerunt, eámque constuprarunt, & ita eius virginitatem polluerunt. Ac vuluam in opprobrium prof. καὶ ἐβεβήλωσαν μήτραν εἰς ὄνειδος. quædam exemplaria legūt παρθενίαν virginitatem, pro vulua ac matrice. Profanare autem dicit pro cōmaculare ac fœdare, aut corrumpere.

Tu enim interdix. ne id fier. εἶπας γὰρ, οὐχ οὕτως ἔσται. Dixisti enim, Non sic erit. i. tum quum dixisses non ita esse faciendū, neque violandū esse corpus cuiusque. Vt decepti stratum suum rig. sang. καὶ τὴν στρωμνὴν αὐτῶν ἠρδεύσαντο ἀπατηθεῖσαν εἰς αἷμα. & stratum suum irrigarunt deceptum in sanguinem. i. suo sanguine perfuderunt & cruentarunt, luentes pœnam iustam ac meritam sceleris eius quod in virginem admiserant. Pollutionem sanguinis sui abom. καὶ ἐβδελύξαντο μίασμα αἵματος αὐτῶν. & abominati sunt coinquinationē sanguinis sui. id est, turpem indignámque maculam ac labem aspersam ipsorum virgini, quam antè dixit ab illis fuisse violatam. Opémque tuam implorauerunt, καὶ ἐπεκαλέσαντό σε εἰς βοηθόν. inuocarunt te in adiutorem.

4 Futuráque præmeditatus es καὶ τὰ ἐπερχόμενα διενοήθης. id est, ventura cogitasti.

5 Tibi adsunt parata quæ decr. καὶ παρέστησαν ἃ ἐβουλεύσω. quæ constituisti. id est, præsto fuerunt ad mandatum obsequiúmque tuum. omnia enim Deo seruiunt, vt in Psal. 119. παρεστάναι autem significat paratum præstóque esse alicui. Expedita enim sunt tua inst. πᾶσαι αἱ ὁδοί σου ἕτοιμοι. omnes viæ tuæ paratæ. id est, quicquid tu instituis, expeditum habet cursum, vt nihil impediat quod tu fieri volueris. Viæ autem pro operibus accipiuntur. Et prouisa iudicia. καὶ αἱ κρίσεις σου ἐν προγνώσει. & iudicia tua in prouidentia. i. tu multo antè vides ea iudicia quæ facturus es in hominem.

6 Multiplicati sunt poten. ἐπληθύνθησαν ἐν δυνάμει αὐτῶν. multiplicati sunt in potentia sua. i. aucti, multique numero. Brachio peditum insol. ἐγαυρίασαν ἐν βραχίονι πεζῶν. gloriati sunt in brachio peditum. pro, glorantur lacertis viribúsque peditum suorum. Qui bella conficis: συντρίβων πολέμους. conterens bella. i. qui rumpis & dissipas.

11 Tabernaculum gloriosi nominis tui sedē τὸ σκήνωμα τῆς καταπαύσεως τοῦ ὀνόματος τῆς δόξης σου. tabernaculum in quo residet [acquiescit] nomen gloriæ tuæ. aut, domicilium gloriæ tuæ. Ac robur quod concepi, &c. δὸς ἐν χειρί μου τῆς χήρας ὃ διενοήθην κράτος. da in manu mea viduæ quod cogitaui robur. i. exhibe ac præsta mihi eam virtutem, quam ego mulier & vidua, tua gratia bonitatéque confisa, animo concepi.

15 Ipsorum ferociam manu fœm. infr. θραῦσον αὐτῶν τὸ ἀνάστημα ἐν χειρὶ θηλείας. frange eorum celsitudinem in manu fœminæ. id est, magnos elatósque eorum animos comprime. eorum virilem audaciam manu muliebri contere.

16 Inferiorum adiutor, ἐλαττόνων βοηθός. minorum opitulator. aut, eorum qui sunt imbecilliores viribúsque inferiores, auxiliator. Præsidium infir. ἀντιλήπτωρ ἀσθενούντων. defensor impotentium, imbecillorum, debilium. Deploratorū def. ἀπεγνωσμένων σκεπαστής. desperatorum protector. ἀπογινώσκειν enim & ἀπελπίζειν idem significāt. desperare. vt Demosth. homines valetudinis perditæ ac planè deploratæ ἀπεγνωσμένους appellat.

'Etiam etiam ô Deus patris mei, Deus hæreditatis Israel, domi- 17
ne cælorum ac terræ, creator aquarum 'Rex, rerum abs te creata-
rum omnium.
'Da sermonẽ mihi, & fallaciam, & vulnus, flagellúmque in eos 18
qui contra Testamentum tuum, contráque tuam ædem sacram,
contra verticem Sion, contráque 'domum quam tui possident fi-
lii, 'consilia dira ceperunt.
'Prode exemplum in omni gente tribúque tua, quo planè co- 19
gnoscatur, te omnis virtutis potentiæque Deum esse, neque aliũ
præter te, Israeliticæ gentis defensorem. Cap. X.

Oratione absoluta, Iudith exornat se, vt Holophernẽ vincat in Dei gloriam.

QVum autem Dei Israelis inuocandi finẽ fecisset, atque hæc 1
verba peregisset omnia, 'surrexit procubitu.
Et ancilla sua vocata, in domicilium vbi sabbathis 2
ac diebus festis suis versabatur, descendit.
Ibi detracto, quo induebatur, cilicio, vestibúsque viduitatis suæ 3
depositis, corpus aqua prius ablutum, vnguento pingui perun-
xit, 'tum capillis capitis sui compositis, mitráque super imposita,
'vestes festiuas suas, quibus ornari viuo Manasse viro suo sole-
bat, induit.

Pulcherrima Iudith.

Qúmque sandalia sumpsisset pedibus atque armillas, brachia- 4
lia, annulos, inaures, 'mundúmque omnẽ suum asciuisset: 'vultũ
'ad capiendos intuentium eam virorum oculos perquam venu-
stè composuit.
Postremò vtrem vinarium vino, & vas oleo plenum ancillæ 5
suæ tradidit: perámque farina, massa caycarũ, 'purísque panibus
impleuit, atque omnia vasa conuoluta eidem imposuit.
Ita egressa ad portam Betuliæ vrbis, Oziam, atque seniores ci- 6
uitatis Chabrim & Charmim 'ibi stantes repererunt.
Qui vt viderunt eam, & vultum eius aliũ habitúmque immu- 7
tatum, pulchritudinem eius vehementer admirati,
Sic eam alloquuti sunt, Deus Deus Patrum nostrorũ 'te in gra- 8
tiam ponat, & instituta tua perficiat ad gloriã Israelis, atque 'ex-
cellentiam Ierusalem. Simulque Deum adorauerunt.
At illa, Portã mihi, inquit, iubete aperiri, & egrediar 'ad ea per- 9
ficienda quæ mecum loquuti estis. Tum illi iuuenibus imperarũt
vt aperirent, sicut illa postulauerat.
Quod illi quum fecissent, Iudith vnà cum ancilla sua egressa 10

17 Deus cælorum, creator aquarũ, & dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.

18 Memento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat:

19 Et omnes gentes agnoscãt quia tu es Deus, & non est alius præter te.

Cap. X.

1 FActum est autẽ, quũ cessasset clamare ad Dominũ, surrexit de loco in quo iacuerat prostrata ad Dominum.

2 Vocauitque abram suam, & descendẽs in domũ suã, abstulit à se cilicium, & exuit se vestimẽtis viduitatis suæ,

3 Et lauit corpus suũ, & vnxit se myrrho optimo, & discriminauit crinẽ capitis sui, & imposuit mitrã super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsítque dextraliola, & lilia, & in aures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se.

4 Cui etiam Dominus contulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideo Dominus hãc in illã pulchritudinẽ ampliauit, vt incomparabili decore omniũ oculis appareret.

5 Imposuit itaque abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas, & panes, & caseum: & profecta est.

B

6 Qúmque venissent ad portã ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziã, & presbyteros ciuitatis.

7 Qui quum vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius.

8 Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicẽtes, Deus Patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero sanctorum & iustorum. *Supra 8. d. 33*

9 Et dixerunt ii qui illic erãt, omnes vna voce, Fiat fiat.

10 Iudith verò orans Dominũ, trans-

17 Etiam etiam ναὶ ναί. Vtique vtique. Quidam ita vertunt, Eia age. vt sit particula hortandi: sed mihi videtur magis esse affirmandi: vt propositis Dei nominibus ac titulis subiiciatur. Certè certè, vt ita confirmet ea quæ Deo attribuit, atque spem fiduciámque suscipiat.
Rex rerum abs te creatarum omniũ. βασιλεῦ πάσης κτίσεώς σου. Rex vniuersæ creaturæ tuæ, qui regnum dominatumque habes in omnibus creaturis tuis. 18 Da sermonem mihi, & fallaciam, &c. δὸς λόγον μου καὶ ἀπάτην καὶ τραῦμα καὶ μώλωπα αὐτῶν. Da verbum meum, & deceptionem, & vulnus, & cicatricẽ eorum. i. Da vim sermoni meo, eámque efficaciam vt illos à me deceptos vulnerem, ac cædã, atque ita conficiam. μώλωψ enim propriè est vibex qui ex inflicto verbere plagáque efficitur: cicatrix dicitur. Domum quam tui possident fil. οἴκου κατασχέσεως υἱῶν σου. domum possessionis filiorum tuorum. id est, quam dedisti filiis tuis possidendam, in qua ipsos collocasti.
Consilia dira ceperunt. ἐβουλεύσαντο σκληρά. dura decreuerunt. id est, grauia & acerba, ad exitium interitúmque nostrum pertinentia.
19 Prode exẽplũ ποίησον ἐπίγνωσιν. Et fac cognition. Ede documentum atque exemplũ quod omnes homines intelligant & cognoscãt.

IN CAPVT X.

1 Surrexit procubitu. ἀνέστη ἀπὸ τῆς πτώσεως. è terra in quam Deum inuocatura se abiecerat. postea se erexit, summáque animi fiducia ad pulcherrimum facinus edendum se contulit. 3 Tum capillis capitis sui comp. καὶ διέταξε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτῆς. & digessit capillos capitis sui, atque eos ita concinnauit, vt eos discriminaret. Vestes festiuas suas, ἱμάτια τῆς εὐφροσύνης αὐτῆς. vestes iucunditatis suæ. i. quibus diebus festiuis ac lætis ornabatur tum, quum floreret cum marito sua Manasse.
4 Mundúmque omnem suum, πάντα τὸν κόσμον αὐτῆς. omnem ornatum cultúmque temporibus secundis comparatum. Vultum venustè composuit. ἐκαλλωπίσατο σφόδρα. Id est cõposuit, ornauit, aut poliuit seipsam. hunc enim cultũ exquisitumque ornatum ad venustatem muliebrem accommodatum, nomen καλλωπισμὸς significat. Ad capiendos intuentium eam virorum ocul. εἰς ἀπάτησιν ὀφθαλμῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἂν ἴδωσιν αὐτήν. in deceptionem oculorum virorum quicunque eam aspicerent.
5 Purísque panibus ἄρτων καθαρῶν. panibus mundis, id est ἄζυμον, infermentatis. eos enim mihi videtur panes puros ac sinceros à fermento intelligere. 6 Ibi stantes reper. ὄντες ἐφεστῶτας ἐπ' αὐτῆς. præfectos in ipsa. scilicet porta. i. qui præerant eius custodiæ vt principes ciuitatis. hanc enim significationem habet verbum ἐφίστασθαι, sed cum datiuo, aut cum præpositione ἐπὶ seruiente genitiuo.
8 Te in gratiam ponat. δῴη σε εἰς χάριν. det te in gratiam. Phrasis Hebræa est, pro Ponere aliquem in gratiam apud aliquẽ, eúmque gratiosum reddere. Excellentiam Hierusalem. ὕψωμα Ἱερουσαλήμ. exaltationem Hierusalem. vt fama huius tanti facinoris celebretur.
9 Ad ea perficienda, &c. εἰς τελείωσιν τῶν λόγων ὧν ἐλαλήσατε μετ' ἐμοῦ. ad perfectionem verborum quæ loquuti estis mecum.

iuit per portas,ipsa & abra eius.

est,oculis eam prosequentibus oppidanis,quoad ex monte descē
deret,eámque vallem peruadentem è conspectu amitterent.

Factum est autem, quū descēderet montem,circa ortum diei, occurrerūt ei exploratores Assyriorum,& tenuerunt eam, dicentes,Vnde venis , aut quò vadis?

11 Ita profectæ sunt illæ rectà per vallem,donec in Assyrios , qui
in statione pro castris erant,inciderent.

C Quæ respondit, Filia sum Hebræorum,ideo ego fugi à facie eorum,quoniam futurū agnoui quòd dentur vobis in deprædationem,pro eo quòd contemnentes vos,noluerunt vltro tradere seipsos vt inuenirent misericordiam in conspectu vestro.

12 Qui comprehēsam interrogauerunt eam, Cuias es,& vnde ve- Deprehensa ab exploratoribus, deducitur ad Holophernem.
nis,aut quò tendis?Et illa,Filia,inquit,sum Hebræorū,ab illísque
transfugi,quoniam vobis tradentur deuorandi.

Hac de causa cogitaui mecum , dicens,Vadam ad faciem principis Holophernis,vt indicē illi secreta illorū, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos:ita vt non cadat vir vnus de exercitu eius.

13 In conspectum autem Holophernis summi imperatoris vestri
exercitus venio,vt ei vera annuntiem dicta,viámque commōstrē
ante oculos,per quam ingressus tota regione montana potiatur:
'neque vllius corporis militū suorum , aut vitalis spiritus incom-
modum patiatur.

Et quū audissent viri illi verba eius, considerabant faciem eius:& erat in oculis eorum stupor,quoniā pulchritudinem eius mirabantur nimis.

14 His verbis eius auditis,contemplati sunt illius vultum,pulchri-
tudinémque eius vehementer admirati,dixerunt,

Et dixerunt ad eam,Conseruasti animam tuam,eo quòd tale reperisti consilium , vt descenderes ad dominum nostrum.

15 Vitam tu conseruasti tuam , quæ in conspectum Holophernis
properaris descendere. quapropter nunc perge ad tabernaculum
eius: deducent enim te aliquot è nobis , donec te in manus eius
tradiderint.

D Hoc autem scias quoniam quū steteris in cōspectu eius,bene tibi faciet, & eris gratissima in corde eius.Duxerūntque illam ad tabernaculū Holophernis,annuntiantes eam.

16 Verùm vbi coram eo constiteris,'ne consterneris animo , sed
quæ loquuta es, ei annuntia , & 'beneficentia te sua prosequetur.
Delegerunt ergo ex ipsis viros centum , qui iuncto ipsi simul &
ancillæ curru,ad tabernaculum Holophernis eam deduxerūt . Tū verò concursu totis castris
facto, 'quòd fama aduentus eius ad tabernacula peruenisset , turba venientium eam circun-
dare stantem extra tabernaculum Holophernis,dum illi de ipsa nuntius afferretur.

Quúmque intrasset ante faciem eius,statim captus est in suis oculis Holophernes.

17 Admirari verò pulchritudinem eius, adeóque propter ipsam fi
lios Israel,

Dixerūtque ad eum satellites eius, Quis contemnat populum Hebræorum qui tam decoras mulieres habēt vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus?

18 Atque alius alii dicere,Quis contemnat populum istū,qui qui-
dem tales habet mulieres?Sane nō est vtile vel vnum relinqui vi-
rum ex illis,'qui dimissi facilè queant totum orbem in fraudem
pellicere. Porrò egressi sunt excubitores Holophernis, atque om-
nes eius serui in tabernaculum eam introduxerunt.

Videns itaque Iudith Holophernem sedentē in conopeo , quod erat ex purpura,& auro, & smaragdo , & lapidibus pretiosis intextum:

19 Tum autem Holophernes quiescebat super lecto suo,in 'cono-
peo, purpura,auro,smaragdo, lapidibúsque pretiosis intertexto.
Qúmque de illa nuntium accepisset, prodiit in vestibulum ta-
bernaculi,præcedentibus eum lampadibus argenteis.

Et quum in faciem eius intendisset, adorauit eum , prosternens se super terram.& eleuauerunt eam serui Holophernis,iubente domino suo.

20 Ibi quum Iudith in conspectum eius atque ministrorum ipsius
venisset,omnes venustatem vultus eius mirati sunt.illa verò in fa
ciem prolapsa,'eum adorauit:quam serui illius erexerunt.

Cap.XI.

1 TVnc Holophernes dixit ei , Aequo animo esto,& noli pauere in corde tuo: quoniam ego nunquā nocui viro qui voluit seruire Nabuchodonosor regi.

Cap. X I.

1 TVm Holophernes eam sic est alloquutus,Cōfide mulier, ne-
que animo tuo expauescas.neque enim ego quenquam affli
xi,qui regi totius terræ Nabuchodonosori seruire voluit.

2 Populus autem tuus si non contē-

2 Quòd nisi me contempsisset populus iste tuus montanam in-

11 In Assyrios,qui in stat.pro cast.erant,incid. συναντήσαν αὐτῇ αἱ προφυλακαὶ τῶν ἀσσυρίων,occurrit ei custodia Assyriorum.i.præsidium ad
locum custodiendum positum. 13 Neque vllius corporis mil.s.&c. οὐ καὶ διαφωνήσει τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ σὰρξ μία,οὐδὲ πνεῦμα ζωῆς.& non in-
teribit virorū eius caro vna,neque spiritus vitæ. διαφωνεῖν propriè dissonare dissideréque significat,sed in Scriptura hoc verbū aliquoties ac-
cipitur pro desiderare,vt 1.Reg.30.c.19. οὐ διεφώνησεν αὐτοῖς,Latinus vertit,nihil defuit eis. Hoc autē loco accipitur,pro Nullus militum tuorū
desiderabitur,sed plenus integérque numerus conseruabitur,vt nemo requiratur.in quo esset quædam διαφωνία.i.discrepantia ordinis ac in-
tegri eorum numeri. 16 Ne consterneris animo, μὴ φοβηθῇς τῇ καρδίᾳ σου. ne timeas corde tuo.i.expauescas,sed confide ac bo
no sis animo. Beneficentia te sua proseq. εὖ σε ποιήσει. bene tibi faciet.benigne te tractabit,suáque humanitate amplectetur. Quòd
fama aduentus eius ad tab.peru. διεβοήθη γὰρ εἰς τὸ σκηνώματα ἡ παρουσία αὐτῆς. Diuulgatus est enim ad tabernacula aduentus eius.i.fama per-
uulgata. 18 Qui dimissi facilè queant totum,&c. οἱ ἀφεθέντες δυνήσονται κατασοφίσασθαι πᾶσαν τὴν γῆν. qui dimissi poterunt de-
cipere omnem terram. forma videlicet mulierum illecebrosa ac fallaci. 19 Conopeo. κωνωπεῖον est velum atque integumentum
ad iniurias aeris aliáve incommoda prohibendum comparatum.conficiebatur autem ex varia diuersáque materia.
20 Eum adorauit: προσεκύνησεν αὐτῷ.i.se inclinās prosternénsque se ei,honorē reuerentiámque exhibuit.hoc enim significat προσκυνεῖν.

ſidens regionem, non vtique haſtam meam aduerſus eum erexiſ-
ſem, ˊſed ipſe horum ſibi cauſa eſt.

Iudith itineris cauſam aſtutè Holopherni aperiens, illi imponit.

Iam verò dic tu mihi qua de cauſa tranſfugeris ab illis, & huc 3
adueneris. venis enim ad ſalutem: bono animo eſto, vt pote hac
victura nocte, atque in poſterum. Neque enim eſt ˊqui tibi faciat iniuriam, ſed bene tracta-
beris, quemadmodum ſerui domini mei Nabuchodonoſoris tractari ſolent.
Cui reſpõdit Iudith, Accipe verba ancillæ tuæ, & loquatur corã 4
te famula tua, nec mendaciũ hac nocte domino meo enũtiauero.
Quòd ſi monita ancillæ tuæ ſequutus fueris per omnia, ˊrẽ Deus
tecũ perficiet, ˊnec dominus meus ab iis quæ inſtituit, excidet.
ˊTeſtor enim vitam regis totius terræ Nabuchodonoſoris, & 5
potentiam eius ˊqui te miſit ad reſtitutionem omnium, non ſolũ
fore vt homines illi per te ſeruiant, ſed feræ quoque agreſtes, ac
pecudes, cæliq́ue volucres per potentiam tuam ſub Nabuchodo-
noſoris totiúſque domus eius imperio viuant.
Nam ſapientiam tuam ˊ& calliditatem animi tui audiuimus, 6
totáque terra diuulgatum eſt, te ſolum eſſe ˊeximium in omni re
gno, ˊſcientiáque præſtantem, atque in re militari admirandum.
Iam verò ſermonem quoque quem in conſeſſu tuorũ Achior 7
habuit, & quæ verba fecerit, intelleximus. cum enim ciues Bethu
liæ ˊſibi acquiſiuerunt, quibus omnia quæ apud te loquutus eſſet, retulit. Quapropter domina
tor domine, monita eius ne aſperneris, ſed corde tuo recondas ea, quia vera ſunt.
ˊNon enim ſupplicio obnoxium eſt genus noſtrum, nec valet 8
aduerſus ipſum gladius, niſi peccatis Deum ſuum offenderint.
Iã verò ˊne dominus meus ſpe decidat, néve diſcedat infecta re, 9
ſed mors in faciem eorũ irruat: tale peccatũ inuaſit eos, quo qui-
dem irritabunt Deum ſuum, quandocunque ˊnefas admiſerint.
Quoniã enim defecerunt eos alimenta, ˊ& aquarũ inopia labo 10
rant, ˊiumenta ſua decreuerũt inuadere, ac quibuſcũque Deus le-
gibus ſuis interdixit illis, ne veſcantur, ea conſumere ſtatuerunt.
Atque etiam primitias frugum, & decimas vini atque olei, quas 11
reſeruarant conſecratas Sacerdotibus, Hieroſolymis in cõſpectu 12
Dei noſtri miniſtrantibus, eas abſumere decreuerunt: quum eas
ne manibus quidem fas ſit quenquam è populo contingere. Mi-
ſerunt autem Hieroſolymam (*Nam & illius incolæ talia patrauerunt*) ˊqui ſi
bi licentiam à Senatu referant. Accidet igitur vt quum accepto
reſponſo fecerint, illo ipſo die ad interitum tradantur.

pſiſſet me, non alleuaſſem lanceã meã ſuper eum.

Nunc autem dic mihi qua ex cauſa receſſiſti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos?

Et dixit illi Iudith, Sume verba ancillæ tuæ: quoniam ſi ſequutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum.

Viuit enim Nabuchodonoſor rex terræ, & viuit virtus eius quæ eſt in te ad correptionem omnium animarũ errantium: quoniam nõ ſolùm homines ſeruiunt illi per te, ſed & beſtiæ agri obtemperant illi.

Nũtiatur enim animi tui induſtria vniuerſis gentibus, & indicatum eſt omni ſeculo quoniam tu ſolus bonus & potens es in omni regno eius, & diſciplina tua omnibus prouinciis prædicatur. B

Nec hoc latet quod loquutus eſt Achior, nec illud ignoratur quod ei iuſſeris euenire. Supr.5.a.

Conſtat enim Deum noſtrum ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per Prophetas ſuos ad populum, quòd tradat eum pro peccatis ſuis.

Et quoniam ſciunt ſe offẽdiſſe Deũ ſuum filii Iſrael, tremor tuus ſuper ipſos eſt.

Inſuper etiam fames inuaſit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.

Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora ſua, & bibant ſanguinẽ eorum.

Et ſancta Domini Dei ſui quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino & oleo, hæc cogitauerũt impendere, & volunt conſumere quæ nec manibus deberent contingere. ergo quoniam hæc faciunt, certũ eſt quòd in perditionem dabuntur.

IN CAPVT XI.

2 Sed ipſe horum ſibi cauſa eſt. ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐποίησαν ταῦτα. ſed ipſi ſibi fecerunt hæc. ſua culpa & contumacia mala hæc ſibi accerſiuerunt. 3 Qui tibi faciat iniuriam, &c. οὐκ ἔστιν ὃς ἀδικήσει σε, ἀλλ' εὖ σε ποιήσει. non eſt qui te iniuria afficiet, ſed qui bene tibi faciet. vt τὸ ἀδικεῖν τῷ εὖ ποιεῖν opponat, malè facere, bene aut benigne facere.

4 Rem Deus tecũ perficiet, τελείως πρᾶγμα μετὰ σοῦ ποιήσει ὁ θεός. perfectè rem faciet tecũ Deus. i. præſtabit tibi quod vis, Iudæámq; tradet in manum tuam. Nec dominus meus ab iis, &c. καὶ οὐκ ἀποπεσεῖται ὁ κύριός μου τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ. & non excidet dominus meus ab inſtitutis ſuis. id eſt, eorum quæ ſuſcepit, compos erit. 5 Teſtor enim vitam regis, &c. ζῇ γὰρ ὁ βασιλεὺς, ζῇ τὸ κράτος αὐτοῦ. viuit enim rex, viuit potentia eius. Forma hæc eſt iurandi, atque affirmandi aliquid per nomen earũ rerum quæ aliquã magnitudinẽ habent atque excellentiam. Qui te miſit ad reſtitutionẽ ὃς ἀπέστειλέ σε εἰς κατόρθωσιν πάσης ψυχῆς. qui miſit te ad correctionẽ omnis animæ. κατόρθωσις idem eſt quod κατάστασις, conſtitutio earum rerum quæ ſunt diſſolutæ & confuſæ, atque in meliorem ſtatum reſtitutio, quæ vulgò reformatio appellatur. 6 Et calliditatem animi tui καὶ τὰ πανουργεύματα τῆς ψυχῆς σου. id eſt callida conſilia prudẽtiæque plena. ita enim Græcè dicuntur quæ aſtutè ac prudenter cogitantur atque inſtituuntur. Eximium in omni reg. ἀγαθὸς ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ. quòd bonus ſis in omni regno. ſcilicet adminiſtrãdo. vt bonus pro egregio accipiatur, & ad facultatẽ ingenii prudentiámque ciuilẽ referatur. Scientiáque præſtantem δυνατὸς ἐν ἐπιστήμῃ. quòd potens ſis in ſcientia. id eſt valeas excelláſque intelligentia, & prudentia, quæ in rebus humanis ciuilibúſque verſatur ac cernitur. 7 Sibi acquiſiuerunt, περιεποιήσαντο αὐτόν. ſibi adiunxerunt atque in ſuam vrbem receperunt.

8 Non enim ſupplicio obnoxium eſt gen. noſt. οὐ γὰρ ἐκδικεῖται τὸ γένος ἡμῶν. non enim ſumitur vindicta aut pœna de genere noſtro. gens noſtra aut natio non punitur, pœnáque afficitur. 9 Ne ſpe decidat, ἵνα μὴ γένηται ἔκβολος. ne ſit eiectus. id eſt deiectus ſua ſpe & falſus. Nefas admiſerint. ποιήσωσιν ἀτοπίαν. fecerint abſurditatem, id eſt, aliquid impium Legéque Dei prohibitum commiſerint.

10 Et aquarum inopia laborant, καὶ ἐσπανίσθη πᾶν τὸ ὕδωρ. & diminuta eſt omnis aqua, eiúſque ſumma inopia accidit. Iumenta ſua decreuerunt inuadere, ἐβουλεύσαντο ἐπιβαλεῖν τοῖς κτήνεσιν αὐτῶν. conſtituerunt manus iniicere iumentis ſuis. ea interficere, vt iis veſcantur, omni alio cibo deſtituti. Hoc autem per Legem minimè eis licebat.

12 Qui ſibi licentiam à Senatu referant. τοὺς μετακομίζοντας αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν παρὰ τῆς γερουσίας. qui reportent ipſis remiſſionem à Senatu. id eſt ius à Senatu conceſſum poteſtatémque veſcendi iis cibis qui Lege Dei erant interdicti. γερουσία autem dicitur cœtus conuentúſque ſenum, quorum prudens conſilium exiſtimatur. Latini Senatum appellarunt.

13 Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis: & misit me Dominus hæc ipsa nuntiare tibi.

13 Quamobrẽ ego ancilla tua, quũ hæc cognouissem omnia, ab eis transfugi: méque Deus misit ad conficiendã tecum rem quæ terras omnes, ad quas illius fama peruenerit, stupore afficiat.

14 Ego enim ancilla tua Deum colo, etiã nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo Deum.

14 "Religiosa est enim ancilla tua, Deúmque cæli colit noctes ac dies. Nũc autẽ mi domine, apud te manebo: & egredietur ancilla tua in vallem noctu, & preces ad Deum adhibebo, vt mihi indicet quando illi peccata sua commiserint.

15 Et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nuntiabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum Israel sicut oues quibus non est pastor: & non latrabit vel vnus canis contra te.
16 Quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiam Dei.

D

17 Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi.

17 Tum verò accedam, & rem ad te referam, & erumpes cum omnibus tuis copiis, nec erit quisquã illorũ qui tibi resistat. Ego autem ducam te per mediã Iudæam, donec peruenias in conspectum Hierosolymæ, sedémque tuam in medio illius collocem. ita illos vt oues pastore destitutas ages, "vt ne canis quidem ore suo coram te mutire audeat. "Hæc enim mihi per prænotionem dicta sunt & enuntiata: tibíque vt renuntiarem missa sum.

18 Placuerũt autem omnia verba hæc coram Holopherne, & coram pueris eius: & mirabantur ad sapientiã eius, & dicebant alter ad alterum,
19 Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, & in sensu verborum.
20 Et dixit ad illã Holophernes, Bene fecit Deus qui misit te ante populũ, vt des illum tu in manibus nostris.

18 Huiusmodi autem sermones placuerunt Holopherni, eiúsque ministris omnibus: qui sapientiam illius admirati, dixerunt,
19 Non est mulier ab extremo ad extremum terræ, venustate formæ, "peritiáque orationis similis.
20 Simúlque Holophernes ei dixit, Benefecit Deus qui te huic populo miserit, vt manibus nostris robur, iis verò qui dominum meum spreuerunt, exitium afferres. tu quidem vultu venusta es, "verbísque facunda.

21 Et quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonosor magna eris, & nomẽ tuum nominabitur in vniuersa terra.

21 Quòd si feceris quæ loquuta es, Deus erit mihi Deus ille tuus: tu verò sedebis in domo regis Nabuchodonosoris, "& per totam terram celebraberis.

Cap. XII.

1 TVnc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo.

1 TVum iussit eã introduci "in cellam argẽteæ supellectilis suæ, déque cibariis suis mensam ei consternendam, ac potum de vino suo præbendum constituit. Holophernes iubet introduci Iudith in locum thesaurorum.

Gen. 43. g. 32 dan. 1. b. 8 tob. 1. b. 12

2 Cui respondet Iudith, & dixit, Nũc non potero manducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio: ex his autem quæ mihi detuli, manducabo.
3 Cui Holophernes ait, Si defecerint tibi ista quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi?

2 At Iudith, De iis non edam, inquit, "nequa contrahatur offensio: sed de eis quæ mecum delata sunt, ministrabitur.
3 Cui Holophernes, Si verò defecerint quæ apud te sunt, vnde petemus quæ tibi demus his similia? nihil enim nobis tuo è genere suppetit.

4 Et dixit Iudith, Viuit anima tua domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illã serui eius in tabernaculum quod præceperat.

4 Respondit ei Iudith, "Viuit anima tua mi domine, quoniam non consumet ancilla tua quæ mihi adsunt, antequam Dominus consilium suum per manum meam fuerit exequutus. Introduxerũt igitur eam serui Holophernis in tabernaculum: vbi quũ in mediam vsque noctem dormiuisset, sub matutinam vigiliam exsurrexit.

B

5 Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucẽ egrediẽdi foras ad orationẽ, & deprecãdi Dñm.
6 Et præcepit cubiculariis suis, vt sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum suum per triduum.
7 Et exibat noctibus in vallem Be-

5 Et misit ad Holophernẽ qui diceret, Iubeat iam dominus meus ancillam suam emitti ad precationem. Petit Iudith sibi dari facultatem nocte & ante lucem orandi.
6 "Quúmque edixisset Holophernes stipatoribus corporis sui, ne prohiberent ipsam: in castris mansit tribus diebus, noctu in val-

14 Religiosa θεοσεβής. Pia, quæ Deum timeat, puréque eum ac piè colat. 17 Vt ne canis quidem ore suo coram te mutire audeat. καὶ οὐ γρύξει κύων τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀπέναντί σου. & non latrabit canis lingua sua coram te. non oblatrabit, aut, hiscere audebit. ita omnes erũt consternati animo, omnique ope destituti. Hæc enim mihi per prænotionẽ dicta sunt ὅτι μοι ταῦτα ἐλαλήθη κατὰ πρόγνωσίν μου. quia mihi hæc dicta sunt per præscientiã meam. aut, prouidentiã. 19 Peritiáque orationis συνετὴ τῶν λόγων intelligentia [siue prudentia] sermonũ. id est facultate dicendi præstans.
20 Verbisque facunda. καὶ ἀγαθὴ ἐν τοῖς λόγοις σου. & bona in sermonibus tuis. & eris nominata in omni terra. fama nominis celebri.
21 Et per totam terram celebraberis. καὶ ἔσῃ ὀνομαστὴ ἐν ὅλῃ πάσῃ τῇ γῇ.

IN CAPVT XII.

1 In cellam argenteæ supellect. οὗ ἐτίθετο τὰ ἀργυρώματα αὐτοῦ. vbi reposita erant vasa argẽtea eius. aut, ea reponebat. nam verbũ potest esse medium. 2 Nequa contrahatur off. ἵνα μὴ γένηται σκάνδαλον. nequod suscipiam offendiculũ ex esu eorum ciborũ quibus vti per Legem Dei mihi non licet. 4 Viuit anima tua, quoniã non consf. ζῇ ἡ ψυχή σου, ὅτι οὐ δαπανήσει. quidam ita vertũt, Vt animam tuã viuere verum est, ita non consumet, &c. Forma est iurandi atque asseuerandi aliquid grauius, vt antea dictum est.
6 Quúmque dixisset stipatoribus corporis sui, καὶ ἐπέταξεν τοῖς σωματοφύλαξι. id est iussisset [aut, mandasset] custodibus corporis sui id est suis satellitibus.

lē Betuliæ egrediens,& aqua ſe abluens in fonte qui erat in caſtris.
Qūmque aſcenderet, orabat Dominum Deum Iſraelis, vt in- 8
ſtitutum ſuum ad leuandum genus populi ſui dirigeret.
Regreſſa verò munda in tabernaculo permanebat, donec ſub 9
veſperam cibum ſuum caperet.
Euenit autem die quarto vt Holophernes conuiuium celebra 10
ret cum ſeruis ſuis ſolis,nec ad concœnationem quēquam inui-
taſſet eorum qui negotiis præerant.
Is Bagoæ eunucho, qui omnibus eius facultatibus præfectus e- 11
rat,dixit, Perſuade iſti mulieri Hebrææ quæ apud te eſt, vt veniat
ad nos,& nobiſcum edat ac bibat. Nam ecce, perſonæ noſtræ fuerit ignominioſum ſi talem
mulierem ita prætermiſerimus, vt nullam cum ea conſuetudinem habeamus. quòd niſi eā
attraxerimus,nos irridebit.
Egreſſus ergo à conſpectu Holophernis Bagoas,atque ad illam 12
ingreſſus,Ne grauetur ancilla hæc formoſa adire dominū meum,
& coram eo gloria decorari,tum vinum nobiſcum bibere ad hi-
laritatem, & hac die more filiarum Aſſyriacarum quæ in domo
Nabuchodonoſoris aſſiſtunt,ſe gerere.
Cui Iudith, Quænam ego ſum, inquit, vt domino meo ali- 13
quid denegem?
Quin potius quod gratum fuerit in oculis eius, ſummo ſtudio 14
faciam, quod quidem mihi vſque ad extremum vitæ meæ diem
gloriandi cauſam afferat.
Simul exurgens,ſe veſtitu & omni mundo muliebri exornauit, 15
acceſſitque ancilla eius, atque ex aduerſo Holopherni ſtrauit ei
pelles humi, quas à Bagoa quotidianum in vſum ſuū acceperat,
vt ſuper his recumbens cibum caperet.
Qūmque acceſſiſſet Iudith ac diſcubuiſſet, exarſit cor Holo- 16
phernis in eam,animúſque commotus eſt,vt congreſſum eius ve-
hementer appeteret. Iam enim ex quo primùm die conſpicatus eam fuerat, obſeruabat oc-
caſionem qua ea abuteretur.
Hortabatur igitur eam,Bibe iam,inquiens, ac te nobiſcum hi- 17
larem præbe.
Et Iudith,Bibam ſanè,inquit,domine, quoniam magnificen- 18
tiam adepta eſt in me hodie vita mea maiorem quā vllo ex quo
nata ſum, tempore.
Simul edere corā eo biberéque cœpit quæſibi ab ancilla ſua pa- 19
rata fuerant.

Mittitur Vagao ad Iudith vt ſuadeat ei conſentire Holopherni.

Venit Iudith ad Holophernem.

thuliæ,& baptizabat ſe in fōte aquæ.
8 Et vt aſcēdebat, orabat Dominum Deū Iſrael vt dirigeret viam eius ad liberationem populi ſui.
9 Et introiens, munda manebat in tabernaculo, vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere.
10 Et factū eſt,in quarto die Holophernes fecit cœnam ſeruis ſuis, & dixit ad Vagao eunuchum ſuum, Vade, & ſuade Hebræam illam vt ſpōte conſentiat habitare mecum. C
11 Fœdū eſt enim apud Aſſyrios, ſi fœmina irrideat virum, agēdo vt immunis ab eo tranſeat.
12 Tunc introiuit Vagao ad Iudith,& dixit, Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate.
13 Cui Iudith reſpondit, Quæ ego ſū vt contradicam domino meo?
14 Omne quod erit ante oculos ei' bonum & optimum, faciam. quicquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. D
15 Et ſurrexit, & ornauit ſe veſtimento ſuo, & ingreſſa ſtetit ante faciem eius.
16 Cor autem Holophernis concuſſum eſt: erat enim ardens in concupiſcentia eius.
17 Et dixit ad eam Holophernes, Bibe nunc & accumbe in iucunditate: quoniam inueniſti gratiam corā me.
18 Et dixit Iudith, Bibā domine, quoniam magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus diebus meis.
19 Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipſo ea quæ parauerat illi ancilla eius.

8 Ad leuandum genus populi ſui εἰς ἀνάστημα τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ αὐτῆς. in erectionem filiorum populi ſui.id eſt,ad ſuos qui magnopere erāt afflicti,erigendos ac extollendos. 10 Ad concœnationem εἰς τὴν κλῆσιν. ad inuitationem.i. συμπόσιον conuiuium.

11 Qui omnibus e.facu.præf.erat,&c. ὃς ἦν ἐφεστηκὼς ἐπὶ πάντων τῶν αὐτοῦ. qui erat præfectus[præpoſitus] omnibus quæ eius erant.vt οἰκονόμος,ac totius domus familiæque gubernator. Vt nullam cum ea conſuetudinem hab. οὐχ ὁμιλήσαντες αὐτῇ. non communicantes[aut, congredientes]cum ea. ὁμιλεῖν enim hic accipitur ἀντὶ τοῦ συγγίνεσθαι ſtupri conſuetudinem habere cum muliere.

12 Coram eo gloria decorari, δοξασθῆναι κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. honore affici[aut,gloriam adipiſci]in conſpectu eius. quaſi dicat,illi fore honorificum ſi eiuſmodi mulier ea formæ excellentia in conuiuium tanti principis adhibeatur.

13 Vt domino meo aliquid denegem ἀντεροῦσα τῷ κυρίῳ μου. quæ contradicam [recuſem aliquid] domino meo, ac non potius obſequar omnibus in rebus quas gratas ei eſſe cognouero.

14 Summo ſtudio faciam, σπεύσασα ποιήσω. feſtinans faciam,id eſt prompto alacrique animo morem ei geram.nam verbū σπουδὴ ſummum ſtudium ſæpe ſignificat atque animi contentionem. Quod quidem mihi gloriandi cauſam afferat. καὶ ἔσται μοι τοῦτο εἰς ἀγαλλίαμα. & erit hoc mihi ad exultationem,id eſt mihi dabit ſummā lætitiæ aut gloriæ materiam,quòd digna habita fuero tanto honore. Ad extremum vitæ meæ diem. ἕως ἡμέρας θανάτου μου. vſque ad diem mortis meæ.aut,obitus mei.

16 Exarſit cor Holoph.in eam καὶ ἐξέστη ἡ καρδία Ὀλοφέρνου ἐπ᾽ αὐτῇ. obſtupuit cor Holophernis in ea.id eſt, amore illius animus eius raptus eſt. ἔκστασις enim ſignificat motum animi vehemētem atque immoderatū,quo mente alienati homines auferuntur,vt vix ſint apud ſe.
Occaſionem qua ea abuteretur. καιρὸν τοῦ ἀπατῆσαι αὐτήν. tempus decipiendi eam. Quidam codices habent ἀπαιτῆσαι. poſcendi eam ad conſuetudinem.quæ lectio mihi magis probatur.

17 Ac te nobiſcum hilarem præbe. καὶ γενήθητι μεθ᾽ ἡμῶν εἰς εὐφροσύνην. & ſis nobiſcum in lætitia.ſis nobiſcum læta atque hilaris.

18 Quoniam magnificentiam,&c. ὅτι ἐμεγαλύνθη τὸ ζῆν μου ἐν ἐμοὶ σήμερον. quoniam magnificata eſt vita mea in me hodie.

19 Maiorem quàm vllo,&c. παρὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς γενέσεώς μου. præ omnibus diebus generationis meæ.quibus verbis ſignificat ſe magnificentiam & gloriam eius diei cæteris omnibus vitæ ſuæ diebus anteponere.

Et iucūdus factus est Holophernes ad eam: bibitque vinū multū nimis, quantum nunquā biberat in vita sua.

20 Lætatus est itaque propter eam Holophernes:&vini quamplu
rimum bibit,quantum nunquam aliàs biberat vno die, ex quo na
tus fuerat.

Ebrius Holophernes.

Cap.XIII.

1 VT autem sero factū est, festinauerunt serui illius ad hospitalia sua, &cōclusit Vagao ostia cubiculi,& abiit.

Cap. XIII.

1 QVum autem iam serum esset, festinarunt serui eius se reci-
pere, & Bagoas foris occlusit tabernaculū: præsentés-
que omnes à conspectu domini sui dimissi, sua quisque
cubilia petierunt.

Holopherne ebrietate sopito, &puella ostiū obseruante, Iudith caput eius præscindit,& ciuib⁹ suis defert.

Ecclesia.31.d.30

Erant autē omnes fatigati à vino
Erátque Iudith sola in cubiculo.
Porrò Holophernes iacebat in lecto,nimia ebrietate sopitus.

2 Erant enim omnes longa defessi compotatione.
3
4 Relicta est itaque Iudith in tabernaculo sola, & Holophernes
proiectus in lecto suo,'quòd ebrietate perfusus esset.

Dixitque Iudith puellæ suæ vt staret foris ante cubiculū & obseruaret.

5 Iusserat autem Iudith ancillam suam astare extra cubiculum,&
se pro quotidiano more exeuntem obseruare.dixerat enim se exiturā ad
precationem, atquein eandem sententiam cum Bagoa loquuta fuerat.

Stetitque Iudith ante lectū, orans cum lachrymis,&labiorum motu,in silentio,

6 Quum ergo omnes è conspectu ipsius discessissent, neque quis
quam relictus esset in cubiculo paruus aut magnus, Iudith apud
lectum illius stās, in animo secum,Domine Deus omnis virtutis,inquit,
respice'hac hora ad opera manuum mearum,vt Hierosolyma extollatur.

Dicēs,Cōfirma me DomineDeus Israel,& respice in hac hora ad opera manuummearum,vt sicutpromisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas : & hoc quod credēs per te posse fieri cogitaui,perficiam.

7 Quoniam nunc tempus est adiuuandi hæreditatem tuā, atque
instituta mea perficiendi, ad conquassationem hostium qui in
nos insurrexerunt.

Et quum hæc dixisset,accessit ad columnam quæ erat ad caput lectuli eius,& pugionem eius qui in ea ligat⁹ pendebat,exoluit.

8 Simul'accessit ad columellā lecti quæ erat ad caput Holopher-
nis,&'acinacem illius inde desumpsit.

Quúmque euaginasset illum,apprehendit comam capitis eius,& ait,Cōfirma me Domine Deus in hac hora.

9 Quúmque lecto se applicuisset, coma capitis eius apprehensa,
Corrobora me hodie,inquit,Domine Deus Israelis.

1.Reg.17.g.51
1.mach.7.g.47

Et percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius: & abstulit conopeum eius à columnis : & euoluit corpus eius truncum.

10 Atque ita'duos ictus inflixit in ceruicem eius, quantum pote
rat:& caput amputauit.

Et post pusillum exiuit , & tradidit caput Holophernis ancillæ suæ,&iussit vt mitteret illud in peram suam.

11 Tum deinde corpore eius de strato deuoluto,ablatóque de co-
lumnis'conopeo,paulo pòst egressa, caput Holophernis ancillæ
suæ tradidit.

B

Et exierunt duæ,secundum consuetudinem suam , quasi ad orationem, & transierunt castra:& gyrantes vallem,venerunt ad portam ciuitatis.

12 Quod quum illa in peram cibariam suam immisisset, egressæ
sunt ambæ simul quo ad precationem more solebāt'. ita è castris
euadētes, vallē illā ambierūt, montémque Betuliæ cōscenderūt.

Et dixit Iudith alonge custodibus murorum, Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus qui fecitvirtutem in Israel.

13 Quúmque ad portas eius peruenissent, Iudith procul clama-
uit portarum custodibus,Agite,aperite portam,aperite:adest no
bis Deus,Deus ille noster,robur adhuc exercens Hierosolymis,&
contra hostes potentiam, quemadmodum fecit & hodie.

Et factum est, quum audissent viri vocem eius,vocauerunt presbyteros ciuitatis.

14 Hac voce eius exaudita, oppidani ad portam vrbis suæ properè
descenderunt:& quum seniores ciuitatis conuocassent,

Et occurrerunt ad eam omnes,àminimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturā.

15 Omnes vnà à minimo vsque ad maximum concurrerunt('in-
speratus enim erat reditus eius)patefactísq; portis eas receperūt.

Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autē ascendens in eminentiorem locum,iussit fieri silentium.Quúmque omnes tacuissent,

16 Atque igne lucis causa accenso circunsteterunt.

Dixit Iudith , Laudate Dominum Deum nostrum qui non deseruit sperantes in se:

17 Iudith verò magna voce,Laudate Deū, inquit,laudate Deum.

Hortatur Iudith populum ad laudem Dei ob partem victoriā de Holopherne.

Et in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam,quam promisitdomui Israel:& interfecit in manu mea hostem populi sui in hac nocte.

18 Quoniam misericordiam suam domui Israelis non substraxit,
sed hostes nostros hac nocte manu mea conquassauit.

IN CAPVT XIII.

1 Quum autem iam serum esset, ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο. .i.quum tardius iam esset,tempúsque ad noctē progressum quod somnū postularet.
4 Quòd ebrietate perfusus esset ἦν γὰρ περικεχυμένος αὐτῷ ὁ οἶνος.erat enim perfusum ipsi vinum.his verbis significat eum copiosius ac-
immoderatius bibisse. 8 Accessit ad columellam lecti.&c.καὶ προσελθοῦσα τῷ κανόνι τῆς κλίνης, ὃς ἦν πρὸς κεφαλῆς Ὀλοφέρνου. & ac-
cedens ad regulam lectuli quæ erat ad caput Holophernis.ita enim legitur in omnibus Græcis exemplaribus,sed mendosè,vt mihi videtur.
nam pro κανόνι legendum videtur κίονι,quod columnam significat. Acinacem illius inde desumpsit.καθεῖλε τὸν ἀκινάκην ἀπ' αὐτοῦ. de-
traxit pugionem eius ab ea.ἀκινάκης gladiolus erat Persicus qui à femore suspendebatur quem Iudith detractum arripuit.
10 Duos ictus inflixit in cer.eius,&c. καὶ ἐπάταξεν εἰς τράχηλον αὐτοῦ δὶς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτῆς. Et percussit in ceruicem eius bis in robore suo.
12 Ita è castris euadentes, καὶ διεξελθοῦσαι τὴν παρεμβολήν. &quum transissent castra.
15 Insperatus enim erat red.eius. ὅτι παράδοξον ἦν αὐτοῖς τὸ ἐλθεῖν αὐτήν. quoniam præter opinionem erat eis vt veniret ipsa.

Simul caput è pera prolatum illis ostẽtans, Ecce, inquit, caput 19
Holophernis summi imperatoris exercitus Assyriorum: ecce & conopeum in quo recumbebat ebrius, quem Dominus manu fœminæ percussit.

Viuit Dominus qui me in via qua sum profecta, conseruauit. 20
quoniam illum facies mea in perniciem eius decepit: 'neque ille 21
vllum in me fœdum ac turpe flagitium designauit.

Tum populus vehementer obstupuit: quúmque Deum inclina 22
tus adorasset, simul omnis, Celebrandus es, inquit, Deus noster, qui hostes nostros hodie in nihilum redegeris.

Ozias verò ei dixit, 'Benedicta es tu filia, à Deo altissimo supra 23
omnes mulieres terræ.

'Et benedictus est Dominus Deus, cæli & terræ cõditor, qui te di 24
rexit ad caput ducis hostium nostrorum conquassandum.

'Quoniam nũquam recedet spes tua ab animo hominum 'me- 25
moriam potentiæ Dei sempiternam celebrantium: 'hãc gratiam tibi impertiat Deus ad excellentiam perpetuam, 'vt te bonis locupletet, 'eo quòd pro generis nostri afflictione vitæ tuæ non pepercisti: sed rectam coram Deo nostro viã ingressa, ruinæ nostræ subuenisti. Et subiecit omnis populus, 'Esto, fiat.

19 Et proferẽs de pera caput Holophernis ostẽdit illis, dicẽs Ecce, caput Holophernis principis militiæ Assyriorũ: & ecce conopeum illius, in quo recũbebat in ebrietate sua, vbi per manũ fœminæ percussit illum Dominus Deus noster.

20 Viuit autem ipse Dominus, quo-
21 niam custodiuit me Angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantẽ, & inde huc reuertentem: & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari: sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra. Psal.105.a.b & 106.a.

21 Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

22 Vniuersi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam, Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.

23 Porrò Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam, Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram.

24 Benedictus Dominus qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorũ no-
25 strorum.

Qui hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum qui memores fuerint virtutis Domini in æternũ. pro quibus non pepercisti animæ tuæ propter angustias & tribulationem generis tui: sed subuenisti ruinæ ante conspectũ Dei nostri. D

26 Et dixit omnis populus, Fiat, fiat.

27 Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith, Deus Israel, cui tu testimonium dedisti quòd vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit in hac nocte in manu mea.

28 Et vt probes quia ita est, ecce caput Holophernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens, Quum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua.

29 Videns autem Achior caput Holophernis, angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius.

30 Postea verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit,

31 Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

Cap. XIIII.

Caput Holophernis in muro suspenditur.

PORrò autem Iudith eos ita est alloquuta, Agite fratres, audite 1
me, & hoc caput acceptũ, in pĩna murorũ nostrorũ suspẽdite.

Quúmque 'diluxerit dies, ac sol super terrã extiterit, arma bel- 2
li quisque vestra capietis, atque ex vrbe viri cum duce vobis dato erumpetis, vt in campum descensuri in primam stationem Assyriorum, nec tamen descendentes.

Tum illi 'arreptis vniuersis armis suis in sua contendent castra, 3
vt duces copiarum Assyriacarum excitent: atque ad Holophernis tabernaculum accurrent,

Quo non inuento, terror ingruet in illos, & à conspectu vestro 4
diffugient.

Tũ verò vos insequentes vnà cum iis qui fines Israelis incolũt, 5

Cap. XIIII.

1 DIxit autem Iudith ad omnem populũ, Audite me fratres, Suspẽdite caput hoc super muros nostros: 2.Mach.15.e.g.

2 Et erit quum exierit sol, accipiat vnusquisque arma sua, & exite cum impetu: non vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes.

3 Tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam.

4 Quúmque duces eorũ cucurrerint ad tabernaculum Holophernis, & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatũ, decidet super eos timor:

5 Quũq; cognoueritis fugere eos, ite post

21 Neque ille vllum in me fœdum, &c. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἁμάρτημα μετ' ἐμοῦ εἰς μίασμα καὶ αἰσχύνην. & non fecit peccatum mecum in pollutionem & confusionem. id est, non sum ab eo polluta aut corrupta cum mea maxima infamia, sed casta atque integra seruata.

23 Benedicta es tu à Deo altiss. εὐλογητὴ εἶ σὺ τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ. Benedicta es tu Deo altissimo. i. eius beneficio fœlix & fortunata, quæ ad tantum támque præclarum facinus ab eo delecta, adhibitáque fueris. 24 Et benedictus est Dominus καὶ εὐλογημένος Κύριος. id est celebrandus ac prædicandus. hoc enim loco εὐλογεῖσθαι alia significatione accipitur pro laudari.

25 Quoniam nunquam recedet spes tua ab animo hominũ ὅτι οὐκ ἀποστήσεται ἡ ἐλπίς σου ἀπὸ καρδίας ἀνθρώπων. Quia nunquã elabetur è memoria hominum ea spes & fiducia quam in Deo reposuisti. eius enim memoria apud homines vigebit omnibus ætatibus. Memoriam potentiæ Dei semp. celeb. μνημονευόντων ἰσχὺν θεοῦ ἕως αἰῶνος. qui memores fuerint virtutis Dei vsque in seculum. aut, qui perpetuò potentiam Dei commemorabunt. Hanc gratiam tibi impertiat ποιήσαι σοι αὐτὰ ὁ Θεὸς εἰς ὕψος αἰώνιον. faciat tibi hæc Deus in exaltationem sempiternam, id est, conferat hæc ad æternam gloriam tuam. Vt te bonis locupletet, τοῦ ἐπισκέψασθαί σε ἐν ἀγαθοῖς. vt visitet te in bonis. id est, beneficentia te sua prosequatur. aut, beneficiis suis afficiat & augeat. Eo quòd vitæ tuæ non pepercisti pro generis nostri afflictione: ἀνθ' ὧν οὐκ ἐφείσω τῆς ψυχῆς σου διὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους ἡμῶν. pro eo quòd animæ tuæ nõ pepercisti. id est, nullam vitæ tuæ rationem habuisti quum gens nostra affligeretur. in nostra summa calamitate periculum adiisti. Esto, fiat. γένοιτο, γένοιτο. Fiat, fiat. comprobatio est superioris precationis summo totius populi consensu facta.

IN CAPVT XIIII.

2 Diluxerit dies, ac sol super terr. &c. διαφαύσῃ ὁ ὄρθρος, καὶ ἐξέλθῃ ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν γῆν. illuxerit diluculũ, & exierit sol super terrã. id est exortus fuerit. 3 Arreptis vniuersis armis suis ἀναλαβόντες οὗτοι τὰς πανοπλίας αὐτῶν. quum sumpserint vniuersa arma sua, quibus à pedibus ad caput armantur homines. hoc enim significat πανοπλία genus armorum ad integram totius corporis munitionem comparatum.

illos fecuri, quoniam Dominus contereret eos fub pedibus veftris.

per vias fuas illos profternite. Verùm antequam hæc fiant, accerfite mihi Achiorem Ammonitam, vt confpectum agnofcat eum qui domum Ifraelis tantopere cõtempferat, atque ipfum ad nos, tanquam ad mortem, miferat. Vocatus eft ergo Achior ex domo Oziæ: qui vt venit, & caput Holophernis in manu cuiufdã viri in cõcione populi vidit, in faciem prolapfus, animóque defectus eft. poftquam verò eum releuarunt, accidit ad pedes Iudith, eiúfque faciem adorauit, & dixit, Celebrãda es tu per omnia Iudæ tabernacula, atque apud omnes Gentes quæ fama nominis tui commotæ fuerint. fed nunc enuntia mihi quæ tu per hofce dies gefferis. Et narrauit ei Iudith quæcunque egiffet, ex qua primùm die fuerat egreffa, vfque ad tempus quo ad eos loquebatur. poftquam autem finem loquendi fecit, populus magna voce iubilans, lætos per vrbem fuam clamores extulit.

B Tunc Achior videns virtutẽ quam fecit Deus Ifrael, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circũcidit carnẽ præputii fui, & appofitus eft ad populum Ifrael, & omnis fucceffio generis eius vfque in hodiernum diem.

6 Achior verò quum vidiffet omnia quæ Deus Ifraeli fecerat, fummam Deo fidem habuit, & carne præputii fui circuncifa, fe ad domum Ifraelis vfque ad hunc diem adiunxit.

Achior relicta gentilitate, credit Deo, & circũciditur.

Mox autẽ vt ortus eft dies, fufpẽderũt fuper muros caput Holophernis, accepitq; vnufquifque vir arma fua, & egreffi fũt cũ grãdi ftrepitu & vlulatu.

7 Quum autem dies illuxiffet, capite Holophernis de muris fufpenfo, omnes viri fumptis armis in fpiram circumeũtes, ad afcẽfum montis egreffi funt: quos Affyrii confpicati, nuntios ad fuos centuriones dimiferunt: illi porrò duces ac tribunos omnéfque fuos principes,

Iudæi facto armorũ ftrepitu Affyrios impetũt.

Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holophernis cucurrerunt.

8 Atque ad tabernaculũ Holophernis peruenerũt: præfectóque vniuerfæ domus eius dixerunt, Excita verò dominum noftrum, quoniam ferui ifti ad nos in pugnam defcẽdere aufi funt, vt prorfus exterminentur.

9 Porrò hi qui in tabernaculo erant venientes, & ante ingreffum cubiculi perftrepentes, excitandi gratia, inquietudinem arte moliebãtur, vt non ab excitantibus, fed à fonantibus Holophernes euigilaret.

C 10 Nullus enim audebat cubiculum virtutis Affyriorum pulfando aut intrando aperire.

11 Sed quum veniffent eius duces ac tribuni, & vniuerfi maiores exercitus Regis Affyriorum, dixerunt cubiculariis,

12 Intrate, & excitate illum, quoniam egreffi mures de cauernis fuis, aufi funt prouocare nos ad prælium.

Tunc ingreffus Vagao cubiculũ eius, ftetit ante cortinam, & plaufum fecit manib' fuis: fufpicabatur enim illum cum Iudith dormire.

13 Tũc ingreffus Bagoas pulfauit atrium tabernaculi, quòd eum cum Iudith dormire fufpicaretur.

Sed quum nullum motum iacẽtis fenfu aurium caperet, acceffit proximans ad cortinã, & eleuãs eã, vidẽnfque cadauer abfq; capite Holophernis in fanguine fuo tabefactũ iacere fuper terrã, exclamauit voce magna cum fletu, & fcidit veftimenta fua.

14 Quum autem eum nemo exaudiret, dimotis foribus in cubiculum ingreffus, inuenit illum proiectum in lecto, & adẽpto capite mortuum. tum voce magna exclamans cum fletu ac gemitu & valida vociferatione, veftimenta fua difcidit.

Et ingreffus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit foras ad populum,

15 Atque etiam ingreffus in tabernaculum vbi Iudith recumbere folebat, quum eam non inueniffet, ad populũ profiliit, vociferãs,

Et dixit, Vna mulier Hebræa fecit cõfufionem in domo regis Nabuchodonofor. ecce enĩ Holophernes iacet in terra, & caput eius non eft in illo.

16 Serui nefas admiferũt: vna mulier Hebræa ignominiam in domum regis Nabuchodonoforis intulit: nam ecce humi proftratus Holophernes, nec caput eius in eo eft.

Quod quũ audiffent principes virtutis Affyriorum, fciderũt omnes veftimẽta fua, & intolerabilis timor & tremor cecidit fuper eos. & turbati funt animi eorum valde.

17 Hæc verba quum principes exercitus Affyriaci audiuiffent, tunicas fuas dilacerarunt, atque animo vehemẽter perturbati funt,

Et factus eft clamor incomparabilis in medio caftrorum eorum.

18 Clamórque & maxima vociferatio mediis in caftris exorta eft.

Cap. XV.

QVũmque omnis exercitus decollatũ Holophernẽ audiffet, fugit mens & cõfilium ab eis, & folo tremore & metu agitati, fugæ præfidium fumunt,

1 TVm etiam qui erant in tabernaculis, quũ hæc audiffent, obftupuerunt fuper eo quod factum fuerat,

Holopherne mortuo Affyrii fugam capiũt.

Ita vt nullus loqueretur cũ proxi-

2 Ingruentéque in eos metu ac terrore, non erat quifquam qui in

5 Tantopere contempferat, τὸν ἐκφαυλίσαντα. vilipenderat, fpreuerat, atque pro nihilo duxerat. Animóque defectus eft. καὶ ἐξέλυ-
ϑη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. & defecit fpiritus eius .i. admiratione tantæ rei geftæ confternatus eft, & defecit animo. hoc enim fignificat ἐκλύεσϑαι,
idem quod λειποϑυμεῖν. & ἔκλυσις, eiufmodi animi confternatio, & quafi quædam virium omnium diffolutio. Eum releuarunt, ἀνέ-
λαβον αὐτόν. fufceptum erexerunt. Quidam vertunt, recreauerunt. fed verbum ἀναλαμβάνειν hoc loco magis fignificat proftratum humi, manu apprehenfum excitare ac erigere. Lætos clamores ext. καὶ ἔδωκαν φωνὴν εὐφρόσυνον. dederunt vocem iucundam .i. clamorem ediderunt gratulationis plenũ, fummæque lætitiæ indicem. 6 Summam Deo fidem hab. ἐπίστευσε τῷ Θεῷ σφόδρα. vehementer Deo credidit. Quidam vertunt, magnopere Deo fifus eft. fed verbum eam fidem fignificat qua homo, magnitudine earum rerum adductus, veram religionem eft amplexus, quum antea incredulus ab ea abhorreret. Se ad domum Ifraelis adiunxit. καὶ προσετέϑη εἰς τὸν οἶκον Ἰσραήλ. additus eft [aut, adiunctus] ad domum Ifrael .i. ad populum Dei aggregatus. 8 Præfectóque vniuerfæ domus eius τῷ ὄντι ἐπὶ πάντων τῶν αὐτοῦ. curatori omnium rerum eius. qui erat œconomus, ac totius domus gubernator. is autem erat Bagoas.
14 Dimotis foribus διασχίσας. difiectis foribus. aut, apertis. 16 Serui nefas admiferunt: ἠϑέτησαν οἱ δοῦλοι. præuaricati funt ferui. rem nefariam quam non licebat, defignarunt. Hoc enim loco ἀϑετεῖν dicitur de feruis rebellibus, qui aduerfus dominos infurgunt. Propriè enim in hoc genere hominum & conditione feruili fignificat imperium fuperiorum reiicere ac repudiare. Ignominiam in domum intulit: ἐποίησεν αἰσχύνην εἰς τὸν οἶκον. fecit dedecus in domum. i. importauit. magnáque infamia domum Regis affecit, fummo eius imperatore ita interfecto. Nec caput eius in eo eft. καὶ ἡ κεφαλὴ οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτῷ. quoniã abfciffum à Iudith, ab eáque ablatũ erat.

conspectu proximi sui consisteret:

Sed simul omnes per omnes vias tam campestres quàm mõ- 3
tanæ regionis diffugerunt.

At que ii quoque qui circa Betuliam montoso in loco castra 4
posuerant, in fugam conuersi sunt. tunc ergo bellicosissimi qui-
que Israelitarum se in eos effuderunt.

Et misit Ozias Betomastham, Bebai, Chobai, Cholam, atque in 5
omnes fines Israeliticos, qui gestæ rei nuntium perferrent, vt ad
cædem hostium cuncti prorumperent.

Eo igitur accepto nuntio Israelitæ vno animi impetu irrue- 6
runt in eos, & vsque ad Chobai ceciderunt. aduenerunt item &
Hierosolymitani, atque ex tota mõtana regione, ad quos nũtius
quoque rerum in castris hostiũ gestarũ peruenerat. præterea Ga-
laaditæ & Galilæi, qui illos maxima plaga vltra Damascũ ad vsque fines ipsius profligarunt.

Filii Israel spoliis Assyriorum ditantur.

Reliqui verò incolæ Betuliæ castra Assyriorum inuaserunt, 7
atque ex præda illorum magnas diuitias adepti sunt.

Reliquiis potiti sunt Israelitæ è cæde reuersi, vicíque ac ciuita- 8
tes tam montanæ quàm campestres magnam vim spoliorũ ob-
tinuerunt, quorum ingens erat copia.

Benedicitur Iudith à pontifice & populo.

Venerunt autem Ioacim pontifex maximus & senatus Israeli-
tarum Hierosolymis commorantium, cõfirmaturi beneficia qui- 9
bus Deus Israelitas affecerat, tum etiam vt viderent Iudith, eám-
que benignè salutarent.

Qui ad ipsam ingressi, vno animo gratulati sunt ei, ac dixerũt, 10
Tu excellentia Hierosolymæ, tu ingens Israelis lætitia, tu præ-
clara generis nostri gloriatio.

Tu hæc omnia confecisti manu tua, iisque beneficiis Israelitas 11
affecisti, ac Deus suo eos fauore prosequutus est. Benedicta sis
apud Deum omnipotentem in æuum sempiternum.

Et subiecit vniuersus populus, Esto. 12

Cæterùm populus castra diebus triginta deprædatus, taberna- 13
culum Holophernis, & omne argentum, lectos, pelues, omném-
que eius supellectilem Iudith dedit. quæ accepta illa mulæ suæ
iunctísque plaustris congesta imposuit.

Tũ concurrerunt videndæ eius causa mulieres omnes Israeli- 14
ticæ, eámque collaudauerũt, atque vnà ei chorũ statuerunt. ipsa
verò thyrsos manibus acceptos, mulieribus quæ vnà secum ade-
rant, distribuit.

Et imposita sibi sociæque suæ corona oleagina, choreã vniuer- 15
so populo ducens, omnibus mulieribus præibat. Viri verò Israe-
litæ omnes armati subsequebantur cum coronis, atque hymnis
quos ore suo decantabant.

mo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus, euadere festinabant Hebræos quos armatos super se venire audierant, fugientes per vias camporum & semitas collium.

3 Videntes itaque filii Israel fugientes, sequuti sunt illos: descenderúntque clangẽtes tubis, & vlulantes post ipsos.

4 Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israelis vno agmine persequentes, debilitabant omnes quos inuenire potuissent. B

5 Misit itaque Ozias nuntios per omnes ciuitates & regiones Israel.

6 Omnis itaque regio, omnisq; vrbs electam iuuentutem armatam misit post eos, & persequuti sunt eos in ore gladii, quousque peruenirẽt ad extremitatem finium suorum.

7 Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum: & prædã quã fugientes Assyrii reliquerant, abstulerũt, & onustati sũt valde.

8 Ii verò qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum abstulerunt secum: ita vt non esset numerus in pecoribus & iumentis & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum. C

9 Ioachim autẽ summus pontifex, de Ierusalẽ venit in Bethuliã cũ vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith.

10 Quæ quum exisset ad illum, benedixerũt eam omnes vna voce, dicentes, Tu gloria Ierusalẽ, tu lætitia Israel, tu honorificẽtia populi nostri.

11 Quia fecisti viriliter, & confortatũ est cor tuum, eo quòd castitatẽ amaueris, & post virũ tuũ, alterũ nescieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternũ. D

12 Et dixit omnis populus, Fiat, fiat.

13 Per dies autẽ triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorũ à populo Israel.

14 Porrò autem vniuersa quæ Holophernis peculiaria fuisse probata sũt, dederunt Iudith, in auro, & argẽto, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi à populo.

15 Et omnes populi gaudebãt cũ mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis, & citharis.

IN CAPVT XV.

3 Simul omnes diffug. ὁμοθυμαδὸν ἔφυγον. vnanimiter effusi, fugerunt. vno eodémque animi impetu in fugã se coniecerũt. 4 Se in eos effud. ἐξεχύθησαν ἐπ' αὐτούς. effusi sunt super eos. irruerunt in eos. 6 Maxima plaga proflig. ἐκόψαντο αὐτοὺς πληγῇ μεγάλῃ. magna cæde atque hominum strage facta illos quasi coruu insequentes propulerunt, atque è Iudæa exterminauerunt. ἐκόψαντο enim hoc loco est quasi coruu impetendo insequendóque profligare aut dissipare. 9 Confirmaturi beneficia τὰ ἀγαθὰ στῆσαι. i. vt authoritate sua & oratione beneficia à Deo collata comprobarent, atque illustrarent. quemadmodum Melchisedec fecit in ea victoria quam Abrahã aduersus quatuor Reges adeptus est. Gene. 14. Eámque benignè salut. καὶ λαλῆσαι μετ' αὐτῆς εἰρήνην. vt loquerẽtur cum ea pacẽ. i. vt pacem & fœlicitatẽ ei precarentur. 10 Vno animo gratulati sunt ei, εὐλόγησαν αὐτὴν ὁμοθυμαδόν. vnanimiter benedixerunt eã. i. gratulati ac bene precati sunt ei summo cõsensu atque vno eodémque ore. Tu excellentia Hierosolymæ, σὺ ὕψωμα Ἱερουσαλήμ. Tu exaltatio. i. gloria eius. 11 Ac Deus suo eos fauore prosequutus est. καὶ εὐδόκησεν ἐπ' αὐτοῖς ὁ Θεός. & cõplacuit in eis Deus. i. sua beneuolentia & gratuito fauore eos est cõplexus, nullis eorum meritis, sed sua sola misericordia inductus. hoc enim significat εὐδοκεῖν & ἡ εὐδοκία. 14 Atque vnà ei chorũ statuerunt. καὶ ἐποίησαν αὐτῇ χορὸν ἐξ αὐτῶν. & fecerunt ei chorum ex eis. i. certos ordines mulierum saltantium confecerunt, ad gratulationem lætitiámque eius victoriæ à Deo collatæ celebrandam.

Cap.XVI.

1 TVnc cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens,

2 Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouũ, exultate & inuocate nomen eius.

3 Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.

4 Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.

5 Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cuius multitudo obthurauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.

6 Dixit se incensurum fines meos: & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædã, & virgines in captiuitatem.

7 Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eũ in manus fœ-

B minæ, & confodit eum. 8

Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filii Titan percusserunt eum: nec excelsi gigantes imposuerũt se illi, sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum.

9 Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israel.

10 Vnxit faciem suã vnguento, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendũ illum.

11 Sãdalia eius rapuerũt oculos eius: pulchritudo eius captiuã fecit animã eius, amputauit pugione ceruicẽ ei⁹.

12 Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius.

13 Tunc vlulauerunt castra Assyriorũ, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

14 Filii puellarum compunxerũt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

15 Hymnum cãtemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo nostro.

16 Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua. & quem su-

17 perare nemo potest.

Gen.1 Psal.32.b.9 Tibi seruiat õmis creatura tua: quia dixisti & facta sũt, misisti spiritũ tuũ, &

C creata sũt, & nõ est q resistat voci tuæ. 18

Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis, petræ sicut cera, liquescent ante faciem tuam.

19 Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20 Væ gẽti insurgẽti super genus meũ: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicii visitabit illos.

Cap.XVI.

1 EXorsa autẽ est Iudith hoc carmẽ gratulatoriũ inter omnes Israelitas: & vniuersus popul⁹ hãc laudẽ maxima voce decãtauit,

2 Dixitque Iudith, Ordimini Deo meo tympanis, Domino meo cymbalis canite, modulamini carmen ei, extollite laudem, & nomen eius inuocate.

3 Quoniam Deus est profligator bellorum, qui posuit in medio populi castra sua, & de manu persequentium me vindicauit.

5 Venit Assyrius è montibus, ab Aquilone venit cum copiarum suarum myriadibus: quarum multitudo torrentes interclusit, vallésque equitatus operuit.

6 Dixit se fines meos igni vastaturum, gladióque sublaturum iuuenes meos, lactentes solo allisurũ, prædæ daturũ infantes meos, & virgines meas direpturum.

7 Dominus omnipotens eos manu fœminæ frustratus est.

8 Neque enim iuuenũ opera robustus occubuit, nec percusserũt eum filii Titanum, nec excelsi gigantes eum aggressi sunt: sed Iudith filia Merari pulchritudine vultus sui illum confecit.

9 Quum enim exuisset vestitum viduitatis suæ, vt laborantes Israelitas extolleret,

10 Facie sua vnguento peruncta, & redimitis mitra capillis suis, stola linea, quam sumpsit, illum decepit.

11 Sandalium eius oculum hominis rapuit, & pulchritudo eius animum illius cepit: ceruicem ipsius penetrauit acinaces.

12 Persæ exhorruerũt audaciã ei⁹, Mediq; ei⁹ cõfidẽtiã stupuerũt.

13 Tum iubilarunt humiles mei, & infirmi exclamauerunt: territíque sunt illi, & sublato clamore in fugam conuersi.

14 Filii puellarũ confoderunt illos, atque vt seruos fugitiuos vulnerauerunt, ac acie Domini Dei mei interierunt.

15 Carmen ac laudem cantabo Domino,

16 Magn⁹ es Domine, & gloriosus, admirãdus viribus atq; inuict⁹.

17 Vniuersum tibi seruiat tuũ opificiũ, quoniã iussisti, & extitit: misisti Spiritum tuum, & prodiit: nec est qui resistat voci tuæ.

18 Mõtes enim à fundamẽtis cõmouebũtur cũ aquis, petræque in modũ ceræ à cõspectu tuo liquescẽt: quũ iis qui te timẽt sis propitius. Quoniã paruum apud te est omne quanuis gratum odore sacrificium, omnisque holocausti crematus adeps minimus

19 Qui verò Dominum reueretur per omnia, magnus est.

20 Væ gentibus quæ in genus meum insurgunt: Dominus eas vindicabit in die iudicii,

IN CAPVT XVI.

1 Exorsa autem est Iudith hoc carmen gratulatoriũ inter omnes Isr. ἐξῆρχεν Ἰουδὶθ τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην ἐν παντὶ Ἰσραήλ. Et exorsa est cantare Iudith confessionẽ hanc in omni Israel. i. ipsa prima præcinẽs, carmen hoc instituit ad laudẽ Dei cõpositum, & ἐξῆρχε... ἐξομολόγησις enim vt apud Hebræos תודה, significat laudationem aut gratiarum actionem laudes Dei complectentem. idem significat quod ὕμνος. Maxima voce decantauit. ὑπερφώνει. magna & clara voce canebat, quæ ab omnibus exaudiretur. in quo pia animi alacritas significatur.

2 Modulamini carmen ei, ἐναρμόσασθε αὐτῷ ψαλμούς. numerose ei psalmos canite, apto ac numeroso concentu laudes eius canite. hinc ἁρμονία dicitur vocum, sonorumque compositio & consensio.

3 Me vindicauit. ἐξείλετό με. eripuit ac liberauit.

6 Direpturum. σκυλεῦσαι. deprædaturum vel quasi prædam abacturum.

7 Frustratus est. ἠθέτησεν. id est, eorum conatus irritos fecit, atque ita eorum consilia institutáque euertit. Sic Dominus solet improborum cogitationes spésque eludere.

8 Illum confecit παρέλυσεν αὐτόν. cum dissoluit, id est euertit.

11 Animum illius cepit: ᾐχμαλώτισε ψυχὴν αὐτοῦ. captiuam fecit animam eius, illectum amore eius.

14 Filii puellarum confod. illos, υἱοὶ κορασίων κατεκέντησαν αὐτούς. Filii puellarum compunxerunt eos. Id est homines imbelles atque delicati, viribus non comparandi cum hostibus, eos tamen percusserunt ac sauciarunt. Causam subiungit potentiam Dei.

17 Vniuersum opificium πᾶσα ἡ κτίσις. omnis creatura, id est quæcunque à te condita sunt atque effecta, quæ te dominum debent agnoscere, tibique seruire. quemadmodum Psal. 119. 22, ea omnia serui Dei appellantur quæ ad nutum ipsius parata sunt atque addicta.

Misisti spiritum tuum, & prodiit: ἀπέστειλας τὸ πνεῦμά σου, καὶ ᾠκοδόμησε. misisti spiritum tuum, & ædificauit. Id est viuificauit aut produxit. omnia enim verbo Domini Spirituque eius extiterunt, eodémque conseruantur. quemadmodũ est in Psal. 104. d. 30. Mittis spiritũ tuum, & creantur, & innouas faciem terræ.

18 Quoniam paruum apud te est omne quanuis gratum odore sacrificium, ὅτι μικρὸν σοῦ πᾶσα θυσία εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. quoniam paruum tibi omne sacrificium in odorem suauitatis. Hoc ambiguum sensum habere potest, vel vt reddimus, quantumuis sit odoratum aut pretiosum: vel, quod apud te nullam boni odoris suauitatem habeat, tibique non sit acceptum neque gratum, sic intelligi potest quod sequitur.

Omnisque holocausti crematus adeps minimus. καὶ ἐλάχιστον πᾶν στέαρ εἰς ὁλοκαύτωμά σου. & minimus omnis adeps in solidum sacrificium tuum.

Vt immittat in corpora eorum ignem ac vermes, quorum per- 21
petuo sensu lugeant.

Parta victoria venit omnis populus in Ierusalem ad adorandum.

Vt autem venerunt Hierosolymam, adorauerunt Dominum, 22
& lustrato populo, holocausta sua ʺgratuitáque donaria ac mu-
nera obtulerunt.

Iudith verò omnem supellectilem Holophernis, quam à popu 23
lo sibi datam acceperat, dedicauit, & conopeum quod ipsa è cubi
culo eius abstulerat, donarium Domino consecrauit:

Ac tribus quidem mensibus populus Hierosolymis ʺcoram San 24
ctuario lætitiam celebrauit, quibuscum Iudith ibi permansit.

Exactis autem illis diebus, ad suam quisque possessionem se re- 25
cepit. Iudíthque Betuliam reuersa, in bonis suis habitauit.

Fuit autem Iudith ætate sua per totam terram gloria illustris, 26
ʺmultósque procos habuit.

Nullus vir tamen eam cognouit omni tẽpore vitæ eius, ex quo 27
Manasses vir eius mortuus, ʺatque ad populũ suũ aggregatus est.

ʺEa igitur processit ad claritatem eximiam, donec in domo 28
viri sui ad centesimum quintum annum ʺætatis peruenit: & ma

Iudith moritur.

numissa ancilla sua, Betuliæ obiit, ac sepulchro viri sui Manassis mandata est.

Luxítque eam domus Israel septem diebus. cæterùm priusquã 29
moreretur, bona sua distribuit iis qui Manassi viro suo sibíque ge
nere proximi erant.

Non extitit autẽ in vita Iudith, nec post mortem quidem eius, 30
multis temporibus, ʺqui Israelitis terrorem vllum afferret.

31 Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.

Dabit enim ignẽ & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum. 21

Et factum est post hæc, omnis populus post victoriã venit in Ierusalem adorare Dominũ, & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta & vota, & repromissiones suas. 22

Porrò Iudith vniuersa vasa bellica Holophernis quæ dedit illi populus, & conopeum quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, | obtulit in anathema obliuionis. 23 1.Reg.21.b

Erat autem populus iucundus secũdum faciem sanctorũ, & per tres mẽses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith. 24

Post dies autem illos vnusquisque rediit in domum suam: & Iudith magna facta est ĩ Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel. 25

Erat etiam virtuti castitas adiuncta, ita vt non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defũctus est Manasses vir eius. 26

Erat autem diebus festis procedẽs cum magna gloria. 27

Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque: & dimisit abrã suam liberam, 28

Et defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia. | luxitque illam omnis populus diebus septem. 29 Gen.50.b

In omni autem spatio vitæ eius nõ fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. 30

22 Gratuitáque donaria ἢ τὰ ἑκούσια αὐτῶν. & volũtaria sua, scilicet munera quæ liberaliter vltróq; offerũtur, præter ea quæ ex Lege necessarióque debebãt. 24 Corã Sãctuario κατὰ πρόσωπον τῶν ἁγίων. in cõspectu sanctorũ. aut, sacrorũ. Sed hoc nomine Sanctuariũ significatur. 26 Multósque procos hab. πολλοὶ ἐπεθύμησαν αὐτήν. multi cupierunt eam habere scilicet vxorem. 27 Atque ad populum suum agg. καὶ προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτῆς. ad populum suũ appositus. Aliquando dicitur, ad patres suos additus. quæ loquendi forma significat, eos qui moriuntur, ex hac vita ita excedere vt in aliam concedant & commigrent. 28 Ea igitur processit, &c. καὶ προσβαίνουσα ἦν μεγάλη σφόδρα. Et procedens erat magna valde. i. vnà cum progressu ætatis, magnum incrementum nominis & gloriæ est consequuta. 30 Qui Israelitis terror vll. affer. ἢ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. non erat qui filios Israel terrefaceret. Quo verbo significat eos summa pace ac tranquillitate vsos fuisse, sine vllo bellorum metu.

Liber Esther, Hebraice מגלת אסתר volumẽ Esther.

Ex doctioribus Hebræorum alter dicit Mardochæum fuisse huius historiæ scriptorem: quod colligit ex eo quod capite nono huius libri, versu 20, scribitur his verbis, Scripsit itaque Mordochái verba hæc, &c. Quæ autẽ hic gesta leguntur, acciderunt tempore captiuitatis, quãdo omnes Iudæi apud Persas, Medos, Assyrios, & Chaldæos in exilio agebant.

NOVA EX HEBRAEO TRALATIO.

Cap. I.

Assuerus conuiuiũ parat principibus suis vt potentiã & gloriã suam omnibus ostentet.

ʹAccidit In diebus ʺAnhaשׁsuerówשׁ (is est Anhaשׁsuc- 1
rowשׁ qui regnabat ab India vsq; ad AEthío-
piam super centum & viginti septem prouincias.)

In diebus *inquam* illis ʺquum sederet rex ipse Anhaשׁsuerówשׁ super 2
solium regni sui quod erat in שׁSuשׁsán regia:

Anno tertio ex quo regnare cœpit, fecit conuiuiũ cunctis prin 3
cipibus suis, atque seruis suis: ʺrobur *autem* Persidis & Mediæ, satra-
pæ videlicet, & principes prouinciarum *erant* ʺcoram illo,

VETVS.

Cap. I.

In Diebus Assueri qui regnauit ab India vsque AEthiopiã super centum viginti septem prouincias: 1

Quando sedit in solio regni sui (Susan ciuitas regni eius exordium fuit) 2

Tertio igitur anno imperii sui fecit grande conuiuiũ cunctis principibus, & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorũ inclytis, & præfectis prouinciarum coram se, 3

VARIAE INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Accidit ויהי Ad verbũ, Et fuit. Hic ו conuertendi futurum in præteritũ, non copulãdi munere fungitur. Anhaשׁsuerówשׁ אחשורוש Quis fuerit Assuerus iste qui Esther Iudæam duxit in vxorem, dubium est. Hebræi vno consensu scribunt istum Assuerũ genuisse ex Esther Darium Persam, cuius regni anno secũdo fuit extructum templum Ierosolymitanum. Fuit & alius Darius Medus, sed qui istum aliquot annis præcesserit. Componitur autem nomen ex tribus integris, אחש magnus, & ו id est &, atque רוש caput. 2 Quum sederet rex, &c. כשבת המלך וגו'. q. d. quum rebus summa trãquillitate & alta pace frueretur, posteaquam redegerat in potestatem suã quicquid erat ab India vsque ad AEthiopiam: quũ inquam victis hostibus sederet in solio suo quod erat in Susan vrbe illa regia metropolitana. 3 Robur *autem* Persidis, &c. חיל פרס וגו' Subaudiendum aliquid, cuiusmodi, Facto autem conuiuio robur Persidis, &c. id est potentissimi quique Persidis ac Mediæ, nempe satrapæ, &c. Coram illo, לפניו i. remanserunt coram illo in aula, & cum eo versabantur.

Vt oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui, ac magnitudinem, atque iactantiã potentiæ ſuæ, multo tempore, centũ videlicet & octoginta diebus.

Quúmque implerẽtur dies cõuiuii, inuitauit omnẽ populũ q inuẽtus eſt in Suſan à maximo vſq; ad minimũ: & iuſſit ſeptem diebus cõuiuium præparari in veſtibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu cõſitũ erat.

Et pendebant ex omni parte tentoria ærei coloris, & carbaſini ac hyacinthini, ſuſtentata funibus byſſinis B atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erãt, & colũnis marmoreis fulciebãtur: lectuli quoq; aurei & argẽtei ſuper pauimẽtũ ſmaragdino & pario ſtratũ lapide, diſpoſiti erant: quod mira varietate pictura decorabat.

Bibebant autem qui inuitati erant aureis poculis, & aliis atque aliis vaſis cibi inferebantur: vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat,

Abundans & præcipuũ ponebatur: nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum: ſed ſicut Rex ſtatuerat, præponens mẽſis ſingulos de principib⁹ ſuis, vt ſumeret vnuſq(ſq; quod vellet.

Vaſthi quoque regina fecit cõuiuiũ fœminarũ in palatio, vbi Rex Aſſuerus manere conſueuerat.

Itaque die ſeptimo, quũ Rex eſſet hilarior, & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero, præcepit Mauman & Bazatha, & Harbona, & Bagatha & Abgatha & Zethar & Charchas, ſeptem eunuchis qui in conſpectu eius miniſtrabant,

Vt introducerent reginã Vaſthi coram Rege, poſito ſuper caput ei⁹ diademate, vt oſtẽderet cunctis populis C & principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde.

Quæ renuit, & ad Regis imperiũ quod per eunuchos mandauerat, venire cõtempſit. Vnde iratus Rex, & nimio furore ſuccenſus,

Interrogauit ſapientes (qui ex more regio ſemper ei aderãt, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges ac iura maiorum:

Erãt autẽ primi & proximi, Charſena & Sethar & Admatha & Tharſis & Mares & Marſana & Mmuchan, ſeptẽ duces Perſarũ atque Medorũ, qui videbant faciem Regis, & primi poſt eum reſidere ſoliti erant.)

Cui ſententiæ Vaſthi Regina ſubiaceret, quæ Aſſueri Regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, facere noluiſſet.

Reſponditque Mamuchan, audiente Rege, atque principibus, Non ſolum Regem læſit regina Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes qui ſũt in cũctis prouinciis regis Aſſueri.

4 ʹTantiſper dum ille oſtentaret diuitias gloriæ regni ſui, & honorem decorisʹ magnitudinis ſuæ diebus multis, *nempe* centum octoginta diebus.

5 Quúmque impleti fuiſſent dies illi, fecit Rex vniuerſo populo qui inueniebatur in שSuשán regia, à maximo vſque ad minimũ, fecit inquam conuiuiũ ſeptẽ diebus, ʹin atrio horti palatii Regis.

6 ʹAulæum candidum, & viride, & color hyacinthinus tenta *erant* funibus byſſinis & purpureisʹ in circulis argẽteis, & columnis marmoreis: lecti aurei & argẽtei diſpoſiti erant ſuper pauimentũ porphyreticum & marmoreum, & parium, & hyacinthinum.

7 ʹPropinabant autem in vaſis aureis, & vaſa à vaſis *erant*ʹ varia: ʹvinum quoque regium multumʹ pro facultate regia.

8 Potatio verò *erat*: ʹſecundum legem, non *erat* qui cogeret: quia ſicʹ præceperat Rex omni magiſtro domus ſuæ, *nempe* vt facerent ſecundum voluntatemʹ cuiuſque.

9 Sed & Vaשthí regina fecit conuiuium fœminarum in domo ʹregia quæ *erat* Regis Anhaשſueróש. Vaſthi regina iuſſu Regis accerſita, recuſat ad eum venire.

10 ʹDie ſeptimo quum exhilaratũ eſſet cor Regis à vino, ʹdixit Mehumán, Biztha, חHarboná, & Bigthá, & Abagthá, Zethár, & Charchás, ſeptem eunuchis, qui miniſtrabant in conſpectu Regis Anhaשſueróש,

11 Vt adducerent Vaשthí reginam in conſpectũ Regis cum diademate regni, ʹvt oſtenderet populis & principibus pulchritudinem eius: quoniamʹ decora aſpectu erat. Vaſthi pulchra.

12 Et renuit regina Vaשthí venireʹ ad mandatum Regis quod per eunuchos mandauerat: vnde iratus eſt Rex valde, ʹiráque eius ſuccenſa eſt in eo.

13 Dixítque Rex ſapientibusʹ ſcientibus tẽpora, (quia talis erat cõſuetudo Regisʹ coram omnibus ſcientibus legem & iudicium:

14 ʹPropinqu⁹ autẽ illi Charשſená, שSethár Admátha, Tharשſíש, Méreס, Marסſená, Memuchán, ſeptem principes Paráס & Madái, ʹvidentes faciem Regis, qui ſedebant primi in regno.)

15 ʹSecundum legem quid faciẽdum de regina Vaשthi, eò quòd non fecit ſermonẽ regis Anhaשſueróש ʹper manũ eunuchorum?

16 Et dixit Memuchán coram Rege & principibus, Nõ contra Regem tãtùm peccauit Vaשthí regina, ſed & aduerſus omnes principes, aduerſúſque omnes populos qui ſunt in omnibus prouinciis regis Anhaשſueróש.

4 Tantiſper dum ille oſtentaret בהראותו Ad verbũ in oſtendendo eum. Magnitudinis ſuæ גדולתו magnificentiæ eius, maieſtatis.
5 In atrio, &c. בחצר גנת בית המלך: Ad verbũ, in veſtibulo horti palatii eius. Anteced. Heb. pro relat. 6 Aulæũ, &c. חור כרפס וגו'
Ad verbũ, Cãdidũ, viride, & color hyacinthinus, tentũ. Sing. pro plur. & color pro rebus coloratis. q.d. aulæa cãdida & viridia, hyacinthinique
coloris tenta erant. In circulis argent. & col. mar. על גלילי וגו' .i. alligata ſemicirculis argenteis, qui infixi erant colũnis marmoreis. Vel
potius, tenebantur & cõprehendebantur aulæa illa funibus byſſinis ſuper ſemicirculos argenteos. i. funibus traiectis per circulos argenteos,
ſiue fibulas argẽteas, & ſuper columnas marmoreas. i. qui funes byſſini fulciebantur & retinebãtur columnis marmoreis. His tentoriis tã pre-
tioſis protegebantur ab iniuria ſolis. 7 Propinabant autem והשקות Porrigebant autem. ſub. vinum. Bibere faciebant. Infinit. eſt
per præt. imperfectum vertendum. Varia: שונים Ad verbũ, iterata. i. diuerſa. q.d. vaſis aureis diuerſis porrigebant vinũ. Pro facul-
tate regia. כיד המלך Ad verbum, ſecundum manum Regis. id eſt vinum regium abundabat pro magnificentia, ſiue munificentia regia. Gal-
licè, *ſelon le pouuoir du Roy, ou comme il appartient a ung Roy.* 8 Secundum legem, כדת .i. hac lege, ſiue certa quadam lege inſtituta.
Præceperat יסד Ad verbum, fundauerat .i. inuiolabiliter obſeruandũ ordinauerat. q.d. potatio certa quadam lege erat inſtituta, nemo
erat qui cogeret ſodalem bibere: quia ſic firmiſſimè ſeruandum præceperat Rex, ne ſcilicet vllus cogeretur: præceperat inquam vnicuique
præfecto domus ſuæ vt facerent pro voluntate & arbitrio vniuſcuiuſque. Cuiuſque. איש ואיש: Ad verbum, viri & viri.
9 Regia, המלכות Ad verbum, regni. i. in regia, ſiue palatio. 10 Die ſeptimo ביום השביעי .i. poſtremo die illius cõuiuii ab Aſ-
ſuero celebrati. Dixit אמר pro mandauit, ſiue præcepit, poſitũ eſt. 11 Vt oſtenderet להראות vt ſpectandã præberet. ſpectare
faceret. Decora aſpectu erat. טובת מראה הוא: Ad verbũ, bona aſpectu ipſa. 12 Ad mandatum, &c. בדבר המלך וגו' Ad verbũ,
in verbo Regis quod in manu eunuchorum: & iratus, &c. Iráque eius, &c. וחמתו בערה בו: Hebraiſmus, furore magno excanduit.
13 Scientibus tẽpora, יודעי העתים .i. qui callebãt quæ retroactis tẽporibus geſta fuerãt à maioribus: qui vetuſta multa exẽpla tenebant
memoria. Corã omnibus ſcientibus, &c. לפני כל יודעי דת ודין: Subaudiendũ aliquid, ſic, talis erat Regis mos introducẽdi corã peritis legis
& iuris, deliberationẽ eorum quæ facere volebat. hoc eſt, referendi de re ardua ad peritos legũ & iurium. Obſeruanda parentheſis quæ pro-
ximo verſu finitur. 14 Propinquus autẽ illi והקרוב אליו Sing. Heb. pro plur. i. qui primæ apud illum erant authoritatis. Vidẽtes
faciẽ, &c. ראי פני וגו' Hebraiſmus, qui verſabantur in cubiculo Regis, & erãt eius familiares, quique primas obtinebant in regno, ſiue in ad-
miniſtratione regni. Obſerua finẽ parentheſis in fine huius verſus. 15 Secundum legem כדת .i. ſecundum rationem legum. Per ma
num eunuch. ביד הסריסים: Hebraiſmus, quem mandauerat per eunuchos.

D

'Egredietur enim verbũ Reginæ ad omnes mulieres, *unde fiet* 'vt 17
contemnant maritos suos in oculis suis, 'dum dicent, Rex Anha-
שsueróשs 'iusserat introduci Vaשsthí reginam ad se, '& non venit.
'Die quoque illo dicẽt 'dominæ Paráסs & Madái quæ audierint 18
facinus Reginæ, omnibus principibus Regis: '& abundè magnus
erit contemptus & ira.
Si *igitur* Regi bonum est, 'egrediatur verbum regium à conspe- 19
ctu eius, & scribatur inter Leges Paráסs & Madái, 'neque transeat,
'quòd nõ veniet Vaשsthí coram Rege Anhaשsueróשs, '*quòd* que re-
gnum eius dabit Rex sodali suæ quæ melior sit illa.
Et exaudiatur verbum Regis quod faciet in toto regno suo, 20
'quanuis magnum sit, & omnes vxores exhibebunt honorem ma-
ritis suis 'tam magnis quàm paruis.

Edictũ Regis de imperio virorũ in vxores.

Et placuit 'hoc verbum in oculis Regis & principum: fecítque 21
Rex iuxta verbum Memuchán.
Et misit epistolas ad omnes prouincias Regis, 'ad singulas pro- 22
uincias 'secundum scripturam suam, & ad singulos populos 'iuxta
linguam ipsorum, *nempe* vt omnis vir dominetur in domo sua, '&
loquatur secundum linguam populi sui. Cap. II.

Quærantur Regi Assuero puellæ, inter quas erat Esther.

POst hæc, quũ quieuisset ira regis Anhaשsueróשs, 'recordatus 1
est ipsius Vaשsthí, & eius quod fecerat, atque eius quod decre-
tum fuerat in eam.
Dixerúntque pueri Regis, ministri eius, 'Quærant Regi puel- 2
las virgines decoras aspectu:
Et constituat Rex præfectos omnibus prouinciis regni sui, qui 3
congregent omnem puellam virginem pulchram aspectu in שSu
שsán regia, 'in domo mulierum, 'in manu Hegé eunuchi Regis,
custodis mulierum, 'détque purificatoria earum.
Et puella illa quæ placuerit ĩ oculis Regis, regnet pro Vaשsthí. 4
Hæc res placuit in oculis Regis, & fecit sic.

Mardochæus adoptat Esther in filiam.

'Vir Iehudæus erat in שSuשsán regia, & nomẽ eius Mordochái 5
filius Iaאír filius שSimשí filii Ciשs, 'vir Iemini.
Qui 'demigrarat è Ieruשsaláim cum transmigratione quæ de- 6
migrauit cum Iechoniáh rege Iehudah, quam demigrare fecerat
Nebuchadnexsár rex Babél.
'Nutriebat autẽ Hadaסsáh ('ea *est* אEסsthér) filiam patrui sui: non 7
enim erat ei pater & mater, *erát*q; puella illa pulchra specie, & de-

Egredietur enim sermo Reginæ ad omnes mulieres, vt cõtemnant viros suos, & dicant, Rex Assuerus iussit vt regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit.

Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Persarum atque Medorum paruipendent imperia maritorum: vnde Regis iusta est indignatio.

Et si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum atque Medorum, quã præteriri illicitum est, vt nequaquam vltra Vasthi ingrediatur ad Regem, sed regnum illius altera quæ melior est illa, accipiat.

Et hoc in omne (quod latissimũ est) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium: & cunctæ vxores tam maiorum quàm minorum deferant maritis suis honorem.

Placuit consiliũ eius Regi, & principibus: fecitque Rex iuxta consiliũ Mamuchan.

Et misit epistolas ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire & legere poterat, diuersis linguis & literis, esse viros principes ac maiores in domibus suis: & hoc per cunctos populos diuulgari.

Cap. II.

HIs ita gestis, postquam Regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi & quæ fecisset, vel quæ passa esset.

Dixerúntque pueri Regis, ac ministri eius, Quærantur Regi puellæ virgines ac speciosæ.

Et mittantur qui cõsiderent per vniuersas prouincias puellas speciosas & virgines, & adducant eas ad ciuitatem Susan, & tradant eas in domum fœminarum sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus & custos mulierũ regiarum: & accipiant mundũ muliebrem, & cætera ad vsus necessaria.

Et quæcunque inter omnes oculis Regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo Regi: & ita vt suggesserant, iussit fieri.

Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair filii Semei filii Cis, de stirpe Iemini,

Qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, 4.Reg.24.b

Qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edissæ, quę altero nomine vocabatur Esther: & vtrunque parentem ami-

17 Egredietur enim verbũ כי־יצא דבר Hebraismus, Diuulgabitur enim factum, &c. i. facinus istud perueniet ad aures omniũ mulierũ. Vt contemnant maritos s. in oc. s. להבזות בעליהן בעיניהן Ad verbum, ad faciendum spernere viros suos in oculis suis. i. arroganter, abiecto omni pudore, & magno fastu, qui declaratur per oculos. q. d. vnde fiet vt abiecto pudore spernant mulieres viros suos. Dum dicent, באמרם Ad verbum, in dicere ipsos. sub. narratores. Phrasis Hebraica, relatiuum sine antecedente: id est dum dicetur, nempe quòd Rex, &c. Iusserat אמר Ad verbum, dixit. Et non venit. ולא־באה: .i. recusauit venire. 18 Die quoque illo והיום הזה quo scilicet facinus Vasthi peruenerit ad aures illarũ. Aut potius vertendum est, Et *de* die illo loquẽtur principes mulieres Persidis & Mediæ, quæ audiuerunt facinus Reginæ, cunctis, &c. i. hanc diem in ore habituræ sunt, & de eo quod factum est hoc die, commentabuntur apud omnes maritos suos. Dominæ שרות principes. i. vxores principum. Et abundè magnus וכדי Ad verbum, & secundum sufficientiam. i. tunc eueniet vt vxores contemnant viros suos, & mariti excandescant in vxores suas. 19 Egrediatur verbum Reg. à consp. e. יצא דבר מלכות מלפניו Hebraismus, promulgetur nomine regio sententia. Neque transeat, ולא יעבור neque prætereat. vel, obliteretur. i. sit sententia irreuocabilis. Quòd nõ veniet אשר ולא־תבוא quòd nunquã ventura sit. Quòdque regnũ eius dabit ומלכותה יתן .i. & dignitatẽ eius regiam daturus sit. 20 Quanuis magnum sit, כי רבה היא Ad verbum, quia magnum est. imperabat enim multis satrapiis & prouinciis. Tam magnis quàm paruis. למגדול ועד־קטן: Ad verbũ, à magno & vsque ad paruum. 21 Hoc verbum in oculis Regis & princ. הדבר בעיני המלך והשרים Hebraismus, hæc sentẽtia Regi & principibus. 22 Ad singulas prouinc. אל־מדינה ומדינה Ad verbum, ad prouinciam & prouinciã. Secundum scripturam s. ככתבה .i. his characteribus scriptas quibus vti solebant illæ prouinciæ. Iuxta linguam ips. כלשונו .i. ea lingua qua loquebantur. Et loquatur, &c. ומדבר כלשון עמו: .i. & promulget lingua propria & vulgari edictum regium vxoribus, vt ab illis intelligi possit. Quidam exponunt, & vt cogãt vxores suas loqui sermone suo vulgari.

IN CAPVT II.

1 Post hæc, אחר הדברים האלה Ad verbũ, Post verba hæc i. His factis. Recordatus est זכר Istud nõ solùm ad mentẽ refertur, sed etiã ad sermonem. q. d. sermonẽ habuit de facinore illius in conspectu suorum ministrorũ. 2 Quærant יבקשו sub. ii quibus id muneris impositum fuerit. Similis loquutio & 1. Reg. 1. a. 2. i. quærantur puellæ virgines, &c. 3 In domo mulierũ, אל־בית הנשים sub. regiarũ. in gynæceo. In manu אל־יד Subaudiendũ verbum, tradentes. i. cõmittentes fidei regiæ. Détque purificatoria e. ונתון תמרקיהן: Infinit. Heb. pro fut. & det mũdatoria earũ. i. quibus sordes corporis detergere solẽt, & cutẽ suam vngere, séque ornare, hoc est mundum muliebrem. 5 Vir Iehudæus איש יהודי .i. de tribu Iuda. Vir Iemini: איש ימיני: Significat eum fuisse de stirpe Beniamin. hoc dixit vt ostendat eum fuisse de semine regio. 6 Demigrauerat הגלה in captiuitatem abductus fuerat. 7 Nutriebat autem ויהי אמן Ad verbum, Et fuit nutriens. Ea *est* אEסsthér היא אסתר Latinè, quæ alio nomine dicitur Esther.

ferat, pulchra nimis, & decora facie:
mortuisque patre eius ac matre, Mar
dochæus sibi eã adoptauit in filiam.
B Quúmque percrebuisset Regis im- 8
perium, & iuxta mandatũ illius, mul-
tæ pulchræ virgines adducerentur Su
san, & Egeo traderentur eunucho: E-
sther quoque inter cæteras puellas ei
tradita est, vt seruaretur in numero
fœminarum.
Quæ placuit ei, & inuenit gratiam 9
in conspectu illius. & præcepit eunu-
cho vt acceleraret mundũ muliebrẽ,
& traderet ei partes suas, & septem
puellas speciosissimas de domo Re-
gis, & tam ipsam quàm pedisequas
eius ornaret atque excoleret.
Quæ noluit indicare ei populum & 10
patriam suã. Mardochæus enim præ-
ceperat ei vt de hac re omnino reti-
ceret:
Qui deambulabat quotidie ante ve- 11
stibulum domus in qua electæ virgi-
nes seruabantur, curam agens salutis
Esther, & scire volẽs quid ei accideret 12
Quũ autẽ venisset tẽpus singularũ
per ordinẽ puellarũ, vt intrarent ad
Regẽ, expletis omnibus quæ ad cul-
tum muliebrem pertinebant, mensis
duodecimus vertebatur: ita dũtaxat,
vt sex mensibus oleo vngerẽtur myr-
rhino, & aliis sex, quibusdam pigmẽ-
C tis & aromatibus vterentur.
Ingredientésque ad Regem, quic- 13
quid postulassent ad ornatum perti-
nens, accipiebant: & vt eis placuerat,
compositæ, de triclinio fœminarum
ad Regis cubiculum transibant. 14
Et quæ intrauerat vespere, egredie-
batur mane, atque inde in secũdas æ-
des deducebatur quæ sub manu Sasa-
gazi eunuchi erant, qui cõcubinis Re
gis præsidebat: nec habebat potesta-
tẽ ad Regẽ vltrà redeũdi, nisi voluisset
Rex, & eã venire iussisset ex nomine. 15
Euoluto autem tempore per ordi-
nẽ, instabat dies quo Esther filia Abi-
hail fratris Mardochæi, quã sibi ado
ptauerat in filiam, deberet intrare ad
Regẽ: quæ nõ quęsiuit muliebrẽ cul
tũ, sed quæcunque voluit Egeus eunu
chus custos virginũ, hæc ei ad ornatũ
dedit. Erat enim formosa valde, & in-
credibili pulchritudine, omniũ oculis 16
gratiosa & amabilis videbatur.
Ducta est itaque ad cubiculũ regis
Assueri mẽse decimo qui vocatur Te
beth, septimo anno regni eius.
Et adamauit eã Rex plus quàm oẽs mu- 17
lieres: habuitque gratiã & misericor
diã corã eo super oẽs mulieres, & po
suit diadema regni in capite eius, fe
citque eam regnare in loco Vasthi.

cora aspectu: quam, quum mortuus fuisset pater eius, & mater e- Pulchra Esther.
ius, accepit Mordochái sibi in filiam.
8 Fuit autem ″quũ auditum esset verbũ Regis, & lex eius, dúmq;
congregarentur puellæ multæ in שSuשsán regia in manu Hegái:
tunc sublata est אEסthér in domũ Regis, ″ad manum Hegái custo Esther cum cæteris pulchris puellis seruatur in domo Regis.
dis mulierum.
9 Et placuit puella illa ″in oculis eius, ″suscepítque misericordiam
corã illo: ″propterea accelerauit dare illi purificatoria eius, & por-
tiones eius, & septem puellas ″dignas è domo Regis: ″& mutauit
eam, ac puellas eius in bonum domus mulierum.
10 Non indicauit Eאstסhér populũ suum, nec cognationem suã:
quia Mordochái præceperat ei ne indicaret.
11 ″Quotidie autem Mordochai deambulabat ante atriũ domus
mulierum, ″vt resciret pacem אEסthér, & quid fieret de ea.
12 Quúmque aduenisset tempus singularum puellarum vt intra-
rent ad Regem Anhaשsuerówש, ″ expletis *scilicet* iuxta legem mu-
lierum duodecim mensibus: (sic enim implebãtur dies purifica-
tionum earum, sex mensibus cum oleo ″myrtino, & sex mẽsibus
cum aromatibus, ″& purificatoriis mulierum:
13 ″Et sic puella veniebat ad Regẽ) ″quicquid *illa* dicebat, dabatur ei
vt veniret cum hoc, è domo mulierum vsque ad domum Regis.
14 Vespere ″ipsa intrabat, & mane reuertebatur ad domũ mulierũ
″secundam, ad manum שSayaשsgáz eunuchi Regis custodis con-
cubinarum: nõ veniebat vltrà ad Regem nisi ″voluisset eam Rex,
& ipsa vocaretur nomine.
15 Quum itaque aduenisset tempus אEסthér filiæ Abihái l, patrui Esther ad Regẽ introducitur, quæ præ cæteris illi placẽs, regina efficitur.
Mordochái (quam acceperat sibi in filiam) vt intraret ad Regem,
″non quæsiuit quicquam nisi quod dixisset Hegái eunuchus Re-
gis, custos mulierũ: ″& ipsa retulit gratiam in oculis omnium vi-
dentium eam.
16 ″Sublatáque est אEסthér ad Regem Anhaשsuerówש, in domũ re
gni eius, mense decimo (ipse est mensis ″Tebéth) anno septimo
regni eius.
17 Et dilexit Rex Eאstסhér præ omnibus mulieribus, ″retulítq; gra
tiã & misericordiã corã eo præ omnibus virginibus, ″& posuit dia
dema regni in capite eius, eámque constituit Reginã pro Vasthi.

8 Quum auditum esset verbum, Regis בהשמע דבר־המלך posteaquam promulgatum fuit mandatum[edictum] Regis. Ad manũ
Hegái אל־יד הגי .i.& tradita fuit ipsi Hegái custodi mulierũ. 9 In oculis e. בעיניו .i. illi eunucho. Suscepítque misericordiã co-
rã illo: ותשא חסד לפניו accepítque gratiã corã illo. Hebraismus, pro, accepta fuit illi. Propterea accelerauit, &c. ויבהל וגו' Ad verbũ, &
accelerauit purificatoria eius & portiones eius vt daret illi.i. hinc factũ est vt quamcitissimè fieri potuit, tradiderit illi quæ erant ei necessaria
ad vngendã cutẽ. Sic paulo antè vers.3. Dignas, הראויות cõuenientes.id est (vt exponit doctus inter Hebræos) honorabiles, quæ essent dignæ
vt ministrarẽt illi. Et mutauit eã, &c. וישנה ואת־נערותיה לטוב בית הנשים: & mutauit eam & puellas eius in meliorem partem domus mu
lierũ.i. derelicto & mutato pristino domicilio, transtulit eã vnà cum puellis in præstantiorẽ partem totius gynæcei. Potest & sic verti, Et mu-
tauit eam & puellas eius in melius *in* domo mulierum.i. in meliorem habitum: hoc est reddidit eas formosiores & elegantiores in gynæceo.
11 Quotidie autem ובכל־יום ויום Et in omni die & die. Vt resciret pacem לדעת את־שלום Hebraismus, vt sciret qua valetudine esset
Esther. 12 Expletis iuxta, &c. מקץ היות לה וגו' Ad verbum, in fine quum essent ei secundum legem mulierum, duodecim menses.i.
postquam expleuisset illic annum integrum, iuxta legem de mulieribus latam. Myrtino, המור Sic melius quidã transferri putant, quàm
myrrheo. Duodecim menses præteribant antequam mulieres accederent ad Regem: interim dabãt operam vngendæ cuti prioribus sex men
sibus oleo myrteo: posteriore semestri aromatibus vngi solebant. Et purific. mulierum. ובתמרוקי הנשים: & mũdatoriis mulierum.i. qui-
bus mulieres illæ nobiles ac principes vti solebant. Vide suprà versu tertio & nono. 13 Et sic ובזה Ad verbum, Et cũ hoc.i. tam exa-
cta purificatione præmissa. Hac ratione. His comparatis. Quicquid *illa* dicebat, &c. כל־אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה .i. quicquid illa po-
stulabat, vt elegantior esset, dari solebat ei, vt illud comitaretur ipsam. vt illud secum ipsa asportaret quando proficisceretur è gynæceo ad Re-
gem. Quidã vertũt, & quæcunque diceret, dabatur ei, vt cũ ea ingrederetur illa è gynæceo. 14 Ipsa intrabat, היא באה ipsa veniebat.i.
singulæ mulieres veniebant. Secundã, שני Ita quidam Hebræorũ exponunt: erant enim duo gynæcea, alterũ vxorũ, alterũ concubinarũ.
Doctus inter illos exponit, secũdò, siue iterũ. Voluisset eã חפץ בה optaret eã. deperiret. 15 Nõ quæsiuit quicq. לא בקשה דבר quo sci-
licet elegãtius ornaretur, aut elegãtior facies eius appareret. q.d. cõtenta erat suo ornatu, cõtemnebat omnem fucũ. solebant enim mulieribus
intraturis ad Regem dare quæcunque ipsæ optarent, vt placerent Regi. Et ipsa retulit gratiam ותהי אסתר נושאת חן Ad verbum, & fuit
Esther ferens[referens]gratiam. Antecedens pro relatiuo.i. conciliauit sibi fauorem. q.d. erat grata omnibus videntibus eam. Vide eandem
loquutionem infrà cap.5.a.1. 16 Sublatáque est ותלקח Abductáque fuit. Ad verbum, Et transsumpta fuit. Tebeth טבת Mensis
est quem Decembrem nominamus. 17 Retulitque gratiam & miseric. ותשא־חן וחסד Hebraismus, conciliauit sibi fauorem & gra
tiam illius. Et posuit וישם adeò vt posuerit.

Fecit præterea Rex conuiuium magnum omnibus principibus 18
suis & seruis suis, conuiuium אEosthér: atque requiē prouinciis fe
cit, dedítque dona secundum potentiam regiam.

Et dum cōgregarentur virgines secūdò, Mordochái sedebat in 19
porta Regis.

Neque אEosthér indicabat progeniē suam & populum suum, 10
quemadmodum præceperat ei Mordochái: sermonē enim Mor-
dochái אEosthér faciebat perinde vt quum erat in educatione a-
pud illum.

In diebus illis (Mordochái autem sedebat in porta Regis) irati 11
sunt Bigthán & Théreus duo eunuchi Regis ex custodibus limi-
nis, & quæsierunt mittere manum in regem Ahhašuerós.

Innotuit autem res ipsi Mordochái, qui renūtiauit אEosthér re- 22
ginæ: Esthér autem dixit Regi nomine Mordochái.

Et quæsita est res, atque inuenta: & suspēsi sunt ambo in ligno: 23
scriptúmque est in libro verborum dierum coram Rege.

Cap. III.

POst hæc magnificauit rex Ahhašuerós Hamán filium Hā- 1
medátha Agagæum, & extulit illum, posuítque thronum eius
super omnes principes qui *erant* secum.

Omnes autē serui Regis qui erant in porta Regis, incuruabāt se, 2
& genuflectebāt ipsi Hamán: sic enim præceperat eis Rex: Mor
dochai verò nec incuruabat sese, nec genuflectebat.

Dixerunt ergo serui Regis qui erant in porta Regis, ad Mor- 3
dochái, Quare transgrederis præceptum Regis?

Fuit autem quum *sic* loquerentur ad eum per singulos dies, nec 4
audiret eos, nuntiauerunt ipsi Hamán, vt viderent an starent ver-
ba Mordochái: indicauerat enim eis quòd esset Iehudæus.

Videns autem Hamán quòd Mordochái non inclinaret se, nec 5
genuflecteret ante ipsum, repletus est furore.

Cōtempsit verò in oculis suis mittere manum in Mordochái 6
solū. indicauerāt enim ei populum ipsius Mordochái: propterea
quæsiuit Hamán disperdere omnes Iehudæos qui *erant* in regno
Ahhašuerós, populum Mordochái.

Mense *itaque* primo (is est mensis Niosán) anno duodecimo regis 7
Ahhašuerós, iecit pur, hoc est sortem, coram Hamán de die in
diem, & de mense in mensem duodecimum: is est mensis Adár.

Dixítque Hamán regi Ahhašuerós, Est populus 8

Bagathā & Thares insidiātes vitæ Regis, suspēduntur.

Aman exaltatū à Rege solus Mardochæus non adorat.

Vidēs Aman se contēptū à Mardochæo, omniū Iudæorū interitum ab Assuero impetrat.

D

18 Et iussit conuiuium præparari permagnificū cunctis principibus, & seruis suis pro coniunctione & nuptiis Esther: & dedit requiē vniuersis prouinciis, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principalem.

19 Quúmque & secundò quærerentur virgines & congregarentur, Mardochæus manebat ad ianuam Regis:

10 Necdum prodiderat Esther patriā & populum suū, iuxta mandatū eius: quicquid enim ille præcipiebat, obseruabat Esther: & ita cuncta faciebat vt eo tempore solita erat quo eā paruulam nutriebat.

11 Eo igitur tēpore quo Mardochæus ad Regis ianuā morabatur, irati sunt Bagathan & Thares duo eunuchi Regis qui ianitores erāt, & in primo palatii limine præsidebant: voluerúntque insurgere in Regē, & occidere eum.

22 Quod Mardochæū non latuit: statimque nuntiauit reginæ Esther: & illa Regi ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat.

23 Quæsitū est & inuentū: & appēsus est vterque eorū in patibulo: mandatúmque est historiis, & annalibus traditum coram Rege.

Cap. III.

1 POst hæc rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi qui erat de stirpe Agag: & posuit solium eius super omnes principes quos habebat.

2 Cunctique serui Regis qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, & adorabāt Aman: sic enim præceperat eis Imperator. solus Mardochæus nō flectebat genu, neque adorabat eum.

3 Cui dixerunt pueri Regis qui ad fores palatii præsidebāt, Cur præter ceteros non obseruas mandatū Regis?

4 Cúmque hoc crebrius dicerēt, & ille nollet audire, nuntiauerūt Aman, scire cupientes vtrum perseuraret in sententia. dixerat enim eis se esse Iudæum.

5 Quod quum audisset Aman, & experimento probasset quòd Mardochæus non flecteret sibi genu, nec se adoraret, iratus est valde,

B

6 Et pro nihilo duxit in vnū Mardochæum mittere manus suas. audierat enim quòd esset gētis Iudææ: magisque voluit omnē Iudæorum qui erāt in regno Assueri, perdere nationem.

7 Mense primo (cuius vocabulum est Nisan) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in vrnā, quę Hebraicè dicitur phur, corā Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit mensis duodecimus qui vocatur Adar.

8 Dixitque Amā regi Assuero, Est po

18 Conuiuium אEosthér: את משתה אסתר Per appositionem dictum: nempe quod celebrabatur propter Esther nouam coniugem.
Atque requiem prouinciis fecit, והנחה למדינות עשה atque prouinciis quietem largitus est. id est prouinciarum tributa minuit.
Dona משאת Sing. Heb. pro plur. munera i. largitus est munera pro magnificentia regia. 19 Secundò, שנית. Istud refertur ad
tempus secundarum nuptiarum, habita ratione priorum nuptiarum Vasthi, & posteriorum ipsius Esther. i. tempore secundarū nuptiarum.
21 Ex custodibus liminis משומרי הסף. i. ianitoribus. Alii, ex custodibus vasorum. sub. argenteorum & aureorum. vel, supellectilis regiæ.
Et quæsierunt mittere manum in Regem ויבקשו לשלח יד במלך. i. & consilium ceperunt de inuadendo Rege.
23 Scriptumque est ויכתב sub. facinus istud in Annalibus Persidis & Mediæ.

IN CAPVT III.

1 Posthæc אחר הדברים האלה Ad verbū, Post verba ista. Magnificauit גדל. i. euexit ad magnam dignitatē. Qui *erant* secum.
אשר אתו id est qui in aula Regis versabantur. 4 An starent verba Mordochái: היעמדו דברי מרדכי an stabilia forent verba Mordo
chái; id est vtrum perseueraturus esset in sententia. Indicauerat e. &c. כי הגיד להם וגו׳ Hac indicatione ostendebat id Iudæis non licere,
vt deferret talem honorem creaturæ, potissimùm arroganti, qualis erat Haman: qui honos soli Deo debetur. 6 Contempsit verò
in oculis suis ויבז בעיני id est paruipendit, siue pro nihilo duxit mittere, &c. Propterea quæsiuit ויבקש Ad verbum, & quæsiuit, id est
omne studium suum posuit in hoc vt perderet totam gentem Iudæorum. Populū Mordochái. עם מרדכי: Per appositionem dictum
id est, de qua stirpe erat Mardochæus. 7 Niosán ניסן Sic dicitur ab Hebræis Martius. dicunt tamen partim nostro Martio, partim
Februario respondere. Duodecimo שתים עשרה ex quo scilicet regnare cœperat. Iecit pur, הפיל פור cadere fecit (nempe aliquis è
famulis Haman) pur. Vox est Persica, quæ idem significat quod גורל Hebræis, & Latinis Sors. atque ita interpretatur ipse huius libri author.
De die in diem, &c. מיום ליום ומחודש לחודש שנים עשר à die in diē, & à mense in mensem duodecimū. i. singulis diebus singulorum mensium, singulis quoque mensibus vsque ad duodecimū: à mense primo vsque ad mensem duodecimum. i. postremum. hoc est sortitus est singulis diebus & singulis mensibus, quo mense, & quo die mensis res posset confici. Nam paulo antè dicit mense primo cœpisse. His significatur
anxium eius studium in perdendis Iehudæis. Adár, אדר: Februario nostro respondet.

C pulus per oēs prouincias regni tui dispersus, & à se mutuò separatus, nouis vtens legibus & cæremoniis, insuper & Regis scita contemnens: & optimè nosti quòd non expediat regno tuo vt insolescat per licentiam.

9 Si tibi placet, decerne vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

10 Tulit ergo Rex annulum quo vtebatur, de manu sua, & dedit eū Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Iudæorum,

11 Dixitque ad eum, Argentum quod tu polliceris, tuum sit: de populo autem age quod tibi placet.

12 Vocatique sunt scribæ Regis mense primo, Nisan, tertiadecima die eiusdem mēsis: & scriptum est, vt iusserat Aman, ad omnes satrapas Regis, & iudices prouinciarum, diuersarúmq; gentium, vt quæque gens legere poterat & audire, pro varietate linguarū, ex nomine regis Assueri: & literæ signatæ ipsius annulo,

D 13 Missæ sunt per cursores Regis ad vniuersas prouincias, vt occiderent atque delerent omnes Iudæos, à puero vsque ad senem, paruulos & mulieres, vno die, hoc est decimo tertio mensis duodecimi qui vocatur Adar: & bona eorum diriperent.

14 Summa autem epistolarū hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent & pararent se ad prædictam diem.

15 Festinabāt cursores qui missi erāt, Regis imperium explere: statimque in Susan pependit edictum, Rege & Aman celebrante conuiuiū, & cūctis qui in vrbe erāt, flētibus. Cap. IIII.

1 QVæ quū audisset Mardochæus, scidit vestimēta sua, & indutus est sacco, spargēs cinerem capiti: & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui,

2 Et hoc eiulatu vsq; ad fores palatii gradiens. non enim erat licitum, indutum sacco, aulam Regis intrare.

3 In omnibus quoque prouinciis, oppidis ac locis, ad quæ crudele Regis dogma peruenerat, planctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, vlulatus & fletus, sacco & cinere multis prostrato vtentibus.

4 Ingressæ autem sunt puellæ Esther, & eunuchi, nūtiauerúntque ei: quod audiens consternata est, & vestem misit, vt ablato sacco induerent eum: quam accipere noluit.

B 5 Accitóq; Athach eunucho, quem Rex ministrum ei dederat, præcepit ei vt iret ad Mardochæum, & disce-

"quidam "dispersus ac diuisus inter populos in omnibus prouinciis regni tui: quorum leges sunt diuersæ "ab omni populo, nec leges Regis faciunt, "idcirco Regi non est vtile dimittere eos.

9 "Si Regi placet, scribatur vt ipsi perdantur: & decem millia talentorum argenti appendam manibus "facientium opus, vt perferant in thesauros Regis.

10 Detraxit autem Rex annulum suum è manu sua, & dedit illum Hamán filio Hammedátha Agagæo, hosti Iehudæorum.

11 Dixit insuper ipsi Hamán, Argentum "datum tibi sit, atque populus, vt facias de eo vt bonum est in oculis tuis.

12 "Vocati sunt itaque scribæ Regis mēse primo, decimatertia die eiusdē, scriptúmque est "prorsus vt præcepit Hamán ad principes Regis, & ad duces "qui præerant singulis prouinciis, ad principes quoque singulorum populorum & singularum prouinciarum "secundum scripturam cuiusque, & *ad* quenque populum iuxta linguā suam, nomine regis Ahashueróš scriptum, & obsignatum annulo regio.

13 Et missæ sunt literæ per manum cursorum ad omnes prouincias Regis, "vt dissiparent, vt occiderent & perderent omnes Iehudæos à puero vsque ad senem, "paruulos & mulieres die vna, decima tertia mensis duodecimi, (ipse est mensis Adár) "& prædā eorum vt prædarentur.

14 "Exemplar scripturæ *erat* "vt daretur lex in qualibet prouincia, "manifestum omnibus populis, vt essent parati die illo.

15 Cursores itaque egressi sunt impulsi verbo Regis, & lex "data est in Šušán regia: Rex autem & Hamán *interim* "sedebant ad bibendum, ciuitas verò Šušán "perplexa erat. Cap. IIII.

1 MOrdochái autem vt cognouit quicquid gestum fuerat, scidit vestimenta sua, induítque sese sacco "& cinere: atq; abiit in medium vrbis, clamauítque clamore magno atque amaro. Luctus Mardochæi ob iam paratam Iudæorū necem.

2 Et venit vsque ad locum qui erat coram porta Regis: nō enim *fas erat* intrare portam regiam in veste sacci.

3 Et in qualibet prouincia, *&* loco ad quē verbum Regis & lex eius peruenerat, luctus magnus *erat* Iehudæis, & ieiuniū, & fletus, & planctus, "saccus & cinis sternebatur multis.

4 Veniētes autem puellæ Eosthér, & eunuchi eius, renuntiauerunt ei, & doluit Regina valde: quæ misit vestes "quibus induerēt ipsum Mordochái, & detraherent saccū eius ab eo: "& nō recepit.

5 Vocauit ergo Eosthér Hathách *vnum* ex eunuchis Regis "quē cōstituerat ante illā, "& præcepit ei super Mordochái, vt sciret quid Petit Esther à Mardochæo per eunuchum causam luctus.

8 Quidam אחד Ad verbum, vnus. Sic nos, *Il y a un peuple*, Vnum pro Quidā vsurpamus per contemptum. Dispersus מפזר .i. habitās in diuersis regionibus. Ab omni populo, מכל עם .i. à legibus omnium populorum. Idcirco Regi non est vtile ולמלך אין שוה Ad verbum, & Regi non est vtile. vel, non conducit, aut prodest sinere eos in pace habitare in regno suo.
9 Si Regi placet, אם־על המלך טוב Hic על pro אל. Ad verbum, si super Regem *est* bonum. Facientium opus, עשי המלאכה Sic vocat thesaurarios qui præsunt arcæ Regiæ, siue ærario Regis. 11 Datum tibi, &c. נתון לך וגו׳ .i. pecunia illa quā polliceris, tibi datur seruato eam tibi: simulq; do tibi populū quē petis. 12 Vocati sunt itaq; ויקראו Mox vocati sunt. Prorsus vt præcepit ככל־אשר־צוה Ad verbum, secundum omne quod præcepit. Qui præerant singulis prouinciis, אשר על־מדינה ומדינה Ad verbū, qui super prouinciam & prouinciam. Secundum scripturam cuiusque, &c. ככתבה וגו׳ sub. prouinciæ. i. characteribus singularum prouinciarum.
13 Vt dissiparent, להשמיד vt delerent, Paruulos טף Sing. Heb. pro plur. Et prædam eorum ושללם .i. bona illorum.
14 Exemplar scripturæ vt daretur lex, פתשגן הכתב להנתן דת .i. summa literarum erat vt promulgaretur lex quædam. Manifestū גלוי nempe exemplar scripturæ. i. quæ literæ manifestabantur, vel innotuerunt populo. 15 Data נתנה .i. promulgata. vel, affixum est decretum in Susan. Sedebant ad bibendum, ישבו לשתות Hebraismus, bibebant, vel agitabant conuiuia. Perplexa erat. נבוכה: turbata erat admodum. i. Iudæi qui erant in Susan, turbati erant vehementer propter legem aduersus eos latam. Continens pro contento: multi enim Iudæi erant in Susan.

IN CAPVT XXIIII.

1 Et cinere: ואפר sub. aspersit caput, more lugentium. 3 Saccus & cinis, &c. שק ואפר וגו׳ .i. multi vtebantur loco strati cinere & sacco: hoc est induti sacco, iacebant in cinere. 4 Quibus induerent, &c. להלביש וגו׳. Ad verbum, ad induendum Mardochæum & ad detrahendum saccum, &c. i. quibus detracto sacco indueretur. Et non recepit. ולא קבל: sed recipere noluit.
5 Quem constituerat ante illam, אשר העמיד לפניה .i. quem Rex præfecerat custodiæ Reginæ. Et præcepit ei ותצוהו .i. deditque ei mandata de Mardochæo.

hoc *esset*,& quare hoc.
6 Egressus itaque Hathách ad Mordochái in plateam vrbis, quæ
erat eregione portæ Regis:
7 Indicauit ei Mordochái quicquid acciderat sibi, ’& expositio-
nem argenti quod dixerat Hamán se appensurum thesauris Regis
propter Iehudæos ad perdendum illos.
8 Exemplar quoq; scripturæ ’legis quæ posita erat in שׁSuשׁsán,
vt disperderētur illi, dedit ei vt ostēderet ipsi אEסsthér, & indica-
ret ei:imperarētq; illi vt adiret Regē ad precādum illum,’& vt pe
teret à facie eius pro populo suo.
9 Venit itaq; Hathách,& renūtiauit ipsi אEסsthér verba Mordochái.
10 Dixítque אEסsthér ipsi Hathách,’& præcepit ei *ut diceret* ad Mor-
dochai,
11 Omnes serui Regis,& populus prouinciarū Regis sciunt quòd
omnis vir & mulier qui ingressus fuerit ad Regem in atrium in-
terius, qui non fuerit vocatus, ’vnica lex eius est ad interficien-
dum: præter eum ad quē extenderit Rex virgam aureā,’& viuet:
ego verò non fui vocata, vt ingrediar ad Regē,’iā triginta diebus.
12 ’Et renuntiauerunt ipsi Mordochái verba אEסsthér.
13 Dixit autē Mordochái vt respōderent ipsi אEסsthér, ’Ne putes
in animo tuo ’quòd seruari possis in domo Regis præ omnibus
Iudæis.
14 Si enim silēdo silueris tempore hoc,’respiratio & euasio stabit
Iehudæis ex loco alio:tu verò & domus patris tui peribitis.& quis
scit si propter tempus istud’perueneris ad regnum?
15 Dixit autem אEסsthér vt responderet ipsi Mordochái,
16 Vade,& congrega ōnes Iehudæos’qui reperiuntur in שׁSuשׁsán,
& ieiunate propter me:& ne comedatis, neque bibatis tribus die-
bus ’noctu & interdiu, ego quoque & puellæ meæ ieiunabo sic:&
ita ingrediar ad Regem,’quod non *est* secundum legem:& quan-
do’peribo, peribo.
17 Progressus est igitur Mordochái,& fecit iuxta omnia’quæ præ-
ceperat ei אEסsthér. Cap. V.
1 EVenit autē die tertio ’vt indueretur אEסsthér regio *uestimento*, &
staret in atrio domus Regis interiori’eregione domus regiæ:
Rex autem sedebat super solium regni sui’in domo regni eregio-
ne ostii domus.
2 Fuit autem, quum vidisset Rex אEסsthér reginam stātem in a-
trio,’tulit gratiam in oculis eius:extendítque Rex ad Eסsthér vir

ret ab eo cur hoc faceret.
6 Egressúsque Athach iuit ad Mardo-
chæum, stantē in platea ciuitatis ante
ostium palatii.
7 Qui indicauit ei omnia quæ accide-
rant, quomodo Aman promisisset vt
in thesauros Regis pro Iudæorū ne-
ce inferret argentum.
8 Exemplar quoque edicti quod pē-
debat in Susan, dedit ei vt Reginæ o-
stenderet, & moneret eam vt intraret
ad Regem & deprecaretur eum pro
populo suo.
9 Regressus Athach, nūtiauit Esther
omnia quæ Mardochæus dixerat. C
10 Quæ respōdit ei, & iussit vt diceret
Mardochæo,
11 Omnes serui Regis, & cunctæ quæ
sub ditione eius sunt norunt prouin-
ciæ, quòd siue vir siue mulier non vo-
catus, interius atrium Regis intraue
rit, absque vlla cunctatione statim in-
terficiatur: nisi fortè Rex aureā virgā
ad eū tetenderit pro signo clemētiæ,
atq; ita possit viuere. ego igitur quo-
modo ad Regē intrare potero quę tri
12 ginta iā diebus nō sum vocata ad eū?
Quod quum audisset Mardochæus,
13 Rursum mandauit Esther, dicens,
Ne putes quòd animam tuam tātùm
liberes, quia in domo Regis es præ
cunctis Iudæis.
14 Si enim nunc silueris, per aliam oc D
casionem liberabuntur Iudæi:& tu, &
domus patris tui peribitis.& quis no
uit vtrum idcirco ad regnum veneris,
vt in tali tempore parareris?
15 Rursúmq; Esther hæc Mardochæo
verba mandauit,
16 Vade,& congrega omnes Iudæos
quos in Susan reperceris, & orate pro
me: non comedatis & bibatis tribus
diebus, & tribus noctibus, & ego cū
ancillis meis similiter ieiunabo: &
tunc ingrediar ad Regem, contra le-
gem faciens, non vocata, tradénsque
me morti & periculo.
17 Iuit itaque Mardochæus,& fecit o-
mnia quæ ei Esther præceperat.
Cap.V.
1 DIe autem tertio induta est Esther
regalibus vestimentis,& stetit in
atrio domus Regiæ quod erat inte-
rius contra basilicam Regis: at ille se-
debat super solium suum in consisto-
rio palatii contra ostium domus.
2 Quúmque vidisset Esther Reginā
stantem, placuit oculis eius, & exten-
dit contra eam virgam auream quam

Mardochæus sua det ipsi Esther vt Regē pro populo deprecetur.

Esther ad Regē ingressura, iubet pro se orari.

Esther intrans ad Regem, petit vt ipse & Aman ad conuiuium veniant.

7 Et expositionem ואת פרשת & declarationem.i.quomodo Haman tulisset pecuniam quam pollicitus fuerat se appensurum,&c.
8 Legis הדת ordinationis. Et vt peteret ולבקש sub.petitionem. Vel, vt peteret à conspectu eius *salutem* pro populo suo.i.vt petitionem faceret à maiestate regia pro salute populi sui. 10 Et præcepit,&c. ותצוהו וגו׳ & præcepit illi de Mardochæo.i.mandauit vt quæ diceret ipsa, renuntiaret Mardochæo, nempe quæ sequuntur. 11 Vnica lex eius est ad interf. אחת דתו להמית vnica lege lata à Rege, interfici debet.q.d.vnica lege sanciuit Rex vt omnis interficeretur qui ad ipsum ingrederetur non vocatus. Vel, sine cunctatione interfici debet iuxta eius legem. Et viuet: וחיה *is* enim vita donabitur. Iam triginta diebus. זה שלושים יום: his triginta diebus. Vel, ab hinc triginta diebus. 12 Et renuntiauerunt ויגידו sub.nuntii missi ab Esther.
13 Ne putes אל־תדמי Ne cogites. Ne imagineris. Quòd seruari possis להמלט Ad verbum, ad seruari. Infinitiuus est.i.ne putes apud temetipsum seruari te posse.q.d.ne existimes te seruatam iri aliis pereuntibus.
14 Respiratio & euasio stabit רוח והצלה יעמוד dilatatio & liberatio emerget.vel, existet.aut, eueniet.i.Iudæi alia ratione liberabuntur. Perueneris הגעת Ad verbum, attingere facta sis.i.quis nouit an euecta sis ad dignitatē istam regiam vt liberāres populum tuum hoc tēpore calamitoso? 16 Qui reperiuntur הנמצאים .i.qui habitant. Noctu & interdiu, לילה ויום .i.tribus diebus integris. Ieiunium hoc dicitur triduanū per synecdochen, quia tertio die abiecit Esther saccū,& postea in duta vestibus regalibus, adiit Regē: prima nāque dies ieiunii constitit tantum altera parte diei naturalis. cœperunt enim ieiunare à prandio cumprimum exposuit rem ipsam illis: quod factum est die, non nocte. Quod non *est* secundum legem: אשר־לא־כדת quod tamen *est* præter morem. Peribo, peribo. אבדתי אבדתי: Præterita Heb. pro fut.i.si contingat me perire, actum erit de me, vel lubens peribo.q.d.lubens periclitabor de vita pro salute populi mei.

IN CAPVT V.

1 Vt indueretur ותלבש sub.vestimento.aut indumento. verbale nomen eleganter suppletur ab Hebræis quod in verbo includitur, vt hic vides. Eregione domus regiæ: נוכח בית המלך .i.& atrium erat eregione domus regiæ. In domo regni,&c בבית המלכות וגו׳ .i. in palatio regio, eregione ostii domus Regis. 2 Tulit gratiam in oculis eius: נשאה חן בעיניו Hebraismus, pro, grata fuit illi, siue gratiosa fuit apud illum. Similis loquutio & suprà cap.2.c.15.

gam aureã quam manu tenebat:tunc accessit ℵEosthér, ac tetigit
summitatem ipsius virgæ.
3 Dixítque illi Rex, Quid tibi est ℵEosthér regina? & quænã est pe
titio tua? ʹvsque ad dimidium regni dabitur tibi.
4 Respõdit ℵEosthér, Si Regi placeat, veniat Rex, & Hamán hodie
ad conuiuium quod feci illi.
5 Et dixit Rex, ʹCitò accersite ipsum Hamán vt faciat verbũ ℵE-
osthér. Venit itaque Rex & Hamán ad cõuiuium quod apparaue-
rat ℵEosthér.
6 Dixit autẽ Rex ad ℵEosthér ʹin conuiuio vini, Quæ est postula-
tio tua, & dabitur tibi? quæ inquã est petitio tua? ʹvsque ad dimi-
dium regni *pete*, & fiet.
7 Et respondit ℵEosthér, ac dixit, Postulatio mea, & petitio mea est,
8 Si inueni gratiam in oculis Regis, & si Regi placeat dare peti-
tionem meam, & faciat postulationem meam, veniet Rex, & Ha-
mán ad conuiuiũ quod faciã eis: & cras faciã ʹiuxta verbũ Regis.
9 Tunc egressus Hamán die ipsa lætus & exhilaratus corde, quũ
vidisset ipsum Mordochái ad portam Regis, & non assurrexisset,
nec se mouisset ʹloco, repletus est ira contra Mordochái.
10 ʹContinuit autem se Hamán, & venit in domũ suam, misítque,
& accersiuit amicos suos ac Zéreש vxorem suam.
11 Narrauítque eis Hamán gloriam diuitiarum suarum, multitu-
dinem quoque filiorũ suorum, & omnia quibus magnificauerat
ipsũ Rex, & quibus extulisset eũ super principes & seruos Regis.
12 ʹAddidítque, Insuper non ʹaccersiuit ℵEosthér regina cum Rege
ad conuiuium quod parauerat, nisi me, & etiam cras vocatus sum
ab ea cum Rege.
13 At omnia hæc non prosunt mihi, ʹquandocunque ego video
Mordochái Iehudæum sedentem in porta Regis.
14 Respondit ei Zéreש vxor eius, & omnes amici eius, ʹPræparẽt
lignum altum quinquaginta cubitorum, & crastina die dic Regi
vt suspendant Mordochái super illud: ʹpostea ingredere cũ Rege
ad conuiuium lætus. Et placuit res *illa* in oculis Hamán: aptaríque
iussit lignum.

Cap. VI.

1 Noctem illa ʹfugerat somnꝰ à Rege: ʹdixit itaq; vt afferrẽt librũ
ʹmonumentorũ ʹverborũ dierũ, & lecta fuerũt coram Rege:
2 ʹInuẽtúmq; fuit scriptum quòd indicasset Mordochái de Big-
thána & Thereש duobus eunuchis Regis ex custodibus ʹliminis,
qui quæsierant mittere manum in regem Anhaשueróש.
3 Dixítque Rex, Quid honoris factum est & magnificentiæ ipsi
Mordochái propter hoc? Responderũt pueri Regis ministri eius,
ʹNon est factum cum eo quicquam.
4 Tũ dixit Rex, Quisnam est in atrio? (Hamán autem venerat in

tenebat manu: quæ accedens, osculata est summitatem virgæ eius.

3 Dixitque ad eam Rex, Quid vis Esther regina? quæ est petitio tua? etiã si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.

B 4 At illa respõdit, Si Regi placet, obsecro vt venias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod paraui.

5 Statimque Rex, Vocate, inquit, citò Aman, vt Esther obediat voluntati. Venerũt itaque Rex & Aman ad cõuiuiũ quod eis Regina parauerat.

6 Dixitque ei Rex, postquam vinum biberat abundãter, Quid petis vt detur tibi? & pro qua re postulas? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

7 Cui respõdit Esther, Petitio mea, & preces sunt istæ:

8 Si inueni in cõspectu Regis gratiã, C & si Regi placet vt det mihi quod postulo, & meam impleat petitionẽ: Veniat Rex & Aman ad conuiuiũ quod paraui eis, & cras aperiam Regi voluntatem meam.

9 Egressus est itaque illo die Aman lætus & alacer. quúmq; vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatii, & non solùm nõ assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde.

10 Et dissimulata ira reuersus in domũ suam, conuocauit ad se amicos suos & Zares vxorem suam.

11 Et exposuit illis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorúmque turbã, & quanta eũ gloria super omnes prin D cipes & seruos suos Rex eleuasset.

12 Et post hæc ait, Regina quoque Esther nullum alium vocauit ad conuiuium cum Rege prẹter me: apud quam etiam cras cum Rege pransurus sum.

13 Et quum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quãdiu videro Mardochæum Iudæum sedentem ante fores regias.

14 Responderúntque ei Zares vxor eius & cẹteri amici, Iube parari excelsam trabem, habẽtem altitudinis quinquaginta cubitos: & dic mane Regi vt appendatur super eam Mardochæus: & sic ibis cum rege lætus ad cõuiuium. Placuitque ei consiliũ, & iussit excelsam præparari crucem.

Cap. VI.

1 Noctem illã duxit Rex insomnẽ, iussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum. quæ quum illo præsente legerentur,

2 Vẽtum est ad illum locum vbi scriptum erat quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathã & Thares eunuchorum, regem Assuerum iugulare cupientium.

3 Quod quũ audisset Rex, ait, Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardochæus consequutus est? Dixerunt ei serui illius ac ministri, Nihil omnino mercedis accepit.

4 Statimque Rex, Quis est, inquit, in atrio? (Amã quippe interius atriũ

Rursum petit vt postero die ad cõuiuium veniant.

Aman iratus nõ se honorari à Mardochæo, parat ipsi patibulũ

Rex annales euoluens, fidelitatem Mardochæi inuenit.

3 Vsque ad dimidium,&c. עד־חצי וגו׳ Ad verbum, vsque ad dimidium regni,& dabitur tibi. Vsque ad dimidium regni, sub. pete, vel sit petitio tua, certè mos geretur tibi. Vel, etiamsi petitio tua fuerit dimidium regni, dabitur tibi.
5 Citò accersite מהרו Ad verbum, Festinate. Accelerate.
6 In conuiuio vini, במשתה היין .i. inter pocula, siue inter bibẽdum.
Vsque ad dimidium,&c. עד־חצי וגו׳ Vide paulo antè, versu tertio.
8 Iuxta verbum Regis. כדבר המלך: .i. vt Rex iussit, proponam petitionem meam.
9 Loco ממנו Ad verbum, ab eo. Relatiuum siue antecedente.
10 Continuit autem se ויתאפק .i. dissimulauit indignationem suam.
12 Addiditque, ויאמר המן Ad verbũ, Et dixit Hamán.
Accersiuit הביאה Ad verbum, fecit venire.
13 Quandocunque בכל־עת Ad verbum, in omni tempore. vel toto tempore.
14 Præparent יעשו ministri scilicet.
Postea ingredere ובוא & ingredere. Imperat. pro fut. q.d. quo facto ibis cum Rege lætus.

IN CAPVT VI.

1 Fugerat somnus à Rege: נדדה שנת המלך .i. noctem illam duxerat insomnem.
Dixit itaque ויאמר Dicere pro iubere frequentissimum Hebræis.
Monumentorum הזכרונות Ad verbum, memoriarum. i. historiarum: vt scilicet illarum lectione falleret tempus nocturnum.
Verborum dierum: דברי הימים Per appositionem dictum, librum monumentorum, id est librum annalium.
2 Inuentúmque וימצא Hanc historiam vide suprà cap. 2. d. 21.
Liminis, הסף supellectilis. i. vasorum aureorum.
3 Non est factum,&c. לא־נעשה וגו׳ .i. nihil prorsus honoris aut præmii repensum fuit illi à Rege.

atrium domus Regis exterius, vt diceret Regi vt suspẽderet Mor
dochái super lignum quod parari fecerat illi.)
Responderunt 'Regi pueri eius, Ecce Haman stat in atrio. Dixit 5
autem Rex, Ingrediatur.

Mardochæũ iubet Rex honorari in confusionẽ Aman.

Et ingressus est Hamán: cui dixit Rex, Quid faciendum est de 6
homine cuius Rex optat honorem? ('Cogitabat autem Hamán in
corde suo, 'Cui optet Rex facere honorem plusquam mihi?)
Respondit Hamán Regi, Vir cuius optat Rex honorem, 7
'Afferant vestem regiam qua induitur Rex, & equũ super quo 8
equitat Rex, & diadema regium 'quod impositũ est capiti eius:
'Tradántque vestem illam, & equũ illum in manu viri ex prin 9
cipibus Regis 'antesignanis: induántque virũ illum cuius hono-
rẽ Rex optat, & equitare faciant eum per plateam ciuitatis, atque
clament coram eo, Sic fiet viro cuius honorem Rex optat.
Dixit autẽ Rex ad Hamán, Festina, tolle vestẽ illã & equũ, quẽ- 10
admodũ loquutus es, & fac ita Mordochái Iehudæo qui sedet in
porta Regis: 'ne cadere facias quicquã ex õnib[9] quæ loquutus es.

Amã tristis præcepto Regis honorat Mardochæum.

Tulit itaque Hamán vestem illam, & equum illum, induítque 11
Mordochái: postea equitare fecit eum per plateã ciuitatis, atque
clamauit coram illo, Sic fiet viro cuius honorem Rex optat.
Posthæc reuersus est Mordochái ad ianuam Regis: Hamán ve- 12
rò 'proripuit sese domum suam lugens, & operto capite.
Narrauítque Hamán Zéreẃs vxori suæ, & omnibus amicis suis 13
quicquid acciderat illi. dixerunt autem ei 'sapientes eius, & Zé-
reẃs vxor eius, Si de semine Iehudæorum est Mordochái, 'ante cu
ius conspectum cœpisti cadere, non præualebis ei, 'sed cadendo
cades ante conspectum eius.
Adhuc illis loquentibus cum eo, eunuchi Regis superuenerũt, 14
& festinauerunt adducere Hamán ad conuiuium quod præpara-
uerat אEsthér. Cap. VII.

Esther in conuiuio pro sua & populi sui vita orat.

VEnit itaq; Rex & Hamán 'ad bibendũ cum אEsthér regina. 1
Dixítque Rex ad אEsthér etiam die secundo 'in conuiuio 2
vini, Quænam est postulatio tua אEsthér regina, & dabitur tibi?
& quæ est petitio tua? 'vsque ad dimidium regni, & fiet.
Respondit אEsthér regina, ac dixit, Si inueni gratiam in ocu- 3
lis tuis, ó Rex, & si 'Regi placet, 'detur mihi anima mea pro po-
stulatione mea, & populus meus pro petitione mea.
Quia vẽditi sumus ego & populus meus 'vt disperdamur, iugu- 4
lemur, & perdamur: quòd si in seruos & ancillas vẽditi fuissemus,
tacuissẽ: quanquã hostis nequaquã 'cõpensare posset dãnũ Regis.

B dom[9] regiæ intrauerat, vt suggereret Regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo quod ei fuerat præparatũ.)

5 Responderunt pueri, Aman stat in atrio. Dixitque Rex, Ingrediatur.

6 Quũmque esset ingressus, ait illi, Quid debet fieri viro quem Rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman, & reputãs quòd nullum aliũ Rex, nisi se, vellet honorare,

7 Respondit, Homo quem Rex honorare cupit,

8 Debet indui vestibus regiis, & imponi super equum qui de sella Regis est, & accipere regiũ diadema super caput suum:

C 9 Et primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equũ eius: & per plateam ciuitatis incedens, clamet, & dicat, Sic honorabitur quencunque voluerit Rex honorare.

10 Dixitque ei Rex, Festina, & sumpta stola & equo, fac vt loquutus es Mardochæo Iudæo, qui sedet ante fores palatii: caue ne quicquam de his quæ loquutus es, prætermittas.

11 Tulit itaque Aman stolam & equũ, indutúmque Mardochæum, in platea ciuitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat, Hoc honore condignus est quencunque Rex voluerit honorare.

D 12 Reuersúsque est Mardochæus ad ianuã palatii: & Aman festinauit ire in domũ suam, lugens & operto capite:

13 Narrauitque Zares vxori suæ & amicis omnia quæ euenissent sibi. cui responderunt sapientes quos habebat in consilio, & vxor eius, Si de semine Iudæorũ est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius.

14 Adhuc illis loquentibus, venerunt eunuchi Regis, & citò eum ad conuiuiũ quod Regina parauerat, pergere compulerunt.

Cap. VII.

1 INtrauit itaque Rex & Aman, vt biberent cum Regina.

2 Dixitque ei Rex etiam secũda die, postquam vino incaluerat, Quę est petitio tua Esther, vt detur tibi? & quid vis fieri? etiamsi dimidiam partem Regni mei petieris, impetrabis.

3 Ad quem illa respondit, Si inueni gratiam in oculis tuis ô Rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meũ pro quo obsecro.

B 4 Traditi enim sumus ego & populus meus vt conteramur, iugulemur, & pereamus: atque vtinam in seruos & famulas venderemur, esset tolerabile malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est cuius crudelitas redundat in Regem.

---

5 Regi pueri eius, נערי המלך אליו Ad verbũ, pueri Regis ad eũ. 6 Cogitabat autẽ ויאמר Ad verbũ, Et dixit. Cui optet, &c. למי יחפץ וגו׳ .i. quem Rex maiore honore afficeret, quàm me q.d. neminem. 8 Afferant יביאו sub. ministri Regis. Quod impositum est אשר נתן .i. quod imponi solet. Alii, hanc clausulam vertunt, & in cuius *equi* capite impositum est *diadema*. Nam apud Persas (inquit quidam Hebræorum) solebat equus deferre diadema regni. & certè postea non meminit coronæ: vt coniicere liceat, huius Hebræi opinionem esse veram. 9 Tradant præterea ונתון Infinit. pro fut. plur tertiæ pers. consignent. Antesignanis, הפרתמים nobilissimis ducibus exercitus. Vel (vt alii volunt) hæc vox significat eos qui absente imperatore exercitui præsunt. Alii vertunt, in manum vnius ex principibus Euphratis .i. qui trans Euphraten habitabãt. 10 Ne cadere facias, &c. אל תפל וגו׳ Hebraismus, pro, caue ne prætermittas quicquam ex, &c. 12 Proripuit sese נדחף Ad verbum, impulit sese .i. quam citissimè potuit, recepit se in domum suam. 13 Sapientes eius, חכמיו Hic vocat sapientes quos vocauerat amicos .i. quorum consilio vti solebat. Ante cuius conspectum cœpisti cadere. אשר החלות לנפל לפניו .i. quo inferior esse cœpisti. Sed cadendo cades, &c. כי נפול תפול לפניו Hebraismus, prorsus ab illo vinceris & superaberis.

IN CAPVT VII.

1 Ad bibendum cum אEsthér לשתות עם אסתר .i. ad conuiuium paratum ab Esther. 2 In conuiuio vini, במשתה היין Id est inter pocula. Potissima enim pars conuiuii sita erat in vino. Vsq; ad dimidium regni, עד חצי המלכות sub. pete. vt suprà cap. 5. a. 3. 3 Regi על המלך Hic על pro אל. Detur mihi anima mea תנתן לי נפשי Hebraismus, postulo vt mihi & populo meo liceat viuere, ne pereamus. 4 Vt disperdamur, &c. להשמיד וגו׳ Ad verbum, ad delendum [vel, perdendum] ad occidendum [vel, iugulandũ] & ad perdendum. Compensare posset damnum Re. שוה בנזק המלך: sarcire [exæquare] posset iacturam Regis. data scilicet pecunia .q.d. nullius pecunia vlla sarcire posset iacturam quam faceret Rex si Iudaicus populus seruitutem seruirent. Hoc dicit propter pecunias quas Haman Regi obtulerat. Rex autem magnam fecisset iacturam pereuntibus Iudæis: nam multa ab illis tributi nomine accipiebat.

5 Respódēs autē rex Anhaщuerόщs, dixit אEsthér reginæ, Quis
est iste, & vbinam *est* iste cuius cor persuasit illi vt faceret sic?
6 Et dixit אEsthér, Vir hostis & inimicus est Hamán pessim⁹ iste,
Tum Hamán territus est à facie Regis & Reginæ.
7 Rex autem surrexit in furore suo à conuiuio vini ad hortum pa
latii: Hamán verò mansit vt peteret pro anima sua ab אEsthér re
gina. videbat enim quòd completum esset sibi malum à Rege.
8 Rex autem reuersus est ab horto palatii ad domū conuiuii vini:
Hamán verò ceciderat super lectū super quo erat אEsthér. tū dixit
Rex, Nónne etiam *uis* opprimere Reginā me præsente in domo?
Verbū illud egressū est ab ore Regis, & faciem Hamán operuerūt.
9 Dixit autem הHarboná vnus ex eunuchis coram Rege, En etiā
lignum quod parauerat Hamán ipsi Mordochái, qui loquutus est
bonū pro Rege, erectū est in domo Hamán, altitudinis quinqua
ginta cubitorum. Tunc dixit rex, Suspendite eum in illo.
10 Suspenderunt itaque Hamán in ligno quod parauerat pro Mor
dochái, & ira Regis conquieuit. Cap. VIII.
1 Eodé die dedit rex Anhaщuerόщs אEsthér reginæ domum Ha
mán hostis Iehudæorum, & Mordochái ingressus est ante Re
gem. indicauit enim אEsthér quid ipse sibi esset.
2 Abstulit itaque rex annulum suum quem receperat ab Hamán,
deditque illum Mordochái: אEsthér verò posuit Mordochái su
pra domum Hamán.
3 Addidit præterea אEsther, loquutáque est coram Rege, atque
cecidit ad pedes eius, flens & rogans eum vt irritam faceret mali-
tiā Hamán Agagitæ, & cogitationem eius quam cogitauerat con
tra Iehudæos.
4 Extendit autem Rex ipsi אEsthér virgam auream: surgénsque
אEsther, stetit coram Rege:
5 Dixítque, Si Regi placet, & si inueni gratiam in conspectu eius,
rectáque res videtur Regi, ac placeo in oculis eius, scribatur vt re-
uocētur literæ cogitationis Hamā filii Hāmedátha Agagitæ, quas
scripsit vt perdāt Iehudæos qui sunt in omnib⁹ prouinciis Regis.
6 Quo pacto enim potero videre malum quod inueniet populū
meum? quomodo inquam potero videre perditionem cognatio-
nis meæ?

Respondénsque rex Assuerus ait, Quis est iste, & cuius potētiæ, vt hæc audeat facere?

Dixit que Esther, Hostis & inimic⁹ noster pessimus iste est Amā. Quod ille audiēs, ilico obstupuit, vultum Regis ac Reginæ ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, & de loco conuiuii intrauit in hortum arboribus consitum: Aman quoque surrexit, vt rogaret Esther reginā pro anima sua. intellexit enim, à Rege sibi paratum malum.

Qui quū reuersus esset de horto nemoribus consito, & intrasset conuiuii locum, reperit Aman super lectulum corruisse ī quo iacebat Esther, & ait, Etiam Reginam vult opprimere me præsente in domo mea? Necdum verbum de ore Regis exierat, & statim operuerunt faciem eius.

Dixitque Harbona, vnus de eunuchis qui stabant in ministerio Regis, En, lignum quod parauerat Mardochæo qui loquutus est pro Rege, stat in domo Amā, habēs altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit Rex, Appendite eum in eo.

Suspensus est itaque Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo: & Regis ira quieuit. Cap. VIII.

Die illo dedit rex Assuerus Esther Reginæ domū Aman aduersarii Iudæorum, & Mardochæus ingressus est ante faciē Regis. Cōfessa est enim ei Esther quòd esset patruus suus.

Tulitque Rex annulum quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardochæo. Esther autem cōstituit Mardochæum super domum suam.

Nec his contenta, procidit ad pedes Regis: fleuitque, & loquuta ad eum orauit vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes ei⁹ pessimas quas excogitauerat contra Iudęos, iuberet irritas fieri.

At ille ex more sceptrum aureū prętendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur. illáque consurgens stetit ante eum,

Et ait, Si placęt Regi, & si inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro vt nouis epistolis veteres Amā

B literæ insidiatoris & hostis Iudæorū, quibus eos in cunctis Regis prouinciis perire præceperat, corrigantur.

Quomodo enim potero sustinere necem & interfectionē populi mei?

Esther Regem orat vt literæ in necem Iudæorū missæ ab Aman, fiant irritæ.

5 Cuius cor persuasit illi אשר־מלאו לבו Ad verbū, cuius repleuit eum cor eius. i. cuius cor incitauit ipsum, siue quē incitauit cor ipsius
hoc est, qui sibi persuasit vt venderet vos. q.d. quis tam temerarius vt audeat tantum facinus aggredi?
6 Territus est: נבעת obstupuit. turbatus fuit. q.d. non potuit vltrà ferre conspectum Regis & Reginæ.
7 In furore suo, &c. בחמתו וגו׳ .i. mirum in modū iratus discessit à conuiuio. Ad hortū אל־גנת Subaudiendum verbum, vt iret
ad hortum. Vt peteret, &c. לבקש על־נפשו .i. vt vitam suā peteret ab Esther, hoc est vt ipsa intercederet apud Regē ne moreretur. Cō
pletum esset sibi malū à Rege. כלתה אליו הרעה מאת המלך: consummata esset sibi afflictio à Rege. i. videbat sibi mortem imminere à Rege.
malum vocat perniciem, miseriam & afflictionem. 8 Ceciderat נפל corruerat. decubuerat. i. iacebat more supplicum, ad pedes
Esther quæ iacebat super lectum. Opprimere לכבוש Ad verbū, ad opprimendum, sub. venis. i. audes, siue conaris vim inferre Reginæ?
Me præsente עמי Ad verbū, mecum. Verbum illud, &c. הדבר יצא וגו׳ .i. statim vt hæc dixit Rex, ministri eius operuerunt faciē
eius, ne posthac videretur à Rege, & magis succenseret illi. solebant enim Persæ operire faciem eius in quem Rex esset iratus. Alii vertunt,
Statim ut verbum illud egressum est ab ore Regis, tunc facies eius fuerunt tectæ. siue opertæ. i. præ pudore operuit faciem suam, siue erubuit
mirum in modum. Alii, corruit facies eius. i. effectus est tristis admodum. 9 En etiam lignum גם הנה העץ En adhuc lignum. vel,
patibulum. Qui loquutus est bonum pro Rege, אשר דבר טוב וגו׳ .i. qui rem vtilem Regi nuntiauit: detexit enim insidias eunuchorum.

IN CAPVT VIII.

1 Domum את־בית Id est familiam. Ingressus est ante Regem. בא לפני המלך .i. admissus fuit in conspectum Regis, hoc est in fa-
miliam Regiam. q.d. exaltatus fuit. Quid ipse sibi esset. מה הוא־לה: Sic etiam Gallicè, *ce qu'il luy estoit*. i. indicauit esse suum patruelem.
2 Receperat העביר Ad verbum, transire fecerat. Posuit ותשם constituit. i. præfecit familiæ Haman.
3 Addidit præterea ותוסף sub. priori postulationi. Quidam vertunt, Rursum quoque Esther loquuta est. Vt irritam faceret
להעביר Ad verbum, vt transire faceret. i. depelleret & abigeret à se & à populo suo insidias quas struxerat eis Haman. Seipsum mox exponit.
5 Placet, טוב bonum sit. Ac placeo in oculis e. וטובה אני בעיניו Ad verbum, & bona *sum* in oculis eius. i. grata & chara sum illi.
Rem eandem pluribus verbis effert, vt affectum suum magis exprimat. Vt reuocentur להשיב Ad verbum, ad retractandum. vel, reuo-
candum. Cogitationis מחשבת machinationis. i. quæ continent machinationem Haman. Seipsum mox exponit.
6 Potero videre אוכל וראיתי Ad verbum, potero, & videbo. i. potero viuere, si videam, vel videndo calamitatem quæ eueniet populo
meo? Eadem loquutio mox sequitur. Perditionem cognat. m. באבדן מולדתי: perniciem [interitum] generis mei. i. populi mei. Vel,
quòd intereat cognatio mea? aut, quum interierit, vt redundet ב. Aut, interire eos, appositiuè cognationem meam. vt sit ב vice ם. aut ב refert
animas, & sic erit infinitiuus, & per cames, alioqui nomen, & per pathah.

Dixit autē rex Anhaŵſueróŵs אEſthér reginæ,& Mordochái Ie- 7
hudæo, Ecce domum Amán dedi אEſthér,& illum ſuſpenderunt
in ligno,propterea quòd miſerit manum ſuam in Iehudæos.
Vos autem ſcribite Iehudæis ʹprout vobis videbitur,nomine Re- 8
gis,& obſignate annulo Regis. ſcripturā enim quæ ſcribitur no
mine Regis,& obſignatur annulo Regis, ʹnon licet reuocare.
Vocati ſunt itaque ſcribæ Regis ʹtempore illo, menſe tertio(I- 9
pſe eſt םSiuán) viceſima tertia eiuſdē, & ſcriptum eſt ʹomnino vt
præcepit Mordochái ad Iehudæos,& ad principes,atque duces &
principes prouinciarum quæ ſunt ab India vſque ad AEthiopiā,
ʹcentum & vigintiſeptem prouinciarum,ſingulis prouinciis ʹiux
ta ſcripturam earum,& ſingulis populis iuxta linguam ſuā, & ad
Iehudæos ſecundum ſcripturam eorum & linguam.
Scripſitque nomine regis Anhaŵſueróŵs,& obſignauit annulo 10
Regis,ac miſit literas per manum curſorum equeſtrium, equitan
tium ʹvelociſſima animalia, ʹmulos filios equarum:
ʹQuòd Rex daret Iehudæis qui erant in ōnibus & ſingulis ciuita 11
tibus,vt congregarent ſe, ʹ& ſtarent pro anima ſua, *ita* vt diſperde
rent,& occiderent,& perderent omnem exercitum populi ac pro
uinciæ ʹoppugnantium ipſos,paruulos & mulieres,& ſpolia eorum
diriperent:
ʹDie vno in omnibus prouinciis regis Anhaŵſueróŵs,nempe 12
decima tertia menſis duodecimi:ipſe eſt menſis Adár.
ʹExemplar ſcripturæ erat ʹvt daretur lex in omnibus & ſingulis 13
prouinciis manifeſta omnibus populis, ʹvt eſſent Iehudæi parati
ad diem illum,ad vindicandum ſeſe de inimicis ſuis.
Curſores illi equitantes ʹanimalia velociſſima, mulos, egreſſi 14
ſunt accelerantes & feſtinantes ad verbum Regis, léxque illa data
eſt in ŵSuŵſán palatio.
Mordochái autem egreſſus eſt à cōſpectu Regis in veſte regali, 15
hyacinthina & candida, ʹ& *cum* corona aurea magna,& amictu byſ-
ſino & purpureo:ciuitáſque ŵSuŵſán exultauit,ac lætata eſt.
Iehudæis fuit lux, ʹid eſt lætitia,& gaudium,& honor. 16
In omnibus quoque & ſingulis prouinciis,& in omnibus ac ſin
gulis ciuitatibus *ac* loco quò verbum Regis peruenit, *fuit* lætitia & 17
gaudium Iehudæis,conuiuium & dies iucundus: & multi è popu
lis terræ efficiebantur Iehudæi, quia ʹcecidit pauor Iehudæorum
ſuper eos. Cap. IX.

DVodecimo igitur menſe(ipſe eſt menſis Adár)decimatertia 1
die eiuſdem,qua peruenerat verbum Regis, ʹ& lex eius vt fie-
ret,eo *ſcilicet* die quo ſperabant inimici Iehudæorum dominari il-

Literæ nomine Regis ſcribūtur ad Iudæos,vt occidant hoſtes ſuos.

Gaudium & lætitia Iudæorum, ob edictū regis Aſſueri.

Interficiunt Iudæi inimicos ſuos.

Reſponditque rex Aſſuerus Eſther reginæ & Mardochæo Iudæo,Domū Aman conceſſi Eſther: & ipſum iuſſi affigi cruci,quia auſus eſt manum mittere in Iudæos. 7

8 Scribite ergo Iudæis, ſicut vobis placet,ex Regis nomine,ſignāteſque literas annulo meo. Hæc enim cōſuetudo erat,vt epiſtolis quæ ex Regis nomine mittebātur,& illiꝰ annulo ſignatæ erāt, nemo auderet contradicere.

9 Accitiſque ſcribis & librariis Regis (erat autem tempus tertii menſis,qui appellatur Siban) viceſima & tertia die illius ſcriptæ ſunt epiſtolæ,vt Mardochæꝰ voluerat,ad Iudæos & ad principes procuratoréſque & iudices,qui centum viginti ſeptem prouinciis ab India vſque ad AEthiopiam præſidebant:prouinciæ atque prouinciæ,populo & populo iuxta linguas & literas ſuas,& Iudæis,prout legere poterant & audire. C

10 Ipſæque epiſtolæ quæ ex Regis nomine mittebantur,annulo ipſius obſignatæ ſunt,& miſſæ per veredarios: qui per ōnes prouincias diſcurrētes,veteres literas nouis nūtiis præuenirēt.

11 Quibus imperauit Rex,vt cōuenirent Iudæos per ſingulas ciuitates,& in vnum præciperent congregari,vt ſtarent pro animabus ſuis, & omnes inimicos ſuos cum cōiugibus ac liberis & vniuerſis domibus interficerēt atque delerent.

12 Et conſtituta eſt per omnes prouincias vna vltionis dies,id eſt tertia decima menſis duodecimi Adar.

13 Summáque epiſtolæ hæc fuit, vt in omnibus terris ac populis, qui regis Aſſueri ſubiacebant imperio, notum fieret,paratos eſſe Iudæos ad capiendam vindictam de hoſtibus ſuis.

14 Egreſſique ſunt veredarii celeres nūtia perferentes,& edictum Regis pependit in Suſan.

15 Mardochæus autē de palatio & cōſpectu Regis egrediēs, fulgebat veſtibus Regiis,hyacinthinis videlicet & aeriis, coronam auream portans in capite,& amictus ſerico pallio atque purpureo: omniſque ciuitas exultauit,atque lætata eſt.

16 Iudæis autē noua lux oriri viſa eſt, gaudium,honor,& tripudium.

17 Apud omnes populos,vrbes atque prouincias,quocunque Regis præcepta veniebāt,mira exultatio,epulæ atque conuiuia,& feſtus dies: intantum vt plures alterius gentis & ſectæ,eorum religioni & cæremoniis iungerētur.grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaſerat. Cap. IX.

1 IGitur duodecimi menſis (quem Adar vocari antè iam diximus)tertiadecima die,quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes eorum inhiabant ſanguini, verſa vice Iudæi

8 Prout vobis videbitur, כטוב בעיניכם vt viſum vobis fuerit. Ad verbum,ſicut bonum *eſt* in oculis veſtris. Non licet reuocare. אין להשיב: Ad verbum,non ad reuocandum. 9 Tempore illo, בעת ההיא .i.mox,illico,tunc,illo ipſo tempore. Omnino vt præcepit ככל אשר צוה Ad verbum,iuxta omnia quæ præcepit. Centum,&c. שבע ועשרים וגו׳ Subaudiendum, ad principes inquam centum,&c. Iuxta ſcripturam earum, ככתבה Id eſt,characteribus quibus vti ſolent.

10 Velociſſima animalia, הרכש opes regias. id eſt animalia pretioſa, ſiue magni pretii. vel,animalia velociſſima. vnde dromedarios quidam verterunt. Mulos, האחשתרנים Doctus inter Hebræos dicit hanc vocem ſignificare animalia magna & [illegible]rabilia ex duobus generibus,equa & aſino. 11 Quòd Rex daret אשר נתן המלך Subaudiendum,Scripſit inquam Mardochæus quòd Rex daret,ſiue permitteret Iudæis,&c. Et ſtarent pro anima ſua, ולעמוד על נפשם Hebraiſmus,tuerentur vitā ſuam,ac defenderent ſeſe. Oppugnantium הצרים tribulantium.i.qui ipſos inuaſerunt.vel,oppugnantes.vt [illegible]ferat omnem exercitum.

12 Die vno ביום אחד Subaudi, Vt ſtarent inquā [illegible] anima ſua,ſiue tuerentur vitā ſuā die vno,nempe decimotertio. Verſus iſte pendet à principio verſus præcedentis,Scripſit quòd Rex daret,&c. 13 Exēplar ſcrip. פתשגן הכתב .i.ſumma literarum quas miſit,erat talis. Vt daretur lex להנתן דת vt poneretur decretū.i. [illegible]promulgaretur lex,vel ferretur,nota omnibus populis. Vt eſſent ולהיות Hic ו redundat. 14 Animalia velociſſ. הרכש Vide ſuprà,verſu 10. 15 Et *cum* corona ועטרת Subauditur ב, in corona.i.redimitus corona aurea magna,& ornatus pallio byſſino & purpureo. 16 Id eſt lætitia, ושמחה Ad verbum,& lætitia. Hic ו pro Id eſt,poſitum: declarat quod dixerat lucem obortam Iudæis. 17 Cecidit pauor,&c. נפל פחד היהודים עליהם: .i.timebant ſibi à Iudæis.

IN CAPVT IX.

1 Et lex eius ודתו & decretum eius.vel,ordinatio.

superiores esse cœperunt, & se de aduersariis vindicare.
2 Congregatique sunt per singulas ciuitates & oppida & loca, vt extenderent manum contra inimicos, & persequutores suos: nullúsq; ausus est resistere, eo quòd omnes populos magnitudinis eorū formido penetrarat.
3 Nam & prouinciarum iudices, & duces, & procuratores, omnísque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi:
4 Quem principē esse palatii, & plurimum posse cognouerāt. fama quoque nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.
B
5 Itaque percusserūt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi parauerāt facere.
6 Intantum vt etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decē filios Aman Agagitæ hostis Iudæorū: quorum ista sunt nomina,
7 Pharsandátha, & Delphon, & Esphátha,
8 Et Phorátha, & Adaliá, & Aridátha,
9 Et Phermésthа, & Arisai, & Aridai, & Vaiezatha:
10 Quos quum occidissent, prædas de substantiis eorum agere noluerunt.
11 Statimque numerus eorū qui occisi erant in Susan, ad Regē relatus est.
12 Qui dixit Reginæ, In vrbe Susan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman: quātum putas eos exercere cædem in vniuersis prouinciis? quid vltra postulas, & quid vis vt fieri iubeam?
C
13 Cui illa respondit, Si Regi placet, detur potestas Iudæis, vt sicut fecerūt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filii Aman in patibulis suspēdantur.
14 Præcepitque Rex vt ita fieret: statimque in Susan pepēdit edictum, & decem filii Aman suspensi sunt.
15 Congregatis Iudæis quartadecima die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est.
16 Sed & per ōnes prouincias quæ ditioni Regis subiacebát, pro animab⁹ suis steterūt Iudæi, interfectis hostib⁹ ac persequutoribus suis in tantum vt septuagintaquinque millia occisorū implerentur, & nullus de substantiis eorum quicquam contingeret.
D
17 Dies autem tertiusdecimus mensis Adar vnus apud ōnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt: quem constituerunt esse solennem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conuiuiis.
18 At ii qui in vrbe Susan cædē exercuerant, tertiodecimo & quartodeci-

lis, ('& oppositū fuit, quia dominati sūt Iehudæi iis qui odio ipsos habebāt)
'Congregauerunt se Iehudæi in vrbibus suis, in omnibus prouinciis Regis Anhaשuerósש, vt mitterent manum in inquirētes malum ipsorū: '& nemo stetit corā illis, quia ceciderat pauor eorum super omnes populos.
Et omnes principes prouinciarum, '& satrapæ, & duces, '& facientes opus quod *erat* Regis, extollebant Iehudæos: quia ceciderat pauor Mordochái super eos.
Magnus enim erat Mordochái in domo Regis, & fama eius 'ibat per ōnes prouincias: qa vir Mordochái 'promouebat & crescebat.
Percusserunt itaque Iehudæi omnes inimicos suos 'plaga gladii, & occisionis, & perditionis: '& fecerunt in inimicis suis secundum voluntatem suam.
Præterea in שSuשsán regia occiderunt Iehudæi, & perdiderūt quingentos viros.
Parשsandátha item, & Dalphón, & Aשpátha.
Et 'Porátha, & Adaliá, & Aridátha,
Et Parmaשsthá, & Ariשái, & Aridái, & Vaizathá,
Decē filios Hamán filii Hammedátha hostis Iehudæorum occiderunt: 'sed in prædam ipsam non miserunt manum suam.
'Die ipsa 'venit numerus occisorū in שSuשsán regia corā Rege.
Dixítque Rex אEsthér reginæ, In שSuשsán regia occiderunt Iehudæi, & perdiderunt quingentos viros, & decem filios Hamán: 'in reliquis prouinciis 'Regis quid *putas* fecerunt? 'quænā ergo postulatio tua, & dabitur tibi? aut quæ petitio tua vltra, & fiet?
Respondit אEsthér, Si Regi placet, 'detur etiam cras Iehudæis in שSuשsán vt faciant 'secundum legem hodiernam, & decem filios Hamán suspendant in ligno.
Et præcepit Rex vt sic fieret: 'data fuit itaque Lex in שSuשsán, & decem filios Hamán suspenderunt. Decē filii Amā suspenduntur.
Congregati sunt præterea Iehudæi qui erant in שSuשsán etiam die decimaquarta mensis Adár, & interfecerunt in שSuשsán trecentos viros: sed in prædam non miserunt manum suam.
Reliqui quoque Iehudæi qui erant in prouinciis Regis cōgregati sunt, 'steterúntque pro anima sua, '& quieuerūt ab inimicis suis. interfecerunt autem de hostibus suis septuagintaquinque millia, 'sed in prædam non miserunt manum suam:
'Die decimotertio mensis Adár, & quieuerunt decimoquarto, die eiusdem: 'fecerúntque eum diem conuiuii & lætitiæ. Dies celebris in memoriam liberationis.
At Iehudæi qui erant in שSuשsán congregati sunt 'decimater-

Et oppositū fuit, ונהפוך Infinit.Heb.pro, & conuersum fuit.vel, & id in contrariū versum est. 2 Congregauerunt se נקהלו Istud dependet à principio superioris versus, Et nemo stetit coram, &c. ואיש לא־עמד וגו' .i.nemo illis resistere potuit: quia omnes Gentes timebant sibi à Iudæis. 3 Et satrapæ, ואחשדרפנים Doctus inter Hebræos interpretatur principes magnos qui iugiter manent apud Regem, & eius vident faciem. Estque dictio composita ex אחש quod Chaldaicè magnum significat: & דר manere, & פנים facies. Et facientes opus quod *erat* Regis, ועשי המלאכה אשר למלך .i.procuratores regii, siue negotiorum regiorum. qui res Regis tractabant. 4 Ibat הולך volitabat. vagabatur. discurrebat. Promouebat & crescebat. הולך וגדול: Adverbū, ibat & magnus fiebat. Infinit.Heb. pro præt. 5 Plaga gladii, מכת חרב Ad verbū, percussione gladii. Et fecerunt, &c. ויעשו וגו' & tractauerunt inimicos suos pro voluntate sua. 10 Sed in prædam, &c. ובבזה וגו' .i.bona eorū non diripuerunt. 11 Die ipsa ביום ההוא Eodem die.i.Mox relatus fuit ad Regem numerus eorum qui interfecti fuerant in Susan. Venit numerus בא מספר Hebraismus, pro ei innotuit, siue relatus fuit ad Regem. 12 Regis המלך .i.meis. de se loquitur in tertia persona. Quænam ergo postul. tua, ומה שאלתך q.d. & tamen si istud tibi non satisfacit, pete quicquid vltrà volueris, & dabo tibi. 13 Detur ינתן permittatur. concedatur. Secundum legem hodiernam, כדת היום secundum ritum huius diei.i. liceat quoque Iudæis interficere hostes suos die crastina sicut fecerunt hodie. 14 Data fuit itaque lex ותנתן דת .i.promulgatum fuit edictum. 16 Steterúntque pro anima sua, ועמוד על־נפשם Hebraismus, defenderunt sese. Infinit.Heb. pro præt. Et quieuerūt ונוח i.licuit illis quiescere. Sed in prædā ובבזה .i.abstinuerunt ab omni præda. 17 Die decimotertio ביום־שלושה עשר Principium huius versus pendet à præcedenti versu, Interfecerunt inquam decimotertio die, &c. Aut ו in ונוח & ועמוד præcedētis versus verti debet per Vt, hoc modo, vt starēt pro anima sua, & quiescerēt ab inimicis suis: & interfecerūt, &c. Fecerūtq; eum ועשה אותו Infinit.Heb. pro præt.i. eo die cōuiuia celebrarūt cū ingēti lætitia. Vide paulo pòst, versu 18.19: itē 22, vbi præcipit Mardochæus, diem istum quotannis celebrari. 18 Decimatertia eiusdem בשלושה עשר בו Duobus diebus licuit Iudæis in Susan interficere inimicos suos, nempe XIII & XIIII mensis duodecimi.

tia eiusdem,atque quartodecimo eiusdem: quieuerũt verò deci-
maquinta eiusdem,feceruntque eum diem conuiuii & lætitiæ.
Icciro Iehudæi villici qui habitant in vrbibus non muratis, 19
faciunt diem decimumquartum mensis Adár,*diem* lætitiæ & con-
uiuii,'& diem festũ,& missionis partium,quisque proximo suo.
Scripsit itaque Mordochái 'verba hæc, misitque literas ad o- 20
mnes Iehudæos qui erant in vniuersis prouinciis Regis Anhaωsu-
eróωs,'propinquos & remotos:
Statuendo illis vt facerent diem decimumquartum mensis A- 21
dár,atque decimumquintum eiusdem per singulos annos,
'Iuxta dies illos in quibus'quieuerant Iehudæi ab inimicis suis, 22
& mẽsem illũ qui cõuersus fuerat illis à mœrore in lætitiã, & à lu
ctu in diem'bonũ:'vt facerent illos,dies cõuiuii & gaudii,& mis-
sionis particularũ quisque proximo suo, & donorũ pauperibus.
Receperũt verò Iehudæi'sese facturos quod inceperãt, quód- 23
que scripserat Mordochái ad ipsos:
'Quoniã Hamán filius Hammedátha Agagites hostis Iehudæo 24
rum cogitauerat contra Iehudæos perdere illos,'& iecerat pur(id
est sortem)vt contereret eos,& perderet eos.
'Quum autem illa ingressa esset in conspectum Regis,'dixit *Rex* 25
cum epistola, Conuertatur'cogitatio eius mala quam cogitauit
contra Iehudæos,in caput eius:suspendant quoque eum,& filios
eius in ligno.
Propterea'vocauerunt dies istos purim'de nomine pur. idcir- 26
co'propter omnia verba epistolæ huius, & id quod viderunt'su-
per hoc,& id quod'peruenit ad eos,
Statuerunt,ac receperũt Iehudæi'super se & super semen suum 27
& super omnes'adiunctos illis,'neque præteribit,se celebraturos
duos dies illos'iuxta scripturam eorum, & iuxta tempus eorum,
singulis annis.
Præterea dies isti *erunt*'memorabiles & solennes in omni gene- 28
ratione & generatione,familia & familia,prouincia & prouincia,
& vrbe & vrbe: isti inquã dies purim'nõ transibũt è medio Iehu-
dæorum,& memoria illorum non desinet à semine eorum.
Scripsit autem Esthér regina filia Abinhái1,& Mordochái Ie- 29
hudæus'omni fortitudine,'vt cõfirmaret epistolam purim istam
secundam.
Et misit epistolas ad omnes Iehudæos, ad centum viginti se- 30
ptem prouincias regni Anhaωsuerόωs,' verbis pacis & veritatis:

mo die eiusdẽ mensis in cæde versati sũt:quintodecimo autẽ die percutere desierũt.Et idcirco eundẽ diẽ cõstituerunt solennem epularũ atque lætitiæ

Hi verò Iudæi qui in oppidis non muratis,ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis Adar conuiuiorum &gaudii decreuerunt,ita vt exultent in eo,& mittant sibi mutuò partes epularum & ciborum.

Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc,& literis comprehensa misit ad Iudæos qui in omnib⁹ Regis prouinciis morabãtur,tam in vicino positis,quàm procul.

Vt quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis suscíperent, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore: B

Quia in ipsis diebus se vlti sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiúmque conuersi sunt: essẽntque dies isti epularum atque lætitiæ,& mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur.

Susceperúntque Iudæi in solẽnem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperãt, & quæ Mardochæus literis facienda mandauerat:

Amã enim filius Amadathi stirpis Agag,hostis & aduersarius Iudæorũ, cogitauit contra eos malum,vt occideret illos,atq; deleret: &misit phur, quod nostra lingua vertitur in sortẽ. Supra

Et postea ingressa est Esther ad Regem, obsecrans vt conatus eius, literis Regis irriti fierent: & malũ quod contra Iudæos cogitauerat,reuerteretur in caput eius:denique & ipsum & filios eius affixerunt cruci. B

Atque ex illo tempore dies isti appellati sunt phurim,id est sortium:eo quòd phur,id est sors , in vrnam missa fuerit.& cũcta quæ gesta sũt,epistolę, id est libri huius volumine cõtinẽtur:

Quæque sustinuerunt,& quæ deinceps immutata sunt,susceperũt Iudęi super se & semen suũ, & super cũctos qui religioni eorũ voluerũt copulari, vt nulli liceat duos hos dies absque solennitate trãsigere quos scriptura testatur, & cætera expetunt tempora annis sibi iugiter succedentibus.

Isti sunt dies quos nulla vnquã delebit obliuio: & per singulas generationes cũctæ in toto orbe prouincię celebrabũt: nec est vlla ciuitas in qua dies phurim,id est sortium,nõ obseruentur à Iudæis,& ab eorũ progenie, quæ his cæremoniis obligata est. G

Scripserũtq; Esther Regina filia Abihaíl & Mardochæus Iudæus etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista solnis sanciretur in posterũ.

Et miserunt ad omnes Iudæos qui in centũ viginti septẽ prouinciis Regis Assueri versabantur , vt haberent pacem,& susciperent veritatem,

19 Et diem festum, ויום טוב Ad verbum,& diem bonum . Nos etiam vocamus diem festum *Vng bon iour*.i.decimumquartum diem cum lætitia & conuiuiis diem festũ agunt,mittentes munera siue particulas cibariorum amicis suis. 20 Verba hæc, את־הדברים האלה .i. quæ hactenus gesta sunt.Hinc colligunt Iudæi Mardochæum huius libri authorem esse. Propinquos & remotos: הקרובים והרחוקים: qui procul ac propè habitabant. 22 Iuxta dies כימים .i.iuxta numerũ dierum illorũ. Quieuerant נחו i.quietem sibi parauerant. Bonum: טוב .i.festum & iucundum. Vt facerent illos, &c. לעשות אותם וגו׳ .i.hos dies celebrarent cum lætitia, agitando cõuiuia, & in illis mittendo particulas cibariorum ad amicos suos, & munera pauperibus. 23 Sese facturos quod inceperant, את אשר־החלו לעשות Ad verbum,quod inceperant ad faciendum. Ordinẽ turbatum reposuit interpres noster. 24 Quoniam Haman, כי המן Reddidit rationem cur celebrati sint hi dies à Iudæis. Et iecerat pur , והפיל פור .i.missis sortibus delegerat diem in quo perderet omnes Iudæos. 25 Dixit cum epistola, אמר עם־הספר .i.præcepit Rex adiecta epistola. Cogitatio eius מחשבתו machinatio eius. 26 Vocauerunt dies istos קראו לימים האלה vocare solent dies istos, nempe XIIII.& XV. De nomine pur: על־שם הפור .i.nomenclatura deducta à pur,quod lingua Persica significat sortẽ. Propter omnia verba, &c. על כל־דברי וגו׳ .i.propter omnia quæ in hac epistola narrãtur gesta esse. Super hoc, על־ככה .i.præter id quod Iudæi viderunt quũ hæc gererentur. Peruenit ad eos. הגיע אליהם: sub.rumore. 27 Super se,& super semẽ suũ עליהם ועל זרעם .i.pro se & pro semine suo. Adiũctos illis, הנלוים עליהם .i.qui erãt adiuncturi sese illis:hoc est religioni & cultui illorum. De proselytis loquitur. Neque præteribit, ולא יעבור .i.statuto irreuocabili. Iuxta scripturam eorũ,&c. ככתבם וגו׳ .i.& lecturos lingua Hebraica illam epistolam,idque suo tempore. 28 Memorabiles & solenn. נזכרים ונעשים Ad verbũ,memorati & facti.i.memorabuntur & celebrabũtur per omnes & singulas ætates,cognationes,prouincias, siue satrapias,& vrbes. Non transibunt לא יעברו non præteribunt.i.perpetuò celebrabuntur à Iudæis. 29 Omni fortitudine, את־כל תוקף pro viribus vel,omni studio, & summa authoritate. Vt confirmaret,&c. לקים את אגרת הפורים .i.vt ratam & approbatã redderet epistolã scriptam de sortibus hac secunda vice. Quidam Hebræorũ scribunt Iudæos aliquando intermisisse celebrare hos dies:& ideo Esther & Mardochæum denuo scripsisse vt confirmarent epistolam de sortibus scriptam, vt celebrarent dies illos. Verbis pacis & veritatis: דברי שלום ואמת: .i. plenas humanitatis & veritatis.hoc est humanas & veras.Versus iste pendet à superiori.

31 Obseruantes dies sortium, & suo tẽpore cum gaudio celebrarẽt: sicut cõstituerãt Mardochæus & Esther, & illi obseruanda susceperunt à se & à semine suo ieiunia & clamores:

31 ′Vt confirmarent dies sortium istos′temporibus suis, quemadmodum iniunxit illis Mordochái Iehudæus & אEsthér regina, & quemadmodum′receperunt super animã suam, & super semen suum′ieiunia & clamorem suum.

32 Et sortium dies, & omnia quæ libri huius, qui vocatur Esther, historia continentur.

32 Et sermo אEsthér ′confirmauit verba ista sortium, & scriptus est in libro.

Cap. X.

1 Rex verò Assuerus omnem terrã, & cunctas maris insulas fecit tributarias.

1 Porrò imposuit Rex Anhaϋsueróϋs tributum super terram, & insulas maris.

2 Cuius fortitudo & imperium, & dignitas atque sublimitas, qua exaltauit Mardochæũ, scripta sunt in libris Medorum atque Persarum:

2 ′Omne autem opus fortitudinis eius ac potentiæ eius,′& expositio magnitudinis Mordochái,′quem magnificauit Rex, nónne scripta sunt′in libro verborum dierum Regum Madái & Paráos?

3 Et quomodo Mardochæus Iudaici generis secundus à Rege Assuero fuerit, & magnus inter Iudæos, & acceptabilis plebi fratrũ suorum, quærẽs bona populo suo, & loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

B

3 Mordochái enim Iehudæus fuit secũdus à Rege Anhaϋsueróϋs, & magnus apud Iehudæos, & acceptus multitudini fratrum suorum, ′quærens bonum populo suo, & loquens pacem omni semini suo.

31 Vt confirmarent לקיים Vt approbarent. id est vt celebrandos susciperent. Temporibus suis, בזמניהם .i. quandiu viuerent. Receperũt super animã suam & super semen s. קימו על־נפשם ועל־זרעם .i. polliciti sunt pro se & pro semine suo. Ieiunia דברי הצומות Subaudiendum aliquid, nempe se obseruaturos ieiunia. Ad verbum, verba ieiuniorum .i. ieiunium & preces illas quæ solent fieri illis diebus.
32 Confirmauit קים approbauit.i. instituit hos dies sortium: & sermo ille siue institutio illa scripta fuit in annalibus.

IN CAPVT X.

2 Omne autem opus fortitudinis eius ac potentiæ eius, וכל־מעשה תקפו וגבורתו Hebraismus, Quicquid fortiter ac potenter gessit. Et expositio ופרשת & declaratio. Quem magnificauit Rex, אשר גדלו המלך qua magnificauit eum Rex. i. reddidit eum magnum: hoc est, ad summas dignitates extulit. In libro verborum dierum על־ספר דברי הימים .i. in libro annalium, in annalibus & diariis.
3 Quærens bonum, &c. דורש טוב לעמו וגו׳ Hebraismus, studens commodo & vtilitati populi sui, comitérque alloquens omnes populares suos. Quidam legunt, loquens pacem omni semini eius, nempe populi. hoc est, comiter alloquẽs omnes suos populares & familiares ex populo suo. Quærere bonum alicuius, phrasi Hebraica, est studere commodis eius.

Hieronymi verba his literis & verlibus longioribus significamus, de veteri sua tralatione loquentis.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi: hæc autem quæ sequuntur, scripta reperi in editione uulgata, quæ Græcorum lingua & literis continentur: & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur, quod iuxta consuetudinẽ nostram obelo, id est ueru, prænotauimus.

VETVS.

4 Dixitque Mardochæus, A Deo facta sunt ista.

5 Recordatus sum somnii quod videram, hæc eadẽ significãtis: nec eorum quicquam irritum fuit.

6 Paruus fons qui creuit in fluuium, & in lucem solémque conuersus est, & in aquas plurimas redundauit, Esther est, quam Rex accepit vxorem, & voluit esse Reginam.

7 Duo autem dracones, ego sum & Aman.

8 Gentes quæ cõuenerant, ii sunt qui conati sunt delere nomen Iudæorũ.

9 Gens autem mea, Israel est, quæ clamauit ad Dominum, & saluum fecit Dominus populum suũ: liberauitque nos ab omnibus malis, & fecit signa magna atque portenta inter Gẽtes:

10 Et duas sortes esse præcepit: vnam populi Dei, & alteram cunctarũ Gentium.

11 Venitque vtraque sors in statutum ex illo iam tempore diem corã Deo vniuersis gentibus:

12 Et recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ.

NOVA E GRÆCO TRALATIO.

4 Tum Mardochæus, A Deo facta sunt hæc, inquit.

5 ′Venit enim mihi in mentem somnii quod super his rebus videram, ′quarum quidem nihil planè fuit prætermissum.

Somnii Mardochæi enarratio.

6 ′Exiguus ille fons qui creuit in fluuiũ, atque in lucem solémque conuersus est, & in vim aquarum redundauit, Esther inquã ille fluuius, quam Rex duxit vxorem, Reginámque constituit.

7 Duo verò dracones, ego & Aman sumus.

8 Gentes autem sunt, quæ ad delendum nomen Iudæorum conuenerunt.

9 Mea verò gens, Israelitæ, qui ad Dominum clamauerunt, & seruati sunt, & conseruauit Dominus populum suum, Dominus nos ex omnibus istis malis eripuit: Deus edidit ea signa & miracula quæ nunquam alias inter Gentes extiterunt.

10 ′Itaque duas constituit sortes, vnam populo Dei, alterã omnibus Gentibus.

11 Hæ ambæ sortes ad horam, tempus, ′diémque iudicii corã Deo inter omnes gentes euenerunt.

12 Et recordatus est Deus populi sui, ′atque hæreditatem suam asseruit.

5 Venit enim mihi in mentem somnii ἐμνήσθην γὰρ περὶ τοῦ ἐνυπνίου. recordatus enim sum somnii. Quarum quidem nihil planè fuit præter. οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἀπ' αὐτῶν λόγος. neque enim præteriit ab eis verbum. Quidam ita vertunt, quarum nihil quicquam cecidit ad irritum: vt nihil fuerit irritum eorum quæ ei in somno visa fuerunt. Itaque his verbis significat certissimo earum rerum omnium euentu somnium illud comprobatum fuisse.
6 Exiguus ille fons qui creuit in fluuium, ἡ μικρὰ πηγὴ ἐγένετο ποταμός. paruus fons factus est fluuius .i. euasit, aut excreuit in fluuium. Eadem loquendi forma sequitur καὶ ἦν φῶς καὶ ἥλιος καὶ ὕδωρ πολύ. & erat lux & sol & aqua multa.
10 Itaque duas constituit sortes, διὰ τοῦτο ἐποίησε κλήρους δύο. propter hoc fecit sortes duas. Quidam, Nempe duas sortes cõstituit. sed particula apud Græcos vim inferendi magis significat, causámque notat. Significant autem hæ duæ sortes, duas conditiones à Deo constitutas, vnam populi Dei, alteram Gentium impiarum, quarũ diuersus exitus extitit.
11 Diémque iudicii corã Deo καὶ εἰς ἡμέραν κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. & ad diem iudicii coram Deo. Quidam ita reddũt, in statutum ex illo iam tempore diem. sed ego malo certum ac constitutum tempus intelligi quo Dominus iudicium editurus erat, in quo salutem populi sui cum exitio hostium coniungeret.
12 Atque hæreditatem suam asseruit. καὶ ἐδικαίωσε τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. & iustificauit hæreditatem suam. Quidam vertunt, & misertus

est hæreditatis suæ. Sed verbum Græcum hoc loco magis pro Asserere ac vindicare accipiendũ videtur, aut etiam pro Approbare: qua significatione verbum Iustificare in Scriptura accipitur: vt ita Deus Israelem, suum populum esse atque hæreditatem declararit, neque ab hostibus deleri passus fuerit.

'Itaque solennes erunt isti dies, mensis Adar decima quarta die, 13
eiusdémque decima quinta, cum celebritate, lætitia, iucunditatéque coram Deo in populo ipsius, omnibus seculorũ ætatibus.

13 Et obseruabuntur dies isti in mense Adar, quartadecima & quintadecima die eiusdem mẽsis, cum omni studio & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

Cap. XI.

ANno quarto Regis Ptolemæi & Cleopatræ, Dositheus qui 1
se Sacerdotẽ ac Leuitam ferebat, eiúsque filius Ptolemæus, 'hanc epistolam phurim prodiderunt, quam aiebant interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium Hierosolymitanum.

1 ANno quarto regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus qui se Sacerdotem & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius hanc epistolã phurim, quã dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Ierusalem.

Hoc quoque principium erat in editione uulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum. B

Somnium Mardochæi.

Anno regni illius magni Artaxerxis secũdo, prima die mẽsis Ni- 2
san, vidit somnium Mardochæus filius Iari, filii Semei, filii Cis de tribus Beniamin:

2 Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit somnium Mardochæus filius Iari filii] Semei, filii Cis de tribu Beiamin: Suprà 2.a.5

Homo Iudæus in vrbe Susis habitãs, summúsque vir, 'munus 3
gerens in aula regia.

3 Homo Iudæus, qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ Regiæ.

Erat autem consors eius captiuitatis quam rex Babylonis Na- 4
buchodonosor Hierosolymis cum Iechonia deduxerat.

4 Erat autem de eo numero captiuorum quos transtulerat [Nabuchodonosor rex Babylonis de Ierusalẽ cum Iechonia Rege Iuda: 4.Reg.24.d.15 Iere.24.a.1 C

Hoc autem fuit eius somnium, 'Ecce vox tumultuosa cum to- 5
nitruis, ac terræmotu, in ipsáque terra perturbatio,

5 Et hoc eius somniũ fuit, Apparuerũt voces & tumultus, & tonitrua, & terræmot⁹, & cõturbatio super terrã.

Ecce duo immanes dracones ad concertandũ parati prodierũt. 6

6 Et ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium.

Fuit autem maximus eorum clamor, quo omnis gens 'ad bel- 7
lum genti iustorum inferendum excireretur.

7 Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum.

'Repentéque tenebrosa dies & caliginosa extitit: calamitas itẽ 8
& angustia, afflictio, magnáque super terram perturbatio.

8 Fuitque dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiæ, & ingens formido super terram.

Conturbata itaque omnis gens mala, sibi metuens, quũ se iam 9
ad exitium comparasset, ad Deum clamorem sustulit.

9 Conturbatáque est gens iustorum timentium mala sua, & præparata ad mortem. D

Præ quo clamore ingens velut paruo è fonte fluuius, & magna 10
vis aquarum promanauit.

10 Clamauerúntque ad Deum: & illis vociferantibus, fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit.

Lux ac sol effulsit, & humiles sunt exaltati, 'gloriáque illustres 11
absorbuerunt.

11 Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos.

Hoc somnium, 'cõsiliúmque Dei sibi repræsentatum Mardo- 12
chæus experrectus 'in animo suo recondidit, ídque omni ratione cognoscere voluit, donec nox aduenisset.

12 Quod quum vidisset Mardochæus, & surrexisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet: & fixum habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.

Cap. XII.

Mardochæus secundò insidias Artaxerxi structas denudat.

A'Gebat autem eo tempore Mardochæus in regia cum Baga- 1
tha & Thara, duobus regiis eunuchis aulæ custodibus.

Et intellexit eorũ 'consilia, studiáque explorauit atque didicit, 2
quemadmodum regi Artaxerxi manus afferre conarẽtur, 'eósque ad Regem detulit.

1 MOrabatur autẽ eo tempore in aula Regis cũ Bagatha & Thara eunuchis Regis, qui ianitores erãt palatii.

2 [Qumque intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentius peruidisset, didicit quòd conarentur in Regem Artaxerxem manus mittere, & nuntiauit super eo Regi. Suprà 2.d.21. 6.a.2 B

13 Itaque solennes erunt isti dies cum celebritate, καὶ ἔσονται αὐτοῖς αἱ ἡμέραι μετὰ συναγωγῆς. Et erunt eis dies cum cœtu. i. celebrabuntur maxima frequentia populi & lætitia ad memoriam tantorum beneficiorum Dei recolendam.

IN CAPVT XI.

1 Hanc epistolam phurim prodiderunt, εἰσήνεγκαν τὴν προκειμένην ἐπιστολήν. attulit propositam epistolam. id est, in lucem protulit ac publicauit. 3 Munus gerens in aula regia. θεραπεύων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως. qui erat minister in aula Regis. qui ministrabat Regi in aula, muneréque aulico fungebatur. 5 Ecce vox tumultuosa καὶ ἰδοὺ φωνὴ θορύβου. ecce vox tumultus. i. sonus tumultuosus ac turbulentus. 7 Ad bellum excireretur. ἡτοιμάσθη εἰς πόλεμον. parata est ad bellum. id est, excitata ad bellum populo iusto ac sancto inferendum. 8 Repentéque tenebrosa dies καὶ ἰδοὺ ἡμέρα σκότους. Ecce dies tenebrarum. Particula Ecce, subitã neque expectatam diei commutationem atque obscuritatem significat. 11 Gloriáque illustres absorbuerunt. καὶ κατέφαγον τοὺς ἐνδόξους. & deuorauerunt inclytos. Quidam superbos vertunt: nec malè, si ad sensum referas. Sed ἔνδοξοι propriè dicuntur qui gloria excellunt: vt huiusmodi homines significet ab his qui humiles erant atque obscuri, obscuratos atque extinctos. 12 Consiliúmque Dei καὶ τί ὁ Θεὸς βεβούλευται ποιῆσαι. & quid Deus deliberaret [aut, statueret] facere. aut, decreuisset. vt certũ Dei consilium decretúmque significet in somno repræsentatum. In animo suo recondidit, εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ. habuit in corde. i. animo suo repositum custodiuit, illúdque diligenter quale esset, & quid significaret, considerauit.

IN CAPVT XII.

1 Agebant autem in regia ἡσύχασεν ἐν τῇ αὐλῇ. morabatur ac diuersabatur in aula, vt minister aulicus. 2 Consilia studiáque τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς μερίμνας. cogitationes & curas. i. nefaria eorum consilia, anxiè suscepta atque agitata de Rege interficiendo. Eósque ad Regem detulit. καὶ ὑπέδειξεν τῷ βασιλεῖ περὶ αὐτῶν. & indicauit Regi de ipsis.

Qui de vtroque habita quæstione, confessos iussit duci ad mortem.

Ille itaque quum ʼhabita quæstione de duobus eunuchis confessionem extorsisset,ʼvtrunque laqueo suffocandum curauit.

C Rex autem quod gestum erat, scripsit in cōmētariis:sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit.

4 ʼAtque in cōmentarios quod gestum erat,retulit,Mardochæus quoque eam historiam monumentis prodidit.

Præcepitque ei Rex, vt in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus.

5 Iussit autem Rex Mardochæum fungi munere aulico,ʼeúmque pro delatione donis ornauit.

D Amā verò filius Amadathi Bugæus erat gloriosissimus coram Rege,& voluit nocere Mardochæo,& populo eius,pro duobus eunuchis Regis qui fuerant interfecti.

6 Tum Aman Amadathu filius Bugæus,ʼqui illustrem honoris locum apud Regem obtinebat,ʼMardochæo eiúsque populo propter duos eunuchos perniciem machinabatur. Hoc autem erat exemplum epistolæ.

Hucusque proœmium.

Quæ sequuntur,in eo loco posita erant ubi scriptum est in uolumine,Et diripuerūt bona,uel substantias eorū.Quæ in sola uulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit,

Cap. XIII.

Rex maximus Artaxerxes ab India vsque AEthiopiam,centum vigintiseptem prouinciarum principibus & ducibus qui eius imperio subiecti sunt,salutem.

Cap. XIII. Exemplar epistolæ Artaxerxis cōtra Iudæos,pertinens ad historiam tertii capitis.

1 HAEc scribit Rex magnus Artaxerxes,centum viginti septem prouinciarum ab India ad AEthiopiam vsque principibus ʼac præsidibus qui imperio suo subiecti sunt:

2 Quum plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbē meæ ditioni subiugassem,volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clemētia & lenitate gubernare subiectos: vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur.

Quum dominio multarum gentium, imperióque totius orbis potitus essem,nolui meipsum confidentia meæ potestatis insolentius efferre,sedʼclementius mitiúsque eos qui mihi subiecti sunt, gubernans,in vita eos perpetuò tranquilla collocare, vt regnum mihi redderem ad extremos vsque fines quietū ac peruiū, & exoptatam omnibus hominibus pacem renouarem.

3 Quærente autem me à consiliariis meis quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapiētia & fide cæteros præcellebat, & erat post Regem secundus,Aman nomine,

Cæterùm quū ego à consiliariis meis quæsiuissemʼquomodo hoc ad finem perduci posset,ʼvir apud nos sapientia præstantissimus, deindeʼconstanti beneuolentia, firmáque fide probatissimus,atqueʼsecundum regni honorem adeptus,Aman,

4 Indicauit mihi,in toto orbe terrarum populum esse dispersum,qui nouis vteretur legibus, & cōtra omniū gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationū sua dissensione violaret.

Nobis indicauit, omnibus per orbem nationibus permistum esse populum quendam inimicū,ʼlegibus omnium gentium aduersarium, qui Regum iussaʼassiduè sperneret, vt iam constitutum à nobisʼimperium non possit inoffensum statum obtinere.

5 Quod quum didicissemus, vidētes vnam gentem rebellem aduersus omne hominū genus peruersis vti legibus,nostrisque iussionib⁹ cōtraire,

Quum igitur accepissemus hanc vnam esse gentemʼin eo positam vt semper aduersetur hominibus, rationéque legum peregrina,res nostras commutantem,

3 Habita quæstione de duobus eunuchis καὶ ἐξήτασεν τοὺς δύο εὐνούχους. ambos eunuchos torsit atque cruciauit, vt confessionē susceptisceleris ab illis exprimeret.Hoc enim significat ἐξετάζειν hoc loco. Vtrunque laqueo suffocandū curauit.ἀπήχθησαν. suspensi fuerunt.à verbo ἀπάγχομαι, quod suffocari strangularique significat ,laqueóque vitam finire : quo genere supplicii ii afficiuntur qui suspensi suffocantur. 4 Atque in commentarios quod gestum erat, ret. καὶ ἔγραψεν τοὺς λόγους τούτους εἰς μνημόσυνον. & scripsit sermones hos in commentario.i.in eo libro in quem acta publica referebantur.ita enim dicitur μνημόσυνον, aut ὑπόμνημα,cōmentarius memoriæ causa cōparatus.λόγοι autem, siue sermones Hebræis pro rebus accipiuntur. 5 Eúmque pro delatione donis ornauit. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δόματα περὶ τούτων. & dedit ei dona propter hoc.id est,præmia indicii eiúsque maleficii delati ei tribuit. Qui illustrem apud Regem honoris locum obtinebat. ἔνδοξος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. inclytus coram Rege,summo,in honore atque gloria apud Regem. 6 Mardochæo eiúsque populo perniciem machinabatur. καὶ ἐζήτησε κακοποιῆσαι Μαρδοχαῖον καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ.quærebat malum inferre[aut,dare]Mardochæo eiúsque genti.id est,exitium illis moliebatur,vt necem duorum eunuchorum vlcisceretur.

IN CAPVT XIII.

1 Ac præsidibus, τοπάρχαις. & præfectis locorum, ac præsidibus qui prouinciis præerant. qui ἁρμοσταὶ etiam appellantur.i.gubernatores prouinciarum. 2 Clementius mitiúsque gubernans, ἐπιεικέστερον καὶ μετ᾽ ἠπιότητος διεξάγων. clementius & cum lenitate ac mansuetudine tractans eos qui meo imperio subiecti sunt. Quibus verbis significat imperium moderatum & non tyrannicum. 3 Quomodo hoc ad finē perduci posset, πῶς ἂν ἀχθείη τοῦτο ἐπὶ πέρας. quomodo duceretur hoc ad finē,id est impleretur ac perficeretur. Vir apud nos sapientia præstantissimus, ὁ σωφροσύνῃ παρ᾽ ἡμῖν διαφέρων. sapientia apud nos excellens.à verbo διαφέρειν, quod præstantiam excellentiámque virtutis alicuius significat. Constanti beneuolentia, ἐν τῇ εὐνοίᾳ ἀπαραλλάκτως. beneuolentia immutabili,id est ἀμεταβλήτῳ,firma & stabili, cuiusmodi in vera amicitia requiritur. Secundum regni honorem adeptus, δεύτερον τῶν βασιλειῶν γέρας ἀπενηνεγμένος. secundum regni præmium[id est honorem]tulit.aut, obtinuit. 4 Legibus omnium gentium aduersarium, τοῖς νόμοις ἀντίθετον πρὸς πᾶν ἔθνος. legibus contrarium apud omnem gentem.id est ἐναντίον dissidentémque ab institutis ac moribus cæterarum omnium gentium.Hæc enim legum discrepantia vehementer Gentes offendebat. Imperiū nō possit inoffensum statū obtinere. πρὸς τὸ μὴ κατατίθεσθαι ἀμέμπτως συναρχίαν. vt nō deducatur sine defectu principatus,vel potius sine offensione hominum & querela. Aduerbiū enim est à verbo μέμφομαι, quod queri significat aut conqueri.Hinc ἀμέμπτως κατευθυνόμενον,quod ita est rectè cōstitutum,vt omni crimine queréláque careat. 5 In eo positam,vt semper aduersetur hominibus,ἔθνος ἐν ἀντιπαραγωγῇ παντὶ διὰ παντὸς ἀνθρώπῳ κείμενον. gentem in rebellione omni semper homini positam.

ab eisque dissidentem grauissima designare mala, vt regnum nostrum stabilitatem suam non obtineat:

Mandauimus vt quicunque literis Aman, qui rerum administrationi præfectus est, & à nobis secundus, significati vobis fuerint, vnà cum vxoribus ac liberis omnes hostilibus gladiis citra vllam misericordiam & veniā extirpentur radicitus, decimaquarta die mensis duodecimi Adar, anni præsentis.

Vt homines iampridem & etiamnū inimici, violenter ad inferos demissi, in posterum quietas nobis & tranquillas omnino res exhibeant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur, Pergénsque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mādauerat Esther. Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

Oratio Mardochæi pertinens ad historiam quarti capitis.

Mardochæus autem Dominum precatus est, atque omnia eius opera in memoriam reuocans,

Domine Domine Rex omnipotēs, inquit, in potestate tua sūt omnia: neque est qui tibi resistat, si tu volueris cōseruare Israelē.

Tu enim cæli terræque creator es, atque omniū quæ cælo subiecta sunt, mirabilium.

Tu dominus omnium es, neque est quisquam qui maiestati tuæ resistat.

Tu nosti omnia, & scis quòd nulla contumelia, aut superbia, aut vlla gloriæ cupiditate adductus hoc fecerim, vt superbū Aman non adorarim.

Quoniam pro salute Israelis, etiam plantas pedum eius osculari voluissem.

Sed hoc propterea feci ne gloriam hominis, maiestati Dei anteferrem, néue præter te, Domine, vllum alium adorarem: neque hoc quidem per superbiam faciam.

Quamobrem nunc Domine Deus & Rex, parce populo tuo, quoniam illi nos intuentur, vt nos perdant, cupiúntque eam hæreditatem delere quæ ab initio tua fuit.

Ne negligas peculium tuum quod tibi ex AEgypto asseruisti,

Exaudi precationem meam, atque sorti tuæ esto propitius: luctum nostrum conuerte in gaudium, vt viui prædicemus nomen tuum Domine, neque os laudantium te aboleas.

Vniuersus quoque Israel maxima vi ad Dominum clamauit, propterea quòd mors ante oculos ipsorum versaretur.

Cap. XIIII.

Lamentatio & oratio Esther pro liberatione populi sui, ad historiam quarti capitis pertinens.

Esther quoque regina in periculo mortis deprehensa, ad Dominum confugit.

& turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam:

6 Iussimus vt quoscunque Aman, qui omnibus prouinciis præpositus est, & secūdus à Rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit: cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullúsque eorū misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar, anni præsentis:

7 Vt nefarii homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem quam turbauerant.

8 Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operū eius:

9 Et dixit, Domine Dn̄e Rex omnipotens, in ditione enim tua cūcta sūt posita: & nō est q possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel.

10 Tu fecisti cælum & terram, & quicquid cæli ambitu continetur.

11 Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ.

12 Cuncta nosti, & scis quia nō pro superbia & cōtumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum:

13 (Libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem)

14 Sed timui ne honorē Dei mei trāsferrem ad hominē, & ne quenquam adorarem excepto Deo meo.

15 Et nūc Domine Rex Deus Abrahā, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hæreditatē tuam delere.

16 Ne despicias partem tuam quā redemisti tibi de AEgypto.

17 Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudiū, vt viuētes laudemus nomen tuū, Dn̄e, & ne claudas ora te canentium.

18 Omnis quoque Israel pari mente & obsecratione clamauit ad Dominum, eo quòd eis certa mors impenderet.

Cap. XIIII.

1 Esther quoque regina confugit ad Dominum, pauēs periculū quod imminebat.

Ab eisque dissidentem καὶ δύσνουν τοῖς ἡμετέροις πράγμασι. malè affectam in res nostras, de iisque malè sentientem. maleuolā. Huic nomini ὁ εὔνους beneuolus opponitur. 6 Extirpentur radicitus, ἀπολέσθαι ὁλορρίζους. perdantur radicitus. planè deleantur. excindantur è terra, quasi plantæ atque stirpes euellantur. 11 Qui maiestati tuæ resistat. ὃς ἀντιτάξεταί σοι τῷ Κυρίῳ. qui tibi Domino obsistat, id est potestatem virtutémque tuam impediat. 12 Nulla contumelia adductus οὐκ ἐν ὕβρει. non per contumeliam. vt cum cōtumeliosè contemnerem, quemadmodum faciunt elati homines ac petulantes, qui alios despiciunt.

13 Plantas pedum πέλματα τῶν ποδῶν. vestigia pedum. sed extremæ pedum partes hoc nomine significantur, quæ plantæ dicuntur.

14 Ne gloriam hominis, maiestati Dei anteferrem, ἵνα μὴ θῶ δόξαν ἀνθρώπου ὑπεράνω δόξης τοῦ Θεοῦ. ne ponerem gloriam hominis supra gloriam Dei. ne illum metuens, supra Deum extollerem. 15 Parce populo tuo, φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου. parce populo tuo. Quidam, caue populo tuo. Alii, miserere populi tui. quod magis placet. Nam suprà φειδὼ veniam cum misericordia coniunxit. Itaque verti potest, ignosce populo tuo. Quoniam illi nos intuentur, vt nos perdant, ἐπιβλέπουσιν ἡμῖν εἰς καταφθοράν. intendunt oculos suos nobis in exitium. aut, interitum. Significat aspectum inimicum, & studium cupiditatémque nocendi ac perdendi eos.

16 Ne negligas peculium tuum μὴ ὑπερίδῃς τὴν μερίδα σου. ne despicias partem tuam. id est, populum quem tibi iure hæreditario acquisiuisti, qui ad te pertinet, abs te redemptus. 18 Maxima vi ad Dominum clamauit, ἐκέκραξαν ἐξ ἰσχύος αὐτῶν. clamauerunt ex viribus suis. i. summo animi studio & contentione. In quo significatur maximus ardor orationis.

IN CAPVT XIIII.

1 In periculo mortis deprehensa, ἐν ἀγῶνι θανάτου κατειλημμένη. in agone mortis deprehensa. Quidam vertunt, anxio metu mortis perculsa. vt ἀγὼν solicitum mortis metum significet.

2 Quúmq; deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis variis, cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiuniis: omniáque loca in quibus antea lætari consueuerat, crinium laceratione compleuit.

2 Exutísque ʹmagnificis vestibus suis, tristes ac lugubres induit:
ʹpro superbis deliciis caput suum puluere ʹsordibúsque oppleuit,
ac vehementer afflictauit corpus suum: atque omnem locum festiuitatis suæ ʹcapillis suis intortis conspersit.

3 Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicẽs, Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius, præter te, nullus est auxiliator alius.

3 Et implorans Dominũ Deum Israelis, Tu solus noster Rex es,
inquit, mi Domine ʹfer opem mihi destitutæ, cui nullus præter
te adiutor est.

4 Periculũ meũ in manibus meis est.

4 ʹPericulum enim meum in manu versatur mea.

Deut. 4. c. 20, & 6. d. 21

5 Audiui à patre meo quòd tu Domine tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, vt possideres hæreditatem sempiternam, fecistique eis sicut loquutus es.

5 Equidem à prima ætate mea audiui te, Domine, Israelem ex omnibus Gentibus, & patres nostros ab maioribus ipsorũ ʹin sempiternam accepisse hæreditatem, atque omnia quæ illis loquutus fueras, præstitisse.

B

6 Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum:

6 Nunc autem nos peccauimus coram te: iccirco tu nos in manus inimicorum nostrorum tradidisti,

7 Coluimus enim deos eorum: iustus es Domine.

7 ʹNam deos eorum coluimus: iustus tu quidem es Domine.

8 Et nunc non eis sufficit quòd durissima nos opprimunt seruitute, sed robur manuum suarum, idolorum potẽtiæ deputantes,

8 Verum illi iam non contenti ʹacerba seruitute *qua nos premunt*, ʹdexteras dexteris idolorum suorum commiserunt,

9 Volunt tua mutare promissa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi & altaris tui:

9 Se decretũ oris tui abolituros, tuámque deleturos hæreditatẽ,
ora obstructuros laudantium te, atque splendorem ædis aræque
tuæ extincturos:

10 Vt aperiant ora Gentium, & laudẽt idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem Regem in sempiternum.

10 Ora verò Gentium aperturos ʹad virtutes vanorũ prædicandas,
Regíque carnali perpetuam admirationem conciliaturos.

11 Ne tradas Domine sceptrum tuum iis qui non sunt, ne rideant ad ruinã nostram: sed cõuerte cõsilium eorum super eos, & eum qui in nos cœpit sæuire, disperde.

11 Ne tradas, Domine, sceptrum tuum iis ʹqui nihil sunt, neque in
nostra rideant isti ruina, sed ʹretorque in eos consilium ipsorum,
ʹatque ede exemplum in eum qui horum author est.

C

12 Memento Domine, & ostende te nobis in tẽpore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciã Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis:

12 Memẽto Domine, in tempore nostræ afflictionis ʹteipsum manifesta: ac me cõfirma Rex gentiũ, & omnis imperii dominator.

13 Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu Leonis, & trãsfer cor illius in odium hostis nostri, vt & ipse pereat, & cæteri qui ei cõsentiunt.

13 Da in ore meo ʹcompositum sermonem coram Leone: conuerte cor eius in odium oppugnantis nos ad interitũ ipsius, eorúmque qui cum ipso consentiunt.

14 Nos autem libera in manu tua, & adiuua me: nullum aliud auxilium habẽtem, nisi te, Domine, qui habes omnium scientiam:

14 Nos verò manu tua libera: mihi planè destitutæ, neque vllum
alium præter te adiutorem habenti opem feras.

15 Et nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircuncisorum, & omnis alienigenæ.

15 Omnia tibi nota sunt Domine, tu scis odisse me gloriam iniquorũ, ac lectũ incircuncisorũ omnísque alienigenæ abominari.

16 Tu scis necessitatem meam, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum

16 Scis impositam mihi necessitatẽ: nam detestor ʹhoc superbum
insigne meum, quod in capite meo gero

2 Magnificis vestibus ἱμάτια τῆς δόξης αὐτῆς. vestimẽta gloriæ suæ. i. præclaris. quibus Regina ornari solebat quũ in publicum prodiret.
Pro superbis deliciis ἀντὶ τῶν ὑπερηφάνων ἡδυσμάτων. hoc nomine ea omnia intelliguntur quæ cultum aut vsum habent iucundum & suauem: cuius generis sunt vnguenta, aliáque odorata, quæ ad voluptatem referuntur. Sordibusque ἐκ κοπριῶν & stercore. Vt hoc suauissimis illis odoribus vnguentísque opponatur: hic autẽ deformis ac tristis habitus, animi afflicti testis erat. Capillis suis intortis consp. ἔπλησε στρεπτῶν τριχῶν αὐτῆς. impleuit laceratis crinibus suis. 3 Fer opem mihi destitutæ, βοήθησόν μοι τῇ μόνῃ. succurre mihi solitariæ. i. inopi ac desertæ ab omnibus. Hæc enim inopia & solitudo, omniúmque humanorum auxiliorum destitutio fideles homines excitat vt ad Deum confugiant. ea etiam Deo pergrata est, quum ita abiecti destitutique ad eum respicimus, eiúsque opem imploramus.
4 Periculum enim meum in manu versatur mea. ὅτι κίνδυνός μου ἐν χειρί μου. id est, est propinquum & paratum, sicut ea quæ in manibus versantur. 5 In sempiternam accepisse hæreditatem, ἔλαβες εἰς κληρονομίαν αἰώνιον. accepisti in æternam hæreditatem. i. populum tibi elegisti & adoptasti in perpetuum. 7 Nam deos eorum coluimus: ἀνθ' ὧν ἐδοξάσαμεν τοὺς θεοὺς αὐτῶν: pro eo quod deos ipsorum glorificauimus. aut, honorauimus, cultum illis tribuentes.
8 Acerba seruitute, ἐν πικρασμῷ δουλείας. in amaritudine seruitutis. Dextras dextris idolorum suorum cõmiserunt, ἔθηκαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὰς χεῖρας τῶν εἰδώλων αὐτῶν. posuerunt manus suas super manus idolorum suorum. pro, iunxerunt, aut dederunt dexteras idolis suis, id est promiserunt, fidémque dederunt, aut iurauerunt, se consilium decretumque tuum abolituros, in quo tu statuisti & promisisti te populum tuum conseruaturum. 10 Ad virtutes vanorum prædicandas, εἰς ἀρετὰς ματαίων. ad virtutes vanorum. i. idolorum falsorúmque deorum, qui nihil aliud sunt quàm vanitas figmentúmque hominum.
11 Qui nihil sunt, τοῖς μὴ οὖσι. iis qui non sunt. id est (vt ait Paulus 1. Cor. 8. a. 4) nihil sunt. Scimus, inquit, quia nihil est idolum in mundo.
Retorque in eos consilium ipsorum, στρέψον τὴν βουλὴν αὐτῶν ἐπ' αὐτούς. conuerte consilium ipsorum in eos: vt ita sit verum illud quod à quodam dictum est, Consilium malum consultori pessima res est. Atque ede exemplum in eum qui horum author est. τὸν δὲ ἀρξάμενον ἐφ' ἡμᾶς παραδειγμάτισον. eum autem qui cœpit in nos [i. qui machinatus est nobis exitium] constitue exemplum, vt eius sceleratum consilium in caput ipsius conuertatur. παραδειγματίζειν enim ἐστὶ, est aliquem in exemplum proponere.
12 Teipsum manifesta: γνώσθητι notum te fac. i. fac vt cognoscaris Deus noster & seruator in tempore calamitatis nostræ.
13 Compositum sermonem λόγον εὔρυθμον. i. facundum & concinnum. ita enim appellatur oratio numerosa & composita. quæ aptè & iucundè cadit ad delectationem aurium. 16 Hoc superbum insigne meũ, τὸ σημεῖον τῆς ὑπερηφανίας μου. signum superbiæ meæ. i. præclarum capitis ornamentum, vt est diadema, Regum Reginarúmque insigne.

"diebus iis quibus in cõspectũ populi procedo, vt pannũ mẽstrualem illud detestor: neque id gero "iis diebus quibus à publico me contineo.

17 Neque verò de mensa Aman ancilla tua cibum sumpsit, neque Regis conuiuium magni fecit, nec vinum bibi libaminum.

18 Nec "ex quo conditio mea mutata est, ad hunc vsque diem ancilla tua lætata est, nisi in te, Domine Deus Abraham.

19 Exaudi vocem "desperatorum Deus omnium potentissime, asserenos à manu improborum hominum, & me hoc metu libera.

in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portẽ in diebus silentii mei:

17 Et quòd non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium Regis, & nõ biberim vinũ libaminũ.

18 Et nunquam lætata sit ancilla tua ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus Abraham.

19 Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullã aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorũ, & erue me à timore meo.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

Iosephus Antiquit. lib. 11. cap. 6

Cap. XV.

1 ET mandauit ei (haud dubium quin Esther Mardochæus) vt ingrederetur ad Regem, & rogaret pro populo suo & pro patria sua.
2 Memorare (inquit) dierũ humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus à Rege loquutus est contra nos in mortem:
3 Et tu inuoca Dominum, & loquere Regi pro nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt,

Quo pacto Esther ad Regem intrauerit, & ad eius aspectũ territa fuerit.

4 Porrò die tertio quã illa orandi finẽ fecerat, factum est vt depositis luctus vestimentis, "vestes præclaras magnificásq; induerit.

5 Ita splendidè ornata, postquam rerum omnium inspectorem ac seruatorem inuocauit, duas accepit ancillas,

6 Quarum alteri, "quasi delicatè se gerens, innitebatur:

7 Altera verò ponè sequebatur, vestem eius defluentẽ subleuãs.

8 Ipsa autem "præstantia formæ suæ rubore perfusa, "vultũ præ se ferebat ad hilaritatem quidem amabilem compositum, "sed cor eius anxio timore contractum erat.

9 Ea igitur per omnes ingressa ianuas, in conspectu Regis constitit. sedebat autem tum ille in regali solio suo, atque omnem splẽdoris sui vestitum induerat, totus collucens auro, ac gemmis, & perquam terribilis.

10 Quúmq; "elata, quæ maiestate ardebat, facie, "acriter ferocitérq; intueretur, Regina collapsa est, & colore præ defectione mutato, "super præcedentis ancillæ caput se demisit.

11 Tum verò Deus Regis animum ad mansuetudinem ita cõuertit, "vt anxius de solio exiliẽs, illam vlnis suis exciperet, donec ad se rediret, "eámque verbis consolaretur blandis, ac diceret,

12 Quid est Esther? ego frater tuus sum, bono sis animo:

13 Non morieris, "quoniam commune est nostrum mandatum. accede.

4 Die autem tertio deposuit vestimẽta ornatus sui, & circundata est gloria sua.

5 Quũmque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorẽ & saluatorẽ Deũ, assumpsit duas famulas:

B

6 Et super vnam quidem innitebatur, quasi præ deliciis, & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens:

7 Altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans.

8 Ipsa autem roseo colore vultũ perfusa, & gratis ac nitentibus oculis tristem celabat animũ, & nimio timore contractum.

9 Ingressa igitur cũcta per ordinem ostia, stetit contra Regem, vbi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis, auróque fulgens & pretiosis lapidibus: eratque terribilis aspectu.

C

10 Quũmque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput.

Prou. 21. a

11 [Conuertitque Deus spiritũ Regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiliuit de solio: & sustentans eam vlnis suis, donec rediret ad se, iis verbis blandiebatur,

12 Quid habes Esther? ego sum frater tuus, noli metuere:

13 Non morieris: nõ enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.

Diebus iis quibus in conspectum populi procedo, ἐν ἡμέραις ὀπτασίας μου. in diebus ostentationis meæ.i. quibus in publicum prodeo regio habitu ornata. Iis diebus quibus à publico me contineo, ἐν ἡμέραις ἡσυχίας μου. in diebus quietis meæ.id est, eo tempore quo publico careo, mecúmque vt priuata mulier viuo. 18 Ex quo cõditio mea mutata est, ἀφ' ἡμέρας μεταβολῆς μου. à die mutationis [aut, translationis] meæ.i. ex eo tempore quo ad hanc vitæ dignitatem atque splendorem sum traducta.

19 Desperatorum ἀπηλπισμένων deploratorum. aut, eorum qui planè perditi nullam spem habent nisi in vno Deo.

IN CAPVT XV.

4 Vestes præclaras magnificásque induerit. περιεβάλετο τὴν δόξαν αὐτῆς. induit gloriam suam.i. habitum ornatúmque regium suscepit deposito vestitu lugubri. 6 Quasi delicatè se gerens, ὡς τρυφερευομένη. quasi delicatè. Ita molliter in ancillam recumbebat.

8 Præstantia formæ suæ rubore perfusa, ἐρυθριῶσα ἀκμῇ κάλλους αὐτῆς rubescens vigore pulchritudinis suæ: quo genæ eius venustæ perfundebantur. ea autem summa est formæ gratia nullo fuco accersita, sed natiua. Vultũ præ se ferebat ad hilaritatẽ quidẽ amabilẽ comp. καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἱλαρὸν ὡς προσφιλές. vultus eius hilaris quasi amabilis, qui inuitaret atque alliceret ad amorem ipsius. gratia in ea erat amabilis. Sed cor eius anxio timore cõtractum erat. ἡ δὲ καρδία αὐτῆς ἀπεστενωμένη ἀπὸ τοῦ φόβου. cor verò eius coarctatum [aut, compressum] erat à metu.i. anxio timore affectum, vt sensum illum angoris hilaritate vultus occultaret, sicut de Ænea dicit Vergil. Spem vultu simulat, premit alto corde dolorẽ. 10 Elata, quæ maiestate ardebat, facie, καὶ ἄρας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πεπυρωμένον δόξῃ. quũ sustulisset vultũ qui gloria accẽsus erat.i. qui splendore Regiæ maiestatis relucebat. Acriter ferocitérque int. ἐν ἀκμῇ θυμοῦ ἔβλεψε. in vigore furoris intuitus est.i. summa vi animi Iudæis irati, cuius ardor in oculis eius emicabat. ita ad extremum splendorem accessit etiam hæc acrimonia & ferocia. Super ancillæ caput se demisit. κατέκυψεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῆς ἄβρας. super caput ancillæ se inclinauit ac recubuit propter debilitatem. 11 Vt anxius ἀγωνιάσας. id est, cum anxietate ac solicitudine de solio suo exiliens. hoc enim verbo significat Regem valde perturbatum fuisse subita Reginæ defectione. Quidã vertunt, festinus: quod non displicet, modò eam festinationem cum solicitudine coniungamus. Eámque verbis cõsolaretur blandis, καὶ παρεκάλει αὐτὴν λόγοις εἰρηνικοῖς. & cõsolabatur eã verbis pacificis.i. benignis ac humanis, quibus eam erigebat & confirmabat. 13 Quoniam cõmune est nostrum mandatũ, ὅτι κοινὸν τὸ πρόσταγμα ἡμῶν ἐστι. Quidam vertunt, quoniam cõmune nobis est imperiũ: sed ego malo hoc referri ad edictum quod scribendum curauerat de interitu Iudæorum, quod nunc ita reuocat, vt sibi dicat cum Esther commune. Hac enim periculi communione vult eam omni metu liberare.

D Accede igitur,& tange sceptrum.
Quúmq; illa reticeret, tulit aureā virgā,& posuit sup collū ei⁹,& osculatus est eā:& ait,Cur mihi nōloqueris?
Genes.33.b.10 2.reg.19.c.27 Quæ respondit,‖Vidi te domine quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ.
Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena est gratiarum.
Quúmque loqueretur, rursus corruit,& penè exanimata est.
Rex autem turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eam.

14 Simul elatum sceptrum aureum ceruici illius imposuit, eám-
15 que osculatus, Loquere mihi,inquit.
16 Tum illa, Cōtuebar te domine,inquit, tanquam Angelū Dei:
quapropter cor meum pauore maiestatis tuæ perturbatum est.
17 Nā admirandus es domine,"faciésque tua dignitatis est plena.
18 Hæc quum loqueretur illa, præ defectione corruit:
19 Et perturbatus est Rex,"omnésque eius ministri illam conso-
labantur.

Exemplar epistolæ Regis Artaxerxis,quam pro Iudæis ad totas regni sui prouincias misit: quod & ipsum in Hebraico uolumine non habetur.

Cap. XVI.

Suprà 1.a.1 Rex magnus Artaxerxes,‖ab India vsque AEthiopiam centum vigintiseptem prouinciarum ducibus ac principibus,qui nostræ iussioni o-
Suprà 3.c.10 bediunt,salutem dicit.
‖Multi bonitate principum & honore qui in eos collatus est,abusi sunt in superbiam:
Et non solùm subiectos Regibus nituntur opprimere,sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt,moliuntur insidias.
Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis,& humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam.
Et in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt vt omnium laude digni sint, mendaciorum funiculis conentur subuertere.
Dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes,callida fraude decipiunt.
B Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex iis quæ geruntur quotidie,quomodo malis quorundā suggestionibus Regū studia deprauētur.
Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum.
Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate temporum,vt reipublicæ poscit vtilitas,ferre sententiam.
Suprà 3.a.1 Et vt manifestius quod dicimus, intelligatis,‖Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo,alienúsq; à Persarum sanguine,& pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est:
Et tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus,post Regem secundus:

Cap. XVI.

1 REx magnus Artaxerxes ab India ad AEthiopiā vsque, centū
ac viginti septem prouinciarum præfectis, & principibus
"imperio nostro parentibus,salutem dicit.
2 Complures maxima eorum qui bene merentur, begninitate
sæpius ornati,"supramodum elati fuerunt:
3 Neque solùm subiectis nostris conantur malū inferre,sed iam
"*lætam bonorum* copiam non moderatè ferentes, hominibus de se be-
ne meritis perniciem machinantur.
4 Neque verò solùm gratitudinem ex vita hominum tollunt,ve
rùm etiam"quasi qui nullo beneficio sint affecti, ita se efferunt,
vt Dei omnium inspectoris"vltrices malorū pœnas se euasuros
esse arbitrentur.
5 Sæpe autem & multos, quibus commissa potestas, & admini-
strandæ res amicorū concreditæ fuerāt,"vana spes participes inno
centis sanguinis factos calamitatibus inuoluit immedicabilibus,
6 Dum"simplici benignitate principum,mendacii peruersitate
fraudulenter abutuntur.
7 Hoc autem non tam licet ex rerum veterum monumentis in-
telligere,quàm ex iis quæ si quæras,in pedes incurrunt,& à peste
indignè dominantium impiè patrata sunt.
8 Quare prouidendū est in posterum, vt mutationibus vsi tran-
9 quillum omnibus hominibus regnū reddamus:& quæ incurrunt
in oculos,"moderatè obuiam eundo,discernamus.
10 Nanq; Aman filius Amadathi Macedo,reuera à sanguine Per-
sico alienus,multúmque remotus à nostra bonitate,à nobis hos-
pitio exceptus est:
11 Expertúsque tantum eius quam erga omnes gentes habemus,
humanitatis,vt pater noster appellaretur, adoraretúrque ab om-
nibus,& secundam solii regii personam sustineret:

17 Faciésque tua dignitatis est plena. καὶ τὸ πρόσωπόν σου χαρίτων μεστόν. & facies tua gratiarum plena.
19 Omnésque eius ministri ἡ πᾶσα ἡ θεραπεία αὐτοῦ. omnis famulatus eius.i.totus satellitum eius ac ministrorum cœtus.

IN CAPVT XVI.

1 Imperio nostro parentibus, τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονοῦσιν qui nostra sapiunt.aut,sentiunt.i.qui consentiunt nobiscum in imperio,placidéque illud amplectuntur. 2 Supramodum elati fuerunt. μεῖζον ἐφρόνησαν. maius senserunt de se.i.insolentius,aut immoderatius se extulerunt,quàm ferebat eorum fortuna, qui ex infima conditione ad tantam dignitatem euecti sunt. 3 *Lætam bonorum* copiam non moderatè ferentes, τόν τε κόρον οὐ δυνάμενοι φέρειν. vbertatem non valentes ferre.i.magnitudinem ac multitudinem honorum ac beneficiorum quibus cumulati fuerunt. 4 Quasi qui nullo beneficio sint affecti, τῶν ἀπειραγάθων. qui sunt inexperti,expertésque beneficiorum.i.qui quasi nulla beneficia experti essent: cuiusmodi sunt ingrati qui abolita memoria beneficiorum acceptorum,non cogitant qui antea fuerint,& quomodo ad honores peruenerint. Vltrices malorum pœnas,&c. τὴν μισοπόνηρον ὑπολαμβάνουσιν ἐκφεύξεσθαι δίκην. vt arbitrentur se effugituros sententiam. aut,iustitiam Dei malum odio habentem.i.vltricem vindicémque malorum atque improborum. 5 Vana spes participes,&c. παραμυθία μετόχους αἱμάτων ἀθῴων καταστήσασα. παραμυθία illectamentum quo in eam spem inducti sunt,vt innocentibus hominibus sublatis, ex interitu ipsorum maxima commoda sibi compararent. huiusmodi autem spes cùm est illecebrosa,tum etiam vana & fallax. 6 Simplici benignitate principum,&c. τῷ τῆς κακοηθείας ψευδεῖ παραλογισμῷ παραλογισαμένων, τὴν ἀκέραιον τῶν ἐπικρατούντων εὐγνωμοσύνην. eo quòd improbitatis captiosa[aut, fallaci]deceptione decepissent simplicem beneuolētiam eorum qui dominantur. i.improbè & malitiosè eorum benignitate ad suas cupiditates abuterentur. 9 Moderatè obuiam eundo, μετ' ἐπιεικείας ἀπαντήσεως, .i.humana moderatáque ratione occurramus iis incommodis & difficultatibus quæ nobis hoc tempore proponuntur,eásque leuiter & prudenter discutiamus.

Hanc tantam excellentiam quum ferre ille moderatè non pos- 11
ſet,nobis principatum atque ſpiritum eripere conatus eſt:
Eo quòd conſeruatorem noſtrum Mardochæum hominē ſem 13
per de nobis bene meritum, inculpatámque regni noſtri ſociam
Eſther,cum vniuerſa eorum gēte multiplicibus fallaciarum viis
ad interitum expetiuit.
His enim modis ſperabat,vbi nos deſertos oppreſſiſſet, ſe Per- 14
ſarum imperium ad Macedonas tranſ laturum.
Nos verò Iudæos ab hoc peſtilentiſſimo homine exitio deſti- 15
natos,minimè maleficos eſſe comperimus,ſed iuſtiſſimis potius
legibus viuere:
Summi verò, & maximi,viuíque Dei qui nobis ac maioribus 16
noſtris regnum pulcherrimum in ſtatum redegit,filios eſſe.
Rectè igitur feceritis, ſi eas literas quas Aman Amadathus ad 17
vos ſcripſit,non exequuti fueritis.
Qui enim hæc eſt machinatus, is ad Suſorum portas tota cum 18
familia cruci affixus eſt: quoniā Deus qui omnia poteſt, ſubitò
dignas ei pœnas rependit.
Cæterùm huius epiſtolæ exemplo in omni loco propoſito,ſi- 19
natis Iudæos liberè ſuis vti legibus,
Eóſque adiuuetis, vt eos qui tempore calamitoſo ipſis inſidias 20
ſunt moliti, vlciſcantur: ídque ipſa die duodecimi menſis Adar
decima tertia.
Hanc enim Deus omnipotens pro generis electi internecione 21
in gaudium eis conuertit.
Deinde verò vos eandem inſignem diem inferiis veſtris ſolen- 22
nibus maxima cum lætitia celebrate:
Vt id & nūc & in poſterum nobis amicíſque noſtris Perſis, ſa- 23
lutis:inſidiatoribus verò noſtris exitii ſit monumentum.
Porrò ciuitas omnis,aut in vniuerſum regio quæ ſecundū hæc 24
non fecerit, ferro igníque per indignationem deuaſtabitur:neq;
ſolùm hominibus inuia reddetur, verùm etiā feris & volucribus
in tempus ſempiternum infeſta.

12 Qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt,vt regno priuare nos niteretur & ſpiritu.
13 Nam Mardochæū, cuius fide & beneficiis viuimus, & conſortem regni noſtri Eſther cum omni gente ſua nouis quibuſdā atque inauditis machinis expetiuit in mortem: C
14 Hoc cogitās,vt illis interfectis inſidiaretur noſtræ ſolitudini, & regnū Perſarum transferret in Macedonas.
15 Nos autem à peſſimo mortalium, Iudæos neci deſtinatos, in nulla penitus culpa reperimus, ſed econtrario, iuſtis vtentes legibus,
16 Et filios altiſſimi, & maximi, ſempérque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus noſtris & nobis regnū eſt traditum,& vſque hodie cuſtoditur.
17 Vnde eas literas quas ſub nomine noſtro ille direxerat, ſciatis eſſe irritas.
18 Pro quo ſcelere ante portas huius vrbis,id eſt Suſan, & ipſe qui machinatus eſt,& omnis cognatio eius pēdet in patibulis: non nobis, ſed Deo reddente ei quod meruit.
19 Hoc autem edictum quod nūc mittimus, in cūctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus ſuis:
20 Quibus debetis eſſe adminiculo,vt eos qui ſe ad necem eorū parauerant, poſſint interficere, tertiadecima die menſis duodecimi,qui vocatur Adar. D
21 Hāc enim diem Deus omnipotēs, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium.
22 Vnde & vos inter cæteros feſtos dies hanc habetote diem,& celebrate eam cum omni lætitia,
23 Vt & in poſterum cognoſcatur, omnes qui fideliter Perſis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem inſidiantur regno eorum, perire pro ſcelere.
24 Omnis autem prouincia & ciuitas quæ noluerit ſolennitatis huius eſſe particeps, gladio & igne pereat, & ſic deleatur,vt nō ſolū hominib⁹, ſed etiā beſtiis inuia ſit ī ſempiternū,pro exemplo contēptus & inobediētiæ.

13 Multiplicibus fallaciarum viis ad interitum expetiuit πολυπλόκοις μεθόδων παραλογισμοῖς αἰτησάμενος εἰς ἀπώλειαν. variis & fallacibus rationibus atque artibus eos ad exitium popoſcit.i.eos doloſè ac fraudulenter circumuentos perdere conatus eſt.
17 Si eas literas nō exequuti fueritis. μὴ προσχρησάμενοι τοῖς γράμμασι. ſi non vſi fueritis literis.i.ſi earum authoritatem non ſequuti fueritis,eiſque parueritis. 20 Eoſque adiuuetis, ἐκ συνεπισχύειν αὐτοῖς. eis vires præbeatis,opibuſque veſtris eos adiuuetis.
22 In feriis veſtris ſolennibus ἐν ταῖς ἐπωνύμοις ὑμῶν ἑορταῖς. id eſt,feſtis diebus inſignibus ac celebribus,ſiue in feſtiuitatibus veſtris.
24 Quæ ſecundum hæc non fecerit, ἥτις κατὰ ταῦτα μὴ ποιήσῃ. quæ non fecerit ſecundum hæc. i. quæ huic meo edicto non paruerit,Iudæóſque nō defenderit. hoc enim edicto humaniſſimo vult aboleri illud prius quod per Amā de internecione Iudæorum ſcribi iuſſerat. Ita edoctus de innocentia Iudæorum,atque adeò ad meliorem mentem animúmque in Iudæos conuerſus, priorem illam vt crudelitatis plenam ſententiam reuocat & damnat.

Liber Iob, Hebraicè איוב

Huius historiæ Iob, meminit Ezechiel, cap. 14 b. 14, his verbis, Et si fuerint tres viri illi in medio eius, Noah, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animam suam, dixit Dominus Iehouáh. Meminit & Iacobus, cap. 5. c. 11, Tolerantiam Iob audistis. Hoc ideo diximus nequis cum veteribus Hebræis dicat Iob nunquam fuisse: qui à recentioribus Hebræis, & illis quidem doctissimis reprehenduntur.

VETVS.

Cap. I.

1 Vir erat In terra Hus, nomine Iob: & erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

2 Natique sunt ei septem filii & tres filiæ.

3 Et fuit possessio eius septē millia ouiū, & tria millia camelorū, quingēta quoq; iuga boū & quingētæ asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

4 Et ibant filii eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo, & mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederēt & biberent cum eis.

5 Quúmque in orbem trāsissent dies cōuiuii, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos: consurgénsque diluculo offerebat holocausta per singulos. dicebat enim, Ne fortè peccauerint filii B mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.

6 Quadam autem die quum venissent filii Dei vt assisterēt coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.

7 Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui respōdens, ait, Circuiui terram, & perambulaui eam.

8 Dixitque Dominus ad eum, Nunquid cōsiderasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus ac timens Deum, & recedens à malo?

9 Cui respondens Satan, ait, Nūquid Iob frustrà timet Deum?

NOVA EX HEBRÆO TRALATIO.

Cap. I.

Vir fuit In terra עוץ Vrs, איוב Iiób nomē eius: erátque vir ille perfectus & rectus, ac timens Deum, & recedénsque à malo. Sanctitas Iob.

Nati sunt autem ei septem filii & tres filiæ. Liberi eius & possessio.

Et fuit peculiū eius septem millia ouiū, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, ac quingentæ asinæ, & familia multa valde: erátque vir ille maximus omnium Orientaliū.

Ibant autem filii eius, & faciebant conuiuia *in* domo cuiusque die suo: mittebántque & vocabant tres sorores suas, vt comederent & biberent secum.

Quúmque in orbem transissent dies conuiuii, mittebat איוב Iiob, & sanctificabat eos: surgebátque summo mane, & offerebat holocausta *iuxta* numerum omnium eorum. dicebat enim איוב Iiob, Forsitan peccauerunt filii mei, & maledixerūt Deo in cordibus suis. Sic faciebat איוב Iiób cunctis diebus. Iob post conuiuia curat liberos suos sanctificandos.

Quadam autem die venerunt Filii Dei vt astarent coram Iehoua, & venit etiam Satán in medio eorum. Satan submissus Deo ... ipsi Iob. Satan ... natura.

Dixitque Iehouáh ad Satán, Vnde venis? Et respondens Satán Iehouæ, dixit, Ab expatiando in terra, & à deambulando in ea.

Dixit autem Iehouáh ad Satán, Apposuistíne cor tuum ad seruum meum איוב Iiób, quòd non sit similis illi in terra, vir perfectus, ac rectus, timens Deum, & recedens à malo?

Respondens autem Satán Iehouæ, dixit, An gratis timet איוב Iiób Deum?

VARIÆ INTERPRETVM LECTIONES CVM HEBRAISMORVM EXPLICATIONE.

1 Vir fuit in terra עוץ Vzs. איש היה בארץ עוץ Quidam erat in terra Vs. id est, Quidam eximius vir habitabat in regione Vsitide. Ex filiis Esau, fuisse quidā dicūt, quod indicare videtur regio Vs quæ ex Thren. 4. d. 21, vbi dicitur, Gaude & lætare filia Edō quæ habitas in terra Vs: videtur fuisse Idumæorum, aut saltē Idumææ finitima. Laudatur itaque Iob à terra, quòd innoxius vixerit in medio infidelium, pius in medio impiorum. Tametsi magni nominis apud Hebræos vir, scribat Vs regionem denominatā fuisse ab Vs primogenito Nachor ex Melcha, quæ fratrem eius Bus ipsi quoque Nachor peperit, vt scribitur Gen. 22. d. 20. ex qua regione fuerit Iob, & ideo genus duxisse ab ipso Nachor fratre Abraham. Perfectus תם integer. integritate vitæ scilicet. q. d. vitam inculpatam degebat. Alii, simplex. simplicitate morum, quæ opponitur hypocrisi. id est per omnia sincerus ac rectus. Recedénsque à malo. : וסר מרע Id est abstinens ab omni specie mali. Animi veras diuitias author iste primò exposuit, postea opes corporis, quarum optimæ sunt liberi.

3 Peculium e. מקנהו Gallicè, *son auoir*. Vel, possessio eius. vt scilicet possessio illa fuerit peculiū eius. Et familia multa, ועבודה רבה famulitium multum. Latinè, seruitia. i. serui & ancillæ. Doctus inter Hebræos exponit prouētum, quòd ex cultura terræ proueniat. & hoc nomine comprehendi agros, vineas, hortos, ac pomeria. Maximus omnium Oriental. : גדול מכל בני קדם Ad verbum, magnus magis quàm omnes filii Orientis. 4 Ibant autem, &c. והלכו בניו ועשו משתה Hebraismus, Summo autem studio celebrabant conuiuia. Sing. Heb. pro plur. Mittebántque, & vocabant ושלחו וקראו Id est, missisque nuntiis inuitabant tres, &c.

5 Quumque in orbem transissent ויהי כי הקיפו Ad verbum, Et fuit, quum circuissent. vel, circulum fecissent. id est quum trāsmisissent siue transegissent, quasi peracto circulo, dies illos conuiuii. id est conuiuiorum, vel dies illorum conuiuiorum. Et sanctificabat eos: ויקדשם sub. filios. id est missis nuntiis iubebat eos sanctificari: hoc est, ad rem Diuinam sanctè præparari. *Iuxta* numerum omnium e. מספר כולם Id est totidem quot ipsi numero erant. hoc est septena. Dicebat אמר Præt. Heb. per imperf. vertendum, id est cogitabat apud se. Peccauerunt חטאו sub. in conuiuiis illis, inter pocula scilicet. Et maledixerunt וברכו Ad verbum, & benedixerunt. per antiphrasin, pro maledixerunt. id est impiè de Deo senserunt. Veteres enim adeò aborrhebant à blasphemia, vt ne nominare quidem auderent. Sic 1. Reg. 21. c. 10. d. 13, Benedixit Naboth Deo & Regi. Faciebat יעשה Fut. Heb. pro præt. quod per imperfectum vertitur. id est facere solebat sic enim debet reddi verbum futuri tēporis. Cunctis diebus. : כל הימים .i. hactenus fecerat. Alii referunt ad dies conuiuiorum illorum. 6 Quadam autem die venerunt ויהי היום ויבואו Ad verbum, Et fuit dies [sub. quædam] & venerunt. id est accidit autem quadam die vt venerint. Filii Dei, בני האלהים Angelos bonos intelligit. quod satis intelligitur ex 1. Reg. 22. c. 19, vbi similis prosopopœia. legitur, his verbis, Vidi Iehouam sedentem super solium suum, atque vniuersum exercitum cæli assistentem illi à dextera eius & à sinistra eius, &c. Vt astarent להתיצב vt assisterent. vt sisterent se. i. ostenderent se paratos ad parendum imperatis Domini. Illud enim Venerunt significat promptitudinem in exequendis mandatis Dei. Et venit etiam, &c. : ויבוא גם השטן בתוכם inter quos affuit & Satan. cuius scilicet omne opus à Diuina pendet prouidentia, vt non plus nocere possit quàm Dominus velit.

7 Ab expatiando משוט A peruagando. Ad verbum, A circumeundo terram. Vnde Petrus, 1. Pet. 5. c. 8, dicit, Sobrii estote, vigilate: quoniam aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

8 Apposuistíne cor tuum, &c. השמת לבך על עבדי Ad verbum, Annon posuisti cor tuum super seruum meum. id est, Considerastíne seruum meum Iob. Quòd non sit כי אין quia non est. Perfectus, תם integer. simplex.

9 An gratis timet החנם ירא An immeritò reueretur. aut, veneratur, &c. q. d. Non hoc est, nō propter te, sed propter seipsum, & commodum proprium colit te.

Nónne tu 'vallasti eum, & domum eius, ac quicquid illius est 10
Benedictio Dei. per circuitum? 'operi manuum eius benedixisti, '& possessio eius
creuit 'in terra.
Verùm mitte nunc manum tuam, & tange quicquid eius est, 'ni 11
si in faciem tuam maledixerit tibi.
Dixit itaque Iehouáh ad Satán, En quicquid eius est, 'in manu 12
tua *est*, tantùm in eum ne iniicias manum tuam. Et exiuit Satán à
conspectu Iehouæ.
Boues & asinæ Iob rapiuntur à Sabæis. 'Die autem quadam filii eius '& filiæ eius comedebãt & bibebãt 13
vinum in domo fratris sui primogeniti:
Venítque nuntius ad אIiób, ac dixit, Boues arabant, & asinæ pa- 14
scebantur 'in locis suis:
Irruerunt autem שSebæi, ac tulerunt eos, 'puerósque percusse- 15
runt acie gladii, & euasi tantùm ego 'solus vt renuntiarem tibi.
Oues Iob succẽduntur à Deo. Adhuc ille loquebatur & alius venit, qui dixit, 'Ignis Dei deci- 16
dit è cælo, & exussit oues 'ac pueros, consumpsitque eos: & euasi
tantúm ego solus vt renuntiarem tibi.
Camelos ipsius abigunt Chaldæi. Adhuc ille loquebatur & alius venit, qui dixit, Chaldæi 'tribus 17
aciebus diuisi 'excurrerunt in camelos, ac tulerunt eos, puerós-
que percusserunt acie gladii: & euasi tantúm ego solus vt renun-
tiarem tibi.
Liberi occiduntur impetu vẽti. 'Adhuc ille loquebatur & alius venit, qui dixit, Filii tui & filiæ 18
tuæ vescebantur, ac bibebant vinum in domo fratris sui primo-
geniti:
Et ecce ventus magnus venit è *loco qui est* trans desertum, & per- 19
cussit quatuor angulos ipsius domus, quæ corruit super pueros, &
mortui sunt: euasi autem tantùm ego solus vt renuntiarem tibi.
Fides & patientia Iob in aduersis. 'Tunc surrexit אIiób, '& scidit pallium suum, totondítque caput 20
suum, atque corruens in terram, 'adorauit,
Ac dixit, Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, & nudus re- 21
uertar 'illuc: Iehouáh 'dedit, & Iehouáh abstulit, 'sit nomen Ieho-
uæ benedictum.
'In toto hoc non peccauit אIiób, nec attribuit 'insulsum *quicquam* 22
Deo. Cap. II.
Satanæ cũ Deo colloquiũ, petentis facultatẽ percutiendi corpus Iob. Q'Vadam autem die venerunt filii Dei vt astarent coram Ieho 1
ua, & venit etiam Satán in medio eorum vt astaret coram
Iehoua.
Dixítque Iehouáh ad Satán, Vnde venis? Respondens Satán 2
Iehouæ, dixit, Ab expatiando in terra, & deambulando in ea.

10 Nónne tu vallasti eum, ac domum
eius, vniuersámque substantiam eius
per circuitum? operibus manuum e-
ius benedixisti, & possessio eius creuit
in terra.
11 Sed extẽde paululum manum tuã, C
& tãge cuncta quæ possidet, nisi in fa-
ciem tuam benedixerit tibi.
12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ec-
ce, vniuersa quæ habet, in manu tua
sunt: tantùm in eum ne extendas ma
nũ tuam. Egressúsque est Satan à facie
Domini.
13 Quum autem quadã die filii & filiæ
eius comederent & biberent vinum
in domo fratris sui primogeniti:
14 Nuntius venit ad Iob, qui diceret,
Boues arabant, & asinæ pascebantur
iuxta eos:
15 Et irruerunt Sabæi, tulerúntque o-
mnia, & pueros percusserunt gladio:
& euasi ego solus vt nuntiarem tibi.
16 Quúmque adhuc ille loqueretur, ve
nit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit è
cælo, & tactas oues puerósque consũ
psit: & effugi ego sol⁹ vt nũtiarẽ tibi.
17 Sed & illo adhuc loquente venit a-
lius, & dixit, Chaldæi fecerũt tres tur
mas, & inuaserũt camelos, & tulerũt
eos, necnon & pueros percusserunt
gladio: & ego fugi solus vt nuntiarẽ
tibi.
18 Adhuc loquebatur ille, & ecce alius D
intrauit, & dixit, Filiis tuis & filiabus
vescentibus & bibentibus vinum in
domo fratris sui primogeniti:
19 Repente ventus vehemens irruit à
regione deserti, & concussit quatuor
angulos domus, quæ corruens oppres
sit liberos tuos, & mortui sunt: & ef-
fugi ego solus vt nuntiarem tibi.
20 Tũc surrexit Iob, & scidit tunicam
suam, & tonso capite corruens in ter
ram, adorauit,
21 Et dixit, |Nudus egressus sum de v- Eccles. 5.d.14 1. tim. 6.b.7
tero matris meæ, & nudus reuertar il
luc: Dominus dedit, Dominus abstu-
lit, sit nomen Domini benedictum.
22 In omnibus his non peccauit Iob,
neque stultum quid contra Deum lo-
quutus est. Cap. II.
1 FActum est autem quum quadã die
venissent filii Dei, & starent corã
Domino, venisset quoque Satã inter
eos, & staret in conspectu eius,
2 Vt diceret Dominus ad Satan, Vn-
de venis? Qui respõdens ait, Circuiui
terram, & perambulaui eam.

10 Vallasti שכת quasi scilicet sæpe obducta.i. protegis illum ac domum eius, nequis possit inuadere ipsum & omnia sua. Operi manuum eius benedixisti, מעשה ידיו ברכת Hebraismus, fecisti fœliciter succedere quæcunque instituit. Et possessio eius ומקנהו propterea peculium eius. In terra. : בארץ Id est in ipsa regione.
11 Nisi in faciem tuam maled.tibi. : אם־לא־פניך יברכך Aliquid subaudiendum, cuiusmodi, & videbis, vel, dispeream, aut aliquid simile, annon[vel, si non]in faciem tuam benedicet tibi.id est maledicet, vt paulo antè versu quinto.
12 In manu tua *est*, tantùm, &c. בידך רק אליו וגו׳ .i.in potestate tua est: acsi dicat, Permitto arbitratui tuo quæcũque possidet: modò ne inii cias in eum manum tuam. 13 Die autem quadam ויהי היום Ad verbum, Et fuit dies.i.accidit autem die quodam vt filii & filiæ eius, &c. 14 In locis suis. : על־ידיהם .i.in solitis pascuis. 15 Puerósque ואת־הנערים .i.adolescentes famulos pascentes animalia.
16 Ignis Dei אש אלהים Id est à Deo missus. Ac pueros, ובנערים Id est pastores.
17 Tribus aciebus diuisi שמו שלושה ראשים Ad verbũ, posuerunt[.i.constituerunt]tres duces, vel acies.hoc est fecerunt tres acies, & singulis præfecerunt ducem, siue imperatorem. Excurrerunt ויפשטו Ad verbum, & irruerunt.
18 Adhuc ille loquebatur עוד זה מדבר Interim[Interea]dum ille loqueretur. 20 Tunc surrexit ויקם Ad verbum, Et surrexit. Et scidit ויקרע & rupit.dilacerauit vestem suam elegantiorẽ, more lugentium.modicè enim cõmotus est Iob. Adorauit. : וישתחו sub.Iehouam. 21 Illuc: שמה quò scilicet statutũ est vt omnes simul reuertantur, nempe in terram. Dicit autem illuc, quasi loquatur de certo loco. Dedit, נתן Per præt.perf.vertunt alii, *est qui* dederat. Sit nomen Iehouæ ben. : יהי שם יהוה מבורך .i.laudetur ab omnibus sanctissima Iehouæ maiestas. 22 In toto hoc בכל־זאת sub.negotio.vel, In omnibus his nõ peccauit.i.in his omnibus superauit Iob omnes Satanæ astutias. Insulsum תפלה Infrà cap.6.b.6, huic dictioni additur, absque sale, Nunquid comedetur insulsum absque sale? Pro attribuit, Hebricè legitur dedit.i.Non dixit Deum quicquam fecisse sine ratione.

IN CAPVT II.

1 Quadam autem die venerunt ויהי היום ויבואו Ad verbum, Et fuit dies, & venerunt.i. Accidit autem die quodam vt venirent. Eadem verba leguntur præcedenti capite, versu 13.

Et dixit Dominus ad Satan, Numquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? tu autem cõmouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustra.

B Cui respondens Satan, ait, Pellem pro pelle, & cũcta quæ habet homo, dabit pro anima sua:

Alioquin mitte manum tuã, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quòd in facie tua benedicat tibi.

Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua est, veruntamen animam illius serua.

Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo, à plãta pedis vsque ad verticem eius:

Qui testa saniem radebat, sedẽs in sterquilinio.

C Dixit autem illi vxor sua, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo, & morere.

Qui ait ad illam, Quasi vna de stultis loquuta es. si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? In omnibus his nón peccauit Iob labiis suis.

Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. condixerant enim vt pariter venientes, visitarent eum, & consolarentur.

D

Quúmque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum: & exclamantes, plorauerunt: scissisque vestibus, sparserunt puluerem super caput suum in cælum.

Et sederunt cum eo in terra septẽ diebus & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum. videbant enim dolorem esse vehementem.

Cap. III.

POsthæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo,

Et loquutus est,

Ierem. 20. d. 14

Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est,

3 Dixit autem Iehouáh ad Satán, Apposuistíne cor tuum ad ser-
uum meum ℵIob, quòd non sit similis illi in terra, vir perfectus
ac rectus, timens Deum, & recedens à malo? adhuc enim ipse re-
tinet perfectionem suam, quanuis incitaueris me in eum vt per-
derem ipsum sine causa.
4 Respondens verò Satán Iehouæ, dixit, Pellẽ pro pelle, & cun-
cta quæ *sunt* viro, dabit pro anima sua.
5 Verùm mitte nunc manum tuam, & tange ipsummet & car-
nem eius, nisi in faciem tuam maledixerit tibi.
6 Dixit itaque Iehouáh ad Satán, En ipse in manu tua, verùm a-
nimam eius serua.
7 Exiuit igitur Satán à facie Iehouæ, & percussit ℵIob vlcere mã
lo à planta pedis eius vsque ad verticem eius.
8 Accepítque testam vt scalperet sese ea: & ipse sedebat in me-
dio cineris.
9 Dixit autem ei vxor sua, Adhuc tu retines perfectionem tuam?
maledic Deo, & morere.
10 Ad quam ille ait, Vt loquitur vna è stultis, loqueris? præterea
bonum suscipiemus à Deo, & malum nõ suscipiemus? In omni
hoc non peccauit ℵIob labiis suis.
11 Porrò quum audissent tres amici ℵIób omne malum istud
quod euenerat illi, venerũt singuli à loco suo, Eliphàz Themani-
tes, & Bildád ℣Sunhites, & ℣Sophár Nayamathites: cõstituerant
enim simul venire ad condolendum ei, & consolandum eum.
12 Qui eleuantes oculos procul, non agnouerunt eum, & leuaue-
runt vocem suam, ac fleuerunt, sciderúntque singuli palliũ suũ,
& sparserunt puluerem super capita sua in cælum:
13 Atque sederunt cum eo in terra septem diebus & septem nocti
bus, nec erat qui loqueretur ei verbum: videbant enim quòd in-
creuerat dolor admodum. Cap. III.
1 POsthæc aperuit ℵIób os suum, & maledixit diei suo,
2 Clamauítque ℵIób, ac dixit,
3 Pereat dies in qua natus sum: & nox *quæ* dixit,

Satan percutit Iob vlcere.

Tentatur Iob ab vxore.

Prosp[er]a & aduersa à Deo.

Veniunt tres amici Iob vt eũ consolentur.

Querimonia qua Iob deplorat, & exponit amicis tristissimum rerũ suarũ statum, & quantos perferat cruciatus. Cuius sũma est, optandũ sibi vt editus in terram nõ esset, aut moriatur citissime. Vnde nascitur occasio disputationis inter Iob & suos amicos super afflictione ipsius.

3 Adhuc enim ipse ועודנו Ad verbum, & ipse adhuc. Quanuis incitaueris me in eum ותסיתני בו Ad verbũ, & incitasti me in eum.
4 Pellem pro pelle עור בעד עור .i. pellem alienam pro pelle propria, & quæcunque habet homo, dare solet vt redimat vitam suam. Quiuis facilè aliena pelle, hoc est vita & bonis, sustinet redimere propriam vitam.
5 Ipsummet אל־עצמו Significat corpus & substantiam. i. iniecta manu percute ipsum. Nisi in faciem tuam maledixerit tibi. אם־לא אל־פניך יברכך: Ad verbum, si non in faciem tuam benedicet tibi. Benedicere pro maledicere, vt suprà capite primo, versu quinto, atque etiam decimo, vbi eadem verba leguntur. Dispeream nisi in faciem maledixerit tibi. vel, & vide[siue, videbis]an non in faciem tuam maledicat, siue maledicet tibi. 6 In manu tua; בידך .i. tibi permittitur, siue in potestate tua est, verùm ne interficito illum.
7 Vlcere malo בשחין רע .i. pustulis malis. significat pustulas è calore enatas, vt dicunt Hebræi: quibus pustulis percussit Dominus Ægyptios, vt narrat Moses, Exod. 9. b. 9. 10, Et fuit vlcus (inquit) inflationum germinans in hominibus & in animalibus. Vel, fuit scabies pustularum germinans. Quibus etiam se percussurum populum suum rebellem minatur Dominus per Mosen, Percutiet te Iehoua vlcere Ægyptio. Deut. 28. d. 27. 8 Vt scalperet sese ea: להתגרד בו ob scilicet pruritum pustularum. In medio cineris. בתוך האפר: .i. accepitque testa qua sese scalperet, ipse sedebat in cinere, siue puluere (quòd sint similes) more lugentium: quum scilicet cognosceret hoc sibi à Domino immissum fuisse. Solent qui lugent, sedere in puluere. 9 Perfectionem tuam? בתמתך integritatem tuam. vel simplicitatem. Maledic ברך Ad verbum, benedic. pro maledic. Vide paulo antè versu quinto. i. præstat tibi maledicere Deo, vt postea moriaris. In Lege enim iubebantur occidi qui Deo maledixissent. Leuit. 24. c. 15. Vt & Naboth historia ostendit 1. Reg. 21. d. 13.
10 Loqueris? תדברי Fut. est Heb. pro præs. Præterea bonum גם את־הטוב Sing. Heb. pro plur. Insuper bona. vel, Etiam bona, &c.
In omni hoc בכל־זאת In omnibus his. hoc est, hactenus non peccauit Iob sermone suo.
11 Porrò quum audissent tres amici וישמעו שלשת רעי Ad verbum, Et audierunt tres amici. vel socii, aut sodales. Constituerãt enim simul venire ויועדו יחדו לבוא condixerant enim[vel, præfixerant enim tempus]simul, vt venirent.
12 Non agnouerunt eum, ולא הכירוהו propter pustulas scilicet quibus tectus erat. Et leuauerunt וישאו & extulerunt. Aliquid subaudiendum, acsi diceret, Quum autem propius accessissent, & eum agnouissent, sublata voce plorauerunt. Sciderúntque, &c. ויקרעו וגו' Vt capite primo, versu 20, dilacerauerunt. In cælum. השמימה: versus cælum. i. puluere in altum iacto, sparserunt capita sua.
13 In terra, לארץ humi. more scilicet lugentium. solebant enim qui lugebant, humi ac in puluere desidere. Increuerat גדל magnus erat. i. nullus ex ipsis quicquam illi loquebatur, quòd viderent morbum quo ille cruciabatur, esse maximum.

IN CAPVT III.

1 Diei suo. את־יומו: .i. diei natiuitatis suæ: vt ex primo versu sequentis capitis liquet.
3 Pereat יאבד q. d. Vtinam eximatur è memoria hominum, nec celebretur natalis ille dies. Qui supramodum affligũtur, ita dicere solent: quemadmodum & Ieremias, cap. 20. d. 14, Maledicta sit dies illa in qua natus sum. q. d. Quis nõ oderit tempus illud in quo tam miser, omnium hominum calamitosissimus natus sum, qui tot ac tantis aduersitatibus implicet, vnde explicari nequeam? Quæ dixit אמר .i. quæ dicere potuit de me. Prosopopœia est.

Conceptus est vir.

4 'Dies illa sit tenebræ: 'non requirat illā Deus desuper, 'nec splē-
deat super illam lux.

5 'Polluant illam tenebræ, '& vmbra mortis, 'habitet super illam
nubes, 'terreant illam 'æstus diei.

6 Noctem illam 'occupet caligo, 'ne gaudeat inter dies anni, in
numerum 'lunarum ne veniat.

7 En nox illa 'sit solitaria, ne veniat 'cantus in illa.

8 'Maledicant illi qui maledicunt diei, 'qui parati sunt excitare lu
ctum suum.

9 'Obtenebrentur stellæ crepusculi eius: expectet lucem, & non
adsit, nec videat 'palpebras auroræ:

10 Quia non conclusit ostia 'ventris mei, nec abscondit 'molestiā
ab oculis meis.

11 Quare nō 'à vulua mortuus sum, '*aut quare* ex vētre egressus sum,
& *non* obii?

12 Quare 'præuenerunt me genua? & quare 'vbera, vt sugerem?

13 Nunc enim 'iacerem, & quiescerem: 'dormirem, tunc quies es-
set mihi

14 Cum Regibus & consiliariis terræ qui ædificabāt 'desolata sibi:

15 Aut cum principibus 'quibus *erat* aurum, 'qui replebant domos
suas argento:

16 Aut sicut abortiuum 'absconditum non fui, sicut paruuli qui
non viderunt lucem?

17 'Illic impii desinunt *incutere* metum, & ibi 'quiescūt fessi robore:

18 Simul vincti 'conquiescunt, non audiunt vocem exactoris.

Conceptus est homo.

4 Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus desuper, & non illustret lumine.

5 Obscurent eum tenebræ & vmbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.

6 Noctē illam tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.

7 Sit nox illa solitaria, nec laude di- B
gna.

8 Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan.

9 Obtenebrentur stellæ caligine ei⁹, expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ:

10 Quia nō conclusit ostia ventris qui portauit me, nec abstulit mala ab oculis meis.

11 Quare nō in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perii?

12 Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus?

13 Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem

14 Cum Regibus & consulibus terræ, C
qui ædificant sibi solitudines:

15 Aut cum principibus qui possidēt aurū, & replent domos suas argento:

16 Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti nō viderunt lucem.

17 Ibi impii cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore:

18 Et vincti pariter sine molestia, nō audierunt vocem exactoris.

Conceptus est vir. הורה גבר: .i. masculus: hoc est, qua saluum me euasisse ex matris vtero contigerit, quem præstaret nec conceptum fuisse, nec natum. 4 Dies illa sit tenebræ: היום ההוא יהי חושך .i. dies natiuitatis, & consimilis dies quæ quotannis reuertitur, vertatur in tenebras. Non requirat eam Deus desuper, אל־ידרשהו אלוה ממעל .i. Deus qui habitat in supernis cælis, ne faciat eam redire. Nec splendeat super illam ואל־תופע עליו Ad verbum, & ne radiet super eam. i. nec radios suos coniiciat in eam: aut, illustret eam.

5 Polluant illam יגאלוהו Deturpent illam. Dehonestent illam. sub. diem, reddant eam fœdam & atram. Et vmbra mortis, וצלמות tenebras densissimas significat. Habitet super illam nubes, תשכן־עליו עננה .i. prorsus occupet eam nubes, & quidem teterrima & obscurissima. Terreant illam יבעתוהו terrificam reddant ipsam. sub. omnibus hominibus. Æstus diei. כמרירי יום: Sic vocat vapores calidos qui interdiu assurgere solent vi caloris, & tunc aërem totum obscurant.

6 Occupet יקחהו sibi vendicet. Nox illa reddatur caliginosa, vt nec stellæ, nec luna luceant illi. Ne gaudeat אל־יחד Ab חדה lætari. Alii à יחד deriuantes, quod vnire significat, vertūt, Ne *sit* vna in diebus anni. i. ne sit portio aliqua dierum anni. Lunarum ירחים quibus scilicet constant menses. 7 Sit solitaria, יהי גלמוד hoc est, careat hominum lætis ac iucundis congressibus. Vel, nemo in ea committat sese itineri. Cantus רננה clamor lætus. 8 Maledicant illi יקבוהו sub. diei alii miseri, qui diei suo natalitio maledicere assueti sunt, quòd infœlici die nati sint vt ego. Qui parati sunt excitare luctum suum. העתידים עורר לויתן: paraturi excitare luctum suum. i. quum cœperint cōqueri. Quidam vertunt, qui excitaturi sunt balenas. acsi dicat, Sit piscatoribus inauspicata & detestabilis, propter nubilum cælum & tempestates. At vox Hebraica לויתן non est nomen piscis, & ן ponitur pro ם: vnde vertendum vt vertit noster interpres.

9 Obtenebrentur stellæ crepusculi eius: יחשכו כוכבי נשפו Crepusculum noctis intelligit. q.d. non proferant lumen suum stellæ crepusculi eius in principio noctis. Palpebras בעפעפי Ita vocat radios. i. eam noctem non subsequatur dies, ne aurora quidem.

10 Ventris mei, בטני .i. ventris matris meæ in quo conceptus sum. Molestiam עמל afflictionem. miseriam. hoc est, quia non impediuit tam infortunatæ natiuitatis fœtum quominus procederet in lucem tantis molestiis implendum. Ad verbum, & abscondit molestiam ab oculis meis. i. à conspectu meo, siue à me. Negatio præcedens repeti debet.

11 A vulua מרחם à matrice. i. cur non protinus vt de matrice prodii. *Aut quare* ex ventre, &c. מבטן יצאתי ואגוע: Plura hic subaudienda: acsi dicat, quare inquam non statim egressus ex vtero genitricis, mortuus sum?

12 Præuenerunt me genua? קדמוני ברכים .i. exceperūt me ne perirem, genua obstetricis? Vbera, vt sugerem? שדים כי אינק: Ad verbum, vbera quòd sugerem? Deest verbum, cur vbera inueni, vt sugerem lac ex illis? q.d. & ad quid mammam suxi?

13 Iacerem, שכבתי sub. in sepulchro. q.d. id si factum esset, nunc in terræ sepulchro iacens, tantam huius mundi molestiam ignorarem. Dormirem, ישנתי sub. absque angustia: & tunc quietus agerem cum sorte reliquorum mortuorum, quod ad corpus attinet.

14 Desolata חרבות solitudines. Consiliarios terræ vocat eos qui sunt à consiliis Regum. q.d. Non essem deterioris conditionis quàm sunt Reges potentissimi olim mortui, & gubernatores vrbis, qui dum viuerent, ædificabant, siue instaurabāt solitudines, hoc est arces collapsas, vt inde sibi nomen & gloriam immortalem pararent: nihilominus tamen æquè cum pauperibus mortui sunt.

15 Quibus *erat* aurum, זהב להם sub. ingens. i. qui infinitam auri copiā possidebant. Qui replebant הממלאים qui replere studebāt. Alii, qui impleuerunt. i. quorum domus refertissimæ erant quondam omnigenis diuitiis argenti.

16 Absconditū טמון .i. sicut fœtus qui in visceribus matricis clausus perit. Subaudiendum ex præcedentibus, quare, Aut quare nō fui sicut abortiuum absconditum: aut sicut paruuli qui nunquam viderunt lucem, sed perierunt in vtero matris? Idem bis dicit.

17 Illic impii desinunt שם רשעים חדלו Præt. Heb. pro præs. Ad verbum, Illic impii desierunt metum. sub. מעשות facere. In sepulchro, desinunt incutere metum piis. Quiescunt fessi robore: ינוחו יגיעי כוח: Fut. Heb. pro præs. Fessos robore vocat eos quorum vires afflictæ sunt & attritæ. 18 Conquiescunt, שאננו Præterita Heb. pro præs. De iis qui addicebantur laboribus, loquitur, vt qui damnabantur ad metalla. Omnes (inquit) simul, sunt pacati: nec illic audiunt vocem eius qui nimium rigidè ab illis exigebat operas. Hæc & similia non aliter accipienda sunt quàm pro more seculariter loquentium, & vt ratio humana iudicare solet, mortem scilicet esse finem malorum: quum reuera mors impiorum, infœlicitatis extremæ sit exordium: piorum verò, contrà, omnis fœlicitatis.

19 Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo.

D 20 Quare misero data est lux, & vita iis qui in amaritudine animæ sunt?

21 Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum,

22 Gaudéntque vehementer quum inuenerint sepulchrum?

23 Viro cuius abscondita est via, & circundedit eum Deus tenebris?

24 Antequam comedam, suspiro: & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus:

25 Quia timor quem timebam, euenit mihi: & quod verebar, accidit.

26 Nónne dissimulaui? nónne silui? nónne quieui? & venit super me indignatio.

Cap. IIII.

1 REspondens autem Eliphaz Themanites, dixit,

2 Si cœperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies: sed conceptum sermonem tenere quis poterit?

3 Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti.

4 Vacillãtes cõfirmauerũt sermones tui, & genua trementia confortasti.

5 Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & cõturbatus es.

B 6 Vbi est timor tuus, fortitudo tua, & patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

7 Recordare, obsecro te, quis vnquã innocens periit? aut quando recti deleti sunt?

8 Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminãt dolores, & metunt eos,

9 Flante Deo periisse, & spiritu iræ eius esse consumptos.

---

19 Paruus & magnus illic est, *illic* inquam seruus *est* liber à domino suo.

20 Quare dedit afflicto lucem, & vitam amaris animo?

21 Qui expectant mortem, & non *est*, & inquirunt eam plusquam thesauros.

22 Qui lætantur exultatione, gaudent quũ inuenerint sepulchrũ.

23 *Quare inquam dedit lucem* viro cuius via abscondita est, & præclusit Deus propter illum?

24 Nam ante panem meum suspirium meũ venit, & stillant instar aquæ rugitus mei:

25 Quia timorem timui, & euenit mihi: & quod verebar, accidit mihi.

26 Non habeo pacẽ, nec quiesco, neque requiesco: venit enim pauor.

Cap. IIII.

1 ET respondens Eliphaz Themanites ille, dixit,

2 An *si* disceptemus tecum, ægrè feres? attamen prohibere sermones quis poterit?

3 Ecce, erudisti multos, & manus lassas roborasti:

4 Cadentem erexerũt sermones tui, & genua curuata roborasti.

5 Nunc autem quum venit tibi, ægrè tulisti: venit vsque ad te, & territus es.

6 Nónne timor tuus *fuit* spes tua, & perfectio viarum tuarum, expectatio tua?

7 Recordare obsecro quis fuerit innocens *qui* perierit: & vbinam recti succisi fuerint:

8 Quemadmodum vidi, *quòd* arantes iniquitatem & seminantes peruersitatem, metunt illam,

9 Flatu Dei pereunt, & spiritu furoris eius deficiunt.

Caput disputationis inter Iob & amicos est, an Iob sit afflictus à Deo propter impietatẽ & scelera, an alium ob causam. Quam controuersiam Deus ipse arbiter dirimit capite 38.

Ex afflictionibus Iob, nititur Eliphaz probare eũ esse impium cõmuni omnium carnalium argumento.

---

19 Paruus & magnus, &c. קטון וגדול וגו׳ Parui (inquit) & magni licet inæqualiter vixerint, similiter tamen mortui iacent secundum corpora sua: illic seruus est manumissus à domino suo, hoc est, vbi non affligit eum dominus eius.

20 Afflicto lucem, לעמל אור calamitoso lucẽ i. vitam. hoc est, ad quid nascuntur in hoc seculo ii qui tam miserè & calamitosè sunt victuri?

21 Et non *est*, ואיננו & non. sub. venit. i. optant mortem, & non venit. Et inquirunt eam ויחפרוהו & rimantur eam. i. quanuis tanquam suffodientes perquirant eam studiosius quàm thesauros abditos in terra. q. d. qui tantopere mortem optant, & assequi non datur.

22 Exultatione, אלי גיל de gaudio. i. de re de qua gaudendum est: nempe, quum inuenerint sepulchrum. seipsum exponit. Ad verbum, ad gaudium. 23 Cuius via abscondita est: אשר דרכו נסתרה .i. qui nescit qua via incedere debeat, propter infœlicitates & miserias? Cohæret cum superiore 20 versu. Et præclusit Deus propter illum? ויסך אלוה בעדו: & præclusit Deus illi. Alii, & quem sepiuit [circunsepsit] Deus. i. cui Deus viam, quasi obice transuersim posito, præclusit. hoc est qui nunquam assequitur quod optat.

24 Nam ante panem meum כי לפני לחמי Aliquid subaudiendum, Quare inquam dedit lucem misero? Nam coram pane. i. esca mihi proposita. Suspirium meum venit, אנחתי תבוא Sing. Hebr. pro plur. & fut. pro præs. suspiria mea erumpunt. Et stillant ויתכו Præt. Heb. pro præs. & effunduntur. Rugitus suos appellat suspiria & eiulatus qui sunt ferè similes voci leoninæ.

25 Timorem timui, פחד פחדתי Hebraismus, quod vehementer timebam, euenit mihi.

26 Non habeo pacem, &c. לא שלותי וגו׳ Præt. Heb. pro præs. Nulla pace fruor, neque conquiesco, neque quietem habeo: euenit enim timor. sub. mihi. Præ doloris acerbitate (inquit) nulla ratione quiescere possum: nam quod timebam, euenit mihi. Ter idem dicit, vt vehemẽtius exprimat inquietudinem animi sui.

IN CAPVT IIII.

2 An *si* disceptemus tecum, ægrè feres? הנסה דבר אליך תלאה Nunquid disceptabimus tecum, *&* ægrè feres? Ad verbum, Nũquid assumemus sermonem ad te, *&* ægrè feres? i. Nunquid si disceptemus, vel cœperimus loqui tecum, ægrè feres? Verbo Assumendi vsus est vt & Num. 23. a. 7, Assumpsitque parabolã suam. q. d. cogimur sententiæ tuæ aduersari, & non loqui placentia, tametsi huc, vt te consolaremur, aduenimus. Maior est enim nobiscum veritatis amor, quàm æstimatio amicitiæ & fauoris. Attamen prohibere ועצור Ad verbum, & prohibere. i. attamen continere. 3 Ecce, הנה q. d. Notum est quod dico. Erudisti multos, יסרת רבים erudiebas multos. sub. antea. q. d. Hactenus probè aliis consulere consueuisti. Lassas roborasti: רפות תחזק: remissas [debilitatas] fortificasti. i. manus remissas ad opus faciendũ, reddebas fortes, hoc est firmare solebas. De hac iustitia Iob vide infrà 28. c. 19. 4 Cadentem, &c. כושל וגו׳ Sing. Heb. pro plur. Nutantes erigebant verba tua: & genua labantia roborabas. q. d. Siquos cernebas in afflictione pusillanimes, pro insigni dexteritate tua fideliter corroborabas. 5 Nunc autem, &c. כי עתה תבוא Fut. Hebr. pro præt. Ad verbum, Quia nunc veniet, &c. Quidam vertunt, Nunc autem quum euenit tibi, defecisti: peruenit ad te, turbaris. Multa subaudiẽda, Nunc autem quum euenit tibi afflictio, vel aliquid mali, succumbis: quũ inquam peruenit ad te, turbaris. i. afflictionem ipsam impatienter ferre videris atque ægerrimè.

6 Et perfectio viarum tuarum, expectatio tua? תקותך ותום דרכיך: Ad verbum, expectatio tua & perfectio viarum tuarum. Ordinem restituit noster interpres. Quidam vertunt, Profectò [Sanè] timor tuus *erat* spes tua: & integritas viarum tuarum erat expectatio tua. i. sperabas ob rectam tuam viuendi rationem in timore Dei, te aliquid emolumenti assequuturum à Deo ipso, & interim nihil incommodi experturum. q. d. videris Deum non sinceriter, sed pro tuo tantùm commodo coluisse ac timuisse.

7 Succisi fuerint. נכחדו: deleti sint. Quatuor rationibus hoc capite & sequenti ostendere nititur Eliphaz, Iob esse ob sua peccata percussum à Deo. Primò, quotquot mulctãtur malis, ob suam culpam mulctantur. Status disputationis hic producitur, acsi dicat, Periisti, ergo non vt tu existimas quòd esses innocens, sed ob tuam culpam. Secundam rationem vide infrà versu 13 & 18.

8 Arantes iniquitatem, &c. חורשי און וזרעי עמל יקצרוהו Aratores iniquitatis & seminatores molestiæ, messuerunt eam. Fut. Hebr. pro præt. Hebraismus, qui intenti sunt & propensi ad flagitia, & ad iniuriam inferendam, fructum illorum flagitiorum meritò perceperunt, nempe interitum ac perditionem.

'Rugitus leonis,& vox leonis,& dentes leunculorũ'excutiũtur. 10
Leo *maior* perit,quòd non ſit *ei* præda, &filii leonis'diſpergũtur. 11
Me quoque *hæc* res 'latebat: 'verùm accepit auris mea puſillum 12
ex ea.
In cogitationibus 'viſionum nocturnarum, quando irruit ſo- 13
por ſuper homines,
Pauor accidit mihi, ac tremor,'qui multitudinẽ oſſium meo- 14
rum terrefecit,
'Et ſpiritus coram me'tranſiuit,inhorruit'pilus carnis meæ: 15
Tum'ſubſtitit, cuius vultum non agnoui: 'imago coram oculis 16
meis *erat*,'ſilentium & vocem audiui.
Nunquid homo Deo'iuſtior erit:num factore ſuo mundior e- 17
rit vir?
Ecce'in ſeruis ſuis non poſuit ſtabilitatem, nec in Angelis ſuis 18
'poſuit lumen:
'Quanto magis in iis qui habitant domos luteas,'quorũ *eſt* in 19
terra fundamentum,*&* quos conterent'donec fuerit Arcturus.
A mane vſque ad veſperam 'conteruntur, eo quòd non ſit qui 20
'apponat *cor*, in ſeculum peribunt.
Nónne'tranſlata eſt dignitas eorum *quæ* in ipſis?'moriuntur,& 21
non in ſapientia?

Cap. V.

CLama nunc,*&* *vide* an ſit'qui reſpondeat tibi: & ad quem ſan- 1
ctorum'vertes te?
'Profectò ſtultum'interficit iracundia,'& ardelionem perimit 2
'inuidia.
Vidi ſtultum'radicantem,'& maledixi habitaculo eius ſtatim. 3
'Elongabuntur filii eius à ſalute, & conterentur, 4

Aliud eiusdẽ argumẽtum à iuſtitia & æquitate Dei.

Perſtat Eliphaz, nitens oſtendere ipſius Iob impietatem à ſanctorũ impunitate, & ſtultorum perditione.

10 Rugitus leonis & vox leænæ,& dẽtes catulorum leonum contriti ſunt.
11 Tigris periit,eo quòd non haberet prædam:& catuli leonis diſſipati ſũt.
12 Porrò ad me dictũ eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius. C
13 In horrore viſionis nocturnæ,quãdo ſolet ſopor occupare homines,
14 Pauor tenuit me,& tremor,& omnia oſſa mea perterrita ſunt.
15 Et quum ſpiritus me præſente trãſiret, inhorruerunt pili carnis meæ:
16 Stetit quidam, cuius non agnoſcebam vultum:imago corã oculis meis & vocem quaſi auræ lenis audiui.
17 Nunquid homo, Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir? D
18 Ecce qui ſeruiunt ei,non ſunt ſtabiles, |& in Angelis ſuis reperit prauitatem: Infrà 15.b.15 2.pet.2.a.4
19 Quanto magis ii qui habitant domos luteas,qui terrenũ habent fundamentũ,conſumentur velut à tinea?
20 De mane vſque ad veſperam ſuccidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.
21 Qui autem reliqui fuerint,auferentur ex eis:morientur,& nõ in ſapiẽtia

Cap. V.

1 VOca ergo,ſi eſt qui tibi reſpondeat: & ad aliquem ſanctorum conuertere.
2 Verè ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.
3 Ego vidi ſtultũ firma radice,& maledixi pulchritudini eius ſtatim.
4 Lõgè fient filii eius à ſalute,& cõte-

10 Rugitus leonis,&c. שאגת אריה וגו' Rugitum leonis vocat minas impiorum.Subaudi ex præcedenti verſu,perit, ſiue perire ſolet, aut euaneſcit. Voce leonis,furorem & crudelitatem tyrannorum ſignificat. Quinque hîc ſunt varia nomina leonis. Excutiantur. נתעו: Futura Heb.pro præſ.euulſi ſunt.vel cõteruntur.hoc eſt oppreſſiones tyrannorũ diſperduntur.q.d.impii ac tyranni populorũ oppreſſores diſpereunt.
11 Diſperguntur. יתפרדו: Futura Hebr.pro præt. vel præſ.i.tyranni illi non inueniunt amplius quod prædentur : ideo filii eorum diſperguntur vt ſibi victum parent. 12 Latebat: יגונב Ad verbum,*ceu* furto ablata erat. Verùm accepit auris mea puſillum ex ea. ותקח אזני שמץ מנהו: Hebraiſmus,intellexi quidpiam ex ea re,ſiue ex eo negotio.
13 Viſionum nocturnarum, מחזיונות לילה Ad verbum,de viſionibus noctis.i.quæ oriuntur è viſionibus nocturnis.Secunda ratio, quòd Iob miſer ſit ob peccata,quum & angeli non perſtiterint in ſua perfectione. Vide tertiam rationem ſequenti capite,verſu tertio.
14 Qui multitudinem ורוב Ad verbum,& multitudinem.
15 Et ſpiritus ורוח .i.ventus quidam præcedens aduentum ſpiritus. Tranſiuit, יחלף Futura Heb.pro præt. Pilus שערת Sing. Hebr.pro plur.pili corporis mei tunc ſteterunt arrecti. 16 Subſtitit, יעמוד conſtitit.ſub.aliquis. Imago coram oculis meis תמונה לנגד עיני effigies[ſimulachrum]ante oculos meos.i.obuerſabatur oculis meis. Silentium & vocem audiui. דממה וקול אשמע: .i.vocem tenuem,ſummiſſam ac gracilem audiui.ſub.dicentem quæ ſequuntur. 17 Iuſtior erit? יצדק iuſtior eſſe poſſit?
18 In ſeruis ſuis non poſuit ſtabilitatem, בעבדיו לא יאמין in ſeruis ſuis [.i.angelis.mox ſeipſum exponit] non poſuit inuertibilitatem.vel, immutabilitatem.id quod apparet ex lapſu multorum. Poſuit lumen: ישים תהלה: Fut.Hebr.pro præt.Negatio præcedens ſubaudienda,nec poſuit in angelis ſuis lucem exactiſſimam.i.abſolutam & omnimodam perfectionem.nam ſiquid perfectionis nacti ſunt, Diuino munere ſuſceperunt. Quidam vertunt, poſuit ſtultitiam:& ita Vulgatus interpres qui vertit,reperit prauitatem. q.d. Angeli Deo collati videntur inſipientes. 19 Quanto magis אף Multo minus.ſub.poſuit ſtabilitatem & perfectionem in hominibus habitantibus corpora è luto formata.2.Corinth.5.a.1,Si terreſtris domus noſtra,&c. Quorum *eſt* in terra fundamentum אשר בעפר יסודם quorum *eſt* in puluere,&c. .i.quorum corpus,quod ſcilicet eſt baſis & vehiculum animæ,in puluerem conuertendum eſt. Donec fuerit Arcturus. לפני עש: .i.ſemper. Alii vertunt, *&* quos conterere ſolent *multa quæ quotidie accidunt*, *etiam* ante tineam.i.antequam à vermibus abſumantur in ſepulchro, vt veſtis à tinea.hoc eſt,ante mortem,ac definitum diem eius.
20 Conteruntur, יוכתו Fut.Hebr.pro præſ.q.d.homines in continuo ſunt fluxu,perpetuò patent periculis. Apponat משים ſub. cor. Integra loquutio legitur Exod.7.d.23,Nec appoſuit cor ſuum etiam ad hoc.
21 Tranſlata eſt dignitas eorum *quæ* in ipſis? נסע יתרם בם Præt.Heb.pro præſ.recedit[abducitur.abit] dignitas eorum.i.ſeparatur à corpore præclara portio quam habent,nempe anima. Vel,dignitas eorum ab eis:vt ſit ב pro מן.Seipſum declarat ſequentibus. Moriuntur,&c. ימותו וגו' Fut.Heb.pro præſ.i.pereunt,deſtituti ſapientia.q.d.imprudentes & incauti perire ſolent.

IN CAPVT V.

1 Qui reſpondeat tibi: עונך .i.qui te dignetur ſua reſponſione. Vertes te? תפנה: reſpicies? repetendum quod præceſſit,qui te dignetur ſua reſponſione. q. d.nullus eſt Angelorum quanlibet paruus qui non ſit te ſuperior, quique te dignetur alloqui. Oſtendit hominem eſſe Angelis multo inferiorem:quanto magis Dei?
2 Profectò כי Reuera.q.d. Notum eſt quòd ſtultum,&c. Oſtẽdit mala homini accidere propter peccata.Eſtque tertia ratio qua Eliphaz probat Iob fuiſſe impium,quòd affligatur vt impii & ſtulti. Interficit iracundia יהרג כעש Fut.Heb.pro præſ.interficit ira.vel indignatio. Et ardelionem ופותה cupidum.auidum ad rem.ſignificat eum qui re viſa afficitur. Inuidia. קנאה: zelus.i.nimia cupiditas habendi. q.d.frequenter fit vt ſtulti & auari iracundia pereant,quòd fruſtrentur deſideriis ſuis.
3 Radicantem, משריש radices agentem.i.fœliciter viuentem. Et maledixi habitaculo eius ſtatim. ואקוב נוהו פתאום: .i.ſtatim cẽſui habitaculum eius eſſe maledictum.hoc eſt,mox reputaui fore vt domui ac familiæ eius malè cederet.
4 Elongabuntur ירחקו Subauditur aliquid,Dixi apud me,Longè fient.Salutem vocat auxilium Diuinum.

rentur in porta: & non erit qui eruat.

″in porta, nec erit eruens.

5 Cuius messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitientes diuitias eius.

″Diuitiæ eorum″*eius erant* cuius messem famelicus comedet, & de spinis tollet eam, ″atque inhiabit prædo.

6 Nihil in terra sine causa fit, & de humo non orietur dolor.

Etenim non″egreditur è puluere iniquitas, nec de terra ″oritur peruersitas:

B 7 Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.

″Tametsi homo ad molestiam natus sit, quemadmodum scintillæ attollunt sese ad volandum.

8 Quãobrem ego deprecabor Deũ, & ad Deum ponam eloquium meũ.

″Certè ego requirerẽ Deum, ″& ad Deum ponerem eloquium meum:

9 Qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia absque numero.

Qui facit maxima, ″& non est inuestigatio: *ac* mirabilia absque numero. Argumenta iustitiæ Dei.

10 Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui dat pluuiam super faciem terræ, ″& mittit aquas super faciem platearum.

11 Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

″Vt ponat humiles in excelso, ″& pullati exaltentur salute,

12 Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorũ quod cœperant.

″Dissipat cogitationes callidorum, & non facient manus eorũ ″quod decreuerant.

1.Cor.3.d.19 13 ‖Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorũ dissipat.

Et apprehendit sapientes in calliditate eorum, & consilium″prauorum infatuatum est.

C 14 Per diem incurrẽt tenebras, & quasi in nocte, sic palpabunt in meridie.

Interdiu ″incurrunt *in* tenebras, & quasi in nocte ″palpant in meridie.

15 Porrò saluum faciet à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperẽ.

″Et seruat *humiles*″à gladio, ab ore eorũ, & à manu forti pauperẽ.

16 Et erit egeno spes, iniquitas autem contrahet os suum.

Estque″pauperi spes: iniquitas autem″clausit os suum.

Prouer.3.b.11 iacobi.1.b.12 heb.12.b.5 apoc.3.d.17 17 ‖Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes:

Profectò beatus est homo *quem*″increpauerit Deus: proinde correctionem Omnipotentis ne spernas: Commendatio crucis quæ hominẽ erudit & mortificat.

18 Quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.

Quia ipse ″dolore afficit, ″& medetur: ″percutit, & manus eius ″sanant.

19 In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum:

″In sex angustiis eruet te, ″& in septima non tanget te malum:

In porta, כשער .i. in foro ac loco publico. q.d. iudicio publico statuentur, & damnabuntur, quia cœptam à parentibus impietatem sectati sunt: nec erit qui liberet eos. 5 Diuitiæ eorum, &c. אשר קצירו וגו׳ Inuersum ordinem apud Hebræos reposuit noster interpres: nam istud Diuitiæ, est illis posteriore loco huius versus. dicit igitur, Opes[Facultates]eorũ[nẽpe filiorũ impii]erunt eius[siue deuoluentur ad eum] cuius messem famelicus comedet:[singulare pro plurali, famelici ac esurientes comedent: id est ad hominem infœlicem:]& ad eum qui è spinis[.i. etiam è mediis spinis] accipiet eam[.i. colliget]atque inhiabit *ei messi* prædator, siue grassator. Extremam hominis infœlicitatem describit. Atque inhiabit ושאף צמים sub. ei messi. siue, aspirabit ad eam messem. Alii, & deuorabit eam. i. inhiabit vt deuoret eam.

6 Egreditur יצא prodit. Fut. Heb. pro præs. i. terra non admittit iniquitatem. q.d. non ob iniquitatem ipsius terræ ea fit sterilis: sed ob iniquitatem hominis. Hæc quarta est ratio quòd Iob propter peccatum affligatur Originale peccatum causa est ea omnium ærumnarum: igitur actuale peccatum causa est ærumnarum peculiarium. Oritur peruersitas: יצמח עמל: germinat[pullulat]iniuria. siue molestia. aut, afflictio. i. iniuria non existit è terra, sed ex malitia & peccato hominum.

7 Tametsi homo ad molestiam, &c. כי אדם לעמל יולד וגו׳ Ad verbum, Quia homo ad laborem natus est, & filii prunæ [vel, carbonis] eleuabũt volatum. Quidam istud כי exponunt Reuera: alii, per Sed. Reuera ad molestiam natus est homo. i. doloribus ac miseriis natura obnoxius est propter peccatum primi parentis. Obserua ו pro Quemadmodum: & quòd filios prunæ, scintillas vocet, quæ tendunt sursum, siue sursum emicant. 8 Certè ego requirerem אולם אני אדרוש sub. si talia passus essem. Et ad Deum ponerem eloquium meum: ואל־אלהים אשים דברתי: & ad ipsum (anteced. pro relat.) deponerem verba mea. i. dirigerem orationem meam: hoc est Deum precarer.

9 Et non *est* inuestigatio: ואין חקר sub. *illis*. i. eáque imperuestigabilia: hoc est, quæ captum humanum excedunt.

10 Et mittit aquas, &c. ושולח מים וגו׳ dum scilicet pluuias mittit quas venti pellunt super plateas. i. super loca quæ sunt sub dio.

11 Vt ponat humiles in excelso, לשים שפלים למרום Vt statuat abiectos [contemptos] in sublimi i. collocet in summa dignitate. hoc est, vt exaltet humiles. Vel, in alto. i. in loco tuto, quasi inaccesso. Hic versus cohæret cum sequente. Et pullati exaltentur salute. וקודרים שגבו ישע: & *ut* tristes[mœrentes]exaltentur salute. i. ope & auxilio Diuino.

12 Dissipat מפר .i. irrita facit consilia astutorum & versipellium. Quod decreuerant. תושיה: Ad verbum, ens. vel, quicquã, quod scilicet facere decreuerant. 13 Prauorum infatuatum est. נפתלים נמהרה: peruersorum [deprauatorum]insipiens redditum est. Alii, præcipitatur. redditur præceps. i. irritum. Hunc locum adduxit Paulus, 1. Corinth. 3. d. 19, volens probare sapientiam huius mundi esse stultitiã apud Deum. Scriptum est enim, inquit, Comprehendam sapientes in astutia ipsorum: quo certè innuit, sapientes sua ipsorum astutia capi solere ac reuinci, dum ipsa re comperiunt sapientiam suam nihil prodesse ad veram fœlicitatem.

14 Incurrunt *in* tenebras, יפגשו חושך Ad verbum, occurrunt tenebris. i. impingunt. Fut. Heb. pro præs. Palpant ימששו Fut Heb. pro præs. i. in maxima luce, hoc est clarissima, destituuntur intelligentia, quasi versarentur in re difficillima.

15 Et seruat ויושע Præt. Heb. pro præs. sub. humiles. A gladio, ab ore eorum, מחרב מפיהם à gladio[sub. illorum,]ab ore eorum. i. per verba ipsorum. Alii, à gladio oris eorum. i. à calumniis eorum quæ sunt veluti gladius.

16 Pauperi spes: לדל תקוה egeno [tenui]spes. sub. reliqua i. habet egenus in quo speret. Clausit קפצה claudit. occludit. vt sit Præt. pro præs. i. iniquus digito compescit labellum. q.d. iniqui coguntur tacere confusi.

17 Increpauerit יוכיחנו Sub. אשר. Fut Heb. pro præt. vel præs. corripit. castigat.

18 Dolore afficit, יכאיב vulnerat. dolores infligit. Et medetur: ויחבש Ad verbum, & alligabit, siue colligabit. Fut. vt suprà pro præs. i. ceu fasciis vulnus alligat, more boni chirurgi. Sanant. תרפינה: sub. vulnus inflictum. Fut. pro præs.

19 In sex angustiis eruet te, בשש צרות יצילך In sex tribulationibus[afflictionibus]liberabit te. siue, eruet. i. quum acciderit vna ex multis tribulationibus, seruabit te Deus incolumem. Et in septima ובשבע .i. imò verò in plurimis non attinget te malum vllum. q.d. omni tempore vindicabit te à noxa. Numeri finiti pro infinitis per amplificationem. Vel, referuntur ad pericula quæ postea recenset.

In fame redime te à morte,& in bello,ʹà manibus gladii: 20
ʹA flagello linguæ abſconderis, neque timebis ʹà vaſtitate quũ 21
venerit:
Vaſtitatemʹ& famem ridebis,ʹ& à beſtia terræ non timebis. 22
ʹQuin *&* cum lapidibus agri *erit* pactum tibi,& beſtia agriʹpaci- 23
fica *erit* tibi.
ʹEt ſcies quòd pax *erit in* tabernaculo tuo,ʹviſitabiſque habitacu 24
lum tuum,ʹ& non peccabis.
Scies inquam quòdʹmultum *erit* ſemen tuũ, & propagines tuæ 25
velut herba terræ.
Ingredieris in ſenectute ſepulchrum, ʹſicut aſcendit aceruus *in* 26
aream tempore ſuo.
ʹEcce,hoc inueſtigauimus,& ſic eſt:audi illud,& tu ſcito tibi. 27

Cap. VI.

Pœnam culpa ſua grauiorem dicit Iob.

RESpondens autem אIiob,dixit, 1
Vtinam ʹappendendo appenderetur ʹquerela mea,& con- 2
tritionem meamʹin ſtatera eleuarent pariter:
ʹNunc enimʹarena marium grauior eſſet:ideoʹverba mea abſor- 3
pta ſunt.
Quia ʹſagittæ Omnipotentis apud me *ſunt*, ʹquarum venenum 4
ebibit ſpiritum meum,terrores Deiʹoppugnant me.
ʹNunquid rudit onager iuxta herbam? an mugit bos iuxta pa- 5
bulum ſuum?
ʹNunquid comeditur inſipidumʹabſque ſale?ʹnum eſt ſapor in 6
albumine vitelli?
ʹQuæ renuebat tangere anima mea , ipſa *ſunt* velut ægritudines 7
carnis meæ.

Iob humana patitur, optando ſibi mortem.

ʹQuis det vt veniat poſtulatio mea, & expectationem meã det 8
Deus?
ʹVelitque Deus, & conterat me:ʹſoluat manum ſuam, & ſuc- 9
cidat me.

20 In fame eruet te de morte:& in bello,de manu gladii:
21 A flagello linguæ abſcõderis: & nõ timebis calamitatem quum venerit:
22 In vaſtitate & fame ridebis: & beſtias terræ non formidabis.
23 Sed cum lapidibus regionum pactum tuum : & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi:
24 Et ſcies quòd pacem habeat tabernaculum tuum : & viſitans ſpeciem tuam,non peccabis.
25 Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuũ,& progenies tua quaſi herba terræ.
26 Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.
27 Ecce,hoc vt inueſtigauimus,ita eſt: quod auditum mente pertracta.

Cap. VI.

1 REſpondens autem Iob dixit,
2 Vtinã appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quã patior,in ſtatera:
3 Quaſi arena maris hæc grauior apparet:vnde & verba mea dolore ſunt plena.
4 Quia ſagittæ Domini in me ſunt: quarum indignatio ebibit ſpiritum meum , & terrores Dei militant contra me.
5 Nunquid rugiet onager quũ habuerit herbam ? aut mugiet bos, quũ ante præſepe plenum ſteterit?
6 Aut poterit comedi inſulſũ quod nõ eſt ſale conditũ?aut poteſt aliquis guſtare quod guſtatum affert mortẽ?
7 Quæ prius nolebat tangere anima mea,nunc præ anguſtia, cibi mei ſunt.
8 Quis det vt veniat petitio mea : & quod expecto,tribuat mihi Deus:
9 Et qui cœpit,ipſe me conterat:ſoluat manum ſuam,& ſuccidat me?

20 A manibus gladii. מִידֵי חָרֶב: Hebraiſmus,ab ictibus enſium.
21 A flagello linguæ בְּשׁוֹט לָשׁוֹן Dum peruagabitur lingua.i.quando impii pios deferent apud tyrannum,non accuſaberis cum aliis.
A vaſtitate quum venerit. מִשֹּׁד כִּי־יָבוֹא: à depopulatione ventura.vel,quando veniet.
22 Et famem וּלְכָפָן prouenientem ſcilicet ex malitia diuitum qui omnia congregant in horrea ſua,floccipendes. Et à beſtia terræ וּמֵחַיַּת הָאָרֶץ ſic vocat beſtias agreſtes. 23 Quin *&* cũ lapidibus,&c. כִּי עִם־אַבְנֵי וגו׳ Ad verbũ,Quia cũ lapidibus agri erit pactũ tuum.vt ſcilicet non lædant pedes tuos,quaſi ex pacto. Pacifica *erit* tibi. הָשְׁלְמָה־לָךְ: .i.non tibi nocebit fera, ſi fortè occurrat.Singul.pro plur.Pſal.91.d.13,Super leonem & baſiliſcũ ambulabis,&c. 24 Et ſcies quòd pax,&c. וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ Et ſcias quòd *in* pace *erit* tabernaculum tuum.i.in ſumma tranquillitate ac proſperitate erit domus tua. Viſitabiſque וּפָקַדְתָּ .i.diligentiſſimè conſiderabis familiam tuam. Et non peccabis. וְלֹא תֶחֱטָא: nimium ſcilicet indulgendo,aut nimium conniuendo familiæ tuæ.
25 Multum ſemen tuum,&c. רַב זַרְעֶךָ וגו׳ .i.numeroſa futura eſt proles tua,& nepotes tui plurimi futuri,imò innumeri.
26 Sicut aſcendit,&c. כַּעֲלוֹת וגו׳ quemadmodum exciditur aceruus *frugum* tempore ſuo.i.quum ſeges eſt matura.q.d.non morieris ante mortem naturalem,ſed ſenex morieris. 27 Ecce,hoc inueſtigamus,&c. הִנֵּה־זֹאת חֲקַרְנוּהָ וגו׳ En id *quod* perquiſiuimus, *&* ita res habet:proinde audi,&c.Vel,En hoc *quod* perquiſiuimus,verum eſt: proinde audi,&c.i.Iſtud excogitauimus: proinde acquieſce illi, & cõmendato memoriæ.

IN CAPVT VI.

2 Appendendo appenderetur שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל appendendo appendatur..i.exactiſſimè ponderaretur. Querela mea, כַּעְשִׂי expoſtulatio mea.querimonia.indignatio. In ſtatera בְּמֹאזְנַיִם in bilance.i.in altera lance,ſub.poſitam. 3 Nunc enim כִּי־עַתָּה Mox enim.
Arena marium grauior eſſet: מֵחוֹל יַמִּים יִכְבָּד ſub.afflictio mea.i.profectò appareret longè maioris querimoniæ me cauſas habere.
Verba mea abſorpta ſunt. דְּבָרַי לָעוּ: verba mea corrupta ſunt.vel,perdita.i.vix loqui poſſum.q.d.vox mea adhæret faucibus meis.
4 Sagittæ Omnipotentis חִצֵּי שַׁדַּי .i.acutiſſimæ. vt montes Dei, & cedri Dei pro altiſſimis. Pſal.36.b.7, & 80.b.11. Sagittas acutiſſimas vocat vulnera lethalia quibus conficiebatur.id ſignificat Apud ſe fuiſſe. Quarum venenum חֲמָתָם Solent in bello aciem ſagittarum veneno inficere.Significat autem feruorem & acerbitatem afflictionum ſuarum exhaurire & abſumere partem illam ſui vitalem,ſiue ſpiritus vitales. Oppugnant me. יַעַרְכוּנִי: Ad verbum,ordinant[dirigunt]contra me.ſub.aciem.i.adoriuntur me pugna acerrima.Terrores Dei appellat,vt ſuprà.Sagittas Omnipotentis. 5 Nunquid rudit הֲיִנְהַק Futura Heb.pro præſ.q.d. Putáſne ſine cauſa me conqueri,quum ne bruta quidem conquerantur quum habent quod optant? 6 Nunquid comeditur,&c. הֲיֵאָכֵל וגו׳ Futura.Heb.pro præſ.vt ſuprà.
Abſque ſale? מִבְּלִי־מֶלַח .i.quod ſale non eſt conditũ.Probat quæ dixerat,ſimilitudine ducta à minori ad maius.Deeſt autem altera pars argumentationis,Quanto minus amarum comedi poteſt?q.d.natura homo non poteſt edere cibum inſipidum : multo minus amariſſimum, cuiuſmodi ſunt quos hic patior. Num eſt ſap.&c. אִם־יֶשׁ־טַעַם בְּרִיר וגו׳ Albumen vitelli vocat albumen illud quod vitelli ouum circũdat, quod natura eſt inſipidum.Subauditur,non.q.d.non comeditur,quòd natura ſit inſipidum:multo minus amarum.
7 Quæ renuebat tangere,&c. מֵאֲנָה לִנְגּוֹעַ וגו׳ .i.à quibus olim maximè abhorrebat animus meus,ſunt mihi proxima,vt ægritudines corporis.hoc eſt,non magis à me ſeparantur afflictiones,quàm à corpore ægritudines.q.d.Ingens eſt calamitas,tanta ferre hominem minimè aſſuetum. 8 Quis det,&c. מִי־יִתֵּן וגו׳ Sic circum loquuntur Hebræi aduerbiũ optandi,Vtinam eueniat quod poſtulo,& det Deus quod expecto. 9 Velitque Deus,& conterat me: וְיֹאֵל אֱלוֹהַּ וִידַכְּאֵנִי Hebraiſmus,Et placeat Domino me conterere. Soluat manum ſuam, יַתֵּר יָדוֹ quæ ſcilicet videtur alligata. Et ſuccidat me. וִיבַצְּעֵנִי: i.perdat. Alii,in fruſta concidat me.Verba ſunt afflicti ſecundum carnis affectum conquerentis.

10 Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affli-
gens me dolore, non parcat: nec con-
tradicam ſermonibus Sancti?

11 Quæ eſt enim fortitudo mea, vt ſu-
ſtineam? aut quis finis meus, vt patiē
ter agam?

12 Nec fortitudo lapidum, fortitudo
mea, nec caro mea ænea eſt.

13 Ecce non eſt auxiliũ mihi in me, &
neceſſarii quoq; mei receſſerũt à me.

14 C Qui tollit ab amico ſuo miſericor-
diam, timorem Domini derelinquit.

15 Fratres mei prætererierunt me, ſicut
torrens qui raptim tranſit in conual-
libus.

16 Qui timent pruinam, irruet ſuper
eos nix.

17 Tempore quo fuerint diſſipati, pe-
ribunt: & vt incaluerint, ſoluentur de
loco ſuo.

18 Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eo-
rum: ambulabunt in vacuum, & peri-
bunt.

19 Conſiderate ſemitas Thema, itine-
ra Saba, & expectate pauliſper.

20 Confuſi ſunt, quia ſperauerunt: ve-
nerunt quoque vſque ad me, & pudo-
re cooperti ſunt.

21 Nunc veniſtis, & modò videntes
plagam meam, timetis.

22 Nunquid dixi, Afferte mihi, & de
ſubſtantia veſtra donate mihi?

23 D Vel, Liberate me de manu hoſtis,
& de manu robuſtorum eruite me?

24 Docete me, & ego tacebo: & ſiquid
fortè ignoraui, inſtruite me.

25 Quare detraxiſtis ſermonibus ve-
ritatis, quum è vobis nullus ſit qui
poſſit arguere me?

26 Ad increpandum tantùm eloquia
cõcinnatis, & in ventum verba pro-

'Et erit adhuc conſolatio mea (& vror dolore, nec parcit) quòd
non ſuppreſſerim eloquia Sancti.
Verùm 'quid fortitudo mea, quòd ſperē? '& quid finis meus, quòd
prolongem vitam meam?
An fortitudo 'lapidum, fortitudo mea? an caro mea ænea eſt?
'Annon auxilium meum *fuit* in me, '& lex expulſa eſt à me?
'*An* diſſoluto, à ſodali ſuo conuitium? '& *quòd* timorem Omnipo
tentis deſeruerit?
'Fratres mei præuaricati ſunt in me ſicut torrēs, 'ſicut inunda-
tio torrentium *qui* prætereunt,
'Qui obſcuri ſunt præ glacie, '*&* in quibus occultatur nix.
Tempore *autem* quo 'effluxerint, excidētur: 'dum *enim* incaleſcit,
extinguuntur è loco ſuo:
vel 'declinant *aliò* ſemitæ itineris eorum, *&* 'aſcendũt in vacuum,
ac pereunt.
'Conſiderauerant ſemitæ Themanitarum, itinera ꝟ Seba expe-
ctauerant ſibi.
Pudore affecti ſunt, quoniam 'ſperauerant: deuenerunt vſque
ad illum *locum*, & erubuerunt.
'Certè nunc eſtis *ſimiles* illi, 'vidiſtis fractionem, & timuiſtis.
'Nũ dixi, Afferte mihi, '& de fructu veſtro date munera pro me:
Et liberate me è manu 'hoſtis, & de manu robuſtorum redimi-
te me?
Docete me, '& ego tacebo: & in quo errauerim, intelligere fa-
cite me.
Quàm fortia ſunt eloquia 'recta! '& quid diſceptando cõficiet
diſceptatio veſtra?
'An diſceptando verba reputare debetis, & ventum eloquia

Conqueritur ſe ab amicis relictũ, quũ præter meritum affligatur.

10 Et erit adhuc conſolatio mea, &c. 'ותהי־עוד נחמתי וגו Et eſt [extat] adhuc conſolatio mea, &c. i. quanuis adhuc habeã quo me ſolari poſ
ſim (tametſi flagrem dolore qui non parcit mihi) nempe quòd non ſuppreſſerim verba ſancti Dei, id eſt, quòd non cõtradixerim verbis Dei,
fuerimque in eum blaſphemus. 11 Quid fortitudo mea, &c. מה־כחי כי־איחל .i. quæ ſunt vires meæ, vt ſperare debeam adhuc libe-
ros? Reſpondet verbis Eliphaz in fine præcedentis capitis, verſu 25, Scies inquam quòd multum erit ſemen tuum. hoc eſt, ſenties prolem tuam
augeri. q.d. fruſtra ſperem liberos. Et quid finis meus, &c. ומה־קצי .i. quis eſt finis meus vt propagare cupiam vitam meam? q.d. proxi-
mus ſum fini meo. 12 Lapidum, אבנים lapidea. i. ſimilis virtuti lapideæ. ſub. vt tanta & tam grauia perferam? Et lex expulſa eſt à me? ותושיה
13 Annon auxiliũ meum in me? האם אין עזרתי בי .i. nónne quoad potui, adiuui me, & feci quod potui? Et lex expulſa eſt à me? q.d. nónne continui me ſemper in
נדחה ממני: & *an* officiũ fuit propulſatũ à me? i. nunquid formula, ſiue ratio rectè viuendi excuſſa eſt à me? q.d. nónne continui me ſemper in
officio? 14 *An* diſſoluto, à ſodali ſuo conuitium? למס מרעהו חסד .i. An afflictionibus obruto, & malis fracto, quaſi liquefacto, à ſoda
li ſuo, ſiue amico dicetur conuitium? q.d. fierine poteſt vt amicus amico afflicto pro conſolatione cõuitium dicat? Quidã ſequuti quorundam
Hebræorum opinionem vertunt, Viro flagellis diſſoluto, ab amico ſuo conſentaneũ eſt vt impendatur miſericordia: alioqui timorem Omni-
potẽtis derelinquit. vt יעזוב fut. ſit pro præſ. Chaldæus paraph. vertit, Vir qui prohibuit à ſocio ſuo miſericordiã, [vel, beneficentiam] timorem
Dei omnipotentis dereliquit. In hunc ſenſum etiam quidam Hebræorum exponunt. Et *quòd* timorem, ויראת nempe quòd timorem, &c.
id eſt, dicátque illi quòd meritò hæc patiatur ob peccata ſua, quòd timorem Omnipotentis dereliquerit.
15 Fratres mei præuaric. אחי בגדו כמו־נחל .i. amici, proximi, ſodales mei fefellerunt me, velut torrens fallere ſolet negotiatores. Incon-
ſtantes amicos torrentibus comparat, qui tempore Veris, aucti niualibus aquis, magno impetu ferũtur, æſtate exareſcunt: ad quos mercatores
ſitibundi accurrentes ſpe potus, falluntur. Sicut inundatio, &c. כאפיק נחלים יעבורו ſicut impetus [vehementia] torrentiũ *qui* abeunt. i. ad
tẽpus defluentiũ ac decurrentium. Fut. Heb. pro præſ. 16 Qui obſcuri ſunt præ glacie, הקודרים מני־קרח Qui nigri ſunt [turbidi] à prui-
na. vel, ob pruinam. i. qui turbidi ſunt more aquæ altæ ac profundæ propter glaciem quæ in aquam liquefacta eſt. *Et* in quibus occultatur
nix. עלימו יתעלם שלג: .i. in quos torrentes aqua niuis liquefactæ immittitur, & condit ſeſe. 17 Effluxerint, יזרבו Doctus inter He-
bræos exponit, multiplicati fuerint. acſi dicat, tempore quo videris eos defluentes in multitudine, hoc eſt multum. Alius quidam, ſic, tẽpore
quo frigeſcent, congelabuntur. tempore hyemis congregantur pariter aquæ torrentium currentes, & contrahuntur. i. congelantur. Rectius au
tem alii, qui exponunt, incaleſcunt, delentur. i. tẽpore quo æſtũ ſolis ſentire incipiunt, pereunt. Dũ incaleſcit, exting. כחומו מבקומם: dum
incaleſcit [ſub. illud tempus] deficiunt. i. exterminantur è loco ſuo. hoc eſt tempore æſtiuo exiccantur. 18 Declinant, &c. ילפתו Fut.
Heb. pro præſ. auertuntur. deflectuntur aliò viæ itineris per quas feruntur torrentes illi. q.d. mutant alueos, & aliud iter capiunt. Aſcen-
dunt in vacuum, יעלו בתוהו .i euaneſcunt, ac prorſus pereunt. 19 Conſiderauerant, &c. 'הביטו ארחות תמא וגו Semitæ Thema, id eſt
turmæ eorum qui Arabiam deſertam adibant, contemplati fuerant illos torrentes, vt inde ſibi & iumentis pararent aquam: & itinera Sabæx, id
eſt qui Arabiam fœlicem adibant, ſperauerant ſe hauſuros ex illis torrentibus aquam ſibi & iumentis ſuis.
20 Sperauerãt: בטח Ad verbum, ſperauit. ſub. quiſque eorũ. ſperauerant ſe habituros ex illis torrentibus aquam, & fruſtrati ſunt ſpe ſua.
nam exiccati erant. 21 Certè nunc eſtis *ſimiles* illi, כי עתה הייתם לו ſub. torrenti. i. ſingulis illis torrentibus qui decipiunt ſperantes in ſe.
Vidiſtis fractionem, תראו חתת Fut. Heb. pro præt. vidiſtis terrorem, id eſt plagam meam horribilem, incutientem terrorem.
22 Num dixi, 'הכי־אמרתי Nunquid dixi. ſub. vobis. Aliquid ſubaudiendum, Deſiſtite quæſo timere, non eſt vt opem veſtram implorem,
Nunquid, &c. Et de fructu veſtro ומכוחכם & de labore veſtro. i. de facultatibus veſtro labore partis, date munera iudicibus, vel tyrannis?
23 Hoſtis, צר tribulatoris. vel, tribulationis. i. à tribulatione. 24 Et ego tacebo: ואני אחריש .i. audiam cum ſummo ſilentio.
25 Recta! ישר Ad verbum, rectitudinis. i. æqua & recta. q.d. fortiſſima eſt veritas. Et quid diſceptando conſ. &c. ומה־יוכיח הוכח מכם
Ad verbum, & quid diſceptabit diſceptare *quod erit* à vobis? i. diſceptare veſtrum? 26 An diſceptando, &c. הלהוכח Ordo dictionum
talis eſſe debet, vt clarior ſit ſenſus, An diſputando reputare debetis eloquia deſperati [vel, eius qui deſpondit animum] verba & ventum? id
eſt, nunquid diſceptando debetis floccipendere verba mea, qui animum ob afflictiones deſpondiſſe vobis videor? q.d. non ſunt paruipenden
da eloquia hominis quantumlibet afflicti.

desperati?
'Iram in pupillum cadere faceretis,'quum fodiatis *aliquid* aduer- 27
sus amicum vestrum.
Nunc itaque'velitis respicere ad me,& *videte*'an in cōspectu ve- 28
stro mentiar.
'Conuertimini nunc,*&*'ne sit iniquitas: cōuertimini inquam, 29
&'adhuc iustitia mea in ea.
'An est in lingua mea iniquitas? an palatum meum non intel- 30
ligeret'contritiones?

Cap. VII.

Vitam non esse nisi laborē perpetui Iob ostendit, simul ipsius vitæ breuitatem.

N'Onne tempus determinatum *est* homini super terram,& si- 1
cut dies mercenarii dies eius?
Sicut seruus'aspirat ad vmbram, & sicut mercenarius præstola 2
tur'mercedem operis sui:
Sic'ceu iure hæreditario traditus sum mihi mensibus vanis, & 3
noctes laboriosas'parauerunt mihi.
'Si iacui,tum dixi, Quando surgam? & *cor meum* mensum est've- 4
speram,saturatúsque sum 'euagationibus vsque ad crepusculum.
Induta est caro mea'vermibus, & ramento pulueris: cutis mea 5
'rupit sese,'& dissoluit se.
Dies mei velociores *fuerūt*'radio textoris,'& defecerūt absq; spe. 6
'Memento quòd sicut ventus *est* vita mea:*& quòd*'non reuertetur 7
oculus meus 'vt videat bonum.
'Nō aspiciet me oculus vidētis me:'oculi tui in me, & nō ero. 8
vt deficit nubes,& abit,sic descēdens ad infernū,'non ascēdet: 9
Non reuertetur vltrà ad domum suam, 'nec agnoscet eum vl- 10
trà locus.
'Propterea ego non coercebo os meum,*sed* loquar'de angustia 11
spiritus mei,commentabor de amaritudine animæ meæ.
'Nunquid mare ego sum,nū cetus,quòd ponas mihi custodiā? 12

fertis.

27 Super pupillum irruitis,& subuertere nitimini amicum vestrum.

28 Veruntamen quod cœpistis,explete:præbete aurem, & videte an mentiar.

29 Respondete obsecro absque contentione: & loquētes id quod iustum est,iudicate:

30 Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem,nec in faucibus meis stultitia personabit.

Cap. VII.

1 Militia est vita hominis super terram: & sicut dies mercenarii, dies eius.

2 Sicut seruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui:

3 Sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi.

4 Si dormiero,dicam, Quādo consurgam? &rursum expectabo vesperā, & replebor doloribus vsq; ad tenebras.

5 Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris: cutis mea aruit,& contracta est. B

6 Dies mei velocius transierūt,quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe.

7 Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus vt videat bona.

8 Nec aspiciet me visus hominis: oculi tui in me,& non subsistam.

9 Sicut cōsumitur nubes,& pertrāsit, sic qui descēdit ad inferos,nō ascēdet:

10 Nec reuertetur vltrà in domū suā, neq; cognoscet eū amplius locus ei'.

11 Quapropter & ego non parcā ori meo , loquar in tribulatione spiritus mei:confabulabor cum amaritudine animæ meæ. C

12 Nūdquid mare ego sum,aut cetus, quia circundedisti me carcere?

27 Iram in pupillum cadere fa. אף על־יתום תפילו Hebraismus,In pupillum quoque irasceremini.Verti potest,Etiam in pupillum cadere faceretis.sub.iudicium.i.Etiam pupillum condemnaretis.Vel,ironικῶς,cadere faciatis, postquam foditis,&c. Quum fodiatis ותכרו .i. machinemini.sub.aliquid,nempe fraudes & consilia. 28 Velitis respicere ad me,הואילו פנו־בי Ad verbum,velitis,respicite in me.i. placeat vobis oculos coniicere in me tantopere afflictū. An in conspectu vestro ment.ועל פניכם אם־אכזב Ad verbū,& in conspectu vestro an mentiar.i.discutite apud vos siquo in sermone mentitus inueniar. 29 Conuertimini nunc, שובו־נא Reuertimini quæso.i.rursum assumpto sermone disceptate mecum. Ne sit iniquitas: אל־תהי עולה .i.citra vllam iniquitatem.hoc est,& ne sitis iniqui iudices. Adhuc iustitia mea in ea. עוד צדקי־בה: .i.adhuc inueniar iustus in ea secunda ac repetita disceptatione.Relatiuum sine antecedente. 30 An est in lingua mea,&c. היש־בלשוני עולה וגו׳ Hæc ita coniungenda sunt,subauditis pauculis:acsi dicat,An falsa dico,dum tueor iustitiam meam? Dicat aliquis, Quare ergo ita turbaris? Respondeo, An palatum meum non sentiet calamitates? Intelligere pro Sentire. q.d. quemadmodum fieri non potest vt palatum non refugiat saporem amarum,ita nec pars sensitiua dolorem. Contritiones? הוות: id est, afflictiones & calamitates.

IN CAPVT VII.

1 Nónne הלא Interrogatiuis sæpe vtūtur Hebræi quū quid affirmare volunt. Certè tempus statutū & definitum est homini super terrā, quemadmodū tempus præfixū est quo mercenarius seruire debet.q.d.Tribulatio mea est maxima , & vita hominis est breuis: qui fieri igitur potest vt non conquerar? Describit humanæ vitæ breuitatē. 2 Aspirat ad vmbrā ישאף־צל Fut.Heb.pro præs..i.expetit,idque summo desiderio,vmbram,hoc est vesperam,siue noctē,vt à labore diurno quiescat. Mercedem operis sui: פעלו: Ad verbum,opus suum, id est mercedem operis,cuius desiderio tota die fatigatur. 3 Ceu iure hæreditario,&c. כן הנחלתי לי ירחי־שוא Ceu iure hæreditario accepi mihi menses vanitatis.i.mendaces & vanos,quibus sperabam quietem consequi, quam tamen non sum assequutus. Mihi,id est in meam perniciem. Parauerunt מנו sub.menses illi. Alii,numerauerunt. sub.numeratores. qui scilicet agnoscebant ærumnas meas. Sequenti versu seipsum declarat. 4 Si tacui, tum dixi, אם־שכבתי ואמרתי .i. Siquando composui me ad quietē,tunc dicere cœpi,&c. Vesperam, ערב Significat noctem. q.d.omnes horas noctis numeraui. Euagationibus נדדים .i. curis animum distrahentibus. Alii,fœditatibus.i.ad saturitatem vsque repletus sum fœditatibus,hoc est,rebus aspernandis ac fugiendis,vsque ad crepusculum matutinum.
5 Vermibus,& ramento pul. רמה וגיש עפר verme,& strigmento pulueris.id est vermibus è putredine natis, & minuto puluere,hoc est furfuribus. Rupit sese, רגע rupta est.proscissa est. Exterior enim pars corporis dum non trahit humorem de interioribus, arescit, ac contrahit rugas. Et dissoluit sese. וימאס: .i.contabescit.א est vice literæ geminatæ,וימסס. Alii,& despicabilis fuit. vel,abominabilis facta est. 6 Radio textoris, מני ארג .i.tempus meum velocius abit quàm nauicula illa textoris,quæ sine intermissione nunc ad sinistram,nunc ad dexteram excutitur. Et defecerunt,&c. ויכלו באפס תקוה: .i.finiti sunt absque expectatione vlla ipsorum vnquā continuandorum in hac mortali vita. 7 Memento זכור sub.ô Domine Deus.Cōuertitur ad Deum. Non reuertetur,&c. לא־תשוב עיני לראות טוב: Hebraismus,non visurus sit rursum bonam fortunam ac prosperitatem. 8 Non aspiciet, &c. לא־תשורני עין ראי q.d. posthac non est me visurus in hoc mundo qui me nunc videt. Oculi tui in me,& non ero. עיניך בי ואינני: Hebraismus,tu me iudicio tuo corripuisti,& mox non ero. 9 Non ascendet: לא־יעלה: sub.rursum in vitam.Seipsum sequenti versu declarat.
10 Nec agnoscet eum,&c. ולא יכירנו עוד מקומו: Hebraismus, nec agnoscetur vnquam in loco vbi solebat prius habitare,ac viuens conuersari. 11 Propterea ego non coercebo גם־אני לא אחשך Ad verbum,Etiam ego non prohibebo,&c. Quum igitur,inquit,nulla alia consolationis via mihi detur,non tacebo,sed loquar de afflictione mea. De angustia בצר Ad verbum,in angusti.ב pro מן,de afflictione. Sic mox.potest tamen in sua significatione accipi,acsi dicat,Præ tribulatione spiritus,& animæ amaritudine,cum Domino miser conquerar.
12 Nunquid mare,&c. הים אני אם תנין Expostulatio est turbatæ carnis,Nunquid mare aut cetus sum,quòd tanquam ipsum & eius belluas me vndique obicibus claudis? q.d. Num vires meæ tantæ ac tam fortes sunt,vt maris ac ceti, quòd tanta affligis me calamitate,vt euadere non possim,& sit mihi velut custodia?

Si dixero, Cõsolabitur me lectulus meus, & reuelabor loquens mecum in stratu mo:

Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

Quamobrẽ elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.

Desperaui, nequaquam vltrà iam viuam : parce mihi, nihil enim sunt dies mei.

D Quid est homo quia magnificas eũ? aut quid apponis erga eum cor tuũ?

Visitas eum diluculo, & subitò probas illum:

Vsquequo non parcis mihi, nec dimittis me vt glutiam saliuam meam?

Peccaui, quid faciam tibi ô custos hominum? quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi grauis?

Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatẽ meá? ecce, nunc in puluere dormiam: & si mane me quæsieris, non subsistam.

Cap. VIII.

RESpondens autem Baldad Suhites, dixit,

Vsquequo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui?

Nunquid Deus supplantat iudiciũ? aut Omnipotens subuertit quod iustum est?

Etiamsi filii tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ:

Tu tamen si diluculo cõsurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus:

B Si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te: & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ,

Intantũ vt priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis.

Interroga enim generationem pristinã, & diligenter inuestiga patrum memoriam:

Psal.143.b.4 infrà 14.a.2 (Hesterni quippe sumus, & ignoramus quoniam sicut vmbra dies nostri

13 ʹQuum dixi, Consolabitur me lectus meus, auferetʹlamẽtatio-
nem meam cubile meum:
14 ʹTunc terruisti me somniis,& visionibus stupefecisti me.
15 Et elegit ʹstrangulationem anima mea: & mortẽ potius quàm
ossa mea.
16 ʹTædio affectus sum,non in seculũ victurus: ʹrecede à me,ʹquia
vanitas *sunt* dies mei.
17 ʹQuid *est* homo quòd magnifices eum, & quòd ponas super eũ
cor tuum?
18 Et visites eum ʹsingulis matutinis? & momentis singulisʹpro-
bes eum?
19 Quousque nonʹrecedes à me,nec sines me, donec glutiam sa-
liuam meam?
20 ʹPeccaui,quid feci tibi ô custos hominũ? quare posuisti meʹin
offendiculum tibi,ʹ& sum mihi oneri?
21 Et cur nonʹparces præuaricationi meæ,& dimittes iniquitatem
meam?nũc enim in puluere dormiã,ʹ& *si* quæsieris me,non ero.

Cap. VIII.

1 RʹEspondit autem Bildád ʋSuhites,& dixit,
2 Quousque *tandem* loqueris hæc,ʹ& *velut* vẽtus fortis *erunt* ser-
mones oris tui?
3 An Deusʹperuertet iudicium?& an Omnipotens peruertet iu-
stitiam.
4 ʹSi filii tui peccauerunt ei,& expulit eosʹpropter præuaricatio-
nem eorum.
5 Si tu mane quæsieris Deũ,& Omnipotentẽ deprecatus fueris:
6 ʹSi purus & rectus fueris,ʹcertè nuncʹsuscitabit super te *bonum*,ʹ&
pacificum reddet habitaculum iustitiæ tuæ.
7 Eritqueʹprincipium tuum paruum,nouissimũ verò tuum cre-
scet valde.
8 Interroga enim obsecroʹætatem priorem,& præpara te inqui-
sitioniʹpatrum eorum:
9 (ʹQuia *ab* heri sumus, nec scimus : quum velut vmbra sint dies

Baldad conatur Iob ad confessionem peccatorũ & resipiscẽtiam reuocare, idque duobus argumentis.

Primum argumentum à resipiscentium benedictione.

13 Quum dixi, כיאמרתי .i. Quum ita cogitaui apud me, In lecto meo consolationem accipiam. Somnus enim mortalibus quies est, & à laboribus recreatio. Lamentationẽ meam, כשיחי expostulationem [querimoniã] meã .i. nonnihil querimoniarũ & luctuum meorum. Quidam vertunt, arsit eloquio meo cubile meum. 14 Tunc terruisti וחתתני Ad verbum, Et terrebis. vel, conteres. siue confringes. 15 Strangulationem מחנק .i. mortem violentã. Mauult (inquit) anima mea relinquere corpus morte violẽta, aut naturali, quàm remanere in tanta miseria. 16 Tædio affectus sum, non in, &c. מאסתי לא לעולם אחיה Abominatus sum [sub. vitã meam, quòd] non in æternum viuam .i. abominor vitam meam quòd breui moriturus sim. Recede à me, חדל ממני Deum alloquitur, Sine me ergo in pace: hoc est, noli amplius me vexare. Quia vanitas sunt כי הבל quum vanitas sint .i. quum vita mea sit breuissima. 17 Quid *est* homo, &c. מה אנוש וגו׳ Deploratio est miseriæ humanæ, simul & inexhaustæ bonitatis Diuinæ admiratio. Quid est homo quòd tanti facias eum, quódque rationẽ eius habeas, hoc est, quòd eum ac res eius curare digneris? Id significat Ponere cor suũ super aliquem. 18 Singulis matutinis לבקרים .i. per singulos dies. Ad verbum, in matutinis. Probes eum? תבחננו: an scilicet peccauerit, nécne. 19 Nõ recedes à me לא תשעה ממני affligẽdo scilicet .i. desines me affligere. 20 Peccaui, חטאתי .i. Si peccauerim. vel, Esto, peccaui. q. d. Non quidem negare possum me sine peccato esse. In offendiculũ tibi, למפגע לך .i. quare statuisti me velut eum in quem assiduè impingas? hoc est, quare me vnum malè tractas? Et sum mihi oneri? ואהיה עלי למשא: id est adeò vt mihimetipsi sim onerosus, & tædeat me vitæ meæ. 21 Parces præuaric. meæ, תשא פשעי auferes [vel, aufers. vt sit fut. pro præs.] præuaricationem meam .i. non parcis iniquitati me. q. d. Quare nõ clemẽter pro tua consuetudine in alios, remittis mihi peccata mea? nam breui moriturus sum: quòd si postea requiras me, vt mihi parcas, non extabo. Et *si* quæsieris, &c. ושחרתני וגו׳ Ad verbum, Et quæres me, & non ero. vel, non extabo.

IN CAPVT VIII.

1 Respondit autem ויען Et clamauit .i. Excepit autem sermonem Bildad hunc in modum. 2 Et *velut* ventus fortis ורוח כביר q. d. Quandiu tam graui ac vehementi oratione culpam tuam excusabis? 3 Peruertet יעות Fut. pro præs. peruertere solet. q. d. nõ: sed summa æquitate omnia facit. quomodo igitur audes iniustitiæ arguere Deum? 4 Si אם pro Quia positum, Quia filii tui peccauerunt ei, ideo eiecit illos è mundo propter transgressionem suam, vt nulla eis spes vitæ relicta sit. Propter præuaricationẽ e. ביד פשעם: Ad verbum, per manum præuaricationis eorum. vel, transgressionis. Notãdus Hebraismus, per manũ, vel in manu transgressionis, hoc est, propter transgressionẽ. 6 Si purus & rectus אם זך וישר Purũ factis, & rectũ animo intelligit. Certè nunc כי עתה certè mox. vel, paulo póst. Alii, scito quód. Suscitabit super te יעיר עליך suscitabit tibi. vel, super te. sub. bonum .i. restituet tibi pristinam illam fortunam. Et pacificum reddet hab. iust. t. ושלם נות צדקך: .i. pacatum ac pacificũ reddet animum tuum qui iustitiæ studet: vel etiam habitaculum tuum externum, in quo iustitiæ studens, habitaturus es. 7 Principium tuum ראשיתך .i. prior fortuna tua ac fœlicitas cõparatione posterioris parua putabitur fuisse: & nouissima tua longè excedent priora. 8 AEtatem priorem, לדור רישון .i. maiores. Patrum eorum: אבותם: qui nimirum multo vsu & experientia sapientiam obtinuerunt. 9 Quia *ab* heri sumus, nec scimus: כי תמול אנחנו ולא נדע Hesterni quippe sumus, nec scimus sub. quicquã .i. pauco tẽpore viximus: (nam nihil nobis propinquius ex præteritis hesterna die) & rerũ ignari sumus. Hic versiculus legi debet per parenthesin. Pulchrè autem breuitatem vitæ nostræ per diem hesternũ & vmbram delineat.

noſtri ſuper terram)
Nónne ipſi docebunt te, *ac* dicent tibi, & è corde ſuo proferent 10
eloquia?
Secundum à ſubitanea hypocritarum perditione.
Núquid creſcet iuncus abſq; cœno, creſcet gramẽ abſq; aqua? 11
Quum adhuc eſt in virore ſuo, nō decerpitur, & ante omnem 12
herbam areſcit:
Sic ſemitæ omnium qui obliuiſcũtur Dei, & ſpes impii perit. 13
Cuius ſucciditur ſpes, & *uelut* domus araneæ *eſt* fiducia eius. 14
Innitetur domui ſuæ, & nō conſiſtet: fulciet ſe ſuper eam, ne- 15
que conſiſtet.
Viridis eſt ante ſolem, & ſupra hortum ſuum ramus eius te- 16
ner egreditur.
Iuxta fontem radices eius intricantur, *& ſicut* domus lapidum 17
implicatur.
Si abſorbeat eã è loco ſuo, & inficiãdo dicat de eo, Nō vidi te. 18
En id *erit* gaudium viæ eius, & de terra alia germinabunt. 19
Ecce, Deus non ſpernit perfectum, nec apprehendit manum 20
malignorum:
Adhuc implebit riſu os tuum, & labia tua iubilatione. 21
Odio habentes te induentur pudore, & tabernaculũ impiorum 22
non erit.

Cap. IX.

Iob iuſtitiæ Dei cōparatione, hominis iuſtitiam nullam declarat.
ET reſpondit אIiób, ac dixit, 1
Verè noui quòd ita eſt, & quomodo iuſtificabit ſe homo 2
cum Deo?
Si velit cōtendere cum eo, non reſpondebit ei *ad* vnũ ex mille. 3
Sapiens corde eſt, & fortis robore, quis dura loquetur ei, & in 4
pace erit?
Qui transfert montes, & non agnoſcũt quis ſubuerterit eos fu 5
rore ſuo.
Qui dimouet terram de loco ſuo, & columnæ eius contre- 6
miſcunt.

ſunt ſuper terram)
10 Et ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.
C
11 Nũquid virere poteſt ſcirpus abſq; humore? aut creſcere carectum ſine aqua?
12 Quũ adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit:
13 Sic viæ omnium qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit:
14 Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius.
15 Innitetur ſuper domũ ſuam, & non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget.
16 Humectus videtur antequã veniat ſol, & in ortu ſuo germen eius egredietur.
D
17 Super aceruum petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides cõmorabitur.
18 Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eum, & dicet, Non noui te.
19 Hæc eſt enim lætitia viæ eius, vt rurſum de terra alii germinentur.
20 Deus non proiiciet ſimplicem, nec porriget manum malignis,
21 Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo.
22 Qui oderunt te, induentur cõfuſione: & tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.
Cap. IX.
1 ET reſpondens Iob, ait,
2 Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo comparatus Deo.
3 Si voluerit contendere cũ eo, non poterit ei reſpondere vnũ pro mille.
4 Sapiens corde eſt, & fortis robore: quis reſtitit ei, & pacem habuit?
5 Qui tranſtulit montes, & neſciunt ii quos ſubuertit in furore ſuo.
6 Qui cõmouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.

10 Proferent eloquia? יוציאו מלים: Ad verbum, exire facient ſermones: ſub. eruditos. 11 Nunquid creſcet היגאה Quidam iungentes præcedentibus verbis, E corde ſuo proferent eloquia, vertunt, An creſcat, &c. Gramen אחו pratum. i. herba prati. Hac parabola oſtendit proſperitatem Iob diuturnam non fuiſſe, quòd ſimulatæ ſanctitatis fuiſſet. Seipſum exponit paulo pòſt verſu 13.
12 In virore ſuo, באבו in ſua arbore. in ſuo virgulto. Futura in hoc verſu pro præſ. 13 Sic ſemitæ כן ארחות .i. talia ſunt inſtituta & rationes vitæ omnium qui, &c. Impii perit. : חנף תאבד Fut. Heb. pro præſ. Alii vertunt, hypocritæ perit. vel, perire ſolet.
15 Domui ſuæ, על ביתו domo ſua. De aranea loquitur, quæ impetu nititur ſuper domũ ſuam. q. d. tela araneæ rũpitur & corruit ſi ipſa aranea illi telæ impetu nitatur: ſic impio accidit qui diuitiis, fortitudini & cognationi innititur & fidit. Conſiſtet : ויעמד ſub. domus illa quantũlibet ſit fortis. Fulciet ſe יחזיק firmat ſe. Repetitio. q. d. perit omne illud in quo habebat fiduciã. Futura quæ per præſens vertere potes. 16 Viridis eſt ante ſolẽ, רטוב הוא לפני שמש Viridis eſt [ſub. arbor quædam] ſoli expoſita. Alia ſimilitudine plantæ naturalis humore præditæ quæ in aſperis locis viget, ſolidam oſtendit fœlicitatem illorum qui verè pii ſunt. Ramus eius tener ינקתו propago eius. i. altius quàm ſit hortus in quo plantata eſt, rami eius extendunt ſeſe & expanduntur.
17 Iuxta fontem על גל Ad ſcaturiginem. i. locum humidum. Intricantur, יסובכו implicant ſeſe. Domus lapidũ בית אבנים Domum, ſiue locum lapidum vocat rupem. q. d radix eius inſtar rupis magnæ redditur magna & ampla. 18 Abſorbeat eã יבלענו id eſt auferat eam arborem agricola. Et inficiando dicat de eo, וכחש בו ſub. loco ſuo. Ad verbum, & mentiatur ei. Si arbor dicat de loco ſuo in quo fuit plantata, Nunquam fui plantata in te. hoc eſt, ſi nihil remaneat ex ea radice in loco illo. Perficitur ſententia ſequenti verſu. 19 En id gaudiũ viæ eius: הן הוא משוש דרכו profectò id *erit* lætitia viæ eius. ſecũdi loci ſcilicet. i. fœlicius proueniet arbor illa eo modo tranſplantata. Comparat afflictionem hominis pii tranſplantationi arboris: quæ tranſplantatio cedit ipſi arbori in bonũ. Profectò, inquit, fœlicius ſecundo loco plantata prouenit, & de illa multi proueniunt ſtolones. Germinabunt. : יצמחו pullulabunt ſub. ſtolones, vel pulluli alii. 20 Non ſpernit perfectum, לא ימאס תם non abominatur integrum. vel probum. ſiue integræ vitæ. Futura Heb. pro præſ. Nec apprehendit manum mal. : ולא יחזיק ביד מרעים Hebraiſmus, non fauet hominibus noxiis.
21 Adhuc implebit, &c. עד ימלה שחוק פיך .i. poſt has tribulationes implebit riſu os tuum. q. d. Reddita tibi à Domino Deo fœlicitate, impleberis rurſum lætitia, ita vt os & lingua non diſſimulent gaudium cordis. Alii vertunt, adeò vt impleturus ſit, &c.
22 Odio habentes te indu. pu. שנאיך ילבשו בושת Oſores tui [ſ. inimici tui] induentur confuſione. i. pudore obruentur. Non erit איננו: non extabit. i. Deus nunquam inſtaurabit illud. hoc eſt, peribit.

IN CAPVT IX.

2 Ita eſt, כי כן res ſic habet. nempe Deum eſſe iuſtiſſimum. Iuſtificabit ſe יצדק iuſtus erit. i. iuſtus habebitur, ſi cũ Deo cõferatur.
3 Non reſpondebit ei לא יעננו ſub. homini Deus. Affixum pronomen pro ſeparato, יענה לו. Vnum ex mille. : אחת מני אלף .i. ad vnum argumentum ex mille argumentis. Quidam vertũt, vna *uice* ex mille *uicibus*. 4 Sapiens corde, &c. חכם לבב ואמיץ כוח ſub. Deus. Hebraiſmus, pro, ſapientiſſimo & robuſtiſſimo, imò omnipotẽti. Dura loquetur ei. : הקשה אליו moleſtus erit ei. i. verbis aſperis contendet cũ eo: Præt. Heb. pro fut. Docti inter Hebræos exponunt, indurauit [ſub. cor ſuum] contra ipſum. 5 Qui transfert המעתיק Quidam aliquid ſubaudientes vertunt, Ipſe eſt profectò qui transfert de loco in locum. q. d. tanta potentia præditus eſt vt vno momento & pro nutu ſuo montes dimouere poſſit. Et non agnoſcunt ולא ידעו Præt. Heb. & non norunt. i. non deprehendunt, ſub. homines imperiti.
6 Qui dimouet המרגיז Qui concutit, id eſt author eſt terræmotus. Et columnæ eius ועמודיה id eſt imæ partes eius.

Qui præcipit soli, & non oritur:& stellas claudit quasi sub signaculo.
Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris.
Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas,& interiora Austri.
B Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia quorum non est numerus.
Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit,non intelligam eum.
Si repẽte interroget, q̃s respõdebit ei?vel q̃s dicere potest, Cur ita facis?
Deus cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuãtur qui portant orbem.
Quãtus ergo sum ego vt respõdeã ei,& loquar verbis meis cum eo?
Qui etiamsi habuero quippiã iustum ,non respondebo, sed meum iudicem deprecabor.
Et quũ inuocantem exaudierit me, nõ credo quòd audierit vocẽ meam:
In turbine enim cõteret me,& multiplicabit vulnera mea etiã sine causa
Non concedit requiescere spiritum meũ,& implet me amaritudinibus.
C Si fortitudo quæritur, robustissimus est: si æquitas iudicii, nemo audet pro me testimonium dicere.
Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me:si innocentem ostẽdero,prauum me comprobabit.
Etiãmsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.
Vnũ est quod loquutus sum, & innocentem & impium ipse consumit.
Si flagellat, occidat semel,& nõ de pœnis innocentum rideat.
Terra data est in manus impii, vultum iudicum eius operit. quòd si nõ ille est,quis ergo est?
Dies mei velociores fuerũt curso-

7 Qui dicit soli,& non oritur,stellas quoque signat.
8 Qui extendit cælos solus,& ambulat super excelsa maris.
9 Qui facit Arcturum, Oriona, & Pleiadas, & penetralia Austri.
10 Qui facit magna, eáque imperuestigabilia,& mirabilia absque numero.
11 Ecce transit ante me,& non video: & præterit,nec intelligo eũ.
12 Certè rapiet,quis restituere faciet eũ?quis dicet ei,Quid facis?
13 Deus non reuocat iram suam : sub eo incuruantur adiutores superbiæ.
14 Quanto minus respondebo ei,eligam verba mea cum eo?
15 Cui etiamsi iustus fuero,non respondebo, iudicantem me deprecabor?
16 Si inuocauero,& respõderit mihi, non credam quòd auscultauerit vocem meam:
17 Qui turbine contriuit me,& multiplicauit vulnera mea gratis,
18 Non dedit mihi attrahere spiritum meum, sed saturauit me amaritudinibus.
19 Si de potentia, robustus profectò est: si verò de iudicio, quis conuenire faciet me?
20 Si iustus fuero,os meum cõdemnabit me:*si* perfectus *fuero*, peruersum me reddet.
21 Consumptus sum, non noui animam meam,*propterea* sperno vitam meam.
22 Vnum est,propterea dico, perfectum & impiũ ipse cõsumit.
23 Si flagellũ occidat subitò, tentationẽ innocentiũ subsannabit.
24 Terra data est in manu impii *qui* vultum iudicum eius operit. si non, vbinam *est*,*&* quisnam est?
25 Præterea dies mei velociores fuerunt cursore, fugerunt, nec

7 Qui dicit האומר .i.imperat. Signat. יחתום: Fut.Heb.pro præs.obsignat.i.abdit,siue abscondit:hoc est,facit vt non luceant.
8 Et ambulat super excelsa maris :ודורך על־במתי־ים .i.incedit super altos fluctus marinos. Alii vertunt,& *extendit* quod ambulat super,&c.
.i. extendit inquam corpus illud quod ambit excelsa maris:nempe cælum aut aerem. Legitur & עב nubis,pro ים .i.super excelsas nubes.
9 Arcturum, עש Ab עוש congregauit,significat stellarum congregationem Vrsæ maioris & minoris cum Draconis implexione, quæ
iuxta Polum Arcticum voluuntur,iuxta astrologorum & poetarum imaginationes. Oriona, כסיל Congregatio stellarum lucidissimarum insignis in signo Cancri.Hebræi volunt esse Hesperũ. Et Pleiadas, וכימה Vergilias Latini vocant septẽ stellas ante genua Tauri.
Et penetralia Austri. :וחדרי תימן & interiora Austri.i.astra Meridici,sic dicta quòd occultẽtur,& nõ videãtur ab iis qui habitãt sub opposito hemisphærio,nẽpe Polo Arctico,vt sunt Canopus,& similia q.d.qui facit omnia signa cælestia,tã Septẽtrionalia quàm Meridionalia.
10 Eáque imperuestig. עד־אין חקר Ad verbum,vsque ad non inuestigationem.vel,vsque non inuestigatio.i.adeò vt non sit inuestigatio illis. Absque numero :עד־אין מספר Ad verbum,vsque non numerus. 11 Transit ante me,&c. יעבור עלי Fut.Heb.pro præs. Et præterit, ויחלף sub.ante me.Dicit
transire solet.i.multa facit Deus me cernente, & non deprehendo eum authorem esse illorum.
Transit,& Præterit,humano loquendi modo:locum enim mutare non potest qui nusquam abest. Non intelligo eum, inquit, per opera sua.
12 Restituere faciet eum? ישיבנו reuocabit eum?q.d. Siquem de medio tollere volet,nemo reuocabit eum à proposito suo . Docet irretractabilia esse Dei iudicia ac decreta. 13 Reuocat ישיב Futura pro præs.metu scilicet,aut increpatione alicuius hominis. Adiutores superbiæ. :עוזרי רהב i.qui cum superbia auxiliũ aliis pollicentur. 14 Quanto minus respondebo,&c. אף כי־אנכי אעננו Quanto magis ego[sub.deprimar,si]alloquar eum *&* eligam verba cum eo?i.quanto magis humiliabor, si tentem cõtendere cum eo : & si selectis verbis coner certare cum eo? 15 Respondebo, אענה alloquar.i.quem etiam si iustus sim, alloqui non ausim. Iudicantem me deprecabor? :למשופטי אתחנן .i.quasi lata sententia flagellantem me,deprecari ausim? 16 Non credam לא־אאמין quia tam remotum à me videtur nunc mihi Diuinum auxilium. 17 Turbine contriuit me , בשערה ישופני tempestate contriuit me. Futura Heb. pro præt.i.impetu ac vehemẽtia afflictionum quasi turbine rotauit me. Gratis, :חנם .i.citra culpã meam plurima mihi vulnera inflixit.
18 Non dedit mihi attrah,&c. לא־יתנני השב רוחי Fut.Heb.pro præt.non dedit mihi retrahere spiritum meum.i.nec respirare me finit.
Sed saturauit me כי ישבעני nã saturat me,&c.i.subinde magis ac magis implet me amaris doloribus. 19 Si de potentia, אם־לכוח sub.loquaris.Si de virtute ac potentia loquaris,profectò potentior est quàm vt euincere possim. De iudicio, למשפט de iure.sub.loquaris. Quis conuenire faciat me? :מי יועידני sub.cum eo.i.quis me faciat descendere cum eo in certamen? q.d.non est vt instituam cõtentionem contra Dominum. 20 Peruersum me reddet. :ויעקשני sub.os meum, siue sermo meus vobis quidem præsentibus q.d.si me prorsus iustum,innocentem,ac perfectum dixero, comprobabit me suo iudicio Deus falsa dixisse , & improbum ac prauum ostendet, idque vobis præsentibus. 21 Consumptus sum, תם אני sub.graui morbo.i.deficio. Non noui animam m. לא־ארע נפשי .i.non noui munia animæ meæ.q.d.non amplius fungitur muniis suis anima mea. Sperno אמאס abominor.id est,tædet me vitæ meæ.
22 Vnũ est,propterea dico , אחת היא על־כן אמרתי Præt.Heb.pro præs.Vnica[sub.via,siue ratio]est: propterea dico.q.d.omnibus consideratis pronuntio. Perfectum תם probum.integrum.immaculatum.i.vtrosque perdit in hoc mundo,si ita res habet vt dicis.
23 Occidat ימית interficiat.sub.impiũ,vt dicis. Tentationẽ למסת .i.castigationẽ quæ tentationis gratia fit. Subsannabit. :ילעג sub.improbus.siue subsannare poterit, quòd scilicet videat innocẽtes æquè vt improbos affligi. 24 Terra data est, &c. ארץ נתנה וגו׳ .i. Quin & frequenter terræ gubernatio impiis permittitur, qui facies Iudicum eius terræ operiunt. hoc est qui omnia faciunt etiã videntibus Iudicibus,quasi obuelent facies eorum,ne videant ipsorum flagitia,saltem vt ad ea conniueant: sin minus,id est si sit qui dicat rem non ita se habere,vbinam est,& quisnam est?q.d.omnes norunt rem habere vt ego dico. 25 Præterea dies וימי Ad verbum,Et dies.
Velociores fuerunt קלו velociores sunt.i.tempus vitæ meæ citius abit quàm cursor.q.d.citissimè prætereunt & festinant ad suam periodum:fugerunt dies,& non sunt experti prosperitatem. Videre bonum,pro fortunam bonam experiri.

viderunt bonum.
Præterierūt cū nauibus 'אEbéh, ficut aquila quæ volat ad efcā. 16
Si contigit dicere me, Obliuifcar querimoniæ meæ, relinquā 17
'iram meam,'& confirmabo *cor meum*:
Tunc timui *ab* omnibus 'doloribus meis,noui quòd non emun- 18
dabis me.

Rurfum oſtēdit neminem poſſe iudicante Domino iuſtificari.

'*si* ego *ſum* impius,quare in vanum 'laborabo? 19
Etiamſi lauero me aquis niualibus,& mundauero 'in puritate 30
manus meas:
Tunc 'in foueam demerges me,'& abominabuntur me veſti- 31
menta mea.
Quia 'non *eſt* homo ſicut ego vt reſpondeam ei, *&* veniamus ſi 32
mul in iudicium:
Non eſt inter nos 'redarguens '*qui* ponat manum ſuam ſuper 33
nos ambos.
'Auferat à me virgam ſuam,& terror eius ne perterreat me: 34
Tunc 'loquar,neque timebo illum,quia 'non ſic ſum apud me. 35

Cap. X.

Tædet Iob vitæ ſuæ.

E'Xciſa eſt anima mea in vita mea, *propterea* 'relinquā ſuper me 1
eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.
Dicam Deo,'Ne condemnes me,indica mihi quamobrem 'cō- 2
tendas mecum.
'Nunquid bonum tibi,quòd opprimas, 'quòd reprobes laborē 3
manuum tuarum,'& conſilium impiorum illuſtres?
'Nunquid oculi carnis tibi *ſunt*? an vt videt homo,vides? 4
'Nunquid ſicut dies hominis,dies tui? *&* nunquid anni tui ſicut 5
dies hominis?
Quòd diſquiras iniquitatē meam, & peccatū meum inquiras? 6
'Tu ſcis quòd nō impiè egi,& *tamen* nō eſt qui de manu tua eruat. 7

Collatione priorum beneficiorū & præſentis afflictionis, nimiam ſeueritatem Dei in ſe oſtendit.

Manus tuæ 'finxerunt me, ac fecerunt me 'ſimul *per* circuitum, 8
& diſperdes me?
Memento quæſo quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem 9
reduces me?
Nónne 'ſicut lac liquefeciſti me,& tanquā caſeū coagulaſti me? 10

re:fugerunt,& non viderunt bonum.
16 Pertranſierunt quaſi naues poma portātes, ſicut aquila volās ad eſcā. D
17 Cum dixero , Nequaquam ita loquar,commuto faciem meam, & dolore torqueor.
18 Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti.
19 Si autem & ſic impius ſum, quare fruſtra laboraui?
30 Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ:
31 Tamen ſordibus intinges me,& abominabuntur me veſtimenta mea.
32 Neque enim viro qui ſimilis mei eſt,reſpondebo:nec qui mecum in iudicio ex æquo poſſit audiri:
33 Non eſt qui vtrunque valeat arguere,& ponere manū ſuā in ambobus.
34 Auferat à me virgā ſuam, & pauor eius non me terreat:
35 Loquar,& non timebo eum:neque enim poſſum metuens reſpondere.

Cap. X.

1 TAEdet animam meā vitæ meæ, dimittā aduerſum me eloquiū meū, loquar in amaritudine animæ meæ.
2 Dicam Deo, Noli me cōdemnare: indica mihi cur me ita iudices.
3 Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſiliū impiorum adiuues?
4 Nunquid oculi carnei tibi ſunt:aut ſicut videt homo,& tu videbis?
5 Nūquid ſicut dies hominis,dies tui, & anni tui ſicut humana ſūt tēpora, B
6 Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?
7 Et ſcias quia nihil impiū fecerim, quū ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere.
8 Manus tuæ plaſmauerūt me, & fecerunt me totum in circuitu: & ſic repente præcipitas me?
9 Memēto quæſo quòd ſicut lutum feceris me,& in puluerē reduces me.
10 Nónne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti?

26 אEbéh. אבה Tanquam appellatiuum vertunt alii,voluntatis,ſiue voluntariis,id eſt tam citò quàm naues velociſſimæ quæ pro volūtate noſtra velociſſimè mouentur. 27 Iram meam, פני vultum meum.ſub. triſtem & auſterum.i.deponam iram. Et confirmabo. ואבליגה: & confirmabor.corroborabor. 28 Doloribus meis, עצבותי moleſtiis meis.q.d. Id tamen veritus ſum conari,tot ac tantis doloribus affectus:noueram enim quòd non eſſes me abſoluturus:hoc eſt,quòd non haberes me pro inſonte ac innocente.
29 *Si* ego *ſum* impius, אנכי ארשע ſub. quemadmodū me iudicas. Laborabo? איגע: deprecando ſcilicet Deū.nam impios & malitiæ deploratæ homines non exaudit:peccatoribus autē reſipiſcentibus præbet aures. 30 In puritate בבור .i.in re mūdiſſima.q.d.etiamſi animo & factis mundus fuero. 31 In foueam בשחת ſub. ſepulchralem.i.nihilominus morti me trades. Et abominabuntur me והעבוני Nō enim decent mortuū veſtimenta. 32 Non *eſt* לא ſub.Deus.q.d.Deus non eſt homo eiuſdē ſortis ac conditionis mecū, cui reſpōdere auſim,& deſcendamus ſimul in certamen. 33 Redarguens מוכיח .i.arbiter. *Qui* ponat manū ſuam,&c. ישת ידו על ,יסר ſub.Deus. שבינו: q.d.nec eſt *qui* correptis ambobus authoritatē ſuam interponat, id eſt qui agat iudicem inter nos. 34 Auferat לאכן אנוכי עמדי .i.non ſum mi-
35 Loquar,&c. אדברה ולא איראנו .i.magna fiducia tuebor cauſam meam. Non ſic ſum apud me. : hi talis qualem me putatis & aſſeritis.

IN CAPVT X.

1 Exciſa eſt anima mea,&c. נקטה נפשי בחיי Hebraiſmus,Viuus morior præ cruciatu. Relinquam ſuper me eloq.m. אעזבה עלי שיחי .i. relinquam ſuper me querimoniam meam.i.laxis ori meo habenis , pleno ore conquerar. 2 Ne condemnes me, אל תרשיעני .i. neque iudices me improbū,neque punias me tanquā improbū. Contendas mecum. תריבני: rixeris mecū.tanquam cū homine impio.i. quamobrem ſic me affligas. 3 Nunquid bonum tibi, הטוב לך ſub. fuerit.i.nunquid profuerit tibi. vel, iuuaberis. Reprobes opus,&c. תמאס יגיע כפיך contemnas[abomineris] laborem manuum tuarum.i me. Et conſilium impiorum illuſt. ועל עצת רשעים הופעת: .i.& ita conſilio impiorum faueris?qui ſcilicet tuam circa homines prouidentiam non tantùm criminari,ſed etiam negare audent.
4 Nunquid oculi carnis העיני בשר .i.oculi carnei.q.d.Nunquid eò ſpectas quò homines carnales ſpectare ſolent, vt ſemel odio correpti, recōciliari non ſuſtineant? 5 Nunquid ſicut dies,&c. הכימי אנוש q.d. Nunquid mutabilis es ſecundum tēpus,vt homines mutari ſolent,& nō potius idem ſemper permanes? 7 Tu ſcis quòd non impiè egi: על דעתך כי לא ארשע Ordo inuerſus,qui ſic reſtituetur,Non enim ſum impius,*etiam* iuxta animi tui ſententiam. Ad verbum,Iuxta ſcientiam tuam,quòd non impiè egi.q.d.pro omni ſcientia tua,qui ſcrutator es cordium,non ignoras: ſed certò ſcis me non eſſe impium . Quidam Hebræorū priorem huius verſus partem iungunt fini præcedentis verſus, ſic,& peccatum meum inquiras iuxta opinionem tuam? .i.iuxta animi tui ſententiam, & non pro veritate,vt homines corrupti iudicii faciunt?q.d.nequaquam. Quanuis non ſim impius,tamen ita me affligis,vt nemo poſſit me eripere de manu tua.
8 Finxerunt me, עצבוני elaborauerunt me. Simul *per* circuitum, יחד סביב .i.omnino in circuitu,ſiue omni ex parte.q.d.mirum eſt hoc quòd tantis me calamitatibus obruas,quum opus tuum ſim. 10 Sicut lac liquefeciſti me, כחלב תתיכני .i.velut ex liquido lacte, hoc eſt ex ſemine liquido ſimili lacti , feciſti me : & ex materia liquida, & poſtea coagulata formaſti me , ac in vtero matris meæ mirabiliter in membra corporis humani conſtituiſti me.

Pelle & carnibus vestisti me, & ossi- 11
bus & neruis compegisti me.
C Vitam & misericordiam tribuisti 12
mihi, & visitatio tua custodiuit spiri-
tum meum.
Licet hæc celes in corde tuo, tamē 13
scio quia vniuersorum memineris.
Si peccaui, & ad horam pepercisti 14
mihi: cur ab iniquitate mea mundū
me esse non pateris?
Et si impius fuero, væ mihi est: & si 15
iustus, non leuabo caput, saturatus af-
flictione & miseria.
Et propter superbiam quasi leæna 16
capies me: reuersúsque, mirabiliter
me crucias.
Instauras testes tuos cōtra me, & 17
multiplicas iram tuam aduersum me
& pœnæ militant in me.
D Quare de vulua eduxisti me? qui vti- 18
nam cōsumptus essem, ne oculus me
videret.
Fuissem quasi non essem, de vtero 19
translatus ad tumulum.
Nunquid non paucitas dierū meo- 20
rum finietur breui? dimitte ergo me,
vt plāgam paululum dolorem meū,
Antequam vadam, & non reuertar 21
ad terram tenebrosam, & opertā mor-
tis caligine,
Terram miseriæ & tenebrarum, v- 22
bi vmbra mortis, & nullus ordo, sed
sēpiternus horror inhabitat. Cap. XI
RESpondens autem Sophar Naa-
mathites, dixit,
Nunquid qui multa loquitur, nō &
audiet? aut vir verbosus iustificabitur?
Tibi soli tacebūt homines? & quū 3
cæteros irriseris, à nullo cōfutaberis?
Dixisti enī, Purus est sermo meus,
& mundus sum in conspectu tuo. 4
Atque vtinam Deus loqueretur te- 5
cum, & aperiret labia sua tibi:
B Vt ostenderet tibi secreta sapiētiæ, 6
& quòd multiplex esset Lex eius: &

Cute & carne vestisti me: atq; ossibus & neruis cooperuisti me.
Vitam "& misericordiam fecisti mecum, "& visitatio tua custo-
diuit spiritum meum.
"Et ista abscondisti in corde tuo, *&* noui quòd hoc est apud te.
Si peccaui, "& custodies me? "& ab iniquitate mea non emunda-
bis me?
"Si impiè egi, væ mihi: si verò iustus sim, "non eleuabo caput
meum, "saturatus ignominia, "& videns afflictionem meam.
"Vtinam multiplicetur *&* vt leo "venêris me: "at reuerteris, & mi-
rificaberis in me.
"Renouas *enim* plagas tuas contra me, "& multiplicas iram tuam
mecum: "mutationes & exercitus mecum sunt.
Et quare de vulua eduxisti me? *utinam* interiissem, & oculus non
vidisset me,
Et "fuissem tanquam non fuissem: "ab vtero ad sepulchrum ela-
tus fuissem.
Nónne "pauci sunt dies mei? "cessa ergo *à me*, & dimitte me, & "cō-
fortabo *cor meum* paululum,
Antequam ab eam, & non reuertar, "ad terram tenebrarū & vm-
bræ mortis,
"Terram *inquam* obscuritatis sicut caligo vmbræ mortis, & nō *sunt*
in ea ordines, "ac tenebrescit sicut caligo. Cap. XI.

ET respondit "Sophár Nayamathites, ac dixit,
"An multitudo verborum carebit respōsione? & an "vir labio-
rum iustificabitur?
Nugæ tuæ homines "tacere faciunt, & subsannas, nec est qui pu-
dore te afficiat.
Et dicis, "Pura est doctrina mea, & mundus sum "in oculis tuis.
"Veruntamen quis det Deum loqui, & aperiat labia sua tecum?
Et annūtiet tibi "occulta sapiētiæ: quia "duplo maiora secundū

Pœnitendi spatium quærit.

Descriptio mortis.

Sophar iniustè Iob arguit.

12 Et misericordiam fecisti mecum, וחסד עשית עמדי & gratiam [beneficentiam] fecisti mihi. q. d. omnia tibi debeo. Et visita-
tio tua ופקודתך .i. constitutio tua: hoc est, lex naturæ quam constituisti, me hactenus seruauit in vita. Alii exponunt, & prouidentia tua con-
seruat me in vita. 13 Et ista abscōdisti, &c. ואלה צפנת וגו' .i. Omnia ista scis, ac probè nosti: certus sū quòd hæc sunt apud te, id
est quòd hæc non ignoras. 14 Et custodies me? ושמרתני .i. an propterea ceu in custodiam perpetuam, siue carcerem perpetuum
cōiicies me, vt perpetuò affligar? Et ab iniquitate m. &c. ומעוני לא תנקני: .i. & iniquitati meæ nō parces? Vel, & à pœnis iniquitati meæ
debitis, hoc est à punitione non absolues me? 15 Si impiè egi, אם רשעתי Si improbus fui. Non eleuabo לא אשא non attollam
.i. non tamen audeo attollere caput meum, id est vultū præ pudore. Saturatus ignominia, שבע קלון .i. ad saturitatē vsque plenus igno-
minia & abiectione. Et videns וראה Infinit. pro participio. 16 Vtinam multiplicetur ויגאה Vtinā crescat. vel, augescat. Ad ver-
bum, Et multiplicetur. sub. dolor meus, siue afflictio mea. Venêris me, תצודני rapias me. sub. vtinam inquam sicut leo rapias me. i. vti-
nam subitò me conficias ac perdas. At reuerteris, &c. ותשוב תתפלא בי: Ad verbum, & reuerteris. Aliquid subaudiendum, at non ita
facturus es, sed reuerteris, & mirus apparebis in me. siue contra me. i. aliis post alias plagis (vt soles) cruciabis me.
17 Renouas plagas tuas תחדש עדיך Fut. Heb. pro præs. Renouabis testes tuos. i. plagas tuas quæ testes sunt iræ tuæ. vel quæ testimoniū
dicunt contra me quòd abs te sunt. i. subinde ac iugiter nouas mihi superinducis molestias. Et multiplicas iram tuam mecū, ותרב כעשך
עמדי & auges furorem tuum contra me. i. exacuis indignationem tuam aduersum me. Mutationes & exercitus חליפות וצבא Exer-
citum pro multitudine posuit, id est multæ ac variæ afflictiones. siue, afflictiones variæ, & quidem multæ.
19 Fuissem tanquā non fuissem: כאשר לא הייתי אהיה Ad verbum, tanquā non fuissem, ero. Inuersus est ordo. i. Vtinā protinus vita pri-
uatus fuissem. Ab vtero מבטן .i. vtinā inquam statim atque editus fui in lucem, obiissem. q. d. si tunc mortuus fuissem, tot miseriarum
expers iamdudū fuissem. 20 Pauci מעט Ad verbū, paucum quid. paucitas. q. d. certè breuis est vita mea. Cessa ergo, & dimit-
te me יחדל ושית ממני desine ergo [sub. à me] & dimitte me. i. noli amplius vexare me, & sine me in pace. Legitur & יחדל ישית, quod sic præ-
cedentibus iungetur, Nónne paucitas dierum meorum definet: id est breui finietur? dimittat ergo me? .i. desinat me affligere, sub. Deus.
Et confortabo ואבליגה & corroborabo. id est vt corroborem, & refocillem animum meum. Alii vertunt, & corroborabor.
21 Ad terram teneb &c. אל ארץ חשך וצלמות: Subaudiendum, antequam vadam inquam ad, &c. Describit sepulchrū quod vocat ter-
ram tenebrarum, & vmbram mortis. i. antequam moriar. 22 Terram obscuritatis, &c. ארץ עפתה וגו' Terram *inquam cuius* lumen *est*
sicut caligo & vmbra mortis. i. nihil nisi caligo est: hoc est, terram prorsus caliginosam. Eadem vox obscuritatem & lucem significat. Ac
tenebrescit ותופע ac lucet. id est tota caliginosa est.

IN CAPVT XI.

1 Et respondit ויען Et loqui cœpit. 2 An multitudo verb. carebit resp. הרוב דברים לא יענה id est An multiloquium non ha-
bebit responsionem? Doctus inter Hebræos exponit, An multus verbis [id est verbosus] carebit responsione? id est dabitúrne homini ver-
boso responsio? Vir labiorum איש שפתים Hebraismus, loquax, garrulus, verbosus. i. an iustus habebitur ob loquacitatem suam?
3 Tacere faciunt, יחרישו Futura Heb. pro præs. i. Nugæ tuæ silentium hominibus imponunt: & quum alios subsannes, nemo est qui te
vicissim redarguendo conuincat. 4 Pura est doctrina mea, זך לקחי Puri sunt mores mei. i. ratio vitæ meæ, ac vita ipsa. In ocu-
lis tuis. בעיניך sub. ô Deus. 5 Veruntamē quis det, &c. ואולם מי יתן וגו' Vtinam Deus loquatur, loquatur inquam tecum aperto ore.
6 Occulta sapientiæ: תעלומות חכמה abdita sapientiæ. i. arcanam suam sapientiam. Duplo maiora secundum Legem, כפלים לתושיה
plura [vel, grauiora] secundum legem. vel ordinationem. sub. tibi debentur. Alii, duplicia sunt Legis. siue, ordinationis. sub. Diuinæ, id est
sunt enim Dei iudiciorum duo genera, nempe iudicia aperta & occulta.

Deum incomprehensibilem ostendit.

legē:& scito quò 'doblitus est tui Deus propter iniquitatem tuā.
'Num inuestigationem Dei 'inuenies? an vsque ad perfectionē 7
Omnipotentem 'inuenies?
'*In* altis cælis,quid facies? profundior est inferno, quomodo co 8
gnosces?
'Longior est terra ipsa mensura eius, & latior mari. 9
'Si succidat,& concludat,aut congreget,quis respondebit ei? 10
Nam ipse nouit 'homines vanitatis, vidétque homines iniqui- 11
tatis,& eum qui non intelligit.
Homo verò vacuus 'efficitur cordatus, quanuis *ut* pullus onagri 12
homo nascatur.
Si tu præparaueris cor tuum, & extenderis ad eum manus tuas: 13
Siqua iniquitas *sit* in manu tua, 'longè facito ea , neque habita- 14
re sinas in tabernaculis tuis iniquitatem.

Pœnitenti Dei misericordē promittit: simul fœlicitas viri describitur.

Tunc enim 'eleuabis faciem tuam à macula,& eris 'fortis,neque 15
timebis.
Profectò tu 'laboris obliuisceris, & vt aquarum '*quæ* transierunt, 16
recordaberis illius.
Et ipso meridie *clarius* 'surget tempus, 'illustraberis, 'sicut mane 17
ipsum eris.
'Et confides quòd sit spes:'& fodies,confidenter dormies. 18
Et accubabis,nec *erit* qui exterreat te: '& deprecabuntur faciē 19
tuam multi.
At oculi impiorum 'deficient,& effugium peribit ab eis,ac spes 20
eorum *erit* dolor animæ. Cap. XII.

Iob quàm sit patiens, ostendit.

ET respondit Iiob,ac dixit, 1
'Reuera *putatis* quòd vos *sitis* populus,& *quòd* vobisum moritura 2
sit sapientia.
Etiam mihi *est* 'cor vt vobis, 'non sum inferior vobis sapientia: 3
'& cum quo non *sunt* sicut hæc?
'Derisio amico eius sum qui inuocat Deum,& respōdet illi: 'ir- 4
risio est iustus 'perfectus.

intelligeres quòd multo minora exigaris ab eo,q̄ meretur iniquitas tua.
7 Forsitan vestigia Dei comprehendes,& vsque ad perfectum, Omnipotentem reperies?
8 Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces?
9 Longior terra mensura eius, & latior mari.
10 Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit,quis contradicet ei? C
11 Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem,nónne cōsiderat?
12 Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberū natum putat.
13 Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti ad eum manus tuas:
14 Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris à te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia:
15 Tunc leuare poteris faciem tuā absque macula,& eris stabilis, & non timebis. D
16 Miseriæ quoque obliuisceris, & quasi aquarū quæ præterierunt,recordaberis.
17 Et quasi meridianus fulgor cōsurget tibi ad vesperam:& quum te consumptum putaueris,orieris vt lucifer.
18 Et habebis fiduciam proposita tibi spe,& defossus securus dormies. Leuit.26.a
19 Requiesces, & non erit qui te exterreat:& deprecabuntur faciem tuā plurimi.
20 Oculi autem impiorum deficiēt, & effugium peribit ab eis, & spes illorū abominatio animæ. Cap. XII.
1 REspondens autem Iob,dixit,
2 Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia?
3 Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sū: quis enim hæc quæ nostis ignorat?
4 Qui deridetur ab amico suo sicut ego,inuocabit Deum, & exaudiet eū: deridetur enim iusti simplicitas. Prouerb.14.a

Oblitus est tui,&c. 'ישה לך וגו obliuisci facit te Deus *aliquid* de iniquitate tua.i.de iniquitatibus tuis. Vel, quòd credidit tibi *aliquid* iniquitatum tuarum? id est partem punitionis ac pœnarum peccatis tuis debitarum.hoc est non puniet te vt promeritus es.
7 Num inuestig.&c. 'החקר אלוה וגו .i.Nunquid peruestigando assequêris omnia Dei consilia? Inuenies? :תמצא id est assequêris.q.d.an Dei omnipotentis voluntatem & iustitiam expendes ad liquidum?
8 *In* altis cælis,quid facies? גבהי שמים מה תפעל Altitudinibus cæli quid facies? id est qua ratione putas te deprehensurū altitudines cæli sapientia Diuina creati? q.d.altior est cælo sapientia Dei. 9 Longior est terra,&c.'ארוכה מארץ וגו id est,Sapientia Dei præ sui magnitudine mensurari non potest,etiam si totius terræ longitudine & maris altitudine dimetiaris.hoc est,ab homine imperscrutabilis est.
10 Si succidat,&c. 'אם יחלף וגו Si exterminet,aut concludat, aut,congreget, quisnam contradicet illi? vel,resistet, siue auertet eum? id est si exterminare velit aut concludere in carcerem,siue pium,siue impium:aut congreget in vnum locum:quis auertet eum?
11 Homines vanitatis,vidétque *homines* iniq. מתי שוא וירא און .i.nouit homines vanos,contemplatur homines iniquos,hoc est fraudulentos.q.d.nouit Dominus quàm vani & nequam sint homines,nouit inquam hominem qui non attendit his quæ fiunt iustissimè à Deo.
12 Efficitur cordatus,&c. 'ילבב ועיר וגו Ad verbum,cordabitur, & pullus onagri nascetur. Fut.pro præs.id est, Homo omnis cognitionis expers redditur sapientior successu temporis per Dei gratiam,quanuis velut iumentum nasci soleat.
14 Longè facito eam, הרחיקהו remoue illam.vel,repelle. id est si opera tua sint iniqua,longissime abs te proiicito illa:neque permittas habitare in tentoriis tuis iniquitatem,vel homines iniquos.
15 Eleuabis תשא exeres,id est eximes faciem tuam è macula.hóc est efficieris immaculatus. Fortis, מוצק fixus.firmus.stabilis.
16 Laboris עמל molestiæ.afflictionis.i.miseriæ. *Quæ* transierunt, עברו *quæ* præterfluxerunt.Vel,*quæ* præterierunt.aut,præterfluunt.i.vt non magis omnium miseriarum recorderis quàm aquarum quæ iandudum præterfluxerunt.
17 Surget tempus, יקום חלד id est reddetur tempus tuum.hoc est vita tua clarior.q.d.postea fœlicior eris. Illustraberis, תעופה splendesces.lucesces. i.splendidus ac illustris eris. Sicut mane ipsum כבקר sicut ipsum tempus matutinum.q.d.eris illustrissimus.
18 Et cōfides,&c.'ובטחת וגו Et confides quòd supersit expectatio.i.fretus expectatione multorum bonorū. Et fodies,&c.'וחפרת וגו Multa subaudienda,acsi diceret,quòd si fodiēdo remaneas in agro procul à domo tua,illic tamē cōfidenter,siue in summa fiducia dormies.
19 Et deprecabuntur,&c. :וחלו פניך רבים imò deprecabuntur faciem tuam magnatès.i.te suspicient ac reuerebuntur,à quo & sibi necessaria precabuntur homines primæ dignitatis. 20 Deficient, תכלינה præ timore scilicet.

IN CAPVT XII.

2 Reuera,&c. 'אמנם כי וגו q.d. Scilicet vos soli præ omnibus aliis eruditi, sic sapientiam deuorastis vniuersam vt vnà vobiscum sit moritura. 3 Cor לבב Pro intelligentia ac sapientia posuit. Non sum inferior vobis לא נופל אנוכי מכם Ad verbum, non cadens à vobis. Et cum quo non,&c. 'ואת מי אין וגו sed apud quem non sunt talia? id est quis talia dicere non possit qualia dicitis?
4 Derisio amico,&c. 'שחוק לרעהו וגו .i.derideor à vobis amicis potius hominum fœlicium, quàm mei,quem in tot mala videtis nūc coniectum. Perfectus. :תמים immaculatus.q.d.non est autem nouum derideri ab aliis hominem pium ac probum.

Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum.

5 vt lampas contempta est cogitationi pacati, qui paratus est ad lapsus pedis.

Abundant tabernacula prædonũ, & audacter prouocant Deum, quum ipse dederit omnia in manus eorum.

6 ʹProsperè agunt tabernacula prædonum,ʹ& secura sunt prouocantibus Deum, *&* ʹei qui producit Deum manu sua.

Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi.

B 7 ʹVeruntamen interroga nunc iumenta,ʹ& docebunt te: & volatile cæli,ʹ& indicabit tibi.

Creatoris potentiam ex creaturis docet.

Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris.

8 Aut ʹalloquere terram, & docebit te, & narrabunt tibi pisces maris.

Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini fecerit,

9 Quis nõ nouit de õnibus istis, quòd manus Iehouæ fecitʹistud?

In cuius manu anima omnis viuẽtis, & spiritus vniuersæ carnis hominis?

10 In cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus omnis carnis hominis?

Nõnne auris verba diiudicat, & fauces comedentis, saporem?

11 ʹNõnne auris sermones probat, & palatum escam gustat sibi?

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.

12 In decrepitis *est* sapientia,ʹ& *in* longitudine dierum intelligẽtia.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, ipse habet consiliũ & intelligẽtiã.

13 ʹCum ipso est sapientia, & fortitudo: eius est consilium & intelligentia.

Esa.22.f.22. Apoc.3.b.7

C Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominẽ, nullus est qui aperiat:

14 ʹEn diruet, nec ædificabitur: concludet virum, nec aperietur ei.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emiserit eas, subuertent terram.

15 ʹVtique continebit aquas, & arescent: & emittet eas, & subuertent terram.

Apud ipsum est fortitudo & sapientia: ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.

16 Cum illo est fortitudoʹ& sapientia, eius est errans, &ʹerrare faciens.

Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

17 Ducit consiliariosʹspoliatos, & iudicesʹinsanire facit.

Mutantur status principum, vt agnoscantur dona Dei.

Balteum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.

18 Vinculum RegumʹSoluit, & ligat cingulum in renibus eorum.

Ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

19 ʹDucit principes spoliatos, & fortes subuertit.

D Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

20 ʹAufert labium veracibus,ʹ& consilium senum tollit.

Effundit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant, releuans.

21 ʹEffundit contemptum super principes, & robur fortiumʹdebilitat.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbrã mortis.

22 ʹQui reuelat profunda è tenebris, & educit in lucemʹvmbram mortis.

Qui multiplicat gẽtes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

23 ʹQui multiplicat gentes, & perdit eas,ʹexpandit *locum* gentibus,ʹ& reducit eas.

Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium.

24 Qui aufertʹcor capitum populi terræ, & errare facit eosʹin solitudine absque via.

5 Vt lampas contempta, &c. לפיד בוז וגו׳ Ordo est inuersus, pro, Qui paratus est ad lapsus pedis *est velut* facula, contemptus apud cogitationem pacati. Sensus est, Qui mox casurus est à fortuna prospera, est velut lignum ardens, id est fugitur ab aliis tanquam ignis. estque res contempta cogitationi, siue iudicio hominis pacati, hoc est fœlicis, viuentis in summa tranquillitate. q.d. Qui aduersa patiuntur, contemni solent, imò fugi à fœlicioribus. 6 Prosperè agunt ישליו Id est in summa pace ac tranquillitate sunt tentoria prædonibus, siue prædonum. Et secura sunt ובטוחות sub. tabernacula. Alii, & securitates sunt irritantibus, &c. id est in summa securitate agunt.

Ei qui producit Deum לאשר הביא אלוה ei qui venire facit. id est accipit hoc est, ei qui manibus suis fingit idolum quod colit (idololatriã significat) sub. est securitas. 7 Veruntamen ואולם Et quidem. Et docebunt te: ותורך Ad verbum, & docebit te. sub. vnaquæque illarum. Et indicabit tibi. ויגד־לך׃ sub. Sapientiã Diuinam. q.d. etiã vobis tacentibus docent me sapientiam vel creaturæ ipsæ. Loquuntur enim omnes creatorem, & clamant operibus & virtute. 8 Alloquere ter. שיח לארץ .i. considera quæ fiũt in terra. 9 Istud׃ זאת Id est quicquid est mirabile in illis. 11 Nõnne auris הלא־אזן Profectò auris. id est, Auris sermones probare solet, sicut palatum iudicat de sapore ciborum. q.d. Oportet sermonem non temere, sed ad regulam auris & spiritus probari ac iudicari.

12 Et *in* longitudine dierum intelligentia. ׃ואורך ימים תבונה Id est longa ætas affert peritiam.

13 Cum ipso עמו Penes eum. sub. Deũ. q.d. Fateor in senibus esse sapientiam & multarum rerum certam experientiam: sed penes Deũ, & ab ipso est sapientia, potentia, consilium & intelligentia.

14 En diruet, הן יהרוס Profectò destruet. sub. aliquid. id est destruet, nec instaurabitur ab eo destructum: coniiciet in carcerem quempiam, & non liberabitur. q.d. Dei consilia ac decreta nemo hominum retractare potest.

15 Vtique continebit, &c. הן יעצור במים ויבשו Quidam per præsens vertunt, En continet aquas, & arescunt: contrà, immittit aquas, & subuertunt terram. id est alluuione sua omnia subuertunt. 16 Et sapientia: ותושיה & æquitas. q.d. robore æquissimè vtitur.

Et errare faciens. ׃ומשגה Id est seducens. hoc est, iusto iudicio permittit errare & seduci.

17 Spoliatos, שולל Ad verbum, spoliatum. vnumquenque eorum scilicet. id est spoliat consilio eos qui pollent consilio. Insanire facit. ׃יהולל infatuat. id est disperdit sapientiam sapientum, vt iudicando fallantur.

18 Soluit פתח Præterita pro præs. i. Perdit tyrannidem fortiũ, & hostibus vinciendos eos tradit qui abusi sunt à Domino sibi tradita potestate: populumque oppressum de ipsorum liberat tyrannide. 19 Ducit principes spol. &c. מוליך כהנים .i. Spoliat principes dignitate & authoritate, & robustos sua authoritate priuat, vt olim Monarchas & alios quamplurimos, qui habebantur inuincibiles.

20 Aufert labium veracibus, מסיר שפה לנאמנים Eripit sermonem veracibus. Alii, Eripit labium [.i. sermonem] facundis. i. peritis hominibus. q.d. Reddit mutos etiam eloquentissimos. Et consilium senum tollit. ׃וטעם זקנים יקח & prudentiam senum tollit. Alii, & iudicium senum tollit. i. aufert. 21 Effundit contemptum, &c. שופך בוז וגו׳ .i. Nobilissimos reddit contemptissimos. Debilitat. ׃רפה relaxat. Præt. Heb. pro præs. 22 Qui reuelat מגלה .i. Qui reuelando educit in lucem quæ in locis profundissimis delitescebãt.

Vmbram mortis. ׃צלמות Significat densissimas tenebras. id est, abditissima quæque reddit conspicua.

23 Qui multiplicat משגיא Qui crescere facit. Expandit *locum* gentibus, שוטח לגוים dilatat gentes. vel, dispergit gentes. Et reducit eas. ׃וינחם sub. in locum suum. 24 Cor capitum לב ראשי cor [.i. mentem] principum. In solitudine abs. via. בתוהו ׃לא דרך in vano, *&* non *in* via. i. per locum vacuum, hoc est per quem nullum est iter. q.d. facit vt omnino desipiant ac delirent.

"Palpant tenebras,"& non lucem:& errare fecit eos instar ebrii. 25

Cap. XIII.

Ex propriis ipsorum verbis Iob amicos redarguit

E"Cce omnia *ista* vidit oculus meus, audiuit auris mea, & intelle- 1
xit "sibi.

Sicut nostis vos *illa*, noui etiam ego, "non sum inferior vobis. 2

"Sanè ego cum Omnipotente loquar, & disputare cum Deo 3
opto.

"Atqui vos estis "cõcinnatores falsitatis, "medici vani õnes vos. 4

"Vtinam tacendo taceretis, "& esset vobis in sapientiam. 5

Audite quæso "disputationem meam, "& contentionibus labio- 6
rum meorum attendite.

"Nunquid pro Deo loquemini iniquitatem, & pro eo loquemi 7
ni "dolum?

"An faciem eius accipietis? nunquid pro Deo contendetis? 8

An bonum *fuerit* quod "inuestiget vos? an "sicut mẽtitur de homi 9
ne, mentiemini de eo?

"Arguendo arguet vos, si "in abscondito faciem acceperitis. 10

Nónne "excellentia eius terrere debeat vos, "& pauor eius cadere 11
debeat super vos?

"Memoriæ vestræ sermones cineris, "corporibus luteis corpora 12
vestra.

"Tacete à me, & loquar ego, & transeat super me quiduis. 13

Cur "aufero carnem meam dentibus meis, "& animam meã po- 14
nam in manibus meis?

"En occidet me, non expectabo: veruntamen vias meas "in con 15
spectu eius castigabo.

Agnoscentibus peccata sua salus promittitur, hypocritis verò condemnatio.

"Ipse quoque *erit* mihi in salutem: non enim in cõspectum eius 16
"impius intrabit.

25 Palpabunt quasi in tenebris, & nõ in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.

Cap. XIII.

1 ECce õnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.

2 Secundum scientiam vestram & ego noui: nec inferior vestri sum.

3 Sed tamen ad Omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio:

4 Prius vos ostendens fabricatores mendacii, & cultores peruersorum dogmatum.

5 Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.

6 Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attẽdite.

7 Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?

B

8 Nunquid faciẽ eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?

9 Aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur vt homo, vestris fraudulentiis?

10 Ipse vos arguet, quoniam in abscõdito faciem eius accipitis.

11 Statim vt se commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos.

12 Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices vestræ.

13 Tacete paulisper, vt loquar quodcunque mihi mens suggesserit.

14 Quare lacero carnes meas dẽtibus meis, & animam meam porto in manibus meis?

G

15 Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo: veruntamen vias meas in conspectu eius arguam,

16 Et ipse erit saluator meus: nõ enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.

25 Palpant tenebras, ימששו חשך .i. More cæcorum incedunt quasi per tenebras. Fut. Heb pro præs. Et non lucem: ולא־אור & non *est illis* lux. i. lumine carent. hoc est, excæcat eos vt in manifestis etiam causis ignorent quid facto opus sit, & priuat eos omni mente & prudentia.

IN CAPVT XIII.

1 Ecce omnia הן־כל Sanè [Vtique] omnia sub. ista quæ narraui de Dei sapientia & omnipotentia, deprehendit oculus meus, &c. Sibi. לה: Redundare videtur. 2 Non sum inferior vobis. לא־נופל אנוכי מכם: Ad verbum, non cado à vobis. q.d. non minus mihi quàm vobis cognita est Dei sapientia & potentia: non sum ea parte indoctior. 3 Sanè ego cum Omnip. &c. אולם אני וגו' Sensus huius loci est, Scio causam meam iustam esse: quare optarim loqui ac disceptare cum Deo qui verax est, nõ cum hominibus mẽdacibus, vt postea declarabit. 4 Concinnatores falsitatis, טופלי־שקר concinnatores mendacii. i. estis mendaces, qui ex veris præmissis falsa concluditis. Medici vani רופאי־אליל medici vanitatis. i. nihili. Per medicos intellexit consolatores. Vanos autem dicit, quòd vice lætissimæ consolationis afferrent vana: quo taxat stultiloquium sociorum suorum. 5 Vtinam tacendo tac. מי־יתן וגו' Ad verbum, Quis det vt tacendo taceretis. id est, Vtinam prorsus taceretis, Vtinam studiosi essetis silentii. Et esset, &c. ותהי לכם לחכמה: esset enim vobis in sapientiam. i. loco sapientiæ. hoc est videremini tacendo sapere. stultus enim si tacuerit, sapiens reputatur. Prouerb. 17. d. 28.

6 Disputationem m. תוכחתי correptionem meam. Et contentionibus וריבות .i. disputationi. q.d. Statum causæ nostræ attendite.

7 Nunquid pro Deo loquemini iniq. הלאל תדברו עולה .i. An in fauorem & gratiam Dei loqui debeatis quod iniquum est? quasi impius futurus sit Deus si me innocentem affligat, & ideo mihi impietatem impingitis, quam tamẽ probare non potestis. Dolum? רמיה: fraudem? q.d. An iustitia Dei eget fraudibus vestris? 8 An faciem eius acc. &c. הפניו תשאון וגו' .i. Quum de Deo agitur, an debetis habere respectum personæ? an in gratiam eius contendere debetis, ac defendere eius causam mendaciis? q.d. Oportet habere rationem veritatis causæ, non personæ. 9 Inuestiget vos? יחקור אתכם scrutetur [rimetur] vos? i. probet corda vestra? vos scilicet iudicaturus de verbo fallaci, & scienter ementito, si in gratiam illius dixeritis quod reuera non credidistis? Sicut mentitur כהתל sicut mentiri solet sub. aliquis. i. an sicut aliquis mentiri solet de socio suo, defendendo causam eius, mentiemini de Deo. q.d. an debetis tueri iustitiam Dei mẽdaciis, sicut solemus causam amici? 10 Arguendo arguet הוכח יוכיח Corripiendo corripiet. i. grauissimè corripiet. In abscõdito בסתר Id est in corde vestro. in cogitatione vestra. 11 Excellentia eius terrere debeat שאתו תבעת Ad verbum, celsitudo sua pẽfaciet. id est Nónne dignitas, magnificentia, siue maiestas eius terrere vos debeat à mendacio, & personarum acceptione? Et pauor e. ופחדו & terror eius. id est terror omnipotentiæ ac iustitiæ eius vos inuadere debeat ne illum offendatis?

12 Memoriæ vestræ זכרוניכם .i. Responsionum vestrarum memoria, hoc est responsiones vestræ, sunt sermones cineris. i. vertuntur in cinerem, hoc est dispereunt. Corporibus luteis corp. ve. לגבי־חומר גביכם: sub. sunt similia. q.d. vos lutei estis, & memoriæ vestræ luteæ. hoc est, quemadmodum estis ex terra, & quæ ex terra sunt dispereunt: ita sermones vestri dispereunt. Quidam volunt vocem Hebræam גב propriè significare tergum, & per translationem accipi pro corpore. 13 Tacete à me, &c. החרישו ממני וגו' .i. Tacẽdo discedite à me, vt interim loqui possim: & eueniat mihi quicquid tandem sit mihi euenturum. 14 Aufero אשא .i. lacero, hoc est lacerare cogor, præ afflictione scilicet, ac nimio dolore. q.d. quod est peccatum meum tam immane, pro quo tanta pati oporteat? Et animam meam, &c. ונפשי אשים בכפי: Hebraismus, ponere cogor animam meam, &c. i. quare cogor tot ac tantis me exponere periculis, & subeo tot discrimina vitæ? 15 En occidet me, non exp. הן־יקטלני לא איחל Si *Deus* interficiat me, non expectabo. vel sperabo, sub. posthac vllum bonum. Chaldæus paraph. Profectò si interficiat me Deus, &c. Legitur & לו ei, pro לא, hoc sensu, Etiamsi Deus interficiat me, adhuc tamen in eum sperabo. In conspectu eius אל־פניו Ad verbum, ad faciem eius. id est dabo operam vt innocenter viuam coram Deo.

16 Ipse quoque, &c. גם־הוא לי לישועה Reddit rationem præcedentis. i. Spero enim fore mihi auxiliatorem: quia nulli hypocritæ venturi sunt in conspectum eius. q.d. Certus sum me non esse impium, aut hypocritam, quos in primis odit Deus. Impius חנף flagitiosus. hypocrita.

17 "Audite audiendo sermonem meum, & annuntiatio mea *sit* in auribus vestris.
18 Ecce nūc *si* dispofuero iudiciū, noui quòd ego iustificabor.
19 Quis est *qui* contendat mecum? nunc enim "*si* tacuero, emoriar.
20 Verùm "duo ne facias mecum, & tunc à facie tua "non abscondam me:
21 Manum tuā à me "longè facito, & terror tuus ne exterreat me.
22 "Et voca, & ego respondebo: aut loquar, & responde mihi.
23 Quot sunt mihi iniquitates, & peccata? "præuaricationes meas & peccata mea fac me cognoscere.
24 Quare faciem tuam "abscondis, & reputas me pro inimico tibi?
25 An folium "quod agitatur, conteres, & stipulam aridam persequeris?
26 Scribis enim contra me "amaritudines, "& possidere me facis iniquitates pueritiæ meæ.
27 "Et ponis in compede pedes meos, "& seruas ōnes semitas meas: "super radices pedum meorum "impressus est:
28 "Et est sicut putredo *quæ* veterascet, *&* vt vestimentum *quod* comedit tinea.

Cap. XIIII.

1 Homo natus è muliere, "breuis *est* diebus, & satur ira. — Miseriā vitæ humanæ describit Iob.
2 Sicut flos "egreditur & exciditur: *qui* & fugit velut vmbra, & non "permanet.
3 Etiam super hūc "aperis oculos tuos, "& me adducis in iudicium tecum.
4 Quis "dabit mundum ex immundo? ne vnus quidem.
5 "Si definiti sunt dies eius, *&* *si* numerus mensium eius "tecum *est*, "statuta eius feceris, & non præteribit:
6 "Recede ab eo, & cesset *afflictio*, donec exoptet sicut mercenarius diem suum.
7 Est enim de arbore spes, si præcisa fuerit, & adhuc pullulabit, "& propago eius non desinet. — Prophetat resurrectionem.

17 Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.
18 Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.
19 Quis est qui iudicetur mecum? veniat: quare tacens consumor?
20 Duo tantùm ne facias mihi, & tūc à facie tua non abscondar:
21 Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.
22 Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.
23 Quantas habeo iniquitates & peccata, scelera mea & delicta mea ostēde mihi.
24 Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?
25 Contra folium quod vēto rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulā siccam persequeris.
26 Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.
27 Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti:
28 Qui quasi putredo consumēdus sū, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea.

Cap. XIIII.

1 Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis.
2 Qui quasi flos egreditur & conteritur, ‖ & fugit velut vmbra, & nūquam in eodem statu permanet. — Suprà 8.b.9. Psal.144.b.4
3 Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?
4 ‖ Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es? — Psal.50.b.7
5 Breues dies hominis sunt, numerus mensiū eius apud te est: cōstituisti terminos eius qui præteriri nō poterūt.
6 Recede paululū ab eo vt quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii, dies eius. — B
7 Lignum habet spē: si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant.

17 Audite audiendo, &c. שמעו שמוע וגו׳ Id est Studiosè ac diligenter & attentè audiatis sermonem meum, & quod dicturus sum vobis, auribus percipite. q.d. Aures arrigite ad ea quæ dicturus sum vobis. 18 Dispofuero iud. ערכתי משפט Præt. Heb. pro fut. id est Sanè si causam meam ex ordine dixero, certò scio me iustificatū iri. 19 Contendat יריב contendere velit. q.d. hoc me malè habet quòd iniusta causa condemner à vobis. *Si* tacuero, emoriar. : אחריש ואגוע Ad verbum, tacebo, & expirabo.
20 Duo שתים nempe quæ sequuntur versiculo sequenti. Non abscondā me. : לא אסתר non abscondar. quemadmodum hi qui timere solent, sed ausim consistere in conspectu tuo, causam meam defensurus.
21 Longè facito, הרחק .i. desine me affligere. 22 Et voca, וקרא Et *tunc* clama. vel, clara voce loquere.
23 Præuaricationes meas & peccata m. פשעי וחטאתי Sing. Heb. pro plur. id est Recēse quot iniquitates & peccata admisi propter quæ tam dirè affligor. 24 Abscondis, תסתיר more hominū iratorum. Deus dicitur abscondere faciem suā à nobis, quando non fauet.
25 Quod agitatur, נדף rapitur. sub. vento. Depingit vilitatem humanam quam comparat folio & paleæ.
26 Amaritudines, מרורות Sic vocat flagitia dolorem parientia. Et possidere me facis, &c. : ותורישני עונות נעורי Id est adscribis, siue imputas mihi quæ admisi in iuuentute, quorum non recordor amplius.
27 Et ponis in compede ותשם בסד Et ponis in neruo. vel cippo. i. efficis vt non assequar quod opto. Et seruas, &c. ותשמור וגו׳ .i. impedis quominus huc vel illuc eam, & me conferam. Alii legunt, & seruat. i. cohibet, nempe neruus, siue cippus. Super radices על שרשי Per radices pedum intelligit infima crura. id est ad crassitiem pedum meorum. Impressus est. : תתחקה excauatus est, sub. neruus, siue compes. id est circum infima crura mea obiectus est & affixus.
28 Et est והוא pro, Quum sit. sub. folium, vel homo.

IN CAPVT XIIII.

1 Homo natus è muliere, אדם ילוד אשה q.d. Is qui sumptus est ex terra, est natus mulieris. id est nascitur è muliere, è fragili nempe vasculo. Breuis *est* diebus, &c. : קצר ימים ושבע רוגז Id est breui tempore viuit, & expletur ad saturitatem vsque perturbationibus.
2 Egreditur & exciditur: יצא וימל Præt. Heb. pro præs. id est qui posteaquam excipitur in lucem, statim decerpi solet, quòd cito flaccescat. Permanet. : יעמוד Fut. Heb. pro præs. perdurat. perstat.
3 Aperis פקחת Præt. Heb. pro præs. id est dignaris aperire: hoc est habere curam hominis tam vilis, ærumnosi & calamitosi. Et me adducis ואותי תביא Id est vt me digneris. vel & dignaris mecum contendere, me condemnare & iudicare.
4 Dabit יתן Id est faciet. Describit miseram hominis conditionem, quod ad naturam spectat. Omnes enim nascimur filii iræ, Ephes. 2. a.3. At fide purificantur corda, Act. 15. b.9. 5 Si אם pro Quia positum est, Quia definiti sunt. Quum definiti sint, &c. Tecum אתך penes te. id est tibi notus. hoc est, quum numeratos habeas menses, quibus viuit homo. Statuta eius feceris, חוקיו עשית Id est terminos præfixos constitueris quos non præteribit. 6 Recede ab eo, & cesset שעה מעליו ויחדל Recede ab eo, & cessabit. sub. afflictio. i. Desine illum affligere. Idem est Recedere ab eo, & Cesset afflictio. q.d. Sine illū viuere, donec perueniat ad diem mortis naturalis, perinde atque mercenarius ad finem diei, quem vt è laboris molestia liberetur, exoptat. 7 Et propago eius ויונקתו Id est rami teneri quasi adhuc lactentes. q.d. surgent alii teneri ramusculi.

Si ſenuerit in terra radix eius,& in puluere mortuus fuerit trun 8
cus eius,
Ab odore aquæ germinabit, & faciet ʺmeſſem ſicut planta no- 9
uella.
At homo ʺmoritur,& exciditur, ac interit homo, ʺ& vbi eſt? 10
vt ʺabeunt aquæ à mari, ʺ& flumen exiccatur, & areſcit: 11
Sic homo obdormit,nec reſurget: *nam* ʺdonec non fuerint cæli, 12
non euigilabunt,nec expergiſcentur à ſomno ſuo.
Vtinam in ſepulchro abſcondas me, *&* ʺabdas me, donec quie- 13
ſcat furor tuus, *&* ponas mihi ʺpræceptum, ʺ& recorderis mei.
Si moriatur homo, ʺnunquid viuet? ʺ*ſi ſic*, cunctis diebus tempo- 14
ris mei expectarem donec veniret immutatio mei.
ʺVocabis,& ego reſpondebo tibi:num opus manuum tuarũ per 15
dere ʺdeſiderabis?
Nunc enim greſſus meos ʺ dinumeraſti, ʺnec differs peccatum 16
meum.
Obſignata eſt *velut* ʺin faſciculo præuaricatio mea, & aſſuis ini- 17
quitati meæ,
Et ſanè *vt* mons ʺcadens marceſcet, & rupes *quæ* transfertur è lo 18
co ſuo:
vt ʺlapides comminuuntur aqua, *& impetus aquæ* ʺinundat ,quæ ſpõ 19
te fundit puluis terræ: ʺſic ſpem hominis perdis.
ʺFortior eo eris in perpetuum , & abibit ʺmutans faciem ſuam, 20
ʺ& eiicies eum.
ʺGlorificabuntur filii eius,& neſciet:aut affligentur, & non ad- 21
uertet ad eos.
Verùm ʺcaro eius ſuper eũ,dolebit:& anima eius in eo lugebit. 22

Cap. X V.

E T reſpondit ʺEliphàz Themanites,ac dixit, 1
Nunquid ſapiens ʺreſpondebit ʺſcientiã ventoſam, & reple- 2

Expectatio ſuſtinet pios,donec impetrent quod ſperant.

AEternæ mortis pœnæ.

Eliphaz arguit Iob de ſapientiæ & munditiæ arrogantia.

Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illi⁹,
Ad odorẽ aquæ germinabit, & faciet comam quaſi quum primum plantatum eſt.
Homo verò quum mortuus fuerit, & nudatus atque conſũptus,vbi quæſo eſt?
Quomodo ſi recedant aquæ de mari,& fluuius vacuefactus areſcat:
Sic homo quum dormierit,non reſurget:donec atteratur cælum,non euigilabit,nec cõſurget de ſõno ſuo.
Quis mihi hoc tribuat,vt in inferno protegas me,& abſcõdas me, donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tẽp⁹ in quo recorderis mei?
Putáſne mortuus homo rurſum viuet? cunctis diebus quibus nunc milito,expecto donec veniat immutatio mea.
Vocabis me,& ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.
Tu quidem greſſus meos dinumeraſti,ſed parces peccatis meis. Prou.5.d.21
Signaſti quaſi i ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam. ב
Mons cadens defluit,& ſaxum trãſfertur de loco ſuo,
Lapides excauant aquæ,& alluuione paulatim terra conſumitur: & homines ergo ſimiliter perdes.
Roboraſti eum paululũ , vt in perpetuum tranſiret:immutabis faciem eius,& emittes eum.
Siue nobiles fuerint filii eius : ſiue ignobiles,non intelliget.
Attamen caro eius dum viuet,dolebit,& anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.

Cap. X V.

R Eſpondens autem Eliphaz Themanites,dixit,
Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventum loquens, & implebit ar-

9 Meſſem קציר Significat multitudinem ramorum.q.d. Quum primum ſenſerit aquam,reuiuiſcent rami eius,& producet multitudi-
nem ramorum, vt ſolent nouellæ plantæ. 10 Moritur & exciditur: ימות ויחלש Fut.Heb.pro præſ. moritur & deficit.i.deficiens mo-
ritur. Et vbi eſt? : ואיו & vbi erit?q.d.poſtea non comparebit,hoc eſt non reuiuiſcet citra miraculum,ante reſurrectionem illam nouiſ-
ſimam. 11 Abeunt aquæ,&c. אזלומים Præt.Heb.pro præſ.Comparatio eſt quæ ſequenti verſui iungitur.Vt aquæ diſcedũt quæ nõ
redeunt ad locum vnde diſceſſerunt,ſaltem eodem numero. Et flumen ונהר Alueũ fluminis intelligit.i.& vt aqua quæ ex alueo de-
currit,non recurrit. 12 Donec non *fuerint* cæli, עד בלתי שמים .i.nam antequam tranſierint cæli, hoc eſt,ante reſurrectionem illã
nouiſſimam & vniuerſalem non euigilabunt homines,nec expergiſcẽtur à ſomno ſuo.Somnum vocat mortem,vnde ſcilicet aliquando ex-
citandi ſint mortui.Ex hoc apparet Iob crediſſe reſurrectionem vniuerſalem.
13 Abdas me, תסתירני .i.cures me tegendum & occultandum. Præceptum, חוק .i.certum terminum.q.d.mihique terminũ præ-
ſcribas. Et recorderis mei. : ותזכרני .i.quo, ſiue ad quem.i.tantiſper dum conciliatus fuero tecum,ac rediero tecum in gratiam.
14 Nunquid viuet? היחיה ſub.poſtea. *Si ſic*, .i.ſi ita res haberet, nempe quòd mortuus reuiuiſceret ante reſurrectionem nouiſſi-
mam,toto tempore vitæ meæ expectarẽ donec veniret immutatio ſortis meæ:hoc eſt, optarem mori vt ſors mea cõmutaretur in meliorem.
15 Vocabis,&c. תקרא ואנובי אענך Clames,& ego reſpondeam tibi.i.Vtinam clara voce me compellas & alloquaris, & ego reſpondeam
tibi.q d.Vtinam liceret mihi tecũ verba vltro citróque facere,vtique dicerẽ tibi,Opus,&c. Deſiderabis? : תכסוף ſub.perdere.i.deſide-
raréne debeas perdere me qui ſum opus tuũ? 16 Dinumeraſti, תספור Fut.Heb.pro præt.quod alii vertunt per præſens,dinumeras.i.
quaſi habes in numerato quæ à me hactenus geſta ſunt:tantum abeſt vt opus tuum diligas more opificum. Nec differs peccatum m.
: לא תשמור על חטאתי Ad verbum,non reſeruabis peccatum meum. Fut. pro præt. vel præſ. nec differs in aliud tempus pœnas peccatis meis
debitas. 17 In faſciculo בצרור Quæ in faſciculo aſſignata ſunt,haud facilè diſcedunt.acſi dicat, Videris eſſe diligentiſſimus cuſtos
iniquitatis meæ,imò videris eam reddere maiorem. 18 Cadens marceſcet, נופל יבול collapſus eſt.Fut.Heb.pro præſ.Iſte verſus cum
ſequenti coniungitur. 19 Lapides cõminuuntur aqua, אבנים שחקו מים lapides comminuunt aquæ.vel,contundunt. Inun-
dat, תשטוף Fut.Heb.pro præſ.ſub.impetus aquæ. Sic ſpem hominis perdis. : ותקות אנוש האבדת Ad verbum,& ſpem[expectationem]
hominis perdidiſti.vel,perdere feciſti.Nota ו pro כן ſic.Et præt. pro præſ.vel fut. Comparat afflictionẽ caſui montium, & inundationibus a-
quarum. Vt(inquit)mons collapſus marceſcere ſolet,ſimiliter & rupes : vtque gramina & herbæ quæ ſponte naſcuntur, pereunt alluuione:
ſic perditurus es hominem,vt nullam de eo ſpem homines ſint habituri.
20 Fortior eo eris תתקפהו Præualebis ei.vt euadere omnino non poſſit mortem.Fut.Heb.pro præſ. Mutans משנה ſub.erit.id eſt
mutabit.q.d.deformata paulatim facie palleſcens. Et eiicies eum. : ותשלחהו & amandabis illum.ſub.à te,per mortem ſcilicet.
21 Glorificabuntur filii eius, יכבדו בניו De mortua carne loquitur,quum hic dicit homines poſt mortem non cognoſcere quæ hic agũ-
tur.Mortuus ignorabit an filii nobiles ſint,& in gloria conſtituti:an verò affligantur,ſiue paupertate premantur. Alii vertũt,Multiplicabun-
tur[Creſcent]filii eius,& non ſciet[id eſt illo ignorante]& diminuentur[id eſt pauciores erunt]& non aduertet ad eos.
22 Caro eius ſuper eum,&c. בשרו עליו וגו' Hebraiſmus,dum fuerit caro eius ſuper eum.i. quandiu geſtabit carnem, dolores ſentiet: &
quandiu fuerit in eo anima eius.i.quandiu viuet,mœſtitia afficietur.

IN CAPVT XV.

1 Et reſpondit ויען Et loqui cœpit.id eſt reſumpſit ſermonem Eliphaz.vel,Reſumpto ſermone dixit.
2 Reſpondebit יענה loquetur.id eſt loqui debet. Scientiam vent. דעת־רוח Sententiam venti.i.vanam:hoc eſt verba vana,

dore stomachum suum?

3 Arguis verbis eū qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit.

4 Quantum in te est, euacuasti timorem, & tulisti preces coram Deo.

5 Docuit enim iniquitas tua os tuū, & imitaris linguam blasphemantiū.

6 Condemnabit te os tuum, & non ego: & labia tua respondebunt tibi.

7 Nunquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus?

8 Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia?

9 Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus?

Eccli. 8. b. 12 — 10 ¶Et senes & antiqui sunt in nobis

B multo vetustiores, quàm patres tui.

11 Nunquid grande est vt consoletur te Deus? sed verba tua praua hoc prohibent.

12 Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?

13 Quid tumet contra Deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuscemodi sermones?

14 Quid est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat nat⁹ de muliere?

Suprà 4. d. 18 — 15 ¶Ecce inter sanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius:

16 Quāto magis abominabilis & inutilis homo qui bibit quasi aquā, iniquitatem?

17 Ostendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi:

18 Sapientes confitentur, & nō abscondunt patres suos,

19 Quibus solis data est terra, & non transiuit alienus per eos.

C 20 Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius.

21 Sonitus terroris semper in auribus illius: & quum pax sit, ille insidias suspicatur.

bit ′Euro ventrem suum?

3 ′Disputare verbo *quod* non proderit, & sermonibus *in quibus* nō erit vtilitas?

4 ′Etiam tu dissipas timorem, & diminuis orationē coram Deo.

5 Certe ′docebit iniquitatem tuam os tuum, quum eligas linguā versutorum.

6 ′Condemnat te os tuum, & non ego: & labia tua testantur contra te.

7 ′Nunquid *ante* primum hominem natus es, & ante colles ′formatus es?

8 Nunquid secretum Dei audisti, ′& prohibes apud te sapiētiam?

9 Quid nosti ′quod nesciamus? *quid* ′intelligis, & non nobiscū est?

10 Etiam canus, etiam decrepitus inter nos est, *&* prouectior patre tuo ′diebus.

11 ′An parum tibi consolationes istorum? & *an* aliquid absconditum est apud te?

12 ′Quid cepit te cor tuum, & quid innuunt oculi tui,

13 ′Quòd respondeas Deo spiritum tuum, & proferas ex ore tuo ′sermones?

14 Quid est homo, vt mūdus sit, & vt ′iustificetur natus è muliere?

15 Ecce in sanctis suis ′non posuit stabilitatē, ′& cæli nō sunt mundi in oculis eius:

16 ′Quanto magis abominabilis & contemptibilis homo ′bibens sicut aquam, iniquitatem? — Describit impiorum maledictionem, quam nis eā innocenti Iob falsò tribuat.

17 Indicabo tibi, *proinde* audi me, & hoc quod vidi narrabo:

18 Quod sapientes ′renuntiauerunt à patribus suis, neque absconderunt:

19 ′Quibus solis data est terra, nec transiuit alienus per medium eorum.

20 Cunctis diebus impii ipse ′dolore afficitur, ′& numero annorum ′*qui* absconditi sunt forti,

21 Strepitus terrorū in auribus ipsius, in pace vastator ′veniet ei.

Euro קדים vento vehementi. vt est ventus Orientalis, Eurus scilicet. Ventrem pro mente accipit. q.d. debétne qui vult haberi sapiens, talem de se opinionē cōcipere? 3 Disputare הוכח Subaudiendū aliquid, acsi dicat, Estne sapientis arguere verbo, siue sermone inutili, & verbis quibus nō proficiet? 4 Etiam tu dissipas, &c. אף אתה תפר וגו׳ Fut. Heb. pro præs. Tu quoque dissipas, id est pessundas ac perdis timorem Dei, & subtrahis preces quæ funduntur coram Deo in rebus aduersis. acsi dicat, Tu videris Deum non timere, nec velle eum humili prece in afflictionibus implorare. 5 Docebit, &c. כי יאלף וגו׳ q.d. Nō est opus vt te doceā in quo pecces, non eges alio testimonio quàm sermone oris tui, quū planè vtaris sermone fallaci. Sequenti versu seipsum declarat. 6 Cōdemnat te ירשיעך Futura Heb. pro præs. 7 Nunquid *ante* primū hominem הראשון אדם Ad verbū, Nunquid primus homo. Alii, An prior Adamo, &c. sub. qui nos iuniores flocci facis? Formatus es? חוללת: genitus es, natus es? q.d. Tune es ille senex & antiquus dierum, qui omnem sapientiam cognoueris, & præ te reliqui omnes nihil norunt? 8 Et prohibes ותגרע & contines. coerces. Alii, & diminuetur tecum sapientia? id est peribit tecum sapientia? q.d. An solus sapis, ita vt te pereunte, simul peritura sit sapientia ipsa? 9 Quod nesciamus? ולא נדע Ad verbum, & non sciemus? .i. cuiusnam rei peritus es, cuius ignari simus? Intelligis, &c. תבין וגו׳ Fut. Heb. pro præs. vel præt. Hebraismus, pro, quid intelligis, à quo nos alieni simus? hoc est, quod nos lateat, siue quod nos non intelligamus, vt tantopere tuam iactare, & nostrā audeas sapientiam damnare? 10 Diebus. ימים: id est, ætate. hoc est, prouectioris ætatis quàm sit pater tuus. 11 An parum, &c. המעט וגו׳ id est, An paruæ sunt tibi, hoc est, minores, vt non tibi sufficiant, consolationes istorum virorum qui tecum disputant? & an latet aliquid adhuc in animo tuo quod non profers? 12 Quid cepit te cor tuum? &c. מה יקחך לבך וגו׳ id est, Quò rapuit nunc te mens tua? siue, Quæ te dementia cepit? & quid annuunt oculi tui, vt nescio quam malignitatem ac indignationem prodere aspicientibus videantur? 13 Quòd respondeas Deo spiritum tuum, כי תשיב אל אל רוחך id est, Quod in animo habes. siue, voluntatē tuam? q.d. Quòd tam constanter audeas pro voluntate tua Deum interpellare? Sermones? מלין: sub. huiuscemodi? 14 Iustificetur יצדק iustus habeatur. 15 Non posuit stabilitatem, לא יאמין Significat immutabilitatem, siue perfectionem absolutam. Alii, non posuit veritatem. si cū Deo cōferantur scilicet. Vide idem suprà cap. 4. d. 18. Et cæli ושמים Chaldæus paraph. & Angeli. Suprà cap. 4. d. 18, ponit, nec in Angelis suis posuit lumen. 16 Quanto magis אף כי sub. non erit immutabilis & purus. vel, Quanto minus. sub. erit immutabilis & purus, homo abominabilis, &c. Bibens sicut aquam, iniqu. שותה כמים עולה: qui ebibit [siue, ebibere solet] sicut aquam, inquitatem, id est plenus malignitate, & à puero propensus ad mala. 18 Renuntiauerunt à patribus suis, neque absc. יגידו ולא כחדו מאבותם: Ad verbum, renuntiauerunt, neque absconderunt, à patribus. Ordinem perturbatum reposuit noster interpres. Renuntiauerunt acceptum à patribus. 19 Quibus solis להם לבדם sub. sapientibus, vel maioribus sapientū. Quibus solis traditum est dominium totius regionis, nec transiuit per eos vllus alienigena qui eos hostiliter inuaderet. q.d. quam sic rexerunt vt inuicti perstiterint. 20 Dolore afficitur, מתחולל cruciatur. Et numero, &c. ומספר Hoc hemistichium iungitur versui sequenti, Qui absconditi sunt forti, נצפנו לעריץ qui reconditi sunt violento. vel, tyranno. i. toto tempore quo viuit tyrannus, voces terrificæ insonant auribus eius. 21 Veniet ei. יבואנו: inuadet eum. Affixum pro separato, id est, quum putat esse in summa pace, depopulator inuadit eum.

22 Non credetʼreuerti è tenebris,ʼideo aſpicitur à gladio.
23 ʼVagatur ipſe ad panem,ʼvbinam *ſit, tunc*ʼſciet quòd paratus ſit in manu eius dies tenebrarum.
24 Terrebit eum tribulatio & anguſtia:ʼroborabitur contra eum ſicut Rex paratus ad prælium.
25 Quiaʼextendit contra Deum manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt.
26 ʼIncurret in eum in collum,ʼin craſſitiem corporum ſcutorum eius.
27 Quiaʼoperuit faciē ſuam adipe ſuo,ʼ& fecit rugas ſuper ilia.
28 ʼEt inhabitauit vrbes deſolatas,domos *in quibus*ʼnon habitabant, quæ paratæ erant in aceruos lapidum.
29 Non diteſcet, nec ſtabilis erit potentia eius,ʼneque extendet terræ perfectionem eorum.
30 Non recedetʼè tenebris,ʼramum eius tenerum areſaciet flamma,ʼ& recedet flatu oris eius.
31 Non credetʼqui vanitate errat,quòdʼvanitas futura ſit permutatio eius.
32 ʼIn non die ſuo ſuccidetur,ʼ& ramificatio eius non vireſcet.
33 ʼPerdet ſicut vitisʼvuam ſuam acerbam,ʼ& proiiciet tanquam olea florem ſuum.
34 Congregatio enimʼimpii *erit* deſolata,& ignisʼdeuorabit tabernaculaʼmuneris.
35 ʼ*Nam* conceperunt afflictionem, & pepererunt iniquitatem,atque venter eorum præparat fraudem.

Cap. XVI.

Auſteritate amicorū motus, Iob ſuam calamitatem enarrādo, ſe citra iniquitatē pati oſtendit.

1 ET reſpondit אIiób,ac dixit,
2 Audiuiʼhis ſimilia multoties: conſolatoresʼlaborioſi *eſtis* vos omnes.
3 Nunquidʼ*erit* finis verbis ventoſis? aut quid corroborabit te, ʼſi loquaris?

22 Non credit quòd reuerti poſſit de tenebris, circūſpectās vndiq; gladiū.
23 Quū ſe mouerit ad quærendum panem, nouit quòd paratus ſit in manu eius tenebrarum dies.
24 Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut Regem qui præparatur ad prælium.
25 Tetendit enim aduerſus Deū manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt.
26 Cucurrit aduerſus eū erecto collo: pingui ceruice armatus eſt.
D
27 Operuit faciem eius craſſitudo, & de lateribus eius aruina dependet.
28 Habitauit in ciuitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ.
29 Nō ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam.
30 Non recedet de tenebris: ramos eius areſaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui.
31 Non credet fruſtra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus ſit.
32 Antequam dies eius impleātur, peribit: & manus eius areſcet.
33 Lædetur quaſi vinea, in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proiiciens florem ſuum.
34 Congregatio enim hypocritæ, ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiūt.
35 ¶Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos. Eſa.59.a.4 pſal.7.d.15

Cap. XVI.

1 REſpondens autem Iob, dixit,
2 Audiui frequenter talia: conſolatores oneroſi omnes vos eſtis.
3 Nunquid habebunt finē verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt ſi loquaris?

22 Reuerti è tenebris, שוב מני חשך ſe reuerſurum è tenebris.ſubaud.tribulationum atque afflictionum. deſperabit ſe proſperiora experturum. Ideo aſpicitur à gladio. וצפו הוא אלי חרב: Ad verbum,& aſpectus eſt gladio,id eſt aſpicitur à gladio: hoc eſt,imminet cervici eius gladius,vel periculum à gladio. 23 Vagatur ipſe ad panē,נודד הוא ללחם Vagabitur ad panē.ſub.quærendum. Vbinam איה id eſt,vbinam ſit panis quo viuat.q.d.redigetur in ſummam paupertatē, ita vt cogatur mēdicare. Sciet quòd paratus ſit,&c. ידע כי נכון וגו׳ id eſt,certò ſciet ſummæ afflictionis tempus ſibi imminere. Quod enim in manu eſt,in propinquo eſt.

24 Roborabitur contra,&c. תתקפהו כמלך עתיד לכידור: prævalebit illi[ſub.anguſtia,]ſicut Rex paratus ad haſtiludiū.vulgò tornamentum,ſiue torneamentū. Gallicè, *Vn tournoy*. Alii,prævalebit illi ſicut Rex ſub.*homini* futuro in globum, id eſt ſubmergendo, hoc eſt redigendo in figuram globi,vt demergatur.Solent enim homini ſubmergendo colligare caput cum pedibus in formam globi.

25 Extendit contra Deum manum ſ. נטה אל אל ידו .i.exertis manibus,Dei voluntatem impugnare conatus eſt.

26 Incurret in eum in collum, ירוץ אליו בצואר id eſt, calido impetu ac vehementia occurret illi Dominus. In craſſitiem corporum,&c. בעבי גבי מגניו: id eſt,in craſſiores ac denſiores partes clypeorum eius. q.d.vires eius quanlibet fortes, horribiliter franget, ac eum iudicio ſuo obruet:nullis viribus, aut armis poterit reſiſtere Deo. 27 Operuit faciem, &c. כסה פניו בחלבו Hebraiſmus, deditus fuit deliciis, & bene curauit cutem ſuam. Et fecit rugas ויעש פימה Ad verbū,& fecit ora.i.contraxit velut quædam ora,hoc eſt rugas,præ pinguedine. 28 Et inhabitauit וישכן id eſt,inſtaurandas curauit. Non habitabāt,לא ישבו למו ſub.homines.Ad verbū,לא ישה non habitabunt ſibi.Redundat S I B I in ſermone Latino.i.vbi antea nemo habitabat. 29 Neque extendet terræ perfe. e. לארץ מנלם: id eſt neque tradet regioni conſummationem eorum. ſub.ædificiorum vrbium ac domorum,id eſt non perficiet habitatoribus regionis ædificia illa quæ cœperat inſtaurare. 30 E tenebris, מני חשך id eſt è rebus aduerſis. Ramum eius tenerum aref.fl. יונקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח propaginē eius exiccabit flamma.i.liberos eius abſumet miſeria ac tribulatio. Et recedet flatu oris eius. פיו: ſub.Dei.vel,dimouebitur ad flatum oris eius.q.d.ad minimam Dei iram peribit. Alii,recedet flatu oris ſui.i.eo efflante animā.aut,flatu oris eius.hominis ſcilicet,id eſt vel ad minimū cuiuſuis rei impulſum. 31 Qui vanitate errat, בשו נתעה .i.qui deditus eſt vanitati. Vanitas futura ſit,&c. שוא תהיה תמורתו: id eſt ſe deuenturum in meram vanitatem.

32 In non die ſuo ſuccid. בלא יומו תמלא Hebraiſmus, Ante diem ſuum excidetur.ſub.propago eius.i.ante vltimum vitæ diem præmatura ac violenta morte abſumentur liberi eius. Et ramificatio eius,&c. וכפתו לא רעננה .i.rami eius non erunt virentes, hoc eſt proles eius non promouebit,neque aget fœliciter. 33 Perdet יחמוס id eſt deiiciet ad terram. Vuam ſuam acerbam, בסרו botros ſuos immaturos,id eſt liberos ſuos iuuenes. Et proiiciet וישלך in terram ſcilicet,id eſt perdet ante tempus pueros ſuos.

34 Impii *erit* deſolata, חנף גלמוד Hypocritæ *erit* ſolitudo.i. homo impius atque hypocrita priuabitur liberis. Deuorabit אכלה Præt.Heb.pro fut. Muneris. שוחד: id eſt quæ extructa ſunt muneribus. 35 *Nam* conceperunt,&c. הרה עמל וילוד און וגו׳ Infinitiui pro præt.Ratio eſt præcedentium.Nam conceperunt iniuriam,ſiue afflictionem, & pepererunt iniquitatem,atque venter corū præparat dolum.i.cogitant ſemper parare dolum.q.d.mente & opere ſunt impii.

IN CAPVT XVI.

2 His ſimilia multoties: כאלה רבות Ad verbum, ſicut hæc[id eſt talia]multis.ſub.vicibus. Laborioſi עמל laboris. vel, moleſtiæ,id eſt moleſti. 3 *Erit. Vel, inuenitur.* Si loquaris? כי תענה: quum loqueris?id eſt,Quidnam confirmabit ſententiam tuam ſi tu loquaris,ô Eliphaz.

Poteram & ego similia vestri loqui: atque vtinam esset anima vestra pro anima mea, cõsolarer & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum super vos:

Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea, quasi parcens vobis.

Sed quid agam? Si loquutus fuero, nõ quiescit dolor meus: & si tacuero, non recedet à me.

Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum redacti sunt omnes artus mei.

Rugæ meæ testimoniũ dicũt cõtra me, & suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam, contradicens mihi.

Colligit furorẽ suũ in me, & comminans mihi, infremuit cõtra me dẽtibus suis: hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.

Aperuerũt super me ora sua, exprobrantes percusserunt maxillam meã, satiati sunt pœnis meis.

Conclusit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.

Ego ille quondam opulẽtus repẽte cõtritus sũ: tenuit ceruicẽ meã, cõfregit me, & posuit me sibi quasi ĩ signũ:

Circundedit me lanceis suis, cõuulnerauit lumbos meos, & non pepercit, & effudit in terra viscera mea.

Cõscidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas.

Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam.

Facies mea intumuit à fletu, & palpebrę meæ caligauerunt.

Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, quum haberem mũdas ad Deum preces.

Terra ne operias sanguinẽ meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.

Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.

Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus.

4 Etiam ego sicut vos loquerer: vtinam esset anima vestra loco
animæ meæ, societatem inirem vobiscum sermonibus, & mo-
uerem super vos caput meum:
5 Roborarem vos ore meo, & consolatio labiorum meorũ pro-
hiberet.
6 Si loquutus fuero, nõ prohibebitur dolor meus: si verò desie-
ro, quid à me recedet?
7 Verùm nunc fatigauit me, desolasti omnem congregationem
meam.
8 Et corrugasti me, in testem fuit, & surrexit in me macies mea,
in facie mea testificabitur.
9 Furor eius rapuit *me*, & odio prosequutus est me, frẽduit aduer
sum me dentibus suis: hostis meus acuit oculos suos contra me.
10 Aperuerunt aduersum me os suum, cum opprobrio percusse-
runt maxillas meas, simul aduersum me congregati sunt.
11 Tradidit me Deus mendaci, & per manus impiorum diuertere
fecit me è via.
12 Quietus eram, & contriuit me: arripuítque ceruicem meam,
& dissipauit me, & statuit me sibi in scopum.
13 Circundederunt me iaculatores eius, dissecuit renes meos, &
non pepercit, effudit in terram fel meum.
14 Confregit me cõfractione super confractionem, cucurrit ad-
uersum me sicut potens.
15 Saccum consui super cutem meam, & oneraui puluere cor-
nu meum.
16 Facies mea fœdata est ceu luto præ fletu, & in palpebris meis
vmbra mortis:
17 Ob nullam iniuriam in manibus meis, & oratio mea munda.
18 O terra, ne tegas sanguinẽ meũ, neque sit locus clamori meo.
19 Etiam nunc, ecce in cælis est testis meus, & testis meus in ex-
celsis.
20 Colloquutores mei amici mei, ad Deum stillat oculus meus.

Primum argumentum à resipiscentium benedictione.

4 Loquerer: ארברה loquar.i.loqui possim.q.d.possem & ego loqui more vestro. Vtinam esset anima, &c. לו יש נפשכם תחת נפשי
esse tanima,&c.Hebraismus,si talia pateremini qualia ego patior,adiungerẽ me vobis. Societatem inirem vo.serm. אחבירה עליכם במלים
.i.adiungerem me vobis sermonibus veracibus. 5 Et consolatio וניר & motio.i.sermo meus. Prohiberet. יחשך: diminueret.
sub.dolorem vestrum 6 Prohibebitur יחשך diminuetur. Si verò desiero, ואחדלה Ad verbum,& destitero.sub.loqui.
7 Fatigauit me, הלאני id est ad fatigationem vsque afflixit.sub.Deus. Desolasti omnem cong meã. השימות כל עדתי: sub.ô Deus,
desolasti totam familiam meam,quia liberi eius perierant.vel,omnes artus meos.siue membra.q.d.destitutus sum omni solatio intus & foris.
8 Et corrugasti me,in testem fuit, ותקמטני לעד היה .i.Rugis operuisti me, vnaquæque ruga fuit in testem. In rugas cutem meam con-
traxisti: quæ singulæ sunt testes afflictionis meæ. Et surrexit in me macies m. ויקם בי כחשי & extitit in me attenuatio mea.i.cœpit appa-
rere in corpore meo macies mea,ac palàm testatur me maximè fuisse afflictum à Deo. Testificabitur. יענה: Fut.Heb.pro præs.
9 Furor eius rapuit אפו טרף Ira eius rapuit.subaudi,instar feræ iratæ.Multis verbis describit vim afflictionis suæ. Acuit oculos suos
ילטוש עיניו .i.terribilibus oculis inspexit me. 10 Aperuerunt פערו sub.hostes mei.Hebraismus,Contumeliosè debacchati sunt in
me. Cum opprobrio בחרפה ignominiosè. 11 Quietus eram, שלו הייתי Tranquillus eram.Præt.Heb.per imperf.reddendum.
Et contriuit me: ויפרפרני & attriuit me.Alii,& dispersit me.i.nunc autẽ omnibus malis me obruit. Arripuitque ceruicẽ meam,&c.
ואחז בערפי וגו׳ id est fracta virtute ac potẽtia mea disiecit me, atque omnibus periculis,calumniis, & opprobriis exposuit me.Id est statuere in
scopum. 13 Dissecuit יפלח disrupit.sub.sagittis. Fut.Heb.pro præt. Effudit,&c. ישפך לארץ מררתי: .i.subinde grauius atque
grauius affligens,omnia mea concussit,etiam interiora mea crudeliter affecit. 14 Super confractionem, על פני פרץ Ad verbum,ante
conspectum confractionis.coram confractione,id est crebris confractionibus,ac sibi inuicem subsequentibus confregit me. Sicut potẽs.
כגבור: instar gigantis.vel,hominis potentissimi.vt scilicet perderet me. 15 Super cutem meam, עלי גלדי Dicitur cuticula illa vulne-
ribus inducta. Cornu meum. קרני: Pro capite accipit,id est multo puluere aspersi caput meum more lugentium.
16 Fœdata est ceu luto, חמרמרו Ad verbum,lutificata est,id est lutulenta facta est.solent enim lachrymis facies deturpari quasi luto in-
fectæ essent. Vmbra mortis: צלמות: id est caligo.hoc est,oculi mei cœperunt caligare. 17 Ob nullam iniuriam in manibus meis,
על לא חמס בכפי Ad verbum,Ob non iniuriam in manibus meis.i.quam admiserim. tanquã dicat, Hæc omnia mihi euenerunt præter culpam
vllã.Non quòd omnino sine peccato se asserat,sed sine tantis criminibus,pro quibus tanta patienda essent secundum consuetũ Dei ordinem.
Et oratio mea munda. ותפלתי זכה: quinimo oratio mea *fuit* munda nimirum è puro corde profecta.
18 O terra,ne,&c. ארץ אל תכסי דמי Subaudiendum aliquid,quale,Si est vt dicitis,O terra,&c.q.d.Si aliter esset,optem afflictionẽ meam
notam esse omnibus. Locus מקום vbi scilicet delitescere possit. 19 Etiam nunc, &c. גם עתה הנה בשמים עדי Nunc quoque
profectò in cælis est testis meus,id est Deus testis est innocentiæ meæ.q.d.Deum testor me innocentem ac integrum quidem esse, compa-
ratione pœnarum quas sustineo:sicut & Dauid,tametsi grauissima peccata admisisset,testatur nihilominus se ea crimina nõ cõmisisse quibus
accusabatur.Si est,inquit,iniquitas in manibus meis. 20 Colloquutores mei מליצי .i.Qui disceptatis mecum. Stillat דלפה Præt.
Heb.pro præs.stillat,sub.lachrymas,id est ad Deum lachrymas fundo,qui testis est innocentiæ meæ,non ad vos qui eam labefactare cupitis.

21 "Vtinā disputare possit vir cum Deo, sicut filius hominis cum amico suo.

22 Quia "anni numeri aduenient, & semitam, *qua* non reuertar, ambulabo.

Cap. XVII.

Contabescendo se patienter præstolari dicit.

1 S"Piritus meus corruptus est, dies mei succisi sunt, *proinde* "sepulchra mihi.

2 "*Istud non dicerem*, nisi illusores mecum *essent*, & in irritationibus eorum "commoratur oculus meus.

3 "Appone quæso, fideiussorem da mihi tecum, quis est "*qui* manum meam tangat?

4 Quia "cor eorū abscōdisti ab ītellectu, propterea "nō exaltabis

5 *Eum qui* blandiendi causa "renuntiabit cogitatus *suos*, sed oculi filiorum eius "consumentur.

6 "Profectò statuit me in parabolam populorum, "& *in* gehenna antea sum.

7 Et caligauit præ indignatione oculus meus, & cogitationes meæ vniuersæ *sunt* sicut vmbra.

8 "Stupebunt recti super hoc, & innocens "contra impium commouebitur.

9 "Retinuit tamē iustus viā suā, & mūdus manibus "addidit robur.

10 At verò omnes reuertimini, & venite quæso, "& non inueniam inter vos sapientem.

11 Dies mei transierunt, cogitationes meæ "euulsæ sunt, "cogitationes cordis mei

12 "Noctem in diem posuerunt, "lucem propinquam "à facie tenebrarum.

13 "Si expectauero *quod* sepulchrum *sit* domus mea, *&* in tenebris sternam lectum meum:

14 *Ac* "foueæ "dicam, Pater meus *es* tu: *&* vermi, Mater mea, & soror mea *es*:

Atque vtinā sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo.

Ecce enim breues anni trāseunt: & semitam, per quam nō reuertar, ambulo.

Cap. XVII.

Spiritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solùm mihi superest sepulchrum.

Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.

Cor eorum lōgè fecisti à disciplina, & propterea non exaltabuntur. B

Prædam pollicetur sociis, & oculi filiorum eius deficient.

Posuit me quasi in prouerbiū vulgi, & exemplum sum coram eis.

Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.

Stupebunt iusti super hoc, & innocens cōtra hypocritam suscitabitur.

Et tenebit iustus viam suam, & mūdus manibus addet fortitudinem. C

Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem.

Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum.

Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucem.

Si sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris straui lectulū meū: D

Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea & soror mea, vermibus.

21 Vtinam disputare possit, &c. ויוכח וגו׳ Ad verbū, Et arguat [disceptet] homo cū Deo, & filius hominis cum proximo suo. Obseruandum ו in duabus significationibus, pro Vtinam, & Vt, vel Sicut. 22 Anni numeri שנות מספר Hebraismus, pro paucis annis: quibus scilicet sum victurus. acsi dicat, Quia breui moriturus sum, & ea via mihi eundum est qua redire non licet ad hanc vitam.

IN CAPVT XVII.

1 Spiritus meus corruptus est, רוחי חובלה .i. Omnes vires meæ tam corporis quàm animi fractæ sunt. Sepulchra mihi. קברים לי: id est me mament. q. d. breui in sepulchrum iniiciar. 2 *Istud non dicerem*, Alii subaudiunt, Emoriar. vel, disperea nisi, &c. q. d. Dispeream si hæc dicerem nisi socii mei qui agunt mecum, studerent ac conarentur mihi imponere & illudere. nā volunt persuadere mihi, me esse peccatorem. Commoratur תלן Fut. Heb. pro præs. vel præterito. commoratus est. & dum illi irritarent me, cōmoratus est oculus meus. i. defixis oculis conspicatus sum imposturas eorum. 3 Appone quæso, שימה נא sub. cor tuū. i. aduerte quæso ô Deus. Qui manum meam tangat? לידי יתקע: Ad verbum, *qui* manu mea tangetur? id est contactu manus meæ pollicebitur mihi Deum disputaturum mecum, non homines illusores? 4 Cor eorum abscondisti ab intellectu, לבם צפנ משכל pro, abscondisti intellectum à corde eorum, id est carent communi sensu, hoc est stulti sunt. Non exaltabis. לא תרומם: Istud coniungitur sequenti versui.

5 Renuntiabit יגיד Alii per præsens vertunt, renuntiat. i. dicere solet quicquid venit illi in mentem. Consumentur. תכלינה: deficient. videndo interitum patris. 6 Profectò statuit me in parab. pop. והציגני למשול עמים Ad verbum, Et statuit me vt fabuletur populi, id est, fecit me fabulam vulgi. Et *in* gehenna antea sum. ותופת לפנים אהיה: Fut. Heb. pro præs. Id est (vt doctus inter Hebræos exponit) igne gehennæ ante mortem meam adiudicatus sum: quod aliis hominibus non contingit, qui post mortem, & non antea, gehennæ adiudicantur. Chaldæus paraph. & in gehēna intrinsecus ero. Alii, inquit idem, deducūt תופת à תוף, quod tympanū significat. acsi dicat, fuerūt læti de me antea, quemadmodum qui lætantur ad tympanum. Alii exponunt ארון dominum, siue principem: vt Dani. 3. a. 1, domini & præfecti prouinciarum. Ideo vertunt, & princeps antea eram. vel, qui princeps antea eram. q. d. profectò me nunc Dominus de fœlicitate & gloria præcipitatum, posuit in fabulam vulgi. 8 Stupebunt recti ישומו ישרים Quidam per præteritum vertunt, Obstupuerunt recti. id est homines pii ac probi, quòd videant pios tam seuerè tractari. Contra impium commou. על חנף יתעורר contra hypocritam. Iterum fut. pro præterito, vt alii vertunt, Innocentes commouentur contra peccatores, quòd videant eos impune degere, & cum aliis non affligi.

9 Retinuit tamen ויאחז Ad verbum, Et apprehendit. Quidam, Arripuit tamen. i. Tutus semper progreditur in via sua quam certò nouit bonam esse, Dominóque placentē. Addidit robur. יוסיף אומץ: auxit robur Fut. Heb. pro præs. vel præt. i. resumpsit vires. q. d. continuò seipso constantior factus, dedit operā munditiei 10 Et non inueniam, &c. ולא אמצא וגו׳ .i. ostendam neminē vestrum rectè dicere.

11 Euulsæ sunt, נתקו sublatæ sunt. abruptæ. sub. à me, vi ac violentia afflictionum scilicet. Cogitationes מורשי Ad verbum, possessiones. Sic dictæ cogitationes, quòd eas possideat cor. Hæc postrema pars huius versus iungitur sequenti versui.

12 Noctem in diem posuerunt, לילה ליום ישימו Noctem diem posuerunt. id est res lucidas reddiderunt obscuras, dubias & ancipites. Lucem propinquam אור קרוב lumen propinquum. id est quod in propinquo erat, hoc est auroram, sub. verterunt inquam in noctem. A facie tenebrarum. מפני חשך: propter tenebras. id est, propter tribulationes meas quæ sunt meræ tenebræ.

13 Si expectauero, &c. אם אקוה שאול ביתי id est Si expectauero donec moriar, & in tenebris, id est, sepulchro decumbam.

14 Foueæ לשחת sepulchro. Alii, corruptioni. Dicam, קראתי Ad verbum, clamaui, Pater meus es, Mater mea, & soror mea, verm. Subaudiendum ex præcedenti, clara inquam voce dicam, vel dico, vermi, Mater, &c. nihil enim homini familiarius & certius adest ac conuenit quàm mortalitas ac corruptio: vt nihil magis agnatum & affiue quàm parentes & fratres. Cohærent hæc sequenti versui.

Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meã quis considerat?

In profundissimũ infernum descendent omnia mea: putásne saltem ibi erit requies mihi?

Cap. XVIII.

RESpondens autem Baldad Suhites, dixit,

Vsque ad quem finem verba iactabitis? intelligite prius, & sic loquamur.

Quare reputati sumus vt iumẽta, & sorduimus coram vobis?

Qui perdis animam tuam in furore tuo, nũquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo?

Nónne lux impii extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius?

B Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quæ super eum est, extinguetur.

Arctabũtur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum:

Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.

Tenebitur planta illius laqueo, & exardescet contra eum sitis.

Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam.

C Vndique terrebunt eũ formidines, & inuoluent eum pedes eius.

Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius,

Deuoret pulchritudinẽ cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors.

Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eũ, quasi rex, interitus.

Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est, aspergatur in tabernaculo eius sulphur.

D Deorsũ radices eius siccentur, sursum autem atteratur messis eius.

Prou.2.d.22 ‖Memoria illius pereat de terra, & nõ celebretur nomen eius in plateis.

Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.

Non erit semen eius, neque proge-

15 Vbinam nunc erit "expectatio mea? & expectationem meam
quis videbit?
16 "Ad fulcra inferni "descendent "si simul in puluere "quies.

Cap. XVIII.

1 ET respondit Bildád ὁ Sunhites, ac dixit,
2 "Quousque ponetis fines sermonibus? "instruatis, & postea
loquemur.
3 Cur reputamur "vt iumentum, "sorduimus in oculis vestris?
4 "Qui laniat animam suam furore suo, nunquid propter te derelinquetur terra, "& transferetur rupes è loco suo?
5 Etiam "lux impiorum extinguetur, nec splendebit scintilla "ignis eius.
6 Lux "obscurabitur in tabernaculo eius, & lucerna eius super eũ
extinguetur.
7 "Arctabuntur gressus potentiæ eius, "& proiiciet eum consilium suum:
8 "Quia proiicietur in rete pedibus suis, & super rete ambulabit.
9 "Apprehẽdet calcaneũ laqueus, præualebit aduersus eũ prædo.
10 "Abscõdita est in terra pedica eius, & decipula eius super semitã.
11 Vndique "terrebunt eum terrores, "& dispergent eũ pedib9 suis.
12 Erit famelicũ "semẽ eius, "& euẽtus malus parabitur lateri eius.
13 "Deuorabit ramos cutis eius, deuorabit membra eius "primogenitus mortis.
14 "Abrũpetur è tabernaculo eius fiducia eius, "& incedere faciet
eum ad regem terrorum.
15 "Habitabit in tabernaculo eius, "eo quòd non *sit* ipsius, "spargetur super habitaculum eius sulphur.
16 "Deorsum radices eius arescẽt, & sursum excidetur ramus eius.
17 Memoria illius peribit è terra, neque *erit* nomen illi "in platea.
18 "Propellent eum è luce ad tenebras, & de orbe eiicient eum.
19 "Non *erit* filius illi, neque nepos in populo suo, & nullus super-

Baldad reprehẽdit Iob, quòd nõ audiat bene consulẽtes, & impii pœnas enarrat.

15 Expectatio mea? & expectationem meam תקותי ותקותי spes mea? & spem meam, &c. i. Quando tandem eueniet mihi à Deo quod polliceminis? id enim sors moribundi non sustinet. 16 Ad fulcra inferni בדי שאול .i. Vsque ad centrum terræ descendent expectationes, siue spes meæ. q.d. mihi serò succurrent. Plurali vtitur, quòd bis expectationem posuerit. Si simul אם יחד Ironica loquutio: intelligit enim, quum iam mortuo sit similis, spem vitæ non esse residuam. acsi dicat, nisi forte, Vel, scilicet quando nunc spes mea iacet, vbi tempus præterierit, descendet in sepulchrum, vt illic simul quietem reperiat.

IN CAPVT XVIII.

2 Quousque עד אנה sub. *loquuti*, ponetis, &c. Instruatis, תבינו instituatis. Ad verbum, intelligere faciatis. sub. nos. 3 Vt iumẽtum, כבהמה sub. vobis. i. similes pecoribus, stolidi & insensati. Sorduimus נטמינו sordescimus. i. viles videmur apud vos? Alii, stupidi sumus. i. videmur vobis stupidi. 4 Qui laniat animã suam טורף נפשו Tertia persona vtitur pro secunda, per contemptum. Tu qui es homo ille qui laniat, &c. i. qui supramodum torquet seipsum per impatientiam. Et transferetur rupes è loco suo? ויעתק צור ממקומו: .i. an propter te mutabit Deus communem & fixum operationis suæ ordinem? Alii vertunt, & transferet sese Deus de loco suo? q.d. an immutabilis Deus fiet tui causa mutabilis? 5 Lux אור .i. prudentia, sapientia, intelligentia, & consilium. Ignis eius. אשו: .i. eorum, siue cuiuslibet eorum. q.d. nec integrum splendorem assequetur tantilla eorum intelligentia ac prudentia. 6 Obscurabitur חשך obtenebrescet. i. vertetur in tenebras. q.d. destituentur consilio. Præt. Heb. pro fut. 7 Arctabuntur gressus potentiæ eius, יצרו צעדי אונו .i. Impedietur quominus eat quò ire posset. q.d. Nõ est facturus quæ facere vellet ac posset. Et proiiciet eum consilium suum: ותשליכהו עצתו: & amandabit à sese illum consilium eius. i. destituetur proprio consilio. 8 Quia proiicietur, &c. כי שולח וגו' Quia proiicietur rete in pedes eius. Vel, coiicientur in rete pedes eius. vt alterum ב redundet. i. Dei iudicio impius suis se studiis irretiet, & capietur laqueis infortuniorum vnde se eripere non poterit. 9 Apprehendet calcaneum יאחז בעקב Arripiet calcaneum. sub. eius. i. illaqueabitur. 10 Absconditа est in terra טמן בארץ Per quam scilicet ambulauit. Quidam vertunt per futurum, abscondetur. q.d. dum minimè cogitabit, se imprudenter coniiciet in laqueos, ac decipietur. 11 Terrebunt eum terrores, בעתוהו בלהות obstupefacient eum formidines. i. Nusquam tutus erit. Et dispergent eum והפיצוהו & diffugere facient illum. i. circa plurima incertus vagabitur. 12 Semen eius, אונו Ad verbum, virtus eius. i. liberi, quòd soleant eos gignere dum valent viribus. Et euentus malus, &c. ואיד נכון וגו' & confractio erit parata costæ illius. i. ipsimet. q.d. liberi eius ad extremam paupertatem redigentur, & ipsemet variis malis afficietur. 13 Deuorabit ramos cutis eius, יאכל בדי עורו .i. Absumet cutem eius. Primogenitus mortis. בכור מות: Ita vocat grauissimam ægritudinem, lethalium morborum grauissimum. q.d. ipse cum sua posteritate erit obnoxius grauissimis morbis. 14 Abrumpetur, &c. ינתק וגו' Vi scilicet auelletur de tentorio eius [.i. ex ædibus] spes eius. hoc est, Exterminabuntur liberi & opes eius in quibus cõfidebat. Et incedere faciet eum, &c. ותצעידהו וגו' & deducet eum [sub. consilium ipsius] ad regem terrorum. i. ad grauissimum terrorem. q.d. proprio consilio deueniet in potestatem rei maximè terribilis. 15 Habitabit תשכן sub. formido, siue pauor. q.d. In domo eius erit perpetuus terror. Eo quòd non *sit* ipsius, מבלי לו sub. sed ex rapina factum. Spargetur, &c. יזרה וגו' .i. habitaculum eius peribit igne. 16 Deorsum radices eius, &c. מתחת שרשיו יבשו .i. humidum illud radicale exarescet, & posteri eius interibunt. 17 In platea. על פני חוץ: Ad verbum, super faciem plateæ. i. in terris. q.d. nihil nominis eius relinquetur apud posteros. 18 Propellent eum יהדפוהו sub. afflictiones, morbi, & aliæ calamitates, è lumine fœlicitatis & gaudii ad tenebras intolerabilium ærumnarum: & tandem de orbe terrarum, hoc est de mundo eiicient illum. 19 Non *erit* filius illi, &c. לא נין לו וגו' Morietur sine filiis, & nepotibus, nihil honoris, gloriæ, nominis, vel officii conferendo genti suæ: & de progenie ipsius nemo domicilia eius inhabitabit.

ſtes in habitationibus eius.
´Super die eius obſtupeſcent ´poſteri,& maiores apprehendent 20
pauorem.
Sanè ´hæc *ſunt* habitacula iniqui, & iſte locus eius qui nõ nouit 21
Deum. Cap. XIX.

Iob flagella ſua & miſerias deſcribens, aſſerit ſe non ob impietatem eas pati.

ET reſpondit ℵliób,ac dixit, 1
Quouſque *tandem* dolore afficietis animam meam,´& conte- 2
retis me ſermonibus?
Iam´decem vicibus pudore affeciſtis me,non erubeſcitis,´per- 3
fricuiſtis frontem mihi.
´Sed eſto ſanè errauerim, mecum´moretur error meus. 4
Si verò ſanè aduerſum me´magnificaueritis, & arguendo addu 5
catis aduerſum me opprobrium meum:
Scitote nũc quòd Deus´peruertit me,´qui rete ſuum aduerſum 6
me circunduxit.
En clamabo´iniuriam,´& non exaudiar: vociferabor,& non *erit* 7
iudicium.
´Semitam meam circũſepſit, & non tranſibo,& ſuper ſemitas 8
meas poſuit tenebras.
´Gloriam meam mihi detraxit,& abſtulit coronã capitis mei. 9
´Deſtruxit me in circuitu,´& abii,´recederéque fecit ſicut arbo- 10
ris,ſpem meam.
´Et ardere fecit contra me furorem ſuum, & reputauit me ſibi 11
quaſi *unum ex* hoſtibus ſuis.
Simul venerunt´exercitus eius,´& attriuerunt ſuper me viã ſuã, 12
& caſtrametati ſunt in circuitu tentorii mei.
Fratres meos à me´abduxit,´& noti mei ſanè alienati ſunt à me. 13

Dereliĉtus à propinquis.

´Deſierunt´propinqui mei,& noti mei obliti ſunt mei. 14
Inquilini domus meæ , & ancillæ meæ alienum reputauerunt 15
me,alienus fui in oculis eorum.
Seruũ meũ vocaui,& non reſpondit,´ore meo deprecabar illũ. 16
´Spiritus meus alienus factus eſt vxori meæ, 17

nies in populo ſuo, nec vllæ reliquiæ in regionibus eius.
20 In die eius ſtupebunt nouiſſimi,& primos inuadet horror.
21 Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui, & iſte locus eius qui ignorat Deum.
Cap. XIX.
1 REſpondens autem Iob,dixit,
2 Vſquequo affligitis animam meã, & atteritis me ſermonibus?
3 En decies confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me.
4 Nempe etſi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.
5 At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis:
6 Saltem nunc intelligite quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.
7 Ecce, clamabo vim patiens, & nemo audiet: vociferabor,& non eſt qui iudicet.
8 Semitam meam circunſepſit, & trãſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit.
9 Spoliauit me gloria mea,& abſtulit coronam de capite meo.
10 Deſtruxit me vndique, & pereo,& quaſi euulſæ arboris abſtulit ſpem meam.
11 Iratus eſt contra me furor eius, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.
12 Simul venerunt latrones eius,& fecerunt ſibi viã per me,& obſederunt in gyro tabernaculum meum.
13 Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quaſi alieni receſſerũt à me.
14 Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant,obliti ſunt mei.
15 Inquilini domus meæ , & ancillæ meæ ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorũ.
16 Seruum meum vocaui, & non reſpondit,ore proprio deprecabar illũ.
17 Halitum meũ exhorruit vxor mea,

20 Super die eius על יומו .i.ob caſum & interitum eius. Poſteri,& maiores אחרונים וקדמנים .i.nepotes,& priores.
21 Hæc *ſunt* habitacula iniqui, אלה משכנות עול .i. Certè talia contingunt hominibus iniquis,& qui Deum ignorant.

IN CAPVT XIX.

2 Et contereitis me ותדכאונני .i obtundetis me verbis,& non veris argumentis.
3 Decem vicibus עשר פעמים hoc eſt pluries,aut ſatis ſupérque. Perfricuiſtis frontem mihi. תהכרו לי: Ad verbum,indurati eritis.pro indurati eſtis.i.induraſtis facies veſtras contra me.hoc eſt,vt oſtendatis me iniquum & impium. Ita doctus inter Hebræos. Alii,obſtupeſcitis mihi. Alii,admiramini de me. 4 Sed eſto ſanè errauerim, ואף אמנם שגיתי Ad verbum,Et etiam certè errauì. Moretur תלין Ad verbum,morabitur.vel, pernoctabit.i.permaneat.q d.quid ad vos?nemini præterquam mihi,error meus oberit.
5 Magnificaueritis, תגדילו magnificetis. ſub. errorem meum.i.pergatis errorem meum exaggerare,& concludatis me dignum eſſe opprobrio,& tantam promeruiſſe afflictionem. 6 Peruertit me, עותני peruerteret me.i.iniquè ageret mecum ſi ita res haberet vt vos dicitis. Qui rete ſuum,&c. ומצודו וגו׳ Ad verbum,& rete ſuum.pro,nempe qui circunduxit rete ſuum aduerſum me vt me capiat.q.d. qui me ſumma calamitate inuoluit. 7 Iniuriam, חמס ſub.mihi fieri.iniuria ſub.mihi fit. Et non exaudiar: ולא אענה & nemo erit qui mihi reſpondeat.i.non habebo reſponſum. Et non *erit* iudicium. ואין משפט: .i.nemo vindicabit [vel,nemo eſt qui vindicet] iniuriam meam. 8 Semitam meam,&c. ארחי וגו׳ .i.ſemitam qua mihi ambulandum erat,intercluſit,vt non liceat mihi vltrà progredi, & ſemitis meis tenebras offudit.q.d.omnem mihi viam euadendi præcluſit. 9 Gloriam meam,&c. כבודי וגו׳ Gloriam ſuam vocat opes:vt Coronam capitis,liberos.q.d.ſpoliauit me opibus meis,& liberos meos mihi abſtulit.
10 Deſtruxit me in circuitu, יתצני סביב Ad verbum, Auulſit me in circuitu.Metaphora ab arbore quæ ſolet perire ſi omni ex parte effodiatur radix eius.In circuitu,id eſt omni ex parte. Et abii, ואלך .i.diſperii. Recederéque fecit,&c. ויסע כעץ תקותי: abiréque fecit ſicut *ſpem* arboris *euulſæ* ſpem meam.ſiue expectationem.i.vt nullam ſpei fiduciam mihi reliquerit denuo ſuccreſcẽdi, velut ſi quis radicitus arborem euellat 11 Et ardere fecit ויחר Et excandeſcere fecit.i.ſuccendit, 12 Exercitus eius, גדודיו copiæ eius.ſub.contra me.i.exercitus tribulationum immiſſarum ab eo. Et attriuerunt ſuper me viam ſuam, ויסולו עלי דרכם .i.reddiderunt tritam viam ſuam, tam frequenter inuaſerunt me.Quidam Hebræorum exponunt,calcauerunt corpus meum,quemadmodum quiſpiam calcat viam.
13 Abduxit, הרחיק ſubmouit.Ad verbum,elongare fecit. qui tamen omnium maximè mei miſereri , condolere mihi , ac me conſolari debuerant. 14 Deſierunt חדלו ſub.me conſolari & viſitare. Propinqui mei, קרובי Affines ac etiam vicinos intelligit. Et noti mei ומיודעי & neceſſarii mei[vel conſanguinei,aut cognati]obliti ſunt amicitiarum erga me.
16 Ore meo deprecabar illum. במו פי אתחנן לו: Subaudiunt quidam ו pro Quanuis,ac vertunt,Quanuis ore meo illum deprecarer. Sing. pro plur.ſeruos meos. Verti poteſt per præſens,Seruos meos voco,& non reſpondent,tametſi illos deprecor.
17 Spiritus meus,&c. רוחי וגו׳ Spiritus meus ab alie iatus eſt ab vxore mea.i. Videtur vxor mea receſſiſſe ab amore coniugali. Alii,ſpiritum pro halitu accipiunt,tanquam vxor abhorruerit ab eius halitu fœtido.

& orabam filios vteri mei.

Stulti quoque despiciebant me:& quum ab eis recessissem,detrahebant mihi.

Abominati sunt me quondam consiliarii mei: & quem maximè diligebam,aduersatus est mihi.

Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meũ, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.

Miseremini mei, miseremini mei, saltẽ vos amici mei, quia manus Dei tetigit me.

D Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?

Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? quis mihi det vt exarentur in libro.

Stylo ferreo, & plumbi lamina, vel certè sculpantur in silice?

Scio enim quòd redemptor meus viuit,& in nouissimo die de terra surrecturus sum:

Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum:

Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei cõspecturi sunt, & nõ alius. reposita est hæc spes mea i sinu meo.

Quare ergo nunc dicitis,Persequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum?

Fugite ergo à facie gladii,quoniam vltor iniquitatis gladius est: & scitote esse iudicium.

Cap. XX.

R Espondẽs autem Sophar Naamathites,dixit,

Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur.

Doctrinam qua me arguis audiam,

'& deprecabar illam propter filios vteri mei.
18 Etiam iniqui'despexerunt me:*si*'exurgam, statim loquuntur
contra me.
19 Abominati sunt me omnes viri'secreti mei:& quos dilexi,versi
sunt in me.
20 'Cuti meæ & carni meæ adhæret os meum, & seruatus sum in
cute dentium meorum.
21 Miseremini mei, miseremini mei,vos amici mei, quia manus
Dei tetigit me.
22 Quare persequimini me'sicut Deus,'& carne mea non saturamini?
23 'Vtinam nunc scriberentur sermones mei,vtinam in libro describerentur:
24 *vtinam inquam* stylo ferreo,'aut *in* plumbo, *aut certè*'in perpetuum, in
saxo sculperentur.
25 Ego quoque noui redemptorem meum esse viuẽtem,'& nouissimum *qui* super terram surget.
26 'Ac post pellem meam contriuerunt istud, & ex carne mea videbo Deum.
27 Quem ego visurus sum'mihi, & oculi mei'conspecturi sunt, &
non'alienus:'defecerunt renes mei in sinu meo.
28 'Quin dicitis, Quare'persequemur eum,'quum radix rei inuenta sit in me?
29 Timete vobis'à facie gladii,'quoniã ira *ex* iniquitatibus gladii,
'vt sciatis *fore* iudicium.

Cap. XX.

1 R Espondit autem Sophár Nayamathites,ac dixit,
2 Profectò cogitationes meæ'respondere faciũt me,'& quòd
sentiam in me
3 'Correctionem ignominiæ meæ *quam* audiui,

Vaticiniũ Iob de generali resurrectione.

Hic dicit Sophar impios in hoc mundo florere, sed ad tempus.

Et deprecabar illam,&c. וחנותי וגו׳ vt scilicet opem mihi ferret,propter,&c. Alii,ו pro Quanuis accipiunt,ac vertunt,Quanuis studeam
gratificari *illi* propter filios ventris mei. Vel,Quanuis gratificatio mea *sit erga illam* propter filios vteri mei.i. vt ex ea suscipiam liberos. q.d. In
summa,omnia mihi aduersantur,& abominantur me. 18 Despexerunt מאסו Præt.Heb.pro præs.spernunt.aspernantur me.
Exurgam, אקומה Quidam vertunt futura ista per præsens,surgo[vel,exurgo]& loquuntur contra me.i.si accingam me ad aliquod opus agendum,ipsi obloquuntur mihi,ac conuitiantur. 19 Secreti mei: סודי .i.quotquot olim mihi erant à secretis. Verti possunt hæc
præterita per præsens, Abominantur,&c. 20 Cuti meæ,&c. בעורי וגו׳ Sing.pro plur. Pergit ab vna miseria ad aliam,Cuti meæ &
carni meæ hærent ossa mea.i.pauxillum carnis est inter cutem & ossa:sola cutis qua teguntur radices dentium meorum,remansit integra. q.d.
redactus sum ad summã maciem. 22 Sicut Deus, כמו־אל Potest exponi,sicut illi,vt sit אל pro אלה.& sicut illi.sub.alii,quorum suprà
meminit. Et carne mea,&c. ומבשרי וגו׳ q.d.desinite me mordere & calumniari:abundè calũniati estis me,eius nunc saturi esse deberetis.
23 Vtinam nunc scriberentur sermones mei, מי־יתן אפו ויכתבון Ad verbum,Quis det nunc,& scribentur,&c.q.d. Tantum abest vt quæ
dico,putem esse falsa,vt optem ea fieri immortalia,& durare illorum memoriam in æuum longissimum.
24 Aut *in* plumbo, ועופרת .i.in lamina plumbi. In perpetuum, לעד in æternum.i.ad perpetuam rei memoriam,in lapide durissimo,siue in materia incorruptibili sculpantur. 25 Et nouissimũ *qui* super terram surget. ואחרון על־עפר יקום:]& nouissimum *qui* super
terrã consistet.i.& futurus omniũ nouissimus,in sempiternũ victurus. Alii,& *quòd* in nouissimo *die* super terrã surget.sub.ad iudiciũ vniuersale,
simul omnium hominũ corpora suscitaturus. 26 Ac post pellẽ meã,&c. ואחר עורי וגו׳ Locus obscurus,in quo multa subaudienda,
vt intelligatur. Ac post pellem meam *perforatam,ac dolores meos qui* contriuerunt istud *os*:[sing.pro plur.i.hæc ossa mea]& à carne mea[.i.post carnem meam attritam,hoc est post afflictionem perpessam in carne mea]videbo Deum. Alii,& in carne mea[.i.in eadem carne in qua resurrecturus sum]videbo Deum. Alii exponunt, Et post pellem meam *contritam, uermes* contriuerunt hanc *carnem* meam. Alii, post pellem meam.i.
post illud quod est sub pelle mea,hoc est post frustum istud carnis,aut ossis.quod scilicet manu apprehendens,illis ostendebat. Alii,Et [.i.Nihilominus]post pellem meam *perforatam,dolores mei* fregerunt istud *os*:& ex carne mea videbo Deum.i.ex afflictione perpessa in carne mea,video plagam Dei.hoc est deprehendo Deum esse qui me affligat:ne puteris me illum ignorare.
deo plagam Dei.hoc est deprehendo Deum esse qui me affligat:ne puteris me illum ignorare. Conspecturi sunt ראו visuri sunt. Præt.Heb.pro fut.
27 Mihi, לי Id est,in bonum meum & salutem meam eius conspectu fruar. Defecerunt,&c. כלו וגו׳ *quanuis* defecerunt renes mei in sinu meo.i.quum tamen defecerint vires corporis mei intra me.hoc est,quanuis iam sim in summa afflictione.
Alienus: זר alius,sub.pro me,sed ego ipse. Persequemur נרדוף Vel,per præsens,persequimur.
28 Quin dicitis, כי תאמרו Ad verbum,Quare dicetis.pro, Quin potius dicitis. ושורש דבר נמצא־בי: Ad verbum,& radix rei inuenta est in me i.quum veritas ipsa inueniatur in me.
Quum radix rei inuenta sit in me? Ad verbum,& radix rei inuenta est in me.i.quum veritas ipsa inueniatur in me.
hoc est,quum reuera sim innocens.q.d.Cur non potius dicitis apud vos,Iam satis afflximus eum:quum ipsa rei veritas inueniatur apud me.
29 A facie gladii, מפני חרב .i.à gladio.hoc est,Caucte ne in iudicium Dei graue incidatis. Quoniam ira *ex* iniquitatibus gladii,
כי־חמה עונות חרב quoniam irritatio[prouocatio ad iram,]*est ex* iniquitatibus gladii.i.quæ gladio puniri solent. Vt sciatis *fore* iudicium.
למען תדעון שדין: Subaudiendũ aliquid,sic,*hoc dico* vt sciatis *fore aliquando* iudicium,quo scilicet punietur tale peccatum.vel,homines esse obnoxios iudicio Diuino. Aut,vt sciatis fore aliquando aliquem,nempe Deum,qui iudicabit istud peccatum.

IN CAPVT XX.

2 Respondere faciunt me, ישיבוני .i.cogunt me respondere.q.d.Dum varia cogito,animus meus qui erumpere gestit,me huc cogit vt tibi respondeam. Et quòd sentiam in me. ובעבור חושי בי: Hæc posterior pars versus cohæret principio sequentis,Et propterea quòd sentiã in me correptionem,&c. Alii,& propter *alia multa* sentio in me correptionẽ,&c. Alii,& propterea[ob id.vel,propter *alia multa*] festinatio mea est in me.i.dum loquuturo mihi incidunt multa,continere non possum quin festinatione quadam sermonem tuum interrumpam.
3 Correctionem ignominiæ meæ *quam* audiui, מוסר כלמתי אשמע Fut.Heb.pro præt. Castigationem opprobrii mei *quam* audiui.sub.à te,
.i.quòd me malè habeat correptio illa tua qua me opprobrio affecisti.

'& spiritus intelligentiæ meæ respondere me facit.
Nónne hoc nosti *quod* à seculo *est*, *&* ex eo tẽpore quo posuit *Deus* 4
hominem super terram?
videlicet exultatio impiorum est 'de propinquo, & lætitia hypo- 5
critæ 'ad momentum.
'Si ascenderit vsque in cælum sublimitas eius, & caput eius nu 6
bem attigerit:
Attamen instar stercoris sui in sempiternum peribit, vidẽtes eum 7
dicent, Vbinam est?
Instar somnii auolabit, & non inueniet eum, '& recedet 'sicut vi 8
sio nocturna.
Oculus 'videbit eum, & non addet, nec vltrà intuebitur eum lo- 9
cus eius.
Filii eius 'placabunt pauperes, & manus eius reddent quod 10
rapuit.
Ossa eius repleta sunt 'occultis eius, '& cum eo super terram re- 11
quiescet.
Si 'dulcescet in ore eius malum, *&* 'absconderit illud 'sub lin- 12
gua sua:
'*Et* pepercerit illi, neque dereliquerit illud, 'sed retinuerit illud 13
in medio palati sui:
'Panis eius in visceribus eius immutabit sese, 'fel aspidum in 14
interioribus eius.
'Substantiam *quam* deglutiuit, euomet, 'de ventre eius expellet 15
eam Deus.
'Venenum aspidum suget, *aut* occidet eum lingua viperæ. 16
'Non videbit riuulos *&* flumina torrentium, mellis & butyri. 17
'Restituet laborem, & nõ deglutiet 'iuxta substãtiam permuta- 18
tionis suæ, 'neque exultabit.
'Quia attriuit, reliquit pauperes: domum rapuit, & non 'ædifi- 19
cauit illam.
'Certè nõ agnoscet quietum in ventre suo, 'de desiderabili suo 20
non seruabit.

& spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.
4 Hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram,
5 Quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.
6 Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit:
7 Quasi sterquilinium in fine perdetur, & qui eum viderant, dicent, Vbi est?
8 Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna. B
9 Oculus qui eũ viderat, non videbit: neque vltrà intuebitur eũ locus suus.
10 Filii eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum.
11 Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.
12 Quũ enim dulce fuerit in ore eius malum, abscõdit illud sub lingua sua:
13 Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.
14 Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.
15 Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.
16 Caput aspidum suget, & occidet eũ lingua viperæ. C
17 Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.
18 Luet quæ fecit omnia, nec tamẽ cõsumetur: iuxta multitudinẽ adinuentionum suarum, sic & sustinebit:
19 Quoniã confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & non ædificauit eam.
20 Nec est satiatus vẽter eius: & quũ habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. Eccles. 5.c.11

Et spiritus intellig. &c. ורוח מבינתי יענני: .i. ad hoc autem impellor, quòd existimem me satis habere doctrinæ atque eruditionis vt tibi respondeam. 5 De propinquo, מקרוב à propinquo. sub. tempore. i. à paruo tempore. ad præteritum tempus refertur. q.d. non diu est quòd ea fœlicitate fruitur. Alii, citò. sub. finiatur. i. quòd vana sit. & ita Chaldæus paraph. Ad momentum. עדי־רגע: ad punctum temporis. sub. duret. 6 Si ascenderit, &c. אם־יעלה וגו' .i. Siquando summa dignitate & honoribus huius mundi euehatur hypocrita, siue impius: ita vt in orbe nihil præstãtius videatur. 8 Et recedet וידד & remouebitur. sub. à memoria hominum. Sicut visio nocturna. כחזיון לילה: sicut visio noctis. quæ quum videtur, apparet aliquid esse: sed euigilante somniatore nihil apparet.
9 Videbit eũ, שזפתו Præt. Heb. pro fut. vidit. i. Oculus qui viderit eũ, amplius non videbit: nec vltrà cõspicietur in loco vbi habitabat.
10 Placabunt pauperes, ירצו דלים obsequentur pauperibus. i. gratiam & fauorem tenuis fortunæ hominum ambibunt.
11 Occultis eius, עלומיו sub. peccatis. Alii, adolescentia ipsius. i. peccatis quæ commisit tempore adolescentiæ suæ. Et cum eo, &c. ועמו וגו' & apud eum in puluere iacebit. sub. iniquitas ipsius. i. non deseret iniquitates suas, sed morietur in eis.
12 Dulcescet תמתיק dulce fuerit. Sub lingua sua: תחת לשונו: quẽadmodũ scilicet res dulces ac delicatas sub lingua nostra abscõdere solemus. 13 *Et* pepercerit illi, יחמול עליה .i. Et ita sinat ipsum. Sed retinuerit illud in medio palati sui. וימנענה בתוך חכו: Ad verbum, & prohibebit illud [.i. cohibuerit, vel continuerit] in medio gutturis sui, siue intra fauces suas. vt scilicet eo diutius delectetur. hoc est, si tantopere placuerit illi malum, quantopere res dulces ac delicatæ placent delicato palato.
14 Panis eius in visceribus eius לחמו במעיו Cibus eius in ventre eius. i. Cibus ille qui prius videbatur illi salubris, vbi descenderit in stomachum eius, vertetur siue immutabit sese in contrariam naturam: hoc est, fiet illi noxius & insalubris. Fel aspidum, &c. מרורת פתנים בקרבו: .i. cibus ille erit illi venenum lethale intra illum. hoc est malum illud quo tantopere delectabatur, tandem vertetur illi in inextricabilem perniciem & interitum. 15 Substantiam, &c. חיל וגו' Ad verbum, Facultates deuorauit, & euomet eas. i. Diuitias quas illicitis studiis immodicè assequutus est, suo illas tempore restituere cogetur. De ventre eius expellet eam Deus. מבטנו ירשנו אל: q.d. impius non fruetur illis. 16 Venenũ aspidum suget, ראש־פתנים יינק .i. Hauriet venenum quo morietur. vel, Esca eius vertetur in venenũ.
17 Non videbit riuulos, &c. אל־ירא בפלגות וגו' .i. Non videbit abundantiam rerum omnium suauium ac delicatarum. q.d. Omnia facit vt res assequatur suaues: quas tamen nunquam assequetur. 18 Restituet laborem, & non deglutiet משיב יגע ולא יבלע Restituet laborem *suum*, & non deuorabit *illum*. i. non fruetur labore suo. vel, Restitutionem faciet ex opibus suo labore partis, nec fruetur illis. Iuxta substantiam, &c. כחיל תמורתו iuxta opes permutationis suæ. i. iuxta mensuram facultatum quas rapina ac furto abstulit ab aliis, & quas debebat restituere. Neque exultabit. ולא יעלוס: neque gaudebit. i. non fruetur labore suo.
19 Quia attriuit, reliquit pauperes. כי רצץ עזב דלים .i. Res aliorum attriuit adeò vt eos ad paupertatem redegerit. Ædificauit illam. יבנהו: Fut. Hebr. pro præt. i. & quia domos rapuit quas non ædificauerat.
20 Certè non agnoscet quietum כי לא ידע שלו Certè non agnoscet tranquillum. i. sanum quippiam. q.d. sentiet ægritudines mirabiles in corpore suo. De desiderabili suo בחמודו .i. nec aliquid eorum quæ habet in deliciis, seruabit sibi.

21 Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis ei⁹.

22 Quum satiatus fuerit,arctabitur,æstuabit,& õnis dolor irruet super eũ.

D 23 Vtinam impleatur vẽter eius, vt emittat in eum irã furoris sui,& pluat super illum bellum suum.

24 Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.

25 Gladius eductus,& egrediens de vagina sua,& fulgurans in amaritudine sua:vadent, & venient super eũ horribiles.

26 Omnes tenebræ abscõditæ sunt in occultis eius:deuorabit eum ignis qui non succenditur:affligetur relictus in tabernaculo suo.

27 Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum.

28 Apertum erit germẽ domus illius, detrahetur in die furoris Dei.

29 Hæc est pars hominis impii à Deo, & hæreditas verborum eius à Domino. Cap.XXI.

1 Respondens autem Iob,dixit,

2 Audite quæso sermones meos,& agite pœnitentiam.

3 Sustinete me, vt & ego loquar: & post mea,si videbitur,verba,ridete.

4 Nunquid contra hominem disputatio mea est,vt meritò non debeam contristari?

5 Attendite me,& obstupescite,& superponite digitum ori vestro.

6 Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, & concutit carnem meã tremor.

Ierem.12.a.1 abac.1.a.3

7 Quare ergo impii viuunt,subleuati sunt,confortatique diuitiis?

8 Semẽ eorum permanet coram eis, propinquorum turba,& nepotum in conspectu eorum.

B 9 Domus eorum securæ sunt & pacatæ,& non virga Dei super illos.

10 Bos eorum concepit, & non abortiuit:vacca peperit, & non est priuata fœtu suo.

″Non est quod reliquum sit ad comedendũ illud,propter ea″nõ
multiplicabitur bonum eius.
″Quum replebitur sufficientia eius,angustia erit illi, omnis ma
nus iniqui inuadet eum.
″*Quum* fuerit *ei* ad replendum ventrem suum, immittet in eum
Deus iram furoris sui,&pluet super eum, *etiam* in carnem eius.
″*Quum* fugerit ab armis ferreis, exterminabit illum arcus æreus.
″Educet,&exibit è pharetra,& resplendebit felle illius: venient
super eum terrores.
″Omnes tenebræ absconditæ *sunt* occultis illius, deuorabit eum
ignis″nõ sufflatus:conteretur superstes in tabernaculo eius.
Detegent cæli iniquitatem eius,& terra″stabit contra illum.
″Demigrabit germẽ domus illius,″*instar fluuiorum* effusorum in die
furoris eius.
″Hæc est portio hominis impii à Deo,& hæreditas sermonis e-
ius de Deo. Cap.XXI.

Respondit autem Iiób,& dixit,
″Audite audiẽdo sermonem meum,& erit istud cõsolatio-
nes vestræ.
Ferte me,& ego loquar,& postquã loquutus fuero″subsannes.
Nunquid ego ad hominem″sermonem meũ?″quòd si,quare nõ
″angustiis afficietur spiritus meus?
Respicite ad me″& obstupescite,& ponite manum super os.
″Siquando recordor,″tunc terreor,& apprehendit carnem me-
am tremor.
Cur impii″viuunt,senescunt,etiam″pollent opibus?
Semen eorum″stabile est in conspectu eorum cum ipsis,& ger-
mina eorum″in oculis ipsorum.
In domibus eorum *est* pax″à timore,″nec *est* virga Dei super eos.
Bos eius″grauidat, & non″perdit semen:″parit vacca eius,& non
abortit.

Impiorum prosperitatem Iob enarrat. Sic autẽ argumẽtatur, Si iustitia Dei postulat vt neminẽ affligat,nisi aliquo scelere meritus sit:postulat etiam vt nullum sceleratũ impune dimittat. Sed multi impii fœlicissimè viuunt. Quomodo igitur concluditis me impiũ,quòd affligar?

21 Non est quod reliquũ sit ad com.il. אין שריד לאכלו Nihil reliquũ est quod comedatur.sub.quia omnia deuorauit. Nõ multiplicabitur לא יחיל Ad verbũ,nõ parturiet.i.non faciet fructũ,non multiplicabitur. Alii exponunt, יצליח prosperabitur.vel,proficiet.i.bona eius nõ cedent illi prosperé. 22 Quum replebitur,&c. במלאות שפקו .i. Quum satis habebit ad vitam suam tuendam,arctabitur, vel angustiabit sese,siue in angustias incidet,manus illius qui paratus est ad iniuriam inferẽdam,inuadet eum.q.d.Ex omni loco adueniet illi molestia. 23 *Quum* fuerit,&c. יהי למלא וגו' Ad verbum,Erit ad implendum ventrem,&c.i.Si fuerint opes in domo eius quibus vtatur ad luxum,immittet Deus aduersus eum iram suam feruentem,& pluet super eum infinita mala,etiam super corpus eius. hoc est,perdet eum horrendis afflictionibus & morbis grauibus corporis. 24 *Quum* fugerit,&c. יברח וגו' Ad verbum,Fugiet ab armis ferri, abire faciet eum[exterminabit eum]arcus chalybis. vel,æris.i.Siquando fugiat armaturam ferream,tollet eum de medio arcus chalybeus.i. Si vnam effugerit calamitatem, incidet continuò in aliam.q.d.Iudicium Domini effugere non potest impius.
25 Educet,& exibit שלף ויצא Præt.Heb.pro fut.multa subaudienda,Extrahet,siue educet.sub.aliquis sagittam,quæ egressa fuerit è pharetra,vt ea feriat illum:quæ vt transmissa fuerit in corpus eius impii,resplendebit felle eius:atque ita euenient illi terrores mortis,quum scilicet sentiet se morti proximum. Doctus inter Hebræos ad sagittam refert, Extrahetur[siue Educetur]& exibit,sub.sagitta eiaculata ex arcu illo chalybeo,& transmissa in corpus eius[& extracta è corpore illo]fulgebit *tincta* felle illius,&c.
26 Omnes tenebræ,&c. כל חשך וגו' .i.Omnia mala manent illum propter occulta peccata eius. Non sufflatus: לא נופח .i.qui follibus non excitatur,hoc est non artificialis,sed è cælo missus. 27 Stabit contra illum. מתקוממה לו: stat contra illum. Alii,aduersaria erit illi.i.insurget aduersus illum. 28 Demigrabit germen domus illius, יגל יבול ביתו Migrabit aliò germen domus illius. i.posteritas eius. *Instar fluuiorum* effusorum נגרות Ad verbum,effluentes,effusi. 29 Hæc est portio,&c. זה חלק וגו' .i.Hæc sunt quæ impius expectare debet à Deo pro mercede sua,& præmiũ eius impii,qui malè loquitur de Deo:hoc est quod reportat impius propter suas in Deum blasphemias.

IN CAPVT XXI.

2 Audite audiendo,&c. שמעו שמוע וגו' Hebraismus, Attentè audiatis quæ dicturus sum vobis,& hac attentione consolabimini me.i. id erit mihi vice maximæ consolationis. 3 Subsannes. תלעיג: sub.me,si voles.vel,subsannabis.Sing.pro plur. 4 Sermonem meum? שיחי sub.dirigo.i.Nunquid cum homine mihi sermo est? Quòd si, ואם sub.ita est vt Deum alloquar,quare,&c. Angustiis afficietur תקצר abbreuiabitur.i.quare non despondeam animum,tantam eius maiestatem veritus? 5 Et obstupescite, והשמו & obstupescant.sub.omnes. 6 Siquando recordor, ואם זכרתי Ad verbum,Et si memini.sub.afflictionis meæ. Tunc terreor, ונבהלתי tunc perturbor. 7 Viuunt,senescunt, יחיו עתקו Fut.& præt.Heb.pro præs.fœliciter degunt in hoc mundo,& ad senium perueniunt? Pollent גברו ad verbum,roborati sunt,pro, roborantur. 8 Stabile est in,&c. נכון לפניהם עמם rectum in conspectu eorum cum ipsis.vel conuerso ordine, cum eis in conspectu ipsorum.i.Liberi eorum in summa pace ac tranquillitate viuunt. In oculis ipsorum. לעיניהם: .i.apud eos sunt,& cum summo consensu viuunt. 9 A timore, מפחד sub.aliena.q.d.est secura tranquillitas. Nec *est* virga Dei super eos. ולא שבט אלוה עליהם: .i.nec punit eos Deus propter delicta. 10 Grauidat, עבר Præt.Heb.pro præs.imprægnat.sub.vaccas. Perdit יגעל Ad verbum,proiiciet.pro proiecit, siue proiicit.i.seminis guttam proiicit in matricem, & non extra,atque ita grauidam facit vaccam. Parit,&c. תפלט וגו' Futura Heb. pro præs.atque ita parit vacca eius,nec abortit.sub.vllo tempore.

11 Emittunt tanquam gregem paruulos suos,& nati eorũ saltãt.
12 Attollunt *vocem* quasi *ad vocem* tympani & citharæ, & exultant *tan quam* ad sonum organi.
13 Cõsumũt ĩ bono dies suos,&ĩ momẽto *ad* sepulchrũ descẽdũt.
14 Et dicunt Deo, Recede à nobis,& scientiã viarũ tuarũ nolumus.
15 Quid *est* Omnipotens, vt seruiamus ei? & quid proficiemus si oremus illum?
16 En non *est* in manu ipsorum bonum eorum, *propterea* consilium impiorum procul est à me.
17 Quoties lucerna impiorum extinguetur,& veniet super eos cõ tritio ipsorum, dolores distribuet in furore suo!

Eorũdem repentinum interitũ describit.

18 Erũt sicut palea corã vẽto,& sicut gluma quã suffuratur turbo.
19 Deus abscõdet filiis eius robur ipsius, reddat illi, & cognoscat.
20 Videant oculi eius confractionem suam, & de furore Omnipotentis bibat.
21 Quia quæ erit complacentia eius erga domum suam post se, quum numerus mensium eius truncatus sit?
22 Nunquid Deum docebit scientiam, & ipse excelsa iudicabit?
23 Iste morietur in fortitudine perfectionis suæ, totus quietus,& pacificus.
24 Vbera eius replebuntur lacte,& medulla ossa eius irrigantur.
25 Et ille morietur animo amaro, nec comedit in hilaritate.
26 Pariter *autem* super terram iacebunt,& vermis operiet eos.
27 En noui cogitationes vestras, & cogitationes quas aduersũ me iniquè cogitatis.
28 Quia dicitis, Vbi est domus principis? & vbi tabernaculum habitaculorum impiorum?

11 Egrediuntur quasi greges paruuli eorũ,& infantes eorũ exultãt lusibus.
12 Tenẽt tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi.
13 Ducunt in bonis dies suos,& in pũcto ad inferna descendunt.
14 Qui dixerũt Deo, Recede à nobis, & scientiã viarum tuarum nolumus. Malach.3.d.14
15 Quid est Omnipotens, vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illum?
16 Veruntamen quia non sunt in manu eorum bona sua,consilium impiorum longè sit à me.
17 Quotiẽs lucerna impiorum extinguetur,& superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris sui? C
18 Erunt sicut paleæ ante faciem venti,& sicut fauilla quã turbo dispergit.
19 Deus seruabit filiis illius dolorem patris, & quum reddiderit,tũc sciet.
20 Videbunt oculi eius interfectionẽ suã,& de furore Omnipotẽtis bibet.
21 Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? & si numerus mensiũ eius dimidietur?
22 Nunquid Deum docebit quispiam scientiam,qui excelsos iudicat?
23 Iste moritur robustus & sanus, diues & fœlix.
24 Viscera eius plena sũt adipe, & medullis ossa illius irrigantur.
25 Alius verò moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus.
26 Et tamen simul in puluere dormient,& vermes operient eos. D
27 Certè noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.
28 Dicitis enim, Vbi est domus principis? & vbi tabernacula impiorum?

11 Emittunt ישלחו Fut.Heb.pro præt. vel potius præs. Amandant à se.i.educunt è domo sua in vicos & plateas.q.d.magna illis est liberorum copia. Saltant. ירקדון: Fut.Heb.pro præs.saltitant.sub.præ lætitia more agnorum.

12 Attollunt *vocem*,&c. ישאו כתוף .i.Vociferantur.Futura Heb.pro præs. Quidam ב *beth* pro כ *caph* legentes,vertunt,Attollunt vocem ad *sonitum* tympani.Cui lectioni fauere videtur quod mox sequitur לקול in voce,siue ad vocem organi.

13 Consumunt in bono יבלו בטוב Fut.Heb.pro præs.in fœlicitate summa,& gaudio cõsumunt dies suos.Legitur & יכלו per ב *beth* finiẽt. Et in momento וברגע & in quiete.i.absque dolore & longa ægritudine,tempore quo morientur,descendent ad sepulchrum.ita ex doctis Hebræorum alter. *Ad* sepulchrum descendunt. שאול יחתו: *in* scrobem descendunt.i.demittũtur.à נחת descendit. Alii ab חתת contriuit,confregit,deducentes verbum istud,vertunt,in scrobe atteruntur.corrumpendi scilicet.i.in sepulchro corrumpuntur.

14 Nolumus. : לא חפצנו non optamus.non curamus.q.d.Videntur dicere Deo, Quid nobis commercii tecum est? non placet nobis nosse vias tuas.hoc est,voluntatis tuæ rationes. 16 En non *est* in manu ipsorum,&c. הן לא בידם טובם Certè non in manu ipsorũ, &c.i.Non est in potestate eorum fœlicitas qua fruuntur,vt eam in alterum seculum transportare possint secum. Cõsilium impiorum, &c. עצת רשעים רחקה מני: id est institutum talium hominum quanlibet iuxta hoc seculum fœlicissimorum,non mihi placet.

17 Quoties,&c. כמה וגו' Hoc dicit admiratiuè,O quoties fœlicitas improborum desinet esse, & eueniet illis pernicies quam meruerunt:quoties inquam dolores distribuet,Id est copiosè impertiet eis Deus iratus in eos?

18 Quam suffur. גנבתו Præt.Heb.pro præs.surripit i.sufflat.q.d. Impii veloci interitu à tempestate iræ Domini proiiciuntur. Ad verbum,suffurantur eam. 19 Deus abscondet,&c. אלוה יצפן וגו' Subaudienda nonnulla, *Tu dicebas*, Deus abscondet [recondet] filiis eius rapinam ipsius: *non sic fiat, sed potius* restituat [retribuat] illi *Deus*,& cognoscat *ipse*.i.puniet eum in filiis eius ob rapinam eius:aut potius puniet illum Deus ratione rapinæ eius ac iniuriæ,vt non portet filius iniquitatem patris,& sentiat ipsemet pœnam peccati sui.

20 Et de furore ומחמת A יחם iratus est,excanduit deducitur. Alii ab חמת deducunt,& vertunt,& de vtre Omnipotentis bibat.i.de calice furoris Dei. 21 Quia quæ erit,&c. כי מה חפצו וגו' Nam quæ erit voluntas eius,&c.i.quid curabit quidnam accidat familiæ suæ mortuo se,quum iam numerus mensium eius truncatus sit,vt citò ex hac vita excidatur?

22 Et ipse excelsa iud. : והוא רמים ישפוט quum ipse excelsa iudicaturus sit?id est quum ipse naturas sublimes iudicaturus sit,vel iudicare debeat.q.d.quum hæc ita habeant,quis præsumet docere Deum scientiam gubernandi mundum, qui sublimia quæque iudicat,à nemine iudicandus? 23 Iste morietur זה ימות Iste [nempe impius] moritur.vt sit fut. pro præs. In fortitudine perf.suæ, בעצם תומו id est dum est in summa fœlicitate. Quietus & pacificus. שלאנן ושליו: tranquillus & quietus.

24 Vbera eius repl.lact. עטיניו מלאו חלב Præt.Heb. pro præs.i. moritur corpore succulento. Alii vertunt, Mulctralia.i.Moritur diues ac opulẽtus. Ossa eius irrig. עצמותיו ישוקה Ad verbũ,ossa eius irrigabitur.q.d.vnũ quodq; ex ossibus eius irrigabitur. Fut.Heb.pro præs.

25 In hilaritate. בטובה: Ad verbum,in bonitate.vel,in bono.i.in lætitia.q.d.in amaritudine animi,hoc est ægro ac mœsto animo moritur,nec comedit quippiam lætus. 26 Operiet תכסה obruet.i.consumentur à vermibus

27 En noui הן ידעתי Noui equidem. Cogitatis. : תחמוסו Fut.Heb.pro præs.excogitatis.vt me scilicet confundatis.Alii,rapitis. vel,supprimitis.i.tacetis:dum scilicet tantùm dicitis quæ subseruiunt causæ vestræ vt meam supprimatis.q.d. Vos non agitis mecum iuxta legem differendi:quæ enim subseruiunt vestræ causæ,ea tantùm dicitis,vt meam supprimatis.ita enim dicitis,sibi semper impios timere,etiã si exterius nihil mali accidat. 28 Quia dicitis, כי תאמרו Profectò dicitis.Fut.Heb.pro præs. Principis? נדיב.i.hominis magni, probi,atque dediti voluntati Diuinæ.Domum vocat arcem munitissimam.q.d.Vbinam est qui ædificarit sibi arcem,quòd sibi ab hostibus timeat? nusquam est.Videmini dicere,pios non sibi timere,propterea non ædificare sibi arces:impios autem sibi ædificare,quòd sibi timeãt. Alii exponunt,Noui cogitationes vestras:quia dicitis, Vbinam est domus principis?id est mea.vbinam est tentorium impiorum? q.d.euersam dicitis & destructam domum meam propter impietatem. Vocabant enim Iob principem,à munificentia,per ironiam & antiphrasin, quòd diues fuisset & potens,ideóque princeps haberetur,nec tamen haberet quæ requiruntur in principe. Et in hunc sensum sequentia exponũtur. Tabernaculum habitaculorum אהל משכנות Amplissima tabernacula significat.q.d.Vbinam videas impios securè habitare in suis amplissimis tabernaculis?

29 Interrogate quenlibet de viatoribus,& hæc eadē illum intelligere cognoſcetis.
30 Quia in diem perditionis ſeruatur malus,& ad diem furoris ducetur.
31 Quis arguet corā eo viam eius? & quæ fecit,quis reddet illi?
32 Ipſe ad ſepulchra ducetur,& in cōgerie mortuorum vigilabit.
33 Dulcis fuit glareis Cocyti, & poſt ſe omnem hominem trahet , & ante ſe innumerabiles.
34 Quomodo igitur conſolamini me fruſtra,quū reſponſio veſtra repugnare oſtenſa ſit veritati? Cap. X X I I.
1 RESpondens autem Eliphaz Themanites,dixit,
2 Nunquid Deo poteſt cōparari homo,etiam quum perfectæ fuerit ſciētiæ?
Infrà 35.b.7
3 |Quid prodeſt Deo ſi iuſtus fueris: aut quid ei cōfers ſi immaculata fuerit via tua?
4 Nunquid timens te,arguet te,& veniet tecum in iudicium,
5 Et non propter malitiam tuā plurimam:& infinitas iniquitates tuas?
6 Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa,& nudos ſpoliaſti veſtibus.
7 Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubſtraxiſti panem.
B
8 In fortitudine brachii tui poſſidebas terram, & potentiſſimus obtinebas eam.
9 Viduas dimiſiſti vacuas,& lacertos pupillorum comminuiſti.
10 Propterea circundatus es laqueis, & conturbat te formido ſubita.
11 Et putabas te tenebras non viſurū, & impetu aquarum inundantium nō oppreſſum iri?

29 ʹNōne interrogaſtis trāſeūtes per viā,& ſigna eorū nō negaſtis?
30 ʹQuia die contritionis prohibetur malus , *&* ʺdie quo furores
inuehuntur.
31 ʹQuis renuntiabit in facie eius viam eius: & *quod* ipſe fecit,quis
reddet ei?
32 ʺEt ipſe ad ſepulchra ducetur,ʺ& in tumulo iugiter manebit.
33 Dulces illi ſuntʺglebæ torrentis,& poſt illum omnem hominē
trahet,vt ante eum *quorum* non eſt numerus.
34 Quomodo igitur conſolamini me in vanum,quum reſponſio-
nes veſtræʺrelictæ ſint mendacium?

Cap. X X I I.

1 TʹVnc cœpit loqui ℵEliphaz Themanites,ac dixit,
2 Nunquid Deo proderit vir,ʺquum ipſe *uir* ſapiens proderit
ſibiipſi?
3 ʹNunquid volūtas Omnipotenti vt iuſtificeris?& an vtilitas *erit*
illi quum perfectas reddiderisʺvias tuas?
4 ʺNunquid timore tui arguet te,veniet tecum in iudicium?
5 ʹNōnne malitia tua magna eſt?ʺat nō eſt finis iniquitatibus tuis.
6 ʺPignus enim accepiſti à fratribus tuis ʹgratis, & veſtes ʹnudorū
exui feciſti.
7 ʹNe aquam quidem laſſo propinare feciſti,& à famelicoʹremo-
uiſti panem.
8 ʹAt viro brachii ʹilli *erat* terra,ʺ& is cuius perſona acceptatur,ſe-
det in ea.
9 Viduas remiſiſti vacuas,& brachia pupillorumʺcontrita ſunt.
10 Propterea in circuitibus tuis *ſunt*ʺlaqui, ʺ& terruit te timor
ſubitó:
11 ʹAut tenebræ, nec vides,& abundantia aquarum operuit te.

Rurſum conatur probare Iobū ob ſcelera multa tum.

29 Nónne interrogaſtis,&c. הלא שאלתם וגו׳ .i.Nónne interrogare potuiſtis viatores, qui peregrè proficiſcentes, vident ea quæ in
hoc mundo fiunt?& ſigna quæ dare ſolent,nónne vera eſſe potuiſtis agnoſcere,quomodo ſcilicet pereant probi, & improbi ſeruentur? Vel,
vt ad Iob referatur,Nónne interrogaſtis de me viatores,& ſigna eorum quæ dixerunt mihi de iuſtitia mea, non poteſtis negare?
30 Quia die contritionis prohibetur כי ליום איד יחשך Futura Heb.pro præſ. Quia die calamitatis prohibetur.i.tempore calamitoſo
ſubtrahitur,ſiue ſubducitur è calamitate impius,hoc eſt ſeruatur incolumis. Die quo furores inueh. ליום עברות יובלו׃ .i.tempo-
re quo Deus iratus ſæuit in mortales. 31 Quis renuntiabit,&c. מי יגיד וגו׳ .i.Quis autem dicet illi in faciem, vitæ eius rationē,ac mo
res impios?& quæ fecerit mala in vita ſua,quis rependet illi in hac vita?quis retribuet ei ſecundum opera quæ fecit,dignas pœnas pro graui-
bus multiſque delictis? 32 Et ipſe ad ſepulchra ducetur, והוא לקברות יובל Quum ipſe *iam* ad ſepulchra[id eſt ad vnū è ſepulchris]
delatus ſit.i.quū iam mortuus ſit.ſequentibus idem dicit.Fut.Heb.pro præt. Et in tumulo iugiter man. ועל גדיש ישקוד׃ & in tumulo
moretur. Alii,& iuxta aceruum frugum[id eſt in agro iuxta aream vbi ſunt fruges cōgregatæ]aſſiduè immoretur. Alii, & ſuper aceruū fe-
ſtinabit.i.feſtinabit aggregari ad ſepulchra, quemadmodum aceruus frugum quem aggregāt tempore ſuo quo tēpore fruges ſunt maturæ:
ſic ipſe aggregabitur in tempore ſuo. 33 Glebæ torrentis, רגבי נחל Quædam ſubaudienda,vt melius intelligatur hic verſus,Dul-
ces ſunt illi glebæ torrētis,&[ſiue, præterea]poſt illum omnes homines tractura eſt *ad ſe mors*, quemadmodum ante illum *traxit* innumeros.i.
glebæ torrentis vbi ſepultus eſt,nullum negotium illi faceſſunt,hoc eſt poſt mortem nullum ſentit malum:præterea poſt illum mors trahet,
&c. Alii pro glebis,vertunt rupturas,ſiue fracturas.& rupturam torrentis vocat foueam ſuapte natura factam in torrente.
34 Relictæ ſ. נשאר remaneant.i.quum reſponſiones veſtræ oſtendātur eſſe mendaces & vanæ. vel, quum ſententia reſponſionum ve-
ſtrarum remaneat mendacium.i.fallax & falſa. Quidam vertunt,propinquæ ſunt præuaricationi. Ex doctis Hebræorum alter, in reſponſio-

IN CAPVT XXII.

nibus veſtris remanſit præuaricatio. 2 Quum ipſe *uir* ſapiens proderit ſibiipſi? כי יסכן
1 Tunc cœpit loqui ℵEliphaz ויען אליפז Ad verbum,Et reſpondit Eliphaz.
Num aliquid vtilitatis accedet Deo, ſi vir prudens conſulat ſuæ vtilitati & ſaluti?
עלימו משכיל׃ Ad verbū,quādo proderit ſibiipſi ſapiens?.i. Num aliquid vtilitatis accedet Deo, ſi vir prudens conſulat ſuæ vtilitati & ſaluti?
num Deo profuerit vir ſua iuſtitia & operum ſuorum rectitudine?q.d.non,ſed ſibi ſoli profuerit.Eliphaz nititur conuellere rationes Iob.de-
inde illū ad reſipiſcentiam hortatur.Dixerat Iob impios quandoque tranquillè agere:contra verò,pios ſæpiſſimè affligi. Vtranque rationem
refutat,oſtendens id Dei prouidentia fieri,qui expectet impios ad reſipiſcentiam,& inuitet.
3 Nunquid voluntas חפץ Nunquid deſiderium.vel,beneplacitum.Nunquid voluptati eſt Omnipotenti vt iuſtus ſis? Vias tuas?
דרכיך id eſt vitæ tuæ rationes?q.d.Nunquid qualiſcunque ſapiens,vel iuſtus coram Diuino iudicio poteſt conſiſtere?
4 Nunquid timore tui arguet te,&c. המיראתך יוכיחך וגו׳ An propterea quòd timeat te,arguit te, vel corripit. Fut.Heb.pro præſ.i.an
timore tui punit peccatum tuum qui te putas eſſe probum & innocentem,ac ſubit contra te iudicium quòd timeat ſibi à te?
5 Nónne malitia tua magna eſt, הלא רעתך רבה Nónne malum tuū multum eſt?.i. multiplici malitia deprauatus es , & innumeris ſce-
leribus ſcates. Interrogatione vtitur quum vult valde affirmare. Profectò afflictio tua multa eſt,ac magna.q.d Fateor equidē te maximè af-
fligi. At nō eſt finis iniq.t. ואין קץ לעונתיך .i.iniquitates tuæ ſunt infinitæ. 6 Pignus e.accepiſti כי תחבול Coegiſti enim pignus
dari tibi. Gratis, חנם .i.quum eſſent tibi multæ opes,& non indigeres pignore. Nudorum ערומים .i.eorum qui poſtea nudi rema-
nebant. 7 Ne aquam quidem,&c. לא מים עיף וגו׳ Ne aqua quidem confectum ſiti potaſti. Remouiſti תמנע Ad verbum,pro-
hibebis.Fut.Heb.pro præt.i.ſubtraxiſti.ſubmouiſti. 8 At viro brachii,&c. ואיש זרוע וגו׳ Virum brachii vocat potentem.q.d.pau-
peres non dignaris pane:at potentibus poſſeſſiones tuas offers,& iis quos magnificiunt homines propter authoritatem eorum.
Illi *erat* terra, לו הארץ .i.illi offerebas terram ipſam totam.hoc eſt vniuerſam poſſeſſionē tuam. Et is cuius perſona accep. ונשוא פנים
Ad verbum,& acceptus facie.vel,perſona.i.quem homines reuereri ſolent,habitat in poſſeſſione tua.
9 Contrita ſunt. ידוכא׃ Ad verbum,contereretur. Fut.Heb. pro præt.contrita ſunt. Verbum ſingulare plurali nomini iunctum: vel re-
ſolue,vnumquodque brachium contritum eſt.ſub.à te. 10 Laquei, פחים quibus ſcilicet capieris.i.omni ex parte anguſtiis im-
plexus es ac circundatus. Et terruit te ויבהלך idcirco conturbauit te.ſiue,perturbauit te,aut per præſens,perturbat te.
11 Aut tenebræ, או חשך ſub.afflictionum perturbauerunt te.

Nónne Deus *in* sublimitate cæli? & vide caput stellarum, quòd 12
excelsæ sint.
Dicésne *propterea*, Quid nouit De⁹? nũquid per caliginẽ iudicabit? 13
Verba infidelis: Iob tamẽ minimè cõpetẽtia.
Nubes *sunt* latibulum illi, & non videt, & in ambitu cæli de- 14
ambulat.
Nunquid semitam seculi seruabis, quã calcauerũt viri iniqui? 15
Qui succisi sunt, & nondum *erat* tempus: fluuius effusus fuit *in* 16
fundamentum eorum.
Qui dicebãt Deo, Recede à nobis: & quid faciat Omnipotés illis 17
Et ipse impleuerat domos eorum bono: proinde consilium 18
impiorum longè est à me.
Viderunt iusti, & lætati sunt, & innocens subsannauit eos. 19
Certè non succisa fuit substantia nostra, & residuum illorũ de 20
uorauit ignis.
Exhortatur Iobum ad resipiscẽtiam.
Assuesce quæso cũ eo, & pacẽ habeto, per ea eueniet tibi bonũ 21
Accipe quæso ex ore eius Legem, & pone eloquia eius in cor- 22
de tuo.
Si reuerteris vsque ad Omnipotẽtem, ædificaberis: lõgè facito 23
iniquitatem à tabernaculo tuo.
Et pone super terram aurum, & instar rupis torrentium, *erit tibi* 24
aurum א Ophir.
Eritque Omnipotens munitio tua, & argentũ fortitudines tibi. 25
Tunc enim in Omnipotente delectaberis, & eleuabis ad Deum 26
faciem tuam:
Deprecaberis illum, & exaudiet te, & vota tua reddes. 27
Et decernes verbum, & firmum erit tibi: & super vias tuas splẽ 28
debit lumen.
Quum humiliabuntur, tũc dices, Exultatio: nam humilem o- 29
culis saluat.
Liberat insulã innocẽs, & seruabitur in puritate manuũ tuarũ. 30

12 Annon cogitas quòd Deus excelsior cælo sit, & super stellarum verticem sublimetur?
13 Et dicis, Quid enim nouit Deus, & quasi per caliginem iudicat?
14 Nubes latibulũ eius, nec nostra cõsiderat, & circa cardines cæli perambulat.
15 Nunquid semitã seculorũ custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui? C
16 Qui sublati sunt ante tempus suũ, & fluuius subuertit fũdamentũ eorũ.
17 Qui dicebant Deo, Recede à nobis. & quasi nihil possit facere Omnipotens, æstimabant eum,
18 Quum ille impleset domos eorum bonis, quorũ sentẽtia procul sit à me.
19 Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit eos. Psal.106.d.42
20 Nõnne succisa est erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?
21 Acquiesce igitur ei, & habeto pacẽ, & per hæc habebis fructus optimos.
22 Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo,
23 Si reuersus fueris ad Omnipotentẽ, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo, D
24 Dabit pro terra silicem & pro silice torrentes aureos.
25 Eritque Omnipotẽs cõtra hostes tuos, & argẽtũ coarceruabitur tibi.
26 Tunc super Omnipotẽtem deliciis affiues, & eleuabis ad Deum faciem tuam.
27 Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.
28 Decernes rem, & veniet tibi, & in viis tuis splendebit lumen.
29 Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos, ipse saluabitur. Prouerb.29.d.23
30 Saluabitur innocẽs, saluabitur autẽ in munditia manuum suarum.

12 In sublimitate cæli? גובה שמים idest Profectò Deus est, vel habitat in celsitudine cælorum. i. excelsior est cælis. Caput ראש sublimitatem. Excelsæ sint. רמו: id est multum distent à nobis. 13 Dicésne ואמרת Ad verbum, Et dices. q.d. An propterea quòd tantum chaos sit inter nos & Deum, dices eum non posse videre, & ita iudicare quæ à nobis fiunt? An quia Deus habitat in latibulis nubium, dices eum non videre hæc inferiora, nec in abscondita cordium penetrare? 14 Latibulum illi, סתר־לו. i. delitescit in nubibus. Subaudiendum ex præcedentibus, Et an dices, Nubes, &c. Videt, יראה sub. quæ hic fiunt. Futura Heb. pro præs.

Et *in* ambitu cæli deamb. וחוג שמים יתהלך: i. tantùm curat cælestia. q.d. an propterea quòd in cæli ambitu sit occupatus, dices quòd præ cælestibus negotiis non liceat ei hæc inferiora curare? 15 Nunquid semitam seculi, &c. הארח עולם וגו' hoc est, Visne tueri opinionem illam antiquorũ qui perierunt tẽpore diluuii, qua tollere contendebant prouidentiã Diuinam. 16 Succisi sunt, קומטו exterminati sunt. Et nondũ *erat* tempus: ולא־עת & non *aduenerat* tempus. sub. mortis illorum. Fluuius effusus, &c. נהר יוצק יסודם: Inuersus ordo dictionum, pro, in quorum fundamentum effusus est fluuius. hoc est, & immatura morte perierunt aquis diluuii.

17 Et quid faciat, ומה־יפעל sub. dicebant inquam, quid facere possit Omnipotens illis? i. nobis. vel, dicebant alii de aliis, Quid, &c.

18 Et ipse impleuerat, &c. והוא מלא וגו' i. Quum ipse impleuisset domos eorum bonis, siue omni genere bonorum. Proinde consilium ועצת Ad verbum, & consilium. i. absit vt institutum illorum probem, & causam iustificem. Vel vt alloquatur ipsum Iob, Proinde quomodo dicere possis consilium eorum procul esse à te, quum tu videaris sentire cum illis?

19 Viderunt iusti, יראו צדיקים Noe scilicet, & filii eius, & lætati sunt propter gloriam Dei. Futura Heb. pro præt. Et innocens ונקי Noe scilicet. i. opinionem & incredulitatem illorum derisit. 20 Certè non fuit succissa, &c. אם לא נכחד וגו' Certè non fuit deleta subsistentia [instauratio] nostra. i. non periit in diluuio qui nos & genus nostrum instaurauit, & à quo habuimus substantiam, ac subsistentiam nostram, nempe Noe. Vel, Annon ilico posteaquam deleta fuit, &c. reliquias eorum, &c. Et residuum illorum, &c. ויתרם וגו' & reliquias illorum absumpsit ignis. sub. è cælo missus. De subuersione Sodomæ & Gomorrhæ loquitur.

21 Assuesce quæso הסכן נא Assuefac te nunc. i. Assuesce ambulare in viis eius, hoc est viuas ad præscriptum Diuinæ voluntatis. Et pacem habeto, ושלם & fruere pace. i. frueris pace. Impert. pro fut. Per ea בהם in illis. i. in viis eius ambulanti euenient tibi bona.

23 Ædificaberis: תבנה i. rursum assequeris eam fœlicitatẽ quã habebas. Longè facito iniq. à tab. t. תרחיק עולה מאהלך: i. eiice iniquitatem à domo tua. 24 Et pone ושית Imperat. pro fut. Et pones. i. vsqueadeo abundabis auro, vt illud sis tanquam rem vilissimam depositurus in terra. Idem dicit sequenti particula versus. q.d. erit tibi aurum in maxima copia.

25 Eritque Omnipotens, &c. והיה שדי וגו' Eritque ingens [vel magnus, sub. cumulus] aureorum tuorum. Aut, Eritque ingens aurũ tuũ. Fortitudines tibi. תועפות לך: i. erit ad fortitudinem tuam. Ad verbum, fortitudinum tibi. vel duplicatum. i. duplo maius quàm prius erat tibi. 27 Et vota tua reddes. ונדריך תשלם: sub. cum lætitia, exauditus scilicet à Domino. i. fies voti compos.

28 Et firmum erit tibi: ויקם לך & ratum erit tibi. i. quicquid dixeris, ratum erit. Splendebit נגה lucebit. i. in summa fœlicitate ambulabis: hoc est eris semper fœlix. 29 Quum humiliabuntur כי השפילו Quum deprimentur. sub. alii. Tunc dices, Exaltatio: ותאמר גוה Ad verbum, Et dices, Exaltatio. sub. mihi est. i. exaltor, siue exaltatus sum. Nam humilem, &c. ושח עינים יושיע: Ad verbum, & humilem oculis saluabit. Fut. Heb. pro præs. sub. Deus. i. nam eum qui de se humiliter sentit, seruat, siue seruare solet Deus.

30 Liberat insulam, &c. ימלט אי־נקי וגו' Fut. Heb. pro præs. i. Seruat, siue eripere solet ab omnibus incommodis insulam, siue regionẽ totam vnicus innocens: itaque seruabitur regio tota ob puritatem operum tuorum, hoc est propter innocentiam & integritatem tuam. Nota ו pro Itaque, & Manus pro operibus.

Cap. XXIII.

1 ET respondit אIiób, ac dixit,
2 'Etiam hodie exacerbatio *est* eloquium meum, manus mea grauis est supra gemitum.
3 'Vtinam scirem, & inuenirem eum: irem vsque ad sedem eius.
4 'Disponerẽ coram eo iudiciũ, & os meũ replerem argumentis.
5 Sciam sermones *quos* respondebit mihi, & intelligam quid dicturus sit mihi.
6 'An cum multitudine roboris disceptabit mecum? nequaquã: imò ipse 'ponet in me.
7 'Ibi rectus 'disputabit cum eo, '& liberabor in perpetuum 'à iudicante me.
8 'En *ad* Orientẽ ibo, & nõ erit: & ad Occidentẽ, nec intelligã illũ.
9 *Aut ad* Aquilonẽ 'dum operatur ipse, & non videbo: 'abscondet *se in* Meridie, nec videbo.
10 'Quũ cognoscet viã apud me, *&* probet me, 'sicut aurũ egrediar.
11 'Gressum eius apprehendit pes meus: viam eius seruaui, nec declinaui.
12 'A præcepto labiorum eius, neque recessi, *diligentius* 'quàm quod mihi necessarium est abscondi eloquia oris eius.
13 'Quòd si fuerit in vna *sententia*, quis auertet eũ? 'præterea anima eius desiderauit, & fecit.
14 Quia ipse perfecit quod necessariũ erat mihi, '& similia his multa *sunt* cum eo.
15 Idcirco à facie eius 'terrebor: considerabo, '& timebo illum.
16 'Et Deus emolliuit cor meum, & Omnipotens terruit me.
17 Quoniam 'nõ fui excisus ante tenebras, '& à facie mea *non* texit caliginem.

Afferit Iob se potentiam & sententiam iudicis vereri: & tamen se non affligi ob peccata.

Cap. XXIIII.

1 Q'Vare ab Omnipotente non essent 'abscondita tempora? '& scientes eum non viderunt dies eius?
2 Terminos 'attingũt alienos: gregẽ 'rapiunt, & pascunt.

Deum humanas res curare non agnoscit Iob, quòd Deus non puniat scelera tes.

Cap. XXIII.

REspondens autem Iob, ait,

Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.

Quis mihi tribuat vt cognoscã, & inueniã illũ, & veniã vsque ad soliũ ei'?

Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus,

B Vt sciã verba quæ mihi respõdeat, & intelligam quid loquatur mihi.

Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat.

Proponat æquitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium meum.

Si ad Orientem iero, non apparet: si ad Occidentem, nõ intelligã eum.

C Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum: si me vertam ad dexteram, non videbo illum.

Ipse verò scit viã meã, & probabit me quasi aurũ quod per ignem trãsit.

Vestigia eius sequutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ex ea.

A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius.

Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius: & anima eius quodcũque voluit, hoc fecit.

D Quũmque expleuerit in me voluntatem suã, & alia multa similia præsto sunt ei.

Et idcirco à facie eius turbatus sũ: & considerans eum, timore solicitor.

Deus molliuit cor meum, & Omnipotens conturbauit me.

Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

Cap. XXIIII.

AB Omnipotente nõ sunt abscõdita tẽpora: qui autẽ nouerunt eum, ignorant dies illius.

Alii terminos transtulerunt: diripuerunt greges, & pauerunt eos.

2 Etiã hodie, &c. גם־היום וגו׳ Hodie quoq; exacerbatio est sermo meus, *quanquam* manus mea *sit* supra gemitum meum.i.quanquã percussio, siue plaga quam sustineo, grauior sit gemitu meo.q.d. Nunc quoque per calumnias vestras cogor grauissimè stomachari, tametsi ob plagã mihi illatam vehementius crucior quàm vt vlla querimonia exprimere possim. 3 Vtinam scirem, &c. מי־יתן וגו׳ Ad verbũ, Quis det, sciui.pro, Quis det vt sciam.i. vtinã scirem vbinam esset Deus, & inuenire possem eum. vel, Vtinam sciam vbinã sit Deus, & inueniã eum.q.d. Tanta securitate causæ meæ fruor, vt non timeam accedere soliũ Dei iustissimi iudicis. 4 Disponerẽ, &c. אערכה וגו׳ Aliquid subaudiendũ videtur, quale, Sique admitterer ad causæ meæ tractationẽ, Disponerem.i.ex ordine causam meã narrarem. Alii legunt, Disponam coram eo, &c. 6 An cum multitud. &c. הברב־כוח וגו׳ An cũ multitudine virium [potẽtiæ] contendet mecum?i.cum authoritate, vt isti. Ponet in me. ישים בי: sub.vires.i.ipse vires conferet, vt est æquissimus & clementissimus. 7 Ibi rectus שם ישר Tũc rectus.qualis scilicet ego sum. Aduerbium loci, pro aduerbio temporis. Disputabit נוכח Præs.Heb. pro fut.disceptabit. Et liberabor ואפלטה & eripiam.i.vindicabo, sub.animam meam.i.meipsum. A iudicante me. משופטי: .i.ab omnibus damnantibus me.
8 En *ad* Orientem, &c. הן קדם וגו׳ Ad verbum, Ecce *ad* Orientem, &c. Quidam aliquid subaudiunt, sic, Sed vbinam inueniam illum tracturus cum in ius? postea iũgunt, Profectò ad Orientem ibo [vel, Si ad Orientem eam] non erit.i.non comparebit.aut ad Occasum, nec intelligã illũ.i.nec inueniam eum illic. 9 Dum operatur ipse, בעשותו .i.interim dũ operatur mirabilia. Abscõdet *se in* Mer. יעטף ימין abscondet dextram.i.plagã Australẽ, quòd non habitetur.q.d. querelas deponere contra Deum meum non possum. Dextram pro Meridie ponit, vt sinistrã pro Septentrione. 10 Quũ cognoscet, &c. כי־ידע וגו׳ Si cognoscat *Deus* viam *quæ est* apud me, &c.i.rationẽ vitæ meæ.
Sicut aurum egrediar. כזהב אצא: sub.à conspectu eius. Aurum purissimum intelligit.i.nullam inueniet in me impietatis maculam.
11 Gressum eius, &c. באשורו וגו׳ Vestigia illius arripuit pes meus.i.semper ambulaui in viis illius: hoc est strenuè sequutus sum quæ vult & iubet. 12 A præcepto מצות Pẽdet à fine præcedẽtis versus, nec declinaui, siue deflexi à præcepto. Quàm quod m. מחוקי צפנתי .i.quin & diligẽtius quàm quod mihi necessariũ est, siue quo mihi opus est ad vitã tuendã, diligentius inquã abscõdi in corde meo verba oris eius.i.chariora mihi fuerunt. Eadem dictio est quæ paulo pòst versu 14. 13 Quòd si fuerit, &c. והוא וגו׳ Ad verbum, Et ipse *erit* in vno.i.si fuerit in vna sententia, quis auertet eum ab illa? Præterea anima eius ונפשו Ad verbũ, & anima eius.i.quicquid desiderat, facit.q.d. immutabilis est. 14 Et similia his וכהנה Ad verbum, & sicut hæc.i.talia multa facere solet. 15 Terrebor: אבהל timebo.i. terreri debueram & perturbari. Et timebo illum. ואפחד ממנו: & timebo mihi ab illo.i. si considerarem maiestatem eius, timerem illum.
16 Et Deus ואל Præterea Deus.i.variis afflictionibus emolliuit cor meum, & iisdem me attonitum reddidit.
17 Nõ fui excisus, &c. לא נצמתי וגו׳ nõ fui deletus ante tenebras.i.nõ perii antequã affligerer. Et à facie mea, &c. ומפני וגו׳ & ante me non abscondit caliginem.i.afflictionem. Repetitur negatio præcedens.

IN CAPVT XXIIII.

1 Quare ab Omnipotẽte, &c. מדוע משדי וגו׳ Quomodo ab Omnipotente, &c. Hîc Iob personam induit eius qui prouidentiam Dei non agnoscat, aut certè de ea dubitet: acsi dicat, Vos dicitis Deo nihil esse absconditum: ego autem peto à vobis, quomodo illi tempora, & ea quæ fiũt in tempore, non essent abscondita, quum videamus impios homines impune grassari aduersum innocentes, &c. Nullam habet Deus affinitatem cum tempore: quare igitur ea quæ sub tempore fiunt, agnosceret, quum ii qui maiorem de eo habent cognitionem, nõ viderint eum obnoxium tempori? æternus in cælis agit, nihil curans quæ in hoc mundo agantur. Abscondita tempora? נצפנו עתים .i.ignota quæ fiunt in tempore. Et scientes eum, &c. ויודעיו וגו׳ quum qui noscunt illum, non viderint dies eius.i.qui maiorem de eo habent cognitionem, non viderint eum esse obnoxium tempori. 2 Attingunt ישיגו Futura Heb. pro præsentibus, ferè toto capite, apprehendunt.i. transferunt terminos terræ inuadentes agros vicinos. Rapiunt, & pascunt. גזלו וירעו deprædantur & pascunt.sub.in agro alieno.

Aſinũ pupillorũ abducunt:in pignus accipiunt'bouem viduæ. 3
'Diuertere faciunt pauperes de via:ſimul'abſcondunt ſe pau- 4
peres terræ.
Ecce *ſunt ſicut* onagri in deſerto, egrediuntur *tanquam* ad opus ſuũ, 5
'mane ſurgentes ad rapinam:'deſertum eſt illi panis,*&* filiis.
In agro'pabulum eius demetunt: at vineam impii 'tardè vin- 6
demiant.
'Nudum pernoctare faciunt abſque veſtimento, nec eſt operi- 7
mentum in frigore.
Ab inundatione montium'madefacti ſunt,'& abſque operimẽ- 8
to amplectuntur rupem.
'Rapiunt ab vbere pupillum,'& ſuper pauperem in pignus ac- 9
cipiunt.
'Nudum ire faciunt abſque veſtiméto:'& famelicos,*eos qui* por- 10
tauerunt manipulum.
'Inter muros ſuos exprimunt oleũ,torcularia calcant,& ſitiũt. 11
'Ex vrbe homines clamãt,& anima interfectorum vociferatur, 12
& Deus'non poſuit prohibitionem.
Ipſi ſunt qui rebelles ſunt lumini, non cognouerunt'vias eius, 13
nec'ſteterunt in ſemitis eius.
Sub lucem ſurget homicida, interficit pauperem & egenum,& 14
in nocte'eſt tanquam fur.
Oculus item adulteri obſeruat crepuſculum, dicendo,Nõ aſpi- 15
ciet me oculus:'& abſconſionem faciei ponet.
'Fodit in tenebris domos *quas* in die'obſignauerunt ſibi:'non 16
agnoſcunt lucem.
Nam'ſimul mane eſt illis vt vmbra mortis:'quum agnoſcit,ter 17
rores vmbræ mortis *ſunt illis.*
'Leuis eſt ſuper faciem aquarum, 'maledicta eſt portio eorum 18
in terra,'non recedit via vinearum.
Vt ſiccitas & etiam calor 'rapiunt aquas niuis, *ſic* ſepulchrum *eos* 19
qui peccauerunt.

3 Aſinũ pupillorũ abegerunt,& abſtulerunt pro pignore bouem viduæ.
4 Subuerterunt pauperum viam, & oppreſſerũt pariter manſuetos terræ.
5 Alii quaſi onagri in deſerto egrediũtur ad opus ſuum, vigilantes ad prædam,præparant panem liberis.
6 Agrum non ſuum demetunt:& vineam eius quẽ vi oppreſſerint,vindemiant. B
7 Nudos dimittũt homines,indumẽta tollentes,quibus non eſt operimẽtum in frigore:
8 Quos imbres montium rigant:& non habentes velamen, amplexãtur lapides.
9 Vim fecerunt deprædantes pupillos,& vulgum pauperẽ ſpoliauerũt.
10 Nudis incedentibus abſque veſtitu, & eſurientibus tulerunt ſpicas.
11 Inter aceruos eorũ meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt.
12 De ciuitatibus fecerunt viros gemere,& anima vulneratorum clamauit,& Deus inultũ abire non patitur. C
13 Ipſi fuerunt rebelles lumini,neſcierunt vias eius:nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.
14 Mane primo conſurgit homicida, interficit egenum & pauperem: per noctem verò erit quaſi fur.
15 Oculus adulteri obſeruat caliginẽ, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum.
16 Perfodit in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi: & ignorauerunt lucem.
17 Si ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis: & ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.
18 Leuis eſt ſuper faciem aquæ,maledicta ſit pars eius in terra,nec ambulet per viam vinearum.
19 Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium,& vſque ad inferos peccatum illius. D

4 Diuertere faciunt,&c. יטו אביונים מדרך Declinare cogunt inopes[egenos]de via.ſub.regia. Alii,Declinant pauperes à via. Abſcondunt ſe חובאו abſconduntur.metu ſcilicet illorum,ne incommodum referant ab illis.
5 Mane ſurgentes ad rapinam: משחרי לטרף mane quæritantes prædam. Deſertum *eſt* illi panis,*&* filiis. ערבה לו לחם לנערים ſolitudo *eſt* illi[i.vnicuique eorum]panis ad pueros.i.ſuppeditat illis victum ad pueros alendos.q.d.viuunt furto & rapto.
6 Pabulum eius בלילו ſub.inopis.i.ſegetes ac fruges pauperis,dum ſunt foris,demetunt. Tardè vindemiant. ילקשו: Verbum iſtud propriè tardare ſignificat more ſerotinæ pluuiæ. Vnde quidam Hebræorum exponunt, poſtremò inuadunt.metu ſcilicet impii. vel,tardè & ſerò inuadere ſolent. Alii,tardare facient.i.dimittent illam,nec ex illa quicquam accipient:quòd ſit impius quales ſunt ipſi.
7 Nudum pernoctare faciunt ערום ילינו Nudi pernoctant. Ad verbum,Nudus pernoctant.i.quilibet eorum pernoctat.
8 Madefacti ſunt, ירטבו humectãtur.i.madent aqua quæ è montiũ verticibus cũ inundatione defluit. Et abſque operimento amplectuntur rupem. ומבלי מחסה חבקו צור: & abſque protectione[tegumento]amplectuntur rupem.i. habitant in ſaxis.q.d.domo & veſtibus ſpoliati,non aliud aſylum habent quàm fiſſuras petrarũ. 9 Rapiunt ab vbere pup. יגזלו משוד יתום Deprædantur ab vbere pupillum. Et ſuper pauperẽ ועל עני pro,pupillos.i.adhuc ab vbere pendentes pupillos prædantur. Alii,Rapiunt præ prædandi conſuetudine pupillũ. Et ſuper pauperẽ ועל עני .i.id quo tegitur pauper. 10 Nudum ire faciunt abſque veſtimento: ערום הלכו בלי לבוש Nudum incedere cogunt *pauperem* abſque veſte.i.detracta veſte. Et famelicos, ורעבים ſub.ire faciunt.i.redigunt in ſummam inopiam eos qui portauerunt manipulos in areã.hoc eſt eos qui tempore meſſis congregauerunt ſegetes quibus impii illi viuerent. Ex doctis Hebræorũ alter,& famelicis auferunt manipulos.
11 Inter muros ſuos,&c. בין שורותם וגו׳ .i.in domo præli oleum exprimũt pauperes,ac torcularia calcant:& tamen ſiti conficiuntur,quia ſpoliantur oleo & vino. 12 Ex vrbe homines clamant, מעיר מתים ינאקו Futura Heb.pro præſ.vt & in ſuperioribus verſibus. Alii,In vrbe homines vociferantur. Homines intelligit qui opprimuntur ab impiis. Non poſuit prohibitionem. לא ישים תפלה: .i.non prohibuit, vel non coercuit illa homicidia,puniendo impios,& vindicando innocentem. Alii, non ponet rem inſulſam? i.non videbitur facere rem vllam ſine ratione? 13 Vias eius, דרכיו nempe luminis.i.veritati,Deo ipſi qui vera eſt lux,non obediunt. Steterunt ישבו .i.permanſerunt. 14 Eſt tanquam fur. יהי כגנב .i.facit opera furis.furatur.
15 Et abſconſionem faciei ponet. וסתר פנים ישים: ſub.crepuſculum mihi.i.reddet me incognitum.
16 Fodit חתר ſub.fur.Perfodit noctu domos. Obſignauerunt ſibi: חתמו למו .i.quaſi appoſito ſigillo notauerunt: hoc eſt,quas interdiu explorauerunt tanquam opulentas. Non agnoſcunt lucem. לא ידעו אור: .i.non amplectuntur lumen,ſiue non excipiunt aduentũ luminis tanquam rem gratam & bonam. 17 Simul יחדו ,i.illis omnibus.q.d.ipſi omnes abhorrent à luce tanquam à morte qua nihil in hoc mundo horribilius. Quum agnoſcit, כי יכיר quum agnoſcere poteſt.ſub.alter alterum.hoc eſt appetente luce matutina.q.d. vbi vident lucem aduenifſe,turbantur ac terrentur vſque ad mortem.
18 Leuis eſt ſuper faciem aquarũ, קל הוא על פני מים Sing.pro plur.velociter fugiũt ad aquas.hoc eſt,alii fugiũt ad naues. Maledicta eſt,&c. תקולל חלקתם בארץ Significat,locum quò ſe recipiunt,maledictioni obnoxium eſſe,hoc eſt incultum.q.d.alii fugiunt ad loca deſerta. Non recedit,&c. לא יפנה דרך כרמים: Via vinearum eſt via regia,per quam multi gradiuntur,propinqua vrbibus,iuxta quas ſæpius vineæ conſeruntur.q.d.non recedit vllus,ſiue nemo eſt illorum qui ſe vertat vt abeat via regia,ne agnoſcatur.
19 Rapiunt יגזלו deprædantur.Fut.Heb.pro præſ.i.celerrimè abſumunt.

20 Obliuiscatur eius,misericordia:dulcedo illius,vermes: nõ sit in recordatione,sed conteratur quasi lignum infructuosum.
21 Pauit enim sterilem & quæ non parit,& viduæ bene non fecit.
22 Detraxit fortes in fortitudine sua: & quum steterit,non credet vitæ suæ.
23 Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam:oculi autem eius sunt in viis illius.
24 Eleuati sunt ad modicum,& nõ subsistent, & humiliabũtur sicut omnia, & auferentur,& sicut summitates spicarum contererentur.
25 Quòd si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum,& ponere ante Deum verba mea? Cap. XXV.
1 Respondens autem Baldad Suhites,dixit,
2 Potestas & terror apud eũ est qui facit concordiã in sublimibus suis.
3 Nunquid est numerus militũ eius? & super quem nõ surget lumẽ illius?
4 Nunquid iustificari potest homo cõparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?
5 Ecce luna etiã non splendet,& stellæ nõ sunt mundæ in conspectu eius:
6 Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?

Cap.XXVI.

1 Respondens autem Iob,dixit,
2 Cuius adiutor es?nunquid imbecillis?& sustentas brachium eius qui nõ est fortis?
3 Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam.
4 Quem docere voluisti?nónne eum qui fecit spiramentum?
B 5 Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.

20 Obliuiscetur illius amicus,ʼdulcedinẽ sentiet ex eo vermis: vltrà nonʼmemorabitur,& confringetur vt arborʼiniquus.
21 ʼQui cõfringit vxorem sterilem *quæ* non paritura est, & viduam ʼ*cui* non benefaciet.
22 ʼAtque trahit fortes potẽtia sua:ʼinsurget, & nõ credet vitæ *suæ*.
23 ʼDabit illi ad confidentiam, & innitetur illi:attamen oculi eius ʼsuper vias eorum.
24 ʼRecesserunt paululũ, & nõ fuerunt, ʼ& humiliantur sicut quilibet:ʼobthurantur *ora*,& sicut summitas spicæ succiduntur.
25 ʼQuòd si non, vbinam, *&* quis ostendet me mentiri, & rediget ad nihilum sermonem meum?

Cap. XXV.

1 Et respondit Bildád ‹Sunhites,ac dixit,
2 ʼDominium & timor,*qui est* apud illum,facit pacem in excelsis eius.
3 Num est numerus exercitibus eius?ʼ& super quem non stat lux eius?
4 ʼEt quomodo iustificabitur homo cum Deo?& quomodo purus erit natus ex muliere?
5 ʼEn vsque ad lunam non lucebit,& stellæ non sunt mundæ in oculis eius:
6 ʼQuanto magis homo vermis,& filius hominis vermis?

Cap. XXVI.

1 Et respondit ‹Iób,& dixit,
2 ʼQuanam re adiuuisti *eum* cui non est robur? saluasti brachio, cui non est fortitudo?
3 ʼCui consuluisti? ei cui non est sapiẽtia?ʼ& sapientiam abundè indicasti.
4 ʼCui annuntiasti sermones?ʼ& anima cuius exiuit à te?
5 ʼMortua formantur sub aquis, & habitatoribus earum.

Baldad probat, corã Deo neminẽ esse mũdum.

Iob ridet Baldad.

20 Dulcedinem sentiet ex eo vermis: מתקו רמה dulcedine plenum est ex eo *os* vermis.i.celerrimè absumunt illum vermes.Futura quidã per præsens vertunt. Alii,dulcescit illi[dulce est illi,]sub.os vermis.i.nihil à morte sentit doloris. Memorabitur, יזכר sub.nomen illius. Iniquus. עולה: Ad verbum,iniquitas pro homine iniquo.Homo(inquit)iniquus perit,vt arbor quæ tempestate aliqua frangitur.

21 Qui confringit רועה Qui opprimit.Quempiam ex illis intelligit,vel vnumquenque eorũ qui ideo res sterilis frangit,quòd nunquã paritura sit filios qui eam tueãtur,inquit ex doctioribus Hebræorum alter. *Cui* non benefaciet. לא ייטיב sub.aliquis.i.cui nemo benefacturus est. 22 Atque trahit fortes potentia sua: ומשך אבירים בכחו Ac trahit *quò vult* fortes *quosque* viribus suis.robore suo.nemine audente contrà niti. Insurget, & non credet vitæ *suæ*. יקום ולא יאמין בחיין: Per præsens verti potest, insurgit,&c. i. si insurgat in aliquem,is in quem insurrexerit,non credet vitæ suæ.hoc est,non sperabit se vltrà victurum.

23 Dabit illi ad confidentiam,&c. יתן לו לבטח וגו׳ Multa subaudienda,& singularia sunt pro pluralibus,Viri probi solent dare impio munera,vt habitent confidenter cum eo. Alii exponunt,Dat,siue dare solet illi manum suam,id est fœdus init cum eo. Alii,Dat sese illi,hoc est cõmittit. Super vias eorum. על דרכיהם: sub.piorum.i.insidiantur impii illis à quibus acceperunt munera.

24 Recesserunt paululum,& non fuer. רומו מעט ואיננו Per præsens etiam potes vertere,Recedunt[Discedunt]paululum,&non est.sub. impius.i.statim atque illi qui dederunt munera impio,discesserint ex vrbe.q.d.momento[nusquam]comparet impius quo nitebantur. Et humiliantur sicut,&c. והומכו ככל Fut.Heb.pro præs.vt quidam vertunt,& rectè: nam id quotidie accidit.i.probi humiliantur sicut quiuis ignotus.i.vt alii à quibus non acceperunt munera. Obthurantur יקפצון sub.ora piorum ab impiis,ne clamitent,quum occiduntur.

25 Quòd si non,vb.&c. ואם לא אפו מי יכזיבני .i.Quòd siquis dicat quòd nõ ita sit vt dico,vbinam est ille,& quis est qui ostẽdat me mentiri,&c.i.nemo erit qui arguat me mendacii.

IN CAPVT XXV.

2 Dominium & timor,&c. המשל ופחד וגו׳ Dominatio & reuerentia[veneranda maiestas]*quæ* penes illum *est*,facit concordiam in excelsis eius.Nititur Baldad defendere iustitiam Diuinam,& improbum Iob comprobare.Fieri non potest(inquit)vt Deum dicamus iniustum.is enim est ad cuius nutum consistunt cælestia.sumpto argumento à potentia. Dominatio & reuerenda quædam maiestas quæ apud illum est, facit vt corpora cælestia sine vllo dissidio fungantur suis officiis,& moueantur.

3 Et super quem,&c. ועל מי לא יקום אורהו: .i.quisnam est qui non sit particeps Diuinæ eius prouidentiæ ac clementiæ?Oriri facit solem suum super bonos & malos. 4 Et quomodo iustificabitur ומה יצדק Ad verbum,Et quid iustificabitur.i. Quo pacto igitur iustus habebitur,& purus apparebit homo si cum Dei puritate conferatur? 5 En vsque ad lunam non lucebit, הן עד ירח לא יאהיל Fut.Heb.pro præs.Hebraismus,pro,Sed ne luna quidem lucida est & pura,collata cum Deo.Quod mox sequitur,explicat istud dicendi genus.

6 Quanto magis homo אף כי אנוש sub.est impurus.Vel,Quanto minus,sub.est purus homo,&c.

IN CAPVT XXVI.

2 Quanam re adiuuisti,&c. מה עזרת וגו׳ .i.In quo adiuuisti sententiam ac opinionem tuam de prouidentia Dei,quæ sententia planè est infirma?putasti eam cõfirmare brachio in quo nulla est virtus.i.ratione inualida? 3 Cui consuluisti?ei,&c. מה יעצת ללא חכמה Quare id cõsilii cepisti sine sapientia?.i.imprudenter. Et sapientiam abundè indicasti. ותושיה לרוב הודעת: scilicet[est enim ironia]ordinationem[.i.prouidentiã Diuinã]abũdè notam reddidisti. 4 Cui annuntiasti,&c. את מי הגדת וגו׳ Præt.Heb.pro præs.Cuinã sermones narras? i.Cum quo putas te verba facere?an cum homine imperito? Et anima cuius exiuit à te? ונשמת מי יצאה ממך: .i.quem sequutus, talia dixisti?siue,à quonam accepisti quæ dixisti? 5 Mortua,&c. הרפאים וגו׳ Quæ vitæ expertia sunt[Inanimata ipsa]nascuntur sub aquis,& habitatoribus earum.i.piscibus. De metallis loquitur.q.d.Imò extendit sese prouidentia Dei ad infimas terræ partes,vbi nascuntur inanimata,hoc est metalla,gemmæ,& id genus alia.

Nudus est 'infernus corã eo, & non est operimentũ perditioni. 6
☞ Extendit Aquilonem 'super vacuum: *imò* suspendit *totam* terram 7
'super nihilum.
'Ligat aquas in nubibus suis, & non rumpitur nubes 'sub ipsis. 8
'Constringit faciem solii, & expãdit 'super eum nubem suam. 9
'Terminum circundedit superficiei aquarum, 'vsque ad perfe- 10
ctionem lucis cum tenebris.
'Columnæ cæli contremiscunt, '& commouentur ab increpa- 11
tione eius.
Potentia eius 'quiescit mare, & intelligẽtia sua 'percutit elatio- 12
nem *eius*.
'Spiritus eius cælos ornauit, 'creauit manus eius 'serpentem 13
mobilem.
'En istæ *sunt* partes viarum eius: sed quàm 'pusillum est quod 14
audiuimus de eo? '& tumultum fortitudinũ eius quis intelliget?

Cap. XXVII.

Tuetur hic Iob causam suam vt antea, & Deum accusat.

ADdidit autem א Iiób assumere 'parabolam suam, ac dixit, 1
Viuit Deus *qui* 'abstulit iudicium meum, & Omnipotens 2
qui 'amaritudine affecit animam meam:

Innocens Iob.

Quòd omni tempore quo fuerit anima mea in me, & spiritus 3
in naribus meis,
Non loquentur labia mea iniquitatem, & lingua mea si 'lo- 4
quetur dolum.
Absit à me 'vt iustificem vos, donec deficiam, 'non auferã per- 5
fectionem meam à me.
Iustitiam meam 'fortificabo, nec deseram eam, 'non deflectet 6
cor meum 'à diebus meis.

Afflictio impiorum.

'Sit vt impius, inimicus meus, & aduersarius meus, vt iniquus. 7
Quæ enim spes impii, 'quum furatus fuerit, 'quum pacatã red- 8
diderit Deus animam eius?

6 Nudus est infernus corã illo, & nullum est operimentum perditioni.
7 Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terrã super nihilũ.
8 Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. C
9 Qui tenet vultum solii sui, & expãdit super illud nebulam suam.
10 Terminũ circundedit aquis vsque dum finiantur lux & tenebræ.
11 Columnæ cæli cõtremiscunt, & pauent ad nutum eius.
12 In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudẽtia eius percussit superbum. D
13 Spiritus eius ornauit cælos: & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus.
14 Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarũ eius: & quũ vix paruã stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

Cap. XXVII.

1 ADdidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit,
2 Viuit Deus qui abstulit iudicium meum, & Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam:
3 Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis,
4 Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.
5 Absit à me vt iustos vos esse iudicẽ: donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.
6 Iustificationẽ meã quã cœpi tenere, nõ deserã: neq; enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. B
7 Sit vt impius inimicus me⁹, & aduersarius meus quasi iniquus.
8 Quæ est enim spes hypocritæ si auarè rapiat, & non liberet Deus animam eius?

6 Infernus שאול Infernum intelligit centrum terræ. q. d. Infernus & perditio nota sunt Deo, carent velamento. Infernum & perditionem pro eodem accipit, nempe pro loco in quem res quæ descendunt, pereunt. 7 Super vacuum: על־תהו super vanitatem. i. rem nihili & vanam. Septentrionem intelligit faciem ipsam terræ quæ vergit ad Septentrionem. Accipitur autem pro toto mundo: quòd Septentrionalis terræ portio nobis manifestior sit, & commodior hominum habitatio. Super nihilum. על־בלימה׃ q. d. nulla supposita columna. Ingens potentiæ Dei signum. 8 Ligat aquas צורר־מים Colligat aquas. ne scilicet ante tempus decidant, quum tamen natura sua graues deorsum ferantur. Sub ipsis. תחתם׃ sub. aquis. i. non soluitur nubes in aquam, nisi quando & vbi Deo placet.
9 Constringit faciem solii, מאחז פני־כסה Astringit [Coagulat faciem solii i. aerem ipsum existentem in media regione ante conspectũ suum, hoc est coram cælo ipso quod est solium Dei. Super eum עליו nempe aerem. i. illic vapores astringuntur in nubem.
10 Terminum circũdedit חק־חג Statutum [Terminum præfixum] præscripsit, & quasi circino designauit aquis ipsis. Vsque ad perfectionem עד־תכלית . i. vsque ad eum locum in quo dies habent XXIIII horas, & noctes tótidem.
11 Columnæ cæli עמודי שמים . i. Partes terræ quæ sub cælo est, agitantur, siue cõcutiuntur terræmotu. Et commouentur ויתמהו & attonitæ sunt ab increpatione Dei, quando iram suam in impios ostendere vult. 12 Quiescit רגע conquiescit. sedatur mare quum agitatur. Percutit elationem. מחץ רהב׃ . i. sedat mare commotum. 13 Spiritus eius cælos ornauit, ברוחו שמים שפרה Hic ב redũdat, vt vertit noster interpres. Alii, Spiritu suo cælos ornauit. Alii, Spiritu eius [. i. volũtate] cæli *sunt* pulchritudo. i. sunt pulcherrimi. Creauit manus eius, &c. חוללה ידו וגו׳ Ad verbum, peperit [. i. creauit] manus eius serpentem fugitiuum. vel, fugacem. aut, profugum. i. viam illam lacteam, &c. per quam intelligit & reliquas constellationes. q. d. ipse est qui creauit omnia signa cælestia.
14 En istæ *sunt* partes viarum eius: הן־אלה קצות דרכיו Profectò istæ, &c. i. Quæ iam paucis perstrinxi, sunt portio quædam viarum illius: hoc est eorum quæ Deus facere solet. Pusillum est, &c. שמץ וגו׳ exigua est res de qua audiamus: sub. alios differẽtes. Et tumultum fortitudinum eius ורעם גבורתיו quandoquidem vim potentiarum eius. i. multiplicis, imò infinitæ potentiæ eius quis considerabit? vel considerare poterit. q. d. inenarrabilis est Dei sapientia & potentia.

IN CAPVT XXVII.

1 Parabolam suam, משלו Hic parabola dicitur sermo serius de magnis rebus, nõ clarè, sed per inuolucra similitudinum traditus. Addidit (inquit) Iob assumere parabolam suam, siue sermonem suum. i. Resumpsit Iob sermonem intermissum, dicẽs, quũ scilicet amici eius cessassent loqui, & nemo responderet. 2 Abstulit iudicium meum, הסיר משפטי . i. qui permisit me affligi citra culpam meam: & ita videtur ius meum abstulisse. Amaritudine affecit המר Ad verbum, amaricauit. 4 Loquetur dolum. יהגה רמיה׃ meditabitur fraudem. i. per linguam meam nulli vnquam dolum moliar. 5 Vt iustificẽ vos, אם־אצדיק אתכם . i. vt fatear opinionem vestram iustam esse ac veram. Non auferam, &c. לא־אסיר וגו׳ . i. non desinam tueri innocentiam meã. 6 Fortificabo, החזקתי Præt. Heb. pro fut. i. fortiter defendam. Alii, apprehendi. arripui. Non deflectet לא־יחרף non declinabit. i. non auertetur aliò mens mea. Quidam Hebræorũ exponunt, non afficit me probris cor meum. Alii, non repuerascet. A diebus meis. מימי׃ . i. à tempore vitæ meæ. hoc est quoad vixero.
7 Sit vt impius, &c. יהי כרשע וגו׳ Fut. Heb. per imprecandi modum vertendus. i. qui in hac causa mihi aduersatur, & se mihi opponit, sit tanquam impius & iniquus. q. d. Illi potius impii & iniqui habendi sunt qui me impium & iniquum calumniantur.
8 Quum furatus fuerit, כי יבצע quum per calumniam rapuerit. i. quam spem concipere debemus de impio, siue hypocrita, quum furatus fuerit multas opes, hoc est quum multa furando aut calumniis auxerit substantiam suam? Quum pacatam reddid. &c. כי ישל וגו׳ . i. quum concesserit viuere in summa tranquillitate in hoc mundo? certè nulla: nam duratura non est fœlicitas illa externa. q. d. Quanuis dixerim, impios fœliciter agere, non tamen laudo sortem & conditionem eorum: nam pessimus illos manet exitus.

9 Nunquid clamorem eius audiet Deus, quum venerit ſuper eũ
tribulatio?
10 Nunquid ˊſuper Omnipotente delectabitur? ˊinuocabit Deum
omni tempore?
11 Docebo vos *quæ ſunt* ˊin manu Dei, *&* quod *eſt* cum Omnipoten
teˊnon abſcondam.
12 Ecce vos ipſi omnes vidiſtis, curnam ergo ˊvanitate vaneſcitis?
13 Iſta *eſt* portio hominis impiiˊcum Deo, & hæreditas violẽtorum Maledictiones impii.
quam ab Omnipotente accepturi ſunt.
14 Si multiplicati fuerint filii eius, *erunt* ˊin gladium, & liberi eius
ˊnon ſaturabuntur pane.
15 ˊSuperſtites eius in morte ſepelientur, & viduæ eius non flebũt.
16 Si coaceruauerit tanquam puluerem argentum, & ſicut lutum
parauerit ˊveſtimentum:
17 Præparabit quidem, ſed iuſtusˊinduet ſe, ˊ& argẽtum innocens
diſtribuet.
18 ˊAEdificat ſicut tinea domum ſuam, & ſicut vmbraculum *quod*
facitˊcuſtos.
19 Diuesˊdormiet, & non congregabitur: oculos ſuos ˊaperuit, &
non eſt.
20 ˊApprehendent eum ſicut aquæ, terrores: ˊnoctu furaturus eſt
cum turbo.
21 ˊTollet eũ ˊEur⁹, & abibit, ˊ& turbine cõmouebit eũ de loco ſuo.
22 ˊEt immittet in eum, nec parcet, ˊà manu eius fugiendo fugiet.
23 ˊPlaudet ſuper illum manibus ſuis, & ſibilabit ſuper illum è lo-
co ſuo.

Cap. XXVIII.

1 Certè eſt argento ˊlatebra, & locus auro, *unde* ˊeliciunt. Quõ res omnes ſint ab homine peruestigabiles, ſolam Dei ſapiẽtiam inſcrutabilem oſtendit.
2 Ferrum è puluere capitur: & lapisˊeffundit æs.
3 ˊFinem ponit tenebris, ˊ& omni perfectioni quã ipſe inquirit,
ponit lapidem caliginis & vmbræ mortis.
4 ˊErumpit fluuius iuxta habitatorem: & obliuioni traditæ pe-

---

9 Nunquid Deus audiet clamorem eius, quũ venerit ſuper eum anguſtia?
10 Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deũ omni tẽpore?
11 Docebo vos per manũ Dei quæ Omnipotens habeat, nec abſcondam.
C
12 Ecce, vos omnes noſtis, & vt quid hæc ſine cauſa vana loquimini?
13 Hæc eſt pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violẽtorum quã ab Omnipotente ſuſcipient.
14 Si multiplicati fuerint filii eius, in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane.
15 Qui reliq fuerint ex eo, ſepeliẽtur in interitu, & viduæ illi⁹ nõ plorabũt.
16 Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta:
17 Præparabit quidẽ, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentũ innocens diuidet.
18 AEdificauit ſicut tinea domũ ſuã, & ſicut cuſtos fecit vmbraculum.
D
Pſal. 49. c. 18
19 Diues quum dormierit, nihil ſecũ auferet: aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet.
20 Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas.
21 Tollet eũ ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eũ de loco ſuo.
22 Emittet ſuper eum, & non parcet: de manu eius fugiens fugiet.
23 Stringet ſuper eum manus ſuas, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum eius.

Cap. XXVIII.

1 Habet argentũ, venarum ſuarum principia: & auro loc⁹ eſt in quo
2 conflatur.
Ferrum de terra tollitur: & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.
3 Tẽp⁹ poſuit tenebris, & vniuerſorũ finẽ ipſe conſiderat, lapidem quoque caliginis, & vmbram mortis.
4 Diuidit torrẽs à populo peregrinã-

---

10 Super Omnipotente עַל־שַׁדַּי in Omnipotente.i. An de fauore Omnipotentis ſecurus erit? Inuocabit Deum יִקְרָא אֱלוֹהַּ *& an* clamabit *ad* Deum.q.d. an ſemper ſperabit ſe exauditum iri quando clamabit ad Deum?
11 In manu Dei, בְּיַד־אֵל Idem ſignificant, quæ ſunt in manu Dei, & quæ ſunt cum Omnipotente, nempe quæ Deus facere ſolet. Non abſcondam. לֹא אֲכַחֵד׃ non celabo. ſub vos.
12 Vanitate vaneſcitis? הֶבֶל תֶּהְבָּלוּ׃ .i. opinionem vanam conamini tueri?q.d. Quum dicebam improbos fœliciter agere, non de omnibus intelligebam ſed de aliquibus tantũm.
13 Cum Deo, עִם־אֵל apud Deum.i. Id quod ſequitur eſt portio quam tandem recipit à Deo impius.
14 In gladiũ, לְמוֹ־חָרֶב ad gladiũ. ſub. erunt.i. tradẽtur gladio vt pereant: hoc eſt enſe perimẽtur. Nõ ſaturabũtur pane. לֹא יִשְׂבְּעוּ־לָחֶם׃ .i. redigetur ad extremã paupertatem proles eius.
15 Superſtites e. &c. שְׂרִידָיו וגו׳ .i. Qui euaſerint, ſepelientur adhuc viui moribundi, vel cõfecti morbo. Vel, in morte ipſa.i. confecti morbo, vel peſte, ſepelientur.
16 Veſtimentũ. מַלְבּוּשׁ veſtem. Sing. pro plur.i. ſi tantum veſtium parauerit, quantũ eſt luti in vicis.
17 Induet ſe, יִלְבָּשׁ induetur. ſub. illis veſtibus. Et argentum, &c. וְכֶסֶף וגו׳ .i. innocens fruetur vſu illius argenti.
18 AEdificat בָּנָה Præt. Heb. pro præſ.i. domum ædificat non longiori tempore duraturam quàm tineæ domus. tinea enim rodendo veſtem, loculum ſibi parat ſed diſcuſſa veſte deiicitur. Cuſtos. נֹצֵר׃ ſub. hortorum, aut vinearum.
19 Dormiet, & non cõg. שָׁכַב וְלֹא יֵאָסֵף dormiet, & nõ recolligetur.i. morietur, ſed nõ deferetur ad ſepulchrũ. Aperuit, פָּקַח Vel per futurum, aperiet. ſub. aliquis. q.d. in puncto temporis ac ictu oculi deſinet eſſe impius.
20 Apprehendent, &c. תַּשִּׂיגֵהוּ וגו׳ Aſſequentur illum ſicut aquæ[ſub. rapidiſſimæ.i. vehementer]terrores. ſub. iudicii Dei. Verbũ eſt ſingularis numeri. q.d. Aſſequetur illum ſicut aquæ, terror, alius poſt alium ſine intermiſſione. Ita quidã Hebræorum. Noctu furaturus eſt cum turbo. לַיְלָה גְּנָבַתּוּ סוּפָה׃ noctu furabitur eum turbo. Præt. pro fut.i. ſubitò & ex inſperato more furis ſurripiet eum repentinus interitus.
21 Tollet eum יִשָּׂאֵהוּ ſub. de medio. Eurus, & abibit. קָדִים וְיֵלַךְ .i. ventus vehemens, hoc eſt inextricabile excidium, & euaneſcet. Et turbine commouebit eum, וִישָׂעֲרֵהוּ auferetque illum magno impetu. vel auferet eum à tempeſtate magna auferetur.
22 Et immittet וְיַשְׁלֵךְ ſub. Deus varias plagas. A manu eius fug. fug. מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָח׃ .i. coram tot plagis Dei conſiſtere nõ valebit.
23 Plaudet יִשְׂפֹּק ſub. quicunque audierit talia accidiſſe impiis, plauſu manuum & ſibilo oris ridebit ac ſubſannabit illos.

IN CAPVT XXVIII.

1 Latebra, מוֹצָא ſcatebra. Ad verbum, egreſſio.i. locus vnde exeat Omnia in rerum natura, quantumcunque abdita, humano labore & induſtria perueſtigantur: ſola Dei ſapientia humano ſtudio & conatu eſt imperueſtigabilis. Argentum in reconditiſſimis locis latet, vnde extrahitur. Eliciunt. יָזֹקּוּ׃ exprimunt. Quidam vertunt, Habet argentum venas, & aurum locum in quo conflant ipſum.
2 Effundit יָצוּק exprimit exprimere ſolet. q.d. improbo labore è tenebris ad lucẽ educũtur quæ erant in terræ imis abſtruſa viſceribus.
3 Finem ponit tenebris, קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ Præt. Heb. pro præſ. Finem imponere ſolet tenebris.i. priuationi. hoc eſt, efficit vt quæ non erant ſint. Et omni perfectioni, &c. וּלְכָל־תַּכְלִית וגו׳ .i. contrà, aut viceverſa omnem rem formatam, cuius ipſe author eſt, redigit vſque ad materiam ipſam informem. q.d. facit vt quæ erant nõ ſint. Alii legunt, & omni fini *quem* ipſe inquirit, *ponit* lapidem caliginis & vmbræ mortis.i. omnem rem obnoxiam fini ac corruptioni, hoc eſt quæ habet eſſe ſuum, cuius ipſe author eſt, redigit in nihilum.
4 Erumpit fluuius, &c. פָּרַץ נַחַל וגו׳ id eſt Alicubi erumpit in magna abundantia fluuius iuxta habitatores ſuos, hoc eſt in terra habitabili propter aquam: contrà aquæ ignotæ pedibus, hoc eſt per quas nullus tranſierat, & quæ altiores erant homine, ſiue quæ altitudine ſuperabant ſtaturam hominis, recedunt & euaneſcunt.

pedibus: *& quæ* altiores erant homine, recesserunt.

5 *Est* terra *aliqua* "ex qua egreditur panis, & *quod* sub ea *est*, vertitur *in quendam* veluti ignem.

6 Locus ₒsappír "lapides eius, "& pulueres auri *sunt* ei.

7 "Semitā nō cognouit illi auis, neque aspicit eā oculus "vulturis.

8 "Non calcant eam filii superbiæ, non transit per eam leo.

9 In silicem "misit manum suam, & subuertit à radice montes.

10 "E silicibus riuos erumpere facit, "& *tamen* omne pretiosum vide bat oculus eius.

11 "A stillatione fluminum coercet, "& absconditum exire facit in lucem.

12 At sapiētia ipsa "vndenā īuenitur? & vbinā est loc⁹ intelligētiæ?

13 "Nō nouit homo pretiū eius, neque inuenitur in terra "viuētiū.

14 Vorago dicit, Non *est* in me: mare quoque dicit, Nō *est* mecum.

15 Non dabitur aurum pro illa, "nec ponderabitur argento pretium eius.

16 "Non æstimabitur auro Ophir, nec onyche pretioso, & ₒsappír.

17 "Non æquabit eam aurum, "& adamas, "nec permutatio eius *erit* vas obrizi.

18 Coralia "& gabís "non cōmemorabitur: "& pretiosior est sapiētia margaritis.

19 "Non æquabit eam smaragdus AEthiopiæ, in auro puro non æstimabitur.

20 "Vndenam igitur sapiētia veniet? & vbinā est locus intelligētiæ,

21 "Quum abscondita sit ab oculis omnis viuentis, & à volucri cæli occultata sit?

22 "Perditio & mors dixerūt, Auribus nostris audiuimus famā ei⁹.

23 *verùm* Deus "intelligit viam eius, & ipse cognoscit locum eius.

24 Ipse enim vsque ad fines terræ aspicit, "sub toto cælo videt:

te eos quos oblitus est pes egētis hominis, & inuios.

5 Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est.

6 Locus sapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum.

B

7 Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis.

8 Non calcauerunt eam filii institorum, nec pertransiuit per eam leæna.

9 Ad silicem extendit manum suam,

10 subuertit à radicibus montes. In petris riuos excidit, & omne pretiosum vidit oculus eius.

11 Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.

12 Sapiētia verò vbi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ?

13 Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentium.

14 Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecum.

15 ¶Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Sapien.7.a.9

16 Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro:

17 Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabūtur pro ea, vasa auri.

18 Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem sapientia de occultis.

19 Non adæquabitur ei topazius de AEthiopia, nec tincturæ mundissimæ componetur.

20 Vnde ergo sapientia venit? & quis est locus intelligentiæ?

D

21 Abscōdita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet.

22 Perditio & mors dixerūt, Auribus nostris audiuimus famam eius.

23 Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum illius.

24 Ipse enim fines mūdi intuetur: & omnia quæ sub cælo sunt respicit.

5 Ex qua egreditur panis, &c. מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וגו׳ Fut. Heb. pro præs. i. est regio aliqua fertilis ac ferax: & postea quod illi subest, ariditate exuritur, & ita terra ipsa redditur infœcunda. 6 Lapides eius, אֲבָנֶיהָ sub. loci. Concisa oratio, in qua antecedens deest, pro, Est regio aliqua cuius lapides sunt locus sapphiri. i. in cuius lapidibus inueniuntur sapphiri. Et pulueres auri *sunt* ei. וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ: Concisa item oratio, pro, est item terra alia cuius puluis est merum aurum. vel, vbi aurum est instar pulueris.

7 Semitam non cog. illi auis, נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עַיִט Præterita Heb. pro præs. i. Postea auis non cognoscit semitam, qua eatur ad eam regionem. hoc est, fit inhabitabilis etiam ipsis auibus. Vulturis. אַיָּה: Alii volunt esse picam. vulturem vertit noster interpres, Leuit. 11. c. 14. Nō aspicit eam regionē oculus vulturis. i. sed ne alonge quidem aspicitur ab ipsis volucribus, tam varia est huius seculi mutatio.

8 Non calcāt eam fil. superbiæ, לֹא־הִדְרִיכוּהוּ בְנֵי־שָׁחַץ Præt. Heb. pro præs. Filios superbiæ vocat feras truces ac immanes. Non vagabuntur per eam feræ truces, locorū desertorum alioqui incolæ: sed ne leo quidem per eam transibit. 9 Misit manum s. שָׁלַח יָדוֹ Vel per præsens, mittit manum suā. i. cōminuit rupes durissimas, ac funditus euertit mōtes. 10 E silicibus בַּצּוּרוֹת In rupibus. i. Quum vult, exūdare facit totā regionem, ita vt aquis subuertatur. Et *tamē* omne pretiosum, &c. וְכָל־יְקָר וגו׳ quū *tamen* omnem pretiositatem videret oculus eius. sub. hominis. i. quū tamē quicquid pretiosum est, antea cerneretur in ea regione. 11 A stillatione flu. coer. מִבְּכִי נְהָרוֹת חִבֵּשׁ sub. rupes. Ad verbū, A fletu fluminū ligauit. i. reprimere solet, & quasi fasciis adiectis cohibere rupes, ne effundant flumina. q. d. Sistit flumina illa quæ erumpebant, vt siccam reddat regionem. Et absconditum, &c. וְתַעֲלֻמָהּ וגו׳ & absconsionem educit in lucem. i. atque ita quod prius absconditum erat, siue latebat sub aquis, ponit ob oculos. hoc est regionem illam totam prius aquis obrutam, reddit omniū oculis subiectam. 12 Vndenam inuenitur? מֵאַיִן תִּמָּצֵא .i. qua ratione contingit homini? Vide infrà versu 20.

13 Non nouit homo pretium e. לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ Nemo nouit æstimationem eius. Viuentium. הַחַיִּים: .i. in qua habitant viuētes: sed solo Domino infundente per Spiritum suū suscipitur. 15 Nec ponderabitur, &c. וְלֹא יִשָּׁקֵל וגו׳ nec appendetur argentū *vt sit* pretium eius. i. Non cōparatur vllo auro: argentū appensum in statera non erit pretiū eius. q. d. Tanta est ipsa sapiētia vt nullo pretio æstimari possit. 16 Non æstimabitur auro Ophir, לֹא תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר Vel per præsens, Non æstimatur auro Ophir. i. aducto ex Ophir regione Indiæ. q. d. Nullo auro quantumuis puro, nec vllis gemmis aut lapillis quantumlibet pretiosis æstimari potest.

17 Non æquabit eā לֹא־יַעַרְכֶנָּה Nō æquabit illam. i. pretiū, siue valorem illius. Alii, Nō æquabitur illi. i. non potest conferri illi vllū aurum. Et adamas, וּזְכוֹכִית aut crystallus. Alii beryllum vertunt. Nec permutatio, &c, וּתְמוּרָתָהּ וגו׳ .i. nec cum ea permutabitur vas cōfectum ex auro purissimo. 18 Et gabís וְגָבִישׁ Lapis est pretiosus. Doctus inter Hebræos vnionem esse dicit, aut genus vestis ministerialis. Sericum alii esse existimant. Alii pro eo vertunt, lapis pretiosus. Non cōmemorabitur: לֹא יִזָּכֵר Sing. pro plur. non memorātur. i. si conferantur cum illa, negliguntur. Et pretiosior est, &c. וּמֶשֶׁךְ וגו׳ Ita doctus inter Hebræos, vt vertit noster interpres. Alii, attractio [.i. acquisitio] sapientiæ *multo pretiosior est* margaritis. sic etiā Chaldæus paraph. 19 Non æquabit eā smaragdus לֹא־יַעַרְכֶנָּה פִּטְדַת Non æquabit eam topazius qui ex AEthiopia affertur. i. non assequetur valorem eius. Alii, Non æquabitur ei. i. ei comparari non potest.

20 Vndenam igitur sapientia וְהַחָכְמָה מֵאַיִן Sic suprà versu 12. At sapientia ipsa vndenam inuenitur?

21 Quum absc ōdita sit, &c. וְנֶעֶלְמָה וגו׳ Ad verbum, Et abscondita est, &c. i. Quum nusquam reperiatur apud vllum viuentē, etiam vbi multa pretiosissima reperiuntur: quin & auibus aeris occultata est.

22 Perditio & mors, &c. אֲבַדּוֹן וָמָוֶת וגו׳ .i. Homo ipse propter peccata primi parentis morti obnoxius, dixit, Auribus, &c. id est relucet tamen & conspicua est sapientia in homine qui natura est filius iræ & perditionis.

23 Intelligit, &c. הֵבִין וגו׳ Præterita Heb. pro præs. id est naturam ac sortem eius. hoc est, Deus est author sapientiæ, & nouit vbi habitet & reperiatur. 24 Sub toto cælo videt: תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה: .i. quicquid est sub cælo, intuetur ac contemplatur. q. d. ex ipsius nutu ac præcepto omnia mouentur, agunt, & viuunt.

25 Qui fecit ventis pōdus,& aquas ap pendit in mensura.
'Vt faciat vento pondus,& aquas 'appendat in mensura.

26 Quando ponebat pluuiis legem,& viam procellis sonantibus:
Dū faceret ipse pluuiæ 'statutū, & viā coruscationi tonitruorū:

27 Tunc vidit illā,& enarrauit, & præ parauit,& inuestigauit.
'Tunc vidit illam, '& scripsit illam,præparauit illam, '& etiā in
quisiuit illam.

28 Et dixit homini, Ecce timor Domi ni,ipsa est sapientia:& recedere à ma lo,intelligentia. Cap.XXIX.
'Et dixit homini, En timor Domini 'est sapientia,& recedere à Sapientia. Intelligentia.
malo intelligentia. Cap.XXIX.

1 ADdidit quoque Iob,assumēs pa rabolam suam,& dixit,
ET addidit ℵIiób assumere parabolam suam,ac dixit,

2 Quis mihi tribuat vt sim iuxta mē ses pristinos secundum dies quibus Deus custodiebat me:
'Vtinam essem iuxta menses priores,iuxta dies quibus Deus Iob vitæ suæ anteactæ fœlicitatē & pia gesta recēset:tacite amicos calumniæ arguens, qui dicebant illum meritò pati quæ patiebatur.
seruabat me:

3 Quando splendebat lucerna eius su per caput meum, & ad lumē eius am bulabam in tenebris:
'Dum splendere faciebat lucernam suam super caput meum,&
ad lumen eius ambulam '*in* tenebris:

4 Sicut fui in diebus adolescētiæ meę quando secretò Deus erat in taberna culo meo:
Sicut eram in diebus adolescentiæ meæ,'dum *esset* societas Dei
super tabernaculum meum:

5 Quando erat Omnipotens mecū, & in circuitu meo pueri mei:
Dū adhuc *esset* Omnipotēs mecum,'in circuitu meo pueri mei:

6 Quando lauabam pedes meos bu tyro,& petra fundebat mihi riuos o lei:
Quando lauabam vias meas butyro,'& è petra fundebantur mi
hi riuuli olei:

B 7 Quādo procedebam ad portam ci uitatis, & in platea parabāt cathedrā mihi:
Quando egrediebar *per* portam 'iuxta vrbem,in platea parare fa
ciebam cathedram meam:

8 Videbant me iuuenes, & abscondebantur,& senes assurgentes stabant.
Videbant me iuuenes, & abscondebant se,& decrepiti assurge-
bant,& stabant.

9 Principes cessabant loqui,& digitū superponebant ori suo.
Principes 'tardi erant in sermonibus,& manū ponebāt ori suo.

10 Vocem suam cohibebant duces,& lingua eorum gutturi suo adhærebat.
'Vox ducum supprimebatur, '& lingua eorum palato eorum
adhærebat.

11 Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi:
'Quum auris audiebat,&beabat me:oculus quoque videbat,&
testimonium reddebat mihi:

12 Eò quòd liberassem pauperem vo ciferantem, & pupillum cui non esset adiutor.
Quia liberabam pauperem vociferātem,& pupillum, '& *eum* cui Officium boni principis.
non *erat* adiutor.

C 13 Benedictio perituri super me venie bat,& cor viduæ consolatus sum.
Benedictio pereūtis sup me 'veniebat,& cor viduæ 'exhilarabā.

14 Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate, iudi cio meo.
'Iustitiam induebam,& induebat me 'tanquam pallium,& cida-
ris iudicium meum.

15 Oculus fui cæco,& pes claudo.
'Oculi eram cæco,& pedes claudo eram.

16 Pater erā pauperū, & causam quā nesciebā, diligentissimè inuestigabā.
"Pater erā pauperibus,'& causam *quam* non nouerā,inuestigabā.

Vt faciat vento pondus,&c. לעשות לרוח משקל וגו׳ .i.Vt faciat aerem seruare suam proportionem, & ordinet aquæ suam mensurā.
25 Vt author sit concordiæ elementorum:quæ hic per vētum,siue aerem,& aquam synecdochicōs cōprehendit. Appendat תכן paret.
q.d. Statutum, חק .i.Dum præscriberet pluuiæ leges,vt scilicet illa certo tempore & certa portione deflueret:& viam fulguri,siue coru-
26 scationi quæ fieri solet tempore tonitrui. 27 Tunc אז id est à creationis exordio contemplatus est omnium conditor Deus illam
sapientiam,hoc est appendit vsum & finem omnium quæ decreta erant à sapientia sua. Et scripsit illam, ויספרה i.voluit eam perpetuò
obseruari in rebus illis. Et etiam inquisiuit illam. :וגם חקרה Quidam per præsens vertunt,& etiam inquirit illam.i.hanc quoque stu-
diosissimè obseruat.q.d.omnia facit in sapientia. 28 Et dixit ויאמר id est visus est dicere. Est sapientia, היא חכמה hoc est
via qua itur ad sapientiam:

IN CAPVT XXIX.

1 Et addidit,&c.ויוסף וגו׳ Idem versus cū primo versu vicesimi septimi capitis. 2 Vtinā essem iuxta mēses pr.מי־יתנני כירחי־קדם
Ad verbum,Quis ponat me sicut mensibus prioritatis? i.tēpore prisco.q.d. Vtinam ponat me in eo rerū statu in quo eram prius,siue olim.
3 Dum splendere faciebat lucernā suam בהלו נרו Dum luceret lucerna eius.i.dum ipse summo fauore prosequeretur me. *In* tene-
bris. :חשך *per* tenebras.i.afflictiones.hoc est,& quando propitium Deum sentiebam in cunctis huius vitæ incommodis.
4 Dum *esset* societas,&c. בסוד אלוה וגו׳ .i.dum habitabat Deus per gratiam & fauorem in tentorio meo.q.d.dum familiarem sentie-
bam mihi fauorem Dei,Deo me & familiam meam protegente.Multis verbis fauorem Dei describit.
5 In circuitu meo pueri mei: :סביבותי נערי id est dum tam clara me familia stiparet. 6 Et è petra fundebātur m. וצור־יצוק עמדי
Ad verbū,& petra fusa mecum *in* riuos olei.i.quando tanta mihi erat olei copia acsi fuisset petra in oleū fusa.q.d.dum ingens copia omnium
bonorum erat mihi.Elegantissima hyperbole. 7 Iuxta vrbem, עלי קרת ad locum consessus ac iudicii scilicet.vel,deambulaturus.
9 Tardi erant in sermon. עצרו במלים cohibebant sermones.sub.inceptos.
10 Vox ducum supprimebatur,קול נגידים נחבאו Vox primorum[procerū]supprimebatur.i.Proceres vocem cōtinebant à loquutione.
Ad verbum,Vox ducum abscondebantur.q.d. Proceres vnà cum voce sua abscondebantur.i.proceres silentes proripiebant sese.tam admi-
rabilis eram illis. Et lingua eorum,&c. ולשונם וגו׳.i.ne hiscere quidem audebant me præsente,tanta erat mei reuerentia.
11 Quum auris audiebat,&c. כי אזן שמעה וגו׳ Nam auris audiebat,& beabat me,&c.Vel,Nam auris quæ audiebat,beabat me:& oculus
qui videbat,testimonium reddebat mihi.i.Qui audiebant quæ dicebam, beatum me prædicabant: & qui videbant quæ faciebam,testimo-
nium reddebant integritatis vitæ meæ.q.d.Publica omnium fama & laude commendabar.
12 Et *eum* cui non *erat* adiutor. :ולא־עוזר לו Referri potest ad pupillū auxilio prorsus destitutū.De hac iustitia Iob habes suprà cap.4.a.3.
13 Veniebat, תבא Fut.Heb.i.Commendabar ab iis qui alioqui periissent,nisi succurrissem illis. Exhilarabam.:ארנן id est gestire fa
ciebam,ac præ gaudio canere,quum illi opem tulissem. 14 Iustitiam ind.&c. צדק לבשתי וגו׳.i.Nullo tempore recedebat à me iusti-
tia mea. Tanquam pallium,&c. כמעיל וגו׳ sub.erat mihi.q.d.Iuris & æquitatis quæ virum principem ornant,studiosissimus eram.
15 Oculi eram,&c. עינים הייתי וגו׳.i.Vice oculorū & vice pedū.q.d.Doctor fui eorum qui scitu necessaria ignorabant, duxque illorum
qui à recta via aberrabant. 16 Pater eram pauperibus,אב אנכי לאביונים Pater erā egenis.i.pietatis viscera semper egentibus exhibui.
Et causam,&c. וריב וגו׳ & litem [cōtrouersiam]*quam* non noueram,disquirebam.i.controuersiam quam non satis perspectam habebam,
discutiebam.hoc est,diligenter quid in causis liquidum esset,perscrutabar,vt eas sinceriter definirem.

'Et cōterebā molares iniqui,&è dentibus eius excutiebāprædā. 17
Dicebam itaque,In nido meo moriar,'& tāquam arenam mul 18
tiplicabo dies.
'Radix *enim* mea aperta est iuxta aquas,&ros'pernoctat in ramis 19
meis.
Gloria mea'innouatur apud me, & arcus meus in manu mea 20
'roboratur.
Mihi obediebāt,'& expectabāt *me*,'& filebant ad' consiliū meū. 21
'Post verbū meū nō iterabāt:sedsuper illosstillabat sermo me⁹. 22
'Et expectabāt me sicut pluuiam,'& os suum aperiebant *tanquam* 23
ad imbrem serotinum.
'Ridebā ad eos,*&* nō credebāt,ac lucē vultus mei nō deiiciebāt. 24
'Deligebam viam eorum,& sedebā in capite,'& habitabam sic 25
ut Rex in ipso exercitu , quemadmodum is qui'lugentes consolatur.

Cap. XXX.

Quāto contēptu ab homīb⁹, & quanta maledi & one à Domino tractetur, describit Iob.

NVnc autem derident me minores me diebus,quorum spre- 1
uissem patres'ponere cum canibus gregis mei.
Etiam potētia manuum illorum 'ad quid mihi?super ipsos pe- 2
riit'senium.
Propter penuriam & propter esuriem 'solitarii *erant*,'qui fugie- 3
bant in solitudinem,locum tenebrosum,desolatum,ac desertū.
Qui decerpebant'malúanh iuxta arbusta,'& radicem iunipero- 4
rum ad calefaciendum se.
E medio *urbium* expellebantur:*nam* vociferabantur contra eos tā- 5
quam *contra* furem,
Vt habitarent in fissura torrentiū,*& in* cauernis terræ,'& petris. 6
'Inter arbusta rugiebant,sub 'carduo congregabantur. 7
Filii *viri*'stulti, etiam 'filii absq; nomine,*qui*'humiliati sunt plus 8
quàm terra ipsa.
'Nunc autem canticum eorū sum,&factus sum eis in sermonē. 9
Abominātur me,'elongant sese à me,etiam à facie mea'nō pro- 10
hibent sputum.

17 Cōterebam molas iniqui,&de dētibus illius auferebam prædam.
18 Dicebámque, In nidulo meo moriar,&sicut palma multiplicabo dies.
19 Radix mea aperta est secusaquas, & ros morabitur in messione mea.
20 Gloria mea sēper innouabitur,&arcus meusin manu mea instaurabitur. D
21 Qui me audiebant,expectabant sētentiam,& intenti tacebant ad consilium meum.
22 Verbis meis addere nihil audebāt, & super illos stillabat eloquiū meū.
23 Expectabāt me sicut pluuiam,& os suū aperiebāt quasi ad ibrē serotinū.
24 Si quando ridebam ad eos, nō credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram.
25 Si voluissem ire ad eos,sedebampri mus:quúmque sederem quasi Rex circunstante exercitu,eram tamen mœrentium consolator.

Cap. XXX.

1 NVnc autem derident me iuniores tempore, quorū non dignabar partes ponere cum canibus gregis mei:
2 Quorum virtus manuū mihi erat pro nihilo,&vita ipsa putabantur indigni.
3 Egestate & fame steriles,qui rodebant in solitudine,squallētes calamitate & miseria,
4 Et mandebant herbas, & arborū cortices , & radix iuniperorum erat cibus eorum:
5 Qui de conuallibus ista rapientes, quū singula reperissent, ad ea cū clamore currebant.
6 In desertis habitabant torrentiū,& in cauernis terræ,vel super glaream. B
7 Qui inter huiuscemodi lætabātur, & esse sub sētibus delicias cōputabāt.
8 Filii stultorū & ignobiliū, in terra penitus non parentes.
9 Nunc in eorum canticum versus sum,&factus sum eis in prouerbium.
10 Abominantur me, & longè fugiūt à me, & faciem meam conspuere nō verentur.

17 Et conterebam ואשברה Tunc confringebam 18 Et tanquam arenam וכחול Antiqui Hebræi,& cum illis vir ille magni nominis etiam nunc apud illos,exponunt,& sicut phœnix quæ auis est longissimæ vitæ.Sensus est,Dicebam apud me,cū nido meo,id est in medio liberorum meorum,hoc est liberis meis superstitibus,expirabo, siue moriar citò,ac citra molestiam longæ ægritudinis, posteaquam vixero tot annos quot sunt arenæ maris,hoc est longissimé.
19 Radix mea aperta est שרשי פתוח Radix *enim* mea exposita est.patet aquis.i.irrigatur aquis,in solo humenti.q.d. Benedictionē Domini experior in omnibus,& prosperitatem affatim adesse sentio. Pernoctat in ramis meis. ילין בקצירי: Fut.Heb.pro præs.& sing.pro plur.in ramis meis.i.assiduè humectat fructum meum.q.d.etiam liberi mei fauore cælesti fœlicissimè habent.
20 Innouatur חדש sub.quotidie.i.subinde maior fit. Ad verbū noua.sub.fit vel est. Roboratur. תחליף: Fut.Heb.pro præs.i.robur meum in me quotidie redditur maius. 21 Et expectabant,ויחלו .i.pendebant à me,siue à consilio meo. Et silebant ad cons.m. וידמו למו עצתי: .i. tacendo acquiescebant consilio meo. 22 Post verbum,&c. אחרי דברי וגו' q.d.Me audito nullum habebant verbum:sed inter illos spargebatur sermo meus.sermonem meum omnes veluti oraculum excipiebant.
23 Et expectabant me sicut pluuiā, ויחלו כמטר לי Ad verbū,Et expectabant sicut pluuiā mihi.i.tanto desiderio expectabant verbū meū quanto expectatur pluuia in Autumno irrigandæ sementi necessaria:& aperto ore inhiabant consilium meum, sicut humus pluuiam, quæ cadere solet verno tēpore ad frugū maturitatem. 24 Ridebam ad eos,אשחק אליהם Iocabar apud eos.Sensus huius versus est,Siquādo aliquid ioco dicebam,putabant me seriò loqui:& lumen vultus mei,id est authoritatem meam, non deiiciebant. hoc est nihilominus me reuerebantur. 25 Deligebam,&c. אבחר וגו'.i.Siquando me adiungebā illis,obtinebam primū locum. Vel,Præscribebam illis quæ facere debebant. Et habitabam,&c. ואשכון כמלך וגו' .i.Nō aliter ab ipsis cinctus eram,quàm Rex à suis militibus. Lugentes אבלים qui scilicet pendere solent ab ore consolatoris.

IN CAPVT XXX.

1 Ponere cū canibus gregis mei. לשית עם כלבי צאני: .i.præficere canibus qui custodiebāt gregē meū. 2 Ad quid mihi? למה לי sub. fuisset vtilis. Vel quid erat,collata cum potentia mea? Senium. כלח: .i.miseriores fuerunt quàm vt senectutem attingere potuerint præ fame & egestate. Alii legunt,super ipsos periit tempus.i.in vanum contriuere ætatem suam.hoc est vixerunt inutiles.
3 Solitarii *erant*, בלמוד Ad verbū,solitudo.viuebant solitarii.q.d.quilibet eorum erat solitarius. Alii,*mera* solitudo. Qui fugiebāt, &c. הערקים וגו' sub. *& illi erant* qui fugiebant ad siccitatem(i.ad locum arentem ac siticulosum)tenebras,desolationem ac vastitatem.i.& vastas solitudines. 4 Maluanh מלוח herba erat vilis,contempta & amara. Et radicem iunip.&c. ושרש רתמים לחמם: A radice חמם caluit,transtulit noster interpres,vt ל sit seruile. Alii à לחם comedit, vt postremum ם sit affixum pronomen, vertunt, & radix iuniperorum *erat* cibus eorum.q.d.vtebantur cibo abiectissimo. 6 Et petris. וכפים & petrarum,siue rupium.
7 Inter arbusta ru. בין שיחים ינהקו inter arbores vociferabātur.vel,clamabāt.præ frigore scilicet. Carduo cōg. חרול יספחו: Sing.pro plur.& fut.per præt.imperf.reddendū,sub carduis[alii,spinis]cōgregabantur. Alii,pungebātur.quò scilicet se proripiebāt vt fugerent iniuriā frigoris. 8 Stulti, נבל Sing.pro plur.stultorū. Filii absque nomine, בני בלי שם .i.filii hominū fama carentium,hoc est obscurorum & ignobilium,ideo ignobiles. Humiliati sunt,&c. נכאו וגו' .i.qui terra ipsa quæ ab hominibus calcatur,abiectiores sunt.
9 Nunc a.canticum eorū sum,&c. ועתה נגינתם הייתי וגו' .i.De me nunc ridiculè cantitant,ac de me fabulantur tanquam de re abiecta.
10 Elongant sese à me, רחקו מני Præterita Heb.pro præs.procul stant à me. Non prohibent לא חשכו non remouerunt.vel auerterunt.i.vultum meum sputo conspurcare non continent in signum ludibrii.

Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me, & frænũ posuit in os meũ.

Ad dexteram orientis calamitatis meæ illico surrexerũt: pedes meos subuerterunt, & oppresserunt quasi fluctibus, semitis suis.

Dissipauerunt itinera mea, insidiati sunt mihi: & præualuerunt, & nõ fuit qui ferret auxilium.

C Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miserias deuoluti sunt.

Redactus sum in nihilum, abstulit quasi ventus desiderium meum: & velut nubes pertransiit salus mea.

Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis.

Nocte os meum perforatur doloribus: & qui me comedũt, nõ dormiũt.

In multitudine eorum cõsumitur vestimentum meum, & quasi capitio tunicæ succinxerunt me.

Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri.

Clamo ad te, & nõ exaudis me: sto, & non respicis me.

Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.

Eleuasti me, & quasi super ventum ponens, elisisti me valide.

D Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti.

Veruntamen non ad consumptionem meam emittis manum tuam: & si corruerint, ipse saluabis.

Flebã quondã super eo qui afflictus erat, & cõpatiebatur aĩa mea pauperi.

Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ.

11 Quia funem meum ʼsoluit, ʼ& afflixit me: & frænum à facie mea
ʼproiecerunt.
12 In dextram ʼiuuentus insurgunt, pedes meos ʼimpellunt, ʼ& cal-
cando terunt super me semitas contritionis suæ.
13 ʼDiruerunt semitam meam, ʼex contritione mea profecerunt,
ʼquibus non erat adiutor.
14 ʼTanquam per fracturam latam venerũt, ʼsub calamitate deuol
uerunt se.
15 Conuersi sunt super me terrores, ʼpersequuti sũt sicut vẽtus spõ
taneam animam meam, ʼ& sicut nubes quæ transit, salutem meã.
16 Nunc itaque ʼin me effusa est anima mea, ʼapprehenderunt me
dies afflictionis.
17 Nocte ʼperforat ossa mea super me, ʼ& pulsus mei non conquie-
uerunt.
18 Præ multitudine roboris ʼmutatum est vestimentum meum, ʼsi
cut ora tunicæ meæ cingit me.
19 ʼProiecit me in lutum, & assimilatus sum pulueri & cineri.
20 ʼClamaui ad te, & nõ exaudisti me: ʼsteti, & nõ considerasti me.
21 ʼVertisti te in crudelem mihi: & ʼrobore manus tuæ odio habui
sti me.
22 ʼEleuasti me ad ventum cui imposuisti me, ʼ& eliquasti mihi sa
pientiam.
23 Noui enim *quòd ad* mortem reuerti facies me, & *ad* domum ʼcõ- Mors, domus omnium.
gregationis omnis viuentis.
24 Profectò ʼnon in tumulum *Deus* mittet manum, *etiam* si in contri
tione illius *fuerit* eis clamor.
25 ʼAnnon fleui durũ die, cõtristata est anima mea super egenum?
26 Quando *autem* bonum expectaui, tũc venit malum: ʼ& *quando* præ-
stolatus sum lucem, venit caligo.

11 Soluit, פתח sub. Deus. i. vinculum timoris mei, quo illi reuerebantur me, dissoluit, siue abstulit ex animis illorum. Et afflixit me: ויענני sub. quilibet illorum. vel, Quia funem suum soluit Deus, & afflixit me. i. quasi soluto neruo sagittas suas contra me emisit, vt ictibus afflictionũ transfoderet me. Proiecerunt. שלחו: excusserunt. sub. à sese. i. & ita frænum ipsius timoris mei quo cohibebantur & continebantur in officio, excusserunt à se. 12 Iuuentus insurgunt, פרחח יקומו Fut. Heb. pro præs. vel præt. adolescentia insurrexerunt. i. in me adolescentes florentes ætate insurgunt. Sunt (inquit doctus inter Hebræos) qui existimat nomen esse cõpositum, acsi dicat פרח חוח flos spinæ, per quẽ indicat filios hominũ leues atque contẽptibiles, qui assimilantur flori spinæ. Impellunt, שלחו sub. vt me deturbent in terrã. Præt. Heb. pro præs. Et calcando terunt, &c. ויסולו עלי וגו׳ .i. super me reddunt vias tritas frequenti calcatione confractionũ suarum: hoc est assiduis confractionibus me conficere student. 13 Diruerunt semitam meam, נתסו נתיבתי Subuertunt semitam meã. id est Studia mea inuertunt: hoc est, Atque ita nullo tempore reddor voti mei compos. Ex contritione mea profec. להותי יועילו ex destructione mea fructum capiunt. i. læti sunt ad contritionẽ meam, perinde acsi nacti fuissent magnam vtilitatem. Alii, destructionem meam [calamitatem. damnum] adiuuant. i. me cadentem impellunt. Quibus nõ erat ad. לא עזר למו: .i. qui antea omni ope & auxilio destituti erant. 14 Tanquam per fracturam, &c. כפרץ רחב יאתיו Tanquam per rupturam amplam veniunt ad me. id est Magno impetu vt ingens flumen ruptis aggeribus, inuadunt me. Sub calamitate, &c. תחת שאה התגלגלו sub calamitate aduoluuntur, siue deuoluuntur. sub ad me. i. prætextu calamitatis meæ. siue, quum vident me obrutum calamitate, violenter me adoriuntur. 15 Persequuti sunt, &c. תרדוף כרוח נדיבתי Ad verbum, persequetur instar venti spontaneam meam. vel principem meam. vltroneam meam. i. animam meam nobilem & inclytam. Persequitur, sub. quilibet terrorum. Et sicut nubes, &c. וכעב עברה ישועתי: Subaudi præcedens verbum, Persequitur inquã sicut nubes quæ præterit, salutem meam. hoc est animam meam à qua pendet salus mea. q. d. quam celerrimè persequuntur me terrores ipsi. 16 In me effusa est anima m. עלי תשתפך נפשי Id est vita mea. q. d. sum penè exanimatus. Apprehenderunt me יאחזוני arripuerunt me. i. durissimè vrgent me tempora calamitosa in quæ nunc perueni. 17 Perforat נקר Præt. Heb. pro præs. sub. dolor. q. d. Noctu quoque sentio grauissimum dolorem. Grauitatem morbi sui describit. Et pulsus mei ועורקי & arteriæ meæ. i. nec pulsus meus redditur minor tempore nocturno. 18 Mutatum est יתחפש Fut. Heb. pro præt. præ copia roboris morbi. præ ingenti vi morbi, vestimentum meum sanie infectum est. Sicut ora כפי sicut os. i. superior pars tunicæ meæ. hoc est me vndique accingens, assiduè cruciat morbus ipse. 19 Proiecit me הורני Deturbauit me. Deiecit me. i. Grauissimè oppressit me dolor ille, & similis factus sum mortuo. 20 Clamaui אשוע Clamabam, &c. Vel per præsens, Vocifero, aut Clamo, & non exaudis. Steti, עמדתי sto. silendo scilicet. vel, cõticui, & nihil me curas. 21 Vertisti te תהפך Conuersus es. Robore manus tuæ, &c. בעוצם ידך תשטמני: .i. pro viribus, quasi me odisses, percussisti me. Fut. Heb. pro præt. 22 Eleuasti me, &c. תשאני וגו׳ Ad verbũ, Tolles me, super ventum imposuisti me. i. me sublatum ac vento expositum, celerrimè aliò transtulisti. Et eliquasti mihi sap. ותמוגגני תושיה: Fut. Heb. pro præt. & liquefecisti mihi rectitudinem. vel dissoluisti. i. abstulisti à me rectam viuendi rationem. q. d. ita me afflixisti, quasi nunquam permansissem in officio. 23 Congregationis omnis viu. מועד לכל חי: constitutionis [.i. constitutã] omni viuenti. q. d. Facilè coniicio te propediẽ morti me traditurũ, ac in sepulchrum communem omnibus viuentibus. 24 Non in tumulũ, &c. לא־בעי ישלח יד וגו׳ .i. Deus non porrigit manus in sepulchrum vt restituat hominem in vitam ante resurrectionem nouissimam: quanuis in contritione, siue confractione eius. i. tẽpore calamitatis immissæ ab eo, sit illis omnibus clamor. hoc est, quanuis clamare soleant homines oppressi. Vult dicere. Constituta est cuique hominum periodus vitæ, quam nulla prece vel clamore possit auertere. Alii hoc ordine vertunt, Profectò *tunc* precatio nõ porriget manũ. i. non adiuuabit, &c. 25 Annon fleui, &c. אם־לא בכיתי וגו׳ Nónne deploraui difficilem die, *nónne inquam* indoluit anima mea propter egenum? Durum, siue difficilem die vocat infœlicem hominem. q. d. grauatum ærumnis huius calamitosæ vitæ.
26 Et *quando* præstolatus sum, &c. ואיחלה לאור Idem repetit, sed parabolicè. quum prosperitatem expectarem à Deo, venit aduersitas.

Viſcera mea efferbuerunt, neque conticuerunt: præuenerunt 17
me dies afflictionis.
'Ater ãbulaui,'nõ ob ſolẽ: ſurrexi in cõgregatione, & clamaui. 18
'Frater fui draconum,& ſocius filiabus ſtruthionis. 19
Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & os meum incaluit præ 30
ſiccitate.
Proinde verſa eſt in luctum'cithara mea,& organum meum in 31
vocem flentium.

Cap. XXXI.

Iob recẽſet vitæ ſuæ innocentiã.

F'OEdus pepigi cum oculis meis:nã cur cogitaſſem'de virgine? 1
'Quæ enim portio Dei deſuper,& *quæ* hæreditas Omnipotẽ- 2
tis de excelſis?
Nónne confractio mea'iniquo,'& inſuetum quid operantibus 3
iniquitatem?
Nõne ipſe videt'vias meas,& omnes greſſus meos dinumerat? 4
Si ambulaui'cum mendacio,'& feſtinauit ad dolum pes meus: 5
Appendat me in ſtatera 'iuſtitiæ, & agnoſcet Deus perfectio- 6
nem meam.
Si declinauit greſſus meꝰ à via,'& *ſi* poſt oculos meos abiit cor 7
meum,& manibus meis adhæſit'quicquam:
Seram,& alius comedat,'& germina mea eradicentur. 8
'Si ſeductum fuit cor meum ſuper muliere,& iuxta oſtium'a- 9
mici mei inſidiatus ſum:
'Molat alteri vxor mea,'& ſuper eam incuruent ſeſe alii. 10
Quoniam *id* eſt ſcelus,& iniquitas'iudicata. 11
Nam ignis eſt *qui* vſque ad perditionem'deuoraſſet, & omnem 12
prouentum meum eradicaſſet.
'Si contempſi iudicium ſerui mei & ancillæ meæ,quum ipſi li- 13
tigarent mecum:
Quid enim feciſſem'quum ſurrexiſſet Deus: & quũ viſitaſſet, 14
quid reſpondiſſem illi?
Nõnne qui in vtero fecit me,fecit illum,& diſpoſuit nos in vul 15
ua'vnus?
Si prohibui'à voluntate pauperes,& oculos viduæ'deficere feci: 16
Et *ſi* comedi buccellã meã ſolus,& non comedit pupillus ex ea: 17
(Nam ab adoleſcentia mea'creuit mecum, tãquam apud patrẽ, 18

17 Interiora mea efferbuerunt abſque vlla requie:præuenerunt me dies afflictionis.
18 Mœrens incedebam ſine furore:cõſurgens,in turba clamabam.
29 Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum.
30 Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate.
31 Verſa eſt in luctum cithara mea,& organũ meum in vocem flentium.

Cap.XXXI.

1 PEpigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.
2 Quam enim partem haberet in me Deus deſuper,& hæreditatem Omnipotens de excelſis?
3 Nunquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus iniuſtitiam?
4 Nõnne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?
5 Si ambulaui in vanitate,& feſtinauit in dolo pes meus:
6 Appẽdat me in ſtatera iuſta,& ſciat Deus ſimplicitatem meam.
7 Si declinauit greſſus meus de via,& ſi ſequutũ eſt oculos meos cor meũ, & ſi in manibus meis adhæſit macula:
8 Serã,& alius comedat,& progenies mea eradicetur.
9 Si deceptum eſt cor meũ ſuper muliere,& ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum:
B
10 Scortum alterius ſit vxor mea,& ſuper illam incuruentur alii.
11 Hoc enim nefas eſt,& iniquitas maxima.
12 Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans,& omnia eradicãs genimina.
13 Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me:
14 Quid enim faciam quum ſurrexerit ad iudicandum Deus? & quũ quæſierit,quid reſpondebo illi?
15 Nunquid non in vtero fecit me,qui & illum operatus eſt:& formauit me in vulua vnus?
16 Si negaui quod volebant pauperibus,& oculos viduæ expectare feci:
17 Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea:
18 (Quia ab infantia mea creuit mecũ miſeratio: & de vtero matris meæ

28 Ater קודר Subniger.præ triſtitia ſcilicet,non propter ſolem.
29 Frater fui draconum,&c. אח הייתי לתנים וגו' .i.Naturam draconum & ſtruthionum imitatus ſum,vocem edens lugubrem.Eſt enim & draconum & ſtruthionum vox lugubris. 31 Cithara mea, כנורי Citharam pro lætitia poſuit.

IN CAPVT XXXI.

1 Fœdus pepigi,&c. ברית כרתי לעיני .i.Mens mea,ſiue animus pactũ iniit cum,&c.i.Fuit magna concordia carni meæ cum ſpiritu meo. De virgine? : על בתולה ſub.corrũpenda. 2 Quæ enim portio,&c. ומה חלק וגו' .i. Quænam merces à Deo obueniſſet mihi,vel manet eos qui talia agunt?& quodnam præmium ab Omnipotente de excelſis manet eos qui talia deſignãt,hoc eſt,qui libidines cunctas ſequuntur abſque timore Dei? 3 Iniquo, לעול .i.iniquum decet.Confractionem vocat calamitatem. Et inſuetum quid ונכר & alienum quid.i.inſueta pœna. 4 Vias meas,&c. דרכי וכל צעדי .i.quicquid ago & quæcunque inſtituo ac molior.
5 Cum mendacio,עם שוא cum[in]vanitate.i.An vanitatem vnquam ſectatus ſum? Et feſtinauit ad dolum ותחש על מרמה ſub. perpetrandum.Quidam hæc referunt ad præcedentem verſum, Videt,inquam,an ambulauerim:alii ſequenti verſui iungunt.
6 Iuſtitiæ, צדק .i.æqua & iuſta. 7 Et *ſi* poſt oculos,&c. ואחר עיני הלך לבי .i.ſi cor meum ſequutũ eſt concupiſcentiam oculorũ meorum:hoc eſt,ſi ego conſenſi concupiſcentiæ rerum quas videbam. Quicquam: : מאום macula.i.ſi manus meæ contaminatæ ſint aliquo flagitio. 9 Si ſeductum fuit cor,&c. אם נפתה וגו' .i.Si turpi & inſano amore correptum ac ſeductum fuit cor meum ſuper muliere aliena. Amici mei inſidiatus ſum: : רעי ארבתי proximi mei inſidiatus ſum.ſub.ad decipiendam vxorem.
10 Molat תטחן .i.conficiat farinam,& ex farina panem alteri viro.q.d.Eripiatur mihi vxor mea, & alteri famuletur. Et ſuper eã, &c. : ועליה יכרעון אחרין Rem alioqui turpẽ honeſtis verbis exprimit Sacra ſcriptura.i.coeat cum illa. Alio loco dicit,Ingrediatur ad eam.
11 Iudicata. : פלילים .i.de numero iniquitatum iam iudicatarum.q.d.Sine controuerſia adulterium eſt grauiſſimum peccatum,& iudicio ac mulcta dignum.Vide infrà verſu 28. 12 Deuoraſſet, תאכל Fut.Heb.quod quidam per præſens vertunt,deuorat.vt ad omnes pertineat.Et omnem prouentum,ſiue omnes fruges eradicet,ſiue radicitus extirpat.i.Talis eſt iniquitas propter quam omnia perdit qui eã committit. 13 Si contempſi iudicium אם אמאס משפט An ſpreui[reſpui]ius.vel cauſam.
14 Quũ ſurrexiſſet Deus,&c. כי יקום אל וגו' Subaudienda ſunt quædam hoc modo,quũ ſurrexiſſet Deus vt iudicaret inter me & illos, & quũ viſitaſſet mores meos. 15 Vnus? : אחד ſub.Deus.q.d.Nõnne mecũ eundem creatorem ac plaſmatorem habent ſeruus meus & ancilla mea? 16 A voluntate מחפץ .i.ab eo quod volebant,ac optabant.hoc eſt,Si denegaui quicquam pauperibus quod vellent ac optarent. Deficere feci: : אכלה longa ſcilicet expectatione.i.ſi non ſtatim inopibus ſuccurri ac viduis.
18 Creuit mecum, גדלני ſub.pupillus.

egressa est mecum.)

& ab vtero matris meæ deduxi illam.)

Si despexi pereuntem, eo quòd nõ habuerit indumentum, & absque operimento pauperem:

C

19 Si videbam pereuntem quòd absque veste *esset*, & *quòd* non fuerit operimentum egeno:

Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearũ calefactus est:

20 Si non benedixerunt mihi lumbi eius, & de vellere ouiũ mearum calefactus est:

Si leuaui super pupillum manum meam, etiam quũ viderem me in porta superiorem:

21 Si leuaui contra pupillum manum meam, quũ viderem in porta auxilium meum:

Humerus meus à iũctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur.

22 Scapula mea ab humero suo cadat, & brachium meum à canna sua confringatur:

Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui.

23 Quia pauor mihi *erat* contritio à Deo, & à celsitudine eius nõ potuissem *eripi.*

Si putaui aurum robur meũ: & obrizo dixi, Fiducia mea:

24 Si posui aurum spem meam, & auro dixi, Fiducia mea es:

Si lætatus sum super multis diuitiis meis, & quia plurima reperit manus mea:

25 Si lætat⁹ sum quòd multiplicatæ essent facultates meæ, & quòd multum inuenisset manus mea:

Si vidi solem quũ fulgeret, & lunã incedentem clarè:

26 Si vidi solem quando splendebat, & lunam *à qua* pretiosum abit:

Et lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meã ore meo,

27 Et seduxit sese in abscondito cor meum, & osculata est manũ meam os meum:

(Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum:)

28 (Etiam hoc fuisset iniquitas iudicata, quia abnegassem Deum desuper:)

Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat: & exultaui quòd inuenisset eum malum.

29 Si lætatus sum in contritione osoris mei, & gestiui quando inuenit eum malum:

D

Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.

30 Quum ne palatum *quidem* meum dederim ad peccandum, vt expeterem maledictionem animæ illius.

Si nõ dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt saturemur?

31 Annon dixerũt viri tabernaculi mei, Quis det de carne eius? nõ saturaremur.

Foris non mansit peregrinus, ostiũ meum viatori patuit.

32 Foris *nanque* non pernoctabat peregrinus, ostia mea viatori aperiebam.

Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam:

33 Si texi sicut homines *reliqui* præuaricationes meas, vt absconderem in abdito meo iniquitatem meam:

Si expaui ad multitudinem nimiã, & despectio ꝓpinquorũ terruit me: & nõ magis tacui, nec egressus sũ ostiũ.

34 Nam fregissem multitudinem magnam, & despectio familiarum humiliabat me: & tacui, nec egressus sum de ostio.

Quis mihi tribuat auditorẽ, vt desiderium meum audiat Omnipotẽs: & librum scribat ipse qui iudicat,

35 Vtinam haberem audiẽtem me: ecce signum meum *est quod* Omnipotens testificabitur pro me, & liber *quẽ* scripsit vir litis meæ.

Scriptorẽ æternum suæ controuersiæ sibi cõtingere optat Iob.

18 Deduxi illam. אנחנה : sub. viduam. q.d. A pueritia mea paterno affectu pueros foui, & à primis annis dux fui viduarum.
19 Pereuntem אובר sub. frigore. 20 Si non benedixerunt, &c. אם לא ברכוני חלציו Annon benedixerunt mihi latera eius? quòd scilicet vestiuissem illa. q.d. Nónne vestiui illum, vnde postea gratias egit mihi? certe veste confecta ex vellere agnorum meorum fotus est.
21 In porta auxilium meum: בשער עזרתי : Id est in promptu homines præsto auxiliaturos mihi.
23 Pauor mihi *erat* contr. à Deo, פחד אל איד אל *erat* mihi timori confractio Dei: vel calamitas Dei. i. quæ immitti solet à Deo. q.d. Quia timebam vltionem Diuinam. Et à celsitudine, &c. ומשאתו לא אוכל : nam propter maiestatẽ eius [vel, excellentiã] non potuissem. sub. eripi è manibus eius. 25 Multum כביר multas. sub. facultates. id est quum ingentes diuitias adipiscerer.
26 Vidi אראה Fut. Heb. pro præt. contemplatus sum. consideraui. Pretiosum abit: יקר הולך : pretiosum [sub. lumen, quo nihil pretiosius] discedit. vel discedere solet. i. à qua subinde discedit lumen solis, à quo lumen accipit. 27 Et seduxit sese, &c. ויפת בסתר לבי Et deceptũ fuit in secreto cor meum. i. Et adductus sum in hoc vt adorarem ipsum solem. Et osculata est, &c. ותשק ידי לפי : Hebraismus, pro tacui apud me. Infrà cap. 39. d. 37, dicit, Manum posui ori meo. 28 Etiam hoc fuisset, &c. גם הוא וגו׳ Addit Etiam, quòd iam suprà versu 11, dixisset de adulterio, Est scelus, & iniquitas iudicata. Desuper. ממעל : i. qui habitat in excelsis.
29 In contritione בפיד de calamitate. vel, incommodo ac damno. Et gestiui והתעוררתי & cõmotus sum præ gaudio. sub. & nõ potius indolui quando, &c. 30 Quũ ne pal. &c. ולא נתתי וגו׳ Ad verbũ, Et non dedi ad peccandum palatum meũ ad petendũ in maledictione animã eius. i. Quum ne verbo quidẽ offenderim eum, vt ei dira imprecarer. 31 Viri tabern. mei, מתי אהלי Sic vocat domesticos ac familiares suos. Quis det, &c. מי יתן וגו׳ . i. Vtinã liceret nobis vesci carne eius, ac propriis dentibus eã lacerare: nõ saturaremur donec totus à nobis laceratus esset. Hoc dicunt quòd nimium onerarentur in tractãdis peregrinis, vt sequẽti versu apparet. acsi dicat Iob, Studiosissimè suscepi aduenas & peregrinos, adeò vt præ fastidio laboris quẽ in eis tractandis facessebã famulis meis, mala mihi imprecarentur famuli ipsi. 32 Viatori לאורח ad iter. siue iuxta iter. vt scilicet facilius declinarent peregrini in domum meam.
33 In abdito meo בחובי Chaldæus paraph. in sinu meo. i. apud me. Alii vertunt, vt absconderem iniquitatem meam propterea quòd diligerem illam. 34 Nam fregissem, &c. כי אערוץ וגו׳ Nam frangere poteram turbã multam. quòd scilicet pollerem viribus. Et despectio fam. &c. ובוז משפחות יחתני Despectionẽ vocat abiectissimos quosque. Et ו pro Attamen. q.d. attamen quũ abiectissimus quisque me ignominia aut probro afficiebat, tacebã. Alii exponũt, Quoniam inualui contra multitudinem magnã, vt etiam nihil me deterreret, cõtemptum, hoc est seuerã correptionem inferre toti cognationi delinquenti. Alii vertunt totum versum hoc pacto, Si expaui multitudinem magnam, & contemptus familiarũ terruit me, ita vt tacuerim, nec egressus sim ostium. q.d. Nunquã peruerti iudicium, tametsi turba multa æquitati causæ aduersaretur, aut terrerent me quidam viles & abiecti: non tacui æquitatem causæ, nec deserta causa domi me continui, quin potius prodii in iudicium, ac pronuntiaui quod æquum erat. Exo. 23. a. 2, præcipitur, Neque respondebis in causa, vt declines post multos ad peruertendum. 35 Vtinã haberem, &c. מי יתן וגו׳ Ad verbũ, Quis det mihi audientẽ mei. causam meã. Signum meũ, &c. תוי שדי יענני . i. indiciũ innocẽtiæ meæ est quòd Omnipotẽs reddet mihi testimoniũ de illa. Scripsit vir, &c. כתב איש ריבי : Quidã vertũt per futurũ, scriptur⁹ est vir cõtẽtionis meæ. i. is qui aget causã meã, vt exponit ex doctiorib⁹ Hebrorũ alter. Alii, Virũ litis exponũt, aduersarios.

'Nisi super humerum meũ portauero illum, ligauero illum *pro* 36
coronis mihi.
Numerum gressuum meorum 'narrabo illi, *&* tanquam *ad* du- 37
cem, accedam ad illum.
'Si aduersum me terra mea clamet, & pariter sulci eius fleant: 38
Si 'fructum eius comedi 'absque pecunia, aut animam domi- 39
norum eius afflixi:
'Pro tritico egrediatur spina, & pro hordeo lolium. 'Finita 40
sunt verba אIiób. Cap. XXXII.

Eliu tacentibus cæteris arguit illos insipientiæ.

CEssauerunt itaque tres viri isti respondere אIiób, quia ipse e- 1
rat 'iustus in oculis suis.
'Et exarsit furor אElihú filii Barachאél 'Buzitæ, de familia 'Ram, 2
in אIiób: exarsit inquam furor eius, eo quòd 'iustificaret animam
suam magis quàm Deum.
In tres quoque amicos eius iratus est furor ei', 'propterea quòd 3
non 'inuenirent responsionem, & *tamen* condemnassent אIiób.
Porro אElihú 'expectauit ipsum אIiób in verbis, quia seniores e- 4
rant ipso diebus.
Videns itaque אElihú quòd 'non esset responsio in ore illorum 5
trium virorum, exarsit furor eius.
'Cœpit ergo loqui אElihú filius Barachאél Buzites, ac dixit, 6
'Paruus sum diebus, vos autem decrepiti: idcirco expaui, & ti-
mui indicare opinionem meam vobis.

Docet non ætatem sed Spiritũ Dei dare prudentiam.

Dicebam, 'Dies loquentur, & multitudo annorum notam red- 7
dent sapientiam.
'Profectò spiritus est in homine, 'sed inspiratio Omnipotentis 8
'intelligere facit eos.
Non 'honorabiles sunt sapientes, 'nec senes intelligũt iudiciũ: 9
Ideo dixi, Audi me, indicabo 'scientiam meam etiam ego. 10
Ecce 'expectaui verba vestra: auscultaui 'vsque ad intelligẽtias 11
vestras, donec inuestigaretis sermones.
'Vósque consideraui, '& ecce nemo vestrum est qui redarguat 12
אIiób, quin respondeat sermonibus eius.
Ne fortè dicatis, 'Inuenimus sapientiam, Deus 'propellat eum, 13
non homo.
'Nõ equidem ordinauit אIiób aduersum me sermonem: neque 14

36 Vt in humero meo portem illum, & circundẽ illum quasi coronã mihi:
37 Per singulos gradus meos pronuntiabo illũ, & quasi principi offerã eũ.
38 Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent:
39 Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi:
40 Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina. Finita sunt verba Iob. Cap. XXXII.
1 OMiserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quòd iustus sibi videretur.
2 Et iratus, indignatúsque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus est autem aduersum Iob, eo quòd iustum se esse diceret coram Deo.
3 Porrò aduersum amicos eius indignatus est, eo quòd nõ inuenissent responsionem rationabilem, sed tantũmodo condemnassent Iob.
4 Igitur Eliu expectauit Iob loquentem: eo quòd seniores se essent qui loquebantur.
5 Quum autem vidisset quòd tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. B
6 Respondénsque Eliu filius Barachel Buzites, dixit, Iunior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco demisso capite veritus sum vobis indicare meam sententiam.
7 Sperabã enim quòd ætas prolixior loqueretur, & annorũ multitudo doceret sapientiam.
8 Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotẽtis dat intelligentiam.
9 Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium.
10 Ideo dicam, Audite me, ostendã vobis etiam ego meam scientiam.
11 Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiam vestram, donec disceptaremini sermonibus: C
12 Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam: sed vt video, non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.
13 Ne fortè dicatis, Inuenimus sapientiam, Deus proiecit eum, non homo.
14 Nihil loquutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros re-

36 Nisi super humerum, &c. אם לא על שכמי וגו' q.d. Super humerum meum portabo illũ, &c. Alii, Annon super humerum meũ portabo illum [sub. librũ] *aut* colligabo illũ *in* coronas mihi? i. Gestabo super humerũ, circa caput instar coronæ, vt omnes videant, & legant quæ dixerunt aduersum me. 37 Narrabo illi, אגידנו sub. qui paratus fuerit audire me. narrabo (inquit) illi quæcunque feci. *Et tanquam ad* ducem, &c. : כמו נגיד אקרבנו *postquam* tanquam *ad* ducem accessero ad eum. i. cum honore & reuerentia.
38 Si aduersum me, &c. אם עלי וגו' .i. Si non iure possideo terram quam habeo: & si coegi arare terram meã sine mercede agricolarum.
39 Fructum e. כחה Ad verbum, virtutem eius. Absque pecunia, בלי כסף hoc est, non reddita mercede agricolis.
40 Pro tritico egred spi. תחת חטה וגו' Vice tritici proueniat carduus. Sing. pro plur. Finita sunt, &c. : תמו דברי איוב .i. Finẽ habet disputatio Iob cum amicis.

IN CAPVT XXXII.

1 Iustus, &c. : צדיק בעיניו .i. sibiipsi iustus videbatur: hoc est, pertinaciter tuebatur innocentiam suam.
2 Et exarsit fu. ויחר אף Excanduit autem ira. Ram רם Chaldæus paraph. habet, de cognatione Abrahã. quasi Ram & Abrahã idẽ sint. Iustificaret ani. s. צדקו וגו' .i. seipsum esse iustũ dicebat supra Deum: nam se iustum esse dicebat, Deum autem affligere eum citra culpã. 3 Propterea quòd, &c. על אשר לא וגו' .i. rationibus carerent. 4 Expectauit ipsum, &c. חכה את איוב בדברים .i. sustinuit ipsum Iob loquentẽ. q.d. Elihu hactenus tacuerat quòd iunior esset. Vide infrà versu 11. 5 Nõ esset respon. אין מענה nõ esset sermo .i. quòd prorsus tacerẽt. 6 Cœpit ergo lo. ויען Ad verbũ, Et loquutus est. vel, respondit. Paruus sũ die. צעיר אני לימים .i. Iuuenis sum ætate. 7 Dies loquentur, &c. ימים ידברו וגו' Hebraismus. Ita cogitabã apud me, Senes disserent de re proposita, & prouecti ætate notam reddent sapientiam. q.d. Putabam ab ætate petendam esse sapientiam, sed res non ita habet, nam petenda est à Deo.
8 Profectò spiritus est in ho. אכן רוח היא באנוש sub. quouis. i. Nemo est qui nõ sit particeps spiritus & donorum. Sed inspir. ונשמת & Spiritus. q.d. à Deo Omnipotẽte & Spiritu eius petenda est sapientia ipsa. Intelligere fa. eos. : תבינם sub. homines. Fut. Heb. pro præs.
9 Honorabiles רבים magnates. i. Non continuò fit vt qui magnates sunt, sint sapientes. Nec senes intell. וזקנים יבינו Ad verbũ, & senes intelligunt. Fut. pro præs. & negatio præcedens repetitur. i. Non sequitur, Senes sunt: ergo intelligunt quæ ex æquo & iusto agenda sunt. q.d. Sapientia ipsa neque authoritati, neque ætati alligata est. 10 Scientiã m. דעי .i. quod sentio. hoc est, quod de te sentio, ego declarabo. 11 Expectaui verba ve. הוחלתי לדבריכם .i. satis supérque sustinui vos loquentes. Vsque ad intell. &c. עד תבונותיכם וגו' .i. donec audirem quid sentiretis: dum excogitaretis quæ loquuturi essetis. 12 Vósque cõsid. ועדיכם אתבונן Ad verbum, Et vsque ad vos consideraui. Et ecce nemo vest. est והנה אין וגו' Ad verbũ, Et ecce non contra Iob redarguens, respondens verbis eius ex vobis.
13 Inuenimus sap. מצאנו חכמה .i. Fecimus de industria, non adducentes validas rationes.
14 Nõ equidem, &c. ולא ערך וגו' Ad verbum, Et non disposuit Iob ad me sermones, & secundum sermones vestros non respondebo illi.

ſpondebo illi.

15 Extimuerunt,nec reſponderunt vltrà,abſtuleruntque à ſe eloquia.

16 Quoniam igitur expectaui,& non ſunt loquuti: ſteterunt, nec vltrà reſponderunt:

B 17 Reſpondebo & ego partẽ meam, & oſtendam ſcientiam meam.

18 Plenus ſum enim ſermonibus,& coarctat me ſpiritus vteri mei.

19 En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagũculas nouas diſrumpit.

20 Loquar, & reſpirabo paululum: aperiam labia mea,& reſpondebo.

21 Non accipiam perſonã viri,& Deũ homini non æquabo.

22 Neſcio enim quandiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicũ tollat me factor meus.

Cap. XXXIII.

1 AVdi igitur Iob eloquia mea, & omnes ſermones meos auſculta.

2 Ecce,aperui os meum,loquetur lingua mea in faucibus meis.

3 Simplici corde meo ſermones mei, & ſcientiã purã labia mea loquẽtur.

4 Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculũ Omnipotentis viuificauit me.

5 Si potes, reſponde mihi, & aduerſus faciem meam conſiſte.

6 Ecce,& me ſicut & te fecit Deus,& de eodẽ luto ego quoq; formatus ſũ.

7 Veruntamen miraculum meũ non te terreat,& eloquium meum non ſit tibi graue.

8 Dixiſti ergo in auribus meis,& vocem verborum tuorum audiui,

9 Mũdus ſum ego & abſque delicto: immaculatus,& non eſt iniquitas in me.

B 10 Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus eſt me inimicum ſibi.

11 Poſuit in neruo pedes meos, cuſtodiuit omnes ſemitas meas.

12 Hoc eſt ergo in quo non eſt iuſtificatus.reſpondebo tibi quia maior ſit Deus homine.

13 Aduerſus eum contendis, quòd nõ ad omnia verba reſponderit tibi?

14 Semel loquitur Deus, & ſecundò idipſum non repetit.

---

verbis veſtris reſpondebo illi.

15 'Extimuerũt,*ideo* non reſpõderũt vltrà,remouerũt à ſe eloquia.

16 Expectaui itaque:*at* quia non'loquuntur,ſed ſubſtiterunt,*&* nõ

'reſpondent vltrà:

17 Reſpondebo etiam ego partem meam, indicabo opinionem

meam etiam ego.

18 Plenus enim ſum'ſermonibus,coartat me'ſpiritus vteri mei.

19 Ecce venter meus tanquam *vter* vini,'*qui* non eſt apertus,*&*'ſicut

vtres noui rumpitur.

20 Loquar *igitur*,'& reſpiratio erit mihi:aperiã labia mea,'& loquar.

21 'Nequaquam accipiam faciem viri,& ad hominem non muta-

to nomine loquar.

22 Non enim noui'mutato nomine alloqui:'breui comburat me

factor meus,ſi mutato nomine vtar. Cap. XXXIII.

1 ET quidẽ audi quæſo אליוב eloquia mea, & omnia verba mea 'auſculta. Oſtẽdit Eliu in quo Iob peccauerit.

2 Ecce nũc'aperiã os meũ, loquetur lingua mea'in palato meo.

3 'Rectitudo cordis mei *erunt* eloquia mea,'& ſcientiam puram

labia mea loquentur.

4 'Spirit⁹ Dei fecit me,& ſpiraculũ Omnipotẽtis viuificauit me.

5 Si poſſis,reſponde mihi,'diſpone,coram me conſiſte.

6 'En ego iuxta os tuũ pro Deo,è luto formatus ſum etiam ego:

7 Ecce'terror meus non exterrebit te,'& manus mea ſuper te nõ

erit grauis.

8 Profectò dixiſti'in auribus meis,'& vocem ſermonum audiui,

9 Mundus ego abſque præuaricatione,'innocens ſum, & non eſt

iniquitas mihi.

10 Ecce,'occaſiones aduerſum me inuenit,'reputat me vt inimi-

cum ſibi.

11 'Poſuit in cõpede pedes meos,obſeruat omnes ſemitas meas.

12 Ecce,'hac *uia* non es iuſtificatus,reſpondebo tibi: quia'maior

eſt Deus homine

13 Cur aduerſum eũ'cõtendiſti?'oĩa enim verba ſua nõ loquitur. Cum Deo non contendendum, nec eius opera inquirẽda curioſius.

14 Etenim'vno *modo* loquitur Deus,'aut *etiam* duobus *ei qui* non vi-

derit illum.

---

15 Extimuerunt,&c. חתו וגו' Formidauerunt, *ideo* non loquuti ſunt vltrà.abiecerunt à ſe verba.i.conticuerunt. Contemptim eos alloquitur in tertia perſona 16 Loquuntur,ידברו Fut.Heb.pro præſ.i.deſierunt loqui. Reſpondent ענו Præt.Heb.pro præſ.

18 Sermonibus, מלים verbis.i.rationibus. Spiritus vteri mei. רוח בטני: .i.quod cõcepi in animo meo. 19 *Qui* non eſt apertus,לא יפתח.i.cui nullũ datur reſpiracul.acſi dicat,Mẽs mea plena eſt rationibus.Fut.Heb.pro præſ. Sicut vtres noui כאובות חדשים ſub. pleni muſto.Solent enim facilè diſrumpi vtres noui propter calorem vini.q.d.Venter meus diſrũpitur,ſiue crepat,niſi loquar,vt poſtea dicit.

20 Et reſpiratio erit mihi: וירוח־לי .i recreabor. Et loquar. ואענה: & ſermonem exordiar. 21 Nequaquam accipiam,&c. אל־נא אשא פני־איש וגו' Ad verbum,Non nunc accipiam.vel,ſuſcipiam.i.Nõ alloquar illum ad gratiã,nec habebo rationem illius: neque adulatorum more vſurpabo glorioſos titulos,vt appellem hominem ſapientem,prudentem,aut iuſtum:ſed planè alloquar illum.

22 Mutato nomine alloqui: אכנה Fut.Heb.pro infinit. Quidam vertunt cognominare. Significat hoc verbũ,vocare quempiam non proprio nomine,ſed nomine occulto:q.d.Non ſolitus ſum nomen alicuius tegere, ſiue diſſimulare ſiquid impiè fecerit,vt illi blandiar. Hoc verbo vtitur & Ieſaias,cap.45.a.4. Breui comburat כמעט ישאני ilico tollat me.i.perdat.

IN CAPVT XXXIII.

1 Et quidem audi quæſo ואולם שמע־נא Certè[Igitur]audi nũc. Auſculta. האזינה: auribus percipe. 2 Aperiã פתחתי Præt. Heb.pro fut.vel præſ. In palato meo. בחכי: in faucibus meis.i.in ore meo. 3 Rectitudo cordis,&c. ישר־לבי אמרי .i.Veritatem loquar. Et ſcientiam ודעת cognitionem.ſententiam.i.puram veritatem. 4 Spiritus Dei fecit me,&c. רוח־אל עשתני וגו' id eſt, Nam & me Deus Spiritu ſuo condidit,& vitam tribuit mihi. 5 Diſpone, ערכה ſub.orationem tuam. 6 En ego iuxta os tuũ, הן־אני כפיך .i.En ego adſum pro voto tuo.hoc eſt,habes quod optas.q d. Inueniſti talem diſputationẽ qualem optabas:adſum inquam diſputaturus pro Deo. 7 Terror meus,&c. אמתי לא תבעתך .i.non incutiam tibi timorẽ. Et manus mea ואכפי .i.percuſſio mea: hoc eſt,nõ percutiã te,neque affligã. 8 In auribus meis,באזני .i.me audiẽte.q.d.audiui te dicentẽ quod ſequitur. Et vocẽ ſermonũ audiui, וקול מלין וגו' .q.d.hiſce auribus te dicentẽ audiui. 9 Innocẽs ſum,חף אנכי mũdus ſum. 10 Occaſiones תנואות Ad verbũ,diſceſſiones .i.occaſiones diſcedẽdi à me,& me relinquendi,conatur inuenire in me Deus. Reputat me יחשבני Fut.Heb.pro præſ. 11 Poſuit in cõpede,&c. ישם בסד וגו' Fut.Heb.pro præt.vel præſ.i.Cõtinet quaſi in cõpede,vel neruo pedes meos,efficitque vt nunquã fiam voti cõpos. 12 Hac *uia* non es iuſtificatus, הן־זאת לא־צדקת .i.hac ratione non viciſti cauſam tuam. Maior eſt ירבה id eſt ſapientior.

13 Contendiſti? ריבות Vel per præſens, contendere audes. Omnia enim verba ſua,&c. כי כל־דבריו לא יענה: Fut.Heb. pro præſ.i.omnia arcana & ſecreta ſua non reuelat.q.d.omnia bono noſtro facit, quanuis non intelligamus. 14 Vno *modo* באחת Ad verbum,in vna.ſub.via.in ablatiuo. Aut *etiam* duobus,&c. ובשתים לא ישורנה: Ad verbum,& in duobus[vel,duabus.ſub.viis] non videbit illũ.ſub. priorem modum,id eſt qui non perſpexerit,ſiue aduerterit priorem illam rationem, ſiue viam.q.d.Multis modis conſulit Deus noſtræ ſaluti: nonnunquam per reuelationem,vt poſtea dicit.

Per somnium visionis nocturnæ, quando irruit sopor super ho 15
mines, 'in dormitationibus super cubile:
Tunc 'reuelat aurem hominum, '& castigationem eorum *quam* 16
obsignauit:
'Vt auferat homo opus, & superbiam à viro 'abscondat: 17
vt sic 'prohibeat animam suam à corruptione, & vitam suam ne 18
transeat in gladium.
'Corripitur etiam dolore super cubile suum, '& *in* multitudi- 19
ne ossium eius est fortis dolor.
'Et abominari facit *eum* vita eius panem, & anima eius cibũ 'de- 20
siderabilem.
'Deficit caro eius à visione, '& confringentur ossa eius, non vi- 21
debuntur.
'Et appropinquat corruptioni anima ei⁹, & vita ei⁹ mortiferis. 22
Si *tum* fuerit apud eum Angelus 'interpretans vnum ex mille, vt 23
annuntiet homini 'rectitudinem illius:
'Tunc miserebitur eius, & dicet, Redime illum, ne descendat *in* 24
corruptionem: 'inueni propitiationem.
'Tenerior efficietur caro eius *carne* pueritiæ, 'reuertetur ad dies a- 25
dolescentiæ suæ.
Deprecabitur Deum, '& diliget eum, 'ac videbit eius faciem in 26
iubilo, reddétque homini 'iustitiam suam.
'Prospicit super homines: & siquis dixerit, Peccaui, & rectũ per- 27
uerti, '& non profuit mihi:
'Redimet animam eius, ne trãseat in corruptionem, '& vita e- 28
ius lucem videbit.
Ecce omnia ista 'facit Deus duabus *aut* tribus *vicibus* cum viro: 29
Vt auertat animam eius à corruptione, *&* 'illustretur luce vi- 30
uentium.
Attende אIiób, audi me: tace, & ego loquar. 31
'Si sint sermones, respõde mihi: loquere, qui a volo iustificare te. 32
Si non *sunt*, tu audi me: tace, '& docebo te sapientiam. 33

15 Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo:
16 Tunc aperit aures virorum, & eru- C
diens eos, instruit disciplina,
17 Vt auertat hominem ab his quæ fa
cit, & liberet eum de superbia:
18 Eruẽs animam eius à corruptione:
& vitam illius, vt non transeat in gla
dium.
19 Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.
20 Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis.
21 Tabescet caro eius, & ossa quæ tecta fuerant, nudabuntur.
22 Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.
23 Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, vt annuntiet hominis æquitatem,
24 Miserebitur eius, & dicet, Libera eum vt nõ descendat in corruptionẽ: inueni in quo ei propitier.
25 Cõsumpta est caro eius à suppliciis, D
reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.
26 Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: & videbit faciẽ eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam.
27 Respiciet homines, & dicet, Peccaui, & verè deliqui: & vt eram dignus, non recepi.
28 Liberauit animam suam ne pergeret in interitum, sed viuens lucem videret.
29 Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos,
30 Vt renocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.
Attende Iob, & audi me: & tace, dũ ego loquor.
31 Si autẽ habes quod loquaris, respõ
32 de mihi, loquere: volo enim te apparere iustum.
Quòd si non habes, audi me: tace,
33 & docebo te sapientiam.

15 In dormitationibus super cubile: בתנומות עלי משכב: .i. dum quiescunt homines in lecto suo. 16 Reuelat aurẽ hominũ, יגלה אזן אנשים Fut. Heb. pro præs. & sing. pro plur. Hebraismus, pro, solet monere homines. q. d. Nonnunquam Deus auocat nos à malis per inspirationem. Et castigationem, &c. ובמוסרם יחתום: Repetendum verbum præcedens, & reuelat. siue, aperit castigationem euenturam illis quam sigillauit: hoc est quã statuit sententia quasi sigillata, se immissurum illis. 17 Vt auferat, &c. להסיר אדם מעשה vt abiiciat *à se* homo opus. sub. prauum. i. vt desistat ab instituto. Abscondat: יכסה: sub. Deus. i. vt reddat hominem humilem: vt humiliet eũ sub manu sua. 18 Prohibeat יחשוך retrahat. abstrahat. remoueat. i. Vt hac ratione seruet seipsum homo à corruptione, & ne pereat gladio.
19 Corripitur etiam, &c. והוכח וגו' loquitur de secunda via, qua Deus auocat nos à malis. Et *in* multitudine, &c. ורוב עצמיו איתן: Duplex est lectio רב à רבב, multiplicauit: quam lectionem sequutus est noster interpres. Et ריב à ריב, litigauit. iuxta quam lectionem quidam vertunt, & dissidium [lis, contentio] ossium eius vehemens est. i. acerrimo dolore premitur. 20 Et abominari facit, &c. וזהמתו חיתו לחם .i. Anima ipsius fatigata morbo, abhorrere facit eum panem, siue cibum. Alii vertunt, Et abominatur eum anima ipsius, *nempe* panem. vt ponatur relatiuum vnà cum antecedente. Desiderabilem. תאוה: Ad verbum, desiderii. i. suauem. 21 Deficit caro eius à visu. יכל בשרו מרואי Fut. Heb. deficiet, &c. i. desinit. vel, desinet caro illius videri: hoc est, reddetur homo ipse macilentus. Et confringentur, &c. ושפי עצמותיו לא רואו: & eleuabuntur [extabunt eminebunt] ossa eius *quæ prius* non videbantur. 22 Et appropinquat, &c. ותקרב לשחת וגו' Anima pro ipso homine. Ipse tãdem ad foueã sepulchralẽ proximè accedit: & vita eius appropinquat mortiferis morbis, qui homines solent tradere morti. Pluribus verbis incõmoda morborum describit. 23 Interpretans vnum ex mille, מליץ אחד מני אלף qui interpretetur [.i. notum faciat] vnum ex mille. i. qui ponat illi ante oculos millesimam partẽ beneficiorum Dei. Rectitudinẽ illius: ישרו: sub. Dei. i. Deum omnia rectissimè agere. sub. & homo ille acquiescat: Tunc, &c. 24 Tunc miserebitur, &c. ויחננו וגו' Tũc miserebitur [sub. Deus] eius *hominis*: & *dicet* Angelo. Redime illũ פדעהו .i. vindica illum ab interitu. q. d. curabit Deus illum sanandũ per Angelum.
Inueni propit. מצאתי כופר Subaudiendum aliquid, nempe, & dicet illi, Inueni, &c. i. accepi, siue suscepi propitiationẽ, siue redemptionem: hoc est, volo esse illi propitius. 25 Tenerior רטפש Semel tantùm inuenitur hæc dictio in Sacris literis, ait doctus inter Hebræos, qui molle & tenerum interpretatur. Idem admonet quosdam existimare dictionẽ esse cõpositam ex רטב, viruit, & פש à פוש, creuit. propterea quidam vertunt, succulentior [corpulentior] erit caro eius quàm in iuuentute. Reuertetur ad dies adole. s. ישוב לימי עלומיו: .i. erit eo habitu corporis quo erat in adolescentia sua. 26 Et diliget eum, וירצהו qui diliget eum. Ac videbit eius faciem in iubilo, וירא פניו בתרועה .i. summo fauore prosequetur eum, concedétque ei omnia optata. Iustitiam suam. צדקתו: id est fructum iustitiæ suæ.
27 Prospicit ישר vel per præsens, Cõtemplatur. Considerat. sub. Deus, donec resipiscant. Et non profuit mihi: ולא שוה לי: sub. quod feci: quia nullũ ex malis operibus fructum cõsequutus sum: modò agnosco quòd illa quæ feci, vana sunt. Ita doctus inter Hebræos. Alter, & nõ feci vt æquum erat. Chaldæus paraph. & non fuit æquum mihi. Alii, Et non æquale fuit mihi, id est non recepi pro peccatis meis æqualia.
28 Redimet animam eius, פדה נפשו sub. Deus. Præt. pro fut. Alii, Is redimet animam suam. Legitur & נפשי, animam meam. Et vita euis וחיתו .i. anima eius. De luce illa cælesti intelligit. fruetur Dei conspectu. Legitur & וחיתי, & vitam meam
29 Facit יפעל Ad verbum, operabitur. 30 Illustretur לאור .i. vt tandem sit conspicuus in medio viuentium.
32 Si sint sermones, אם יש מלין .i. Si suppetant sermones. q. d. Si tamen habes quod loqui possis. 33 Et docebo te sapientiam. ואאלפך חכמה .i. dicam tibi quæ redolent sapientiam Diuinam.

Cap. XXXIIII.

PRonuntiās itaque Eliu, etiā hæc loquutus est, 1
Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultate me: 2
Auris enim verba probat, & guttur escas gustu diiudicat. 3
Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius. 4
Quia dixit Iob, Iustus sum, & Deus subuertit iudicium meum. 5
In iudicando enim me mendacium est: violenta sagitta mea absque vllo peccato. 6
Quis est vir vt est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam, 7
Qui graditur cum operantibus iniquitatē, & ambulat cum viris impiis? 8
Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiamsi cucurrerit cum eo. 9
Ideo viri cordati audite me. absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas. 10
B Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. 11
Verè enim Deus non cōdemnabit frustra, nec Omnipotens subuertet iudicium. 12
Quem cōstituit alium super terrā? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? 13
Psal.103.d.29 Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet: 14
Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. 15
Si habes ergo intellectū, audi quod dicitur, & ausculta vocē eloquii mei. 16
Nunquid qui non amat iudicium, sanari potest? & quomodo tu eū qui iustus est, intantum condemnas? 17
Qui dicit Regi, Apostata: qui vocat duces impios? 18
Deut.10.d.17 2.par.19.b.7 sapien.6.b.8 eccli.35.b.16 rom.2.b.11 galat.2.b.6 ephes.6.b.9 coloss.3.d.26 act.10.e.14 1.pet.1.e.17 Prou.5.d.21
Qui non accipit personas principum: nec cognouit tyrannum, quum disceptaret cōtra pauperem: opus enim manuum eius sunt vniuersi. 19
C Subitò morientur, & in media nocte turbabūtur populi, & pertrāsibūt, & auferent violentum absque manu. 20
Oculi enī eius super vias hominū, & omnes gressus eorum considerat. 21
Non sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondātur ibi qui operantur iniquitatem. 22

Cap. XXXIIII.

Eliu probat Deū nō esse iniquum iudicē, quòd sit mundi iudex, & omnium rerum potens administrator.

1 ET respondit אElihú, ac dixit,
2 Audite gnari sermones meos: & scientes auscultate me:
3 Quia auris sermones probat, vt palatum gustat ad comededū.
4 Iudicium eligamus nobis, & cognoscamus inter nos quidnam bonum.
5 Dixit enim אIiób, Iustus sum, & Deus abstulit iudiciū meum.
6 De iure meo mētiar? doloris plena est sagitta mea sine præuaricatione.
7 Quis *est* vir sicut אIiób, *qui* ebiberit subsannationem vt aquam,
8 Et ambulet in societate cum operantibus iniquitatem, & eat cum hominibus impiis?
9 Dixit enim, Non proderit viro, quādo ambulauerit cū Deo.
10 Ideo viri cordis audite me. absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.
11 Quia *iuxta* opus hominis reddet ei: & iuxta viam cuiusque inuenire faciet eum.
12 Præterea sanè Deus nihil impiè agit, & Omnipotens non peruertit iudicium.
13 Quem præfecit sibi super terram? & quis disposuit orbem vniuersum?
14 Si apponeret super eum cor suum, spiritum eius & flatum eius ad sese colligeret:
15 Interiret omnis caro simul, & homo in terram reuerteretur.
16 Quòd si *est* intelligentia, audi hoc, auribus percipe vocem eloquiorum meorum.

Ostendit ipsum Iob à Deo iniustè non affligi.

17 An etiam odio habēs iudicium, dominabitur? & an iustum insignem facies impium?
18 An dicere *licet* Regi, O inique: O impie, principibus?
19 Tanto minus ei qui non accipit personā principū, neque agnoscitur diues corā paupere: quia opus manuū eius omnes ipsi *sunt*.
20 Subitò morientur, aut media nocte commouebuntur populi, ac transibunt, auferéntque fortem non manu.
21 Quia oculi eius sunt super vias viri, & omnes gressus eius videt:
22 Non *sunt* tenebræ, nec vmbra mortis, vt lateant ibi operantes iniquitatem.

IN CAPVT XXXIIII.

1 Et respondit, &c. ויען .i. Sermonē prosequutus est Eliu, dicens. siue, Resumpto autē sermone, dicere cœpit. 2 Et scientes וידעים & periti. Auscultate me. :האזינו־לי aures præbete mihi. sub. loquenti. q.d. nolo meiipsius iudex esse, iudicent qui inter vos sunt sapientes & eruditi. 3 Vt palatum וחיך Ad verbum, & palatum. i. vt palatum de sapore escarum iudicat. q.d. auribus sermo probatur, vt gustu cibus. 4 Iudicium eligamus nobis, משפט נבחרה־לנו i. Instituamus inter nos æquam de iure huius causæ disceptationem. Bonum. :טוב .i. probatum sit. nam hic versamur circa arduam quæstionem. 5 Iudicium meum. :משפטי iustitiā meam. i. non agit mecum pro iustitia mea. q.d. affligit me citra culpam. 6 De iure meo עלמשפטי Super iure meo. De iustitia [æquitate] mea. q.d. an par sit vt mentiar super innocentia mea? hoc est, debeóne tacere innocentiam meam? Sagitta mea חצי Significat vulnus suū quod accepit, sagitta à Deo immissa, & hoc citra suum meritum. 7 Sicut אIiób, כאיוב .i. qualis habebatur Iob, vir sapientissimus scilicet. Subsannationem לעג *verba* subsannationis. i. qui plenus sit verbis ridiculis. 9 Quando ambulauerit cū Deo. :ברצותו עם־אלהים Istum Hebraismum vide Gene.5.c.22. 10 Viri cordis אנשי לבב .i. cordati & sapientes. Impietas, מרשע Hebræi subaudiunt מעשות, & legunt vt faciat impietatem: & ab Omnipotente vt faciat iniquitatem. q.d. fieri non potest vt Deus aliquid impiè aut iniquè agat. Et iuxta viam, &c. וכאורח 11 *Iuxta* Istud subauditum est ex mox sequēti, כאורח, iuxta viam. Verti possunt hæc futura per præsentia. :איש ימצאנו .i. facit vnicuique secundum facta sua. 12 Præterea sanè אף־אמנם Etiam certé. Adhæc verè Deus, &c. Non peruertit iudiciū. :לא־יעות משפט .i. nulli facit iniuriā. 13 Quē præfecit sibi super terrā? מי־פקד עליו ארצה Quem cōstituit pro se super terram? Alii, Quis visitauit super eum terrā? .i. quis maior eo rexit terram? vel, Quis visitauit terrā post eū? vt eam scilicet rectius disponeret, posteaquam facta est ab illo? Doctus inter Hebræos, Quis præcipiat ei in terra, quum ipse mundū creauerit? Vel, Quis memorabit ei *opera atque iudicia eius in* terra, tanquam sit illorum oblitus? Vide infrà cap.36.d.24. 14 Apponeret super eum cor suū, ישים אליו לבו poneret super eū [nēpe hominē] animū suum. i. Si Deus vellet omnē hominē perdere, spoliaret quēlibet vita. 16 Quòd si *est* intelligentia, ואם־בינה sub. tibi. i. si sapias. 17 Dominabitur? יחבוש regnabit? .i. dignus est vt regnet? Iustum insignē צדיק כביר .i. insigniter iustū pronuntiabis impiū? Alii, iustū multum. 19 Nō accipit personā, &c. לא־נשא פני וגו׳ .i. non respicit personā principum. siue, qui personā principū non mouetur: neque miratur opulentū præ tenui. 20 Subitò morientur, רגע ימותו In momento moriuntur. Fut. Heb. pro præs. sub. quātūuis fuerint potētes & opulēti. Aut media nocte, &c. וחצות לילה Ad verbū, & *in* dimidio [dimidiatione] noctis. dū scilicet mouetur populus, & insilit, eiicitque *de statu suo* tyrannum, non manu. i. non potentia ac virtute, sed seditione facta. Ac transibūt, ויעברו ac præteribūt. i. insiliunt. aut, prosiliūt. Futura quæ alii per præs. vertūt, & singulari numero, sic, cōminimè putant. 21 Oculi eius super vias, &c. עיניו על דרכי־איש hoc est, Deus contemplatur ac discutit consilia & opera hominum. 22 Non tenebræ, nec, &c. אין חושך ואין וגו׳ .i. nullæ sunt tenebræ quantunlibet densæ vbi homines iniqui abscondantur, & Deum latere possint.

Quoniam ʹnon posuit super virum quod futurum est, ʹvt ambulet ad Deum in iudicio. 23

Mutatio regnorũ, opus Dei est.

ʹConterit fortes *quorum* non *est* inuestigatio, & stare facit alios pro eis. 24

ʹIdeo cognoscere facit opera ipsorum: ʹnam vertetur nox, & conterentur. 25

ʹPro impiis percutit eos in loco videntium: 26

ʹPropterea quòd sic recesserunt ab eo, & omnes vias eius non intellexerunt: 27

ʹVt peruenire faciat ad sese clamorem pauperis, & clamorẽ pauperum exaudiat. 28

ʹEt ipse quietẽ dabit, & quis exagitabit? ʹsi abscondat faciem, ʹquis intuebitur illum? *quin* ʹ& super gentẽ & super hominẽ simul: 29

Malus magistratus malo populo datur à Deo.

Eo quòd regnet homo ʹhypocrita, *&* propter offẽdicula populi. 30

ʹSanè ad Deum qui dicit, Peperci, non destruam: 31

ʹAbsque eo quod video, doce me: si iniquitatẽ feci, non addam. 32

ʹAn à te *quòd* perficiat illã? ʹnam abominatus es, quia tu elegisti, at non ego: sed nosti loqui. 33

ʹViri cordati dicent mihi, & vir sapiens audiet me. 34

אIiób non ʹcum scientia loquitur, & verba eius non *sunt* cum intellectu. 35

ʹPater mi, probetur אIiób vsque in seculũ, ʹpro responsionibus in viros iniquos: 36

Quandoquidem addit peccato suo impietatem, *ac* ʹinter nos plaudit, & multiplicat sermones suos contra Deum. 37

Cap. XXXV.

Non Deo, sed homini vel nocet impietas, vel prodest pietas.

TVm respondit אElihú, ac dixit, 1

ʹAn hoc putas æquum esse *quod* dixeris, Iustior sum Deo? 2

Dixisti enim, Quid proderit ʹtibi, quid accipiã vtilitatis de expiatione mea? 3

Ego respondebo tibi sermones, & sodalibus tuis tecum. 4

Aspice cælum, & vide, ac intuere ʹcælos *quomodo* altiores sunt te. 5

Neque enim vltrà in hominis potestate est vt veniat ad Deũ in iudiciũ.

Conteret multos, innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.

Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.

Quasi impios percussit eos in loco videntium.

Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt,

Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.

D

Ipso enim concedente pacem, quis est qui condẽnet? ex quo absconderit vultũ, quis est qui cõtempletur eũ, & super gẽtes & super omnes homines?

Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

Quia ergo ego loquutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo.

Si erraui, tu doce me: si iniquitatẽ loquutus sum, vltrà non addam.

Nunquid à te Deus expetit eã, quia displicuit tibi? tu enim cœpisti loq, & nõ ego: quòd si qd nosti meliꝰ, loquere.

Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.

Iob autẽ stultè loquutus est, & verba illius non sonant disciplinam.

Pater mi, probetur Iob vsque ad finem: ne desinas ab homine iniquitatis:

Quia addit super peccata sua blasphemiam: inter nos interim cõstringatur, & tunc multiplicet sermones suos ad Deum.

Cap. XXXV.

IGitur Elihu hæc rursum loquutus est,

Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iustior sum Deo?

Dixisti enim, Non tibi placet quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccauero?

Itaque ego respondebo sermonibꝰ tuis, & amicis tuis tecum.

Suspice cęlũ & intuere, & contemplare æthera quòd altior te sit.

B

23 Non posuit super virum, &c. לא על־איש ישים וגו׳ .i. Deus nõ commisit homini futura, sed ea sibi reseruauit, vt iustè coram Deo versetur. 24 Conterit fortes, &c. ירוע כבירים לא־חקר Fut. Heb. pro præs. Confringit. id est perdit tyrannos innumerabiles.

25 Ideo cognoscere facit, &c. לכן יכיר מעבדיהם Propterea cognoscere facit, &c. id est atque ita efficit Deus vt homines cognoscant sua ipsorum opera: hoc est se perperam egisse. Nam vertetur nox, והפך לילה & vertet sese nox. vel, vertet noctem. i. exacta nocte, hoc est propediem ac breuissimè conterentur illi omnes. 26 Pro impiis, &c. תחת רשעים וגו׳ .i. Tanquã impios & improbos percutere eos solet in conspectu omnium. 27 Propterea quòd sic, &c. אשר על־כן סרו Ad verbum, propterea quòd sic recesserunt depost eum. i. quòd tam impudenter desierunt sequi illum, & ne vnum quidẽ institutum eius intellexerunt. 28 Vt peruenire faciat ad sese, &c. להביא עליו .i. Vt pauperes oppressi confugiant ad eũ, & ita clamorẽ pauperũ audiat. 29 Et ipse quietẽ dabit, &c. והוא ישקט ומי ירשע q. d. quòd Nam *si* quietem dederit, quis obturbabit? Si abscondat, &c. ויסתר פנים ומי ישורנו Ad verbũ, & abscondet faciem, & quis, &c. q. d. quòd si absconderit faciẽ suam, quis dignabitur intueri illũ à quo faciem suã absconderit? Et super gentẽ, &c. ועל־גוי ועל־אדם יחד: .i. nationi vni & singulis eueniunt mala. 30 Hypocrita, חנף scelestus. Hypocritã vocat propterea quòd quum sit iniustus & impius, iustitiam tamen & pietatẽ prætexit. Duabus, inquit, de causis mala eueniunt populis omnibus, propter peccata quæ sunt offendicula populi: & ob principum impietatem. 31 Sanè ad Deum qui dicit, &c. כי אל־אל האמר וגו׳ Præt. Heb. pro præs. Vtique ad Deum qui dicere potest, Remisi [siue remitto, aut parco. sub. iniquitati] non destruam. i. non puniam: subaudi, debueras dicere quæ sequuntur, Tametsi non videam, &c. q. d. par erat vt diceres Deo cuius est remittere iniquitatem, & qui dicere potest, Non puniam vos pro merito delictorum vestrorum.

32 Absque eo quod video, בלעדי אחזה .i. Præter ea peccata quæ agnosco in me, doce me alia quæ non video. Alii vertunt, Quum non videam. sub. iniquitatem meam, &c. i. Quum ignorem peccata mea, opto vt doceas me qua ratione peccauerim, ne iterum peccem.

33 An à te *quod* perficiat illã? המעמך ישלמנה Subaudienda quædam, An ex te prouenire debet quòd perficiat illam afflictionem? i. an debes esse in causa quòd Deus perfectè te puniat? Nam abominatus es, &c. כי־מאסת Concisa oratio, quæ sic impletur, Nam abominatus es *uitam tuam*, quia elegisti *mori*, at non ego *sum tuæ opinionis*: sed *quid* nosti loqui? vel, quid autem loqui possis? q. d. quid habes quod respondere possis? 34 Viri cordati אנשי לבב Ad verbum, viri cordis. vt suprà versu 10. i. viri sapientes dicent in gratiam meam fauendo sermoni meo, viri inquã sapientes probabunt sermones meos, dicendo quæ sequuntur. 35 Cum sciẽtia בדעת in cognitione. i. Non scitè loquitur Iob, neque prudenter. 36 Pater mi, אבי sub. ô Deus. Alii vertunt, Vtinam. Alii, Voluntas mea non est vt probetur patientia Iob longo tempore. Pro responsionibus, &c. על־תשובת באנשי־און: .i. vt habeamus quod dicamus aduersus homines iniquos. hoc est quod respondeamus hominibus iniquis. 37 Inter nos plaudit, בינינו יספוק .i. explodit sententiam ac opinionem nostram.

IN CAPVT XXXV.

1 Tum respondit ויען Loquutus est autem. i. Resumpto sermone cœpit dicere, quum videret ipsum Iob obmutescere.

2 An hoc putas, &c. הזאת חשבת למשפט וגו׳ Ad verbũ, An hoc putasti ad iudiciũ? dixisti, Iustitia mea plus quàm Dei. q. d. an iustũ & æquum esse existimas, quòd dixeris maiorẽ esse iustitiam tuam iustitia Dei? 3 Tibi, לך pro mihi positũ. enallage personæ. i. quid proderit mihi, & quam vtilitatem capiam si studuero emendare vitam meam, quum affligas me? 5 Cælos שחקים nubes.

6 Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?

Suprà 22.a.9

7 ¶Porrò si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?

8 Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua, & filium hominis adiuuabit iustitia tua.

C

9 Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabunt propter vim brachii tyrannorum:

10 Et non dixit, Vbi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?

11 Qui docet nos super iumēta terræ, & super volucres cæli erudit nos.

12 Ibi clamabūt, & non exaudiet, propter superbiam malorum.

D

13 Non ergo frustra audiet Deus, & Omnipotens causas singulorum intuebitur.

14 Etiam quū dixeris, Non cōsiderat: iudicare coram illo, & expecta eum.

15 Nunc enim non infert furorē suū, nec vlciscitur scelus valde.

16 Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

Cap. XXXVI.

1 ADdens quoque Eliu, hæc loquutus est,

2 Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo quod pro Deo loquar.

3 Repetam scientiam meam à principio, & operatorem meum probabo iustum.

4 Verè enim absque mendacio sermones mei, & perfecta scientia probabitur tibi.

5 Deus potens non abiicit, quū & ipse sit potens.

6 Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuet.

7 Non auferet à iusto oculos suos, & Reges in solio collocat in perpetuū, & illi eriguntur.

8 Et si fuerint in catenis, & vinciātur funibus paupertatis,

9 Indicabit eis opera eorum & scelera eorum, quia violenti fuerunt.

B

10 Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat: & loquetur, vt reuertantur ab iniquitate.

---

6 Si pecces, 'quid facies aduersus eum? & si multiplicatæ fuerint præuaricationes tuæ, quid facies ei?

7 Si iustus sis, quid dabis ei, vel quid de manu tua accipiet?

8 'Viro simili tibi impietas tua *nocebit*, & filio hominis iustitia tua *proderit*.

9 De multitudine calumniā patientium, 'quos clamare faciunt, *&* vociferantur propter brachium 'fortium:

10 'Nullus dicit, Vbi est Deus factor meus? 'qui dat cātica in nocte?

11 Qui docet nos præ iumentis terræ, & præ volatili cæli sapientes efficit nos.

12 'Tunc 'clamant, & non exaudit, propter superbiam malorum.

13 Profectò 'mendacium non exaudit Deus, & Omnipotens nō intuetur illud.

14 'Etiamsi dicas *quòd* non videbis eum, 'iudicium *sit* coram eo, & spera in eo. — Impiè sentit error, Deū sua non curare.

15 Nunc autem *scito* quòd 'paululum visitauit *te* ira eius, 'neque nouit 'multum admodum.

16 ℵIob igitur vanè 'aperit os suum, *&* absque scientia sermones multiplicat.

Cap. XXXVI.

1 ADdidit autem ℵElihu, ac dixit, — Rursum declarat Eliu, Dei iustitiam ab operibus eius.

2 'Expecta me paululum, '& indicabo tibi, quia 'adhuc pro Deo *sunt* sermones.

3 Assumam 'scientiam meam délonge, & factori meo dabo iustitiam.

4 Reuera enim non *sunt* mendacium sermones mei, Deus 'perfectus scientiis *est* apud te.

5 Ecce Deus 'fortis, 'non abiicit fortem virtute cordis.

6 'Non viuificat impium, iudicium autem pauperum dat.

7 'Nō prohibet à iusto oculos suos, & cum Regibus in solio 'collocat eos in perpetuum, ac exaltantur.

8 ', Quòd si vincti fuerint cōpedibus, aut irretiti fuerint funibus paupertatis,

9 Tunc annuntiat eis 'opus eorum, & quòd 'præuaricationes eorum roboratæ sint. — Quare Dominus corripiat aut flagellet.

10 'Et reuelat aurem eorum ad correctionem, dicítque vt reuertantur ab iniquitate.

---

6 Quid facies aduersus eum? מה תפעל בו .i.quid nocebis illi? 8 Viro simili tibi,&c. לאיש כמוך .i.si malè feceris, damno tuo id feceris: si autem bene, bono tuo. 9 Fortium: רבים : magnatum. 10 Nullus dicit, ולא אמר Ad verbū, Et non dixit. Præcedēti versui iungi debet iste versus: & redundat ו. dicit enim, Ex tam multis qui opprimuntur nemo est qui resipiscat, & opē Diuinā imploret. Aut subaudiendum in fine præcedentis versus, nemo resipiscit. De multitudine, inquit, eorum qui vim ac violentiam patiuntur à tyrannis, nemo resipiscit, neque dicit, Vbi, &c. Qui dat cantica in nocte? נתן זמירות בלילה: .i. qui creauit in hoc mundo inferiori ac tenebricoso res quæ inuitare debent homines ad laudandā sapientiā ac bonitatem Diuinā. Vel, qui in nocte versantibus, hoc est afflictis, solet adesse, & dare materiā cantici & gratiarū actionis. 12 Tunc שם Ad verbū, Ibi, pro tūc, quū scilicet opprimuntur. Clamant, & nō exaudit יצעקו ולא יענה Fut. Heb. pro præs. Ordo talis esse debet, Clamāt propter superbiam malorū, & non exaudit sub. Deus. Superbiam malorū vocat vehementiam afflictionum. 13 Mendacium שוא vanitatem.i. Deus non solet exaudire preces vanas, & non serias, quæ non fiunt ex animo. 14 Etiamsi dicas, &c. אף כי תאמר לא וגו' Quamuis dicas [dicere possis] quòd non videas illum.i. te nōn posse videre illum. Iudicium sit coram eo, דין לפניו iudica *te* in conspectu eius.i. condemna te apud illum, & tunc exaudiet te. 15 Paululum visitauit te ira eius, אין פקד אפו nihil est *id quod* visitauit ira eius.i. quod iratus immisit. q.d. scito Deum non agere tecum pro rigore iustitiæ. Neque nouit ולא ידע Mutatio personæ, pro, neque nosti. Multum admodum. בפש מאד: sub. mali. Ad verbū, in multitudine valde.i. nimis multam afflictionem. 16 Aperit os suum, יפצה פיהו Futura Heb. pro præs. id est Iob in vanum atque imprudenter loquitur.

IN CAPVT XXXVI.

1 Addidit autem ויוסף .i. adiecit quæ sequuntur præcedentibus. Rursum quoque dixit. 2 Expecta me, כתר לי Sustine me. Et indicabo tibi, ואחוך sub. quod sentio: quod habeo in animo. Adhuc pro Deo, &c. עוד לאלוה מלים: .i. plura habeo quæ pro Deo respondeam. 3 Scientiam meam רעי sententiam meam.i. Vtar sententia longè petita, qua ostendam Deum esse iustissimum. 4 Perfectus scientiis apud te. תמים דעות עמך: .i. sapientissimus est tuo iudicio. q.d. Tu facilè mihi cōcedes Deum esse sapientissimum: cōuenit mihi tecū in hoc. 5 Fortis, כביר magnus, insignis.i. qui maximè valet intelligentia. Non abiicit, &c. לא ימאס כביר כוח לב: non abominatur insignem virtute cordis. vi intellectus.i. virtute intellectiua. q.d. Deus non potest sui similem spernere. 6 Non viuificat, &c. לא יחיה וגו' Subaudiendum aliquid, & futura pro præs. *Et propterea* non conseruat in vita impium, id est non tuetur vitam illorum, conseruat autem pauperes. 7 Non prohibet לא יגרע Fut. Heb. pro præs. Non arcet. Non auertit à iustis oculos suos. q.d. Clemēter intuetur iustos. Collocat eos, וישיבם sedere facit eos. ו redundat. 9 Opus eorum, פעלם opus ipsorum.i. sua ipsorum facta quæ mala sunt. Et quòd præuaricationes eorum ופשעיהם כי .i. quòd pœnæ transgressionum ipsorum inualescant. 10 Et reuelat aurem eorum ויגל אזנם Hebraismus, & admonet eos ipsis audientibus.

11 Si paruerint,´& seruierint,consument´dies suos in bono,& an-
nos suos in delectationibus.

12 Si verò non audierint,´in ensem transibunt, & morientur´sine
scientia.

Hypocritarū indicium,confusio & desperatio.

13 ´Cæterùm impii corde´tribuunt furorem,´neque clamant quū
alligauerit eos.

14 Morietur in adolescentia´anima eorum, & vita eorum inter
scortatores.

15 ´Eruet *autem* pauperem à paupertate sua,´& reuelabit aurem eo-
rum in oppressione.

16 Quinetiam´remouisset te´de ore angustiæ *in* latitudinem,sub
qua nulla est angustia:´& requies mensæ tuæ plena pinguedine.

17 ´At verò iudicio impii repleuisti iustitiam & iudicium, *quæ* su-
stentant.

18 Certè´ira *est tibi*,´ne auferat te flagello:´& magnitudo redemptio
nis non´faciet te declinare.

19 ´Nunquid æstimabit diuitias tuas?non aurum,neque omnes vi
res potentiæ.

20 ´Ne anxius sis noctu *quomodo* excidat populos in loco suo.

21 Caue ne aspicias´ad iniquitatē:qa hoc delegisti´præ paupertate.

22 Ecce Deus´exaltabit potentia sua:quis similis illi´docens?

23 ´Quis cōstitutus est super eum *ut doceat eum* viam suam?& quis´di-
xit,Fecisti iniquitatem?

24 Memēto vt magnifices opus èius´quod cōtēplantur homines,

25 Quód*que* omnes homines´vident,*&* homo intuetur eminus.

26 Ecce Deus magnus *est*, & nō´cognoscimus *eum*,´numerum an-
norum eius, nec est inuestigatio.

27 ´Quum prohibuerit stillas aquarum,effundent pluuiam ad va-
porem illius:

11 Si audierint & obseruauerint,complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.

12 Si autem non audierint,transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.

13 Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt quū vincti fuerint.

14 Morietur in tempestate anima eorum,& vita eorū inter effœminatos.

15 Eripiet de angustia sua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurē eius.

16 Igitur saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamētum subter se: requies autem mēsæ tuæ erit plena pinguedine.

C

17 Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciúmque recipies.

18 Nō te ergo superet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.

19 Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine.

20 Ne protrahas noctem, vt ascendāt populi pro eis.

21 Caue ne declines ad iniquitatem: hāc enim cœpisti sequi post miseriā.

22 Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua,& null⁹ ei similis in legislatorib⁹.

23 Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere,Operatus es iniquitatem?

24 Memento quòd ignores opus eius de quo cecinerunt viri.

D

25 Omnes homines vident eū, vnusquisque intuetur procul.

26 Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius inæstimabilis.

27 Qui aufert stillas pluuię, & effundit imbres ad instar gurgitum.

11 Et seruierint,ויעבדו sub.Deo. Dies suos in bono,&c. ימיהם בטוב ושניהם בנעימים׃ .i.ætatē suā prosperè trāsigēt,& tempus vitæ suæ in suauibus,siue delectationibus,hoc est in summa voluptate animi. 12 In ensem transibunt, בשלח יעברו Hebraismus,ense peribūt, Sine scientia. בבלי דעת׃ .i.in summa ignorantia. 13 Cæterùm impii corde וחנפי לב Ad verbum, Et hypocritæ corde.i. animo scelerato homines. Tribuūt furorē,ישימו אף attribuūt *ad* iram.sub.Deo.i.dicūt Deū hæc immittere quòd iratus sit,& nō attendunt ad sua scelera. Ad verbum,ponent. Neque clamant quum allig.e. לא ישועו כי אסרם׃ neque vociferabuntur quum vinxerit eos.i.coniecerit in vincula. 14 Anima eorū, נפשם Pro persona posuit animā. Verti potest per præsens, Moritur in ipsa iuuētute persona eorū.i.moriūtur iuuenes. 15 Eruet יחלץ Vel per præs.liberat. Et reuelabit,&c. ויגל בלחץ אזנם׃ & aperiet,&c. Hebraismus, reddit eos dociles & cautiores afflictionibus,agnoscentes peccata sua,& resipiscentes. 16 Remouisset te הסיתך transposuisset te. deposuisset te. sub.si nō peccasses. De ore angustiæ,&c. מפי צר וגו׳ .i.de angustia in locum latitudinis,siue latū,qui non est angustus, hoc est spatiosissimum & amplissimum. Et requies mensæ,&c. ונחת שלחנך מלא דשן׃ id est,& quod requiescit,siue superponitur mensæ tuæ,nempe mappa,aut vasa,essent plena escis pinguibus ac delicatis. 17 At verò iudicio impii,&c. ודין רשע וגו׳ At verò iustitia impii,&c.i.admiscuisti iustitiam & iudicium iustitiæ impii.hoc est,Tu verò sequutus es impiorum iudicium,dixisti iustitiam Dei quæ sustentat omnia,esse iniustitiam.
18 Ira חמה sub.Dei est tibi.i.irascitur tibi.siue,iratus te affligit. Ne auferat te flagello: פן יסיתך בשפק .i.ne tollat te de medio,ac perdat vehemēti percussione. Alii,ne proiiciat te cū sufficientia.i.cū opibus quas habes.acsi dicat, nihil profuerint tibi diuitiæ. Ita exponit doctus inter Hebræos. Et magnitudo redempt. ורב כפר & magnitudo pretii, &c.i.quantumuis magnum pretium dederis, non eripiet te ab imminente plaga Dei. 19 Nunquid æstimabit,&c. היערך שועך an æquipollebunt diuitiæ tuæ?sub.illi Diuinæ vltioni.i.an vllis opibus vitare possis vltionē Dei?Respondet,Nullæ diuitiæ quantumuis magnæ,poterunt te eripere. Doctus inter Hebræos admonet,quosdā exponere,Num æstimabit clamorē tuum? 20 Ne anxius sis,&c. אל תשאף וגו׳ Ad verbū,Ne consideres[anheles.desideres]noctu ad excidendum populos sub se.i.Ne anxiè desideres,aut cōsideres noctu,quo tēpore solent homines meditari,qua ratione fiat vt tot populi succidantur in loco suo,qui etiam magnis pollent viribus. 21 Ad iniquitatem: אל און .i.ad id quod te inducere possit vt dicas Deum aliquid iniustè egisse. Præ paupertate. מעני׃ præ tenuitate. sub.ingenii tui.i.in ea es sententia,propterea quòd ingeniū tuum non potest altius penetrare. 22 Exaltabit ישגיב Vel per præs.exaltat.i.eruit.aut,protegit.siue,protegere solet. Docens? מורה׃ qui doceat?qua scilicet via eundum sit,vt repellamus à nobis iniquitatē,& vitemus pericula,ne pereamus. 23 Quis cōstitutus est, &c. מי פקד עליו דרכו Quidā Hebræorum dicunt versum istum similem esse illi Iesaiæ 40 c.13, Quis direxit Spiritum Iehouæ,& *quis* vir consilii eius,indicauitque illi? A quo petiit cōsilium,& instruxit eum,docuitque eum semitam iudicii, atque erudiuit eum scientia,& viam intelligentiarū ostendit illi? Alii vertunt, Quis memorauit ei viam suam?tanquā scilicet sit oblitus,vel vt dicat ei,Operatus es iniquitatē. Ita Doctus inter Hebræos. Alii, Quis visitauit supra illum viam eius? .i. Quis maior ac superior illo, visitauit quæ facere solet? q.d.quis corrigere possit quæ fecit? Vide suprà cap.24.b.13. Dixit, אמר Vel per futurum,dicet.i.quis dicere possit,vel ausit Deum aliquid iniquè egisse?
24 Quod contemplantur ho. אשר שררו אנשים׃ Fut.Heb.pro præs.q.d.Tu memineris vt opera illius magnifices nobis videntibus.
25 Vident חזו Præt.Heb.pro præs. 26 Cognoscimus נדע sub. eū.Fut.Heb.pro præs.i.à nobis perfectè cognosci non potest.q.d.maximus est & incomprehensibilis. Numerū annorum eius, מספר שניו sub.nō cognoscimus. Istud mox sequentibus iungitur,& est coniuncta oratio,Numerum annorum eius,nec est inuestigatio,pro,numerus annorum eius est imperuestigabilis.
27 Quum prohibuerit stillas, &c. כי יגרע נטפי מים Alii vertunt per præsens, Quum prohibet stillas aquæ, stillant [sub.nubes] pluuiam ad vaporem illius. sub.nubis. id est pluuiam factam ad vaporem quem subduxit in mediam regionem aeris.q.d.aliquando in summa siccitate educitur vapor humidus,vnde generatur pluuia copiosa.

Qui de nubibus fluũt,quæ prætexũt cuncta désuper.

28 'Quia stillant è nubibus,stillant *inquam* super homines affluenter.

Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum,

29 Insuper an intelliget'differentias nubium,'tonitrua firmamen ti eius?

Et fulgurare lumine suo désuper, cardines quoque maris operiet.

30 Ecce extendit'ob id'lumen suum,'& radices maris operit.

Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.

31 Nam'per ipsas iudicat populos,dat escam'affluenter.

In manibus abscondit lucẽ,& præcipit ei vt rursus adueniat.

32 'Super nubes tegit lucẽ,& præcipit propter illud de occurrẽte.

Annuntiat de ea amico suo, quòd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

33 *Tunc*'annuntiat de eo socius eius:túncque acquisitio iræ *est* super ascendentem.

Cap. XXXVII.

Fideli homini cognita Dei opera. Ex aliis operib' probat Eliu sapientiam Dei & iudiciũ eius inperuestigabile.

SVper hoc expauit cor meum,& emotum est de loco suo.

1 INsuper'ad id expauescit cor meum,& mouetur è loco suo.

Audite auditionem in terrore vocis eius,& sonum de ore illius procedentem.

2 Audite audiendo'cum tremore vocem eius,'& eloquium *quod* ex ore eius egreditur.

Subter omnes cælos ipse considerat,& lumẽ illi' super terminos terræ.

3 Sub toto cælo'dirigit illud,'& lumen eius super extrema terræ.

Post eũ rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & nõ inuestigabitur,quum audita fuerit vox eius.

4 'Post ipsũ rugit sonitu *&* tonat'voce superbiæ suæ:'neque retardat illa quum exauditur vox eius.

Tonabit Deus in voce sua mirabiliter,qui facit magna & inscrutabilia.

5 Tonat Deus'voce sua mirabilia: facit maxima ,'& non intelligimus.

Qui præcipit niui vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.

6 Quia niui dicit, 'Esto *super* terram: '& imbri pluuiæ,imbri quoque pluuiæ fortitudinis suæ.

B

Qui in manu omnium hominũ signat,vt nouerint singuli opera sua.

7 'Vehementia omnẽ hominẽ recludit 'quominus recognoscat *homo* omnes homines operis sui.

Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.

8 'Et ingreditur bestia latibulum,& in habitaculis suis habitat.

Ab interioribus egredietur tempestas,& ab Arcturo frigus.

9 'De intima *nube* prodit turbo,'& à ventis Aquilonaribus *prouenit* frigus.

Flãte Deo concrescit gelu, & rursũ latissimè funduntur aquæ.

10 Pro voluntate Dei'dat gelu,& latitudinem aquarũ in angustia.

28 Quia stillant,&c.'אשר־יזלו וגו Nam stillant *aquæ* è nubibus,[è cælo,]stillant *inquam* super homines multos.hoc est ita vt per stillas defluat è nubibus pluuia copiosa super quamplurimos homines. Operit enim cælum nubibus,& parat terræ pluuiam. Psal.147.b.8.

29 Differentias nubium, מפרשי־עב varietates nubis.pro nubium. Homo capere non potest varietates nubium. Vide infrà capite sequenti,c.16. Tonitrua firmamenti eius: : תשואות סוכתו Ad verbum,& fremitus tentorii eius.id est nubium quæ dicuntur esse Deo vice tentorii. 30 Ob id עליו Id est vt educat vaporem. Alii,propter illum.sub. vaporem. Lumen suum, אורו Significat radios solares quos expandit super terram. Et radices maris operit. : ושרשי הים כסה Præt. Heb. pro præs. Sic vocat superficiem maris,ob fluctus vagos qui in diuersa scinduntur more radicis. Operit autem,abscondit,siue tegit, nempe vapor. id est vapor copiosus consurgit è mari propter radios solis,vnde fit pluuia. 31 Per ipsas iudicat pop. בם ידין עמים .i.Deus per ipsas aquas interdum vlciscitur se de populis. Legi potest,per illa,eodem sensu. Affluenter. : למכביר in copia.id est copiosissimam.nam sæpe ex copiosa aqua proueniunt fruges.

32 Super nubes, &c. 'על־כפים וגו Id est in media illa regione aeris tegere solet lucem,siue lumen,hoc est exhalationem calidam & siccã; & præcipit propter illam exhalationem adesse quod illi occurrat.hoc est,præcipit vt occurrat illi exhalationi vapor frigidus.

33 Annuntiat de eo socius eius: יגיד עליו רעו Fut. Heb. pro præs. id est Socius eius, hoc est vapor ille frigidus qui occurrit illi,annuntiat de eo lumine,hoc est de aduentu illius exhalationis q.d. colligit omnes suas copias,videturque annuntiare hostem suum aduenisse, & propterea petit sibi succurri: tunc acquisitio iræ est super ascendẽtem.i. irascitur exhalatio illa quæ nata est ascendere, & colluctantur,atque ita fit tonitru.

IN CAPVT XXXVII.

1 Ad id expauescit לזאת יחרד propter hoc tremit. formidat. Fut. Heb. pro præs. Declarat omnipotentiam Dei ex his quæ fiunt in cælo & aere. 2 Cum tremore vocem eius; ברגז קולו terrorem vocis eius.id est diligenter audite vocem eius terrificam quæ incutere solet timorem hominibus. Et eloquium והגה & sonum.sonitum.acsi dicat tonitru vocem Dei esse qua terret homines.

3 Dirigit illud, ישרהו sub. eloquium,siue fulgur. id est efficit vt per totum aerem vagetur ac discurrat. Alii, & irrigat illam. sub. nubem.id est efficit vt nubes illa quæ operit totum aerem,liquefiat aliquando, & vertatur in imbrem. Et lumen eius ואורו sub. Dei , vt nubis quæ dissoluitur. subaudiendum autem verbum præcedens, dirigit, id est mittit super,&c. acsi dicat,ex illa nube decidunt & apparent fulgura. 4 Post ipsum אחריו sub. lumen,quo fulgur significat.id est fulgore viso,rugit sono terribili.q.d. mirum est tonitrua illa subinde repetita,tam frequenter iterari. nam vnum succedit alteri. Voce superbiæ suæ: בקול גאונו Id est sono maximo. Prius enim apparent fulgura,dein audiuntur tonitrua:& tamen prius fit tonitru: nã visio fit citra motũ in momento:ideo prius videtur fulgur, vox autem fit cũ motu.oportet enim distantiam esse vt percipiatur. Neque retardat illa,&c. ולא יעקבם neque remoratur illa[sub. tonitrua] quũ exauditur tonitruum eius.id est tonitrua excipiunt fulgura.mox enim audiuntur tonitrua,modo sint in ea distantia vt exaudiri possint.

5 Voce sua בקולו Id est quum vocem suam exerit. Et non intellig. : ולא נדע sub. illa.q.d.quæ ab homine cognosci non possunt.

6 Esto *super* terram: הוא־ארץ Id est descende in terram. Et imbri pluuiæ, וגשם מטר sub. dicit, Esto in terra. Imbrem pluuiæ vocat imbrem tenuissimum. vt imbrem pluuiæ fortitudinis appellat imbrem impetuosum:cui etiam dicit,Esto in terra.

7 Vehementia omnem ho. recl. ביד־כל־אדם יחתום Vi[potentia,sub. pluuiæ]omnem hominem sigillat.id est claudit,siue recludit,domi suæ.sub.Deus. Doctus inter Hebræos dicit quosdam exponere de imbre, quòd claudat & prohibeat omnem hominem exire domum vt faciant omnes homines opus suum in agro. Alios verò de frigore interpretari,quod claudat manum omnium hominum, vt non possint facere opus suum propter frigus. Fut. Heb. pro præs. Quominus cognos.&c. : לדעת כל־אנשי־מעשהו Id est quominus homo recognoscat omnes operarios suos. hoc est,vt non possint aspicere quid faciant operæ suæ homines.q.d. Deus abundantia pluuiæ cogit homines remanere domi,quominus possint exire vt inuisant operarios suos. Ad verbum, Ad cognoscendum, Subauditur לא non.

8 Et ingreditur,&c. 'ותבוא חיה וגו Fut. Heb. pro præs. 9 De intima *nube* מן־החדר A Meridie. Ex doctioribus Hebræorum aliter dicit significare stellam Aquilonarem quam non vident qui Aquilonem incolunt,quia est iuxta Polum Antarcticum. Et à ventis Aquil. : וממזרים קרה Ad verbũ,& à dispergentibus. vel dispersoribus. solet enim Aquilo dispersis nubibus reddere aerem nitidum. propterea dicitur Scopæ cæli. Alii,& de inundationem faciente. q.d. nonnunquam de nube quæ inundationẽ facere solet,prodit frigus. aliquando enim nubes illa vertitur in grandinem vel niuem. 10 Dat יתן Fut. Heb. pro præs. id est nubes illa aliquando prout vult Deus,dat grandinem,& ponit latitudinem,&c. i. facit vt aqua lata astringatur, & fiat pruina. hoc est interdum pluuia lata antequam descendat,congelatur,ac vertitur in pruinam.

Etiam 'propter irrigationem *terræ* defatigat nubem, dispergit 11
nubem luminis eius.
'Ipsa quoque in circuitibus voluitur 'machinis eius, 'vt efficiãt 12
illa quæ præceperit eis super faciem orbis in terra.
'Siue in flagellum, siue propter terram suam, siue propter mise 13
ricordiam existere facit pluuiam.
Ausculta istud א Iiób, sta & intellige mirabilia Dei. 14
'Num nosti quum disponeret Deus de illis, & leuare faceret lu 15
men nubis eius?
'Num nosti differentias nubis, mirabilia 'perfecti scientiis? 16
Num quòd vestimenta tua *essent* calida, 'quum quiesceret terra à 17
Meridie?
Num extendisti cum eo cælos qui sunt 'fortes 'sicut speculum 18
fusum?
Ostende nobis quid dicamus illi: 'non disponemus *sermonem* pro- 19
pter tenebras.
'Num narrabitur ei quando loquar? 'num loquetur aliquis quũ 20
perdetur?
'Nunc quoque non viderunt lumen lucidum *quod* est in cælis: at 21
ventus transit & repurgat illud.
Ab Aquilone 'aurum veniet, propter Deum terribilem laude. 22
Omnipotens 'quem non inuenimus, magnus *est* potentia & iudi 23
cio, ac multitudine iustitiæ: '*propterea* non affligit.
Idcirco 'timebunt eum homines: 'non videbit *propterea* omnes sa 24
pientes corde.

Cap. XXXVIII.

Alloquitur Dominus iob, ostẽdens ei suam iustitiam ex inscrutabilibus suis operibus.

ET alloquutus est Iehouáh ipsum א Iiób 'de ipso turbine, atque 1
dixit,
Quis *est* iste 'qui obscurat consiliũ sermonibus sine cognitione? 2
'Accinge nunc sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, '& notifi- 3
ca mihi.

Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum,
Quæ lustrant per circuitum quocũque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum.
Siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri. C
Ausculta hæc Iob: sta, & considera mirabilia Dei.
Nunquid scis quãdo præcepit Deus pluuiis, vt ostenderent lucem nubium eius?
Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?
Nónne vestimenta tua calida sunt, quum perflata fuerit terra Austro?
Tu forsitã cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.
Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.
Quis narrabit ei quæ loquor? etiam si loquut⁹ fuerit homo, deuorabitur.
At nunc non vident lucem: subitò aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.
Ab Aquilone aurũ venit, & ad Deũ formidolosa laudatio.
Dignè eum inuenire nõ possumus, magnus fortitudine & iudicio & iustitia, & enarrari non potest.
Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.
Cap. XXXVIII.
RESpondens autem Dominus Iob de turbine, dixit,
Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?
Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & responde mihi.

11 Propter irrigationem, &c. ברי ישריח עב Id est vt irriget Deus mundum, aggrauat nubem multitudine pluuiæ. A רוה irrigauit, deducit doctus inter Hebræos. Alii à ברה, & exponunt, seueritas [vel, claritas] fatigat nubem. id est nonnunquam nubes dissoluitur, & cælum redditur serenum. Declarat mox, ea enim claritas dispergit nubem luminis eius. id est nubem quæ constat exhalatione calida & sicca: quia ex ea facilè suscitatur lumen, & educitur fulgur. 12 Ipsa quoque *in* circuitibus voluitur, והוא מסבות מתהפך Id est, Ipsa nubes varios agit circuitus, hoc est in diuersa fertur, siue contrariis viis rapitur. nam certis de causis nunc nubes vertitur in aquam, nunc in grandinem, nunc in niuem. Machinis eius, בתחבולתיו Id est arte & opera Dei. Vt efficiant illa לפעלם in quæ scilicet nubes vertitur, nempe grando, nix, pluuia, quæcunque præceperit illis Deus. 13 Siue in flagellum, &c. אם לשבט וגו' Declarat quomodo id fiat. id est siue flagella Dei sint nubes, siue ad procreandos fructus terræ, siue vt incremẽtum maius accipiant quæ in terra sunt. Id enim significat vox חסד *hesed* gratiam siue misericordiam, id est abundantiam & excellentiam bonitatis. 15 Num nosti quum dispon. &c. התדע בשום אלוה וגו' Fut. Heb. pro præt. noueras. id est, Eràsne quum Deus statueret nubes aliquando verti debere in niuem, aliquando in grandinem, aliquando in pluuiam: & quum indidit nubi suæ naturã vt verti posset quasi in ignem, & ex ea elici fulgur? 16 Num nosti differ. nubis, התדע על מפלשי עב Num nosti varietates nubium? Vide suprà capite præcedenti d. 29. Alii vertunt, Num nosti libramenta nubium. id est quomodo nubes pendeant in aere. Perfecti scientiis? : תמים דעים Id est, Dei sapientissimi. Vide capite præcedenti, versu 4.
17 Quum quiesceret terra à Meridie? : בהשקט ארץ מדרום Id est quum nullus esset ventus in Meridie, sed in parte opposita, nempe in Septentrione: hoc est, nunquid nosti vestes tuas fore calidas quando sol erit in signis Septentrionalibus, & non in Australibus? q. d. An nosti calorem vigere in hyeme quum maximè flat Aquilo, & Aestate quum flat Auster, vigere frigus? ac si dicat, Non.
18 Fortes חזקים solidi. Sicut speculum fusum? : כראי מוצק velut aspectus rei fusæ: id est qui sunt perspicui, vt vitrum perspicuũ est.
19 Non disponemus, &c. : לא נערוך מפני חושך Non disponemus [sub. sermonem cum eo] propter tenebras. i. Non disponemus sermonem tanquam disputaturi cum illo, quia versamur in tenebris & ignorantia: Deus autem nihil ignorat.
20 Num narrabitur ei היספר לו q. d. Nunquid opus habet interprete qui annuntiet ei quæ loquimur? Nequaquam: quia omniá sunt ei nota. nouit enim corda hominum. Num loquetur, &c. אם אמר וגו' q. d. quis resistere poterit Deo volenti perdere aliquem?
21 Nunc quoque non vid. &c. ועתה לא ראו וגו' Rursum perstringit vnum miraculũ quod fit in cælo. Non vident (inquit) homines lumen clarũ ac splendidum quod est in cælo, propter nubes offuscantes illud. id est, fit interdũ vt nubes nobis intercipiant lumen solis: at subitò adueniente vento fugantur nubes, & statim apparet lumen solis. 22 Aurum veniet, זהב יאתה Id est serenitas purissima, vt est aurum inter metalla, venit flantibus ventis Aquilonaribus propter Deum terribilem laude, id est voluntate ac iussu Dei summa cum reuerẽtia laudandi. Repurgat enim Deus aerem ventis Aquilonaribus. Alii vertunt, *& hac ratione* laus est super [vel, ad] Deum terribilem. id est laudatur Deus mirabilis in operibus. 23 Quem non inuenimus, לא מצאנהו Ad verbum, non inuenimus eum. i. qui est incomprehensibilis, & cuius essentia intellectu hominis comprehendi non potest. *Propterea* non affligit. : לא יענה sub. libenter, sed quasi inuitus. Fut. Heb. pro præs. 14 Timebunt יראוהו Quidam per præsens vertunt, timent. saltem timere deberent. Non videbit, &c. לא יראה וגו' Vel per præsens, non aspicit omnes sapientes corde. id est non habet respectum personarum: affligit etiam ob peccata ipsorum eos qui putantur sapientes, aut qui sibi sapere videntur.

IN CAPVT XXXVIII.

1 De ipso turbine מן הסערה de ipsa caligine, in qua scilicet videtur nobis Deus delitescere.
2 Qui obscurat. &c. מחשיך וגו' .i. qui obscurum reddit consilium, siue qui sic obscurè loquitur imprudenter: hoc est, qui verbis obscuris explicat cõsiliũ? Hæc verba repetit Iob infrà cap. 42. a. 3. 3 Accinge nũc sicut vir lũbos t. אזר נא כגבר חלציך Phrasis Hebræa, Accinge te ad futurã disceptationẽ. Vide infrà ca. 40. a. 2. Et notifica mi. : והודיעני .i. responde mihi. Hæc verba repetit Iob infrà cap. 42. a. 4.

4 Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam.
5 Quis posuit mensuras eius? si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?
6 Super quo bases illius solidatæ sũt? aut quis dimisit lapidem angularem eius.
7 Quum me laudarẽt simul astra matutina, & iubilarent omnes filii Dei?
8 Quis conclusit ostiis mare, quãdo erũpebat quasi de vulua procedens,
9 Quum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem?
10 Circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia:
B 11 Et dixi, Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
12 Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locũ suum?
13 Et tenuisti concutiens extrema terræ, exclusisti impios ex ea?
14 Restituetur vt lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum.
15 Auferetur ab impiis lux sua, & brachium excelsum confringetur.
D 16 Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti?
17 Nũquid apertæ sunt tibi portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti?
18 Nunquid cõsiderasti latitudines terræ? indica mihi, si nosti, omnia.
19 In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit,
20 Vt ducas vnũquodque ad terminos

4 Vbinam eras quando fundabam terram? annuntia 'si nosti intelligentiam.
5 Quis disposuit 'mensuras eius 'quod noscas? aut quis extendit super eam 'lineam?
6 'Super quo bases eius defixæ sunt? aut quis iecit 'lapidẽ eius angularem?
7 'Quum laudarent pariter stellæ luminis, & iubilarent omnes filii Dei?
8 'Et *quis* clausit ostiis mare, dum erupit è vulua, *&* 'prodiit?
9 'Quando posui nubem vestimentum eius, & caliginem fasciam eius:
10 Et decreui super eo decretum meum, apposuíque *illi* 'vectem & ostia:
11 Et dixi, Hucusque venies, 'neque addes: & illic 'ponet elationẽ fluctuum tuorum.
12 An in diebus tuis præcepisti 'mane, *aut* indicasti auroræ locum suum,
13 'Vt apprehendat extrema terræ, & excutiantur impii 'ex ea?
14 'Mutatur 'sicut lutum sigilli, '& stant sicut vestimentum.
15 'Et prohibetur ab impiis lux ipsorum, & brachium excelsum confringitur.
16 'Nunquid ingressus es vsque ad profunda maris, '& in vado voraginis ambulasti?
17 'Nũquid detectæ sunt tibi portæ mortis, & portas vmbræ mortis vidisti?
18 Nunquid considerasti 'vsque ad latitudines terræ? indica si nosti totam ipsam:
19 'Vbinam *est* via *in qua* habitat lux, & tenebrarum vbi *est* locus?
20 'Quòd acceperis eam in regionem suam, & quòd intellexeris

4 Si nosti intelligentiam. : אם־ידעת בינה Id est si peritus sis tantarum rerum. q.d. Ego solus sine auxilio adiutricis creaturæ firmaui ac stabiliui terram, vt stet in medio aeris: quod est hominibus maximè mirandum.
5 Mensuras eius, ממדיה sub. terræ. Quod noscas: כי תדע hoc est, eam mensuram habet terra qua nulla alia aut maior, aut minor debuerit esse. habet enim mensuram exactissimam. Lineam? : קו vt ædificaret eam scilicet. id est, quis descripsit terram ipsam, ac designauit veluti fune, fundamenta eius? 6 Super quo bases eius, &c. על־מה אדניה הטבעו Id est super quas bases collocata est terra? Lapidem eius angularem? : אבן פנתה qui scilicet sustineret pondus totius terræ.
7 Quum laudarent, &c. ברן־יחד וגו' Subaudiendum aliquid, *Et nunquid eras*, quum canerent [vel, quum cecinerunt] simul [id est quum cœperunt laudare Deum, quando scilicet creatæ sunt] stellæ lucidæ: & quum iubilare cœperunt Deo omnes Angeli? Chaldæus paraph. omnes cœtus Angelorum. q.d. vbi eras in creatione Angelorum? 8 Et clausit ostiis ויסך בדלתים Et obstruxit foribus. i. quis conclusit maria quasi foribus appositis, statim post creationem aquarum? Prodiit? : יצא sub. in lucem: de mari loquitur.
9 Quando posui nubem, &c. בשומי ענן וגו' Id est quando texi maria nubibus, velut vestimento: & quando caligine, velut fasciis inuolui illud? 10 Vectem & ostia: : בריח ודלתים Id est fores & vectem quo firmarentur fores. hoc est, quando statui terminos mari, quos non transgrederetur. 11 Neque addes: ולא תוסיף neque vltrà progredieris. Ponet elationem fluctuum tuorum. : ישית בגאון גליך Ponet. sub. ventus. id est illic eleuabit ventus fluctus tuos. Iuxta hanc versionem redundat ב in בגאון. Alii vertunt, ponet *te ventus* in elatione fluctuum tuorum. 12 Mane, בקר lucem matutinam. id est, An mandato tuo extitit aurora, siue mane ipsum fecisti? & an iussisti vt aurora appareret æstate in loco isto, hyeme in alio? nam quotidie sol mutat locum suum.
13 Vt apprehẽdat extrema terræ, לאחוז בכנפות הארץ Vt arriperet [sub. aurora.] angulos terræ. Nam quando sol est in Cancro, oritur in loco multum distante ab eo quando est in Capricorno. Ex ea? : ממנה sub. terra. quia ex illa mutatione solis varia temperamenta oriuntur, & varii morbi. 14 Mutatur תתהפך Fut. Heb. pro præs. id est varios affectus suscipit terra. Sicut lutum sigilli, כחומר חותם quod quidem recipere solet varias impressiones: sic terra mollis quæ admittere potest impressionem. Et stant sicut vestimentum. : ויתיצבו כמו לבוש & stant [sub. homines] sicut vestimentum. quod subinde mutari solet. Fut. item Heb. pro præs. hoc dicit propter diuersum occasum solis, ita vario modo tunc afficiuntur homines. 15 Et prohibetur, &c. וימנע וגו' Futura Heb. quæ per præsentia vertuntur, id est cadunt impii à fœlicitate sua, & vires insignes (id significat brachium excelsum) debilitantur, ac redduntur infirmæ.
16 Nunquid ingressus es הבאת Nunquid peruenisti. penetrasti. q.d. Oportet iudicem nosse ea de quibus iudicaturus est: tu verò iudicas de operibus meis, quum ea non noris. Nunquid penetrasti vsque ad profunditates maris? hoc est, vsque ad eum locum maris vbi decurrit ingens copia aquæ? Profunditates siue profunda vocat נבכים à בכה flere, quòd flendo decurrant lachrymæ. Et in vado vorag. ובחקר תהום Ad verbũ, & in inuestigatione abyssi. Ex doctis Hebræorũ alter exponit infimũ: ab חקר inuestigauit deductũ, quòd cognosci nequeat nisi post longam inuestigationem. i. nunquid in fundo maris deambulasti, vt nosse possis quæ illic fiãt? q.d. an totum mare est tibi perspectũ?
17 Nunquid detectæ sunt tibi, &c. הנגלו לך וגו' Nunquid reuelatæ sunt tibi, &c. i. an nosti quæ fiant in visceribus terræ? nam corpora illa cælestia influunt in mortalia: ab illis dicimus vitam pendere, à terra verò mortẽ: propterea vocat mortem & vmbrã mortis viscera terræ.
18 Vsque ad latitud. ter. עד־רחבי־ארץ .i. ea quæ sunt sub Polis ipsis. Et an fuisti in eo loco in quo annus constat vnico die naturali?
19 Vbinã *est* via, &c. איזה הדרך וגו' .i. Indica inquam si nosti, vbinã dies sit longissimus, & vbi nox longissima. Quando enim sol accedit ad Polos in tropico Cancri, in æstate, ii qui habitant sub Polo Arctico, habent diem per sex menses, & noctem per totidem. quum verò sol recedit ab eis, & est in tropico Capricorni, qui sub Polo Antarctico sunt, illis est dies per sex menses, aliis verò nox.
20 Quòd acceperis, &c. כי תקחנו אל־גבולו Subaudiendum ex præcedentibus, An nosti, vt vertas, An nosti omnia ista, quòd acceptam collocaueris eam lucem quemadmodum est in ea regione: & quòd intelligas semitas loci eius? hoc est scias vbinam sint dies illi longissimi, & quando recedente lumine fiant illic tenebræ? q.d. non.

semitas domus eius?

Num nosti *illud* quia tuncʹnatus esses, & numerus dierũ tuorum 21
multus sit?

ʹNunquid ingressus es thesauros niuis, & thesauros grandinis 22
vidisti,

Quemʹretinui in tempus angustiæ, *&* in diem belli ac prælii? 23

Et an nosti vbinam sit via *in qua* diuiditurʹexhalatio, *quæ* spargitʹven 24
tum super terram?

ʹQuis diuisit inundationi aquæductum,ʹ& viam fulguri toni- 25
truorum:

Vt pluat *etiam* super terram *in qua* ʹnullus est, *& super* desertum in 26
quo nemo est?

Vt satiet vastitatem ac desolationem,& germinare faciat ʹexi- 27
tum germinis.

ʹNunquid est ipsi pluuiæ pater? aut quis gignitʹstillas roris? 28

De vtero cuiusʹegreditur gelu,ʹ& pruinam cæli quis gignit? 29

Instar lapidis ʹaquæ absconduntur,& superficies voraginisʹcō- 30
gelatur.

Nunquid cohibebis ʹdelicias Vergiliarum, ʹaut contractiones 31
Orionis aperies?

Nunquid educes signa cælestiaʹtempore suo?ʹ& Arcturum cum 32
filiis suis deduces?

ʹNunquid nosti statuta cæli? ʹnunquid pones dominium eius 33
in terra?

ʹNunquid eleuabis nubi vocem tuam,& multitudo aquarum o- 34
periet te?

Nunquid emittes fulgura,ʹ& ibunt: dicéntque tibi, Ecce nos? 35

Quis posuitʹin renibus sapiētiam? aut quis dedit intellectui in- 36
telligentiam?

ʹQuis numerauit cælos in sapientia?ʹ& quæ descendūt de cælo, 37
quis quiescere fecit?

Quum duresceret ʹpuluis in duritiam illam, & glebæ sibi inui- 38
cem adhæserunt?

suos, & intelligas semitas dom⁹ ei⁹.

Sciebas tūc quòd nasciturus esses? C
& numerum dierum tuorū noueras?

Nunquid ingressus es thesauros ni
uis, aut thesauros grādinis aspexisti,

Quæ præparaui in tempus hostis,
in diem pugnæ & belli?

Per quam viam spargitur lux, diui
ditur æstus super terram?

Quis dedit vehementissimo imbri
cursum, & viam sonantis tonitrui,

Vt plueret super terram absque ho
mine, in deserto vbi nullus mortaliū
commoratur?

Vt impleret inuiam & desolatā, &
produceret herbas virentes?

Quis est pluuiæ pater? vel quis ge-
nuit stillas roris?

De cuius vtero egressa est glacies?
& gelu de cælo quis genuit?

In similitudinem lapidis, aquæ du D
rantur, & superficies abyssi constrin-
gitur.

Nunquid coniungere valebis micā
tes stellas Pleiadas, aut gyrum Arctu
ri poteris dissipare?

Nunquid producis Luciferum in tē
pore suo, & Vesperum super filios ter
ræ consurgere facis?

Nunquid nosti ordinem cæli, & po-
nes rationem eius in terra?

Nunquid eleuabis ad nebulam vo-
cem tuam, & impetus aquarum ope-
riet te?

Nunquid mittes fulgura, & ibunt:
& reuertentia dicent tibi, Adsumus?

Quis posuit in visceribus hominis
sapientiam? vel quis dedit gallo intel-
ligentiam?

Quis enarrabit cælorum rationē,
& concentum cæli quis dormire fa-
ciet?

Quādo fundebatur puluis in terra,
& glebæ compingebantur?

21 Natus esses, תולד q.d. an tunc natus eras quando lumen creatum est, essésne tam longæuus?

22 Nunquid ingressus es thes. &c. חבאת וגו׳ .i. An ascendisti in sublime, vbi hyeme nix, & æstate grando generatur ac reconditur?

23 Retinui חשכתי reposui. sub. mihi. hoc est, quo grandine vtor vice flagelli, quum scilicet volo affligere aliquos.

24 Exhalatio, אור Hic exhalationem vocat אור lumen, quòd facile concipiat lumen, ac facile inflammetur. Sensus est, Et nū nosti qua-nam parte & vbinam diuidatur exhalatio ex qua fit ventus qui spargitur per totam terram? Ventum קדים Eurum. Subsolanum.

25 Quis diuisit, &c. מי־פלג וגו׳ Verti possunt per præsens, Quis diuidit, siue designat pluuiæ vehementi eductum? Et viam fulguri tonitruorum: ודרך לחזיז קולות׃ Id est, & quis designat, vel dirigit viam fulguri, siue coruscationi tonitruorum? Quidam subaudiunt cō-iunctionem, & viam fulguri *&* tonitruis. id est Cuiusnam arbitrio in aliqua regione fit pluuia maxima, fiuntque fulgura & tonitrua potius quàm in alia?

26 Nullus est, לא־איש Ad verbum, non vir. q.d. vt pluat etiam in terra deserta & inhabitata.

27 Exitum germinis. מוצא דשא׃ Significat scaturiginem terræ. id est terram ipsam.

28 Nunquid est היש sub. præter me. i. An pluuia habet qui eam certo tempore mittat in terram præter me? Stillas roris אגלי־טל׃ Significat rorem minutissimum. Ostendit opera Dei non esse satis perspecta hominibus, neque ea posse imitari homines.

29 Egreditur יצא Præt. Heb. pro præs. id est, Quis est opifex glaciei præter me? siue, quis ex omnibus hominibus possit imitari gla-ciem ipsam? Et pruinam cæli וכפור שמים Id est rorem illum congelatum & conglaciatum qui de cælo decidit.

30 Aquæ מים sub. concretæ, siue astrictæ, & induratæ. q.d. Induunt aquæ aliam faciem, vt iam non videantur esse aquæ quando con-strictæ sunt, & congelatæ, & instar lapidis induratæ. Congelatur. יתלכדו׃ constringitur. Fut. Heb. pro præs. & plurale, quia refert פני fa-cies, siue aspectus, plurali numero.

31 Delicias Vergiliarū, מעדנות כימה .i. nunquid cohibebis ne erumpāt deliciæ quas Pleiades, siue Vergiliæ præbere solent, quæ vere oriuntur, tempore illo quo flores erumpere solent? q.d. Quis possit æstate prohibere ne flores erum-pant? Nemo, præter Deū. Aut contractiones, &c. או־מושכות כסיל תפתח׃ aut cōstrictiones, &c. est enim frigoris constringere. Orion autem tempore hyberno consurgit. q.d. efficiésne vt tempore hyberno flores erumpant?

32 Tempore suo? בעתו Id est quo oriri solent. An (inquit) efficere possis vt pro voluntate tua oriantur signa Zodiaci? Et Arctu-rum cum filiis suis deduces? ועיש על־בניה תנחם׃ .i. & Arcturum cum stellis quibus constat, vel sibi propinquis deduces per circuitum suū? Ad verbum legitur, deduces ea. Redundat ה A.

33 Nunquid pones dominium eius אם־תשים משטרו an dispones imperium eius. Declaratio est prioris partis versus. hoc est, Nónne Deus est qui corporibus cælestibus dedit ius in hæc inferiora?

34 Nunquid eleuabis, &c. התרים לעב קולך Id est Nunquid descendet ad te pluuia imperio tuo?

35 Et ibunt: וילכו sub. quò voles. i. An imperabis fulguri, & parebit tibi? q.d. non.

36 In renibus בטחות in visceribus. Propriè significat viscera, siue partes intimas hominis. Intelligit cor.

37 Quis numerauit, &c. מי־יספר שחקים בחכמה Id est quis tam prudenter fecit cælos eo numero quo sunt? Et quæ descendunt è cælo, ונבלי שמים Id est ex aere. significat quæ natura sua è sublimi cadere solent in terram. q.d. quis effecit vt omnia illa grauia quæ deferun-tur ex aere in terram, consistant in terra, tanquam in centro, nisi ego?

38 Puluis in duritiem illam, עפר למוצק terra in duritiem illam. insignem scilicet, quam præ se fert.

Cap.XXXIX.

NVnquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius im pleb s,

Quando cubant in antris, & in spe cubus insidiantur?

Psal.146.b.9 ‖Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quòd non habeãt cibos?

Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?

Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?

Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittuut.

Separantur filii earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.

Quis dimisit onagrum liberum? & vincula eius quis soluit?

Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.

Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.

B Circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.

Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum?

Nũquid alligabis rhinocerota ad arandum, loro tuo, aut confringet glebas vallium post te?

Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?

Nunquid credes illi quoniã semẽtem reddat tibi, & aream tuam congreget?

Penna struthionum similis est pennis herodii & accipitris.

Quãdo derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea.

Obliuiscitur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.

Cap.XXXIX.

1 N'Vnquid venaris leoni prædam, '& animam leunculorum
imples,
2 Quum decumbũt in habitaculis, 'sedéntque in vmbraculo suo
propter insidias?
3 Quis "præparat "coruo escam ipsius, quãdo pulli eius ad Deum
vociferantur, & errant 'quòd non *sit* esca?
4 Nunquid nosti tempus quo pariunt "ibices? *& tempus quo* partu-
riunt ceruæ obseruasti?
5 'Numerasti menses *quibus conceptum* adimplent? & *an* nosti tempus
quo pariunt?
6 'Incuruãt sese, fœtus suos "conterunt, 'dolores suos remittunt.
7 *Attamen* "conualescunt fœtus earum, "crescunt foris: "egrediũtur,
& non reuertuntur ad eas.
8 Quis emisit onagrum liberum? & vincula onagri quis soluit?
9 Cui domũ posui in solitudine, & habitacula eius "terrã salsam?
10 'Deridet multitudinem ciuitatis, clamores "exactoris nõ audit.
11 'Inuestigatio montium, pascua eius, & post omne virens per-
quirit.
12 'Nunquid volet rhinoceros seruire tibi? an pernoctabit ad
præsepe tuum?
13 Nunquid ligabis rhinocerota "in sulco fune suo? nunquid ara-
bit valles "post te?
14 Nunquid confides in eo, quòd magna sit fortitudo eius, '& de-
relinques ei laborem tuum?
15 'Nunquid credes illi quòd reddat semen tuum, & areæ tuæ
congreget?
16 Alis pauo "exultat: an penna struthioni, '& pluma?
17 Derelinquit enim in terra oua sua, '& super terram "calefacit.
18 'Et obliuiscitur quòd pes conculcabit ea, & bestia agri con-
teret illa.

Pulli coruorum nos docent fiduciam in Deum.

Rursus ostendit Dominus mirabilia quæ facit in animalibus.

IN CAPVT XXXIX.

1 Nunquid venaris leoni prædam, התצוד ללביא טרף Nunquid apparas leoni escam? vel cibum. q.d. Præterea quis est qui dat escam leo-
nibus alius quàm ego? Et animam leunc. וחית כפירים & vitam leonum iuuenum. significat desiderium & appetitum. q.d. nunquid satias
desiderium, siue appetitum leonum? 2 Sedéntque in vmbraculo s. ישבו בסוכה .i. dum stant insidiantes prædæ.
3 Coruo לעורב Sing. Heb. pro plur. coruis ipsis quando sunt iuuenes. Statim enim abigunt corui pullos suos. Quòd non *sit* esca?
לבלי־אוכל: Ad verbum, absque esca. 4 Ibices? יעלי סלע Ad verbum, capreæ petræ. i. habitantes in rupibus. i. quo tempore parere
soleant animalia quæ magna difficultate pariunt, vt illis succurras? 5 Numerasti mẽses, &c. תספור ירחים תמלאנה Ad verbũ, Nume-
rabis menses, adimplebunt? i. Nunquid numerare potes menses quibus fœtum conceptum adimplere solent? q.d. Quum non noscas tempus,
quomodo opem feres illis? 6 Incuruant sese, תכרענה Accumbũt. i. præ dolore, feræ prosternũt sese in terram. q.d. cætera ani
malia optimè sese componunt vt facilè pariant, ista verò alio modo sese componunt, fœtus suos confringunt. Conterunt, תפלחנה cõ-
fringunt. Quia vulua earum stricta est, doloribus debilitantur: membranas quæ sunt in ventre earum, confringunt vehementibus agitatio-
nibus. Dolores suos rem. חבליהם תשלחנה. i. fœtus suos (dictos חבלים quòd partus cũ dolore fiat) remittũt. q.d. Siquãdo natura conetur emit
tere fœtus suos, vidẽtur resistere, non adiuuant naturã, nõ enituntur, sed remissæ fiunt. Alii, dolores suos emittunt. i. tempore quo emittunt
fœtũ, dolore afficiuntur. 7 Conualescunt יחלמו Ad verbum, Pinguescunt. pro cõualescunt. i. attamen sani euadunt. Crescunt foris:
ירבו בבר incrementum capiunt *etiam* sub dio. vel, in frumento. vtroque modo exponit doctus inter Hebræos. Egrediuntur, & non, &c.
יצאו ולא וגו׳ exeunt, neque redeunt ad illas. discedunt à matribus suis, neque redeunt ad matres suas. Deus enim alit eos.
9 Terram salsam? מלחה: .i. aridam ac sterilem in qua nihil crescit. i. quem feci habitare in deserto & locis sterilibus.
10 Deridet mult. ciuit. ישחק להמון קריה. i. non timet sibi, etiamsi magna multitudo hominũ impetat ipsum. q.d. Mirũ est quòd illud ani
mal tantis viribus polleat. Fut. Heb. pro præs. Exactoris נוגש. i. eius qui vult eũ subdere iugo. hoc est, non vult audire eum qui vult redi-
gere in seruitutem. q.d. cicurari non potest. 11 Inuestigatio mon. &c. יתור הרים וגו׳ q.d. eligit montes herbosos, & vescitur herba.
12 Nũquid volet rhinoceros, &c. היאבה רים עבדך וגו׳ q.d. Præterea est aliud animal quod sola herba vescitur, quod etiã cicurari nõ potest.
13 In sulco fune suo? בתלם עבותו loro suo in sulco. i. nunquid continebis rhinocerota in iugo vt boues? Legi potest, Nunquid ligabit [.i.
ligatum detinebit] rhinocerota in sulco lorum eius? Post te? אחריך: .i. nunquid arando sequetur te, quemadmodum boues arando se-
quũtur? Valles dicit, quòd terræ arabiles vtplurimum sint in vallibus. 14 Et derelinques ei laborem t. ותעזוב אליו יגיעך: .i. cõmit-
tes ei laborem terræ tuæ? hoc est, sperásne te araturum terram tuam viribus eius? q.d. non: quia non vult submittere colla iugo.
15 Nunquid credes illi, &c. התאמין בו וגו׳ Credésne illi, vel, de illo, &c. i. credésne quòd delaturus sit semen tuum ad terras tuas, & quòd
semen tuum areæ tuæ congreget? q.d. hoc animal cicurari non potest. quis autem indidit illi hanc naturam? Deus certè, & non homo.
16 Exultat: נעלסה Præt. pro præs. Hebræi magis per participiũ exponunt, שמחה læta, ac exponunt, penna pauonum læta est. i. pennæ pa-
uonum sunt plenæ lætitiæ ac voluptatis. Et pluma? ונוצה: sub. læta est, & affert ei tantam voluptatem? q.d. pauo consideratione penna-
rum suarum ductus, quòd pulchræ sint, venit in obliuionem sui: qua pennarum pulchritudine caret struthiocamelus, & tamen obliuiscitur
sui, nẽpe ouorũ suorũ, relinquẽs ea in arena. 17 Et super terrã ועל עפר humi. i. sine nido, vel nõ in nido, Et nõ in loco excelso. q.d. po-
nit oua humi. Calefacit. תחמם: sub. illa oua. i. incubat illis. Futura Heb. pro præs. q.d. Mirũ est qua ratione obliuiscatur ouorum suorũ, & nõ
statuat nidum suũ in loco occulto. 18 Et obliuiscitur, &c. ותשכח וגו׳ .i. non venit illi in mentẽ quòd poterunt cõteri à conculcantibus.

'Obliuisci facit *illam* pullorum suorum, 'in *quo* non illi *erunt*, *sed* 'in 19
vanum *erit* labor eius absque timore.
Quia obliuisci facit eam Deus sapiétiæ, neque impartitus est 20
ei intelligentiam.
'Quum tempus *fuerit*, in altum eleuat sese: *tunc* deridet equum 21
& ascensorem eius.
'Nunquid dedisti equo fortitudinem? 'nũquid induisti 'collum 22
eius 'tonitru?
'Nũquid terrebis illum sicut locustam? 'robur naris eius terror. 23
'Fodiunt vallem, & gestit fortitudine, egreditur in occursum 24
armorum.
'Deridet pauoré, nec formidat, 'neque reuertitur à facie gladii. 25
'Super eum sonat pharetra, ferrum lanceæ '& hastæ. 26
'Cum impetu & ira fodit terram, 'neque credit quòd sit soni- 27
tus buccinæ.
'Inter buccinas dicit, Euge, & eminus odoratur bellum, 'cõmo- 28
tionem principum, '& clamorem.
'Nunquid per intelligentiam tuam volat accipiter, *&* extendit 29
alas suas ad Austrum?
'Nunquid ad sermonem tuum eleuat sese aquila: '& quum exal 30
tauerit nidum suum,
'*in* petra habitat, habitat inquam in prominẽtia petræ & arcis. 31
'Illinc explorat escam, eminus oculi eius 'contemplantur. 32
Pulli quoque eius 'absorbẽt sanguinem: '& vbi fuerint cadaue- 33
ra, 'illic est.
'Respondit autem Iehouáh ad אIiób, ac dixit, 34
Nunquid contendere cum Omnipotente est 'eruditio? 'dispu- 35
tans cum Deo, respondeat ad illud.
Tunc respondit אIiób Iehouæ, ac dixit, 36
Ecce, contemptibilis sum, 'quid respondebo tibi? manum meã 37
apposui ori meo.

C

19 Induratur ad filios suos quasi nõ sint sui, frustra laborauit nullo timore cogente.
20 Priuauit enim eam Deus sapiẽtia, nec dedit illi intelligentiam.
21 Quum tempus fuerit, in altũ alas erigit: deridet equum & ascensoré ei⁹.
22 Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum?
23 Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror.
24 Terram vngula fodit, exultat audacter: in occursum pergit armatis.
25 Cõtemnit pauorem, nec cedit gladio.
26 Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus.
27 Feruens & fremens sorbet terrã, nec reputat tubæ sonare clangorem.
28 Vbi audierit buccinã, dicit, Vàh. procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus.

D

29 Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum?
30 Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?
31 In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.
32 Inde cõtemplatur escam, & delõge oculi eius prospiciunt.
33 Pulli eius lambunt sanguinem: & vbicũque cadauer fuerit, statim adest.
34 Et adiecit Dominus, & loquutus est ad Iob,
35 Nũquid qui cõtẽdit cum Deo, tã facilè cõquiescit? vtique qui arguit Deũ, debet respondere ei.
36 Respondens autem Iob Domino, dixit,
37 Qui leuiter loquutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.

19 Obliuisci facit חקשיח sub. illam Deus. Alii, Obfirmat *cor illius contra* pullos suos. Alii, Derelinquit crudeliter filios suos. i. nullam curam videtur habere de pullis suis. In *quo* non illi, ללא־לה .i. in loco in quo nõ erunt ei pulli. siue in quo loco nullos pullos habitura est. In vanum, &c. לריק וגו' .i. sed inanis futurus est labor eius, idque sine pauore. hoc est, sine timore relinquit illa humi, & tamen conseruat hanc speciem Deus sua prouidentia. 21 Quum tempus *fuerit*, &c. כעת וגו' .i. aduenienté occasione, erigit sese, coniicit se in pedes, nimirum saluti suæ consulẽs. Non enim volat, nec deserit terram, tantummodo currit pedibus: & tunc vincit equum cursu quantumuis velocem. non timet quòd eques possit eum assequi. q. d. Struthiocamelus habet cursum velocissimum.

22 Nunquid dedisti, &c. התתן וגו' Fut. Heb. pro præt. i. nunquid equus accepit à te ingenium suum & robur? Nunquid induisti collum eius tonitru? התלביש צוארו רעמה: .i. nunquid adornas guttur eius sonitu vehementi, id est hinnitu?

23 Nũquid terrebis illum התרעישנו an moues illum. Fut. Heb. pro præs. Vel, mouet sese. i. nunquid effecisti vt equus moueret sese instar locustæ? hoc est, fecistine equum agilem tanquam locustam? Robur הוד gloria. i. fremitu narium suarum terret homines. Alii, Nunquid posuisti gloriam narium eius *ut sit* terror? id est, nunquid effecisti vt terreat homines fremitu narium suarum?

24 Fodiunt יחפרו Futura Heb. pro præs. sub. pedes eius vallem, id est terram mollem, & lætatur fortitudine sua, egreditur obuiam hominibus armatis, nihil timens cætera animalia. 25 Deridet pauorem, ישחק לפחד Deridet timorem. i. spernit quod plenum est timoris. Neque reuertitur, &c. ולא ישוב וגו' id est, non cedit, neque resilit viso ense euaginato.

26 Super eum sonat phar. עליו תרנה אשפה Propter eum strident pharetra. i. sagitta educta è pharetra. i. propterea quòd non cedit gladio, solent eum appetere sagittis, hastis & lanceis. Et hastæ. וכידון: & lanceæ. 27 Cum impetu & ira fodit terram, ברעש ורגז יגמא־ארץ Cũ impetu & ira deglutit terram. i. magno animo deglutit terram præ celeritate cursus. tanta celeritate currit vt videatur absorbere terram. Neque credit, &c. ולא יאמין וגו' .i. neque videtur credere tubam esse quæ sonet. q. d. nihili facit clangorem tubæ.

28 Inter buccinas, &c. בדי שופר וגו' Clangente tuba, dicit, Euge. i. lætatur ad clangorem tubæ. Commotionem רעם Ad verbum, tonitru. i. tumultũ principum, siue ducum. Et clamoré. ותרועה: sub. exercitus. 29 Nũquid per intelligentiã t. המבינתך An per prudentiam tuam. i. quã dederis illi. q. d. Quisnam dedit accipitri hanc prudẽtiam, vt adueniente frigore abscedat in terram calidiorem, nẽpe in plagam Australem? 30 Nunquid ad sermonẽ t. &c. אם על־פיך Ad verbũ, An iuxta os tuũ, &c. i. An freta consilio tuo attollet sese in altum siue in sublime aquila? q. d. Dedistine hanc naturam aquilæ vt attollat sese in sublime? Et quum exaltauerit, &c. וכי ירים קנו: .i. quũ in loco alto & sublimi posuerit nidum suum. Perficitur istud sequenti versu. 31 *In* petra habitat, &c. סלע ישכן וגו' .i. An freta tuo consilio parabit, vel parat nidum suum in rupe sublimi & locis inaccessis? q. d. hanc naturam à me habet, non ab homine.

32 Illinc משם id est ex illa rupe explorat escam suam. Contemplantur. יביטו: sub. illam escam.

33 Absorbent יעלעו deuorant. Illic est. שם הוא: vt scilicet inde habeat escam suam quam afferat pullis suis.

34 Respondit autem ויען Et loquutus est. id est Et addidit Iehoua quod diceret ipsi Iob.

35 Eruditio יסור castigatio. vel castigare. sub. seipsum. i. eruditionẽ admitteret? Chaldæus paraph. erudietur? q. d. qui cupit erudiri & castigari, non debet cum Omnipotente contendere. aut, qui castigant seipsos, non solent contendere cum Deo. Disputans, &c. מוכיח וגו' qui arguit Deum[qui disceptat cum Deo]respondeat ad illud. sub. quod dico, nempe ad eam interrogationem, An liceat ei qui corripitur, contendere cum eo à quo iure castigatur. 37 Quid respondebo tibi? מה אשיבך: quid respondere possim tibi? Apposui ori m. שמתי למו־פי: sub. tacendo. Suprà cap. 31. c. 27, dicit, & osculata est manus mea os meum.

38 Vnum loquutus sum, quod vtinam nō dixissem, & alterum, quibus vltrà non addam. Cap. XL.

1 RESpondens autē Dominus Iob de turbine, dixit,

2 Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & indica mihi.

3 Nūquid irritum facies iudiciū meū, & condemnabis me, vt tu iustificeris?

4 Et si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas?

5 Circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus:

6 Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia:

7 Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.

8 Absconde eos in puluere simul: & facies eorum demerge in foueam.

9 Et ego confitebor quòd saluare te possit dextera tua.

10 Ecce behemoth quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet.

11 Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.

12 Stringit caudam suam quasi cedrū, nerui testiculorum eius perplexi sūt.

13 Ossa eius veluti fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ.

14 Ipse est principium viarū Dei qui fecit eum, applicabit gladium eius.

15 Huic montes herbas ferūt, omnes bestiæ agri ludent ibi.

16 Sub vmbra dormit in secreto calami, & locis humentibus.

17 Protegunt vmbræ vmbram eius, circundabunt eum salices torrentis.

18 Ecce, absorbebit fluuium, & nō mirabitur: & habet fiduciā quòd influat

38 'Semel loquutus sum, nec respondebo vltrá: ac secundò, nec addam. Cap. XL.

1 RESpondit itaque Iehouáh ipsi Iob 'è turbine, & dixit, Collatio humanæ imbecillitatis cum Diuina potentia.
2 Accinge nunc 'sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, '& notifica mihi.
3 Nūquid etiam dissipabis 'iudicium meum, *&* condemnabis me vt iustificeris?
4 'Et an *est* tibi brachium sicut Deo, & voce sicut ille tonabis?
5 Orna te nunc 'celsitudine: & sublimitate, gloriáque ac decore indue te:
6 'Disperge furores iræ tuæ, & vide 'omnem superbum, & humilia eum:
7 Vide *inquam* omnem superbum, *&* deprime illum, '& contere impios in loco suo:
8 'Abscōde eos in puluere simul, 'facies eorum liga in abscōdito:
9 Et ego etiam fatebor tibi 'quòd seruet te dextera tua.
10 'Ecce nunc behemóth, 'quem feci tecum, 'herbam tanquā bos comedit. Ostēdit Deus potentiam suam in elephante.
11 En nunc 'potētia eius 'in lumbis eius est, & fortitudo eius in vmbilico ventris eius.
12 Celeriter mouet caudam suam, *quæ est* ' sicut cedrus, nerui testiculorum eius 'perplexi sunt.
13 Ossa eius, 'baculi ærei, 'ossa *inquam* eius sicut virga ferrea.
14 'Ipse *est* principium viarum Dei 'qui fecit eum, 'applicabit *ei* gladium suum.
15 Profectò 'germē mōtes ferūt ei, & omnis bestia agri ludūt ibi.
16 *An* sub 'arboribus iacet? 'in secreto calami & limo?
17 *An* tegent eum arbores, *ut sint* vmbra eius? 'circundabunt eum salices torrentis?
18 En 'rapiet fluuium, 'ita vt non festinet, 'confidit quòd educet

38 Semel loquutus sū, &c. אחת דברתי וגו' Ad verbum, Vna *uice* loquutus sū, nec loquar *ultrà* : & duobus *uicibus*, & non addam. i. semel atque iterum loquutus sum, nec vltrà quicquam loquuturus sum.

IN CAPVT XL.

1 E turbine, מן סערה Videtur nobis Deus loqui è turbine, quia sumus clausi velut in carcere cæco. non quòd sit caligo apud Deum, aut circa Deum: sed quasi oculi nostri exhibeant aliquid interpositū inter Deum & nos propter materiā, videtur Deus loqui nobiscū è turbine. 2 Sicut vir כגבר more viri. q. d. Esto bono animo, & cōpone te ad audiendū quæ loquuturus sū. Et notifica mihi. והודיעני: & indica mihi. i. Respōde. Ad verbū, & scire fac me. Vide suprà 38. a. 3. 3 Iudiciū m. משפטי iustitiam meā. Quia Iob dixerat se pati præter culpā, propterea videbatur dicere Deū iniustè administrare hæc inferiora, & iniustū esse. 4 Et an *est* tibi brachiū, &c. ואם זרוע וגו' i. Suntne tibi tantæ vires quantæ Deo? æquásne Deum viribus? & quando talem sonum edes vt ille? i. potésne tonare vt ille tonat? q. d. Deus est potentissimus, fieri non potest vt non seruet iustitiam hominibus. 5 Celsitudine: גאון exaltatione. maiestate. Sequenti versu perficitur iste versus. 6 Disperge furores iræ t. הפץ עברות אפך Hebraismus, Ostende te iratum. Omnem superbum, כל גאה quenque arrogantem. i. omnes superbos & arrogantes: ac deiice, siue perde illos, quemadmodum ego perdere soleo quando volo. q. d. Collige omnes vires tuas, & perde omnes superbos vt ego qui sum Deus, perdo. 7 Et deprime illū, והכניעהו & humilia illum. vel, incuruare fac illum, vt deprimere soleo quando volo. Et contere והדוך & conculca. ita doctus inter Hebræos. i. perde impios apud se habitantes. 8 Absconde eos in puluere טמנם בעפר Tege eos terra. i. interfice illos. Facies eorum, &c. פניהם וגו' i. fac sepeliantur. 9 Quòd seruet te dextera tua. כי תושיע לך ימינך: quòd salutem pariat tibi dextera tua. i. quòd sit teipsum seruatura. q. d. dicam te insigniter potentem. 10 Ecce nūc behemoth, הנה נא בהמות En tibi elephas. maximū scilicet animal. Quē feci tecū, אשר עשיתי עמך i. quem virtute mea creaui vt tecū habitaret, & tibi inseruiret. q. d. mansuetus est, & cicurari potest. Herbā tāquā bos co. חציר כבקר יאכל: Fut. Heb. pro præs. q. d. non viuit carne. 11 Potentia e. כוחו vires illius. sub. sunt, vel existunt. In lumbis e. &c. במתניו וגו' Lumbi & vmbilicus vētris in aliis animalibus imbecillæ sūt ac debiles partes. 12 Sicut cedrus, כמו ארז i. quæ magnitudine videtur æquare cedrum. hyperbolica loquutio. Perplexi sunt. ישרגו: implicantur. Fut. Heb. pro præs. sunt implicati. i. sunt validi & multi: hoc est, è multis inter se plicatis neruis dependent testes eius. 13 Baculi ærei אפיקי נחושה fistulæ æneæ. Alii, laminæ æneæ. i. similia laminis chalybeis. hyperbole est. hoc est fortia sunt admodum. Ossa *inquam* eius גרמיו Repetitio eiusdem. 14 Ipse *est* principium viarum Dei הוא ראשית דרכי אל i. est veluti specimen viarum Dei. q. d. inter animantia quæ Deus creauit, hoc animal primas obtinet partes. Applicabit יגש admouebit. sub. illi. i. inuadet eum ense suo. q. d. Nemo præter Deum qui fecit illum, & nō alius, audebit eum appetere gladio. 15 Germen montes ferūt ei: בול הרים ישאו לו. i. herbam siue pascua præbent ei montes. q. d. Apparat ei Deus mōtes herbosos vt pascat eum. Futura Heb. pro præs. 16 Arboribus iacet? צאלים ישכב Fut. Heb. pro præs. q. d. non: quia nō possunt tegere eum arbores vmbra sua. Quidam scribūt צאל arborem significare quæ vmbram magnā reddat. In secreto calami & limo? בסתר קנה ובצה in abdito arundinis, aut *in* limo. i. an in loco vbi arundines crescere solent, aut in loco lutoso, vt quædam animantia latere solent? 17 Circundabunt e. sal. tor.: יסובוהו ערבי נחל: i. an circunquaque tegere eum possent salices torrentis, hoc est crescentes in loco humido? 18 Rapiet יעשק Ad verbum, calumniabitur. vi extorquebit. suffurabitur. spoliabit. Fut. Heb. pro præs. q. d. opprimit fluuium. i. furiì capit aquas fluuii, hoc ebibit. Metaphora tracta à calumniatoribus: acsi dicat, ea vi rapit aquas, vt qui volunt ab aliis extorquere pecuniam, calumniantur, quo facilius extorqueant. Ita vt non festinet, ולא יחפוז sub. fluuius. Ad verbum, & nō festinabit. Fut. item Heb. pro præs. i. ita vt eo bibente fluuius cursum suum sistere videatur. Confidit quòd educet יבטח כי יגיח speràtque quòd attrahet. vel, attracturus sit. i. putat se hausurum ac ebibiturum omnem aquam Iordanis.

Iarden in os suum.
'Oculis suis tollit illum,&'offendiculis perforat nasum. 19
Num 'extrahes liuiathán hamo, & fune, quem demerseris ad lin- 20
guam eius?
Nũquid pones hamum in naribus eius,'& spina perforabis ma 21
xillam eius?
'Nunquid multiplicabit ad te preces? nunquid loquetur ad te 22
mollia?
'Nunquid feriet fœdus tecum,*atque* accipies eum in seruum per 23
petuum?
Nunquid ludes eo tanquam aue,& ligabis eum'puellis tuis? 24
Nũqud cœnabũt propter illũ socii,diuidẽt illũ ĩter negotiatores? 25
Nunquid succides'cultris pellem eius,'& cultro piscatorio ca- 26
put eius?
'Pone super eum manum tuam:non addes meminisse prælii. 27
Ecce spes illius'mendax est:nonne etiam'ad aspectum eius pro 28
sternitur?

Cap. XLI.

N'Emo est tam audax qui suscitet eum:& *est qui* coram me stet? 1
'Quis præcessit me, & perfeci?'quicquid *est* sub cælo, 2
meum est.
'Nõ silebo membra eius,'& statum virium fortitudinũ,'atque 3
gratiam dispositi onis eius.
Quis'detexit faciem indumenti eius?'cum duplici fræno eius 4
quis accedet?
'Ostia faciei eius quis aperuit?'in circuitu dentiũ eius'*est* terror. 5
'Res magnifica'fortia scutorum,'clausum est *unumquodque* clausu- 6
ra arcta:
'Vnũ alteri appropinquat, & ventus non ingreditur inter illa: 7
'Vnum alteri iungitur,'retinent sese,& non separantur. 8

Iordanis in os eius.
In oculis eius quasi hamo capiet eũ,& in sudibus perforabit nares ei⁹.
An extrahere poteris leuiathan hamo,& fune ligabis linguam eius?
Nunquid pones circulum in naribus eius,aut armilla perforabis maxillam eius? D
Nũquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?
Nunquid feriet tecum pactum,& accipies eum seruum sempiternum?
Nunquid illudes ei quasi aui?aut ligabis eum ancillis tuis?
Concident eum amici, diuident illum negotiatores?
Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?
Pone super eum manum tuam:memento belli,nec vltrà addas loqui.
Ecce,spes eius frustrabitur eum,& videntibus cunctis præcipitabitur.

Cap. XLI.

NOn quasi crudelis suscitabo eũ: quis enim resistere potest vultui meo?
Quis antè dedit mihi,vt reddam ei? omnia quę sub cælo sunt,mea sunt.
Non parcã ei,& verbis potentibus,& ad deprecandum compositis.
Quis reuelabit faciem indumenti eius? & mediũ oris eius quis intrabit?
Portas vultus eius quis aperiet?per gyrum dentium eius formido,
Corpus illius quasi scuta fusilia,cõpactum squamis se prementibus:
Vna vni coniungitur,& ne spiraculum quidem incedit per eas: B
Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.

19 Oculis suis tollit illum, בְּעֵינָיו יִקָּחֶנּוּ Oculis suis accipit illum.i. Visum Iordanem putat ingurgitare totum, vsque ad oculos profundans oris & narium foramina instar boum & equorum. Offendiculis,&c. במוקשים וגו' .i.tanta auiditate bibit, vt immergat nasum suum vsque in fundum amnis,& illic offendit quod lædat nares eius. 20 Extrahes liuiathan תמשוך לויתן .i.attrahes ad te,siue expiscaberis cetum[vel balenam]significat piscem maximum hamo, & fune,quem[sub.hamum]demerseris vt hæreat linguæ illius?q.d.non. 21 Et spina ובחוח .i.hamo.q.d. poterisne cetum hamo captum extrahere? 22 Nunquid multiplicabit,&c. חירבה וגו' .i.scirine potest vt aliquando expugnes illum, ac deuincas,accedátque ad te supplex more vinctorum,& an verbis mollibus ac blandis te alloquetur siue,adulabiturne tibi ne eum lædas?q.d.non. 23 Nunquid feriet,&c. היכרות וגו' .i.poterisne inire amicitiam cum eo? accipiesne illum vt tibi perpetuũ inseruiat?q d.est insuperabilis ac inuincibilis,non potest redigi in seruitutem. 24 Puellis t. לנערותיך: .i.vt puellæ tuæ ludant illo,& recreentur? 25 Socii? חברים De mercatoribus cetariis intelligit. Sensus est, Celebrabúntne conuiuium mercatores cetarii tanquam vendituri illum aliis mercatoribus? Solent enim mercatores celebrare conuiuia vt melius merces suas vendere possint:& interim loquuntur de mercibus vendendis q.d nulla arte capi potest. 26 Cultris בשוכות instrumentis acutissimis ferreis. Et cultro piscatorio ובצלצל דגים & fuscina piscium.i.qua capi solent pisces reliqui.q.d.tanta est durities pellis eius vt aciem ferri respuat,nec ferro lædi possit. 27 Pone שים Imperat.Heb.pro fut Pones i.si semel inicias illi manum.hoc est si impetas illum, nunquam postea cum alio dimicaturus es:interficiet enim te. Ad verbum,Pone manum tuam super eum:memento belli,ne addas. 28 Mendax est: נכזבה Ad verbum,mentita est, vt quidã vertunt.i. spes siue expectatio quam habent homines de illo deuincendo & capiendo,est fallax:non enim capi potest. Ad aspectum eius prosternitur. אל מראיו יוטל: ad aspectus eius consternitur.sub. homo,quasi exanimatus.q.d.non videris mihi credere quòd homines concidant quasi exanimati eo viso. Fut.Heb.pro præs.

IN CAPVT XLI.

1 Nemo est tam audax qui susc.e. לא אכזר כי יעורנו Ad verbum,Non crudelis qui suscitabit eum.i. nemo tam temerarius qui ausit eum lacessere quum ergo ita res habeat,quis est qui ante me creatorem huius belluæ marinæ,poterit consistere?
2 Quis præcessit,&c. מי הקדימני וגו' Quis præuenit me[anteuertit]& perfeci?Ita Chaldæus paraph.q d.quis ostendit mihi viam, aut quem habui sociũ in creatione totius mundi? Quicquid *est* sub cælo, meũ est. תחת כל השמים לי הוא: Ad verbũ,sub toto cælo meũ est.
3 Non silebo לא אחריש Non reticebo. Nolo reticere. Et statum virium ודבר גבורות Ad verbum,& verbũ virium.i.vires eius. Atque gratiam dispositionis e. וחין ערכו: id est quàm egregiè ac concinnè membra eius composita sint.
4 Detexit faciem indu. גלה פני לבושו reuelauit[inuertit]faciem *vel* vestimenti eius?id est quis vnquam detraxit pellem eius?q.d.quis audeat spoliare eum pelle,quum sit tam mirabile ac terrificum? Cum duplici,&c. בכפל וגו' Ad verbum,cum duplicitate[duplicatura]fræni eius quis accedet? sub. ad illum.i.cum fræno duplicato, hoc est fortissimo.q.d.quis audeat illi iniicere frænum quo deducat huc & illuc,vt solet deduci equus? 5 Ostia faciei eius דלתי פניו id est maxillas eius. Est terror. אימה: id est habet dentes terribiles.
6 Res magnifica,fortia scut. גאוה אפיקי מגנים id est fortia scuta:hoc est squamæ illius fortes admodum ac prædura(quas vocat scuta ob magnitudinem & fortitudinem)sunt res magnifica. Ad verbũ legitur,superbia. Clausum est *unumquodque* clausura arcta. סגור חותם צר: clausum est *unumquodque scutorum* sigillo arcto.i.singula scuta constricta sunt tanquam sigillo.q.d.optimè sunt dispositæ squamæ eius.
7 Vnum אחד sub.scutum.Declarat quod præcessit.q d.singulæ squamæ singulis propinquæ sunt:squama squamæ adhæret,ita vt ventus penetrare non possit vsque ad cutem tam bene dispositæ sunt. 8 Vnum alteri iungitur, איש באחיהו ידבקו Fut.Heb. pro præs. Ad verbum,vir cum fratre suo adhærent.i.singulæ singulis adiunctæ sunt squamæ. Retinent sese, יתלכדו Ad verbum,sese tenent.i.cohærent Futura pro præs.cohærent,nec separari possunt.

Sternutatio eius splendor ignis,& oculi eius vt palpebræ diluculi.

De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ.
De naribus eius procedit fumus sicut ollæ succensæ,atque feruentis,
Halitus eius prunas ardere facit,& flamma de ore eius egreditur.
In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egestas.

C Membra carnium eius cohærentia sibi:mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur.
Cor eius indurabitur tanquā lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.
Quum sublatus fuerit, timebunt Angeli,& territi purgabuntur.
Quū apprehēderit eū gladi⁹,subsistere nō poterit,neq; hasta,neq; thorax:
Reputabit enim quasi paleas ferrum: & quasi lignum putridum,æs.
Non fugabit eum vir sagittarius,in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.
D Quasi stipulam æstimabit malleū, & deridebit vibrantem hastam.
Sub ipso erunt radii solis, & sternet sibi aurum quasi lutum.
Feruescere faciet quasi ollam, profundum: & mare ponet quasi quū vnguenta bulliunt.
Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem.
Nō est super terrā potestas quæ cōparetur ei,q fact⁹ est vt nullū timeret.
Omne sublime videt, ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ.

Cap. XLII.

RESpōdens autē Iob Dño, dixit,
Scio quia omnia potes,& nulla te latet cogitatio.
Quis est iste qui celat cōsiliū absq; scientia?ideo insipienter loquutus sū, & quæ vltra modum excedunt scientiam meam.
Audi, & ego loquar: interrogabo te,& ostende mihi.
Auditu auris audiui te:nunc autem oculus meus videt te.

9 'Sternutationibus eius accenditur ignis,& oculi eius 'vt palpe-
bræ auroræ.
10 De ore eius lampades procedunt,scintillæ ignis egrediuntur.
11 E naribus eius egreditur fumus,sicut ex olla feruēte,aut aheno.
12 Halitus eius prunas accendit,'& flāma de ore eius egreditur.
13 'In collo eius moratur fortitudo, & ante eū vertitur in lætitiā
tristitia.
14 'Particulæ carnis eius cohærent, 'fortis est in eo, *&* 'non com-
mouetur.
15 'Cor eius firmū *est* sicut lapis, *est* inquā firmū sicut mola īferior.
16 'A maiestate eius timent fortes,'*&* à cōtritionibus purgāt sese.
17 'Qui attigerit eum gladio,nō permanebit,hasta,telū,'& lorica.
18 'Reputat *ut* paleam ferrum,vt lignum putridum æs.
19 Non fugat eum 'sagitta:'in stipulā vertuntur ei lapides fundæ.
20 Sicut stipula reputantur 'tela,& deridet vibrationem hastæ.
21 Sub eo *sunt* 'acutæ testæ,'sternit *sibi* rem acutam in luto.
22 Feruere facit veluti ollam,'profundum: mare ponit 'sicut *ollam*
pigmenti.
23 Post se 'lucere facit semitam:'reputabit voraginem 'canitiem.
24 Non est super terram 'ei simile '*quam* fecerit sine pauore.
25 'Omne sublime despicit,est Rex super omnes 'elatos.

Cap. XLII.

1 RESpondit autem Iób Iehouæ,ac dixit,
2 Noui quòd 'omnia potes,'neque prohibetur à te 'cogitatio. Iob agnoscit peccatū suum.
3 'Quis est iste qui occultat cōsilium absque scientia? 'propterea
annuntiaui,& non intelligebā:'occultata erāt à me,nec sciebam.
4 'Audi quæso,& loquar:interrogabo te,& notifica mihi.
5 'Auditu auris audiueram te,nunc autem oculus meus videt te.

9 Sternutationibus eius,&c. עטישותיו תהל אור Ad verbum,Sternutationes illius lucere faciūt lumen.i.Dum sternutat,videtur emittere lumen,tantus est calor internus. Vt palpebræ auroræ. כעפעפי־שחר: .i vt radii diluculi.q.d.sunt lucidi admodum.
12 Et flāma,&c. ולהב וגו' q.d.tantus est calor eius internus,vt videatur emittere ignē. 13 In collo eius mor.&c. בצוארו ילין וגו' .i.Collum habet robustissimum:& coram illo mœror in lætitiam vertitur.hoc est,nihil est quod dolorem illi afferre possit.
14 Particulæ carnis eius מפלי בשרו i.Partes illæ corporis quæ propendere solent, & in aliis animalibus sunt laxæ,cohærent inter se.q.d.caro eius est solida,& non mollis. Fortis est יצוק firma est.solida est.sub.caro eius. Non commouetur. בל־ימוט: Fut.Heb.pro præs.i.ita vt non commoueatur.hoc est carne admodū solida est,& corpore valde solido. 15 Cor eius firmum לבו יצוק Sēsus huius versus est.Nullo metu mouetur:cor nāq; eius est firmū sicut frustum molæ inferioris.solet enim mola inferior esse durior superiore. Latinis dicitur meta,quòd sit radix & fundamentum operis. 16 A maiestate eius, משתו Præ maiestate eius.vel,excellentia.aut,altitudine.Fut.Heb.pro præs. Et à contritionibus,&c. משברים יתחטאו: *&* præ confractionibus[consternationibus]purgant sese.i.præ magno metu ac timore soluitur illis aluus. 17 Qui attigerit eum משיגהו Quidam præponunt ל,& vertunt, *Et* qui attigerit eum gladio,non permanebit.sub gladius integer.hoc est,frangitur. Et lorica. ושריה: & clypeus.Plures Hebræorum pro lorica interpretantur:quod aliis non probatur,eo quòd lorica non apponatur illi animali:idcirco interpretantur teli genus quoddam.
18 Reputat,&c. יחשוב וגו' .i.non magis læditur ferro quàm palea: & æs siue chalybem non pluris reputat quàm lignum putridum.
19 Sagitta: בן־קשת Ad verbum,filius arcus.quòd emittatur arcu. In stipulam,&c. לקש וגו' in paleam,&c.i.reputantur illi in paleā lapides qui funda mittuntur.q.d.non plus læditur lapidibus missis funda,quàm læderetur palea.
20 Tela, תותח *lapides* catapultæ.i.qui catapulta mittuntur. 21 Acutæ testæ, חדודי חרש Ad verbum,acies[acumina] testæ.i.partes testæ acutiores. Sternit,&c. ירפד וגו' vbi scilicet iacet:& tamen non perforatur,neque læditur.q.d.cutis eius est admodum dura.
22 Profundum, מצולה profunditatem.sub.maris. Sicut *ollam* pigmenti. כמרקחה .i.sicut ollam:in qua decoquuntur pigmenta,siue vnguenta.hoc dicit,quòd per canalem quendam quem gestat in capite,solet emittere aquas in altum,& tunc videtur mare bullire.
23 Lucere facit semitam: יאיר נתיב Relinquit enim post se aquam albicantem, quòd aqua ipsa sit pauca,vel spumans. Reputabit יחשוב sub.aliquis qui videbit. Canitiem. לשיבה: *hominem* canitiei.i.reddit aquam à tergo albam,vt quis putet aquas canescere.
24 Ei simile, משלו Ad verbum,similitudo eius.i.bellua similis illi. *Quam* fecerit העשו fecerunt.Verbum plurale cum nomine Dei Elohim.i.quā fecerit Deus,quæ nihil timeat. 25 Omne sublime despicit, את כל־גבוה יראה .i.Omnes alias belluas spernit. Elatos. בני־שחץ: Ad verbū,filios elationis.vel,superbiæ.i.super omnes vastas belluas.q.d.dominatur omnibus aliis belluis.Sic suprà,cap.28.b.8,Non calcant eam filii superbiæ.

IN CAPVT XLII.

2 Omnia potes, כל־תוכל .i.maximis viribus te præditum esse.Alii,valendo vales.vel,possendo potes.i.quòd valendo omnia possis. Cogitatio. מזמה: sub.vlla.i.Non prohibetur à te quicquam eorum quæ venerint tibi in mentem. hoc est scio te facere posse quæcunque cogitaueris & in animum induxeris.q.d.Nulla cogitationum tuarum est irrita.Alii,Nec te latet cogitatio vlla.
3 Quis est iste qui,&c. מי זה מעלים וגו' Multa subaudienda,hoc modo,*De eo quod dicebas,* [suprà cap.38.a.2] *ô Domine Deus,* Quis est iste qui abscondit consilium *à Deo* sine scientia?*certè ego indoctè & imprudenter id dicebam.* Propterea annuntiaui,&c. לכן הגדתי וגו' Præt.Heb.pro præs.i.fateor me multa dixisse quæ non intelligebam. Occultata erant à me, נפלאות ממני sub.operatur.i.me latebant,nec cognoscebam illa perfectè. 4 Audi quæso,&c. שמע־נא וגו' Sunt verba Dei,vt præcedentia, quæ Iob repetit ex capite 38.a.3,vbi sic legitur, Accinge sicut vir,lumbos tuos: interrogabo enim te,& notum fac mihi.Subaudienda autem nonnulla,vt & præcedenti versu,*Quantum ad illud quod adiecisti* [vel,*dicebas*] Audi nunc & ego loquar,&c.perficitur sententia sequenti versu,Auditu auris audiueram,&c.
5 Auditu לשמע Auditione.q.d.Audiueram quidem de te ac tuis operibus & prouidentia,sed nihil præter auditum habebam:nunc autē quum me docuisti,oculus mentis meæ,mens mea,nouit opera tua,q.d.nunc ego sapio.

Amici Iob reprehenduntur à Deo.

Idcirco 'abiicio,'& pœnitet me in puluere & cinere. 6
Fuit autē posteaquā loquutus est Iehouáh verba ista ad אIiób, 7
dixit Iehouáh ad אEliphaz Themanitem,'Exarsit ira mea contra
te,& duos socios tuos,quia non estis loquuti'de me rectum,'sicut
seruus meus אIiób.

Nunc igitur sumite vobis septem vitulos, & septem arietes, & 8
ite ad seruum meum אIiób, atque offerte holocaustū pro vobis:
אIiób autem seruus meus'orabit pro vobis:'faciem enim eius su-
scipiam,'ne afficiam vos ignominia: quia nō loquuti estis de me
rectum sicut seruus meus אIiób.

Orat Iob pro amicis: cui duplicia restituuntur.

Itaque abierunt אEliphaz Themanites,& Bildád שSuhites, 9
צSophar Nayamathites:feceruntque sicut loquutus est eis Iehouáh:'& suscepit Iehouáh faciem אIiób.

Et Iehouáh'conuertit captiuitatem אIiób,dum oraret ipse pro 10
amicis suis: atque auxit omnia quæ fuerant אIiób'in duplum.

Conuenerunt autem ad eum omnes fratres eius, & omnes so- 11
rores eius,ac quotquot nouerant eū prius:'comederúntque cum
ipso panem in domo eius:'& commoti sunt super eum,atque cō
solati sunt eum super omni illo malo quod induxerat Iehouáh
super eum:dederunt quoque ei quisque'pecudem vnam,& quis-
que inaurem auream vnam.

Iehouáh præterea'benedixit nouissimo אIiób magis quàm prin- 12
cipio eius:'fuerunt nanque illi quatuordecim millia ouiū, & sex
millia camelorum,mille item iuga boum,ac mille asinæ.

Benedictio Dei, diuitiæ Iob.

Fuerúntque illi septem filii,& tres filiæ. 13
Vocauit autem nomen vnius'Iemimáh,nomen verò secundæ 14
'Cesiyáh,& nomen tertiæ Céren-haphúch.

Nec inuentæ sunt mulieres *ita* formosæ sicut filiæ אIiób'in to- 15
ta terra: dedit autem illis pater earum possessionē'in medio fratrum suorum.

Cæterùm vixit אIiób post hoc, centum & quadraginta annos: 16
& vidit filios suos, ac filios filiorum suorum *usque ad*'quatuor generationes.

Mortuúsque est אIiób senex,'& satur dierum. 17

6 Idcirco ipse me reprehendo,& ago pœnitentiam in fauilla & cinere. B

7 Postquam autem loquutus est Dominus verba hæc ad Iob,dixit ad Eliphaz Themanitem, Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis loquuti corā me rectum,sicut seruus meus Iob.

8 Sumite ergo vobis septē tauros, & septem arietes, & ite ad seruū meū Iob, & offerte holocaustū pro vobis: Iob autē seruus meus orabit pro vobis:faciem eius suscipiā,vt non vobis imputetur stultitia: neque enim loquuti estis coram me rectum sicut seruus meus Iob.

9 Abierunt ergo Eliphaz Themanites,& Baldad Suhites, & Sophar Naamathites:& fecerunt sicut loquutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob. C

10 Dominus quoque conuersus est ad pœnitentiā Iob, quū oraret ille pro amicis suis: & addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob,duplicia.

11 Venerunt autē ad eum omnes fratres,sui,& vniuersæ sorores suæ,& cūcti qui nouerant eum prius:& comederunt cum eo panem in domo eius: & mouerunt super eum caput, & cōsolati sunt eū super omni malo quod intulerat Dominus super eum:& dederunt ei vnusquisque ouem vnam, & inaurem auream vnam.

12 Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quàm principio eius: & facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camelorum, & mille iuga boum, & mille asinæ. D

13 Et fuerunt ei septem filii, & tres filiæ.

14 Et vocauit nomen vnius Diem, & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibii.

15 Non sunt autem inuentæ mulieres speciosæ sicut filiæ Iob in vniuersa terra:deditque eis pater suus hæreditatē inter fratres earum.

16 Vixit autem Iob post hæc, centum quadraginta annis,& vidit filios suos & filios filiorum suorum , vsque ad quartam generationem.

17 Et mortuus est senex, & plenus dierum.

6 Abiicio, אמאס repello.sub.à me.abominor.i.abhorreo à sentētia illa qua putabā aliqua fieri sine tuo consilio. Et pœnitet me,&c. ונחמתי וגו׳ & pœnitet me *sedentem*[vel,*dum sedeo*]in puluere & cinere.more lugentium scilicet.Alii,& consolationem accipio super puluere & cinere.i.super afflictione qua adactus sum sedere in puluere & cinere.Solent enim qui lugent,sedere in puluere & cinere.
7 Exarsit ira mea חרה אפי .i.Vehementer irascor. De me אלי propter me. Ad verbum,mihi. Sicut seruus meus אIiób. כעבדי איוב: Posteaquam scilicet resipuit. 8 Orabit pro vobis, יתפלל עליכם sub.vt remittatur vobis noxa. Faciem enim eius suscipiam, כי אם פניו אשא quandoquidem[imò.quin potius]faciem eius suscipiam.i. magno fauore prosequar illum,& exaudiam. Ne afficiam vos ignominia, לבלתי עשות עמכם נבלה Ad verbum,ne faciam vobiscum ignominiam.sub.propter hanc culpam.
9 Et suscepit Iehouáh,&c. וישא יהוה וגו׳ .i.exaudiuit Iob,ac preces eius admisit.
10 Conuertit captiuitatem אIiob, שב את שבות איוב qua scilicet detinebatur à Satana. fuerat enim captiuus in manu Satan,& eduxit illū de potestate illius.Ita exponit ex doctis Hebræorum alter. At magni nominis apud illos vir exponit sic, Redire fecit captiuitatē Iob, id est ea quæ Sabæi & Chaldæi abstulerant,boues,asinos,camelos, pueróstq; custodes. Deus enim, orante Iob pro amicis,misit illis in cor vt ōnia ad illum reducerent. In duplum. למשנה: .i.dedit ei duplo plura quàm prius habuerat. 11 Comederúntq; cum ipso panem ויאכלו עמו לחם More Hebraico dicitur,pro conuiuati sunt apud eum domi eius. Et commoti sunt super eum, וינודו לו .i.commota sunt viscera illorum propter illum.Alii,& condoluerunt ei.siue,illius gratia. Pecudem vnam, קשיטה אחת nummum vnum.
12 Benedixit nouissimo אIiób,&c. ברך את אחרית איוב וגו׳ Benedicere,pro multiplicare & augere,accipi,ex hoc loco satis patet.Dicit itaque,Deus auxit posteriores fortunas Iob magis quàm priores.q.d.redditus est Iob opulentior quàm prius. Fuerúntque illi ויהי לו Habuit nanq;.Sic sequēti versu. 14 Iemimáh, ימימה .i.diurna.Chald.paraph.exponit,quòd pulchra esset vt dies. Cesiyáh, קציעה quòd nobilis esset ac pretiosa,sicut species aromatica,quā cassiam vocant. Céren-haphúc. קרן הפוך: quod sonat,Cornustibii,siue fuci, ob elegantiam vultus eius. 15 In tota terra: בכל הארץ .i.in tota illa regione in qua habitabat Iob. In medio fratrum suorum. בתוך אחיהם: .i.inter fratres suos.siue inter hæreditates fratrum suorum. 16 Quatuor generationes. ארבעה דורות: .i.vsque ad quartam generationem. 17 Et satur dierum. ושבע ימים: exaturatus diebus.Hebraismus.i.vixit longam ætatem,& fœlicissimè,vt exponit doctus inter Hebræos.De hac loquutione dictum est Gene.25.a.8.Dicitur & plenus dierum,Iere.6.b.11.